

Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM
SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1545) PRO LATINIS,
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

ADITÆ EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIOIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA;
INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTI-
BUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM
MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS
CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTI-
CAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

ADVENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM Sicut ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATI-
STICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITUR-
GICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ulla EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM
DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID
NON SOLEM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUIUSQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMIS-
SO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ
SACRÆ, ex quo LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM
SORSUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO
GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPTIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS,
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIDIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETTII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODOICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA; EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUS COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA.
LATINA, JAM PENTUS EXARATA, QUOD PRIMAM SERIEM, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA
STAT. MOXVE POST PERACTOS INDICES STANIT, AC QUINQUE-VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPlici EDITIONE TIPSIM MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPLE-
CTITUR, ET AD NOVEN ET CENTUM VOLUMINA PERVENIT, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM
TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR; UTRAQUE VIGESIMA QUARTA
DIE DECEMBRIS 1860 OMNINO APPARUERAT. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE
LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETTII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMP-
TOR, COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM, 326 VOLUMINIBUS PRO AMPLIORI EDITIONE ET 272
PRO MINORI ABSQUE INDICIBUS CONSTANTEM, COMPARET NECESSE ERIT, SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLI-
TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETTIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRO ET SEORSIM
COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEN VEL
PRO SEX FRANCIS OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES SERIEBUS PATROLOGIÆ NONDUM EXCUSIS APPLICANTUR.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LX.

S. JOANNES CHRYSOSTOMUS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARIISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARIISINA.

Migne, Jacques Paul

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA CONCILII TRIDENTINI (ANNO 1545) PRO LATINIS,
ET CONCILII FLORENTINÆ (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXISTERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIMA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

ADITA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INHIBITIS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIUM, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ulla EXCEPTIONE; SED PRÆSENTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS. ALTERO SCILICET GRÆCUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLOM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISO, IN QUODLIBET THEMATA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT ORBIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SCORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO

GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPTIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CÆMANTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTEM SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODOICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA; EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA PRIOR,

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PNOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri univerſag,

SIVE CURSuum COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORÆ.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. LATINA, JAM PENTUS CLARATA, QUODAM PRIMAM SERIEM, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, MOXVE POST PERACTOS INDICES STAT, AC QUINQUE-VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPECTITUR, ET AD NOVEN ET CENTUM VOLUMINA PERVENIT, SED SINE INDICIBUS; POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET. IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR; UTRAQUE VIGESIMA QUARTA DIE DECEMBRIS 1860 OMNINO APPARUERAT. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTRIQUEQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM, 326 VOLUMINIBUS PRO AMPLIORI EDITIONE ET 272 PRO MINORI ABSQUE INDICIBUS CONSTANTEM, COMPARET NECESSE ERIT, SECUS ENIM CUIUSQUE VOLUMINIS AMPLI-TUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA AQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRÆ ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEN VEL PRO SEX FRANCIS OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES SERIEBUS PATROLOGIÆ NONDUM EXCISIS APPLICANTUR.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LX.

S. JOANNES CHRYSOSTOMUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISIINA.

1862

AVIS IMPORTANT.

D'après une des lois providentielles qui régissent le monde, rarement les œuvres au-dessus de l'ordinaire se font sans contradictions plus ou moins fortes et nombreuses. Les *Ateliers Catholiques* ne pouvaient guère échapper à ce cabot divin de leur utilité. Tantôt on a nié leur existence ou leur importance; tantôt on a dit qu'ils étaient fermés ou qu'ils allaient l'être. Cependant ils poursuivent leur carrière depuis 25 ans, et les productions qui en sortent deviennent de plus en plus graves et soignées; aussi paraît-il certain qu'à moins d'événements qu'aucune prudence humaine ne saurait ni prévoir ni empêcher, ces Ateliers ne se fermeront que quand la *Bibliothèque universelle du Clergé* sera terminée en ses 2,000 volumes in-4°. Le passé paraît un assez sûr garant de l'avenir, pour ce qu'il y a à espérer ou à craindre.

Cependant, parmi les calomnies auxquelles ils se sont trouvés en butte, il en est deux qui ont été continuellement répétées, parce qu'étant plus capitales, leur effet entraînait plus de conséquences. De petits et ignares concurrents se sont donc acharnés, par leur correspondance ou leurs voyageurs, à répéter partout que vos Editions étaient mal corrigées et mal imprimées. Ne pouvant attaquer le fond des Ouvrages, qui, pour la plupart, ne sont que les chefs-d'œuvre du Catholicisme, reconnus pour tels dans tous les temps et dans tous les pays, il fallait bien se rejeter sur la forme dans ce qu'elle a de plus sérieux, savoir, la correction et l'impression; en effet, les chefs-d'œuvre même n'auraient qu'une demi-valeur, si le texte en était inexact ou illisible.

Il est très-vrai que, dans le principe, un succès inouï dans les fastes de la Typographie ayant forcé l'Éditeur de recourir aux métriques, afin de marcher plus rapidement et de donner les ouvrages à moindre prix, quatre volumes du double *Cours d'Écriture sainte et de Théologie* furent tirés avec la correction insuffisante donnée dans les imprimeries à presque tout ce qui s'édite; il est vrai aussi qu'un certain nombre d'autres volumes, appartenant à diverses Publications, furent imprimés ou trop noir ou trop blanc. Mais, depuis ces temps éloignés, les mécaniques ont cédé le travail aux presses à bras, et l'impression qui en sort, sans être du luxe, attendu que le luxe jurerait dans des ouvrages d'une telle nature, est parfaitement convenable sous tous les rapports. Quant à la correction, il est de fait qu'elle n'a jamais été portée au loin dans aucune édition ancienne ou contemporaine.

Et comment en serait-il autrement, après toutes les peines et toutes les dépenses que nous subissons pour arriver à purger nos épreuves de toutes fautes? L'habitude, en typographie, même dans les meilleures maisons, est de ne corriger que deux épreuves et d'en conférer une troisième avec la seconde, sans avoir préparé en rien le manuscrit de l'auteur.

Dans les *Ateliers Catholiques* la différence est presque incommensurable. Au moyen de correcteurs blanchis sous le barrais et dont le coup d'œil typographique est, sans pitié pour les fautes, ou commence par préparer la copie d'un bout à l'autre sans en excepter un seul mot. On lit ensuite en première épreuve avec la copie ainsi préparée. On lit en seconde de la même manière, mais en collationnant avec la première. On fait la même chose en tierce, ou collationnant avec la seconde. On agit de même en quarte, en collationnant avec la tierce. On renouvelle la même opération en quinte, en collationnant avec la quarte. Ces collationnements ont pour but de voir si aucune des fautes signalées au bureau par MM. les correcteurs, sur la marge des épreuves, n'a échappé à MM. les correcteurs sur le marbre et le métal. Après ces cinq lectures entières contrôlées l'une par l'autre, et en dehors de la préparation ci-dessus mentionnée, vient toujours une révision et souvent il en vient deux ou trois, puis l'on clique. Le cliché opéré, par conséquent la pureté du texte se trouvant immobilisée, on fait, avec la copie, une nouvelle lecture d'un bout de l'épreuve à l'autre, on se livre à une nouvelle révision, et le tirage n'arrive qu'après ces innombrables précautions.

Amusi y a-t-il à Montrouge des correcteurs de toutes les nations et eu plus grand nombre que dans vingt-cinq imprimeries de Paris réunies! Aussi encore, la correction y coûte-t-elle autant que la composition, tandis qu'ailleurs elle ne coûte que le dixième! Aussi enfin, bien que l'assertion puisse paraître téméraire, l'exactitude obtenue par tant de frais et de soins, fait-elle que la plupart des Editions des *Ateliers Catholiques* laissent bien loin derrière elles celles même des célèbres Bénédictins Mabillon et Montfaucon et des célèbres Jésuites Pétan et Sirmoud. (Que l'on compare, en effet, n'importe quelles feuilles de leurs éditions avec celles des nôtres qui leur correspondent, en grec comme en latin, on se convaincra que l'in vraisemblable est une réalité.)

D'ailleurs, ces savants éminents, plus préoccupés du sens des textes que de la partie typographique et n'étant point correcteurs de profession, faisaient, non ce que portaient les épreuves, mais ce qui devait s'y trouver, leur haute intelligence suppléait aux fautes de l'édition.

De plus, les Bénédictins, comme les Jésuites, opéraient presque toujours sur des manuscrits, cause perpétuelle de la multiplicité des fautes, pendant que les *Ateliers Catholiques*, dont le propre est surtout de ressusciter la Tradition, n'opèrent, le plus souvent, que sur des imprimés.

Le R. P. De Bach, Jésuite Bollandiste de Bruxelles, nous écrivait, il y a quelque temps, n'avoit pu trouver, en dix-huit mois d'études, une seule fautive dans notre *Encyclopédie latine*. M. Denzinger, professeur de Théologie à l'Université de Wurzburg, et M. Reussmann, Vicaire Général de la même ville, nous mandaient, à la date du 19 juillet, n'avoit pu également surprendre une seule fautive, soit dans le latin, soit dans le grec de notre double *Théologie*. Enfin, le savant P. Pitt, Bénédictin de Solesmes, et M. Bonnetty, directeur des *Annales de Philosophie chrétienne*, mis au défi de nous convaincre d'une seule erreur typographique, ont été forcés d'avouer que nous n'avois pas trop présumé de notre parfaite correction.

Dans le Clergé se trouvent très-certainement de bons latinistes et de bons hellénistes, et, ce qui est plus rare, des hommes très-positifs et très-pratiques. Eh bien! nous leur promettons une prime de 25 centimes par chaque véritable faute qu'ils découvriront dans n'importe lequel de nos volumes, mais surtout dans les grecs.

Malgré ce qui précède, l'Éditeur des *Cours complets*, sentant de plus en plus l'importance et même la nécessité d'une correction parfaite pour qu'un ouvrage soit véritablement utile et estimable, se livre depuis plus d'un an, et est résolu de se livrer jusqu'à la fin à une opération longue, pénible et coûteuse, savoir, la révision entière et universelle de ses innombrables clichés. Ainsi chacun de ses volumes, au fur et à mesure qu'il les remet sous presse, est recorrigé mot pour mot d'un bout à l'autre. Quarante hommes y sont ou y seront occupés pendant 10 ans, et une somme qui ne saurait être moindre d'un demi-million de francs est consacrée à cet important contrôle. De cette manière, les Publications des *Ateliers Catholiques*, qui déjà se distinguent entre toutes par la supériorité de leur correction, n'auront de rivaux, sous ce rapport, dans aucun pays; car quel est l'éditeur qui pourrait et voudrait se livrer APRES COUP à des travaux si gigantesques et d'un prix si exorbitant? Il faut certes être bien pénétré d'une vocation divine à cet effet, pour ne reculer ni devant la peine ni devant la dépense, surtout lorsque l'Europe savante proclame que jamais volumes n'ont été édités avec tant d'exactitude que ceux de la *Bibliothèque universelle du Clergé*. Le présent volume est du nombre de ceux révisés, et tous ceux qui le seront à l'avenir porteront cette note. En conséquence, pour juger les productions des *Ateliers Catholiques* sous le rapport de la correction, il ne faudra prendre que ceux qui porteront en tête l'avis ici tracé. Nous ne recoupons que cette édition et celles qui suivront sur nos planches de métal ainsi corrigées. On croyait autrefois que la stéréotypie immobilisait les fautes, attendu qu'un cliché de métal n'est point élastique; pas du tout, il introduit la perfection, car on a trouvé le moyen de la corriger jusqu'à extinction de fautes. L'Hebreu a été revu par M. le chevalier Drach, le Grec par des Grecs, le Latin et le Français par les premiers correcteurs de la capitale en ces langues.

SÆCULUM V, ANNUS 407.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. JOANNIS CHRYSOSTOMI,

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT,

VEL QUÆ EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR,

AD MS. CODICES GALlicos, VATICANOS, ANGLICOS GERMANICOSQUE; NECNON AD SAVILIANAM ET FRONTONANAM
EDITIONES CASTIGATA, INNUNERIS AUCTA; NOVA INTERPRETATIONE UBI OPUS ERAT, PREFATIONIBUS, MONTIS-
NOTIS, VARIIS LECTIOnIBUS ILLUSTRATA; NOVA SANCTI DOCTORIS VITA, APPENDICIBUS, ONOMASTICO ET COPIO-
SISIMIS INDICIBUS LOCUPLETATA

OPERA ET STUDIO D. BERN. DE MONFAUCON, MONACHI BENEDICTINI E CONGR. S. MAURI.

EDITIO NOVISSIMA, IIS OMNIBUS ILLUSTRATA QUÆ RECENTIUS TUM ROMÆ, TUM OXONII,
TUM ALIBI, A DIVERSIS IN LUCRUM PRIMUM EDITA SUNT,
VEL JAM EDITA, AD MANUSCRIPTORUM DILIGENTIOREM CRISM REVOCATATA SUNT,

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLERICI UNIVERSITATIS

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULIS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORR.

TOMUS NONUS.

VENEUNT 18 VOLUMINA 160 FRANCIS GALlicIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE. NUNC VERÒ INTRA MOENIA PARISIINA.

1862

ELENCHUS

OPERUM QUÆ IN HOC TOMO LX CONTINENTUR.

Homiliæ LV in Acta apostolorum.	col.	13
Homiliæ XXXII in Epistolam ad Romanos.		583
Spuria.		681

MONITUM.

Forsitan miraberis, Lector benevole, quod, dum in omnibus tum præcedentibus tum subsequituris S. Joannem Chrysostomum SS. Patribus versio Latina ad textum Græcum *columna ad columnam* accedit, in hac nostra ejusdem S. Doctoris editione, *pagina Latina juxta Græcam paginam* tantum ponatur. Hæc causa fuit et quidem unica, quod priusquam nobis in animo fuisset integram SS. Patrum Ecclesiæ Græcæ Traditionem contexere, jam quindecim abhinc annis seorsim edideramus Latine tantum S. J. Chrysostomi opera, literisque mandaveramus immobilibus. Res cum ita se haberent, et nec in manu esset litteras immobiles movere, neque in animo hujusmodi editionis mere Latine novem delere volumina quæ jam integre typis immobilibus mandata erant et pluris quam sexaginta millibus constiterant francis, hunc feliciter invenimus modum, non tamen sine opera et impensa, hæc aptandi huic editioni novæ, quæ sic lingua tum Græca tum Latina ditata evadit.

AMPLIBIAJIN
 JOOKOZ YTRIVRI

Præfatio

AD HOMILIAS

IN ACTA APOSTOLORUM.

In nullum incidimus S. Joannis Chrysostomi opus, a consueto et eleganti tanti artificis stylo ita alienum, ut sunt Homiliæ in Acta. Hactenus orationis polidnæ et ornaudæ auctorem locupletissimum vidimus; hic oratorem conspicimus plerumque humilem, jejunum, intricatum; sicubi autem pristinum eloquentiæ gradum resumat, subinde recidit in abjectum et strigosum dicendi modum. Hinc suborta dissensio fuit inter criticos, aliis homiliis hasce Chrysostomo vel abjudicantibus vel ut suspectas habentibus; aliis illas ut omnino elegantes defendentibus; aliis, quibus nos adstipulamur, plerumque incultas illas, sed *genuinas* et vere Chrysostomi esse pugnantibus. Ut autem ordine quopiam procedatur, primo variorum sententiæ referentur, hinc veterum testimonia, deinde quid causæ fuerit indagabitur cur Chrysostomus hiulca hujusmodi et inculta invexerit. Ibidemque asseretur *genuinitas* operis tam ex veterum testimoniis, quam ex iis, quæ ipse Chrysostomus cum solita eloquentia passim interserit, maxime cum de moribus informandis agitur. Demum de anno disseretur quo hæc homiliæ dictæ fuere, ad-junctis quibusdam ad rem eandem pertinentibus.

Recentiorum scriptorum opinio circa hasce in Acta Homiliis.

Nemo certe tractandis Chrysostomi scriptis assuetus non fateatur, hic Chrysostomum nulla effundere sine delectu, eaque inculta, ac plerumque perplexa, imo nonnumquam lacera et hiulca, maxime vero in concionum principio, et cum allatis Scripturæ versiculis explicat, idque sat jejune et exiliter: et ubi jam explicata resnmit, hoc vel simili præmisso dicto, *sed superiora repetamus*: quod ad nauseam usque repetit. Has homiliis cum Latine convertere cœpisset Erasmus, tanto affectus tædio fuit, ut in epistola quadam ad Tonstallum Anglum hæc scriberet: *Ex Chrysostomo in Acta veteram homiliis treis: cujus opera me penituit, cum hic nihil viderem Chrysostomi. Tuo tamen hortatu recepi codicem in manum: sed nihil unquam legi indoctius. Ebrius ac stertens scriberem meliora. Habet frigidos sensiculos, nec eos satis commode potest explicare.* In præfatione autem interpretationi suæ Latine præfixa, de auctore subdubitare se dixit, *Quod stylus haberet concisum quiddam et abruptum; id quod a phras Chrysostomi videtur alienum. Si docti tamen censebunt opus Chrysostomo dignum, libenter hoc quidquid est suspicionis ponam.* Hæc Erasmus, qui cum semel incidisset in illa, quæ nos ipsi inculta et salebrosa esse fatemur, non advertisse videtur alia his intermixta esse, quæ Chrysostomum vere sapiant et tanto doctore digna sint. Huic subjunxit Savilius Jacobum Billium, qui Erasmo semper infensus, dicit, hoc in Acta Apostolorum libro nihil fingi posse elegantius, nihilque Chrysostomo dignius; sed huic opponit Flaminium Nobilium, qui non negat hoc opus Chrysostomi esse, sed ait scaterere mendis, et videri ex diversis librorum scriptis consarcinatam. Demumque suam Savilius affert opinionem, atque opus quidem salebrosam et perplexam esse, ac multa habere *non satis accurata*; sed quædam passim auri ramenta, quæ nonnisi ab aurea illa vena manare potuerunt; demumque opus vere Chrysostomi esse pronuntiat. Hæc carptim a me dicta sunt, quia Savilii hæc de re sententiam ipsis verbis in fine hujusce Præfationis afferre animus est. Hæc cum sagacitate et accurate solita memorat Tillemontius, et licet multis in locis neglectam orationem, perplexas, obscuras, imo etiam hiulcas sententias agnoscat; multa tamen in ethicis admiranda recenset, cui et nos hac in re adstipulamur: adjicimusque non multas esse apud Chrysostomum conciones informandis moribus aptiores. Harum vero *genuinitatem*, præter ea, quæ diximus, probant etiam testimonia veterum mox adferenda; nec non illa quæ de anno quo dictæ illæ fuerunt proferimus, et alia quoque ipsis subjungenda.

Veterum testimonia de his homiliis, quæ harum genuinitatem probant.

Qui primus hoc Chrysostomi opus memorasse putatur, est Cassiodorus, qui sic loquitur T. 2, p. 544: *Sed in Actibus Apostolorum S. Joannis episcopi Constantinopolitani in Græco sermone commenta reperimus: quæ amici nostri in duobus Codicibus, quinquaginta quinque homiliis, Deo juvante, transtulerunt.* Hic hodierno, qui in Editis habetur, parum homiliarum numerum recenset, quia re probatur eandem ipsam in Acta Apostolorum commentarium sæculis Chrysostomo vicinis, ejus præmisso nomine in Occidentem allatum fuisse. Hunc commentarium laudat etiam Joannes Damascenus, ut Savilius et Tillemontius referunt; Oecumenius quoque Enarrationibus in Acta Apostolorum non semel quædam ex hoc libro mutuatur.

Photius vero in Bibliotheca sua N. CLXXII, p. 386, ubi de Homiliis in Gensim agit, hæc de

PATROL. GR. LX.

1

Concionibus In Acta Apostolorum interserit : *Homiliae in Acta quinquaginta sunt, et per integrum fere annum sunt habitæ : neque enim quotidie, sed quinto quoque die, vel septimo, vel tardius, illas concionando proferebat. Declaratque ipse illas se, cum archiepiscopus tertium annum ageret, ad populum habuisse. Homiliae vero in Genesim quo tempore habuerit scire non dum potuimus : incertum quippe est an in vigesima octava illas memorare velit, quas tertio archiepiscopus sui anno habuit, an alias. Palam est, eum has etiam cum archiepiscopus esset composuisse; viginti septem nempe, in quadragesima secunda (archiepiscopus sui) anni, reliquas autem in quarto anno. Loquutio ejus cum solita claritate puritateque splendorem profusionemque exhibet, conjunctam cum generum ubertate, et concinna exemplorum copia. Inferior tamen est Homiliae in Acta, ad humiliorem declinans dictionem; tantoque spatio, quanto hæc in Acta opera Commentariis in Psalmos et in Apostoli Epistolam inferior est. Hæc Photius, qui in numero Concionum in Acta errat, quadraginta tantum esse dicens, cum quinquaginta quinque numero sint, ut etiam Homiliarum in Genesim numerum non accurate retulit; nisi fortassis menda in ejus exemplaria irrepserint, quod facilius est cum anni numeralibus literis notantur. Neque feliciter procedit cum ait, Homiliae in Genesim habitas fuisse Constantinopoli, partem scilicet earum anno archiepiscopus Chrysostomi secundo, et partem anno quarto. Certum quippe est Homiliae in Genesim Antiochiæ, cum adhuc Chrysostomus presbyter esset, dictas fuisse, ut in Præfatione ad Homiliae in Genesim probavimus. Quod de stylo ait, cum scilicet Homiliarum in Acta dictionem præfert Homiliarum in Genesim loquutioni, nescio an iis omnibus, qui styli utriusque operis conferre voluerint, placiturum sit. Certumque est in utroque opere Chrysostomum a solita eloquentia non parum deflectere. Uti autem operi hic nævus magis adscribi debeat, examinare non magnum operæ pretium fuerit.*

Cur Homiliae in Acta humilioris stylo conscriptæ videantur, quam cæteræ Chrysostomi.

Ait Photius conciones, quas Antiochiæ habuit Chrysostomus, ornatiores cultioresque esse illis quas Constantinopoli pronuntiavit. Quod ut plurimum verum esse fatendum est. Cave tamen hoc dictum pro norma habeas, et hinc semper iudicium ferendum censeas. Nam is ipse Photius, qui hanc posuit tesseram, Homiliae in Genesim inter incultiora Chrysostomi opera locatas, Constantinopoli dictas fuisse affirmavit, quæ tamen Antiochiæ certissime, ipso indicante Chrysostomo, habitæ fuerunt. Nihilominus stat illud, quod supra dictum est, Conciones nempe in Acta, quæ Constantinopoli dictæ fuere, inter jejuniores humilioresque quoad magnam sui partem computandas esse : id vero hinc evenisse putatur, quod imperatoris urbis præsul constitutus Chrysostomus et negotiorum, quæ tantæ civitatis cura afferebat, mole obrutus, ornandis poliendisque concionibus spatium non habuerit : maxime vero annis 400 et 401, quæis habitas putamus hæc homiliae, ut mox dicetur. Tunc enim Gaina et Gothis tumultu omnia replentibus, Chrysostomus, qui eorum conatibus pro virili obstabat, minus operæ adornandis concionibus insumere valebat, nec mirum si præpedito tot tantisque negotiis artifice, tumultuarium aliquid in hoc opere deprehendatur. Alia vero perplexæ et nonnullis in locis hiulcæ seriei causa non abs re affertur, quod videlicet librarii, qui dicta sancti doctoris excipientes describebant, in tumultuariis illis, et ex tempore prolatis concionum partibus, alii aliud conscriberent. Hinc haud dubie orta est illa tanta varietas, quæ in Codicibus has homiliae efferentibus observatur. Ut enim in ima pagina aliquoties monuimus, tanta in Manuscriptis occurrit lectionum diversitas, ut si omnia exscripsissemus, novam seriem concionibus longitudine pene prærem attulissemus; idque nullo fructu. Varietates enim illæ tam frequentes, vel ordinem verborum periodos constituentium diversum efferunt solummodo, vel synonymas voces suppeditant. Neque animus erat tantam operum Chrysostomi molem, quantum scriptor nullus umquam suppeditavit, superfluis accessionibus augere.

Unum restat explorandum, cur nempe Joannes noster in omnibus fere in Acta Concionibus, postquam libri versiculos explanandos protulit ac brevi interpretatione donavit, aliam illamque brevem eorumdem versiculorum explicationem aggregavit, hoc vel simili præmisso dicto, *sed superior dicta repetamus* : id quod in aliis nullis ejus in Scripturam sacram Commentariis observatur. Ipse fortasse Chrysostomus hujus solvendæ questionis modum subministravit, quando in primæ concionis principio ait, Actorum librum ita ignotum auditorum plerisque esse, ut ve quidem noverint an exstet, et an ita pretiosus liber inter Biblicos compareat. Ut igitur ignoti antea libri pleniorum notitiam inculcaret, post priorem explanationem, alteram adjecerit; quod extemporale additamentum plerumque intricatum et nonnunquam hiñcum est. Hæc enim styli perplexitas in his maxime additamentis observatur. Nam *ethica*, et ea quæ ad mores informandos post additamenta sequuntur, suam semper servat dignitatem, et vere Chrysostomi eloquentiam ut plurimum saltem præ se ferunt.

Quo anno hæc in Acta Homiliae habitæ fuerint.

Ipso Chrysostomo duce et locum et annum statuimus, quo has conciones habuit. Non semel enim indicat se episcopum et in episcopali solio sedentem concionari : indubitatumque est hæc conciones in Constantinopolitana censeudas esse. Habuit autem illas anno episcopatus sui tertio, ut testificatur ille Homilia quadragesima quarta col. 312 : *Ecce per gratiam Dei nos triennium jam habemus, non quidem nocte et die hortantes, sed post tres sæpe dies, vel post septem hoc facientes.* Ubi observes illud, *triennium habentes*, si literam sequaris, significare Chrysostomum in episcopatu jam triennium emensum fuisse, quando ad hanc quadra-

gesimam quartam homiliam pervenit; cumque Chrysostomus in sedem Constantinopolitanam euectus fuerit anno 398, mensis Februarii die vigesimo sexto, hinc sequeretur dictam illam fuisse anno 401. At præterquam quod non omnino constat hic exactum triennium, discrete notari, iam sæpe vidimus Chrysostomum non cum tanto scrupulo uotas temporum consignare. Ut ut res est, alio argumento comprobari videtur hanc temporis notam referendam esse in annum 401. Homilia quadragesima prima ait Chrysostomus, col. 291, *anno superiore*, *ἀπρὸς*, *con-*
cessisse Deum universam civitatem, Constantinopolim uenpe terræ motu agitatum fuisse. Hic vero terræ motus quem refert Synesius, ad annum 400 consignari debet, unde sequatur hæc homilia, quæ quadragesima prima numero est, anno 401 habitam fuisse; in quem etiam annum illam retulit Baronius. Tillemontius vero Baronii sententiam non respuit quidem, mallet tamen terræ motum in annum 399, et homiliam quadragesimam primam in annum 400 referre: frequentissimi quippe erant Constantinopoli terræ motus, neque omnes quotquot acciderunt, ab historicis scriptoribus referuntur: ille vero qui anno 400 contigit, a Synesio tantum et carptim recensetur. Secundum hanc Tillemontii opinionem, in nota ibid. col. 291 in imo margine posita diximus, terræ motum illum anno 399 accidisse, remque pluribus excussam fuisse monuimus in Vita S. Joannis Chrysostomi, quæ sub initium primi tomi ponitur. In annum ergo vel 400 vertentem, vel in sequentem 401 referenda est hæc quadragesima prima homilia. Nam illa vox *ἀπρὸς*, *anno superiore* seu *proximo*, non ita accipienda est, ut annum integrum elapsam Chrysostomus significare voluerit.

Ibidem autem et continetur col. 291 eadem locutione, *anno proximo*, Chrysostomus utitur ad rem aliam carptim indicandam. *Quæ circa Theodorum illum anno proximo gesta sunt, quem non obstupescerunt? Et tamen nihil amplius factum est.* Quis ille Theodorus esset, quidve illi acciderit, nullus, quod sciam, scriptor docuit. Sed hoc unum hinc excipisci possumus, nimirum hæc verba, *anno superiore* et *anno proximo*, *ἀπρὸς*, quæ pro terræ motu et pro illo tanto Theodori casu indiscriminatim usurpantur, annum proxime præteritum ita significare, ut non curaverit orator an plures paucioresve menses intercesserint. Stet igitur id quod supra diximus, Homiliam nempe quadragesimam primam vel anno 400 vertente, vel 401 ineunte dictam fuisse, donec quid certius emergerit.

Homilias autem inceptit extra Quadragesimam, ut ipse dicit homilia prima col. 25, et quidem Paschali tempore, ut inuere videtur col. 22, anni videlicet 400. In moralibus autem adhortationibus quæ partem concionum postremam occupant, multa profert utilia, et quædam ad vitam suam spectantia, quæ suo loco commemorabuntur; in quinquagesima vero secunda se Joannem appellari dicit.

His subjungere visum fuit iudicium Savilii circa Homilias Chrysostomi in Acta Apostolorum.

SAVILII IN CHRYSOSTOMUM

IN ACTA APOSTOLORUM JUDICIUM.

De auctore harum in Acta Homiliarum magnam esse inter doctos Anglos controversiam. Erasmus in Epistola quadam ad Tom-tallum, inagnum suo tempore ornamentum Viegoe in volumine Floridarum, *Ex Chrysostomo*, inquit, *in Acta veteram homilias tres; cujus operæ me penituit, cum nihil hic viderem Chrysostomi. Tuo tamen hortatu recepi codicem in manum; sed nihil unquam legi indoctius. Ebrius ac stertens scriberem meliora. Habet frigidos sensiculos, nec eus satis commode potest explicare.* Hæc ille, severitate plus quam censoria usus. Idem tamen in Præfatione huic libro Latine verso præfixa hæud paulo mitius, *Subdubitare se, quod stylus haberet concium quiddam et abruptum, id quod a phrasi Chrysostomi videbatur alienum: si docti tamen, inquit, censuerint opus Chrysostomo dignum, se libenter hoc, quidquid est, suspicionis positurum, quam tamen hæud temere concepisso sibi visus est.* Atque ut Erasmi suspicionem augeam, addo perplexa et involuta hic reperiri complurimas, pleraque aspera et salebrosa, ὀποσλοικα multa, ab alio argumento in aliud saltum potius quam transitum, textum his percussum magis quam explicatum, solemnem illam cantilenam, *Ἔωμεν ἔθ' ἀνοθεν τὰ σιρημένα*, vel *τὰ ἀνεγνωσμένα*, sexcentas ad nauseam usque inculcatam. In summa, destituta fere omnia iis luminibus, iis orationis ornamentis, quibus disertissimus vir Chrysostomi nomen apud posteritatem inveniret. Tantum abest, ut Jacobo Billio assentiar, qui, sive odio Erasmi stimulatus, seu quo alio partium studio abreptus, *Græco codice nihil ait fingi posse elegantius, nihil quod Chrysostomi phrasin melius referat.* Quanto rectius doctissimus vir Flaminius Nobilius: *Omnino, inquit, hi Commentarii in Acta parum explere animum lectori possunt. Sciant enim mendis, suntuque ex variis, ut puto, librorum scriptis, Chrysostomi orantis sententias, quoquo modo poterant, excipientium, male coagmentata.* His accedat Photii auctoritas, qui Chrysostomum quidem in Acta commentatum esse prodiit, sed homilias numerat non plures quinquaginta, easque multo elegantius scriptas censet, quam sunt illæ in Genesin: *ἡλάντωτα δὲ δρωσ* (scilicet, phrasin Homiliarum in

Genesin) τῆς ἐν ταῖς Πράξεισι φράσει, ἐπὶ τὸ ταπεινότερον ἀπαιτηγμένη : quod aperte, ut mihi quidem videtur, si de hisce accipias, secus est. Atque hæc fere sunt, quæ in eam partem afferantur. Quæ tamen omnia eam vim non habent, ut mihi vel tantillum persuadeant γῆσιον hunc factum, etsi mihius fortasse ὠραῖον, a γῆσιῳ patre abjudicare. Ac primo, ramenta quædam passim apparent, quæ nonnisi ab aurea illa vena manare poterunt. At multa sunt, iuquis, plumbea. Respondeo, proclivius esse χρυσοῦρῳ-μονι nostro alicubi humi reperere, adeoque jacere, quam alii ad ejus altitudinem assurgere : ut propter aliqua admirabiliter scripta malim Chrysostomum inscribere auctorem, quam alium propter nonnulla humiliter. Deinde quis nescit, non eosdem esse omnes omni tempore? Aliter eloquentiæ Latine princeps dixit adolescentior, aliter jam consularis. Et de Chrysostomo nostro verissimè Photius, ipsum Antiochie, semotum a publicis curis, multo accuratius limatiusque scripsisse, quam eundem Constantinopoli ἀρχιμαρτυρόντα : in quod tempus hæc, quæ in manibus habemus, incidisse luce clarius est. De numero Photio una et sexaginta, cum tamen omnes nostri Codices septem et sexaginta præferant, ut vel Photium hic et ibi memoria lapsam esse necesse sit, vel in Codices incidisse minus integros, vel oscitantes librariorum hic pro ve' facili lapsu scripsisse v. Has enim esse, quas jam manibus terimus, non alias in Acta homilia a Photio intelligi, verba ipsius aperte declarat : αἱ γὰρ εἰς τὰς Πράξεις ὁμιλίαι παντῆροντα μὲν εἰσι, σχεδὸν δὲ δι' ὅλου αὐτῷ τοῦ ἐκκευτοῦ ἐρρήθησαν. Οὐ γὰρ καθ' ἡμέραν ταύτας, ἀλλὰ καὶ ὅτε πέντα (malim τρεῖς : respexit enim ad locum in hom. quadragesima quarta διὰ τῶν πολλάκις ἡμερῶν ἢ ἐπὶ ταύτου ποιούτες) καὶ ὑπὲρ ἑπτὰ, καὶ πλείω (fort. πλῆθος : nam de diebus loquitur) καθωμίλει : ὅς ὄηλον αὐτῶν ποιῆτ, ὅτι ἀρχιμαρτυρῶν κατὰ τὸ τρίτον ἔτος ὠμίλωνε. Locus, ad quem respexit Photius, est in bom. quadragesima quarta, pag. 856, lin. 39 [p. 335 D., Montf., col. 312, lin. 33 ed. nov.], ubi arrepta occasione ex Pauli verbis, μνημονεύοντες, ὅτι τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμεν, Actorum 20, 31, Chrysostomus de se, τοῦ πᾶ ἡμέρας τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμεῖς λοιπὸν τριετίαν ἔχομεν. Atque ut non alium esse hujus libri auctorem, quam Joannem nostrum, liquidius apparet, hæc pauca adjecisse non abs re fuerit. Omitto multas loquendi formulas huic nostro peculiarias, interrogatiunculas, dialogismos, digressiones morales, leges contra juramenta latas, Sixto Senensi atque ipsi Erasmo notata. Quod in hom. prima invehitur in eos, qui baptismum rejiciunt usque ad extremas ἀναστροφάς : quod in hom. trigesima legem statuit in eos, qui episcopo concionanti plausus cient : quod contra Platonem et philosophos totles ac tam vehementer disputat, an non satis indicant antiquum esse scriptorem, qui in vitia multis jam inde sæculis antiquata tam acriter invehitur? Quid quod homil. undecima, ἤκουσά ποτε πατέρων τῶν ἡμετέρων, inquit, λεγόντων, ὅτι κατὰ τὸν διωγμὸν τῶν παλαιῶν ἦν ἰδεῖν ἄνωγς Χριστιανούς ἄνδρας, etc. Ex quibus apparet hujus libri auctorem etiam post tempora persecutionis vixisse, qui hæc a patribus suis audire potuerit. Quid quod homil. vigesima secunda legitur, σπείρα, ὃ καλοῦμαι νῦν νόμῳρον? et quod homil. quadragesima sexta, ὃ παρ' ἡμῶν λόγουσι κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν συνθήθειαν, ἐν τοῖς σίγνοις αὐτῶν ἔμβαλε, nonne satis hæc per se antiquitatem produunt? Sed quid conjecturas consector, cum ipse aperte hom. quadragesima prima contemporaneum se profiteatur Juliano? Locus est pag. 839, 7 [p. 311 extr. Montf., col. 291, lin. 32 ed. nov.] : Ἰδοὺ γὰρ ἐπὶ τῶν καίρων τῶν ἡμετέρων τὰ κατὰ τὸν μακάριον Βαβύλαν γέγονε, τὰ κατὰ τὰ Ἱερουσόλυμα, τὰ κατὰ τὴν καθάρσειν τῶν ἱερῶν? quorum duo priora sub Juliano conligerunt, tertium sub Theodosio. Jam illud bom. trigesima octava de libro magico invento in flumine, cum adhuc μετρίαιον esset Chrysostomus, Cardinalis Baronius recte, ut opinor, ad tempora Valentis refert. Ex his liquet scriptorem fuisse temporum illorum æqualem. Sed et episcopum fuisse satis constabit. Hom. tertia loquitur de seipso, ut episcopo. Hom. nona aperte seipsum episcopum vocat, ἀλλὰ οὐ, φησιν, ἀρχων εἰ καὶ ἐπίσκοπος. Homil. octava de seipso loquitur, ut episcopo in civitate βασιλευσῆς (quod nomen præterquam Romæ et Constantinopoli, nulli alii conveniebat civitati [suspiciose quædam aspergens de sua exprolusionem, πρὶ τῆς ταυτοῦ καθαιρέσειως : qualia sunt pag. 635, 24 [pag. 68, A, Montf., col. 74, lin. 22 nov. ed.] : ἡ καθέλιτέ με ταύτης τῆς ἀρχῆς, ἢ μόνοντά με μὴ περιβάλλετε κινδύνους. Et pagina sequente, lin. 12 [pag. 69, A, col. 76, lin. 5 ed. nov.] : Ἔως ἂν ἐν τῷ θρόνῳ καθέλωμαι τούτῳ, οὐδὲν προσηῶ τῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων. Ἄν μὲ τις καταδέδασθαι, λοιπὸν ἀνεύθυνός εἰμι. Et homil. undecima loquitur, ut in civitate, quæ præter Judæos et gentiles, Christianorum habeat plus quam centum millia. Hom. quadragesima secunda, p. 848 l. 12 [p. 324, B, col. 302, lin. 29 et nov.] : Ἰδοὺ ἤλιξι πόλις ὅμιν ἐστίν ἡ μεγάλη αὕτη. Et quod nusquam, ut opinor, alibi in ejus operibus reperitur, homil. quinquagesima secunda, pag. 902, l. 40 [p. 395, D, col. 363, lin. 44 ed. nov.] nomen suum directe ponit : Εἰμι τοῦ μακαρίου μὲν ἐκείνου (Ἰωάννου) ὀμνύμενος, οὐ μὴν συνόνυμος. Οὐκ ἐπιμ' Ἰωάννης, ἀλλὰ καλοῦμαι. Postremo accedunt et veterum scriptorum de hujus libri auctore testimonia. De Photio supra diximus. Damascenus, lib. 3, cap. 15, De fide orthodoxa, locum citat ex secunda homil. in Acta : qui tamen auctoris an libraril lapsu, non in secunda reperitur homil., sed in prima, pag. 610, l. 18. Deinde Catenarum scriptores, Nicetas, Œcumenius, etc. non ex aliis quam ex hoc horto depromptia flosculis suas contextuere corollas : ut jam altitum sit deinceps, ut mihi quidem videtur, de hujus libri auctore dubitare.

INDEX

OPERUM S. JOANNIS CHRYSOSTOMI,

QUÆ IN NONO TOMO CONTINENTUR.

- I. Homiliæ I.V. in Acta Apostolorum. Savil. Tom. IV. Morel. Tom. III. in Novum Testam.
- II. Homiliæ XXXII. in S. Pauli Epistolam ad Romanos. Savil. Tom. III. Morel. Tom. III.
- SPURIA.
- I. De poenitentia. I. col. 681. Savil. T. VI. pag. 905.
- II. De poenitentia. II. col. 699. Savil. T. VI. p. 917.
- III. De poenitentia. III. col. 705. Savil. T. VI. p. 924.
- IV. De eleemosyna. col. 707. Savil. T. VI. p. 926.
- V. De prædicatione jejunii. I. col. 714. Savil. T. VI. p. 930.
- VI. De jejunio. II. col. 713. Savil. T. VI. p. 932.
- VII. De jejunio. III. col. 715. Savil. T. VI. p. 935.
- VIII. De jejunio. IV. col. 715. Savil. T. VI. p. 935.
- IX. De jejunio. V. col. 717. Savil. T. VI. p. 936.
- X. De jejunio. VI. col. 719. Savil. T. VI. p. 938.
- XI. De jejunio. VII. col. 721. Savil. T. VI. p. 940.
- XII. De patientia. I. col. 723. Savil. T. VI. p. 943.
- XIII. De patientia. II. col. 729. Savil. T. VI. p. 940.
- XIV. De salute animæ. col. 755. Savil. T. VI. p. 968.
- XV. In catechumenos. col. 759. Savil. T. VI. p. 971.
- XVI. Contra eos qui virgines corrumpunt. col. 744. Savil. T. VI. p. 976.
- XVII. Contra hæreticos. col. 745. Savil. T. VI. p. 979.
- XVIII. De eleemosyna. col. 747. Savil. T. VI. p. 811.
- XIX. Epistola ad monachos. col. 751. Savil. T. VII. p. 225.
- XX. In annuntiationem sanctissimæ Deiparæ. col. 753. Savil. T. VII. p. 249.
- XXI. In illud, *Quæcumque ligaveritis*, etc. col. 759. Savil. T. VII. p. 268.
- XXII. In illud, *Dæmonium habes*, etc. col. 763. Savil. T. VII. p. 272.
- XXIII. De poenitentia. col. 765. Savil. T. VII. p. 289.
- XXIV. De fide. col. 767. Savil. T. VII. p. 288.
- XXV. De spe. col. 771. Savil. T. VII. p. 293.
- XXVI. De caritate. col. 773. Savil. T. VII. p. 295.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.

ΟΜΙΛΙΑ Α'.

Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιοσάμην περὶ πάντων, ὡς θεόφιλος, ὡς ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, ἀχρι τῆς ἡμέρας ἐντεταλμένους τοῖς ἀποστόλοις διὰ Πνεύματος ἁγίου, οὗς ἐξελέξατο, ἀνεκλήθη.

α'. Πολλοὶ τοῦτε τὰ βιβλίον οὐδ' ἔτι ἐνὶ γνώρισμόν ἐστιν, οὔτε αὐτὴ, οὔτε ὁ γράψας αὐτὸ καὶ συνθεὶς. Διὸ καὶ μάλιστα * εἰς ταύτην ἐμαυτὸν ἔκρινα θεῖναι τὴν πραγματείαν, ὥστε καὶ τοὺς ἀγνοῦντας διδάξαι, καὶ μὴ ἀφείναι τοσοῦτον λανθάνειν καὶ ἀπακρύπτεσθαι θησαυρόν. Οὐδὲ γὰρ ἔλαττον αὐτῶν τῶν Εὐαγγελίων ὠφέλησαι ἡμᾶς ἠνθήσεται· τοσαύτης ἐμπέπλησται φιλοσοφίας καὶ δογματικῶν ὀρθότητος, καὶ θαυμάτων ἀπειδείας^β, καὶ μάλιστα τῶν παρὰ τοῦ Πνεύματος εἰρηγασμένων. Μὴ δὲ λοιπὸν παρατρέχωμεν αὐτὸ, ἀλλὰ μετὰ ἀκριθείας ἐξετάζωμεν. Καὶ γὰρ τὰς προφῆσεις, ἃς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Χριστὸς προελαφω-

* Morel. ἀναγκάσιος. Paulo post pro δίδαξαι Savil. ἐπιστάσασθαι. Mss. διδάξαι habent. β Hæc, καὶ θαυμάτων ἀπειδείας, desunt in Savil., nec lecta sunt ab Erasmo; sed habentur in Morel. et mss.

νεί, ταύτας εἰς ἔργον ἐξεληθούσας ἐνταῦθα ἐστὶν ἰδεῖν, καὶ ἀπ' αὐτῶν * τῶν πραγμάτων διαλάμπουσιν τὴν [2] ἀλήθειαν, καὶ πολλὴν τῶν μαθητῶν τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολὴν τὴν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος αὐτοῖς ἐγγενομένην. Καὶ γὰρ ἄπερ ἤκουσαν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι πᾶς Ὁ κωτεῖωσ' εἰς ἐμὲ, τὰ σημεῖα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει· καὶ προλέγοντος τοῖς μαθηταῖς^δ, ὅτι ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἀχθήσονται, καὶ ὅτι ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν αὐτοὺς, καὶ τὰ ἀνήκεστα κείσονται, καὶ ὅτι περισσονται πάντων, γαί ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον κηρυχθήσεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, ταῦτα πάντα μετὰ ἀκριθείας ἀπάσης ἐκδεθηκότα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἐστὶν ἰδεῖν, καὶ πλείονα τούτων ἕτερα, ἄπερ εἴρηκεν αὐτοῖς συνόν. Ὅψει δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀποστόλους ἐνταῦθα καθάπερ πτηνοὺς διατρέχοντας γῆν καὶ θάλατταν, καὶ τοὺς δειλοὺς ἐκί-

* Savil. ἐπ' αὐτῶν. δ Hæc, προλέγοντος τοῖς μαθηταῖς, desunt in duobus mss., sed in aliis habentur et alii interprete lecta sunt.

SANCTI PATRIS NOSTRI
JOANNIS CHRYSOSTOMI
OPERA OMNIA.

COMMENTARIUS IN ACTA APOSTOLORUM ^(a).

HOMILIA I.

CAP. 1. 1. *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cepit Jesus facere et docere, 2. usque in diem, qua præcipiens apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est.*

1. *Libri Actuum Apostolorum dignitas.* — Multi perinde ignorant an hic liber exstet, et quis sit ejus auctor: quæ mihi potissimum causa fuit ut hoc opus aggrederer, quo hujus rei ignaros instituerem¹, nec

^(a) Hæc Commentaria collata sunt cum duobus Codd. Colbertinis, uno Cobolinitano et Edit. Savil. Nota autem in his Codicibus singulas homilias, *ὁμιλίας*, appellari, quas sermões, *ῥητορὰς*, vocat Savilius. Quod autem dicit in ipso principio Chrysostomus, perinde multos ignorare an hic liber exstet, atque quis sit ejus scriptor, habetur etiam Tomo tertio Homil. in principium Actorum, col. 71.
¹ Pro instituerem, Savil. legit, *pertraherem*. Mss. habent, *instruerem*.

tantum thesaurum latere sinerem. Non minus enim nobis, quam ipsa Evangelia utilis esse poterit: tanta nimirum plenus est philosophia, tanta dogmatum sinceritate, miraculorumque copia, eorum maxime, quæ a Spiritu sancto patrata sunt. Ne itaque deinceps hunc librum prætercurramus; sed eum magna ac curatione exploremus. Etenim ea, quæ Christus in Evangeliiis prædixit, hic opere completa videre est; veritatem ex rebus ipsis splendidentem, discipulosque post acceptum Spiritum sanctum in melius longe commutatos. Nam quæ a Christo audierant dicente: *Omnis qui crediderit in me, signa quæ ego facio, et ipse faciet, et his majora faciet* (Joan. 14. 12): et ea quæ prædixit discipulis, quod ante præsides et reges ducendi essent (Math. 10. 18), quod in synagogis sa-

gellandi, quod intolerabilia passuri, et his omnibus superiores futuri essent, quod item evangelium prædicandum foret in universo mundo: hæc, inquam, omnia accuratissime completa in hoc libro cernere est; necnon his plura quæ cum discipulis versans Dominus dixerat. Videbique hic apostolos ceu volucres per terram et maria discurrentes, illosque olim timidos et rudes, in alios homines repente mutatos, divitiarum contemptores, gloria, ira, concupiscentia cæterisque omnibus superiores effectos: multam videlicet inter ipsos concordiam, nullam invidiam, ut olim, nullam ob primatus desiderium contentionem; sed omnem in illis virtutem diligenter cultam, caritatemque eximie fulgentem: de qua multa ipsis præceperat, dicens: *In hoc cognoscat omnes quod discipuli mei sitis, si dilexeritis invicem* (Joan. 15. 55). Quin et dogmata quædam in hoc libro reperire licet, quæ nisi scriptis ille fuisset, nulli ita perspicua et plana fuissent: imo etiam id, quod est salutis nostræ caput, tam secundum vitam et mores, quam secundum dogmata, occultum obscurumque esset. Maxima pars autem libri, Pauli gesta sunt, qui plus omnibus laboravit. Cujus rei causa est, quod is qui hæne librum scripsit, beatus Lucas, ejus esset discipulus: cujus virtutem tum ex aliis multis cernere est, tum maxime quod doctori suo indesinenter hæserit. Itaque cum Hevas et Iherogenes ipsum reliquissent, atque in Galatiam, alter in Dalmatiam abiisset, audi quid de illo dicat: *Lucas solus mecum est* (2. Tim. 4. 11); et Corinthiis scribens de illo ait: *Cujus lana est in evangelio per omnes Ecclesias* (2. Cor. 8. 18). Et cum dicit: *Vivus est Cephas, deinde duodecim*; cum ait vero, *Secundum evangelium quod accepistis* (1. Cor. 15. 5. 1); de Luca Evangelio loquitur: ita ut non aberraverit, si quis ipsi hoc opus adscripserit. Cum ipsi dico, Christo dico. Quod si quis dixerit: Cur non omnia scripsit qui usque ad finem cum ipso semper fuerit? respondelimus, hæc satis fuisse illis, qui animum adhibere vellent; illosque ita semper incubuisse, quæ magis urgerent, neque illis tantum fuisse scribendi studium; multas quippe non scriptas traditiones dederunt.

Cur Christi divinitas in Actis non ita aperte enuntietur. — Omnia itaque hoc in libro admiratione digna sunt, maxime vero illa verborum demissio, qua, suggerente Spiritu sancto, de œconomia loquentes usi sunt apostoli. Ideo cum tot tantaque de Christo narrent, pauca de divinitate ejus dixerunt, longe plura vero de humanitate, de passione, de resurrectione, de ascensione. Nam hoc interim quærebatur, ut crederetur ipsum resurrexisse et ascendisse in cælos. Quemadmodum igitur ipse Christus in primis ostendere curabat, se a Patre venisse: ita et hic narrat, ipsum resurrexisse, assumptum fuisse, et ad illum rediisse, a quo venerat. Nisi enim hoc prius creditum fuisset; multoque magis postquam accesserunt resur-

rectio et assumptio, totum dogma Judæis incredulitate visum fuisset. Quapropter sensim et paulatim eos ad sublimiora ducit. Athenis vero hominem eum simpliciter vocat Paulus, nihil amplius addens (Act. 17. 31): et jure quidem. Etenim si ipsam Christum, de sua cum Patre æqualitate loquentem, sæpe lapidare tentarunt (Joan. 8. 59), ipsumque blasphemum ideo vocarunt, vix illum sermonem a piscatoribus accepissent, cum maxime crux processisset.

2. Et quid de Judæis loquar, quando ipsi quoque discipuli, cum sublimiora audirent dogmata, sæpe turbati et offensi sunt? Ideo dicebat: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo* (Joan. 16. 12). Si illi non poterant, qui tanto tempore cum ipso erant, qui tot arcanorum consortes erant, et tot viderant miracula: quomodo homines recens avulsii ab aris, ab idolis, a sacrificiis, a felibus, a crocodilis (hic enim erat gentilium cultus); qui a cæteris malis tunc primum abducti fuerant, sublimia statim dogmatum verba accepissent? quomodo etiam Judæi, qui quotidie discabant et instituebantur a lege: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Dominus unus est, et præter eum non est alius* (Deut. 6. 4); qui ipsum viderant cruci affixum; imo qui crucifixerant et sceleriant, neque ipsum resuscitatum viderant, audientes eundem ipsum esse Deum et Patri æqualem, non omnino resiliissent ac recessissent? Ideoque paulatim et sensim illos ad majora ducunt, et sese multum ipsis attemperant. Ubi vero Spiritus gratia fruuntur, et majora, quam Christus fecit, in ipsi faciunt; ut utrinque ipsos humi jacentes erigunt, et ad resurrectionis fidem habeant. Ille quippe liber in primis resurrexerat demonstratio, qua credita, cætera facile succedunt. Argumentum ergo et scopus hujus libri, ut summatim dicam, hic potissimum est. Audiamus demum ipsa præemia. (Cap. 1.) 1. *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cepit Jesus facere et docere.* Cur illi Evangelium in memoriam revocat? Ut accurationem suam ostendat. Nam initio illius operis dixit: *Visum est in miki asequuto omnia a principia diligenter, ex ordine tibi scribere* (Luc. 1. 5). Neque suo contentus testimonio, totum referi ad apostolos, dicens: *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis.* Idcirco postquam sermoni fidem ibi conciliavit, hic alia confirmatione opus non habet, cum Theophilus jam persuasus, ac per illud opus de accurata rei veritate institutus esset. Etenim cum habita fides est scribenti quæ audierat; multo magis credendus est, cum ea scribit, non quæ ab aliis accepit, sed quæ vidit et audivit. Nam si ea quæ de Christo dicta sunt, inquit, accepta habuisti, multo magis accipies ea quæ de apostolis dicturus sum. Quid igitur? an historia tantum hoc opus, et Spiritu vacuum est? Nequaquam. Quo pacto? Quoniam ea, quæ ipsi tradiderunt illi qui viderant et ministri sermonis fuerant, ex Spiritu erant. Et cur non dixit, Sicut tradiderunt nobis, qui Spiritu sancto dignati erant, sed, *Qui ab initio viderunt?* Quia hoc maxime fidem facit, cum ab

¹ Sic omnes Editi et Mss. At in Novo Testamento Græco legitur *ἐκ τῆς ἐκείνης*, et in Vulgata *undeque*; et hæc vera lectio est.

κοθήμεν παχυτέρω ἔσσι· *Ὁ ὄψαμεν λαλοῦμεν, καὶ ὁ ἐώρακαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐδέεις λαβάνει.* Καὶ πάλιν δεικνύς, ὅτι πολλὰ καὶ ἀπὸ θέως μαρτυρεῖ ἔστι, τοῖς μαθηταῖς *Ὁλαγε· καὶ ὁ μῆς· μαρτυρεῖτε περὶ ἐμοῦ, ὅτι εἰς ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἔσσι.* Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι πολλοῦ ὄψαμα ἔπεισαν· *Μάρτυρες ἡμῶν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς πεύθροχούσιν αὐτῷ.* Καὶ μετὰ ταῦτα δὲ ποιοῦμενος τὴν ἀνάστασιν ὁ Πέτρος ἔλεγεν *ὄψαμα συνεράρομεν καὶ συνελαλοῦμεν αὐτῷ.* Τάχιον γὰρ τὴν παρὰ τῶν συγγενομένων ἀνθρώπων μαρτυρίαν ἔδωκεν, διὰ τὸ τῆς περὶ τοῦ Πνεύματος ἔκλουσας σφῆρα τῶς ἀποδεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης ἐν τῇ τοῦ Εὐαγγελίου συγγραῖφῃ ἔλεγεν ὅ, ὅτι αὐτὸς εἶδεν, περὶ τοῦ αἵματος τοῦ ὕδατος διαλεγόμενος, τὴν θεῖον αὐτοῖς ἀντὶ μαρτυρίας τιθεῖς μεγίστης· καί τοις θέως ἀκριβεστέρως παρὰ τοῦ Πνεύματος, ἄλλ' οὐ παρὰ τοῖς ἀπίστοις. Ἐπει δὲ Πνεύματος μετῆλεν ὁ ἀνὴρ, παραλαβὼν δηλον, ἀπὸ τε τῶν σημείων τῶν νῦν γινόμενων, ἀπὸ τε τοῦ καὶ τοῦς τυχεύστας τότε μεταλαβάνειν Πνεύματος, ἀπὸ τε τῆς Παύλου μαρτυρίας (ὄψαμα γὰρ, φησὶν, ὁ ἔσκαιος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ), ἀπὸ τε τῆς κατὰ τὴν χειροτονίαν ψήφου. Εἰπὼν γὰρ τοῦτο, ἐπέθηκε· Ἄλλα καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν, συνέκδημος ἡμῶν ἐν τῇ χάρτι ταύτῃ τῇ διακοσμομένη τῷ ἡμῶν.

γ'. Καὶ ἔρα αὐτὸ τὸ ἄσφον. ὄψαμα γὰρ λέγει, τὸ μὲν πρῶτον Εὐαγγέλιον, ὃ εὐαγγελιστάμην· ἄλλὰ, τὴν [5] μὲν πρῶτον λόγον ἐκποιήσασιν, μετῆλα αὐτοῦ εἶναι νομίζων τοῦ Εὐαγγελίου τὴν προσηγορίαν. Καίτοιγε ὁ Ἄποστολος ἵντιθεὶν αὐτὸν κοσμεῖ λέγων· *ὄψαμα ἐσκαιος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ.* Ἄλλ' αὐτὸς μετρίδας καὶ εἰς φησι· *τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐκποιήσασιν περὶ πάντων, ὃ θεοφίλιε, ὡν ἠρῆστος ὁ Ἰησοῦς κείνην τε καὶ διδάσκων· οὐχ ἀπῶς, περὶ πάντων, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους.* Ἀρχὴ γὰρ τῆς ἡμέρας, φησὶν, ἦς ἀνελήφθη. Καὶ μὴν Ἰωάννης δεικνύσιν, ὅτι οὐκ ἦν δυνατόν πάντα γράφειν. Ἐθλων γὰρ τοῦτο δηλώσας, εἶπὸν, Ἄπειρα ἐὰν γράφεται καθ' ἐν, οὐδέ αὐτὸν τὸν κόσμον οἷμα χωρήσει, προστίθησι, *Τὰ γραφόμενα βιβλία.* Πῶς ὅν, φησὶ, περὶ πάντων οὕτως λέγει; Ἄλλ' οὐκ εἶπα, Πάντα, ἄλλὰ, περὶ πάντων· ὡς ἐν εἰποι τις, ἀδρομερῶς· καὶ παχυμερῶς· ἢ περὶ πάντων λέγει, τῶν συνεχόντων καὶ καταπαυόντων. Εἶτα δεικνύσιν καὶ ποίων πάντων· *ὄψαμα ὁ Ἰησοῦς κείνην τε καὶ διδάσκων, τὰ θεώματα καὶ τὰς διδασκαλίας αἰνιτιόμενος.* Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ποίων ἔδιδασκων. ὄψαμα δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν φιλόχρηστον καὶ ἀποστολικὴν γνώμην, εἰ καὶ ἐνὸς ἕνεκεν τοσαύτην ἀποστείλαι ἀκριβείαν, ὡς ὁλόκληρον Εὐαγγέλιον γράφει. Ἴνα γὰρ ἔχρη, φησὶ, περὶ ὡν κατηχητῆς λόγους τὴν σφάραλαιαν. Καὶ γὰρ ἤκουσεν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· *ὄψαμα ἔσσι θελήμα τῶ Πατρὸς μου, ἵνα ἀπῶλθῃ εἰς τῶν μικρῶν τούτων.* Καὶ τίνος ἕνεκεν οὐχ ἐν ριβλὸν ἀποστείλαι, ἐν τῷ Θεοφίλῳ πιστολόγῳ, ἄλλ' εἰς δύο διαιεῖν ὑποθέσεις; Ἐρηνησίας ἕνεκεν, καὶ τοῦ διανοητοῦσιν τὸν ἀκροατὴν· ἄλλως δὲ, καὶ τῇ ὑποθέσει διηρημένηται εἰσὶν· αἰ πραγματείας. Σωθῆσαι δὲ ἕνατος αὐτοῦ τοῦς λόγους ὁ Χριστὸς διὰ τῶν ἔργων ἀξιολογῶστας ἔποιεας.

* Unus cod. λαβάνει. Διὰ τοῦτο κατὰ καὶ ἀπὸ θέως μαρτυρεῖν ἐπέτρανε λέγων, καὶ ἡμῶν. Ὁ Savil. et unus cod. ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τότε ἔλεγεν. * Αδρομερῶς, confestim, summatim. Hæc uti apud Chrysostomum raro, habetur etiam supra tom. VI, in prologo ad Synopsin Scripturæ, p. 316. Non ergo est hujus vocis ἀδρομερῶς usus vocales sententia ferens est in Synopsin illam. * Morcel. so'us post εἰσὶν addit εἰς δύο.

περὶ πράσθητος παρῆται, καὶ λέγει· *Μάθετε εἰς ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.* Ἐδιδασκων ἀκήνημος εἶναι, καὶ τὸντο ἔδεικνυτο· διὰ τῶν ἔργων· *ὄψαμα γὰρ τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχρη, ποῦ τὴν κεραιτὴν ἄλλη, φησὶ. Πάλιν ἐκείλους τοῖς ἔχθροισ ἀγαπῶν.* Ἐδίδαξε τοῦτο ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐύχομνος; ὑπὲρ τῶν σταυρουμένων. *Ὁλαγε, τῷ θεοφίλῳ σοι κρηθῆναι, καὶ τῶς χριτῶνά σου λαβεῖν, ὄψαμα αὐτῷ καὶ τὸ ἡμῶν.* ὄψαμα δὲ οὐχ ἐπὶ ἡμάτια μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ αἷμα ἔδωκεν. ὄψαμα καὶ τοῖς μαθηταῖς; ἐκείλους ποιεῖν. Διὰ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· *Καθὼς ἔχρησ τῶσορ ἡμῶν.* ὄψαμα γὰρ διδασκαλίου ψυχρότερον, ἐν λόγοις φεισοροῦσιν μόνον. Τοῦτο γὰρ ὅσο διδασκαλίου, ἄλλ' ὑποκρητῶ. Διὰ τοῦτο οἱ ἀπόστολοι πρότερον ἀπὸ τοῦ βίου ἔδιδασκων, καὶ τότε ἀπὸ τῶν ρημάτων· μῆλλον δὲ οὐδὲ εἶδε ρημάτων αὐτοῖς, τῶν ἔργων βούων. Οὐκ ἐν εἰς ἐμάτροι καὶ τὸ πάθος αὐτοῦ πρῆξιν καλῆσας· ἐν τῷ γὰρ καθεῖν ἰποίησιν τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔργον ἐκείνον, τὸν θάνατον καταλῶσας, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐργασάμενος. Ἀρχὴ ἦς ἡμέρας ἐντειλάμενος τοῖς ἀποστόλοις διὰ Πνεύματος ἁγίου, οὐς [6] ἐξελῆξαστο, ἀνελήφθη. *Διὰ Πνεύματος ἐντειλάμενος*, τοῦτοστι, Πνευματικῶς πρὸς αὐτοῖς εἰπὼν ρήματα, ὁδὸν ἀνθρώπων. Ἴν τοῦτο ὄν τσαν εἰπασ, ἦ ὅτι διὰ Πνεύματος αὐτοῖς ἐντελεῖται. ὄψαμα, πῶς ταπεινὸς ἐπὶ διαλέγεται περὶ αὐτοῦ, ὡς καὶ αὐτὸς περὶ αὐτοῦ, λέγων· *Εἰ δὲ ἔγῳ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκδάλλω τὰ θαυμάσια,* καὶ γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνήργει ἐν ἐκείνῳ τῷ ναῷ. Τί δὲ ἐντελεῖται; *Πορευθῆστας μαθητεῦστας πάντα τὰ ἔθρη, βασιλιζόντες αὐτοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοῖς τρησιν πάντα, ὄσα ἐντειλάμενος ὄμην.* Μέγα τῶν ἀποστόλων τὸ ἐγκωμῶν, ὄσαν τοιαῦτα ὄσαν ἔργα χειρισμένοι· τῆς οἰκουμένης λέγω τὴν σωτηρίαν ὄσαν ρήματα τοῦ Πνεύματος γέμοντα· ὃ δὲ ποῦ ἀντιπετόμενος εἶπεν τὸ, *Διὰ Πνεύματος ἁγίου*· τοῦτοστι, καὶ τὰ ρήματα, ἔ ἐλέησασ ὄμην, Πνεῦμα ἐστὶ. Τοῦτο δὲ φησὶ, τὸν ἀκροατὴν εἰς ἐπιθυμία λειπὸν ἔργων τοῦ μαθεῖν τὰς ἐντολάς, καὶ ἀξιολογῶστας τοῖς ἀποστόλοις ποῖον, εἰ γε ἐπὶ τοῦ Πνεύματος μῆλλοσι λέγειν, καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐντολάς. Ἐντειλάμενος οὖν, φησὶν, ἀνελήφθη. Οὐκ εἶπεν, Ἄνεθη, ἀπειθῆ ἐπὶ ὡς περὶ ἀνθρώπου θαλέγεται. Ἄρα καὶ μετὰ τῆς ἀνάστασιν ἔδιδασκεν τοῖς μαθητάς· ἄλλὰ τὸν χρόνον τοῦτον οὐδέεις εἶπεν ἡμῖν μετὰ ἀκριβείας ἀπαντα. Ἄλλ' ἔγχρησῆσι μὲν αὐτῷ ὁ Ἰωάννης τῶν ἄλλων μῆλλον, καὶ οὕτως· πάντα δὲ σαφῶς οὐδέεις ἀπήγγελε (πρὸς γὰρ ἔτερον ἠπεινοντο)· ἐμάβομεν δὲ ταῦτα διὰ τῶν ἀποστόλων· ἔ γὰρ ἤκουσας καὶ εἶπον· *ὄψαμα καὶ παρεστῆσαν αὐτον ζῶντα.* Εἰπὼν περὶ τῆς ἀναλήφης πρότερον, λέγει καὶ περὶ τῆς ἀνάσταστος. Ἄνεθη γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἄνελήφθη. Ἴνα μὴ νομῆσθ ὡς ἔτερον αὐτὸν ἀνελήφθαι, ἐπήγγασεν ὄψαμα καὶ παρεστῆσαν αὐτον ζῶντα. Εἰ γὰρ ἐν τῷ μετῆσον αὐτον παρεστῆσαι, πολλῷ μῆλλον ἐν τῷ ἐλάτῶν.

* Unus codex καὶ ὑπεδείκνυτο. * Idem codex ὄσα καὶ μετὰ. * Savil. οὕτως καὶ τότε. ὄψαμα γὰρ εἶπε. ἢ Savil. ἀπόστατο. Morcel. et mss. ἀπίστατο.

Iis ipsis qui viderunt narratur; illud vero arrogantiam et fastum præ se tulisset apud insipientes. Ideo Joannes dicebat: *Ego vidi, et testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei (Joan. 1. 34)*. Christus vero sic alloquitur Nicodemum adluc ruidiore: *Quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum nemo accipit (Id. 3. 11)*. Ac rursus ascendens multa ex oculorum testimonio dici, discipulis dicebat: *Et vos testificamini de me, quia ab initio mecum esis (Id. 15. 27)*. Apostoli quoque sæpe ita loquuntur: *Testes nos et Spiritus sanctus, quem dedit Deus credentibus in se (Act. 2. 32)*. Postea vero Petrus, ut resurrectioni fidem faciat, dicit: *Qui manducavimus et bibimus cum illo (Ibid. 10. 41)*. Facilius enim eorum testimonium admittebat, qui versati fuerant cum illo, quod adhuc longe absens a notitia Spiritus. Quomobrem Joannes in Evangelio dicebat se vidisse, de sanguine et aqua loquens, oculatum testimonium ut maximum ponens; etiamsi oculis certiora sint ea quæ a Spiritu proficiuntur; sed non apud incredulos. Quod vero Spiritus particeps Lucas fuerit, ex multis perspicuum est; tum ex signis quæ tunc fiebant, tum quod illo tempore quilibet Spiritus esset participes; tum ex Pauli testimonio: *Cujus laus est in evangelio (2. Cor. 8. 18)*, inquit; tum ex ordinationis calculo; post illud enim addit: *Sed et ordinatus est ab Ecclesis comes peregrinationis nostræ in hanc gratiam, quæ ministratur a nobis.*

3. Et vide quam sit a fastu alienus. Non enim dicit, Primum evangelium, quod evangelizavi; sed, *Primum sermonem feci*, se majorem esse putans evangelii appellationem: etiamsi illum inde apostolus celebrat, dicens: *Cujus laus est in evangelio*. Sed ille modeste sic loquitur: *Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quæ cepit Jesus facere et docere; non simpliciter, de omnibus, sed a principio ad finem usque: Usque ad diem, inquit, qui assumptus est. Atque Joannes declarat non posse omnia scribi. Ut enim hoc ostendat, postquam dixerat: *Quæ si scribantur singula, nec ipsum arbitror mundum posse capere, adjicit, *Eos qui scribendi sunt libros (Joan. 21. 25)*. Quomodo igitur, inquit, hic de omnibus loquitur? At non dixit, Omnia, sed, *De omnibus*: ac si quis dicat summam et in genere: aut de omnibus quæ competant et urgeat. Deinde ostendit quæ sunt illa omnia, *Quæ cepit Jesus facere et docere*; miracula nempe et doctrinam subindicans. Neque hoc tantum, sed quod etiam faciendum doceret. Vide autem illius benignum apostolicumque animum, qui vel illius hominis causa hæc suscepit accuratam operam, ut totum Evangelium scriberet. *Ut habeas, inquit, coram, de quibus arduitas es, sermonum veritatem (Luc. 1. 4)*. Audierat enim Christum dicentem: *Non est voluntas Patris mei nisi pereat unusquisque ex his parvulis (Matth. 18. 14)*. Et cur non unum librum fecit uni Theophilo mittendum, sed in duo partitus est argumenta? Perspicuitatis causa, et ut intermissionem daret auditori: alioquin vero distincta sunt amborum argumenta. Consideres autem veterum, quomodo Christus per opera dictis suis fidem**

conciliarit. Ad mansuetudinem hortabatur, dicens: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde (Matth. 11. 29)*. Docebat paupertatem, et illam per opera exhibebat: nam *Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet (Id. 8. 20)*, inquit. Jubebat rursus inimicos diligere. Hoc in cruce docuit cum pro crucifigentibus precatum est. Dicebat, *Volenti tecum in iudicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium (Id. 5. 40)*: ipse vero non solum vestimenta, sed etiam sanguinem suum dedit. Sic etiam discipulos suos facere jussit. Quapropter dicebat Paulus: *Sicut habebis formam nostram (Philipp. 3. 17)*. Nihil enim frigidius doctore, qui verbis tantum philosophatur; neque enim hoc doctoris est, sed hypocritæ. Idcirco apostoli primum exemplo, hinc verbis docebant; imo non verbis opus habebant, operibus ipsis clamantibus. Neque abstraxerit si quis passionem ejus actionem vocaverit: patiendū namque magnum illud mirabileque opus edidit, quo mortem solvit, ac reliqua omnia peregit.

2. *Usque in diem, quæ præcipiens apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est. Per Spiritum præcipiens, id est, spiritualia apud ipsos loquens præcepta, nihilque humanum. Vel hoc ergo dicebatur; vel quod per Spiritum ipsis præceperit. Vides, quomodo adhuc de Christo humiliter loquatur, ut et ipse de se ipso loquebatur, dicens: *Si autem ego in Spiritu Dei ejicio daemonia (Matth. 12. 28)*? Etenim Spiritus sanctus in illo templo operabatur. Quid autem præcepit? *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti; docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis (Id. 28. 19. 20)*. Magna laus apostolorum, cum talia ipsis commissa sicut, nimirum totius orbis salus; cum etiam verba Spiritu plena essent: id quod subindicans dicebat, *Per Spiritum sanctum; id est, Verba quæ loquuntur sunt vobis, Spiritus sunt. Hoc porro dicit, ut audierem ad concupiscentiam trahat discendi præcepta, apostolisque fidem conciliat: siquidem ea, quæ sunt Spiritus, loquentur sunt, necnon præcepta Christi. Cum præcepisset, inquit, *Assumptus est. Non dixit, Ascendit; quia de illo ut de homine vobis loquitur. Post resurrectionem quoque fortasse discipulos docuit; sed hoc totum tempus nemo nobis accurate explicavit. Verum huic rei magis immoratur Joannes, quam cæteri, ut hic quoque; sed nullis omnia clare recensuit: ad aliud quippe festinabant. Hæc porro didicimus per apostolos, qui ea quæ audierant retulerunt. 3. *Quibus et præbuit seipsum vivum. Loquuntur ante de assumptione, jam de resurrectione agit. Quia enim dixerat, *Assumptus est, ne potares illum ab aliis assumptum fuisse, subjunxit, *Quibus et præbuit seipsum vivum. Nam si in majori re seipsum exhibuit, multo magis in minori.******

4. Viden' quomodo elanculum hæc magna disseminet dogmata? *Per dies quadraginta apparet eis. Neque enim, ut ante resurrectionem, semper cum illis erat. Observa autem non dixisse illum, Quadraginta diebus, sed, *Per dies quadraginta. Adveniebat enim, et avolebat rursus. Quare? Animus illorum ad altiora de-**

cebat, nec sinebat illos perinde erga se affici atque antea. Nec sine causa hoc agebat, sed utrumque diligenter præparans, ut resurrectio crederetur, et ut major ipse putaretur esse, quam homo. Atqui hæc erant inter se contraria. Ut enim resurrectio crederetur, humana multa fieri oportebat; ut alterum vero firmaretur, non item. Attamen utrumque opportuno tempore factum est. Cur autem non omnibus, sed apostolis tantum apparuit? Quia multis id phantasma visum fuisset, qui arcaum mysterii non noverant. Si enim ipsi discipuli non credebant initio et turbabantur, tactuque manus opus habebant, necnon mensa communi, quomodo vulgus affectum fuisset? Quapropter ex miraculis indubitata reddidit resurrectionem; ita ut non illis tantum tunc temporis hominibus, sed omnibus postea certa foret resurrectio. Quod enim in illis effecerunt conspecta signa, hoc in posteris omnibus per fidem futurum erat. Ideo hinc incredulos argumentis impetimus. Si non resurrexit, sed mortuus manet, quomodo in nomine ejus apostoli signa fecerunt? At non fecere miracula? Quomodo ergo gens nostra constitit? Non enim huic veritati obstant neque pugnant contra ea, quæ sub conspectum cadunt. Itaque quando dicunt, non facta fuisse miracula, tunc magis sese confundunt. Hoc enim maximum esset miraculum, si sine miraculis totus orbis accurrisset, a duodecim pauperibus et illiteratis hominibus captus. Neque enim pecuniis, non verborum sapientia, non alio simili modo piscatores vicissent; ut vel iuviti conlitterentur divinam in illis esse virtutem: neque enim humane vires talia unquam facere poterint. Ideo ille quadraginta diebus mansit post resurrectionem; tam longo conspectus sui spatii rei veritatem comprobans, ne id quod videbatur, phantasma esse putarent. Neque his contentus, mensam etiam addidit, id quod etiam postea dicit. 4. *Et conversans cum illis.* Hoc autem ipsi apostoli semper in resurrectionis argumentum supersperunt dicentes, *Qui manducavimus et bibimus cum illo (Act. 10. 41).* Quid autem apparens fecerit, per sequentia ostendit dicens: *Apparens illis, et loquens de regno Dei.* Quia vero dejecti animis erant, et turbati ob ea, quæ facta fuerant, atque ad magna deinceps exituri erant certamina, sermone circa futura habito recreans illos, *Præcepit ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris.* Primo in Galilæam deduxerat eos adhuc formidantes et trementes, ut cum libertate dicere audirent. Deinde cum audissent, et in his per quadraginta dies essent versati, *Præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent.* Quare? Sicut milites in agmina irrupturos necino sinit exire, donec armati fuerint, neque equos ex carcere exsilire, priusquam aurigam nacti sint: sic neque illos ante adventum Spiritus sancti in acie comparere permisit, ne facile a multis caperentur. Neque propterea tantum, sed quia multi erant illic credituri. Ad hæc vero, ne quidam dicerent ipsos, missis notis et contribulibus suis, ad ex-

franeos ostentationis causa migrasse; idcirco apud eos ipsos, qui Jesum occiderant, signa præbent resurrectionis, apud eos, inquam, qui crucifixæ, qui sepelierant, in ipsa urbe ubi facinus impium patratum fuerat; ita ut extranei omnes hinc obmutescere cogercntur. Cum enim illi, qui crucifixæ, inter credentes comparerent; hinc certe et cruris et tam iniqui facinoris certum indicium, et resurrectionis magnum ducerant argumentum. Deinde ne dicerent, Quomodo ergo poterimus inter tam multos homines nefarios et homicidas degere, nos qui ita pauci et viles sumus? vide quomodo hanc angustiam expodiat et solvat dicens: *Sed expectarent promissionem Patris, quam audistis a me.* Et quandonam, inquit, audierunt? Cum diceret: *Expedi vobis ut ego vadam.* Si enim non abiero, *Paracletus non veniet ad vos (Joan. 16. 7);* et rursum: *Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum mittet vobis, ut maneat vobiscum (Id. 14. 16).*

5. Et cur non Christo præsentem, vel non statim post ejus discessum, advenit Spiritus, sed Christus quadragesima die ascendit, Spiritus vero advenit cum completeretur dies Pentecostes? Ac, si nondum advenerat ille, quomodo Christus dicebat: *Accipite Spiritum sanctum (Id. 20. 22)?* Ut illos capaces redderet atque idoneos accipiendi Spiritui. Si enim angelum visurus Daniel, dissolvatur (*Dan. 8. 17*), nullo magis hi id passuri erant, tantam accepturi gratiam. Vel hoc dicendum est, vel quod rem futuram ut jam factam diceret; ut cum ait: *Calcate supra serpentes et scorpiones, et supra amem virtutem inimici (Luc. 10. 19).* Cur autem non tunc statim advenit? Oportebat eos rei desiderio teneri, atque ita gratiam accipere. Ideo postquam ille discesserat, Spiritus advenit. Si illo præsentem venisset, non in tanta expectatione fuissent. Idcirco neque statim post ascensionem ejus advenit, sed post octo vel novem dies. Ita et nos tum maxime excitamur erga Deum, cum in necessitate constituti sumus. Ideoque Joannes tunc mittit discipulos suos ad Christum, quando illo opus habituri erant, Joanne in carcere degente. Alioquin vero oportebat in celo comparere naturam nostram, et perfectam reconciliationem fieri, ac tum venire Spiritum, parumque percipi voluptatem. Nam si Spiritu præsentem, Dominus abisset, ille vero mansisset, non tanta fuisset consolatio; Christo enim admodum hærentes, ab illo egre divulsi fuissent. Unde et consolatus illos dicebat: *Expedi vobis ut ego vadam (Joan. 16. 7).* Ideo missionem Spiritus per aliquot dies differt, ut aliquandiu morati, et, ut dixi, in necessitate constituti, plena et pura fruerentur voluptate. Si vero minor esset Filio Spiritus, non fuisset sufficiens consolatio: quomodo enim dixisset, *Expedi vobis?* Ideo major illi doctrina reservata est, ne illum ninorem putarent. Consideres velim quantum illis necessitatem imposuerit manendi Hierosolymis, cum promisisset se illic Spiritum præbiturum esse. Nam ne rursum post assumptionem ipsius fugerent, hæc expectatione, cum vinculo, illos omnes ibi retinet.

¹ Alius legit: *Quid autem fecerit per quadraginta dies apparens eis? loquebatur de regno Dei.*

παρ καὶ ἐμπροσθεν. Οὐχ ἀπίκλι δὲ τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἐκίτερα μετὰ ἀκριβείας κατασκευάσων, καὶ τὸ πιστευθῆναι τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὸ μέγιστον αὐτὸν νομοθετῆναι λοιπὸν ἢ κατὰ ἄνθρωπον. Καίτοιγε ταῦτα ἐναντία ἦν. Ὑπὲρ μὲν γὰρ τοῦ πιστευθῆναι τὴν ἀνάστασιν πολλὰ ὁ ἀνθρώπινα εἶναι γενέσθαι ὑπὲρ δὲ θεατέρου, πρῶτοντιον. Ἄλλ' ἕως ἀμφότερα γέγονε μετὰ τοῦ προσηκόντος καιροῦ. Τίνας δὲ ἔνεκεν οὐχί πᾶσι, ἀλλὰ τοῖς ἀποστόλοις ἐφάνη; Ὅτι φάντασμα ἢ ἂν εἶδεν εἶναι τοὺς πολλούς, οὐκ εἶδεν δὲ ἀπόβρῃ- τον τοῦ μυστηρίου. Εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ οὐκ ἐμαθηταὶ ἦσαν τὴν ἀρχὴν καὶ [7] ἔδορουδόντων, καὶ ἀρχῆς ἐδεήθησαν τῆς διὰ χειρὸς, καὶ τραπέζης, εἰ τοὺς πολλούς εἶδος παθεῖν ἦν; Διὰ τοῦτο ἐκ τῶν σημείων ἀναμφιβόλως ποιεῖ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀπόδειξιν, ὥστε μὴ πᾶς τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ ταῦτα φανερῶν γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν. Ὅπως γὰρ ἐκείνους ἐκ τῆς ἐβέως τῶν σημείων, τοῦτο ἐκ τῆς πίστεως πᾶσι δοξαρον ἐμελλέν ἐπισθεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἀπίστους ἐνταῦθεν συλλογίζομεθα. Εἰ γὰρ οὐκ ἀπίστη, ἀλλὰ μένει νεκρός, πῶς ἔν τῷ ὄνοματι αὐτοῦ οἱ ἀπόστολοι σημεῖα ἐποίησαν; Ἄλλ' οὐκ ἐποίησαν σημεῖα; Πῶς οὖν συνέστη τὸ ἔθνος τὸ ἡμέτερον; Οὐ γὰρ δὴ καὶ πρὸς τοῦτο ἀντιστήσονται, οὐδὲ τοὺς ὀρωμάνεις μαχησονται. Ὅστε ἐταν λέγωσι μὴ γενέσθαι σημεῖα, μεζύοντες ἑαυτούς κατασχίζονται. Τοῦτο γὰρ μέγιστον σημεῖον, τὸ χωρὶς σημείων τὴν εἰκουμένην προσραμεῖν ἅπασαν, ὑπὸ δόδεκα πτωχῶν καὶ ἀγαπημένων ἀνθρώπων ἀλιευθεῖσαν. Οὐδὲ γὰρ πλοῦσιον χρημάτων, οὐ σοφία λόγων, οὐκ ἄλλω τινὲ θεωλοῦν παρεγένοντο οἱ ἀλλεῖς ὥστε καὶ ἄκουετα ἐμαλογίσσονται θέλαν εἶναι ἐν αὐτοῖς δύναμιον, ἀμήχανον γὰρ ἀνθρωπίνην λογίαν ὑπερβῆναι τοσαυτά ποτε. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς τισσαράκοντα ἡμέρας ἐμενε μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἐλεγχον διδοὺς ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ τῆς ἐβέως τῆς οικείας, ἵνα μὴ φάντασμα εἶναι νομίσαι τὸ ὄρωμενον. Καὶ οὐδὲ τοῦτω ἠρκίσθη, ἀλλὰ καὶ τράπεζαν προσεθεῖται. Ὅπως οὖν καὶ προτέρων λέγει· Καὶ συνταλιζόμενος αὐτοῖς. Τοῦτο δὲ διὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι τεκμηρίον ἐποιούοντο τῆς ἀναστάσεως λέγοντες· Ὅτινες συναράγομεν καὶ συναλέομεν ἀδελφ. Τί δὲ καὶ φανόμενος ἐκολε, εἰ ὄν ἐπήγαγε δεικνύον λέγων· Ὑστατόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἐπει δὲ καὶ ἡ πατονηκῆτες ἦσαν, καὶ τισσαράκοντα τοὺς ἦσαν γεννημένους, καὶ πρὸς μέγιστους ἐμελλον λοιπὸν ἐξείναι ἀγῶνας, τοὺς περὶ τῶν μελλόντων αὐτοῖς ἀνακτῶμενος λόγους, Παρηγγεῖλαι ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐκγγελίαν τοῦ Πατρός. Πρῶτον αὐτοῖς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐξήγαγε, δεδεικῆσται ἐτι καὶ ἐρέματων, ἵνα μετὰ ἀδείας ἀκούσονται τῶν λεγομένων. Ἐστα, ἐπειδὴ ἤκουσαν, καὶ τισσαράκοντα συνδιετρίψαν ἡμέρας, Παρηγγεῖλαι μὴ ἀπὸ Ἱεροσολύμων χωρίζεσθαι. Τί δὴ ποτε; Καθάπερ τινὲς στρατιώτας μελλόντας εἰς πλῆθος ἐμπίπτειν, οὐδὲς ἀφήσιν ἐξελθεῖν, ἕως ἂν ὀπίλωνται· οὐδὲ ἴππους προκηδὲν τῆς βαλίδδος, ἕως ἂν τὸν ἠγῶνον λάδωσιν· οὕτω δὴ καὶ αὐτοῖς πρὸ τῆς τοῦ Πνεύματος καθόδου φανῶναι ἐπὶ τῆς παρατάξεως οὐκ ἔφειε, ὥστε μὴ γενέσθαι ἐυεπρόσους καὶ ἀλωσίμους τοὺς πολλούς. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ πολλοὶ ἦσαν

οἱ μελλόντες πιστεύειν αὐτοῖς. Καὶ πρὸς τοῦτους πάλιν, ἵνα μὴ λέγωσι τινες, δε τοὺς γνωρίους ἀφάντες παρὰ τοὺς ἔθνοεις ἤλιθον κομπάσαι, τοῦτου χάριν παρ' αὐτοῖς τοὺς παρονοουκῆσι παρέχονται τὰ τεκμηρία τῆς ἀναστάσεως, παρ' αὐτοῖς τοὺς ἑσταυρωκῆσι, τοὺς θέψασιν, [8] ἐν αὐτῇ τῇ πόλει ἐν ἣ τὸ πρῶτον τὸ παρῶνον ἐταλμῆθη, ὥστε καὶ τοὺς ἔξωθεν ἐπιστομοθετῆναι ἅπαντας. Ὅταν γὰρ οἱ ἑσταυρωκῆτες οὗτοι φαίνονται καὶ πιστευοκῆτες, εὐδῆλον, δε καὶ ὁ σταυρὸς καὶ τοὺς τολεμήματος ἐδεικνυται ἡ παρονομία, καὶ τῆς ἀναστάσεως πολλὴ ἡ ἀπόδειξις. Ἐστα ἵνα μὴ λέγωσι, Πῶς οὖν ὑπερβῆμεθα μεταξὺ ἀνθρώπων μαρῶν καὶ φρονούντων, καὶ τοσοῦτον ἔντων, ἄλλω καὶ ἀστελεῖς ἔντας μένειν, ἔρα, πῶς λύει τὴν ἀγωνίαν, εἰπὼν· Ἄλλὰ περιμένειν τὴν ἐκγγελίαν τοῦ Πατρός, ἢν ἠκούσατέ μου. Καὶ τότε ἤκουσαν, φησὶν; Ὅτε εἶπε· Συμψέθει ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω. Ἐάν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς· καὶ πάλιν, Ἐρωτήσω τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλον Παράκλητον πέμψει ὑμῖν, ἵνα μένη μεθ' ὑμῶν.

Ἔ. Καὶ τίνας ἔνεκεν οὐχὶ παρόντος αὐτοῦ οὐδὲ ἀπελθόντος εὐθέως παραγένετο, ἀλλ' αὐτὸς μὲν τῇ τισσαράκοστῃ ἡμέρᾳ ἀνῆλθε, τὸ δὲ Πνεῦμα παραγένετο ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πενηκοστῆς; Καὶ πῶς, εἰ μὴ οὕτως παραγένετο, εἶπε, Ἄδέρτε Πνεῦμα ἀγῶν; Ἴνα δεκτικὸς αὐτοῖς ποιῆση, καὶ ἀρκούντας πρὸς τὴν ὑπόδοχην. Εἰ γὰρ ἀγγέλω μελλῶν ὄφην ὁ ἀνιθλῆ παρῆτο*, πολλῶν μελλον ὁῦτοι μελλόντες τοσαυτὴν δέχασθαι χάριν. Ἦ τοῦτο οὖν ἔστιν εἰπαῖν, ἢ δε τὸ μελλον ἴσασθαι ἢ ἦδη γεγεννημένον εἶρηκεν, ὥστε ἐταν λέγη, Παιεῖτε ἐκείνω ἔρωον καὶ σκορῆλαιον, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου. Τίνας δὲ ἔνεκεν οὐκ εὐδὲς τότε παραγγένοι; Ἐν ἐπιθυμία αὐτοῖς εἶναι γενέσθαι τοῦ πράγματος, καὶ οὕτω δέχασθαι τὴν χάριν. Διὰ τοῦτο δε αὐτὸς ἀπέστη ἴ, τότε ἐκεῖνο ἦλθεν. Εἰ δὲ ἦλθε, παρόντος αὐτοῦ, οὐκ ἂν ἐν τοσαυτῇ ἐγένοντο προσδοκίᾳ. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐβέβησε ἀνελθόντος αὐτοῦ παραγιναται, ἀλλὰ μετὰ ἐκῶν ἢ ἐνδία ἡμέρας. Οὕτω καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν Θεὸν τότε μάλιστα διετερόμεθα, ὅταν ἐν χρεῖα καταστῶμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἰωάννης τότε μάλιστα πέμψαι τοὺς μαθητὰς πρὸς τὸν Χριστὸν, δετε ἐμελλον ἐν χρεῖα εἶναι τοῦ Ἰησοῦ, τὸ δεσμητήριον οἰκούντος ἐκεῖνον. Ἄλλως δὲ, ἔδει ἐν ὁρανῶν φανῆναι τὴν ἡμετέραν φύσιν, καὶ τὰς καταλλαγὰς γενέσθαι ἀπρητισμάνας, καὶ τότε ἔλθειν τὸ Πνεῦμα, καὶ καθαρῶν γενέσθαι τὴν ἠθῶν. Εἰ γὰρ παρόντος αὐτοῦ, ὁ μὲν ἀπῆλθεν, ὁ δὲ ἐμειναν, οὐκ ἂν ἦν τοσαῦτα τὰ τῆς παραμυθίας· καὶ γὰρ σφόδρα αὐτοῦ δυσασποσάτους εἶχον. Διὰ καὶ εἶπε παραμυθούμενος αὐτοῖς Συμψέθει ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμέρας ἀναμένει τὰς μεταξὺ, ἵνα μικρὸν ἀδυμήσαντες, καὶ ἐν χρεῖα, ὅπερ ἔφην, κατασθέντες, ὀλοκλήρον καὶ καθαρῶν καρπύσονται τὴν ἠθῶν. Εἰ δὲ ἔλαττον ἦν τὸ Πνεῦμα, οὐκ ἦν ἀρκούτος ἡ παραμυθία. Πῶς δὲ καὶ εἶπε, Συμψέθει ὑμῖν; Διὰ τοῦτο καὶ μέγιστον αὐτῷ τετηρητῆ τῆς διδασκαλίας, ἵνα μὴ ἔλαττον αὐτὸ νομίσαι. Σκόπει δὲ ἠλίκεν αὐτοῖς ἀνάγειν ἐπέθηκεν ἐν Ἱεροσολύμοις εἶναι, ἐπὶ ὑποσχέσει ἐκεῖ τὸ Πνεῦμα παρεχέσθαι. Ἴνα γὰρ μὴ πάλιν [9] μετὰ τὴν ἀνάληψιν αὐτοῦ φύγωσι, τῇ προσδοκίᾳ ταύτῃ καθάπερ τινὲ δεσμῶν κατὰ τῆς πάντας αὐτοῖς ἐπέτε. Εἰπὼν δε, Περιμένειν τὴν ἐκγγελίαν τοῦ Πατρός, ἢν ἠκούσατέ μου, ἐπήγαγεν·

* Unus cod. ἀνέστησαν, καὶ τὸ μέγιστον αὐτὸν νομίσθηναι λουκῶν ἢ κατὰ ἀνθρώπον, πολλὰ. ἢ Morel. solus ἐπὶ φωνῆσιν. * Allius τὸ δὲ ἐποίησται τισσαράκοστα ἡμέρας ὀπταόμενος; Διελγέτω αὐτοῖς τὰ περὶ τῆς. ἢ Unus ἐπειδὴ καὶ. Infra λοιπὸν deest in quibusdam mss.

* Morel. κἀριον. Savil. ἐλλότος. Utraque lectio quadrate potest. † Savil. in marg. ἀπίστη.

Ἵνα Ἰωάννης μὴ δὲδάσκων ὄδου, ὁμοίως δὲ βαπτισθῆσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μὴτα πολλὰς ταύτας ἡμέρας. Δείκνυσι λοιπὸν τὸ μέτρον αὐτοῦ καὶ Ἰωάννου, οὐκ ἔτι ὡς πρὸ τούτου συνεκασασμένους (καὶ γὰρ σφόδρα συνεκασίας τὸν λόγον οὐτα ἔλεγεν Ὁ δὲ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μεῖζον αὐτοῦ ἔστιν), ἀλλὰ νῦν ἐν φανερώτερον ὡς Ἰωάννη, φησὶν, ἀδάσκων ὄδου, ὁμοίως δὲ βαπτισθῆσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Οὐκ ἔτι κέχρηται τῇ μαρτυρίᾳ, ἀλλὰ ἀναμιμνήσκει τοῦ προσώπου μόνου, ἅς μνήμην τῶν παρ' αὐτοῦ εἰρημέων ἀνάγνων ἢ, καὶ δείκνυσι αὐτοῖς ἥδη μεῖζον λαὸν γεννημένους Ἰωάννου, εἴ γε ἐν Πνεύματι ἐβαπτοῦν καὶ αὐτοὶ βαπτίζων. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ὑμεῖς δὲ ἐγὼ βαπτίζω ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ἀλλὰ, βαπτισθῆσθε, διδάσκων ἡμᾶς ταπεινωφρονεῖν. Τούτω γὰρ αὐτὸς τῆς μαρτυρίας Ἰωάννου ἐδύλοιν λοιπὸν ἔν, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ βαπτίζων, εἰπόντος, εἰ αὐτὸς ὡμὰς βαπτίζει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ κυρίῳ ἄν καὶ μόνου αὐτοῦ ἐμνημόνευσε. Τὰ μὲν οὖν εὐαγγέλια, ὧν ὁ Χριστὸς ἐποίησε καὶ εἶπεν ἱστορία τίς ἔστιν αἱ ἐὶ Πράξεις, ὧν ὁ ἕτερος Παράκλητος εἶπε καὶ ἐποίησε. Καὶ τότε μὲν γὰρ πάλαι καὶ αὐτὸς ἐποίησε, ὡσαυτὸν οὐν καὶ νῦν ὁ Χριστὸς ἐνεργεῖ, καθάπερ καὶ τότε ἀλλὰ τότε μὲν διὰ τοῦ ναοῦ, νῦν δὲ διὰ τῶν ἀποστόλων, καὶ τότε μὲν εἰς καρνετικὴν ἤλθε μίσηραν, καὶ ναὸν διέπλασε, νῦν δὲ εἰς ψυχὰς ἀποστολικὰς καὶ τότε μὲν ἐν εἶδει περιστερᾶς, νῦν δὲ ἐν εἶδει πυρὸς. Τί ὀρεῖται; Ἐκεῖ μὲν τὸ πρὸν δηλόν, ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ τιμωρητικόν. Καὶ τῆς κρίσεως δὲ ἐκείνης ἀναμιμνήσκει ὅ. Ὅτι μὲν γὰρ ἀμαρτήματα συγχωρεῖται εἶδει, πολλὰς εἶδει τῆς πρᾶτης; ἐπιθεῖ δὲ ἐτύμως τῆς δωρεᾶς, λοιπὸν καὶ κρίσεως καὶ ἐξετάσεως καιρὸς. Πῶς δὲ, βαπτισθῆσθε, λέγει, ὕδατος οὐκ ἕντος ἐν τῷ ὕδατι; Ὅτι τὸ κυριώτερον ὁ Πνεῦμα ἔστι, δὲ οὐ καὶ τὸ ὕδωρ ἐνεργεῖ ὡσαυτὸν καὶ αὐτὸς κεχρῆσθαι λέγειται, οὐσαυτὸν χρισάμενος εὐαφ, ἀλλὰ Πνεῦμα δεξιόμενος ἄλλως δὲ καὶ ὕδατι βαπτισόμενος αὐτοῦτος ἔστιν εὐφρῖν, καὶ ἐν διαφόρῳ καιρῷ. Ἐφ' ἡμῶν μὲν γὰρ ἀμφοτέρω γίνεται ὅφ' ἐν, τότε δὲ εὐσαυτὸν ὁμοίως. Παρὰ γὰρ τὴν ἀρχὴν ὑπὸ Ἰωάννου ἐβαπτίσθησαν καὶ μὴ θαυμάσης. Εἰ γὰρ πῶρνα καὶ τελειωθῆναι ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἦσαν ἐκεῖνον, πολλῷ μᾶλλον οἱ μετὰ ταῦτα βαπτίζεσθαι μέλλοντες ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Ἔτετα ἴνα μὴ λέγωνται, ἐν ἐπαγγελίας διὰ τὸ πρῶτον (καὶ γὰρ καὶ ἦδη πολλὰ περὶ αὐτοῦ διελέχθη), μήδὲ νομισοῖν αὐτὸ ἐνεργεῖν εἶναι ἀνοπίστατον, ἀπάγων αὐτοῦς τῆς τοιαύτης ὑπόνομος, Οὐ μετὰ ὁ πολλὰς ταύτας ἡμέρας, φησὶ. Καὶ οὐκ εἰδήλωσε πότε, ἴνα διὰ γρηγορώσων, ἀλλ' οὐ μὲν ἕγγυς ἔστιται εἶπεν, ἴνα μὴ ἰκλυθῶσι πότε δὲ, οὐκ ἔτι προσέθηκεν, ἴνα διὰ νηφῶσων. Οὐ τούτω δὲ μόνου αὐτοῦτος πιστεύεται, τῇ [10] ταχύτητι λέγω τοῦ καιροῦ, ἀλλὰ καὶ τῷ λέγων, Τὴν ἀπαγγελίαν, ἣν ἠκούσατέ μου. Ὅ δὲ λέγει, τούτω ἔστιν Ὅ νῦν ὡμίε εἶπον, μόνου, ἀλλὰ καὶ ἦδη ἐπηγγελίαμην, ἄ ποιῶσω πάντως. Τί τοῖνυν θαυμάζει, εἴ τῇ ἡμέραν τὴν συντελείας μὴ λέγει, ὅπως γε ταύτην τὴν ὅπως ἕγγυς οὖσαν οὐκ ἠθέλησεν ποιῆσαι κατὰδῆλον; Καὶ μέγα εἰκότως ἐν διὰ ἐγγρηγορῶν ὡσι καὶ ἐν προσδοκίᾳ καὶ μετρίμην.

μαθητήν; Ἐὰν ἴδῃ με ἀναλαμβάνοντα, ἔσται σοι ὄδω τούτου, Γενήσεται σοι τούτω, ὁ αἰτέας. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ πανταχοῦ τοῖς προσώποις ἔλεγεν ἰσπευσεῖς; Ἐὰν γὰρ μὴ οὐκείνωμεν πρὸς τὸ διδόμενον, οὐδέ τῆς εὐεργεσίας σφόδρα ἀποθανόμεθα. Ὅτω καὶ ἐπὶ Παύλου ὁ οὐκ ἔδωκεν ἢ χάρις ἦλθεν, ἀλλὰ τρεῖς ἡμέραι ἐγένετο μεταξύ, ἐν αἷς ἦν τυρῶς, ὑπὸ τοῦ φόβου σμηρόμενος καὶ προπαρσευαζόμενος. Καθάρπε γὰρ οἱ τὴν ἀουρία βᾶπτοντες, πρῶτερον ἐτέρους τισὶ τὸ δαγόμενον τὴν βαφὴν προπαρσευαζόμενος. Ζουαν, ἴνα μὴ ἐξέτηλον γέννηται τὸ εὐθὸς ὅτω δὴ καὶ ἐνταῦθα πρῶτερον μεμεριμημένην κατασκευάζεις τὴν ψυχὴν ὁ Θεός, καὶ τότε τὴν χάριν ἐλχεῖ. Διὰ τούτω καὶ οὐδέ εὐθὺς τὸ Πνεῦμα ἐπεμψεν, ἀλλ' ἐν τῇ πενηκοντῇ.

Εἰ δὲ λέγοι τις, Ἵνος ἐνεκεν καὶ ἡμεῖς οὐκ ἐν τῇ καιρῷ τούτω βαπτίζομεν; ἔκεῖνον ἀν ἐπινοεῖν. ὅτι ἢ μὲν χάρις ἢ αὐτὴ καὶ τότε καὶ νῦν ἢ δὲ διάνοια ὕψιροτέρα γίνεται νῦν, νηστειὰ προπαρσευαζόμενη. Καὶ ὁ τῆς πενηκοντῆς δὲ καιρὸς ἔχει τινὰ λόγον οὐκ ἀπεικία. Ποῖον δὴ τούτων; Ἀρκούντα ἐνόμισαν οἱ Πατέρες εἶναι γαλινὸν ἐπιθυμίας πονηρᾶς καὶ μεγάλῃ διδασκαλίᾳ τὸ βάπτισμα, εἰς τὸ καὶ ἐν καιρῷ τρυφῆς σωφρονεῖν. Καθάρπε οὖν αὐτῷ συνελίζομενοι τῷ Χριστῷ, καὶ τραπέζῃ κοινωνοῦντες, μηδέ ἐν ἀπλῶς πρῶτωμεν, ἀλλ' ἐν νηστειᾷ καὶ εὐλαῖς, καὶ σωφροσύνῃ πολλῇ διατάγωμεν. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἀρχῇ μέλλον ἵναί τις βιωτικὴν, παρασκευάζει ἑαυτὸ ἅπαντα τὸν βίον, καὶ ἴνα τύχῃ τινὸς ἀβύματος, καὶ χρήματα ἀναλείπει, καὶ χρόνον παπαρῶν, καὶ μετρίως ὑπομένει πόνους ἑνὸς ἀν εἰρημέν ἡμεῖς ἐξιοί μετὰ τοσαύτης βραθυμίας τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν προσώδων, καὶ ὄτε πρὶν ἢ λαβεῖν σπουδάωντες καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν βραθυμῶντες; Διὰ γὰρ τούτω μετὰ τὸ λαβεῖν βραθυμῶντες, ἐπιθεῖ πρὶν ἢ λαβεῖν οὐκ ἐγγρηγορώμεν. Διὰ τούτω πολλὸν μετὰ τὸ λαβεῖν εὐθὺς ἐπὶ τὸν πρῶτερον ἐπανήλθον ἐμετον, καὶ γέρως ἐγένετο, καὶ χαλεπωτέρων ἱεσπασάντο κώλασι, τῶν μὲν πρῶτερον ἀπαιλάγοντες ἀμαρτημάτων, ταῦτη δὲ μεταίχων τὸν κρητὴν παροφῶντες, ὅτι τοσαύτης ἀπειλαγῆντες ἀβρωσιείας, οὐδέ οὕτως ἐσωφρονισθησάν, ἀλλ' ἔπαθον ὄπερ ἠελησάν τὸ παραλοικῶν ὁ Χριστὸς, λέγων Ὅτε οὐκ οὐκ εἰρηζομένης ἡμᾶς ἐμάρατε, ἴνα μὴ χεῖρὸν [11] εἰ σοὶ γέννηται καὶ ὁ περὶ τῶν Ἰουδαίων δὲ προύλεγε, δείκνυται ὅτι τὸ ἀνηκαστα πεισῶνται ἀγνωμοσύνησιν. Εἰ μὴ ἢ ἤλθον καὶ εἰδῆσθα αὐτοῖς, φησὶν, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον. Ὅσα ἐπὶ καὶ τετραπέδω κατὰ μετὰ ταῦτα ἀμαρτήματα γίνεται. Πῶς; Ὅτι μετὰ τὴν τιμὴν ἀγνωμόνης γινόμεθα καὶ πονηροί. Καὶ διὰ τούτω οὐδὲν ἡμῖν βοηθεῖ λοιπὸν τὸ λουρὸν εἰς τὸ πρῶτερον ταῦτα. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἀμαρτήματα χαλεπὰ, ἢ φωνέουσας, ἢ μοιχεύουσας, ἢ ἑτερόν τι χαλεπωτέρων ἐργασάμενος, ἀβρωθὴ διὰ τὸ λουρῶν ταῦτα. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἀμαρτήματα, καὶ ἀσέθημα, ὄπερ οὐκ εἰκαί καὶ παρχωρεῖ τῇ δωρεῇ ὅσα γὰρ ἔστιν ἢ χάρις. Πάλιν ἐμοίχευσέ τις καὶ ἐβρῶνεν ἢ μὲν πρῶτερον μοιχεύα ἔλλυται, καὶ ὁ φόνος ἐκεῖνος συγχωρεῖται, καὶ οὐκ ἀνακαλεῖται Ἰμεταμῆλτα γὰρ τὰ χαρίσματα, καὶ ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ) ὄπερ δὲ τὸν μετὰ τὸ βάπτισμα τοσαύτην διδόμεν διάνη, ὄσην ἀν εἰ καὶ ἐκεῖνα ἀνεκλήθη, καὶ πολλὰ χεῖρα. Οὐκέτι γὰρ ἀπλοῦν ἔστι τὸ ἀμάρτημα, ἀλλὰ διπλοῦν, καὶ ἐπλοῦν. Ὅτι δὲ μετ-

Ḡ. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι χάριτος ἀπολαῦσαι μὴ νήφοντα. Ἦ οὐχ ὄρεξ, εἰ φησὶ καὶ ἡλλάς πρὸς τὸν
 ἃ Unus codex vñ vñ vñ vñ vñ, Ἰωάννης μὲν ἰδάσκων, ἢ ὕδατι ἁγίῳ. ἄ Unus cod. κρίσεως λοιπὸν ἀναμιμνήσκει. ἃ Verba τὸ κυριώτερον ἐ Savil. accesserunt. ἔστι. ἃ Ἀνοπίστατον, ἴνα ὄν ἢ τούτω λέγωνται, ὄ μετὰ, sic unus. ἃ Οὐκ ἤθελε Morel.

ἃ Idem codex im̄ Παῦλω. ἃ Unus codex et Savil. in marg. προύλεγει, ὅτι ἔσται καὶ ἔσεται χεῖρα τῶν π. ὡτων. Ἐἰ μὲ. ἃ Savil. et cod. unus δίδουε ἰδουε.

Postquam autem dixit : *Ut expectarent promissionem Patris, quam audistis a me*, subdit : 5. *Quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini in Spiritu sancto non post multos hos dies*. Ostendit deum, quantum interesset Joannem inter et ipsum; jam non adumbrato ul antea : nam obscure admodum loquutus fuerat. Quia dicit : *Qui autem minor est in regno colorum, major est illo* (Matth. 11. 11) : sed nunc manifestius : *Joannes*, inquit, *baptizavit aqua, vos autem baptizabimini in Spiritu sancto*. Non jam utitur testimonio; sed personam tantum memorat, in memoriam revocans ea, quæ prius dixerat, significatque ipsos jam majores esse Joanne; siquidem in Spiritu et ipsi baptizaturi erant. Non dicit, Vos ego baptizo in Spiritu sancto, sed, *Baptizabimini* : docens nos humilitatem. Nam ex testimonio Joannis palam erat ipsum baptizaturum esse; dixit enim : *Ille vos baptizabit in Spiritu sancto et igne* (Luc. 3. 16) : ideoque illum unum memoravit. Evangelia igitur historia sunt eorum, quæ Christus fecit et dixit : Acta vero eorum quæ alius Paracletus dixit et fecit. Ille namque jam olim multa operabatur, sicut etiam Christus nunc operatur, et olim quoque operabatur; sed tunc per templum, nunc per apostolos. Et tunc quidem in virginicum aeternum venit, et templum formavit; nunc autem in animas venit apostolicas : tunc in specie columbarum, nunc in specie ignis. Quare? Illic mansuetudinem exhibebat, hic vero ultionis severitatem. Judicium autem opportune commemorat. Cum enim peccata condonanda erant, multa opus erat mansuetudine : quia vero deum consequuti sumus, jam tempus est iudicii et examinis. Quomodo autem dicit, *Baptizabimini*, cum aqua non esset in cœnaculo? Quia Spiritus est, per quem aqua operatur : quemadmodum Christus unctus fuisse dicitur, licet nunquam oleo unctus fuerit, sed Spiritum accepit. Alioquin vero ipsos aqua baptizatos fuisse reperire est, et in diversis temporibus. Apud nos enim utrumque uno eodemque fit tempore, tunc autem diversis temporibus. Initio namque a Joanne baptizati sunt; nec mirum est. Nam si meretrices et publicani ad illud baptismum venerunt; multo magis ii, qui postea a Spiritu baptizandi erant. Deinde, ne dicent, rem in promissis semper esse (nam multa hæc de re dicta fuerant); neve putarent operationem esse sine re aliqua, illos ab hac suspitione abducens, ait : *Non post multos hos dies*. Neque indicavit quando, ut semper vigilarent; sed brevi futurum dixit, ne minime desicerent; nec addidit quando, ut semper vigiles essent. Neque hoc tantum modo illos ad credendum inducit, scilicet per brevitetem temporis; sed etiam cum dicit, *Promissionem quam audistis a me*; id est : Non nunc vobis tantum dixi, sed jam promisi, quæ omnino facturus sum. Quid ergo miraris, si diem consummationis non dicat, qui hunc vicium diem voluit indicare? Idque jure merito, ut nimirum expectando vigilarent ac solliciti essent.

6. Non potest enim, non potest, inquam, gratia tui qui non vigilat. Annon viges, quid dicat Elias

discipulo? Si videris me cum assumar, erit tibi sic (4. Reg. 2. 10) : id est, Continget tibi hoc quod postulas. Christus quoque solebat accedentibus dicere, *Credis?* Etenim nisi rei datæ admodum læserimus, beneficium non valde sentiemus. Sic et Paulo non statim data est gratia, sed triduum intercessit quod cæcus erat, atque interim metu purgabat et præparabat. Quemadmodum enim qui purpuram tingunt, prius quibusdam aliis præparant id, quod tincturam accepturum est, ne flos evanidus sit : ita hic quoque Deus prius sollicitam animam præparat, et tunc gratiam infundit. Idecirco non statim Spiritum misit, sed in Pentecoste.

Cur baptismum tempore Chrysostomi in Pentecoste non daretur. — Quod si quis dixerit : Cur nos non hoc tempore baptizamus? respondebimus, gratiam eandem tunc fuisse quæ nunc est; sed mentem sublimiorem nunc esse, quod jejuni præparetur. Pentecostes vero tempus habet aliquam rationem nun ineptam. Quænam illa est? Existimaverunt patres nostri, baptismam esse frenum idoneum malæ concupiscentiæ, magnamque doctrinam continere, ut vel tempore deliciarum temperantes simus. Ac si ergo cum Christo epulemur, mensæ ejus consortes, ac quid temere faciamus, sed in jejuniis, precibus et temperantia multa degamus. Nam si is, qui sæcularem quandam præfecturam aditurus est, sibi parat quidquid ad vitam pertinet; et ut dignitatem quandam assequatur, pecunias impendit, tempus consumit, et sexcentos subit labores; quo nos digni fuerimus supplicio qui cum tanta socordia regnum cælorum adimus, neque antequam assequamur solliciti, et post acceptum ignavi? Ideo enim postquam accepimus, segnes sumus, quia antequam acciperemus, non vigilavimus. Idecirco multi postquam acceperunt, protinus ad priorem vomitum redierunt, pejores sunt effecti, et gravius sibi supplicium attraxerunt, a prioribus liberati peccatis : hincque magis iudicem ad iram concitarunt, quod a tanto soluti morbo, ne sic quidem respuerint; sed illud passi sint, quod paralytico comminatus est Christus, dicens : *Ecco sanus factus es; noli amplius peccare, ne quid tibi dixeris contingat* (Joan. 5. 14) : quodque de Judæis prædixit, ostendens ipsos ingrati animi causa intolerabilia passuros esse : *Si non venissem et loquutus fuisset eis, peccatum non haberent* (Joan. 15. 22). Itaque posthæc dupla et quadrupla sunt peccata. Quo pacto? Quia post collatum honorem ingrati sumus et improbi. Quapropter nihil nobis proficit lavaerum, ut mitius puniamur. Animadvertite porro : in gravia peccata quis incidit; vel cædem, vel adulterium, vel aliud quidpiam deterius admisit : hæc per lavaerum remissa sunt. Nullum quippe est, nullum est certe peccatum, nulla impietas, quæ huic dolo non celet : divina quippe est gratia. Rursum mœchatus est quis et occidit : primum quidem adulterium solutum est, et cædæ condonata, neque revocatur : *Dona quippe Dei et vocatio ejus sunt sine penitentia* (Rom. 11. 29). Sed pro iis, quæ post baptismum perpetrata sunt

tautas damus penas, quantas si illa revocata non fuissent, imo longe majores. Non enim jam simplex est peccatum, sed duplex et triplex. Quod autem horum major sit ultio, audi quid dicat Paulus : « Irritam quis faciens legem Moysis, sine ulla misericordia duobus vel tribus testibus moritur : quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit (*Hebr.* 10. 28. 29) ? »

Contra eos qui baptismum differunt. — Fortasse multos avertimus, ne nunc accipiant baptismum. Verum non hæc illa de causa diximus, sed ut qui jam acceperunt, in multa maneant temperantia et modestia. At metuo, dicit aliquis. Si metueres, accepisses utique et servasses. Verum, inquires, ea ipsa de causa non accipio, quod metuum. Annon metuis sic ex hac vita decedere ? Clemens, inquit, est Deus. Igitur accipe baptismum : clemens enim est et opitulatur. Tu vero ubi oporteret studiose rem agere, illum non præstans clementiam ; ubi vero differre optas, tunc illam clementiam memoras. Atqui tunc tempus esset utendi illa clementia, atque illum tum magis assequeremur, cum ea que penes nos sunt affereremus. Etenim is, qui omnia in Deum rejicit, et post baptismum peccat utpote homo, per poenitentiam venia donabitur : qui vero de Dei clementia quasi argute agit, si gratiæ exars hinc decedat, inevitabili supplicio plectetur. Cur autem hæc adversus salutem tuam præstendis ? Impossibile enim est, impossibile, ut puto, est, eum, qui tali spe fultus differt, strenuum quid aut bonum operari. Tu vero cur tantum metum suscipis, et incertum futurum præstendis ? cur non metum illum in laborem et diligentiam mutas, ut sis magnus et mirabilis ? utrum melius est, timere, an laborare ? Si quis te collocaret otiosum in domo ruinæ proxima, diceretque, Expecta donec contignatio jam putris in caput tuum cadat (nam forte cadet, forte non cadet) ; sin non placet, operare, et in tutiore habita thalamo : utrum potius eligeres, otiumne illud timore plenum, an laborem spe fultum ? Ita et unum facito. Nam incertum illud futurum, est quasi domus in ruinam vergens ; illa vero operatio, etsi laboriosa, securitatem spondet.

7. Absit ergo ut in tantam necessitatem incidamus, ut post lavacrum peccemus. Attamen si quid simile accidat, ne sic quidem desperemus. Clemens enim est Domini, multasque nobis dedit remissionis postea impetrandæ vias. Cæterum sicut ille, qui post lavacrum peccat, gravior puniuntur, quam catechumeni : sic qui sciunt poenitentiam esse remedia, nec iis uti volunt, graviora sentiunt. Quanto enim major est Dei clementia, tanto magis supplicium augetur, si non illa ut oportet utamur. Quid dicis, o homo ? Tantis plenus malis ac deploratus, amicus repente factus es, et ad culmen honoris evectus, non ex propriis laboribus, sed ex dono Dei, et rursus ad pristinum reversus es turpitudinem, etiamsi hinc graviter cruciandus sis : ille vero neque sic aver-

sus est ; sed mille salutis ausas Deus dedit, per quas amicus efficiaris : tu vero ne sic quidem vis laborem suscipere. Et qua tandem venia dignus eris ? quomodo non te jure gentiles derideant, ceu fucum quempiam temere frustra que viventem ? Nam si valet, inquit, philosophia vestra, quid sibi vult illa non initiatorum multitudo ? Præclara certe atque expetenda mysteria. Sed nullus expectet, ut animam agens lavacrum accipiat. Non enim mysteriorum tempus illud est, sed testamentorum : mysteriorum autem tempus est sanitas mentium, et animæ temperantia. Dic enim mihi : si testamenta non vult quis sic affectus edere, sed et si ediderit, ansam dat postea litigandi ; ideoque qui testantur hæc addunt verba : Ego vivens, et meote valens meo dispono : quomodo is, qui sui compos non est, poterit accurate mysteriis initiari ? Si enim de secularibus rebus non sinunt externæ leges testari eum, qui omnino mente non valeat, cum tamen de suis facultatibus præscripturus sit : quomodo de regno cælorum deque arcanis illis bonis institutus poteris clare omnia discere, cum sæpe ob morbum mente captus sis ? quondam verba illa Christo dices, Consepultus cum illo, cum jam migraturus sis ? Nam et operibus et verbis benevolentia illi exhibenda est. Tu vero perinde facis, ac si quis postulet adscribi militiæ, cum jam bellum est solvendum ; aut si athleta tum vestes exuat, cum spectatores surgunt. Nam ideo arma sumis, non ut protinus aufugias ; sed ut illis instructus, contra hostem tropæum erigas. Nemo putet intemptivum hunc sermonem esse, quia non in Quadragesima nunc sumus (a). Ideo nanque discrucior, quod in talibus rebus tempus observetis. Etenim eunuchus ille et barbarus iter agens, media in via cum esset, tempus non exquisivit (*Act.* 8. 27) : nec custos carceris ille, inter vincitos, cum magistrum videret flagellis caesum et vincitum, et in carcere mansurum (*Id.* 16. 29). Hic autem plerique, non in carcere, non in via constituti, differunt, idque ad extremum usque vite halitum.

8. *Baptismus non differendum.* — Quod si adhuc ambigis num Christus sit Deus, foris stato, nec divina verba audias, neque inter catechumenos te annumeres : sin confidis, et hoc probe cognoscis, quid cunctaris ? cur refugis et segnis es ? Vereor, inquires, ne peccem. Quod vero deterius est non vereris, ne cum tantis sarcinis illo abeas ? Nou enim par culpa est propositam gratiam non assequi, et rem aggressum, frustra conatum esse. Dic mihi, si redarguaris, cur non accesseris, cur non recte rem perfeceris, quid dicis ? Illic enim forte allegare posses ovis præceptorum¹ et virtutis ; hic vero nihil sinile. Gratia enim est gratis dans libertatem. Verum times, ne pecces ? Hoc post baptismum dicito. Tunc time, ut serves libertatem, quam accepisti ; non ut tantum donum gratis non accipias. Nunc autem ante baptis-

¹ Alius legit, *affectum*, pro, *præceptorum*.

(a) In Quadragesima quippe de tunc differendo baptismum concionari solebant.

ζων τούτων τῶν ἀμαρτημάτων ἢ δική, ἀκούουσιν τί φησὶν ὁ Παῦλος· Ἀθετήσας τις νόμος Μωυσέως, χωρὶς οὐκίμων ἐπι δουλοῦν ἢ τριετὶ μάρτυσιν ἀποθηήσκει κόνῃ δοκεῖτε χηροὺς ἀξιώθησεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κατατάξισας, καὶ τὸ αἷμα τῆς Διαθήκης κοινὸν ἠήσάμενος, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας;

Τάχα πολλοὺς ἀπετρέφαιμεν νῦν λαβεῖν τὸ βάπτισμα. Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτο ταῦτα εἰρήκαμεν, ἀλλ' ἵνα λαβόμενοι μέλλουσιν ἐν σωφροσύνῃ καὶ ἐπισκειῖα πανλῆ. Ἄλλὰ δέδοικα, φησὶν. Εἰ ἐδεδοκίει, ἔλαβες ἀλλὰ ἐφύλαξας. Ἄλλὰ δὲ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο οὐ λαμβάνω, φησὶ, διὰ τὸ φοβεσθαι. Τὸ δὲ οὗτως ἀπειθεῖν οὐ δέλοικας; Φιλάνθρωπος ἐστί, φησὶν, ὁ Θεός. Οὐκοῦν λέγει τὸ βάπτισμα· φιλόανθρωπος γὰρ ἐστὶ καὶ βαπτιστὴς. Σὺ δὲ, ἐνθα μὲν ἂν δὲρ πηλοῦσαι, οὐ προβάλλῃ τὴν φιλάνθρωπιαν ταύτην· ἐνθα δ' ἂν βέλῃ ἀναβαλίσθαι, τότε αὐτῆς μέμνησαι· καίτοι τότε καιρὸν ἂν ἔχη ἡ φιλάνθρωπία αὐτή, καὶ μέλλον αὐτῆς ἐπιτευξήματα, ὅταν καὶ τὰ παρ' ἐαυτῶν εἰσενέγκωμεν. Ὁ μὲν γὰρ τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν Θεὸν ῥίψας, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἀμαρτάνων οἷα εἰκόσι ἀνθρώπων ὄντα, μετανοῶν ταῦτά ἐστι φιλάνθρωπίας· ὁ δὲ ὡσερ σορίζομενος τοῦ Θεοῦ τὴν φιλάνθρωπιαν, ἀπειθεῖν ἀμφοῖρος τῆς χάριτος, ἀπαρτήτων ἔχει τὴν τιμωρίαν. Τὸ δὲ τοιαῦτα κατὰ τῆς σεαυτοῦ σωτηρίας προβάλλῃ; Ἀμήχανον γάρ, ἀμήχανον, ὡς ἔγωγε οἶμαι, τὸν τοιαύτας ἐπιποιν ἀναβαλλόμενον ἐργάσασθαι εἰ γεναίον καὶ ἀγαθόν. Σὺ δὲ ἀν' οὗτου τοσοῦτον φόβον ἀνάδειξι, καὶ τὸ δόηλον τοῦ μέλλοντος προβάλλῃ; διατί μὴ μεταβάλλεις τὸν φόβον τοῦτον εἰς πόνον καὶ σπουδὴν, ἴν' ἔσῃ μέγας, καὶ θαυμαστός; τί βέλτιον, φοβεσθαι, ἢ ποιεῖν; Εἰ τις οὐ ἐκδίδασκεν ἐν οὐκ πεπονηκότι· ἀργουότα, εἰπὼν, ὅτι Προσδόκα ἐπὶ τὴν σὴν κεφαλὴν πεσέειται· τὴν ὄροφῃ σαθρῶν οὐσαν (ἴσως μὲν γὰρ πασιθεῖται, ἴσως δὲ οὐ πεσέειται·) εἰ δὲ μὴ τοῦτο θέλει, ἐργάζου, καὶ τὸν ἀσφαλτερον οἶκος ὀθλοῦ· τί ἂν εἴων μάλλον, τὴν ἀργίαν [13] ἐκείνην μετὰ τοῦ φόβου, ἢ τὴν ἐργασίαν ταύτην μετὰ τοῦ θαρρείν; Οὐκοῦν οὕτω καὶ νῦν ποίει. Τὸ μὲν γὰρ δόηλον τοῦ μέλλοντος καθάπερ οἰκὸς τίς ἐστὶ σαθρός, εἰ πῶτα οὐκ ἀπειλοῦν ἢ δὲ ἐργασία αὐτή, ἢ πόνον ἔχουσα, εὐ ἀσφαλὲς ἔγγυθα.

ζ'. Μὴ γένοιστο μὲν οὐν ἡμᾶς ἐμπεισίεις ἐν ἀνάγκῃν τοσαύτην, ὥστε ἀμαρτάνει μετὰ τοὺς λουτρον· πλὴν εἰ καὶ γένοιστε εἰ τοιοῦτον, μὴ δὲ οὐκ ἀπονομόωμεν. Φιλάνθρωπος ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ πολλὰς ἡμῖν εἰδωκεν ὁδοὺς ἀρέσκους καὶ μετὰ ταῦτα. Πλὴν ὡσερ οὐ μετὰ τοὺς λουτρον ἀμαρτάνοντας, τῶν καθηγομένων κατὰ τὸ τοῦ μάλλον κολάσονται, οὕτως οἱ εἰδόμενοι, ὅτι μετανοήσας ἐστὶ φάρμακα, καὶ μὴ θέλοντες αὐτοὺς κεχρησθαι, χαλεπότερα ὑποστήσονται. Ὅσα γὰρ ἂν ἐπιτελεῖται ἡ φιλάνθρωπία τοῦ Θεοῦ, τοσοῦτον καὶ ἡ κόλασις αὐξάνεται μέλλον, ἵνα μὴ εἰς δέον τῆς φιλάνθρωπις χρησομένηται. Τί λέγεις, ἀνθρώπε; Μεσοῖσι ὡν καίτοι τοσαύτων, καὶ ἀνωταίμων, ἀδρόν γένεον φιλας, καὶ πρὸς τὴν ἀνωτάτω τιμῇ ἀνηγήχθησ, οὐκ ἐξ οὐκίμων κόνων, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεάς, καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν προτέρην ἐπανήλθης ἀσηγιμοσύνην, καὶ δέον καλῶσθηναι χαλεπῶ; ὁ δὲ οὐδὲ οὕτως ἀπεσπάρθη, ἀλλ' ἔθηκεν μυριάς ἀφορμάς σωτηρίας, δι' ὧν ἔσῃ φιλας. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς ταῦτα, οὐ δὲ οὐδὲ οὕτως ἐθέλει ποιεῖν. Καὶ τοιας δέξῃ ἔσῃ συγγνώμης λοιπόν; πῶς δὲ οὐκ εἰκόσι; Ἐλληγείς σε γελᾶσαντα, καθάπερ

κηφῆν᾽ ἐνα τῶν οὐκ εἰκὴ καὶ μάτην; Εἰ γὰρ βουλήσ, φησὶν, ἐἶ παρ' ὀμῶν εὐλοσοφία, ἐτίεσται, εἰ δὲ οὐκατὰ τῶν ἀμυθῶν τὸ πᾶθος; Καλὰ τὰ μυστήρια καὶ ποθευνά· ἀλλ' οὐδέος ψυχορράγων λουτρον λαμβανάντο. Οὐ γὰρ ἐκείνων τῶν μυστηρίων ὁ καιρός, ἀλλὰ τῶν διαθηκῶν· μυστηρίων δὲ καιρός, ὅτε αἱ φρονῶν, καὶ σωφροσύνη φύγη. Εἰπέ γάρ μοι, εἰ διαθήκας οὐκ ἂν τις ἔλοιτο οὕτως διακέριμενος γράφει· κἀν γράφῃ δὲ, δίδωσι τοῖς μετὰ ταῦτα λαθῆν (διὰ γὰρ τὸ τοῦτο καὶ προεπίστασι ταυτὶ τὰ ῥήματα λέγοντες, ὅτι ἄνω, καὶ φρονῶν, καὶ ὀγαίνων ἐπισκεπήτων περὶ τῶν ἐμαυτοῦ) πῶς ἂν τις ἐξεστηγῆς δυνήθει μετὰ ἀκριβείας μυσταγωγείσθαι; Εἰ γὰρ περὶ βιωτικῶν πραγμάτων βυλευομένων οὐκ ἂν ἐπιτρέφαιεν οἱ τῶν ἐξωθεν νόμοι τῶν μὴ σφόδρα ὀγαίνων διατάξεσιν, καὶ ταῦτα ἐν τοῖς αὐτοῦ μέλλονσι νομοθετεῖν· πῶς περὶ βασιλείας· εὐρανόων μανθάνων, καὶ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἀγαθῶν, δυνήθῃ σαφῶς πάντα μαθεῖν, πολλὰς καὶ κατραπλήξῃ ὑπὸ τῆς ἀβρύτουσι γένεσι; πῶς δὲ τὰ ῥήματα ἐκεῖνα πρὸς τὸν Χριστὸν ἔρεις, Συνθαπτόμενος αὐτῷ, μέλλον ἀποτηρῆν; Καὶ γὰρ καὶ διὰ τῶν ἔργων, καὶ διὰ τῶν ῥημάτων ἐπιδοκίμουσθαι χρὴ τὴν εὐνοϊαν. Σὺ δὲ ταῦτον ποίεις, οἷον ἂν εἴ τις ἀπογράφουσι βούλοιστο στρατιώτης, τοῦ πολέμου λύεσθαι μέλλοντος· ἢ ἀλλήγηθι ἀποδοῦσαι, τοῦ θατέρου λοιποῦ ἀναστάντος. Καὶ γὰρ ὅπλα διὰ τοῦτο λαμβάνεις, οὐχ ἵνα εὐθὺς ἀποτηρῆθῃς, ἀλλ' ἵνα λαβὼν κατὰ τοῦ ἐναντιοῦ τρώσαντο στήσῃ. Μηδεὶς νομιζέτω ἄκαιρον εἶναι τὸν περὶ τούτων λόγον, εἰ μὴ ἐστὶ τεσσαρακοσῆ νῦν. Διὰ γὰρ τοῦτο δάκνομαι, ὅτι καιρὸν παρατηρεῖτε ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Καίτοι ὁ εὐνοῖος [15] ἐκείνος, καὶ βάρβαντος ὡν καὶ ὀδοποιεῖται, καὶ ἐν μῆσῃ λεωφόρῳ ὡν, καιρὸν οὐκ ἐξήγγισεν· ἀλλ' οὐδὲ ἐδοσομφύλαξ, καὶ ταῦτα μεταξύ δεσμοτῶν ὡν, καὶ τὸν διδάσκαιον μεμαστογημένον καὶ δεδεμένον ὄρον, καὶ τείως αὐτὸν μέλλων ἔνδοθ ἐγειν. Ἐνταῦθα δὲ οὐ δεσομωτήριον οἰκούσης, οὐδ' ἐν ὀδοῖς ὄντες, ἀναβάλλονται πολλοί, καὶ ταῦτα ὄντες ἐσχάτως ἀναπνοάς.

η'. Εἰ μὲν οὐν εἰσι ἀμεταβάλλεις, εἰ Θεὸς ἔστι ὁ Χριστός, ἐξω στήθῃ, καὶ μηδὲ θεῶν ἀκούε λόγων, μηδὲ ἐν τοῖς καθηγομένων; ἀρῆμιε σαυτῶν· εἰ δὲ βαρβείεις, καὶ ὀδοῖς τοῦτο σαφῶς, τὴ μέλλεις; εἰ δὲ ἀνὰ ὁδοῖς καὶ ὀδοῖς; Δέδοικα μὴ ἀμαρτίω, φησὶ. Τὸ δὲ χαλεπότερον οὐ δέδοικας, μὴ μετὰ φροῦτων τοσοῦτων ἀπέλθῃς ἐκί; Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἴσως, χάριτος προκειμένης τῆς τυχεῖν, καὶ κακορθοῦν ἐπιχειροῦντα ἀποτυχεῖν. Εἰπέ δὴ μοι, ἂν γὰρ ἐγκαλῆ, ἴνως ἐνεκεν οὐ προσήλθεις. Τίως ἐνεκεν οὐ κατωρθώσας, τί εἶπες; Ἐκεί μὲν γὰρ τάχα τὸ φροῦτον ἔχεις ἐπιεῖν καὶ τῶν προσταγμάτων· καὶ τῆς ἀρετῆς· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον. Χάρις γὰρ ἐστὶ δωρεὰν παρεχομένη τῆν ἔλευθερίαν. Ἄλλὰ δέδοικας μὴ ἀμαρτίω; Ταῦτα μετὰ τὸ βάπτισμα λέγει. Τότε ἔχε τὸν φόβον, ὥστε φυλάξει τὴν παραρησίαν, ἢ ἔλαβες, οὐχ ὥστε μὴ λαβεῖν δωρεὰν τοιαύτην· ἐν τῷ δὲ πρὸ μὲν τοῦ βαπτίσματος· εὐλάβης οἶον, μετὰ δὲ τὸ βάπτισμα ῥέθμοι. Ἄλλὰ τὸν καιρὸν ἀνεκμένεις τῆς τεσορροκωσῆς; Τίως ἐνεκεν; μὴ γὰρ ἔχει τὸ πλέον ἐκείνος ὁ καιρός; Οἱ γοῦν ἀπώσταλοι οὐκ ἐν τῷ πάσῃα καθηγήθησαν τῆς χάριτος, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ καιρῷ· καὶ οἱ τρισχιλιοὶ καὶ οἱ πεντακίχλιοι, εἰ ἐθαπίσθησαν, πάσχα οὐκ ἦν καιρός· καὶ ὁ Κορνῆλιος, καὶ ὁ εὐνοῖος, καὶ ἐκεῖνοι πλείους. Μὴ τοῖσιν καιρὸν ἀνεκμένωμεν, μηποτε μέλλοντες καὶ ἀναβαλλόμενοι ἀπέλωμεν καιροῖ καὶ ἔρημοι τοσοῦτον

* Morel. ἐν οὐκ σωτηρίας, cum etiam lectio quadrare potest. [Passio ante καὶ ἔσῃ Savil. et C. f. sed A. D.] ἢ Verbs ἴσως: ὁ οὐ ποσειται, ἐ Savil. et C. cod. supplet. sanat. Est.

* Savil. κατ' ὄμῶν. Morel. κατ' ὄμῶν. * Alios καὶ τῶν καθηγομένων. * Savil. in marg. τοσοῦτον, quam lectio sic secutus videretur interpret.

ἀγαθόν. Πῶς οὐκοῦν δύνωμαι, ὅταν ἀκούσω, ὅτι ἀμύητος τῆς ἀπηνήχθης ἐντείνου, τὰς ἀφορήτους ἐνοῶν κολάσεις ἐκείνας, τὴν ἀπαρτίστητον τιμωρίαν; πῶς δάκνομαι πάλιν, ὅταν ἐτέρους ἴδω πρὸς τὰς ἐσχάτας φθάνοντας ἀναπνοάς, καὶ μὴδὲ ἐντείνου σωφρονισμομένους; Διὰ τοι τοῦτο πολλὰ τῆς δωρεᾶς ταύτης ἀνάξια γίνεται. Δέον γὰρ εὐφραίνεσθαι, καὶ χορεύειν, καὶ χαίρειν, καὶ στεφανοῦσθαι, ἑτέρου μυσταγωγούμενον, ὅταν ἀκούσῃ τοῦ κμόνου ἢ γυνῆς, ὅτι τοῦτο ἐπίσκοπὸν ὁ ἱατρός, ὡς ἐπὶ κακῷ τινὶ κατακόπτεται ἢ καὶ θορῆναι, καὶ κωκυτοὶ καὶ οἰμωγαὶ πανταχοῦ τῆς οἰκίας ὡς ἐπὶ καταβίον τῶν τῶν ἐσχάτων ἀπαγομένων ὁδῶν. Καὶ ἐκείνος δὲ πάλιν ὅτις ἔδυνάται πλέον, κἂν ἀνεγένη ἀπὸ τῆς ἀβρωστίας, χολεπώτερον ἀλγείν ὡς ἐμπρασθεῖς. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ παρεσκίαστο πρὸς ἀρετὴν, ὅκατι λοιπόν, καὶ ἀναβῆται πρὸς τοὺς ἀγῶνας τοὺς μετὰ ταῦτα. Ὅρξῃ, οἷα ὁ διάβολος κατασκευάζει μηχανήματα, ὅσῃ τὴν πλοῦτον, ὅσον τὸν γέλωτα; Ἀπαλλαγόμενον τοίνυν τοῦτο [14] τοῦ γέλωτος ἔχουμεν ὡς ὁ Χριστὸς ἐκέλευσε. Διὰ τοῦτο ἴδωκε τὸ βάπτισμα, οὐχ ἵνα λαβόντες ἀπέδωκεν, ἀλλ' ἵνα ἐπιχρησάντες καρποὺς ἐπιδείξωμεθα. Πῶς ἱερεῖς, Καρποφόροι, τῷ ἀπίστῳ, τῷ ἁκαπέντῳ; οὐκ ἔχουσαν, ὅτι Ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύ-

ματός ἐστιν ἀγάπη, χαρὰ, εὐφροσύνη; Πῶς οὖν ἐὰν ἐναντία γίνεται; Καὶ γὰρ ἡ γυνὴ παρῆσθηκε πενθοῦσα, ὅτε χαιρέιν ἔδει· τὰ τέκνα ὀδυρόμενα, ὅτε συνήθεσθαι ἔχρη· αὐτὸς δὲ κείμενος ἑκατομῶνος, θοροῦτο γέμῳ καὶ ταραχῆς, ὅτε πανηγυρίζειν ἔδει· ἀθυμίας πεπληρωμένος πολλῆς, διὰ τὴν ὀφρανιαν τῶν τέκνων, διὰ τὴν χρεῖαν τῆς γυναικὸς, διὰ τὴν ἐρημίαν τῆς οἰκίας. Ὅθεν τις προέρχεται μυστηρίοις; ἐπεὶ μοι· ὅπως ἀπταται τραπέζης ἱερᾶς; τὰς ἀνεκτά; Κἂν μὲν βασιλεὺς πέμψῃ γράμματα, τοὺς ἐν δεσμοτηρίῳ λύων, εὐφροσύνην καὶ χαρὰ· ὁ δὲ θεὸς καταπέμψει τὸ Πνεῦμα ἕξ ουρανῶν, οὐχὶ ἐλλείψονται χρημάτων, ἀλλ' ὀλόκληρα ἀμαρτημάτων συγχωρῶν· καὶ πάντες θορῆτε καὶ ὀδύρεσθε; Τίς ἡ ἀνωμαλία αὕτη; Ὅπου γὰρ λέγω, καὶ καὶ νεκροὶ ἐπεγύθη ὕδωρ, καὶ τὰ ἅγια ἐβρόθη εἰς γῆν· ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς τοῦτον αἰτίοι, ἀλλ' ὁ ἀγῶνιμος. Διὸ παρακαλῶ πάντα ἀφέντας συστρέφειν ἑαυτοὺς καὶ προσεῖναι τῷ βαπτισματι μετὰ ἄπροθυμίας ἀπάσης, ἵνα καὶ ἐν τῷ παρόντι πολλὴν ἐπιδείξωμεν ὁσιότητα, τῆς μελλούσης τύχου μεν παρρησίας· ἥς γένοιτο πάντας ἡμεῖς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ ὠλιανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

* Morel. εὐφραίνεσθαι καὶ χαιρέιν καὶ στεφ. ἢ Alius κωκυτοῦρεται. * Τότε deest in Morel.

* Alius ἀφέντας, σπουδάζουσαν μὴ ἀμύητος τοῦ παρόντος ἀκαθάρτου βίου, ἀλλὰ τοῦ βαπτισματος ἐπιτυχεῖν μετὰ.

ΟΜΙΛΙΑ Β΄.

Ὅτι μὲν οὖν συνελθόντες ἐκλήρωσαν αὐτὸν λέγοντες· Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάμεν τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ;

α'. Ὅταν τι μέλλουσιν ἐρωτᾶν ὁ μαθητὰς, ὁμοῦ προσέρχονται. Τοῦτο δὲ ποιοῦσιν, ἵνα τῷ πληθεῖ διωπηθῶσιν. ἤθεσαν γὰρ, ὅτι ἐν πρώτῃ παρ' αὐτοῦ εἰρημῶν, οἱ Οὐδαῖοι οἶδα τὴν ἡμέραν, διακρουομένου ἦν, οὐκ ἀγνοοῦντες, ἀλλ' ἀναβαλλομένου τὴν ἀπόκρισιν· ἔθεν πάλιν προσέρχονται, καὶ ἐρωτοῦσιν. Οὐκ ἂν δὲ ῥώτησαν, εἰ γε ὄντως ἦσαν πεπεισμένοι. Ἐπειδὴ γὰρ ἔχουσαν, ὅτι Πνεῦμα μέλλουσι λαμβάνειν, ὡς εἶποι λοιπὸν ὄντες ἤθελον μαθεῖν, καὶ πρὸς ἀπαλλαγὴν ἦσαν ἑτοιμοί. Οὐ γὰρ ἐβούλοντο καθεῖναι ἑαυτοὺς εἰς κινδύνους, ἀλλὰ ἀναπνεύσαι· διότι οὐ μικρὰ ἦν τὰ συμβεβηκέντα αὐτοῖς, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐσχάτων ὁ κίνδυνος ἐπεκρεμάσθη. Οὐδὲν οὖν αὐτῷ περὶ τοῦ Πνεύματος εἰπόντες, ἐρωτοῦσι λέγοντες· Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάμεν τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ; Καὶ οὐκ εἶπον, Πότε; ἀλλὰ, Εἰ νῦν; φησὶν· ὅπως ἐπιθύμουσιν τὴν ἡμέραν μαθεῖν. Διὸ καὶ μετὰ πλεονάζου προσιπὶ τῆς τιμῆς. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ οὐδὲ παρανοῶσθαι πως αὐτοῖς, τίς ποτε ἦν ἡ βασιλεία οὕτω γὰρ ἦν τὸ [15] Πνεῦμα διδάξαν αὐτοῖς. Καὶ οὐκ εἶπον, Πότε ταῦτα ἔσται; ἀλλὰ τί; Εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάμεν τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ; ὡς ἦδη ἐκπεπικυῖαν. Ταῦτα οὕτως πυνθάνονται, ὅτι περὶ τὰ ἀισθητὰ εἶτι δίκαιον, εἰ καὶ μὴ ὁμοίως ὡς πρότερον· οὐδὲ γὰρ οὐδέπω γεγέννητο βελτίους. Ὅσων λοιπὸν οὗτοι μίξονα περὶ αὐτοῦ ἐραντάζοντο. Ἐπιπλοῦν ἀνήχησαν, καὶ αὐτὸς ἀνηγγέναι; αὐτοῖς διαλέγεσθαι. Οὐαί τῳ γὰρ λέγει πρὸς αὐτοὺς, οἱ Οὐδαῖοι οἶδα τὴν ἡμέραν· ἀλλὰ τί; Οὐχ ἡμῶν ἐστὶ γνώωσι χρόνους ἢ καιροὺς, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκούσῃ. Μείζονα αἰτίαι, φησὶ. Καὶ μὴν ἦδη ἔμαθον καὶ ἡ πολλῶν μίξονα ἦν. Καὶ ἵνα μάθῃς τοῦτο

ἀκριβῶς, ἴρα πόσα ἀπαριθμοῦμαι. Τί μίξονα, εἰπέ μοι, τοῦ μαθεῖν αὐτοῖς ἀπερ ἔμαθον; Ἐμαθον γούν, ὅτι Ἰῆς τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καὶ Ἰῆς ἐχει ὁ Θεὸς ὁμοίωμα· ἔμαθον, ὅτι ἀνάστασις ἔσται· ἔμαθον, ὅτι ἀνελεύθῳ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· τὸ τοῦτο φρικωδέτερον ἔμαθον, ὅτι ἀσπρὸς ἀνὴρ κἀθήται, καὶ προκυνέεται ὑπὸ ἀγγέλων· ἔμαθον, ὅτι ἔξει πάλιν κρίματα πάντα τῶν κόσμων· ἔμαθον, ὅτι μέλλουσι καθελεῖσθαι καὶ αὐτοὶ τότε κριταὶ τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραήλ· ἔμαθον, ὅτι Ἰουδαῖοι ἐκβάλλονται· οἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν ἀνταίσερχονται. Τὰ ταῦτα ἐκείνοι ἐστὶν ἔσται, μέγα· τὸ δὲ μαθεῖν, ὅτι βασιλεύσει τις ἢ τὸ πότε, οὐδὲν μάγα. Ἐμαθε Παῦλος; ὁ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι· τὰ πρὸ τοῦ κόσμου ἅπαντα ἔμαθε. Τί μαθεῖν δυσκολώτερον, τὴν ἀρχὴν, ἢ τὸ τέλος; Ἐδύηλον, ὅτι τὸ πρῶτον. Ὑψούσιν τοῦτο Μειωθεῖς ἔμαθε, καὶ πότε, καὶ πρὸ πᾶσων χρόνων, δέικναι δὲ ἴν ἀροίμαι τὰ ἐστῆ. Τοῦτο καὶ Σολομῶν, διὸ καὶ εἶπε· Μητρημονεύουσι τὰ ἀπ' αἰῶνος. Ὅτι τοίνυν ἔγγυς ἐστὶν, ἴσασι μετὰ ταῦτα καὶ οὗτοι· ὡσπερ καὶ ὁ Παῦλος, λέγων· Ὁ Κύριος ἔγγυς, μηδὲν μετριώσεται. Ἄλλὰ τότε οὐκ ἐγώμασιν, καίτοι λαβόντες τεκμήρια. Ὁ δὲ Χριστὸς ὡσπερ εἶπεν, Ὁδὲ μετὰ πολλὰς ταῖτας ἡμέρας, ἀτρυνεῖν αὐτοῖς βουλόμενος, καὶ οὐκ ἐβήλωσε φανερός· οὕτω καὶ νῦν ποιεῖ. Ἄλλως δὲ, καὶ ἐκείνοι ἐπὶ ταῦτα οὐκ ἐπὶ συντελείας, ἀλλὰ περὶ βασιλείας ἐρωτοῦσι· διὸ καὶ, Εἰ ἐν τῷ··· χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάμεν τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ; ἔλεγον. Ὅ δὲ οὐδὲ τοῦτο αὐτοῖς ἐξεκάλυψε. Περὶ δὲ τοῦ τέλους καὶ πρὸς τοῦτο τοῦτο ῥώτησαν· ἀλλ' οὐχ ὡσπερ ἐκεῖ ἀπεκρίνατο σφο-

* Duo mss. ἔτι βάλλοντα. Mox ibidem ἰδὼν ἀίσερχοντα. ἢ Alius δυσκολώτερον, ἢ ἀρχὴ ἢ τὸ τέλος. Infra unus totam sententiam mutat sine ulla sensus diversitate. * Savi, καὶ ἐκείνοι οὐκ ἐπὶ τῆς καθόδου αὐτῶν ἤρτων συντελέσας, ἀλλὰ, Εἰ ἐν τῷ.

nam plus es, post baptisma segnis. Sed tempus Quadragesimæ exspectas? Qua de causa? num amplius quid habet illud tempus? Apostoli namque non in Paschate gratia dignati sunt, sed alio tempore: illa tria et quæque millia non in Paschate baptizata sunt, ut æque Cornelius, eunuchus, et alii plurimi. Ne itaque tempus exspectemus, ut ne cunctantes et differentes, vacui et expertes tantorum honorum abeamus. Quantum putatis me discrucari, cum audio quæmpiam non initiatum obiisse, et cogito intolerabilia illa supplicia inevitabilem cruciatum? rursus quam angor, cum alios video ad extremum halitum deductos, non tamen respiscere? Ideo multa sunt hoc tanto dono indigna. At cum oporteret gaudere, choreas agere, lætari, coronari, cum quispiam iniicitur; quando ægroti uxor audit, id a medico statutum fuisse, quasi in magno infortunio plangit, et lamentatur (a): hinc gemitus et ejulatus pro totam domum, ac si damnatus quispiam ad necem duceretur. Ille quoque tunc magis dolet, et si a morbo convalescat, gravior cruciatur, ac si magno affectus esset damno. Quia enim non erat ad virtutem præparatus, segniter agit deinceps, et certamina refugit. Viden? quantas machinas diabolus apparet, quantum risum, quantum ludibrium? Ab hoc itaque ludibrio nos subdu-

camus: vivamus ut præcepit Christus. Ideo baptisma lædit, non ut statim abscedamus, sed ut post baptismum viventes fructus proferamus. Quomodo abeunt et exciso dices, Fructifica? non audisti, quod *Fructus Spiritus sit, caritas, gaudium, pax* (Gal. 5. 22)? Quomodo igitur contraria eveniunt? Etenim uxor adstat lugens, cum gaudere oporteret: liberi plorant, cum gratulari par esset: is ipse qui jacet obtenebratus, tumultu ac perturbatione plenus est, cum oporteret festum agere; in mœnore totus, quod filios orbos reliquat, uxorem vidnam, domum desertam. Num sic, quæso, acceditur ad mysteria? num sic aditur sacra mensa? hæcine ferenda? Si Imperator missis literis victos in carcere solvat, gaudium est ac lætitia: Deus autem mittit Spiritum de cælis, non pecunie reliquias, sed universa peccata condonans, omnesque lugetis et ingemiscitis? Quæ est hæc inæqualitas? Nondum enim dico, quod mortuis infusa sit aqua, et quod sancta projecta sint in terram: non enim nos in causa sumus, sed ingrati quidam. Proinde rogo, ut omnibus omissis nosmetipsos convertamus, et cum omni alacritate ad baptismum accedamus; ut cum in præsentia vita magnam exhibuerimus diligentiam, futuram consequamur fiduciam: quam nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium in secula sæculorum. Amen.

¹ Aliis habet..... *et, omnibus omissis, illud curremus ne ante initiationem ex hac vita egrediamur, baptismum accipere festinantes cum omni alacritate; ut cum, etc.*

HOMILIA II.

CAP. I. v. 6. *Igitur qui convenerant, interrogabant eum dicentes: Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel?*

1. Discipuli interrogatori simul adeunt, ut multitudinis reverentia responsonem obtineant. Sciebant id quod super dixerat, *Nemo novit diem* (Math. 24. 36), repellentis fuisse, neque ignorantis, sed differentis responsonem: unde rursus accedunt, et interrogant. Non autem interrogassent, nisi id vere pernoscent habuissent. Quia enim audierant, se Spiritum sanctum accepturos esse ut jam digni id volebat edicere, jam parati ad libertatem obtinendam. Non enim volebant se in pericula conijcere, sed potius respirare, ut quod non exigua essent, que illis contingerant, sed de extremis periculis essent. Nihil igitur de Spiritu loquenti, sic interrogant: *Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Non dixerunt, *Quando?* sed, *An hæc?* adeo desiderabant diem cognoscere. Ideo multo cum honore adeunt. Puto autem illos non clare morisse, quodam esset illud regnum: nondum enim Spiritus illos docuerat. Nec dixerunt, *Quando hæc erunt?* sed quid? *Si in tempore hoc restitues regnum Israel?* utpote quod jam exciderat. Hæc ita suscitabantur, quia erga sensibilia adhuc affecti erant, etsi non quantum antea: nondum enim meliores facti erant. Sic demum hi majora de illo imaginabantur.

Quia igitur ad æliora processit erat, et ipso sublimius eos alloquitur. Non jam enim ita dicit illis: *Necque Filius diem novit* (Marc. 13. 32); sed quid? *7. Non est vestrum nosse tempora vel momenta, que Pater possit in sua potestate.* Majora, inquit, postulat. Atqui longe majora, inquit, jam didicerant. Ut autem hoc accurate discas, perpende quam multa recenseam. Quid, quæso, majus iis, que didicerant? Ipsi nempe esse Filium Dei, esse Patri honore parem didicerant (Joan. 5. 17. 19); resurrectionem fore (Math. 17. 9), ipsum ascendentem caelorum ad dexteram Patris (Luc. 22. 69. Marc. 16. 19). Rem item magis stupendam didicerant, quod caro superne sedeat, et adoretur ab angelis, quod iterum venturus sit iudicare mundum universum (Math. 16. 27. Luc. 21. 27): didicerant, quod ipsi quoque tunc scissuri essent iudices duodecim tribuum Israel (Math. 19. 28): didicerant Judæos ejiciendos esse, atque eorum locos ingressuras gentes (Luc. 21. 24). Discere hæc futura esse, magnum est; discere vero, aliquem esse regnaturum, et quando id accidet, non ita magnum est. Didicit Paulus que non licebat homini loqui (2. Cor. 12. 4), omnia que mundum hunc processerant. Utrum discere difficilis est, principium an finem? Liqueat, prius esse difficilior. Atqui id Moyses didicit, et quando et quanto ante tempore declarat, cum an-

nos enumerat. Hoc et Salomon sciebat; ideo ait: *Commemorabo ea, quæ fuerunt a sæculo* (Eccli. 51. 11). Quod porro Dominus prope sit, hi postea noverunt, ut et Paulus, qui dicit: *Dominus prope est, nihil solliciti sitis* (Philipp. 4. 5. 6). Sed tunc non noverant, tametsi signa jam acceperant. Christus autem ut dixit, *Non post multos hos dies*, volens illos vigilare esse, nec evidenter rem declaravit: ita et nunc facit. Illi autem hic non de consummatione, sed de regno interrogant; ideoque dicebant: *Si in tempore hoc restitues regnum Israel?* Ille vero neque id eis revelavit. De fine autem antebac interrogabant; sed non quemadmodum illic severius respondit, abducens illos, ne putarent liberationem esse vicinam, et coniecit illos in pericula: ita et hic facit, sed mansuetus. Ne putarent enim sibi contumeliam inferri, neve crederent hæc obtentus esse, audi quomodo statim illis pollicetur se aliquid datum, de quo gauderent. Subjecit igitur: 8. *Sed accipietis virtutem supervenientis in vos Spiritus sancti, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judea, et Samaria, et usque ad ultimum terræ.* Deinde ne rursus ipsum interrogarent, statim assumptus est. Quemadmodum igitur illie metu ipsos obtenebravit, cum dixit, se nescire: sic et hoc loco statim assumptus, ut dicitur. Multo namque rei desiderio tenebantur, neque destitissent; ac necesse admodum erat, ne scirent id, quod scire cupiebant. Dic enim mihi, quid minus credunt gentiles, an futuram consummationem, an quod Deus homo factus sit, et ex Virginis utero prodierit, atque cum carne ab hominibus visus sit? annon hoc postremum? Ita certe dicitur, *Verum pudet me hæc de re sæpe loqui, quasi de negotio quopiam indifferente.* Rursus ne dicerent, *Cur rem suspendis?* ait, *Quæ Pater possit in sua potestate.* Atqui una est Patris et Filii potestas, ut cum dicit: *Sicut enim Pater mortuos suscitavit et vivificavit, ita et Filius quos vult vivificavit* (Joan. 5. 21). Si cum operari oportet, cum eadem agit potestate, annon cum scire quidpiam oportet, cum eadem scit potestate? Attamen longe majus est mortuos suscitare, quam scire illam diem. Quod si id, quod majus est, cum potestate facit, annon multo magis faciet et alterum?

2. Verum ut rem discatis, exemplo vobis illam declarabo. Sicut cum infantem videmus plorantem, ac sæpe quidpiam a nobis petentem sibi non necessarium, id occultamus, vacuasque illi manus ostendimus, dicentes, *Ecce non habemus: ita et ipse apostolis fecit.* Verum ut infans ille, si nihil ostendamus, instat plorando, se delusum videns, nosque discedimus dicentes: *Vocat me quispiam, et ejus quod petebat loco, aliud quidpiam illi damus, ut cum a tali desiderio avocemus, et laudantes id quod damus præ re quæsitâ, statim nos subducimus: sic fecit Christus.* Illi accipere quærebant; hic se habere negavit. Attamen primo deterruit; at quia rursus

¹ In savilio sic legitur: *illi autem non de consummatione interrogant, sed, « Si in tempore hoc restitues regnum Israel? »*

quærebant, iterum dixit se non habere. Verum jam non territat, sed postquam ostendit id quod fecerat, assert probabilem causam; *Pater, inquit, possit in sua potestate.* Quid ergo? an tu nescias ea, quæ Patris sunt? an ipsum nosti, et quæ ejus sunt ignoras? Dixisti: *Nemo novit Patrem nisi Filius* (Luc. 10. 22); et, *Spiritus omnia scrutatur, etiam profunda Dei* (1. Cor. 2. 10); et tu ne hoc quidem nosti? Absit. Non ut hoc suspicemur, ita loquutus est; sed se nescire simulat, ut illos ab intemptiva questione abducat. Non ausi sunt ergo iterum interrogare, ne audirent: *Et vos insipientes estis* (Math. 15. 16)? Multo enim magis illum nunc metuebant, quam antea. *Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos* (Marc. 7. 48). Quemadmodum enim illic non ad interrogata respondit (doctoris enim est, non quod vult discipulus, sed quod ipsi expedit, docere): ita et nunc, quæ discere opus erat prædicat, ne turbentur: fortasse quia infirmi erant. Ut autem fiduciam indat, ipsorum animos erigit, et onerosa textit. Quia enim paulo post illos relicturus erat, nihil ipsis asperum simpliciter loquitur; sed quid? Cum admixta laude molesta mitigat; ac si diceret: *Ne timeatis; nam Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judea, et Samaria.* Quia enim dixerat, *In viam gentium ne obieritis, et in civitatem Samaritanorum ne intraveritis* (Math. 10. 5); nunc vero vult eos prædicare in omni Judea et Samaria; quæ tunc non dixerat, hic addidit, *Et usque ad ultimum terræ.* Et, quod omnium terribilissimum erat loquutus, ne rursus illum interrogarent, 9. *Videntibus illis elevatus est, et nubes suscepit eum ab oculis eorum.* Videu' eos prædicasse et implevisse evangelium? Vere rem magnam dedit illis. Ubi timuistis, inquit, nempe Jerosolymæ, ibi primo prædicat, et postea usque ad ultimum terræ. Deinde ad fidem faciendam iis, quæ dixerat, *Videntibus illis elevatus est, inquit.* Non illis videntibus resurrexit, sed, *Illis videntibus elevatus est;* quia neque aspectus hic omnino potuit. Nam resurrectionis finem viderunt, initium non item; assumptionis vero initium viderunt, non vero finem. Inutile namque fuisset in resurrectione initium videri, ipso præsentè qui hæc loqueretur, et sepulchro testificante ipsum ibi jam non esse: sed quæ assumptionem sequuta sunt, verbo discere oportebat. Quia enim non poterant oculi ad tantam pertingere celsitudinem, nec docere an in cælum, an quasi in cælum ascenderit, vide quid factum sit. Quod ipse Jesus esset, sciebant ex iis, quæ ad ipsos loquutus fuerat; procul vero positum non poterant oculis cognoscere; quod autem in cælum susceptus sit, ipsi postea docuerunt angeli. Vide quomodo provisum sit, ut non Spiritu omnia, sed quædam oculis cernerentur. Cur autem nubes suscepit eum? Hoc quoque signum erat, ipsum ascendisse in cælum. Non ignis, ut Eliam, neque currus igneus (4. Reg. 2. 11), sed nubes suscepit eum; quod erat cæli symbolum, ut ait propheta, *Qui possit in nube ascensionem suam* (Psal.

ἐρθερον, ἀπάγων αὐτοὺς τοῦ νομίζειν τὴν ἀπαλλαγὴν εἶναι πλησίον, καὶ ἐνθάδε αἰς τοὺς κινδύνους ὡσαῦτα καὶ ἐνταῦθα, ἀλλ' ἡμερώτερον. Ἰνα γὰρ μὴ κοῦσιν ὑβρίσθαι μηδὲ προφάσεις εἶναι ταῦτα, ἀκουσον καὶ πῶς εὐθέως αὐτοὶ δῶκεν ἐπαγγέλλεται ἐφ' ᾧ ἐλάρησαν. Ἐπήγαγε γοῦν· Ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐκελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσωθέ μοι μάρτυρες ἐν τῇ Ἱερουσαλῆμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχατοῦ τῆς γῆς. Εἶτα, ἵνα μὴ πάλιν αὐτὸν ἐρωτώσω, [16] εὐθέως ἀναλήφθη. Καθάπερ οὖν ἐκεῖ τῷ φόβῳ αὐτοὺς ἐκπέτωσε, καὶ τῷ εἰπεῖν, οὐκ οἶδα ὡσαῦτα καὶ ἐνταῦθα, τὸ Ἀναλήφθη εἰπόν. Καὶ γὰρ παλιῶν τοῦ πράγματός εἶχον τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ οὐκ ἂν ἐπίστησαν, καὶ σφόδρα ἀναγκαῖον ἦν αὐτοῖς μὴ μαθεῖν. Εἰπέ γὰρ μοι· τί μέλλον ἀποτίσθωσι Ἕλληγες; οὐ σπουδαία ἔσται, ἢ ὅτι ὁ Θεὸς γέγονεν ἄνθρωπος, καὶ ἐκ Παρθένου προῆλθε μήτρας, καὶ μετὰ σαρκὸς ὤφθη ἀνθρώποις; ἀρ' οὐχί τοῦτο; Πάντως καὶ σὺ εἶπες. Ἀλλὰ γὰρ αἰσχύνομαι ὅτι συνεχώσῃς ὑπὲρ τούτου λέγων, ὡς περὶ πράγματός τινος ἀδιαφόρου. Εἶτα πάλιν ἵνα μὴ εἰπωσι, Διατί ἐπαίρεις τὸ πρᾶγμα; Ὅχι ὁ Πατὴρ, φησὶν, ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Καὶ μὴν μία Πατὴρὸς καὶ αὐτοῦ ἔξουσία, ὡς ἔστιν λέγει· Ὅσα γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ. Εἰ ἐνθα ἐργάσασθαι δεῖ, μετὰ τῆς αὐτῆς αὐτῷ πράττειν ἔξουσίας· ἐνθα εἰδέναι γὰρ, οὐχί μετὰ τῆς αὐτῆς οὐδὲν ἔξουσίας; Καὶ μὴν τοῦ μαθεῖν τὴν ἡμέραν πολλῶν μετῶν τοῦ νεκροῦς ἐγείρειν. Εἰ τὸ μετῶν μετ' ἔξουσίας ποιεῖ, οὐ πολλῶν μᾶλλον τὸ ἔτερον;

β. Ἄλλ' ἵνα μάθητε, ἐπὶ ὑποδείγματος ποιήσω τοῦτο φανερόν. Ὅσαπερ ὅταν ἴδωμεν παῖδον ἀποκλιμακόμενον, καὶ συνεχῶς βουλούμεν τὸ λαβεῖν παρ' ἡμῶν οὐκ ἀναγκαῖον αὐτῷ, μᾶλλον ἀποφοβήσαντες, γυμνάς δεικνύμεν τὰς χεῖρας, λέγοντες, Ἰδοὺ οὐκ ἔχομεν· οὕτως καὶ αὐτὸς τοῖς ἀποστόλοις πεποιθέν. Ἄλλ' ὡσαυτὸν τὸ παῖδον ἐκεῖνο, καὶ μὴ δεικνύοντων ἡμῶν ἐπίκειται κλιθεὶς, εἶδος ὅτι ἐξηπάτηται· εἶτα ἀφέντες ἄπιμην λέγοντες· Καλεῖ με ὁ θεῖος, καὶ ἔτερον τὸ ἀντ' αὐτοῦ διδάσκων, βουλούμενον αὐτὸ ἀπαγαγεῖν τῆς προαιρέσεως, καὶ θαυμάζοντες ἐκεῖνο ἀντὶ τούτου, καὶ δόντες ἀποκλιμακόμεν· οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. Ἐξήτουν ἐκεῖνος λαβεῖν· ἔφη οὕτως μὴ ἔγεν. Ὅμως καὶ πρῶτον ἐρῶθῃσεν· ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐξήτουν, ἔφη πάλιν μὴ ἔγεν. Ἰδὼν οὖν φοβεῖ νῦν, ἀλλὰ μετὰ τὸ δεῖξαι τοῦτο δὲ ἐποίησε, λέγει καὶ εὐφροσύνην ἀφορμῆν· οὗ Ὁ θεὸς ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. Τί οὖν; οὐ οὐκ οἶδας τὰ τοῦ Πατρὸς; ἀλλ' αὐτὸν μὲν γινώσκεις, τὰ δὲ αὐτοῦ οὐκ εἶπες; Αὐτὸς εἶπας· Οὐδεὶς γινώσκει τὸν Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς· καὶ, τὸ μὲν Πνεῦμα πάντα φωνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· οὐ δὲ οὐδὲ τοῦτο οἶδας; Ἄκουε. Οὐχ ἵνα τοῦτο ὑποκτεύσωμεν, τοῦτο εἰρήσῃ· ἀλλ' ἀγνοεῖν προσποιεῖται, τῆς ἀκαίρου

ζητήσεως ἀπάγων αὐτοῦς. Ἐροθήθησαν οὖν ἐρωτῆσαι πόλιν, ἵνα μὴ ἀκούσωσι· καὶ ὁμοίως ἀκούσασθε; Παλλῶ γὰρ μᾶλλον αὐτὸν ἐροδοῦντο νῦν, ἢ τὸ πρότερον. Ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐκελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς. Ὅσαπερ γὰρ ἐκεῖ οὐκ πρὸς τὸ ἡρώτησαν ἀπεκρίθη (διδασάλω γὰρ τοῦτο ἐστὶ, μὴ ἂ βούλεται ὁ μαθητῆς, ἀλλ' ὁ συμφραεῖ μαθεῖν, διδάσκων)· οὕτως καὶ νῦν, ἂ ἔδει μαθεῖν διὰ τοῦτο προλέγει, ἵνα μὴ παραχθῶσιν. Ἄρα εἰ ἀσθενεῖς ἦσαν. Ὅστε δὲ κηρύττειν ἔσονται, ἐπήρην αὐτῶν τὰς [17] ψυχὰς, καὶ τὰ φορτικὰ συνεκάλυψεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔρελλον αὐτοῖς μικρὸν ὑστερον λοιπὸν κατακλιμακόμενοι, ταῦτα διαλεγόμενος οὐδὲν λέγει λυπηρὸν ἀπλῶς· ἀλλὰ τί; Μετ' ἔγκωμιον καὶ λυπηρὰ φησι, μονονοχί λέγων, Μὴ φοβηθῆτε· λήψεσθε γὰρ δύναμιν ἐκελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσωθέ μοι μάρτυρες ἐν τῇ Ἱερουσαλῆμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ Σαμαρείᾳ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν· Εἰς ὁδὸν ἐδόντων μὴ ἀπέλιθτε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρείων μὴ εἰσελόγητε· νῦν δὲ βούλεται ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ κηρύσσειν αὐτοῖς· καὶ ἂ τότε οὐκ εἶπεν, ἐνταῦθα προσέθηκε, Καὶ ἕως ἐσχατοῦ τῆς γῆς, λέγων. Καὶ τὸ πάντων φοβερώτερον εἶπεν, ἵνα μὴ πάλιν αὐτὸν ἐρωτώσι, Βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη, καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. Ὅρξῃ οὗτοι αὐτοὶ ἐκηρύξαν, καὶ ἐπλήρωσαν τὸ Εὐαγγέλιον; Ὅπως μέγα αὐτοῖς ἐχαρίσατο. Ὅπου δεδοκαστε, φησὶν, ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐκεῖ κηρύξατε πρῶτον, καὶ ὑστερον ἕως ἐσχατοῦ τῆς γῆς. Εἶτα πάλιν τὸν λαχθέντων ἡ πίστις· Βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη, φησὶ. Βλεπόντων μὲν γὰρ οὐκ ἀνέστη· Βλεπόντων δὲ ἐπήρθη· ἐπειδὴ οὐδὲ ἐνταῦθα ἡ βίβας τὸ πᾶν ἴσχυσε. Καὶ γὰρ τῆς ἀναστάσεως τὸ μὲν τέλος εἶδον, τὴν δὲ ἀρχὴν οὐκ εἶπεν καὶ τὴ ἀναλήψεως τὴν μὲν ἀρχὴν εἶδον, τὸ δὲ τέλος οὐκ εἶπεν. Παρεῖχε γὰρ ἐκεῖνο τὴν ἀρχὴν ἰδεῖν, αὐτοῦ τοῦ ταῦτα φεγγήμιον παρόντος, καὶ τοῦ μνημάτος δηλοῦντος, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκεῖ· ἀλλὰ τὸ μετὰ τοῦτο λόγῳ εἶναι μαθεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀρκοῦσιν οἱ ὀφθαλμοὶ δεῖξαι τὸ ὄψος, οὐδὲ παιδεύονται πότερον εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνῆλθεν, ἢ εἰς τὸν οὐρανὸν, ἔρα τί γίνεται. Ὅτι μὲν αὐτὸς ἔστιν ὁ Ἰησοῦς, ἤβασαν ἐξ ὧν διαλέγετο πρὸς αὐτοὺς (πρόβωθεν γὰρ οὐκ ἐτήν ἰδόντας γνῶνας)· οὗτι δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναλαμβάνεται, αὐτοὶ λοιπὸν ἐβίβασαν οἱ ἀγγελοὶ. Ὅρα, πῶς οὐ πάντα Πνεύματι, ἀλλὰ καὶ βίβας γενέσθαι οἰκονομεῖται. Διατί δὲ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτόν; Καὶ τοῦτο ἡ τεκμηρίον, οὗτι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνῆλθεν. Οὐ πῦρ, ὡς ἐπὶ Ἠλίω, οὐδὲ ἄρμα πύρινον· ἀλλὰ νεφέλη αὐτὸν ὑπέλαβεν, ὃ τοῦ οὐρανοῦ σύμβολον ἦν, καθὼς ἂ προφήτης φησὶν· Ὁ τιθεὶς νέφει τὴν ἐπιβασίαν αὐτοῦ, εἰ καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς εἰρηται τοῦτο. Διὰ τοῦτο λέγει, οὗτι Ἐπὶ νεφέλης, ὁ δεικνύς, οὗτι ἐν τῷ συμβόλῳ αὐτῷ τῆς θείας δυνάμεως· οὐδαμοῦ γὰρ ἄλλη τις δύναμις ἐπὶ νεφέλης φαίνεται. Ἄκουε πάλιν, τί φησὶν ἄλλος προφήτης· Ὁ Θεὸς κἀθήται ἐπὶ νεφέλης κούφης.

α. Πᾶσι ἐπέβαλλεν. Infra idem ἀκουσον τί φησὶν· εὐθέως. β. Ὅμοιον ἐκ παρθένου προῆλθε· καὶ ὁ σφοδρὸς Σολομὼν φησὶ, Ἐμπνευστὸν τὰ ἀπ' αἰῶνος. Ἄλλ' αἰσχύνομαι. γ. Sic Savil. notia. Morel. verso vñ, καὶ τὸ πρότερον, perperam. d. Verba ἂ βούλεται... ἀλλὰ, quae in Montf., typotheta oscitante, exciderant, supplēvimus. Est.

α. Sic mss. Morel. verso γίνεται ὡςτις μέν. β. Morel. ὅτι καὶ τοῦτο. γ. Ita ex uno cod. restitutum; Montf. e. Coumel. pro αὐτῷ iugebat φησὶ. Est.

105. 5) quamquam hoc de Patre dictum est. Ideo dicit, In nube, declarans id esse in symbolo divinæ potentiae: neque enim alia virtus ulla in nube conspicitur. Audi rursus quid alius propheta dicat: *Dominus sedet super nubem levem* (Isai. 49. 1).

3. Cum ergo de re, quam necessariam putabant, interrogarent, cumque dictis admodum intenti essent, et concitati nec dormitantes, hoc accidit. In nube quoque nubes propter ipsum erat, quando *Moses ingressus est in caliginem* (Exod. 33. 9); sed non propter illum nubes erat. Ille vero non simpliciter dixit, *Vado*, ne rursus dolerent; sed dixit, *Spiritus mitto* (Joan. 16. 5. 7). Quod autem in caelum abiret, ipsis oculis didicerunt. Papæ, quanto spectaculo dignati sunt! 10. *Cumque intuerentur, inquit, in caelum euntem illum, ecce duo viri adstiterunt illis in veste alba, qui et dixerunt: Viri Galilæi, quid statis aspicientes in caelum? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in caelum.* Demonstrantium more loquuntur: *Hic, qui assumptus est a vobis in caelum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in caelum.* Iterum *1.7a* species est. Angeli enim quidam hominum specie adstantes dixerunt: *Viri Galilæi.* Fide digni certe videbantur cum dicebant, *Viri Galilæi.* [Ad quid enim patriam memorassent, nisi ut *fidem Lacerent?*] Ex specie quoque illos ad se convertentibus, declarantes hæc de caelis esse profectos. Cur non ipse Christus hæc ipsis loqueretur, sed angeli? Prius illis omnia dixerat, jam vero per angelos illis in memoriam revocat ea, quæ audierant. Nec dixerunt, *Quem vidistis assumptum*, sed, *Euntem in caelum*; ut ostendat assumptionem illam, ascensionem fuisse: carnis autem est assumi. Ideo dicit: *Qui assumptus est a vobis, sic veniet*: non, *Mittetur*, sed, *Veniet*. Qua in re ergo minor est Filius? *Nubes suscepit eum.* Recte; ipse enim ascendit in nubem: quoniam *Qui ascendit, ipse est qui descendit* (Ephes. 4. 10). Animadvertite, quomodo alia secundum discipulorum mentem dicantur, alia secundum dignitatem Dei. Sublimiorque demum facta est mens videntium: ac secundi adventus non parvam illis dedit notitiam; illud enim, *Sic veniet*, hoc significat: cum corpore, inquit, duo enim addire optabant; et quod iterum nube vectas ad iudicium venturus sit. *Et ecce, inquit, duo viri adstiterunt.* Cur dixit, *Viri?* Quia perfectam virorum formam representabant, ne illi obstupescerent. *Qui et dixerunt, Quid statis aspicientes in caelum?* Simul blandientium⁸ verba erant, et non tamen sinentium cito expectare reditum ejus. *Hi quod majus est dicunt, quod vero minus non item: ipsam se venturum, et ex caelo expectandum esse dicunt; quandoque vero, id læcent.* Ab illo autem

spectaculo evocatos, dictis suis attentos reddunt, ut ne quoniam Dominum jam videre non poterant, putarent ipsum non ascendisse; utque illos verbis suis pramunirent. Nam si prius dicebant, *Quo vadis* (Joan. 13. 36)? multo magis nunc dixissent, *Num in tempore hoc restitues regnum Israel?* Ita illius mansuetudinem noverant, ut post passionem interrogarent illum, *Num restitues?* Atqui prius dixerat illis, *Audiri estis bella et opiniones bellorum: sed nondum finis* (Marc. 13. 7), neque Jerosolyma tunc capietur. Nunc autem de regno interrogant, non de consummatione. Alioquin vero post resurrectionem non longos cum illis sermones habet. Igitur illi velut celebratam sperantes, percitantur. Ipse vero non declarat an restitutus sit necno. Quæ necessitas enim, ut illi hoc discerent? Ideo hoc mœtuentes illi non alitra dicunt: *Quod signum adven-tus tui, et consummationis sæculi* (Math. 24. 3)? sed, *Num restitues regnum Israel?* Existimabant enim id jam adesse. Ipse vero in parabolis ostenderit id non propro esse: et jam ubi interrogarunt, respondet, *Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos.* Animadvertite quod dixerit, *Supervenientis*, non, *Missi*; ut parem honorem ostenderet. Quomodo ergo, Spiritus sancti inivicem, audeas illum dicere creaturam? *Et eritis mihi testes.* Assumptionem subindicavit: imo potius id, quod jam audierant, in mentem revocat. Jam ostensum est ipsum in caelo ascendisse. *Nubes et caligo sub pedibus ejus* (Psal. 96. 2), inquit, quo significatur illud: *Nubes suscepit eum*, nempe exlorum Domium: regem nauque declarat curus regius: sic illi missus est curus regius, ut ne quid triste loqueretur, neve id illis accideret, quod *Elisæo*, qui, assumpto magistro, tunicam discidit (4. Reg. 2. 12). *Quid vero dicunt angeli? Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in caelum sic veniet; et, Ecce duo viri adstiterunt illis.* Jure quidem. Nam in ore duorum testium stabit omne verbum (Deut. 17. 6). Et hi eadem ipsa loquuntur. *In veste, inquit, alba.* Quemadmodum jam ante ad monumentum angelum viderant in vestibus fulgidis, qui prædixit illis quid in animo versarent (Math. 28. 23. 4. 5): sic et assumptionis ejus præco angelus est. Quod etiam propheta serpe prædixerat, ut et ea que resurrectionem spectabant⁹.

4. Ubique angeli nuntii sunt: sic in natali, sic ad Mariam, sic in resurrectione, perindeque in assumptione: imo etiam in secundo adventu angeli præcur-rentes videbuntur. Cum dixissent autem, *Hic Jesus, qui assumptus est a vobis*, ne consternerent illos, ad-jiciunt, *Sic veniet.* Paulum respirantem audientes ipsum reditum esse, et sic rediturum, nec inaccessum fore. Illud vero, *A vobis*, non sine causa additur; sed ejus erga illos amorem declarat, et electionem ipsorum, innuitque non relicturum esse eos quos elegit. Resur-rectionis ergo suæ ipse testis fuit (imo eorum, quæ ante

⁸ Quæ clauduntur uncinis locus sic habetur in Græco: *πρὸς τὴν οὐρανὸν ἀναβῆναι τὸν Ἰησοῦν, καὶ πάλιν ἔρχεσθαι ἐν νεφέλῃ: quorum sensus est: illud etiam necesse erat (discipulis), qui certe patrum suorum norant, illius nomen audire, nisi ut angelis crederentur?*

⁹ In Græco legitur *ἀποκατασταθῆναι*. Alius legisse videtur *ἀναβῆναι*, qui veritatem castigantur. Nostra lectio cum sequenti bene magis consentiæ videtur. Illa tamen alia ferri posset.

¹ Alius sic habet: *Quod autem propheta illam assumptionem non prædixerat nihil mirandum: superocæsum enim erat de illa speculationi loqui, quandoquidem ipsa et resurrectio una et eadem cogitatione comprehenduntur.*

partem, atque etiam post partum contigerunt, illud maxime mirandum, quod seipsum suscitaverit. Nam ait : *Solite templum hoc, et in tribus diebus excitabit illud* (Joan. 2. 19) : futurum autem adventum angeli ita indicant, *Sic veniet*. Si quis ergo Christum videre cupit : si quis dolet quod illum non viderit : his auditis, admirandam vitam exhibeat, et sic videbit, nec aberrabit a scopo. Nam cum majore venturus est gloria; sed sic cum nibe, sic cum corpore : ac longe mirabilius erit sic ipsum videre de caelo descendentem, quam a terra ascendentem. Venturum igitur dixerunt : qua vero de causa venturus sit, non addiderunt. Hoc resurrectionem confirmat. Si enim cum corpore assumptus est, multo magis cum corpore surrexit. Ubi enim sunt ii, qui resurrectioni non credunt? qui sunt illi, die mihi, gentiles an Christiani? Id certe nescio; imo potius probe novi. Gentiles quippe sunt, qui creationi non credunt. Eorundem enim est, non concedere, Deum posse aliquid ex nihilo creare, et negare, ipsum posse ea suscitare, quae sepulta sunt. Deinde pudore affecti, quod non cognoscant virtutem Dei, ne ideo incenseant, dicunt : Non ideo hoc dicimus, sed quod corpore non sit opus. Apposite dicitur, *Stultus stulta loquetur* (Isai. 32. 6). Non vos pudet, Deo potestatem auferre aliquid ex nihilo creandi? Si ex praesistentibus creat, in quo ergo differat ab hominibus?

Contra Manichaeos hic pluribus agit.— Sed unde, inquit, mala? An quia ignoras unde, aliud debes inducere malum in cognitione malorum? Duo enim hinc absurda sequuntur; alterum quod sic loqui audeas : nam si negas Deum ex nihilo creare, multo magis ignorabis unde mala sint : alterum vero, quod sic ingentiam malitiam dicas (a). Cogita quam operosum sit, fontem malorum reperire, hunc ignorare, et alterum huic addere. Quare unde mala veniant, nec blasphemae contra Deum. Quomodo blasphemus? inquit? Quid dicis? non blasphemus, quando malum inducis ingentium? cum illi potestatem tribus divinae parem, virtutem malorum aequalis? Ingenitum malum. Vide quid Paulus dicat : *Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur* (Rom. 1. 20). Certe diabolus utraque dicit esse ex materia, ut nulla ex re Deum cognoscamus. Quid enim, quaeso, difficilius est, id quod natura sit malum facere bonum? si tamen ullum est (loquor enim secundum vestram opinionem : naturam quippe nihil potest fieri malum, quod bonis sit adjuvamento), an creare ex non exstantibus? Quid est facilius (de qualitate loquor), an qualitatem quae non sit inducere, aut quae sit in contrarium mutare? quid facilius, du-

mum quae non sit struere, an desertam restaurare? Planum est illud esse facilius. Ergo hoc impossibile est; sicut autem hoc fieri nequit, ita et illud impossibile est, nempe in contrarium operari

5. Dic mihi, quid difficilius est, unguentum coactere, aut luto vim inferre, ut ea quae unguentum operetur? Utrum, quaeso, eorum facilius est? (quandoquidem Deum ratiociniis nostris subjicimus; at non nos, absit; sed vos id facitis) oculos formare, an facere, ut caecus manens caecus videat, et acutus vidente, caecitate ad visum utatur, surditate ad auditum? Videtur mihi prius illud facilius. Quod ergo difficilius est, Deo concedis, quod facilius non item? Sed quid in his insisto? Etiam animas dicunt ex substantia Dei esse. At vide quanta impietas et stulta profertur. Dum probare nituntur, mala ex Deo esse, aliud magis impium inducunt : nam illa ipsi contemporanea, nec Deum illis antiquiorem esse statuunt, tantam illis prerogativam dare non veriti. Secundo etiam malitiam statuunt immortalem. Quod enim ingenitum est, nunquam interit. Videtis blasphemiam? Itaque necesse est, aut nihil a Deo esse; aut si haec non sunt, ne Deum quidem esse. Tertio, ut jam dixi, hinc illi secum pugnant, et majorem Dei in se indignationem provocant. Quarto, quod huic non subsistenti materiae tantam vim tribuant. Quinto, quod malitiam bonitatis Dei causam fuisse dicant, quodque sine hac, aiunt, bonus ille non esset bonus. Sexto, quod viam nobis pracludant perveniendi ad cognitionem Dei. Septimo, quod Deum ad homines deducant, imo ad plantas et ligna. Etenim si anima nostra ex Dei substantia est, eademque anima demigrat in varia corpora, in cucumeres, in peponas, in cepas : ergo Dei pariter substantia in cucumeres abit. Jam si dixerimus Spiritum sanctum efformasse templum in Virgine, nos illi derident : si dicamus, habitasse in spirituali templo, rursus irrident. Nec pudet illos Dei substantiam in cucumeres, in peponas, in muscas, bruchos et asinos deducere, nova idololatrica specie reperta. At non cepa, inquit, in Deo est; sed Deus in cepa : neque enim cepa Deus fuerit. Cur refugis Dei demigrationem in corpora? Turpis res est, inquit. Multo certe turpius hoc est. At non turpis res est. Quomodo? Quandoquidem si in nobis fiat, vere turpe est. Videtisne fecem impietatis? Sed cur nolunt corpus resurgere? Quid hic dicent? Quia corpus mala res est? Et quomodo, quaeso, Deum nosti? unde rerum notitiam habes? Quo pacto philosophus est philosophus, si nihil efficit corpus? Destrue sensus, et discis aliquid eorum quae scire est opus. Quid autem insipientius esset anima, si ab initio sensus haberet vitiatos? Nam si una corporis parte vitata, nempe cerebro, tota ipsa laeditur; si caetera quoque vitentur, in quo utilis erit? Ostende mihi animum sine corpore. Annon audis medicos dicentes, Morbus vehementer obscurat animam? Quosque vos stragulare differetis? Num, quaeso, corpus ex materia est? Recte quidem. Ergo ipsum odisse oportuit : cur ergo ipsum alis, cur foves? (a) (Ergo te ipsum inter-

(a) Quae uncinis clauduntur desunt in quibusdam MSS.

¹ In uno Codice legitur, *id quod natura sit malum facere malum*. Omnino assentior Douzei conjecturam quod saviolum, qui putat legendum, *id quod natura sit malum facere bonum*.

(a) Haec erat Manichaeorum opinio, qui malitiam, seu malum, non nasci, sed semper existitisse putabant. Bonum et malum deum esse asserbant, qui inter se pugnarent. Quod erroris monstrum ante Christi adventum apud gentiles in Aegypto fuerat, quia de re Plutarcius in libro de Iside et Osiride. Iuxta quoque contra Manichaeos agit Chrysostomus.

ἐν ἀνάστασιν βεβαίοι. Εἰ γὰρ μετὰ σώματος ἀνώθη, πολλῶν μᾶλλον μετὰ σώματος ἀνάστη. Ποῦ εἰναι οἱ διαπιστούντες τῇ ἀναστάσει; τίνας εἰσὶν; εἰπέ μοι· Ἐλλήνες, ἢ Χριστιανοί; ἀγνοῶ γὰρ· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀπερίωδός. Ἐλλήνες γὰρ εἰσιν, οἱ καὶ τῆ δημιουργίᾳ τῆς κτίσεως διαπιστοῦντες. Τῶν γὰρ αὐτῶν ἐστὶ μὴ συγχωρεῖν ἐξ οὐκ ὄντων ποιεῖν τὴν θεῶν, καὶ τὰ κείμενα μὴ λέγειν αὐτῶν ἀνοστήν. Εἴτα αἰχμυόμενοι, ἐπὶ οὐκ ἴσασιν τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ τοῦτο ἐγκαλοῦνται, φασίν· Οὐ διὰ τοῦτο ταῦτα λέγομεν, ἀλλ' ὅτι οὐ χρεια σώματος. Ἐκκαίρον ἀληθῶς εἰπὴν· Ὁ γὰρ μωροὶ μωρὰ λαλῶσιν. Οὐκ αἰχμυώσθε ἐξ οὐκ ὄντων οὐδὲν διδόντες ποιεῖν τὸν Θεόν; Εἰ δὲ ἐξ ὄντων ποιεῖ, τί διαφέρει τῶν ἀνθρώπων;

Ἄλλὰ πόθεν, φησὶ, τὰ κακὰ; Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ οὐκ οὐκας τῶν, ἔτερον ὀφείλεις ἐπεισάγειν κακὸν ἐν τῇ γῆρα τῶν κακῶν; Δὸς γὰρ γίνεται ἴσους· ἐν μὲν οὖν, ὅτι τοῦτο λέγειν τομᾶς· εἰ γὰρ μὴ λέγεις ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ἔντα ποιεῖν τὸν Θεόν, πολλῶν μᾶλλον οὐκ εἴπαι πόθεν τὰ κακὰ· ἔτερον δὲ, ἐπὶ ἀγέννητον τὴν κακίαν· τοῦτο λέγων εἰσάγεις. Ἐνόησον, ὅσον ἐστὶ χελεπόν, βρολλόμενον εὐρεῖν τὴν πηγὴν τῶν κακῶν, ταύτην τὴν ἀγνοῶσιν, καὶ ἔτεραν προσθεῖναι αὐτῇ. Ἔπει πόθεν τὰ κακὰ, καὶ μὴ βλασφημῆμι τὸν Θεόν. Καὶ πῶς βλασφημῶ, φησὶ; Τί λέγεις; οὐ βλασφημῆμις, ὅταν ἀγέννητον εἰσάγῃς τὸ κακόν; ὅταν ἴσων ἐκθεσῆαι τῷ Θεῷ συγχωρήσῃ; ὅταν ἰσοθεσῆν δύναμιν εἰσάγῃς τῶν κακῶν; ὅταν ἀγέννητον, ὅρα γὰρ, τί φησὶν ὁ Παῦλος· Τὰ γὰρ ἀέρματα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόμωσι τοῖς κοίτημασι νοσημενα καθορθᾶται. Ὁ μὴτος δειδολὸς ἀμρότερα ἔφησαν εἶναι τῆς ὕλης, ἵνα μηδαμῶν λατῶν τὸν Θεόν ἐπιγυώμεν. Τί γὰρ δυσκολώτερον; εἰπέ μοι· ἐπὶ τὸ φύσει κακὸν καλὸν ποιῆσαι (εἰ γὰρ τί ἐστι· καθ' ὅμας γὰρ λέγω· φύσει γὰρ οὐδὲν ἐστὶ ποιῆσαι κακὸν καλοῦ συνεργῶν), τὸ ἐξ οὐκ ὄντων; Τί εὐκολώτερον (ὡς ἐπὶ ποιότητος λέγω), τὴν οὐκ ὄσαν ποιήτρια εἰσαγαγεῖν, ἢ τὴν ὄσαν μεταβαλεῖν εἰς τὸ ἐναντίον; τί εὐκολώτερον, τὴν οὐκ ὄσαν εἰσάγειν ποιήσαι, ἢ τὴν ἔρημον οὐσαν ἀνωθεν ἐργάσασθαι; Εὐδὲρον, ὅτι ἐκεῖνο. Οὐκοῦν τοῦτο ἀδύνατον. Ὅτι οὐκ ὄσαν τοῦ ἀμύχανον, οὕτω καὶ ἐκεῖνο ἀδύνατον, εἰς τὸ ἐναντίον λέγω τὸ ἐνεργεῖν.

Γ. Εἰπέ μοι, τί δυσκολώτερον; μύρον κατασκευάσαι, ἢ τὸν βέρβορον βιάσασθαι τὰ τοῦ μύρου ἐργάσασθαι; Τί εὐκολώτερον, εἰπέ μοι, τούτων (ἐπειδὴ τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς τὸν Θεόν υποβάλλομεν, ἀλλ' οὐχ ἡμῶν· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὅμας), ὀφθαλμοὺς πλάσαι, ἢ τυφλὸν ποιῆσαι βλέπειν μόνοντα τυφλόν, καὶ ὄψιν ὁπίσταν τοῦ βλέποντος, καὶ τῆ τυφλότητι ἀποχρησασθαι [21] εἰς βλέπειν, καὶ τῆ τυφλότητι εἰς ἀκοῆν; Ἐμοὶ ἐκεῖ ἐκεῖνο. Τὸ δυσκολώτερον οὖν διδως τῷ Θεῷ, εἰπέ μοι, καὶ τὸ εὐκολώτερον οὐχί; Τί λέγω τοῦτο; Ἄλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ εἶναι φασιν. Ἄλλ' ὅρα, πῶσα τὰ ἀσεβῆ καὶ ἀνόητα. Πρῶτον, βρολλόμενον δεῖξαι, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ κακὰ, ἔτερον πῶσα ἀσεβέστερον ἐπιστάγουσι· ὀμῆχρονα γὰρ αὐτῶν, καὶ οὐλένας· ἀ αὐτῶν προσεβύτερον τὸν Θεόν λέ-

γουσι, τὸ γέρας τὰ αὐτοῦ δίδοναι τοῖς μόνων. Δεύτερον, καὶ ἀνώλεθρον τὴν κακίαν φασίν· οὐ γὰρ τὸ ἀγέννητον ἀναίρεται. Ὅρατε τὴν βλασφημίαν; Ὅστε ἀνάγκη, ἢ μὴ εἶναι τοῦ Θεοῦ εἶναι· ἢ, εἰ μὴ ταῦτα, καὶ Θεὸν μὴ εἶναι. Τρίτον ὅπερ ἔφη, ταύτην τοὺς πολεμοῦσι καὶ αὐτοῖς ἑαυτοῖς, καὶ προσεγνακτεῖν τὸν Θεὸν μᾶλλον παρασκευάζουσιν. Τέταρτον, τὴν ἴσασιν ὕλην τοσαύτην ἐπιτηδεύουσα ἔχειν διδῶσα. Πέμπτον, τῆς ἀσθενήσεως τοῦ Θεοῦ τὴν πονηρίαν αἰτίαν φασὶ γεγενησθαι, καὶ οὐ χωρὶς ταύτης ὀφθαλμῶς οὐκ ἔν ἀγαθῶς. Ἐκτον, τὰς ὁδοὺς ἡμῶν ἀποκαλεῖσαι τῆς θεογνωσίας. Ἐβδομον, τὸν Θεὸν εἰς ἀνθρώπους κατὰγουσι, καὶ φυτὰ, καὶ ζῴα. Εἰ γὰρ ἢ μὴ ἡμετέρα ψυχὴ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας ἐστίν, ἢ δὲ μετενωμάτωσι καὶ εἰ σικυοὺς καὶ πέποντας ἐκβαίνει καὶ κρόμμυα· ἄρα τὸ Θεοῦ ἢ οὐσία εἰς σικυοὺς ἔσται. Κάν μὲν εἰπωμεν, ὅτι Πνεῦμα ἅγιον ναὺν ἔπλασεν ἐν τῇ Παρθένῳ, καταγελοῦσιν ἂν, ὅτι ἐνόησαν ἐν τῷ πνευματικῷ ναῦν, πάλιν γελοῦσιν. Αὐτοὶ δὲ καὶ εἰς σικυοὺς καὶ πέποντας, καὶ μυῖας, καὶ κάμπιας, καὶ ἄνους τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν κατὰγοντες οὐκ αἰσχύνονται, καὶνόν τινα εἰδωλολατρίας ἐξευρισκόντες· τρέπονται. Ἄλλ' οὐ τὸ κρόμμυον ἐν τῷ Θεῷ· ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐν τῷ κρομμύῳ ἐστὶ. Μὴ γὰρ τὸ κρόμμυον ἔστω Θεός. Τί φεύγεις τὴν μετενωμάτωσιν τοῦ Θεοῦ; Αἰσχρὸν, φησὶν, ἐστίν. Οὐκοῦν πολλῶν μᾶλλον τοῦτο αἰσχρὸν. Ἄλλ' οὐκ αἰσχρὸν; Πῶς; Ὅπερ γὰρ ἂν εἰς ἡμᾶς γένηται, ὄντως αἰσχρὸν. Εἰδότε συρρετὸν ἀσεβείας; Ἄλλὰ διαίε οὐ βολοῦνται ἀνίστασθαι; Πῶθεν οὖν οὐδας, εἰπέ μοι, τὸν Θεόν; πόθεν ἔχεις τὸν δυνάτην τὴν γνῶσιν; Ὁ δὲ φιλόσοφος πόθεν φιλόσοφος, εἰ μὴδὲν συντελεῖ τὸ σῶμα; Πῆρῶσον τὰς αἰσθησεις, καὶ μάθαι εἰ τῶν δυνάτων. Τί δὲ μωρότερον ψυχῆς γένοιτο; ἂν, εἰ ἐξ ἀρχῆς; τὰς αἰσθησεις εἰς πληρωμῆν; Εἰ γὰρ ἐνὸς μέρους μόνον πῆρῶσαι, τοῦ ἐγκεφάλου λέγω, τὸ πᾶν αὐτῆς βλάβη γίνεται· εἰ μέλλοι καὶ τὰ ἄλλα πληρωθῆναι, πῶς χρῆσθαι ἔσται; Δεῖξόν μοι χωρὶς σώματος ψυχῆν. Ἡ οὐκ ἀκούεις λατρῶν λεγόντων· Νόσο; γὰρ παρούσα δεινῶς ψυχῆν ἀμαρτοῖ; Μέχρι τίνος οὐκ ἀπάγξασθε; Τὸ σῶμα τῆς ὕλης ἐστίν; εἰπέ μοι. Καλῶς. Οὐκοῦν εἶμι μὲν αὐτὸ· τί τοῖνυν αὐτὸ τρέφεις; τί θάλπει; [Ὁκοῦν εἶμι ἀναρεῖν αὐτόν.] οὐκοῦν [22] εἶμι ἀπαλλάττεσθαι τὸν δεσμητηρίου. Ἄλλως δὲ, ὁ Θεὸς οὐ δύναται περιγενέσθαι τῆς ὕλης, ἀν μὴ συμπλακῆ. Ἐπιτάξαι γὰρ οὐ δύναται, ἔως ἂν οὐ συγγένηται αὐτῇ, καὶ δὲ ὅλης σταθῆ. Ἡ τῆς ἀσθενείας! Καὶ βασιλεὺς μὲν ἐπιτάττων πάντα ποιεῖ, ὁ δὲ Θεὸς τοῖς πονηροῖς οὐκ ἐπιτάττων; Ὅμως δὲ εἰ ἀγαθοῦ τινος ἀμωρος ἔν, οὐκ ἂν ἔσθαι ἡ ὕλη. Οὐ γὰρ ἔχει φύσιν ἢ πονηρία συνίστασθαι, ἀν μὴ τινος ἐπιλάβηται τῶν τῆς ἀρετῆς· ὥστε εἰ πρὸ τούτου ἀμύγῃς τὴν ἀρετῆς, πάλαι ἂν διεφάρη· καὶ γὰρ τοῦτο ἔχει τὸν ἐρόπον τὰ κακὰ. Ἔστω τις ἀσελγῆς, καὶ μὴδὲ ὄλων ἑαυτοῦ· κατεγέτω, εἰ ζῆσαι δέκα ἡμέρας; Ἔστω τις ληστής, καὶ πρὸς πάντας ἀνευθῆτος, ἔστω καὶ πρὸς τοὺς συλλήπτεουσας, εἰ ζῆσαι ὄλων; Ἔστω

α Ἀγέννητον τὴν κακίαν, Non genitum malitiam. β Αἱ εἰς τὴν προσθεῖναι αὐτῇ. γ Unus cod., τὸ φύσει κακὸν ποιῆσαι. Donnepus, apud Savil., legendum conjicit ὅτι φύσει κακὸν καλὸν ποιῆσαι. δ Αἱ καὶ οὐδὲν.

ε Hic variant quaedam exemplaria. Mox verba, μὴ γὰρ τὸ κρόμμυον ἔστω Θεός, ex rurs. repetita, in Montf. aberrant. Eort. f. Quidam οὖν ἀνόητοι. Οὐ γὰρ. ε E codd. ταυτοῦ πρὸ ταυτῶν rescriptimus. Eort.

τις κλέπτει ἀναίσχυντος, καὶ μὴ ἐρυθρίατω, ἀλλ' δημοστὰ κλεπτεῖται, εἰ βιώσεται ὁ τοιοῦτος; Οὐκ ἔχει φῶσιν τὰ κακὰ συνίστασθαι, ἄν μὴ καὶ μικρὸν τι παρὰ τῶν ἀγαθῶν λάθῃ, ὥστε κατ' αὐτοὺς ὁ θεὸς αὐτὰ συνίστησεν. Ἔστω πάλι ἀνδρῶν πονηρῶν, εἰ στήσεται ποτε; Πονηροὶ δὲ ἔστωσαν, μὴ πρὸς τοὺς ἀγαθοὺς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτούς. Ἄλλ' οὐ δυνατὸν στήναι. Ὅντως ἐμυράνθησαν φρόσκοτες εἶναι σοφοί. Εἰ τὸ σῶμα κακόν, πάντα ἀπλῶς καὶ εἰκὴ τὰ ὀρώμενα, καὶ ὄσσω, καὶ γῆ, καὶ ἥμιος, καὶ ἄρ. Καὶ γὰρ καὶ ὁ ἄρ σῶμα *, εἰ καὶ μὴ παχὺ καὶ vastόν.

* Morel. male, καὶ ἄνθρ. Καὶ γὰρ καὶ ἄνθρ σῶμα. Ibid. παχὺ καὶ deest in quibusdam mss.

Εὐκαιρὸν οὖν εἰπὴν Ἁγηγῶμεν τοῖς μοι παρόντων ἀδελφείοις. Ἄλλὰ μὴ ἀνεχώμεθα, ἀλλ' ἀποτειχίσωμεν αὐτοῖς τὰς ἀκοάς. Ἔστι γὰρ, ἔστι σωμάτων ἀνάστασις. Τοῦτο ὁ τάφος ἔηλο δ' ἐν Ἱεροσολύμοις· τοῦτο τὸ εὐλοῦν, ἔσθα προσεβόη καὶ ἐμαστιγώθη. Συνοψάζομεν γὰρ αὐτῶ, φησί, καὶ συνεκείλομεν. Πιστεύομεν τοῖνυν τῇ ἀναστάσει, καὶ πρῶτων ἄμα ταύτης, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἄμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΑΙΑ Γ'.

Τότε ἐπέστρεψαν οἱ ἀπόστολοι εἰς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ θρους τοῦ καλουμένου Ἐλαιῶνος, ὃ ἔστιν ἐγγὺς Ἱερουσαλήμ, σαββάτου ἔχον ὄδον.

α'. Τότε, φησὶν, ἐπέστρεψαν. Τότε, πότε; Ὅτε ἤκουσαν. Οὐ γὰρ ἄν ἄλλως ἢ ἠέσυχοντο, εἰ μὴ ἑτέραν αὐτοὺς παρουσίαν ὄψατο. Δοκίμ' ἔμοι καὶ ἐν σαββάτῳ γεγενῆσθαι ταῦτα. Οὐ γὰρ ἄν οὕτω καὶ τὸ διάστημα ἐδήλωσεν εἰπὼν, Ἀπὸ θρους τοῦ καλουμένου Ἐλαιῶνος, ὃ ἔστιν ἐγγὺς Ἱερουσαλήμ, σαββάτου ἔχον ὄδον, εἰ μὴ ὠριμένον τὸ μήκος ὀδοπορίας ἐβάδιζον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου. Καὶ ὅτε εἰσηλθόντες εἰς τὸ ὕπερφρον ἀνέθισσαν, οὐ ἴσταν καταμένοντες. Ἄρα λοιπὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ἔμενον μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ὅ τε Πέτρος, φησὶ, καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης. Οὐκ ἔτι μετὰ τὸ ἀδελφοῦ μόνος οὕτως ἀρθμίζονται, [23] ἀλλὰ καὶ Ἀνδρέας μετὰ Πέτρον· Φίλιππος καὶ Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος καὶ Ματθαῖος, Ἰακώβος ὁ Ἄλραυλος, καὶ Σίμων ὁ Ζηλιετής, καὶ Ἰούδας Ἰακώβου. Καλῶς ἐμνημόνευσε τῶν μαθητῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν πρόδωκεν, ὁ δὲ ἠρνήσατο ἢ, ὁ δὲ ἠπιστάσθαι, δεικνυσίαι, ἐπὶ πλην ἐκείνου πάντες ἴσταν οἶδοι. Οὗτοι πάντες ἴσταν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμῶν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει σὺν ταῖς γυναῖξι. Καλῶς. Μῆγα γὰρ τοῦτο ὅπλον ἐν τοῖς πειρασμοῖς, καὶ τοῦτο ἴσταν προπαυδευθέντες ἰκανῶς ὄν' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου. Ἄλλως δὲ, καὶ ὁ παρῶν πειρασμὸς αὐτοῦς εἰς τοῦτο ἴσταν. Διὰ τοῦτο ἀναβαλόντες καὶ εἰς τὸ ὕπερφρον· σφῆδρα γὰρ ἐδαδίσκασαν τοὺς Ἰουδαίους. Σὺν γυναίξει, φησὶν. Εἶπε γὰρ, ἐπὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ. Καὶ Μαρία τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. Πῶς οὖν λέγει, ἐπὶ εἰς τὰ ἴδια αὐτῆν ἔλαβε τότε ὁ μαθητής; Ἄλλὰ συναγαγὼν πάλιν αὐτοῦς ὁ Χριστός, οὕτω λοιπὸν πάλιν αὐτοῖς * καὶ ἐκείνη συνῆν. Καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. Τούτους λέγει, οἱ ἀπιστοῦντες πρότερον ἴσταν αὐτῷ. Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις, ἀνωστάς Πέτρος ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν ἔειπε. Καὶ ὡς θερμῶς, καὶ ὡς ἐμπιστευθεὶς παρὰ τῷ Χριστῷ τὴν ποίμνην, καὶ ὡς τοῦ χοροῦ πρῶτος; ἀεὶ πρῶτος ἀρχεται τοῦ λόγου (Ἦν τε ὁ βλάσος ὀνομαζόμενος, φησὶν, ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὡς ἐκαστὸν εἰκοῦν)· Ἀνδρες ἀδελφοί, ἔδει πληρωθῆναι τὴν

Γραφήν ταύτην, ἣν προείπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τὶ ὄψατο οὐ τὸν Χριστὸν ἤξισσε μόνος, ὥστε αὐτῷ δοῦναι εἰς τὸν τόπον Ἰούδα τινά; διατὶ δὲ καὶ ἀρ' ἐαυτῶν οὐ ποιοῦνται τὴν ἐκλογὴν; Βέλκων λοιπὸν ἦν γεγονὸς ὁ Πέτρος αὐτὸς ἐαυτοῦ. Τοῦτο τοῖνυν ἔστιν εἰπὴν περὶ τούτου. Περὶ δὲ τοῦ μὴ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐξ ἀποκαλύψεως αἰετῶν τὴν γορέαν ἀναληφῶσιν, δύο αἰτίαι ἔρουσιν· μὴν ἄρα, ἐπὶ περὶ ἄλλα ἠσχόλητο· δευτέραν δὲ, ἐπὶ τοῦ παρεῖναι αὐτοῖς τὸν Χριστὸν κακῆρῶν μέρτων τοῦτο. Καθάρτερ γὰρ παρῶν ἐξελίγετο, οὕτω καὶ ἀπῶν. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο εἰς παραμυθίαν. Ὅρα δὲ αὐτὸν μετὰ κοινῆς πάντα ποιοῦντα γνώμης· οὐδὲν αἰθαντικῶς, οὐδὲ ἀρχικῶς. Καὶ οὐκ εἶπεν οὕτως ἀπλῶς· Ἄντι τοῦ Ἰούδα τούτου καταλείβω· ἀλλὰ παραμυθούμενος αὐτοῖς ἐπέτρ τοῦ γεγεννημένου, βλέπει, πῶς μεταχειρίζεται τὸν λόγον. Οὐ γὰρ μικρὰν ἀπορίαν ἐνεποίησε τὸ γεγονὸς· καὶ μὴ θαυμάστῃ. Εἰ γὰρ νῦν τοῦτο πολλοὶ περιστρέφονται, εἰ τότε εἰκόθ ἦν αὐτοῖς λέγειν; Ἀνδρες, φησὶν, ἀδελφοί. Εἰ ὁ Κύριος ἀδελφούς αὐτοὺς ἐπέλασε, πολλῶ μῆλλον οὕτως· διὰ καὶ πάντων παρόντων τοῦτο ἀναρῶμεν. Ἰδοὺ Ἐκκλησίας ἀξίωμα, καὶ ἀγγελικὴ κατάστασις. Οὐδέξις ἦν ἐκεῖ διαβρῆγγμένος*, οὐκ ἀρεσκ, οὐ θῆλο. Τοιαύτας βούλομαι τὰς Ἐκκλησίας εἶναι καὶ νῦν. Οὐδέξις βιωτικῶν τι ἐφρόντιζεν, οὐδέξις περὶ οικίας ἐμεριμῶν. Τοσοῦτον ἀγαθὸν οἱ πειρασμοί· τοιοῦτον αἰ θλίψεαι καλόν. Ἔδει πληρωθῆναι τὴν Γραφήν ταύτην, ἣν προείπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἄσι παραμυθίζεται αὐτοῖς ἀπὸ [24] τῆς προβήτης. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς πανταχοῦ ποιεῖ. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ οὕτως δεικνυσίαι, ἐπὶ οὐδὲν ἕτερον γέγονεν, ἀλλὰ τὸ ἦδη προειρημένον. Ἔδει, φησὶ, πληρωθῆναι τὴν Γραφήν ταύτην, ἣν προείπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαυὶδ. Καὶ οὐ λέγει, Δαυὶδ εἶπε· ἀλλὰ, Τὸ Πνεῦμα δι' αὐτοῦ. Ὅρα εὐθέως ἐν προποίῳ τοῦ βελίου ὀνομαζόμενος κέρηται διδασκαλῆς. Ὅρα, ἐπὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν ἀρχόμενος τῆς συγγραφῆς, ἐπὶ τοῦ Πνεύματος ἔστι πολιτεία τὸ βελίου τοῦτο; Ἦν προείπε, φησὶ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαυὶδ. Ἐπίπει, πῶς τὸν προφητὴν οὐκαιοῦται, καὶ αὐτὸν ἄγει εἰς μέσον, εἰδῶς, ἐπὶ αὐτοῖς ὠφελεῖ ὅτι δὲ Δαυὶδ εἰρήσθαι, καὶ μὴ δι' ἄλλου προφητοῦ. Περὶ Ἰούδα, φησὶ, τοῦ δόητοῦ γενομένου. Ὅρα καὶ ἐνεῦθα τὸ φι-

* Ἄλλως deest in quibusdam mss. ἢ Ὅ ἐπὶ ἠρνήσατο deest in quibusdam exemplaribus, et infra καὶ τῇ δεήσει similiter deest in liadem. * Ἄλλο πάλιν αὐτοῖς οὕτω λοιπὸν αὐτοῖς, omissis interpositis.

ἢ Διεβρῆγγμένος deest in quibusdam mss. * Καλὸν deest in quibusdam.

teero debuisti?] Ergo te ab hoc carcere liberare oportet? Alioquin vero Deus non potest vincere materiam, nisi cum illa miscetur. Non potest enim illi precipere, donec cum illa fuerit, ac per totam pervadat. O imbecillitatem! Rex imperando facit omnia; Deus vero multo non imperat? In summa, nisi materiam boni cuiuspiam esset particeps, subsistere non posset. Malitia enim subsistere nequit, nisi virtuti admisceatur: proinde nisi fuisset admixta virtuti, jamdiu perisset: nam hæc est malorum conditio. Sit quispiam lascivus, qui sui impotens omnino sit, an vivet decem dies? Sit latro quispiam, qui nulla retinente conscientia in omnes etiamque in consceleratos grassetur, num tixerit omnino? Sit aliquis fur impudens, qui sine robore palam furetur, num diu superstes erit? Malorum natura talis est, ut nisi boni quidpiam habeant, stare non possint: sic illa Deus, ut illi dicunt, constituit. Sit civitas improborum hominum, an stabit unquam? Stent mali, non contra bonos,

sed contra seipsos, certe stare nequeunt. *Vera stulti facti sunt, cum dicant se esse sapientes (Rom. 1. 22).* Si corpus malum est, frustra facta sunt omnia que conspiciuntur, aqua, terra, sol, ser. Nam et aer corpus est¹, etiamsi non densum et solidum. Opportune ergo dicitur: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes (Psal. 118. 85).* Verum hæc ne toleremus, sed aures ab illis avertames. Est enim, est uique corporum resurrectio. Hoc declarat sepulcrum Jerosolymis, necnon lignum, cui fuit alligatus, ut flagellis caderetur. *Comedimus enim, inquit, et bibimus cum illo (Act. 10. 41).* Credamus ergo resurrectioni, et que hæc digna sint operemur, ut futuro consequamur bona, in Christo Jesu Domino nostro, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Morel. legit.... aqua, terra, sol, homo. Nam et homo corpus est; male.

HOMILIA III.

CAP. I. v. 12. *Tunc reversi a; ostoli Jerosolymum a monte qui vocatur Oliveti, qui est juxta Jerusalem, sabbati habens iter.*

1. Tunc, inquit, reversi sunt. Tunc, quandonam? Postquam illa audiverat, non enim alio modo id sustinens-ent, nisi alter adventus illis promissus fuisset. Videtur autem illi hæc in sabbato gesta fuisse. Alioqui non spatium itinera sic indicasset, *A monte qui dicitur Oliveti, qui est juxta Jerusalem, sabbati habens iter; nisi præscriptum fuisset itineris spatium, quod peragi posset in die sabbati. 13. Et cum introissent, in cœnaculum ascenderunt, ubi erant permanentes.* Ergo post resurrectionem Jerosolymis manebant. *Petrus, et Jacobus, et Joannes.* Non jam hic solus cum fratre numeratur; sed et Andreas cum Petro; et Andreas, Philippus et Thomas, Bartholomæus et Mattheus, Jacobus Alphaei, et Simon Zelotes et Judas Jacobi. Recte discipulos memoravit. Quia enim alius prodidit, alius negavit¹, alius non credidit; declarat omnes, uno excepto proditore, salvos fuisse. 14. *Hi omnes erant perseverantes maxime in oratione et deprecatione cum mulieribus.* Recte. Magnam enim oratio telum est in tentationibus, et ad hoc a Magistro suo satis fuerant instituti. Alioquin vero præsens tentatio ad hoc illos ducebat. Monque ascendunt in cœnaculum: admodum enim timebant Judæos. *Cum mulieribus.* Jam enim dixerat illas Jesum sequutas fuisse. *Et Maria matre Jesu, et cum fratribus ejus (Joan. 19. 26).* Quomodo autem dictum est, discipulum eam tunc in sua receptio? Sed eam congregasset illos Christus, cum ipsis iterum illa versatur. *Et cum fratribus ejus.* De illis loquitur, qui prius non credebant in eum. 15. *Et in diebus illis, surgens Petrus in medio discipulorum dixit.* Utpote fervens, cui grex a Christo

concreditus erat, atque ut primus in choro, primus semper sermonem orditur (*Erat autem turba hominum simul fere centum viginti*): 16. *Viri fratres, oportebat impleri Scripturam hanc, quam prædixit Spiritus sanctus.* Cur non solus a Christo petit, ut sibi daret aliquem in locum Judæ? cur item non per seipsos electionem faciunt? Jam Petrus seipso uelior factus erat. Sic ergo ad præviam questionem respondendum: cur autem non simpliciter, sed ex revelatione choream impleri postularint, duas causas afferemus. Prima est, quod aliis rebus incumbere; secunda, quod hoc maximum esset argumentum, Christum illis adesse. Ut enim præsens eligebat, ita et absens. Nec parum id ad consolationem conferebat. Vide autem quomodo Petrus omnia ex communi sententia faciat, nihilque cum auctoritate vel cum imperio. Neque simpliciter dixit: *Loco Judæ hunc eligimus; sed consolans illos super eo, quod acciderat, vide quomodo sermonem temperet.* Neque enim facinus illud parvam illis consternationem attulerat; et ne mireris. Nam si illud hodieque multi versant, quid tunc illis accidisse pantandum? *Viri fratres, inquit.* Si Dominus illos fratres appellavit, multo magis hic: ideo præsentibus omnibus, sic illos affatur. Ecce Ecclesie dignitatem et angelicum statum, Nullus erat ibi ab aliis divulsus, non mas, non femina. Tales nunc etiam Ecclesie esse volo. Nemo ibi sæculare quidpiam curabat; nullus erat de re domestica sollicitus. Tantum boni afferunt tentationes, tantum ærummæ lucrum. *Oportebat impleri Scripturam hanc, quam prædixit Spiritus sanctus.* Semper consolatur eos a prædicatione. Sic etiam Christus ubique facit. Eodemque modo hic ostendit nihil stupendum accidisse, sed quod jam prædictum fuerat. *Oportebat, inquit, impleri Scripturam hanc, quam prædixit Spiritus sanctus per os David.* Non ait: *David dixit, sed, Spiritus per omni-*

¹ Hoc, alius negavit, desunt in quibusdam exemplaribus.

vide statim in exordio libri, qua utatur doctrina. Cernis vero me non sine causa in principio operis dixisse, hunc librum esse Spiritus sancti institutum. *Quam prædixit, inquit, Spiritus sanctus per os David.* Animadvertite, quomodo prophetam sibi accommodat, ipsumque in medium adducat; sciens ipsi utile fore, quod hæc a Davide, non ab alio propheta dicta sint. *De Juda, inquit, qui fuit dux.* Hic perpende viri philosophiam. Non contumeliam dicit, non insultat, nec vocat scelestum aut execrandum; sed rem simpliciter narrat, nec vocat eum proditorem; sed in alios crimen detorquet quantum potest. Ac neque illos vehementer exagitat. *Qui fuit, inquit, dux eorum, qui comprehenderunt Jesum.* Ac priusquam dicat, ubi hoc prædixerit David, narrat quæ fecerit Judas, ut ex præsentibus futura indicet, ostendatque ipsum jam penam dedisse. 17. *Qui connumeratus erat in nobis, et sortitus est sortem ministerii hujus.* 18. *Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis.* Moralem reddidit sermonem, et latenter subindicat, rem esse ad correptionem aptam. Non dicit Judæos, sed ipsum possedisse agrum. Quia enim imbecillorum animi non ita futura ut presentia perspiciunt, de presenti ultimum loquitur. *Et suspensus crepuit medius.* Recte non in peccato, sed in ultione insistit. *Et effusa sunt, inquit, omnia viscera ejus.* Hoc illis consolationem afferebat. 19. *Et notum factum est omnibus habitantibus Jerusalem, ita ut appellaretur ager ille lingua eorum Acedana, hoc est, ager sanguinis.*

2. Judæi ergo hoc nomen agro dedere, non ob agrum ipsum, sed ob Judam: nam is agro nomen indidit. Et testes afferit inimicos: id enim significat, cum dicit, ipsos appellavisse, et cum addit, *Lingua eorum.* Deinde post eventum, apposite prophetam adducit dicens: 20. *Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat commoratio eorum deserta, et non sit qui inhabitet in ea (Psal. 68. 26).* Hoc de agro et de domo dicitur. *Et episcopatum ejus accipiat alter;* hoc est, principatum, sacerdotium. Itaque hæc non meo fiunt, sed ejus, qui hæc prædixit, consilio. Ne videretur enim magnam rem aggredi, et qualem Christus ipse fecisset, prophetam testem adhibet. 21. *Oportet ergo, inquit, ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore.* Cur cum illis hoc communicat? Ut ne contentio, hæc de re oriretur, et ne mutuo litigarent. Nam si id ipsis accidit, multo magis illis accidisset (n). Hoc vero semper devitat. Ideo in principio dicebat, *Viri fratres, oportet eligere ex nobis.* Multitudini permittit iudicium, simul eos, qui eligebantur, venerandis reddens, sequæ liberans ab invidia, quæ suboriri poterat. Nam hæc magna sæpe solent parere mala. Quod igitur sic fieri oporteat, prophetam adducit testem: ex quibus vero electionem fieri oporteat, interpretatur ipse dicens, *Ex his, qui nobiscum congregati sunt, in omni tempore.* Si enim dixisset, *Dignos oportet adesse, cæteros affecisset contumelia.* Nunc autem tempori rem convnsit; nec dixit simpliciter, *Qui*

(n) Id est, si apostolis accidit ut de primatu contenderent; multo magis accideret potestatem, ut qui eligendi erant in locum Judæ, inter se contenderent.

congregati sunt, sed addidit, In omni tempore, quo intravit et exiit inter nos Dominus Jesus, 22. incipit in baptismo Joannis, usque in diem qua assumptus est a nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis. Ad quid illud? Ne ehorus numero truncatus esset. Quid ergo? an Petrum ipsum eligere non licebat? Licebat utique; sed ne videretur ad gratiam facere, abstinet. Alioquin vero nondum Spiritus pariceps erat. 23. *Et staturerunt, inquit, duos, Joseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus, et Mathiam.* Non ipse illos statuit, sed omnes. Consilium vero ipse protulit, ostendens non suum esse, sed jam olim in prophetia efferri. Itaque interpretis fuit, non præceptor. *Joseph qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus.* Forte quod plures cognominus essent, utrumque posuit: nam inter apostolos quoque complures erant cognomines, Jacobus Zebedæi, Jacobus Alphæi, Simon Petrus, Simon Zelotes, Judas Jacobi, et Judas Iscariotes. Alioquin vero poterat appellatio esse vel ex vitæ mutatione, vel ex ipsius voluntate. « Staturerunt, » inquit, « Joseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus, et Mathiam. » 24. « Et orantes dixerunt: Tu, Domine, qui corda nostri omnium, ostende quem elegeris ex his duobus unum, » accipere sortem ministerii hujus et apostolatus, de quo prævaricatus est Judas, ut ahiret in locum suum. » Recte meminit illius peccatum, declarantes se testem querere, non augentes numerum, sed non imminui sinentes. 26. « Et dederunt sortes eis (nondum enim Spiritus datus erat), et cecidit sors super Mathiam, et annumeratus est cum undecim apostolis. Tunc, inquit, reversi sunt Jerosolymam a monte, qui vocatur Oliveti, qui est juxta Jerosolymam, sabbati habens iter. » Hoc ait ut innueret ipsos non longum iter suscipere, ne quid terroris accideret trementibus adhuc ipsis et metuentibus. *Et cum introissent, ascenderunt in cœnaculum.* Non enim audebant in civitate comparere. Et recte ascenderunt in cœnaculum, ut non facile esset ipsos comprehendere. *Et erant, inquit, perseverantes unanimitè in oratione.* Viden' quam vigiles essent in oratione perseverantes, idque unanimitè quasi uno eodemque animo? Hæc duo do illis testificatur. Joseph fortasse mortuus erat (a). Non enim, fratribus credentibus, ipse non credidisset, qui ante omnes crederat. Certe non videbatur usquam ille Christo ut homini attendere, ut Mater dicebat, *Ego et pater tuus dolentes quærebamus te (Luc. 2. 48).* Itaque ante omnes ille Dominum noverat. Fratris vero dicebat Christus: *Non potest mundus vos odisse, me autem odit (Joan. 7. 7).* Vide autem Jacobi modestiam. Ille namque Jerosolymorum episcopatum accepit, et tamen hic nihil loquitur. Aliorum quoque discipulorum summam humilitatem considera, quo potest illi thronum cœcedunt, neque jam mutuo disceptant. Illa enim Ecclesia quasi in cœlis posita erat, sæculare nihil habens, non parietibus, non marmoribus, sed

(a) Joseph sponsus Mariæ videtur mortuus fuisse ante ascensionem.

λέσων τοῦ ἀνδρός. Οὐχ ὀβρίζει οὐδὲ ἐνάλειται, λέρων, τοῦ μισροῦ καὶ παμμίρου· ἀλλ' ἀπλῶς τὸ γινόμενον ἐηλοῖ· οὐδὲ λέγει. Τοῦ προόντος, ἀλλ' ἐπ' ἐπίρροιο βιάζεται μεταθεῖναι τὸ ἐγκλημα, ὅσον εἰς αὐτὸν ἦκε. Καὶ οὐδὲ ἐκείνων σφόδρα καθάπτεται τοῦ γενομένου γὰρ, φησὶν, ὁδηγοῦ τοῖς συλλελαουσὶν τὸν Ἰησοῦν. Καὶ πρὶν ἢ εἰπεῖν, τοῦ εἰπεῖν ὁ αὐτὸς λέγει, τὰ πεπραγμένα αὐτοῦ, ἵνα ἀπὸ τῶν παρόντων καὶ τὰ μέλλοντα ποσότηται, καὶ διέβη ἤδη δεικνύοντα δίχην. Ὅτι καθιρωθημένης ἦν σὺν ἡμῖν, καὶ ἔλασε τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης. Ὁδοὺ μὲν οὖν ἐκτέλειτο χωρὶν ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας. Ἦθικὸν ποιεῖ τὸν λόγον, καὶ λανθανόντως τὴν ἀτίαν παιδαγωγίην οὖσαν ἀποκαλύπτει. Οὐ λέγει γὰρ, οἱ τοῦδαοι, ἀλλ' οὗτος αὐτὸ ἐκτέλειτο. Ἐκείνῃ γὰρ αἱ ψυχὰς τῶν ἀσθενῶν οὐχ οὕτω πρὸς τὰ μέλλοντα ὁρώσιν, ὡς πρὸς τὰ παρόντα, περὶ τῆς παρουσίας δίχης διαλέγεται. Καὶ κρηγῆς γενόμενος ἐλάλησεν μέσος. Καλῶς οὐκ ἐν τῷ ἁμαρτήματι, ἀλλ' ἐν τῇ τιμωρίᾳ τὸν λόγον ἐπέτρε. Καὶ ἐξεχέθη, φησὶ, πάντα τὰ ἐπὶ λέγχερα αὐτοῦ. Τοῦτο παραμυθίαν ἐκείνοις ἔφερε. Καὶ γρωστὸν ὄφεινετο πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ, ὥστε κληθῆναι εὐὸ χωρὶν ἐκεῖνον ἐπὶ ἰδία διαλέκτῳ αὐτῶν Ἀκκαλαμά, τοῦτέστι, χωρὶν αἱματος.

β'. Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι παύσῃ τῇ προσηγορίᾳ ἐκλάσαν αὐτὸ, οὐ δὲ τούτο, ἀλλὰ διὰ τὸν Ἰουδαῖον οὗτος δὲ εἰς τοῦτο αὐτὸ μετήγαγε, μάρτυρας τοῖς ἐχθροῖς φέρων. Τῷ τε γὰρ εἰπεῖν, οἱ ὠνόμασαν, καὶ τῷ ἐπιγαγεῖν, τῇ ἰδία διαλέκτῳ αὐτῶν, τούτο δηλοῦν βούλεται. Εἶτα μετὰ τὴν ἐκβασὶν οὐκ εὐαίως ἐπεισάγει τὸν προφήτην λέγων· Γέγραπται γὰρ ἐν βιβλῳ Φαλαμών· Γερθηθῶ τῇ ἐπαυλίᾳ αὐτῶν ἐρημος, καὶ μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ. Τοῦτο περὶ τοῦ χωρίου καὶ τῆς οἰκίας. Καὶ τῇ ἐπισκοπῇ αὐτοῦ λαβέτω ἔπερος· τοῦτέστι, τὴν ἀρχὴν, τὴν ἐκρωσύνην. Ὅσα οὐκ ἐμὴ γνῶμη τοῦτο τυγχάνει, ἀλλ' ἐκείνου τοῦ ταῦτα προειρηκότος. Ἴνα γὰρ μὴ δόξῃ μεγάλην πρᾶγματι ἐπιχειρεῖν, καὶ τοιοῦτον οἶμ ὁ Χριστὸς, ἐπιτήγει μάρτυρα τὸν προφήτην. Δεῖ οὖν, φησὶ, τῶν συνελεθόντων ἡμῖν [25] ἀνδρῶν ἐν παντὶ χρόνῳ. Διατί κοινοῦται αὐτοῖς; Ἴνα μὴ περιμάχητον τὸ πρᾶγμα γένηται, καὶ εἰ φιλονεικίαν ἐπιπέσωσιν. Εἰ γὰρ αὐτοὶ τοῦτο ἐπαθον, πολλῷ μᾶλλον ἐκείνοι. Καὶ δεῖ τοῦτο παρατελεῖται β'. Διὰ τοῦτο ἀρχόμενος εἶπεν· Ἀνδρες ἀδελφοί, δεῖ ἐκλεῖσθαι ἐξ ἡμῶν. Τῷ πλήθει τὴν κρίσιν ἐπιτρέπει, τοῦ τε γινόμενος αἰσθησόμενος ποιῶν, καὶ αὐτὸς ἀπαλαττόμενος ἀπειθεῖας τῆς πρὸς τοὺς ἄλλους. Μεγάλα γὰρ αἰ τὰ ταῦτα ἐργάζεται κακὰ. Ὅτι μὲν οὖν δεῖ γενέσθαι, τὸν προφήτην παράγει μάρτυρα· ἐκ τίνων δὲ δεῖ, αὐτὸς ἐρμηνεύει λέγων· Ἐκ τῶν συνελεθόντων ἡμῖν ἐν παντὶ χρόνῳ. Εἰ μὲν γὰρ εἶπε, τοῦ ἐπιτελεῖ δεῖ παρῆναι, τοῖς ἄλλοις ἀνδρῶσι· νῦν δὲ τῷ χρόνῳ τὸ πρᾶγμα ἐπέτρεψεν, οὐχ ἀπλῶς συνελεθόντας εἰπὼν, ἀλλ' Ἐν παντὶ χρόνῳ, ἐν φῃ εἰσηλθε καὶ ἐξηλθεν ἐπ' ἡμῶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰωάννου, ὅως τῆς ἡμέρας ἧς ἀνεληθήσθαι ἡμῶν, μάρτυρα τῆς ἀνυστάσεως αὐτοῦ σὺν ἡμῖν γενέσθαι ἕνα τούτων. Ἴνα τί γένηται; Ἴνα μὴ ἑπικωρησάμενος ὁ χορὸς εἴη. Ἴτι οὖν; Ἐλέσθαι τὸν Πέτρον αὐτὸν οὐκ ἐστὶν; Καὶ

πάνω γε· ἀλλ' ἵνα μὴ δόξῃ χαρίζεσθαι, τοῦτο οὐ ποιεῖ. Ἄλλως δὲ καὶ Πνεύματος ἁμοιρος ἦν εἶ. Καὶ ἔστησαν, φησὶ, δύο, Ἰωσήφ τὸν καλούμενον Βαρσαθάμ, ὃς ἐπεκλήθη Ἰούστος, καὶ Ματθίαν. Οὐχ αὐτὸς αὐτοῦς ἔστησαν, ἀλλὰ πάντες. Τὴν γνῶμην δὲ αὐτὸς εἰσηγήσατο, δεῖξας οὐδὲ αὐτὴν αὐτοῦ οὖσαν, ἀλλ' ἄσθενε κατὰ προφητείαν· ὥστε ἐξηγητῆς γέγονεν, οὐ διδάκαλος. Ἰωσήφ τὸν καλούμενον Βαρσαθάμ, ὃς ἐπεκλήθη Ἰούστος. Ἰωσὺς διὰ τὰς ὁμωνυμίας ἀμφότερα τίθειεν· ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις πολλοὶ ὁμωνυμῆται ἦσαν. Ἰάκωβος ὁ Ζεβεδαίου, καὶ Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφραίου, Σίμων Πέτρος καὶ Σίμων ὁ Ζηλωτῆς· Ἰουδᾶς Ἰακώβου, καὶ Ἰουδᾶς ὁ Ἰσκαριώτης. Ἄλλως δὲ καὶ μεταβολῆς βίου, ἴσως δὲ καὶ προαιρέσεως ἦν ἡ ὀνομασία. Ἐστησαν, φησὶν, Ἰωσήφ τὸν καλούμενον Βαρσαθάμ, ὃς ἐπεκλήθη Ἰούστος, καὶ Ματθίαν. Καὶ προσεξάμενος εἶπον· Σὺ, Κύριε, καρδιογνώστα πάντων, ἀνδείξον, ὅτι ἐξελέξω ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα λαβεῖν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, ἐξ ἧς παρῆβη Ἰούδης πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον. Καλῶς λέγουσιν ἐκείνου τὸ ἀμάρτημα, δεικνύοντες, οἱ μάρτυρα αἰτούντων, οὐ πλεονάζοντες· ἐν ἀρθρῶν, ἀλλ' ἐλαττωθῆναι οὐκ εὐντας. Καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν (οὕτως γὰρ Πνεῦμα ἦν), καὶ ὁ κλήρος ἐπὶ Ματθίαν ἔπεσε, καὶ συγκρατηθήσεται μετὰ τὸν δεῖκα ἀποστόλων. Τότε, φησὶν, ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ θροῦν τοῦ καλούμενον Ἐλιωῶντος, ὃς ἐστὶν ἐγγύς Ἱερουσαλήμ, σαββάτων ἔχον ὁδόν. Τότε φησὶν, ἰνα δεῖξῃ, οἱ μακρὰν οὐ βαδίζουσι ὁδόν, ὡς φόβον τινὰ μὴ γενέσθαι τρέμουσιν εἰ καὶ δεδοκίμην αὐτοῖς. Καὶ ὄψεσθαι ἴδον. ἀνέβησαν εἰς τὸ ὕψος. Οὐκ ἐτάλμησαν γὰρ φανῆναι ἐπὶ τῆς πόλεως. Καὶ καλῶς εἰς τὸ ὑπερφῶν ἀνέβησαν, ὥστε μὴ εἶναι ἐσκόλον ἐκ τοῦ [26] ἐπομένου συλληφθῆναι αὐτοῦς. Καὶ ἦσαν, φησὶ, προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμῶν ἐπὶ προσευχῇ. Ὅρθς, πῶς ἐρηγοροῦτες ἦσαν ἐπὶ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες, καὶ ὁμοθυμῶν ὥστερ ἐκ μὲς ψυχῆς προσκαρτεροῦντες; Διὸ αὐτοῖς μαρτυρεῖ. Οὐ μὲν Ἰωσήφ ἴσως τετελευτηκώς ἦν. Ὁ γὰρ ἂν τῶν ἀδελφῶν πιστευσάντων ἐκείνου ἠπιστοῦσεν ὁ πρὸ πάντων πιστεύσας· ἀμέλει γοῦν οὐδὲ ἀπλῶς φαίνεται οὐδαμῶ· ὁ ἀνθρώπων προίχων, καθάπερ ἡ μήτηρ εἶπεν· Ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ἐδυνάμειοι ἐδυνάμειοι σε. Ὅσα πρὸ πάντων αὐτῶ; ἔργω τούτων. Πρὸς δὲ τοῖς ἀδελφοῖς λέγειν ὁ Χριστὸς· Οὐ δύναται ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖν, ἐμὲ δὲ μισεῖ. Καὶ ὅρα τὴν ἐπιείκειαν Ἰακώβου. Αὐτὸς ἔλαβε τὴν ἐπισκοπὴν τὴν ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ὁμοῦς τότε οὐδὲν διαλέγεται. Ὅρα δὲ καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν τὴν πολλὴν ταπεινοφροσύνην, πῶς αὐτῷ συγχωροῦσι τὸ θρόνον, καὶ οὐκ εἰ ἀμφοιστοῦσι πρὸς ἀλλήλους; Ὅσπερ γὰρ ἐν οὐρανῷ ἡ Ἐκκλησία ἐκείνη ἦν, οὐδὲν ἔχουσα βιωτικόν, οὐ τοίχοις, οὐδὲ μαρμάρου, ἀλλὰ προθυμῶν τὸν συνόντων ἀπολαμβάνουσα. Ὡς ἐκατόν εἰκοσὶν ἦσαν, φησὶν· οἱ ἐδομῆκοντα ἴσως, οὐς αὐτὸς ἐξελέξατο, ἢ καὶ ἄλλοι τῶν σπουδαιότερων, οἷον ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Ματθίας· καὶ γυναικες ἦσαν πολλαί, αἱ ἠκολούθουν αὐτῷ, ἐπισταύοντα πανταχοῦ ἦσαν.

ε Sie Savil. et unus codex qui habet οὐκ ἐπὶ πλεονάζοντες. Morel. οὐκ ἐπὶ πλεονάζοντες. δ Addit unus cod. διὰ οὐδὲ μνήμης ἀκούεται. ε Ὅσομαρ ἀδεστ in Morel. f Unus πῶς παραφροῦσι τοῦ θρόνου.

γ'. Ἀυτὴ πρόνοια διδασκαλίου. Πρῶτος οὗτος διδάσκαλος καθίσταται. Οὐκ εἶπεν, ὅτι Ἀρκοῦμεν ἡμεῖς· οὕτως πάσης κενοδοξίας ἐκτός ἢ, καὶ πρὸς ἐν ἑώρα μόνων, καίτοι οὐδὲ ἰσοῦτον ἔπαιον εἶχε τὴν κατάστασιν ἀλλ' εἰκότως ταῦτα ἐγένετο διὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός· καὶ οὗ τὸς ἕπιστάσει ἦν, οὐ τιμῆ, ἀλλὰ πρόνοιαν τὸν ἀρχομένου. Τοῦτο οὗτος τοῖς αἰρουμένων ἐποίησεν· ἀπαρτῆσαι· ἐπὶ γὰρ κινδύνους ἐκαλοῦντο· οὗτος τοῖς μὴ αἰρεθέντας· ἄτιμασθέντας ἀγαγεῖν. Ἄλλ' οὐγὶ νῦν οὗτος γίνεται· ἀλλ' ἄπαν τούαντιον. Ὅρα γὰρ, ἐκατὸν ἐκκοιν ἦσαν, καὶ ἕνα αἰτεῖ ἀπὸ παντὸς τοῦ πληθῆος· εἰκότως. Πρῶτος τοῦ πράγματος αὐθιγῆ, ἅτε αὐτὸς πάντας ἔγχευσε. Πρὸς γὰρ τοῦτον εἶπεν ὁ Χριστός· Καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψωμαι, στήριξον τοὺς ἀδελφοὺς σου. Ὅτι Κατηρημένος ἦν, φησὶ, σὺν ἡμῖν. Διὰ τοῦτο προσηκε ἔκτερον πρὸβάλλεσθαι, ὡστε μάρτυρα γενέσθαι εἰς τὸν ἐκείνου τόπον. Καὶ ὄρα, πῶς τὸν διδάσκαλον μιμεῖται, πανταχοῦ ἀπὸ τῶν Γραφῶν διαλεγόμενος, καὶ οὐδὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων οὐδέποτε, τὸν προσέειπε πολλάκις αὐτός. Καὶ οὐ λέγει, ἔνθα τῆς προβολῆς αὐτοῦ μέννηται· ὅσον, Στόμα ἀμαρτωλοῦ, καὶ στόμα βουλοῦ ἐκ' ἐμὲ ἠκούσθη· ἀλλ' ἔνθα τῆς τιμωρίας αὐτοῦ μόνον τὴν μνήμην ἐκποιεῖται· τοῦτο γὰρ αὐτοῦς τὴν ὠφέλει. Τοῦτο μάλιστα δεῖκνυσι πάλιν τοῦ ἀπεσῆναι τὴν φιλονεικίαν. Ὅτι Κατηρημένος ἦν, φησὶ, σὺν ἡμῖν, καὶ ἔλαξεν τὸν κληρὸν τῆς διακονίας ταύτης. Κληρὸν αὐτὸν πανταχοῦ καλεῖ, δεῖκνυς τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὸ πᾶν ὄν, καὶ τῆς ἐκλογῆς, καὶ ἀναμνήσκων αὐτοῦ τὸν παλαιῶν, [27] οὗ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐκλήρωσαστο, καθάπερ τοὺς Λευίτας, καὶ ἐνδοιτρῆσαι· τοῖς περὶ αὐτοῦ, ὁ τῆς προβολῆς· μισθὸς αὐτῆς καὶ τῆς τιμωρίας γέγονε κηρύξω. Ἐκτίσαστο γὰρ, φησὶ, χωρὶον ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας. Ὅρα πῶς Θεοῦ οικονομία τὸ γεγονός ἦν. Τῆς ἀδικίας, φησὶ. Πολλὰ αἰ ἀδικία, ἀλλὰ ταύτης οὐδὲν ἀδικιωτέρον γέγονε ποτε, ὡστε ἀδικίας ἦν τὸ πρᾶγμα. Οὐγὶ δὲ μόνον τοῖς παροῦσι γέγονε ἔηλον τὸ γενόμενον, ἀλλὰ καὶ πάσι τοῖς μετὰ ταῦτα, ὡστε ἀκοντες ὠνόμασαν οὐκ εἰδότες, καθάπερ καὶ Καλάφας προσηφηνέσαν οὐκ εἰδώς. Ὁ Θεὸς αὐτοῖς ἠγάπησεν ὅπως καλέσαι Ἑβραϊστὶ Ἀκαλαμά. Ἀπὸ τούτου καὶ τὰ Ἰουδαίους ἐπέναι μελλόντα κακὰ ἔηλα ἦν· καὶ δεῖξαι αὐτοῖς τῆν πρόβρῃσαν ἐξελίκοσαν ἐκ μέρους, τὴν ἡ λέγουσαν· Καλὸν ἦν αὐτῶ, εἰ οὐκ ἐγεννηθῆ ὁ ἀνθρώπος ἐκεῖνος. Καὶ περὶ τὸν Ἰουδαίον τὰ αὐτὰ Ἀρμάεις λέγειν. Εἰ γὰρ ὁ γενόμενος ὀηγηθῆ, πολλῶν μᾶλλον καὶ οὗτοι. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων λέγει τῶς, εἶτα δεῖκνυς, ὅτι περὶ αὐτοῦ εἰκότως ἀν λέγουτο Ἀκαλαμά, ἕναίγει· ὅτι προφήτην λέγοντας, Γενηθήτω ἡ ἑσταυίς αὐτοῦ ἔρημος. Τί γὰρ ἰρημώσων τοῦ τάφου γενέσθαι; Ὅστε καὶ εἰκότως· ἀν αὐτοῦ κληθεῖν τὸ χωρὶον. Ὁ γὰρ τὸ-εἰρημω καταβαλεῖν, εἰ καὶ ἔκτερος ὁ ἠγορακώτης εἶεν, αὐτὸς ἐν εἰθ' ἀκατος λογίζεσθαι κύριος ἰρημώσεως μεγάλης. Αὐτὴ ἡ ἰρημώσις προσημῶν τῆς Ἰουδαίας, εἰ γέ τις ἀκριβῶς ἐξέτασται. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἀνεοῦς ἀνεῖλον λιμῶν καὶ πολλοὺς ἀπέκτειναν, καὶ χάρος γέγονεν ἡ πόλις, τῶν ἔθων, τῶν στρατιωτῶν· ἐκείνους γὰρ οὐδ' ἀν εἴσαν παρῆναι, οὐδὲ γὰρ παρῆς καταξιώθησαν. Δεῖ οὖν τῶς συναλλοθῆναι ἡμῖν, φησὶν, ἀνδρῶν. Ὅρα, πῶς βούλεται αὐτόπτας αὐτοῖς εἶναι. Καίτοι γε ἔμελλε περισσεῖται τὸ Πνεῦμα· ἀλλ' ὅμως πολλῆ σπουδῆ περὶ τούτου ἦν. Τῶν συναλλοθῆναι ἡμῖν ἀνδρῶν,

φησὶν, ἐν καρτὶ χρόνῳ, ἐν ᾧ ἐκλήθη καὶ ἐξῆλθεν ἐξ ἡμῶς ὁ κύριος Ἰησοῦς. Δεικνυοῖν αὐτοῖς συνεκλήρωτας αὐτῶ οὐκ ἀπῶως οὗς μαθητὰς παρόντας. Ἄρα καὶ ἐξ ἀρχῆς τῆς πολλοὶ παρηκοῦθον αὐτῶ. Ὅρα γοῦν, πῶς τοῦτο ἔηλο ἰ, ὅταν λέγη· Ἦν εἰς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάντων παρὰ Ἰωάννου, καὶ ἀκαλοθησάντων τῶ Ἰησοῦ. Ἐν καρτὶ χρόνῳ, φησὶν, ἐν ᾧ ἐκλήθη καὶ ἐξῆλθεν ἐξ ἡμῶς ὁ κύριος Ἰησοῦς, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βασιτεύματος Ἰωάννου. Καλῶς. Τὰ γὰρ πρὸ τούτου οὐδὲς ἔβει μαθὼν, ἀλλὰ Πνεύματι ἐμάνθηον. Ἐως τῆς ἡμέρας, φησὶν, ἥς ἀνελθῆθη ἀπ' ἡμῶν, μάρτυρα τῆς ἀνασπῆσεως αὐτοῦ τὸν ἡμῖν γενέσθαι ἕνα τούτων. Οὐκ εἶπε, Τῶν ἄλλων μάρτυρα, ἀλλὰ, Τῆς ἀνασπῆσεως μόνης μάρτυρα. Καὶ γὰρ ἀξιωματώτερος ἦν ὁ δυνάμενος εἶπαι, ὅτι ἔκεινος ὁ πρώτων, καὶ πῶν, καὶ σταυρωθῆς, αὐτὸς ἀνέστη. Ὅστε οὗτος τῶν πρὸ τούτου χρόνων, οὗτε τῶν μετὰ ταῦτα εἶσι μάρτυρα εἶναι καὶ τῶν σημεῖων. Τὸ γὰρ ζητούμενον τοῦτο ἦν, ἡ ἀνάστασις· ἐπεὶ ἐκεῖνα ὄηλα ἦν καὶ ὠμολογημένα, αὐτῆ δὲ λάβρα γέγονε, καὶ τούτους μόνους ἦν ὄηλη. Καὶ οὐ λέγουσιν, ὅτι Ἄγγελοι εἶπον ἡμῖν, ἀλλ' ὅτι Ἐυράκαμος [28] ἡμῖς. Πόθεν ὄηλον; Ἐξ ἡν θαυματουργούμεν. Διὰ τοῦτο μάλιστα τότε αὐτοῖς ἀξιωσίτου· εἶσι εἶναι. Καὶ ἔστησαν, φησὶ, δύο. Διὰ τί μὴ πολλούς; Ἰνα ἡ μεῖων ἡ ἀθυμία γένεται, μηδὲ εἰς πολλοὺς τὸ πρᾶγμα περισθῆ. Οὐχ ἄλλα; δὲ προστίθησιν ἐκεῖνον, ἀλλὰ δεῖκνυς, ὅτι τολλάκις ὁ παρὰ ἀνθρώπου τιμὸς, παρὰ τῶ θεῷ ἔλαττων ἐστί. Καὶ κοινῆ δὲ πάντας εὐχονται λέγοντας· Σὺ, κύριος, καρδιογνώστης πάντων, ἀνάθεσσον. Σὺ, φησὶ, μὴ ἡμεῖς. Εὐκάρως· καρδιογνώστην καλοῦσιν, ἀπὸ γὰρ τούτου αἰρεθῆσαι ἔχηθῆ, οὐγὶ τῶν ἐξουθῆ ἰ. Οὕτως ἐθάρρουν, εἰ πάντας; ἕνα δὲ γενέσθαι. Καὶ οὐκ εἶπον, Ἐκλεῖψαι, ἀλλὰ, Ἀνάθεσσον τὸν ἐκλεγέντα, φησὶν, Ὅρ ἐξελέξω· εἰδοῦς πάντα προωρήσασαι τῶ θεῷ. Ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα λαχόν τὸν κληρὸν τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς. Ἦν γὰρ καὶ ἄλλη διακονία. Καὶ ἔδωκαν αὐτοῖς κληρῶν. Οὕτως γὰρ ἕαντοὺς ἀξίους· ἡ ἠγοῦντο ἀπ' ἑαυτῶν ἐκλέξασθαι· διὸ καὶ αἰτοῦσι διὰ τινος σημεῖου μαθεῖν.

δ'. Ἄλλως δὲ, εἰ ἔνθα οὗτε εὐχῆ, οὗτε ἀξίωσι· ἄνδρες, κληρὸς τοσοῦτον ἰσχυρὸς, διὰ τὸ ἐξ ὀρθῆς γενέσθαι γνώμης ἐπὶ τοῦ Ἰωάν' πολλῶν μᾶλλον ἐνταῦθα ἐκλήρωσας τὸν χορὸν, ἀπῆρτες τὴν τάξιν. Καὶ ὁ ἐκτερος οὐκ ἠγῆσθη· οὐ γὰρ ἀν ἀπέκρωσαν τὰ οὐκ ἐλαττωμάτα ἐκ ἀποστόλων· ὁ γὲρ περὶ αὐτῶν τῶν κορυφαίων εἶπεν οὐκ ἀπέσποντο, εἰ ἠγαθώτερον ἀλαλαχοῦ καὶ οὐκ ἀπαξ, ἀλλὰ καὶ εἰς καὶ πολλούς. Τούτους οὖν καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα. Οὐκ εἶσι μὲν πρὸς πάντας ὁ λόγος, ἀλλὰ πρὸς τούτους ἀρχῆς ἐπεριμένον. Εἰ πιστεύεις, ὅτι Θεοῦ ὄντι ἐκλογῆ, μὴ ἀγανάκει· ἐκείνῳ γὰρ ἀγαναστεῖς, καὶ πρὸς ἐκείνον παρεῖξῃ· ἐκεῖνος ἐστί· ὁ ἐκλεξάμενος. Εἰ δὲ αὐτὸς μὴ ἐξελέξατο, σὺ δὲ τολλάκις τούτω ἀγαναστεῖς, ταῦτον ποιεῖς ὅσον ὁ Κἀν. Δεόν γὰρ ἀποδείξασθαι, ὁ δὲ οὐκ προεπιμῆθη ἡ θυσία τοῦ ἀδελφοῦ, ἐλυπηθῆ· ἠγανακώτερος, δέον καταπυθῆναι. Ἐγὼ δὲ οὐ τοῦτο λέγω, ἀλλ' ὅτι συμπερόντως οὐδὲν οικονομεῖ ὁ Θεός. Πολλάκις γὰρ τὸ μὴ ἦθος ἐπιεικέστερος σὺ, ὁ δὲ ἐπιεικέστερος; ἐκ. Πάλιν ἐστί σοὶ μὲν ἄλλος ἀληθινός καὶ ἦθος ἐλευθέριον, ἐν

d Verba, quae sunt ἑρῶν, ex uno cod. accesserunt.

Estr. * Morel. εἶναι μόνον. καὶ. ἡμεῖς, οὐγὶ τῶν ἐξουθῆ. absunt ab omnibus mss. nostris; sed habentur in Savil. et Morel. et bene quadrant. * Sicunus cod. Montf. cum Commel. et duobus mss. ἠγοῦντο εἶναι τοῦ διὰ τ. σ. μαθεῖν. Eorr.

* Morel. καὶ εἰ ἐνδοιτρῆσαι. Morel. ἐκ μέρους ἐκείνου τῶν. * Sic Morel. et mss. Savil. ἐτάξαι.

orum qui convenerant fervore resplendens. Erant, inquit, *fove centum viginti*. Forte septuaginta, quos ipse elegerat, sive alii quoque ex ferventioribus, quales erant Joseph et Matthias: et mulieres multæ quæ sequebantur illum, simul ubique aderant.

3. Hæc doctoris providentia. Primus hic doctorem constituit. Non dixit, Nos ad docendum sufficimus: ita procal erat a vana gloria, et ad unum tantum spectabat, quoniam non pari forma apud omnes ejus vigeat auctoritas. Sed jure hæc sic gerebantur ob virtutem viri; et quod nunc præfectura non honor esset, sed providentia erga subditos. Ea res non sinebat electos efferrî; ad pericula enim vocabantur; neque ens qui electi non fuerant, ut inhonoratos dolere. At tunc non ita se res habet, sed contra omnino. Vide namque, centum viginti erant, et unum postulat ab omni multitudine; et jure quidem. Primus auctoritatem habet in negotio, ut cui omnes commissi fuissent. Huic enim Christus dixerat: *Et tu aliquid conversus, confirma fratres tuos* (Luc. 22. 32). Quia, inquit, *Connumeratus erat in nobis*, ideo oportet alium proponere, qui illius loco sit testis. Et vide, quomodo doctorem suum imitatur, ubique ex Scripturis disserens; nec quicumque de Christo loquens, quod nempe id ille sæpe prædixisset. Neque dicit ubi Scriptura provisionem ejus memoret; nempe, *Os peccatoris et os dolosi super me apertum est* (Psal. 108. 2); sed ubi tantum illius supplicii meminit: hoc enim interim illos scire jubebat. Illud vero maxime Domini benignitatem declarat. Quoniam, inquit, *Connumeratus erat in nobis, et sortitus est sortem ministerii hujus*. Sortem ubique vocat, ostendens totum a gratia Dei et ab ejus electione esse, et vetera ipsis in mentem revocans, quod nempe Deus ipsis sortem dederit, ut olim Levitis. Et immoratur iis quæ dicuntur de Juda, quod nempe provisionis merces, vindictæ sit præcon. *Possedit, inquit, agrum de mercede iniquitatis*. Vide quomodo hoc ex divina dispensatione factum fuerit. *Iniquitatis, inquit*. Multæ sunt iniquitates, sed hæc nihil iniquius unquam factum est. Itaque iniquitatis erat negotium. Nec præsentibus tantum notum fuit, sed etiam posteris omnibus: ita ut vel invidi et inseci locum nominarent, quemadmodum et Caiphas prophetavit inscius. Deus compulsi eos in Hebraice nomen darent Acedama. Hinc declarabantur mala Judæos invasura. Atque ostendit hanc prophetiam ex parte completam: *Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille* (Matth. 26. 24). De Judæis quoque eadem dicere par est. Etenim si dux plexus fuit, multo magis hi. Sed horum nihil adhuc loquitur. Deinde ostendens de ipso jure dici illud Acedama, inducit prophetam dicentem: *Fiat habitatio ejus deserta* (Psal. 68. 26). Quid enim desertius sepulcro? Ideo sic jure debuit ager vocari. Qui enim pretium numeravit, etiamsi alii emerint, illo merito censeri debet eorum esse tanta desolationis. Hæc porro desolatio principium est Judæicæ desolationis, si quis *libenter* expendat. Nam et ipsi seipso fame occiderant, multoque interemerunt, et urbs ipsa sepul-

crum fuit hospitium et militum. Hos vero ne sepeliri quidem sinebant, ut sepultura indignos. *Oportet igitur, inquit, ex his viris qui nobiscum sunt congregari*. Vide, quomodo vult illos testes oculatos fuisse, etiamsi adventurus esset Spiritus: attamen magnum hujus rei curam habebat. *Ex viris, inquit, qui nobiscum sunt congregati, in omni tempore quo intravit et exiit inter nos Dominus Jesus*. Significat ipso habitasse cum illo, nec simpliciter fuisse discipulos. Nimirum a principio multi sequebantur enim. Vide igitur quomodo dicit: *Erat unus ex duobus qui audierant a Joanne, et sequuti sunt Jesum* (Joan. 1. 40). In omni tempore, inquit, quo intravit et exiit inter vos Dominus Jesus incipiens a baptismo Joannis. Recite etenim, quæ prius gestauerant, nemo noverat edoctus, sed a Spiritu didicerunt. *Usque in diem, inquit, qua assumptus est a nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis*. Non dixit, Carterorum testem; sed, *Testem resurrectionis*, tantum. Nam fide dignior erat is, qui dicere poterat: Qui debebat, bibebat, et crucifixus est, is ipse resurrexit. Itaque neque præteriti, neque sequentis temporis, neque signorum testem esse oportebat, sed resurrectionis tantum. Illa namque manifesta et in confesso erant; resurrectio autem clam facta fuerat, hisque solum nota erat. Neque dicunt: Angeli dixerunt nobis; sed, *Nos vidimus Undenam id manifestum est? Ex miraculis quæ facimus*. Ideo tunc potissimum illos fide dignos esse oportuit. *Et statuerant, inquit, duos*. Cur non plures? Ne major fletus animorum perturbaret, neve res in multos extenderetur. Nec sine causa Matthiam adjicit, sed ut ostendat eum, qui apud homines honorabilis est, apud Deum esse inferiorem. Et simul omnes precantur dicentes, *Tu, Domine, qui corda nostri omnium, ostende*. Tu, non nos. Opportune cordium cognitorem vocant: ab illo enim electio facienda erat, non ab aliis. Sic confidenter loquebantur, quia oportebat omnino unum eligi. Neque dixerunt, *Elige*; sed, *Ostende electum, Quem elegeris*, inquit: scientes omnia a Deo prædefinita esse. *Ex his duobus unum accipere sortem ministerii hujus et apostolorum*. Erat enim etiam aliud ministerium. *Et dederunt sortes eis*. Non enim se dignos esse putabant, qui ex sese ipsi facerent electionem: ideo cupiunt aliquo signo edoceri.

4. Alioquin vero, si ubi nec precatio erat, neque digni viri aderant, tantum valuit sors, eo quod recto animo fieret, nempe super Jona: multo magis hic, ubi chorum explevit, ubi ordinem perfecit. Neque alter doluit; non enim id tacuissent apostoli, qui non abstinerunt a referendis etiam præcipuorum apostolorum vitis, quando nempe indigni sunt non solum, sed bis et pluries. Hos itaque et nos imitemur. Non omnibus loquor, sed iis, qui principatum affectant. Si credis electionem a Deo esse, ne indignis: adversus illum enim indignis et irritaris: ille est qui elegit. Si autem elegit illi, et sic indignari audes, idipsum facis quod Cain. Cum enim approbare oportuisset, ære et indigne tulit ille, quod fratris sui vitima acceptior esset; quædam compungi oportebat.

Ego vero non hoc dico, sed quod Deus sciat rem utiliter dispensare. Saepe namque tu, qui moribus es modestioribus, non tamen idoneus es. Rursus est tibi vita inculpata moresque liberales sunt: neque tamen in Ecclesia hæc satis sunt. Alioquin vero alius ad aliud est idoneus. Annon vides, quantum harumce rerum rationem habeat divina Scriptura?

Episcopi officium.—Sed dicam, qua de causa hæc de r3 dissidia oriuntur: quia nempe non quasi ad præfecturam et patrocinium fratrum accedimus, sed quasi ad honorem et requiem. Si scires enim episcopum omnium esse, omnium onera ferre oportere; quod aliis irascentibus venia datur, illi vero minime; quod aliis peccantibus excusatio multa, ipsi vero nulla sit: ad hanc dignitatem non accerisces. Hic enim omnium linguis expositus est, omnium iudicio, sapientium et insipientium: quotidianis crucis atteritur, imo et nocturnis: multorum odio, multorum invidiæ patet. Ne mihi enim de illis loquaris, qui omnia ad gratiam faciunt, et dormire cupiunt, qui ad hoc negotium quasi ad requiem accedunt. De his non loquor, sed de iis, qui vigilant pro animabus vestris, qui subditorum salutem sæpe anteponunt. Dic mihi: si is, qui decem filios habet subditos, secum semper habitantes, sine intermissione curam illorum habere cogitur; is, qui tot habet, non sub manu positos, non cohabitantes, sed auctoritati sæpe obsequentes, qualem esse oportet? Sed, inquires, in honore habetur. In quo honore? Pauperes vilissimi in foro ipsum conviciis lac-rant. Cur ergo illis non os occludit? Belle sane; sed non opus episcopi narras. Rursus nisi omnibus largiatur, tam otiosus, quam is, qui operatur, mille undique criminationibus impetitur: nemo timet illum accusare et criminari. Nam erga principes metus cohibet, erga hos minime. Apud illos enim timor Dei nihil valet. Quis representare possit curam de verbo et doctrina, difficultatem in ordinationibus? Forta se vel ego admodum imbecillus sum, miser, et nullus pretii; vel res ita se habet, ut dico. Sacerdotis anima nihil differt a navi fluctibus agitata: undique pungitur, ab amicis, ab inimicis; a suis, ab alienis. Annon orbis est Imperatori subditus; hic vero unam tantum civitatem regit? At tanto majores sunt luxus sollicitudines, quanto majus est pelagus tumens ac furens aqua luminis. Quam tandem ob causam? Quia illic multi sunt ministri, omniaque læge et mandato peraguntur; hic vero non item: neque enim licet ex auctoritate præcipere; verum si admodum commoveatur, crudelis audit; sin parum, frigidus dicitur. Oportet autem hæc duo contraria concurrere, ita ut nec contemptus, nec odium excietur. Alioquin vero ipsa negotia præoccupant. Quot homines cogitur offendere, velit nolit? in quot alios invitans aspere agere? Non alio modo loquor, quam ut affectus sum. Non multos puto sacerdotes salvos fieri, sed longe plures perire, non alia de causa, quam quod res magnum postulet animum. Multis enim necessitatibus a propriis pellitur moribus, et innumeris undique opus habet oculis. Non vides quam multa opus sit

episcopo adesse? Ut doctrina polleat, ut sit patiens, ut fidelem sermonem in doctrina servet (1. Tim. 3. 2. Tit. 1. 7). Quæ hæc difficultatis? Aliorum peccatis ipse obnoxius est. Alia non memoro; sed si vel unus decedat non initiatus, annon id totam ipsius salutem subvertit? Unius enim animæ perniciæ tantum est damnum, ut nullo possit exprimi sermone. Si enim ejus salus tanti est, ut pro illa Filius Dei homo factus et tanta passus sit, ejus perniciæ cogita quantum afferet supplicium. Si is, per quem alius perit, in hoc vita morte dignus est, multo magis ille. Ne mihi dixeris, Peccavit presbyter aut diaconus: hæc omnia in caput ordinanum referuntur. Aliud iterum dico. Contingit, ut quis inquisitionem excipiat improborum hominum: dubitat ille, quid consilii capere oporteat circa præterita peccata. Duo enim sunt præcipua, atque oportet neque illum dimittere, neque alios offendere. An excusandus est prior? Verum causa non adest. An dimittendus? Etiam, inquires: nam ejus est culpa qui ordinavit. Quid ergo? non oportet ordinare, neque ad alium gradum evehere? Sed hinc omnibus palam erit, illum esse improbum. Itaque rursus alio offendit modo. Num ad majorem gradum promovendus est? Hoc multo deterius est.

5. Onus episcopatus non ambitur, sed dignitas.—Itaque si quis ad summum sacerdotium accesserit velut ad sollicitudinem, nemo illud facile susceperit. Nunc autem velut externos magistratus illud affectatious. Nam ut gloria et honore apud homines afficiamur, apud Deum perimus. Quod honoris lucrum? quam clare probatur nihil esse? Quando sacerdotium concupiscis, ex adverso pone gehennam, perpende rationes illic reddendas: ex adverso pone vitam a curis liberam, pone supplicii mensuram. Quoniam si privati pecces, nihil tale passurus es: si vero sacerdos sis, perisisti. Cogita, quanta passus, quanta philosophia usus sit Moyses, quanta exhibuerit bona, et tamen quod unum peccatum admisit, acerbe plexus est; ac merito: quoniam id cum aliorum iactura factum est. (a) Itaque graviore poenas dedit, non quod palam factum sit, sed quod sacerdotis peccatum esset. Non enim pari modo plectimur pro manifestis et pro occultis. Peccatum enim idem est, poena non eadem; imo ne peccatum quidem est idem: neque enim idem est, occulte peccare, et palam id audere. Episcopo autem non licet clam peccare. Optandum enim illi esset non peccantem a criminationibus liberari; tantum abest ut peccans id possit. Si irascatur, si rideat, si vel per somnum quietem expetat, multi conviciis incessant, multi offenduntur, multi leges præseribunt, multi prisca repetunt memoria, et præsentî improprietat: hocque faciunt¹,

¹ Illud, hocque faciunt, deest in Savil. et in uno Cod.; sed habetur in aliis Cod., et lectum est ab Erasmo.

(a) Quæ sequuntur, vitata apud Morel., ex Savilio et ex Manuscryptis restituta sunt. In Morel. quippe voces quædam substituantur, quæ scribem turbant, alie omisse voces habitum efficiere videntur.

ἢ Ἐκκλησίᾳ οὗ τούτων δεῖ μόνον. Ἄλλω; δὲ καὶ ἀλλοὶ πρὸς ἄλλο ἁρμόδιος ἔστιν. Οὐχ ὄρξαι, ἔσον ὑπὲρ τούτων παρ-ῆται λόγος ἢ θεῶν Ἰσραήλ;

Ἄλλ' εἶπω, τίνας ἔδεικεν περιμάρτητον τὸ πρῶτον γίγονεν ὅτι οὐχ ὡς ἐπὶ ἀρχῆν, καὶ προστασίαν ἀδελφῶν ἐρχόμεθα, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τιμῆν καὶ ἀνάπαιτον. Εἰ γὰρ ῥῆεις, ὅτι πάντων ὀφείλει εἶναι ὁ ἐπίσκοπος, τὰ πάντων βάρη βαστάζων ὅτι τοῖς μὲν ἄλλοις ὀργιζόμενος συγγνώμη, αὐτῷ δὲ οὐδαμῶν ὅτι τοῖς ἄλλοις ἁμαρτάνουσι παραίτησις πολλή*, αὐτῷ δὲ οὐκ ἔτι, οὐκ ἔν Ἰσραυλας ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἂν ἔδραμεις. Καὶ γὰρ οὗτος τοῖς ἀπάντων ὑπόκειται στόμασι, ταῖς ἀπάντων κρίσεισι, καὶ σοφίαν, καὶ ἀσφάλων φροντίσι καθ' ἑκάστην κίνηται τὴν ἡμέραν, καθ' ἑκάστην νύκτα πολλοὺς ἔχει τοὺς μετῴντας, πολλοὺς ἔχει τοὺς διαφθονομένους. Μὴ γὰρ μοι περὶ ἐκείνων εἴησι τῶν πάντα β χαριζομένων [29], τὸν καθελούσιν βουλομένων, τῶν ὧ; ἐπὶ ἀνάπαισι εἰς τὸ πρῶτον ἐρχομένων. Οὐ περὶ τούτων ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ ἐκείνων τῶν ἀγρυπνοῦντων ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὁμῶν, τῶν τῆς οικείας σωτηρίας τὴν τῶν ἀρχομένων προτιθέντων. Εἰπέ μοι, εἰ δέκα τις παῖδας ἔχων ὑποχειρῶς συνοικουίτας; αὐτῷ διαπαντός, ἀδικαίεταίς αὐτῶν ἀναγκάζεται φροντίζειν, τοσούτους ἔχων οὗτος οὐχ ὑποχειρῶς*, οὐ συνοικουίτας, ἀλλ' ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ τὴν ὑπακοὴν ἔχοντας, τίς οὐκ ὀφείλει γενέσθαι; Ἄλλὰ τιμᾶται, φησὶν. Ποῖα τιμῆ; Πένιτες τρωβολιμαῖοι βασιλευμένον αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς. Τὶ οὐν αὐτοὺς οὐκ ἐπιστομίζεις; Πάνυ γε. Οὐ γὰρ ἐπιστομίζον λέγεις ἔργον. Πάλιν, ἂν μὴ πᾶσι παρέχη, καὶ τοῖς ἐν ἀργίᾳ, καὶ τοῖς ἐργαζομένοις, μωρία πανταχόθεν ἐγκλήματα· οὐδὲ ἄλλως κατηγοροῖται καὶ διαβαλεῖν ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀρχόντων ὁ φόβος ἐπιστίν, ἐπὶ δὲ τούτων οὐχί. Ὁ γὰρ φόβος τοῦ Θεοῦ παρ' αὐτοὺς οὐδὲν ἴσχυει. Τὶ ἂν τίς εἴποι τὴν περὶ τὸν λόγον καὶ τὴν διδασκαλίαν φροντίδα; τὴν δυσκοίλιαν τὴν ἐν ταῖς χειροτονίαις; Τάχα ἢ σφόδρα ἀσθενεῖς ἐγὼ τυγχάνω καὶ ταλαίπωρος καὶ οὐδαμινός, ἢ τὸ πρῶτον οὕτως ἔχει. Οὐδὲν πιστοῦ κλυδωνιζομένου δεσφύγοιεν ἢ τοῦ λερέως ψυχῆ· πανταχόθεν σίττειται, παρὰ δ' φίλων, παρ' ἑθρῶν, παρ' οἰκίαν, παρ' ἄλλοτριων. Οὐχί τῆς οικουμένης ὁ βασιλεὺς κρατεῖ· οὗτος δὲ πόλεως μόνος; Ἄλλὰ τοσούτων μεζῶς εἶσιν αἱ φροντίδες τούτου, ἔσον ὑάτου; ἀπίως ὑπὸ πνεύματος κινουμένου πιστοῦ, καὶ πλάτου; οἰδύνοτος, καὶ μαινομένου τοῦ ἐκείρου. Τὶ δὴ ποτε; Ὅτι ἐκεῖ μὴ πολλοὶ οἱ συναντιλαμβανόμενοι (πάντα γὰρ νόμω καὶ διατάξει γίνεταί)· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, οὐδὲ ἀπ' ἐξουσίας ἔστιν ἐκπέταται· ἀλλ' ἂν μὴ σφοδρῶς κινήθῃ, ἀκούει ὁμῶς· ἂν δὲ μὴ σφοδρῶς, ψυχρῶς. Ἀεὶ δὲ ταῦτα τὰ ἐναντία συνελθεῖν, ὥστε μῆτε καταπρονεῖσθαι, μῆτε μισοῖσθαι. Ἄλλως δὲ καὶ τὰ πρῶτα μῆτε προκατεῖληπται. Πόσους ἀναγκάζεται σκανδαλίζειν, καὶ ἐκῶν καὶ ἀκῶν! πόσους πᾶρτεται, καὶ ἐκῶν καὶ ἀκῶν! Οὐκ ἄλλως λέγου, ἀλλ' ὅπως ἔγω καὶ διδασκῶ. Οὐκ ὁμοίαι εἶναι πολλοὺς ἐν τοῖς λερέωσι τοὺς σωζομένους, ἀλλὰ πολλοὺς πλάτους τοῦ ἀπολλυμένων· τὸ δὲ αἴτιον, οὐ μὴ μεγάλῃ; τὸ πρῶτον δεῖται ψυχῆς. Πολλῶς γὰρ ἀνάγκας ἔχει τὰς ἐξαγέστας τοῦ οικείου ῥθους, καὶ μωρίων αὐτῷ πανταχόθεν ὀφθαλμῶν δεῖ. Οὐχ ὄρξαι, ὅσα δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἔχειν; Διδασκῆναι εἶναι, ἀνεξίκακον, ἀνεσπόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδασχὴν πιστοῦ

λόγου. Πόσης τούτου δυσκοίλιας; Καὶ τῶν τοῖς ἄλλοις ἁμαρτανόμενων αὐτὸς ἔχει τὰς αἰτίας. Οὐ λέγου τῶν ἄλλων οὐδὲν· ἂν εἰς μόνον ἀπέλθῃ ἁμάρτης, οὐχί πᾶσαν αὐτοῦ κατέστρεψε τὴν σωτηρίαν; Ψυχῆς γὰρ ἀπώλεια μίαις τοσούτων ἔχει ζημίαν, ὅταν οὐδὲς παρρησίας δύναται λόγος. Εἰ γὰρ ἡ σωτηρία αὐτῆς τοσούτου ἀξία, ὥστε τὸν γίνου τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπον γενέσθαι, καὶ τοσαῦτα παθεῖν ἢ ἀπώλεια ἐννόησον ὅταν οἴσται τὴν τιμωρίαν. Εἰ δὲ ἐν ἀπώλεια τῆς ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἀξίως ἀποθανεῖν, πολλῶν μάλλον ἔχει. Μὴ γὰρ [30] μοι εἴησι, ὅτι ὁ πρῶτος ἡμερτα, μὴ δὲ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος· πάντων τούτων ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τῶν χειροτονούντων αἰτίαι φέρονται. Πάλιν ἔτερον εἶπω. Συμβαίνει τινὰ κληρὸν διαδέξασθαι ἀνδρῶν μοχθηρῶν ἢ χρῆ βουλεύσασθαι ἀπορεῖ ἐπὶ ἁμαρτήμασι ἢ προλαβοῦσι. Δύο γὰρ οἱ κρημνοί, καὶ δὲ μίτε ἀφρανεῖ ἐκείνων, καὶ τοῖς ἄλλοις μὴ σκανδαλίσαι. Ἐκλόξαι τῶν ἐν δεῖ πρῶτον; Ἄλλ' οὐκ ἔστι παρούσα πρόφασις. Ἄλλ' ἀφρανεῖ; Ναί, φησὶ· τοῦ γὰρ χειροτονήσαντος ἢ αἰτία. Τὶ οὐν; οὐ δὲ χειροτονήσαι, οὐδὲ ἄρ' ἔτερον βαθμὴν ἀγαγεῖν; Ἄλλὰ τούτου πᾶσι ἴσται δῆλον, ὅτι μοχθηρῶς τίς ἔστι. Πάλιν οὐν ἔτερας ἰσκανδαλίσαι. Ἄλλ' ἀγαγεῖν ἐπὶ μείζονα βαθμὴν; Τούτου πολλῶν χαλεπωτέρων.

ε'. Ὡστε εἰ τίς ὡς ἐπὶ προστασίαν ἐτρέχη τὴν ἀρχιερουσίαν, οὐδὲς ἂν αὐτὸν ἐξέτατο τάχως. Νῦν δὲ, ὥσπερ τὰς ἐξωθεν ἀρχάς, οὕτω καὶ ταύτην διακόμην. Ἴνα γὰρ δοξασθῶμεν, ἵνα τιμωροῦμεν παρὰ ἀνθρώπων, ἀπολλύμεθα παρὰ τῷ Θεῷ. Τὶ τὸ κέρδος; τῆς τιμῆς; πῶς ἐλλήλαγκται οὐδὲν οὐσα; Ὅταν ἐπιθυμήσῃς λερωσῆσαι, ἀνίστησον τὴν γέντιον, ἀνίστησον τὰς εὐθύνας τῆς ἐκεῖ, ἀνίστησον τὸν ἀπαράγαμον βίον, ἀνίστησον τῆς κολάσεως τὸ μέτρον ὅτι κἀν ἁμάρτης κατὰ σαυτὸν, οὐδὲν πιστὸν τοιοῦτον ἂν δὲ λερέως ἂν, ἀπόβουλας. Ἐνόησον, ὅσα ὑπέμειναν, ὅσα ἐπισκοποφνησεν ὁ Μωδοῦς, ὅσα ἐπεδείξατο ἀγαθὰ· καὶ ἵνα ἂν ἀμάρτη ἁμάρταν μόνον, ἐκλόξαιτε πικρῶς εἰκότως. Μετὰ γὰρ τῆς τῶν ἄλλων ζημίας τοῦτο γέγονεν· ὥστε πικρότερον ἐκλόξαιτο, οὐ τῷ φανερῶν γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ λερέως εἶναι τὸ ἀμάρταν· ὅ τὴν αὐτὴν γὰρ τιμωρίαν διδάσκων τῶν τε φανερῶν, καὶ τῶν λήθρα ἁμαρτανόμενων. Ἢ μὲν γὰρ ἁμαρτία ἢ αὐτῆ, ἢ δὲ ζημία οὐχ ἢ αὐτῆ, μάλλον δὲ οὐδὲ ἢ ἁμαρτία· οὐ γὰρ ἐστὶ τὸ αὐτὸ, λαμβάνοντα καὶ κρυπτόμενον ἁμαρτάνων, καὶ φανερῶς. Τὸν δὲ ἐπίσκοπον οὐκ ἔνι λήθρα ἁμαρτάνων. Ἀγαπήτων γὰρ μὴ ἁμαρτάνοντα ἀπαλλαγῆναι ἐγκλημάτων, μὴ τί γε ἁμαρτάνοντα. Κἂν ὀργισθῇ, κἂν γελῶσῃ, κἂν ἀνάσῃσιν ἄναρ ἐπιθυμήσῃ, πολλοὶ οἱ σκόπιοιτες, πολλοὶ οἱ σκανδαλιζόμενοι, πολλοὶ οἱ νομοθετοῦντες, πολλοὶ οἱ τῶν πρῶτερων μνησνῶν. Γλυκίως ὁ πόλεμος ἀπειρῶς, φησὶ. Τούτου καὶ τὸν ἀρμόζει λέγειν· μάλλον δὲ καὶ λέγομεν πρὸ τοῦ καταστῆναι εἰς τὸν ἀγῶνα· μετὰ δὲ τὸ ἐμ-βῆναι, οὐδὲ δῆλον γίνωμεθα τοῖς πολλοῖς. Οὐ γὰρ ἔστιν ἡμῖν νῦν πόλεμος πρὸς τοὺς ἢ καταβυτανετούσους τῶν πνευμένων, οὐδὲ τοῦ ποικνίου προπολαμῆν ἀνεσπόμεθα [31] ἀλλὰ κατὰ τοὺς ποικνίους ἐκείνων τοῦ; ἐν τῷ λε-

* Πολὴ deest in quibusdam. ἢ Alit pñn. * Oiv. διαχειρίσους deest in mss. nostris, sed habetur in Savil. et Morel. * Savil. et quidam mss. πανταχόθεν μωτιζομένου παρὰ. * Ἐπ' ἐξουσίας duo mss.

ζακή), σφάττομεν καὶ κατεσθίομεν. Τίς ἤμῶν ἐπιδεικνύεται τοσαύτην φροντίδα περὶ τὰ ποίμνια τοῦ Χριστοῦ, ὅσην περὶ τὰ ποίμνια τοῦ Λάβω; Ἰακώβ; τίς δύναται ἀπαριθμήσασθαι πεγατὸν νυκτός; Μὴ γὰρ μοι τὰς παννυχίδας εἶπες, καὶ τὴν τοσαύτην θεραπείαν. Πάν μὲν οὖν τὸν οὐρανόν. Ὑπαρχοὶ καὶ τοπάρχαι οὐκ ἀπολαύουσι τοσαύτης τιμῆς, ὅσην ὁ τῆς Ἐκκλησίας ἄρχων. Ἄν ἐν βασιλείᾳ εἰσῆ, τίς πρῶτος; Ἄν παρὰ γυναίξειν, ἄν παρὰ ταῖς οικίαις τῶν μεγάλων, οὐδεὶς ἑτεροῦ αὐτοῦ προτετίμηται. Ἀπόλαυε πάντα καὶ διέσφαρται. Ταῦτα οὐχ ὕμᾶς κατασιγχύναι βουλόμενος λέγω, ἀλλ' ὕμῶν ἐπισηγεῖν τὴν ἐπιθυμίαν. Ποῦ γὰρ συνεβόησι ἄν γένη σπουδάσας ἢ δεῖ σαυτοῦ, ἢ δι' ἑτέρου; ποῖος ὀφθαλμοῦ ἀντιβλέψαι; ἐκίμων τῶ συνερρήσαντι; τί ἔβαι ἀπολοχρῶσασθαι; Ὅ μὴ γὰρ ἄδικον καὶ βιασθεῖς, καὶ οὐκ ἐθέλων, ἔχοι ἄν τινα ἀπολογίαν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα καὶ ὅτος ἀπεστέρηται συγκριμῶν; πλὴν ἀλλὰ παρὰ τοῦτο ἔχει τὴν ἀπολογία. Ἐνόησον τί Σίμων ἔπαθε; Τί γὰρ, εἰ μὴ ἀργύρου δίδωσι, ἀλλ' ἀντὶ ἀργυρίου κολακείας, καὶ κατασκευάζεις; πολλὰ, καὶ μηχαναῖ; Τὸ ἀργυρίου σου σὺν σοὶ εἶς εἰς ἀπάλειαν. Πρὸς ἑκάστου εἶπε, καὶ τοῦτο εἰρή- ἢ σπουδὴ ὕμῶν μεθ' ὕμῶν ἔστω εἰς ἀπάλειαν, ὅτι ἐνομίσατε περιεομῆ ἀνθρωπίνῃ τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ κτῆσθαι. Ἄλλ' οὐδεὶς ἐστὶ τοιοῦτος; Μὴ δὲ γένοιτο. Οὐδὲ γὰρ βουλομαι οὐδὲν πρὸς ὕμᾶς εἶναι τῶν λεγομένων· νοὶ δὲ ἐκ τῆς ἀκολουθίας εἰς τούτους ἐνεπέσομεν τοὺς λόγους. Οὐδὲ γὰρ ὅταν κατὰ πλεονεξίας λέγωμαι, πρὸς ὕμᾶς λέγομαι, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἕνα. Ἐένοιο εἰς ἡ τὰ φάρμακα παρ' ἡμῶν κατασκευάζεσθαι. Αἱ τῶν ἱατρῶν εὐχαί τοιαῦται εἰσιν, οὐκ ἄλλα αἰ- τοῦσαι, ἢ ὥστε μετὰ τὸν πόλιν πόνον ἀπλῶς βρωθῆναι τὰ φάρμακα. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς εὐχόμεθα, ἀπλῶς εἰς ἄκρα λέγεσθαι τὰ ῥήματα τὰ ἡμέτερα, ὥστε ῥήματα μόνον εἶναι. Πάντα ὑποστῆναι ἔτοιμος ἔγω, ὥστε μὴ εἰς χρεῖαν καταστῆναι τοῦ ταῦτα λέγειν. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ σιγήσομεν μόνον ἔστω ἀκίνδυνος ἢ σιγή. Ὅ γὰρ οἶμαι οὐδένα, κλὴν σφόδρα κενόβορος ἢ, μὴ καλοῦσθαι χρεῖας θελήσει ἀν ἀπλῶς ἀπεικονίσσασθαι. Παραχρησόμεν τῆς διδασκαλίας ὁμνῶν αὐτῇ γὰρ μεζῶν ἢ διδασκαλίᾳ ἢ δὲ πραγμάτων· εἶπαι καὶ τῶν ἱατρῶν οἱ ἄριστοι, καίτοιγε τῆς νόσου

* Αἰτί ἢ ἡ διὰ πραγμάτων.

τῶν καμνόντων φεροῦσης αὐτοῖς μετῶς, βούλοιντο ἄν ὕψαινε τοὺς αὐτῶν φίλους. Καὶ ἡμεῖς βουλόμεθα ἅπαντας ὕψαινε. Οὐ γὰρ ἵνα ἡμεῖς ὀδοίμοι ὕμῶν βουλόμεθα, ὕμᾶς δὲ ἀδόκιμοι ἦτε. Ἐβουλόμην εἰ οἶόν τε ὄφει αὐτῇ τὴν ἀγάπην, ἦν περὶ ὀφείας ἔχω, ἐπιβεβῆσαι· οὐδεὶς γὰρ μοι λοιπὸν οὐδὲν ἄν ἐνεκάλειεν, εἰ καὶ σφόδρα τράχη ἦν ὁ λόγος. Τὰ γὰρ παρὰ φίλων λεγόμενα, κλὴν ἔβρις ἢ, φορητὰ. Ἀξιοκτιότερα γὰρ τραστάρια φίλων, ἢ ἐκδοσίαι φιλημάτων ἐχθρῶ. Οὐδὲν ἐροῖ ποθεινότερον ὕμῶν, οὐδὲ τοῦτο τὸ φῶς. Μυριάδες γὰρ ἄν εὐχαίμων αὐτὸς πηρωθῆναι, εἰ γε ἐτὴν διὰ τοῦτο τὰς ὕμετέρας ἐπιστρέφαι ψυχὰς· ὅπως αὐτοῦ τοῦ φωτός γλυκίων ἐμοὶ ἢ σωτηρία ἢ ὕμετέρα. Τί γὰρ βέλους μοι τῶν ἀκίμων τῶν ἡλιακῶν, ὅταν ἢ δι' ὕμᾶς ἀθύρια τῶν κατὰ σκεδῆζή των [32] ὀφθαλμῶν τὸ σκότος; Τὸ γὰρ φῶς τότε κλὴν, ὅταν ἐν εὐφροσύνῃ φαίνηται· ἐπει τὴν λυπομένην ψυχῇ καὶ παρενοχλεῖ δοκῆ. Ὅτι δὲ οὐ ψεύδομαι, μὴ γένοιτο μὲν ποτε πείραν λαθεῖν. Πλὴν εἴποτε συμβαίη τινὰ ὕμῶν ἁμαρτάνειν, καθεύδοντι μοι παράσθητε· ἀπολοίμην ἢ, εἰ μὴ τοῖς παραλότοις ἔσομαι, εἰ μὴ τοῖς ἐξεστηκότι, καὶ κατὰ τὴν προφητικὴν λόγον, Καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ αὐτὸ οὐκ ἐστὶ μετ' ἐμοῦ. Τίς γὰρ ὕμῖν ἐλπίς, ὕμῶν μὴ προκοπόντων; τίς δὲ ἀθύρια, ὕμῶν εὐδοκιοῦστων; Πειροῦσθαι δοκῆ, ὅταν τὴν περὶ ὕμῶν ἀκούσω χρηστόν. Πληρώσατέ μου τὴν χεράν. Τοσοῦτον μόνον εἰσηγήκα εἰς τὴν εὐχὴν, ὅτι ἐπιθυμῶ ὕμῶν τὴν προκοπὴν. Ὅ διὰ διαμιλλώμενος· ἐπὶ πάντας τοῦτο ἐστίν, ὅτι φίλῶ, ἐτι συμπλέγωμαι, ὅτι πάντα μοι ὀφείε ἔστω, καὶ πατὴρ, καὶ μήτηρ, καὶ ἀδελφὸς, καὶ παῖδα. Μὴ δὲ νομισθῆτε τὴν παρ' ἡμῶν λεγομένην πρὸς ἀπέχθειαν λέγεσθαι, ἀλλὰ πρὸς διόρθωσιν. Ἀδελφῶν γὰρ, φησὶν, ἐκὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πάλαι ἐχρησά. Μὴ δὲ ἀπαξίωσθε; οὐδὲ γὰρ ἔγὼ τὴν παρ' ὕμῶν ἀτιμάζω λόγον, ἀλλὰ βουλόμην ἄν διορθοῦσθαι παρ' ὕμῶν, βουλόμην ἄν μανθάνειν. Πάντες γὰρ ἡμεῖς ἀδελφοὶ ἴσομεν, εἰς δὲ ἡμῶν ἐστὶν ἡ καθήγησις. Ἐστὶ δὲ καὶ ἐν ἀδελφοῖς ἕνα ἐπιτάττειν, καὶ τοὺς ἄλλους πείθεσθαι. Μὴ δὲ ἀπειθῶσθητε, ἀλλὰ πάντα ποιῶμεν εἰς ὄψαν τοῦ Θεοῦ· ἐτι αὐτῷ ἢ ὄψε εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ἢ Ἀπολόμην deest in uno [in omnibus nostris].

* Alius δὲ ἀμιλλώμενος.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'.

Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ἦσαν ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἐγένετο ἄρωγ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἤχος.

α'. Τίς ἐστὶν αὕτη ἡ Πεντηκοστή; Ὅτι ἐπὶ δρέπανον ἐπέβαλλεν ἔδει τῶ ἀμνηστῶ· ὅτε τοὺς καρποὺς συνάγειν ἐχρήν. Εἶδες οὖν τούτον; Βιάσει πάλιν τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι ἐπὶ δρέπανον ἐπέβαλλεν ἔδει τοῦ λόγου, ὅτε τὸν ἀμνηστὸν συλλέγειν, τότε καθάπερ δρέπανον τὸ Πνεῦμα ἡ κληρονομήν ἐπίσταται. Ἄκουε γὰρ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Ἐδάρασε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁμῶν, καὶ θεώσαθε τὰς χώρας, ἐτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμόν ἦθη· καὶ πάλιν, Ὅ μὲν θερισμὸς κολέει, οἱ δὲ ἔργαται ὀλλοῖσι. Ὅστε αὐτὸς ἐπέβαλε τὸ δρέπανον πρῶτος. Αὐτὸς γὰρ ἀνήγαγεν εἰς οὐρανὸν ἀπαρχὴν, τὸ ἡμῶν προσλαβόν. Διὰ τοῦτο καὶ θρι-

* Alius καθάπερ γὰρ ἀντὶ δρέπανόν τὸ Πνεῦμα.

σμὸν τὸ τοιοῦτον καλεῖ. Ἐν τῷ συμπληροῦσθαι, φησὶ, τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, τοῦτῃστιν, οὐ πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς, ὡς εἶπασι, τὴν Πεντηκοστήν. Ἐδει γὰρ ἑορτῆς ἢ ὄψεως πάλιν ταῦτα γίνεσθαι, ἵν' οἱ πάντες τῶ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ, οὗτοι καὶ ταῦτα ἴωσι. Καὶ ἐγένετο ἄρωγ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἤχος. Διατί μὴ χωρὶς αἰσθητῶν ὑποδειγμάτων τοῦτο γένοιεν; Ὅτι εἰ καὶ [33] τοῦτο γενομένου ἔλεγον, ἐτι Γλαῦκος μυστοσημῶν εἰσὶν, εἰ μὴ τοῦτο ἐγένετο, τί οὐκ ἄν εἶπον; Οὐχ ἀπίως δὲ ὁ ἤχος γένοιεν, ἀλλ' Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ τὸ αἰφνίδιον δὲ διανόστησαν αὐτούς. Καὶ ἐκλήρωσεν ὁ λόγος τὸν οἶκον. Πολλὴν τὴν ῥύμην λέγει τοῦ Πνεύματος. Ὅρα. Πάντας ἐκαὶ συνήγαγεν, ὥστε καὶ τοὺς ὡς εἶπασι· Ἐδει γὰρ ἑορτῆς.

non quod illos laudare, sed quod hunc mordere velia, coepiscopos et presbyteros memorantes. Dulce, aiunt, bellum inexpertis. Hoc et nunc dicere par est; imo etiam dicimus antequam in certamen veniamus; cum autem eo venimus, non a vulgo cognoscimur. Non est enim jam nobis bellum contra eos, qui pauperes opprimunt, neque contra defendimus; sed ut pastores illi ab Ezechiele (Cap. 34. 2) memorati, mœtiam et devoramus. Quis nostrum tantam curam exhibet circa greges Christi, quantum Jacob circa greges Labani? quis describere possit nocturnum gelu? Ne mihi dixeris pervigilia tantamque exhibitam curam. Totum igitur contrarium est. Consules et præfecti non tanto fruuntur honore, quanto is qui præest Ecclesie. Si in regiam ingreditur, quis primus est? si apud matronas, si in procerum ædes, nemo illi antepositur. Omnia perierunt et corrupta sunt. Hæc dico, non ut vos pudore suffundam, sed ut vestram cobibeam cupiditatem. Quo uteris consilio, si ambias vel per te vel per alium? quibus oculis respicias eum qui tibi fuit auxilio? quid poteris ad tui defensionem proferre? Nam qui invitus coactus fuit, aliquam habet excusationem, etiamsi plerumque hic quoque nullam habeat veniam: ceterum aliquam tamen excusationem habet. Cogita, quid acciderit Simoui. Quid enim refert, si argentum non dederis; si argenti loco, aduleris, et machinas adhibeas? *Argentum tuum tecum sit in perditionem* (Act. 8. 20). Hoc illi dixit; hisque dicit: Ambitio vestra vobiscum sit in perditionem, quia putastis vos humana circuitatione donum Dei possessuros esse. At nullus tibi est? Utinam non sit! Cuperem sane horum nihil ad vos pertinere: nunc autem ex verborum serie in hos invidiosum sermones. Neque enim, quando avaritiam insectamur, contra vos loquimur, sed neque contra unum quidem. Utinam vero hæc pharmaca a nobis frustra parentur: hæc sunt medicorum vota, nihil aliud postulantium, quam ut post multum laborena remedia frustra parata projiciantur. Hæc et nos optamus, ut verba nostra frustra et in aerem abeant, et verbo tantum sint. Equidem paratus sum ad omnia sustinenda, ut non sit opus hæc dicere. Quin si vultis, tacebimus, dum silentium sit sine periculo. Ne-

que enim puto quempiam quantumvis vanæ glorie cupidum, nisi vocet necessitas, velle frustra sese efferre. Concedemus vobis doctrinam: hæc quippe major doctrina, quæ factis docet. Quandoquidem et optimi medici, etiamsi ægrorum morbi mercedem ipsis pariant, malint tamen amicos suos bene valere. Et nos cupimus omnes bene valere. Non enim cupimus nos probatos esse, vos autem reprobos. Vellem, si fieri posset, meam erga vos caritatem ipsis oculis exhibere: nullus enim postea me redargueret, etiamsi aspero sermone uterem. Nam *Fide digniora sunt vulnera amici, quam spontanea oscula inimici* (Prov. 27. 6). Nihil mihi carius vobis, ne ipsa quidem lux. Optarim enim vel millies excecari, si sic animas vestras convertere possem: sic mihi salus vestra ipsa inexcelsior est. Quid enim prosunt mihi solares radii, si dolor propter vos ortus, oculos tenebris offundat? Tunc lux bona est, quando cum lætitia prodit: mœrenti quippe anima molesta est. Quod vero non mentiar, utinam numquam contingat experimento disce. Cæterum si quando contigerit quempiam vestrum peccare, dormienti mihi adeste; precam, si non paralyticis aut mente captis similis sim, secundum propheticum dictum, *Et lumen oculorum meorum et ipsum non est mecum* (Psal. 57. 10). Quæ enim nobis spes, vobis non proficientibus? Quis mœror esse possit, vobis præclare agentibus? Cui alis instructus videor, cum boni quidpiam de vobis audio. *Implete gaudium meum* (Philipp. 2. 2). Hoc solum in voto habeo, quod desiderem profectum vestrum. In hoc vero cum omnibus decerto, quod vos amem, quod complectar: quia vos mihi omnia estis, et pater, et mater, et fratres, et filii. Ne putetis eorum quidpiam, quæ a me dicuntur, ex odio proficisci, sed ad emendationem loquor. Nam *Frater*, inquit, *qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma* (Prov. 18. 19). Ne igitur indignemini: neque enim ego sermonem vestrum contemno, sed vellem a vobis emendari, vellem disce. [Omnes enim fratres sumus, unus est autem Magister noster. Inter fratres vero par est, ut unus præcipiat, alii obtemperent.] Ne igitur indignemini, sed omnia faciamus ad gloriam Dei; quia ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IV.

Cap. 2. v. 1. *Et cum completeretur dies Pentecostes, crasi omnes pariter in eodem loco: 2. et factus est repente de caelo sonus.*

1. *Cur in Pentecoste advenit Spiritus sanctus.* — Quæ est hæc Pentecoste? Cum falx mittenda esset in messem, cum fructus essent colligendi. Vidisti typum? Vide jam veritatem. Cum falx sermonis esset immittenda, cum messis colligenda, tunc Spiritus ut ærita falx advolat. Audi namque Christum dicentem: *Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albe sunt jam ad messem* (Joan. 4. 35): ac rursus,

Messis quidem multa, operarii autem pauci (Luc. 10. 2). Itaque ille prior falcem inmisit. Ille enim primitias ad caelum advexit, nostra assumpta natura: ideoque illud messem appellat. *Cum completeretur*, inquit, *dies Pentecostes*; hoc est, non ante Pentecosten, sed circa ipsam, ut ita dicam, Pentecosten. Opotebat enim hæc rursus festi tempore contingere, ut qui cruci Christi adherant, hæc quoque viderent. *Et factus est repente de caelo sonus.* Cur non id sine sensibilius signis factum est? Quoniam, si re sic gesta dicebant, *Mutato pleni sunt*, nisi res sic facta fuisset, quid non dixissent? Neque simpliciter sonus factus est, sed, *De caelo.* Et quia repentinus erat, excitavit illos

¹ In uno Codice homilia sic incipit: *vidisti typum. quæ est hæc pentecoste?* etc.

Et replevit totam domum. Magnam dicit Spiritus vehementiam. Attende. Omnes illic congregavit, ut et praesentes crederent, ac digni ostenderentur. Neque hoc tantum, sed et aliud longe terribilius adiecit. 5. *Et apparuerunt illis dispersitae linguae tanquam ignis,* inquit. Recte ubique additur illud, *Tanquam*, ne quid sensibile de Spiritu existimes. *Tanquam ignis,* inquit, et tanquam spiritus. Non erat ergo ventus simpliciter per aërem effusus. Nam eum Joanni Spiritus debuit innotescere, quasi in specie columbae supra Christi caput venit (*Marc. 1. 10. Luc. 3. 22. Joan. 1. 32*): nunc vero, cum tota multitudo convertenda esset, tanquam ignis venit. *Seditque supra singulos eorum;* id est, mansit, requievit; nam sedere, stare et manere significat. Quid vero? an in duodecim tantum venit, non in ceteros? Nequaquam; sed venit etiam in illos centum viginti. Neque enim sine causa Petrus prophetae testimonium protulit dicens: *Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus Deus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem: et prophetabunt filii vestri, et filii vestrae; et juvenes vestri visiones videbunt, et senes vestri somnia somniant* (*Joel 2. 28*). Animadvertite porro illum non modo non percelleret, sed etiam ut gratia repletet, in Spiritu sancto et igni venisse: subiungit enim, 4. *Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et ceperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.* Non aliud signum accipiunt, sed hoc primum: novus enim erat, nec opus fuit alio signo. *Sedit,* inquit, *supra singulos eorum.* Ideo etiam supra illum, qui electus non fuerat. Illego non jam dolet quod non electus fuerit ut Mathias¹. *Et repleti sunt, inquit, omnes.* Non gratiam Spiritus simpliciter acceperunt, sed illa repleti sunt. *Et ceperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.* Non dixisset, *Omnes,* licet praesentes essent apostoli, nisi alii quoque participes fuissent. Alioquin autem, cum illos ante nominatim recognovisset, non illos nunc cum aliis iungeret in hoc negotio. Nam si, ubi dicendum tantum erat apostolos adfuisse, ipsos nominatim recensuit, multo magis hic illos distingxisset.

Spiritus sanctus in orantes descendit. — Animadvertite autem, quomodo eum perseverant in oratione, eum caritatem servant, tunc Spiritus adveniat. In memoriam illis revocat alteram visionem, cum dicit, *Tanquam ignis.* Tanquam ignis enim apparuit in rubo. *Prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.* Nam eloquia eorum quasi apophthegmata erant. 5. *Erant autem in Jerusalem,* inquit, *habitantes Judaei viri religiosi.* Haec habitatio signum religionis erat. Quomodo? Cum et tot nationibus essent, patriam, domos, cognatos reliquerant, et illic habitabant. Nam ait: *Erant in Jerusalem habitantes Judaei, viri religiosi, ex omni natione, quae sub caelo est.* 6. *Facta autem hac voce convenit multitudo, et mente confusa est.* Quia in domo res gesta est, jure qui foris erant accurrebant. Mente confusa est multitudo. Quid significat illud, *Confusa*

est? Turbata, admirata est. Deinde admirationem illam declarans ita pergit: *Quoniam audiebat iniquaeque lingua sua illos loquentes.* 7. *Et convenit multitudo, et inter se dicebant: Nonne ecce isti omnes, qui loquuntur, Galilaei sunt? Ad apostolos statim respiciunt.* 8. *Et quomodo nos audimus iniquaeque linguam nostram, in qua nati sumus? Parthi, et Medii, et Elamitae, et qui habitant Mesopotamiam, Judaeam et Cappadociam, Pontum et Asiam, 10. Phrygiam et Pamphyliam, Aegyptum et partes Libyae, quae est: circa Cyrenen, et advenae Romani, 11. Iudaei quoque et proaegyptii, Cretes et Arabes: audimus eos loquentes nostram linguam magnalia Dei.* 12. *Stupebant autem omnes et mirabantur, ad invicem dicentes: Quidam vult hoc esse? Videt illos ab Oriente in Occidentem accurrentes?* 13. *Alii autem, inquit, irridentes dicebant, Quin immo pleni sunt.*

2. O vesania! o ingentem nequitiam? Atqui nec tempus erat vindictae: erat enim Pentecoste. Quidque gravius est, confitentibus omnibus, Romanis, proselytis, et forte ex iis qui crucifixerant, illi tam multis signis editis dieunt, *Immo pleni sunt.* Sed quae supra dicta sunt repetamus. *Replevit, inquit, domum.* Spiritus quasi piscina aquae fuit. Ignis vero et copiam et vehementiam significat. Nihil tale cecidit in prophetis; sed nunc sic illis, prophetis autem alio modo. Capitulum enim libri datum est Ezechielii, et concedit ea quae dicturus erat: *Factum est autem, inquit, in ore ejus ut mel dulcescens* (*Ezech. 3. 3*). Et rursus manus Dei tangit linguam alterius prophetae (*Jer. 1. 9*). Illic vero ipse Spiritus sanctus est: sicque per est honor Patri et Filio. Rursusque alibi ait: *Lamentatio, et canticum, et vox* (*Ezech. 2. 9*). Illis ergo jure in libro datum est: nam similitudinibus egebant: remque illi babeant eum una tantum gente sibi propria: hi vero eum universo orbe, et eum iis quos non noverant. Elisaeus per molten gratiam accepit (*1. Reg. 3*); alius per oleum, ut David (*1. Reg. 16. 13*); Moyses per ignem rubi vocatur (*Exod. 3. 2*). Sed hic secus; ipse namque ignis insedit. Sed cur ignis non ita apparuit ut impleteret domum? Quia exterriti fuissent. Sed ostendit idipsam evenisse. Ne attendas enim quod dixit, *Apparuerunt illis dispersitae linguae,* sed ignem fuisse consideres. Tantus ignis immensam sylvam potest incendere. Ac recte dicit, *Dispersitae.* Ex una enim radice² erant; ut discas vni operandi esse a Paraclito missam. Perpende autem illos primum dignos declaratos esse, et hinc accepisse Spiritum sanctum, ut in Davide accidit: nam quae ille in ovilibus fecerat, eadem fecit post victoriam et tropaeum, ut ipsam esset fides ejus. Vide rursus Moysen qui ipse quoque regiam despicebat (*Exod. 2. 11*), et post quadraginta annos reimpulsum administravit; Samsellem in templo educatum (*1. Reg. 3. 3*);

¹ Unus habet: *Vident unde aligerorum instar orbem terrarum percurrerunt.* Hanc lectionem sequitur est Erasmus.

² Unus habet, *fonte, pro, radice.* Et infra... a Paraclito missum: qui ignis instar peccata mundi quasi lignum combussit.

¹ Alii legunt... a supra singulos eorum. » considera nihil quomodo non dicitur quod non electus fuerit.

παρόντας πιστεύεται, και τούτους ἀξίους δειχθῆναι. Καὶ οὐ τούτο μόνον, ἀλλὰ τὸ πολλῶν τούτου φρικωδέσιμον ἔργον. Καὶ ὠρῆσαν αὐτοὺς διαμεριζόμενα γλώσσαι ὡσεὶ πυρὸς, φησί. Καὶ οὗς πανταχοῦ τὸ ὄρος, κρήναιται. Ἐνα πρῶτον αἰσθητῶν περὶ τοῦ Πνεύματος νοήσας. Ὁσεὶ πυρὸς, φησί, και ὡσεὶ νοήσας. Ὁκε ἀρα ἀνομοῖς ἢ ἐπιώσας εἰς ἀέρα γεόμενος. Ὅσα μὲν γὰρ ἰωάννη εἶδει γνωρισθῆναι τὸ Πνεῦμα, ὡς ἐν εἰδῆ περιετραπὲς ἐπὶ τῆν κεφαλῆν ἦλθε τοῦ Χριστοῦ· νῦν δὲ ὅσα πλῆθος ὄλων ἐπιστραφέντων ἔγγην, ὡσεὶ πυρὸς. Καὶ ἐκδόσων ἐπ' ἑνα ἕκαστον αὐτῶν· τούτῳτι, κερμένειν, ἐκτανεπαύσαστο· τὸ γὰρ καθέστι τοῦ ἔδρασου ἐστὶ σηματικὸν και τοῦ μέναι. Τί ἐστι; ἔρα ἐπὶ τοὺς δώδεκα μόνους ἦλθεν, οὐχὶ δὲ και ἐπὶ τοὺς λοιπούς; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ και ἐπὶ τοὺς ἑκατὸν εἰκοσι. Οὐ γὰρ ἀν ἀπλοῦς παρήγαγε τῆν μαρτυρίαν τοῦ προφήτου ὁ Πέτρος, λέγων· Καὶ ἐσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει Κύριος ὁ Θεός, ἐκχεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· και ἀροπρεπέουσιν οἱ υἱοὶ ὁμῶν, και οἱ θυγατέρες ἡμῶν, και οἱ γεννητικοὶ ὁμῶν ὁράσεις ἔδραται, και οἱ κροσούτεροι ὁμῶν δύνονται ἐντυπιασθῆσται. Καὶ σάβησι· Ἐνα γὰρ μὴ ἐκπλήξῃ μόνον, ἀλλὰ και χάρατος πληρώσῃ, διὰ τοῦτο και ἐν Πνεύματι ἀγγέλω και πυρὶ ἐπάγει γὰρ, καὶ ἐκ ἐλησθησων ἄπαντες ἀγίοι Πνεύματος, και ἔδρατω λαλεῖν ἑτέρας γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοὺς ἀποροθῆσθαι. Οὐ λαβάνουσιν ἔτερον σημεῖον, ἀλλὰ τοῦτο πρῶτον· ἔνον γὰρ ἦν, και οὐ γρηὶ ἦν ἔτερον σημεῖον. Ἐκδόσων, φησὶ, ἐπ' ἑνα ἕκαστον αὐτῶν. Οὐκοῦν και ἐπὶ τὸν καταλειφθέντα. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀγγέλω λοιπὸν μὴ ἀπειθεῖς, ὡς ὁ Παύλος. Καὶ ἐκ ἐλησθησων, φησὶ, ἄπαντες. Οὐχ ἐκλώσας ἔλαβον τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, ἀλλ' ἐκλήσθησαν. Καὶ ἔδρατω λαλεῖν ἑτέρας γλώσσαις, καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοὺς ἀποροθῆσθαι. Οὐκ ἀν εἶπα, πάντες, και ἀποστόλων ὄντων ἐκεῖ, εἰ μὴ και οἱ ἴδιοι μετέχον. Ἄλλως δὲ οὐδὲ ἀνω κατ' ἴδιαν αὐτοῖς προσημῶν και ὄνομασται, νῦν ἀν συνήφην ἐν τῷ αὐτῷ πράγματι. Εἰ γὰρ ὄπου εἰπεῖν ἦν, διὰ κηρῶσων, κατ' ἴδιαν τῶν ἀποστόλων μνημονεύεται, καὶ ἄλλο ἴδιον ἐνταῦθα.

Ἐκείνη δὲ μοι, πῶς, ὅταν προσκαρτερῶσι τῇ δεήσει, ὅταν ἀγάπην ἔχωσι, τότε τὸ Πνεῦμα παραγίνεσται. Ἀνεμνησται δὲ αὐτοὺς και ἑτέρας ἔδρας, εἰπὼν, Ὁσεὶ πυρὸς. Ὡς πῦρ γὰρ ἐφάνη και ἐν τῇ βάρῳ. Καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοὺς ἀποροθῆσθαι. Ἀποροθῆματα γὰρ ἦν ἐκ παρ' αὐτῶν λεγόμενα. Ἐσαν δὲ, φησὶ, ἐν Ἱερουσαλήμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι ἀνδρες εὐλαθεῖς. Τὸ κατωκίον, [34] εὐλαθεῖς; ἢν σημεῖον. Πῶς; Ἀπὸ τούτων γὰρ ἔδρων ὄντες, και πατρικὰς ἀφέντες, και οικίας, και συγγενῶν, ζῶσιν ἐκεῖ. Ἐσαν γὰρ, φησὶ, ἐν Ἱερουσαλήμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι ἀνδρες εὐλαθεῖς, ἀπὸ κατῆρ ἔδρων τῶν ὀκτὸν ὄρανῶν. Γενωμένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης, συνήλθε ὁ κλήθος, και συνεχθῆναι. Ἐκείνη ἐν οικίᾳ ἐγένετο τὸ γενόμενον, αἰκόσως ἔδραθεν συνέδραμον. Συνεχθῆναι τὸ πλῆθος. Τί ἐστι. Συνεχθῆναι τὸ κλήθος; Ἐταράχθῃ, ἐθαύμασεν. Ἐτα θελῶν, διὰ ἑθαύμαζον, ἐπάγει, Ὅτι ἦκουσιν εἰς ἕκαστος αὐτῶν τῇ ἴδιᾳ διαλέκτῳ λαλοῦντων αὐτῶν. Καὶ συνήλθε τὸ κλήθος, και πρὸς ἑαυτοὺς λέγων· Ὁκ ἰδοῦ ἀπάντας ὄντας ἐστὸν οἱ λαλοῦντας ἑαλληλαῖοι; Πρὸς τοὺς ἀποστόλους εὐθέως ἐώρων.

Ἐκείνη γὰρ ἐν solo Morel. reperitur: sed recte quod est ad verbum. Ἐπὶ ἕκαστον αὐτῶν. Ὅρα μοι πῶς οὐκ ἐγγὺς ἐστὶν ἐκεῖνος ὁ μὴ ἀπειθεῖς.

Καὶ πῶς, φησὶν, ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος τῇ ἴδιᾳ διαλέκτῳ ἡμῶν, ἐν ἣ ἐγεννήθημεν, Πάρθοι, και Μῆδοι, και Ἑλληνῆται, και οἱ κατοικοῦντες τῆν Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαι και τὰ Καπαδοκίαν, Πόντον και τῆν Ἀσίαν, Φρυγίαν και τὰ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον και τὰ μέρη τῆς Ἀιθιοπίας τῆς κατὰ Κυρήνην, και οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοι και ἀροσῆλθοι, Κρήτες και Ἀραβες, ἀκούομεν λαλοῦντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ; Ἐξίστασθαι δὲ πάντας, και δεησάσθων πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες· Τί θέλει τοῦτο εἶναι; Ὅρῃ; εἰ ἀνατόλως εἰς δυσμὰς αὐτοὺς τρέχουσιν; Ἐτεροι δὲ, φησὶ, διαχλευδίζοντες ἔλαγον· Γλωσσικὸς μεμεστωμένος εἰσίν.

β'. Ἡ τῷ ἀνοήσας! Ὡς τῆς κακίας τῆς πολλῆς! Καίτοι οὐδὲ κατῆρ ἦν ὄντος; τοῦ γλωσσικῶς. Ἰντυπιοσθῆναι γὰρ ἦν. Καὶ τὸ δευτέρον, διὰ πάντων ὀμολογοῦντων, Ῥωμαῖον ὄντων, προσήλυτον ὄντων, τὸν σταυροσάντων ἰούς, ἐκείνοι μὲν τούτῳτα λέγουσιν, διὰ Γλωσσικὸς μεμεστωμένος εἰσίν. Ἄλλ' ἔδραμ ἀνωθεν τὰ εἰρημένα. Ἐκλήρωσας, φησὶ, τὸν ὄλεον. Ἡ πνοὴ καθάπερ κολυμβήθρα γέγονεν ὕδατος. Τῆς δεψιλίας δὲ τοῦτο τεκμήριον και τῆς σφοδρότητας τὸ πῦρ. Οὐδαμῶν τοῦτου γέγονεν ἐπὶ τῶν προφητῶν; ἀλλὰ τότε μὲν ὄντως ἐκείνους, τοὺς προφήτας δὲ ἑτέρας. Κεφαλὴ γὰρ βεβίλω ἔδραται τῷ Ἰεζεκιήλ, και ἐσθῆσι δὲ ἐμελεῖ λέγειν· Ἐγένετο γὰρ, φησὶ, ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ὡς μέλι γλυκῶδες. Καὶ πάλιν ἡ γρηὶ ἀπτεται τοῦ Θεοῦ τῆς γλώσσης ἑτέρον προφήτου. Ἐνταῦθα δὲ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· οὕτως ὀμῶν τιμῶν τυγχάνει Πατρὶ και Υἱῷ. Καὶ πάλιν ἐτέρῳτι ἀλλῶς· Κατὰ δέγμα, και μέλος, και ὄσα. Ἐκείνους μὲν ὄν εἰκόσως ἐν βεβίλω· ἐπὶ γὰρ αὐτοὺς παραδειγματῶν ἐστὶ· πρῶν ἐν ἔθνος ἐγὼν ἐκείνους μόνον, και τοὺς οικίους· ὄστοι δὲ και πρὸς τὴν οἰκουμένην ἔδρασαν, και τοὺς οὐδέποτε γνωρισθέντας. Ἐλίστασας δὲ διὰ μηλωτῆς λαμβάνει τὴν χάριν, ἄλλος δὲ ἔλαβον, ὡς ὁ Παῦλος, Μαυθῆς δὲ, διὰ πυρὸς τῆς βάρου καλέσται. Ἄλλ' ἐνταῦθα ὄλε ὄσως, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πῦρ ἐνακάσται. ἀταῖ δὲ μὴ ἐφάνη πῦρ τὸν οἶκον πληροῦν; Ὅτι ἐξίστασταν ἄν. Ἄλλὰ ἔδρασαν διὰ τοῦτο ἐκεῖν ὄσται. Μὴ γὰρ τῷ λέγειν, διὰ ὠρῆσαν αὐτοὺς διαμεριζόμενα γλώσσαι, πρόρησας [35] ἄλλ' ὄσται πυρὸς. Τούστων πῦρ μυρίαν ὄλην ἀνάφαι δύναται ἔ. Καὶ καλῶς εἶπα, Διαμεριζόμενα. Ἐκ μίας γὰρ ἦν ῥίζης· Ἐνα μῆθος, διὰ ἐνέργεια ἐστὶν ἀπὸ τοῦ Παρακλήτου πεμφθῆσται. Ὅρα δὲ και ἐκεῖνους πρῶτον δειχθέντας ἀξίους, και τότε Πνεύματος καταχθέντας· ὄσων ὄσων ὁ Παῦλος· ἀπερ γὰρ ἐν ταῖς ποίμναις ἐργάζετο, ταῦτα και μετὰ τὴν κνίαν και τὸ τρῶσασιν, ἦνα δειχθῆν αὐτοῦ γυμνῇ ἡ πίστις. Ὅρα πάλιν τὸν Μαυθῆα και αὐτὸν καταφρονῶντα βασιλείαν, και μετὰ τασορῶντα ἐπὶ τῆς δεηματογίας ἀπτόμενον· τὸν Σαμουὴλ ἀνατροφόμενον ἐν τῷ ναῷ· τὸν Ἐλίστασων πάντα ἀφέντα τὸν Ἰεζεκιήλ πάλιν. Ὅτι δὲ ὄσως συνέδρασε, και ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ὄλλον, και γὰρ και ὄστοι πάντα εἴσαν τὰ αὐτῶν. Διὰ τοῦτο τότε τὸ Πνεῦμα λαμβάνουσιν, διὰ τὴν οἰκίαν ἀρετῆν ἐπεδέξαντο. Ἐμῶσων και τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, δι' ὄν ἐπαθον· ἔμαθον, διὰ ὄκ ἐκεῖ ταῦτα κωλύομεν. ὄσως και Σαῦλ πρότερον μαρτυρηθεῖς ἀγάθος εἶναι, τότε τὸ Πνεῦμα ἔλαθεν. Ἄλλ' ὄσως οὐδέεις. οὐδὲ ὁ

Ἐπὶ ὄσως πῶθεν καθάπερ ὄστωσται τινες, τὸν οἰκουμένην δέδραμον, ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς διαγλ. nam in latinum secutus est. Erasmus. Ἐπὶ ὄσως δύναται. Μῶσ unus usque pro ῥίζης. Ἐπὶ ὄσως. Ὅτι τῷ Ἰεζεκιήλ. Ὅτι τότε δὲ.

μαίζον τὴν προφητῶν Μωυσῆ. Ἐκείνοι γὰρ εἶδον ἑτέρουσ γενέσθαι πνευματικούς, φλαττοῦν αὐτούς. Ἄλλ' ἐνταῦθα οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὡσπερ ἐπὶ τοῦ πυρὸς, ἕσπευθ' ἄν τις θέλοι λύγνους ἀνάτειναι, τὸ πῦρ οὐδὲν ἀπαιτεῖ· οὕτω καὶ εἰ τῶν ἀποστόλων συνέβαινε ἴαται. Καὶ γὰρ διὰ τοῦ πυρὸς οὐ μόνον τὸ θαψιλὲς τῆς χάριτος ἐδείκνυτο, ἀλλὰ καὶ πηχὴν ἕκαστος εὐλαβάνε Πνεύματος· ὡσπερ οὖν καὶ αὐτοῖς πηχὴν ἕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνων ἔφθασαν ἕξιν τὴν πιστεύοντας ἐπ' αὐτοῦ· καὶ μάλα εἰκότως. Οὐ γὰρ τῷ Φαραῶ δια- ἐξέδομεν ἀπέθεσαν, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ παλαίστοντες. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον*, ἐτι πεμπόμενοι οὐδὲν ἀντίειπον, οὐδέ εἶπον ἰσχυρόμενοι εἶναι, καὶ βραβύ- γλωσσοι· Μωυσῆς γὰρ αὐτοῖς εἰς τοῦτο ἔπαίθευσεν. Οὐχ εἶπον εἶναι νεώτεροι· Ἰερεμίας γὰρ αὐτοῖς ἐσω- φρονίσα. Καίτοι πολλὰ ἤκουσαν φουδῆρά, καὶ πολλῷ μαίζονα ἐκείνων· ἀλλ' ὅμως ἐφοβότουτο ἀντιπεῖλαι. Ἐκ τούτου δὴλον, ἐτι καὶ φωτός ἀγγελοὶ ἦσαν, καὶ τῶν ἀνωθεν πραγμάτων ὑπέρταται. Καὶ ἐκείνοι μὲν οὐδέτις ἀπ' οὐρανοῦ φαίνεται· ἐτι εἰς τῆ γῆ διώκουσιν ἔτι· ἐπειδὴ δὲ ἀντίβλεν ἄνθρωπος ἄνω, καὶ Πνεῦμα ἀνωθεν φέρεται, Ὡσεὶ φερομένης, φησὶ, πνοῆς *βιαλας*. Διὰ τούτου δὴλον ποιεῖ, ἐτι οὐδὲν αὐτοῖς ἀντιστήναι δυνήσεται, ἀλλ' ὡσπερ χοῦν τοὺς ὑπεναντίας λικη- σοῦσι. Καὶ ἐπιήρωσεν δὴλον τὸν οἶκον. Ἡ οἰκία τοῦ κόσμου σύμβολον ἦν. Καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἑνα ἕκαστον αὐτῶν. Καὶ συνῆλθε τὸ πλῆθος, καὶ συ- νεζήτησαν. Ὁρῆς τὴν τοῦτων εὐλαβείαν, καὶ πῶς οὐκ εὐθέως ἔσποραίνονται, ἀλλ' ἐν ἀπορίᾳ εἶσιν· Ἐκείναι δὲ οὐ ἀγνώμονες ἀποφραίνονται λέγοντες, ἐτι Γ.Λεύ- κους εἰσι μεμεσετωμένοι. Ἐπει ἔβην αὐτοῖς κατὰ τὸν νόμον τρίς τοῦ ἵαναιτοῦ φαίνεσθαι ἐν τῷ ναφί, διὰ τοῦτο φηκον ἐκεῖ ἀπὸ πάντων τῶν ἔθνων εὐλα- βεῖς ἄνθρωποι. Ὅρα ἐντεῦθεν τὸν γράφοντα, πῶς αὐ- τοὺς οὐ πολκαεῖσι. Οὐ γὰρ εἶπαν, ἐτι ἀπεφάναντο· ἀλλὰ εἶ· *Γετομένης δὲ τῆς [36] φωνῆς ταύτης συνῆλθε τὸ πλῆθος, καὶ συνεζήτησαν*. Εἰκότως· ἐνό- μωμεν γὰρ αὐτοῖς τέλος ἔχειν τὸ πρόημα διὰ τὴν γενο- μένην τόλμαν κατὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἄλλως δὲ καὶ τὸ συναιδές κατέειπεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, ἐν χειρὶν οὕσας εἰς τῆς σφαγῆς, καὶ πάντα αὐτοῖς ἐπέδοι. Οὐκ ἰδοῦ, φησὶ, πάντας οὗτοι εἰσιν οἱ λαλοῦντες Γαλιλαῖοι· Καλῶς οὕτως εἶπε· καὶ γὰρ τοῦτο εἶναι ὁμολογοῦντο. Οὕτως αὐτοῖς ἐπέδοσαν ἡ οὐχ ὅχιος, ἐτι καὶ τὸ πλεον τῆς οἰκουμένης ἐνταῦθα κατέλαβε. Τοῦτο δὲ αὐτοῖς ἐνεύρου τοῖς ἀποστόλοις, ἐτι εἰ ποτε Παρθίατὶ ἦν φθῆγγεσθαι οὐχ ἤθεσαν, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων τότε ἐμάνθανον. Ἐθνήν δὲ μέμνηται πολεμῶν αὐτοῖς, Κρητῶν, Ἀράβων, Αἰγυπτίων, Περσῶν, δὴλὸν ἐτι πάντων τούτων κρατῆσοῦσιν.

γ. Ἄτι δὲ ἔντων ἐν αἰμαλωσίᾳ τῶν Ἰουδαίων, εἰκόσις αὐτοῖς συμπαρῆναι τηναῖκα πολλοὺς τῶν ἔθνων· ἡ ἐτι καὶ πρὸς τὰ ἔθνη τὰ τῶν δογματῶν ἦδη κατέ- στασαν. Καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ καὶ ἐξ αὐτῶν παρῆσαν ἐκεῖ κατὰ μνήμημ, ὧν ἤκουσαν. Πάντοθεν τοῖνων ἐκεῖ κατὰ μνήμημ, ὧν ἤκουσαν. Πάντοθεν τοῖνων ἀνανεῖρητος ἡ μαρτυρία, παρὰ τῶν πολιτῶν, παρὰ τῶν ἔθνων, παρὰ τῶν προσηλύτων. Ἀκούομεν *λα- λούτων αὐτῶν ταῖς ἡμετέρας γλώσσαις τὰ μεγαλεία τοῦ Θεοῦ*. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἐλάλου, ἀλλὰ τινα θαυμαστά ἔειπον. Εἰκότως τοῖνων ἠπόρου· οὐδέποτε γὰρ γέγονε τὸ τοιοῦτον. Ὅρα ἐγνώμοσύνην ἀνθρώπων. Ἐξίσταντο καὶ διηπόρου λέγοντες· *Τὶ θέλει τοῦτο εἶναι; Ἐτεροι δὲ διαχλευνάσονται ἔλεγον, ἐτι Γ.Λεούκους μεμεσετωμένοι εἰσιν.* Ὁ γὰρ τις

ἀναισχυντίας· εἰ δὲ αὐτὸν ἐχλευσιον. Καὶ εἰ θαυ- μαστῶν; ὅπου γε καὶ αὐτὸν τὸν δεσπότην διαίμωνος ἐλαίνοντα, διαίμονα ἔχειν λέγουσιν. Ἐνθα γὰρ ἄν ἡ ἱταμότης, ἐν ζητεῖ μόνον, εἰπεῖν δὲ τι δῆποτε, οὐχ ὅπως τὸ λόγου πρόμα ἐχόμενος εἶποι, ἀλλ' ὅπως εἶποι δὲ τι δῆποτε. *Γ.Λεούκους μεμεσετωμένοι εἰσιν*. Πάνου γε· ἐτι ἀνθρωποὶ ἐν τοσούτοις κινδύνοις, περὶ τῶν ἐσχάτων τρέμοντες, ἐν τοσούτῃ βίᾳ ἀδύμω, τοιαῦτα φθῆγγεσθαι τολμῶσι. Καὶ ὅρα· ἐτι εἰκότως ἀπίθανον ἦν, παραλογίζεσθαι τοὺς ἀκούοντας, καὶ δεικνύντες, ἐτι ἐμεύσθησαν, τῇ ποιότητι τὸ πῶν ἐπιγράφουσι, καὶ φασὶ· *Γ.Λεούκους μεμεσετωμένοι εἰσιν*. Σταθεὶς δὲ ὁ Πέτρος σὺν τοῖς ἑνδεκα, ἔπεισε τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγγετο αὐτοῖς. Ὁρῆς ἐκεῖ τὴν κηδεμονίαν, ἐνταῦθα δὲ τὴν ἀδύμω. Εἰ γὰρ ἰθαύμαζον, εἰ γὰρ ἐξεπλήττοντο, οὐχὶ καὶ οὕτω θαυμαστῶν ἦν, τὸ δυνήσθαι μεταξὺ τοσούτων ῥήξαι φωνῆν ἀνθρώπων ἀγράμματον καὶ ἰδιώτην; Εἰ γὰρ ἐν οἰκειοῖς τις λέγων παρτάττεται, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ ἐχθρῶν καὶ φονώντων·. Ὅτι δὲ οὐ μεύσθησιν, εὐθέως ἀπὸ τῆς φωνῆς ἐδὴλῶσιν ἐτι οὐκ ἐξεστησάτι, καθάπερ οἱ μάντες, ἐτι οὐκ ἀνάγκη κατεῖνον. Τὶ δὲ εἶσι. *Σὺν τοῖς ἑνδεκα; Κοινην προεβάλλοντο φωνῆν, φησὶ, καὶ πάντων αὐτῶν τὸ τὸ στόμα*. Παρε- στήσάτι δὲ οἱ ἑνδεκα μαρτυροῦντες τοὺς λεγομένους. Ἐπίησε τὴν φωνὴν αὐτοῦ, φησὶ· τοῦτέστι [37]. Μετὰ πολλὰς εἰσε τῆς παρήσιας.

Τοῦτο δὲ ποιεῖ, ἵνα μάθωσι τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν. Ὁ γὰρ μὴ ἐνεγκύων ἐρώτησι κορασίον εὐτε- λούς, οὕτως ἐν μέφῳ ὄμων, φρονώντων ἀπάντων, μετὰ τοσαύτης διαλέγεσθαι παρήσιας, ὡς ἀναμφισβή- τητον τῆς ἀναστάσεως γενέσθαι τοῦτο τεκμήριον· μεταξὺ γὰρ γενώντων ἀνθρώπων, καὶ τὰ τοιαῦτα διαχλευνάσονται παρήσιασται. Πίστης εἶναι νομίζε- τας ἱταμότητος τοῦτο, πόσης ἀσεβείας, πόσης ἀναισχυ- ντίας, τὸ μέθης λαγγίξεσθαι ἔργων τῶν γλωσσῶν τὸ παράδοσον· Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτο τοὺς ἀποστόλους ἐλύ- πησεν, οὐδ' ἀτομοτέρους εἰργάσατο τότε τὰ τῆς χλευσις ἀκούοντας. Τῆ γὰρ παρουσίᾳ τοῦ Πνεύματος ἦδη μετεσκευσθησάντο, καὶ ἀνωτέρων τῶν σωματικῶν πάντων ὑπῆρχον. Ἐνθα δὲ ἄν παραγένηται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, χρυσοῦς ἀντὶ πηλίνων ἐργάσεται·. Ὅρα μοι λοιπὸν τὸν Πέτρον, καὶ ἐξέταξέ τὸν δειλόν, τὸν ἀσύμωτον, καθάπερ ὁ Χριστός φησιν· Ἄκμητῆ καὶ ὁμεις ἀσύμωτοι εἰστε· τὸν μετὰ τὴν ὁμολογίαν ἐκεῖ- νων τὴν θαυμαστὴν Σατὰν κληθέντα. Ἐκόπει δὲ καὶ τῶν ἀποστόλων τὴν ὁμόνοιαν. Αὗτοι παραχωροῦσιν αὐτῷ τῆς δημηγορίας· οὐ γὰρ εἶδει πάντας φθέγγε- σθαι. Καὶ ἔπεισε, φησὶ, τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγγετο αὐτοῖς μετὰ πολλῆς τῆς παρήσιας. Τοιοῦτόν ἐστιν ἀνδρὰ εἶναι πνευματικόν. Μόνον καὶ ἡμεῖς ἀξίους ἑαυτοῖς καταστήσομεν τῆς ἀνωθεν ἰταμότητος, καὶ πάντα εὐκολα εἶσαι. Καθάπερ ἡ γὰρ χάριτος, καὶ πάντα εὐκολα εἶσαι. Καθάπερ ἡ γὰρ πόριος ἀνθρώπος εἰς μέσην καλάμημ ἐμπεσοῦν, οὐδὲν ἄν πάθοι θεινόν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐργάσεται· οὐ γὰρ αὐτοῖς τὸ πάσκει, ἀλλ' αὐτοῖς ἑαυτοῖς οὐ πινατέουτες διαφθεροῦσιν· οὕτω καὶ νῦν γέγενετο. Μᾶλλον δὲ ὡσπερ ἄν εἰ τις πῦρ ἀπεφορῶμῆμ χόρτον ἔχων

* Αἱσὶς εἰσὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἐχλευσιον. Ὁ τῆς ἀναισχυ- ντίας. Ὁ Morel. φρονώντων, et infra similliter. Infra sunt omnes μάντες, καὶ τοῦτο οὐκ ἀνάγκη. * Αἱσὶς ποιεῖ. Μοκ unus τὸν θεῶν πρότερον, καὶ οὕτω θεῶν, ὡς μετὰ γυναικοῦς εὐτελοῦς ἐφρασιον ἐνεγκύν, τῆς γένησι μετὰ τὴν ἐπιστάσιν καὶ θαψιλῆ χορηγίαν τοῦ Πνεύματος. Ἰκόπει δὲ, κ. γ. λ. ἢ ἰdem εὐκολα γίγεται, καθάπερ.

* Αἱσὶς εἰσὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἐχλευσιον. Ὁ τῆς ἀναισχυ- ντίας. Ὁ Morel. φρονώντων, et infra similliter. Infra sunt omnes μάντες, καὶ τοῦτο οὐκ ἀνάγκη. * Αἱσὶς ποιεῖ. Μοκ unus τὸν θεῶν πρότερον, καὶ οὕτω θεῶν, ὡς μετὰ γυναικοῦς εὐτελοῦς ἐφρασιον ἐνεγκύν, τῆς γένησι μετὰ τὴν ἐπιστάσιν καὶ θαψιλῆ χορηγίαν τοῦ Πνεύματος. Ἰκόπει δὲ, κ. γ. λ. ἢ ἰdem εὐκολα γίγεται, καθάπερ.

Elisæum, qui omnia dimisit (3. Reg. 19. 21); Ezechielem item. Quod vera sic evenerit, liquet ex iis que sequuta sunt: nam hi sua omnia reliquerunt. Ideo tunc Spiritum accipiunt, cum virtutem suam ostendissent. Didicerant humanam infirmitatem per ea, que passi fuerant: didicerant se non frustra probe rem gessisse. Sic et Saül cum testimonium accepisset se bonum esse virum, Spiritum accepit; sed eo modo quo nunc discipuli, nemo; neque Moyses qui major prophetis erat. Nam ille, cum oporteret alios spirituales effici, immixtus est. Hic vero non eodem modo, sed quemadmodum ad ignem quoti volet quis lucernas accendat, nec minuit ignem, sic et apostolis tunc contigit. Nam per ignem non modo gratie libertas ostendebatur; sed quisque fontem Spiritus accipiebat, ut dixit ille, eos qui in se crederent, accepturos esse fontem aque salutis in vitam eternam (Joan. 4. 14): idque jure merito. Neque enim cum Pharaone disputaturi abierant, sed cum diabolo pugnaturi. Quodque mirabilis est, missi non repugnarunt, nec dixerunt se gracili voce et lingua tardos esse (Erod. 4. 10); Moyses enim illos ad hoc erudierat. Non dixerunt, se juniores esse; nam Jeremias illos instituerat (Jer. 1. 6). Atqui multo audierant terribilia, multoque, quam illi, majora: et tamen veriti sunt contradicere. Hinc palam est eos fuisse angelos lucis, et supernarum rerum ministros. Et illis quidem in terra agentibus nullus de cælo apparuit; sed postquam ascendit Homo sursum, Spiritus e supernis advenit; *Tamquam aspernentis, inquit, spiritus vehementis.* Hinc declarat fore, ut nihil possit ipsis obsistere, sed inimicos ab ipsis pulveris instar ventilandos esse. *Et replevit totam domum.* Domus mundi symbolum erat. *Seditque supra singulos eorum.* Et convenit multitudo, et mente confusa est. Viden illorum pietatem, et quomodo nihil statim pronuntient, sed hæsitent? Illi vero improbi pronuntiant dicentes. *Musto pleni sunt.* Quoniam secundum legem licebat illis ter quotannis in templo comparere, ideo illic habitabant ex omnibus nationibus viri religiosi. Hinc perpende, quam non aduletur illis qui hæc scripsit. Non enim dicit illos quid pronuntiasset, sed quid? *Facta autem hæc voce convenit multitudo et mente confusa est.* Jure: putabant enim rem finem accepisse per suum contra Christum facinus. Alioquin vero, conscientia illorum animos exagitabat, cum cædes adhuc quasi in manibus esset, et omnia illos terrebant. *Nonne ecce, inquit, hi omnes, qui loquuntur, Galilæi sunt?* Recte dixit: nam se tales profitebantur. Adco illos sonitus terrebant: ut magna pars orbis hæc confluerat. Illud vero apostolos roborabat, quod cum nescirent quid esset Partibice loqui, ab illis tunc se ita loqui discelant. Porro gentes memorat illis inimicas, Cretas, Arabes, Ægyptios, Persas: declarat illos has omnes subacturos esse.

3. Cum autem Judæi tunc in captivitate essent, verisimile erat ibi multos comparere ex gentibus; sive quod jam apud gentes dogmata seminata essent. Ideoque multi jam illic aderant, eorum que audie-

rant memores. Testimonium ergo undique tutum erat et sine controversia, a civibus, ab extraneis, a proselytis. *Audivimus eos loquentes nostris linguis magna Dei.* Non enim vulgaria, sed mirabilia quædam loquebantur. Jure ergo hæsitabat: nihil enim unquam simile acciderat. Vide boninum prohibitatem. Stupebant et dubitabant, dicentes: *Quidnam vult hoc esse? Atii autem irridentes dicebant, Musto pleni sunt.* O impudentiam! Si ea de causa ridebant, ecquid mirum? quandoquidem ipsum Dominum demones expellentem, demonium habere dicebant (Joan. 8. 48). Nam petulantia ubicumque adest; unum querit modo, ut loquatur, non secundum rationem, sed quidquid in buccam venerit. *Musto pleni sunt.* Sane vero: quia homines in tantis periculis, extrema metuentes, in tanto merore versantes, talia loqui audent. Perpendas velim quomodo, cum hoc verisimile non esset, ut auditoribus imponant, et ostendant ipsos ebrios esse, agendi et loquendi modo totum adscribant et dicant, *Musto pleni sunt. Stans autem Petrus cum undecim, levavit vocem suam, et loquutus est eis.* Vidisti modo illius providentiam, hic vide fortitudinem. Et enim si admirabantur illi, si stupebant, annon æque mirandum erat, hominem illiteratum et idiotam in tanta multitudine posse in verba prorumpere? Nam si quis inter familiares loquens turbatur, multo magis inter inimicos et eadem spirantes loquens turbabitur. Quod autem ebrii non essent, statim ex ipsa voce declaravit, quodque non more vatium furore correpti essent, neque vi quadam detinerentur. Quid sibi vult illud, *Cum undecim?* Communem emittebant vocem, et ipse os omnium erat. Adstant vero undecim, dicta testimonio suo confirmantes. *Levavit vocem suam, inquit, hoc est, magna cum fiducia loquebatur.*

Petrus quam mutatus. — Hoc autem facit, ut Spiritus gratiam edicerent. Is enim qui vilis puella interrogationem non tolerat, jam in medio populorum, qui omnes eadem spirabant, cum tanta disserit fiducia, ut esset illud indubitatum resurrectionis signum: nam inter ridentes homines et tali modo subsannantes cum libertate loquitur. Quante putas petulantie, quante impietatis, quante impudentie, stupendum nihil linguarum donum ebrietati adscribere? Sed nihil hoc apostolos turbavit, neque timidiore ex tali risu facti sunt. Nam ex adventu Spiritus quasi transformati, corporeis omnibus superiores erant. Si quos enim adeat Spiritus, aureos ex luteis efficit. Jam mihi Petrum considera, et explora nihil timidum illum, et insipientem; ut ait Christus: *Ad hæc et vos insipientes estis (Matth. 15. 16);* qui post confessionem illam mirabilem, satan vocatus fuit (Id. 16. 23). Perpende item¹ apostolorum concordiam, quomodo Petro cesserint concionandi officio: neque enim oportebat omnes simul loqui, *Et levavit, inquit, vocem suam, et magna cum fiducia loquutus*

¹ In uno cod. sic effertur hic locus..... et explora mihi timidum illum, et adeo timidum ut ne materiam quidem interrogationem ferre potuerit, qualis evenerit postquam primam et abundantiam largitione Spiritus donatus est. Perpende item, etc.

est eis. Tale quidpiam est esse virum spirituales. Tantum nos superata gratia dignos constituamus, et omnia erunt facilia. Sicut enim homo igneus in medias stipulas incidens, nihil læditur, sed magis operatur; neque enim ille quidpiam patitur, sed qui illi resistunt, seipso perdunt: ita nunc quoque factum est. Imo potius ut si quis ignem gestans pugnet cum eo, qui fœno onustus est: sic et apostoli illos cum magna fortitudine aggressi sunt. Quid enim læsit illos tanta multitudo? Die enim mihi: annon eam egestate et fame pugnabant? annon cum ignominia et infamia? (nam deceptores esse credebantur) annon risui et ludibrio presentium expositi erant? In illos enim utraque incidebant, cum alii irriderent, alii illuderen. Nonno furori et insanie integrarum civitatum, nonne seditionibus et insidiis expositi erant? nonne igni, ferro, fristis? nonne undique ipsis innumera instabant bella? nonne hæc molesta violentes ita affecti erant, ac si somnia aut picturam vidissent (a)? Quid vero? nonne illorum furorem consumperunt? nonne in ipsos animi angustiam retorscrunt? nonne illi furore et metu omnium maxime tuebantur? nonne illi auxilii erant, timebant tremebantque? Audi illos dicentes: *Vultis inducere super nos sanguinem hominum istius (Act. 5. 28).*

Comparatio apostolorum cum philosophis. — Quodque mirabile est, apostoli nudi aciem instruebant contra armatos, contra principes in se potestatem habentes imperiti; elingues, idiotæ, contra prestigiatos, deceptores, sophistas multos, rhetoras, philosophos, qui in Academia et apud Peripateticos putrefacti, instabant et pugnabant. Et is, qui circa stagna versatus semper fuerat, ita illos superavit, ac si contra multos pisces certamen habuisset: vere enim, ut piscator voce destitutos pisces, illos devicit. Et Plato ille, qui tam multa nugatus est, tacuit: hic vero loquitur non modo suis, sed etiam Parthis, Medis, Æthiops, et Indis, ubique terrarum, et usque ad terminos orbis. Ubi nunc Græciæ fastus ille? ubi Athenarum nomen? ubi philosophorum deliramenta? Ille Galilæus, ille ex Bethsaida, ille rusticus istos omnes superavit. Non erubescitis, queso, vel de nomine patriæ ejus, qui vos devicit? Si vero nomen ejus audieritis, quod nempe Cephas vocaretur, multo magis vos pudebit. Hoc quippe vos, hoc, inquam, perdidit, quod simplicitatem probum, eloquentiam laudabilem esse putatis. Non qua via oportuit venistis; sed omnia regali, facili et plana via, asperam, præruptam et difficilem tenuistis: ideoque non pervenistis ad regnum cælorum.

(a) Hunc locum non ita intelligas, inquit Montf., ac si apostoli hæc sibi illata mala non magis senserint, quam si in somniis vel in pictura vidissent; sed sic intelligendum puto: Ita inexpressæ erant illa que sibi (sic) inferiebantur mala, ut quasi in somno vel pictura illorum origo duci videretur. Porro non satis intelligimus quomodo causam doctrinam vir talem videtur. Etiam tum es antecedentibus, tum es consequentibus liquet hæc esse mentem Chrysostomi, scilicet apostolos omnia terrena, utpote transitoria, contemnentes, non magis de malis sibi illatis fuisse sollicitos, quam si inter somniantium illa specie tactum passi fuissent.

4. *Eadem comparatio peragitur.* — Quid ergo? inquit; cur non in Platone et in Pythagora operatus est Christus? Quia Petri quam illorum meas multo erat ad philosophiam aptior. Illi namque pueri erant, ubique ad inanem gloriam conversi: hic autem vir philosophus erat, et gratæ capax. Quid si hii auditis rideas, nihil mirum; quandoquidem et illi tunc ridebant, eosque musto plenos esse dicebant; sed postea, cum dira illa et acerbissima passi sunt, cum expugnatam urbem viderunt, inceasam ignem, dejectos muros, illasque calamitates, quæ nemo possit recensere, non ultra ridebant. Ita et vos non ridebitis, cum judicii tempus advenerit, cum gehennæ ignis accensus fuerit. Sed cur de futuris loquor? Vis ostendam tibi quis sit Petrus, quis Plato? Illorum mores, si videtur, expendamus, videamusque quid ambo gesserint. Hic totam consumpsit vitam circa dogmata inutilia et supervacanea. Quid enim prodest scire, quod anima philosophi musca fiat? Vere musca, non in muscam mutata fuit, sed accessit ad animam in Platone habitantem. Quæ nugæ his comparandæ? unde talia effutire in mentem venit? Ironicus plenus vir erat, et adversus omnes zelotypia laborabat. Itaque quasi studeat in hoc, ut nec ex sese, nec ab alio quicquam afferret utile: sic ab alio metempsychosim, a se rempublicam in medium attulit, ubi multe turpitudinis leges protulit. Communes, inquit, sunt mulieres, nude virginis sub oculis amantium luctantur, communes sunt et parentes et filii. Quam hæc insaniam non superant? Talia sunt ea, quæ ad illum spectant. Hic porro non natura communes patres efficit, sed Petri philosophia: nam illud Platoni hic sustulit. Nihil enim aliud ille efflecebat, nisi ut qui pater erat ignoraretur, et qui non orat induceretur: atque in ebrietatem quondam et in sterquilinum coniecit animam. Omnes, inquit, mulieribus audacter nuntunt. Ideo poetarum dogmata non exploro, ne quis dicat me fabulas explorare, sed alias afferro fabulas poeticis longe magis ridiculas. Ubinam quid ita prodigiosum invenerunt poete? Sed is, qui philosophorum princeps habebatur, arma mulieribus circumponit, cassides, creas, nec quidquam dicit hominum genus a canibus differre: Quia enim, inquit, canis femina et mas communicent in factis, communicent et mulieres, atque omnia sus deque vertantur. Semper enim per illas hoc egit diabolus, ut ostenderet genus nostrum non pretiosius esse brutis: quandoquidem nonnulli in tam absurdam et vanam venerunt opinionem, ut dicerent bruta animalia rationabilia esse. Et vide, quam varie in animabus illorum decubachatus sit. Illorum proceres dixerunt animam nostram in muscas et canes et bruta mutari: horum successores hinc pudore affecti in aliam delapsi sunt turpitudinem, rationabilia omnem scientiam brutis communicantes, et ubique monstrantes ea que propter nos facta sunt, nobis esse præstantiora. Neque hoc tantum, sed etiam præscientiam et religionem

Duo Mss. legant, *gehennæ, pro, judicii.*

πυκτεύου· οὕτω δὴ καὶ οὗτοι τοὺς προέβασαν μετὰ
καλλίως τῆς ἀνδρείας. Τὶ γὰρ αὐτοὺς ἔβλαψε τὸ τοσού-
του κλήθος; Εἶπα γὰρ μοι, οὐχί πείνι ἐμάχοντο καὶ
λιμῶν; οὐχί ἀτιμίᾳ καὶ βόξῃ πονηρῶν; (πλάνοι γὰρ
εἶναι ἐνομίζοντο) οὐχί γέλωτι καὶ χλεύῃ τῶν παρόν-
των ἐπέκειντο; Ἐπ' αὐτῶν γὰρ τὰ ἐκότερα συν-
έβησαν οἱ μὲν γὰρ αὐτοὺς ἐγέλων, οἱ δὲ καὶ ἐχλεύα-
ζον. Οὐχί θυμοῖς, οὐχί μανίας· ὁμοκλήρων πόλεων,
οὐχί σπάσει καὶ ἐπιβουλίας προέκειντο; οὐχί πυρὶ
καὶ σπέρῳ, καὶ θηρίοις; οὐχί πάντοθεν αὐτοὺς ἡ μυ-
ριος περιεστήκει πόλεμος; οὐχί ὡς ἕναρ ταῦτα
ᾠρῶντες τὰ δεινὰ ἢ ἐν γραφῇ, οὕτω δεικνύοντο; Τί
δαί; οὐκ ἀνάλογοι αὐτῶν τοὺς θυμοῦς; οὐκ εἰς ἑαυ-
τοὺς τὴν ἀπορίαν περιέτρεψαν; οὐχί καὶ θυμῶν, καὶ
δαίμωνων μάλιστα ἐκείνους συνείχοντο; οὐχί ἐναγών-
ιοι ἦσαν, καὶ ἐροδοῦντο, καὶ ἔστρεμον; Ἄκουε γὰρ
αὐτῶν λεγόντων· *Θέλετε ἀπαγογεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ
αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου.*

Καὶ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι γυμνῶ τῷ σώματι περιεπά-
τηντο πρὸς ὠπλισμένους, πρὸς ἄρχοντας κατὰ αὐτῶν
ἔχοντας ἐξουσίαν, ἄπειροι, ἀγλωττοὶ, καὶ ἰδιωτικώ-
τερον διακείμενοι, πρὸς γόητας, πρὸς πλάνους, πρὸς
σοριστῶν, πρὸς ῥητόρων [38], πρὸς φιλοσόφων πῆ-
θος. τῶν κατασπέντων ἐν Ἀκαδημίᾳ καὶ Περιπά-
τοις, ἐκιστάμενοι τε καὶ ἀμαχητόν. Καὶ ὁ περὶ
λίμνας ἠγχιολόμενος οὕτως αὐτοὺς ἐκράτησεν, ὡς
οὐδὲ εἰ πρὸς ἰχθύς ἀγλώττους ὁ ἀγὼν ἦν αὐτῶν· καθά-
περ γὰρ οὕτως ἀλιεὶς ἰχθύων ἀφροντέρων, οὕτω
αὐτῶν περιεγένετο. Καὶ ὁ μὲν πολλὴν ληρῆσος Πλά-
τωνος, ασαίτηκαν· οὕτως δὲ φθάγγεται, οὐχί παρ'
οἰκίας μόνους, ἀλλὰ καὶ παρὰ Πλάθους, παρὰ Μή-
θους, καὶ παρὰ Ἐλαμίταις, καὶ ἐν Τυδίᾳ, καὶ πανταχοῦ
τῆς γῆς, καὶ τὰ πέλατα τῆς οἰκουμένης. Ποῦ νῦν τῆς
Ἑλλάδος ὁ τύπος; ποῦ τῶν Ἀθηνῶν τὸ νομα; ποῦ
τῶν φιλοσόφων ὁ λῆρος; Ὁ ἀπὸ Γαλιλαίας, ὁ ἀπὸ
Βηθεσδαῖ, ὁ ἀγροίκος, πάντων ἐκείνων περιεγένετο.
Οὐκ αἰσχύνεσθε, εἰπέ μοι, ἐπὶ τῷ ὀνόματι τῆς πετρῆ-
δος τοῦ νεκροῦτος ὁμᾶς; Ἄν δὲ καὶ τὸ νομα αὐτοῦ
ἀποστήσει, καὶ οἱ Κηρῶν ἐλεγέτω, πολλῶν μύλλον
ἐγκαλιόσθε. Τοῦτο γὰρ ὁμᾶς, τοῦτο ἀπολύτικον,
ὅτι τοῦτο θνεϊκός εἶναι νομίζετε, καὶ εὐχλωτεῖαν ἐγκώ-
μιον, καὶ ἀπειρίαν εὐγλωττίας, θνεϊκός. Οὐκ ἤλθετε
ἐν ἑλθεῖν ὁμᾶς ἄ εἶδι, ἀλλὰ τὴν βασιλικὴν ἀπένετε
ὅθεν τὴν εὐκολὴν καὶ λείαν, τὴν τραχείαν καὶ ἀνάντη
καὶ χαλεπὴν ἐθεθεῖσατε. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐθέθεσατε
πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἐ. Τί οὖν οὐκ εἰς Πλάτωνα ἐνήργησαν ὁ Χριστός,
οὐδὲ εἰς Πυθαγόραν, φησὶν; Ὅτι πολλῶν φιλοσοφώ-
τερά ἦν ἡ Πέτρος ψυχῇ τῶν ψυχῶν ἐκείνων. Ἐκείνους μὲν
γὰρ παῖδες θνεῖς ἦσαν, ὑπὸ τῆς κακῆς βόξης
κατετραπέμπομενοι πανταχοῦ· οὕτως δὲ ἀνήρ φιλόσοφος,
καὶ θεατικὸς τῆς χάριτος. Εἰ δὲ γελᾷς ταῦτα ἀκούων,
οἱ θαυμαστῶν· ἐπεὶ καὶ οἱ τότε ἐγέλων, καὶ γέλωσιν
αὐτοῦ; ἔλεγον εἶναι μεσοῦς· ἀλλ' ὑστερον, ὅτε ἐπε-
κλήθησαν τὰ πικρὰ ἐκείνη, καὶ πάντων χαλεπώτερα,
ὅτε τὴν πόλιν κατεριπτόμενην εἶλον, καὶ τὸ πῦρ
ἀναπτόμενον, καὶ τὰ τελεῖα ριπτούμενα χαμαί, καὶ
τὰς ποικιλίας βαχικίας ἐκείνας, ἀς οὐδεὶς παραστήσει

δύναται λόγῳ, οὐκ εἶπε ἐγέλων Ὅτω καὶ ὁμᾶς τότε
ὡς γελᾶσεσθε, ὅταν ὁ τῆς κρίσεως· ἐπιστῆτε καίρου,
ὅταν ὁ τῆς γενένης ἀναστῆ πῦρ. Ἀλλὰ εἰ περὶ μελ-
λόντων λέγω; Βούλει δεῖξω τίς ἐστι Πέτρος, τίς δὲ
Πλάτων; Τὰ γὰρ ἤθεθ' αὐτῶν, εἰ δοκεῖ, ἐξετά-
σωμεν, καὶ ἴδωμεν τίους ἐπαχέρησαν ἢ ἐκότεροι.
Ὅτως μὲν οὖν πάντα τὸν χρόνον ἀνάλογοι περὶ
δόγματα στραφόμενοι ἀνάντη καὶ περιττὰ. Τί γὰρ
ἄλλο ἐκ τοῦ μαθεῖν, ὅτι μυθεῖ ἡ ψυχὴ τῷ φιλοσόφῳ
γίνεται; Ὅτως μυθεῖ, οὐκ εἰς μυθεῖν μετέπιπτεν.
ἀλλ' ἐπέβασεν τῇ ἐν Πλάτωνι οἰκοῦσῃ ψυχῇ. Ποῖας
ταῦτα οὐ ματαιολογίας; πόθεν δὴ ταῦτα ληρεῖν
ἐπεβάλετο; Εἰρωνείας μεσοῦς ἦν ὁ ἀνήρ, καὶ ζηλωτό-
πως πρὸς ἄπαντας διακείμενος. Ὅσπερ οὖν φιλονει-
κῶν, μήτε ὀκοθεν, μήτε παρ' ἑτέρου χρησιμὸν τὴν
εἰσαγαγῖν· οὕτω παρὰ μὲν ἑτέρου τὴν μεταμψύ-
χωσιν εἰδείματο, παρὰ δὲ ἑαυτοῦ τὴν πολιτείαν εἰ-
ήγαγεν, ἔνθα τὰ πολλῆς ἀσχηρῆτος γέγοντα ἐνομο-
θέτησε. Κοινὰ, φησὶν, αἱ γυναῖκες ἐστῶσαν, καὶ
γεγυμνωμένα παρθένοι, ἐπ' ὅμοιαι τῶν ἐραστῶν
παλαιστῶσαν, καὶ κοινὸν πατέρας ἐστῶσαν, καὶ οἱ
τικτόμενοι [39] παῖδες. Ποῖαν οὐχ ὑπερβάλλει ταῦτα
ἀνοῖαν; Ἀλλὰ τὰ μὲν ἐκείνων ταῦτα. Ἐνταῦθα δὲ
οὐχ ἡ φύσις ποιεῖ κοινούς πατέρας, ἀλλ' ἡ Πέτρος
φιλοσοφία· ἐπεὶ ἐκείνῳ γε καὶ ἀνήρην. Οὐδὲν γὰρ
ἕτερον ἐποίησε, ἀλλ' ἡ τὸν ὄντα ἀνομιεῖσθαι μονοουχί,
καὶ τὸν οὐκ ὄντα εἰσαγεσθαι. Εἰς μέθην τινὰ καὶ
συρφετὴν ἐνέβαλε τὴν ψυχὴν. Πάντες, φησὶν, ἀδελ-
φὸς κερήσθησαν ταῖς γυναῖξιν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐξετάζω
ποιητῶν δόγματα, ἵνα μὴ μετ' εἰς τοῦ μύθους ἐξετά-
ζω· ἀλλ' ἑτέρους λέγω μύθους ἐκείνων πολλῶν κατα-
γελαστοτέρους. Ποῦ τοιοῦτον τὴν ἐπιτραπέουσιν ποιη-
ται; Ἀλλ' ὁ κορυφαῖος τῶν φιλοσόφων, ὡς ἐδόκει,
καὶ ὅπλα ταῖς γυναῖξιν περιτέθησι, καὶ κρήνη, καὶ
κνημίδας, καὶ κυνῶν οὐδὲν διαφέρουν λέγει τὸ ἀνθρώ-
πινον γένος. Ἐπειθὶ γὰρ ἡ κῆν ἢ θήλεια, φησὶ, καὶ
ὁ ἀρῆν κοινωνοῦσιν ἐν τοῖς ἔργοις, κοινωνεύουσιν
καὶ αἱ γυναῖκες, καὶ πάντα ἀνατραπέουσιν. Ἀεὶ γὰρ
δὲ αὐτῶν ἐσποῦδασεν ὁ διάδοχος, μηδὲν ἐντιμώτερον
τῶν ἀλόγων τὸ ἡμῶν δεικναι γένος· ὅπου γέ τις
εἰς τοῦτο νεοδόξως ἤβηον, ὡς εἶπαι, ὅτι καὶ τὰ
ἄλλα λογικὰ εὐχάνας. Καὶ βρα, πῶς ποικίλους
ἐδάχευσεν ἐν ταῖς ἐκείνων ψυχαῖς. Οἱ μὲν γὰρ κορυ-
φαῖοι αὐτῶν ἔβησαν τὴν ἡμῶν ψυχὴν εἰς μυθεῖας,
καὶ κύνας, καὶ ἄλλα μεθίστασθαι· οἱ δὲ μετ' ἐκείνους
τοῦτο ἀσχηρῆντες, εἰς ἑτέρον ἀσχηρῆνα κατέπεσον,
πάσης λογικῆς ἐπιστήμης μεταδόντες τοῖς ἀλόγοις, καὶ
πανταχοῦ δελεῖντες ἡμῶν τὰ δὲ ἡμᾶς γένεμα
ἐντιμώτερα. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ προνομίαις
εἶναι παρ' αὐτοῖς, καὶ εὐσεβείαν· ὡς λέγουσιν. Ὁ
κόραξ, φησὶν, οὐδὲ τὸν θεόν, καὶ ἡ κορώνη, καὶ
προφητείας ἔχουσι χαρίσματα, καὶ τὰ μέλλοντα
προλέγουσι, καὶ δικαιοσύνη παρ' αὐτοῖς, καὶ πολι-
τεία, καὶ νόμοι, καὶ ζηλοὶ παρ' αὐτοῖς ὁ κύων
κατὰ Πλάτων. Τάχα ἀπιστεῖτε τοῖς λεγομένοις;
Εἰκότως, ἀπε τοῖς ὑγιεῖν· ἐνθεραμμένοι δόγμασιν·
ἐπεὶ καὶ εἰ τις τραφεῖται ταύτῃ τῇ τροφῇ, ἀπιστή-
σων ἂν, ὅτι ἐστὶν ἀνθρώπος κόρου γενομένος
ἡδέως. Ὅταν οὖν λέγωμεν αὐτοῖς, ὅτι μῦθοι ταῦτα

^a Alius ὀνομαζόμενος. ^b Unus αὐτοῖς. *Videbis quae ad interpretationem Latinam nota sunt.* ^c Paulo post αὐτῶν ex uno cod. additum est. ^d Sic unus cod.; editi et ipse Monf. ὅθεν. Edit.

^e Duo mss. ὅταν ὁ τῆς γενένης. ^f Morel. ἐπιτήρησεν.
^g Sic mss. Editi vero post εὐσεβείαν repetunt εἶναι.
^h Alius τοῖς ὑγιεῖν.

καὶ ἀνοίας μεστὰ, οὐκ ἐνοήσατε, φασί. Μὴ δὲ νοήσω-
 μέν ποτε τὸν τοσοῦτον ἠμῶν γέλωτα. Σφόδρα γὰρ
 οὐ γὰρ φρονὸς βαθείας δεῖ, ἵνα μάθωμεν, τί βούλει-
 ται ἡ τοσαύτη ἀσθένεια καὶ σύγχυσις. Μὴ κορακιστὴ
 φθγγίσῃς, ὡ ἀνόητος, καθάρσει τὰ παιδία: Παῖδες
 γὰρ ὄντως ἐστὶ, καθάπερ κείνη. Ἄλλ' Πέτρος οὐ-
 δὲν τοιοῦτον ἐφησεν ἄλλ' ἄρῃκε φωνήν, ἢ καθάπερ
 ἐν σκότῳ τινὶ φῶς ἀπολάμψασα ἢ μέγα, τὴν ἀγλίαν
 διεσκέδασε τῆς οἰκουμένης. Ἄλλὰ τὸ ἦθος αὐτοῦ πῶς
 ἤμερον ἦν. πῶς ἐπεικέει; πῶς πάσης ἀνωτέρω δόξης
 Ἰστατο κενῆς· πῶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἔωρα ἄτυφος
 ὦν, κοὶ ταῦτα νεκροῦς ἀνιστῶν. Εἰ δὲ ἐξηγέσθαι
 κείνων τινὶ τῶν [40] ἀνοήτων, φοντασιζ γένου τοι-
 οῦτος αὐτὸν ἐργάζεσθαι, ἀρ' οὐκ ἂν εὐθέως βωμῶν ἐξή-
 γησε καὶ ναῦν, καὶ ἰσθῆδες τις εἰνὰ ἠθέλησεν; ὅπου
 γὰρ οὐδενὸς τούτων ἄνω ταυτὰ φαντάζονται ἀεὶ. Τί
 γὰρ βούλεται αὐτοῖς; Ἀθῆναι, καὶ Ἀπῶλλον, καὶ Ἥρα;
 Γένοιτο περ' αὐτοῖς ἐστὶ δαιμόνων. Καὶ βασιλεὺς ἐστὶ
 παρ' αὐτοῖς; εἰς τοῦτο ἀξίω ἀποθανεῖν, ἵνα ἰσθῆος
 μωροῖτο. Ἄλλ' οὗτοι οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τούτανται.
 Ἄκουε γὰρ αὐτῶν λεγόντων ἐπὶ τῆς θεραπείας τοῦ
 χαλοῦ: Ἄνδρες Ἰσραηλίται, τί ἡμῖν προσέχετε,

ὡς ἰδία δυνάμει ἡ εὐσεβεῖσι πεπονηκόσι τοῦ περι-
 πασεῖν αὐτόν; Καὶ ἀλλοῦ· Καὶ ἡμεῖς ὁμοιο-
 παθεῖς ὑμῖν ἔσμεν ἄνθρωποι. Ἐκεῖ δὲ πολλὸς ὁ
 τύφος, πολλὴ ἡ ἀλαζονεία· πάντα διὰ τὰς παρὰ τῶν
 ἀνθρώπων τιμὰς, οὐδὲν φιλοσοφίας ἔνεκεν. Ὅταν
 γὰρ τὸ διὰ δόξαν γίνηται, πάντα μένουσι εὐτελεῖ.
 Κἀν γὰρ πάντα τις ἔχῃ, τοῦτο δὲ μὴ κρατῆ, πάσης
 φιλοσοφίας ἐξέπισσε, τῷ τυραννικωτέρῳ κατεχόμενος,
 καὶ αἰσχροτέρῳ πάθει. Ταύτης ἡ ὑπεροφία πάντα
 διδάξει τὰ ἀγαθὰ ἰκανά, καὶ τῆς ψυχῆς ἐξορία πᾶν
 πάθος ἀλλοτριον. Διὸ παραινῶ καὶ ὑμῖν πολλὴν ποιέ-
 σθαι τὴν σπουδὴν, ὥστε τοῦτο τὸ πάθος πρόβριζον
 ἐξελεῖν οὐ γὰρ ἐστὶν ἄλλως εὐδοκιμῆσαι παρὰ τῷ
 θεῷ, καὶ τὴν παρὰ τοῦ ἀκοιμήτου κείνου ὀρθοῦ
 εὐνοίαν ἐπιστάσασθαι. Οὐκοῦν πάντα σπουδὴν ποιῶ-
 μεθα, ὥστε τῆς κείθεν ἡμᾶς ὁδοῦ ἀπολαύειν, ἵνα
 καὶ τῶν παρόντων λυπηρῶν διαφυγῶμεν τὴν παῖραν,
 καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καταξιωθῶμεν ἂ, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ὅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα,
 κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
 αἰώνων. Ἀμήν.

* Αἱ δὲ τῶν τοιοῦτων. ἢ Ita ms. unus; Montf. φωνήν,
 καὶ.... ἀπολάμψασαν. Ἐστὶ.

* Verba, καὶ ἀλλοῦ· καὶ, quae ab Erasmo lecta fue-
 rant, ex uno codice revocavimus. Ἐστ.

ἢ Αἱ δὲ ἑωθόμεν.

ΟΜΙΛΙΑ Ε.

Ἄνδρες Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ κατεκλιόντες Ἱερουσα-
 λημ ἀπαντες, τοῦτο ὑμῖν γνωστὸν ἔστω, καὶ
 ἐνωτισασθε τὰ ῥήματα μου.

α'. Οἷς ξένους ἐπεκενωτέρω, ἐνταῦθα πρὸς κείνους
 ἀποτεινεί τὸν λόγον· καὶ δοκεῖ μὴ κείνους διαλέγε-
 σθαι, ἐρθεὶ δὲ τῶν διαγλυφέντων. Καὶ γὰρ ὁκονο-
 μήθη τινας διαγλυφάσαι, ἵνα ἀρχῆν τῆς ἀπολογίας
 λάβῃ, καὶ ἀπολογούμενος διδάξῃ. Μέγα ἔρα ἐγκώ-
 μων ἤγουντο, καὶ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις οἰκεῖν. Τοῦτο
 ὑμῖν, φησὶ, γνωστὸν ἔστω, καὶ ἐνωτισασθε τὰ
 ῥήματα μου. Προσεκτικωτέρους τῶς αὐτοῖς ποιεῖ α'.

β'. Εἶτα καὶ ἀπολογεῖται. Οὐ γὰρ, ὡς ὑμεῖς ὀπολαμ-
 βάνετε, οὕτοι μεθύουσιν. Ὅρξ τὴν ἀπολογία,ν,
 πῶς προσήνης; Καὶ τοὶ πλῆθον ἔχων τοῦ θήμου
 μεθ' αὐτοῦ, ἐπεικίστητον ὁμοῦ αὐτοῖς; διαλέγεται·
 καὶ πρότερον ἀναίρει τὴν ὑπόψιν τὴν ποιηρὰν, καὶ
 τότε κείνην ἱστησι. Διὸ καὶ οὐκ εἶπεν, Οὐ γὰρ
 ὡς ὑμεῖς χλευάζετε, οὕτοι, ὡς ὑμεῖς γελᾶτε, ἀλλ', ὡς
 ὀπολαμβάνετε, βουλόμενος οὐκ ἐπιτήδεος τοῦτο
 λέγοντας δεῖξαι, ἀλλὰ τῶς αὐτοῖς περθεῖναι ἀγνοίας
 μελλόν ἢ κακουρίας ἐγκλημα. [41] Οὐ γὰρ, ὡς
 ὡς ὑμεῖς ὀπολαμβάνετε, οὕτοι μεθύουσιν· ἐστὶ γὰρ
 ὡρα τρίτη τῆς ἡμέρας. Καὶ τί φησι οὕτως; οὐκ
 ἐνὶ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ ὡρᾳ μεθύουσιν; Ἐνὶ, ἀλλ' οὐκ
 ἐτὶ γὰρ τοῦτο ἐπὶ πολὺ· οὐδὲ γὰρ ὁ οὕτως εἶχον, ὡς
 διαγλυφέντων αὐτοῦ εἶχον. Οὐκοῦν ἐντεῦθεν
 μαυθόμενον, ὅτι πρὸς τὰ μὴ ἀναγκαῖα οὐ δεῖ πολλὴν
 ἀναλίσκεν λόγον. Ἄλλως δὲ καὶ τὰ ἐπαγγόμενα τού-
 του ἐστὶ συστατικά· καὶ λοιπὸν κοινῇ πρὸς πάντας ὁ
 λόγος γίνεται. Ἄλλὰ τοῦτο ἐστὶ τοῦ εἰρημῶνον διὰ
 τοῦ προφήτου Ἰωηλ· Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ὀσχαταῖς
 ἡμέραις, λέγει Κύριος ὁ θεός. Οὐδαμῶ τῶς ὄνομα
 τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ ἡ ἐπαγγελία, αὐτοῦ ἐπαγγελ-
 ῖα, ἀλλὰ τοῦ Πατρὸς. Ὅρα οὐκ ἐν. Οὐ παρήβη
 καὶ εἶπεν εὐθέως τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν, ὅτι κείνους
 ἐπαγγελῖατο ταῦτα μετὰ τὸ σταυρωθῆναι· ἢ γὰρ ἂν

πάντα ἀνέρεθον οὕτως εἰπὼν. Καὶ μὴ ἰκανὰ ἦν
 δεῖξαι αὐτοῦ, φησὶ, τὴν θεότητα. Ἄλλὰ πιστευόμενα
 (τὸ δὲ ζητούμενον τῶς πιστευθῆναι ἦν), μὴ πιστεῦ-
 μενα δὲ, καὶ καταλευσθῆναι αὐτοὺς ἂν ἐποίησεν.
 Ἐκχῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου εἶπὶ πᾶσαν
 σάρκα. Δίδωσι καὶ αὐτοῖς ἀλλόπως χρῆσθᾶς, εἰ γὰρ
 θλίον. Καὶ οὐκ ἀφῆσιν αὐτῶν εἶναι τοὺς πλεονέκτη-
 μα, ὅπερ καὶ βασκανίαν ἐποίησε, καὶ ταύτη τὸν φθό-
 νον ὅποτεμνόμενος. Καὶ προφητεῖσουσιν, φησὶν, οἱ
 υἱοὶ ὁμῶν. Οὕτε ὁμῶν, φησὶ, κατόρθωμα τοῦτο,
 οὕτε μὴ ἐγκώμιον εἰς τὰ παιδία τὸ ὄμετρα εἶδῃ
 ἢ χάρις· αὐτῶν υἱοὺς αὐτοῦς καλῶν α', καὶ πατέρας
 κείνους. Καὶ οἱ νεανίσκοι ὁμῶν ἐράσους ἐφύο-
 ρται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὁμῶν ἐντοπία ἐντυπια-
 σθησονται· καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ δούλου μου καὶ ἐπὶ
 τῶς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις κείνας ἐκχῶ
 ἀπὸ τοῦ Πνεύματος μου, καὶ προφητεῖσουσιν.
 Τῶς δεῖκνουν αὐτοὺς εὐδοκιμῆστας, Πνεύματος
 ἕτε καταβέβηστας· κείνους δὲ οὐχί, ἕτε σταυρώ-
 σαντας. Ὅτω καὶ ὁ Χριστὸς βουλόμενος αὐτῶν μα-
 λάξαι τὸν θυμὸν εἶπεν· Οἱ δὲ υἱοὶ ὁμῶν ἐν εἶναι
 ἐκβάλλουσιν τὰ δαιμόνια; Οὐκ εἶπεν, Οἱ μαθηταὶ
 μου· καὶ γὰρ ἔδωκεν κολακίαι εἶναι. Ὅτω καὶ αὐτοῖς
 οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐ μεθύουσιν, ἀλλὰ, Πνεύματι φθγ-
 γονται· καὶ οὐκ ἀπλάει, ἀλλ' ἐπὶ τὸν προφήτην κατέ-
 βρυγε, καὶ αὐτὸν ὀποδὺς λαυρηζέται. Ὅτω τῆς μὴν
 κατηγορίας ἂ αὐτοῖς ἀπῆλλαξε δὲ αὐτοῦ, τῆς δὲ
 χάριτος κείνων παρὰ τῆς μαρτυρίας. Ἐκχῶ ἀπὸ τοῦ
 Πνεύματος μου εἶπὶ πᾶσαν σάρκα. Οὕτως εἶπεν,
 ὅτι τοῖς μὴν δὲ ὄνεῖρον, τοῖς δὲ ἐμφανῶς ἡ χάρις
 ἐξεχέτο. Καὶ γὰρ καὶ δὲ ὄνεῖρον εἶδον ὁ προφήτης,
 καὶ ἀποκαλύφει ἐδέξαντο. Εἶτα ἐπιξέρεται τῇ προ-
 φητεῖ ἐχούση τι καὶ φοβερόν. Καὶ δώσω, φησὶ,
 τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς
 γῆς κάτω. Ταῦτα καὶ περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως

* Αἱ δὲ αὐτοῖς ἐποίησεν.

* Αἱ δὲ ἀπὸς τοῦτο ἀκριβῶς· οὐδὲ γὰρ.

* Unus cod. υἱοὺς αὐτοῦς αὐτῶν καλεῖ. ἢ Αἱ δὲ ὁμοῖοι
 οὕτως λέγει. Τῆς μὴν οὐκ κατηγορίας.

apud illos esse dicunt. Corvus, inquit, novit Deum, ut et cornix, ac prophetia: donum habent, futura prædicant: apud illos iustitia, respublica, leges, invidia: que apud illos canis habet secundum Platonem. Dicitis fortasse fidem non habetis? Idque merito, utpote sanis educati dogmatibus. Quivis enim hoc cibo educatus, nunquam credet hominem esse, qui stercora libenter degustet. Cum ergo dicimus illis, hæc fabulas esse et insipientia plena; non intelligitis, inquit. Utinam rem tam ridiculam nunquam intelligamus! Et sane non ita profundo sensu opus est, ut discamus, quid sibi vult illa tanta impietas et rerum confusio. Num corvorum more loquimini, o insani, ut faciunt poëti? Infantes quippe estis, ut illi. At Petrus nihil tale dixit, sed vocem emisit, quæ quasi in tenebris lucem magnam emitteret, et caliginem in orbe dissiparet. Verum mores illius quam erant mansueti, quam humani, quam ab omni vana gloria alieni, quomodo ad cælum respiciebat sine fastu, licet mortuos suscitaret! Quod si cui insipientium illorum accidisset, ut per phantasiam et speciem tale quidpiam ageret, annon statim aram expetisset ac templum, ac Deo par haberi postulasset; cum nihil huiusmodi agentes, talia imaginentur? Quid sibi volunt apud illos Minerva, Apollo et Juno? Genera

dæmonum sunt apud illos. Estque rex penes illos qui mori optat, ut par diis habeatur. Verum apostoli non sic, sed contra faciunt. Audi namque illos dicentes, postquam claudus sanatus fuerat: *Viri Israëlitæ, quid nos intuemini, quasi nostra virtute aut pietate fecerimus ipsam ambulare (Act. 3. 12)?* rursus alibi, *Nos similes vobis passibiles homines sumus (Act. 14. 14)*. Illic vero multus est fastus, multa arrogantia: omnia enim pro humanis honoribus, nihil philosophiæ gratia agebat. Ubi enim gloriæ causa agitur, omnia vilia manent. Licet enim omnia quis habeat, si hoc non teneat, ab omni philosophia excedit, violentiore ac turpiore morbo detentus. Hujus gloriæ contemptum ad bona omnia docenda est idoneus et ad expellendum ex anima omnem perniciosum affectum. Ideo vos hortor, ut magno studio morbida radicibus evellatis: nullo quippe alio modo possumus apud Deum esse probati, et insomnis illius oculi benevolentiam nobis attrahere. Itaque curam omnem adhibeamus, ut supra illa fruamur gratia, et ut præsentia mala fugiamus, et futuris dignemur bonis, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA V.

CAP. 9, v. 14. *Viri Judæi, et qui habitatis Jerusalem miserai, hoc vobis notum sit, et auribus percipite verba mea.*

1. Quos superius peregrinos dixit, ad illos hic sermonem convertit: et videtur quidem illos alloqui, sed irrisores emendat. Nam divina dispensatione factum est ut quidam irriderent, quo h'nc defensionem ordiretur, ac per illam doceret. Magnæ sibi hodi esse putabant, quod Jerosolymis habitarent. *Hoc vobis, inquit, notum sit, et auribus percipite verba mea.* Attentiones interim illos reddit, et postea defensionem parat. 15. *Non enim, sicut vos suspicamini, hi ebrii sunt. Viden' quam mitis sit defensio? Licet majorem populi partem secum haberet, mansuetius tamen illos alloquitur: ac primo malam suspensionem tollit, deindeque defensionem statuit. Ideoque non dicit, Non enim sicut vos insannatis, vel ridetis, sed, Sicut suspicamini: ostendere volens illos non serio hæc dixisse, ut magis illis ignorantie, quam malitiæ crimen offerret. Non enim, sicut vos suspicamini, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia. Cur hoc dicit? annon poterant hora tertia inebriari? Poterant sane; sed in hoc ille non multum instabat: neque enim ita se gesserant, ut irrisores illi dicebant. Hinc ergo disclusus, in rebus non necessariis non longo utendum esse sermone. Alioquin vero hæc confirmant quæ sequuntur: ac demum ad omnes sermo dirigitur. 16. *Sed hoc est quod dictum est per prophetam Joel: 17. Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus Deus (Joel 2. 28)*. Nondum auditor nomen Christi, nec promissio illius est, sed Patris Vide*

sapientiam. Non statim transit ad ea, quæ Christum spectabant; nempe quod ipse hæc promiserit, postquam crucifixus fuerat: alioquin omnia subvertisset hæc dicendo. Atqui poterant, inquit, ejus divinitatem ostendere. Sane quidem, si credita fuissent: quod autem jam quærebatur, erat ut crederentur: non credita autem illi effectissent, ut illi lapidarentur. *Efundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Dat illis quoque spem bonam, si quidem velint. Nec sinit illos majore copia frui, quod livorem peperisset, atque hinc invidia succidit. *Et prophetabant, inquit, filii vestri.* Non vestra est hæc res præclara, neque vestra laus; sed ad filios vestros gratia transit. Discipulos vocat filios, et illos patres. *Et juvenes vestri visiones videbunt, et seniores vestri somnia somniabunt, 18. et quidem super servos meos et super ancillas meas in diebus illis effundam de Spiritu meo, et prophetabunt.* Interim ostendit se probatos esse, utpote qui Spiritum essent dignati; illos vero minime, utpote qui Christum crucifixissent. Ideo et Christus ut illorum furor sedaret, dicebat: *Filii autem vestri in quo ejiciunt dæmonia (Math. 12. 27)?* Non dixit, Discipuli mei; nam sibi adulantem sapisset. Sic ille non dixit, ipsos non ebrios esse, sed ex Spiritu loqui: neque illud simpliciter, sed ad prophetam confugit, et illo fretus fortiter agit. Sic per se quidem illos ab accusatione purgavit, prophetam vero gratiæ testem inducit. *Efundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Sic dixit, quia aliis per somnia, aliis manifesto gratia effusa est. Nam et per somnia viderunt prophetæ, et revelationes acceperunt. Deinde proceditur

in prophetia, quæ quidpiam terribile habet. 19. *Et dabo*, inquit, *prodigia in celo sursum, et signa in terra deorsum*. His et futurum iudicium et Jerosolymorum excidium subindicat. *Sanguinem et ignem, et vaporem funi*. Vide, quomodo excidium describat. 20. *Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem*. Ex affectu patentiū illa loquitur. Narrator tamen multa similia in celo visa fuisse, ut testificatur Iosephus (a). Interim illos quoque perstrinxit, tenebras quæ accidere memorans, et futuri expectationem inducens. *Antequam veniat dies Domini magnus et manifestus*. Ne quia nunc impune peccatis, inquit, ideo confidatis. Hæc præmia sunt magni cujusdam et gravissimi diei. Vident, quomodo animos eorum exagitavit, et risum convertit in excusationem? Si enim hæc sunt præmia diei illius, necesse est periculum de extremis jam imminere. Quid vero? num pergit terribilia dicere? Nequaquam. Sed quid? Rursus dat illis respirandi locum, et ait: 21. *Et erit, omnia quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*. Hoc de Christo dictum est, ut Paulus ait (Rom. 10. 13): hic vero non audet id palam revelare. Dicta vero a principio repetamus. Rocte quasi adversus ridentes et subsannantes insurgit, dicens: *Notum sit omnibus vobis, et auribus percipite verba mea*. Initio autem dicebat, *Viri Judæi*. Judæos mihi dicere videtur eos, qui in Judæa habitabant. Et, si placet, afferamus illa Evangelii verba, ut discas qualis repente factus sit Petrus. *Exiit, inquit, puella dicens: Et tu eras cum Jesu Nazareno. Ille autem respondit, Nescio hominem. Et rursus interrogatus cepit detestari et jurare (Math. 26. 69-72)*.

2. *Adulatio vitanda*. — Sed hic vide illius fiduciam magnamque dicendi libertatem. Non laudavit eos, qui dixerant: *Audivimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei*; sed illa qua erga alios usus erat gravitate, hos studiosiores reddere volens, et sermonem ab adulatione alienum ostendere. Hoc enim ubique observandum est, quomodo indulgenter licet loquatur, sermo tamen ab adulatione simul et a contumelia sit alienus; quod tamen difficile est. Quod autem hæc hora tertia facta sint, non sine causa dispensatum est. Cum enim lucis splendor apparet, tunc non prædii curis homines occupantur, tunc læta dies est, tunc omnes in foro sunt. Vident sermonem libertate plenum? *Et auribus percipite verba mea*. His dictis ex se nihil addidit, sed hæc subjunxit: *Hoc est, quod dictum est per prophetam Joel: Et erit in novissimis diebus*. Ostendit enim postea consummationem prope affuturam. Sic illud, *In novissimis diebus*, quæsdam habet emphasim. Deinde ne videatur hæc ad solos filios pertinere, subjungit: *Et seniores vestri somnia somniant*. Vide rei seriem. Primo filii; sicut et David ait: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii (Psal. 44. 17)*; et rursus Malachias: *Convertens corda patrum in filios. Et super servos meos, et super ancillas meas (Mal. 4. 6)*. Et hoc virtutis indicium: servi enim ejus facti

(a) Signa quæ Jerosolymorum excidium præcesserunt, narrat Jove, l. 6 de Bello Judaico.

sumus, liberati a peccato. Magnum autem est hoc donum, quando in alium quoque sexum transit gratia; non in unam alteramve sicut olim, nempe in Deborah et Oldam. Neque dixit esse Spiritum sanctum, neque prophetæ verba explicavit; sed solam induxit prophetiam per seipsam certantem. Nihilque de Juda jam loquitur, quia omnibus palam erat quales dedisset pœnas; sed silet, sciens nihil validius esse quam ex prophetia loqui illis: hoc enim ipsis etiam operibus fortius est. Nam cum signa faceret Christus, sæpe contradicebant; cum autem prophetam induceret illis dicentem: *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis (Math. 22. 44. Psal. 109. 1)*, ita silebant, ut nemo deinceps posset illi responderere. Ac sæpe ille Scripturas memorat, dicens, *Sillos dixi deos, ad quos sermo Dei factus est (Joan. 10. 35)*. Imo ubique hoc quis invenit. Ideo hic ait: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem*; hoc est, in gentes. Sed nondum revelat, nec interpretatur; neque enim expediebat, quia etiam hoc obscurum erat. *Dabo prodigia in celo sursum*. Magis illos hoc terreat, quod esset obscurum. Si autem hoc interpretatus esset, magis illis obstuisset. Deinde illud præterit quasi manifestum, talem volens dare opinionem. Denique hoc illis interpretatur, cum de resurrectione loquitur, et ad id sermone viam parat. Ideo sponte præterit, quoniam bona ad illos prætrahendos non satis erant: quamquam hoc nunquam factum est. Nemo enim tunc effugit; nunc vero fideles effugerunt sub Vespasiano. Et hoc est quod dicit: *Nisi abbreviati fuissent dies illi, non salvata fuisset omnis caro (Math. 24. 22)*. Quod molestius erat, primo contigit: primo enim accidit ut habitiores esperentur, et urbs subvertetur et succederetur.

Quid est, lunam mutari in sanguinem? — Deinde in metaphora iussit, sub oculis auditorum excidium adducens. *Sol convertetur in tenebras, et luna in sanguinem*. (a) [*Quid est, lunam mutari in sanguinem?*] Videtur mihi hic maximam eadem indicare, sermonemque ita concinnatum esse, ut maximo terrore impleat. *Et erit, omnia quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*. Omnis, inquit, et si sacerdos sit (sed nondum revelat), sive servus sit, sive liber: *Non est enim mas neque femina in Christo Jesu, non servus, non liber (Gal. 3. 28)*. Jure quidem: hoc enim discrimen hic est, ubi omnia umbra sunt. Nam si in regia nemo nobilis, nemo ignobilis, sed sua quæque opera notant, et si in arte opus commendat artificem: multo magis in illo statim. *Omnis quicumque invocaverit. Invocaverit*, inquam, non quavis ratione (*Non enim, inquit, omnis qui dicit mihi, Domine, Domine (Math. 7. 21)*), sed qui cum affectu, cum optima vita, cum congruenti fiducia. Interim non moleste loquitur, de fide agens, neque supplicii terrorem abscondens. Quomodo? Ostendit in invocatione salutem esse.

3. Quid, quæso, dicis? saltem memoras post crucem? Exspecta interim: magna est Dei clementia. Et hoc non minus ostendit illum esse Deum, quam

(a) Quæ uncinis clauduntur, deest in editis, et ex l. 88. adjecta sunt.

καὶ περὶ τῶν Ἱεροσολύμων τῆς ἀλώσεως λέγων ἀντίκειται. *Ἄλμα καὶ πῦρ, καὶ ἀγμίδια καπνοῦ.* Ὅρα, πῶς τὴν ἀλωσιν ὑπέγραψεν. Ὁ ἥλιος μεταστραφίσθαι εἰς σκοτεινόν, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἴμα. Ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων τοῦτο εἴρηκε. Λέγονται δ' οὐν ὅμοι, καὶ πολλὰ ἑταυτά γεγενῆσθαι ἐν οὐρανῷ, καθὼς ἴωσιπος μαρτυρεῖ. Ἄμα δὲ αὐτοὺς καὶ ἐπέλεξε, τοῦ [42] σκοτεινῆς ἀναμνήσεως τοῦ γεγενῆσθαι, καὶ τοῖων προσδοκῆν τὰ μέλλοντα. *Πρῶν ἢ ἐλευθέρων τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐκπαρατή.* Μὴ γὰρ ἐπιπέθῃ ἀτιμωρητὶ νῦν ἀμαρτάνετε, φησὶ, θεοσβεσθε. Ταῦτα δὲ προσμιά ἐστὶ μεγάλης τινὸς ἡμέρας καὶ χαλεπῆς. Ὅρθς, πῶς αὐτῶν κατέπεισε τὴν ψυχὴν καὶ διεσάλευσε, καὶ τὴν γλώσσα μεταστρέψεν εἰς ἀπολογία; Ἐ γὰρ ταῦτα προεμιά τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀνάγκη περὶ τῶν ἐσχάτων τῶν κίνδυνον ἐμπροσθεῖται. *Τι δαί; ἄρα λέγων τὰ φοβερά ἐπιμένει; Οὐδὲμός.* Ἄλλὰ τί; Πάλιν διδόνον αὐτοὺς ἀναμνήσας, καὶ φησὶ: *Καὶ ἔσται, πᾶς δὲ ἀρ' ἐπικαλέσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται.* Τοῦτο εἰρητὰ μὴ περὶ τοῦ Χριστοῦ, καθὼς Πάυλος λέγει: *Ὅστις δὲ οὐ τολμᾷ σαφῶς αὐτὸ ἀποκαλύψαι.* Ἰδόμεν τοίνυν ἀποθνήσκει τὰ εἰρημμένα. Καλῶς ὡς πρὸς γλώσσας καὶ κλειδώνοντας καθίσταται λέγων Γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, καὶ ἐνωκίωσθε τὰ ῥήματα μου. Ἀρχόμενος δὲ λέγειν Ἄνδρες Ἰουδαῖοι. Ἰουδαίους ἴμοι δοκεῖ λέγειν τοὺς τὴν Ἰουδαίαν κατοικοῦντας. Καὶ, εἰ βούλει, παραθύμεθα τὰ ῥήματα ἐκείνα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ἵνα μάθῃς τίς ἐξέλιγες γέγονεν ὁ Πέτρος. Ἐξήληθε, φησὶ, κόρη λέγειντα, καὶ οὐ ἦσθα μετὰ Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου. Ὁ δὲ, Οὐκ εἶδα τὸν ἄνθρωπον, ἀπεκρίνατο. Καὶ πάλιν ἐπερωτηθεὶς ἤρωτο κατανωθεμίτιν καὶ ἐμνήσται.

β'. Ἄλλ' ὅρα ἐνταῦθα αὐτοῦ τὴν παρρησίαν καὶ τὴν τολμήν ἐλευθεροτομίαν. Οὐκ ἐπῆνε τοὺς εἰπόντας, οὐκ ἄκουσμεν λαλοῦντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέρας γλώσσας καὶ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ καὶ βαρεῖ, τῆ πρὸς ἐκείνους βαρῦτητι καὶ τούτους σπουδαιοτέρως ποιῆται βουλόμενος, καὶ κοιλιαίας τὸν λόγον ἀπληλαγμένον ἀποδείξει. Πανταχοῦ γὰρ τοῦτο παρατηρεῖν κἀνόν, καὶ πῶς ἐν τάξει συγκαταβάσεως πάσης κοιλιαίας ὁ λόγος ἀπληλακται καὶ πάσης ὑβρεως, ἕκαστ' ὀσκολον. Τὸ δὲ καὶ ἐν τρίτῃ ὄρα ταῦτα γενέσθαι, οὐχ ἀπλῶς φωνομένηται. Ὅτε γὰρ α' τὸ λαμπερὸν τοῦ φωτός δεικνύεται, τότε οὐ περὶ ἔργα ἔχουσιν αἱ ἄνθρωποι τὰ περὶ ἄριστον, τότε φαίρεθ' ἡ ἡμέρα, τότε πάντες εἰσὶν ἐπ' ἀγορᾶς. Ὅρθς καὶ ἐλευθερίας ὁ τὸν λόγον γίμοντα; καὶ ἐνωκίωσθε τὰ ῥήματα μου. Τοῦτο εἰπόν, οὐδὲν προσέθηκεν, ἀλλ' ἀπήγαγε. Τοῦτο ἐστὶ τὸ εἰρημῶνον διὰ τοῦ προσηύχον Ἰωήλ· καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις. Δεικνύει γὰρ λοιπὴν τὴν συντέλειαν οὖσαν ἄγγυς. Οὕτω τὸ, Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, ἔχει τινὰ ἑμφασιν. Ἐτα ἵνα μὴ δόξῃ εἰς τοὺς υἱοὺς περιεστῆν μόνον τὸ πρῆγμα, ἐπάγει· καὶ οἱ πρὸςθετεροὶ ἰμῶν ἐνώπιον ἐνωκίωσθήσονται. Ὅρα τὴν ἀκολούθειαν. Πρῶταρον υἱοῦ· καθὼς καὶ ὁ Δαυιδ φησιν: Ἄντι τῶν πατέρων σου ἐπεννήθησαν οἱ υἱοί σου· καὶ ὁ Μελχιάς κἀνόν, Ἐπιστρήνας οἱ υἱοί σου ἐπὶ τέσσα. Καὶ ἐπὶ τοὺς δοῦλους, καὶ ἐπὶ τὰς θεούλας μου. Καὶ τοῦτο ἀρετῆς τεκμήριον δοῦλοι

γὰρ αὐτοῦ γεγόναμεν, ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. Πολλὴ δὲ καὶ ἡ δωρεά, ὅταν καὶ ἐπὶ τὸ ἔτιρον γένος μεταβάσῃ τὸ χάρισμα, καὶ οὐχὶ πρὸς μίαν καὶ δευτέραν περιεστῆ ὄσπαρ τὸ καλῶν, ὅσον δεδωδωραν καὶ Ὀδάν. Καὶ οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνωκίωσται [43] ἄγιον, οὐδὲ ἤρμηνευσται τὰ τοῦ προσηύχον· ἀλλὰ τὴν προσηύχον μόνην εἰσάγει καθ' ἑαυτὴν ἀνωκίωσμένην. Καὶ οὐδὲν περὶ Ἰουδα τέως φθέγγεται, ἐπειθε τοῖς; πᾶσιν ἦν ὁ θῆλον, ὅταν ἔδοκε δίκην, ἀλλὰ σιγῆ, αἰδῶς ὅτι δὲ ἰσχυρότερον τοῦ ἀπὸ προσηύχον αὐτοῖς διαλέγεσθαι· τοῦτο καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἰσχυρότερον. Σημεῖα γὰρ ποιούντων τοῦ Χριστοῦ, πολλὰς ἀνέλπειν ὅταν δὲ τὸν προσηύχον παραγγαγιεν αὐτοὺς ὁ Χριστὸς λέγοντα, εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κἀνόν ἔκ δεξιῶν μου, εἰσάγεισθε αὐτοὺς, ὡς μὲνδενα λοιπὸν ἰσχύσει ἀπεκρίθησιν αὐτῷ λόγον. Καὶ πολλαχοῦ τῶν Γραφῶν καὶ αὐτὸς μὲνιγεται λέγων Ἐκείνους θεοὺς εἶπε, πρὸς ὅς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐπείρετο. Μᾶλλον δὲ πανταχοῦ τοῦτο εἴροι τις δὲ. διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα φησιν Ἐκπεῖ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα τούτους, τὰ ἔθνη. Ἄλλ' οὐδέπω ἀποκαλύπτει, οὐδὲ ἐρωγνείει· οὐδὲ γὰρ συνέφερον, ἔπει καὶ τοῦτο ἀσάφες. Δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω. Μᾶλλον γὰρ αὐτοὺς ἐρῶει ἀσάφες ἔθνη. Ἐπὶ δὲ ἔρμηνευσται, μᾶλλον ἂν αὐτοὺς καὶ προσέστη. εἶτα καὶ ὡς ὅθῃον παρήγει, τοιαυτὴν βουλόμενος δοῦνα δόξαν. Ἀμείλι γοῦν μετὰ ταῦτα αὐτοὺς ἐρμηνεύει, ὅτε περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῖς διαλέγεται· ὅτε προεδοκίωσται τῷ λόγῳ. διὰ τοῦτο ἐκὼν παρήγειν, ἐπειθε οὐκ ἔρηκε τὰ ἀγαθὰ ἐπισπάσασθαι· καίτοι τοῦτο οὐδέπω γέγονεν. Οὐδὲ γὰρ τότε διέφυγε· νῦν δὲ οἱ πιστοὶ διέφυγον ἐπὶ Ὀσεπασσιανῶν. Καὶ τοῦτο ἐστὶν, ὃ λέγει· Ἐ μὴ ἐκκολωθῶσιν αἱ ἡμέραι ἐκείναι, ὅτι ἀν ἐσῶθῃ πᾶσα σὰρξ. Τὸ χαλεπότερον πρῶταρον γέγονε· πρῶτον γὰρ συνέθετο τὸς κατοικοῦντας ἀλώνας, καὶ τότε τὴν πόλιν κατασκαφίηται καὶ ἐμπερῶσθαι.

εἶτα ἐπιμένει ἢ τῆ μεταφορῆ, ἔγγυς τῆς ἔξως τῶν ἀκρασιῶν ἄγων τὴν κατασκαφὴν καὶ τὴν ἄλωπιν. Ὁ ἥλιος μεταστραφίσθαι εἰς σκοτεινόν, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἴμα. Τί ἐστὶν, εἰς αἴμα σελήνην μεταστραφίησιν; Ἀδοκί μοι διὰ τούτου τὴν ὑπερβολὴν λέγειν τίς σφαγῆς, καὶ πολλὰς ἀπορίας ἐπίτιδος τὸν λόγον ἐμπροσθεῖται. καὶ ἔσται, πᾶς δὲ ἀρ' ἐπικαλέσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Πίς, φησὶ, κἀν ἰερῶς ἦ (ἀλλ' οὐδέπω ἀποκαλύπτει), κἀν ὅστις ἦ, φησὶ, κἀν ἐλευθέρου. Οὐκ ἄριστον γὰρ, οὐ ὅθῃον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οὐ δοῦλος, οὐκ ἐλευθέρου. Εἰκότως ταῦτα γὰρ ἐνταῦθα, ἔσθα πάντα σκιά. εἰ γὰρ ἐν βασιλείῳσ οὐδὲς εὐγενῆς οὐδὲ θυγατρὴς, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ἔργων ἑκαστος φανταται, καὶ ἐν τέχῃ ἀπὸ τοῦ ἔργου ἑκαστος δεικνύεται· πολλῷ μᾶλλον ἐν ἐκείνῃ τῇ καταστάσει. Πίς δὲ ἀρ' ἐπικαλέσθαι. Ἐπικαλέσθαι, οὐχ ἀπλῶς (Ὁδ γὰρ πᾶς, φησιν, ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε), ἀλλὰ μετὰ διαθέσεως, μετὰ βίου ἀρίστου, μετὰ παρρησίας τῆς προσηύχοντος. Τίως ἀνεπαχθὶ ποιεῖ ἐν τῷ λόγῳ, τὸ τῆς πίστεως εἰσάγων, καὶ οὐ φοβερόν κρύπτων τὸ τῆς κολάσεως. Πίς; Δεικνύει, οὐκ ἐν ἐπικλησίῃ ἡ σωτηρία.

γ'. Τί λέγει; ἐπὶ μοι· σωτηρίας μνήμησιν μετὰ σταυρόν; Ἀνάσχοι τέως· πολλὴ γὰρ ἡ φιλανθρωπία [44] τοῦ θεοῦ. Καὶ τοῦτο οὗ ἔτητον τῆς ἀναστάσεως ἢ Savil φέγγεται, καίτοι γὰρ πᾶσιν ἦν. Ἰμῶν ἕτατος ἰσχυρότερον. Μοχ υἱὸν ὄκων καὶ κἀνόν. Οὐδὲν γὰρ ἰσχυρότερον. ὅς ἄλλος οὐδὲ γὰρ συμπεριεῖ. ἄλλος ἐπίμενε. ἢ ἱεc verba vi... μεταστραφίησιν desiderabantur in eilitis, quae ex codd. restituta sunt. Eost. ἢ Ἰμῶν τῶς δὲ κούρον ποιεῖ.

α Αἱ τῆς εἰρημολοσίας λέγων ἀντίκειται. β Ἰμῶν ἐστὶν λεγέται μὴ οὐκ καὶ πᾶσα. γ Verba καὶ βαρεῖ ex ano cod. recerta expressit Erasmus. Eost. δ Ἐπίτι τότε γὰρ. Mox melius ἐπὶ γὰρ. Mox suspicior illud, περί ἔργα, una voce legendum esse περίεργα. e Morel. ἀγορᾶς· καὶ ἐνωκίωσται.

αὐτὸν δεικνύσι θεῖον, καὶ τῶν σημείων, τὸ τοῦτους ἁ
προσκαλεῖσθαι. Τὸ γὰρ σφόδρα ἀγαθόν, τοῦτο θεοῦ
μάλιστα ἴδιον. Διὰ τοῦτο καὶ λέγει· Ὁδὸς ἀγαθὸς,
εἰ μὴ εἰς ὁ θεός. Ἄλλὰ μὴ τὴν ἀγαθότητα εἰς
ἀνομήν βῆθυσίαις λαβόμεν· καὶ γὰρ καὶ κολάζει
καθάπερ θεός. Αὐτὰ γοῦν ταῦτα αὐτὸς εἰργάσατο ὁ
εἰπών· Ὅς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου,
σωθήσεται. Τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλήμ λέγω, τὴν
ἀπόρητον ἐκείνην κόλασιν ἧς βούλομαι ὀλίγα πρὸς
ὑμᾶς εἰπεῖν, χρησιμεύοντα ἡμῖν καὶ πρὸς Μαρκα-
νωσιτάς· καὶ πρὸς ἄλλους πολλοὺς τῶν αἰρετικῶν.
Ἐπιθεὶ γὰρ λέγουσιν ἀγαθὸν θεὸν τὸν Χριστὸν, ἐκεί-
νον δὲ πονηρὸν, ἴσμεν τίς ταῦτα ἐποίησεν. Τίς τοί-
νων ταῦτα εἰργάσατο; ὁ πονηρὸς, τοῦτον ἀμύμων;
Ὀδὲκαμῶς. Πῶς οὖν αὐτοῦ ἀλλότριος; Ἄλλ' ὁ ἀγαθός,
Ἄλλὰ δεικνύεται καὶ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς πεποιητός·
ὁ μὲν Πατὴρ πολλοχρῶ, ὡς ἔστιν λέγει, ἐν τῷ ἀμπε-
λίῳ πέμπει τὰ στρατεύματα αὐτοῦ· ὁ δὲ Υἱός,
ἐστὶν λέγει, τοῖς δὲ ἐχθροῖς μου ἀγάγετε καὶ
κατασφράξαι ἐνόπιόν μου, τοῖς μὴ θελήσαντάς
μα αὐτῶν βασιλεύσαι. Ἄλλως δὲ καὶ αὐτὸς λέγει
τὰς Ὀλιφείας τὰς ἰσομένας, ὧν οὐδὲν ὠμώτερον γέγονε
τῶν πώποτε πεπραγμένων, καὶ αὐτὰς αὐτάς ἀπεψή-
νατο. Θέλεις οὖν ἀκούσαι καὶ γεννημένα; Ὁ βέλ-
σικος αὐτοῖς διέπειραν. Τί τοῦτων ἰδεῖν βαρύτερον;
Ἄλλὰ τὸ τῆς γυναικὸς βούλει πάθος ἀπὸ γυναικὸς
τὴν τραγῳδίαν ἐκείνην, ἧτις κἀπὸ ἀνεπίσημοι συμ-
φορὰν; ἀλλὰ τοῖς λιμοῦς καὶ τοῖς λοιμοῖς; Καὶ
παρήμι καὶ τούτων χαλεπότερα. Ἠγνώθη παρ'
ἐκείνων ἡ ψῆσις, ἠγνώθη ὁ νόμος καὶ θηρία ὑπερ-
ηκόντισαν. Πάντα δὲ ταῦτα ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν
πολέμων γέγονε, τοῦ θεοῦ βουλομένου καὶ τοῦ Χρι-
στοῦ. Ταῦτα καὶ πρὸς Μαρκανωσιτάς ἀρρέσει, καὶ
πρὸς τοὺς ἀπιστοῦντας τῇ γενέῃ· ἱκανὰ γὰρ αὐτῶν
ἐπιστομαίαι τὴν ἀναγιγνάντων. Τῶν ἐν Βαβυλῶνι κα-
κῶν οὐχὶ ταῦτα χαλεπότερα; τῶν ἰσίων ἐκείνων
οὐχὶ ταῦτα πολλῶν βαρύτερα; Περὶ τούτων καὶ αὐτὸς
ἀπεψήνατο ὁ Χριστός, λέγων· Ἔσται ὀλιψίς οὐα οὐ
ἀγένητον, οὐδὲ μὴ γέννηται. Πῶς οὖν λέγουσι τινες,
ὅτι· εἴσαεν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς τὴν ἀμαρτίαν; Τάχα
δοσεὶ κοινὸν εἶναι τὸ ζήτημα; ἄλλ' ἡμεῖς αὐτὸ ἱκανοί
λύσαι. Οὐδεὶς οὐδαμῶς πλάσμα τοοῦτον ἔχει δεῖξαι,
ὅσον ἐπὶ τῆς ἀληθείας γέγονε. Καὶ εἰ μὲν Χριστιανός
ὁ ταῦτα γράφειν ἦν, κἂν ὑποπτος ὁ λόγος ἦν· εἰ δὲ
Ἰουδαίος, καὶ Ἰουδαίος ζηλωτής, μετὰ τὸ Εὐαγγελίον
ἔλθων, πῶς οὐ πᾶσι κατάδηλα τὰ γενόμενα; Ὅφει
γὰρ αὐτὸν πανταχοῦ καὶ ἐπαρτοῖν τὰ Ἰουδαϊκά.
Οὐκοῦν ἐστὶ καὶ γένηνα, καὶ ἀγαθὸς ἐστὶν ὁ θεός.
Ἄρα ἐφρέθηκε ταῦτα ἀκούσαντες; Ἄλλὰ ταῦτα ἐν-
ταλάττω γενόμενα οὐδὲν ἐστὶ πρὸς τὰ ἐκεῖ. Πάλιν ἀναγ-
κάζομαι ἀπὸ τῆς φαινεσθαι καὶ φορτικὸς καὶ βαρὺς·
ἀλλὰ τὸ πάθος; Εἰς τοῦτο καίμαι. Καθάπερ παι-
δαγωγὸς χαλεπὸς εἰς τοῦτο κείται, εἰς τὸ μισοῦσθαι
παρὰ τῶν παιδαγωγουμένων· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς.
Πῶς γὰρ οὐκ ἀποπον, τοῖς μὲν παρὰ βασιλεῖων τάξιν
τινὰ [45] ταχθέντας, κἂν ἀπὸ τῆς ἡ τοῦ προστατομένου ἢ
ποιεῖν ἡμεῖς δὲ διὰ τὴν παρ' ὁμῶν μίμψην ἐλλείπειν
τὴν τάξιν, ἦν ἐτάχθημεν;

Ἄλλος ἔργον ἔχει ἕτερον· ὁμῶν δὲ πολλοὶ ἔργον
ἔχουσι, τὸ ἐλαεῖν, τὸ φιλανθρωπεύεσθαι, ἧδεῖς εἶναι
καὶ προσηγεῖς τοῖς εὐεργετοῦσιν. Ἡμεῖς δὲ τοῖς
ὀφελουμένοις βαρεῖς φανόμεθα καὶ χαλεποί, καὶ
φορτικοὶ καὶ ἀπείδεις· οὐ γὰρ δι' ὧν τέρπομεν
ὀφελουμένων, ἀλλὰ δι' ὧν δακνομεν. Τοιοῦτός ἐστι
καὶ ὁ ἱατρός. Ἄλλ' ἐκείνων μὲν οὐ σφόδρα ἀγ-

δῆς· εὐθέως γὰρ τῆς αὐτοῦ τέχνης τὴν ὠφέλειαν
παρέχεται· ἡμεῖς δὲ ἐν τῷ μῆλλοντι. Τοιοῦτός ἐστι
καὶ ὁ δασκῆτης, λυπηρὸς τοῖς νοσοῦσι καὶ στασιάζουσι.
τοιοῦτός ὁ νομοθέτης, λυπηρὸς τοῖς νομοθετούμενοις.
Ἄλλ' οὐχ ὁ καλῶν ἐπὶ τρυφῇ, οὐδὲ ὁ δημοτικαῖς ποῶν
ἐορτάς καὶ πανηγυρεῖς, οὐδὲ ὁ στεφανῶν τὸν δῆμον·
ἀλλὰ προσηγεῖς οὗτοι, εὐχουόντες τὰς πόλεις θεάμασι
παντοδαποῖς, εἰσφέροντες, ἀναλλοκότες. Διὰ τοῦτο
καὶ εὐφημίας ἑ αὐτοῖς ἀμείβονται οἱ παθόντες αὐτῶν,
καὶ παρατάξασαι, καὶ λαμπρῶν πλῆθει, καὶ
στέμμασι, καὶ κλάδοις, καὶ ἐσθῆτι λαμπρῇ. Ἄν δὲ
τὸν ἱατρὸν ἴδωσιν ὁ κάρνοντες, στυγνοὶ καὶ κατηφείς
γίνονται· ἂν τὸν δασκῆτην ὁμοίως οἱ στασιάζοντες,
συσταλαμένοι γίνονται, οὐχὶ διαχθόνται, οὐδὲ ἔρ-
χονται, πλὴν ἐταν κἀκείνους εἰς ἐκείνην μεταστῆ τὴν
τάξιν. Ἰδόμεν οὖν τίνες μάλιστα τὰς πόλεις ὠφε-
λοῦσιν, οἱ τὰς ἐορτάς ταύτας ἀγοντες, καὶ τὰς θα-
λάσας, καὶ τὰς τραπέζας τὰς πολυτελεῖς, καὶ τὰς τέρ-
ψεις τὰς ποικιλίας· ἢ οἱ πάντα ἐκείνα συσταλάντες,
καὶ τὸ ἕλῶν ἐπιφρονοῦναι, καὶ μάλιστα, καὶ ἡμι-
μοῦς, καὶ στρατιώτας φοβεροῖς, καὶ φωνῆν προεί-
μενοι πολλοῦ τρόμου γέμουσαν, καὶ ἐπισκῆπτοντες,
καὶ κατὰ τὴν ποῦντες, καὶ ῥάβδῳ ἀποδοῦντες
τοὺς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς. Ἰδόμεν τῶν τοῦ τοῦ κέρους
λήγει. Οὗτοι μὲν γὰρ εἰσιν ἀπείδεις, ἐκείνοι δὲ ποθει-
νοί. Τί οὐκ ἀπ' ἐκείνων γίνεται τῶν τέρπωντων; Ἡ-
δονῆ τις ψυχρᾷ, μέχρι τῆς ἐπιπέρας μέμουσα καὶ τῆ
ἐπισοῦση διαρβήουσα, γέλως ἀτακτος, ῥήματα ἀπρεπῆ
καὶ διακχυμένα. Τί δὲ ἀπὸ τούτων; Ἔθος, σωφρο-
σύνη, λογισμὸς συσταλαμένοις, ψυχῆς ἐπιείκεια,
βῆθυσίαι ἀναίρεσις, χαλινὸς τῶν ἔνδον ἐντων πα-
θῶν, ταίγος, τῶν ἐξωθεν ἐπιτόνων. Διὰ τούτους τὰς
ὁμοίας ἔγομεν ἔκαστος, δι' ἐκείνας δὲ τὰς ἐορτάς καὶ
ἐπιθελάτως κενουμέν αὐτάς, οὐ ληστῶν ἐπισκελθόν-
των, ἀλλὰ τῆς μεθ' ἡδονῆς ληστευοῦσης κενοδοσίας.
Ὅπῃ τὸν ληστὴν ἔκαστος ἐκποροῦντα πάντα, καὶ
ἤδειται. Κανὸς τῆς ληστείας ὁ τρόπος· ἐπισκῆπ τοὺς
ἀποδοῦμένους· εὐφραίνεσθαι.

δ. Ἄλλ' οὐκ εἶπε τοῦτον οὐδὲν· ἀλλὰ πᾶσιν ἀπει-
χεῖται ὁ θεός καθάπερ κοινὸς Πατὴρ, καὶ τοῖς ὁρωμέ-
νοις, καὶ τοῖς μὴ ὁρωμένοις. Βλέπετε γὰρ, φησὶ,
τὴν ἐλεημοσύνην ὁμῶν μὴ κοιεῖν ἐμπροσθεν
τῶν ἀνθρώπων. Μανθάνει ψυχὴ ἐντεῦθεν ἀδικίαν
φεύγειν. Ἀδικία γὰρ, οὐ τὸ χρήματα πλεονεκτεῖν
μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ πλῆρον τῆς ὀριμενῆς τροφῆς δι-
δόναι τῇ γαστρὶ, καὶ τὴν εὐφροσύνην τῶν οικίων
ἐξάγειν μέτρον, καὶ κοιεῖν ἐκακακχεύεσθαι. Ἐκείθεν
σωφροσύνη μανθάνει, ἐντεῦθεν ἀκολασίαν. Οὐ γὰρ
τὸ μὴ γινῆαι γυναικὶ μόνον ἀκολασία, ἀλλὰ καὶ
ἀκολάστος ἰδεῖν ὀφθαλμοῖς. Ἐκείθεν ἐπιείκειαν
μανθάνει, ἐντεῦθεν εὐφρον. Πάντα γὰρ μοι, φησὶν,
ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. [46] Ἐκείθεν
κοσμιότητα, ἐντεῦθεν ἀσχημοσύνην. Τὰ γὰρ ἐν τοῖς
θεάτροις παρήμι. Ὅτι δὲ οὐδὲ ἡδονὴ τίς ἐστίν,
ἀλλὰ λύπη, δεῖξάτε μοι μετὰ μίαν ἡμέραν τῆς ἐορ-
τῆς τοὺς τὸ ἀναλώσαντας, τοὺς τὸ ἐστιαθῆναι τοὺς
θεάμασι, καὶ θῆαι αὐτοῖς μὲν ἐν κατηφείᾳ ἀπαντας,
ἐν μελκῶνι δὲ ἐκείτων τὸν ἀναλώσαντα. Καὶ εἰκότως·
ἐπεφῆ γὰρ τῆ προτεραιᾷ τὸν ἰδιούτη· καὶ ὁ μὲν
ἰδιούτης ἐν εὐθυμίᾳ ἦν καὶ ἡδονῇ πολλῇ· τέως γὰρ τῆ
ἐσθῆτι ἔχαίρει τῆ λαμπρᾷ· τὴν χρῆσιν δὲ αὐτῆς οὐκ
ἔχων, ἀλλ' ὄρων ἑαυτὸν ἀποδοῦμενον, ἦλγει καὶ ἔδα-
κνοτο. Ἐκείνους δὲ ἀναλίσκων, καὶ τὴν οικίαν

ε Morel. male εὐφημίας. δ Morel. χαλινὸς ὄντως τῶν
ἐνδον. Codex unus χαλινὸς ἐστὶ τῶν ἐνδον. Savit. χαλινὸς
ἐστὶ τῶν ἐνδον. Paulo post unus codex δι' ἐκείνας μὴ γὰρ τὰς ἐορ-
τάς ἐπιθελάτως κενουμένων. Præstare videtur editorum lectio

α ἴδιον τῶν σημείων οὐχ ἕττον τὸ τοῦτους. β Unus τὸ
πρόστατον.

resurrectio et signa, quod nempe illos advocat. Nam quod admodum bonum, Deo maxime proprium est. Ideo dicit, *Nemo bonus, nisi unus Deus* (Luc. 18. 19). Sed ne bonitatem in desidia occasione arripiamus: nam punit etiam ut Deus. Hæc ergo fecit is, qui dixit: *Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit*. De rebus Jerosolymæ loquor, de intolerabili illa ratione: de qua vobis nunc pauca loquar utilia, tum contra Marcionistas, tum contra alios multos hæreticos. Quia enim dicunt bonum Deum Christum, illum vero malum; videamus, quis hæc fecerit. Quis hæc ergo fecit, malusne illum ulescens? Minime. Quomodo igitur ab illo alienus? An bonus hoc fecit? Sed demonstratur et Patrem et Filium hoc fecisse: Patrem multis in locis, ut cum dicitur, missurum eum esse exercitus suos in vineam (Matth. 20. 2); Filium, ut quando dicit: *Inimicos autem meos adducite et occidite coram me, eos qui noluerunt me regnare super eos* (Luc. 19. 27). Alioquin vero et ipse narrat futuras tribulationes, quibus nulla unquam crudelior fuit, et ipse illas annuntiavit. Vis audire, quæ facta fuerint? Verbas illos transixerunt. Quid hoc spectaculo gravis? Sed vis narrem illam multi-vris tragediam, quæ omnem superat calamitatem? vis famem et pestem? His graviora prætereo. Ignorabant illi naturam, ignorabant legem, bellus feritate superabant. Hæc porro omnia ex belli violentia contingere, et Deo et Christo volente. Hæc et contra Marcionistas (a), et contra eos, qui non credunt esse gehennam, apta erunt; illorum enim impudentiam comprimere valent. Annon hæc Babylonicis malis graviora sunt? annon hæc fames illa crudelior? De his ipse quoque Christus pronuntiavit: *Erit tribulatio, qualis nunquam fuit, neque erit* (Matth. 24. 21). Quomodo ergo dicunt quidam Christum remisisse illis peccatum? Forte vulgaris videtur esse questio; sed vos potestis illam solvere. Nemo unquam poterit tale figmentum ostendere, quale est id quod revera accidit. Et si quidem Christianus esset, qui hæc scripsit, res esset forte suspecta: cum vero Judæus fuerit et Judaicorum studiosus, qui post evangelium venit, quomodo non omnibus manifesta sint ea, quæ grata sunt? Videbis namque illum ubique res Judaicas extollientem. Est itaque gehenna, et bonus est Deus. Annon exhorruitis hæc audientes? Verum quæ hic sunt, nihil sunt in comparatione illorum. Rursus cogor ingratus videri et molestus; sed quid faciam? In hoc positus sum. Sicut pædagogus aspectu discipulorum odio expositus est, sic et nos. Quomodo eam absurdum non fuerit, si dum il, qui a regibus sunt constituti, res quantumvis injucundas perficiunt, nos, ne a vobis reprehendamus, officium implere de-

Episcopus saepe non prodest per ea quæ placent, sed per ea quæ pungunt. — Alius aliud habet opus: meliorem autem ex vobis hoc officium est, ut

(a) Marcion dicebat Christum non fore judicem mortuorum, inquit Philastrius in Hæresi Marcionistarum: hinc gehennam excludebat. Ceterum Marcionistas non omnes licet se consentiebant: sed inter illos erant opinionum diversitas.

miserentur, humani, suaves, mitesque sint illi, quibus beneficia præstant. Nos vero ut subditi prosumus, graves videmur, duri, onerosi, injucundi; neque enim prosumus per ea quæ placent, sed per ea quæ pungunt. Talis quoque est medicus: verum ille non tam injucundus; statim quippe arte sua utilitatem præbet: nos autem in futuro. Talis est et iudex, invisus morbidis ac seditiosis: talis legislator, molestus sub lege positus. At non is qui vocat ad delicias, nec qui festa celebritatesque parat, nec qui populum coronat: hi certe grati habentur, qui civitates sumptuosas spectacula excipiunt, pecuniæ non parcentes. Ideoque celebrantur a populo bene excepto, cum tapetibus, lucernis, coronis, ramis et splendida veste. Infirmi vero si medicum viderint, mœsti sunt; et si iudicem seditiosum, dejecti fiunt, non effusi, nec exultantes, quod ille ad hoc officium sit constitutus. Videamus ergo quonam maxime civitatibus prosint; an ii, qui tales celebritates parant, thalias, lautas mensas et delicias; an ii, qui, his sublati omnibus, lignum inferunt, flagella, carniifices, milites terribiles, tremenda voces, mandata, mœstitiam, qui virga eos, qui in foro sunt, semoveant. Videamus, inquam, utra res iu Inerum desinat. Illi namque molesti sunt, illi amabiles. Quid igitur evenit ex illis qui oblectant? Voluptas frigida, quæ usque ad vespem manet, et insequentem die effluit, risus incompositus, verba indecora et dissoluta. Quid ex aliis? Timor, temperantia, cogitatio demissior, animi modestia, desidia fuga, frenum interiorum affectuum, murus adversus ea quæ foris ingruunt. Per hos quique facultates suas possidet, per illa autem festa eas ipsas dilapidamus, non invadentibus latronibus, sed vana gloria et voluptate prædante. Quisque videt latronem auferentem omnia, et lartator. Novus latrocinii modus: qui exultis, ut gaudeant, suadet.

4. Verum illic nihil tale; sed ab omnibus removet Deus, ut communis Pater, tum quæ videtur, tum quæ non videtur. Nam ait: *Videte ne eleemosynam vestram faciatis coram hominibus* (Matth. 6. 4). Illic discit anima injustitiam fugere. Injustitia enim est, non modo pecunias per rapinam parare, sed etiam plus cibi dare ventri, quam satis sit, et lætitiæ extra terminos efferre, atque delibacchari. Illic castitatem discit, hinc libidinem. Non solum enim mulieri misceri libido est, sed etiam lascivis oculis respiceri. Illic modestiam discit, hinc fastum. *Omnia enim, inquit, mihi licent, sed non omnia expediunt* (1. Cor. 6. 12). Illic bonestatem, hinc turpitudinem. Mitto ea quæ in theatris. Quod autem ulla ibi voluptas sit, sed potius mœstitia: ostendite mihi die festum insequente eos qui sumptus effuderunt, eosque qui ad spectacula invitati fuerunt: videbimusque omnes mœstitia correptos, maxime vero illum, qui sumptum suppedavit. Et jure quidem: oblectavit enim die præcedenti popularem hominem, qui lætus admodum erat; splendida namque veste fruebatur; sed cum nota ad usum suum esset, se illa exutum videns, dolerebat

et cruciabat: qui vero sumptum fecit, suam præ illius felicitate porvam putabat. Idecirco sequenti die reddunt vestes, majoremque mercedem: qui comuodaverat concepit. Quod si in exterioribus leta tantam inferunt molestiam, et molestia utilitatem, multo magis in spiritualibus. Ideo nemo succenset legibus, sed eas communis esse utilitatis censent omnes. Neque enim peregrini vel inimici has leges statuerent, sed ipsi cives, patroni, curatores: hocque salutis ac benevolentie indicium putant, quod leges ponuntur. At qui leges pœnis et ultione plenæ sunt; nec ulla lex invenitur sine pœna. Quomodo ergo non absurdum fuerit, eos quidem, qui leges illas exponunt, servatores, beneficos, patronos vocare; nos vero duros et morosos putare, quod leges Dei enarramus? Cum enim de gehenna agimus, leges illas afferimus. Ac quemadmodum illi exteriori leges de homicidis, de furibus, de nuptiis et similibus: sic et nos leges de supplicis afferimus, quas non homo posuit, sed ipse unigenitus Filius Dei. Qui immisericors est, puniatur, inquit; hoc enim sibi vult parabola. Qui memor injuriarum est, extremum luat supplicium: qui irascitur temere, in ignem injiciatur: qui conviciatur, pœnas det in gehenna.

Christus novas posuit leges. — Si putatis vero, vos novas audire leges, ne turbemini. Nisi enim novas positurus Christus fuisset, cur advenisset? Illa quippe manifesta nobis sunt, quod homicidam et adulterum punire oporteat. Si ergo eadem audituri eramus, cur ex-lesti doctore ¹ opus erat? Ideo non dicit, Adulter puniatur; sed, Qui lascivis oculis respicit: et ubi,

¹ Unus legit, alio doctore.

et quando pœnam daturus sit, addit. Non in tabulis leges descripsit, neque cippos æreos erexit, ut ibi litteras sculpteret; sed erectis duodecim apertorum animabus, ibi per Spiritum sanctum has scriptas litteras, quas vobis nos merito prælegimus. Nam si Judæis hoc licebat, ne quis ad ignorantiam confugeret; multo magis nobis fas est. Si quis vero dicit, Non audiam, nec iudicium subilo, ideo maxime punitur. Nam si nemo doceret, posset ad talia confugi; sed cum adit Doctior, non licet. Vide ergo quomodo Judæos a venia excludat, dicens: *Si non renissem et loquutus fuisssem eis, peccatum non haberent* (Joan. 15. 22); iterumque Paulus, *Sed dico, Numquid non ceciderunt? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum* (Rom. 10. 18. Psal. 18. 5). Tunc enim venia est, quando nullus est qui prædicet; quando autem speculator sedet, et hoc habet officium, non ultra est venia. Imo vero non tantum voluit Christus nos in columnas illas respicere, sed nos quoque vult esse columnas. Quia vero nos talibus scriptis indignos reddidimus, illas saltem columnas respiciamus. Sicut enim columnæ aliis miantur, illæ vero non sunt in culpa, ut neque leges: sic et beati apostoli. Et vide: non uno in loco stat hæc columna, sed ubique litteræ scriptæ circumferuntur. Nam si ad ludos litteras, illas audies; si in Hispaniam, et in omnes fincs terræ, nemo est quin audiat, nisi ob desidiam. Ne ergo ægre feratis, sed dictis attendite, ut possitis virtutis opera suscipere, et æterna consequi bona, in Christo Jesu Domino nostro, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VI.

Cap. 2. v. 22. *Viri Israëlites, audite verba mea hæc.*

1. Non est hoc per adulationem dictum; sed quia illos acriter perstrinxerat, jam remissior est, et oportune Davidem memorat. Et rursus a præmio incipit, ne turbentur, quia de Jesu mentionem facturum est. Nam superius turbati non sunt Prophetam audientes; nomen vero Jesu statim illos offendisset. Nec dixit, Obtemperate, sed, Audite, quod sane molestum non erat. Et animadvertit quomodo nihil sublimè dicat, sed ab humilioribus incipiat. *Jesum*, inquit, *Nazarenum*. Patriam statim dicit, quæ vilis esse videbatur. Nec quidpiam interim magnum de illo dicit, ne quidem quod de propheta alius diceret. *Jesum*, inquit, *Nazarenum, virum approbatum a Deo in vobis*. Vide quam magnum illud erat, quod dicit illum a Deo missum fuisse. Hoc enim semper et ubique Joannes et apostoli ostendere curabant. Audi namque Joannem dicentem: *Ille mihi dixit, Super quem videtis Spiritum descendentem et manentem super eum, hic est* (Joan. 1. 35). Hoc præcipue facit ipse Christus, dicens, *A menestipso non veni, ipse me misit* (Id. 7. 28). Et ubique in Scripturis hoc potissimum agitur.

Petri dignitas. — Ideo hic sanctus beati chori prim-

ceps, amator Christi, ardens discipulus, cui commissæ sunt cælorum claves, qui revelationem spirituum accepit, postquam illos timore compressit, ostenditque magnis illos donis esse dignatos, atque fide dignos reddidit, tunc de illo disserit. Papæ, quomodo ausus est inter homicidas dicere ipsam resurrexisse! Nec dicit statim, quod resurrexerit; sed quod a Deo ad ipsos venerit. Hoc autem manifestum est ex illis, quæ fecit. Non jam dicit, quod ipse, sed quod Deus per ipsam, ut modestius loquendo ipsos pertraheret, ad quam rem ipsos testes vocat, dicitque: *Virum a Deo demonstratum in vobis virtutibus, prodigiis et signis, quæ fecit per ipsam Deus in medio vestri, sicut et ipsi scitis*. Deinde in illorum scitis et scelus incidens, vide quomodo conetur illos a crimine liberare: (a) (etsi enim definitum esset, illi tamen homicidæ erant). 23. *Hunc, inquit, definitio consilio et præscientia Dei traditum accipientes, per manus iniquorum*

(a) Quæ unctis clauduntur doerant in Editis. At vero, his etiam restituit, sensus adhuc imperfectus esse videtur. Nam, ut in præfatione diximus, sæpe Chrysostomus in hisce Commentariis sententiam relinquat imperfectam. Sic ergo totum intelligas oportet: *vide quomodo conetur illos a crimine liberare, quantum scilicet fieri poterat: etsi enim id definitum a Deo esset, nihil tamen minus illi homicidæ erant*. Hunc, inquit, definitio consilio, etc.

ὑπεράγειν μικρὰν ὄρθη πρὸς τὴν ἐκείνου ἑδῶκεν. Διὰ τοῦτο τῇ ὑπερβαίᾳ ἀντιθέσθαι ἀλλήλους, καὶ τὸ κλίον τῆς ἀθυρίας ἐκείνους δέχεσθαι. Εἰ δὲ ἐν τοῖς ἔμβωθι τοιαύτην ἔχει ἄρθηλάν τὰ τέρατα, τὰ δὲ ἐπιστῦφοντα ὠφέλιαν, πολλὰ μᾶλλον ἐν τοῖς πνευματικοῖς. Διὰ τοῦτο μηδεὶς ἀνακατέῃ τοῖς νόμοις, ἀλλὰ καὶ κοινὴν ὠφέλιαν ἀπαντας τίθενται τὸ πρᾶγμα. Οὐ γὰρ ἕλλοθεν ποθεν ἔθου καὶ πόλεμιον τῶν νομοθετουμένων ἐλθόντας ταῦτα διατάξαντο, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ποιῆται, οἱ προτάται, οἱ κηρμένους· καὶ τοῦτο σωτηρίας καὶ εὐνοίας τεκμηρίον τυγχάνειν ἔχουσι, τὸ νόμους θέσθαι. Καίτοι γε κολλῶσας οἱ νόμοι γέμουσι, καὶ οὐκ ἔστιν εὐρεῖν μόνον κολλῶσας χωρὶς. Πῶς οὖν οὐκ ἀποτον, τοῖς μὲν ἐκείνους ἐγγουμένους τοῖς νόμοις, καὶ σωτήρας καὶ εὐεργέτας καὶ προτάτας ἀποκαίειν, ἡμᾶς δὲ βαρεῖς τινὰς καὶ χαλεποὺς ἡγίεσθαι, ἀνὰ τοῦ τοῦ Θεοῦ νόμους λέγωμεν; Ὅταν γὰρ περὶ γενένης διαλεγόμεθα, ἐκείνους τοῖς νόμοις κινουμέν· καὶ καθὼς περὶ οἱ ἔμβωθι τοῖς φρονικοῖς, τοῖς περὶ λαοπλοτῶν, τοῖς γαμικοῖς, καὶ πάντας τοῖς τοιαύτους, οὕτως καὶ ἡμεῖς τοῖς κολλατικοῖς, οὗς οὐκ ἀνδρωςος ἔθικεν, ἀλλ' αὐτοῖς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Παῖς. Ὁ ἀνελετήμων κολλῶσθω, φησὶ· τοῦτο γὰρ ἡ παραβολὴ βούλεται. Ὁ μνησικακῶν τιμωρεῖσθω τιμωρίαν δοχάτην, ὁ ὀργιζόμενος εἰκὴ, εἰς τὸ πῦρ ἐμβαλλέσθω· ὁ λαοδῶρων, τινύτω δίκην, ἐν τῇ γενένη.

Εἰ δὲ νομίετε ἔξουσιον ἀκούειν νόμους, μὴ θορυβηθῆτε. Εἰ γὰρ μὴ ἔξουσιον ἔμελλε θῆσθαι, τί καὶ παρεγγίντο ὁ Χριστός; Ἐκεῖνα γὰρ ὅπλα ἡμῶν ἔστιν, ὅτι τὸν φωνά καὶ τὸν μοχλὸν δει κολάζεσθαι. Εἰ τοίνυν τὰ αὐτὰ ἐμελλομεν ἀκούεσθαι, τίς χρεια ἦν οὐρανόθεν διδασκαλίω; Διὰ τοῦτο οὐ λέγει, Ὁ μοιχοὶς κολάζεσθω, ἀλλ' Ὁ βλάπτων ἀκόλαστος ὀρθαλομοῖς. Καὶ ποῦ, καὶ ποῦ δώσει δίκην, προστήθησι. Καὶ οὐκ εἰς ἀγῶνας, οὐδὲ εἰς κύρσεις τοῖς νόμοις κατέθετο, οὐδὲ

• Unus ἑτέρου διδασκαλίω.

στίλας ἀνέστησεν χαλκᾶς, καὶ γράμματα ἐνεχρόρην· ἀλλὰ ψυχᾶς; ἡμῶν ἀναστήσας διώδεκα τὰς τῶν ἀποστόλων, ἐν ταῖς ἐκείνων δικαιοσύνας διὰ τοῦ Πνεύματος ταῦτα τὰ γράμματα γέγραφε. Ταῦτα ἄνιν παραγινώσκοντες εἰκότας ἡμᾶς. Εἰ γὰρ Ἰουδαίως τοῦτο θεμιτόν ἦν, ἵνα μηδεὶς εἰς ἀγῶνας ἔχη κατατρέψαι, πολλὰ μᾶλλον ἦμῶν. Εἰ δὲ λέγοι τις. [47] Οὐδὲ ἀκούω, οὐδὲ κρίμα ἔχω, ταῦτη μάλιστα κολάζεσθαι b. Εἰ γὰρ μηδεὶς ἦν, ὁ διδάσκων, ἐν ἡμῶν εἰ; ταῦτα κατατρέψαι· εἰ δὲ ἔστιν, οὐκ ἔστι. Ὅρα γοῦν Ἰουδαίως; πῶς ἀποστρεφί στυγνότης, λέγων· Εἰ μὴ ἦ ἴδιον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτιῶν οὐκ εἶχον. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος· Ἄλλῃ λέγω, μὴ οὐκ ἤκουσαν; Μεροῖν γε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φλόγιος αὐτῶν. Τότε γὰρ συγγνώμη ἔστιν, ὅταν μηδεὶς ἡ ὁ λέγων· ἔταν δὲ ὁ σκοπὸς καθῆται καὶ τοῦτο ἔχη ἔργον, οὐκ ἔστι· συγγνώμη. Μᾶλλον δὲ οὐκ ἠβούλετο ὁ Χριστός εἰς ἐκείνας τὰς στίλας ἐνορῶν ἡμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς εἶναι στίλας. Ἐπειδὴ δὲ ἀνάγιον ἔαυτοῦς τῶν γραμμικῶν τοῦτων κατεστήσαμεν, κἄν εἰς ἐκείνας ἴδωμεν. Καθὼς περὶ γὰρ αἱ στίλας ἐτέροις ἀπειλοῦσιν, αὐτὰ δὲ οὐκ εἰσιν ὑπεύθινον, ὡς περὶ οὐδὲ οἱ νόμοι· οὕτως καὶ οἱ μακρῶς ἀποστόλοι. Καὶ ὅρα· οὐκ ἐν ἐνὶ τόπῳ ἡ στίλη ἔστισαν αὐτῆ, ἀλλὰ πανταχοῦ περιφέρεται τὰ γράμματα. Κἄν εἰς Ἰουδαίους ἀπέλθῃ, ἀκούσῃ τοῦτων· κἄν εἰς Ἰσπανίαν, κἄν πρὸς αὐτὰ τῆς γῆς τὰ τέρατα, οὐδέεις ἀνῆκω; τυγχάνει, πλὴν εἰ μὴ παρὰ τὴν οὐκείαν ῥηθιμίαν. Μὴ δὴ δυσχεραίνετε, ἀλλὰ προσέχετε τοῖς λεγομένοις· ἵνα δυνήθητε τῶν τῆς ἀρετῆς ἔργων ἐπιλοβεῖσθαι, καὶ τυχεῖν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

• Sic unus. Editi vero sententiam habent imperfectam, et palam erit lectum: hæc quippe, τούτῳ πᾶσιτα κολάζεσθαι, in serie necessario adduntur. • Unus codex τούτων ἐχῶν, οὐκ εἶπαι.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

Ἄνδρες Ἰσραηλιταί, ἀκούσατέ μου τοῖς λόγους τούτους.

a. Οὐκ ἔστι κολακεία τὸ ῥῆμα· ἀλλ' ἐπειδὴ καθήκον αὐτῶν σφοδρῶς, ἀνίησιν αὐτοῖς λοιπῶν, καὶ ἀναμνηστικῶν τοῦ αὐτοῦ εὐκαίρω. Καὶ πάλιν ἀπὸ προνομίου ἀρχεται· ἵνα μὴ θορυβηθῶσιν, ἐπειδὴ ἔμελλεν αὐτοῖς, τοῦ Ἰησοῦ ἀναμνηστικῶν. Ἀνωτέρω μὲν γὰρ οὐκ ἂν ἐθορυβηθῶσιν τοῦ προφήτου ἀκούοντες, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ εὐθέως ἀν' αὐτοῖς προσέστη. Καὶ οὐκ εἶπεν, Πισθώθητε, ἀλλὰ, Ἀκούσατε, ὅπερ ἦν ἀνεπιχθῆς. Καὶ ὅρα, πῶς; οὐδὲν λέγει τῶν ὠφελῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν σφοδρῶν ταπεινῶν ἀρχεται. Ἰησοῦν, φησὶ, τὸν Ναζωραῖον. Εὐθέως τὴν πατριδὰ λέγει, ἥπερ ἑδοκεῖ εὐταλῆς εἶναι. Καὶ οὐδὲν μέγα τέως· λέγει παρὶ αὐτοῦ, οὐδὲ οἷον ἀν' τις εἶπε παρὶ προφήτου. Ἰησοῦν, φησὶ, τὸν Ναζωραῖον, ἀνεῖμα ἀποδοδεγγόμενον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς. Ὅρα, ποῖον ἦν τοῦτο μέγα, τὸ εἶπαι, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀποδοδεγγόμενον. Τοῦτο γὰρ ἄνω καὶ κάτω καὶ αὐτὸς ἐσπούδαζε καὶ Ἰωάννης; καὶ οἱ ἀπόστολοι δεῖξαι. Ἀκουε γὰρ Ἰωάννου λέγοντος· Ἐκεῖνος μοι εἶπεν, ἐπ' ὅν ἀν' Ἰσραὴλ τὸ Πνεῦμα καταβαίνειν καὶ μένον ἐπ' αὐ-

• In hac præsertim homilia et in sequentibus strictius hæcimus ætliquisimè horum commentariorum ἐξέσσει, in ceteris optime bene servate, ab Erasmo Latine expressæ. a. Nonnisi perierique repellit; de quo lecturum semel monuit volumus. Edit. • Unus ἀναμνηστικῶν τοῦ προφήτου, καὶ πάλιν ἀπὸ προνομίου. b. Τίως deest in duobus mss., sed bene habere putat.

τόν, οὕτως ἔστιν. Αὐτὸς δὲ ὁ Χριστός καὶ μεθ' ὑπερβολῆς τοῦτο ποιεῖ, λέγων [48] Ἄρα ἔμαυτοῦ οὐκ ἦλθον, ἐκεῖνός με ἐπεμψε. Καὶ πανταχοῦ τῶν Γραβῶν τοῦτο μάλιστα ἔστι τὸ σπουδαζόμενον. Διὰ τοῦτο καὶ ἀγῶς ὄντος; ὁ κορυβαίως τοῦ μακαρίου χοροῦ, ὁ ἐραστή; τοῦ Χριστοῦ, ὁ σφοδρῶς μαθητῆς, ὁ τὰς κλειῖς πιστευθεὶς τῶν οὐρανῶν, ὁ τὴν ἀποκαλύψαι δεξάμενος· ὁ πνευματικῶν, καταπέτλια αὐτοῖς τῶ φῶβῳ, καὶ δεῖξαι μεγάλων ἡσιμῶν, καὶ ποιήσας ἀξιοπιστοῦς, τότε καὶ περὶ ἐκείνων διαλέγεται. Βαβαί, οἷον ἐτόλμησε μεταφῶ τῶν φωνηθέντων εἶπειν, ὅτι ἀνέστη. Καὶ οὐ λέγει, ὅτι ἀνέστη εὐθέως, ἀλλ' ὅτι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς ἦκει. Τοῦτο δὲ δήλωσις ἐπίσημος. Οὐκ εἶπαι, ὅτι αὐτός, ἀλλ' ὅτι δι' αὐτοῦ ὁ Θεός, ἵνα μᾶλλον τῶ μεταρῶν ἐκταλῶσται, ἐπ' ὧ αὐτοῖς, καὶ καλεῖ μάρτυρας, καὶ φησιν· Ἄνδρα ἀποδοδεγγόμενον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς δυναμίσει καὶ τέρασι καὶ σημείοις οἷς ἐποίησας δι' αὐτοῦ ὁ Θεός ἐν μέσῳ ἡμῶν, καθὼς καὶ αἰτεῖ οἰδατε. Εἶτα ἐμπέσειν εἰς τὸ τόλμημα αὐτῶν τὸ ἐνασχεῖ ἐκείνο, ὅρα πῶς περὶ αὐτοῦ ἀπαλλάξαι τοῦ ἐγκλήματος· εἰ γὰρ καὶ ὀρισμένον ἦν, ὁμοῦ ἀνδροφῶνι ἦσαν. Τοῦτον, φησὶ a, τῷ ἀρσμένῳ Βουλή

• Unus ὁ τὴν σφρίαν δεῖ, que lectio sane non spernenda videtur. • Idem codex ἐγκλήματος· εἰ γὰρ καὶ ὀρισμένον ἦν, ὁμοῦ ἀνδροφῶνι ἦσαν. Τοῦτον, φησὶ, τῷ ἀρσμένῳ. Editi vero, ἐγκλήματος. Τοῦτον φησὶ, onissis Interpositis. — Vide quæ ad interpretationem Latinam notatis sunt. Edit.

καὶ προηΰνεσε τοῦ Θεοῦ ἔκδοτον λαβόντες, διὰ χειρῶν ἀνθρώπων προσήχησαντες ἀνέβητε. Μονουχοῦ τὰ αὐτὰ τῷ Ἰωσήφ λέγων ῥήματα, ἄπερ θεὸς κίνησεν· ἔλεγε πρὸς τοὺς ἀδελφούς· Μὴ φοβέσθε, διὰ ἀπεδοσθῆ με οὐχ ὄψεσθε, ἀλλ' ὁ Θεὸς με ὡς ἀπέστειλεν. Ἔτα εἶπεν, οὐ βούλη Θεοῦ, ἵνα μὴ εἴπωσιν, ὅσα καλῶς τοῦτο ἐποίησαν, συλλογίζεσθαι αὐτοῖς ἐπὶ οὐ προσέθηκε. Διὰ χειρῶν ἀνθρώπων προσήχησαντες ἀνέβητε. Ἐνταῦθα τὸν Ἰουδαίνον αἰνέσεται· ἅμα δὲ αὐτοῖς δεικνύσκει, ὅτι οὐ τῆς αὐτῶν λογίως ἦν, εἰ μὴ καὶ αὐτὸς συνεχώρησεν καὶ ἐξέβηκεν ὁ Θεὸς αὐτῶν. Τοῦτο γάρ ἐστι· τὸ ἔκδοτον. Οὕτως ὄλον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἰουδα περιέτερος τοῦ ἔγκλημα τοῦ παραδεδωκότος· αὐτὸς γὰρ αὐτὸν παρέδωκε τῷ φιλήματι. Ἡ τοῖνον περὶ τοῦτου τὸ, διὰ χειρῶν ἀνθρώπων, ἡ τῶν σερατικῶν λέγει, ὁρῶν, ὅτι Ἰσὼθ ἀπάως ἀνέβητε, ἀλλὰ, διὰ τῶν ἀνθρώπων ἀνδρῶν. Καὶ οὕτως, πῶς πανταχοῦ ποσειδάξουσιν τὸ πάθος ὁμοιοσηθῆναι πρότερον. Τὰ δὲ τῆς ἀναστάσεως ἐπέμεινα ἦν, τῶς συσκήσει, καὶ οὕτως πῶς μέσον αὐτῶ τῆσιν. Ἐκείνα μὲν γὰρ ὠμολόγητο, εἶον ὁ σταυρὸς καὶ ὁ θάνατος, ἡ δὲ ἀνάστασις οὕτω· ὅτι καὶ ἔστρεψεν περὶ ταύτης φησὶν ἐπάγων· Ὅρ ὁ Θεὸς ἀνέστησεν λίσας τὰς ὡδίνας τοῦ θανάτου, καθ' ἵτι οὐκ ἦν θανάτου κρείτερος ἀπὸν ἕα' αὐτοῦ. Ἐνταῦθα τὸ μέγα καὶ ὑψηλὸν ἠνέξωτο. Τὸ γὰρ, οὐκ ἦν θανάτου, καὶ αὐτὸν δίδόντα ἐμφαίνει κατασχῆν καὶ εἶ καὶ αὐτὸς ὄθινε ἂ κῆνον αὐτὸν ὁ θάνατος, καὶ τὰ ἐπειθ' ἐπασχεν. Ἄλλω γὰρ θανάτου ἡ ἰραχὴ τὸν κίνδυνον πανταχοῦ οἶδε καλεῖν· καὶ εἰ οὕτως ἀνίστη, ὡς μάλιστα πάλιν ἀποθανεῖν. Ἡ τῷ εἰπειν, [49] καθότι οὐκ ἦν θανάτου κρείτερος ἀπὸν ἕα' αὐτοῦ, τοῦτο ὁρῶντος ἐστίν, ὅτι· οὐ κοινῇ τοῖς ἄλλοις· γέγονεν ἡ ἀνάστασις. Ἔτα πρὸς ἡ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ἐνοήσασθαι, ἐπίστησεν αὐτοῖς τὸν Δαυὶδ πάντα λογισμῶν ἀνθρώπων ἀναποῖντα. Δαυὶδ γὰρ, φησὶ, λέγει εἰς αὐτὸν. Καὶ ὅρα, πῶς πάλιν ἡ μαρτυρία ταπεινῆ· διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἀνοῦεν αὐτὴν ἀνέλασθιν ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων, ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐ τῶν λυποῦντων ἢ ὁ θάνατος. Προκρίμων, φησὶ, τὸν Κύριον ἐνώπιον μου διὰ αὐτῶς, εἶτε ἐκ δεξιῶν μου ἔστη, ἵνα μὴ σαλευθῶ· εἶτε οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἔθου. Ἔτα πληρώσας τὴν μαρτυρίαν τῆν προφητικὴν, ἐπάγει· Ἄνδρες ἀδελφοί. Ὅταν μέλλει τὸ λέγειν μέγα, τοῦτο κέρχεται τῷ προσημῶ, διεγέρων αὐτοῖς καὶ οἰκουμένο· ἐνεσθῆεν. Ἐξέον εἰσέπειν, φησὶ, μετὰ παθήσας πρὸς ἡμῶς περὶ τοῦ πατριάρχου Δαυὶδ. Πολλῇ ἡ ταπεινοσύνη· ἔνθα οὐδὲν ἔβλαπται, συγκαταθείσιν. Διὰ τοῦτο καὶ οὐκ εἶπεν, εἶ ταῦτα περὶ τοῦ Χριστοῦ εἴρηται, οὐ περὶ τοῦ Δαυὶδ· σφόδρην συστάς, τῆ πολλῇ περὶ τὸν μακρίων Δαυὶδ τιμῇ ἐντρέψων αὐτοῖς, καὶ περὶ τοῦ ὠμολογημένου καὶ ὡς· τολμηροῦ δοκούοντος εἰρῆσθαι, παριστούμενος αὐτοῖς οἷς ἐγκωμιάζει τρέμα. Διὰ καὶ οὐ, περὶ τοῦ Δαυὶδ, φησὶν ἀπῶς, ἀλλὰ, περὶ τοῦ πατριάρχου Δαυὶδ, εἶτε καὶ ἐτελεύτησε καὶ ἐπέφθ. Οὐκίτι λέγει, Καὶ οὐκ ἀνίστη, ἀλλ' ἔτερος· εἰ εὐθείας τὸ αὐτὸ παρῆτον καὶ λέγων· Καὶ τὸ μνημεῖον αὐτοῦ ἔσται ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης. Ἔτα δ' ἐβόησεν κατασκευάσας, οὐδὲ οὕτως ἦλθεν ἐπὶ τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ πάλιν μετ' ἐγκωμίων τῶν τοῦ Δαυὶδ· Προφήτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἰδῶς, εἶτε ὅρα ὁμοῦσεν αὐτῷ ὁ Θεός.

β'. Ταῦτα δὲ λέγει, ἵνα κῆν διὰ τῆς ἐκείων τιμῆν καὶ τὸ γένος δέξονται ἐν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγων· ὡς καὶ τῆ· προφητικῆς βλαπτομένης εἰ μὴ τοῦτο εἴη, καὶ τῆς εἰς αὐτοῖς τιμῆς. Καὶ εἰδῶς, φησὶν, εἶτε ὅρα ὁμοῦσεν αὐτῷ ὁ Θεός. Οὐκ εἶπεν, Ἐπιγγελλῶ ἀπῶς, ἀλλ' ὁ πόλιον ἦν, ὅρα ὁμοῦσεν, Ἐκ καρποῦ τῆς ὁσφύς αὐτοῦ τὸ κατὰ οὐρανὸν ἀναστήσων τὸν Χριστὸν, καθίσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Ὅρα τὸ ὑψηλὸν πῶς πάλιν ἠνέξωτο. Ἐπειθὲ γὰρ αὐτοῖς καταπράννε τοῖς λόγοις, θαρρῶν τοῦτο παρῆσθῆναι τὸν προφήτην, καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως διαλέγεται· Ὅτι οὐτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐγκατελείθη εἰς ἔθου, οὐτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθορῆν. Τοῦτο πάλιν θαυμαστὸν· δεικνύσκει γὰρ, εἶτε οὐχ ὁμοῖοι τῶ· ἄλλοις ἡ ἀνάστασις. Κατέγει μὲν γὰρ αὐτῶν, οὐκ εἰργάσασθαι τὸ αὐτοῦ τότε ὁ θάνατος. Καὶ τὸ μὲν ἀμάρτημα εἶπε συσκήσει, τῆν δὲ τιμωρίαν οὐκ ἐπέγγαγεν· ἀλλ' εἶτε μὲν ἀνεθον, ἐτέλεσσαν λοιπὸν εἰ ἐπὶ τὸ σημεῖον ἐρχεται τὸ τοῦ Θεοῦ. Ὅταν δὲ ἀποδείχθῃ, εἶτε εἰκασι· ὁ ἀναστρεθεί, καὶ εἶτε ἑσθ' ἑλθῶς, πῶς σωτήρης τὴν κώσασιν, μᾶλλον σου καταγνώσασθαι ἑαυτοῦ ὁ ἡμαρτηκῶς. Πάντα τοῖνον ἀνατίθει τὸν Πατρί, ἵνα δέξονται τὰ λεγόμενα. Ἔτα τὸ, οὐ θῆσασθαι, ἀπὸ τῆς προφητείας· [50] ἐπάγει· Ἔθωμεν τοῖνον ἀνεσθῆν πάλιν τὰ εἰρημῶνα. Ἰησοῦν, φησὶ, τὸν Ναλωμαῖον, ἀνδρᾶ ἀποδειχθέντων ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμῶς· τούτῃσιν, οὐκ ἀμφοισθητούμενον, ἀλλ' ἀποδειχθέντων διὰ τῶν ἐργων. Ὅτω καὶ ὁ Νικόδημος· ἔλεγε· Τὰ σημεῖα ταῦτα οὐδέεις δύναται ποιεῖν, εἰ σὺ ποιεῖς. Δυνάμει, φησὶ, καὶ τέρεσι καὶ σημεῖοις, οὐκ ἐπίοισθαι, εἰ ἀπὸ ὁ Θεός ἐν μέσῳ ἡμῶν. Ὅστε οὐ λάθρα, εἶτε ἐν μέσῳ δ'. Πρώτων ἀπὸ τῶν ἐκείνων γνωρίμων ἀρχεται, καὶ τότε ἐπὶ τὰ ἄδρα ἐρχεται. Ἐπειθ' ἀλέων, τῆ τοῦ Θεοῦ βουλή, δεικνύσκειν, εἶτε οὐκ αὐτὸ ἴσχυον, καὶ εἶτε οὐδὲν τὸ γινόμενον ἦν καὶ οἰκονομία, εἶτε γὰρ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦν. Καὶ τὸ φορτικὸν ταχῶς παρήλας. Ἐπειθὲ γὰρ αὐτοῖς πανταχοῦ, δείξει, εἶτε πόνους. Κῆν ὡμῆ· ἀρήσθησθε, φησὶν, ἐκείνοι μαρτυρήσουσιν. Ὅ εἶτε τῷ θανάτῳ πράγματα παρέχων, πολλῷ μᾶλλον τότε σταυρωσῶσιν· ἀλλ' οὕτως τοῦτουσιν λέγει, εἶτε Ἰδόντος ἡμῶς ἀνέειν, ἀλλ' ἀπῶς μόνον ἐπέφθην. Ἔτσι δὲ μανθάνουσιν καὶ ἡμῆς· διὰ τῶν εἰρημῶν τῶ ἐστὶ τὸ κατέγειν. Ἡ γὰρ ὡδίνων οὐ κατέγει τὸ κατεγόμενον, οὐδὲ ὄρξ, ἀλλὰ πᾶσχει καὶ βίβαι σπασθεῖ. Καὶ καλῶς εἶπε· Δαυὶδ γὰρ λέγει εἰς αὐτὸν, ἵνα μὴ εἶτε τὸν προφήτην ἐκίσθησθαι τὸ εἰρημῶνα. Ὅρξ, πῶς ἐρημῶν· λοιπὸν τῆν προφητείαν καὶ γυμνῆν· εἴθωσι, ὁρῶν πῶς ἐκἀθῶσιν ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ· ἡ γὰρ κατὰ Πνεῦμα βασιλεία ἐν οὐρανοῖς. Ὅρα, πῶς μετὰ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆν βασιλείαν ἀνέφθην ἐν τῷ ἀναστῆναι. Δεικνύσκει, εἶτε ἀνάγκην εἶχεν ὁ προφήτης· περὶ γὰρ αὐτοῦ ἦν ἡ προφητεία. Διὰ τὸ μὴ εἶπε, περὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ· ἀλλὰ, περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ· Μέγα τοῦτο ἦν. Πῶς δὲ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκάθισ· βασιλείων Ἰουδαίων. Εἰ δὲ Ἰουδαίων, πολλῷ μᾶλλον τῶν σταυρωσάτων αὐτῶν. Οὐ γὰρ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε, φησὶ, διαφθορᾶν. Τοῦτο τῆς ἀναστάσεως δοκεῖ μὲν ἦσθαι εἶναι, πλὴν τὸ αὐτὸ ἐστίν. Τούτων τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός. Ὅρα, πῶς οὐ καλεῖται αὐτὸν ἔτερος. Οὐ πάντες ἡμῶς ἔχουεν μαρτυρεῖς. Τῆ δεξιῶν οὖν τοῦ Θεοῦ ἠνέξωθεις. Πάλιν ἐπὶ τὸν Πατέρα καταφεύγει, καίτοι γὰ ἔκει εἶπεν τὸ πρότερον· ἀλλ' οὐδὲν ὄσον τοῦτο ἐστίν. Ἐνταῦθα καὶ περὶ τῆς ἀναλήψεως ἠνέξωθαι, καὶ εἶτε ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐστίν, ἀλλ'

* Duo mss. καὶ αὐτὸ ἐξόνοσθαι ἐστὶ τι. Δεικνύσκειν εἶτε καὶ αὐτὸς ὄθινε, minus recte. b ἄλλως ταπεινοτέρων, εἶτε τοῦτο καὶ λυποῦντων. c Idem ἔτερος, καίτοι οὐδὲ τοῦτο μέγα ἦν· καὶ τὸ μνημεῖον.

d Et in medio caest in quibusdam.

e Ubi exdest prophetiam οὐ γυμνῆν, minus recte.

affligentes interemistis. Iisdem fere verbis utens, quibus Joseph fratres suos alloquutus est: *Notite timere, quia non vos tradidistis me, sed Deus me huc misit* (Gen. 45. 5). Deinde postquam dixit, hoc Dei consilio factum esse; ne dicerent, Ergo id bene fecimus, illos coarguit per ea quae adjicit: *Per manus iniquorum affligentes interemistis.* Hic Judam subindicat, simulque ostendit, id non potuisse illos facere, nisi Deus concessisset, tradidissetque illum. Hoc enim sibi vult illud, *Tradiditum.* Sic totum scelus convertit in caput Judae, qui tradidit eum: ipse enim illum osculo prodidit. Vel hoc intelligit, cum ait, *Per manus iniquorum;* vel de militibus loquitur, ac si insinuat, Non vos interemistis, sed, *Per manus iniquorum.* Et vide, quomodo ubique current passionem primum confiteri. Resurrectionem vero, quia magna res erat, luterim subindicat, et quasi in medio ponit. Illa namque, cum vivum et mors, in confesso erant, nondum autem resurrectio: ideo haec subjungit: 24. *Quem Deus suscitavit, solvitis doloribus mortis, eo quod impossibile erat teneri illum ab ea.* Hic magnum et sublime quidpiam subindicat. Illud enim, *Impossibile erat,* significat ipsum quoque dedisse potestatem Inferno ut se teneret, et mortem illum detinentem doloribus partus affectam gravia passam esse. Dolorem quippe mortis periculum Scriptura solet appellare: et indicat, quod sic resurrexerit quasi non ultra moriturus. Vel cum dicit, *Eo quod impossibile erat teneri illum ab ea,* significat resurrectionem ejus non esse communem cum aliis. Deinde priusquam mens illorum aliquid cogitet, inducit Davidem, omnem humanam cogitationem de medio tollentem. 25. *David enim dicit in eum,* inquit. Et vide, quomodo rursus testimonium sit humile. Ideo illud supra ex humilioribus accepit, ut ostendat de morte non esse dolendum. *Providebam,* inquit, *Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commoveret* (Psal. 15. 8): 27. *quoniam non delinquent animam meam in inferno.* Deinde testimonio prophetico addit: 29. *Viri fratres.* Cum magnum quidpiam dicitur est, hoc mitat proornio, ut illos excitet et alliciat. *Liceat,* inquit, *audenter dicere vobis de patriarcha David.* Magna humilitas: ubi nihil est damni, demissius loquitur. Ideoque non dixit, haec de Christo, non de Davide dicta fuisse: idque admodum prudenter, ut illos ex magno erga beatum Davidem honore ad reverentiam deduceret, simul circa illud quod in confesso erat, et illud quod audacius dictum videbatur, demulcens illos laudes adhibendo. Ideo non, De David, tantum dixit; sed, *De patriarcha David, quia defunctus est et sepultus.* Non jam dicit, Et non resurrexit; sed alio modo recte hoc ipsum declarat ac dicit: *Et sepulcrum illius est apud nos usque in hodiernam diem.* Deinde, ut quod voluerat apparavit, neque sic venit ad Christum, sed rursus Davidem laudat. 30. *Propheta igitur cum esset, et sciret quia jurejurando jurasset illi Deus.*

2. Haec porro dicit, ut saltem ob honorem et genus ipsius, verbum de resurrectione susciprent; quasi prophetam Lederetur nisi hoc esset, et quasi ipsorum

honori derogaretur. *Et sciens,* inquit, *quia jurejurando jurasset illi Deus.* Non simpliciter dixit, *Pronisido;* sed, quod majus erat, *Juramento juravit, De fructu lumbi ejus oriturum Christum secundum carnem; ut sederet super thronum ipsius.* Vide, ut excelsa iterum subindicet. Postquam enim illos verbis placavit, fidei hoc prophetae dictum attulit, et de resurrectione loquitur. 31. *Quia neque anima ejus derelicta est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem.* Hoc rursus mirum est: ostendit enim, non similem aliis esse resurrectionem. Detinuit enim illum mors, nec sua in eum operata est. Et peccatum quidem sub umbra dixit, penam autem non addidit, sed quod occiderint declaravit: deinde ad signum Dei venit. Quando autem demonstratum est, justum esse cum qui occisus fuit, et Dei amicum, etiamsi penam taceas, is qui peccavit, sese magis quam in faceres, condemnabit. Omnia itaque ad Patrem refert, ut dicta recipiant. Deinde illud, *Impossibile erat,* ex propheta induxit. Rursus vero priora repetamus. *Jesus,* inquit, *Nazarenum, virum approbatum a Deo in vobis:* id est, de quo nihil dubium est, sed ex operibus probatum. Sic et Nicodemus dicebat: *Signa haec nemo potest facere quae tu facis* (Joan. 3. 2). *Virtutibus,* inquit, *prodigiis, et signis, quae fecit Deus per ipsum in medio vestri.* Itaque non clam, si in medio*. Primo ab iis, quae nota ipsi erant, orditur; et tunc ad occulta venit. Deinde cum ait, *Dei consilio,* ostendit ipsos id facere non potuisse; et illud esse quidpiam sapienter et per oeconomiam factum, siquidem a Deo ipso erat. Quodque molestum erat, cito transcurrit. Ubique illis studium erat ostendere, ipsum mortuum fuisse: Licet vos negaveritis, inquit, illi testificabuntur. Qui vero morti negotia facessit, multo magis poterit iis qui crucifixerunt. At nihil simile dicit, nempe, Poterat vos de medio tollere, sed simpliciter subindicavit. Interim vero ex dictis discimus, quid sit illud, tenere. Nam qui cum dolore aliquid tenet, non illud retinet; neque agit, sed pavit, et illud abjicere festinat. Ac pulchre dicit, *David enim dicit in eum;* ne dictum illud in prophetam derivares. Videm, quomodo demum prophetiam interpretetur, et nudam exponat, ostendens quomodo sedeat super thronum suum? regnum enim spirituale in caelis est. Vide, quomodo cum resurrectione regnum declaravit in resurgendo acceptum. Ostendit necessitatem fuisse prophetae dicendi: de illo namque erat propheta. Cur non dixit, De regno ejus; sed, *De resurrectione ejus?* Magnum hoc erat. Quomodo autem in throno sedit? In Judaeis regnans. Quod si in Judaeos, multo magis in eos qui crucifixerunt illum. *Non enim caro ejus,* inquit, *vidit corruptionem.* Hoc resurrectione, inquit, minus videtur, sed idipsum est. 32. *Hanc Jesus suscitavit Deus.* Vide, quomodo non aliter istum appellet. *Cujus nos omnes testes sumus.* 33. *Dextera igitur Dei exaltatus.* Rursus ad Patrem confugit, etiam satis erat id dixisse prius; sed scit quanti moment

* Illud, et in medio, deest in quibusdam.

sit illud. Illic quoque assumptionem subindicavit. Ipse umque in carnis esse; sed hoc non palam dicit. Et *promissione*, inquit, *sancti Spiritus accepta*. Vide quomodo initio dicat non Christum, sed Patrem illum misisse: postquam vero signa ejus memoravit, et quae Judei in illam fecerant, de resurrectione loquutus fuit, tunc fidenter de his sermonem habet, rursus illos testes per utrumque sensum producit: ac resurrectionis quidem frequenter meminit, illorum vero secleris semel tantum, ne ipsis oneri esset¹. Et *accepta*, inquit, *Spiritus sancti promissione*. Hoc rursus magnum est. Puto autem, ipsum nunc promissionem dicere ante passionem datam. Vide autem, quomodo totum jam illi adscribat, rem magnam occulte faciens. Nam si ipse effudit, de illo supra propheta loquebatur, dicens: *In novissimis diebus effundam de Spiritu meo super servos meos et super ancillas meas; et dabo prodigia in caelo sursum*. Vide, qualia occulte interserat. Sed quia magna res erat, rursus illam obumbrat, quasi a Patre accepta. Dicit bona praesentia, signa; quod sit Rex, quod ad ipsos venerit: dixit quod ipse det Spiritum sanctum. Quaecumque enim quis dixerit, nisi ad utilitatem tendat, tenere dicit. Sicut et Joannes facit, dicens: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto* (Matth. 3. 11). Et ostendit, crucem non modo ipsum non minuisse, sed etiam splendidiorem reddidisse; siquidem quod illi olim Deus promiserat, tunc dedit. Vel promissionem, inquit, quam nobis promisit. Sic futuram praescebat, et majorem nobis post crucem largitus est. Et, *Effudit*, inquit. Illic dignitatem declarat, non simpliciter, sed cum ubertate. Ideo hoc ipsum palam faciens, sequentia inducit. Postea enim fidenter, post Spiritus sancti munus datum, de assumptione in caelos loquitur: neque simpliciter; sed testem rursus producens, et illum memorans de quo Christus dixit. 54. *Non enim*, inquit, *David ascendit in caelum*.

5. Illic jam non demisse loquitur, assumpta ex dictis fiducia: neque dicit, liceat dicere, vel similia; sed palam: *Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum* (Psal. 109. 1). Si Davidis Dominus erat, multo magis illorum. *Sede a dextris meis*. Totum hic posuit. 55. *Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum*. Illic motum magnum inveniit, ut initio monstravit; qualia nempe amicos, qualia inimicos faciat. Ac rursus imperium, ne non credatur, Patri adscribit. Quia itaque magna loquutus est, rursus ad humilia sermonem deducit. 56. *Certo igitur sciat*, inquit, *omnis domus Israel*; hoc est, ne dubitatis, ne ambigatis. Postea cum imperio: *Quia et Dominum eum et Christum fecit Deus*. Hoc a Davide et a Psalmo commemoravit. Nam cum videretur dicendum: Certo igitur sciat omnis domus Israel, quod a dextris sedeat; id quod magnum erat: eo relicto aliud inducit multo humiliter, cum dicit. *Fecit*, id est, constituit. Itaque nihil hic de substantia, sed totum hae de re dicit.

¹ *Idem, ne ipsas coeri esset, desunt in quibusdam MSS.*

Hunc Jesum, quem vos crucifixistis. Bene hic desunt, illorum animum exagitans. Postquam enim ostendit quantum sit facinus, tunc demum ipsum declarat, ut sic majus ostendatur, et timere illos corripiat. Non enim sic homines beneficiis alliciuntur, ut timore castigantur. Admirandi autem viri, pii ac Dei amici, neutro opus habent; qualis erat Paulus, qui nec regi nec gehennae rationem habebat.

Quid sit amare Christum. In spiritualia sequentes redarguit.—Hoc est amare Christum, hoc est non esse mercenarium, neque questum vel negotiationem id existimare; sed virtute vere praeditum esse, et ob Dei amorem omnia facere. Quantis igitur lacrymis digni sumus, qui tantam debentes memoriam, ne quidem ut negotiatores regnum caelorum expetimus? Tanta nobis pollicetur, neque sic audimus cum? Quid huic inimiticitiae par fuerit? Atqui ii, qui insana pecuniae cupiditate laborant, sive hostes adeant, sive servos, sive inimicissimos aui, et omnium nequissimos; si tamen sperent se posse per illos pecunias adipisci, nihil non agunt, ipsis adulantur, ipsos ut servi colunt, et omnium honestissimos habent, ut ab illis accipiant: pecuniarum enim spes non sinit eos horum quidpiam cogitare. Regnum autem non tantum poterit, quantum pecuniae; imo ne minimum quidem poterit: quamvis non e vulgo quispiam sit, qui illud promittit, sed ipso quoque regno longe major sit. Quando autem id quod promittitur regnum est, illud que dat Deus, magnum certe est et illud et a tali accipere. Nunc autem perinde sit, ac si rex qui haeredes et filio cohaeredes vult facere eos, quos mille ante beneficiis effecit, contemnatur; et latronum princeps, qui innumeris et nos et parentes nostros malis affecit, et mille malis ipse plenus est, si unum obolum offerat, adoretur a nobis. Regnum pollicetur Deus, et despicitur; gehennam conciliat diabolus, et honoratur. Illic Deus, ille diabolus. Sed videamus praceptorum discrimen. Si enim nihil horum es- et, neque hic Deus, ille diabolus; neque hic regnum, ille gehennam conciliaret; annon vel ipsa praceptorum natura suadere posset ut huic haerereus? Quid igitur uterque imperat? Ille quae turpes, hic quae gloriosos reddunt; ille quae mille calamitatibus et infamia involvunt, hic quae magnam pariunt tranquillitatem. Vide namque: ille dicit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* (Matth. 11. 29); ille ait: *Ferox esto et inhumanus, atque iracundus, et fera magnis quam homo*. Videamus quid utilius, quid opportunius. Ime ne hoc tantum; sed cogita illum esse diabolum: illud enim maxime si demonstratum est, jam triumphus major erit. Non enim qui facilia imperat, curator est, sed qui utilia. Nam patres ovesora imperant, et heri quoque servus; sed ideo hi quidem patres sunt, illi vero heri, subigentes et perniciosi et omnia contraria.

Anima justi quom differat ab anima peccatoris.—Verum quod voluptatem habeant, hinc palam est. Qua enim conditione putas esse iracundum, qua patientem et mitem? Nonne hujus anima similis est

οὐδὲ αὐτὸ φανερῶς λέγει. *Τὴν τε ἐπαγγελίαν*, φησὶ, *τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου λαῶν*. Ὅρα, πῶς ἀρχόμενος μὴ οὐχ ἑαυτὸν εἶρη αὐτὸ καταπεποιθέναι, ἀλλὰ τὸν Πατέρα ἔπειθῃ δὲ ἐμνηστῆ τῶν σημείων αὐτοῦ καὶ τῶν εἰς αὐτὸν γεγενημένων παρὰ Ἰουδαίων, καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως διελέχθη, θαρρῶν λοιπὸν καὶ τὴν περὶ τούτων εἰσαγεῖν λόγον, πάλιν αὐτοῦς μάρτυρας δι' ἐκτερέων τῶν αἰσθησίων παράγων· καὶ τῆς μὴ ἀναστάσεως συνεχῶς μνήσεται, τοῦ δὲ τομμήματος αὐτῶν ἀπαεῖ, ἵνα μὴ αὐτοῦς βαρῆσθῃ. *Τὴν τε ἐπαγγελίαν*, φησὶ, *τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου λαῶν*. Τοῦτο πάλιν μέγα. Οἴμαι δὲ νῦν ἐπαγγεῖλαι αὐτὸν λέγειν τὴν περὶ τοῦ παθεῖν. Ὅρα, πῶς αὐτοῦ ποιεῖ αὐτὸ λοιπὸν εἶλον, μέγα λανθανόντως αὐτὸ ἐργάζομαι. Εἰ γὰρ αὐτὸς [31] εἴλεγε, περὶ αὐτοῦ ὁ προφήτης εἶρηκεν ἀνωτέρω· *Ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐκχωρῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου, καὶ δώσω ἡγάπην ἐν τῷ σπέρματι ἁπῶν*. Ὅρα οἷα κεκρυμμένος ἐκτίθει. Ἄλλ' ἔπειθ' ἔμεγα ἦν, πάλιν αὐτὸ συσχεῖσθαι τὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς λαβεῖν. Εἶπε τὰ γεγενημένα σφαλῆ, τὰ σημεῖα· εἶπεν, ὅτι βασιλεὺς ἐστίν· ὅτι εἰς αὐτοῦ ᾤκειν· εἶπεν, ὅτι αὐτὸς τὸ Πνεῦμα δίδωσιν. Ὅσα γὰρ ἂν εἴηται, εἰ μὴ εἰς τὸ συμφέρον τελευτῆται, εἰκόθ' λέγει. Ὅσπερ καὶ Ἰωάννης ποιεῖ, Ὅστος ἡμέας, λέγων, *Βασιλεία ἐν Πνεύματι ἁγίῳ*. Καὶ δίδωσιναι, ὅτι ὁ σταυρὸς οὐ μόνον αὐτοῦ οὐκ ἠλάττωεν, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερον εἰργάσατο, εἰ γε πάσαι μὴν ἐπηγγέλλετο ὁ Θεὸς αὐτῷ, τότε δὲ ἔδωκεν. Ἡ ἐπαγγελία, φησὶν, ἦν ἡμῖν ἐπηγγέλιτο. Οὕτω προφῆαι ἐπομένην, καὶ μάλιστα ἡμῖν μετὰ τὸν σταυρὸν ἐχρημάτιστο. Καὶ, *Ἐξέλεγε*, φησὶν. Ἐνταῦθα τὸ εἰώμιον ἐμφανεῖται· καὶ ὅτι οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ μετὰ θαυμασίας, θεὸς καὶ αὐτὸ τοῦτο ὄηλον ποιῶν, ἐπάγει τὰ εἴη. Λοιπὸν γὰρ θαρρῶσύντης μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος ὄψεσιν, καὶ περὶ τῆς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναλήψεως διαλέγεται· καὶ οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ πάλιν τὸν μάρτυρα παράγων, καὶ ἐκείνου ἀναμνηστικῶν περὶ οὗ ὁ Χριστὸς εἶπεν. Οὐ γὰρ *Δαυὶδ ἀνέβη*, φησὶν, *εἰς τοὺς ἠέρασις*.

γ. Ἐνταῦθα οὐκ ἔτι μεθ' ὀπισθολήσεως εὐχρηματοῦ, ἔχων τὸ ἀπὸ τῶν ἐργασμάτων θάρσος, οὐδὲ λέγει. Ἐξῆν εἶπεν, οὐδὲ ἔσα τοιαῦτα· λέγει δὲ φανερῶς, *Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθεν εἶ δεξιῶν μου, ἕως δὲ θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑπεκαθίον τῶν ποδῶν σου*. Εἰ δὲ τοῦ Δαυὶδ Κύριος, πολλῶ μᾶλλον αὐτῶν, *Κάθου ἐκ δεξιῶν μου*. Τὸ πᾶν ἐνταῦθα πίθεικεν. *ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑπεκαθίον τῶν ποδῶν σου*. Ἐνταῦθα καὶ φθῶν ἐπίστροφος μέγαν, καὶ ὡσπερ ἐν τῇ ἀρχῇ εἴδειεν, οἷα τοὺς φίλους ἐργάζεσθαι, οἷα τοὺς ἐχθρούς. Καὶ πάλιν τὴν κράτησιν, ἵνα ῥῆ· ἀπειπεται, τῷ Πατρὶ ἀνατίθηναι. Ἐπὶ οὐν μέγαν ἀνδρείωτο, πάλιν ἐπὶ τὰ ταπεινὰ τὸν λόγον κατάρχει. Ἄσφαλῶς οὖν γινωσκέτω, φησὶ, πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ· *ὁπίσθησθε, μὴ ἀμφισβῆτατε, μηδὲ ἀμφιβάλλετε*. Εἴτα καὶ ἐπιτακτικῶς λοιπὸν Ὅτι καὶ Κύριον αὐτῶν καὶ Χριστὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε. Τοῦτο ἀπὸ τοῦ Δαυὶδ καὶ ἀπὸ τοῦ Ψαλμοῦ ἐμνησθῆναι. *Δέον γὰρ εἶπεν, Ἄσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι ἐκ ἐξῆων καθήσοι, ὅπερ ἦν μέγα, τοῦτο ἀπελθῆ, ἕτερον ἐπίγει τοῦ πολὺ ταπεινότερον εἶπεν, Ἐποίησθε, τοιαῦτα*. Κατέστησεν. Ὅτε οὐδὲν περὶ οὐσώσεως ἐπίσθη, ἀλλὰ πᾶν φησὶ περὶ τούτου, *Τούτων τῶν ἠερῶν, ὅν ὁμοίως ἐσταυρώσατε*. Καλῶς ἐνταῦθα

εἴλεγε, διασείων αὐτῶν τὴν διάνοισιν. Ἐπειθὲ γὰρ εἶδειεν ἠλίον ἐστὶ, τότε λοιπὸν, καὶ τὸ πᾶν μακρὰ ἐγύμνωσεν, ὥστε μείζον δεῖξαι καὶ τῷ φθῶ αὐτοῦς εἶλεν. Οὐ γὰρ οὕτως ὁ ἀνθρώπος ταῖς εὐφροσύναις ἐπάγονται, ὡς τῷ φθῶ σωφρονίζονται. Οἱ δὲ θαυμαστοὶ καὶ μεγάλοι καὶ θεοὶ φίλοι, εἰδὲν τούτων δίδονται· οἷος ὁ Παῦλος ἦν. Οὐ γὰρ βασιλεὺς, οὐ γενένης λόγον ἐποιεῖτο.

[52] Τοῦτο ἐστὶ φιλεῖν τὸν Χριστὸν, τοῦτο μὴ μισθεῖν, ἵνα, ἵνα μὴ πραγματοποιηθῶν καὶ κατηλείαν ἡγεῖσθαι, ἀλλ' ὅπως ἐνάρετον εἶναι, καὶ διὰ τὸ τῷ Θεῷ φίλον πάντα ποιεῖν. Πῶσων οὖν ἐακρότων ἔξιοι, ὅταν τοσοῦτον ὀφείλωντες μέρος, μηδὲ ὡς κίπηλοι μετώμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; Τοσαῦτα ἔμην ὑπαρχεῖται, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀκούσωμεν; Τί ταῦτος τῆς ἔχθρας ἐσὼν γένοτο ἂν; Καίτοι γε οἱ περὶ χρεῖματα μανθῆμον, καὶ ἐχθροὺς, καὶ δούλους, καὶ πολέμιωτάτους εἴρωσαι, καὶ πάντα κακούς, μόνον δὲ προσδοκῶσιν, ὅτι χρεῖματα δι' αὐτῶν δυνήσονται λάβεσθαι, πάντα ποιοῦσι, καὶ κολακεύουσι, καὶ θεραπεύουσι, καὶ δούλοι γίνονται, καὶ πάντων ἡγοῦνται· αὐτοὺς σημαντέρους εἶναι, ἵνα τι λάθωσιν παρ' αὐτῶν· ἡ γὰρ τῶν χρημάτων ἐπιπὸς οὐδὲν τούτων αὐτοῦς ἀφίησιν ἐπινοήσαι. Βασιλεία δὲ οὐκ ἴσχυονται ὅσα χρεῖματα, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸ πολλοστὴν· καίτοι οὐδὲ ὁ τυχεῖν ἐστίν ὁ ἐπαγγελλόμενος αὐτῇ, ἀλλ' ὁ ἀσυχρητικῶς καὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς μείζων. Ὅταν δὲ καὶ τὸ ἐπαγγελλόμενος βασιλεία, καὶ θεὸς ὁ ταύτην δίδους, μέγα καὶ αὐτὸ τὸ παρὰ τοιοῦτου λαμβάνειν. Νῦν δὲ ταῦτον γίνεσθαι, ὡσπερ ἂν εἰ βασιλεὺς μὲν κληρονομῶς αὐτοῦ καὶ συγκληρονόμος τῷ υἱῷ βουλούμενος ποιῆσαι μετὰ μυριάς καὶ ἑτέρας εὐεργεσίας, καταφρονεῖτο λήσπαρχος δὲ μυρία καὶ ἡμέκ καὶ τοὺς γονεῖς τοὺς ἡμετέρους διαβεῖς, καὶ μυρίων γέμων κακῶν, καὶ κατασχίζων ἡμῶν καὶ τὴν δόξαν καὶ τὴν σωτηρίαν, ἵνα μόνον ὀβολὸν δεῖξας προσκυνεῖτο παρ' ἡμῶν. Βασιλείαν ἐπαγγέλλεται ὁ Θεὸς, καὶ καταφρονεῖται· γένεσαν προσηεῖν ὁ διάβολος, καὶ τιμάται. Ὅστος Θεὸς, ἐκείνος διάβολος. Ἄλλ' ἴσμεν τῶν ἐπιταγμάτων τὸ διάζωρον. Εἰ γὰρ μὲν τούτων ἦν, μηδὲ ὀστος μὲν Θεὸς, ἐκείνος δὲ διάβολος· μηδὲ οὕτως μὲν βασιλεὺν, ἐκείνος δὲ γένεσαν προσηεῖν· αὐτῇ τῶν ἐπιταγμάτων ἡ φρεῖς οὐκ ἱκανὴ πέσαι τούτῃ προσδοθεῖσθαι; Τί δὲ καὶ ἐκότερος ἐπιτάττει; Ἐκείνος δὲ κατασχίζωντα, οὗτος τὰ ἐνδόξως ποιοῦντα· ἐκείνος τὰ μυρία περιβάλλοντα συμφοραῖς καὶ ἀρχημοσύναις, οὗτος τὰ πολλῆν τὴν ἐκείνι ἔχοντα. Ὅρα γὰρ Ὅστος λέγει, *Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινός τῆ καρδίας, καὶ εὐφρόσυνος ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν*· ἐκείνός φησιν, Ἄγχιος ἐσὼ καὶ ἀνήμερος, καὶ ἀκρόβολος καὶ ὀργίλος, καὶ θηρίον μᾶλλον, ἢ ἀνθρώπος. Ἵσμεν οὖν, τί χρειαζώμετον, τί δὲ ἀφελικώτερον. Ἄλλ' ἅλ' ἡμῶν τούτου μόνον, ἀλλ' ἐνόησεν, ὅτι ὁ μὲν διάβολός ἐστι· μάλιστα γὰρ ἂν ἐκείνο εὐφροθῇ, πάλιν τὰ νικητήρια ἐσται μελιζῶνα. Οὐ γὰρ ὁ εὐλοκᾷ ἐπιτάττων ὅστος κηδεμῶν, ἀλλ' ὁ συμφέροντα. Ἐπεὶ καὶ πατέρες φορτικὰ ἐπιτάττουσι, καὶ δεσποταῖς πάλιν ὁμοίως δούλους· ἀλλὰ διὰ τοῦτο οἱ μὲν εἶσι πατέρες, οἱ δὲ δεσποταῖς· ἐκείνοι δὲ ἀνδροποδοῖσται καὶ λυμεῶνες· καὶ πάντα τὰ ἐναντία.

Ἰὴν ὅτι καὶ θηοῦν ἔχει, ὄηλον ἐκείνου. Ἐν τῷ τῷ γὰρ νομίζεις εἶναι τὸν ἀκρόβολον, ἐν τῷ δὲ τὸν ἀνεξέλικτον καὶ πρῶτον, οὐκί τούτου μὲν ἡ ψυχὴ ἐρτηρῆ τῶν πολλῆν ἐχούσῃ τὴν ἡσυχίαν εἶκοιεν· ἡ ἐκείνου δὲ ἀγορῆ καὶ θορῶν, ἵνα ὅλη τὴν κραυγὴν

* Haec. Ἐπὶ μὲν αὐτοῦς βαρῆσθαι, desunt in quibusdam
 m. b. Alius scilicet, τὸ εἰς αὐτὸν ἔχον, male. c. Idem μὲν
 περιφωρῶς, perperam.

* Alii ἡγίστανται. * Quidam mss. ἀνδροποδοῖσται, οἱ δὲ
 λυμεῶνες. Savil. οἱ δὲ ἀνδ. καὶ λ. πάλιν τὰ ἐν.

τῶν ἀκολούθων καὶ καμύλων, καὶ ἡμιόνους· καὶ θοοὺς, μεγάλα τοῖς προσώποις ἐμβόωντων, ὥστε μὴ καταπατηθῆναι· [53] οὐχ ἢ μὲν τοῦ τοιοῦτου ταί· μέσαις πάλιν τῶν πόλεων ἐσκαίει ἔστιν, ἔθνα γὰρ μὴ ἀντιῶθεν ἀργυραέπων, νῦν δὲ ἐκείθεν τῶν χαλκοῦτων ὁ ἦχος παῖδες γίνεσται, καὶ οἱ μὲν ἐπιηρεάζουσι, οἱ δὲ ἐπιηρεάζονται· Ἄλλ' ἢ τούτου κορυφῆ τινι ἔοικεν ὄρους, ἰσπῆτι μὲν ἔχοντι τὴν αἰώραν, καθάρᾳ δὲ τὴν ἀκτίνα ἀγομῶν, διεῖδθ' ἐκείνη ταῖς ἀκτίνας τοῦ πηγῶν, καὶ πολλὰς τῶν ἀνθέων προσβαλλόμενῳ τὰς χάριτας, τῶν ἑαρινῶν ὁμοίως λειμῶνων τε καὶ παραδείσων, καὶ φυταῖς καὶ ἄνθεσι κομμένων καὶ καταβρόχτους· ὕδατος· εἰ τις δὲ καὶ ἤχη γένητο, λιγυρὰ καὶ πολλὰ κατὰ χεῖρας· τῶν ἀκούων τὴν ἦδον. Ἡ γὰρ ἄρνησις ὀφθαλμοῦ ἀκροῦ τῶν θάκων ἐπιζάνουσι τοῖς πετάλλοις, καὶ τέττιγες, καὶ ἀρθρόνες, καὶ χελιδόνες, συμφέρονες μίαν τινα ἀποτελοῦν μοῦσικήν· ἢ ζέφυρος ἥρμα τῶν πετάλων τοῖς δένδροις προσπίπτων, πύξ καὶ πεύκα συρίζουσαι, καὶ κύκνου· παλλάκις μιμείται· ἢ λειμῶν ῥόδα προσβάλλων καὶ κρίνα ἀλλήλους προσκεκλιότα καὶ κωνίζοντα, καθάπερ πύλαος κωνὴν ἥρμα κυματούμενων δείκνυσι. Μᾶλλον δὲ πολλὰς εἰκόνας εὖροι τις ἄν. Ὅταν μὲν γὰρ εἰς τὰ ῥόδα τὴ ἀποβλήθῃ, τὴν ἴριν εἰσάγει καθορῶν· ὅταν δὲ εἰς τὰ ἴα, θάλατταν κυματουμένην· ὅταν δὲ εἰς τὰ κρίνα, τὸν οὐρανόν. Οὐ τῆ θάρα δὲ μόνον, οἱ δὲ τῆ θύβης τέρπειοι ἀντίοι τοῦ τοιοῦτου, ἀλλὰ καὶ τῶ σώματι αὐτοῦ. Εκείνου γὰρ μᾶλλον ἀντίοι τε καὶ ἀνακινεῖ ποιεῖ, ὥστε νομίζεῖν ἐν ἑορῶν μᾶλλον εἶναι, ἢ ἐπὶ γῆς.

δ. Ἐστὶ καὶ ἕτεραί τις ἤχη, ὅταν ὕδωρ ἀπὸ τῆς ἀκρωρείας θεῖ χαλαρῶν αὐτομάτως φερόμενον, καὶ ταί· ὑποκειμένης· ψήφισιν ἡρίμα ἐπιφούσων ἡσύχῳ κτύπῳ, οὕτως· ἐκλύθ' τὰ μέλη ἡμῶν τῆ ἦδον, ὥστε καὶ ταχέως τὴν λυσιμελή τοῖς ὀφθαλμοῖς ὕπνου ἐπάγειν. Ἠδῶς ἠκούσασθε τοῦ ἀηγημάτου· τάχα καὶ ἔραστα γέγονατε ἔρημιαι, Ἄλλα ταῦτης τῆς ἐρημίας ἦδον πολλῶν τοῦ μακροβίου καὶ ψυχῆ. Οὐ γὰρ ἔνα λειμῶνα ὑπογράφωμεν, οἷδ' ἔνα πρὸς ἐπιβεῖθιν τὸν λόγον ἀγαθωμεν, ταῦτης ἡφάμεθα τῆς εἰκόνας· ἀλλ' ἔνα διὰ τῆς ὑπογραφῆς ἰδόντες, ὄση τῶν μακροβίων ἢ ἦδον, καὶ ἐπὶ πολλῶν ἀνθρὶ μακροβίωμ συγγνώμους ἄν τις καὶ ἥδοτο καὶ ὠφελοῖτο, ἢ τοιαῦτος ὁμιλίῃς χωρίως, τοῦταυς μεταδιώκηται. Ὅταν γὰρ μὴδὲ πνεῦμα σφοδρὸν ἀπὸ ταῦτης ἐξέρχεται τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἡμεροὶ τινες λόγοι καὶ προσήγεις, καὶ δυναὶ ἐκείνο τοῦ ζεφυροῦ ἡμεροὶ εἰκονίζοντες, καὶ κραιναίσεις, οὐδὲν μὲν ἔχουσι στίφον, τοῖς δὲ δριμύσι τοῖς ὀφθαλμοῖς μμοῦμεναι· πῶς οὐ τοῦτο βέλτου; Οὐ γὰρ σῶματι προσπίπτει τοῦ λόγου ἢ αἴθερ, ἀλλὰ ψυχῆς ἀνίστην. Οὐκ ἄν ἱεραρῆς πυρῆτοντα ἀνθρώπων οὕτω ταχέως ἀπαλλάξει τοῦ πυρατοῦ, δι' εἰσαθήσεται σπουδῆς, ὡς μακροβίους ἀνθρ καὶ ὀργίλων καὶ κασίμενον ὑπὸ τῆς ὀργῆς λαθῶν, καταβύζειται διὰ τοῦ πνεύματος τῶν οὐκείων λόγων. Καὶ εἰ λέγω ἱεραρῆν· οὐδὲ σίδηρος κωκυρῶμενος καὶ ὕδατι βαπτόμενος· οὕτω ταχέως τῆς θέμης ἀφίσταται, ὡς εἰς μακροβίον ψυχὴν ἀνθρώπου ὀργίλος ἐμπέσων. Καθάπερ δὲ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, εἰ εἰσέλθων ἐφθαλμὸς ὀρνιθός,

καὶ λῆρος· εἶναι δοκοῦν· οὕτω δὲ καὶ τὰ παραγγέλλματα τὰ ἡμέτερα, εἰς ψυχῆς [54] ἀποχόλους ἐμπέπτοντα. Ἄρα ἦδον ἐπιεκία χολῆς καὶ θρασύτητος. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ τὸ μὲν ὁ διάβολος, τὸ δὲ ὁ θεὸς ἐπίταξεν. Ὅρθρ, ὅτι οὐχ ἀπλῶς εἶπον, ὅτι εἰ καὶ μὴ διάβολος ἦν καὶ θεός, αὐτὰ τὰ ἐπιτάγματα ἰκανὰ ἦν ἡμᾶς ἀποστήσαι.

Ὅ μὲν γὰρ καὶ ἐαυτοῦ ἤβης, καὶ τοῖς ἄλλοις ὠφελίμος· ὁ δὲ καὶ ἐαυτοῦ ἀδέρῃ, καὶ τοῖς ἄλλοις βαθερῶν. Οὐδὲν γὰρ ἑτεροπῆδον ἀνθρώπων γινώσκων, οὐδὲν φορτικώτερον, οὐδὲν ἐπαχθέτερον, οὐδὲν ἀσχερότερον, ὥσπερ οὐν τοῦ οὐκ εἰδός· χολῆν οὐδὲν ἦδον. Θηρίῳ συνικεῖν κἀλλίον, ἢ ἀνθρώπῳ ποιοῦτε. Ἐμεῖο μὲν γὰρ ἐπειδὴν ἔπαξ ἡμερωθῆ, φυλάττει τὸν αὐτοῦ νόμον τοῦτον δὲ ὁσάντι ἐν ἡμερωσῆς, πάλιν ἐκθροῖται, ἀπαξ εἰς ἔξιν· ἐαυτὸν τινα τοιαύτην καταστήσει. Καθάπερ γὰρ ἡμέρα λευκὴ καὶ φαιδρὰ, καὶ γειμῶν γέμων πολλῆς τῆς κατῆρας, ἔτερα ἀλλήλων εἰσίν· οὕτως ἢ τοῦ ὀργιζομένου ψυχῆ καὶ τοῦ ἐπεικού. Ἄλλα μήπω τὰ τοῖς ἄλλοις ἰδόμεν βαθερὰ συμβαίνοντα, ἀλλὰ τὰ ἐαυτοῖς· καίτοι καὶ τοῦτο οὐ μικρὰ βλάβη, ἔτερῳ τὶ δοῦναι καχόν· πλὴν ἀλλὰ τέως τοῦτο σκοπούμεν. Ποῖος ὁμοῦς πλεωρᾶς οὕτω καταβῆαι δύνησται; τίνες ὀβελισκοὶ πεκυρωμένοι διεπέραντο οὐμα; ποῖα μαῖα οὕτως ἐκστήσει ἐν τῶν καὶ πρῶτιν φρεσίν, ὡς ὀργὴ καὶ παραλήθεια; Ὀβλα πολλοὺς ἀπὸ ὀργῆς νόσους τεκόντας. Καὶ οἱ γαλοπὶ τῶν πυρῆτων, μάλαστα οὗτοι εἰσιν. Εἰ δὲ σῶμα οὕτω λυμαίνονται, ἐν νόησιν τὴν ψυχῆν. Μὴ γὰρ λογισθ, ὅτι οὐκ ἔρξ· ἀλλ' ἐνόησον, ὅτι εἰ τὸ ἐργάμενον τὴν κακίαν οὕτω βλάπτεται, τὸ τίκων πῶσιν ἂν ὑπεδέχεται βλάβην; Πολλοὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὀπίωμεν, πολλοὶ εἰ νόσον βαρυστάτην κατέπειον. Ὅ μόνου φέρων γενναίως, πάντα ὑποστήσεται· ἐκκόλι· Ἄλλ' ὁμοῦς καὶ τοιαῦτα ἐπιπέττει φορτικὰ, καὶ τούτων μισθὸν ἡμῖν τίθησι τὴν γένεσιν. Καὶ διδάσκεις ἐστὶ καὶ ἐχθρὸς τῆς σωτηρίας, τῆς ἡμετέρας, καὶ μᾶλλον τούτων περὶθῆμεθα ἢ τῷ Χριστῷ, Ἰωτήρι ὄντι καὶ εὐεργέτῃ, καὶ τοιαῦτα λέγοντι, ὅ καὶ ἴδωλ καὶ ὠφελιμώτερα καὶ χρησιμώτερα ἐστὶ, καὶ ἡμᾶς καὶ τοὺς συνόντας ἡμῖν ὠφελεῖ τὰ μέγιστα. Οὐδὲν ὀργῆς χεῖρον, ἀγαπητῆ, οὐδὲν ἀκαίρου θυμοῦ· οὐ δαίται πολλῆς τῆς ἀναβολῆς· ὄβη τὸ πάθος ἐστὶ. Πολλάκις καὶ ῥῆμα ἐξέβαλε τις ὑπὸ θυμοῦ, οὐ εἰς τὴν θεραπείαν ὀλακλήρου δεῖται βίου· καὶ ἐργασάτο τι, ὁ πάσων αὐτοῦ τὴν ζωὴν ἀνέτρεψε. Τὸ γὰρ γαλεπὸν τοῦτο ἐστὶν, ὅτι καὶ ἐν βραχεί καιρῷ, καὶ διὰ μὴς πράξεως, καὶ δι' ἑνὸς ῥήματος μόνου τῶν αἰωνίων ἡμᾶς· πολλὰκις ἐξέβαλε ἀγαθῶν, καὶ μυρίους ἐκένωσε πόνους. Αἰὶ παρακαλῶ, πάντα ποιεῖν, ὥστε τὸ θηρὸν τοῦτο χαλινῶν. Ἄλλα ταῦτα μὲν περὶ ἐπιεκίας καὶ θυμοῦ· εἰ δὲ καὶ τὰ ἄλλα τις προχειρίσασθαι τῷ λόγῳ, ὅταν πλουεῖται, ὑπεροφῶν Πνεύματι, ἀδείχηται, σωφροσύνῃ, φθόνῳ, χρηστότητι, καὶ ἀντεξετάσει, καὶ ἄλλο εἴσεται εἰς διέσφορον. Εἴδατε, πῶς ἀπὸ τῶν προταγμάτων μόνον ὁ μὲν θεός, ὁ δὲ διάβολος ὦν δεικνύται; Πειθόμεθα τοῖων [55] τῷ θεῷ, καὶ μὴ εἰς βάρβαρα ἐαυτοῦς ἐμβέλωμεν, ἀλλ' ἕως ἄσπι καρῆς, πάντα ἀπονυφόμεθα τὰ τὴν ψυχὴν λυμαίνόμενα. Ἐνα τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτεχόμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῶς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἄμην τῷ ἀγίῳ Πνεύματι· δόξα, κράτος, τιμῆ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Ἐστὶ ἀκρόνοτα· πλὴν εἰ μὴ εἰς ἔβη. † Ἡεε ἔτερῳ ἀλλήλων ἰαί, δεσπῆν ἰν ὄνο cod.

* Καταβρόχτους· conj. Donnauus. * Credo unus καταπατῆς, alter καταπατῆς, sed ordinator est levis edictum. b Morel. ἕνα τίπειν τει... σῶματι οὕτω, τὸ πρὸς τὸν λειμῶνα ὀρῶντος, ἐκείνου μᾶλλον. * Tres msa. ἡμερον καὶ ἡσυχῶν μιμείται, καὶ κραινα οὐδὲν (ἀπο οὐδὲν) μὲν ἔνοισας (ἐγούσας unus) τῶνφν, τοῖς δὲ... μιμωμενῆ. * Editti ἄρισταται. Mss. recte ἄρισταται.

solitudinē cuiuspiam multam quietem habenti; illius vero anima, foro, turbæ, ubi multus clamor sequentium camelos, mulos et asinos, qui occurrant accedentibus ne concitentur? (a) nonne illius anima mediæ civitatibus similis est, ubi hinc aurificum, inde arariorum magnus fragor: et alii quidem laudant, alii vero leduntur? Sed hujus anima similis est vertici montis, leni aura frontis parisque radiis, limpida fontium fluenta emittenti: ubi multæ florum gratiæ, perinde atque in vernis pratis et hortis, quæ plantis, floribus et defluentibus aquis ornantur: si quis vero sonus audiat, suavis est et multam fundit audientibus voluptatem. Nam vel aves sunt summis arborum in ramis cantillantes; vel cicadæ, lusciniæ, hirundines, concordem et unam quondam efficiunt musicam; vel zephyrus blande ramos arborum alidit, piorum stridulos sonos et cynos plerumque imitatur; vel pratium rosas emittens et lilia, quæ se mutuo collidunt, quasi pelagus item lenibus undis commotum. Imo multas quis invenerit imagines. Nam si quis rosas inspiciat, iridem se videre putabit; si violas, mare undosum; si lilia, cælum. Neque spectaculo et visu tantum delectatur, sed etiam corpore: ille namque recreatur et respirat: ita ut se in cælo potius esse putet, quam in terra.

4. Est et alius sonus, cum aqua ex cacumine defluens per præcipitia sponte fertur, et subjectis silicibus leniter obstrepit, sicutque membra nostra voluptate relaxat, ita ut somnum membra solventem conciliet. Narrationem libenter audistis; hineque forte injectis vobis est solitudinis amor. Sed hac solitudine multo suavior est patientis anima. Non enim ut pratium describeremus, neque ut ad ostentationem verba funderemus, hanc aggressi sumus imaginem; sed ut per hanc descriptionem videntes, quanta sit patientium voluptas, et quod multo snavius utiliusque sit cum viro patiente et mansueto versari, quam in hujusmodi loris degere, hos sequeremini. Cum enim neque ventus vehemens a tali anima egrediatur, sed benigni mansuetique sermones zephyro placido similes, et admonitiones nihil asperum habentes, sed aves illas cantatrices imitantes: quomodo hoc non melius fuerit? Non enim corpori accidit sermois sors, sed animas reficit. Non tam cito medicus quaelibet adhibita cura a febre liberaverit, ut vir patiens iracundum et excandescentem spiritu verborum suorum refrigerasset. Eoquid de medico loquor? Ne ferrum quidem ignotum in aquam immissum, tam cito calorem amittit, ut iracundus in mansuetum incidens. Sicet autem si in forum ingredientur cantillantes aves, nosse esse videntur: sic quoque præcepta nostra

in animas iracundas immissa. Ergo suavior est mansuetudo ira et temeritate. Neque hoc tantum, sed hoc diabolus, illud Deus præcepit. Videte, me non sine causa dixisse, etiamsi nec diabolus nec Deus esset, hæc tamen præcepta satis fore ad nos abducendum.

Iracundo nihil ingratus. — Mitis enim homo et sibi suavis et aliis utilis est; iracundus vero et sibi insuavis, et aliis noxius. Nihil enim ingratus homine iracundo, nihil onerosus, molestus, turpius; ut eo qui irasci nescit, nihil jucundus. Cum fera habitare melius est, quam cum tali homine. Fera namque, quando semel cicuratur, suam servat legem; illum autem quoties placaverit, toties iterum effugerit; sibi enim habitum talem semel constituit. Sicut enim dies serenus et lætus, et hiems admodum tristis, contraria sunt: ita iracundi et mansueti animæ. At nondum ea, quæ in alios manant incommoda, sed quæ sibi ipsis inferunt videamus. Atqui hoc non parvum est damnum, alium damno afficere: verum interim illud consideremus. Quis carnifex sic latera dilacerare poterit? quæ verua ignita sic corpus transfigere? quis furor ita a sana mente excutit, ut ira et furor? Multos novi qui ab iracundia in morbos inciderunt: hæc sunt gravissimæ omnium febres. Quod si corpus ita labefactent, animam cogita. Ne ratiocineris, quia non vides; sed cogita, quod si is qui malitiam concepit ita læditur, id quod ille pariet quantum damnum afferet? Multi oculos perdididerunt, multi in gravissimos incidere morbos. Qui vero fortiter tolerat, omnia facile feret: Attamen licet tam onerosa præcipiat, et horum mercedem gehennam proponat, licet ille diabolus sit, et salutis nostræ inimicus, magis illi obtemperamus, quam Christo Servatori, benefactori, et talia dicenti, quæ et suaviora, et utiliora sunt, nobisque et contubernalibus magna bona conferat. Nihil ira præius, dilecte, et intemptivo furore: non fert longam moram; acutus est morbus. Sæpe quis verbum ex ira profert, quod ut reparet, tota vita opus habet; et aliquid operatur, quod totam ejus vitam subvertat. Quod autem gravissimum est, brevi tempore, uno opere, uno verbo sæpe æternam privamur bonis, innumerisque nobis parimus labores. Quamobrem, rogo, omnia faciamus, ut hanc feram frenemus. Carterum hæc de mansuetudine et ira dicta sint. Si quis vero alia sermone tractet, ut avaritiam et despectum pecuniarum, lasciviam et castitatem, invidiam et mansuetudinem, illaque mutuo conferat, alia quoque discrimina sciēt. Vidistis, quomodo ex præceptis tantum et Deus et diabolus internoscantur? Obtemperemus ergo Deo, et neque nos in barathra conjiciamus; sed dom tempus est, abluamus omnia quæ animam frætant, ut æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

(a) Totus qui sequitur locus ordine paulo diverso, sed pene eadem constans verbis effertur in tribus codicibus. Illi autem libri, in summa inter se conspirantes, a quarto sicut, et hoc optimæ notæ, sæpe magnopere differunt aut verbis, aut orationis structura, aut etiam sententiarum ordine, et modo narrandi.

HOMILIA VII.

CAP. 9. v. 37. *Illis autem auditis, compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum et ad reliquos apostolos: Quid faciemus, viri fratres?*

1. *Mansuetudo quantum bonum.* — Viden' quantum sit mansuetudo bonum? Hæc magis, quam vehementia quælibet, corda nostra compungit, et acutiorem infligit plagam. Sicut enim qui obdurata corpora percutit, non tam valide sensum afficit; sed si illa prius emolliat, tunc acrius pungit: ita et hic prius oportet emollire, et tunc pungeret. Emollit autem, non ira, non vehemens accusatio, non convicium: sed mansuetudo: furor enim auget morbum, mansuetudo eliminat. Itaque si velis quempiam, qui te læserit, corripere, illum cum mansuetudine magna aggredere. Vide enim hoc loco quid faciat: mansuete illis facinora sua in mentem revocat, et nihil adjicit; Dei donum enarrat, addit gratiam in rerum gestarum testimonium, et ultrius sermonem producit. Revertit' sunt Petri mansuetudinem, quia iis, qui Dominum suum crucifixerant, et contra ipsos eadem spirabant, quasi pater et magister bene affectus loquebatur. Nec simpliciter morem gesserunt, sed etiam se ipsos damnarunt: in sensum venerunt eorum quæ fecerant. Non enim permisit illos furore corripi, et mente obtenebrari; sed per humilitatem, dissipata quadam indignationis nebula, sic facinus illud ipsis repræsentavit. Res enim sic usavenit: quando quisdam dicimus nos læsos fuisse, illi conantur demonstrare se non læsas; cum vero dicimus nos non læsos fuisse, sed potius læsas, illi contra utuntur. Itaque si velis eum, qui injuste egit, in agorem conjicere, ne accuses illum; sed pro illo decerta, et ille sese accusabit. Contentiosum enim est genus hominum. Hoc Petrus fecit: non illos vehementer accusavit, sed conatus est quantum poterat illos mansuete defendere; ideoque illorum animos perstrinxit. Et undenam liquet illos compunctos fuisse? Ex ipsorum verbis. Quid enim dicunt? *Quid faciemus, viri fratres?* Quos deceptores vocabant, fratres nunc appellant; non quod se ipsis exæquarent, sed quod illos ad sui amorem et curam pertinerent. At alioquin, postquam illos sic appellare dignati fuerant, et dixerant, *Quid faciemus?* non statim dixerunt: Ergo penitentiam agamus; sed se illis permisit. Quemadmodum quis in naufragio vel in morbo gubernatorem vel medicum conspiciens, omnia illi concedit ipsique obtemperat, ita et hi confessi sunt se in extremis positos nullam salutis spem habere. Et perpende: non dixerunt, Quomodo salvemur; sed, *Quid faciemus?* Quid igitur Petrus? Rursus hic cum omnes interrogarentur, ipse respondit, 38. *Pœnitentiam agite, dicens, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi.* Nondum dicit, *Credite;* sed, *Baptizetur unusquisque vestrum.* Hæc enim in baptismo accipiebant. Deinde lucram ostendit: *In remissionem peccatorum; et accipietis donum Spiritus sancti.* Si donum accepturi estis, si remissio-

nem habet baptismus, cur cunctamini? Deinde probabiliorem reddens sermonem, subiunxit: 39. *Vobis enim est promissio.* Hanc et hic, quam superius dixerat. *Et respicit vestris,* inquit. Igitur majus est donum, quando bonorum etiam hæredes habent. *Est omnibus,* inquit, *qui longe sunt.* Si iis qui longe, multo magis vobis qui prope. *Quoscumque advocaverit Dominus Deus noster.* Vide quando dicit, *Iis qui longe sunt.* Quando vidit illos, sibi proprios et sese damnantes. Anima enim quando seipsam damnaverit, non ultra poterit invidere. 40. *Aliis etiam verbis plurimis testificatus est, et exhortabatur, dicens.* Vide illum ubique breviter loquentem, non ambitiosum, non ostentatorem. *Testificatus est,* inquit, *et exhortabatur, dicens.* Hæc perfecta doctrina est, que hinc timorem, inde amorem habet. *Salvaminus a generatione ista prava.* Nihil de futuris, sed de presentibus dicit, quibus maxime moventur homines: ostenditque predicatorem et a presentibus et a futuris eruire malis. 41. *Qui ergo libenter acceperunt sermonem ejus, baptizati sunt: et appositæ sunt in die illa anime circiter tria millia.* Quam parvas hoc, magis quam signum apostolorum recessus? 42. *Erant autem perseverantes manumiter in doctrina apostolorum, et communicatione.* Duæ virtutes, et quod perseverarent, et quod unanimiter. Hoc autem dixit, ut ostendat quod longo tempore illos docerunt. *Et communicatione, et fractione panis, et oratione.* Omnia communitur, omnia cum perseverantia fuerunt, inquit. 43. *Fiebat autem omni anime [credentium] timor.* Multo quoque prodigium et signum per apostolos fiebant. Merito enim ut vulgares homines despiciebant, neque rebus sub aspectum cadentibus attendebant, sed iucunda erat mens eorum. Quia enim multa superior verba fuderat Petrus, ostendebatque et promissa et futura, jure metu correpi erant, et signa dictis testimonium ferebant. Sicut igitur in Christo primum signa, postea doctrina, deinde miracola: 44. *Omnia autem qui credebant, erant pariter, et habebant omnia communia.* Vide, quantus statim profectus. Non enim in orationibus tantum erant communicatio, neque in doctrina solum, sed etiam in vitæ probitate. 45. *Possessiones et substantias vendebant, et dividebant illas omnibus, prout cuique opus erat.* Vide, quantus timor illis accidit. *Et dividebant eas.* Hoc, inquit, dispensationem significans. *Prout cuique opus erat.* Non frustra, quemadmodum apud Græcos philosophi, alii terram reliquebant, alii multum auri in mare projiciebant; quod non pecuniarum contemptus erat, sed stultitia et insipientia. Semper enim studuit diabolus, Dei creaturas ubique calumniari, quasi non posset quis bene uti pecuniis. 46. *Quotidie quoque perseverantes unanimiter in templo.* Illic modum docet, quo doctrina fruebantur.

2. Et perpende, quomodo nihil aliud facerent Judæi, nec parvum, nec magnum, sed in templo assis-

ΟΜΙΑΙΑ Ζ΄.

Ἀκούσατες δὲ τοὺς λόγους τούτους, κατενύγησαν τὴν καρδίαν, εἰσὸς τε πρὸς τὸν Πέτρον καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους· Τί ποιήσωμεν, ἄνδρες ἀδελφοί;

α. Ὅρα, ὅσον ἐστὶν ἐπιεικία ἀγαθὸν· Ἄυτη μὲλλον τῆς σφοδρότητος, τὰς καρδίας κατακενεῖ τὰς ἡμετέρας, καὶ ἐντετέραν δίδωσι τὴν πληγὴν. Καθάπερ ἴδρ ἐπὶ τῶν ἐκτειβρωμένων σωμάτων ὁ πᾶσι τῶν οὐκ ὡς καὶ τὴν αἰσθησιν σφοδρὰν· ἂν δις τίς αὐτὰ μαλίστη πρότερον, καὶ ἀπαλὰ ἐργάσεται, τότε νύττι σφοδρότερον· οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα πρότερον δεῖ μαλίστα· καὶ τότε νύστα. Μαλλάττει δὲ, οὐ θυμὸς, οὐδὲ κατηγορία σφοδρὰ, οὐδὲ ὀσθή, ἀλλ' ἐπιεικία· ἐκτεῖναι μὴ γὰρ καὶ ἐπιτείνει τὴν πόρῳσιν, αὐτὴ δὲ ἀνασπείρει. Ὅσα ἐν ἀθέλῃς καθάφασαι τινος ἡδικοῦτος, μετ' ἐλλῆς τῆς πραότητος αὐτῆ προσέρουσι. Ὅρα γὰρ καὶ ἐνταῦθα τί ποιεῖ· ἀνέμνησεν αὐτοὺς τῶν οὐκ ἐπίων τομῆμάτων πρῶτα, καὶ οὐδὲν προσέθεκεν· εἰς τοῦ θεοῦ τὴν δωρεάν, ἐπιγῆγε τὴν χάριν μαρτυροῦσαν τοῖς γεγενημένοις, καὶ εἰς παρατέρω τὸν λόγον ἐξήγαγεν. Ἐδέσθησαν τοῦ Πέτρον τὴν ἐπιεικίαν, ὅτι τοῖς τὴν ἀσοπότην αὐτοῦ σταυρώσει καὶ κατ' αὐτὸν φωνῶσιν ἢ, ἐν τάξει πατρὸς καὶ διδασκάλου κηδεμονικῷ διαλέγεται. Οὐχ ἀπλῶς ἐπιστήθησαν, ἀλλὰ κατέκωσαν αὐτῶν· ἦλθον εἰς αἰσθησιν τῶν γεγενημένων. Οὐ γὰρ ἀρῆκεν αὐτοὺς ἀρῆσαι τὸν θυμὸν, καὶ ἐπισκοπήσει τῇ θεοῦ. Ἄλλὰ διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης ὡσπερ τινὰ σκεδάσαι ἀχλὺν τὴν ἀγανάκτησιν, οὕτως ἔδειξε τὸ τετομῆμα. Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει, ὅταν ἐπιωμεν ἡμεῖς, ὅτι ἡδικοῦμεθα, ἐκτεῖναι παρῶνται δεῖται, ὅτι οὐκ ἡδικοῦμεθα· ὅταν ἐπιωμεν ἡμεῖς, ὅτι οὐκ ἡδικοῦμεθα, ἀλλ' ἡδικοῦμεθα μᾶλλον, ἐκτεῖναι τὸ ἐναντιὸν ποιοῦσιν. Ὅσα εἰ βούλει τὴν ἡδικοῦμεθα εἰς ἀγῶνα ἐμβαλεῖν, μὴ κατηγορήσης αὐτοῦ, ἀλλ' ὀφθαλμοί, κἀκίνας κατηγορήσει. Φιλόδοκον γὰρ ἔστι τὸ ἐναντιὸν ἀνθρώπων. Τοῦτο ὁ Πέτρος ἐποίησεν. Θὴ κατηγορήσεν αὐτῶν σφοδρῶς, ἀλλὰ καὶ ἐπειρήθη σχεδὸν ἀγνώσασθαι ἡμέρας· κατὰ τὸ δυνατόν διὰ τοῦτο αὐτὸν καθίσταται τῆς ψυχῆς. Καὶ πῶθεν ὄηλον, ὅτι κατενύγησαν· Ἀπὸ τῶν βημάτων αὐτῶν. Τί γὰρ φασ; Τί ποιήσωμεν, ἄνδρες ἀδελφοί; Οὐδὲ πλάνους ἐκάλεον, ἀδελφοὺς νῦν καλοῦσιν. Οὐχὶ τοσοῦτον αὐτοὺς παρεξέσαστες, ὅσον εἰς φιλοστοργίαν ἐπισπόμενοι καὶ κηδεμονίαν. Ἄλλως δὲ, ἐπεὶ αὐτοὶ κατενύγησαν [56] τοῦτο καλεῖται αὐτοὺς, καὶ φασ, Τί ποιήσωμεν; οὐκ εἶπον εὐθέως· Ὁδοῦν μετανοῦμεν· ἀλλ' ἐπιτρέψαν αὐτοὺς αὐτοὺς. Καθάπερ ἐν ναυσίῳ τῆς γενόμενης ἢ ἐν γόσῳ, τὸν κυβερνήτην ἰδὼν ἢ τὸν ἱερέα, πάντα αὐτῷ παραχωρεῖτε καὶ πείθεσθε· οὕτω καὶ οὐκ ὠμολογήσασιν ἐν ἐσχάτῳ θνάτῃ αὐτοῦς, καὶ οὐδὲ ἐπιβία σωτηρίας ἔχοντες. Καὶ ὅρα. Οὐκ εἶπον· Πῶς σωθόμεν; ἀλλὰ, Τί ποιήσωμεν; Τὸ οὐδὲν Πέτρος; Ἠλίον ἐνταῦθα πάντα ἐρωτηθέντων, ἐκτεῖναι ἀπαρτίζεται, Μετανοήσατε, λέγων, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ οὕτω λέγει, ὅτι Πιστεύσατε· ἀλλὰ, Βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν. Τοῦτο γὰρ ἐν τῷ βαπτισματι παρβαλόν. Ἐἴτα δεικνύσιν καὶ τὸ κέρδος· Εἰς ἄρασαν ἀμαρτιῶν· καὶ λήψασθε τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἰ δωρεάν λήψασθε, εἰ ἄρασαν ἔχει τὸ βάπτισμα, τί μέλλεται; Ἐἴτα πιθανὸν τὸν λόγον πιθανῶς, ἐπιγῆγε· Ὑμῶν γὰρ ἔστιν ἡ ἐπαγγελία.

Ταύτην καὶ ἐνταῦθα λέγει, ἢν εἶπε καὶ ἄνω διαλεγόμενος. Καὶ τοῖς τέκνοις ὁμῶν, φησὶ. Ὁδοῦν μείζονη δωρεά, ὅταν τῶν ἀγαθῶν καὶ κληρονομῶν ἔχωσι. Καὶ πᾶσι, φησὶ, τοῖς εἰς μακρὰν. Εἰ τοῖς εἰς μακρὰν, πολλῶ μᾶλλον ὑμῖν τοῖς ἔγγυς· Ὅσοις ἂν προσκαλέσθαι Κόμους ὁ θεὸς ἡμῶν. Ὅρα πῶς λέγει, Τοῖς εἰς μακρὰν. Ὅτε αὐτοὺς εὖρεν φκωιωμένοις; καὶ κατεγνώστας αὐτῶν· ψυχὴ γὰρ ὅταν ἐαυτὴν καταδικάσῃ, οὐκέτι φρονεῖν δύναται. Ἐτέροις τε λόγους πλείους διεμαρτύρατο καὶ παρεκάλει, λέγων. Ὅρα αὐτὸν πανταχοῦ ἐπιτέμοντα, καὶ οὐ φιλοτιμούμενον, οὐδὲ ἐπιδικτικῶνα. Διεμαρτύρατο, φησὶ, καὶ παρεκάλει, λέγων. Ἀπύρτισμῶν αὐτῆ διδασκαλία, τὸ μὴ φόβου, τὸ δὲ ἀγάπης ἔχουσα. Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεῆς τῆς σκοταῖς ταύτης. Οὐδὲν περὶ μελλόντων φησὶν, ἀλλὰ περὶ τῶν παρόντων, ὅτι καὶ μάλιστα ἐνάγονται ἀνθρώποι καὶ δεῖκνυσιν, ἐν τῷ κήρυγμα καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἀπαλλάττει κακῶν. Οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδείξμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ, ἐδασπίστησαν καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχὰ ὡσεὶ τροσχίλοι. Πῶς οὐκ αὐτοῦ τοῦ ἀποστόλου ἀνακρίσασθαι μᾶλλον τοῦ σημείου; Ἦσαν δὲ προσηκουόντες ὁμοθυμαδὸν τῇ διδασκίᾳ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωσίᾳ. Δύο ἀρεταί, καὶ τὸ προσκαρτερεῖν, καὶ τὸ ὁμοθυμαδόν. Τοῦτο δὲ φησὶ, ἵνα δεῖξῃ, ὅτι πολὺν χρόνον αὐτοὺς ἐδίδασκον. Καὶ τῇ κοινωσίᾳ, καὶ τῇ κλίσει τοῦ ὄρου, καὶ τῇ προσευχῇ. Πάντα κοινή, πάντα μετὰ καρτερίας ἐποῦνον, φησὶ. Ἐτέροιο δὲ κρίση ψυχῆς φόβος τῶν πιστευόντων, πολλὰ τε ἔραται καὶ σημεῖα διὰ τῶν ἀποστόλων ἔργετο. Εἰκότως. Οὐ γὰρ ὡς τῶν τυχόντων κατεφρόνου, οὐδὲ τοῖς ὁρῶμένοις προσεῖχον, ἀλλὰ πεπόρωτο αὐτῶν ἡ διάνοια. Ἐπεὶ δὲ ἂν ὄθεν ἦν πολλὸς βέου ὁ Πέτρος, καὶ ἐδείκνυε τὰς ἐπαγγελίας καὶ τὰ μελλόντα, εἰκότως ἐξέστισαν τῷ φόβῳ, καὶ ἐμαρτύρει τοῖς λεγομένοις [57] τὰ θαύματα. Καθάπερ οὖν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πρότερον σημεῖα, εἴτα διδασκαλία, εἴτα θαύματα· οὕτω καὶ νῦν. Πάντες δὲ οἱ πιστευόντες ἦσαν ἐπιτοαυτοῦ, καὶ εἶχε ἀπαντα κοινά. Ὅρα εὐθέως; ὅτι ἡ ἐπίδοσις. Οὐ γὰρ ἐν ταῖς εὐχαῖς μόνον ἡ κοινωνία, οὐδὲ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ. Καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον, καὶ διεμέριζον αὐτὰ πᾶσι, καθὼς ἂν τῆς χρεῖαν εἶχε. Ὅρα, πόσος φόβος αὐτοὺς ἐνεγένετο; καὶ διεμέριζον αὐτὰ. Τοῦτο εἶπε, τὸ οικονομικὸν ἔργον. Καθὼς ἂν τῆς χρεῖαν εἶχε. Οὐχ ἀπλῶς, καθάπερ οἱ παρ' Ἑλλῆσι φιλόσοφοι, οἱ μὴ ἀντὶ τὴν γῆν, οἱ δὲ εἰς θάλασσαν ἐβήσαν πολὺ χρυσόν, ὅπερ οὐχ ὑπεροφία χρημάτων ἦν, ἀλλὰ μωρία καὶ ἀνοια. Πανταχοῦ γὰρ ἐποῦσασεν ὁ διάβολος· ἄει τοῦ θεοῦ τὰ κτήματα διαβάλλει, ὡς οὐκ ἐνὸν καλῶς χρῆσασθαι χρήμασι. Καθ' ἡμέραν τε προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδόν ἐν τῷ ἱερῷ. Ἐνταῦθα τὸν τρόπον διδάσκει, καὶ ὅτι τῆς διδασκαλίας ἀπέλαυον.

β. Καὶ σκόπει, πῶς οὐδὲν ἐποῦνον ἔτερον Ἰουδαίον, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα, ἀλλὰ τῷ ἱερῷ προσέδρανον. Ἄς γὰρ σπουδαιότεροι γεγεννημένοι, καὶ περὶ τὸν τρόπον εὐλόγησαν πᾶσιον εἶχον. Οὐ γὰρ ἀπίστον αὐτοὺς ὁ ἀπόστολος εἶπας, ὡσεὶ μὴ ἐλάλη. Κλιώντες τε κατ' οἶκον ὄρου, μεταλαμβάνον τροφῆς ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀρελῶσιν καρδίαι, αἰνούντες τὸν θεόν,

* Ἀγῶνι δεσπὶν ἐν Savil. ἢ Ἄλλῃ φωνῶσι. ὁ ἡμέρους δεσπὶν ἐν αὐτοῖς. ὁ Ἄλλῃ ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς θνάτῃ.

* Ἄλλῃ μᾶλλον τοῖς ἔγγυς; Ἄλλῃ ἀνοια. Ἐποῦσαστε γὰρ ὁ εὐθέως.

καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ἅπαν τοὺς λαοὺς. Τὸν ἄρτον ἑμοὶ δοκεῖ λέγων, καὶ τὴν ἡστέραν ἐνταῦθα σημαίνειν καὶ τὸν σκληρὸν βίον· τροφῆς γάρ, οὐ τροφῆς μετέλαβον. Ἐντεῦθεν, ἀγαπήτε, μάνανε, ὡς οὐχ ἡ τροφή, ἀλλ' ἡ τροφή τὴν ἀπλάουν ποιεῖ· καὶ ὡς οὐκ ἐπρωύτες, ἐν λύπῃ. οἱ δὲ μὴ ἐπρωύτες, ἐν χαρῇ. Ὅρθῶς, ὅτι οἱ Πέτρου λόγοι καὶ τοῦτο εἶχον, τὴν τοῦ βίου σωφροσύνην¹; Ὅπως οὐκ ἐνι γενέσθαι ἀγαλλίασιν, μὴ ἀρεταίας οὐσίας. Καὶ πῶς, φησὶν, *Ἐίχον χάριν πρὸς ἅπαν τοὺς λαοὺς*; Δεῖ ὡν ἐποίησαν διὰ τῆς ἐλεημοσύνης. Μὴ γάρ μοι, εἰ οἱ ἀρχιερεῖς ἐπέστησαν αὐτοῖς ὡπὸ φόβου καὶ βασκανίας, τοῦτο εἶρη· ἀλλ' ὅτι πρὸς τὸν λαὸν χάριν εἶχον. Ὁ δὲ Κύριος προσετίθει τοὺς σωζόμενους καθ' ἡμέραν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπισταυτοί. Οὕτω πανταχοῦ καλὴν ἡ ἀπόνοια. Ἐτέρως δὲ λόγιος διημαρτύρατο. Τοῦτο εἶπε, δεκνόν, ὅτι οὐκ ἔχεις τὰ λεχθέντα· ἢ καὶ ἐκεῖνα μὲν, ὅτι πρὸς πίστιν ἐπαχθήσῃ, ταῦτα δὲ, τίνα χρὴ τὸν πατὴρ ποιεῖν, εἰρηαί. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐπὶ τῷ σταυρῷ, ἀλλ', Ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτισθήτω ἕκαστος ὁμίως. Ἄνευ ἀναμνήσεως αὐτοῦ συναχτοῦ τοῦ σταυροῦ, ἔνα μὴ ὀνειδίξῃς δόξην, ἀλλ' ἀπλόως, Μετανοήσατε, φησὶ, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Καὶ μὴν κίερος ἔχει τὸν ἐνταῦθα διδασκλήρον ὁ νόμος· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ κηρύγματος ὅταν ὁ ἁμαρτηκὸς ὁμολογήσῃ, τότε σώζεται. Ὅρα, πῶς οὐ τὸ μὲζόν παρεβραμῆν ὁ Πέτρος; [58] ἀλλὰ πρότερον τὴν χάριν εἰπόν, τότε καὶ ἐκεῖνο ἐπέταξε, λέγων, Ἀφήσθε τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀξιόπιστος ὁ λόγος αὐτόθεν ἐξ ὧν αὐτὸ εἶπεν. Τέως γάρ τὸ εὐκόλον λέγει καὶ πολλὴν ἔχον δωρεάν, καὶ τότε ἐπὶ τὸν βίον ἀγει, εἰδὼς, ὅτι ὀπίσθε αὐτοῖς ἑσθία σπουδῆς, τὸ δὲ γὰρ γεύσασθαι τὸν τοσούτων ἀποτα. Ἐπειδὲ ἐπίσθε ἀκούσαι ὁ ἀκρατής, τὴν τῶν πλειόνων λόγον τὸ κεφάλαιον, καὶ τοῦτο προσίτησι, δεκνόν, ὅτι ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οἱ μὲν οὖν ἀποπέθεσαν τὸν λόγον ἐπήρσαν τὰ λεχθέντα, καίτοι φόβου γέμοντα, καὶ μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τότε ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔρχονται. Ἄλλ' ἔθωμεν ἀνωθεν τὰ εἰρημίματα. Ἐσαν, φησὶ, προσκαρτεροῦντες τῇ διδασκίᾳ. Ἐκ τούτου ὄηλον, ὅτι οὐ μίαν ἡμέραν, οὐδὲ ὅμο καὶ τρεῖς, ἀλλ' ἐπὶ πολλὰς ἰδιόδοκον, ἄτε ἐφ' ἑτέρου μεταστάντες βίον. Καὶ ἐγένετο πάση ψυχῇ φόβος. Εἰ πάση, καὶ τὸν μὴ πιστευσάντων. Εἰκὸς δὲ αὐτοῦς παθεῖν τοσούτην ἀθρόον μεταβολὴν ἰδόντας· τάχα δὲ καὶ ἀπὸ τῶν σημείων. Ὅχι, Ὅμοι δὲ, ἀλλ', Ὅμοθυμῶδες, εἶπεν, ἐπειδὴ ἐν ὁμοίᾳ μὲν εἶναι τινα; οὐ μὴν δὲ ὁμοθυμῶδες, διηρημένους ταῖς γνώμαις. Λόγιος τὸ παρεκάλει. Καὶ οὐδὲν ἐβν δε μανθάνειν, ὅτι οὐ νόσος παιδᾶ ἐσπερον τῇ τροφῇ τῇ πνευματικῇ. Καὶ ἀγγελοι γέγονασιν λοιπὸν ἑξαρτήσης. Καὶ διημαρτύρατο καθὸ χρεῖται εἰς εἶρη. Εἶδον, ὅτι τὰ πνευματικὰ κοινὰ, καὶ οὐδεὶς ἕτερος ἕτερου πλέον ἔχει, καὶ ταχέως ἦλθον ἐπὶ τὸ τὰ αὐτῶν παιδὶ διαδιδόναι. Πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπισταυτοί. Ὅτι δὲ οὐ τόπω ἦσαν ἐπισταυτοί, ὄηλον ἐξ ὧν ἐπέταξε λέγων, Καὶ πάντα ἔχον κοινά. Πάντες δὲ, φησὶν, οὐχ ὁ μὲν, ὁ δὲ οὐ. Τοῦτο πολιτεία ἀγγελικῇ, μὴδὲν αὐτῶν λέγειν ἴδιον εἶναι. Ἐντεῦθεν ἡ ρίζα τῶν κακῶν ἐξεκόπη, καὶ δεῖ ὡν ἔπραττον

εἶδεν, ὅτι ἤκουσαν. Ἄρα τοῦτο ἦν ὁ εἶλες, Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεῆς τῆς σκληρῆς ταύτης. Καὶ προσετίθεισαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχὰ ὡσεὶ τριαχιλίαι. Ἐπειδὴ τριαχιλίοι γέγονασιν, ἐξήγαγον αὐτοὺς; λοιπὸν ἔξω, οἱ καὶ μετὰ παρήρσας, ἄτε πολλῆς οὐσίας ἦδη, καὶ ἡμέραν ἀνήσαν καὶ προσήδρον ἐν τῷ ἱερῷ· ἐτεῖ καὶ Πέτρος καὶ Ἰωάννης μικρὸν ὕστερον τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν· οὐδὲν γὰρ τέως παρεκύνων τῶν Ἰουδαίων. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ εἰς τὸν τόπον τιμῆ διέβαινε πρὸς τὸν τοῦ ἱεροῦ Δεσπότην. Εἶλες εὐλαθεῖας ἐπίδοσαν; Χρήματα ἔβρψαν, καὶ ἔχαιρον, καὶ πολλὴ ἦν ἡ εὐφροσύνη· μείλινα γάρ τῃν ἡ ἐλάμβανον ἀγαθὰ. Οὐδεὶς ἀνωίδειεν, οὐδεὶς ἐφθόνηεν, οὐδεὶς ἐβόσκαιεν, οὐκ ἦν τύφος, οὐκ ἦν ἐξουθενώσι· καθάπερ παῖδια ἐνόμιζον οὕτω παιδεύεσθαι, ὡς ἀρτίοκοι οὕτω δίκαιον. Καὶ τί εἰς ἐν ἀμυδρῷ λέγω εἰκόνη; Εἰ μέρηνσε ὡς, ὅτι τὴν πλὴν ἡμῶν ἔσταν [59] ὁ Θεός, καὶ πάντες ἦσαν συνσταλαμένοι, οὕτω τότε ἐκεῖνοι δίκαιον· οὐδεὶς ὑπολάθῃ ἦν, οὐδεὶς πονηρῶς. Καὶ γὰρ τοιοῦτον φόβος, τοιοῦτον ἡ ἰδέσθαι. Οὐκ ἦν τὸ ψυχρὸν ἔρημα τὸ, Ἐμὲν, καὶ τὸ, Σὺν. Διὰ τοῦτο ἀγαλλίασις ἦν ἐπὶ τῆς τραπέζης· οὐδεὶς εἰς ἐξ ἰθὺν ἐσίθων δίκαιον, οὐδεὶς ὡς ἐξ ἄλλοτριῶν καίτοι δοκεῖ ἀνηγαῖ εἶναι. Οὕτε ἀλλότρια ἐνόμιζον εἶναι τὰ τῶν ἀδελφῶν· δεσποτικὰ γὰρ ἦν· οὕτε ἴδια, ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν. Οὕτε ὁ πένθης ἠγύνητο, ὅτι ὁ πλοῦσιος ἐπυροῦτο. Τοῦτο ἐστὶν ἀγαλλίασις. Κάκινος ὡς εὐεργετούμενος δέκεται, καὶ εὐ πύχων μάλλον, καὶ οἰτοῖ ὡς δοξαζόμενοι ταῦτη, καὶ πάντο πρὸς αὐτοῦς ἦσαν συνδεβόμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν ταῖς τῶν χρημάτων ἐτανομαῖς καὶ ὕβρει, καὶ ἀπονοίας, καὶ λύπας γίνεσθαι συμβαίνει, ἀπὸ τοῦτο εἶλεν ὁ Ἀπόστολος; *Μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης*. Ὅρα, πόσα αὐτοῖς μαρτυρεῖ; Πιστιν γνησίαν, βίον ὀρθόν, τὴν ἐν ἀκρόασι καρτερίαν, τὴν ἐν εὐχαίς, τὴν ἐν ἀρεταίᾳ, τὴν ἐν εὐφροσύνῃ.

γ'. Δύο ἦν ἰκανὰ ἐμβαλεῖν αὐτοῖς εἰς ἀθυμίαν, ἢ ἐν νηστεία, καὶ τὰ χρήματα διαδιδόναι. Οἱ δὲ καὶ δι' ἀμφοτέρω ἔχαιρον. Τί γὰρ τοῖς οὕτω διακειμένοις οὐκ ἂν ἡγάπησεν ὡς πατέρας κοινούς; Οὐδὲν ἔσικτον πονηρὴν κατ' ἀλλήλων· τὸ πᾶν ἐπέτρεπον τὴν χάριτι τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἦν φόβος, καὶ ταῦτα ἐν μέσων κενδόνος ἐμβεβληκότων αὐτῶν. Διὰ γοῦν τῆς ἀρελείας τὴν πᾶσαν αὐτῶν ἐβλῶσαν ἀρετήν, παλὴ καὶ τῆς τῶν χρημάτων ὑποουλίαν, καὶ τῆς νηστείας, καὶ τῆς ἐν ταῖς εὐχαίς καρτερίας μεζινοῦσάν. Οὕτω δὲ καὶ καθαρῶς ἦσαν τὸν Θεόν, μάλλον δὲ τοῦτο εἶπον ἀνελεῖ τὸν Θεόν. Ὅρα δὲ καὶ ἐνταῦθα αὐτοῖς ἀπολαμβάνοντας εὐθέως τὰς ἀμοιβὰς. Τὸ γὰρ ἔχειν χάριν πρὸς τὸν λαόν, τοῦτο ἐστὶν, ὅτι ποθεινὸν τινος ἦσαν καὶ ἐπείραστον. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀγάσαιο, τίς δὲ οὐκ ἂν θαυμάσειεν ἀνθρωπον τὸ ἔθος ἀποῖον, ἢ τίς οὐκ ἂν συνδέσει τὴν μὴδὲν ὑποουλίαν ἔχοντα; Τίνων δὲ ἄλλων ἐστὶν ἡ σωτηρία ἢ τούτων; τίνων δὲ τὰ μεγάλα ἀγαθὰ; Οὐχὶ ποιεμένες εὐηγγελίσθησαν πρότερον; οὐχὶ Ἰουδαίους εἰς ὡν ἀνθρώπων, ὥστε μὴ διὰ μοιχείας ὑποφάν προεβήσαν αὐτῶν ἐργάσασθαι τι πονηρὸν; οὐχὶ ἀγορικούς ἐξελέγετο τῶν ἀπάτοστων; Ψυχὴ γὰρ, φησὶν, ἐπιλογισμένη πᾶσα ἀπλή; καὶ πάλιν, Ὁ δὲ πορευόμενος ἀπλώος, πορευέται πεποιθώς. Ναί, φησὶν· ἀλλ' καὶ φρονήσιος δεῖ. Τί γὰρ ἄλλο ἐστὶν ἀπλώσιος ἀλλ' ἡ φρονήσιος; Ὅταν γὰρ μὴδὲν ὑποπέτη; πονηρὸν, ὅτε τελετήται δύνασαι πονηρὸν ὅταν μὴδὲν ἔχη τῶν δεινῶν, οὐδὲ μνησικαχῆσαι δυνήσῃ. Ἐβραῖοι τες; οὐκ ἠγγασας ἐκακηγώρησεν; οὐδὲν ἔπαθε; ἐβόσκαιεν; οὐδὲ οὐτως ἔπαθε; τι. Ὅπως τίς ἐστὶν ἐπὶ φιλοσοφίαν ἢ ἀπλόσιος.

¹ Ἦνως μετελάμβανον ἐν ἀγαλλίασι, φησὶν. Ὅρθῶς, ὅτι οὐχ ἡ τροφή, ἀλλ' ἡ ἰδέση σωφροσύνην. Ὅ γὰρ ἐπὶ ἰδέση φησὶν ὀπίσθε γὰρ αὐτοῖς. ὁ Μορὴν παρκαλίω. Ὅ λέγειν ἡ ἰδέση ἀπλόσιος. ὁ Αἰθ' ἀφαιρῆς ἀπάντας, οὐχὶ καὶ ἀκρόασι προσκαρτεροῦντας, ἰδὼν ὅτι το.

† Alius μετὰ τὰ ἡμέτερα.

dei essent. Nam utpote ferventiores facti, majore erga locum erant reverentia. Neque enim illos adhuc avelebant apostoli, ne ipsos laderent. *Et frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione et simplicitate cordis, 47. collaudantes Deum, et habentes gratiam ad omnem plebem.* Cum panem dicit, jejunium mihi et austeram vitam significare videtur: cibo enim, non deliciis utebantur. Hinc dicit, dilecte, non deliciis, sed cibo nos suaviter frui; et eos qui deliciis fruuntur, in tristitia esse; qui vero non fruuntur, in gaudio. Viden? Petri sermones, vitæ temperantiam intulisse? Sic non potest exultatio esse sine simplicitate. Et quomodo, inquit, *Habebant gratiam ad omnem plebem?* Propter ea, quæ faciiebant per eleemosynam. Ne enim attendas, quod principes sacerdotum ob invidiam et livorem insurgent in illos, sed quod gratiam haberent ad plebem. *Dominus autem augebat quotidie eos, qui solvi fierent in Ecclesia. Omnes autem credentes simul erant.* Sic ubique bona est concordia. *Aliisque sermonibus testificatus est.* Hoc dixit ostendens, non satis fuisse illa, quæ dicta fuerant: vel illa quidem dixerat, ut ad fidem induceret; hæc vero docebant, qualem oporteret esse fidelem. Nec dixit, in cruce; sed, *In nomine Jesu Christi baptizetur unusquisque vestrum.* Neque frequenter illis crucem commemorat, ne exprobrare videatur; sed simpliciter dicit: *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque in nomine Jesu Christi in remissionem peccatorum.* Atqui aliter hic se habent judiciorum leges: nam in prædicatione eum peccator confitetur, tunc servatur. Vide, quomodo Petrus id quod majus est non præterierit; sed cum de gratia dixisset, illud subjunxit, dicens: *Accipietis donum Spiritus sancti.* Fide dignus sermo erat ex iis, quæ jam acceperant. Interim enim id quod facile est dicit, et quod magnum habet donum, et tunc ad vitam ducit; gnarus, occasione ipsi majoris studii fore, quod tanta jam bona degustassent. Quia vero cupiebat auditor discere id, quod plurium illorum sermonum caput esset, illud quoque addit, ostendens donam esse Spiritus sancti. Illi itaque sermonem accipientes, dicta laudaverunt, etsi metum magnum incuterent, et iis assenti, tunc ad baptismum veniunt. Sed quæ dicta sunt, repetamus. *Erant, inquit, perseverantes in doctrina.* Hinc palam est eos non uno, vel duobus vel tribus diebus, sed multis edoctos fuisse, utpote qui vitam mutaverint. *Fiebat autem omni anime timor.* Si *Omni*, etiam iis, qui non crediderant. Verisimile autem est illos sic affectos fuisse, quod tantam viderent mutationem: forte etiam ex signis. *Nec dixit, Simul; sed, Unanimiter:* quis fieri potest, ut quidam simul sint, nec tamen unanimiter, sed sententia dissidentes. Sermonibus quoque hortabatur. Neque hic doctrinam dicit, compendii loquens. Hinc licet discere, apostolos ipsi quasi puerulis cibum spiritualem dedisse, qui ut angeli statim facti sunt¹. *Et dividebant singulis, prout cuique opus erat. Vide-*

bant, spiritalia esse communia; nullusque alio plus habebat, et ad hoc statim pervenerunt, ut sua omnibus distribuere. *Omnes autem, qui credebant, simul erant.* Quod autem non loco simul essent, palam est ex iis, quæ subjunxit: *Et omnia habebant communia.* *Omnes* dicit: non ille habebat, ille secus. Hæc angelica respública erat, quod nihil dicerent sibi proprium. Hinc radix malorum exorsa est, et ex gestis suis se audivisse demonstrarunt. Hoc ergo erat quod dicebat: *Salvamina a generatione ista prava. Et appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia.* Quia ter mille erant, educabant illos foras; qui cum fiducia multa quotidie ascendebant in templum, et ibi assidui erant: nam Petrus et Joannes paulo post illud fecerunt: nihil enim ex Judicis adhuc movebat. Et honor ille templo exhibitus, transibat ad templi Dominum. Vidisti pietatis augmentum? Pecunias abiciebant, et gaudebant, maguæque erant lætitia: majora quippe erant bona quæ accipiebant. Nemo exprobrabat, nemo invadebat, nullus erat fastus, nullus contemptus: quasi pueri se putabant erudiendos, ut recens nati affecti erant. Et cur quasi in obscura loquor imagine? Si meministi quomodo, cum Deus concussit civitatem nostram (a), omnes attoniti erant, sic tunc illi affecti erant: nullus subdolos erat, nullus malignus. Etenim talis timor est, talis angustia. Non erat frigidum illud verbum, *meum et tuum.* Ideo exultatio in mensa erat: nemo ita affectus erat, ac si ex suis, nemo ac si ex alienis ederet: etsi hoc ænigma videatur esse. Neque aliena putabant esse bona fratrum; erant enim ut daminorum; ueque propria, sed fratrum. Neque pauper pudore affectus, neque dives inflatus erat hoc exultatio est. Ille quasi beneficio affectus, et hi quasi hinc gloria aucti; et valde inter se erant colligati. Quia enim in pecuniarum distributionibus contumeliæ accident, arrogantia, molestia, ideo dicebat Apostolus, *Non ex tristitia, aut ex necessitate* (2. Cor. 9. 7). Vide, quanta illis testificetur? Sinceram fidem, vitam rectam, perseverantiam in concione audienda, in precibus, in frugalitate, in lætitia.

3. Duo poterant illos in mœrorem conjicere, jejunium, et pecuniarum erogatio. Illi vero ex utroque gaudebant. Quis sic affectos non ut communes patres dilexisset? Nihil mali pariebant alii adversus alios: totum permittiebant gratiæ Dei. Nullus aderat timor in media pericula conjecit. Per simplicitatem ergo omnem illorum declaravit virtutem, et divitiarum contemptu, et jejunio, et perseverantia in oratione longe majorem. Ita pure Deum laudabant, imo hoc est, ipsum pure laudare. Vide autem hic illos statim accipere mercedem. Nam quod habere gratiam apud populum, hoc probat illos et amabiles et valde dilectos fuisse. Quis enim non obstupescat, quis non mirretur videns hominem moribus simplicem? aut quis non devinciatur homini nihil subdolum habenti? Ad

(a) Terræ motum memorat, qui Constantinopoli accidit anno 400, secundum alios autem anno 401. Difficultas vero aut statuendi hinc oritur, quod ipse infra dicit terræ motum factum esse anno superiore. Verum ea de re pariter in Vita Chrysostomi actum est.

¹ Ani addunt, orationi et auditioni (verbi Dei) incumbentes.

quos nisi ad hes salus, ad quos magna bona¹ pertineant? Nonne pastores primi evangelium acceperunt? nonne Joseph homo simplex erat; ita ut nec per adulterii suspicionem sine perterreretur, ut aliquid mali patraret? nonne aegrestes homines et simplices Deus elegit? *Anima enim, inquit, omnis simplex benedicta*; ac rursus, *Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter* (*Prov. 11. 25. et 10. 9*). Etiam, inquit; sed prudentia est opus. Sed quid aliud est simplicitas, quam prudentia? Cum enim nihil mali suspicaris, nihil mali parere potes: cum nihil fers moleste, non poteris injuriarum recordari. Contumelia te quis affecit? Non doluisti: obloquutus es? Nihil passus es: invidit tibi? Non aegre tulisti. Via quaedam est ad philosophiam simplicitas. Nemo tam pulcher animo est quam vir simplex. Sicut enim in corpore qui modestus est, demissus et cogitabundus, multum ex pulchritudine detrahit; qui vero laetus est et subridet, formositatem auget: sic in anima evenit: qui subdulus est, etsi innumera peccata se habeat bona opera, disperdit illa; contra vero qui liber est et simplex. Talem hominem quis sibi amicum fidenter paret; et si inimicus sit, cum illo reconciliabitur. Nulla enim ad hoc opus est custodia, nullis vinculis; sed multa et illi et contubernaliibus erit securitas. Quid ergo, inquit, si qui talis est, in males incidit viros? Deus qui simplices esse jubet, manum porriget. Quid Davide simplicius? quid Saule laqueus? Uter ergo superavit? Quid in Josepho acutum est? nonne ille simpliciter ad dominam accessit; illa vero subdole? In quo, quaeso, lesus est? Quid Abele simplicius erat? quid Caino sceleratius? Rursusque Joseph, nonne simpliciter cum fratribus egit? nonne ideo claruit, quia sine suspitione omnia loquutus est, hi vero maligne ipsum exceperunt? Semel somnia, iterum somnia dixit, et sine cautione illos adit cibos afferens, omnia Deo committens; sed quanto magis illi ad inimicum ipsum habebant, tanto magis ille ut fratres tractabat. Poteratque Deus non permittere, ut incidere in illos; sed permisit, ut miraculum appareret, et ostenderetur, quantumvis illi contra tenderent, illum fore superiorem. Et sic quamvis plagam accipiat, non a se, sed ab alio accipit.

Improbis sui ipsius inimicus est. — Malignus vero seipsum primo percutit, nullumque alium; sicque est sui ipsius inimicus. Hujus anima aetere semper plena est, dum cogitationes perpetuo colligatae et perplexae sunt: si audire, si dicere quidpiam oporteat, omnia trahit ad crimen, omnia accusat. Procul ab illis amicitia et concordia; apud illos pugnae, inimicitiae, molestiae; sibi quoque ipsi sunt suspecti. His neque somnus, neque aliud quidpiam suave est. Si uxores habeant, papae: omnibus sunt hostes et inimici; zelotypiae infinitae, metus perpetuus; malus enim a malo labore sic vocatur. Sic utique Scriptura laborem semper vocat malitiam; ut cum dicit: *Sub lingua eorum labor et fugitio*; et alibi rursum, *Et*

amplius eorum labor et dolor (*Psal. 9. 7. et* Si vero miretur quis, nude ab initio tales et nunc tales non sint; discant causam esse nam, magistrum philosophiae, matrem pietatis pecunia: de medio tollebantur, tunc nequitia: Etiam, inquit, sed illud ipsum interrogo, ut tanta malitia? quomodo illi ter mille et quomodo illi statim virtutem delegerunt, et mox philosophi facti sunt, et nunc vix unus reperitur ita concordis erant? quid illos tam agilitatis redderat? quid illos ita incendit? Quomodo pietate accedebat; quia honores non sicut hodie; quia ad futura mentem suam trahunt, et nihil praesentium expectabant. Hoc e animae, in acriminis versari: hoc putabant i stantissimum esse; sed non nos: nunc enim vitam quaerimus. Ideo nec illa, cum par er quomodo. *Quid faciunt?* interrogabant illi damnautes. Nos vero contra: *Quid faciunt?* mus, nos praesentibus venditantes, et altum sapientes. Illi faciebant quae facere oportet vero secus. Damnautes illi seipsos, despera salute sua: ideo tales facti sunt. Agnoveru receperant donum.

4. Quomodo vos illis similes eritis, qui c omnia facitis? Illi statim atque audierunt, l sunt: non dixerunt illa frigida verba, quae n dicimus, neque moras nexerunt, etsi non audissent justificationes; sed hoc tantum, *S. a generatione ista.* Non segnes fuerunt, sed l mones exceperunt; et quod accipiebant, c monstrant; et qui essent, exhibuerunt. S certamen ingressi, exnerunt vestimenta: n ingressi, cum vestimentis certare voluimus. antagonista noster labore opus non habet, c bis ipsis impliciti aspe delectamur. Id ipsum c cirrus, ac si quis altitatem pulvere conspers gram, nudum, videns, ab arena et a sole habentem luti, oleo, sudore et caeno delibut unguento fragrans, sericis vestibus, aureis stola usque ad malleolos defluente, aureola gestans, cum illo congregiatur. Qui enim t: non impediatur solum, sed curam habens n sedentur vel scindantur, in primo congressu lque patietur quod statim timuit, in praecip tibus lesus. Tempus adest certaminis, et t indueris! tempus exercitationis, tempus stad quasi in pompa teipsum ornas? Et quomodo bis? Ne ad externa, sed ad interna respic enim curis ceu gravibus vinculis undique constringitur, manum non sinens attollere, t tra hostem proferre, nos molles ac delicatos: Utinam liberati vincere possimus impuram il testatem. Ideo Christus, ac si non satis sit divi cere, vide quid dicit: *Vende omnia quae habes, i peribus: et veni, et sequere me* (*Marc. 10. 21*). depositis opibus, nondum in tuto somus, arte et accuracione nobis est opus; multo n retineamus, nihil magnum operabimur, sed

¹ Alius legit, *miracula*, pro, *bona*.

εὐδοκίας οὕτως ἐστὶ τὴν ψυχὴν καλῶς, ὡς ὁ ἀπλοῦς. Καθάρπερ γὰρ ἐν τῷ σώματι ὁ μὲν συνυγὴς καὶ καταρῆς καὶ σύννομος, κἂν καλῶς ᾖ, τὸ πολὺ τῆς ὠραιότητος ὑποπέμπεται· ὁ δὲ ἀνεμίμενος καὶ ἥρμα μειδιῶν τὴν δόξην, ἐπιπέμπει τὴν ὠραιότητα· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς, ὁ μὲν σύννομος κἂν μυρία εἴη καθαροῦματα, ἤρπασεν αὐτὰ· ὁ δὲ ἀνεμίμενος καὶ ἀπλοῦς, τὸν αὐτὸν.

[60] Καὶ φίλον τὸν τοιοῦτον μετὰ ἀσφαλείας ἀν τῆς εἰρηστάτου, καὶ ἐχθρὸν γενόμενον καταλάβειεν. Οὐ γὰρ δεῖ φυλακῆς καὶ προφυλακῆς, οὐδὲ δεσμῶν καὶ συνδεδεμένων ἐπὶ τοῦ τοιοῦτου, ἀλλὰ πολλὴ μὲν αὐτῷ ἔσται ἡ ἀνεκία, πολλὰ δὲ καὶ τὸς συννοῦσι αὐτῷ. Τί οὖν, ἀν εἰς πονηρίας, φησὶν, ἀνδρας; ὁ τοιοῦτος ἐμπειρῆς; Ὁ θεὸς ὁ προστάτης ἐστὶ ἀπλόστως, ὁρᾷε χειρὰ. Τί τοῦ θαυτοῦ ἀπλοστέρου ἦν; τί δὲ τοῦ Σαουλ πονηρότερου; Τίς οὖν περιεγένετο; Τί δὲ ἐπὶ τοῦ Ἰωσήφ; οὐχ ὁ μὲν ἀπλόστως προσφειετὶ τῆ διαπολίῃ, ἢ δὲ κακοῦργος; Τί οὖν, ἐπιπέ μοι, ἐκείνος ἤδικηται; Τί δὲ τοῦ Ἀβελ ἀπλοστέρου ἦν; τί δὲ τοῦ Κάιν κακοῦργότερου; Ὁ Ἰωσήφ δὲ πάλιν οὖν ἀπλόστως ἐκείρητο τοῖς ἀδελφοῖς; οὐ διὰ τοῦτο εὐδοκίμησεν, οὐτι ὁ μὲν ἀνοπιστικῶς πάντα ἐπιβέβηγετο, οὕτω δὲ κακοῦργος ἐβέβητο; Καὶ ἅπασ εἴπε τὰ ἐπιράτα, καὶ κἂν εἴπαι, καὶ οὐκ ἐφυλάξαιτο καὶ πάλιν πρὸς αὐτοῦ; ἀπῆε τροφὰς ἀποποιῶν, καὶ οὐδὲν ἐφυλάττετο, τὸ ἐπὶ ἐπιτρέψαι τῷ θεῷ; ἀλλ' ὁμοίως ἐκείνου πρὸς αὐτὸν οὕτω διεκίετο ὡς πρὸς πολέμιον, οὕτως ἐκείνος ὡς πρὸς ἀδελφοῦς. Καὶ ἤβουνα ὁ θεὸς μὴ ἀρνεῖται αὐτὸν ἐμπειρῆν, ἀλλ' ἀφῆκεν, ἵνα δευχθῇ τὸ θαῦμα, καὶ ὅτι κἂν τὰ αὐτῶν ἐπιβέβηται, ἐκείνος ἀνώτερος ἔσται. Ὅτι κἂν λάθῃ πληγῆν, οὐ παρ' ἐαυτοῦ, ἀλλὰ παρ' ἐπιρῶ λαμβάνει.

Ὁ δὲ πονηρὸς ἐαυτὸν μὲν πλήττει πρότερον, τὴν δὲ οὐδένα· οὕτως ἐστὶ καὶ αὐτῷ πολέμιος, ἵπν τοιοῦτο ἀεὶ ἀθύμει, ἢ ψυχὴ μαστῶ, τὸν λογισμῶν ἀεὶ συνδεδεμένων κἂν ἀκούσαι, κἂν εἰπεῖν τι εἴη πάντα μετὰ ἐγκλημάτων ποιεῖ, πάντα μετὰ αἰτίας. Φιλίαι τῶν τοιοῦτων καὶ ὁμόνοιαι πόρρω καὶ μακρὰν ἐκείνωνται· μάχαι δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ ἐχθραὶ καὶ ἄρτια, καὶ ἑαυτοῦς ὑποπέμπουσιν οἱ τοιοῦτοι. Τοιοῦτος οὐδὲ ὕπνος ἤδου, οὐτε ἀπλο οὐδέν. Ἄν δὲ καὶ γυναικα ἔχουσι, βαθαί, πρὸς πάντας ἐχθροὶ γίνονται καὶ πολέμοι· ζηλοτυπία μυρία, φθόβος διγνεκτῆς· πορῆς δὲ παρὰ τὸ ποιεῖν εἰρηται. Οὕτω γούν καὶ ἡ Γρατῆ πῖνον ἀεὶ τὴν πορνείαν καλεῖ, ὡς ὅταν λέγη, Ἰγὰ τὴν γλιῶσαν αὐτοῦ κόπος καὶ πόνος καὶ ἀλλοχοῦ πάλιν, καὶ ἐπὶ πλεῖον αὐτῶν κόπος καὶ πόνος. Εἰ δὲ θαυμάζοι τις, πόθεν μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν ποῦτος γενόμενος, νῦν δὲ οὐ τοιοῦτο, μαθεῖτο τὴν ὁλίαν αἰτίαν, τὴν διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας, τὴν μητέρα τῆς εὐλαβείας. Ὅτε χρημάτων ἀναφραεῖς ἦν, τότε οὐδὲ πονηρία ἦν. Νῦν, φησὶν αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἐρωτῶ· νῦν δὲ πόθεν ἡ ποσάτι πορνεία; πόθεν ἐκείνου; μὲν ἐπιβέη τοῖς τραχιλλοῖς καὶ πενταχιλλοῖς εὐθείας ἐλάσαι τὴν ἀρστήν, καὶ ὁμοῦ οὕτως ἐγένετο ριῶστος, νῦν δὲ μόλις εἰς εὐρίσκειται; τότε δὲ οὕτω σκεπτόμενος; τί τὸ ποιῆσαν ἀπὸ τοῦ σφοδρῶς καὶ ἀετηγερμένους; τί αὐτοῖς ἀφῶν ἐπίρπασεν; Ἐπειδὴ μετὰ πολλῆς προσήλθον τῆς εὐλαβείας· ἐπειδὴ τὰ τῶν τιμῶν οὐκ ἦν καθάρπερ νῦν· ἐπειδὴ πρὸ; τὰ μέλιοντα μετέστρεψεν αὐτῶν τὴν δεινότητα, καὶ οὐδὲν τῶν παρῆτων προσεδόκων. Τοῦτο ἐστὶ πεπωρωμένης ψυχῆς, τὸ τοῖς δεινοῖς ἐναστρέφεται· τὸ τοῦτο ἐνόμίζον

[61] ἐκείνου χριστιανισμὸν εἶναι. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς· νῦν γὰρ τὰς ἀνεκίας ἐναυθα ζητοῦμεν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ὅταν δέη, τοῦτων ἐπιπέυόμεθα. Τί ποιῶμεν, φῶντων ἐκείνου, ἀπογυῖσθαι καὶ ἑαυτοῦν; Ἰμεῖς δὲ τὸ ἐναντίον, Τί ποιῶμεν; λέγομεν, ἐπιδεικνόμενον πρὸς τοὺς παρῆτας, καὶ μέγα φρονούτες ἐφ' ἑαυτοῖς. Ἄπερ εἶδει γενέσθαι ἐποῖον ἐκείνου, ἡμεῖς δὲ τὸν αὐτὸν. Κατῆγρυσαν ἑαυτῶν ἐκείνου, ἀπέγρυσαν αὐτῶν τῆς σωτηρίας· διὰ τοῦτο τοιοῦτο γενόμενος. Ἐγρυσαν ὅσον ἔλαβον ὄρον.

δ. Πῶς δὲ οἱ μὲς; ἐσοθε τοιοῦτο, ἀπαντανίας ἐκείνου; ἀπαντα πρᾶττοντες; Ἐκείνη ἅμα ἡκουσάντες καὶ ἐσπαρτίσαντο· οὐκ εἰπονταῦτα τὰ ῥήματα τὰ ψυχρὰ, ἀπερ ἡμεῖς νῦν, οὐδὲ τὴν ἀναβολὴν ἐπραγματεῖσθαι καίτοι γε οὐ πάντα ἡκουσάν τὰ δικαιώματα, ἀλλὰ μόνον, τὸ, Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης. Οὐκ ὄκνηρούς ἐαυτοῦ ἐποίησαν, ἀλλὰ ἀπέβησαν τοὺς λόγους· καὶ τὸ ἀπέβησαν, διὰ τὸν ἐργον ἐβήλωσαν, καὶ ἐβειαν ἑαυτοῦ; τίνας ἦσαν. Ἄμα γὰρ ἐβήσαν εἰς τὸν ἀῖωνα, ἀπέβησαν τὸ ἱμάτιον· ἡμεῖς δὲ ἐμβαίνοντες, μετὰ ἱματίου καίαιεν βουλόμεθα. Διὰ τοῦτο οὐ δειται πόνον ὁ ἀναγινωστῆς, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς περιπατικῶς πολλὰς κατηγύχθημεν. Ταῦτον γὰρ ποιοῦμα, ὅσπερ ἀν εἰ τις ἀνδρα ἀθήτην κενονόμενος ε. μέλιον, γυμνούμενον ἰδῶν, ποῦν καὶ ἀπὸ τῆς ἄμμου καὶ τοῦ ἡλίου πρὸν ἔχοντα, καὶ ἀνακεκρωμένον τῷ ἐλαίῳ, καὶ τῷ ἰδρώτι, καὶ τῷ πλῆρ, αὐτὸς μύρον ἔχον, σκληρὰ λαβῶν ἱμάτια καὶ χρυσὸ ὑπεδύματα, καὶ σπορὴν μέρι σφουρὸν κασιεμένην, καὶ χρυσία περὶ τὴν κεφαλὴν, συμπέκοιτο εἰσίν. Ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἐμποδισθήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν φροντίδα περὶ τὸ μὴ μόλιον μηδὲ διαρῆξαι τοὺς γυναικῶς ἔχων, ἐκ πρώτης εὐθείας προσβολῆς πεσείται, καὶ ὅσπερ βέδοκον, εὐθείως τοῦτο ποιεῖται, περὶ ἐκείνα τὴν καίρια τὴν ζημίαν λαβῶν. Κατῆρς ἀῖωνος ἐνδείκται· οὐ δὲ περιβάλλη στροκά; κηρὸς γυμναστία; κηρὸς σταθίου· οὐ δὲ καθάρπερ ἐν πομπῇ κομῆεις αὐτῶν; Καὶ πῶς περιεῖ; Μὴ μοι πρὸς τὰ ἔξω ἴδης, ἀλλὰ πρὸς τὰ ἔσω. Ταῖς γὰρ τοῦτων φροντίαι, καθάρπερ σχοινοῖς γαλεποῖς, πάντοθεν ἢ ψυχῆ συνδέεται, χεῖρα οὐκ ἔσωσ ἀντάρται, οὐδὲ ἐπαντανεῖσθαι τὴν πολεμῆν, μαλακοῖς ἐργαζομένη καὶ ἀπλοῦς. Ἀγαπητοῖν, πάντων ἀπαλαίγναια δυνήθηται περιγενέσθαι τῆς ἀκαθάρτου δυνάμεως ἐκείνου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστός, ὡς οὐκ ἀρκούσης τῆς τῶν χρημάτων μόνον ἀποβολῆς, ὄρα τί φησι. Πῶθησὸν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δις πτωχοῖς, καὶ δεῖρο ἀκοινοῖθαι μοι. Εἰ δὲ, οὐδὲ ὅταν ἀποδυσώμεθα τὰ γρηματα, οὐδέπω ἐν ἀσφαλείᾳ ἐστῆκαμεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρας τῶν τέχνης καὶ ἀκριβείας ἦμεν· πολλῶ μάλλον ἔχοντες, οὐδὲν ἐργαζομένη μέγα, ἀλλὰ καταγέλαστοι καὶ τοῖς θεαταῖς καὶ αὐτῷ γενεσόμεθα τὸ πονηρῷ. Κἂν γὰρ διάβολος μὴ ἦ, κἂν ὁ πάλαιον μηδέ τις ἦ, μυρία πάντοθεν ὁδοὶ πρὸς τὴν γέννησιν τῶν τριχογρημάτων ἀγνοῖσι. Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ λέγοντες, Διαιτὶ ὁ διάβολος γέγονεν; Ἰδοὺ ἐναυθα ὁ [62] διάβολος οὐδὲν ἐργάζεται, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἡμεῖς. Καὶ μὴν οἱ ἐν τοῖς ὄρεσι ταῦτα λέγειν ὠφελοῦν, οἱ μετὰ σωφροσύνης καὶ χρημάτων ὑπερβολῶν καὶ τὴν τῶν ἄλλων καταφρόνησιν, πατέρα, καὶ οἰκίας, καὶ ἀγρούς, καὶ γυναικῶν, καὶ παιδία φεῖται μὲρῶς ἐλόμενοι. Ἄλλ' ἐκείνοι μάλιστα ταῦτα οὐ λέγουσιν· ἀ δὲ οὐδέποτε λέγειν ἐχρῆν, οὕτω λέγουσιν. Ἐκείνη

* Unus ὁ γὰρ πονηρὸς. Nos ille οὐδένα. Μόνος γὰρ, φησὶν, ἀνέσται τὰ κακὰ. Ἀεὶ αὐτῷ ἀθμία μεσση ἢ ψυχῆ τῶν λογισμῶν. Ὁ δὲ ἐπὶ ἐπείρασθαι.

* Codex unus κεκομμένος, alius et Savil. κενονόμενος, Morel. κενονόμενος. Donnoue. hinc nota: Legendum κενονόμενος. Lucinius in Gurnotio nota Anchruside: Oī δὲ ὀρθωτῆτην κενονόμενοι καὶ αὐτοὶ παῖσιν ἀλλήλοισ προπεσόντες, καὶ λακτιχόντιν.

δυνατοῦ τοῦ διαβόλου τὰ παλαίματα· εἰς ταῦτα δὲ οὐδὲ καθεῖναι ἔξιν· Ἄλλὰ αὐτῆν, φησί, τὴν φιλοχρηματιαν ὁ διαβόλος ἐνήγη. Καὶ ἀπόφυγε, καὶ μὴ καταδέξῃ, ἀνθρώπου. Νῦν δὲ, ἀν μὲν τινα ὄψῃ τινὲς ἀπὸ θρυφάκτου κατασκευάζοντα βόρβορον, εἶτα τὸν ἐρώοντα καταχόμενον αὐτοῦ ἐστῶτα καὶ τὸ πᾶν δεχόμενον τῇ κεφαλῇ, οὐ μόνον οὐκ ἔλειξε, ἀλλὰ καὶ ἀγανακτεῖς, καὶ φησὶ αὐτὸν δικαίως πεπονηθέναι, καὶ, Μὴ μωρὸς ἴσθι, ἕκαστος πρὸς αὐτὸν φθέγγεται· καὶ οὐ τὸν βάλλονται τοσοῦτον αἰτίᾳ, ἀλλὰ τὸν δεχόμενον. Νῦν δὲ οὐδὲς, ὅτι τοῦ διαβόλου ἡ φιλοχρηματία ἢ οὐδὲς, ὅτι μωρὸν κακῶν τοῦτο αἴτιον· ὀρθῶς αὐτὸν καθάπερ βόρβορον κατασκευάζοντα τοὺς συρφετοὺς λογιζομένους καὶ αἰσχροῦς· καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ δεχόμενος τὴν ἀκαθαρσίαν τὴν ἐκείνου οὐ νοεῖ, δέον μωρὸν ἐκκλίναντα τοῦ παντὸς ἀπηλλάχθαι· Καθάπερ ἂν ἐκείνου τὸν τόπον ἐκκλίνας ἀπηλλάγῃ· οὕτω καὶ οὐ μὴ δέξου τοὺς τοιοῦτους λογισμούς, καὶ φεύξῃ τὴν ἀμαρτίαν, ἀποκρούσαι τὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ πῶς ἀποκρούσομαι; φησὶν. Εἰ μὲν Ἑλλῆν ἦς, καὶ τὰ παρόντα ἰθαυμάζεες μόνα, τάχα πολλῆς ἦν δυσκολίας τὸ πρᾶγμα, καίτοι ἡ ἐκείνη κατῴρθωνται τοῦτο· ἀνθρώπος δὲ τὸν οὐρανὸν προσδοκῶν καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, λέγεις, Πῶς

* Αἱ ἡ εἰδοί. Infra Donnus pro κατασκευάζοντα legendum putat κατασκευάζοντα. ἢ Πῶς ὅτι τοῦ διαβόλου ἡ φιλοχρηματία deest in quibusdam. * Verba, καὶ φεύξῃ τὴν ἀμαρτίαν, abest a Savil. et tribus codicibus.

ἀποκρούσομαι; Εἰ τὸναντίον ἔλεγον, τὸς ἀπορεῖν· εἰ ἔλεγον, Ἐπιθύμησον χρημάτων. ἢ ἐπιθυμήσου χρημάτων; ἔφησ' ἄν, τοιαῦτα ὄροι μοι, εἰ χρυσοῦ προκειμένου καὶ λίθου τιμῆς Ἐπιθύμησον μοι ὄψου· ἄρα οὐκ ἦν ἀπορία; γὰρ ἄν, Πῶς δύναμαι; Εἰ δὲ ἔλεγον, Μὴ ἐπιθύμησον τοῦτο εὐκολώτερον ἦν. Οὐ θαυμάζω τοὺς εὐνοίας, ἀλλὰ τοὺς μὴ καταφρονούντας· ψυχῆς τοῦτο νοθείας περιληρωμένης, μωρῶν νότων οὐδὲν διαφερόσης, χαμαὶ συμφορὴν σπωμένης ἐν τῷ βόρβωρῳ, οὐδὲν μέγα φαντα· Τί λέγεις; ζῶνι μέλλεις κληρονομεῖν αἰῶνα λέγεις, Πῶς καταφρονήσεις τὴν παρουσίαν; ἢ μὴ γὰρ ἀμφηρίστα ἐστὶ τὰ πράγματα; Ἰμά λεις λαμβάνειν βασιλικὸν καὶ λέγεις, Πῶς κ' ἴψω τὸν βασιλῆα; εἰς τὴν τοῦ βασιλέως ἄγροισι οὐκίαν· καὶ λέγεις, Πῶς καταφρονήσεις τῆς παρουσίας; Ὅπως ἡμεῖς ἐσμεν πανταχοῦ, οὐ μὴ θέλοντες διαγερεθῆναι μὴ γὰρ θελήσαντες, πάντες κατῴρθωσαν καὶ κ' ὡς μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος καὶ τῆς εὐνοίας τοῦ καὶ ὁμάς πεσοθέντας τῇ ἡμετέρῃ· οἱ καταρθώσαι, καὶ ζηλωτὰς γενέσθαι τῶν θεοκότων, χάριτι καὶ φιλανθρωπῶτι τοῦ αὐτοῦ Υἱοῦ, μεθ' οὗ τὸ Πατὴρ ἅμα τῷ ἀγίῳ πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Η΄.

[63] Ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερόν, ἐπὶ τὴν ὄραν τῆς προσευχῆς τῆν ἐννάτην.

α'. Πανταχοῦ φαίνονται οὗτοι πολλὴν ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην. Τοῦτο πρὸς τὸ Πέτρος· ὁμοῦ εἰς τὸν τάφον ἔρχονται· οἱ τοῖ· περὶ αὐτοῦ φησὶ τῷ Χριστῷ, Οὕτως δὲ τί; Τὰ μὲν οὖν ἄλλα σημεῖα παρεῖδον τὸ βιβλίον συγγράφων· ὃ δὲ πολλὴν εἶχε τὴν ἐκπληξίν καὶ πάντας ἐξίγει, λέγει. Καὶ ὅρα πάλιν ἢ αὐτοῦ οὐ προσηγομένους ἐπ' αὐτὸ ἐρχομένους· οὕτω φιλοτιμίαι ἦσαν καθαρῶν, καὶ τὸν διδασκαλὸν ἐμυμύοντο τὸν αὐτῶν. Τί δὲ ἀνέψαν εἰς τὸ ἱερόν; ἄρα ἐπὶ Ἰουδαϊκῶς ἔξιν; Οὐχί· ἀλλὰ χρῆσθαι τοῦτο ποιοῦσι. Γίνεται γὰρ σημεῖον πάλιν ἐκεῖνος τὸ βεβασιῶν καὶ τοὺς ἄλλους ἐφελκόμενον· καὶ σημεῖον, οἷον οὕτω ἦσαν ποίησαντες. Φυσικὸν τὸ πάθος ἦν, καὶ κρῆττον τέχνης λατρικῆς. Μᾶλλον δὲ τασαράκοντα ἔτη ἦν πεπονηκὸς ἐν τῇ χωρίᾳ, καθὼς πρόλιον φησὶ, καὶ οὐδὲς αὐτὸν ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ ἔθεράπευσεν. Ἰστέ δὲ, ὅτι ταῦτα μάλιστα δυσκολώτερα, ἄπερ ἂν ἐκ γενετῆς εἴη. Τοσοῦτον ἦν τὸ δεῖνόν, ὅτι οὐδὲ τὴν ἀναγκαίαν τροφὴν πορίζεσθαι δυνατός ἦν ἐκ αὐτῶν. Ἐκ ἐπίσημο, δὲ ὑπῆρχεν ἀπὸ τῶ τοῦτο, ἀπὸ τῶ τοῦ πάθους, καὶ πῶς, ἄκουε. Καὶ τρεῖς ἀνθρώπων χωρίᾳ, φησὶν, ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων ἐδουσάτερο, ἐν ἐπίθου κατ' ἡμέραν εἰς τὴν ὄραν τοῦ ἱεροῦ τῆν λεγομένην Ὀραίαν, τοῦ αἰετῆν ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν εἰσαυρουμένων εἰς τὸ ἱερόν. Ἐλεημοσύνην λαβεῖν ἄρα ἐξήτει^d, καὶ οὐκ ἦξει, τινὲς ἦσαν οὐ ἀνδρες. Ὅς ἰδὼν Πέτρον καὶ Ἰωάννην μέλλοντας εἰσελθεῖν εἰς τὸ ἱερόν, ἠρώτα ἐλεημοσύνην λαβεῖν. Ἀπετίσας δὲ Πέτρος εἰς

αὐτὸν σὺν τῷ Ἰωάννῃ, εἶπεν· Βλέψον ἢ Τοῦτο ἀκούει· ὃ δὲ οὐδὲ οὕτως ἀνίσταται, μένει διανοηλῶν. Τοιοῦτον γὰρ ἡ κενία, καὶ ἀπαγορευμένους ἐπιμένει καὶ ἀναγκαῖαι. Ἄσχε οἱ ἐν ταῖς εὐχαῖς ἀποτηνόντες. Ὅρα δὲ μοι τὴν κενίαν πῶς εἶδετε Πέτρος εὐδὲς εἰπόν, Βλέψον ἢ. Ὅπως αὐτὸν τὸ σχῆμα αὐτόθεν ἐκεῖ τρόπον. Ὅ δὲ ἐπέειχεν αὐτοῖς, προσδοκῶν αὐτῶν λαβεῖν. Εἶπεν δὲ Πέτρος· Ἄρ' ἔτι χρυσὸν οὐκ ὑπάρχει μοι· ὃ δὲ ἔγωγε, τοῦ εἰδῶμι. Οὐκ εἶπεν, ὅτι τοῦ ἀργυρίου πολλοῦ σοι εἰδῶμι· ἀλλὰ τί; Ἐν τῷ δόγματι Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου ἔγειραι καὶ περιπατεῖσθαι αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς, ἤγειραι· καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε. Πολλὰς λόγῳ ἔθηκε πολλὰς ἔργῳ, πολλάς καὶ τὴν χεῖρα προσδοκῶν ἦσαν ἀσθενέστεροι κατὰ τὴν πίστιν, ἵνα ἀπὸ ταῦτοματοῦ γίνεσθαι. Καὶ πῶς αὐτὸν δεξιᾶς χειρὸς, ἤγειραι. Τοῦτο ἐποίησε δὲ τὴν ἀνάστασιν ἀναστήσας· γὰρ ἦν ἐκὼν. Καὶ χρεῖμα ἔσταρέθησαν αὐτοῦ αἱ βάσεις σφυρᾶ. Καὶ ἐξαλλόμενος ἔσθη, καὶ περὶ Πειράζων ἴσως λαυτὸν καὶ πλείονα τὴν ἐποίηστο, μὴ ἄρα ἀπῶς ἐστὶ τὸ γεγονός. ἦσαν αὐτῷ οὐ πόδες, οὐ κεκοιμημένοι. Τινὲς δὲ ὅτι καὶ ἠγνοῦν περιπατεῖν. Καὶ εἰσηλθὼς σὺν περιπατῶν εἰς τὸ ἱερόν. Ἦντοι; βαύματα οὐκ αὐτοῖς αὐτὸν ἐπιπόνται, ἀλλ' αὐτὸς ἀπὸ διὰ τῆς ἀκολουθήσεως τοῦ εὐεργέτας δεῖξαι διὰ τοῦ μετὰ τὸ ἀλλεσθαι αἰνεῖν τὸν Θεόν, οὐκ θαυμάζων, ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν δὲ ἐκείνη γήσαντα. Οὕτως εὐχάριστος ἦν ὁ ἀνὴρ. Ἀλλ' ἀνωθεν τὰ εἰρημῆνα. Ἀνέβαινον, φησὶν, ἢ

* Αἱ ἡ ἰδόν. ἢ Αἱ ἡ βιβλίον γράφων. Λέγει δὲ τὸ σημεῖον, ἀπ' οὗ πάντας ἐκίνησε. Καὶ ὅρα πάλιν. * Tres mss. locum sic exhibent... γόνετες ἦν. Πολλῇ ἦν ἡ συμφορὰ, ὥστε οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς εὐπορήσαι δυνατόν ἦν αὐτῷ. ^d I nms col-lex τὸν λαβεῖν.

* Idem col-lex ἐπιμένειν τοῦ Πέτρος. Εἶπε γὰρ Βλέψον εἰς τὸν ἦμα. ἢ Αἱ ἡ ἐν τῷ ἔργῳ.

et spectatoribus et ipsi maligno hosti videbimur. Licet enim diabolus non esset, licet nullus impugnaret, innumeræ undique viæ opum amantem ad gehennam ducunt. Ubi nunc sunt qui dicunt: Cur diabolus factus est? Ecce hic diabolus nihil, sed nos totum operamur. Atqui hoc dicere oportebat eos qui in montibus degunt, qui continentiam sectantes et pecuniarum nliarumque rerum contemptum, patrem, domos, agros, uxores et filios, libentissime reliquerunt. At illi hæc non dicunt; hi vero illa proferunt, quæ numquam dicere oportuisset. Illa vere sunt diaboli certamina: in hæc vero neque descendere dignum est. At, inquires, divitiarum cupiditatem immitit diabolus. Fuge, et ne admittas, o homo. Nunc autem si quem videris a tabulato latum rejicere, deinde alium videntem contra se jaci, stare, et totum capite excipere, non modo non misereris, sed etiam indignaris, dicisque illum *juste* passum esse: omnesque illi dicerent, Ne stultus esto; nec tam facientem, quam excipientem criminarentur. Nunc porro scis divitiarum cupiditatem a diabolo proficisci: scis illum innumerorum esse malorum causam; vides illum fœdas turpesque cogitationes quasi lutum apparare, nec intelligis te nudo capite immunditiam illam excipere, cum oporteret tamisper declinando id vitare? Quemadmodum ille, si a loco declinaret, liberaretur, sic et tu tales cogitationes ne accipias, et a peccato fugies: repelle cupiditatem. Et quomodo repellam? inquires. Si gentilis

esses, et presentia tantum admirareris, forte res esset difficilis, etiamsi gentiles hoc fecerint: at tu qui cælum et ecclestia expectas, dicis, Quomodo repellam? Si contrarium dixisses, tunc dubitare oporteret; si dicerem, Divitias concupisce, responderes, Quomodo concupiscam? cum talia videres. Dic mihi, si auro et lapidibus pretiosis propositis dicerem: Concupisce plumbum, an hæsitares? Diceres certe: Quomodo possum? Sin dicerem, Ne concupiscas: hoc facilius esset. Non admiror despicientes, sed non despicientes: hoc est animæ ignavia plena, quæ nihil differat a muscis et culcibus, humi repentis, in luto volutata, nihil magnum cogitantis. Quid dicis? Vitam æternam hereditate accepturus es, et ais, Quomodo presentem vitam præ illa contemnam? num res sunt mutuo comparabiles? Regiam vestem es accepturus, et dicis, Quomodo pannos contemnam? in regiam ingressurus dicis, Quomodo pauperem hanc casam despiciam? Vere nos semper nobis causa malorum sumus, qui nolimus paululum excitari. Nam qui voluerunt, recte se gesserunt; idque cum magno fervore et facilitate. Utinam et vos nostra admonitione persuasi, recte agatis, imitatoresque stitit eorum qui præclare se gesserunt, gratia et benignitate unigeniti Filii, quicum Patri, unaque sancto Spiritui, gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VIII.

Car. 5. v. 1. *Simul Petrus et Joannes ascendebant in templum ad horam orationis novam.*

1. Ili ubique magnam inter se concordiam habere conspiciuntur. *Hic inquit Petrus:* simul ad sepulcrum ambro veniunt: de Joanne dicit Petrus Christo, *Hic autem quid* (Joan. 13. 24. et 20. 3. et 21. 21)? *Alia quidem signa prætermisit hujus libri scriptor;* quod vero in stuporem et admirationem omnes conjiciebat, illud narravit. Et animadvertit, illos non consilio huc venisse; ita ab omni ostentatione vacui erant, doctoremque suum imitabantur. Cur autem ascenderunt in templum? Num adhuc Judaice vivebant? Minime; sed utiliter hoc faciunt. Nam rursum signum editur, quod illos confirmet, aliosque pertrahat: signum, inquam, quale nondum fecerant. Naturalis erat morbus, arti medicæ non cedens: imo a quadraginta annis claudicabat, ut deinde dicitur, nemo illum in tam longo tempore curaverat. Scitis vero, hæc a natalibus mala curatu esse difficiliora. Tantus erat morbus ut ne quidem necessarium sibi cibum parare possent. In-ignis vero erat, tum a loco, tum a morbo; et quomodo, audi. 2. *Et quidam vir,* inquit, *claudus ex utero matris suæ bajulabatur: quem ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur Speciosa, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum.* Eleemosynam ergo petebat, et nesciebat quinam viri essent. 3. *Qui cum vidisset Petrum et Joannem incipientes introire in templum, rogabat ut eleemosynam acciperet.* 4. *Intuens*

autem in eum Petrus cum Joanne, dixit: Respice in nos. Hoc audit; ille vero neque sic erigitur, sed adhuc manet instans. Talis enim est paupertas, dare negantibus instat et cogit illos. Erubescimus nos, qui a precibus resiliimus. Vide autem, quam cito Petrus mansuetudinem exhibeat, dicens: *Respice in nos.* Sic illorum habitus per se mores indicabat. 5. *At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis.* 6. *Petrus autem dixit: Argentum et aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do.* Non dixit, Rem multo pretiosioram argento do tibi; sed quid? *In nomine Jesu Christi Nazareni surge et ambula.* 7. *Et apprehensa manu ejus dextra, allevavit eum.* Ita fecit et Christus, sæpe manum porrexit, quando erant in fide infirmiores, ut ne videretur res ex sponte sua fieri. 8. *Et apprehensa manu ejus dextra, allevavit eum.* Hoc manifestam fecit resurrectionem: hæc quippe resurrectionis imago erat. *Et protinus consolidata sunt vasa ejus et plantæ, et exsiliens stetit, et ambulabat.* Tentans forte seipsum, et majorem experientiam faciebat, num frustra id factum esset. Infirmi ejus pedes erant, non abscissi. Quidam vero dicunt ipsum incedere nescivisse. *Et intravit cum illis in templum ambulans.* Vere admiratione digna res erat. Non illi ipsum ducunt, sed sequitur, et sequendo beneficiorum ostendit; atque etiam quod exsiliens laudaret Deum, non illos admirando lauda. 8. sed Deum, qui per illius operatus erat. Ita grato vir animo erat. Sed priora

repetamus. *Ascendebant*, inquit, *ad horam orationis nominam*. Fortassis illo tempore deportatum claudum deponebant, quando maxime intrabatur in templum. Ne quis vero putaret, ob aliam rem deportatum fuisse, et non ut acciperet; vide quomodo id clare significet, dicendo: *Ponebant illum ut eleemosynam acciperet ab introeuntibus in templum*. Ideo et loca commemorat in argumentum eorum quæ scribit. Et cur, inquit, illum non Christo adduxerunt? Forte increduli erant ii, qui templo assidebant, quandoquidem ne apostolis quidem ipsum obtulerunt, cum viderent illos ingredi, post tot edita miracula. *Flagabat*, inquit, *ut eleemosynam acciperet*. Forte ex habitu illos ut quosdam pios viros existimavit; ideoque detinuit eos.

Petrus quam alienus a fastu.—Vide autem, quomodo Joannes ubique sileat; Petrus vero etiam pro illo rationem reddit: *Argentum et aurum non est mihi*, inquit. Non dixit, Hic non habeo, ut nos dicimus, sed prorsus, Non habeo. Quid ergo claudus? Mene supplicem despicias? Non, inquit; sed de iis quæ habeo accipe. Vident, quomodo a fastu alienus sit Petrus, nec se osentet etiam ei, qui a se beneficium accepturus est? Os itaque et manus totum fecerunt. Tales erant Judæi claudicantes; et cum opus esset sanitatem potere, illi potius pecunias petebant humi jacentes: qui et ideo templo assidebant, ut ditarentur. Quid igitur Petrus? Non despexit eum, non divitem quæsit, nec dixit, Nisi in illo fiat miraculum, nihil magnum erit: non honorem expectavit ab illo, neque presentibus quibusdam curavit illum: erat enim vir in ingressu, non intus, ubi erat multitudo. Ad nihil horum quæsit Petrus, neque ingressus prædicabat, sed ex solo habitu claudum attraxit ad petendum. Quodque mirum est, ille statim credidit. Nam qui a diutinis morbis liberati sunt, vix credunt etiam ea quæ vident. Et sanatus deinde cum apostolis erat, gratias agens Deo. *Et intravit, inquit, cum illis in templum, ambulans, exsiliens et laudans Deum*.

2. Vide, quomodo non quiescat, tum ex gaudio, tum ut Judæis ora obstruat. Ut autem videtur mihi, ne videretur ementita res, ideo ipse saltavit: hoc enim nullo modo simulari poterat. Qui enim omnino non poterat incedere, hinc etiam cogente; neque enim voluisset cum bajulis eleemosynas partiri, si solus ire putasset; multo magis tunc. Quomodo autem simulasset in gratiam eorum, qui eleemosynam non dederant? Sed grati animi vir erat, etiam adeptus sanitatem. Utrique ergo fidelis ostenditur, et ex gratiarum actione, et ex eo quod accidit. Non sane omnibus notus erat; unde et agnoscebant illum. 9. *Et vidit eum*, inquit, *omnis populus ambulantem et laudantem Deum*. 10. *Cognoscebantque ipsum esse, qui eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi*. Bene dixit, *Cognoscebant*: nam postea non cognosci cepit: hac quippe voce nititur circa eos, qui vix agnoscuntur. Credi ergo oportebat, nomen Christi peccata dimittere, quod tanta operaretur. 11. *Cum tenebat autem is, qui sanatus fuerat, Petrum et Joannem,*

convenit omnis populus ad porticum quæ a Salomoniam, stupentes. Ex benevolentia et ami separabatur ab ipsis claudus, fortasse grat. et laudans illos. *Et accurrebat*, inquit, *omnis*. 12. *Videns autem illos Petrus, respondit*. Ru et operatur et concionatur. Tum quidem illud diendum excitavit linguarum miraculum, non hoc signum: et tunc exordium duxit a crimine ab opinione. Videamus autem, quid ab illi hæc concio, et quid commune cum illa habet domi fiebat, cum nemo adhuc accessisset, et iam illi operati fuissent; hæc vero omnibus, illo qui sanatus fuerat prope adstant dubitante, ut tunc, cum quidam dicebant *pleni sunt* (Act. 2. 13). Et tunc ille cum omnibus loquebatur, nunc cum solo Joanne enim ille et confidentius loquitur et vehemens

Virtus semper proficit, nunquam gradum ac cata tant spinæ.—Talis quippe res est virtus sumpto progreditur, et nunquam gradum: autem quomodo provisum sit, ut in templo fieret, ut et alii confiderent. Neque enim in aliam clam illud operatur; et neque intra tempus magna erat multitudo. Quomodo autem, in creditum fuit? Quia is ipse, qui sanatus fuerat, sic ut prædicabat. Neque enim mentitus fuit, quæ ad alios quosdam venisset. Igitur ubi laetitia erat, illi signum operati sunt; quasi locutus esset. Et vide quid factum sit. Ad aliam ascendunt, et aliud operatur. Sic et Cornejiunans præcabatur, et alia videt. Hæc enim Christum Nazarenum appellat. *In nomine J. sti Nazareni, inquit, surge et ambula*. Inter illud quærebatur, ut ipsi crederetur. Sed ne, initio orationis fatiscamus; sed etiamsi quis per ratum facinus desinat, initium repetamus. affecti simus, cito ad finem pervenimus, cito attingemus. Studium enim, inquit, studium ignavia ignavia. Qui modicum quidpiam recevit, majus quidpiam fidenter aggreditur, et tendit. Ac quemadmodum ignis quanto plus corripit, tanto vehementior efficitur: sic fervor quanto plures excitat piæ cogitationis, fortius ardeat adversus alia. Exempli causa in nobis ceu spinæ: perjurium, mendacium, si dolus, nequitia, convicium, scommata, risu loquia, scurrilitates: rursus ex altera parte, rapina, injustitia, sycophantia, insidia; et concupiscentia mala, immunditia, lascivia, adulterium; ac rursus, invidia, zelotypia, injuriarum recordatio, vindicta, blasphemia, mera talia: si priora recte egerimus, non illi sed etiam posteriora exsequemur. Fortior erit animus ad cætera evertenda. Verbi gratia tum juravit, si hunc satanicum morem deus lat, non hoc solum recte peregit, sed et alia ducta erit. Nullus enim non jurantium facinus malum operari; sed quam assequutus tunc reverebitur. Quemadmodum enim qui

Μ.αις αυτών· οὕτω δὴ καὶ οὗτος. Ἄπὸ δὲ τούτου ἤξει εἰς τὸ μὴ ὀργίζεσθαι, μὴδὲ τύπτεται, μὴδὲ ὀβρισκεῖν. Ἄν γὰρ ἀπαξ τὰ μικρὰ κατορθώσῃ, τὸ πᾶν ἔσται. Συμβαίνει δὲ πολλάκις καὶ τὸ ἑναντιόν, ἀπαξ κατορθώσας * τι πάλιν ἀπὸ βραθυμίας τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν, ὡς ἐκ τούτου καὶ εἰς ἀδύνατον περιστῆναι λοιπὸν τὸ πρᾶγμα. Οὖν, εἰδήκαμεν αὐτοῖς νόμον μὴ ὀρνύμηναι, κατορθώσαμεν ἡμέρας τρεῖς· ἢ καὶ τέσσαρας· μετ' ἐκείνας εἰς ἀνάγκην περιπεσόντας, τὸ συλλεθῆναι κέρδος ἄπαν ἰσοκροπίσαμεν· εἰς βραθυμίαν λοιπὸν ἐμπέποιμεν καὶ ἀτόνουςιν, ὡς μὴδὲ τῶν αὐτῶν ἀρᾶσθαι βουλήθηναί πάλιν· καὶ εἰκότως. Ὁ γὰρ τι οικοδομήσας ἑαυτῷ, εἶτα ἰδὼν καθηρημένον τὸ οικοδόμημα, βραθυμότερος ἔσται περὶ τὸ πάλιν οικοδομεῖν. Ἄλλ' οὐ δει βραθυμεῖν οὐδὲ οὕτως· ἀλλὰ πάλιν ἔχεισθαι τὴν σπουδῆν.

γ. Θύμην τοίνυν αὐτοῦς νόμος καθημερινούς· τῶς ἀπὸ τῶν εὐκόλων ἀρξώμεθα· περικόρωμεν ἡμῶν τὴν πολυορκίαν τοῦ στόματος, χαλίνων ἐπιθώμεν τῇ γλῶττῃ, μηδεὶς ὀρνύτω τὸν Θεόν. Οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα δαπάνη, οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα κάματος, οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα χρόνος μελέτῃ· ἀρχαί θελήσας, καὶ τὸ πᾶν γέγονε· συνθηλας γὰρ τὸ πρᾶγμα ἔστι. Πάν παρακαλῶ ἂ καὶ δέομαι, σπουδῆν τοιαύτην εἰσενέγκωμεν. Εἰπέ δὲ μοι, εἰ χρήματα ἐκέλευσα εἰσενεγχεῖν, οὐκ ἂν προθύμως [67] ἔκατος; τί κατὰ νόθων ἐνεβάλεσθε; εἰ μὲ ἐν κινδύνους ἐωρᾶτε τοὺς ἐσχάτους, οὐκ ἂν καὶ ἀπὸ τῆς σαρκὸς, εἰ γε οἶόν τε ἦν, ἀποτιμόντες ἔδοτε ἂν; Ἐν κινδύνῳ καὶ νῦν εἰμι καὶ πολλῶρ, καὶ ὡς ἂν εἰ καὶ μετὰ τούτου καὶ δεσμευτήρων ἔκουν, ἢ μωρίας ἔλαθον πληγὰς, ἢ εἰς μέταλλα ἐτύχασαν, οὐκ ἂν τούτου πλέον ἤλγησα. Χείρα τοίνυν ὀρέξατε. Ἐνοήσατε γὰρ, ὅσος κίνδυνος, μὴδὲ τὸ μικρότατον τοῦτο [μικρότατον δὲ λέγω, ὅσον εἰς πόσον ἦκει] δινηθῆναι κατορθώσας. Τί ἔρω τότε ἐγκαλοῦμενος; διατί μὴ διηλέγθησ; διατί μὴ ἐπέταξας; διατί μὴ νόμον εἴθασ; διατί τοὺς μὴ πεποιμένους οὐκ ἐκώλυσας; Οὐκ ἀρχαί μοι εἶπαίν, ὅτι ἐνοουθήσατε. Ἄλλὰ καὶ σφοδρότερας, φησὶν, ἐπιτιμῆσεως ἔδει· ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰησὺ ἐνοουθεῖται. Ἄλλὰ μὴ γένοντο ἡμεῖς ἐκείνοι; παραβαλεῖν τοὺς πατέρ. Κάκεινους ἐνοουθεῖται, καὶ εἰλεγ· *Μὴ τέκνα, μὴ ποιεῖτε οὕτω· ποιητὰ ἦ δαυὶ, ἢν ἔρω ἀκούω περὶ ὑμῶν*. Ἄλλὰ προΐουσα ἢ Γραφῇ φησιν, ὅτι οὐκ ἐνοουθεῖται τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ. Τοῦτο δὲ λέγει, ἐπειδὴ οὐ σφοδρῶς, οὐδὲ μετ' ἐπιπλήξεως τοῦτο ἔποιεῖ. Πῶς γὰρ οὐκ ἄποπον, ἐν μὲν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων οὕτως ἰσχυροῦς εἶναι τοὺς νόμους, κἂν ὁ διδάσκων ἐπιτάξῃ πάντα γίνεσθαι· ἐνταῦθα δὲ οὕτως ἡμεῖς καταπεφρονησάμεν καὶ ἀπερίφροναί; Οὐ τῆς ἑμαυτοῦ δόξης μοι μελεῖ (δόξα γὰρ ἐμὴ, ἢ ὑμετέρα εὐδοκίμησις), ἀλλὰ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας. Καθ' ἐκάστην ἡμέραν βωόμεν, ἐνηχοῦμεν ὑμῶν ταῖς ἀκοαῖς· ὁ δὲ ἀκούων οὐδεὶς· καὶ οὐδὲν σφοδρὸν ἐπιδεικνύμεθα. Φοβοῦμαι, μὴ τῆς ἀκαίρου μάτης καὶ πολλῆς φιλανθρωπίας λόγῳ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν ὑπέσχωμεν. Διὸ μεγάλη καὶ λαμπρῆ τῇ φωνῇ κηρύττω πᾶσι, καὶ διαμαρτύρομαι, ὥστε τοὺς τὴν παράθεσιν ταύτην ἐπιδεικνυμένους, τοὺς τὰ ἐκ τοῦ ποιητοῦ φθεγγόμενους (τοῦτο γὰρ ἔστιν ὁ ὄρκος), τῶν οὐδὼν μὴ ἐπιβαίνειν τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Προθεσμία δὲ ὅμιν ἔστω ὁ μὴ ὁ παρών, ὥστε κατορθώσαι. Μὴ γὰρ μοι εἴπησ, ὅτι Με ἢ τῶν πραγμάτων ἀνάγκη καταπέγει, ὅτι ἀπιστοῦμαι. Τῶς τοὺς ἀπὸ τῆς συνθηλας περικόπτετε. Οἶδα, ὅτι

πολλοὶ γελᾶσασιν ἡμᾶς, ἀλλὰ βέλτιον ἡμᾶς γελᾶσθαι νῦν, ἢ κλαιεσθαι· τότε· γελᾶσασιν δὲ ὅσοι μαθόνται. Τίς γὰρ, εἰπέ μοι, νόμον ἔχων φυλατομένη; ἐντολῆς γελᾶσται; ἢ ἐπὶ δὲ ὄρα γελᾶσασιν, ἀλλ' οὐχ ἡμᾶς, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν ὁ τοσούτου γελᾶσασιν. Ἐφρῖζατε τὸ εἰρημόν; Ὄϊδα καγὼ. Εἰ μὲν οὖν ἐγὼ τὸν νόμον τούτου εἰσλήγαυ, ἔμῃς ἂν εἴη καὶ ὁ γέλως· εἰ δὲ ὁ νομοθέτης ἑτέρος ἔστιν, ἐκεῖ διαβαίνει ἢ χλευασία. Καὶ ἐνεπίστῳη ποτὲ ὁ Χριστός, καὶ ἐπὶ κέρβης ἐπέληγ ἢ ἐράδαίσθη. Ἀνεγεται καὶ νῦν ταῦτα, καὶ οὐδὲν ἀπαίσις. Διὰ τοῦτο γένετα ἡτοίμασται, διὰ τοῦτο ἀσιωγῆ ἀτελεύτερος.

Ἰδοὺ πάλιν λέγω καὶ διαμαρτύρομαι· Ὁ βουλόμενος γελᾶτω, ὁ βουλόμενος χλευαζέτω· εἰς τοῦτο καίμεθα, εἰς τὸ γελᾶσθαι καὶ χλευάζεσθαι, εἰς τὸ πάντα παθεῖν. *Περικαθάρματα τοῦ κόσμου ὀρνύμεν*, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον. Εἰ τις; μὴ βούλεται κατορθώσαι τοῦτο τὸ ἐπιτάγμα, ὥσπερ σάλπιγγι [68] τινὶ διὰ τοῦ λόγου ἀπαγορεύω ὁ τῶν οὐδῶν μὴ ἐπιβαίνειν τῶν ἐκκλησιαστικῶν τῷ τοσούτῳ, κἂν ἄρχων ἦ, κἂν αὐτὸς ὁ τὸ διὰθεῖμα περικαίμενος. Ἡ καθόλιτέ με ταυτησί τῆς ἀρχῆς, ἢ μόνοντα μὴ περιβάλλετε κινδύνους. Οὐκ ἀνεγόμεν ἐπὶ τὸν ὄρθον τούτων ἀναβαίνειν μὴ μεγάλα κατορθῶν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο δυνατόν, βέλτιον ἔσταναι κάτω. Ἀρχόντος γὰρ μὴδὲν τοὺς ἀρχομένους ὠφελοῦντος οὐδὲν ἀβλήτουρον. Ἐτι συντείνετε αὐτούς, καὶ προσέχετε, παρακαλῶ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, συντείνετε αὐτούς, καὶ πάντως ἔσται τι πλέον. Νηστεύσατε, παρακαλέσατε τὸν Θεόν, καὶ ἡμεῖς μεθ' ὑμῶν, ὥστε τὴν ὀλέθρον ταύτην ἐξελῖν συνθηλας. Οὐδὲν μέγα ἔστι· γενεσάθαι διδασκάλους τῆς οἰκουμένης· οὐ μικρὸν ἀκούσθηναί πανταχοῦ, ἐπὶ δὲ ἐν τῆδε τῇ πόλει οὐδεὶς ἔστιν ὁ ὀρνύς. Ἐὰν τοῦτο γέννηται, οὐ τῶν οὐκείων κατορθωμάτων ἡλίθεσθαι μόνον τὸν μισθόν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν σπουδῆς· ὅπερ γὰρ ὅμιν εἰμι ἐγὼ, τοῦτο ὅμεις τῇ οἰκουμένῃ γενήσεσθε. Πάντως καὶ ἑτεροὶ ζηλοῦσασιν ὑμᾶς· πάντως ἔσασθε λύγνος ἐπὶ λυχνίας καίμενος. Καὶ τοῦτο ἔστι, φησὶ, τὸ πᾶν; Οὐ τοῦτο ἔστι τὸ πᾶν, ἀλλὰ τοῦτο ἀρχὴ τῶν ἄλλων. Ὁ μὴ ὀρνύς, πάντως ἐπὶ εὐλόθεσιν ἤξει καὶ ἑτέραν, καὶ ἐκίαν καὶ ἄκιαν, καὶ αἰσχυνόμενος καὶ φοβούμενος.

Ἄλλ' οὐκ ἀνεγόμεν πολλοὶ φροῖν, ἀλλ' ἀποπηδῶσιν. Ἄλλὰ βέλτιον εἰς ποῦν τὸ θέλημα Κυρίου, ἢ μωρίας παρῶσασιν. Ἀπὸ γούτου πάντα ἀνατέτραπται, πάντα ἄνω καὶ κάτω γέγονεν, ὅτι καθάπερ ἐν τοῖς θεάτροις πλῆθους ἐπίμεθα, οὐ πλῆθους δοκίμου. Τί γὰρ ὄχλος, εἰπέ μοι, δυνήσεται ὄνησας; Βούλει μαθεῖν, ὅτι ὄχλος ὁ ἀγίοι εἰσιν, οὐ γ' οἱ πολλοί; Ἐξαγάγετε εἰς πόλεμον ἑκατὸν μυριάδας καὶ ἕνα ἄγιον· ἴσωμεν τίς πλείονα κατορθοῖ. Ἐξήλθεν ὁ ἴησους ὁ τοῦ Ναυῆ εἰς τὸν πόλεμον, καὶ μόνος ἄπαντα κατιώρυσεν, ὥστε οἱ ἄλλοι οὐδὲν ἐνηρσαν. Ὁ πολὺς ὄχλος, ἀγαπητέ, ὅταν θέλημα τοῦ Θεοῦ μὴ ποιῇ, οὐδὲν διενήσους τῶν οὐκ ὄντων. Εἰςχομαι μὲν οὖν, καὶ βούλομαι, καὶ ἠδέως ἂν καὶ κατεκόπην ὥστε κομῆσαι πλῆθει τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πλῆθει δοκίμῳ· εἰ δὲ τοῦτο οὐχ οἶόν τε, τοὺς ὀλίγους αὐτοῦς δοκίμους εἶναι βούλομαι. Οὐχ ὄρατε, ὅτι βέλτιον ἕνα λιθὸν τίμον ἔχειν, ἢ μυριάς ὀδοῦς; οὐχ ὄρατε, ὅτι βέλτιον τὸν ὀφθαλμὸν ὑγιαίνοντα ἔχειν, ἢ τοσούτον πεπηρωμένον πολυσαρκία βαρύνεσθαι; οὐχ ὄρατε, ὅτι

* Hanc lectionem, ex tribus mss. receptam, secutus est interpres. Monif. post Savil. et Coumell. eisdem locis. Evr. d. Nicol. solus ἀπαγορεύω· Forsan legendum ὀρνύμι, ἵνα, quod reddidit interpres, dum locum, inquit, vitium divinando veteret. Evr.

* Unus cod. πολλάκις καὶ τοσούτων οἶον ἀπαξ κατορθώσας. ὁ Unus codex ἔστι. Διὸ παρακαλῶ. Savil. ἔστι. Παρακαλῶ.

veste induitur, erubescit se in luto volutare: sic et ille. Hinc autem eo veniet ut non irascatur, neque percutat, neque contumeliam inferat. Si namque semel parva operatus fuerit, totum perfectum est. Sæpe tamen contrarium accidit, ut qui semel bene operati sint, ex ignavia in eadem recidunt, ita ut deinde emendari fere nequeant. Exempli causa: legem nobis posuimus non jurandi (e), ad tres quatuorve dies id observavimus, post hæc re quæpiam urgente, totum collectum locrum dispersimus; atque demum in segnitie et desperationem incidimus, ita ut eadem deinde aggredi nolimus; et jure quidem. Nam qui aliquid ædificavit sibi, si collapsum videat ædificium, jam senior est ad rursus ædificandum. At ne tunc quidem oportet segriter agere, sed id rursus studiose aggredi.

3. Posamus itaque nobis quotidianas leges et a facilibus incipiamus: juramentorum frequentiam abscindamus, frenum imponamus linguæ: nemo per Deum juret. Nullus hic sumptus est, labor nullus, non diuturna meditatio; sufficit velle, et totum perfectum est: nam consuetudinis res est. Etiam oro et obsecro, talem curam adhibeamus. Dic, quæso, mihi, si pecunias inferre juberem, annon singuli pro viribus alacriter conferretis? Si me in extremis periculis videretis, annon de carne vestra excisam partem, si fieri posset, daretis? In magno nunc sum periculo, ita ut si in carcere essent, si mille plagas excepiissem, si in metallis agerem, non magis dolerem. Manum ergo porrigite. Cogitate quantum sit periculum, quod ne vel hoc minimum (minimum vero dico, quantum ad laborem) possitis perficere. Quid dicam tunc accusatus? Cur non hortatus es? cur non red-arguebas? cur non præcepisti? cur non legem posuisti? cur non obtemperantes non cohibuisti? Non satis erit mihi dixisse, Admonui. At, inquit, vehementiore opus erat increpatione: nam Eli quoque admonerat. Verum abibat ut vos cum filiis ejus comparem. Ille admonerat et dicebat: *Ne, filii, ne sic facitote: malum rumorem ego audio de vobis* (1. Reg. 2. 24). Sed pergens Scriptura dicit, ipsum non admonuisse filios suos. Hoc vero dicit, quia non acriter, non cum increpatione monebat. Quomodo enim absurdum non fuerit, in synagoga Judæorum ita severas leges esse, etsi qui docet imperet omnia fieri; hic vero nos ita despectos et abjectos esse? Non gloriam meam curo: gloria quippe mea est vestra probata vita; sed salutem vestram quero. Quotidie clamamus, insonamus in aures vestras; et ideo est qui audiat, etsi nihil vehementius proferamus. Timeo, ne intempestivæ et nimis indulgentis in futuro illo die rationem reddamus. Ideo magna et clara voce omnibus prædico et testificor; ut qui sic prævaricantur, quique ea, quæ maligni sunt, loquantur (hoc est enim juramentum), ne limina ecclesiastica ascendant. Præstitutum vero tempus sit vobis hic mensis, ut corrigamini. Ne mihi dixeris:

Me negotiorum urget necessitas, quin filices non habeatur mihi. Interim illa ex consuetudine juramenta remove. Scio quosdam esse, qui nos irridebunt; et melius est nos nunc irrideri, quam tunc uri: ridebunt autem insani. Quis enim, quæso, sanæ mentis de servato præcepto ridebit? Quod si irrideant, non nos, sed Christum irridebunt. Inhorruitis ad tale dictum. Hoc bene novi. Si ego hanc legem induxissem, me risos ille spectaret; si autem alius legislator est, ad illum trausit irrisio. Ipse Christus aliquando consputus est, atque in maxillam percussus, et alapis cæsus (Math. 27. 30). Hæc etiam nunc fert, et nihil dissimile. Ideo gehenna paratur, ideo vermis ille immortalis.

Chrysostrami firmitas animi. — Ecce rursus dico et testificor: Rideat et subsannet qui voluerit: in hoc positi sumus, ut rideamur, subsannemur omniaque patiamur. *Purgamenta mundi sumus* (1. Cor. 4. 13), secundum beatum Paulum. Si quis noluerit hoc præceptum perficere, hunc verbo quasi tuba prohibeo, ne limina ecclesiastica pertranseat, sive princeps sit, sive ille ipse qui diademate cingitur. Aut me ab hoc principatu dejicite, aut manentem ne in pericula conjicite. In hunc thronum ascendere non audeo, nisi quid magni præstitero. Nam si perficere non possim, melius est infra stare. Nihil enim miserabilius præside, subditis nihil utilitatis afferente. Vos ergo, convertite, quæso, et attendite; contendamus simul, et quædam erit accessio. Jejunate, Deum precamini, et nos vobiscum, ut hæc perniciosam consuetudinem ejiciamus. Nihil majus est quam esse doctores orbis. Nec parum fuerit, si ubique audiatur in hac civitate neminem esse qui juret. Si hoc fiat, non operum vestrorum modo mercedem accipietis, sed etiam curæ, quam de fratribus habueritis: nam quid nunc vobis ego sum, id vos orbi eritis. Vos omnino alii æmulabuntur: omnino eritis lucerna super candelabrum posita (Math. 5. 15). Estne hoc, inquis, totum? Non est hoc totum, sed principium aliorum. Qui non jurat, ad aliam pietatis partem veniet, velit nolit, seu pudore, seu timore adductus.

Multitudo quæ voluntatem Dei non facit, nihil est. — Sed oolti, inquis, id non ferentes resistent. *At melior est unus, qui facit voluntatem Domini, quam mille iniqui* (Eccl. 16. 3). Hinc omnia subversa sunt, omnia sua deique facta sunt; quia, sicut in theatris, multitudinem desideramus, non multitudinem probatam. Quid, quæso, turba prodesse poterit? Vis discere quod sancti turbam faciant, non vero multitudi vulgi? Educite ad bellum centum myriadas, et sanctum unum: videamus quis plura operetur. Exiit Jesus Nave ad bellum, et solus omnia perfecit, et ita alii nihil profuerunt. Multitudo, dilecte, quando voluntatem Dei non facit, nihil differt ab illis qui non sunt. Precor itaque, et opto, imo libenter me discindi paterer, ut multitudine ornaretur Eccle-

(e) Contra Juramenta sæpissime ammonitus est Chrysostramus, ut videre est in Homiliis ad Antiochenos, Tom. 2, et

alibi. Hinc discimus Constantinopolitanos huic fuisse vitio assuetos; id quod etiam in sequentibus videre est.

sia, sed multitudine probata : si autem hoc fieri nequeat, ut saltem pauci probati sint. Annon videtis, melius esse unum lapideum pretiosum habere, quam innumeros obolos ? annon videtis melius esse oculum sanum habere, quam, hoc excecato, pinguedine carnis onerari ? annon videtis, melius esse ovem unam sanam habere, quam millenas scabie plenas ? annon videtis, melius esse paucos habere bonos filios, quam multos improbos ? an nescitis, paucos in regno fore, multos in gehenna ? Quid mihi cum multitudine ? quæ ex ea utilitas ? Nulla : imo potius aliis est pernicies. Idem ipsum est, ac si cui liceat decem sanos habere, vel mille infirmos, et ille istis decem innumeris illos adjiciat. Illi sane multo nihil bene operantes, nihil aliud nobis conferent, quam supplicium, et in præsentî tempore, ignominiam. Nemo

enim quod multi simus dicet, sed quod inutiles simus redarguet. Hoc itaque nobis semper objiciant, quod dicimus, Multi sumus : Sed mali, inquit. Ecce iterum denuntio et clara voce clamo, nemo jocum esse putet : Excludam et arcebo non obtemperantes, et donec in hoc throno sedebo, nihil illius justificationibus præferam. Si quis me dejecerit, jam non obnoxius ero ; donec vero obnoxius sum, non possum negligere, non tam metu supplicii, quam propter vestram salutem, quam admodum cupio : pro illa crucior et doleo. Sed obtemperate, ut et hic et in futuro multam accipiat mercedem, et simili bonis fruamur æternis, gratia et benignitate unigeniti Filii, quicum Patri unaque Spiritui sancto, gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IX.

CAP. 3. v. 12. *Videns autem Petrus, respondit ad populum : Viri Israelitæ, quid miramini in hoc, aut quid nos intuemini, quasi nostra virtute aut pietate fecerimus hunc ambulare ?*

4. *Oratoris modestia multum prodest auditori.* — Maggiore fiducia plena est hæc oratio : non quod in priore timeret, sed quia id homines illi irrisores non tulissent. Quare in illius exordio statim illos attentos reddit, dicens : *Hoc vobis notum sit, et auribus percipite verba mea.* Hic autem non habet tali apparatu opus. Non enim segnes erant : signum quippe illos attentos fecerat ; unde et stupore et metu pleni erant. Quare non opus fuit ut inde exordium duceret : sed aliunde, quo illos magis sibi conciliaret, gloriam ab se depellendo. Nihil enim tam prodest auditori, quam si orator nihil magni de se dicat, sed omnem superbiam suspicionem tollat. Gloriam vero despicientes sic majorem sibi gloriam parabant, ostendebantque non humanam, sed divinum illud esse opus, et par esse ut illi etiam cum aliis admirarentur, non in admiratione haberentur. Vides, quam ab ambitione purus, gloriam sibi oblatam depellat ? Sic et veteres faciebant, ut Daniel qui dicebat : *Ego autem non in sapientia, quæ in me sit (Dan. 2. 30) ;* et Joseph, *Nonne per Deum manifestatio eorum (Gen. 40. 8) ?* et David, *Venientem leonem et ursum in nomine Domini manibus dicerem (1. Reg. 17. 34).* Hi quoque nunc : *Quid nos intuemini, quasi propria virtute aut pietate fecerimus hunc ambulare ?* Non hoc nostrum est, inquit ; neque enim quod digni essemus, gratiam Dei atraximus. 13. *Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, Deus patrum nostrorum.* Vide, quomodo se frequenter ad progenitores convertat ; ne videretur novum quoddam dogma inducere : et illic patriarcham Davidem memoravit, et hic Abrahamum et sequentes. *Glorificavit Filium suum Jesum.* Rursus humiliter sicut in præmio. Deinde in illorum facinore insistit, illudque extollit, nec sub umbra loquitur ut prius. Illud autem facit, ut illos magis redcat. Quanto enim magis scelus declararet, tanto attentiores red-

debat. *Glorificavit, inquit, Filium suum Jesum, quem vos tradidistis, et negastis ante faciem Pilati, judicante illo dimitti.* Duo sunt crimina, et quod Pilatus vellet dimittere, et quod illo volente vos nolueritis. 14. *Vos autem sanctum et justum negastis, et petistis virum homicidam donari vobis : 15. auctorem vero vitæ interfecistis, quem Deus suscitavit a mortuis, cujus nos testes sumus.* Ac si diceret, Pro illo latronem petistis. Rem admodum gravem declarat. Quia illos sub manu tenebat, vehementer præstringit. *Auctorem vero vitæ, inquit. Hic resurrectionis fidem apparat. Quem Deus suscitavit a mortuis.* Ne quis diceret, Undenam hoc liquet ? non jam ad prophetas confugit, sed ad scripturam, quia jam fide dignus habebatur. Tunc enim, cum dixisset illum resurrexisse, Davidem testem induxit ; nunc vero hoc ipsum dicens, eorum apostolicum. *Cujus nos testes sumus, inquit. 16. Et in fide nominis ejus, hunc, quem vos videtis et nositis, confirmavit nomen ejus ; et fides, quæ per eum est, dedit ei integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum.* Quærens causam dicere, statim signum adjicit, dicens : *In conspectu omnium vestrum.* Quia valde illos perstrinxerat, et ostenderet crucifixum resurrexisse, rursus sermonem mitigat, dans illis poenitentiam facultatem, dicens. 17. *Et nunc, fratres, scio quia per ignorantiam fecistis, sicut et principes vestri. Per ignorantiam fecistis.* Hæc una excusatio est ; altera, *Sicut et principes vestri.* Quemadmodum Joseph fratribus dicebat : *Deus me misit ante vos (Gen. 45. 5) ;* imo quod carpiam illic dixerat, *Definito consilio, et præscientia Dei tradidim accipientes (Act. 2. 23),* idipsum hic extendit. 18. *Deus autem quæ prænuntiavit per os omnium prophetarum pati Christum suum, sic implevit.* Simul ostendit non illorum esse, si hoc demonstratum sit ; sed per voluntatem Dei factum esse. Cum vero dicit, *Quæ prænuntiavit, verba, quæ crucifixo expröbrabant, subindicat : Si vult eum, salvet illum, dicentes : Dixit enim, Filius Dei sum : confidit in illum ; descendat nunc de cruce (Matth. 27. 40 sqq. Luc. 23. 35).* An hæc sunt hæc, o stulti ! Alit ;

βίαιον πρόβατον ἐν ὑπαίθριον ἔχειν, ἢ μυρία φόρας ἐμπλησθέντα; οὐχ ὁράτε, ὅτι εὐτεκνία μετὰ ὀλιγοτεκνίας βελτίων, ἢ πολυπαιδεία μετὰ κακοπαιδείας; οὐχ ὁράτε, ὅτι ἐν μὲν τῇ βασιλείᾳ ὀλίγοι, ἐν δὲ τῇ γένει πολλοί; Τί ἔμοι γὰρ τῶ πλῆθει; τί τὸ ὄφελος; Οὐδέν· ἄλλα μᾶλλον τοῦ δόλου λύμη. Ταῦτόν γάρ ποιν, οἷον ἂν ἐι τις ἐξὸν δέκα ὑγιαίνοντα ἔχειν ἢ μυρία νοσοῦντα; ἐπιστάσοι τοὺς δέκα τοὺς μυρίου. Οἱ πολλοὶ μὴδὲν κατορθοῦντες, οὐδὲν ἔτερον ἡμῖν προσήκουσιν, ἀλλ' ἢ κόλασιν τότε, καὶ κατὰ τὸ παρὲν * ἀδοξίαν. Οὐδὲν γὰρ ὅτι πολλοὶ ἔσμεν ἐρεῖ, ἀλλ' ὅτι ἀρχητοί, μέμμεται. Τοῦτο γοῦν ἡμῖν ἀεὶ ἔλθουσιν, ὅταν [69] εἴπωμεν, ὅτι πολλοὶ ἔσμεν· ἄλλα κακοί, φησὶν. Ἰδοὺ πάλιν ἀπαγορεύω καί

* Morel. καὶ μετὰ τὸ παρὲν.

λαμπρῆ βοῦ τῇ φωνῇ, μηδὲς νομιζέτω γέλιντα εἶναι· Ἀπείρω καὶ κούλωτος τοῖς μὴ παρομόμοις· καὶ ἕως ἂν ἐν τῷ θρόνῳ καθέζωμαι τοῦτω, οὐδὲν προσομαι τῶν αὐτοῦ δικαιοματίων. Ἄν μὲ τις καταβιάσθῃ, λεπίθον ἀνευθύνω εἰμ· ἕως δ' ἂν ὀκει-θύσῃς ὧ, οὐ δύναμαι παρῆδεν, οὐ διὰ τὴν ἐμὴν κόλασιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν· σφόδρα γὰρ ὀμῶν ἐρῶ τῆς σωτηρίας. Ἵπερ τοῦτο δάκνομαι καὶ ἀλγῶ. Ἄλλα πισθήτε ἃ, ἵνα καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πολὺν λάβητε τὸν μισθόν, καὶ κοινή τῶν αἰώνων ἀπολαύσεων ἀγαθόν, χάριτι καὶ φιλοδωρησίᾳ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Ἰησοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἕμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, ὦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἃ Ἄλλῃ σωτηρίας, κόπομαι καὶ ἀλγῶ. Ἄλλα πισθήτε.

ΟΜΙΛΙΑ Θ.

Ἰδὼν δὲ, φησὶ, Πέτρος, ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν λαόν· Ἄνδρες Ἰσραηλίται, τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ, ἢ ἡμῖν τί ἀνεπίτετε, ὡς ἰδίᾳ θυγάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιησῶσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν;

α. Πλειόνος αὐτῆ γέμει παρήρησις ἢ δημογροῖα. Τοῦτο δὲ ποιεῖ*, οὐκ ἐπιθεὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐροῦμενο, ἀλλ' ἐπειθεὶ οὐκ ἂν ἤνεγκαν ἐκείνῳ ἀνθρώπῳ χλευαστὰ ὄντες καὶ γελοιοποιοί. Ὅθεν ἐκείνης μὲν ἀρχόμενος καὶ ἐπιστρέφει αὐτοὺς διὰ τὸ προοίμιον εὐθὺς λέγων· Τοῦτο ἡμῖν γνωστόν ἐστίν, καὶ ἐνωτισασθε τὰ ῥήματά μου. Ἐνταῦθα δὲ οὐ δείται ταύτης τῆς κατασκευῆς. Οὐ γὰρ ἐβραβύθουσαν τὸ γὰρ σημεῖον ἃ αὐτοὺς ἐπίστρεψεν ἄπαντα· ὅθεν καὶ θεοῦ; καὶ ἐκλήξεν ἕως τῶν μεσῶν, διὰ οὐδὲ ἐξέθεν αὐτῶ ἐνταῦθα ἄρασθαι, ἀλλ' ἐτέρωθεν, ἴδεν μάλιστα αὐτοὺς καὶ φησὶν αὐτοῖς, διακροῦσάμενος τὴν δόξαν τὴν παρ' αὐτῶν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ὄφελος καὶ ἀνήσι τοὺς ἀκούοντας, ὡς τὸ μὴδὲν περὶ αὐτοῦ λέγειν μέγα τὸν λόγοντα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόψιν ἀναιρεῖν. Μᾶλλον οὖν αὐτοὺς εἰδόξαντα καταπροφήσαντες δόξης, καὶ δεικνύοντες οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεῶν ἔν τῷ γεγονότι· καὶ ὅτι τοῦ θαυμάζειν μετ' αὐτῶν, οὐ τοῦ θαυμάζεσθαι εἶναι δεῖον. Ὅρα, πῶς; φιλοστομῶν ὄν καθαροῦ, θεωρεῖται τὴν εἰς αὐτὸν δόξαν; Οὕτω καὶ οἱ παλαιοὶ ἐποιοῦν, καθάπερ ὁ Δανιὴλ εἶπε· Καὶ ἐγὼ δὲ οὐκ ἐν σοφίᾳ τῇ ὄσῃ ἐν ἐμοί· καὶ πάλιν ὁ Ἰωσήφ, Οὐχὶ εἰὰ τοῦ θεοῦ ἡ διασάφησις αὐτῶν; καὶ ὁ Δαυὶδ, Ὅτε ἤρχετο ὁ λέων καὶ ἡ ἄρκτος*, ἐν ἐνόματι Κυρίου τῆς ἰσχυρίας αὐτοῦ διέσωθη. Καὶ οἷτος νῦν· Τί ἡμῖν ἀνεπίτετε ὡς ἰδίᾳ θυγάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιησῶσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν; Οὐδὲ τοῦτο ἡμέτερον, φησὶν· οὐ γὰρ ἐπειθεὶ ἀεὶ αἶμα ἔσμεν, ἐκπαράμειθα τοῦ θεοῦ τὴν ῥοπήν. Ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ, ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν. Ὅρα, πῶς; αὐτῶν εἰσθεθεὶ συνεχῶς εἰς τοὺς προγόνους, ἵνα [70] μὴ δόξῃ καινὸν τὸ εἰσθεῖν ἐδόγμα· καὶ ἐκεῖ τοῦ πατριάρχου Δαυὶδ ἐμνημόνευσε, καὶ ἐνταῦθα τῶν περὶ τὸν Ἀβραάμ. Ἐδόξασε τὸν Παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Πάλιν ταπεινῶς, καθὼς ἐν τῷ προοίμῳ. Εἶτα λοιπὸν ἐνδιαστρέβει τῷ τομῆματι, καὶ ἐπαίρει τὸ γεγεννημένον, ἀλλ' οὐχ, ὡς περ κριτότερον, συσπάζει*. Ποιεὶ δὲ τοῦτο, μᾶλλον αὐτοὺς ἐπαγαγίσθαι βουλόμενος. Ὅσῳ γὰρ εἰδένον ὑπευθύνου, τοσούτῳ μᾶλλον τοῦτο γίνετο. Ἐδόξασε, φησὶ, τὸν Παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ὃν ὁμοίως μὲν παρεδίδακτε, καὶ ἠρνήσασθε αὐτόν κατὰ πρόσω-

πον Πιλάτου, κριτάρτος ἐκείνον ἀπολύειν. Δύο τὰ ἐγκλήματα, καὶ ὅτι Πιλάτος ἤθελεν ἀπολύειν, καὶ ὅτι ὁμοίως ἐκείνου θεήσαντος οὐκ ἤθελῆσθε. Ἵμεῖς δὲ τὸν ἄγιον καὶ δίκαιον ἠρνήσασθε, καὶ ἤτησασθε ἄνδρα σφέα χαρισθῆναι ἡμῖν· τὸν δὲ ἀρχηγόν τῆς ζωῆς ἀπεκρίνατε, ὃν ὁ θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, οὗ ἡμεῖς μάρτυρες ἔσμεν. Πάλιν εἶπεν, Ἄνε· αὐτοῦ ἠροτήν ἤτήσασθε. Σφόδρα εἰδένους τὸ πρᾶγμα. Ἐπειθεὶ γὰρ εἶπεν αὐτοὺς ὑπὸ τῆ χειρᾶ, πληθεῖται λοιπὸν σφοδρῶς. Τὸν δὲ ἀρχηγόν τῆς ζωῆς, φησὶν. Ἐνταῦθα τὴν πίστιν τῆς ἀναστάσεως κατασκευάζει. Ὅν ὁ θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. Ἵνα μὴ τις εἴπῃ, Πόθεν τοῦτο εἶπον; οὐκ εἰς προφήτας καταφεύγει, ἀλλ' εἰς αὐτὸν, ἐπειθεὶ λοιπὸν ἀξιόπιστος ἦν. Τότε μὲν γὰρ εἶπῶν, ὅτι ἀνέστη, τὸν Δαυὶδ ἐπηγάγετο μάρτυρα· νῦν δὲ εἰπὼν τὸ αὐτὸ ἴ, τὸν χορὸν τῶν ἀποστολικῶν. Οὐ ἡμεῖς ἔσμεν, φησὶ, μάρτυρες. Καὶ ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ ἐνόματος αὐτοῦ, τοῦτον ὃν θεωρεῖτε καὶ οἴδατε, ἐστερεῦσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἡ πίστις ἡδὲ αὐτοῦ δόξακε αὐτῶ τὴν δόλοληρίαν ταύτην ἀπέστην πάντων ἡμῶν. Ζητήν τὸ πρᾶγμα εἶπῶν, εὐθὺς τὸ σημεῖον ἐπάγει. Ἐνόμισον, φησὶ, πάντων ἡμῶν. Ἐπειθεὶ σφόδρα αὐτὸν καθήσθαι, καὶ εἰδέναι ἀναστάντα τὸν σταυρωθέντα, πάλιν ἀνήσι, διδοὺς αὐτοῖς ἐξουσίαν μετανοίας, λέγων· Καὶ νῦν, ἀδελφοί, οἴδατε, εἰ κατὰ ἄγνοιαν ἐπαράσασθε, καθὼς καὶ οἱ ἀρχοντες ὀμῶν. Κατὰ ἄγνοιαν ἐπαράσασθε. Μία αὕτη ἀπολογία· δευτέρα, καθὼς καὶ οἱ ἀρχοντες ὀμῶν. Ἵπερ ὁ Ἰωσήφ τοῖς ἀδελφοῖς εἶπεν, ὅτι Ὁ θεὸς με ἀπέσταλεν εὐμπεροσθεν ὀμῶν· μᾶλλον δὲ, ὃ συνεσταλμένως εἶπεν ἐκεῖ, Τῇ ὀριμωμένη βουλή καὶ προνοίᾳ τοῦ θεοῦ ἐκδοστον λαβόντες, τοῦτο πλαστὸν ἐνταῦθα. Ὁ θεὸς, ὃ προκατήγγειλε διὰ στόματος πάντων τῶν προφητῶν καθεὶν τῶν Χριστῶν αὐτοῦ, ἐκλήρωσεν οὕτως. Ἄμα δεικνύοντες*, ὅτι οὐκ ἐκείνων ἐστίν, ἐάν τοῦτο διεχθῆ, καὶ ὅτι κατὰ θεοῦ βουλήν γέγονε. Τῷ δὲ εἰπὼν, Ἄ προκατήγγειλε, τὰ ῥήματα, ὃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὀνελεῖσθον, αἰνιττεύεται, εἰ ὅλλαι αὐτῶν, σωσάτω αὐτὸν, λέγοντες· Εἶπε γὰρ, Ἰδοὺ θεοῦ εἰμ· πέποιθεν ἐπ' αὐτόν· καταθέτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ἵπερ οὖν, ὡ ἀνόητοι, ταῦτα; Ἄπαγε· ἀλλ' οὕτως εἶε γενέσθαι· καὶ μαρτυροῦσιν οἱ προφῆται. Ὅτι οὐ παρὰ οἰκειαν ἀσθένειαν οὐ κατέθε, ἀλλὰ παρὰ δόξαν. Καὶ εἰσηπὶν αὐτὸν ἐν τάξει ἀπολογίας τῆς ὑπὲρ ἰουδαίων, ἵνα καὶ δέξωνται. Ἐκλήρωσε, φησὶν, οὕτως. Ὅρα, [71] πῶς τὸ πᾶν ἐκεῖ ἀνάγει; Μετανοήσατε οὖν,

* Verba, τοῦτο δὲ ποιεῖ, absuln. Savil. et tribus unan. ἃ Ἄλλῃ ἐβραβύθουσαν ἀλλὰ τὸ σημαίνει. * Ἄλλῃ μᾶλλον τῶν λαϊκῶν. * Quisdam ὄραος. * Cuius συναγωγῶν.

† Τοῦτο deest in quibusdam. * Ἄλλῃ δυνάως, non male.

φρησι, και εκμιστρήσατε *. Καὶ οὐ λέγει, Ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν, ἀλλ', εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας, τὸ αὐτὸ δηλῶν. Εἶτα τὸ κέρως ἐπάγει· Ὅπως ἂν ἑλθῶσι καιροὶ ἀναστῆσεως ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου. Δεικνύει ἐνταῦθα ταλαιπωρηθέντας αὐτοὺς, καὶ πολλοὺς καταργησθέντας κακοὺς. Διὰ καὶ οὕτως εἶπεν, εἰδὼς ὅτι πρὸς τὸν πάστορα καὶ πατριάρχην ζητοῦντα οὕτως ἀνῆρμόσιν ὁ λόγος.

β'. Καὶ ὅρα, πῶς εὐφροβαίνει. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ δημηγορίᾳ ἠρέμα τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἐν οὐρανῷ κάθισιν ἠνέκατο· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν ἐμφανῆ παρουσίαν. Καὶ ἀποστελεῖ τὸν προκεχειρισμένον Ἰησοῦν Χριστόν, ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι· ἀντὶ τοῦ, ἀνάγκη ἐστίν· ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων. Διατὶ νῦν οὐκ ἔρχεται, ἢ αἵτια δὴλῶν. Ὁρ ἐλάλησεν, φησὶν, ὁ Θεὸς διὰ στόματος τῶν ἁγίων αἰετοῦ προφητῶν τῶν ἀπ' αἰῶνος. Μωσῆς μὲν εἶπεν πρὸς τοὺς πατέρας, ὅτι Προφήτῃ ὑμῶν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμὲ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα. Ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς. Ἐκεῖ β' μὲν τοῦ λαοῦ ἐμνημόνευσιν, ἐνταῦθα δὲ Μωσῆς. Πάντων, φησὶν, ὃν ἐλάλησεν ὁ Θεός. Οὐ λέγει, Ὁν εἶπεν ὁ Χριστός, ἀλλ', Ὁρ ἐλάλησεν ὁ Θεός, ὅτι τῷ συσχεθῆναι μῶλλον αὐτοῦς ἐπαγγέλλεται ἐκείνους ἔμεναι. Εἶτα ἐπὶ τῷ δεξιόπιστον καταφεύγει, λέγων· Προφήτῃ ὑμῶν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεός ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμὲ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα. Εἶτα καὶ ἡ τιμωρία πολλή. Ἔσται δὲ, φησὶ, πᾶσα ψυχή, ἣτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ. Καὶ πάντες δὲ ὁ προφήτης ἀπὸ Σαμουὴλ καὶ τῶν καθεστῆς ἐσοὶ ἐλάλησαν καὶ κατήγγειλλον τὰς ἡμέρας ταύτας. Ἐνταῦθα καλῶς τὸν θεῶν ἴσθαι. Ὅταν γὰρ τι λέγῃ μέγα, ἐπὶ τοὺς πρώτους καταφεύγει. Καὶ μαρτυρίαν εἶραν ἀμφοτέρω ἔχουσαν, ὡς περ' ἐκεῖ εἶπεν· Ἔως ἂν θῆ τὸν ἐχθροῦς ἑαυτοῦ ἐπὶ πόδας αὐτοῦ. Τὸ γὰρ θαυμαστὸν ἐστὶν ἰσοῦ τὰ δύο, καὶ ὑποταγῆ καὶ παρακοῆ, καὶ ἡ τιμωρία. Ὁρ ἐμὲ, φησὶ. Τί τοίνυν ποιεῖσθε; Ὑμεῖς ὅστε υἱοὶ τῶν προφητῶν. Ὅστε ὑμῶν ἑλεγον, καὶ ἐβ' ὑμᾶς πάντα γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τὸ τὸ μῆμα ἐνόμισεν ἑαυτοῦς ἠλλοτριώσθαι (καὶ γὰρ οὐκ ἔχει λόγον ὁ τὸν αὐτὸν, νῦν μὲν σταυρῶσθαι, νῦν δὲ ὡς οικίους θεραπτεύειν), δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἐκεῖνο κατὰ προφητίαν, καὶ τοῦτο. Ὑμεῖς ὅστε, φησὶν, υἱοὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῆς διαιθήκης, ἣς διέθετο ὁ Θεός πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν, λέγων πρὸς Ἀβραάμ· Καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ σου εὐλογηθήσονται πᾶσι αἱ καρδίαι τῆς γῆς. Ὑμῖν πρώτων, φησὶν, ὁ Θεός ἀναστήσας τὸν Παιῦτα αὐτοῦ ἀποστελεῖν. Ἄρα καὶ ἐπειροῦ· ἀλλ' ὑμῖν πρώτων τοὺς σταυρῶσασιν. Εὐλογοῦντι ὅμως, ἐν τῷ ἀποστρέφειν ἑκαστον ἀπὸ τῶν ποτηρίων. Ἰδωμεν δὲ ἀκριβέστερον ἄνωθεν τὰ ἀναγνωσθέντα. Τέως κατακουδῆσαι, ὅτι αὐτὸς ἔποιήσαν τὸ θαῦμα ἐν τῷ εἰπεῖν [72] Τί θαυμάζετε; Καὶ οὐκ ἀφίρουν ἀπιστεῖσθαι τὸ λεγόμενον. Καὶ ἵνα ἀξιολογήσασθαι αὐτὸ ποιήσῃ, προκαταλαμβάνει αὐτὸν τὴν κρίσιν· Ὑμῖν, φησὶ, τί ἀπετίθετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἡ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσιν; Εἰ τοῦτο ὑμᾶς ταράττει καὶ θορυβεῖ, μάλιστα, τὸ εὐσεβῆσαι, καὶ μὴ ἐκπληρῆσθε. Καὶ ὅρα πανταχοῦ, ὅτι ἐπὶ τὸν Θεὸν ὅταν καταφεύγῃ, καὶ εἰπῇ, παρ' αὐτοῦ γίνεσθαι πάντα, τότε ἀδείως αὐτοῖς ἐπιπλήττει.

* Ἀποστρέφεται Montf. exterie. Editio. Alterum præbet Bibl. et multi codd. Editio. ἢ Quidam codices præbet. Tote. * Alius τῆσταιν. * Idem ἠλλοτριώσθαι, καὶ οὐκ ἔχειν λόγον. * Legendum videtur ὅτι οὐκ αὐτοῖς, νεκτικεῖον particulam expressit Erasmus. Edit.

Διὰ τοῦτο καὶ ἀνωτέρω εἶλεν, Ἄνδρα ἀποδοθεῖς ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς. Καὶ πανταχοῦ ἀναμνησκει αὐτοὺς τὸ τολμήματος. Ἰνα καὶ τὸ θαῦμα δειχθῇ, καὶ ἡ ἀνάστασις κυρωθῇ. Ἐνταῦθα δὲ καὶ ἄλλο προσέθηκεν· οὐκ εἶναι γὰρ Ναζωραῖον λέγει, ἀλλὰ τί; Ὁ Θεός, φησὶ, τῶν πατέρων ἡμῶν ἐδόξασε τὸν Παιῦτα αὐτοῦ Ἰησοῦν.

Ὅρα καὶ τὸ ἄτυπον. Οὐκ ἐνεκάλεσεν, οὐδὲ εἶπεν εὐθέως· Καὶ νῦν πατεῖσθε· ἰδοὺ ἄνθρωπος τεσσαράκοντα ἔτη χωλὸς ἐστίν, ἐν τῷ ὄνοματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀνέστη. Οὐχ οὕτως εἶπεν· φιλοεικετότερους γὰρ ἂν ἐποίησεν· ἀλλὰ τέως αὐτοὺς ἐπαίνει, ὅτι ἐθαύμαζον τὸ γεγεννημένον. Καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ προγόνου καλεῖ. Καὶ οὐ λέγει, Ὁ Ἰησοῦς αὐτὸν ἐθεράπευσε· καίτοι γε αὐτὸς αὐτὸν ἐθεράπευσε· ἀλλ', ἵνα μὴ λέγῃται, Καὶ πῶς ἔχει ταῦτα λόγον, εἰ τὸν παράνομον δοξάζει; εἰς τοῦτο αὐτοὺς ἀναμνησκει τῆς κρίσεως τῆς ἐπὶ Πιλάτου, δεικνύς, ὅτι εἰ ἔθλιον προσέχειν, οὐκ ἔστι παράνομος· ὁ γὰρ ἂν ὁ Πιλάτος ἠέλησεν αὐτὸν ἀπολύσαι. Καὶ οὐκ εἶπε, θελήσαντος, ἀλλὰ, Κρίναντος ἐκείνου ἀπολύειν· δηλῶν, ὅτι τὸν μὲν ἑτέρως ἀνελόντα ἠτήσασε ἀφεθῆναι, τὸν δὲ τοὺς ἀνηρημένους ζωογονοῦντα οὐκ ἠθέλησασε. Καὶ ἵνα μὴ λέγῃται πάλιν, Πῶς νῦν αὐτὸν δοξάζει ὁ τότε μὴ βοήθησας; παραίτουσι τοὺς προφήτας μαρτυροῦντας, ὅτι οὕτως ἔδει γενέσθαι. Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσαι τοῦ Θεοῦ τὴν οικονομίαν ἀπολογῆν αὐτῶν εἶναι, πρότερον αὐτῶν καθάπτειται. Καὶ τὸ κατὰ πρόσωπον δὲ Πιλάτου ἀρνήσασθαι, οὐκ ἦν τὸ τυχεῖν, ἐκείνου βουλομένου ἀπολύσαι· καὶ οὐκ ὀδυνᾶν ὑμῖν ἀρνήσασθαι, κατηγορεῖ ὁ αἰτιθεὶς ἀντ' αὐτοῦ. Οὕτως καὶ τοῦτο ὁ οικονομία μεγάλη ἦν. Ἐνταῦθα τὴν ἀνασιγνυτίαν αὐτῶν δείκνυσιν καὶ τὴν ἰταρότητα, καὶ ὅτι ὁ μὲν Ἕλληνα καὶ μόνον τότε πρότερον αὐτὸν ἰδών, ἀπήλασεν αὐτὸν, καίτοι γε οὐδὲν μέγα ἀκούσας· οἱ δὲ τοὺς σημεῖους συντηροῦμενοι, τὸ ἐναντιον πεποιθήκασι. Ὅτι δὲ δικαιοῦς ἔκρινεν ἐκείνους ἀπολύειν, καὶ οὐ κατὰ χάριν τοῦτο ἐποίησεν, ἄκουσ αὐτοῦ ἀλλαγῶν λέγοντος· Ἔθος οὐκ ἔστιν ἀπολύειν ἕνα τινά· θέλειτε οὖν τοῦτον ἀπολύω ὑμῖν; Ὑμεῖς δὲ τὸν ἄγιον καὶ δικαίον ἠρητήσασθε. Οὐκ εἶπεν, Ἐξεβούκατε, ἀλλὰ πανταχοῦ, ἠρητήσασθε. Εἰκότως. Ὅθεν γὰρ καὶ ἔλεγον ὁ· Οὐκ ἔρχομαι βασιλεῖα εἰ μὴ Κίσαρα. Καὶ οὐκ εἶπεν, Οὐκ ἔξεργασασθε τὸν λαόν, οὐδὲ ἠρητήσασθε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπεκτείνετε. Ὅτε πεπωρωμένοι ἦσαν, οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν· ὅτε μάλιστα ἐπέσθησαν αὐτῶν αἱ ψυχαί, τότε πᾶσιτες σφοδρότερον, ὅτε καὶ αἰσθῆσθαι δύνανται. Καθάρπερ γὰρ ἡμεῖς τοὺς μὲν μεθούσων οὐδὲν λέγομεν, ὅταν δὲ νηφῶσι καὶ ἀνεγέκωναι [73] ἀπὸ τῆς μέθης, τότε ἐπιπλήττομεν· οὕτω δὲ καὶ Πέτρος, ὅτε τῆσαντων συνέβαινεν τὸν λεγόμενον, τότε καὶ τὴν γλώτταν ἰκόνησε· πολλὰ τὰ ἐγχεθῆματα ἀρτήσασθαι· ὅλον εἶναι, ὅν ὁ Θεός ἐδόξασεν, οὕτω παρέδωκεν· εἶναι, ὅν ὁ Πιλάτος ἀπέλυεν, οὕτω ἠρητήσαντο κατὰ πρόσωπον ἐκείνου· ὅτι προετίμησαν τὸν ληστήν.

γ'. Ὅρα πάλιν λανθάνοντως πῶς περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ θαυμάζειται, δεικνύς, ὅτι ἐαυτὸν ἠγείρει· καθάρπερ ἐν τῇ προτέρᾳ δημηγορίᾳ εἶπε· Κἀθεὶ οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἐνταῦθα, τῶν δὲ ἀρχηγῶν, φησὶ, τῆς ζωῆς ἀπεκτείνετε. Οὐκ ἄρα παρ' ἑτέρου ἔσχε τὸ ζῆν. Ὅπερ ἀρχηγῶς τῆς κακίας αὐτὸς ἐν εἰῇ ὁ τὴν κακίαν ἐτακίω, καὶ ἀρχηγῶς φόνου ὁ τὸν φόνον πρώτος ἐπαγαγόν· οὕτω καὶ ἀρχηγῶς ζωῆς ὁ παρ' ἑαυτοῦ τὴν ζωὴν ἔχων.

† Unus ἀντ' αὐτοῦ. Καὶ τοῦτο. † Unus cod. hęc non habet εἰκότως... ἔλεγον. † Alii πολλά τὰ ἐγχεθῆματα ἐπάγων, ὅτι ἐν.

sed sic oportebat fieri : et testificantur prophetæ. Itaque non ob infirmitatem non descendit, sed ob suam virtutem. Et hoc ponit in excusationem Judæorum, ut etiam accipiant. *Sic implevit, inquit, Viden, quomodo totum illuc referat? 91. Pœnitentiam igitur, inquit, et convertimini.* Nec dicit, *A peccatis vestris; sed, Ut deleantur peccata vestra, id ipsum significans.* Deinde lucrum apponit : *Ut cum venerint tempora refrigerii a conspectu Domini.* Hic exhibet illos in miseriam delapsos, multisque affectos calamitatibus : ideoque sic loquitur, gnaris hæc verba patienti et consolationem querenti congruere.

2. Et vide quomodo procedat. In prima concione sensim resurrectionem et sessionem in cæle subindicavit; hic vero clare adventum effert. 20. *Et misericordiam, qui ante prædicatus est, Jesum Christum, 21. quem oportet quidem cœlum suscipere; id est, necesse est : usque ad tempora restitutionis omnium.* Quare nunc non veniat, causa manifesta est. *Quæ loquutus est Deus per os sanctorum suorum a sæculo prophetarum.* 22. *Moyse quidem patribus dicit : Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris tanquam me : ipsum audietis juxta omnia quæcumque loquutus fuerit vobis (Deut. 18. 15).* Illic Davidem, hic Moysen memoravit. *Omnium, inquit, quæ loquutus est Deus.* Non dicit, *Quæ loquutus est Christus;* sed, *Quæ loquutus est Deus;* sic sub uultra paulatim illos ad fidem adducens. Postea ad rem fide dignam confugit, dicens : *Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus ex fratribus vestris tanquam me : ipsum audietis juxta omnia.* Deinde nitio magna sequitur. 23. *Erit autem, inquit, omnis anima quæ non audivit prophetam illum, exterminabitur de plebe.* 24. *Et omnes prophetae a Samuel et deinceps, qui loquuti sunt, annuntiaverunt dies istos.* Hæc recte exitum posuit. Quando enim magnum quidpiam dicit, ad priores confugit, et testimonium reperit utraque complectens; ut illic dicit : *Donec ponat inimicos sub pedes tuos (Psal. 109. 2).* Quodque mirum est, hæc duo simul, subjectio, prævaricatio et poena. *Tanquam me, inquit.* Quid ergo miranini? 25. *Vos estis filii prophetarum.* Itaque vobis dicebam, propter vos omnia facta esse. Quia enim propter scelus putabant se abalienatos esse : etenim rationi consentaneum non est eundem modo crucifigi, mox suos curare; et hoc et illud factum per prophetam ostendit. *Vos estis, inquit, filii prophetarum et testamenti, quod disposuit Deus ut patres vestros, dicens ad Abraham : Et in semine tuo benedicentur omnes familiae terræ (Gen. 12. 3).* 26. *Vobis primum, inquit, Deus suscitans Filium suum, misit.* Utique et aliis; sed vobis primum, qui crucifixistis. *Benedicentem vobis; ut convertat se unusquisque a nequitia sua.* Quæ lecta sunt accuratius repetamus. Suadere conatur, non ipsos miraculum fecisse, cum dicit, *Quid miranini?* Nec permittit ut dicto fides non habeatur. Atque ut illud fide dignus redderet, illorum judicium prævertit, dicens : *Quid nos intuamini, quasi propria virtute vel pietate fecerimus?* Si hæc vos terret et turbat, discite, quis fecerit, et ne obstupescite. Et hoc ubique per-

pende : nbi ad Deum confugit, dixitque ipsum fecis : omnia; tunc illos sine metu perstringit. Ideo superius dicebat. *Virum approbatum a Deo in vobis.* Et ubique illis hoc facinus commemorat, ut miraculum ostendatur, et resurrectio firmetur. Hic autem aliud addidit : nen enim jam illum Nazarenum dicit, sed quid? *Deus, inquit, patrum nostrorum glorificavit Filium suum Jesum.*

Quo ritu Petrus conciquetur. — Vide, quam alienus sit a facta. Non accusavit, neque mox dixit. Et nunc credite : ecce homo, cum per quadraginta annos claudus fuisset, in nomine Jesu Christi surrexit. Non ita dixit; nam contentiosius illos reddidisset; sed interim laudat illos, quod rem admirarentur. Et iterum a progenitore vocat. Nec dicit : *Jesum illum curavit, licet ipsum vero curasset;* sed ne dicerent, *Ecce hæc ratione nituntur, si prævaricatorum glorificat?* ideo in mentem illis revocat judicium apud Pilatum : ostendens, si attendere velint, non esse illum prævaricatore : neque enim Pilatus voluisset eum dimittere. Nec dicit, *Volente;* sed, *Judicante illo dimitti;* declarans vos enim, qui alios occidebat, dimitti petis; enim vero, qui occisos ad vitam reducebat, noluisse. Ne vero iterum dicerent : *Quomodo nunc glorificat, qui tunc non adjovit?* adducunt prophetas testificantes, sic oportuisse fieri. Deinde, ne putarent Dei œconomiam ipsorum excusationem esse, prius illos perstringit. Et quod in conspectu Pilati negassent leve non erat, cum ipse vellet dimittere : quodque id negare non possent, arguatur is, quem pro illo petierant. Ita hoc quoque ex magna dispensatione factum. Hic impudentiam petulantiumque illorum ostendit; eo quod gentilis qui tunc primum illum vidit, ipsum liberare voluerit, licet nihil magi audivisset; illi vero inter signa enutriti contra fecerint. Quod vero ille juste judicaret dimittendum esse, nec ad gratiam id faceret, audi ipsum alibi (*Matth. 27. 15. Marc. 15. 6*) dicentem : *Est consuetudo vobis dimittere unumquemdam : Vultis ergo hunc dimittam vobis? Vos autem sanctum et justum negatis.* Non dicit, *Tradidistis;* sed ubique, *Negatis.* (a) [*Jure. Sic enim dicebant :] Non habemus regem nisi Cæsarem (Joan. 19. 15).* Nec dicit, *Non petistis inculpatum;* neque negastis solum, sed etiam occidistis. Quando execrati erant, nihil tale dixit : cum autem eorum animi magis erant exagitati, tunc acris perstringit, cum sentire poterant. Quemadmodum et nos ebriis nihil diciuus; cum autem ebrietate sublata vigiles sunt, tunc carpinus : ita et Petrus, cum intelligere poterant, tunc linguam acuit, sceleraque multa enumerat; nempe, quod eum, quem Deus glorificavit, ipsi tradiderint; quod quem Pilatus absolvit, in conspectu ipsius negaverint; quod latronem præterierint.

3. Vide rursum, quomodo occulte de potentia illius loquatur, quod seipsum suscitaverit, ut in priori concione dicebat : *Juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo (Act. 2. 24);* et hic, *Auctorem, inquit, vitæ inter-*

(a) Quæ uncinis clauduntur desunt in uno Codice.

emissis. Non ergo ab altero vitam accepit. Sicut et qui malitiae auctor est, ipse malitiam gignet; et auctor homicidii, qui homicidium primus induxit; sic auctor vitæ est, qui a seipso vitam habet. *Quem Deus suscitavit*, inquit. Postquam hæc dixerat, subdit: *Et in fide nominis ejus hunc, quem vos videtis et nostis, confirmavit nomen ejus; et fides, quæ per eum est, dedit ei integram sanitatem istam.* Atqui si fides in eum, totum operata est, quia in illum speravit; cur non dixit, Per nomen, sed, *In nomine?* Quia nondum audebant dicere, In illum fides. Ne vero illud, *Per ipsum*, humiliter esset, subjunxit: *Et nomen ejus confirmavit illum.* Et cum hoc prius dixisset, tunc ait: *Et fides, quæ per eum est, dedit illi integram sanitatem istam.* Vide, quomodo declarat se attemperat illud dixisse. Neque enim alio opus habuit ad resurrectionem, cujus nomen claudum, qui a mortuo nihil differbat, erexit. Perpende, quomodo ubique testimonia illorum attrahat. Superius enim dixit: *Sicut et ipsi scitis*; et, *In medio vestri*; ac rursum, *Quem videtis et nostis, in conspectu omnium vestrum* (Act. 2. 22. et 3. 16). Atqui nesciebant, ipsum in nomine ipsius sanum factum esse; sed sciebant, ipsum claudum fuisse. Et ipsi quoque qui fecerant conflictabant, non sua, sed Christi virtute ipsum consolidatum esse. Si res non ita fuisset, et vere credidissent ipsum resurrexisse, noluisset mortui gloriam magis quam suam statuere, cum maxime illi ad se respicerent. Deinde perterritos animos fratrum nomine statim consolatur, dicens, *Viri fratres.* Illic quidem nihil de seipsis dixit, sed tantum de Christo. *Certo igitur cognoscat*, dicens, *omnis domus Israel*: hic autem admonitionem adjicit. Illic expectavit, ut illi dicerent; hic sciebat, quantum operati essent, et quod jam illi tractabiliores essent. Sane et quæ supra dicta fuerant, non ex ignorantia processerant. Nam quod latronem petierint, quod cum absolvendis judicaretur, id ipsi non admiserint, quod occidisse voluerint, cujus ignorantia esse poterat? Attamen dat illis potestatem negandi et ponendi de factis; imo etiam probabilem pro ipsis defensionem parat, et dicit: Quod innocentem occideretis, sciebatis; quod principem vitæ, forte ignorabatis. Et hinc non illos solos a crimine liberat, sed etiam sceleris auctores. Alioquin contentiosiores illos reddidisset, si sermouem in accusationem convertisset. Nam qui grave quiddam commisit, cum accusatur, sese purgare temens, vehementior efficitur. Neque ultra dicit, Crucifixi-tis, occidistis; sed, *Fecistis*, ad veniam illos deducens. Si illi per ignorantiam fecerunt, multo magis hi; si illis remittitur, multo magis his. Quod autem mirabile est, et supra et hic cum dixisset, illic quidem, *Definito consilio et præscientia*; hic vero, *Prænuñtiavit* omnibus Christum, nullum adducit testimonium: singula enim testimonia, cum criminibus, ultionem annuntiant. *Et dabo*, inquit, *impios pro æpultura ejus, et divites pro morte illius* (Isai. 53. 9); et iterum, *Quæ prænuñtiavit*, inquit, *per os omnium prophetarum, pati ipsum, implevit sic.* Magnum demonstrat consilium: siquidem omnes

hoc dicebant, non unus tantum. Neque certe quia per ignorantiam facta sunt, præter Dei voluntatem facta sunt.

Deus aliorum malignitate utitur ad bonum. — Vide, quanta sit Dei sapientia, quæ aliorum malignitate utitur ad id, quod fieri opus est. *Implevit*, inquit. Ne putarent aliquid desse, hoc adjectum, declarans omnia quæ pati ipsum oportebat impleta fuisse. Sed ne petitis, quia hæc prophetæ dixerunt, et quia id per ignorantiam fecistis, hoc ad defensionem vobis sufficere. At non ita dicit, sed mitius: *Pœnitentini* igitur. Quare? *Ut deleantur peccata vestra*; non illa solum quæ in crucifigendo admissa sunt: illa forsitan per ignorantiam facta sunt; sed ut alia quoque peccata vestra deleantur. Deinde adjectum: *Ut si venerint vobis tempora refrigerii.* Hic de resurrectione obscure loquitur: nam illa vere sunt refrigerii tempora, quæ Paulus querebat, dicens: *Et nos qui sumus in tabernaculo, ingenitissimus gravati* (2. Cor. 5. 4). Deinde ostendens, ipsum esse temporum refrigerii auctorem, *Et miserit*, inquit, *eum, qui vobis ante predicatus est, Jesum Christum.* Non dixit, *Deleatur peccatum vestrum*; sed, *Peccata*, et, illud subindicans, *Miserit.* Hoc ubi dixit, non addit unde; sed solum adjectum: *Quem oportet cælum suscipere.* Utique suscipere. Et cur non dixit, *Quem cælum suscepit?* Hoc quasi de prisca temporibus dicit: Sic dispensatum est, sic constitutum: de æterna vero ejus existentia nondum dixit; sed adhuc de æconomia sive incarnatione pergit dicere. *Moses quidem loquutus est patribus: Prophetam vobis excitabit Dominus.* Deinde cum superius dixisset: *Usque ad tempora restitutionis omnium, quæ loquutus est Deus per os omnium sanctorum suorum prophetarum a seculo*, ipsum tandem inducit Christum. Nam si multa prædixit, ipsumque audire oportet: ut non aberraverit quis, si dicat hæc prophetas dixisse.

4. Alioquin vero vult ostendere, eadem ipsa prophetas prædixisse. Et si quis accurate exploraverit, illa inveniet, licet obscure dicta: ut nihil sit recens dictum. *Prædicatum*, inquit. Illic illos etiam terret, quasi multa adhuc residua essent. Quomodo autem dicebat: *Implevit ea, quæ oportuit illius pati?* *Implevit*, inquit, non, *Impletum est*; declarans, ipsum ea, quæ pati oportebat, implevisse; quæ vero futura deinde sunt, impleta nondum esse. *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus ex fratribus vestris, tamquam me.* Quod illos maxime conciliabat, dicit. Vides, quomodo humilia simul et sublimia spargat? Humile enim et sublimis est, si is, qui in cælum ascensus est, similis sit Moysi: verumtamen tunc magnum erat. Non autem secundum Moysen est illud: *Et erit omnis qui non audierit, exterminabitur.* Innumera alia dixit, quæ probant illum non esse Moysi similem: itaque utrumque testimonium attigit. *Deus illum suscitabit*, inquit, *de fratribus vestris.* Moyses igitur ipse interminatus non audientibus. Hæc omnia adjecta sunt. *Et omnes prophetæ*, inquit, *a Samuele.* Noluist singulos recensere, ne longior sermo esset; sed opportuno usus Moysi testimonio, ultra misit eos. *Vas*

Ὁρ ὁ θεὸς ἤγειρε, φησίν. Ἐπειδὴ τοῦτο ἐβδέξατο, ἐπήγαγε· Καὶ ἐπὶ τῇ πλειστοῦ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τούτου, ὃν θεωρεῖτε καὶ οἰδατε, ἐσπερώσατε τὸ ὄνομα αὐτοῦ· καὶ ἡ πλειστοῦ ἡ δὲ αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ἀλοκληρίαν ταύτην. Καὶ μὴν ἐάν ἡ εἰς ἀσύνεσι πλειστοῦ ἢ τὸν πρῶτον ἐργασάμενη, καὶ εἰς εἰς ἀσύνεσι πλειστοῦ, ἐπὶ ἕνα οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐσπερώσατε αὐτὸν. Καὶ τοῦτο πρότερον εἰπὼν, τότε φησὶ· Καὶ ἡ πλειστοῦ ἡ δὲ αὐτοῦ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ἀλοκληρίαν ταύτην. Ὅρα, πῶς δέκνυσται, ὅτι καὶ ἐκεῖνο συγκαταβαίνων εἶπεν. Οὐ γὰρ ἂν ἑτέρου ἐδεήθη ἐπὶ ἀνάστασιν, οὐδὲ τὸ ὄνομα χωλῶν οὐδὲν νεκροῦ διαφέροντα ἤγειρε. Σκόπει, πῶς πανταχοῦ τὰς μαρτυρίας αὐτῶν ἐπισκοπᾶται. Ἀνωτέρω μὲν γὰρ εἶλεγε· Καρὰ καὶ αὐτοῦ οἰδατε· καὶ, Ἐν μέσῳ ὁμῶν· καὶ πάλιν, Ὁν θεωρεῖτε καὶ οἰδατε, ἀπάνται πάντων ὁμῶν. Καίτοι ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ οὐκ ἤδεσαν, ἐπὶ ἡγή· ἐστηκεν, ἀλλὰ τοῦτο ἤδεσαν, ὅτι χωλὸς ἦν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ πεπονηότες ἀπολόγητον, ἐπὶ οὐκ ἴδρα θυμῶν, ἀλλὰ τῆ τοῦ Χριστοῦ ἐσπερώσατο. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ἦν, καὶ ὄντως πεπεισμένοι ἦσαν, ἐπὶ ἀνέστη, οὐκ ἂν ἤθελον τοῦ νεκροῦ τὴν δόξαν στήσαι μᾶλλον ἢ τὴν ἐαυτῶν, καὶ ταῦτα ἐκείνων πρὸς αὐτοὺς ὀρώντων. Εἰτα πεφοβημένοι αὐτῶν τὰς ψυχὰς εὐθέως τῆ τῶν ἀδελφῶν προσηγορία παρεμυθίσασατο, εἰπὼν· Ἀδελφοὶ ἀδελφοί. Ἐκεῖ μὲν γὰρ οὐδὲν παρὲ ἐαυτῶν εἶπεν, ἀλλὰ μόνον ὅ περὶ τοῦ Χριστοῦ, Ἀσφαλῶς οὐκ ἠγνωσκέτω, λέγων, πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ· ἐν ταῦτα δὲ καὶ παραίνεσον προσάγει. Ἐκεῖ ἀνέμενον αὐτοὺς εἰπεῖν· ἐν ταῦτα ἤξει πῶσον εἰργάζομαι, καὶ εἰς οὐκ μᾶλλον ἦσαν ἕκκευμένοι. Καὶ μὴν τὰ ἄλλα εἰρημένα οὐκ ἦν ἀγνοῖας. Τὸ γὰρ τὴν ληστοῦν αἰτήσαι, ἐπὶ τὸν· κριθέντα ἀπολυθῆναι τὴν λαβείν, καὶ τὸν δελεῖσαι ἀνελεῖν, ποίας ἀγνοίας; Ἄλλ· ὁμοῦ δίδωσιν αὐτοὺς ἔβρωσαν ἀρνηθῆσθαι, καὶ μεταγωνίαν ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις· ἀλλὰ τὸ δὲ καὶ ἀπολογία ὅπερ αὐτῶν συντίθησαν εὐπρόσωπον, καὶ λέγει· Ὅτι μὲν οὖν ἀφῶν ἠνεστή, ἤθετε· ἐπὶ δὲ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, ἐπὶ ἡγήκατε. Καὶ ἐν ταῦτα οὐκ αὐτοὺς μόνους ἀφήσιν ἐγκλημάτων, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν κακῶν [74] ἀρχιτέκτονας. Ἢ γὰρ ἂν φιλονεικότερους αὐτοὺς ἐποίησαν, εἰ γε εἰς κατηγορίαν τὸν λόγον ἐξήγαγεν. Ὅ γὰρ τὸ δεινὸν ἐργασάμενος ὁ, ἐταν τὴν κατηγορίῃ, πιρῶμενος ἀπολογίσθαι, σφοδρότερος γίνεται. Καὶ οὐ λέγει λοιπὸν, ἐπὶ Ἐσταυρώσατε, ἐφρονέσατε· ἀλλ', Ἐσπερώσατε, ἐπὶ συγγνώμῃ αὐτοὺς ἄγειν. Εἰ ἐκεῖνοι κατὰ ἄγνοιαν, πολλὰ μᾶλλον οὕτοι· εἰ ἐκεῖνοι ἀφάνται, πολλὰ μᾶλλον οὕτοι. Τὸ δὲ θαυμαστόν, ἐπὶ καὶ ἄνω καὶ ἐν ταῦτα εἰπὼν, ἐκεῖ μὲν, τῆ ὤριστημένη βουλή καὶ προνοῶσαι, ἐν ταῦτα δὲ, ἐπὶ Προκατήγηται πᾶσι τὸν Χριστοῦ, οὐδᾶμου παράδει μαρτυρίας, ἐπὶ ἐκίστη αὐτῶν· ἐπὶ πολλῶν ἐγκλημάτων, καὶ τῆς κολάσεως τῆς κατ' αὐτὸν ἐφρῆται. Καὶ δῶσω, φησὶ, τοὺς ποτηροὺς ἀπὲ τῆς τρυφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς κλωστικούς ἀπὲ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· καὶ πάλιν, Ἄ προκατήγηται, φησὶ, διὰ στόματος πάντων τῶν προφητῶν καλεῖται αὐτόν, ἐπλήρωσαν οὕτω. Μεγάλην δέκνυσται τὴν βουλήν, εἰ γε πάντες τοῦτο εἶλον, καὶ οὐκ εἰς μόνου. Οὐ μὴν ἐπειδὴ κατὰ ἄγνοιαν γέγονε, παρὰ τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν γέγονεν.

Ὅρα, πόση τοῦ θεοῦ ἡ σοφία, ἐταν ταῖς ἑτέρον πονηρίαις εἰς τὸ δόξῃ ἢ κατακεχρημένη. Ἐπλήρωσε, φησίν. Ἴνα μὴ νομισαίω λοιπὸν ὑπολείπεσθαι τὴν τοῦτο ἐπήγαγε, δηλῶν οὐκ ἔτι δεῖ παθεῖν ἐπὶ, πεπλήρωται. Ἄλλὰ μὴ νομίσητε, ἐπειδὴ οἱ προφήται ταῦτα εἶπον, καὶ ἐπειδὴ κατὰ ἄγνοιαν ἐπρόβλεπε, ἐπὶ ἀρκεῖ εἰς ἀπολογία ὁμῶν τοῦτο. Ἄλλ· οὐ λέγει οὕτως, ἀλλὰ πρᾶτερον· Μετανοήσατε ὁν. Διὰ τί; Εἰς τὸ ἐξ-αλειψθῆναι ὁμῶν τὰς ἀμαρτίας. Οὐ λέγει τὰ ἐν τῷ σταυρῷ τετομμήμενα· ἴσως ἐκεῖνα κατὰ ἄγνοιαν· ἀλλ' ὥστε τὰς ἑτέρας ὁμῶν ἀμαρτίας ἐξαιλεψθῆναι. Εἰτα ἐπάγει· Ὅπως ἂν ἔλθωσιν ὁμῶν καιροῖ ἀναψύξεως. Ἐν ταῦτα περὶ τῆς ἀναστάσεως διαλέγεται ἀμυδρῶς. Ὅντως γὰρ ἐκεῖνοι ἀναψύξεως καιροῖ, οὐκ ἐπέζηται καὶ Παῦλος, λέγων· Καὶ ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήθει στενδύομεν βαρυνόμενοι. Εἰτα δεικνύει, ἐπὶ αὐτοὺς τῶν καιρῶν τῆς ἀναψύξεως αἴτιος. Καὶ ἀποστειλῆ, φησὶ, τὸν προκεχειρισμένον ὁμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Οὐκ εἶπεν, Ἐξαιλεψθῆ ὁμῶν ἡ ἀμαρτία, ἀλλ', Αἱ ἀμαρτίαι, καὶ ἐκεῖνη ἀνιττόμενος, ἀποστειλῆ. Τοῦτο εἰπὼν, οὐ λέγει πῶθεν λοιπὸν, ἀλλὰ μόνον ἐπίτω, Ὅρ δὲ οὐρανὸν μὲν δέξασθαι. Ἀχμὴν δέξασθαι. Καὶ πῶς οὐκ εἶπεν, Ὅν οὐρανὸν εἰδέξατο; Οὐτως ὁμῶν περὶ τῶν ἄνω χρόνων διαλεγομένου εἶπεν, Ὅντως φύκομαται, φησίν, οὕτω συντίθεται· περὶ δὲ τῆς αἰωνίου υπέρβρεως αὐτοῦ οὐδέπω φησίν, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς τῆς οἰκονομίας λόγοις ἐνδιατρέχει καὶ λέγει· Μωσῆς μὲν γὰρ εἶπε πρὸς τοὺς πατέρας, ἐπὶ Προφήτην ὁμῶν ἀναστήσει Κύριος. Εἰτα ἀνωτέρω εἰπὼν, Ἀχμὴ χρόνον ἀποκαταστάσεως πάντων, ὡρ ἐλάλησεν ὁ θεὸς διὰ στόματος πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν ἀπ' αἰῶνος, αὐτὸν εἰσάγει λοιπὸν τὸν Χριστόν. Εἰ γὰρ πολλὰ προείπεν, αὐτοῦ δὲ ἀκούειν χρεῖ, οὐκ ἂν τὴν ἀμαρτίαν ταῦτα τοῦ προφήτου εἰρηλάσει λέγων.

8. [75] Ἄλλως δὲ θέλει δεῖσαι, ἐπὶ τὰ αὐτὰ καὶ οἱ προφήται προείπον. Κἂν τις ἀκριτῶς ἐξετάζη, εὐρήσει καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ ἀμυδρῶς μὲν, εἰρημένα δὲ· ὥστε οὐδὲν νιότερον. Τὸν προκεχειρισμένον, φησίν. Ἐν ταῦτα αὐτοὺς καὶ φοβεῖ, ὡς πολλῶν ὑπολείπομένων. Πῶς οὖν εἶλεγε, Ἐπλήρωσαν δὲ ἔδει παθεῖν; Ἐπλήρωσαν, εἶπεν, οὐκ, Ἐπληρώθη· δεικνύει, ἐπὶ ἂν ἐπὶ τῆν παθεῖν, ἐπλήρωσαν· ἂ δὲ γενέσθαι λείπεται ἐπὶ, οὐδέτω. Προφήτην ὁμῶν ἀναστήσει Κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὁμῶν ὁς ἐμὲ. Ὅ μάλιστα ἕκκευτο αὐτοῖς, λέγει. Ὅρῃ, πῶς ταπεινὰ καὶ ὑψηλὰ παραστρεῖ; Ἐταπεινὸν γὰρ καὶ ὑψηλόν, εἰ μὲλλον εἰς οὐρανὸν ἀνίεται κατὰ Μωσαῖα ἐπὶ· πάλιν ἀλλὰ τῶς μέγα ἦν. Οὐ γὰρ δὴ κατὰ Μωσαῖα τὸ, Καὶ ἔσται πᾶς ὁ μὴ ἀκούων ἐξολοθρευθήσεται. Μυρία δὲ καὶ ἄλλα εἶπε τὰ δεικνύοντα, ἐπὶ οὐκ ἔσται κατὰ Μωσαῖα, ὥστε μεγάλην ἤφατο μαρτυρίας. Ὁ θεὸς αὐτὸν ἀναστήσει, φησίν, ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὁμῶν. Ὅπερ Μωσῆς ἀπὸς ἠφῆσεν τοῖς μὴ ἀκούοις. Ταῦτα εἰς ἐπαγωγὰ. Καὶ πάντες δὲ, φησίν, οἱ προφήται ἀπὸ Σαμουὴλ. Οὐκ ἠβλήσει καδ' ἕκαστον ἐπιεῖναι, καὶ τῆς μὴ μακρὸν ποιῆσαι τὸν λόγον· ἀλλὰ κληραῖ μνησθεῖς μαρτυρίας τῆς Μωσαϊκῆς, παρπρωμέν αὐτοῖς. Ἰμεῖς ἔστε, φησίν, νιὸ τῶν προφητῶν, καὶ τῆς διαθήκης ἧς δίδετο ὁ θεός. Τῆς διαθήκης, φησίν, νιὸι, τοῦτέστι, κληρονόμοι. Ἴνα γὰρ μὴ δόξωσιν οὐκ ἀπὸ χάριτος Πίτερον ταῦτα λαμβάνειν, δέκνυσται, ἐπὶ ἀκρωθεν αὐτοὺς ὠφέλιτο, ἐπὶ μᾶλλον πιστεύσασιν, ἐπὶ καὶ τῷ θεῷ τοῦτο δοκεῖ. Ἰμῶν πρῶτον ἀναστήσας, φησίν, ὁ θεὸς τὸν Παῖδα αὐτοῦ ἀπέστειλεν.

• Ἄλλως ἴνα γὰρ μὴ ὁ ἄλλως οὐδὲν προείπον, ἀλλὰ μόνον.
 • Ἄλλ' ἀπῆλθον· τὸ γὰρ τὸν. ὁ ἄλλως ὁ γὰρ τὸ δεινὸν ἐργασάμενος.
 • Morel, νικη τυπογραφικῶ, μαρτυροῖαν. ὄσως ἄστυ αὐτῶν.

• Ἄλλ' συντίθεται.
 • Ἄλλ' καταστρεῖται.

Ὅσα εἶπαν, Ὑμῖν, ἀπλῶς, ἀπίστευται τὸν Παῖδα αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, καὶ ὅτε ἐσταυρώθη. Ἦνα γὰρ μὴ νομίσωσιν, ὅτι αὐτὸς τὴν ταῦτα ἐχαρίζετο, ὃ δὲ Πατὴρ οὐκ ἔχει, διὰ τοῦτο προσέθηκε τὸ, *Ἐδύλογούντα ὑμᾶς*. Εἰ γὰρ ἀδελφοὶ ὑμῶν αὐτὸς καὶ εὐλόγη ὑμᾶς, ὑπόσχεσις τὸ πρῆμῳ ἔστι· τοῦτοστί, Ἐσὺ οὖν ἀπέχετε τοῦ μὴ κινῶναι τούτους, ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις ὑμᾶς αἰτίους καὶ ἀρχηγούς βούλεται γενέσθαι. Οὐκοῦν μὴ ὡς ἀπερίτμητοι διακίσειε ἢ ἀποβελθῆναι. Ἐν τῷ ἀποστρέφειν, φησὶν, *ἕκαστον ἀπὸ τῶν ποιητῶν*. Οὕτως ὑμᾶς εὐλογεῖ, καὶ οὐχ ἀπλῶς. Καὶ ποῖα αὕτη εὐλογία; Μεγάλη. Οὐ γὰρ ἢ τὸ ἀποστρέφειν ἀπὸ ποιητῶν, τοῦτο ἰκανὸν καὶ λύσει αὐτάς. Εἰ δὲ καὶ λύσει· οὐκ ἰκανὸν ἦν, πῶς εὐλογίαν παρασχέιν; Οὐ γὰρ ἢ ὁ ἥδικηκῶς, ἦδη καὶ εὐλογεῖται, ἀλλ' ἀμαρτημάτων ἀρίστη. Τὸ δὲ, *Ὡς ἡμέ, εἰ μὴ κατὰ τὸν τῆς νομοθεσίας ἐκ τρόπων ἐκδέχαιτο, εὐδαμοῦ λόγον ἂν ἀλλάγοι ἔξει*. Αὐτοῦ ἀκουσεσθε, φησὶ· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ', *Ἔσται πᾶσα ψυχή, ἣτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ*. Ὅτι αὐτοὺς εἴβεν ἡμαρτηκῆτας, καὶ συγγνώμης μετέδωκε, καὶ ἐπηγγέλλετο χρηστὰ· τότε δὲ δεῖκνυσιν, ὅτι καὶ Μωσῆς τὸ αὐτὸ λέγει. Καὶ ποῖα αὕτη ἀκούουσι εἰπεῖν, Ἄχρι [76] χρόνων ἀποκαταστάσεως, καὶ ἀπαγαγεῖν Μωσῆα λέγοντα, ὅτι πάντα ἀκούουσιν, ἀ εἶπε ὁ Χριστὸς· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ ἀπειλῆς φοβεράς; Μεγάλη δεικνύσι γὰρ, ὅτι καὶ διὰ τοῦτο πειθεσθαι ὀφείλουσιν αὐτῷ. Τί ἐστιν, Ἰοὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῆς διαθήκης; κληρονόμοι, διάδοχοι. Εἰ οὐν υἱοί, τί ὡς περὶ ἀλλότρια διακίσειε πρὸς τὰ ὑμέτερα; Ἄρα κατηγορίας μὴ ἐπράξατε δεῖνα· δυνήσεσθε δὲ ὅμως συγγνώμης τυχεῖν. Εἶτα ἐπιθεῖ ὁ πῆλα ταῦτα, εἰκότως· λοιπὸν λέγει· Ὑμῖν ἀπεστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Παῖδα αὐτοῦ εὐλογοῦντα ὑμᾶς. Οὐκ εἶπει, Σώζοντα, ἀλλ' ὃ μεζζόν ἐστιν, *Ἐδύλογούντα*· δεῖκνυσι, ὅτι ὁ σταυρωθεὶς εὐλόγη τοὺς σταυρωσάντας. Μισησάμεθα τοῖνυν τοῦτον καὶ ἡμεῖς. Ἐκβάλλωμεν ψυχὴν φονικὴν καὶ πολεμίαν. Οὐχ ἀρεῖ τὸ μὴ ἀμύνασθαι (τοῦτο καὶ ἐν τῇ Παλαιῇ γέγονεν), ἀλλὰ πάντα πράττομεν ὑπὲρ τὸν ἡδικηκῶτα, ὡς ὑπὲρ φίλων γνησίων, ὡς ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν. Ἐκείνου μιμηταὶ ἔσμεν, ἐκείνου μαθητὰί τοῦ μετὰ τὸ σταυρωθῆναι πάντα κινουέντος ὑπὲρ τῶν σταυρωσάντων, καὶ τοὺς ἀποστόλους ἐκτίμωμενος. Καίτοι γε ἡμεῖς πολλαχοῦ καὶ δικαίως πόσχομεν· ἐκείνος δὲ οὐ μόνον ἀδικῶς, ἀλλὰ καὶ ἀσεβῶς· τὸν εὐεργέτην γὰρ, τὸν οὐδὲν ἡδικηκῶτα, τοῦτον ἐσταύρωσαν. Διὰ τί; εἰπέ μοι, ὀδύρας ἔνεκεν; Καὶ μὴν αὐτὸς αὐτοῦς ἐδύμνηε. Πῶς; Ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας, φησὶν, *ἐκάθισεν ὁ γραμματεὺς καὶ ὁ Φαρισαῖος*. Πάντα οὗτ' ἀλέγουσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. Καὶ πάλιν ἀλλάγου· Ὑπαγε, δεῖξον σεαυτὸν εἰς ἱερὸν. Καὶ δυνάμενος αὐτοῦς ἀπαλάσαι, σῶζει. Γούτον οὖν μιμητώμεθα, καὶ μηδεὶς ἐχθρὸς ἐστω, μηδεὶς πολεμῖος, ἀλλ' ἢ τοῦ διαβόλου μόνου.

ε'. Οὐ μικρὸν τι πρὸς τοῦτο καὶ τὸ μὴ ὀμνύειν συντελεῖ, καὶ τὸ μὴ ὀργίζεσθαι. Ἀπὸ τοῦ μὴ ὀργίζεσθαι οὐδὲ ἐχθρὸν ἔχομεν. Ἐκκοφῶν ἀνθρώπου τὸν ὄρκον, καὶ τὰ περὶ παρανομίας τῆς ὀργῆς, τὸν θυμὸν ἐσθεσας ἅπαντα. Ὅσπερ γὰρ πνεῦμα ἢ ὀργή, καὶ ὁ ὄρκος ἐστὶ β. Χάλασον τὰ ἱστία· οὐδὲν ὀφίλος ἱστίου,

^a Unus γενέσθαι. Μὴ γὰρ ὡς.
^b Scilicet quia ὄρκος ὁ ὄρκος ἐστὶ.

πνεύματος οὐκ ἐντος. Ἄν τοῖνυν μὴ κρᾶζωμεν, μηδὲ ὀμνύωμεν, τὰ νεῦρα ἐξεκόμεν τοῦ θυμοῦ. Εἰ δὲ ἀπίστευται, πείραν λάβετε τοῦ πράγματος, καὶ οὕτως ἔχει, τότε γνώσεσθε. Θεὸς τῷ θυμωμένῳ νόμον μηδέποτε ὀμνύει, καὶ οὐκ ἀναγκασθήσεται περὶ ἐπεικειας αὐτῷ διαλεχθῆναι. Ὅθεν τὸ πᾶν ἦυστα· καὶ ὅτε ἐπινοήσατε, ὅτε ὀμνύσατε ὅμως. Οὐκ ἴσται, εἰς ὅσας ἀτοπίας ἑαυτοῦς ἐντεῦθεν ἐμβάλλετε; Ἄνδρα γὰρ δεσμῷ ἑαυτοῦς περιβάλλοντες, καὶ πάση μηχανῇ σπουδάζοντες ὥστε καθάπερ ἐξ ἀψύκτου τινὸς κακοῦ τὴν ψυχὴν ἐξελευσάσαι, εἶτα μὴ δυνηθέντες, λοιπὸν ἐν ὀδῷ διτάγειν καὶ μάχαι, καὶ ἀρδῆσαι τῷ θυμῷ· ἀλλὰ πάντα εἰκῆ καὶ μάτην γίνεσθαι. Οὐκοῦν ἀπέλησον, ἄδέρσις, πάντα ποιήσον χωρὶς ὄρκου. Ἐξέστιν ἀναλῦσαι καὶ τὰ λεχθέντα, καὶ τὰ γενόμενα, ἀνθέως. Οὕτω τῆμερον ἀνάγκη πρᾶκτερον ὄμνεν διαλεχθῆναι. Ἐπειθὲ γὰρ ἠκούσατε, καὶ τὸ πλὸν ὄμνεν καθήρωται. Φέρε τίς λοιπὸν, τίνος ἔνεκεν ἐπεσιόληεν ὁ [77] ὄρκος, καὶ διὰ τί συνεχωρήθη εἶναι, εἴπωμαι. Ἄνωθεν τὴν γένεσιν αὐτοῦ διηγοῦμεθα, καὶ πότε ἐτέθη, καὶ πῶς, καὶ παρὰ τίνων ἀμειψόμεθα ὄμναι; τί διηγήσεται ὑπὲρ τῆς ὀπασιῆς. Τὸν μὴ γὰρ κατωρθωκότα ἀναγκαῖον καὶ φιλοσοφεῖν· τὸν δὲ μῆριτον, οὐδὲ λόγον ἀκούσαι δεῖον. Ἐποήσαν συνθήκας πολλὰς ἐοικῆς τὸν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσραφᾶν θυμάτα, καὶ θυσίας ἀνήνεγκαν, καὶ οὐδέποτε ἦν ὄρκος. Πῶθεν οὖν ἐπεσιόληεν ὁ ὄρκος; Ὅτε τὰ κακὰ ἠρέξθη, ὅτε πάντα ἔμωθ' ἄνω καὶ κάτω γέγονεν, ὅτε πρὸς εἰδωλωλατρείαν ἀπέκλιναν· τότε δὲ, τότε, ἐτε ἀπιστοὶ τὸνθεν ἐρανοῦνον, τὸν θεὸν ἐκάλουν μάρτυρα, ὥσπερ ἐγγυητὴν διδόντες τὸν λεγομένον ἀξίωχρεων. Τούτο γὰρ ὄρκος ἐστὶ, τρόπων ἀπιστουμένων ἐγγυή. Ὅστε πρῶτη κατηγορία αὐτοῦ ὀμνύοντος, εἰ μὴ πιστεύοιτο χωρὶς ἐγγυῶν, καὶ ἐγγυῶν μεγάλων· διὰ γὰρ τὴν πολλὴν ἀπιστίαν οὐκ ἀνθρώπων ζητούντων ἐγγυῶν, ἀλλὰ τὸν Θεόν. Δευτέρου, εἰ μὴ ἐκείνου μάρτυρος τὸν ὄρκον τὸ αὐτὸ ἐγγέλιμα, εἰ ὑπὲρ συναλλαγμάτων διαφερόμενος, τὸν θεὸν ἔλκοι πρὸς τὴν ἐγγυήν, καὶ λέγοι μὴ ἀπίστασθαι, εἰ μὴ ἐκείνου λάβοι. Ἡ τῆς ὑπερβαλλούσης ἀνασιθῆσθαι, ὡς τῆς ὕβριτος ἰσχύλης καὶ γῆ καὶ σποδὸς τυγχάνον καὶ καπνὸς, τὸν Δεσπότην σου ἔλκει εἰς ἐγγυήν, κἀκεῖνον ἀναγκάζει λαβεῖν. Εἰπέ μοι, εἰ τὸν παῖδον ὁμῶν φιλονεικούντων πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἀπιστουμένων ἑαυτοῖς, ἔρρησεν ὁ ὀμνύουλος μὴ ἀποστρέφασθαι, ἕως ἂν τὸν κοινὸν δεσπότην ἐγγυητὴν λάβοι· ἄρα οὐκ ἂν ἔλαβε πληγὰς μυρίας, καὶ ἔμαθεν, ὅτι τῷ δεσπότη εἰς ἄλλα κερήσασθαι δεῖ, οὐκ εἰς ταῦτα; Τί λέγω ὀμνύουλος; Εἰ γὰρ αἰετισμότερον ἔλατο ἄνθρωπα, οὐχ ὕβριν τὸ πρῆγμα ἠγγῆσασθ' ἂν; Ἄλλ' ἐγὼ οὐ βούλομαι, φησὶ. Καλῶς· οὐκοῦν μηδὲ ἐκείνον ἀνάγκαις, ἐπεὶ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο γίνεσθαι, ἂν εἴη, τὸν θεὸν ἀδύμνητον ἐγγυητὴν, οὐ οὐκ ἀνέχη. Τί οὖν; καὶ ἀπολέσω, φησὶ, τὸ δίδωμενον; Οὐ λέγω τοῦτο, ἀλλὰ ὅτι τὸν θεὸν ὕβρισι ἀνέχη. Διὸ καὶ μᾶλλον ὁ καταναγκάζων ἢ ὁ ὀμνύς ἀπαράστειτον ἔχει τὴν κλάσιν· ὡσαύτως καὶ ὁ μηδένος αἰτούντος ὀμνύς. Καὶ τὸ δὴ χαλεπίτερον, ὅτι ὀμνύει ἕκαστος ὑπὲρ ὀβολοῦ ἑνός, ὑπὲρ προσηχῆρος μικροῦ, ὑπὲρ ὀδύκας. Ταῦτα, ὅταν μὴ ὡσιν ἐπινοήσασθαι, ἂν δὲ ἐπινοήσασθαι παρακολούθησιν, πάντα ἄνω καὶ κάτω, καὶ ὁ λαβὼν, καὶ ὁ δοῦς πεποιθήκεν. Ἄλλ' ἐστὶν ἀγνοούμενα ταῦτα, φησὶν. Ἄλλα ταῦτα προσημῶμενος, μηδὲν ποιεῖ ῥαθύμως, εἰ μὴ δὲ ῥαθύμως ποιεῖ, ἀπαίτεσαι οὐδὲν εἰχνην ἐν τῇ εἰς. Βέλτιον οὖτως ζημιωθῆναι, ἢ ἐτέρως. Εἰπέ γὰρ μοι, ἔλακεις εἰς ὄρκον τὸν ἄνθρωπα, τί προσδεκῶν; ὅτι ἐπινοήσασθαι; Ἄλλὰ τοῦτο

^c Codex unus ἐξελευσάσαι σπουδάζοντες, ἢ μὴ δυνηθέντες.
^d Idem ὑπὲρ τῆς ἀνομιᾶς. ^e Ἄλλι ἀναγκάζει τὸν λαόν, εἰπέ μοι.

enū, inquit, *fili prophetarum, et testamenti quod disposuit Deus. Testamenti*, inquit, *fili*, id est, heredes. Ne viderentur enim hæc ex beneficio Petri accipere, ostendit jam olim illis hoc debitum fuisse, ut magis crederent id Deo placitum esse. *Vobis primum Deus*, inquit, *eam suscipiasset, filium suum misit*. Non simpliciter dixit, *Vobis misit*, *Filium suum*; sed etiam, post resurrectionem, et quando crucifixus fuit. Ne putaretur enim ipsum quidem hæc largitum esse, non vero Patrem, ideo addidit illud, *Benedicentem vobis*. Si enim frater vester est et benedicit vobis, promissio res est; id est, Tantum abest, ut non communicetis cum his, ut etiam vos alii auctores et duces esse velit. Ne itaque vos uti abjecti et repudiati habeatis. *Ut comeriat se*, inquit, *unusquisque ab iniquitatibus*. Sie vos benedicit, et non simpliciter. Equa hæc benedictio? Magna. Neque enim converti ab iniquitatibus, satis est ad illas solvendas: si autem ad solvendum non sufficit, quomodo benedictionem dare possit? Neque enim qui injuste agit, jam benedicitur, sed peccatorum remissionem accipit. Illud autem, *Tantum me*, nisi secundum legislationis modum accipitur, nullam potest rationem habere. *Ipsam audietis*, inquit: neque simpliciter, sed, *Erūt omnia anima, quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe*. Quando illos peccatores ostendit, ipsisque veniam dedit, bonaque promisit; tunc ostendit Moysen hoc ipsum dixisse. Et quænam hæc consequentia est, *Uxore ad tempora restitutionis; et inducere Moysen dicentem, eos omnia, quæ dicit Christus, audituros esse; neque simpliciter, sed cum terribili comminatione? Magna: ostendit enim et propter hoc illi obtemperari oportere. Quid est, *Filii prophetarum et testamenti? Heredes, successores*. Si ergo filii, cur erga res vestras, ut erga alienas, affecti eatis? Igitur accusatione quidem digna fecistis; poteritis tamen veniam consequi. Deinde postquam hæc dixerat, jure adjicit: *Vobis misit Deus Filium suum benedicentem vos*. Non dicit, *Servantem*, sed, quod majus est, *Benedicentem*; ostendens crucifixum benedicentem eos esse, qui se crucifixerunt. Hunc ergo vos quoque imitemur: ejiciamus animam sanguinariam et inimicam. Non sufficit non ulcisci. Hoc et in veteri lege factum est; sed omnia faciamus pro iis, qui nos læserunt, quasi pro amicis germanis, quasi pro nobis ipsis. Illius imitatores sumus, illius discipuli, qui postquam crucifixus fuit, omnia movit pro iis, qui se crucifixerant, et apostolos misit. Atqui nos sæpe juste peccavimus; ille vero non modo injuste, sed et impie; benefactorum enim, qui nihil se læserat, crucifixerunt. Cur? dic mihi; gloriæ causa? Atqui ipse eos honore afflicebat. Quomodo? *Super cathedram Moysi*, inquit, *sedebunt scribæ et Pharisei*. Omnia ergo quæ dicunt vobis ut faciatis, facite: secundum opera autem illorum nolite facere (Matth. 23. 2. 3); et rursus alibi: *Vade: ostende te sacerdoti (Id. 8. 4)*. Et cum posset illos perdere, servabat. Hunc igitur imitemur, et nemo rursusquam sit inimicus, neque hostis, nisi tantum diaboli.*

5. *Adversus jnrandi consuetudinem*.—Non parum ad hoc confert etiam non jurare, et non irasci. Si non irascamur, neque inimicum habebimus. Abscinde ab homine juramentum, et iræ alas excidisti, illamque totam extinxisti. Est enim sicut ventus iræ et juramentum¹: demitte vela, nulla veli utilitas, si desit ventus. Si ergo nec juremus nec clamemus, iræ nervos succidimus. Si vero non creditis, periculum rei facite, et rem sic se habere cognoscetis. Legem iracundo pone, ut ne unquam juret, et non opus habebis cum illo de mansuetudine sermonem habere. Sic totum perfectum erit; et nec pejerabitis, nec jurabitis omnino. Nescitis, in quanta absurda vos inde conjiciatis? Necesse enim est, ut vinculo vos constringatis, et omnem machinam adhibeatis, ut quasi ex inevitabili quopiam molu antiquum gripatis; deinde vero, si non possitis, in dolore, rixis, execrationibus degetis; sed omnia frustra cedent. Igitur misere, præscribe, omnia sine juramento facito. Licet et dicta et facta resolvere, si vlnneris. Sic hodie necesse est, ut vobis mansuetus loquamur. Quia enim audistis, magna pars rei a vobis perfecta est. Age de reliquo, cur juramentum invecum est, et cur admissum, dicamus. Enarrantes quomodo primo ortum sit, et quando et a quibusnam, obsequentie vestre vices rependamus. Illum enim, qui recte agit, necesse est philosophari: qui nondum talis est, nec dignus erit qui audiat. Fecit olim pacta multa Abraham, et victimas immolavit, hostiasque obtulit, ac nondum erat juramentum. Unde ergo juramentum ortum habuit? Quando aucta sunt mala, quando omnia sua deque facta sunt, quando ad idololatriam declinarunt. Tunc ergo, tunc, cum increduli prorsus essent, decum advocebant testem, quasi dignum dictorum fidejussorem dantes. Hoc enim est juramentum, fidejussio, ubi ob morum corruptionem fides non habetur. Itaque hoc primum crimen jurantis est, si non credatur sine fidejussore, et magno fidejussore: quia enim nulla fides habetur, non hominem requirunt fidejussorem, sed Deum. Secundo, eadem quoque culpa est ejus, qui juramentum recipit, si in pactis Deum ad fidejussorem trahat, et dicat non discussurum se nisi illum scipiat. O ingentem stupiditatem! o contumeliam! Vermis, terra et cinis cum sis atque fumus, Dominum tuum trahis ad fidejussorem et illum cogis accipere? Dic mihi, si servis vestris inter se rixantibus, nec sibi motuo credentibus, diceret conservus non discedendum esse donec communis dominus fidejussor accederet; annon mille plagas acciperet, ut diceret domino ad alia, non ad hæc uti oportere? Quid dico conservum? nam si virum venerabillorem eligeret, annon id ille pro contumelia haberet? At ego uno, inquires. Recte: ergo neque illum cogas: nam hoc fit etiam apud homines, si quis dixerit, illum ta-

¹ Juxta Savil. legendum esset, *Est enim quasi spiritus iræ juramentum*. Hæc porro non parum intricata sunt: juramenta dicit esse alas et vela iræ, quibus sublatia ira tollitur; juramenta enim irati erant, et iram augebant. Verum ut in Præfatione diximus, in hisce Homiliis multæ sunt reticentiæ: ubi res ita enarrantur, ut sounia cum labore et meditatione explicari possunt.

lem de fidejussorem, tu non permitis. Quid igitur inquires, perdamne quod dedi? Non hoc dico; sed queror quod Deum afficias contumelia. Ideoque is, qui cogit, inevitabilis supplicium habebit, quam is, qui jurat: similiterque is, qui nemine postulante jurat. Quoque gravius est, singuli vel pro uno obolo jurant, pro parva re, pro injustitia. Hæc vero, cum sine perjurio agitur: nam si perjurium sequatur, omnia sua deque vertuntur, et in causa sunt tam is qui accepit, quam is qui dedit. At, inquires, quædam sunt quæ ignorantur. Verum hæc si prævideas, nihil temere facies: si quid vero negligenter agas, a teipso penas exige. Melius est sic damno affici, quam alio modo. Dic enim mihi, trahis quempiam ad juramentum, quid expectans? num quod pejeret? Sed hoc extremæ est insipientiæ: in caput tuum ultio vertetur: melius erat pecunias tuas perire, quam illum. Cur hoc ad damnum tuum et Dei contumelianam facis? Hæc anima feræ est et impij viri. Sed spero, illum non pejeraturum esse. Ergo etiam sine juramento crede. Sed multi sunt, inquires, qui non jurati fraudare audent, jurati secus. Teipsum decipis, o homo. Qui furari et proximo lædere didicit, sæpe juramentum etiam conculcabit; si autem jurare vereatur, multo magis injuste agere verelicitur. Sed inventus hoc patitur? Ergo venia dignus. Sed relictis illis forensibus juramentis, quid de hisce dicam? Illio nihil tale dicere potes: nam pro decem obolis juramenta fiunt et perjuria. Quia enim fulmen superne non mittitur, quia non omnia subvertuntur, stas Deum obstringens. Qua de causa? Ut olera, ut calceos accipias, pro modica pecunia in testem illum advocas. Ne, quia non plectimur, pntemus nos non peccare: hoc diviniæ misericordiæ est, non nostræ virtutis. Jura per puerum tuum; jura per teipsum; dic: Sic ne licitor adstet lateribus meis. Sed times. Lateribus ergo tuis vilior est Deus, et capite tuo abjectior? Dicitur: Sic ne execeretur. At Christus ita nobis parciit, ut vetet etiam per proximam caput jurare: nos vero ita non parcimus gloriæ Dei, ut ubique ipsum trabamus. Nesctis, quid sit Deus, et quo ero advocandus sit. Sed si de viro virtute claro loquamur, dicimus, Lava os tuum, et sic commemora; nunc vero pretiosum nomen, quod est super omne nomen, mirabile in universa terra, quod audientes daemones exthorrescunt, temere circumtrahimus.

6. O consuetudinem! ab illa enim contemptoi est. Sane si in sacris ædibus alicui necessitatem jurandi imposueris, ita affectus es ac si horrendum feceris juramentum. Atqui cur tam horrendum videtur esse, nisi quia illo quidem facile utimur, hoc vero minime? annon horrere oporteret cum nominatur Deus? At apud Judæos ita venerandum erat nomen ejus, ut in laminis describeretur (Exod. 30. 39), et nemini liceret literas istas ferre, nisi soli summo sacerdoti; nunc autem tam facile nomen ejus circumferimus. Si simpliciter nominare Deum non omnibus fas erat; ipsum in testem vocare, quantæ audaciæ, quæso, quanti furoris est! Si enim potius omnia abjicere

oporteret, annon libenter relinquere par esset? Ecce dico, et testificor: Emendate juramenta illa forensia; non obtemperantes autem omnes ad me adducite. Ecce vobis præsentibus impero iis, qui ad ministerium sunt donum orationis, hortor et edico, nemini licere temere jurare; imo neque alio quovis modo. Ad me ergo ducatur, quisquis sit, quia hæc omnia ad nos usque deferri oportet, ac si pueruli essetis. Absit ut ita res sit. Pudor enim est, si adhuc disciplina egeatis. Num sacram mensam tangere audes non initiatus? Sed quod pejus est, ut initiatus sacram mensam tangere audes, quam nec omnibus sacerdotibus tangere licet, et sic jurare. Et tu quidem pueri caput non tangeres egressus, et mensam tangis, neque exhorrescis nec formidas? Ad me tales adducito: ego judicium feram, et ambos gaudentes remittam. Quod volueritis, facite; legem pono, ne omnino juratur. Quæ salutis spes sic nobis omnia pessumdatibus? ideo syngraphæ, ideo symbolæ, ut tuam immoles animam? quid tantum lucraris, quantum perdis? Pejeravit? Perdidisti et illum et teipsum. Sed non pejeravit? Etiam sic perdidisti, qui coegeris præceptum transgredi. Hunc morbum ab anima expellamus; interim a foro illum ejiciamus, a tabernis mercatorum, et a reliquis officinis: major nobis hinc proventus erit. Ne putetis per transgressionem divinarum legum res hujus vitæ recte dirigi. At non credit, inquires. Nam hoc ego ab aliquibus audivi: Nisi mille juramenta proferam, non credit. Tu in causa es, qui tam facile juras: nam si hoc non esset, sed omnibus notum esset te nunquam jurare, crede mihi dicenti, vel inveniunt tibi magis crederetur, quam iis qui mille juramenta devorant. Nam cui, quæso, magis creditis, mihi non juranti, an jurantibus? Sed tu, inquires, es princeps et episcopus? Quid igitur, si ostendero me non hoc solum esse? Cum veritate, quæso, responde mihi: si frequenter et semper jurare, an prodesset mihi principatus? Minime. Viden' non illam esse causam? Quid igitur, quæso, lucraris? Paulus esuriabat: et tu esurire potius eligas, quam transgredi quædam ex divinis mandatis. Cur ergo incredulus es? Tu ergo nihil non ages, et patieris, ut ne unquam jures; at ille te non remouerabit? Atqui et perjuro et juramentis assuetos quotidie alit; et vero fami tradet, quia illum audisti? Omnes videntur ex iis, qui in hac ecclesia congregantur, neminem esse qui juret; et hinc noti sumus, non ex fide tantum; hiuc a Græcis et ab aliis omnibus differamus. Signaculum accipiamus de caelis, ut quasi regnis grex ubique appareamus: ab ore et a lingua noscuntur, sicut barbari; sicut ii qui Græce sciunt, hinc a barbaris discernantur. Dic enim mihi, unde noti sunt psittaci? nonne ex eo, quod tanquam homines loquantur? Et nos quoque, sicut apostoli, ex loquela noti sumus, ex eo quod ut angeli loquamur. Si quis dixerit, Jura; audiat, Christus vetat, et non juro. Hoc satis est ad omnem inducendam virtutem. Janua quædam est pietatis, via ad philosophiam (pietatis) inducens, palæstra quædam. Hæc custodiamus, ut præsentia et futu-

ἀνοίας ἐσχάτης· ἐπὶ τὴν σὴν γὰρ κεφαλὴν ἤδικοι τραπήσεται· βέλτιόν σε τὰ χρήματα ἀπολλέσαι, ἢ ἐκεῖνον ἀπολλύσθαι. Τί μετὰ τῆς σῆς ζημίας τοῦτο ποιεῖς. [78] καὶ μετὰ τῆς ὀρέξεως τοῦ θεοῦ; Ἐπιβουλή σου αὐτὴ ἡ ψυχὴ, καὶ ἀσέβους ἀνδρός. Ἄλλὰ προσοκῶ, ὅτι οὐκ ἐπιπορήσῃς. Οὐκ οὖν καὶ χωρὶς ἔρκου πιστεύουσιν. Ἄλλ' εἰσὶ πολλοὶ, φησὶν, οἱ χωρὶς ἔρκου ἐπινοοῦν ἀποστερηθῆσαι μετὰ τὸ ἔρκον, οὐκ εἶσι. Ἀπατῆς ἰστανόν, ἀνθρώπων. Ἄνθρωπος κλέπτειν μεμαθημένος καὶ τὸν πηλοσὸν ἀδικεῖν, ἴσκειτο ἂν καὶ ἔρκον καταπατῆσαι πολλῶν· εἰ δὲ περὶ τοῦ ἔρκου ἐλάσθησθαι, περὶ τοῦ ἀδικῆσαι πολλῶν μᾶλλον. Ἄλλ' ἄκων αὐτὸ πάσχει· Οὐκ οὖν συγγνώμης ἔδειξεν. Ἄλλὰ τί λέγω περὶ τῶν ἔρκων τούτων, ἀρεῖς τοῖς ἐπ' ἀγορᾶς; Ἐκεῖ γὰρ οὐκ οὐλοῦντο οὐτε οὐτε εἰς αἰὲρ γὰρ δέκα ἔρκων ὄραται γίνονται καὶ ἐπιπορεῖαι. Ὅτι γὰρ σκηπτὸς ἀνοθεν οὐ κατέρχεται, ὅτι γὰρ οὐ πάντα ἀνατρέπεται, ἰσθηκας κατέχων τὸν θεόν. Τί ἔρητοι; Ἦνε λάχανα λάθεις, ἵνα ὑποθήματα, ὑπερ ἄλλου ἀργυρίου εἰς μαρτυρίαν αὐτὸν καλῶν. Μὴ δὲ, ἐπειδὴ μὴ κολαζόμεθα, νομίσωμεν μετὰ ἀμαρτανῶν τοῦτο τῆς φιλονηρωπίας ἐστὶ τοῦ θεοῦ, οὐ τῆς ἡμετέρας ἀρετῆς. Ὅμοσον κατὰ τοῦ παιδὸς τοῦ σου, ἔμοσον κατὰ σαυτοῦ· εἰπέ, Ὅτι μὴ δήμιος ἐπισταίης τῆς πλεωραίας τῆς ἡμετέρας. Ἄλλὰ βέδοκας. Τῶν πλεωραίων σου οὐν ἀτιμώτερος ὁ θεός; τῆς κεφαλῆς σου εὐτάλαστος; Εἰπέ, Ὅτι μὴ πηρωθῶ. Ὅτι ὁ μὲν Χριστὸς ὅπως ἡμῶν φεβεται, ὡς καλυπτεῖ καὶ κατὰ τῆς οὐκίας ὀμνύειν κεφαλῆς· ἡμεῖς δὲ ὅπως ἀπειδοῦμεν ἐν τῆ; δόξης τῆς τοῦ θεοῦ, ὡς πανταχοῦ αὐτὸν ἔλκειν. Οὐκ ἴσται τί ἐστὶ θεός, καὶ ποῖος στόμασι καλεῖσθαι ἵψαλει. Ἄλλ' ἂν μὲν περὶ τίνος λέγομεν ἀνδρός ἐναγίτου, φαμέν, Ἄπόλλωνος τὸ στόμα σου, καὶ οὕτως μνήσθητι· νυνὶ δὲ τὸ τίμον ὄνομα, τὸ ὑπερ πάντων ὄνομα, τὸ θαυμαστὸν ἐν πάσῃ τῇ γῆ, ὁ δαίμονες ἀκούοντας φρενύουσιν, ἀπλῶς περισύρομεν.

ς. Ὁ τῆς συνθηθείας· ἂν γὰρ ταῦτος γέγονεν ἢ ἐκασταρρήσθη. Ἀμελεῖ γοῦν εἰς οἶκον αὐτὸν ἀνέπιθῆς τινε ἀνάγκην ὄμματα, ὡς φρικτὸν τὸν ἔρκον ἐργασόμενος, οὕτω δαίκασιαι· καίτοι πόθεν οὕτω φρικτὸν εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ἢ ἐπὶ ἐκεῖνον μὲν ἀπλῶς ἀποκεχρήμεθα, τοῦτον δὲ οὐχί; οὐ γὰρ φρικτὸν εἶδει γενέσθαι ἠνωμαζόμενον τοῦ θεοῦ; Ἄλλ' ἐπὶ μὲν ἰουδαίων ὀβ- τας αὐτοῦ τὸ ὄνομα σεμνὸν ἦν, ἂν ἐπὶ αὐτοῦ γρά- ρασθῆσαι, καὶ μετὰ τὰ γράμματα ἐξέταται φρενὶν, ἀλλ' ἢ μόνον τῷ ἀρχιερεῖ· νυνὶ δὲ ὡς τὸ τυχερὸν οὕτω περι- φερόμενον αὐτοῦ τὸ ὄνομα. Εἰ ἀπλῶς ὀνομάζειν τὸν θεὸν οὐ πᾶσιν εὐαγέει· τὸ καὶ ἐπὶ μαρτυρίαν αὐτὸν καλεῖν, πᾶσιν ἐκείνης. εἰπέ μοι, πόσας νηλίας; Ἐπὶ γὰρ πάντα βέβαια ἔχρη, οὐκ εἶδει προθύμως ἐξῆν; Ἰδοὺ λέγω καὶ διαμαρτύρομαι, Κατορθώσατε τοὺτους τοὺς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἔρκους, τοὺς δὲ μὴ πειθόμενους, πάντας ἐμοὶ ἀγάγετε. Ἰδοὺ παρόντων ὄμων ἐπισκήπτου τοῖς πρὸς ὑπερησῖαν ἀφωρισμένοις τῶν οἰκων τῶν εὐκτηρίων, καὶ παρανοῦν καὶ παρεγγυῶ, μετὰ ὀμνύειν ἀπλῶς ἐξέταται· μᾶλλον δὲ μετὰ ἐτέρως. Πρὸς ἐμὲ οὐν ἀγέσθαι ὅτις ἂν ἦ, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα μέχρις ἡμῶν ἐργεσθαι δεῖ, καθάπερ ἐπὶ παιδῶν μικρῶν. Μὴ γέ- νωτο. Αἰσῦνῃ γὰρ ἐστὶν ὑπερ τινων ἐτι βέδοσαι

μανθάνειν. Μὴ τραπέζης ἱερᾶς; ἀφασθαι τομᾶς ἀμύη- τος [79] ὄν; Ἄλλὰ τὸ ἐτι χεῖρον, σὺ ὁ μεμυμένος τῆς ἱερᾶς ἀφασθαι τραπέζης τομᾶς, ἧς οὐδὲ πᾶσιν ἱερῶ- σιν ἀφασθαι θέμις, καὶ ὅπως ὀμνύειν. Καὶ σὺ μὲν τῆς τοῦ παιδὸς κεφαλῆς οὐκ ἂν ἀψίω ἀπειθῶν, τρα- πέζης δὲ ἀπητῆ. καὶ οὐ φρίτεις οὐδὲ βέδοκας; Πρὸς ἐμὲ τοὺς τοιούτους ἀγε· ἐγὼ δικάσω, καὶ χαίρομαι ἐκατέρως ἀποπέμψω. Ὁ βούλεσθαι, ποιεῖτε· νόμον τίθημι μετὰ ὄμων ὀμνύειν. Ποῖα σωτηρίας ἐλπίς, οὕτως ἡμῶν πάντα κενούτων; διὰ τοῦτο γραμματεῖα, διὰ τοῦτο συμβόλαια, ἵνα καταβῆσιν τὴν σαυτοῦ ψυ- χὴν; τί τοσούτων κερδαίνεις, ἴσον ἀπολλύεις; Ἐπιώρ- κησεν; Ἀπίστεος κἀκεῖνον καὶ σαυτὸν. Ἄλλ' οὐκ ἐπιώρκησεν; Καὶ οὕτως ἀπίστεως, παραβῆναι τὴν ἐν- τολὴν ἀναγκάσει. Ἐξελάσωμεν τοῦτο τὸ νόστημα ἀπὸ τῆς ψυχῆς· τίως ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς αὐτὸ διώξωμεν, ἀπὸ τῶν πανσοπωλιῶν, ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἐργαστηρίων· μεζῶν ὁ πόρος ἡμῶν ἐσται. Μὴ νομίσεται διὰ τῶν πα- ραβάσεων τῶν θεῶν νόμων τὰ βιωτικὰ κατορθώσθαι. Ἄλλ' οὐ πιστεύει, φησὶ. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ποτε παρ' ἐνίων ἤκουσα, ὅτι Ἄν μὴ ὀμῶσω μωροῖς ἄρκους, οὐ πιστεύει. Σὺ τούτων ἀφίος ὁ προχειρὸς ὀμνύς· ἐπὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἀλλὰ πᾶσιν ἦν ἴπλον, ὅτι οὐκ ὀμνύεις, πιστεύει μοι λέγοντι, ὅτι τὸν μωρὸς κατεπρόβωτων ἄρκους μᾶλλον ἂν ἐπιστεῦθαι ἐπιπέσας μόνον. Ἰδοὺ γὰρ, εἰπέ μοι, τίνα ἔρα μᾶλλον πιστεύεται, ἐμοὶ τῷ μὴ ὀμνύοντι, ἢ τοῖς ὀμνύουσιν; Ἄλλὰ σὺ· φησὶν, ἄρκων εἰ καὶ ἐπίσκοπος; Τί οὖν, ἂν δεῖξω ε, ὅτι οὐ τοῦτο μόνον; Μετὰ ἀληθείας ἀποκρίνασθαι μοι, παρα- καλῶ, εἰ συνεχῶς ὀμνύουσιν καὶ διαπαντὸς, ἔρα ἂν πρόσθη μου ἡ ἀρχὴ; Οὐδαμῶς. Ὅρξ, ὅτι οὐ διὰ τοῦτο; Τί δὲ κερδαίνεις ὄμως; εἰπέ μοι. Παῦλος ἐλί- μωται καὶ σὺ ἔλοισ νυνὶ μᾶλλον ἢ παραβῆναι τινα τῶν ἐντολῶν τοῦ θεοῦ. Τί οὕτως ἀπιστος εἰ; Σὺ μὲν οὖν πάντα ἀρεῖ καὶ ποιῆσαι καὶ παθεῖν ὑπερ τοῦ μὴ ὀμῶσαι· αὐτὸς δὲ σε οὐκ ἀμειψεται; Ἄλλὰ τοὺς μὲν ἐπιώρκους, καὶ πολυώρκους καθ' ἑκάστην ἐρέφει τὴν ἡμέραν· σὲ δὲ παραβῶται λιμῶ, ἐπειδὴ ἤκουσας αὐτοῦ; Πάντες ἰδέτωσαν, ὅτι τῶν εἰς ταῦτην τὴν ἐκ- κλησίαν συναγομένων οὐδέ τις οὐκ ἐστὶν ὁ ὀμνύς; καὶ ἀπὸ τοῦτο γενώμεθα ἔθλοι, μὴ ἀπὸ τῆς πίστεως μόνον, καὶ τοῦτο πρὸς Ἑλληνας, καὶ πρὸς πάντας ἔχωμεν τὸ διαιλάττον. Σφραγίσθαι λάβωμεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἵνα ὡςπερ ἀγέλη βασιλικῆς πανταχοῦ φαι- νώμεθα· ἀπὸ τοῦ στόματος καὶ τῆς γλώττης τίως γνωριζώμεθα, καθάπερ οἱ βάρβαροι καθάπερ οἱ Ἑλ- ληνοὶ εἰδέτες, ταῦτὴ τῶν βαρβάρων διαιλάττωμεν. Εἰπέ γὰρ μοι, οἱ φητακοὶ λεγόμενοι πόθεν εἰσὶ γνώ- ριμοι; οὐκ ἀπὸ τοῦ λαλεῖν κατὰ ἀνθρώπων; Καὶ ἡμεῖς τοῖνον ἀπὸ τοῦ λαλεῖν ὡς οἱ ἀπόστολοι ἠ γενώμεθα γνωρίμοι ἀπὸ τοῦ λαλεῖν ὡς οἱ ἄγγελοι. Ἄν εἰρη- τις, Ὅμοσον, ἀκούετε, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐκέλευσε. καὶ οὐκ ὀμνύειν ε. Τοῦτο ἱκανὸν πᾶσαν ἐσαγαγεῖν ἀρετὴν. Θύρα τίς ἐστιν εὐσεβείας, ὅδός ἐπὶ φιλοσοφίαν (εὐλα- βείας) [80] εἰσάγουσα ε, παλαιότερα τίς ἐστι. Ταῦτα φυ- λάττωμεν, ἵνα καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων

ε Duo eod. ἐπίσκοπος. Ἄν οὖν δεῖξω. δ Unus εἰς ἀπό- στολος. * Unus eod. ἐκείνος μὴ ὀμνύειν, καὶ οὐκ ὀμνύειν, quae lectio non spernenda. † Morel. φιλοσοφίαν εἰσάγουσα. Ἄλλ' melius post φιλοσοφίαν addunt εὐλαβείας. Vocem εὐλα- βείας intra parentheses posuimus, Comm., Morel. et enli- cem optimum secuti, quoniam rectius post παλαιότερα τίς ἐστι collocaretur. Eort.

ἢ ἂν οὐκ ἐργεταί.

ἢ ἂν ἀπὸ τούτων γένοντι, minus recte.

ἐπιτύχων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα

τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ F.

Δαλούντων δὲ αὐτῶν πρὸς τὸν λαόν, ἐπέστησαν αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ στρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ.

α'. Ὅπως τῶν προτέρων ἀναμνησάντων περασιῶν, εὐθέως εἰς ἑτέρους ἐνέβησαν. Καὶ ὅρα, πῶς οἰκονομεῖται καὶ πρᾶγματα. Πρῶτον ἐγλυδύθησαν πάντες ὅμοι· οὐ μικρὸς οὗτος ὁ πεπραγμένος· δεύτερον, αὐτοὶ οἱ κορυφαῖοι εἰς κινδύνους ἐμπέπτουσιν. Οὐκ ἐφεξῆς δὲ καὶ οὗο γέγονεν, οὐδὲ ἀπλῶς· ἀλλὰ πρότερον εὐδοκιμήσαντες ἐν ταῖς δημογίρσις, καὶ θαύμα ἔργασάμενοι μετὰ ταῦτα μέγα· οὕτω δὴ λοιπὸν μετὰ τὸ θαρβύσαι, συγχωρούοντας τοῦ Θεοῦ τὸν ἀγῶνα ἄπτονται. Εὐ δέ μοι θέα, πῶς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν παραδόντα ζητούντες, ἐναυθα λοιπὸν αὐτοὶ τὰς χεῖρας ἐπέβαλλουσι, θρασύτεροι γεγονότες καὶ ἀναισχυνότεροι μετὰ τὸν σταυρὸν. Ἡ γὰρ ἁμαρτία, ἕως μὲν ἂν ὠδίνῃται, ἔχει τινὰ αἰσχρῆν· ἐπειδὴ δὲ τελεσθῆ, τότε ἀναισχυνότερος ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτήν. Τί δήποτε δὲ καὶ στρατηγὸς ἐπίσταται; Ἐπέστησαν γὰρ αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ, φησὶν. Ἦνα πάλιν δημοσίῳ ἐκκλημίᾳ περιῶσι τοὺς γινόμενους, καὶ μὴ ὡς ἱερωτικῶν ἐδικαιῶσιν ὅπου πανταχοῦ σπουδάζουσι κοινῶν. Διαπονούμενοι διὰ τὸ διδάσκων αὐτοὺς τὸν λαόν. Διαπονοῦντο, οὐ μόνον οὐτι εἰδύσαντο, ἀλλ' ὅτι οὐκ αὐτὸν μόνον ἔλεγον ἐγγιγέρθαι, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς· δι' ἐκεῖνον ἀνίστασθαι. Διὰ τὸ διδάσκων αὐτοὺς, φησὶ, τὸν λαόν, καὶ καταγγέλλειν ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν. Οὕτως ἰσχυρὰ ἐγένετο ἡ ἀνάστασις, καὶ καὶ ἑτέροις αὐτὸν αἰτίῳ γενέσθαι ἀναστάσεως. Καὶ ἐπέβαλλον αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς εἰς τήρησιν εἰς τὴν αἰρίον· ἢ γὰρ ἐσπέρα ἦδη. Ὁ τῆς ἀναισχυσίας! Εἰ τὸν πρότερον αἰμάτων γεμούσας τὰς χεῖρας εἶχον, καὶ οὐκ ἐνάρκων, ἀλλ' ἐπέβαλλον πάλιν αὐτὰς ἑτέροις αἱμασιν ὡσεὶ πληρούσαι· ἢ τὰ καὶ ἔθεισαν πλήθος αὐτοὺς ἕστη γεγονότας, καὶ διὰ τοῦτο αὐτοὺς οἱ στρατηγὸς συνεπέστη. Ἦν γὰρ, φησὶν, ἐσπέρα ἦδη. Ἐκείνοι μὲν οὐν βουλομένοι αὐτοὺς· μαλάξαι, τοῦτο ἐποιοῦν καὶ ἐψύλαττον· τοὺς δὲ ἀποστόλους τομμηροτέρους μᾶλλον ἐργάζετο ἡ ἀναβολὴ τοῦ χρόνου. Καὶ ὅρα, τίνες ἀπολαμβάνονται· οἱ κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων, τοὺς ἅλλοις λοιπὸν ὑπέδειγμα γενόμενοι, Ἦνα μηκέτι ζητῶσιν ἀλλήλους, μηδὲ τὸ κοινῆ εἶναι. Πολλοὶ δὲ τῶν ἀκουσάντων τὸν λόγον ἐπίστευσαν, καὶ ἐγενήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων ὡσεὶ χιλιάδες πέντε.

Τί τοῦτο; μὴ γὰρ εὐδοκίμησαντες εἶδον· οὐχὶ δεθήνας ἐθέσαντο; πῶς οὐν ἐπίστευσαν; Ὅρξες ἐνέαργαν φανεράν; Καὶ μὴν [81] καὶ τοὺς ἦδη πιστεύσαντας εἶδει ἀσθενεστέρους γενέσθαι· ἀλλ' οὐκ ἐγένοντο· ἢ γὰρ Πέτρος ὁ δημογία εἰς τὸ βάθος τὰ σπέρματα κατέβαλε, καὶ τῆς διανοίας αὐτῶν ἤγατο. Οὐ δὲ διὰ τοῦτο ὠργίζοντο, οὐδὲν αὐτοὺς ἐδεξίαν, οὐδὲ οὐδὲν τὰ παρόντα διὰ δὲ ἡγούνη. Εἰ γὰρ οἱ σταυρωθεὶς, φησὶ, τοιαῦτα ἐργάζεται, καὶ τὸν χυλὸν ἀνέστησεν, οὐ φοβούμεθα οὐδὲ τοῦτους. Ἄρα καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ οικονομίας γέγονε. Ἐνεῦθεν πλείους οἱ νῦν πιστεύσαντες τῶν πρώτων ἐγένοντο. Ἐφ' ᾧ καὶ διδάσκοντες, διὰ τοῦτο αὐτῶν ὀρώντων ἔβησαν τοὺς ἀποστόλους, Ἦνα καὶ αὐτῶν δευτέρους ἐργάζωνται. Τὸ ἐναντίον δὲ γέγονεν ἢ ἐκείνοι ἐβούλοντο. Διὰ τοῦτο καὶ οὐκ ἐπ' αὐτῶν αὐτοὺς ἐξετάζουσιν, ἀλλὰ κατ'

ἴδιον, Ἦνα μὴ ἀπὸ τῆς παρηΰσις οἱ ἀκούοντες κερδάνωσιν. Ἐγένετο δὲ ἐπὶ τὴν αἰρίον συναχθῆναι αὐτῶν τοὺς ἀρχοντας καὶ πρεσβυτέρους καὶ γραμματεῖς ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ Ἄνναν τὸν ἀρχιερέα, καὶ Κάθαρν, καὶ Ἰωάννην, καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ ὅσοι ἐκ γένους Ἰσραὴ ἀρχιερατικοῦ. Πάλιν συνέχονται ἐπιστάται. Οὐκίτι γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν τὸ τὸ νόμου ἐψύλαττετο. Καὶ πάλιν δικαστηρίου σχῆμα τῶν πράγματι περιτεθείσων, Ἦνα ὁπαύθουσι τῇ ἀδικίᾳ γένωνται κρίσει. Καὶ στήσαντες αὐτοὺς ἐν μέσῳ, ἐπυθῶντο, Ἐν ποία δυνάμει, ἢ ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε τοῦτο ὅμεις; Καὶ μὴν ἤβεισαν· Διαπονούμενοι γὰρ, φησὶ, διὰ τὸ καταγγέλλειν ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ κατέσθον αὐτούς. Τίνος οὐν ἔνεκεν ἐρωτῶσι; Προσδοκῶντες αὐτοὺς διὰ τὸ πλῆθος ἐξάρους γενήσεσθαι, καὶ ἐπὶ πάνθ' αὐτῶν νομίζοντες καταρωθῆναι. Ὅρα γοῦν καὶ τί φασιν· Ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε τοῦτο ὅμεις; Τότε Πέτρος κληθεὶς Πνεύματος ἁγίου, εἶπε πρὸς αὐτοὺς· ἀναμνησθητὶ μοι νῦν τὸν τοῦ Χριστοῦ λόγον, καὶ πῶς ἐξέθη, ὁ λέγειν· Ὅταν δὲ παραδίδῶσιν ὅμᾶς εἰς ἐκ συναγωγῆς, μὴ μαρτυρήσητε, πῶς ἢ τί λαλήσατε· τὸ γὰρ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς ὁμῶν ἔστι τὸ λαλοῦν ἐν ὅμῳν. Ἄρα ἐνεργείας πολλὰς ἀπέλαθον. Τί δὲ καὶ λέγει, ἀκούσων· Ἀρχοντες τοῦ λαοῦ καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραήλ. Ὅρα φιλοσοφία ἀνδρός, καὶ πῶς γέμων παρηΰσις· οὐδὲν ὀβριστηκῶν φέγγεται, ἀλλὰ μετὰ τιμῆς· Ἀρχοντες τοῦ λαοῦ, φησὶ, καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραήλ, εἰ ἡμῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπιεργεσίᾳ ἀνθρώπων ἀσθενούς, ἐν τίνι οὐτος σέσωσται, γινώσκον ἔστω πᾶσιν ὅμῳν, καὶ παντὶ ἐπὶ λαῷ Ἰσραήλ. Σφόδρα αὐτῶν γενναίως καθήγατο ἀπὸ τοῦ προομίου, καὶ διεκωδῶσεν· μᾶλλον δὲ αὐτοὺς καὶ ἀνήμερος τῶν προτέρων, οὐτι ἐπ' εὐεργεσίᾳ αὐτοὺς κρίνουσιν, ὡσαύτ' εἶπε· Μάλιστα μὲν ἔχρησ' στεφανώσθαι ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις, καὶ ὡς εὐεργέτας ἀνακηρύττασθαι· νῦν δὲ καὶ κρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενούς, οὐχὶ πλουτοῦ, οὐχὶ δυνάσεως, οὐχὶ ἐνδοξῆς· καίτοι ἐν τούτῳ τίς ἂν ἐδάσκησε;

β'. Πολλὴς βαρύτητος ἡ παγγελλία γέμει. Δείκνυται δὲ ἐνεῦθεν, οὐτι αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἄ περιεπύοντο τοῖς κακοῖς. Ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου [82]. Ὁ μάλιστα αὐτοὺς ἐλύπει, προστίθει. Τούτο ἦν ἄρα, ὁ λέγειν αὐτοὺς ὁ Χριστὸς· Ὁ ἠκούσας εἰς τὸ οὐκ, πρόβηται ἐπὶ τὸν δομάτων. Ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ἐν ὅμεις δασταυρώσατε, ἐν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ ὀνόματι παρέστηκεν ἐνώπιον ὅμῳν ὕγις. Μὴ νομίσητε, φησὶν, οὐτι κρύπτομεν τὴν πατρίδα ἢ τὸ πάθος. Ὅν ὅμεις ἐσταυρώσατε, ἐν ὁ Θεὸς ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ ὀνόματι παρέστηκεν ἐνώπιον ὅμῳν ὕγις. Πάλιν τὸ πάθος, πάλιν ἡ ἀνάστασις. Αὐτοὺς ὅσων ὁ ἄθος ὁ ἐξουθενῶσθε ὅψ' ὅμῳν τὸν οἰκοδομοῦντων, ὁ γενομένης εἰς κεφαλὴν γυναικας. Ἀνήμερος αὐτοὺς καὶ ῥήματος ἱκανοῦ φοβῆσαι· Ὁ πεσὼν γὰρ, φησὶν, ἐπὶ τὸν λίθον τούτων, συνθάσθησεται· ἐψ' ἐν δ' ἂν πέσῃ, λαμηγῆται αὐτόν. Καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἀλλῳ οὐδὲν ἢ ὁ σωτήριος. Ποίας οἰεὶ πληγὰς

* Ὅπως τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Ὅταν δ' ἀγάγῃσιν ὑμᾶς εἰς τὰς. ὁ Hic quaedam addit Morellus, quae in illis non habentur, et seriem interturbant. ὁ Alius ἐν ἀλλῳ ἢ σωτήριος

* Αἱεὶ ἐνέβαινον. ὁ Αἱεὶ ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τοῦτο. Ἡ γὰρ Πέτρος.

ra consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto

gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA X.

CAP. 4. v. 1. *Loquentibus autem illis ad populum, superreuerunt sacerdotes et magistratus templi.*

1. Nondum a prioribus respirauerant tentationibus, et statim in alias inciderunt. Et vide, quomodo res dispenserunt. Primo cum irisione excepti sunt omnes, nec parua erat haec tentatio: secundo, ipsi coryphaei in pericula incidunt. Non continenter vero haec duo facta sunt, neque simpliciter; sed postquam in concionibus clauerant, et miraculum magnum pararant; sic demum assumpta fiducia, Deo concedente certamina ineunt. Tu vero mihi perpende, quomodo, qui quaesierant proditorem qui Christum traderet, hic ipsi manus iniiciunt ferociore facti et impudenciores post crucem. Peccatum enim dum paratur, quemdam habet pudorem; cum autem perfectum est, impudenciores reddit auctores. Cur autem magistratus superueit? Nam *Superreuerunt ipsi sacerdotes et magistratus templi*, inquit. Ut rursus publicum crimen gestis inferrent, et non ut peculiare et privatam ulciscerentur: quod ubique facere studebant. 2. *Dolentes quod docerent populum. Molestae ferebant, non modo quod docerent; sed etiam quod dicerent non solum ipsum resurrexisse, sed etiam nos per illum re-urrecturos esse. Quod docerent*, inquit, *populum, et annuntiarent in Jesu resurrectionem mortuorum.* Ita efficax fuit illius resurrectio, ut etiam aliis auctor sit resurrectionis. 3. *Et iniecerunt in eos manus, et posuerunt eos in custodiam in crastinum: erat enim jam vespera.* O impudentiam! Adhuc priore sanguine plenas manus habebant, nec segniores erant, sed iniecerunt denuo illas, ut alio sanguine impleant: vel fortasse quia illi iam multitudinem creverant, timentur, ideoque magistratus templi superueit. *Erat enim*, inquit, *jam vespera.* Illi vero volentes eos mitigare, sic faciebant et custodiebant: apostolos autem audaciores reddebat mora temporis. Et vide, quinam comprehendantur: apostolorum coryphaei, aliis postea exemplum facti, ne ultra se motos inquirant, neque commuiter agant. 4. *Multi autem eorum, qui audierant verbum, crediderunt, et factus est numerus virorum circiter quinque millia.*

Petri in concionando vis. — Quid hoc? num illos conspicuos videbant? annon ligatos? quomodo ergo crediderunt? Vident manifestam efficaciam? Atqui eos, qui crediderunt, oportebat infirmiores fieri; sed non ita fuit: Petri natiue concio semina in profundum jecerat, nentemque illorum affecerat. Illi vero ideo succensebant, quod non ab illis metuerent, quodque illi praesentia mala pro nihilo reputarent. Sed enim crucifixus, aiebant, talia operatur, et claudum erigit, ne timeamus illos. Hoc ergo ex Dei dispositione factum est. Hinc vero fit, ut qui nunc credant plures sint, quam priores. Ideoque timentes, illa videntibus apostolos ligarant, ut illos timidiore

redderent. Secus autem accidit, quam illi volebant. Ideoque non coram illis ipsos interrogant, sed seorsim, ne ex eorum loquendi libertate auditores lucrum referrent. 5. *Factum est autem in crastinum, ut congregarentur principes eorum et seniores et scribae in Jerusalem: 6. et Annas princeps sacerdotum, et Caiphas et Joannes et Alexander, et quotquot erant de genere sacerdotali.* Rursus conueniunt in unum. Cum aliis etiam malis hoc aderat, quod lex non servaretur. Ac rursus iudicii formam huic negotio induit, ut injusto iudicio noxios illos reddant. 7. *Et statuentes eos in medio, interrogabant: In qua virtute, aut in quo nomine fecistis hoc vos? Atqui id sciebant: nam dolebant*, inquit, *quod annuntiarent in Jesu resurrectionem.* Ideo comprehenderant illos. Cur ergo interrogat? Expectabant illos propter multitudinem negaturos esse, et sic putabant se totum emendatos esse. Vide ergo quid dicant: *In quo nomine hoc fecistis vos? 8. Tunc Petrus repletus Spiritu sancto dixit ad eos.* Nunc recordare verborum Christi (a), [et quomodo euenit id quod dicebat:] *Cum autem tradent vos in synagogis, ne solliciti sitis quomodo aut quid loquamini: Spiritus enim Patris vestri est, qui loquitur in vobis (Luc. 12. 11. 12).* Ergo magna acceperant efficaciam. Quid vero dicat, audi: *Principes populi, et seniores Israel.* Vide philosophiam viri, et quomodo fiducia plenus nihil contumeliose dicat, sed cum honore: *Principes populi, inquit, et seniores Israel: 9. si nos hodie dijudicamur in beneficio hominis infirmi, in quo iste saluus factus est, 10. notum sit vobis, et omni plebi Israel.* Strenus illos a principio perstringit et carpit; imo illis priora in memoriam revocat, quod illos de beneficio iu jus vocent, ac si diceret: Utique oportebat nos hac de re coronari, atque ut beneficos promulgari; nunc autem in jus vocamur, quia bene fecimus homini infirmo, non potenti, non nobili; quamquam et in hoc quis invidisset?

2. Magna gravitate exordium plenum est. Hinc vero ostenditur ipsos sese malis implicare. *Quia in nomine Jesu Christi Nazareni.* Quod illos maxime contristabat, adjicit. Hoc erat, quod dicebat illis Christus: *Quod in aure audistis, predicate super tecta (Matth. 10. 27). In nomine Jesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit ex mortuis, in hoc tunc adstat coram vobis sanus.* Ne putetis, inquit, nos occultare patriam vel passionem. *Quem vos crucifixistis, quem Deus suscitavit ex mortuis, in hoc ille adstat coram vobis sanus.* Iterum passio, iterum resurrectio. 11. *Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis edificandis, qui factus est in caput anguli (Psal. 117. 22).* In memoriam ipsis revocat verbum, quod terrere illos

^a Quae uncinis clauduntur, unus non habet.

posset. Nam ait: *Qui ceciderit super lapidem hunc, confringetur; super quem vero ceciderit, conteret eum* (Math. 21. 44). 12. *Et non est in alio aliquo salus. Quales putas ex his verbis illos plagas accepisse? Nec enim aliud nomen est sub celo datum hominibus, in quo oporteat uos salvos fieri.* Hic et sublimia loquitur. Quando enim non est aliquid præclare agendum, sed tantum cum libertate loquendum, non parci: non enim timebat, ne perstringeret. Nec dixit simpliciter, Per alium; sed, *Non est in alio aliquo salus*: declarans, quod hic nos potes servare, atque illis simul terrorem incussurus. 13. *Videntes autem Petri constantiam et Joannis, comperto quod homines essent sine literis et idiotæ, admirabantur, et cognoscebant eos, quia cum Jesu fuerant.* Et quomodo, inquit, illiterati illi et ipsos et summos sacerdotes rhetorica sua vicerunt? Non ipsi loquebantur, sed per eos gratia Spiritus. 14. *Hominemque, qui sanatus fuerat, cum eis stare videntes, nihî poterant contradicere.* Magna hominis constantia, ut palam est ex eo, quod in ipso iudicii loco non reliqueret eos: ita ut si illi dixissent, non ita se res habet, ille redarguisset.

*Apostolorum virtus. — 15. Jusserunt autem eos foras extra concilium secedere: et conferebant ad invicem, 16. dicentes: Quid faciemus hominibus istis? Vides, quam incerti sint? vides humanum timorem omnia operantem? Ut quæ Christus operabatur subvertere vel obscurare non poterant, sed illis contra nitentibus fides magis augebatur: sic et nunc evenit. Quid faciemus? O insipientiam, quod illos post degustata certamina terreri putabant; imo si cum initio nihil potuissent, post tantam dicendi facultatem existimabant se aliquid esse facturos. Quanto igitur magis impedire volebant, tanto magis res augebantur. Quoniam quidem notum signum factum est per eos, omnibus habitantibus Jerusalem manifestum, et non possumus negare. 17. Sed ne amplius divulgetur in populum, comminemur eis, ne ultra loquantur in nomine hoc ulli hominum. 18. Et vocantes eos denuntiaverunt ne omnino loquerentur neque docerent in nomine Jesu. Vide illorum impudentiam, et apostolorum philosophiam. 19. Petrus vero et Joannes respondentes, dixerunt ad eos: Si iustum est in conspectu Dei, vos potius audire quam Deum, iudicate. 20. Nos non possumus, quæ vidimus et audimus, non loqui. 21. At illi comminantes dimiserunt eos, non inventientes, quomodo punirent eos, propter populum. Silentium illis imperabant miracula, ac postea non patiebantur illos implere sermonem; sed interim contumeliose admodum illos, ne loquerentur, cohibebant. Quia omnes clarificabant Deum in eo, quod factum fuerat. 22. Annorum enim erat amplius quadraginta homo, in quo factum fuerat signum hoc sanitalis. Sed ea, quæ supra dicta sunt, repetamus. (a) Quid faciemus hominibus istis? Primo igitur propter gloriam humanam omnia faciebant; nunc autem aliud quoque in proposito erat, ut ne viderent sanguinari esse; quod postea dicebant: *Vultis inducere super nos sanguinem**

(a) Hic et infra, multa dicerant in Morel. quæ ex Mss. restituantur.

hominis istius? Comminemur eis, ne ultra loquantur in nomine hoc ulli hominum. O insipientiam! Persuasi quod resurrexisset, cum hinc argumentum accipissent ipsum esse Deum, eum qui a morte detineri non poterat, suis machinis cohiberi posse sperabant¹. Quid huic insanæ par? Et ne mireris quod res, quæ perfici non poterant, iterum attentent. Hujusmodi est iniquitas: nihil respicit, sed ubique tumultuatur. Molestæ enim ferentes, ita affecti erant, ut si decepti fuissent²; quod accidit iis, qui præoccupati et ludificati sunt in aliqua re. Illi enim ubique dicebant, quod Deus ipsum suscitatset, quod in nomine Jesu hic adstaret sanus, ostendentes vere surrexisse Jesum. Alioquin vero ipsi quoque resurrectionem esse putabant, frigidæ quidem et puerilit; putabant tamen: nunc vero non credunt, et turbantur, quid faciendum sit consultantes. Hoc profecto solum non satis erat ad persuadendum, ne quid illis facerent, quod nempe cum tanta libertate loquerentur? Cur, quæso, non credis, o Judæe? Nam signo attendere oportebat et sermonibus, non autem multiorum iniquitati. Et quare non tradunt illos Romanis? Jam male audiebant apud illos ob ea, quæ in Christum fecerant, atque ita sibi ipsis malum inferebant, dum curabant, ut eorum publicatio differretur. In Christo autem non item; sed media nocte raptum statim abduxerunt, neque distulerunt, multitudinem admodum timentes. Circa hos autem nullam fiduciam habebant: neque adducunt eos ad Pilatum, quod priorum punderet, ac ne de iis redarguerentur. Factum est autem in crastinum, ut congregarentur principes eorum et seniores et scribæ in Jerusalem.

3. *Petri constantia. —* Rursus concilia Jerusalemis, et ibi sanguis effunditur; neque urbem reveriti sunt. Annas, inquit, et Caiphas. Hujus vero ne ancillam quidem interrogantem sustinuit Petrus (Math. 26. 70): sub hoc negaverat, dum alius detineretur. Nunc vero in medios illos erumpens, vide quomodo loquitur: *Si nos hodie dijudicamur in beneficio hominis infirmi, in quo iste salvus factus est, notum sit omnibus vobis.* Illi vero, *In quo nomine, inquit, fecistis hoc vos? Cur non hoc dicis, sed occultas? In quo nomine fecistis hoc vos? Atqui dicebat, Non nos fecimus. Vide prudentiam: non dixit statim, In nomine Jesu fecimus; sed quid? In nomine ejus hic adstat coram vobis sanus.* Neque dicit, Factus est a nobis sanus. Et rursus, *Si nos dijudicamur in beneficio hominis infirmi.* Perstringit illos ut qui semper easdem accusationes proferant, et beneficia hominum reprehendant: ac præterita in memoriam revocat, quod semper ad cædes currant; neque hoc tantum, sed etiam de beneficiis incusent. Vides, quod pondus verba habeant? In his enim exercitabantur, ac deinceps imperterriti erant. Hinc ostendit illos vel invitos Christum præ-

¹ Unus codex habet, *Ipsam esse Deum, in nomine illius quem mors detinere non potuit, in illius ipsius nomine predicantes cohibere molientur.*

² In eodem Cod. sic legitur, *Sed ubique tumultuatur et in se ipsum impingit. Ut ergo ai decepti fuissent, ita constantiam incunt.*

αὐτοὺς λαμβάνειν ἐκ τούτων τῶν ῥημάτων; Ὅθεν γὰρ ὄνομα ἑπερὸν ἔστι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τὸ θεομῆτορ ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. Ἐνταῦθα καὶ ἑλληνὰ φέγγεται. Ὅταν γὰρ μὴ ἦ τι κατορθώσαι, ἀλλὰ παρήγοσαν ἐπιείξασθαι μόνον, οὐ φεβίζται· οὐ γὰρ ἐδεόκει, μηδέ κηλήθη· καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, δι' ἄλλου· ἀλλ', οὐκ ἔστιν ἐν δ.Ι.Ι.ω. οὐδενὶ ἡ σωτηρία· δηλῶν, ἐτι οὕτως ἡμᾶς οἴσαι δύναται, ἢ μὴ δὲ καὶ βουλόμενος αὐτοὺς φοβῆσαι. θεωροῦντες δὲ τὴν τοῦ Πέτρου παρήγοσαν καὶ Ἰωάννου, καὶ καταλαβόμενοι, ἐτι ἀνθρώποις ἀγράμματοι εἰσι καὶ ἰωδαί, ἐθαύμαζον, ἐπερίφωρον τὸ αὐτοῦ, ἐτι εἰν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν. Καὶ πῶς, φησὶν, οἱ ἀγράμματοι κατεβήθησαν καὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἀρμερίων; Ὅτι οὐκ αὐτοὶ ἐφθέγγοντο, ἀλλὰ ἐι' αὐτὸν ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις. Τὸν τε ὄνομασιν ὄνομασεν σὺν αὐτοῖς ἑστῶσα τὸν τεθεραπευμένον, οὐδὲν εἶχον ἀπεισεῖν. Πολλὴ ἦ τοῦ ἀνορθοῦ παρήγορια· καὶ ἔβλον ἀπ' αὐτοῦ ἐν αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ μὴ καταλείπειν αὐτῶς*. Ὡστε εἰ εἶπον, ἐτι οὐχ οὕτως ἔχει, ἕκαστος ἐν κατηγόρησι.

Καίτεσσαντες δὲ αὐτοὺς ἐξῶς τοῦ συνεδρίου ἀπελθεῖν, συνέβηλλον πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες· Τί κοινήσμεν τοῖς ἀνθρώποις τοῦτοις; Ὁρᾷ ἐν ἀπορίᾳ ὄντας, καὶ πάλιν τὸν φόβον τῶν ἀνθρώπων πάντα ἐργαζόμενον. Ὅσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀνατρέψαι τὸ γενόμενον οὐκ ἴσχυσαν οὐδὲ συσκέσαι, ἀλλὰ κωλύονταν αὐτῶν μάλλον ἐπέδωκεν τὰ τῆς πίστεως· οὕτω καὶ νῦν γίνεται· Τί κοινήσμεν; Ὡ τῆς ἀνοίας! εἰ γενομένης τῶν ἀγάνων λεπτῶν καταφύξασθαι ἐνόμιζον· μάλλον δὲ εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὴδὲν ἰσχύσαντες, μετὰ τὴν τοσούτην ῥητορείαν προεβόλησαν τὴν κοινήσιν. Ὅσπερ οὖν ἐβούλοντο κωλύειν, τοσούτη μάλλον ἤβησε τὰ πράγματα· Ὅτι μὲν γνωστὸν σημεῖον γέγονε δι' αὐτῶν, πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλήμ φανερὸν, καὶ οὐ δύναμιθα ἀρῆσασθαι. Ἄλλ' ἴνα μὴ ἐπὶ κλειῶν διανεμηθῆι ἐς τὸν λαόν, ἀπειλή ἀπειλησώμεθα αὐτοῖς μηκέτι λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ μηδενὶ ἀνθρώπων. Καὶ καλῶσαντες αὐτοὺς, παρήγγειλαν τὸ καθέλω μὴ φέγγεσθαι, μηδὲ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἡ τοῦ Ἰησοῦ. Ὅρα καὶ τούτων τὴν ἀναίεργοντιαν, καὶ τῶν ἀποστόλων τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀπεκρίθητες, εἶπον πρὸς αὐτοὺς· Εἰ διακρίν[83] ἔστιν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἀκούειν μάλλον ἢ τοῦ θεοῦ, κρίνατε. Ἡμεῖς δὲ ἐντάμεθα, δ εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν. Οἱ δὲ προσκαλιπόμενοι ἀπέκλιον αὐτοὺς, μηδὲν εὐδοκότες τὸ πῶς καλῶσανται αὐτοὺς, ἐπὶ τὸν λαόν. Ἐπιστόμιον αὐτοὺς τὰ σημεῖα, καὶ ἰσχύον οὐδὲ ἠέχοντα πληρώσαι αὐτοὺς τὸν λόγον· ἀλλὰ μεταξὺ λέγοντας διεκόψαν σφόδρα ὑβριστικῶς. Ὅτι πάντες ἐδόξαν τὸν θεὸν εἶναι τῷ γεγονότι. Ἐγὼ γὰρ ἦν κλειῶν δ ἀνθρώπος τεσσαράκοντα, ἐπ' ὃν ἐγεμῖνον τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἰσχύος. Ἄλλ' ἰδόμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα. Τί κοινήσμεν τῶν ἀνθρώπων τοῦτοις; Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐπὶ εἶξαν ἀνθρωπίνην πάντα ἐποιον· νυνὶ δὲ καὶ ἴσχυον προκίπειν, τὸ μὴ δοῦσαι μισφίονος εἶναι· δ μετὰ ταῦτα ἔλεγον· Βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐπ' ἡμᾶς τὸ αἶμα τῶν ἀνθρώπων τούτων. Ἀπειλή ἀπειλησώμεθα αὐτοῖς μηκέτι λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ μηδενὶ ἀνθρώπων. Ὡ τῆς ἀνοίας! Πεισθέντες δὲ· ἀνίστη, καὶ αὐτοὶ τεκμηρίον λαβόντες ἐτι ἔστι

θεός, τὸν ὄπὸ τοῦ θανάτου μὴ κατασχεθέντα ὄπὸ οὐκείων προσδόξασαν μηχανημάτων συσσιάζεσθαι ε. Τί ταῦτες τῆς ἀνοίας ἴσον; καὶ μὴ θαυμάσθη, ἐτι πάλιν ἀνοήτους ἐπιγερούσαι. Τοσούτων γὰρ ἡ πονηρία· οὐδὲν ὄρᾳ, ἀλλὰ πανταχοῦ θεωρεῖται. Ἐπηρεαζόμενοι γὰρ, ὡς ἠπατημένοι οὕτω διεκείντο· ἑπερ ἔστιν ἐπὶ τῶν προληφθέντων, ἐπὶ τῶν ἐπατηθέντων ἐπὶ τινι. Καὶ μὴ ἄνω καὶ κάτω διὰ τοῦτο ἔλεγον, ἐτι δὲ θεός αὐτῶν ἤγειρε, καὶ ἐτι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ οὗτος παρήγορησεν ὕγις, δεικνύοντες, ἐτι ἀνίστη δ Ἰησοῦς. Ἄλλως δὲ καὶ αὐτοὶ ἀνάστασι ἐνόμιζον, ψυχρὰν μὲν καὶ μετρηκωδῆ, ἐνόμιζον δὲ ὄνομα· νῦν δὲ ἀπιστοῦσι καὶ θεωροῦνται, τί ποῦν αὐτοὺς βουλεύομενοι. Τοῦτο γοῦν μόνον οὐκ ἦν ἰκανὸν πείσαι αὐτοὺς μὴδὲν αὐτοὺς ποιῆσαι, ἐδ οὕτω μετὰ παρήγορίας διαλέγεσθαι; Διὰ τί ἀπιστεῖτε, εἰπέ μοι, ὦ Ἰουδαί; Τὸ γὰρ γενομένον σημεῖον ἐπαμῖνον ἔδει καὶ τοῖς λόγους, οὐ τῆ τῶν πολλῶν πονηρία. Καὶ τι δήποτε οὐ παραδίδασιν αὐτοῖς Ῥωμαῖοι; Ἦδη ἴσαν διαβεβλημένοι πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τῶν περὶ τὸν Χριστὸν, ὥστε μάλλον ἑαυτοὺς ἐκάκιστον ὑπεριθέμενοι τὴν αὐτῶν ἐνδείξειν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ οὐχ οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἐν μέσῳ νυβὶ λαβόντες αὐτὸν εὐθέως ἀπήγαγον, καὶ οὐκ ἀνεβάλοντο δεδουκότες σφόδρα τὸ πᾶθος. Περὶ δὲ τούτων οὕτε ἐθάβρον, οὕτε μὴν ἄγουσιν αὐτοὺς πρὸς Πίλᾶτον, εὐλαβοῦμενοι καὶ ὀπιταύοντες τὰ κρῖτερα, μὴ καὶ ὑπὲρ ἐκείνων ἐγκαθίσθωσι*. Ἐγένετο δὲ ἐπὶ τὴν σβρίον συναχθῆναι αὐτῶν τοὺς ἀρχοντας καὶ κρεσυτέρους καὶ γραμματεῖς ἐν Ἱερουσαλήμ.

γ. Πάλιν συνέδριον ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκεῖ τὰ αἵματα ἐκυσίται, οὐδὲ τὴν πάλιν ἠδέσθησαν. Ἄνας, φησὶ, καὶ Καϊάφας. Τοῦτο οὐδὲ τὴν δούλην ἐρωτώσαν [84] ἤνεγκεν δ Πέτρος, ἐπὶ τούτῳ ἠρώσασα, ἔτερον κατασχεθέντος. Νυνὶ δὲ εἰς μέσου αὐτοὺς παρελθόν, ὄρα πῶς φέγγεται. Ἡμεῖς ἀνακρίσώμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπων ἀσθενῶν, ἐν τίνι οὕτος σθεσάσται, γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὄμιον. Οἱ δὲ, Ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐκοινήσατε, λέγουσι, τοῦτο; Ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐκοινήσατε τοῦτο ὄμιον; Καὶ μὴν ἔλεγον, ἐτι οὐχ ἡμεῖς ἐκοινήσαμεν. Ὅρα οὐσαντες οὐ εἶπεν εὐθέως, ἐτι Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ ἐκοινήσαμεν· ἀλλὰ τί; Ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ οὗτος παρήγορησεν ἐνώπιον ὄμιον ὕγις. Καὶ οὐ λέγει, Ἐγένετο ὄρ' ἡμῶν ὕγις. Καὶ πάλιν, Ἡμεῖς ἀνακρίσώμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπων ἀσθενῶν. Πήχεται αὐτοὺς ὡ; ἀὲ τοιαῦτα ἐγκαλοῦνται, καὶ εὐεργετίας ἀνθρώπων μισφόμενοι; καὶ ἀναμνήσκει τῶν προτέρων, ἐτι αὐτοὶ ἐπὶ φόνου τρέχουσι· καὶ οὐ τοῦτο ρόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ εὐεργεσίας ἐγκαλοῦσιν. Ὁρᾷ, πῶς ἔχει τὸ βαρὺ καὶ τὰ ῥήματα; Ἐν τούτοις γὰρ ἐγμυνάζοντα, καὶ λοιπὸν ἀκατάληκτοι ἦσαν. Ἐξ ὧν δείκνυσιν αὐτοῖς, ἐτι αὐτοὶ μάλλον κηρύττουσιν δυνάτες τὸν Χριστὸν, καὶ αὐτοὶ τὸ ὄνομα ἐπιπρῶσιν οἱ ἀνακρίνοντες καὶ ἱξετάζοντες. Ὅρ ἡμεῖς ἔσπερασώμεθα. Βαβαί τῆς παρήγοριας! Ὅν δὲ θεός ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. Τοῦτο πάλιν μείζονος ἐλευθεροστομίας. Ὁ τοῦνον λέγει, τοῦτο ἔστι· Μὴ νομίσητε, ἐτι τὰ ἐπενοβίστα κρῖτα ποῦσιν ἀπέχουσι συσσιάζασα, ἐτι καὶ παρήγοριασώμεθα. Ταῦτα μονονοχὶ ἐνδείκνυσιν αὐτοῖς· λέγει, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἐνδιατρίβει τῷ λόγῳ, Ὅθεν

* Savil et tres mas. μὴ καταλειπόμενοι αὐτοῖς, omis-
sio verbis καὶ ἐξ. ὡ. * Morel. ἐπὶ τῷ ὀνόματι.

ἔσται ὁ λόθος, λέγων, ὁ ἐξουθενηθεὶς ὑπ' ὀμίον τῶν οἰκοδομούντων*. Εἶτα δεικνύς, ὅτι καὶ εἰς σφόδρα δόκιμον τοῦτο εἰργάσαντο, ἐπάγει· Ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας· τούτστιν, ὁ φύσει τίμιος καὶ δόκιμος, οὗτος ἐξουθενήθη. Οὕτως ἀπὸ τοῦ σημείου πολλοὶ ἔχον τὴν παρρησίαν. Δὲ μὴ οὐκ ἴσχυες, πῶς, ὅτε μὴν διδάξαι χρὴ, προφητείας παράγουσι πολλὰς, ὅτε δὲ παρρησιασάσθαι β, μόνον ἀποφαινοῦνται. Ὅστε γὰρ, φησὶν, ἐνομαίον ἔτερον ὑπὸ τῶν οὐρανῶν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. Ὅτι πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ οὐκ αὐτοῖς μόνις, ἐδόθη τὸ ἐνομα. Πρὸς τοῦτο καὶ αὐτοὺς ἐπάγει μαρτυράς· Ἐπειδὴ γὰρ εἶπον· Ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐπαύσαστε; Εἰς τὸ τοῦ Χριστοῦ, φησὶν, ἀλλο οὐκ ἔστιν ἐνομα. Πῶς οὖν ἐρωτᾶτε; Ὅτου πανταχοῦ τοῦτο δῆλον ἐστίν. Ὅστε γὰρ ἐνομα ἔτερον ἔστιν ὑπὸ τῶν οὐρανῶν, φησὶν, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. Ταῦτα ψυχῆς κατεργασίας τῆς ζωῆς τῆς παρούσης ἐστίν. Ἡ πολλὴ παρρησία δείκνυται τοῦτο. Ἐνταῦθα δῆλον ποιεῖ, ὅτι καὶ τότε ταπεινὰ ἐφθέγγετο περὶ τοῦ Χριστοῦ, οὐ δεδοκῶς, ἀλλὰ συγκαταβαίνων· ἐπειδὴ δὲ νῦν καιρὸς ἦν, οὕτω φθέγγεται ὑψηλὰ, ὡς αὐτῷ τούτῳ καὶ τοὺς ἀκούοντας ἅπαντας καταπλῆξαι. Ἰσοῦ καὶ ἄλλο σημείον οὐκ ἔλαττον τοῦ προτέρου. Ἐπειγνώσκον τε αὐτοὺς, φησὶν, ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν. Οὐχ ἄπλοῦς τοῦτο εἴβηκε τὸ χωρίον ὁ εὐαγγελιστὴς, ἀλλ' ἵνα ἐκλήσκη καὶ ποῦ ἦσαν. Ἐν τῷ πάθει, φησὶν. Οὕτως γὰρ μόνον τότε συνήσαν, ὅτε καὶ ἑώρων αὐτοὺς [83] ταπεινῶς, συνεσταλμένους ὁ καὶ μάλιστα αὐτοὺς ἐβλίσκειν, ἢ ἀδρόα μεταβολή. Καὶ γὰρ ἐκεῖ ἦσαν οἱ περὶ Ἄναν καὶ Καϊάφας, καὶ παριστήκεσαν αὐτοῖς καὶ οὗτοι· νῦν δὲ ἐξέπληττειν αὐτοὺς ἢ σφόδρα ὁ παρρησία. Οὐ γὰρ τοῖς ῥήμασι μόνον ἐδείκνυτο ἀφροσύνησιν περὶ τοῦτον κρινόμενοι, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων ἐπηρητημένον τοῦ κινδύνου, ἀλλὰ καὶ τῷ σχήματι, καὶ τῇ φωνῇ, καὶ τῷ βλέμματι, καὶ πᾶσιν ἄπλοῦς τὴν παρρησίαν ἐνέφανον ἐπὶ τοῦ λαοῦ, ἐξ ὧν ἐφθέγγοντο. Ἐθαύμαζον δὲ ἴσως, ὅτι ἀνθρώποι καὶ ἀγράμματοι εἶσι καὶ ἰδιῶται· ἐπειδὴ ἐν ἀγράμματον τινα εἶναι, μὴ μόνον καὶ ἰδιῶτην ἢ ἰδιώτην μὲν, οὐκ ἀγράμματον εἶ. Δείκνυσιν ἐνταῦθα, ὅτι τὰ δύο συνήλυθε. Καταλαβόμενοι, φησὶ. Πόθεν; Ἀφ' ὧν εἶπον. Ὁ μὲν μακροῦς κατατείνει λόγους, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀπαγγελίας; καὶ τῆς συνθήκης τὴν παρρησίαν δηλοῖ ὡστε ἂ ἐπέσκηψαν ἐν αὐτοῖς, εἰ μὴ σὺν αὐτοῖς ἦν ὁ ἀνθρώπος. Ἐπειγνώσκον τε αὐτοὺς, φησὶν, ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν. Ὅτερ αὐτοὺς ἐπολεῖ πιστεύσαι, ὅτι παρ' ἐκείνου ταῦτα ῥησαν, καὶ ὡς ἐκείνου μαθηταὶ πάντα ἐπαρττον. Οὐχ ἦσαν δὲ τῆς τούτων φωνῆς ἠφίει φωνῆν τὸ θαῦμα καὶ τὸ σημεῖον ὁ δὲ καὶ μάλιστα ἐνεφραξεν ὁ αὐτῶν τὰ στόματα. Εἰ δικαῖον ἐστὶ, φησὶν, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ὀμίον ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ θεοῦ, κρίνατε. Ὅτε ὁ φόβος ὕπερῆθη μῆλλον (τὸ γὰρ παραγγελία οὐδὲν ἦν ἔτερον ἢ ἀπολυθῆναι), τότε καὶ ἐπεικίστερον φθέγγονται· οὕτω μακρὰν θράσους ἦσαν. Ὅτι γνωστὸν σημεῖον γέγονεν, Ὁ δὲ δυνάμεθα ἀρτίσασθαι. Ὅστε ἠρῶσαντο ἄν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἰ μὴ ἢ τῶν πολλῶν μαρτυρία ἦν. Καὶ μὴ πᾶσι κατάδηλον ἦν. Ἀλλὰ τοῦτον ἢ κακία, ὁρσῶ καὶ ἱταμῶν. Ἀπειλῆ ἀπειλησάμεθα. Τί λέγει; ἀπειλῆ προσδοκᾷ τήσσειν τὸ κήρυγμα; Ὅτου πανταχοῦ αἱ ἀρχαὶ χαλεπαὶ καὶ ἀκαθόλοι. Τὸν διδάσκαλον ἀνελεται, καὶ οὐκ ἐστῆσαστε

καὶ νῦν, ἀνὰ πειλήσαστε, προσδοκᾷ ἀποστήσειν ἡμᾶς· Ὁ θεομὸς οὐκ ἐπεισον ὑφαιμένους διαλεχθῆναι, καὶ ὑμεῖς πείσαστε; Πάνυ γε, τοὺς οὐδὲν ὑμεῖς ἠγουμένους καὶ ἀπειλοῦντας. Εἰ δικαῖον ἐστὶ, φησὶν, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὀμίον μᾶλλον ἀκούειν ἢ τοῦ θεοῦ. Ἐνταῦθα τοῦ θεοῦ φωνὴ ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ. Εἶλες, πῶς νῦν ἐξέθη ὁ εἶπεν αὐτοῖς· Ἰσοῦ ἐγὼ ἀκοστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· μὴ φοβηθῆτε αὐτοῖς.

δ'. Εἶτα πάλιν τὴν ἀνάστασιν βεβαιοῦσι δι' ὧν ἐπαύσαστε λέγοντες· Ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα μὴ λαλεῖν ἀ εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν. Ὅστε ἡμεῖς μὲν ἀξιοπιστοὶ ἔσμεν μαρτυράς, ὑμεῖς δὲ προσπαλιούντες, εἰκὴ πάλιν ἀπειλήσαστε. Ἄδον οὖν μεταβλήσασθαι ἐφ' οἷς ὁ λαὸς ἐδέξατο τὸν θεόν, οἱ δὲ καὶ ἀνελεῖν ἀπειλοῦσαν οὐκ ἐθεομάχοι ἦσαν. Οἱ δὲ προσπαλιούμενοι ἀπλυσαν αὐτοὺς. Ἐντεῦθεν περιφρανέσται καὶ λαμπρότεροι ἐγένοντο. Ἡ γὰρ ὀνόματι μου, φησὶν, ἐν δόξῃσιν τελεῖσονται. Ἡδὲ ἐμαρτύρησαν οὗτοι πρὸς πάντα παρασάξασμενοι. Τί ἐστίν, Ἡμεῖς οὐ δυνάμεθα, ἀ εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν; Εἰ φεῦδῃ, φησὶν, ἢ λέγομεν, ἐπιλαβοῦ· εἰ δὲ ἀληθῆ, τί καλύεις; Τοῦτον [86] ἢ φιλοσοφία. Ἐκείνους ἐν ἀπορία, οὗτοι ἐν εὐφροσύνη· ἐκείνους πολλὰς γέμοντας αἰσχύνῃς, οὗτοι μετὰ παρρησίας πάντα πράττοντες· ἐκείνους ἐν τῷ δεδοκῶναι, οὗτοι ἐν τῷ θαρραλεῖ. Τίνες γὰρ ἦσαν, εἰπέ μοι, οἱ φοβούμενοι; οἱ λέγοντες, Ἰνα μὴ ἐπι πλεον εὐαγγελισθῆναι εἰς τὸν λαόν, ἢ οἱ λέγοντες, Ὁ δὲ δυνάμεθα, ἀ εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν; Καὶ ἐν ἥδονῃ, καὶ ἐν παρρησίᾳ, καὶ ἐν εὐφροσύνῃ μελίζον πάντων οὗτοι· ἐκείνους ἐν ἀθυμίᾳ, ἐν αἰσχύνῃ, ἐν φόβῳ τὸν γὰρ λαβὸν ἐδεδοκῶσαν. Ἄ εἰδούσιν, ἐφθέγγοντο οὗτοι· ἐκείνους, ἀ εἰδούσιν, οὐκ ἐπολῆσαν. Τίνες ἦσαν ἐν δεσμοῖς καὶ ἐν κινδύνους; οὐχὶ οὗτοι μάλιστα.

Ἐχόμεθα τοῖνον τῆς ἀρετῆς· μὴ μέχρι τέρφους τὰ λεγόμενα ἐστω, μὴ δὲ μέχρι παραμυθίας τίνος. Οὐκ ἐστὶ τὸ θέατρον τοῦτο, ἀγαπητὴ, κίβητος οὐδὲ τραγῶδον ἰ, ἐνθα μέχρι τῆς τέρφους ὁ καρπὸς, καὶ τῆς ἡμέρας παραφροσύνης παρρησίαν ἢ τέρφει. Καὶ εἶθε ἦν τέρφει μόνῃ, καὶ μὴ καὶ βλάβῃ μετὰ τῆς τέρφους· ἀλλ' ὅμως ἄπεισον ἐκείθεν οἴκαδε ἕκαστος, καθάπερ ἀπὸ τῶν λύκων ἀναμειζόμενος πολλὰ τῶν αὐτῶν· καὶ ὁ μὲν νέος ἀπολαβὸν τινα τῶν σατανικῶν φημάτων μελῆ, ὅσα ἴσχυσε τῇ μνήμῃ καταθέσθαι, συνεχῶς ἐπὶ τῆς οἰκίας ἄδει· ὁ δὲ πρεσβύτερος, ἅτε θη σερμνότερος, τοῦτο μὲν οὐ ποιεῖ, τὸν δὲ ἐκείσε λέγοντων ῥημάτων μέρνεται πάντων. Ἐντεῦθεν οὐδὲν ἔμενον ἄπει. Καὶ πῶς οὐκ αἰσχύνῃς ἔξει; Νόμον ἐθήκαμεν· μᾶλλον δὲ οὐχ ἡμεῖς ἐθήκαμεν· μὴ γένοιο· μὴ γὰρ καλέσαστε, φησὶ, διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς. Νόμον ἔθηκεν ὁ Χριστὸς, ὡστε μαρῶνα ὀμίον. Τί γέγονεν, εἰπέ μοι, περὶ τοῦτο τοῦ νόμου; οὐ γὰρ παύσαμεν περὶ τοῦτο διαλεγόμενος, μὴ πῶς καλῶν ἐλθῶν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, οὐ φελοῦμαι. Ἄρα ἐμεριμνήσαστε τὸ πρῶγμα; ἄρα ἐφροντίσαστε; ἄρα γέγονε τίς ὁ μὲν σπουδῆ, ἢ πάλιν τῶν αὐτῶν ἀφῶμεθα λόγων; Μᾶλλον δὲ εἴτε γέγονεν, εἴτε μὴ, τῶν αὐτῶν ἀφῶμεθα λόγων, ἵνα φροντίσαστε· εἰ δὲ ἐμεριμνήσαστε, ἵνα πάλιν βεβαιώτερον τοῦτο ἐργάσασθε, καὶ τοὺς ἄλλους παρακαλέσαστε. Πόθεν οὖν ἡμῖν ἀρκέτον ἢ τοῦ λόγου; βούλεσθε ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς; Ἀλλὰ τοῦτο ἡμετέρα αἰσχύνῃ, ὅτι τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ, ἀ υπερβαίνειν εἶδει, οὐδὲ

* Τῶν οἰκοδομούντων deest in Morel ὁ Quidam mss. περιφρανέσασθαι. Ὁ σφόδρα deest in aliis. Ὁ παρρησίαν ἀφροσύνην, ὡστε, sic unus. Ὁ ἅλλῃ σημείον ἐκείνου αὐτὸ ἐνεφραξεν.

ἰ Post τραγῶδον unus addit male οὐδὲ κίβητος, quod est mera tautologia. Ὁ unus Χριστὸς μὴ ὀμίον. ἢ ἅλλῃ πόθεν οὖν ἡμῖν, πόθεν ἀρκέτον.

dicare, et dum dijudicant et examinant, hoc dogma extollere. *Quem vos crucifixistis.* Papæ quanta dicendi libertas! *Quem Deus suscitavit a mortuis.* Hoc iterum majorem præ se fert libertatem. Hoc ergo vult significare: Ne putetis nos ignominiosa occultare; illa libere prædicamus, nedum celenus. Hæc tantum non improperans dicit, neque simpliciter, sed etiam in his moratur. *Hic est lapis, qui reprobatus est a vobis ædificandus.* Deinde ostendens ipsos admodum conspicuam illam fecisse, addit: *Qui factus est incipit anguli;* id est, qui natura pretiosus ac probatus erat, hic reprobatus est. Tantam a signo facto habebant loquendi fiduciam. Tu vero mihi perpende, quomodo, cum docere oportet, prophetias afferant multas; cum vero libere loquendum est, sententiam solum proferant. *Neque enim, inquit, aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Quia omnibus hominibus, neque illis solum, datum est nomen: quæ in re illos etiam testes adducit. Quia enim dicebant: *In quo nomine fecistis? In nomine Christi, inquit, non est aliud nomen.* Quomodo ergo interrogatis? Sic ubique hoc manifestum est. *Nec enim aliud nomen est sub cælo, inquit, in quo oporteat nos salvos fieri.* Hæc sunt animæ vitam præsentem despicientis; ut arguit illa tanta libertas. Hinc palam est, quando humilia de Christo dicit, non præ timore, sed se attemperando id agere: quia vero jam tempus erat, sic sublimia loquitur; ita ut hinc etiam auditores omnes obstupesceret. Ecce et aliud signum præcedente non minus. *Cognoscant eos, inquit, quia cum Jesu fuerant.* Non sine causa hoc posuit Evangelista, sed ut declaret etiam, ubi fuerint. In passione, inquit. Hi enim soli tunc una erant, quando viderunt illos humiles, dejectos: quod illos maxime in admirationem rapiebat, repentina nempe mutatio. Nam illic erant Annas et Caiphas, et hi etiam adstantabant illis; nunc autem obstupesciebat eos illa tanta libertas. Neque enim verbis tantum ostendebant, se nihil curare de rebus hujusmodi in jus adductos, cum de extremis periclitarentur; sed et habitu, voce, aspectu, et omnibus libertatem loquendi coram populo exhibebant. Mirabantur vero fortasse, quod homines illiterati et idiote essent. Potest enim quos illiteratos esse, nec idiotas; vel idiotas, nec illiteratos. Illic porro ostendit hæc duo concurrisse. *Compertoque, inquit, Unde? Ex his, quæ dicebant.* Non longos profert sermones, sed ex ipsa enuntiatione et constructione fiduciam ostendit; itaque in illos acris egissent, nisi homo ille fuisset cum eis. *Cognoscant, inquit, illos, quoniam cum Jesu fuerant.* Undo credebant hæc illos a Jesu didicisse, et ut ejus discipulos omnia facere. Nec minorem illorum dictis vocem emittebat ipsum miraculorum; quod et maxime illorum ora obstruebat. *Si justum est, inquit, in conspectu Dei vos potius audire, quam Deum, judicate.* Quando metus minor factus erat (nam interminari nihil aliud erat, quam illos dimitti), tunc mitius loquuntur; ita procul erant ab audientia. Quia notari signum est, *Non possumus negare.* Itaque negassent, nisi res ita se habuisset, nisi om-

nium testimonio firmata fuisset: omnibus quippe nota erat. Sed talis est nequitia, auidæ timor et petulans. *Comminemur.* Quid dicitis? an minus speratis vos prædicationem esse cohibitos? Sic ubique principia sunt ardua et difficilia. Magistrum interemisti, nec prædicationem cohibuistis; et nunc minus vos putatis absterri nos posse? Vincula non susserunt ut remissius loqueremur, et vos suadebitis? Nobis, inquam, qui vos vel mutantis nihili facimus. *Si justum est, inquit, in conspectu Dei, vos magis audire quam Deum.* Illic Deum pro Christo dicunt. Videntur quomodo nunc evenerit quod dicebat illis, *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum: ne timueritis eos* (Matth. 10. 16. 26).

4. Deinde resurrectionem confirmant per ea, quæ adjiciunt: *Nos non possumus quæ vidimus et audivimus non loqui.* Itaque nos fide digni testes sumus, vos autem frustra interminamini. Cum ergo oportuisset mutari eos pro ea re, de qua populus Deum glorificabat, illi contra necem comminantur; ita Dei hostes erant. Et additis minus, dimiserunt illos. Hinc illi clariores illustrioresque facti sunt. Nam *Virtus mea, inquit, in infirmitate perficitur.* Jam illi testificati sunt adversus omnia instructi. Quid sibi vult illud, *Nos non possumus ea, quæ vidimus et audivimus, non loqui?* Si falsa sunt, sicut, ea quæ dicimus, reprehende; sin vera, cur prohibes? Talis res est philosophia. Illi in angustia, hi in lætitia: illi timent, hi fiducia pleni sunt. Quinam, quæso, timebant? hine qui dicebant: *Ne amplius delugetur in vulgus;* an qui dicebant, *Non possumus ea, quæ vidimus et audivimus, non loqui?* Hi certe in majore voluptate, libertate et lætitia versabantur; illi in mœnore, pudore et metu: populum enim timebant. Hi quæ volebant, loquebantur; illi quæ volebant, non faciebant. Quinam vero in vinculis et in periculis erant? nonne isti maxime?

Theatrorum vanitas. — Virtuti ergo hæreamus: ne ad voluptatem et consolationem tantum dictis utamur. Non est hoc theatrum, dilecte, citharædorum vel tragædorum, cujus fructus est voluptas tantum, et decurso die transit voluptas. Atque utinam voluptas tantum esset, et non damnium cum voluptate conjunctum; atque inde domum singuli se recipiunt, hinc multa quasi ex quadam lue coacta referentes: et adolescens quidem ex satanicis cantilenis aliqua mutatus, quæ potuit memoria retinere, frequenter domi cantat; senior autem, utpote gravior, hoc quidem non facit, sed omnia quæ ibi dicta sunt verba memorat. Inde nihil habentes absceditis. Et quomodo non sit illud dignum pudore? Legem posuimus; imo non nos posuimus: alius; *Nolite vocare, inquit, magistrum super terram* (Matth. 23. 8); legem posuit Christus, ne quis juret. Quid, quæso, circa hanc legem factum est? neque enim finem faciam hæc de re loquendi, *Ne forte iterum veniens, ut ait Apostolus, non parcam* (2. Cor. 13. 2). Num id curasus? num solliciti fuistis aut studiosi? an eadem nobis

rursus dicenda sunt? Imo sive aliquid factum sit, sive non, eadem ipsa aggredior, ut curam habeat's, ut illud firmius observetis et alios hortemini. Unde ergo incipiens? Vultis a veteri lege? Atqui hoc nobis pudori est, quod ea, quae in veteri lege sunt, quae exsuperare oporteret, non servemus quidem. Nos certe non de his audire conveniebat (Judaica enim vilitatis haec praecipua sunt), sed illa perfecta: abjice pecunias, sta fortiter, animam pro praedicatione dato, terrena omnia ride, nihil tibi sit commune cum presenti vita; si quis te laedat, benefacito; si te defraudet, benedicito; si contra te blasphemet, honorato; omnibus superior esto. Haec et similia audire oportebat.

Contra juramenta. — Nunc autem de juramento loquimur; atque id ipsum contingit, ac si quis eum, qui jam debeat philosophari, a doctoribus suis abstrahat, atque syllabas et elementa legere cogat. Cogita mihi quantus pudor sit hominem profundam habentem barbam, baculum ferentem et pallium (a), ad magistris cum pueris abire, ut eadem cum illis discat: nonne hinc magnus risus? Sed jam major ex nobis. Non enim tantum discriminis est philosophiam inter et elementa, quantum inter Judaica et nostra; sed quantum inter angelos et homines. Si quis, quæso te, angelum de caelo deductum juberet hic stare et verba nostra audire, ut secundum ea se componeret, nonna pudor inde et risus sequeretur? Si vero de iis jam erudiri ridiculum est, bis ne quidem attendere, quanta damnatio? quantus pudor? Et quomodo non pudor sit, quod adhuc Christiani addiscant non esse jurandum? Attamen nos reprimamus, ne magis rideamus. Age igitur ex veteri lege vobis disseramus hodie. Quid autem dicit illa? *Juramento non assuefacias os tuum, neque cum nomine Sancti consuecas.* Quare? *Sicut enim servus, qui torquetur assidue, a livore non purgabitur; sic neque jurans* (Eccli. 23. 9-11).

5. Vide prudentiam hujus sapientis. Non dixit, *Juramento ne assuefacias mentem tuam;* sed, *Os tuum;* quo totum ex ore esse sciebat, et quia facile corrigitur. Nam consuetudo est demum sine proposito facta: ut sunt multi qui in balnea ingressi, ubi fores transierunt, se signant. Hoc solet manus nemine jubente ex consuetudine facere. Rursus accensa lucerna, mente aliud quiddam considerante, manus signum facit. Ita et os, non ex animo loquitur, sed ex consuetudine, totumque est in lingua. *Neque cum nomine Sancti consuecas.* *Sicut enim servus, qui torquetur assidue, a livore non purgabitur; sic neque qui jurat.* Non perjurium hic, sed juramentum excindit poena

(a) In hunc locum haec notat Dounzeus apud sevillum: *Haec insignia sunt philosophorum, ἄσπετος πάρις (spissa barba), βραχίον (baculus), ἰσχυρὸν, quam caputium interpretor, quod ad magistris nostra videtur a prisco more translatum, quamquam Lucianus in habitu philosophorum nusquam quod memini, memorat, ἰσχυρὸν, sed barbam promissam, baculum, et ἀσπετος, hoc est, trinum pallium. At Julia Pollux: *Comica, ioculii, beata quae exomis vocatur; non aliud est enim nisi tunica alba et servilis, a latere dextro suturam non habens.* Et vult esse servilis vestimenti genus, sic dicti quod latere aperto dextrum humerum exercebant.*

illi apposita. Ergo juramentum peccatum est. Talis est anima, talibus scatet vulneribus, talibusque livoribus. An tu non vides? Hoc enim grave est: quamvis possis videre si velis; dedit quippe tibi Deus oculos. Talibus oculis videbat propheta, dicens: *Putruerunt et corruptae sunt cicatrices meae a facie insipientiae meae* (Psal. 37. 6). Deum despicimus, nomen bonum odio habuimus, Christum conculcavimus, solvimus pudorem, nemo cum honore nomen Dei memorat. Et tu quidem, si quempiam dilexeris, ad nomen ejus erigeris; Deum vero sic perpetuo vocas quasi nihil. Voca eum benefaciens inimico, voca ad salutem animae tuæ: tunc adest, tunc laetificas illum; nunc autem exacerbas. Voca illum ut vocavit Stephanus. Quid dicens? *Domine, ne status illis hoc peccatum* (Act. 7. 59). Voca illum ut vocavit uxor Elcanæ, cum lacrymis, cum fletu, cum oratione (1. Reg. 1. 10). Non prohibeo, sed valde hortor. Voca illum ut vocavit Moyses, et clamabat orans pro iis, qui ipsum in fugam egerant (Num. 12. 13). Et tu quidem si virum quempiam reverendum temere memores, id pro contumelia habetur; si vero Deum verhis circumferas, non modo temere, sed etiam intempestive, pro nihilo rem habes? Et quanto supplicio dignus non fueris? Non prohibeo Deum semper in mente habere, hoc enim et optarim et velim; at non præter placitum ejus, verum cum laude et honore. Magna id nobis pareret bona, si cum oportet, et in quibus oportet, tantum vocarem eum. Car, quæso, apostolorum ævo tot tantæque virtutes fiebant, nostra vero ætate minime, licet idem ipse sit Deus, id ipsum nomen? Sed non par res est. Quomodo? Quia illi in iis, quæ dixi, ipsum vocabant solum; nos vero non in his, sed in aliis. Si autem ideo juras, quia ille non credit: die quidem, Crede; ceterum si vis, jura per te ipsum. Haec dicens, non contraria Christi legi profero, absit: nam ait, *Sit autem sermo vester, Est, est; Non, non* (Matth. 5. 37); sed me vobis attemperans, ut magis ad hoc vos inducam et a tyrannica consuetudine liberem. Quot in aliis rebus probati, hæc de causa perierunt! Vultis discere, cur priscis illis jurare permitteretur? (pejorare enim neque illis concessum erat). Quia per idola jurabant. Non vos pudet in iis mœere legibus, in quibus illi versabantur infirmi. Nam si nunc gentilem adorari, non statim illi hoc impero, sed interim ut sciat Christum admono: fidelis vero, qui Christum didicit et audivit, si eadem quæ Grecis indulgentia opus habeat, quæ utilitas? quod lucrum? Sed gravis res est consuetudo, et difficile abstraheris? Ergo, quia tanta est consuetudinis tyrannis, eam in aliam transfer consuetudinem. Et quomodo, iniques, fieri potest? Quod sæpe dixi, hoc et nunc dico: Sint emendatores dictorum multi, sint inquisitores et correctores. Non pudor est ab aliis corrigi: imo pudor est repellere corrigentes, et in propria salutis damnum hoc facere. Et tu quidem si vestem induas inversam, permittis te a puero admoneri, nec te pudet ab illo discere; quamvis hæc in re magis sit pudor: hic autem in anima læsus, te

οὕτω φυλάττομεν. Ἡμεῖς γὰρ οὐ περὶ τούτων ἀκούοιμι
ἔδει (τῆς γὰρ Ἰουδαϊκῆς εὐτελείας ταῦτα ἐὰ παραγι-
γίματα), ἀλλ' ἕκαστα τὰ τέλεια· Ῥῆθον τὰ χρήματα,
εὐτὴ γενναίως, τὴν ψυχὴν ἐπίδωκ ὑπὲρ τοῦ κηρύγμα-
τος, καταγίλασον τὸν ἐπὶ τῆς γῆς ἀπάντων, μὴδὲν
ἔστω σοι κοινὸν πρὸς τὸν παρῆντα βίον· ἂν ἀδικήση-
ς, εὐεργετήσῃ· ἂν πλεονεκτῆσῃ, εὐλόγησῃ· ἂν
βλασφημήσῃ, τιμῆσῃ· πάντων ἀνώτερος ἔστω. Ταῦτα
καὶ τὰ τοιαῦτα ἀκούοιμι ἔδει.

Νυνὶ δὲ ὑπὲρ ὅρκου διαλεγόμεθα· καὶ ταῦτον γίνε-
ται, ὡς περ ἂν ἐς τὴν τὸν ὀφειλοντα φιλοσοφῆν, ἀφελ-
κῆσας τῶν διδασκάλων ἐκείνων, [87] συλλαβῆς ἔτι καὶ
τὸ κατὰ στοιχεῖον ἀναγινώσκειν ποιοῖ. Ἐννόησόν μου
δοσὶ ἔστιν αἰσχύνῃ, ἀνθρώπων τινὰ ὑπὴρην βα-
θίαι θρονά, καὶ βόσλων ἐπιπερήμερον, καὶ ἔξω-
μιθα ἔχοντα, εἰς διδασκαλίαν μετὰ τῶν παλῶν ἀ-
πίστου, καὶ τὰ αὐτὰ ἐκείνοις μαθηθεῖν, ἄρα οὐ πολλὸς ὁ
γίλω; Ἄλλὰ πλείων εὖτος ὁ ἡμέτερος. Οὐ γὰρ ὅσον
προσοφῆσας τὸ μεῖον καὶ γραμματίων, τοσοῦτον τῆς
Ἰουδαϊκῆς πολιτείας καὶ τῆς ἡμετέρας τὸ διάφορον,
ἀλλ' ὅσον ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων. Εἰ τις εἶπέ μοι, ἀγγ-
ῆλον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταγαγόν, κλεῦσαι ἐνταῦθα
ἔστάναι καὶ ἀκροῦσθαι τῶν ἡμετέρων λόγων, ὡς ὀφεί-
λοντα ἀπὸ τούτων βυθίζεσθαι, ἄρα οὐκ αἰσχύνῃ καὶ γέ-
λωσ ἦν; Εἰ δὲ τὸ περὶ τούτων ἐπὶ παιδεύεσθαι γέλωσ· τὸ
μεῖζον τοῦτος προσέχειν, εἰπέ μοι, πῶς κατὰ γνώμην;
πῶς αἰσχύνῃ; Καὶ πῶς γὰρ οὐκ αἰσχύνῃς, ὅτι ἔτι
Χριστιανοὶ περὶ τοῦ μὴ δεῖν ὀμνῆσαι παιδεύονται;
Πᾶσιν ἄλλ' ἀνασχόμεθα, ἵνα μὴ μᾶλλον γελώμεθα.
Φέρε σὺν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς ὀμνὴ διαλεχθῶμεν τήμερον.
Τί δὲ αὐτὴ φησὶν; Ὅρκω μὴ ἐπίσης τὸ στόμα σου,
μηδὲ τῷ ὄνοματι τοῦ ἁγίου συνθεσθήσῃ. διὰ τί;
Ὅσπερ γὰρ οὐκ ἐπὶ ἐξεταζόμενος ἐνθελεχῶς, ἀπὸ
μάλωπος οὐ καθαρῶσθήσεται, οὕτως οὐδὲ ὁ ὀμ-
νῶν.

ε'. Ὅρκω τὴν συνέσειν τοῦ σοφοῦ τούτου. Οὐκ εἶπεν,
Ὅρκω μὴ ἐπίσης τὴν διανοίαν σου, ἀλλὰ, τὸ στόμα
σου· ὅτι τοῦ στόματος οὐ τὸ πᾶν εἶδε, καὶ ὅτι εὐκόλως
γνωροῦσθαι. Συνθεῖται γὰρ ἔτι λοιπὸν ἀπραϊρέτως
κατορμῶν· ὄνεις πολλοὶ, οἱ ἐν βαλάντιος εἰσόντες,
ἄρα τὸ τὰς θύρας ὑπερβῆναι σφραγίζονται. Τοῦτο
οὐδὲν ἢ χεῖρ καὶ μηδὲν κλεῦσόντος ἀπὸ τῆς συν-
θείας ποιεῖν. Πάλιν λόγων ἀφέντος, πολλὰς τῆς
ἰσωνίας ἑτερόν τι σκεπτομένης, ἢ χεῖρ τὴν σφραγίδα
καί. Οὕτω δὲ καὶ τὸ στόμα, οὐ μετὰ τῆς ψυχῆς
φθέγγεται, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς συνθείας, καὶ ἐν τῇ γλώττῃ
τὸ πᾶν ἔστι. Καὶ τῷ ὄνοματι, φησὶ, τοῦ ἁγίου μὴ
συνθεσθῆς. Ὅσπερ γὰρ οὐκ ἐπὶ ἐξεταζόμενος
ἐνθελεχῶς, ἀπὸ μάλωπος οὐ καθαρῶσθήσεται, οὕ-
τως οὐδὲ ὁ ὀμνῶν. Οὐχὶ τὴν ἐπιερκίαν ἐνταῦθα,
ἀλλὰ τὸν ὄρκον ἐκκόπει, καὶ αὐτῷ τίθησι τὴν τιμω-
ρίαν. Ἄρα τὸ ὀμνῆσαι ἀμαρτία. Τοιαυτὴ βνωσ ἔστιν
ἢ ψυχῆ, τοσοῦτον γέμει τραυμάτων, τοσοῦτον μω-
λύσων. Ἄλλ' οὐχ ὀρῶ; Τούτω γὰρ τὸ βεινῶν· καίτοι
γε δύνασαι, ἂν θέλῃς, ὄρῶν· ἔδωκε γὰρ σοι ὀφθαλ-
μοὺς ὁ θεός. Τοιοῦτος ὀφθαλμὸς ἔωρα ὁ προφήτης,
λέγων· Προσώσταν καὶ ἔσπαρσαν οἱ μάλωπός
μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου. Κατεργη-
σάμεν τοῦ θεοῦ, ἐμισάσαμεν τὸ βνωμα τὸ καλὸν,
κατεκλήσαμεν τὸν Χριστὸν, ἐλύσαμεν τὴν αἰδῶ, οὐ-
δέλις μετὰ τιμῆς μέμνηται τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ.

Καὶ σὺ μὲν ἂν φιλήσῃς τινὰ, καὶ πρὸς τὸ ὄνομα δι-
νίσσας· τὸν δὲ θεὸν οὕτω συνεχῶς καλεῖς ὡς οὐδὲν.
Κάλεσον αὐτὸν ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἐχθροῦ· κάλεσον αὐτὸν
ἐπὶ σωτηρίᾳ τῆς σῆς ψυχῆς· τότε παρέσται, τότε
εὐφρανεῖς αὐτὸν· νῦν δὲ παροξύνεις. Κάλεσον αὐτὸν,
ὡς ἐκάλεσεν ἑτέρων. Τί λέγεις; Κύριε, μὴ στή-
σης αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην. Κάλεσον αὐτὸν,
ὡς ἐκάλεσεν ἡ τοῦ Ἐλκασθ γυνή, μετὰ θαυρίων,
μετὰ θρήνων, μετὰ εὐχῆς. Οὐκ κωλύω, [88] ἀλλὰ καὶ
αὐθόρα παραινῶ. Κάλεσον αὐτὸν ὡς ἐκάλεσαν Μιῦ-
σῆς, καὶ ἔδωκα παρακαλῶν ὑπὲρ τῶν φυγαδευσάντων
αὐτόν. Καὶ σὺ μὲν ἂν τινας μνησθῆς ἀπίστου ἀνδρῶν
αἰδέσῃ, ὕβρις τὸ πρῶμα· τὸν δὲ θεὸν περιφέρων,
οὐ μόνον ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἀκαίρως ἐν τοῖς σοῖς λό-
γοις, οὐδὲν τὸ πρῶμα νομίζεις; Καὶ πῶς οὐχὶ κω-
λάσους ἄξιος ἐν εἰς; Οὐκ κωλύω τὸν θεὸν ἐχρὶν διαπα-
ντῆς ἐν βιωσίᾳ (τούτω γὰρ καὶ εὐχαίρει καὶ βούλομαι),
ἀλλὰ μὴ παρὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ἀλλ' αἰνούσῃ, ἀλλὰ
τιμῶντα. Μεγάλα ἂν τοῦτο εἰργάσασθαι ἦν ἀγαθὰ, εἰ
ὅτι ἔδει, καὶ ἐφ' οἷς ἔδει μόνον ἐκαλοῦμεν αὐτόν. Διὰ
τί, εἰπέ μοι, ἐπὶ μὲν τῶν ἀποσταλῶν τοσαῦται δυνά-
μεις ἐγίνοντο, ἐπὶ δὲ ἡμῶν οὐχί; καίτοι ὁ αὐτός ἐστι
θεός, τὸ αὐτὸ θεομα. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἴσον. Πῶς; Ὅτι
ἐκείνοι μὲν ἐπὶ τοῖς ε, οἱ εἶπον, αὐτὸν ἐκάλομον μόνον·
ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐπὶ τούτοις, ἀλλ' ἐπ' ἄλλοις. Εἰ δὲ
ἀπιστεῖ, καὶ διὰ τοῦτο ὀμνῆσαι, λέγει μὲν, Πίσταυσον
πλὴν εἰ βούλει, ἤμοσον κατὰ σαρτοῦ. Οὐκ ἀνενομο-
θετῶν τῷ Χριστῷ λέγω, μὴ γένοιτο· Ἔστω γὰρ, φησὶν,
ὕμῶν τῷ Νᾶ, καὶ τὸ Οὐ, οὐδ' ἄλλα συγκαταβα-
λων ὀμνῆναι, ἵνα μᾶλλον εἰς τοῦτο ὕμᾶς ἐναγάγω, καὶ
τῆς συνθείας ἀπαγάγω τῆς τυραννικῆς. Πῶσιν ἐν τοῖς
ἄλλοις εὐδοκίμοις τῶν ἀπόλωντο ἀπὸ τούτων τῶν πρα-
γμάτων; Βούλεσθε μαθεῖν, διὰ τί συνεχῶρον τοῖς ἀρ-
χαίοις ὀμνῆσαι; (ἔμπορεῖν γὰρ οὐδὲ ἐκείνοις συγκε-
χῶρητο). Ἐπειδὴ ἐν τοῖς εἰδωλοῖς ἔμνησον. Οὐκ αἰ-
σχύνεσθε τοῦτος ἐμμένοντες τοῖς νόμοις, οἱ ἐκείνοι
ἐνήγοντο οἱ ἀσθενεῖς; Ἐπεὶ καὶ νῦν Ἐλλῆνα ἂν λά-
βω, οὐκ εὐθέως αὐτῷ ἐπίσσω τοῦτο, ἀλλὰ τέως· εἰ-
δέναι τὸν Χριστὸν παραινῶ· ὁ δὲ πιστὸς καὶ μαθὼν
αὐτόν καὶ ἀκούσας, εἰ μᾶλλον τῆς αὐτῆς τῷ Ἑλληνι
συγκατασάσεως εἰσθεῖαι, τί τὸ ὑπελός; ποῖόν τὸ κέρ-
δος; Ἄλλ' ἢ συνθεῖται χαλεπὸν, καὶ δυσάποστασίως
ἔχει; Οὐκὼν ἐπὶ τοσαύτῃ τῆς συνθείας ἢ τυραννικῆς,
εἰς ἑτέραν αὐτὴν μετάγαγε συνθεῖται. Καὶ πῶς δυνα-
τόν; φησὶν. Ὁ πολλὰς εἶπον, τοῦτο καὶ νῦν λέγω·
Ἔστωσαν λογιστῆν τῶν λογιζομένων πολλοὶ, ἔστωσαν
ἐξετασταὶ καὶ διορθωταί. Οὐκ ἔστιν αἰσχύνῃ τὸ ὑφ'
ἑτέρων διορθοῦσθαι· μᾶλλον μὲν οὐν αἰσχύνῃ τὸ ἀπω-
θεῖσθαι τοῖς διορθοῦντας, καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῆς οικείας
σωτηρίας τοῦτο ποιεῖν. Καὶ σὺ μὲν τὴν ἐσθῆτα ἂν
ἐναλλάξ περιβάλλῃ, καὶ παῖθα ἐπιτρέπεις διορθῶσαι,
καὶ οὐκ αἰσχύνῃ παρ' ἐκείνου μαθηθῶν, καίτοι γε ἐν
τούτῳ πολλὴ ἡ αἰσχύνῃ· ἐνταῦθα δὲ τὴν ψυχὴν βλα-
πτόμενος, αἰσχύνῃ, εἰπέ μοι, παρ' ἑτέρου παιδεύ-
εσθαι; καὶ κομμοῦνται μὲν οἱ περὶ τὴν ἐσθῆτα φέρεται
τὸν οὐκ ἐπὶ τὴν ὑποδοῦντα, κομμοῦνται δὲ τὴν ψυχὴν
οὐ φέρεται; Καὶ πῶς οὐ ταῦτα ἀνοίας; Ἔστω καὶ οὐ-
κ ἐπὶ τούτων διδασκαλός, ἔστω καὶ παιδὸν, ἔστω

* Sic locum corruptum restitui mus ex Savil. et ma-
nuscriptis.

b Unus apud Boetium et paravin. c Alii Ion. Un-
dei μὲν γὰρ ἐπὶ τούτοις.

καὶ γυνή, ἔστω καὶ φίλος * καὶ συγγενής καὶ γέτωρ. Ὡστερ γὰρ τὸ πάντοθεν ἐλαυνόμενον θῆριον οὐχ οἶδν τε διαφυγεῖν οὕτω τὸν τοσοῦτον ἔγοντα φύλακα, τὸν τοσοῦτους ἐπιτιμῶντα, τὸν πάντοθεν πληγνόμενον, οὐκ ἐνι μὴ φυλάξασθαι. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ [89] ἡμέρῃ χαλιπτός· οὕτω τοῦτο, καὶ κατὰ τὴν δευτέραν, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ· λοιπὸν δὲ βῆστον ἔσται,

* Morel. δῶδάκαλος, ἔστω καὶ φίλος, omissis interpositis.

καὶ μετὰ τὴν τετάρτην οὐδὲ τὸ πρῶγμα ἔσται αὐτό. Ἀπόπειραν ποιήσατε, εἰ γε ἀπιστεῖτε· φρονιόσατε, παρακαλῶ. Οὐκ ἔστι τὸ τυχερὸν ἁμαρτανόμενον, οὐδὲ κατορθούμενον, ἀλλὰ ἐκατέρωθεν μέγα, καὶ κακὸν καὶ καλόν. Γένοιτο δὲ καλὸν γενέσθαι, χάριτι καὶ φιλανθρωπῶς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ'.

Ἀπολυθέντες δὲ ἦλθον πρὸς τοὺς ἰδίους, καὶ ἀληγγεῖλαν ὅσα πρὸς αὐτοὺς οἱ ἄρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι εἶπον.

α'. Οὐχί φιλοτιμία; ἔνεκεν διηγούνται· πῶς γάρ; ἀλλὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος ταῦτα τεκμήρια ἐπίδεικνυνται. Διὸ καὶ ὅσα μὲν ἐκείνοι εἶπον, ταῦτα διηγούνται· τὰ δὲ αὐτῶν εἰ καὶ παρατρέχουσιν, ὅμως καὶ ταύτῃ θαρσαλέωτεροι γίνονται. Καὶ σκόπει, πῶς πάλιν ἐπὶ τὴν ἀληθῆ βοήθειαν κατέφυγον, ἐπὶ τὴν συμπλαξίαν τὴν ἁμαρῶν, καὶ πάλιν ἁποθυμαδὸν, καὶ μετὰ σπουδῆς· οὐδὲ γὰρ ἔστιν εὐχὴ ἀπλῶς γινομένη. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, ὁμοθυμαδὸν ἤρσαν φωνῆν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ εἶπον. Ὁρα, πῶς εἰσι καὶ ἠκριβωμένα αὐτῶν αἱ εὐχαί. Ὅτε τὸν ἄξιον εἰς ἀποστολὴν ἤξιουν αὐτοῖς ἀναδειχθῆναι, οὕτως ἔλεγον. Σὺ, Κύριε, καρδιουργῶσα πάντα, διὰδειξέως (προγνωστικῶς γὰρ ἦν ἐκεῖ χρεία)· ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ ἐπιστομισθῆναι τοὺς ἐναντίους ἔχρη, περὶ δεσποτίας διαλέγονται· διὸ καὶ οὕτως ἤρσαν· Δέσποτα δ' Θεός, δ' ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς· δ' διὰ στόματος Δαυὶδ τοῦ παιδὸς σου εἶπών, Ἰνα τί ἐθρῆσεν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχιερεῖς συνήχησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Καθάρπρ συνήθησαν ἀπαιτούντες τὸν Θεόν, τὴν προφητείαν εἰς μέσον ἄγουσιν, ἅμα καὶ ἑαυτοὺς παραμυθούμενοι, ὅτι εἰχὴ ἅπαντα μελετῶσιν οἱ ἔχθροί. Ὁ οὖν λέγουσι, τοῦτό ἐστιν Ἐπίκαια εἰς πέρας ἀγαγε, καὶ διέβον, εἰ καὶ κενὰ ἐμελέτησαν. Συνήχησαν γὰρ ἐπ' ἀληθείας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐπὶ τὸν ἄγιον Παῖδ' αὐτοῦ Ἰησοῦν, ἐν ἔχρισταις, Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλάτος σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραὴλ, ποιήσας ὅσα ἐπὶ τῆς βουλῆ σου προέβηκε γενέσθαι. Καὶ τὰ νῦν, Κύριε, εἶσε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν. Ὁρξ * τὴν φιλοσοφίαν, καὶ πῶς οὐχὶ καταρωμένον ἐστὶ ταῦτα; Οὐκ ἔβηκαν δὲ τὰς ἀπειλὰς ἰδικῶς, ἀλλ' ἔτι ἠελίγησαν μόνον λέγουσιν· ἐπιτιμῶνται γὰρ ὁ συγγραφεὺς τὸν λόγον. Καὶ ὅρα· οὐκ εἶπον, Ῥάξον * αὐτοὺς, κατὰβλα αὐτούς· ἀλλὰ τί; Καὶ ὅς τοῖς δοῦλοισι σου μετὰ παρηγορίας πῶσης λαλεῖν τὸν λόγον σου. Οὕτω μανθάνοντες εὐχέσθαι καὶ [90] ἡμεῖς. Καίτοι γε πόσου ἄνωγ' ἂν τις ἐμπλησθεῖ θυμοῦ, εἰς ἀνδράς ἐμπειῶν ἀνελεῖν αὐτὸν ἐπιχειροῦντα, καὶ ἀπελοῦντας τοιαῦτα; πῶς οὐκ ἂν ἀπεχθείας πληρωθεῖ; Ἄλλ' οὐχ οἱ ἄγιοι οὕτοι. Ἐρ τῷ τῆν χεῖρά σου ἐκτείλειν εἰς Ἰασιν, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ τοῦ ἰσχύματος τοῦ ἁγίου Παῖδος σου Ἰησοῦ. Ἄν ἐν τῷ ὀνόματι ἐκτείνῃ γίνονται αἱ ἐνέργειαι, μεγάλη ἔσται ἡ παρρησία, φησὶ. Δεηθέντων δὲ αὐτῶν, ἐκυλεύθη δ' εὐχος, ἐν ᾧ ἦσαν συνηγμένοι. Τοῦ ἀκούσθηαι αὐτοὺς, καὶ τῆς ἐπισκεψέως τοῦ Θεοῦ τοῦτο

τεκμήριον γέγονε. Καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου. Τί ἐστίν, Ἐπλήσθησαν; Ἄντι τοῦ, Ἀνεπυρρώθησαν τῷ Πνεύματι. Καὶ γὰρ ἀνεκαίετο ἐν αὐτοῖς τὸ χάρισμα. Καὶ ἐλάδουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ παρηγορίας. Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευόντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία. Ὁρξ, εἰ μετὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσέφερον; Πανταχοῦ γὰρ τοῦτο χρὴ παρατηρεῖν, εἰ μετὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐπίδεικνύουσι· καθάρπρ Πέτρος εἶπεν, Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ἔπαρξεν μοι. Ὁ ἀνωτέρω οὖν εἶπεν, εἰ πάντες ἦσαν ἐπιστοιῦντο, πάλιν ἐνταῦθα δηλῶν τὸ αὐτὸ λέγει, εἰ τοῦ πλήθους τῶν πιστευόντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία. Εἶπὸν δέ, εἰ ἐκλήσθησαν, λέγει λοιπὸν αὐτοὺς καὶ τὴν ἀρετήν. Καὶ γὰρ μέλλει ἐμβαλεῖν εἰς τὴν διήγημα τῆς Σαπφείρας καὶ τὸν Ἄνανιον. Διὸ θέλων δεῖξαι τὴν μαρτυρίαν ἐκείνων, πρότερον περὶ τῆς τῶν ἁλλων ἀρετῆς διαλέγεται*. Εἰπὲ δὲ μοι, ἡ ἀγάπη τὴν ἀκημοσύνην ἔτακεν, ἢ ἡ ἀκημοσύνη τὴν ἀγάπην; Ἐμοὶ δοκεῖ ἡ ἀγάπη τὴν ἀκημοσύνην, ἢ καὶ ἐπίσφιγγεν αὐτὴν μάλλον. Ἄκουε δὲ καὶ τί φησιν· Πάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία. Ἰδοὺ καρδία καὶ ψυχὴ τὸ αὐτό. Καὶ οὐδὲ εἰς τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ εἶπεν Ἰδων εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά. Κοι δυνάμει μετὰ τὴν ἀπειθίαν τοῦ μαρτύρου τῆς δραστῆσεως οἱ ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καθάρπρ ἔχειρισθέντας αὐτοὺς τοῦτο διεκνυσαν· ἢ καὶ ὡς περὶ ὀφθαλμοῦ λέγει· τοῦτόστι, τὸ μαρτύριον τῆς βασιλείας μετὰ παρρησίας πᾶσιν ἀπειθίδων*. Χάρης τε μετὰ τὴν ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς· οὐδὲ γὰρ ἐνδεδίε εἰς ὑπέρχρον ἐν αὐτοῖς. Καθάρπρ ἐν οἰκίᾳ πατρικῇ υἱοὶ ὁμότιμοι πάντες, οὕτω δέκεντο. Οὐκ ἐν γὰρ εἶπεν, εἰτε ἔτρεπον, ἢ να μηχανεῖ ὡς ἐξ ἰδίων, ἀλλ' ὡς ἐκ κοινῶν τρέποντες δοκῶσιν. Ὅσοι* εἰ δὲ κητέρορες χωρίων ἢ οἰκῶν ὑπέρχρον, πωλοῦντες ἔτρεπον εἰς τιμὰς τῶν πικρασκομένων, καὶ εἰθέσαν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων. Διδίδοδο δὲ ἐκδοσῶ καθέτι ἂν τις χρεῖαν εἶχε. Πολλὴ ἡ τιμὴ, εἰ γε μὴ εἰ χρεῖας, ἀλλὰ παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων εἶθουσι. Ἰωσήφ δὲ δ' ἐπικλήθει Βαρνάβας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, δ' ἐστὶ μαθηρηνεῦμενον*, Ἰδὸς παρακλήσεως. Οὐ δοκεῖ μοι οὕτος ἐκείνος εἶναι ὁ μετὰ Ματθῶν· ἐκείνος γὰρ καὶ Ἰωσήφ ἐλέγετο καὶ Βαρσαβᾶς, ὕστερον δὲ ἐπικλήθη καὶ Ἰούτος· οὕτος δὲ Βαρνάβας, υἱὸς παρακλήσεως ὑπὸ τῶν ἀποστόλων [91] ἐπωνομασθῆναι. Καὶ δοκεῖ μοι ἀπὸ τῆς ἀρετῆς εἰληγῆναι τὸ ὄνομα, ὡς πρὸς τοῦτο ἱκανὸς ὢν καὶ ἐπιπέθετος. Δευτέρως, Κύριος τῷ

* Unus codex ἔρα φιλοσοφίαν. * Ita codd. nostri et Basil. Monif. ἔξον.

* Unus [imo. A. B. C.] dialέγεται ἄρα, εἰπὶ μοι. * Πᾶσιν ἰδίων, sic unus codex. * Alii κοινῶν τρέποντι ὄσοι.

pedes ab alio crudiri? et servum fers te circa vestem ornantem et calceantem, eum autem qui animam tuam ornant non sustines? Et quæta hoc non insipientie fuerit! Sit et servus doctor, sit puerulus, sit uxor, sit amicus¹, cognatus, vicinus. Sicut enim fera, quæ undique pellitur, non potest effugere: sic is, qui tot habet custodes, tot correctores, qui undique feriant, non potest non sibi cavere. Et primo quidem

¹ Morel. legit: Sit et servus doctor, sit amicus, omissis interpositis.

die ægre feret atque in secundo et tertio: at deinceps res erit faciliior, et post quartum non idem erit negotium. Periculum facite, si quidem non creditis: curam habete, obsecro. Non est leve peccatum, neque levis correctio; sed utrinque magnum seu bonum seu malum. Utinam bonum fiat, gratia et beniguitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et sæculum, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XI.

CAP. 4. v. 23. *Dimissi autem venerunt ad suos; et annuntiaverunt eis, quanta ad eos principes sacerdotum et seniores dixissent.*

I. Non vana gloria moti narrant: qui enim fieri poterit? sed hæc gratiæ Christi sunt indicia. Ideo, quæcumque illi dixerant, enarrant; sua vero dicta licet præterant, hinc tamen majorem fiduciam assumunt. Et perpende, quomodo rursus ad verum auxilium confugiant, ad subsidium invictum, ac rursus unanimiter et cum studio: neque enim est oratio utcumque emissa. 24. *Qui cum audissent, unanimiter levaverunt vocem ad Deum, et dixerunt.* Vide quam diligenter fiant illorum preces. Quando apostolatu dignum ostendi sibi petebant, sic dicebant: *Tu, Domine, qui corda nosti omnium, ostende (Act. 1. 24) (ibi enim præscientia opus erat):* hic vero, quia adversariorum ora obstrui oportebat, de dominatu loquuntur; ideo sic oris sunt: *Domine Deus, qui fecisti caelum, et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt: 25. qui per os David pueri tui dixisti: Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? 26. Adstiterunt reges terre et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et aduersus Christum ejus (Psal. 21. 2).* Ac si poëta a Deo exigerent, prophetiam in medium afferunt, seipsos simul consolantes, quod omnia frustra meditentur inimici. Illoc autem significare volunt: illa in medium profer, et ostende quod vana meditati sint. 27. *Convenerunt enim vere in civitate ista adversus sanctum Iuerm tuum Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus cum gentibus et populis Israel, 28. ut facerent quæcumque manus tua et consilium tuum fieri prælinvisti. 29. Et nunc, Domine, respice in minas eorum.* Viden' philosophiam, et quomodo his non impedirent mala? Minas specialiter non exposuerunt, sed dicant tantum illos minatos esse: nam compendio loquitur scriptor. Et vide, non dixerunt, Dirumpe illos, dejice illos; sed quid? *Et da seruis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum.* Sic nos quoque discamus orare. Etsi quo non furore impletur qui in viros incidit occidere ipsum conantes, et talia miantantes? Et quo non odio impletur? At non sic hi sancti. 30. *In eo quod manum tuam extendas ad sanitates, et signa et prodigia fieri per nomen sancti Patris tui Jesu.* Si in nomine illo fiunt operationes, inquit, magna erit loquendi fiducia. 31. *Et cum orasset, motus est locus, in quo erant congregati.*

Quo illos exauditos esse et divinam fieri visitationem significabatur. *Et repleti sunt omnes Spiritu sancto.* Quid est, *Repleti sunt?* Id est, Spiritu succensi sunt, et ardebat in illis charisma. *Et loquebantur verbum Dei cum fiducia.* 32. *Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una.* Vides, quod cum gratia Dei etiam sua afferbant. Ubique enim hoc observandum est, quod cum gratia Dei, sua etiam exhibeant, ut Petrus dicebat: *Argentum et aurum non est mihi (Act. 3. 6).* Itaque quod superius dicebat, omnes fuisse *In idipsam*, rursus hic declarat: *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una.* Cum dixisset autem illos exauditos fuisse, eorum postea virtutem narrat. Ingressurus namque est in narrationem Sapphiræ et Ananiz. Ideo illorum scelus ostensurus, prius de aliorum virtute loquitur. Dic, oro, carissime paupertatem parit, an paupertas caritatem? Videtur mihi quod caritas paupertatem, quæ magis illam adstringit. Audi vero, quid dicat: *Omnium erat cor unum et anima una.* Ecce cor et anima idipsam sunt. Nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. 33. Et virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis Domini Jesu Christi. Quasi eis commissum sit, hoc declarat, et quasi de officio ipsorum loquitur: id est, testimonium regni cum fiducia omnibus reddebant. *Gratia quoque magna in omnibus erat: 34. neque enim quisquam egens erat inter illos.* Sicut in paterna domo filii omnes pari sunt honore, sic illi affecti erant. Non licebat enim dicere, quod alios enutrent; ac si ex suis illos nutrent, sic affecti erant. Sed hoc est mirabile, quod rebus suis sepositis, ita nutriebant, ne ex suis, sed ex communibus alii viderentur. Quotquot autem possessores agrorum vel domorum erant, vendentes afferbant pretia eorum, quæ vendebant. 35. Et ponebant ante pedes apostolorum. Dividebatur autem singulis, prout cuique opus erat. Magnus honor, quod non in manus, sed ad pedes apostolorum ponerent. 36. *Joseph autem, qui cognominatus est Barnabas ab apostolia, quod est interpretatum, filius consolationis.* Non videtur mihi hic ille esse, qui cum Matthia: ille namque Joseph vocabatur Barsabas, postea vero cognominatus est Justus; hic vero Barnabas, filius consolationis, ab apostolis cognominatus est: videturque mihi a virtute nomen accepisse, ac si ad eam rem esset aptus et idoneus. *Levites, Cyprius genere,*

37. *cum haberet agrum, vendidit eum, et altitit pretium, et posuit ante pedes apostolorum.*

2. Illic mihi observes volum, quomodo ostendat solutam legem, et cur dicit : *Levites, Cyprius genere.* Quia demum mutata patria, Levites vocabantur. Sed superius dicta repetamus. *Divites*, inquit, *venerunt ad suos, et annuntiaverunt quæcumque ad eos principes sacerdotum et seniores dixerant.* Vide quam a fastu alieni sint apostoli, et quam philosophi. Non circumventes sese venditant nec dicunt, quo pacto sacerdotes confutari; neque narrando vanam gloriam captarunt; sed venientes ea, quæ a senioribus audierant, simpliciter denuntiant. Hinc discimus ipsos non sese in tentationes iniecisse; sed eas, quæ inferebantur, fortiter tulisse. Alius vero, quisquis fuisset, forte multitudine fretus, contumelias etiam protulisset, ac sexcenta gravia loquutus esset. At non hic philosophi; sed omnia mansuete et benigne. *Qui cum audissent*, inquit, *unanimiter vocem levaverunt ad Deum.* Clamor factus est ex voluptate et magno affectu. Tales unquam preces prosunt, quæ philosophia plene sunt, de talibus, a talibus, tali tempore et modo emissæ, sicut aliæ abominabiles sunt et immundæ. Vide, quomodo nihil superfluum, sed de virtute tantum ipsius loquantur : imo etiam quemadmodum Christus dicebat *Judeis, Si autem ego in Spiritu Dei loquor*; ita et ipsi dicunt, *Per Spiritum sanctum.* Ecce etiam Servator in Spiritu loquitur. Quid vero dicant, audi. *Domine Deus, qui per os David pueri tui dixisti, Quare fremuerunt gentes? Mos enim est Scripturæ de uno ut de pluribus loqui.* Hoc vero significare volunt : Non ipsi valuerunt, sed tu totum permisisti et ad finem deduxisti, qui sagax es et sapiens, atque ipsis inimicis ad voluntatem uteris. Nam hic de illius sagacitate et sapientia loquantur, ostenduntque illos, utpote inimicos et hostes, ex sanguinario proposito convenisse : faciebant autem ea, quæ tu volebas, *Quæque manus tua et consilium tuum decreverunt fieri.* Quid est, *Manus tua?* Illic mihi videtur manum vocare potentiam et consilium. Sufficit, inquit, te velles; nullus enim potentia prædefinit. Illud ergo, *Quæcumque manus tua;* id est, *Quæcumque præcepisti.* Vel hoc igitur dicit, vel quod manu operatus sit. Sicut ergo tunc vana meditati sunt, sic etiam nunc ut vana illi meditentur facto. *Et da servis tuis;* id est, Ne minæ eorum opere compleantur. Hæc porro dicebant, non detractantes durum quidpiam pati, sed pro prædicatione petunt. Non enim dicunt, Erue nos a periculis; sed quid? *Et da servis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum.* Qui ergo illa in finem deduxisti, et hæc deduc. *Quem unxisti,* inquit. Vide, quomodo etiam in precibus passionem distinguunt, et omnia ad ipsum referunt, ipsamque fiduciæ auctorem esse dicunt. *Viden,* quomodo omnia propter Deum petant, et nihil ad gloriam suam? Quod ergo suum est promittunt, quod nempe non deterrendi sint; signa vero petunt. *In eo quod,* inquit, *manum tuam*

¹ Alii legunt, *nihil superfluum, nihil amale vel fabulosum, sed.*

extendas ad sinuitates et signa et prodigia fieri. Bene : nam absque illis, etiamsi immensam prætulissent alacritatem, frustra omnia fecissent. Annuit eorum petitioni, et palam fecit locum concutendo, se illorum precibus adesse. *Et cum orassent*, inquit, *motus est locus.* Quod autem ea de causa factum sit, audi prophetam dicentem : *Qui respicit terram, et facit eam tremere; et rursum, A facie Domini mota est terra, a facie Dei Jacob (Psal. 103. 32. et 115. 7).* Hoc vero facit Deus, et ut majorem metum incutiat, et ut fiduciam illis indat post illas minas, et ut ad majorem dicendi libertatem acuat. Quia enim initium erat, et seusibili signo opus habebant et persuaderentur; post hæc autem id nunquam accidit : ita multam ex oratione consolationem sunt assequuti.

Signa resurrectionem probabant. — Jure autem signorum gratiam petunt; non alio enim modo ostendere poterant ipsum resurrexisse, nisi ex signis. Itaque non suam solum quærebant securitatem, verum etiam ne confunderentur, sed libere loquerentur. Motus est locus, et illos magis firmavit. Ille autem, modo signum iræ est, modo visitationis et providentiæ, nunc autem iræ. In passione vero Servatoris stupendo modo et præter naturam factum est. ¹ [Etenim omnis terra commota est. Et ipse quoque Servator dicebat : *Tunc erunt fames et pestilentiæ et terræ motus per loca (Matth. 24. 7).* Alioquin vero iræ contra illos signum erat : hos enim Spiritu replevit. Vide, et apostoli post orationem Spiritu replentur. *Et gratia magna*, inquit, *erat in omnibus illis : neque enim quisquam egens erat inter illos.*] Viden quanta sit Spiritus virtus, ubi scilicet illa opus erat? Hæc est enim honorum causa, quam secundo memorat, adhortans omnes ad pecuniarum contemptum; superius dicens : *Nec quisquam eorum quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat;* hic vero : *Nec quisquam egens erat inter illos.*

3. Quod autem non ex signis tantum, sed etiam ex illorum proposito id factum fuerit, palam faciunt Sapphira et Ananias. Non autem verbo tantum, sed etiam virtute testimonium resurrectionis exhibuerunt, ut et Paulus ait : *Et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus et virtutis (1. Cor. 2. 4).* Nec simpliciter virtute, sed, virtute magna. Et bene dicit, *Gratia erat in omnibus.* Ideo namque gratia, quia nullus erat egens; id est, ex tantum alacritate nullus egenus erat. Neque enim partem largiebantur, partem recondebant : neque omnia dabant, sed quasi propria. Inequalitatem de medio tollebant, et in abundantia multa vivebant : multoque cum honore hoc faciebant. Neque in manibus tradere audebant, neque cum fastu lar-

¹ Totus qui inter uncinos clauditur locus, sic effertur in ano c. : *Tunc enim omnis terra commota est, tunc ut ubique intellectum fuerit magnum esse crucifigi virtutem, et eum qui pollicebatur esse Deum, non simpliciter hominem. Quod si (hæc terræ commotio) iræ signum erat, iram si significabat in Judæos, hos autem Spiritu replevit. Itaque apostoli, post orationem, spiritu replentur. Et testimonium, inquit, perhibebant in virtute multa, et gratia erat in omnibus illis.*

ἴθνη, ἀπαρχοῦτος αὐτοῦ ἄγρου, πωλῆσας ἡγερέας τὸ χρέμα, καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων.

β. Ἐνταῦθα μοι παρατήρει, πῶς δέκνεται τὸν νόμον λύμενος, καὶ πῶς φησι, *Λευίτης ὢν, Κύπριος ἦν.* "Οἱ λοιποὶ καὶ μετοικούντες ἑλληνιστῶν Λευῖται. "Αὐτῶν ὄνομα ἐθεώθη διὰ εὐφημίας. Ἀπολυθέντες, φησὶν, ἦλθον πρὸς τοὺς Ἰβλους, καὶ ἀπήγγειλαν ἑστὰ πρὸς αὐτοὺς ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ προσβύτεροι εἰκοσι. "Ορα τὸ ἄγχιον τῶν ἀποστόλων, καὶ τὴν φιλοστολίαν. Οὐ περιελθόντες ἐκόμπασαν καὶ εἶπον, πῶς ἀπήγγειλαν τοῖς ἱερεῦσιν, οὐδὲ ἐφλοιστήσαντο τῇ ἀπαγγέλῃ, ἀλλ' ἀπὸ πῶς ἐλθόντες, ἄπερ ἤκουσαν παρὰ τῶν προσβυτέρων, ἀπαγγέλλουσιν. Ἐντεῦθεν μαυνόμενοι, οἱ τοὺς περὶ τῆς ἐλευθέρου οὐκ ἐπὶ βίβλητον, ἀλλὰ μέλλον καὶ τοὺς ἐπαγομένους γενναίως ἐφέρον. Ἄλλο ἐστὶ τίς ἦν, ἰσῷ· ἄν τῇ τοῦ πλήθους παρρησιαῖ ἡμεῶν κἀν ἕρσται, κὶν μῦρια ἀφ' ἐπέγχατο ἔκαστος. Ἄλλ' οὐχ οἱ φιλόσοφοι οὗτοι· ἀλλ' ἅπαντα ἡμεῖς καὶ ἐκτικῶς. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, φησὶν, ἰσοθμιαδὸν ἤσαν φωνῆν πρὸς τὸν Θεόν. "Η κραυγὴ γίνονται ἀπὸ ἡθονῆς καὶ διαβόησις πολλῆς. Καὶ γὰρ εἰ πᾶσαι ἀνύουσιν εὐχαί, αἱ φιλοσοφίας γέμουσαι, αἱ παρ' αὐτῶν γινόμεναι, αἱ παρὰ τῶν τοιούτων, εἰ ἐν τῷ τοιούτοις καιροῖς, αἱ κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον· ὡς αἱ γὰρ ἄλλαι βδελυκταὶ καὶ ἀκάθαρτοι. "Ορα, πῶς οὐδὲν περῖττον, ἀλλὰ β' περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ διαλεγονταὶ μόνον μέλλον καὶ καθάπερ ὁ Χριστὸς ἵγει τοὺς Ἰουδαίους, *Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλῶ*· οὕτω καὶ αὐτοὶ φασί, *Διὰ Πνεύματος ἁγίου.*

Ἰὼν καὶ ὁ Σωτὴρ ἐν Πνεύματι φηγγεται. Τί δὲ ἴσιν, δ καὶ λέγουσιν, ἀκουε. *Δέσποτα ὁ Θεός ὁ διὰ στόματος Δαυὶδ παιδὸς σου εἰπὼν, Ἵνα εἰ ἐξερῶ-ζαιρ Ἰσραήλ*; "ΕΘός γάρ τῃ Γραφῇ περὶ ἑνὸς ὡς περὶ πάλων λέγειν. "Οὐν λέγουσιν, τοῦτ' ἐστὶν Οὐκ αὐτοῖς ἴσασιν, ἀλλὰ οὐ τὸ πᾶν, ὁ ἐπιτρέψας καὶ εἰς πύρας ἀγαγὼν*, εἰργάσας, ὁ ἐυμήχανος καὶ σοφός, ὁ ἐπὶ ἐξήρους εἰς τὸ βουλήμα σου χρησάμενος. Ἐνταῦθα γὰρ ταῦτα περὶ τῆς εὐμήχανιας καὶ σοφίας αὐτοῦ διαλέγονται, θελοῦντες, οἱ αὐτοὶ μὴ συνῆθον ὡς ἑχθροὶ φωνικῆ προαιρέσει, καὶ ὡς ἐναντιούμενοι· ἵπουν δὲ, ὅτι σὺ ἄμεις ἐβούλου ποιεῖσαι, "Ὅσα ἡ χεὶρ σου καὶ ἡ βουλή σου προύρχει γενέσθαι. Τί ἴσιν, *Ἡ χεὶρ σου*; Ἐνταῦθα μοι δοκεὶ χεῖρα λέγειν τὴν δυνάμιν καὶ βουλήν. Ἀρχεὶ, φησὶ, βουληθῆναι εἰ μόνον· οὐδὲ γὰρ δυνάμεις προορίζεται. Τὸ οὖν, "Ὅσα ἡ χεὶρ σου, τοῦτ' ἐστὶν, "Ὅσα εἰτάξας. "Ἡ τοίνυν τοῦτο λέγει, ἧ ἐπὶ τῆ χειρὶ διαπρατταν. Ὄπερ οὖν εἴπε κινῶ ἐμελέτησαν, οὕτω καὶ νῦν, φησὶ, κινῶ μελετήσαι αὐτοὺς ποιήσαν. *Καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου νεκρίαι, Μὴ εἰς ἔργον ἔλθουν αἱ ἀπειαὶ αὐτῶν.* Ταῦτα δὲ Εἰρηγ, οὐκ αὐτοὶ παρατιμώμενοι [92] δυσχερῶς εἰ παθεῖν, ἀλλ' ὄπερ τοῦ κρηρῶματος. Οὐ γὰρ εἶπον, *Καὶ ἐξελού τῶν κινδόνων ἡμεῶν*; ἀλλὰ εἶ· *Καὶ ἕως τοῖς δούλοις σου μετὰ παρρησίας πάσης λαλεῖν τὸν λόγον σου.* "Ὁν ἐκεῖνα εἰς τέλος ἀγαγῶν, καὶ ταῦτα ἄγαγε. "Ὅρ ἔρχομαι, φησὶν. "Ορα, πῶς, καὶ ἐν τῇ εὐχῇ διαπροϋεῖ τὸ πάθος, καὶ τὸ πᾶν εἰς αὐτὸν ἀνατίθεται, καὶ τῆς παρρησίας αὐτὸν αἰτιον θναὶ λέγουσιν. Εἰδὲς, πῶς πάντα διὰ τὸν Θεὸν αἰτούσιν, καὶ οὐδὲν εἰς οἰκταὶν ἔδξαν οὐδὲ φιλοτιμῶν; Τὸ μὴ οὖν αὐτῶν ἐπαγγέλλονται, οἱ οὐ καταπλαγήσονται· ἄξιος δὲ σημεῖα γενέσθαι. Ἐν τῷ τῇ

χεῖρ σου, φησὶν, *ἐκταίειν εἰς ἱσῶν, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι.* Καλῶς· χωρὶς γὰρ τούτων, εἰ μῦριαν ἐπιδείξαντο προβῆριαν, εἰκὴ πάντα ἵπουν. Ἐπένευσαν αὐτῶν* εἰ δέξαι, καὶ ὄθλον τοῦτο ἐποίησε σέας τὸν τόπον, οἱ πάρεσι ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν. *Δεηθέντων γὰρ αὐτῶν, φησὶ, ἑσαλεύθη ὁ τόπος.* "Οἱ δὲ διὰ τοῦτο ἐγένετο, ἀκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· "Ὁ ἐπιλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν ἑρέμειν· καὶ πάλιν, Ἀπὸ προσώπου Κυρίου ἑσαλεύθη ἡ γῆ, ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ. Ποιεὶ δὲ τοῦτο ὁ Θεὸς καὶ διὰ φόβου μέλονται, καὶ εἰς ὄρασις αὐτοὺς ἐνάγων μετὰ τῶν ἀπειλῶν ἐκείνας, καὶ εἰς παρρησίαν πλείονα ἀλείφω. Ἐπεὶ γὰρ ἀρχὴ ἦν, καὶ αἰσθητοῦ ἴδοντο σημεῖα πρὸς τὸ πιστευθῆναι αὐτοὺς*, μετὰ δὲ ταῦτα οὐδαμοῦ τοῦτο γίνεται· πολλῆς οὕτω παραλήσεως ἔτυχον ἀπὸ τῆς εὐχῆς.

Εἰδὼς δὲ καὶ σημεῖων γάρην αἰτούσιν οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν εἶχον γὰρ ἐπιδείξαι, δὲ ἀνόστη, ἀλλ' ἡ ἀπὸ τῶν σημεῖων. "Ὅστε οὐ τῆ ἀσφάλειαν ἐξήκων τὴν αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ ε [καὶ] τὸ μὴ κατασιγυθῆναι, ἀλλὰ τὸ ἐν παρρησία φηγγεσθαι. Ἐσαλεύθη ὁ τόπος, καὶ αὐτοὺς μάλλον ἐστερεύσε. Τοῦτο δὲ ποτὲ μὴ ὄργης ἐστι δείγμα, ποτὲ δὲ ἐπιπέψους καὶ προνομίας, νυνὶ δὲ ὄργης. Ἐπὶ δὲ τοῦ σωτηρίου πάθους ξήνως καὶ παρὰ φύσιν γέγονε. [† Καὶ γὰρ τότε πᾶσα ἑσαλεύθη ἡ γῆ. Καὶ αὐτῶς δὲ ὁ Σωτὴρ ἔλεγε· *Τότε ἔσονται Ἴσραὶ καὶ Ἰσραὴλ, καὶ σειςμοὶ κατὰ τόπους.* "Ἄλλως δὲ καὶ ὄργης τῆς κατ' ἐκείνων ἦν τοιούτος γὰρ Πνεύματος ἐπέπλησαν. "Ορα, καὶ οἱ ἀπόστολοι μετὰ τὴν εὐχὴν Πνεύματος πληροῦνται. Καὶ χεῖρας μετὰ ἡν, φησὶν, *ἐπὶ πάντα αὐτοῦς οὐδὲ γὰρ ἐνδεῖς τις ὑπέρχον ἐν αὐτοῖς.*] Ὁρᾶς, οἱ πολλῆ τοῦ πράγματος ἡ δύναμις, ὅπου καὶ ἐκεῖ ταῦτες ἔδει. Αὐτὴ γὰρ ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀγαθῶν, ἧς καὶ δεύτερον μένεται, παρανομῶ παρὰ τὴν τὴν χρημάτων ὑπεροφῶν ἀνωτέρω μὲν λέγων, οἱ ὅδε εἰς τὴν *ὑπεροφῶν αὐτῶ ἔλεγε· Ἦ δὲ ἔστιν ἐνταῦθα δὲ, οἱ οὐκ ἐνδεῖς τις ὑπέρχον ἐν αὐτοῖς.*

γ. "Ὅτι γὰρ οὐ τῶν σημεῖων ἦν τὸ γινόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῶν προαιρέσεως, θελοῖ ἡ Σάφειρα καὶ ὁ Ἀνανίας. Οὐ λόγῳ δὲ, ἀλλὰ καὶ δυνάμει τὸ μαρτύριον τῆς ἀναστάσεως ἐδεικνύσαν· καθάπερ καὶ Παῦλος λέγει· *Καὶ τὸ κήρυγμα μου οὐκ ἐν πεσοῖς ἀνωπρώτης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως.* Καὶ οὐκ ἀπλῶς δυνάμει, ἀλλὰ, μεγάλη δυνάμει. Καλῶς δὲ εἶπε, *Χάρις ἦν ἐπὶ πάντα.* Διὰ τοῦτο γὰρ ἡ χάρις, οἱ οὐδὲς ἦν ἐνδεῖς [93] τοῖς ἐπίσιν, ἀπὸ τῆς πολλῆς προθυμίας τῶν ἐπιδιδόντων οὐδεὶς ἦν ἐνδεῖς. Οὐ γὰρ μέλει μὲν εἰδόμενον, μέλει δὲ ἐταμιεύοντο· οὐδὲ πάντα μὲν, ὡς ἴσα δὲ. Τῆν ἀνωπρωτῶν ἔκ μέρους ἐξήγαγον, καὶ ἐν ἀφρονῆς ἔξων πολλῇ· καὶ μετὰ πολλῆς δὲ τῆς τιμῆς τοῦτο ἵπουν. Οὐδὲ γὰρ εἰς τὸς χεῖρας ἐτόλμων δούλων, οὐδὲ τετυρωμένους παρῆγον, ἀλλὰ παρὰ τοὺς πόδας ἐφέρον, καὶ αὐτοὺς οἰκονόμους ἠπείσαν γίνεσθαι, καὶ κυρίως ἵπουν, ἴνα ὡς ἐκ κοινῶν λοιπῶν ἀναλίσκηται, ἀλλὰ μὴ ὡς ἐξ ἰσῶν. Τοῦτο καὶ ὁ Ἀλιος ἐπένουσεν γον αὐτῶν. = Codex unus πρὸς τὸ κεισθῆναι αὐτοῦ, non male. f Locum unicus comprehensionis sic effert cod. unus· Καὶ γὰρ τότε πᾶσα ἑσαλεύθη ἡ γῆ, ὡτε παρῶν γινώσθηται τὸ σταυρωθῆναι τὴν δυνάμιν, καὶ οἱ θεοῦ παθῶν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸς ἀφροσύνης· ἄλλως δὲ, εὶ καὶ ὄργης δείγμα, ἀλλὰ τῆς κατ' ἐκείνων ἦν· τούτους δὲ καὶ Πνεύματος ἐπέπλησαν. Ἄρα καὶ οἱ ἀπ. κληροῦνται. Καὶ μεγάλη, φησὶ, δυνάμει ἀπέδοντο τὸ μαρτύριον, χάρις τε ἐν ἐκείν. α. αὐτοῦ... αὐτοῖς. β Cod. unus ὑπεροφῶν, οὐδὲ εἰς γὰρ, φησὶ, τὸ τῶν ὑπεροφῶν αὐτῶ, λέγει. = Item ὁμοίως hic et alibi.

* Αὐτὴ ἀπὸ τοῦ πόδους τῶν ἀποστόλων. Πανταγοῦ παρατήρει πῶς. b Αὐτὸ οὐδὲν περῖττον φησι, οὐδὲν ἡρωτικῶς, καὶ (vel ἢ) μυνόσας, ἀλλὰ. = fidem επιτρέψας ὁ καὶ ἔγχαλῶν, αὐτὸ εἰς πύρας ἀγ. sine εἰργίσιε.

πρὸς τὸ μὴ κανοθεῖν αὐτοὺς συνεβάλλετο. Τοῦτο εἰ καὶ νῦν γέγονε, μετὰ πλείονος ἂν τῆς ἡθονῆς ἐβίωσαμεν, καὶ πλούσιος καὶ πένυχτος. Οὐ τοὺς πένυχτοι δὲ μάλλον, ἢ τοὺς πλουσίους τοῦτο ἔφεραν ἐν τῇ ἡθονῇ. Καὶ εἰ βούλει, τέως ὑπογράφωμεν αὐτὸ τῷ λόγῳ, καὶ ταύτῃ καρποσώμεθα τὴν ἡθονήν, ἐπειδὴ ἐν ἔργοις οὐ βούλεσθε. Μάλιστα μὲν γὰρ καὶ ἐξ ἐκεῖνων ὄηλον τῶν τότε γενομένων, τὸν πλουσίον οὐκ ἦσαν ἄνεες, ἀλλὰ καὶ τοὺς πένυχτας πλουσίους ἐποίησαν.

Πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν ὑπογράφωμεν τοῦτο τῷ λόγῳ, καὶ πάντες τὰ αὐτῶν ποιεῖσθε· πάντα, καὶ φερέτωσαν εἰς μέσον, τῷ λόγῳ λέγω ἡ μὴδὲ θυρωδεῖσθε, μῆτε πλούσιος, μῆτε πένυχτος. Ἦσαν οἱ καὶ χρυσοὶ συναγεσθαι; Ἐγὼ στοχαζόμεαι (οὐ γὰρ δὴ μετὰ ἀκριβείας δυνατὸν εἶπειν), ὅτι εἰ πάντες καὶ πᾶσαι τὰ αὐτῶν ἐνταῦθα ἐκένωσαν χρήματα, καὶ χωρὶς καὶ κτήματα καὶ οἰκίας ἀπέθοντο (ἀνδραπόδα γὰρ οὐκ ἂν εἶποιμι· οὐδὲ γὰρ τότε τοῦτο ἦν, ἀλλ' ἐλευθέρους ἴσως ἐπέτρπον γίνεσθαι)· τάχα ἂν ἐκατὸν μυριάδας λιτρῶν χρυσοῦ συνήχθησαν· μάλλον δὲ καὶ δις καὶ τρις τοσαῦτα. Εἰπὴ γὰρ μοι, ἡ πόλις ἡμῶν εἰς πόσον μεγάλων ἀριθμῶν νῦν τελεῖ; πόσους βούλεισθε εἶναι Χριστιανούς; βούλεισθε δέκα μυριάδας, τὸ δὲ ἄλλο Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων; πόσαι μυριάδες χρυσοῦ ἢ συναλέγησαν; πόσοι δὲ ἀριθμοὶ ἔστι πένυχτων; Οὐκ οἶμαι πλεον μυριάδων πέντε. Τοῦτους δὴ καθ' ἐκάστην ἡμέραν τρέφεσθαι, πόση ἀφθονία ἦν; Μάλλον δὲ κοινῆς τῆς τροφῆς γινομένης, καὶ συστάτων ὄντων, οὐδὲ πολλῆς ἂν ἐδέετο διαπάντος. Τί οὖν, φησὶν, ἐμύλλομεν ποιεῖν μετὰ τὸ ἀναλοῦσθαι; Ἐν οὐκ ἄδυνατον ἀναλοῦσθαι ποτε; οὐ γὰρ ἂν μυριοπλασίον ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις γέγονε; οὐ γὰρ πλουσίως ἂν ἢ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐξεχέθη; Τί δέ; οὐκ ἂν οὐρανὸν ἐποίησαμεν τὴν γῆν; Εἰ ἔνθα τρισχίλιοι καὶ πεντασχίλιοι, τοῦτο γενόμενον οὕτως ἐλαμψε, καὶ οὐδὲς αὐτῶν πενίαν ἠτιάσασθαι, πόσῳ μάλλον ἐν τοσούτῳ πλήθει; τίς δὲ οὐκ ἂν τῶν ἐξωθεν ἐπέδωκεν; Ἰνα δὲ δέξω, ὅτι τὸ διασπᾶσθαι ε, τοῦτο διαπαντῆρὸν καὶ πενίας ποητικὸν, ἔστω οἰκία, ἔνθα παῖδα ἕκα καὶ γυνὴ καλάνθηρ καὶ ἡ μὴ ἐπιουργεῖται, ὃ δὲ ἐξωθεν φερέτω προσόδους· εἰπέ δὴ μοι, οἵτοι κοινῇ σιτούμενοι, καὶ μίαν ἔχοντες οἰκίαν, [94] πλείονα ἂν ἀναίκοιεν, ἢ διασπασθέντες; Εὐθὺλον, ὅτι διασπασθέντες; Εἰ γὰρ μύλλοιεν διασπᾶσθαι τὰ δέκα παῖδια, δέκα καὶ οἰκημάτων χρεῖα, δέκα τραπέζων, δέκα ὑπηρέτων, καὶ τῆς ἄλλης προσόδου τοσαύτης. Τί δέ, ἔνθα δοῦλον πλείθος ἔστιν; οὐχὶ διὰ τοῦτο πάντες μίαν ἔχουσι τράπεζαν, ὥστε μὴ πολλὴν γενέσθαι τὴν δαπάνην; Ἡ γὰρ διαίτησις ἀεὶ ἐλάττωσιν ἔμποιεῖ, ἢ δὲ ὁμόνοια καὶ συμφωνία αὐξήσιν. Οὕτως οἱ ἐν τοῖς μοναστηρίοις ζωῶν νῦν, ὥσπερ ποτὲ οἱ πιστοί. Τίς ἂν ἀπέθωνον οὐκ ἂν λιμοῦ; τίς δὲ οὐ διατρέφῃ μετὰ ἀφθονίας πολλῆς; Νῦν μὲν οὖν τοῦτο δεδιόκασιν ἄνθρωποι μάλλον, ἢ εἰς πῆλα; ἐμπροσὶν ἄπλετον καὶ ἀπειρον. Εἰ δὲ παρὰ ἐπιτοσάμεθα τοῦτο, τότε ἂν κατολισθησάμεν τοῦ πράγματος. Πόσην οἶμαι καὶ χάριν εἶναι; Εἰ γὰρ τότε, ὅτε οὐδὲς ἦν πιστός, ἀλλὰ τριοχίλιοι καὶ πεντασχίλιοι μόνον, ὅτε πάντες οἱ τῆς οἰκουμένης ἦσαν ἔχθροί· ὅτε οὐδαμῶθεν προσεδόκων παραμυθίαν, οὕτω δὴ κατολισθησαν ὅ τῷ πράγματι· πόσῳ μάλλον νῦν τοῦτο ἀνγένετο, ἔνθα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης πιστοὶ; τίς δ' ἂν ἔμενεν Ἑλλην ἰσοπλῆτον; Οὐδένα ἐγώ γε ἠγούμην· οὕτως ἂν πάντα;

ἐπισποσάμεθα, καὶ εἰλοκώσαμεν πρὸς ἡμᾶς αὐτούς. Πλὴν ἀλλ' ἂν ὄψ' ταύτῃ προβαίνομεν, πιστεύω τῷ Θεῷ, ὅτι καὶ τοῦτο ἔσται. Πείσθητέ μοι μόνον, καὶ κατὰ τάξιν κατορθώσομεν τὰ πράγματα· καὶ ἂν ὁ Θεὸς ζῶσθ' ὄψ', πιστεύω, ὅτι ταχέως εἰς ταύτην ἡμᾶς ἔξομεν τὴν ποιεῖσαν.

Τέως τὸν νόμον τὸν περὶ τοῦ ἔρκου κατορθώσατε, καὶ βεβαιώσατε· καὶ ὁ φυλάξας τὸν μὴ φυλάξαντα ὄηλον ποιεῖτω, καὶ ἐγκαλεῖτω ἰσοπλῆτον, καὶ ἐπιτιμάτω σφοδρῶς. Ἡ γὰρ προνομία ἐγγύς, καὶ ἐξέστατον ποιῆσω τοῦ ἔρκου πράγματος, καὶ τὸν ἀλόγητον ἀφορίσω καὶ ἀπειρήσω. Ἀλλὰ μὴδὲνα γίνετο τοιοῦτον εὐρήσθηται παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ πάντα μετὰ ἀκριβείας τὸ σύνθημα τὸ πνευματικὸν τοῦτο φυλάξαι. Καθάπερ οὖν ἐν πολέμῳ ἀπὸ τοῦ συνθήματος· οἱ τε οἰκτεροὶ καὶ ἀλλότριος γωρίζονται· οὕτω δὴ καὶ νῦν γινώσκω. Καὶ γὰρ καὶ νῦν ἐν πολέμῳ ἔσμεν, ἵνα καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐπιγνώσκωμεν οὗτος οἰκτεροί. Ὅσον γὰρ ἔστιν ἀγαθὸν τοῦτο ἡμῶν εἶναι τὸ γνωρίσασθαι, καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας; οἶον τοῦτο ὄηλον κατὰ τῆς τοῦ διαβόλου μηχανῆς; Ἐτόμα γὰρ οὐκ εἶδος ὁμνύει, ταχέως καὶ τὸν Θεὸν ἐν εὐχαρίᾳ ἐπισπάσεται, καὶ τὸν διάβολον πλήξει καρίαν πλῆγῃ· στόμα οὐκ εἶδος ὁμνύει, οὐδὲ ὑβρίσειν εἰσεται. Καθάπερ ἔξ οἰκτεροί, οὕτως ἀπὸ τῆς γλώττης τὸ πῦρ ἐκβαλε τοῦτο, καὶ παρελκυσσον ἐξω. Ἀδὲ αὐτῇ μικρὸν ἀναπνεῦσαι· τὸ ἔλαος ἀθηνέστερον ποίησον. Ναὶ παρακαλῶ, ἵνα ὕμιν καὶ ἕτερον τὸ ἐκδὸς μάθημα· οὕτω γὰρ τοῦτο κατορθώσομεν, οὐ τολμῶ ἐπὶ ἕτερον τὸ εἶδεν. Τοῦτο μετὰ ἀκριβείας ὕμιν κατορθωθήτω· τοῦτο λάθετε τοῦ κατορθώματος ἀσθίνον πρότερον, καὶ τότε ὕμιν καὶ ἕτερος εἰσάξω νόμος, μάλλον δὲ οὐκ ἐγὼ, ἀλλ' ὁ Χριστός. Φυτεύσατε ἐν τῇ ψυχῇ τῇ ὑμῶν τοῦτο τὸ καλόν, καὶ κατὰ μικρὸν ἔσοσθε παράδεισος τοῦ Θεοῦ, πολλῶν βελτίων [95] μείκων τοῦ παραδείσου. Οὕτως γὰρ ὄψις παρ' ἡμῶν, οὕτως δένδρον θανατοφόρον, οὕτως ἄλλο τὸν τοιοῦτον οὐδέν. Πήρατε ἐν βάθει ταύτην τὴν συνήθειαν. Ἄν τοῦτο γένηται, οὐχ ὅπως οἱ παρόντες ὠφελήθησθε μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐν τῇ οἰκουμένῃ· καὶ οὐκ ἐκείνοι μόνον ε, ἀλλὰ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἐπιγινώσκοντες. Ἔθος γὰρ καλὸν εἰσέλθον, καὶ παρὰ πάντων φυλαττόμενον, εἰς μακροὺς διαδοθήσεται χρόνους, καὶ οὐδέ τις αὐτὸ καιρὸς ἐκκόψαι δύνησεται. Εἰ εὖλα τις συλλέγων ἐν σαββάτῳ λιθόλευστος γίγινον· ὃ τὰ πολλῶν τῆς συλλογῆς ἀεικήνης χαλεπώτερα ἐργαζόμενος, καὶ φορεῖτον ἀμαρτίαν συλλέγων (τοῦτο γὰρ τῶν ἔρκων τὸ πλῆθος), τὶ οὐχ ὑποστῆσεται; τὶ δὲ οὐχ ὑπομνεῖ; Πολλὴν λήψεσθε παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν, ἂν τοῦτο ὕμιν κατορθώσομεν ἦ. Ἄν εἴπω, Μὴ ὑβρίσει, εὐθέως τὸν θυμὸν μοι φέρετε εἰς μέσον· ἂν εἴπω, Μὴ βασικήσῃ, ἄλλην αἰτίαν ἔρετε. Ἐνταῦθα οὐδὲν τοιοῦτον ἔχει· εἰπαί. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν εὐκόλων ἠρεβόμη, ἐπεὶ καὶ ἐν ταῖς τέχναις ἀπάσαις τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν. Οὕτω τις καὶ ἐπὶ τὰ μέγιστα ἐργαστα, τὰ εὐκόλωτερα πολλῶν πρώτων ἢ μετῶν. Ἐρεσθε, πῶς ἔστιν εὐκόλων τοῦτο, ὅταν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι κατορθώσαστε, καὶ ἕτερον διέχησθε νόμον. Δότε μοι παρήρησιαν, καὶ ἐπὶ Ἑλλήνων, καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων, καὶ πρὸ πάντων ἐπὶ τοῦ Θεοῦ. Ναὶ παρακαλῶ πρὸς τῆς ἀγάπης, πρὸς τῆς ὀδῆος, δι' ἧς ὕμιν ὄδω, *Τεχνία* μου. Τὸ δὲ ἐξῆς οὐκ ἐπάξω τὸ, *Ὅδε πάλιν ὄδω*· οὐδὲ ἐρῶ τὸ, *Ἄχρις οὗ μορφοῦσθ' Ἰησοῦς ἐν ὕμιν*. Πιστεύω γὰρ, ὅτι μεμερῶσται Χριστὸς ἐν ὕμιν. Καὶ ἔπειτα πρὸς ὕμιας ἐρῶ· Ἄδειξτε μου ἀγαπητοὶ καὶ

* Morel. ἢ τοὺς πλουσίους τοῦτο. Mellis alii ἢ τοὺς πλουσίους. ὁ Ἦσαν cod. μυριάδες ἂν χρυσοῦ. ὁ Aliti δὲ διασπασθέντες. ὁ Codex unius παραμυθίαν τοσούτων κατολισθησάντων.

* Idem καὶ ποσούμην εἰσέναι τοῦ. ὁ Idem διαβόλον κερὰς. ὁ Aliti ἔκτινον μόνον. ὁ Alti πολλῶν πρώτων.

gebantur; sed ad pedes afferebant, et illos dispensatores esse sinebant, dominosque reddebant; ut quasi ex communibus deinceps insumerentur, non quasi ex propriis. Hinc autem fiebat, ut non vana gloria extollerentur. Hoc si nunc quoque fieret, cum majore viveremus voluptate et divites et pauperes: nec majorem pauperibus, quam divitibus hoc voluptatem afferret. Et si placet, hoc sermone describamus, et hinc voluptatem decerpamus, quando operibus non vultis. Maxime autem ex illis manifestum est, quæ tunc facta sunt; quia vendentes non egeni fiebant, sed et pauperes divites reddebant.

Constantinopolis quot opes, quantum populi numerus.

— Cæterum hoc nunc sermone describamus: omnes sua omnia vendant et in medium afferant, sermone dico: nemo turbetur neque dives, neque pauper. Quantum putas auri collectum iri? Ego sane conjicio (neque enim id certo dici potest), si singuli et singulæ suas omnes hic pecunias evacuant, si agros, possessiones, domos traderent (servos non dixerim, neque enim tunc erant, sed fortasse liberos dimittebant); forsitan decies centena millia librarum auri congregarentur; imo et his terve amplius. Dic enim mihi, civitas nostra quantum promiscuorum hominum numerum continet? quot vultis esse Christianos? vultisne esse centum mille? quantum numerus gentiliam et Judæorum? quot millia auri congregarentur? quantum vero est pauperum numerus? Non puto esse supra quinquaginta millia. Hos vero quotidie alere, quantum copia foret? Certe communi cibo et communi mensa ipsis apposita, non tantam puto impensam fore. Quid ergo, iniques, facturi essemus insumptis opibus? Tunc putas posse unquam insumi? annon millies abundantior gratia Dei esset? annon largiter gratia Dei effunderetur? Quid vero? annon terram efficeremus cælum? Si id in tribus millibus et quinque millibus ita refulsit, et nullus eorum de paupertate conquestus est, quanto magis in tanta multitudine? quis etiam externorum non aliquid adjiceret? Ut autem ostendam, sic distractas opes magis expendi, et paupertatis causam esse (a): sit domus, ubi sint pater decem et uxor et vir; et illa quidem lanificio incumbat, ille vero de foris proventus afferat: dic mihi, an illi in communi viventes et in una domo, an dispersi plus impendant? Palam est quod dispersi. Nam si dispergantur decem filii, decem domibus erit opes, decem mensis, decem famulis, cæteroque similiter proventus. Quid vero, ubi servorum est multitudo? nonne ideo omnes eandem mensam habent, ne major fiat impensa? Nam divisio semper immunditiam parit; concordia et consensus, augmentum. Sic in monasteriis nunc vivitur, ut olim fideles vivebant. Quis fame mortuus est? quis non copioso cibo pascus est? Nunc tamen hoc magis timent homines, quam in pelagus immensum incidere. Si autem hujus

rei periculum fecissimus, rem audacter aggredieremur. Quantum putas illam esse gratiam? Si enim tunc, cum nullus pene esset fidelis, sed solum tria et quinque millia; cum omnes, qui in mundo erant, hostes essent; cum nusquam consolationem exspectarent, tam strenue rem aggressi sunt: quanto magis nunc, cum per Dei gratiam per totum orbem fideles sunt? quis jam superesset gentilis? Nullus, opinor; ita omnes attraxissemus et nobis conciliassetus. Cæterum si hac via progrediamur, per Deum spero sic rem futuram esse. Obtemperate mihi tantum, et per ordinem rem bene geremus: et si Deus vitam dederit, credo fore ut cito in hanc vicem rationem nos ingeramus.

4. *Contra juramenta.*—Interim legem de juramento implete ac firmiter tenete: et qui servat, non servan-tem manifestum faciat, incuset vehementerque increpet. Præfinitum enim tempus prope est, et rei perquisitionem faciam, deprehensumque segregabo et excludam. Absit autem, ne quis talis apud nos inveniat; sed omnes accurate hoc pactum servent spirituali. Ut enim in bello ex tessera comilitones et alii dignoscuntur, ita et nunc fiat. Nam et nunc in bello sumus, ut et fratres agnoscamus. Quantum bonum erit nobis hoc signaculum et hic et in aliena terra? quæ sunt hæc arma adversus diaboli machinas? Os enim jurare nesciens, cito Deum in precibus attrahet, et gravi plaga diaboli feriet: os jurare nesciens, nec contumeliosum erit. Ut ex domo, sic ex lingua hunc ignem ejice, et foras trahere. Da ipsi linguis ut paulum respiret, et nlcus infirmus reddito. Etiam obscuro, ut aliam vobis disciplinam tradam: cum enim hoc nondum emendatum sit, non ausim ad aliud venire. Hoc cum diligentia a vobis corrigatur: hujus operis sensum accipite, et tunc vobis alias inducam leges; imo non ego, sed Christus. Hoc bonum in anima vestra plantate, et paulatim paradisi Dei efficiamini, multo melior illo olim paradiso. Neque enim apud nos serpens est, neque arbor mortifera; neque aliud simile. Figite in profundo hanc consuetudinem. Hoc si fiat, non vobis tantam presentibus proderit, sed etiam omnibus qui in orbe sunt; et non his tantum, sed et iis qui post futuri sunt. Consuetudo namque bona ingressa, et ab omnibus servata, in longa transibit tempora, et nullum ipsam tempus excindere poterit. Si is, qui ligna colligebat in sabato, lapidatus fuit (Num. 15. 35): qui collectione illa longe graviora admittit, et peccatorum sarcinam colligit (hoc enim est juramentorum frequentia), quid non subibat? quid non patietur? Magnum a Deo accipietis auxilium, si hoc peccaveritis. Si dicam, Ne contumelia afficias, statim mihi furorem in medium affers: si dicam, Ne invidias, aliam causam proferes. Hic vero nihil tale habes dicendum. Ideo a facilibus crepi, quia in artibus omnibus sic fieri solet. Sic quis ad majora procedit, cum prius faciliora didicit. Scietis quomodo sit hoc facile, quando re per Dei gratiam perfecta, aliam acceperitis legem. Date mihi lo-

(a) Quæ de pauperibus Constantinopolitanis atendis hic decemur, similia sunt his quæ de pauperibus Antiochenis supra dixerat Homilia LXXVI. in Mattheum, Tomo 7. Ubi advertas longe majorem fuisse pauperum numerum Constantinopolitaniam Antiochiæ.

1 In uno legitur, *adversus diaboli caput.*

quendi fiduciam, et coram gentilibus et coram Judæis, et, quod ante omnia est, coram Deo. Etiam obsecro per caritatem, per dolorem partus, quo vos parturivi, *Filioli mei*. Quod sequitur non addam, *Quos iterum parturio*; neque dicam, *Donec formetur Christus in vobis* (Gal. 4. 19). Credo enim, Christum in vobis formatum esse. Sed alia vobis dicam: *Fratres mei dilecti et desiderati, gaudium et corona mea* (Philipp. 4. 1). Credite mihi, me non aliter dicturum esse. Si quis mille coronas regias gemmis ornatus capiti meo nunc imponeret, non ita gauderem, ut gauderem in profectu vestro; imo nec ipsum Imperatorem ita gaudere puto, ut ego de vobis gaudeo. Quid dico? Si omnibus adversis gentibus expugnatis victor rediret, ac præter solitam coronam alias acciperet coronas et diademata victoriæ symbola, non puto illum de tropicis ita gavisurum esse, ut ego de profectu vestro gaudeo. Nam ita exsulto, ac si mille coronas capite gestarem; ac jure merito. Nam si per Dei gratiam hunc morem assequamini, sexcentos hostes sopra-

stis, illis longe graviore, qui contra malos demones et feroces pugnaveritis, non gladio, sed lingua et proposito. Videte namque quam bene rem gesseritis, si hoc perficiatis. Primo gravem consuetudinem excidistis; secundo malam cogitationem, nude omnia mala, nempe quod putetis rem esse indifferentem nec noxiam; tertio furorem, quarto avaritiam: hæc quippe omnia gignit juramentum. Imo ex hoc ad alia bona opera magnam occasionem accipietis. Nam sicut illi, qui elementa puerilia discunt, non illa sola discunt, sed per illa paulatim ad legendum instituuntur: sic et vobis accidit: non ultra vos decipiet mala cogitatio, neque dicetis rem esse indifferentem; non ultra ex consuetudine loquemini, sed adversus omnia fortiter stabitis, ut per omnia virtutem secundum Deum nacti, æternis bonis fruarini, gratia et benignitate unigeniti Filii ejus, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XII.

CAP. 4. V. 36. *Joseph autem, qui cognominatus est Durnabas ab apostolis (quod est interpretatum, filius consolationis), Levites, Cyprius genere, 37. cum haberet agrum, vendidit eum, et attulit pretium, et posuit ante pedes apostolorum.*

1. Narraturus de Anania et Sapphira, ut ostendat illum in maximum peccatum incidisse, prius memorat eum, qui recte se gesserat: quia cum tantus esset numerus eorum, qui ita fecerant, tanta gratia, tanta signa, a nullo horum emendatus, sed semel ab avaritia excecatus, perniciem capiti suo attraxit. *Cum haberet agrum; sic inquit, ut ostenderet hunc solum ipsi fuisse; vendidit et attulit pretium, et posuit ante pedes apostolorum. 1. Vir autem quidam nomine Ananias, cum Sapphira uxore sua, vendidit possessionem, 2. et fraudavit de pretio, conscia uxore sua: et afferens partem quamdam, ad pedes apostolorum posuit. Illud grave erat, quod mutuo consensu hoc facerent peccatum, nullo alio consilio. Unde subiit misero hoc facere? 3. Dixit autem Petrus: Anania, cur impl. vit. Satanæ cor tuum, mentiri te Spiritui sancto, et fraudare de pretio agri? Vide etiam nunc signum magnum, multoque majus prioris. 4. Nomen manens tibi manebat: et vendidatum in tua erat potestate? Hoc est, An necessitas et violentia quædam erat? nun vos invitos trahimus? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Non es mentitus hominibus, sed Deo. 5. Audiens autem Ananias hæc verba, cecidit et exspiravit. Viden' unde majus signum hoc? Quod occidat, quod ea, quæ in mente et quæ clam facta sunt, noscat. 6. Et factus est timor magnus super omnes qui audierunt. 7. Surgentes autem juvenes, amoverunt eum, et efferentes sepelierunt. 8. Factum est autem quasi trimum horarum spatium, et uxor ipsius, nesciens quod factum fuerat, introiit. 8.*

1. Tres mss. habent. ... 4. exspiravit. » Hoc signum majus est sanatione claudi, scilicet occidit et ea cognovisse quæ in mente latebant et clam facta erant.

Dixit autem ei Petrus: Dic mihi si tanti agrum vendidistis? Hanc volebat scire: ille namque dux fuerat peccati. Et ideo fortasse dat illi tempus ad defensionem, et penitentiam facultatem. Ideo dicit, Dic mihi si tanti agrum vendidistis? At illa dixit: Etiam tanti. 9. Petrus autem ad eam: Quid utique convenit vobis tentare Spiritum sanctum? Ecce pedes eorum, qui sepelierunt virum tuum, ad ostium, et efferent te. 10. Cecidit autem statim ad pedes ejus, et exspiravit. Intrales autem juvenes invenerunt illum mortuum, et elatum sepelierunt juxta virum suum. 11. Et factus est timor magnus in universa Ecclesia, et super omnes qui audierunt hæc. Post timorem illum plura signa fecerunt: et quod fecerint, audi. 12. Per manus autem apostolorum fiebant signa et prodigia multa in plebe. Et erant unanimiter omnes in porticu Salamonis: 13. ceterorum autem nemo audebat se conjungere illis; sed magnificabat eos populus. Jure: Petrus enim jam terribilis erat, punicus, et quæ in mente erant redarguens: cui magis hærebant, et propter signum, et propter priorem concionem, ac secundam tertiamque. Ipse namque et primum signum fecerat, et secundam, et hoc etiam, quod videtur mihi non unum, sed duplex esse; unum quidem, ea quæ in mente erant redarguere; secundum autem, jussu occidere. 14. Magis autem augebatur, inquit, creditum in Domino multitudine virorum ac mulierum, 15. ita ut in plateas effererent infirmos, et ponerent in lectulis ac grabatis, ut veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret quemquam illorum. Hoc in Christo non factum est: unde videre est nunc opere completum id, quod ille dixerat. Quodnam? Qui credit in me, opera quæ ego facio et ipse faciet, et majora horum faciet (Joan. 14. 12). 16. Concurrerunt autem et multitudo vicinarum civitatum Jerusalem, afferentes ægros et vexatos a spiritibus immundis, qui curabantur omnes.

Vita Apostolorum ex contrariis conturbatur quo-

ἐπιπέσοιτο, χαρὰ καὶ στεφάνος μου. Πιστεῦσατε γάρ μοι, ὅτι οὐκ ἄλλως ἐρῶ. Εἰ μύριους τίς λιθοβολήσῃ στεφάνου βασιλικούς ἐπέθηκε μου τῆ κεφαλῇ νῦν, οὐκ ἂν εὐφράνηθην ὡς εὐφρανοίμαι ἐπὶ τῇ προκοπῇ τῇ ὑμετέρᾳ· μᾶλλον δὲ, οὐδὲ τὸν βασιλεῦσα οὕτως οἶμαι χαίρειν, ὡς ἐγὼ ἐπ' ὑμῖν. Τί λέγω; Εἰ πάντα τὰ ἔθνη τὰ πολεμούμενα αὐτῷ νικήσας ἐπανήβη, καὶ τοῦ νενομομένου στεφάνου πλείους ἐτέροισ; Δαβε στεφάνου, καὶ ἑτέρα διαδύματα σύμβολα τῆς νίκης, οὐκ ἂν ἀντὸν οὕτως οἶμαι χαίρειν ἐπὶ τοῖς τροπαιοῖς, ὡς ἐγὼ ἐπὶ τῇ προκοπῇ τῇ ὑμετέρᾳ. Ἄσπερ γὰρ μύριους στεφάνου ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔβην, οὕτως ἀγάλλομαι· καὶ εὐκρίτως. Ἄν γὰρ τῆ τοῦ Θεοῦ χάριτι τοῦτο ὑμῖν κατορθωθῆναι ἐξ Ἰησοῦ, μύριους νενομάτα πολλοὺς, καὶ πολλῶν γαλεπότερος ἐκείνου· πρὸς δαιμόνας· πονηροῦς, πρὸς ἀλάστορας παλαιστας καὶ μαχισάμενους, οὐ διὰ μαχαίρας, ἀλλὰ διὰ γλώττης καὶ προαιρέσεως. Ὅρα γὰρ, ὅσα κατορθώται, ἴν' ἄρα καὶ κατορθώσεται. Πρῶτον, ὅτι συνή-

* *Mn. quidam ἐπ' ὑμῖν, εἰ τις πάντα.*

θειαν γαλεπὴν ἐκκόπτετε· δεύτερον, λογισμὸν πονηρὸν, καὶ ὅθεν πάντα τὰ κακὰ, τῷ νομίζεν· ἡ ἀδιόφορον εἶναι τὸ πρῶγμα καὶ μηδὲν βιάσκειν· τρίτον, τὸν θυμὸν τέταρτον, τὴν φιλοχρημίαν· πάντα γὰρ ταῦτα ὁ ἄρκος τίκεται. Ἄλλ' ἀπὸ τούτου καὶ εἰς τὰ ἄλλα κατορθώματα λήψεσθε πολλὴν ἀφορμὴν. Καθ' ἄσπερ γὰρ οἱ τὰ στοιχεῖα μανθάνοντες τῶν παίδων, οὐκ ἐκίενα μόνον μανθάνουσι, ἀλλ' ἐν ἐκείνοις παιδεύονται κατὰ μικρὸν ἀναγινώσκουσιν· [96] οὕτω δὴ καὶ ὑμεῖς· οὐκ εἰ λοιπὸν ὄμας ὁ πονηρὸς λογισμὸς ἀπατήσῃ, οὐδὲ ἐρεῖτε, ὅτι Ἄδιόφορον ἔστι τόδε, οὐκ εἰς τῇ συνήθειᾳ φηγέσθε, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντα στήσεσθε γενναίως·, ἵνα διὰ πάντων τῶν κατὰ Θεὸν ἀρετῶν ἐκινῶσαστε, τῶν αἰωνίων ἀπολαύσῃτε ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

* *Unus τῷ μὴ νομίζεν. * Idem πρὸς ἅπαντα φηγέσθε γενναίως.*

ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ'.

Ἰωσήφ * δὲ ὁ ἐπικληθεὶς Βαρνάβας ἀπὸ τῶν ἀποστόλων (ὁ ὅστις μαθητευόμενος, υἱὸς παρακλήσεως), Λευίτης, Κύπριος τῷ γένει, ἐπάρχοτος αὐτῷ ἄγγρου, πωλήσας ἤνεγκε τὸ χρῆμα καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων.

α'. Μέλλει ἐπηγεῖσθαι τὸ κατὰ Ἄνανιαν λοιπὸν καὶ Σαπφειραν, καὶ θέλων δεῖξαι τὸν ἄνδρα χεῖριστα ἡμαρτήματα, πρῶτον μέμνηται τοῦ κατορθωκότος· εἰ τοσοῦτον πλῆθους ἔντος τοῦ ταῦτα ποιούντος, τοσαύτης χάριτος, τοσοῦτον σημεῖον, οὐχ ὅτ' οὐδεὶς τοῦτων θεωρηθῆναι, ἀλλὰ καθάπασι ὑπὸ τῆς φιλοχρηματίας τυφλωθεὶς, τὸν θεωροῦν ἐκτεπείσαστο ἐπὶ ἑαυτοῦ κεφαλῇ. Ἐπάρχοτος αὐτῷ ἄγγρου· οὕτως εἶπεν, θηλών, ὅτι τοῦτον μόνον ἐκείκτη· πωλήσας ἤνεγκε τὸ χρῆμα, καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων. Ἄνθρω δὲ τις ἐνόματι Ἄνανίας, σὺν Σαπφείρᾳ τῇ γυναίκαί αὐτοῦ, ἐκόλλησε κτήμα, καὶ ἐνοσχίσαστο ἀπὸ τῆς τιμῆς, συνειδυίας καὶ τῆς γυναίκας· καὶ ἐνέγκας μέρος τι, παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων ἔθηκε. Τὸ δεῖναι, ὅτι μετὰ συγκατάθεσεως ἡ ἁμαρτία, καὶ οὐδεὶς ἑτερος ἦβει τὸ γενόμενον. Πόθεν ἐπῆλθε τῷ τολαίπῳ τούτῳ καὶ ὄψην τοῦτο ἐργάσασθαι; Εἶπε δὲ ὁ Πέτρος· Ἄνανια, διὸ τί ἐπήλθωσεν ὁ Σαταῖος τὴν καρδίαν σου ψεύσασθαι με τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νεσχρίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; Ὅρα καὶ νῦν μέγα σημεῖον γινόμενον, καὶ πολλῶν πλείον ἐκείνου τοῦ προτέρου. Ὅχι μόνον σοὶ ἔμενε, καὶ κραθὲν ἐπὶ τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ἔπληρχε; Τουτέστι, μὴ γὰρ ἀνάγκη τις ἦν καὶ βία; μὴ γὰρ ἄκοντας ὄμας ἔκρυμν; Τί δὲ ἔθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρῶτον τοῦτο; Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Ἀκούων δὲ ὁ Ἄνανίας τὸν λόγον τούτους, πεσὼν ἐξέπνευσε. Ὅρα, πόθεν μέλλει τὸ σημεῖον τοῦτο; Ἀπὸ τοῦ ἀνελεῖν, ἀπὸ τοῦ τὰ ἐν διανοίᾳ ἢ εἰλεῖν, καὶ τὰ λάθρᾳ γεγονότα. Ἐγένετο δὲ φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα. Ἄναστάτες δὲ οἱ νεώτεροι συνέτελλαν αὐτὸν, καὶ ἐξενέγκαντες ἔθαψαν. Ἐγένετο δὲ ὡς ἠῶν κριῶν διάστημα, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ τὴν εἰδυῖα τὸ γεγονὸς εἰλήθευ. Ἀπεκρίθη δὲ αὐτῇ ὁ Πέτρος· Εἰπέ μοι, εἰ τοσοῦτον το χωρίον ἀπέδοσθε; Ταῦτην εἰβόλοτο

οἶσαι· ἐκείνος γὰρ ἦν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἁμαρτίας. Καὶ διὰ τοῦτο αὐτῇ εἰδοῖσι τάχα καιρὸν [97] ἀπολογίας*, καὶ ἐξουσίαν μετανοίας. Διὸ καὶ λέγει· Εἰπέ μοι, εἰ τοσοῦτον το χωρίον ἀπέδοσθε; Ἡ δὲ εἶπε, Ναὶ τοσοῦτον. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτήν· Τί δὲι συνεφωρήθη ὑμῖν περῶσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ἰδοὺ οἱ πόδες τῶν θαυμάτων τῶν ἄνδρα σου ἐπὶ τῇ θύρᾳ, καὶ ἐξείσοισι σε. Ἐκαστος δὲ παραχρημα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐξέψνευσε. Εἰσελθόντες δὲ οἱ νεώτεροι εἶδον αὐτὴν νεκράν, καὶ ἔξενεγκαντες ἔθαψαν πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς. Καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐπ' ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα. Μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν φόβον αὐτῶν, πλείονα σημεῖα ἐποίουν· καὶ οἱ ἐποίουν, ἄκουε. Διὸ δὲ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων ἐγένετο σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ κοινά. Καὶ ἦσαν ὀρθομαθῶν ἅπαντες ἐν τῇ στοῦθ Σολομώντος· τῶν δὲ Ἰουδαίων οὐδεὶς ἐτόλμα κολῆσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμγαλάνουν αὐτοὺς ὁ δόσος. Εὐκρίτως. Καὶ γὰρ ὁ Πέτρος ἦν λοιπὸν φοβερός, κολῶν καὶ τὰ εἰς τοὺς ἐξελθόντων· ὃ καὶ μᾶλλον προσέκλειον διὰ τε τὸ ἀμείνον, καὶ τὴν πρώτην δημιουργίαν, καὶ τὴν δευτέραν, καὶ τὴν τρίτην. Αὐτὸς γὰρ καὶ τὸ σημεῖον εἰργάσατο τὸ πρῶτον, καὶ τὸ δεύτερον, καὶ τὸ νῦν, ἔσπερ ἐμοὶ καὶ διπλοῦν, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ἐν τι καὶ μόνον εἶναι δοκί· ἐν μὲν, τὸ κατὰ διάνοιαν ἐλέγχει· δεύτερον δὲ, τὸ ἀνελεῖν προατήματα. Μᾶλλον δὲ προστέλειτο κατεσπότες, φησὶν, τῷ Κυρίῳ πλήθῃ ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, ὥστε κατὰ τὰς πλάτεας ἐκέρχοντες τὸς ἀσθενεῖς, καὶ τιθεῖν ἐπὶ τῶν κλιῶν καὶ κραββάτων, ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κἄν ἡ σκιά ἐπισκιάσῃ τινα αὐτῶν. Τοῦτο ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ οὐ γέγονεν· ἔδει καὶ ὀρεῖν νῦν ἐστὶν ἔργῳ τὸ ὄπ' αὐτοῦ εἰρημίζοντες ἐλεῖσθαι. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μέλλουα τοῦτων ποιήσει. Συνήρχετο δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν πέρτε κόλων εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, σφόντες ἀσθενεῖς καὶ ὀχλουμένους ὑπὸ πνευματικῶν ἀκαθάρτων, οἵτινες ἄθεραπεύοντο ἅπαντες.

Ἐδὲ μοι σοῦπει, πῶς αὐτοῖς ὁ βίος ὁραίνεται καὶ διὰ τὸν ἄνακτων. Οἶον, ἀδύμια πρώτη γέγονε διὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ, εἴτε εὐδύμια διὰ τὴν

* *Alii εἰδοῖσι προσημῖαν ἀπολογίας.*

τοῦ Πνεύματος κίβητον· πάλιν ἀθυμία διὰ τοὺς χλευάζοντας, εἴτα εὐθυμία διὰ τοὺς πιστοὺς καὶ τὸ σημεῖον πάλιν ἀθυμία διὰ τὸ κατασχεθῆναι, εἴτα εὐθυμία διὰ τῆς ἀπολογίας. Πάλιν ἐνταῦθα καὶ εὐθυμία καὶ ἀθυμία. Ὅτι μὲν γὰρ ἦσαν ἡ λαμπρότης καὶ ὁ θεὸς αὐτοὺς ἀπεκάλυψεν, εὐθυμία· ὅτι δὲ τοὺς αὐτὸν ἀνήθρουν, ἀθυμία. Πάλιν εὐθυμία ἀπὸ τῆς λαμπρότητος· πάλιν ἀθυμία ἀπὸ τοῦ ἀρχιερέως. Καὶ διόλου τοῦτο σκοπομένοι ἴδεν δυνατὸν καὶ ἐπὶ τῶν παλαιῶν ἐκ οὐτως εὔροι τις ἂν β. Ἰεῦμαι δὲ ἀνοθεῖν τὰ εἰρημένα. Ἐπάλλου, φησί, καὶ ἔφερον τὰς τιμὰς, καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων. Ὅρα μοι, ἀγαπητέ, πῶς οὐ τοὺς ἀποστόλους ἐπέτρουν πωλεῖν, ἀλλ' αὐτοὺς ἐπώλλου, καὶ τὰς τιμὰς ἐκείνοις εἴδισαν. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ὁ Ἀνανίας, ἀλλ' ὑπεριβαίνει τῆς τιμῆς οὐ ἀπέδοτο ἀργοῦ· διὸ [98] καὶ τιμωρεῖται ὡς τὸ πρῶμα μὴ καλῶς διαθεμένο, καὶ κλέπτων τὰ ἑαυτοῦ φωραθεὶς. Οὕτως καὶ τῶν νῦν ἱερῶν ἤματο ὁ λόγος, καὶ σφόδρα κατὰ κράτος. Ἐταί δὲ συνήθει τῷ γενόμενῳ καὶ ἡ τούτου γυνή, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴν ἐξετάζει.

β'. Ἄλλ' ἴσως εἶποι τις ἂν, ὅτι σφόδρα μικρῶς αὐτῇ ἐχρήσθη. Τί λέγεις; εἰπέ μοι, ποία πεκρία; Εἰ βύλα τις συλλέξας καταλείπει, πολλὰ μᾶλλον ὁ ἱερῶν υλοῦς· καὶ ταῦτα γὰρ ἱερὰ λοιπὸν ἦν τὰ χρήματα. Οὐκοῦν ὁ ἐλόμονος τὰ αὐτοῦ πωλήσας καὶ διαδοῦναι, εἴτα λαθῶν, ἱερῶν υλοῦς ἂν εἴη. Εἰ δὲ ὁ ἐκ τῶν αὐτοῦ λαβὼν, ἱερῶν υλοῦς, πολλὰ μᾶλλον ὁ ἐκ τῶν ἀλλοτριῶν. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ νῦν μὴ γίνεταί τοῦτο, καὶ ἐπειτα παρὰ πόδας ἡ κόλασις, νομίσητε ἀτιμωρητὴ ταῦτα γίνεσθαι. Ὅρξ, ὅτι τοῦτο ἐγκυκαλεῖται, ὅτι ποιήσας αὐτὰ ἱερὰ χρήματα, τότε εἶλε· Μὴ γὰρ οὐκ ἔδωκασο, φησί, καὶ μετὰ τὸ πωλήσαι αὐτὰ ὡς ἰδίους ἀποκρησασθαι; μὴ γὰρ ἐκωλύθη; διὰ τί μετὰ τὸ ὑποσχέσθαι λαμβάνεις; Ὅρα, πῶς εὐθέως; ἐξ ἀρχῆς ἐπίθετο ὁ διάβολος μεταξὺ σημείου γενομένου καὶ θαυμάτων τοσούτων· μᾶλλον δὲ πῶς καὶ οὕτως ὑπ' αὐτοῦ ἀπωρώθη. Τοιοῦτόν τι καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ γέγονεν, ὅτε ὁ Χαρμὶ τὸ ἀνάθημα κλέψας ἔδωκε· ἀλλ' ὁμοιᾶς ἔγνω καὶ ἐκεῖ μεθ' ὅσης ἐκδικίας ἐιωρήθη τὸ πρῶμα. Ἱεροσύλη γὰρ σφόδρα χαλεπὸν, ἀγαπητέ, καὶ πολλῆς γένην κταφρονήσεως. Οὕτε πωλήσας ἠναγκάσαμεν, φησί, οὕτε πωλήσαντα δοῦναι τὰ χρήματα· οὐ εἴλω ἐξ οικείας προαιρέσεως· τί τοῖνυν ἐκλείσας ἀπὸ τῶν ἱερῶν χρημάτων; διὰ τί ἐπλήρωσας, φησί, ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου; Καὶ εἰ ὁ Σατανᾶς τοῦτο ἐποίησε, τί αὐτὸς ἐγκυκαλεῖται; Ἄφως γέγονε δεξάμενος αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, καὶ πληρωθεὶς. Ἄλλ' εἶδει διαβῶσαι, φησί. Ἄλλ' οὐκ ἂν διαβῶσαι; ὁ γὰρ τοιαῦτα ὄρον καὶ μὴ καρδίαν, διόλου μᾶλλον οὐκ ἂν ἑτέρως ἐκίρνανεν. Οὐκ εἶδει τοῖνυν ἀπλῶς παρελθεῖν τὸ γεγονός, ἀλλ' ὡς σπεῖσάντα τινὰ ἐκταρτήθαι, ἵνα μὴ τῷ λοιπῷ λυμήνηται σώματα. Νῦν μὲν γὰρ καὶ οὕτος ὠφέληται μὴ προελθῶν περαιτέρω κακίας, καὶ οἱ λοιποὶ σπουδαιότεροι γενόμενοι· τότε δὲ ἐν τῶν ἀντιόντων συνήθει. διὰ τοῦτο πρῶτον ἐλέγχει, καὶ δεικνυσί, ὅτι οὐκ ἔλαθεν αὐτὸν τὸ γεγονός, καὶ τότε καταδικάζει. διὰ τί γὰρ, φησί, τοῦτο κηποίηκας; ἦβλος ἔγειν; Ἐδεῖ ἔγειν ἐξ ἀρχῆς, καὶ μὴ ὑποσχέσθαι· νῦν δὲ λαβὼν μετὰ τὸ ἀναβέσθαι, μέζονα τὴν ἱεροσύλην εἰργάζω. Ὅ μὲν γὰρ τὰ τῶν ἄλλων λαμβάνων, ἴσως ἀλλοτριῶν ἐπιθυμῶν λαμβάνει· σοὶ δὲ ἔξην ἔχειν τὰ σά. Τί τοῖνυν ἐποίησας αὐτὰ ἱερὰ, καὶ τότε εἶλας; Ἀπὸ πολλῆς κταφρονήσεως τοῦτο

* Αἱ εἰ μὲν ὁδὸν ἦσαν. β. Ἦσαν οὐκ, καὶ ἐπὶ δίου οὐτως ἴδεν τις ἂν, καὶ ἐπὶ τῶν παλαιῶν οὕτως ἴδεν τις ἂν. * Ἦσαν οὐκ, συνήθει. Διούτων ἐλέγχει καὶ. * Ἰδοὺν Δαδὲς αὐτὰ.

ποιοίηκας. Οὐκ ἔχει τὸ γενόμενον συγγυμῆν, ἐκτός ἐστιν ἀπολογίας.

Μηδέλι δὲ σκανδαλιζέσθω, εἰ τινες καὶ νῦν εἰσιν ἱερῶν υλοῦς. Εἰ γὰρ τότε ἦσαν, πολλὰ μᾶλλον νῦν, δεῖ πολλά τὰ κακά. Ἄλλ' ἐλέγγωμεν αὐτοὺς ἐπὶ πάντων, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσιν. Ὁ Ἰούδας ἱερῶν υλοῦς ἦν· ἀλλ' οὐκ ἐσκαιβάλετο τοῦτο τοὺς μαθητάς. Ὅρξ, ὅσα κακὰ ἡ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία ποιεῖ; Καὶ ἐγένετο, φησί, σφόδρα μέγας [99] ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα. Ἐκείνους ἐτιμωρήθη. καὶ ἄλλοι ἐκίρναναν. Ὅτε οὐκ ἀπλῶς τοῦτο οἰκονομεῖται· καίτοι δὲ σημείων ἄλλων πρότερον γενομένων, ὅμοι· οὐκ ἦν φόβος τοιοῦτο. Οὕτως ἀληθῆς ἐστιν ἐκείνου, ὅτι Γνωστικαὶ Κύριος κρήματα ποῖον. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κηβουτοῦ γέγονεν· Ὅδον ἐτιμωρήθη, καὶ ἐγένετο τοῖς ἄλλοις σφόδρα. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν φοβηθεὶς ὁ βασιλεὺς ἀπόσπασε τὴν κηβουτόν· ἐνταῦθα δὲ οὗτοι πρόσεκτικώτεροι γίνονται. Εἶλας, πῶς οὐκ ἐκείλας αὐτὸν ὁ Πέτρος, ἀλλ' ἀνέμεινε ὥστε εἰσελθεῖν· οὐδὲ τῶν ἄλλων τὴν ἐτόλμησεν ἐξεπεῖν τὸ γεγονός. Τοῦτο φόβος διδασκάλου, τοῦτο τιμὴ μαθητῶν, τοῦτο ὁπακοῦ. Τριῶν ὁρῶν διδασκῆμα. Καὶ οὐκ ἔμαθεν ἡ γυνή, οὐδὲ ἐξεπέ τις τῶν παρόντων, καίτοι γὰρ ἰκανὸν ἦν ἐξῆχθῆναι· ἀλλ' ἐφοβήθη. Τοῦτο γοῖν καὶ θαυμάζων ὁ συγγραφεὺς λέγει, ὅτι Μὴ εἶδνῃ τὸ γεγονός, εἰσῆλθε. Καίτοι γὰρ ἀπὸ τοῦτου ἐνῆν μαθεῖν, ὅτι οὐδε τὰ λαθάνοντα. διὰ τί γὰρ μηδένα ἐρωτήσας, ὅμως ἐρωτᾷ; Ἡ δὴλον, ὅτι ὡς εἶδῶς; Ἄλλ' ἡ πολλὴ πόρωσις οὐκ εἶσαν αὐτὴν τὸ ἐγκλημα ἀποδύσασθαι, ἀλλὰ μετὰ αὐθαδίας· πολλῆς ἀποκρίνεται· ἐνόμιζε γὰρ πρὸς ἀνθρώπων διαλεγέσθαι. Τὸ δεῖνόν τοῦτο, ὅτι ὡς ἐκ μῆδος βουλῆς ἐπὶ τῆν ἀμαρτίαν ἦλθον, ἡ ὥσπερ ἀπὸ συνθήκης τινός. Τί δὲι συνεχρωμήθη ἡμῖν, φησί, περιείσαι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ἰδοὺ οὐ πόδας τῶν ἁγῶντων τῶν ἄνθρωπων σου εἰ τὴν θύραν, καὶ ἐξοίσουσι σε. Πρότερον αὐτὴν διδάσκει τὸ ἁμάρτημα, καὶ τότε δεκνυσί, ὅτι δικαίως· τὰ αὐτὰ πείσεται τῷ ἀνδρὶ· ἐπειδὴ καὶ τὰ αὐτὰ ἤμαρτα. Καὶ πῶς, φησί, Παραχρησῆμα ἔπεισε παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐξέψυξεν; Ὅτι πληροῦν εἰσῆκαί. Οὕτως αὐτοὺς καὶ ἑαυτὸν τὴν τιμωρίαν ἐπιστάσαντο. Τίς λοιπὸν οὐκ ἂν ἐξεπλάγη; τίς οὐκ ἂν ἔδεισε τὸν ἀπόστολον; τίς οὐκ ἂν ἰθαύμας; Καὶ ἦσαν ὁμοθυμαδόν, φησί, πάντες ἐν ἡ σισθ Σολομῶντος. Ἐκ τούτου δὴλον, ὅτι οὐκ ἔν οἰκία, ἀλλὰ τὸ ἱερὸν καταλαβόντες· ἐκεῖ διετρεβον· οὕτε μὴν λοιπὸν ἀκαθάρτων ἄπεισθαι ἐβλήθησαν, ἀλλ' ἀπλῶς ἦσαν τῶν νεκρῶν. Καὶ ἔρα, πῶς ἐν μὲν τοῖς οικείαις εἰσὶ σφόδρα, ἐν δὲ τοῖς ἀλλοτριῶν οὐ κέρηνηται τῇ δυνάμει. Μᾶλλον δὲ, φησί, προσετίθητε πιστεύοντες τῷ Κερῶ π. ἰσθὴ ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· ὥστε κατὰ τὰς πλατείας τίθενται τοὺς ἀσθενεῖς ἐπὶ κλινῶν καὶ κραβδάτων, ἵνα ἐρχομένου Πέτρου κλῆ ἡ σισθ ἐπισκίση εἰνὶ αὐτῶν.

γ'. Πολλὴ τῶν προσόντων ἡ πίστις, καὶ μεζῶν ἡ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Πόθεν δὴ τοῦτο γέγονεν; Ἀπὸ τοῦ τὸν Χριστὸν ἀποφήνασθαι καὶ εἰπεῖν· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα, ὁ ἐργὸ ποιῶ, ποιήσας, καὶ μεζῶνα ποιήσας. Μεωνῶν γὰρ αὐτῶν ἐκεῖ καὶ οὐ πείσαντων, ἔφερον πάντες ἐπὶ τῶν κλινῶν καὶ κραβδάτων οὐδὲ εἶχον ἀσθενεῖς, καὶ πάντων αὐτοὺς συνήγετο τὸ θαῦμα, ἀπὸ τῶν πιστευσάντων, ἀπὸ τῶν θεραπευθέντων.

* Αἱ εἰ κηβουτοῦς. * Αἱ εἰ πρότερον οὕτως ἔπεισαν. * Αἱ εἰ ἰθαύμας; Τίς οὐκ ἂν ἐροθῆται; Καὶ ἦσαν.

moda. — Tu vero mihi considera, quomodo tota vita illis ex contrariis contextatur. Mœror primus fuit assumptio Christi; deinde lætitia per Spiritum descensum; rursus mœror ob irrosos: deinde lætitia ex fidelibus et ex signo; iterum mœror, quod apprehenderent; hinc lætitia per apologiam suam. Rursum hic lætitia et mœror. Nam quod conspicui essent et Dei revelationibus fruenter, lætitia erat; quod vero etiam suos occiderent, mœstitia. Iterum lætitia ex splendore, iterumque mœror a principe sacerdotum. Et hoc ubique considerando videre possumus: id quod etiam apud veteres invenire est. Verum jam supra dicta repetamus. *Vendebant, inquit, et afferbant pretia, et ponebant ante pedes apostolorum.* Vide, dilecte, quomodo non permittere apostolos vendere; sed ipsi venderent, et illis pretia darent. At non sic Ananias; sed subtrahit aliquid de pretio agri, quem venderat; ideoque punitur, utpote qui rem non bene gereret, et sua furari deprehenderetur. Hic perstranguntur sacerdotes, et quidem vehebement. Quia vero uxor ejus rei conscia erat; ideo illam quoque examinat.

2. At dixerit fortasse quispiam, acerbissime cum illa actum esse. Quid, queso, dicis? quæ acerbitas? Si is, qui ligna collegit in sabbato, lapidatur (*Num. 15. 35*), multo magis qui sacra diripit: etenim pecunie illæ jam sacræ erant. Itaque qui voluit sua vendere et dare, deindeque subripit, sacrilegus certe fuerit. Si vero is, qui ex suis subripit, sacrilegus est, multo magis is, qui ex alienis. Ne putetis enim, quia jam non ita fit, nec statim sequitur ultio, hæc impune fore. Viden' hoc in crimen vocari, quod cum illas pecunias sacras fecisset, de illis subripiat? Annon, inquit, poterat illis venditis, ut propriis u. i. num prohibitus es? cur subripis, postquam promisisti? Vide, quomodo statim a principio sese immitat diabolus inter signa et miracula tanta; imo quomodo hic ab illo excæcatus sit. Tale quidpiam et in veteri lege factum est, quando Charmi anathema furatus deprehensus est: attamen nosti, quanta ultio de facinore sumpta sit (*Jos. 7. 2. et 20. 22*). Sacrorum enim expilatio admodum gravis est, dilecte, et magno contemptu plena. Neque vendere coegimus, inquit, neque pecunias ex venditis acceptas dare: tu id ex proposito tuo fecisti: cur ergo ex sacris pecuniis furatus es? *Cur implevit, inquit, satanas cor tuum? Et si satanas hoc fecit, cur illi imputatur la causa est, quia ejus operationem accepit, et illa impletus est. At oportebat, inquit, corrigere. Sed non correctus fuisset; nam qui talia viderat, nullamque inde lucrum tulerat, multo minus poterat alio modo lucrum accipere. Non oportuit ergo rem prætermittere; sed quasi sanient quamdam excindi, ne reliquum corpus inficeret. Nunc enim et hic utilitatem accipit, ne ulterius in malitia progrediat, et alii magis studiosi redduntur: alioquin statem contrarium accidisset. Ideo prius redarguit, et ostendit rem se non latuisse; tuncque condegnat illum. Cur, enim, inquit, hoc fecisti? habere*

voluisti? A principio retinere oportuit, et non permittere: nunc autem postquam consecraveras subripiens, magis sacrilegium admisisti. Nam qui aliena rapit, forte ex alienarum rerum cupiditate rapit: tibi vero licebat tua habere. Cur ergo illa sacra reddidisti, et postea rapuisti? Ex magno contemptu id fecisti. Facius veniam non habet, excusatione caret.

Sacrorum expilatores tempore Chrysostomi. — Nemi autem off-endiculo sit, si qui jam sint sacrorum expilatores. Nam si tunc fuerunt, multo magis nunc, cum multa sunt mala. Sed reprehendamus illos coram omnibus, ut et ceteri metum habeant. Judas sacrilegus erat; verum id discipulis non off-endiculo fuit. Viden' quanta mala pecuniarum cupiditas pariat? *Et factus est, inquit, timor magnus super omnes, qui hæc audierunt.* Ille punitus est, et alii lucrati sunt: itaque non sine causa ita dispensatum est. Etsi alia signa prius facta fuerant, attamen non talis erat metus. Sie verum est illud: *Cognoscetur Dominus judicia faciens.* (*Psal. 9. 17*). Sic et in arca factum est: Ozan punitus est (*2. Reg. 6. 7*), et hinc timor aliis. Sed illic quidem metuens rex, armam amovit; hic autem alii attentiores facti sunt. Vides, quomodo non vocavit illam Petrus, sed expectavit donec intraret: neque alius quispiam ausus est annuntiare eod acciderat. Hoc magistri timor erat, honor discipulorum et obedientia. *Trium horarum spatium.* Neque didicit nxor, nec quis presentium nuntiavit, quamvis ad divulgandum sat temporis esset; verum timebant. Hoc etiam admirans scriptor ait: *Ne sciens quod factum fuerat, introivit.* Atqui hinc discere licebat ipsum novisse ea, quæ occulta erant. Cur enim qui neminem interrogaverat, vos interrogat? Annon, ut liquet, quia sciebat? Sed nimia cæcitas non permisit illam crimen deponere; sed cum audacia multa respondet. Putabat enim se cum homine loqui. Hoc grave erat, quod uno consilio et quasi ex pacto peccatum admisissent. *Quid utique convenit vobis, inquit, tentare Spiritum sanctum? Ecce pedes eorum, qui sepelierunt virum tuum, ad ostium; et efferent te.* Prius illam docet quod peccaverit, et tunc ostendit illam juste, quæ vir passus erat, passuram esse, quia perinde peccaverat. Et quomodo, inquit, *Confestim cecidit ante pedes ejus, et exspiravit?* Quia prope adstabat. Sic illi in seipso ultionem attraxerunt. Quis demum non obstupuit-sei? quis apostolorum non timuisset? quis non miratus esset? *Et erant, inquit, unanimiter omnes in porticu Salononis.* Hic palam est, illos non in domo quapiam, sed in templo versatos esse. Neque ultra cavebant sibi ne immunda contingerent, sed sine scrupulo mortuos tangebant. Et vide, quomodo erga suos revereri sint, erga alios autem potestate non utantur. *Magis autem, inquit, augebatur credentium in Domino multitudo virorum et mulierum; ita ut in plateis ponerent infirmos in lectulis ac grabatis, ut veniente Petro saltem umbra illius adumbaret quemquam illorum.*

3. Magna accedentium fides, et major quam sub ipso Christo. Unde autem hoc factum est? Quia Chr-

stus hoc prænuntiat et dixerat. *Qui credit in me, opera, quæ ego facio, faciet, et majora faciet* (Joan. 14. 12). Manentibus autem illis istis, nec circumcunctibus, omnes afferbant in lectulis et grabatis quos habebant infirmos, et undique illis confluebat miraculorum, a credentibus, a sanatis, ab eo qui plexus fuerat, a fiducia quam erga illos habebant, a virtute eorum, qui non utrumque credebant: neque enim quod fiebat, signis tantum constabat. Nam etsi illi modeste inquentes totum ipsi imputent dicentes, in nomine Christi se hæc facere; sed vita quoque et virtus virorum hoc fecit. Perpende autem, quomodo hic numerum credentium non afferat, auditori relinquens ut id ex se coniectet: sic ad immensam multitudinem fides extendebatur. Hinc et resurrectio magis predicabatur. *Nemo autem audebat se conjugere illis, sed magnificabat eos populus.* Sic ait, ostendens illos jam non contemptui fuisse, ut prius erant: ac brevi tempore unoque momento hæc a piscatore et privato homine facta fuisse.

Quam mira primorum Christianorum vita. — Cælum itaque jam erat terra ex vivendi ratione, dicendi libertate, miraculis, cæterisque omnibus: ac velut angeli admirationi erant, ad nihil se convertentes, non ad risum, non ad minas, non ad pericula: non ea solum de causa, sed etiam quod admodum humani essent, et sollicitæ curarent; alios enim pecunias, alios corporali curatione juvabant. *Cur implevit aetanas cor tuum?* Fere sese purgat Petrus illum puniturus, et alios erudit. Quia enim futurum erat, ut hoc valde durum appareret, ideo in illum et in uxorem tremendum exercet iudicium. Si autem ambos, qui irremissibiliter peccaverant, non tali affecisset pœna, quantus hinc Dei contemptus futurus erat? Quod autem ideo sic factum sit, liquet ex eo, quod non statim ad ultionem venerit, sed primo peccatum ostendat. Unde nemo ingemit, nemo ejulavit; sed omnes exterriti sunt. Jure autem, quia fides illorum augebatur, signa plura edebantur, et ingens apud suos metus erat, quia non sic externa nos turbant ut domestica. Si ergo simus mutuo conjuncti, nemo nobis bellum iuferet; sin contra dissidamus, omnes nos invadent. Hinc illi cum fiducia et libertate in forum, et in medium inimicorum se conferbant et prævalebant; implebaturque dictum illud: *Dominare in medio inimicorum tuorum* (Psal. 109. 2). Hoc majoris erat virtutis indicium, quod detenti, vincti, talia facerent. Si ergo illi, qui mentiti fuerant, talia passi sunt, quid non patienter tui, qui pejerant? Imo si mulier, quod dixerit, *Etiã tantis*, ejusmodi pœnas dedit, nec effugit: cogitate quo sitis vos supplicio digni, qui juratis et pejeratis? E re fuerit hodie ex veteri lege perjuri gravitatem ostendere. *Falz*, inquit, *volans erat, lata decem cubitis* (Zac. 5. 2). Volatus celerimum supplicii juramenta sequentis adventum significat; quod autem decem cubitorum sit latitudo et longitudo, vehementiam et magnitudinem malorum indicat; quod autem ex celo volat, signum est sententiam ex cælesti tribunali ferri; quod in modum falcis, inevitabile supplicium

ostendit. Sicut enim falx in collam immissa, non retrahitur, sed manet etiam abscessa cervice: sic et lectio jurantes invadens, terribilis ausi, nec desinit, nisi prius quod anum erat perfecerit. Quod si jurantes effugerimus, ne confidamus; nam in malum nostrum hoc vertitur. Quid enim putatis? quot sunt qui eadem quæ Ananias et Sapphira sunt ausi, nec eadem passi sunt? Et quomodo, inquit, passi non sunt? Non quod hoc illis condonatum sit, sed quod majori reserventur supplicio.

4. *Qui frequenter peccant, timeant oportet.* — Itaque qui frequenter peccant, magis timeant oportet, si non puniantur, quam si puniantur: nam ex dilatione et ex patientia Dei eorum augeat supplicium. Ne hoc itaque spectemus si non puniamur, sed si non peccemus: si vero peccantes non puniamur, magis tremendum nobis est. Dic illi, si servum haberes, cui minas intentares tantum, nec verberares illum; quando magis timebit? quando fugiet et abscedet? nonne cum minas tantum intentabis? Unde nos mutuo monemus, ut frequentius comminemur, ut ue sic timore animum concutiamus, ueve sic magis lanienus eum, quam plagis. Alioquin vero illic temporanea plaga est, hic perpetua. Ne itaque respicias, an nunc quispiam illam falcem experiatur, sed cogita, num talia faciat; quoniam multa nunc sunt, quæ in diluvio, et tamen diluvium non accidit: gehenna et supplicium comminando solum iuventur. Multi eadem admittunt peccata quæ Sodomitæ, et ignis pluvium non cadit: igneus quippe fluvius paratus est. Multi eadem quæ Pharaos sunt ausi; sed non eadem passi sunt quæ Pharaos, ueque submersi sunt in uare Rubrum: expectat enim illos pelagus abyssi, ubi non absque sensu pœna, nec suffocari licet; sed diuturno cruciatu, sartagine ardore et stragulatione consumi. Multi eadem quæ Israelitæ sunt ausi; sed non devorauerunt illos serpentes: manet enim illos vernis ille immortalis. Multi ea quæ Giezi ausi sunt, nec sunt lepra percusi: manet enim illos pro lepra, quod dissecentur et ponantur cum hypocritis. Multi etiam jurauerunt ac pejerauerunt; si autem effugerunt, ne confidamus: manet enim illos stridor dentium. Et fortassis etiam hic patienter, et non effugient, etiamsi non e vestigio, sed in aliis peccatis, ut gravior sit pœna: quia et nos sæpe sumpta occasione a minoribus, etiam pro magnis totum evacuamus. Itaque si quando videris tibi aliquid accidere, memor esto illius peccati tui. Hoc etiam in filiis Jacob accidit. Meministi fratrum Josephi: venderant fratrem, occidere tentaverant, inu quantum in ipsis erat occiderant; deceperant senem, contristaverant; nihil passi erant mali. Itaque post multos annos de extremis periclitati sunt, et peccati hujus tunc recordantur. Quod autem non conjectura sit quod dico: audi illos dicentes: *Etiã in peccato enim sumus in fratrem nostrum* (Gen. 42. 21). Sic et tu, cum tibi quidpiam contigerit, dic: *Etiã, in peccato sumus, quia Christum non audivimus, quia juravimus: juramenta frequentia et perjuria in caput meum inciderunt. Ita-*

των, ἀπὸ τοῦ κολληθέντος, ἀπὸ τῆς παρῆρσιος τῆς πρὸς ἐκείνους, ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τῶν οὐχ ἀπλῶς πιστευσάντων· οὐ γὰρ θη τῶν σημείων ἦν μόνον τὸ γεῶμενον. Εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ μετράζοντες τούτων τὸ [100] πᾶν λογίζονται, λέγοντες ἐν τῷ ὄνματι τοῦ Χριστοῦ ταῦτα ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ὁ βίος· καὶ ἡ ἀρετὴ τῶν ἀνδρῶν τούτου πεποιθεῖται. Σκόπει δὲ, πῶς ἀριθμῶν ἐν ταῦτα τὸν πιστευσάντων οὐ λέγει, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ τὸν ἀκραστὴν συλλογίζεσθαι· οὕτως εἰς πλῆθος ἔπειροπέπειται τῆς πίστεως. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀνάστασις μᾶλλον ἐκηρύττεται. Οὐδεὶς δὲ αὐτοῖς ἐτόλμα κολάσθαι, ἀλλ' ἐμαρτύλησεν αὐτοὺς ὁ λαός. Τοῦτο λέγει θεϊκῶς, ὅτι οὐκ ἔτι λοιπὸν ἦσαν εὐκαταφρόνητοι καθάπερ καὶ πρότερον· καὶ οὐκ ἔτι ἐν βραγαδί καιρῷ, καὶ μὴ βροπή τοσαῦτα γέγονεν ὑπὸ τοῦ ἀλλείως καὶ ἰωάνου.

Ὁρᾶν οὖν λοιπὸν τὴν ἡγῆ, καὶ πολιτείας, καὶ παρῆρσιος, καὶ θαυμάσιον, καὶ πάντων ἕνεκεν· καὶ καθάπερ ἄγγελος οὕτως ἐθαυμάζοντο, πρὸς εὐδὴν ἐπιστρέφοντες, οὐ πρὸς γέλωτα. οὐ πρὸς ἀπειλὰς, οὐ πρὸς κινήσεις. Οὐ μόνον δὲ διὰ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι σφόδρα φιλόνητοι καὶ κηρυμονικοὶ τυγχάνοντες, τοῖς μὴν χρήματιν ἐβοήθουν, τοῖς δὲ θεραπεία σωματικῶν. ἀπὸ τῆς ἐπιλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου· Μωνοὺσι ἀπολογεῖται ὁ Πέτρος μέλλον κολάσαι αὐτὸν, καὶ τοὺς ἄλλους παιδεύει. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα φορτικῶν ἐπιμελὲς φρασεῖται τὸ γενόμενον, διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἐπ' αὐτοῦ τούτου καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς φοβερὸν ποιεῖ τὸ ἔκαστῶν ἰσχυρίων. Εἰ δὲ ἀνούγνωστα ἁμαρτάνοντας μὴ τοιαύτην δίκην ἀπήτησαν ἀμφοτέρους, πῶς ἔντεθεν καταπρόνησις θεοῦ οὐκ ἂν γέγονεν; Ὅτι δὲ διὰ τοῦτο, ἦσαν ἀπὸ τοῦ μὴ εὐθέως ἐπὶ τιμωρίαν λθεῖν, ἀλλὰ εἰς πρῶτον τὴν ἁμαρτίαν. Ὅθεν οὐδεὶς ἐστέναξεν, οὐδεὶς ἀνῆρμυξεν, ἀλλὰ πάντες ἀφοβήθησαν. Εἰκότως δὲ, τῆς πίστεως αὐτῶν ἐπιτεινόμενης, καὶ τὰ σημεῖα πλείω ἐγένετο, καὶ πολλὴ καὶ παρὰ τοῖς οἰκείοις ὁ φόβος ἦν, ἐπειδὴ οὐχ ὅσω τὰ τῶν ἔξωθεν ἡμᾶς βοροεὶ, ὡς τὰ τῶν οἰκείων. Ἄν οὖν ὡμεν πρὸς ἀλλήλους συγκακροτημένοι, οὐδεὶς ἔσται ἡμῶν πολεμῶν ὡσπερ, ἀν' ἀπ' ἀλλήλων διωστώμεθα, τὸ ἐναντίον πάντες ἡμῶν ἐπιβήσονται. Ἀπὸ τούτου κἀκεῖνοι λοιπὸν ἐθάβρουν, καὶ μετὰ παρῆρσιος καὶ εἰς ἀγορὰν ἐνέβαλλον, καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐκράτων καὶ ἐπιτηρῶντο ἐκεῖνο τὸ εἰρημένον. Κατακρίματα ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου· ὁ καὶ μείζονος ἀπόδειξις θυμῶν ἐστίν, ὅτι κατεχόμενοι, δεσμομένοι, τοιαῦτα ἔπραττον. Εἰ οὖν ὁ μόνον ψευδόμενος τοιαῦτα ἔπαθεν, οἱ καὶ ἰσποκύντες τί οὐ ποῖονται; Μᾶλλον δὲ εἰ ἀπλῶς σίκοσα ἡ γυνὴ, καὶ σοσοῦτο, τοιαύτην ἔθοικε δίκην, καὶ οὐκ ἐξέφυγεν· ἐνόησας οἱ ἠμύνοντες καὶ ἰσποκύντες, τίνας ἀν εἶπτε ἀξίως κολάσεις; Ἐσκαιρον καὶ ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς δεῖται τὸ χαλεπὸν τῆς ἰσποκρίας τήμερον. Ἀρέπανον, περὶ σὺ, περὶ ὁμοῦ ἡρ', κλίτου πηχων ὄκα. Τὸ περὶ μὲν τὴν ταχίστην ἐπόνησεν τῆς τιμωρίας· δηλοῖ τὴν τοῖς ὄρασι παρεπομένην τὸ δὲ πῆχων τούτο ὄκα εἶναι τὸ πλάτος καὶ τὸ μήκος, τὸ σφοδρὸν σημαίνει καὶ τὸ μέγεθος τῶν κακῶν· τὸ δὲ ἀπ' ὄρανοῦ πέσειν, τὸ ἐκ τοῦ ἔνωθεν δικαστηρίου τὴν ψῆφον φέρεσθαι, τὸ δὲ δρεπανοειδές, τὸ ἀκρον τῆς τιμωρίας. Καθάπερ γὰρ δρεπάνον εἰς τρέφῃλον [101] ἐμακρῶν, οὐκ ἂν καθ' ἑαυτὸ ἀνέλκωσθαι, μένει δὲ πῶς εἰ καὶ ἀποτεμνομένης τῆς κεφαλῆς· οὕτω καὶ ἡ δίκη τοῖς ἠμύνοντιν ἐπίουσα, φοβερὰ τίς ἐστι, καὶ οὐκ ἂν ἀποσταῖ μὴ πρότερον

ἐργασασμένη τὸ ἀπὸ τῆς. Εἰ δὲ διαρῶμεν ὀμνόντες, μὴ θαρβόμεν ἐπὶ γὰρ κακῷ τῷ ἡμετέρῳ τούτο γίνεται. Ἐπεὶ τί νομίζετε; πόσοι μετὰ Ἀνανίαν καὶ Σάπφειραν τὰ αὐτὰ ἐκείνους ἐτόλμισαν, καὶ οὐ τὰ αὐτὰ ἔπαθεν; Καὶ πῶς, φησὶν, οὐκ ἔπαθεν; Οὐκ ἐπειδὴ συνεχωρήθη αὐτοῖς, ἀλλ' ἐπειδὴ μείζονι τηροῦνται κακῷ.

θ. Ὅστε οἱ πολλὰ πταίνοντες, μὴ κολαζόμενοι, μᾶλλον ἢ κολαζόμενοι, φοβέσθαι καὶ δεδοκίμασι ὀφειλουσιν· αὐξεται γὰρ αὐτοῖς, καὶ τῆς τιμωρίας διὰ τῆς ἀτιμωρησίας· καὶ τῆς μακροθυμίας τοῦ θεοῦ. Μὴ τοῦτο τοῖνυν ἴσμεν, ὅτι οὐ κολαζόμεθα, ἀλλ' εἰ μὴ ἡμάρτομεν· εἰ δὲ ἁμαρτάνοντες οὐ κολαζόμεθα, μᾶλλον κρῆμιν ὀφειλομεν. Εἰπέ μοι, ἀν τινα δοῦλον ἔχῃς, καὶ ἀπαίλις αὐτῷ μόνον, καὶ οὐ τύπῃς, πότε μᾶλλον φοβεῖται, πότε φεύγει, πότε δραπετεύει; οὐχ ὅταν ἀπαίλις μόνον; Ὅθεν καὶ ἀλλήλους περαινόμενοι, μὴ ἀπαίλις συνεχῶς, ὥστε μὴ τῷ φόβῳ μᾶλλον καταποιεῖται τὴν ψυχὴν, ὥστε μὴ σπαρτάνει αὐτὸν πλείων τῶν πληγῶν. Ἄλλως δὲ καὶ ἐκεῖ μὴ πρόσκαιρος· ἡ τιμωρία, ἐν ταῦτα δὲ διηνεκτή. Μὴ τοῖνυν εἰ μηδὲς τὰ τοῦ δρεπάνου πάσης, νῦν τοῦτο ἴδῃς, ἀλλ' ἐκεῖνον ἐνόησον, εἰ τοιαῦτα ποιεῖ· ἐκεῖ πολλὰ γίνεται νῦν οἷα ἐπὶ τοῦ κατακλισμοῦ, ἀλλὰ κατακλισμὸς οὐ γέγονε· γένην γὰρ ἠπείληται, καὶ τιμωρία. Πολλοὶ ἁμαρτάνουσι οἷα τὰ ἐπὶ τῶν Σοδὼμων, ἀλλὰ πῦρ οὐκ ἦλθεν ὑποῦ· πύρινος γὰρ ἠτοῖμασται ποταμῶς. Πολλοὶ τὰ τοῦ Φαραὼ ἐτόλμισαν· ἀλλ' οὐκ ἔπαθεν τὰ τοῦ Φαραὼ, οὐδὲ κατεποτίσθησαν εἰς Ἐρυθρὰν θάλασσαν· τὸ γὰρ πῆλαγος αὐτοῖς μένει τὸ τῆς ἀθύσεως, ἔσθα οὐ μετὰ ἀναίσθησις ἡ τιμωρία, οὐδὲ ἀποκλιγῆναι ἐνι, ἀλλ' ἐπὶ πλείον κολαζόμενος, τηγασόμενος, ἀπαγορευόμενος ἀναλίσκεσθαι. Πολλοὶ τὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐτόλμισαν· ἀλλ' οὐκ ἔπραγον αὐτοῖς θρεῖς· μένει γὰρ αὐτοῖς ὁ σάωλις ὁ ἀτελεύτητος. Πολλοὶ τὰ τοῦ Γιεζὴ ἐτόλμισαν· ἀλλ' οὐκ ἐλεπρώθησαν· μένει γὰρ αὐτοῖς ἀντὶ τῆς λέπρας τὸ διαγομηθῆναι, καὶ τιθῆναι μετὰ τῶν ὀφρακῶν. Πολλοὶ καὶ ὄρωσαν καὶ ἐπώρησαν· εἰ δὲ καὶ διεφύγον, μὴ θαρβόμεν· μένει γὰρ αὐτοῖς ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Καὶ ἐν ταῦτα δὲ τάχα ποῖονται, καὶ οὐ φύζονται, καὶ αἰ μὴ παρὰ πόδας, ἀλλ' ἐφ' ἐτέροις ἁμαρτήμασι, ἵνα καὶ χαλεπωτέρα ἡ τιμωρία ἢ· ἐπεὶ καὶ ἡμῶς πολλὰκις ἀφορμὰς λαβόντες ἀπὸ μικρῶν, καὶ ὑπὲρ μεγάλων τὸ πᾶν κινούμεν. Ὅστε ὅταν ἴδῃς τί σοι συμβῆναι, ἀνανησθηεῖ σοι τῆς ἁμαρτίας ἐκεῖνον. Τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῶν οὐλῶν τοῦ Ἰακώβ γέγονε. Μνημονεύετε τῶν ἀδελφῶν τῶν Ἰωσήφ· ἐπιώλησαν τὸν ἀδελφόν, σφάξαι ἐπεχειρήσαν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐσφαξαν ἔσθον τὸ ἐπ' αὐτοῖς· ἠπάτησαν, ἐλύπησαν τὸν γέροντα· οὐδὲν ἔπαθεν. Μετὰ πλείονα γινώσκει [102] περὶ τῶν ἐσθῆτων ἐκινδύνουσαν, καὶ τῆς ἁμαρτίας ταύτης ὑπομνησκόται. Καὶ εἰ οὐ στοχασμὸς τὸ εἰρημένον, ἀκουε αὐτῶν τί φασί· Ναὶ· ἐν ἁμαρτίᾳ γὰρ ἐσμεν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν. Ὁσῶν δὲ καὶ οὐ, ὅταν εἰ συμβῆ, εἰπέ, καὶ, ἐν ἁμαρτίᾳ ἐσμεν, ὅτι οὐκ ἠκούσαμεν τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ὠμώσαμεν· αἰ πολυορκίας, καὶ αἰ ἰσποκρίας ἐπὶ τῆς κεφαλῆ μου ἦλθον. Ὁμοῦν ἐξομολόγησαι· καὶ γὰρ κἀκεῖνος ἐξομολογήσαντο, καὶ ἐσώθησαν. Τί γὰρ, εἰ μὴ παραχρημά ἐπεισὶν ἡ τιμωρία; ἔπει καὶ ὁ Ἀγαθὸς διὰ τοῦ Ναβουθαὶ οὐκ εὐθέως παρὰ τὴν ἁμαρτίαν ἔπαθεν ἄπερ ἔπαθε. Διὰ τί δὲ τοῦτο γίνεται; Διδούσιν σοι προδοσίαν ὁ θεός, ὥστε ἀποκρίσθαι· ὅταν δὲ ἐπιμένης, ἐπάγει

* Αἰ οὐδεὶς ὄμαξ. Αἱ ἐχθρῶν σου. Τοῦτο μείζονος καιρῶς. * Οὐκ ἔστιν ἐπίουσα χαλεπὴ τίς ἐστιν.

* Αἱ κλητῶν. Ἐκεῖ γὰρ πρόσκαιρος. * Αἱ ἐσφαξαν τὴν προδοσίαν ἠπάτησαν.

λοιπόν τὴν τιμωρίαν. Εἴσατε, εἰ ἔπαθον οἱ ψευδοί-
μοι; Οὐκοῦν ἔνοησατε, εἰ πείσονται καὶ οἱ ἐπιποκύν-
τες ἔνοησατε, καὶ ἀπόστητε. Οὐκ ἔστιν ὀμνύοντα μὴ
ἐπιποκύνει, καὶ ἐκόντα καὶ ἄκοντα· οὐκ ἔστιν ἐπιπο-
κύνοντα σωθῆναι. Ἄρκει μία ἐπιποκρία τὸ πᾶν ἐργάσα-
σθαι, καὶ ὁλόκληρον ἡμῖν τὴν τιμωρίαν ἐπαγαγεῖν.

Διὰ δὲ τοῦτο προσέχουμεν, παρακαλῶ, ἐπι-
τὴν ἐντεῦθεν κόλασιν διαφυγόντες, τῆς παρ-
φιλανθρωπίας ἀξιώσασθε, χάριτι καὶ οἰκτι-
μονογενεῖς αὐτοῦ Ἰησοῦ, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ
ἀγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν κα-
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ II'.

Ἀναστάς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ,
ἢ ὅσα αἵρεσις τῶν Συδδοκαίων, ἐκλήθησαν
ὄχλου, καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς
ἀποστόλους, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς ἐν τῆρῃσει δη-
μοσίᾳ.

α'. Οὐδὲν ἰταμώτερον κακίας, οὐδὲν τολμηρότερον.
Πεῖρα παθόντες τὴν αὐτῶν ἀνδρείαν ἐξ ὀντιπερηστῶν
πρῶτον, ὅμως ἐπιχειροῦσι, καὶ πάλιν ἐπισυνίσταν-
ται. Τί ἔστιν, Ἀναστάς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ πάντες
οἱ σὺν αὐτῷ; Διηγῆθαι, φησί, κινήσεις ἐπὶ τοῖς γε-
νομένοις. Καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ
τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς ἐν τῆρῃσει
δημοσίᾳ. Νῦν σφοδρότερον αὐτοῖς ἐπιτίθενται. Οὐκ
εὐθέως δὲ αὐτοὺς ἔκριναν, προσδοκῶντες πάλιν αὐτοῖς
πρῶτος εἶσαθαι. Καὶ πόθεν ἔβηλον, ὅτι σφοδρότερον
αὐτοὺς ἐπέτιθέσαν; Ἀπὸ τοῦ θεῖου αὐτοῖς εἰς τῆρῃ-
σην δημοσίαν. Πάλιν περιπίπτουσι κινδύνους, καὶ πάλιν
τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπολαύουσι βοήτης· καὶ ὅπως, ἄκουε
τῶν ἑξῆς· Ἄγγελος δὲ Κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς
νέφευς τὰς πόλεις τῆς φυλακῆς, δεξαμένων τε
αὐτοὺς, εἶπε· Περσεύσαθε, καὶ σταθόντες λαλεῖτε
ἐν τῷ ἱερῷ τῷ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύ-
της. Τοῦτο καὶ εἰς ἐκείνων παραμυθίαν γέγονε, καὶ
εἰς τοῦτων ὠφέλιαν καὶ διδασκαλίαν. Καὶ ὅρα, ὅσα
ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο καὶ νῦν γινόμενον. Γινόμενα
μὲν γὰρ δήπου τὰ θαύματα οὐκ ἀφήσιν αὐτοὺς ἰδεῖν,
ἀφ' ὧν δ' ἂν μάθοιεν, ταῦτα κατακοιτάζει· ὡς ἐπὶ
τῆς ἀναστάσεως τῆς αὐτοῦ οὐκ ἀφῆκε· αὐτοὺς ἰδεῖν
πῶς ἀνίστη; ἀνάξει γὰρ τοῦ ταύτην ἰδεῖν ἦσαν· ἀλλὰ
δείκνυσιν ἀφ' ὧν τοῦτο εἰργάσατο. [105] Ὁμοίως καὶ
ἐπὶ τοῦ ὄφου τοῦ ἀπὸ τοῦ ὕδατος γενομένου, οὐ βλέ-
πουσι οἱ ἀνακαίμενοι· ἐμάθουν γάρ· καὶ τὴν κρίσιν
ἐπιτελείας ἑτέρας. Οὕτω δὲ καὶ ἐνεαυθα. Ἐξαγομέ-
νους μὲν γὰρ αὐτοὺς οὐκ ὄρωσι, τεκμήρια δὲ, ἀφ' ὧν
ἠβήσαντο καταμαθεῖν τὰ γενόμενα, εἶδον. Τί δὴ πο-
θεῖ καὶ κατὰ τὴν νύκτα αὐτοὺς ἐξέβαλε; Ὅτι οὕτω
μᾶλλον ἢ ἐκείνης ἐπιστεύθησαν· ἄλλως τε καὶ οἱ οὐκ
ἂν ἐπὶ τῷ ἐρωτήσῃ ἤβηον· ὅσα μὴν ἑτέρας ἂν καὶ
αὐτοὶ ἐπίστευσαν. Ὁὕτω καὶ ἐπὶ τῶν παλαιῶν γέ-
γονεν, ὡς ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ· εἶδεν ἀνοῦτας
τὸν Θεὸν ἐπὶ τῆς καμῖνης τοῦ παιδᾶς, καὶ τότε εἰς
ἐκπλήξιν ἤλθε. Ἄδον τοῖσιν καὶ τοὺτους ἐρωτήσαι
πρῶτον, Πῶς ἐξήλθετε, οἱ δὲ ὡς οὐθενός γενομένου
ἐρωτῶσι λέγοντες· Οὐχὶ παραγγεῖλα παραγγεῖλα-
μεν ὑμῖν μὴ λαθεῖν; Καὶ ὅρα, πῶς δὲ ἑτέραν μαν-
θάνουσι ἅπαντα. Ὑρῶσι γὰρ κεκλεισμένην τὴν φυ-
λακὴν μετὰ ἀσφαλείας, καὶ τότε φυλάκας ἐστῶτας
πρὸ τῶν θυρῶν. Ἀκούσαντες δὲ, εἰσῆλθον ἐπὶ
τὸν ἔρπον εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἐδίδασκον. Παραγενό-
μενος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, συνελέ-
σαν τὸ συνέδριον, καὶ πᾶσαν τὴν γερουσίαν τῶν
βιῶν Ἰσραὴλ καὶ ἀπέστειλαν εἰς τὸ δεσμοτήριον
ἀχθῶν αὐτούς. Παραγενόμενος δὲ οἱ ἀκηρόται
οὐκ εὐρον αὐτοὺς ἐν τῇ φυλακῇ ἀναστρέφοντας

δὲ ἀπήγγελλαν, λέγοντες, ὅτι τὸ μὲν θεο
εὐρομεν κεκλεισμένον ἐν πόσει ἀσφα
τοὺς φυλάκας ἐστῶτας πρὸ τῶν θυρῶν
τες δὲ ἔσω εὐθέως εὐρομεν. Διηγή ἢ
ὡσαυτ ἐπὶ τοῦ τάφου, καὶ ἡ σφαγὴ καὶ
ποι. Ὅρα, πῶς ἦσαν θεομάχοι. Ταῦτα δ
εἶπέ μοι, τὰ ἐπ' αὐτῶν γενόμενα; Τίς αὐτοῖ
τῶν θυρῶν κεκλεισμένων; πῶς ἐξήλθον
κων πρὸ τῶν θυρῶν ἐστῶτων; Ὅντως μ
καὶ μεθῶρα τὸ ῥήματα. Ὅς οὐ κατέγο
καὶ δεσμὰ, καὶ θύραι κεκλεισμέναι, τοῦ
δόκησαν περιεσσεῖσθαι, παίδων ἀνοήτων π
θόντες. Οἱ ὑπῆρται γοῦν αὐτῶν διὰ τοῦ
ται, καὶ ὁμολογοῦσι τὸ γεγονός, ἵνα πᾶσαν
κλεισίου πρόσφασι. Ὑρῶς σημεῖα ἐπὶ σ
φορα, τὰ μὲν ὅτι αὐτῶν, τὰ δὲ εἰς αὐτοῖ
δ καὶ λαμπρότερα ἦν; Κολῶς οὐδὲ εὐθ
ἐκηνῆθη, ἀλλὰ πρότερον ἐν ἀπορία γεγονό
σχεψόμενοι· σθεῖαν εἶναι δυνάμειν, ὡ
ἅπαντα. Ὡς δὲ ἤκουσαν τοὺς λόγους
τε ἀρχιερεῖς καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱε
ἀρχιερεῖς, διεμάχοντο περὶ αὐτῶν τ
τοῦτο. Παραγενόμενος δὲ τις ἀπήγγει
δτι ἰδοὺ οἱ ἀνδρες, οὐκ ἔθεσθε ἐν τῇ φυ
ἐν τῷ ἱερῷ ἐστῶτες καὶ διδάσκοντες
Τότε ἀπελθὼν ὁ στρατηγὸς σὺν τοῖς
ἤγαγεν αὐτοὺς ὀμὲν μετὰ βίας· ἐφοβοῦ
λαθρ. ἵνα μὴ λιθασθῶσιν. Ὁ τῆς οὐ
δοῦντο, φησί, τὸν ἔχλον. Τί γὰρ αὐτοὺ
λει; Ἄδον τὸν Θεὸν φοβήθησαν τὸν καθάπ
αἱ τῶν χειρῶν αὐτοῖς ἐξαρπάξοντα τῶ
νων· οἱ δὲ μᾶλλον τὸν ἔχλον φοβοῦνται. Ἦ
ρεὺς ἐπηρώτησαν αὐτοὺς, λέγων· Οὐχ
λίαν παραγγεῖλαμεν ὑμῖν μὴ διδάσκ
ὀνόματι τοῦτο; Καὶ ἰδοὺ ἐπιπρώσασ
ρουσαλίην τῆς διδασχῆς ὁμῶν, καὶ σοῦ
αγαρεῖν ἐφ' ἡμῶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου
οὐν οἱ ἀποστόλοι; Πάλιν μετ' ἐπιεικείας
λέγονται· καίτοι γε ἐνῆν εἰπεῖν· Τίνας γὰ
ἀντιδικατωτάτοιμοι τῷ Θεῷ; Ἀλλὰ τί; Πά
παντὸς καὶ συμβουλή, καὶ μετὰ
πολλῆς ἀποκρίνονται. Ἀσχορηθεις δὲ
οἱ ἀπόστολοι εἶπον· Πειθαρχεῖν δεῖ
ἢ ἀνθρώποις. Πολλῆ ἢ φιλοσοφία καὶ
ἐντεῦθεν δεικνύουσι καὶ αὐτοὺς μαχομένο
Ὁ θεὸς τῶν κατέρων ἡμῶν ἤγαγεν ἡ
ὁμοῖς διεκτιμήσασθε κρημασάτους·
Τοῦτον ὁ θεὸς ἀρχηγὸν καὶ Σωτήρα
δεξιᾷ αὐτοῦ, δοῦναι μετανοῦν τῷ Ἰ
ἀρεσιν ἀμαρτιῶν. Ὁν ὁμοῖ ἀνέλετε, φ
ἤγαγε. Καὶ ὅρα, τῷ Πατρὶ τὸ πᾶν πάλιν
ἵνα μὴ δόξη ἀλλότριον; εἶναι τοῦ Πατρὸς,
φησί, τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ. Οὐκ ἀπλῶς τῆ
τοῦτο μόνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑψωσιν, το
ἀνάληψιν, ἡγλοῖ. Τοῦ δοῦναι μετανοῦν
Ἄλλᾳ

α' Αἱ ἀναστάσεις γέγονεν. Οὐκ ἀφῆκεν. β' Quidam
mss. ἤβηον· οὐκ ἂν ἑτέρας ἐπίστευσαν.

que confitere : nam et illi confessi saltem consecuti sunt. Quid enim si non repeate ultio invadit? quandoquidem Achab propter Nabuthæ non statim post peccatum plexus fuit (5. Reg. 21. 19). Cur vero sic res agitur? Dat tibi Deus præscriptum tempus, ut alibi; si perseveres, pœnam demum inducit. Vidistis, quid passi sint mendaces? Cogitate, quid passuri sint perjuri; cogitate, et desistite. Non potest qui jurat

non pejorare, velit nolit · non potest perjurus salutem consequi. Sufficit unum perjurium, ut totum perficiat, et totum nobis supplicium inducat. Ideo nobis ipsis, quæso, attendamus; ut pœnam hujus peccati effugientes misericordia Dei dignemur, gratia et miserationibus glorieniti imperii Filii, quicum Patri et Spiritui sancto unigeniti, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XIII.

CAP. 5. v. 17. *Exsurgens autem princeps sacerdotum, et omnes qui cum illo erant, quæ est hæresis Sadduceorum, repleti sunt zelo, 18. et injecerunt manus in apostolos, et posuerunt eos in custodia publica.*

1. Nihil impudentius audaciusque malitia. Illorum experti fortitudinem ex iis, quæ prius attentarant, attamen deno aggrediuntur et iterum insurgunt. Quid sibi vult illud, *Exsurgens princeps sacerdotum, et omnes qui cum illo erant?* Excitatus est, inquit, iis quæ acciderant commotus. *Et injecerunt manus in apostolos, et posuerunt eos in custodia publica.* Nunc vehementius illos insectantur. Nec statim de illis judicant, sperantes illos mansuetiores fore. Et undenam lquet illos vehementius insectatos esse? Ex eo, quod puserint illos in custodia publica. Rursus incidunt in pericula, et rursus Dei gratiam experiantur; et quomodo, audi sequentia: 19. *Angelus autem Domini per noctem aperuit januas carceris, et educens eos, dixit: 20. Ite, et stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus.* Hoc et in illorum consolationem, et in horum utilitatem ac doctrinam factum est. Et vide, quod in Christo, id etiam nunc evenit. Patra enim miracula non sinit eos videre, sed aliqua apparat, ex quibus hoc ediscant; ut in resurrectione sui non permisit eos videre, quomodo resurrexerit; indigni enim erant qui hæc viderent; sed ostendit ex iis, quæ tunc fecit. Similiter cum aquam in vinum mutavit, qui discumbabant non vident, utpote ebrii; iudiciumque aliis permittit. Sic et nunc factum est. Nam illos, qui educebantur, non vident; indicia vero, ex quibus poterant res gestas ediscere, vident. Cur per noctem emisit illos? Quia illo magis quam alio modo fides illis habenda erat: alioquin non illi ad interrogandum venissent, vel alio modo etiam, ipsi non credidissent. Sic et apud veteres accidit, ut Nabuchodonosori: vidit laudantes Deum pueros in camino ignis (Dan. 3. 91) et tunc obtupelactus est. Cum oportuisset ergo prinum interrogare, Quomodo egressi estis? illi, quasi nihil factum esset, interrogant, dicentes: *Nonne præcipiendo præcepimus vobis ne loquamini?* Et vide, quomodo per alios omnia discant. Vident enim clausum carcerem, et custodes stantes ante Januas. 21. *Qui cum audissent, intraverunt diluculo in templum, et docebant. Adveniens autem princeps sacerdotum, et qui cum eo erant, convocaverunt concilium, et omnes seniores filiorum Israel, et miserunt ad carcerem ut adducerentur. 22. Cum autem venissent ministri, et aperto carcere non*

invenissent illos, reversi nuntiaverunt, 23. dicentes: Carcerem quidem invenimus clausum cum omni diligentia, et custodes stantes ante januas; aperientes autem neminem intus invenimus. Duplex securitas ut in sepulcro, signaculum et homines. Vide, quam essent Deo inimici. Hæc enim humana erant, dic mihi, quæ circa illos facta sunt? quis illos eduxit januis clausis. quomodo exierunt custodibus ante fores stantibus? Vere furentium et ehorum verba sunt. Quos non detinuerunt carcer et vincula foresque clausæ, hosce sperabant se posse superare, insipientium puerulorum more affecti. Ministri porro eorum ideo adsunt et factum confitentur, ut omnem illis excludant excusationis ansam. Videu miracula diversa, alia aliis adjecta; quædam ab illis facta, quædam pro illis, quæ etiam clariora erant? Bene factum, quod non statim ipsis nuntiatum sit, sed prius anxii fuerint. ut internoscetes divinam esse virtutem, sic omnia dicant. 24. *Ut autem audierunt hos sermones magistratus templi et principes sacerdotum, ambebant de illis quidnam fieret. 25. Adveniens autem quidam nuntiavit eis: Ecce viri, quos posuistis in carcerem, sunt in templo stantes et docentes populum. 26. Tunc abiit magistratus cum ministris, et adduxit illos sine vi: timebant enim populum, ne lapidarentur. O insipientiam! Timebant, inquit, turbam. Quid proderat turba? Cum oportuisset Deum timere, qui semper illos tamquam volucres ex manibus ipsorum eripiebat, illi vero potius turbam timebant, 27. Princeps autem sacerdotum interrogavit eos, dicens: 28. Nonne præcipiendo præcepimus vobis ne doceretis in nomine isto? Et ecce repletis Jerusalem doctrina vestra, et vultis inducere super nos sanguinem hominis istius. Quid igitur apostoli, iterum cum mansuetudine alloquantur eos; tametsi dicere poterant: Quinam estis vos, qui contraria Deo præcipitis? Sed quid? Rursum monentes et consilium dantes cum mansuetudine respondent. 29. *Respondens autem Petrus et apostoli dixerunt: Obedire oportet Deo magis quam hominibus.* Magna hujusmodi philisophia, qua ostendunt illos cum Deo pugnare. 30. *Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis suspendentes in ligno. 31. Hunc principem et Salvatorem exaltavit Deus dextera sua, ad dandam penitentiam Israel et remissionem peccatorum.* Eun, inquit, quem vos occidistis, Deus suscitavit. Et vide, Patri rursus totum adscribit, ne videretur esse alienus a Patre. *Et exaltavit, inquit, dextera sua. Hoc**

vero non solum resurrectionem, sed etiam exultationem, id est, assumptionem, significat. Ad dandam penitentiam Israeli.

2. Vide rursus lucrum, et defensionis more doctrinam perfectam. 32. Et nos sumus ejus testes horum verborum. Magna dicendi libertas. Deinde ad dictorum fidem adjicit: *Et spiritus sanctus, quem dedit Deus obedientibus sibi.* Vides quomodo non suo tantum, sed etiam Spiritus testimonio utantur? Nec dixerunt, *quem dedit nobis*; sed, *Obedientibus*: simul modeste agentes, et magnum illum esse monstrantes, declarantesque quod et ipsi possint illum accipere. Vide, quomodo et operibus et verbis erudiantur, nec attendant; ut justa eorum damnatio sit. Ideo enim illos Deus sinebat in judicio adduci, ut illi erudirentur, si quidem dicere voluissent, et apostoli ad fiduciam concitarentur. 33. *Hæc cum audissent, discebantur, et cogitabant interficere illos.* Vide ingentem nequitiam. Cum oportuisset ex iis quæ audierant deterreri, dissecantur illi, et de occidentis viris frustra consultant. Sed necesse est superius lecta repetere. *Angelus autem Domini per noctem aperiens januas carceris, et educens eos dixit: Ite, et stantes loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus.* Educens: non ille educit eos, sed dimittit; ut hinc ostendatur imperterritus illorum animus, quem ipsi exhibuerunt, cum noctu in templum ingressi debeant. Quod si illos eiecissent custodes, ut illi putabant, fugissent apostoli, si tamen obtemperassent; imo si illos emisissent, non in templo stetissent, sed fugam fecissent, quod nemo non videat, nisi insipienti sit. *Nonne præcipiendo præcepimus vobis?* Si utique illi vobis obtemperaverint, recte arguitis; sin tunc dixerint vobis se non obtemperaturos esse, frustra arguitis, frustra præcipitis. Vide criminum insequentiam, et ingentem stultitiam. Sanguinarium demum volunt ostendere Judæorum animum, et quod ipsi non veritatis causa hæc agant, sed ut se ulciscantur. Ideo non aucter ipsi respondent apostoli: doctores enim erant; etsi quis cum civitatem totam commovisset, et tanta fultus esset gratia, non magnum quidpiam loquutus esset? At non id fecerunt illi; non enim irasciebantur, sed miserabantur et lacrymabantur illos, et deliberabant, quomodo illos ab errore et ira revocarent. Non ultra dicunt illis, *Vos judicate*; sed ita sententiam ferunt, *quem Deus suscitavit*; hinc declarantes, hæc ex sententia Dei facta esse. Non dixerunt: Annon tunc diximus vobis: *Non possumus, quæ vidimus et audivimus, non loqui (Act. 4. 20)*; non enim contentiosi erant; sed rursus eadem dicunt, crucem nempe, resurrectionem. Nequo referunt cur, nec quod pro nobis crucifixus sit; sed subindicant quidem, nec manifeste loquuntur, ut illos interim deterreat. Quenam hic rhetorica? Nulla: ita sine apparatu evangelium vitæ prædicabant. Ubi dixit, *Exaltavit*, addidit, qua de causa: *Ad dandam penitentiam Israeli, et remissionem peccatorum.* At dicent, Hæc tunc probabilia non videbantur. Quid dicis? quomodo non probabilia illa, quibus

nec principes nec multitudo contradicere poterant, sed aliorum quidem ora obturbantur, alii autem docebantur? Et nos sumus, inquit, testes horum verborum. Quorum? Quod remissionem, quod penitentiam promiserit: nam resurrectione in confesso demum erat. Quod vero de remissionem, et nos testes sumus et Spiritus sanctus, qui non venisset, nisi peccata ante soluta fuissent. Argumentum itaque indubitatum hoc est. Peccatorum remissionem audis, mi-er, et quod pœnas non repetat, et vis occidere? Et quantum hoc nequitia non fuerit? Atqui oportebat, vel mentientes redarguere; vel si nolent credere, non occidere. Quid enim morte dignum erat? At illi præfurore ne quidem sciebant quid factum esset. Vide, quomodo hic facinus memorantes, de remissione loquantur: ostendentes facinora quidem morte digna esse, remissionem vero quasi respicientibus dari. Quomodo aliter persuaderi poterant, quam docendo illos sic beue acturos esse? Et vide malignitatem: Sadduceos illis inducunt, qui maxime de resurrectione dolebant; sed nihil illis malitia profuit. Verum fortasse dicit quispiam: Equis talibus fruens, quilibet apostoli, bonis, non magnus factus esset? At vide quomodo, antequam gratia fruere, perseverantes unanimiter erant in oratione, et in superna gratia sperantes. Et tu, dilecte, regnum celorum speras, et nihil sustines? et tu Spiritum accepti, nec talia pateris, neque periclitaris? Illi priusquam a prioribus respirarent, rursus ad alia ducebantur. Illud autem ipsum non inflari, nec vana gloria affici, quantum est bonum? Cum mansuetudine loqui, quantum est lucrum? Neque enim omnia gratiæ erant; sed illorum quoque studii indicia multa sunt. Nam quod gratiæ dona in illis splenderent, eorum curæ et diligentia erat.

3. Vide namque statim a principio quam sollicitus sit Petrus, quam vigil et sobrius; quomodo credentes pecunias abjieciant. Nihil proprium habebant, in oratione versabantur, concordiam exhibebant, in jejuniis agebant. Hæc ex qua gratia, quæso? Ideo id efficit, ut per ministros suos redarguantur; qui etiam, ut apud Christum mihi dicebant, *Numquam homo sic loquutus est, sicut hic homo (Joan. 7. 46)*, annuntiaverunt reversi que viderant. Tu autem mihi hic considera illorum mansuetudinem, quomodo cedunt; necnon factam principis sacerdotum mentem. Mansuete enim illis loquitur, utpote timens; et prohibere magis volebat, quam occidere, quia id non poterat. Atque ut omnes moveat, ac de extremis periclitari suadeat, *Vultis, inquit, inducere super nos sanguinem hominis illius?* Adbuc homo tibi videtur esse? Ita dixit, ostendens hoc præceptum et jussum sibi ipsis necessarium esse. Sed vide quid Petrus dicat: *Hunc principem et Salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam penitentiam Israeli, et remissionem peccatorum.* Ille non meminit gentium, ut ne ansam daret. *Et volebant, inquit, occidere illos.* Vide rursus hos in angustia et dolore; illos vero in quiete, letitia et voluptate. Non simpliciter illi dolebant,

β. Ὅρα πάλιν τὸ κέρδος καὶ ἐν τάξει ἀπολογίας διακαλλάν ἐπιτηρημένῃν. Καὶ ἡμεῖς ἐσμὲν αὐτοὺ μαρτυροῦν τῶν ῥημάτων τούτων. Πολλὴ ἡ παρρησία. Εἶτα ἀξιόπιστον [λοιοῦν] τὸν λόγον ποῖων, ἐπιτήρησι· Καὶ τὸ Πνεῦμα^α δὲ τὸ ἄγιον, δὲ ἔδωκεν ὁ θεὸς τοῖς *πειθαρχοῦσιν* αὐτῶν. Ὁρᾷ, πῶς οὐκ ἴσθηται ἐκ τούτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸ Πνεῦμα μαρτυρῶν κήρηνται; Καὶ οὐκ εἶπον, Ὁ ἔδωκεν ἡμῖν, ἀλλὰ, τοῖς *πειθόμενοις* ἅμα μὲν μετριάοντες, ἅμα ἔμμεγαυτοῦ δεικνύοντες, καὶ δηλοῦντες, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἠσπῆν λαβεῖν. Ὅρα, πῶς καὶ ἐπὶ ἔργων καὶ διὰ ῥημάτων ἐπαιθεύοντο, καὶ οὐ προσεχίον, ἵνα δικαία αὐτοῖς ἡ κατάκρισις γένηται. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς οὐκ ἠγάπησεν ἀγεσθαι αὐτοὺς εἰς δικαιοσύνην, ἵνα καὶ ἑαυτοὶ παιθεύονται, εἰ γε μαθηταὶ ἐβούλοντο, καὶ οἱ ἀπόστολοι εἰς παρρησίαν ἀλέφονται. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, διεκρίοντο, καὶ ἐβούλοντο ἀνελεῖν αὐτούς. Ὅρα κακίαν ὑπερβολὴν. Ἄδον ἐφ' οἷς ἤκουσαν κτιστὰ γένηται, οἱ δὲ διακρίονται, καὶ βουλεύονται τίηθ ἀνελεῖν. Ἄλλ' ἀναγκαῖον λοιπὸν ἄνωθεν ἰεῖν τὰ ἀνεγνωσμένα. Ἄγγελος δὲ Κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς ἤρριξε τὰς στήλας τῆς σιναίτης, καὶ ἐξέστησαν αὐτοὺς εἰλεν· Παραύεσθε, καὶ σταθάντες λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ ἐφ' ἃ πάντα τὰ ῥήματα τῆς ὧσος ταύτης. Ἐξαγαγῶν^β οὐκ αὐτὸς ἀπάγει αὐτούς, ἀλλ' ἀφίσην ὥστε καὶ ταύτη αὐτῶν γνωσθῆναι τὸ ἀκατάλληλον, δὲ καὶ ἐδείξαν νυκτὸς εἰσελθόντας εἰς τὸ ἱερὸν καὶ διδάσκοντες. Εἰ δὲ ἐξέβαλον αὐτοὺς οἱ φύλακες, οὐκ ἔκλειον ἐνόμιον, ἔφυγον ἄν, εἰ γε πισθόντες ἐξήλθον· μάλλον δὲ, εἰ ἐξέβαλον αὐτοὺς ἐκεῖνοι, οὐκ ἂν εἰς τὸ ἱερὸν ἔστησαν, ἀλλ' ἀπέβρασαν ἄν. Τοῦτο δὲ οὐδὲ; οὕτως ἀνόητος ὥστε μὴ συνεῖν. Οὐχί! [105] παραγγεῖλαι παραγγεῖλαι ὄμιον, ἤσθ; Εἰ μὲν ὄν καὶ αὐτοὶ ἐπισθῆσαν ὄμιον, καλῶς εἴθοντες· εἰ δὲ καὶ ἐξ ἐκείνων εἶπον μὴ πισθῆσθαι, περὶται αἱ εὐθύναι, περὶται καὶ αἱ παραγγεῖλαι. Ὅρα ἐγκλημάτων ἀνακλουσθῆναι, καὶ ὑπερβολῶς τῶν ἄνοιαν. Φωνάκ; λοιπὸν βουλόνται δεῖξαι τὰς προκρίσεις τῶν Ἰουδαίων, ὡς οὐ δὲ ἀλήθειαν ταῦτα ποιοῦντων, ἀλλ' ὥστε ἀμύνασθαι βουλομένων. Διὰ τούτο καὶ οὐδὲ θρασείως αὐτοὺς ἀποκρίνονται οἱ ἀπόστολοι· διδάσκοντες ἡ γὰρ ἔσθον, ἀλλ' ἤλθον αὐτοὺς καὶ τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐκρίνον, ὅπως αὐτοὺς ἀπαλλάξωσι ἐπὶ πλάνης καὶ τοῦ θρησῶ. Καὶ οὐκ ἐπὶ λέγουσι πρὸς αὐτούς· Ἰμεις κηρύτουμε· ἀλλ' ἀποφαινοῦνται λέγοντες· Κατὰ ὁ θεὸς ἤσθ;· διὰ τούτου δηλοῦντες, ὅτι κατὰ γνώμην τοῦ θεοῦ ταῦτα ἔστιν. Ὅρα εἶπον δὲ, ὅτι οὐκ εἶπομεν ὄμιον καὶ τότε, ἡμεῖς ἐβὲν ἀνάμεθα, δὲ ἐδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν· οὐ γὰρ εἶσι φίλοιμοι· ἀλλὰ πάλιν τὰ αὐτὰ φασ, τὸν σταυρὸν, τὴν ἀνάστασιν. Καὶ οὐ λέγουσι, ἔκ τι ἐσταυρώθη· ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν· ἀλλ' αἰνέτουνται πᾶν, ὅπως δὲ φανερώσθαι, τῶς αὐτοὺς φοβῆσαι βουλομένων. Εἶπε μοι, πῶς βία τοῦ ἐνταῦθα; Οὐδεμία· εἴτω γὰρ; κατασκευῆς τὸ τῆς ζωῆς ἐκέρητον Εὐαγγέλιον. Εἶπῶν δὲ, ὅτι ἴγρωσεν, λέγει καὶ ἐπὶ τῶν, Ἐπὶ τῶν δοῦναι μετόνομον, ἐπάτω, ἐφ' Ἰσραὴλ, καὶ ἀφῆσιν ἀμαρτιῶν. Ἄλλ' ἀπίθανα ταῦτα τῶς ἀνάμεθα, φασ. Τί λέγεις; καὶ πῶς οὐ πιθανά μάλλον, ὅτι τὸ οὐκ ἀρχοντες ἀντιεστῆν εἶχον, οὐκ πλῆθος· ἀλλ' οὐ μὲν ἐπιστολιζόντο, οἱ δὲ ἐδίδασκοντο; Καὶ ἡμεῖς,

φρῶ, ἡμάρτυροι τῶν ῥημάτων τούτων ἐσμὲν. Ποῖων; Ὅτι ἀφῆσιν, ἐπὶ μετόνομον ἐπιγγεῖλατο· ἡ μὲν γὰρ ἀνάστασις ἦν λοιπὸν ὁμολογημένη. Ὅτι δὲ ἀφῆσιν ἔδοσαν, ἡμεῖς μαρτυροῦμεν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον, δὲ οὐκ ἂν ἐπῆλθε, μὴ πρότερον ἂ τῶν ἀμαρτιῶν λυθεῖσθαι· ὥστε ἀναμφισβήτητον τεκμηρίον τοῦτο ἔστιν. Ἀφῆσιν ἀμαρτημάτων ἀκούεις, ἄλλαι, καὶ οἱ οὐκ εἶχον ἀπατεῖν, καὶ βούλει ἀνελεῖν; Καὶ πόσως ταῦτα οὐκ κακίαι; Καίτοι ἡ διελέγξαι ψευδομένους ἐγρήν, ἡ μὴ δυναμένους, πισθῆναι· εἰ δὲ μὴ ἐβούλοντο πισθῆναι, μὴ ἀνελεῖν. Τί γὰρ ἦν ἀναίρεσις ἄξιον; Οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ θυμοῦ οὐδὲ συνεβον τὸ γεγεννημένον. Ὅρα, πῶς ἐνταῦθα μνημονεύοντες τοῦ τολμήματος, περὶ ἀφέσεως διαλέγονται, δεικνύοντες, ὅτι τὰ μὲν γεγεννημένα ἔσθαι θανάτου, τὰ δὲ διδόμενα ὡς εὐγνώμοσιν ἔδοσαν. Πῶς ἂν ἄλλως τις ἐπισθῆν αὐτοὺς ἢ ὡς εὐδοκίμοιους εἶπῶν; Καὶ ἔρα τὴν κακουργίαν· τοὺς Σαβδουκαίους αὐτοὺς ἐφῆστωσιν, οἱ μάλιστα ἤλθον ἐπὶ τῇ ἀναστάσει. Ἄλλ' οὐδὲν τῆς πονηρίας ἀπάναντο. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· Καὶ τίς ἀνθρώπος τοιούτων ἀπολαύων, οὐκ οἱ ἀπόστολοι, οὐκ ἂν μέγας ἐγένετο; Ἄλλ' ὄρα μοι πρὶν ἢ ἀπολαύσει τῆς χάριτος, πῶς ἦσαν προσκατεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ, καὶ ἐλπίζοντες ἐπὶ τῇ ἀνωθεν βοήθειᾳ. Καὶ οὐ [106] ἐλπίζεις, ἀγαπητῆ, βασιλείαν οὐράνων, ἀλλ' οὐδὲν ὀφείμεις; καὶ οὐ Πνεῦμα ἑαθεῖς, ἀλλ' ὁ τοσαῦτα πάσχεις, οὐδὲ κινδυνεύεις; Ἐκείνοι δὲ, πρὶν ἢ τῶν προτέρων ἀναπνεύσαι, πάλιν ἐφ' ἕτερα ἤσθοντο. Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ τὸ μὴ τυρωθῆναι, τὸ μὴ κενωθῆσθαι, πόσον ἔστιν ἀγαθόν! τὸ μετὰ ἱππευτικῆς διαλέγεσθαι, πόσον ἐστὶ κέρδος! Οὐ γὰρ ἦν πάντα τῆς χάριτος ἦν, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτῶν σπουδῆς πολλὰ τὰ τεκμήρια. Τὸ γὰρ ἐν αὐτοῖς τὸ τῆς χάριτος διαλάμπειν, τῆς αὐτῶν ἐπιμελείας ἦν.

γ'. Ὅρα γοῦν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, πῶς μεμεριμημένος ὁ Πέτρος ἐστὶ, πῶς ἤσθον, καὶ ἐρηγορώς, πῶς οἱ πιστεύσαντες τὸ ῥήματα ἔρρασαν. Οὐδὲν ἴδιον εἶχον, ἐν εὐχῇ ἦσαν, ὁμόνομα ἐπεδύκοντο, ἐν ἠσθεῖαις διήγον. Ταῦτα ποῖας χάριτος; εἶπέ μοι. Διὰ τοῦτο καὶ δὲ αὐτῶν ποιεῖ γενέσθαι τὸν ἐλεγχὸν τῶν ὑπερητῶν αὐτῶν· οἱ καὶ ὡπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἔλεγον οἱ πεμφθέντες. Οὐδέποτε οὕτως ἀνθρώπος ἐλέλησεν ὡς οὗτος ὁ ἀνθρώπος, ἀπήγγελλον ὑποστρέφοντες ἀπερ ἐσθον. Ἐβὲ μοι σκόπιε ἐνταῦθα καὶ αὐτῶν τὴν ἐπιεικίαν, πῶς εἶκουσι, καὶ τοῦ ἀρχιερέως τὴν πεπλάσμενην γνώμην. Ἐπιεικῶς γὰρ ἔθῆεν αὐτοὺς διαλέγεται, ἄτε φοβούμενος, καὶ κωλύσει μάλλον ἐβούλετο, ἢ ἀνελεῖν, ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἤδυνάτο. Καὶ ὥστε πάντα κινήσει, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων αὐτοῖς ἐπιμερήσει τὸν κίνδυνον, βούλεσθε, φησὶν, ἐκμαγαγεῖν ἐφ' ἡμῶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου; Ἐπὶ ἀνθρώπος εἶναι οἱ δοκεῖ; Οὕτως εἶπε, δεικνύς, ὅτι ἀναγκαῖα ἡ παρακλίσεις γέγονεν αὐτοῖς. Ἄλλ' ὄρα καὶ τὸν Πέτρον, τί φησιν· Τούτων ὁ θεὸς ἀρχηγῶν καὶ Σωτήρα ὄψασθε τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ, τὸ δοῦναι μετόνομον ἐφ' Ἰσραὴλ, καὶ ἀφῆσιν ἀμαρτιῶν. Ἐνταῦθα οὐ μνησθῆναι τῶν ἐθνῶν, ἵνα μὴ δῶ λαθῶν. Καὶ ἐβούλοντο, φησὶν, ἀνελεῖν αὐτούς. Ὅρα πάλιν τοῦτο, ἐν ἀπορίᾳ, τῶν ἐθνῶν ἐν ὁδῷ· ἐκείνους δὲ ἐν ἀνάσει καὶ εὐθυμῇ καὶ ἐν τρυφῇ. Οὐκ ἀπλῶς ὠδύνοντο, ἀλλὰ διεκρίνοντο. Τοῦτο ἔστιν ἀρα τὸ, κακίως παθεῖν τὸ κακῶς ποιεῖν· κατέπερ καὶ ἐνταῦθα ἔστιν ἰδεῖν. Ἐν δεσμοῖς ἦσαν οὗτοι, παρεστῆ-

^α Ἰσθον κηρύττει, καὶ τὸ ἀξιόπιστον· Καὶ τὸ Πνεῦμα.

^β Ἰσθον cod. παιθεύοντες, καὶ πᾶτες μαθηταί, καὶ οἱ.

^γ Ἄλλ' ἔσθον, καὶ εἰ ἐβούλον.

^δ Ἐπῆλθεν, εἰ μὴ πρότερον, εἰς οὐρανόν. ^ε Savil. ὡς εὐφρῆται; εἰδόντο. ^ς Ἰσθον ἐπὶ τῇ ἐκείνῃ οὐκ ὄντως.

καισαν δικαστηρίῳ, καὶ οἱ δικάζοντες ἦσαν ἐν ἀπορίῳ α, ἐν ἀμηχανίᾳ πολλῇ. Καθάπερ γὰρ ὁ τὸν ἀδάμαντα πλέθεται, αὐτὸς λαμβάνει τὴν πύλην· οὕτω δὴ καὶ οὗτοι. Ἄλλ' ἑώραν οὐ μόνον οὐκ ἐμποδιζομένην αὐτῶν τὴν παρῆρσιν, ἀλλὰ καὶ μάλλον αὐξάνουσαν τὸ κήρυγμα, καὶ ἀκατάληκτως ἐπιλεγόμενος β αὐτοὺς, καὶ μὴ παραύχοντα λαβὰς. Διαμητώμεθα τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς, ἀγαπητοί, καὶ ἀκατάληκτος ἐν πίσει γενόμεθα τοῖς δεινοῖς. Οὐκ ἐστὶ δεινὸν τὴν φόβουμένην τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐν τοῖς μὴ φοβουμένοις ἐστὶ τὰ δεινὰ. Ὁ γὰρ τῶν παθῶν δι' ἀρετῆς ἀνώτερος γίνωσκος, καὶ ὡς περὶ σκιά τὰ παρόντα παρατρέχον πράγματα, πῶς οὐκ ἴσως πιστεύεται δεινόν; τίνα δὲ φοβηθήσεται; ἢ τί τὰ δεινὰ λογίζεται; Οὐκὼν καταρῦγμεν ἐπὶ ταύτῃ τὴν πέτραν τῶν ἀρεσκῶν. Εἰ πόλιν ἡμῖν τίς κατασκευάζει [107], καὶ τείχος; περιεσθίει· μάλλον δὲ εἰ ἀπόκειν ἐμὰς εἰς γῆν, ἔνθα μὲδεις ἦν ὁ ἐνοχλῶν, καὶ πᾶσαν ἐκεῖ παρεῖχε τὴν ἀφθονίαν, οὐκ ἀρείς πρὸς οὐδένα πρᾶγμα ἔχειν, οὐκ ἂν ἡμᾶς ἐν τῷ αὐτῷ κατέστησεν ἀσφαλείᾳ, ἐν ὅσῃ νῦν ὁ Χριστός. Ἔστω γοῦν, εἰ βούλει, καὶ ἡ πόλις χαλκίη, τείχος πάντοθεν ἔχουσα καρτερὸν καὶ ἀνάλωτον· μὲδεις αὐτῇ προσκείσθω πολέμιος, ἀφθονον ἐχέτω γῆν καὶ λιπαράν· παρέστω δὲ καὶ ἡ τῶν ἄλλων ἀφθονία πραγμάτων· ἴσωςσαν καὶ πόλιται ἡμεροὶ καὶ προσήκει, καὶ μὲδεις ἐκεῖ φαινίσθω κακούργος ἀνὴρ, μὴ κλέπτης, μὴ λυποδότης, μὴ συκοφάντης, μὴ δικαστήριον, ἀλλὰ συναλλάγματα ἀπλῶς· καὶ ταῦτην οἰκῶμεν τὴν πόλιν· οὐκ ἦν οὐδὲ οὕτως ἐν ἀσφαλείᾳ ζῆν. Διὰ τί; Ὅτι καὶ πρὸς οἰκίας, καὶ πρὸς γυναικας, καὶ πρὸς παῖδας ἀνάγκη διαφερέσθαι, καὶ πολλῆς ἀθυμίας εἶναι ὑπόθεσιν. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον· οὐ γάρ ἦν, οὐκ ἦν τὸ λυποῦν οὐδὲ τὸ παρέχον ἀθυμίαν τινά.

Ἄλλὰ τὸ θαυμαστόν, αὐτὰ δὴ τὰ δοκοῦντα παρέχον ἀθυμίαν, ταῦτα πάσης ἐγένετο χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἄβυσσος. Εἰπέ γάρ μοι, τίνας ἔνεκεν ἔμελλον ἀλύειν ἱκεῖνοι; τίνας δὲ ἔνεκεν δυσχεραίνειν; Βούλει παραγάγμεν τινα ἐν τῷ μίσθῳ; Ἔστω τις ἀπὸ ὑπάτων, πλοῦτον κεκτηθῶν πολὺν, πόλιν οἰκίσαι τὴν βασιλικὴν, πράγματα πρὸς μὲδὲνα ἔχων, τρυφάτω μόνον, καὶ πρὸς τοῦτο ἀγχολεσθῶν, ἐν αὐτῇ τῇ κορυφῇ καὶ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς δυναστείας καθήμιος· ἀνεπαργάγμεν αὐτῷ Πέτρον τὸν ἐν δεσμοῖς, εἰ δοκεῖ, τὸν ἐν μυρίοις κακοῖς· καὶ τοῦτον εὐρήσομεν τρυφῶντα μέλλον. Ὅταν γὰρ τοσαύτῃ περιουσία χρᾶται, ἢ ὡς ἐν δεσμοῖς ἦδιστα, ἐνὸνθον ὅσον ἐστὶ τὸ μέγεθος τῆς χαρᾶς. Καθάπερ γὰρ οἱ ἐπὶ μεγάλῃς ὄντες ἀρχῆς, ὅσα ἂν προσπέσῃ διὰ τοῦ, οὐκ αἰσθάνονται, ἀλλ' ἐπιμένουσιν τῇ χαρᾷ· οὕτω δὲ καὶ οὗτοι δι' αὐτὰ διὰ ταῦτα μέλλον ἔχαιρον. Οὐ γὰρ ἐστιν, οὐκ ἐστὶ λόγῳ παραστήσει τὴν ἡθῆν, ὅσην ἔχειν συμβαίνει τοῖς διὰ Χριστὸν ἐν πάσχοντας δεινόν· μάλλον γὰρ ἐπὶ τοῖς δεινοῖς χαίρουσιν, ἢ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς. Εἰ τις ἐφίλησε τὸν Χριστὸν, οἶδεν ὁ λέγων. Ἄλλὰ τί; ἀσφαλείας ἔνεκεν ἔμελλον τὰ δυσχερῆ φεύγειν δ; Καὶ τίς, εἰπέ μοι, μυρίων κεκτημένος πλοῦτον, τοσοῦτος κινδύνος ἡθῆν τῆς διαφυγῆς, ἔθνεαι τοσοῦτος ἐμῶν, ὑπὲρ μεταστάσεως πολιτείας μόνης; Ὅτι οὐκ ὡς περὶ ἐξ ἐπιτάγματος βασιλικῆς πάντα ἦσαν, μάλλον δὲ καὶ πολλῶν ῥήδων. Οὐ γὰρ οὕτως ἐπιτάγμα βασιλικόν, ὡς τὰ ἐκείνων ῥήματα ἅπαντα ἦσαν· τὸ γὰρ ἐπιτάγμα τὸ βασιλικὸν ἀνάγκη

ἐπάγεται, οὗτοι δὲ ἐκόντας καὶ προαιρουμένους, καὶ μυρία χάριν εἰδότες. Ποῖον ἐπιτάγμα βασιλικὸν πάντων ἀποστῆναι τῶν χρημάτων, καὶ τῆς ψυχῆς ἔπεισαν ἂν, καὶ καταφρονῆσαι οἰκίας, πατρὸς, συγγενῶν, καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς; Ἄλλ' αἱ τῶν ἀλίτων καὶ σκηνοποίων Ἰουδαίων φωναί. Ὅστε καὶ ἐν ἡθῆν ἦσαν, καὶ δυνατώτεροι καὶ ἰσχυρότεροι πάντων. Ναί, φησὶν, ἐκείνοι, ἐπειδὴ τὰ σημεῖα ἐποιοῦν. Οἱ δὲ πιστεύσαντες, εἰπέ μοι, ποῖα σημεῖα ἐποιοῦν, οἱ τραχίλοι, καὶ πεντασχηλίοι, ὁ καὶ ἐν ἀγαλλίσεισι πολλῆς διήγον; [108] Εἰκότως· ἡ γὰρ κασὼν τῶν ἀθυμιῶν ὑπόθεσις, ἡ τῶν χρημάτων κτήσις ἀνήρητο. Ἐκείνη γὰρ, ἐκείνη καὶ πολέμιος, καὶ μάχη, καὶ πόληρ, καὶ ἀθυμίας, καὶ πάντων αἰτία τῶν κακῶν ἦν· ἡ τὸν βίον ἐπιπόνοιο ποιοῦσα καὶ λυποφρόνηρον, ἐκείνη ἐστὶ. Καὶ πλοῦτος εὐροῖ τις ἂν μῦλλον ἔχοντας ἀθυμίας ὑπόθεσις· τοὺς ἐν πλοῦτῳ, ἢ τοὺς ἐν πείνῃ. Εἰ δὲ μὴ δοκεῖ τισὶν οὕτως ἔχειν, οὐκ παρὰ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ὄψαν αὐτῶν. Εἰ δὲ τίνα ἔχουσι καὶ ἡθῆν ἢ ἐν πλοῦτῳ, οὐδὲν θαυμαστόν. Καὶ γὰρ οἱ φώρας ἀναπαλημένοι, ἐν πολλῇ εἰσὶν ἡθῆν. Ὅτι γὰρ ἐκείνων οὐδὲν διαφέρουσι οἱ πλοουτῶντες, ἀλλ' ἡ ψυχὴ τοιαύτη τίς ἐστὶν αὐτοῖς, ὅτλον ἐκείθῃ. Ἄνωσιν αὐτοὺς φρονεῖντες, καὶ ὅμως φροῦνται αὐτάς ἐνεχέσθαι διὰ τὴν πρόσκαιρον ἡθῆν· οἱ δὲ τοῦτων ἀππλλαγμένοι, ἐν ὑγείᾳ εἰσι καὶ ἀθυμίας ἐπέας.

δ. Τί ἦσιν, εἰπέ μοι; τί δὲ ἀσφαλέστερον; ὑπὲρ ἀρετοῦ φρονεῖται ἐνδὸς καὶ ἐνδομάτων, ἢ ὑπὲρ μυρίων καὶ οἰκετῶν καὶ ελευθέρων, τὰ καθ' ἑαυτὸν μὴ μεριμνῶντα; Καθάπερ γὰρ οὗτος ὑπὲρ ἑαυτοῦ δέδεικεν· οὕτω καὶ σὺ ὑπὲρ τῶν τῆς σῆς ἐκκρεμαμένων κεφαλῆς. Καὶ τί δῆποτε φρακτὸν ἡ πενία δοκεῖ, φραγὶν; Ἐπειδὴ καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ ἀπευκτὰ πολλοὺς τυγχάνει, ἀπερ εἰσὶν οὐ διὰ τὸ ἀπευκτὰ εἶναι φρακτὰ, ἀλλὰ διὰ τὸ δυσκατόρθωτα. Οὐκὼν καὶ αὐτὴ οὐκ ἀπευκτὴ, ἀλλὰ δυσκατόρθωτος· ὥστε εἰ γέ τίς αὐτὴν ἐνεγκεῖν ἠθῆν, οὐκ ἂν ἦν ἀπευκτὴ. Διὰ τί γὰρ οὐκ ἀπῆχοντο αὐτῇ οἱ ἀπόστολοι; διὰ τί πολλοὶ καὶ αἰροῦνται αὐτήν, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀπεύχονται ε, ἀλλὰ καὶ ἐπιτρέχουσι; Τὸ γὰρ ὄντως ἀπευκτὸν οὐδὲ αἰρετὸν, πλὴν τοῦ φεύγειν μαινομένους.

Εἰ δὲ οἱ φιλόσοφοι τὸν ἀνθρώπων καὶ ὑψηλοὶ ἐπὶ ταύτῃ ἔρχονται ὡς ἐπὶ τὴν χωρίον ἀσφαλῆ καὶ ἀνοσον, οὐδὲν θαυμαστόν, ἂν τοῖς ἄλλοις μὴ δοκῇ. Ὁ μὲν γὰρ πλοῦτος οὐδὲν ἔτερον οὐδὲν ἰσχυρὸν μὴ δοκεῖ, ἀλλ' ἡ πόλις ἀτελείωτος ἐν πείνῃ κειμένη καὶ πολλὰ ὄντων ἐπισπωμένη τοῖς ἐπιβοουλεύουσας· ἢ ἐπὶ πενία φροῦριον ἀσφαλῆς, χαλκῶν περιεβλημένων πολλῶν, καὶ δύσκολον ἔχον τὴν ἀνοσον. Καὶ μὴν τούτωντων, φησὶς, ἐστὶν· οὗτοι γὰρ εἰσὶν οἱ δικαστήριον πολλὰς ἐλκόμενοι· οὗτοι εἰσὶν οἱ ἐπιτραεζόμενοι καὶ κακῶς πάσχοντες. Ὅχι οἱ πένητες ἀπλῶς, ἀλλ' οἱ πένητες μὲν, βουλάμενοι δὲ πλοῦτείν. Ἐγὼ δὲ οὐ περὶ ἐκείνων φημὶ, ἀλλὰ περὶ τῶν σπουδαζόντων ἐν πείνῃ διάγειν. Εἰπέ γάρ μοι, διὰ τί μὲδεις τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσιν ἔλακε εἰς δικαστήριον; καίτοι γε εἰ ἡ πενία εὐχέλαιτον, ἐκείνους μάλιστα πάντα ἔλασθαι ἔδει, ὅσην πάντων εἰσι πένητες. Διὰ τί τοῦτο προσαιτούντας; οὐδεὶς ἔλακε εἰς δικαστήριον; διὰ τί ἡ μὲδεις βιάσθαι μὲδὲ συκοφαντᾶ; ἀρ' οὐ δίδει ἐν ἀσφαλέστερῳ χωρίῳ μένουσι; Πόσιος τὸ πρᾶγμα καὶ δυσοειδῆστον εἶναι δοκεῖ, ἡ πενία λέγω, καὶ τὸ προσαιτεῖν; Τὸ εἶναι, εἰπέ μοι, καλὸν τὸ ἐπατεῖν; Καλόν,

^a Idem Codex δικαζόντες ἐν κινδύνῳ ἦσαν, ἐν ἀπορίῳ.

^b Idem καὶ ἀφροντίτως διαλεγόμενοι. ^c Idem ἔχουσα ὑψηλὸν καὶ ἀνάλωτον. ^d Idem, ἐμῶν τὰ δυσχερῆ φεύγειν, Jesus in uno Cod.

^e Sic quidam et ipse Savil. In Morel. ὑπόθεσις deest. ^f Ὅμως deest in quibusdam Mas. ^g Morel. μόνον ἀπεύχονται, deest. ^h Unus Cod. δικαστήριον, ὅτι πρὸς ἄρχοντων ἦλθον πένιας. Διὰ τί.

sed *Dissecabantur*. Hoc est illud, male pati, male facere : ut nunc videre est. Illi in carcere erant, iudicio sistebantur ; et iudices in angustia erant, consilii prorsus expertes. Sicut enim is, qui adamantem percutit, ipse plagam excipit : ita et his accidit. At videbant non modo ipsorum fiduciam non praeferri, sed praedicationem magis augeri, illosque sine metu loqui, nullamque praebere ansam. Hos imitemur et nos, dilecti, et in adversis imperterriti simus. Nihil grave est ei, qui timet Deum ; sed non timentibus ovis gravia instant. Nam qui per virtutem animi motus sperat, cum praesentia velut umbram praetercurat, quid mali ab aliquo patitur ? quid timebit ? et cur gravia illa esse putabit ? Ergo confugiamus ad hanc incoercensam petram. Si quis nobis urbem construeret, et murum circumponeret, imo si nos transferret in terram, ubi nemo turbaret, et rerum copiam suppeditaret, ut nullum esset cum aliquo negotium, non in tanta nos securitate constitueret, in quanta nunc Christus. Esto, si placet, civitas aerea, valido circum muro munita et inexpugnabilis : nullus illi sit hostis, terram habeat pinguem et uberem : adsit quoque aliarum rerum copia : sicut civis mansueti et mites : nullus ibi vir malignus appareat, non fur, non expilator, non sycophanta, non forum iudiciale, sed pacta simpliciter : et hanc habitemus civitatem : neque sic tamen secure vivemus. Quare ? Quia necessarium esset, cum servis, cum uxore et cum filiis altercari, multique mœroris esset occasio. Hic vero nihil huiusmodi : nihil quippe erat, quod vel mœrorem vel dolorem afferret.

Gaudium eorum qui propter Christum patiuntur. — Sed quod mirum est, ea ipsa, quae videntur nobis mœrorem afferre, causa omnis laetitiae et gaudii erant. Dic enim mihi, cur mœsti fuissent illi ? quid aegre talissent ? Vis quempiam in medium afferamus ? Sit quis vir consularis, magnis instructus opibus, in urbe Imperatoris vitam agens, negotium cum vultu habeat, deliciis det operam, et huic uni rei incumbat, in culmine divitiarum, honoris et potentiae positus : opponamus autem illi Petrum, si placet, in vinculis et innumeris malis degentem ; et hanc potius inveniemus delicias. Cum enim tanta sit gaudii copia, ut in vinculis etiam delectetur, cogita quanta sit gaudii magnitudo. Sicut enim is, qui magnum possident magistratum, si quid mali accidit, non sentiunt, sed in gaudio perseverant : sic et isti propter haec maxime gaudebant. Non potest enim, non utique potest sermone explicari voluptas eorum, qui propter Christum grave quidpiam patiuntur : nam multo magis gaudent in malis, quam in bonis. Hoc quod dico, novit quisquis Christum diligat. Sed quid ? an securitatis causa haec mala fugere debebant ? Et quis, quaeso, innumeris instructus opibus, cum tot gentibus versans, tot pericula effugere poterit, si de reipublicae mutatione agatur ? Hi autem quasi ex jussu regio omnia perfricebant ; imo et multo facilius. Neque enim jussus regius illa valet efficere, quae ipsorum verba operabantur : jussus

quippe regius ex necessitate cogit ; hi vero spontaneos, libentes, et mille gratias referentes dicebant. Quis jussus regius opes omnes ipsamque animam relinquere suavisset, domum contemnere, patriam, cognatos, ipsamque salutem ? Sed id potuere piscatorum et pellionum voces ; ita ut in voluptate degentes, potentiores et fortiores omnibus essent. Etiam, inquit, quia signa edebant. At qui credebant quae signa faciebant, illa nempe tria millia et quinque millia hominum, qui tamen in exultatione multa debebant ? Et iure quidem : nam omnium causa mœrorum, pecuniarum nempe possessio, sublata erat. Illa namque bellorum, contentionum, mœroris omniumque malorum causa erat, quae vitam laboriosam molestamque reddebat : longaque plures moestas reperias divites, quam pauperes. Quod si quibusdam non videatur ita esse, non ex rerum natura, sed ex eorum opinione sic se res habet. Quod si quid habeant divites voluptatis, nihil mirum. Nam et qui scabie pleni sunt, in magna sunt voluptate. Quod autem ab illis nihil differant divites, sed eodem sint animo, hinc palam est. Illos cura atterunt : et tamen volunt illis detineri ob temporaneam voluptatem : qui autem sunt a curis liberi, in sanitate mœrore vacui degunt.

4. Quid dulcius, quaeso, quid tutius, de uno pane et de veste sollicitum esse, an de mille servis et liberis, ac de seipso nihil curare ? Quemadmodum enim hic pro seipso timet : ita et tu pro iis, qui ex capite tuo pendent. Et cur paupertas fugienda videatur, inquit ? Quia alia quoque bona multo aversantur, non quod fugienda, sed quod actu difficilia sint. Igitur paupertas non fugienda, sed exercitio difficilis est. Itaque si quis illam ferre posset, haud fugienda videretur. Cur enim illam non aversabantur apostoli ? cur illam multi eligunt, nec modo illam non aversantur, sed ad illam accurrunt ? Quod enim vere fugiendum est, nonnisi insanis optandum videtur.

Paupertas praesidium munitum. — Si autem philosophi inter homines sublimes, ad hanc quasi ad locum tutum et sanum veniunt, nihil mirum est, si alii esse arbitrentur. Nam dives nihil aliud mihi videtur esse, quam urbs sine muro in planitie posita, quae undique insidiatore atrainat : paupertas vero praesidium est munitum, aere multo circumdatum, accessu difficile. At, inquit, contra res se habet ; in animis saepe ad tribunal trahuntur, hi laeduntur, et male habent. Sed non pauperes simpliciter sunt, sed pauperes qui diari cupiunt. Ego vero non de illis loquor, sed de iis, qui in paupertate versari student. Dic enim mihi, cur nemo eos, qui in montibus degunt, in jus trahit ? quamvis si paupertas facile opprimitur, illos maxime trahi oporteret, qui sunt omnium pauperissimi. Cur mendicos nemo trahit ad iudicem ? cur nemo illos vel calumnia impellit ? nonne quia in tutiore loco habitant ? Quam multis infelicissimum videtur paupertas. Et mendicatus ? Quid igitur, quaeso, bonum est mendicare ? Bonum, si sit qui consoletur et miseretur, si sit qui largiatur : hanc vitam otiosam et securam esse nemo non novit. Ego autem non hoc laudo,

absit, sed probo si quis opes non desideret. Dic enim mihi, quos potius beatos, dixeris, an virtutis studiosos, an eos qui procul ab illa sunt? Studiosos sine dubio. Uter ergo idoneus est ad utilia addiscenda, et ad philosophiæ splendorem, an hic an ille? Hunc utique esse polam est. Si non credas, id discite. Adducatur quis e foro mendicantium, qui sit cæcus, claudus, mutilus; alius quoque aspectu formosus, corpore robustus ac vividus, opibus abundans, genere clarus, potentia valens. (a) Hos itaque ad philosophiæ disciplinam adducamus, et videamus, uter eorum magis doctrinam excipiat. Sit ergo primum præceptum, Humilis esto et modestus; hoc enim Christus præcepit: uter magis hoc implere poterit? *Beati, qui lugent* (Matth. 5. 5): quis dicto magis attendet? *Beati humiles: uter magis audiet? Beati mundo corde: beati, qui esuriant et sitiunt justitiam: beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam* (Ibid. v. 8. 6. 10): quis hæc facile excipiet? Et si vis, hæc utrique adaptemus. Annon ille timet undique et inflatur; hic vero humiliter prorsus sentit ac demissus est? Sic utique se res habet. Est et apud externos dictum simile: Servus quidem Epictetus, corpore mancus, paupertate lrus, et amicus immortalium (b). Ita se habet pauper. Divitis autem anima scatet malis omnibus, arrogantia, vana gloria, cupiditatibus innumeris, ira, fure, avaritia, iniustitia, aliisque moribus. Palam ergo est illam, quam hanc ad philosophiam aptiorem esse. Omnino discere queritis, utra sit suavior; hoc enim a multis quaeri video, utra sit jucundior. Certe hac in re nihil dubitandum est: nam qui sanitati propior est, is in voluptate multa degit. Uter, quaeso, ad legem hanc, quam redintegrare volumus, est aptior, pauper an dives? quis facile jurabit? qui filij irascitur, qui cum innumeris pacta

(a) Sequentia apud Platonem feruntur l. 6 de Republica. Hincque Chrysostomus, Platonem tamen non parum infensum, hæc desumpsisse videtur.

(b) Hæc consonant cum epigr. illo (Anthol. Pal. 7, 676):

Αἰὶνος ἔστι τῶνος πρῶτον ἀπὸ σίμωνος κερῆς,
καὶ τῶνος ἔπος καὶ ἡλίου ἀθανάτου.

inuit; an qui panem unum ac vestem petitur dit? Huic nulla juramentorum necessitas, sed semper negotiis vacuus est; imo vero is, jurare didicit, sæpe divitias spernet, et ab amore virtutis vias ubique paratas videre erit, que ad æquitatem tendentes, ad divitiarum actum, ad pietatem, ad animæ rectam constitutionem, ad compunctionem.

Contra juramenta. — Ne simus ergo negligentes, sed multam adhibeamus diligentiam: emendarunt, ut id quod emendatum est conne facile diffundat, neve retro vertantur; quæ adhuc retro relictis sunt, ut resurgant, et quod deficit implere. Interimque ii, qui serunt, illis qui nondum id potuerunt, quasi in nantibus, manus porrigentes, ipsos in portu mentis vacuo recipiant. Portus quippe tutus jurare: portus, ut ne quis submergatur ab his ventis. Licet enim ira, licet damnum, licet aliudve effervere, anima in tuto est; ita ut tunc quod dicere non liceat: neque enim silicessitatem vel legem constituit. Vide, qui juramentum fecerit Herodes: caput Præcursoris cedit; *Propter juramenta enim, inquit, et prop discumbentes noluit illum repellere* (Marc. Quid propter juramentum passa sunt tribus 21. 40), circa tribum Benjamin? quid passum juramentum Saul? ille quidem pejeravit; Hæc perjurio deteriorem eadem fecit. Rursum juramentum Gabonitis factum, quanta passum. Satanicus enim laqueus est juramentum panis ergo fumes, et nos ita constituemus caveamus. Libereinur a laqueo satanæ; t Dominicum præceptum; in optimam consuetudinem nos deducamus: ut progressi, et hoc et alia præcepta implentes, promissa diligentibus ipsam curam bona, gratia et benignitate Domini ne Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloriam, honorum, nunc et semper, et in sæculum. Amen.

HOMILIA XIV.

CAP. 5. v. 34. *Surgens autem quidam in concilio Pharisæus, nomine Gamaliel, legis doctor, honorabilis universæ plebi, jussit foras ad breve homines fieri.*

4. Hic Gamaliel Pauli doctor erat; admirationeque dignum est, quomodo, judicio valens et in lege peritus, nondum crederet: neque potuit omnino incredulus manere, ut palam est ex ejus verbis, quæ consulendo affert. *Jussit enim, inquit, foras ad breve homines fieri.* Vide prudentiam concionantis, et quomodo statim illos in metum conjiciat. Ne vero in suspicionem veniret, quod eadem quæ illi sentiret, eos qui in concilio sedebant, ac si suæ opinionis essent alioquin; nec multa utitur vehementia, sed quasi cum viris furore ebriis, ita dicit: 55. *Viri Israelita, attendite vobis super hominibus istis quid acturissit.* Ne temere, inquit, neque leviter sermipij. 36.

« Ante enim hos dies surrexit Thendas, diceis aliquid: cui consentit numerus virorum circudriogentorum: qui occisus est; et omnes t bant ei, dissipati sunt et redacti ad nihilum. plis illos ad sanam mentem ducit; et illum, seduxera, demum avertit ad illorum consilio. Antequam vero exempla proferat, dicit: *vobis: iis vero allatis, sententiam profert* « Et nunc itaque dico vobis, Discedite ab istis. 37. Post hunc surrexit Judas Galilæus professionis, et avertit populum multum p ipse quoque perit; et omnes, quotquot cont ei, dispersi sunt. 38. Et nunc itaque dico vobis, cedit ab hominibus istis, et sinite illos: quæ est ex hominibus consilium hoc aut opus, dis 39. si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere

ἐν ᾧ ὁ παραμυθούμενος καὶ ἐλευθ., ἐὰν ἦ ὁ παρ-
 ὅτως ὅτι βίον ἀπράγμονα καὶ ἀσφαλῆ τούτου περὶ
 οἶεν. Ἐγὼ δὲ οὐ τοῦτο παραινῶ· μὴ γένοιτο· ἀλλ'
 ὅτι μὴ πλοῦτου [109] ἐρείσεται. Ἐπιπλ. γὰρ μοι, τίνας
 ἀνέπω μάλλον μακαρίους, τοὺς ἐπιτηδεύοντας πρὸς ἀρε-
 τήν, ἢ τοὺς ταύτης πύθρον καθεστηκότας; Εὐθὺλον,
 ἐπὶ τοῖς ἐπιτηδεύουσιν*. Τίς οὖν ἐπιτηδεύει πρὸς τὸ
 μαθεῖν τὸν χρησίμων, καὶ λάμπει ἐν φιλοσοφίᾳ,
 ὡς ἡ ἐκείνος; Πανεὶ που ἔβλον, ὅτι οὗτος. Εἰ δὲ
 ἀπιστεῖ, μάθανε. Ἀγίσθω τις ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τῶν
 τραπολιτῶν, καὶ αὐτὸς μὲν ἔστω πηρὸς, χωλὸς,
 κωλός· ἑταῖρος δὲ τις καλὸς μὲν ἰδεῖν, ἰσχυρὸς τῷ
 σώματι, πάντοθεν σφριγῶν, τοὺς χρήσιμα περιβρέ-
 ζόμενος· γένος ἔχεται λαμπρῶν, καὶ δυναστείων μαγά-
 ρην. Οὐκὼν ἀγέγραμμεν τούτους εἰς τὸ τῆς φιλοσοφίας
 τακτικῶν, καὶ ἰουμην, εἰς αὐτῶν μάλλον δέξεται
 τὴν εὐασκαλίαν. Ἔστω γοῦν τὸ πρῶτον παράγ-
 γημα, Ἰακινθὸς ἔσο καὶ μέτριος· τοῦτο γὰρ ὁ Χρι-
 στός· προεῖπε· τίς μάλλον αὐτὸ κατορθώσεται διη-
 σταν. οὗτος ἦ ἐκείνος; Μακάριοι οἱ πενήθοντες*·
 τίς μάλλον προσεῖξε τῷ εἰρημῶν; Μακάριοι οἱ τα-
 πεινοῦν· τίς μάλλον ἀκούσεται; Μακάριοι οἱ καθαροὶ
 τῆς καρδίας· μακάριοι οἱ πενήθοντες καὶ διψῶντες
 τὴν δικαιοσύνην· μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἐνε-
 κὴν δικαιοσύνης· τίς εὐκόλως ταῦτα καταδίδεται;
 Καὶ εἰ βούλει, πᾶσιν αὐτοῖς ἐφαρμιζόμενον ἐκατέρωθεν.
 Οὐχ ὁ μὲν φλεγμαίνει καὶ οἰδεῖ πάντοθεν· ὁ δὲ τα-
 πειρομένη δαλ καὶ συντόσταται διαπαντός; Εὐθὺλον
 ἐπ. Ἔστω μὴ οὐδὲ τί καὶ ἐμοί; τοιοῦτο τοῦτο λέξω-
 θεὶ τερημῶν· Δούλος μὲν Ἐπίκτητος, σῶμα ἀνά-
 κτητος· κνήμη Ἰρος, καὶ φίλος ἀθανάτων. Ἀλλὰ
 ταῦτα μὲν ὁ πέννης. Ἡ δὲ τοῦ πλουσίου ψυχὴ πάντων
 γίμει τῶν κακῶν, ἀπονοίας, κενοδοξίας, ἐπιθυμιῶν
 μύριαν, ὀργῆς καὶ θυμοῦ, πλεονεξίας, ἀδικίας, καὶ
 εἰς πᾶσι; ἑτέρου. Ἄρα φανερόν, ὅτι πρὸς φιλοσοφίαν
 αὐτῆς ἐπιτηδεύει, ἢ ἐκείνη. Πάντως ζηρεῖται μαθεῖν, τί
 μάλλον ἔβλον· τοῦτο γὰρ παρὰ πολλοῖς ζητούμενον
 ὄρω, εἰ γὰρ αὐτῆς ἔβλον ἢ εἰαγωγῆς. Καὶ μὴν οὐδὲ
 ὑπὲρ τούτου ἀμφιβάλλειν χρῆ· ὁ γὰρ ἑγγύς τῆς
 θείας, οὗτος καὶ ἐν ἔβονη πολλῆς. Τίς δὲ, εἰπέ μοι,
 πρὸς τὸ προκειμένον ὃ, ὑπερβουλέμεθα, κατορθώσεται,
 τὸν νόμον τούτου λέγω, ἐπιτηδεύει, ὁ πέννης ἢ ὁ
 ζῶντων; τίς εὐκόλως ὀμειται, ὁ πρὸς παιδας παρ-
 εφθόμενος; ὁ πρὸς μυρίους ἔχων συναλλάγματα, ἢ ὁ

προσῶν ὑπὲρ ἄρτου ἢ ἱματίου ἐνός; Οὗτος οὐδὲ
 ἀνάγκην ὄρκων ἔχει, ἐὰν θέλῃ, ἀλλ' αἰ ἐν ἀπραγμο-
 σύνη διάγει· μάλλον δὲ ὁ παιδευόμενος μὴ ὀμνύναι,
 καὶ χρημάτων καταφροσύνη πολλᾶκις, καὶ παντα-
 χοῦ τῆς ἀρετῆς τὰς ὀφείδας τεμνομένης ἀπὸ τούτου τοῦ
 καλοῦ ἔσοι τις ἂν, καὶ πάσας φεροῦσας πρὸς ἐπιεί-
 κειαν, πρὸς χρημάτων ὑπεροφίαν, πρὸς εὐλαβίαν,
 πρὸς κατὰστασι ψυχῆς, πρὸς κατάνησιν.

Μὴ δὲ βρωμῶμεν, ἀγαπητοί, ἀλλὰ πάλιν πολλὴν
 ποιησόμεθα τὴν σπουδὴν· οἱ μὲν κατορθωκό-
 τες, ὡστε φυλάξαι τὸ κατορθώθην, ὡστε μὴ
 εὐκόλως ἀπορροῦν τινα γενέσθαι καὶ παλλέροισιν
 εἰς τοῦτο· οἱ δὲ ἐτι λιπομένοι, ὡστε δια-
 νατηῆται, ὡστε σπουδάσαι τὸ λείπον πληρῶσαι.
 Καὶ τίως οἱ κατορθώσαντες τοὺς μήπω δινηθέντας,
 καθάπερ ἐν πελάγει νηχομένοι; τὰς χεῖρας ἐκτείνοντες,
 ἐν τῷ λιμένι τῆς ἀνομοσύνης δεχέσθωσαν. Λιμὴ γὰρ
 ἐστὶς ἀσφαλῆς, τὸ [110] μὴ ὀμνύναι· λιμὴν πρὸς τὸ
 μὴ καταποντίζεσθαι ὑπὸ τῶν προσπιπτότων πνευ-
 μάτων. Κἂν γὰρ ὀργῆ, κἂν ἐπήρεια, κἂν θυμὸς
 ὑπερξέση, κἂν ὄντων, ἢ ψυχὴ ἐν ἀσφαλείᾳ καθίστη-
 κεν, ὡστε οὐδ' ἂν ἐκβάλῃ τὴν οὐκ ὀρελιόντων εἰ-
 ρῆσθαι· οὐ γὰρ εἰς ὄναγκην κατέστησεν αὐτήν, οὐδὲ
 νόμον. Ὅρα τί διὰ τὸν ὄρκον ἐποίησεν Ἡρώδης·
 τὴν κεφαλὴν ἀπέπεσε τῷ Προφῆτῶν. Διὰ τοὺς
 ὄρκους γὰρ, φησὶ, καὶ τοὺς συνανακαίμενους οὐκ
 ἠθέλησεν αὐτὴν ἀθεῆσαι. Τί δ' ὄρκον πεπνύθα-
 σιν αἱ φυλαὶ ἐπὶ τῆς Βενιαμὴν φυλῆς; τί δ' ὄρκον
 πέπνοντες ὁ Σαούλ; Ὁ μὲν γὰρ ἐπιώρυσσεν, ὁ δὲ
 Ἡρώδης καὶ τῆς ἐμπορίας γέρον ἐεργάσαστο, τὸν
 φόνον. Πάλιν ὁ Ἰησοῦς διὰ τὸν ὄρκον ἐπὶ τῶν Γαδω-
 νιῶν οἱα πέπνοντες ἔγνω. Σατανικὴ γὰρ ὄντως ἐστὶ
 παγὶς τὸ ὀμνύναι. Διαβρῆξμεν τούτων τὰ σχοινία,
 καὶ ἐν εὐκόλῃ καταστήσωμεν ἐκτωρὸς πάσης φυλα-
 κῆς. Ἀναλαγόμεν τῆς σατανικῆς παγίδος· φοβή-
 θωμεν τὴν ἐντολήν τὴν δεσποτικὴν· εἰς συνθήσασιν
 ἀρίστην αὐτοῦς ἐμβάλωμεν ἄ· ἔνα ἑδῶν προβαίνοντες,
 καὶ ταύτην καὶ τὰς λοιπὰς ἐντολὰς κατορθώσαν-
 τες, τῶν ἐπηγγελμένων ἐπιτεύχωμεν ἀγαθῶν τοὺς
 ἀγαπῶσιν αὐτὸν, χάριτι καὶ φιλοφροσύνη τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὴ ὄν τῷ Πατρὶ
 ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ
 ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Αἰεὶ εἰς τοῖσιν, καὶ τοῦ ἐν τῷ πλάγι νηχομένου.

† Αἰεὶ αὐτοῦς καταστήσασιν.

* Αἰεὶ εὐθὺλον ὅτι τοὺς ἑγγύς. † Morel. πρὸς τὸ καίμενον.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ'.

Ἀναστὰς δὲ τις ἐν τῷ συνεδρίῳ Φαρισαῖος, ὀνόματι Γαμαλιήλ, νομοδιδάσκαλος, τίμιος
 κατὰ τῷ λαῷ, ἐπέλευσεν ἔξω βραχὺ τοὺς ἀν-
 θρωποῦς γενέσθαι.

ε'. Οὗτος ὁ Γαμαλιήλ, Παύλου διδάσκαλος ἦν. Καὶ
 θεράπων ἄξιον, πῶς καὶ τὰς κατὰ τὸν νόμον κρίσεις ἔχων
 καὶ νομομαθὴς ὢν, οὐδέπω ἐπέστευσεν. Οὐκ ἔστι δὲ
 εὐθὺ μῆναι μὴ πιστάσαντα δι' ἑαυτοῦ. Καὶ ἔβλον ἐκ
 τῶν ρημάτων αὐτοῦ, δι' ὃν συμβουλεύει. Ἐκέ-
 λωνεσ γὰρ, φησὶν, ἔξω βραχὺ τοὺς ἀνθρώπους
 ζοῦσθαι. Ὅρα τὴν σύνεσιν τῆς δημηγορίας, καὶ
 πῶς αὐτοῦ εὐθὺς εἰς φόβον εἰσέβαλεν. Ὅστε δὲ μὴ
 ἠπαυθεῖν· αὐτὸν ὡς τὸ ἐκείνων φρονούοντα,
 ὡς πρὸς ὀμνῶντας διαλέγεται, καὶ οὐ πολλῆς τῆς
 σφαιρότητι κέρηται, ἀλλ' ὡς ὑπὸ τοῦ θυμοῦ με-
 θυσίου, ὡς φησὶν· Ἄνδρες Ἰσραηλιταί, προσέ-
 χετε αὐτοῦς, ἐὰν τοὺς ἀνθρώπους τοῦτους εἰ μέ-
 λετε κρᾶσασιν. Μὴ ἀπλῶς, φησὶ, μηδὲ ὡς ἔτυχε

* Ἐκβάλλει, καὶ ὡστε μὴ ἠπαυθεῖν, sic unus.

φῆροισι. Πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀνέστη
 Θεοδῶς, λέγων, εἶμαι εἴνα αὐτὸν, ὃ προσεκλι-
 λήθη ἀριθμὸς ἀνθρώπων ὡς τετρακοσίων· ὃς ἀν-
 γρέθη καὶ πάντες ὄσοι ἐπέλιθον αὐτῷ, διελύθη-
 σαν καὶ ἐγένοντο εἰς οὐδέν. Ἀπὸ παραδειγμάτων
 αὐτοῦς σφραγίζονται, καὶ τὸν πλείονας ἀποστήσαντα
 ὑστερον τήσασιν περμηθούμενοι αὐτοῦς. Πρὸ μὲν οὖν
 τοῦ τὰ παραδείγματα [111] εἶπαι, λέγει, Προσέχετε
 αὐτοῖς· ἐπειδὴ δι' ἰδεῖν, ἀποφαίνεται λέγων·
 Καὶ τὰ νῦν λέγω ὑμῖν, Ἀπὸστῆτες ἀπὸ τῶν
 ἀνθρώπων τούτων. Μετὰ τούτων ἀνέστη Ἰούδας
 ὁ Γαλιλαῖος ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς,
 καὶ ἀπέστρεψεν ἰκανὴν λαὸν ἐπίσω αὐτοῦ· ἀ-
 κείνος; ἀλώσαστο, καὶ πάντες ὄσοι ἐπέλιθον
 αὐτῷ, διεσκορπίσθησαν. Καὶ τῶν λέγω ὑμῖν,
 Ἀπὸστῆτες ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ ἀ-
 σπαστε αὐτοῦς· ἐτι, ἐὰν ἦ ἐξ ἀνθρώπων ἢ βουλή
 αὐτῆ ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται· εἰ δὲ
 ἐκ Θεοῦ ἔστιν, οὐ δύνησασθε καταλύσαι αὐτῷ.

ὅσοι εἶπαν· Ἀνάσθεσε, καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν καὶ οὗτοι συνέστησαν, οὐδὲν κωλύσει καὶ αὐτοὺς καταλυθῆναι. *Μήποτε καὶ Θεομάχοι εὐρέθητε.* Καὶ διὰ τοῦ ἀδυνάτου, καὶ διὰ τοῦ ἀσυμφόρου ἀποτρέπει αὐτούς. Οὐκ εἶπε δὲ ὑπὸ τίνος ἀνθρώπου, ἀλλ' ἀπλῶς, ὅτι διαλύθησαν, τάχα ὡς παρήλθοι. Δι' ὧν δὲ ὑποτίθηται, διδάσκει, ὅτι Εἰ μὴ ἀνθρώπων τὸ ἔργον, οὐδὲν θέσει πραγματῶν ὕμιν· εἰ δὲ θεῶν ἔστιν, οὐδὲ μετὰ πραγμάτων δυνήσεσθε παργενέσθαι. Οὕτω γοῦν καὶ ὁ λόγος συνετός εἶοθεν, ὅτι καὶ ἐπισησθῆσαν ὥστε μὴ ἀνελεῖν αὐτούς, ἀλλὰ μαστίξαι μόνον. *Ἐπεισθήσαν γὰρ αὐτῷ, ψησί· καὶ προσκαλεσάμενοι τοὺς ἀποστόλους, δείραντες παρηγγελίαν μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὄνοματι τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἀπέλυσαν αὐτούς.* Ὅρα, μετὰ πόσα μαστίξαι θαύματα *· καὶ ὅμως πάλιν ἡ διδασκαλία ἐπιτείνεται· καὶ γὰρ ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ἐδίδασκον. *Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συναδρίου, ὅτι ὑπέρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ κατηγήθησαν ἀτιμωθήσαντα, πᾶσαν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ ἐπαγγελλόμενοι Ἰησοῦν Χριστόν.* Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθυνόντων τῶν μαθητῶν, ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χήραι αὐτῶν. Οὐκ ἐν ἐκείναις· πάντως λέγει ταῖς ἡμέραις· ἀλλ' ἐκεῖ συνθήεται τοιαῦτα ὅτι τῇ Γραφῇ, καὶ τὰ μέλλοντα συμπραίνονται ὡς ἐφεξῆς γράμματι λέγει, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν. Ἑλληνιστὰς δὲ εἰμαι καλεῖν, τοὺς Ἑλληνιστῶν φεγγομένους· οὗτοι γὰρ Ἑλληνιστῶν διελάγοντο Ἑβραῖοι ὄντες. Ἦοῦ καὶ ἄλλος παραρρέμῃλλον δὲ καὶ οὐ, εἰ βούλει σκοπεῖν, βίβη καὶ ἑσθῆθεν καὶ ἔξωθεν τοὺς πολέμους ὄντας ἐξ ἀρχῆς. *Προσκαλεσάμενοι δὲ, ψησί, οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, εἶπον· Οὐκ ἀρεστόν ἐστι καταλιπόντας ἡμᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακονεῖν τραπέζης. Καλῶς·* τῶν γὰρ ἀναγκαίων τὰ ἀναγκαίωτερα προτιμώτερα. Ὅρα εἰ, πῶς εὐθὺς καὶ τούτων πρόνοια ποιοῦνται, καὶ τοῦ κηρύτματος οὐκ ἀμειοῦσιν. Ὡς αἰσχυρότεροι δὲ ἐκείνοι ἦσαν, δὲ καὶ προκρίνονται. *Ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοί, ἄνδρες ἐξ ὧν μαρτυροῦμένους ἐπέτα, πλήρεις Πνεύματος καὶ σοφίας, οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης.* Ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτεροῦμεν. *Καὶ ἤρσαν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλῆθους. Καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον ἄνδρα πλήρη πίστει καὶ Πνεύματος ἁγίου.* Ἄρα καὶ ἐκείνοι πλήρεις πίστεως ἦσαν, οὓς καὶ ἐξέλεγοντο. Ἰνα μή [112] τὰ αὐτὰ γένηται, ὅσα ἐπὶ Ἰούδα, ὅσα ἐπὶ Ἀνανίῳ καὶ Σαπφείρας. *Καὶ Φίλιππον, καὶ Πρόχορον καὶ Νικόνορα, καὶ Τιμόνα, καὶ Παρμενῶν, καὶ Νικόλαον προσήλυτον Ἀντιόχεια, οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων, καὶ προσεβήμενοι, ἐπέθεκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας. Καὶ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ἠύθανε, καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ σφόδρα· πολλὲς τε ὁχλοὶ τῶν ἱερῶν ὕψιπυτοι εἴη πιστοί.* Ἄλλ' ἔθεμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημνία. Ἄνδρες, προσέχετε ἑαυτοῖς. Ὅρα δὲ μοι τὸν Γαλιθαῖον ἐνταῦθα πῶς μετ' ἐπιεικείας διαλέγεται καὶ βραχέα διεξίεισι πρὸς αὐτούς, καὶ οὐ λέγει παλαιὰ διηγήματα, καίτοι γὰρ ἔχων, ἀλλὰ νεώτερα, ἃ μάλιστα πρὸς πίστιν ἦσαν ἰσχυρά. Διὰ καὶ μετ' ἐπικρίψεως αἰνιττεῖται λέγων· *Πρὸ γὰρ τούτων*

τῶν ἡμερῶν· μονοουχί ἔθλων, ὡς οὐ πρὸ πολλῶν. Εἰ μὴ οὖν εὐθέως εἶπεν, Ἄφρατε τοὺς ἄνδρας*, καὶ αὐτὸς εἶοθεν ὑποκρινεῖν, ἀν καὶ ὁ λόγος οὕτως οὐκ ἦν ἰσχυρὸς· μετὰ δὲ τῶν παραδειγμάτων τὴν οικίαν ἰσχυρὴν ἐλάμβανε. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐνδὲς μνήματα, ἀλλὰ καὶ δευτέρου, καίτοι εἶχεν εἰσὶν καὶ τρίτου, ἐκ περιουσίας καὶ ἐαυτὸν καλῶς λέγοντα δευτέρου, κακείνους ἀπάντων τῆς φροντικῆς προαιρέσεως. Ἀπόστειλε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων.

β'. Ὅρα, πῶς τὸ ἦθος ἐπιεικῆς. Καὶ οὕτω μακρὸν ἐν λόγον, ἀλλὰ σύντομον ποιῶν· οὕτε ἐκείνων μετὰ θυμοῦ μνήματα. *Καὶ πάντες ὄσοι ἐπεισθόντο αὐτῷ, διασκοπίσθησαν.* Τοῦτο λέγων, οὐδὲν εἰς Χριστὸν βίαιον ἐπέσπευσε, ἀλλ' ὁ βούληται μάλιστα, κατορθοῖ. Ἐάν ἦ, φησὶν, ἐξ ἀνθρώπων, καταλυθήσεται. Ἐνταῦθα καὶ συλλογίσθηται μοι αὐτοὺς δοκεῖ, καὶ λέγειν· Ὅσῳ ἐπέσπευσε κατελύθη, ὅς ἐστιν ἀνθρώπων. Μήποτε καὶ Θεομάχοι εὐρέθητε. Τοῦτο εἶπε, τῶν ἀδυνάτων καὶ ἀσυμφόρου καταστῆλον αὐτούς. *Εἰ δὲ ἐκ Θεοῦ ἔστιν, οὐ δυνήσεσθε.* Οὐκ εἶπεν, Ἐάν ἦ Θεὸς ὁ Χριστός· τὸ γὰρ ἔργον τοῦτο ἐξ ἡλίου· οὐδ' ἀπεφῆναι, ὅτι οὐκ ἀνθρώπων ἐστίν, οὕτε ὅτι θεῶν, ἀλλὰ τῷ μέλλοντι καιρῷ τὴν πίστιν ἐπέστρεψεν, ὥστε πέσαι. Καὶ εἰ ἔπειτα, τίνος ἔνεκεν*, φησὶν, ἐμάστιξαν· τῇ μὴ ἀνασφομωθήτῃ δικαιοσύνῃ ἀντιβλέψαι οὐκ ἔργον· ὅμως δὲ τὸν θυμὸν ἐπήλθον τὸν οἰκτεῖν· ἄλλως δὲ καὶ πάλιν ταύτῃ φοβήσεται προσεδόκησαν. Καὶ τῷ μὴ παρόντων δὲ αὐτῶν ταῦτα λέγειν, ἐπιστάδατο μᾶλλον αὐτούς· καὶ ἡ γλυκύτης δὲ τῶν λόγων, καὶ τὸ δικαίον τῶν λεγομένων ἐπέπειθε. Μόνον γὰρ οὐχ ἐκέρχεται καὶ οὗτος τὸ Εὐαγγέλιον· μᾶλλον δὲ μονοουχί τοιαῦτα δικαιολογούμενος πρὸς αὐτούς ἀποστεινεται· Ἐπεισθήτε, ὅτι οὐκ ἰσχύσατε καταλύσαι. Διὰ εἰ οὐ ἐπιστεύσατε· Ὅστω μέγιστα τὸ κήρυγμα, ὅτι καὶ παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἡ μαρτυρία. Ἐκεῖ τετρακόσιοι ἀνέστησαν, καὶ μετὰ τοῦτο ἰκανὸς ὄχλος· ὧδε δώδεκα ἦσαν οἱ πρώτοι. Μὴ οὖν ἑκάς ποιῶν τὸ πλῆθος τὸ προσγενομένον. Ἐάν γὰρ ἦ ἐξ ἀνθρώπων τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται. Εἶχε καὶ Ἀλιγθῶντες εἰπεῖν ἕτερον, ἀλλὰ περὶ τὸ λοιπὸν ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ. Εἶδες, πῶς τῷ φοβερῷ τὸν λόγον [113] κατέκλεισε· Διὰ καὶ οὐκ ἀποφαίνεται ἀπλῶς, ἵνα μὴ βδέη ὑπερᾶνω τὸν λέγειν· ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ πράγματος ἐκθέσεως συλλογίζεται. Οὐκ ἐτόλμησε δὲ ἀποφῆνασθαι, ὅτι οὐκ ἀνθρώπων ἐστίν, οὐδὲ εἰ ἐκ Θεοῦ· ἀπειθὶ εἰ εἶπεν, ὅτι ἐκ Θεοῦ, ἀντελεγὼν ἄν· εἰ δὲ ἐξ ἀνθρώπων, πρόχρηρον πάλιν εἰς τὸ ἐπαναστήναι ἐβρίοντο. Διὰ τοῦτο αὐτοὺς περιμενεῖν τὸ τέλος κελείει, εἰπὼν· Ἀπόστειτε. Οἱ δὲ ἀπειλοῦσι πάλιν, ἐπίδοτες μὲν, ὅτι οὐδὲν ἀνύουσιν, ποιοῦντες δὲ τὸ αὐτῶν. Τοιοῦτον γὰρ ἡ κακία, ἀδυνάτους πολλὰς ἐπιχειρεῖ. Μετὰ δὲ τούτων ἀνστήτῃ Ἰούδας. Ταῦτα τοῖς τοῦ Ἰωσήπου βεβήλους ἐγκύβαντες μαθήσοσθε ἀκριβέστερον· ἐκείνος γὰρ τὴν τούτων ἱστορίαν συντάττων ἀκριβῶς ἱστορεῖ. Εἶδες, ἥλιον ἐκείνῳ μῆεν εἶπεν, ὅτι Ἐκ Θεοῦ, ὅτι λοιπὸν ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν πίστιν ἔλαβεν. Ὅντως πολλὴ ἡ παράβησις, πολὺ τὸ ἀπροσωπικῆτον. Ἐπεισθήσαν δὲ αὐτῷ, ψησί. *Καὶ προσκαλεσάμενοι τοὺς ἀποστόλους, δείραντες ἀπέλυσαν αὐτούς.* Ἠδέσθησαν τὴν δόξαν τοῦ ἀνθρώπου· διὰ καὶ τοῦ ἀνελεῖν μὲν τοὺς ἀποστόλους ἀπίστανται· μαστίξαντες δὲ μόνον αὐτοὺς ἀπολύουσιν. *Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συναδρίου, ὅτι ὑπέρ*

*Θαύματα deest in uno. ὅ Quiddam mss. ἡμίραι. Συνθήκη γὰρ τοιαύτη.

* Post hæc, deest τοὺς ἄνδρας, in non multis sunt variantes; sed cum nihil ad sensum pertinent. * Ubius ἐπέστρεψεν. Ἐπισθήσαν· τίνος ὄντος ἔνεκεν. * Sic multum variant mss., sed eodem sensu proferunt.

Ac si diceret: Expectate, et si ex seipsis illi coacti sunt, nihil impedit quominus dissolvantur. *Ne forte et Deo repugnare inveniamini.* Et ex impossibili, et ex inutili avertit eos. Nec dicit, a quo interempti sint; sed simpliciter, quod sint dissipati, forte superfluum ducens plura addere. Ex his vero, quæ subjungit, docet: Si humanum sit opus, non est quod rei curam agatis; siu divinum, quidquid feceritis, non poteritis superare. Sic sermo sapiens visus est: nam persuasi sunt ut non occiderent illos, sed flagellarent tantum. *Consenserunt autem illi,* inquit; 40. *et convocantes apostolos, cæcis denunciaverunt, ne loquerentur in nomine Jesu; et dimiserunt eos.* Vide, post quot miracula flagellantur! Et tamen iterum doctrina extendebatur: nam et in domo et in templo docebant. 41. « Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habitus sunt pro nomine Christi contumeliam pati: 42. omni autem die non cessabant in templo et circa domos docentes et evangelizantes Jesum Christum. (Cap. 6.) 4. In diebus autem illis, crescente numero discipulorum, factum est murmur Græcorum adversus Hebræos, eo quod despicerentur in ministerio quotidiano viduæ eorum. » Non in illis unino dicitur diebus; sed quia hæc est consuetudo Scripturæ, ut quæ futura erant, quasi statim facta dicat: ideo sic loquitur. Hellenistas pati hic vocari eos, qui Græce loquebantur; hi enim Græca lingua utebantur, licet Hebræi essent. Ecce alia tentatio; imo et tu, si observare velis, perspicies ab initio bella et intus et foris fuisse. 2. *Convocantes,* inquit, *duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis.* Bene: necessariis enim magis necessaria sunt præferenda. Vide autem, quomodo statim et horum curam habeant, et prædicationem non negligant. Quasi autem venerabiliores illi essent, ideo præferuntur. 3. « Considerate ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu et sapientia, quos constituamus super hoc opus. 4. Nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus. 5. Et placuit sermo eorum omni multitudine. Et elegerunt Stephanum, virum plenum fide et Spiritu sancto. » Utique et illi pleni fide erant, quos et elegerunt; ut ne eadem contingerent, quæ in Juda, et in Annia et Sapphira. « Et Philippum, et Prochorum, et Nicanorem, et Timonem, et Parmenam, et Nicolaum proselytum Antiochenum: 6. quos statuerunt coram apostolis, et cum orarent, imposuerunt eis manus. 7. Et verbum Domini crescebat, et multiplicabatur numerus discipulorum in Jerusalem: multa etiam turba sacerdotum obediebat fidei. » Sed dicta iterum repetamus. *Viri, attendite vobis.* Vide mihi hic Gamalieleum, quomodo cum mansuetudine et paucis loquatur, nec veteres narret historias, etsi posset, sed novas, quæ maxime ad fidem fruandam valent. Ideo occulte insinuat, dicens: *Nam ante hos dies,* quasi declarans, non ante multos dies. Si statim dixisset, Dimittite viros, in suspicionem venisset, et sermo non ita validus fuisset; cum exemplis autem vim accepit. Ideo non unum me-

morat, sed et alterum. Atqui poterat et tertium addere ex abundantia, et summi confirmare sermonem, illosque a sanguinario proposito abducere. *Discedite ab hominibus.*

2. Vide, quam sit moribus mansuetus. Neque longum, sed brevem tenuit sermonem; neque illos cum furore memorat. *Et omnes quotquot consenserunt ei, dispersi sunt.* Hoc dicens, non in Christum blasphematur; sed id, quod maxime volebat, perficit. *Si sit,* inquit, *ex hominibus, dissolvetur.* Hic videtur illos syllogismo impetere, ac dicere: Ergo quia hoc dissolutum non fuit, non est humanum. *Ne forte et Deo repugnare inveniamini.* Hoc dicebat, ex impossibili et inutili illos reprimens. *Si vero ex Deo est, non poteritis.* Non dixit, Si Christus sit Deus; opus enim iis declarabat: neque affirmavit vel humanum, vel divinum esse; sed futuro tempore fidem permisit, ut suaderet. Et si suscit, inquit, cur flagellarentur? Indubitata quidem dictorum justitiæ consistere non potuerunt, sed tamen furorem suum impleverunt: alioquin vero sic se illos perterrituros sperabant. Quod autem hæc illis non præsentibus diceret, hoc illos magis attraxit: ac sermonis suavitas, dictorumque justitiæ id illis suscit. Fere namque et hic evangelium prædicabat; imo hæc fere dicebat, cum iustitiæ ipsos alloquens: Persuasum habetis vos non posse dissolvere. Cur non credidistis? Tam magna est prædicatio, ut etiam ab iniunctis testimonium habeat. Illic quadringenti surrexerant, et postea magna multitudo: hic duodecim primi erant. Ne ergo vos perterrefaciat multitudinis accessio. *Si enim ex hominibus fuerit opus hoc, dissolvetur.* Poterat et aliud Ægyptium dicere; sed jam superfluum hoc fuisset. Viden, quomodo terrore sermonem conclusit? Ideo non simpliciter sententiam profert, ut ne videatur pro illis dicere; sed ex rei eventu ratiocinatur. Non ausus est vero affirmare, doctrinam illam non humanam, sed ex Deo esse: quia si dixisset ex Deo esse, contradixissent illi; si autem ex hominibus dixisset, ad insurgendum propensi erant. Ideo illos finem expectare jubet, dicens, *Discedite.* Illi vero rursus minantur, scientes quidem se nihil posse perficere, suo autem more facientes. Talis enim res est malitia, quæ impossibilia sæpe tentat. *Post hunc autem surrexit Judas (a).* Hæc, si Josephi libros inspexeritis, accuratius ediscetis: ille namque horum historiarum diligenter narrat. Viden qualem rem ausus est dicere, quod *Ex Deo*, quia postea a rebus ipsis fidem accepit? Vere magna fiducia, et nulla personarum acceptio. *Consenserunt autem illi,* inquit. *Et convocantes apostolos, cæcos dimiserunt.* Reveriti sunt sententiam viri; ideoque destiterunt a proposito occidendi apostolos: flagellatos autem illos dimittunt. *Et illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habitus sunt pro nomine Christi contumeliam pati.* Quibus signis hoc non mirabilibus est? Nusquam hoc apud veteres contigit. Nam

(a) Vide Josephum Antiq. Jud. l. 18, c. 4, ubi Judæ Galilæi historiam refert; et l. 20, c. 2, ubi de Theuda agit.

Jeromias quidem flagellatus est propter verbum Dei, Eliæ et aliis minati sunt: sed hic et ex hac re et ex signis virtutem Dei declararunt. Non dixit quod non dolerent; sed quod licet dolentes gauderent. Undenam id liquet? Ex sequenti libertate dicendi: ita semper etiam post plagas prædicando instabant. Ideo id declarans, ait: *In templo et circa domos non cessabant docentes et evangelizantes Christum Jesum. In diebus autem illis. Quibus diebus? Cum hæc fierent; cum flagella, cum mixæ, cum discipuli multiplicarentur: tunc Factum est murmur. Et fortassis ob multitudinem contigit: non enim potest in multitudine tantus ordo servari. Et magna turba sacerdotum obediēbat fidei. His subindicatur, ex iis, qui Christi necem machinati sunt, multos credidisse.*

Ministerium quotidianum quid. — Factum est murmur, quod despicerentur in quotidiano ministerio viduæ eorum. Ergo quotidianum ministerium erga viduas erat. Et vide, quomodo hic ministerium vocet, et non statim eleemosynam; siquæ et eos qui darent, et eos qui acciperent, extollat. Hoc non ex malitia oriebatur, sed fortassis ex turbæ negligentia. Ideo hoc in medium protulit (non parvum enim malum erat), quod cito curandum oportuit. Videntur quomodo in principio mala non foris tantum, sed etiam intus essent? Tu vero non solum attendas quod curatum fuerit, sed etiam quod magnum esset malum. *Considerate ergo, fratres, viros ex vobis septem.* Non id ex proprio nutu faciunt, sed prius se excusant apud multitudinem. Ita et nunc fieri oporteret. *Non est æquum; aiunt, nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis.* Primo absurditatem profert, ostendens non posse utrumque accurate præstari: quandoquidem cum Matthiam ordinare oportuit, primo rei ostendunt necessitatem, quia unus defecerat, et duodecim esse oportebat. Etiam hic necessitatem ostendunt: nec illud ante fecerunt, sed expectarunt donec murmur oriretur; neque tamen passi sunt ut hoc multum cresceret.

3. Et vide; iudicium illis permittunt, et illos præferunt qui omnibus placerent, et omnium testimonio probati essent. Cum oportuit Matthiam proponere, *Oportet, inquit, ex iis, qui nobiscum sunt omni tempore; hic autem non sic: non enim tale negotium erat.* Ideo hoc non sorti permisit; neque cum ipsi possent Spiritu moti eligere, id faciunt; sed ex multorum testimonio quod placitum esset statuit. Alioquin vero, numerum definire, ordinare, ad talem usum, ad illos pertinebat¹; eligere autem viros illis permittunt, ut ne viderentur ad quorundam gratiam agere: quia et Deus Moysi permisit eligere seniores, quos venerat. Multa enim sapientia opus est in talibus dispensationibus. Ne putetis enim, quia verbum non ipsis conceditum fuerat, non opus habuisse sapientiam: multa certe opus habuere. *Nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus.* Et initio et fine sese excusant. *Instantes erimus, inquit.* Sic enim oportebat, non leviter, non utcumque, sed cum per-

¹ Morel. legit, ubi adscribunt, pro, ad illos pertinerebat.

severantia. *Et placuit, inquit, sermo coram obedientia.* Et hoc illorum sapientiam decebat dictum laudatum; ita prudentia plenum esse elegerunt, inquit (rursum ipsi eligunt). *Step virum plenum fide et Spiritu sancto, et Phi et Prochorum, et Nicanorem, et Timonem, menam, et Nicolaum proselytum Antiocheni staturaverunt coram apostolis.* Et orantes impillicibus manus. » Hinc palam est, quod segregatos a multitudine; et illi trahunt, non apocunt. Vide, quam non superflue scriptor lo non enim dicit quomodo, sed simpliciter quonati sint per orationem: hoc enim est orManus viri superponitur; totum vero Deus o ejusque inanis est quæ tangit caput ordinati, admolom oportet ordinetur. *Et sermo, inq crescebat, et multiplicabatur numerus discip.* Non sine causa hoc dixit, sed ut ostenderet sit eleemosynæ et boni ordinis virtus. Ac t quæ Stephanum spectant narraturus est: id eas illorum præmittit: *Et multi, inquit, non obediebant fidei.* Quia enim videbant principetorem hæc proferentem, ex operibus jam pe faciebant. Et admiratione dignum est, quod non scissus fuerit in electione virorum, quom reprobatii sint ab illis apostoli.

Presbyteri et Diaconi nomen quando admittunt. Quam ergo dignitatem habuerunt illi, et quaperunt ordinationem, jam discendum est. N conorum? Atqui hæc in Ecclesiis non er presbyterorum erat œconomia. Atqui nulli episcopus erat, præterquam apostoli tantum poto nec diaconum nec presbyterorum tur nomen admissum nec manifestum; sed jam ad dinati sunt. Nec simpliciter hoc munus illis c tum est; sed precati sunt, ut potestas illis cor tur. Vide autem, quæso, si septem viris era tanta fortassis affluēbant pecuniæ, tanta erat v: multitudo. Ergo non simpliciter preces emittit sed cum multa attentione; hocque, perinde at dicatio, perficiebatur: plurima enim precibubantur. Sic spiritualia præferebantur, sic ad petitiones mittebantur, sic istis verbis concedit Neque dicit hoc, neque extollit eos; sed dic æquum esse commissum opus relinquere. Sic instituti fuerant, ne omnia agenda susciperent. Paulus ait, *Ut pauperum tantum memores simus* 10). Quomodo autem hos antecesserint discebant, perseverabant in oratione. Hoc etiam n oporteret. Non simpliciter autem spirituales, i ritu et sapientia plenos dixit, ostendens magni sophiæ fuisse accusationes ferre viduarum. Qu utilitas, si dispensator non furetur quidem, i nia perdat? vel si ferox sit et exacerbetur? Il admirandus erat Philippus. De illo namque *Et ingressi in domum Philippi evangelizat, septem illis erat, mansimus apud illum* (Act. Viden' nihil humano more dispensari? *Et mubatur numerus discipulorum in Jerusalem. Jero*

τῶν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ κατηξιώθησαν ἐπιμαρτυρήσαντες. Πόσον σημεῖον τοῦτο οὐ θαυμασιώτερον! Ὀδομαῦ γέγονεν ἐπὶ τῶν παλαιῶν τοῦτο ἔπει καὶ Ἱερουσαλίμα ἐμαρτυρήθη διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ τῷ Ἰησῆ ἠπειλήσαν, καὶ τοῖς ἄλλοις ἄλλ' ἐνταῦθα καὶ ἀπὸ τούτου, οὐκ ἀπὸ τῶν σημείων μόνον, τὴν δύναμιν ἐπεδείκνυον τοῦ Θεοῦ. Οὐκ εἶπεν, οὐκ ἤλεγον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἄλγοις ἔχειον. Πῶθεν δὴλον; Ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα παρήγορας· οὕτως ἐνεστήκεισαν αἱ καὶ μετὰ τὰς πληγὰς κηρύττοντες. Διὰ καὶ τοῦτο δὴλον, Ἐν τῷ ἱερῷ, φησί, καὶ παρ' ὁμοῦ οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελίζοντες Ἰησοῦν Χριστόν. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις. Ποιᾶς ἡμέρας; Ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ὅτε μάλιστα, ὅτε ἀπειλά, ὅτε ἐπιληθύνοντο οἱ μαθηταί, τότε γοητισμὸς γίνεται. Ἀπὸ τοῦ πλήθους δὲ τάχα συνέθη' οὐ γὰρ ἔστιν ἀκριβείαν ἐν πληθεῖ εἶναι. Καὶ καλῶς ἐχλογὸς τῶν ἱερῶν ἐπήκουε τῆς πίστεως. Τοῦτο αὐτωτόμητον ἐστὶ καὶ δεκνύντος, ὅτι ἀφ' ὧν ὁ κατὰ Χριστοῦ θάνατος; ἐκαυάσθη, πολλοὶ ἀπὸ τούτων πιστεύουσιν.

Ἐγένετο, φησί, γοητισμὸς, ὅτε παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χεῖρας αὐτῶν. Ἄρα καθημερινῆ διακονία ἦν ταῖς χεῖρας. Καὶ ὅρα, πῶς καὶ οὕτω; διακονίαν καλεῖ, καὶ οὐ ταχέως; ἐπιμαρτυρήσαντες ἅμα καὶ τοὺς δίδοντας. καὶ τοὺς λαμβάνοντας διὰ τούτου ἐπαίρων. Τοῦτο οὐ κακίας ἦν, ἀλλὰ τοῦ πλήθους ἰσως βλάβη. Διὰ τοῦτο καὶ προέβηκεν αὐτὸ εἰς μέσον (οὐ μικρὸν γὰρ κακὸν ἦν), ἵνα ταχέως καὶ διορθωθῇ. Ὅρα, πῶς; καὶ ἐν ἀρχῇ τὰ κακὰ οὐχ ἔβηθεν μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ ἔπειτα; Ἐν δὲ μὴ τοῦτο μόνον ἴδιον, ὅτι διορθωθῆ, ἀλλ' ὅτι μέγα κακὸν ἐν. Ἐπισκέψασθε, ἀδελφοί, ἄνδρας ἐξ ὁμοῦ ἐπέτα. Οὐκ οὐκ αἰσῆ γνῶμη πράττωνται, ἀλλὰ πρότερον ἀπολογούνται [114] τῷ πλήθει. Οὕτω καὶ νῦν γίνεσθαι εἶδε. Οὐκ ἔστι, φησὶν, ἀρεστὸν καταλιπόντας ἡμᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακονεῖν τραπέζης. Πρῶτον τὸ ἄποπν τίθηται, δεκνύν, ὡς οὐκ ἐνὸν ἂ μετὰ σπουδῆς ἀμφοτέρω γίνεσθαι ἔπει καὶ ὅτε τὸν Ματθαίον χειροτονεῖν ἐμελλον, πρῶτον τὴν χεῖραν δεκνύνουσι τοῦ πράγματος, ὅτι ἐξίπεν εἰς, καὶ εἶδε γινέσθαι δόξα. Καὶ ἐνταῦθα τὴν χεῖραν ἰδῆλυσαν καὶ ὅτε πρότερον ἐποίησαν, ἀλλὰ περιέμεναν γινέσθαι τὸν γοητισμὸν, οὕτω μὴ ἠέσονται ἐπὶ πολὺ τοῦτο συμβῆναι.

Υ. Καὶ ὅρα, τὴν κρίσιν αὐτοῖς ἐπιτρέπουσι, καὶ τοὺς πᾶν ἀρεσκοντας καὶ ὑπὸ πάντων μαρτυρουμένους αἰκίους; προβάλλονται. Ὅτε μὴ οὖν τὸν Ματθαίον ἴδει προβάλλεσθαι, Δεῖ, ἔλεγον, τῶν συνελεύσαντων ἡμῶν ἀνδρῶν ἐν καρτὶ ἐπὶ χρόνῳ ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ τοιοῦτον ἦν τὸ πρῶτον. Διὰ καὶ οὐ κληρὸν αὐτὸ ἐπέτρεψαν, οὕτω πάλιν, δυνάμει αὐτοὶ ἐκείναι Πνεύματι κινούμενοι, τοῦτο ποιοῦσιν ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν μαρτυρίας τὸ δοκοῖν μέλλον ἰστώσιν. Ἄλλως δὲ τὸ μὴ ὀρίσται τὸν ἀριθμὸν, καὶ χειροτονήσας, καὶ τὸ ἐν χεῖρα τοιαυτῇ, αὐτοῦ ἦν· τὸ δὲ ἔλθωσιν τοὺς ἀνδρας ἐκείνους ἐπιτρέπουσιν, ἵνα μὴ ἐξέσωσιν αὐτοὺς χαρίζεσθαι ἔπει καὶ ὁ Θεὸς Μωσῆ ἐπιτρέπει ἔλθωσιν πρεσβυτέρους, οὗς ἴδω. Καὶ γὰρ σοφίας πολλῆς δεῖ ἐν ταῖς τοιαύταις οἰκονομίαις. Μὴ γὰρ βῆ νομισθε, ἐπειδὴ λόγον οὐκ ἔλαχεῖσται, ὅτι οὐ χεῖραν ἔχει σοφίας ὁ τοιοῦτος; χρῆζει γὰρ, καὶ πολλῆς. Ἡμεῖς δὲ, φησὶ, τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προκατατερίσμεν. Καὶ ἀρχο-

μενοι καὶ τελευταῖοι ἀπολογούνται. Προκατατερίσμεν, φασίν. Ὅθεν γὰρ εἶδε, οὐκ ἀπλῶς οὐδ' ἔβηθεν, ἀλλὰ προκατατερίν. Καὶ ἤρσε, φησὶν, ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλῆθους. Καὶ τοῦτο τῆς αὐτῶν σοφίας ἐξίπεν. Πάντες ἐπήρσαν τὸ λεχθῆν οὕτως ἦν συνετόν. Καὶ ἐξέλεξαντο, φησὶ (πάλιν αὐτοὶ ἐκλογονται), Στέφανον, ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Φίλιππον καὶ Πρόχρον, καὶ Νικάνορα, καὶ Τιμόνα, καὶ Παρμενῖον, καὶ Νικόλαον προσήλυτον Ἀντιοχείας οὗς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων. Καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας. Ἐκ τούτου δὴλον, ὅτι ἀφύρσαν αὐτοὺς τοῦ πλήθους, καὶ αὐτοὶ ἐκκουσιν, οὐκ οἱ ἀποστολοὶ ἀγνοῦσιν. Ὅρα, πῶς οὐ ἔστι περιττὸς ὁ συγγραφεὺς· οὐ γὰρ λέγει πῶς, ἀλλ' ἀπλῶς, ὅτι χειροτονήσαντες διὰ προσευχῆς· τοῦτο γὰρ ἡ χειροτονία ἐστίν. Ἡ χεῖρ ἐπίκειται τοῦ ἀνδρός, τὸ δὲ πᾶν ὁ Θεὸς ἐργάζεσθαι, καὶ ἡ αὐτοῦ χεῖρ ἐστὶν ἡ ἀπτομένη τῆς κεφαλῆς τοῦ χειροτονουμένου, ἐκ ὧς δεῖ χειροτονήσασθαι. Καὶ ὁ λόγος, φησὶ, τοῦ Θεοῦ ἤρσαν, καὶ ἐκλήθοντο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν. Οὐκ ἀπλῶς εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ἵνα δείξῃ, ὅτι τῆς ἐπιμαρτυρίας ἡ ἰσχὺς καὶ τῆς διατάξεως. Καὶ μέλλει λοιπὸν διεγείσθαι τὰ κατὰ Στέφανον· δεῖ καὶ τὰς αἰτίας; αὐτῶν προτιθῆσι· Καὶ πολλοὶ, φησὶ, τῶν ἱερῶν ἐπήκουον τῆς πίστεως. [115] Ἐπειδὴ γὰρ εἶδον τὸν ἀρχοντα καὶ διδάσκαλον ταῦτα ἀποφηνάμενον, ἀπὸ τῶν ἔργων λοιπὸν τὴν πείραν ἐλάμβανον. Καὶ θαυμάσαι ἄξιον, πῶς οὐκ ἐσχίσθη τὸ πλῆθος ἐν τῇ αἰρέσει τῶν ἀνδρῶν, πῶς οὐκ ἀπεδοκιμάσθησαν ὅτι αὐτῶν οἱ ἀπόστολοι.

Ὅποιοι δὲ ἀρα ἀξίωμα εἶχον οὗτοι, καὶ ποῖαν ἐδέξαντο χειροτονίαν, ἀναγκαῖον μαθεῖν. Ἄρα τὴν τῶν διακόνων; Καὶ μὴν τοῦτο ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐστὶν ἡ οἰκονομία· καὶ οὐδέπω οὐδέτις ἐπίσκοπος ἦν, ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι μόνον. Ὅθεν οὐτε διακόνων, οὕτω πρεσβυτέρων οἶμαι τὸ ἴδιον εἶναι δὴλον καὶ φανερόν· ἀλλὰ τῶς; εἰς τοῦτο χειροτονήσαντες. Καὶ οὐκ ἀπλῶς ἐνεγείσθησαν, ἀλλ' ἐπέδξαντο αὐτοὺς γενέσθαι δύναμιν. Ὅρα δὲ μοι, εἰ ἐπὶ ἀνδρῶν ἐδέξαντο εἰς τοῦτο, τοιαῦτα ἰσως ἐπέβησιν χροῖματα, τοιοῦτον χροῖμα πλῆθος ἦν. Ἄρα οὐκ ἀπλῶς αἱ εὐχαὶ ἐγένοντο, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς σχολῆς καὶ τοῦτο, ὅσπερ τὸ κηρυγμα, οὕτως ἦν ὅτι τὰ γὰρ πλείω ταῦτα ἦσαν. Ὅθεν τὰ πνευματικὰ ἐπέλεγοντο, οὕτω καὶ πρὸς ἀποδημίας ἐπέλεγοντο, οὕτως ἐνεγείσθησαν οὗτοι τὸν λόγον. Καὶ οὐ λέγει, οὐδέ ἐπαίρει αὐτοῖς, ἀλλ' ὅτι τὸ δοθῆν ἀρείας ἔργον, οὐκ ἀρεστόν. Ὅθεν ἦσαν ἀπὸ Μωσέως παιδευθέντες μὴ πάντα αὐτοὶ μεταγερρίζουν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, Μόνον τῶν πτωχῶν, φησὶν, ἵνα μαρτυροῦμεν. Πῶς δὲ καὶ προήγον τοῦτο, μάθανε; Ἐνῆσταν, προεκατάρτερον οὐχ ἔτι. Τοῦτο καὶ νῦν γινέσθαι εἶδε. Οὐκ ἀπλῶς δὲ πνευματικῶς, ἀλλὰ Πνεύματος πλήρεις καὶ σοφίας εἶπε, δηλῶν, ὅτι μεγάλης φιλοσοφίας ἦν κρείων κατηγορίας χροῖον. Τί γὰρ βέλους; ἔταν μὴ κλειπὴν μὲν, ἀπολύει δὲ πάντα; ἢ θρασυῖν καὶ παροῦσιν; Καὶ ταῦτα δὲ θαυμαστὰ ἦν ὁ Φίλιππος. Περὶ γὰρ αὐτοῦ φησὶ, Καὶ ἐστὶν ἐκ τῶν ἐν ὁμοῦ Φιλιπποῦ τοῦ ἐπιμαρτυροῦντος, ὅτι οὐκ ἐπὶ ἐπὶ, ἐμαίναμεν παρ' αὐτῷ. Ὅρα οὐδὲν ἀνθρωπίνως διοικούμενον; Καὶ ἐκλήθοντο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. Ἐν Ἱερουσαλήμ ἐπέδ-

* Unus τίθησιν ὡς οὐκ ἐνὸν. ὁ Morel. et anus cod. aut. ποιοῦνται, τὸ δὲ.

* Ὁ συγγραφεὺς deest in uno. ὁ Morel. ἐστὶν unus, et post hoc eadem repetit: infra vero series eius admodum vitulata est Savil. et mss. restituta est. Ibi item mss. quidam ἀλλ' οὐ λέγει.

δοῦ το πλῆθος. Τὸ θαυμαστὸν, ἐνθα ἐσφάγη ὁ Χριστός, ἐκεῖ ἤρξαστο τὸ κήρυγμα. Καὶ οὐ μόνον οὐκ ἔσκαδα-
 λισθησάν τινες τῶν μαθητῶν, ὀρώτες τοὺς μὲν ἀπο-
 στῆλους μαστιχομένους, τοὺς δὲ ἀπειλοῦντας, ἄλλους
 δὲ τὸ Πνεῦμα περράζοντας, ἑτέρους δὲ γογγύζοντας·
 ἀλλὰ μάλιστα καὶ προσεβήσαν τῶν πιστευσάντων ὁ
 ἀριθμὸς· οὕτως ἀπὸ τοῦ περὶ Ἄναναν συμβάντος
 ἐσαυφρονίσθησαν, καὶ πλείων ὀφθός αὐτοῖς γέγονεν.
 Ὅρα δὲ μοι, πῶς ἐπέβητο τὸ πλῆθος. Μετὰ τοὺς
 περασμοίους, τότε ἐπέδωκεν, οὐχὶ πρὸ τούτου. Σκόπει
 δὲ καὶ πόση φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Ἐξ ἐκείνων γὰρ
 τῶν ἀρχιερέων τὴν πρὸς φόνον τοῦ θύλου παροῦ-
 νόντων, τῶν τοιαῦτα βρώτων καὶ λεγόντων "Α.Ι.δὸν
 σωσεν, αὐτὸν οὐ δύναται σώσαι· ἐκ τούτων
 Πολλοί, φησιν, ὑπήκουον τῇ πίστει.

8. Αὐτοῦ τοίνυν καὶ ἡμεῖς γενώμεθα μιμηταί. Προ-
 σέβητο αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐξέβαλεν. Ὁ οὗτος τοὺς
 ἔχθρους ἀμειψώμεθα τοὺς δὲ μυρία ἡμέρας ἐργασαμέ-
 νους [116] βενά. Ὅπερ ἀνεχώμεν ἀγαθὸν, αὐτοῖς παρ-
 ἔχωμεν· μὴ παρῆλθωμεν αὐτοῖς ἐπιστοῦντες. Εἰ γὰρ
 τῷ παθεῖν κακῶς, ἐμπλήσας δεῖ τὸν θυμὸν αὐτῶν,
 πολλῷ μᾶλλον τῷ εὐποήσειας· τοῦτο γὰρ εἰσταν
 ἐκείνου. Οὐκ ἔστι γὰρ ἴσον εὐποήσειας ἔχθρ ν, καὶ
 μετρίως θελήσει παθεῖν ἢ βουλεύσθαι· ἀπὸ τούτου καὶ
 ἐπ' ἐκεῖνα ἤσμεν. Τοῦτο δέξιμα τῶν τῶν Χριστοῦ
 μαθητῶν. Ἐσταύρωσαν αὐτὸν ἔλθοντα ἐπὶ ἐσπερεια
 τῇ αὐτῶν, τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ διδάσκοντες, καὶ μετὰ
 ταῦτα εἰς τὴν αἰτὴν αὐτοῦ ἀγει τοῖς μαθηταῖς τιμὴν,
 ὁμοίως αὐτοῖς μεταδίδους τὸν αὐτοῦ. Μιμηταί γενώ-
 μεθα, παρακαλῶ, τῷ Χριστοῦ κατὰ τοῦτο ἐστὶ μι-
 μήσασθαι αὐτὸν· τοῦτο ἴσον ποιεῖ τῷ Θεῷ, τοῦτο
 μῆσον ἢ κατὰ ἀνθρώπον ἐστίν. Ἐχώμεθα τῆς ἐλε-
 ημοσύνης· αὐτὴ παιδαγωγὸς καὶ διδάσκαλος ἐκείνης
 τῆς φιλοσοφίας ἐστίν. Ὁ μαθὼν ἐλεῖν τὸν ἐν συμ-
 φορᾷ μαθησοταί καὶ μὴ μνησικακεῖν ὁ μαθὼν τοῦτο,
 καὶ ἔχθρους ἐσπερειατὴν θύνησται. Μάθωμεν κατα-
 κλίσθαι τοῖς τῶν πλῆθον κακοῖς, καὶ μαθησώμεθα
 καὶ τὰ κακὰ αὐτῶν φέρειν. Αὐτὸν ἐρωτήσωμεν τὸν
 κακῶς ἡμεῖς διατιθέμεθα, εἰ μὴ καταγινώσκει αὐτοῦ,
 εἰ μὴ θέλοι φιλοσοφεῖν, εἰ μὴ θυμῷ τὸ πᾶν εἶναί
 φησιν, εἰ μὴ μικροψυχίας, εἰ μὴ ταλαπωρίας, εἰ μὴ
 βούλοιο τὸν ὑβρίζοντα εἶναι καὶ σιγῶντα, ἀλλὰ
 μὴ τὸν ὑβρίζοντα καὶ μαινομένου, εἰ μὴ θαυμάσας
 ἀπεισι τὸν παθόντα. Μὴ δὲ νομίης, ἐτι τοῦτο εὐκα-
 ταφρονήτους ποιεῖ. Οὐδὲν οὕτως εὐκαταφρονήτους
 ποιεῖ, ὡς τὸ ὑβρίζειν· οὐδὲν οὕτως αἰδέσιμος, ὡς
 τὸ ὑβριζόμενος φέρειν. Ὁ μὲν γὰρ ἐστὶν ὑβριστῆς,
 ὁ δὲ φιλόσοφος· καὶ ὁ μὲν ἀνθρώπου χεῖρων, ὁ δὲ
 ἀγγέλου σοφός. Κἂν τὴν γὰρ ἐλάττω ἦν τὸ ὑβρίζοντα,
 καὶ οὕτως, εἰ βούλοιο, θανάτος ὑπέρχεν ἀνάσθασθαι.
 Ἄλλως δὲ καὶ ἐλείπεται μὲν παρὰ πάντων ὄτος,
 ἐκείνος δὲ μισεῖται. Τί οὖν; οὐκ ἐνταῦθα ἀρα ὁ πολλῷ
 βελτίων ἐστὶ αὐτός; Τῷ μὲν γὰρ ὡς μαινομένου,
 τοῦτῳ δὲ ὡς νοῦν ἔχοντι προσέφροναν ἀπαντας. Ὅταν
 οὖν κακηγορήσῃαι τινα ὑπὸ τίνος ἀναγκάζῃ, εἰπὲ πρὸς
 αὐτόν· Ὁ δύναμαι αὐτὸν εἶπειν κακῶς· δέδοικα γὰρ
 μὴ πως οὐκ ἦν τοιοῦτος. Μάλιστα μὲν ἐν διανοῇ μὴ
 εἴπῃ· ἀλλὰ μηδὲ πρὸς ἄλλον. Μὴ ἐντύχης κατὰ
 τοῦτο τῷ Θεῷ· ἀν ἴση; κακῶς ἀκούοντα, ἀμυνον
 εἰπὲ, τοῦ πάθους· ἐστὶ τὰ ῥήματα, οὐ τοῦ ἀνδρός·
 εἰπὲ, τῆς ὀργῆς, οὐ τοῦ φίλου τῆς μανίας, οὐ τῆς
 ψυχῆς. Ταῦτα λογισώμεθα ἐπ' ἐκάστῳ τῶν ἀμαρτη-

μάτων. Μὴ περμεμένης ἀνασθῆναι τὸ πῦρ, ἀλλὰ πρὸς
 τούτου κάτασχε· μὴ παροῦ· ἡς τὸ θηρίον, ἀλλὰ μηδὲ
 παροφθησάν συγχωρησῆς· οὐκ ἐτι γὰρ κύριος· εἰ
 κατασχεῖν, ἀν ἢ φλέξ ἀνασθῆ. Τί γὰρ εἶπεν; ἀνόητος
 καὶ μυρᾷ; Τίς οὖν ὑπέσθουος τῷ ῥήματι. ὁ ἀκούων,
 ἢ ὁ λέγων; Ὁ μὲν γὰρ κἂν σφίδρα σοφῆς ἦ, μυρῶ
 δόξαν ἐλασθεν· ὁ δὲ κἂν ἀνόητος ἦ, σοφῶ καὶ φιλοσό-
 φου. Τίς ἀνόητος, εἰπὲ μοι, ὁ ἕτερον προσφέρων ὁ
 οὐκ ὄντα, ἢ ὁ μηδὲ οὕτως κινηθεῖς; Εἰ γὰρ τὸ μὲρ
 κινηθέντα κινεῖσθαι, φιλοσοφῆς· τὸ μὲρ κινούντος
 πλήττεσθαι, πόσης ἀνοίας! Ὅπως λέγω πολὺς ἀπόκει-
 ται [117] τιμωρίας τόπος τοῖς τὰ τοιαῦτα οὐνειδίδουσι
 καὶ βλασφημοῖσι τὸν πλῆθον. Ἄλλὰ τί; ἄτιμον
 καὶ ἐξ ἄτιμων, καὶ εὐτέλη καὶ ἐξ εὐτέλων εἶπεν;
 Πάλιν εἰς αὐτὸν τὸ θναῖος περιετρεφεν. Ὁ μὲν γὰρ
 τίμιος φανεῖται καὶ αἰδέσιμος, ὁ δὲ εὐτέλης θνωτός· τὸ
 γὰρ τὰ τοιαῦτα εἰς τὰ ἐν θναῖος προφέρειν, γίνουος
 εὐτέλειαν λέγω, μικρὰς θνωτός· ὁ δὲ μέγας καὶ
 θαυμαστῆς ἐστὶν, ἀτε οὐδὲν ἠγούμενος τὸ τοιοῦτον,
 ἀλλ' οὕτως διασκεπόμενος, ὡς ἀν εἰ ἤκουεν, ἐτι ἔχει τὶ τῶν
 ἄλλων διαφέρων. Ἄλλὰ μοιγὸν καὶ τὰ ἄλλα εἶπῃ; Ἐν-
 ταῦθα καὶ γελᾶν φησὶ· ὅταν γὰρ τὸ συνεῖδος μὴ βάλ-
 ληται, οὐδὲ κερῖον ἀν ἔχει ὁ θυμός. Ἐνοήσαστας δὲ
 καὶ τίνα ἐξάγει εἰς μέσον πονηρὰ καὶ μιὰ ῥήματα,
 οὐδὲ οὕτως ἀλαίην χρῆ. Ὅπερ γὰρ βέλεια μετὰ
 ταῦτα ἔκαστος μαθησοσθαι, τοῦτο ἤδη ἐξεκάλυψεν
 αὐτὸν λοιπὸν ἀπιστον πᾶσι κατέστησεν, ἀτε οὐκ
 εἶδὸτα συγκαλοῦπτεται τὰ τοῦ πλῆθον κακὰ, καὶ αὐ-
 τὸν μᾶλλον ἤσμεν ἢ ἔτερον, καὶ πάντα λιμένα
 προσέσχεας, τὰς εὐθύνας ἐποίησεν αὐτῷ φοβεράς τοῦ
 μέλλοντος κρητηρίου. Οὐ γὰρ οὕτω τοῦτον, ὡς ἐκείνον
 ἀποστραφῆσθαι πάντες, ἀπερ ἐκκαλύπτει οὐκ ἐχρῆν
 ἀπαμφισάσσει. Σὺ δὲ μὴδὲν εἴπῃ ἐν σύνοειας, ἀλλὰ
 σιγήσῃ, εἰ βούλει τὴν λαμπρῶν δόξαν λαβεῖν. Οὐ γὰρ
 μόνον ἀνατρέφεται τὰ λεχθέντα, οὐδὲ καλύφεται, ἀλλὰ
 καὶ ἔτερον ἐργάση καλὸν· οὐκ εἶποι ποιήσας γὰρ κατὰ
 σαυτοῦ τὴν ψῆφον ἐνεχθῆναι. Ὁ δεινὸς εἰς κακῶς λῃ-
 γει; Εἰπὲ σὺ· Εἰ πάντα φεῖται, οὐκ ἀν τοιαῦτα εἶπε
 μόνον. Ἐθαυμάσεται καὶ ἐξεπλάγῃται τὸ λεχθέν; Ἄλλὰ
 μιμεισθαι χρῆ. Διὰ γὰρ τοῦτο πάντα ὀμνὶν τὰ ἐξωθεν
 εἰρημένα ἡγόμενοι, οὐχ ὡς ἐθουσίον μυρία τοιαῦτα
 τὸν Γραφῶν, ἀλλ' ὡς μᾶλλον ἐντρέφει δυναμειων
 τούτων· ἐπει καὶ ἡ Γραφὴ οἶδε πρὸς ἐντροπήν λέγειν,
 ὡς ὅταν λέγῃ· Ὅχι καὶ ὁ ἔθικαι τὸ αὐτὸ ποιοῦ-
 σιν· Ὁ δὲ προφήτης ἱερειμίας τοῦ τοῦ Ἰησοῦ υἱός
 παρηγαγεν εἰς μέσον τὴν πατρικὴν ἐντολήν παραβῆ-
 ναι μὴ καταδεκαμένους. Εἶπον κακῶς ὁ περὶ Μωρταν
 τὸν Μωρτα, καὶ τῆς κολάσεως αὐτοῖς εὐθὺς ἐβήθη-
 σε, καὶ οὐδὲ ἴσον μαθεῖν τινας, ἐτι ἐκδοκίας ἔτυχε,
 συνεχώρησεν. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως· ἀλλὰ τοῦ
 μάλιστα βουλεύμεθα πάντα μαθεῖν, ἐτι οὐκ ἀτιμωρη-
 τι παρῆλθον. Μέχρι τίνος ἀπὸ γῆς πνέομεν; Οὐκ ἐν
 μάχῃν· εἰ ἐνός συστάην μέρους. Τοῖς μαινομένοις
 ἀν ἐξ ἐγατέρον τῶν μερῶν ἐλύσῃς, μᾶλλον παροῦ-
 νει· ἀν δὲ ἐκ δεξιάς ἢ ἐξ ἀριστερὰς, ἐσθεσας τὸν
 θυμὸν. Ὁ πάθητων ἀν μὲν ἔχη τὸν μὴ δεχόμενον,
 μᾶλλον ἀπαίρειται· ἀν δὲ εἰκοντα, μᾶλλον ἐκλύεται,
 καὶ εἰς αὐτὸν ἢ πλῆθῃ περιτρέπεται. Οὐ γὰρ οὕτως
 ἐκλύει τὴν δύναμιν τοῦ ἀναταγιστοῦ ἀνθρώπου παγ-
 κρατιάζειν εἶδος, ὡς ἀνθρώπος ὑβρίζοντος καὶ μὴ
 ἀνθυβρίζων. Αἰσχυνοθεῖς γὰρ ἐκείνος λοιπὸν ἀπεισι
 καὶ καταγνοσθεῖς, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ συνεῖδους,
 δεῦτερον δὲ παρὰ τῶν ὀρώντων ἀπάντων. Καὶ παροι-

* Morel. et unus cod. καὶ ἐξέβαλεν, male. Ὁ In uno cod. desunt verba ἀγῶν... παρέχωμεν, et infra habet ἐμπλήσαι ἐστίν * Hæc, οὐκ ἐντύθεν ἀρα, desunt in uno cod.

ἄ Unus cod. προσφέρων. * Βλασφημοῖσι κατὰ τὸν κλ. sic all. † Morel male ἀόκτας.

crescebat multitudo. Res mirabilis, ubi occisus fuerat Christus, illic crescebat prædicationis: nec modo non scandalizati sunt quidam ex discipulis, videntes apostolos flagellari, alios minari, alios Spiritum tentare, alios mormurare; sed et maxime agebatur credentium numerus: sic ab Ananias casu ad meliorem frugem reducebantur, et major illis timor erat. Vide mihi porro, quomodo creverit multitudo. Post tentationes crevit, non ante. Consideres vero, quanta sit Dei benignitas. Ex illis enim principibus sacerdotum, qui ad cædem turbas concitabant, qui talia clamabant et dicebant, *Alios salvos facit, seipsum non potest salvum facere* (Math. 27. 42); ex illis, inquit, *Multi obediebant fidei*.

4. *Caritas erga inimicos et misericordia commendantur.* — Ejus itaque et nos imitatores simus. Illos suscepit, nec repulit. Sic inimicia, qui nobis innumera intulerat mala, beneficia rependamus. Si quid bonum habemus, illis tribuamus, ne beneficiendo prætereamus illos. Si enim mala patiendo implere oportet illorum furorem, multo magis beneficiendo: hoc enim minus est illo. Non enim par res est, benefacere inimico, et majora velle pati; ab hoc ad illa veniemus. Hæc dignitas est discipulorum Christi. Crucifixæ erant illorum, qui ad beneficiendum illis venerat; discipulos alios flagellaverant; et postea illos ad eumdem quo discipulos honorem ducit, similiterque sua illis communiavit. Imitatores, queso, Christi simus: in hoc oportet illum imitari; hoc enim æqualem Deo facit; hoc plusquam humanum est. Eleemosynæ operam demus: hæc pædagogus et doctor est illius philosophæ. Qui didicit misereri ejus, qui in calamitate est, discet etiam injuriarum oblivisci: qui hoc didicit, inimicia etiam benefacere poterit. Discamus proximorum malis frangi, et discemus illorum etiam mala ferre. Illum interrogemus, qui male erga nos affectus est, annon eademmet seipsum, annon velit philosophari, annon totum oriri dicat ab ira et similitate et miseria; num velit ex numero illorum esse, qui contumeliam ferunt et silent, non autem illorum, qui contumeliam faciunt et furunt; annon eum qui patitur admiretur. Ne putes hoc contemptibiles reddere. Nihil ita contemptibiles reddit ut contumeliam inferre; nihil ita venerabiles, ut contumeliam ferre. Ille namque est contemneliosus, hic philosophus: ille pejor homine, hic angelis par. Licet enim minor esset contemnelioso; attamen, si vellet, posset eum ulcisci. Alioquin vero hic misericordiam omnium sibi attrahet, ille vero exosus erit. Quid igitur? nonne inde hic multo præstantior erit? illum namque ut furentem, hunc ut prudentem habebunt omnes. Cum ergo te cogit quispiam, ut aliquem criminis, dic illi: Non possum ipsi maledicere; timeo enim ne forte non sit talis. Cave autem maxime, ne in mente dixeris, neve alteri sic loquaris. Ne preceris Deum contra illum: si videris illum malo vadere, defende: dic, Iracundie, non viri, verba sunt; ira, non amicit; furoris, non animæ. Hæc circa singula peccata cogitemus. Ne exspectes donec ignis ac-

condatur, sed ante comprime: ne feram exacerbes, nec exacerbari sinas: non poteris comescere si flamma accendatur. Quid enim dixit? Stulte et insipiens? Uter verbo obnoxius est, qui audit, an qui dicit? Hic namque, et si valde sapiens sit, stultus reputabitur; ille vero, etsi admodum stultus sit, sapiens et philosophus habebitur. Uter, queso, stultus, qui alteri profert ea quæ non sunt, an is qui neque sic movetur? Nam si philosophi est, etiam inciteris, non moveri; nemine movente exasperari, quante insipientiæ fuerit? Nondum dico, quæ poena reposita sit iis, qui in proximum opprobria et blasphemia dicta proferunt. Sed quid? ignobilissime ex ignobilibus dixit, et vilem ex vilibus ortum? Iterum in seipsum vertit opprobrium. Nam ille quidem honorabilis ac reverendus apparebit, hic vero villis: talia enim in opprobrium proferre, generis nempe vilitatem, pusilli est animi. Ille vero magnus et mirabilis est, qui nihil tale sentiat, sed ita affectus sit ac si audivisset, se aliquid excellens præ aliis habere. Sed mæchum et similia dicit? Hic ridendum est: quando enim conscientia non pungit, nullus est ira locus. Si cogites vero, quam fœda et mala verba proferat, neque sic est dolendum. Nam quod cuique postea notum futurum erit, hoc jam ipse revelavit: indeque omnibus se fide indignum constituit, utpote qui necletrit proximi peccata tegere; seque magis pudore affectum, quam alium; omnem obstruxit portam, poenasque sibi graves in futuro iudicio paravit. Non enim hunc, ut illum aversabatur omnes, qui tegenda revelaverit. Tu vero ne reveles ea, quorum concensus es; sed tace, si vis bonam habere famam. Non modo enim subvertes, et teges ea, quæ dicta sunt, sed et aliud bonum operaberis: non jam facies contra te ipsum ferri sententiam. Tibi quispiam maledicit? Dic tu: Si omnia nosset, non hæc solum dixisset. Admirati estis cum stupore id quod dixi? Sed imitari oportet. Ideo enim hæc omnia, quæ ab exteris prolata sunt, diximus, non quod Scripturæ innumeralia non habeant; sed quod hæc magis possint pudore suffundere. Nam Scripturæ quoque ad pudorem inducere solet, ut cum dicit: *Nonne et ethnici hoc faciunt* (Math. 5. 47)? Propheta vero Jeremias filios Rechab in medium adduxit (Jer. 35. 3), qui paternum præceptum transgredi noluerunt. Maledixit Maria Moysi (Num. 12): at ille statim poenam ab ipsa precibus averit, neque concessit ut sciretur, se vindictam fuisse. At nos non sic; sed hoc maxime volumus, ut sciatur injuriam non inultam fuisse. Quousque de terra spirabimus? Non potest pugna ex una solum parte constare. Furentes si ex utraque parte trabas, magis exasperabis; si a dextera vel a sinistra, furorem exatinguis. Qui non patientem verberat, magis extollitur; qui cedentem, magis dissolvitur, et in ipsum plaga convertitur. Non ita antagonista vim superat vir in omni pugna genere peritus, ut qui injuria afflictit, nec rependit. Adversarius enim cum pudore discedit improbatas, primo a propria conscientia, secundo a spectatoribus omnibus.

Estque in proverbio vulgatum : Qui honorat, se ipsum honorat. Ergo et contumeliosus sibi ipsi talis est.

Nemo leditur nisi a seipso.— Nemo nos ledere poterit, iterum dico, nisi nos ipsi; nec quis me pauperem faciet, nisi ego ipse. Age ergo, sic rem perpendamus: sit mihi anima pauper, et omnes mihi pecunias erogent; quid inde? Donec illa mutetur, omnia frustra sunt. Sit anima mihi magna, et cuncti pecunias meas accipiant; quid inde? Donec illam non pauperem reddas, nihil hinc damni. Sit mihi impura vita, et omnes contraria de me dicant; quid inde? Licet dicant, at non in mente approbant. Rursum sit mihi vita pura, et omnes contraria dicant; et quid inde? Nam in conscientia sua id damnant: non enim persuasi dicunt. Ut enim laudes non oportet admittere, sic nec accusationes. Et cur hæc dico? Nemo nobis unquam insidiari poterit, neque accusatione circumvenire, si voluerimus. Hoc ita consideremus: trahat nos quis ad forum, calumnietur; si vis, et animum efferat; et quid hoc, si pauper hæc inmerito feras? Hoc ipsum malum est, inquit. Hoc ipsum bonum est¹, quod immeritus patiaris. Sed quid? an meritum pati oportebat? Aliquid iterum dicam: Philosophus quidam exterorum, ut audivit quempiam obisse, cum quidam ex discipulis diceret ipsi, Væ mihi, quia iniuste; ille conversus, Sed quid, ait, an juste voluisses (a)? Et

¹ Morel. legit, *malum est*; quæ lectio quadrabit si interrogantis more hic proferatur: tunc enim sic totus locus habebit: *Hoc malum est quod immeritus patiaris?*

(a) In hunc locum hæc habet Douzaeus in Edit. Savil.:

Joannes nonne iniuste mortuus est? Quem ergo magis miseraris, eumne qui iuste, an eum qui iniuste? nonne hunc miserum dicis, illum vero beatum? In quo ergo leditur homo a morte, qui nullam lucratur, nedum quid damni referat? Nam si ex immortalis mortalem fecisset, forte damnus esset; si vero mortalem, et ex uatura sua paulo post moriturum festinavit cum gloria abducere, quid hinc damni? Sit nobis animus recte compositus, et nullum extrinsecus damnum adveniet. Sed non es in gloria? Et quid hoc? Nam quod in opibus, id ipsum in gloria est. Si enim magnificus fuero, nullo opus habebō; sin vane glorie cupidus, quanto plura consequar, tanto pluribus egebo. Tunc vero splendidior ero et majori fruam gloria, si gloriam contempsero. Hæc cum sciamus, gratiam habeamus Christo Deo nostro, qui talem vitam largitus est, et illam adæquam ad gloriam ipsius: quia ipsum decet gloria cum Patre principio carente, et sancto Spiritu ejus, in sæcula sæculorum. Amen.

« Sed quid? an juste voluisses? » Hæc Socratis sunt ad uxorem verba, ut refert Laertius, in Vita Socratis: cum uxor illi diceret, Injuste moreris: Tunc, inquit, juste voluisses? Hæcenus Douzaeus. Xenophon autem in *Apologia* Socratis sic habet: *Quidam autem adstant, nomine Apollodorus, vir maxime Socrati addictus, et singulari prædatus ingenuitate, dixit: « Equidem, o Socrate, hoc mihi præsertim videtur intolerabile, quod te videam iniuste morientem. » Ricitur autem Socrates, Apollodori capiti blandiens respondisse: « Tunc, o carissime, me juste quæm iniuste morientem videre malles? » et hunc locum magis videtur Chrysostomus significare.*

HOMILIA XV.

Cap. 6. v. 8. *Stephanus autem plenus fide et virtute faciebat prodigia et signa magna in populo.*

1. In ordinatione Spiritus sanctus accedit. — Vide, quomodo inter septem illos unus præcellens esset, ac primas teneret. Etsi enim ordinatio communis esset, at hic majorem gratiam attraxit. Antea vero signa non faciebat, sed ubi manifestus fuit; ut ostenderetur non solum gratiam sufficere, sed ordinationem requiri, ut Spiritus accessio fiat. Quod si antea Spiritu pleni erant, at id a lavacro. 9. Surrexerunt autem quidam de synagoga. Conarreccionem vocat exacerbationem et iram eorum. Hic vide magnam multitudinem; imo aliam accusationis formam. Nam postquam Gamaliel illos cohiberat, ne hæc de re irasarent, aliam inducunt accusationem. « Surrexerunt autem, inquit, quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum et Cyrenensium et Alexandrinorum, et eorum qui erant ex Cilicia et Asia, disputantes cum Stephano; 10. et non poterant resistere sapientiæ et Spiritui, qui loquebatur. 11. Tunc summiserunt viros, qui dicerent se audivisse eum dicentem verba blasphemie in Moysem et in Deum. » Ut accusationem instituant, Contra Deum, inquit, et contra Moysem loquitur. Ideo autem disputabat, ut cogere eum aliquid proferre. Ille vero clarius loquebatur, et forte legis cessationem tantum dicebat; vel non dicebat quidem sed insinuat. Nam si palam dixisset,

non opus fuisset subornatis viris nec falsis testibus. Diverse autem synagogæ erant, Libertinorum et Cyrenensium. Sed Cyrenenses ultra Alexandria sunt, qui et illic per gentes synagogas habebant; ac forte illic manebant, ne sæpe migrare cogere: Libertini autem, Romanorum liberti erant, et sic appellabantur (a). Ut autem ibi multi peregrini habitabant, ita et synagogas habebant, in quibus oportebat et lectiones et orationes fieri. Tu vero mihi perpendas velim, quomodo et hic coactus docere conatur, et illi rursus ob signa non modo ad invidiam concitentur, sed etiam, quia verbo superabat, et intolerabilis ipsis erat, falsos testes constituent. Notebant enim illum sine causa occidere, sed eum suffragio, ut et famam illorum læderent; et illis relictis ad hos veniunt, ut sic illos etiam perterrefacerent. Nec dicunt, Loquitur; sed, Non cessat loqui, ut accusationem augeant. 12. « Commoverunt autem seniores et scribas, et concurrentes rapuerunt illum, et adduxerunt in concilium, 13. et statuerunt falsos testes, qui dicerent: Homo iste non cessat loqui verba adversus locum sanctum et legem. » Non cessat, inquit, ut illum id eonantem indicent. 14. « Audivimus enim eum dicentem, Quoniam Jesus Nazareus hic destruet locum istum, et mutabit consuetudines, quas tradidit nobis

(a) Libertini vocantur si qui libertorum filii erant.

μία δὲ τίς ἐστιν, οὗτι δὴ Ὁ τιμῶν, αὐτὸν τιμᾶ. * Ἀρα καὶ ὁ ὀφείλων, αὐτὸν ὀφείλει.

Οὐδέ τις ἡμᾶς ἀδικῆσαι δυνήσεται, πάλιν ἐρῶ, ἐὰν μὴ ἡμεῖς αὐτοῦσι· οὗτε πένθητά με [118] τίς ἐργάσεται, ἐὰν μὴ ἐγὼ ἐμπαύω. Θέρε γάρ, οὕτω σκεψώμεθα· Ἔστω μοι ψυχὴ πενιχρὰ, καὶ πάντες κενούτωσαν εἰς ἐμὴ τὰ χρήματα· τί τοῦτο; Ἔως ἂν ἐκείνη μὴ μεταβάληται, πάντα μάτην. Ἔστω μοι ψυχὴ μεγάλη, καὶ πάντες λαμβανέτωσαν τὰ χρήματα· τί τοῦτο; Ἔως ἂν ἐκείνη μὴ πειθήσῃ πενιχρὰν, οὐδὲν βλάβος. Ἔστω μοι βίος ἀκάθαρτος, καὶ πάντες τάναντία λεγέτωσαν περὶ ἐμοῦ· τί τοῦτο; Κἄν γὰρ λέγωσιν, ἄλλ' οὐκί· καὶ ἐν διανοίᾳ ταῦτα ψηφίζονται. Πάλιν ἔστω μοι βίος καθαρὸς, καὶ πάντες τάναντία λεγέτωσαν καὶ τί τοῦτο; Ἐν γὰρ τῷ συνειδέει αὐτῶν καταγράφονται· οὗ γὰρ δὴ πεπιεσμένοι λέγουσιν. Ὅσπερ γὰρ τὰς εὐφημίας οὐ δεῖ προσέειπαι, οὕτως οὐδὲ τὰς κατηγορίας. Καὶ τί λέγω ταῦτα; Οὐδέ τις ἡμῖν ἐπιβουλεύσει ποτε δυνήσεται, οὐδὲ κατηγορεῖται περιβαλεῖν, ἐὰν βουλώμεθα. Ἰδόμεν δὲ καὶ οὕτως· Ἐλάττω τις εἰς δικαστήριον, συκοφαντεῖται, εἰ βούλει, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκπερέτω· καὶ τί τοῦτο, πρὸς μικρὸν παρ' ἄξιαν ταῦτα παθεῖν; Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ κακὸν, φησὶν. Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο καλὸν· τὸ μὴ κατ' ἄξιαν παθεῖν. Ἄλλὰ τί; κατ' ἄξιαν ἔχει; Ἐἴπω τι πάλιν φιλόσοφος τις τῶν ἔξωθεν ἢ ὡς ἔκρινεν, οὗτι ὁ θεὸς ἀπέθανε, καὶ τίς εἶπεν αὐτῷ τὴν μαθητῶν· Ὁμοῖοι, οὗτι ἀδίκως ἐκείνος ἐπιστρα-

* Morel. cum uno eod. κακόν. ἢ Hoc Socrates dicit apud Dioxanem Laertium, simileque refert Xenophon in Apologia Socratis.

φεί, Ἄλλὰ τί, ἔφη, δικαίως ἤθελες·; Καὶ Ἰωάννης δὲ οὐκί ἀδικῶς ἀπέθανε; Τίνα οὖν μᾶλλον ἔλεξες, τὸν δικαίως ἀποθανόντα, ἢ τὸν οὐχ οὕτως; Ὁκί τοῦτον μὲν ταλανίζεις, ἐκείνον δὲ καὶ θαυμάζεις; Τί οὖν ἤδικηται ἄνθρωπος καὶ ἄπ' αὐτοῦ τοῦ θανάτου κερδάνας μεγάλα, οὐ μόνον οὐκ ἀπὸ βλαβείας; Εἰ μὴ γὰρ ἀθάνατον ἔντα θνητὸν ἵπποιε, ἴσως ἂν βλάβη ἦν· εἰ δὲ θνητὸν ἔντα, καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως μικρὸν ὑπερτον τὸν θάνατον ἐκδέχεσθαι μέλλοντα, ἴσπευσαν οὕτως μετὰ δόξης τοῦτον ἐπαγαγεῖν, τί βλάβος; Ἔστω ἡμῖν ἡ ψυχὴ ρυθμιζομένη καλῶς, καὶ βλάβος οὐδὲν ἔσται ἔξωθεν. Ἄλλ' οὐκ εἰ ἐν δόξῃ; Καὶ τί τοῦτο; Ὅσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν χρημάτων ἐστὶ, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς δόξης. Ἄν γὰρ ὁ μεγαλοπρεπής, οὐ δεῖσθαι οὐδένος· ἂν δὲ κινδύβος, δορᾶν ἐν ἐπιτυχίῳ, τοσοῦτοι μείζονος δεῖσθαι. Τότε δὲ μάλιστα λαμπρὸς ἔσομαι, καὶ μείζονος ἀπολαύσομαι δόξης, εἰ καταπρανήσω δόξης. Ταῦτα οὖν εἰδότες, καὶ χάριν ἔχωμεν τῷ τοιαύτῳ ἡμῖν χαρισσαμένῳ ζῶντι Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, καὶ μετῴμενος αὐτῇ εἰς δόξαν αὐτοῦ, οὗτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Dioxanius: *Hec Socratis sunt ad uxorem verba*: Τῆς γυναικὸς ἐπιστολῆς, Ἀδίκως ἀποθνήσκεις, Σὺ δὲ, ἔφη, δικαίως ἔθουλον; Xenophon autem in Apologia Socratis sic habet: Ἰωάννης δὲ τίς Ἀπολλόδορος, ἐπιθυμητὴς μὲν ἰσχυροῦς αὐτοῦ, ἄλλως δὲ εὐφής, εἶπεν· Ἄλλὰ τοῦτο ἐργάζομαι, ὡς Σωκράτης, χαρισσατά φέρω, οὗτι ὄρω σε ἀδικῶς ἀποθνήσκοντα· τὴν δὲ λέγειν καταρήσαντα αὐτοῦ τὴν κεραλίην, εἰκαίν· Σὺ δὲ, ὦ φίλτατε, μᾶλλον ἂν ἐθούλου με ὄρων δικαίως ἢ ἀδίκως τελευτῶντα;

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ'.

[119] Στέφανος δὲ πλήρης πίστεως καὶ δυνάμειος ἔποιε τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ.

α'. Ὅρα, πῶς καὶ ἐν τοῖς ἐπιτά ἦν τις πρόκριτος καὶ τὴ πρωτεύων εἶπεν. Εἰ γὰρ καὶ ἡ χριστοσύνη κοινή, ἀλλ' ὅμως οὕτως ἐκπέσασα χάριν πλάσσει. Πρὸ τοῦτου δὲ οὐκ ἔποιε σημεῖα, ἀλλ' οὗτι δῆλος γέγονεν, ἵνα δευξῆ, οὗτι οὐκ ἀρκεῖ μόνῃ ἡ χάρις, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς χριστοσύνης· ὡστε προσθήκη Πνεύματος γένηται. Εἰ δὲ καὶ πρὸ τοῦτου πλήρης Πνεύματος ἦσαν, ἀλλὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ λουτροῦ. Ἀνέστησαν δὲ τινες τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς. Πάλιν ἀνάστασιν τὸν παροφθονῶν αὐτῶν λέγει καὶ τὴν ὀργήν. Ὅρα καὶ ἐνταῦθα πολὺ τὸ κήθος· μᾶλλον δὲ πῶς ἔτερον τῆς κατηγορίας τὸ σχῆμα. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκώλυον αὐτοὺς Γαλιλαίους μὴδὲν ἵπερ ἐκείνου ἐγκυλιεῖν, ἔτερον κατηγορίαν ἐπέλαβουσι. Ἀνέστησαν δὲ τινες, φησὶ, τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς τῆς λεγομένης ἡ Λιβερίτων καὶ Κυρηναίων καὶ Ἀλεξανδρέων, καὶ τῶν ἀπὸ Κιλικίας καὶ Ἀσίας, συνηκούντες τῷ Στεφάνῳ καὶ οὐκ ἴσχυον ἀντιτίθαι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ Πνεύματι, ᾧ ἐλάλει. Τότε ἐπέβουλον ἄνδρας λέγοντας, οὗτι Ἀσκηδάμων αὐτοῦ Ἀλουόντος ῥήματα βλάσφημον εἰς Μωσῆν καὶ ἐντὸς Θεοῦ, ἵνα τὴν κατηγορίαν συστήσωσι, Κατὰ τὸν Θεόν, φησὶ, καὶ κατὰ Μωσῆν λαλεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ συνηύθουν, ἵνα ἀναγκάσωσιν αὐτὸν τὸ εἰπαι. Ὁ δὲ γυμνότερον λοιπὸν διελέγη, καὶ τὴν πᾶσαν ἴσως ἔλεγε τοῦ νόμου μόνον· ἢ οὐκ ἔλεγε μὲν, ἦντινα τὸ ἐκεῖ εἰ ἔλεγε φανερώς, οὐκ ἔδει τὸν ὀδοιχρῶν ἀνείρων οὐδὲ τῶν ψευδομαρτύρων. Διάφοροι δὲ αἱ συν-

αγωγαὶ ἦσαν Λιβερίτων καὶ Κυρηναίων. Ἄλλὰ Κυρηναῖοι μὲν οὐ ἐπίκεινα Ἀλεξανδρείας εἶσιν, οἱ καὶ ἐκεῖ κατὰ τὰ ἔθνη εἶχον συναγωγὰς· ἴσως δὲ καὶ ἐκεῖ ἔμμενον, ἵνα μὴ ἀναγκάζονται συνεχῶς ἀποθρημεῖν. Λιβερίτιοι δὲ οἱ Ῥωμαίων ἀπεικίθεροι οὕτω καλοῦνται. Ὅσπερ δὲ φέκουν ἐκεῖ πολλοὶ ζῆτοι, οὕτω καὶ συναγωγὰς εἶχον, ἔνθα ἔδει τὸν νόμον ἀναγιγνώσκουσαι καὶ εὐχὰς γίνεσθαι. Σὺ δὲ μοι σκόπει, πῶς καὶ οὕτως ἀναγκάζομενος διδάσκειν ἐπιχειρεῖ, κακεῖνος πάλιν διὰ τὰ σημεῖα εἰς φθόνου οὐ μόνον κινούνηται, ἀλλ' ἐπαι καὶ λόγῳ ἐκράτει, καὶ ἀφίρητος ἦν αὐτοῖς, ψευδομαρτύρας συνιστάσων. Οὐκ ἐθούλοντο γὰρ ἀπίως ἀνακρεῖν, ἀλλὰ μετὰ ψήφου, ἵνα καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν βλάσφημῶν καὶ ἐκείνους ἀφέντες ἐπὶ τοῦτους ἔργονται, ὡς ταύτη καταπληξῆμενοι· κακεῖνος· οἱ καὶ οὐκ εἶπον, οὗτι λαλεῖ, ἀλλ', Οὐ καύεται λαλῶν, αὐθόντες τὴν κατηγορίαν. Συνεκλήθησαν τε τοῖς προσθετέροις καὶ τοῖς γραμματεῖς, καὶ ἐπιστάτας συνήρασσαν αὐτὸν, καὶ ἤγαγον εἰς τὸ συνέδριον, ἔστησαν τε μαρτύρας ψευθεῖς λέγοντας· Ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ καύεται ῥήματα λαλῶν κατὰ [120] τοῦ ἔθπου τοῦ ἁγίου τοῦτου καὶ τοῦ νόμου. Οὐ καύεται, φασὶν, ὡς ἔργον αὐτοῦ ποιούμενον διὰ τοῦτον δηλονότις. Ἀσκηδάμων γὰρ αὐτοῦ λέγοντος, οὗτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος οὗτος καταλύσει τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἀλλιάξει τὰ ἔθνη, ἀ παρῶμεν ἡμῖν Μωσῆς. Ἰησοῦς, φασὶν, ὁ Ναζωραῖος, καὶ οὐνεπιστωκῶς, καταλύσει τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἀλλιάξει τὰ ἔθνη. Τοῦτο καὶ τοῦ Χριστοῦ

* Αἱ συναγωγῆς τῶν Ῥωμαίων.

* Unus καταπατήτομενος.

κατηγορούντες ελεγον· Ὁ καταλύων τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ. Ποιῶν γὰρ ἦν αὐτοῦς ἡ εὐλάβεια περὶ τὸν ναὸν, ὅτε καὶ μετοικεῖν βουλομένους, περὶ τὸ θεῖον Μωυσεύς. Καὶ ὅρα, πῶς διπλῆ ἡ κατηγορία. Καταλύσεις, φασί, τὸν τόσον, καὶ ἀλλοίσεις τὰ ἴδη. Ὁ μόνον δὲ διπλῆ, ἀλλὰ καὶ ταυρῶν, καὶ κινδύνων γέμουσα. Καὶ ἀπεικονίζεις εἰς αὐτὸν ἅπαντες οἱ καλεῖσθαι ἐν τῷ συνεδρίῳ, εἶδον δὲ πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου. Οὗτος ἐστὶ καὶ ἐν ἐλάττω ὄντας παθῶν λάμπερ. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, τῶν ἀποστόλων οὗτος ἑλισσεν ἔσμεν; οὐχὶ σημεῖα εἰργάζαστο; οὐ πολλὴν ἐδειξάτο ἢ τὴν παρρησίαν; Εἶδον δὲ πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου, φησὶ. Τοῦτο ἄρα ἡ χάρις ἦν, τοῦτο καὶ ἡ δόξα Μωυσεύς ἦν. Ἐπίχαριν δὲ αὐτὸν δοκεῖ μοι ποιῆσαι τὸν Θεόν, τάχα ἐπεὶ ἐμελλέ τινε εἶναι, καὶ ἵνα εὐθέως τῇ προσέφει καταπέληξεν αὐτοῦς. Ἔστι γὰρ, ἐστὶ καὶ πρόσωπα χάριτος γέμοντα πνευματικῆς, ἐπέραστα τοῖς ποθοῦσι εἶναι, καὶ αἰδέσιμα τοῖς μισοῦσι καὶ φοβηρά. Ἡ καὶ ὡς αἰτίαν τοῦτο εἶπε, δι' ἣν ἠνώσχοντο τῆς δημηγορίας αὐτοῦ. Τί δὲ οὐ ἀρχιερεὺς; Εἰ ἄρα, φησὶ, ταῦτα οὕτως εἶχε; Ὁρᾷς, πῶς μετὰ ἐπικαιρίας ἡ ἐρώτησις, καὶ οὐδὲν τέως φορτικὸν ἔχουσα; Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀπὸ προηγουμένης ἀρχεται τῶν ῥημάτων, καὶ φησιν· Ἄνδρες ἀδελφοί καὶ πατέρες, ἀκούσατε ὁ Θεὸς τῆς δόξης ὤσθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ· οὗτος ἐστὶ ἐν τῷ Χαρρῶν. Εὐθέως ἐκ τοῦ προσωπίου τὴν δόξαν αὐτῶν ἀναίρει, καὶ κατασκευάζει δι' ὧν φησιν ἀνυπόπτως, ὅτι τε οὐδὲν ἐστιν ὁ ναὸς δῆπου αὐτοῦ, οὐδὲ τὰ ἴδη, καὶ ὅτι οὐ περιέονται τοῦ κηρύγματος, καὶ ὅτι ἐξ ἀμηχάνων αἰὶ ὁ Θεὸς πάντα ποιεῖ καὶ κατασκευάζει. Ὅρα γοῦν διὰ τούτων ὑφαινομένην τὴν δημηγορίαν καὶ ἀποδεικνύουσαν, ὅτι πολλῆς ἀπολαύσαντες εἰς φιλανθρωπίας, τοῖς ἐναντίοις τὸν ἐπεργέτην ἠμελιάντο, καὶ ὅτι ἀδυνατίεις ἐπιχειροῦσιν. Ὁ Θεὸς τῆς δόξης ὤσθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἐξεῖθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἄν σοι δεῖξω.

β. Καὶ ναὸς οὐκ ἦν, καὶ θυσία οὐκ ἦν, καὶ θείας ἔμφως ἤξιστο Ἀβραάμ, καὶ προγόνου Πέρας εἶχε, καὶ ἐν ἄλλοις γῆ ἦν. Καὶ εἰ ὅποτε ἀργόμενος τὸν Θεόν, τῆς δόξης Θεοῦ ἐκάλεσται; Ἐπειδὴ τοὺς ἀτίμους ἐνδύξους παροίχεται· καὶ ἵνα διδάξῃ, ὅτι εἰ ἐκείνους ἐδόξαζε, πολλῶν μάλλον αὐτοῦς. Ὁρᾷς, πῶς αὐτοῦ; ἀπαγγεῖ [121] τῶν σωματικῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου πρώτον, ἐπειδὴ περὶ τόσου ὁ λόγος ἦν; Ὁ Θεὸς τῆς δόξης. Εἰ δόξης Θεός, εὐθέως, ὅτι οὐ δεῖται τῆς παρ' ἡμῶν ὄψεως, οὐδὲ τῆς εἰς τοῦ ναοῦ· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ τῆς δόξης πηγὴ. Μὴ τοίνυν νομισθετὲ κατὰ τὴν δοξάζειν αὐτόν. Καὶ πῶς, φησὶν, ἡ Γραφὴ τοῦτο λέγει περὶ τοῦ πατρὸς Ἀβραάμ; Ὁ γὰρ οὗτος ἐστὶ πρὸς τὴν μὴ σφόδρα ἀναγκαῖα περιττῆ. Ὁ μὲν γὰρ ἢν χρησιμὸν μαθεῖν, τοῦτο μόνον ἡμᾶς εἰδείξεν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἔμφως τοῦ υἱοῦ συνεξήλθεν αὐτῶν· τὸ δὲ κίον τοῦτο περιέλειπε ἀδιήγητον, διὰ δὲ ὁδῶν ἀποβαίνει μετὰ τὴν κατοικίαν αὐτῶν ἐν Χαρρῶν· Ἐξεῖθε ἐκ τῆς συγγενείας σου. Ἐνταῦθα δεῖκνυσιν, ὅτι οὐκ εἰσὶν οὗτοι τέκνα τοῦ Ἀβραάμ. Πῶς; Ὅτι ἐκεῖνος πιθεῖν ἦν, οὗτος δὲ ἀπειθεῖς· μάλλον δὲ ἐξ ὧν ποιεῖ κτελεσόμενος μανθάνομεν, ὅτι ἐκεῖνος μὲν τοὺς πόνομας ὑπέμεινε, οὗτος δὲ τοὺς καρποὺς ὄρεσεν, καὶ ὅτι πάντας οἱ πρόγονοι ἐν κακουργίᾳ. Καὶ ἐξεῖ-

θὼν ἐκ γῆς Χαλδαίων, κατέφθασεν ἐν· κίσειθεν μετὰ τὸ ἀποβαίνει τὸν πατέρα μετέφθασεν αὐτόν εἰς τὴν γῆν ταύτην, εἰς τὴν κατοικεῖται καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ ἕνα μίαν ἐν ἀντῇ, οὐδὲ βῆμα ποδός. Ὅρα, τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς ἀνάγει. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὡς οὐκ ἔδωκεν, ὅλως, ἐπὶ πάντα παρ' ἐκείνου παρ' αὐτῶν. Ἥλιος γὰρ καὶ σὺ γένειαν δὲ πατέρα. Διὰ τὴν οὐκ ἔδωκεν; Ὅτι τύπος γῆς, καὶ ἐπιγγεῖλατο δοῦναι αὐτῇ αὐτὴν ἐπὶ ὅτι οὐκ ἀπῶς πάλιν τὸν λόγον ἀναλαμβάνει ἔδωκεν αὐτῶν, φησὶ. Καὶ ἐπιγγεῖλατο καὶ ματι αὐτοῦ μοι· αὐτὸν οὐκ ἔντος αὐτῶν ἐπὶ τὸ δυνατόν ἐνεῖθεν δεῖκνυσται τοῦ Θεοῦ ἡ ἀμηχάνων πάντα ποιεῖν. Τὸν γὰρ ἐν Πι τοσοῦτον ἀπέγοντα, τοῦτον ἔφησε κύριον τὴν στήναι ποιῆσαι. Ἄλλ' ἔωμεν ἀνοῦθεν τὰ Ἀπεικονίζεις εἰς αὐτόν, φησὶν, εἶδον τὸ αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου. Πῶθεν ἡ Στεφάνου ἐπήνθει; ἀρ' οὐκ ἀπὸ τῆς πίστεως; ἐπὶ ἐμαρτυρήσει γὰρ αὐτῶ ἄνω, ἐπὶ πλήρη ἦν. Ἔστι δὲ χάριν ἔχειν καὶ οὐκ ἐν ἰδίᾳ σου. Ἀπόστολος, Ὁ μὲν χάρις δίδωται, φησὶν, ἀλλὰ δὲ λόγος σοφίας. Ἐνταῦθα δὲ μοι ἐπίχαριν αὐτῶν εἶναι ἀνιέντας τῶν λέγειν πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον ἀγγέλου Βαρνάβας μαρτυρεῖται. Ὅθεν τοὺς ἀνάλα ἀπονήρους μάλιστα ἔσμεν θαυμαζομένους τοὺς ἄλλων ἐπιχάριας ὄντας. Τότε ἀνδρας λέγοντας, οὗ Ἀκηκόμαμεν αὐτοῦ τοῦ ῥήματα βλάσφημα. Ἐπὶ μὲν τῶν ελεγον, ὅτι τὴν ἀνάστασιν κατήγγελλον, καὶ ὄχι ἐπὶ ἐπὶ ἐνταῦθα δὲ, ὅτι ἰερατικῶς ἀνοίει ὅτι ἐν εὐχαρισταῖν ἔδει, ὅτι ἐπὶ τὸ φωνο, καὶ τοὺς διὰ τῶν ἔργων κρατοῦντων κρατῆσαι διὰ τῶν λόγων (ὅτι καὶ ἐπὶ αὐτοῦ ἔπεσον), καὶ αἰεὶ εἰς λόγους αὐτοῦς Ἀρπάσαι γὰρ αὐτοῦς ἀπῶς ἡγούσαντες, πᾶς ἐγκλίσει. Καὶ ὅρα, πῶς αὐτὸ αὐτοῖς οἱ μαρτυροῦσιν [122] ἡλέγχθησαν γὰρ ἄν' ἐτέρου μοθεῖται, ἵνα μὴ δόξῃ ἐπιτηρεῖ πρᾶγμα. Τοῦτο γεγονός· ἴδοι τις ἄν καὶ ἰσοῦ. Εἶδες τοῦ κηρύγματος τὴν δύναμιν οὐχὶ μασιζομένους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰκρατεῖ, οὐδὲ εἰς δικαστήριον ἀγρημένω ἐλανομένους πάντοτε; Ἐνταῦθεν, καὶ ἰροῦντων αὐτῶν, οὐ μόνον οὐκ ἐκράτουν ἀντιστήναι ἰσχυρῶν, καίτοι σφόδρα ἀνάλο; οὕτως αὐτοῦς καὶ κρῶτος εἶπε, καὶ τὸ πρᾶττοντας ἀπῆλθον (ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ καὶ πάντα πρὸς θάνατον ἔπραττον τὸν αἰπὸν ὄλως γενέσθαι πᾶσιν, ἐπὶ οὐκ ἦν μάχη, ἀλλὰ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπου. Σκόφ φησὶν οἱ συστάτες ψευδομάρτυρες ὑπὸ συναρπαζάντων οὕτως εἰς τὸ συνέδριον, αὐτοῦ λαλοῦντος ῥήματα βλάσφημα καὶ τὸν Θεόν. Ἡ ἀναισχύντοι· πρᾶξι βλάσφημα εἰς τὸν Θεόν, καὶ οὐ φρονεῖς σέως φρονεῖται προσποιστῆς; διὰ τοῦ Μωυσεῖ, ἐπειδὴ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐ σφόδρα καὶ ἔνω καὶ κάτω Μωυσεῖ μείμνηται λέγοντας, οὗτος, ὅς ἐξ ἡγάρων ἡμῶν, τοῦ ὄχι ἀνερεθίζοντες. Καίτοι πᾶς ἄν

* Undec unus ὅτι σημείον εἰδείθη, καὶ πολλὴν ἐπέδειξται, β. Sic nonnulli eodd. Innumeras efficit varietates, sed sine ullo sensu discrimine. ὁ Locus apocryphus.

ἢ Alii ἔδωκεν; Ἄρα τύπος. ἢ Illud ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ. ἢ Idem ἔσμεν σοφισμένου ὁ Locus ποθεῖται; καὶ τῶν ἔχρων μαρτυροῦ μόνον ἡγούσαν, ἀλλ' οὐδὲ.

Moyes. *Iesus*, inquit, *Nazarenus*, quasi contumeliose, *destruet locum istum, et mutabit consuetudines*. Hoc etiam Christum accusantes, dicebant: *Qui destruis templum Dei (Matth. 27. 40)*. Multa quippe illi reverentia erat erga templum, utpote qui illic sedes ponere vellent, itemque erga Moysem nomen. Et vide, quomodo duplex sit accusatio: *Destruet*, inquit, *locum et mutabit consuetudines*. Non modo duplex, sed etiam acrior, et plena periculis. *15. Et intrantes eum amens, qui sedebant in concilio, viderunt faciem ejus tamquam faciem angeli*. Sic fieri potest, ut qui in minori gloria sunt clarescant. Quid enim, quaso, hic minus habebat, quam apostoli? noano signa operatus est? nonne multam exhibuit loquendi libertatem? *Viderunt faciem ejus, tamquam faciem angeli*, inquit. Haec gratia erat, haec gloria Moysem erat. Gratosius autem illum, ut videtur mihi, fecit Deus, forte quia quondam dicturus erat, ut statim vel ex aspectu illos perterreficeret. Possunt enim, possant utique vultus gratia spirituali pleni, amabiles desiderantibus, venerandi et terribiles videntibus esse. Vel fortassis hoc dixit, quasi causam, propter quam passi sunt illum concionari. Quid vero princeps sacerdotum? (Cap. 7.) *1. Si haec, inquit, ita habent? Viden', quam mansueti et nihil molesta sit interrogatio? Ideo ille placide oritur, et ait: 2. Viri fratres et patres, audite: Deus gloriae apparuit patri nostro Abraham, cum esset in Mesopotamia, praequam moraretur in Charran*. Statim a principio opinionem illorum tollit, et sine ulla suspitione adstruit, nihil esse templum, nihil consuetudines, neque ipsos praedicationem esse cohibitos; Doumque scilicet ea, quae videntur impossibilia, facere et parare. Vide ergo hic contemti concionam, qua ostenditur, illos multa semper Dei benignitate fruentes, contraria benefactori rependisse, et impossibilia tentare. *Deus gloriae apparuit patri nostro Abraham, 5. et dixit ad illum: Exi de terra tua, et veni in terram, quam monstravero tibi. (Gen. 12. 1)*.

2. Templum nondum erat, sacrificium non erat, et divina visione dignatus est Abraham, qui Persas (n) progenitores habuit, et in aliena terra erat. Et cur in exordio Deum, gloriae appellavit Deum? Quia ille in gloria fecit gloriosus; et ut ostenderet, si illos glorificaverit, multo magis istos glorificaturum esse. Viden' quomodo illos a corporeis abducat, et a loco primum, quae de loco agebatur? *Deus gloriae*. Si Deus est gloria, patet est illum non egero gloria nostra, neque gloria temporis; ipse namque est gloriae fons. Ne ergo putetis nos sic illum glorificatos esse. Et cur, inquit, hoc Scriptura de Abrahamo dicit? Quia minus necessaria nos refert. Quod enim scire nos expediebat, hoc solum nos docuit, quod videns filium cum illo migravit; cetera vero tacuit, eo quod cito mortuus sit postquam habitaverat in Charran. *Exi de cognatione tua*. Hic ostendit nos non esse filios Abraham. Quomodo? Quia ille obsequens erat, hi autem perverci, imo ex iis quae Jesus facit discipulis, illum quidem

labores sustinuisse, hos vero fructus decerpere, et progeutores omnes in aerumnis fuisse. 4. « Egressus de terra Chaldaeorum, habitavit in Charran: et inde postquam mortuus est pater ejus, transtulit illum in terram istam: in qua nunc vos habitatis: 5. et non dedit illi hereditatem in ea, neque passum pedis. » Vide, quomodo illos a terra abducat. Non dicit enim, Dabit; sed, *Non dedit*, declarans omnia ab illo, nihil ab ipsis fuisse. Venit enim relicta cognatione et patria. Cur ergo non dedit? Quia figura erat alterius terrae quam promisit se illi daturum. Vides, eum non sine causa sermonem resumere? *Non dedit illi*, inquit. *Et promisit semini ejus post illum, cum non haberet filium*. Hinc rursus ostenditur Dei potentia, quod ea faciat quae impossibilia videntur. Eam enim, qui in Perside erat, tanto spatio remotum, dixit se dominum Palaestinae facturum. Sed dicta superius repetantur. *Intrantes in eum*, inquit, *viderunt faciem ejus tamquam faciem angeli*. Unde in Stephano gratia florebat? nonne ex fide? Id certe palam est; nam supra de illo dixit, plenum fide fuisse. Potest autem haberi gratia, quae non sit curstionum: ideo ait Apostolus: *Alii datur, inquit, gratia curationum, alii sermo sapientiae (1. Cor. 12. 9)*. Hic autem videtur mihi illum valde gratiosum fuisse subindicari, cum dicitur, *Viderunt faciem ejus tamquam faciem angeli*; quod etiam de Barnaba dictum fuit. Unde scimus simplices et innocentes in primis in admiratione esse¹, maximeque gratiosos. *Tunc summatim viros qui dicebant, se audivisse illum dicentem verba blasphemia*. De apostolis quidem dicebat, quod resurrectionem annuntiarent, et quod multa turba conflueret; hic autem quod sanarentur. O insipientiam! De quibus oportebat gratias agere, de iis redarguebant; et eos qui operibus superabant, se verbis superatos esse sperabant, quod etiam erga Christum faciebant; et semper in verba sese convertiebant. Illos enim temere rapere erubescabant, nihil habentes quo criminarentur. Et vide, quomodo non iudices ipsi testificentur; nam confutati fuissent; sed alios frustra mercede conducunt, ut ne videretur res esse violenta. Hoc ipsum etiam Christo contigisse videas. Vidistim' vim predicationis, et quomodo vigeat non modo cum praedones flagellantur, sed etiam cum lapidantur, cum ad tribunal aguntur, cum undique pelluntur? Hinc illis falsa testificantibus, non modo non superabant, sed nec consistere valebant², etsi valde impudentes essent: sic illos fortiter devicit, et multa incongruentia facerent, ut et erga Christum, cum omnia facerent ut illum morte afficerent, ita ut demum palam esset omnibus, non humanam esse pugnam, sed Dei contra homines. Perpende autem quid faciant illi appositi falsi testes ab iis, qui sanguinario animo illum in concitium rapierant. *Audivimus illum dicentem verba blasphemia contra Moysen ac Deum*. O impudentes! Dic-

¹ Alius habet, *salvos esse, pro, in admiratione esse*.

² Unus sic habet: *... Undique pelluntur? et illis iis contentibus, non modo vincebantur, sed ne resistere quidem valebant*.

(4) Frustrare est Chrysostomo Orientalis pene omnes

ra contra Deum blasphemis factis, et non curatis; et de Moyse solliciti esse simulatis? Ideo proponitur Moyses, quia quæ Dei erant, non multum curabant, et ubique Moysen commemorant: *Moyes*, inquit, *hic qui eduxit nos* (Act. 7. 40), facile mobilem populum irritantes. Atqui quomodo vir blasphemus ita vince- ret? quomodo vir blasphemus talia signa in populo faceret? Sed talis res est invidia, stultos efficiens eos quos invasit, ut neque eis attendant quæ loquuntur. *Audicimus illum*, inquit, *loquentem blasphema verba contra Moysen et Deum; ac sursum. Hic homo non cessat verba loqui contra locum sanctum et legem, et adiecit, Quæ tradidit nobis Moyses; non ultra Deus.*

3. Viden' quomodo illum ob eversam rem publi- cam impietatis accusant? Quod autem non potuerit ille talia audacter loqui, cuique manifestum est: ita mitis vel in facie erat. Igitur ubi non calumniabantur, nihil tale dicit Scriptura: quia vero totum hoc loco calumnia est, jure illam corrigi Deus, vel per ipsum vultum. Apostoli certe non calumniis impetebantur, sed prohibebantur; hic vero calumniis impetitur: ideoque autem omnia vultus ipsum purgat. Forte hoc sacerdotem pudore affecit. Ubi vero dixit, *Promiserat*, ostendit promissionem fuisse factam antequam locus deputatus esset, antequam circumcisio, ante- quam sacrificium et templum esset: et illos non ex merito accepisse circumcisionem neque legem, sed obedientiæ tantum mercedem fuisse terram. At non- dum circumcisioe data, promissio impletur: ac per figuram illos, Deo jubente, probatur, reliquisse patriam et cognationem (illa namque patria est, ad quam duxerit Deus), et hic hereditatem non habere: nam si quis rem accurate examinet, Persæ sunt Judæi; et innuit, quod etiam absque signis obtemperandum sit Deo loquenti, etiamsi gravia quædam acciderent. Quan- doquidem patriarcha et paterno sepulcro et omnibus relictis, Deo obtemperavit. Quod si hujus pater non socius illius fuit migrantis in Palestinam, multo minus filii erunt consortes, etiamsi magnam viæ partem emetantur, quia virtutem patris non imitantur. *Et repromisit dare illam ei et semini ejus*, inquit, *post illum*. Multa hic Dei benignitas exhi- betur, multa Abrahe fides. Nam quod crederet, *Cum nondum esset ei filius*, hoc ejus et obedientiam et fidem ostendit: quamvis ea, quæ facta erant, contrarium monstrarent: nempe quod cum venisset, ne vestigium quidem pedis suum haberet, neque filium, quæ fidei contraria erant. Hæc nos quo- que considerantes, quæ Deus promiserit, admittamus, etiamsi contraria evenierint: quamvis apud nos contra- ria non sint, sed valde consequentia. Ubi enim promissiones sunt, si contraria eveniunt, illa vero contraria sunt; apud nos autem secus: nam hic quidem afflictionem dixit, illic requiem. Cur confundimus tempora? cur omnia sus deque vertimus? Angeris, die mihi, quia in paupertate vivis, et ideo turbaris? Ne turbaris: jure turbareris, si illic tribulatio futura esset: ipsa enim tribulatio quietis est causa. *Infruitas*, inquit, *hæc non est ad mortem* (Joan. 11. 4).

Illæ tribulatio est punitio, hæc autem, in emendatio. Certamen est prærens tempus: gil-tu est opus: bellum et pugna est. Non requiem querit, nemo in bello querit: nec de divitiis sollicitus est, nec de uxore: tantum spectat, quomodo inimicos asper- nos faciamus; ea si vincamus, et eum trop- samur, omnia nobis dabit Deus. Hoc solum quomodo diabolum vincamus: imo vero non nostri studii est, sed gratiæ Dei: tot nobis curæ sit, ut nobis ejus gratiam atra illud nobis auxilium conciliemus. *Si Deus quis contra nos* (Rom. 8. 31)? inquit. Hoc remus; ut hic nobis non efficiatur iniuria avertatur a nobis.

4. Non tribulari, sed peccare mæum e gravis tribulatio est, etiamsi in deliciis ag- dico in futuro, sed etiam in præsent. Qu- tas merderi conscientiam nostram? quo- eteris non fuerit? Vellem diligenter- eos, qui in malis vivunt, an umquam in- peccatorum suorum veniant, annon trem- formident, annon dolcant? annon beato- eus, qui in jejunio, in montibus, in phi- vunt. Vis illic quietem habere? Hic tribul- tere propter Christum; nihil huic req- Gaudelant apostoli dum flagellarentur. admonet, *Gaudete in Domino* (*Philipp* quomodo potest quis gaudere, liques, tormenta, tribunalia? Istic maxime gau- Quomodo autem possit gauderi? ubi hæc Qui nullis sibi conscius est, plurimum ita ut, quo majorem dixerit tribulation- jorem dicat volupstatem. Dic enim mihi mille vulnera accepit, nonne reddidit cur- luptate, ipsa vulnera in argumentum li- eiz, splendoris et claritatis? Et tu si p- pere in illam vocem, quam protulit *Pi- mata Jem portis* (*Gal. 6. 17*), posses et- elarus et illustris esse. Sed non est pers- contra gloriam; et si quis contrarium qu- rit, ne timearis male audire propter Cl- contra fastus tyrannidem, sta contra i- sta contra concupiscentiæ tormentum. gmata, hæc tormenta sunt. Dic enim mi- vius in tormentis est? annon quod an- uratur? Illic enim corpus dividitur; hic illius est. Circa illam dolor est quan- quando invidet, quando quid simile fa- quando patitur. Hoc enim non est face- nempe irasci et invidere: ideoque l- animæ morbi, vulnera, plage. Vere na- est et morbo gravior.

Ira quomodo sedanda. — Cogitate, in- cum morbo id faciatis. Ergo qui non i- patitur. Viden' eum, cui contumelia i- pati, sed enim qui contumeliam infert

1 In uno Cod. legitur, quid hæc tormen-

φημος ἂν περιεγίνετο; πῶς δὲ καὶ ὁ οὗτος βλάσφημος σημάτια ἐποίησε τοιαῦτα ἐν τῷ λαῷ; Ἄλλὰ τοιούτων ἡ βασιανία, Ἐκφρονος τοὺς ἀλόγους ποιοῦσα, ὡς μηδὲ ἐφθέγγοντα συνοροῦν. Ἀκριβοῦμεν αὐτοῦ, φησί, λαλοῦντος ῥήματα βλάσφημα εἰς Μωσῆν καὶ τὸν θεόν· καὶ πάλιν, Οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐ παύεται ῥήματα λαλῶν κατὰ τὸν τόπον τοῦ ἄγιου καὶ τοῦ ἵερου, καὶ μετὰ προσθήκης, Ἄ παρόδωκεν ἡμῖν Μωσῆς· οὐκέτι ὁ θεός *.

γ. Ὁρᾷ, πῶς ἐπὶ ἀνατροπῇ πολιτείας καὶ ἀσθείας αὐτοῦ κατηγοροῦσιν; Ὅτι δὲ οὐκ ἦν τοῦ τοιούτου τοιαῦτα λέγειν καὶ θρασέως, παντεῶς ποῦ δὴλον· οὕτως ἔμμορ καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου ἦν. Ἐνθα μὲν οὖν οὐκ ἐσυκοφαντοῦντο, οὐδὲν τοιοῦτον φησὶν ἡ Γραφή· ἐπεὶ δὲ τὸ πᾶν ἐνταῦθα συκοφαντία ἐστίν, εἰκότως αὐτὴν δορυδοῦται ὁ θεός καὶ δι' αὐτῆς τῆς βίβλου. Ἄρα οἱ ἀπίστοι οὐκ ἐσυκοφαντοῦντο, ἀλλ' ἐκωλοῦντο· οὐδέ τι συκοφαντεῖται· διὰ τὰ τοῦτο καὶ πρὸ πάντων ἡ βίβλ' ἀπολογεῖται. Τάχα τοῦτο καὶ τὸν ἱερεῖα ἐνέταξεν. Εἰπαὼν δὲ, ὅτι Ἐπαγγελλοῦτο, δείκνυσαι τὴν ἐπαγγελίαν πρὸ τοῦ τόπου γεγεννημένην, πρὶ τῆς περτομῆς, πρὸ θυσιᾶς, πρὸ τοῦ ναοῦ, καὶ ὅτι οὐ κατ' ἔβαν· οὗτοι ἔλαβον οὐδὲ περτομὴν οὐδὲ νόμον, ἀλλὰ τῆς ὑπακοῆς μόνως μεσθός ἦν ἡ γῆ. Ἄλλ' οὐδὲ τῆς περτομῆς δοθείσης, ἡ ἐπαγγελία πληροῦται. Καὶ ὅτι τῶσε ἦσαν, καὶ τὸ τὴν πατρίδα ἀφείναι, τοῦ θεοῦ κλειόμενος, καὶ συγγένειον (ἐκείνη γὰρ πατρίς*, ἐνθα ἂν ἦνται θεός), καὶ τὸ κληρονομίαν ἐνταῦθα [123] μὴ λαβεῖν· καὶ ἐτι, εἰ τις ἀκριβὸς ἐξετάξῃ. Πέριστοι οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ ὅτι χωρὶς σημειῶν πεῖθεσθαι δεῖ τῷ θεῷ λέγοντες, κἂν δεῖναι τινα συμβαίνει· ἐπεὶ καὶ πατριάρχης καὶ τὸν τάφον καταλιπὼν τὸν πατρῶν καὶ πάντα, ἐπέβητο τῷ θεῷ. Εἰ δὲ ὁ τοῦτο πατὴρ οὐκ ἐκονώρησεν αὐτῆς ἐπὶ Παλαιστίνῃ ἀποθέμιας, τῷ ἀπιστος εἶναι· πολλῶν μᾶλλον τὰ παιδία οὐ κοινωήσουσι, κἂν ἐπὶ πόλι εἴθεος τῆς ὁδοῦ, τῆν τοῦ πατρὸς μὴ ζηλώσαντα ἀρετήν. Καὶ ἐπαγγελλοῦτο αὐτῆν δοῦναι· αὐτῶν καὶ τῶ σπέρματι αὐτοῦ, φησί, μετ' αὐτόν. Πέλλῃ ἐνταῦθα καὶ τοῦ θεοῦ ἡ φιλοφροσῖα δείκνυσται, καὶ τοῦ Ἀβραάμ ἡ πίστις. Τὸ γὰρ, ὅσα ὄντος αὐτῶν ἔτενον, πέπιθεσθαι, τοῦτο δείκνυσται καὶ τὴν ὑπακοὴν καὶ τὴν πίστιν· καίτοι γε τὰ γενόμενα τούναντιον ἔδεικνυ· οἶον, μετὰ τὸ λθεῖν οὐκ εἶχε βῆμα ποδῶ, παῖδα οὐκ εἶχεν, ἀπερ ἐναντία ἦν ἐπ' αἵματι. Ταῦτα δὲ κατανοοῦντες καὶ ἡμεῖς*, ἀπερ ἂν ἐπαγγέλληται ὁ θεός, δεχόμεθα, κἂν ποῦ ἐναντία ἢ τὰ γινόμενα· καίτοι ἐπ' ἡμῶν οὐκ ἐστὶν ἐναντία. Ἄλλὰ καὶ σφόδρα ἀκούουσι. Ἐνθα μὲν, γὰρ ἂν ὤσιν ὑποσχέσεις, ὅταν τὰ ἐναντία γένηται, ἐναντία ἐστὶν ὄντως· ἐπ' ἡμῶν δὲ τούναντιον· ἐνταῦθα μὲν θλίβειν εἶπεν, ἐκεῖ δὲ ἄνεσιν. Τί συγχέομεν τοὺς καιροὺς; τί τὰ ἕνω κάτω ποιοῦμεν; θλίβειν, εἶπε μοι, ὅτι ἐν ἐπιβίῳ διάγεις, καὶ θορυβῆ διὰ τοῦτο; Μὴ θορυβοῦ· θορυβῶν γὰρ ἄξιον, εἰ ἐκεῖ μᾶλλον θλίβεσθαι· αὐτῆ γὰρ ἡ θλίψις, ἀνάσεις αἵτια. Ἡ ἀσθένεια αὐτῆ, φησὶν,

* Idem ὁ θεός ὡς ἐπὶ ἀνατροπῇ. * Morel. καὶ ὅτι οὐ κατὰ τὸ εἶδος. * Καλούμενος, οὐ παρὰ τὸν νόμον. Ἐκείνη γὰρ πατρίς, sic quidam mss. et Savil. * Uous codex καὶ ὡσαύτε, φησὶ δούναι. * Idem ταῦτα ἐπιροκότες καὶ φησὶ

οὐκ ἐστὶ πρὸς θάνατον. Ἐκείνη ἡ θλίψις, κόμισις· αὐτῆ, παιδεία καὶ διόρθωσις. Ἄγιον ἐστὶν ὁ παρὼν καιρὸς· οὐκ οὖν τοῦ πικτεῦσιν χρεῖα· πόλεμος ἔστω καὶ μάχη. Οὐδέ τις ἐν πολέμῳ ζητεῖ ἄνεσιν, οὐδέ τις ἐν πολέμῳ ζητεῖ τρυφήν, οὐδέ τις ὑπὲρ χρημάτων μεριμνᾷ, ὑπὲρ γυναικῶς οὐδέ τις φρονιζέει, ἀλλ' εἰς τὸν ὄρθ μόνον, ὅπως περιγένοιτο τῶν ἐχθρῶν. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν· καὶ ἂν περιγενομένα καὶ ἐπανελάβωμεν μετὰ τροπαίων, πάντα ἡμῖν ὁ θεός δώσει. Τοῦτο μόνον ἡμῖν σπουδαζέσθω, πῶς περιγενομένα τοῦ διαβόλου· μᾶλλον δὲ οὐ τῆς ἡμετέρας τὸ πρᾶγμα σπουδῆς, ἀλλὰ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ἐστὶ τὸ πᾶν. Ἐν ἡμῖν σπουδαζέσθω, ὅπως ἐπιστασόμεθα αὐτῷ τὴν χάριν, ὅπως ἐκλούομεν πρὸς ἑαυτοὺς τὴν ῥοπήν ἐκείνην. Εἰ ὁ θεός ὑπὲρ ἡμῶν, εἰς καθ' ἡμῶν, φησὶν; Ἐν μόνον σπουδαζόμεν, ὅπως οὕτως ἡμῖν μὴ ἐχθρὸς γένηται, ὅπως ἡμεῖς μὴ ἀποστραφῆ.

δ. Οὐτὸ θλίβεσθαι κακόν, ἀλλὰ τὸ ἀμαρτάνειν κακόν. Ἡ χαλεπὴ θλίψις τοῦτο ἐστὶ, κἂν ἐν τρυφῇ διαγομεν· οὐ λέγει ἐν τῷ μέλλοντι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρόντι. Πῶς γὰρ οἱ τὸ συνεῖδος ἡμῶν δάκνυσται; πῶς βασάνου* οὐκ εἶναι χεῖρον; Ἐβουλήμεν μετὰ ἀκριβείας ἐρωτηθῆαι τοὺς ἐν τοῖς κακοῖς ζῶντας, εἰ μηδέποτε εἰς ἐννοίαν ἔρχονται τῶν οικειῶν ἀμαρτημάτων, εἰ μὴ τρέφουσιν, εἰ μὴ δεύοικασιν, εἰ μὴ ὀδύνωνται, εἰ μὴ μακαρίζουσιν τοὺς ἐν νουθεσίᾳ, τοὺς ἐν θρασί, τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ ζῶντας· βούλει ἄνεσιν εὐρεῖν ἐκεῖ; θλίβειν ἐνταῦθα διὰ τὸν Χριστόν· οὐδὲν ταύτης τῆς ἀνάσεως [124] ἴσιν. Ἐγαίρον οἱ ἀπίστοι μαρτυροῦμεν. Παύλος τοῦτο παραινέει λέγων· Χαίρειτε ἐν Κυρίῳ. Καὶ πῶς ἐνὶ χαίρειν, φησὶν. Ἐνθα δεσπᾷ, ἐνθα βράσανοι, ἐνθα δικαστήρια; Μάλιστα ἐνταῦθα χεῖρον ἐνὶ. Πῶς δὲ ἐν χαίρειν, ἐνθα ταῦτα, μάθανε. Ὁ μὲν ἐν αὐτῷ συνεῖδος, μέγα πως ἠσθῆσεται, ὡστε, ὅσα ἂν εἴπῃς τὴν θλίψιν, τοσοῦτ' αἰσθῆς τὴν ἠδονήν. Εἰπέ γὰρ μοι, ὁ μωρία τραύματα λαβὼν στρατιωτικῆς καὶ ἐπανάων, ἀρ' οὐχὶ μετὰ ἢ πολλῆς ἐπανάτης τῆς ἠδονῆς, παρρησίως ὑπέσθην ἔχων τὰ τραύματα, λαμπρότητος τε καὶ εὐδοκίμησεως; Καὶ οὐ ἂν δυνήθῃ; ῥῆσαι τὴν φωνὴν ἐκείνην, ἣν Παῦλος, ὅτι τὰ στείγματα τοῦ Ἰησοῦ βαστάζω, δυνήθη μέγας γενέσθαι καὶ λαμπρὸς καὶ εὐδοκίμος. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ διωγμός; Στήθι πρὸς· ὄξαν· κἂν εἴπῃ τις ἐναντίον τι, μὴ φοβηθῆς ἀκούσαι κακῶς διὰ Χριστόν· στήθι πρὸς τούτου τυραννίδα, στήθι πρὸς θυμοῦ μάχην, στήθι πρὸς ἐπιθυμίας· βράσανοι. Καὶ ταῦτα στήγματά ἐστι, καὶ αὐτὰ βράσανοι. Εἰπέ γὰρ μοι, τί τὸ δεινότερον τῶν βασάνων·; ἀρ' οὐχὶ ὅτι ἡ ψυχὴ ἄλλοι καὶ καλεῖται; Ἐκεῖ μὲν γὰρ κἂν τὸ σῶμα μερίζεται· ἐνταῦθα δὲ τὸ πᾶν αὐτῆς ἐστὶ. Περὶ αὐτὴν ἡ ὄδυν, ὅταν ἀργίξῃται, ὅταν βασκαίῃ, ὅταν τι τοιοῦτον ποιῆ, μᾶλλον δὲ ὅταν πάσχη. Οὐ γὰρ ποιεῖν τοῦτο ἐστὶν, ἀλλὰ πάσχειν, τὸ ἀργίξῃσθαι, τὸ φθόνον ἔχειν· διὰ τοῦτο καὶ πάθῃ καλεῖται ψυχῆς, καὶ τραύματα, καὶ ὡτεῖται. Ὅντως γὰρ πάθος ἐστὶ, καὶ πάθος χαλεπότερον.

* Ἐνοήσατε, οἱ ὀργιζόμενοι, δεῖ πᾶσι ταῦτα

* Idem τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὀργιζόμενοι. * Uous δάκνυσθαι· πόσις βασάνου. * Idem καὶ ἐπανελεῖν οὐχὶ μετὰ ἰ Λαὸς· τὸ πλεόν ἐκείνων τῶν βασάνων;

ποιεῖτε. Οὐκοῦν ὁ μὴ ὀργιζόμενος ὑὸ πάσης. Ὁρῆς, οὗ ἐδριζόμενος ὑὸ πάσης, ἀλλ' ὁ ὑβρίζων, ὅπερ ἔφη καὶ ἦδη; Ὅτι γὰρ πάσχει, ὅλων μὴν καὶ ἀπὸ τοῦ πάθος καλεῖσθαι ἐκ τοούτου, ὅλων δὲ καὶ ἐκ τοῦ σώματος· ταῦτα γὰρ ἀπὸ ὀργῆς τίκονται τὰ πάθη, ἀμβλυωπία, παραπληξία, καὶ μυρία ἕτερα. Ἄλλὰ τὸν παῖδα ὑβρίζει, φησὶν, ἀλλὰ τὸν οὐκ εἶπεν. Μὴ νομίσης εἶναι ἀσθένειαν τὸ μὴ καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιῆσαι. Εἰπέ γὰρ μοι, καλῶς γέγονεν; Οὐκ οἶμαι εἰσπεῖν οὐκοῦν μὴ ποιήσης τὸ μὴ καλῶς γινόμενον. Θέλω εἶναι ἐν τοῖς τοιούτοις αἰ ὄργαι τίκονται. Τί οὖν, ἂν καταρροῆ, φησὶν, ἂν πάλιν εἴπῃ; Ἐλεγεθ, ἐπιτήρησον, παρακάλεσον· πρᾶσθαι ὅρη λύεται· προσελθὼν ἐγκάλεσον. Ὑπὲρ μὲν γὰρ τῶν εἰς ἡμᾶς οὐδὲ τοῦτο ποιεῖν χρῆ, ὑπὲρ δὲ τῶν ἄλλων, καὶ ἀνάγκη τοῦτο εἰ ποιεῖν. Μὴ ἴδιαν ὑβρίν νομίσης τὸν παῖδα ὑβρισθῆναι· κἂν ἀλλῆς ὀπὲρ ἐκείνου, μὴ ὡς αὐτὸς ὑβρισθεὶς· οὐ γὰρ ἐπειδὴ ὁ παῖς, κακῶς ἔπαθεν, ὑβρίσθης σὺ, ἀλλ' ὁ ποιήσας κακῶς. Ἐθέσθη τὴν μάχαιραν τὴν ὀξείαν, ἐν τῇ ὀργῇ κείσθω. Ἄν ἔχομεν αὐτὴν γυμνὴν, πολλάκις καὶ οὐκ ὄντος καιροῦ χρησόμεθα, ἐπεκόμενα ὄπ' αὐτῆς· ἂν δὲ ἢ κεκρυμμένη, κἂν χρῆσι γένηται, ἀσεβήσεται ἡ ὀργή. Ὑπὲρ αὐτοῦ οὐ βούλεται ἡμᾶς ὀργίζεσθαι ὁ Χριστὸς (ἄκουσον γὰρ τί φησι πρὸς τὸν Πέτρον· Ἀποστρέψον τὴν μάχαιράν [125] σου εἰς τὴν θήκην) καὶ οὐ ὑπὲρ παιδὸς ὀργίζῃ; Ἄδραστον καὶ τὸν παῖδα φιλοσοφῶν εἰπέ αὐτῷ τὰ τοῦ Διδασκτοῦ παθήματα· μίμησαι σου τὸν διδάσκαλον. Ὅτε ἐμελλόν καὶ αὐτὸ ἀτυμάρησθαι, οὐκ εἶπεν, οὐ ἔξουκῆσθ' ἀλλὰ τί; Ἄμὲ ἐδύλωσεν, καὶ ὁμᾶς διώξουσι. Οὐκοῦν φέρετε γενναίως· οὐ γὰρ ἐμοῦ βελτιώσω ὁμᾶς. Ταῦτα καὶ εὐ πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τὸν παῖδα εἶπε· Οὐκ εἰ τοῦ Διδασκτοῦ σου βέλτερον. Ἄλλὰ χήρας εἶναι δοκεῖ τὰ βήματα τῆς φιλοσοφίας. Οἶκον, οὗ λόγῳ παραστήσας οὐκ ἐν, ὡς ὑπὸ τῆς πέτρας αὐτῆς διδασχθήσονται ἐνδοξοί. Καὶ ἴνα μάθης, ἐν μόνῳ δῶ ἐπιώσας διαμαχομένων, γεννῶ τῆς μερίδος τῶν ἀδικουμένων, καὶ μὴ τῶν ἀδικούντων, ἂν μὴ παρὰ σαυτῶ τὰ νικητήρια ἴσῃ; ἂν μὴ λαμπροῦς λάθῃς σεσφάσθαι. Ὅρα, πῶς ὑβρίζεται ὁ Θεός, καὶ πῶς ἀποκρίνεται πρῶτος καὶ ἡμέρας. Ποῦ ἔστι, φησὶν, Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; Καὶ τί ἐκείνος; Μὴ γινώσκεις ἕως οἴμοι τοῦ ἀδελφου σου; Τί ἀθαβάστερον τούτου; κἂν παρὰ γε υἱοῦ χησοῦν ἂν τις; εἰ γὰρ παρὰ ἀδελφου, οὐχ ὑβρίν ἂν ἤγησαστο τὸ πρᾶγμα; Ἄλλ' ὁ Θεὸς πάλιν ἡμέρας ἀποκρίνεται· Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφου σου, φησὶ, βοᾷ πρὸς με. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἀνώτερός ἐστιν ὀργῆς, φησὶν. Ἄλλὰ διὰ τοῦτο κατήλθον ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱός, ἵνα αἰ θεὸν ποιῆσαι κατὰ δόξαν τὴν ἀνθρωπίνην. Ἄλλ' οὐ δύναμαι, φησὶν, ἐνδραμεῖν ἔν. Οὐκοῦν φέρε ἀνθρώπου σου παραγάγμεν. Καὶ μὴ με νομίση Παῦλον εἶπεν μὲν Πέτρον, ἀλλὰ τινας τῶν ἐλαττώων καὶ σφῆδρα κατωτέρω. Τὸ παιδάριον Ἰλλε τὴν Ἄνναν ὑβρίσει λέγον· Περιελοῦ τὸν οἶνόν σου. Τί τοῦτο ὑβριστικώτερον; Τί οὖν ἐκείνη; Ὑμῶν ἐν σκληρῷ ἡμέρα ἐγὼ εἶμι. Φόβος ὄντος θλίψεως ἴσον φιλοσοφίας μήτηρ ἐστίν. Ἢ αὐτὴ δὲ αὐτὴ καὶ τὴν ἀνιήτηρον αὐτῆς ἔχουσα, οὐχ ὑβρίσων αὐτὴν· ἀλλὰ τί; Πρὸς τὸν Θεὸν κατατρέφει, καὶ εὐχόμενη οὐδὲ μὲνηται αὐτῆς, οὐδὲ λέγει, Ἐπειδὴ ὄνειδίζεις με ἢ δεινά, ἐπάμυνόν μοι· οὕτω φιλόσοφος ἦν ἡ γυνὴ (αἰσχυρόμην ὁ ἀνδρες)· καίτοι ἴσῃ, ἂν ζήλου ἴσον οὐδὲν.

ε'. Ὁ τελώνης ὑβρισθεὶς παρὰ τοῦ Φαρισαίου, οὐκ ἀνθῆρισε, καίτοι γε, εἰ ἐβούλετο, ἔδυνάτο· ἀλλὰ φιλοσόφως ἤνεγκε λέγων· Ἰλάσθητε μοι τῷ ἁμαρ-

τωλῷ. Ὁ Μεμφιδάα ὅπῃ τοῦ δοῦλου κατηγορηθεὶς καὶ συκοφανηθεὶς, οὐδὲν οὐτε εἶπεν, οὐτε ἐπραξεν εἰς αὐτὸν τὴν πονηρὴν, οὐδὲ ἐπὶ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ. Βούλει καὶ πόρνης ἀκούσαι φιλοσόφως; Ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ἦνίκα ταῖς θορῆν αὐτῆς τοῦς πόδας ἀπέμιασε· *Τελώναι καὶ πόρνοι ἀκούουσιν ὁμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν*. Εἰλες αὐτὴν ἐστῶσαν καὶ δακρύουσα, καὶ τὰ οὐκ εἰσαμαρτήματα ἀπολουόμενῃ; Ὅρα, πῶς καὶ πρὸς τὸν Φαρισαίου οὐκ ὀργισθῆναι ὄνειδίζομένην· εἰ ἦδη γὰρ, φησὶν, ἐπὶ ἁμαρτήματι ἐστὶν αὐτὴ ἡ γυνὴ, οὐκ ἂν εἴσαστο αὐτὴν. Καὶ οὐκ εἶπα πρὸς αὐτὸν· Τί γὰρ; εἶπε μοι· σὺ καθαρός ἀπὸ ἁμαρτημάτων εἶ; [126] Ἄλλὰ πλὴν ἔπαχε, πλὴν ἀδύο-ρετο καὶ θερμότερα τὰ δάκρυα ἤφει. Εἰ δὲ γυναικίς καὶ τελώναι καὶ πόρνοι φιλοσοφῶσι, καὶ τῷτα πρὸς τῆς χάριτος, τίως φιλοσοφῶσι; ἔδει οὐκ ἀσχημάτως, μετὰ τὴν τοσαύτην χάριν θηρίων μᾶλλον ἐκπολεμώμενοι, δακνόντες καὶ λακτίζοντες;

Ὅθεν αἰσχρότερον θυμοῦ, οὐδὲν ἀτιμότερον, οὐδὲν δεινότερον, οὐδὲν ἀδέστερον, οὐδὲν βλαβερότερον. Ταῦτα λέγω, οὐχ ἴνα πρὸς ἄνδρας ὡς μεν ἡμεῖς μόνον, ἀλλὰ κἂν γυνὴ ἄλλος ἢ ἴνα φέρῃς· ἴσως σοι παλαιότερα καὶ γυμνάσιον ἡ γυνὴ. Πῶς γὰρ οὐκ ἔσται, γυμνάσια μὲν ἀνοδείχθησθαι οὐδὲν κέρως ἔχοντα, ἐνθα θλίβομεν τὸ σῶμα· γυμνάσια δὲ μὴ ποιεῖν οὐκ εἰσθε, καὶ πρὸ τῶν ἀγώνων στεφανῶν ἡμῖν παρεχόντα; Ὑβρίζεις ἡ γυνὴ; Μὴ γυνὴ οὐ γυνὴ· γυναικῶδες γὰρ τὸ ὑβρίζειν· νόσος ἐστὶ ψυχῆς, ἐλάττωμά ἐστι. Μὴ νομίσης ἀνάξιον σου εἶναι, ὅταν ἡ γυνὴ ὑβρίσῃ. Ἀνάξιον, ὅταν σὺ μὴ ὑβρίζῃς, ἐκείνη δὲ φιλοσοφῇ· τότε ἀσχημονεῖς, τότε ὑβρισθῆς· ἂν δὲ ὑβρισθεὶς ἐνέγκῃς, τῆς ἰσχύος τῆς σῆς πολλὴ ἡ ἐκτιβεῖς. Οὐ ταῖς γυναικίαις ἀνάγων εἶναι ὑβρίσει, ταῦτα λέγω· μὴ γένοιτο· ἀλλ' εἰ που καὶ συμβαίη κατὰ στανικὴν περιστασίαν, ἴνα φέρῃτε. Ἄνδρον ἴσῃ τὸ φέρει τῶν ἰσχυρῶν τοῖς ἀσθενεῖς. Κἂν οὐκίτης ἀνείπῃ, φιλοσοφῆσον σὺ· μὴ, τί ἐκείνος; ἔξωτός ἐστιν ἀκούσαι, εἴπῃς ἢ πράξῃς, ἀλλὰ τί εἶπες καὶ ποιήσας καὶ εἶπαι. Μηδέποτε κέρην ὑβρίσκων, αἰσχρὸν βῆμα ἐκβάλλῃ· μηδέποτε οὐκίτης μαρῶν εἴπῃς. Ἐκείνος οὐχ ὑβρίσθη, ἀλλὰ σὺ. Οὐκ ἔστιν ἐν ἐκείνῳ εἶναι τὸν ὀργιζόμενον, ὡς περὶ οὐδὲ πτελαγὸς κυμαίνόμενον, ἢ πηγήν μὲνιν καθαράν, βορρῶρον ποδῶν ἐμπασόντων αὐτῇ· οὕτω πᾶσαν ἀναμίξῃ, μᾶλλον δὲ οὕτω πάντα ἔνω καὶ κάτω γίνετα. Κἂν τυπτήσῃ, κἂν διαρρήξῃς τὸν χεῦλον σου, σὺ μεζῶνα τὴν βλάβην ὀπέμεινας· ἐκείνῳ μὲν γὰρ περὶ τὸ σῶμα καὶ περὶ τὴν ἐσθήτην ἡ κίλη, σοὶ δὲ περὶ τὴν ψυχὴν. Ἐκείνην διέτεμας, ἐκείνην ἔτρωσας, τὸν ἦλον ἔβαλες ἀπὸ τῶν ἰππων κάτω, ὅστιον σῶματις παροσκύσασας· καὶ ταυτὸν γίνετα, ὅταν ἂν ἦλονος ἐπίρω ὀργιζόμενος ἔλοιτ' ἀν σῦρεσθαι. Κἂν ἐπιπλήτῃς, κἂν νοθεῖς, κἂν οἰτιὸν ποιῆς, ὀργῆς χωρὶς καὶ θυμοῦ. Εἰ γὰρ ὁ ἐπιπλήττων λατρός ἐστὶ τοῦ ἁμαρτάνοντος, πῶς ἂν δύνατο θεραπεύσαι ἕτερον, ἐαυτὸν πρότερον κακώσας, ἐαυτὸν μὴ θεραπεύων; Εἰ τις, εἶπε μοι, λατρός πορεύοιτο ἕτερον θεραπεύειν, πρότερον τὴν χεῖρα τραυματίσας τὴν αὐτοῦ, πρότερον τοὺς ὀρθαλοῦς κηρούσας, οὕτω ποιεῖται ἐκείνου τὴν λατρίαν; Οὐχί, φησὶν. Οὕτω καὶ σὺ κἂν ἐπιπλήτῃς, κἂν νοθεῖς, καθαρὸ βλεπασμένον σὺ οἰ ὀφθαλμοῖ. Μὴ θεολώσῃ; τὸν νοῦν, ἐπὶ πῶς ἡ θεραπεία γενήσεται;

α. Unus Israelitae et ponitur. b. Idem tunc loquitur huius.

c. Unus istiusmodi pharisaeus.

superius? Nam quod patitur, vel hinc palam est, quod hoc passio vocetur; palam item est ex corpore: ar namque passiones ab ira nascuntur, obtusa oculorum acies, stupor, et innumera alia. Sed filium contumelia afficit, iniquus; sed famulum. No putes infirmitatem esse, quod id ipse non facias. Dic enim mihi, an benefactum est? Non puto id te dicturum: ergo ne facias quod non est bene factum. Scio quales in talibus ira nascuntur. Quid ergo si contemnat, iniquus? si rursus dicat? Argue: increpa, obsecra: mansuetudine ira solvitur: accedens argue. In his certe, quæ nos respiciunt, hoc faciendum non est; in his vero, quæ aliis spectant, id necesse est agere. Ne propriam contumeliam putes, quod filius contumelia afficiatur: ut si doleas de illo, et non tamquam contumelia affectus: non enim quia puer male habet, te contumelia affectus es; sed is qui male fecit. Restingue gladium aetulum, in vagula condatur. Si nudus maneat, acpe illo inopportuno tempore utemur, ab ira concitati; si vero conditus maneat, etiamsi opus fuerit, extinguetur ira. Non vult Christus ut pro ipso irascantur: audi enim quid Petro dicas: *Converte gladium tuum in vaginam (Math. 26. 52)*, et tu pro filio irasceris? Doce filium philosophari; narra illi passionem Domini; imitare magistrum tuum. Quando illi inhonorandi erant, non dixit, Ulciscar; sed quid? *Ne persequuti suat, et vos persequantur (Joan. 15. 20)*. Ferre itaque fortiter; non enim meliores me estis. Hæc et tu filio et servo dicito: Non es Domino tuo melior. Sed hæc philosophiæ verba videntur a vidua proficisci. Mei mihi, quod res verbis declarari nequeat, ut potest experientia edisci. Et ut dicas, in medio duorum concertantium stans, sis ex parte læsorum, non lædentium, si non apud te triumphos videbis, si non splendidas accipies coronas. Vide, quomodo contumelia afficitur Deus, quam mansuete et benigne re-pondeat: *Ubi est, inquit, Abel frater tuus (Gen. 4. 9)*? Et quid ille? *Nunquid custos fratris mei sum ego?* Quid hoc arrogantius? hoc certe vel a filio quis libenter audivisset? nam si a fratre, nonne quis dederit esse ignominiam? At Deus iterum mansuete respondet: *Vox sanguinis, inquit, fratris tui clamat ad me. At Deus, inquit, ira superior est. Sed idem descendit Filius Dei, ut te deum faceret secundum humanas vires. At non possum, inquit, homo cum sim. Ergo patere ut homines tibi adducamus. Ne putes me tantum dicere aut Petrum, sed quosdam ipsis longe inferiores. Heli servus Annam contumelia affecerat, dicens: *Digere sinum tuum (1. Reg. 1. 14)*. Quid hoc contumeliosius? Quid ergo illa? *Mulier in anaro die ego sum.* Nihil revera afflictioni par: philosophiæ mater est. Hæc vero ipsa mulier æmulum habens, non contumelia afficit eam; sed quid? Ad Deum confugit, et orans illius ne quidem meminit, neque dicit: Quoniam hæc me probris afficit, me ulciscere: ad philosophiæ assueta mulier erat. Erubescamus, viri: scitis enim nihil zelo par esse.*

3. Publicanus a Pharisæo contumelia affectus, non statim contumeliam, quamvis posset, si voluisset;

sed id philosophico animo tulit, dicens, *Propterea esto mihi peccator (Luc. 18. 15)*. Memphibaal (a) a servo accusatus et calumnia impetitus (2. Reg. 16. 3), neque dixit neque fecit illi quidpiam mali, ne quidem apud regem. Vis etiam meretricis audio philosophiam? Audi Christum dicentem, quando illa capillis suis pedes ipsius tergebat: *Publicani et meretrices vos precedeat in regno (Math. 21. 31)*. Vidisti illam stantem et lacrymantem, ac propria peccata abludentem? Vide, quomodo a Pharisæo probris affecta, non irascatur. Si sciret, aiebat, quod hæc mulier peccatrix sit, non sineret eam. Non dixit illi: Quid? quæro; tunc purus a peccatis es? sed magis patiebatur, magis genebat, et calidiores lacrymas emittebat. Quod si mulieres, publicani et meretrices philosophentur, idque ante gratiam: qua venia digni nos erimus, qui post tantam gratiam magis quam feræ rixamur, mordentes, calcitrantes?

Ira redarguitur. — Nihil turpius ira, nihil vitiosius, nihil gravius, nihil ingratius, nihil damnosius. Hæc dico, non tantum ut cum viris miles simus, sed etiam ut si uxor loquax sit, feras illam: sit tibi palastra et gymnasium uxor. Quomodo enim absurdum non fuerit gymnasia admittere, quæ nihil lucri afferant, ubi corpus atterimus; et gymnasia domi non parare, quæ etiam ante certamina coronam nobis concilient? Contumelia afficit mulier? Ne tu mulier efficiaris: muliere enim est contumelia afficere; morbus est animi, vitium est. Ne putes te indignum esse, quod a muliere contumelia afficiaris. Indignum te est, cum tu contumelia afficis, illa vero philosophatur; tunc turpiter agis, tunc contumelia afficis: si vero contumeliam feras, inquam erit fortitudinis tæe argumentum. Non hoc dico, ut mulieres inducam ad contumelias inferendas; abiat; sed ut, si satana instigante id eveniat, vos feratis. Virorum fortium est infirmos ferre. Si famulus contradixerit, tu philosophice age: non quod ille meretur audire, dicas vel facias, sed quod oportet te dicere et facere. Numquam puellam contumelia afficis, verbum turpe ferens; numquam famulum scelestum dicas. Ille non contumelia affectus est, sed tu. Non potest in seipso manere is qui irascitur, sicut nec pelagus fluctibus agitatam; nec fons manere purus potest, luto in illum incidente: sic omnia miscentur; imo sic omnia sus deque vertuntur. Si verberes, ei tunicam discindas, tu majus damnum accepisti; illi nanque in corpore et in veste plaga est, tibi vero in anima. Illam scidisti, illam vulnerasti; aurigam equis subjecisti, supinum trahi eurasti: atque idipsum fit ac si auriga alteri succensens, trahi se patitur. Sive increpes, sive moncas, sive quid aliud facias, absque ira et furore facito. Nam si is, qui increpat,

(a) Ille porro, quem hic vocat Memphibaal, is ipse est, qui vocatur Mithiboseth in Vulgata et Memphibai apud IXX Interpretes. Dicitur autem Memphibaal, l. 4 Paralip., c. 8, v. 31. Ex duobus autem nominibus uorum factum est, ita ut Memphib ex uno, Baal ex altero uocine desumptum sit. Porro sic vocatur etiam supra in Synopsi Scripturæ sacræ, T. 6, col. 348. Theodoretus quoque Memphibaal habet, quest. 51 in librum 2 Regum.

medicus est peccantis, quomodo possit alium curare, cum sibi ipsi prius malum intulerit, nec seipsum curet? Si quis, queso, medicus alium curaturus iret, postquam prius manum suam sauciasset, postquam prius oculos excecasset, num sic illum curaret? Minime, inquit. Sic et tu licet is crepes, licet moneas, pura videant oculi tui. Ne turbes mentem, alioquin quomodo medela erit? Non possunt in eadem esse tranquillitate qui non irascitur et qui irascitur. Cur doctore decusso de throno, humi jacentem alloqueris? Non vides iudices, qui cum iudicaturi sunt, in

throno sedent, in habitu decenti? Sic et tu factio, orna animam tuam vestitu iudiciali; hæc vera est æquitas: et tunc in throno iudex sede. Sed non timebit, inquit. Inno magis timebit. Tunc vero etiam si iusta dixeris, id furori servus imputabit; si vero cum mansuetudine, seipsum damnabit: quodque precipuum est, te Deus acceptum habebit, et sic poteris æterna bona consequi, gratia, miseratione et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XVI.

CAP. 7. v. 6. *Loquatus est autem sic Deus dicens: Quia erit semen ejus accola in terra aliena, et servituti eos subijcient, et male tractabunt eos annis quadringentis; 7. et gentem cui servierint, iudicabo ego, dicit Deus; et post hæc azibunt, et servient mihi in loco isto.*

1. Vide ante quot annos promissio et promissionis modus; et nusquam sacrificium, nusquam circumcisio. Hic ostendit, Deum promississe ut illi affligerentur, nec impune fore eos, qui affligerant. *Genem autem, cui servierint, iudicabo ego, dicit Deus.* Viden' qui promisit, qui dedit terram, prius mala permittit: sic et nunc licet regnum promiserit, tentationibus exereeri sinit. Si hic post quadringentos annos libertas, quid mirum, si idipsum in regno fiat? Attamen hoc fecit, nec tempus potuit falsum esse sermoneum comprobare, etiam non modica oppressi ante servitute. Neque satis ipsi fuit illos punivisse, sed et his bona promittit. Videtur autem nihil lic velle ipsis beneficia in memoriam revocare. 8. *Et dedit illi testamentum circumcisionis, et sic genuit Isaac.* Hic jam demissius loquitur. *Et circumcidit eum die octavo: et Isaac Jacob, et Jacob duodecim patriarchas. Et patriarchas amulantes, Joseph vendiderunt in Ægyptum.* Hoc et in Christo factum est: nam illius figura erat Joseph; ideoque subindicans illum, totam texit historiam. Cum enim nihil contra illud haberent, sed venire ille ut cibum afferret, male ipsum exceperunt. Et vide hic iterum promissionem diu expectandam, quæ tamen finem accipit. *Et erat Deus cum eo: et hoc illorum gratia.* 10. *Et eripuit eum ex omnibus tribulationibus ejus.* Hic ostendit illos inscios ad prophetice eventum contulisse; ipsosque auctores fuisse, et mala in ipsis recidisse. *Et dedit ei gratiam et sapientiam in conspectu Pharaonis regis Ægypti.* Gratiam dedit, idque apud barbarum regem, servo, captivo: quem fratres quidem vendiderant, ille vero honoravit. 11. *Venit autem fames in universam terram Ægypti et Chanaan, et tribulatio magna; et non inveniebant cibos patres nostri.* 12. *Cum audisset autem Jacob esse frumenta in Ægypto, misit patres nostros primum.* 13. *Et in secundo cognitus est Joseph a fratribus suis.* Descenderunt empturi, et illo opus habuere. Quid igitur ille? Non ea in re solum benignitatem suam ostendit; sed etiam Pharaoni id indicavit illosque deduxit. Et

innotuit Pharaoni genus Joseph. 14. *Mittens autem Joseph, accessit Jacob patrem suum, et omnem cognitionem suam in animabus septuaginta quinque.* 15. *Et descendit Jacob in Ægyptum, defunctusque est ipse et patres nostri.* 16. *Et translati sunt in Sichem, et positum in sepulcro, quod cmit Abraham pretio argenti a filio Henor filii Sichem.* 17. *Cum autem appropinquaret tempus promissionis, de quo juraverat Deus Abraham, crevit populus, et multiplicatus est in Ægypto,* 18. *quod duodecim surrexit rex alius, qui nesciebat Joseph.* Rursus alia desperandi causa: prima fuit fames; secunda, quod incidierit in manus fratris; tertia, cum datur a rege sententia ut interficiantur: attamen in his omnibus servati sunt. Deinde sapientiam Dei ostendens, ait: 20. *In quo tempore natus est Moyses, qui fuit gratia Deo.* Si illud mirabile fuit, quod a fratribus venditus sit: illud mirabilius, quod rex eum educaverit, quæ illum ab imperio dejecturus erat.

Resurrectio in veteri lege figurata. — Vides ubique fere figuratam resurrectionem? Atqui non est idem Deum ipsum aliquid facere, et humano arbitrio quid fieri. Hæc itaque non ex humano proposito fiebant. *Et erat potens in verbo et opere.* Hoc dixit, et illum servatorem, et hos erga benefectorem ingratos ostendens. Ut ergo tunc a Joseph mala patiente servati sunt: ita et nunc a Moyse male excepto. Quid enim, si illum re non occiderunt? Sermone certe occiderunt, sicut et illi. Et illi quidem ex sua in alienam terram Josephum vendiderunt; hi vero ex aliena in alienam Moysem fugarunt: illi afferentem cibum, hi consilium dantem quomodo cum Deo esse possent. Sic verum probatur ex his, quæ nunc dispensantur, dictum illud Gamalielis: *Si ex Deo sit, non potest dissolvere illud.* Tu vero cum discis eos, qui insidias appetunt, insidiatoribus salutis causam fieri, obstupescere de Dei sapientia et solertia. Nam si illi non insidias impetiti fuissent, hi non fuissent servati. Fames erat, nec consumpsit illos. Neque hoc tantum; sed etiam ab illo servati sunt, quem perditum sperabant. Jussum regium fuit, nec perdidit eos; imo tunc magis aucta est multitudo, cum ille, qui noverat eos, mortuus est. Servatorem suum volebant occidere, neque sic potuerunt.

2. Viden', quomodo per quæ diabolus promissionem Dei irritam facere conabatur, per illi' croverit?

ὅσα ἐστὶν ἐν τῇ αὐτῇ γαλήνῃ εἶναι, ἀόργητον ὄντα καὶ ἠργυζόμενον. Τὶ τὸν διδάσκαλον ἀπὸ τοῦ θρόνου κτισατέρης, ὅτω διαλέγη τῷ χαμῶ καμίνῳ; Οὐχ ὄφει, τοῦ ἐκάζοντος, οἱ δὲ μὲλλον κρῖναι, καθέζονται^α ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὅταν ἐν σχήματι τῷ προσέξωσι; [127] Ὅτω καὶ σὺ ποιήσῃ κώμησον τὴν ζῶην ἐσθῆτι δικαιοσύνης (αὐτὴ δὲ ἐστὶν ἡ ἐπιείκεια), καὶ τότε ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαστὴς καθίσουν. Ἄλλ' οὐ

^α ἴδιον κρῖναι πῶς καθέζονται.

φοβηθήσεται, φησί. Μᾶλλον φοβηθήσεται. Τότε καὶ δίκαια λέγῃς. τῷ θυμῷ λογίζεται ὁ οἰκίτης· ἂν δὲ μετὰ ἐπιεικείας, ἐλευθὸν καταγνώσται, τὸ δὲ προηγούμενον, ἀποδέχεται αὐτὸ ὁ θεός, καὶ οὕτω δυνήσῃ τῶν αἰώνων ἀγαθὸν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ δικαιοσύμῃ καὶ φιλανθρωπικῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΘΜΙΑΙΑ ΙΓ'.

Ἐπίδοτε δὲ ὅπως ὁ θεός λέγων, ὅτι Ἔσται τὸ κράμα αὐτοῦ πάροικον ἐν τῇ ἀλλοτριᾷ, καὶ δουλεύουσιν αὐτῷ καὶ κακώσουσιν ἐν τῇ τετραπόλει· καὶ τὸ ἔθνος, ᾧ ἐὰν δουλεύωσι, κρινῶ ἐγὼ, εἴπω δὲ θεός· καὶ μετὰ ταῦτα ἐξελεύσονται, καὶ λατρεύσουσι μοι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ.

ε. Ὅρα πρὸς πόσον ἐτὼν ἡ ἐπαγγελία καὶ ὁ τῆς ἐπαγγελίας τρόπος, καὶ ὁδαμοῦ θυσία, οὐδαμοῦ περιτομή. Ἐνταῦθα δεῖκνυσθαι, ὅτι αὐτὸς αὐτοὺς ἰδίᾳ κακῶς πάσχειν, καὶ οὐκ ἀτιμωρεῖ ταῦτα ἴσα. Τὸ δὲ ἔθνος, ᾧ ἐὰν δουλεύωσι, κρινῶ ἐγὼ, εἴπω δὲ θεός. Ὅρξ; ὁ ἐπαγγελάμενος, ὁ δοῦς τὴν γῆν, πρότερον τὰ κακὰ συγχωρεῖ· ὅτω καὶ νῦν, εἰ καὶ βεβαίως ἐπαγγελάτο, ἀλλ' ἄφισιν ἐγγυμάνεσθαι, τοὺς πειρασμοὺς. Εἰ ἐνταῦθα μετὰ τετρακόσια ἐτῶ ἀλευθέρια, εἰ θαυμαστὸν, ἐπὶ τῆς βασιλείας εἰ τὴν αὐτὴν γῆν; Ὅμως γοῦν ἐποίησεν, καὶ οὐκ ἴσχυεν εἰς χρόνος ὡς φανερὴ ἐλέγχει τὸν λόγον, καίτοι οὐ τὴν τυχούσαν δουλείαν ὑπέμειναν. Οὐ μὴν οὐδὲ μέχρι τῆς τιμωρίας τῆς ἐκείνων-ἔσθῃ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς χρησάμενος ἐπαγγέλλεται. Ἐμοὶ δὲ δοκᾷ διὰ τούτων αὐτοὺς καὶ ἀναμνησθῆσαι τῆς εὐεργεσίας, ἧς ἐτυχον. Καὶ ἔπειτα αὐτῶν διαθήκη περιτομῆς, καὶ ὅπως ἐγένετο τὸν Ἰσραὴλ. Ἐνταῦθα λοιπὸν καθυψίσθη. Καὶ περιέμενε αὐτὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀρθρῇ· καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐν Ἰακώβ, καὶ ὁ Ἰακώβ τοὺς δώδεκα πατριάρχας. Καὶ οἱ πατριάρχαι ἐβλίσσαντες ἐν Ἰωσήφ, ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον. Τούτου καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονε· καὶ γὰρ αὐτοῦ τύπος ὁ Ἰωσήφ· διὸ καὶ ἀνιετόμενος, τὴν ἰστορίαν δι' αὐτοῦ ἐπίδειξεν. Οὐδὲν γὰρ ἔχοντες ἐγκλίειν, ἀλλ' ἀλλόθου ἐπὶ τροφῇ τὴν αὐτάν, κακῶς διέτηκαν. Καὶ ὅρα, ὅτι καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐπαγγελία μετὰ, καὶ ὁμοῦ τέλος λαμβάνει. Καὶ ἦν ὁ θεός πρὸς αὐτοῦ· τούτου καὶ ὁπρὸς αὐτῶν. Καὶ ἐξέλετο αὐτὸν ἐκ πατρῶν τῶν ἀλλοτρῶν αὐτοῦ. Ἐνταῦθα δεῖκνυσθαι, ὅτι οὐκ εἰδότες συνέπραττον τῇ προφητείᾳ, καὶ οὐκ αὐτοὶ αἰτίαι ἐγένοντο, καὶ τὰ κακὰ εἰς αὐτοὺς περιετρέπετο. Καὶ δῶκεν αὐτῶ χάρις καὶ σοφίαν [128] ἐναντι Φαραὼ βασιλέως Αἰγύπτου. Λόγῳ ἔδωκε, καὶ ταῦτα ἐπὶ βαρβάρῳ ἀνδρὶ, τῷ κοινῶ καὶ ἀγμάλῳ· ὅν οἱ μὴ ἀδαροὶ ἀπίθονε, ἐκείνους δὲ ἐτίμησεν. Ἐγένετο δὲ λιμὸς ἐν ὅλῃ τῇ γῆν Αἰγύπτου καὶ Χαναάν, καὶ θλίψις μεγάλη, καὶ οὐκ ἐβρισκον χορτάσματα οἱ πατέρες ἡμῶν. Ἀκούσας δὲ Ἰακώβ ὄντα σίτα ἐν Αἰγύπτῳ, ἐξέπεσε εἰς τοὺς πατέρας ἡμῶν πρότερον. Καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ἀνεγνώρισθῃ Ἰωσήφ πρὸς ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Κατήλθον ἀνοήσοιμοι, καὶ ἐκείνους ἐν χρεῖᾳ κτίστησαν. Τί οὖν αὐτοί; Οὐ μὲχρι τούτου τὴν ἐπιθυμῶσαν ἐπαδείξατο, ἀλλὰ καὶ τῷ Φαραὼ ἐγνώρισεν, καὶ αὐτοὺς κατήγαγε. Καὶ φανερόν ἐγένετο τῷ Φαραὼ τὸ γένος τοῦ Ἰωσήφ. Ἀποστειλάς δὲ

Ἰωσήφ, μετακλήσθη τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἰακώβ, καὶ πᾶσαν τὴν συγγένειαν ἐν ἐδόμοιόντα καὶ πάντες ψυχὰς. Κατέβη δὲ Ἰακώβ εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐτελεύτησεν αὐτὸς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν. Καὶ μετετέθησαν εἰς Συχέμ, καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι, ὃ ὠνήσατο Ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίου παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμῶν τοῦ Συχέμ. Κωδὸς δὲ ἤγειρεν χρόνος τῆς ἐπαγγελίας, ἧς ὁμοῦσεν ὁ θεός τῷ Ἀβραὰμ, ἠβήτησεν ὁ λαός, καὶ ἐκλήθθη ἐν Αἰγύπτῳ, ἀπρὸς ὃ ἀνέστη βασιλεὺς ἄσπερος, ἐς οὗκ ἔβη ἐν Ἰωσήφ. Πάλιν ἄλλη ἀνεπιστία· πρώτη μὲν ὁ λιμὸς, δευτέρα τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ τρίτη τὸ ἀναίρεισθαι ψῆφον δοθῆναι ὅπῃ τοῦ βασιλέως· καὶ ὁμοῦ εἰσεώθησαν τούτων ἀπάντων. Ἐτα τὸ εὐμῆχανον δεῖκνυς τοῦ θεοῦ, φησὶν· Ἐν ᾧ καιρῷ ἐγενήθη Μωσῆς, καὶ ἦν ἄσπερος τῷ θεῷ. Εἰ ἐκείνου θαυμαστὸν, ὅτι ὅπῃ ὀδελφῶν ἐκρέθη, ἀλλὰ τούτου θαυμαστότερον^α, ὅτι βασιλεὺς ἔστρεφεν αὐτὸν τὸν μέλλοντα καθαιρεῖν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν, αὐτὸς ὁ μέλλων ἀπόλλυσθαι.

Ὅρξ πανταχοῦ τῶν νεκρῶν σχεδὸν διατυπωμένων τὴν ἀνάστασιν; Καίτοι οὐκ ἐστὶν ἴσον αὐτὸν τὴν θεὸν ποιεῖν, καὶ ἀπὸ προαιρέσεως ἀνθρωπίνης τι γενέσθαι. Ταῦτα γοῦν οὐκ ἀπὸ προαιρέσεως ἀνθρωπίνης ἦν. Καὶ ἦν δυνατὸς ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ. Τούτου εἰς, κἀκεῖνον αὐτῆρα καὶ τούτους περὶ τὸν εὐεργέτην ἀγνώμονας δεῖκνυς. Καθάπερ οὖν τότε ὑπὸ τοῦ κακῶς παθόντος τοῦ Ἰωσήφ ἐτίθησαν· οὕτω καὶ νῦν ὅπῃ τοῦ κακῶς παθόντος ἐσώθησαν, τὸ Μωσῆος λέγει. Τί γὰρ, εἰ μὴ ἀνεῖλον αὐτὸν τῷ πράγματι; Τῷ λόγῳ ἀνεῖλον ὅσπερ κἀκεῖνον. Καὶ ἐκείνους μὲν ἐκ τῆς αὐτῆς εἰς ἀλλοθιᾶν καὶ ζήνῃν ἀπέθονε· οὕτω δὲ ἐκ τῆς ἀλλοτρίας εἰς ἀλλοτρίαν φυγαδεύουσιν· καὶ ἐκεῖ μὴ τρώων ἀποφέροντα, ἐνταῦθα δὲ συμβουλεύοντα δι' ἑἴσομαι μετὰ θεοῦ. Ὅπως ἀληθὲς καὶ ἐκ τῶν νῦν οἰκονομούμενων ἐκείνῳ τὸ ὅπῃ τοῦ Γαμαλιὴλ εἰρημύνει, ὅτι Ἐὰν ἦ ἐκ τοῦ θεοῦ, οὐ δύνασθε καταλύσαι αὐτόν. Σὺ δὲ τοῦ ἐπιβουλευόμενος τῶν ἐπιβουλευόντων αἰτίους αὐτῆρας γινόμενος μαθόντων, ἐκπλήγῃ τοῦ θεοῦ τὸ εὐμῆχανον καὶ τὴν σύνεσιν· εἰ μὴ γὰρ ἐκείνους ἐπιβουλεύθησαν, οὐκ ἂν οὕτω ἐσώζοντο. Λιμὸς ἦν, καὶ οὐκ ἀνάλοισιν αὐτοίς; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ [129] δι' ἐκείνους ἐσώθησαν τοῦ προσδοκηθέντος ἀπολείπειν. Πρόσταγμα βασιλικῆν, καὶ οὐκ ἠφάνισεν αὐτοῦ;· ἀλλὰ τότε μέλλων ἦν ἐκείνους, ὅτι ἐκείνους ἀπέθονε ὁ εἰδὸς αὐτοῦ. Τὸν αὐτῆρα αὐτῶν ἡθουλήθησαν ἀναλεῖν, καὶ οὐδὲ ὅπως ἴσχυσαν.

β. Ὅρξ, ὅτι ἐν ὃ διὰ δόλοιο ἐπιχειρεῖ καταλείπει τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ, εἰς τούτων ἤρξεν; Τούτου καὶ αὐτοὺς ἤρμιονε τότε εἰπεῖν, ὅτι εὐμῆχανός ἐστιν ὁ θεός καὶ ἀναγαγεῖν ἡμᾶς δυνατός ἐνεύθει. Τὸ γὰρ

^α Αἱ εἰρήνη πῶς αὐτοὺς ἀπέθονε. ^β Αἱ εἰρήνη αὐτοῦ, καὶ οὐκ.

^γ Αἱ εἰρήνη, φίλιον ἀπέθονε.

^α Ἦν ἀπρόβη ἐνταῦθα κἀκεῖ; ἀλλὰ θαυμαστότερον. [Paulus autē D. καὶ ἐκείνῳ B.] ^β Αἱ καὶ οὐκ ἀνάλοισιν αὐτοῦ.

εὐμήχανον τοῦ Θεοῦ μάλιστα ἔνδοξον [ἦν]*, ἔτι καὶ ἐν τῇ ἀποτροφῇ ἤρξτετο τὸ ἔθνος, δουλοῦμενον, καὶ κακούμενον, καὶ ἀνακερῶμενον. Τὸ μέγα τῆς ἐπαγγελίας τοῦτο ἔστιν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῆς αὐτῶν ἤρξτετο, οὗχ οὕτως θαυμαστόν, ἦν. Καὶ οὐδὲ μέρων χρόνον ἐπὶ τῆς ἀλλοτριότητος ἦσαν, ἀλλὰ τετρακόσια ἔτη. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ὡς φιλοσοφίαν ἐπέδειξαν μεγάλην. Καὶ γὰρ οὐχ ὡς δεσπόται β-δοῦλοι αὐτοῖς ἐχρῶντο, ἀλλ' ὡς ἐχθροὶ καὶ τύραννοι. Δὴ καὶ προείπεν, ὅτι ἐν ἐλευθερίᾳ ἔσονται μεγάλη· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, Λατρεῦσθε μοι· καὶ ὅτι ἐνταῦθα ἐπαυλεῦσονται, καὶ οὐκ ἀτιμωρητί. Καὶ ὅρα, πῶς δοκεῖ μὲν τι χαρίζεσθαι τῇ περιτομῇ, οὐδὲν δὲ δίδωσιν· εἰ γὰρ ἡ μὲν ἐπαγγελία πρὸ ταύτης, αὕτη δὲ μετὰ ταῦτα. Καὶ οἱ πατριάρχαι, φησὶ, Ἰερώνυμοι. Ἐνθα οὐ βλάπτει, χαρίζεται αὐτοῖς. Πατριάρχαι δὲ φησὶ τοὺς προγόνους, ἰστέλλει καὶ ἐν τοῖς μέγα ἠφρόνουν. Ἄλλως δὲ καὶ δείκνυσιν, ὅτι· οἱ ἅγιοι οὐχὶ ἐκτὸς ἦσαν θλίψεως, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ἕντες μέμας ταῖς θλίψεσι βοηθήεις ἐτύγγανον. Οἱ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἔλυον, ἀλλὰ καὶ συνέπραττον τοῖς θλιβούσιν, ὀφείλοντες μᾶλλον αὐτὰς διακόπτειν. Ὅπως οὖν οὗτοι τὸν Ἰωσήφ ἐνοχότερον ἐποίησαν ἀποδόμους, οὕτως ὁ βασιλεὺς τὸν Μωϋσῆν, καλούσας ἀνακρεῖσθαι τὰ παῖδια· εἰ μὴ γὰρ ἐκείλευεν, οὐκ ἂν τοῦτο ἐγένετο.

Καὶ σκόπει Θεοῦ κηδεμονίαν. Ἐκείνος φυγαδεύει τὸν Μωϋσῆν· ὁ δὲ οὐ κωλύει, τὸ μέλλον οικονομῶν, ἵνα ἐκεῖ τῆς θύρας τύχη ἄξιος γενόμενος. Οὕτως καὶ τὸν δοῦλον τὸν πραθέντα ποιεῖ ἐκεῖ βασιλεῖα, ἵνα ἀνομιλεῖτο δοῦλος εἶναι. Ὅπως δὲ οὕτως ἐκεῖ βασιλεύει, ἵνα αὐτὸν ἐπιπλήσῃ· οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ θανάτῳ τὴν δύναμιν ἐπιδείκνυται. Τοῦτο οὐχὶ τιμῆς μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ τοῦ θαρραλῆς τῆς οὐκ ἐπιταπεινῆς. Ἄλλ' ἰδωμὴν ἄνωθεν τὰ εἰρημίνα. Καὶ καταστήσῃσιν αὐτὸν ἡρώμενον ἐπ' Αἴγυπτον καὶ ἔλθῃ τὸν οἶκον αὐτοῦ. Ὅρα διὰ λιπῶν ὅλα κατασκευάζει. Ἐν ἐξελομῆκοντα καὶ πέντε ψυχὰς κατέθη, φησὶ, Ἰακώβ εἰς Αἴγυπτον. Καὶ ἐτελεύτησεν αὐτὸς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν. Καὶ μετετέθησεν εἰς Συχῆν, καὶ ἐτέθησεν ἐν τῷ μνήματι, ὁ ὠνήσατο Ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίου παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμμάωρ τοῦ Συχῆος, δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ μέχρι ταχῆς κύρια ἦσαν. καθὼς δὲ ἤγγιζεν ὁ χρόνος τῆς ἐπαγγελίας, ἤς ὤμοσεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραὰμ, ἠβήτησεν ὁ Λυδὸς, καὶ ἐπιληθὸνθη ἐν Αἴγυπτῳ, ἄχρις οὗ ἀνέστη βασιλεὺς [130] ἕτερος, ὃς οὐκ ἤδει τὸν Ἰωσήφ. Ὅρα, ὅτι οὐδὲ ἐν τοῖς τοσοῦτοις ἔτεσιν αὐτοῖς αἰεῖται, ἀλλ' ὅτι ἐμελέων ἐγγίζει τὸ τέλος· καίτοι ἤδη τετρακκόσια ἔτη ἦν παρεθόντα καὶ πλείονα ἐν Αἴγυπτῳ. Τὸ γοῦν θαυμαστόν τοῦτο ἔστιν. Ὅπως, φησὶ, κατασφραγίσμενος τὸ γένος ἡμῶν, ἐπάκουσε τοὺς πατέρας ἡμῶν τοῦ ποιεῖν ἔκθετα τὰ βρέφη αὐτῶν εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι. Κατασφραγίσματος εἶπεν, ἀνιττειόμενος τὴν λάθρα ἀνατρέσιν· οὐ γὰρ ἐβούλετο φανερωθῆναι αὐτοῖς ἀναρεῖν· διὰ καὶ ἐπήγγαγε τοῦτο δηλῶν. Ποιεῖτε ἔκθετα τὰ βρέφη^a. Ἐν ᾧ καιρῷ ἐγενήθησεν Μωϋσῆς, καὶ ἦρ ἀστειὸς τῷ Θεῷ. Τοῦτο τὸ θαυμαστόν, ὅτι ὁ προστάτης μὲλλον ἐσεσθαι οὐδὲ μετὰ ταῦτα οὐδὲ πρὸ ταῦτα, ἀλλ' ἐν αὐτῷ μέσῳ τῷ θυμῷ τίκεται. Καὶ ἀνατρέφεται μῆνας τρεῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς.

* [Hv abest a D., et Commel. unicus inclusit, nosque secuti.] b Alii μανθάνομεν φιλοσοφίαν μεγάλην, οὗχ ὡς δεσπόται. c Quidam ἐφρόνουν, δείκνυσιν δὲ, ὅτι. d Alii ζωογονεῖσθαι. ἀνιττειται αὐτοῖς ὡς μὴ βουλομένους φανερωθῆναι ἀναρεῖν. Τοῦ ποιεῖν, φησὶ, ἔκθετα τὰ βρέφη.

Ὅτε τοίνυν τὰ ἀνθρώπινα ἀπληροῦσθαι καὶ ἐφ' αὐτῶν, τότε τοῦ Θεοῦ ἡ οικονομία ἐδέχθη εἶ ποια. Ἐκτεθέντα δὲ αὐτὸν ἀνέλετο ἡ θυ Φυγαῖ, καὶ ἀνεβρόμετο αὐτὸν ἐκεῖ τῆς οὐδαμοῦ ναῶς, οὐδαμοῦ θυσίας, τοσοῦτον οἰκογινόμενον. Καὶ ἀνετράφη ἐν οὐκ βαρβαρικῇ ἐκπαυθεῖσθαι Μωϋσῆς πᾶσι σοφίᾳ Αἴγυπτίων· διουατὸς ἐν λόγοις καὶ ἔργοις. Ἐμοὶ θαυμῆ ἐπέρχεται, πῶς τεσσαράκοντα ἔτη ἦν ἐκεῖ, ἐκείναι ἐν τῆς περιτομῆς· μᾶλλον δὲ, πῶς ἐν λαῖς ἕντες τὰ αὐτῶν παρρωσῶν καὶ ὄντος καὶ ἴνα καὶ ἑτέρους οἰώσωσιν. Ὡς δὲ ἐπληροῦτο τεσσαρακοστῆσθαι ἔτη, ἀνέθη ἐπὶ τῆς διαίαι αὐτοῦ ἐπισκέψασθαι τοὺς ἀδελφούς τοὺς υἱούς Ἰσραὴλ. Καὶ ἰδὼν τινι ἀκούει ἡμῶν, καὶ ἐκπορεύει ἐκδικεῖν τῷ καταμα μόνῳ, κατάξεις τὸν Αἴγύπτιον. Ἐνόμιζε δὲ εἶναι τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, ὅτι ὁ Θεὸς διὰ αὐτοῦ δίδωσιν αὐτοῖς σωτηρίαν· οἱ δὲ οὐκ ἔσονται Ὅρα, πῶς τέως οὐ δοκεῖ φορτικῶς, ἀλλὰ τοσοῦτον ἡγορεῖ, καὶ ἀκούειν ἀνάγκη· οὕτως αὐτοῖς προσώπου χάριτι εἶπεν. Ἐνόμιζε, φησὶ, συ τοὺς ἀδελφούς. Καίτοι διὰ τῶν ἔργων ἡ προ ἐγένετο, καὶ οὐκ ἦν συνείστας ἐνταῦθα χρεῖα ὄμως οὐδὲ οὕτως συνέσας. Ὅρα, πῶς μετὰ κλαῖας διαλέγεται, καὶ πῶς εἰς τὸν θυμὸν ἐπνοῦ, δείκνυσιν τὸ ἡμερον ἐπὶ τοῦτο; Τῇ τε ἐπὶ ἡμέρᾳ ὄσθη αὐτοῖς μαχομένους, καὶ συνή αὐτοῖς εἰς εἰρήνην, εἰπών· Ἀδελφοί, ἀί ἔσθε, ἵνατὶ δίκαιε ἀλλήλους; Ὁ δὲ ἀδικῶ πησιότερ ἀπόστα αὐτὸν, εἰπών· Τίς σε ἔστησεν ἀρχοντα καὶ δικαστήν ἐφ' ἡμᾶς; ἢ εἰ μὴ με οὐ θέλει, ἐν τέρπον ἀνέλετο χρεῖς τ γράκιον; Ἀπὸ τῆς αὐτῆς γνώμης τὰ αὐτὰ κα τὸν Χριστὸν φαίνεται λέγοντας· Οὐκ ἔχομεν λέα, εἰ μὴ Καίσαρα. Οὕτως ἔθος ἀεὶ ποιεῖ βαλοῖς καὶ εὐεργετούμενος. Εἶπες ἄνοιαν; τ λοντα οὕτως αὐτοῖς διαβάλλουσι, δι' ὧν φασὶ τέρπον ἀνέλετο χρεῖς τὸν Αἴγύπτιον. Καὶ Μωϋσῆς ἐν τῷ λόγῳ τοῦτο· καὶ ἐγένετο ἐκ ἐν τῇ Μαδίᾳ, καὶ ἐγέννησεν υἱὸς δύο. ε καὶ οὐδὲ ἡ φυγῆ ὁ ἔσθε τινι οικονομῶν [131], οὖν οὐδὲ ὁ θάνατος. Καὶ ἀπρωθῆντων ἐτῶν ἰράκοντα, ὤσθη αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ δρου ἀγγελος Κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς βάτον.

γ. Ὅρα, πῶς οὐδὲ χρόνῳ διακόπτεται ἡ οἰκογινόμενος. Ὅτε γὰρ φυγαῖς ἦν, ὅτε ἔβνος, ὅτε πολλὴ χρεῖς τῆς ἀλλοτριότητος πεποιθῆκεν, ὡς καὶ παῖδας ποιῆσθαι ὅτε οὐκ εἶται προσεδόκασεν ἀναστρέφειν, τότε ὁ αὐτῷ ἐπαυλαται. Τὸν Ἰὼν τοῦ Θεοῦ ἀγγελον καθάπερ καὶ ἀνθρώπον. Καὶ πῶ φαίνεται; ἐρήμῳ, οὐκ ἐν ναφ. Ὅρα, πῶς γίνεται θα καὶ οὐδαμοῦ ναῶς, οὐδαμοῦ θυσίας; Καὶ οὐδὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐν τῇ βάτῳ. Ὁ δι σὴς ἰδὼν, δαίμασθε τὸ δράμα· προσερχὶ δὲ αὐτοῦ κατανοήσῃ, ἐγένετο φωνῆ Κυρίου καὶ φωνῆς ἡμῶν. Ἐγὼ ὁ Θεὸς τῶν πατέρῳ ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ. Οὐ μόνον ἐνταῦθα δείκνυσιν. ὅτι ὁ αὐτῷ ἀγγελος ἦν ὁ μεγάλῃς βουλῆς Ἀγγελοῖς; δείκνυσιν καὶ τῆν φιλοφροσύνην ὅσῳ ποιεῖται διὰ τῆς ἐπιφανείας. Ἐντρομος δὲ γενόμενος σὴς, οὐκ ἐτάμια κατανοήσῃ. Εἶπες δὲ ὁ Κύριος· Ἄδον τὸ ἐπέδημα τῶν ποδῶν ὁ γυρὸς τόπος, ἐν ᾧ ἔστηκα, τῇ ἀγία ὁστίῳ μου ναῶς, καὶ ὁ τόπος ἄγιος τῆ ἐπιφανείας κα ὁ Unus cod. υἱὸς δύο. Ἄλλ' οὐδὲ ἡ φυγῆ.

Tunc par erat dicere illos : Sapiens est Deus, nosque potest hinc reducere. Sapientia namque Dei in eo magna erat, quod in adversis gens illa cresceret, servitate, ærumnis et cædibus vexata. Hæc magnitudo promissionis erat. Nam si in terra sua crevisset, non in mirabile fuisset. Neque parvo tempore in aliena terra fuerant, sed quadringentis annis. Hinc discimus, illos magnam philosophiam præ se tulisse : non enim sicut domini servis illis utebantur, sed sicut inimici et tyranni. Ideo prædixit illos in libertate magna futuros esse : id enim sibi vult illud, *Servient mihi, et hæc revertentur*, nec sine ultione. Et animadvertit, quomodo videatur aliquid circumcissioni concedere, cum nihil ei tribuit, siquidem promissio præcessit illam, quæ posterior fuit. *Et patriarchas*, inquit, *armulantes*. Hic non lædit eos, sed gratificatur ipsis. Patriarchas autem vocat progenitores ; quoniam de his altam sapiebant. Alioquin vero ostendit, sanctos non fuisse ærumnarum expertes, sed in ipsis ærumnis opem assequutos esse. Illi vero non modo non solvantur ipsis, sed etiam eum affligentibus se cooperabantur, cum debuissent potius illas excindere. Quoniam ergo illi Josephum videntes, clariorem illam reddiderunt, sic rex Moysen, cum jussit occidi poeros : nisi enim jussisset, non hoc eveniturum erat.

Dei providentia. — Vide providentiam Dei. Ille laetatur Moysen ; nec Deus prohibet, quod futurum erat dispensans, ut illic Dei visione dignaretur. Sic et servum venditum ibi regem constituit, ubi servus esse putabatur. Sicut autem hic ibi regnat, ubi ipsum viderunt : sic et Christus in morte potestatem exhibuit. Hoc non honoris tantum erat, sed quod etiam in sua potestate fideret. Sed jam quæ dicta sunt, repetamus. *Et constituit eum præpositum super Ægyptum, et super omnem domum suam.* Vide quanta per famem præparet. *In septuaginta quinque annis*, inquit, *descendit Jacob in Ægyptum, et defunctus est ipse et patres nostri. Et translati sunt in Sichem, et positi sunt in sepulchro, quod emi Abraham pretio argenti a filiis Henoc filii Sichem.* Ostendit illos neque sepulcri dominos fuisse. *Ut autem appropinquavit tempus promissionis, quam juraverat Deus Abraham, crevit populus, et multiplicatus est in Ægypto, quousque surrexit ultius rex, qui nesciebat Joseph.* Vide, quomodo non in tot æoniis auxit eos, sed cum finis appropinquavit : etsi jam quadringenti anni, imo plures, præterissent in Ægypto. Et hoc mirabile est. *49. Hic, inquit, circumveniens genus nostrum, affixit patres nostros, ut exponerent infantes suos, ne vivificarentur. Circumveniens, inquit, subindicans clandestinam eandem : volebat enim aperte illos occidere ; ideo addit : *Ut exponerent infantes suos.* *20. In quo tempore natus est Moyses, et fuit gratia Deo.* Hoc mirabile est, quod is, qui præfectus futurus erat, non ante vel post, sed in medio furto nascatur. *Et nutritus est tribus mensibus in domo patris.* Quando igitur humana nullam spem offerebant, et illum abiecerant, tunc Dei œconomia subit. *21. Expositum autem illum sustulit filia Pharaonis, et nutriti eum sibi in filium.* Nusquam tenu-*

plam, nusquam sacrificium, licet tot tantaque dispenserentur. Et educatus est in barbara domo. *22. Et eruditus est Moyses in omni sapientia Ægyptiorum, et erat potens in verbis et in operibus.* Mirari subit, quomodo quadraginta annis illic fuerit, nec deprehensus sit ex circumcissione ; imo potius quomodo secure agentes sua despiciunt et hic et Joseph, ut alios servent : *23. Ut autem impletum est illi quadraginta annorum tempus, ascendit in cor ejus, ut visitaret fratres suos filios Israel.* *24. Et cum vidisset quendam injuriam patientem, vindicavit illum, et fecit ultionem ei, qui injuriam sustinebat, percussu Ægyptio.* *25. Existimabat autem intelligere fratres suos, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis : at illi non intellexerunt.* Vide, quomodo nondum molestus videatur, sed cum tanta concione, illum audire sustineant ; ita illos vultus sui gratia ceperat. *Existimabat, inquit, intelligere fratres.* Atqui operibus patrocinium demonstrabatur, neque erat ratiocinio opus : neque tamen sic intellexerunt. Vident, quomodo cum mansuetudine concionetur, et cum in illo iram monstrasset, in hoc mansuetudinem ostendat ? *26. Sequenti vero die apparuit illis litigantibus : et reconciliabat illos in pace, dicens : Viri, fratres estis, ut quid nocetis alterutrum ?* *27. Qui autem injuriam faciebat proximo, repulsi cum dicens : Quis te constituit principem et judicem super nos ?* *28. Numquid interficere me tu vis, sicut heri interfecisti Ægyptium ?* Eodem animo contra Christum videtur dicere : *Non habemus regem, nisi Cæsarem* (Joan. 19. 15). Sic semper facere solebant Judei, cum beneficia acciperent. Videtur insipientiam ? Eum, qui se servaturus erat, acculant cum dicunt, *Sicut heri interfecisti Ægyptium.* *29. Fugit autem Moyses in verbo isto : et factus est advena in terra Madian, ubi generavit filios duos.* Fugit, neque fuga œconomiam extinxit, ut neque mors. *30. Et expletis annis quadraginta, apparuit illi in deserto montis Sina angelus Domini in igne flammæ rubi.*

3. Vident, quomodo œconomis non tempore scinditur ? Cum profugus esset, cum peregrinus, cum multo tempore in aliena terra mansisset, et filios duos suscepisset, cum non ultra reditum expectaret, tunc angelus ipsi apparet. Filium Dei vocat angelum, ut et hominem. Et ubi apparet ? In deserto, non in templo. Vident, quot fiant miracula, et nusquam templum, nusquam sacrificia ? Neque hic simpliciter in deserto, sed in rubo. *31. Moyses autem videns, admiratus est riuini ; et accedente illo ut consideraret, facta est vox Domini.* Ecce voce quoque dignatus est. *32. Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob.* Non modo hic ostendit angelum qui apparuit ei, esse magni consilii angelum ; sed etiam ostendit, quantum benignitatem Deus per visum exhibeat. *Tremefactus autem Moyses non audebat considerare.* *33. Dixit autem illi Dominus : Solve calcamentum pedum tuorum ; locus enim in quo stas, terra sancta est.* Nusquam templum, et locus sanctus est per apparitionem et operationem Christi. Hic multo mirabilior est, quam locus ille in sanctis sanctorum : illic enim nunquam sic apparuit Deus, num-

quam: sic tremefactus est Moyses. Vidistin' misericordiam? Vide tandem sollicitudinem. 54. *Videns vidi*, inquit, *afflictionem populi mei, qui est in Aegypto, et genitum eorum audivi, et descendendi liberare eos. Et nunc veni, et mittam te in Aegyptum.* Vide, quomodo ostendat se per beneficia, per supplicia et per miracula ducere ihesus, illi vero semper iidem erant. Hinc discimus, Deum ubique praesentem esse. Haec et nos audientes, in afflictionibus ad eum confugimus. *Et gemitum*, inquit, *eorum audivi.* Non simpliciter dixit, *Audiri*; sed, Propter calamitates. Quod si quis dicat: Et cur illos sic affligi permisit? audivit, omni-justo afflictiones causam esse praemiorum: vel ideo illos affligi permisit, ut virtutem suam hinc splendenter exhiberet, illosque per arumnas iustitueret, ut in omnibus philosopharentur. Vide ergo cum essent in deserto, non modo impingunt, incrascati, dilatati sunt, sed etiam dereliquerunt Deum. Ubique enim animi remissio malum est, dilecte. Ideo ab initio dixit *Attamo: In sudore vultus tui comedes panem tuum (Gen. 3. 19).* Ne igitur ex afflictione multa in magna tranquillitatem venientes, contumeliosi essent, illos affligi permisit: magnum enim bonum est afflictio.

Afflictiois bonum.—Audi Davidem dicentem: *Bonum mihi quia humiliasti me (Psal. 118. 71).* Quod si magnis et admirandis viris magna res est afflictio, multo magis nobis. Si vultis, ipsam afflictionem in seipsum examinemus. Sit quis gaudens, letus et effusus; quid turpius, quid insipientius illi? Sit quis dolens et mœrens; quid illo magis philosophicum? Idcirco Sapiens admonet, dicens: *Melius est ingredi in domum luctus, quam in domum risus (Eccli. 7. 3).* Forte dicta irridetis. Sed videamus, qualis fuerit Adam in paradiso, et qualis postea: qualis fuerit Cain autem, qualis postea. Non stat in sua sede animus, sed quasi a quodam vento tollitur a voluptate et levis efficitur, nihil habens firmum. Etenim ad promissiones est facilis, et ad pollicendum promptus, et magna est ratiociniorum fluctuatio. Hinc risus intempestivus, lætitia ratione destituta, verborum magna et superflua nugacitas. Ecquid de aliis loquor? De sanctorum aliquo agamus, videamusque qualis sit in voluptate, et qualis in mœreore. Vultis Davidem considerare? Cum ergo ille in voluptate et lætitia versaretur a multis tropæis, a victoria, a coronis, a delicis, a fiducia, vide quæ dixerit et fecerit: *Ego autem dixi in abundantia mea, Non movebor in æternum (Psal. 29. 7).* Cum autem in afflictione fuit, audi quid dicat: *Et si dixerit mihi, Nolite, ecce ego: faciat mihi quod placitum est coram ipso (2. Reg. 15. 26).* Quid his verbis magis philosophicum? Quid-que Deo magis gratum fuerit, inquit, id fiat. Et rursus Saûli dicebat: *Si autem Deus commovet te contra me, odoratum sit sacrificium tuum (1. Reg. 26. 19).* Et tunc, cum esset in afflictione, etiam inimicis parcebat; postea vero neque amicis, neque iis quise nihil lacerant. Rursus Jacob cum in zernina esset, dicebat: *Si dederit mihi Deus panem ad manducandum et testamentum quo operiar (Gen. 28. 20).*

Et filius Noe antea nihil tale fecerat; nisi autem salute confusus est, audis quam contumeliosus sit. Et Ezechias cum in ærurnis esset, vide pro salute fecerit: saccum enim induit, et in sedit; ubi autem in voluptate fuit, cecidit præ turbine cordis sui. Ideo Moyses admonet, et per *Cum somederis et biberis et saturatus fueris, rec Domini Dei tui (Deut. 6. 12).* Præceptum est enim deliciarum, et oblivionem Dei induit. Cum a rentur Israelitæ, multo plures erant; cum illos dimitteret, tunc omnes peribant. Et cur exempla afferro? Ex nobis ipsis videamus, si Ex nostris plurimi in rebus prosperis infanturnibus iniuncti, iracundi, dum potestate valent blata vero potestate, mansueti sunt, humiles, in naturæ suæ cogitationem veniunt. Quod res habeat, ostendit David, dicens: *Tenuit eos au in finem: prodibit quasi ex odipe iniquitas (Psal. 72. 6. 7).* Haec a me dicta sunt, ut ne bus modica gaudium queramus. Et quomodo, in ait Paulus: *Gaudete semper (Philipp. 4. 4)!* simpliciter dixit, *Gaudete*, sed addidit, *In De*

4. *Gaudium quoddam sit bonum.*—Hoc maximum gaudium; tali gaudent apostoli: gaudium h afferens: quod a carceribus, a flagris, a per tionibus, a mala fama et a tristibus omnino p pium et radicem habet et occasionem: unde bonum finem pervenit. Gaudium vero mundi s lucipit enim a suavis, dæsinique in trist Neque ego prohibeo gaudere in Domino, i valde admonco. Flagellabantur apostoli, et g bant; vinciebantur, et gratias agebant; lapidab et prædicabant. Hoc et ego velim gaudium: q nullo corporali initium habeat, sed a spirite rebus. Non potest qui secundum tonandum g simul et secundum Deum gaudere: omnis enim secundum mundum gaudet, de divitiis gaude voluptate, de gloria, de potentia, de arrog qui vero secundum Deum, de ignominia p illum, de paupertate, de inopia, de jejuni humilitate. Viden' quam contraria argumenta? quot hic extra gaudium sunt, extra mœreorem et quotquot extra mœreorem, sunt etiam extra patem. Et revera hæc sunt, quæ verum gaudi ciunt, quoniam illa nonen tantum gaudii ba totum autem in mœreore situm est. Quantum m habet arrogans? quantum præpeditur dum ar ter agit? Mille sibi parat contumelias, mæ odium, magnam inimicitiam, invidiam inge Nam si a majoribus contumelia afflictor, dol non contra omnes insurgat, mordetur. Humilis in multa est voluptate, a nullo honorem exspe si humoretur, gaudet; si non honoretur, non i uno gaudet quod non honoratus sit¹. Itaque rem non querere et honorari, id magnam vo tem parit. Illic vero contrarium accidit; querri

¹ Douaao ita versionem Græcam hic immutare i ut in interpretatione legendum sit, imo satis hvet inhonoretur.

γὰρ τοῦ Χριστοῦ. Πολλῶ θαυμασώτερον τοῦτο τοῦ ὄρασι ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν ἀγίων· ἐκεῖ γὰρ οὐδαμοῦ ἐβήθη οὐτως ὁ Θεός. οὐδαμοῦ οὕτως ἔντρομος γέγονε Μωϋσῆς. Εἶδες τὴν φιλονεικίαν; Ὅρα λοιπὸν καὶ τὴν κηδεμονίαν. Ἰδὼν εὖλεν ὁ πῦρ κἀνώσει τοῦ λαοῦ μου, φησὶ, τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τοῦ στεναγμοῦ αὐτῶν ἤκουσα, καὶ κατέβην ἐξελεῖσθαι αὐτούς. Καὶ νῦν δεῦρο, ἀποστείλω σε εἰς Αἴγυπτον. Ὅρα, πῶς δαίκνουνσι, οἳ καὶ δι' εὐεργεσιῶν, καὶ διὰ κλήσεων καὶ διὰ θαυμάτων ἐπήγαγον αὐτούς· οἳ δὲ ἐπ' ἄσθεν ἦσαν. Οὕτως ἐνταῦθεν μανθάνομεν, οἳ παρὰ τοῦ πῆρσις δ' Θεοῦ. Ταῦτα ἀκούοντες, καὶ ἡμεῖς ἐν ταῖς θλίψεσι πρὸς αὐτὸν καταφεύγωμεν. Καὶ τοῦ στεναγμοῦ γὰρ αὐτῶν, φησὶν, ἤκουσα. Οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, ἤκουσα, ἀλλὰ, διὰ τὰς συμφορὰς ἃ. Εἰ δὲ τις λέγει, Καὶ τίνας ἐνεκεν ὁ αὐτοῖς εἴσασι κακοῦθινας οὕτως· ἀκούετον, οἳ μέλιστα μὴ ὂν παντὶ δικαιοῦ εἰ κικέσαις αἰτία μισθῶν γίνονται· ἢ καὶ διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἀρῆκη κακοῦσθαί, ἵνα τὴν αὐτῶν δύναμιν καὶ ἐνταῦθεν δεξιὰ διαλάμπουσιν, κἀκεῖνοὺς δ' ὦν ἰκακῶντο εἰς πάντα παιδείῃ φιλοσοφείν. Ὅρα γοῦν, οἳ ἦσαν ἐν τῇ ἔρημῳ, οὐ μόνον ἐλιπάνθησαν, ἐπαγρόνησαν, ἐπλατύθησαν, ἀλλὰ καὶ ἰγκατελίπητον τὸν Θεόν. Πανταχοῦ γὰρ ἡ ἀνεσις, ἀγαπᾷτῆ, κακόν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχῆς τῷ Ἀδᾶμ ἐλεγεν· Ἐν Ἰβρωῖ τοῦ προκόου σου φάγη ἐν ἔσπρω σου. Ἴνα τοῖνυ ἐκ τῆς πολλῆς κακώσεω· εἰς ἀνεσις ἐβδόντες μὴ ὑβρίωσιν, ἀλλεῖσθαι αὐτοῖς· σπυροῦ· μάγα γὰρ ἡ θλίψις ἀγαθόν.

Καὶ διὰ ἀγαθόν, ἄκουε τοῦ δαυὶδ λέγοντος· Ἀγαθὸν μοι ὅτι ἐταπεινώσασ με. Εἰ δὲ τοῖς μεγάλοις καὶ θαυμαστοῖς ἀνδράσι μάγα ἡ θλίψις, πολλῶ μᾶλλον ἡμῖν. Εἰ βούλαθε δὲ, καὶ αὐτῶν ἐπ' ἑαυτῆς τὴν θλίψιν [132] ἐξετάσωμεν. Ἐστω τις χαίρων σφόδρα καὶ γηγθῶς καὶ διαχέμενος· εἰ ἀσχημονότερον, εἰ ἀνοχότερον τοῦτο; Ἐστω τις ὄλγιον καὶ ἄθυμιον· εἰ τούτω φιλοσοφώτερον; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς παραστὰ λέγων· Κρείτερον εἰς οἰκίαν ὁ πένθος εἰσελεῖσθαι, ἢ εἰς οἰκίαν γέλωτος. Τὰγα καὶ διαμωνακίστα, καὶ λεγόμενα. Πλὴν ἴδωμεν, οἷος ἦν ὁ Ἀδᾶμ ἐν παραδείσῳ, καὶ οἷος μέγα ταῦτα ἦν· οἷος ἦν ὁ Κάιν προ τούτω, καὶ οἷος ἦν μετὰ ταῦτα. Οὐχ ἔσταν ἐπὶ τῆς οἰκίας Ἰδρας ἡ ψυχῆ, ἀλλ' ὥσπερ ὑπό τινος πνεύματος βρέτασι τῆς ἡδονῆς καὶ κουφίστα, οὐδὲν ἔχουσα βέβαιον. Καὶ γὰρ καὶ πρὸς ἐπιστολῆς ἐστὶν εὐκόλος, καὶ πρὸς ὑποσχέσεις πρόχειρος, καὶ πολλὸς ὁ ὁλόος τῶν λογισμῶν. Ἐνταῦθεν ἄκαιορος γέλωσ, φαῖρότης οὐκ ἔχουσα λόγον, βηματικὸν ὄλοος πολλὸς καὶ παριστός. Καὶ εἰ λέγω τοὺς οἰλοὺς· Τῶν ἀγίων ἔνα προχειρισώμεθα, καὶ ἴδωμεν τίς μὴ ἦν ἐν ἡδονῇ ζῶν, τίς δὲ πάλιν ἐν ἀθυμίᾳ. Βούλασε οὖν τὸν δαυὶδ ἴδωμεν; Ὅτι τοῖνυ οὔτος ἐν ἡδονῇ ἦν καὶ ἐν χαρᾷ ἀπὸ τῶν πολλῶν τροπαίων, ἀπὸ τῆς νίκης, ἀπὸ τῶν στεφανῶν, ἀπὸ τῆς τρυφῆς, ἀπὸ τοῦ θαρρείν, ἔρα, οἷα καὶ εἶπε καὶ ἐπράξεν· Ἐγὼ δὲ εἴσαι ἐν τῇ εὐθνήτῳ μου, Οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν ἀλῶνα. Ἐπειδὴ δὲ ἐν θλίψει γέγονον, ἀκούειν οἱ λέγει· Καὶ ἄνερ εἶπεν μοι· Οὐ θεθέληκὰ σε, Ἰδὼν ἄνῳ, ποιεῖτω μοι τὸ ἀρεστόν ἐνώπιον αὐτοῦ. Τῆ τοῖνυ φιλοσοφώτερον τῶν βημάτων; Ὅτι οἱ ἦν τῆ τοῦ Θεοῦ, φησὶ, φωνῶν, ταῦτη ἔστω. Καὶ πάλιν τῷ Σαούλ, ἐλεγεν· Εἰ δὲ Κύριος ἐπιστάει σε ἐπ' ἐμέ, ἀφωρροσθεῖ ἡ θυσία σου. Καὶ τότε μὴ ἐν θλίψει ὦν, καὶ ἰχθῶν ἐπειλάτο· μετὰ δὲ ταῦτα οὐδὲ φέ-

* Αὐτὸ Μωϋσῆς. Εἶτα ἡ κηδεμονία πολλή. Ἰδὼν εἰδόν. ὁ Ἰωάννης οὕτως δὲ τὰς συμφορὰς, ceteris praetermissis. ὁ Ἰωάννης λέγων, τίνας ὦν ἐνεκεν. ὁ ἰδὼν φιλοσοφώτερον· Κρείτερον γὰρ, φησὶ, εἰς οἰκίαν ὁ Morel. ἐπειλάτο τὰς δὲ τῶν τοῦ οὐδ.

λων, οὐδὲ τῶν ἰκηκῶτων οὐδὲν. Πάλιν δ' Ἰακώβ, ὅτε ἐν θλίψει γέγονον, ἐλεγεν· Ἐὰν δὴ μοι Κύριος ἀρεστον γαρῆν, καὶ ἰμάτιον περιβαλέσομαι. Καὶ ὁ τοῦ Νῦν οὐδὲ πρὸ μὴν τοῦτο οὐδὲν τοῦτο ἐπισησάν· ἐπειδὴ δὲ ἐθάβρῃσεν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας, ἀκούετις οἷος γέγονον ὑδρότις. Καὶ ὁ Ἐξεκίας εἶς μὴ ἦν ἐν θλίψει, ἔρα οἷα ἐποίησ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας· ὁσάκων γὰρ περιβάλετο, καὶ εἰς γῆν ἐκάθισεν· ἐπειδὴ δὲ γέγονεν ἐν ἡδονῇ, ἐπέσεν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς καρδίας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ Μωϋσῆς παραστὰ λέγων· Φαγῶν καὶ αἰῶν καὶ ἐμαλησθεῖς, μὴ ἡσθεῖς Κυριου τοῦ Θεοῦ σου. Ἀπόκηρμονος γὰρ ἐστιν ὁ τόπος ὁ τῆς τρυφῆς, καὶ λήθη τοῦ Θεοῦ ἐμποεῖ. Ὅτι ἐβλήθητον οἱ Ἰσραηλίται, πολλῶ πλείους ἐγίνοντο· ἐπειδὴ δὲ αὐτοὺς εἴσαι, τότε πάντες ἀπέλιπον. Καὶ εἰ λέγω ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὰ παραβεβήματα; Ἰδωμεν ἀπ' ἡμῶν, εἰ δοκεῖ. Ἡμῶν ὄταν ἐν εὐπραγίᾳ ὄσιν ἢ οἱ πλείους, τετυρωμένοι γίνονται, πᾶσαν ἔχθορο, ὄργιστοι τῆς ἐξουσίας παρούσης· ἀπαρεβητοῖς δὲ, ἡμεροί, ταπεινοί, πρῶοι, τῆς οἰκίας φύσεως εἰς ἔνοιαν ἐρχονται. Καὶ διὰ οὕτως ἐχει, δεικνύει καὶ ὁ δαυὶδ λέγων· Ἐκρότησον αὐτόσ ἡ ἀπερησανία εἰς τέλος· ἐξελεῖσεται ὡς ἐκ στεάτος ἡ ἄδικια αὐτῶν. Ταῦτα δὴ μοι ἐρήτω, ἵνα μὴ ἐκ παντός τρόπου τὴν χαρὰν ζητῶμεν. Καὶ πῶς, φησὶν, ὁ Παῦλος λέγει, Χαίρετε πάντοτε; Οὐχ ἀπλῶς εἶπε, Χαίρετε, ἀλλὰ προσέθηκεν, Ἐν Κυρίῳ.

[135] ὁ Ἀβητ μεγαλοτην χαρὰ· τοιαῦτη καὶ οἱ ἀπόστολοι· ἔχαιρον χαρὰ κέρδος φέρουσα, ἢ ἀπόδεισμητηρίων, ἢ ἀπὸ μαστιχίου, ἢ ἀπὸ δωτημῶν, ἢ ἀπὸ τοῦ κακίου ἀκούειν, ἢ ἀπὸ τῶν λυπηρῶν πάντως ἔχουσα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν βίξαν καὶ τὴν ὀπθῆσιν· ἔθεν καὶ εἰς τὴν χρηστὸν ἀπαντὰ τέλος. Ἥ δὲ τοῦ κόσμου σὺνατον, ἀρεταὶ μὴ ἀπὸ τῶν ἠέλων, τελειτῆ δὲ εἰς τὰ λυπηρά. Οὐδὲ ἐγὼ καλῶς χαίρειν κατὰ Κύριον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα παραινῶ. Ἐμαστιχίζοντο οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἔχαιρον· ἐβδόντο, καὶ ἐχάγηστούν· ἐβδάζοντο, καὶ ἐκῆρυττον. Ταῦτην καὶ ἐγὼ βούλομασ τὴν χαρὰν· ἀπ' οὐδένος σωματικοῦ τὴν ἀρχὴν ἐχει, ἀλλ' ἀπὸ πραγμάτων πνευματικῶν. Οὐκ εἶσι τὸν κατὰ κόσμον χαίροντα ὄμοσ καὶ κατὰ Θεὸν χαίρειν· πᾶς γὰρ ὁ κατὰ κόσμον χαίρων, ἐπὶ πλοῦτον χαίρει, ἐπὶ τρυφῇ, ἐπὶ δόξῃ καὶ δυναστείᾳ, ἐπὶ ἀλαζονείᾳ· ὁ δὲ κατὰ Θεὸν, ἐπὶ ἐπιμῆ τῇ δὲ αὐτόν, ἐπὶ πτωρίᾳ, ἐπὶ ἀκρημοσίᾳ, ἐπὶ νηστείᾳ, ἐπὶ ταπεινοφροσίᾳ. Ὅρθῆ, οἳ ἐνταῖαι ἐ ὀπθῆσιν; Ὅσοι ἔγω χαρῶς εἰσιν ἐνταῦθα, καὶ λύπης· καὶ δοσο ἔγω λύπης ἐνταῦθα, καὶ ἡδονῆς. Καὶ ὄντως ταῦτα ἔστι τὰ ποιούτα ἀληθῆ χαρὰν, ἐπὶ εἰ καὶνα θυμῳ μόνον ἐχει χαρὰς, τὸ δὲ πᾶν ἐν λύπῃ κείται. Πόσην ἄναι δὲ ἀλαζονεῖαι· πῶς διακόσπεται ἐν αὐτῇ τῷ ἀλαζονεῖσθαί, μυριάς λαυτῶ μηχανώμενος ὕβρεσι ἢ, πού τὸ μέσοσ, μεγάλην τὴν ἀπέβησαν, πολλὴν τὸν φθόνον, πολλὴν τὴν βασκανίαν! κᾶν γὰρ παρὰ τῶν φεθόνων ὕβρεσθῆ, ἀλαγ· κᾶν μὴ πάντων κατεφανασθῆ, δάκνεται. Ἥ δὲ ταπεινὸς ἐν πολλῇ ἔστι τῆ ἡδονῇ, παρ' οὐδένος προσδοκῶν τιμῆν· ἐν μὴ ὂν τιμηθῆ, ἡσθη, ἀν δὲ μὴ τιμηθῆ, οὐκ ἤληγον, ἀλλ' ἀγαπῆ, οἳ οὐκ ἐτιμῆθη ἰ. Ἀρ' οὐκ ἐκ τοῦ μὴ ζητεῖαι τιμῆν καὶ τιμῆσαι, πολλῆ ἡ ἡδονῆ. Ἐκεῖ δὲ τὸ ἀναντιον, καὶ ζητεῖ τιμῆν, καὶ οὐ τιμῆται. Οὐχ ὄμοιος δὲ ἡδεται τιμῆν δὲ ζητῶν, καὶ ὁ μὴ ζητῶν.

ἢ Παραβεβήματα. Νῦν ἴδωμεν, εἰ δοκεῖ, οἷος ὄταν ἐν εὐπραγίᾳ ὄσιν, εἰς οἷος. ἢ Ἰδὼν χαρὰ· οἷος ὁ ἀπόστολος. ἢ Ἰδὼν ἐπιμῆ προτόνων τὰς ὕβρεσι ἢ Donnauz ἢ Mianifesto legendum esse demonstrat quod sequitur, multatio ἐν αὐτόν legendum esse demonstrat quod sequitur, nec enim amud oἷος ἐπιμῆται. Atqui illud, quod hic sequitur, nec enim amud Morel, nec in ass. aliqui habetur, et hic superfluum est.

ὄντως ἔσον ἂν ἰδῆθαι, οὐδὲν ἤγγεται εὐληθῆναι· ἐκείνους κεν τὸ μικρὸν ὄρε· ὡς τὸ πᾶν εὐληθῶς δέχεται. Πάλιν ὁ τρυφῶν μυρία πράγματα ἔχει, κἀν εὐκόλως· καὶ ὡσπερ ἀπὸ πηγῶν αὐτῶ τὰ τῶν προσείδων ἐπιρρέη, τὰ ἀπὸ τῆς τρυφῆς δευὰ δίδοικαι, καὶ τὸ ἄδελφον τοῦ μέλλοντος· οὗτος δὲ δαι ἐν ἀσφαλείᾳ ἐστὶ καὶ ἐν ἡσυχίᾳ, ἰθὺς αὐτῶν ἐν λιτότητι διαίτης. Οὐ γὰρ οὕτως αὐτῶν ταλανίζει, ὅτι μὴ μετέχει τραπέζης πολιτελοῦς, οὐς τρυφῆ, τὸ τοῦ μέλλοντος ἄδελφον μὴ δεδοκῶς. Τὰ δὲ ἐκ τῆς τρυφῆς ὅσα δευὰ, οὐδὲι· ἀγνοεῖ· ἀνεγκλίον δὲ καὶ ἐν εἰσιέν. Διπλοῦς ὁ πόλιμος, τοῦ [131] σώματος, λέγω, καὶ τῆς ψυχῆς· διπλοῦς ὁ χεῖμων, διπλὰ τὰ νοσημάτων· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀνάτα· καὶ μεγάλα· φέρουσι ταῦτα τῆς ἀσχυροφῆς. Ἄλλ' οὐχ ἡ εὐτέλεια ὁ τοιοῦτον, ἀλλὰ διπλῆ ἡ ὕγεια, διπλὰ τὰ ἀγαθὰ. Ἐπινοῦς ὕγεια, φησὶν, ἐν ἐντέρῳ μετρίῳ. Πανταχῶ γὰρ τὸ μὲν σύμμετρον ποθεινόν, τὸ δὲ ἄμετρον οὐκίται. Ὅρα γὰρ· Ἐπινοῦσι μακρῶ πολὺν ἕξλων ἐπιθεῖς φορεῦν, καὶ οὐκίται πῦρ τὸ λάμπων, ἀλλὰ καπνὸν βέβαια σφόδρα ἀπῆθ.

Ἄνδρὶ λίαν ἰσχυρῶ καὶ μεγάλῳ φορτίον ἐπιθεῖς τὸ τὴν ἰσχύιν ὑπερβαίνει, καὶ βέβαια μετὰ τοῦ φορτίου χαμαὶ κείμενον καὶ ἐρήμιον. Πολὺν τὸν φόρτον ἐμβαλε τῶν πλοίων, καὶ χαλεπὸν εἰργάσθη τὸ ναυάγιον. Τοιοῦτο δὲ τι καὶ ἡ τρυφή ἐστι. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ὑπερπλήτων πλοίων, πολὺς ὁ θόρυβος τῶν ναυαγίων, τοῦ κυβερνήτου, τοῦ πωρέως, τῶν ἐπιβατῶν, τὰ μὲν ἀνωθεν βρικοῦνται εἰς τὸ πέλαιος, τὰ δὲ κάτωθεν· οὕτω δὲ καὶ ἄνωστα, τὰ μὲν ἀνωθεν ἔμοινας, τὰ δὲ κάτωθεν, καὶ ἐαυτοῦ διασθερίζεται, ἀπόλλυται ὁ. Καὶ τὸ δὲ πάντων αἰσχυρότερον, ὅτι αὐτὸ τὸ στόμα τὴν χρῆσιν ἀναλαμβάνει τῶν ἐπισην μορίων, καὶ γίνεται ἐκείνων ἀμώτερον. Εἰ δὲ ἐν τῷ στόματι τοσαύτη ἀσχυμοσύνη, ἐνόησον ἐν τῇ ψυχῇ. Καὶ γὰρ ἐκεῖ πάντα γνόφος, πάντα θύελλα, πάντα σκότος, πολλὴ τῶν λογισμῶν σύγχυσις, πλεζομένην, θλιβομένην, τῆς ψυχῆς αὐτῆς τὴν ἐπήρειαν βρώσης. Ἐνταῦθα καὶ αὐτοῦ ὁ γαστριζόμενος ἀλλήλους αἰτιώνται, διασχεραίνουσι, παύουσι τὴν ἔσθον ἀπορρήσασθαι κόπρον. Ὅμως καὶ μετὰ τὸ βίβηαι, οὐδὲ ὄντως ὁ ἔσλος καύεται· ἀλλὰ καὶ πυρετὸν ἐνεσθῆναι καὶ νόσον. Ναλ, φησὶ, νοσοῦσι καὶ ἀσχυμονοῦσι· λόγος εἰκῆ ταῦτα διεξιῶν, καὶ νόσους ἡμῶν καταλέγων· νοσῶ γὰρ ἐγώ, καὶ σπώμαι ἐγώ, καὶ ἀσχυμονῶ ἐγώ, ὁ μὴ ἔχων φαγεῖν· τούτους δὲ τοὺς τρυφῶντας ἔστιν εὐπαθεύοντας ἰδεῖν, σφριγῶντας, χεῖροντας, φερομένους ἐπ' ἴσπων. Ὅμοι· ὀρθῶν γὰρ βία ταῦτα τὰ βήματα. Τοὺς δὲ πολεβῶντας, τοὺς ἐπὶ δέπρων φερομένους, τοὺς καταθεσμουμένους, πόθεν ὀρώμεν, ἐπέ μοι; Καὶ εἰ μὴ τὸ πρῶτα μὴ ὕβριν ἐνόηξον, καὶ οὐκίταις μὴ ταῦτα

λέγειν ἤγνοῦντο, ἦδη ἂν ὁ καὶ ὀνομαστὶ παρῆ; αὐτοῦς. Ἄλλ' ἐστὶ τινες, οἱ καὶ ὕγιαίνουσι, φησὶ Ἐπειδὴ μὴ μόνον τρυφῆ προσανέχονται, ἀλλὰ πόνοις. Ἐκεῖ δὲ μοι ἀνθρώπων διαπαντὸς τίμενον, ἀνενήργητον κείμενον, μηδὲν ποῦν ἰδεῖν ὕγιαίνοντα. Ἄλλ' οὐκ ἐν εὐρίοις. Κἀν γὰρ ῥίον ἰατρῶν πλήθος συνέλθη, ἐξελίξιν αὐτῶν οὐ δυναθῆ τῶν νοσημάτων, διενεχῶς γαστριζόμενοι· οὐδὲ γὰρ ἔχει τὸ πρῶτα φύσιν. Ἐγὼ δὲ καὶ λατὸ ὕμιν ἐρῶ λόγον· τῶν εἰς τὴν γαστέρα καταβαλλῶν, οὐ τὸ πᾶν γίνεται τρυφή· ἐκεῖ μὲν ἐν αὐτῆς τρυφῆς φύσει τὸ πᾶν ἐστὶ τρώφιμον, ἀλλ' τὸ μὲν αὐτῆς εἰς διαχρόνιον μεριζόμενον, καὶ τὸ τρώφην. Ἄν μὲν οὖν σύμμετρα δοῖς τέλειον κατὰ σῆ, τοῦτο γίνεται, καὶ τὴν οὐκίταιν ἔλαβε καὶ καὶ τὸ μὲν ὕγιει καὶ χρηστὸν εἰς τὸν οὐκίταιν ἔδραμε τόπον, τὸ δὲ περὶ τὸν καὶ ἀσχυρὸν ὑπερῆ καὶ [155] ἐξήχουσα· ἂν δὲ πλῆθος, καὶ ἔσον ὁ τρώφιμον, καὶ τοῦτο γίνεται ἐλαθερῶν. Ὡς ἐπὶ δειγματος δὲ τοιοῦτον ἐρῶ, ἵνα σαφέστερον, ὃ ἂν ὕμιν γένηται· Τούτου τὸ μὲν ἐστὶ σμῆλαις, ἔλεπρον, τὸ δὲ πύτρον. Ἄν μὲν οὖν ἡ μύλη λάβῃ δύναται ἀλεῖν, ἀπέκρινε ταῦτα πάντα· ἂν δὲ τὴ ἐπιβάλλῃ, πάντα συγκύχεται. Πάλιν ὁ ὄνος ἂν προσκολληθῆς κατεργασίας τύχη, καὶ τῆς τῶν ἰκράσεως, πρότερον μὲν πάντα ὁμοῦ γίνεται, μετὰ ταῦτα τὸ μὲν αὐτοῦ εἰς τρύγα ὕριται, τὸ δὲ ἀσχυρὸν ἀναεργῆ, τὸ δὲ μὲν ἀπὸλασις τῶν μετετων', καὶ τοῦτο ἐστὶ τὸ χρηστὸν, καὶ οὐκ ἂν ταχέως τοῦτο τραπεί· πρότερον δὲ οὐτε ὄνως ὅστε ἐρίξ, πάντων μαχθόντων. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς λάττης ἴσοις ἂν, ἐταν ὑπερβολὴ χεῖμωνος γένῃ· καθάπερ οὖν τότε τοὺς ἰχθύας ὀρώμεν νεκρούς, κίοντας τοὺς ὅπυ τοὺς φύλους εἰς τὸν βυθὸν ἰ μὴ δυναθῆντας· οὕτω δὲ καὶ ἐπ' ἡμῶν γίνεται. γὰρ πολὺς ἀνωθεν ἐπιβρέουσι τῆς λαμπραγίας ὁ τῆς, πάντα ἀνακινῶντας, νεκρούς ἐπιπέλειν κοίει λογισμοὺς τοὺς τῶς ὕγιαίνοντας, καὶ ἐ ἡμῶν μοῦνας. Ἐπει οὖν ἐκ τοιοῦτων ὑποδειγμάτων ἀποδέχεται πολλὴ ἡ βιάση, παυσομένη μαζοντες τούτους, ἐπ' οὐκ ταλανίζειν ἐγρήν, διακρύβει αὐτοῦς, ἐπ' οὐκ μακαρίζειν ἔδει, καὶ τὴν αὐκίταιν ἀγαπῶμαι. Ἡ οὐκ ἀκίταις καὶ ἰατρῶν λετων, ὅτι ἐνδεῖα μήτηρ ὕγεια; Ἐγὼ δὲ οὐκί τῆς ματικῆς ὕγειας μήτερα τὴν ἐνδεῖαν εἶναι, ἀλλὰ τῆς ψυχικῆς λέγω. Ταῦτα καὶ Παῦλος βοᾷ ὁ δὲ ἰατρὸς, Ἐχοντες, λέγων, διατροφῆς καὶ σκισματα, τοῦτος ἀρκεσθησόμενος. Παθώμεθα νυν αὐτῶ, ἵνα ὕγιαίνωμεν πρότιμως, ὁ δὲ ἐπὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μετ' οὐ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὀδῆ, κρᾶτος, ἵ νυν καὶ ἰδὲ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄ

Ἄ Quidam μεγάλας φέρουσι τὰς σχυροφῆς. Ἄλλ' οὐχ εὐτέλεια. Ἄ Unus cod. βέβαια καὶ ἀπῆθ. Ἄ Morel. cum uno cod. διασθερίζεται ἀπὸλλυται.

Ἄ Alibi καὶ οὐκίταις βήματα ἤγνοῦντο, ἦδη ἂν. Ἄ dem mas. καὶ παραχρόσθησιν· ἂν δὲ πλῆθος ἐγρήνται ἔσον. Ἄ Ἀναεργῆται· τὸ δὲ εἰς ἀπόλασιν τῶν μετεχθῶ ἀπὸ ἡμῶν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΖ'

Τούτων ἐν Μωδοῦν, ἐν ἡρῆσαντο, εἰπόντες, τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐπ' ἡμᾶς; τοῦτον ὁ θεὸς ἀρχηγὸν καὶ λυτρωτὴν ἀπεπέταλε σὺν χειρὶ ἀγγέλου τοῦ ὀρθότερος αὐτῶ ἐν τῇ βίαι.

α'. Ἐπὶ τούτου κατὰλληλον πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν. Τούτων ἐν Μωδοῦν, φησὶ. Τούτων, παῖον; Τὸν κινδυναύσαντα ἀπολλεῖσθαι, τὸν ὑπ' αὐτῶν ε

Ἄ Hic unus ad novem decemve versus omnino variat, sed sine ulla sensus discrimine.

ἐξουθενθῆντα, ἐν ἡρῆσαντο εἰπόντες· τίς σε ἐστήσεν ἄρχοντα; καθάπερ καὶ τῷ Χριστῷ Εἰ. Οὐκ ἔχομεν βασιλεῖα, ἰ μὴ Καίσαρα. Τοῦτε θεὸς ἀρχηγὸν καὶ λυτρωτὴν ἀπέταλε σὺν· ἀγγέλου τοῦ εἰπόντος αὐτῶ· Ἐγὼ εἰμι ὁ θεὸς ἔραμ. Ἐνταῦθα καὶ τὰ γένομενα θαύματα, διὰ τοῦ δεικνύοντος [136] γεγενῆσθαι. Ὅπως, τοῦτε Μωδοῦς (καὶ ἔρα, πῶς δεικνύσιν αὐτῶν λαμπρῆ ἐξήγησεν αὐτοῦς ποιήσας ἔγρατα καὶ σημεῖα τῆ Ἀιγύπτου, καὶ ἐν Ἐρυθρῷ θαλάσσῃ, καὶ ἐν

horum, et non honoratur. Non similiter autem de honore gaudet qui querit eum, et qui non querit. Illic quantumcumque acceperit, nihil se putat accipisse: ille vero si vel tantillum dederis, ita accipit ac si totum tenet. Rursus qui in deliciis versatur, mille negotia habet: etiamsi faciles et quasi ex fontibus reditus ipsi affluent, attamen mala, quæ ex deliciis accedunt, formidat, nemon futuri incertam conditionem: hic vero semper in tuto est et in voluptate, quod tenuitati victus sit assuetus. Non enim ita se miserum putat, quod laeta mensa non fruantur, ut deliciarum, dum futuri incertam conditionem nou timet. Quæ vero ex deliciis mala oriuntur, ignorat nemo: necesse est autem illud jam dicere. Duplex est bellum, corporis, inquam, et animæ: duplex hiens, duplices morbi: neque id tantum, sed et insanabiles, qui magnas afferant calamitates. At non talis est frugalitas; sed duplex est sanitas, duplicia bona. *Somnus sanitalis*, inquit, *in ventre parco* (Eccl. 31. 24). Utiq; enim mediocritas desiderabilis est, quod vero modum non seruat, injunctandum. Vide enim: scintillæ parvæ magnam liquorum congeriem impono, et non ultra ignem splendens, sed fumum videbis valde insuavem.

Delicie onus sunt animæ.—Viro forti et magno onus impone vires superaus, et videbis eum onere lumbi parcentem. Magnum onus injice in navim, et grave facies naufragium. Tales sunt deliciae. Sicut enim in navibus supra modum oneratis magnus est nauatarum tumultus, gubernatore eo, qui in prora sedet, ac vectibus superiora et inferiora in mare projicientibus: sic et hoc loco, superiora evomentes et inferiora, ac scissos corruptentes, pereunt. Quodque omnium turpissimum est, os posteriorum partium usum assumi, itque illis ignominiosius. Quod si in ore sit tanta turpitudine, cogita quanta sit in anima. Nam ibi omnia caligo, omnia procellæ, omnia tenebræ, multa conlatio cogitationum in angustia versantium, anima ipsa damnus exclamante. Hinc ipsi ventri delicti, sese matre redarguunt, segre forunt, stercus internum deiecere festinant. Attamen postquam projecerunt, neque sic agitatio sedatur; sed et febres hiac et morbi. Etiam, inquit, infirmi sunt et turpiter agunt: hæc frustra nobis narrantur, frustra morbi enumerantur: infirmor ego, laceror et turpiter ago, qui non habeo quod edam: hos autem in deliciis agentes videre est leve affectos, pingues, gaudentes, equis vectos. Væ mihi lacrymis enim digna hæc verba sunt. Eos autem qui podagra laborant, scellis gestatos, alligatos,

qua ex parte, quæso, respicientes? Et nisi rem illi putarent contumeliosam ac probroriam, illos jam nomine suo compellassom. Sed sunt quidam, Inquires, qui bene valent, quia non solum deliciis dant operam, sed etiam laborant. Verum da mihi huiusmodi semper piagnescemtem, otiosum, inertem, qui bene valeat. Sed non invenies. Etiamsi enim innumera medicorum turba adsit, illum ventri scæper operam dantem a morbis eruerere non poterat: neque enim id natura rei permittit. Ego vero medicorum dietum vobis afferam. Ex iis, quæ in ventrem mittuntur, non omnia sunt alimentum: nam in ipsa ciborum natura non totum alendi vim habet, sed pars in seorsum seceruitur, pars in alimentum cedit. Si ergo moderate cibum sumens totum perficias, singula in locum suum pergant, et quod sanum utileque est, in suum se locum confert; quod autem superfluum est et inutile, secedit et egeritur: sin vero nimia sit ciborum copia, etiam id, quod alendi vim habet, noxiun est, ilque perspicuitatis causa exemplo proferam. In frumento aliud est simila, aliud farina, aliud furrur. Si ergo mola accipiet ea, quæ potest molere, hæc omnia discernit; sin plura conijcias, omnia confunduntur. Rursus vinum, si congruenter accipiatur, si suo tempore conficiatur, primo omnia simul miscentur, postea vero aliud in faciem alibi, aliud in spumam, aliud manet ad usum frumentum: et hæc bona pars est, nec facile mutatur. Nam ante neque vinum neque furx est, cum scilicet omnia miscentur. Hoc in mari quoque videre est in magna turpitudine. Ut ergo tunc pisces videmus mortuos superfluitate, qui præ frigore non possunt in fluidum demergi: ita et nobis accidit. Quando enim superne ingruit voracitatis imbor, omnia commoveus, cogitationes antea sanas, et quietas, ceu mortuos supernate cogit. Cum igitur ex huiusmodi exemplis demonstratum nobis fuerit quantum sit damnus, cessemus beatos dicere illos, quos miseros predicare oporteret, nosque deplorare ex iis, ob quæ beatos dicere oporteret, et frugalitatem diligamus. Annon auditis medicos dicentes, Indigentia est mater sanitatis? Ego vero non corporalis modo sanitatis indigentiam matrem esse dico, sed etiam spiritualis. Hoc et Paulus verus medicus clamat, dicens: *Habentes alimenta et tegumenta, his contenti sinus* (1. Tim. 6. 8). Obviamus ergo illi, ut sani ea, quæ agenda sunt, operentur in Christo Jesu Domino nostro, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XVII.

CAP. 7. v. 35. *Hunc Moysen, quem negaverunt, dicentes: Quis te constituit principem et iudicem super nos? hunc Deus principem et redemptorem misit cum manu angeli, qui apparuit illi in rubo.*

1. Multum congruens hoc est argumentum proposito. *Hunc Moysen*, inquit, *Qualem hunc? Eum qui in periculum exitii venit, eum quem ipsi contempserant,*

quem negaverant dicentes, *Quis te constituit principem* (Exod. 2. 14)? quemadmodum et Christo dicebant, *Non habemus regem, nisi Casarem* (Joan. 19. 15). *Hunc Deus principem et redemptorem misit cum manu angeli; qui dixerat ei, Ego sum Deus Abraham* (Exod. 3. 6). Hic et miracula, quæ facta sunt, per Christum facta esse ostendit, 56. *Hic, id est, Moyses*

(et vide, quomodo illum splendorem exhibeat) *educit illos, faciens prodigia et signa in terra Ægypti, et in mari Rubro, et in deserto annis quadraginta. 37. Hic est Moyses, qui dixit filiis Israel: Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus ex fratribus vestris tanquam me (Deut. 18. 18); id est, contemptum, insidiis appetitum. Etenim vulnerat ipsum occidere Herodes, et in Ægypto servatus est. sicut et ille puer cum esset, insidiis est appetitus. 38. Hic est, qui fuit in ecclesia in solitudine, cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, et cum patribus nostris; qui accepit verba vite dare nobis. Rursus nusquam templum, nusquam sacrificium. Cum angelo, inquit, ut daret nobis verba vite. Hic ostendit, ipsum non tantum signa fecisse, sed etiam legem dedisse, et Christus fecit. Quemadmodum ergo hic primo signa facit, et tunc legem dat: sic et Christus. Sed non audiverunt illum, semper repugnare docti, post signa illa, post prodigia per quadraginta annos edita. Neque hoc tantum, sed et contrarium exhibuerunt; quod declarans, adjecit: 39. Cui noluerunt obedire patres nostri; sed repulerunt, et versi sunt cordibus suis in Ægyptum, 40. dicentes ad Aaron: Fac nobis deos, qui precedant nos: Moyses enim hic, qui eduxit nos de terra Ægypti, nescimus quid factum sit ei (Exod. 32. 1). 41. Et vitulum fecerunt in diebus illis, et obtulerunt hostiam simulacro, et latobantur in operibus manuum suarum. 42. Covenit autem Deus, et tradidit illos servire militie cæli, sicut scriptum est in libro prophetarum: Numquid victimas et sacrificia obtulisti mihi annis quadraginta in deserto, domus Israel (Amos 5. 25)? 43. Et suscepisti tabernaculum Moloch, et sidus dei vestri Remphan, figuram, quas fecistis, ut adoraretis eas. Et transferam vos terras Babylonem. Tradidit; hoc idem est ac, perussit. 44. Tabernaculum testimonii erat patribus nostris in deserto, sicut statuerat illis loquens ad Moysen, ut faceret illud secundum formam, quam viderat (Exod. 25. 40). Licet tabernaculum esset, sacrificia non erant. Quod vero non esset, propheta declarat his verbis: Numquid victimas et sacrificia obtulisti mihi? Tabernaculum testimonii erat, et nihil ipsis proderat, sed consumebatur. Neque antelæ illis signa, neque postea profuerunt illis. 45. Quod et induxerunt, suscipientes patres nostri. Vident ibi locum sanctum esse, ubi est Deus? Ideo, In deserto, dixit, ut locum loco conferat. Deinde beneficii sequitur. Et induxerunt, inquit, suscipientes patres nostri cum Jesse in possessionem gentium, quas explevit Deus a facie patrum nostrorum usque ad dies David, 46. qui invenit gratiam ante Deum, et petiit ut inveniret tabernaculum Dei Jacob (Psal. 131. 5). Petiit edificare David, et non concessum est ei, magno licet et mirabili; sed edificavit abjectus ille Salomon. Ideo ait: 47. Salomon autem edificavit illi domum. 48. Sed non Altissimus in mansuetis templis habitat. Jam hoc per ea, quæ supra dicta sunt, ostensum est; declaratur etiam ex prophetica voce: quomodo autem, audi sequentia. Sicut propheta dicit: 49. Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Et quam domum edificabitis mihi, dicit Dominus? aut quis*

locus requiritur? 50. nonne manus mens fecit hæc omnia (Isai. 66. 1)? Ne miremini, inquit, si Christus is, qui regnum ipsius rejiciunt, bene facit, quandoquidem et in Moyses hoc factum est. Et non simpliciter illos eruit, sed in deserto agentes. Vident, quod propter illos signa illa edita sunt? Itaque qui cum Deo loquutus est, qui miro servatus, qui tanta fecit et potuit; ostendit omnino oportere imperi prophetiam, nec aversatur sibi ipsi. Sed superius dicta repetamus. Hic est, inquit, Moyses, qui dixit: Prophetam vobis suscitabit Dominus tanquam me. Hoc puto Christum respexisse cum dixit: Ex Judæa solus est (Joan. 4. 22), seipsum subindicans. Hic est, qui fuit in deserto cum angelo, qui loquebatur ipsi. Ecce iterum ostendit ipsum dedisse legem, siquidem cum ipso erat in cætu in deserto. Hic vero miraculum magnum etiam commemorat in monte factum. Qui accepit verba vite, ut daret nobis. Ubique mirabilis est Moyses, maxime vero quando legem danda erat. Quid sibi vult illud, Verba vite? Vel ea, quorum finis per sermones monstrabatur, vel prophetias dicit. Hinc sequitur criminatio in patriarchas, qui post signa et miracula, postquam acceperant verba vite, Et noluerunt, inquit, obedientes esse. Recte autem dixit, Verba vite, ut ostenderet esse quoque verba non viventia, de quibus Ezechiel ait: Et dedi vobis præcepta non bona (Ezech. 20. 25). Talia ergo respiciens dixit, Verba vite. Sed repulerunt, et aversi sunt cordibus suis in Ægyptum; ubi ingemiscbant, ubi clamabant, unde Deum invocabant. Et dicebant Aroni: Fac nobis deos, qui precedant nos. 2. Judæorum insipientia. — O insipientiam! Fac, inquit, ut precedant nos. Quo? In Ægyptum. Vident, quam agre avellerentur a moribus Ægyptiacis? Quid dicis? non expectas eum qui te eduxit; sed negas beneficium, et a benefactore fugis? Et vide, quomodo contumelia afficiunt. Moyses enim hic, inquit, qui eduxit nos de terra Ægypti. Nusquam Dei nomen, sed omnia Moysi adscribunt. Et cum gratias agere oporteret, Moysen in medium adducunt: cum autem legi obediendum erat, non jam Moysen memorant. Atqui dixerat, se ascendere, ut legem acciperet; illi vero ne per quadraginta quidem dies expectarunt. Fac nobis deos. Non dixerunt, Deum, sed, Deos: sic debacchabantur, ut nescirent quid dicerent. Et fecerunt vitulum in diebus illis, et obtulerunt sacrificia idolo. Vidistis insipientiam ingentem? Ubi apparuit Deus Moysi, hi vitulum faciunt, et immolant. Et iactabantur, inquit, in operibus manuum suarum. De quibus erubescere oportet, latitantur. Et quid mirum, si ignoratis Christum, quando et Moysen ignoratis et Deum, tot signis exhibitum? Illi vero non ignorarunt modo, sed et alio modo contumelia affecerunt, dum idola facerent. Converteris autem Deus, et tradidit illos servire militie cæli. Hinc mores illi, hinc sacrificia. Ipsi primum idolis sacrificaverunt. Hoc significans David dicit: Et fecerunt vitulum in Choreb, et adoraverunt sculptile (Psal. 105. 19). Nam anelac nusquam sa-

¹ Hæc, ubi ingemiscbant, desunt in uno Cod.

ἔργῳ ἔτη περὶ παρανομοῦ. Οὗτός ἐστι Μωϋσῆς, ὁ εἰπὼν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, ὃς ἔμε' τοῦτέστιν ἐξουθενημένος, ἐπιβουλεύσιν. Καὶ γὰρ ἠθρολήθη καὶ τοῦτον ἀνελεῖν Ἡρώδης, καὶ ἐν ἀίγυπτον διασώθη, καθάπερ καὶ ἐκείνους παίδιον ἐπιβουλεύοντο. Οὗτός ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τοῦ ἀγγέλου, τοῦ λελοῦτος αὐτῷ ἐν τῷ ἔργῳ Σινῶ, καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃς ἐδέξατο λόγια ζῶντα δοῦναι ἡμῖν. Πάλιν εὐλαροῦ ναός^α, οὐδαμῶν θυσία. Μετὰ τοῦ ἀγγέλου, φησὶν, ἐδέξατο δοῦναι λόγια ζῶντα ἡμῖν. Ἐνταῦθα δεικνύουσιν, ὅτι οὐχὶ σημεῖα ἐποίησε μόνον, ἀλλὰ καὶ νόμον ἔδωκεν, ὡσπερ ὁ Χριστός. Καθάπερ οὖν οὗτος πρῶτον σημεῖα ποιεῖ, καὶ τότε νομοθετεῖ ὡς καὶ ὁ Χριστός. Ἄλλ' οὐκ ἤκουσαν αὐτοῦ, μαθήτας ἀεὶ ἀπειθεῖν, μετὰ τὰ σημεῖα, μετὰ τὰς ἐπιθέσεις ἐν τῆς τεσσαράκοντα ἔτους. Καὶ οὗτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τούναντιον ἐπεδείξαντο· ὃ καὶ δεῖλῶν ἐπίηγεν· ἢ οὐκ ἠθέλησαν ὑπάκουον γενέσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀλλ' ἀπόκωστον, καὶ ἐστράφησαν ἐπὶ καρδίᾳ αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον, εἰπόντες τῷ Ἀαρῶν· Ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἱ προσκορεύονται ἡμῶν· ὁ γὰρ Μωϋσῆς ὁστος, ὃς ἐξήγαγεν ἡμῶς ἐκ τῆς Αἴγυπτου, οὐκ οἰδομεν ἔτι γένεσθαι αὐτῷ. καὶ ἠμοσχολοῦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀτήγητον θυσίας τῷ εἰδῶλῳ, καὶ εὐφρανόντο ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν. Ἐστράφη δὲ ὁ Θεός, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς λατρεύειν τῷ στρατιῷ τοῦ οὐρανοῦ, καθὼς γέγραπται ἐν βιβλῳ τῶν προφητῶν· Μὴ σφάγια^β καὶ θυσίας προσνήγκατε μοι ἐπετεσσαράκοντα ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραὴλ; καὶ ἀνελάθετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολὼχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ Θεοῦ ὑμῶν Ῥεφαν, τὸς τύπους, ὃς ἐποίησατε προσκυνεῖν αὐτοῖς. Καὶ μετωικῶν ἑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος. Τὸ, Παρέδωκεν, ἐνταῦθα, ἔλασεν ἐστίν. Ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἦν τοῖς πατρίσιν ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθὼς διετάξετο ὁ λαλῶν τῷ Μωϋσῆϊ ποιῆσαι αὐτὴν κατὰ τὸν τύπον, ὃν ἐώρακεν. Καὶ σκητῆς ὄψεως, θυσία οὐκ ἦσαν. Ὅτι δὲ οὐκ ἦσαν, ὁ προφήτης ὄλιον ποιεῖ, τοῦτο λέγων· Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσνήγκατε μοι; Ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἦν, καὶ οὐδὲν ὤφειλαν αὐτοῖς, ἀλλ' ἀνηλίκοντο. Ὅτι δὲ πρὸ τούτου αὐτοὺς τὰ σημεῖα, ὅτε μετὰ ταῦτα ὠφελισέ τι. Ἐν καὶ εἰσῆγαγον διαδεξιμένους ὁ οἱ πατέρες ἡμῶν. Ὅρᾳ, ὅτι ἐκεῖ τόπος ἐγγὺς ἐστίν, ἔνθα ἂν ἦ ὁ Θεός; διὰ τοῦτο καὶ, Ἐν τῇ ἐρήμῳ, εἶπεν, ἵνα τόπον τόπον συγκρίνη. Εἶτα ἡ εὐεργεσία. Καὶ εἰσῆγαγον, φησὶ, διαδεξιμένοι οἱ πατέρες ἡμῶν μετὰ Ἡσοῦ ἐν τῇ κατασχέσει τῶν ἐθνῶν, ὡς ἔλασεν ὁ Θεὸς ἀπὸ προσώπου τῶν πατέρων ἡμῶν ἕως τῶν ἡμερῶν Δαυὶδ, ὃς εὐρε χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἤθεστο οὐ εὐρεῖν σκηνῶν τῷ Θεῷ Ἰακώβ. Ἡτήσατο οἰκοδομεῖν [157] ὁ Δαυὶδ, καὶ οὐ λαμβάνει ὁ μέγας, ὁ θαυμαστός· ἀλλ' οἰκοδομεῖ ὁ ἀπέρημιμος ὁ Σολομῶν. διὰ τοῦτο φησὶ· Σολομῶν δὲ ὠκοδόμησεν αὐτὸς οἶκος· ἀλλ' οὐχ ὁ Ὑψίστος ἐν χειροποιήτοις νουὶς κατοικεῖ. Ἐδείχθη μὲν τοῦτο καὶ διὰ τῶν ἡμῶν λεγόντων· δεικνύουσιν δὲ καὶ διὰ τῶν προφητῶν, ὃς καὶ ἔπος, ἔκουσεν ἐλεῖν· Καθὼς καὶ ὁ προφήτης λέγει· Ὁ οὐρανός μοι θρόνος, ἢ δὲ τῇ ἀκαθάρτων τῶν ποδῶν μου. Καὶ ποῖον οἶκος οἰκοδομήσει μοι. λέγει Κύριος; ἢ τίς τόπος τῆς καταπαύσεώς μου ἐστίν; οὐχὶ ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα

πάντα; Μὴ θαυμάζετε, φησὶν, εἰ τοῦ; παρατιουμένου αὐτοῦ τὴν βασιλείαν ὁ Χριστὸς εὐεργετῆ, εἰ γε καὶ ἐπὶ Μωϋσῆος τοῦτο γέγονε. Καὶ γὰρ οὐκ ἀπῶλε αὐτοῖς ἐξέλαστο, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ διάγοντας. Ὅρᾳ, ὅτι δὲ αὐτοὺς καὶ ἐκεῖνα τὰ σημεῖα; Ὁ τῷ Θεῷ οὐκ διαλεχθείς, ὁ ἐκ παραδόξου σωθεῖς, ὁ τοσούτα ἐργασάμενος διὰ τὴν θουηθείς, δεικνύουσιν, ὅτι πάντως πληρωθῆναι δεῖ τὴν προφητείαν, καὶ οὐκ ἐναντιοῦται ἐαυτῷ. Ἄλλ' ἔβωμεν ἄνωθεν διὰ εἰρημένα. Οὗτός ἐστι, φησὶ, Μωϋσῆς, ὁ εἰπὼν· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὡς ἐμέ. Πρὸς τοῦτο οἶμαι τὸν Χριστὸν εἶπεν ἀναφέροντα· Ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἢ σωτηρία ἐστίν, ἐαυτὸν αἰνιττοῦμενον. Οὗτός ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τοῦ ἀγγέλου τοῦ λελοῦτος αὐτῷ. Ἐοῦ πάλιν αὐτὸν δεικνύουσιν τὸν νόμον δεδωκέναι, εἰ γε μετ' αὐτοῦ ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἐνταῦθα δὲ καὶ θαυμάτος ὁ ὑπομνησκαι μεγάλου τοῦ ἐν τῷ ὄρει γεγεννημένου. Ὅς ἐδέξατο λόγια ζῶντα δοῦναι ἡμῖν. Πανταχοῦ θαυμαστός ὁ Μωϋσῆς, καὶ πᾶσι ὅτι νομοθετεῖν ἔδει. Τί ἐστι, Λόγια ζῶντα; Ἡτοι, ὡν τὸ τέλος διὰ λόγων εἰδῆκοντο· ἦτοι τὰς προφητείας λέγει. Εἶτα τὸ ἐγγλημα τῶς ἐπὶ τοῖς πατριάρχας, μετὰ τὰ σημεῖα καὶ τὰ θαύματα, μετὰ τὰ λαβεῖν λόγια ζῶντα· ἢ οὐκ ἠθέλησαν, φησὶν, ὑπάκουον γενέσθαι. Καλῶς δὲ Λόγια ζῶντα εἶπεν, ἵνα δείξη, ὅτι εἰσοικαὶ οὐ ζῶντα. Περὶ ὧν καὶ Ἰερεμιάη φησὶν, ὃς ἔθαν λέγη· Καὶ ἔδωκα ὑμῖν προστάγματα οὐ καλὰ. Πρὸς τὰ νοῦτα οὐκ εἶπε τὸ, Ζῶντα. Ἄλλ' ἀπόκωστο, καὶ ἐστράφησαν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν εἰς Αἴγυπτον· ἔνθα ἔστεινον^γ, ἔνθα ἔδωκεν, ἔθεν τὸν Θεὸν ἐκάλουν. Καὶ εἶπον τῷ Ἀαρῶν· Ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἱ προσκορεύονται ἡμῶν.

β'. Ὁ τῆς ἀνοίας! Ποίησον, φησὶν, ἵνα προσκορεύονται ἡμῶν. Ποῦ; Εἰς Αἴγυπτον. Ὅρᾳ, ὅτι δυσ-ἀποστάτους εἶπον τὸν ἔθων τῶν Αἰγυπτιακῶν; Τί λέγεις; οὐκ ἀναμένεις τὸν ἐξαγαγόντα, ἀλλὰ ἀρνήτην ἢ εὐεργεσίαν, καὶ τὸν εὐεργετήν φηγεῖς; Καὶ ὅρα, ὅς ὑβρίζουσιν. Ὁ γὰρ Μωϋσῆς ὁστος, φησὶν, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ τῆς Αἴγυπτου. Οὐδαμῶν Θεοῦ ἔνομα, ἀλλὰ πάντα τῷ Μωϋσῆϊ ἐπέγραφον. Καὶ ἔνθα μὲν αὐτοῖς εὐχαριστεῖν ἦν, Μωϋσῆϊ φέρονται εἰς μέσον· ἔνθα δὲ πεισθῆναι νόμῳ, οὐκ ἐτι Μωϋσῆϊ ἄγουσι. Καὶ μὴ εἶπεν, ὅτι ἀνεῖται ὡστε λαβεῖν τὸν νόμον· οἱ δὲ οὐδὲ τεσσαράκοντα ἡμέρας ὕπνευον. Ποίησον ἡμῖν θεοὺς. Οὐκ εἶπον, Θεοὺ, ἀλλὰ, Θεοὺς· οὕτως [158] ἀνεπαγευθῆσαν, ὅτι οὐδὲ ἴσαν, ἀ λέγουσι. Καὶ ἠμοσχολοῦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀτήγητον θυσίας τῷ εἰδῶλῳ. Ἔβδς ἀνοίας ὑπερβολῆς; Ἐνθα ἐπῆν Θεός, τῷ Μωϋσῆϊ, μοσχοποιεῖσιν οὗτοι καὶ ἐθροῦσαντο, φησὶν, ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν. Ἐφ' οἷς ἔδει ἐγκαλύπτεσθαι, ἔχραρον. Καὶ τὶ θαυμαστὸν, εἰ γε ἀγνοεῖτε Χριστὸν, ὅπου καὶ τὸν Μωϋσῆα, καὶ τὸν θεὸν τὸν δευθέντα διὰ τοσοῦτον σημεῖων; Οἱ δὲ οὐκ ἠγνόησαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑβρῖσαν ἑτέρως, τῷ εἰδῶλῳ ποιῆσαι. Ἐστράφη δὲ ὁ Θεός, καὶ παρέδωκεν αὐτοῖς λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐνταῦθεν λοιπὸν τὰ εἶδη ταῦτα, ἐνευθεν αἱ θυσίαι· αὐτοῖ, πρῶτον ἐποίησαν θυσίας τοῖς εἰδῶλῳ. Τοῦτο καὶ Δαυὶδ ἐπασημαίνόμενος λέγει· Καὶ ἐποίησαν μόσχον ἐν Χωρῆθ, καὶ προσεκύνησαν τῷ γλυπτῷ. Ἐπεὶ πρὸ τούτου οὐδαμῶς θυσίας ἔνομα, ἀλλὰ προ-

^α Alius ἔρημῳ, καὶ ἐνταῦθα θαύματος. = Idem πρὸς ἐκείνα εἶπεν οὐ ζῶντα, ἀλλ' ἀπόκωστο. ^β Ἐνθα ἐστὶν non est in uno col. ^γ Alius δὲ λέγει τῆν. = Hic per iniegram ferre paginam omnino variat usus, sine ulla sensus differentia.

^α Morel. οὐδαμῶν λαός, male. ^β Alius μὴ γὰρ σφάγια. ^γ Ἐπὶ ὑβρίζουσιν.

τάγματα ζῶντα, καὶ λόγια ζῶντα· οὐδαμοῦ τελεταί, ἀλλὰ θαύματα καὶ σημεῖα ἐπίδειξις. Καθὼς γέγραπται ἐν βιβλίῳ τῶν προφητῶν. Ἐνταῦθα τὴν μαρτυρίαν οὐκ ἀπλῶς παρήγαγεν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ τὸ μὴ εἶναι χριστὴν θυσίων. Καὶ ἔρα τί φησι· *Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηγήκατέ μοι ἐπὶ τῆς εὐσεβείας ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μωϋσέως, καὶ τὸ ἄσπερον τοῦ Θεοῦ ὡμῶν ῥεψάσαί, τοῖς τύποις, οὓς ἐποίησατε προσκυθεῖν αὐτοῖς.* Ἐμπρατικῶς ἐχρησάτο τῆ λέξεϊ. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· Οὐκ ἔχετε εἰπεῖν, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔμοι θύειν κάκεινοις ἐθύετε· καὶ ταῦτα ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐνθα μάλιστα αὐτῶν προσήκει. Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μωϋσέως. Ἡ αἰτία τῶν θυσίων αὐτῆ. Καὶ μετοικίωσθε ἡμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος. Οὕτω καὶ ἡ αἰχμαλωσία κατηγόρα τῆς κακίας. Καὶ πῶς ἡ σκηνή, φησίν, ἦν τοῦ μαρτυρίου; Ἄλλὰ· διὰ τοῦτο ἦν, ἵνα μάρτυρα τὸν θεὸν ἔχωσιν. Οὐκ οὖν εἰς τοῦτο μόνον ἦν. Κατὰ τὸν τύπον γὰρ, φησὶ, τὸν δευθέντα σοὶ ἐν τῷ ὄρει· ὥστε ἐν τῷ ὄρει ἡ ὑπογραφή γέγονε· καὶ αὕτη δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ περιφορητὴ ἦν, καὶ οὐκ ἐν τόπῳ κειμένη. Μαρτυροῦτο δὲ σκηνήν, οὐκ ἄλλου τινὸς χάριν, ἢ τῶν θαυματίων καὶ τῶν προσταγμάτων καλεῖ. Ὅμως γοῦν καὶ αὕτη καὶ ἐκεῖνοι οὐκ εἰχον ναόν. Ἄρα καὶ τὸν τύπον αὐτῶν αὐτὸς ὁ ἄγγελος ἔδεικκεν. Ἔως τῶν ἡμερῶν, φησὶ, Δαυιδ. Ὅστε οὐκ ἦν ναὸς ἄχρι τότε· καίτοι καὶ τὰ ἔθνη ἐξέσωτο, περὶ ὧν φησιν· Ἄν ἔξωσον ὁ Θεὸς ἀπὸ προσώπου τοῦ πατέρων ἡμῶν. Τοῦτο δὲ εἶπε, δικινύς πάλιν, ὅτι οὐκ ἦν τότε ναός. Τί λέγω; τσαυτά θαύματα, καὶ οὐδαμοῦ ναός; Οὕτω καὶ πρῶτῃ τῇ σκηνῇ, καὶ οὐδαμοῦ ναός. Καὶ ἴσται εὐρεῖν χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. ἤσται, καὶ οὐκ ὑποδομήσαντες οὕτως οὐκ ἦν μέγα τι ὁ ναός, εἰ καὶ ἐνόμισαν τινες μέγαν εἶναι τὸν Σολομῶντα τῷ τῶν ναῶν οικοδομήσασαι, οὐ διὰ τοῦτο καὶ τοῦ πατρὸς· αὐτῶν προετίθεισαν. Ὅτι δὲ οὐκ βελτίων ἦν τοῦ πατρὸς, ἀλλ' οὐδὲ ἴσος, μόνον δὲ ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν ὑπολήψεως, δὴλον αὐτὸ ἐποίησαν ἐπαγαγόν· Ἄλλ' οὐχ ὁ Ἰησοῦς ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, [150] καθὼς ὁ προφήτης φησίν· Ὁ οὐρανὸς μου θρόνος, ἢ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. Οὐδὲ γὰρ ταῦτα δέξαι Θεοῦ, εἰ γὰρ ποιήματα ἐστίν, εἰ γὰρ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἔργα. Ὅρα, πῶς αὐτοῦς κατὰ μικρὸν ἀνάγει. Δείκνυσσι γὰρ διὰ τοῦ προφήτου, ὅτι οὐδὲ ταῦτα Θεοῦ ἄξια λέγειν. Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησίν, ἐνταῦθα καταφορικῶς τῷ λόγῳ κέχρηται; Πολλὴ ἦν ἡ παρῆρσις μελλόντος αὐτοῦ ἀποθνήσκειν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο οἶμαι αὐτὸν ἐξ ἀποκαλύψεως εἶδέναι. Σκληροτάτητος καὶ ἀπερημέτοις καὶ καρδίαις καὶ τοῖς ὤσι. Καὶ τοῦτο προφητικόν· οὐδὲν αὐτοῦ ἴδον. Ἵμεῖς δὲ ἐφ' ἡμεῖς αὐτῶν ἐφ' ἀγίῳ ἀντιπίπτετε, ὡς ὁ πατέρας ὡμῶν καὶ ἡμεῖς. Ὅτε οὐκ ἐβούλετο θυσίας εἶναι, ἡμεῖς ἐθύετε· ὅτε βούλεται, πάλιν οὐ θύετε· ὅτε οὐκ ἤθελε δοῦναι ἡμῖν παραγγέλματα, ἐπεισοσασθε· ὅτε ἐλάθετε, ἡμελησάτε. Πάλιν ὅτε εἰσῆλθε ὁ ναός, εἰδὼλα ἑβραπαύετε· ὅτε βούλεται χωρὶς ναοῦ θεραπεύεσθαι, τὸ ἐναντίον ποιείτε. Ὅρα, οὐκ εἶπε, Τῷ Θεῷ ἂν ἀντιπίπτετε, ἀλλὰ, Τῷ Πνεύματι· οὕτως οὐδεμίαν οἶδε διαφορὰν. Καὶ τὸ μέτρον, Ὡς ὁ πατέρας ὡμῶν, φησίν, καὶ ἡμεῖς. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ὠνόμαζεν, ἐπειδὴ μέγδα δὲ ἐπὶ τοῖς πατράσιν ἤρχον. Τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν ὁ πατέρας ὡμῶν; Καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγέλλαντας περὶ τῆς ἐλπίσεως τοῦ δι-

καλου. Ἐπὶ τοῦ δικαίου λέγει, βουλόμεν καταστῆσαι. Οὐ γὰρ ἡμεῖς προδοῖται καὶ γεγένησθε. Δύο αὐτοῖς ἐγκλεῖ, ὅτι ἐσαν, καὶ ὅτι ἐβένουσαν. Ὅτινες ἐλάθνομον ἐπὶ διαταγῆς ἀγγέλου, καὶ οὐκ ἐφ' ἡ. Τί ἐστι τοῦτο; Τινὲς φασί, τὸν ὄν' ἀγῶν διαταχθέντα. Οὐκ ἐστὶ δὲ· πού γὰρ ἀγῶν ἐφάνησαν διατάσσοντας; ἀλλὰ διαταγῶν λέγει, τὸν ἐγχερισθέντα αὐτῷ δὲ ἀγῶν ὁρθέντος αὐτῷ ἐν τῇ βάτῃ· μὴ γὰρ ἀνθρὸς οὐδὲν οὐκ θαυμαστὸν τοῦτους ἐκεῖνα ποιῆσαι, καὶ ταῦτα ποιῆσαι. Εἰ τοὺς καταγῶν ἀνελετε, πολλῷ μᾶλλον αὐτῶν. Ἐνταῦθα καὶ ἀγγέλοις, καὶ τοῖς προφήταις, καὶ τῷ | καὶ πᾶσι δεικνύσιν ἀπειθῶντας, καθὼς ἐφησὶν ἡ Γραφή· Κύριε, τοῖς προφήταις ἐκείνων, καὶ ἀθυσιασθέντων σου κατ' οἰ τοῖνυ ἀντιποιούμενοι λόγῳ τοῦ νόμου Εἰς Μωϋσῆν βλασφημεῖ. Ὁ δὲ δεικνύσιν τοὶ βλασφημοῖσι μᾶλλον, οὐ μόνον εἰς Μωϋσῆν καὶ εἰς θεόν, καὶ ἦτι αὐτοὶ ἀνωθεν τσαίεται καὶ ὅτι αὐτοὶ τὰ ἔθνη κατέλυσαν, καὶ ὅτι τούτων λοιπὸν· καὶ ὅτι ἐγκαλοῦντες καὶ Μωϋσῆν ἐναντιοῦσθαι αὐτῶν, αὐτοὶ τῷ Πνεύματι τοῦτο· καὶ οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν ἀνωθεν εἶχον τὴν ἔχραν. Ὅρξ, ὅτι καὶ ἡ πᾶσι δεικνύσιν ἐναντιοῦμένους αὐτοῦς, καὶ μὴ μὴ φυλάττοντας; Καίτοι γε Μωϋσῆς ἐζητήθη ἡμῖν ἀναστῆσαι Κύριος· καὶ ὁ τοῦτον ἐλεύσεσθαι προέλεγον, καὶ ὁ προφήτης Ποῖον οἶκον οικοδομήσετε μοι; καὶ πάλιν γὰρ καὶ θυσίας προσηγήκατέ μοι [140] ἔρακοντα; Τοῦτο παρῆρσις ἀνδρὸς τὸν στα τοῦ. Μιμώμεθα τὸν καὶ ἡμεῖς ταύτην, λέμεν οὐκ ἐστὶ καίριος, ἀλλὰ παρῆρσις ἐστίν. Ἐλάττω γὰρ, φησίν, ἐν τοῖς ἐναντίον βασιλείων, καὶ οὐκ ἴσχαν τοῖνυ Ἑλλήσι συμπλεκόμεθα, οὕτως ἐπιτομίζωμεν χωρὶς θυμοῦ, χωρὶς τραχύτητος γὰρ μετὰ θυμοῦ τοῦτο ποιῶμεν, οὐκ ἐτι ἀλλὰ πῆδος εἶναι θοκί· ἀν δὲ ἐπεικτικῶς, ἡ αὕτη παρῆρσις. Οὐ γὰρ δυνατὸν ὁμοῦ καὶ καὶ κατόρθωμα εἶναι καὶ ἐλάττωμα. Ἡ κατόρθωμα· ὁ θυμὸς, ἐλάττωμα. Δεῖ τοῖνυ μέλλομεν παρῆρσιαν ἔχειν, καθαρὸς εἶναι ἵνα μὴ ἐκεῖνυ τις λογιῆται τὰ ῥήματα. | λέγῃς μετὰ θυμοῦ, τὸ πᾶν ἀπίωσας, κἄν πᾶν νοουθετῆς, κἄν ὅτιον πράττῃς. Ὅρα τοῦτον οὐ μετὰ θυμοῦ διαλεγόμενον· οὐ γὰρ σεν, ἀλλὰ προφητικῶς αὐτοῦς ἀνέμνησεν λόγῳ οὐκ ἦν θυμὸς, εἶδειεν, ὅτε κακῶς ἔπαυον αὐτῶν εὐχόμενος καὶ λέγων· Ἡ ἐστὶν τὴν ἀμαρτίαν ταύτην. Οὕτως οὐκ ὀργίζομε ἀλλὰ ἀλγῶν ὑπεραυτῶν καὶ δακνόμενος, τὸ γὰρ· ἐπεὶ καὶ περὶ τῆς ἐξέως διὰ τοῦτο ἔλεγον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡσεὶ πρόσωπον ἵν' αὐτοῖς ἐπελκίσσεται. Καθαροὶ βούλυνται οὐ κατοικεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγιόν, ἐνθα | κατάρτος ὁ θυμῶς. Οὐκ ἐστὶν οὐδὲν ἔθνη, ὅθεν θυμὸς ἐξέει. Καθάρτε γὰρ ἐν λατίῳ πολλὸς ὁ ἔθρως, μεγάλη ἡ κραυγὴ ἀν' ἔχει τις καιρὸν φιλοσοφῆν· οὕτως οὐδ' ἄλλ' εἰ μέλλει τι φιλόσοφον ἢ λέγειν ἢ

δ Τίλοσι τοῦτο, δεικνύσιν ἐν τῷ κοδ. ε ἰσομ ἐ ἐκείναι ποιήσαντα. f ἰδεμ ἀν μεταβῆ Ἑλλήτων οὕτως. g Ἰσως κοδ. οὐκ ἦν θυμὸς. h ἰδεμ ἰ ποτινύσεται· καθαρὸν.

a Ἄλλὰ deest in quibusdam. b Alius ποδῶν μου. Ἄλλ' οὐδὲ ταῦτα. c ἰδεμ ποιῆτε, καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι τῷ θεῷ.

crificii nomen, sed præcepta viva, et eloquia viva : nunquam initiationes, sed miracula et signa exhibita. Sicut scriptum est in libro prophetarum. Hic testimonium non sine causa adducit, sed ut ostendat non esse sacrificiis opus. Et vide, quid dicat. Num victimas et sacrificia obtulistis mihi in deserto quadraginta annis? Et accepistis tabernaculum Moloch, et sidus Dei vestri Remphan, figuras quas fecistis, ut adoraretis eas. Cum emphasi loquitur; hoc vero significat: Non potestis dicere, vos quod mihi sacrificaretis, illis etiam sacrificabatis; et hoc in deserto, ubi maxime illis præsidebat. Et accepistis tabernaculum Moloch. Et hæc fuit causa sacrificiorum. Et transferam vos ultra Babylonem. Sic et captivitas accusatio malitiæ est. Et quomodo, inquit, erat Tabernaculum testimonium? Ideo erat, ut testem haberet Deum. Igitur ad hoc solum erat. Secundum formam, inquit, quæ tibi monstrata fuit in monte. Itaque in monte descriptio facta est: et hoc in deserto circumferebatur, nec in quopiam loco manebat. Tabernaculum vero testimonium vocat, non alia de causa, quam ob miracula et præcepta. Attamen nec illud, nec illi templum habebant. Ergo figuram illam angelus dederat. Usque ad diem David, inquit. Itaque usque ad tempus illud templum non erat, etiamsi gentes expulse fuissent, de quibus ait: Quæ expulsi Deus a facie patrum nostrorum. Hoc vero dixit, iterum ostendens, nondum fuisse templum. Quid dico? tot miracula, et nunquam templum? Sic et primum tabernaculum, et nusquam templum. Et petit, ut inveniret gratiam coram Deo. Petit, et non ædificavit: ita non magnum quidpiam erat templum, etiamsi quidam magnum putaverint esse Salomonem, quod templum ædificaverit, qui ideo illum patri prætulert. Quod autem non fuerit patre melior, imo neque par illi, sed tantum ex quorundam opinione, id declarat sic pergens: Sed Altissimus in manufactis non habitat, sicut propheta dicit: Cælum mihi sedes est; terra autem scabellum pedum meorum. Neque enim hæc Deo digna sunt, utpote facta, utpote manus ejus opera. Vide, quomodo illis paulatim erigat. Ostendit enim per prophetam, indignum esse hæc de Deo dicere. Et qua de causa, inquit, hic acriter loquitur? Multa inerat loquendi fiducia morturo: nam puto illum hoc quoque ex revelatione scrivisse. 51. Dura cervice, et incircumcisis cordibus et auribus. Hæc quoque propheticeum est, neque illi proprium. Vos semper Spiritui sancto resistitis, sicut patres vestri, ita et vos. Quando volebat esse sacrificia, vos sacrificabatis; quando volebat, rursus non sacrificabatis; quando volebat dare vobis præcepta, requirebatis; quando accepistis, neglexistis. Rursus cum staret templum, idola colebatis; quando vult sine templo eam, contrarium facitis. Pende: non dixit, Deo resistitis, sed, Spiritui: sic nullam noverat differentiam. Quodque majus est, Sicut patres vestri, ita et vos, inquit. Ita et Christus exprobrabat, quia multum semper de patribus gloriabantur. 52. Quem prophetarum non sunt persequuti patres vestri? Et occiderunt eos, qui prænuuntiabant de adventu Justi. Adhuc Justi

dicat, volens illos comprimere. Cujus vos nunc proditores et homicidæ fuistis. Duo illis impropert, et quod ignorarint, et quod occiderint. 53. Qui accepistis legem per dispositiones angelorum, et non custodistis.

3. Quid est hoc? Quidam putant ipsum dicere legem ab angelis fuisse dispositam. At res non ita se habet: ubi namque angeli visi sunt legem ordinare? sed dispositam legem dicit; id est, traditam illi per angelum, qui apparuit illi in ruho. Nonne homo erat? Nihil ergo mirum est, eos qui illa fecerant, et hæc fecisse. Si annuntiantes illum occidistis, multo magis ipsum. Hic illos et Deo, et angelis, et prophetis, et Spiritui, et omnibus inobedientes ostendit: ut et alibi ait Scriptura: Domine, prophetas tuos occiderunt, et altaria tua subverterunt (3. Reg. 19. 10). Illi igitur specie tantum legem curantes, dicebant: In Moysem blasphemant. Ille vero ostendit ipsos magis blasphemare, non solum in Moysem, sed etiam in Deum, et jam olim illos talia fecisse, et instituta solvisse; neque illis ultra opus esse: ipsos item, dum se accusarent, quod Moysi esset contrarius, Spiritui sancto obistere; neque id simpliciter, sed etiam cum cæde; et diu antea inimicitias exercere. Vident, quomodo illos ostendat et Moysi et omnibus adversantes, legemque non servantes? Atqui Moyses dixerat: Prophetam vobis suscitabit Dominus (Deut. 18. 18): et alii hunc venturum prædixerunt, et propheta quoque qui dicit: Qualem domum ædificabitis mihi? Et iterum, Numquid victimas et sacrificia obtulistis mihi quadraginta annis? Hæc erat fiducia viri crucem habentis. Hanc et nos quoque imitemur, etiamsi non sit belli tempus, sed fiducia semper tempus est. Loquebar, inquit, de testimoniis tuis in conspectu regum, et non confundebar (Psal. 118. 46). Si ergo cum gentilibus congregiamur, sic illos reprimamus abque ira, abque asperitate. Nam si cum ira hoc faciamus, non jam fiducia, sed passio esse videtur; sin mansuete, vere fiducia est. Neque enim possibile est simul secundum eandem rationem idipsum esse bonum opus et delictum. Fiducia bonum opus est, ira delictum. Oportet ergo cum fiducia loquuturos, a furore liberos esse, ut ne quis hiuc verba proficiisci putet. Etiamsi justa dixeris cum furore, totum perdidisti, licet libere loquaris, licet moneas, licet quidvis aliud facias. Hunc respice virum non cum furore loquentem: neque enim contumelia affectit, sed illis propheticum sermonem memoravit. Quod enim nullo furore moveretur, ostendit quando pro illis se male impetentibus precatus, dixit: Ne statuas illis hoc peccatum. Sic non iratus, sed pro illis dolens ac mœrens loquebatur ille. Ideo namque de facie ejus dixit: Viderunt faciem ejus tonquam faciem angeli, ut illos attraheret¹. Puri igitur ab ira simus. Non habitat Spiritus sanctus ubi ira est: maledictus furibundus. Non potest sanum quid prodire, cum furor egreditur. Nam sicut in marina tempestate magnus est tumultus, magnus clamor, nec quis tempus ha-

¹ Hæc interrogatio deest in uno Cod.

² Unus Cod. habet, illi erulerent, loco, illos attraheret

huerit ad philosophandum : ita neque in furore. Sed si anima quid philosophicum vel loqui vel discere velit, quasi in portu sit oportet. Non vides, quomodo de necessariis rebus loquuturi, loca tumultu vacua quaerimus, ubi quies sit, ubi tranquillitas, ut ne repellamur? Quod si externus tumultus repellat, multo magis interna turbatio. Etsi precetur quis, frustra precatur, si cum ira et furore id faciat : si loquatur, ridiculus erit ; si taceat, similiter ; si comedat, etiam se læditur ; itemque si bibat, si non bibat, si sedeat, si stet, si ambulet, si dormiat ; nam et in somniis talia imaginantur. Quid in iracundis non turpe ? Oculi injucundi, os distortum, membra tremula et inflata, lingua infrenis et nemini parcens, mens in excessu, habitus indecens, multa insuavitas. Vide mihi demoniacorum oculos, et ebriorum, et insanientium, quid inter se differunt ? nonne totum furor est ? Quid enim etsi ad tempus hoc fiat ? Nam et insanientis ad tempus delinetur : hoc autem quid deterius ? Neque pudet illos ad defensionem dicere : Nesciebam quid dicebam, aientes. Et cur nesciebas, rationalis et ratione præditus homo ? cur ea, quæ brutorum sunt, facis, sicut equus ferox ira et furore corripitur ? Hæc certe defensio culpa non vacat. Utinam scivisses, quæ dicebas ! Ira, iniqua, verba sunt, non mea. Quomodo iræ sunt, cum ira nullam vim habeat, nisi a te accipiat ? Ac si quis diceret : Vulnera non mea, sed manus meæ sunt. Cui rei putas maxime opus esse ira ? nonne bello et pugna ? At ibi etiam, si quid cum ira fiat, totum perit et pessum abiit. Nam pugnantibus maxime convenit non irasci, imo nec iis, qui contumeliam inferunt convenit irasci. Et quomodo pugnandum est, iniques ? Ratione, mansuetudine : certamen enim est ex adverso stare. Annon vides hæc bella lege, ordine et temporibus definita ? Ira enim nihil aliud est quam irrationalis impetus ; irrationalis autem nihil potest rationale facere.

4. Certe hic talia loquebatur, nec irascebatur. Hellas vero dicebat : *Quousque claudicatis utroque poplite vestro* (3. Reg. 18. 21) ? nec irascebatur. Phinees item occidebat (Num. 25), et non irascebatur. Ira enim non sinit videre, sed omnibus quasi in nocturna pugna ligatis, oculos et aures trahit quo voluerit. Ab hoc ergo dæmone liberemur ; incipientem illum compeccamus ; sigillum pectori apponamus quasi frenum. Canis impudens est ira : sed discat audire legem. Si sit canis in armamento ira ferox, ut bubulo imperanti non pareat, nec ejus vocem agnoscat, omnia pereunt. Cum ipsis ovibus pascitur ; sed si ipsas oves edat, inutilis est et occiditur. Si didicerit te audire, ale raneum : utilis est contra lupos, contra latrones, contra furum principem latrans, non contra oves neque contra familiares. Si non audiat, omnia perdit : si contemnero discat, omnia pessumdat. Mansuetudo ergo in te non consumatur, sed eam custodiat ira et fovcat ; custodiet autem, et in securitate multa pascere sinet, si malas pravaque cogitationes consumat, si diabolum undique persequatur. Sic mansuetudo servatur,

cum nihil malum de proximo cogitamus : sic venerabiles efficitur, quando impudenter agere non discimus. Nihil enim ita impudentem reddit ut mala conscientia. Cur meretrices impudentes sunt ? cur virgines pudibundæ ? nonne illæ a peccato, hæc a castitate ? Nihil enim ita impudentem reddit, ut peccatum. Ino contra, iniques, in pudorem injicit. Etiam certe sese damnantem ; alium vero impudentem reddit petulantiorum : nam qui de se desperat, audax efficitur. *Impius enim, inquit, cum in profundum peccatorum venerit, contemnit* (Prov. 18. 5). Impudens vero petulans fuerit ; petulans autem audax est. Vis dicere, quandam mansuetudo consumatur ? Cum malæ cogitationes illam pertrahunt. Sed etiamsi hoc contingat, quia nondum canis stat multum latrans, neque sic desperandum est. Est quippe nobis funda et lapis (scitis quod dico), et nobis hasta, caula et stabulum, in quo cogitationes illesas servemus. Si canis aduleter ovibus, furatque et vigilet contra externos ; hæc virtus est canis : licet esuriat, ne comedat oves ; licet satur sit, ne pareat lupis. Talis et ira sit : licet mordeatur, a mansuetudine ne discodat ; licet quiescat, adversus malas cogitationes excitetur : ac quod suum est, licet pungat, ne deserat, sed agnoscat ; quod autem alienum est, licet aduleter, pessundet. Sæpe diabolus quasi canis adulatur, sed sciant omnes alienum esse. Sic et nos virtuti, etsi molesta sit, adulemur ; et malitiam, etsi lætificat, aversemur. Ne simus canibus deteriores, qui flagellati et constructi, non assistunt. Si illos autem pascat aliens, quomodo non magis nocebunt ? Est aliquando utilis ira, sed cum latrat contra alienos. Quid est illud, *Qui irascitur fratri suo tenere* (Math. 5. 22) ? Id est, Ne ulciscere nec vindicare teipsum : si alium pereuntem vidras, porrige manum. Non erit ultra ira, a proprio motu et affectu liber eris. Apprehendit David Saulem (1. Reg. 26. 7), nec ira commotus est, nec captum inimicum hasta confodit ; sed ultus est diabolum. Moyses cum alienum lædentem vidit, occidit (Exod. 2. 12) ; cum congenerem, non item ; sed fratres quidem reconciliabat, alienos vero pellebat. Licet cum mitissimum Inisee Scriptura testificetur (Num. 12. 3) ; statim pervigil erit. Nos autem non ita : sed ubi mansuetudinem exhibere oportet, feris omnibus ferociores sumus ; ubi autem excitari par esset, admodum ignavi et supini. Quia igitur iis, quæ in nobis sunt, non ut par esset utimur, ideo in nihilum vita nostra consumitur. Ita et in vasis evenit : si aliud ad nium usum adhibeamus, omnia perditus. Exempli causa, si quis gladium sumat, nec illum ad suum usum adhibeat, sed manu id facere tetent, nihil amplius efficit ; sicut et qui, ubi manu ipsa operandum est, gladio utitur, omnia perdit. Sic et medicus, qui ubi secare oportet non secat, et ubi non oportet secat, omnia pessumdat. Quamobrem rogo, nos oportione hæc re utamur. Iræ tempus non est, ubi nos ipsos injuriamus ; si vero alios corrigere oporteat, tunc maxime illa utendum est, ut alios eruiamus. Ita et Deus aequales crimus, si nos ab ira semper tecumur. et

φυγή, ὅρασαι πρότερον ἀν λημένοι εἶναι. Οὐδ' ὄρθς πῶς, ὅταν βολόμεθα περὶ τινων ἀναγκαίων διαλεγθῆναι, τόπους ἠρόδου καθάρους παρατηροῦμεν. Ἐνθα ἤσυχια, ἔνθα γλήψη, ἔνθα μὴ ἐκκρουόμεθα; Ἐι δὲ ὁ ἔξωθεν ἐκκρούσει ἠρόδου, πολλῶ μάλλον ἢ ἔνθον α ταραχῆ. Κἀν εὐχηταί τις, εἰπὴ εὐχεται, μετὰ ὄργης καὶ θυμοῦ τοῦτο ποιεῖν κἀν φέγγηται, καταγέλαστος ἔσται κἀν οὐ γῆρ, πάλιν ὁμολώσ κἀν ἐσθῆθ, καὶ οὐτως ἐβλάθη κἀν πίνη, κἀν μὴ πίνη, κἀν καθίζηται, κἀν στήρη, κἀν βαδίξη, κἀν καθευδῆ; καὶ γὰρ ἐν τοῖς ὀνείροις ταῦτα φαντάζονται. Τί γὰρ τὸν τοιοῦτων οὐκ ἔπειτον; Ὀφθαλμοὶ ἀηδέεις, στόμα διεστραμμένον, μιλῆ κεκρινημένα καὶ οἰδαίνοντα, γλώσσα ἀκράτητος καὶ οὐδενὸς φειδομένη, δάκρυα ἐξεστρηκυία, σῆγμα ἀκρεπίς, πολλὴ ἢ ἀηδέα. Ἴδε μοι τῶν διαμονόντων τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν μεθύνων καὶ μαυνομένων, τί διεστραμται ἀλλήλων; οὐχὶ μανία τὸ πᾶν ἔστι; Τί γὰρ, εἰ πρὸς κερθὸν τοῦτο γίνεται; Καὶ γὰρ ὁ μαινόμενος πρὸς κερθὸν κατέχευται τοῦτο δὲ τί χεῖρον; Καὶ οὐκ αἰσχύνονται ἐπὶ τῇ ἀπολογία; Οὐκ ἔβην, φησὶ, τί εἶπον. Καὶ εἰ τί μὴ ἔβεις τοῦτο ὁ λογικὸς ἄνθρωπος; ὁ λογιζομεν ἔχων; εἰς τί τὰ τῶν ἀλόγων [141] ποιεῖς, καθάπερ ἱεπας ἄγρους ἀπὸ θυμοῦ καὶ ὄργης συναρπαγείς; Καὶ μὴ ἢ ἀπολογία, ἀγκλήματος ἀξία. Εἶθε γὰρ ἔβεις, ἂ Διεγες. Τοῦ θυμοῦ, φησὶν, ἐστὶ τὰ ῥήματα, οὐκ ἐμά. Πῶς ἐκείνου; Καὶ μὴ ὁ θυμὸς οὐκ ἔχει λογῶν, ἄν μὴ παρὰ σοῦ λάθῃ. Ὡς καὶ ἂν εἶποι τις; Τῆς χειρὸς ἐστίν, οὐκ ἐπὶ τὰ τραπέματα. Τί οἷα μάλιστα δεῖσθαι θυμοῦ; οὐχὶ πόλεμον καὶ μάχην; Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ ἄν μετὰ θυμοῦ τι γίνεται, τὸ πᾶν διεφθαρταὶ καὶ ἀπόλωλε. Μάλιστα γὰρ τοὺς μαχομένους θυμοῦσθαι οὐ χρῆ; μάλιστα τοὺς ὑβρίζοντας θυμοῦσθαι οὐ χρῆ; Καὶ πῶς ἐν μάχεσθαι, φησὶν; Ἀόγη, ἐπιεικεία; μάχη γὰρ ἐστὶ τὸ εἶ ἐναντία; στήναι. Ἢ οὐχ ὄρθς καὶ τούτους τοὺς πόλεμους νόμου καὶ δικαστείαι καὶ καιροῖς ὠρισμένους; Θυμὸς γὰρ οὐδὲν ἐστίν, ἢ ὀρθμῆ ἄλογος· ἀλόγη δὲ οὐδὲν λογικὸν γενέσθαι δυνατόν.

8. Ἐπεὶ καὶ οὕτως τοιαῦτα ἐφθέγγετο, καλοῦ ἐθυμοῦτο. Καὶ ὁ Θλάς; Ἐλεγεν Ἔως ποτε χωλιζαίτε ἐπ' ἀμφοτέρας ταῖς ἰγνῶνας ἡμῶν; καὶ οὐκ ἐθυμοῦτο. Καὶ ὁ Φωκὸς; Ἐσραξέ, καὶ οὐκ ἐθυμοῦτο. Ὁ γὰρ θυμὸς οὐκ ἀφῆσθαι ἔδωκε, ἀλλὰ καθάπερ ἐν νυκτομαχίαι πάντα συνθήσας, καὶ ὀφθαλμοῖς καὶ ὤτα, οὕτως ἀγει, ὅπουπερ ἂν ἰθέλη. Ἀπαλλαγόμενον οὐ τοῦτο τοῦ δαιμόνου, ἀρχόμενον αὐτὸν καταστειλωμένον, τὴν σφραγίδα ἐπιθῶμεν τῷ στήθεϊ καθάπερ τινὰ χαλκῶν. Κύων ἐστὶν ἀναιδὴς ὁ θυμὸς· ἀλλὰ μαθέτω ἀκούειν αὐτοῦ νόμου. Ἄν ἢ κύων ἐν παύμῃ οὕτως ἄγρους, ὥς μὴ κείθεσθαι προστάττοντι τῷ βοσκάλῳ, μὴδὲ ἐπιγινώσκουσι αὐτοῦ τὴν φωνήν, πάντα ἀπόλωλε καὶ διεφθάρται. Μετὰ τῶν προβάτων νέμεται· ἀλλ' ἂν ἀπογένηται τῶν προβάτων, ἀγρῆστος ἐστὶ καὶ κτεροσφάττεται. Εἰ ἔμαθεν ἀκούειν σου, ἠρῶν τὸν κύνα· χρηστέος ἐστὶ, κατὰ τῶν λύκων, κατὰ τῶν πετραῶν, κατὰ τοῦ ληστάρχου ὀλακῶν, οὐ κατὰ προβάτων, οὐδὲ κατὰ οἰκείων. Ἄν μὴ ἀκούῃ, πάντα διαφθείρει· ἂν μάθη κτεροσφραγεῖν, πάντα ἀπολλύει. Τὸ τόνον ἤμερον τὸ ἐν καὶ μὴ ἀναλισκῆτω, ἀλλὰ φυλαττέτω ὁ θυμὸς καὶ πῶν κτεσῶν ὁ φυλάξει δὲ, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ πολλὴ νέμεσθαι κτεροσφραγεῖται, ἀν τοὺς μαρτύροισι καὶ τοὺς πνευματικοῖς καταναλίσκη, ἂν τὸν διέβολον διώκη πανταχόθεν. Οὕτως ἐπιεικεία διαζῶσεται, ὅταν μετῴμοι τῷ πλησίον κερθὸν τι λογιζόμεθα· οὕτως αἰδέομαι· γινόμεθα, ὅταν

μὴ μαθάνωμεν ἀνασχυντεῖν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνασχυντον ποιεῖ, ὡς πονηρὸν συνετός. Διὰ τί αὶ πόρνοι ἀνασχυντον ποιεῖ; διὰ τί αὶ παρθέναι αἰσχυντηλαί; Οὐκ ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐκείναι; οὐκ ἀπὸ τῆς σωφροσύνης αὐταί; Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνασχυντον ποιεῖ, ὡς ἀμαρτία. Καὶ μὴ τὸ ναυαγίον, φησὶ, κατ[α]ναυαγίζεαι. Ναλ τὸν καταγόνοντα ἐαυτοῦ· ἐν δὲ ἀπηρῶθριασμένον, καὶ ἰταμώτερον ἐργάζεται· ὁ γὰρ ἀπογόνος ἐαυτοῦ, θρασίος γίνεται. Ἀσθεδῆς γὰρ, φησὶν, ἐλθὼν εἰς βδοθὸν κερθῶν, κτεροσφραγεῖ. Ὁ δὲ ἀνασχυντος, καὶ ἰταμὸς ἂν εἴη· ὁ δὲ ἰταμὸς, καὶ θρασίος. Βούλει μαθεῖν πότε ἀναλίσκεται ἐπιεικεία; Ὅταν πονηροὶ λογισμοὶ αὐτῆν διαμαστῶνται. Ἄλλ' εἰ καὶ τοῦτο συμβαίνει, ἐπεὶ μὴ ὁ κύων κτεροσφραγεῖ μάλα ὀλακῶν, οὐδὲ οὕτως ἀπογινώσκων χρῆ. Ἐστὶ γὰρ ἡμῖν καὶ [142] σφενδόνη καὶ λίθος (ἴστω τὸ λεγόμενον)· ἐστὶν ἡμῖν καὶ ὄρου, καὶ μάντρα, καὶ σπῆδος, ἐν φ' ὀφθαλμοῦ μὲν τοῦτο λογισμοῦ ἀσθεῖς. Ἄν ὁ κύων σαλῆν μὲν τὰ πρόβατα, ἀγριαίνῃ δὲ κατὰ τῶν ἐξω καὶ ἀγρυνεῖ, τοῦτο ἀρετὴ κυνός· κἀν λιμώτη, μὴ γεύεσθαι τῶν προβάτων· κἀν ἐν πληρομῇ ἢ, μὴ φαίεσθαι τὸν λύκον. Τοιοῦτον καὶ ὁ θυμὸς· κἀν δάκνηται, τῆς ἐπιεικειᾶς μὴ ἀφίστασθαι· κἀν ἐν ἡσυχίᾳ ἢ, διεγειρεσθαι πρὸς τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς· καὶ τὸ μὲν οἰκείον καὶ πληττον μὴ καταλιπέμεν, ἀλλ' ἐπιγινώσκων, τὸ δὲ ἀλλότριον καὶ σαλῶν λημναίεσθαι. Σαίνος ὁ εὐλόλος πολλάκις ὡς ὁ κύων, ἀλλὰ γνῶτω πᾶς, ἐπεὶ ἀλλότριος ὁ ἐστίν. Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς τὴν ἀρετὴν, κἀν λυπῆ, σαίνωμεν· καὶ τὴν κακίαν, κἀν εὐφρανῆ, ἀποστραφόμεθα. Μὴ γενώμεθα χεῖρους τῶν κυνῶν, οἱ μαστιζόμενοι καὶ ἀγχοῦμενοι οὐκ ἀφίστανται. Ἄν δὲ αὐτοὺς καὶ τρέψῃ ὁ ἀλλότριος, πῶς οὐ μάλλον βιάφουσι; Ἐστὶν τὴν χρηστέος ὁ θυμὸς, ἀλλ' ἐταν ὀλακῆ κατὰ τῶν ἀλλότριων. Τί ἐστίν, Ὁ ὀργιζόμενος τῷ δεαλιζῶ αὐτοῦ εἰκη; Ἄντι ποῦ, Μὴ ἄμνη σαυτῶ, μετὲ ἐκείνης ἂν ἔτερον ἴθῃ ἀπολλόμενον, ἔρεθον χεῖρα. Οὐκ εἰ θυμὸς λοιπὸν τοῦτο ἐστίν, ὅταν τῆς οικείας συμπαιθείας ἀπηλαγμένος ἦς, Ἐλαθεὶ ὁ Δαυὶδ τὸν Σαουλ, καὶ οὐκ ἐθυμώθη, οὐδὲ ἐνέπηκε τὸ ὄρου, ἐν ἐγθρὸν λαθῶν, ἀλλ' ἡμῶντα τὸν διέβολον. Ὁ Μωυσῆς, ἐπεὶ μὴ ἀλλότριον ἀδικούοντα εἶδε, καὶ ἀνείλεν· ἐπεὶ δὲ οἰκείον, οὐκ εἰ· ἀλλὰ τοῦ μὲν ἀδελφοῦ καθήλαττεν, ἐκείνου δὲ καὶ ἀποθεῖτο. Καίτοι πρῶστων αὐτὸν ἡ Γραφὴ μαρτυρεῖ, ἀλλ' ὅμως ἦν καὶ διεγυγηγμένος. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς· ἀλλ' ἔνθα μὲν πρῶστητα ἐπιβένουσθαί χρῆ, πάντων θηρῶν ἔσμεν ἀγριώτεροι· ἔνθα δὲ διεγερθῆναι, πάντων κτεροσφραγεῖ καὶ ὀνηρότεροι. Ἐπεὶ οὐκ εἰς εἶδον κτεροσφραγεῖ τοῖς ἐν ἡμῖν, διὰ τοῦ τοῦτο καὶ εἰς οὐδὲν εἶδον ὁ βίος ἡμῖν ἀνάσταται. Οὕτω καὶ ἐν σκεύειν, ἐὰν ἄλλω ἄλλως χρῆσθαι τις, τὰ πάντα ἀπόλλυον· οἷον ἐν μάχαιραν λαθῶν τις, ἔνθα αὐτῇ χρῆσθαι δεῖ, μὴ κρῶτο, ἀλλὰ τῇ χειρὶ τοῦτο ποιεῖ, οὐδὲν πλέον ἐργάζεται· ὥσπερ καὶ ὁ ἔνθα τῇ χειρὶ χρῆσασθαι χρῆ, τὴν μάχαιραν μεταχειρίζων, πάντα ἂν ἀπολείπειν. Οὕτω δὴ καὶ ἱατρὸς, ἔνθα ἂν τέμνειν δεῖ, μὴ τέμνουν, καὶ ἔνθα ἂν μὴ χρῆ, τέμνουν, πάντα διαφθείρει. Διὸ παρακαλῶ, ἡμεῖς εἰς κερθὸν χρόμεθα τῷ πρῆγματι. Θυμοῦ γὰρ καιρὸς οὐδέμοι, ὅταν ἐαυτοῖς βοηθῶμεν· ἂν δὲ ἔτεροις διορθῶσαι χρῆ, τότε μάλιστα αὐτῶ χρῆσθαι δεῖ, ἔνθα ἔτεροις ἐξαρπάσσομεν. Οὕτω καὶ ἰσθῶσι εὐόμεθα, ἐπὶ ἀόρητον πανταχοῦ διατηρούμεντες, καὶ τῶν

* Αἱεὶ ἢ ἰσθῶσι. Ὁ Αἱεὶ καὶ ἰσθῶσι ποιεῖται.

* Αἱεὶ ὀρθῶς. Ὅρα πῶς ἀναλίσκεται ἐπιεικεία. Ὁ Αἱεὶ ὁ κύων εἰδεται ἐπὶ ἀλλότριος. Ὁ Ἀλλότριος, καὶ οὕτω βιάφουσι, εἰς αἱεὶ. Ὁ Αἱεὶ ἰσθῶσι ποιεῖται, οὕτως εἰς εἶδον κτεροσφραγεῖ τοῖς.

μαλλόντων ἐπιτερομεθα αγαθῶν, χάριτι καὶ φιλελευθω-
πία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ

ἔμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ
ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

[145] ΟΜΙΛΙΑ ΙΗ'.

Ἀκούοντες δὲ ταῦτα, διεκρίνοντο ταῖς καρδίαις
αὐτῶν, καὶ ἐβρυχον τοῖς ὀδόντας ἐπ' αὐτόν.

α'. Πῶς οὖν ἔλαβον τὸν πειρημένον ἀφορμὴν εἰς
τὸ ἀνελεῖν * αὐτόν, ἀλλ' ἔτι μαινόμενα καὶ ζητοῦσιν αἰ-
τίαν, θαυμάσια δέξιν. Οὕτως ἀεὶ ἐν κακοῖς εἰσιν οἱ
ἀδικούντες. Καθάπερ οὖν οἱ ἀρχιερεῖς ἀπορούσης ἔλε-
γον *Τὶ ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις*; οὕτω δὲ
καὶ οὗτοι διαπρίνονται. Καὶ μὴν ὁ θυμωθῆναι ὀφείλων
ἐκείνος ἦν, ὁ μὴδὲν μὲν ἀδικήσας, τὰ δὲ τῶν ἄδικη-
κῶν παθῶν καὶ συκοφαντούμενος. Ἄλλ' ὁ συκοφάντης
μᾶλλον ἐλέγχεται καὶ ταύτῃ οὕτως ἀληθῆς, ὅπερ ἀεὶ
ἔλεγον, ὅτι Τὸ ποιεῖν κακῶς, τοῦτό ἐστι τὸ πάσχειν
κακῶς. Καίτοι αὐτὸς ὀδὲν συκοφάντησεν, ἀλλ' ἀπέδει-
ξεν. Οὕτως, ὅταν ὑβρίζωμεθα ἐν οἷς οὐ συνδοθῶμεν,^β
οἷδεν πάσχομεν. Ἐβούλοντο μὲν οὖν ἀνελεῖν ἀλλ' οὐ
ποιούσι τοῦτο, αἰτίαν θέλοντες εὐλογον περιβείναι τῷ
τοῦ μάρτυρα. Τί οὖν; ἡ ὕβρις οὐκ ἦν εὐλογος; Οὐκ ἦν
αὐτοῦ ἡ ὕβρις, ἀλλὰ τὸ προφῆτου κατηγορία· ἡ ἐκόν-
τες καὶ ἀνεβάλλοντο, ὥστε μὴ δόξει διὰ τὸ εἰς αὐτοὺς
αὐτὸν ἀνελεῖν, ὥσπερ οὖν καὶ τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ εἰ-
ἀπέδειξαν. Τοῦτο δὲ εὐσεβείας ἦν τὸ ἔγγρα. Διὸ μετὰ τοῦ
ἀνελεῖν ἐπιχειροῦντες καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ βλάψαι,
διεκρίνοντο. Ἐφοβοῦντο γάρ, μὴ πάλιν καινὸν τι περὶ
αὐτῶν ἄλλο γένηται. Εἶτα, ὅπερ ἐπιτὸ Χριστοῦ ποιούσι,
τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Στεφάνου· καὶ καθάπερ ἐκεῖ, ἐπειδὴ
εἶπεν, *Ὅψομαι ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τὸν Ἰῶν* τοῦ
ἀνθρώπου καθήμενον, βλασφημίαν τὸ πρῶτον ἔλεγον
καὶ μάρτυρας τοὺς ἄλλους ἐποίησαν· οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα.
Ἐκεῖ διεβήθησαν τὰ ἱμάτια ὡς τὰ ὕδα συνίσχον.
Ἐπάρχον δὲ πλῆρης Πνεύματος ἁγίου, ἀνετίσας
εἰς τὸν οὐρανόν, εἶδε δόξαν Θεοῦ, καὶ Ἰησοῦν
ἰστῶσαι ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ θεωρῶ
τοῦτο οὐρανῶτος ἀνεγμμένου, καὶ τὸν Ἰῶν τοῦ ἀν-
θρώπου ἐκ δεξιῶν ἰστῶσαι τοῦ Θεοῦ. Κράξαντες
δὲ φωνῇ μεγάλῃ, συνίσχον τὰ ὕδα αὐτῶν, καὶ
ὄρησαν ὀμβρομαθρὸν ἐπ' αὐτόν. Καὶ ἐκβαλόντες
ἔξω τῆς πόλεως, ἐλιθοβόλον. Καὶ μὴν εἰ ἐψέυετο,
ὡς μαινόμενον εἶδει ἀρῆναι. Ὁ δὲ οὕτως εἶπε, βουλόμε-
νος αὐτοῦς ἐπαγαγεῖσθαι. Καὶ ἐπειδὴ ἐπιπλῆρη τοῦ
θανάτου μόνον, περὶ ἀναστάσεως οὐδὲν διέλεθη, καὶ
τοῦτο λοιπὸν εὐκαίρως προστίθηται τὸ ἔδγμα. Οὕτω δὲ
αὐτῆρ λέγει φανήναι, ὡς πού διεξίεται, ἵνα κἀν οὕτω
δέξινται τὸν λόγον, ὅς, ἐκεῖ τὸ εἰπεῖν καθίσταται φορι-
κὴν αὐτοῖς ἦν, τῶς τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως κινεῖ λό-
γον, καὶ φρῖν αὐτὸν ἱστασθαι. Ἀπὸ τούτου στοχάζο-
μαι καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ δεδοξάσθαι. Ὁ γὰρ ὁ Θεὸς
φιλελευθρῶς ὢν, δι' ὧν ἐπαβουλεύοντο [144] ἐκείνοι, δι'
αὐτῶν ἐβούλετο αὐτοὺς ἐκκαλεῖσθαι, εἰ καὶ μὴδὲν
πλῆν ἐγένετο. Καὶ ἐκβαλόντες ἔξω τῆς πόλεως, ἐλι-
θοβόλον. Πάλιν ἔξω τῆς πόλεως ὁ θάνατος, ὥσπερ
ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θανάτῳ ἡ ὁμολογία
καὶ τὸ κήρυγμα διαγγελόμενον. Καὶ οἱ μάρτυρες
ἀπέθετο τὰ ἱμάτια αὐτῶν παρὰ τοὺς πόδας νεανίου
καλουμένου Σαύλου, καὶ ἐλιθοβόλον τὸν Στέφανον

ἐκκαλοῦμενον [τὸν θεὸν δ], καὶ λέγοντα· Κύριε Ἰη-
σοῦ Χριστέ, δεῖξαι τὸ πνεῖμά μου. Δεικνύοντος ἑμοῦ
τοῦτο καὶ διδάσκοντος αὐτοὺς ἐστίν, ὅτι οὐκ ἀπώλυται.
Καὶ θεὸς τὰ γόνατα, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ· Κύριε,
μὴ στήσῃς αὐτοὺς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. Ὅσπερ
ἀπολογούμενος, εἰτι οὐδὲ τὰ πρότερα θυμοῦ ἦν, φησί·
Κύριε· ἢ καὶ βουλόμενος αὐτοὺς ταύτῃ ἐπισπάσθαι.
Τὸ γὰρ ἀρεῖται μὲν τὸ θυμὸν καὶ τὴν ὀργὴν τῷ φόβῳ,
καθαρὰν δεῖξαι δὲ τὴν ψυχὴν ὁ τοῦ πάθους, εὐπαράδε-
κτον ἐποιεῖ τὸν λόγον. Σαῦλος δὲ ἦ συνουδοκῶν τῇ
ἀναίρεσι αὐτοῦ. Ἐγίνετο δὲ ἐν ἐκείτῃ τῇ ἡμέρᾳ
διωγμὸς μέγας ἐπὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆν ἐν Ἱερου-
σόλοις. Οὐχ ἀπλῶς οὗτος ὁ διωγμὸς, ἀλλ' οἰκονομικῶς
δοκεῖ μὴ συμβῆναι. Καὶ πάντες διεσπάρσαν παρὰ
τὴν χώραν τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμρείας, πλὴν τῶν
ἀποστόλων. Ὑπερ, πῶς πάλιν πειρασμοῦ συγχωρεῖ ὁ
θεὸς γίνεσθαι; Ἄλλ' ἴδε μὴ ἐντεῦθεν, καὶ ὅπως οἰκονο-
μεῖται τὰ πράγματα. Ἐθαυμάσθησαν διὰ τὸ σημεῖα,
μαστιγιζόντες οὐδὲν ἐπαθον, κατέστησαν ἐπὶ τῶν χωρῶν,
ἠβήτη ὁ λόγος· λοιπὸν συγχωρεῖ ἡ κάλυμα γενέσθαι μέ-
γα. Καὶ γίνεται διωγμὸς οὐχ ὁ τυχόν, ὥστε ἑμοῦ καὶ
τούτους φυγεῖν (ἐφοβοῦντο γὰρ θρασυτέρους αὐτοὺς
γενομένους), καὶ πᾶσι ὅλων ὑπάραται, ὅτι ἀνθρωπῶς
ἦσαν οἱ φοβούμενοι καὶ φερόντες. Ἴνα γὰρ μὴ οὐ με-
τὰ ταῦτα λέγῃς, ὅτι χάριτι μόνον κατώρθουν, κἀν
ἔβουκοντο· καὶ αὐτοὶ διελύθησι γεγῶσαι, καὶ ἐκείνοι
θρασυτέροι. Καὶ πάντες διεσπάρσαν, πλὴν τῶν ἀπο-
στόλων, φησί. Οὐκ ἄρα μάτην ἔλεγον, ὅτι οἰκονομία·
ὁ διωγμὸς ἦν· εἰ μὴ γὰρ γέγονεν, οὐκ ἂν οἱ μαθηταὶ
ἐθροῦσσαν. Καὶ ἐποήσαντο κοπετόν μέγαν ἐπ' αὐτῷ.
Ἡ οὐλοπ ἦσαν τέλειος, ἢ ὅτι ἐπίχαρις ἦν καὶ αἰδέσιμος·
διὸ καὶ κόπτονται οὕτως. Ἄμα δὲ τοῦτο δεῖκνυσι καὶ
ἀνθρώπους αὐτοὺς δέντας, οὐχ ὁ φόβος μόνον, ἀλλὰ καὶ
ἡ λύπη καὶ ὁ κοπετός.

β'. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐκλασεν ὀρῶν τὸν ἡμέρον ἐκείνον,
τὸ ἀρνῖον εἰ, λιθοβουστον γενομένου καὶ κελίμων νεκρῶν;
Ἰκανὸν αὐτοῦ ἐπιτάφιον διεψήληθεν ὁ εὐαγγελιστής,
Καὶ θεὸς τὰ γόνατα, εἶπὸν, καὶ κράξας φωνῇ μεγάλῃ.
Καὶ ἐποίησαν κοπετόν μέγαν ἐπ' αὐτῷ. Ἄλλ' ἴδωμεν
ἀνωθεν τὰ εἰρημένα. Ἐπάρχον πλῆρης Πνεύματος
ἁγίου, ἀνετίσας εἰς τὸν οὐρανόν, εἶδε δόξαν Θεοῦ,
καὶ Ἰησοῦν ἰστῶσαι ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπεν·
Ἰδοὺ θεωρῶ τοῦτο οὐρανῶτος ἀνεγμμένου. Καὶ συν-
ίσχον τὰ ὕδα αὐτῶν, καὶ ὄρησαν ὀμβρομαθρὸν ἐπ'
αὐτόν. Καίτοι [145] πού ταῦτα κατηγορίας ἀξία; Ἄλλ'
ἔμας τὸν σημεῖα τοιαῦτα τῷ λόγῳ ἐργασάμενον, τὸν
πάντων κρατοῦσα τῷ λόγῳ, τὸν τοιαῦτα διαλεγόμενον,
λαθόντες ὥσπερ ἐβούλοντο, οὕτω τὸν θυμὸν ἢ τὸν καυ-
τὸν ἐπλήρουν. Οἱ δὲ μάρτυρες ἀπέθετο τὰ ἱμάτια
αὐτῶν παρὰ τοὺς πόδας νεανίου καλουμένου Σαύ-
λου. Ὅρα, πῶς ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ Παύλου διηγείται,
ἵνα σοὶ εἰδῆς τὸ ἐπ' αὐτῷ ἔργον Θεοῦ γενομένου μετὰ
ταῦτα. Τῶς δὲ οὐ μόνον ἐκείνους οὐ πιστεύει, ἀλλὰ καὶ
μυριάς αὐτῶν χειρὶ βάλλει τῶν φονεῶν διὸ καὶ τοῦτο
ὀρῶν λέγει· Σαῦλος δὲ ἦν συνουδοκῶν τῇ ἀναίρεσι

* Unus etc. τὸ μὴ ἀνελεῖν. β Hic perpetuum sunt varie-
tates in situ vocum, in verbis etiam ipsis. At sensus unus
est, sed saepe intricatior in manuscriptis. ὁ Λόγος. Διὰ τοῦ-
το καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ δεδοξάσθαι. Ὁ γὰρ, sic unus.
δ Verba τὸν θεόν inclusimus. Absunt enim ab uoo cod. et
Bibli. Esar.

ε Unas φωνῆ, καθάρθηται δὲ τὴν ψυχὴν. f Idem ὁ λόγος,
πάντῃ συγγρημί. β Unus ἐκείνους τὸν ἀρνῖον. β Idem δια-
λεγόμενον, ὥσπερ εἰρηστές, ὅπερ ἐβούλοντο, οὕτω τὸν θυμὸν.

futura consequemur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patri et Spiritui

sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

HOMILIA XVIII.

Cap. 7. v. 54. *Audientes autem hæc, dissecabantur cordibus suis, et stridebant dentibus in eum.*

1. Mirum sane, quomodo occasionem occidendi ex diebus non acceperunt, sed adhuc insauit, et causam quarunt. Ita semper in malis sunt qui iniuste agunt. Itaque ut principes sacerdotum anxii dicebant: *Quid faciemus hominibus istis (Act. 4. 16)?* Ita et hi dissecantur. Atqui ille erat, qui succensere debebat, qui nihil læserat, et ac si læsisset passus et calumniis impetitus fuit. Sed hinc calumniatores magis erincuntur: sic verum est quod semper dicebatur: *Male facere, est male pati.* Certe ille nihil calumniatus est, sed vera declaravit. Sic, cum contumelia afficimur, dom nihil nobis conscii sumus, nihil vere patimur. Volebant ergo illum occidere; sed non statim id faciunt, causam specie justam facinori volentes obtinere. Quid igitur? annon contumelia illa rationalis causa erat? Non erat illius contumelia, sed prophetae accusatio: vel sponte differebant, ne viderentur illum ob accusationes sibi illatas occidere, sicut etiam in Christo, sed propter impietatem. Hoc autem quod loquebatur, pietatis erat verbum. Ideo postquam occiderant, famam ejus lædere conantes, *Dissecabantur*: timebant enim ne novum quidpiam circa illum accideret. Deinde, quod Christo fecerant, Stephano faciunt; et sicut illic, quia dixerat, *Videbitis Filium hominis a dextris virtutis sedentem*, id blasphemiam esse dicebant, et testes turbas evocabant: sic et nunc faciunt. Illic vestimenta sciderunt, hic aures continuerunt. 55. *Cum autem plenus esset Spiritu sancto, intendens in caelum, vidit gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris Dei, et ait: Ecce video caelos apertos, et Filium hominis stantem a dextris Dei.* 56. *Exclamantes autem voce magna, continuerunt aures suas, et impetum fecerunt unanimiter in eum. Et eicientes eum extra civitatem, lapidabant.* Atqui si mentitus erat, ut insanientem eum dimisisse oportuit. Ille vero sic dixerat, volens eos abducere. Et quia de morte Christi tantum loquutus, de resurrectione nihil dixerat, hoc dogma opportune demum adjicit. Ita autem sibi apparuisse dicit, ut enarrat, quo sic saltem ejus sermonem acciperent, qui, quoniam dixerat illum sedere, molestus illis erat, interim de resurrectione sermonem movet, et illum stare dicit. Illic coniecto, faciem illius glorificatam esse. Nam Deus, benignus eum sit, per quæ illi insidias parant, per eadem volebat illos evocare; etsi nihil amplius factum sit. 57. *Et eicientes eum extra civitatem, lapidabant.* Rursus extra civitatem mors, sicut in Christo: et in ipsa morte confessio et predicatio enuntiantur. *Et testis deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus.* 58. *Et lapidabant Stephanum, invocantem Deum, et dicentem: Domine Jesu Christe, accipe spiritum meum.* Hinc os-

tendit et docet illos, se non perire. 59. *Et positus genibus clamavit voce magna: Domine, ne statuas illis hoc peccatum.* Quasi sese purgans, quod priora non ex ira dixerit, ait, *Domine*: vel quod vellet eos sic attrahere. Nam quod dimitteret ipsis iram et furorem, quo cædem patrabant, et animum a passione purum ostenderet, id certe acceptabilem reddebat sermonem. *Saulus autem erat consentiens neci ejus.* (Cap. 8.) 1. *Facta est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia, quæ erat Jerusalem.* Non sine causa mihi hæc persecutio, sed divina dispensatione contigisse videtur. *Et omnes dispersi sunt per regiones Judææ et Samariæ præter apostolos.* Videntur quomodo rursus persecutionem esse Deus concedat? Sed vide mihi, quomodo res dispensentur. Per signa mirabiles facti sunt, flagellati nihil sunt passi, constituti sunt per regiones, sermo augebatur: demum permittit impedimentum esse magnum. Et fit persecutio non modica, ita ut illi simul fugerent (timebant enim illos audaciores factos), et omnibus palam esset, homines esse eos, qui timebant et fugerent. Ne diceret enim, illos per gratiam tantum præclare agere, persecutionem certe patiebantur; ipsique timidiore facti sunt, illi audaciores. *Et omnes dispersi sunt, inquit, præter apostolos.* Non ergo frustra dicebam, persecutionem ex dispensatione fuisse: nisi enim facta fuisset, discipuli non fuissent dispersi. 2. *Curaverunt autem Stephanum viri religiosi, et fecerunt planctum magnum super eum.* Vel nondum erant perfecti; vel quia ille graciosus erat et venerabilis, ideo plangunt illum. Simul autem hic non timor tantum, sed etiam dolor et planctus, ostendunt illos esse homines.

2. Quis enim non plorasset videns illum mansuetum agnum lapidatum, jacere mortuum? Idoneum illi epithetium apposuit evangelista, cum dixit: *Et positus genibus, clamavit voce magna. Et fecerunt planctum magnum super eum.* Sed quæ superius dicta sunt, jam repetamus. *Cum esset plenus Spiritu sancto, intendens in caelum, vidit gloriam Dei, et Jesum stantem a dextris Dei, et ait: Ecce video caelos apertos. Et continuerunt aures suas, et impetum fecerunt unanimiter in eum.* Atqui quomodo hæc accusatio digna erant? Attamen eum, qui talia signa patrat, qui omnes verbo vicerat, qui talia loquutus erat, rapientes pro lubito furorem suum impleverunt. *Testes autem deposuerunt vestimenta secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus.* Vide, quam accurate quæ Paulum spectant recensent, ut ostendat tibi opus Dei in ipso postea peractum. Interim vero ille non modo non credit, sed etiam mille homicidarum manibus ipsam impetit: ideo illud indicans dicit: *Saulus autem erat consentiens neci ejus.* Non simpliciter sanctus hic precatur, sed cum attentione. *Positus, inquit, genibus.*

Unde mors illius divina facta est : nam haecenus animalibus concedebatur, ut in inferno essent. *Omnes autem dispersi sunt per regionem Iudaeæ et Samariæ. Absque metu cum Samaria se commiscerunt, qui audierant : In viam gentium me abieritis (Matth. 10. 5). Præter apostolos, inquit; ostendens illos, ut sic Judæos adducerent, civitatem non reliquisse; sive etiam, ut aliis fiduciæ auctores essent. 3. Saulus autem devastabat Ecclesiam, per domos intrans, et trahens viros et mulieres, trudebat in custodiam. Magnus furor, et quod solus esset, et quod in domos intraret: ita animam suam pro lege dabat. Trahens, inquit, viros et mulieres. Vide licentiam, contumeliam et insaniam. Omnes, qui in manus suas incidantur, mille afflicti malis, ulpote ab hac nece audaciore factus. 4. Igitur qui dispersi erant, transibant, evangelizantes verbum. 5. Philippus autem descendens in civitatem Samariæ, prædicabat illis Christum. 6. Intendebant autem turbae unanimitatis, quæ a Philippo dicebantur, audientes et videntes signa quæ faciebat. 7. A multis enim eorum, qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magna exibat: 8. Multi etiam paralytici et claudi curati sunt. 9. Factumque est gaudium magnum in illa civitate. Vir autem quidam nomine Simon, qui ante erat in civitate magus, seducens gentem Samariæ, dicens se esse aliquem magnum: 10. cui auscultabant omnes a minimo usque ad maximum, dicentes, Hic est virtus Dei magna. Vide mihi aliam tentationem, nempe Simonis. 11. Attendebant autem ei turbae, propter quod nullo tempore magis suis demeritasset eos. 12. Cum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei et de nomine Jesu Christi, baptizabant viri et mulieres. 13. Tunc Simon et ipse credidit, et cum baptizatus esset, adhaerebat Philippo. Videns etiam signa et virtutes maximas fieri, stupens admirabatur. 14. Cum viderent autem apostoli, qui erant Jerosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad illos Petrum et Joannem: 15. qui cum venissent, oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum sanctum. 16. Nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu. 17. Tunc imponebant manus super eos, et accipiebant Spiritum sanctum. 18. Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, 19. dicens: Date et mihi hunc potestatem, ut cuicumque imponerem manus, accipiat Spiritum sanctum. Quomodo, inquit, hi Spiritum non acceperunt? Spiritum acceperant renissionis, Spiritum vero signorum unquam. Vide, quomodo hoc cernens Simon, accessit hoc petens. Etiamsi vero tunc maxime persequutio vigeret, attamen Deus ipsos rursus liberavit signorum ope munitis. Neque enim mors Stephani illorum restinxit furorem, imo magis auxit; ideoque disperguntur doctores, ut doctrina amplius propageetur. Sed vide iterum illos in bonis versantes, et in gaudio: nam ait: Factum est gaudium magnum in civitate; etiamsi factus quoque magus fuerit. Sic solet Deus semper facere, tristibus nempe leta admiscere, ut magis in admiratione sit. A nullo autem jam tempore morbo*

laborabat Simon; unde neque sic ab illo hi Quomodo autem illum baptizavit? Sicut et Christus elegit. Illic signa videns, obstupescit non audent vero gratiam signorum petere, qui etiam alios nondum accepisse. Quomodo igitur non occiderunt sicut Ananiam et Sapphira etiam olim is, qui ligna collegerat, occisit exemplum; neque ultra alius quisquam id per Sic et nunc Petrus facit: illisque punitis, h punit, sed ait illi: 20. Pecunia tua tecum sit tionem, quoniam donum Dei putasti pecunia a

3. Cur a Philippo baptizati non acceperunt sanctum. Historia Simonis continuatur. Nullum non remittitur poenitentem.— Et cur hi bapt acceperunt Spiritum sanctum? Vel quia I dare usus non erat, hunc reservans apostol rem; sive quia hoc charisma non habebat (e ex illis septem): id quod magis videtur di Puto certe hunc Philippum ex septem illis e candum a Stephano¹. Quomobrem cum hui Spiritum baptizatis non dabat: neque enim tem habebat: hoc quippe donum duodecim tantum erat. Perpende autem: illi non exier pensatum est, ut ii exirent, qui minorem habebant, quod nondum acceperant Spiritu ctum. Potestatem quidem acceperant facien non autem Spiritum aliis dandi. Igitur hæc a rum erat prærogativa; ideoque et coryphæ alios, videre est hoc facere. Videns autem Si quit, quod per impositionem manuum apostolo retur Spiritus sanctus. Non sic dixisset, nisi: quidpiam factum fuisset. Hoc et Paulus fecit, quereatur linguis. Vidistis? Simonis acelus? I obtulit. Atqui non viderat illum pro pecunia i tem: unde non ignorantis opus erat, sed te et volentis crimen intentare. Ideoque audit: est tibi pars neque sors in sermone isto: cor es non est rectum coram Deo. Iterum quæ in niet avert in medium, quia ille se latere putabat. nitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et rog num, si forte remittatur tibi hæc cogitatio co 23. In felle enim amaritudinis, et in vinculo in video te esse. 24. Respondens autem Simon dia camini vos pro me ad Dominum, ut nihil veni me horum quæ dixistis. Cum oportuisset illum poenitentiam agere et flere, ille perfunctorie hoc facit. Si forte remittatur tibi. Hoc inquit, n non renissum fuisset illi, si plorasset: sed etiam prophetis solum denegare, nec dicere tem hoc feceris, condonabitur tibi; sed omni ram poenam denuntiare. Tu vero mirare, q in tempore calamitatis non negligant, sed i

¹ Savil. sic habet, unde multi videntur hunc P (qui Samariam ad fidem convertit) unum esse e acundum a Stephano; Philippum autem illum qu clum baptizavit, ex apostolorum numero fuisse. A strenuo omnino stare nequit: ipse namque Chry bonilla sequenti ait, eum qui Eunuchum baptizavi vero septem diaconorum fuisse. Quare Morelli h ut gentium retinimus.

αὐτοῦ. Οὐχ ἀπλῶς δὲ εὐχεται ὁ μακάριος οὗτος, ἀλλὰ μετὰ προσοχῆς. Θεις γάρ, φησί, τὰ γόνατα, Ὅθεν θεός αὐτοῦ καὶ ὁ θάνατος γέγονε¹· μέγας γάρ τούτου συγκυρόητος ταῖς ψυχαῖς ἐν τῷ ᾄδει εἶναι. Πάντας δὲ διασκέδασαν κατὰ τὴν χάρις τῆς Ἰουδαίας καὶ Συμαρίας. Ἰδεῖτε ἐπιμύνηται τῇ Συμαρίᾳ λοιπὴν, οἱ ἀκούσαντες· Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλιθετε. Πλήρ δὲ τῶν ἀποστόλων, λέγει· δεικνύει, ὅτι καὶ ταύτην προσηγάγετο βουλόμενοι τοὺς Ἰουδαίους τὴν πλὴν οὐκ ἀπλῶς, ἢ καὶ ἑτέροις γενέσθαι θάρσους αἰτιοί. Σαῦλος δὲ ἐλυμάλειτο τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τοὺς οἴκους ἐκπορευόμενος, σύρων τε ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας παρείδου εἰς φυλακὴν. Πολλῆ ἡ μανία, τὸ καὶ μόνον εἶναι εἶναι, τὸ καὶ εἰς τοὺς οἴκους εἰσεῖναι· οὕτω τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθεκεν ὑπὲρ τοῦ νέμου. Σύρων, φησὶν, ἀνδρας καὶ γυναῖκας. Ὅρα καὶ τὴν παρρησίαν, καὶ τὴν ὄβριον, καὶ τὴν μανίαν. Τοὺς ἐμπόνητας ἄπαντας μωροὺς διεισθεὶς κακοῖς, ἄς ἀπὸ τῆς σφαγῆς ταύτης θρασυτέρως γεγονῶσι. Οἱ μὲν οὖν διασπαράντες, διήλθον εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον. Φίλιππος δὲ κατελθὼν εἰς πόλιν τῆς Συμαρίας, ἀκήρυσεν αὐτοῖς τὸν Χριστόν. Προσερχόντες οἱ ἐχλοὶ τοὺς λεγομένους ἐπὶ τῷ Φιλίππῳ θεοθυμαδόν, ἐν τῷ ἀκούειν αὐτοῦ καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίησε. Πολλῶν γὰρ ἐχόντων πνεύματα ἀκάθαρτα, βούτονα φωνῇ μεγάλῃ ἐξήρχετο πολλοὶ δὲ καὶ παραλελυμένοι καὶ χωλοὶ ἔθεραυώθησαν. Καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Σίμων προσηγάγετο ἐν τῇ πόλει, μωροῦν, καὶ ἐξιστῶν τὸ ἔθνος τῆς Συμαρίας, λέγων ἐκεῖνα τινὰ ἐκείνῳ μέγαν ᾧ προσείχον πάντας ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, λέγοντες· Οὗτος ἔστιν ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ἡ μεγάλη. Ἴδε μοι καὶ ἑτερον περασμὸν τὸν τοῦ Σίμωνος. Προσερχόντες αὐτῷ, φησὶ, οἱ ἐχλοὶ, διὰ τὸ ἰκανῶ χρόνῳ ταῖς μαγείαις ἐξουσιάζεσθαι αὐτοῦ. Ὅτι δὲ ἐπίστευσαν τῷ Φιλίππῳ εὐαγγελιζόμενῳ τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπατίσθησαν ἀνδρες τε καὶ γυναῖκες. Ὁ δὲ Σίμων καὶ αὐτὸς ἐπίστευσε, καὶ βαπτισθεὶς, ἦν προσκατεργασμὸν τῷ Φιλίππῳ. Θεωρῶν δὲ ἐνδύματα μεγάλα καὶ σημεῖα γινόμενα, ἐξίστατο. Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀπόστολοι, οἱ δὲ δεκάτι καὶ Συμαρεία τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς Πέτρον καὶ Ἰωάννην· οἵτινες καταβάντες προσήξαντο περὶ αὐτῶν, ὅπως ἀδώσι πνεῦμα ἄγιον. Οὐδέπω [146] γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐκτελειωτικὸς, μόνον δὲ βασιλευμένον ἡγήρχον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ. Τότε ἐπετίθειον τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐλάμβανον πνεῦμα ἄγιον. Ἰδὼν δὲ Σίμων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων δίδεται τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον, προσήνεγκεν αὐτοῖς χρήματα, λέγων· Δότε κἀμοὶ τὴν δόξαν ταύτην, ἵνα ᾧ ἐν ἐπιθεῖ τὰς χεῖρας, λαμβάνῃ πνεῦμα ἄγιον. Πῶς οὖν, φησὶ, Πνεῦμα οὐκ ἔλαβον οὗτοι; Πνεῦμα ἔλαβον τὸ τῆς ἀφίσεως, τὸ ἐν τῶν σημείων οὕτως ἦσαν λαβόντες. Καὶ οἱ τοῦτο ἔπει, καὶ τὸν σημείων Πνεῦμα οὐκ ἔλαβον, ὅρα, πῶς ἦσαν ὁ Σίμων, προσήθε τοῦτο αὐτῶν. Εἰ καὶ ἐπίστευσε ἔτι τέτι μάλιστα ὁ διωγμῶς, ὅμως ὁ θεὸς πάλιν αὐτοῦς ἐξέλετο, ἐπιτείχσας αὐτοῖς τὰ σημεῖα. Οὐ μὴν ὁ θάνατος δὲ Στεφάνου ἐσθεσεν ἐκείνων τὸν θυμὸν, ἀλλ' ἐπίστευσε μᾶλλον, διὰ καὶ σκορπίζονται οἱ δεκάκαλοι, ὥστε

¹ Sic multa superflue repetebatur in Morel., et perpetuum sunt verborum varietates in manuscriptis, sed eodem sensu semper proceditur.

πλεονα γενέσθαι τὴν μαθητείαν. Ἄλλ' ὅρα καὶ πάλιν διαβεβήμενα αὐτοὺς τὰ χρηστά, καὶ ἐν χαρῇ δυνάει. Χαρὰ γάρ, φησὶν, ἐγένετο ἐν τῇ πόλει μεγάλη· ἄνθρωποι καὶ κοπιῶντες ἐγένετο μέγας. Οὕτως εἰσθε ποιεῖν δαὶ ὁ θεός, καὶ τοὺς κυνηροὺς τὰ εὐφραίνονται μωροῦναι, ἔναι καὶ μᾶλλον θαυμάζονται. Ἄφ' ἰκανοῦ δὲ χρόνου τὸ νόσημα ἦν Σίμων· διὰ οὐδὲ οὕτως αὐτοῦ ἀπαλλάσσεται. Πῶς δαὶ αὐτὸν δὲ ἐδάπτειν; Ὅπως καὶ τὸν Ἰούδαν ὁ Χριστὸς ἐξέλεξετο. Οὗτος θεωρῶν σημεῖα γινόμενα, ἐξίσταται μὲν, οὐ τολμᾷ δὲ τὴν χάριν τῶν σημείων αἰτήσασθαι, ἐπειθεὶς ἦδει οὕτως λαβόντας οὐδὲ τοὺς ἄλλους. Πῶς οὖν αὐτὸν οὐκ ἀνείλεν, ὥπως Ἄναναι καὶ Σάπφειραν; Ὅτι καὶ τὸ παλιὸν ὁ τὰ ξυλλέξας, ἀναρθεὶς ἔειπε εἰς ἐτέρων σωφρονισμὸν, οὐκ ἐτί ἑτερος τὸ αὐτὸ πέποιθεν. Οὕτως καὶ τὸν Πέτρος ποιεῖ, καὶ κολάσας ἐκείνους, τοῦτον οὐ κολάζει, ἀλλὰ φασὶ ἀκούσων. Τὸ ἀργυρίον σου σὺν σοὶ εἶη εἰς ἀπόδειξιν, ὅτι τὴν δωρεάν τοῦ θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτισθῆσαι.

γ'. Καὶ διὰ τὸ οὐκ ἦσαν οὗτοι λαβόντες Πνεῦμα ἄγιον βαπτισθέντες; Ἦτοι τῷ μὴ δοῦναι Φιλίππου τοῦτω τιμωρῶντες τὰχα τῶν ἀποστόλων; ἦτοι τῷ μὴ ἔχειν χάρισμα τοιοῦτον (τῶν ἐπὶ γὰρ ἦν) ὅπως καὶ μᾶλλον ἔστιν εἶπεν. Ὅθεν μοι δοκεῖ οὗτος ὁ Φίλιππος τῶν ἐπὶ εἶναι, ὁ Στεφάνου δεύτερος· ὁ δὲ καὶ βαπτιστῶν. Πνεῦμα τοῖς βαπτιστέοις οὐκ εἶδον· οὐδὲ γὰρ εἶχον ἐξουσίαν τοῦτο γὰρ τὸ δῶρον μόνον τῶν δώδεκα ἦν. Σκόπει δὲ· Ἐκείνου οὐκ ἐξήσαν, ὡς νομοθήτης τοῦτος ἐξελθεῖν, οἱ καὶ ὑπέρου τῆς χάριτος, διὰ τὸ μῆπως λαβεῖν Πνεῦμα ἄγιον. Δύναμις μὲν γὰρ ἔλαβον ποιεῖν σημεῖα, οὐχ ἔδ' καὶ Πνεῦμα δίδοναι ἑτέροις. Ἄρα τοῦτο ἦν τῶν ἀποστόλων ἐξουσίαν· ὅθεν καὶ τοὺς κορυφαίους, οὐκ ἄλλους τινας, ἔστιν ἰδεῖν τοῦτο ποιοῦντας. Ἰδὼν δὲ [147], φησὶ, Σίμων, ἐπὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων δίδεται τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον. Οὐκ ἂν οὕτως εἶπεν, εἰ μὴ αἰσθητὸν τὸ ἐγένετο. Τοῦτο καὶ Παῦλος ἐποίησεν, ὅτε ταῖς γλώσσαις ἀλάλων. Εἶδες τὴν μαρίαν τὸν Σίμωνος; Χρήματα προσήνεγκε· καίτοι οὐκ εἶδεν αὐτὸν χρησίμων αὐτὸ ποιοῦντα· ὥστε οὐκ ἦν ἀγνοῖας τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ περιζήτωνος καὶ βουλόμενος κατηγορητὸν περιβαλεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀκούει· Οὐκ ἔστι σοὶ μέρος, οὐδὲ κληρὸς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ἢ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεία ἐναντίον τοῦ θεοῦ. Πάλιν τὰ ἐν τῇ διανοίᾳ εἰς μέσον ἔγει, ἐπειθεὶς ἐκείνου λανθάνει ἐνόμιζε. Μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς καρδίας σου ταύτης, καὶ δέηθητι τοῦ κυρίου, εἰ ἄρα ἀφθεθήσεται σοὶ ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου. Εἰς γὰρ γολὴν κερίας καὶ σύνθεσμον ἀδικίας θεωρῶ σέ ἔστα. Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων εἶπεν· Δέηθητες ὅμως ὑπὲρ ἑμοῦ πρὸς τὸν κύριον, ὅπως μηδὲν ἐπέλοι ἐπ' ἐμὲ ὡς εἰρηνας. Δέον ἀπὸ καρδίας μετανοήσαι, δέον κλαῦσαι· ὁ δὲ ἀφουσίωσι μόνον τοῦτο ποιεῖ. Εἰ ἄρα ἀφθεθήσεται σοὶ. Τοῦτο εἶπεν, οὐκ ἴσως οὐ συγχωρηθέντος ἀν αὐτῷ, εἰ ἐκλάουεν, ἀλλ' ἔθος καὶ τοὺς προσητάς μόνον ἀπαγορεύει², καὶ μὴ λέγειν· Ἐάν δὲ τότε ποιήσης, συγχωρησάτω σοὶ· ἀλλ' ὅτι Πάντως ἔσται ἡ τιμωρία. Σὺ δὲ μὴ θαύμασον καὶ πῶς ἐν καιρῷ συμφορὰς οὐκ ἀμολούσων, ἀλλὰ τοῦ κηρύττουτος ἔχοντα· καὶ πῶς καθάπερ ἐπὶ Μωυσεῖος ἀπὸ συγκρίσεως ἐγένετο τὰ θαύματα· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. Μαγεία ἦν, καὶ ὁμως φα-

² ἢ ἄλλ' ἀνομήθη. ³ Savil. Ὅθεν μοι δοκεῖ οὗτος ὁ Φίλιππος τῶν ἐπὶ εἶναι ὁ Στεφάνου δεύτερος, ὁ δὲ τὸν κινῶν τῶν ἀποστόλων εἶναι. — Videtur quae ad interpretationem Latinam notata sunt. Est. ⁴ ἢ ἄλλ' προήτας τοῦτο ἀπαγορεύει.

νερά ταῦτα τὰ σημεῖα ἦν *· καίτοι οὐδένα εἶδει εἶναι ἐκεῖ δαιμονῶντα, εἴ γε ἱκανῶ χρόνῳ ἦν ταῖς μαγείαις ἐξιστῶν αὐτούς· ἐπεὶ δὲ πολλοὶ οὐ δαιμονῶντες, πολλοὶ οὐ παράλυτοι, ἔκειντο οὐκ ἀλθεῖα ἦν. Οὗτος δὲ οὐχ ἰσημείους μόνον, ἀλλὰ καὶ λόγῳ αὐτοῦς προσήγετο, περὶ βασιλείας καὶ Χριστοῦ διαλεγόμενος. Ὁ δὲ Σίμων, φησί, βαπτισθεὶς, ἦν προσκερτῶν τῷ Φίλιππῳ. Οὐ πίστευες ἔνεκιν, ἀλλ' ὥστε γενεσθαι τούτους προσκερτῆραι. Οἱ δὲ καταβάντες, προσηύξαντο περὶ αὐτῶν, ὅπως λάβωσι Πνεῦμα ἁγιον· οὐδέπω γὰρ ἦν ἐκ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπρωμένον. Τότε ἐπεκρίθη τὰς χεῖρας ἐκ' αὐτοῦ, καὶ ἐλάβανον Πνεῦμα ἁγιον. Ὁρᾷ, δει οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ πολλὰς εἶδει δυνάμεις, ὥστε δοῦναι Πνεῦμα ἁγιον; Οὐ γὰρ ἔστιν ἰσὺν ἀφέσεως τυχεῖν, καὶ λαβεῖν δυνάμιν τοιαύτην. Θεοσάμνος δὲ Σίμων, δει διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων διδοῖται τὸ Πνεῦμα τῶν ἁγίων, κροσθήσκειν αὐτοῖς χρήματα. Μὴ γὰρ τοὺς ἄλλους εἶδε τοῦτο ποιῶντας; μὴ γὰρ Φίλιππον; μὴ γὰρ ἐνόμειν αὐτοῦς οὐκ εἰδῖναι μεθ' ὅλας διανοίας προσήει; Διὸ καλῶς Πέτρος καὶ δωρεάν καλεῖ τὸ πρᾶγμα, λέγων· Τὸ ἀργυρίον σου σὺν σοὶ εἰη εἰς ἀπάλειαν, εἰς τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισαίς διὰ χρημάτων κτῆσθαι. Ὁρᾷ; πανταχοῦ καθαροὺς αὐτοῦς χρημάτων ὄντας; Οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλήρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ἢ γὰρ καρδία [148] σου οὐκ ἔστιν εὐθεία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὡστε ἀπὸ τῆς κακίας πάντα ἔκραται· καὶ μὴ ἀρετῆ εἶναι εἶναι. Μετανόησον οὖν. Εἰς γὰρ χολῆν πικρίας, καὶ σύνθεσμον ἀδικίας θεωρῶ σε ὄντα. Πολλοὺ θυμοῦ τὰ ῥήματα. Οὐ κολάζει δὲ αὐτὸν, ἵνα μὴ λοιπὸν ἀνάγκης ἢ πίστεως ἦ, ἵνα μὴ τὸ πρᾶγμα ὠμὸν εἶναι ἐδόξη, ἵνα τὰ τῆς μετανοίας εἰσαγάγῃ ἢ καὶ εἰς ἥρας εἰς διόρθωσιν τὸ εἰλέγξαι, τὸ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ εἰπεῖν, τὸ ἐκείνον ὁμολογήσαι, εἰς ἐλάω β. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, εἰς ἀεὶ ἔθηκε ὁμολογῆσαι, τοῦτο ἔστιν ὁμολογῶντος ὁμοῦ καὶ δεκνύντος. Ὁρα πῶς, καίτοι μαρὰς ὦν, ἔμωσ, εἰς ἡλέγχθη, τότε ἐπίστειυσιν, ὥστε καὶ ταπεινὸς γέγονεν, εἰς πάλιν ἡλέγχθη. Θεωρῶν σημεῖα γινόμενα ἐξίστατο, δεκνύς τὸ πᾶν ψεύδος ε. Οὐ, Προσηύθεν, εἶπεν, ἀλλ', ἔξιστατο. Καὶ τί δήποτε ἐκείνο εὐθὺς οὐ ποιεῖ; Ἐνόμεις ἐπίστασαι λαμβάνειν, ἐνόμεις τέχνην εἶναι τὸ πρᾶγμα· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἴσχυες λαβεῖν τοὺς ἀποστόλους, προσήλθε. Πολλῶν γὰρ ἐχόντων πνεύματα ἀκάθαρτα, βούοντα σωσθῆ μεγάλη ἐξήρχετο. Τοῦτο τοῦ ἐξελεθεῖν σημεῖον φανερὸν, τὰ δὲ τῶν μάγων ἀπαναντίας· μᾶλλον γὰρ ἐκείνοι καὶ ἔδιδον. Πολλοὶ τε παραλελυμένοι καὶ χωλοὶ ἔθεραπεύθησαν. Οὐκ ἦν ἐνταῦθα ἀπάτη· περιπατήσαι γὰρ εἶδε καὶ ἐνεργῆσαι. Προσηύχον δὲ αὐτῶ πάντες, λέγοντες· Οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ. Ἐνταῦθα πληροῦται δ τὸ παρὰ τοῦ Χριστοῦ εἰρημῶν· Πολλοὶ ἐλευσονται ψευδοχριστοὶ καὶ ψευδοπροφήται ἐπὶ τῷ ὄνόματι μου. Διὰ τὸ δὲ οὐκ εὐθέως αὐτὸν ἡλέγξαν· Ἐρκέσθησαν τῷ καταγνώνα αὐτὸν ἑαυτοῦ· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο διδασκαλίας ἦν. Ἐπειδὴ δὲ ἀντιστῆναι οὐκ ἴσχυον, ὁμοκρινόμενοι ὥστε καὶ οὐ μάργον, εἰς ἐλεγον· Τοῦτο δάκτυλός ἐστι Θεοῦ. Ἴνα δὲ μὴ καὶ ἀπλησθῆ πάλιν, διὰ τοῦτο καὶ προσκερτῆρει τῷ Φίλιππῳ, καὶ οὐκ ἔχωρίζετο.

δ. Σὺ δὲ μοι σκόπει, ὅσα οικονομεῖται * διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Στεφάνου. Διασπείρονται κατὰ τὰς χώρας τῆς

* Unus cod. καὶ οὗτω φανερά τὰ σημεῖα ταῦτα ἦν. β Unus δει ἐλάω. * Hinc, δεκνύς τὸ πᾶν ψεύδος. e Contmnel. ei uno cod. accesserunt. Edit. d Alli Θεοῦ. Καὶ ἐκλοροῦτο. e Unus cod. Ὁρα ὅσα οικονομεῖται.

Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας, εὐαγγέλιζοντα ἢ κηρύσσουσι τὸν Χριστὸν, σημεῖα ἐπιτελοῦσι, κρὸν λαμβάνουσι τὴν δωρεάν οὗτο. Τοῦτο δὲ μετὸν ἦν· τὸ τε γὰρ ἐκείνοις δοῦναι, τὸ τε δοῦναι, σημεῖον μέγιστον ἦν. Οἱ μὲν οὖν διαμειοὶ καὶ λαλήσαντες τὸν λόγον τὸ κτῆ ἔστρεψαν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ πολλὰς ἢ Σαμαρειτῶν εὐηγγελίσαντο. Καλῶς οὕτως μαρτυρούμενοι. Διαμαρτύρονται γὰρ ἴσως ἵνα μὴ ἀπατώνται, ἵνα λοιπὸν ἐν ἀσφαλείᾳ ὡ ἐξ ἀπειρίας πολλὰς συναρπαγῶσιν. Ὑπέρι Ἱερουσόλυμα. Διὰ τί πάλιν ἀπίασιν ἐκεῖ, ἐνὸν νίς ἦν, ἐνθα ἡ ἀρχὴ τῶν κακίων, ἐνθα οἱ μωνίτες; Καθάπερ ἐν τοῖς πολέμοις οἱ στρατοῖσι, καὶ τὸ ποιοῦν τοῦ πολέμου μέρος κατοσι· τὸ αὐτὸ καὶ οὗτοι ἐργάζονται. Ὁρα· προηγουμένως ἐρχομένου τοῖς Σαμαρείαν, ἢ μένου τοὺς μαθητὰς, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Χρ τοῦς ἀποστόλους πρὸς τοὺς πιστεύσαντας ἢ μαρτυρῶν λοιπὸν ἐξαποστελλόμενος. Ἀκούω φησὶν, οἱ ἐν Ἱερουσόλυμοις ἀπόστολοι, ε πρὸς [149] αὐτοῦς Πέτρον καὶ Ἰωάννην. ἀποστέλλονται; Ὡστε ἀπαλλάξαι μαγείας αὐ τῆς διδασχῆς ἀναμνησθαι, ἦν παρὰ Χριστοῦ εἰ πρώτον ἐπίστασιν. Ἄδον οὖν τούτωντων εἰ λάβῃ Πνεῦμα ἁγιον· ὁ δὲ, ἐπειδὴ οὐκ εἰ τοῦτο, ἵνα διδῶ ἑτέρας αἰτεῖ. Καίτοι ἐκεῖ δον τοῦτο ὥστε δέδοναι· ἢ ἀλλ' ἤθελεν ὅστε γενεσθαι λαμπρότερος, ὁ ἐν τῷ; μαθηταῖς ε μὲν σου σὺν σοὶ εἰη εἰς ἀπάλειαν. Οὐκ ταῦτα ἔστιν, ἀλλὰ παιδείωντος. Ἐπειδὴ γ αὐτὸ οὐκ ἐχρήσατο, Σολ, φησὶν, ἴστω τῶ· ἂν εἴποι τις· Συναπλοῖτο μετὰ τῆς προαι, δει οὕτω μικρὰ φρονεῖς περὶ τῆς δωρεᾶς ε πρὸς ἀπεδέχσας ὅλας ἀνθρώπων ἐναι τὸ π ἔστι τοῦτο. Εἰ γοῦν προσήλθεν, ὡς εἶδε περ ἀπεδέχθη ε, κἂν ὡς λοιμὸς οὐκ ἤλθῃ. Ὁρ κρὰ περὶ μεγάλων φανταζόμενος διπλὰ ἀμ τοῖναι αὐτῶ κελούει· Μετανόησον καὶ δε ἀρεθῆσεται σοὶ ἢ ἐπίνοιαι τῆς καρδίας ἦν ἐπινοήσας εἰς πονηρῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ε ἀρεθῆσεται σοὶ, εἰς φδει ἀδιόρθωτων ὄντα δέδοικε τὸ πλήθος, καὶ φοβεῖται ἀρνήσασθ μὴ ἐθοροβήθη, εἶπεν ἂν, εἰ οὐκ φδειν ἐποίησα· ἀλλ' ἐξεπλάγη, πρώτῳ μὲν ἐκεῖ τοῖς σημεῖοις· δευτέρῳ δὲ τούτῳ, τῷ τὰ ἰ αὐτοῦ φανερὰ γενέσθαι. Διὰ τοῦτο μακρ λοιπὸν εἰς τὴν Ῥώμην, ὡς οὐ φθάνοντος ε στίλου. Πολλὰς τε, φησὶ, κώμας τῶν εὐηγγελίσαντο. Ὁρα, πῶς καὶ αἱ ὁδοὶ αὐτ ἔσαν· ἀλλ' οὐχ ἄπειως ἐποιοῦντο αὐτάς. ἤμας ἀποδημίας εἶδε ποιεῖσθαι. Καὶ εἰ λέγ Πολλοὶ κώμας ἔχουσι καὶ χωρία, καὶ οὐ οὐδὲ ποιοῦνται τινα λόγον· ἀλλ' ὅπως ἰ γένοιτο, καὶ ὅπως τὰ τιμήματα ἐπιταθεσ αὐλά, καὶ ὅπως οἰκοδομήματα κατασκε λην σπουδῆν ποιοῦνται· ὅπως δὲ ψυχὰι οὐκ ἐνί. Καὶ οὐ μὲν, ἀνάκθασα παρὰ τὴν τέμνειν, καίεις, ἀφανίζεις, ὥστε τὴν γ τῆς ἐντεθεν λύμης· ὁρῶν αὐτοῦς δὲ τ ἀκανθῶν γέροντας, καὶ οὐκ ἐκτεμένους, ο

f Idem τοῦτο τὸ δέδοναι. * Αἱ εἰ γὰρ ἔγινετο, κἂν ἐπέδωκετο αὐτῷ τὴν προνομίαν.

faci incumbant; et quomodo, sicut sub Moysse per comparationem fiebat miracula (a) : ita et nunc. Magia erat, et tamen hæc signa manifesta erant, quamvis nullum ibi oporteret esse dæmoniæ, quandoquidem a multo jam tempore magis demetubatur illos : quia vero multi erant dæmoniaci, multi paralytici; illa veritas non erant. Hic vero non signis modo, sed verbo illos inducebat de regno Christi loquens. At Simon, inquit, baptizatus adhærebat Philippo. Non fidei causa, sed ut talis ipse fieret, adhærebat. *Qui cum venissent oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum : nondum enim in quemquam illorum venerat. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum.* Vides hæc non ut conque fieri, sed multa opus fuisse virtute ad dandum Spiritum sanctum? Non enim idem est remissionem consequi, et talem accipere potestatem. *Videns autem Simon, quod per impositionem manuum apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit ipsis pecunias.* Num alios hoc facientes vidit? num Philippum? num putabat ipsos non nosse, quod ille animo accederet? Ideo bene Petrus rem dominum vocat, dicens : *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam existimasti donum Dei pecuniis acquiri.* Viden' ulique puros illos a pecuniis? *Non est tibi pars neque sors in sermone isto : cæ enim tecum non est rectum coram Deo.* Itaque per malitiam omnia faciebat : atque simplicem esse oportebat. *Pœnitentiam itaque age. In felle enim amaritudinis, et in vinculo iniquitatis rideo te esse.* Magnæ iræ verba sunt. Non punit autem ipsum, ut ne deinceps fides ex necessitate esset, nec res crudelis esse videretur; utque pœnitentiam induceret : vel quia ad correctionem sufficiebat arguere, et quæ in corde erant dixisset, ut ille confiteretur se captum esse. *Cum enim dicit, Precamini vos pro me,* id confitetur et iudicat. Vide quomodo quamvis sceleratus esset, redargutus tamen reddidit, ut et humilia factus est, quando iterum redargutus est. *Videns signa, quæ fiebant, obstupuit,* ostendens mendacium fuisse, quidquid ipse faciebat. Non dixit, Accessit; sed, *Obstupuit.* Et cur non hoc statim facit? Putabat se posse latere, putabat artem esse quod fiebat : qui autem non potuit apostolos latere, accessit. *A multis enim, qui habebant spiritus immandos, clamantes illi voce magna dicebant.* Hoc egrediendi signum manifestum erat; magorum vero signa e contrario : illi namque magis alligabant. *Multi paralytici et claudi sanati sunt.* Nulla hic erat fallacia : nam oportebat ambulare et operari. *Ascendebant autem illi omnes, dicentes : Hic est virtus Dei.* Hic impletur illud Christi dictum : *Multi venient pseudochristi et pseudoprophetae in nomine meo (Marc. 13. 22).* Quare non statim illum redarguerunt? Satis hæc erat quod sese condemnaret : etenim et hoc doctriæ erat. Quia autem resistere non poterat, simula, ut magi illi qui dicebant : *Hoc digitus Dei est*

(Exod. 8. 19). Ne vero rursus expelleretur, ideo adhærebat Philippo, nec recedebat.

4. *Quot bona mors Stephani attulerit.*—Tu vero mihi perpende, quot quantaque dispenseatur per mortem Stephani. Disperguntur per regiones Judææ et Samariæ, evangelizant verbum, prædicant Christum, signa edunt, paulatim hi donum accipiunt. Hoc duplex signum erat : nam et illis dare et huic non dare, magnum erat signum, 25. *Et illi quidem testificati et loquuti verbum Domini, reversi sunt in Jerusalem, et multis vici Samaritanorum evangelizabant.* Bene dixit, *Testificati.* Testificantur fortasse propter illum, ne decipiantur, ut postea in tuto essent, ne incepti sæpe abriperentur. *Reversi sunt Ierosolymam.* Cur iterum illo concedunt, ubi tyrannis erat, ubi malorum principium, ubi maxime sanguinarii erant? Ut in bellis duces faciunt, et bello laborantem partem petunt : id ipsum hi præstant. Vide rursus non primo venientes Samariam, sed pulsos discipulos, sicut et sub Christo, et apostolos ad eos Samaritanos, qui crederant, demum missos. *Cum audissent autem, inquit, apostoli, qui erant Ierosolymis, miserunt ad illos Petrum et Joannem.* Cur mittuntur? Ut illos liberent a magia, ut illis doctrinam commemorent, quam a Christo didicerant. Cum oporteret ergo illum contrarium petere, ut acciperet Spiritum sanctum, is illud nihil curans, petit ut aliis dare possit : etsi ipsi non illum ita acceptant, ut dare possent. Sed volebat hic Philippo clarior esse, qui inter discipulos erat. *Pecunia tua tecum sit in perditionem.* Non imprecantis, sed corrigentis hæc sunt. Quia enim illa non ut par erat utebatur, Tibi sit, inquit, qui talis es; ac si quis diceret : Cum proposito tuo perent, quod tam viliter sentias de dono Dei, quod sperabas humanam omnino rem esse : non ita se habet. Si ergo accessisset, ut accedendum erat, saltem receptus fuisset, saltem non ut pestis rejectus fuisset. Viden' eum, qui parva de magis sentit, dupliciter peccare? Duo igitur illi præcipit : *Pœnitentiam age, et ora, si forte remittatur tibi cogitatio cordis tui :* tam malam rem cogitaverat. Ideo ait, *Si forte remittatur tibi,* quia sciebat incorrigibile esse. At ille timuit multitudinem, et metuiri negare. Certe nisi turbatus fuisset, dixisset utique, se mescivisse et imprudenter fecisse : at ille percussus est, primo, quod signis captus esset; secundo, quod quæ in mente versabat, manifesta essent. Ideo procul postea abiit, nempe Romam, quasi non venturus illos esse apostolos. *Multia, inquit, regionibus Samaritanorum evangelizabant.* Vide quomodo ipsa itinera illis negotium afferebat : sed non sine causa iter suscipiebant. Tales vos migrationes facere oporteret. Et quid dico migrationes? Multi viros habeat et agros, et non illa curant; sed quomodo balneum fiat, et pretia crescant, ut aulæ et domicilia construantur, multam habent sollicitudinem; quomodo autem animæ excolantur, non item. Et tu quidem, si a spinas in agro videas, secas, uris, destruis,

(a) Cum ait sub Moysse miracula per comparationem facta esse. Id est, per comparationem cum miraculis per magos peractis, ea probantur esse vera et a Deo profecta.

¹ Juxta alios legendum, si enim in corde recto accessisset, saltem bonam ipsius voluntatem excepisset apostolus.

ut terram ab hac pernicie liberes : ubi autem agricolas vides spinis plenos, nec resecas ; non times, dic mihi, nec exhorrescis, illum cogitans qui rationem exacturus est? annon oporteret singulos fideles ecclesiam construere, doctorem habere ad conferendum? aut omnia illud in scopo habere, ut omnes sint Christiani? Quomodo, quæso, Christianus erit agricola, cum te videat sic tuam negligere salutem? Non potes facere signa, et sic persuadere? Quibus potes persuadere, humanitate, patrocinio, mansuetudine, blanditiis, aliisque omnibus.

Ecclesie in villa. — Fora quidem et balnea multi faciunt, ecclesias vero minime; omnia potius, quam hoc. Ideo admonéo et supplico, gratiamque peto, imo legem pono, ut nemo villam habeat ecclesia non instructam. Ne mihi dixeris, Prope est, in vicinia est: multa est impensa, modicus proventus. Si quid habes erogandum pauperibus, hac in re insume: melius illic, quam hic: ale doctorem, ale diaconum, et sacerdotalem cœtum. Ac si uxorem vel sponsam duces, ac si filiam locares, sic esto erga Ecclesiam affectus: dotem ipsi largire. Sic tibi villa benedictione replebitur. Quid boni non illic erit? parumne est, quæso, torcular benedici? parumne est Deum prius ex omnibus fructibus tuis sortem et primitias accipere? Ad pacem agrorum hoc utile est. Venerabilis erit postea presbyter, illudque ad villæ securitatem conducet. Orationes illic perpetue pro fient, hymni et synaxes propter te, oblatio singulis Dominicis. Quid magis admirandum est, quod alii splendida sepulcra extruant, ut posteri audiant, illum talem hæc constraxisse; an quod tu ecclesias excitaveris? Cogita te usque ad Christi adventum mercedem habiturum esse, si altare Dei excitaveris.

5. Dic enim mihi, si Imperator tibi præcepisset domum extruere, ut illo diversaretur, nonne omnia moveres? At nunc regla est Christi ecclesia quam edificas. Ne sumptum spectes, sed fructum reputa: illi colunt terram, tu cole illorum animas; illi fructus tibi afferunt, tu illos infer in cælum. Qui initium dedit, is aliorum omnium causa est. Ergo et tu auctor eris, quod catechumeni sint in vicinis villis. Certe balnea molliores reddunt agricolas, cauponæ delicatiora: et tamen hæc apparatus propter gloriam. Forum et celebritates illos reddunt petulantiores: hæc autem omnino secus. Quanta enim res fuerit, videre presbyterum ad exemplum Abrahamæ incidentem, canem, accinctum, fodientem, operantem? Quid agro illo desiderabilis? Hic major est virtus. Non est illic lascivia, sed abacta est; non ebrietas et voluptas, sed eliminata est; non vana gloria, sed extincta est: benevolentia plus illic fulget propter simplicitatem. Qualis res est abire et ingredi in domum Dei, et videre, quod ipse illam extruxerit, seipsumque projicere supinum, ¹ [et post illam corpoream quietem nocturnam et matutinis hymnis adesse,] commensalem

habere sacerdotem et colloquentem, benedictione frui, alios videre istuc venientes? Hic murus, hoc præsidium agri est. Hic est ager de quo dicitur: *Odor agri pleni, cui benedixit Dominus (Gen. 27. 27)*. Quod si absque hoc bona villa est propter quietem, propter otii abundantiam: si et hoc accesserit, cui rei par non erit? Villa enim quæ ecclesiam habet, paradiso Dei similis est. Non est illic clamor, non tumultus, non varii inimici, non hæreses: omnes videre est amicos, eorumdem consortes dogmatum. Te ad philosophiam quies adducit: ab hac philosophia te assumens presbyter, facile curabit. Hic enim, quæcumque dixerimus, forum excutit: ille vero que audieris, defixa in mente habebis. Alius in agro eris per illum: et illa ipse præciterit, custos erit tum quod præsens sit, tum quod illos componat. Quanta est expensa, dic mihi? Fac iterum parvam domum pro templo; qui post te veniet, faciet porticum; sequens aliud adjiciet: et sic tibi totum imputabitur. Tu das parum, et omnium mercedem recipis. Ergo initium facito, fundamentum pone; imo vos mutuo hurtamini; hac in re concertate. Nunc autem ubi palea, frumentum et omnia similia reponenda sunt, facile ædificant: ubi vero avinarum fructus colligendi sunt, nihil curant; sed coguntur mille stadia emetiri, et magnas peregrinationes suscipere, ut in ecclesiam abeant. Quantum autem bonum est, cum magna quiete sacerdotem in ecclesiam venire, ut arceat ad Deum, et quotidie oret pro vico, pro prædio! Parumne est, dico, in sacris oblationibus semper nomen tuum referri (a), et quotidie pro villa preces ad Deum emitti? quantum tibi et ad alia hoc prodest? Contingit quosdam e vicinis habitare et curatores habere: ad te igitur pauperum numero eorum venire dignabitur, sed presbyterum forte invitabit, et mensæ consortem faciet. Vides quanta hinc bona evenient? Villa iterum erit ab omni suspitione libera: nemo homicidii, nemo furti accusabit, nemo simile quidpiam suspicabitur. Habent et aliam consolationem, sive murbus sive mors accidat. Non utcumque nec quoquo modo amicitie iatuc multo coeuntium junguntur; cœtus vero erunt multo quam in celebritatibus suaviore. Non modo autem cœtus, sed et illi, qui president, ob presbyterum venerabiliores erunt. Audis utique Jerosolymam olim aliis urbibus apud veteres honoratiorem fuisse; nec sine causa, sed quod ibi tunc pietas obtineret. Quoniam ubi honoratur Deus, ibi nihil mali est; ubi non honoratur, nihil boni. Multa securitas erit etiam et apud Deum et apud homines. Etiam rogo, non ignave, sed alacriter rem suscipite. Nam si qui educit pretiosum a vili, quasi os Dei erit (*Jer. 15. 19*); qui tot animabus, tam presentibus quam futuris usque ad adventum Christi prodest, quanta Dei benevolentia fruetur? Præsidium construe contra diabolum; hæc est enim ecclesia. Illic prodeant manus ad laborem: prius extendantur ad preces, et tunc ad opus abeant. Ita erit illis robur corporis; sic erit agricultura multa; sic omnia mala

¹ In uno Codice legitur, et post nonniam horum, corporalem cibum m-nere, et nocturnis matutinisque hymnis alesse, loco eorum quæ unciali clausura.

(a) Nomina patronorum in sacris oblationibus proferebantur.

φρίττεις, εἰπέ μοι, τὸν μῆλλοντά σε καὶ ὑπὲρ τούτων ἀπανταὶ λόγον; Οὐ γὰρ ἔχρην ἑκατόν τῶν πιστῶν ἐκκλησίαν οικοδομεῖν, διδάσκαλον λαμβάνων πρὸς τὸ συναίρεσθαι, α, πρὸ πάντων τούτου σκοπεῖν, ὅπως ἀπανταὶ εἴαν Χριστιανῶν; Πῶς, εἰπέ μοι, Χριστιανὸς ἔσται ὁ γεωργός, ὁρῶν σὲ οὕτως ἀμειλύνοντα τῆς αὐτοῦ σπηρῆς; Οὐ δύνανται ποιῆσαι σημεῖα καὶ τέρας; Οὐς ἔχεις καίσεις, φιλανθρωπία β, προστασίς, ἡμερότητα, κολακίαι, τοὺς ἄλλους ἀπιστοί.

Καὶ ἀγοράς μὲν καὶ βαλανεῖα ποιοῦσιν οἱ πολλοὶ, ἐκκλησίας δὲ οὐχί: καὶ πάντα μᾶλλον, ἢ τούτο. Διὰ παρακαλῶ καὶ ἀντιβαλῶ καὶ χάριν αὐτῶ, μᾶλλον δὲ καὶ ὡμίον τίθημι, ὥστε μηδένα ὀφθῆναι ἐρημον ἐκκλησίαν χωρίον ἔχοντα. Μή μοι εἴπης· Πλησίον ἔστιν, ἐκ γειτόνων [150] ἐστὶ πολλή ἔστιν ἡ ἀσπίς, οὐ πολλή ἡ πρόσδος. Εἰ τί ἔχεις εἰς πένθητας ἀνάλωσαι, ἐκεῖ ἀνάλωσον βέλτερον ἐκεῖ, ἢ ἐνταῦθα· θρέψον διδάσκαλον, θρέψον διάκονοι καὶ ιερατικὸν σύστημα. Ἰσπανί γυναικὰ ἀγαγὼν ἢ νόσφην, ἢ δοῦς θυγατέρα, οὕτω τῇ Ἐκκλησίᾳ διέδικον· πρὶνα ἐπίδος αὐτῇ. Οὕτω σοὶ εὐλογίας τὸ χωρίον πληρωθήσεται. Τί γὰρ οὐκ ἔσται ἐκεῖ τῶν αγαθῶν; μικρὸν, εἰπέ μοι, τὸν ληῶν εὐλογεῖσθαι; μικρὸν, ἐξ ὧν τῶν καρπῶν ε, τῶν σὺν τὸν Θεὸν πρότερον ἀπομόνηται καὶ ἀπαρχὰς λαμβάνειν; Πρὸς εἰρήνην τῶν γεωργούτωντων οὗτο χρῆσιμον. Αἰδέσιμος ἔσται καὶ ὁ πρεσβύτερος λατῶν, καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ χωρίου συμβαλεῖται οὗτο. Εὐχαὶ ἐκεῖ δηνεκεῖς διὰ σέ, ὕμνοι καὶ συνάξεις εἰς σέ, προσφορά καθ' ἐκάστην Κυριακῇ. Οὐδὲν ἔστιν εἰς θαῦμα μέζων, τοῦ τάφου μὲν ἑτέρους οικοδομησῆαι λαμπροῦς, ἔνα οἱ μετὰ ταῦτα ἀκούωσιν, οἱ δὲ δεῖνα φώδόμενοι, σὲ δὲ ἐκκλησίας ἀναστήσαι! Ἐνόησον, οἱ μέρη τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας σοὶ τὸν μισθὸν ἔχεις ὁ ἀναστήσας θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ.

ε. Εἰπέ γάρ μοι, εἰ βασιλεῖς σοὶ ἐκπέλευσαν οικοδομησῆσαι οἰκίαν, ἔνα ἐκεῖ καταλόω, οὐκ ἂν πάντα ἐποίησας; Νῦν οὐν βασιλεία ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐκκλησίας ἢ οἰκοδομή. Μή τὸ ἀνάλωμα Πης, ἀλλὰ τὸν καρπὸν λόγισαι· γεωργοῦσιν ἐκείνοι τὴν γῆν, οὐ γεωργῶσιν μαῶν τῶν τῶς φυγῆς φέρουσιν οἱ καρποὺς ἐκείνοι, οὐ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτοῦς ἀνάγαγε. Ὁ τὴν ἀρχὴν δοῦς, οὗτος καὶ τῶν ἄλλων αἰτίος πάντων. Ἄρα καὶ σὺ αἰτίος ἔση τὸν κατηγρομένον μὲν, τῶν ἐν τοῖς χωρίοις τοῖς πλησίον. Καίτοι τὰ μὲν βαλανεῖα μαλακωτέρους ποιεῖ τοὺς γεωργούς, τὰ καπνῆλα τρυφηλοτέρους· ἀλλ' ὁμως κωπτε ταῦτα διὰ ὄδων. Αἱ ἀγοραὶ καὶ αἱ πανηγύρεις πλῆν ἰταμούς· τὰ δὲ ἐνταῦθα, πᾶν τούτωντων. Ἠλίκων γὰρ ἔστιν ἰδεῖν πρεσβύτερον εἰς εἰκόνα βαδίζοντα τὸν Ἀδραμά, πολὺν, ἀνεχωμένον καὶ σκάπτοντα καὶ εὐνοηθῆναι! Τί τοῦ ἀγροῦ ποθεινότερον ἐκείνου; Ἐνταῦθα μέζων ἢ ἀρετῇ. Οὐκ ἔστιν ἀσέλιγα ἐκεῖ, ἀλλ' ἀπεκλήλαται· οὐκ ἔστι μέθη καὶ τρυφή, ἀλλ' ἐξώριστα· οὐκ ἔστι κενοδομία, ἀλλ' ἔσθεστα: τὸ τῆς εὐλόγας πλῶν ἐκεῖ διαλάμπει διὰ τὴν ἀσφάλειαν. Οὐδὲν ἔστιν ἀπειθεῖν καὶ εἰσαλεῖν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰδέναι, οἱ αὐτοὺς αὐτὸν ψυχρόδημος, καὶ βίβαι ἐαυτὸν ὕπτιον, καὶ μετὰ τὴν αἰώραν τὴν σωματικὴν καὶ λυχνικὸς δ καὶ ἐωθινὸς ὕμνοις παραγενέσθαι, ζωπράττεζον ἔχειν τὸν ἱερέα, συνομιλοῦντα εὐλογίας

ἀκαλαίειν, ἑτέρους ὄρβην ἐργαζόμενος ἐκεῖ; Τούτο τεῖχος, τοῦτο ἀσφάλεια ἀγροῦ. Οὐτὸς ἔστιν ὁ ἀγρός· τερὶ οὐ φησιν· Ἰσμή ἀγροῦ πλῆθους, ὅν ἐπιλόγηται Κύριος. Εἰ καὶ χωρὶς τούτου καλὸς ὁ ἀγρός διὰ τὴν ἡσυχίαν, διὰ τὸ ἀπραγμοσύνης γέμειν· ὅταν καὶ τούτο ἔχη, εἶνι οὐκ ἔσται ἴσος; Ἄγρός γὰρ ἐκκλησίαν ἔχων, τὴν παραδείσῳ ἔκει τοῦ Θεοῦ. Οὐκ ἔστιν ἐκεῖ κραυγὴ, οὐκ ἔστι θόρυθος, οὐκ ἔχθροὶ διάφοροι, οὐκ αἰρέσεις· πάντας φίλους ἔστιν ἰδεῖν, τῶν αὐτῶν δογματῶν κοινωνοῦς. Ἄγει σε εἰς φιλοσοφίαν ἡ ἡσυχία· λαβὼν σε [151] ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας; ταύτης ὁ πρεσβύτερος, θεραπεύσει εὐκόλως. Ἐνταῦθα μὲν γάρ, ὅσα ἐὰν λέγωμεν, ἢ ἀγορὰ ἐκτροχίον ἐκεῖ δὲ ἄπερ ἀν ἀκούσης, πεπηγὸτα ἔξεις ἐν τῇ διανοίᾳ, ἔτερος ἐν τῷ ἀγρῷ ἔση δ' ἐκείνου· καὶ ἐκείνου δὲ προσθήσεται, καὶ ἔσται φίλας τῷ τε παρῆναι, τῷ τε βυθμίζειν αὐτοῦς. Πόσον δὲ ἔστι καὶ τὸ ἀνάλωμα, εἰπέ μοι; Ποίησον τέως μικρὸν οἶκον ἐν τάξει ναοῦ· ὁ μετὰ σὲ ποιήσει στόν, ὁ μετ' ἐκείνου ἔτερα προσθήσει, καὶ οὕτω σοὶ λογιθήσεται τὸ πᾶν. Σὺ δίδως μικρὸν, καὶ τὸ παντὸς λαμβάνεις τὸν μισθόν. Οὐκοῦν ἀρχὴν ἐπίθης ε, θεμέλιον κατάβαλε· μᾶλλον δὲ ἀλλήλους παρακαλέσατε· ἀμύλλαν ποιήσαθε τοῦ πράγματος. Νῦν δὲ, ἐνθα μὲν ἀρχα καὶ στόν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἀποθέσθαι δεῖ, εὐκόλως οικοδομοῦσιν· ἐνθα δὲ συλλεγῆναι χρὴ ψυχῶν γεννήματα, οὐδᾶμῳ φρονιζοῦσιν, ἀλλ' ἀναγκάτως μυσρίας σταθίους βαδίζεις, καὶ μακρὰς ἀποδημίας στέλλεσθαι, ἔνα εἰς ἐκκλησίαν ἀπίωσιν. Ὅσον δὲ ἔστιν ἀγαθὸν μετὰ πολλῆς ἡσυχίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸν ἱερέα παραγίνεσθαι, ἔνα προσῆ τῷ Θεῷ, καὶ λέγῃ ὑπὲρ τῆς κώμης καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ὑπὲρ τοῦ ἀστέρημον! Μικρὸν ἔστιν, εἰπέ μοι, τὸ καὶ ἐν ταῖς ἁγίαις ἀνεφορὰς δεῖ τὸ νομοῦ σου ἔγκεισθαι, καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ὑπὲρ τῆς κώμης εὐχὰς γίνεσθαι πρὸς τὸν Θεόν; πόσον σοὶ καὶ εἰς τὰ ἄλλα τοῦτο λυστατεῖ! Συμβαίνει τινὲς ἐκ γειτόνων οἰκεῖν καὶ ἔχειν ἐπιτροχίον· πρὸς σὲ μὲν οὐν τὸν πένθητα οὐδὲ ἀξίσει τις ἐκείνου οὐδὲ εἰθεῖν τὸν δὲ πρεσβύτερον ἴσως καὶ καλέσει, καὶ τραπέζης κοινωνῶν ποιήσει. Ὅρβς, πόσα ἐνταῦθεν γενήσεται καλά; Πάσης ἔσται τέως ἡ κώμη πονηρὰ· ὕποψιας ἐλευθέραι· οὐδεὶς ἀνδροφονίας, οὐδεὶς κλοπῆς ἐνεκεν ἐγκαλέσει, οὐδεὶς τοιοῦτον οὐδὲν ὑποπτύσει. Ἐχρῶσι καὶ ἑτέραν παραμυθίαν, ἀν νόσος παρακολουθήσῃ, ἀν θάνατος. Οὐχ ἄπλως οὐδὲ ὡς ἔτιχε καὶ αἱ φίλαι γίνονται τῶν ἐκεῖ παρ' ἀλλήλους ἰόντων· καὶ αἱ σίνοδοι δὲ γενήσονται πολλὰ τῶν ἐν ταῖς πανηγύρεσιν ἡθίους. Οὐ μόνον δὲ αἱ σίνοδοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ προεστώτες διὰ τὸν πρεσβύτερον αἰδεσιμώτεροι ἔσονται. Πάντως ἀκούεις, οἱ τὰ ἱεροσόλυμα παρὰ τὰς ἄλλας πόλεις τιμιώτερα ἦν παρὰ τοῖς παλαιῶς· ἀλλ' οὐχ ἄπλως, ἀλλὰ διὰ τὴν τότε κρατούσαν εὐσείθειαν. Διὰ τοῦτο ἐνθα τιμᾶται Θεός, οὐδὲν ἔστι πονηρὸν· ὥσπερ πλῆν ἐνθα οὐ τιμᾶται, οὐδὲν ἀγαθόν. Πολλὴ ἀσφάλεια ἔσται καὶ παρὰ Θεῷ καὶ παρὰ ἀνθρώποις. Ναὶ παρακαλῶ, μὴ παρέργως, ἀλλὰ προθύμως τοῦ πράγματος ἀντιλάθεσθε. Εἰ γὰρ ὁ ἐξάγων τίμιον ἐξ ἀναβίου, ὡς στόμα τοῦ Θεοῦ ἔσται· ὁ τοσαύτας φυγὰς τὰς τε οὐσας, τὰς τε ἐσομένας εἰς τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ὀφρῶν καὶ ἀνακτωμένους, πόσης οὐκ ἀπολαύσεται εὐνοίας παρὰ τοῦ Θεοῦ! Φροδῖον κατασκευάσασον κατὰ τὸ διαβόλου· τοῦτο γὰρ ἔστιν ἡ ἐκκλησία. Ἐκείθεν ὀρμάτως αἱ χεῖρες εἰς κᾶματον· πρῶτον ἀνατείνετωσαν αὐτὴν

* Savil. λαμβάνειν, συναίρεσθαι. Unus πρὸς τὸ συναίρεσθαι. Unus cod. οἱ ἔχεις ποιήσον. φιλανθρωπία. * Αἱ μικρὸν, εἰπέ μοι, τὸν καρπὸν. * Unus cod. καὶ μετὰ τὴν ἀνάτην ὥρον τῆς σωματικῆς μεταλαβῆν τροφῆς, καὶ ἐν λυχνικῶς. Quae lectio non spernanda videtur.

* Unus μισθόν· ἑλεως ἀρχὴν ἐπίθης. * Unus cod. τοῦ συνταῖ.

εις εὐχάς, καὶ τότε ἀπίψαν εἰς τὴν ἐργασίαν. Οὕτως ἔσται αὐτοῖς λαγὺς σώματος, οὕτως ἔσται ἡ γεωργία πολλή, οὕτω πάντα ἐκτός ἔσται τὰ κακά. Οὐκ ἔστι τὴν ἥδονην τὴν ἐντεῦθεν λόγῳ παραστήσαι, ἕως ἂν ἔργῳ μὴ γένηται. Μὴ τοῦτο ἴδῃς, ὅτι οὐδεμίαν ἔχει [152] πρόσσον ὄλωσ εἰ οὕτω παύεις, μὴ ποιήσῃς, εἰ μὴ νομίζῃς πρόσσον λαμβάνειν μετὰ τὸ χωρῆσαι μείζονα· εἰ μὴ οὕτω διάκεισαι, μὴδὲ ἐργάσῃ· εἰ μὴ ὑπὲρ πάντα προσήναι σου ὑπολαμβάνεις τὸ ἔργον τοῦτο. Τί τῆς πρόσσου ταύτης μείζον, τοῦ εἰς τὴν ἄλω τὴν ἐν οὐρανῷ εἰσαγαγεῖν ψυχάς; Οἴμοι! οὐκ οἶστε πῶσον ἐστὶ τὸ κερδῆσαι ψυχάς. Ἄκουε τί φησι πρὸς τὸν Πέτρον ὁ Χριστός· *Εἰ φιλῆις με, ποίμειρε τὰ πρόβατά μου.* Εἰ βασιλικὰ πρόβατα ἢ θεαζόμενος ἢ ἔπιπν ἀγέλην, παρὰ τὸ σκῆν μὴ ἔχειν, εἰς ἐπιβουλὴν προκειμένα, λαβὼν αὐτοὺς σκῆν τὴν φιλοδόμησας καὶ ἱσπύκω, ἢ καὶ ποιμένα ἐπίστησας, τί οὐκ ἂν σε ἡμεῖς αὐτὸ βασιλεύς; Νῦν τὴν ποιμνὴν τοῦ Χρι-

ε Vocem πρόβατα, repugnantibus omnibus mas., omittit Morel.

στοῦ συνάγεις καὶ ποιμένα ἐπιστῆς, καὶ οὐχ ἡγῆ μέγα τι ἐργάσασθαι; Τί λέγοι; Εἰ ὁ σκανδαλλίζων καὶ ἕνα, ἀπειλήν ἔχει τοσαύτην ὑποστήναι τιμωρίαν ὁ σώζων τοσοῦτος, εἰπέ μοι, οὐχ ἰσθηθήσεται; Ἐδῆλον ὅτι. Ποῖαν εἶπε γὰρ λοιπὸν ἁμαρτίαν, ἢ κλν ἔχει, οὐκ ἐβαλεῖται ταύτην; Ἀπὸ τῆς τιμωρίας τοῦ σκανδαλλίζοντος μάθε τὸ ἐπαθλοῦ τοῦ οὐζόντος. Εἰ μὴ περισπούδασσαν ἦν τῷ θεῷ καὶ μίς ψυχῆς σωτηρία, οὐκ ἂν τοσαύτην ὀργὴν ἐποίησεν αὐτῷ ἡ ἀπωλεία. Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἐχώμεθα ἦδη τοῦ ἔργου τούτου τοῦ πνευματικοῦ, καὶ ἐπε καλεσάτω ἕκαστος, καὶ ἡμεῖς συναντιληψόμεθα τὰ θυνατά. Καὶ εἰ μὲν τρεῖς εἰν οἱ κατηνήμεν, ἐκ συνεισφορὰς ποίησωσαν· εἰ δὲ εἶς, καὶ τοὺς ἄλλους ἀναπέσει τοὺς πλῆστον. Μόνον τοῦτο κατορθώσαι σπουδάσατε, παρακαλῶ, ἵνα πάντοθεν εὐαρεστούντες τῷ θεῷ, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτύχημεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ 10^η.

Ἄγγελος δὲ Κυρίου ἐλάλησεν πρὸς Φίλιππον, λέγων· Ἀνάστηθι καὶ πορεύου πρὸς μεσημβρίαν ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Γάζαν· αὕτη ἐστὶν ἔρημος. Καὶ ἀναστὰς ἐπορεύθη.

α'. Ἔμοι δοκεῖ ταῦτα ὧν ἐν Σαμαρείᾳ προετίθησθαι, εἰ ἀπὸ Ἱερουσόλυμον οὐ πρὸς μεσημβρίαν εἰς Ἰτασίαν, ἀλλὰ πρὸς ἄρκτον ἀπὸ δὲ Σαμαρείας πρὸς μεσημβρίαν. Αὕτη ἐστὶν ἔρημος. Τοῦτο λέγει, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τῶν Ἰουδαίων τὴν ἐπιστάσαν. Καὶ οὐκ ἠρώτησας, διὰ τί; ἀλλ' ἀναστὰς ἐπορεύθη. Καὶ ἰδοὺ, φησὶν, ἀνὴρ Ἀλώβῳ εὐνοῦχος, δυνάστης Κανδάκης τῆς βασιλείας Ἀλώβων, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γῆς αὐτῆς, ὃς ἐληλύθει προσκυνήσων εἰς Ἱερουσαλὴμ. Ἦν δὲ ὑποστέρβων καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἄρματος αὐτοῦ, καὶ ἀνεγίνωσκε τὸν προφήτην Ἠσαΐαν. Μεγάλα ἐχώμια τὰ περὶ τούτου εἰρημένα· εἴ γε καὶ ἐν Αἰθιοπία μένων, καὶ τοσοῦτος κυκλιόμενος πρᾶγμασι, καὶ ἑσπῆς οὐκ οὕσης, καὶ ἐν τῇ δεισιδαιμονίᾳ πολλῆ ὧν, [153] ἤρχετο προσκυνήσων εἰς Ἱερουσαλὴμ. Πολλὴ τε ἡ σπουδὴ, ὅτι καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἄρματος ἀνεγίνωσκεν. Εἶπε δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ Φίλιππῳ· *Πρόσελθε καὶ κολλήθητι τῷ ἄρματι τούτῳ. Προσεβράμην δὲ ὁ Φίλιππος, ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγνώσκοντος Ἠσαΐαν τὸν προφήτην, καὶ εἶπεν· Ἀρῆ γενώσκει, ἃ ἀναγνώσκεις; Ὁ δὲ εἶπε· Πῶς γὰρ ἂν δυναμῆν, ἂν μῆτις ὀδηγήσῃ με. Ὁρα πάλιν ἄλλην εὐλάβειαν. Τίνα ταύτην; Ὅτι οὐκ εἰδὼς ἃ ἀνεγίνωσκεν, εἶτα μετὰ τὸ ἀναγνώσαι ἐξετάζει. Παρεκάλει δὲ τὸν Φίλιππον ἀναθάναι καθίσει σὺν αὐτῷ. Ἦ δὲ περιχρῆ τῆς Γραφῆς, ἢ ἀνεγίνωσκεν, ἢ αὐτῇ· Ὅς πρόβατον ἐπὶ σφυγῆν ἤχηθ, καὶ ὡς ἄμυρς ἐναρτίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄμυρος· οὕτως οὐκ ἀνοίγει ἢ τὸ στέμα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. Τὴν δὲ γενεάν αὐτοῦ εἰς δηγήσεται; οὐκ αἰρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἢ τῆς αὐτοῦ. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εὐνοῦχος τῷ Φίλιππῳ εἶπε· Ἄδελφαι μου, περὶ τίνας ὁ προφήτης τοῦτο λέγει; περὶ ἐμοῦ, ἢ περὶ ἐτέρου ἐνός; Ἀνοίξας δὲ ὁ Φίλιππος τὸ στέμα αὐτοῦ,*

α' Alit dicit, τὸν ἐπὶ ὄνομα ἦν· οὐ γὰρ ἀπὸ Ἱερουσόλυμον πρὸς μεσημβρίαν ἦλθε· ἀλλ' ἢ Usus cod. ἐλάθειν, ὅτι καὶ οὐκ εἶδος. β' Mosl. ἦνοιε, reclamantibus omnibus codd. Est.

καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Γραφῆς ταύτης, εὐηγγελίσαστο αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν. Ὅρξ, πῶς οἰκονομεῖται τὰ κατ' αὐτόν; Πρῶτερον ἀναγινώσκει καὶ ἀγνοεῖ· εἶτα ἀναγινώσκει αὐτὴν τὴν περὶ αὐτήν, ἔνω ἦν τὸ πάθος, καὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ δωρεά. Ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδόν, ἦλθεν ἐπὶ εἰ ὄδορ· καὶ φησὶν ὁ εὐνοῦχος· Ἰδοὺ ὄδορ, εἰ κωλύει με βαπτισθῆναι; Εἶπες προθυμίαν; εἶδες ἀκρίβειαν; Ἐκέλευστέ τὸ στήνην τὸ ἄρμα, καὶ καθέθησαν εἰς τὸ ὄδορ ἀμώτερον, ὃς τε Φίλιππος καὶ ὁ εὐνοῦχος, καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν. Ὅτε δὲ ἀνέθισαν ἀπὸ τοῦ ὄδοτος, Πνεῦμα Κυρίου ἤρπασεν τὸν Φίλιππον, καὶ οὐκ ἔδωκε αὐτὸν οὐκ εἰς εὐνοῦχος. Ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ χαίρων. Διὰ τί, φησὶν, ἦρεν αὐτὸν Πνεῦμα Κυρίου; Διότι ἐμελλε καὶ ἄλλας πόλεις διαλθεῖν καὶ εὐαγγελισθῆναι. Ὅστε οὖν ὑστερον αὐτὸν θαυμασθῆναι τοῦτο ἐγένετο, ὥστε μὴ ἀνθρώπινον τὸ περὶ αὐτόν, ἀλλὰ θεῖον νομίσαι. Φίλιππος δὲ εὐρέθη εἰς Ἄζωτον, καὶ διερχόμενος εὐηγγελίσαστο ἐπὶ πόλεις πλάσας, ἕως τοῦ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς Καισάρειαν. Καὶ ἐκ τούτου ἐήλον ὡς οὗτος τὸν ἐπὶ ἐστὶ α' καὶ γὰρ καὶ ὑστερον ἐκεῖ εὐρίσκειται ἐν Καισάρειᾳ. Συμπερόντως οὖν ἤρπασεν αὐτόν τὸ Πνεῦμα, ἐπεὶ ἔζησεν ἂν καὶ συναπελθεῖν αὐτῷ ὁ εὐνοῦχος· ἔν καὶ ἐλύθησαν ἂν ἐκείνος, ἀναπέσας καὶ ἀρνησάμενος, οὐδέπω καιροῦ ἐνός. Εἶδες ἀγγέλου συναντιλαμβανόμενος τὸν κηρύττην, καὶ αὐτοῦ μὲν οὐ κηρύττοντος, τοῦτους δὲ καλοῦντας; Τὸ δὲ θαυμαστὸν καὶ ἐντεθεῖν δεκτικῶν· ὅπερ γὰρ πάλαι σπάνιον ἦν καὶ μόλις ἐγένετο, τοῦτο ἐνταῦθα μετὰ πολλῆς γίνεται ἀφθονίας. Ἄλλως δὲ ἢ καὶ προαναφώνησις τις τὸ γεγονὸς ἦν τοῦ τῶν ἀλοφύλων κρατήσαι αὐτοῦ. Καὶ γὰρ τὸ τῶν πιστευόντων ἀξιώσιον, ἱκανὸν τοὺς μαθηθῆναι πᾶσαι πρὸς τὸν ἴσον καὶ αὐτοὺς ζῆλον διανοστήναι. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἐπορεύετο χαίρων, ὥστε εἰ ἠπιστάτο, οὐκ ἂν ἦσθη. Τί δὲ ἐκόλυε, φησὶ, πάντα αὐτὸν ἀκριβῶς μαθεῖν καὶ ἐν τῷ ὄχηματι ὄντα, καὶ μάλιστα ἐν ἐρήμῳ; Ὅτι οὐκ ἦν τὸ πρᾶγμα ἐπίδειξις. Ἄλλ' ἰδόμεν διωθεν τὰ ἀνεγνώσμενα. Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ Ἀλώβῳ εὐνοῦχος, φησὶ, δυνάστης [154] τῆς βασιλείας Ἀλώβων Κανδά-

4 Alius Καισάρειαν. Ὅπως τὸν ἐπὶ ἐστὶν. * Hic omnino variat usus, earumdemque rerum seriem subinde mutat.

foras mittentur Non potest hinc orta voluptas verbis explicari, donec opere sit suscepta. Ne hoc respicias, quod nullum habeat proventum: si omnino id facias, ne facias tamen, nisi putes majorem tibi tota villa proventum esse; nisi sic affectus sis, nec opereris; nisi pates hoc opus tuis omnibus esse præferendum. Quid hoc proventu majus, animas in aream caelestem inducere? Hei mihi, quod nesciatis quantum sit animas lucrificare! Audi quid Petro dicat Christus: *Si diligis me, pasce oves meas* (Joan. 21. 15). Si regias oves videns aut equorum armentum, quod stabulum non habent, insidiis patere, acciperes ipse, et equile stabulumque exstrueres, ac pastorem præficeres: quo te rex munere non donaret? Nunc Christi gregem colligis, et pastorem præficias, nec putas te magnum quidpiam facere? Quid dico? Si ei, qui scandalizat

etiam unum, tantum supplicium comminatur: qui tot servat homines, annon salutem consequetur? Consequetur certe. Quodnam enim postea peccatum habebit; vel si habeat, annon debet illud? A supplicio scandalizantis diace præmium servantis. Si non curae esset Deo vel unius animæ salus, non tam irascere-tur de illius pernicie. Hæc itaque cum sciamus, huic spiritali operi hæreamus, me unusquisque vocet, et non simul operam dabimus pro virili. Et si quidem tres fuerint possessores, in commune conferant; si unus, aliis quoque vicinis id suadebit. Tantum hoc perficere studeatis, obsecro, ut omni ex parte Deo placentes, æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri una-que Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XIX.

CAP. 8. v. 26. *Angelus autem Domini loquutus est ad Philippum, dicens: Surge et vade contra meridiem, ad viam quæ descendit a Jerusalem in Gazam: hæc est desertus. 27. Et surgens abiit.*

1. Videtur mihi hoc mandatum accepisse, cum esset in Samaria; quia ab Jerusalem non contra meridiem quis vadit¹, sed contra septentrionem; a Samaria vero contra meridiem. *Hæc est desertus.* Hoc dicit, ut ne timeat Judæorum incursum. Nec interrogat, quare? sed surgens abiit. *Et ecce, inquit, vir Æthiops eunuchus, potens Candacia reginæ Æthiopiæ, qui erat super omnem gratiam ejus, qui venerat adorare in Jerusalem.* 28. *Et revertebatur sedens super currum suum, et legebat Isaiam prophetam.* Magnis hic laudibus celebratur: siquidem in Æthiopia manens, et tot negotiis obrutus, cum dies festus non esset, et in superstitionibus delita civitate versaretur, venit adoraturus in Jerusalem. Magnaque erat diligentia; nam in corru sedens legebat. 29. *Dixit autem Spiritus Philippo: Accede, et adjuuge te ad currum istum.* 30. *Accurrens autem Philippus, audivit eum legentem Isaiam prophetam, et dixit: Putasne intelligis quæ legis?* 31. *Ille vero dixit: Et quomodo possim, nisi quis ostendat mihi? Vide rursus aliam pietatem. Quam illam? Quod nesciens legeret; et postquam legerat, requirat. Rogavitque Philippum, ut ascenderet et sederet secum.* 32. *Locus autem Scripturæ, quem legebat, erat hic: Tantuam ovem ad occisionem ductus est: et sicut agnus coram imponente se sine voce, sic non aperuit os suum.* 33. *In humilitate iudicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit? quoniam tolletur de terra vitum ejus (Isai. 53. 7. 8).* 34. *Respondens autem eunuchus Philippo, dixit: Obsecro te, de quo propheta dicit hoc, de te, an de alio aliquo?* 35. *Aperiens autem Philippus os suum, et incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.* Vident, quomodo res cum illo disposita: sicut? Primo legit et ignorat; deinde legit hunc locum, ubi

narrabatur passio, resurrectio et donum. 36. *Et dum irent per viam, venerunt ad quandam aquam: et ait eunuchus: Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? Vidistin' promptum animum? vidistin' diligentiam?* 38. *Et jussit stare currum, et descendere uterque in aquam, Philippus et eunuchus, et baptizavit eum.* 39. *Cum autem ascendissent de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, et amplius non vidit eum eunuchus. Ibat per viam suam gaudens.* Cur, inquit, tulit eum Spiritus Domini? Quia per alias civitates transurus et predicaturus erat. Ut ergo in admiratione haberetur, hoc factum est, utque non humanum, sed divinum haberetur, quod circa ipsum factum est. 40. *Philippus autem inventus est in Azoto: et petramiens evangelizabat civitatibus cunctis, donec veniret Cæsaream.* Illic palam est, huic ex septem illis fuisse: nam postea in Cæsarea reperitur. E re autem rapuit illum Spiritus: alioquin rogasset eunuchus, ut secum veniret: quem ille forte contristasset negando, cum nondum tempus esset. Vidisti angelos cooperantes predicationi, et ipsos quidem non predicantes; sed hos vocantes? Hoc porro mirabile hinc ostenditur: quod enim rarum olim erat, et vix fiebat, hic jam sæpissime efficitur. Alioquin autem hæc prænuntiatio erat, quod illi alienigenas essent superaturi. Nam credentium fide dignum testimonium poterat discentibus persuadere, ut eundem ipsi zelum arripere. Ideo igitur ibat gaudens; atque adeo si scivisset, non ita delectatus esset. Quid autem vetabat, inquit, quin omnia ille accurate disceret, in curru sedens, maximeque in deserto? Quia res non erat ad ostentationem. Sed superius lecta exploremus. *Et ecce vir Æthiops eunuchus, inquit, potens Candacia reginæ Æthiopiæ.* Illic liquet, illam ipsam imperasse. Nam olim mulieres imperabant, et hæc lex erat apud illos (a). Sic nescie-

¹ Alii habent: ut mihi videtur, Philippus de quo hic agitur, vixus erat et septem; non enim a Jerusalem profectus contra meridiem processisset.

(a) Hic notat Dounæus lo hæc verba, Strabo l. 17 Canduces Æthiopiæ reginæ sub Augusto nomen, quomodo hæc esse non existimo, sed aliam Æthiopiæ regem enim reginæque ejusdem regionis hædem nomenibus uti solent. Tertius in ista agricola de Britanniis: His atque talibus invicem insinecti, Boadica generis regii femina duce (neque enim sexum in imperis discernunt) sumptere universi bellum.

lat Philippus qua de causa veniret in desertum, quia non jam angelus, sed Spiritus ipsum rapit. Nihil autem horum videt eunuchus, imperfectus cum sit, vel etiam quod hæc non ad corporales, sed ad spirituales pertineant; neque etiam discit ea, quæ Philippus edocebatur. Et cur non illi apparet angelus, ut ducat ad Philippum? Quia fortassis non persuasus, sed potius obstupefactus fuisset. Vide Philippi philosophiam: non accusavit, non dixit. Ignoras, ego te docebo; non dixit, Ego hæc accurate scio; non adlatus est, nec dixit ei, Beatus es qui legis. Sic et ab aulacia et ab adulatione remotum erat verbum; sed potius curam gerentis erat et benigni. Oportebat enim illum interrogare, oportebat desiderare. Declarat autem se scire ipsum nihil nosse, cum ait: *Putame intelligis quas legis?* simulque insinuat magnum repositum esse thesaurum.

2. *Eunuchi modestia et studium.* — Sed vide, quam prudenter se excuset eunuchus: *Et quomodo possim, nisi quis ostenderit mihi?* Non respexit habitum, non dixit: Tu quis es? non redarguit, non arroganter loquitur, non se scire dicit, sed ignorare fatetur: ideoque discit. Monstrat vulnus medico; novit ipsum hæc scire, et velle docere. (a) Vidit illum esse a fastu alienum; neque enim splendidum gestabat vestitum. Ita erat discendi cupidus et verbis intentus, quia et illud, *Qui querit, invenit* (Matth. 7. 8), in ipso implebatur. *Rogavitque, inquit, Philippum, ut ascenderet et sederet secum.* Vidistin' studium? vidistin' desiderium? Rogat ut ascendat et sedeat secum: sic usciebat, quid sibi dicturus esset; sed simpliciter putabat, se prophetiam aliquam auditurum esse. Major autem hic honor est, quod non simpliciter ascendere curet, sed roget. *Accurrens autem Philippus audivit eum legentem.* Curus loquendi cupidum indicat. lectio studii signum est. Illo enim tempore legebat, quo major est solis æstus. Locus autem hic erat: *Sicut ovis ad occisionem ductus est.* Et hoc illius discendi cupiditatis signum est, quod prophetam illum aliis subliorem præ manibus habuerit. Ideo non cum vehementia illi narrat, sed mansueta; imo nec prius loquitur, quam interrogatus fuerit, donec ille rogaverit. Ut et illud iterum faciens ait: *Obsecro te, de quo propheta dicitur hoc?* Videtur mihi nescivisse illum, quod propheta de aliis loquatur; vel si non hoc, quod de seipsis loquatur in alia persona. Erubescamus et pauperes et divites de illo penuario. *Deinde venerunt ad quamdam aquam, et ait, Ecce aqua.* Hæc valde ferventis animæ sunt. *Quid prohibet me baptizari?* Viden' ejus desiderium? Non dicit, Baptiza me; neque tacet, sed medium quidpiam inter desiderium et reverentiam loquitur. *Quid prohibet me baptizari?* Vide, quomodo absoluta dogmata habuit: nam propheta omnia continebat, incarnationem, pas-

sionem, resurrectionem, assumptionem, futurum dicitum: quæ ipsi magnum indidero desiderium. *Uescite quotquot nondum illuminati estis.* Et inquit, *stare currum.* Simul dicit et imperavit, quam audiret. *Cum autem ascendissent de aqua, tunc Dominus rapuit Philippum.* Bene: ut ostendat divinam fuisse rem actam, et ne putaret hoc esse vulgare. *Et ibat, inquit, per viam suam.* Hoc dicit, ostendens ipsum argre laurum fuiscivisset: sic ex multo gaudio, etsi Spiritu di præsentia non videbat. *Et inventus est, inquit, in Multum hinc Philippus lueratus est.* Nam quod rat de prophetis, de Abacue, de Ezechiele et se factum vidit, qui in momento multam e viam ostendit, siquidem in Azoto inventus illic demum stat, ubi evangelizare oportebat. (1. *Sensus autem adhuc spirans minarum et c discipulos Domini, accessit ad principem sæcæ 2. et petit ab eo epistolam in Damascum ad syn ut si quos invenisset hujus viæ viros ac mulieres perduceret in Jerusalem.* Opportune Pauli z inducit, ut illum medio zelo tractum ostendat enim satiatus necesse Stephani, uoque perse æ dispersione Ecclesiar, accedit ad principem dotum. Hic impletur id quod Christus discipulo *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur sequi præstare Deo* (Joun. 16. 2). Hic i faciebat; nun ut Judæi, absit. Quod enim e faceret, hinc palam est, quod ad externas civi gratet. Illis vero neque ea, quæ Jerosolymis curæ erant, sed unum secretabantur honorem. tem Damascum adit? Magna civitas erat et timebat ne illa quoque præoccuparetur. Et dium ejus ardoremque, ac quam secundu agat. Non adit præfectum, sed principem sæcæ *Petit ab ipso epistolam, ut si quos inveniret h Viam vocat credentes, qui sic ab omnibus u hantur, forte quia viam ad celum tendent bantur.* Cur potestatem non accipit illos il niendi, sed Jerosolymam ducit? Ut eu potestate illic supplicium indigeretur. Et quantum se periculum conjiciat; attamen ne quid sibi mali accidat. Ideo ergo alios se mit, forte præ metu: vel quia contra me multos accipit, ut audacius, *Si quos invenit mulieres, victos perduceret in Jerusalem.* Al tem ipse per viam ostendere iis omnibu totum ab se proficisci: ita illi nihil hoc cu vide illum antelac in carcerem conjicientem non valebant, hic vero præ fervore poterat. iter faceret, contigit ut appropinquaret De subito circumfulsit eum lux de celo: 4. et terram audivit vocem dicentem sibi: *Saul, Saul persequeris?*

5. Cur non Jerosolymis? cur non Damascum est? Ut non possent alii illud attingere et ipse, qui illa de causa abierat, nati dignus esset. Hoc ergo dicit, cum apud sese defendit. Laborat autem oculis, quia

Hæc Bondica est, opinor, quam Xiphilius Βονδοῦσιν ἰνδιδίγατ. Οὐρανίου: Ἰστέον ἔτι Κανδύκην Αἰθίοπας πᾶσαν, τὴν τοῦ Βασιλέως ἰστέρας καλοῦσιν. Ἰστέθη πατέρα οἱ Αἰθίοπας οὐκ ἀνατίθουσαν, ἀλλ' ὡς ἕνατος οὐδὲς ἡλίου παραδίδουσαι.

(a) Sequentia cum ingentibus varietatibus offert unus Codex, quas si afferre vellemus, omnia exscribere prolixius necesse esset.

πρ. Ἐκ τούτου ἔβην, ὡς ὑπὸ ταύτης ἤρχοντο. Καὶ γὰρ γυναῖκες ἐκράτον τὸ παλαιόν, καὶ οὕτως ἦν νόμος παρ' αὐτοῖς. Οὕτως οὐκ ἦδει Φίλιππος, τίνος ἔδεικεν παρεγένετο εἰς τὴν ἔρημον, ὅτι καὶ οὐκ εἶ ἀγγελος, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἀρπάζει. Οὐδὲν δὲ τούτων οὕτως ὄφθ' εἰνόητος, ἀτελής ἐστὶ ὢν, ἢ οὐ καὶ ταῦτα οὐ τοῖς σωματικωτέροις, ἀλλὰ τοῖς πνευματικωτέροις ἐστίν, οὕτως μὴν, ἔ Φίλιππος ἐκδιδάσκειται, μανθάνει. Καὶ δὲ τὴ μὴ ἐκείνῳ φαίνεται ὁ ἄγγελος, καὶ ἄγει αὐτὸν πρὸς Φίλιππον; Ὅτι ἰσως οὐκ ἂν ἐπέσθη, ἀλλὰ καὶ ἐξηπάτη ἄλλων. Ὅρα τὴν τοῦ Φιλιππου φιλοσοφίαν οὐ κατηγόρησεν, οὐκ εἶπεν Ἄγνοεῖς, ἐγὼ σε διδάξω, οὐ εἶπεν Ἐγὼ ταῦτα ἀκριβῶς οἶδα· οὐκ ἐκολάσσατο, καὶ εἶπεν αὐτῷ Μακάριος εἰ ἀναγινώσκουσιν. Οὕτως ἦν καὶ θεοστυγῆτος ἐκείος καὶ κοικακίας τὸ βῆμα, καὶ μύλων κηδεμονικοῦ καὶ φιλανθρώπου. Ἐδεῖ γὰρ αὐτὸν αἰτήσαι, δεῖ αὐτὸν ποιῆσαι. Ἐμφανίζοντες δὲ ἐστίν, ὡς οὐκ, ὅτι οὐδὲν ἦδει ἐκεῖνος, τῷ εἶπεν Ἄρα γὰρ γυναῖκες, ἔ ἀναγινώσκουσ; καὶ ἔμα δεικνόντος πολλὴν τὸν ἔθρονον ἔγγειμανον.

β. Ἄλλ' ὅρα, πῶς συνενεχθεὶς καὶ οὐ νόητος ἀπολογεῖται. Πῶς γὰρ ἄν, ψησί, *δυναμῆν, ἂν μὴ εἰς ὁδηγήσῃ* καί; Ὅς εἶδεν εἰς τὸ σῆμα, οὐκ εἶπε· Σὺ τίς εἰ; οὐκ ἐμψέματο, οὐκ ἀλαζονεύεται, οὐ λέγει εἰδέναι, ἀλλ' ὁμολογεῖ ἀγνοεῖν διὰ καὶ μανθάνει. Ἐπιδεικνύει τὸ τραυμὰ τῷ λατρῷ συνείδεν, ὅτι καὶ οὐδα ταῦτα, καὶ βούληται δοῦναι. Εἶπε τὸ ἄτυπον· οὐδὲ γὰρ λαμπρὸν ἔκεφερέτο σῆμα. Οὕτως ἦν φιλόηκος καὶ τοῖς λόγους προσέχεν, ὅτι καὶ τὸ, Ὅ ἔστῃν εὐρίσκει, ἐπ' αὐτοῦ ἐκράσθη. *Παρακλίσεις δὲ, ψησί, τὸν Φίλιππον ἀποδείξαι καθίστα σὺν αὐτῷ.* Εἶλες τὴν σπουδῆν; εἶλες τὸν πόθον; Παρακαλεῖ ἀναθάνα συγκαθίστα· αὐτῷ οὕτως οὐκ ἦδει, τί ἐμῶν αὐτῷ ἔπει, ἀλλ' ἔλαμβεν ἀπλῶς προφητείας ἐμὰ ἀκούσασθαι. Καὶ αὐτὸς δὲ μείζων τιμῆ, τὸ μὴ ἀπλῶς ἀναγαθῆν, ἀλλὰ παρακαλῶντα. *Προσδραμῶν δὲ ὁ Φίλιππος, ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγινώσκοντος.* Καὶ ὁ δρόμος σηματοῦ βουλομένου εἶπαι, καὶ ἢ ἀνάγκητος σπουδῆς. Ἐν τοιοῦτῳ γὰρ ἀνεγίνωσκε καιρῷ, ἐν ᾧ σφοδρότερον ποιεῖ τὸ καῦμα ὁ ἥλιος. *Ἢ δὲ περὶ τῆς ἦν αὐτῆς Ὅς ἀρδύοντο ἐπὶ σφραγῆν ἔχθη.* Καὶ τοῦτο αὐτοῦ δεῖγμα τῆς φιλομαθείας, τὸ τὸν προφήτην τούτου μετὰ χεῖρας ἔχειν τῶν ἄλλων ὄντα ὑψηλότερον. Διὰ καὶ οὐ μετὰ σφοδρότητος αὐτῷ ἐπηγείται, ἀλλ' ἡμέρας ἄλλων δὲ οὐδὲ οὕτως φθέγγεται πρότερον, ὅπως εἰς ἡμετέρας, ἴως ἐκείνων παρεκλίσειεν· ὥσπερ τὸ αἶψὸν κέλευν ποῦν, ψησί· *Ἄρα σοι, περὶ τίνος ὁ προφήτης λέγει τούτου;* Ἐποῦ δοκίμ, ὅτι οὐκ ἦδει, ὡς περὶ ἄλλων λέγουσιν οἱ κροῦται· ἢ εἰ μὴ τούτου, ὅτι περὶ αὐτῶν διαλέγονται ἐν ἔτερῳ προσώπῳ, ἠγάει. Ἀλογυόμενον καὶ πένετα; καὶ κλισουμένους ἐκείνῳ τὸν ταμίαν. [155] *Ἔτρα ἦλθον ἐπὶ εἰ ὕδαρ, καὶ ρησεν Ἰδοὺ ὕδαρ.* Σφοδρὰ φύγη τούτου ἐκαιομένης. *Τὶ κωλύει με βαπτισθῆναι;* Ὅφθ' αὐτοῦ τὴν ἐπιθυμίαν; Οὐ λέγει, Βάπτισόν με, εἰς οὐκ ἐστὶν· ἀλλὰ μύσων τι καὶ τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς εὐλαθείας φθέγγεται, λέγων· *Τὶ κωλύει με βαπτισθῆναι;* Ὅρα, πῶς τὰ δόγματα ἀπερησιμαῖνα εἶχε· καὶ γὰρ ὁ προφήτης πάντα περιεῖχε, τὴν εὐφροσύνην, τὸ πάθος, τὴν ἀνάστασιν, τὴν ἀνάληψιν, τὴν κρίσιν τὴν μέλιωσαν· ἔ ἢ καὶ πολλὴν τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῷ μέλιωσαν ἐνεποίησαν. Ἀλογυόητες οὐκ ἀφώτιστοι τυγάπητα. *Ἐπὶ ἐπέλευσε, ψησί, στήνην τὸ ἄσμα.* Ἄμα

εἶπε καὶ ἐπέταξε, πρὶν ἢ ἀκούσῃ. Ὅς δὲ ἀνέθησαν ἀπὸ τοῦ ὕδατος, Πνεῦμα Κυρίου ἤρασαν τὸν Φίλιππον. Καλῶς, ἵνα θεῖον δεῖχθῇ τὸ γινόμενον, καὶ ἵνα μὴ νομῆθῃ, ὅτι ἀνθρώπος ἐστὶν ἀπλῶς. *Καὶ ἐκορευέτο, ψησί, τὴν ἔδδον αὐτοῦ χαίρων.* Τούτου εἶπε, δαικνῆς, δὲ ἐλυκῆθ' ἂν, εἰ ἔγνο· οὕτως ὑπὸ τῆς; πολλῆς χαρᾶς, καίτοι Πνεῦματος καταξιώθηκε, οὐδὲ ἕωρα τὰ παρόντα. Καὶ εὐρέθη, ψησί, εἰς ἄλωτον. Μέγα ἐνταῦθεν καὶ ὁ Φίλιππος ἐκέρθανεν. Ὅπερ γὰρ ἤκουσε περὶ τῶν προφητῶν, περὶ Ἀμβακούμ, περὶ Ἰεζκιήλ καὶ τῶν ἄλλων, εἶδεν ἐπ' αὐτοῦ γινόμενον, ὅς ἐν ἀκαρεῖ δεικνύεται πολλὴν ὄδον ἀπελθόν, εἰ γὰρ ἐν Ἄζώτῳ εὐρέθη, καὶ ἐκεῖ λοιπὸν ἴσταται, ἔνθα αὐτὸν καὶ εὐαγγελίσασθαι ἔδει. *Σαῦλος δὲ εἰ ἐμπεκνῶν ἐκελευθῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, προσελθὼν τῷ ἀρχιερεῖ, ἤητισατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολάς εἰς Δαμασκόν πρὸς τὰς συναγωγὰς, ὅπως, ἂν εἴνας εὐρῆ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀνάρας εἰ καὶ γυναῖκας, δεδωμένους ἀγάθῃ εἰς Ἱερουσαλήμ.* Εὐκαίρως παρενέβαλε τὰ περὶ τοῦ ζήλου τοῦ Παύλου, ἵνα δεῖξῃ, ὅτι ἐν μέσῳ τῷ ζήλῳ ἔκειται. Οὐδέπω γὰρ κορασθεῖς τῶ φόνῳ Σαυρόνον, οὐδὲ ἐμπλησθεῖς τῷ βιωγμῷ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆ βασιτοφῆς, πρόσαι τῷ ἀρχιερεῖ. Ἐνταῦθα πληροῦται τὸ παρὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς ἐρημνόμενον, ὅτι Ἐρχεται ὕρα, ἵνα πᾶς ὁ ἀποκείνας ὁμᾶς δόξῃ λατρεῖαν προσφῆραν τῷ Θεῷ. Οὕτως ἂν οὐν οὕτως ἐπολεῖ, οὐχ ὡς ἰουδαῖοι· μὴ γένοιτο. Ὅτι γὰρ ζήλου ἐπολεῖ, ἔβλον ἐκ τοῦ καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις ἀπέβαι. Ἐκεῖνος δὲ οὐκ ἐκ τῶν ἐν Ἱερουσαλίμῳ ἐφρόνισται, ἀλλ' ἐνδὸς ἐγένετο μόνου, τοῦ τιμῆς ἀπολοῦσιν. Διὰ τὴ δὲ εἰς Δαμασκὸν ἐπορευέτο; Μεγάλη ἡ πόλις ἦν, βασιλικὴ ἦν· ἐφοβεῖτο, μὴ καὶ ἐκεῖνη προκαταληφθῇ. Καὶ ὅρα τὸν πόθον καὶ τὴν σφοδρότητα, πῶς νομικῶς ἐπρασεν. Οὐ προσέριχται ἀργοντι, ἀλλὰ τῷ ἀρχιερεῖ. *Ἐκεῖ ἐπιστολάς παρ' αὐτοῦ, ὅπως, ἂν εἴνας εὐρῆ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀνάρας.* Ὅθον οὕτως πιστεύοντας καλεῖ, οἱ παρὰ πᾶσιν οὕτως ὠνομάζοντο τότε. Ἴσως, διὰ τὸ τὴν ὄδον τέμνειν τὴν εἰς οὐρανὸν φέρουσαν. Διὰ τὴ δὲ μὴ ἔλαβεν ἐξουσίαν ἐκεῖ τιμωρῆσασθαι αὐτοὺς, ἀλλ' εἰς Ἱερουσαλίμα ἄγει; Ὅστε μετὰ πλείονος τῆς ἐξουσίας ἐνταῦθα τὴ τῆς τιμωρίας ποιῆσαι. Καὶ ὅρα, ὡς κινδύνῳ ἐπιβρίπτων αὐτὸν, δμως καὶ οὕτω φοβεῖται, μὴ τι πάθῃ κακόν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἄλλους λαμβάνει μεθ' αὐτοῦ, τὸν φόβον τοῦ ὑποτιμωμένου· ἢ καὶ ἐπεὶ καὶ πολλῶν ἀπέη, πολλοὺς λαμβάνει, ὅπως βαρυσταθῆτον, Ὅθς ἂν εὐρῆ ἀνάρας καὶ γυναῖκας, [156] *δεδωμένους ἀγάθῃ ἐν Ἱερουσαλίμ.* Ἄλλως τε καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ πᾶσιν αὐτοῖς δεῖξαι ἐκούλοτο αὐτοῦ τὸ πᾶν ἐν· οὕτως ἐκεῖνος οὐκ ἐσπούδαζον κατὰ. Καὶ ὅρα αὐτὸν εἰς φυλακὴν ἐμβάλλοντα περὶ τούτου. Ἐκεῖνος μὲν οὐκ ἴσχυσαν, οὕτως δὲ ἴσχυον ἀπὸ τῆς προθυμίας. Ἐν δὲ τῷ κορευέσθαι ἐγένετο αὐτὸν ἐγγίεν τῇ Δαμασκῷ· καὶ ἐξέφυγης περὶστροφῆς αὐτὸν ὥς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πείων ἐπὶ τῆν γῆν, ἤκουσε φωνῆς λεγούσης αὐτῷ· *Σαῦλ, Σαῦλ, τί με διώκεις;*

γ. Διὰ τὴ μὴ ἐν Ἱερουσαλίμῳ, διὰ τὴ μὴ γέγονεν ἐν Δαμασκῷ; Ὅστε μὴ ἐξέβαι ἄλλους ἄλλως αὐτὸν διηγήσασθαι, ἀλλ' αὐτὸς ἀξιώσιμος ὁ δειγνόμενος ὁ διὰ τοῦτο ἀπῶν. Τούτου γοῦν λέγει, καὶ πρὸς Ἀγγρίκων ἀπολογούμενος. Πάσχει δὲ καὶ τὰς βίβεις, ὅστις ἢ ὑπερ-

* Ἄλλ' ἔπειτα καὶ ἐκεῖ τὸ ἄσμα, οὐδὲν λαμπρὸν.

β Τούτου ἀντίκειται, ὅτι ἐπὶ ζῆλῳ, εἰς ἄνωγ. * Οὐκ οὕτως δὲ οὕτως ἐπολεῖ.

βολή* του φωτός πληττειν ετιθεε· μέτρα γάρ ηχουσιν ο θραβαλιμοι. Λέγεται δε καί φωτις υπερβολή κωφοίς ποιείν καί αποπληγας. Ἀλλά τούτων μόνον ἐπήρωσε, καί ἔσθεσεν αὐτοῦ τὸν θυμὸν τῷ φόβῳ, ὥστε αὐτὸν ἀκούσαι τὰ λεγόμενα. *Σαοὺλ, Σαοὺλ, φησὶ, τί με διώκεις; Οὐ λέγει αὐτῷ, Πίστευσε, οὐδέ ἄλλο τι τοιοῦτον οἶδεν, ἀλλ' ἔγκαιε. Μονονοχὶ γὰρ τούτῳ φησι, δι' ὧν ἐγκαιε. Τί παρ' ἐμοῦ μέγα ἢ μικρὸν ἠδικοημένος ταῦτα ποιεῖς; *Ἐπε δέ· Τίς εἶ, Κύριε; Τέως ὠμολόγησεν αὐτὸν δούλον. Ὁ δὲ Κύριος εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς, ἐν σὺ διώκεις. Ὡσεὶ εἶπε· Μὴ νόμισης πρὸς ἀνθρώπουσιν εἶναι σοι τὸν πόλεμον. Οἱ δὲ συνόντες αὐτῷ, τὴν φωνὴν μὲν τοῦ Παύλου ἤκουσαν, οὐδένα δὲ ἐθεώρουν, πρὸς δὲ ἀπεκρίνατο. Εἰκότως· τῶν γὰρ ἐλαττώνων αὐτοῦς ἐποίησεν ἀκροατάς. Εἰ γὰρ τῆς φωτις ἤκουσαν ἐκείνην, κἀν ἠπίστησαν· τὸν δὲ Παῦλον ὄραντες ἀποκρινόμενον, ἐθαύμαζον. Ἀλλὰ Ἀνάστηθι, καὶ εἰσελθε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λαληθήσεται σοι, τί σε δεῖ ποιεῖν. Ὅρα, πῶς οὐκ εὐθέως πάντα αὐτῷ ἀποκαλύπτει, ἀλλὰ μόνον προμαλάττει αὐτοῦ τὴν δianoian, καὶ δι' ὧν παρακαλεῖται ποιεῖν αὐτὸν, παραχρημα^c διδόνων αὐτῷ χρυστάς ἐπιβάδας, καὶ οὐ ἀναδιέγει. Οἱ δὲ ἀνδρες οἱ συνοδοῦντες αὐτῷ, εἰστήκεισαν ἐνεργοί, ἀκούοντες μὲν τῆς φωτις, μηδένα δὲ θεωροῦντες. Ἠγέρθη δὲ ὁ Σαῦλος ἀπὸ τῆς γῆς, ἀνεγμῶντων τε τῶν θραβαλιῶν αὐτοῦ, οὐδένα ἐβλεπε. Χειραγωγούντες δὲ αὐτὸν εἰσήγαγον εἰς δαμασκόν. Τὸ λαφύρον τοῦ διαβόλου, τὰ σκευή αὐτοῦ, καθάπερ πτελῶς τινος ἢ μητροπόλεως ληφθείσης, εἰσάγουσι. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, αὐτοὶ οἱ πολέμοι καὶ ἔθρολοι εἰσήγαγον αὐτὸν, πάντων ἐρώντων. Καὶ ἤν ἡμέρας τρεῖς μὴ βλέπων, καὶ οὐκ ἔφαγεν οὐδὲ ἔπιε. Τί τοῦτο μὲν γίνουσι^d ἐν; Ἀντίρροπος τῆς ἐπὶ Στεφάνου ἀθυμίας παράκλησις ἡ Παύλου προσαγωγή γίνεται, ἔχουσα μὲν καὶ αὐτὸθεν παραμυθίαν, τὸ οὕτως αὐτὸν ἀπειθεῖν, λαβούσα δὲ καὶ ταύτην, καὶ αἱ Σαμαρειτῶν δὲ κωμαί προσάχθεσαι, μεγίστην παρέχον παράκλησιν.**

Καὶ διὰ τῆς, φησὶ, μὴ εἶ ἄρχης τούτῳ γέγονεν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα; Ἴνα δειχθῆ, [157] ὅτι ὄντως ἀνόητος ὁ Χριστός. Ὁ γὰρ ἐλαύνων αὐτὸν, καὶ ἀπιστῶν αὐτοῦ τῆ τελευταίῃ καὶ τῆ ἀναστάσει, καὶ τοῦ μαθητῆς αὐτοῦ διώκων, ὥτως πόθεν, εἶπε μοι, ἂν ἐπίστευσεν, εἰ μὴ πολλὴ ἦν τούτου σταυρωθέντος ἡ ἰσχὺς^d; Ἔστω, ἐκείνου αὐτῷ ἐγαρρίζοντο· τί εἰρεῖς πρὸς τούτον; Ἀλλως δὲ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἀνάστασιν προσήλθε, καὶ οὐκ εὐθέως, ἵνα σαφέστερον αὐτοῦ δειχθῆ ὁ πόλεμος. Ὁ γὰρ οὕτω μαινόμενος, ὥς καὶ αἵματα ἔχειεν, καὶ εἰς δεσμητήρια ἐμβάλλειν, ἀθρόον πιστεύει. Οὐκ ἤκειο τὸ μὴ συγγενεσθαι τῷ Χριστῷ, ἀλλ' οὐδὲ καὶ πολεμηθῆναι σφοδρῶς ὑπ' αὐτοῦ τοῖς πιστοῦς· ἐβείβαν κατέλιπεν ὑπερβολὴν μανίας· πάντων σφοδρότερος οὗτος ἦν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπηρώθη, ἐπέτε τῆς δεσποτείας αὐτοῦ τὰ τεκμήρια καὶ τῆς φιλοανθρωπίας γνωρίζεις ἢ καὶ ἴνα μὴ τις εἴπῃ. ὅτι ὑπεκρίνατο. Πῶς γὰρ, ὁ αἱμάτων ἐπιθυμῶν, ὁ τοῖς κερταῖσι προσελθὼν, ὁ εἰς κινδύνους αὐτὸν ἐπὶ ῥήπτων, καὶ τοῖς ἐξω ἐλαύνων καὶ τιμωρῶμενος; Οὗτος οὖν μετὰ ταῦτα πάντα τὴν δεσποτείαν ὁμολογεῖ. Διὰ τί δὲ οὐκ ἔθεεν ἐν-τῆ πόλει περιηστράφθη τῷ φωτί, ἀλλὰ πρὸ

αὐτῆς; Ὅτι οὐκ ἂν ἐπίστευσαν οἱ πολλοί, ἐχέουσαν ἐν ὅπου γε καὶ ἐκεῖ ἄνεθεν ἐ φωτις ἀκούοντας εἶχον, ὅτι βροχί^e ἐστὶν ἀξιώσιμος ἦν ἀπαγγέλλων μᾶλλον τὰ αὐτοῦ, δεξιμένος εἰσάγετο, οὐ περιεκιμένον αὐτῷ δεε εἶχον αὐτὸν τὸν προσδοκῶντα τοῖς ἄλλω τίνος δὲ ἔνεκεν οὐκ ἔφαγεν, οὐδὲ ἔπιε; Καὶ αὐτοῦ ἐπὶ τοῖς γινόμενοις, ἐξομολογήτο, παρακάλει τὸν Θεόν. Εἰ δὲ λέγοι τις, ἀνάγκη πρᾶγμα (καὶ γὰρ ὁ Ἐλύμας τὸ αὐτὸ ἔπαθε μὲν· Ναὶ ἔπαθεν, ἀλλ' ἔμεινεν ὡς εἶπε. Πῶ ἠγακάσθη; Καὶ τὸ ἀναγκαστικώτερον τοῦ ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως, τῶν στρατιωτῶν τὴν γειλάντων, τῶν σημείων τῶν ἄλλων, τοῦ ἰ ἀναστάντα; Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ ταῦτα ἀναγκαστικὰ διὰ τῆς ἀναστάσεως, τῶν ἀποστόλων ἀκούοντας; Ὅτι ἤλθευσε δῆλον ἦν. Οὐ γὰρ ἔθετο, μὴ γενομένου τούτου· ὥστε πάντα ἔδει. Τῶν τῶν ἀνάστασιν αὐτοῦ κηρυσσέ ἦσαν ἦν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀξιοπιστότερος, ἀπὲ δεβλημένος. Ὁ δὲ συνεγένετο τινι τῶν πιστῶ δαμασκῶν μετεβόλων, μᾶλλον δὲ πρὸ τῆς τούτου ἔπαθεν. Ἐρωτῶ τὸν Ἰουδαῖον· Πόθεν, μετεβλήθη Παῦλος; Τοσαῦτα σημεῖα εἶδε, κα ἐβλήθη· ὁ διδάσκαλος αὐτοῦ μετεβλήθη, οὐ μετεβλήθη· τίς ἐπίστασιν αὐτόν; μᾶλλον δὲ τοσαύτην ἐνεβαλεν αὐτῷ προθυμίαν, ὡς κα' εὐθεσθαι γενέσθαι ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ; Φα ἢ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια. Ἄλλ'· ὅπερ ἐφη εὐνοῦντων ἀισυνώδημον, καὶ φωτισόμενον κα σκοντα. Ὅρατε, πῶς ἦν ἐν θουαστείῳ, πῶς ἰ τῃ, καὶ οὐδὲ ἐν ὁδῷ ἠσυχάζει; Τίς ἦν ἀρα υἱὸν ἐπ' οὐκίαν, μηδὲ ἐν ὁδοῖς ἀνεχόμενος τίς ἦν ἰ οὕτως ἐν νυκτί;

δ'. Ὅσοι ἐν ἀξιώμασιν ἐστε, ἀκούσατε, καὶ καὶ [158] εὐλάβει μίμησασθε. Καίτοι μέλλ οὐκάδε, οὐκ εἶπε πρὸς αὐτόν· Ἀπέρχομαι ε τρεῖς, ἐκεῖ λαμβάνω τὸ λουτρὸν, τὰ ψυχ τῶν πολλῶν. Οὐκ ἐδεήθη σημείων, οὐκ ἔδει τῶν· ἀπὸ τούτο προφύτω μόνον ἐπίστευσε. πενθεῖ αὐτὸν ὁ Παῦλος, λέγων· Ἀλλὰ ἠλετήθη, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστεί ἐν ἐμοὶ πρῶτω ἐνδειχθῆται Ἰησοῦς Χριστὸν μακροθυμίαν. Ἄξιον ὄντως θαυμάσαι χον τούτου. Οὐκ εἶλε τὸν Χριστὸν, οὐκ εἶλε ο τὰ ἱεροσόλυμα συνεστῶτα ἔθρα, καὶ ἐπίσ λιπῶν. Πόθεν οὖν τοιοῦτος γέγνηται; ἰ μὲν ἦν ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, προσεῖχε Γραφαῖς ἀναγνώσει. Καίτοι καὶ ὁ λησθῆς εἶδεν σ.μ.μ μάγοι εἶδον ἀστέρων· οὗτος δὲ οὐδὲν εἶδε τ ἐπίστευε· τοσοῦτον ἐστὶν ἡ τῶν Γραφῶν ἀνά λμος; Τί οὖν Παῦλος; οὐχὶ τὸν νόμον· ἐμε ἐμοὶ δοκεῖ οὗτος ἐπίτηδες ἀναβλήθηται, δι' προλαβόντων παναχθόμενον βουλομένου ἐπιστάσι; Ἰουδαῖος τοῦ Χριστοῦ. Εἰ γὰρ οὖν εἶχον, ε οὕτως ὀφείλει ὡς τούτο. Τούτῳ γὰρ, καὶ σ.τ.λ.ον, καὶ πάντων, ἰκανὸν ἦν αὐτοῦς ἐπελκάζεσθαι οὖν οὐδὲν οὕτω σκανδαλίζεσθαι εἴθε τοῖς· Ὅρα γῶν μετὰ τὴν διασπορὴν τῶν ἀποστει θεῶν ποιοῦντα τὰ σημεῖα. Ἐνεκάλυσαν ἴε

* Unus codex ἀπολογούμενος. Ἡ γὰρ ὑπερβολή. δ Σαυλὸς μονονοχὶ λέγων· Τί παρ' ἐμοῦ. * Hanc, ποιῶν αὐτόν, παραχρημα, ab Erasmo expressa, ex uno cod. suppleta sunt. ἔπει. ^d Alibi ἦν τῆ; ἀναστάσεως ἢ ἰσχὺς.

^e Legebat ἄλλ' ἄλλως, sed vocem, ἄλλως, e sententia, aufragantibus uno cod. et Savill, Eorr. ^f Quibus mss. oibus σχολάζων ἐπ' οἱ ἐν ὁδοῖς ἀνεχόμενος στήν; τίς ἦν.

lucere solet; mensuram enim suam habent oculi. Dicitur etiam vocis et soni vehementiam surdos facere et attonitos. Sed hunc excæcavit tantum, et metu furorem ejus exstinxit, ita ut hæc ille audiret : *Saude, Saude, quid me persequeris ?* Non dicit illi, Crede, neque simile quidpiam; sed incusat. Hæc fere dicit quibus illum incusat : Quid, vel parum vel multum, a me lrsus, hoc agis ? *Dixit autem, Quis es, Domine ?* Ister se confitetur servum. Dominus autem dixit : *Ego sum Jesus, quem tu persequeris.* Ac si diceret : Ne putes tibi cum hominibus esse certamen. Qui autem cum illo erant, vocem quidem Pauli audierunt, minime autem viderunt, ad quem responderet. Et jure merito : rerum namque minorum illos fecit audire. Nam si vocem illam audissent, neque sic credidissent : Paulum autem videntes respondentem, mirabamur. Sed 7. *Surge, et ingredere civitatem, et dicetur tibi quid te oporteat facere.* Vide, quomodo non statim omnia ipsi revelet, sed prius tantum nitiget animam ejus, et per ea, quæ jubet illum scire, statim spem bonam indit, quod visum recepturus sit. *Viriantem, qui ibant cum eo, stabant stupefacti, audientem quidem vocem, neminem autem videntem.* 8. *Surrexit autem Saulus de terra, apertaque oculis nihil videbat. Ad manus autem illum trahentes, introduxerunt Damascum.* Spolia diaboli, vasa ejus, quasi capta quadam urbe vel metropoli introduceunt. Et quod mirum est, ipsi inimici et hostes introduceunt illum omnibus videntibus. 9. *Et erat tribus diebus non videns, et non manducavit neque bibit.* Quid huic rei par fuerit ? Consolatio hæc inducti Pauli compensat mœrorem de Stephano conceptum, licet hic suam habeat in se consolationem, quod ille sic obiisset; et hanc item haberet, quod Samaritanorum vici reducti magnam afferrent salutem.

Car Paulus post Christi resurrectionem conversus sit. — Et cur, inquires, non ab initio id factum est, sed postea ? Ut ostenderetur, vere Christum resurrexisse. Qui enim persequebatur illum, nec credebatur illius mortem ac resurrectionem, qui discipulos ejus persequebatur, unde, quæso, credidisset, nisi magna fuisset Crucifixi virtus ? Esto, illi ipsi obtemperaverint, quid ad hunc dices ? Alioquin vero ideo post resurrectionem accessit, neque statim, ut manifestius ipsius bellum videretur. Nam qui sic insanit, ut et sanguinem effundat, et in carcerem conjiciat, statim credit. Non satis erat, quod cum Christo non fœmet, sed oportuit ut fideles ab illo fortiter impugarentur. Nullum non furorem retro relinquit; omnibus hic acrior erat. Cum autem excæcatus fuit, tunc dominationis et clementiæ ejus indicia agnovit : vel etiam, ne quis diceret ipsum simulasse. Quomodo enim, qui sanguinem expetierat, qui ad sacerdotum venerat, qui in pericula se conjiciebat, qui exterius etiam pellebat et puniebat, simulasset ? Ille igitur non hæc omnia dominationem confitetur. Cur autem non intra ipsam urbem vel illum circumfuisit, sed ante illam ? Quia multi non credidissent, imo forte non erant, quandoquidem et supra, emissam audientes

vocem dicebant, *Tronitru en (Joan. 12. 28) :* hic vero fide dignus erat dum maxime sua nuntiaret. Et ligatus introductus est, non vinculis impositis; et trahent illum, qui se alios tracturum sperabat. Cur autem non manducavit neque bibit ? Sua gesta damnabat, eos flebat, orabat, rogabat Deum. Si vero quis dixerit hoc ex necessitate fuisse (nam et Elymas hoc ipsum passus est [Act. 13]), respondebimus : Etiam passus est, sed mansit, ut erat. Quomodo igitur non coactus est ? Equid magis cogere poterat, quam terræ motus in resurrectione factus, ipsis militibus nuntiantibus, aliis patratæ signis, quod ipsum resurrexisse viderent ? At non illa necessitatem inducunt, sed docent. Cur Judei hæc audientes non crediderunt ? Palam erat, illum vera dicere. Neque enim mutatus fuisset, nisi hoc evenisset; atque ita omnes credere oportebat. Non minor erat iis, qui resurrectionem ejus prædicabant, imo fide dignior qui repente conversus esset. Non cum fidele quopiam versatus fuerat, sed in Damasco conversus est, imo ante Damascum hoc accidit. Interrogo Judæum : Unde, quæso, conversus est Paulus ? Tot signa vidit, et conversus non est : doctor ejus mutatus est (a), et hic mutatus non est : quis illi persuasit, imo quis illi tantum repente immisit ardorem, ut anathema pro Christo fieri optaret ? Manifesta est rerum veritas. Sed, ut jam dixi, interim eunuchum videntes illuminatum et legentem erubescimus. Videtis, in quanta potentia, in quantis divitiis versaretur, ac neque in via quiescebat ? Qualis ergo erat domi, qui in via quidem oticaretur ? qualis erat in nocte ?

4. Quotquot in dignitatibus estis, audite, et imitemini humilitatem et pietatem. Etsi domum revertetur, non dicebat intra semetipsum : Redeo in patriam, ibi lavacro utar; ut sunt frigida multorum verba. Non opus haluit signis nec miraculis : ex solo propheta credidit. Idcirco seipsum deplorat Paulus, dicens : *Sed misericordiam Dei consequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate, et ut in me primo ostenderet Jesus Christus omnem patientiam (1. Tim. 4. 15. 16).* Dignus certe admiratione est hic eunuchus. Non vidit Christum, non vidit signum : adhuc stantem Jerosolymam videbat, et credebatur Philippo. Unde ergo talis effectus est ? Sollicita erat anima illius, attendebat Scripturis, lectionibus operam dabat. Atqui latro vidit signa, et magi stellam; hic vero nihil tale vidit, et credidit : usque adeo utilis est Scripturarum lectio. Quid ego Paulus ? annon legem meditabatur ? Sed mihi videtur hic consulto reservatus esse propter ea, quæ prius dixi, quod undique vellet Judæos Christus attrahere. Nam si mente valuissent, nihil ipsis perinde atque hoc utile fuisset. Hoc enim plus quam signa et alia omnia poterat illos attrahere : quemadmodum nihil ita solet crassioribus offendiculo esse. Vide itaque post dispersionem apostolorum Deum edere signa. Criminabantur Judæi apostolos, conjiciebant in

(a) Doctor Pauli Gamaliel mutatus fuisse dicitur, ut patet, quia Judæos repressit, ne in Christianos savissent, dum Paulus plus quam omnes saviret in illos.

carcerem : demum Deus miracula edit. Et quomodo, vide. Educere ex carcere, ejus signum erat ; inducere Philippum, ejus signum erat ; Paulum adduci, ejus signum erat ; seipsum Stephano ostendere, ejus signum erat. Et considera, quomodo Paulus honoretur, quomodo eunuchus. Illic Christus apparet, forte ob surditatem, quia alio modo non persuasus esset. In his nos quoque miraculis versantes, nos dignos exhibeamus. Multi nunc, etiam in ecclesiam ingressi, ignorant quæ dicuntur : eunuchus autem et in foro, et in curru vectus, lectioni Scripturarum attendebat. Sed vos non item : nemo enim vestrum librum præ manibus habet, sed omnia potius quam librum. Cur autem non vidit illum ante Jerosolimam, sed postea ? Non oportebat illum videre pulsos apostolos, eo quod adhuc infirmus esset : neque id antea ita facile erat, ut eam propheta illum erudit. Sic et nunc, si quis vestrum vult attendere prophetis, non opus habebit signis. Et si vultis videamus, quid ipsa propheta dicat : *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et in humilitate ejus judicium ejus sublatum est.* Illic didicit, quod crucifixus sit, quod tollatur de terra vita ejus, quod peccatum non fecerit, quod potuerit et alios servare, quod generatio ejus sit inenarrabilis, quod petre scissæ sint, quod velum scissum sit, quod mortui ex sepulcristis resurrexerint : imo hæc omnia dixit ei Philippus, ex propheta sumpta occasione. Magna res profecto est Scripturarum lectio. Ita implebatur illud a Moysæ dictum : *Sedens, in lecto cubans, exurgens, et ambulans, recordare Domini Dei tui (Deut. 6. 7).* Maxime namque vix cum desertæ sunt, cogitationibus nostris dant locum, nemine perturbante. Et hic in via credit, et Paulus in via ; sed hunc nemo trahit nisi Christus. Majus hoc erat, quam quod apostoli facerent : majus vero quod, cum apostoli Jerosolymis essent, et ex his nullus esset Damasci, isthinc rediit credens : et qui Damasci erant, sciebant ipsum non Jerosolymis venisse persuasum ; epistolas enim ferebat, ut credentes ligaret. Sicut medicus optimus, jam vigente febre, opem illi attulit Christus : oportebat enim eum in ipso furore comprehendi. Tunc maxime decidit, ac seipsum condemnavit, ut qui gravia attentasset. Sed rursus opere pretium fuerit sermonem resumere. Cur, quæso, Scripturæ ? Quod ad vos spectat, omnia sublata sunt. Cur ecclesia ? Libros suffudit : forte non tale judicium erit, non talis pœna. Si quis in fimo defoderit illos, et non illos audierit, non tam contumelia afficit, ut aunc fit. Quid enim, quæso, illic contumeliosum ? Quod illos defoderit. Quid autem hic ? Quod non audiamus illos. Dic mihi, uter maxime contumelia afficit, qui silenti, an qui loquenti non respondet ? Certe qui loquenti. Itaque major nunc est contumelia, cum loquentem non audis, major contemptus. *Ne loquamini nobis*, quondam dicebant prophetis Judæi : vos autem pejus facitis, dicentes : *Ne loquamini, non facimus.* Illi ergo avertent eos, ut ne loquerentur, quasi ex illorum voce aliquam acciperent pietatis occasionem : vos autem præ multo contemptu neque hoc facitis. Creditis, si manibus ora

obturaretis, non tanta esset contumelia quanta nunc. Dic enim mihi, qui audis et non obtemperat, magisne contemnit, quam qui non audis ?

5. Sed age, contumeliam hujusmodi exploremus. Si quis cum, qui contumelia afficit, contineat et os obturet ei, tanquam ægre ferens contumelias ; alius vero neque curet, neque advertere videatur : uter magis contemnit ? annon hic ? Ille namque declarat se plagam accipere ; hic vero fere os obturat Dei. Horretis dictum ; sed audi quomodo hoc fiat. Os, per quod loquitur Deus, os Dei est. Sicut enim hoc os animæ nostræ est, etsi anima os non habeat : sic et os prophetarum est os Dei. Audite et horrecite. Communis est diaconus ille, qui stat et clamat, *Attendamus* ; idque sæpe repetit. Hæc vox Ecclesie communis est, et nemo attendit. Post illum incipit lector prophetiam Isaie : neque sic attendit quisquam, etsi propheta humanum nihil habeat. Deinde auditori enuntiat, *Hæc dicit Dominus* ; nullusque attendit. Quid dico ? Tremenda quædam et horrenda narrat : neque ullus est qui attendat. Verum quid dicunt multi ? Semper eadem legit. Hoc maxime vos perdit. Si itaque illa sciretis, neque eis oporteret averti : quandoquidem in theatris eadem ipsa semper fiunt, neque tamen satiamini. Qualia dicere audes, qui ne prophetarum nomina quidem nosti ? Non te pudet dicere, te ideo non audire, quia eadem semper leguntur, qui ne nomina quidem scriptorum nosti, licet illa semper audias ? Nam tu quoque confiteris, eadem ipsa dici. Ego si te accusandum hæc dixissem, oporteret te ad aliam defensionem confugere, et non ad accusationem tuam venire. Dic mihi, annon admones filium tuum ? Si diceret ille, Semper eadem ; annon putares contumeliam esse ? Tunc par esset non eadem dicere, si illa sciremus, et operibus exhiberemus ; imo neque tunc superflua lectio esset. Quid par Timotheo ? Attamen illi scribens Paulus dicebat : *Attende lectioni et exhortationi (1. Tim. 4. 15).* Neque enim potest unquam sensus Scripturarum exhauriri : fons est immensus. Dicere solent, Novi, inquit, et tum mihi effluxit. Vultis ostendam, hæc non esse eadem ? Quot putatis ex Evangelis loquutos esse ? Sed hi omnes nova quædam dixerunt. Quanto enim magis in illis versatur, tanto acutius videt, tanto puriorem aspiciet lucem. Ecce quanta dico. Quid est propheta ? dicite : quid enarrationes ? quid parabola ? quid allegoria ? quid typus ? quid symbolum ? quid evangelia ? Hoc vero tantum mihi dicite, quod clarum est, cur Evangelia dicta sunt ? Atqui sæpe audistis, quod evangelia nihil mœstum habere debeant : hæc vero multa austeritate plena sunt ? *Ignis illorum non exstinguetur*, inquit, et *verbis eorum non morietur (Marc. 9. 43)* ; illudque, *Dissecabit eum, et ponet portionem ejus cum hypocritis (Matth. 24. 51)* ; et illud, *Dicit : Ne scio vos, discedite a me, qui operamini iniquitatem (Id. 7. 25)*. Igitur ne decipiamus nosmetipsos, putantes hæc Græco more dici. Nihilne hæc ad nos ? Vos vero surdi estis, et quasi attoniti caput inclinatis. Evangelia nihil habere debent eorum, quæ agenda sunt, sed solum

ἐπιστολούς, ἐπέβαλον εἰς δεσμοτήριον· λοιπὸν ὁ θεὸς ἐπεμαρτυρεῖ. Καὶ πῶς, ἔρα· τὸ ἐξαναγκάζειν ἀπὸ τῆς φιλικότητος, αὐτοῦ σημεῖον ἦν· τὸ ἀγαγεῖν Φίλιππον, αὐτοῦ σημεῖον ἦν· τὸ Παῦλον προσαγαγεῖν, αὐτοῦ σημεῖον ἦν· τὸ δεῖξαι Σαοφρόνῳ ἑαυτὸν, αὐτοῦ σημεῖον ἦν. Καὶ εὐαίκα, πῶς μὴ τιμᾶται· Παῦλος, πῶς δὲ ὁ εὐνοχοῦς. Ἐνευθεῖα καὶ ὁ Χριστὸς φαίνεται, ἰσως διὰ τὸ σὺληθῆναι, καὶ οὗτοι οὐκ ἐν ἄλλοις ἐπιπέθη. Τοῦτοι ἐντροπύφωμοι καὶ ἡμεῖς τοῖς θαύμασιν, ἀξίους ἑαυτοὺς παρμαυθώσωμεν. Πολλοὶ νῦν οὐδὲ εἰς ἐκκλησίαν εἰσάναται, οὐκ ἴσασιν τὰ λεγόμενα· ὁ δὲ εὐνοχοῦς, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐπὶ ἀγκυμάτων φερόμενος, εἰ ἀναγνώσκει τῶν Γραφῶν προσεῖχεν. Ἄλλ' οὐχ ὑμεῖς· οὐδεὶς διὰ ὁμῶν βελῶν ἔχει μετὰ χεῖρας, ἀλλὰ πάντα μέλλων ἢ τὸ βελῶν. Διὰ τί δὲ μὴ πρὸ τῶν Ἱεροσολύμων ὀρᾷ αὐτὸν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα; Οὐκ ἴδει αὐτὸν Μελὶ ἀνενομήτους τοὺς ἀποστόλους, διὰ τὸ ἀσθενεῖν· οὐκ εὐθέως οὕτως ἦν ἔυκολον, ὡς δεῖ ὁ προφήτης· ὁ εὐθὺς καθήχθησεν. Οὕτω καὶ νῦν, εἰ τις ὁμῶν ἰδίως προσέχειν τοὺς προφήτας, οὐ δεύεται σημεῖον καὶ εἰ βούλεται, αὐτὴν τὴν προφητείαν ἴσχυται εἰσηγεῖσθαι. Ὡς κρῖνον ἐπὶ σφαγῆν ἤχησθαι, καὶ ἐν τῇ καταπέτωσιν αὐτοῦ ἢ κρῖσις αὐτοῦ ἤρηθῃ. Ἐνευθεῖα ἔμαθεν, οὗ ἐσαυρωθῆναι, οὗ ἀλείπει ἀπὸ τῆς γῆς ἢ τοῦ αἵματος, οὗ ἀμαρτίας οὐκ ἐποίησεν, ἐν ἰσχυρῶ καὶ εἰρήρως οὕτως, οὗ ἢ γενεὰ αὐτοῦ [159] ἀνεκδέχθητος, οὗ πέρας ἐβράβησεν, οὗ τὸ καταπέτασμα ἐστίθη, οὗ κερὰ ἐκ τῶν μνημείων ἠγέρθησαν· μέλλον δὲ ταῦτα πάντα εἶπεν αὐτὸν ὁ Φίλιππος, μόνον ὑπέθεσεν λαθεῖν ἀπὸ τοῦ προφήτου. Μέγα ὄντως ἢ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις. Οὕτως ἐκεῖνο ἐπιηροῦτο τὸ παρὰ τοῦ Μωυσέως εἰρημῶν Καθεζόμενος, καὶ κοιταζόμενος· ἐπιστολάς γὰρ ἔφερεν, ὥστε δεῖσθαι τοὺς πιστεύοντας. Καθὰπερ ἱερεῖς ἄριστος, ἀκμάζοντος ἐπι τοῦ περὶ τοῦ, τὸ βοηθῆσαι αὐτῷ ἐπήγαγεν ὁ Χριστὸς· ἴδει γὰρ αὐτὸν μεταξὺ μακρῶν ἀποκαταθεῖν. Τότε μάλιστα κατέπεσε, καὶ κατέγνω ἐκ αὐτοῦ, ὡς δεῖνὰ τολμῶντος. Ἄλλὰ πάλιν καὶν πρὸς ὑμᾶς τὸν λόγον ἐπαναλαβείν. Τίνος ἔνεκεν, εἶπὲ μοι, αἱ Γραφαὶ; Τὰ γὰρ ὁμῶν μέρους, πάντα ἐλέγεται. Τίνος ἔνεκεν ἐκκλησία; Κατὰ τῶν τὰ βελῶν· τάχα οὐ ποιοῦτον κρῖμα, οὐ τοιαυτὴ χάρις. Εἰ τις κατακούσειν αὐτὰ ἐν κόρῳ, καὶ τὴν ἀκούσις αὐτοῦ, οὐχ οὕτω; αὐτὰ ὑβρίζει, ὡς νῦν. Τί γὰρ, εἶπὲ μοι, τὸ ὑβριστικὸν ἐκεῖ; Ὅτι αὐτὰ κατέγνωσε. Τί δὲ εἰπέ μοι; Ὅτι οὐκ ἀκούομαι αὐτῶν. Εἶπὲ μοι, τίς ποτε βέλους ὑβρίζεται; ὅταν σιωπῶντος μὴ ἀποκρίνηται, ἢ ἴσως λέγωντος; Πάντως ὅταν λέγοντος. Ὅστε μείζων ἢ ἄλλης νῦν, ὅταν καὶ φθγγομένου μὴ ἀκούσης, μείζων ἢ καταφρόνησις. Μὴ λαλεῖται ἡμῖν, φησί, πάσαι Ἰουδαῖαι τοῖς προφήταις ἐλεῶν ὑμᾶς δὲ χεῖρον ποιεῖτε,

λέγοντες· Μὴ λαλεῖτε, οὐ ποιοῦμεν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν ἀπέστρεψον αὐτοὺς μὴδὲ φθγγεῖσθαι, ὡς ἀπὸ τῆς φωνῆς διαχόμενοι τινὰ εὐλαθείας ἀφορμῆν· ὑμεῖς δὲ ἐκ πολλῆς καταφρόνησεως οὐδὲ τοῦτο ποιεῖτε. Πιστεύετε, εἰ τὰ στόματα ἡμῖν ἐνεφράτα, τὰς χεῖρας ἐπιθέτους, οὐκ ἦν τοσαυτὴ ἡ ὑβρις ὅση νῦν. Εἶπὲ γὰρ μοι, ὁ ἀκούων καὶ μὴ παθεόμενος, μείζωνος καταφρονεῖ, ἢ ὁ μὴ ἀκούων;

ε'. Ἄλλὰ φέρε ἐπὶ ὑβρεως τὸ πρῆγμα ἐξετάσωμεν· Εἰ τις τὸν ὑβρίζοντα κατέχει, καὶ ἐπιστομίζεσθαι ὡς ἀλλῶν ταῖς ὑβρεσιν, ἔτερος δὲ μὴδὲ φρονεῖσθαι μὴδὲ προσποιεῖσθαι, τίς μάλλον καταφρονεῖ; οὐχ οὕτως; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐμφαίνει, οὗτις πληρῆν δέχεται· οὗτος δὲ μονοουχὸν τὸ στόμα ἐμφράττει τοῦ Θεοῦ. Ἐφρίξατε τὸ ῥῆθον; Ἄλλ' ἄκουε καὶ πῶς τοῦτο γίνεται. Τὸ στόμα, δι' οὗ ὁ θεὸς φθέγγεται, στόμα ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. Καθὰπερ γὰρ τοῦτο τὸ στόμα τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἐστι, καίτοι ψυχῆς οὐκ ἐχούσης στόμα· οὕτω καὶ τὸ στόμα τῶν προφητῶν στόμα ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. Ἀκούσατε καὶ φηρίξατε. Κοινὸς διάκονος, ἐστῆκεν ὁ διάκονος μέγα βεῶν καὶ λέγων· *Πρόσχωμεν*· καὶ τοῦτο πολλάκις. Ἐκεῖν ἢ φωνὴ κοινὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐστίν, ἢν οὕτως [160] ἀφῆσιν, καὶ οὐδεὶς ὁ προσέχων. Μετ' ἐκεῖνον ἔρχεται ὁ ἀναγνώστης τῆς προφητείας· Ἡσού· καὶ οὐδὲ οὕτω προσέχει τις, καίτοι προφητεία οὐδὲ ἀνθρώπων ἔχει. Εἶτα εἰς ἐπήκουσιν ἐκφωνεῖ λέγων, *Τάδε λέγει Κύριος*, καὶ οὐδὲ οὕτω προσέχει τις. Τί λέγει; Φοδερὰ τινὰ διεξέρχεται καὶ φρικώδη, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐστι τις ὁ προσέχων. Ἄλλὰ τίς ὁ λόγος τῶν πολλῶν; Ἄελ, φησί, τὰ αὐτὰ ἀναγνώσκεται. Τοῦτο μάλιστα ὁμᾶς ἀπλόων. Εἰ μὲν οὖν φέρεται αὐτὰ, μάλιστα μὲν οὐδὲ οὕτως ἀπέχεσθαι εἶδει· εἶπε καὶ ἐν τοῖς θεάτροις αἱ· τὰ αὐτὰ γίνεται, καὶ ὅμως οὐ λαμβάνετε κόρον. Ποῖα τὰ αὐτὰ τοιμᾶ; εἶπει, ὁ μὴδὲ τῶν προφητῶν τὰ ὀνόματα εἰδώς; Οὐκ ἀσχήνη λέγων μὲν διὰ τοῦτο μὴ ἀκούειν, ἐπιπέθη τὰ αὐτὰ ἀεὶ ἀναγνώσκεται, οὐκ εἰδώς δὲ οὐδὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἀναγνώσκωμένων, καὶ ταῦτα ἀεὶ τὰ αὐτὰ ἀκούων; Καὶ γὰρ σὺ ὁμολόγησας, οὗτις τὰ αὐτὰ λέγεται. Ἐγὼ εἰ ἔλεγον εἰς κατηγορίαν προσέρων τοῦτο, οὗ ἐχρῆν ἐπ' ἑτέραν ἀπολογίαν εἰλεῖν, μὴ ἐπὶ τὴν κατηγορίαν τὴν σὴν. Εἶπὲ μοι, οὐ οὐ παραίνεσι τὸν ὑπὸ τῆς σῆς; Ἄν οὖν οὕτως εἶπῃ, εἰ· Ἄεὶ τὰ αὐτὰ, ἔρα οὐχ ἡγῆ ὑβρὸν εἶναι; Τότε ἐνήν μὴ λέγειν τὰ αὐτὰ, ὅτι αὐτὰ καὶ φέομεν, καὶ διὰ τῶν ἔργων ἀπεδεικνόμεθα· μέλλον δὲ οὐδὲ τότε περιττὴ ἢ ἀνάγνωσις. Τί Τιμοθέου ἴσον; Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐκεῖνον γράψων ὁ Παῦλος ἐλεγε· *Πρόσχε εἰ ἀναγνώσει, εἰ παρακλήσει*. Ὁ γὰρ ἐστίν, οὐχ ἐστὶν ἐξανθληθῆναι ποτε τὸν νῦν τῶν Γραφῶν· πηγὴ τῆς ἐστίν οὐκ ἐχουσα πέρας. Εἶπον, Ἐσοφρίσθη, φησί, καὶ τότε ἀπέστη ἀπ' ἐμοῦ. Βούλεσθε δεῖξαι, οὗτις οὐκ ἐστὶ τὰ αὐτὰ; Ὅσους νομίζετε εἰρηκῆσαι εἰς ἢ τὰ εὐαγγέλια; Ἄλλ' οὗτοι πάντες ξένους καὶ καινοὺς εἶπον. Ὅσῳ γὰρ ἂν τις αὐτοὺς ἐνδιακρίβῃ, τοσοῦτον ὀξύτερον βλέπει, τοσοῦτον πλέον ὀρᾷ τὸ φῶς καθαρόν. Ἰδοὺ πόσα λέγω· Τί ἐστὶ προφητεία; εἶπατε· τί ἐστὶ διαγγήματα; τί ἐστὶ παραβολή; τί ἐστὶν ἀλληγορία; τί ἐστὶ τύπος; τί ἐστὶ σύμβολον; τί ἐστὶν εὐαγγέλια; Τοῦτο δὲ μόνον εἶπατέ μοι τὸ φανερόν, διὰ τί εὐαγγέλια εἰρηται; Ἄλλοι πολλάκις ἤκούσατε, οὗτις τὰ

ὁ ἴσως ἐπὶ τοῦ σημείου ἦν. Ὅρα πῶς μὴ τιμᾶται. Ἄλλοι οὖν ἐπὶ τῶν εὐαγγελίων ὁ γὰρ προφήτης. ὁ ἴσως ἐπὶ τοῦ σημείου ἦν. Ὅρα πῶς μὴ τιμᾶται. Ἄλλοι οὖν ἐπὶ τῶν εὐαγγελίων ὁ γὰρ προφήτης. ὁ ἴσως ἐπὶ τοῦ σημείου ἦν. Ὅρα πῶς μὴ τιμᾶται. Ἄλλοι οὖν ἐπὶ τῶν εὐαγγελίων ὁ γὰρ προφήτης. ὁ ἴσως ἐπὶ τοῦ σημείου ἦν. Ὅρα πῶς μὴ τιμᾶται.

ὁ ἴσως ἐπὶ τοῦ σημείου ἦν. Ὅρα πῶς μὴ τιμᾶται. Ἄλλοι οὖν ἐπὶ τῶν εὐαγγελίων ὁ γὰρ προφήτης. ὁ ἴσως ἐπὶ τοῦ σημείου ἦν. Ὅρα πῶς μὴ τιμᾶται. Ἄλλοι οὖν ἐπὶ τῶν εὐαγγελίων ὁ γὰρ προφήτης. ὁ ἴσως ἐπὶ τοῦ σημείου ἦν. Ὅρα πῶς μὴ τιμᾶται. Ἄλλοι οὖν ἐπὶ τῶν εὐαγγελίων ὁ γὰρ προφήτης. ὁ ἴσως ἐπὶ τοῦ σημείου ἦν. Ὅρα πῶς μὴ τιμᾶται. Ἄλλοι οὖν ἐπὶ τῶν εὐαγγελίων ὁ γὰρ προφήτης. ὁ ἴσως ἐπὶ τοῦ σημείου ἦν. Ὅρα πῶς μὴ τιμᾶται.

εὐαγγέλια οὐδὲν ἔχειν ὀφείλια σκυθρωπῶν · ταῦτα δὲ πολλῆς γέμει σκυθρωπότητος. *Τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, φησί, καὶ ὁ σκόληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει*· τὸ τε, *Διχονομίαι αὐτῶν, καὶ ὄψισι τοῦ μέλους αὐτοῦ μετὰ τῶν ὀσσοκρετῶν* · τὸ τε, *Ἐρεῖ· Οὐκ ἔμβα ὑμᾶς, ἀπέλυσε* ἄτ' ἐμοῦ ὁ ἐργαζόμενος τὴν ἀνομίαν. Ἄρα μὴ ἀπα-ῶμεν αὐτοὺς, νομίζοντες ταῦτα Ἑλληνιστὶ ἡμῖν λέγειν. Ἦ οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς τούτων; Ὑμεῖς κεκόρωσθε, καὶ ὁσον ἀπόδηλοι τυγχάνοντες κάτω κόπτετε. Τὰ Εὐαγγέλια οὐδὲν ἔχειν δεῖ τῶν πρακτικῶν, ἀλλὰ μόνον ἀγαθὰ συμβουλεύειν · ταῦτα δὲ μυρία ἔχει πρακτέα · οἷαπερ ἐστὶ καὶ τὰ τοιαῦτα. *Ἐὰν μὴ τις μίσθησιν αὐτοῦ τὸν κατέρα καὶ τὴν μητέρα, οὐκ ἔστι μου ἀξιός· καὶ, Οὐκ ἤλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, ἀλλὰ μάχαιραν*· καὶ, *Θλίβην ἔξετε ἐν τῷ κόσμῳ*. Καλὰ γὰρ οὐ γὰρ ταῦτα εὐαγγέλια. [161] Τὸ γὰρ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐστὶ· Τόδε σὺ ἐστίς ἀγαθὸν· καθόρου καὶ ἐν τῇ συνθηκῇ φασὶ πρὸς ἀλλήλους οἱ ἄνθρωποι· Ἦ μοι τῶν εὐαγγέλιων; Ὁ πατήρ σου ἔφη, ἡ μήτηρ σου. Οὐ λέγει· Τόδε ποιήσω. Πάλιν εἶπὸ μοι, τὶ ἐ-έσθηκε ταῦτα τῶν προφητικῶν; διὰ τί μὴ καὶ ἐκεῖνα εὐαγγέλια λέγεται; καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνα τὰ αὐτὰ λέγουσιν· οἶον, *Ἀλείπειας οὐ ἔλασος ὁ χολῆς· Κύριος δώσει ῥῆμμι τοῖς εὐαγγελοῖσιν· ἄσωση ὑμῖν οὐρανὸν καινόν, καὶ γῆν καινὴν*. διὰ τί μὴ καὶ ἐκεῖνα εὐαγγέλια λέγεται; διὰ τί μὴ καὶ τοῦτο προφητεία; Εἰ δὲ μηδὲ τί ἐστιν εὐαγγέλια εἰδότες, ὅτω καταφρονεῖτε τῆς τῶν Γραφῶν ἀναγκάσεως· τί ὑμῖν ἐρῶ; Εἶπω τι καὶ ἔτερον· διὰ τί τέσσαρα Εὐαγγέλια; διὰ τί μὴ

δέκα; διὰ τί μὴ εἰκοσι; διὰ τί μὴ· πολλὰ ἐπεχειρήσαν συντάξασθαι Εὐαγγέλια; διὰ τί μὴ εἰς; διὰ τί ὁ μαθητὰ; διὰ τί ὁ μὴ μαθητὰ; διὰ τί δὲ ὅλος ἰαὶ αὶ Γραφαί; Καίτοι γὰρ τοῦναντίον φησὶν ἡ Παλαιὰ· *Δώσω ὑμῖν διαθήκην καινὴν*. Ποῦ εἰσὶν οἱ λέγοντες, *Ἄετ τὰ αὐτὰ; Εἰ ταῦτα φέρετε, ὅτι, κἂν μυρία ἔτη ζῆσθι ἄνθρωπος, οὐκ ἔστι τὰ αὐτὰ, οὐκ ἂν εἴπατε ταῦτα*. Πιστεύσατε, οὐκ ἐρῶ ὑμῖν οὐδὲν τούτων, οὐκ ἰδιῶ, οὐ κοινῇ· ἀλλὰ εἰ μὲν τις εὖρη, ἐπιπέυσω· ἂν δὲ μὴ, ἔσω. Οὕτω γὰρ ὑμᾶς ἐποίησαμεν ἀρχήτους, ἀεὶ πάντα ἐξ ἐτοίμου λέγοντες, καὶ οὐτε χρῆσθαι οὐκ ἀνανεύοντες. Ἰσθὸ ἔχετε ζητήματα ἱκανά· σκέψασθε, εἴκατε τὰ αἰτίαν. διὰ τί εὐαγγέλια; διὰ τί μὴ προφητείας; διὰ τί τὰ πρακτέα ἐν τοῖς Εὐαγγέλιω; Κἂν ὁστος ἀπορήσῃ, ἔτερο; ζητεῖτω, καὶ τὰ παρ' αὐτῶν ἀλλήλοις συνεισφέρετω· λοιπὸν δὲ ἡμεῖς ἰσχυρόμεν. Εἰ γὰρ τὰ εἰρημένα οὐδὲν ὑμᾶς ὄνησε, πολλῶ μάλλον οὐδ' ἂν ἔτερα προσθειήμεν. Ὅντως εἰς πῆσον τετραπημένον ἀνελόμεν, ἔθενεν μείζον ὑμῖν καὶ ἡ κόπαις. Οὐκὼν διὰ τοῦτο σιγήσωμεν. Ὅμοι ἴνα μὴ γίνεσθαι, ὑμεῖς κύριοι. Εἰ γὰρ θεασόμεθα ὑμῶν τὴν σπουδὴν, ἴσως πάλιν ἐρούμεν, ἴνα καὶ ὑμεῖς ἐπὶ πῆσον εὐδοκίμητε, καὶ ἡμεῖς ἐπ' ὑμῖν ἐφραυνώμεθα, ἐπὶ πῆσι δοξάζοντες τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, καὶ ἡ μεγαλωσύνη, καὶ ἡ τιμὴ, οὖν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι, οὖν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

* Ἄλλο εἰκόσιν, εἰ πολλοὶ ἐπ. ἀνατάσθαι δόξησιν. διὰ τί μὴ.

ΟΜΙΑΙΑ Κ'.

Ἦν δὲ τις μαθητὴς ἐν δαμοσκόῳ ὀνόματι Ἀνανίας, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος ἐν ὁράματι· *Ἀνανία. Ὁ δὲ εἶπεν· Ἰδοὺ ἐγώ, Κύριε.* Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτὸν εἶπεν· *Ἀναστὰς πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύμην τὴν καλομένην Ἐθίοβιαν, καὶ ζήτησον ἐν οἰκίᾳ Ἰούδα, Σαῦλον ὀνόματι, Ἰερσά· Ἰδοὺ γὰρ προσερχεται. Καὶ εἶπεν ἐν ὁράματι ἄνδρα Ἀνανίαν, εἰσεδόντων καὶ ἐπιθέτων αὐτῷ χεῖρα, ὅπως ἀναστήνῃ.*

α'. Τί δῆποτε οὐδένα τῶν κορυφαίων ἀποστόλων οὕτε ἐκάλισαν, οὕτε ἀπέστειλε πρὸς τὴν τοῦ Παύλου κατήχησιν; [162] Ὅτι οὐκ ἐχρῆν δὲ ἀνθρώπων ἐνάγεσθαι, ἀλλὰ δὲ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· ἐπὶ καὶ οὕτως ἐδίδαξε μὲν αὐτὸν οὐδὲν, ἐθάπτει δὲ μόνον. Ἄρα γοῦν τῷ βαπτισθῆναι ἐπισπάσατο πολλῶν· οὗ Πνεύματος τῶν χερῶν ἀπὸ τοῦ ζῆλου καὶ τῆς προθυμίας τῆς πολλῆς. Ὅτι δὲ καὶ ὁ Ἀνανίας τῶν σφέρα ἐπιστήμων ἦν, ὅλην δὲ ὡν ἐμφανίζεται καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐξ ὡν πάλιν αὐτὸς ἀποκρίνεται, λέγων· *Κύριε, ἀχίκοσα ἀπὸ πολλῶν περὶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου, ὅσα κακὰ ἐποίησε τοῖς ἀγίοις σου ἐν Ἰερουσαλίμ.* Εἰ ὄγλον πρὸς Κύριον ἀντίπει β, πολλῶ μάλλον, εἰ ἄγγελον ἐπεμφε. Διὰ τοῦτο οὐδὲ πρὸ τούτου Φιλιππος ἀκούει τὸ ἴσμεν, ἀλλὰ μόνον ὄρᾷ τὸν ἄγγελον· καὶ οὕτω τὸ Πνεῦμα προστάτας προσελθεῖν, καὶ κοληθῆναι τῷ ἔσματι. Τίως δὲ ἐνταῦθα τὸν φόβον αὐτοῦ ὑπέκμενται, καὶ μονονομῆ τοῦτο φησὶ τῷ εἰπεῖν· Ἰδοὺ προσερχεται, τυφλὸς ἐστὶ, καὶ σὺ δίδουαι; Ὅτω καὶ Μωῦσῃς φροεταί· ὥστε τὰ ῥήματα φροδομένου μάλλον ἐστίν, οὐκ ἀπιστοῦτος·. Καὶ ἀκουε τῶν ῥημάτων αὐτῶν· *Κύριε, ἀχίκοσα ἀπὸ πολλῶν περὶ τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Τί λέγεις; ὁ Θεὸς λέγει, καὶ σὺ ἀμφιβάλλεις; Ὅτως*

οὕτω φέσασιν τὴν δύναμον τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὡς ἐχει ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἀρχιερέων δεῖσαι πάντας τοὺς ἐκαταλουμένους τὸ ὄνομα σου. Πόθεν τοῦτο ἔηλον; Εἰκόσ ἦν αὐτοῖς ἐν φόβῳ ὄντως περιεργάζεσθαι. Οὐχ ὡς οὐκ εἰδότες οὐν τοῦ Χριστοῦ ταῦτα λέγει, ἀλλ' ἀποφροντος, ὅτι τούτων ὄντων, πῶς δυνατόν ταῦτα γενέσθαι·. Ὅτω καὶ ἀλλὰτοι οἱ μαθητὰ λέγουσι· *Τίς δύναται σωθῆναι; Ἄλλ' ὅρα πόσα οἰκονομεῖται, ἴνα πιστεύσῃ τῷ ἐρχομένῳ.* Ἐν ἑτέρῳ εἶπεν, προσημύνησε αὐτῷ, *Προσεύχεσθαι, φησὶν· οἰκονομὴ μὴ φοβῶ. Καὶ διὰ τί οὐ λέγει αὐτῷ τὸ κατορθώμα τὸ γενόμενον; Παιδεύων ἡμᾶς μὴ λέγειν ἡμῶν τὰ κατορθώματα· μάλλον δὲ καὶ φοβούμενον ἰδῶν. Οὐδὲ οὕτως εἶπεν. Οὐκ ἀπιστηθῆσθαι, ἀλλὰ τί; Ἀναστὰς πορεύθητι. Ὅπως γὰρ ἐν ὁράματι ἄνδρα ἐπιθέτων αὐτῷ χεῖρας. διὰ τοῦτο ἐν ὁράματι, ἐπιθετὶ πηρὸς ἦν. Καὶ οὐδὲ τοῦ θαύματος ἡ ὑπερβολὴ ἐπὶ τὸν μαθητῆν· οὕτως ἐπρόθετο. Ὅμως δὲ αὐτοῦ Πνεύματος τυγλόν ὑστα ἀναβλέψαι ὁ Θεὸς ἐποίησεν. Εἶπε δὲ ὁ Κύριος πρὸς αὐτὸν· *Πορεύου, ὅτι σκεῦὸς ἐκλογῆς μοι ἐστίν οὗτος, τοῦ βασιτάσαι τὸ ὄνομα μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλείων, οἶων τὸ Ἰσραήλ.* Ἐρῶ γὰρ ὑποδείξω αὐτῷ, ὅσα δεῖ αὐτὸν ὄπει τὸ ὄνοματὸς μου παθεῖν. Οὐ μόνον πιστός ἐσται, φησὶν, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλος, καὶ πολλῇ χρῆσεται τῇ παρήρῃσι. Ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλείων. Οὕτως ἐπιδῶσαι ἡ διδασκαλία, φησὶ, ὡς καὶ ἐθνῶν καὶ βασιλείων ἀπάντων κρατῆσαι. Ἀπῆλθε δὲ Ἀνανίας καὶ εἰσεῖλθεν εἰς τὴν οἰκίαν, καὶ ἐπιθετὶ ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας εἶπε· *Σαβλὸ ἀδελέφ, ὁ Κύριος ἀπέσταλέ με (Ἰησοῦς ὁ ὀφθαλμοῦ σου ἐν τῇ δόξῃ, ἢ ἠρχου), ὅπως ἀναβλέψῃς καὶ κληθῆσθαι Πνεύματος ἁγίου. Εὐθέως αὐτὸν οἰκιοῦται τῷ ὀνόματι. Ἰησοῦς, ὁ ὀφθαλμοῦ**

* Ἄλλῃ ἄρα γὰρ φωτισθείς, ἔμειλλεν ἐπισπάσατο πολλῶν. β Ἄλλῃ εἰ γὰρ πρὸς αὐτὸν ἀντίπει. * Ἄλλῃ ὁφρομένου ἦν καὶ ἀναβλομένου, οὐκ ἀπιστοῦτος. et sic Savil. Mueel. vero φροδομένου μάλλον ἐστίν, οὐκ ἀπιστοῦτος.

δ Τρεν κοῖδ. ἀλλὰ τούτων ὄντων πῶς δύναται, φησὶ, ταῦτα γενέσθαι;

bona consuetudine: hæc vero innumera habent faciendâ; ejuſmodi sunt hæc: *Si quis non odit patrem suum et matrem, non est me dignus (Luc. 14. 26)*; et, *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium (Matth. 10. 34. Luc. 12. 51)*; et, *Tribulationem in mundo habebitis (Joan. 16. 33)*. Pulchra quidem; sed non sunt evangelia. Evangelium namque hoc est: Hæc tibi bona erunt: ut solent homines inter se dicere: Quid mihi est evangeliorum? pater tuus veniet, vel mater tua. Non dicunt, Hæc facito. Rursum dic mihi, quid differant hæc a prophetis: cur non et illa evangelia dicuntur? nam et illa eadem dicunt; verbi causa, *Salutem sicut cervus claudis (Isai. 35. 6)*: *Dominus dabit verbum evangelizantibus (Psal. 67. 12)*: *Dabo vobis caelum novum et terram novam (Isai. 65. 17)*. Cur non et illa evangelia vocantur? cur non et hoc prophetia dicitur? Quod si nescientes quid sint evangelia, sic lectionem Scripturarum despicitis, quid dicam vobis? Dicam et aliud: Cur quatuor Evangelia? cur non decem? cur non viginti? cur non multi Evangelia scribere sunt aggressi? cur non unus? cur discipuli? cur non illi, qui discipuli non erant? cur

¹ Alius habet, *cur non viginti? siquidem multi conati sunt ordinare narrationem.*

omnino Scripturæ? Atqui contrarium dicit vetus lex: *Dabo vobis Testamentum Novum (Jer. 31. 31)*. Ibi sunt illi, qui dicunt, Semper eadem? Si hæc sciretis, quod si homo decem mille annis viveret, non sint tamē eadem, hæc non diceretis. Credite, nihil horum vobis dicam, non privatim, non publice; sed si quis invenerit, annam; sin minus, sinam. Sic vos fecimus inutiles, semper omnia prompte dicentes, nec quando oportet renuentes. Ecce habetis quæstiones multas: considerate, dicite causam. Cur Evangelia? cur non prophetiæ? cur ea, quæ faciendâ sunt, in Evangeliiis? Et si hic dubitet, alius querat, et sua alii verbis conferat: demum nos silebitis. Nam si dicta vobis nihil profuerunt, multo minus procederunt, quæ adjicientur. Vere dolio ex pertuso haurimus: unde majus vobis supplicium erit. Ideo ergo tacemus. Quod ne fiat, in nobis situm est. Si enim in vobis studium viderimus, forte iterum loquemur, ut et vos magis ac magis accepti sitis, et nos in vobis lætetur, in omnibus glorificantes Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi: cui gloria, imperium, magnificentia et honor cum Patre principio careat, et ejus Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XX.

Cap. 9. v. 10. *Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias: et dixit ad illum in visu Dominus: Anania. Et ille ait: Ecce ego, Domine. 11. Et Dominus ad eum: Surgens vade in vicum, qui vocatur Rectus: et quære in domo Judæ Saulum nomine, Tarsensem; ecce enim orat. 12. Et vidit in visione virum Ananiam nomine introentem et imponentem sibi manum, ut visum recipiat.*

1. Cur neminem ex coryphæis apostolis vocavit vel misit ad Pauli institutionem? Quia non oportebat illum per homines, sed per ipsum Christum institui. Nam hic nihil ipsum docuit, sed tantum baptizavit. Statim autem ubi baptizatus est, multam ex zelo et studio multo sibi attraxit Spiritus gratiam. Quod autem Ananias ex insignioribus esset, palam est ex iis, quæ ipsi revelat et dicit; itemque ex iis, quæ ille respondet, dicens: 13. *Domine, audiui a multis de viro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis in Jerusalem.* Si itaque Domino contradixit, multo magis, si angelum misisset. Ideoque antebac Philippus non audivit, quid futurum esset, sed solum vidit angelum: et sic Spiritus jubet illum accedere, et curram hærrere. Ille vero interim metum ejus succedit, ac si diceret: Ecce orat, cæcus est, et tu times? Ita et Moyses timet. Itaque verba timentis magis sunt, quam non credentis. Et audi verba ipsa: *Domine, audiui a multis de viro hoc.* Quid dicis? Deus loquitur, et tu dubitas? Sic nondum sciebant potentiam Christi. 14. *Et hic habet potestatem a principibus sacerdotum alligandi omnes qui invocant nomen tuum. Udenam hoc notum erat? Verisimile est, eos iu*

metu degentes curiose inquisivisse. Non hoc ergo dicit, quasi Christus id ignoret; sed dubitat, quomodo in tali rerum statu possit hoc fieri. Sic et alibi discipuli dicunt: *Quis potest salvari (Marc. 10. 26)?* Sed vide, quot res disponentur, ut credat venturo. In somnio vidit, prædixit illi: *Orat, inquit; igitur ne timeas.* Et cur non dicit illi rem præclaram, quæ gesta est? Ut nos doceat, ne prædicemus bona opera nostra; imo et quod timentem videat. Neque sic dicit, Fides tibi non negabitur: sed quid? *Surgens vade. Vidit enim in visione virum imponentem sibi manus.* Ideo in visione, quia cæcus erat. Neque miraculi magnitudo rapuit discipulum; ita timelat. Attamen per ipsum Deus Paulo cæco visum restituit. 15. *Dixit autem Dominus ad illum: Vade, quia vas electionis est mihi hic, ut portet nomen meum coram gentibus et regibus et filiis Israel.* 16. *Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Non solum fidelis erit, inquit, sed etiam doctor, et multa utetur dicendi libertate. *Coram gentibus et regibus.* Ita crescat doctrina, inquit, ut et gentes et reges omnes superet. 17. *Abiit autem Ananias et intravit in domum, et imponens illi manus dixit: Sanle, frater, Dominus misit me, Jesus qui apparuit tibi in via qua veniebas, ut videas et implearis Spiritu sancto.* Statim illum familiarem nomine facit. *Jesus, inquit, qui apparuit tibi in via.* Certe non hoc ei dixerat Christus; sed a Spiritu sancto dicerat. 18. *Et statim deciderunt ab oculis ejus tanquam squamæ, et visum recepit statim, et surgens baptizatus est.* 19. *Et cum accepisset cibum, confortatus est.* Solum illi ma-

aus imposuit, et statim squamæ ab oculis ejus deciderunt. Has quidam dicunt cæcitatibus illius fuisse causas. Et cur non excæcavit illius oculos? Hoc mirabilis erat: nam apertis oculis non videbat: id quod patiebatur in lege, donec illi impositum est nomen Jesu (a). Et statim baptizatus est. Et cum accepisset cibum, confortatus est. Ergo infirmus erat ex itinere, ex metu, ex fame, ex morore. Volens igitur illius augere mororem, cæcum manere permisit, donec venit Ananias. Et ut ne quis putet phantasiam fuisse cæcitatem, ideo squamæ fuerunt. Igitur non opus habebat alia doctrina; sed id quod accedidit, doctrina fuit. Fuit autem cum discipulis, qui erant Damasci, per dies aliquot. 20. Et continuo in synagoga prædicabat Christum, quia hic est Filius Dei. Vide, statim doctor erat in synagoga. Non crubescobat de mutatione, neque metuebat destruere illa, in quibus antea clarus erat. Nec solum doctor erat, sed etiam in synagoga. Ita ab initio homo erat et occidens, et ad cæcos compositus. Vides quam clarum signum in illo factum sit? Hoc ipso omnes percellerat. Ideo hæc significans adjicit: 21. Stupebant autem omnes qui audiebant, et dicebant: Nonne hic est, qui exprobat in Jerusalem invocantes in nomine hoc, et hic in eo venit, ut vincos illos duceret ad principes sacerdotum? 22. Saulus autem magis convalescebat et confundebat Judæos, qui habitabant Damasci, affirmans quoniam hic est Christus. Utpote legis peritus confundebat illos, nec loqui sinebat. Putabant se a Stephano liberatos, a tali disputatione ereptos esse, et alium lavenerunt Stephano vehementiorem.

2. Sed ea, quæ Ananiam spectant, repetamus. Non dixit illi: Alloquere et institue illum. Si enim cum dixisset, *Ora, et vidit virum imponentem sibi manus*, non persuasit: multo magis, si hoc dixisset. Vidit, inquit, in visione. Itaque non fidem tibi negabit: ne igitur timeas, sed vade. Sic neque Philippus statim totum audit. Quia vas electionis est tibi hic. Hæc dicta filius sunt, qui timorem omnino excutit, et fiduciam induit: siquidem ita pro seipso afflicendus erat, ut etiam multa pateretur. Cum dixisset, *Vas*, ostendens ejus meritum non esse naturalem: addit, *Electionis*, ut ostendat ipsum acceptum esse: nam quod acceptum est, eligimus. Ne quis vero putet hæc audiens, Ananiam ideo hæc dicere, quod dictis non credat, vel quod putet deceptum fuisse Christum; absit: sed quod timeret et tremere, dictis non attendebat, ut audivit nomen Pauli: sic illo nomine præoccupatus est timore. Atqui ubi audivit, quod excæcasset illum, considerare oportebat. Et hic, inquit, ideo venit, ut liget omnes, qui invocant nomen tuum. Ac si diceret, Timeo, ne forte me in Jerusalem ducat: cur me in os leonis injicis? cur me huic prodis? Timet et hæc dicit, ut undique discamus virtutem viri. Nam hæc a Judæis dici, nihil mirum esset: quod autem ab hoc, et ita

(a) Quandoam Paulo impositum est nomen Jesu, ut visum reciperet? Hic vel vitium in verbis est, vel dicamus oportet, tunc Ananiam imposuisse Paulo nomen Jesu, quando posuit super illum manus dixit illi, Jesum esse a quo tu visum reciperet.

perterritis, magnum divinæ virtutis signum hoc probatur. *Saulus frater*. Illic quoque magnum ademor, et post timorem major obedientia. Deinde, *Vas electionis* dixit, ne diceres, totum ex Deo ut ab hoc te abducat, adjicit: *Ut portet nomen: coram gentibus et regibus et filiis Israel*. Audivit Ananiam id quod valde cupiebat, ipsum etiam contra Jugnaturam esse: ideo non solum gaudio, sed et fiducia repletur. *Ego enim*, inquit, ostendam ei quod oporteat eum pro nomine meo pati. Hæc prædicit simul et hortantis, si quidem ille omnia perus est, qui ita insanit; hic vero illum baptizari vult, ut visum recipiat. Bene, inquit; sine illum cum esse: ideo nunc mitis est, quia cæcus: et jubet aperire oculos ejus? an ut rursus alligetur futurum timeas: nam apertis oculis non cæcos, sed pro nobis utetur: ad hoc, *Ut respiciat quoque adjiciantur*. Ne timeas: nihil vobis nocet; imo patietur multa. Et quod mirabile est mo patietur, et tunc in pericula claudet. *Saulus si Jesus qui apparuit tibi in via, misit me*. Non dixit excæcavit, sed, *Qui apparuit tibi*: ita modeste sciebat, nihilque arroganter dicit. Ut igitur i curato claudo dicebat: *Quid nobis attenditis, quæstra virtute vel pietate fecerimus hunc ambulare (112)? sic et iste, Jesus qui apparuit tibi*. Impositi manibus hæc loquebatur, et duplex cæcitas solitur. Cum dicit autem, *Cum cepisset cibum, confortatus est*, significat illum infirmum esse a morore tatis, a timore et a fame. Neque enim prius sumere voluit, quam baptizatus magna sorte dono. Neque dicit, *Jesus crucifixus, Filius Dei*, quæ nota sunt; sed quid? *Qui apparuit tibi*; ea dicem illi nota erant. Quandoquidem ne ipse quidem stus aliud adjicit, neque dixit: *Ego sum ille fixus, qui resurrexit*; sed, *Quem tu persequeris* dixit, *Qui persecutionem patior*; ne videretur cessu mentis irridere. *Qui apparuit tibi*, inquit, *Atqui non apparuit, sed per opera visus est*. Iam sermons molestiam mitigare, statim adjicit, *et implearis Spiritu sancto*. Non venit, factam argueret, sed ad donum conferendum. Videtur mihi et hunc et Cornelium statim per dicta verba Spiritum recepisse; etsi qui dabitur ex duodecim esset. Sic nihil humanum hic, nisi hominem factum esse; sed Deus aderat qui hæret. Simulque illi instituit ut modeste sentia illum non ducit ad præcipuos apostolos, de nihil hic humanum esse. Neque tunc Spiritum gna ederet, accepit, ut sic ejus fides ostende neque enim signa fecit. Et statim, inquit, *in synagoga prædicabat Christum, quia hic est Filius Dei*. prædicabat quod resurrexisset, neque quod videret, sed quid? Accuratissime dogma exponebat, *Quia est Filius Dei*. Illi vero his auditis in incredulitate perstant, cum opportunis non modo eroderet etiam obstupescere. Et cur non simpliciter, qui sequitur fuerit, dicunt; sed quod expugnari qui hoc nomen invocarent? Magnum furorcm

σοι ἐν τῇ δόξῃ. Καὶ μὴν τοῦτο οὐκ εἶπαν αὐτῷ ὁ Χριστὸς· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Πνεύματος ἔλαβε. Καὶ εὐθὺς ἐπέσωρε ἀπὸ τῶν οφθαλμῶν αὐτοῦ ὡσεὶ λεπίδες, ἀνακλιθεὶς τε παραχρημα, καὶ ἀναστὰς ἐβαπτίσθη. Καὶ λαβὼν τροφήν, ἐτίσχυσε. [165] Μόνον αὐτῷ τὰς χεῖρας ἐπέθηκε, καὶ εὐθὺς τῶν οφθαλμῶν αὐτοῦ ἀπέπεσον αἱ λεπίδες. Ταῦτα τινὲς φασὶ τῆς πηρώσεως αὐτοῦ εἶναι αἰτίας. Καὶ διὰ τὴ μὴ ἐπιτῶσαι αὐτοῦ τοὺς οφθαλμούς· τοῦτο παραδοξότερον ἦν· καὶ γὰρ ἀνεπηγγέμενον εἶς ἵδμεν· ὅπου ἔπαθεν ἐπὶ τοῦ νόμου, ἵως τὸ ἔνομα ἐπιτέθη τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ εὐθὺς, φησὶν, δακτυλίσθη. Καὶ λαβὼν τροφήν, ἐτίσχυσε. Ἄρα καὶ ἐξηθὴντι- κῶς ἦν ἀπὸ τε τῆς ὀδοπορίας, ἀπὸ τε τοῦ φόβου, ἐπὶ τε τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς ἀθυμίας. Βουδόμενος οὖν αὐτοῦ ἐκπαιτεῖν τὴν ἀθυμίαν, τυφλὸν μείνειν εἶπασεν, ἵως ἔβλεπεν Ἀνανίας β'. Καὶ ἵνα μὴ νομίση φαντασίαν εἶναι τὴν κήρῳ, διὰ τοῦτο αἱ λεπίδες. Ἄρα οὐκ ἰσχυρῶς διδασκαλίαις ἐτίρα, ἀλλὰ καὶ τοὺς συμβῆναι γέγονε διδασκαλία. Ἐγένετο δὲ μετὰ τῶν ὄρων ἐν δαμασκῶ ῥηθῆναι ἡμέρας τινάς. Καὶ εὐθὺς ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐκήρυσσε τὸν Χριστὸν, οἱ οὗτος ὅστις ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ὅρα, εὐθὺς διδασκαλίαις ἦν ἐν ταῖς συναγωγαῖς. Οὐκ ἤσχυοντο τὴν μεταβολὴν, οὐκ ἰδέ- κειναι, ἐν οἷς ἦν λαμπρὸς πρότερον, ταῦτα καταλίον. Οὐχ ἀπλῶς ἦν διδασκαλίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς συναγωγ- αῖς. Οὗτως ἐκ προοίμιου ἑ βασιτεῖον ὁ ἀνθρώπος ἦν, καὶ τῆς φόνου παρασκευασμένος. Ὅρα, οὐκ ἔγινον ση- μίαις αὐτὸν ἐναργεῖς· τοῦτο αὐτῷ καὶ πάντα ἐξ- εἴκατε. Διὰ καὶ τοῦτο ἐβλῆν ἐπάγει, λέγων· Ἐξίσταρ- τε δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες, καὶ ἔλεγον· Οὐχ οὗτος ἔστι ὁ κερήσας ἐν Ἱερουσαλὴμ τοῦς ἐπακαλου- μένους τὸ ἔνομα τοῦτο, καὶ ὡδε εἰς αὐτὸ τοῦτο εἰβλῶντες, ἵνα δεδεμένους ἀναγάγῃ ἐπὶ τοὺς ἀρχιε- ρεῖς· Σαῦλος δὲ μᾶλλον ἐθεδραμοῦτο καὶ συρ- ρευσσε τοὺς Ἰουδαίους τοὺς κατοικοῦντας ἐν Ἰερου- σαλῆμ, συμπεδῶν, καὶ οὗτος ὅστις ὁ Χριστὸς. Ἄρα νομομαθῆς ὢν, ἐπιστάμενος αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἰς φθῆγεσθαι. Ἐνόμισεν ἀπηλλαγθαι τῆς ἐν τοῦτοῦ- τῳ ἀλλήλειως ἂ ἀπαλαγνέντες Στεφάνου, καὶ Στεφάνου ἀπερῆσαν εὐρον ἔτρονον.

β'. Ἄλλ' ἴθωμεν ἀνοθεῖν τὰ κατὰ τὸν Ἀνανίαν· οὐκ εἶπε πρὸς αὐτὸν, διὰλεχθῆναι καὶ κατήρῳσεν αὐτόν. Εἰ γὰρ κινῶν, οὐκ ἐχέσται, καὶ εἰδὼν ἀνόρα ἐπιστάει αὐτῷ τὰς χεῖρας, οὐκ ἔπεισε· πολλῷ μᾶλλον, εἰ τοῦτο εἶπεν. Ἐξῆς, φησὶν, ἐν ὁμάματι ὡσεὶ οὐδὲ διαπιστῆσαι σου· μὴ τινῶν προσηθῆς, ἀλλὰ πορευοῦ. Οὕτως οὐδὲ Φίλιππος πρὸς τὸ πᾶν εὐθὺς ἀκούει. Ὅτι σκεῖσθαι ἐκλογῆς μοι εἴπε οὗτος. Ἐκ περιουσίας τὸν φόβον λίσσεται· ἐστὶ εἴ- πων, καὶ θαρβῆναι πειθόντος· εἰ γὰρ οὕτω μῆλοὶ τὸ ἐκὰρ αὐτοῦ φρονεῖν, ὡς καὶ παθεῖν πολλά. Εἰπὼν δὲ, Σαῦλος, ὡσεὶ δειλά, εἰ οὐκ ἐστὶ φυσικὴ αὐτοῦ ἡ κακία, Ἐκλογῆς προσέθηκεν, ἵνα δηλώσῃ, οἱ καὶ δόκιμοίς αὐ- τοῦ τὸ δόκιμον γὰρ ἐκλεγόμεθα. Μὴ δὲ νομίση τις πρὸς ἀκούων, οἱ ἐπιστῶντες τοῖς λεγομένοις ταῦτα εἴ- πων Ἀνανίας, ἡ ἠπαθῆσθαι νομίζον [164] τὸν Χριστὸν ῥῆ- γίνετο· ἀλλὰ φοβόμενος καὶ τριμύων, οὐδὲ προσέχευε τῆς ἀρνημένους, ἀκούσας τὸ ἔνομα Παύλου· οὕτω προ- κειμένον ὁ φόβος ἀπὸ τοῦ ἔνομα· αὐτοῦ τὴν ψυχὴν· κενεῖ ἀκούσας, οἱ ἐτίρωσαν αὐτὸν, εἶπεν θαρβῆναι. Καὶ ὡδε αὐτὸ φησὶ, τοῦτο εἰβλῶντες, ὡσεὶ θεῖαις εἰστας τοὺς ἐπακαλουμένους τὸ ἔνομα σου. Ποῦ ἐστι· Φεδοῦμαι, μὴ ποτὶ με εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀναγά- γει· τί με εἰς τὸ στέμα ἐμβάλλεις τοῦ λόγου; τί με τῶν προδίδως· Φοβεῖται, καὶ ταῦτα λέγει, ἵνα μάθω- μεν κινῶντες τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός. Τὸ μὴ γὰρ παρὰ ἡμεῶν ταῦτα λέγεσθαι, οὐδὲν θαυμαστόν· τὸ δὲ παρὰ

τοῦτο, καὶ οὕτω φοβηθέντος, μέγιστον τεκμήριον· τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως δεκνῆναι τοῦτο. Σαῦλος ἀδελέφ. Ἐνταῦθα καὶ ὁ φόβος γίνεται μέγας, καὶ ἡ ὑπακοὴ μείζων μετὰ τὸν φόβον. Εἶτα ἐπιτέθη Ἐκείνος ἐκλογῆς εἶπεν, ἵνα μὴ εἴπῃ, τὸ πᾶν εἶναι Θεοῦ, ἀπάγων σε τούτου, προσθήσει τὸ ἐξῆς, λέγων· Τοῦ βασιτεῖου τὸ ἔνομα μὴ ἐνώπιον ἐθῶν καὶ βασιλῶν, εἴωρε τε Ἰσραὴλ. Ἦκουσεν, δ' σφόδρα ἐπαθύμει ὁ Ἀνανίας, οἱ καὶ κατὰ Ἰουδαίαν στήσεται· διὰ καὶ οὐ μόνον γράρα, ἀλλὰ καὶ θάρρους πληροῦται. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ὀλο- δεύω αὐτῷ, ὅσα δεῖ αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ἔνοματός μου παθεῖν. Προδηλωτικῶς ταῦτα εἴρηται ἡμα καὶ εντροπι- κῶς, εἰ ἐκείνους μὴ πάντα πείσεται· ὁ οὕτω μεμνῶν, αὐτὸς δὲ οὐδὲ βαπτίσται αὐτὸν ἔλας, ὅπως ἀνακλιθήη. Καλῶς ἔχει, φησὶν· ἄρας αὐτὸν πενήτωσθαι διὰ τοῦ- τῶν νῦν ἡμερῶν, οἱ τυφλὸς ἐστὶ· τί με κελυεῖς ἀνοίξει αὐτοῦ τοὺς οφθαλμούς; ἵνα πάλιν ὄσῃ; Ἄλλ' μὴ προ- σηθῆς τὸ μέλλον· τῇ γὰρ ἀνοίξει οὐ καθ' ἡμῶν, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν χρήσται· πρὸς τὸ, Ὅπως ἀνακλιθήη, ἐτι καὶ ταῦτα προσέστω. Μὴ φοβού· οὐδὲν ἐργάσεται· ἡμᾶς δεῖν, ἀλλὰ καὶ πείσεται πολλά. Καὶ τὸ δὲ θαυ- μαστὸν, οἱ πρότερον πείσεται, καὶ ταῦτα ἐμψόσεται εἰς τοὺς κινδύνους. Σαῦλος ἀδελέφ, ὁ Ἰησοῦς ὁ ὁρθεῖς σοι ἐν τῇ δόξῃ, ἀπεσταλέν με. Οὐκ εἶπεν, Ὁ πηρώσας, ἀλλ', Ὁ ὁρθεῖς σοι· οὕτως ἴβει μετράζειν, καὶ οὐδὲν φθῆγγεται πρὸ ἀλαζονικῶν. Ὅσπερ οὖν ὁ εἰστροπὸς ἔλεγεν ἐπὶ τοῦ χυλοῦ· Τί ἡμῖν προσέχετε, αἱ ἰδία δυνάμεις ἡ εὐσθεῖαι παροικῶσιν τοῦ περιαιτεῖν αὐτόν; οὕτω καὶ οὗτος, Ὁ Ἰησοῦς ὁ ὁρθεῖς σοι. Τῶν χειρῶν ἐπι- κειμένων ταῦτα ἐφθῆγγετο, καὶ διπλῆ πῆρωσις εἴλετο. Εἰπὼν δὲ, οἱ Λαβὼν τροφήν ἐτίσχυσε, ἐδήλωσαν, οἱ παρημῶν ἦν καὶ ἀπὸ τῆς ἀθυμίας ὑπὲρ τῆς πη- ρώσεως, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου, καὶ ἀπὸ τοῦ λι- μοῦ. Οὕδε γὰρ ἤνευχετο πρότερον μεταστῆναι τροφῆς, ἵως οἱ βαπτισθεῖς τῶν μεγάλων εὐθῶς ἐτυχε δουριαν. Καὶ οὐ λέγει, Ἰησοῦς ὁ σταυρωθεῖς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ σημεῖα ποιῶν· ἀλλὰ τί· Ὁ ὁρθεῖς σοι, ἀπὸ τῶν ἐκείνῳ γωρῆρων· ἐπὶ καὶ ὁ Χριστὸς οὐδὲν πλείον προσέθηκεν, οὐδὲ εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι ὁ σταυρωθεῖς, ὁ ἐπερθεῖς· ἀλλ' Ὅρ σὺ δεικνύεις. Οὐκ εἶπεν, Ὁ δεδωγμένος, ἵνα μὴ δόξῃ ὡς ἐπανουσιῶν καὶ ἐπεγγελῶν. Ὁ ὁρθεῖς σοι, φησὶ, ἐν τῇ δόξῃ. Καὶ μὴ οὐκ ὠρεθῆ, ἀλλὰ διὰ πραγ- μάτων ὠρεθῆ. Καὶ ἔβλεπον συσκιάσει τὸ φορικὸν τοῦ λόγου, εὐθὺς ἐπήγαγεν [165] Ὅπως ἀνακλιθήη, καὶ κηθῆσθῃ Πνεύματος ἀγίου. Οὐχὶ ἐλέγχετ ἡλε τὸ γε- νημένον β', ἀλλὰ δοῦναι τὴν δωρεάν, φησὶν. Ἐμοὶ δο- κεῖ καὶ τοῦτον καὶ τὸν Κορνήλιον εὐθὺς ποτεῖν λαγομέ- νων τῶν ῥημάτων τῶν Πνεύματος μεταστῆναι· κατωῖο γὰρ ὁ δεδοῦσθε οὐ ἦν τὸν δόξα. Οὕτως οὐδὲν ἀνθρώπωντων πάντων τῶν ἐπ' αὐτῷ, οὐδὲ δὲ ἀνθρώπου ἐγένετο, ἀλλ' ὁ Θεὸς· παρῆν ὁ ταῦτα ποιῶν. Ἄμα δὲ αὐτὸν καὶ μετρά- ζειν παιδεύει, οὐκ ἄγων αὐτὸν πρὸς τοὺς προκρίτους ἀποσταλῶν, καὶ δεικνύων, οἱ οὐδὲν ἀνθρώπωντων ἐνταῦ- θα. Οὐ μὴν Πνεύματος ἐπ' ἐξισθῆ τοῦ νοῦντος· εἰ τὸ ση- μεῖα, ἵνα καὶ οὕτως ἡ πίστις αὐτοῦ δεῖχθῇ· οὐ γὰρ θαύ- μαστα ἐπίσθαι. Καὶ εὐθὺς, φησὶν, ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐκήρυσσε τὸν Χριστὸν, οἱ οὗτος ὅστις ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Οὐχ οἱ ἀνέστη ἐκήρυσσε, οὐδὲ οἱ εἶ· ἀλλὰ τί· Ἐρῶρα ἀρχιεῖς τὸ ἔνομα ἐξετίθετο· Ὅτι οὗτος ὅστις ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Οἱ δὲ εἰς ἀπιστῆν λοιπὸν ἐρχοῦνται ταῦτα ἀκούοντες, δεῖν οὐ πιστεύειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκπλητέσθαι. Καὶ τί δήποτε οὐκ ἀπλῶς, οἱ δεικνύεις ἦν, λέγουσιν, ἀλλ' τί δὲ πόρεται οὐκ ἐπακαλουμένους τὸ ἔνομα

* Quibus dicitur etiam et tunc quodammodo, magnum te-
rimentum. ἢ ἄλλ' μαμῶν. Ἐἰ δὲ οὐδὲ βαπτίσται αὐτὸν ἔλας. ἡ-
λὸς ἔχει, ἐτι αἰλι. Εἰ μοι κενώσθαι. Διὰ τοῦτο ταῦτα
λέγει· τυφλὸς ἐστὶν εἰς αὐτόν. Ὁ Tres eod. et Savil. ἀνακλιθήη,
ταῦτα εἴρηται. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶ, οὐδὲν ἐργάσεται. ἢ Nu-
rel. et unis eod. οὐχὶ ἐλέγχετ ἡλε τὸ γεγ. ἢ ἄλλ' οὐ
μὴν Πνεύματος ἐκπληθῆ τοῦ ποιούτου.

* Ἄλλ' ἴθωμεν, ἵνα ἀνακλιθή, φησὶ, καὶ εὐθὺς. ἢ ἄλλ' ἴθωμεν, ἐπιρῶσαι τὸν ἀνθρώπον, πρὶν ἢ εἰδὲν ἐπὶ τὸν. Ὁ ἄλλ' ἴθωμεν, ἐκ τῆς προοίμιου. Ὁ ἄλλ' ἴθωμεν, ἐκ τῆς προοίμιου. Ὁ ἄλλ' ἴθωμεν, ἐκ τῆς προοίμιου.

clarabant. Nec Jesum nominabant, quod ex invidia nomen quidem audire sustinerent: sic efferati erant. *Et huc propterea venit.* Non possumus dicere, inquit, quod prius cum apostollis fuerit.

3. Vide, quam multis testimoniis ex inimicorum numero fuisse Paulus declaratur. Ille vero non modo his non confundebatur, sed et gloriabatur. 22. *Saulus autem magis convalescebat, et confundebat Judæos, id est, confutabat, nec loqui sinebat, affirmans quoniam hic est Christus.* Docens, inquit: nam statim doctor fuit. 25. *Cum autem impleverent dies multi, conspiraverunt Judæi, ut illum interficerent.* Ad validum syllogismum rursus veniunt Judæi. Non enim amplius sycophantas, accusatores et falsos testes querunt, neque ultra illos ferunt; sed quid? Demum ipsi per seipsos hoc operantur. Quia enim videbant rem augeri, non ultra judicium adhibent. 24. *Notæ autem factæ sunt Saulo insidias eorum. Custodiebant autem portas die ac nocte, ut eum interficerent.* Quare? quia hoc illis intolerabilis erat omnibus, quæ facta fuerant, signis, illisque quinque millibus, tribusque milibus conversis. Et vide illum jam non gratia, sed humana sapientia servari, ut discas viri virtutem, etiam absque miraculis fulgentem. 25. *Accipientes autem eum discipuli noctis, per murum demiserunt eum, submittentes in sporta.* Jure, sic ut res suspicione careret. Quid ergo? an hoc elapsus periculo desistit? Minime; sed illo abit, ubi magis illos aggrediator. Nam quod vere crederet, adhuc multi credere non poterant. Ideo post multos dies hoc evenit. Quidnam hoc est? Verisimile est illum nondum voluisse istinc proficisci, multis forsam momentibus: ubi autem hæc didicit, tunc permisit discipulis suis: nam statim discipulos habuit. Hoc subindicans dicebat: *Damasci præpositus gentis Arææ regis custodiebat civitatem Damascenorum, volens me comprehendere* (2. Cor. 11. 32). Et vide evangelistam nihil ambitiose loquentem, neque Paulum clarum exhibentem, sed solum quod regem excitarerint. Illum igitur solum emiserunt, et eum illo venimus. Id quoque congruenter, ut ipse apostolis in Jerusalem sese ostenderet: imo illi quidem emicruat, ut deinde ipse salutem suam curaret; ipse vero contrarium faciens, ad furentes statim transilivit. Hoc est incendi, hoc maxime fervere. Et perpende quomodo sequatur, a primo die præceptum servans, quod audierunt apostoli: *Nisi quis tollat crucem suam, et sequatur me* (Matth. 10. 38). Quod ergo post alios venisset, hoc illum ferventiorum reddebat. Et opere illud implebatur: *Cui multum dimittitur, is plus diligit* (Luc. 7. 47). Itaque quanto tardius venit, tanto plus amavit. Ideoque priorem vitam suam aperte damnans, seseque notans, nihil satis esse putabat, ut priora tegeret. *Confirmans, inquit: id est, cum mansuetudine docens.* Et vide: non dicunt ei: Tu es qui devastabas; cur mutatus es? erubescabant enim; sed inter se dicebant. Dixisset enim multo justius, Hoc vos magis docere oportet: nam apud Agrippam ita ratio-

nem reddit. Hunc imitemur et nos, quæso, et ad omnia simus pericula instructi. Et quomodo, inquit, ille fugit? Non ex timiditate, sed se ad prædicationem servabat. Si timidus fuisset, non Jerosolyman venisset, non statim doctrinam susceperisset; ex vehementia aliquid remisisset. Verum non erat timidus, sed prudens, Stephani eade edoctus. Ideo nihil magnum putabat esse pro prædicatione mori, nisi cum magno lucro id fieret: homo ne Christum quidem videre volens, quem maxime omnium videre cupiebat; quoniam nondum suum erga homines ministerium impletum erat. Talem oportet esse Christiani animam.

4. Ab initio et ab ipso cursu principio character Pauli declarabatur: imo et antea: nam in iis etiam, quæ non secundum scientiam faciebat, humano motu ratiocinio se gerebat. Si enim post tantum tempus non cupiebat resolvi, multo magis initio negotiationis, nuper et porta egressus. Non eripit autem illum Christus a periculo, sed dimittit: quia vult multa ex humana prudentia fieri. Alioquin dimittit, ut discamus ipsos etiam homines fuisse, neque semper omnia gratiam operari. Nisi enim hoc esset, ligna esse simpliciter existimati fuissent. Ideo multa ipsi administrabant. Hoc et nos faciamus, et ita fratrum salutem curemus. Non est martyrio mimis, nihil pati recusare ob multorum salutem; nihil ita Deum lætificat. Rursum dicam id, quod saepe dixi; dicam, quia id valde cupio: quoniam et Christus idipsum faciebat, de remissione admonens et dicens: *Quando oratis vos, remitte si quid contra aliquem habetis* (Matth. 5. 25). Rursum Petro loquens, inquit: *Non dico tibi, Remitte usque septies, sed usque septuagies septies* (Id. 18. 22); tunc ipsa dimisit, quæ contra ipsum patrata sunt. Ita et nos quia novimus hunc esse scopum Christianismi, de hac re semper disserimus.

Christianus aliorum salutem curare debet. — Nihil frigidius Christiano, qui aliorum salutem non curat. Non potes hic paupertatem obtendere: nam quæ duo minuta injecti, te accusabit. Et Petrus dicebat, *Argentum et aurum non est mihi* (Act. 3. 6). Paulus item adeo pauper erat, ut saepe esuriret, et necessario cibo careret. Non potes ignobilitatem proferre: nam illi ignobiles erant, ex ignobilibus orti. Non potes prætexere te idiotam esse: nam et illi illiterati erant. Etsi servus sis, etsi fugitivus, tua poteris exequi: siquidem et Onesimus talis erat. Sed vide, quoniam vocet illum, et ad quam agat dignitatem: *Ut communicet tecum, inquit, in vinculis meis* (Philem. 1. 10). Non potes infirmitatem obijcere: nam talis quoque Timotheus erat, qui frequenter habebat infirmitates. Quod enim infirmus esset audi: *Vino modico utere propter stomachum tuum et frequenter tuas infirmitates* (1. Tim. 5. 23). Potest unusquisque proximo prodæse, si velit quæ sua sunt implere. Non videtis infructuosas arbores, quam firmæ sint, quam pulchra, proceræ, læves et sublimes? At si hortum haberemus,

¹ Alii legunt, fugit, pro, desistit.

² Hæc, Et quomodo, inquit, ille fugit, desunt in quibusdam.

vellemus metagranata, et olivas fructiferas potius quam illas habere: illæ enim ad voluptatem sunt, non ad utilitatem, et si qua sit utilitas, ea parva est. Tales sunt illi, qui solum spectant; imo ne tales quidem, sed ad ultionem solum apti. Nam illæ arbores ad ædificium et ad rerum tutelam aptæ sunt. Tales erant illæ virginæ, castæ, ornatae, continentæ; sed nemini utiles, ideo comburantur. Tales sunt, qui Christam non nutriunt. Perpende autem neminem illorum de peccatis suis accusari, non quod fornicatus sit, non quod pejeraverit, de nullo certe; sed quod alteri non profuerit. Talis erat ille, qui talentum defodit, inculpatam exhibens vitam, sed alteri non utilis. Quomodo, queso, Christianus sit qui talis est? Si fermentum mixtum farinae, non mutaverit totum in eandem conditionem, an fermentum vere fuerit? Quid vero, si unguentum accedentes non odore perferiderit, an id unguentum vocemus? Ne dixeris, Non possum alios inducere: nam si Christianus fueris, impossibile est ut non fiat. Nam ut ea quæ in natura sunt contradictionem non habent: ita et hæc quæ dicimus: in natura enim Christi sui resita est. Ne Deum contumelia afficias. Si dixeris, non posse solem lucere, contumelia illum afficis; si dixeris, non posse

Christianum prodesse, Deum contumelia afficisti et mendacem dixisti. Facillius enim est, solem non calfacere nec lucere, quam Christianum non lucere: facillius est, lucem esse tenebras, quam hoc fieri. Ne dicas, rem esse impossibile: nam contrarium est impossibile. Ne Deum contumelia afficias. Si nostra recte componamus, illa omnino erunt, et quasi res quæpiam naturalis sequentur. Non potest latere lux Christiani: non potest occultari tam fulgida lampas. Ne itaque ignavi simus. Sicut enim virtutis lucrum et in nos et in eos, qui illa juvantur, transit: sic et a malitia duplex detrimentum et in nos et in eos, qui læduntur, pertransit. Sit quispiam, si vis, idiota, qui a quopiam innumera patiatur mala, nemoque illum ulciscatur, sed et beneficia prestat: qua doctrina, quibus verbis, quot admonitionibus non est hoc fortius? quem furem non esclinguere, non mitigare valeat? Hæc ergo cum sciamus, virtuti hæreamus, cum non possumus alio modo salutem consequi, nisi in hisce bonis operibus vitam præsentem emens fuerimus, ut futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXI.

CAP. 9. v. 26. *Cum autem venisset Paulus in Jerusalem, tentabat se jungere discipulis: et omnes timebant eum, non credentes quod esset discipulus. 27. Barnabas autem apprehensum illum duxit ad apostolos, et narravit illis quomodo in via viderisset Dominum.*

1. *Pauli dicta conciliantur.*—Jure hic dubii quæramus, quomodo in Epistola ad Galatas dicatur: *Non abiit Jerusalem, sed in Arabiam et Damascum; et post tres annos ascendit Jerusalem videre Petrum; et neminem apostolorum vidi (Gal. 1. 17-19)*: hic vero contra dicatur, Barnabam ipsum duxisse ad apostolos. Vel hoc igitur vult dicere: Non abiit, ut ibi manerem; ibi namque dicit, *Non adhæsi carni et sanguini (Ibid. v. 16)*; neque abiit Jerusalem ad antecessores meos apostolos: vel alio modo: quia insidiæ illæ Damasci post iter in Arabiam fuerat, ac deinde ascendit, postquam isthinc redierat. Ipse igitur non abiit ad apostolos, sed discipulis hæere satagebat, utpote qui nondum doctor, sed discipulus esset. Ergo non ideo ascendit, ut antecessores suos adiret: neque enim quidpiam ab illis didicit. Vel de hoc ascensu non dicit, sed omittit illum; adeo ut res ita se habeat: Abiit in Arabiam, deinde venit Damascum, postea Jerusalem, hinc in Syriam. Vel si non ita est, sic res se habuit: Ascendit Jerusalem, hinc in Damascum missus est, deinde in Syriam, deinde rursus Damascum, postea Cæsaream, et tunc per quatuordecim annos, forte quando fratres adduxit cum Barnaba. Vel si non hoc, aliud dicit tempus. Nam historiographus multum compendio studet, et multa tempora congerit. Vido quam non sit ambitiosus, neque narret visionem illam, sed transcurrat. Rursus sic incipit et ait: *Cum autem*

venisset in Jerusalem, tentabat se jungere discipulis: illi vero timebant eum. Et hinc rursus Pauli fervor ostenditur; non ab Anania, non ab iis, qui istuc mirabantur eum, sed etiam ab iis, quæ Jerusalem acta sunt. Neque enim hoc humanæ erat expectationis. Et vide illum non apostolos adire præ modestia, sed discipulos, utpote qui discipulus esset: nondum enim fidus esse putabatur. *Barnabas autem apprehensum illum duxit ad apostolos, et narravit illis, quomodo in via viderisset Dominum.* Barnabas hic mitis et mansuetus homo erat. Nomen autem ejus illum consolationis significat: unde et amicus Paulo fuit. Quod autem valde mitis esset et accessu facilis, et ex hoc, et ex iis quæ circa Joannem acta sunt, liquet. Unde hic non metuit, sed narrat, quomodo in via viderit Dominum, et quod loquutus sit illi, ac quomodo Damasci libere egerit in nomine Domini Jesu. Verisimile enim est illum Damasci audivisse de illo. Ideo hæc ad illa præparant, dum ille operibus dicta confirmat. 28. *Et erat cum illis intrans et eiciens in Jerusalem, et fiducialiter agens in nomine Jesu.* 29. *Loquebatur quoque et disputabat cum Græcis.* Quia discipuli metuebant illum, apostoli vero non illi confidebant: ideo hinc illorum metum solvit. *Loquebatur, inquit, et disputabat cum Græcis.* Hic Græcos vocat eos, qui Græce loquebantur: et hoc admodum sapienter. Illi enim alii Hebræi ne videre quidem illum volebant. *Illi autem quærebant occidere eum.* Vebementia ac perfecta victoriæ hoc signum erat, et quod illi hac de re multum dolerent. 30. *Quod cum cognovissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream.* Præ timore hæc faciunt: timentes enim ne ipsam accideret, quod Stephano, deduxerunt

τοιούτου· πρὸς γὰρ καὶ οὖν ἐπιτίθεισιν οὗτοι· ἐπεὶ ἐκεῖνα
καὶ πρὸς οὐλοδομήν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἔθνων.
Τοιαῦτα ἦσαν καὶ αἱ παρθένοι, ἀγαπᾶ μὲν καὶ κόσμοι
καὶ σώφρονες, οὐδὲν δὲ χρήσιμοι· διὰ καὶ κατακαίνονται.
Τοιούτοι εἶσιν οἱ μὴ θρέψαντες τὸν Χριστόν. Ὅρα γὰρ
τοῦτον οὐδένα ἐγκαλούμενον ὑπὲρ τῶν οὐκείων ἀμαρτη-
μάτων, οὐχ ὅτι ἐπόρευσεν, οὐχ ὅτι ἐπιώρκεσεν, οὐδὲν
ἕως· ἀλλ' ὅτι ἐτέρω μὴ γέγονε χρήσιμος. Τοιούτος ἦν
ὁ τὸ τάλαντον κατοροῦξας, ἀληπτον παρεχόμενος μὲν βίον,
ἐτέρω δὲ οὐκ ὢν χρήσιμος. Πῶς ἐστὶ Χριστιανὸς ὁ
τοιούτος; Εἰπέ μοι, ἂν ζῶμη ἀναφωρεῖσα ἀλεύρω μὴ
μεταστήσειεν εἰς τὴν αὐτῆς ἔξιν τὸ πᾶν, ἀρα ζῶμη τὸ
τοιούτῃ ἐστι; Τί δα, εἰ μὴ μύρον ἀναπλήσειε τῆς
ἐκδοσίας τοῦ πληροῦστος, μύρον ἀν τοῦτο καλοῦμαι;
Μὴ εἴπῃς· Ἀδύνατόν μοι ἐστὶν ἐτέρως ἐναγεῖναι· ἂν
γὰρ ἦς Χριστιανός, [168] ἀδύνατόν τὸ μὴ οὕτω γενέσθαι.
Ὅππερ γὰρ τὰ ἐν τῇ φύσει ἀνατιβήθηκα ἐστίν, οὕτω
καὶ ταῦτα· ἐν γὰρ τῇ φύσει τοῦ Χριστιανοῦ κείται τὸ
πρᾶγμα. Μὴ ὑβρίζει τὸν Θεόν. Ἄν εἴπῃς, ὅτι ὁ ἥλιος οὐ
ἔνσταται φαίνεται, ὑβρίζας αὐτόν· ἂν εἴπῃς, ὅτι ὁ Χριστιαν-
ὸς οὐ δύναται ὠφελεῖν, ὑβρίζας τὸν Θεόν καὶ ψεύσθη
εἰπας· Ἐυχαῖον γὰρ τὸν ἥλιον μὴ θεραμεῖναι, μηδὲ φαί-

νειν, ἢ τὸν Χριστιανὸν μὴ φωτίζειν· εὐχαῖον τὸ φῶς
εἶναι σκότος, ἢ τοῦτο γενέσθαι. Μὴ δὲ λέγῃ, ὅτι ἀδύνα-
τον· ἀδύνατον γὰρ τοῦναντίον ἐστὶ. Μὴ δὲ ὑβρίζει τὸν
Θεόν. Ἄν τὰ καθ' ἡμᾶς κατασκευάζομεν καλῶς, πάν-
τως ἐσται ἐκεῖνα, καὶ ὥππερ φυσικὸν τὸ πρᾶγμα ἔξε-
ται. Οὐκ ἐνὶ λαθεῖν φῶς Χριστιανοῦ· εἰς ἐν κρυθίνας
λαμπάδα οὕτω περιφανῆ. Μὴ δὲ ἀμείλομεν. Ὅππερ γὰρ
ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τὸ κέρδος εἰς τε ἡμᾶς, εἰς τε τοὺς
ὠφελομένους διαβαίνει· οὕτως ἀπὸ τῆς κακίας διπλῆ
πάλιν ἡ ζημία, εἰς τε ἡμᾶς, εἰς τε τοὺς βλαπτομένους
διαβαίνουσα. Ἔστω τις, εἰ βούλει, ἰδιώτης μυρία παρά
τινος παθῶν κακὰ, καὶ μηδὲς ἐκείνου ἀμυνέσθω, ἀλλὰ
καὶ εὐεργετῆτω· πῶς τε τοῦτο διδασκαλίας οὐκ ἰσχυρότε-
ρος; πῶσον λόγων, πῶσον παραίνεστος; τίνα οὐχ ἰκανὸν
οὐδᾶς θυμὸν καὶ μαλαχᾶς; Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἐχόμεθα
τῆς ἀρετῆς, ὡς οὐκ ἐνὸν ἐτέρως σωθῆναι, ἢ μετὰ τούτων
τῶν κατοροδωμάτων τὴν ἐνταῦθα ζῶην διανύσασθαι, ἕνα
καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτιχόμεναι, χάριτι καὶ
φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ'
οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος,
τιμὴ, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.
Ἄμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ'.

Παραγενομένος δὲ ὁ Σαῦλος εἰς Ἱερουσαλήμ,
ἐξοπίστω κολλήσασθαι τοὺς μαθηταίς· καὶ πάντες
ἐκδοῦντο αὐτόν, μὴ πιστεύοντες, ὅτι ἐστὶ μα-
θητῆς. Βαρνάβας δὲ ἐκλιθεόμενος αὐτοῦ, ἤγαγε
πρὸς τοὺς ἀποστόλους, καὶ δηγήσατο αὐτοῖς,
πῶς ἐν τῇ ὁδῷ εἶδε τὸν Κύριον.

α. Ἄξιον ἐνταῦθα διαπορήσαι, πῶς ἐν μὲν τῇ πρὸς
Γαλιθαία φησίν, ὅτι Οὐκ ἀπῆλθον εἰς Ἱερουσόλυμα, ἀλλ' εἰς
Ἀραβίαν καὶ Δαμασκόν· καὶ ὅτι Μετὰ τρία ἔτη ἀνέβητον
εἰς Ἱερουσόλυμα Ἰστροῦχαι Πέτρον, καὶ οὐδὲνα τῶν
ἀποστόλων εἶδον· ἐνταῦθα δὲ τούναντίον, καὶ Βαρνάβας
ἤγαγεν αὐτὸν πρὸς τοὺς ἀποστόλους. Ἡ τοῖνον τεύτο
φησίν, ὅτι Οὐκ ἀπῆλθον ὥστε ἀναθεῖσθαι (λέγει γὰρ
ἐκεῖ, ὅτι Οὐ προσανεθέμην ὁ σαρκὶ καὶ αἵματι· οὐδὲ
ἀπῆλθον εἰς Ἱερουσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους)
ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι ἡ ἐπιβουλὴ ἦ ἐν Δαμασκῷ, μετὰ τὸ
εἶδεν αὐτόν ἀπὸ Ἀραβίας γέγονε, φησίν, εἴτα πάλιν ἡ
ἔκδοσις μετὰ τὸ ἐκείθεν εἶδεν. Αὐτοῖς γοῦν οὐκ ἀπῆλθε
πρὸς τοὺς ἀποστόλους, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς ἐκπεριπτο κολλῶ-
σθαι, [169] ὅτε οὐ διδασκαλός ἦν, ἀλλὰ μαθητῆς. Ἄρα
οὐ δὴ τοῦτο ἀνῆλθεν, ἕνα πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀπῆλθῃ
οὐδὲ γὰρ παρ' αὐτῶν εἰ ἔμαθεν. Ἡ ταῦτην τὴν ἔκδοσιν
οὐ λέγει, ἀλλ' ἀφήσιν, ὥστε εἶναι οὕτως· Ἀπῆλθεν εἰς
Ἀραβίαν, εἴτα ἦλθεν εἰς Δαμασκόν, εἴτα εἰς Ἱεροσό-
λυμα, εἴτα εἰς Συρίαν. Ἡ εἰ μὴ τοῦτο, πάλιν οὕτως, ὅτι
Ἀνῆλθεν εἰς τὸ Ἱερουσόλυμα, εἴτα εἰς Δαμασκόν ἐξ-
επέμψῃ, εἴτα εἰς Συρίαν, εἴτα εἰς Δαμασκόν πάλιν, εἴτα
εἰς Καισάρειαν, καὶ τότε διὰ δεκαετοσάρον ἔτων, ἰσως
δε τοὺς ὀκταλόφους ἀνήγαγε μετὰ Βαρνάβαν. Ἡ εἰ μὴ
τοῦτο, ἔτερον λέγει καιρὸν. Ὁ γὰρ Ἰστροιργράφος πολλά
ἐπιτέμνει, καὶ πολλοὺς συνάγει καιροὺς. Ὅρα, πῶς οὐκ
ἐστὶ φιλότιμος, οὐδὲ διγχεῖται τὴν ὄψιν ἐκείνην, ἀλλὰ
παρatreχέι. Πάλιν δὲ οὕτως ἄρχεται καὶ φησι· Παρα-
γενομένος δὲ εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐκπεριπτο κολλήσασθαι
τοὺς μαθηταίς· οἱ δὲ ἐκδοῦντο αὐτόν. Καὶ ἀπὸ
τούτου πάλιν τὸ θερμὸν τοῦ Παύλου δεῖκνυται· οὐκ ἀπὸ

Ἄναντιον, οὐδὲ ἀπὸ τῶν θαυμαζόντων αὐτόν ἐκεῖ, ἀλλὰ
καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Ἱερουσαλῶμοις. Οὐ γὰρ ἦν οὕτως προσ-
δοκίας ἀνθρωπίνης ἐκείνου. Καὶ ἀρα αὐτόν οὐ πρὸς τοὺς
ἀποστόλους ἀπίοντα διὰ τὸ μετριάζειν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς
μαθητάς, ἅτε μαθητὴν ὄντα· ὅππω γὰρ ἐνομιζέτο ἀξί-
οπιτος εἶναι. Βαρνάβας δὲ ἐκλιθεόμενος αὐτοῦ ἤγαγε
πρὸς τοὺς ἀποστόλους, καὶ δηγήσατο αὐτοῖς, πῶς
ἐν τῇ ὁδῷ εἶδε τὸν Κύριον. Ὁ Βαρνάβας οὖτος ἵπναστι
τις καὶ ἡμερῶν ἀνθρώπος ἦν· ὅθεν καὶ φίλος τῷ Παύλῳ γέγο-
νεν. Ὅτι δὲ χρηστός ἦν σφόδρα καὶ εὐπρόσιτος, τοῦτο
καὶ ἐκ τῶν μετὰ χείρας, καὶ ἐκ τῶν κατὰ ἰωάννην
ὄρων ἐστίν. Ἐκδοῖς αὐτόν οὐ φοβείται, ἀλλὰ διηγείται,
πῶς ἐν τῇ ὁδῷ εἶδε τὸν Κύριον, καὶ ὅτι εἰδόμενος αὐτῷ,
καὶ πῶς ἐν Δαμασκῷ ἐπαρρησιάσατο ἐν τῷ ὄναμι τοῦ
Κυρίου Ἰησοῦ. Εἰκὸς αὐτόν γὰρ καὶ ἐν Δαμασκῷ ἀνη-
κοῦσαι τὰ κατ' αὐτόν. Διὰ καὶ ταῦτα ἐκείνων κατα-
σκευαστικὰ ποιῶν, διὰ τῶν ἔργων ἐκβαίωται τὸ λε-
γόμενον. Καὶ ἦρ' μετ' αὐτῶν εἰσπορευόμενος καὶ ἐκ-
πορευόμενος ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ παρῆρσιαζόμενος
ἐν τῷ ὄναμι τοῦ Ἰησοῦ. Ἐλάλει τε καὶ συνεζήτησε
πρὸς τοὺς Ἑλληνηστὰς. Ἐπειδὴ οἱ μαθηταὶ ἐφοῦσόντο
αὐτόν, οἱ δὲ ἀπόστολοι οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ, διὰ τοῦτο
αὐτὸν ἐκείθεν λέγει τὸ θεός. Ἐλάλει τε καὶ συνεζήτησε
πρὸς τοὺς Ἑλληνηστὰς. Ἑλληνηστὰς τοὺς Ἑλλη-
νιστὰς φετογόμενος λέγει· καὶ τοῦτο σφόδρα σοφῶς.
Ἐκεῖνοι γὰρ οἱ Ἕλληες οὐδὲ ἴδεν αὐτὸν ἠθέλησαν οἱ βα-
θεῖς Ἑβραῖοι. Οἱ δὲ ἐκπεριπτον ἀρελεῖν αὐτόν· τῆς σφο-
δρότητος καὶ τῆς κατὰ κράτος νίκης τοῦτο τεκμηρίον, καὶ
τοῦ σφόδρα λυπεῖσθαι τῷ γεγονότι. Ἐπιγύρῃτες δὲ οἱ
ἀδελφοί, καθήγαγον αὐτόν εἰς Καισάρειαν. Διὰ φόβον
τοῦτο ποιούσι· φοβήθεις γὰρ λοιπὸν μὴ ταυτὸν γηνη-
ται οἶον ἐπὶ Στεφάνῳ, κατὰγουσιν αὐτόν εἰς Καισάρειαν.
Καὶ ἐξελπίσθησαν αὐτόν εἰς Τarsόν. Εἰ καὶ δὲ φόβον,
ἔμοις ἀποστέλλουσιν, ἅμα καὶ κηρύττοντες, καὶ ἐν ἀσφαλεῖ
ἐσόμενον αὐτόν, ὅτε ἐν οὐκείᾳ πατρίδι. [170] Ὅρα δὲ μοι,

• Sic Savil., nulli eodd. et Biblia Graeca; Morel. vero et quidam mss. Παύλος, atque ita legisse videtur Chrysostomus, qui semper Παῦδος; habet in hac homilia. • Alli ἀναθεῖσθαι. Τί γὰρ λέγει; Οὐ προσανεθέμην.

• In uno codice magna hic series varietas observatur, sine sensu discrimine. • Unus quorundam. Ἑλληνηστὰς Ἑλληνηστὰς φετογόμενος.

πῶς οὐ πάντα χάριτι γίνεται, ἀλλὰ συγχωρεῖ αὐτοὺς ὁ Θεὸς καὶ οικεῖα σοφία οικονομεῖν πολλὰ καὶ ἀνθρωπίνως. Εἰ γὰρ ἐπ' αὐτοὺς τοῦτο γέγονε, πολλοὶ μᾶλλον ἐπ' αὐτῶν Συγχωρεῖ τοίνυν, ἵνα τῶν βιβλίων τὴν πρόφασις ἐκδόζη· Αἰ μὲν οὖν Ἐκκλησίαι καὶ ἄλλῃ τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας εἶχον εἰρήνην, οὐκ οδομοινοῦνται καὶ πορευόμεναι τῷ φόβῳ Κυρίου, καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ ἀγίου Πνεύματος ἐπληθύνοντο. Μάλιστα περὶ Πέτρου λέγεται, καὶ οὗτος πρὸς τοὺς ἁγίους κάτεινε. Ἴν' οὐ μὴ φόβου τοῦτο νομίση τις, πρότερον ὡς εἶχον αἱ Ἐκκλησίαι διηγείται, δεικνύς, ὅτι διωγμὸς ὅτε ἦν, ἐν Ἱερουσόλοις ἦν· ὅτε δὲ πανταχοῦ ἐν ἀσφαλείᾳ τὰ τῆς Ἐκκλησίας, τότε λοιπὸν καὶ τὰ Ἱερουσόλυμα ἀφίησιν· οὕτως ἦν θερμὸς ἔμῳ καὶ σφοδρὸς. Οὐ γὰρ ἐπιθεὶ εἰρήνην ἦν, ἐνόμιζε μηδὲν δεῖσθαι τῆς αὐτοῦ παρουσίας. Καὶ διὰ τῆς, φησὶ, τοῦτο ποιεῖ, καὶ ἔρχεται εἰρήνης ὁδοῦς, καὶ μετὰ τοῦ Παύλου ἀπειθεῖν; Ὅτι αὐτοὺς ἥδούνη μάλιστα*, ὅτε πολλὰκις παραστάτας, καὶ ὑπὸ τοῦ πλῆθους θαυμασθέντας· ἐκείνου δὲ κατεφρόνου, καὶ μᾶλλον πρὸς αὐτὸν ἠγγίζωνον.

β'. Εἶδες, πῶς εἰρήνην τὸν πόλεμον ἐκδέχεται; μᾶλλον δὲ, εἶδες, τί ἐποίησεν ὁ πόλεμος ἐκείνος; διέσπειρε τοὺς τὴν εἰρήνην πειώοντας. Ἐπὶ τῆς Σαμαρείας κατησχύνθη ὁ Σίμων· ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας τὰ κατὰ Σάππειραν γέγονεν. Οὐ τοίνυν, ἔπει εἰρήνην ἦν, ἐκτελειώμενα τὰ πράγματα ἦν, ἀλλὰ τοιαύτη ἦν ἡ εἰρήνη, ὡς καὶ παρακλήσεως δεῖσθαι. Ἐγένετο δὲ, Πέτρον διερχόμενον διὰ πάντων, κατελθεῖν καὶ πρὸς τοὺς ἀγίους τοὺς κατοικοῦντας Ἀθήδαν. Καθάπερ τις στρατηγὸς περιεῖται τὰς τάξεις ἐπισηκοπῶν, ποτὸν εἶη συγκακροτημένον μέρος, ποτὸν ἐν κόσμῳ, ποτὸν τῆς αὐτοῦ θέου παρουσίας. Ὅρα πανταχοῦ αὐτὸν περιερχόμενα, καὶ πρῶτον εὐρισκόμενον. Ὅτε ἐλεύσθαι εἶδε τὸν Ἀπόστολον, οὗτος πρῶτος; ὅτε διαλεχθῆναι εὖσε τοὺς Ἰουδαίους περὶ τοῦ μὴ μεθεῖναι, ὅτε θεραπεύσασθαι τὸν χυλὸν, ὅτε δημηγορησάσθαι, οὗτος; πρὸ τῶν ἄλλων ἐστὶν· ὅτε πρὸς τοὺς ἄρχοντας, οὗτος; ὅτε πρὸς Ἀνανίαν, ὅτε ἀπὸ τῆς οικίας ἰάσους ἐγένοντο, οὗτος ἦν. Καὶ ἔνθα μὲν ἦν κίνδυνος, οὗτος, καὶ ἔνθα οικονομία· ἔνθα δὲ γαλήνης τὰ πράγματα γέμει, κοινή πάντες· οὗτως· οὐκ ἀπῆγει τιμῆν μεζύσαν. Πάλιν ὅτε θαυματουργήσασθαι εἶδε, αὐτὸς προηβή· καὶ ἐνταῦθα πάλιν οὗτος ποιεῖ δι' αὐτοῦ, καὶ ὀδοιπορεῖ. Εἶρε δὲ ἐκεῖ ἀνθρωπίνον εἶνα Ἀλέξανδρον ὀνόματι, ἐξ ἐτῶν ὅκτω κατακείμενον ἐπὶ κρηβάτου, ὃς ἦν παραλελυμένος· καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Πέτρος· Αἰνέα, ἵστα σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός· ἀνάστηθι, καὶ στρώσον σεαυτὸν. Καὶ εὐθέως ἀνέστη. Καὶ διὰ τὴ μὴ ἀνάμνητε τὴν πίστιν τοῦ ἀνθρώπου, μηδὲ ἠρώτησεν εἰ βούλοιο θεραπευθῆναι; Μάλιστα μὲν οὖν καὶ πρὸς πολλῶν παρόκλησιν ἐγένετο τὸ θαῦμα. Ἄκουσ γοῦν καὶ τὸ κέρβος ὅσον· ἐπάγει γὰρ λέγων· Καὶ εἶπον πάντες οἱ κατοικοῦντες Ἀθήδαν καὶ τὸν Ἀσάρωρα, οἵτινες ἐπέστρεψάν ἐπὶ τὸν Κύριον. Καλῶς οὕτως εἶπεν· ἐπίσημος γὰρ ἦν ὁ ἀνὴρ· ὅθεν καὶ ἔλεγχον δίδωαι τὸ σημεῖον, τὸ ἄραι τὸν κρῆβάτον. [17] Οὐ γὰρ δὴ τὸν νοσημάτων ἀπήλλαττον μόνον, ἀλλὰ μετὰ τῆς υγιείας παρείχον ἔτι καὶ ἰσχύν. Ἄλλως δὲ καὶ τότε οὕτω ἦσαν τεκμηρία τῆς οικείας παρασχόντες θανάμους, ὥστε εἰκότως οὐκ ἀπῆρτε τοὺς τὴν πίστιν ὁ ἀνὴρ, ἐπιθεὶ οὐδὲ τὸν χυλὸν ἀπῆρσεν. Καθάπερ οὖν ὁ Χριστὸς ἀρχόμενος τῶν σημείων οὐκ ἀπῆγει πίστιν, οὕτως οὐδὲ οὗτος. Ἐν Ἱερο-

σόλοις· ὅθεν γὰρ εἰκότως ἡ πίστις αὐτῶν πᾶσι ἀπῆρτε· ὅθεν καὶ διὰ πίστιν, ὅσοι συνέχον· νείας, ταῖς ὁδοῖς ἐξετίθεντο, ἵνα, ἐρχομένου δὲ ἰκανὴ ἡ σκεπτικὴ ἀποκρίσις τῶν αὐτῶν. Πολλὰ γὰρ ἐκεῖ σημεῖα, ἐνταῦθα δὲ τοῦτο πρῶτον συμβαίνει μὴ γὰρ τὸν σημεῖον ὑπὲρ τοῦ τούτου ἄλλως ἐπινοεῖσθαι ἐγένετο, τὰ δὲ ὑπὲρ τῆς τῶν πιστευόντων κλήσεως. Ἐν Ἰόππῃ δὲ εἰς τὴν μαθήτριαν ὀνόματι θηθᾶ, ἣ διερχομένην λέγεταί Δορκὰς. Ἀπλήρησθαι ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἐλεημοσύνην ὡς ἔγενετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἀσθενεῖ αὐτὴν ἀποθανεῖν. Λούσαντες δὲ αὐτὴν, ἔθη ὑπερφύει. Ἐγγύς δὲ ὁδοῦσιν Ἀθήδωνος τῆς Ἰόππης, θηθᾶ ἀκούσαντες, ὅτι Πέτρος ἐστὶν ἐν αὐτῇ ἐστειλαν δύο ἀνδρας παρακαλοῦντες μὴ ὁ διελευσέντες αὐτῶν. Διὰ τὴν περιεμειναν ἀπὸ διὰ τὴν μὴ ἐσκόλη Πέτρος καὶ πρὸ τούτου; ἠγούνητο λοιπὸν φιλοσοφούντες ὑπὲρ τῶν τοιαύτων μαθητῶν σκόλλειν, καὶ τοῦ κηρύγματος παρ' ἐκεῖ καὶ διὰ τοῦτο λέγει, ὅτι· ἐγγύς ἦν, ὥστε οὐκ ἐν τάξει παρέρχοντο τοῦτο ἦσαν (μαθήτρια γὰρ προσηγορεύεται δὲ οὐκ ἐστὶν Ἀναστάς δὲ Πέτρος· θεοῦ αὐτοῦ. Ὅν παραγενόμενον ἀνιγγομένην ὑπερφύει. Οὐ παρακαλοῦσιν, ἀλλ' αὐτῷ ἐπιτεροῦν ἐν ἐξ αὐτοῦ τὴν κοινὴν αὐτῆς χάριστας. Οὕτως ἰπληροῦσθαι τὸ, Ἐλεημοσύνην βύετα ἐκ θαύματος περιεστῆσαν αὐτῶν πᾶσι αἰ χεῖρας κλαίοντες ἐκτελειώμεναι χιτώντας καὶ ἰμάτια, οὗτοι ἐπο αὐτῶν οὕσα ἡ Δορκὰς. Ἐνθα προῦκειτο τῶν τῶν Πέτρον ἀνάγνωσι, τάχα ὁμοίαν πρὸς φιλο αὐτῷ τὴν χαρῆσθαι. Εἶδες, πόση ἐπίδοσις γέγονε ἀπλῶς δὲ πρόκειται τὸ νομοῖα τῆς γυναικὸς, ἐμάθεμεν, ὅτι φερύνομος ἦν, οὗτος ἐγγρηγορήσασθαι, ὥστε Δορκὰς. Πολλὰ γὰρ καὶ οἰκοδομήματα εἴθετα, ὡς πολλὰκις πρὸς ὑμᾶς ἐ Πλήρης, φησὶν, ἦν ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἐλεημοσύνην ἐκοίτα. Μέγα τῆς γυναικὸς δὲ ἐγκόμισον, ἀμφοτέρω οὕτως ἐποίησε, ὡς ἀμφοτέρων εἶναι ῥωμῆναι. Ἄρλον δὲ, ὅτι πρῶτον ἐκείνου, καὶ τὸ τοῦ ἐπιστάτου ἐπιμαρτυρεῖται. Ὅσα ἐκοίτα, φησὶ αὐτῶν ἡ Δορκὰς οὕσα. Πολλὴ ἡ ταπεινοφροσύνη γὰρ ὡστε ἡμεῖς, ἀλλὰ κοινή πάντες ἦσαν, ποιεῖ ἐλεημοσύνης ποιούμενοι λόγον. Καὶ ἐκβαλεῖ πάντας ὁ Πέτρος, θεὸς τὰ γόνυα προσήκει ἐκιστρέφας πρὸς τὸ σῶμα εἶπε· Ταθηθᾶ, ἀνιγγομένη ἦν ἡ θηθᾶ τῶς φραβλήθαι αὐτῆς, καὶ ἰδοὺ Πέτρον ἀνεκάλει. [17] Τὸ ἔδοτος πάντας ἐκ ὅστε μὴ συγχυθῆναι τοῖς δάκρυσι, μηδὲ διατενοῖ. Καὶ θεὸς τὰ γόνυα προσήκειτο. Τοῦτο ἐπιτεταμένως εὐχῆς ἴ. Καὶ κρητήσας, φησὶ χεῖρας. Ἐνταῦθα δεικνύειν κατὰ μέρος τὴν ζωὴν τὴν δυνάμιν εἰσαγομένην, τὴν μὴ διὰ τοῦ ἐπὶ τὴν δὲ διὰ τῆς χεῖρος. Δοῦς δὲ αὐτῇ χεῖρα, ἀνιγγομένη αὐτῆν. Καὶ φωνήσας τοὺς ἀγίους καὶ τὰς παρέστῆσαν αὐτὴν ζῶσαν· τοῖς μὲν εἰς παράδεισον ἐπὶ τὴν ἀπέλασθον τὴν ἀδελφῶν, καὶ οὗτοι θαῦμα ταῖς δὲ εἰς προστασίαν. Γνωστὸν δὲ ἐγένετο καὶ τῆς Ἰόππης, καὶ πολλοὶ ἐπιστεψαν ἐπὶ τὴν πίστιν. Ἐγένετο δὲ ἡμέρας ἑκατὰς μεῖναι αἱ Ἰόππῃ παρὰ τινι Σίμωνι βουρσῶ.

* Unus cod. παρουσίας. Ἀπὸ θεοῦ Παύλου, καὶ εἰρήνην ἦν· πάλιν οὐκ οὐκ ἐπὶ τὴν ἀπῆγει. Αὐτοὺς ἥδούνη μάλιστα. ἴ. Idem οὗτος ἦν. Καὶ εἶπε, ἔνθα μὲν. * Sic e cod. et Savil. restitutum loco vulgati οὗτος. Edm.

† Nonne. συμβαίνει. alius ἐπιμαρτυρεῖται. * Sic unus exhibet in serie et in situ vocum variantes, quae longius reced. At illa nihil seriem turbat. † Quidam uolunt. Ὅρα τὴν ἐπιμαρτυροῦσιν.

CRUCEM. *Et miserunt Tarsum.* Etsi propter timorem, militat tamen, ut prædicet, et in tuto sit, utpote in patria sua. Vide autem, quomodo non omnia per gratiam fiant, sed permittat Deus, ut multa ex sapientia sua et humano more dispensent. Si autem in ipso factis est hoc, nullo magis in illis. Permittit ergo, ut ipsorum obtentum auferat. 31. *Ecclesie quidem per iter Judeam et Samariam pacem habebant, et edificabantur, ibantque in timore Domini, et consolatione Spiritus sancti replebantur.* Dicitur est de Petri discessu ad sanctos. Ne quis ergo putaret id ex metu provenisse, primo narrat ut se haberent Ecclesie; ostendens ipsum persecutionis tempore Jerosolymæ mansisse: cum autem in tuto erant ubique Ecclesie, tunc Jerosolymam reliquisse; adeo fervens et alacer erat. Non enim quia pax erat, putabat non opus esse suo adventu. Et cur, inquires, id facit, venitque pacis tempore, et postquam Paulus abierat? Quia illos maxime venerabantur¹, utpote qui sæpe adessent, et multitudini mirabiles; illum vero contemnebant, et in eum magis exasperabantur.

2. *Petrus quasi dux circumbat ordines.* — Vidistin' quomodo pax bellum sequuta sit? imo vidistin' quid fecerit bellum illud? Dispersit pacificos illos. In Samaria potiore suffusus est Simon: in Judea Sapphiræ casus accidit. Non ergo quia pax erat, remisæ res erant; sed talis erat pax, quæ consolatione haberet opes. 32. *Factum est autem, ut Petrus, dum pertransiret viarios, deveniret ad sanctos, qui habitabant Lydda.* Quasi dux circumbat, ordines considerans, quæ pars esset condunata, quæ ornata, quæ sua presentia egeret. Vide illum ubique circumcursantem, et primum inventum. Ubi eligendus erat apostolus, hic primus fuit; cum dicendum erat Judæis non esse ebrios apostolos, cum claudus sanandus sit, quando cunctionandum erat, hic ante alios erat; quando agendum cum præfectis, quando cum Anania, cum ex umbra sanationes fierent. Ubi periculum est, hic adest, et ubi quædam dispensanda sunt: ubi vero tranquillæ res sunt, in communi omnes; adeo non appetit majorem honorem. Rursum cum miracula edere oportebat, ille prositit: et hic iterum ipse per se laborat, et iter agit. 33. *Inveni autem ibi hominem quemdam nomine Æneam, ab amio octo jacentem in grabato, qui erat paralyticus:* 34. *et ait illi Petrus: Ænea, sanat te Jesus Christus: surge, et sterne tibi. Et statim surrexit.* Et cur non expectavit viri fidem, nec interrogavit an curari vellet? Sane quia ad multorum consolationem factum est miraculum. Itaque audi quantum lucrum: subiungit enim dicens: 35. *Et viderunt omnes, qui habitabant Lydda et Assaroni, qui conversi sunt ad Dominum.* Bene sic dixit: insignis enim erat vir; argumentumque dat signi, quod tollat grabatum. Non solum cum a morbis liberaverunt, sed etiam cum sanitate vestres præstitierunt. Alioquin autem nondum virtutis sue signa dederat; ita ut merito non exigeretur a

viro fides, quandoquidem non exegerat a claudo. Quemadmodum igitur et Christus initio signorum fidem non exigebat: sic neque isti. Jerosolymis enim fides merito prius exigebatur: unde et propter fidem, quotquot morbis delinebantur, in viis exponebantur, ut venientes Petri saltem umbra quempiam illorum obumbraret. Multa enim illic signa edebantur; hic autem hoc primum contigit. Nam signa alia ad alios alliciendos edebantur, alia ad credendum consolationem. 36. *In Joppe autem fuit quedam discipula nomine Tabitha, quæ si interpretetur, dicitur Dorcas. Hæc erat plena operibus bonis, et elemosynis, quas faciebat.* 37. *Factum est autem in diebus illis ut infirmata moreretur. Quam cum lavissent, posuerunt eam in cœnaculo.* 38. *Cum autem prope esset Lydda ad Joppen, discipuli audientes, quod Petrus esset in ea, miserunt duos viros, rogantes, ne differret venire usque ad ipsos.* Cur expectarunt donec moreretur? cur non ante rogatus fuit Petrus? Indignum putantes tunc, cum philosopharentur, discipulos ad res hujusmodi gravare, et a prædicatione abstrahere. Nam ideo dicit prope fuisse, ut ostendat illos quasi rem occasione oblata petiisse (discipula enim erat), non autem præcipuo loco. 39. *Exsurgens autem Petrus venit cum illis. Et cum adventisset duxerunt illum in cœnaculum.* Non rogant, sed rem illi permittunt, ut ex seipso vitam illi largiatur. Ita hic impletur illud, *Elemosyna liberat a morte* (Tob. 12. 9). *Et circumsteterunt illum omnes viduæ, stentes et ostendentes ei tunicas et vestes, quas faciebat Dorcas, cum esset cum illis.* Ducunt Petrum eo, ubi erat mortua exposita; forte putantes, illi quidpiam ad philosophiam exlibere. Vident' quanta accessio facta sit? Nec sine causa nomen mulieris profertur, sed ut ostendatur nominis cum vita consonantia; ita nempe vigil et expedita erat, ut dorcas sive caprea. Multa quippe nomina cum ratione dantur, ut sæpe vobis diximus. *Plena, inquit, erat bonis operibus, et elemosynis, quas faciebat.* Magnum mulieris encomium, siquidem utraque sic faciebat, ut utrisque plena esset. Palam autem est, illam prius bonorum operum, deinde elemosynarum curam habuisse. *Quæ faciebat, inquit, Dorcas cum illis versans.* Multa humilitas. Non enim sicut nos; sed simili omnes erant, magnum elemosynæ curam habentes. 40. *Ejectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua oravit: et conversus ad corpus, dixit: Tabitha, surge. At illa aperuit oculos suos, et viso Petro resedit.* Cur omnes ejecit? Ne lacrymis conturbetur et moveatur. *Et positus genuis oravit.* Hoc erat intensæ orationis indicium. 41. *Dans autem ei manum, inquit. Ille singillatim ostendit vitam, deindeque virtutem inductam, aliam verbo, aliam manu.* *Dans autem ei manum, erexit eam.* Ille cum vocasset sanctos et viduas, assignavit eam vitam, aliis ad consolationem, quod sororem acciperent et miraculum viderent; viduis vero ad patrocinium. 42. *Notum autem factum est per universam Joppen, et crederentur multi in Domino.* 43. *Factum est autem, ut per multos dies maneret in Joppe apud Simonem quemdam corarium.*

¹ Cuius Cod. habet... suo adventu. Abierat Paulus et ante pax, nec jam bellum aut turbatio. Illos maxime venerabantur, etc.

3. *Petri mansuetudo et modestia.* — Vide modestiam et mansuetudinem Petri, quomodo non apud illam, neque apud alium quempiam insignem manent, sed apud coriarium, per omnia ad humilitatem inducens, non sinens viliores erubescere, nec majores extolli: qui etiam ideo transeundum esse putavit, quod fideles doctrina sua egerent. Igitur superius dicta repetamus. *Tentabat, inquit, se jungere discipulis.* Non impudenter accessit, sed modeste. Discipulos autem vocat etiam eos, qui non erant in choro duodecim illorum: quia tunc omnes ob virtutis excellentiam discipuli vocabantur: manifesta enim erat illorum imago. *Et omnes timebant eum, inquit.* Vide, quomodo adhuc pericula metuerent, quomodo adhuc timor vigeret. *Barnabas autem apprehensum illum duxit ad apostolos, et narravit illis.* Videtur autem ipsi Barnabas antea fuisse amicus, ideoque narrat omnia, quæ ad ipsum spectabant. Nihil autem horum ille dicit: puto nec ad alios postea extulisse, nisi quædam fuerit necessitas. *Et erat cum illis intrans in Jerusalem, et fidei alios agens in nomine Domini Jesu.* Hoc et aliis dabat fiduciam. Vides et hic et illic alios providentes et curantes ut ille abiret, cum nondum Dei gratiam accepisset? Itaque sic illius fervor ostenditur. Neque jam videtur tibi ille per terram iter habere; sed deinde navigabat. Hoc quoque fit per dispensationem, ut ibi etiam predicaretur. Ideo igitur insidie contigere, et iter Ierosolymam per dispensationem, ut ne ultra suspectus esset. *Loquebatur autem et disputabat cum Græcis. Et Ecclesiæ, inquit, habebant pacem, edificabantur et ambulabant in timore Domini; id est, crescebant, et pacem, veram utique pacem, inter se habebant.* Merito, nam valde afflixerat illos externum bellum. *Et consolatione sancti Spiritus replebantur.* Consolabatur illos Spiritus sanctus, et per miracula et per opera: ad hæc vero, idipsum singulis inerat. *Factum est autem ut Petrus dum pertransiret, perveniret ad Lyddam. Invenit autem ibi hominem decumbentem, et dixit illi: Ænea, sanate te Jesus Christus.* Non ostentantis dictum est, sed fidentis rem esse futuram. Mihi vero prorsus videtur agrum hinc credidisse verbo, et sanum factum fuisse. Quod autem sine fastu esset, ex sequentibus palam est. Non enim dixit, in nomine Jesu, sed ut signum, magis hoc enarrat. *Viderunt autem qui habitabant Lyddam, et conversi sunt ad Dominum.* Itaque non frustra dixi miracula facta fuisse ad persuasionem et consolationem. *In Joppe autem erat quædam discipula, inquit, nomine Tabitha. Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur.* Vides ubique signa edita? Non simpliciter mortua est Tabitha, sed in infirmitatem lapsa. Ideo Petrum non vocarunt domo: illa mortua esset. *Audientes autem discipuli miserunt rogantes, ne pigritaretur transire ad eam.* Vide, per alios mittunt et vocant. Ille vero obtemperat et venit; nec contumelia loco habet quod vocetur: ita magnum est tribulatio bonum, quod animas nostras copulet. Nullus ibi luctus, planctus nullus. *Quam cum lavassent, posuerunt in convectio; id est, omnia fecere quæ*

mortuo competebant. *Essurgens vero Petrus, veniit cum illis. Et cum ascendisset in convectio, positis genibus oravit, et conversus ad corpus dixit: Tabitha, surge.* Non omnia permittit Deus signa cum eadem facilitate fieri. Hoc autem illis proderat. Non enim tantum aliorum salutem curabat, sed etiam ipsorum. Qui ergo umbra sua tot homines curabat, nunc tot tantaque facit ad illam excitandam. Interdum etiam fides accedentium cooperabatur. Hanc ergo primam mortuam suscitavit, nomine vocans: quæ quasi ex somno expergefacta, primum aperuit oculos, deinde statim videns Petrum, sedit, denumque a tactu manus firmatur. Tu vero mihi lucrum considera, quomodo iterum fructus sit non ad ostentationem. Ideo sane omnes foras eiecit, in hoc Magistrum imitatus. Ubi enim lacrymæ sunt, non oportet tantum mysterium perfici: imo ubi sunt miracula, non decet esse lacrymas. Audite, quæso, etiam non quid simile jam fiat, tamen nunc etiam in mortuis magnum mysterium perficitur. Dic autem mihi: si nobis sedentibus Imperator quempiam in regiam, vocaret, an splendens et lugendum esset? Angeli adsunt de celo missi, indeque venientes, ab ipso Rege missi, ut conservum suum vocent, et tu ploras? Nescis quale sit mysterium illud, quam horrendum, quam tremendum, ac vere hymnis gaudioque dignum?!

4. Vis discere hoc non esse tempus lacrymarum? Dei sapientia maximum hoc est mysterium. Anima qui peccati domum quampiam deserens, pergit ad Dominum suum; tu vero luges? Hoc ergo cum puer nascitur facere oportet: nam hic partus illo melior est. Pergit enim ad illum lucem, solvitur quasi ex vinculis carceris, quasi ex agone quodam egreditur. Etiam, inquit, id de probis recte dicit. Et quid hoc ad te, o homo? tu enim erga probos non hoc agis. Dic vero mihi, quid in parvule infante reprehendendum habes? cur luges illum? cur recens illuminatum? nam et ille ejusdem conditionis est. Cur ergo luges illum? nescis quod sicut sol purus ascendit, ita et anima cum bona conscientia corpus relinquens, splendide fulget? Non cum tanto silentio vides Imperatorem venientem in civitatem, quanto animam corpus relinquentem, et cum angelis abeuntem. Cogita quæ sit tunc anima, in qua stupore, in qua admiratione, in qua voluptate. Cur, quæso, luges? num in peccatoribus tantum hoc facis? Utinam sic esset, non luctum prohiberem: utinam talis esset scopus! Hic luctus apostolicus, hic etiam Dominicus est: ploravit enim Jesus Ierosolymam. Vellem hæc lege discerai luctus. Quando autem revocatus verba obtundis, consuetudinem, curam; non ea de causa luges, sed obtentum profers. Luge peccatorem, et ego lacrymas fundam; imo tanto magis quam tu, quanto majore ille supplicio obnoxius est: ego quoniam hunc habens scopum, lugebo. Talem mortuum non te solum, sed totam civitatem lugere oportet, necnon omnes occurrentes, nempe quasi eos, qui ad mortem ducuntur. Vere namque hæc mala mors est, mors peccatorum. Sed res sua deque verba sunt. Hæc

¹ Uti Cod. habet, *hymnis laudibusque dignum.*

γ. Ὅρα τὸ ἄφυρον τοῦ Πέτρου καὶ τὸ ἐπιεικὲς, πῶς
ὡ πρὸς ταύτη μένει, οὐδὲ παρὰ ἄλλω τιλὶ τῶν ἐπισή-
μων, ἀλλὰ παρὰ βυρσεῖ διὰ πάντων εἰς ταπεινοφρο-
σίνην ἐνάγων, καὶ οὐκ ἐπιπέσει· ἀισχύνησθα.
ἀρετὴ, ὅστε τοὺς μέγλους ἐκαίρησαι· ὅς καὶ διὰ
τοῦτο ἐκρνε διελθεῖν, ἐπειδὴ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας
ἰδίως οἱ πιστεύσαντες. Τῶμον ἐπὶ τῶν ἄνωθεν τὰ
εἰρημῖα. Ἐνεκείνου, φησὶ, καλλίστοις τοῖς μαθη-
ταῖ. Οὐκ ἀναγίνωσκας προσήλθεν, ἀλλ' ὑπεσταλμῖνας.
Καθητὴς δὲ καλεῖ, καὶ τοὺς μὴ τελειούντας εἰς τὸν χο-
ρὸν τῶν δώδεκα· διότι μαθηταὶ πάντες ἐκαλοῦντο
τοῖς διὰ τὴν πολλὴν ἀρετὴν· ἦν γὰρ ἡ εἰκὼν τῶν μα-
θητῶν ὅλη. Καὶ πάντες ἐφροῦντο αὐτὸν, φησὶν.
Ὅρα, πῶς ἐφροῦντο τοὺς κινδύνους, πῶς εἰς τὸ θεὸς
ἐτήρηται. Βαρνάβας δὲ ἐκλιθεὶς ἀπὸ αὐτοῦ, ἤγαγε
πρὸς τοὺς ἀποστόλους, καὶ διηγήσατο αὐτοῖς. Ἐμοὶ
ἐκεῖ οἱ Βαρνάβας ἄνωθεν αὐτῶ εἶναι φίλος· διὸ καὶ
πάντα ἠγγελῆται τὰ κατ' αὐτὸν. Οὐδὲν δὲ τούτων αὐτὸς
λέγει· οἶμαι δὲ, ὅτι καὶ εἰς τοὺς ἄλλους οὐκ ἂν ἐξηγε-
ται ἕταρον, εἰ μὴ τις ἀνάγκη γέγονεν αὐτῶ. Καὶ
ἦματ' αὐτῶν εἰσπορευόμενος εἰς Ἱερουσαλήμ,
καὶ σαφηνισαζόμενος ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Κυρίου
Ἰησοῦ. Τοῦτο ὁ καὶ τοὺς ἄλλους ἐδίδου θαρρῆν. Ὅρα
εἰ καὶ καὶ ἐνταῦθα τοὺς ἄλλους προμηθεύμενος, καὶ
κατακαλύπτων ὥστε αὐτὸν ἀπαθεῖν, καὶ οὐδαμοῦ
τίως ἀπολαύοντα αὐτὸν θείας βοήθης· ὣτω γοῦν αὐτοῦ
ἀκινῆται καὶ τὸ σφοδρὸν. Ὅστε οὐ διὰ γῆς ἐμοὶ δο-
κίμη τὴν πορείαν αὐτὸν ποιεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐπλεῖλοι-
πῶν. Καὶ τοῦτο δὲ οικονομικῶς γίνεται, εἰς τὸ αὐτὸν
καὶ ἐκεῖ κηρύξαι. Ἄρα καὶ αἱ ἐπιβολαὶ ὑπὲρ αὐτῶν,
καὶ τῆς Ἱερουσαλῆμ ἐλθεῖν οικονομικῶς, ἵνα μηκέτι
ἐπιπέσει τὰ κατ' αὐτὸν. Ἐλπίεις τε καὶ συνεχίζηται
πρὸς τοὺς Ἑλληνηστὰς. Καὶ εἶχον, φησὶν, εἰρήνην
καὶ ἔσυχνησιν, οἰκοδομοῦμεθα καὶ κερυνόμεθα ἐν
τῷ ῥῆμα τοῦ Κυρίου· τοῦτῃσι, ἠδῆσαν, καὶ τὴν εἰρή-
νην αὐτῶ ἔδρου πρὸς ἑαυτῶν, τὴν ὄντως εἰρήνην.
Εὐχῆς· σφόδρα γὰρ αὐτοὺς ὁ πόλεμος ἐκάκωσεν ὁ
ἐχθρῶν. Καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος
ἐκλήθησαν. Παρακλήσι αὐτοὺς ὁ Πνεῦμα καὶ διὰ
τὸν θαυμάτων, καὶ διὰ τῶν ἔργων· καὶ χωρὶς δὲ τού-
των, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστον. Ἐγένετο δὲ Πέτρον
ἠρημῶτος καταλεθεῖν πρὸς Λύδαν. Ἐξῆς δὲ ἐκεῖ
ἐθήρωσεν κατακλιθεῖν, καὶ εἶπεν αὐτῶ· Διείδα,
ἰπεί σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός. [175] Οὐκ ἐπιδοκίμωμένου
τὸ ῥῆμα, ἀλλὰ θαρρῶντος οὗ ἐστῆαι. Ἐμοὶ δὲ σφόδρα
ἐκεῖ, ὅτι τοῦτω ἐπίστευσε τῷ ῥήματι ὁ ἀσθενῶν, καὶ
ἦγεν ὀγιῆς. Ὅτι δὲ ἄφυρος, καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς ὅλων.
Ὅ γὰρ εἶπεν· Ἐν τῷ ὄνοματι Ἰησοῦ· ἀλλ' οὐ σήμερον
ῥῆμα αὐτὸ διηγήγεται. Εἶδον δὲ οἱ κατοικούντες Λύ-
δαν, καὶ ἐπέστρεψάν τε Κύριον. Ἄρα οὐ μάτην εἶ-
πον, ὅτι εἰς τὸ πέλας καὶ παρακαλέσει τὰ θαύματα
ἐκείνου. Ἐν ἰδία πη δὲ τις ἦν μαθητής, φησὶν, ὄνο-
ματι Ταθηθά. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις
ἀσθενήσασαν αὐτὴν ἀποθανεῖν. Εἶδες πανταχοῦ τὰ
εργαία ἡμῖνας; Οὐχ ἄπλους ἀπέθανεν ἡ Ταθηθά,
ἀλλ' ἐν ἀθρώποσι γενομένη. Διὸ καὶ οὐ καλοῖσι Πέ-
τρον. ἕως ὅτε ἐπέλετισεν. Ἀκούσαντες δὲ οἱ μαθη-
ταί, ἀπέστειλαν παρακαλοῦντες μὴ ὀκνησῆαι διελθεῖν
ὡς αὐτῶν. Ὅρα, δὲ ἑτέρων πέμψουσι καὶ καλοῦσιν.
Ὅ δὲ παθεταί καὶ ἦκει, οὐχ ὕβριν τὸ πρῶγμα νομίζων,

τὸ κληθῆναι· οὐτω μέγα ἡ ἄλλῃς ἀγαθὸν· τοῦτο συ-
κροτεῖ δὲ ἡμιέτερας ψυχῆς. Οὐδαμοῦ κοπετὴς ἐκεῖ,
δαμοῦ ὀρθῆς. Αὐσαντες αὐτὴν, φησὶν, ὄθησαν ἐν
ὑπερφῶ· τοῦτῃσι, τὰ ἐπὶ νεκρῶ πάντα ἰποθῶν.
Ἀνιστὰς δὲ Πέτρον συνῆλθον αὐτοῖς. Καὶ ἀνέλθον
εἰς τὸ ὑπερφῶν, θεῖς τὰ ῥήματα κροηοῦξαστο, καὶ
ἐπιστρεφάς κροετὸς ὄνομα εἶπεν· Ταθηθά, ἀνίστασθαι.
Οὐ πάντα συγχορεῖ ὁ θεὸς μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκαλίας
τὰ σημεῖα ἐργάζεσθαι. Τοῦτο δὲ αὐτοῖς ὠφέλει. Οὐ
γὰρ δὴ μόνον τῆς τῶν ἄλλων ἐφρόντιζε σωτηρίας, ἀλλὰ
καὶ τῆς αὐτῶν. Ὅ γοῦν τῇ σικίῃ τοσούτους θεραπειῶν,
νῦν τοσαῦτα πρὸς τὸ ἐξαναστῆσαι ποιεῖ. Ἐστὶ δὲ ὅπου
καὶ ἡ πίστις τῶν προσόντων συνήργει. Ταύτην οὖν
πρώτην, νεκρῶν ἀνίσταται, καλῶν ἐξ ὀνόματος· ἡ καὶ
ὑπερ ἐξ ὕπνου ἀνίσταται, πρῶτον ἠνοεῖ τοὺς ὀρθαλ-
μοῦς, εἰτα εὐθὺς ἰεοῦσα τὸν Πέτρον ἀνεκρίσται, καὶ
τελευταίον ἀπὸ τῆς χειρὸς τῆς ἀγῆς στερεοῖται. Σὺ δὲ
μοὶ σκόπει, τὸ κέρδος πῶς πάλλει καὶ τὸν καρπὸν οὐ
πρὸς ἀπέδειξεν ὄντα. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ἐκάλλιε πάν-
τας ἐξου, τὸν διδάσκαλον κἂν τοῦτω μμοῦμένος. Ἐνθα
γὰρ δάκρυα, τοῦτῃσι μυστήριον οὐ δεῖ τελεῖσθαι· μῆ-
λλον δὲ, ἐνθα θαύματα, οὐ δεῖ δάκρυα παρῆναι. Ἀκού-
σατε, παρακαλῶ, εἰ καὶ μὴ τοσούτων τι γίνεται, ἀλλὰ
καὶ ἐν τοῖς νῦν νεκροῖς μέγα τελεῖται μυστήριον. Εἰπέ
δὴ μοι, εἰ καθῆμῶν ἡμῶν ἐπεμῖεν ὁ βασιλεὺς τῶν
καλῶν εἰς τὰ βασίλεια, καλῶν ἐδει καὶ θρηγεῖν; Ἄγ-
γελος πάρεσιον ἐξ οὐρανόων ἀπεσταλμῖνος· κάλειεν
ἤκοντες, παρ' αὐτοῦ παρεμῖνεται τοῦ βασίλευς τῶν
οὐδουλοῦν κάλειται τὸν αὐτῶν· καὶ οὐ κάλειται; Οὐκ
ὄλας οἷον μυστήριον ἐστὶ τὸ γινόμενον; πῶς φρικτὸν
καὶ φοβερόν, καὶ ὕμων ἄξιον ὄντως καὶ χαρᾶς·

δ. Βούλει μαθεῖν, ἵνα εἰδῆς, ὅτι οὐχ ἄκαρπός ὁ και-
ρός; Τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας μέγιστόν ἐστι τοῦτο μυσ-
τήριον. Ἄσπερ γὰρ τινα οἰκίαν ἀμείψαι, πρόεισιν ἡ
ψυχὴ πρὸς τὸν ἐαυτῆς ἐπειρομένη Δεσπότην· οὐ δὲ
πενθεῖς; Οὐκ οὐκ ἂν τιτωμένου τοῦ παιδίου τοῦτο
ποιεῖν ἐχρῆν· καὶ γὰρ τοῦτο τόπος ἐστὶν ἐκείνου βελ-
τίων. Πρόεισι γὰρ ἐπ' ἑτερον φῶς, ἀπολείεται ὥσπερ
ἀπὸ δεσποτηρίου τινος, ὡς ἀπὸ ἀγῶνης ἔξεισι. Ναλ,
φησὶν· [174] ἐπὶ μὲν τῶν εὐδοκίμων καλῶς ταῦτα λέγεις.
Καὶ τί πρὸς αὐτὸ, ἀνθρώπος; σὺ γὰρ οὐδὲ ἐπὶ εὐδοκίμων
τοῦτο ποιεῖς. Εἰπέ δὴ μοι, τί τοῦ παιδίου καταγίνωται
ἔχεις ἂν τοῦ μικροῦ; τίνας ἐνεκεν πενθεῖς αὐτό; τί
τοῦ νεωφοτιστοῦ; καὶ γὰρ καὶ ἐκείνος εἰς τὸ αὐτὸ
περιεστῆ. Τίνας οὐ ἐνεκεν πενθεῖς αὐτόν; Οὐκ ὄλας,
ὅτι καθάπερ ἥλιο; καθαρὸς ἀνεισιν· οὕτω καὶ ψυχὴ
σῶμα ἀπολείπεται μετὰ καθαρῶ συνειδέτος, λάμπει
φαιδρῶν; Οὐχ οὕτω βασίλει ἐπιβαθίονα πόλεως μετὰ
τοσαύτης ἐστὶ σιγῆς ἰεῖν, ὡς ψυχῆν ἀρετῶσαν σῶμα,
καὶ μετὰ ἀγγέλων ἀποῦσαν. Ἐνόησον τίς ἐστὶν ἡ
ψυχὴ, ἐν οἷα τότε ἐκπέληε γίνεται, ἐν οἷα θαύματα,
ἐν οἷα ἔδονη. Τί πενθεῖς; εἰπέ μοι· μὴ γὰρ ἐπὶ
ἀμαρτωλῶν τοῦτο μόνον ποιεῖς; Εἶπε τοῦτο ἦν, καὶ
οὐκ ἂν ἐκώλυσα τὰ πένθη· εἶπε τοσούτος ὁ σκοπὸς ἦν.
Οὐτός ὁ θρηγῶς ἀποστολικῶς, ὅστος ὁ θρηγῶς καὶ δε-
σποτικῶς· ἐκλαυσε γὰρ καὶ Ἰησοῦς τὴν Ἱερουσαλήμ.
Ἐβουλόμην τοῦτω διερῆσθαι τῷ νόμῳ τὰ πένθη. Ὅταν
δὲ ἀνακαλοῦμενος ῥήματα λέγεις καὶ συνῆθειαν καὶ προ-
στασίαν, οὐχὶ διὰ τοῦτο πενθεῖς, ἀλλὰ σικπηρ. Πένθη-
σον, στέναξον τὸν ἀμαρτωλῶν, καὶ ἐγὼ κατάξω δάκρυα·
καὶ ἐγὼ σοῦ μῆλλον, ὅσων καὶ μείζονα τιμωρῆ ὑπέσθου-

* Sic quoque unus codex varietatum silvam exhibit.
† Sic. etc. ‡ Lectorem nostram Hirsant Commel.
Berol. edidit. Eor. § Alii παρακαλεῖται αὐτούς.

δ Alius scemā εκείνου. ε Unus cod. ἄξιον ὄντως καὶ ἀ-
κάρπῶν. † ἰδὲν εἰπέ μοι; ἀλλ' ἐπὶ ἀμαρτωλῶν τοῦτο μόνον.

νος ὁ τοιοῦτος· καὶ ἐγὼ θρηνησοῦ μετὰ τοιοῦτου σκοποῦ. Οὐ οἶ δὲ μόνον τὸν τοιοῦτον δεῖ θρηνεῖν, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ἅπασαν καὶ τοὺς ἀπαντῶντας, καθάπερ τοὺς ἐπὶ θάνατον ἀπαγομένους. Ὅντως γὰρ θάνατος οὗτός ἐστι πονηρὸς, ὁ τῶν ἀμαρτωλῶν. Ἄλλὰ τὸ ἔνω κατὰ γενέσθαι. Οὗτος ὁ θρήνος καὶ φιλοσοφίας ἐστὶ, καὶ διδασκαλίαν ἔχει πολλήν· ἐκείνος δὲ μικροφυσίας. Εἰ θρηνοῦμεν τοῦτον τὸν θρῆνον ἅπαντας, ζῶντας ἂν αὐτοί· ὁμορθώσαμεν. Ἄσπερ οὖν εἰ κύριος ἢ φάρμακα ἐπεναγεῖν κωλύοντα τὸν θάνατον ἐκείνου τὸν σωματικόν, ἐπιθήσας ἂν· οὕτω καὶ νῦν, εἰ γε τοῦτον ἐθρήνηεις τὸν θάνατον, ἐκώλυσας ἂν καὶ ἐπὶ σοῦ, καὶ ἐπ' ἐκείνου τοῦτο γενέσθαι. Νῦν δὲ ἀνιγμὰ ἐστὶ τὸ γινόμενον· κυρίως μὲν ὄντας μὴ συγχρηρῆσαι τοῦτον ἐπιθεῖν, ἀρεῖαι γενέσθαι, γενόμενον δὲ πνεῖν. Ὅντως θρῆνον δεῖται, ὅταν παραστῶσι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἀκούσονται ῥήματα· οἷα πένονται πράγματα· εἰκὴ ἔζησαν ὅτι· μᾶλλον δὲ οὐκ εἰκὴ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κακῷ. Καὶ ἐπὶ τοῦτον εὐχαίρον εἶπεν· Συμμέρον ἦν αὐτοῖς, εἰ οὐκ ἐγενήθησαν. Τί γὰρ βραλος, εἰπέ μοι, τοιοῦτον ἀνάλωται χρόνον ἐπὶ κακῷ τῆς ἐαυτῶν φεαλίης; Εἰ γὰρ εἰκὴ μόνον ἀνάλωτο, οὐκ ἂν ἤρκεσεν ἡ ζημία. Εἰπέ μοι, εἰ τις μισθωτὸς γενόμενος ἐκίσουν ἐτη κατακόπτετο εἰκὴ, οὐ κλάσεται καὶ θρηνησί, καὶ δοῖε πάντων ἐλαεντότερος εἶναι; Καὶ οὗτος πᾶσαν τὴν ζωὴν εἰκὴ κατεκόπη, οὐδὲ μίαν ἡμέραν ἔζησεν ἐαυτῷ, ἀλλὰ τῇ τρωπῇ, τῇ ἀελεγειᾷ, τῇ πλονεσίᾳ, τῇ ἀμαρτίᾳ, τῷ διαβάλλῃ. Τοῦτον οὖν οὐ θρηνησομεν; εἰπέ μοι· οὐ περρασόμεθα τῶν κινδύων ἐξαργάσαι; Ἔως γὰρ, ἔστιν, ἰάν θέλωμεν, κούφην αὐτῷ γενέσθαι τὴν κόλασιν β'. Ἄν οὖν εὐχὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ποιῶμεν [175] συνεχεῖς, ἂν ἐλεημοσύνην δώδωμεν· κἂν ἐκείνος ἀνάξιός ἦ, ἡμᾶς ὁ Θεὸς· δωσθήσεται. Εἰ διὰ Παῦλον ἐτέρους διέσωσας, καὶ δι' ἄλλους· ἄλλων φείθεται· πῶς οὐχὶ καὶ δι' ἡμᾶς τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐργάσεται; Ἐκ τῶν ἐκείνου χρημάτων, ἐκ τῶν οἶων, ὅθεν ἂν θέλῃς, βοηθήσον· ἐπίστατος ἑλαῖον, μᾶλλον δὲ ὕδωρ. Οὐκ ἔχει ἐλεημοσύνας οικείας ἐπιθεῖσθαι; Κἂν συγγενικάς. Οὐκ ἔχει τὰς ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένας; Κἂν τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ. Οὕτω μετὰ πρῆβησας αὐτὸν παρατεθήσεται τότε ἡ γυνή, λῦτρον ὑπὲρ αὐτοῦ καταθεμένη. Ὅσῳ πλείονος γέγονε ἀμαρτημάτων ὑπεύθυνος, τοσοῦτον μείζονος αὐτῷ δεῖ τῆς ἐλεημοσύνης. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἴσῃν ἔχει τὴν ἰσχὴν νῦν, ἀλλ' ἐλάττω πολλῶν. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσων, αὐτὸν τίνα ποιήσας, καὶ ἕτερον ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἔς οὖν μάλιστα οὕτως, οὕτω τῷ πληθειμῶσι τῶν πωμένων αὐτῆν.

Μὴ περὶ σήματα, μὴ περὶ ἐντάφια ἀσολώμεθα. Περὶ στήσων χήρας· οὗτο ἐντάφιος μῆγιτον. Εἰπέ τὸνομα· πάσας κλέυσον ὑπὲρ αὐτοῦ ποιήσθαι τὰς δεήσεις, καὶ τὰς ἐκτετηρίας· δωσθήσεται τοῦτο τὸν Θεόν, εἰ καὶ μὴ ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ δι' αὐτὸν ἕτερος αἴτιος γίνεται τῆς ἐλεημοσύνης. Καὶ τοῦτο δόγμα τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐστὶ. Χῆραι παρεστῶσαι καὶ θακρῶσαι, οὐχὶ τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος δύναται ἐξαργάσαι θανάτου. Πολλοὶ καὶ ἐκ τῶν ὑπ' ἐτέρων δι' αὐτοῖς γεγεννημένων ἐλεημοσυνῶν ἀπόναντο. Εἰ γὰρ καὶ μὴ τέλος, ἀλλ' ὁμοῦ παραμυθίαν εὐρόν τινα· ἐκεῖ, εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, πῶς τὰ παιδία σώσεται; καίτοι γε ἐκεῖ οὐδὲν αὐτὰ εἰσφέρει, ἀλλ' οἱ γονεῖς τὸ πᾶν· καὶ γυναῖξιν ἀγαρίσθη ποῖδα πολλὰκις, οὐδὲν αὐτὰ εἰσενεγκόντα. Πολλὰς ἦμιν ὁ Θεὸς τοῦ σώσθαι δίδωκεν ὁδοῦς, μόνον μὴ ἀμελώμεν

ε'. Τί οὖν, ἀν τις πόνος ἦ, φησί; Πάλιν ἐρεῖ ἐν τῆς ἐλεημοσύνης οὐκ ἐκ τῶν ἐδομένων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς προαιρέσεως. Μόνον ἔλαττον τῆς δυνάμεως, καὶ τὸ πᾶν ἔβηται; φησί, ἂν ἔρημος ἦ καὶ ἔβνος, καὶ μηδὲνα ἔχη; γὰρ μηδὲνα ἔχει; εἰπέ μοι. Τοῦτω αὐτῷ ἔκην, οἷα μηδὲνα οὕτω φίλον, οὕτως; ἔνδρε· Τοῦτο οὖν γίνεται, ἵνα, κἂν αὐτοὶ μὴ ὡμεν σπουδαζόμεν ἐταίρους καὶ φίλους ἐναρτόσας ἰ γυναικα καὶ υἱόν, ὡς καρπούμενοι τὴ καὶ δι' μικρόν μὲν καρπούμενοι, καρπούμενοι δὲ ἔμ σπουδάσῃς, μὴ πλουτοῦσαν, ἀλλ' εὐλαθῆ γυναι γέσθαι, ταύτης ἂ ἀπολαύση τῆς παραμυθίας. ἂν σπουδάσῃς, μὴ πλουτοῦσαν υἱόν καταλι εὐλαθῆ, καὶ θυγάτηρον σεμνόν, καὶ οὕτω ἀπολαύση τῆς παραμυθίας. Ἄν ταῦτα σ καὶ αὐτὸς ἔσῃ τοιοῦτος. Καὶ τοῦτο μέρος ὁ τοιοῦτος ἀρεῖσθαι καὶ φίλους, καὶ γυναικα, κ

Οὐκ εἶπὲρ προσφρασι τῶν ἀπελθόντων οὐκ εἰκὴ ἐκτετηρία, οὐκ εἰκὴ ἐλεημοσύνη· ται τὸ Πνεῦμα διδάσκει, δι' ἀλλήλων ἡμᾶς ἀφελείαι μενον. Ὅρα γὰρ· Ἄρελείται [176] ἐκείνοσδι ὁ σὺ δι' ἐκείνου· κατεφρόνησας χρημάτων, ἐργάσασθαι τὴ γενναίον· καὶ οὐ αὐτῷ τῆς σωτ αὐτὸς σοὶ τῆς ἐλεημοσύνης γέγονε αἴτιος. Ἰ θαλλε, ὅτι καρπούμενοι τὴ χρυστόν. Οὐχ ἀπ κονος βοᾶ· Ὑπὲρ τῶν ἐν Χριστῷ κακομημένω τὰς μνείας ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιτελούμενων· οὐχ ἔστιν ὁ ταῦτην ἀρεῖαι τὴν φωνήν, ἀλλὰ τὸ ἄγιον·· τὸ δὲ χάρισμα λέγω. Τί λέγεις; Ἐν θυσία, καὶ πάντα πρόκειται ἡνῆρταμενων· ἀγγελοι, ἀρχάγγελοι· πάρεται ὁ Ἰησοῦς τὸ τοσαύτης φρίκης ἔσθησασιν ἅπαντες· παρ ἐκείνου βουίντας, πάντων σιγῶντων· καὶ ἰ γίνεσθαι τὰ γινόμενα; Οὐκόσυν καὶ τὰ ἄλλα ἂ τὰ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰ ὑπὲρ τῶν ἐμ φερόμενα, καὶ τὰ ὑπὲρ τοῦ πληρώματος; Μ' ἀλλὰ πάντα μετὰ πίστεως γίνεται. Τί οἱ μαρτύρων προσφῆρεσθαι, τὸ κληθῆναι ἐν ἐκεῖ Κἂν μάρτυρες ὡσι, κἂν ὑπὲρ μαρτύρων, με τὸ ὁμοασθῆναι, τοῦ ἀσπότην παρόντος, τὴ ἐπιτελούμενον ἐκείνου, τῆς φρικτικῆς ὁ θυσίας των μυστηρίων. Καθάπερ γὰρ καθημέριον τοῖ δσα ἂν τις βουλήται, ἀνεί· ἐλεθῆρθετος; δὲ, ὁ εἰκὴ ἐρεῖ· οὕτω καὶ τότε, ἔως ἂν πρόκει μάλιστα, πᾶσι τιμὴ μεγίστη τὸ μνήμης Ὅρα γὰρ· Καταγγίλλεται τότε τὸ μυστήριον ὅτι ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἔδωκεν ἐαυτὸν ὁ ἔ τοῦ θαρτόματος ἐκείνου ἐκαίρωσ ὁμομνη τῶν ἡμαρτηκότων. Καθάπερ γὰρ ὅταν ἐπινί: σιλῶν ἀγγελοι, τότε ἐφρημῶνται μὲν καὶ ὁ ἐκονήσωντων, ἀφένται δὲ καὶ ὅσοι ἐν δεσπ τὸν καιρόν· παρελθόντος δὲ τοῦ καιροῦ, ὁ μ εἰ τινας ἀπολαύει· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, τὸ οἷος ὁ καιρός. Ὅσακι γὰρ ἂν, φησὶν, ἔ ἄρτον τοῦτον, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Μὴ δὴ ἀπλῶς προσώμεν, μὴδὲ ὡς ἰ γίνεσθαι νομίζωμεν. Ἄλλως δὲ μαρτύρων καὶ τοῦτο εἰς πίστιν, οἷα ὁ ἐθῆνησαν ὁ ἰ τοῦτο τοῦ θεθανατώσθαι τὸν θάνατον σγ

• Αἱτι ὡσπερ γὰρ εἰ κύριος. • Ἐπειθ θέλωμεν ἡμέραν αὐτῷ γενέσθαι τὴν κόλασιν. • Vocem ἄλλους, qua carebant editi omnes, mss. auctoritate inseruimus. Εἰσὶ.

• Alius γυναικα καὶ θυγάτηρον ἀγαγεσθαι σε • Μονί· οὐ τὸ ἔκον. Particular negatione, qu turbat, cum Comel. Sav. et mss. sustulimus. παρότος τῆς μνείας ἐπιτελούμενης ἐκείνης

lactus et philosophicus est et doctrinam habet multam; ille vero ex pusillanimitate proficiat. Si ita lugeamus omnes, illos viventes emendassetis. Quemadmodum si posses pharmaca adhibere, quæ mortem illam corporalem arcerent, adhiberes utique: ita et nunc, si hæc lugeas mortem, et a te et ab illo eam ipsam arceres. Nunc autem ænigma est quod accidit, quod cum possimus impedire quominus mors illa accidat, non impediamus; sed cum accidit, lugeamus. Vere lacrymis digni sunt: cum adstant ante tribunal Christi, qualia verba audient, qualia patientur? Frustra vixerunt hi, imo non frustra, sed in malum. De illis dicere par est: Bonum erat illis, si nati non fuissent (Marc. 14. 21). Quæ utilitas, quæso, tantum insonere tempus in cæpitia sui malum? Si frustra solum insumptum fuisset, non tantum fuisset datum. Dic mihi, si quis mercenarius viginti annos frustra pedit, annon plorabit et flebit, omniumque miseris esse videbitur? At hic totam vitam suam frustra perdidit, neque vel uno die sibi vixit, sed deliciis, luxuria, avaritiâ, peccato, diabolo. Annon, quæso, hæc lugeamus? annon conabimur a periculis eruerere? Possumus, certe possumus, si velimus, ejus supplicium levius efficere. Si frequenter orationes pro illo habeamus, si eleemosynam demus; etiamsi ille indiger sit, nos Deus exaudiet. Si propter Paulum alios servavit, et propter alios parcat, cur non idipsum propter nos etiam faciat? Ex illius pecuniis, ex tuis, unde volueris, juva: instilla oleum, imo aquam. Non potest eleemosynas proprias exhibere? Saltem cogitatorum exhibeat. Non potest a se factas? Saltem pro se factas. Sic cum fiducia ipsum tunc deprecabatur exor, pretium redemptionis pro illo deponens. Quo pluribus fuit peccatis obnoxius, eo magis opus habet eleemosyna. Neque vero propter hoc tantum, sed quia non parem nunc vim habet, imo multo minore. Non par enim res est, ipsam quædam facere, et aliam pro ipso. Cum itaque minor sit, per copiam facimus illam majorem.

Eleemosynas prosumt defunctis. — Ne circa monumenta, ne circa sepulchralia operam demus. Patrocinare videtis, hoc sepulchrale officium est maximum. Dic nomen: omnes illas jube pro ipso preces et supplicationes emittere: hoc Deum placabit; etiamsi non per illum, at propter illum alius auctor sit eleemosynæ. Et hoc argumentum est divinæ clementiæ. Videt circumstantes et lacrymantem, non a præsentem, sed a futura morte possunt eruerere. Multi ab eleemosynis aliorum pro se factis adjuvi sunt. Si enim non omnino sint liberati, saltem aliquam invenerunt consolationem. Nam si hoc non esset, quomodo pueruli servarentur? siquidem nihil illi afferunt, sed totam parentem: et mulieribus donati sunt sæpe pueri, qui nihil ad illud intulerunt. Multas Deus nobis salutis dedit vias, modo non negligamus.

4. Quid ergo, inquires, si quis pauper sit? Rursus dicam: Eleemosynæ copia non ex datâ pensatur modo, sed etiam ex proposito. Tantum ne des minus, quam facultates ferant, et totum solvisti. Quid ergo,

inquires, si solus sit et peregrinus, neminemque habeat? Cur, quæso, neminem habeat? Hoc ipso ille penus dat, quod neminem sic amicum, sic virtute præditum habeat. Itaque hoc ita se habet, ut si nos virtute præditi non simus, curemus saltem virtute præditos amicos habere, uxoremque item et filium, ut fructum quemdam per illos percipiamus; parvum quidem, sed tamen percipiamus. Si cures piam, non divitem, ducere uxorem¹, hæc fructus consolatione: similiterque si cures filium non opulentum, sed piam relinquere, si filiam castam, hæc item fructus consolatione. Si hæc cures, tu quoque talis eris. Et hæc pars virtutis est, tales eligere amicos, uxorem, filium.

Oblationes pro defunctis. — Non frustra oblationes pro defunctis sunt, non frustra preces, non frustra eleemosynæ: hæc omnia Spiritus disposuit, volens ut nos mutuo juvemus. Vide namque: ille per te utilitatem accipit, tu propter illum juvaris: contempsisti opes, inductus ad quod generose præstandum; et tu ipsi salutis, et ille tibi eleemosynæ auctor fuit. Ne dubites, ipsium quid boni decerpaturum esse. Non frustra clamat diaconus: Pro iis qui in Christo defuncti sunt, et pro iis qui illorum memoriam faciunt: non diaconus hæc emitit vocem, sed Spiritus sanctus; dico autem donum ejus. Quid dicis? In manibus est hostia, et omnia parata prostant: adstant angeli, archangeli; adest Filius Dei; cum tanto horrore adstant omnes; adstant illi clamantes omnibus silentibus: et putas hæc frustra fieri? Ergo et alia frustra, et quæ pro Ecclesia, et quæ pro sacerdotibus offeruntur, et quæ pro plenitudine (a)? Absit; sed omnia cum fide sunt. Quid putas pro martyribus offerri, quod vocentur in illa hora? Licet martyres sint, etiam pro martyribus, magnus honor nominari Domino præsentem, dum mors illa perficitur, horrendum sacrificium, ineffabilia mysteria. Quemadmodum enim sedente Imperatore, quæcumque voluerit quæpiam, perficit; uli autem surrexerit, quæcumque dixerit, frustra dicit: ita et tunc, quamdiu prostant mysteria, omnibus honor maximus est in memoria haberi. Vide enim: annuntiat tunc mysterium horrendum, quod pro mundo seipsum Deus dederit: cum miraculo illo opportune memorat ille eos, qui peccaverunt. Sicut enim quodam triumphalia regum ducuntur, tunc celebrantur etiam quotquot victoria socii fuerunt; dimittuntur etiam illi, qui in vinculis aut, ob temporis celebritatem; elapso autem tempore, qui nihil assequutus est, nullo fruitur: ita sane hic, triumphalium tempus est. Nam ait, *Quotiescumque manducatis panem hunc, mortem Domini annuntiatis* (1. Cor. 11. 26). Itaque ne utcumque accedamus, nec temere hæc fieri putemus. Alioquin autem martyres memoramus, et hoc in fidem, quod jam Dominus mortuus non sit; et hoc signum est mortuum

¹ Alius habet, si cures non divitem sed piam et gravem ducere uxorem.

(a) Diciturque opus hanc ad illam liturgiæ particulam spectare, de panibus et aqua. Quid si dicamus, hæc ad Ecclesiam plebitudinem referri, quæ etiam vocatur plenitudo sanctorum, quia sancti in hac vita precibus egunt.

esse mortem, quod ille mortuus fuerit. Hæc cum sciamus, consideremus quantas possumus consolationes defunctis conferre, vice lacrymarum, vice fletuum, vice monumentorum, elemosynas nempe,

orationes, oblationes: ut et illi et nos promissa consequamur bona, gratia et benignitate unigeniti Filii, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, honor, imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXII.

CAP. 10. v. 1. *Vir autem quidam erat in Cæsarea nomine Cornelius, centurio ex cohorte, quæ vocatur Italica, 2. religiosus ac timens Deum cum omni domo sua, faciens elemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper: 3. is vidit in visu manifeste quasi hora diei nona, angelum Dei introeuntem ad se, et dicentem sibi, Corneli. 4. At ille intuens eum, timore correptus dixit: Quid est, Domine? Dixit autem illi: Orationes tuæ et elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei.*

1. Hic non erat Judæus, nec vivebat secundum legem; sed jam præoccupaverat institutum vitæ nostrarum. Et vide duos credentes, eunuchum in Gaza, et hunc, ambos in dignitatibus constitutos, magnamque de illis habitam curam. Sed ne putes ob dignitates. Non ea de causa, absit; sed propter pietatem. Ideo dignitates positæ sunt, ut major pietas eluceret. Mirabilis quippe est, cum quis in divitiis et potentia constitutus, talis fuerit. Certe magna illius laus est, quod tantam peregrinationem susciperet, nec tali tempore in via lectionem intermitteret, et quod curru vectus Philippon advocaret, multaque alia: magnum etiam in hoc est, quod elemosynas et preces emitteret, et in tanto principatu pius esset. Unde et ab hoc illum notum facit: et merito, ut ne quis diceret mentiri Scripturarum historiam. *Ex cohorte, inquit, quæ vocabatur Italica.* Cohors (a) erat, id quod nunc vocamus numerum. *Pius ac timens Deum cum omni domo sua.* Hæc dicit, ne putes ob dignitatem ejus sic dispensatum fuisse. Quando Paulum adduci oportebat, non angelus, sed ipse Dominus apparet; neque mittit eum ad aliquam ex duodecim illis, sed ad Ananiam. Hic vero contra, coryphæam mittit, ut Philippon ad eunuchum, illorum infirmitati se attemperans, docensque quomodo talibus uti oporteat. Nam et Christus sepe apparet iis, qui mala patiuntur, nec possunt per se accedere. Vide autem et hic, quæso, aliud elemosynæ encomium: ut et illic in Tahitha. *Vir pius, inquit, et timens Deum cum omni domo sua.* Audiamus quotquot domesticos nihil curamus. Hic autem et militum curam gerabat, et elemosynam erogabat omni populo. Sic et dogmata et vita illius recta fuerunt. *Vidit in visu manifeste, quasi hora diei nona, angelum Dei introeuntem ad se, et dicentem sibi, Corneli.* Quare videt angelum? Ut certior fieret Petrus; imo non ille, sed alii infirmiores. *Nona autem hora,* quando curis liber in quiete erat, cum in orationibus et in compunctione versabatur. *Intuens autem illum, timore correptus, dixit.* Vide angelum non

(a) In Græco legitur, *ταξία*, quod ad iteram redderetur, *σπία*. Porro *σπία* et cohors apud Polydium differunt. Græci cohortem *ταξία* dicunt, cujus dactor *ταξίαρχος*; et sunt fortasse quingenti milites. Polyb. l. 6: *οὐκ ἐστὶν πλεονεξία τῶν ταξιαρχῶν οὐδὲν, ἀλλ' ὅσοις, καὶ ὅσοις, καὶ ὅσοις.* Casaubon. *Ac singularis præter appellavit ordinem, manipulum, signum.*

statim dicentem quæ dicturus erat, sed prius solventem metum, et mentem ejus erigentem. Nam ex visu metus fuit; sed metus moderatus, qui illum intentum redderet tantum. Deinde verba metum solverunt, imo potius laudes illis adjunctæ timoris asperitatem mitigarunt. Audi vero quæ verba: *Orationes tuæ et elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei.* 5. *Nunc ergo mitte viros in Joppen, et accersi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus.* Ne ad alium veniant, non a coguomine tantum, sed etiam a loco virum denotat. 6. *Hic hospitatur apud Simonem quemdam coriarium, cujus est domus juxta mare.* Vidistin' quomodo apostoli, solitudinis et quietis amantes, remotiores urbium partes sectarentur? Quid igitur, si cognovisset alium esse Simonem et ipsum coriarium? Sed et aliam notam habebat, quod habitaret juxta mare: tria autem illa non concurrere poterant. Nec dixit, quare, ne resolutum redderet; sed dimisit, ut audiendi desiderio teneretur? 7. *Et cum discessisset angelus, qui loquebatur Cornelio, vocavit duos domesticos suos, et militem metuentem Dominum, ex iis qui illi parebant.* 8. *Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Joppen.* Viden' illum hæc non sine causa dicere, sed ut ostenderet eos, qui parebant illi, tales fuisse? *Et cum narrasset illis omnia,* inquit. Vide quam alienus sit a fastu. Non dixit, *Vocate mihi Petrum;* sed ut suaderet, narravit omnia: sic rem ille provide agebat. Non enim voluit ex auctoritate illum accersere: ideo narrat. Usque adeo modestus erat homo, etiamsi nihil magnum cogitari posset de viro apud coriarium diversante. 9. *Postera autem die, iter illis facientibus, et appropinquantibus civitati, ascendit Petrus in superiora circa horam sextam.* Vide quomodo Spiritus tempora connectat, ac neque citius neque tardius rem faciat. *Ascendit, inquit, Petrus in superiora, ut oraret circa horam sextam:* hoc est, seorsum et in quiete, quasi in cœnacuulo. 10. *Et cum esuriret, voluit gustare. Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus, et vidit cælum apertum.* Quid est mentis excessus? Spirituallis, inquit, contemplatio accidit illi: ex corpore, ut ita dicam, excessit anima. 11. *Et vidit cælum apertum, et descendens vas quoddam velut linteum magnum, quatuor iunctis subniti de cælo in terram: 12. in quo erant omnia quadrupedia terræ, et bestiæ et serpentina et volatilia cæli.* 13. *Et facta est vox ad eum: Surge, Petre, occide, et manduca.* 14. *At autem Petrus: Absit, Domine, quia nunquam manducavi omne commune et immundum.* 15. *Et vox iterum secundo ad eum: Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris.* 16. *Hoc autem factum est usque tertio; et statim receptum est vas in cælum.*

2. Quid hoc est? Symbolum totius orbis res est.

ωκρὴν αὐτὸν γεγενησθαι. Ταῦτα εἰδότες, ἐπινοοῦμεν ἡμεῖς ἀνάμειθα παραμυθίας τοῖς ἀπειθεῦσιν, ἀντὶ δακρύων, ἀντὶ θρήνων, ἀντὶ μνημείων, τὰς ἐλεημοσύνας, τὰς εὐχὰς, τὰς προσφορὰς, ἵνα κάμειναι καὶ ἡμεῖς

τύχουμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[17] ΟΜΙΛΙΑ ΚΒ΄.

Ἀνθρ δὲ τις ἐν Κιουσαρεῖα, ὀνόματι Κορνήλιος, ἑκατοστάρχος, ἐκ σαρδίας τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς, εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν θεόν σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ποιῶν ἐλεημοσύνας πολλὰς τῷ λαῷ, καὶ δέουμος τοῦ θεοῦ διὰ παντός, εἶδεν ἐν ὀράματι φανερώς, ὡσεὶ ὄρα ἐνάτη τῆς ἡμέρας, ἀγγελὸν θεοῦ ἐκτελεθῆντα πρὸς αὐτόν, καὶ εἰπόντα αὐτῷ Κορνήλιε. Ὁ δὲ ἀπετίνας αὐτῷ, καὶ ἔμβροτος γενόμενος, εἶπε· Τί ἔστι, Κύριε; εἶπε δὲ αὐτῷ· Αἰ προσευχάσαι σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέθισαν εἰς ἡμετέριον ἔναυον τοῦ θεοῦ.

α. Ὅπως οὐκ ἔστιν Ἰουδαίος, οὐδὲ ζῶν κατὰ τὸν νόμον, ἀλλ' ἤδη προεἰλήθει τὴν ἡμετέραν πολιτείαν. Καὶ βραδύ κατεύθυντας τέως, τὸν τε εὐνοοῦχον τὸν ἀπὸ τῆς Γάζης, καὶ τοῦτον, ἐν ἀξιωμασίν θνας ἀμφοτέρους, καὶ πολλῶν ὑπὲρ τούτων γινωμῆων σπουδῆν. Ἀλλὰ μὴ νομίσης, ὅτι διὰ τὰ ἀξιώματα. Οὐ διὰ ταῦτα, μὴ γίνετο· ἀλλὰ διὰ τὴν εὐλάβειαν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰ ἀξιώματα τίθειαι, ἵνα μεζῶν ἡ εὐλάβεια δευχθῆ. Θυμασσοτέρων καὶ γὰρ ὅταν ἐν πλοῦτῳ καὶ δυναστείᾳ τῶν, τοιοῦτος ᾖ. Ἀλλὰ μέγα ἐκείνου ἐγκώμιον τὸ τοσαύτην ἀποσημίαν ἐπέλασσαι, καὶ τὸ, μηδὲ καιροῦ τοιοῦτο θνος, ἐν ὀφθαλμοῖς ἀναγνώσκων, καὶ τὸ ἐπὶ ὀχλήματος φερόμενον τὸν Φίλιππον παρακαλεῖν, καὶ μυρία ἕτερα· μέγα καὶ τοῦτο, τὸ ἐλεημοσύνας ποιῆν καὶ εὐχὰς, καὶ εὐσεβῆ εἶναι ἐν ἀρχῇ τοιαύτῃ. Διὰ καὶ ἀπὸ ταύτης τὸν ἀνδρα ποιεῖ γνῶριμον· εἰκότως, ἵνα μὴ τις εἴπῃ, ὅτι φεῦδεται τὸν Γραφῶν ἱστορίας. Ἐκ σαρδίας, φησὶ, τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς. Σπαρὰ ἔστιν, ἡ καλομένη νυνὶ νοῦμερον. Εὐσεβῆς καὶ φοβούμενος τὸν θεόν σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Ταῦτα λέγει, ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι διὰ τὸ ἀξίωμα τὰ κατ' αὐτὸν οὕτως οικονομεῖται. Ὅτε οὖν Παύλον προσαχθῆναι εἶδει, οὐδαμῶ ἀγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος φαίνεται· οὐδὲ πέμπει αὐτὸν πρὸς ἕνα τινὰ τῶν ὄψεων, ἀλλὰ πρὸς Ἀνανίαν. Ἐνταῦθα δὲ τολμᾶτον, τὸν κορυφαῖον ἀγει, ὡς Φίλιππον πρὸς τὸν εὐνοοῦχον, συγκαταβαῖον αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, καὶ διδάσκων, πῶς χρῆσθαι δὲ τοῖς τοιοῦτοῖς· ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἐκείνου φαίνεται πολλὰκις πρὸς τοὺς κακῶς πάσχοντας, καὶ δὲ' ἑαυτὸν προσιναῖν μὴ διανοήσας. Θέα δὲ μοι κἀνταῦθα πάλιν ἐλεημοσύνης ἑμῶν ἐγκώμιον, ὡσπερ ἐκεῖ διὰ τῆς Ταβήθαδ. Ἀνθρ, φησὶν, εὐσεβῆς καὶ φοβούμενος τὸν θεόν σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Ἀκούομεν, ὅσοι τὸν οικεῖον ἀμειλοῦμεν. Ὅπως δὲ καὶ στρατιωτῶν ἐπιμελεῖτο, ποιῶν τε ἐλεημοσύνας παντὶ τῷ λαῷ. Ὅπως καὶ τὰ δόγματα καὶ ὁ βίος αὐτῷ διώρθωτο. Εἶδεν ἐν ὀράματι φανερώς, [178] ὡσεὶ ὄρα ἐνάτη τῆς ἡμέρας, ἀγγελὸν θεοῦ ἐκτελεθῆντα πρὸς αὐτόν, καὶ εἰπόντα αὐτῷ Κορνήλιε. Διὰ τί βλάπει τὸν ἀγγελοῦ; Καὶ τοῦτο εἰς πληροφωρίαν Πέτρον· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκείνου, ἀλλὰ τῶν ἄλλων τῶν ἀσθενεστέρων. Ἐνάτη δὲ ὄρα, ὅτε φροντίδων ἤθελε, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ ἦν, ὅτε ἐν εὐχαίς καὶ ἐν κατανύξει. Ἀπετίνας δὲ αὐτῷ καὶ ἔμβροτος γενόμενος, εἶπε· Ὅρα τὸν ἀγγελοῦ οὐκ εὐθέως λέγοντα, ἀ λέγει, ἀλλὰ πρότερον λόντα τὸν φόβον, καὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ μετατρέποντα. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς ἔμεως φόβος ἐγένετο· ἀλλὰ φόβος συμμέτρως, ἔσον

ἐπιστρέφαι μόνον. Εἶτα τὰ βήματα τὸν φόβον ἔλυσε· μᾶλλον δὲ ὁ δὲ' αὐτῶν ἔπαυσε τὸ τοῦ φόβου τραχὺ κατελείναν. Ἀκούε δὲ καὶ οἷα τὰ βήματα· Αἱ εὐχαὶ σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέθισαν εἰς ἡμετέριον ἔναυον τοῦ θεοῦ. Νῦν οὖν πέμψον εἰς Ἰόσπη ἀνδρα, καὶ μετακλίσειαι Σίμωνα, ὃς ἐπικαλεῖται Πέτρον. Ἴνα μὴ ἐπ' ἄλλοις ἔλθωσιν, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἐπινυμίου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου δηλοῖ τὸν ἀνδρα. Καὶ αὐτὸς ἔστι ἐκτελεθῆντα πρὸς Σίμωνά τινα βυρσαῖα, ᾧ ἔστιν οικία κατὰ θάλασσαν. Εἶδες, πῶς τὰ ἀνακεχωρημένα τῶν πόλεων ἐβίωκον ὁ ἀπόστολος, ἐρημικῶς ὄντας φίλοι καὶ ἡσυχίας; Τί οὖν, εἰ συνέθη καὶ ἄλλοι εἶναι Σίμωνα καὶ βυρσαῖα; Ἄλλ' εἶχε καὶ ἄλλο σημεῖον, τὸ παρὰ θάλασσαν οικεῖν. Τὰ τρία οὗκ ἦν δυνατόν συμπέσειν. Καὶ οὐκ εἶπε, διὰ τί, ἵνα μὴ ἐκλύσῃ αὐτόν· ἀλλὰ ἄφηκεν, ὡστε ἐν ἐπιθυμίᾳ καὶ πῶθῳ τῆς ἀπροκόου γενέσθαι. Ὡς δὲ ἀπήθετο ὁ ἀγγελος ὁ ἀλεῶν τῷ Κορνήλιῳ, φωτίσας δύο τῶν οικετῶν αὐτοῦ, καὶ στρατιωτῶν εὐσεβῶν τῶν προσηκροῦντων αὐτῷ, καὶ ἐξηγησάμενος αὐτοῖς πάντα, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰόσπη. Ὁρᾷ, ὅτι οὐκ ἀπλῶς ταῦτα λέγει, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ προσκαρτερούμενος αὐτῷ τοιοῦτο ἦσαν, ἵνα δεῖξῃ; Καὶ ἐξηγησάμενος αὐτοῖς πάντα, φησὶν. Ὅρα τὸ ἄνυον. Οὐκ εἶπε· Καλέσατέ μοι Πέτρον· ἀλλ' ὥστε καὶ πέσοι, ἐξηγήσατο ἀπαντα· οὕτως οικονομίας ἦν. Οὐ γὰρ ἤθελε ἀπὸ τοῦ ἀξιωματικῶν αὐτὸν μεταπέμψασθαι· διὰ τοῦτο ἐξηγεῖται λοιπόν. Τοσοῦτον ἦν μέτρος ὁ ἀνθρ· καίτοι οὐδὲν μέγα ἦν φαντασθῆναι περὶ ἀνδρὸς καταγομῆνον παρὰ βυρσαῖ. Τῇ δὲ ἐξείμῳ ὀδοκροῦντων ἐκείνων καὶ τῇ πόλει ἐγγιζόντων, ἀνέθη Πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα προσεῦθεσθαι περὶ ὄραν ἐκστην. Ὅρα, πῶς τοὺς καιροὺς συνάγει τὸ Πνεῦμα, καὶ ὅσα θάττον, ὅσα βραδύτερον ποιεῖ τοῦτο γενέσθαι. Ἀνέθη, φησὶν, ὁ Πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα προσεῦθεσθαι περὶ ὄραν ἐκστην· τὸν αὐτὸν, κατ' ἴδιον, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ, ὡς ἂν ἐν ὑπερίφῳ. Ἐγένετο δὲ πρόσκεινος, καὶ ἤθελε γένεσθαι. Παρκακνευζόντων δὲ ἐκείνων, ἐπέπεσον ἐπ' αὐτὸν ἑκστασις, καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεφωμένον. Τί ἐστιν ἑκστασις; Πνευματικῆ, φησὶ, θεωρία γέγονεν αὐτῷ· τοῦ σώματος, ὡς ἂν εἰποι τις, ἐξίστη ἡ ψυχῆ. Καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεφωμένον, καὶ καταβαῖον ἐπ' αὐτὸν σκευῶς τι εἰς ὀδόντην μερλίην, τέσσαρσιν ὀρχαῖς δεδεμένον καὶ καθέμενον ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ᾧ ἤκηρχε πάντα τὰ τετραπόδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ ἔρπαια, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτόν· Ἀναστὰς, Πέτρε, [179] ὕσσον καὶ φάγε. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε· Μηδαμῶς, Κύριε, δευδὸλοπος ἔφαγον πᾶν κωινὸν ἢ ἀκαθάρτων. Καὶ φωνὴ κάλιν ἐκ δευτέρου πρὸς αὐτόν· Ἄ ὁ θεὸς ἐκαθάρισεν, σὺ μὴ κοῖνου. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τριεὶ καὶ κάλιν ἀνελήθη τὸ σκεῖος εἰς τὸν οὐρανόν.

β. Τί ποτε τοῦτό ἐστι; Σύμβολον τῆς οικουμένης ἀπίσης το πρᾶγμα γίνεται δ. Ὁ ἀνθρώπος ἀκρόβυστος ἦν, καὶ οὐδὲν κοινὸν εἶχε πρὸς Ἰουδαίους. Ἐπὶ οὖν ἐμελλεν αὐτοῦ κατηγορεῖν ἄπαντες ὡς παραβάτου, καὶ τοῦτο

ο ἴδιον ἀφῆκεν αὐτὸ ἐν ἐπιθυμίᾳ. δ ἔμελλε, τὸ πρᾶγμα γίνεται, desuati in quibusdam.

α Tres mes. οὐδὲ τῶν ἰπὸ τὸν νόμον. β Alius πρότερον εἰρηνα αὐτὸν τὴν διάνοιαν καὶ μετεωρ.

πάνω αὐτοῖς· προσέτατο, ἀναγκασίως οἰκονομεῖται εἰπεῖν, *Ὁδὲ ἄποτε ἔξαγον*· οὐχὶ αὐτὸς δεδουκός, μὴ γένετο, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, ὡς ἔφη, οἰκονομούμενος, ἢ Ἐϋ ἀπολογία πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας, ὅτι καὶ ἀντίειπεν· πάνω γὰρ αὐτοῖς ἔμελλε τοῦ τὴν νόμον φυλάττεσθαι. Εἰς ἔθνη ἐπέμπετο· Ἰνα οὐν μὴ καὶ οὗτοι αὐτοῦ κατηγοροῦνται, ὡς ἔφη, εἰπόντες, ταῦτα οἰκονομεῖται· ἢ καὶ Ἰνα μὴ δέξῃ φαντασία τις· εἶπαι, *Μηδαμιῶς, Κύριε, δεῖ οὐδὲ ἄποτε ἔξαγον κοινῶν ἢ ἀκάθαρτων*. Ἐγένετο δὲ φωνὴ πρὸς αὐτὸν· *Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου*. Τοῦτο δοκεῖ μὲν πρὸς αὐτὸν λέγεσθαι· τὸ δὲ πᾶν πρὸς Ἰουδαίους λέγεται. Εἰ γὰρ ὁ διδάσκαλος ἐπιτίμηται, πολλῶν μάλλον οὕτοι. Ἦ οὐκ αὐτῶν, τοῦτο ἔστιν ἡ γῆ· τὰ ἐξ ἐν αὐτῇ θηρία, οἱ ἐξ ἔθνων· τὸ δὲ *Θύσας καὶ φάγας*, ἔτι κἀκείνους δεῖ προσεῖναι· τὸ δὲ τρίτον τοῦτο γενέσθαι, τὸ βάπτισμα δηλοῦ. *Μηδαμιῶς, Κύριε, οὐδὲ ἄποτε ἔξαγον κοινῶν ἢ ἀκάθαρτων*. Καὶ διὰ τί, φησὶν, ἀντίειπεν; Ἰνα μὴ τις εἴπῃ, ὅτι ἐπιείραξεν ὁ Θεὸς αὐτὸν, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, ὅτε ἐκαλείετο τὸν υἱὸν θυσίαν ἀνεγενεῖται· ὡς ἐπὶ τοῦ Φιλίππου, ὅτε, *Πόσους ὄρους ἔχουσε*; ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἤρωτήθη· οὐχ ἵνα μάθῃ, ἀλλὰ πειράζων αὐτόν. Καὶ μὴν ἐν τῷ νόμῳ περὶ καθαρῶν καὶ ἀκαθάρτων διεστίλλετο Μωσῆς τῶν ἐν ἡγῆ τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ· καὶ ὁμοῦς οὐδὲ οὕτως ἦβει. *Ὡς δὲ ἐν ταυτοῖς σημεῖοις ὁ Πέτρος, εἰ ἂν εἴη τὸ δράμα, δὲ εἶδε, καὶ ἰδοὺ οἱ ἄνδρες οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τοῦ Κορνηλίου, διεκρίθησαντες, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σίμωνος, ἐπέστησαν ἐπὶ τὸν πυλῶνα, καὶ φωνήσαντες, ἐπυθάνοντο, εἰ Σίμων ὁ ἐπικαλούμενος Πέτρος ἐνόθεε ξενίζεσθαι*. Θαυνομένην καθ' ἑαυτὸν καὶ θαυρομένην τῷ Πέτρῳ, ἔρχονται οἱ ἄνδρες εὐκαίρως τὴν ἀπορίαν λύοντες· ἐπεὶ καὶ τὸν ἰωσήφ πρότερον εἶπας θορυβηθῆναι, καὶ τότε τὸν ἀρχάγγελον πέμψαι. Εὐκρίως γὰρ ἡ ψυχὴ δέχεται τὴν λύσιν, πρότερον ἐν ἀπορίᾳ γενομένη. Οὕτε οὖν ἐπὶ πολλὴ γίνεται ἀσπύ τὰ τῆς ἀπορίας, αὐτὸ πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ περὶ τὴν καιρὸν τὸν ἄριστον, *Τὸ β δὲ Πέτρον διενθυμονούμενον περὶ τὸ δράμα, εἶπεν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα Ἰδοὺ ἄνδρες ζητοῦσι σε*. Ἀλλὰ δραστήας, κατέβηθι καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενος, διότι ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς. Καὶ πάλιν τοῦτο ἀπολογία Πέτρου πρὸς τοὺς μαθητάς, Ἰνα μάθωσιν, ὅτι καὶ διεκρίθη, καὶ ἐπαίδευσθι μηδὲν ἀπειθεῖσθαι. *Ὅτι ἐγὼ, φησὶν, αὐτοὺς ἀπέσταλκα*. Ὅρα ὅτι τοῦ Πνεύματος ἡ ἐξουσία. [180] Ὅ δὲ ποιεῖ ὁ Θεὸς, τοῦτο λέγεται τὸ Πνεῦμα ποιεῖν. Ὅ μὲν οὖν ἄγγελος οὐχ οὕτως· ἀλλὰ πρῶτον εἶπεν, *Αἰ εὐχαῖ σου καὶ αἰ ἐλεημοσύνη σου*, τότε φησὶν, *Ἀπόσταλον*. Ἰνα δείξῃ, ὅτι ἐκείθεν ἀπέσταλται· τὸ δὲ Πνεῦμα, ἐπεὶ Κύριον, Ἐγὼ αὐτοὺς ἀπέσταλκα. *Καταβάς δὲ ὁ Πέτρος πρὸς τοὺς ἄνδρας, εἶπεν Ἰδοὺ ἐγὼ εἰμι, ἐν ζητεῖτε*. Τίς ἡ αἰτία δι' ἣν πάρεστε; *Ὅτι δὲ ἔπειον Κορνηλίος ὁ ἑκατοντάρχης, ἀνὴρ δικαίος καὶ φοβούμενος τὸν Θεόν, μαρτυρομένός τε ὅτι δόξου τοῦ Θεοῦ τὸν Ἰουδαίων, ἐχηματισθὲν ἀπὸ ἀγγέλου ἁγίου μεταπέμψασθαι σε εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἀκοῦσαι ῥήματα παρὰ σοῦ*. Λέγουσι τὰ ἐγ κώμα, ὥστε πείσαι, ὅτι καὶ ἄγγελος ὤφθη αὐτῷ. *Ἐγὼ καλεσάμενος οὖν αὐτούς ἐξήκισα*. Ὅρα, πόθεν ἡ ἀρχὴ γίνεται τῶν ἔθνων; Ἀπὸ ἀνδρῶν εὐσεβοῦς, ἁγίου φανερούς ἀπὸ τῶν ἔργων. Εἰ γὰρ καὶ τοῦτο γέγονε, καὶ ὁμοῦς σκανδαλίζονται, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, τί οὐκ ἂν εἶπον Ἰουδαῖοι; *Εἰσκαλεσάμενος οὖν, φησὶν, αὐτούς ἐξέ-*

νισθε. *Θεὸς πῶς ἀσφάλεια*. Ὅτε μαρτὸν αὐτοῦ δεῖναι, εἰσαλείεται, καὶ μετὰ παρρησίας· λέει διατίθειται. *Τῷ δὲ ἐπαύριον δραστήας ὁ Πέτρος σὺν αὐτοῖς, καὶ τινες τῶν ἀδελφῶν τῶν ἀπὸ σαργῆδος αὐτῶν, καὶ τῷ ἐπαύριον εἰρηθῶν Κασσάρειαν*. Ἐπίστους ἦν ὁ ἀνὴρ, ὅς ἐν πόλει τυγχάνων. *Ἰδοὺ καὶ ἐγὼ* αὐτῶν πάντα ὅμοιται, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας ἀρχὴν λαμβάνει· μα· οἶον τὸ μὴ ὄνουν. ὀφθῆναι, ἀλλ' ἔγρηγ ἐν ἡμέρα· περὶ ἐνάτην γὰρ ὄραν· οὕτως ἔαν εἶχεν. Ἄλλ' ἴσωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα. *Καὶ ἀγγελος Ἀἰ εὐχαῖ σου καὶ αἰ ἐλεημοσύνη ἐθήκου εἰς μουνησόμενος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ*. ὅηλον, ὅτι διὰ φωνῆς ἐκάλεσεν ὁ ἄγγελος, ὡς εἶδεν αὐτόν· ὡς εἰ μὴ ἐκάλεσεν, οὐδ' ἂν εἰ συνταπεινός ἦν ἀπὸ τοῦ πράγματός, ἐν ᾧ μεταπέμψαι Σίμονα τὸν ἐπικαλούμενον Πέτρον, ὅτι ἐπὶ χρηστοῖς αὐτὸν μετακαλίσταται, ποῖος δὲ χρηστός, οὐκ ἔτι. Οὕτως οὐδὲ Πέτρος πᾶν· ἀλλὰ πανταχοῦ ἐκ μέρους τὰ διηγῆματα, εἰρημίν τοὺς ἀκούοντας. Ὅταν καὶ Φιλίππου καὶ εἰς τὴν ἔρημον. *Ἀνέβη δὲ Πέτρος ἐπὶ τὸ βῆμα εὐχασίας περὶ ὄραν ἔστην, καὶ ἔκαστος ἐξέκαστος, καὶ θεωρεῖ σκευὴς εἰς ὁδόν* ὅτι οὐδὲ ἡ πείνα ἠνάγκασεν αὐτὸν προσεβραμεῖν. Ἰνα δὲ μὴ ἐν πλείον ἀπορία ὁ Πέτρος ἢ λεγούσης φωνῆς Ἀναστάς, Πέτρος, ὅσους ἢ ἴσω; ἐπὶ γόνυα κείμενος εἶδε τὴν ὄπτασιν δοκεῖ διὰ τὸ κήρυγμα ταῦτην ἐφαρξάνε. Ἔθελον ἦν τὸ τῆρῶμενον, ὅηλον ἐκ τε τοῦ ἀν καταβαίνον, ἐκ τε τοῦ ἐκτοσάσει γενέσθαι. φωνὴν ἐκείθεν ἐνεβῆναι, καὶ τὸ τρις τοῦτο καὶ τὸ ὄραν ἀνεψυθῆναι, καὶ τὸ ἐκείθεν ἢ τὸ ἐκεῖ ἀναρπασθῆναι πάλιν, μέγα δειγμα εἶναι τὸ πρᾶγμα.

γ'. Διὰ τί δὲ τοῦτο γίνεται; Διὰ τοὺς μετὰ μάλλι ἐρηγηθείη· ἐπεὶ αὐτὸς ἦδη ἀκούσας *Εἰς ὁδὸν ἔθνων μὴ ἀπέλιθη*. Καὶ μὴ θαυμάς περτομῆς διέδηθη καὶ θυσία; Πύλλος, [181] π λον τότε ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος ἀσθενεστέ αὐτῶν, τούτων ἔδει. *Καὶ ἰδοὺ οἱ ἄνδρες, φησὶν ἐσταλμένοι ἀπὸ τοῦ Κορνηλίου ἐπέστησαν πύλλων· καὶ φωνήσαντες ἐπυθάνοντο, εἰ ἐπικαλούμενος Πέτρος ἐνόθεε ξενίζεσθαι εὐτελῆ οἰκίαν, κἀκείθεν ἐπυθάνοντο, οὐ τοῦ ἡρώτων. Τοῦ δὲ Πέτρον διενθυμονούμενον, εἰ τὸ Πνεῦμα Ἀναστάς, κατέβηθι, καὶ πορευθῆναι ἐκρινόμενος, διότι ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτοὺς οὐκ εἶπαι*. Διὰ γὰρ τοῦτο τὸ δράμα οὐ ὤφθη· αὐτοὺς ἀπέσταλκα δεικνύς, ὅτι οὕτως εἶς εὐθύνας οὐκ ἀπαιτοῦνται. Ἀρκεῖ γὰρ πρὸς προφορίαν τὸ ἀκοῦσαι παρ' αὐτοῦ· Ὅδε ποί λάλησον, καὶ μηδὲν πλέον ζητεῖν. *Καταβάς εἶπεν Ἰδοὺ ἐγὼ εἰμι, ἐν ζητεῖτε*. Τί δὲ εὐθέως αὐτοὺς ἐδέξατο, ἀλλὰ πυνθάνεται; τίνας ὄντας τοὺς ἐπιστάνας. Διὰ οὐκ ἀπλ ἀλλὰ πρότερον ὁμολογήσας αὐτοὺς εἶναι, τότε πυνθάνεται τῆς ἀφίξεως, ἵνα μὴ νομισθῇ διὰ θάνατος, ὡς δὲ θείων ἑαυτὸν κατακρίψαι. *ἦνεται, Ἰνα, ἂν μὲν εὐθέως κατεπέτηγ, καὶ εἰ ἂν δὲ μὴ, ἵνα ξενίσθῃ*. Τίνος δὲ ἕνεκα ἐκείνω

* Sic omnia diverse narrat unus, ita ut ad referendos tota pagina describenda esset; sed ubique est. l. d. Cuius cod. autē; ἄριστος, ὅτι.

* Unus cod. οὕτοι. Ἦ οὐκ γὰρ τοῦτο ἔστιν ἡ συνῆξις· τὰ δὲ.

† Ἄλλ' τὸν καιρὸν ἠρώτησαν, εἰ ἐκεῖ ἐνέβηται. Τοῦ.

Homo incredulus erat, nihilque commune habebat cum Judæis. Quia igitur omnes illum ut transgressorem accusaturi erant, et illis admodum cordi erat : necessario ille sic rem temperavit ut diceret : *Namquam comedi* ; non quod timeret, absit ; sed a Spiritu, ut dixi, sic dispositus fuit, ut defensionem haberet contra eos, qui se accusarent, quod restitisset : magna enim cura illis erat, ut lex servaretur. Ad genes mittabatur. Ne igitur hi etiam illum accusarent, ut dixi, licet ita dispensata sunt : aut ne videretur phantasia quedam esse, dixit : *Absit, Domine, quia nunquam manducavi commune aut immundum.* Facta est autem vox ad illum : *Quæ Deus purificavit, tu commune ne dixeris.* Hoc videtur quidem ad illum dici, totum vero Judæis dicitur. Nam si Magister inreputar, multo magis hi. Linteum ergo est terra ; ferz autem in illa gentiles ; illud vero, *Occide et manduca*, significat illos accedere debere ; quod vero ter fiat, id baptismum significat. *Absit, Domine, nunquam manducavi commune aut immundum.* Et cur, inquires, contradixit ? Ne quis diceret, Deum tentavisse illum, sicut Abrahamum, cum jussus est filium hostiam offerre ; sicut et Philippum, quando rogavit Christus, *Quot panes habetis ?* Interrogavit, non ut disceret, sed tentans illum. Atqui in lege de mundis et immundis distincte præceperat Moyses, tam in terra, quam in mari : attamen neque sic sciebat. 17. *Cum autem apud se dubitaret Petrus : quæ esset visio, quam viderat : et ecce viri, qui missi erant a Cornelio, inquirentes domum Simonis, adstiterunt ad januam.* 18. *Et cum vocassent, interrogabant si Simon, qui cognominatur Petrus, illic haberet hospitium.* Mirante in semetipso et dubitante Petro, veniunt opportune viri, qui dubitationem solvant : siquidem et Josephum dubitare permisit, et tunc archangelum misit (Matth. 2. 13). Facile namque anima solutionem accipit, quæ prius dubitavit. Non diu ergo, neque antes dubitavit, sed circa tempus prandii. 19. *Petro autem cogitante de visione, dixit Spiritus ei : Ecce viri quærunt te.* 20. *Surge itaque, descende, et vade cum eis nihil dubitans, quia ego misi eos.* Hæc item alia est defensio Petri ad discipulos ; ut discant et dubitatum fuisse, et ipsam didicisse nihil esse dubitandum. *Quia ego, inquit, misi illos.* Vide quanta sit Spiritus potestas. Quod autem facit Deus, illud dicitur Spiritus facere. Angelus vero non ita ; sed cum prius dixisset, *Orationes tuæ et elemosynæ tuæ*, tunc ait, *Mitte*, ut ostendat isthuc missum fuisse : Spiritus vero, quia Dominus est, *Ego illos misi.* 21. *Descendens autem Petrus ad viros, dixit : Ecce ego sum, quem quæritis ; quæ causa est, propter quam venistis ?* 22. *Qui dixerunt : Cornelius centurio, vir justus et timens Deum, et testimonium habens ab universa gente Judæorum, responsam accepit ab angelo sancto accessere te in domum suam, et audire verba ab te.* Laudes proferunt, ut suadeant quod angelus apparuerit ei. 23. *Introducens ergo eos, recepit hospitio.* Vident, unde fiat initium gentium ? A viro qui ab operibus dignus visus est. Nam si vel re ita gesta offendantur Judæi : si res non fuisset, quid non di-

cui erant ? *Introducens, inquit, illos recepit hospitio.* Vide quanta securitas. Ne quid illis grave accidat ipsos introducit, et fidenter cum illis vicat. *Sequentem autem die Petrus surgens profectus est cum illis, et quidam ex fratribus ab Joppæ comitati sunt eum.* 24. *Altera autem die introierunt Cæsaream.* Insignis vir erat, ut in insigni urbe versans. Quare in illo omnia simul dispensatur, atque a Judæa res incipit ; velut quod non dormienti, sed vigilant!, atque quod interdiu res accidat ; circa nonam enim horam : ita sibi ipsi attendebat. Sed superior dicta repetamus. *Et dixit angelus : Orationes tuæ et elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei.* Hinc palam est, angelum emissa voce illum appellavisse, atque ita vidit illum. Quod si non vocasset, non utique vidisset : ita intentus erat rei, quam agebat. *Et accersi Simonem, qui cognominatur Petrus.* Interim quod ad utilia illum vocaturus sit, declarat ; ad quæ vero utilia, nondum. Sic neque Petrus totum declarat ; sed utique sunt successæ narrationes, ut audientes excitent. Sic et Philippum solum vocat in solitudinem. *Ascendit autem Petrus ad superiora, ut oraret circa horam sextam.* *Et cecidit super eum mentis excessus, et vidit vas quoddam velut linteum.* Perpende, quomodo neque fames coegit eum currere ad sindonem. Ne vero magis hæsiteret Petrus, audit vocem dicentem : *Surgens, Petre, macta et manduca.* Forte in genus procumbens vidit visionem : videtur mihi propter prædicationem illam vidisse. Quod vero divinum esset id, quod videbat, hinc manifestum est, quod illud superne descenderet, tum etiam, quod ipse in excessu mentis esset : itemque quod vox inde ferretur, quod illud ter fieret, quod cælum aperiretur, quod illud inde veniret, et illic arriperetur, maguum erat indicium rem esse prorsus divinam.

3. Cur vero sic res agitur ? Propter eos, quibus postea illud narraturus erat : nam ipse jam audierat : *In viam gentium ue abieritis* (Matth. 10. 5). Et ne mireris. Si enim circumcisioe et victima opus habuit Paulus ; multo magis tunc initio prædicationis, cum essent adhuc infirmiores, his opus habebant. *Et ecce, inquit, viri missi a Cornelio adstiterunt ad januam : et cum vocassent, interrogabant si Simon, qui cognominatur Petrus, illic haberet hospitium.* Eo quod vilis esset domus, infra, non autem vicinus, interrogabant. *Petro autem hæc secum cogitante, dixit illi Spiritus : Surgens descende, et vade nihil hæsitans, quia ego misi eos.* Vide ; non dixit : Ideo enim visio apparuit tibi ; sed, *Ego illos misi*, ostendens sic obtinendum esse, nec rationes esse exigendas. Satis enim erat, ut certior fieret, quod ab illo audivisset, hoc fac, hoc Inquire ; nec quid ultra quærendum erat. *Descendens autem Petrus dixit : Ecce ego sum, quem quæritis.* Cur non statim illos recipit, sed quærit ? Videbat illos esse milites : ideo non simpliciter interrogat ; sed postquam fassus est, se ipsum esse, tunc quærat adventus causam, ut ne putaretur, se ideo sciscitari, quasi vellet esse occultare. Et sciscitatur, ut si statim urgeretur, cum illis iret ; sin minus, illos hospitio excipe-

ret. Cur autem dicunt illi : *Accersit te in domum suam* ? Quia sic illis præceperat. Fortasse vero, quasi rationem pro illo dantes, dicunt : Ne damnes illum ; non quasi te contemnens misit, sed jussus. *Cornelius vero expectabat illos, convocatis cognatis suis, et necessariis amicis.* Jure : neque enim justum fuisset cognatos et amicos non simul adduci : alioquin vero, illic præsentem magis audituri erant.

Eleemosyna virtus prædicatur. — Vidistis, quanta sit eleemosynæ virtus, et in priori et in præsentis sermone ? Illa a temporanea morte liberavit, hæc ab æterna : hæc et janua cæli aperuit. Vide, quanti fecerit quod credat Cornelius, ut et angelus mittatur, et Spiritus operetur, et apostolorum coryphæus advocetur, talisque appareat visio, ac nihil retro relinquatur. Quot erant centuriones, tribuni, reges, et nullus eorum eadem consequutus est. Audite, omnes quotquot in exercitu estis, quotquot reges stipatis. *Pius erat, inquit, et timens Deum* : quodque majus, talia erat *Cum omni domo sua.* Ita erat huic rei intentus, ut non modo sua bene dispensaret, sed etiam in familia sua idipsum faceret. Non enim ut nos, qui nihil non agimus, ut nos ministri timeant ; ut autem pii sint, non item. Hic vero non sic, sed cum omni domo sua Deum timebat : nec modo quasi communis pater erat omnium qui cum ipso erant, sed etiam militum suorum. Audi, quid aliud dicant : necessario enim illud additur : *Testimonium habens ab omni gente* ; ne quis diceret : Quid, si incircumcisus est ? Et Judæi, inquit, testificantur ei. Ergo nihil par eleemosynæ : ino tanta rei vis est, quando ex penuriis puris profunditur, ut ea, quæ ex injuste partis manant, similia sint fontis lutum emittenti ; quæ vero ex juste partis, alveo limido et puro, in paradiso manant, qui suavis visus, suaviter tactus, quid lene et frigidum dans in meridie. Sic est et eleemosyna. Ad hunc fontem non populi arbores, non pini, non cupressi, sed plantæ illis longe meliores et proceriores sunt : amor Dei, laus hominum, gloria in Deum, benevolentia omnium, peccatorum abolitio, fiducia multa, opum contemptus, eleemosyna, per quam caritatis planta nutritur. Nihil enim sic caritatem alere solet, ut si quis misericors fuerit. Hæc ramos in altum erigit : hic melior fons est illo, qui in paradiso erat, non in quatuor capita divisus, sed ad cælum ipsum pertingens : hic parit fluvium illum salientem in vitam æternam (*Joan. 4. 14*) : in hunc mors incidens, quasi scintillam absumit : hic vermem illum ita suffocat quasi nihilum. Qui hunc habet, non dentibus stridet. Ex aqua ista si qua stilla incidit in vincula, scindit illa : si in fornaces incidit, omnes exstinguit.

¶ Sic ut ille fons paradisi, non modo fluente emittit, modo siccatur (alioquin jam fons non esset), sed semper scaturit : ita et fons noster semper largius fluente effundat ad eos maxime, qui misericordia egeant, ut fons maneat. Hoc hilarem reddit cum, qui accipit : hoc eleemosyna est, si non modo : rapidum

fluentum emittat, sed etiam perpetuum. Si vis, quasi ex fontibus tibi Dei misericordiam implere, et tu fontem habeto. Nihil illi par est. Si tu fontis hujus ora sperueris, fontis Dei talia erunt ora, ut abyssum omnem superent. Occasionem solum quaerit a nobis accipere Deus, et profundit bona ex penuriis suis. Cum insumit, cum impendit, tunc dives est, tunc opulentus. Magnum est os fontis illius : purum et limpidum¹ ejus fluentum. Si hunc non obstruas, neque illum obstrues. Nulla infructuosa juxta illum stet arbor, ne humorem illum absumat. Habes divitias ? Ne plantas illic salices ; talis est enim ejus voluptas : multa insumit, et nihil in se ostendit, sed fructum perdit. Ne plantas salicem, ne pinum, nec quid simile, quod consumat et inutile sit : talis enim est vestium voluptas ; visu pulchræ sunt, sed ad nihil utiles. Imple sterculis : omnia fructifera plantas in manus pauperum quæcumque volueris. Nihil hac terra pinguius ; quamvis parva sit manus capacitas, attamen arbor illa plantata ad usque cælum pertingit, et firma stat. Hoc est vere plantare. Nam quod in terra plantatur, si non nunc, post centum annos peribit. Cur arbores plantas, quibus non frueris ; sed antequam fruaris, mors invadens et abripit ? Hæc arbor, cum mortuus fueris, tunc tibi fructum dabit. Si plantas, ne in gastrimargiæ ventre plantas, ne in secessum fructus exeat ; sed planta in afflicto ventre, ut fructus ad cælum exsiliat : recrea animam pauperis in angustia versantis, ut ne latam tuam viam arces. Non vides, quomodo arbores, quæ sine mensura rigantur, a radice corrumpantur ; quæ autem cum mensura, crescant ? Ita et tu ne ventrem tuum potu ingurgites, ne putrescat arboris radix : potum da sitiienti, ut fructum ferat. Quæ moderate potum accipiunt, non putrefacit sol, sed quæ immoderate¹ : talis quippe est solis natura. Ubique mala est immoderatio : ideoque illam excindamus, ut quæ petimus assequamur. In altissimis locis dicuntur fontes oriri. Ergo simus et nos animo sublimes, et eleemosyna cito manabit. Neque enim potest sublimis anima non misericors, et misericors non sublimis esse. Qui ergo pecunias despicit, radice malorum superior est. Fontes in desertis sunt ut plurimum : et nos animam ex tumultu educamus, et apud nos scaturiet eleemosyna. Fontes quanto magis purgantur, tanto uberiores sunt : ita nos quoque, quo magis insumemus, et magis bona scaturiant. Qui fontem habet, non timet : si ergo et nos fontem habeamus eleemosynam, non timebimus. Hic quippe fons ad potum, ad irrigationem, ad ædificia, ad omnia nobis utilis est. Nihil hoc potu melius : nescit hic fons ebrietatem inducere : melius est talem habere fontem, quam auri fontes emittere. Omni anrifera terra melior est anima, quæ hujusmodi fert aurum. Non enim in hæc regiam, sed in supernam nobiscum concedit. Hoc aurum ornamentum est Ecclesie Dei : ex hoc auro efficitur gladius Spiritus, gladius per quem draco dissecatur. Ex hoc fonte pro-

¹ Codex unus habet : *Si potum moderate dedis, non putrefacit sol ; si autem inmoderate, putrefacit.*

Μεταπέμψεται σε εις τὸν οἶκον αὐτοῦ; Ὅτι τοῦτο αὐτοῖς ἐκείλους. Τάχα δὲ καὶ ὡς ἀποιοῦμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ μονοουχί λέγουσι· Μηδὲν καταγράφει· οὐχ ὡς καταρτῶν ἐπεμφέν, ἀλλ' ἐκείλους οὕτως. Ὁ δὲ Κορνήλιος ἦν προσκοκῶν αὐτοῦ, φησί, προσκαλεσόμενος τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους. Εἰκότως α· οὐ γὰρ δίκαιον ἦν καὶ τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς φίλους μὴ συνεπάσθαι· ἄλλως δὲ καὶ ἐκεῖ παρῶντες μᾶλλον αὐτοῦ ἤκουσαν ἄν.

Εἶθετε, πόση τῆς ἐλεημοσύνης ἡ δύναμις, καὶ ἐν τῇ προτέρῃ διαλέξει καὶ ἐνταῦθα; Ἐκίνην θανάτου ἀπῆλλας τοῦ προσκαίρου, αὐτῆ τοῦ αἰωνίου· αὐτῆ καὶ θύρας ἀνέμειξεν οὐρανοῦ. Ὅρα δὲ, πῶς περὶ πολλοῦ γεγένηται τὸ πιστεῦσαι Κορνήλιον, ὡς καὶ ἀγγελοῦν παρεμφθῆναι, καὶ Πνεύμα ἐνεργηθῆναι, καὶ τὸν κορυφαῖον μεταπεμφθῆναι τῶν ἀποστόλων, καὶ ἔξιν ροφήναι τοιαύτην, καὶ μὴδὲν ἄλλως ἐλειψθῆναι. Πόσοι ἦσαν ἐκατόνταρχοι, καὶ χιλιάρχοι, καὶ βασιλεῖς, καὶ οὐδὲς τούτων ἐπέτυχεν ἐν οὐτοῖς; Ἀκούσατε πάντες, ὅσοι ἐν στρατείαις ἐστέ, ὅσοι βασιλεῖς παρεστήκατε. Εἰσοθῆς ἦν, φησί, καὶ φοβερόμενος τὸν Θεόν· καὶ τὸ μᾶλλον, ὅτι τοιοῦτος ἦν Μετὰ πάντος τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Ὅπως ἦν συγκεκορημένος πρὸς τοῦτο καὶ διακείμενος, ὡς μὴ μόνον εὐ τίθεσθαι τὰ οικεῖα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς οὐκείας τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν. Οὐ γὰρ ὡς ἡμεῖς, οἱ, ὅπως μὲν ἡμῖν φοβεροὶ οὐ παρεπόμενοι ἔσονται, πάντα ποιούμεν, ὅπως δὲ εὐλαβεῖς, οὐκέτι. Ἄλλ' οὕτως οὐχ οὕτως, ἀλλὰ μετὰ τῆς οὐκείας ἀπάσης· τὸν Θεὸν ἐφοβεῖτο, οὐ μόνον ἢ ὡς περὶ κοινῆς πατρὸς πάντων τῶν μετ' αὐτοῦ ὢν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατιωτικῶν. Ἄκουε δὲ καὶ τὶ φασιν ἑτέρον ἀναγκαῖος γὰρ προσηβηταί τὸ, Μαρτυροῦμενος ὅτι ἔδωκεν τοῦ ἔθνους· ἴνα [182] μὴδὲ; εἴπη· Τί γὰρ, εἰ ἀκρόβυστος ἦν; Καὶ ἐκίνοι, φησί, μαρτυροῦσιν αὐτῷ. Ἄρα οὐδὲν ἐλεημοσύνης ἴσθη μᾶλλον δὲ οὕτω μεγάλην τοῦ πράγματος ἡ ἰσχὺς, ὅταν εἰ καθαρῶν προχέταιται ταμεῖον, ὡς τὰ γε προχέμενα ἐξ ἀδίκων βόρβορον ἔοικεν ἀπειση πηγῆ· τὰ δὲ ἐκ δικαίων κερθῶν, καθάπερ ὕδαμα διεοδῆς τὸ καὶ καθαρὸν ἐν παραδείσῳ, ἔξω μὲν ἰδεῖν, ἔξω δὲ ἀφαιεῖσθαι, κῆρσεν τὸ καὶ ψυχρὸν ἐν μεσημβρίᾳ διδόμενον. Ὅπως ἴσθη ἡ ἐλεημοσύνη. Παρὰ ταύτην τὴν πηγὴν οὐκ ἀφαιεῖται καὶ πύκαται, οὐδὲ κυπάρισσος, ἀλλ' ἑτέρα τούτων πολλῶν βελτίων φυτὰ εὐμήχη εἰσι· φίλια Θεοῦ, ἔπεινος ἀνθρώπων, δόξα ἡ εἰς Θεόν, εὐνοια παρὰ πάντων, ἀμειψιότημα ἀφανισμῶς, παρρησία πολλῆ, χρημάτων ὑπερφία, ἐλεημοσύνη, δι' ἧς τῆς ἀγάπης τὸ φυτόν τρέφεται. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀγάπην τρέφειν εἰσθῆν, ὡς τὸ ἐλεημονα εἶναι τινα. Ἀσθη τοῦτος κλάδος εἰς ὕψος ἀρτρεσθῆσαι ποιεῖ· ἀσθη βελτίων ἡ πηγῆ τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐκ εἰς τέσσαρας ἀρχὰς διαιροῦμένη, ἀλλ' εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὸν ἀφικνουμένη· αὐτῆ τίκτει τὸν ποταμὸν ἐκείνον τὸν ἀλλόθεον ἐν εἰς ζωὴν αἰώνιον· εἰς ταύτην θάνατος ἐμπέσων, καθάπερ σπινθὴρ ἀναλίσκται ἀπὸ τῆς πηγῆς· οὕτως, ὅπου περ ἂν ἐπιστάξῃ, μεγάλη ἐργάζεται σπινθὴρ· αὐτῆ τὸν οὐρανὸν οὕτως ἀποντίνει, ὡς οὐδὲν. Ὁ ταύτην ἔχων, οὐ βρούχει τοὺς ὀδόντας. Ἀπὸ τοῦ ὕδατος ταύτης ἂν ἐπιστάξῃ· οὕτω καὶ τὰ δεσπὰ, διαίρει, αὐτὰ· κῆν εἰς τὰς καμίνους ἐμπέση, πῆλας σθένουσιν.

δ. Ὅσπερ οὖν ἡ ἐν παραδείσῳ πηγῆ οὐ μὲν πρὸς εἰς ὕψος, οὐδὲ ἐξαιεῖται (ἐπὶ οὐκ ἂν εἰς λοιπὴν πηγῆ), ἀλλ' ἐν ἀναδύσει· οὕτω καὶ ἡ ἡμέτερα

αὐτὴ βασιλεῖον· ἐπὶ πρὸς τοὺς; μάλα ἐπιδοκίμουσιν ἐλέους, ἴνα μὴν πηγῆ. Τοῦτο ἴσθη ποιεῖ τὸν λαμβάνοντα· τοῦτο ἐλεημοσύνη, μὴ σφοδρὸν μόνον προχέεται τὸ ὕδαμα, ἀλλὰ καὶ διγενεῖς. Εἰ βούλει, ὡς περὶ ἐκ πηγῶν εἰ ἐπομῆρεν τοῦ Θεοῦ τὸν οἶκον, καὶ οὐ πηγὴν ἔχε. Οὐδὲν ταύτης ἴσθη. Ἄν οὐ ταύτης τῆς πηγῆς ἀνοίξῃ τὰ στόματα, τῆς πηγῆς τοῦ Θεοῦ τοιαῦτα ἐσται τὰ στόματα, ὡς περὶ πᾶσαν ὄψουσαν νικῆσαι. Ἀφορμὴν ζητεῖ μόνον παρ' ἡμῶν λαθεῖν οὐ Θεοῦ, καὶ προχέται ἐκ τῶν ταμεῖων αὐτοῦ τὰ ἀγαθὰ. Ὅταν ἀναλίσκη, ὅταν δαπανᾷ, τότε κλυεῖ, τότε εὐπορεῖ. Μᾶλα ἐκίνοι τὸ στόμα τῆς πηγῆς· καθαρὸν τὸ αὐτῆς ὕδαμα καὶ διεοδῆς. Ἄν μὴ ταύτην ἀποφράξῃ, οὐδὲ ἐκίνοι. Μηδὲν ἀκαρπὸν σπικτῆται παρ' αὐτὴν δένδρον, ἴνα μὴ τὴν νοτίθα αὐτῆς καταναλώσῃ. Ἐχεις χερμάτα; Μὴ φύττει αἰγαίρους ἐκεῖ· τοιοῦτον γὰρ ἡ τρυφή· πολλὰ ἀναλίσκται, καὶ οὐδὲν δακνύσιν ἐν ταυτῇ, ἀλλὰ ἀπόλλυσιν τὸν καρπὸν. Μὴ φυτεύσῃς πεύκην, μὴ πίτυν, μηδὲ ἄλλο τι τῶν τοιοῦτων τῶν ἀναλίσκόντων μὲν, οὐδαμῶς δὲ χρῆσιμον· τοιοῦτο γὰρ ἡ τῶν ἱματιῶν τρυφή, ἰδεῖν μόνον καλὸν, οὐδαμῶς δὲ χρῆσιμον. Ἀναδενδράδων πληρωσον· πάντα τὰ κάρματα φύττειον ἐν ταῖς, τῶν πενήτων χειρῶν, ἄπερ ἀν ἐλέγχ. Οὐδὲν ταύτη; λιπαροῦσιν τῆς γῆς; καίτοι μικρὸν ἐστὶ τὸ δασύτην [183] τῆς χειρῶς, ἀλλ' ὅμως πρὸς αὐτὸν φθάνει τὸν οὐρανὸν τὸ φυτεύουσαν δένδρον, καὶ βέβαιον ἐστῆκε. Τοιοῦτο ἐστὶ φυτεύουσαι. Τὸ μὲν γὰρ φυτεύουσαν ἐν τῇ γῆ, κῆν μὴ νῦν, μετὰ ἑκατὸν ἔτη ἀπολείπει. Τί φυτεύεις δυνάρα, ὡν οὐκ ἀπολαύσῃ, ἀλλὰ πρὶν ἡ ἀπολαύσεις, οὐ δάκνυς ἐπιελθὼν προαράξῃ σε; Τοιοῦτο δὲ δένδρον, ὅταν ἀποθάνῃ, τότε σοὶ δίδουσι τὸν καρπὸν. Εἰ φυτεύεις, μὴ ἐν τῇ γῆ; γαστριμαργίας φυτεύεις κοιλίᾳ, ἴνα μὴ εἰς ἀφρόδυνα οὐ καρπὸς ἐκβῆ; ἀλλὰ φύττειον ἐν θεσμιμῆν νηδύ, ἴνα πηδῆση πρὸς τὸν οὐρανὸν οὐ καρπὸς. Ἄναπαυσον τὴν στενοχωρουμένην ψυχὴν τὴν τοῦ πένθος, ἴνα μὴ τὴν εὐρύχωρον ὀλέγῃ τὴν σῆν. Οὐχ ὄρα; ὅτι τὰ ποτιζόμενα τῶν δένδρων ἀμείρωσ, ἀπὸ τῆς βίτης σῆπεται· τὰ δὲ μετὰ συμμετρίας, αἰσθῆται; Ὅσπερ οὖν καὶ οὐ μὴ τὴν σαυτοῦ ποτιζὲς ἀμείρωσ; γαστρία, ἴνα μὴ σαπῇ ἡ βίβα τοῦ δένδρου· ποτίσων τὴν δωφύσων, ἴνα καρπὸν ἐλέγῃ. Τὰ συμμέτρως ποτιζόμενα οὐ σῆπει· ὁ σῆπει, τὸ ἀμείρωσ, σῆπει α· τοιαυτῆ γὰρ ἡ τοῦ ἡλίου φύσις. Πανταχοῦ ἡ ἀμείρωσ κακὸν διὰ περιπέφωμεν αὐτὴν, ἴνα καὶ ἡμεῖς τύχωμεν ἐν αὐτοῖς. Ἐν τοῖς ὀφλοτάτοις χωρίοις αὐτῆ πηγαί λέγονται τίκεσθαι. Οὐκοῦν γενόμεθα ὀφλοῖ καὶ ἡμεῖς τὴν ψυχὴν, καὶ ταχέως ἡ ἐλεημοσύνη βεῖσαι· οὐ γὰρ ἐστὶ τὴν ὀφλοῖ, τὴν ψυχὴν μὴ καὶ ἐλεημονα εἶναι, καὶ τὴν ἐλεημ. α μὴ καὶ ὀφλοῖ. Ὁ γούν χρημάτων ὑπεροπῶν, τῆς βίτης ἀνοίρωσ ἐστὶ τὸν κῆνον. Αἰ πηγαί ἐν ἐρημίαις· εἰσὶν ὡς τὰ πολλὰ· καὶ ἡμεῖς τὴν ψυχὴν τῆς πολυοχλίας ἐξαγαγόμεν, καὶ πηγάσει παρ' ἡμῖν ἡ ἐλεημοσύνη. Αἰ πηγαί, ὅσπερ ἂν καθαρίζονται, ἀφθονώτεροι· γίνονται· οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς, ὅσπερ ἂν ἀναλώσωμεν, τοσοῦτε βλατάνει τὰ καλά. Ὁ πηγὴν ἔχων, οὐ δίδουσι· ἂν τοῖτον καὶ ἡμεῖς ἔχουμεν τὴν ἐλεημοσύνην πηγὴν, οὐ φοβερόσθη, πρὸς γὰρ πρὸς ποτὸν, πρὸς ἀρείαν, πρὸς οἰκοδομήν, πρὸς πάντα ἡμῖν χρῆσιμος αὐτῆ ἡ πηγῆ. Οὐδὲν τοῦ πόματος τοιοῦτο βέλτιον· οὐκ οἶδεν αὐτῆ μίθην ἐργάσασθαι· βέλτιον τοιαύτην ἔχειν πηγὴν, ἢ χρυσοῦ πηγῆς ἐπὶρθεῖν. Πῆλας χρυσοῖτος; γῆς βελτίων ἡ τοῦτον φέρουσα τὸν χρυσοῦν ψυχῆ. Οὐ γὰρ εἰς ταῦτα τὰ βασίλεια. ἀλλὰ τὰ ἄνω ἡμῶν συνεχώρει. Ὁ χρυσοῦς, κόσμος γίνεται τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ· ἀπὸ τοῦτου τοῦ χρυσοῦ ἡ μάχαρη

• Ἡμεῖς αὐτὴ βασιλεῖον, desunt in illo cod. • Οὐδὲν unus ἐλέγχ. Ἄν συμμέτρως ποτίσῃ, οὐ σῆπει ὁ ἦμος· ἂν δὲ ἀμείρωσ, τότε σῆπει. • ἴδου καθαρώτερον...

κατακελεύεται τὸ Πνεῦματος, ἡ μάχαιρα δὲ ἔς ὃ δράκων ἀποτίμειται. Ἀπὸ ταύτης τῆς πηγῆς οἱ λίθοι προέρχονται οἱ ἔμιοι, οἱ περὶ τὴν καραλὴν τοῦ βασιλέως. Μὴ δὲ ἀμάλωμεν τοσοῦτου πλοῦτου, ἀλλ' ἐσιφέρωμεν

τὴν ἐλεημοσύνην μετὰ δαψύλειαι, ἵνα τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀξιώσωμεν, χάριτι καὶ κλητηριοῦ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, ὃ πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ'.

Τῇ δὲ ἑκατόμῳ ἀναστάς, φησὶν, ὁ Πέτρος, ἦλθε σὺν αὐτοῖς· καὶ ἔνευε τῶν δαδελφῶν τῶν ἀπὸ Ἰσραὴλ συνελθόντων εἰς τὴν Καισάρειαν. Ὁ δὲ Κορνήλιος ἦν προσδοκῶν αὐτοὺς, συγκαλεσάμενος τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους.

α'. Μετὰ τὸ ξενίσαι τοὺς ἀνδρας, ἐξέρχεται σὺν αὐτοῖς· καλῶς. Πρότερον φιλοφρονεῖται· ὅτε ἀπὸ καμάρτου ἔντας αὐτοῖς, καὶ οικίῳ ἐλατῷ, εἶτα λοιπὸν καὶ συνῆξαι. Τῇ δὲ ἑκατόμῳ, φησὶν, ἀναστάς ὁ Πέτρος, ἦλθε σὺν αὐτοῖς, καὶ ἔνευε τῶν δαδελφῶν. Οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἔρχονται μετ' αὐτοῦ· καὶ τοῦτο οἰκονομικῶς, ὥστε εἶναι μάρτυρας μετὰ ταῦτα, ὅταν ἀπολογισθῶσι εἰς τὸ Πέτρον. Ὁ δὲ Κορνήλιος ἦν προσδοκῶν αὐτοὺς, συγκαλεσάμενος τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους. Τοῦτο φίλου, τοῦτο θεοσεβοῦς, ἐν τούτῳ τοιοῦτος ἀγαθὸς πρὸ πάντων ποιῆσαι κοινωνοὺς τοῖς ἀναγκαίοις φίλοις. Εἰκότως τούτους συγκαλεῖ, οἷς ἐθάβρει αἰετὶ περὶ τοιοῦτων διασκεπτόμενος μάστιγα, ἃ περὶ τῶν τῶν ἦν περὶ ἄλλους ἐξενεγκάιν. Ἐμοὶ δὲ καὶ φίλος καὶ συγγενεὶς παρ' αὐτοῦ δοκοῦσιν ἐκρυβίσθαι. Ὅς δὲ ἐγένετο τοῦ β' συνελευθῆν τὸν Πέτρον, συναντήσας αὐτῷ ὁ Κορνήλιος, πεσὼν ἐκὶ τοῦς πόδας προσεκύνθησεν. Ὁ δὲ Πέτρος ἤγειρας αὐτόν, λέγων· Ἀνάστηθι· καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπος εἰμι. Τοῦτο ποιεῖ, τὸ ταπεινὸν αὐτοῦ δεικνῆς, καὶ παιδαίον τοὺς ἄλλους, καὶ τὸ θεῶν εὐχαριστῶν, καὶ δηλῶν ὡς, εἰ καὶ ἐκλευσθη, ὁμως ὀφθεὶν πολλὴν εἶχε τὴν εὐλάβειαν. Τί οὖν ὁ Πέτρος; Ἀνάστηθι· καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπος εἰμι. Ὁρᾷς, πῶς περὶ τῶν ἄλλων τοῦτο αὐτοῖς παιδαίον, μηδὲν μέγα περὶ ἐαυτοῦ φανταζέσθαι; Καὶ συγκεμῶν αὐτῷ, εἰσῆλθε· καὶ εὐρίσκετε συναληθιπύδοτας καλλοῦς, ἔρη τε πρὸς αὐτοῦς; Ὑμεῖς ἐπίστασθε, ὡς ἀδέμειν ἄστιν ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ καλλοῦσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἄλλοφυλῶ. Ὅρα, εὐθέως περὶ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διαλέγεται, καὶ δαίκνουν, ἐτι μεγάλα αὐτοῖς ἐχαριστῶν ἀγαθὰ. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο θαυμάζειν ἐνταῦθα ἐνι, ὅτι τοιαῦτα διαλέγεται· ἀλλ' ἐτι πῶς ὁμοῦ καὶ μεγάλα φθέγγεται, καὶ μετριάζει. Οὐ γὰρ εἶπεν· Ἀνθρωποὶ μηδὲν καταξιοῦντες κολλᾶσθαι, ἢ ὅμοιον πρὸς ὑμᾶς· ἀλλὰ εἶ· Ὑμεῖς ἐπίστασθε (ὁ Θεὸς τοῦτο ἐκείλευσε, φησὶ), παράνομον εἶναι κολλᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἄλλοφυλῶ. Εἶτα ἵνα μὴ ἐπ' αὐτῷ τὴν χάρην ὀθῆ, ἀπάγει· Καὶ ἐμοὶ ὁ Θεὸς ἔδειξε μηδένα κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἄνθρωπον. Τοῦτο προσέθησεν, ἵνα μὴ δόξῃ κολακεῖν αὐτόν. Διὸ καὶ ἀναντιρρόπως ἦλθον μεταπεμφθεῖς. Ἴνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι, εἰ καὶ παρανομία ἦν τὸ πρᾶγμα [185], ἀπειθῆ ἔργων ἦν, εἰς τοῦτο ἐπήκουσαν, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῷ Θεῷ λογισάντων, οὐ μόνον οὐ κολλᾶσθαι, ἀλλ' οὐδὲ προσέρχεσθαι ἐξῆν, φησὶν. Πυρθάνομαι οὖν τίτι λόγῳ μεταπέμφασθέ με. Οὐκ ἀγνοῦν πυνθάνεται· ἴδει γὰρ τὸ πᾶν ὁ Πέτρος ἀπὸ τοῦ ὁράματος· ἦκουσε δὲ καὶ παρὰ τῶν στρατιωτῶν· ἀλλὰ βούλεται πρῶτον αὐτοὺς ὁμολογήσαι, καὶ ὑπευθύνους ποιῆσαι τῇ πίστει. Τί οὖν ὁ Κορνήλιος; Οὐκ εἶπεν· Οὐ γὰρ εἶπὼν σοι οἱ στρατιῶ-

ται; ἀλλ' ὅρα, πῶς πρῶτος καὶ ταπεινός· Ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς ὥρας ἤμην ἠρστούω, καὶ τὴν ἐνάτην ὥραν προσευχόμενος ἐν τῷ οὐρανῷ μου· καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἔστη ἐνώπιόν μου ἐν ἐσθῆτι λαμπρῇ, καὶ αἱ φωνῆ· Κορνήλιε, εἰσηκούσθη σου ἡ προσευχῆ, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀπέθηναι εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὴν ἐνάτην ὥραν, φησὶ, προσευχόμενος. Τί ἐστὶ τοῦτο; Ἐμοὶ δοκεῖ καὶ καιροῖς ὀριεῖν ἐαυτῷ βίου ἀκριβεστέρου, καὶ ἐν τισὶν ἡμέραις. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν· Ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας. Ὅρα πόσον ἐστὶν εὐχῆ. Ὅτε ἐπίδωκεν εἰς εὐλάβειαν, τότε φαίνεται αὐτῷ ὁ ἄγγελος. Αὐτῆ μὴ ἡμέρα· καὶ ἦν ἀπὸ τῶν οἱ πεμφθέντες, μὴ· καὶ ἦν ἦλθον, πάλιν μὴ· καὶ τῆ τετάρτῃ ἐφάνη, ὡς εἶναι ἐαυτέραν μὲν ἦν προσυφᾶται. Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἔστη ἐνώπιόν μου ἐν ἐσθῆτι λαμπρῇ. Οὐ λέγει ἄγγελος, ὅπως ἐστὶν ἄψυφος. Καὶ φησὶ· Κορνήλιε, εἰσηκούσθη σου ἡ προσευχῆ, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἐμνημόσησαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Πέμψον σὺν εἰς Ἰσραὴλ, καὶ μετακλέσαι Σίμων, ὃς ἐπικαλεῖται Πέτρος· οὗτος ἐξενίξεται ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος Βυρσῶτος· καὶ θάλασσα· ὃς παραγένοιος λαλήσει σοι. Ἐξ αὐτῆς οὖν ἐπεμψα πρὸς σέ· σὺ τε καλῶς ἐποίησας παραγενομένους. Νῦν οὖν πάντες ἡμεῖς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ παρέσμεν, ἀκούσαι πάντα τὰ προσταγμένα σοι ἐκ τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο εἶπε· Τίτι λόγῳ μεταπέμφασθέ με; Ἴνα ταῦτα οὕτως εἴη τὰ ῥήματα. Ἀνοίξας δὲ Πέτρος τὸ στόμα εἶπεν· Ἐκ' ἀληθείας καταλυβάνομαι, ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεός, δ.λ. ἐν παντὶ ἔθνη ὁ φοβούμενος αὐτόν καὶ ἐραζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστὶ. Τοῦτο, ἂν τε ἀκροβυτοῦς ἐστὶν ἂν τε ἑμπεριτομος. Τοῦτο καὶ Παῦλος δηλῶν, Ὁ γὰρ ἐστὶ προσωπολήπτης παρὰ τῷ Θεῷ, λέγει. Νῦν οὖν παρέσμεν πάντες ἡμεῖς, φησὶν, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὅρα, ὅση ἡ πίστις, ὅση ἡ εὐλάβεια. ἤδει, ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον εἶπεν ὁ Πέτρος, Ὁ Θεός ἔδειξε μοι, εἶπὼν. Διὰ καὶ τὸ, Πάρεσμεν, ἀκούσαι πάντα τὰ προσταγμένα σοι ἐκ τοῦ Θεοῦ, λέγει. Τί οὖν; ἄρα δεκτὸς αὐτῷ ἐστὶ ὁ ἐν Περσίδι; Ἀν' ἡ ἔλιος, ταύτην δεκτὸς ἐστὶν τῷ καταξιοθῆναι τῷ πιστεύει. Ἐντεῦθεν καὶ τὸν ἐξ Αἰθιοπίας εὐνοῦν οὐκ οὐκ πειθεῖα. Καὶ τί, φησὶν, ἐν ἐπιστοῇ περὶ τῶν θεοσεβῶν καὶ περιουθέντων; Ἀπαγε· οὐδεὶς περιουθεῖται θεοσεβῆς. Οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἔστι περιουθῆναι τινα τῶν τοιοῦτων ποτὲ. Ἐν παντὶ ἔθνη, φησὶ, ὁ φοβούμενος τὸν Θεόν καὶ ἐραζόμενος δικαιοσύνην. Δικαιοσύνην, τὴν πᾶσαν ἀρετὴν καλεῖ.

β'. Ὁρᾷς, πῶς καταστῆλαι αὐτοῦ τὸ φρόνημα τῷ εἰπεῖν· Ἐν παντὶ ἔθνη ὁ φοβούμενος τὸν Θεόν, δεκτὸς αὐτῷ [186] ὅστιν; ὡσαί εἶπεν· Οὐδένα ἀπωθεῖται, πάντας προσκαλεῖται τοὺς πιστεύοντας. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξωσιν ἐν τάξει ἀπερῆμμένον εἶναι, ἀπάγει· Τὸν Λόγον, ἐν ἀπίστειαι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ εὐαγγελικῶς ἠερῆθον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗτος ἐστὶ πάντων Κύριος. Ταῦτα λέγει διὰ τοὺς παρόντας; ἵνα καὶ ἐκεῖνους πείθῃ. Διὰ τοῦτο παρασκευάζει καὶ τὸν Κορνήλιον εἰπεῖν. Τὸν Λόγον, φησὶν, ἐν ἀπέταλῃ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ.

* In uno exemplari ad his incipitur, Καλῶς πρότερον φιλοφρονεῖται, ἃ Articulus est quatuor cod. receptus est, Est.

deunt lapides pretiosi, qui caput regis ornant. Ne
isquo negligamus tantas divitias; sed largiter ele-
mosynam inferamus, ut Dei benignitate dignemur,

gratia et miserationibus unigeniti ejus Filii, cui om-
nis gloria, honor et imperium una cum sancto Spiritu,
in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXIII.

Cap. 10. v. 25. *Sequenti autem die, inquit, surgens Petrus, profectus est cum illis: et quidam ex fratribus ab Joppe cum illo venerunt Casaream. 24. Cornelius vero expectabat illos, convocatis cognatis suis et necessariis amicis.*

1. Postquam viros hospitaliter tractavit, egreditur cum illis: recte. Prius benigne cum illis agit, utpote ex itinere fatigatis, sibi que familiares reddit, demumque una proficiscitur. *Sequenti autem die, inquit, surgens Petrus, profectus est cum illis: et quidam fratres.* Non solus, sed et alii cum illo veniunt; idque cum quadam providentia, ut postea testes essent, quando Petro opus fuit defensione. *Cornelius vero expectabat illos, convocatis cognatis suis et necessariis amicis.* Hoc amici, hoc plii viri est, in talibus bonis amicos præ omnibus facere socios. Jure hoc vocat quibus fidebat, de talibus maxime semper disserens, quæ frustra fortasse aliis exposuisset. Videtur autem mihi et amici et cognati ab ipso fuisse instituti. 25. *Cum introisset autem Petrus, obviam venit ipsi Cornelius, et proci dens ad pedes ejus adoravit.* 26. *Petrus vero erexit eum, dicens: Surge; nam et ego homo sum. Viden', quomodo ante omnia illos docent, ne quid magnum de se sentiant?* 27. *Et loquens cum illo, intravit: et invenit multos qui convenerant.* 28. *dixitque ad illos: Vos scitis, quomodo abominatum sit viro Judæo conjungi aut accedere ad alienigenam.* Vide, ut statim de Dei benignitate disserat, ostendatque ipsum magna illis largitum esse bona. Non hoc solum admirandum hic est, quod talia loquitur; sed et quomodo simul et magna loquitur et modeste agat. Non dixit enim: Non qui ad neminem accedere dignamur, ad vos venimus; sed quid? *Vos scitis (Deus hoc jussit, inquit), iniquum esse conjungi aut accedere ad alienigenam.* Deinde ne in illa gratiam statuat, subdit: *Et mihi Deus ostendit, neminem commanem aut immundum dicere hominem.* Hoc subiungit, ne videatur adulari ipsi. 29. *Propter quod sine contradictione veni accessit.* Ne putarent, etiam sic illicita esset, se utpote principi ea de causa obtemperasse, sed totum Deo imputandum, non modo conjungi, sed etiam accedere non licere dicit. *Inter rogo ergo, quam ob causam accessitis me.* Non ignorans interrogat: sciebat enim totum Petrus a visione eductus: audierat etiam a militibus; sed vult

illos primum confiteri, et fidei obnoxios fieri. Quid ergo Cornelius? Non dixit, Non tibi milites dixerunt? sed vide, quam mansuete et humiliter loquitur. 30. *A quarta die usque in hanc horum eram jejunians, et nona hora eram orans in domo mea: et ecce vir stetit coram me in vestitu splendido, et ait: 31. Cornelii, exaudita est oratio tua, et elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei. Et nona hora, inquit, orans. Quid hoc est? Videtur mihi sibi tempora constituisse accuratoris vitæ in quibusdam diebus: ideoque ait, A quarta die. Vide, quanta res sit oratio. Quando in pietate profecit, tunc apparet illi angelus. Hæc una dies erat; ea qua abierunt ii, qui missi erant, una; qua venerunt, rursus una; et quarta apparuit, ita ut sit secunda post eam, qua precatu est. Et ecce vir stetit coram me in veste splendida. Non angelum dicit; ita alienus erat a fastu. Et ait: *Corneli, exaudita est oratio tua, et elemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei.* 32. *Mitte ergo in Joppen, et accersi Simonem, qui cognominatur Petrus: hic hospitatur in domo Simonis coriarii juxta mare: qui ubi advenit, loquetur tibi.* 33. *Confestim ergo misi ad te: et tu bene fecisti veniendo. Nunc ergo omnes nos in conspectu Dei adsumus, ut audiamus omnia, quæ tibi præcepta sunt a Deo. Ideo dixit, Qua de causa accessit is me? ut hæc sic verba dicat. 34. Aperiens autem Petrus os suum, dixit: In veritate comperi, quod non sit personarum acceptor Deus; 35. sed in omni gente, qui timet illum et operatur justitiam, acceptus illi est. Hoc est, sive præputiatus sit, sive circumcisus. Hoc et Paulus sic declarat, *Non est personarum acceptio apud Deum (Rom. 2. 11).* Nunc ergo adsumus omnes nos, inquit, in conspectu Dei. Vide quanta fides, quanta pietas. Sciebat nihil humanum dicere Petrum; *Deus ostendit mihi, dixit. Ideo et illud, Adsumus, ut audiamus omnia, quæ tibi præcepta sunt a Deo. Quid ergo? num acceptus est illi is, qui est in Perside? Si dignus sit, ita acceptus erit, ut fidem assequatur.* Hinc etiam eunuchum ex Æthiopia non desepit. Et quid, inquit, dixeris de religioso viris, qui despecti fuerunt? Absit, nemo religiosus despiciatur. Non potest enim, non potest utique despici qui talis est. *In omni gente, inquit, qui timet Deum et operatur justitiam.* Justitiam vocat omnem virtutem.**

2. Vides, ut deprimat illius sublimem sensum, cum dicit: *In omni gente qui timet Deum, acceptus est illi?* ac si diceret, Neminem repellit, omnes credentes admittit. Deinde, ut ne videantur inter abjectos esse, subdit: 36. *Verbum quod misit filius Israel, amantissimum pacem per Jesum Christum: hic est omnium Dominus.* Hæc dicit in præsentium gratiam, ut illis persuadeat. Ideo curat, ut Cornelius loquatur. *Verbum, inquit, quod misit filius Israel. Vide, illis interius dat præ ro-*

¹ In uno exemplari, his omissis verbis, postquam viros humiliter tractavit, egreditur cum illis: recte, ab his loquitur, prius benigne cum illis agit. Removet loci solium totum, sed melius incipit ab illis verbis, postquam traxit, etc.

gatavam. Deinde illis testes inducit, dicens * 37. *Vos scitis verbum, quod factum est per universam Judæam, incipiens a Galilæa, post baptismum, quod predicavit Joannes. Quod sic res habet, ex sequentibus confirmat. 38. Jesum a Nazareth, quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute. Non dixit, Nosis Jesum (neque enim uoverant); sed quæ ab illo facta sunt, narrat. Qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo. Hinc ostendit multas mutilationes diabolicas, et corporis labes ab illo factas. Quoniam Deus erat cum illo. Rursum humilia loquitur, non sine causa puto, sed propter humanitatem. 39. Et nos testes unius omnium, quæ fecit in regione Judæorum et Jerusalem. Et vos, inquit, et nos. Quem et occiderunt suspendentes in ligno. Hic passionem prædicat. 40. Hunc Deus suscitavit tertia die, et dedit eum manifestum fieri, 41. non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo, nobis qui manducavimus et bibimus cum eo, postquam resurrexit a mortuis. Hoc maximum resurrectionis argumentum est. 42. Et præcepit nobis prædicare populo et testificari, quia ipse est, qui constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum. Magnum etiam hoc, ut fide dignos demonstraret. Ipse vero testimonium inducit, dicens: 43. Hinc omnes prophetae testimonium perhibent, remissionem accipere per nomen ejus omnem qui credit in illum. Hæc prædictio est eorum, quæ post futura erant; qui un confirmans, prophetas oportuit testes adhibere. Sed repetamus ea, quæ de Cornelio superius dicta sunt. Misit, inquit, in Joppen, ut accerseret Petrum. Omnino venturum credidit: ideo misit. Et loquens cum illo, inquit, intravit. Quid loquens? Ea, ut puto, quæ superius dicta sunt. Et prociens ad pedes ejus, adoravit. Vide utique sermonem ab adulatione alienum, et humilitate plenum. Hinc dignus ostenditur et ille eunuchus. Præcepit, inquit, Philippo, ut ascenderet et tederet in curru; etsi nesciret quis esset, nisi solum ex prophetæ commemoratione. Ille vero etiam cecidit ad pedes. Viden' moris sine fastu? Tu vero mihi considera, quomodo ostendat Petrus divinum esse suum adventum, cum dicit: Vos scitis illicitum esse. Et eum non statim sindonem memoravit? Quia a vana gloria erat valde alienus. Quod missus sit a Deo dicit; quomodo, non item; sed cum necesse fuit, cum dixit: Vos scitis illicitum esse Judæo conjungi vel accedere ad alienigenam: ita procul erit a vana gloria. Vos scitis. Hoc dicens, illorum sententiam in sponsonem trahit. Quid vero Cornelius? Adsumus, inquit, in conspectu Dei audire omnia, quæcumque tibi præcepta sunt a Deo. Non dixit, In conspectu hominis, sed, Dei, ostendens, sic accedendum esse ad Dei servos. Vidistis mentem excitatam? Vidistis quam dignus esset his omnibus? Aperiens autem, inquit, Petrus os suum dixit: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus. Hoc præsentibus Judæis sui purgandi causa dicebat. Cum enim illis verbum traditurus esset, quasi defensionem præmittit. Quid ergo? Num antea personarum acceptor erat? Absit; nam antea sic erat. Omnis, inquit, qui timet*

Deum, et operatur justitiam, acceptus illi est. Hoc et Paulus scribens dicit: Cum enim gentes, quæ legem non habent, ea quæ legis sunt faciunt (Rom. 2. 14). Et dogma inducit et institutionem. Nam si inagos non desepxit, neque Æthiopes, neque latrones, neque meretricem: multo magis operantes justitiam et volentes non contemnet. Quid ergo, si sint mansueti et mites homines qui credere nolint. Ecce tu causam dixisti: quia credere nolunt. Alioquin autem mansuetum hic dicit non mitem, sed eum, qui justitiam operatur; id est, eum, qui in omnibus beneplacitus est, qui tunc talis est, quando Deum ut par est timet. Hujusmodi vero hominem Deus solus novit. Vide quomodo hic acceptus erat: mox ut audivit, etiam obtemperavit. Et nunc, si angelus veniret, iniquus, nemo est qui non crederet. Verum longe majora nunc signa sunt, quam illa: et tamen multi non credunt. Deinde doctrinam incipit, et Judæis suam servat nobilitatem. Verbum, inquit, quod misit Deus filiis Israel, annuntians pacem: hic est omnium Dominus. Primo de dominatione ejus loquitur, admodumque sublimiter, ut licebat: quia cum homine sermo erat, qui jam sublimis effectus, ardentem omnia ab se tradita suscipiebat: deinde probans, quomodo omnium Dominus esset, adjicit: Quod misit annuntians; id est, ad bona vocans, non judicium indicens.

3. Hinc declarat, ipsum Verbum a Deo Judæis primo missum fuisse. Deinde ab iis, quæ per totam Judæam effectus, hoc demonstrat, dicens: Vos scitis quod factum est verbum per universam Judæam: et quod est mirabile, incipiens a Galilæa, post baptismum, quod predicavit Joannes. Primo loquutus est de ejus præclaro opere, et tunc de ejus patria fidenter loquitur. Jesum a Nazareth. Ita sciebat ipsam patriam offendiculo esse. Quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto et virtute. Iterum probat. Ne quis eum diceret, Undenam hoc manifestum est? subjungit: Qui pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo. Deinde cum bonis, quæ operatus est, ostendit quanta virtus ejus esset: cum enim diabolum superaverit, ingentem illam fuisse oportet. Adjicitur causa, Quoniam Deus erat cum illo. Ideo et Judæi ita dicebant: Scimus, quoniam a Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere, nisi Deus fuerit cum eo (Joan. 3. 2). Deinde, postquam ostendit eum a Deo missum fuisse, tunc addit eum interfectum fuisse, ne quid absurdum imaginieris. Vid' ut illos nusquam occultare cruceum, imo et modum etiam cum aliis adentes? Quem occiderunt, inquit, suspendentes in ligno. Et dedit illum manifestum fieri, non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo nobis. Atqui ipse illos elegit; sed illud adscribit Deo. Præordinatis, inquit. Vide unde resurrectionem, proter, et comedendo. Cur resurgens nullum signum fecit, sed comedit et bibit? Quia ipsa resurrectio per se magnam erat signum: inius vero nullum majus argumentum erat, quam quod comederet et liberet. Testificari, inquit. Ille terribiliter loquitur, ne possent ad ignorantiam confugere. Nec dixit: Ipse est Filius Dei; sed quod illud, ut licebat (ὅς ἐστίν), docet in quibusdam Mss.

Ὅρα, τούτους δίδωσι τῶς τὸ ἐξείρατον. Εἶτα καὶ αὐτοῖς μάρτυρας ἐπάγειται, λέγων Ὑμεῖς οἰδατε τὸ γινόμενον ῥήμα καθ' ἑλῆς τῆς Ἰουδαίας, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τοῦ βάπτισμα ὁ ἐκήρυξεν Ἰωάννης. Ὅτι οὕτως ἔχει, τοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ἐξῆς βεβαιῶ ἠχοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέθ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει. Οὐκ εἶπεν Ἰσὲ ἠχοῦν οὐδὲ γὰρ ἤθεσαν ἀλλὰ τὰ ὑπ' αὐτὸ εἰρησμένα εὐξέσιν. Ὅς διήλθεν εὐφρητῶν καὶ ἴωμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Ἐντεῦθεν δείκνυσιν πολλὰς πηρώσεις βασιλικῆς καὶ διαστροφῆν σώματος ὑπ' ἐκείνου γενομένης. Ὅτι ὁ θεὸς ἦν μετ' αὐτοῦ. Πάλιν ταπεινὰ φέγγεται, οὐχ ἀπλῶς, οἶμαι, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀνθρώπινον. Καὶ ἡμεῖς μάρτυρες πάντων ὧν ἐποίησεν ἐν τε τῇ χερσὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐν Ἰερουσαλήμ. Καὶ ἡμεῖς, φησὶ, καὶ ἡμεῖς. Ὅρ καὶ ἀνείλον κρημάστας ἐπὶ ζύλου. Ἐνταῦθα τὸ πάθος κηρύττει. Τούτων ὁ θεὸς ἤγειρε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι, οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς προκεχειροτομημένοις ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἡμῖν, οἵτινες συνερρήμεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ, μετὰ τὸ ἀναστήθαι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Τοῦτο τεκμήριον τῆς ἀναστάσεως μέγιστον. Καὶ παρηγγέλλει ἡμῖν κηρύττει τῷ λαῷ καὶ διαμαρτυράσθαι, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ ὠρισμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κηρύττει ὧντων καὶ νεκρῶν. Μετὰ καὶ πάλιν πρὸς τὸ εὐξέσαι ἀξιοπιστώσας. Ὁ δὲ καὶ μαρτυρίαν ἔλαβε, λέγων Τούτῳ πάντας οἱ προφήται μαρτυροῦσιν, ἄρα σὲν ἀμνηστῶν λαβεῖν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν. Τοῦτο τοῦ μύμονος ἔσεται μετὰ ταῦτα προαναφώνησις ἦν δὴ καὶ βεβαιῶν, τοὺς προφήτας εὐκαίρως μάρτυρας παρήγει. Ἄλλ' ἰδωμεν ἄνωθεν διὰ κατὰ τὸν Κορνῆλιον. Ἀπῆλθαι, φησὶν, εἰς Ἰσάπην μετακαλεσάσθαι τὸν Πέτρον. Ἐπίστευσε, ὅτι πάντως ἤξει διὰ καὶ ἀποστόλου. Καὶ συνουσιῶν αὐτῷ, φησὶν, εἰσῆλθε. Τί ἀρα ἔμελλεν; Ταῦτα, οἶμαι, φεγγόμενος, ἄπερ ἔμπροσθεν ἦρηται. Καὶ περὶν ἐπὶ τοὺς πόδας προσεκύνησεν. Ὅρα κωλικῆς ἀπληλαγμένον τὸν λόγον πανταχοῦ, καὶ ταπεινότητος γέμοντα. Ἐντεῦθεν εἰξις δεικνύεται καὶ ἐκείνου ὁ εὐνοῦχος. Ἐκέλευσε γὰρ τῷ Φιλίππῳ ἀναθῆναι καὶ καθίσαι ἐπὶ τὸ ἔρημα καίτοι οὐκ εἶδός, ὅπως ἐστίν, ἢ ἀπὸ τῆς ἀπαγγελίας καίτοι τῆς τὸ προσήτου. Ὁῦτος δὲ καὶ ἐπέσεν ἐπὶ τοὺς πόδας. Εἶδος ἦθος ἔσται; Σὺ δὲ μοι σκέπει, πῶς δεικνύσι Πέτρος ἔσαν αὐτῷ τῆς παρουσίας, τῷ λέγει Ὑμεῖς ἐπίστασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστι. Καὶ διὰ τὸ μὴ εἶπε τὴν συνθήκην εὐθέως; Ὅτι ἀνεύροδος ἦν σφόδρα. Ὅτι μὴ γὰρ ἀπέσταλται ἀπὸ θεοῦ, λέγει τὸ δὲ πῶς, ὅς ἔτι ἄλλ' ὅτε ἀνάγκη γέγονεν, ὅτε καὶ [187] εἶπεν Ὑμεῖς ἐπίστασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν Ἰουδαίῳ κολύθσαι ἢ προσέρχεσθαι ἀλλοφύλῳ οὕτως ἢν πέρρω νενοδοίας. Ὑμεῖς ἐπίστασθε. Τοῦτο λέγων καὶ τὴν ἐκείνου κατεγγυδατὶ γέμω. Τί δαὲ Κορνῆλιος; Πάρεσμεν, φησὶν, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ἀκούσαι πάντα τὰ προσταγμένα σοι ἀπὸ τοῦ θεοῦ. Οὐκ εἶπεν, Ἐνωπιον ἀνθρώπου, ἀλλὰ, τοῦ θεοῦ, δεικνύς, ὅτι οὕτω δεῖ προσεῖν τοῖς τοῦ θεοῦ θούοις. Ἐβείτε δεινόσιν διεγηγημένους; εἴθετε πῶς εἴξις ἢν πάντων τούτων; Ἀνοίξας δὲ, φησὶ, Πέτρος τὸ στόμα εἶπεν Ἐκ' ἀληθείας καταλαβάνομαι, ὅτι οὐκ ἐστὶ προσωπολήπτης ὁ θεός. Τοῦτο καὶ πρὸς τὸν παρήτας Ἰουδαίους ἀπλογοῦμενος Ελεγε. Μελλόμεν γὰρ πρὸς αὐτοὺς μεταχειρίζεσθαι τὸν λόγον, ὡς περ ἀπολογία πρῶτον ἐτίθη. Τί οὖν; πρὸ τούτου

προσωπολήπτης ἦν; Μὴ γένοιτο ἐπει καὶ πρὸ τούτου οὕτως ἦν. Πᾶς ὁ σφοδρόμενος καὶ ἐργαζόμενος, φησὶν, δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστὶ. Τοῦτο καὶ Παῦλος; γράφω λέγει Ὅρα γὰρ ἔσθη τὰ μὴ νόμοι ἔχοντα, σφύσει καὶ τοῦ νόμου ποιῆ. Καὶ δόγμα εὐλαγε καὶ πολετεία. Εἰ γὰρ μάγους οὐ περιεῖδεν, οὐδὲ Αἰθίοπα, οὐδὲ ληστήν, οὐδὲ πόρην; πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἐργαζόμενους δικαιοσύνην καὶ βουλομένους πάντας οὐ περιεφεται. Τί οὖν, ὅτι εἰσὶν ἐπεικεις καὶ ἡμεροὶ ἀνθρώπων, καὶ πιστεύουσι οὐ βούλονται; Ἰδοὺ σὺ τὴν αἰτίαν εἶπες, ὅτι οὐ βούλονται. Ἄλλως δὲ ἐπεικῆ ἐνταῦθα, οὐ τὸν πρῶτον λέγει, ἀλλὰ τὸν δικαιοσύνην ἐργαζόμενον τούτῳ, τὸν ἐν πλῆσιν εὐάρεστον, ὡς τότε τοιοῦτος ἐστίν, ὅταν ἔχη τὸν θεοῦ τὸν φόβον ἢ χρῆσθαι. Τὸν δὲ τοιοῦτον ὁ θεός οἶδε μένος. Ὅρα πῶς ἦν οὗτος δεκτὸς ἅμα ἤκουσε, καὶ ἐπέσθη. Καὶ νῦν, εἰ ἄγγελος ἦλθε, φησὶν, ἐπέσθη ἀν ἑκαστος, ὅστις ἀν ἦν. Ἀλλὰ πολλοὶ τὰ νῦν σημεῖα ἐκείνου ἐστὶ μείζονα, καὶ ἅμα ἀπιστώσι πολλοί. Εἶτα ἀρχεται τῆς διδασκαλίας, καὶ τηρεῖ τὴν εὐγένειαν τοῦ Ἰουδαίου. Τὸν Λόγον, φησὶν, ἐν ἀπέσταλται τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ εὐαγγελιζόμενον εἰρήνην οὕτως ἐστὶ Κύριος πάντων. Πρῶτον περὶ τῆς κυριότητος αὐτοῦ διαλέγεται, καὶ σφόδρα ὠφελῶς, ὡς ἐνήν, ἐπειδὴ καὶ πρὸς ψυχὴν εἶχεν ὠφελὴν ἦδη γενομένην καὶ πάντα θερμῶς δεχομένην τὰ ὑπ' αὐτοῦ παραγγόμενα εἶτα κατασκευάων πῶς Κύριος ἀπάντων, ἐπάγει καὶ λέγει Ὅρ ἀπέσταλται εὐαγγελιζόμενον τούτῳ ἐπ' ἀγαθοῖς καλοῦντα, οὐ κρίσις ἐπαύοντα.

γ. Ἐντεῦθεν δεικνύσιν, ὅτι οὗτος ἀπὸ θεοῦ Ἰουδαίος πρῶτον ἀπέσταλται. Εἶτα ἀπ' ἕν κατώρθωσε καθ ἑλῆς τῆς Ἰουδαίας τοῦτο συναποδείκνυσι, καὶ λέγει Ὑμεῖς οἰδατε τὸ γινόμενον ῥήμα καθ' ἑλῆς τῆς Ἰουδαίας, καὶ τὸ θαυμαστόν, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τοῦ βάπτισμα ὁ ἐκήρυξεν Ἰωάννης. Πρῶτον εἶπεν αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα, καὶ τότε παρρησὶ περὶ τῆς αὐτοῦ πατρίδος εἶπεν ἠχοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέθ. Οὕτως ἤξει, ὅτι σκάνδαλον ἦ πατρίς. Ὅς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει. Πάλιν κατασκευάει. Ἦνα γὰρ μὴ τις εἶπη, Καὶ πόθεν τοῦτο διήλον; ἐπάγει [188] λέγων Ὅς διήλθεν εὐφρητῶν καὶ ἴωμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Εἶτα μετὰ τῶν ἀγαθῶν ὧν ἐποίησε, δεικνύσιν καὶ τὴν δύναμιν, ὅτι πολλῆ ὅταν γὰρ τοῦ διαβόλου περιγίνηται, πολλῆ τις ἐστὶ καὶ μεγάλη. Καὶ ἡ αἰτία, Ὅτι ὁ θεός ἦν μετ' αὐτοῦ, φησὶν. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰουδαίοι οὕτως ἔλεγον Οἰδαμεν, ὅτι διὰ τοῦ θεοῦ ἐλήλυθα διδάσκαλος οὐδεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιεῖν, ἀν μὴ ἦ ὁ θεός μετ' αὐτοῦ. Εἶτα, ὅτε ἐβίειν, ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἀπέσταλται, τότε λέγει, ὅτι ἀνῆρεθ, ἵνα μὴ τὸ ἀποπον φαντασθῆς. Ὅρξ αὐτοὺς οὐδαμῶ κρύπτοντας ἐν σταμῶν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἄλλων τιθέντας καὶ τὸν τῆρον; Ὅρ καὶ ἀνείλον, φησὶ, κρημάστας ἐπὶ ζύλου. Καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι, οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς προκεχειροτομημένοις ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἡμῖν. Καίτοι καὶ αὐτὸς ἐξελέξατο, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀνατίθησι τῷ θεῷ. Τοῖς προκεχειροτομημένοις, φησὶν. Ὅρα πόθεν τὴν ἀνάστασιν βεβαιῶνται ἀπὸ τοῦ φαγίν. Διὰ τὸ δὲ μὴδὲν ἀναστῆναι, ἐποίησε σημεῖον, ἀλλ' ἔφαγε καὶ ἔπινεν; Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἀνάστασις καθ' ἑαυτὴν μέγα σημεῖον ἦν ταύτης δὲ οὐδὲν οὕτως εἰς ἀπέδειξεν μείζον, ὡς τὸ

• Duo codd., ἐνάρετον καὶ ἀληθινόν. — Unus cum Erasmo, ἐνάρετον.

φαγῆν καὶ πιεῖν. Διαμαρτυροῦσθαι, φησίν. Ἐνταῦθα καὶ φοβερώς εἶπεν, ἵνα μὴ ἔχωσιν εἰς ἀγνοίαν καταφυγεῖν. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι Αὐτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ μάλιστα αὐτοὺς ἐφοβεῖ, ὅτι Αὐτός ἐστιν ὁ ὠριμότενος πρὸ Θεοῦ κρείττης ζώοντος καὶ νεκρῶν. Εἴτα ἡ κυρία κατασκευὴ ἡ ἀπὸ τῶν προφητῶν μεγάλην γὰρ εἶχον δόξαν ἐκείνου. Τούτῃ πάντες ὁ προφήτας μωυρουόσιν. Ὅτε τὴν φῶσφ κατέστειλε, τότε ἐπάγει τὴν συγχώρησιν, οὐ παρ' αὐτοῦ λεγομένην, ἀλλὰ παρὰ τῶν προφητῶν. Καὶ τὸ μὴ φοβεῖρον, παρ' αὐτοῦ τὸ ἡμερον δεῖ, ἀπὸ τῶν προφητῶν. Ὅσοι τῆς ἀφέσεως ἐτύχετε ταύτης, ὅσοι τῆς πίστεως κατηξιώθητε, μαθόντες τῆς δωρεᾶς τὸ μέγεθος, παρακαλῶ, σπουδάσατε μὴ ὑβρίσαι εἰς τὸν εὐεργέτην. Ἐτύχομεν γὰρ ἀφέσεως, οὐχ ἵνα χεῖρους γενόμεθα, ἀλλ' ἵνα ἀμείνους πολλῶ καὶ βέλτερος.

Μηδὲς τοίνυν εἴπη δεῖ ὁ Θεὸς ἡμῖν αἰτίους κακῶν, μὴ κολάσας μηδὲ τιμωροῦσάμενος. Εἶπε γὰρ μοι, ἂν ἄρχων λαθῶν φρονεῖ ἀπῆ, τῶν μετὰ ταῦτα φόνων αὐτὸς αἰτίους εἶναι κρίνεται; Οὐδαμῶς. Καὶ πῶς αὐτὸ ταῖς ἀθέοις γλώσσαις διδόντες ὑβρίζεσθαι τὸν Θεὸν εἰ ὦν τοῦμωμεν, οὐ δεδοίκαμεν οὐδὲ φρίττομεν; -Τί γὰρ οὐκ ἔροῦσι; τί θαυ οὐ φθέγγονται; Αὐτὸς αὐτοὺς ἐπέτρψε, φησίν· ἐχρῆν γὰρ ἀξίους εἶναι κολάσας, οὐ τιμᾶν, οὐδὲ στεφανῶν, οὐ τῶν πρῶτων μεταδίδοναι, ἀλλὰ κολάζειν καὶ τιμωροῦσθαι. Ὁ δὲ μηδὲν τι τοιοῦτον αὐτοὺς ποίῳν*, ἀλλ' ἀντὶ τούτων καὶ τιμῶν, τοιούτους αὐτοὺς ἀπεργάζεται. Μὴ, δόμοι καὶ ἀντιβολῶ, μηδὲς ταύτην περὶ ἡμῶν ἀπῆ τὴν φωνήν. Βέλτιον κατορυγῆται μυριάδας, ἢ ταῦτα τὸν Θεὸν ἀκούσαι δι' ἡμέας. Εἶπον αὐτῶ καὶ Ἰουδαῖοι· Ὁ καταλῶν τὸν ναὸν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγείρων αὐτόν, σώσον σεαυτόν· καὶ πάλιν, Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, καθάπα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ἀλλὰ ταῦτα ἐκείνων χαλεπώτερα. [189] Ἴν' οὐ μὴ εἴῃ δι' ἡμᾶς πορνεία αὐτὸν διδάσκαλον λέγεσθαι, μηδὲ αὐτῶ τούτῳ τῷ βλασφημῆσαι ὑπόδικοι τῇ κολάσει γενόμεθα (δι' ὅμια γὰρ, φησὶ, τὸ ὄνομα μου βλασφημῆται ἐν τοῖς ἔθνεσι)· τάναντι ποιησόμεν λέγεσθαι, ἀξίως τοῦ καλοῦντος πολιτευόμενοι, καὶ τῆς τιμῆς ὑποθέσας προσόντας βαπτισματι. Ὅντως γὰρ μεγάλη τοῦ βαπτισματος ἡ δύναμις* διλλως ἀντ' ἄλλων ποιεῖ τοὺς μετασχόντας τῆς δωρεᾶς οὐκ ἀξίησιν εἶναι ἀνθρώπους τοὺς ἀνθρώπων. Ποίησον τὸν Ἑλλῆνα πιστεύσας, ὅτι μεγάλη τοῦ Πνεύματος ἡ δύναμις, ὅτι μετέπλασεν, ὅτι μετεβόθυσεν. Τί τὰς ἐσχάτας ἀνακινῶς ἀναμείνεις, ὡς δραπέτης, ὡς κακούργος, ὡς οὐκ ἐφέλιν τῷ Θεῷ ζῆσαι; τί οὐς πρὸς ἀπηγῆ τινα καὶ ὦμον ἔχων ἀεσπότην οὕτω διάδικεσαι; τί ψυχρότερον, τί τάλαντωρτερον τῶν τότε λαθόντων τὸ φῶτισμα; Φίλον οὐκ ἐποίησεν ὁ Θεός, καὶ πάντων ἠξίους τῶν αγαθῶν, ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπιβεῖξῃ τὰ τοῦ φίλου. Εἶπε δὲ μοι, εἰ εὐὰ μεγάλη ἡδίκησας; εἰς τινα καὶ ὑβρίσας, καὶ μυρίου αὐτὸν ὕνειδος περιβαλὼν, εἰς τὰς χεῖρας ἐνέπεσας τοῦ ὑβρισθέντος, ὁ δὲ ἀντὶ τούτων ἐτίμησε, καὶ τῶν αὐτοῦ μετέδωκεν ἀπάντων, καὶ ἐν τοῖς φίλοις ἐφ' ὧν ὑβρίσθη, ἐπὶ τούτων οὐκ ἐστεφάνωσε, καὶ ἔφησεν ὡς υἱὸν ἔχειν γνήσιον, εἴτα εὐθὺς ἀπέθανεν· οὐκ ἂν ζῆμιαν τὸ πρῶτον ἐνόμισας; οὐκ ἂν εἶπας· Ἐβουλόμην αὐτὸν ζῶντα εἶναι, ἵνα δυνήθω ἀποδοῦναι τὰς ἀμοιβὰς, ἵνα κημύλωμαι, ἵνα μὴ κακὸς φανῶ περὶ τὸν εὐεργέτην; Εἶτα ἐπ' ἀνθρώπου μὲν οὕτως* ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ σπουδάζεις ἀπειθεῖν, ἵνα μὴ ἀμείψῃ τὸν εὐεργέτην τῶν τοσούτων δωρεῶν; Καὶ μὴν τότε πρόσβλεπε, ὅτε αὐτὸν

* Unus omittit μηδὲν... ποίων.

δύνασαι τοὺς ἴσοις ἀμείψασθαι. Τί φύγετε; σὺν, ἀλλ' οὐ δύναμαι φυλάξειν. Ὅσοῦν τὰ ἐδ. ἔταξεν ὁ Θεός; Ἀπὸ τούτου πάντα ἀνατέρας τούτου τὰ τῆς οἰκουμένης διάφθαρτα, ὅτι οὐδὲ σκοπὸς κατὰ Θεὸν ζῆν. Οἱ μὲν οὐν κατηγόμῃ σπουδάζοντες, οὐδεμίαν ποιοῦνται ἐπιμύλι βίον· οἱ δὲ ἦδη φωτισθέντες, οἱ μὲν ἐπὶ πάλαι τούτῳ ἑλαθόντῃ, οἱ δὲ ἐν ἀβρῶσσι, καὶ ἀνεκ ἐπειδὴ μὴ εἶχον προθυμίαν τινα ζῆσαι διὰ Θεοῦ οὕτοι σπουδῆν εἴθενας· οἱ δὲ ἐν ὑγείᾳ λαβῆ γην ταύτην καὶ αὐτοὶ ἐπιδείκνυνται, καὶ πρὸς διατεθέντες θερμῶ, μετὰ ταῦτα καὶ οὕτοι τὸ· σιν. Μὴ γὰρ οὐκ ἐν πράγμασι χρῆσθαι; μὴ γυναικῶς οὐκ αἰείρω; Πορνείας οὐκ ἀπείρω. Μὴ τῶν χρημάτων ἀπολαύσεις; Πλεονεξίας καὶ Μὴ γὰρ ἀναγκάζω πάντα κενῶσαι; Ὅλιγα ἐνόητων δοῦναι τοῖς θεομίμοις; (Τὸ ὄνομα περ ἦσιν, εἰς τὸ ἐκείνων ὀστέρησιν)· καὶ οὐδὲ θεομην. Μὴ γὰρ νηστεύειν βιάζομαι; Μεθύειν καὶ γαστριζέσθαι. Ταῦτα περιαιρούμεν, ἀσχεσοὶ φέρεται, ἀ κα πρὸ τῆς γενένης ἐντεῖ φευκτὰ καὶ μετὰ καὶ αὐτὸς εἶναι σιν Μὴ γὰρ ῥεῖσθαι καὶ χαίρειν; Ἀλλὰ μὴ αἰσχρὰ ἀναίξω.

[190] Ἐ. Τί δέδοικας; τί φοβῆ; τί τρέμεις; Ἐν ἔνθα χρημάτων ἀπολαύσεις, ἐνθα τροφῆ σύμμετα ἀμαρτίας ὑπόθεσις; Καὶ μὴν οἱ ἐξώθεν τὴ ἐπιτάττουσι, καὶ ἀκούονται. Ὁ γὰρ ἀπὸ τῶ ἀπαυτοῦσιν, ἀλλὰ λέγουσιν, ὅτι τοσόνδε δοῦναι προβάλλῃ πένιαν, οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται. Ὁ δὲ οὐκ οὕτως· ἀλλ', Ἀφ' ὧν ἔχεις δός, καὶ εἰς τί οὐκ καταλάξῃς τείων. Πάλιν ἐκείνου, Εἰ βούλῃ εὐδοκῆσαι, κατάλιπε πατέρα, μητέρα, συγγενοὺς, καὶ προσέθευε τοὺς βασιλείους, κοπιόμεν πτωχοῦσιν, δουλοῦσιν, σπομίνοισιν, μυρία πιάσθη ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ οὕτως, ἀλλ', Ἐσο ἐν τῇ οἰκίᾳ γυναικὸς, μετὰ τὸν παῖδων, καὶ αὐτὰ ταῦτα καὶ ῥύμιζε, τὸν ἀπράχμονα βίον ζῆν· οὐ καὶ Ναι, φησίν, ἀλλ' ἐκίνοισιν χρήματα ἐπαγγέλλε οὕτως βασιλείαν, μᾶλλον δὲ καὶ χρέματα μετὰ Ζητεῖται γὰρ, φησὶ, τὴν βασιλείαν τῶν καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὅμοι. Κε μὲν οὐδὲ ἐν προσθήκῃς μέρει, οὕτως δὲ καὶ μένωσιν. Νεώτερος ἐνεσπότην, φησὶ· καὶ γὰρ καὶ οὐκ εἶδον ἁγιῶν ἐγκαταλελειμμένον τὸ σκῆμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄρτυον. Ἀρξόμε τῆς ἀρετῆς ὁμοῖν προοίμιον· ἐπιλαβόμε μόνον, καὶ εἴηε οἶα τὰ αγαθὰ. Μὴ γὰρ ἐκείνα κατορθοῖς, ὅτι πρὸς ταῦτα μαλακίᾳ φησίν, ἐκείνα ἀπονηγί, ταῦτα δὲ μετὰ πόνου. οὐκ ἐστὶ τοῦτο, οὐκ ἐστὶν· ἀλλ' ἐκ τῆς δεῖ εἶπεν, ἐκείνα μᾶλλον πόνου συνέζευκται πόνου πλειονος κατορθοῦται, ταῦτα δὲ, ἂν βελίως.

Μὴ δὲ ἀποτηρόμεν τὸν θεῖον μυστηρίον, λῶ· μὴ τοῦτο ἴσῃς, ὅτι ὁ πρὸ σου φωτισθείς, ἡ γονε, καὶ τῆς ἐλλείδος ἐξέπεσε τῆς αὐτοῦ, κατερος σαυτοῦ γένῃ· ἐπὶ καὶ ἐν τοῖς στρατιώται τοὺς μὲν οὐκ εἶδον χρωμίονος τῆ στρατείᾳ; εὐδοκίμουνας· καὶ οὐ τοῖς βελίμοις προσέχο τούτους ζηλοῦμεν τούς κατορθοῦσθαι. Πρὸ ἐνόησον, ὅσοι μετὰ τὸ φῶτισμα ἐγγελοὶ ἀντὶ

ἢ Alli οἱ μὲν καὶ δὲ λαμβάνοντες ἢ Savit. alii δὲ ὅμοιον προοίμιον deest in quibusdam mss.

maxime illos terreat : *Ipse est, qui constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum*. Hinc sequitur validum argumentum a prophetis : illi enim in magna existimatione erant. *Hinc omnes prophetae testimonium peribent*. Postquam timore percussit, tunc veniam induci, non ab illo, sed a prophetis dicitur. Et quod terribile erat, ab illo ; quod autem mitius, a prophetis proficebatur. Quotquot hanc remissionem consequuti estis, quotquot fidem nacti estis ; cum doni magnitudinem didiceritis, obsecro, date operam, ne Benefactorem contumelia afficiatis. Remissionem sanque consequuti sumus, non ut deteriores efficiamur, sed ut multo meliores et præstantiores.

Deus non est causa malorum. — Nemo igitur dicat, Deum esse nobis causam malorum, quod non puniat, nec supplicium inferat. Dic enim mihi, si princeps quispiam captum homicidam dimiserit, an sequentium eorum auctor esse judicabitur ? Minime. Et quomodo, dum impiis linguis audemus Deo contumeliam inferre, non timemus, nec exhorrescimus ? Quid enim non dicent ? quid non loquentur ? Ipse permisit, inquit : oportebat enim dignos supplicio non honorare, non coronare, non primatu dignari, sed venire et ulcisci ; ille vero contra, dum illos honorat, tales ipsos efficit. Ne, queso et oro, ne quispiam nostrum talem emittat vocem. Satius fuerit sexcenties delodi, quam Deum per nos talia audire. Dicebant illi et Judæi : *Qui destruit templum, et in tribus diebus reedificat illud, salva temetipsum ; et rursus : Si Filius Dei es, descende de cruce* (Math. 27. 40). Sed hæc illis sunt graviora. Ne itaque per vos liceat ipsum dici iniquitatis doctorem, neque ex ipsis blasphemiam supplicio obnoxii efficiamur (nam ait, *Propter vos nomen meum blasphematur in gentibus* [Rom. 2. 24]) : demus operam, ut contraria dicantur, dignam vocatione nostra vitam ducentes, et ad baptismam adoptionis accedentes. Vere namque magna est via baptismi, quæ doni consortes alios ex aliis efficit : non sinit homines esse homines. Fac, ut gentilibus credat magnam esse Spiritus virtutem, quæ transformet, quæ transmutet. Cur extremos halitus expectas ut fugitivus, ut scleratus, ut qui non debeas Deo vivere ? cur ita affectus es, ac si inhumanum et crudelem haberes Dominum ? quid frigidius, quid miserabilius iis, qui tunc baptismum accipiunt ? Amicum te fecit Deus, et omnibus dignatus est bonis, ut et ipse ea, quæ amici sunt, exhibeas. Dic mihi, si quempiam injuriis et probris affectis sexcentisque conviciis onerasses, et in manus ejus incidentem te illo vicissim honoraret, et suorum omnium consortem faceret, et inter amicos pro illatis injuriis te coronaret, teque ut germanum filium habere diceret, deinde subito moreretur : annon damnus illud esse existimares ? annon diceres, Vellem illum vivere, et postquam vicem reddere ac rependere, ne ingratus erga benefactorum viderer ? Jam sic erga hominem affectus es ; et cum de Deo agitur, ita decedere curas, ut tot munerum datori vicem non rependas ? Quin potius tunc accede, cum potes paria reddere.

Cur fugis ? Etiam, iniques ; sed non possum me continere. Ergo impossibilia præcepit Deus ? Hinc omnia subversa sunt, hinc mundus corruptus est, quia nemo jurat secundum Deum vivere. Catechumeni hoc curantes, nullam de recta vita habent sollicitudinem ; qui vero jam sunt illuminati, horum alii, quia adhuc cum pueri essent baptismum acceperunt ; alii, quia differebant et in morbo demum id acceperunt, quia nullum habebant studium vivendi secundum Deum, neque hi studiosi sunt ; qui autem bene valentes acceperunt, parum et ipsi studii exhibent, et statim ardentes effecti, postea et ipsi ignem exstinxerunt. Annon potes negotiari ? an ab uxore te separo ? A fornicatione secludo. Num a pecuniarum usu arceo ? Ab avaritia tantum et rapina. Num cogo te, ut omnia effundas ? Pauca tantum ex facultatibus egenis erogare jubeo (*Abundantia vestra*, inquit, *ad illorum inopiam* [2. Cor. 8. 14]) : ac neque ita persuadendus. Num ad jejunandum cogimus ? Ebrietatem et gulam cohibemus. Illa amputamus quæ tibi turpitudinem affertur : quæ velante gehennam fugienda et odio habenda esse tu ipse fateris. Num ab oblectatione et gaudio arceo ? A turpi certe et indigno.

4. Quid times ? quid formidas ? Quid tremis ? Ubi consubium, ubi opum facultas, ubi moderatus cibus, quæ peccati occasio est ? Atqui exteri contraria inasperant, et ipsis obtemperant. Non enim ex iis, quæ suppeluit, exigunt ; sed dicunt, Tantum dare oportet : si pauperitatem obtendas, neque sic desistant. Christus autem non sic ; sed ait, Ex iis quæ habes dato, teque in primo ordine constituum. Rursus illi, Si vis, aiunt, clarus esse, relinque patrem, matrem, cognatos, domesticos, et in regia adesto, in labore, miseria, servitute, ærumnis sexcentisque malis : Christus vero non sic, sed, Esto domi cum uxore et liberis, et sic tua dispone, ut quiete et sine periculis vivas. Etiam, iniques, sed ille opes pollicetur ? Atqui hic regnum promittit, imo et opes cum illo : nam ait : *Quæritis primum regnum cælorum, et hæc omnia adjicientur vobis* (Math. 6. 33). Ille ne in augmenti quidem partem, hic vero antecederet. *Junior sui*, inquit ; *etenim semel : et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem* (Psal. 36. 25). Incipiamus ergo virtutes adire, initium ponamus, illam solum suscipiamus, et videlicet qualia bona. Num absque labore illa operaris, qui tu bis ita mollis es ? Etiam, iniques, illa sine labore, hæc cum labore. Apage : non ita res est, non ita utique ; sed si vere dicamus, illa cum labore et sudore majori ; hæc vero, si velimus, facile perficimus.

Baptisma non differendam. — Ne resiliamus, rogo, a divinis mysteriis. Ne id spectes, quod is, qui ante te illuminatus est, improbus sit effectus et a spo sua exciderit, neu te ipso signior fias. Nam inter milites videmus alios, qui non strenue militia funguntur, alios autem conspicuos ; neque ignavis illis attendimus, sed præclaros æmulamur. Ad hæc considera, quot post baptismum angelli pro hominibus facti sint. Time incertam futuri conditionem. Ut fur nocti, sic

mors veniet (2. Petr. 3. 10); neque solum ut fur, sed nobis dormientibus invadet, et negligentes abripiet. Ideo Deus futurum reliquit incertum, ut semper ob incertam expectationem in virtute degamus. Sed clemens est, inquit. Quousque frigidum illud et ridiculum dictum profereamus? Ego non modo benignum esse Deum dico, sed et nihil esse illo benignius, qui utiliter omnia nostra dispenset. Quot vides homines per omne ætatem elephantiasis laborantes? quot a prima ætate ad senectam usque cæcos, alios postea cæcos factos, alios in paupertate, alios in vinculis, alios in metallis, alios inibi contumelatos, alios bello interemptos? Annon, quæso, hæc ex benignitate profiscuntur? annon hæc poterat impedire si voluisset? sed permisit. Etiam, inquit. Tu vero dic mihi, quare quidam non a prima ætate cæci? Non dicam, donec pollicearis mihi te illuminandum esse, et illuminatum recte vitam institutum esse. Non licet tibi talia solvere: neque enim voluptatis gratia sermo est. Nam licet hæc solvam, alia succedet questio: abyssus enim questionum est Scriptura. Quare non solum ne assuefacias vos, ut solutionem queratis, sed omnino, ut ne queratis: aliqui nunquam finis questionum erit. Nam si hæc solvam, mille questionibus viam aperiam. Unde discamus magis hoc querere, quam quesita solvere. Neque enim si solvamus, omnino solvimus; sed secundum humanum ratiocinium propria talium solutio fides est; scire nempe, Deum omnia iuste, et benigne et utiliter facere, neque posse ejus rationem comprehendere. Hæc una solutio est, neque alia melior habetur. Quæ enim, quæso, solutio est? Omnino non ultra querere id, quod solum est. Si hoc tibi persuadeas, nempe providentia Dei omnia administrari, qui alia permittit qua ratione ipse novit, alia autem operatur, ab omni questione

liberatus es, et solutionis lucrum percepisti. Sed ad propositum revertamur. Quia igitur vides tot in suppliciis esse, Deumque hæc omnia permittere: valetudine corporis utere ad animæ valetudinem. Sed dic: Quid mihi opus est laboribus et miseria, cum mihi liceat omnia sine labore solvere? Hoc certe non manifestum est. Contingit enim ut non modo non sine labore solvas, sed etiam ut omnibus onustus decedas. Cæterum etiamsi hoc manifestum esset, non ferendus tamen hic sermo esset. In certamina traxit: arma posita sunt aurea. Cum oporteret illa sumere et tractare, tu vis inglorius servari, nihilque boni operari. Dic mihi, si bellum instaret, rexque adesset, et alios videres in medias phalanges se immittere, cadentes et innumeris vulneribus afficientes, aliosque in singulare certamen descendentes, alios saltantes, alios equos agitantes, a rege laudari, in admiratione haberi, plausibus excipi, coronari; alios contra, qui optarent nihil mali pati, et ultimos tenerent ordinis: deindeque soluto bello, alios vocari, magnis numeribus excipi, et celebrari; illorum vero ne nomen quidem proferri, sed unam salutem accipere honorum mercedem: ex utroque numero esse velles? Etiamsi lapideus esses, etiamsi insensibilis et inanimatis ignavior; annon milites optares ex illorum numero esse? Etiam oro et obsecro. Etiamsi enim pugnantem cadere oporteret, annon illud strenue erat eligendum? Non vides eos, qui in his bellis cadunt, quam sint clari et gloriosi? Atqui post mortem non possunt a rege honorari. In illo autem bello nihil tale, sed omnino conspicuus eris, si cicatrices habeas: quas utinam nos omnes exhibere possimus, etiam extra persecutiones, in Christo Jesu Domino nostro, qui cum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXIV.

Cap. 10. v. 44. *Adhuc loquente Petro verba hæc, credit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum. 45. Et obstupuerunt ex circumcissione fideles, qui venerant cum Petro, quia et in nationes donum Spiritus sancti effusum est: 46. audiebant enim illos loquentes lingua, et magnificantes Deum.*

1. Vide Dei economiam. Non permisit absolvi sermonem, neque ex præcepto Petri baptismum dari; sed quia mentem exhibebat mirabilem, et doctrinæ principium acceperant, credebantque baptismum esse remissionem peccatorum, tunc advenit Spiritus. Hoc autem fiebat, quia Deus prospiciebat, ut Petrus magis defensionem haberet. Non modo autem Spiritum accipiunt, sed linguis loquebantur, id quod eos, qui convenerant, obstupescit. Cur ita res dispensatur? Propter Judæos: etenim hoc illis perosum erat. Ideo ubique a Deo totum efficitur. Et Petrus quasi fortuito adest, docens oportere demum illos ad gentes accedere, et quod propter eos id fieri par sit: neque mireris. Cum enim post tanta, et Cæsareæ et Hierosolymis controversia fuerit, quid non factum fuisset,

si hæc non subsequuta essent? Ideo hæc modo singulari fiunt. Vide autem quomodo Petrus occasione accepta se defendat. Quod autem post illam occasionem respondeat, audi evangelistam narrantem et dicentem: 47. *Tunc respondit Petrus: Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut et nos? Viden? quod rem deduxit, et quam cuperet hoc efferre? Sic jam dudum in animo habebat. Numquid aquam, inquit, quis prohibere potest? Hoc fere est insurgentis in eos, qui prohiberent, ac dicerent hoc non oportere fieri. Totum factum est, inquit, quod magis necessarium erat, baptisma nempe, quo nos baptizati sumus. 48. *Jussit illos baptizari in nomine Jesu Christi.* Postquam sese purgavit, jussit illos baptizari, illos per se ipsas instituens: adeo perosa res erat Judæis. Ideo prius sese purgat, quamvis res ipse clamaret, et tunc præcepit. *Tunc rogaverunt eum, ut maneret aliquot diebus.* Hinc jure ille cum fiducia manet. (Cap. 11.) *Andierunt autem apostoli et fratres, qui erant in Judæa, quoniam et gentes receperant verbum Dei. 2. Cum au-**

γενοῦσα. Φοβήθητι τὸ τοῦ μέλλοντος ἄθλον. Ὡς κλέπτῃς ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται ὁ θάνατος· οὐδὲ ἀπλῶς ὡς κλέπτῃς, ἀλλὰ καθευδόντων ἡμῶν ἐπιτίθεται, καὶ βρῆμα μόνον λαθεῖν ἔπεισι. Διὰ τούτου ἄθλον ἐπιήσοι τὸ μέλλον ὁ Θεός, ἵνα αἶτι τῆς προσδοκίας ἀθήλων ἐν ἀρετῇ διαγωνῆται. Ἀλλὰ φιλόανθρωπος ἔστι, φησί. Μέχρι ποῦ τὸ ψυχρὸν τοῦτο ῥῆμα καὶ καταγέλαστον λέγομαι. Ἐγὼ οὐχ εἶμι φιλόανθρωπος ἔστιν ὁ Θεὸς λέγω μόνον καὶ παύσομαι· ἀλλ' ὅτι οὐδὲν φιλοανθρωπότερον αὐτοῦ, καὶ οὐ χρῆσιμος· ἅπαντα τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομεῖ. Πότους ὄρῳς ἐν ἡλικίᾳ πάσῃ ἐλέφαντι διάγοντας; πότους ἀπὸ πρώτης ἡλικίας τυφλώτοντας; μέχρι γῆρας, ἄλλου; ἐν πρώτῳσι μετὰ ταῦτα γεννομένους, ἄλλους ἐν τιῇ, ἄλλους ἐν δεσμοῖς, ἑτέρους ἐν μετέλλοις, ἄλλους ἐμοῦ καταχωσθέντας, ἄλλους ἐν πόλεμοις ἀναλωθέντας; ἢ; Ταῦτα οὐκ ἔστι φιλοανθρωπίας; εἰπέ μοι· ταῦτα οὐκ ἔδωκται κωλύσαι, εἰ ἠθέλησεν; ἀλλ' ἀφίρησι. Ναί, φησί. Σὺ δὲ εἰπέ μοι, διὰ τί οἱ ἐκ πρώτης ἡλικίας τυφλοὶ; Οὐκ ἔρω, εὖς ἂν ὑπόσχη μοι, οὐτις φωτισθῆ, ὅτι ρωσιπέθῃ βίωσι ὄρθως. [191] Οὐ θέμις σοι τὰ τοιαῦτα ἐπιλύσασθαι· οὐ γὰρ ἕως ἡμεῶν τέρφεσθαι ὁ λόγος. Κἂν γὰρ τοῦτο λύσω, ἕτερον ἐπιειστέργεται ζήτημα· ἄδυσσας γὰρ τοῦτο ζητημάτων ἢ Γραφή. Ὅσα μὴ μόνον ἐβίβετε ἐκαστος πρὸς τὸ λύσαν ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μὴ ζητεῖν. Ἐπει δὲ οὐδέποτε στηρομένομα ζητούντες. Ἰδοὺ γὰρ, ἂν τοῦτο λύσω, μυρίαὶ υἰαδάς ἐπιδικησούντο ζητημάτων. Ὅσατε μαθηθάνωμεν μάλλον τοῦτο ζητεῖν, ἢ τὸ ζητηθέντα λύειν. Ὅθεν γὰρ, ἐὰν λύσωμεν, πάντως ἐλύομεν· ἀλλὰ κατὰ ἀνθρώπων λογισμὸν οἰκεία τῶν κωλύσαντων λύσεις ἢ πίστις ἐστί, τὸ εἶδέναι, οὐκ πάντα δικαίως καὶ φιλοανθρωπῶς ὁ Θεός· καὶ συμπερὶντως καί· ὅτι καταλαθεῖν αὐτῶν τὸν λόγον οὐκ ἐνι. Μία λύσις αὕτη, καὶ ταύτης ἀμείνων ἑτέρα οὐκ ἔστι. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, τίς λύσεις; ἔργον; Πάντως μηκέτι ζητεῖν τὸ λυθῆναι. Κἂν τοῦτο πείσῃς αὐτοῦν, ὅτι προνοία Θεοῦ τὸ πάντα διοικεῖται, τὰ μὴ συγχωροῦντος· δὲ ὃν οὐδε λόγος, τὰ δὲ ἐνεργούντος, ἀπληλῶν τοῦ ζητεῖν, καὶ τῆς λύσεως τὸ κέρδος ἔλαθεσ. Ἀλλ' ἐπανύμην εἰς τὸ προ-

κειμενον. Ἐπει οὖν ὄρῳς τοσούτους ἐν κολάσει, ταῦτα δὲ ὁ Θεὸς συγχωρεῖ πάντα, χρῆσαι τῇ ὑγιαίᾳ τοῦ σώματος εἰς τὴν ὑγιαίαν τῆς ψυχῆς. Ἀλλ' εἰρεῖ· Τί μοι χρεία πόνου καὶ ταλαιπωρίας, ἔξιν ἄπονην πάντα ἀπολύσασθαι; Μάλιστα μὲν οὐδὲ ἄλλον τοῦτο ἔστι. Συμβαίνει γὰρ οὐ μόνον ἀπονηεῖ μὴ ἀπολύσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἀπελθεῖν πάντα ἔχοντα. Πλὴν εἰ καὶ τοῦτο ἔθλων, οὐδὲ οὕτως ἀνεκτὸς ὁ λόγος. Εἴς ἀγῶνας ἐλκουσεν· ὅπλα κίτριαι χρυσᾶ. Δέον λαθεῖν αὐτὰ καὶ μεταχειρίζασθαι, οὐ δὲ βούλει ἀδόξως σιωθεῖν, καὶ μὴ ἐν ἀγαθῶν ἐργάσασθαι. Εἰπέ μοι, εἰ πόλεμος συνιστήσκει, καὶ ὁ βασιλεὺς παρήν, καὶ τοὺς μὲν εἶδει εἰς μέσας τὰς φάλαγγας τῶν πολεμίων ἐμπέσοντας, καὶ κατακόπτοντας, καὶ τραυματίας ἐργάζοντας μωροῦς, ἑτέρους μονομαχοῦντας, ἄλλους πηδῶντας, ἄλλους ἐφ' ἵππων ὄρχουμένους καὶ ἐπαινούμενους ὑπὸ τοῦ βασιλέως, θαυματούμενους, κροτοῦμένους, στεφανοῦμένους· ἑτέρους δὲ πάλιν ἀγαπητὸν ἡγουμένους, εἰ μὴ ἐν πάθειεν κακῶν, καὶ τὴν ἐσχάτην τάξιν φυλάττοντας καὶ καθήμονας· εἰτα μετὰ τὴν τοῦ πολέμου λύσιν, τοὺς μὲν κалуόμενους, δεξιούμενους ταῖς μεγάλας δ' δουραῖς, ἀναχρηστούμενους· ἐκείνων δὲ οὐδὲ τόνομα δῆλον γενόμενον, ἀλλὰ μέχρι τῆς σωτηρίας αὐτοῖς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀντίστον οὖσαν· πόνων ἂν ἠθέλησας γενέσθαι; Εἰ γὰρ λίθους ἦς, εἰ γὰρ ἀναισθητῶν καὶ ἀψύχων κωθέτερος, οὐκ ἂν ἐπιθύμησας ἐκείνων γενέσθαι μυριάκις; Ναί, θέομαι καὶ ἀντιβολῶ. Εἰ γὰρ πεσὶν πολεμουῖνα ἔθει, οὐκ ἔχρη ἢ προθύμως τοῦτο ἐλθεῖν; Οὐχ ὄρῳς τοὺς ἐν τοῖς πόλεμοις τοσούτους πίπτοντας, πῶς εἶσι λαμπροὶ, πῶς ἐνδοοὶ; καίτοι θάνατον ἀποθυήσκουσι. μεθ' ὃν οὐκ ἔστι τιμηθῆναι παρὰ τοῦ βασιλέως. Ἐπὶ δὲ ἐκείνῳ τοῦ πολέμου οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ πάντως παραστήσῃ τοὺς μωλῶντας ἔχον· οὐς γένετο πάντα ἡμᾶς ἐπιβέβηαι καὶ χωρὶς διωγμῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, [192] μεθ' οὗ τὸ Πατρὶ ἄμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ὄξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ εἰ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^a Participium ἀναλωθέντας in tribus mss. deest. ^b Verba *ἐτα καὶ...* μὴ ζητεῖν, quae in Montf. deersunt, ex uno cod. recepta sunt. Editr.

^c Verba ἄλλους πηδῶντας ex uno cod. et marg. Savil. attestata. Editr. ^d Αἱ, καλούμενους, τιμωμένους ταῖς μεγίσταις.

ΟΜΗΛΙΑ ΚΣ'.

Ἐτι λαλοῦντες τοῦ Πέτρου τὰ ῥήματα ταῦτα, ἐπισκεπτόμενοι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον. Καὶ ἐξέστραξαν οἱ ἐκ περιεργῆς πιστοὶ, δεοὶ συνῆλθον τῷ Πέτρῳ, οὐ καὶ ἐπὶ τὴν ἑσπέρην τὴν ἁγίαν τὸν ἁγίον Πνεῦμα ἐκείνηται· ἤκουον γὰρ αὐτῶν λαλοῦντων ῥημάτων, καὶ μεγαλυνοῦντων τὸν Θεόν.

α'. Θεὸς τοῦ Θεοῦ τῶν οἰκονομῶν. Οὐκ ἄφηκεν ἀπαρτιθεῖν τὸν λόγον, οὐδὲ ἐκ προστάγματος Πέτρου γενέσθαι τὸ βάπτισμα· ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν δάσκαλον αὐτῶν ἐκείνῳ θαυμαστῆν οὖσαν, καὶ τῆς διδασκαλίας ἀρχὴ γίνεσθαι, καὶ ἐπίστασαν, οὐ πάντως τὸ βάπτισμα ἀρετῆς ἐστιν ἀπαρτιθέμενον, τότε ἐπῆλθε τὸ Πνεῦμα. Τοῦτο δὲ γίνεται, οὐκ ὀνομαζόμενος ἀπολογία μεγάλην τῷ Πέτρῳ τοῦ Θεοῦ. Πῶς ἀπλῶς δὲ τὸ Πνεῦμα λαμβάνουσιν, ἀλλὰ ῥημάτων ἐλάτουν, ὅπερ καὶ ἐξέπληξε τοὺς συνελθόντας. Τὸ δῆποτε δὲ οὕτως οἰκονομεῖται τὸ πρῶτον; Διὰ τῆς ἰουδαίας· καὶ γὰρ πάντα ἀπευθύνει εἰχον πρὸς αὐτὸ. Διὰ πανταχοῦ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν γίνεται. Καὶ ὁ Πέτρος σχεδὸν ἀπλῶς παρέστι παιδεύομενος, οὐ διὰ λοιπῶν·

αὐτοὺς ἀφάσθαι τῶν ἐθνῶν· καὶ οὐ δι' αὐτῶν δεῖ γενέσθαι τοῦτο. Καὶ μὴ θαυμάσῃς. Ὅπου γὰρ μετὰ τοσαῦτα καὶ ἐν Καισαρείᾳ καὶ ἐν Ἱερουσαλὲμ ἀμφεσθησῆσθαι γίνεται, εἰ οὐκ ἂν ἐγγίνοναι, εἰ μὴ ταῦτα παρεκλόθησας; Διὰ τοῦτο καὶ μεθ' ὑπερβολῆς ταῦτα γίνεται. Ὅρα δὲ πῶς καὶ ὁ Πέτρος λαθεῖν ἀφορμὴν ἀπολογεῖται. Ὅτι δὲ μετὰ τὴν ἀφορμὴν ἀποκρίνεται, ἄκουε τοῦ εὐαγγελιστοῦ διηγουμένου καὶ λέγοντος· Τότε διεκρίθη Πέτρος· Μήτις τὸ ὄνομα κωλύσαι δύναται τις τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους, εἰτις τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβον ὡς καὶ ἡμεῖς; Εἶδες ποῦ τὸ πρῶτον ἀνέγειται, καὶ πῶς ὠδίνεν ἐξεργεῖν τοῦτο; Οὕτως πάλαι τῆς γνώμης ταύτης ἦν. Μήτις τὸ ὄνομα, φησί, κωλύσαι δύναται τις; Σχεδὸν γὰρ ὡςπερ ἐπεμβαίνοντός ἐστι τοὺς κωλύουσι καὶ λέγουσιν, οὐ οὐ χρὴ τοῦτο γενέσθαι. Τὸ πᾶν γέγονε, φησί, τὸ ἀναγκασιώτερον γέγονε, τὸ βάπτισμα ὁ καὶ ἡμεῖς ἐβαπτισθήμεν. Προέταξε τε αὐτοῦς βαπτισθῆναι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μετὰ τὸ ἀπολογησάσθαι, τότε αὐτοῖς ^b προσ-

^a Αἰσὶν deest in quibusdam.

^b Unus τότε αὐτοῖς.

ἐταξε βαπτισθῆναι, παιδεύων αὐτοὺς διὰ τῶν πραγμάτων· τοσοῦτον ἀπεχθῶς εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι. Διὰ τοῦτο πρότερον ἀπολογεῖται, καίτοι τὸν πραγμάτων βούλωνται, καί τότε προστάξει. Τότε ἐρώτησαν αὐτὸν ἐπιμαίνα ἡμέρας τρεῖς. Ἐνταῦθα εὐκρίτως καὶ θαρραλῶς καὶ ἐπιμαίνα. Ἐκουσαν δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ ὁ δυνεὶ κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη ἐδέξαντο τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Καὶ δεῖ ἀνάγει Πέτρος εἰς Ἱερουσόλυμα, διεκρίνοντο πρὸς αὐτὸν οἱ ἐκ περιτομῆς, [195] λέγοντες, ὅτι Πρὸς ἄνδρας ἀκροβυστίας ἔχοντας εἰσῆλθες, καὶ συνέφαγεσθε αὐτοὺς. Μετὰ τ[οσαῦτα] διεκρίνοντο οἱ ἐκ περιτομῆς, οὐκ οἱ ἀπόστολοι. Τί ἐστι, διεκρίνοντο; Ἐσκαιδαλλίζοντο, φησὶν, οὐ μικρῶς. Καὶ θεὰ, τί προβάλλονται. Οὐ λέγουσι, διὰ τὴ κατ' ἡγεῖλαις; ἀλλὰ, διὰ τὴ συνέφαγεσθε; Ὁ δὲ Πέτρος οὐ πρὸς τοῦτο ἴσταιται τὸ ψυχρὸν (ψυχρὸν γὰρ ὄντως ἦν), ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέγα, λέγων, ὅτι Ἐ Πνεύματος μετέλαθον καὶ αὐτοί, πῶς τοῦτο μεταδοῦμαι οὐκ ἦν; Πῶς οὖν ἐπὶ τῶν Σαμαρειτῶν τοῦτο οὐ γέγονεν, ἀλλὰ τοῖναντιον; καὶ γὰρ οὐ μόνον πρὸ τοῦ ἁ βαπτισματος οὐκ ἐγένετο, ἀλλ' οὐδὲ μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ οὐκ ἠγανάκτησαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀκούσαντες ἐπιμαίνα ἐπὶ τοῦτο αὐτῶ. Ἄλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα τοῦτο ἐγκαλοῦσιν· ἥθεισαν γὰρ ἐπὶ θείας χάριτος ἦν· ἀλλὰ, διὰ τί, φασι, συνέφαγεσθε; Ἄλλως δὲ πολλὴ καὶ ἄπειρον τὸ διάφορον Σαμαρειτῶν καὶ ἐθνῶν. Ἦ καὶ οἰκονομικῶς γίνεσθαι τὸ ἐγκαλοῦσθαι αὐτῶν, ἢ οὐκ οἰκονομῶσιν· οὐ γὰρ ἄν ἀπλῶς Πέτρος εἶπεν. Ὅρα δὲ αὐτοῦ τὸ ἔστυρον καὶ ἀκινδύοτον. Ἀρξάμενος γὰρ, φησὶ, Πέτρος ἐξετίθετο αὐτοὺς καθέτης, λέγων· Ἐγὼ ἤμην ἐν πόλει Ἰόππῃ προσευχόμενος. Καὶ οὐ λέγει διὰ τί, οὐδὲ ἐπὶ ποίᾳ καταστάσει. Καὶ εἶπον ἐν ἐκτάσει ὄραμα, παραβαίνοντες οὐκ ὡς ὁδοῦν μεγάλην τέσσαρον ἀρχαῖς καθιέμενην ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἦλθεν ἀρχὴ ἐμοῦ. Εἰς ἣν ἀνείσασθε κατενοῦν, καὶ εἶδον τὰ τετραπόδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἔρπετα, καὶ τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ, ἥκουσα δὲ φωνῆς λεγούσης μοι· Ἀναστὰς, Πέτερ, ὄσσεσθαι καὶ φάγε. Τί διὰ τοῦτων εἶπεν βούλεται; Ἰκανῶν ἦν, φησὶ, καὶ τοῦτο πείσαι, τὸ θεάσασθαι τὴν ὁδοῦν· πλὴν ἀλλὰ καὶ φωνὴ προσετίθη. Εἶπον δὲ· Μηδισαί, Κύριε, ὅτι κοινὴ ἢ ἀκάθαρτον οὐδέποτε εἰσῆλθες εἰς τὸ στόμα μου. Ὅρξ; Τὸ ἐμὸν ἐποίησα, φησὶν· εἶπον, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον. Τοῦτο πρὸς ὃ εἶαγον ἐκεῖνοι, ὅτι Εἰσῆλθες καὶ συνέφαγεσθε αὐτούς. Τοῦτο δὲ πρὸς Κορινθίον οὐ λέγει· οὐ γὰρ ἦν ἀνάγκη. Ἀπεκρίθη δὲ μοι ἐκ δευτέρου φωνῆ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, ἐμὴ μὴ κοῖνον. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρεῖς, καὶ πάλιν ἀνεκαθάρθη ἅπαντα εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ ἰδοὺ ἐξ αὐτῆς τρεῖς ἄνδρες ἐπέστησαν ἐπὶ τὴν οἰκίαν, ἐν ἧ ἤμην, ἀπεσταλμένοι ἀπὸ Καισαρείας πρὸς με. Ἄπαρ ἀνάγκη ἦν δεηγίστα, τὰ ἅλλα δὲ σωπᾶ· μᾶλλον δὲ διὰ τούτων καὶ αὐτὰ κατασκευάζει. Καὶ ὅρα, πῶς ἀπολογεῖται, καὶ οὐκ ἀξιῶ τῷ τοῦ διδασκάλου λξιώματι κεχρησθῆναι· ἥθει γὰρ ἐπὶ, ὅση ἐπιεικέστερον φθέγγεται, τοσοῦτω μᾶλλον αὐτοῦς χειρίζεται. Οὐδέποτε εἰσῆλθες, φησὶν, εἰς τὸ στόμα μου κοινόν ἢ ἀκάθαρτον. Οὕτως οἰκονομίας πάντα ἦν ἡ ἀπολογία. Καὶ ἰδοὺ ἐξ αὐτῆς τρεῖς ἄνδρες ἐπέστησαν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐν ἧ ἤμην. Εἶπε δὲ μοι τὸ Πνεῦμα συνέλαθειν αὐτοὺς μηδὲν διακρινόμενον.

β' Ὅρξ; ὅτι Πνεύματος ἡ νομοθεσία; Ἐλθόν δὲ οὖν ἐμοὶ καὶ οἱ ἐξ ἀδελφοὶ οὗτοι. Τί γίνονται ἀναπεινότερον

* Ἄλλι ἀλλὰ καὶ τοῖναντιον, οὐ μόνον πρὸ τοῦ.

Πέτρον, [194] β' ἀπὸ ταύτης; καὶ τῶν ἀδελφῶν τὴν βίαν προβάλλεται; Συνῆλθον δὲ μοι ἐξ ἀδελφῶν εἰσῆλθόμενοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀνδρός. Ἄπὸ δὲ ἡμῶν, πῶς εἶδε τὸν ἀγγελόν ἐν τῷ οἴκῳ σταθέντα καὶ εἰσόντα αὐτῶ· Ἀκούσθειλον ἐν τῷ οἴκῳ στήναι, καὶ μετὰ τῶν Σίμωνος τὸν ἐπί μόνον Πέτρον, ὅς λαλήσει ῥήματα πρὸς σέ, σωθήσῃ σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκος σου. Καὶ οὐκ παρὰ τοῦ ἀγγέλου βλήθηται τῷ Κορινθίῳ· Αἰ σου καὶ αἰ ἐλεημοσύνη σου ἀνέθεσθαι εἰς συνον ἐνάκιον τοῦ Θεοῦ, ἵνα μὴ προστήθῃ ἀλλ' ἄπερ οὐδὲν εἶχον μέγα· Ἀυλήσει ῥήματα σέ, ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ καὶ πᾶς ὁ οἶκος σου. Καὶ οὐδὲν λέγει ἐπιεικέας τὸν ἀνδρῶς. Τοῦ Πνεύματος τοῖν φαντος, τοῦ Θεοῦ καλεσθέντος, διὰ τοῦ ἀγγέλου καλεσθέντος, ἐνταῦθα ἐδούσαντος, λῶντος τὴν ὁ τῶν πραγμάτων, τί ποιήσαι ἔδει; Ἄλλ' οὐ λέγει οὐδὲν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὑστεροῦ ἐχρηρίζεται· ὁ αὐτὸ ἀναμνησθήσθαι ἦν μαρτύριον. Καὶ διὰ τὸ μὴ τοῦτο γέγονε μόνον; Ἐκ περιουσίας πα Θεοῦ, ἵνα δευχθῆ καὶ ἡ ἀρχὴ οὐ παρὰ τοῦ Ἄπο Εἰ δὲ αὐτόματος ἀπῆλθεν, οὐδὲν, τοῦτων γε πάντα ἄν ἐπλήρησαν· ὅστε ἀνωθεν αὐτῶν τὴν οἰκίαν, λέγων πρὸς αὐτούς· Οἴτινες τὸ Πνεῦμα ἔστυον ἔλαθον ὡς καὶ ἡμεῖς. Καὶ πάλιν Ἐσ δευχθῆσθαι με λαλήει, ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα ἐκ αὐτοῦ, ὡσπερ καὶ ἐπ' ἡμᾶς ἐν ἀρχῇ. Ἄρκιται τούτω, ἀλλὰ καὶ ῥήματος ἀναμνησθῆσθαι Κυρίου Ἐμνήσθησθαι τὸν ῥήματος Κυρ ἔλεγε· Ἰωάννης δὲν ἐδούσαντες ὅσται, ὁ βαπτισθῆσθε ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. Ὅσοι καινότερον εἰ γέγονεν, ἀλλ' ὅπερ προείπεν. Ἄλλ' βαπτίσαι, φησὶ· ἀπῆρτιστο γὰρ τὸ βάπτισμα Πνεύματος αὐτοῦ ἐπιπεπωκίως. Διὰ τοῦτο· Ἐκλεῖουσα πρότερον αὐτοὺς βαπτισθῆναι· ὁ Μῆτις τὸ ὕδωρ κωλύσαι δύναται εἰς, τοῦ μὴ σθῆναι τούτους; ἐκ τούτου εἰκινῶσθε ταυτὸν οὐκ ὀσσαντα. Ὅπερ τοῖν ἐσχηκαμεν ἡμεῖς, ἔλαθον Εἰ οὖν τὴν ἴσην δωρεάν, γῆνιν, ἔδωκεν ὁ Θεός, ὡς καὶ ἡμῖν πιστεύσαντες ἐπὶ τὸν Κύριόν, ἐγὼ τῶ ἴσην δωρεάν εἰσῆλθον ἐπὶ τὸν οὐρανόν. Ὅρξ; Τὸ ἐμὸν ἐποίησα, φησὶν· εἶπον, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον. Τοῦτο πρὸς ὃ εἶαγον ἐκεῖνοι, ὅτι Εἰσῆλθες καὶ συνέφαγεσθε αὐτούς. Τοῦτο δὲ πρὸς Κορινθίον οὐ λέγει· οὐ γὰρ ἦν ἀνάγκη. Ἀπεκρίθη δὲ μοι ἐκ δευτέρου φωνῆ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, ἐμὴ μὴ κοῖνον. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρεῖς, καὶ πάλιν ἀνεκαθάρθη ἅπαντα εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ ἰδοὺ ἐξ αὐτῆς τρεῖς ἄνδρες ἐπέστησαν ἐπὶ τὴν οἰκίαν, ἐν ἧ ἤμην, ἀπεσταλμένοι ἀπὸ Καισαρείας πρὸς με. Ἄπαρ ἀνάγκη ἦν δεηγίστα, τὰ ἅλλα δὲ σωπᾶ· μᾶλλον δὲ διὰ τούτων καὶ αὐτὰ κατασκευάζει. Καὶ ὅρα, πῶς ἀπολογεῖται, καὶ οὐκ ἀξιῶ τῷ τοῦ διδασκάλου λξιώματι κεχρησθῆναι· ἥθει γὰρ ἐπὶ, ὅση ἐπιεικέστερον φθέγγεται, τοσοῦτω μᾶλλον αὐτοῦς χειρίζεται. Οὐδέποτε εἰσῆλθες, φησὶν, εἰς τὸ στόμα μου κοινόν ἢ ἀκάθαρτον. Οὕτως οἰκονομίας πάντα ἦν ἡ ἀπολογία. Καὶ ἰδοὺ ἐξ αὐτῆς τρεῖς ἄνδρες ἐπέστησαν ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἐν ἧ ἤμην. Εἶπε δὲ μοι τὸ Πνεῦμα συνέλαθειν αὐτοὺς μηδὲν διακρινόμενον.

β' Ὅρξ; ὅτι Πνεύματος ἡ νομοθεσία; Ἐλθόν δὲ οὖν ἐμοὶ καὶ οἱ ἐξ ἀδελφοὶ οὗτοι. Τί γίνονται ἀναπεινότερον

* Ἄλλι ἀλλὰ καὶ τοῖναντιον, οὐ μόνον πρὸ τοῦ.

tem ascendisset Petrus Jerosolymam, disceptabant adversus illum qui erant ex circumcissione, dicentes : 3. Quare introisti ad viros præputium habentes, et manducasti cum illis ? Postea Disceptabant qui ex circumcissione, non apostoli. Quid est illud, Disceptabant ? Non parum, inquit, offendebantur. Et vide quid objiciant. Non dicunt, Cur annuntiasti ? sed, Cur una manducasti ? Petrus vero non in hoc frigidio dicto moratur (nam frigidum vere erat) ; sed in magno illo, dicens : Si Spiritum illi acceperant, quomodo hoc non illis concedendum erat ? Quomodo ergo in Samaritanis hoc factum non est, imo contrarium, non modo ante, sed etiam post baptismum ? Neque indignati sunt : imo etiam ad eam ipsam rem miserunt. Verum hic non ea de re accusant ; sciebant enim hoc divinæ gratiæ esse ; sed, Quare, inquit, manducasti cum illis ? Alioquin vero magnum et immensum discrimen erat Samaritanos inter et gentes. Vel etiam per dispensationem accidit, quod is accusetur, ut illi discant : neque enim Petrus rem sine causa narravit. Vide autem, quam sit a fastu et vana gloria alienus. Nam ait : 4. Incipiens Petrus, exponat illis per ordinem, dicens : 5. Ego eram in civitate Joppe orans. Non dicit quare, vel qua occasione. Et vidi in mentis excessu visionem, descendens vos quoddam velut linteam magnum, quatuor initiis demissum de caelo, et venit usque ad me. 6. In quod intuemur considerabam ; et vidi quadrupedia terræ, et bestias, et reptilia, et volatilia caeli. 7. Audivi autem vocem dicentem mihi : Surge, Petre, occide et manduca. Quid per hæc dicere vult ? Satis erat, inquit, vidisse linteam ad hoc persuadendum ; at tamen vox quoque adjecta est. 8. Dixi autem : Nequaquam, Domine, quia commune et immundum nunquam introiit in os meum. Viden' ? quod mœum erat, inquit, feci : dixi, Numquam comedi. Hoc ad id, quod dicebant illi : Introisti, et comediasti cum illis. Hoc vero non dixit Cornelio : neque enim necesse erat. 9. Respondit autem mihi vox secundo de caelo : Quæ Deus mundavit, tu ne communia dixeris. 10. Hoc autem factum est ter : et retracta sunt omnia rursum in caelum. 11. Et ecce viri tres confestim adstiterunt in domo, in qua eram, missi a Caesarea ad me. Narrat ea, quæ necessaria erant ; alia tacet, imo et per hæc illa prolata. Et vide, quomodo sese purget, nolens doctoris auctoritate uti : sciebat enim se quanto modestius loquebatur, tanto magis illos capturum esse, Numquam introiit, inquit, in os meum commune vel immundum. Et sic totum œconomice defensio erat. Et ecce tres viri confestim adstiterunt in domo, in qua eram. 12. Dixit autem mihi Spiritus, ut irem cum illis nihil hesitans.

2. Viden' quod Spiritus sit legislatio ? Venerunt autem mecum et sex fratres isti. Quid Petro humiliter, qui etiam hic fratrum testimonium adhibet ? Venerunt autem mecum sex fratres, et ingressi sumus in domum viri. 13. Narrauit autem nobis, quomodo vidisset angelum in domo sua stantem, et dicentem sibi : Mitte in Joppen viros, et accersi Simonem cognominatum Petrum, 14. qui loquetur tibi verba, in quibus sal-

vus eris tu et universa domus tua. Non dixit ea, quæ ab angelo dicta fuerant Cornelio : Orationes tuæ et eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei, ne illos offenderet ; sed ea verba, quæ nihil magis præferebant : Loquetur tibi verba, in quibus salvus eris tu et universa domus tua. Viden', quomodo ea quam dixi de causa festinet ? Et nihil de viri mansuetudine dicit. Ergo Spiritu mitente, Deo jubente, per angelum inde vocante, hinc urgente, rerum discrimen solvente, quid faciendum erat ? Sed nihil horum dixit, verum a posteriore confirmat : quod etiam per se indubitatum erat testimonium. Et cur, inquires, non hoc factum est solum ? Ex abundanti sit a Deo, ut demonstraret principium non ab apostolo esse. Si autem sua sponte illo profectus esset, et nihil horum factum fuisset, admodum offensus fuisset. A principio sibi mentem illorum conciliat, dum dicit illis : Qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut et nos. Et iterum : 15. Cum autem accepissent loqui, cecidit Spiritus sanctus super illos, sicut et in nos in initio. Neque hoc contentus, verbum Domini commemorat. 16. Recordatus autem sum verbi Domini sicut dicebat : Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini in Spiritu sancto (Math. 3. 11). Itaque nihil novi accidit, sed id quod prædixerat. At non oportebat, inquires, baptizari : baptisma enim perfectum erat, cum Spiritus sanctus in illos descendit. Ideo non dicit, Jussit illos prius baptizari ; sed quid ? Numquid aquam prohibere quis potest, ut non baptizentur hi ? hinc ostendens, se suo motu nihil fecisse. Quod igitur nos habebamus, illi acceperunt. 17. Si ergo eandem gratiam dedit Deus, inquit, sicut et nobis, qui credidimus in Dominum Jesum : ego quis eram, qui possem prohibere Deum ? Ut ex abundantia illorum ora obstrueret, ideo addidit. Eandem gratiam. Viden', quomodo non permisit illos minus habere, qui semel credidissent ? Paream gratiam dedit illis Deus, qualem nobis, qui credidimus in Dominum : itaque ipse purgat illos. Neque dicit, Vobis, sed, Nobis ; hinc etiam sermonem mitigans. Quid ergo indignamini, cum nos ipsos participare dicamus ? 18. His auditis, quieverunt, et glorificaverunt Deum, dicentes : Igitur et gentibus penitentiam dedit Deus ad vitam. Viden' quomodo ex concione Petri totum factum sit, qui ea, quæ facta fuerant, recte narraverit ? Ideo glorificaverunt Deum, quod etiam illis penitentiam dederit : ita humiliati sunt ab his sermonibus. Hinc aperta demum gentibus janua fuit. Sed, si placet, superiora repetamus. Non dixit, Disceptabat Petrus, sed, Qui erant ex circumcissione : quoniam ipse sciebat, quod parabatur. Atqui illud oportebat mirari, quomodo et illi credidissent. Quando igitur audierunt, quod credidissent, nihil passi sunt ; sed cum Deus largitus esset Spiritum, quando Petrus exponebat visionem suam, dicens : Deus ostendit mihi, ne quem hominem dicerem communem vel immundum. Sic ille jam antea hoc sciebat. Idcirco pro gentibus sermonem præparavit, ostendens illas adveniente fide non amplius gentes futuras. Nihil mirum ergo, si ante baptismum Spiritum

acceperint : nostro quoque tempore hoc factum est. Illic ostendit Petrus, quod illi non sicut alii baptizati sint, sed multo melius. Ideo sic ex abundantia rē dispouit, ne quid dicere possint, sed ut sic sibi parcs habeant illos. *Et rogauerunt illum*, inquit, *ut maueret*. Viden' quomodo non familiariter erga illum affecti essent? viden' quantum zelum pro lege haberent? Non dignitatem Petri reueritii sunt, non edita signa, non tantum illud opus, quod susceptum esset verbum; sed ob parva illa disceptabant. Si enim nihil horum inisset, non sat fuisset præstitum. At non ita se purgat Petrus : prudens quippe erat; imo non ex prudentia ipsius, sed ex Spiritu verba proficiscebantur. Et in defensione sua se non auctorem ostendit, sed ubique Deum. Et tantum non illos sic affatur : Ipse fecit, ut in excessu mentis essem : ego enim simpliciter orabam : ille vās illud monstravit : ego contradicebam : rursus ille dixit, neque sic ego audiui : *Spiritus iussit abire* : et abiens nou accurrebam : dixi quod Deus miserit; et postea neque sic baptizavi, sed rursus Deus totum effecit. Ergo Deus illos baptizavit, non ego. Nec dixit, Post hæc omnia annon oportebat demum aquam addere? sed quasi nihil deficeret, *Ego quis eram*, inquit, *qui prohiberet Deum?* Papæ, qualis defensor! Neque enim dixit : Ilæc ergo cum sciatis, quiescite; sed quid? Excipit illorum impetum, et illis accusantibus se purgat : *Quis eram qui possem prohibere Deum?* dixit. Vehementer et graviter se defendit : Nou poteram prohibere. Unde tandem deterriti quieverunt, et glorificaverunt Deum.

3. Sic et nos oportet in proximorum bonis glorificare Deum, nou autem insultare illis, sicut multi ex recens illuminatis insultant, quando vident alios illuminari, et statim demigrare. Glorificare oportet Deum vel quod manere non concedat. Itaque tu, si velis, majus accepisti donum; nou quod illuminatus sis (hoc enim ipse tecum commune habet); sed quod ad præclare agendum tempus acceperis. Ille stolam induit, nec permissum ei fuit, ut illa se spectabilem redderet : tibi multam dedit Deus facultatem utendi armis ut oportet, et hinc illa experiri. Ille migrat, fidei tantum mercedem habens : tu stas in stadio, et multas operum mercedes accipere potes, atque tanto illo splendidior apparere, quanto sol minima stella, quanto dux ultimo militie, imo quanto rex. Igitur te ipsum criminare; imo ne crimineris, sed corrige semper : non enim sufficit criminari, licet decertare. Dejectus es? gravia passus es? Resurge, te ipsum recora : stas adhuc in stadio, adhuc theatrum adest. Non vides, quot in pugna prostrati, rursus decertarunt? Tantum te sponte succumbas. Beatum dicis eum qui destructus est? Te ipsum magis beatum dicito. Solutus est a peccatis ille? Sed, si velis, non modo peccata abluas, imo etiam bonis operibus instructus eris, quod ille non potest. Pœsumus nos ipsos revocare.

Pœnitentiæ pharmaca magna sunt. — Magna sunt pœnitentiæ pharmaca : nemo de se desperet. Ille

vere desperatione dignus, qui desperat. ille non ultra spem salutis habet¹. Nou tam grave est in profundum malorum venire, quam postea illic jacere : non impium est in profundum malorum descendere, sed ibi positum continere. Num, quæso, ubi magis sollicitum esse oporteret, ibi contentus? Tot confossus vulneribus, eecidisti? Nullum animæ vulnus insanabile est : sed in corpore multa sunt talia, in anima nullum. Illa tamen diligenter curare non desistimus; hæc vero negligimus. Non vides latroneum illum, quam brevi tempore præclara fecerit? nou vides martyres, quomodo brevi tempore totum perfecerunt? At non jam est martyrii tempus? Sed certaminum tempus est, si velinus, ut sæpe dixi. *Qui enim volunt*, inquit, *in Christo Jesu pie vivere, persecutionem patienter* (2. Tim. 3. 12). Qui pie vivunt, semper persecutionibus patiuntur : si non ab hominibus, certe a dæmonibus, que sane gravior est persecutio. Et primo ex incuria hanc sustinent ii, qui non vigilant. An parvam putas persecutionem cum incuria vivere? Illoc omnium est gravissimum, hoc per-equitione pejus. Nam velut fluxus manans, incuria animam emollit : idipsamque est persecutio et incuria, quod æstas et hiems. Ut autem magis ediscas pejorem esse hanc persecutionem, hinc perpende : somnum in animam imittit, oscitantiam et negligentiam magnam indit, passionem undique excitat; armat fastum, armat voluptatem, armat iram, invidiam, vanam gloriam, æmulationem. At in persecutione nihil horum turbare valet; verum timor invadens, quasi quodam flagro latræntem canem impetens, hos omnes animi motus ne suboriri quidem sinit. Quis in persecutione vana gloria efferri potest? quis in voluptate degere? Nemo; sed tremor multus et metus adest, qui magnam parit tranquillitatem, placidum parat portum, animam piam reddit. Audiui aliquando patres nostros dicentes (id quod ne nostra ætate fiat opto) jubemur enim tentationem non petere), quod olim tempore persecutionis videre erat viros vere Christianos. Nullus enim opes curabat, non uxorem, non filios, non domum, non patriam : una omnibus cura erat suam servare animam. Alii in monumentis et sepulchris, alii in desertis latebant. Non solum autem viri, sed et mulieres tævere ac delicatæ tunc occultabantur, cum perpetua fame conflictantes. Cogita ergo, num mulieri ad sepulchrum latenti et ancillam ferentem cœnam exspectanti, ac ne caperetur timentis, atque in sepulchro quasi in fornace sedenti, aliquid vel sumptuum vel deliciarum desiderium fuerit; num tunc putaverit vel delicias vel mundum existere? Viden' nunc majorem esse persecutionem, dum animi affectus quasi ferae nos invadunt? Nunc certe gravis est persecutio, dum putatur nullam esse persecutionem. At enim istud bellum hoc gravissimum habet, quod pax esse credatur; ita ut arma non sumamus, nec contra inimicum insurgamus : nullus formidat,

¹ Alii habent, non ultra salutem habet, neque spes.

nullus tremat. Si autem non creditis, interrogate gentiles qui persequuntur, quandonam res Christianorum accuratius gererentur, quandonam clariores illi essent. Tunc pauciores numero erant, sed magnæ erant virtutum divitiæ. Quæ utilitas, quæso, multum esse sanum, dum possibile est lapides pretiosos adesse? Non in multitudine, sed in virtutis splendore totum æstimatur. Elias unus erat, sed mundus non erat illo dignus. Atqui mundus millia multa complectitur; sed millia non sunt, quando neque nni coæquantur. *Melior unus faciens voluntatem Domini, quam mille iniqui* (Eccli. 16. 5). Hoc sapiens quidam subindicans dicit: *Ne desideres multitudinem filiorum inutilium* (Ibid. v. 4). Illi magis blasphemiam in Deum concitant, quam si Christiani non essent. Quid mihi opus est multitudine? Alimentum amplius igni. Hoc et ex corpore cognoveris: melior quippe est cibus moderatus cum sanitate, quam delicæ cum molestia. Hoc alimentum illo amplius: hoc alimentum, illud morbus est. Hæc et in bello quis viderit: meliores esse decem viros strenuos et belli peritos, quam innumeros imperitos. Illi præterquam quod nihil operantur, alios qui operantur, impediunt. Hoc et in navi quis invenerit, meliores esse nautas duos peritos, quam magnam imperitorum turbam: hi namque navium etiam submergent.

4. Hæc dico, non quod multitudinem vestram odërim, sed quod velim omnes esse probatus, nec multitudinî fidere. Multo plures sunt, qui in gehennam incidunt; sed majus illa est regnum, etsi paucos habeat. Sicut arena maris erat multitudo populi; sed unus servavit eos. Unus erat Moyses, sed plus quam omnes potuit: unus erat Jesus, sed plus potuit quam sexcenta millia. Non hoc solum curenus, ut multi sint, sed et magis, ut sint præclari: cum hoc perfectum fuerit, tunc illud fiet. Nemo domum statim spatiosam vult facere, sed primo firmam et probatam, deinde spatiosam: nemo fundamenta jacit, ut derideatur. Primum hoc queramus, deinde illud. Hoc si sit facile et illud aderit: illud autem si non adsit, bonus etiam si sit, nulla utilitas. Nam si in Ecclesia sint qui clari esse possint, cito erit et multitudo: hi si non sint, nunquam erit clara multitudo.

Non patat Chrysostomus ex multis millibus centum milibus fore de populo suo.—Quot putatis in urbe nostra esse, qui salutem consequentur? Molestum quidem est, quod dicturus sum, dicam tamen. In tot millibus non sunt centum, qui salutem consequantur; sed de illis etiam dubito. Quanta, quæso, nequitia in adolescentibus, quanta desidia in senioribus? Nemo quam oporteret educandi filii curam habet: nemo senem videns, illum imitari studet. Exempla de medio sublata sunt: idcirco nec juvenes sunt admirandi. Ne mihi deas, Multa hominum turba sumus. Hoc frigidum hominum est: id de hominibus merito dicatur, de Deo autem, qui non opus habet nobis, non item. Quod autem etiam de illis frigidum sit verbum, audi. Qui multos habet domesticos, si illi improbi sunt, quot mala patietur? Ei, qui nullum habet, hoc videtur grave, quod non serviat: is vero, qui iu-

probos habet famulos, cum illis it in pernicem; majusque est damnum. Gravius quippe est aliis pugnare et decertare, quam sibi ipsi servire. Hæc dico, ut ne quis Ecclesiam admiretur propter multitudinem, sed ut curemus illam multitudinem claram efficere: ut unusquisque suam curet partem; ut non amicos, non cognatos, ut semper repeto, non vicinos tantum, sed etiam extraneos pertrahat. Exempli causa, fit oratio; jacent frigidi omnes juvenes et senes, purgamenta magis quam juvenes, risui, cachinnis, fabulis incumbentes; hoc enim ego audivi; et genibus nixi alios diceretis impetentes: tu qui ades, juvenis aut senex, increpa si videas, vehementius incesse, et si non ferat, diaconum voca, minaro, quæ penes te sunt facito: et si quid audeat contra te facere, multos habebis adjuutores. Quis enim ita irrationabilis est, qui te videns illos de ea re objurgantem, non stet in parte tua? Discede sumpta precis mercede. In xde dominica bus servos alios benevolentiores judicamus, qui nullum vas extra ordinem jacere sinunt. Si videros in domo vas argenteum temere foras projectum, etiamsi non esses ad hoc deputatus, annon illud domum referres? si vestimentum projectum, etiamsi curam ejus non gereres, etiamsi eum, cui cura commissa, odio haberes, annon ob benevolentiam in dominum illud apte reduceres? Ita et nunc. Hæc vasa sunt: si videas illa incomposite jacentia, reduc in ordinem: accede ad me, non recuso: dic mihi, fac me certiore: non possum omnia videre; ignoscite. Videte, quanta nequitia orbem occupat. Num sine causa dicebam, non esse acervum fœni, mare incompositum? Non dico illos talia facere, sed tanta occitania intrantes laborare, ut hæc non corrigant. Rursum alios video, colloquentes stare dum fit oratio: alios modestiores scilicet, non modo dum fit oratio, sed etiam dum sacerdos benedicit. O audaciam! Quandonam erit salus? quomodo poterimus Deum placare? Si ad ludum abeas, videbis omnes concinne choreas agentes, nihilque negligi. Sicut ergo in lyra varie et recte composita apta quedam symphonia ex bono ordine efficitur: ita et hic unam omnium et consonam harmoniam effici par esset. Una enim sumus. Ecclesia, unius capitis membra decenter aptata; unum sumus omnes corpus: si quid neglectum fuerit, totum neglectum et corruptum erit. Ita et multorum rectum ordinem unius inordinatio labefactat. Quodque terribile est, non hæc ad ludum choreamque saltaturus venis, et incompositus stas. Nescis tecum angelis stare? Cum illis cantas hymnosque celebras, et stas ridens? Annon mirum est, quod fulmine non immittatur, non in illos tantum, sed et in nos omnes? hæc quippe fulmine digna sunt. Adest rex, videt exercitum; tu vero illis videntibus stas ridens, vel ridentem negligis? Sed quousque increpamus? quousque reprehendimus? Annon ut pecces, annon ut corruptores, annon ut corruptos et perniciosos hujusmodi homines, innumerique malis onustos ab Ecclesia pelli oportuisset? Quandonam illi a risu abstinent, qui in hora tremenda rident? quan-

do a nugis abstinebunt, qui in tempore benedictionis garrunt? non presentes reverentur, non Deum timent? annon sufficit nobis mentis socordia? non satis est quod orantes alio evagemur: sed et risum et cachinnos multos ingerimus?

Contra Theatri spectacula.—An theatrum hæc sunt? Sed hoc puto a theatris oriri: inobsequentes enim multos et inkompositos efficiunt. Quæ hic ædificamus, illic destruuntur: neque hoc solum, sed et aliis immunditiis necesse est illos repleri. Et perinde sit, ac si quis campum emundare velit, in quem superne fons lutum immittat; dum enim magis purgas, aliud influit. Idipsum hic evenit. Postquam enim illos, qui ex theatris immunditiam intulerant, mundaverimus, illo revertentes ipsi majorem referunt immunditiam: quasi dedita opera sic viventes, ut nobis

negotium facessant: et redeunt iterum multum stercoreis gestantes, in moribus, in motibus, in verbis, in risu, in desidia. Deinde nos iterum fodimus, quasi de industria fodientes, ut illos mundos emittentes, ipsos rursus videamus cæco onustos. Idcirco committo vos Deo. Et jam hinc vobis, qui sani estis, testificor, judicium vobis et damnationem fore, si quis cum videt inordinate agentes, maximeque illo tempore confabulantes, non ammonuerit nec correxerit eos: hoc melius est precatione ipsa. Dimitte preces, et illum iucrupa: ita et illi proderis, et tu lucraberis. Sic poterimus omnes salutem et regnum cælorum assequi: quo nos omnes frui contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri simulque Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXV.

CAP. 11. v. 19. *Illi quidem, qui dispersi fuerant a tribulatione, quæ facta fuerat ob Stephanum, pertransierunt usque Phœnicem et Cyprum et Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis.*

1. Non parum ad verbi profectum contulit persequito: nam *Diligentibus Deum*, inquit, *omnia cooperantur in bonum* (Rom. 8. 28). Si voluissent illi Ecclesiam propagare, non aliud fecissent: de dispersione loquor doctorum. Et vide quorsum extensa fuerit prædicatio. *Pertransierunt*, inquit, *usque ad Phœnicem et Cyprum et Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis*. Vides, quomodo omnia circa Cornelium per dispensationem facta sint? Hoc autem et ad defensionem Christi et ad accusationem Judæorum confert. Itaque cum Stephanus occisus est, cum Paulus bis est periclitatus, cum apostoli flagellati sunt, cum sapius eieci, tunc gentes, tunc Samaritani recepti sunt: quod et Paulus clamant dicens: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis, ecce convertitur ad gentes* (Act. 5. 46). Cirenicrunt igitur, et gentes alloquebantur. 20. *Erant autem quidam eorum viri Cyprii et Cyrenæi, qui cum venissent Antiochiam, loquebantur ad Græcos, annuntiantes Dominum Jesum*. 21. *Et erat manus Domini cum eis: multaque numerus credentium conversus est ad Dominum Jesum*. Vide, Græcis evangelium annuntiant. Verisimile est enim illos Græce scivisse, et Antiochiæ multos tales fuisse. *Et erat, inquit, manus Domini cum illis*: id est, signa faciebant. Viden', cur etiam nunc signorum necessitas fuerit, ut crederent? 22. *Pervenit autem sermo ad aures Ecclesie, quæ erat Jerosolymis, super istis: et miserunt Barnabam usque ad Antiochiam*. Cur tanta civitate verbum recipiente non venerunt ipsi, sed Barnabam miserunt? Propter Judæos. Verum non parva res hic geritur, dum sic Paulus istuc accedit: neque sine causa, sed cum magna providentia illum aversantur, ne vox prædicationis tubaque cælorum Jerosolymis includeretur. Viden', quomodo utique malitia eorum, ut opus erat, et ut ipse vole-

bat, Christus ateretur, atque odio in Paulum ad ædificationem Ecclesie ex gentibus? Sed vide hunc quoque sanctum, Barnabam dico, quomodo non sua respiciat, sed currat Tarsum. 23. *Qui cum venisset, et vidisset gratiam Dei, gavisus est, et hortabatur omnes in proposito cordis permanere in Domino*: 24. *quia erat vir bonus et plenus Spiritu sancto et fide. Et apparsit est multa turba Domino*. 25. *Profectus est autem Barnabas Tarsum, ut quaereret Saulum: quem cum invenisset, perduxit Antiochiam*. Optimus vir erat et simplex, atque Paulo familiaris. Ideo venit ad athleteam, ad docem, ad monomachum, ad leonem; nescio quid dicam; quidquid enim dixerim, dignitate inferius Paulo erit. Venit ad venaticum canem, leones occidentem, ad taurum fortem, ad lucernam splendidam, ad os orbi sufficiens. Vere ideo Antiochiæ vocati sunt Christiani, quia Paulus ibi tanto tempore mansit. 26. *Factum est autem ut annuo totum congregarentur in Ecclesia, et docerent turbam multam, ita ut cognominarentur primum Antiochiæ discipuli Christiani*. Non parva civitatis laus hæc. Hoc contra omnes adduci potest, quod prima omnium ore tali tanto tempore frueretur: unde et primo isthic hoc nomine dignati sunt. Viden' in quantum fastidium civitatem extulerit, clarioremque fecerit? Hoc Pauli opus est. Ubi tria millia, ubi quinque millia crediderunt, ubi tanta multitudo, ibi nihil tale factum est; sed adhuc de via illa tantum esse dicebantur: hic vero Christiani appellati sunt. 27. *In his autem diebus descenderunt ab Jerosolymis prophete Antiochiam*. Quoniam isthic fructum elemosarum plantari oportebat, utiliter providetur ut prophete illo descendant. Tu vero mihi consideres velim, utinam ex clarioribus horum doctorem fuisse a Cyprios enim habere doctores, Cyrenæos et Paulum (etiamsi hic illos superaverit), sicut Paulus doctores habuit Barnabam et Ananiam; sed nihil inde minor fuit: habebat tamen et Christum. 28. *Surgens autem unus ex eis nomine Agabus, significabat famem magnam futuram in universo orbe, quæ facta est sub Claudio Cæsare*. Ne-

ἢ κατὰ βιάνοιαν ββθυμία, οὐδὲ δεῖ εὐχόμενοι ἀλλήλοῦ βεββθυμέσθαι· ἀλλὰ καὶ γλώττω ἐπιστάγομεν καὶ πολὺν αὐτὸν καγαζαρόν.

Μῆ γὰρ θεάτρων ἐστὶ τὰ ἐνταῦθα· Ἄλλ', οἶμαι, τὰ θέατρα τοῦτο ποιεῖ· δυσνήσιους τοὺς πολλοὺς, ἤμην καθίστησι καὶ ἀβββθύμους. Ἄπερ οἰκοδομῆμεν ἐνταῦθα, ἐκεῖ κατατρέφεται· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρας ἀκαθαρσίας ἀνάγκη αὐτοὺς ἀναπεπλῆσαι. Καὶ ταυτὸν γίνεται, ὅταν ἂν εἰ τις χωρίον ἐθέλοι καθάρσαι, πηγῆς ἄνωθεν ὑπερκειμένης βόρβορον ἀπεισιγῆ· ὅσον γὰρ ἂν καθάρσῃ, πάλιν ἕτερον ἐπιβέβη. Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα γίνεται. [200] Ὅταν γὰρ καθάρωμεν ἀπὸ τῶν θεάτρων εἰσόντας, ἀκαθαρσίαν ἐπιφέροντας, ἀπελθόντες πάλιν ἐκεῖ β, μεῖζονα δέχονται τὴν ἀκαθαρσίαν, ὡς ἐπίτιδες διὰ τοῦτο ζώντες, ἢνα κόπους ἡμῖν παρέχωσι, καὶ ἔρχονται πάλιν πολλὴν κόπρον βαστάζοντες, ἐν τοῖς ἔθουσιν, ἐν

* Alii γλώττω ἐπιστάτοι γρή καὶ πολὺν. β In plerique codd. et Saviil.; Monif., καὶ ἀκαθ. ἐκ., ἀκ. ἐκαί. Eorr.

τοῖς κινήμασιν, ἐν τοῖς βββθυμασιν, ἐν τῷ γέλωτι, ἐν τῇ βββθυμίᾳ. Εἶτα πάλιν ἡμεῖς σκάπτομεν ἄνωθεν, ὡς ἐπίτιδες διὰ τοῦτο σκάπτουτες, ἵνα καθαρὸς αὐτοὺς πέμψαντες πάλιν ἴδωμεν συναγαγόντας τὸν βόρβορον. Διὰ τοῦτο παραβέβωμι ὕμῶς τῷ Θεῷ. Ἐντεῦθεν ἦδη καὶ διαμαρτύρομαι ὕμιν τοῖς ὑγιαίνουσιν, ὅτι κρίμα ὕμιν ἔσται καὶ κατακρίμα, εἰ τις ἴδων ἀτακτοῦντα, εἰ τις διαλεγόμενον μάλιστα ἐν ἐκείνῳ τῷ καρπῷ, μὴ καταμνησεί, μὴδὲ ἐπιστρέφει· βέλτιον εὐχῆς τοῦτο. Ἄφες σου τὴν εὐχὴν, κἀκεῖνον ἐπιτήρησον· οὕτω κἀκεῖνον ὠφελήσεις, καὶ σὺ κερδανεύς. Οὕτω καὶ δυνασόμεθα ἅπαντες σωθῆναι, καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἐπιτεχνεῖν· ἣς· γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπολαύσαι χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν

ΟΜΙΛΙΑ ΚΕ'.

Οἱ μὲν οὖν διασπαρτές ἀπὸ τῆς βλιψώσεως τῆς γενουμένης ἐπὶ Στεφάνῳ, διεῖλον ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας, μὴδὲν λαλοῦντες τὸν λόγον, εἰ μὴ μόνον Ἰουδαίους.

α. Οἱ μικρὸν ὁ διαγωγὴς κατώρθωσεν εἰς τὸν λόγον α. τα; γὰρ ἀγαπᾶσι τὸν Θεὸν πάντα συναγεῖν, φησὶ, εἰς ἑαῖον. Οὐκ ἂν, εἰ γὰρ ἐπίτιδες ἐπορεύεσσαν στήσι τὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλο τι ἐποίησαν, ἢ τοῦτο· λέγουσι δὲ τὸ διασπαρταί τοὺς διδασκάλους. Καὶ ὅρα ποῦ τὸ κήρυγμα ἐξέστη. Διήλθον, φησὶ, ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας, μὴδὲν λαλοῦντες τὸν λόγον, εἰ μὴ μόνον Ἰουδαίους. Ὅρξ; δεῖ οικονομικῶς πάντα γέγονε τὰ περὶ Κορινθίων; Τοῦτο δὲ καὶ εἰς ἀπολογία τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς κατηγορίαν τῶν Ἰουδαίων ἐστίν. Ὅτε γοῦν Στέφανος ἀνηρέθη, δεῖ Παῦλος δις ἐκινῶσεν, δεῖ οἱ ἀπόστολοι ἐρασιγύθησαν, δεῖ πολίτας ἠλάθθηναι, τότε τὰ ἔθνη ἐδέχθη, τότε Σαμαριτῆται. Ὅ καὶ Παῦλος βοᾷ λέγων· Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειθεὶ δὲ ἀποκρίσθη δεῖ αὐτὸν, καὶ οὐκ αἰτίους κρίνεται ἑαυτοῦς, ἰδοὺ στραπέμεθα εἰς τὰ ἔθνη. Περιεῖσαν οὖν καὶ ἔθνησε διαιλεγόμενοι. Ἦσαν δὲ τινες ἐξ αὐτῶν ἄνδρες Κύπρια καὶ Κυρηναῖοι, οἵτινες ἐλθόντες εἰς Ἀντιόχειαν, ἐλάλουν πρὸς τοὺς Ἑλληνηστάς, εὐαγγελίζοντο τὸν Κύριον Ἰησοῦν. Καὶ ἦν χειρ Κυρίου μετ' αὐτῶν, πολλὰς τε ἀριθμῶς πιστεύοντας ἐπίστρεφον ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν. Ὅρα, Ἑλλησιν εὐαγγελίζονται β. Εἰκόσ γὰρ αὐτοὺς τὸ λοιπὸν εἰδέναι Ἑλληνιστῆ, καὶ [201] ἐν Ἀντιοχείᾳ τοιοῦτος εἶναι πολλοῦς. Καὶ ἦν χειρ Κυρίου, φησὶ, μετ' αὐτῶν τοσούτοι, σημαία εἰργάζοντο. Ὅρξ; διὰ τί καὶ νῦν ἡ τῶν σημείων ἀνάγκη γέγονεν, ἵνα πιστεύωσιν; Ἐκούσθη δὲ ὁ λόγος εἰς τὰ ὕα τῆς Ἐκκλησίας τῆς ὁμοῆς ἐν Ἰερουσαλήμοις τὰ περὶ αὐτῶν, καὶ ἐξάπεστειλαν Βαρνάβαν διαλεθῆν ἕως Ἀντιοχείας. Τί ἔθηκεσ τοιαύτης πώμας διχομῆνης· τὸν λόγον, οὐκ ἦλθον αὐτὰ, ἀλλὰ Βαρνάβαν πέμπουσι; Διὰ τοὺς Ἰουδαίους. Πῶν οὐ μικρὸν δεῖ τι οικονομεῖται καὶ οὕτω τὸν Παῦλον ἐνταῦθα παρατρέσθαι· οὐδὲ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ σφάραξ οικονομικῶς αὐτὸν ἀποστρέφονται, ἵνα μὴ κατακλισθῇ ἐν Ἰερουσαλήμοις ἢ φωνῇ τοῦ κηρύτματος, ἢ σαλιπιγῆ τῶν οὐρανῶν. Εἶδες πῶς πανταχοῦ ταῖς κακίαις αὐτῶν εἰς

δέον, καὶ ὡσπερ ἐβούλετο ἄνωθεν, ἀπεχρήσατο ὁ Χριστός, καὶ τῷ μείζονι πρὸς τὸν Παῦλον εἰς οἰκοδομήν τῆς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν Ἐκκλησίας; Ἄλλ' ἴδε καὶ τούτων τὸν ἔθρον, τὸν Βαρνάβαν λέγω, πῶς οὐ τὸ αὐτοῦ εἶδεν, ἀλλ' ἔβραμεν εἰς Ταρσόν. Ὅς παραγενόμενος, καὶ ἰδὼν τὴν χάριτι τοῦ Θεοῦ, ἐγάργη, καὶ παρεκάλει πάντας τῇ προθέσει τῆς καρδίας προτρέψειν τῷ Κυρίῳ, δεῖ ἦν ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ πλῆρης Πνεύματος ἀγίου καὶ αἰστώσεως. Καὶ προσετέθη ὁ χλος Ιωάννης τῷ Κυρίῳ. ΕΞῆλθε δὲ εἰς Ταρσὸν ὁ Βαρνάβας ἀναζητήσας Παῦλον, καὶ εὕρησ ἦραγεν αὐτὸν εἰς Ἀντιόχειαν. Ποῦ χρηστὸς ἦν ὁ ἀνὴρ καὶ ἀγέλης καὶ τοῦ Παύλου συνήθης. Διὸ καὶ ἦλθεν ἐπὶ τὸν ἀθλητὴν ε, ἐπὶ τὸν στρατηγόν, ἐπὶ τὸν μονομάχον, ἐπὶ τὸν λέοντα· οὐκ ἔχω τί εἰπω· ὅσα γὰρ ἂν εἶπω, ἐλάττονα τῆς ἀξίας τοῦ Παύλου εἶω. Ἦλθεν ἐπὶ τὸν κύνα τὸν θηρατικόν, τὸν λέοντα ἀναίρουσιν, ἐπὶ τὸν ταῦρον τὸν λοχρὸν, ἐπὶ τὴν λαμπάδα τὴν φαυράν, ἐπὶ τὸ στόμα τὸ τῆς οἰκουμένης ἄρκουον. Ὅπως διὰ τοῦτο ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐγγρηματίσθησαν καλεῖσθαι Χριστιανοὶ, δεῖ Παῦλος ἐν ταύτῃ τοσούτον διέτρεψέ χρόνον. Ἐγένετο δὲ αὐτοῖς ἐνιαυτὸν ἄλλο συναρχόνῃμα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ διεδόξα ὁ χλος Ιωάννης, χρηματίσαι τε πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητάς Χριστιανούς. Οὐ μικρὸν τῆς πόλεως τὸ ἐγκώμιον. Τοῦτο πρὸς ἅπαντας στήναι δύναιται, δεῖ τοῦ στόματος ἐκείνου τοσούτον ἀπέλαυσε χρόνον πρῶτη τῶν ἔλλων ἀπασίων· ὅθεν καὶ πρῶτος ἐνταῦθα τοῦ ὀνόματος ἠξιώθησαν. Ὅρξ; εἰς δεῖον ἔπειρε τὴν πόλιν καὶ περιμανεστέραν ἐποίησε; Τοῦτο Παύλου κατώρθωμα. Ἐνθα τρισχιλιοι, ἐνθα πεντακοσιοχιλιοι ἐπίστεισαν, ἐνθα τοσούτον πλῆθος, οὕτως τοσούτον γέγονον, ἀλλ' ἐτι τῆς ἑοῦ μόνον ἔχουσιν ἐνταῦθα δεῖ Χριστιανὸν ὀνομάσθησαν. Ἐν ταῦταις δεῖ ἡμέραις κατ' ἕνα ἄπὸ Ἰερουσαλήμων προσηῖται εἰς Ἀντιόχειαν. Ἐπεὶ καὶ τὸν τῆς ἐξημοσύνης ἐνταῦθα καρπὸν φυτεῦθηναί εἶδε, συμφερόντως οικονομεῖται τοὺς προφήτας κατελεθῆν. Ἐς δεῖ μὴ παρατρέσῃ πῶς οὐδέ τις τῶν περιφανῶν καὶ τοσούτος γίνεται διδάσκαλος· Κυπρίους γὰρ ἔσχον διδασκάλους καὶ Κυρηναίους, καὶ Παῦλον (εἰ καὶ οὗτος ὑπερέβαινεν αὐτοὺς), ὡσπερ Παῦλος Βαρνάβαν καὶ Ἀνανίαν· ἀλλ' οὐδὲν παρὰ τοῦτο ἠλάττωται· ἔσχε δὲ ὅμως καὶ τὸν Χριστὸν. Ἀραστάς δεῖ εἶς

* Alii, οὐ μικρὸν κατώρθωμα ὁ διαγωγὴς γέγονε. β Hact, φησὶ Ἑλλησιν εὐαγγελίζονται, desunt in univ.

ἐξ αὐτῶν ὀνόματι Ἄγαθος, ἐπίμνετε, λιμὸν μέγαν μέλλειν ἐσθθαι ἐπ' Ὀλην [202] τὴν οἰκουμένην. Ὅστις καὶ ἐγένετο ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος. Ἀναγκαιῶς ἐνταῦθα λιμὸν μέγαν μέλλοντα = ἐσθθαι σημαίνει, ὃς δὴ καὶ ἐγένετο, καθὰ περ αὐτὸ προεβήθη. Ἦνα γὰρ μὴ νομισθεῖ τις διὰ τοῦτο τὸν λιμὸν γεγονέναι, ὅτι Χριστιανισμὸς εἰσῆλθεν, ὅτι δαιμόνες ἀπέστησαν, προλέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὃ μέλλει συμβαίνειν, ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς προεῖπε πολλά, καὶ ἐτέθη.

Οὐ τούτων διὰ τοῦτο, ἐπεὶ ἔδει ἐξ ἀρχῆς τοῦτο γενέσθαι, ἀλλὰ διὰ τὰ κακὰ τὰ εἰς τοὺς ἀποστόλους γεγόμενα ὧν καὶ γενομένων, τῶς ἐμακροθύμους ὁ Θεὸς ὧς δὲ ἐπέκειντο, λιμὸς γίνεται, μηνύων τοῖς Ἰουδαίοις τὰ ἐσόμενα κακὰ. Ἄλλ' εἰ καὶ δι' αὐτοὺς ἦν, διὰ τοὺς ἄλλους ἔδει καὶ ἕνα παύσασθαι. Τί γὰρ ἤδρασαν Ἑλλήνες, ἵνα καὶ μηδὲν ἀδικήσαντες αὐτοὶ τῶν κακῶν μετασχῶσιν; Εἰ δὲ μὴ διὰ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ εὐδοκίμησαι εἰς αὐτοὺς μᾶλλον ἔχηρῖν, ὅτι τὸ αὐτῶν ἔποulun, ὅτι ἀνίηρουν, ἐκόλαζον, ἐτιμωροῦντο, πάντοθεν ἐδίωκον. Καὶ θεὰ πότις γίνεται ὁ λιμὸς ὅτι καὶ οἱ ἔθνικοι λοιπὸν προσεβλήθησαν.

β'. Ἀλλὰ εἰ διὰ τὰ κακὰ, φησὶν, ἔδει τοούτος ὑπεξαιρεθῆναι. Διὰ τί, εἰπέ μοι; οὐχὶ προλαβὼν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς; Ἐν τῷ κόσμῳ ὁλίγην ἔφετε; Σὺ δὲ ταῦτα λέγων, τάχα καὶ τοῦτο ἔπειθι, ὅτι ἔδει μὴδὲ μασιέσθαι. Ἄλλ' ὅρα αὐτοὺς γινόμενον καὶ τὸν λιμὸν σωτηρίας αἰτων, ἐλεημοσύνης ἀφορμῆν, πολλῶν πρῆξενον ἀγαθῶν ὥστε καὶ ὄμην γέγονεν ἐν, ἐφ' ἐξουσίᾳς ἡ, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησατε. Προλέγεται δὲ, ὥστε λοιπὸν προπαρασκευασθῆναι πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην, ὅτι διὰ τὴν ἔπαυσιν καὶ Ἱερουσαλὴμ πρὸ δὲ τούτου οὐκ ἐν λιμῷ ἦσαν. Καὶ πέμπεται Βαρνάβας καὶ Παῦλος διακονήσαντες. Τῶν δὲ μαθητῶν, καθὼς ὑπερορεῖσθε τας. Εἶδες ἅμα πιστεύοντες, καὶ ἅμα καρποφοροῦσας, οὐ τοὺς αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πῆρρω; Τούτοις δοκεῖ μὴ ἐνταῦθα λέγειν, ὅπερ ἀλλοτῶν ὁ Παῦλος φησὶν, ὅτι δεξιάς ἐβωκεν ἐμὴ καὶ Βαρνάβα κοινωίας, μόνον ἴνα τῶν πτωχῶν συμπροσέμνημεν ε. Τοσοῦτον ὄφελον εἰς ὁ λιμὸς. Καὶ ὅρα αὐτοὺς οὐδὲ ἐν τῇ θλίψει εἰς θρήνους καὶ δάκρυα καταπίπτοντας, καθάπερ ἡμεῖς, ἀλλ' εἰς ἕργον μέγα καὶ ἀγαθὸν ἐαυτοὺς ἐκδιδοῦσας; μετὰ πλείονος γὰρ ἀδείας ἐκήρυττον τὸν λόγον. Καὶ οὐκ εἶπον Ἡμεῖς Κυρηναῖοι καὶ Κύπριοι ὄντες, τοιαύτη ἐπιβουλήματα πόλει λαμπρῆ καὶ μεγάλη; ἀλλὰ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ πιστευόντες, καὶ ἐκεῖνοι ἐπιχείρησαν τὴν διδασκαλίαν, καὶ οὗτοι οὐκ ἀπεξέλωσαν παρ' ἐκείνων τὴ μαθεῖν. Ὅρα διὰ τῶν μικρῶν πάντα κατασκευαζόμενα, τὸ κήρυγμα αὐξανόμενον, τοὺς ἐν Ἱερουσαλῶσι πάντων ὁμοίως φρονιζοντας, ὡς μίαν οἰκίαν τὴν οἰκουμένην ἔχοντας. Ἦκουσαν, ὅτι Σαρμάρια δέδεκται τὸν λόγον, καὶ ἐπεμφάν Πέτρον καὶ Ἰωάννην ἦκουσαν τὰ εἰς Ἄντιόχειαν, καὶ πέμπουσι Βαρνάβαν. Πολὺ γὰρ τὸ διάστημα ἦν, καὶ οὐκ ἔδει τοὺς ἀποστόλους τῶς; χωρισθῆναι, ἵνα [203] μὴ νομισθοῦσιν εἶναι φυγάδες, καὶ τοὺς αὐτῶν περνεύοντας. Τότε δὲ ἀναγκαιῶς χωρίζονται, ὅτι λοιπὸν ἀνάστα ἔχειν ἰδοῦναι τὰ κατ' αὐτοὺς ὅτι λοιπὸν ὁ πόλεμος ἐπίσταν, καὶ ἀπολόσθαι ἴδειν ὅτι ἡ ἀπόφασις ἐξηγήθη ἔπει ἔως Παῦλος εἰς Ῥώμην μὴ ἀνέβαιναν, ἐκεῖ ἦσαν. Ἐξέφθονται

δὲ, οὐχὶ τὸν πόλεμον ἐδοκίμητες πῶς γὰρ, ὃ γὰρ πρὸς τοὺς πολεμῆν μέλλοντας ἀπέσαν; Καὶ ὁ πόλεμος δὲ ἴεται λοιπὸν τελευτησάντων τῶν ἀποστόλων, καὶ πέρας τὸ περι αὐτῶν ἐγένθη λαμβάνει Ἐφθασειν ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἐργὴ εἰς τέλος. Ὅσῳ ἀσχημότερον οὖν ἦσαν, τοσοῦτω μᾶλλον ἐλαμπεῖν ἡ χάρις, διὰ μικρῶν ἐργαζομένη μεγάλη. Ἄλλ' ἔβωκεν ἄνωθεν τὴν εἰρήνην. Περκεάει πάνας, φησὶ, προσμένειν τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἦν ἀνὴρ ἀγαθός. Ἔμολ δοκεῖ ἀγαθὸν τὸν τὸν ἀφελῆ λέγειν. τὸν ἀπλαστον, τὸν σφόδρα τῶν τῶν πλησίον ἐπιθυμούμενα σωτηρίας. Οὐ μόνον δὲ ἦν ἀνὴρ ἀγαθός, ἀλλὰ καὶ πᾶσι Πνεύματος ἄγλου καὶ πίστεως. Διὰ καὶ τῇ προθέσει τῆς καρδίας παρεκάλε πάνας; τούτοις, μετὰ ἐγκωμίου καὶ ἐπιάνου. Καὶ σκόπει, πῶς καθάπερ γῆ λιπαρὰ τὸν λόγον ἐδέξατο ἡ πόλις αὕτη, καὶ πολλὸν τὸν καρπὸν ἀπεδείξατο. Διὰ τί δὲ τῆς Ταροῦ αὐτῶν ἀπίστους ὁ Βαρνάβας καὶ ἐνταῦθα ἤγαγεν; Οὐκ ἀπλῶς ἄλλ' ὅτι ἐνταῦθα καὶ ἐλιπίδες ἄχρηστα, καὶ μείζων ἡ πόλις, καὶ πολὺ τὸ πλήθος. Εἶδες πάντα τὴν χάριν ἐργαζομένην, οὐ Παῦλον καὶ πῶς διὰ τῶν μικρῶν τὸ πρῆγμα ἀρχῆν ἐλαβεν, ὅτι δὲ περιανὰς γέγονε. τότε Βαρνάβαν πέμπουσι; Καὶ διὰ τί μὴ πρὸ τούτου ἐπεμφάν αὐτοὺς; Πολὺν τῶν κατ' ἐαυτοὺς πρόνοιαν ἐποιούτων, καὶ οὐκ ἐβούλοντο ἐγκαλεῖν αὐτοὺς Ἰουδαίους, ὅτι προσελάβασθον τὰ ἔθνη; καίτοι διὰ τὸ ἀναρσιτήτως αὐτοὺς ἐπιμύνησθαι, ἐπεὶ ἐμῆλθε τις ἀμειψιότητος γίνεσθαι παρ' αὐτῶν, τὰ κατὰ Κορνῆλιον προέλαβε. Τότε γοῦν καὶ λέγουσιν Ἦνα ἡμεῖς εἰς τὴν ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομῆν. Καὶ σκόπει, πῶς εὐκαιρίας ἡ ἀνάγκη τοῦ λιμοῦ εἰσήγαγε τὴν κοινωσίαν τὴν ἀπὸ τῶν ἔθνῶν τὴν πρὸς τοὺς ἐν Ἱερουσαλῶσι πεμφθεῖσαν. Δέχονται γὰρ τὰ παρ' αὐτῶν, ὃ καὶ οὐ, καθάπερ ἡμεῖς ἐν θρήνοις τὰς συμφροδὲς διάγομεν, οὗτω ἔδηγον καὶ οὗτοι; ἀλλὰ μετὰ πλείονος ἀδείας διήγον, ἅτε πῆρρω γεγόμενοι τῶν κοινωμένων αὐτοὺς, καὶ ἐν ἀνθρώποις ὄντες οὐ πεφοδμημένους τοὺς Ἰουδαίους; δὲ καὶ αὐτὸ συνέβηκεντο οὐ μικρὸν. Ἀλλὰ καὶ εἰς Κύπρον ἀρκενοτον, ὅπου πολὺ μὲν τὸ ἀδέες, πλείων δὲ ἡ ἀμεριμνία. Οὐδὲν δὲ τὸν λόγον, φησὶν, εἰ μὴ Ἰουδαίους ἐλάλουν. Οὐ διὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων φόβον, ὅν οὐδὲν ἤγουσιν, τοῦτο ἐποιοῦν; ἀλλὰ τὸν νόμον τηροῦντες, καὶ αὐτοὺς εἰς διδασκαλίαν. Ἦσαν δὲ τινες ἐν Ἀντιοχείᾳ Κύπριοι καὶ Κυρηναῖοι. Οὗτοι μάλιστα οὐκ ἐφρόντιζον Ἰουδαίων. Οἱ τινες ἐλάλουν πρὸς τοὺς Ἑλληστίους, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Κύριον Ἰησοῦν. Ἦσαν δὲ τὸ μὴ εἰδέναι Ἐβραῖσιν, Ἐλλήνας αὐτοὺς ἐκόλου. Παραγενόμενος δὲ, φησὶ, Βαρνάβας, καὶ ἰδὼν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ (οὐχὶ τὴν σπουδὴν τῶν ἀνθρώπων), παρεκάλε αὐτοὺς προσμένειν τῷ Κυρίῳ. Τάχα τῷ ἐπαίνειν τὸν ὄχλον καὶ ἀποδείξασθαι, τοῦτω [204] πλείους ἐπίστρεψε. Καὶ διὰ τί μὴ Παῦλον γράψουσιν, ἀλλὰ Βαρνάβαν πέμπουσιν; Οὐποῦ τὸν ἀνδρὲς γέσσαν τὴν ἀρετὴν; διὰ καὶ μόνον οἰκονομεῖται Βαρνάβαν παραγενέσθαι. Ἐπεὶ δὲ καὶ πλήθος ἦν, καὶ οὐδεὶς ὁ κοινῶν, εἰκότως ἐβλάστησεν ἡ πίστις, καὶ μάλιστα, ὅτι οὐδένα ἐνταῦθα ἐπέμειναν παριστῆναι, καὶ οὐ Παῦλος κηρύττει, καὶ οὐκ εἰ ἀναγκαῖα γένοιεν. Καλῶς δὲ οὐκ αὐτὸ περὶ τοῦ λιμοῦ λέγουσιν, ἀλλ' ὁ προφητεία, ἵνα μὴ φορικεῖ τις ἀδύσσει. Καὶ θαυμάζειν ἄξιον, πῶς οὐκ ἠγανάκτησαν ὅς ὑπεροφθόντες Ἄντιοχεῖς, ἀλλ' ἀρκούντων τοὺς διδασκαλίους οὕτω πάντας ἔξεσαν τὸν λόγον. Οἱ καὶ οὐδὲ περιέμειναν γίνεσθαι τὸν λιμὸν, ἀλλὰ πρὸ τούτου ἐπεμφάν, καθὼς ὑπερορεῖσθε τας.

* Vox μέλλοντα, qua caret editi, ex uno codice recepta est. Entr. * Quidam, ἀγαθῶν. Ἰμὴν δὲ, φησὶν, εἴτα ἐδούλοσθε. Mos, cum plerisque codic. προπαρασκευασθῆναι, et infra οὐδὲ ἐν τῇ θλίψει, scriptimus. Editi παρασχ. et οὐδὲ ἐνταῦθα τῇ θλίψει. Entr. * Post μνημονοῦμεν quidam mss. ἀληθῆν εἰ τῶ καλῶς εἶν. Cf. quae ad interj. Lat. notata sunt. Entr.

* Οὐκ ἀπλῶς ἐνταῦθα γὰρ καὶ Ἐπίδεις, sic quidam.

cessario hic famem magnam futuram significat, quæ etiam, ut prædicta fuerat, contigit. Ne putarent enim quidam ideo famem venisse, quod Christianismus ingressus esset, quod dæmones abcessissent: prædica Spiritus sanctus quod futurum est, sicut et Christus multa prædixit quæ evenerunt.

Cur famis venerit. — Non ideo igitur, quia ab initio ita rem accidere oportebat; sed propter mala apostolis illata: quæ quum et fierent, aliquid etiam Dens patienter ferebat; cum autem illi pergerent, famis accidit; quæ Judæis futura mala præsentabat. Sed etsi propter Judæos famis esset, propter alios oportebat illam cessare. Quid enim injuriæ intulerant Græci, ut malorum essent participes? Si autem non propter Judæos, illos ergo clariores fieri oportebat, quod pro virili sua facerent, quod occiderent, punirent, plecterent, undique persequerentur. Et vide, quandonam famis accidit: cum ethnici jam suscepti essent.

2. Sed si propter mala, inquires, oportebat certe hos excimi. Cur, dic mihi? annon ante dixerat illis Christus: *In mundo tribulationem habebitis* (Joan. 16. 33)? Tu vero, qui hæc dicis, forte adjectives, non oportuisse illos flagellari. At vide illis famem factam esse salutis causam, elemosinæ occasionem, multaque conciliævis bono, ut volis conciliasset, si voluissetis; sed noluissetis. Prædicitur autem, ut magis parati sint ad elemosinam, quia gravia passi sunt, qui erant Jerusalemis; antea autem fame non laborabant. Et mittuntur Barnabas et Paulus ministrari. 29. *Discipuli autem prout quisque abundabat. Vide* illos statim atque crediderunt fructum tulisse, non iis modo qui prope, sed etiam iis qui procul erant? Hoc mihi videtur hic dicere, quod alibi Paulus dicit: *Dexteram dederunt mihi et Barnabæ societatis, tantum ut pauperum memores essemus* (Gal. 2. 9. 10). Tantum proficiamus. Et vide illos ex fame neque in fletus et lacrymas eripuisse, ut nos facinus, sed ad opus magnum et bonum se dedidisse; cum majori namque libertate prædicabant verbum. Nec dicebant, Nos, qui Cyrenæ et Cyprii verbum, hanc aggredimur civitatem splendidam et magnam; sed gratiæ Dei fidem habentes, et illi doctrinam aggressi sunt, et hi non indigni sunt ab illis quidpiam ediscere. Vide a parvis et exiguis omnia peracta, prædicationem auctam, eos qui Jerusalemis eadem cum aliis omnibus sentientes, et quasi unum domum orbem totum haberi. Audierunt quod Samaria receperit verbum, et miserunt Petrum et Joannem; audierunt quid Antiochiæ accidisset, et mittunt Barnabam. Multum enim erat itineris spatium, nec oportebat adhuc apostolos inde

discedere, ne fugitivi esse viderentur, et a suis fugiase. Tunc autem necessario separati sunt, cum demum Judæi insanabiles esse viderentur, cum bello jam imminente perire illos oportebat, cum sententia prolata est: quoniam quomodo Paulus Romam non venit, illic erant. Exierunt autem, non quod bellum timerent: quomodo enim timuissent, qui oppugnaturos adibant? Bellumque demum inferitur jam mortuus apostolis, et quod de illis dictum erat evenit: *Peruenit super illos ira in finem* (1. Thess. 2. 16). Quanto igitur obscuriores erant, tanto magis gratia fulgebant, per exiguis magna faciens. Sed superiora repetamus. *Hortabatur omnes, inquit, ut permanerent in Domino. quia erat vir bonus.* Videtur mihi bonum dicere simplicem, non simulatum, qui proximi salutem adinodum cuperet. Non modo autem vir bonus erat, sed et plenus Spiritu sancto et fide. Ideo ex proposito cordis omnes hortabatur; id est, cum eorum et laude. Et considera quod, ut terra pinguis, sermonem accepit hæc civitas, et fructum multum exhibuit. Cur autem Tarso Saulum Barnabas adduxit, et huc deduxit? Non sine causa, sed quia hic bona spes, civitasque major erat, ac magna multitudo. Vidistin' gratiam omnia operari, non Paulum? et quomodo a parvis res crepta sit; ubi autem inclaruit, tunc mitti Barnabam? Et cur non ante miserunt illum? Multam rerum ad se spectantium curam habebant, esse volebant Judæis accusandi se locum dare, quod gentes admitterent; etsi quia ipsis necessario commixti erant, quia disceptatio quedam futura erat inter illos, Cornelli gestum præcessit. Tunc etiam dicunt: Ut nos in gentes, ipsi vero in circumcisionem. Et perpènde quam tempestive necessitas famis communicationem illam gentium, iis qui Jerusalemis erant missam, induxerit. Accipiunt autem ab illis, qui non, sicut nos, in luctu calamitates ferebant, sed cum majori securitate, utpote qui procul essent ab iis, qui impedirent ipsos, et inter homines essent, qui non tinerent Judæos: quod ipsum non parum conducebat. Sed etiam in Cyprum migrarunt, ubi magna securitas erat, et major libertas. *Nemini, inquit, loquebantur verbum, nisi Judæis.* Non ob metum hominum, quem nihili faciebat; aut; sed legem servantes, et ipsos adhuc tolerantibus. *Erant autem quidam Antiochiæ Cyprii et Cyrenæi.* Ili maxime non curabant Judæos. *Qui loquebantur ad Græcos, annuntiantes Dominum Jesum.* Fortassis quod nescirent Hebræe, Græcos illos vocabant. *Cum venisset, inquit, Barnabas, et vidisset gratiam Dei, non diligentiam hominum, hortabatur illos permanere in Domino.* Forte quod laudaret turbam et approbaret, ideo plures convertit. Et quare non Paulo scribunt, sed Barnabam mittunt? Nondum viri virtutem novebant; ideoque statuitur ut Barnabas tantum proficisceretur. Quia vero et multitudo erat, et nemo oberat, ideo facile fides germinavit, maxime quia nullam hic ferebant tentationem, et quia Paulus prædicabat, nec jam fugere cogebatur. Recte autem non illi famem prædicit, sed prophete, ne onerosi illi esse viderentur. Mirari vero subit, cur Antiocheni quasi de-

¹ Post verba, *memores essemus*, quidam Manuscripti addunt, *adhuc Jacobus vivebat.* Miror hanc clausulam in Manuscriptis quondam insertam haberi. Quid enim ad rem præsentem facit, si dicatur hic adhuc Jacobum vixisse? Deinde vero de quo Jacobo hic agitur? Jacobus enim frater Joannis paulo post gladio casus fertur. Jacobus autem frater Domini episcopus Jerusalemorum, inferius neque *venit in vivis esse memoratur.* Ad quid ergo dicitur hic Jacobum in vivis fuisse? et cur id ananucenses addiderint non satis perspicuo.

specti non indignarentur, sed contenti essent doctoribus : ita omnes fervebant erga sermonem. Qui non expectato famis tempore, singuli pro facultate miserunt.

3. Et observa, quod inter apostolos aliis hoc committitur; hic vero Paulus et Barnabas deputantur. Nec sine gravi causa id provisum est: alioquin vero initium erat, tuncque non oportebat offendi. At nunc nemo id facit, licet famis sit illa gravior. Non enim par res est communem ferre calamitatem, et dum omnes abundantia fruuntur, pauperiores tantum fame laborare. Tunc famis erat, et qui dabant pauperes (*Pro facultate sua singuli*, inquit): nunc vero duplex est famis, sicut et duplex abundantia: famis gravis, famis, non audiendi verbum Domini, sed per eleemosynam cibum accipiendi. Tunc et qui in Judæa pauperes erant, et qui Antiochiæ pecunias erogabant, boni fruebantur; et hi magis quam illi: nunc autem et nos et pauperes in fame: illi quod necessario cibo egeant, nos quod in penuria misericordiae Dei simus. Hoc cibo nihil magis necessarium fuerit. Illic non subeunt mala, quæ ex saturitate oriuntur: hujus cibi non in secessum emittitur pars maxima. Nihil formosius, nihil sanius anima quæ sic alitur; omni superior est morbo, omni fame, omni intemperie et ægritudine: nemo illam capere poterit; sed sicut adamantinum corpus non ferrum cedere valet, non aliud quidvis: sic nec animam eleemosyna firmatam quidvis capere poterit. Quid, queso, illam capere possit nunquam? paupertas? Minime; in regis enim penariis posita est. An fur et latro? Sed illos perfodere parietes nemo valet. An vernis? Sed hæc etiam pernicie superior est hic thesaurus. An timor et invidia? At non his capitur. Sycophantiæ et insidiæ? Neque illæ; thesaurus quippe est inaccessus. Sed turpe fuerit, si hæc solum quæ eleemosynæ insunt ostendero, missis iis quæ contraria illis sunt. Non modo enim illa ab omni invidia est libera, sed et benedictione fruatur multa ab iis, qui illam accipiunt. Sicut enim inhumaui et crudeles non lesos solum habent inimicos, sed etiam eos, qui nihil mali passi lesos miserantur, inhumanosque accusant: sic qui magnis afficere bonis, non eos qui accipere tantum, sed et alios habent laudatores. Quid ab invidia liberos dico? Ab invidiatoribus etiam, furibus et parietum effractoribus liberantur. Neque hoc solum inest boni; sed non modo non minuitur substantia, verum etiam augetur et crescit. Quid Nabucodonosore turpius? quid fœdus? quid iniquius? Impius erat homo: mille indicia, mille signa vidit, et respicere noluit; sed Dei servos in caminum injerit, etiamsi postea adorerit. Quid igitur propheta? *Rex, consilium meum placent tibi: peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas miserationibus pauperum: forte erit venia delictis tuis (Dan 4. 24)*. Hæc ita dixit non dubitans (valde enim sibi perasum erat), sed ut illum in majorem injiceret timorem, et majorem hæc faciendi necessitatem.

¹ Alius hæc, *quid ab invidia liberos dico*, omisit.

Nam si affirmando dixisset, negligentior ille fuisset. Sic et nos tunc maxime quosdam urgemus, cum dicimus: hortare illum talem; nec addimus, illum audientum prorsus esse, sed, fortasse audientum: nam ex dubitatione major ortus timor, magis impellit. Ideo id illi non manifestum fecit. Quid dicis? tantisne impietatibus erit venia? Etiam.

Omne peccatum est eleemosyna inferius. — Non est peccatum, quod non possit eleemosyna purgare et extingueri: omne peccatum est illa inferius: ad omne vulnere aptum pharmacum est. Quid publicano deterius? Hæc omnis iniquitatis occasio est: sed hæc totius aluiti Zachæus. Vide, quomodo hoc ostendat Christus, cum curavit mansupium habere, et portare ea quæ immittebantur. Paulus quoque dicit: *Tantum ut pauperum memores simus (Gal. 2. 10)*; et in Scripturis passim hæc de re agitur. *Pretium animæ viri*, inquit, *divitiarum propriarum (Prov. 13. 8)*; Christus vero, *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me (Math. 19. 21)*. Hæc vera perfectio est. Eleemosyna vero non pecuniis modo, sed etiam operibus exercetur. Exempli causa, possumus patrocinari, possumus manum porrigere: sæpe patrocinium plus servavit, quam pecunia.

4. *Eleemosynæ modi varii.* — Arge ego in præsentia omnia eleemosynas genera excitemus. Potes per pecunias? Ne segnis esto. Potes per patrocinium? Ne dicas, quia pecunie non adsunt; hoc nihil est. Valde magnum hoc quoque est: ac si pecuniam dedisses, sic affectus esto. Potes ministrandum juvare? Hoc facito. Exempli gratia, arte medicus es? Infirmos cura; et hoc magnum est. Potes consilio juvare? Hoc omnium optimum est et maximum, majusque lucrum habet: non enim hæc via famem, sed gravissimam mortem pellis. Ille apostoli bono pleni prorsus erant: ideo peculiarium distributionem inferioribus committabant, dum sermone juvabant. An putas parvam esse eleemosynam, animam anxiam, de extremis periclitantem, febri ordine detentam, a morbo posse liberare? Verbi gratia, vides anicum avaritia detentum? Miserare hominem. Suffocatur ille? Exstingue illius ignem. Quid igitur si non obtemperet? Tu quod tuum est facito, nec ignavus sis. Vides eum in vinculis detineri? (nam pecunie vere vincula sunt). Illum a li, invise, consolare, a vinculis eripere conare. Si nolit, penes illum culpa erit. Vidisti nudum et peregrinum? (nudus enim vere et peregrinus in cælis est, qui rectam viam non curat). Recipe in diversarium tuum, vestimentis virtutis indue illum, da illi civitatem in cælo. Quid ergo, si et ego nudus sim, inquires? Te ipsum indue primum: si rosti te nudum esse, plane eis te indui oportere. Si nuditatis hujus modum nosti, nosse poteris, quo opus sit vestimento. Quot mulieres serica vestimenta gestant, virtutisque vestibus prorsus nudæ sunt? Ilis illas vestiant viri sui. Verum non admittunt illas vestes, has volunt? Ille primum facito: illarum vestium concupiscentiam illis insinua; ostende illis ipsas esse nudas, do

γ. Καὶ ἔρα, ὅτι ἐν μὲν τοῖς ἀποστόλοις ἕτεροι τοῦτο ἐπιτρέπεται· ἐν ταῦθα δὲ Παῦλος καὶ Βαρνάβας. Οὐ μάρψ ἐκ καὶ τοῦτο οὐκονομία ἦν ἄλλος δὲ καὶ ἀρχὴ ἦ, καὶ τῶς οὐκ ἔδει σκανδαλισθῆναι. Ἄλλὰ νῦν οὐκ οὐκ τὸν ποιεῖ, κατὰ ἡμῶς ἐστὶ χαλεπότερος ἐκέλευν. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον κοινῇ φέρειν τὴν συμφερόν, καὶ πάντων ἐν ἀφρονίᾳ ὄντων, τοὺς νεωστέρους εἶναι ἐν λιμῇ. Τότε μόνον ἡμῶς ἦν, καὶ ὁ δειδωμένος πένητες (Καθὼς ὑπέσχεσθε τοῖς ἐπὶ αὐτῶν, φησὶ) νῦν ἡμῶς δειπλοῦς, καθάπερ ἡ ἀφρονία διπλῆ, ἡμῶς χαλεπῶς, ἡμῶς οὐ τοῦ λόγον ἀκούσαι Κυρίου, ἀλλὰ τοῦ φέρειν δὲ ἑλεημοσύνης. Τότε καὶ οἱ ἐν Ἰουδαίᾳ κινήσαν ἀπέλασαν, καὶ οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἔδοντες τὰ χρέματα, καὶ οὗτοι μᾶλλον ἐκείνων· νυνὶ δὲ καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ πένιτες ἐν λιμῇ· οἱ μὲν τῆς ἀναγκαίας ἀπορρήτης εἴρηξ, ἡμεῖς δὲ ἐν σπάνει τοῦ εἴλεως θροεῖ τοῦ θεοῦ. Ταύτης δὲ τῆς εἴρηξ, οὐδὲν ἀναγκαίστερον γίναι· ἂν. Οὐκ ἐστὶν ὑπόστασις τὰ ἀπὸ τῆς πληροσύνης καὶ οὐκ ἐστὶν εἰς ἀφρονίαν προχωρήσει τοῦ πλεόν^a ταύτης τῆς εἴρηξ. Οὐδὲν ὠραιότερον, οὐδὲν ὑγιεινότερον φύξις οὕτω εἰρημονίης· πάσης ἀνωτέρω ἔστι κεν νόσος, παντὸς λιμοῦ, πάσης ἀνωμαλίας καὶ δυσκρασίας· οὕτως αὐτὴν δυνήσεται εἶναι· ἀλλὰ καθάπερ ἀδαμάντινον αἶμα οὐ σίτηρος πλεῖστα δύναται, οὐκ ἄλλο οὐδὲν, οὕτω καὶ φύξις ἀπὸ ἐλεημοσύνης συμπεπληγυῖται οὐδὲν ὄλιως ἐκείναι εἶναι. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, ταύτην χειροῦσεται παρὶ πάντας; Οὐκ ἐστὶν ἐν γὰρ τοῖς βασιλικαῖς ἀπόκειται ταπεινός. Ἄλλὰ ληστὴς καὶ τοιχορῶχος; Ἄλλ' ἰσχυρὸς οὐδὲς διουρῆας τοὺς τοίχους οὐδὲς γε. Ἄλλὰ ποιητής; Ἄλλὰ καὶ ταύτης ἀνωτέρως τῆς λύμης οὕτος ὁ θησαυρός. Ἄλλὰ βασιλικαῖς καὶ φθόνος; Ἄλλ' οὐδὲ τούτους εἴδεται. Ἄλλὰ σοφοφανταῖς καὶ ἐπιβουλάς; Οὐδὲν τούτων ἄλλος γὰρ ὁ θησαυρός. Ἄλλ' αἰσχρὸν εἰ ταῦτα ἐπιβῆν μὴ τῆ ἐλεημοσύνη προσιτῶν, οὐχὶ δὲ καὶ θανάτι. Οὐ γὰρ εἴ βασιλικαῖς ἀπὸ πλεονασμῶν, ἀλλὰ καὶ εὐλογίας ἀπολαύει πολλῆς καὶ παρὰ τῶν οὐκ ἐπιποθῶντων. Ὄπισθον γὰρ οἱ ὄμιλοι καὶ ὄπηγες οὐ τοῖς ἴδιαιμένοις ἔχουσιν ἐχθροὺς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς οὐκ ἀποθῶντας συναληγοῦντας αὐτοῖς καὶ κατηγοροῦντας· ὡς καὶ μεγάλα ἐργασάμενοι καλὰ οὐχὶ τοὺς εὐπεπνῶντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς οὐδὲν παθόντας; [205] ἔχουσιν ἐπιπλήξας. Τί λέγει βασιλικαῖς; Καὶ ἐπιβουλεύοντων ἀπὸ πλεονασμῶν καὶ ἀπὸ ἡρώτων καὶ τοιχορῶχων. Οὐ τοῦτο ἡμῶν τὸν κληθῶν, ἀλλ' ἐπὶ πρὸς τῷ μὴ ἐλαττωσῆσαι καὶ ἀξίους καὶ εἰς πληθὺς ἐπιβουλεύει. Τί τοῦ Ναβουπόλεως γέγονεν αἰσχρῶτερον; εἰ δυσειδέστερον; εἰ παρρησιώτερον; Ἀσεθῆς ὁ ἀνθρώπος ἦν, μετρία τεκμήρια καὶ σημεῖα εἶδε, καὶ οὐκ ἠθέλησεν ἀνεγχεῖναι, ἀλλὰ τῶς τοῦ θεοῦ βούλους εἰς κάμνον ἐνέβαλεν, εἰ καὶ μετὰ ταῦτα προσεκινήθη. Τί οὐκ ὀφροπότης; Βασιλεὺς, ἡ βουλὴ μου ἀρεστὰ σοι· τὰς ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωνσον, καὶ τὰς ἀνομίας σου ἐν αἰσιμαῖς πενήτων. Ἰούτος ὄπως ἐστὶν συνηγῶν τοῖς πικρῶτατοις σου. Τοῦτο οὕτως εἶπεν, οὐκ ἀμφιβάλλων (τὸ πρῶτον γὰρ ἦν πεπεσιμμένος), ἀλλὰ βουλόμενος αὐτὸν εἰς μεζόνια ἐμβαλεῖν φέδων, καὶ πλείονα ἀνάγκην τοῦ ταῦτα ποιῆσαι. Εἰ γὰρ εἶπεν ὀμολογημένος, ὑπερώτερος ἢ ἐγγύστερος ἐκείνου. Οὕτω καὶ ἡμεῖς τότε μάλιστα ὑπόκεινται τινος, ὅταν λέγομεν Παραχάλασον τὸν θεόν, καὶ μὴ ἐπαγαγάμεν, εἰ πάντως ἀκούσεται, ἀλλ', εἰ τις ἀκούσεται· ὅπῃ γὰρ τῆς ἀμοιβετήσεως μεζόνων ὁ φέδως γινόμενος, μᾶλλον αὐτὸν ὠφεῖ. Διὰ τοῦτο ἔρηλον

αὐτὸ οὐκ ἐποίησε. Τί λέγεις; τοσοῦτος ἀσθεμασται ἔσται συγγνώμη; Ναί.

Οὐκ ἐστὶν ἀμάτημα, δὲ μὴ δύναται καθαρίσαι ἐλεημοσύνη, δὲ μὴ δύναται οὐδεὶς· πᾶσα ἀμαρτία κατωτέρω ταύτης ἔστι κεν· φάρμακον ἐστὶ πρὸς πᾶν τραῦμα ἐπιτέθειον. Τί τελείων χειρὸν; Πάσης δεικτικὰ ἐστὶν ὑπόθεσις· ἀλλὰ ταύτην πᾶσαν ἀπενίψατο ὁ Ζαχαρίας. Ὅρα πῶς καὶ ὁ Χριστὸς τοῦτο θελεῖν, δι' ἣν ἰσχυρούως γλωσσόκομον ἔχειν, καὶ τὰ βαλλόμενα βασιλεύειν. Καὶ Παῦλος δὲ φησὶ· Μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν· καὶ τοὺς πανταγοῦ τῶν Γραφῶν ὑπὲρ τοῦ πράγματος τοῦτο ὁ λόγος. Ἄστερον ψυχῆς ἀνδρός, φησὶν, ὁ θεὸς πλοῦτος· καὶ ὁ Χριστὸς· ἔτι ὅθλις τέλειος εἶναι, πάλισθόν σου τὰ ἐπάρχοντα, καὶ θεὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο, ἀκοιθῆθε μοι. Τοῦτο τελειότης εἰκότως εἶ. Ἐλεημοσύνη δὲ οὐκ ἐν χρήμασι γίνεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πράγμασιν. Οἴον τι λέγω· Ἐστὶ καὶ προστήναι, ἔστι καὶ χεῖρα ὀρέγειν· πολλάκις καὶ χρημάτων μειζόνως ἔσωσον ἡ διὰ πράγματων προστασία.

δ. Οὐκοῦν φέρε πάντα κινήσωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰ τῆς ἐλεημοσύνης εἶδη. Δύναται διὰ χρημάτων; Μη δύναι· Δύναται διὰ προστασίας; Μη εἴρηξ, ἐπιπέθη χρῆματα οὐκ ἐστὶ, τοῦτο οὐδὲν ἐστὶ. Σφόδρα καὶ τοῦτο μέγα· ὥστε χρυσὸν δεδωκόμ, οὕτω δεικτικόν. Δύναται διὰ θεραπειᾶς; Καὶ τοῦτο ποῖσον. Οἴον, λατρεῖς εἰ τὴν ἐπιστήμην; Ἐπιμειλήθητι ἀβήσωστούτων· καὶ τοῦτο μέγα. Δύναται διὰ συμβουλῆς; Πολλῶ τοῦτο πάντων μεζόν· αὐτὴ βελτίων πάντων, ἡ καὶ πλείων, ὅσα καὶ μεζόν ἔχει τὸ κέρδος· οὐ γὰρ λιμὸν λύει, ἀλλὰ θάνατον χαλεπόν. Ταῦταυτς καὶ οἱ ἀπόστολοι εἰς περιουσίας ἔσαν ἐμπειληγῶμεν· διὰ τοῦτο τὴν τῶν χρημάτων διανομὴν τοῖς μὲν· αὐτοὺς ἐνεχείρισαν, αὐτοὶ τὴν διὰ τῶν λόγων [206] ἐπιδεικνύμενοι. Ἡ μικρὰν ἐλεημοσύνην οὐκ εἶναι, φύξις ἀπορρομένην δὲ κινδυνεύουσαν περὶ τῶν ἐσχάτων, ὅπῃ πτωχῶς συνεγομένην, δυνήθηται ἀπαλλάξει τῆς νόσου; Οἴον, ὄρηξ φθλον ὑπὸ φιλσοργυρίας κατεχομένον; Ἐλέησον τὸν ἀνθρώπον. Ἀπονήγεται; Σέβασον αὐτὸν τὸ πῦρ. Τί οὐκ, ἂν μὴ πεθῆναι; Ἐν τῷ σαυτοῦ ποῖσον, καὶ μὴ κατοκήνηξ. Εἶδες αὐτὸν ἐν δευροῖς κατεχομένον; (δεομὰ γὰρ ὄντως τὰ χρέματα.) Ἄπειθε πρὸς αὐτὸν, ἐπίσκεψαι αὐτὸν, παραμυθήσεται, περὶθήητι τῶν δευροῖν ἀπόλαυσαι. Ἄν μὴ βουλήται, τὴν αἰτίαν αὐτὸς ὑπομεινέ. Εἶδες γυμνὸν καὶ ξένον; (γυμνὸς γὰρ ὄντως καὶ ξένος ἐστὶ τῶν οὐρανῶν ὁ βροῦθὸς μὴ ἐπιμελούμενος.) Ἄδει εἰς τὸ καταγύγιον τὸ σὸν, περιβαλεῖ ἱμάτια τὰ τῆς ἀρετῆς, δὲς πόλιν τὴν ἐν οὐρανῷ. Τί οὐκ, ἂν ἐγὼ γυμνῶς εἶ, φησὶ; Καὶ αὐτὸν ἐδυδον πρῶτον εἰ οἶδας; εἰ γυμνὸς εἶ, πάντως καὶ εἰ ἐδυδῆθαι ὀφείλεις· οἶδας. Εἰ ταύτης μόνον τῆς γυμνότητος; ἐπίστασαι τὸν τρόπον, δυνήθη γυναικὰ βαθῶς καὶ τὴν αὐτῆς καταστολῆν. Πόσα γυναικῶς σημεῖα ἱμάτια φοροῦσι, γυμνὰ δὲ ὄντως εἰσὶ τῶν τῆς ἀρετῆς ἱματιῶν; Ταύτας ὁ ἄνθρωπος περιβαλέτωσαν. Ἄλλ' οὐ προσίεται τὰ ἱμάτια ἐκείνα, ἀλλὰ ταῦτα βούλονται; Τοῦτο πρῶτον ποῖσον· εἰς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτὰς τῶν ἱματιῶν ἐκείνων κατέστησον, δεῖξον ὅτι γυμνὰ εἶσι, διαλέξθητι περὶ τῆς κρείσσας τῆς μελλούσης· ἐπὶ· Ἄλλων ἡμῶν ἐκεῖ δεῖ, οὐ τοῦτων. Εἰ δὲ ἀνεγοισθέ μοι, καὶ ἐγὼ τὴν γυμνότητα δεῖξαι. Ὁ γυμνός, φύχους μὴ δύναται, πέπηγος καὶ τρέμας, καὶ συνεσταλμένος ἔστι κεν, συναγαγὼν τοὺς βραχίονας· θέρωσ δὲ ὄντως, οὐκ ἐστὶ. Ἄν τῶν δεῖξαι καὶ τοὺς πλουτοῦντας καὶ τὰς πλουτοῦσας.

^a Οὐκίτων ἀφροδῶνα τελειώσεται τὸ πλεόν. ^b Ἄλιος ἐπιπλήξας ἐπὶ τῶν ἐπιβουλεύοντων ἀπὸ πλεονασμῶν.

^c Ἰδὲν τοῦτο τελειώσεται. ^d Ἄλιθ ἀπεμειλήθηται.

τοσοῦτω μάλιστα γυμνάς, ὅσω μάλιστα ἂν περιβάλωνται, μὴ ἀπεχθάνεσθε. Τί οὖν, εἰπέ μοι, ὅταν τοὺς περὶ γέννησιν ἀνακινῶμεν λόγους, καὶ τῶν βασιανιστηρίων ἐκείνων, οὐκ ἔμλλον τῶν γυμνῶν ἐκείνων πεπύγασιν οὔτοι καὶ τρέμουσιν; οὐχὶ πικρὰ στενάζουσι, καὶ καταδικάζουσιν ἑαυτούς; Τί δὲ, ὅταν τῷ θεῖνι προσέρχωνται καὶ λέγωσιν· Ἐξῆς ὑπὲρ ἡμῶν οὐχὶ τὰ αὐτὰ ῥήματα φθέγγονται ἐκείνοις; Ἀλλὰ νῦν μὲν, ὅσα ἂν ἐπινοήσωμεν, οὕτω δὴλη ἢ γυμνότης ἔσται δὲ ἐκεῖ δὴλη. Πῶς καὶ εἶναι τρόπων; Ὅταν τῶν σαρικῶν ἱματίων τούτων καὶ τῶν λίθων ἀπωλότων, ἀπὸ μόνων τῶν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας ἱματίων ἅπαντας φαίνονται; ὅταν οἱ μὲν πένθητι ὡς ἡμερισμένοι ὄξεν πολλῆν, οἱ δὲ πλουτούσιντες γυμνοὶ καὶ ἀσχημονοῦντες πρὸς τὰ κολαστήρια σφύρονται. Τί ἀβρότερον ἦν τοῦ πλουτοῦ τοῦ τῆν πορφύραν ἐνδιδυσκόμενου; τί δὲ πένεστερον τοῦ Ἀαζάρου; τίς οὐκ τὰ τῶν ἱπαιτύων ἐφθάργετο ῥήματα; τίς δὲ ἐν ἀσχημονίᾳ ἦν; Εἰπέ μοι, εἰ τις τῆν οικίαν περιβάλλοι πολλοῖς τοῖς παραπετάσμασιν, αὐτὸς δὲ ἔνδον κἀθήται γυμνός, τί τὸ κέρδος; Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν γυναικῶν γίνεται. Τῆν μὲν γὰρ οικίαν τῆς ψυχῆς, τὸ σῶμα λέγω, πολλοῖς περιβάλλουσιν ἢ δὲ οἰκοδόμοισιν ἔνδον κἀθήται γυμνή. Χρησάσθε μοι τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμούς, καὶ ὑποδείξω ὑμῖν τῆς ψυχῆς τὴν γυμνότητά.

Τί γὰρ ἔστιν ἱμάτιον ψυχῆς; Ἄρει οὐκί. Τί δὲ γυμνότης; Κακία. Καθότι γὰρ δύσαται τινα τῶν ἐλευθέρων, αἰσχύνεται καὶ καὶ φεύγει· οὕτω δὴ καὶ ψυχῆ, ἂν θέλωμ ἰδεῖν, ἢ μὴ ταῦτα ἔχουσα, καὶ πρὸς αὐτὰ καταδύσασθαι παραπετάσματα καὶ προκάλυμμα ἐπιτούτων μὴ ἀκούειν τῶν λόγων; Αἱ δὲ μὴ ἑαυτάς, γάννυσται, χαίρουσιν, ἐναβρίνον λωπίζονται τοῖς λεγομένοις. Ἀκούουσιν πειρίας Θεολογίας. Ἐκείνη ἵνα Παῦλον ἴσῃ, καὶ ἔδωκεν ἑαυτῆς; οὐ δὲ ἵνα τὸν Χριστὸν ἴσῃ διδοῦ, ἀλλὰ θαυμάζει μὲν τὰ γεγεννημένα οὐ ζηλοῖ δὲ. Οὐκ ἀκούεις πῶς τοὺς ἐλεῆζει ὁ Λόγος; Μακάριοι οἱ ἐλεηθῆσοι, φετοὶ ἐλεηθήσονται. Τί τὸ κέρδος ἀπὸ τῶν ἱματίων; μὲχρι ποῦ πρὸς ταῦτα κεχρῆσθῆναι; Ἀμφισπομέθε τὴν ὄξαν τοῦ Χριστοῦ μὲθ' ἐκείνου, ἵνα καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ τῶν αἰώνων τῶν ἡμεῶν ἀγαθὸν φιλανθρωπικῶς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ; οὐ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἐτιμῆ, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ'.

Καὶ ἐκείνον δὲ τὸν καιρὸν ἐπέβαλεν Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τὰς χεῖρας κακῶσαί τινος τῶν ἀπὸ τῆς Ἑκκλησίας. Ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρα. Καὶ ἰδὼν δει ἄρσενόν ἐστι τοῖς Ἰουδαίοις, προσέθετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον. Ἦσαν δὲ αἱ ἡμέραι τῶν Ἀζύμων.

α. Ποῖον ἐκεῖνον λέγει καιρὸν; Πάντως τὸν ἐφεξῆς. Ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν οὕτως, ἀλλοῦθ' δὲ ἕτέρως. Ὅταν γὰρ ὁ μεταβάς λέγῃ· Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις παραγγέλλεται Ἰωάννην κηρῶσσω, οὐ τὰς ἐφεξῆς ἡμέρας δηλῶν λέγει, ἀλλ' ἐκείνας, ἐν αἷς ἐμελλε γίνεσθαι ἅπτερ διηγείται. Ἔθος γὰρ τῇ Γραφῇ τοῦτω κεχρησθαι τῷ τρόπῳ, καὶ ποτὲ μὲν τὰ ἐξῆς συμβαίνοντα ἀκολουθεῖν ἐκτιθέναι, ποτὲ δὲ τὰ ὑστερον συμβαίνοντα μέλλοντα ὡς ἐφεξῆς ἀπαγγέλλειν. Καλῶς δὲ λέγει, ὅτι Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς ὁ οὗτος γὰρ οὐκ ἦν ὁ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἰδοὺ πειρασμὸς ἕτερος. Καὶ ὅρα, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς εἶπον, πῶς τὰ πρόφηματα πλέκονται, πῶς δι' ἀνάστασις καὶ θλίψις πάντα ὑφαίνονται. Οὐκ εἰ Ἰουδαῖοι, οὐδὲ τὸ συνέδριον· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐπιβάλλει τὰς χεῖρας εἰς τὸ κακῶσαι. Μείζων ἢ ἔξουσία α, χαλεπότερος ὁ πόλεμος, ὅσω καὶ πρὸς γάρνιν γίνετο τοῖς Ἰουδαίοις. Ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρα. Ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν. Εἰ δὲ τίς ζητοῖ, διὰ τί συνεχώρησεν ὁ Θεός; ἔροῦμεν, ὅτι ὑπὲρ αὐτῶν τούτων· πρῶτον μὲν, πειθῶν αὐτούς, ὅτι καὶ ἀνασπόμενοι κρατούσιν, ὅπερ καὶ ἐπὶ Στεφάνου γέγονε· δεύτερον δὲ, διδοῦς αὐτοῖς μετὰ τὸ ἐμπόησαι τὸν θυμὸν ἀνεγχεῖν ἀπὸ τῆς μανίας; καὶ τρίτον, διουκῶν, ὅτι κατὰ συγχώρησιν αὐτοῦ γέγονε τούτο. [208] Ἰδὼν δὲ, ὅτι ἄρσενόν ἐστι τοῖς Ἰουδαίοις, προσέθετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον. Ὡς τῆς μαρτίας ὡς τῆς πολλῆς; Ἰγέρ τινας αὐτοῖς ἐχαρίζετο, φόνους ποῶν ἀπλῶς καὶ εἰσῆ; Ἦν δὲ ἡμέρα τῶν Ἀζύμων. Πάλιν ἢ περιττὴ τῶν Ἰουδαίων ἀκριβολογία· ἀνελεῖν μὲν οὐκ ἐκάλων, ἐν δὲ καιρῷ τοιοῦτω τοιαῦτα ἐπρατοῦν. Ὅρα καὶ πίσος ἔθετο εἰς φυλακὴν, παραδοὺς

τέσσαρσι τετραβόλοις στρατιωτῶν. Κα τοῦτο ἦν καὶ τοῦ θείου. Ἀνεῖλε, φησὶ, ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρα. Εἰδες αὐτῶν ἵνα γὰρ μηδεὶς λέγῃ, ὅτι διὰ τοῦτο, ἀε αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦτο ἐμειβεσθῆναι τοὺς κορυφαίους μάλιστα; πείθων αὐτοὺς ῥούνας, ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἀπίστησαν αὐτοῖς Ὁ μὲν οὐδὲ Πέτρος ἐπηρεῖτο ἐν τῇ εὐχῇ δὲ ἦν ἕκτερης γινομένη ἐπὶ τῇ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ. Περὶ τῆς ἦν ὁ ἅγιον. Καὶ τὸ ἐκεῖνον γὰρ ἀναίρεθ' ἔποιε, καὶ τὸ τούτων ἐμειβεσθῆναι. Οἱ προσέειπεν αὐτὸν ὁ Ἡρώδης, ἢ ἦν νυκτὸς Πέτρος κοῦμῶμενος μεταξὺ δύο στρωμάτων αἰώσενος· φυλακῆς ἐν πηλῶν τὴν φυλακὴν. Καὶ ἰδοὺ ἀγέσθη, καὶ φῶς ἐλαμψεν ἐν τῷ οἴκῳ τὴν πλεοναῖον τοῦ Πέτρον ἤγειραν ἐν Ἀνάστα ἐν τάχει. Καὶ ἐξέπεσον αὐτὸν ἐκ τῶν χειρῶν. Ὅρα, κατ' ἐκείνην τὴν ἐξήρησι. Καὶ φῶς ἐλαμψεν ἐν τῷ οἴκῳ νομίση φαντασίαν εἶναι· καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνου. Εἰ γὰρ καὶ τοῦτο γέγονε, καὶ φαντασίαν εἶναι διὰ τὸ ἀπροδόκητον γέγονε, πολλῶ πλεον· οὕτω παρετάττει νατον. Τὸ γοῦν πολλὰς ἡμέρας ὁ ἐκεῖ μὴ ἦναι, τοῦτο ἐποίησε. Καὶ διὰ τί, φησὶ αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας ἐμπεσεῖν Ἡρώδους πασιν; Ὅτι ἐκεῖνον μὲν εἰς ἐκλήξιν ἦν δι' ὑπὲρ αὐτῶν ἔγένετο. Οὐκ ἂν γὰρ ἀνθρώπου εἶναι, εἰ θεοπροπῶς πάντα τοῦ Στεφάνου τὸ οὐκ ἐποίησεν; οὐχ ἢ πρόσωπον αὐτοῖς ἔβλεπε; Τί δὲ ἔλας ταῦθα; Εἰπέτε ὁ ἀγγελοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ ὑπὲρ τῶν ταῦτα ἐπὶ σου. Πάλιν

α Quisdam ὁ βασιλεὺς. Μείζων ἢ ἔξουσία. β Sic tres. mss. Editi manias. Edit.

γ Unus δὲ γὰρ πολλῶν ἡμερῶν. δ Τοῦτο καὶ οὐκ ἂν νομίση, sic aliqui.

judicio futuro disserere; dic: Aliis nobis illic opus est, non hisce. Si me feratis, ego nuditate ostendam. Nodus frigidus tempore riget et tremat, contractus stat, reductis brachiis; in æstate vero non item. Si igitur ostendero divites viros et mulieres eo magis nudos esse, quo magis sunt vestiti, ne ægre feratis. Quid ergo, quæso, cum de gehenna verba faciemus, deque tormentis illis: annon magis illi rigeat ac tremunt, quam nudi illi? annon acerbe ingemiscent, et sese dantant? Quid ergo, quando aliquem ad eum et dicunt, Ora pro me: annon eadem, quæ illi, verba proferunt? At nunc, licet multa dixerimus, nondum manifesta est nuditas: illic vero manifesta erit. Quomodo et qua ratione? Cum sericis illis vestibus et gemmis amissis, solis vel virtutis vel vitii vestibus aucti omnes carnentur; cum pauperes gloria amici multa comparebunt, divites vero nudi ac turpes ad supplicia trahentur. Quid delicatus erat ille divite, qui induebatur purpura? quid pauperius Lazaro? uter ergo mendicorum proferbat verba? uter quasi in abundantia debebat? Si quis domum multis ornet auleis, ipse vero intus nudus sit, quod lucrum? Sic et mulieribus accidit: domum quippe animæ, corpus dicit, multis decorant ornamentis; materfamilias vero

intus sedet nuda. Commodate mihi animæ oculos, et ostendam vobis animæ nuditatem. Quæ enim est animæ vestis? Virtus certe. Quæ nuditas? Malitia. Sicut enim si quis liberum quempiam exuat, erubescit, contrahitur et fugit: sic si animam his vestibus non indutam intueri velimus, erubescit illa. Quot putas nunc pudore affici, et in profundum descendere, ut quasi quodpiam velamentum quærentes, ut ne verba illa audiant? Quæ vero illius sibi mali conscientie non sunt, letantur, gaudent, delectantur, et de dictis hujusmodi gloriantur. Audi de beata Thecla. Illa ut Paulum videret, aurum suum dedit: tu ut Christum videas, neque obolum dederis; sed miraris quidem illius gesta, nec imitaris. Non audis, quam beatè dicantur misericordes? *Beati misericordes, inquit, quoniam ipsi misericordiam consequentur* (Matth. 5. 7). Quod lucrum a pretiosis vestibus? quamdiu ad hanc auctum inhiabimus? Amiciamur gloria Christi, illa pulchritudine circumdemur, ut et hic laudemur, et illic æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXVI.

CAP. 12. 1. Illo autem tempore misit Herodes rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia. 2. Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio. 3. Videns autem quia placeret Judæis, apposuit ut apprehenderet et Petrum. Erant autem dies Azymorum.

1. Quod illud dicit tempus? Quod mox sequebatur nuptiæ. Sed hic quidem hoc pacto, alibi vero secus. Cum enim Matthæus dicit, *In diebus illis venit Joannes prædicans* (Matth. 3. 1); non sequentes dies significat, sed illos, in quibus fieri contigit id quod narrabat. Hoc quippe more utitur Scriptura: aliquando quæ subsequuta sunt narrat; aliquando autem quæ postea contigerunt, ac si mox sequerentur, recenset. Bene autem dicit, *Herodes rex*: hic enim non erat is, qui cum Christo memoratur. Ecce alia tentatio. Et vide, quod initio dicebam, quomodo res tractantur, quomodo per quietem et per arumnas omnia contextantur. Non jam Judæi, non concilium; sed rex immittit manus, ut affligat. Major potestas, gravior bellum, maxime quia ad gratiam Judæorum. *Occidit autem Jacobum fratrem Joannis gladio.* Sine causa et ut casu contigit. Si quis vero querat, cur id permisit Deus, respondebimus pro illis ipsis: primo quidem, ut persuaderet ipsis, se vel occisos prævalere, ut et in Stephano contigit; secundo, ut daret Judæis locum, postquam furorem suum exstiterant, respiciendi ab insania; tertio, ut ostenderet ex permissione sua id factum esse. *Videns autem quia placeret Judæis, apposuit ut apprehenderet et Petrum.* O pervorsitatem ingentem! Qua in re gratificabatur ipsis, carcer gratis et tenere perpetrans? *Erant autem dies Azymorum.* Iterum superflua Judæorum

accuratio: occidere non prohibebant, sed tali tempore talia patrabant. **4. Quem cum apprehendisset, misit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum.** Hæc ex furore et metu facta. *Occidit, inquit, Jacobum fratrem Joannis gladio.* Vidistin' illorum fortitudinem? Ne quis enim diceret, ideo ipsos sine periculo et metu mortem adire, quia Deus eruebat ipsos, ideo permisit ut occiderentur; maximeque coryphæi, et homicidis ostenderet, ipsos neque se disistere neque prohiberi. **5. Petrus itaque servabatur in carcere: oratio autem fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo.** Erat tunc de capite certamen. Quod ille occisus esset, id timorem illis incutiebat, itemque quod hic in carcerem coniectus esset. **6. Cum autem producturus eum esset Herodes, nocte illa Petrus dormiebat inter duos milites, vinctus catenis duabus: et custodes ante ostium custodiebant corcerem. 7. Et ecce angelus Domini adstitit, et lumen refulsit in habitaculo; percussitque latere Petri, exciavit illum, dicens: Surge velociter. Et ceciderunt catenæ illius de manibus.** Vide, illa nocte ipsam eripuit. *Et lumen refulsit in habitaculo, ut putaret esse spectrum: lucem vero nemo vidit præter illum.* Etiam si enim hoc ita factum fuerit, id tamen ille phantasiam esse putabat, quod res inexpectata esset; nisi ita factum fuisset, multo magis suspicaturus erat: ita contra mortem aciem instruxerat; idque quia postquam multis diebus inthie manserat, nondum creptus fuisset. Et cur, inquit, non permisit Deus ut in manus incideret Herodes, et tunc eripuit? Quia illud in stuporem coniecisset: hoc autem pro illis fiebat. Neque enim putatum fuisset ipsos esse homines, si omnia divinitus fecisset.

Circa Stephanum autem quid non fecit? nonne tantum angelum vultum eis exhibuit? Quid autem et hic retro relictum est? 8. *Dixit autem angelus ad eum: Præcinge te, et calceæ te caligas tuas.* Hic etiam ostendit rem non ex dolo factam fuisse: nemo enim, qui festinus fodere velit, tantam adhibet curam, ut etiam caligas accipiat, et se præcingat. *Fecit autem sic. Et dixit illi: Circumda tibi vestimentum tuum, et sequere me.* 9. *Et egressus sequabatur eum: et nesciebat quia verum est, quod fiebat per angelum; existimabat autem se visum videre.* 10. *Transeuntes autem primam et secundam custodiam, venerunt ad portam ferrream, quæ ducit ad civitatem, quæ ultra aperta est eis.* Ecce secundum signum. Cum discessit angelus, tunc intellexit Petrus. *Et exeuntes processerunt vicum unum, et continuo discessit angelus ab eo.* 11. *Et Petrus ad se reversus, dixit: Nunc scio, quia vere misit Dominus angelum suum, et eripuit me de manu Herodis, et de omni expectatione plebis Judæorum.* Nunc scio, inquit, non tunc. Cur res ita agitur, nec Petrus in rei gestæ sensum venit, etsi tali frueretur liberatione, quando omnes soluti erant? Confestim vult illum liberari, et postea in rei sensum venire. Quod vero catenæ de manibus ejus ceciderint, magnum erat signum quod non fugeret. 12. *Consideransque venit ad domum Mariæ matris Joannis, qui cognominabatur Marcus, ubi erant multi congregati et orantes.* 13. *Pulsante autem Petro ostium januæ, processit puella ad audiendum, nomine Rhode.* 14. *Ei ut cognovit vocem Petri, præ gaudio non aperuit januam.* Pende Petrum non statim accedere, sed prius læta suis nuntiare. *Accurrens autem nuntiavit stars Petrum ante januam.* 15. *Illi autem dixerunt ad eum: Insanis. Illa autem affirmabat sic se habere.*

2. Vide et ancillas pietate plenas. Præ gaudio non aperuit ostium; illi vero re ita gesta reuebant. *Illâ affirmabat sic se habere. Illi autem dicebant, Angelus ejus est.* 16. *Petrus vero perseueabat pulsans. Cum autem aperuissent, viderunt eum, et obstupuerunt.* 17. *Annuens autem eis manus ut tacerent, narravit eis quomodo Deus eduxisset eum de carcere, dixitque: Nuntiate Jacobo et fratribus hæc. Et egressus abiit in alium locum.* Repetamus igitur seriem narrationis. *Illo autem tempore, inquit, misit Herodes rex nanus, ut affligeret quosdam de Ecclesia.* Quasi fera tenere et sine causa omnes invadit. Hoc est, quod dicebat Christus: *Calicem, quem ego bibiturus sum, bibitis; et baptismum, quo ego baptizor, baptizabimini (Marc. 10. 39).* Occidit autem, inquit, Jacobum fratrem Joannis gladio. Et cur, inquit, non statim Petrum occidit? Causam scriptor affert: *Erant enim, inquit, dies Azymorum: et ejus necem volebat cum majori celebritate fieri.* Illi igitur ob admonitionem Gamalielis jam a cædibus abstinebant; alioquin vero neque causas inveniebant; sed per alios ea ipsa machinabantur. Quia vero alius erat Jacobus, frater Domini, ideo designavit dicens, *Fratrem Joannis.* Viden' rerum summam penes hos tres fuisse, maxime vero penes Petrum et Jacobum? Hoc maxime condemnatio illorum erat. Non enim jam humana prædicatio

ostendebatur, et vere implebatur illud, *Æstimati sumus sicut oves occisionis (Psal. 43. 22).* Vident autem, inquit, quia videret Judæis, apposuit ut apprehenderet et Petrum. Placebat cædes, et cædes iniqua. Magna Herodis insania; absurdus eorum cupiditatibus serviebat. Cum oportuisset enim contrarium facere, et illum impetum coercere, ille contra incitabat quasi carnifex quidam agrotantium, non vero medicus, etiamsi millia exempla haberet, et avi et patris Herodis; et quemodo ille quidem propter cædem infantium magna subierit mala; hic vero, Joanne cæso, grave bellum excitaverit. *Quem cum apprehendisset, inquit, misit in carcerem.* Metuebat, ne propter timorem ex morte Jacobi conceptum secederet Petrus: et ut in tuto poneret, misit in carcerem. Quo accuratior custodia, eo mirabilius spectaculum. Hoc autem Petro conducebat, qui hinc probator effectus est, et fortitudinem suam exhibuit. *Oratio autem, inquit, fiebat sine intermissione.* Amoris indicium erat oratio. Patrem omnes quærebant, patrem mansuetum. *Sine intermissione, inquit, oratio pro illo fiebat.* Audite, quo essent affectu erga doctores suos. Non tumultuabantur, non turbabantur; sed ad orationem versi sunt, verum et inexpugnabile commilitium: ad illam confugebant. Non dicebat: *Humilis ego et nullius pretii pro illo orarem!* Quia enim ex caritate agebant, nihil hujusmodi cogitabant. Vis discere quanta vel invitæ fecerint? Illos probatores exhibuerunt, hos diligenter fecerunt. Et vide tentationes in festo die inductas, ut illi clariores essent. *Cum autem producturus eum esset Herodes, inquit, nocte illa Petrus dormiebat.* Vide Petrum dormientem, nec terrore vel metu detentum. Ea ipsa nocte, qua producendus erat, dormiebat, omnia in Deum rejiciens. Nec simpliciter dormiebat, sed, *Inter duos milites, vinculis catenis duabus.* *Inter duos enim, inquit, milites erat dormiens, vinculis duabus catenis.* Viden' quam accurata custodia? *Et ecce angelus Domini, inquit, adstitit, dicens, Surge velociter.* Dormiebat simul custodes: ideo nihil gestorum senserunt. Lumen vero refluxit, ut et videret et audiret Petrus, nec putaret phantasiam esse. Non vero segnitè ageret, latus ejus percussit. Neque modo audit, *Surge;* sed etiam addit, *Velociter;* tam arcte dormiebat. *Existimabat autem se visum videre, inquit.* *Pertransiit autem primam et secundam custodiam.* Ubi nunc sunt hæretici? Quomodo pertransierit dicant nobis: sed non poterunt. Atqui propter hoc illum accingi jubet et calceari, ut et hinc illi persuadeat, hoc non esse phantasiam; utque somnum excreteret, sciretque rem esse veram. Ideo statim ceciderunt catenæ de manibus ejus, et audivit, *Surge velociter.* Hoc vero non perturbantis est, sed momentis ne differret. *Et nesciebat, inquit, quia verum est id, quod fiebat per angelum: existimabat autem se visum videre.* Jure, ob rerum gestarum sublimitatem.

3. Viden', quanta sit signi magnitudo? quam percellat videntem? quam incredibile illud videatur? Nam si Petrus tanto tempore se visum videre existi-

κων, οὗσι οὐ κακουρίζε γέγονεν· οὐδαὶς γὰρ ἐπιγύμνωσι καὶ διορθεῖται βουλόμενος, τοσαύτη ποιείται σπουδή, ὥστε καὶ τὰ σανάδια αὐτοῦ λαβεῖν, ὥστε καὶ ἰασθῆαι. Ἐποίησε δὲ οὕτω. Καὶ λέγει αὐτῷ· Περὶ βίου τοῦ ἱερῶν σου, καὶ ἀκολουθεῖ μοι. Καὶ ἐξελεύθη ἠκολουθεῖ αὐτῷ· καὶ οὐκ ἔβη, ὅτι ἀληθὲς ἐστὶ ἐν τῷ γινόμενον ὅπῃ τοῦ ἀγγέλου· ἐδόκει δὲ ὄραμα βλέπειν. Διελεύθη δὲ πρότην φυλακὴν καὶ δευτέραν, ἤλθον ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν σιδηρῶν τῆν γέφυραν εἰς τὴν πόλιν, ἥτις αὐτομάτῃ ἠνοήθη αὐτοῖς. Ἰδοὺ δευτέρου σημείου. Ὅτι ἀπέστη ὁ ἀγγελοῦ, τότε ἐνόησαν ὁ Πέτρος. Καὶ ἐξελεύθη προ- ἤλθον [210] ῥήμιον μίαν, καὶ εὐθέως ὁ ἀγγέλος αὐτῷ ἀπέστη. Καὶ ὁ Πέτρος γενόμενος ἐν ἐλευθέρῳ, εἶπε· Νῦν οἶδα, ὅτι ἀληθῶς ἐξαπέστειλεν ὁ Κύριος τὸν ἀγγελοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐξελεύσθαι με ἐκ χειρῶν ἠρώδου καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων. Νῦν ἔγνω, φησὶ, οὐ τότε. Διὰ τί δὲ γίνεται τοῦτο, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ Πέτρος ἐν αἰσθήσει τῶν γινομένων, καίτοι ἦδη τοσαύτης ἀπολαύσει· ἀπαλλαγῆς, ὅτι οὐκ ἐκέλευσθη ἵνα ἀποπέσει· Ἄθρον βούλεται τὴν ἀπαλλαγὴν εὐπὴ γενέσθαι, καὶ μετὰ τὸ ἀπαλλαγῆναι τότε τὴν αἰσθήσει λαβεῖν. Τὸ τὰς ἀλύσεις δὲ ἀπὸ τῶν χειρῶν αἰσθῆναι, μέγα τακμήριον τοῦ μὴ φυγῆναι. Συναδίων τε ἤλθον ἐπὶ τὴν οἰκίαν Μαρίας τῆς μητρὸς Ἰωάννου τοῦ ἐκκαλουμένου Μάρκου, οὗ ἦσαν ἱκανοὶ συνθηραμένοι καὶ προσευχόμενοι. Κρούσαντες δὲ τὸν Πέτρον τὴν θύραν τοῦ κυλιῶνος, προσήλθε καυθίσκη ἰσκακίσαι, ἐνόησε· Ῥόση. Καὶ ἐπιγυνοῦσα τὴν γωήν τοῦ Πέτρου, ἀπὸ τῆς χαρῆς οὐκ ἠνοήσε τὸν κυλιῶνα. Ὅρα τὸν Πέτρον οὐκ εὐθείως ἀναγορεύοντα, ἀλλὰ πρότερον εὐαγγελιζόμενον τὸν αὐτοῦ. Εἰσθραμοῖσα δὲ ἀπήγγειλεν ἐστάναι τὸν Πέτρον ἀπὸ τοῦ κυλιῶνος. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὴν· Μυίτη. Ἡ δὲ διεσχυρίσθη οὕτως ἔχει.

ῤ. Ὅρα καὶ τὰς παιδείας εὐλαβείας γεμούσας. Ἀπὸ τῆς χαρῆς οὐκ ἠνοήσε τὸν κυλιῶνα· ἐκεῖνος δὲ καὶ τοῦτο γινομένου ἀνεύθυνεν. Ἡ μὲν, φησὶ, διεσχυρίσθη οὕτως ἔχει· οἱ δὲ ἔλεγον· Ὁ ἀγγελοῦ· αὐτοῦ ἐστίν. Ὁ δὲ Πέτρος ἐπέμνε κρούων. Ἀνοίξαντες δὲ εἶδον αὐτὸν, καὶ ἐξέστησαν. Καταστάσεις δὲ αὐτοῖς τῆ χειρὸς στήν. ὀμητήσατο αὐτοῖς, πῶς ὁ Κύριος αὐτὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς φυλακῆς. Εἶπε δὲ· Ἀπαγγεῖλατε Ἰωάννῃ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα. Καὶ ἐξελεύθη ἐκρούθη εἰς ἔτερον τόπον. Ἰώμην ἂν ὄνδων τὴν ἀκούωντων τὸν εἰρημῶν. Κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν, φησὶ, ἐπέβητε εἰς χειρὸς ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης κωκίσαι τινας ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Καθάπερ θηρίον ἀπλῶς καὶ ἀλογίστως πᾶσιν ἔφημι. Τοῦτο ἐστὶν ὁ ἐλεγεῖν ὁ Χριστός· Τὸ μὲν κοπήριον, ὁ μέλλων πίνειν, πίστες, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθήσασθε. Ἄνεϊλε δὲ, φησὶ, Ἰωάνσον τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου μαχαίρη. Καὶ πῶς, φησὶ, τὸν Πέτρον οὐκ εὐθέως ἀνείλεν; Εἶπε τὴν αἰτίαν ὁ συγγραφεὺς· Ἡμέραι γὰρ, φησὶ, ἦσαν εὖν Ἀζόμων· καὶ μέλλον αὐτοῦ ἰμπερισταῖ ἐβούλετο τῆ σφαγῆ. Αὐτοὶ μὲν οὖν ἀπὸ τῆς παραστάσεως τῆς Γαμαλιήλου ὁ ἐπέχον λοιπὸν ἐκτίσας τὸν φόνον· ἄλλως δὲ οὐδὲ αἰτίας εὐρισκον· οἱ ἔτιμον δὲ αὐτὰ κατεσκευάζον. Ἐπαῖ δὲ καὶ ἔτερος ἰάκωβος ἦν, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, διὰ τοῦτο ἐπισημῆναι τοῦτο εἶπεν· Τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου. Ὅρα, ὅτι τὸ καταλίον ἐν τοῖσι τοῖς τρισι, μάλιστα δὲ Πέτρον

καὶ ἰακώβου; Τοῦτο μάλιστα κατακρίσει αὐτὸν ἦν· οὐκ ἔτι γὰρ ἀνθρώπινον τὸ κήρυγμα ἐδείκνυεν· καὶ ἔντως ἐκείνῳ ἐπιληροῦτο, ὅτι Ἐλογίσθησαν ὡς πρόβατα σφαγῆς. Ἰδὼν δὲ, δεῖ ἀρσένει ἐστὶ, φησὶ, τοῖς Ἰουδαίοις, προσέθετο συλλυβεῖν καὶ Πέτρον. Ἀρσένει φόνος, καὶ φόνος ἀδικος. Πολλὴ ἡ ἀνοία τοῦ Ἡρώδου· ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν ταῖς ἀποτίσις ὑπερηταῖτο. Δέον γὰρ τούτων οὐκ ποιεῖν, καὶ ἐκρύπτειν αὐτῶν τὴν ὁρμὴν· ὃ δὲ ἐπέτεινε, καθάπερ τις δήμιος ὦν [210] τὸν νοσούντων, ἀλλ' οὐκ ἰατρός· καίτοι μωρία παραδείγματα ἔχων καὶ τοῦ πάππου καὶ τοῦ πατρὸς Ἠρώδου, καὶ πῶς ἐκεῖνος; μὲν διὰ τὴν ἀναρσένει τῶν παιδῶν μάλιστα ἔπαθε ἀπὸ, οὕτος δὲ Ἰωάννῃν ἀνείλεν πηλεγμον ἦγαγε χαλεπὸν. Ὅρα καὶ κιάσας, φησὶν, ἔθετο εἰς φυλακὴν. Ἐφοβήτο, μὴ διὰ τὸν φόνον τοῦ ἰακώβου ἀναχωρήσῃ ὁ Πέτρος, καὶ βουλόμενος ἔχειν αὐτὸν ἐν ἀσφαλείῃ, ἐνέβαλε τὸ δεσμάτηριον. Ὅσα ἀκριβοτέρα ἢ φρουρά, τοσούτῳ θαυμασιωτέρα ἢ ἐπίδειξις. Τοῦτο δὲ ἦν ὑπὲρ Πέτρον, δοκιμωτέρου μέλλων ἐνταῖθεν ὁ γινόμενος, καὶ τὴν ἀνδρείαν τὴν οὐκ αἰσθῆναι ἐπιδεικνόμενος. Προσευχὴ δὲ ἦν, φησὶν, ἐκτετῆς γινομένη. Φιλοστοργίας δείγμα ἢ προσευχῆ. Πατέρα πάντες ἐξήτουν, πατέρα ἤμαρ. Ἐκτετῆς, φησὶν, ἦν προσευχὴ γινομένη ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἀκούσασθε, πῶς ἐδεικνυον παρὰ τοὺς διδασκάλους. Οὐκ ἐστασίασαν, οὐκ ἰδορυβήθησαν, ἀλλ' ἐπὶ εὐχῇ ἐτάπησαν, τὴν ἔντως συμμαχίαν τὴν ἄμαχον, εὐτ' αὐτὴν κατέφυγον. Οὐκ ἔλεγον· Ὁ ταπεινὸς ἐγὼ καὶ οὐδέποτε ὑπὲρ ἐκείνου εὐχόμενος! ἐπιθεῖ γὰρ ἀγάπη ἰσποῦσα, οὐδὲν τούτων ἐλογίζοντο. Βούλει μαθεῖν τίσα εἰργάσαντο· καὶ ἀκούσας; Ἐκείνους δοκιμωτέρους ἀπέδειξαν, τοσούτῳ σπουδασιωτέρους ἔποίησαν. Καὶ ὄρα ἐν τῇ ἐσθῆτι τοῦς παρρησιῶν ἐπαγομένους, ἵνα δοκιμωτέροι φανῶσιν οὕτω. Ὅτε δὲ ἐμελλεν αὐτὸν προφθῆναι ὁ Ἡρώδης, φησὶ, τῆ νυκτὶ ἐκείνη ὁ Πέτρος καθύδωρ. Ὅρα τὸν Πέτρον καθύδωρ, καὶ οὐκ ὄντα ἐν ἀνυμνίᾳ οὐδὲ ἐν φόβῳ. Ἀυτῆ τῆ νυκτὶ, ἢ προφθῆται ἐμελλεν, ἐκάθευθε, τὸ πᾶν βίβας ἐπὶ τὸν θεόν. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ἐκάθευθε, ἀλλὰ μέσον στρατιωτῶν καὶ δεδωμένος. Μεταξὺ γὰρ, φησὶ, δύο στρατιωτῶν κοιμώμενος ἦν, δεδεμένος ἀλύσασσι οὐσίον. Ὅρα, πῶς ἀκριβῆς ἡ φυλακὴ; Καὶ ἰδοὺ ἀγγελος Κυρίου ἐπέστη, φησὶ, λέγων· Ἀνάστα ἐν τάχει. Συγκαθεύοντάς ἦσαν οἱ φύλακες· διὰ καὶ τῶν γινομένων οὐδὲν ἀπισθῶνται. Φῶς δὲ ἐδαμψεν, ὥστε καὶ ἰσῆν καὶ ἀκούσας τὸν Πέτρον, καὶ μὴ νομίσει φαντασίαν εἶναι. Ὡς ἂν δὲ μὴ βελουμένη, καὶ τὴν πλευρῶν πατάσσας. Καὶ οὐκ ἀπλῶς ἀκούει Ἀνάστα· ἀλλ', Ἐν τάχει, μετὰ προσθήκης· οὕτω βαθεῖως ἐκάθευθε. Ἐδόκει δὲ ὄραμα βλέπειν, φησὶ. Διήλθε δὲ πρότην καὶ δευτέραν φυλακὴν. Πῶς οὖν εἰσὶν οἱ ἀρετικοὶ; Πῶς ἐβίβων, ἐπὶ πάσαν ἡμῖν· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν. Καίτοι διὰ τοῦτο αὐτὸν καὶ ζώσασθαι κελύει καὶ ὑποθήσασθαι, καὶ τοσούτῳ πηλὸν αὐτὸν, δὲ οὐκ ἐστὶ φαντασμα· καὶ ἵνα ἀποτιμῆται τὸν ἵππον, καὶ γῆν, ὅτι ἀληθὲς ἐστὶ. Διὰ τοῦτο καὶ εὐθέως ἀπέκταν αὐτοῦ αἱ ἀλύσεις ἀπὸ τῶν χειρῶν, καὶ Ἀνάστα ἐν τάχει, ἀκούει. Οὐ βορυβουτότας δὲ ἐστὶ τοῦτο, ἀλλὰ πηλοῦτος μὴ ἀναβλέπεται. Καὶ οὐκ ἔβη, φησὶν, ὅτι ἀληθὲς ἐστὶ τὸ γινόμενον διὰ τοῦ ἀγγέλου· ἐδόκει δὲ ὄραμα βλέπειν. Εἰκότως, εἶς τὴν ὑπερβολὴν τῶν γινομένων.

γ. Ὅρα πόσον ἐστὶν ὑπερβολὴ σημείου; πῶς ἐκλήθηται τὸν ὄρνυτα; πῶς οὐκ ἀφῆσι πιστευθῆναι; Εἰ

^a Sic Savell. et codd.; Montf., οἱ δὲ ἀγγελοῦ. Edit. ^b Unus τῶ Γαμαλιήλου.

^c Ἐλλὸν ἐνταῖθεν deest in quibusdam. ^d Αὐτὸς ἐλογίζοντο. Ὅρα πόσα εἰρησῶτα.

γάρ Πέτρος ἰδοὺς δράμα βλέπει ἐν τοσούτῳ χρόνῳ, καίτοι αὐτὸς ζωσάμενος καὶ ὑποδυσάμενος· εἰ ἑτερος μὴ ἔπαθεν ἂν; *Διεκθόντες δὲ, φησὶ, πρώτην συλλαβὴν καὶ δευτέραν.* [211] *ἤλθον ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν σιδηρὰν καὶ ἐξεκθόντες προῆλθον ῥύμην μίαν, καὶ εὐθέως ἀπέστη ὁ ἄγγελος ἀπ' αὐτοῦ.* Τὰ μὲν τοῦ ἐνθὺν γεγόμενα θαυμασιώτερα ἦν· τοῦτο δὲ λοιπὸν ἀνθρωπικώτερον. Ὅτε οὐδὲν κώλυμα ἦν, τότε ἀπέστη ὁ ἄγγελος. Οὐ γὰρ ἂν προῆλθεν ὁ Πέτρος τοσούτων ἑνῶν κωλυμάτων· ὅπως γὰρ, ὅπως ἐκκλησίας ἦν. *Νῦν ἔγνω, φησὶ, ὅτι ἀληθῶς ἀπέστειλεν ὁ Κύριος τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξελέτο με ἐκ χειρὸς Ἰησοῦ καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων.* Νῦν, οὐχὶ τότε, ὅτε ἐν τῷ δεσμῷ ἤμην. *Συνιδὼν τε ἤλθον ἐπὶ τὴν οἰκίαν Μαρίας τῆς μητρὸς Ἰωάννου, φησὶ. Τί ἐστὶ, Συνιδὼν;* λογισάμενος ὅπως ἐστίν. Ἢ τοίνυν τοῦτο συνιδεῖν· ἢ ὅτι οὐκ ἄπλως ἀπέλθειν δεῖ, ἀλλ' ἀμεμβαμένον τὸν ἐβεργέτην· δὲ καὶ συνεδόν ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν Μαρίας. Τίς ἐστὶν ὄνομα; ὁ Ἰωάννης; Ἰσως ἐκεῖνος ὁ ἀπὸ αὐτοῦ συνών· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸ παράσημον αὐτοῦ ἔθηκεν.

Ὅρα ὅσον ἐστὶν ἀγαθὸν ἡ βλάβη, πόσον εὐχόμενοι ἐν νυκτὶ ἤνουν, πῶς διαγεγενημένοι αὐτοὺς εἰργάζατο. Εἶλες τοῦ φόνου Σιφάνου ὅσον τὸ κέρδος; εἶδες τοῦ δεσμοτηρίου τοῦτο ὄση ἡ ὠφέλεια; Οὐ γὰρ δι' ἐπεχείριον ὁ Θεὸς ἀδοκῆσαι αὐτοὺς, μάλα δείκνυσιν τὸν Εὐαγγέλιον· ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀδικούσιν, οὐδὲν ἐκείνων πασχόντων δεῖνόν, αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς τὰς θλίψεις δείκνυσιν μάλα ὁσας, ἵνα μὴ τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν πάντως ζητῶμεν, μηδὲ τὴν ἐκδικίαν. Σκόπει δὲ πῶς καὶ αἱ παιδίσκαι αὐτῶν λοιπὸν ὁμότιμοι αὐτοῖς ἦσαν. Ἄπὸ τῆς χαρᾶς, φησὶ, οὐκ ἤνοιον. Καλῶς καὶ τοῦτο γέγονεν, ἵνα μὴ καὶ ἐκεῖνοι ἐκπαιγῶσιν εὐθέως ἰδόντες, καὶ ἀπιστήσωσιν, ἀλλ' ἐγγυμασθῆ αὐτῶν ἡ διάνοια. Καὶ ὅπερ ἔθος ἡμῖν ποιεῖν, εὐρίθρη πρᾶττουσα καὶ αὐτῆ· ἵνα γὰρ αὐτὴ τὰ εὐαγγέλια κομῆσά ἰσπούδαζεν· ὅπως γὰρ εὐαγγέλια ἦν. *Οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτὴν Μαίρη· ἡ δὲ δυσωχρῖζέτο οὕτως ἔχειν· οἱ δὲ εἶπον, ὅτι Ἄγγελος αὐτοῦ ἔσται.* Ἐκ τούτου ἀληθῆς, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν ἄγγελον ἔχει. Καὶ πόθεν ἐπιήλθεν αὐτοῖς ἄγγελον εἶναι τότε ὑπονοεῖσαι; Ἄπὸ τοῦ καιροῦ τοῦτο ὑπόπτωσαν. Ὡς δὲ ἐπέμπε κρούων, φησὶ, ἀνοίξαντες εἶδον υἱὸν τοῦ, καὶ ἐξέστησαν. Ὅ δὲ κατασταίσεις τῆ χειρὶ β, ἠσυχίαν πολλὴν ἐποίησαν, ὥστε ἀκούσαι τὰ παρ' αὐτοῦ. Ποθεινότερος πολλῶν λοιπὸν ἦν τοῖς μαθηταῖς, οὐ τῷ σωθῆναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐπιστῆναι καὶ εὐθέως ἐπιελθεῖν. Μανθάνουσι λοιπὸν καὶ οἱ οἰκίαι πάντα σαφῶς· μανθάνουσι καὶ οἱ ἀλλότριαι, εἴ γε ἦθελον πιστεῖσθαι· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησαν. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν. Ἀπαγγέλλεται, φησὶν, *Ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα.* Ὅρα, πῶς οὐκ ἔστι κενόδοξος. Οὐ γὰρ εἶπε· Τοῖς ἀπανταχοῦ δήλα κοίτησατε ταῦτα· ἀλλὰ, *τοῖς ἀδελφοῖς. Καὶ ἀνεχώρησαν εἰς ἕτερον τόπον.* Οὐ γὰρ ἐπέραζε τὸν Θεόν, οὐδὲ εἰς παρεκμύον ἐνέβα(λ)ην ἑαυτὸν· ἐπὶ ὅτε καὶ τούτῳ ἐκλείψθησαν, ἐποίησαν. *Εἰσελθόντες γάρ, φησὶν, ἐν τῷ ἱερῷ λατρεῖτε τῷ λαῷ.* Ἦκουσάν, καὶ εὐθέως ἐπέσθησαν. Τοῦτο δὲ οὐκ εἶπεν ὁ ἄγγελος, ἀλλὰ τῷ σιγῇ ἀποστῆναι καὶ νυκτὸς ἐξαγαγεῖν ἔδωκεν ἐξουσίαν ἀναχωρήσαι. [212] Καὶ τοῦτο δὲ γίνεται, ἵνα μάθωμεν ὅτι καὶ ἀνθρώπων; πολλὰ φρονόμηται, ὥστε μὴ περι-

πιστεῖν πάλιν αὐτόν. Ἰνα γὰρ μὴ εἴπωσι, ὅτι ὁ εἰ αὐτοῦ ἐστὶ μετὰ τὸ ἀπαλαθεῖν, πρότερον τοῦτο λέει καὶ τότε αὐτὸν ὀρώσιν ἀνατρέποντα τὴν ῥῆσιν· Ὅ ἄγγελος εἶ ἦν, οὐκ ἂν ἔκρουσε τὴν θύραν, εὐαχρότησεν εἰς ἕτερον τόπον. Πιστεύεται δὲ αὐτοὶ τὸ μὴ ἐν ἡμέρᾳ γενέσθαι. Οἱ μὲν λελυμένοι ἐν ἥσαν· ὁ δὲ δεδραμένος ἐν ἕπην, εἰ ἐνέμενος εἶναι τὸ γινόμενον, καὶ ἐξεπίλῳγῃ, καὶ οὐκ εἰ νεύσει· νῦν δὲ ὡς ἐν θνεῖρω ὀρώσιν, ἀτάραχος ἦν. *Θορ, φησὶν, ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν σιδηρὰν.* Ὅπως ἰσχυρὰ ἦν. *Διεκθόντες δὲ, φησὶ, πρώτην κῆρ καὶ δευτέραν, ἤλθον ἐπὶ τὴν πόλιν τὴν σιδηρὰν.* Καὶ διὰ τί μὴ δι' ἑαυτῶν, φησὶ, τοῦτο γὰρ ἐστὶν; Ὅτι καὶ τούτῳ τιμῆ αὐτοῖς ὁ Θεός, ἀγγέλιον αὐτοῖς ἐξαφροσύνῃ. Τὸ οὖν; ἐπὶ Παύλου οὕτω γέγονεν; Ἐκεῖ δικαίως, ὅτι πιστεύσει εἰ δεσμοφύλακα, ἐνταῦθα δὲ ἀπαλλαγῆναι τὸν ἄπλοῦν· ἄλλως δὲ καὶ διαφόρους ἄπαντα ὁ Θεός μείν. Ἐκεῖ μὲν Παῦλος ὤρειται, ἐνταῦθα δὲ ἐκάθευθε. Μὴ τοίνυν κρύπτωμεν τὰ θαύματα Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ὠφελείας σπουδάζωμεν ἐκπομπεῖσθαι, καὶ εἰς τὴν τῶν οἰκοδομήν. Ὅπερ γὰρ ἐστὶ θαυμαστός ἐλόμνη σμαθῆναι, οὕτω θαυμασιώτερος μὴ πρότερον ῥῆσας, ἐω; διὰ τοῖς οικείοις πάντα ἀπήγγειλεῖται, φησὶν· *Ἐπείτα Ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τῆς πόλεως καλεῖσθαι εἶπεν· Ἰνα χαρῶσιν, ἵνα ῥιμνώσιν, ἵνα ἐὰν τούτων ἐκείνοι μανθάνωσιν αὐτοῖς δι' ἐκείνων· οὕτω τοῖς ταπεινότερον ἐφρόντιζεν.* Οὐδὲν ἄρα θλίψεως συμμέτρου ἦσαν οἱ εἰς τὴν ἐκείνων εἶναι τότε ψυχῆν; ἴδοντες γέμεται;

Ποῦ νῦν αἱ γυναῖκες αἱ διὰ πάσης καθυπόδουσαι ποῦ δὲ ὁ ἄνδρας οἱ μὴδὲ μεταστρεφόμενοι ἐπὶ τὸν Θεόν; Ὅρθε ἠφροσύναι ψυχῆν; Μετὰ γυναικῶν ὄντων καὶ παυθῆναι τὸν Θεὸν νυκτῶν, καθαρῶς οὐρανοῦ τῆ θλίψεως γινόμενοι. Νῦν δὲ, ἂν μικρὸ κίνδυνον, ἀναπίπτουσι. Οὐδὲν τῆς ἐκκλησίας λαμπρότερον ἦν. Μιμησομεθα τοῦτους, ζῆλώσει ἐὰν τοῦτο γέγονεν ἡ νύξ, ἵνα διαπαντός καὶ καὶ ἀργώμεν. Καὶ τοῦτο μαρτυροῦσιν οἱ χειροὶ ὄνηλάται, οἱ ἐμπροκί, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἱ ἀνοστήσει νυκτῶν. Ἀνάσθητι καὶ σὺ, καὶ ἄστρων τὴν χορείαν, τὴν βαθεῖαν σιγὴν, τὴν τὴν πολλῆν· ἐκπλάγῃ τὸν δεσποτὸν σου τὴ μίαν. Καθαρώτερον τότε ἐστὶν ἡ ψυχῆ· κυριώτερον μᾶλλον ἐστὶ, μετέωρος καὶ κούφη· αὐτὸ, ἡ σιγῆ ἡ πολλὴ εἰς κατανύξιν ἀγαγεῖν εἰ δὲ καὶ τὸν οὐρανὸν ἔβη τοῖς ἀστροῖς ὥσπερ τὰ κατεστημένοι οφθαλμοῖς, πᾶσαν ἤδονην καρποῖται λαθεῖν εὐθὺς τοῦ Δημιουργοῦ. Ἄν ἐνοιθῆ μετ' ἡμέραν κρᾶζοντες, γελῶντες, σκιρτῶντες τῆς ἀδικουμένης, πλεονεκτοῦντες, ἀπειλοῦντες· ἱ πανταπεινόμενοι ἐνὲν, ὅτε νῦν τῶν νεκρῶν ἐ φέρουσι, καταγνώση [213] τῆς ἀνθρωπίνης ἀπάσης. Ἐπνοῦς ἐπιήθη, καὶ τὴν φωνὴν φλεγγεῖ ἐστὶ θανάτου, εἰκὼν ἐστὶ συνελείας. Ἄν δια τὸν στυγερόν, οὐκ ἀκούσῃ οὐδὲ φωνῆς· ἂν ἰδοῖ οἰκίαν, πάντα ὅθις καθάπερ ἐν τάφῳ κειμένον πάντα ἰκάνει ἐστὶ θανατοῦ, καὶ συνελείας ἀγαγεῖν.

δ'. Οὕτως δὲ μοι καὶ πρὸς ἄνδρας καὶ πρὸς γ

• Hec, τί ὄψεσθαι κλειεῖται εἶπεν, desunt in c
d Allii καὶ εἰς τὸν οὐρανόν.

a Quisiam... τῆς μητρὸς Ἰωάννου. Συνιδὼν, φησὶν, ὅπου ἐστίν, ἢ ὅτι οὐκ, sic quisiam. b Alius καταστάσεις αὐτοῦ τῆ χειρὶ σιγῆν.

malat, etai præcinctus et calcatus: quid alius non passus esset? *Transientes*, inquit, *primam et secundam custodiam, venerunt ad portam ferream: et exstantes processerunt vicum unum et continuo discessit angelus ab eo.* Quæ intus facta sunt, mirabiliora erant; hoc vero deinceps humanius. Cum nihil erat impedimenti, discessit angelus. Neque enim pertransisset Petrus, cum tot essent obices: vere namque stupor averteret. *Nunc scio*, inquit, *quia vere misit Dominus angelum suum, et eripuit me de manu Herodis, et de omni expectatione plebis Judæorum.* Nunc: nou tunc, quando in vinculis eram. *Consideransque venit in domum Mariæ matris Joannis.* Quid sibi vult ille, *Considerans? Cogitans* ubi esset. Vel hoc igitur consideravit; vel quod non oporteret utcumque abire, sed benefactori vicem rependere: quod ille considerans, venit in domum Mariæ. Quis est hic Joannes? Forte is, qui semper cum illis erat; ideoque cognomen etiam ejus posuit.

Magnum bonum afflictio. — Vide quantum sit bonum afflictio, quantum noctu precantes proficerent, quam vigiles hinc efficerentur. Vidistin' quantum locum ex cæde Stephani? vidistin' quanta ex hoc currere utilitas? Non enim ulciscens Deus injusto lædentes, sic magnum ostendit evangelium; sed in ipsis lædentibus nihil mali patientibus ipsas tribulationes per se magnum quid esse ostendit, ne vel ab illis eripi, vel ultionem sumi quæramus. Perpende, quomodo ancilla apud eos in pari pretio essent. *Præ gaudio*, inquit, *non aperuit.* E re autem ita factum est, ne et illi statim videntes obstupescerent, et non crederent, sed mens illorum exerceretur. Et quod nos facere solemus, ancilla quoque facere deprehensa est: illa namque curabat rem lætam nuntiare; læta quippe res erat. *Illi vero dicebant ei, Inanis. Illa autem affirmabat sic se habere: illi autem dicebant: Angelus ejus est.* Nunc verum probatur, nunquamque nostrum angelum habere. Et inde illa mentem subiit illis angelum esse? A tempore illud suspicabantur. *Ut autem perseverabat pulsans*, inquit, *cum aperuissent, viderunt eum, et obstupuerunt. Ille vero annuens manū, silentium magnum fecit, ut audirent.* Optator deinceps discipulis erat, non modo quod servatus esset, sed etiam quod adesset et accederet. Discunt manifeste omnia familiares, discunt et alieni, si credere velint; sed noluerunt. Hoc etiam in Christo factum est. *Nuntiate*, inquit, *Jacobo et fratribus hæc.* Vide quomodo vanam gloriam non quærat. Non enim dixit, Undique hæc omnibus nuntiate; sed, *Fratribus.* Et abcessit in alium locum. Neque enim tentabat Deum, neque sese in tentationes injiciebat: illud enim jussu tantum faciebant. *Ingressi*, inquit, *in templum, loquimini populo (Act. 5. 20).* Audierunt et statim obsequiti sunt. Hoc vero jam non dicit angelus, sed quod silenter abscedit et noctu exiit, dedit facultatem secedendi. Hoc autem factum est, ut disceremus multa humano more dispensata fuisse, ut ne ille iterum periclitaretur. Ne enim post discessum ejus dicerent angelum ejus esse, hoc

prius dixerunt, et postea illum viderunt, qui hæc opinionem sustulit. Si angelus fuisset, non pulsasset fores, nec recessisset in alium locum. Confirmat etiam illos, quod non in die factum sit. Illi soluti precabantur, ille vinculus dormiebat. Si putasset rem, quæ agebatur, veram esse, perterritus fuisset, nec memor gestorum: nunc autem quasi in somno videns, sine perturbatione erat. *Venerunt*, inquit, *ad portam ferream.* Vide quam firma esset. *Transientes*, inquit, *primam et secundam custodiam, venerunt ad portam ferream.* Et cur, inquis, non per seipsos hoc faciunt? Cur? Quia hæc in re Deus illos honorat, quod per angelos eruat ipsos. Quid ergo? cur non sic in Paulo factum est? Illic e re fuit, quia custodem carceris credere oportebat; hic vero solum opus erat apostolorum liberari: alioquin vero Deus diverse omnia dispensat. Illic Paulus hymnos canebat (Act. 16. 25), hic Petrus dormiebat. Ne ergo occultemus miracula Dei, sed ad utilitatem nostram hæc divulgari curemus, et ad aliorum adificationem. Ut enim admirabilis fuit, qui ligari voluit; ita admirabilior qui non prius discessit, quam suis omnia nuntiasset. Dixitque, *Nuntiate Jacobo et fratribus.* Cur dicere jubet? Ut illi gaudeant, ut ne solliciti sint, ut per hos illi discant, non ipsi per illos: sic de inferiori parte curam gerebat. Nihil ergo moderata afflictione melius. Qualem putas illorum tunc fuisse animam? quanta voluptate plenam?

Vigilantia laudatur. — Ubi sunt nunc mulieres, quæ tota nocte dormiunt? ubi viri, qui neque in lecto se versant? Vident' vigilem animam? Cum uxoribus, pueris et ancillis Deum celebrabant, per tribulationem puriores cælo effecti. Nunc vero, si parvum videamus periculum, concidimus. Nihil Ecclesia illa splendidius. Ipsos imitemur, æmulemur. Non ideo facta est nox, ut per totam dormiamus et otiolemur. Ille testificantur artifices, negotiatores, mercatores, Ecclesia Dei media surgens nocte. Surge et tu, et vide stellarum chorum, profundum silentium, quietem multam: obstupescere de Domini tui providentia. Prior tunc est anima, levior, subtilior, sublimis, expedita: tenebræ ipsæ, silentium multum, in compunctionem inducere possunt. Si vero cælum respicias stellis quasi innumeris distinctum oculis, omnimoda voluptate frueris Creatorem statim mente reputans. Si cogitaveris eos, qui interdiu clamant, rident, exultant, salviut, injuste agunt, avaritiæ student, minantur, innumera mala inferunt, tunc a mortuis nihil differre, humanam omnem arrogantiam damnabilis. Somnus accessit, et naturam superavit: imago est mortis et consummationis. Si vicum respexeris, nullam vocem audies; si domum, omnes videbis quasi in sepulcro jacentes. Hæc omnia possunt animam excitare, et ad cogitationem consummationis inducere.

4. Ille vero mihi et ad viros et ad mulieres sermo est. Fleete genua, ingenisce, Deum precare: ut tibi sit propitius: nocturnis ille precibus magis flectitur, cum requiescit tempus in luctum verteris. Recordato

¹ Hæc, cur dicere jubet, desunt in quibusdam.

verborum regis illius : *Laboravi in genitibus meo, ieiunio per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo* (Psal. 6. 7). Quantumvis sis dives, non es ditior Davide. Errumque ait ille : *Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustitiæ tuæ* (Psal. 118. 62). Tunc vana gloria non te exagitat : quomodo posset enim omnibus dormulentibus, nec videtibus ? Tunc nec ignavia nec oscitantia invadunt : quomodo possent enim, cum tot tantaque animam excitent ? Post talia pervigilia somnus suavis est, et revelationes mirabiles. Hoc fac et tu vir, non sola mulier. Sit ecclesia domus viris et mulieribus constans. Ne quia tu solus vir, ipsa sola mulier est, putes id impedimentum esse. *Nam ubi duo fuerint congregati in nomine meo, inquit, illic sum in medio eorum* (Matth. 18. 20). Ubi Christus medius, ibi magna multitudo est : ubi Christus, necesse est et angelos esse et archangelos et alias potestates. Non igitur soli estis omnium habentes Dominum. Rursus audi prophetam dicentem : *Melior est unus faciens voluntatem Domini, quam mille iniqui* (Eccli. 16. 3). Nihil infirmius multis iniquis, nihil fortius uno, qui secundum Dei legem vivit. Si tibi sint liberi, excita illos ; et sit omnino noctis tempore domus ecclesia : si vero sint teneri, nec vigilare possint, unam alteramve emitant orationem et quiescant. Tantum surge, et illud in consuetudine pone. Nihil hoc promptuario melius, quod tales preces suscipiet. Audi prophetam dicentem : *Si memor fui tui super stratum meum, in matutinis meditabar in te* (Psal. 62. 7). At dices : Per diem multum laboravi, nec possum. Hæc obtentus sunt et cavillationes. Quantumvis enim laboraveris, non quantum faber ærarius, qui tam gravem malleum ab alto ad usque prunas demittit, et fumum toto corpore excipit : et tamen maxiam noctis partem ea in re consumit. Nostis etiam, mulieres, si quando nobis in agrum concedere opus fuit, aut ad pervigilium, quomodo per totam noctem illi vigillant. Et tibi ergo officina sit

spiritualis, non ut ollas et lebetes, sed ut aulam tantum pares, quæ et ærario et aurifera multo melior est. Animam peccatis inveteratam induc in officinam confessionis : malleum a summo induc, id est, verborum damnationem : accende ignem Spiritus. Multo præstantiorem artem habes. Non aurea vasa concinas ; sed auro omni pretiosiorum animam sicut ærarius tractas : non vas corporeum apparatus ; sed animam ab omni seculari phantasia liberat. Adsit tibi lucerna, non hæc ardens, sed quam memorat propheta : *Lucerna pedibus meis lex tua* (Psal. 118. 405). Accende orationibus animam : si satis illam habere videris, edne, efforma illam ut vis.

Oratio purgat rubiginem peccatorum. — Crede mihi, non sic ignis rubiginem purgat, ut nocturna oratio rubiginem peccatorum nostrorum. Reverentur, si neminem alium, saltem nocturnos custodes. Illi ob humanam legem circumventur in frigore multum clamantes, et in vicis gradientes, sæpe madidi vel rigentes, idque propter te tuamque salutem, ac pecuniarum tuarum custodiam. Ille pecuniarum tuarum tantam curam gerit ; tu vero nec animam tuam curas. Non te cogo, ut sub dio circumceas sicut ille, neque ut altum clames et dirumparis ; sed in ipso penario vel cubiculo flecte genua, precare Dominum. Cui ipse Christus pernoctavit in monte ? an non ut nobis exemplo esset ? Tunc respirant plantæ, in nocte dico : tunc anima plus quam illæ rorem excipit. Quæ in die sol adussit, ea noctu refrigerantur. Magis quam ros nocturnæ lacrymæ contra concupiscentiam et contra omnem ardorem æstumque demittuntur, nec sicut grave quiddam pati. Nisi autem roro illo fruatur anima, interdiu aduretur. Verum absit, ut aliquis vestrum ab igne illo exuratur. Sed utinam nos omnes refrigerati et divina fruentes clementia, a peccatorum sarcina liberemur, gratia et heugitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXVII.

CAP. 12. v. 18. *Facta autem die, erat non parva turbatio inter milites, quidnam factum esset de Petro. 10. Herodes autem cum requisisset eum, et non invenisset, inquisitione facta de custodibus, iussit eos abduci : descendensque de Iudæa Cæsaream, ibi commoratus est.*

¶ Multi dubii querunt, cur Deus illos olim infantes propter se occisos neglexerit¹, et nunc rursus milites propter Petrum interfectos, etsi potuerit illos cum Petro servare. Sed si cum Petro milites eduxisset angelus, id pro fuga habitum fuisset. Cur ergo, inquit, non aliter disposuit ? nam quale damnum nunc factum est ! Si consideremus eos, qui injuste et per nefas passi sunt, nihil damni accepisse, non hæc queremus. Cur enim non dicit etiam de Jacobo,

quare illum non eripuit ? Alioquin vero non erat adhuc iudicii tempus, ut singulis pro merito daretur. Sed neque Petrus injecti illos in manus ejus. Herodes ergo ægre ferebat, quod delusus esset, sicut avus suus delusus fuerat a magis : hinc dissechatur et risu erat expositus. E re autem fuerit scriptoris audire verba : *Facta autem die, inquit, erat non parva turbatio inter milites, quidnam factum esset de Petro. Herodes autem cum requisisset eum, et non invenisset, inquisitione facta de custodibus, iussit eos abduci ; etiamsi inquisitionem faciens audisset ab eis, quod relictæ fuissent catenæ, quod calcæos accepisset, et quod usque ad illam noctem secum fuisset. Sed quid occultarunt ? cur non ergo et ipsi fugerunt ? Atqui oportuit ipsam hoc mirari et obstupescere. Demum ex illorum necesse manifestum est omnibus et Dei miraculum et illius scelus. Sed vide, quomodo hic ea non*

¹ Quidam mss. sic incipiunt : *Sunt forte qui dubii querant cur Deus athenas propter se occisos neglexerit.*

λόγος. Κάμψον τὰ γόνατα, στέναξον, παρακάλεσον σου τὸν δεσπότην ὡς γενέσθαι· μᾶλλον ἐπιτάσσεται ἐν νυκτερίᾳ εὐχάς, ὅταν τὸν καιρὸν τῆς ἀναπαύσεως οὐ θρήνησιν ποιῇ καιρὸν. Ἀναμνήσθητι τοῦ βασιλέως οἱ ῥήματα Ἐσιγεν· Ἐκκοκίασα ἐν τῷ στεναγμῷ μου, λέουσά καθ' ἐκάστην νύκτα τὴν κλήνην μου, ἐν δάκρυον μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω. Ὅσον ἂν ἦς τραπὴλός, ὅκς εἰ τραπὴλότερος ἐκείνου· ὅσον ἂν ἦς κλισίος, ὅκς εἰ πλουσιώτερος τοῦ Δαυὶδ. Καὶ πάλιν ὁ αἰὶός φησι· Μεσονύκτιον ἐξηγήρησεν τοῦ ἐξομολογήσασθαι σοι ἐπὶ τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Τότε οὐ κενόδοξα παρενοχλεῖ· πῶς γὰρ, πάντων καθευδόντων καὶ οὐκ ὄρνωντων; τότε οὐ βλάβημι καὶ χάσμα ἐπιτίθεται· πῶς γὰρ ὑπὸ τοσοῦτον τῆς ψυχῆς διεγειρομένης; Μετὰ τὰς τοιαύτας παννυχίδας καὶ ὕπνοι ἦδεῖς καὶ ἀπαλάμψεις θαυμασταί. Τοῦτο ποιήσον καὶ σὺ ὁ ἄνθρωπος, μὴ μόνῃ ἡ γυνή. Ἔστω ἐκκλησία ἡ οἰκία ἐξ ἀνθρώπων καὶ γυναικῶν συνακτηρία. Μὴ γὰρ οἱ σὺ μόνος εἶ ὁ ἄνθρωπος, μὴδὲ οἱ αὐτὴ μόνῃ ἐστὶν ἡ γυνή, νομίμως κώλυμα εἶναι. Ὅπου γὰρ εἰσι δύο εἰς τὸ ἕμν θνητος, φησὶ, συνηγμένοι, ἐκεῖ ἕμν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ὅπου ὁ Χριστὸς μέσος, πολὺ πλῆθος ἐστὶν· ὅπου ὁ Χριστὸς, ἀνάγκη καὶ ἀγγέλους εἶναι, ἀνάγκη καὶ ἀρχαγγέλους καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις. Οὐκ ἄρα μόνος ἐστὶ τὸν πάντων ἔχοντας δεσπότην. Καὶ πάλιν ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· Κρίσεσθε εἰς κοῖτιν τὸ θέλημα Κυρίου, ἢ μνηρίοι κερμάτων. Οὐδὲν ἀθενέστερον πολλῶν παρανόμων, οὐδὲν ἰσχυρότερον ἐνὸς κατὰ νόμον τοῦ ζῶντος. Εἰ σοι καὶ παιδία ἐστί, διακρίνησον καὶ τὰ παιδία, καὶ γενέσθαι διὰ πάντων ἡ οἰκία ἐκκλησία διὰ τῆς νυκτός· ἀνδὲ ἀπαλά ἦ, καὶ μὴ φέρῃ τὴν ἀγρυπνίαν, μέχρι μίξ; εὐχῆς καὶ δευτέρας, καὶ κατάπαυσον· μόνον διενάσθητι, μόνον ἐν συνηθείᾳ κατέστησον σαυτὸν. Οὐδὲν τοῦ ταρμίου βέλτιον ἐκείνου τοῦ τοιαύτου; εὐχῆ, δεχομένου. Ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· Εἰ ἐμνημόνευσόν σου ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου, ἐν τοῖς ὄρεσιν ἐμελέησεν εἰς σέ. Ἄλλὰ κέκηκα, φησὶ, μεθ' ἡμέραν πολλὰ, καὶ οὐ δύναμαι. Σκηψὲς ταῦτα καὶ πρόφασις· ὅσα γὰρ ἂν κέρη, οὐ πονήσεις ὡς ὁ χαλκοτύπος σφύραν οὕτω βαρεῖαν καταφέρων ἀπὸ πολλοῦ τοῦ ὕψους· ἐπὶ τοὺς σπηθίρας, καὶ τὸν καιρὸν ἕλω δεγόμενος τῷ σωματι· καὶ ὅμως τὸ πλεόν ἐκείνης τῆς νυκτός εἰς τοῦτο ἀναλίσκει. Τότε καὶ γυναῖκες, εἴποτε εἰς; ἀγρὸν ἡμῖν γέγονεν ἀνάγκη βαδίσαι, ἢ εἰς παννυχίδα προελθεῖν, πῶς δὲ εἰς τῆς νυκτός ἀγρυπνοῦσι. Καὶ σοι τὸν ὡν ἡμεῖς

ἐστω πνευματικὸν, οὐχ ὥστε χύτρας οὐδὲ λίθους, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν κατασκευάσαι τὴν σφῆν. ἢ καὶ χαλκοτύπος καὶ χρυσοτύπος πολλῶν βέλτιον. Τὴν [214] παλαιὰν γενομένην τοὺς ἀμαρτημάτων εἰσάγαγε εἰς τὸ χυνεύτηριον τῆς ἐξομολογήσεως· τὴν σφῆραν κατένεγκαι ἀπὸ πολλοῦ τοῦ ὕψους· τοιαῦται, τῶν ῥημάτων τὴν κατὰ νοῦν ἀναφάν· τὸ πῦρ τοῦ Πνεύματος. Πολλὰ μέλιθον εἶχον ἔχεις. Οὐ χρυσά σκευὴ βυθμίζεις, ἀλλὰ τὴν παντός χρυσοῦ τιμωτέραν ψυχὴν, καθάπερ ὁ χαλκοῦς τὸ σκευὸς. Οὐ γὰρ σωματικὸν σκευὸς βυθμίζεις, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἀπαλάττεις τῆς φαντασίας πάσης τῆς; βωτικῆς. Παρακάλεσθε σοὶ λόγους, οὐχ ὅλους ὁ καιόμενος, ἀλλ' ὅσο ὁ προφήτης λέγων εἶχε· Λύτρωσον γὰρ εἰς κοῖτιν μου ὁ νόμος σου. Πῶρσον διὰ τῆς εὐχῆς τὴν ψυχὴν· ἂν ἴδῃς ἱκανῶς ἔχουσαν, ἐξάγαγε, τύπωσον πρὸς ὅπερ ἂν ἔβληξ. Πίσταυσόν μοι, οὐχ οὕτω τὸ πῦρ τὸν ἴον ἀποκαθαίρειν εἰδωθὲν, ὡς εὐχὴ νυκτερινὴ τὸν ἴον τῶν ἀμαρτημάτων τὸν ἡμετέρων. Αἰδουόμεναι, εἰ μὴδὲν ἄλλον, τοὺς νυκτερινοὺς φύλακας. Ἐκείνοι δὲ ἄνθρωπινον νόμον περιεῖον ἐν κρυμῷ βωόντας μεγάλα, καὶ διὰ τῶν στενωπῶν βαδίζοντας, βραχέωντας πολλὰκις, πεπηγότες. διὰ οὐ καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν σφῆν, καὶ τὴν τῶν χρημάτων τῶν σὺν φυλακῇ. Ἐκείνος ὑπὲρ τῶν χρημάτων σου τοσαῦτον ποιεῖται πρόνοιαν· οὐδὲ οὐδὲ ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τῆς σφῆς. Καὶ μὴ ἐγὼ οὐκ ἀναγκάζω αἰθρίων περιεῖναι καθάπερ ἐκεῖνος, οὐδὲ μεγάλα βῶν καὶ διαβρήγυσθαι· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ ταρμῷ ὄν, ἐν αὐτῷ τῷ κοῖτιν, κάμψον τὰ γόνατα, παρακάλεσον σου τὸν δεσπότην. διὰ τί αὐτὸς ὁ Χριστὸς διενυκτέρευεν ἐν τῷ ὄρει; οὐχ ἵνα τύπος ἡμῖν γέννηται; Τότε ἀναπαῖ τὰ φεῦδα, ἐν τῇ νυκτὶ λέγει· τότε καὶ ψυχὴ μάλιστα μᾶλλον ἐκείνον ἔδρανον λέγεται. Ἄπερ μεθ' ἡμέραν ὁ ἥλιος κατέκαυσε, ταῦτα ἐν τῇ νυκτὶ καταπόγγεται. Πάσης δρόσου μᾶλλον τὰ τῆς νυκτός δάκρυα καὶ κατὰ τὸν ἐπιθυμῶν καὶ κατὰ πάσης φλεγμονῆς καὶ καύσεως καθίσται, καὶ οὐκ ἀφίσι χαλεπὸν τι παθεῖν. Ἄν δὲ μὴ τῆς δρόσου ἀπολαύση ἐκείνη, μεθ' ἡμέραν κατακαυθήσεται. Ἄλλὰ μὴ γένοιτο μὴδὲν ὁμῶν ὑπέκαμα καὶ τοῦ πνός ἐκείνου γενέσθαι, ἀλλὰ ἀναψόξαντας καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀπολαύσαντας, οὕτω πάντας ἡμᾶς ἐλευθερωθῆναι τοῦ φορετοῦ τῶν ἀμαρτημάτων, χάριτι καὶ φιλανθρωπίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ'.

Γενομένης δὲ ἡμέρας, ἦν ἐπείρατος οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς στρατιώταις, τὴν ἡρὰ ὁ Πέτρος ἐγένετο. Ἠρώδης δὲ ἐκλήθησας αὐτὸν, καὶ μὴ εὐδὼρ, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας, ἐκέλευεν ἀπαχθῆναι· καὶ κατεῖθον ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Καισάρειαν διέτριβε.

α'. Πολλοὶ διαποροῦσι πῶς περιεῖον ὁ Θεὸς τότε δι' αὐτὸν τοῦ παιδὸς ἀνακρίνομενος; καὶ νῦν πάλιν τοῦ στρατάρχου διὰ τὸν Πέτρον [215] καίτοι γε δυνατὸν ἦν αὐτῷ μετὰ τοῦ Πέτρον κάλει· οὐκ ἐξέλιθαι. Ἄλλ' εἰ καὶ τοὺς στρατιώτας ἐξήγαγεν ὁ ἀγγέλος μετὰ τοῦ Πέτρον, ἔνομιση ἂν φυγῆ; εἶναι τὸ πρῶτον. Τί οὖν οὐχ ἔτιρος φροσύνησιν, φησὶ; ποῖα γὰρ βλάβη γέγονε νῦν; Ἄν ἴδωθον, οἱ εἰ ἀδικῶς τι παθόντας καὶ κακῶς οὐδὲν ἐβλάθωσαν, οὐδὲ ἐζητήσωμεν ταῦτα. διὰ τί γὰρ μὴ λέγεται καὶ περὶ Ἰακώβου, διὰ τί αὐτὸν οὐκ ἐξέλιετο; Ἄλλως δὲ οὐκ

• Τὸν πῶν. sic incipiunt: Ἰσως τῶν; ἀποροῦσι πῶς περιεῖον ἐκεῖ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀπολύμενος.

ἦν οὐδέπω τῆς κρίσεως ὁ καιρὸς, ὥστε τὸ κατ' ἀξίαν ἀπονεμαῖ ἐκάστη. Ἄλλ' οὐδὲ ἐνέβαλλον αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ Πέτρος. Μᾶλλον οὖν αὐτὸν ἐλύπει τὸ ἐμπαιχθῆναι, ὥσπερ τὸν πάππον αὐτοῦ ὑπὸ τῶν μάγων ἀπατηθῆναι, μᾶλλον ἐπολεῖ διατριβῆσαι καὶ καταγέαστον εἶναι. Καλὸν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν ῥημάτων ἀκούσαι τοῦ συγγραφέως. Γενομένης, φησὶ, ἡμέρας, ἦν ἐπείρατος οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς στρατιώταις, τὴν ἡρὰ ὁ Πέτρος ἐγένετο. Ἠρώδης δὲ ἐκλήθησας αὐτὸν, καὶ μὴ εὐδὼρ, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας, ἐκέλευεν ἀπαχθῆναι. Καίτοι ἦκουσε παρ' αὐτῶν (ἀνεκρίνε γάρ), καὶ οἱ αἰ ἀλύσεις ἀπέθωσαν, καὶ οἱ: τὸ ἀνωδία διαθε, καὶ οἱ μέχρι τῆς νυκτός ἐκείνης μετ' αὐτῶν ἦν. Ἄλλὰ τί συνέκρουσαν; διὰ τί οὖν μὴ καὶ αὐτοὶ ἐφυγον; Καὶ μὴ αὐτὸν ἔδει θανατώσαι, ἔδει καταπλάγθαι τοῦτο. Λοιπὸν φανερὸν γίνεται πᾶσι διὰ τὸ θανάτου τούτου, καὶ τοῦ

Θεοῦ τὸ θαῦμα ἢ τε ἐκείνου κακία κατάδηλος. Ἄλλ' ἔρα, πῶς οὗτος ταῦτα οὐ κρύπτει, ἀλλὰ καὶ μὲνηται ἱστορίας ὥστε διδάξαι ἡμᾶς. Εἰτά φησι· Καὶ κατελλών ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Κωσίρειαν ἐπέτρεψεν. Ἦν δὲ ὁ Ἡρώδης θυμομαχῶν τὴν Κυρίον καὶ Σιδωνίους ὁμοθυμαδὸν τε καρήσαν πρὸς αὐτόν, καὶ πείσαντες Ἡλόστον τὸν ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλικῆς, ἤρουντο εἰρήνην, εἰὰ τὸ διατρέψασθαι αὐτὸν τὴν χώραν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς. Ταχὺ δὲ ἡμέρα ὁ Ἡρώδης ἐνδυσάμενος ἐσθήτη βασιλικῆν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος ἐδημηγῆρει πρὸς αὐτούς· ὁ δὲ δήμος ἐπεφώνηε· Θεοῦ φωνὴ καὶ οὐκ ἀνθρώπου. Παραχρῆμα δὲ αὐτὸν ἐπάταξεν ἄγγελος Κυρίου, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔδωκε δόξαν τῷ Θεῷ¹ καὶ γενόμενος σκληρῶδερως ἐξέβηκεν. Ὁ δὲ λόγος τοῦ Θεοῦ πρῆξαν καὶ ἐπληθύνοντο. Οὐ μικρὸν οὐδὲ τοῦτο ἴστιν. Εὐθέως ἢ ἄδικη κατελαβεν αὐτὸν, εἰ καὶ μὴ εἶς Πέτρον, ἀλλὰ εἰς τὴν αὐτοῦ μεγαλοχρίαν. Καὶ μὴν εἰ ἐκείνοι, φησὶν, ἐδόσαν, τί πρὸς τοῦτον; Ὅτι κατεδίξαστο τὴν φωνὴν, ὅτι ἄξιον ἐαυτὸν ἐνόμισεν εἶναι τῆς κολακίας. Διὰ τοῦτο ἐκείνοι μάλιστα παιδείονται οἱ κολακίζοντες ἐκτῆ. Ὅρα πάλιν ἀμφοτέρους μὲν ὄντας ἀξίους τιμωρίας, τοῦτον δὲ κολαζόμενον. Οὐ γὰρ ἔστι νῦν τῆς κρίσεως ὁ καιρὸς, ἀλλὰ τὸν μάλιστα ὑπεύθυνον, τοῦτον κολάζει, ἐκείνος ἄρει; ἀπὸ τοῦτου κερδάνει. Καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἠέδυνε, φησὶ, καὶ ἐπληθύνοντο· τοῦτέστι, τοῦτου γενόμενον. Εἰδὲς Θεοῦ οἰκονομίαν; Βαρνάβας δὲ καὶ Σαῦλον ἀπέστρεψάν ἐς Ἱερουσαλὴμ² πληθύνοντες τὴν ἐκκλησίαν, συμμαγαλαθόντες καὶ Ἰωάννην τὸν εἰακινήθησαν Μάρκον. Ἦσαν δὲ τινες ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὴν οὐσαν Ἐκκλησίαν προσήτοι καὶ διδασκαλοὶ, ὁ τε Βαρνάβας καὶ Σιμωνὸς ὁ καλούμενος Νίγερ, καὶ Λουκῆος ὁ Κυρηναῖος, [216] Ματθαῖοι τῆς Ἡρώδου τοῦ τετραρχοῦ σύντροποι, καὶ Σαῦλος. Ἐτι Βαρνάβας πρῶτον μνημονεύει· ὅπου γὰρ Παῦλος ἦν λαμπρὸς, ὅπου σημεῖον οὐδὲν ἐργάζοντο. Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ καὶ ηἰστυκούντων, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὁ προσελέλημαι αὐτούς. Τότε ηἰστυεῖσάντες καὶ προσεύχοντες καὶ ἐπιθέντες τῆς χεῖρας αὐτοῖς, ἀπέλυσαν. Τί ἐστι, λειτουργούντων; Κηρυττόντων. Ἀφορίσατέ μοι, φησὶ, τὸν Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον. Τί ἴστιν, Ἀφορίσατέ μοι; Εἰ; τὸ ἔργον, εἰ; τὴν ἀποστολήν. Ὅρα πάλιν ὑπὸ τίνων χειροτονεῖται ὑπὸ Λουκίου τοῦ Κυρηναίου καὶ Ματθαῖοι· μᾶλλον δὲ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Ὅση γὰρ τὰ πρόβατα ἐλάττωα ἴστι, τοσούτου γρηγορῆρα ὁ τοῦ Θεοῦ φαίνεται χάρις. Χειροτονεῖται· λοιπὸν εἰς ἀποστολήν, ὥστε μετ' ἰερωσίας κηρύττειν. Πῶς οὖν αὐτὸς φησὶν· Ὁὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δὲ ἀνθρώπων; Τὸ μὲν, Ὁὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, εἶπεν, ἵνα δηλώσῃ, ὅτι οὐκ ἀνθρώπος· αὐτὸν ἐκάλεσεν οὐδὲ προσάγαγετο τὸ δὲ, Ἀπ' ἀνθρώπων, ὅτι οὐχ ὅτι τοῦτε ἐπέμψθη, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Διὰ καὶ οὗτος ἐπήγαγεν· Ὅτι μὲν οὖν ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Πνεύματος κατήλθον εἰς τὴν Σελεύκειαν, ἐκεῖθεν τε ἐπέλευσαν εἰς τὴν Κύπρον. Ἰσώμεν δὲ ἀνοθεν τὰ εἰρημένα. Ἡμέρας δὲ γενόμενης, φησὶν, ἦν εὐραχία οὐκ ὀλίγη διὰ τὸν Πέτρον, καὶ ἀνακρίνας τοὺς φύλακας ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι. Οὕτως οὐκ ἤθετο, ὅτι καὶ κολάζει ἀίδικως ἐπιχειρεῖ. Ἰδοὺ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀναλαμβάνω λόγον. Τὰ δεσμὰ ἦν, οἱ φύλακες ἔδον, τὸ δεσποτήριον κλειζομένων, οὐδαμῶς τοίχος ἐσωρυγ-

μένος, πάντες τὰ αὐτὰ ἔλεγον· ἀνάραστος ὁ ἀνθρώπος γέγονε, διὰ τὶ αὐτοὺς καταδικάσεις; εἰ θελον ἀπολύσαι, πρὸς τοῦτου ἀπέλυσαν ἂν, ἢ συνετήθον. Ἄλλὰ χριστάτα Ἐδωδον; Πόθεν ὁ μὲρ πένθη δοῦναι ἔχον, τοῦτο εἰδόντες; οὐδὲ γὰρ διεφθόσαν αἱ ἀλλύσεις, οὐδὲ λελυμένα ἦσαν. Ἐδει ἰδεῖν, ὅτι θελον τὸ πρῶτον ἦν καὶ οὐκ ἀνθρώπων. Ἐτα ἐπειδὴ ἱστορίας ἐμίλλει μεμψήσθαι λοιπὸν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ ὄνματα τίθηται, ἵνα θεωρῆθαι πάντα ἐπαληθεύον. Καὶ πείσαντες Ἡλόστον, φησὶ, εἴν' ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλικῆς, ἤρουντο εἰρήνην. Τοῦτο ποιοῦσαν, ἐπειδὴ λιμὸς ἦν. Ταχὺ δὲ ἡμέρας καθίσας ὁ Ἡρώδης ἐπὶ τοῦ βήματος ἐδημηγῆρει, φησὶ. Παραχρῆμα δὲ ἐπάταξεν αὐτὸν ἄγγελος Κυρίου· καὶ γενόμενος σκληρῶδερως ἐξέβηκε. Ὁ δὲ. Τοῦτο καὶ ἰώσηπος³ λέγει, ὅτι μακρῶ περιέπεσε νόσος. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ τοῦτο οὐκ ᾔβρασαν, ὁ δὲ ἀπόστολος; αὐτὸ τίθηται. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἢ ἄγνοια ὤφειλε λογίζομενον αὐτῶν τῷ Ἰακώβου θανάτῳ καὶ τῷ τὸν σύντροπιωτῶν φόνῳ τὸ κατὰ τὸν Ἡρώδη συμβεβηκέναι. Ὅρα· ἔτε μὲν τὸν ἀπόστολον ἔφαρξεν, οὐδὲν τοιοῦτον ἐργάσατο, ὅτε δὲ αὐτόν, λοιπὸν ἐν ἀπαθεί ἦν. Ἐτε οὖν ἠπορηκώς καὶ αἰσχυρόμενος κατήλθεν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Καισάρειαν. Ἐμοὶ δοκεῖ καὶ ἐκείνους ἀπαγαγεῖν βουλόμενος, πρὸς ἀπολογίαν ἦξει τοῦτων· ὀργίζετο γὰρ ἐκείνους τοῦτος ὅτια θραπέων. Ὅρα πῶς κενόδοξος ὁ ἀνθρώπος; ἔστι. Μέλλων [217] αὐτοῖς δίδοναι τὴν δωρεάν, ἐδημηγῆρσεν. Ὁ δὲ ἰώσηπος φησὶν, ὅτι καὶ ἐσθῆτα λαμπρὰν ἐξ ἀργύρου πεποιημένην περιέειπε. Ὅρα καὶ ἐκείνη πῶς κίλας ἦσαν, καὶ τὸν ἀποστόλων τὸ φρόνημα. Ὁ γὰρ ἔθνος εὐλόγητον ἐθεράπευσεν, τοῦτον οὗτοι εἰπέοντων. Πάλιν δὲ γίνεται ἀνάμνησις αὐτῶν μεγάλης, καὶ μωρίας ἀγαθῆς ἐκ τῆς ἐκείνου τιμωρίας. Εἰ δὲ οὗτος ἀκούσας, ὅτι Φωνῆ Θεοῦ καὶ οὐκ ἀνθρώπου, καίτοι γε μὴδὲν εἰπὼν τοιαῦτα ἔπαθε· πολλῶ μᾶλλον ἂν ὁ Χριστὸς, εἰ μὴ Θεὸς ἦν αὐτός, ἀεὶ λέγων, ὅτι τὰ ῥήματα τὰ ἐμὰ οὐκ ἔστιν ἐμὰ, καὶ, Ὁ ὀψιμῆται ἂν ὁ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, καὶ σα τοιαῦτα. Ἐκείνους δὲ αἰσχυρὰ καὶ ἐλευσίους τὸν βίον καταΐτας, καὶ οὐδὲ φαίνεται λοιπόν. Ὅρα δὲ αὐτὸν καὶ ὑπὸ τοῦ θλάστος ἀντικειθόμενον, καὶ ἄε διη ταλαίφωνον ὄντα εὐκόλως ἐργιζόμενον, καὶ πάλιν καταλλάττομενον, καὶ πανταχοῦ δούλων τῶν δέμων, καὶ οὐδὲν ἐλεύθερον ἔχοντα. Ἐκόπτες δὲ καὶ τὴν αὐθεντίαν τοῦ ἀγίου Πνεύματος. Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν, φησὶ, τῷ Κυρίῳ καὶ ηἰστυκούντων, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἀφορίσατε δὴ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον. Τίς ἐν ἐτόλημος, μή τὴν αὐτῆς ἔβουλας ὄν, ταῦτα εἰπὼν; Τοῦτο δὲ γίνεται, ὥστε μὴ εἶναι αὐτοῦ; κοινή μοῖ⁴ αὐτῶν. Εἶδεν αὐτοῖς ἢ μείζονα δυνάμιν ἔχοντας, καὶ πολλοὺς δυναμένους ἀρξάται. Πῶς δὲ αὐτοῖς εἶπεν; Διὰ προφητῶν ἰδών. Διὰ τοῦτο παραβῶν εἶπεν, ὅτι καὶ προσήτοι ἦσαν καὶ ἐνήστουον καὶ ἐλειτούργουν, ἵνα μάθῃς, ὅτι πολλὴς νήφους χάρις ἦν. Ἐν Ἀντιοχείᾳ χειροτονεῖται, ἔνθα κηρύττει. Διὰ τὴν εἶπε, Τῷ Κυρίῳ ἀφορίσατε, ἀλλ' Ἐμοὶ; Δεικνύσκει, ὅτι ἔν ἔστι τὸ τῆς ἰερωσίας καὶ τῆς δυνάμεως.

Ὅρα; ποῖν ἡ νηστία μάγ; Δεικνύσκει, ὅτι πάντα τὸ Πνεῦμα ἐποίησι. Μέγα τι ἡ νηστία ἀγαθὸν οὐχ ὅσον περιερίξεται. Ὅτε χειροτονεῖν ἔδει, τότε ηἰστυεῖσται; καὶ ηἰστυεῖσται αὐτοῖς εἶπε τὸ Πνεῦμα. Ἡ νηστία δὲ ὁ τοῦτο μόνον ἴστιν, ἀλλὰ καὶ τὸ τρωφῆς ἀπέχεσθαι, νηστίας εἶδός ἐστι. Τοσοῦτον ἐπιτάττω μόνον ἐγὼ· μὴ νηστεύσητε, ἀλλὰ τρωφῆς ἀπέχεσθε. Τρωφῆς ζῶντων, μὴ διαβρο-

¹ Alii καὶ οὐδὲν ἀνθρώπων, ἱστορίας μεμψήσθαι μάλιστά ἰωσήπος. ² Vide Josephum lib. 19, c. 7. ³ Morf. εἰς αὐτούς.

occultet, sed et historiae meminere, ut doceat nos. Deinde ait: *Descendensque a Iudaea Caesaream, ibi conuorsatus est. 20. Erat autem Herodes iratus Tyrri et Sidonius. At illi unanimes venerunt ad eum, et persuaso Bla- sto, qui erat super cubiculum regis, postulabant pacem, eo quod aletur regio eorum ab illo. 21. Statuto autem die, Herodes resitit veste regia, sedit pro tribunali, et concionabatur ad eos. 22. Populus autem acclamabat, Dei rex, non hominis. 23. Confestim autem percussit eum angelus Domini, eo quod non dedisset gloriam Deo: et consumptus a vermibus exspiravit. 24. Verbum autem Dei crecebat et multiplicabatur. Non parua res haec est. Statim illum ultio inuasit: etsi non propter Petrum inuasit-e, et, propter arrogantem illum concionem. Atqui etsi illi acclamarunt, inquit, quid hoc ad illum? Quoniam ipse vocem excepit, quoniam se dignum putavit tali adulatione. Per hanc maxime erudiuntur, qui temere adulantur. Perpende item utrosque meruisse poenas; hunc autem plecti. Non enim iudicii tempus nunc est, sed magis noxium supplicio afficit, illis dimissis, ut hinc lucrum accipiant. Et verbum Dei crecebat, inquit, et multiplicabatur. Hoc est, ea peracta re. Vidistin? Dei oeconomiam? 25. Barnabas autem et Saulus reversi sunt ab Hierosolymis expleto ministerio, assumpto Joanne, qui cognominatus est Marcus. (Cap. 13.) 1. Erant autem quidam in Ecclesia, quae erat Antiochia, prophetae et doctores, Barnabas, et Simeon qui vocabatur Niger, et Lucius Cyrenensis, et Manahen Herodis tetrarchae collectaneus, et Saulus. Adhuc Barnabam primum memorat: nondum enim clarus erat Paulus, nondum signum aliquod fecerat. 2. Ministrantibus autem illis Domino, et jejunantibus, dixit Spiritus sanctus: Segregate mihi Barnabam et Saulum in opus, ad quod vocati eos. 3. Tunc jejuantes et orantes imponentesque eis manus, dimiserunt illos. Quid est, Ministrantibus? Pradicantibus. Segregate mihi, inquit, Barnabam et Saulum. Quid tibi vult, Segregate mihi? Ad opus, ad apostolatam. Vide rursum, a quibus ordinentur: a Lucio Cyrenaeo et Manahen, imo a Spiritu. Quanto enim minores personae, tanto clarior apparet Dei gratia. Ordinatur denum in apostolatam, ut cum potestate praedicet. Quomodo igitur ipse dicit? Non ab hominibus, nec per homines (Galat. 1. 4.)? Non ab hominibus dixit, ut declararet, non hominem ipsum vocasse vel adhibuisse: neque per homines, quia non ab alio quam a Spiritu missus est. Ideo sic addidit: 4. Hi itaque missi a Spiritu, descenderunt Seleuciam: inde navigaverunt in Cyprum. Sed superius dieta exploramus. Facta etenim die, erat turbatio non parva propter Petrum. Et inquisitione facta de custodibus, iussit abduci. Ita sensu desitutus fuit, ut etiam injuste punire aggrederetur. Ecce causam illorum defendo. Vincula erant, custodes intus, carcer clausus, nusquam perforessus paries, omnes eadem dicebant, Homo ille raptus non est, cur illos condemnas? si solvere voluissent, vel ante solvisent, vel simul existissent. Sed pecunias acceperunt? Quomodo qui neque pauperi erogare poterat, bis dedisset? Neque enim fracte calcu-*

neque soluta sunt. Oportebat videre non esse divinam, non humanam. Deinde quia historiam memoraturus erat, ideo etiam nomina ponit, ut probetur omnia vere dici. Et persuaso, inquit, Bla- sto, qui erat super cubiculum regis, postulabant pacem. Hoc faciunt, quia faues erat. Statuto autem die, sedens Herodes pro tribunali, concionatur, inquit. Confestim autem percussit eum angelus Domini: et consumptus a vermibus exspiravit.

2. Hoc et Josephus dicit (a), quod in longum morbum incidit. Multi itaque hoc nesciebant; apostolus vero narrat. Verum ignorantia illis proderat, dum Herodis casum morti Jacobi et militum caedi imputarent. Perpende, quando apostolum occidit, nihil tale fecit: quando illos, nihil dicebat. Ulpote dubius ergo et confusus ex Iudaea Caesaream venit. Mihi videtur, cum illos abducere vellet, ad hos venisse, ut sese purgaret; irascerebatur enim illis, dum his sic gratificaretur. Vide quam vanis gloriae cupidus homo esset. Gratiam illis daturus concionatus est. Josephus vero ait, ipsum veste splendida et argento intexta amictum fuisse. Vide etiam quam adulatores essent illi, et apostolorum sensum. Quem enim gens tota colebat, hunc illi respuebant. Tunc illis datum est, ut respirarent, et multa parva sunt bona ex illius electione. Quod si ille hoc audito, Vox Dei, non hominis, licet nihil dixerit, talia passus est: nullo majora Christus, si Deus non fuisset, passus e-sset, qui semper dicebat, Verbu mea non meum sunt, et, Ministri mei utique decerant (Joan. 14. 10. et 18. 36), similiaque. Ille vero foede et miserabiliter vitam clausit; et nihil ex eo reliquit. Perpende item quomodo Bla- sto assentiar, et quam facile miser ille homo irascatur, et postea mitigetur, ubique populi servus, nihilque liberum habens. Considera item auctoritatem Spiritus sancti. Ministrantibus autem illis Domino, inquit, et jejunantibus, dixit Spiritus sanctus: Segregate mihi Barnabam et Saulum. Quis ausus esset, nisi tanta potestate fultus, haec dicere? Hoc autem fit, ut non simul ipsi maneant. Vidit illos inajorem habere virtutem, et pluribus posse sufficere. Quomodo autem illis loquutus est? Forte per prophetas. Ideo ante dixit, et prophetas fuisse et jejunasse atque ministrasse, ut disras multa sobrietate opus fuisse. Antiochia ordinatur, ubi praedicit. Cur non dixit, Domino segregate, sed, Mihi? Ostendit unam esse potentiam et virtutem.

Magna res jejunium. Muliere delictis dedita nihil turpius. — Videu' quanta res sit jejunium? Ostendit Spiritum omnia fecisse. Magnum quoddam bonum est jejunium: non termino circumscribitur. Cum urdisse oportebat, tunc jejunant: et jejunantibus illis dixit Spiritus. Jejunium vero non hoc solum est; sed etiam abstinere a deliciis, jejunii species est. Hoc tantum ego impero: non jejunate, sed a deliciis abstinete. Alimenta quaeramus, non corruptionem; alimenta quaeramus, non infortiorum occasiones et spi-

(a) Vide Josephum, lib. 19, c. 7.

ritualium et corpororum; alimentum queramus, quod voluptatem quidem habet, non vero delicis molestia plenas. Illud suave est, hoc perniciosum, illud voluptas est, hoc labor; illud secundum naturam, hoc præter naturam. Dic enim mihi, si quis daret tibi toxicum ad potum, nonne hoc præter naturam esset? si quis ligna et lapides, nonne aversareris, et quidem merito? Præter naturam enim hoc est, ut et delicie. Nam ut in civitate, quæ obsidetur, magna perturbatio et tumultus est, inimicis ingredi conantibus: ita et in anima accidit, dum vinum et delicie superveniunt. *Cui vae, cui tumultus, cui molestie et nugæ, cui judicium? nonne iis, qui vinum assidue potant? Cujus lippis sunt oculi (Prov. 23. 29. 30)?* Verum quidquid dixerimus, non avertimus eos, qui delicis dant operam, nisi alium aggrediamur animi morbum. Et primum contra mulieres: ite sermo. Nihil turpius muliere delicis dedita, nihil turpius ebriosa: obsecratur enim flos vultus ejus, turbatur serenitas et suavitas oculorum, quasi nube quadam solares radios subeunte. Res est iliberalis et servilis, atque ignobilitate plena. Quam insuavis est mulier vinum spirans, quod oleat et corruptum sit dum eructat carnum corruptorum humorem, aggravata ut surgere nequeat, rubicunda plus quam par est, oscitans, et caliginosa? At non talis est illa, quæ a voluptate abstinet; sed honesta, temperans et firmosa: nam animi compositio multum corpori offert decorem. Ne putes enim a corporali solum specie hoc fieri. Da formosam puellam, turbulenta, loquacem, conviciantem, ebriosam, sumptuosam: nonne quavis sœda et turpi deformior est? Si vero pudorem habeat, si taceat, si rubescere dididerit, se modeste loqui, si jejunare, duplex est pulchritudo, major forma, gratior vultus, castitate et ornatu plenus. Vis jam de viris loquamur? Quid ebrio turpius? Ridiculum est famulis, ridiculus hostibus, miserabilis apud amicos, omni damnatione dignus: fera magis quam homo: nam multis ingurgitari pardi, leonis et urai est. At illa sic merito faciunt: non habent enim animam rationalem. Quin et illæ si ultra mensuram a natura definitam edant, toto corpore corrumpuntur: quanto magis nos? Ideo nobis Deus angustum ventrem dedit; ideo partam tibi mensuram definivit, ut doceret animam curari oportere.

5. Consideremus ipsam constitutionem nostram, et videbimus unam particulam in nobis hanc habere operationem. Os enim nostrum et lingua ad hymnus deputata sunt. fauces ad vocem. Ideo necessitas natura nos ligavit, ut ne inviti quidem in multam difficultatem incidamus. Si nanque voluptas morbos et agridines non haberet, tolerabilis res esset: nunc autem natura tibi terminos posuit, ut ne volens quidem transgrediaris. Nonne voluptatem, dilectæ, queris? Hanc a fragilitate parabis: nonne valetudinem? Et hanc quoque: nonne libertatem a curis? Hanc item: nonne libertatem, robur et bonam constitutionem corporis, animæ sobrietatem, vigilantiam? Bona omnia hic sunt: in crapula veru contra-

ria, insuavitas, mala valetudo, morbus, iliberalitas, sumptus. Unde igitur, inquires, ad illam currimus omnes? Ab infirmitate. Dic enim mihi, cur æger noxia querit? annon hoc ipsum signum est morbi? Car claudus non recte incedit? nonne ex ignavia et quod nolit accedere ad medicum? Res enim alia: temporaneam habent voluptatem perpetuamque supplicium; alia e contrario temporaneam patientiam et perpetuum gaudium. Qui igitur sic mellis et ignavus est, ut non contemnat præsentem deliciam pro futuris, cito capitur. Dic mihi, Esau unde captus est; unde factum ut præsentem voluptatem futuro bono præferret? Ex mollitie. Hoc ipsum vero unde, inquires? Ex nobis ipsis; quod hinc manifestum est. Quando volumus, nos excitamus, et patientes efficimur. Si igitur quandoque advenerit necessitas, sæpe contendendo tantum, quid utile sit conspiciamus.

Gula mala. — Cum ergo delicis te dediturus es, temporaneam esse voluptatem cogita, damnatumque hinc proveniens (damnum enim vere est, cum sua pernicie tot opes insumere), morbos, infirmitates, et voluptatem contemne. Quot vis tibi homines enumerem mala passos a delicis? Noe inebriatus est ac nudatus; et vide quot hinc mala evenerint: per gulam Esau primogenita perdidit, et ad fratris ordem se accinxit. *Populus Israel sedit manducare et bibere, et surrexerunt ludere (Exod. 32. 6).* Ideo ait, *Comedens et bibens recordare Domini Dei tui (Deut. 6. 12).* In præcipitum enim ruerunt, qui in delicis incidunt. *Vidua, inquit, quæ in delicis est, vivens mortua est (1. Tim. 5. 6);* ac rursus, *Impingnatus, incrassatus est, et recalcitruavit dilectus (Deut. 32. 15);* rursus quo Apostolus, *Carnis curam ne feceritis in desiderijs (Rom. 13. 14).* Non legem pono jejunium (neque enim est qui audiat), sed voluptatem nimiam tollo, delicias exciando ad utilitatem vestram: velut enim torrens, sic omnia subvertunt delicie; nihil est quod impediatur illas; e regno eiciunt. Quid amplius? Vis deliciari? Da pauperibus, voca Christum, ut etiam sublata mensa delicieris. Nunc enim non habes; ita expedit: neque enim stant presentia: tunc autem habebis. Vis deliciari? Ale animam: da illi cibem quibus assuevit: ne fame occidas illam. Tempus est belli et pugnae, tu vero sedes in deliciis? Non vides eos qui accepta tenent, in exercitu frugaliter viventes. *Non est nobis lacta adversus sanguinem et carnem (Ephes. 6. 12)*; tu vero te impingnas pugnatorem? Dentibus stridentem stat adversarius; tu vero effusus es et mensa addictus. Scio me hæc frustra dicere, sed non omnibus. *Qui habet aures audiendi, audiat (Luc. 8. 8).* Christus fame tabescit; et tu præ crapula dirumperis: duo sine mensura sunt. Quid enim mali non parient delicie? (a) [Sibi ipsa adversatur:] unde nescio quomodo hoc nomen sortitæ sint; sed quemadmodum et gloria quæ est infamia, et divitiæ quæ sunt paupertas, ita dicte sunt: sic et delicie quæ sunt molestie. Nam immolandi sumus, qui nos ita

(a) quæ uncinis clauduntur non legit Montf., pœsultque ia margine Savilun.

ρὴν τρυφήν ζητοῦμεν, μὴ νόσων υποθέσεις, νόσων καὶ φυσιῶν καὶ σωματικῶν τρυφῆν ζητοῦμεν ἕβρονην ἔχουσαν, μὴ τρυφῆν ἀθλίας γέμουσαν τούτου τρυφῆς, ἕκλειον λύμη· τούτου ἕβρονην, ἕκλειον πόνοσ· τούτο κατὰ φύσιν, εἶθε παρὰ φύσιν. Εἰπέ γὰρ μοι, εἰ τις ἐδούκῃ σοι κώμῃσιν κύνει, οὐχὶ παρὰ φύσιν ἦν; εἰ τις ξύλα καὶ λίθους, οἷα ἄν ἀπαστρέφης; Εἰκότως· γὰρ ζῶσα κύνει γὰρ ἔστι. Τοῦτοις καὶ ἡ τρυφή. Καθάπερ γὰρ ἐν πολεμικῇ πολιτικῇ; γενομένης πολλὸς θόρυβος γίνεται καὶ τάρραχος τῶν πλεμίων ἐπεισελθόντων· οὕτως ἐν τῇ ψυχῇ γίνεται, ὡς καὶ τρυφῆς ἐπεισελθούσης. *Τίνι οὖαι, εἶνι θόρυβοι, εἶνι ἀθλίας καὶ λήχαι, εἶνι κρίσις; οὐχὶ τοῖς ἐπιροτικῶσιν ἐν οἴκοις; Τίτος κλεινὸι οἱ ὄφθαλμοι;* Ἀλλὰ γὰρ, ὅσα ἂν εἴπωμεν, οὐκ ἀποστήσομεν τοὺς κερὶ τῆν τρυφῆν ἀπασχολημένους, ἂν μὴ πρὸς ἕτερον ἀπασχοληθῶμεν τὸ πάθος. Καὶ πρῶτον μὴ πρὸς τὰς [218] γυναικας ἤμῃν ἔστω ὁλόγος. Οὐδέναισχροτέρον γυναικῶσ γενώσκει, οὐδὲν αἰσχροτέρον μεθυσίσης· ἀμαρτοῦται αἴτις τὸ τῆς θύλας ἄθος, θελοῦται τὸ γαλητῶν καὶ ἑσπῶν τῶν ὄφθαλμῶν, οἰοῦται νεφέλης τινὸς ἀκτίνας ὑπερμαύσῃσ ἡλιακῶσ. Ἀνελευθερὸν τὸ πρόγμα καὶ δουλικῶν, καὶ πάσης δυσγενείας ἀνάμυστον. Πῶσ ἔστιν ἄτης ὄνοσ ἀποκόνισσα γυνὴ ὀδοῶτος, ἀσηπτός· ἄφρονημένη κρῦν διασφροῦστων γυμνῶν, βεβαρημένη καὶ ἄνασσεῖται μὴ δυναμένη, ἐρυθρὰ οὖσα τοῦ δένοντος αἵμου, γάστρης γέμουσα καὶ ἀχλύσ πολλῆσ; Ἀλλ' οὐκ εἰσὶν ἡ τρυφῆς ἀπασχολητοῦται ἄλλὰ σεμνῇ καὶ κείρῃ καὶ εὐμορφῶσ. Καὶ γὰρ τῷ σωματι πολὺ παμπύθη κάλλος τῆς ψυχῆς ἡ κατάστασις. Μὴ γὰρ δὴ κοίσις ἀπὸ τῶν σωματικῶν τύπων τούτου γίνεται μόνον. Δὲ εὐμορφον κέρην, τεταραγμένην, λίδων, λοίθωρον, μέθυσιν, κολυτελῇ, εἰ μὴ πάσης ἀισχροῦσ δυσεισεστῆρα καθεστῆκεν; Εἰ δὲ ἀγρύνουσι, εἰ δὲ σιγῶσ, εἰ δὲ ἐρυθρῶσ μαυδοῦσ, εἰ δὲ φθῆγγεσθαι συμμέτρως, εἰ δὲ νηστικῶσ; ἐγχαλακίται· διπλαῖον τὸ κάλλος, πλείων ἡ ὤρα, πικνωτέρη ἡ θύλα, σφραφισμένη γέμουσα καὶ κομμιόται. Βούλει λοιπὸν καὶ κερὶ ἀνδρῶν εἴπωμεν; Τί τοῦ μέθωτος αἰσχροτέρον; Καταγέλατος οἰκείται, καταγέλατος ἕβροσ, ἐλεινὸς παρὰ φίλοις, μυρία καταγέλατος ἕβροσ, θηρῶν ἐστὶ μέλιον ἡ ἀνθρωπῶσ· τὴ γὰρ κάλλη στείλαισ, παρβάλεισ, καὶ λένουσ, καὶ ἀκρωτοῦ ἔστιν. Εἰκότως· οὐ γὰρ ἔχουσιν ἕκείνα φυκὴν λογικὴν. Καὶ μὴν κἀκεῖνα πλῆον τοῦ δένοντος καὶ τοῦ μέτρωσ παρὰ τῆς φύσεωσ αὐτοῦ; ὠρισμένον στείθεντά, διέφθησ τοῦ πέν σωμα· πόσρ οὖν μέλιον ἡμείσ; Διὰ τούτου ἡμῖν εἰς μικρὸν συνῆστατε τὴν γαστέρα ὁ θεός· διὰ τούτου ἄλγῶν μέτρον ὤρισε τρυφῆσ, ἵνα παιδεύσῃ ψυχῆσ ἐπιπελάσθαι.

γ. Καταμῦθωσιν αὐτὴν τὴν κατασκευὴν τὴν ἡμετέραν, καὶ φέμεθα ἐν μέρῃσ ἐν ἡμῖν ταύτην ἔχον τὴν ἐνέργεσιν. Τὸ σῶμα γὰρ ἡμῶν καὶ ἡ γλιότα πρὸς ὕμνουσ ἀφῆρισται, ὁ φάρυγξ πρὸς ρουῖνῃν. Διὰ τούτου καὶ ἀνάγκη τῆσ φύσεωσ; ἡμῶσ ἐγκατέθεσαν*, ἵνα μὴδὲ ἀκονεῖσ ἐμπεκτώμεν εἰς πολλὴν πρῆματῶσιν. Ἰσ εἰ γε ἡ πρῆμα πόνουσ μὴ εἴχε, μετὶ νόσουσ καὶ ἀβρωστιάσ, φορητῆν ἦ· νῦν δὲ σοι τέθεικαν ἐροθέσια τῆσ φύσεωσ, ἵνα μὴδὲ βουλόμενοσ ὑπερβαίησ. Ὀὐχ ἕβρονη ζητεῖ, ἀγυπητε; Τούτωσ παρὰ τῆσ αἰσπρακείας εὐρίσθαι. Οὐχ ὕδαται; καὶ αὐτοῦ· οὐχὶ ἀμεμμινίαν; καὶ τούτου· οὐχὶ ἐλευθερίαν; οὐχὶ βῆσιν σωματοσ, οὐχὶ εὐερίαν, οὐχὶ νῆσιν ψυχῆσ, οὐχὶ δειλίαν; οὕτω πάντα τὰ κάλλη ἐναυδοῦσ ἐν

ἕκλεινῃ δὲ τὰ ἐναντία, ἀθρία, καχεξία, νόσοσ, ἀνελευθερία, δαπάνη. Πόθεν οὖν, φησὶν, ἐπὶ ταύτην τρέφωμεν ἀπαντεσ; Ἀπὸ νόσουσ. Εἰπέ γὰρ μοι, διὰ τί τὸ βλάπτουσ ὁ νόσοσ ἐπιζητεῖ; οὐχὶ καὶ αὐτὸ τούτο τοῦ νοσοῦν σμειλῶν ἔστι; Διὰ τί ὁ χυλόσ μὴ ὀρθῶσ βαδίησ; αὐτὸ δὲ τούτο ὁκ δὲ παρὰ φύσιν καὶ τοῦ βούλεσθαι παρὰ τὸν λατρῶν ἵναί; Τῶν γὰρ πρῆματῶν τὰ μὴ πρόσκαιρον ἕβρονην ἔχει, διηνεκῆ δὲ τὴν κώλασιν· τὰ δὲ τούναντίον, τὴν μὴ καρτερίαν πρόσκαιρον, διηνεκῆ δὲ τὴν ἀπόλασιν. Ὁ τούτων οὕτω χυλόσ καὶ βῆθωμοσ, ὥστε μὴ ὑπερβαίῃ τῶν παρόντων ἕβρονῃ ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ταχέωσ ἀλίεκαται. [219] Εἰπέ μοι, ὁ Ἡσαῦ πόθεν ἐκλύσ; πόθεν τὴν παρούσαν ἕβρονην τῆσ μελλούσης προτειρήκει τῆησ; Ἀπὸ χυλόστος καὶ μαλακίασ. Τούτω δὲ αὐτὸ πόθεν, φησὶν; Ἐξ ἡμῶν αὐτῶν· καὶ ὄηλον ἐκείθεν. Ὅταν γὰρ θλιώμεν, διαπιστώμεν ἑαυτοῦσ, καὶ καρτερικὸν γινόμεθα ἔκρ γούν ἀνάγκη ποτὲ ἐπιέλοσ, πολλίαισ δὲ καὶ φιλονεικῆσαντεσ μόνον, τὸ χρῆσιμον συνέδομεν.

Ὅταν τούτων μέλιησ τρυφῆν, ἐνόησον τὸ πρόσκαιρον τῆσ ἕβρονῆσ, τὴν ζημίαν (ζημία γὰρ ὕτωσ ἔστί μετὰ τῆσ οἰκείασ; λύμησ τοσαῦτα κρημάτα δαπανῶν), τὰς νόσοσ, τὰς ἀβρωστιάσ, καὶ καταρρόνησον τρυφῆσ. Πόσουσ σοὶ βούλει ἀρῆρηθῆωσ κακὰ παθόντα; ἀπὸ τῆσ τρυφῆσ; Ὁ Νῶε ἐμπεδοθη καὶ ἐγρυμώθη, καὶ ὄρα πόσα γένοσε κακὰ ἀπὸ τούτου· ὁ Ἡσαῦ ἀπὸ λαμαργίασ πρόεικε τὰ πρωτοτόκια, καὶ εἰς ἀδολφοκωνίαν ὤρμησεν. Ὁ Λαὸσ ὁ τοῦ Ἰσραὴλ ἐκδόσεσ γαστρίσ καὶ κύνει, καὶ ἀνέσθησον κἀκεῖν. Διὰ τούτου φησὶ, φησὶν, καὶ κύνει μνησθητε Κύριον τοῦ θεοῦ σοῦ. Εἰσ γὰρ κρημνῶν ἐπέκτοσ οἱ εἰσ τὴν τρυφῆν ἐμπεσόντεσ. Ἡ χίρρα, φησὶν, ἡ σκαλιότωσ, ζωσα τέθνηκεν· καὶ πάλιν, Ἐλιανθη, ἐπαχύνθη, καὶ ἀπελάττεσεν ὄφθακημῆνοσ· καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολοσ, *Τῆσ σαρκῶσ κρῖνοται μὴ ποιήσθε εἰς ἐπιθυμίασ.* Οὐ νομοθετῶ νησιέται (οὐδέ γὰρ ὁ ἀκούων ἔστί), ἀλλ' ἀναίρω σπατάλην, ἐκκόπτω τρυφῆν, διὰ τὸ χρῆσιμον τὸ ὑμέτερον καθάπερ γὰρ χειμῆροσ, οὕτω πάντα ἀνατρέπει ἡ τρυφή· οὐδὲν αὐτῆν τὸ καλῶν ἐστὶ βασιλείασ ἐκβάλλει. Τί τοῦ πλῆον; Βούλει τρυφῆν; Δὲ πέννησι, κάλισον τὴν Χριστῶν ἵνα καὶ μετὰ τὸ τὴν· ράπεξαν ἀρῆνην ἔχησ τρυφῆσ. Νῦν μὴ γὰρ οὐκ ἔχετε, εἰκότως; οὐδέ γὰρ ἔστιτε τὰ ἐναυδοῦσ· τότε δὲ ἔχεισ. Βούλει τρυφῆσαι; Θρέψον τὴν ψυκὴν, μετόδοσ αὐτῆσ οἰτιῶν ὧν ἕθοσ ἔχει· μὴ λιμοκτονήσῃσ αὐτῆν. Καιρὸσ πολέμου, καιρὸσ ἀγῶνοσ· σὺ δὲ κάθησο τρυφῶν; Ὀὐγ ὄρεσ καὶ τοῦσ τὰ σπῆπτερα ἐγχεχειρημένουσ ἐν ταῖσ ἔξω στρατείαισ εὐτελῶσ ζῶντασ; Οὐκ ἔστιν ἡμῶν ἡ κατῆ πρὸσ αἶμα καὶ σάρκα· σὺ δὲ λιπαίησ σαυτῶν μέλλων πάλαισ; Ἐστῆκε τρίτων τοῦσ ὀδόντα; αὐτοῦ ὁ ἀντίπαλοσ, σὺ δὲ διακεχυμένοσ τυγχάνεισ, καὶ τραπέζῃ προσέχεισ. Οἶδα εἰκὴ ταῦτα λέγων, ἀλλ' οὐχ ἄπισιν. Ὁ ἔχωρ ὡσα ἀκούεισ ἀκούετω. Ὁ Χριστὸσ ὑπὸ λιμὸσ τέμνεται, σὺ δὲ ὀπὸ γαστριμαργίασ διασπῆσ σαυτῶν ἔω ἀμαρτίασ. Τί γὰρ οὐ ποιεῖ κακὸν ἡ τρυφή; Πρὸσ ἑαυτὴν ἐναντία ἐστὶν· ὅθεν οὐκ οἶδα, πῶσ καὶ τὸ ἔνομα τούτω ἔχει· ἀλλ' ὡσπερ ἡ δόξα ἀτιμῶσ οὖσα, καὶ ὁ πλοῦτοσ πνῆνία ὧν, τούτω κέκληται· οὕτω καὶ ἡ τρυφή ἀθρία οὖσα. Μὴ γὰρ τυθῆναι ἔχομεν, ὅτι λιπαίνομεν ἑαυτοῦσ; Τί παρέχεισ τῷ σκαλίρη λαμπρῶν τὴν πράξιν; τί πλῆνονσ ποιεῖσ τοῦσ ἕβρωσ; τί πηγὰ; Ἰδρωτῶν, καὶ δυσωδίοσ ἐναποτιθέσασ; τί πρὸσ πάντα σαυτῶν ἄχρηστον κατασκευάζεισ; Βούλει γινόμενα ἰσχυρῶν τῶν ὄφθαλμῶν; Τὸ σῶμα ποίησον εὐτόνον. Καὶ γὰρ ἐν ταῖσ χορδαῖσ ἡ μὴ

* Aliis dicitur de lignis, alius dicitur de pino. * Alii dicitur de pino. * Sic Savil. et optimi codd.; Commel. et Morif. dicitur. Est.

* Haec, propter sancti Evandrii dicitur, et tribus codd. et MSS. Savilii suppleta sunt. Est.

παχεία καὶ ἀδικακάθαρτος, ἄχρηστος πρὸς τὰς μελωδίας· ἢ δὲ πάντοθεν ἐπιεισεμένη εὐτοῦς ἐστὶ καὶ παναρμόνιος. Τί ταχυσυνώδεις τὴν ψυχὴν; εἰ τοίχων παχύτερον ποιεῖς; εἰ πολὺν τὸν καινόν καὶ τὴν νεφέλην, ὅταν [220] ἀτμολ καθάπερ τις ἀγλῆς πάντοθεν ὡς ἀναδιδομένοι; Εἰ καὶ μηδὲς ἕτερος, οἰ ἀόληται οὐ παιδευέτωσαν, ὅτι τὸ ἰσχνότερον σῶμα ἰσχυρότερον. Οὐκὼν καὶ ἡ φιλοσοφουσα ψυχὴ εὐτονωτέρα· ἡνίοχον γὰρ καὶ ἱππὺν ἔσκαε. Καὶ ἔξεστιν ὀρέσθαι, καθάπερ ἐπὶ τῶν κρημνῶν προσεχόντων ἀνθρώπων καὶ εὐσαρμόνιων, οὕτω καὶ τοὺς εὐσαρμόνιους τῶν ἱππῶν δυσκινήτους ὄντας, καὶ πολλὰ τῶν ἡνίοχων * πράγματα παρέχοντας. Ἄγαπητὸν εὐχύνων ἱππὸν ἔχοντα καὶ εὐσεκέλῃ δυνήθηνα τὸ βραδίον λαβεῖν. Ὅταν

* Morel. male τῶν ἡνίοχων.

δὲ ἀναγκάζηται ὁ ἥλιος ἔλκειν αὐτὸν, καὶ καταπεσόντα μυρϊακίς νύττων μὴ δισιαστῆν, κἀν πρὸδρα αὐτῆς ἔμπειρος ἦ, τῆς νίκης ἀποστερηθήσεται. Μὴ δὲ περιέδωμεν ἡμῶν τὴν ψυχὴν ἐπιπαραζομένην διὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνην διορατικωτέραν ἐργασώμεθα· τὸ πτερὸν αὐτῆς κοῖφων ποτισώμεν, χωνούτερα τὰ δισμα· λόγος αὕτην τρέφωμεν, αὐταρχεῖν, ὅσον ὕψιλιον μόνον τὸ σῶμα, ὅσον εὐρωστον εἶναι, ὅσον χαίρειν καὶ μὴ ἀλγίνειν ἵνα οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοῦς εὐ διαθέτεις δυνήθωμεν τῆς ἔκρας· ἀρετῆς ἐπιθέδεσθαι, καὶ τὸν αἰώνιον ἄγειτον ἐπιτυγεῖν, χάριτι καὶ φιλοανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῶ Πατρὶ ἅμα τῶ ἁγίῳ Πνεύματι ὄψεσθαι, κράτος, τιμὴ, ὕψος καὶ ἀσὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΗ'.

Ὅτοι μὲν οὖν ἐκπεμφθέντες ἔκ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου κατήλθον εἰς Σελευκίαν, κακίῳ δαπέδῳ εἰσάγοντες εἰς τὴν Κύπρον. Καὶ γενόμενοι ἐν Σαλαμίνι, κατήγγελλον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων. Ἔχον δὲ καὶ Ἰωάννην ὑπηρετήν.

α'. Ἅμα χειροτονήθεντες ἐξήλθον, καὶ εἰ; Κύπρον ἀπέπλευσαν, ἀπὸ οὐκ ὄσης ἐπιβουλῆς ἐκεῖ, καὶ τοῦ λόγου κατασπαρέντος ἦδη. Ἐν Ἀντιοχείᾳ μὲν γὰρ ἦσαν ἰκανοί· καὶ ἡ θοινήκη δὲ πλείστων τῆς Παλαιστίνης ἦν, Κύπρος δὲ οὐχί. Λοιπὸν μὴ ζήτησε, διὰ τί; ὅταν Πνεύματι κινῶνται· οὐ γὰρ δὲ χειροτονήσαντες Πνεύματι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξεπέμφθησαν. Καὶ γενόμενοι ἐν Σαλαμίνι κατήγγελλον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων. Ὅρθε; πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος αὐτοὺς ἐκεῖνοις καταγγέλλειν τὸν λόγον πρώτους, ἵνα μὴ φιλονικιοτέρους ἐργάζονται; Καὶ ἐκεῖνοι οὐκ ἐλάλιον * εἰ μὴ Ἰουδαῖοι μόνους, καὶ οὕτως εἰς τὰς συναγωγὰς ἤπεισαν. Διελάθοντες δὲ τὴν νῆσον δλην ἄχρι Παύρου, εὗρον ἄνδρα ἐν τῷ μίμον φευσιοπροφήτην Ἰουδαῖον, ᾧ ὄνομα Βᾶρ Ἰησοῦς, δὲ ἦν σὺν τῷ ἀνθυπάτῳ Σεργίῳ Παύλῳ, ἀνδρὶ συνετῷ ὃς προσκαλεσόμενος Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον, ἐπέζητησεν ἀκούσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἀνθίστατο δὲ αὐτοῖς Ἐλύμας ὁ μάγος (ὅστω γὰρ μεθερμηνεύεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ), ζητῶν διαστρέψαι τὸν ἀνθύπατον ἀπὸ τῆς πίστεως. Πάλιν μάγος Ἰουδαῖος, καθάπερ Σίμων. Καὶ δὴ τούτων, ὅτε μὲν τοῖς ἄλλοις [221] ἐκήρυττον, οὐ σφόδρα ἀνακατούντα· ἐπειδὴ δὲ τῷ ἀνθυπάτῳ προσήσαν, τότε. Τὸ δὲ θαυμαστόν τοῦ ἀνθυπάτου, ὅτι καὶ προκατελήμμενος; τῆς μεγάλης ἐκείνου, ἤθελεν ἀκούσαι τῶν ἀποστόλων. Οὕτω καὶ οἱ Σαμαρεῖται ἐποίησαν, καὶ ἀπὸ συγκρίσεως; ἡ νίκη φαίνεται, τῆς μεγάλης ἀλακομῆνης. Πανταχοῦ ἡ κενοδοξία καὶ ἡ φιλαρχία * αἴτια τῶν κακῶν. Σαῦλος δὲ ὁ καὶ Παῦλος, ἀπισθηθεὶς Πνεύματος ἁγίου, ἀπερίστας εἰς αὐτὸν εἰκεν. Ὁ πλῆρης κατὰ δόλου καὶ πάσης βραδυσυρίας, πρὸς ἀλλόθεν, ἐχθρὸς πάσης δικαιοσύνης, οὐ παύσει διαστρέψων τὸς ὁδοὺς Κυρίου τὰς εὐθείας; Καὶ νῦν ἰδοὺ χεῖρ Κυρίου ἐπὶ σοὶ, καὶ ὄση τυφλός, μὴ βέλκων τὸν ἥλιον ἄχρι καυοῦ. Ἐνταῦθα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀμείβεται μετὰ τῆς χειρονομίας, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Πέτρου γέγνηται. Καὶ δὴ, οὐχ ὕβρις τὸ πρῶμὰ ἔστιν, ἀλλὰ καταπίληξις. Τῶν γὰρ ἱταμοῦς καὶ ἀνασχόντους οὕτω δὲ καταπίλητεσθαι. Ὁ πλῆρης κατὰ δόλου, φησὶ, καὶ πάσης βραδυσυρίας, πρὸς ἀλλόθεν, ἐχθρὸς πάσης δικαιοσύνης. Ἐνταῦθα αὐτοῦ ἀποκαλύπτει· τὰ ἐν τῇ δια-

* Αἱ ἐκεῖνοι οὐκ ἐθέλου. Infra Editti ζήτησαν, mss. omnes ἐπέζητησαν. * Unus, φιλαρχία.

νοῦ, προσζητῶναι σωτηρίας ἀπολλύντων τὸν ἀνθύπατον. Οὐ καὶ ὄση, φησὶ, διαστρέψων τὰς ὁδοὺς Κυρίου; Καὶ ἀξιοπίστως, Οὐχ ἡμῖν ποιεῖται, φησὶ, οὐδὲ μάχην. ἀλλὰ τὰς ὁδοὺς Κυρίου διαστρέφεις τὰς εὐθείας, καὶ μετ' ἐγκωμίου. Καὶ νῦν ἰδοὺ χεῖρ Κυρίου ἐπὶ σοὶ, καὶ ὄση τυφλός. Ἡ αὐτῆς προσήθη σημαίω, τοῦτο καὶ τούτων φιλοβουλῆς προσαγαγείν. Καὶ τὸ, Ἄχρη καυοῦ δὲ, οὐ κολάζοντες ἦν τὸ ῥῆμα, ἀλλ' ἐπιστρέφοντες. Εἰ γὰρ κολάζοντες ἦν, διαπαντός ἂν αὐτὸν ἐποίησε τυφλόν· νῦν δὲ οὗτο, ἀλλὰ πρὸς καιρὸν, ἵνα τὸν ἀνθύπατον κερδάνη. Παραρηγία δὲ ἐπέπεσε ἐπ' αὐτὸν ἀχλὺς καὶ σκότος, καὶ περιύμων ἐζήτει χειραγωγούς. Τότε ἰδὼν ὁ ἀνθύπατος τὸ γενόμενόν, ἐκίστευσε, ἐκαλιητέμενος ἐπὶ τῇ διδαχῇ τοῦ Κυρίου. Εἰκότως ἔ· τὸν γὰρ προκατελήμμενον τῇ μεγάλῃ ταῦτη τῇ τιμωρῇ παιδείᾳ ἔχη. Οὕτω καὶ ἐν Αἰγύπτῳ μάγοι οὗ τῶν φλυκτιῶν τὸ πρὶν κηλεύοντο. Ὅρα ἐπὶ αὐτοὺς οὐκ ἔχρησίζοντες αὐτοῖς, ἀπὸ τοῦ ἀνθυπάτου λοιπὸν ποτεύσαντος, οὐδὲ μαλακισθέντας τῇ κολακείᾳ καὶ τῇ τιμῇ, ἀλλ' εὐθὺς τοῦ ἔργου ἰσχυμένους, καὶ εἰς τὴν ἀντιπερὶαν χώραν ὁρμήσαντας. Ἀναχθέντες δὲ ἀπὸ τῆς Κύπρου οἱ καὶ Παῦλος, ἡλθον εἰς Πέργην τῆς Παμφυλίας. Ἰωάννης δὲ ἀποχωρήσας ἀπ' αὐτῶν ὑπέστρεψεν εἰς Ἱερουσόλυμα. Αὐτοὶ δὲ διελάθοντες ἀπὸ τῆς Πέργης παρεβύτησαν εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας καὶ εἰσελάθοντες εἰς τὴν συναγωγὴν τῆ ἡμέρας τῶν συβέδων ἐκάθισαν. Πάλιν εἰς τὰς συναγωγὰς ἐν στήματι Ἰουδαίων εἰσησαν, ὥστε μὴ πολεμίσθαι μηδὲ ἐλαίνεσθαι, καὶ οὕτω τὸ πᾶν κατοῦσαν. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ῥίμου καὶ τῶν προφητῶν, ἀπέστειλαν οἱ ἀρχισυνάγωγοι πρὸς αὐτοὺς λέγοντες· Ἄνδρες ἀδελφοί, εἰ ἔστι λόγος ἐν ὑμῖν παρακλήσεως πρὸς τὸν λαόν, λέγετε. Λοιπὸν ἐντεύθηθεν τὴ κατὰ Παῦλον μανθάνομεν, οὐ μικρὰ περὶ τοῦ Πέτρου μανθόντες ἐν τοῖς πρῶτον εἰρημόνοισι. Ἄλλ' ἔσωμεν ἀνοθεῖν τὰ εἰρημόνια. Καὶ γενόμενοι, φησὶ, ἐν Σαλαμίνι, κατήγγελλον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τῇ μητροπόλει τῆς Κύπρου. Ἐποίησαν ἑαυτῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ. Ἐδοὶ κάκει [222] ἀπέθειντο, καὶ μὴ διαπαντὸς ἐνόησε καθίσθαι· εἶδει μείζωνον αὐτοῖς ἐπαποκάλων. Ὅρα πῶς καὶ ἐν Σελευκίᾳ οὐ διατρέθουσιν, εἰδότες, ὅτι ἀπὸ τῆς γείτονος πόλεως; ἰκαρπίσαντο ἂν πολλὴν τὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ πρὸς τὰ κατεπίστατα σπαύθουσι καὶ ἐκεῖ. Πρὸς γὰρ τὴν μητροπόλιν ἔλθοντες τῆς νῆσου, τὸν ἀνθύπατον ἔπεσαν διορθώσαι. Ὅτι ἐπὶ οὐ κολακίας ἦν τὸ λέγειν, Συνήτη τῷ ἀνθυπάτῳ, ἀνδρὶ συνετῷ, ἀπὸ τοῦ πράγματος μάνθανε, πῶς οὐκ ἐδείχθη λό-

b Εἰκότως in quibusdam desit.

impingamus? Cur vermi tantam paras mensam? cur majorem facis sanie? cur fontes sudorum et fetores deponis? cur te ad omnia inutilem reddis? Vis esse fortem oculum? Corpus fac robustum. Nam in chordis que crassa et impura, ad melodiam inutilis est, que tunc audique pura et tensa, ad sonos omnino utilis. Cur defodis animam? cur parietem crassiore facis? cur magnum fumum et nubem? quandoque vapore ut nebula que-lam undique effunduntur. Si nemo alius, saltem athlete doceant te, corpus gracilius esse robustius. Sic et anima philosophice dedita firmior; similis namque est auriga et equo. Et videre licet, sicut homines delicati et obesiores, sic et obesiores equi difficilius excitantur, et multum aurigæ negotii facessunt. Optandum certe, ut obsequentem

et firmum equum habens possit bravium assequi. Quando autem cogitur auriga trahere ipsum, et milies lapsus ne pungendo quidem erigit: etiam valde sit peritus, a victoria excidit. Ne despiciamus animam nostram, a corpore laram; imo illam perspicaciorum efficaciam: aliam ejus levem reddamus, molliora vincula: sermonibus illam pascamus, frugalitate, ut sanum sit corpus, ut robustum, ut gaudeat nec doleat: ut nostra sic recte constitentes possimus summam virtutem attingere, atque æterna consequi bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXVIII.

Cap. 15. v. 4. *Et ipsi quidem missi a Spiritu sancto abierunt Seleuciam; et inde navigaverunt in Cyprum.*

5. *Et cum venissent Salaminam, prædicabant verbum Dei in synagoga Judæorum. Habebant autem et Joannem ministrum.*

1. Ordinati simul exierunt, et in Cyprum navigaverunt, eo quod illic nullæ essent insidie, et verbum Dei jam disseminatam esset. Antiochiæ quidem jam multi erant: Phœnicia prope Palestinam erat, Cyprus non ita. Ceterum ne queras, quare; quando Spiritu moventur: non solum enim Spiritu sunt ordinati, sed etiam missi. *Et cum venissent Salaminam, prædicabant verbum Dei in synagoga Judæorum.* Vides illos cum omni diligentia verbum notari primis illis, ne illos contentiosiores redderet? Et illi non nisi Judæis loquebantur, et hi ad synagogas abierunt. 6. *Et cum perambulasset universaminusulam usque Paphum, invenit virum quemdam magum pseudoprophetam Judæum, cui nomen Barjesu, 7. qui erat cum proconsule Sergio Paulo, viro prudente: qui accessit Barnaba et Saulo, desiderabat audire verbum Dei.* 8. *Resistebat autem illi Elymas magus (sic enim interpretatur nomen ejus), sperans arceret proconsulem a fide.* Rursus magus Judæus sicut Simon. Et considera ipsum, dum alii prædicabant, non multum indignantem, sed cum proconsule adiensent. Quod autem in proconsule mirum est, quod illius magia præoccupatus, voluerit apostolos audire. Sic et Samaritani fecerunt; et ex comparatione victoria apparet, et magia vincitur. Ubi que vana gloria et amor principatus causæ malorum sunt. 9. *Sautus autem, qui et Paulus, repletus Spiritu sancto, ait, 10. dixit: O plene omni dolo et omni fallacia, fili diaboli, inimice annis justitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectus? 11. Et nunc ecce manus Domini super te, et eris cæcus, non videns solem usque ad tempus.* Illic nomen illius mutatur post ordinatum, id quod etiam Petro accidit. Et vide, non contentus est, sed increpatio. Petulantem enim et impudentem sic oportet increpare. *O plene omni dolo, inquit, et omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis justitiæ. Illic revocabat ea, que in mente ille habebat, dum salutis*

obtentu proconsulem perderet. *Non desinis, inquit, subvertere vias Domini?* Et cum fide, Non contra nos decertas et pugnas, ait, sed vias Domini rectas subvertis, et cum encomio hæc dicit. *Et nunc ecce manus Domini super te, et eris cæcus.* Quo ipse reductus est signo, hoc et illum vult reducere. Et illud, *Usque ad tempus*, non punientis dictum est, sed converentis. Nam si punientis esset, illum in perpetuum fecisset cæcum: nunc vero non hoc agit, sed ad tempus, ut proconsulem lueretur. *Et confestim cecidit in eum caligo et tenebræ, et circumiens querebat qui ei manum daret.* 12. *Tunc proconsul cum vidisset factum, credidit admirans inper doctrina Domini.* Jure certe: nam cum, qui magia præoccupatus erat, hæc pœna doceri par erat. Sic Ægyptii magi olim a pustulis eruditi sunt. Perpende autem illos non isthic moram trahentes, utpote proconsule jam credente, neque adulatione et honore emolliti sunt, sed statim operi se dederunt, et in transmarinam regionem se contulerunt. 13. *Et cum e Cypro navigassent Paulus et qui cum eo erant, venerunt Pergen Pamphylie. Joannes autem discedens ab eis, reversus est Jerosolymam.* 14. *Illi autem pertranseuntes Pergen, venerunt Antiochiam Pisidiæ: et ingressi synagogam die sabbatorum sederunt.* Rursus in synagogas habitu Judæorum ingressi sunt, ne impugnantur vel pellerentur: et ita totum perficiebant. 15. *Post lectionem autem legis et prophetarum, miserunt principes synagogæ ad eos, dicentes: Fratres, si est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite.* Jam hinc que Paulum spectant discimus, cum antea non pauca de Petro didicerimus. Sed que superius dicta sunt exploramus. *Et cum venissent Salaminam, prædicabant verbum Dei in metropoli Cyprum.* Per annum manserunt Antiochiæ. Oportebat illo abire, nec semper hic sedere: majoribus opus habebat doctoribus. Vide, quomodo Seleuciæ non moras trahat, scientes a vicina civitate multam utilitatis accepisse Seleucienses, sed illic etiam festinant ad ea, que magis urgebant. Nam ut venerunt ad metropolim insolare, proconsulem emendare studebant. Quod autem non ex adulatione dicatur, *Erat cum proconsule, viro vir-*

ante, ex re ipsa discere; quomodo non multis sermonibus opus habuerit, quomodo voluerit ipsum audire. Et nomina civitatum recenset, ostendens quod, quoniam nuper verbum receperant, opus erat confirmari illos ut in fide manerent: quare frequenter illas adeunt. Perpende, quomodo nihil mago dixerit, donec ille occasionem daret, sed verbum Domini solum annuntiabat. Quia enim alios attendentes videbat, id unum ille in scopo habebat, ne ille persuaderetur. Et cur non aliud signum fecit? quia nullum huic par erat, quod inimicum caperet.

2. Et vide, primo objurgat, et tunc punit. Ostendit autem illum juste pati cum dicit: *O plene omni dolo!* hoc est, nihil dolo vacuum habens. Et recte dicit, *Omni dolo*; simulabat enim. *Fili diaboli*: nam opus illius agebat. *Inimice omnis justitie*: hæc enim vere erat omnis justitia. Mihi videtur hoc dicens, vitam illius redarguere. Ut autem ostenderet hæc verba non ab ira proficisci, prius dixit: *Repletus Spiritu sancto*; hoc est, operatione. *Et nunc ecce manus Domini super te*. Non ultio erat, sed medela. Ac si diceret: Non ego facio, sed Dei manus. Vide ut alienus est a fastu. *Eris cæcus, non videns solem usque ad tempus*. Hoc dicit, ut det illi pœnitentiæ locum. Nusquam enim volebat ex tristibus conspici esse, quamvis hoc erga inimicos fierent. Sed erga suos jure quidem merito: cum vero de alienis ageretur, non item, ne putaretur res ex necessitate et timore proficisci. Civitatis vero signum fuit, quod ductores quæreret. Deinde videt cæcitatem preconsum, et statim credit: neque simpliciter, sed *Obstupescens*: vidit enim non hic verba dari, neque fallacis rem agi. Vide quantum doctrinæ amorem habuit, qui tantum gerebat principatum. Non dixit mago Paulus: Non desinis subvertere preconsum; sed, *Vias Domini*, quod majus erat; ac videretur adulari. Cur vero Joannes recedit ab eis? nam ait, *Joannes recedens ab eis, reversus est Jerosolymanam*. Quia longius deinceps iter suscipiebant: quamvis ipse minister esset; illi vero periculum subirent. Rursus Pergen venientes, prætercurrunt alias civitates: nam ad metropolim Antiochianam festinabant. Et vide, quam compendio narret scriptor. *Sederunt*, inquit, *in synagoga die sabbatorum*: ut sermone viam pararent. Nec priores loquuntur, sed invitati, et quasi hospites provocati. Si autem non ibi mansissent, sermo non habitus fuisset. Hic primo prædicat Paulus. Et vide ejus prudentiam: ubi sermo sparsus fuerat, prætercurrit; ubi vero nullus fuerat, diutius manet; ut et ipse s. ribens dicit: *Sic autem studui evangelizare, non ubi nominatus est Christus* (Rom. 15. 20). Hoc vero magne fortitudinis erat. Vere a principio admirabilis vir fuit: crucifixus, in acie positus, sciebat quanta poteretur gratia; par induxit studium. Non successit Joanni: non enim hujus erat (a), sed operi hærebatur: non formidavit, non timuit in media multitudine

conclusus. Vide quomodo providetur, ne Paulus dicit in Jerusalem: sufficiebat hoc audire, quod didisset; predicantem vero non tulisset odium: et procul migrat ubi notus non erat. magnum redarguit, et qualis esset aperuit: quod talis esset, signum probavit. Hoc signum et animæ cæcitas. Ad tempus patitur, ut possit agat. Bene autem in sabbato Paulus intravit in synagoga, quando omnium congregati erant. 15. *lectionem*, inquit, *legis et prophetarum, miserum ciperi synagogam, dicentes: Viri fratres, si est sermo exhortationis ad populum, dicite*. Vide illi sine invidia copiam facere; postea vero non in hoc voluissetis, magis oportebat exhortari. Sed cupatus amorem! o vanam gloriam! quomodo subvertit et perdit: contra propriam, contra salutem stare suadet: ita cæcos efficit, ut cæquantur. Utinam saltem hoc, utinam saltem quærentes: verum hoc non quærunt, illis totum committunt. Neminem ille sinit sicut caligo et nebula ingruit, nec sinit inspicere.

Vitium aliquando aliud vitium superat.—Quod vitium habebimus, qui per vitium illud aliud superamus, sed non per timorem Dei gratia, multi qui simul lascivi et avari et parcimoniam lasciviam superarunt; alii concupiscentiam pecuniarum contempserunt. Rursum: gloria capti, ambo illa vitia prostraverunt, sine modo insumentes, et frustra continentur rursus vanæ gloriæ admodum cupidi, hoc vitium temperant, multa fœda passi et propter aliam propter pecunias: alii rursus ut iram et suam, innumera damna subiere, et nihil aliud verunt, quam ut voluntatem suam ad effectum cerent. Et quod passio potuit, non potuit: Dei timor. Et quid passionem dico? Quod per manus potest, non potest Dei timor. Multa facimus et peccamus præ hominum pudorem non timemus. Quot præ pudore opes effugit frustra ambierunt amici in malo se quot in amicorum gratiam arripissime peccavimus.

3. *Gloria humana fugienda; quænam gloria sit.*—Si ergo et affectus et pudor huic peccata et ad bona opera nos possunt frustra dicimus nos non posse: possumus volumus; velle autem, omnes oportet. Dicimus: non potes gloriam vincere, cum alii eam habent, idem corpus, eandem formam, eamque habentes, ipsam vincant? Cogita Deum, et pernam gloriam: confer illam cum præsentibus statim ab hac gloria resilies. Si omnino gloria est, cum infamiam pariat? quæ gloria inferiorum honorem cupere cogis et illo habere? Honor est majorum gloria frui. Si ou-

(a) Textus Græcus habet: *ὅ γὰρ τὸν Ἰ. Δουναὺς μεν ἑρτυκὸν πατά, Non enim iræ deditus erat: vel sic fortassis explicandum: Non enim ipsius erat; id est, non ille, sed Baristi as illi adduxerat.*

¹ quidam habent, *vere cæcos efficit.*

² Hæc, *eandem animam, idem corpus*, non in Montf., sed e s. trillo adjecta sunt.

θα συνιδεῖν ὅλον ἔστι κακόν. Πῶς οὖν ἀπαλλαγείμην ἀν, φησὶν, αὐτοῦ; Ἐννοεῖτοίς χρήματα ἀναλώσαντας μυρία, καὶ οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν καρπωσάμενους; Ἐννοεῖ τοὺς ἀποθανόντας ὄσσης ἀπὸ πλῆματος δόξης, καὶ οὐδαμῶς αὐτῆ βαθεία, ἀλλ' ἀπὸ πλῆους καὶ διέφθαρται ἰννοήσων, οὐ ἕνομα μόνον ἔστι, πρᾶγμα δὲ οὐκ ἔχει ἐπιὰ τί ἐστι δόξα; εἰπέ μοι ὅς ὄρον εἶναι. Τὸ θαυμάζεσθαι παρὰ πάντων, φησὶ. Ἀνακίως, ἢ καὶ ἀδικίως; Εἰ μὲν γὰρ ἀδικίως, οὐκ ἂν εἴη τοῦτο θαῦμα, ἀλλὰ κατηγορία, καὶ κολακεία, καὶ διαβολή· εἰ δικαίως, τοῦτο οὐ δυνατὸν οὐ γὰρ ἔχει κριέσθαι ὁρθῶς ὁ ὄλιμος, ἀλλὰ τοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν ὑπερητοιούοντας τούτους θαυμάζουσι. Καὶ εἰ βούλεσθε, καταμάθετε τοὺς ταῖς πόρναις τὰ αὐτῶν ἠωρουμένους, τοὺς ταῖς ἡμιόδοις, τοὺς ταῖς ὀρχήσασθαι. Ἄλλ' οὐ τούτους, φησὶ, ραμὲν, ἀλλὰ τοὺς δικαίους, καὶ τοὺς ὁρθοῦς; καὶ μεγάλα δυναμώματα ποιεῖν καλά. Εἶθε ἡβούλοιστο, καὶ ταχέως ἐπιούουν ἀν τὰ ἀγαθὰ· νῦν δὲ οὐδὲν τούτων ποιοῦσι. Τίς, εἰπέ μοι, τὸν δίκαιον ἐπαινεῖ νῦν καὶ τὸν ὀρθόν; Τούναντιον μὲν οὐν. Τὶ δὲ ψυχρότερον ἔκαλον, εἰ πρᾶγμα τοιοῦτον κατορθῶν τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης ἐτίεται; Τοιοῦτον γὰρ ποιεῖ, ὅλον ἀν εἰ

* Ἰδὲν ἀπ' αὐτῆς καρπωμένους.

τις ζωγράφος ἄριστος ὃν καὶ εἰκόνα γράφω βασιλικῆν, τῶν οὐκ ἐμπείρων ἀποδέχοιτο τοὺς ἐπαινοὺς. Ἄλλως δὲ ταχέως ἀποστρέφεται ἀνθρώπος ὁ πρὸς δόξαν ὀρών ἀνθρωπίνην τῶν κατ' ἀρετὴν πραγμάτων. Εἰ γὰρ μέλλοι πρὸς ἐπαινοὺς κεχνηναί, ἀπερ ἀν ἐκείνοι βέλωσι, ταῦτα ἐργάζεται, ὅπως ἀπερ ἀν αὐτοῖς. Τί οὖν ἀν ὕμνιν συμβουλεύουσι; λατῆν ποιεῖν; Τῷ Θεῷ προσέχειν ἢ τοὺς ἐπαινοὺς ἀρκεῖσθαι ταῖς παρ' αὐτοῦ, πάντα τὰ ἐκείνῳ δοκούντα ἐργάζεσθαι, καὶ τὰ ἀγαθὰ πράττειν, πρὸς μὲδὲν τῶν ἀνθρωπίνων κεχνηναί; τοῦτο γὰρ καὶ ἠμεῖς ἔχοντες καὶ εὐχὴν καὶ ἐπισημασθῆναι [225] λυμάνεται, καὶ πάντα τὰ ἡμέτερα ἀγαθὰ κενῶ. Ὅπερ ἵνα μὴ πάθωμεν, φύγωμεν τοῦτὶ τὸ πάθος. Πρὸς ἐν μόνον ὀρώμεν, τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπαινον, τὴν ἐκείθεν ἀποδοχὴν, τὴν παρὰ τοῦ κοινῶ ἀποστότου εὐφημίαν ἵνα μετὰ ἀρετῆς τὸν παρόντα βίον διανύσωμεν, τὴν ἐπιτηγελμένον ἀγαθῶν σὺν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ἢ Ἄλλ' τῷ Θεῷ δεῖ προσέχειν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΘ'.

Ἀριστὸς δὲ Παῦλος, καὶ κατασεῖσας τῆ χειρὶ, εἶπεν Ἀνδρες Ἰσραηλίται, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβοῦμένοι τὸν Θεόν, ἀκούσατε. Ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου ἐξελέξατο τοὺς πατέρας ἡμῶν, καὶ τὸν λαὸν ὄψωσεν ἐν τῇ παροικίᾳ αὐτοῦ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ μετὰ βραχίονος ὕψηλῳ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐξ αἰγῆς.

α'. Ὅρα τὸν Βαρνάβαν παραχωροῦντα τῷ Παύλῳ, ὡσπερ καὶ Πέτρῳ Ἰωάννης πανταχοῦ. Αὐτοὺς ἤγαγεν αὐτὸν ἀπὸ Δαμασκοῦ· καίτοι αὐτοῦ αἰδεσιμώτερος ἦν· ἀλλὰ πρὸς τὸ κοινῆ συμφέρον ἔωρον. Καὶ ἀριστὸς, φησὶ, καὶ κατασεῖσας τῆ χειρὶ. Ἔθος τοῦτο Ἰουδαίους ἦν· διὰ καὶ αὐτοὺς κατὰ τούτο αὐτοῖς διαλέγεται. Ὅρα πῶς προσδοκοῖται τῷ λόγῳ· πρότερον ἐγκωμιάσας αὐτοῦς, καὶ δεῖξας πολλὴν περὶ αὐτοῦ τὴν κημενονίαν διὰ τοῦ εἰπῆν. Οἱ φοβοῦμένοι τὸν Θεόν, οὕτως ἀρχεται· τοῦ λόγου. Καὶ οὐκ εἶπεν, οἱ προσήλυτοι, ὅπερ ἦν συμφερέως ὄνομα. Ὁ Θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου ἐξελέξατο τοὺς πατέρας ἡμῶν καὶ τὸν λαόν. Ὅρα πῶς καὶ αὐτοὺς τὸν κενὸν τῶν ἀνθρώπων Θεὸν αὐτὸν ἴδως καλεῖ, καὶ δείκνυσιν ἀνευθεὶ τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ μεγάλας ὄστας, καθάπερ καὶ Στέφανος. Ταῦτα δὲ ποιοῦσιν, ἵνα παιδεύσωσιν αὐτοὺς, οὐτὶ καὶ τὸν αὐτὸν Θεὸν τὸν Ἰῶν αὐτοῦ ἀπέστειλε. Καθάπερ καὶ ὁ Χριστὸς εἶπεν ἐν τῷ ἀμπελώνῳ, οὕτω καὶ αὐτοὺς φησὶν. Ὑψώσεν ἐν τῇ παροικίᾳ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ μετὰ βραχίονος ὕψηλῳ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐξ αἰγῆς. Καὶ μὴ τούναντιον γίγνεται· ἀλλ' εἰς πλῆθος ἐπέδωσαν· ἀλλὰ τὰ θαύματα δὲ αὐτοῦ γίγνεται. Τούτων καὶ οἱ προφήταις μνημονεύουσιν ἀπὸ τῶν κατ' Αἰγύπτου. Καὶ ὅρα πῶς τοὺς καιροὺς τῶν συμφερῶν παρατρέχει, καὶ οὐδαμῶς τὰ ἐγκλήματα παράγει εἰς μέσον, ἀλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, ἐκείνα αὐτοῖς ἀπέσι λογίζεσθαι. Καὶ ὡς εὐσεβοῦσιν αὐτοὺς ἐπὶ ἁρμόσιν ἐτροποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ. Εἶτα τὴν κατοικίαν λέγει· Καὶ καθελὼν ἔθνη ἀπὸ ἐν τῇ Χαναάν, κατεκληρονόμησεν αὐτοῖς τὴν γῆν αὐτῶν. Καὶ ὁ χρόνος πολὺς τετρακονταίη γὰρ πενήκοντα εἴη· Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἔθεσι τετρακοσίοις καὶ πεν-

* Quiddam κατακληρονόμησεν.

τήκοντα ἔδωκεν αὐτοῖς κρητὴς ἕως Σαμουὴλ τοῦ προφήτου. Ἐνταῦθα οὐ διαφόρος ὕψονομι καὶ κατ' αὐτοὺς ἐδῆλωσε. Κάκειθεν ἤρτησαν βασιλεία. Καὶ οὐ λέγει τῆς [226] ἀγνωμοσύνης αὐτῶν, ἀλλὰ πανταχοῦ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὸν Σαουλ υἱὸν Κίς, ἄνδρα ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, εἰ τὴν εὐσεβοῦσιν αὐτὸν μεταστῆσας αὐτὸν ἤγειρεν ἀπὸ τοῖς τὸν Δαυὶδ εἰς βασιλείαν ἣ καὶ εἶπε μαρτυρήσας· Ἐδρον Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσοῦ, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, δε ποιήσει πάντα τὰ θελήματά μου. Οὐ μικρὸν τοῦτο τὸ ἀπὸ Δαυὶδ εἶναι τὸν Χριστόν. Εἶτα καὶ Ἰωάννην εἰπάγει μαρτυροῦντα, λέγων· Τούτου ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ' ἐπαγγελίαν ἤγειρε τῷ Ἰσραὴλ Σαῦρα [Ἰησοῦν], προκηρῶσαντος Ἰωάννου πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ βάπτισμα μετανοίας παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραὴλ. Ὁς δὲ ἐκλήρωσεν ὁ Ἰωάννης τὸν ὄρον, εἶπεν· Ἐλεγε· Τίνα με ὑπεροῦσθε εἶναι; οὐκ εἶμι ἐγὼ· ἀλλ' Ἰδοῦ ἔρχεται μετ' ἐμὶ, οὐκ εἶμι ἰκανὸς τὸ ὑπέδωμαι τῶν ποδῶν Ἰδοῦσα. Καὶ Ἰωάννης δὲ μαρτυρεῖ οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν δόξαν εἰς ἐκείνῳ ἀποκρούμενος, καίτοι πάντων ἐπ' αὐτὸν ταύτην ἀγόντων. Οὐκ ἐστὶ δὲ ἴσον μηδεὶς διδόντος καὶ πολλῶν παρεχόντων ταύτην τὴν τιμὴν διωθέσθαι, καὶ μὴδὲ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ τοσαύτης υποστολῆς. Ἀνδρες ἀδελφοί, υἱοὶ γένους Ἀβραάμ, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβοῦμένοι τὸν Θεόν, ὕμνιν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἐξασπαστή. Οἱ γὰρ κατοικοῦντες Ἰερουσαλὴμ, καὶ οἱ ἀρχόντες αὐτῶν τοῦτο ἀγροῦσαντες, καὶ τὰς φωτῆς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ κῆν εὐβάτους ἀναγνωσκόμενας, κρινάτες ἐκλήρωσαν· καὶ μηθεμίαν αἰτίαν θανάτου εὐρέτες ἤρτησαν Πλάτων ἀναφροσύνην αὐτῶν. Πανταχοῦ τοῦτο σπουδαῖον· δεῖξαι οἰκόντων αὐτῶν ὃν τὸ ἀγαθόν, ἵνα μὴ ὡς ἄλλοτερον προσέχοντες φεύγωσιν, ἐπειδὴ ἑσταίρωσαν αὐτὸν. Τούτο, φησὶν, ἀγροῦσαντες· ὡς ἀγνοῦσιν τὴν τὸ ἀμάρτημα. Ὅρα πῶς καὶ ὑπερ ἐκείνων ἀπολογεῖται ἡμέρημα. Καὶ οὐ τὸν μόνον ἀλλ' ἐπὶ καὶ οὕτως εἶδε γενέσθαι προσέθεσι. Καὶ ἵνα μὴ τις εἴπῃ, Ἰδὲν

riam diligis, eam potius ama, quæ a Deo est. Si illam amans hanc spernas, hanc videbis ignobilem : quæquid illam, quæ a Deo est, non videris, neque hanc videbis, quam turpis nempe sit, quam ridicula. Ut enim qui male, deformis fœdæque mulieris amore capti sunt, donec illam amant, non possunt ejus deformitatem videre, affectu iudicium obscurante : ita et hic quamdiu affectu detinemur, cernere non possumus quantum sit malum. Quomodo ergo, inquires, ab eo liberabimur ? Cogita eos, qui innumeras opes insumps-runt, et nihil hinc fructus tulerunt : cogita mortuos, qui tantam adepti sunt gloriam, sed instabilem, quæ periit et evanuit : cogita nomen tantum esse, non rem. Nam quid est gloria, quæso ? de definitionem aliquam. Apud omnes admirationi esse, inquires. An jure, an injuria ? Si injuria, non erit illud admiratio, sed accusatio, aduclatio, calumnia : si autem jure, id possibile non est ; vulgus enim recto eret iudicio, et illos miratur, qui suis serviunt concupiscentiis. Et ai vultis, illos attendite, qui meretricibus omnia sua dederunt, qui aurigis, qui saltatoribus. At non hos, inquires, dicimus ; sed justos, rectos, qui magna possunt præstare bona.

Utinam vellect, et statim bona perficerent : nunc vero nihil hujusmodi faciunt. Quis, quæso, justum et rectum nunc laudat ? Contrarium certe accidit. Quid frigidius justo, si præclerum quid agens, vulgi gloriam expetat ? Hoc enim agit, ac si quis pictor optimus regis imaginem pingens, imperitorum laudes excipiat. Alioquin autem qui humanam spectat gloriam, a virtutum exercitio cito desistet. Non si ad laudes illorum inhiet, hæc faciet quæ ipsis placebit, non quæ sibi. Quod ergo jam vobis consilium dederim ? Deo animam adhibere, satis habere, si laudemur ab illo, omnia ipsi placita facere, et bona operari, ad nullam rerum humanarum inhiare : hoc enim et jejuniu et orationi et elemosynam quod ne patiamur, fugiamus hoc vitium. Unum solum respiciamus, laudem a Deo, illius approbationem, communisque Domini commendationem : ut vita præsentis in virtute transacta, promissis bonis cum diligentibus eum potiamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et scemper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXIX.

Luc. 13. v. 16. *Surgens autem Paulus, et manu silentium indicens, dixit : Viri Israelitæ, et qui timetis Deum, audite. 17. Deus plebis hujus elegit patres nostros, et plebem exaltnvit, cum essent advenæ in terra Ægypti, et cum brachio excelso educit eos ex ea. 1. Vide Barnabam cedentem Paulo, ut et Joannem ubique Petro. Ille duxit eum ex Danasco : atqui venerabilior erat ; sed ad communem utilitatem spectabant. Et surgens, inquit, et manu silentium indicens. Mos hic Judæis erat : ideo sic illos alloquitur. Vide quomodo sermōni viam paret : primo enim laudans illos, magnamque ostendens erga ipsos curam, per quod dicit, *Qui timetis Deum* ; sic denum incipit sermonem. Non dixit, *Proselyti*, quod erat calamitatis nomen. *Deus plebis hujus elegit patres nostros et populum.* Vide quomodo hominum communem Deum, quorum proprie Deum dicat, et ostendat beneficia magna jam olim ipsis collata, sicut et Stephanus. Itæ autem faciunt, ut doceant illos, quod pro more suo nunc Filium suum miserit. Sicut et Christus de vno dicit (*Luc. 20. 13*), sic et ille loquitur. *Exaltavit in peregrinatione in Ægypto, et cum brachio excelso educit eos ex ea.* Atqui contrarium acciderat (a) ; sed multitudine aucti sunt ; imo et miracula propter illos facta sunt. Et prophete memorat ubique ea, quæ facta sunt in Ægypto. Et vide, quomodo tempora calamitatum prætercurrat, et nusquam crimina in medium afferat, sed Dei benignitatem, illa reliquens ipsis cogitanda. 18. *Et per quadraginta anno-**

*rum tempus mora eorum sustinuit in deserto. Deinde habitationem tertæ dicit : 19. Et destruens gentes septem in terra Chanaan, sorte distribuit eis terram eorum. Et multum intercessit tempus, quadringentorum et quinquaginta annorum. 20. Et quasi post quadringentos et quinquaginta annos dedit eis iudices, usque ad Samuelem prophetam. Hic ostendit ipsum varie providisse rebus illorum. 21. Et exinde postulaverunt regem. Nec memorat ingratum illorum animum, sed ubique Dei elementiam. Et dedit illis Saul filium Cis, virum de tribu Benjamin, annis quadraginta : 22. et amoto illo, suscitavit eis David in regem : cui testimonium perhibens, dicit : *Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.* Non parvum hoc, quod ex Davide Christus esset. Deinde Joannem inducit testificantem, dicens : 23. *Hujus Deus ex semine secundum promissionem educit Iaracis Salvatorem Jesum, 24. predicante Joanne ante faciem adventus ejus baptismum penitentiam omni populo Israel. 25. Cum impletur autem Joannes cursum suum, dicebat : Quem me arbitranini esse, non sum, ego : sed ecce venit post me, cujus non sum dignus calcæamenta pedum solvere. Et Joannes testificatur non simpliciter, sed gloriam a se depellens, etiamsi omnes gloriam ipsi referrent. Non par res est autem nullo dante repellere, et omnibus tributibus honorem rejicere, neque simpliciter, sed cum tanta demissione. 26. *Viri fratres, filii generis Abraham, et qui in vobis timent Deum, vobis verbum salutis hujus missum est. 27. Qui enim habitabant Jerusalem et principes eorum hunc ignorantes, et voces prophetarum, quæ per omne snbannat leguntur, judicantes, impleverunt : 28. et nullam causam mortis inventientes in eo, perierunt a***

(a) Id est, ni fallor, Deus educit illos ex Ægypto, ut inchoet in terram promissionis ; sed ob illorum acquiescentiam contrarium accidit ; nam maxima pars in deserto perit.

Pilato ut interficeretur. Ubique hoc ostendere satagunt, bonam ipsorum hoc proprium esse, ne tamquam alienum considerantes fugiant, eo quod crucifixissent eum. *Hunc*, inquit, *ignorantes.* Itaque ignorantia peccatum erat. Vide quomodo illos leniter defendat. Neque hoc tantum; sed etiam ita fieri oportuisse adjicit. Ne quis vero diceret, Unde manifestum est illum resurrexisse? dicit etiam, *Testes illius sunt.* Deinde rursus ex Scripturis rem confirmat. 29. *Cumque consummassent omnia, quae de illo scripta erant, deponentes de ligno, posuerunt eum in monumentum.* 30. *Deus vero suscitavit eum a mortuis tertia die, qui visus est per dies multos iis,* 31. *qui simul ascenderunt cum eo de Galilea in Jerusalem, qui sunt testes ejus ad plebem.* 32. *Et nos vobis annuntiamus eam, quae ad patres nostros repromissio facta est:* 33. *quia hanc Deus adimplevit nobis filiis eorum, resuscitans Jesum, sicut et in Psalmo secundo scriptum est: Filius meus es tu, ego hodie genui te (Psal. 2. 7).* 34. *Quod autem suscitavit eum a mortuis, non ultra reversurum in corruptionem, ita dixit, Quia dabo vobis sancta David fidelia (Isai. 55. 3).* 35. *Ideo et in alio dicit: Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem (Psal. 15. 10).* 36. *David enim in sua generatione cum administrasset voluntati Dei, dormivit, et appositus est ad patres suos, et vidit corruptionem:* 37. *quem vero Deus suscitavit a mortuis, non vidit corruptionem.* Vide hunc vehementius disserentem. Hoc nunquam Petrus dixit. 38. *Natum igitur sit vobis, viri fratres, quia per hunc nobis remissio peccatorum annuntietur, et ab omnibus, a quibus non potuistis in lege Moysis justificari,* 39. *in hoc omnia qui creditur justificatur.* Deinde hoc terribile: 40. *Videte ergo, ne superveniat vobis quod dictum est in prophetis:* 41. *Videte, contemptores, et admiramini, et disperdimini, quia opus operor ego in diebus vestris, quod non credetis, si quis enarraverit vobis (Habac. 1. 5).*

2. Vide quomodo necit sermonem ex praesentibus, ex prophetis, ex semine secundum promissionem. Versus supra dicta exploremus. *Viri fratres, filii generis Abrahae.* A patre ipsos appellat. *Vobis sermo salutis hujus missus est.* Illic illud, *Vobis*, non Judaeos separatim respicit, sed dat illis potestatem avellendi se ab iis, qui eadem perpetrarunt; quod ex sequenti palam est. *Nam qui habitabat, inquit, Jerusalem, hunc ignorantes, et voces prophetarum, quae per omne sabbatum leguntur, judicantes impleverunt.* Magna accusatio, si frequenter audientes non attenderint. Sed nihil mirum: nam dicta illa circa Aegyptum et desertum, satis erant ad ingrati illorum animum demonstrandum. Et quomodo ignorarunt, inquit, cum Joannes dixerit? Quid mirum, cum propheta quoque saepe clamaverint? Illic alia accusatio: *Et nulla causa mortis inventa;* id quod ignorantiae non erat. Ponamus enim, quod cum pro Christo non haberint, cur occiderunt? *Et petierunt, inquit, a Pilato ut interficeretur. Cumque consummassent omnia, quae de illo scripta erant, deponentes de ligno, posuerunt in monumentum.* Vide quam hoc illis curae fuerit. Modum mortis dixit, et Pilatum in medium adducit, ut si-

mul et manifesta passio ait ex tribunali, simulque ut illi gravius accusentur, quod illum alienigenae viro traderint. Neque dixit, *Conquesti sunt (a); sed, Postularunt,* nulla causa inventa illum occidendi; ita ut palam sit illos gratiam accepisse Pilato nolente: quod clarius dicit Petrus, *Judicante illo dimitti (Act. 3. 13).* Multum amabat illos Paulus. Et vide, non moratur in ingrato patrum amico, sed ipsis timorem incutit. Stephanus certe hoc jure facit, utpote occidendus, non docens, et ostendens legem jam solvi: hic vero non item, sed minatur et terret solum. *Deus autem suscitavit illum a mortuis. Qui visus est, inquit, multis diebus iis, qui cum eo ascenderant a Galilea in Jerusalem.* Vide hunc ab ipso Spiritu motum, et passionem et sepulcrum saepe memorantem. *Et nos vobis annuntiamus, inquit, eam quae ad patres nostros repromissio facta est;* id est, promissionem patres acceperunt, vos rem ipsam. Deinde postquam testem adduxerat Joannem, cum diceret, *De semine hoc secundum promissionem adduxit Israeli Salvatorem, praedicante Joanne ante faciem aduentus ejus baptismum penitentiae Israel;* rursus inducit illum iterum dicentem: *Quem me arbitrari esse, non sum ego.* Deinde apostolos quoque inducit resurrectionis testes, dicens: *Qui sunt testes illius ad plebem,* deinde Davidem idipsum testificantem, cum dicit: *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Neque enim venter per seipsa tam firma esse videbantur, neque haec sine illis: per utraque certe sermonem firmat. Quia enim metu tenebantur, quod illum occidissent, et conscientia alienabat illos, non quasi ad Christicidas loquuntur, nec quasi alienum, sed quasi proprium ipsis bonum tradentem. Optatissimum illis erat nomen Davidis: ideo ponit illud, ut vel sic saltem illum auscipiant; ac si diceret, filium ejus regem ipsis futurum esse: igitur ejus frenum ne abjiciatis. Quid sibi vult illud: *Dabo vobis sancta David fidelia?* Firma, inquit, quae nunquam peritura sint. Neque in his moratur, utpote cum his jam credat; sed minatur supplicium, et transit ad id, quod eis optabile erat, cum ostendisset abrogatam esse legem; atque in eo quod utile erat moratur, quod nempe magna transgressoribus mala futura essent. Deinde iterum Davidem cum laude memorat: *David, inquit, in sua generatione cum administrasset voluntati Dei, appositus est ad patres suos.* Sicut et Petrus ipsam memorans dicebat: *Licet dicere cum fiducia de patriarcha David (Act. 2. 29).* Nec dicit mortuum esse, sed, *Appositus est ad patres suos,* id quod dictu suavius erat. Et vide quomodo nusquam bona ipsorum opera ponat, sed quae reprehensibilia erant: nam quod petiissent et acceperunt, magna illorum accusatio erat. Illic beneficia Dei recenset: *Elegit, inquit, Exaltavit, Educavit.* Haec vero non eorum, sed Dei

(a) In graeco legitur, *ἐπέστησαν*, quam vocem inter res prior Latine verit. obtinuerunt; sed male. Nam *ἐπέστησαν* hic significat, *conquesti sunt, contra eum loquuti sunt, accusarunt.* Cujus significatiois exempla attulimus non parca in (nomastico ad finem Editionis Attanasianae a vobis adnotato in voce *ἐπέστησαν*, et in sequenti *ἐπέστησαν*. Sic notem intellecta voce *ἐπέστησαν* omnia quadrabant.

ὄλον, ὅτι ἀνόστη· φησὶ τὸ, *Καὶ μάρτυρες αὐτοῦ εἰσιν*. Εἶτα πάλιν ἀπὸ τῶν Γραφῶν ἰσχυρίζεται ὡς *ὅτι ἐπέλεσαν πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, καθέλεον ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἔθηκαν εἰς μνησίον*. Ὁ δὲ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, *ὃς ὥρθη ἐπὶ ἡμέρας πλείους τοῖς συναναβῶσιν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας εἰς Ἱερουσαλήμ, οἰκίνας εἰς μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν. Καὶ ἡμεῖς ἠμᾶς εὐαγγελίζομεθα τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γεσηγημένην, ὅτι ταύτην ὁ θεὸς ἐλεπήλωκε τοῖς τέκνοις αὐτῶν ἡμῶν, ἀναστήσας Ἰησοῦν, καθὼς καὶ ἐν τῷ Ψαλμῷ τῷ δευτέρῳ γέγραπται* Ἰός μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεσηγηκάσῃ. *Οἱ δὲ ἀνόστητες αὐτὸν ἐκ νεκρῶν μηκέτι μέλλοιτα αὐτὸν εἰς διαζθορὸν ὑποστρέφειν, οὕτως εἴρηκε, ὅτι δώσω ὑμῖν τὰ ὅσια δαυὶδ τὰ πιστά. Δὴ καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει* Οὐ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαζθορᾶν. *δαυὶδ μὲν γὰρ ἰδίᾳ γεγεῖ ὑπαρεστήσῃ τῇ τοῦ θεοῦ βουλήν ἐκοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ εἶδε διαζθορᾶν ἔν δὲ ὁ θεὸς ἤγειρεν, οὐκ εἶδε διαζθορᾶν*. Ὅρα τοῦτον σφοδρῆτερον διαλεγόμενον. Τοῦτο οὐδαμοῦ Πέτρος εἶπεν. Γνωστὸν οὐδ' ἔστω ὑμῖν, ἀρδεις ἀδελφοί, ὅτι διὰ τοῦτο ἡμῖν ὄψεαι ἁμαρτίων ἐπαγγέλλεται, καὶ διὰ πάντων, ὧν οὐκ ἠδυνώθητε ἐν νόμῳ Μωσθεῶς δικαιοθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων [227] δικαιοῦται. Εἶτα καὶ τὴν φοβερὴν Βλέπετε οὐδ', *μη ἐπέλθῃ ἐπ' ὑμᾶς τὸ ἐρηγόμενον ἐν τοῖς προφήταις*. Ἴδετε οἱ καταστροφῆται, καὶ ἐμβλέψατε, καὶ θαυμάσατε, καὶ ἀφανίσθητε, ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἢ ἐν τῷ ἐκδηγήται ὑμῖν.

β. Ὅρα πῶς πλέκει τὸν λόγον ἀπὸ τῶν παρόντων, ἀπὸ τῶν προηγουμένων, ἀπὸ τοῦ σπέματος τοῦ κατ' ἐπαγγελίαν. Ἄλλ' ἀνωθεν ἴδωμεν τὰ ἐρηγμένα. Ἄνδρες ἀδελφοί, υἱὸς γέροντος Ἀβραάμ. Καὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καλεῖ. Ὑμῖν ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἐξαπεστάθη. Ἐνταῦθα τὸ, Ὑμῖν, οὐκ ἰουδαίαι· ἀφωρισμένως λέγει, ἀλλὰ διδόναι αὐτοῖς ἔξουσίαν ἀποσινοθῆναι πῶν τὸν νόμον τετολιμηκέντων· καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ ἐπαγγελμένου ἔηλον. Οἱ γὰρ κατοικοῦντες, φησὶν, Ἱερουσαλήμ, τοῦτον ἀγνοήσαντες, καὶ τὰς σωματικῶν σφοδηρῶν τὰς κατὰ πάντα σόβητασιν ἀναγνωσκόμενης, κρίναντες ἐπλήρωσαν. Μεγάλη γὰρ κατηγορία, εἰ σκῆρας ἀκούοντες οὐ προσέχον. Ἄλλ' οὐδὲν ἂ θυμαστὸν τὴν γὰρ εἰρηγμένα ἐκίνα τὰ κατ' Ἀγύπτου καὶ τὴν ἔρημον ἱκανὰ θέλει αὐτῶν τὴν ἀγνομίαν. Καὶ πῶς ἠγνόσαν, φησὶν, Ἰουδαῖοι λέγοντες· τί θαυμαστὸν, ὅπου γε καὶ τὸν προηγουμένων συνεχῶς βούωνται; Εἶτα καὶ ἄλλη κατηγορία. Καὶ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὐρόντες διαπρὸς οὐκ ἦν ἀγνοία. Θῶμεν γὰρ, ὅτι ὡς ὡς Χριστὸν αὐτὸν εἶχον τίνος ἕνεκα καὶ ἀνήρουν; *Καὶ ἤπισσαντο, φησὶ, Πιλιππον ἀναρεθῆναι αὐτόν*. Ὅς δὲ ἐπέλεσαν πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, καθέλεον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἔθηκαν εἰς μνησίον. Ὅρα πῶς αὐτοῖς περισπούδασεν ἦν τοῦτο. Τὸν τρέπον εἶπε τὸν τὸ θανάτου, καὶ Πιλιππον εἰς μέσον φέρε, ἅμα μὲν ἵνα ὄηλον τὸ πάθος γένηται ἀπὸ τοῦ κριτηρίου, ἅμα δὲ ἵνα ἐκεῖνοι μειζρόνως κατηγορῶνται, ἀπόφ' παραδόντες ἀλλοτρίῳ. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐρέτιχον ἄλλ' ἠπισσαντο, μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὐρόντες ἀναρεθῆναι αὐτόν, ὥστε δηλώσαι τὴν γάρην ἔλαθον λαίῳ μη θάλλοντος· ὅπερ σαφέστερον ὁ Πέτρος λέγει,

Κρίναντος ἐκεῖνον ἀπολείπειν. Πάνυ ἔφηλε αὐτοῖς ὁ Παῦλος. Καὶ ὅρα, οὐκ ἐνδιατρίβει τῇ ἀγνομίᾳ τῶν πατέρων, ἀλλ' αὐτοῖς ἐπισημαίνει τὸν ὄσον. Ὁ μὲν γὰρ Στέφανος εἰκότως τοῦτο ποιεῖ, ὅτι ἀναρεθίσαι μέλιον, καὶ οὐχὶ διδάσκων, καὶ δεκνὺς ὅτι ὁ νόμος ἦν καταλύεται· οὗτος δὲ οὐκ εἶσι, ἀλλ' ἀπαιεὶ καὶ φοβεὶ μόνον. Ὁ δὲ θεὸς ἤγειρεν αὐτόν ἐκ νεκρῶν. Ὅς ὥρθη, φησὶν, ἐπὶ ἡμέρας πλείους τοῖς συναναβῶσιν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Ὅρα γὰρ τοῦτον ἅτε ἀπ' αὐτοῦ κεινημένον τοῦ Πνεύματος, ἄνω καὶ κάτω τὸ πάθος καὶ τὸν τάρον κηρύττοντα. Καὶ ἡμεῖς ἡμᾶς εὐαγγελίζομεθα, φησὶ, τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γεσηγημένην· τοῦτοῖσι, τὴν μὲν ἐπαγγελίαν οὐ πατέρας ἰδέξαντο, τὸ δὲ ἔργον ὤρεϊ. Εἶτα μάρτυρα τὸν Ἰωάννην ἐπαγαγὼν ὅτι ἔλεγεν, ὅτι Ἄπὸ τοῦ σπέματος τοῦτου κατ' ἐπαγγελίαν ἤγαγε τῷ [228] Ἰσραήλ Σωτήρα β, προκηρύξας Ἰωάννην πρὸς ἀπὸσώσωσιν τῆς εισόδου αὐτοῦ βάπτισμα μετανοίας τῷ Ἰσραήλ, ἐξῆς ἐπάγει πάλιν αὐτὸν λέγων *Τίνα με ὀνομάζετε; οὐκ εἰμὶ ἐγώ*. Εἶτα παράγει καὶ τοὺς ἀποστόλους μάρτυρας τῆς ἀναστάσεως, λέγων *Οἰκτιρᾶτε εἰσι μάρτυρες αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν*· εἶτα τὸν δαυὶδ τοῦτο αὐτὸ μαρτυροῦσαν, τῷ λέγειν, *Οὐ δώσεις τὸν ὄσιόν σου ἰδεῖν διαζθορᾶν*. Ὅστε γὰρ τὰ παλαιὰ ἰσχυρὰ κατ' ἑαυτὰ ἐδόκει εἶναι οὕτως, οὕτε ταῦτα ἀνευ ἐκεῖνων ὥστε δι' ἐκατέρων πιστοῦται τὸν λόγον. Ἐπειθὶ γὰρ τῷ ὀρεϊ κατεφθοντο ὡς ἀνηρησέναι αὐτόν, καὶ τὸ συνεῖδεν αὐτοῖς ἡλιότρου, οὐχ ὡς πρὸς χριστοκτόνους διαλεγόμενος, οὐδὲ ὡς ἀλλότριον ἀγαθὸν αὐτοῖς ἐγχερίσθησες ὁ, ἀλλὰ τὸ οἰκτιρον. Πάνυ ποθεῖν ἦν αὐτοῖς τὸ ὄνομα τοῦ δαυὶδ διὰ καὶ τίθειν αὐτὸ, ἵνα καὶ ὡς αὐτοῦ δέξωνται, ὥστε ἔλεγεν ὑπὸ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ βασιλεύουσαν οἰκον ἀπ' αὐτοῦ μὴ ἀφηνάξεται. Τί ἐστι, δώσω ὑμῖν τὰ ὅσια δαυὶδ τὰ πιστά; Τὰ βέβαια, φησὶ, τὰ οὐδέποτε ἀπολλύμενα. Καὶ οὐκ ἐγχερίσθη τούτους, ὅτι τοῦ λόγου λοιπὸν πιστευθέντος· ἀλλ' ἐπεταίει τὴν κλάσιν, καὶ μετέρχεται τὸ αὐτοῖς ποθεῖν, δεκνὺς ὁ τὸν νόμον ἐκαλλόμενον, καὶ τῷ συμφέροντι ἐνδιατρίβει, ὅτι τε μεγάλα ἀγαθὰ ὑπακούουσι, καὶ ὅτι μεγάλα κακὰ παρακούουσιν ἔσται ὁ, Εἶτα περὶ τοῦ δαυὶδ πάλιν λέγει, καὶ τοῦτο μετ' ἐγχοῦμαι. δαυὶδ μὲν γὰρ, φησὶν, Ἰδιᾷ γεγεῖ ὑπαρεστήσῃ τῇ τοῦ θεοῦ βουλήν, προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ καὶ Πέτρος αὐτοῦ μνημονεύσας ἔλεγεν Ἐξὸν εἰσεῖν μετὰ πατρῷσιν περὶ τοῦ πατριάρχου δαυὶδ. Καὶ οὐ λέγει, ὅτι ἐπελεύθησεν, ἀλλὰ, Προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, ὅπερ ἦν εὐφημότερον. Καὶ ὅρα πῶς οὐδαμοῦ κατορθώματα αὐτῶν τίθεισιν, ἀλλ' ἅπερ ἔχει κατηγορίαν. Τὸ γὰρ, ἠπίσσαντο καὶ ἔλαθον, μεγίστη κατηγορία αὐτῶν. Εἶτα τὰς εὐεργεσίας τοῦ θεοῦ καταλέγει, Ἐξελέξατο εἶπαι, Ὑψωσεν. Ἐπεσοκρόσησεν. Ταῦτα δὲ οὐκ ἐκείνων ἐκνομία, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ. Τὸν δὲ δαυὶδ ἐκνομιάζει μόνον, ἐπειθὲ ἐξ αὐτοῦ ὁ Χριστὸς. Εἰσοδοῦ δὲ ὁ Ἰωάννης καλεῖ λέγων, Πρὸ πρόσωπος τῆς εισόδου αὐτοῦ, τὴν σάρκασιν τοῦ Χριστοῦ, τὴν μετὰ σαρκὸς αὐτοῦ φανερώσων. Ὅτω καὶ ὁ Ἰωάννης τὸ εὐαγγέλιον γράφων, ἐπὶ τούτων καταφέρεισεν συνεχῶς ὄνομα γὰρ ἦν αὐτῷ πολὺ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. Καὶ ὅρα· οὐ λέγει αὐτὸ ἐξ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἐκεῖνου φέρε μαρτυρίαν.

β Sic unus, recte; Edit. , σωτηρίας. Est. * Alii εγχερίσσει. δ Quidam ἐπέλεσαν. ε Sic pletius et rectius tres mva.; Commel. vero, Savil. et Mouff.: ὅτι τε μετὰ παρ. ἔσται. Est.

γ. Ἐπὲς πᾶς σπουδαίως εἰδείεν οἰκονομίας τὸ πρᾶγμα ἔστιν· Ἄλλ' ἀποσκευομένη τί καὶ λέγοντες ἀποστόλοι ἐπισησαν, δὲ ἑσταυράθη. Τί τοῦτο ἀπιθανώτερον, ὅτι ἐπισησάντων αὐτῶν, οἷς ἐπηγγέλλετο σωτηρίαν ἔσθαι, ὅτι ὁ ταπεινὸς ἀφῆσιν ἀμαρτήματα, καὶ τοῦ νόμου μᾶλλον; Διὸ καὶ οὐκ εἶπεν, Ἄν οὐκ ἠβουλήθητε ἄλλ' Ἄν οὐκ ἠθύνθητε ἐν τῷ νόμῳ Μωυσέως δικαιωθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιούεται, τὸ ἀσθενὲς τοῦ νόμου δεῖκνυσι. Καλῶς δὲ προσέθηκε καὶ τὸ, Πᾶς, ἵνα δείξῃ δὲ ὅστις ἂν ἦ ὁ πιστεύων. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἐκείνων, ἐὰν μὴ τις εὐεργεσία ἦ. Διὰ τοῦτο ὕστερον τίθησι τὴν ἀφεσιν, ἐντεῦθεν τὸ μείζον συνάγει, καὶ δεῖκνυσι ὅτι, ὁ ἀδυνάτως εἶχεν ὁ νόμος [229] ποιῆν, τοῦτο ἐργασάμενος διὰ τοῦ θανάτου ὁ παθὼν φαίνεται. Ὥστε καλῶς εἶπεν· Ὅφεινές εἶσι μαρτυρεῖς αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν, τὸν ἀνέλωνα φησὶν, οὐκ ἂν ἔσται, εἰ μὴ θεῖα δυνάμει ἐθεβαίνοντο· οὐκ ἂν γὰρ πρὸς ἀνθρώπουσ φωνώντας ταῦτα ἐμαρτύρησαν, οὐκ ἂν πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀνέλοντας. Τὸ δὲ, Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, εἶπεν, ὡς τούτῳ λοιπὸν εἰδῶς ὅτι καὶ τὰ ἄλλα ἐπαταῖ. Καὶ διὰ τὴ μὴ ἐπήγαγε μαρτυρίαν, δι' ἣς ἐμελλον πισθεῖσθαι, δὲ ἀφεσις ἀμαρτιῶν δι' αὐτοῦ γίνεται; Ὅτι τὸ σπουδαζόμενον τοῦτο ἦν, δεῖξαι τίς ἐστι, ὅτι ἀνστήσει τοῦτο δὲ ὠμολογημένην, ἐκεῖνο ἀναμφισβήτητον ἦν διὰ τοῦτο, τὸ καὶ δεῖν ἔπι αὐτοῦ ἀφεσις ἀμαρτιῶν γίνεται. Ἄλλως ἐὰ θεοῦτο εἰς πῶθον αὐτοῦ ἀγαγεῖν τοῦ μεγάλου τούτου. Οὐκ ἄρα ἐγκατάλειψις ἦν ὁ θάνατος αὐτοῦ, ἀλλὰ προφητείας πληρώσι. Ἀναμνησθεῖς ἰστορίων, ἃς ἀγγελοῦστας μωρία ἐπαθον δεῖνᾶ. Καὶ τοῦτο ἀνιένεται διὰ τοῦ τελίως λέγων· Ἴδετε ἃ καταφρονεῖσθε, καὶ ἐπιβλέψατε. Καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ τραγὸν ὄν ὑπομένεται. Μὴ ἐπέλθῃ, φησὶν, ἐξ' ἡμῶν τὸ πρὸς τοὺς ἄλλους ἐρημώσθαι, οὗτοι ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι, ὁ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐὰν τις ἐκδηγήται ὑμῖν. Μὴ θαυμάζετε, ὅτι ἀπιστον δεκαί εἶναι· καὶ αὐτὸ προερίχται ἀνωθεν. Τοῦτο καὶ πρὸς ἡμᾶς εἰκότως ἂν λεχθεῖν, βλεπέτε οἱ καταφρονεῖσθε, περὶ τῶν τῆ ἀναστάσει διαπιστούτων. Καὶ γὰρ σφόδρα κακῶς τὰ τῆς Ἐκκλησίας διατίεται, καίτοι γε νομίζετε ἐν εἰρήνῃ εἶναι τὰ πράγματα. Τὸ γὰρ δεῖνὸν τοῦτο ἔστιν, ὅτι ἐν πολλοῖς ὄντες κακοῖς, οὐδ' ἐν ἐσμέν ἐν κακοῖς ἔσμεν.

Τὶ λέγεις; τὰς Ἐκκλησίας κατέχομεν, τὰ κτήματα, τὰ ἄλλα πάντα, αἱ συνάξεις γίνονται, καθ' ἑκάστην ἡμέραν πρόσεισι ὁ λαὸς· καὶ καταφρονεῖσθε; Ἄλλ' οὐκ ἀπὸ τοῦτο Ἐκκλησίαν ἐν τις δοκιμάσειν; Ἄλλ' ὁπῶν, φησὶν; Εἰ εὐλαβεῖα ἔστιν, εἰ κεραδίνοντες ἀναχωροῦμεν οὐκαθε καθ' ἑκάστην ἡμέραν, εἰ καρπούμενοι μέγα τι ἢ μικρὸν, εἰ μὴ νόμον ἀπλῶς πληροῦντες καὶ ἀφοσιούμενοι. Τίς βελτίως γέγονεν ὁμολόγησθαι μὴν συλλεγόμενος; Τοῦτο ἔστι τὸ ζητούμενον· ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τοῦτο, ὁ δεκαὶ εὐπραγίας εἶναι, τοῦτο δυσπραγία ἔστιν, ἐταν τοῦτον γινόμενον μὴδὲν πλὴν γίνηται. Εἶθε μὲν οὐν μὴδὲν πλὴν· νῦν δὲ καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον. Τὶ καρπούσθε ἀπὸ τῶν συνάξεων; Καίτοι εἰ γέ τι ὄφελος ὕμῖν ἐγένετο, πάλαι πάντας εἶδει τὸν τῆς φιλοσοφίας βίον ζῆν, τοσοῦτον μὲν προφητῶν δεῦτερον τῆς ἑβδομάδος ὕμῖν διελεγόμενον, τοσοῦτον δὲ ἀποστόλων, εὐαγγελιστῶν, πάντων τὰ σωτήρια δόγματα προτιθέντων, καὶ τὰ θυνάμενα ἦθος βυμβίβει μετὰ πολλῆς ἀκριβείας παριστωντων ὕμῖν β. Ὁ στρατιωτῆς ἐπὶ τὸ γυμνάσιον ἰών, ἀκριβέστατος γίνεται περὶ τὰ τεκνικά· ὁ ἀσκήτης εἰς πα-

λαστραν βαδίζων, ἐμπεριότερος γίνεται περὶ τὴν πάλιν ὁ ἱερεὺς πρὸς τὸν διδασκαλὸν ἐρχόμενος, ἀκριβέστερος γίνεται, καὶ πλείονα οἶδε, καὶ πλείονα μανθάνει· οὐ τί κεκέρησας; οὐ λόγῳ πρὸς τοὺς ἐναντιὸν ἔχοντας, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας συναγομένους. Ἡ τοῦτο νομίζετε εὐλόγησαν εἶναι, τὸ συνεχῶς παραβάλλειν τῆ συνάξει; Τοῦτο οὐδὲν ἔστιν, ἀν μὴ τι καρπωσώμεθα· ἀν μὴ τι συνάγωμεν, βέλτιον [230] οἶκος μένειν. Καὶ γὰρ οἱ πρόγονοι τὰς ἐκκλησίας ἦμῖν ὑποκόμισαν, οὐχ ἵνα ἐκ τῶν ἰδίων οἴκων συναγογῶμεν ἡμᾶς ἀλλήλους ἐκνεύσωσι· τοῦτο γὰρ καὶ ἐν ἀγορᾷ καὶ ἐν βασιλείῃσ καὶ ἐν πομπῇ γένοιτο ἂν ἄλλ' ἵνα μαθητὰς ὁμοῦ καὶ διδασκάλους συναγαγόντες, βελτίους τοῦτος δι' ἐκείνων ἐργάζωνται. Νόμος ἀπλῶς καὶ ἀφοσιώσεις γέγονε τὰ ἡμέτερα· συνήθεια τὸ πρᾶγμα λοιπὸν ἔστιν. Ἦλθε τὸ Πάσχα, πολλοὶ ὁ θέρους, πολλῆ ἡ παρασχ· οὐ γὰρ ἂν ἐπιμοίη πολλοὶ οἱ ἀνθρώποι· τοῦτο γὰρ οὐκ ἀνθρώπων. Ἀπῆλθεν ἡ ἐσθρῆ, ὁ μὲν θέρους ὑποπέμπεται, ἡσυχία δὲ πάλιν ἀκαρπός. Παννυχίδες πόσι· καὶ ἡμυνοῦδαι ἱεραὶ; Καὶ τί τὸ πλέον; Χεῖρον μὲν οὐ· πολλοὶ καὶ διὰ κενωθέντων τοῦτο ἐργάζονται. Πῶς ὀφείθε κόπτομαι τὰ σπλάγγνα, καθάπερ εἶπεθον τετηρημένον πάντα προχωροῦντα ὄρων; Ἄλλὰ πάντως ἐρεῖται μοι, ὅτε τὰς Γραφὰς ἴσμεν. Καὶ τί τοῦτο; Ἄν διὰ τῶν ἔργων αὐτὰς ἐπιδεικνύηται, τοῦτο ἔστι τὸ κέρδος, αὐτὴ ἡ ὠφέλεια. Βαρεθὸν ἡ ἐκκλησία ἐσθῆν· ἀν διαπαντός ἀπίηται μηδεμίαν δεχόμενον βαρῆν, τί τὸ βρῆλος τοῦ συνεχῶς ἐνταῦθα εἶναι; Μεῖζον μὲν γὰρ ἢ βλάβη. Τίς τοῦ νόμου προσθήσειν, οἷς ἀπὸ τῶν πατέρων ἐδέξατο; Οὐκ οἱ λέγω· ἔθος ὁ δεῖνα εἶναι ποιεῖν τὴν ἀνάμνησιν τῆς μητρὸς, ἢ τῆς γυναίκος, ἢ τοῦ παιδίου· τοῦτο ποιεῖ κἂν τε ἀκούσι, κἂν τε μὴ ἀκούσι παρ' ἡμῶν, ὑπὸ τῆς συνήθειας; καὶ τοῦ συνεδέσθαι ἐλλοκόμενος. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναγκάζει, φησὶ; Μὴ γίνονται, ἀλλὰ καὶ πάνν χαίρω· ἐβουλόμην δὲ αὐτὸν τι καὶ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας καρπωσάσθαι διαλέξωσι, καὶ ὅπερ ἡ συνήθεια ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἄρ' ἡμῶν ἄ γενέσθαι, καὶ ἐταρᾶν ἐπισαχθῆναι συνήθειαν· ἐπεὶ τί κόπτομαι εἰκὴ καὶ ληρῶ. εἰ μέλλεται ἐπὶ τῶν αὐτῶν μένειν, εἰ μὴδὲν αἱ συνάξεις εἰς ἡμᾶς ἐργάζονται ἀγαθόν;

δ. Ναί, φησὶν, εὐλόγηθα. Καὶ τί τοῦτο, ἀν ἡ χωρὶς ἔργων; Ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Πολλὰς ἔργων ἐγὼ οἴγησι, μηδεμίαν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων λόγων προσθήκη ὕμῖν ἐγγινόμενῃ ὄρων· ἢ τάχα γίνεται μὲν, ἐγὼ δὲ ὑπὸ ἀπληστίας καὶ πολλῆς ἐπιθυμίας ταῦτον πάσχω τοὺς περὶ τὰ χρήματα μαινομένους. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι, ὅσα ἂν περιβάλλωνται, οὐδὲν ἠγούονται ἔχειν· οὕτω καὶ αὐτοῖς, ἐπειδὴ σφόδρα τῆς ἡμετέρας ἐρέμιας σωτηρίας, ἕως ἂν ἴδω προκεκοσφάται ἡμᾶς, οὐδὲν ἠγούμαι ἐργάζεσθαι, διὰ τὸ σφόδρα ἐπιθυμῆν πρὸς αὐτὴν τὴν κορυφὴν ἡμᾶς ἐλθεῖν. Βουλόμην ἂν τοῦτο εἶναι, καὶ τοῦ ἐμοῦ πάθους εἶναι τοῦτο, ἀλλὰ μὴ τῆς ἡμετέρας βουλήσθαι· ἐδοῦκα δὲ μῆποτε κάλλος στογάζομαι. Πειπίσθαι γὰρ ὄφειλετε, ὅτι εἰ τις ἐγένετο ὠφέλεια ἐν τούτῳ περὶ ἡμᾶς, πάσασθαι καπὼν ἡμᾶς λέγοντας εἶδει. Οὕτως οὐκ εἶδει ῥημάτων ὕμῖν, τῶν ἡμῶν λεχθέντων οὕτως; ἰκανῶς εἰρημένον, ὡς καὶ ἄλλους δύνασθαι βυμβίβειν, εἰ γε ἀπόντων ὠφέλειά τις ὕμῖν προσεγγίνοτο. Τὸ δὲ ἀνάγκην ἡμᾶς εἶχειν συνεχῶς [231] διαλέξωσι, οὐδενός.

* Αἱ δὲ τούτων· καὶ μὴ ἄρ' αὐτοῦ. β Αἱ ἀκριβείας τεθέντων ἡμῶν.

* Ποῦν deest in uno cod. d Savil. καὶ ἐξ' ἡμῶν Morel. veru ἀρ' ἡμῶν.

laudes sunt. Davidem autem solum celebrat, quia ex ipso Christus. Ingressum vero Joannes vocat, dicens, *Ante faciem ingressus ejus*, Incarnationem Christi, et ejus cum carne adventum. Sic Joannes Evangelium scribens, ad illum sæpe confugit: magnam enim illi nomen erat in toto orbe. Et vide: non dicit illud ex seipso, sed illius affert testimonium.

3. Viden', quomodo ostendere studeat rem ex œconomia quadam geri. Sed audiamus quid apostoli dicentes persuaserint, quod crucifixus est. Quid hoc incredibilem, quod sepultus sit ab illis, quibus salutem promisit, quod sepultus peccata magis quam lex ipsa remittat? Ideo non dixit: *A quibus noluitis; sed, A quibus non potuistis in lege Moysi justificari; in hac omnia credens justificatur*: infirmitatem legis ostendens. Recto autem addidit illud, *Omnia*; ut declararet quisquis sit credens. Nulla enim ex illis utilitas, nisi aliquid adiat beneficium. Ideo demum ponit remissionem, hinc quod majus est colligens, et ostendens, id quod non poterat lex facere, hoc clare per mortem fecisse eum qui passus est. Itaque bene dicebat: *Qui sunt testes ejus ad plebem*, illum qui occidit, inquit: neque tales essent, nisi divina virtute firmarentur; neque enim ad homines eadem spirantes talia testificati essent, non ad ipsos qui occiderunt. Illud vero, *Ego hodie genui te*, dixit, quod ad hoc etiam alia sequantur. Et cur non addidit testimonium, quo persuaderentur, per eum remissionem peccatorum futuram esse? Quia illud interim curabat ostendere, quod resurrexisset: hoc autem si in confesso esset, illud hinc indubitatum fuit, nempe per illum remissionem peccatorum fieri. Alioquin volebat illos in boni illius desiderium inducere. Non ergo derelictio erat mors ejus, sed prophetice impletio. Historias commemorat, quas ignorantes innumera passi sunt mala. Et hoc subindicat in fine, dicens: *Videte, contemptores, et respicite*. Et vide quomodo illud utpote asperum succidat. *Ne vobis superveniat*, inquit, *quod aliis dictum est: Quia opus ego operor, quod non creditis, si quis narraverit vobis*. Ne miremini, quod incredibile videtur esse: et hoc superius dictum est. Hoc etiam jure nobis dicatur: *Videte, contemptores*, iis qui resurrectionem non credunt. Etenim res Ecclesie pessime habent, licet putetis in pace esse. Hoc quippe grave est, quod in malis cum simus, id ignoremus.

Pietas sola Ecclesiam commendat.—Quid dicis? Ecclesiam tenemus, possessiones, alia omnia, collectæ fiunt, quotidie adest populus, et contemnimus? At non inde Ecclesiam probaveris. Sed unde, inquires? Si pietas est, si cum lucro domum quotidie recedimus, si cum fructu vel modico vel magno, si legem non utamur et perfunctorie implevimus. Quis melior effectus est ex conventibus mensis unius? Hoc est quod quaeritur: nam hoc ipsum, quod beneficium putatur, infeliciter factum est, cum his ita gestis, nihil amplius lucratur. Atque utinam nihil amplius, nunc enim etiam in deterius vergimus. Quid fructus ex collectis carpiis? Si quid certe fructus carperetis, jam plim omnes oporteret philosophi-

ce vivere, cum bis per hebdomadam tot prophetae vos alloquantur, cum tot apostoli, evangelistæ, omnibus salutaris dogmata proponantibus, quæ possint mores vestros accurate componere. Miles ad tirocinium veniens in bellicis fit peritior; athleta palæstram adiens fit exercitator ad pugnam; medicus ad doctorem accedens fit expertior, plura scit, plura discit: in quid lucratus es? non loquor iis, qui per annum, sed iis, qui a prima ætate conventibus adfuerunt. An hoc putatis esse pietatem, quod frequenter ad synaxin accedatis? Hoc nihil est, nisi quid fructus referamus: nisi quid colligamus, melius esset domi manere. Etenim majores nostri ecclesias nobis exedificaverunt, non ut ex domibus congregatos vos simul ostendant: hoc enim et in foro et in balneis, et in pompa perinde fit; sed ut discipulos et doctores una congregantes, illos horum ope meliores efficiant. Lex simpliciter et decoris species factæ sunt res nostra, consuetudo mera nunc est. Venit pascha, magnus tumultus, magnæ turbæ: non enim dixerim, multi homines: illud enim non vere hominum est opus. Transit festum, tumultus est minor, quies tamen infructuosa. Quot sunt pervigilia, quot sacri cantus? Et quid hinc amplius? Imo pejus accidit: multi enim propter vanam gloriam hoc faciunt. Quantum putatis me in visceribus discrucari, dum video omnia delium in pertusum effundi? Sed omnino dicetis mihi, Scripturas scimus. Et quid hoc? Si illas operibus exhibeatis, hoc lucrum est, hoc utile. Officina tinctoria est ecclesia: si semper abeatis nulla accepta tinctura, quæ utilitas hinc frequenter convenire? Majus quippe damnus est. Quis iis legitibus quid adjecit, quas a patribus accepit? Exempli causa: solet quipiam memoriam facere matris, vel uxoris, vel filii: hoc facit sive audiat, sive non audiat a nobis, a consuetudine et a conscientia allectus. Ideo indignarius, inquires? Absit; imo multum gaudeo; sed vellem illum quidpiam ex concione nostra lucrari: et quod consuetudo fecit, id etiam a nobis fieri, et aliam consuetudinem induci. Alioquin quid frustra laboro, si in iisdem mansuri estis? si nihil vobis synaxes afferant boni?

4. Etiam, inquires, precamur. Et quid hoc sine operibus? Audi Christum dicentem: *Non omnia qui dicunt mihi, Domine, Domine, intrabunt in regnum celorum, sed qui fecerint voluntatem Patris mei, qui est in caelis* (Matth. 7. 21). Sæpe statui ego silere, videns nihil ex sermonibus nostris vobis lucrari accedere: vel forte accedit, ego vero quod instabiilis et cupidus sim, idipsum patior quod il, qui circa pecunias insanunt. Nam sicut illi, quantumvis accumulunt, nihil se putant habere: sic et ego, quia salutem vestram admodum cupio, donec videro vos proficere, nihil me fecisse puto, quod multum desiderem, ut ad ipsum culmen ascendatis. Velle ita se habere; idque ex affectu meo, non ex vestra ignavia proficisci; sed timeo, ne forte bene conjectem. Persuasionum enim habere oportet, si qua in tanto tempore utilitas provenisset, nobis jam dicendi finem faciendum fore. Sic vobis non opus esset verbis. cum ea, quæ jam

dicta sunt, ita sufficiant, ut et alios moderari possint; si quidem illis absentibus quedam vobis utilitas accederet. Quod vero perpetuo monitis opus habeatis. Id certe nihil aliud indicat, quam quod vestra non recte se habeant.

Remedia contra vitia ex Scripturis sumenda. — Quid ergo faciendum? non enim objurgandum est tantum. Obsecro et oro, ne id solum spectetis, ut in ecclesiam veniatis; sed ut etiam domum regressi, accepto contra vitia pharmaco, si non a nobis, saltem a Scripturis congruentia habeatis remedia. Exempli causa: est quis iracundus? Attendat lectionibus Scripturarum, et omnino quid reperit vel in historia vel in monitis: in monitis, cum dicitur: *Momentum furoris ejus ruina ipsius (Eccli. 1. 28)*; et, *Vir iracundus non modestus (Prov. 11. 25)*, et similia; iterum vero, *Vir linguosus non dirigetur (Psal. 159. 12)*; rursusque Christus, *Qui irascitur fratri suo sine causa (Matth. 5. 22)*; iterumque propheta, *Irascimini, et nolite peccare (Psal. 4. 5)*; et, *Maledictus furor eorum, quia peritiam (Gen. 49. 7)*. In historiis vero, ut cum audis Pharaonem ira magna incensum, itemque Assyrium, qui hac de causa perierunt. Rursus qui amore pecunie captus est, audiat: *Nihil avaro iniquius: hic enim et animam suam venalem exhibet (Eccli. 10. 9)*; et Christo dicente: *Non potestis Deo servire et mammonæ (Matth. 6. 24)*; et Apostolo, *Radix omnium malorum est avaritia (1. Tim. 6. 10)*; et propheta, *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere (Psal. 61. 10)*, imul-taque alia similia. Ex historiis, habetis Gicai, Judam, principes scribarum, et quod *Dona excæcant oculos sapientium (Exod. 25. 8. Deut. 16. 19)*. Alius est superbius? Audiat illud, *Deus superbis recessit (Prov. 3. 34)*; et, *Principium superbie peccatum (Eccli. 10. 14)*; et, *Omnis sublimitas corde impurus apud Dominum (Prov. 16. 5)*. Et in historiis, respicite diabolum aliosque omnes. In summa (non enim possumus omnia recensere), singuli suorum vulnerum pharmaca ex Scripturis divinis defigant: et si non totum simul, partem unam hodie, partem crastina die, et sic omnia alibi. Et circa penitentiam, et circa confessionem, circa eleemosynam, circa æquitatem, castitatem cæteraque omnia, exempla reperies. *Hæc quippe omnia scripta sunt ad institutionem vestram (Rom. 15. 4)*, inquit. Si itaque in admonitione nostram circa omnia disserit, attendamus ut par est. Quid frustra nos ipsos decipimus? Timeo, ne de nobis dicatur: *Defecerunt in vanitate dies nostri, et anni nostri cum festinatione (Psal. 67. 53)*. Quis nos audiens abscessit a theatris? quis ab avaritia destitit? quis ferventior factus est ad eleemosynam? Vellem scire, non vanæ gloriæ causa, sed ut obsecror fierem, videns egregium laborum fructum. Nunc autem quomodo operi manum admovebo, ut doctrinæ imbres demissos videns, et segetes in calidæ mensura nobis manentes, nec majores esse fructus? Densum arææ tempus adest, quo adhibetur ventilarum. Timeo, ne totum sit fenum: timeo, ne omnes in caminum conjiciamur. Præerit ætas, veni hiems; sedemus juvenes et ænes propriis capti

vitii. Ne mihi dicas, Non scortor. Quæ enim utilitas, si non scortaris quidem, sed avarus es? Passer etsi non ex omni parte, sed a pede tantum teneatur, et ita perit, in laqueo irretitis, nec prorsus alæ capto pede. Sic et tu, non captus es per fornicationem, sed captus avaritia: captus certe es; neque queritur, quomodo captus sis, sed quod captus sis. Ne dicat juvenis: non sum avarus; sed forte fornicaris. Et quæ utilitas? Non possunt enim omnia vitia in una ætate reperiri, sed discreta illa sunt, idque per Dei benignitatem, ne si simul invadant, superari nequeant et gravius nobis certamen exhibeatur. Quanta ignavia non fuerit, ne separata quidem vitia posse vivere, sed per singulas ætates vinci, atque alium sapere in iis, quæ non ex nostro studio, sed ex ipsa ætate sapiunt? Non videtis aurigas, quanta diligentia et exercitatione, quantis laboribus utuntur, quot cibis aliisque omnibus, ut ne dejiciantur de curru? Vide quanta sit ars. Nam vir robustus ne minus quidem equum saepe moderari possit; dum adolescensulus arte utens, duss facile moderatur et ducit. Et apud Indos ingens illa et formidabilis bellua elephantus puero quindecim annorum cum magna alacritate cedere dicitur. Cur hæc a me dicta sunt? Quia si elephantas et equos feros studio et arte domamus; multo magis affectus nostros, qui in nobis sunt, vincemus. Undenam resolvimur per totam vitam? Numquam artem illam curavimus: numquam otii tempore, a certamine vacantes, apud nos disserimus quidnam utile sit. Tunc nos in curru stantes quis videat, cum certamen instat: ideo ridiculi sumus. Annon serpe dixi: Exerceamur cum domesticis ante tentationem? Adversus pueros sæpe domi exasperamur: illic iram sedemus, ut illa apud amicos facilitate usi appareamus. In aliis quoque omnibus si exerceamur, non utique in certaminibus ridiculi essemus. Nunc autem arma quidem sunt, exercitia et studia in artibus et certaminibus; in virtute minima. Non audeat agricola vincam aggredi, nisi prius recte in cultura exercitatus; neque gubernator ad gubernacula sedere, non ante probe exercitatus: non vero inexpecti cum sinis, primas tenere volumus. Oporteret tacere, oporteret cum nullo communicare vel negotio vel sermone, donec possemus feram, quæ in nobis est, curare. Annon fera omni ferocior adversum nos pugnant et furor et concupiscentia? Ne in forum pergat cum hisce feris, donec illis frenum apte inniseris, donec illas cicuraveris. Non vides istos homines, qui mansuetos leones per forum circumducunt, quantum lucentur et in admiratione sint, quia irratiabili feræ tantam mansuetudinem indidit? si vero repente ferocitatis leo, omnes qui in foro sunt abigit, et ductor ejus periclitatur, aliisque perniciæ causa est. Et tu ergo leonem prius cicura, tuncquæ circumduc illum; non ut pecuniam accipias, sed ut lucrum referas, cui par nullum est. Nihil enim par est mansuetudini, quæ et possidentibus et utentibus admodum utilis est. Hanc igitur sectemur, ut possimus virtutis viam accurate emensi, æterna consequi

ἄλλο τεκμήριόν ἐστιν, ἢ τοῦ τὰ ὑμέτερα μὴ σφάραρα διακείσθαι ἀκριβῶς.

Τὶ οὖν ἂν γένοιτο; οὐ γὰρ ἐγκαλεῖν δεῖ μόνον. Παρακαλῶ καὶ δόματα μὴ τοῖτο μόνον ὄρνθ, ὅπως εἰς ἐκκλησίαν ἐμβάλῃται, ἀλλ' ὅπως εἰ καὶ λαβόντες οὐκ αὖθις ἀναχωρήτε τῶν οὐρανῶν φάρμακον παθῶν, κἄν ἡ παρ' ἡμῶν, ἀλλὰ παρὰ τῶν Γραφῶν ἐχθῆν τὰ κατάλληλα φάρμακα. Οἶον, ἐστὶ τις θυμικός; Προσεχέτω ταῖς τῶν Γραφῶν ἀναγνώσεις, καὶ πάντως ἐρρήσει· ἐν ἱστορίᾳ ἢ παραίνεσιν· ἐν παραίνεσιν μὲν, ὅταν λέγῃται, Ἡ βόλη τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ πτώσις ἀεψ· καὶ, Ἀνὴρ θυμώδης οὐκ εὐσχημῶν, καὶ ὅσα τοιαῦτα· καὶ πάλιν, Ἀνὴρ ῥώσ εὐσχημῶν οὐ κατεθυνθήσεται· καὶ ὁ Χριστὸς πάλιν, Ὁ ὄργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκὴ· καὶ πάλιν ὁ προφήτης, Ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρταντεύε· καὶ, Ἐγκατάρατος ὁ θυμὸς αὐτῶν, δὲν ἀθάλας. Ἐν ἱστορίαις, οἷον ὅταν ἀκούσῃ τὸν Φαραὶ πολλῆς ἐμπαιψιζμένον ὄρνῃς, καὶ τὸν Ἀσούριον, καὶ διὰ τοῦτο ἀπολλυμένους. Πάλιν ἐστὶ τις ἠττώμενος ῥημάτων; ἀκούτω, ὅτι Φιλαργυρὸς οὐδὲν ἀνομώτερον· οὗτος γὰρ καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· Ἐκρακτορ ποιεῖ· καὶ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Οὐ δύνασθε θεῷ δουλεῖν καὶ μαμωνᾷ· καὶ τοῦ Ἀποστόλου, Ὅτι βίβα πᾶτων τῶν κελῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία· καὶ τοῦ προφήτου, Πλοῦτος ἐὰν βῆ, μὴ προστιθεσθε κινδύνον, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα. Καὶ ἀπὸ ἱστοριῶν τὸν Γεζὴν, τὸν Ἰουδαῖν, τοὺς ἀρχοντας τῶν Γραμματέων, καὶ ὅτι Δώρα ἐκτυλοῖτο ὀφθαλμοῖς σοφῶν. Ἄλλος ἐστὶν ὑπερφανος; ἀκούτω, ὅτι Ὑπερφανός ἀντιτάσσεται ὁ θεός· καὶ, Ἀρχὴ ὑπερηφανίας ἁμαρτία· καὶ, Πᾶς ὑψηλοκάρδιος ἀκάρτατος παρὰ Κυρίῳ. Καὶ ἐν ἱστορίαις τὸν διαβόλον, καὶ τοὺς ἄλλους ἄπαντας. Καὶ ἕως (οὐ γὰρ ἐν πάντα καταλέγειν) ἕκαστον τῶν οὐρανῶν τραυματῶν τὰ φάρμακα ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἐκλεγέτω· κἄν μὴ τὸ δῶν, μέρος γούν τμήμερον, καὶ μέρος αὐριον, εἶτα τὸ δῶν ἀπονήσασθε. Καὶ περὶ μετανοίας εἰ, καὶ περὶ ἐφορολογήσεως, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης, καὶ περὶ ἐπεικειας, καὶ περὶ σωφροσύνης, καὶ περὶ πάντων εὐρήσει πολλὰ παραδείγματα. Ταῦτα γὰρ πάντα ἐγγράση πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν, ῥησίν. Εἰ τοίνυν πρὸς νοουθεσίαν ἡμῶν περὶ πάντων διαλέγεται, προσεχόμενος ὡς δεῖ προσέχων. Τὶ μᾶλλον ἐπιστολῶν ἀπατούμεν; Φοβοῦμαι ὃ, μὴ καὶ περὶ ἡμῶν εἴπῃ τις, ὅτι Ἐξέλιπον ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι ἡμῶν, καὶ τὰ ἔτη ἡμῶν μετὰ σοουθεσίας. Τίς ἀκούων ἡμῶν ἀπίστη θεάτρον; τίς ἀπίστη πῆλονεξίας; τίς προθυμότερος γέγονε περὶ ἐλεημοσύνην; Ἐβουλόμην μαθεῖν, οὐλὴ κενοδοξίας ἐνεκεν, ἀλλ' ὥστε γενέσθαι προθυμότερος, λαμπρὸν ὄντα τὸν καρπὸν τῶν πῶνων ὄρων. Νῦν δὲ πῶς ἀφομαί τις ἐργασίας, τοσοῦτος μὲν ὑετούς ἔρων καταφρονημένος τῆς διδασκαλίας, τὰ δὲ λήττα ἡμῖν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέτρον μένοντα, καὶ οὐδὲν ὑψηλότερον τὰ γεννήματα γενόμενα; Λοιπὸν ὁ τῆς ἄλλω καρδίας ἐφέστηκαν, ὁ δὲ πτόων ἔχων. Δέδοικα, μὴ τὸ πᾶν χόρτος ἢ· δέδοικα, μὴ πρὸς τὴν κἀμινον ἀπενεχθῶμεν ἄπαντες. Παρηλάθε με, ἤλιβε χειμῶν· καθήμεθα καὶ νεοὶ καὶ γέροντες τοῖς οικείοις ἀλισκόμενοι [252] πάθει. Μὴ μοι εἴπῃς, ὅτι Οὐ πορευθεῖς δὲ ἤς; Ὁ σπρονθὸς κἄν μὴ ἐκπαντός μέρους, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ποδὸς κατέχεται μόνον, καὶ οὕτως ἀπόλωλε, καὶ ἐν τῇ παγίει ἔσθηκε, καὶ τῶν πτερόων ὄφελος οὐδὲν, τὸν ποδὸς καταχρόμων. Οὕτω καὶ σὺ, οὐχ ἑλάως διὰ πορείας, ἀλλ'

ἑλάως διὰ φιλαργυρίας· ἑλάως μένοι· τὸ δὲ ζητούμενον, οὐ πῶς ἑλάως, ἀλλ' ὅτι ἑλάως. Μὴ λεγέτω ὁ νεός, ὅτι Οὐκ εἰμὶ φιλοχρήματος· ἀλλ' ἴσως πορευθεῖς. Καὶ εἰ τὸ ὄφελος πάλιν; οὐδὲ γὰρ δυνατὸν πάντα τὰ πάθη κατὰ μίαν ἡμῖν ἡλικίαν ἐπιστῆναι, ἀλλὰ διωρίσται, καὶ τοῦτο διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν, ὥστε μὴ ἀθρόως ἐπιτελέσθαι ἀχέραιρα γενέσθαι, καὶ χαλεποτέρων ἡμῖν τὴν πρὸς αὐτὰ πάλιν καταστῆναι. Πόσῃ οὐκ ἂν εἶν νοθελας, μηδὲ ἐκρηρμένους δύνασθαι κρατεῖν τῶν παθῶν, ἀλλὰ καθ' ἕκαστον ἠτάσθαι καρδῶν, καὶ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τοῖς τοῖς; οὐκ ἐκ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς ἡλικίας; κοιμίζομενοι; Οὐχ ὄρατε ποσὴ ἡνίχους, πόση ἀκριβεία καὶ γυμνασία καὶ πόνοις ἐχρήνηται, καὶ αἱ στίβεις, καὶ τοῖς ἄλλοις ἄπασιν, ὥστε μὴ καταβληθέντας ἀπὸ τῶν ἀρμάτων σῦρσται; Ἦρα ὅσον ἐστὶ τέχνη. Ἀνὴρ μὲν γὰρ ἀνδρότερος οὐκ ἂν ἐνὸς ἵππου πολλὰς περιγένοτο· μερικακός οὐκ εἴ τέχνη πολλὰς τοὺς δύο ἀναδεξάμενος, ἀγει τόκωλος καὶ φέροι. Καὶ ἐν Ἰνδοῖς; εἰ τὸ μέγα θηρὸν καὶ φοβερὸν τὸν ἐλεφάντην λέγεται, καὶ δεκαπενταεταῖα παῖδι γενοντὶ μετὰ πολλῆς ἐκείνης τῆς προθυμίας. Τὶ δὴ ταῦτα μοι εἰρηται; Ὅτι εἰ ἐλέφαντας καὶ ἵππους ἀγρίους ἄχρον σπουδάζοντες, πολλῷ μᾶλλον τὰ πάθη τὰ ἐν ἡμῖν. Πῶθεν ἐκλύομεθα διαπανθῶς τοῦ βίου; Οὐδέποτε τὴν τέχνην ἐμελετήσαμεν ταύτην· οὐδέποτε ἐν καιρῷ σχολῆς οὐκ ὄντος τοῦ ἀγῶνος διελέθημεν πρὸς ἐαυτοὺς τὶ τῶν χρησίμων. Τότε ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς ἄρματος ἐστώτες· ἴθωι τις ἀν, ὅτε ὁ ἀγὼν παραγίνηται. Διὰ τοῦτο καταγέλαστοι ἔσμεν. Οὐκ εἶπον πολλὰκις, γυμναζόμεθα πρὸς τοὺς οικείοις πρὸ τοῦ πετραμοῦ; Πρὸς τοὺς πατέρας ἐπὶ τῆς οικίας πολλὰκις παροξυνόμεθα· κατέχωμεν ἐκεῖ τὸν θυμὸν, ἴνα εὐκόλως αὐτῷ ἐπὶ τῶν φίλων κερήνημον φαίνωμεθα. Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων εἰς ἐγυμναζόμεθα, οὐκ ἂν ἐν τοῖς ἀγῶσι ἡμεν καταγέλαστοι. Νῦν δὲ ὄπλα μὲν τῶν ἄλλων καὶ γυμνασία καὶ μελέται εἰσι, καὶ τεχνῶν καὶ παισιματων· ἀρετῆς δὲ οὐδαμοῦ. Οὐκ ἂν τοιμησίειν ὁ γεωργὸς ἀμπελοῦ ἀψάσθαι, μὴ πρότερον καλῶς γυμνασθεῖς τὰ γεωργικά· οὐδὲ ὁ κυβερνήτης ἐπὶ τῶν οἰκῶν καθίσται, μὴ πρότερον ἐγγυμνασάμενος καλῶς· ἡμεῖς δὲ ἀμελέτητοι πάντη τυχερόντες, τὰ πρωτῆς ἐμὴ βουλόμεθα. Ἐχρῆν σιγῆν, ἐχρῆν μηδὲν κοινεῖν πραγμάτων μηδὲ βημάτων, ἕως ἂν ἔδυνήθημεν τὸ θηρὸν ἡμερώσων τὸ ἐν ἡμῖν. Ἡ οὐδὲν θηρὸν πάντος χαλεποτέρων ἐπιστρατεύεται ἡμῖν καὶ θυμὸς καὶ ἐπιθυμία; Μὴ ἐμβάλῃς εἰς ἀγορὰν μετὰ τούτων τῶν θηριῶν, ἕως ἂν αὐτοῖς περιθῆς καλῶς τὸν χαλινῶν, ἕως ἂν αὐτὰ τιθασοῦσθαι, καὶ χειροβῆ κατασκευάσης. Οὐχ ὄρας τούτους τοὺς περιάγοντας τοῖς ἡμέρους [253] λόντας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, πῶς καὶ κερδάνουσι; καὶ θαυμάσιον, ὅτι ἐν τῷ ἀλόγῳ θηρῷ τοιαύτην ἡμερότητα κατέρωσσαν; ἂν ἐλ ἐξαιρῶνς ἀγριώθῃ ἐκεῖνος, πάντας σοβᾷ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ ἐκινδύνευσε λοιπὸν ὁ περιάγων αὐτὸν ἀνθρώπος, καὶ τῆς τῶν ἄλλων ἀπειλειας γέγονεν αἴτιος. Καὶ σὺ τοίνυν τὸν λόντα πρότερον ἡμέρωσον, καὶ τότε περιάγῃς, οὐχ ὥστε ἀργύριον λαβεῖν, ἀλλ' ὥστε κερδᾶν κέρδος, οὐκ μηδὲν ἐστὶν ἴσον. Οὐδὲν γὰρ ἴσον ἐπεικειας, ἢ καὶ τοῖς κνηγμένοις, καὶ τοῖς χρωμένοις σφάραρα ἐστὶ χρῆσιμη. Ταύτην οὐκ δαίκομεν, ἴνα δινηθῶμεν τῆς ἀρετῆς τῆς ὀδῶν μετὰ ἀκριβείας διανύσαντες, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' ὃν τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Ἐστῶτας, in uno derst.

* Sic tres. mss., Montf. ἑμπακτορ, male. Estr. ἰ Φο-
 ρομαι deest in quibusdam mss.

[234] ΟΜΙΑΙΑ Α'.

Ἐξίστηνται δὲ αὐτῶν, παρεκείλου εἰς τὸ μεταξὺ σαββάτου λαληθῆναι αὐτοὺς τὰ ῥήματα ταῦτα.

α'. Εἶδες τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν; Οὐχὶ τότε ἐθαυμάσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπίθυμην αὐτοὺς δευτέρας ἐνθάδε ἀκράτους, εἰπόν τινα σπέρματα, καὶ μὴ ἐπιλύσας μὴδὲ ἐπεσεβῶν τῷ λόγῳ, ὥστε αὐτοὺς ἀπαρτίζαι, καὶ οικειοῦσαι ἐαυτῷ, καὶ μὴ χωνυτέροις ἐργάσασθαι τῷ πάντα ἄθρῶν εἰς τὰς ἐκείνων ῥῆσαι ψυχὰς. Εἶπεν, οὐκ ἄρα σεις ἁμαρτιῶν διὰ τοῦτου ὅμῳ καταγγέλλεται τὸ δὲ πῶς, οὐκ ἰδὼκωσε. Μὴ τὰ ταῦτα λοιπὸν αὐτοὺς ἐαυτοῦ μνημονεύει πρώτου*. Ὁρᾷ τὴν προθυμίαν, ὅση Ἠκολούθουν αὐτοῖς, φησὶ. Διὰ τί αὐτοὺς οὐκ ἐβάπτισεν εὐθέως; Οὐκ ἦν καιρὸς, περὶ αἷδι ὥστε βεβαίως ἐμμελῆ. Αὐθείῃ δὲ τῆς συναγωγῆς, ἠκολοθῆσαν πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν σεβομένων προσηλυτῶν τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβῳ· οἵτινες προσηλυτοῦντες αὐτοῖς, ἐπειθερ προσμένει αὐτοὺς τῆ χάριτι τοῦ Θεοῦ. Τῷ τε ἐρχομένῳ σαββάτῳ σχεδὸν πᾶσα ἡ πόλις συνήχθη ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ἰδόντες δὲ οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς ὄχλους, ἐπέλησθησαν ὄχλου, καὶ ἀντέλεγον τοῖς ὕπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις, ἀντιλέγοντες καὶ βλασφημοῦντες. Ὅρα τὴν κακίαν πλῆττομένην ἐν τῇ πόλει τῶν ἑτέρων. Τοῦτο μᾶλλον αὐτοὺς ἐπολεε λαμπρῶς, τὸ ἀντιλέγειν ἐκείνους. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον αὐτόματα παρὰκάλει. Ἀντιλέγοντες, φησὶ, καὶ βλασφημοῦντες. Ὡς τῆς ἰταμότης! ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἀποδέχεσθαι ἴδει, οἱ δὲ ἀντιλέγουσι. Παθήσεια σήμερον δὲ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας εἰπον· ὅμῳ ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ· ἐπειθεὶ δὲ ἀποθεῖσθε αὐτὸν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε διευτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. Ὁρᾷ πῶς φιλονεικῆσαντες μᾶλλον ἐξέτειναν τὸ κήρυγμα, καὶ μᾶλλον ἔβωκαν ἐαυτοὺς εἰς τὰ ἔθνη, ἀπολογοσάμενοι καὶ ἀνευθύνους ἐκτουὺς ἐγκλημάτων [234] ποιήσαντες παρὰ τοῖς οικείοις; Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀνάξιοι ἔστε· ἀλλ' Ἐκρίνατε ἑαυτοὺς ἀνάξιοις, ἀναπαθῆθ' ἐν λόγον ποῦν. Ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. Οὕτω γὰρ ἐντέλλεται ἡμῖν ὁ Κύριος· Τίθειά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναι σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἄσχατου τῆς γῆς. Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούοντα τὰ ἔθνη λυπητῆαι, ὡς ἐκ τῆς ἐκείνων σπουδῆς μὴ τυγχάνοντα τῶν ἀγαθῶν, ἐπάγει τὴν προφητεῖαν λέγων· Τίθειά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναι σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἄσχατου τῆς γῆς. Ἀκούοντα δὲ τὰ ἔθνη. Τοῦτο καὶ αὐτοὺς προθυμοτέροις ἐποίησε, ὅτι ὡν ἐκείνοι ὤφειλον ἀκούσαντες ἀπολαύσαι, αὐτοὶ τούτων ἀπολαύουσι, κἀκείνους μᾶλλον ἔβωκαν. Ἀκούοντα δὲ τὰ ἔθνη, φησὶν, ἔξαυρον, καὶ ἐδέξασθον τὸν λόγον τοῦ Κυρίου· καὶ ἐπίστευσαν ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνων· τούτους τῶν ἀφωρισμένων τῷ Θεῷ. Ὅρα πῶς δεικνύει τὸ τάχος τῆς ὤψελας. Διεφῆρτο δὲ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου δι' ἄλλης τῆς χώρας· τούτους, διεκομίζετε. Ποῦ εἶπεν· Οὐκ ἔστησαν μέχρι τοῦ ζήλου, ἀλλὰ καὶ ἔργα προσέθηκαν. Ὅρα πάλιν πῶς διακονοῦν ἕτερα κατασκευάζουσι μεγάλα διὰ τοῦ ζήλου· κατασκευάζου γὰρ τὸν παρρησιασάσθαι αὐτοὺς, καὶ εἰς τὰ ἔθνη ἔλθειν· καὶ ἄκουε πῶς. Παθήσεια σήμερον δὲ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας εἰπον· Ὑμῖν, φησὶν, ἦν ἀναγκαῖον πρῶ-

τον λαληθῆναι τὸν λόγον· ἐπειθεὶ δὲ ἀποθεῖ αὐτὸν, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. Ἄρα ἐμὲ λοιπὸν ἐξελεῖσθαι εἰς τὰ ἔθνη. Ἄλλ' ὅρα καὶ τὴν παρρησίαν μὲν ἐργασάμενον· καὶ εἰκότως. Εἰ γὰρ Πέτρος ἀλογεῖτο, πολλῷ μᾶλλον οὗτοι ἀπολογίας ἔδιδοντο, οὐδὲ αὐτοὺς κατέσταντο ἐκεῖ. Εἰπὼν δὲ, Πρῶτον, εἶς οὗτοι κἀκείνοι ἔδει· καὶ εἰπὼν, Ἀνάγκαιον, εἶς οὗτοι κἀκείνοις ἀναγκαῖον. Ἐπειθεὶ δὲ ἀποστρέφεσθε· εἶπεν, οὐαὶ ὑμῖν, καὶ ὅτι Κολάζεσθε· ἀλλ' οὐκ ἔστρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. Εἶδες πῶς πολλὰς ἐτικεῖται παρρησίας γίμει; Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παρότρυναν σεβομένης γυνυϊκας, καὶ τὰς ἐσχημένους, καὶ τὰς πρώτους τῆς πόλεως, καὶ ἐπήγευραν ἑωμῶν τῶν Παύλου καὶ Βαρνάβαν, καὶ ἐβάλλουσιν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὄχλων αὐτῶν. Ὁρᾷ ὅσον ἦσαν οἱ ἐνανθῶν τῷ κήρυγματι; εἰς ὅσην ἀσχημύσθη αὐτὰς γοῦν; Οἱ δὲ ἐπιναξέμενοι τὸν κοριοτέρον ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐπ' αὐτοὺς, ἦλθον εἰς ἑκείνους. ταῦτα τὸ φοβερὸν ἐποίησαν λοιπὸν. Ὁ προστάξιν ὁ σὺς, λέγων· Καὶ ἐὰν μὴ τις ὁμῶς δέξεται, ἐξέμειο ἐκτινάξτε τὸν κοριοτέρον ἀπὸ τῶν ὁμῶν. Αὐτοὶ δὲ οὐδὲ ἀπλῶς τοῦτο ἐποίησαν, ἀλλ' ἐἀπηλάθησαν παρ' αὐτῶν. Πλῆθ' οὐδὲ τοῦτο τοῦτο μὲν τὰς ἔβλαψεν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπέμεινον τῷ λόγῳ. Διὰ τοῦτο δὴ μὴν ἐπάγει· Οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπληροῦντο ῥῆς καὶ ἡρωμάτων ἁγίου. Πάθος γὰρ διδασκαλῆσαν οὐκ ἐγκόπτει, ἀλλὰ προθυμότερον ποιμαθῆναι. Ἐγένετο δὲ ἐν Ἰουδίᾳ κατὰ τὸ αὐτὸ εθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων λαλήσαν οὕτως, ὥστε πιστεύουσι Ἰουδαῖοι καὶ Ἑλλήνων πλῆθος πολὺ. Πάλιν εἰς τὰς συναγωγὰς εἰσέρχονται. Ὅρα πῶς οὐκ ἐγένοντο δευλοτέρου. τῆς οὐκ ἔστρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. Ἐκ πολλῆς τῆς πρῆσις ἡμῶν ἀνατροῦσιν αὐτῶν τὴν ἀπολογία. πιστεύουσα, φησὶν, Ἰουδαῖοι τε καὶ Ἑλλήνων πλῆθ' ἀπὸ πλῆθος. Εἰκὸς γὰρ αὐτοὺς ὡς καὶ πρὸς Ἑβραῖοις διαλέγεσθαι. Οἱ δὲ ἀνευθύνουτες Ἰουδαῖοι, ἐπὶ καὶ ἐκείνους τὰς ψυχὰς τῶν ἐθνῶν κατὰ τῶν φῶν. Κατὰ τὸ αὐτὸ λοιπὸν καὶ τὰ ἔθνη ἐπήγευρε οὐκ ἀρκοῦντες αὐτοῖ. Τί οὖν ἐπιθεῖον οὐκ ἐξήλθε γὰρ ἰδιώκοντο, ἀλλ' ἐπολεμοῦντο μόνον. Ἰκαρὶ οὖν χρόνον διέτριβαν· καὶ παρρησιασάμενοι εἰς Κυρίῳ, τῷ μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος· διδοῦντι σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ τῶν; αὐτῶν. Τοῦτο ἐποίησε τὴν παρρησίαν· μᾶλλον μὲν παρρησίαν ἐποίησε ἡ αὐτῶν προθυμία. Διὰ γὰρ μᾶλλον πολλοῦ οὐδαμῶς σημεῖα οὐ ποιοῦσι· τὸ δὲ ἰσχυρὸν αὐτοῦστας, τῶν σημεῖων ἦν. Συνετέλει καὶ ἡ παρρησία. Ἐσχίσθη δὲ τὸ πλῆθος πόλεως· καὶ οἱ μὲν ἦσαν σὺν τοῖς Ἰουδαίοις σὺν τοῖς ἀποστόλοις. Οἱ μὲν ἦσαν εἰς κατηγορίαν αὐτῶν τὸ ἀσπίσθαι. Τούτοις ἦν ὁ εἰλεῖν ὁ Χριστὸς ἦλθον βαλεῖν ἐρήνην, ἀλλὰ μάχουσαν. Ὡς δὲ ἐὼρη τῶν ἐθνῶν, καὶ Ἰουδαίων σὺν τοῖς ἁγίοις αὐτῶν, ὕβρισαι καὶ λιθοβολῆσαι αὐτοὺς, σὺν κατέστουρ εἰς τὰς κύκλους πόλεως τῆς Ἰουδαίας

Verba ἀρ... τὰ ἔθνη, Editis ignota, ex uno cod. : sup. l. Edit. d. ἄλλ' αὐτῶν. Οὐδὲν τοῦτο τοῦτο. c. r. u. l. c. s. omnes. Editi ἔποιοι. Edit. l. Tres mss. c. de ti. καὶ. Paulo ante idem μᾶλλον πολλοῦ σημαῖα οὐ

* Unus cod., λοιπὸν τοῦ Παύλου μνημονεύει πρώτου. b. Alit λυπηθῶσιν, ὡς ἐκ τῆς.

bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, in-

perium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXX.

CAP. 13. v. 42. *Exsultantibus autem illis, rogabant ut sequenti sabbato loquerentur sibi verba hæc.*

1. Vidisti Pauli prudentiam? Non tunc tantum in admiratione fuit, sed etiam iterum audiendi desiderium immisit illis, cum semina finem injecisset ac modum absolvisset, neque verbis finem fecisset, ut illos sibi conciliaret ac benevolos redderet, neque omnia simul ingerendo nauseam pareret. Dixerat: *Remissio peccatorum per hunc vobis annuntiatur*; quomodo autem, non declaravit. Post hæc iterum sibi ipso mentionem facit primum. Viden' quanta alacritas? *Sequebantur illos, inquit. Cur illos non statim baptizavit? Non erat tempus: persuadere oportebat, ut firmi manerent.* 45. *Cumque dimissa esset synagoga, sequuti sunt multi Judæorum et colentium adorarum Paulum et Barnabam: qui loquentes suadebant eis, ut manerent in gratia Dei.* 44. *Sequenti vero sabbato pene universa civitas convenit audire verbum Dei.* 45. *Videntes autem turbas Judæi, repleti sunt zelo, et contradicebant eis, quæ a Paulo dicebantur, contradicentes et blasphemantes. Vide nequitiam percussam, dum alios percutit. Hoc ipsos clariores reddebat, quod illi contradicerent. Primo itaque sua sponte rogabant. Contradicentes, inquit, et blasphemantes. O petulantiam! propter que illos approbare oportebat, propter ea illi contradicunt.* 46. *Tunc constanter Paulus et Barnabas dixerunt: Vobis oportet primum loqui verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æterna vita, ecce convertimur ad gentes.* Viden', quomodo per contentionem magis extenderunt prædicationem, et magis illi se contulerunt ad gentes, postquam ratione reddita apud generes suos sese culpa immunes comprobaverunt? Nec dixit, Indigni estis; sed, *Indignos vos judicatis, ut non onerosus sermo esset. Ecce convertimur ad gentes.* 47. *Sic enim præcepit nobis Dominus: Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ (Isai. 49. 6).* Ut enim gentes hæc audientes non contristarentur, quasi ex illorum studio bona ipse non assequerentur, adducit prophetiam, dicens: *Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ.* 48. *Audientes autem gentes. Hoc illos alacriores reddebat, quod iis illi fruerentur, quibus alii frui debebant; Judæos autem hoc magis mordebat. Audientes autem, inquit, gentes gavisa sunt, et glorificabant verbum Domini: Et crediderunt quotquot erant præordinati in vitam æternam; hoc est, præfinita a Deo. Vide quomodo ostendit nihilistis celeritatem.* 49. *Disseminabatur autem verbum Domini per universam regionem; id est, divulgabatur. Ac si diceret, Non contenti zelo, opera etiam addiderunt. Vide quomodo pulsati et zelo incensi, alia magna efficiunt: sese namque appararunt, ut liberius agerent, et ad gentes venirent; et audi-*

quomodo. *Constanter agentes Paulus et Barnabas dixerunt: Vobis oportet primum loqui verbum Dei; sed quia repellitis illud, ecce convertimur ad gentes.* Sed vide in hac fiducia servatum modum; et jure quidem. Nam si Petrus sese defendebat, multo magis hi defensione opus habebant, nemine ipsos isthuc vocante. Cum dixit autem, *Primum, ostendit illis etiam prædicari oportuisse; et cum dixit, Necessarium, arguit illis etiam necessarium fuisse. Sed quoniam repellitis; non dixit, Vae vobis, neque, Punienini; sed, Convertimur ad gentes.* Viden' quanta moderatione plena sit fiducia illa? 50. *Judæi autem concitaverunt mulieres religiosas et honestas, et primos civitatis, et excitaverunt persecutionem in Paulum et Barnabam, et ejecerunt eos de finibus suis.* Viden' quantum profecerint qui adversabantur prædicationi: in quantum impudentiam illos adduxerint? 51. *At illi, excussis pulvere pedum in eos, venerunt Iconium.* Hic terribile illud fecerunt quod jusserrat Christus dicens: *Ei si quis vos non receperit, egressi excutite pulverem pedum vestrorum (Math. 10. 14. Marc. 6. 11).* Illi vero non temere hoc fecerunt, sed postquam ejecti sunt ab illis. Cæterum neque hoc discipulis nocuit, sed magis perseverarunt in verbo. Ideo hoc declarans adjicit: 52. *Discipuli autem replebantur gaudio, et Spiritu sancto.* Magistri namque ærumna discipuli fiduciam non tollit, sed alacriorem illum reddit. (Cap. 14.) 1. *Factum est autem Iconii, ut simul introirent in synagogam Judæorum, et loquerentur, ita ut crederent Judæorum et Græcorum copiosa multitudo.* Rursum in synagogas introeunt. Vide quomodo non timidiore effecti sunt, cum dixissent, *Convertimur ad gentes.* Ex abundantia tamen illis excusationem tollunt. *Ita ut crederent, inquit, Judæorum et Græcorum copiosa multitudo.* Verisimile est enim illos etiam Græcis prædicasse. 2. *Qui vero increduli fuerant Judæi suscitaverunt et ad iracundiam concitaverunt animas gentium adversus fratres.* Simul ergo etiam gentes excitantur, quasi non satis essent ipsi. Cur igitur isthinc non exierunt? Quia non pellebantur, sed tantum impugnantur. 3. *Multo igitur tempore dymorati sunt, fiduciaque agentes in Domino, testimonium perhibente verbo gratiæ ipsius, dante signa et prodigia fieri per manus eorum.* Hoc fiduciam addebat; imo fiduciam addebat ipsorum alacritas. Ideo namque rariis signa faciebat; quod autem audiores crederent, inter signa reputandum. Aliquid igitur operabatur dicendi libertas. 4. *Divisa est autem multitudo civitatis: quidam erant cum Judæis, quidam cum apostolis.* Non parum addit ad accusationem quod scindantur. Hoc erat quod dicebat Christus: *Non veni pacem mittere, sed gladium (Math. 10. 34).* 5. *Cum autem factus esset impetus gentium et Judæorum cum principibus suis, ut contumeliis afficerent et lapidarent eos, 6. Intelligentes confugerunt ad ci-*

vitates quæ circumerant Lycaonia Lystram et Derben, et mixtam in circuitu regionem, et ibi evangelizantes erant.

2. Rursum quasi data opera extendere volentes prædicationem, postquam augmentum accepit, iterum illos pellunt. Vide ubique persecutiones magna operari bona, et persequentes vinci, pulsos vero splendidos efflci. Nam ut venit Lystram, miraculum magnum paravit, erecto claudo, et magna voce: quomodo autem, audi. *Et quidam vir Lystris infirmus pedibus sedebat, claudus ex utero matris suæ, qui nunquam ambulaverat.* 8. *Hic audivit Paulum loquentem. Qui intuitus eum, et videns quia fidem haberet ut salvus fieret,* 9. *dixit magna voce: Surge super pedes tuos rectus.* Et exiit, et ambulabat. Cur magna voce? Ut turbæ crederent. Vide autem: diligenter attendebat dictis Pauli; hoc enim sibi vult illud, *Audivit.* Videt philosophiam? Nihil ex claudicatione læsus in audiendi studio. *Qui intuitus eum, videns quod fidem haberet ut salvus fieret.* Jam præelectionem in familiaritatem assumpserat: etsi in aliis contrarium factum sit. Cum enim prius corpora curaverant, tunc animas curabant: hic vero non sic curatus est. Videtur mihi Paulus ad animam respexisse. *Et exiit, inquit, et ambulabat.* Perfectæ sanitatis signum erat quod ambularet. 10. *Turbæ autem cum vidissent quod fecerat Paulus, levaverunt vocem suam, Lycaonicæ dicentes: Dii similes facti hominibus, descenderunt ad nos.* 11. *Et vocabant Barnabam Jovem, Paulum vero Mercurium: quoniam ipse erat dux verbi.* 12. *Sacerdos quoque Jovis, qui erat ante civitatem illorum, tauros et coronas ante januas asserens, cum populus volebat sacrificare.* Sed hoc nundum erat manifestum: sua enim voce loquebantur dicentes: *Dii similes facti hominibus, descenderunt ad nos;* ideo nihil illis dicebant. Cum autem corous viderent, tunc egressi sciderunt vestimenta sua. 13. *Quod ubi audierunt apostoli Barnabas et Paulus, concisiss vestibus suis, exsilierunt in turbam, clamantes* 14. *et dicentes: Viri, quid hoc facitis? et nos similiter ut vos passibiles sensus homines.* Vide illos ubique a gloriæ studio mundos: non modo non desiderantes, sed oblatam depellentes: ut et Petrus dicebat: *Quid nos intuemini, quasi propria virtute vel pietate fecerimus hunc ambulare (Act. 5. 12)?* Hi quoque idipsum dicunt. Joseph etiam dicebat de somniis: *Novne a Dea manifestatio eorum (Gen. 40. 8)?* et perinde Daniel: *Et mihi non in sapientia, que in me est, revelatum est (Dan. 2. 30).* Et Paulus hoc ubique dicit, ut hoc loco: *Et ad hæc quis sufficit?* et rursum: *Non quod sufficientes simus a nobis ipsis cogitare, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est.* (2. Cor. 2. 16. et 3. 5). Sed superiora repetamus. Non sine causa turbæ ipsis baxerunt; sed quomodo? Rogabant, ut ipsis eadem iterum loquerentur, et operibus studium declarabant. Vide ubique rogantes, nec simpliciter recipientes, vel adulescentes. Ideo dicebat: *Qui colloquentes cum eis, persuadebant eis permanere in gratia Dei.* Cur non antea contradicebant? Quia interim monitores quiescebant. Videt ubique

illos ex passione moveri? Nec modo contradicebant, sed etiam blasphemabant: malitia enim nusquam gradum sinit. Sed vide dicendi libertatem: *Vobis,* inquit, *oportebat primum loqui verbum; quia vero repellitis illud.* Nihil contumeliosè dictum. Quod etiam in prophetis fiebat: *Ne loquamini,* inquit, *loquela.* Quia vero *repulatis illud,* inquit, non nos: non enim in nos contumelia vestra vertitur. Ne quis enim ex pietate putet illud esse, *Indignos vos judicatis;* ideo prius dixit, *Repellitis illud;* et tunc addit, *Convertimur ad gentes.* Multa plenum mansuetudine dictam. Non dixit, Derelinquimus vos, ostendens, posse ad hoc illos converti; et hoc non propter vestram contumeliam factum est: ita enim præceptum est nobis. Oportebat quidem gentes audire; verum hoc non a nobis, sed a vobis factum est, quod a nobis fieri oportebat. Sic enim, inquit, *præcepit nobis Dominus: Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem;* id est, in cognitionem que sit ad salutem, non simpliciter gentium, sed omnium gentium. Hoc enim significat, cum dixit: *Quotquot erant præordinati in vitam æternam.* Et hoc iudicium est illos secundum voluntatem Dei assumi. *Præordinati* dicit, ut ostendat id non per necessitatem fieri. *Quos enim præcisit,* inquit, *et prædestinavit (Rom. 8. 29).* Non jam in civitate dispersi erant, sed etiam in regione. Audientes enim gentiles, et ipsi paulo post accesserunt. *Judei vero concitarunt mulieres religiosas, et persecutionem excitare.* Perpende eos rerum a mulieribus gesturam auctores esse. *Et ejecerunt eos a finibus suis;* non ab urbe tantum, sed et a regione tota. Deinde hoc terribilis est: *Discipuli autem,* inquit, *repleti sunt gaudio et Spiritu sancto. Pellebantur doctores, et illi gaudebant. Vidistis naturam Evangelii virtutem habentem multam? Ad iracundiam concitaverunt, inquit, animas gentium adversus fratres;* id est, calumniati sunt apostolos, de millibus eos accusarunt, et illos simplices maligne affecerunt.

3. Et vide, quomodo ubique totum Deo referat. *Multo tempore,* inquit, *demorati sumus, fiducialiter agentes in Domino, testimonium perhibente verbo gratiæ ipsius.* Ne quid hic immiutum putes. Cum enim dicerent, *Qui testimonium dedit sub Pontia Pilato (1. Tim. 6. 13),* tunc fiducia ostendebatur; hic autem de populo loquitur. Non expectarunt igitur, sed viderunt impetum. *Et confugerunt ad civitates Lycaoniæ, Lystram et Derben, et universam in circuitu regionem.* Ubi minime furorem suum exercere licebat illis: itaque in regiones pergebat, nec tantum in urbibus versabantur. Vide quoque gentium simplicitatem, et Judæorum nequitiam. Operibus declarabant gentiles se dignos esse qui audirent; sicque illos ob sola signa honorabant. Alii ut deos colebant, alii ut permiciosos pellebant: et alii quidem non modo prædicationi non obsistebant, sed etiam dicebant, *Dii hominibus similes facti, descenderunt ad nos;* Judei vero scandalizabant. *Et vocabant,* inquit, *Barnabam Jovem, Paulum vero Mercurium.* Opinor etiam aspecta venerabilem fuisse Barnabam. Non parva hæc tenta-

ἀύστρον καὶ Δέρβην, καὶ τὴν περίχωρον, καὶ αἰ
ἴσαν εὐαγγελιζόμενον.

β. Πάλιν ὡσπερ ἐπιπέδεις ἐκτείναν βουλόμενοι τὸ κη-
ρυγμα, μετὰ τὸ αὐθιγῆναι, πάλιν αὐτοὺς ἐξάγουσιν.
"Ὅρα πανταχοῦ τοὺς διωγμούς μεγάλα ἐργαζομένους
ἄλλα, καὶ τοὺς μὲν δεικνόντας ἡτωμένους, τοὺς δὲ
δωκομένους λαμπροὺς ἀποφανόντας. "Ἐβδὼν γὰρ ἐν
λύτρωσι ποιεῖται θαύμα μέγα, τὸν χολὸν ἀναστήσας,
καὶ μεγάλη τῆ φωνῇ· καὶ πῶς, ἀκουε. Καὶ τις, φησὶν,
ἀπὴρ ἐν Λύτρωσι ἀδύνατος τοὺς ποσὶν ἐκάθητο,
χαλῆς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων, δε σὺδὲ
ποτε περιεπατήκει. Οὗτος ἤκουσε τοῦ Παύλου
Λυσιέντος. "Ὅς ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἰδὼν δεῖ πλίστην
ἔχει τοῦ σωθῆναι, εἶπε μεγάλη τῆ φωνῇ· Ἄνδραστῆθι
ἐπι τοῦ πόδας σου ἔρθε. Καὶ ἤλατο καὶ περι-
πατεῖ. Δὲ τὴ μεγάλη τῆ φωνῇ· "Ὅστε τοὺς ὅλους πι-
σιύσαι. "Ὅρα δὲ, προσείχεν ἀκριβῶς τοὺς λεγομένους
ἐπὶ τοῦ Παύλου· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ "Ἰκκουσαν. Ἐλλες
γινώσκουσιν; Ὅθεν ἴδὸν τῆς χαλῆς πρὸς τὴν σπουδὴν
τῆ; ἀρκοῦτως περιεβιάθη. "Ὅς ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ
ἰδὼν δεῖ πλίστην ἔχει τοῦ σωθῆναι. "Ἦδη φησὶνο τὴν
προσέρπειν· καίτοι ἐπὶ τῶν ἄλλων τὸναντοῦν ἔγινετο.
Πρότερον γὰρ ἰώμενοι· τὰ σώματα, τότε τὰς ψυχὰς
ἰδεραιζοῦντο· οὗτος δὲ οὐκ οὕτως. Ἐμὸι δοκεῖ εἰς τὴν
ζῆλῆν ἰδεῖν τὴν αὐτοῦ τὸν Παῦλον. Καὶ ἤλατο, φησὶ,
καὶ περιπατεῖ. Τεκμήριον τῆς ὑγιείας τῆς ἀκριβοῦς
τὸ βίβασθαι. Οἱ δὲ ὄχλοι, ἰδόντες δ' ἐποίησε Παῦλος,
ἐκίησαν αὐτῶν τὴν φωνὴν, λυκοσιστι λέγοντες· Οἱ
θεοὶ, ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις, κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς.
Ἐκάλουν δὲ τὸν μὲν Βαρνάβαν Δία, τὸν δὲ Παῦλον
Ἐρμῆν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦν ὀφρῶτομος τοῦ λόγου. "Ὅ
τε ἐκέρχῃ τὸν Διὸς, τὸν ὄντος πρὸ τῆς πόλεως αὐτῶν,
ταίρους καὶ στέμματα ἐπὶ τοὺς πυλῶνας ἐτάχκας,
στὴν τοῦ ὄχλου ἤθελε θύειν. "Ἄλλ' οὐκ ἦν τοῦτο
οὐδέμω ἔβηλον· τῆ γὰρ οὐκεία φωνῇ [356] ἐπέλεγοντο,
λέγοντες, ὅτι Οἱ θεοὶ, ὁμοιωθέντες ἀνθρώποις, κατέ-
βησαν πρὸς ἡμᾶς· διὰ τοῦτο οὐδὲν αὐτοὺς ἔλεγον.
Ἐπειδὴ δὲ εἶδον τὰ στέμματα, τότε ἐξεβλόντες, διεβόη-
ξαν ἐπὶ ἡμάτια αὐτῶν. "Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἀπόστολοι
Βαρνάβας καὶ Παῦλος, διαβρόβῆσαντες ἡμάτια αὐτῶν
εἰσεπήσαντες εἰς τὸν ὄχλον, κρᾶζοντες καὶ λέγοντες·
"Ἄδρες, εἰ τοῦτο ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς ὁμοιωπαθεῖς
ἰσμεν ὑμῖν ἀνθρώποις. "Ὅρα αὐτοὺς πανταχοῦ ἤλξης
κτεταροῦς, οὐ μόνον οὐκ ἐμειδόντες, ἀλλὰ καὶ διδομένην
ὡσπρονομήμενος· ὡσπερ καὶ Πέτρος ἔλεγε· Τὶ ἡμῖν
ἀνερίζετε, ὡς ἰδιὰ δύναμις ἢ εὐσεβεία πεπονημένοι
τοῦ περιπατεῖν αὐτῶν; Καὶ οὕτω τὸ αὐτὸ φασί. Καὶ
ἠκούσθη δὲ ἔλεγεν ἐπὶ τῶν ἐκνηνῶν· Ὅχι· διὰ τοῦ Θεοῦ
ἡ διασάφηνος αὐτῶν; καὶ ὁ Δανιὴλ ὁμοίως· Καὶ ἐμὸι
δὲ οὐκ ἐν σοφίᾳ τῆ ὄση ἐν ἐμὸι ἀσκευαλόθη. Καὶ
Παῦλος πανταχοῦ τοῦτὸ φησι, ὡς ὕταν λέγη· Καὶ πρὸς
ταῦτα εἰς Ἰκκουαν; Καὶ πάλιν, Ὅχι δεῖ Ἰκκουαν ὁσμεν
δ' ἐκινῶν λογισσασθαι, ὡς ἐξ ἐκινῶν, δ.λ. ἡ Ἰκ-
κνήνη ἡμῶν ἐκ τῷ Θεοῦ. "Ἄλλ' ἰδμεν ἄνωθεν τὰ εἰ-
ρήνια. Ὅχι ἀπλῶς αὐτοὺς προσεβήσαν οὐ ὄχλοι· ἀλλὰ
πῶς; Ἦξιον λαληθῆναι αὐτοῖς τὰ αὐτὰ πάλιν, καὶ
τὴν ἔργων ἐπέδειξαν τὴν σπουδὴν. "Ὅρα πανταχοῦ
παρκαλοῦντας, οὐκ ἀποδοχομένους ἀπλῶς, οὐδὲ κολα-
κισίας. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· Ὅλιγως προσλαλοῦντες
αὐτοὺς, ἐπειθὸν ἀρρομήνην τῆ χάρει τοῦ Θεοῦ.
Διὰ τὴ πρὸ τοῦτου μὴ ἀντιλεγόν; "Ὅτι ἕως οὐ ἀναπει-
θοντες ἠσάχατον. Ὅρξς ἐτι πανταχοῦ πάθει ἐκινούστων;
Καὶ οὐκ ἀντέλεγον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐβλασφήμουν· καὶ

γὰρ ἡ κακία οὐδαμῷ ἴσταται. "Ἄλλ' ὅρα παρβροίαν.
Ἦμῖν ἦρ, φησὶν, ἀναγκαστὸν πρῶτον Λαληθῆναι τὸν
λόγον· ἐπεὶ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτόν. Οὐδὲν ὑβριστικόν.
"Ὅ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν προφητῶν ἐποιοῦν. Μὴ λαλεῖτε
ἡμῖν, φησὶ, λαλιθ. "Ἐπεὶ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτόν, φη-
σὶν, οὐχ ἡμῆς· οὐ γὰρ εἰς ἡμᾶς ἡ ὕβρις ἡ παρ' ὁμῶν.
"Ἦνα γὰρ ἡμῆς τις εὐλαβείας εἶναι νομίστ, Ὅχι ἀξίους
κρίνετε ἑαυτοῦς, διὰ τοῦτο πρῶτον εἶπεν· Ἀπωθεῖσθε
αὐτόν· καὶ τότε, Στρασερόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. Πολλὰς
ἐπεικεῖας γέμει τὸ ῥῆμα. Οὐκ εἶπεν, Ἐγκαταλιμπάνο-
μεν ὁμᾶς, θεικνῶς, ἐτι δυνατὸν καὶ ἐνταῦθα πάλιν στρα-
φήναι· καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῆς ὁμετέρας ὕβρεως γέγονεν·
οὕτω γὰρ ἐντέταλται αὐτόν. "Ἐδεῖ μὲν οὖν ἀκούσαι τὰ
ἔθνη· πλὴν τοῦτο οὐ παρ' ἡμῶν, παρ' ὁμῶν δὲ γέγονε
τὸ πρὸ ἡμῶν ἐβελόν. β. Ὅθεν γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ
Κύριος· Τέθεικα εἰς εἰς φῶς ἔθνη, τοῦ εἶναι οὐ εἰς
σωτηρίαν· τουτέστι, εἰς γνῶσιν τὴν ἐπὶ σωτηρίᾳ· καὶ
οὐχ ἀπλῶς ἔθνη, ἀλλὰ πάντων. Τοῦτο γὰρ ἔβηλον τῷ
εἰπεῖν, "Ὅσοι ἴσταν ἐταγμέναι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ
τοῦτο τεκμήριον τοῦ κατὰ Θεοῦ γνῶμην αὐτοὺς προσλα-
θεῖσθαι. Ταγαμέναι δὲ, εἶπεν, ἵνα βεβῆξ, ὡς οὐ κατ'
ἀνάγκην. Ὅχι γὰρ πρόβητο, φησὶ, καὶ πρόσροισεν.
Οὐκ εἶτι ἐν τῇ πόλει διεσπάρησαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ χώρα.
"Ἀκούσαντες γὰρ οἱ ἐξ ἔθνων, καὶ αὐτοὶ μετ' ἄλλων [237]
προσησαν. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παρέστρεψαν τὰς σεβομένης
γυναικας, καὶ ἐπήγαγον διωγμῶν. "Ὅρα, καὶ τὴν παρὰ
τῶν γυναικῶν γινόμενον αὐτοὶ λοιπὸν αἰτίαι καθίσταν-
ται. Καὶ ἐξέβαλον αὐτοὺς, φησὶν, ἀπὸ τῶν ἔργων αὐ-
τῶν· οὐχ τῆς πόλεως μόνη, ἀλλὰ τῆς χώρας ἅπασης.
Ἐτα τὸ φροδέρωτερον· Οἱ δὲ μαθηταί, φησὶν, ἐπιη-
ροῦντο χωρὰς καὶ Πνεύματος ἁγίου. "Ἐδικῶνος οἱ
διδάσκαλοι, καὶ αὐτοὶ ἔχαρον. Ἐλλες φῶσιν Ἐλεγέλιον
δύναμιν ἔχοντος πολλῆν; Ἐκάκασαν, φησὶ, τὰς ψυ-
χὰς τῶν ἔθνων κατὰ τῶν ἀδελφῶν. Τουτέστι, διέβαλον
τοὺς ἀποστασίους, μῦτρα αὐτῶν κατηγόρησαν, ἀπλάστως
ὄντας κακούργως διεβήσαν.

γ. Καὶ ὅρα, πῶς πανταχοῦ τῷ Θεῷ ἀντιτίθει τὸ πᾶν.
"Ἰκκουαν ὄντων, φησὶ, διεβροίαν, παρβροισαμένοι
ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, τῷ μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος
αὐτοῦ. Μὴ τοῦτο ἐλαττωσίως εἶναι νομίστ; "Ὅτε γὰρ
ἔλεγον, τοῦ μαρτυρησάντος, φησὶν, ἐπὶ Πορτίου Πι-
λάτου, τότε ἡ παρβροσία ἰδεῖντο· ἐνταῦθα δὲ περὶ
τοῦ λαοῦ φησὶν. Οὐ περιεμείναν τοῦνον, ἀλλ' εἶδον τὴν
ὄρημν. Καὶ κτερέων εἰς τὰς πόλεις τῆς Λυκαρίας,
ἀύστρον καὶ Δέρβην, καὶ τὴν περίχωρον. Ἐνθα οὐ-
δαμῷ τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐκακίειν ἦν· ὥστε καὶ ἐν ταῖς
χώραις ἀψήσαν, οὐκ ἐν πόλεσι μόνον. "Ὅρα καὶ τῶν ἔθ-
νων τὴν ἀφέλειαν, καὶ τῶν Ἰουδαίων τὴν κακούρηγιαν.
Δι' ἔργων ἐπέδεικνυτο, ὅτι ἔδειο ἦσαν ἀκούειν· οὕτως
ἔτιμω αὐτοὺς ἀπὸ σημείων μόνον. Οἱ μὲν ὡς θεοὺς
ἔτιμω, οἱ δὲ ὡς λυμῶσως ἔβηκων· καὶ οἱ μὴ οὐ μόνον
οὐ προσέκοπτον τῷ κηρύγματι, ἀλλὰ καὶ ἔλεγον· Οἱ θεοὶ,
ἀνθρώποις ὁμοιωθέντες, κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς.
"Ἰουδαῖοι δὲ ἐσκανδαλίζοντο. Ἐκάλουν τε, φησὶ, τὸν
μὲν Βαρνάβαν Δία, τὸν δὲ Παῦλον Ἐρμῆν. Ἐμὸι
δοκεῖ καὶ ἀπὸ τῆς ὕβρεως ἀξιοπροπηθῆς εἶναι ὁ Βαρνάβας.
Ὁδ μικρὸς καὶ οὗτος πειρασμὸς ἐξ ἀμετρίας ἐφύη πολ-
λῆς· ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν τῶν ἀποστόλων ἡ ἀρετὴ βεβαιου-
ται. Καὶ ὅρα πῶς πανταχοῦ πάντα ἀντιθέσται τῷ Θεῷ.
Τούτους καὶ ἡμεῖς ζήλωσωμεν· μηδὲν ἡμέτερον εἶναι
νομίζωμεν, ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ πλίστις οὐχ ἡμέτερον.

ἔ Interpres legiuae videtur τὸ παρ' ἡμῶν, Donnus legem-
dum putat, τὸ παρ' τοῦτων ἵπην ὁμοίωσιν vel ὁμοίον.
ἔ Εἶναι, ἵνα δεῖτῃ deest in quibusdam.

ἔ Τὸναντῶν γέγονε. Πρότερον ἰώμενος, sic Morel.

Ἄτι δὲ οὐχ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ πλέον τοῦ Θεοῦ, θεοῦ Παύλου λέγοντος· *Καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἡμῶν*, ἄκουσέ το δῶρον. Μὴ τοίνυν μέγα φρονώμεν, μηδὲ φουσιώμεθα, ἀνθρώποι, γῆ καὶ σποδὸς ὄντες, καρπὸς καὶ σιὰ. Εἰπέ γάρ μοι, διὰ τί μέγα φρονεῖς; Ἐλεήμοσύνην ἔδωκας καὶ τὰ χρήματα ἐκένωσας; Καὶ ἐπὶ τοῦτο; Ἐνόησον, εἰ μὴ ἠθέλησέ σε ποιῆσαι ὁ Θεὸς πλοῦσιον· ἐνόησον τοὺς πεπονημένους, μάλλον δὲ ἐνόησον ὅσοι καὶ τὰ σώματα ἐπέδωκαν, καὶ μετὰ τὸ ἐπιδοῦναι μισθία, ταυτοὺς ἐτάλαντασαν. Σὺ δὲ αὐτὸν ἔδωκας, ὁ Χριστὸς οὐκ ὤφειλέ σοι. Ὅρα τοῦ μέλλοντος τὸ δόγμα, καὶ μὴ ὀφηλοῦσθαι, ἀλλὰ φοβῶ· μὴ ἐλαττώσης τὴν ἀρετὴν τῇ ἀλαζονείᾳ. Βούλει ὄντως μέγα τι ἐργάσασθαι; Μηδέποτε ὑποταγεῖς ὡς περὶ μεγάλων τῶν κατορθωμάτων. Ἄλλὰ παρθένοι εἰ; Ἄλλὰ κάκειναι παρθένοι ἦσαν, ἀλλ' οὐδὲν ἀπάναντο τῆς παρθενείας διὰ τὴν ὡμότητα καὶ τὴν ἀπανθρωπείαν.

Οὐδὲν ταπεινοφροσύνης ἴσον· αὐτὴ μήτηρ καὶ μήτρα καὶ [238] τροφὴ καὶ ὑπόθεσις καὶ σύνδεσμος τῶν αγαθῶν ταύτης ἀνευ βδελυκτοῦ καὶ μισροῦ καὶ ἀκάθαρτοῦ ἐστῆν. Ἔστι γὰρ τις, εἰ βούλει, νεκροὺς ἀνίστασι, καὶ χυλοὺς κώμενος, καὶ λεπροὺς καθαίρων μετὰ ἀπονοίας· οὐδὲν τοῦτο μαρτυροῦν, οὐδὲν ἀσθεστερον, οὐδὲν ἀναγέστερον. Μηδὲν εἶναι νομίσης σαυτοῦ. Λόγον ἔχεις καὶ διδασκαλικὴν χάριν; Μὴ διὰ τοῦτο νομίσης πλέον τι τῶν ἄλλων ἔχειν. Διὰ τοῦτο μάλιστα ταπεινωσθε ὀφείλετε, δὲ πλεονῶν ἡξιώθης δωρεῶν. Ὡ γὰρ πλεον ἀφῆθη, πλεον ἀγαπήσει. Οὐκ οὐκ καὶ ταπεινωσθε χρῆ, ὅτι τοὺς ἄλλους παρελήθον, εἰς αὐτὸ ἐπένευσεν ὁ Θεός. Φοβοῦ διὰ τοῦτο· πολλὰκις γὰρ σοι καὶ ἀπωλείας τοῦτο γίνεται αἴτιον, ἂν μὴ νῆψῃς.

Τί μέγα φρονεῖς; οὗτις διδάσκεις διὰ λόγων; Ἄλλ' εὐκόλιον τοῦτο τὸ φιλοσοφεῖν ἐν ῥήματι· διέβλεψεν με διὰ τοῦ βίου τοῦ σοῦ· αὐτὴ ἡ διδασκαλία ἀρίστη. Λέγεις, ὅτι δεῖ μετριάξαι, καὶ μακρὸν ὑπὲρ τούτου λόγον ἀποταίνειν, καὶ ῥητορεύεις ῥῆμα ἀκλιτύχως; Ἄλλα σοῦ βέλτερον ἐκείνως, φησὶν. ὁ δὲ ἔργων τοῦτο παιδεύων ἐμέ. Οὐ γὰρ οὕτως εἴωθεν ἐντιθεσθαι τῇ ψυχῇ τὰ μαθήματα ἀπὸ ῥημάτων, ὡς ἀπὸ πραγμάτων· εἴπει ἐάν μὴ τὸ ἔργον ἔχη, οὐ μόνον οὐκ ὠφέλησας ἐπιόν, ἀλλὰ καὶ μειζρόνως ἔβλαψας. Βέλτιον σιγῆν. Διὰ τί; Ὅτι ἀδύνατον μοι τὸ πρῶτον καθιστῆς. Ἐνοῶ γὰρ, ὅτι εἰ οὐ ὁ τῶσαῦτα λέγων οὐ κατορθοῖς, πολλῶν μάλλον ἐγὼ συγγνώμης ἄξιος, λέγων μηδένα. Διὰ τοῦτο φησὶν ὁ προερχόμενος· *Τῷ δὲ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός*· Ἦνα τί σὺ ἐκείνην τὰ διδασκαλιὰ μου; Μείζων γὰρ αὐτὴ ἡ βλάβη, ὅταν καλῶς διδάσκων τις διὰ ῥημάτων, ἀλλὰ τέρψαι δυνάμενος τῇ διδασκαλίᾳ. Τοῦτο πολλῶν αἴτιον γέγονε κακῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις. Διὰ τοῦτο καὶ συγγυνοῦν, παρακαλιῶ· τοῦ λόγου χρονίζοντος ἡμῖν ἐν τούτῳ τῷ πᾶσι. Πολλὰ πολλοὶ πράττουσιν ὑπὲρ τοῦ εἰς μέσον στάντες μακρὸν ἀποταίνειν λόγον· κἂν μὲν κρῆτων τύχησι τῶν ἀπὸ τοῦ πλήθους, γέγονεν αὐτοῖς τοῦτο βασιλείας ἴσον· ἂν δὲ μετὰ σιγῆς τὸν λόγον καταπαύσασθαι, γέννησι δὴ πῶν μάλλον αὐτοῖς χαλεπωτέρα κατῆσθαι τῆς σιγῆς ἡ ἀθυμία. Τοῦτο τὰς Ἐκκλησίας ἀνέτρεφεν, ὅτι καὶ ὁμοίως οὐ ζητεῖτε λόγον ἀκούσαι κατανοητικῶν, ἀλλὰ τέρψαι δυνάμενος καὶ τῷ φῶρι καὶ τῇ συνθέσει τῶν ῥημάτων, καθάπερ μελεδῶν καὶ κωμωδῶν ἀκούοντες· καὶ ἡμεῖς ψυχροὶ* καὶ τολαίπυροι· ποιοῦντες, ὅτι ταῖς ὁμοίαις ἐπιθυμίαις ἐπιμίθε, δὶον ἐκκόπτειν ταύτας.

δ. Καὶ ταῦτον γίνεσθαι, ὅσον ἂν εἰ τις πατὴρ πέρα τοῦ δόντος μαλακοῦ παιδίον, καίτοι ἀβήρσοιτος, πιακοῦντα ἐπιπῶ καὶ ψυχρὸν καὶ ὅσα τέρπει μόνον, τῶν δὲ χρησίμων ἡμεδίων ἐπιμελίαν ποιῶτο· εἶτα ἐγκαλοῦμενος παρὰ τῶν ἱατρῶν, ἀπολογίτο λέγων· Τί πάθω; οὐκ ἀνέχομαι κλαῖον τοῦ παιδίον ἰδεῖν. Ἄθλιε καὶ τολαίπυρε καὶ πρόβια· οὐ γὰρ ἐν πατέρα τὸν τοιοῦτον εἴποιμι· καὶ πόσῳ βέλτερον ἐν βραχίᾳ λυθήσαντα, διαπαντὸς γέμει παρὰνοῦν, ἢ τὴν πρόσκαιρον ταύτην χάριν, διηγενοῦς ἀθυμίας ὑπόθεσιν ποιήσασθαι; Τοῦτο πάσχομεν καὶ ἡμεῖς, κάλλη λέξων περιεργαζόμενοι καὶ συνθήκας; [239] καὶ ἄρμονίαν ὅπως ἴσωμεν, οὐχ ὅπως ὠφελώμεν· ὅπως θαυμασθῶμεν ἢ, οὐχ ὅπως διδάξωμεν· ὅπως τέρψωμεν, οὐχ ὅπως κατανοήσωμεν· ὅπως κροτηθῶμεν καὶ ἐπαίνου τυγχόντες ἀπέλωμεν, οὐχ ὅπως τὰ ἤθη βυθισώμεν.

Πιστώσατέ μοι, οὐκ ἄλλως λέγω, ἐπειδὴ λέγων κροτώμαι, παρ' αὐτὸν μὲν τῶν καιρῶν ἀνθρώπινον τι πάσχομαι (τί γὰρ οὐκ ἂν τις εἴποι τὸ ἀληθές); καὶ γάνυμαι, καὶ διαχέωμαι· ἐπειδὴ ἐλ ἀπελθὼν οὐκ ἔδει ἐνοήσω κροτησάσθαι οὐδὲν ὠφέλησθαι, ἀλλ' εἰ τι καὶ ὠφέληθηνα εἴη, ὑπὸ τοῦ κρότου καὶ τῶν ἐπαίνων ἀπολωλέκτας, ὀδυνώμαι καὶ στένω καὶ διακρύω, καὶ ὡς εἰχθῆ πάντα εἰρηκῶ, οὕτω διακρίμαι, καὶ πρὸς ἑμαυτὸν λέγω· Τί μοι τὸ κρῆτος τῶν ἱερῶτων, τῶν ἀκούοντων οὐκ ἐβελόντων καρποῦσθαι τι παρὰ τῶν λόγων τῶν παρ' ἡμῶν; καὶ πολλὰκις ἐνενοήσασθαι θέλω ἴδιον τὸν κωλύοντα τοὺς κρῆτους, καὶ πειθισθαι μετὰ σιγῆς ὅμας ἀκροῦσθαι καὶ τῆς προσηκούσης εὐταξίας. Ἄλλὰ ἀνάσχεσθε, παρακαλῶ, καὶ πείσθητέ μοι, καὶ εἰ δοκᾷ, τοῦτον κυρώσωμεν τὸν νόμον ἔργῳ, μὴ μὲν τῶν ἀκούοντων ἐξεῖναι κροτεῖν μετὰ εὐλόγοντος τινος, ἀλλ' εἰ βούλοιο θαυμάζειν, θαυμάζετω σιγῇ· οὐδεὶς ὁ κωλύων, πᾶσα δὲ ἡ σπουδὴ καὶ ἡ προθυμία περὶ τὸ δέχεσθαι τὰ λεγόμενα γίνεσθαι. Διὰ τί ἐκροτήσατε; Περὶ τούτου τὸν νόμον τίθημι· ὁμοίως δὲ οὐδὲ ἀκούσαι ἀνέσχεσθε. Πολλῶν τοῦτο αγαθῶν αἴτιον ἴσται, καὶ διδασκαλίαν φιλοσοφίας. Καὶ οἱ τῶν ἔξω φιλόσοφοι διελέγοντο, καὶ οὐδεὶς οὐαῖαμ κρῆτος αὐτοῖς εἶπετο· καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐδημηγόρουν, καὶ οὐδαμῶς τοῦτο πρόσκειται, ὅτι μεταξὺ λεγόντων ἐκείνων τοὺς κρῆτους δέκοντο οἱ ἀκούοντες τὸν λέγοντα. Μέγα τοῦτο κέρδος ἡμῖν. Ἄλλὰ κυρώσωμεν τοῦτο· μεθ' ἡσυχίας πάντες ἀκούωμεν, καὶ λέγωμεν ἅπαντα. Εἰ μὲν γὰρ μετὰ τοῦ κρῆτους ἀπηγόμεν ἔχοντες ἄπερ χροῦσαμεν, μάλιστα μὲν οὐδὲ οὕτω χρήσιμος ὁ ἐπαῖνος (ἀλλ' οὐκ ἂν ἡρεβολογησάμεν· μὴ μὲ τις ἀγροικίας γραφῆτω)· ἐπειδὴ δὲ μὴδὲ τὸ πλέον, ἀλλὰ καὶ βλάβη, λύσωμεν τὸ κώλυμα, ἀνέλωμεν τὴν σιγητικότητα, ἐκκόψωμεν τὰ πηθήματα τῆς ψυχῆς. Ὁ Χριστὸς ἐδημηγόρησεν ἐπὶ τοῦ θρονῆ· ἀλλ' οὐδεὶς οὐδὲν εἶπεν, ἕως ὅτε τὸν λόγον ἐτέλεσεν. Οὐκ ἀποστρέψω τοὺς βουλομένους κροτεῖσθαι, ἀλλὰ μάλλον θαυμάζεσθαι ποιῶ. Πολλῶν βέλτιον μετὰ σιγῆς ἀκούσαντα, διὰ τῆς μνήμης· ἐν παντί τῷ κρότῳ κροτεῖν, καὶ ἐν οἴκῳ καὶ ἐν ἀγορᾷ, ἢ πάντα ἀπολείπασθαι ἀπέργεσθαι οὐκ ἔδει κενόν, οὐκ ἔχοντα τῶν κρῆτων τὴν ὑπόθεσιν. Πῶς γὰρ οὐ καταγέλαστος ὁ ἀκρατής; πῶς οὐ κόλας καὶ εἰρωνὴ νομισθῆσεται μάλλον, ὅτι μὲν καλῶς εἶπεν ὁ διδασκαλὸς ἀποφαινώμενος, τί δὲ εἶπεν οὐκ ἔχων δεῖξαι; Τοῦτο κολακείας ἐστίν. Ὁ μὲν γὰρ κωμωδῶν ἀκούσας καὶ τραγηθῶν, εἰκότως ἐν τοῦτο πάθει, ὅτε οὐκ εἰδὼς ὁμοίως τὴν ῥῆσιν εἶπαι· ἔνθα δὲ οὐ μάλιστα ἐπιδειξίς ἐστιν οὐδὲ φωνῆς,

* Ἄλλοι ὅπως ἐφρόνουμεν, οὐχ ὅπως ὠφελώμεν σκοποῦντες, ὅπως θαυμάσωμεν. * Ἄλλοι τῆσθαι, καὶ ὅμοιως ἀκούσαι οὐκ ἀνέσχεσθε. * Ἄλλοι ἀκραταί, καὶ κόλας, καὶ εἰρωνῆ.

* Morel. καὶ ἡμῖς ψυχροὶ.

to ex immoderato studio prodiit; verum etiam hinc apostolorum virtus ostenditur. Et vide quomodo omnia ubique Deo referant. Hos et nos imitemur: nihil nostrum esse putemus, quandoquidem ne ipsa quidem fides nostra est. Quod autem nostra non sit, sed magis Dei, audi Paulum dicentem: *Et hoc non ex nobis, Dei donum* (Ephes. 2. 8). Ne itaque altum sapiamus nec inflamur, cum homines timus, terra et cinis, fœtus et umbra. Dic enim mihi: cur altum sapias? Eleemosynam dedisti et pecunias effudisti? Et quid hoc? Cogita si nolueris te Deus divitem facere: cupias eos qui inopia premitur; imo cogita quot ipsa corpora impenderunt, et postquam innumera erogaverant, seipso miseros dixerunt. Tu propter teipsum delisti, Christus propter te: tu quod debes reddidisti, Christus nihil tibi debebat. Vide quomodo incertum sit futurum, et ne altum sapias, sed time: ne virtutem ex arrogantia minuas. Vis vere magnum quidpiam facere? Ne unquam presumas tamquam de magis operibus. At virgo es? Verum ille quoque virgines erant, et propter crudelitatem et inhumanitatem nihil profuit ipsis virginibus.

Humilitas commendatur.—Nihil humilitati par: hæc mater est, radix, nutritio, fulcimentum, et vinculum bonorum: sine illa abominandi, execrandi et impuri sumus. Esto enim quis, si placet, qui mortuos sociat, claudos erigat, leprosos mundet cum arropatia: nihil hoc impurius, nihil magis inipium, nihil scelestius. Nihil tui ipsius esse reputa. Facultatem verbi et doctrinæ gratiam habes? Ne ideo te potes plus quam alios habere. Ideo maxime te humiliter oportet, quia pluribus dignatus es donis. Cui enim plus dimittitur, plus diligit (Luc. 7. 47). hæc humilitati te oportet, quia aliis prætermisisti, nisi annuit Deus. Hac de causa time: sepe enim hoc tibi perniciæ causa est, nisi vigilaveris.

Opere magis quam verbo insinatur disciplina.—Cur altum sapias? quia verbis doces? Sed facile est philosophari verbis: doce me per vitam tuam: hæc est optima doctrina. Dicis, modestia opus esse, et hæc de re longum tenis sermonem, atque oratoria sine stice verba profundis? At melior te est ille, dicet quispiam, qui hoc operibus me docet. Non enim ita manari solent animis disciplinæ verbis, ut operibus: nam nisi opera habeas, non modo non potes verbo, sed etiam magis nosces. Melius est tacere. Quare? Quia rem mihi impossibilem proposuisti. Cogito enim, si tu qui tanta loqueris, non facis; multo magis me venia dignum esse, qui nihil dico. Ideo ait propheta: *Peccatori autem dixit Deus, Quare tu curras iustitias meas* (Psal. 49. 16)? Majus enim hoc documentum est, cum quis recte docens verbis, doctrinam factis impugnat. Hoc multorum in Ecclesiis fuit causa malorum. Propterea ignoscite, quæso, quod sermo hæc in re longius excurrat. Multi multa loquuntur, ut in medio stantes longum proferant sermonem: et si plausum multitudinis assequuntur, terrene gaudent ac si regnum obtinuisset; si vero cum silentio dicendi licentiam faciunt, gehenna ipsas

gravius et onerosius est tale silentium. Hoc Ecclesiæ subvertit, quod vos non queratis verba compositionis, sed que ubi lectent et sono et verborum compositione, ac si cantores et citharædos audiretis; et nos frigidæ ac misere vestros affectus sequamur, quos excindere oporteret.

4. Idipsumque facimus, ac si pater nimis molli puero, etsi infirmanti, frigidam placeant, et que solum oblectant porrigat; utilium vero nullam curam habeat: deinde a medicis objurgatus, ad excusationem dicat, Quid faciam? sentem puerum ferro nequeo. Miser, infelix et proditor: neque enim hunc patrem dixerim: quam melius esset, illum parvo tempore tristitia affectum perfectæ sanitati restituere, quam temporaneam gratiam perpetui mororis causam facere! Hoc et nos facimus, dum elegantem orationem curiosius querimus et compositionem harmoniamque, ut placeamus, non ut prosimus; ut admirationi habeamur, non ut doceamus; ut oblectemur, non ut compungamur; ut cum plausu et laudibus discedamus, non ut mores componamus.

Plausus quomodo excipiebatur Chryostomus.—Credite mihi non abs re diceam, cum prædicans laudibus excipior, illo quidem tempore humanum quid patior, (cur enim vera oon dixerim?) Letor et effundor: ubi vero domum reversus, cogito plaudentes nullum excepsisse fructum; sed si quid utilitatis accipiendum erat, illud ex plausu et laudibus periisse, discrucior et ingemisco, lacrymor, ac si omnia frustra dixerim, ita affectus, mihi quæ ipsi dico: Quæ mihi ex auditoribus utilitas, cum auditores nihil ex verbis meis utilitatis percipere voluerint? sæpeque cogitavi legem proferre plausus prohibentem, et persuadere vobis, ut cum silentio audiat et cum decenti modestia. Sed sustinete, quæso, et credite mihi; ac, si placet, hanc firmemus legem: ne cui auditorium liceat loquentem plausibus interpellare; sed si admirari voluerit, silens admiretur: nemo prohibebit: omnis cura, omne studium sit, ut dicta excipiantur. Quare applausistis? Hac de re legem pono: vos vero ne audire quidem sustinetis. Id multorum causa honorum erit, philosophiæque disciplina. Externi philosophi disserebant, nemine unquam plaudente; et apostoli concionabantur, neque usquam legitur, ipsos loquentes ab auditoribus fuisse plausu interpellatos. Magnam hoc nobis lucrum erit. Sed stabiliamus illud: cum silentio omnes audiamus, omniaque dicamus. Etiam si post plausum discederemus, quæ audivimus retinentes, neque sic etiam utilitas vus esset (verum non ulterius disquirere: ne quis me rusticitatis accuset): quia vero nihil hinc lucri, imo potius damnum, solvamus impedimentum, suamque salutem illos tollamus excudamusque. Christus in monte concionatus est; et nemo quidpiam dixit, donec finem dicendi fecit. Nihil damni facio iis, qui plaudere desiderant; imo id officio, ut magis admirentur. Multo melius est cum silentio audientem, in mente et memoria omni tempore plaudere, domi, in foro; quam amissis omnibus domum redire vacuam, nul-

iam habentem plausum causam. Quomodo enim non ridiculus erit auditor? quomodo non adulator et irrisor putabitur, qui recte loquuntur esse doctorem declarat, nec quid dixerit proferre potest? Hoc adulationis est. Nam ei, qui citharæolos et tragædos audit, id jure accidit, utpote qui nesciat similia proferre: ubi autem nec cantus nec modulatio adest, sed sententiæ solum et philosophiæ virtus, quæ cuivis dicere et enuntiare facile est; quomodo non dignus oburgatione est, qui ne causam quidem dicere potest, cur concionantem laudaverit? Nihil ita decet ecclesiam, ut silentium et modestia. Tumultus ad theatra pertinet, ad balnea, ad pompas, ad forum: ubi vero talium dogmatum doctrina est, ibi tranquillitas, quies, philosophia, et portus magnus esse debet. Hæc, oro et obsecro, omnes sciatis. Omnes circum modus exploro, quæcis potero vestris professione animabus. Non exiguus ille mihi modus videtur, qui non vobis tantum, sed etiam mihi proderit. Non sinet nos prosterni, neque laudes et gloriam amare, neque oblectantia loqui, sed utilia: neque in compositione et elegantia dictorum, sed in vi sensuum omni temporis momento versari. Ingrederè in picto-

ris officinam, et illic multum observabis ile. Et hic etiam esto: nam hic quoque regis pingit imagines, et nullam privati hominis, ob colorem. Quid hoc est? rursus plauditis? Non res videtur, hocque non ex natura, sed ex cunctudine, nondum evendare didicisse. Silus erbis est lingua, artifex Spiritus sanctus. Dic in mysteriis an tumultus, an turbatio est? Cum zanur, cum alia omnia facimus, annon quicquid lentium omnia detinent? Hæc in cælo pulcherrime dispersa est. Ideo apud gentiles male audimus ad ostentationem et ambitum omnia facimus hoc cohibeatur, etiam primarum sedium amor. Sufficit, si quis laudes amat, si positionem illas assequatur, cum fructus colligit hanc firmemus legem; ut cum omnia secundum placitum fecerimus, ejus clementia dignemur et miserationibus Unigeniti ejus, Domini nos Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloriperium, honor, nunc et semper, et in sæculorum. Amen.

* Alii habent, *nonne quiete et silentio omnia hanc*

HOMILIA XXXI.

CAP. 14. v. 13. *His auditis apostoli Barnabas et Paulus, concisissimis vestibus suis exsilierunt in turbam, clamantes 14. et dicentes: Viri, quid hæc facitis? Nos similes vobis passibiles sumus homines, annuntiantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum, qui fecit cælum et terram et mare, et omnia quæ in eis sunt.*

1. Vide apostolos omnia cum vehementia facientes.

Sciderunt vestes, exsilierunt, clamaverunt; quæ omnia ex affectione animi faciebant, aversantes, et luctus signa dantes. Luctus quippe vere erat, luctus non consolabilis, si quidem voluissent pro diis haberi, et idololatriam inducere, quam solum venerant. Illud porro erat diaboli machinamentum. At illi non quiescunt, sed quid? *Nos similes vobis passibiles sumus homines*, inquit. Statim ab initio malum subvertunt: non dixerunt simpliciter, *Homines*; sed, *Sicut nos*. Deinde, ne viderentur deos venerari, audi quid adjiciat: *Annuntiantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum, qui fecit cælum et terram et mare, et omnia quæ in eis sunt* (Psal. 145. 6). Observa illos nunquam memorare prophetas, neque dicere, qua de causa cum sit omnium Creator, gentes reliquit suis frui legibus? 13. *Qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes ire vias suas*. Quod dimiserit, dicit; cur autem dimiserit, non addit; interim in eo quod urgebat subsistit, Christi nomen nunquam ponens. 16. *Et quidem non sine testimonio senectipsum reliquit, benefaciens de cælo, nobis dans pluviam et tempora fructifera, implens cibo et lætitia corda nostra*. Vide, non vult accusationem eorum augere, sed potius docet illos, ut omnia ad Deum referant. Didicerant enim non ita studendum esse aliquid Deo dignum dicere, ut auditoribus utile quid proferre. Vide quomodo latenter accusationem ingerat. Etenim, si hoc faciebat,

oportebat plecti eos, qui tot bonis fruentes non ut nutritorem agnoscebant: verum non dicit, sed subindicat, *De cælo nobis, inquit pluvias*. Sic et David dicebat: *A fructu frum et olei sui multiplicati sunt* (Psal. 4. 8); et creatione disserens, hoc in medium adducimus autem primo creationem, deinde provi pluviarum dicit (Jer. 5. 24). Itaque inde edocet *Implens cibo et lætitia*. Cum liberalitate alim nec modo ad frugalitatem et usum. 17. *Et hæc, viz sadaverunt turbas, ne sibi immolare hoc maxime admirationi fuerunt*. Videntur e habuisse, quod insaniam illam avertissent? *pervenerunt autem ad Antiochia et Iconio Ji persuasis turbis, lapidantesque Paulum, traxerunt eum in civitatem, existimantes eum mortuum esse diaboli filii*: non in civitatibus modo sed extra illas hoc faciebant, et tanto studio et prædicationem de medio tollere, quanto apostolum firmare conabantur. *Et persuasis, inquit, turbam datum Paulum traxerunt extra civitatem*. Illic i illud: *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus mea nitente proficitur* (2. Cor. 12. 9). Majus hoc erat claudam erigere. Gentiles quidem ut deos habi vero persuadentes turbis, traxerunt illum; enim verisimile est omnes in eorum adfuisse. Et vide, in eadem ipsa civitate, in qua admiratione fuerunt, gravia patiuntur. Et hoc videntibus proderat. Quod autem hæc de ea permitteretur, audi illum hoc ipsum declarare: *Ne quis me existimet supra id, quod videt in aliquid audit ex me* (2. Cor. 12. 6).

Pauli fervor. — 19. *Circundantibus autem scipulis, surgens intravit civitatem*. Videntur atque

ἐπὶ τῶν νοσημάτων καὶ φιλοσοφίας δύναμις, καὶ παντὶ ῥάδιον εἶπαι καὶ ἀπαγγεῖλαι, πῶς οὐκ ἔστιν [240] κατηγορίας εἰ μὴ ὀνηθεῖς· εἰπεῖν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐπιψεσε τὸν ἴσθιον· Οὐδὲν οὕτως πρέπον ἐκκλησιᾷ ὡς σιγῇ, ὡς εὐεχία. Θεάτρος ἐπιτιθεῖσθαι ὁ θόρυβος καὶ βαλανοίαι καὶ πικραὶ· καὶ ἀγοραὶ· ἐνθα δὲ περὶ τοιούτων δογματικῶν ἢ διδασκαλίαι. γαλήνη καὶ ἡσυχία καὶ φιλοσοφία, καὶ πᾶσι ὁ λιμὴν εἶναι ὀφείλει. Ταῦτα δέομαι καὶ ἀντιβολῶ πάντα εἶδέναι. Περὶεμι γὰρ καὶ αὐτὸς τρόπος παντοῦ ἐπιζητῶν, δι' ὃν ὀφείληται δυνήσομαι τὰς ὑμετέρας ψυχάς. Οὐ μικρὸς καὶ οὗτος ὁ τρόπος εἶναι μοι δοκεῖ· οὐχ ὅμως ὀφείληται μόνους, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς. Οὐκ ἀγῆρα ἐτραχηλιζέσθεαι, οὐδὲ ἐπαίνων καὶ δόξης ἐρᾶν, οὐδὲ τὰ ἐπρόνοια λέγειν, ἀλλὰ τὰ ὀφελούντα· οὐδὲ περὶ εὐσθήκει· καὶ κάλλη λέγειν, ἀλλὰ περὶ νοσημάτων δύναμιν πᾶσαν ἀπασχολεῖν τοῦ καιροῦ τὴν ῥοπήν. Εἰσέλθε εἰς ζωγραφεῖον, καὶ βίβει πολλὴν ἐκεῖ τὴν σιγὴν. Οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα· καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα εἰκόνας γράφομεν βασιλικῶς, καὶ οὐδαμῶν ἰλιωτικῆν, διὰ τῶν χρωμάτων τῆς ἀρετῆς. Τί τοῦτο; πάλιν κροτεῖτε; Οὐκ εὐκολον τὸ

πρᾶγμα δοκεῖ, καὶ ταῦτο οὐ φύσει, ἀλλὰ τῷ συνηθεῖ πολλῇ μῆτι κατεροῦσιν αὐτὸ μεμαθημένοι. Γραφίς τοίνυν ἐστὶν ἡμῖν γλώττα, τεχνίτης δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰπέ μοι, ἐν ταῖς μυστηρίοις, μὴ τις θόρυβος; μὴ τις παραχῆ; Ἐταν βαπτίζωμεθα, ἔταν τὰ ἄλλα πάντα ποιῶμεν, οὐχ ἡσυχία καὶ σιγῇ τὰ πάντα κατέχει·; Τοῦτο ἐν τῷ οὐρανῷ κατέσπαρται τὸ κάλλος. Διὰ τοῦτο διαθεβλήμεθα καὶ παρ' Ἑλλήσιν, ὡς πρὸς ἐπιθεῖξιν πάντα ποιούντες καὶ πρὸς φιλοτιμίαν. Ἄλλ' ἐν τούτῳ κωλυθῆ, καὶ τῶν προεδρίων ὁ ἔρωσι σθεσθήσεται. Ἄρχει, εἰ τις ἐπαίνων ἐρᾶ, τὸ μετὰ τὴν ἀκρόασιν τούτων τυχεῖται, ἔταν τοὺς καρποὺς συλλέξη. Ναὶ παρακαλῶ, κυρώσωμεν τούτον τὸν νόμον, ἵνα πάντα κατὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν πράττονται; τῆς παρ' αὐτοῦ φιλανθρωπίας ὀβιωθῶμεν, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῦ τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ. Κυρῶσι δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Αἱ σιγῇ τὰ πάντα κεκόσμηται.

[241] ΟΜΙΛΙΑ ΑΑ.

Ἰουδοῦσσαντες δὲ οἱ ἀπόστολοι Βαρνάβας καὶ Παῦλος, διαφρήσαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν, ἐξεπήδησαν εἰς τὴν ἔχλον, κρήντες καὶ λέγοντες, Ἄνδρες, τὰ ταῦτα ποιεῖτε; ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἔσμεν ἄνθρωποι, εὐαγγελιζόμενοι ὑμᾶς ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν ὄντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς.

* Ὅρα πάντα μετὰ σφοδρότητος τοὺς ἀποστόλους ποιοῦντας. Διαφρήξαν τὰ ἱμάτια, ἐπήδησαν, ἔκραξαν, ταῖνα ἀπὸ διαθεσίως ψυχῆς, ἀποστρεφόμενοι τὰ γενόμενα, καὶ κίνδους σημεῖα ποιοῦντας. Πένθο; γὰρ ἦν, ὅπως κίνδους ἀπαρμυθήσων, εἰ γε ἡμεῖλον θεοὶ νομίζομεν, καὶ εἰσαλωλατρεῖαν εἰσάγειν, ἢ ἦθλον καταλύομεν. Καὶ τοῦτο τοῦ διαβόλου ἦν κατασκευάσμα. Οἱ δὲ εὐχ ἡσυχάζουσιν, ἀλλὰ τί; Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἔσμεν, φασίν, ἄνθρωποι. Εὐθέως ἐκ προορίων ἀντέτραψαν τὸ κακόν. Οὐκ εἶπον ἀπλῶς, Ἄνθρωποι, ἀλλὰ, καθ' ὑμᾶς. Ἐτα ἵνα μὴ ὀδύσων τιμῶν τοὺς ἴσθιος, ἀκούσων τὴ ἐπάχουσιν··· Εὐαγγελιζόμενοι τῶνθε Θεὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν ὄντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Ὅρα οὐδαμῶς τῶν προφητῶν μνημονεύοντας αὐτοὺς, οὐδὲ λέγοντας, τίνας ἔνεκεν, πάντων δημιουργῆς ὢν, τὰ ἔσθιος ἀφῆκεν αὐτόνομα; Ὅς ἐν ταῖς παραφρημίαις γενναίως εἶπας πάντα τὰ ἔσθιος πορεύεσθαι εἰς ὁδοὺς αἰσίων. Ὅτι μὲν εἶπας λέγει, διὰ τί δὲ εἶπασεν, οὐκ εἶπας; πρὸς τὸ κατεπέμψεν Ἰσταντα, οὐδαμῶς τοῦ Χριστοῦ τὰ ἔσθιος τιθεῖς. Καίτοι γε οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν, ἀγαθοποιῶν οὐρανῶν, ἡμῖν ὁσποῖς διδασκῆς καὶ καιροῖς καρποφόρους, ἐμπικλῶν, τροφήν καὶ στήριξίν τας καρδίας ἡμῶν. Ὅρα, οὐ βούλεται τῶν κατηγορίαν αὐτῶν αὐξήσει, ἀλλὰ μάλλον ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸ πᾶν θγεῖν αὐτοὺς παιδείαν. Ἐμαθον γὰρ, ὅτι οὐχ ὅτι σπουδαίους δει εἶδον ἐἰπεῖν περὶ Θεοῦ, ὡς τὰ πᾶσι ἀκούουσιν ὀφείλομεν. Ὅρα πῶς λανθάνουσι τὴν κακῶν τῆσιν. Καὶ μὴν εἰ τοῦτο ἐποίησε, εἶδει κολα-

σθῆναι αὐτοὺς τοσοῦτον ἀπολαύοντας ἀγαθῶν, καὶ μὴδὲ ὡς τροφῆ γινωσκόντας· ἀλλ' οὐ λέγει φανεροῖς, ἀλλ' αἰνίττειται, οὐρανῶν ἡμῖν, λέγων, ἔσθιος διδοῦς. Ὁστω καὶ ὁ Δαυὶδ εἶπεν· Ἄπο καρποῦ σίτου καὶ ὄνου καὶ ἔλαιου αὐτῶν ἐπληθύνθησαν· καὶ πολλοῦ περὶ δημιουργίας διαλεγόμενος, ταῦτα τίθησιν εἰς μέσον. Καὶ ὁ Ἰερραίας δὲ τὴν δημιουργίαν πρώτῃν, εἶτα τὴν πρόνοιαν τὴν διὰ τῶν ὕψων φησιν· ὥστε ἐκείθεν παπαυθευμένος διαλέγεται· Ἐμπικλῶν, φησὶ, τροφῆς καὶ εὐερωσύνης. Μετὰ φιλοτιμίας ἢ τροφῆ, οὐ μόνον πρὸς ἀντάκειαν, οὐδὲ πρὸς τὴν χρεῖαν. Καὶ ταῦτα λέγοντες, μάλιστα καταύωσαν τοὺς ἔσθιος τοῦ μὴ θόρυ αὐτοῖς. Καὶ τούτων μάλιστα ἔθαυμάσθησαν. Ὅρξ; ὅτι πρὸς τοῦτο ἴσταντο, ὥστε ἀνατρέψαι τὴν μανίαν ἐκείνην; Ἐπήλθεν δὲ ἀπὸ Ἀρτιοχίας καὶ Ἰκρινου Ἰουδαῖοι, καὶ πείσαντες τοὺς ἔσθιος, καὶ ἰδούσσαντες τὸν Παῦλον, ἔσταν ἐξω τῆς πόλεως, νομίσαντες αὐτὸν τεθνήσκει. Ὅστω; διαβόλου τέκνα· οὐκ ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξω τούτων ταῦτα ποιοῦντες, καὶ τοσαύτην ποιοῦμενοι σπουδὴν καθελεῖν τὸ κήρυγμα, ὅσων οἱ ἀπόστολοι στήσις ἐπιγόμενοι. Καὶ πείσαντες, φησὶ, τοὺς ἔσθιος, καὶ ἰδούσσαντες τὸν Παῦλον, ἔσταν ἐξω τῆς πόλεως. Ἐνταῦθα πληροῦται τὸ, Ἄρχει σοὶ ἡ χάρις μου· ἢ γὰρ δύναμις μου ἐν δόθενεῖα τελειοῦται. Μεῖζον τοῦτο τοῦ τὸν χυλὸν γέειραι. Οἱ μὲν οὖν ἰθνηκοὺ ὡς θεοὺς ἐνόμισον, οὐκ δὲ ἔσταν πείσαντες τοὺς ἔσθιος· οὐδὲ γὰρ πάντα; εἶκος ἦν θαυμάζειν αὐτοὺς. Καὶ ὅρα, ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, ἐν ἣ ὅστως ἔθαυμάσθησαν, ἐν αὐτῇ τὰ δευὰ πάσχομεν. Καὶ τοῦτο δὲ τοὺς ὀρώντας ὀφείλει. Ὅτι δὲ καὶ διὰ τοῦτο συνεχωρητο πάσχειν, ἀκούε τοῦτο αὐτὸ δηλοῦντος καὶ λέγοντος· Ἰνα μὴ εἰς ἡ ἐμὲ λογίσθαι τις ὕπερ ὃ βλέπει με, ἢ ἀκούει τὸ ἐξ ἐμοῦ.

Κυκλωσάντων δὲ τῶν μαθητῶν αὐτῶν, ἀναστάς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν. [242] Ὅρξ; προθυμῶν; ὀρξ; ἀπθον ζῆτος καὶ παρρωμῶν; Εἰς αὐτὴν πάλιν τὴν πόλιν εἰσῆλθεν, ὥστε δευθῆναι, ὅτι εἰ ποὺ καὶ ὕπαχ-

b Αἱ εὐφῶν. Μὴ ἵνα εἰς.

ρει, διὰ τὸ τὸν λόγον βούλεσθαι σπείραι, καὶ διὰ τὸ μὴ δεῖν ἔκκαλειν αὐτῶν τὸν θυμὸν. Ταῦτα τῶν σημειῶν οὐχ ἤπτον καὶ λαμπροτέρους ἔποιε, καὶ μᾶλλον χαιρεῖν παρεσκευάζεν. Οὐδαμῶς δὲ λέγει, ὅτι ὑπέστραψαν χαίροντας, οἱ σημεῖα ἐποίησαν, ἀλλ' ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι. Καὶ τοῦτο γὰρ παρὰ τὸν Χριστὸν ἐδιδάχθησαν λέγοντος· *Μὴ χάρητε, οἱ ἐὰν δαυμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται.* Ἡ γὰρ βουλή χαρὰ καὶ εὐλαχρινὴ αὕτη ἐστὶ, τὸ πάσχειν τὴν διὰ Χριστόν. Ἐπεὶ τὰς πόλεις πάσας ἤψισαν, ἐν αἷς ἐκρυβύνευσαν. Καὶ τῇ ἐκαβίον ἐξήλθε σὺν τῷ Βαρνάβῳ εἰς Δέρβην, εὐαγγελισάμενος τε τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ μαθητεύσαντας ἱκανοὺς, ὑπέστραψαν εἰς Λύστραν καὶ Ἰκόνιον καὶ Ἀντιόχειαν, ἐπιστηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν, παρακαλοῦντες ἐμμένειν τῇ πίστει, καὶ οὐκ ἐπὶ πολλῶν ἀλιψῶν δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

β. Τοῦτο ἔλεγον, τοῦτο εἰδείκνουν. Ἐπιστηρίζοντες, φησὶ, τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν. Ὅσοι ἐστηριγμένοι ἦσαν· μᾶλλον δὲ προσεβίβητο. Προβλέγον τοίνυν, ἵνα μὴ σκανδαλιζῶσιν. Ὅσπερ ἐπιτήδεος δὲ τὸ αὐτὸ γίνεσθαι, οὐ διὰ τῶν ἀποστόλων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν μαθητῶν· ἵνα μάθωσιν ἐκ προομιῶν εὐθείας καὶ τοῦ κηρύττου τὴν δύναμιν, καὶ οὐ καὶ αὐτοὺς δεῖ τοιαῦτα πάσχειν, καὶ ἵνα γενναίως στῶσι, μὴ μόνον πρὸς τὰ σημεῖα κεινήστας, ἀλλὰ πολλῶν μᾶλλον πρὸς τοὺς πειρασμοὺς. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔλεγε· *Τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες, οὐκ εἰδέτε ἐν ἔμοι καὶ ἠκούσατε.* Διωγμοὶ διωγμοὺς διεδέχοντο· πανταχοῦ πόλεμοι, μάχαι, λιθοβολαί. Ποία προσηπῆ; πῶς ἔπειθον ἐν προομιῳς θλίψεις λέγοντες; Ἐπεὶ καὶ ἄλλη παραμυθία. *Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοὺς πρεσβυτέρους κατ' Ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθετο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ, εἰς δὲ πεποιτεύσασαν.* Εἰλῶς θερμότητι Παύλου· *Προσευξάμενοι, φησὶ, μετὰ νηστειῶν παρέθετο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ.* Ὅρα, μετὰ νηστειῶν αἱ χειροτοναί. Πάλιν νηστεία, τὸ καθάρσιν τῶν ημετέρων ψυχῶν. *Καὶ διεδότησεν τὴν Πιστιᾶν, ἡλθον εἰς Παμφυλίαν· καὶ λαλήσαντες ἐν Πέργῃ τὸν λόγον, κατήγγισαν εἰς Ἀττάλειαν.* Ἴνα γὰρ μὴ καταπέσῃ τὰ φρονήματα τῶν μαθητῶν, οἱ οἰ νομιζόμενοι θεοὶ τοιαῦτα πάσχουσιν, εἰσῆλθον πρὸς αὐτοὺς, καὶ διελέχθησαν. Καὶ ὅρα· πρῶτον εἰς Δέρβην ἐξέρχεται, δευτέρως αὐτοὺς ἀναπνεύσει τοῦ θυμοῦ, καὶ τότε πάλιν εἰς Λύστραν καὶ Ἰκόνιον καὶ Ἀντιόχειαν, θυμομονεῖται μὲν αὐτοὺς εἰκῶν, πεπαισμένοις δὲ ἐπιτεθέμενος. [243] Ὅρξ, οἱ οὐ πάντα χάριτι, ἀλλὰ καὶ οἰκείᾳ σπουδῇ διψῶν·· *Κάθειθι ἀπέλευσεν εἰς Ἀντιόχειαν, ὅθεν ἦσαν παραδεδωμένοι τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ἔργον, ὁ ἐπλήρωσεν.* Διὰ τὴν πάλιν ἔρχονται εἰς Ἀντιόχειαν; Ἴνα ἀπαγγελῶσι τὰ ἐκεῖ γινόμενα. Ἄλλως δὲ καὶ οικονομίᾳ μέγα πρᾶγμα ἐν ταῦτον· ἔδει γὰρ λοιπὸν μετὰ παρήρσιος τοὺς ἔθνεσι κηρύττειν. Ἐρχονται οὖν ταῦτα ἀπαγγέλλοντες, ἵνα εἰδέναι ἔχωσι. Καὶ οικονομεῖται τότε κατελεθεῖν τοὺς καλύοντας τοὺς ἔθνεσι ὁμίλει, ἵνα λοιπὸν ἀπὸ Ἱεροσολύμων πολλῶν λαβόντες ἄδειαν, μετὰ παρήρσιος ἀπίωσι. Ἡ καὶ ἄλλως, δεικνύσιν αὐτῶν τὸ ἦθος οὐκ ἀβασθεῖς. Ἐρχονται γὰρ τὴν τε πόρρησιν ἀνεκινούμενοι, οἱ καὶ χωρὶς ἐκείνων τοὺς ἔθνεσι ἐκέρχον, καὶ τὴν

ὄρα, οἱ αὐτοὺς ἀναφέρουσιν· οὐ γὰρ ὡς τοιαῦτα κατορθώσασθαι ἀπνευσθήσαν. Ὅθεν ἦσαν παραδεδωμένοι, φησὶ, τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ. Καὶ μὴ τὸ Πνεῦμα εἶπεν· ἀλλὰ τὰ τοῦ Πνεύματος οὐδὲν ὄντα τοῦ Ἰωάννου γὰρ ἔβουλα, ὡσπερ ἡ φύσις; καὶ Ἰωάννου καὶ Πνεύματος μετὰ. *Παραγγέλλομενοι δὲ καὶ συναγαγόντες τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπήγγειλαν ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν, καὶ οἱ ἤνοιξεν ὁ Θεὸς τοὺς ἔθνεσι θύρας πίστεως. Διέτριβον δὲ ἐκεῖ χρόνον οὐκ ἕλιγον σὺν τοῖς μαθηταῖς.* Εἰκότως· μεγάλη γὰρ οὖσα ἡ πόλις, εἰδετο διδασκάλων. Ἴδουμν λοιπὸν ἀνοθεῖν τὰ εἰρημίνα. Αὕτῃ τῇ ὅρῃ· κατέπληξαν αὐτοὺς διαβρῆξαντες τὰ ἱμάτια. Τοῦτο καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἔποιε ἐπὶ τῇ ἤτῃ τοῦ λαοῦ. Μὴ τοῖνυν νομίσης ἀνάξιον αὐτῶν τοῦτο, καὶ τὴς εὐσταθείας αὐτῶν· οὐκ ἂν γὰρ ἄλλως ἐπέχον τὴν τοσαύτην ὀρμήν, οὐκ ἂν ἄλλως τὴν πυρᾶν ἔσθασαν. Ὅταν οὖν τὴν δέη τῶν δεόντων γενέσθαι, μηδὲ ἡμεῖς παραιτώμεθα. Εἰ τοίνυν καὶ μετὰ ταῦτα μόλις ἐπιταῖν, εἰ μὴ οὕτως; εἰργάζοντο, τί οὐκ ἂν ἐγένετο; Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐποίησαν, ἐνομισθῶσαν ἂν πως ὀργιστοῦσθαι, καὶ μᾶλλον ἐπίσθαι τῆς τιμῆς. Καὶ ὄρα τὸν λόγον μετρημένων ἐν τῇ ἐπιπλήξει, καὶ θαύματος ὀμοῦ γέμουσι καὶ ἐπιπλήξεως. Τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἐκώλυσε, τὸ εἶπαι, *Καὶ ἡμῖς ὁμοιοπαθεῖς ἔσμεν ὑμῖν ἄνθρωποι, εὐαγγελισθέντες ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ματαίων τούτων χειροτέρας ἐπὶ τὸν Θεόν.* Ὅσα ἔλεγον. Ἄνθρωποι μὲν ἔσμεν, φησὶ, τούτων δὲ μελλοῦς· ταῦτα γὰρ νεκρά. Ὅρα αὐτοὺς οὐκ ἀνατρέποντας μόνον, ἀλλὰ καὶ διδάσκοντας, καὶ οὐδὲν ἄνερ ποδῶν φθειρομένους. Ὅς ἐποίησε, φησὶ, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς. Μάρτυρας αὐτοὺς λέγει τοὺς ἐπιστάτους. Ἡ τῆς μαλακίας τῆς ἰουδαϊκῆς εἰς ἔθνον οὕτω τμήσαντα τοὺς ἀποστόλους ἐκώλυσε ἐμπεῖναι καὶ λιθάσαι Παῦλον. Ἐξῆ δὲ τῆς πόλεως ἔσθραν, τάχα δεδωκότας ἐκείνων. Καὶ προσευξάμενοι, φησὶ, μετὰ νηστειῶν, παρέθετο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ. Καὶ νηστεύειν εἰδόντων ἐν τοῖς πειρασμοῖς. Οὐκ εἶπαν ὅσα αὐτοὶ ἐποίησαν, ἀλλ' ὅσα ὁ Θεὸς μετ' αὐτῶν. Ἐμοὶ δοκοῦσι τοὺς πειρασμοὺς λέγειν. Ὅχι ἀπλῶς ἦλθον ἐνταῦθα, οὐδὲ διαναπαύσασθαι, [244] ἀλλ' οικονομίᾳ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ὀδηγοῦμενοι, ὥστε τὸ κληρῆμα τῶν ἰθύνων βεβαιωθῆναι. Καὶ διὰ τὴν, φησὶν, ἐν Κύπρῳ οὐκ ἐποίησαν πρεσβυτέρους οὐδὲ ἐν Σαμαρείᾳ· Ὅτι ἐκεῖ μὲν ἔγγυς ἦν τῶν ἀποστόλων, αὕτη δὲ τῆς Ἀντιοχείας, καὶ ὁ λόγος ἐκέρχεται· ἐνταῦθα δὲ πολλὴς ἔδοντος παραμυθίας, καὶ μάλιστα οἱ ἐξ ἔθνων, ὀφειλοῦντες πολλὰ διδάσκασθαι. Ἦλθον διδάσκοντας, ὅτι ἐκείτως ἔχρησθησαν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Καὶ ὄρα τὸ θερμὸν Παύλου. Οὐ πυνθάνεται εἰ δεῖ λαλήσαι ἔθνεσιν, ἀλλ' εὐθέως λαλεῖ· διὰ τοῦτο ἔλεγεν, *Οὐ προσσεθέμεν σαρκαὶ καὶ αἵματι.*

γ. Μέγα βουλή ἀγαθὴ ἡ θλίψις, καὶ μεγάλης ψυχῆς ἐστὶ, καὶ γενναίως κατόρθωμα. Πόσοι μετὰ τοῦτο ἐπίστανται, καὶ οὐδέως οὐτως Ἐλαμῶν; Οὕτω προθυμία; ἡμῖν δὲ πανταχοῦ, πτωχέως· πολλῆς, ψυχῆς πρὸς θάνατον παρατεταγμένης· ἄλλως γὰρ οὐκ ἔνι τῆς βασιλείας τυχεῖν, μὴ σταυρωθῆναι. Μὴ ἀπαύτων ἐλατούς. Εἰ γὰρ ἐν πολέμῳ σωθῆναι οὐ δυνατόν ἐρυφῶντα καὶ χρηματιζόμενον καὶ κατηλεῶντα καὶ ῥαθυμόντα· πολλῶν μᾶλλον ἐν τῷ πολέμῳ τοῦτο. Ἡ οὐκ ὁθεοῖ παρὰ μὲν εἶναι νῦν πάντων πολέμων χαλεπότητα·

* Uus τὸ νόημα τῶν. * Sic dno todd. optime. Commel, Savli. et Monif. εἰδόντων. Edit.

^b Alii elephanta πρώτη τῆ ὄρῃ. * Οικονομικῶς ἄνε τοῦ τοῦ, sic unus. ^c Sic quidam unis. recte. Editi vero ἐν Ἀντιοχείᾳ, male. * Louis ελαμῶν. Προθυμίας γὰρ ἰσὺν οὐκ, πτωχέως.

nam desiderium fervens et accensum? In eodem rursus intravit civitatem, ut ostenderetur ipsum, sicubi recessit, id fecisse, quod vellet verbum inse-
rere, et quod non oporteret forem illorum succen-
dere. Hæc non minus quam signa conspicuus illos
reddebant, et majus gaudium periebant. Nusquam
vero dicit ipsos reversos esse, gaudentes quod signa
fecissent, sed quod digni habitus fuissent pro nomine
eius contumeliam pati: nam et hoc a Christo edocui
serant dicente: *Nolite gaudere, quia dæmonia vobis
subiiciuntur (Luc. 10. 20)*. Verum enim sincerum gau-
dium hoc est, aliquid pati pro Christo. Deinde in
civitates illas venerunt, in quibus periclitati
iuerant. *Et postera die profectus est cum Barnaba in
Derben. 20. Cuiusque evangelizassent civitati illi, et docuis-
sent multos, reversi sunt Lystram et Iconium et Antio-
chiam, 21. confirmantes animas discipulorum, exhor-
tantesque ut permanerent in fide, et quod per multas
tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.*

2. Hoc dicebant, hoc monstrabant. *Confirmantes,*
inquit, *animas discipulorum.* Itaque confirmati sunt,
imo sunt appositii. Prædicabant ergo, ne in offendicu-
lum caderent. Et quasi de industria hoc fit, non
tantum per apostolos, sed etiam per discipulos; ut
discant statim ab initio et prædicationis vim, et ipsos
etiam oportere talia pati; utque fortiter stent, non
modo ad signa inhiantes, sed multo magis ad tenta-
tiones. Ideo et ipse dicebat: *Idem certamen habentes,*
 quale et vidistis in me et exaudistis (Philipp. 1. 30).
Persecutiones frequentes erant: ubique bella, pug-
nae, lapidationes. Qualis exhortatio? quomodo per-
suadebant, dum in principio tribulationes dicerent?
Deinde et alia consolatio: *22. Et cum ordinassent illis
per singulas Ecclesias presbyteros, et orassent cum jeju-
niis, commendaverunt eos Domino, in quem crediderunt.*
Vidistis fervorem Pauli? *Cum orassent, inquit, cum
jejunis, commendaverunt eos Domino.* Vide, cum je-
junis ordinationes. Rursus jejunium, purgatio ani-
marum nostrarum. *23. Transientesque Pisidiam, vene-
runt in Pamphyliam; 24. et loquentes verbum in Perge,
descenderunt in Attaliam.* Nam ne discipulorum animi
cogitarent, quod illi, qui diu existimati fuerant, ta-
lia paterentur, ingressi sunt ad illos, et alloquuti
sunt eos. Et vide; prius in Derben exit, dans illis
respirandi locum a furore, et tunc rursus venit Ly-
stram, Iconium et Antiochiam: furentibus illis cedens,
sedatos vero adiens. Vides eos non omnia per gra-
tiam, sed etiam per proprium studium administrasse.
 *25. Et inde navigaverunt Antiochiam, unde erant tra-
dicti gratia Dei, in opus quod compleverunt.* Cur rursus
Antiochiam veniunt? Ut annuntient ea quæ illic facta
sunt. Alioquin vero hinc magna res administratur:
oportebat enim jam cum fiducia prædicare gentibus.
Veniant ergo hæc nuntiantes, ut scire possint. Et
providetur, ut tunc veniant ii qui prohibebant eum
gentibus versari; ut deinde magnum ex Jerusalemis
discipulis adepti, fidenter abirent. Vel aliter osten-
dit: eorum mores non arrogantiam sapere. Veniunt
calm, ut et fiduciam suam exhibeant, quod absque

illis prædicassent gentibus, et obedientiam, quod ad
illos rem referant: neque enim, quod talia fecissent,
arroganter egerunt. *Unde erant traditi, inquit, gratia
Dei.* Etiamque Spiritus dixerat; sed ea, quæ sunt
Spiritus, sciebat esse Filii: una enim potestas, sic-
ut natura Filii et Spiritus esse una. *26. Cum autem
venissent et congregassent Ecclesiam, retulerunt quanta
fecisset Deus cum illis, et quia aperuisset gentibus ostium
fidei. 27. Conmorati sunt autem illic non parvo tem-
pore cum discipulis.* Jure quidem: cum magna enim
civitas esset, doctoribus opus habebat. Jam superiora
repetamus. Ipso spectaculo terruerunt illos, scienden-
tes vestimenta sua. Hoc et Jesus Nave fecit, in populi
clade. Ne ergo putes hoc illis et illorum statim indig-
num esse: neque enim aliter colubississent tantum
impetum, non aliter incendium extinxissent. Cum
ergo opus fuerit talibus, ne rememus agere. Si ergo
sic agentes vix suaserunt illis, si non hoc fecissent,
quid non futurum erat? Nam si hoc non fecissent,
putatum fuisset illos altum sapere et honorem am-
bire. Et perpende sermonem in tali incruptione moderatum,
admiratione simul et stupore plenum. Hoc maxime illos
cohibuit, quod dicerent: *Et nos similes vobis homines
passibiles sumus, annuntiantes vobis ab his vanis
conversis ad Deum; ac si dicerent: Homines
quidem sumus, his autem majores; hæc quippe mor-
tuis sunt. Vide illos non confutantes modo, sed etiam
docentes, et nihil de invisibilibus loquentes. Qui
fecit, inquit, cælum et terram et mare, et omnia quæ in
eis sunt. Testes ipsos dixit annos. O insaniam Jodai-
cam! Ausi sunt ingredi ad populum sic apostolos hono-
rantem, ausi sunt invadere et lapidare Paulum.*
Extra civitatem autem traxerunt, forsitan timentes
illum. *Et orantes, inquit, cum jejunis commendaverunt
illos Domino.* Et docuerunt jejunandum esse in tenta-
tionibus. Non dixerunt, quanta ipsi fecerant, sed
quanta Deus fecisset cum illis. Videntur mihi tenta-
tiones dicere. Non sine causa, nec ad quiescendum
Isthue venerant, sed Spiritus providentia ducti, ut
prædicatio gentium firmaretur. Et cur, inquit, nec
in Cypro, nec in Samaria presbyteros fecerunt? Quia
hæc prope apostolos erat, Cyprus vero prope An-
tiochiam, et verbum invalescebat; hic vero multa
consolatione opus habebant, maxime gentiles, qui
multum doceri debebant. Venerunt docentes, quia
jure ordinati fuerant a Spiritu. Et vide fervorem
Pauli. Non interrogat, an oporteat loqui gentibus, sed
statim loquitur: ideo dicebat, *Non acquiesci carni et
sanguini (Gal. 1. 46).*

3. Magnum vere bonum tribulatio, ac magnæ et
generosæ animæ opus. Quot postea crediderunt, et
nullus ita falsus? Ita nobis ubique alacritate opus est,
multoque fervore, anima ad mortem parata: alio
enim modo non possumus regnum consequi, nisi per
crucem. Ne decipiamus nosmetipsos. Si enim in bello
servari nequit, qui deliciatur, pecuniis studet, cau-
ponatur ignavusque est: multo minus in hoc bello.
Annun punitis esse nunc bellum omnium gravissi-
mum? *Non est nobis, inquit, pugna adversus sangui-*

nem et carnem (Ephes. 6. 12). Et prandentibus, et ambulantiis, et lavantibus adest inimicus. Non novit enim tempus induciarum, nisi somni; imo etiam tunc sæpe impugnat, et impuras immittit cogitationes, atque a somniis lasciviores efficit. Nos autem quasi parva res sit, pro qua ipse pugnât, non sobrii sumus, neque burgimus, neque respicimus multitudinem adversariorum nobis potestatum; non cogitamus hoc ipsum maximæ infelicitatis esse; sed tot conclusi bellis, ac si pax esset deliciamur. Credite mihi, graviora nunc adsunt, quam quæ Paulus passus est. Tunc illum lapidibus impetierunt; nunc verbis impetitur, quæ lapidibus graviora sunt. Quid ergo factu opus? Id quod ille fecit: lapidantes enim se odio non habuit; sed postquam illum traxerant, regressus est in civitatem, benefactoris iis, qui se ita læserant. Si tu quoque contumeliosus et te injuste laudentem tuleris, lapidatus esse dici potes. Ne dixeris: Neminem læsi. Quem enim læsit Paulus ut lapidaretur? Regnum annuntiabat, ab errore reducebat, ad Deum adducebat: hæc digna sunt coronis, proclamatione, innumeris bonis, non lapidibus; et tamen ille contraria passus est. Hæc quippe splendida est victoria. *Et traxerunt eum*, inquit. Te quoque sæpe trahunt; sed ne irascaris, imo mansuete prædica verbum. Te contumelia affecit? Tace et benedic, si potes, et sic tu quoque prædicasti verbum, docuisti modestiam et mansuetudinem. Multos novi non tam vulneribus, quam verborum plagis sauciari: nam illud quidem vulnus corpus suscipit, hoc anima. Sed ne doleamus, imo doleantes sustineamus. Non videtis pugiles, quorum capita vulnerata, dentes excussi, strenue ferre dolores? Hic vero non opus est stridore et morsu. Recordare Domini tui, et pharmacum statim ejus recollectione apposuisti; recordare Pauli: cogita te, qui percussus es, vicisse, illum vero, qui percussit, victum esse, et sic totum curato. Momentum est: ne rapiaris, et totum periecisti: ne movearis, et totum exstinxisti. Magna consolatio est aliquid te pro Christo pati: non prædicas sermonem fidei, sed prædicas sermonem philosophiæ. At, inquires, quanto magis ille mansuetum videbit, tanto magis instabit. Propterea igitur doles, quod ille tibi mercedem augeat? At intractabilis est, inquires? Hæc pusillanimitatis tuæ excusatio est: alio modo intractabilis erit, si te ulciscaris. Si sciret Deus illos intractabiles fore, si non te ulciscaris, non hoc præcepisset, sed dixisset, Te ipsum ulciscere: verum novit hoc tibi utile fore.

Contumelia quomodo ferenda. — Ne pone legem divinam contrariam: illi obtempera. Non es tu melior eo qui fecit nos. Dixit, Fer contumelias, tu vero dicis, Contumeliam rependo, ne fiat intractabilis. Tu ergo plus sapias, quam ille? Hæc verba ex passione, acerbitate, et arrogantia proficiuntur, ac contraria sunt legi Dei. Etiamsi enim læderent, annon obtemperandum erat? Cum quidpiam Deus præcipit, ne pronamus nos legem contrariam. *Responsio*, inquit, *submissa avertit iram* (Prov. 15. 1). Hoc ergo

facit submissa, non contraria. Si tibi prodest, hæc quoque prodest: si vero tibi nocet, qui correcturus illum es, multo magis illi nocebit. *Medice, cura te ipsum* (Luc. 4. 23). Maledixit? Tu lauda: conviciatus est? Tu encomiis celebra: insidiatus est? Bene fac tu: contraria repende, si tandem salutem ejus curas, ac ne velis vulvulo tuum ulcisci. At, inquires, sæpe patientiam meam expertus, deterior evasit? Hoc non te, sed illum spectat. Vis scire quanta passus sit Deus? Aras illius subverterunt, prophetas occiderunt: et omnia pertulit. Annon poterat fulmen demittere? Sed postquam prophetas quos miserat occiderunt, tunc Filium suum misit. Quando magis impie agelant, tunc majus beneficium contulit. Et tu si quem exasperatum videris, tunc magis cede: ille namque furor majori eget consolatione. Quanto graviolem contumeliam inferit, tanto majori mansuetudine opus est: ac sicut febris quando magis instat, tunc plus opus habet cedente: sic et ille qui irascitur. Quando fera magis exasperatur, tunc omnes fugimus: sic et irato cedamus. Ne putes hoc honorem esse: Alioquin feram honoramus, et furescens proinde honoramus, cum declinamus? Minime: ignominia hoc est et contumelia; imo non ignominia et contumelia, sed misericordia et benignitas. Non vides nautas, quando vehementer fiat ventus, demittere vela, ne demergatur navis? equitem non vides, cum abripit equus, erdentem nec retinentem, ne sponte vires absumat?

4. Hoc et tu facito. Furor ignis est, flamma ardens materia egens: ne igni escam suppedites, et cito malum exstinguis. Ira non per se vim habet, nisi alius ipsam alat. Nullam tu excitationem habes. Ille furore detinetur, nec scit quid facit; tu tu qui illum intueris, cum in paria incidens, neque hinc sapienter evadis, quam veniam mereris? Si in convivium quis veniens, in vestibulo quempiam videt ebrium indecore agentem, deindeque ipse in paria incidere, nonne post illum ebrius factus minus venia dignus esset? Ita et hic dicendum: ne putemus posse ad defensionem dici: Non ego capî: hoc contra nos est, quia neque illum videntes, temperantiores facti sumus: quemadmodum si quis dicat: Ego non primus occidi. Ideo namque pena dignus es, quia exemplum videntis, non te cohibuisti.

Iracundi imago. — Si videres ebrium vomere, distrahi, dirumpi, oculis torvis respicere, immunditia mensam replere, omnes illum fugere, deindeque in paria incidere, annon magis culpandus esses? Talis est iracundus: magis venas inflat, quam is qui vomit: oculus inflammatur, viscera discerpit, vomit verba illo cibo impuriora, indigesta omnia loquitur nihilque perfectum (non enim sinit ira); sed sicut i hic sæpe immoderati humores stomachum turbantes omnia evacuat: ita et hic calor nimis animam concutens, non sinit tegere quæ silere oporteret; sed dicenda et non dicenda effundit, non audientes, sed semetipsum deturpans. Sicut igitur voventes fugimus, sic et iratos fugiamus. Quid faciemus? Pulvere vomitum tegamus, tacendo canes vocemus

των· Οὐκ ἔστιν ἡμῖν, φησὶν, ἡ πάλῃ πρὸς αἷμα
καὶ σάρκα. Καὶ ἀριστώα, καὶ βαδίζουσι, καὶ λοου-
μένους πέριστινὸν ἐχθροῦ. Οὐ γὰρ οἶδε καρὴν ἀνα-
καχῆς· εἰ μὴ τὸν τοῦ ἴσου μόνον· πολλὰς δὲ καὶ
τὰς ποιεῖ, καὶ λογιμοὺς ἐμβάλλον ἀκαθάρτους,
καὶ ἀπελαττέμενους ἀπὸ τῶν ὀνειρῶτων ἐργαζόμενους.
Ἡμεῖς δὲ ὡς περὶ μικροῦ τοῦ πράγματος διανοεῖ, ὑπὲρ
ἁγίου πολέμου, οὐ νόηομεν, οὐδὲ ἐπινοτάμεθα.
οὐδὲ βλέπομεν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἀντικειμένων ἡμῖν
ἐνέμεν· οὐκ ἔγνωμεν, ὅτι τοῦτο αὐτὸ τῆς μεγί-
στης θεωπραγίας ἐστίν· ἀλλ' ὑπὸ τοσοῦτων κυκλοῦμε-
νοι πόλεμον, ὡς ἐν εἰρήνῃ τρωφώμεν. Πιστεύσατέ μοι,
ὡν Παῦλος· ἐπαθε χαλεπώτερα ἐστὶ παθεῖν νῦν. Ἐθα-
λον εἶπὸν τότε λίθος ἐκείνου· ἐστὶ ῥήμασι βάλλεσθαι
καὶ νῦν λίθων χαλεπώτερος. Τί οὐ δεῖ ποιεῖν;
Ἵσπερ εἰκότως ἐποίησεν· τοὺς βάλλοντας γὰρ οὐκ ἐμί-
σην, ἀλλὰ συρῆναι αὐτὸν εἰσήθε πάλιν ἐτι· τὴν
πάν, εὐεργετήσαν τοὺς τὰ τοιαῦτα ἡθικηκότας. Ἄν
ἐπίγης καὶ σὺ τὸν ὑβριστὴν τὸν τραχὺν, τὸν ἀδικῶς
εἰς ἔργασίωμον ταῦτα, ἐλιθάσης καὶ σὺ. Μὴ γὰρ εἴ-
περ, οὐδὲ ὁδὸν ἠδίκησα. Τὸ γὰρ Παύλου ἠδίκησαν ἵνα
ἐλάσθῃ; Βασιλεῖον κατήγγελλε, πλάνης ἀπήγε, τῷ
θεῷ προσήγε· ταῦτα στεφάνου ἔδει, ταῦτα ἀνακη-
ρίους, ταῦτα μυρίων ἀγαθῶν, οὐ λίθων· ἀλλ' ὄμμα
ἐναντία ἐπασχεν. Αὐτῇ γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη. Καὶ ἐσυ-
ραν αὐτὸν, φησὶ. Καὶ οὐ πολλὰς σὺρούσιν· ἀλλὰ μὴ
ἰρησῶσι, ἀλλὰ κηρύξον τὸν λόγον διὰ τῆς ἐπισκείας.
Ἐβρίσθη σὺ; Σίγησον, καὶ ἐλόγησον εἰ δύνασαι, καὶ
οὐκ· ἐκήρυξας καὶ σὺ τὸν λόγον, ἐπαίδευσας ἐπιει-
κῶς, ἐπαίδευσας πραᾶτητα. Οὐδα πολλοὺς οὐχ οὕτω
τρομακτικῶν ἀλοῦντας, ὡς πληγῇ τῇ διὰ ῥημάτων·
οὕτω μὲν γὰρ τὸ τραῦμα τὸ σῶμα δέχεται, ἐκείνου δὲ
ἡ ψυχῆ. Ἀλλὰ μὴ ἀλήθομεν, μᾶλλον δὲ ἀλήθισαντες
ἐκτρέφομεν. Οὐχ ὄρατε τοὺς πυκνιτούοντας, οἱ [245] διατε-
ραμένους τὰς κεφαλὰς, τοὺς ὀδόντας ἔνδοκοντες, οὕτως
ἡμέρας φέρουσι τὰς ἀληθῆνας; Ἐναυθα δὲ οὐ χρεῖα
ῥήματα τοὺς ὀδόντας, οὐ χρεῖα διακεῖν. Ἀναμνήσθητι
τοῦ ἀσπότη τοῦ σου, καὶ τὸ φάρμακον οὐθέως ἐπέ-
θηκες τῇ μνήμῃ· ἀναμνήσθητι Παύλου· ἐνόησον ὅτι
οὐ ἐνίκασεν ὁ κλητήριμος, ἐκείνος δὲ ἤντηται ὁ πλῆ-
ξας, καὶ τὸ πᾶν ἴστω διὰ τοῦτο. Ῥοπή ἐστὶ, μὴ συ-
νεργῆς, καὶ τὸ πᾶν κατάρθωσας εὐθέως· μὴ κινή-
θῃς, καὶ τὸ πᾶν ἐσθεσας. Μεγάλη παραμυθία τὸ διὰ
Ἰησοῦν τι παθεῖν· οὐ κηρύττει τὸν λόγον τῆς πίστεως,
ἀλλὰ κηρύττει τὸν λόγον τῆς φιλοσοφίας. Ἄλλ' ὅση
ἂν βῆ τὴν ἐπισκεΐαν, φησὶ, τοσοῦτω μᾶλλον ἐπιτιθε-
ται. Διὰ τοῦτο οὐν ἀλλεῖς, εἰ μᾶλλον οὐ τοὺς μισθοὺς
ἀδεί; Ἄλλ' ἀχρηστος γίνεταί, φησὶ. Τοῦτο σκῆψις τῆς
βίβας μικροψυχίας· ἑτέρος ἀχρηστος γίνεταί, ἂν ἀμύνη.
Εἰ βῆε ὁ θεός, ὅτι εἰς τοῦ μὴ ἀμύνασθαι ἀχρηστοί
ἐγένοντο οἱ δίκαιοι, οὐκ ἂν τοῦτο ἐπέταξεν, ἀλλ' εἶπεν·
ἂν, Ἄμωνον σαυτῷ· ἀλλ' οἶδεν ὅτι οὕτω μᾶλλον ὠφε-
λεῖται.

Μὴ ἀντινομοθετεῖ τῷ θεῷ· ἐκείνω παῖδου. Οὐκ εἰ σὺ
ἀπαθῶρας τοῦ πικθαντος ἡμᾶς. Εἶπαν, Ὑβρίζομε-
νος φέρε· σὺ λέγεις. Ἀνθυβρίζω, ἵνα μὴ ἀχρηστος
ᾖγηται. Σὺ οὖν μᾶλλον αὐτοῦ φροντίεις; Πάθος
ταῦτα καὶ τραχύτητος τὰ ῥήματα καὶ ἀλαζονείας καὶ
τοῦ ἀντινομοθετεῖν τῷ θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ ἐλάττειτο, οὐχί
ἐπὶθετο· ἐχρηῖν; Ὅταν ὁ θεός τι προστάτῃ, μὴ ἀντι-
νομοθετῶμεν ἡμᾶς. Ἀπέκρισις, φησὶν, ὑποκίπτουσα

ἀποστρέφει ἐργάς. Ἄρα τοῦτο ποιεῖ ὑποκίπτουσα,
οὐκ ἐναντιοῦμένη. Εἰ δὲ ὠφελεῖ, κἀκεῖνον ὠφελεῖ· εἰ δὲ
σε βλάπτει τὸν μᾶλλον ἀποθροῦσθαι ἐκείνον, πολλῶ
μᾶλλον ἐκείνον. Ἰατρῆ, θεράπενον σεαυτὸν. Εἶπε
κακῶς; Ἐπαίνεσον σὺ· ἐλευθέρησον; Ἐγκωμισασον·
ἐπεβούλευσον; Ἐεργέτησον· τοῖς ἐναντίοις αὐτὸν ἀμει-
θου, εἰ γε ὄλιος τῆς ἐκείνου σωτηρίας προνοεῖς, καὶ μὴ
σαυτοῦ τὸ πάθος ἐκδικεῖν θέλει. Καὶ μὴν πολλὰς,
φησὶν, ἀπολαύσας μακροθυμίας χεῖρων γέγονε. Τοῦτο
οὐ παρὰ σέ, ἀλλὰ παρ' αὐτόν. Βούλει μαθεῖν οἷα ἐπαθεν
ὁ θεός; Τὰ θυσιαστήρια αὐτοῦ κατέσκαψαν, τὸς προ-
φήτας ἀπέκτειναν, καὶ πάντα ἔφερον. Οὐκ ἠδύνατο
σκηπτόν ἄνωθεν καταγαγεῖν; Ἄλλ' ὅτε τοὺς προφήτας
ἀπέστειλε, καὶ ἀνέθλον αὐτοῦς, τότε τὸν Ἰὺδν ἐπεμῆεν·
ὅτε μεζῶνα ἡσθεσαν, τότε μεζῶνας εὐεργετήσε; Καὶ
σὺ ἂν ἔβης τραχυνοῦμενον, τότε μεζῶνας εἴβην· μεζῶνας
γὰρ ἡ μανία αὐτῆ δεῖται παραμυθίας. Ὅση ἂν χαλεπώ-
τερα ὑβρίσῃ, τοσοῦτω πλείονος ἢ ἐπισκείας δεῖται· καὶ
καθ' ἄπερ πυρετὸς ὅταν σφοδρὸν πνεῦσθ, τότε δεῖται τοῦ
εἰκόντος· οὕτω καὶ ὁ θυμοῦμενος. Τὸ θηρόν ὅταν μά-
λιστα ἀγριάζῃ, τότε φεύγομεν ἀπαντας· οὕτω καὶ τὸν
ἀργιζόμενον. Μὴ νομίση; τοῦτο τιμὴν εἶναι· ἐπεὶ καὶ
τὸ θηρόν τιμῶμεν, καὶ τοὺς μανουνοῦσας γούν τιμῶ-
μεν, ὅταν ἐκκλινώμεν; Ὀδδαμῶς· ἀτίμια τοῦτο ἐστὶ καὶ
ὑβρις· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀτίμια καὶ ὑβρις, ἀλλ' εἶδος καὶ
φιλαυθροῦσια. Οὐχ ὄρεξ· τοὺς ναύτας, ὅταν σφοδρὸν
ἐμπνεῦσθ τὸ πνεῦμα, [246] καθαιρούντας τὰ ἱστία, ὥστε
μὴ καταβῶσι τὸ σκάφος; τοὺς ἱκανοὺς ὅταν συναρπάσῃ
τὸν ἐπιβάτην, συνενδιόντα, καὶ οὐ καθέλωκοντα, ἵνα μὴ
αὐτομάτως κενώσθ τὴν δύναμιν;

Ἔ. Τοῦτο καὶ οὐ ποῖον. Πῶρ ἐστὶν ὁ θυμὸς, πλὴξ ἐστὶν
ὄξεια δεομένη ὄλης· μὴ παράσχης τὴν τροφήν τῷ πυρὶ,
καὶ ταχέως ἐσθεσας τὸ κακόν. Οὐκ ἔχει καθ' αὐτὴν
ισχύν ἡ ὄρη, ἂν μὴ ἑτερος ὁ τρέφον αὐτὴν ᾗ. Οὐδεμία
σοὶ ἐστὶν ἀπολογία. Ἐκεῖνος κατέχεται τῇ μανίᾳ, καὶ
οὐκ οἶδε τί ποιεῖ· σὺ θεωρῶν αὐτόν, ὅταν τοῖς αὐτοῖς
περιπέση, καὶ μὴδὲ ἐξ ἐκείνου σωφρονισθῆς, ποῖα
συγγνώμη; Εἰ ἐν συμμοσίῳ τῆς γενόμενος τινὰ ἐν προ-
θύροις ἴδοι μεθύοντα καὶ ἀσχημονοῦντα, εἶτα καὶ αὐτὸς
τοῖς ὁμοίοις περιπέση, οὐ περὶ τοῦ μᾶλλον μετ' ἐκείνου
μεθύον ἀσύγγνωστον ἂν εἴη; Οὕτω καὶ ἐναυθα· μὴ
νομίζομεν εἶναι ἀπολογίαν τὸ λέγειν, ὅτι οὐκ ἐγὼ κα-
τήρξα· τοῦτο καθ' ἡμῶν ἐστὶν, ὅτι μὴδὲ ἐκείνου ἰδόντας
ἐσωφρονισθῆμεν· ὥσπερ ἂν εἴποι τις, ὅτι οὐκ ἐγὼ ἐβόνησα
πρῶτος. Διὰ γὰρ τοῦτο κολάσασαι εἰ δέξιος, ὅτι μὴδὲ εἰς
τὸ παράδειγμα ἰδὼν ἐπίσχεις σεαυτὸν.

Εἰ ἴδοις ἐμοῦντα τὸν μεθύοντα, διασωπόμενον, διαβ-
ρήγνόμενον, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχοντα διατεταμένους,
ἀκαθαρσίας τὴν τράπεζαν πληροῦντα, πάντας αὐτὸν
ἀποφεύγοντας, εἶτα τοὺς αὐτοῖς περιπέση, οὐχί μᾶλλον
ἴση μεταξὺ; Γουόντος εἶτι καὶ ὁ ἀργιζόμενος· μᾶ-
λον τοῦ ἐμοῦντος διατείνει τὰς φλέβας, πυροὶ τοὺς
ὀφθαλμοὺς, διασπᾶται τὰ σπλάγγνα, ἐμεῖ πολλῶ ῥή-
ματα τῆς τροφῆς ἐκείνης ἀκαθάρτους, ἀδιαιμάτητα
πάντα φέγγεταί, οὐδὲν κατειργασμένον (οὐ γὰρ ἀφῆ-
σιν ὁ θυμός)· ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖ πολλὰς ἀμετρία χυ-
μῶν διενωχλήσασα τὸν στόμαχον, πάντα ἐκίνωσεν·
οὕτω καὶ ἐναυθα ἀμετρία θερμότητος διενωχλήσασα
τὴν ψυχὴν, οὐκ ἀφῆσι στέγειν ἂ σίγην καλόν, ἀλλὰ
βητὰ καὶ ἀβήτητα λέγει, οὐχί τοὺς ἀκούοντας, ἀλλ' ἑαυ-
τὸν αἰσχύνει. Ὅσπερ οὖν ἀπὸ τῶν ἐμοῦντων φεύγο-
μεν, οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν ἀργιζομένων. Τί ποῦντες;

* Ἐπὶ τούτῳ ἐκείνου, ἐλλ' εἶπεν. * Montf. γένωμα. Le-
onata codicum receptum. Edv.

* Alios μεζῶνας.

Κόνιν ἐπιβάλλωμεν αὐτὸν ἐπὶ ἐμέτην, σιγῶντες τοὺς κύνες κλιθόμεν, ὥστε αὐτὰ καταραγῆναι τὰ ἐμεθέντα. Οἶδα ὅτι ναυτιτετα ἀκούοντες· ἄλλ' ἴδαν ὄρθετα ταῦτα γινόμενα, βουλομαι τοὺς παθεῖν ὕμεις, ἀλλὰ μὴ ἔδεσθαι τῆν πρᾶγματι. Ἀκαθαρτότερος ὁ ὑβριστὴς τοῦ κυνὸς τοῦ ἐπιστρέφοντος ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ὀφθαλμὸν. Εἰ μὴ γὰρ ἀπαξ ἐμέσας ἐπαύετο, οὐκ ἦν κατ' ἐκείνων· εἰ δὲ πάλιν τὰ αὐτὰ ἐμεῖ, εἶλον ὅτι τὰ αὐτὰ φαγῶν. Τί σὺν βδελυκτότερον τοῦ τοιοῦτου; τί δὲ ἀκαθαρτότερον ἐκείνου τοῦ στόματος, τοῦ τοιούτου διαμασσωμένου τροφᾶς; καίτοι γε τοῦτο φύσις ἐργον ἐστίν, ἐκεῖνο δὲ οὐχί· μάλλον δὲ καὶ τοῦτο παρὰ φύσιν κἀκεῖνο. Πῶς; Οὐ γὰρ κατὰ φύσιν τὸ ὑβρίζειν εἰκῆ, ἀλλὰ παρὰ φύσιν· οὐδὲν γούνη δὲ ἀνθρώπου φθέγγεται, ἀλλὰ τὰ μὴ ὡς θηρίον, τὰ δὲ ὡς μαινόμενος. Ὅσπερ οὖν ἡ τῶν σωμάτων νόσος παρὰ φύσιν, οὕτω καὶ τοῦτο. Καὶ εἰ παρὰ φύσιν ἐστίν, κατὰ φύσιν ἐγγρορίζω, οὐκ ἀπολείπει. [247] Ἐλοίμην ἂν ἀνθρώπων βόρβορον σιτουμένην κοινωμένην τραπέζης, ἢ φθαγγόμενν ταῦτα. Οὐχ ὄρθετα τοὺς χοίρους κόπρον διαμασσωμένους; Οὕτω καὶ οὗτοι. Τί γὰρ δυσωδέστερον τῶν ρημάτων ὧν οἱ ὑβρισταὶ φθέγγονται; Σπουδὴ τούτου ἐστὶ μῦθον εἰπεῖν ὕμεις, μῦθον καθαρόν, ἀλλ' εἴ τι αἰσχρὸν, εἴ τι ἀσχημον, τοῦτο καὶ ποιῆσαι καὶ φθέγγεσθαι· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι ἑαυτοὺς μάλλον αἰσχύνου. ε.ς, ἐτέρους αἰσχύνειν οὐκ ἔστι. Ὅτι γὰρ ἑαυτοὺς αἰσχύνουσι, εἴηλον ἐκεῖθεν. Μὴ γὰρ μοι τοὺς ψευθεῖ λόγοντας εἴπητε, ἀλλὰ ἔστω τις πόρην περιερανῆς, ἢ καὶ ἀπὸ τῆς σκηπῆς ἑτέρος, καὶ ποιῆτω μετὰ τινος μάχην· εἴτα ἐκείνος αὐτῶν ταῦτα προσεφέτω, κἀκεῖνος πάλιν ὁμοίως· τίς μάλλον ἐστὶν ὁ ὑβρισθεὶς τοῖς ῥήμασιν; Ἐκείνος μὲν γὰρ ἄπερ εἶχεν ἤκουσεν, οὗτος δὲ, ἄπερ οὐκ εἶχεν· ὥστε ἐκεῖνος μὲν οὐδὲν πλὴν γέγονεν εἰς αἰσχύνην· ὡς αὐτῶν, τοῦτω δὲ πολλὴ τῆς ἀσχημοσύνης ἢ προσθήκη. Ἄλλ' ἔστω τινὰ πάλιν εἰργασμένα ἢ πράγματα, καὶ μόνος ὁ ὑβρίζων αὐτὰ γινωσκέτω· εἴτα πρὸ τοῦτου σιγῶν, ἐκπομπαιεῖ τὴν ὕβριν· καὶ οὕτως οὗτος ὑβρισταὶ μάλλον. Πῶς; Κήρυξ γενόμενος κακίας,

* Ediderat Montf. Ἐπὶ τὸν αὐτοῦ. Lectioni nostrae favent tres mss., Savil. et Bibl. Ebor. ἢ Alius κεκρυμμένα.

ἀσυνειδησίας ἀπίστου εἶδαν λαθῶν· καὶ πάντας ἐγκαλοῦντας εἶπε, καὶ τοιαῦτα πανταχοῦ λέγων γὰρ δὴ φόνος συνέβη, φησί, πάντα κἀνοῦσι ἐχρὸν τὸν μὴ ὡς οὐδὲ ἀνθρώπων ὄντων ἀποστρέφονται; ἢ θηρίον εἶναι φασιν ὡμὸν καὶ ἀπηνές· τοῦτω δὲ νόσκειται μάλλον ἢ ἐκεῖνο. Οὐχ οὕτω γάρ τοις ἐχροντας μισθῶν, ὡς τοὺς ἐκκαλύπτεται αὐτὰ βροντῆς καὶ δεικνύναται. Οὕτω καὶ οὗτος ὑβρισταὶ οὐκ ἴσους, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀκούοντας κοινήν φύσιν τῶν ἀνθρώπων· ἐπληξε τὸν ἀκούσαν ἀγαθὸν εἰργάσαστο. Διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Παῦλος ἀγαθὸς λόγος πρὸς οἰκοδομήν, Ἰνα δὲ καὶ ἀκούσονται. Εὐφρόνην κηπουρῆμα γλῶτταν, ἢ ποσειδὸν εἰς ἀπείραστο. Ἄλλὰ γὰρ εἰς τοῦτο· κακίας ἅπαντα, ὥστε ἐφ' οἷς ἐγκαλύπτεσθαι εἰς τοῦτους πολλοὺς γαυριῶν. Ἄ [248] γὰρ ἀπειλῆ πολλοὶ τοιαῦτα ἔσονται· Οὐ δύναται ἐνεργεῖν τὴν γούνην, φησί. Γυναικὸς δὲ ῥήματα, γράβη μὲν ἀσχημοσύνης, τῶν ἐπ' ἀγορᾶς συρομένων, προὐδὲν αἰσχρότερον τοῦτων τῶν ῥημάτων, οὐδὲν ἀνδρῶν, οὐδὲν γυναικωδέστερον, ἐν τῇ γλώττῃ τῆς εἶναι, ἐπὶ τῷ λοιδορεῖν μέγα φρονεῖν, καθὰν πομπῆς, καθὰν οἱ μίμοι, καὶ παράστατοι, κακῆς. Χοῖροι μάλλον εἰσὶν ἢ ἀνθρώποι, ὅσοι εἰς σεμνύνονται. Δέον κατορῶσαι αὐτοὺς, ἔσον εἰ ἑτέρος σοὶ ταῦτα ἐμαρτύρει, φηγεῖν τὴν μαρτυρῆν ἐχθρᾶν, καὶ ἀνανδρῶν· οὐ δὲ κήρυξ ὕβρεων ἢ Ἄλλ' οὐδὲν τὸν κακῶς ἀκούοντα βλάψαι δευῖ; παρακαλῶ, ἐνοήσαντες ὅση ἢ κακία, ὅτι καὶ χῶνται πολλοὶ, ἀνανήψωμεν, διορθώσμεθα τοὶ μαινομένοις, ἀνέλιμωμεν ταῦτα ἐκ τῆς πῶς συνέδρια, καλλωπίσωμεν ἡμῶν τὴν γλῶτταν κακηγορίας· ἀπαλλάξωμεν, ἵνα δυνηθῶμεν ρεῦντες τῶν ἀμαρτημάτων, τὴν ἀνδρῶν ἐνοσπασσάσθαι, καὶ τίς παρὰ τοῦ Θεοῦ φίλων ἀξιώθηται, χάριτι καὶ οἰκτιρισμοῦ τοῦ Μονογενοῦ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἶδεν, τιμῆ, ὡν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν Ἄμην.

* Sic mss. Editi κατηγορίας.

ΟΜΙΛΙΑ ΒΒ'.

Διέτριβον δὲ ἐκεῖ, φησί, χρόνον οὐκ ἄλιγόν σὺν τοῖς μαθηταῖς. Καὶ τινες καταλόγητες ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, εἰδίδασκον τοὺς ἀδελφούς, εἰς Ἐδρὴν μὴ περιτέμνησθε τῶν εἰδῶν Μωδοσῶς, οὐ δύνασθε σωθῆναι.

ε'. Ὅρα πανταχοῦ τῆς εἰς τὰ ἔθνη μεταβάσεως ἢ ἀναγκασίαν τὴν ἀρχὴν ἀπ' αὐτῶν εἰσχομένην. Πρὸ τούτου ἐγκαλούμενος ἀπελογήσατο, καὶ ἐν τάξει ἀπολογίας ἐδὲ πᾶν εἶπεν ὅπερ εὐπαράδεκτον τὸν λόγον ἔποιε· Ἐπειτα τῶν Ἰουδαίων ἀποστραφέντων, οὕτως ἤλθεν εἰς τὰ ἔθνη. Ἐνταῦθα πάλιν ἄλληλν ἀμαρταν ὀρών φερομένην, οὕτως ἴσθησι τὸν νόμον. Ἐπειδὴ γὰρ, ἅτε παρὰ τοῦ Θεοῦ διδαχθέντες, ἀδιαφόρως διελέγοντο πᾶσι, τοῦτο εἰς ζῆλον ἤγαγε τοὺς ἀπὸ Ἰουδαίων. Καὶ οὐκ εἰδίδασκον ἀπλῶς περιτομῆν, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ σωθῆναι δύνασθε. Οὐ τὸναντίον εὐκαίρον ἦν λέγειν, ὅτι περιτεμνόμενοι σωθῆναι οὐ δύνασθε. Ὅρξες συνεχεῖς τοὺς πειρασμοὺς ἐνδοθεν, ἐξωθεν; Καλῶς δὲ οἰκονομεῖται τοῦτο Παύλου παρρησίας, ἵνα ἀνταγῆ. Καὶ οὐκ εἶπεν ὁ Παῦλος· Τί γὰρ; οὐκ εἶπὲν ἀξίωσις πᾶν τοσοῦτον σημείων; ἀλλ' ἐπέσθη εἰ

ἐκείνους. Καὶ ὅρα μανθάνουσι λοιπὸν πάντες τὸ ἔθνη γενημένα καὶ Σαμαρείται, καὶ Ἐλαιροί μέρη σὺν στάσεως καὶ ζητήσεως οὐκ εἰ Παῦλον καὶ τῶν Βαρνάβη πρὸς αὐτοὺς, ἔταξι, εἶπαι ἐπὶ τῶν Παύλου καὶ Βαρνάβη, καὶ τῶν λόγων ἐξ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ ἑτέρους εἰς Ἰερουσαλὴμ περὶ τοῦ ζητήματος Οἱ μὲν σὺν προσημωθέντες ἀπὸ τῆς Ἐκκλῆσιας τῆν Φουρικῆν καὶ Σαμαρείαν εἰς μνοὶ τὴν ἐπιστροφήν τῶν ἔθνῶν· καὶ ἔκοιτο μεγάλην κᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς. Παρασημωμένο Ἰερουσαλὴμ, ἀκεδέχθησαν ἀπὸ τῆς Ἐκκλῆσιας καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων γεῖλαν τε ὅσα ὁ Θεὸς ἐποίησε μετ' αὐτὰ πῶς οἰκονομία γίνεται. Ἐξανέστησαν δὲ εἰ ἀπὸ τῆς αἰρέσεως τῶν Φαρισαίων πεπιστευθέντες, ὅτι δεῖ περιτέμνειν αὐτοὺς, παραγῆ τε τρεῖς τὸν νόμον Μωδοσῶς. [249] Συνη δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἴδωσι :

* Tres mss. θεωρώσεως.

ἢ Quidam mss. πεπιστευθέντων.

ut vomitum edant. Scio vos hæc cum nausea audire : sed tunc sic vos afflicti velim : cum illa fieri videtis, nec de illa oblectari. Immundior est contumeliosus cæcæ revertente ad vomitum suam. Si enim postquam semel evomit, cessaret, non esset cani similis ; si vero rursus eadem ipsa vomat, palam est eum eadem ipsa comedisse. Quid illo abominabilius ? quid imparius illo ore, qui tales mandit escas ? Atqui hoc opus est naturæ, illud minime ; imo et hoc et illud contra naturam est. Quomodo ? Non secundum naturam est sine causa contumeliam inferre, sed contra naturam : igitur nihil ut homo loquitur, sed alia ut fera, alia ut furens. Quemadmodum ergo corpus morbus præter naturam est, sic et hic morbus. Et quia præter naturam est, si in illo moretur, paulatim perit ; in eo autem quod secundum naturam est morans, non peribit. Mallem convivari cum homine lutum edente, quam cum talia loquente. Annon videtis porcos stercus edentes ? Sic et isti. Quid enim foedius verbis, quæ loquuntur contumeliosi ? Illi curant nihil sanum loqui, nihil purum, sed si qui foedum, si quid turpe, id agere et effari : quodque gravius est, dum sese deturpant, alios se deturpare putant. Quod enim sese deturpant, inde liquet. Ne mihi enim eos, qui mendacia loquuntur, alleges ; sed sit quædam insignis meretrix, sive quis alius ex scena, qui cum alio pugnam coarserat : hinc ille ipsi ista loquatur, hic rursus eadem repetat : uter magis contumelia afficitur ? Nam ille quidem quod penes se habuit, audivit ; hic vero quod non habuit ; itaque illi nihil accessit turpitudinis ; hæc vero plurimum. Sed sint quædam edita¹ opera, quæ solus ille contumeliosus noverit ; deinde, qui ante tacerat, contumeliam efferat : sie quoque idem ipse magis contumelia affectus est. Quomodo ? Præco malitiæ factus, infidelitatis famam accipit : et

¹ Alius habet, *secreta*, pro, *edita*.

omnes subito se incusantes videbit, ac talia ubique loquentes : Si enim, inquiet, homicidii conscius erat, omnia contumeliare oportebat : omnesque illum quasi ne homo quidem sit aversantur, odio habent, feram esse dicunt immanem ; huic vero magis ignoscunt, quam illi. Non enim perinde eos, qui vulnera habent, odio habemus, atque illos, qui ea revelare cogunt. Ita et hic contumelia affectus non illum modo, sed etiam seipsum et audientes communemque hominum naturam : percussit auditorem, nihil boni fecit. Ideo dicit Paulus : *Si quis bonus sermo ad edificationem, ut det gratiam audientibus* (Ephes. 4. 29). Bona loquentem habebimus linguam, ut simus desiderabiles et amabiles. Verum eousque malitiæ pervenerunt omnia, ut de quibus erubescere oporteret, de iis plerique gloriantur. Hæc plerumque minitantur quidam : Non poteris linguam meam ferre. Hæc mulieris verba sunt, quæque ebriæ et indocæ, eorum qui forum frequentant, lenonis. Nihil turpius his verbis, nihil viro indignius, nihil muliebricius, quam in lingua robur habere, in conviciis alium sapere, ut i qui in pompis agunt, ut nimi, parassiti, adulatores. Porci magis, quam homines sunt, qui de talibus gloriantur. Cum oporteret teipsum defodere, tum oporteret, si quis ea tibi testificaretur, testimonium fugere quasi inimicum et non virile : tu vero præco contumeliarum es. Sed nihil ledere poteris eum, qui male audit. Quomobrem rogo, cogitantes quanta sit nequitia, de qua et gloriantur quidam, respiscamus, emendemus eos qui sic insaniant, eliminemus e civitate bos coesesus, linguam ornemus nostram, et ab omni maledictio liberemus, ut possimus a peccatis purgati. supernam benevolentiam nobis conciliare, et Dei clementia dignari, gratia et miserationibus Unigeniti ejus, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXII.

v. 27. *Morati sunt autem ibi tempus non modicum cum discipulis.* CAP. 15. 1. *Et quidam descendentes de Judæa, docebant fratres : Quia nisi circumcidimini secundum morem Moysis, non potestis salvari.*

1. Vide ubique transitum ad gentes necessario a Judæis inductum. Antehac accusatus rationem redderat, et excusantis more omnia loquebatur : id quod sermonem magis acceptum redderat ; deinde Judæis aversantibus, venit ad gentes. Hic iterum videns aliam altercationem, legem statuit. Quia eniuius tate a Deo docti, indiscriminatim omnibus loquebantur, hoc Judæos qui aderant ad zelum provocavit. Nec modo circumcissionem docebant, sed etiam sine illa salutem haberi non posse dicebant. Qui rei contraria docere oportebat, nempe si circumcidamini, salutem consequi non potestis. Vident frequentes tentationes intus et foris. Recte autem providetur hoc fieri Paulo presente, ut contradicat. Non dixit Paulus : Quid enim ? annou sum fide dignus post

tot signa ? sed propter illos morem gessit. Et vide, discunt omnes ea, quæ in gentes facta erant, etiamque Samaritani, et gaudent. 2. *Facta ergo seditione et questione non minima Paulo et Barnabæ aduersos illos, statuerunt ut ascenderent Paulus et Barnabas, et quidam alii ex illis ad apostolos et presbyteros in Jerusalem super hac questione.* 3. *Illi ergo premissi ab Ecclesia pertransiunt Phœnicem et Samariam, narrantes conversionem gentium : et faciebant gaudium magnum omnibus fratribus.* 4. *Cum autem venissent Ierosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia et ab apostolis et senioribus, annuntiantes quanta Deus fecisset cum illis.* Vide cum quanta œconomia res geratur. 5. *Surrexerunt autem quidam de hæresi Phariseorum, qui crederant, dicentes : Quia oportet circumcidere eos, præcipere quoque servare legem Moysi.* 6. *Conveneruntque apostoli et seniores videre de verbo hoc.* 7. *Cum autem magna congregatio fieret, surgens Petrus dixit ad eos : Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus in*

robis elegit per os meum audire gentes verbum evangelii, et credere. Vide Petrum jam olim separatam a negotio, et hactenus judaizantem. Vos scitis, inquit. Forte aderant ex iis, qui olim accusaverant illum circa Cornelium, et ingressi sunt cum illo : ideo illos adducit testes. *Ab antiqua diebus elegit in vobis Deus.* Quid est, *In vobis?* Vel in Palestina, inquit, vel presentibus vobis. *Per os meum.* Vide quomodo ostendat Deum per se loquentum, et nihil humanum. 8. *Et cordium cognitor Deus testificatus est ipsis.* Ad spirituale testimonium adducit illos. *Dans illis Spiritum sanctum, sicut et nobis.* Vide quomodo ubique gentes exaequat. 9. *Et nihil discernit inter nos et illos, fide purificans corda eorum.* A fide sola, inquit, eadem consequuti sunt. Et haec illis monita dantur; imo vero hos docere potest, fide sola esse opus, et non operibus vel circumcissione. Neque enim haec dicunt tantum ut gentium causam agant; sed etiam illos instituant, ut discedant a lege. Sed tamen nondum haec dicunt. 10. *Nunc ergo cur tentatis Deum imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus?* 11. *Sed per gratiam Domini Jesu credimus salvari quemadmodum et illi.* Quid est illud, *Tentatis Deum?* Cur non creditis, inquit, Deo? cur tentatis eum, quasi non possit fide servare? Itaque infidelitatis est legem inferre. Deinde ostendit eam illis non fuisse utilem : et totum in legem, non in illos rejicit, atque accusationem succidit. *Quod non potuimus nos, inquit, et patres nostri portare. Sed per gratiam Domini Jesu credimus salvari, quemadmodum et illi.* Quanta virtute plena sunt haec verba? Quae Paulus multis in Epistola ad Romanos dixit, eadem et hic dicit. *Si enim Abraham, inquit, ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum (Rom. 4. 2).* Viden' hoc illos magis instituire, quam gentes defendere? Sed si quidem absque ulla occasione haec dixisset, forte non suspectus esset; initio autem hinc sumpto, deinde sine metu loquitur. Et vide quomodo ubique omnia, quae inimici moverunt, illis prosint. Nisi enim illi movissent, haec dicta non fuissent, nec etiam quae sequuntur. Hinc discunt, quod etiam gentes adduci noluissent, non tamen esse illas despiciendas. Sed supra dicta exploremus. *In vobis, inquit, elegit, et ab antiquis diebus.* Hoc dicit, ostendens id olim, non nunc fuisse. Non parum autem est, quod etiam Judaeis credentibus hoc avertatur. Duobus vero id, quod dicit, confirmatur, et tempore et loco. Et quod *Elegit*, bene : sicut in ipsis non dixit, Voluit, sed, *Elegit*. Undenam id liquet? A Spiritu, inquit. Deinde ostendit non gratiae tantum, sed etiam virtutis testimonium hoc illis esse, quod nihil minus ipsis praebet. Nihil enim, inquit, discernit inter nos et illos. Ergo cur ubique quaerendum. Et opportune dixit : *Cordium cognitor Deus testificatus est ipsis*; sicut et illic : *Tu, Domine, cordium cognitor omnium, ostende (Act. 1. 24)*. Quia enim hoc vult, vide quid inferat : *Nihil discernit inter nos et ipsos.* Cum illorum testimonium diceret, tunc ma-

gnum illud effatus est, quod Paulus ait : *Neque circumcisio quid valet, neque praecipuum (1. Cor. 7. 19)*; et, *Ut duos condat in septem (Ephes. 2. 15)*. Horum omnium semina in concione Petri habentur. Et non dixit, *Inter eos qui ex circumcissione*; sed, *Inter nos, id est, apostolos.* Deinde, ne videatur contumelia esse illud, *Nihil*, adjicit : *Fide purificans corda eorum.* Et hinc tollit suspicionem. Expurgavit primo sermonem, et tunc ostendit non malam legem, sed illos infirmos esse.

2. Vide quomodo terribiliter desinat. Nihil ex prophetis loquitur ipsis, sed ex praesentibus rebus, quorum ipsi testes erant. Jure et illi postea testificantur, et sermonem roborant ex iis, quae jam facta sunt. Et vide : in Ecclesia permittit primo quaestionem moveri, et tunc loquitur. Quia igitur non memoravit circumcisos, sed gentes (hoc enim paulatim insinuat, firmius evadebat; illud vero tentantis erat, an possit post legem servare); vide quid faciat : ostendit illos in periculo esse, si quidem id, quod non potuit lex, potuit fides; illa vero cadente, necesse est illos in perniciem ire. Nec dixit, *Increduli estis, quod molestus fuisset, cum maxime res evicta fuisset.* Jerosolymis igitur ex gentibus nulli erant, Antiochia autem fuisse constat. Ideo commigrant, nec modico tempore isthic manent. Insurrexerunt autem quidam de Pharisaeis, adhuc ambitionis morbo laborantes, et volentes sibi haerere eos, qui ex gentibus erant. Atqui et Paulus in lege doctus erat, neque tamen sic erat affectus : postquam autem inde venerat, jam dogma accuratus erat. Nam si ii, qui Jerosolymis sunt, nihil hujusmodi praecipunt, multo minus hi. Viden' quotquot principatum non ambiunt, in fide gaudent? Non ambitionis igitur erant narrationes, neque ad ostentationem, sed ad defensionem praedicationis gentibus factae : ideo nihil dicunt eorum, quae cum Judaeis sibi eveuerant. Magna erat pertinacia Pharisaeorum, qui etiam post fidem legem tuebantur, nec obtemperabant apostolis. Sed vide, quam mansuete nec cum auctoritate loquuntur : haec quippe amabilia sunt, uanisque animo influntur. Viden' nusquam esse verborum ostentationem, sed per res ipsas agi et per Spiritum sanctum? Attamen cum tot indicia haberent, adhuc mansuete loquuntur. Et vide, non veniunt, accusari eos, qui Antiochiae erant; sed illinc iterum occasionem sumunt. Sic meditantur aliis praesse, qui apostolis inscientibus reprehensi sunt. Attamen nihil horum illi protulerunt; at ubi probarunt, tunc vehementius scribunt. Magnam certe ubique hominum aequitas : aequitatem dico, non frigiditatem : aequitatem, non adulationem : haec enim multum inter se distant.

Ira frenanda. — Nihil Paulum exasperabat, nihil Petrum. Cum habes demonstrationes, cur irasceris? an ut illas nerves? Non potest unquam iratus persuaderi. Etiam heri de ira disserimus; nihil velat quominus etiam hodie : frequens forte hortatio quidpiam efficit. Nam pharmacum vim habens cu-

λόγου τούτου. Πολλὴς δὲ συνήθησεν γενομένης, ἀναστὰς Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτούς· Ἄνδρες ἀδελφοί, ὅμεις ἐπίστασθε, εἰ ἀπ' ἡμερῶν ἀρχαίου ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν ἐξελέξατο διὰ τοῦ στόματός μου ἀκούσινα τὰ λόγια τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου, καὶ πιστεῦσαι. Ὅρα ἐν Πέτρῳ ἄνωθεν κειρωρισμένον τοῦ πράγματος, καὶ μέχρι τῶν νῦν ἰουδαίων. Ἔμεις ἐπίστασθε, φησί. [249] Παρήσαν ἴσως καὶ οἱ ἐγκαλέσαντες αὐτῷ ἐπὶ Κορινθίου πάλαι, καὶ εἰσιδόντες μετ' αὐτοῦ· διὰ τοῦτο αὐτοὺς παράγει μάρτυρας. Ἄψ' ἡμερῶν ἀρχαίου ἐν ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐξελέξατο. Τί ἐστιν, Ἐν ἡμῖν; Ἦτοι ἐν Παλαιστίνῃ, φησὶν, ἢ παρόντων ὡν. Διὰ τοῦ στόματός μου. Ὅρα πῶς δεικνύει τὸν Θεὸν δι' αὐτοῦ φησιγόμενον, καὶ οὐδὲν ἀνθρώπων. Καὶ ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς. Ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ἀνάγει μαρτυρίαν αὐτοῦς. Δοῦς αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα ἐπὶ τῷ ὄρει, καθὼς καὶ ἡμῖν. Ὅρα πῶς = πανταχοῦ ἐξισοῖ τὰ ἔθνη. Καὶ οὐδὲν δέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, τῇ πίστει καθαρίας τὰς καρδίας αὐτῶν. Ἄπ' τῆς πίστεως μόνης, φησὶ, τῶν αὐτῶν ἔτυχον. Κάκειναι ταῦτα ἐντροπικὰ· μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνους ὁ δόξα δύναται, ὅτι πίστεως δὲ μόνης, καὶ οὐκ ἔργων ὁδὸς περιτομῆς. Οὐ γὰρ δὴ οὗτοι τῶν ἰθύνων ἀπολογούμενοι ταῦτα λέγουσι μόνον, ἀλλὰ κάκεινους παιδεύουσιν ἀποστάντων τοῦ νόμου. Ἄλλὰ τῶς ὅπως λέγουσι τοῦτο. Νῦν οὖν τί περιλάττει τὸν Θεὸν ἐπιθεῖναι (ἴσως ἐπὶ τὸν ἐρχόμενον τῶν μαθητῶν ἐν οὐτῷ οἱ πατέρες ἡμῶν, οὕτως ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι; Ἄλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ πιστεύομεν σωθῆναι, καθ' ἂν ἐρόσιν κάκεινοι. Τί ἐστι, Περιλάττει τὸν Θεόν; Τί ἀποστεῖτε, φησὶ, τῷ Θεῷ; τί πιστεύετε αὐτὸν ὡς οὐκ ἰσχύοντα οὕσαι τί πιστεῖ; Ἄρα ἀπέστειλε ἐπὶ τὸν νόμον ἐσπερίειν. Εἴτα δεικνύει καὶ αὐτοὺς οὐδὲν ὠφελούμενους, καὶ τὸ πᾶν ἐπὶ τὸν νόμον σφίρας, οὐκ ἐπ' αὐτοῦς, ἐπὶ τὴν κατηγορίαν ὑποτίμνειται. Ὅρ οὐκ ἰσχύσαμεν ἡμεῖς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, φησὶ, βαστάσαι· ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ πιστεύομεν σωθῆναι καθ' ἂν ἐρόσιν κάκεινοι. Πῶς δύναμενος γέμει ταῦτα τὰ ῥήματα! Ἄπερ ὁ πᾶσις διὰ πολλῶν ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους εἶπε, ταῦτα καὶ οὕτως. Εἰ γὰρ Ἄβραάμ, φησὶν, ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἦτι κινήσῃ, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν. Ὅρξ, ὅτι τῶν πολλῶν ἐστὶ τοῦτο παιδεύειν, ἢ ἀπολογία ὑπὲρ τῶν ἰθύνων; Ἄλλ' εἰ μὴ χωρὶς προφάσεως ταῦτα εἴπειν, ἴσως οὐδαμῶς ὑποποῖται ἢ ἀρχῆς δὲ λαθρόμενος ἐντεῖθεν, λοιπὸν ἀδελφὸς φησὶ γέμει. Καὶ ὅρα πανταχοῦ τὰ παρὰ τῶν ἐχθρῶν μετ' αὐτῶν γινόμενα. Εἰ μὴ γὰρ ἐκίνησαν ἐκείνοι, οὐκ ἂν ταῦτα ἐλέγη, οὐδ' ἂν τὰ μετὰ ταῦτα. Ἐντεῖθεν μανθάνουσι, ἐτι εἰ καὶ μὴ προσέγεται ἤθελον τὰ ἔθνη, οὐ δεῖ αὐτοὺς παροῦν. Ἄλλ' ἴσως ἐν ἄνωθεν τὰ εἰρημνεία. Ἐν ἡμῖν, φησὶν, ἐξελέξατο, καὶ ἀπ' ἡμερῶν ἀρχαίου. Τοῦτο εἶπε, δεικνύς ἐτι πάλαι, οὐ νῦν. Οὐ μὲρὸν δὲ τὸ καὶ ἰουδαίων πιστευόντων τοῦτο ἀποστραφῆναι. Δύο τοῖσδε ὁ λέγει πιστεύεται, τῷ καιρῷ τῷ τῷ τόπῳ. Καὶ τὸ, Ἐξελέξατο, καθὼς ἄσπερ ἐπ' αὐτῶν οὐκ εἶπεν, ἠθέλησεν, ἀλλ', Ἐξελέξατο. Πόθεν τοῦτο ἐήλθεν; Ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, φησὶν. Εἴτα δεικνύει οὗτ' ἡμεῖς ἀπὸ τῶν, ἀλλ' ἀρετῆς μαρτύρον αὐτοῦς τοῦτο γινόμενον, καὶ οὐδὲν ἑλαττοῦ σινὸς παρασχόν. Οὐδὲν γὰρ, φησὶ, δέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν. Ἄρα καρδίαν εἶπεν πανταχοῦ ἤγειν. Καὶ εὐκαίρως εἶπεν· Ὁ καρδιογνώστης Θεὸς ἐμαρ-

τύρησεν αὐτοῖς· ὡς καὶ ἐκεῖ, Σὺ, Κύριε, καρδιογνώστης πάντων, ἀνάθειξον. Ὅτι γὰρ τοῦτο βούλεται, ὅρα εἰ [250] ἐπάγει· ἐτι Οὐδὲν δέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν. Ὅτε εἶπεν αὐτῶν τὴν μαρτυρίαν, τότε τὸ μέγα τοῦτο ἐβήξατο, ὅπερ Παῦλος φησὶν· Ὅτε περιτομῆ τε ἰσχύει, οὕτως ἀκροβυστία· καὶ, ἴνα τοὺς δύο κείσῃ ἐν ἑαυτῷ. Πάντων τούτων τὰ σπέρματα ἐν τῇ Πέτρῳ δημηγορεῖ κείται. Καὶ οὐκ εἶπε, Τῶν ἐκ περιτομῆς, ἀλλὰ, Μεταξὺ ἡμῶν, τοῦτοστι, τῶν ἀποστόλων. Εἴτα, ἴνα μὴ ἐβῆ ὑβρίσις εἶναι τὸ Οὐδὲν, ἐπάγει· Πιστεῖ καθαρίας τὰς καρδίας αὐτῶν. Καὶ ἀναίρει τὴν ὑπόνοιαν διὰ τοῦτο. Ἐξέκαθαρ προτέρων τὸν λόγον, καὶ τότε δεικνύει οὐχὶ πονηρὸν τὸν νόμον, ἀλλ' αὐτοὺς ἀσθενεῖς.

β'. Ὅρα πῶς εἰς φοβερὸν κατέληξεν. Οὐδὲν ἀπὸ τῶν προηγουμένων αὐτοῦς διαλέγεται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν παρόντων πραγμάτων, ἢ αὐτοῦ μάρτυρες ἦσαν. Εἰκότως καὶ αὐτοὶ λοιπὸν ἐπιμαρτυροῦσι, καὶ τὸν λόγον ἰσχυρότερον ποιοῦσι τοῖς ἦδη γενομένοις. Καὶ ὅρα, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ συγχωρεῖ πρώτων ζητήσιν γενέσθαι, καὶ τότε λέγει. Ἐπει οὖν οὐκ εἶπε, Τῶν ἐκ περιτομῆς, ἀλλὰ, Τῶν ἰθύνων (τοῦτο γὰρ κατὰ μικρὸν ἐπαγγέμενον ἔγινετο ἰσχυρότερον, ἐκείνῳ δὲ ἦν περὶ τούτου, εἰ δύναται καὶ μετὰ νόμον οὔσαι), ὅρα τί ποιεῖ· δεικνύει αὐτοὺς ἐν κινήσει, εἰ γὰρ οὐκ ἴσχυον ὁ νόμος, ἴσχυον ἐπὶ τῆς πίστεως· ταῦτα δὲ ἐκπιπτοσύνης, ἀνάγκη αὐτοῦ· ἐν ἀπώλει εἶναι. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἀπιστεῖτε, ὅπερ ἦν φορτικώτερον, καὶ ταῦτα ἐληλεγμένον τοῦ πράγματος. Ἐν μὲν οὖν τοῖς Ἰεροσολύμοις οὐκ ἦσαν ἐξ ἰθύνων τινες, ἐν δὲ Ἀντιοχείᾳ εἰκόσις εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπέρχονται, καὶ διατρέφουσι χρόνον οὐκ ὀλίγον ἐκεῖ. Ἐξανέστησαν δὲ τινες τῶν Φαρισαίων. Εἰτι νοσοῦντες τὴν φιλαρχίαν, καὶ βουλόμενοι πρὸς αὐτοὺς εἶναι τοὺς ἐξ ἰθύνων. Καίτοι καὶ Παῦλος νομομαθὴς ἦν, ἀλλ' οὐκ ἐπασχτο τοῦτο· ἐπιθεῖ δὲ ἐκείθεν ἦλθε, καὶ τὸ δόγμα ἀκριβέστερον ἔγένετο. Εἰ γὰρ οἱ ἐν Ἰεροσολύμοις οὕτως οὐδὲν τοιοῦτον ἐπιτάττουσι, πολλῷ μᾶλλον οὗτοι. Ὅρξ· οὐ μὴ φιλαρχοῦσι, χαίρουσι ἐν τῇ πίστει; Οὐ φιλοτιμίας τούτων τὰ διηγῆται οὐδὲ ἐπιδείξεως ἦν, ἀλλὰ ἀπολογία τοῦ εἰς τὰ ἔθνη κηρύσσοντος· διὸ καὶ οὐδὲν λέγουσι τῶν εἰς τοὺς ἰουδαίους συμβεβηκότων. Πολλὴ ἢ ἐπιτριβὴ τῶν Φαρισαίων, καὶ μετὰ τὴν πίστιν εἰτι νομοθετοῦντων, καὶ οὐ πεσομένων τοῖς ἀποστόλοις. Ἄλλ' ὅρα ἐκείνους, πῶς ἐπιεικῶς καὶ οὐ μετὰ αὐθεντίας διαλέγονται· τὰ γὰρ τοιαῦτα ἐπιθυμητὰ, καὶ πῆτι γὰρ μᾶλλον. Ὅρξ· οὐδαμῶς λόγῳ ἐπιδείξει, ἀλλὰ τὴν διὰ τῶν πραγμάτων, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος; Ἄλλ' ὅμως καὶ τοιαῦτα ἔχοντες τεκμηρία, εἰ ἐπιεικῶς διαλέγονται. Καὶ ὅρα· οὐκ ἀπέρχονται διαβάλλοντες τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀλλ' ἐκείθεν πάλιν λαμβάνουσι ἀφορμὴν. Οὕτως ἐμείλιτον τὸ φιλαρχεῖν, οἱ καὶ οὐκ εἰδότες τῶν ἀποστόλων ἐμειψθησαν. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων οὕτως προήγγυαν· ἀλλ' ὅτε ἀπέδειξαν, τότε σφοδρότερον γράφουσι. Μέγα γὰρ ἢ ἐπιεικεία πανταχοῦ καλῶν ἐπιεικεία λέγου, οὐ ψυχρότης· ἐπιεικεία, οὐ κολακεία· πολὺ γὰρ ταῦτα εἰσέχοντες ἀπ' ἀλλήλων.

Οὐδὲν [251] ἐπράχυνε Παῦλον, οὐδὲν Πέτρον. Ὅταν ἔχη ἀποδείξει, τὴν ὀργὴν; ἢ ἴνα καὶ ταῦτα ἀκύρους ποιῆσῃ; Οὐκ ἐστὶ τὸν ὀργιζόμενον παλαιὸς ποτε. Καὶ χθὲς περὶ ὀργῆς διελέχθημεν· οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ τῆμεν· ἢ γὰρ συνέχεια ἴσως ἐργάσεται τί. Καὶ γὰρ ἐμάκαρον τὸ δύναμιν ἔχον ἀφανίσαι τραῦμα, ἂν μὴ.

* Ὅρα πῶς δεσπ. in quibusdam. Ὁ Ἄλλ' ταῦτα παινευτικά. τῶν καὶ ἐκείνους.

* Idem ἐκπιπτοσύνης, ὅρα αὐτοῦ. Ὁ Quidam πολλὴ δὲ ἐπιτριβή.

radi vulnus, nisi frequenter apponatur, totum perdit. Ne patetis vos condemnari ex frequenti hujusmodi oratione : si enim vos condemnarem, non cocionarer : nunc vero sperantes vos multum hinc lucraturos esse, hæc loquimur. Utinam perpetuo de iisdem loqueremur : utinam nulla esset alia concionandi occasio vel cura, quam quomodo vitia nostra speremus. Quomodo enim non absurdum fuerit, regibus in deliciis viventibus, et tanto honore, nihil aliud curam esse vel in mensa, vel alio quovis tempore, quam quomodo inimicos vincere oporteat, et ea de causa quotidie conventus agere, duces ac milites adlegere, tributa exigere ; et in civilibus rebus has duas tantum res necessarias esse putare, ut inimici vincantur, et sui in pace degant : nos vero ne per somnium quidem de his tractare, sed quomodo agrum emamus, quomodo servos, quomodo opes agamus, quotidie sine nausea curemus ; de rebus istis nostris et vere nostris nec loqui, neque alios dicentes audire velimus ? Qua de re ergo vis disseratur ? an de prandio ? Sed hæc ad coquos verba pertinent. An de pecuniis ? Sed hæc negotiantium sunt et mercatorum. An de ædificiis ? Sed hæc architectorum et latomorum sunt. An de terra ? Sed hæc ad agricolas. Nobis vero nullum aliud est opus, quam quomodo divitias paremus animæ. Ne ergo fastidiosus vobis sermo sit. Cur enim nullus accusat medicum, quod semper de medicina loquatur, neque alios artifices, quod de arte sua disserant ? Si namque vitia nostra sic domita essent, ut non ultra monitis opus haberent, iure quis nos incusaret, quod ad ostentationem loqui vellemus ; imo neque sic. Nam etiam emendata essent, sic quoque monendum esset, ne recideremus. Etenim medici non ægros tantum, sed etiam hæc valentes alloquuntur, librosque habent super ea re, ut et morbos curent, et valetudinem servent. Hæc etiam sani esseimus, neque sic assistere oporteret, sed omnia facere ut valetudinem servaremus.

3. *Arrogantia quomodo curanda sit, et unde arisatur.*— Cum autem ægrotamus, duplex est verborum necessitas, tum ut a morbo liberemur, tum ut liberati, ne rursum incidamus. Ergo curandi methodum nunc tractamus, nec de sanitate agitur. Quomodo quis malum hoc vitium excindat ? quomodo vehementem sedet febrem ? Videamus unde orta sit, et causam tollamus. Unde oriri solet ? Ex arrogantia et tumore multo. Hanc ergo causam tollamus, morbosque euhiatius erit. Quid est arrogantia ? unde nascitur ? forte nonne jam aliud principium adire periclitamur. Igitur quam sermo indicabit viam, illam sequimur, ut tantum radicitus evellamus. Unde ergo oritur arrogantia ? Ex eo, quod nostra non exploremus ; sed de natura quidem terræ, etsi agricolæ non simus, curiose inquiremus, et de natura plantarum, de natura auri, etiam mercatores non simus, de vestimentis, deque omnibus ; de nobis autem, deque natura nostra, ne minimum quidem curamus. Et quis, inquit,

ignorat naturam suam ? Multi, et forte, paucis exceptis, omnes : et, si placet, hinc ducam argumentum. Dic enim mihi, quid est homo ? Si quis interroget, Qua in re differt a brutis ? quomodo agnatus est caelestibus ? quid potest ex homine fieri ? an poteris recte respondere ? Non quidem puto. Sicut enim in materia quadam, sic et in homine materia quidem est homo ; potest autem fieri et angelus et bestia. Annon videbitur extraneus hic sermo ? Atqui sæpe illum in Scripturis audistis. De quibusdam enim hominibus dicebatur : *Angelus Domini est : et ex labiis ejus querent iudicium (Malach. 2. 7) ;* et rursum, *Mittam angelum meum ante faciem tuam (Id. 3. 1) ;* de quibusdam vero, *Serpentes, genuina viperarum (Math. 12. 34) .* Denique secundum ejusque usum potest fieri et angelus et homo¹. Quid dico, angelus ? Etiam Dei filius. Nam, ait : *Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes (Psal. 81. 6) .* Quodque majus est, potestatem accepit, ut fiat et homo et angelus et Dei filius. Est homo et angeli creator. Fortasse vos hoc dictum perturbavit ? Sed audite Christum dicentem : *In resurrectione neque nubent neque nuptii tradentur, sed sicut angeli (Luc. 20. 35. 36) ;* et rursum, *Qui potest capere, capiat (Math. 19. 12) .* In summa virtus angelos facit : virtus in nostra potestate est : ergo angelos possumus creare, etsi non natura, certe proposito. Virtute namque absente, nihil proderit, si qui etiam angelus natura fuerit ; id quod ex diabolo liquet, qui ante angelus fuit : virtute autem præsentè, nihil damni est hominem esse natura, ut ex Joanne qui homo erat, et ex Elia liquet qui in cælum ascendit, ex omnibusque qui eo abitur sunt. Hi namque licet corporei, non prohibentur habitare cælum ; illi vero incorporati licet, non potuerunt in cælo manere. Nemo igitur angatur vel indignetur contra naturam quasi ab illa impediatur, sed contra propositum voluntatis. Leo diabolus affectus est ex incorporeo : Ecce, inquit, *Adversarius noster diabolus tanquam leo rugiens circuit, querens quem devoret (1. Pet. 5. 8) ;* nos angeli a corporibus. Ut enim si quis pretiosa inventa materia, cum non sit artifex, et illam despiciat magno afficitur damno, sine margaritis, sive uniones, sive quid simile repererit : sic et nos si ignoremus naturam nostram, admodum illam despiciemus ; si vero noscimus (Psal. 8. 6) , multum adhibebimus studium, et magnum lucrum reportabimus. Ex hac enim regum fit indumentum, ex hac domus regia, ex hac regia membra : omni regia. Ne natura nostra abutatur in damnum nostrum. Nos parum minores angelis fecit, ex morte, inquam ; sed parum illud jam recepimus. Nihil igitur prohibet quominus statim angeli simus, si velimus. Velimus ergo, velimus, et nos ipsos exercitantes gloriam referamus Patri et Filio et Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Morel. legit, et Deus et homo, male ; nam, ut ex sermo liquet, legendum est, angelus.

HOMILIA XXXIII.

CAP. 15. v. 15. *Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus, dicens: Viri fratres, audite me. 14. Simeon narravit quomodo primum Deus visitavit, ut numeret ex gentibus populum in nomine suo. 15. Et huic consonant sermones prophetarum.*

1. Illic episcopus erat in Jerosolymitana Ecclesia: ideoque postremus loquitur: et impletur illud: *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum* (Deut. 17. 6). Vide autem et hujus prudentiam, qui ex novis et ex veteribus prophetis sententiam suam confirmat. Non enim poterat aliquod opus ostendere ut Petrus, ut Paulus. Et bene provisum est, ut ab illis hæc fierent, qui non habitaturi erant Jerosolymis; et hic, qui Jerosolymitanos docebat, nec obnoxius illis esset, nec illorum sententiæ oppositus. Et quid dicit? *Viri fratres, audite me. Simeon narravit. Quidam dicunt huic illum esse, qui a Luca memoratur, alii alium cognominem. Sive hic, sive ille sit, non ulterius inquirendum, sed ea quæ dicit ut necessaria excipienda sunt. Viri fratres, inquit. Magna viri modestia, et perfectior est hæc concio, quæ scilicet finem rebus imponat. Quomodo primum Deus visitavit ut numeret ex gentibus populum nomine illius. Et huic consonant sermones prophetarum. Quia ille a tempore notus erat, nec fide dignus habebatur, quod antiquus non esset, veterem quoque prophetiam inducit, dicens: Sicut scriptum est: 16. Postea revertar, et reedificabo tabernaculum David quod decidit, et erigam illud: 17. ut requirant ceteri hominum Dominum et omnes gentes, super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus, qui facit hæc omnia (Amos 9. 11). Quid ergo? an erecta est Jerosolyma? annon potius diruta fuit? Sed non his de rebus ipse loquitur. Et quam dicit erectionem? Eam quæ post Babylonem. 18. Nota a sæculo sunt Deo omnia opera sua. Deinde quam fide dignus sermo sit innuit, quia nihil novum, sed in initio omnia præstituta sunt. Sequitur sententia. 19. Propter quod ego judico, non inquietari eos, qui ex gentibus convertuntur ad Deum, 20. sed scribere ad eos, ut abstineant se a contaminationibus simulacrorum et fornicatione et suffocato et sanguine. 21. Moyses enim a temporibus antiquis per omnes civitates habet qui prædicent eum in synagoga, ubi per omne sabbatum legitur. Quia illi non audierant de lege, merito hæc imperat de lege, ne videatur illam abrogare. Et vide quomodo non sint eos hæc ex lege audire, sed ex seipso, dicens, *Judico ego*; et est, a meipso, non quia audivi ex lege. Demum commune dogma profertur. 22. Tunc placuit apostolis et senioribus et omni Ecclesie, eligere viros ex eis, et mittere Antiochiam cum Paulo et Barnaba Judam, qui cognominabatur Barsabas, et Silam, viros primos in fratribus, 23. scribentes per manus eorum hæc. Vide illos non temere illa statuere; sed ut sententia fide digna sit, mittunt hos a se, ut suspecti non essent Paulus et socius. Et vide quam graviter illos objurgantes scribant: *Apostoli, seniores**

*et fratres iis, qui sunt Antiochia, in Syria et in Cilicia fratribus qui ex gentibus, salutem. 24. Quoniam undivimus quia quidam ex nobis turbaverunt vos, verbis evertes animas vestras, dicentes ut circumcidamini et servetis legem, quibus non mandavimus. Sufficiens erat accusatio temeritatis illorum, et digna apostolorum æquitate, nihil majus ultra dicentium. 25. Placuit nobis collectis in unum eligere viros et mittere ad vos, cum carissimis nostris Barnaba et Paulo, 26. viros qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi. Itaque ostenditur, non tyrannice rem agi, omnibus hæc placere, et hæc cum deliberatione scribi, Electos, inquit, viros ex nobis. Deinde ne videatur ex calumnia Pauli et Barnabæ illos mitteri, perpende laudes ipsorum: *Viris, inquit, qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi. 27. Nisimus ergo Judam et Silam, qui et ipsi vobis verbis referent eadem. 28. Visum est enim Spiritui sancto et nobis. Nihil ergo humanum, si Spiritus hæc statuat. Nihil ultra imponi vobis oneris. Rursum onus vocant legem. Hiuc de illis ipsis rationem reddunt. Nisi hæc necessaria, 29. ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum et suffocato et fornicatione et sanguine, a quibus custodientes vos, bene agetis. Hæc nova lex non præcipit: nusquam enim de his loquutus est Christus; sed a lege hæc sumunt. Et suffocato, inquit. Hic eodem cohibet. 30. Illi ergo dimissi venerunt Antiochiam, et congregata multitudinem, tradiderunt epistolam. 31. Quam cum legisset, gavisus sunt super consolatione. Postea ut ostendat quomodo illos consolati sint, subdit: 32. Judas autem et Silas, et ipsi cum essent propheta, verbo plurimo consolati sunt fratres. et confirmaverunt. 33. Facto autem ibi aliquanta tempore, dimissi sunt cum pace a fratribus ad apostolos.**

2. *In Ecclesia nullus fastus.* — Non ultra seditiones et pugna: ideoque confirmatis illis, cum pace abierunt: adversus Paulum enim contentiones erant: ac deinde Paulus docet. Sic nullus fastus erat in Ecclesia, sed bene constituta omnia. Et vide: post Petrum Paulus loquitur, et nemo reprimi; Jacobus expectat, nec exsilit: illi enim principatus concretus erat. Nihil hic Joannes, nihil alii apostoli loquuntur, sed tacent, nec indignantur: sic vana gloria vacui animi erant. Sed superiora repetamus. *Postquam tacuerunt, inquit, respondit Jacobus, dicens: Simeon narravit quomodo primum Deus visitavit. Initio vehementius Petrus loquebatur, hic vero mansuetus. Ita semper faciendum est ei, qui in magna potestate est: onerosa aliis mittenda, ipse autem nihil agere debet. Recte dixit: Simeon narravit, quasi ille aliorum referat sententiam. Vide quomodo hoc antiquum esse ostendat. Ut numeret, inquit, ex gentibus populum nomini suo. Non solum elegit, sed etiam nomini suo; id est, gloriæ suæ. Non pudet nomen suum ex assumptione gentium gloriam vocare: hæc enim major est gloria. Illic vero quid magnum*

ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ΄.

Μετά δὲ τὸ σιγήσαι αὐτοὺς, ἀπεκρίθη Ἰάκωβος, λέγων· Ἄνδρες ἀδελφοί, ἀκούσατέ μου. Συμμεῖν ἐξηγήσατο καθὼς πρότερον ὁ Θεὸς ἐπισκέψατο λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν λαὸν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Καὶ τοῦτω συμφωνοῦσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν.

α'. Ἐπισκοπῶς ἦν τῆς ἐν Ἱερουσαλήμ Ἐκκλησίας οὗτος· διὸ καὶ ὑστερὸς λέγει· καὶ τὸ, Ἐὰν σήμερον δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθῆσται πᾶν ῥήμα, ἐν ταύταις πληροῦται. Ὅρα δὲ καὶ τούτου τὴν οὐσίαν, ἀπὸ τῆς νέου, ἀπὸ τε παλαιῶν * βεβαιούμενον τῶν προφητῶν τὸν λόγον. Ὁ γὰρ εἶχε τὴν πράγμα διέξει καθὰπερ Πέτρος, καθὰπερ Παῦλος. Καὶ καλῶς οἰκονομεῖται δὲ ἐκείνων ταῦτα γενέσθαι τῶν οὐ μελλόντων ἐπιχωριάζειν τοῖς Ἱερουσαλήμ, τούτων τε τὸν διδασκαλὸν αὐτοῦς μὴ εἶναι ὑπαύθυνον, μηδὲ μὴ ἂ ἀπεσιγῆσθαι τῆς γνώμης. Καὶ τί φησιν; Ἄνδρες ἀδελφοί, ἀκούσατέ μου. Συμμεῖν ἐξηγήσατο. Τινὲς τούτων εἶναι φασὶ τὸν ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ εἰρημένον· ἄλλοι δὲ ἕτερον ὀνομάζουσιν. Εἶτε δὲ οὗτος, εἶτε ἐκεῖνος ἔστιν, οὐκ ἀκριβολογεῖσθαι χρὴ, ἀλλὰ μόνον ὡς ἀναγκαῖα δέχασθαι, ἢ ἐξηγήσασθαι. Ἄνδρες, φησὶν, ἀδελφοί. Πολλὴ ἡ ἐπιεικεία τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τελειότερα αὐτῆ ἡ δημογυρία, ὅπου γε καὶ τέλος ἐπιτίθει τοῖς πράγμασι. Καθὼς πρότερον ὁ Θεὸς ἐπισκέψατο λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν λαὸν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. Καὶ τοῦτω συμφωνοῦσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν. Ἐπιτίθει ἐκείνος ἀπὸ μὲν τοῦ ἁγίου ὄψεως ἦν, τὸ δὲ ἀξιόπιστον οὐκ εἶχε διὰ τὸ μὴ παλαιὸς εἶναι, ἐπάγει καὶ παλαιὸν προφητεῖαν, λέγων· Καθὼς γέγραπται· Μετὰ ταῦτα ἀναστρέψω, καὶ ἀνοικοδομήσω τὴν σπηρὴν Δαυὶδ τὴν πεπικνωμένην, καὶ τὰ κατασκευάμενα αὐτῆς ἀνοικοδομήσω, καὶ ἀνορθώσω αὐτήν, ἕως ἐκκλησιῶσιν οἱ κτηλῶσι τοῖς ἄνθρωποις τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' οὓς ἐπικλήθηται τὸ ὄνομα μου ἐπ' αὐτούς, λέγει Κύριος ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα. Τί οὖν; ἠγέρθη τὸ Ἱεροσόλυμα, ἀλλ' οὐχὶ κατιστάφῃ μάλλον; Ἄλλ' οὐκ ὀπρὸ τούτων αὐτῷ εἶρηται ταῦτα. Καὶ ποῖαν, φησὶ, λέγει ἔγραψαν; Τῆν μετὰ Βαβυλῶνα [254] Γνωστὰ δὲ π' αἰῶνος ἔστι τῷ Θεῷ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. Εἶτα τὸ ἀξιόπιστον τοῦ λόγου, εἰ οὐδὲν καινὸν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ταῦτα προειπέτω. Καὶ τὸ ἔξιωμα πάλιν. Διὸ ἐγὼ κρῖνω μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἀποστρέφουσιν ἐπὶ τὴν Θεοῦ, ἀλλ' ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς τῷ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ὀμισημάτων τῶν εἰδωλῶν καὶ τῆς πορνείας καὶ τοῦ πνικτοῦ καὶ τοῦ αἵματος. Μωσῆς γὰρ ἐκ γενεῶν ἀρχαίων κατὰ πλῆν τοὺς χηρῶσσοτας αὐτὸν ἔχει ἐν ταῖς συναγωγαῖς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκόμενος. Ἐπειδὴ οὐκ ἦσαν ἀκηροῦς τοῦ νόμου, εἰκότως ταῦτα ἐπιτάττει ἀπὸ τοῦ νόμου, ἵνα μὴ ὀξὴ ἀκυροῦν αὐτόν. Καὶ ὅρα πῶς οὐκ ἀφῆσαν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα ἀκούειν, ἀλλὰ παρ' ἐαυτοῦ, εἰπὼν· Κρῖνω ἐγὼ, τοῦτεστιν, εἰ ἔμαυτοῦ, οὐχὶ παρὰ τοῦ νόμου ἀκούσας. Εἶτα λοιπὸν κοινὸν τὸ δόγμα γίνεται. Τότε ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις καὶ πρεσβυτέρους σὺν δέτῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πέμψαι εἰς Ἀντιόχειαν σὺν Παύλῳ καὶ Βαρνάβῳ, Ἰούδαν τὸν ἐπικαλοῦμενον Βαρσαβᾶν καὶ Ἰλλαν, ἄνδρας ἠγνωμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς, γράψαντες διὰ χειρὸς αὐτῶν ταῦτα. Ὅρα αὐτοῦ; οὐχ ἀπλῶς ταῦτα νομοθετοῦντας· ὥστε δὲ ἀξιόπιστον γενέσθαι τὸ δόγμα,

πέμψουσιν τοὺς παρ' αὐτῶν, καὶ ἵνα ἀνύποπτοι ὡσιν οἱ παρὶ Παύλου λοιπῶν. Καὶ ὅρα πῶς φορτικῶς ἐκείνων διαβάλλοντες ἐπιστάλλουσιν. Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῖς κατὰ Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἐθνῶν χαίρειν. Ἐπειδὴ ἠκούσαμεν, ὅτι τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐτάραξαν ὑμᾶς, λόγοις ἀνυπευδαίνοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέμνειν αὐτοὺς τὰ τέκνα, καὶ τηρεῖν * τὸν νόμον, οἷς οὐ διουσιτέλλεσθαι. Ἀρκοῦσα αὕτη κατηγορία τῆς ἐκείνων προπέτειας, καὶ ἀξία τῆς τῶν ἀποστόλων ἐπιεικειας οὐδὲν μακρότερον εἰρηκόμεν. Ἐδοξε ἡμῖν γενομένοις ὁμοθυμαδόν, ἐκλεξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς ἡμῶν Βαρνάβῳ καὶ Παύλῳ, ἀνδράσιν παραδεδομένοις τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅστε διέξει, ὅτι οὐ τυραννικῶς, οὐ καὶ ταῦτα δοκεῖ, διὰ μετὰ ἐπισκέψεως ταῦτα γράφουσι. Ἐκλεξαμένοι, εἶπεν, ἄνδρας ἐξ ἡμῶν. Εἶτε ἵνα μὴ ὀξὴ διαβολὴ εἶναι Παύλου καὶ Βαρνάβου τὸ ἐκείνων ἀποσταλῆναι. ὅρα τὰ ἐγκώμια αὐτῶν· Ἀνθρώποις, φησὶ, παραδεδομένοις τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀκροτάκτοι σὺν Ἰούδαν καὶ Ἰλλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά. Ἐδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν. Ἄρα οὐδὲν ἀνθρώπων, εἰ Πνεύματι ταῦτα δοκεῖ. Μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὑμῖν βάρος. Πάλιν βάρος τὸν νόμον καλεῖ. Εἶτα καὶ ὑπὲρ αὐτῶν τούτων ἀπολογεῖται. Πλὴν τῶν ἐπιταγῶν ταύτων, ἀπέχεσθαι εἰδωλοθύτων καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας καὶ αἵματος, ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτούς, καθ' ἑαυτοῦ. Ταῦτα ἡ Καινὴ οὐ διετάτετο· οὐδαμῶς γὰρ περὶ τούτων διελέθη ὁ Χριστὸς· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα λαμβάνουσι. Καὶ πνικτοῦ, φησὶν. Ἐνταῦθα τὸν φόνον ἀνέριπτε. Οἱ μὲν οὐκ ἀπολυθῆντες, ἤλθον εἰς Ἀντιόχειαν. [255] καὶ συναγορεύοντες τὸ πλῆθος, ἐπέδωκαν τὴν ἐπιστολήν. Ἀναγρόντες δὲ, ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ παρικλήσει. Εἶτα δηλῶν, οὐδὲν αὐτοῖς παρεκάλεσαν, ἐπήγαγεν· Ἰούδας τε καὶ Ἰλλας, καὶ αὐτοὶ προσηταί ὅτις, διὰ λόγον πολλοῦ παρεκάλισαν τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ ἐπεστήριξαν. Ποιήσαντες δὲ χρόνον, ἀπελύθησαν μετ' εἰρήνης ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους.

β'. Οὐκ εἶς σάσις καὶ μάχη· διὸ καὶ βεβαιώσαντες αὐτοὺς ἀπῆλθον μετ' εἰρήνης· πρὸς γὰρ Παύλου φιλονοικότερον εἰκνίνο· καὶ λοιπὸν Παῦλος διδάσκει. Ὁσ-
 τες οὐδαί· τύπος ἦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ πολλὴ ἡ εὐταξία. Καὶ ὅρα, μετὰ Πέτρον Παῦλος φηγγεται, καὶ οὐδεὶς ἐπιστομίζει· Ἰάκωβος ἀνέχεται, καὶ οὐκ ἀποπηδᾷ· ἐκείνος γὰρ ἦν τῆν ἀρχὴν ἐγχεχερισμένος. Ὁδὲν ἠδανῆς ἐναυθεῖα, οὐδὲν οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι φθέγγονται, ἀλλὰ σιγῶσι, καὶ οὐκ ἀγανακτοῦσιν· ὅτω καθαρὰ δόξης ἦν αὐτῶν ἡ ψυχὴ. Ἄλλ' ἰδωμεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα. Μετὰ δὲ τὸ σιγήσαι αὐτοὺς, φησὶν, ἀπεκρίθη Ἰάκωβος, λέγων· Συμμεῖν ἐξηγήσατο καθὼς πρότερον ἐπισκέψατο ὁ Θεὸς· ἐξ ἡμερῶντες σφοδρότερον μὲν ὁ Πέτρος διελέγητο, ὅπως δὲ ἡμερῶτερον. Ὅτως δὲ γὰρ ὁ τὸν ἐν μεγάλῃ δυναστείᾳ ποιεῖν, τὰ μὲν φορτικᾶ ἐτέροις παραχωρεῖν, αὐτὸν δὲ ἀπὸ τῶν ἡμερῶτερον διαλέγεσθαι. Καίως εἶπε, Συμμεῖν ἐξηγήσατο, ὡς κἀκείνων

* Ἐπιτίθει. προφηντὸν reclamanibus eod. Est. * Monif. et Cosmel. ἐπιτίθει μηδὲ μὴ ἐν ἀνοχίῳ. Est.

* Monif. et Savil. περιτέμνειν καὶ τηρεῖν, contra eod. consensum. Est. * ANI, οὐτως γὰρ χρὴ.

ἐπίρρω λέγειν γνώμην. Ὅρα πῶς δεικνύει παλαιὸν ὅν
τοῦτο. *Λαθεῖν ἐξ ἐθνῶν λαδὲ*, φησί, τῷ ὄνοματι αὐ-
τοῦ. Οὐχ ἀπλῶς ἐξελέξατο, ἀλλὰ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ·
τοῦτοστι, τῆ δόξῃ αὐτοῦ. Οὐκ ἀρχόνται τὸ ὄνομα αὐ-
τοῦ τῆ προλήφει τῶν ἐθνῶν δόξαν καλῶν. Τοῦτο γὰρ
μεζῶν δόξα. Ἐνταῦθ' αἱ καὶ μέγα ἀνιένται. Ποῖον
τοῦτο; Ὅτι, φησί, πρὸ πάντων ὄνοτι. Μετὰ ταῦτα
ἀνατρέψω, καὶ ἀποικοδομήσω, φησί, τὴν σκιερὴν
δαυὶδ τὴν πεπρωμένην. Εἰ τις ἀκριβῶς σκοποῖ, νῦν
τὴν βασιλείαν ἰστανμένην τοῦ δαυὶδ εἶρει. Τοῦ ἐκθῶνος
γὰρ αὐτοῦ βασιλεύοντος, πανταχοῦ ἔστηκεν αὐτῆ. Τί
γὰρ ὄφελος τῶν οἰκημάτων καὶ τῆς πόλεως, τῶν ὑπα-
κούοντων οὐκ ὄντων; ποῖον δὲ βλάβος ἐκ τῆς καθαί-
ρέσεως τῆς πόλεως, πάντων καὶ τῆς ψυχῆς βουλομένων
ἐπιδοῦσαι; Ὅστε οὐ μόνον ἔστηκεν, ἀλλὰ καὶ λαμπρο-
τέρα πάντων γέγονε· πανταχοῦ γὰρ νῦν τῆς οἰκουμέ-
νης ἔθετα. Ἐκεῖνο ἐξέθη· οὐκὼν καὶ τοῦτο ἐκθῆναι
δεῖ. Εἰπὼν δὲ, *Καὶ ἀποικοδομήσω*, ἐπάγει καὶ τὴν
αἰτίαν τοῦ διὰ τί, λέγων, Ὅπως ἐκτίθησονται οἱ κατὰ-
λόγοι τῶν ἀνθρώπων τὴν Κύριον. Εἰ τοῦτον δὲ
τοῦτο ἐξανέστη ἡ πόλις διὰ τὸν ἐξ αὐτῶν, ὄφλον ὅτι
τῆς οἰκοδομῆς τῆς πόλεως αἰτίον γέγονε τὸ τὰ ἔθνη
κλιθῆναι. Τίνας εἰσὶν οἱ κατὰ λόγους; Ὁ ὑποτακτέοι
τότε. Ἄλλ' ὄρα αὐτὸν καὶ τὴν τάξιν φυλάττοντα, καὶ
δευτέρως αὐτοὺς εἰσαγόντα. Λέγει Κύριος, ὁ ποιῶν,
φησί, ταῦτα πάντα. Οὐ λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιεῖ·
ὄρα Θεοῦ ἔργον ἡ κλήσις τῶν ἐθνῶν. Ἄλλο ἦν τὸ ζητού-
μενον, ὅπερ σαφέστερον καὶ Πέτρος ἔλεγεν· οὐ δεῖ
αὐτοὺς περιτέμνεσθαι. Τί τοῦτον ταῦτα δημηγορεῖ; *
[256] Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἔλεγεν, ὅτι οὐ δεῖ αὐτοὺς διχασθῆναι
πιστεύοντας, ἀλλ' ἔτι μετὰ νόμου. Καὶ τοῦτο ὁ Πέτρος
καλῶς ἐδημηγόρησεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐθοροῦσε μά-
λιστα· πάντων τῶν ἀκροάται, καὶ τοῦτο θεραπεύει πάλιν.
Καὶ ὄρα, ὅπερ ἐχρῆν νομοθετηθῆναι, ὅτι οὐ δεῖ φυλάττειν
τὸν νόμον, ὁ Πέτρος εἰσήγαγε, τὸ δὲ ἡμέτερον, καὶ
πάλαι παραδεχθέν, τοῦτο οὐτὸς φησι, καὶ ἑνδιατρίβει
ἐκείνῳ, ὅπερ οὐ οὐδὲν γέγραπται, ἵνα αὐτῶν θεραπεύ-
σας τὴν δίδοναι τῷ συγκαχωρημένῳ, εὐκαίρως εἰσα-
γάγῃ καὶ τοῦτο. Διὸ ἐγὼ κρινω μὴ παρενοχλεῖν τοῖς
ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσι· τοῦτοστι, μὴ ἀνατρέ-
ψιν. Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἐκάλειεν, αὐταὶ δὲ αἱ παρατηρή-
σεις ἂ ἀνατρέψουσιν, τῷ Θεῷ πολεμοῦσιν. Καὶ καλῶς
εἶπε, Τοῦτο ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπιστρέφουσιν, δηλῶν
καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν ἄνωθεν περὶ αὐτοὺς οἰκονομίαν, καὶ
τὸ τοῦτον καταπειθεῖς καὶ ἔτοιμον εἰς τὴν κλήσιν. Τί
ἔστι, Κρίνω ἐγὼ; Ἄντι τοῦ, μετ' ἐξουσίας λέγω τοῦτο
εἶναι. Ἄλλ' ἐπιστελεῖται αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι, φησὶν,
ἀπὸ τῶν ἀλλοθιγμάτων τῶν εἰδῶν καὶ τῆς πορνεύ-
σεως καὶ τοῦ πικτικοῦ καὶ τοῦ αἵματος. Αἷται γὰρ εἰ
καὶ σωματικά, ἀλλ' ἀναγκαῖα φυλάττεσθαι, ἐπειδὴ
μεγάλᾳ εἰργάζονται κακά. Καὶ ἵνα μὴ τῆς ἀνυπενέγκῃ,
διὰ τί μὴ καὶ ἰουδαῖοις τὰ αὐτὰ ἐπιστελλόμεν; ἐπήγα-
γε λέγων, Μωυσθεῖς ἐκ γενεῶν ἀρχαίων κατὰ κόλιν
τοῦς κηρύσσοντας ἑαυτὸν ἔχει· τοῦτοστι, Μωυσθεῖς
αὐτοῖς διαλάττειται συνεχῶς. Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ, Κατὰ
πάν σαββάτων ἀναγιγνωσκόμενος. Ὅρα πόση ἡ συγκα-
τάξις. Ἐνθα οὐδὲν ἐβλαπτεν, ἐπέστησεν αὐτοὺς διδά-
σκαλον, καὶ ἐχαρίσατο χάριν οὐδὲν ἐμποδίζουσαν, ἐπι-
τρέψας ἰουδαίους ἀκούειν αὐτοῦ κατὰ πάντα, καὶ ἀπα-
γγων τοῖς ἐξ ἐθνῶν· εἶτα δ' ὡν ἔδοξεν αὐτὸν τιμῆν,
καὶ ἐπιστάναι τοῖς ἑαυτοῦ, διὰ τούτων ἀπήγαγε τὰ ἔθνη
ἐξ αὐτοῦ. Διὰ τί οὖν μὴ παρ' αὐτοῦ μανθάνουσι; Διὰ

τὴν οὐκίαν ἀπίθειαν. Ἐντεῦθεν δεικνύσιν, ὅτι καὶ
τοῦτως οὐδὲν πλὴνον δεῖ φυλάττειν. Εἰ δὲ οὐκ ἐπιστελλόμεν,
οὐχ ὡς ὀφειλόντων αὐτῶν πλὴτον τὴ φυλάττειν, ἀλλ' ὡς ἐθῶ-
νων τὸν λέγοντα. Καὶ οὐκ εἶπα, ἦν σκανδαλίζεν αὐτοὺς
μὴδὲ καταστρέφειν, ὅπερ Παῦλος λέγει Γαλιταῖς, ἀλλὰ,
Μὴ παρενοχλεῖν· ὅπερ οὐδὲν δεικνύσιν ὅτι τὸ κατὸρθωμα,
ἀλλ' ἡ μόνον ἐνόημα. Οὕτως ἐξέλασε τὸ πᾶν. Καὶ δο-
κεῖ μὲν καὶ τὸν νόμον τηρεῖν τῷ ἐξ αὐτοῦ ταῦτα λαβεῖν,
ἔλασε δὲ αὐτὸν τῷ μόνῳ λαβεῖν. Καίτοι γὰρ πολλὰκις αὐ-
τοῖς ὕπερ τούτων διελέχθη· ἀλλ' ἵνα δόξῃ καὶ τὸν νόμον
τιμῆν, καὶ ταῦτα οὐκ ὡς ἀπὸ Μωυσοῦς λέγων, ἀλλ' ὡς
ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, καὶ ἵνα πολλὰς ποιήσῃ τὰς ἐντολάς,
την μίαν διελε. Τοῦτο μάλιστα αὐτοὺς ἀνεπαύειν. Οἰκο-
νομικῶς δὲ γέγονε καὶ ἡ ἀντιλογία, ἵνα μετὰ τὴν
ἀντιλογίαν βεβαιώτερον ἦ τὸ δόγμα· Ὅτε ἔδοξε τοῖς
ἀποστόλοις, φησὶν, ἀνδρας ἡγουμένους ἐν τοῖς
ἀδελφοῖς πέμπειν. Οὐ τοὺς τυχεύοντας, ἀλλὰ τοὺς ἡγου-
μένους πέμπουσιν ἐκλεξάμενοι· τοῖς κατὰ Ἀντιόχειον,
φησί, καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν, ἔνθα τὸ νόστιμα
ἐτέχθη.

γ. [257] Ὅρα μὴδὲν φορτικὸν ἂ κατ' ἐκείνων λέ-
οντα, ἀλλ' εἰς ἐν ὄραται μόνον, ὡστε ἀνατρέψαι τὸ γεννη-
μένον· τοῦτο γὰρ καὶ τοὺς ἐκεῖ στασιάζοντας ὁμολογήσει
ἐποίησε. Οὐκ εἶπον, ὅτι οἱ ἀπατεῖνες, οἱ λυμῶνες, καὶ ὅσα
ταῦτα· καίτοι ἐνθα ἐχρῆν, ποιεῖ αὐτὸ Παῦλος, ὡς ἔστιν
λέγει· Ὁ πλῆθος πατὴρ δόλου· ἐνταῦθα δὲ καταρω-
θέντος, οὐκ εἶ τις χρεῖα ἦν. Καὶ ὄρα, οὐ τίθεσιν, ὅτι
τινὲς ἐξ ἡμῶν ἐκείλευσαν ὑμᾶς τὸν νόμον τηρεῖν· ἀλλ',
Ἐτάραξιν ὑμᾶς λόγους ἀνασκευάζοντες. Οὐδὲν κυ-
ριώτερον τῆς λέξεως· οὐδεὶς οὕτως εἶπε. Τὰς ἦδη βε-
βαιωθεῖσας ψυχὰς, φησὶν, ἀνασκευάζοντες, καθάπερ ἐπὶ
οἰκοδομῆς τὰ ὑπ' ἐκείνων γεγεννημένα τιθέντες. Οὐκ,
φησὶν, οὐ διασετέλεμαθα. Ἐδοξε τὸν ἡμῶν γενομέ-
νοις ἐμοθυμαδὸν σὺν τοῖς ἀγαπητοῖς. Εἰ ἀγαπητοί,
οὐ καταπορνοῦσιν αὐτῶν· εἰ παρέδωκαν τὰς ψυχὰς,
καὶ αὐτοὶ ἀξίοιστοί εἰσι. Ἀπεστάλκαμεν σὺν φησὶν,
*Ἰούδας καὶ Ἐλλαν, καὶ αὐτοῖς διὰ λόγου ἀπαγγέ-
λλοντα τὰ αὐτά*. Ἐδεῖ γὰρ μὴ τὴν ἐπιστολὴν παρελθεῖν
μόνον, ἵνα μὴ λέγουσιν, ὅτι συνέηψασαν, εἰ δὲ ἄλλα ἀν'
ἄλλων εἶπαν. Τὸ ἐγκώμιον τὸ περὶ Παύλου ἐνεφραξεν
αὐτῶν τὰ στόματα. Διὸ γὰρ τοῦτο οὐτε Παῦλος ἐργεταί
μόνον οὐτε Βαρνάβας, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι αὐτῶ τῆς Ἐκκλη-
σίας, ἵνα μὴ ὑποπτος ἦ, ἐπειδὴ ὁπὸς ἀνταμιμαθέντος
τοῦ δόγματος, οὐτε οἱ ἀπὸ Ἱερουσαλῶν μόνον. Δεικνύσι
πῶς ἀξίοιστοί εἰσι· οὐκ ἐξιστοῦντες ἑαυτοὺς, φησὶν·
οὐχ οὕτω μαλόνται. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ, Ἀρθροῖς
παραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος
τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, προσέθηκε· καὶ
τίνας ἐκεκεν εἶπεν, Ἐδοξε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ
ἡμῶν, καίτοι ἔρκει εἶπεν, *Τῷ ἁγίῳ Πνεύματι*; Τὸ μὲν,
Τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ἵνα μὴ νομισθῶσι ἀνθρώπινον εἶ-
ναι· τὸ δὲ, *ἡμῶν*, ἵνα διεσχεθῶσιν, ὅτι καὶ αὐτοὶ καὶ
ἀποδέχοντα, καὶ ἐν περιτομῇ ὄντες. *Μηδὲν κλέον*,
φησὶν, *ἐπιτεθεσθαι βάρος ὑμῶν*. Ταῦτα λέγουσιν, ἐπειδὴ
πρὸς ἀνθρώπους ἀσθενεῖς εἶσι ὁ λόγος ἦν, καὶ πεφοβη-
μένους αὐτοῦ διὰ τοῦτο καὶ τοῦτο πρόκειται. Δει-
κνύσι δὲ οὐχὶ συγκαταβάσις ἔντα τὸν λόγον, οὐδὲ ἐπειδὴ
ἐπειδὸν αὐτῶν οὐδὲ ὡς ἀσθενῶν· ἀλλὰ τοῖναντίον·
πολλῇ γὰρ καὶ τὸν διδασκάλων αἰδῶς ἦν· ἐκίνο γὰρ
περὶ τὸν βάρος ἦν. Ὅρα βραχέως ἐπιστολὴν οὐδὲν πλὴτον
ἔχουσαν, οὐδὲ κατασκευὰς οὐδὲ συλλογισμοὺς, ἀλλ' ἐπί-
πταγμα· Πνεύματος γὰρ ἦν νομοθεσία. Ἄνω καὶ κάτω

* Morel, δημηγορίαν. ἂ ἄλλῃ, ἐκλέσεν· αἱ δὲ παρατηρή-
σεις.

* Sequentia, τότε.... φησὶν, desunt in uno. ἂ Item, Ὅρα
οὐδὲν φορτικώτερον. ἂ Quidam, οὐδὲ λογισμοὺς, ἀλλ' ἐπιπτα-
γμα.

subindicat. Quodnam illud? Hi, inquit, ante omnes. *Postea vero convertam me et reedificabo tabernaculum David, quod decidit.* Si quis accurate exploret, Davidis regnum nunc stare inveniet. Nam cum ex eo prognatus regnet, stat ubique regnum ejus. Quid prostratus enim domicilia et urbs, si subditi non sint? et quid damni ex urbis excidio, cum omnes etiam animas suas impendere velint? Itaque non modo stat, sed et omnium splendidissimum factum est: nam per totum nunc orbem celebratur. Illud venit: ergo et hoc evenire oportet. Ubi autem dixit, *Reedificabo*, causam addit: *Ut requirant ceteri homines Dominum.* Si ergo ideo erecta est civitas propter eum, qui ex ipso, palam est reedificata: civitatis causam fuisse gentium vocationem. Quinam sunt *Reliqui*? Illi qui tunc relinquebantur. Sed vide illum et ordinem custodire, et secundos illos inducere. *Dixit Dominus, qui facit hæc omnia.* Non modo dicit, sed et facit: ergo Dei opus est vocatio gentium. Aliud erat quod quaerebatur, quod clarius dicebat Petrus: Non oportet illos circumcidi. Cur ergo hæc concionaris? Sane non hoc dicebant illi, quod credentes non admittendi essent, sed quod cum lege admittendi. Et hoc etiam Petrus bene concionatus est; sed quia illud maxime omnium auditores turbabat, hoc etiam Jacobus curat. Et vide, id quod oportebat lege statui, non servandam esse legem, id Petrus induxit: quod vero nostrum est, quodque jam olim susceptum fuit, hoc dicit iste, et versatur in eo, de quo nihil scriptum erat; ut per rem concessam illorum curata mente, hoc etiam opportune induceret. *Ideo ego iudico non inquietari eos, qui ex gentibus convertuntur; id est, non avertendos esse.* Nam si Deus vocavit, et illæ observationes avertunt, contra Deum pugnamus. Et recte dicit, *Qui ex gentibus convertuntur, declarans supernam de illis Dei providentiam, ipsorumque obsequentiam vocanti obtemperantium.* Quid sibi vult illud, *Judico ego?* Id est, cum potestate dico rem ita esse. *Sed scribendum ipsis esse ut abstineant*, inquit, *ab immolatis idolorum, a fornicatione, a suffocato et sanguine.* Hæc enim licet corporalia, observata necessaria sunt, quia magna periebant mala. Ne quis vero objiciat: Quare non Judæis etiam talia scribam? adjicit: *Moyse a temporibus antiquis per omnes civitates habet qui prædicent eum; id est, Moyse; illis frequenter loquitur.* Hoc sibi vult enim illud, *Per omne sabbatum legitur.* Vide quantum se attemptet. Ubi nihil nocuit, doctorem illis instituit, et gratiam largitus est, nihil impediens, pernitens Judæis ut illum per omnia audiant, et gentiles ab eo abducens: deinde de eis, quæ videbatur ipsi honorare et suis doctorem constituere, gentes ab illo abducit. Cur ergo ab illo non discunt? Ob inobsequentiam suam. Illic ostendit, ipsis nihil ultra observandum esse. Quod si non scribamus, non est quod illi debeant aliquid amplius observare; sed quod illi hæc dicentem habeant. Nec dicit: Ne scandalizemus eos, neque subvertamus, ut Paulus Galatis dixit (Gal. 5. 7); sed, *Ne inquietemus:* id quod nihil aliud opus

Indicat, quam obturbationem. Sic totum solvit. Et videtur quidem etiam legem servare, quod ex illa hæc assumat; sed solvit illam, quod hæc sola assumat. Atqui sæpe illis de his loquutus est; sed ut videretur etiam legem honorare, neque hæc quasi a Moyse dicere, sed quasi ab apostolis; et ut multa faceret præcepta, unum divisit. Hoc illos maxime sedavit. Ex providentia vero dissensio facta est, ut post dissensionem firmitus esset dogma. *Tunc placuit apostolis*, inquit, *viros primarios in fratribus mittere.* Non vulgares, sed præcipuos mittant electos; *Iis qui Antiochia erant*, inquit, *in Syria et in Cilicia*, ubi morbus ortus fuerat.

5. Vide quomodo nihil molestum contra illos dicant, sed id unum spectent, ut recte res curetur. Hoc enim efficiebat, ut qui illic seditionem moveant, confiterentur. Non dixerunt, Seductores et perniciosi, et his similia: licet ubi opus est hoc faciat Paulus, ut cum dicit: *O plene omni dolo* (Act. 13. 10)! hic vero cum emendati essent, non erat opus. Et vide: non hoc ponunt, Quidam ex nobis jusserunt vos legem servare; sed, *Turbaverunt vos verbis evertentes.* Nulla magis propria dictio erat; nullus ita dixit. Animas que jam firmate erant, inquit, subvertentes, quasi in ædificio, que ab illis facta erant ponentes. *Quibus, inquit, non præcepimus. Placuit ergo nobis una collectis unanimiter cum dilectis.* Si dilecti, non contemnent eos: si tradiderunt animas, ipsi quoque fide digni sunt. *Misimus ergo*, inquit, *Judam et Silam, et ipsos verbo annuntiantes hæc.* Oportebat enim, ut non epistola sola comparet, ne dicerent ipsos extorsisse, et alia pro aliis dixisse. Laus Pauli et socii eorum ora obstruxit. Ideo namque neque Paulus solus neque Barabas solus venit, sed etiam alii de Ecclesia, ne utervis suspectus esset, quia dogma illud amplexus erat, neque ii tantum qui ab Jerusolymis. Ostendit quam fide digni sint: non exequantes se, inquit; neque enim ita insaniant. Ideoque addidit illud, *Hominibus qui tradiderunt animas suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi.* Et cur dixit, *Visionem est Spiritui sancto et nobis*, quum sufficeret dixisse, *Spiritui sancto?* Illud, *Spiritui sancto*, ponitur, ne putarent humanum quid esse; illud vero, *Nobis*, ut discerent ipsos etiam admittendos esse, licet in circumcissione essent. *Nihil ultra*, inquit, *vobis imponi onus.* Hæc dicunt, quia ad infirmos sermo erat, et forniculosos: idcirco et hoc adjicitur. Ostendit autem non indulgentis sermonem esse, ut parcerent illis ut infirmis; imo contra. Magnus enim doctorum pudor erat: id vero superfluum fuisset onus. Vide brevem epistolam nihil redundans habentem, nec apparatus nec syllabicos, sed præceptum: erat enim lex Spiritus. Sæpe hoc vocant onus. *Congregata multitudine tradiderunt epistolam.* Post epistolam et ipsi verbis exhortantur. Hæc item re opus erat, ut ab omni suspitione liberarentur. *Et ipsi*, inquit, *cum essent prophetae, sermonibus multis exhortati sunt fratres.* Quam fide digni essent hic ostenditur; potuisset et Paulus, sed hos

adlesse opus erat. *Facto autem tibi aliquanto tempore, dimissi sunt cum pace.* Non jam seditio, non jam aversio. Illic mihi videtur illos dexteram accepisse, ut ipse ait : *Dexteram dederunt mihi et Barnaba communionis (Galat. 2. 9).* Postea dicit : *Nihil mihi addiderunt (Ibid. v. 6).* Ejus namque sententiam confirmarunt, laudaverunt, eam et mirati sunt. Ostendit hoc posse humanis ratiocinibus conspici, nec solum a Spiritu, quia admirerunt peccatum correctu difficile : tales quippe res non egent Spiritu. Ostendit contra non esse necessaria ; imo superflua esse, siquidem hæc necessaria. *Ab his si servaveritis vos ipsos, inquit, bene facietis.* Declarat nihil ipsis deesse, sed hoc sufficere. Poterat et sine literis, sed ut lex ita scripta esset, epistolam mittunt. Et iterum, ut legi obtemperarent, et illis dicebant, et illi hoc faciebant, et cum pace. Verum ne offensivum nobis sint hæretici. Vide enim in principio prædicationis quot offensivum : non dico ea, quæ ab illis qui foris ; illa quippe nihil erant ; sed quæ intus. Primo Ananias : deinde murmur ; hinc Simon magus ; postea ille, qui Petrum accusabant ob Cornelium ; sub hæc famæ ; demum hoc ipsum caput malorum.

Non potest hic bonum esse sine malo. — Neque enim potest bonum quoddam esse, quin sit etiam aliquid malum. Ne itaque turbemur, si quidam scandalizentur ; sed et pro his gratias agamus Deo, quia nos probatores efficit. Neque enim afflictiones tantum, sed etiam tentationes nos splendiores reddunt. Qui enim, nemine in errorem inducente, veritati hæret, non vehementer veritatis amator fuerit ; sed qui multis retrahentibus hæret, ille clarus. Quid ergo ? an hæc de causa fiunt scandala ? Non dico, quod Deo hoc faciente : absit ; sed quod ille per illorum nequitiam nobis benefaciat : nam ipse illa fieri nunquam voluisset. *Da illis, inquit, ut nunc sint (Joan. 17. 21).* Cum autem scandala fiunt, nihil ipsis nocent, sed etiam prosunt illis ; sicut et martyribus inviti prosunt, qui illos ad martyrium trahunt ; non tamen a Deo ad hoc impelluntur : sic et hoc loco, ne videamus quod multi scandalizentur. Hoc indicium est dogma esse exinimium, quod multi simulent et imitentur : neque enim simularent nisi bonum esset. Et hoc jam vobis palam faciam.

4. Unguenta quæ fragrantia sunt, a multis adulterantur, ut, verbi gratia, folium amomi. Quia enim rara sunt et necessaria, multa spuria fiunt. Nemo igitur voluerit rem vilem adulterare. Vita pura multos habet qui se adulterent : nemo autem simulare se velit improbum, sed potius monachum. Quid ergo gentilibus dixerimus ? Venit gentilis et ait, Volo fieri Christianus, sed nescio cui adhereream : multa apud vos sunt pugna, seditiones et tumultus : quod dogma eligam ? quod præferam ? Singuli dicunt : Ego veritatem dico. Cui credam, qui nihil Scripturarum sciam ? Et illi utrinque idem prouferunt. Sane hoc admodum fit in nobis. Nam si quidem diceremus nos ratiocinibus credere, merito turhareris : si vero Scripturis nos credere dicamus, iisque simplicibus et veris, facile tibi

fuerit judicare. Si quis cum illis consentit, Christianus est ; si pugnat cum illis, hic procal est a canone. Quid ergo, si ille veniens dixerit, sic habere Scripturam ; tu vero alio modo dixeris, et diverse interpretationi Scripturas, sensus illarum distraheres ? Tunc igitur, dic mihi, mentem habes ac iudicium ? E quomodo possim, inquiet, cum nesciam dijudicare vestra ? discipulus esse volo, tu vero me jam doctorem facis. Si hæc dixerit, quid respondebimus ? quomodo illi persuadebimus ? Interrogemus, an hoc si obtentus : interrogemus, an gentiles damnet. Omnia quod quidpiam dicit : neque enim non damnatis illis ad nostra accedit. Interrogemus qua de causa condemnet : non enim temere condemnat. Manifestum est dicturum esse, quia numina illa sunt creaturæ : nec esse illa increatum Deum. Recte. Si hoc apud alias hæreses inueniat, contrarium vero apud nos quo opus est sermone ? Omnes confitemur Christum esse Deum. Sed videamus qui pugnent, qui non pugnent. Nos qui dicimus esse Deum, digna Deo loquimur, quod potestatem habeat, quod non sit servus quod sit liber, quod a seipso omnia faciat : ille vero contra. Rursum interrogo, si medicinam discere velis, num obiter et perfunctorie, quæ-n, ea quæ dicuntur suscipies, tametsi multa apud illos sint dogmata ? Si ergo simpliciter omnia quæ audies accipias, hoc viri non esset : si autem iudicio et mente valeas, quod bonum verumque est omnino scies. Filium nos dicimus, et quod verum est dicimus : illi vero dicunt quidem, sed non confitentur. Ut vero clarius loquar, illi quosdam habent, a quibus appellantur, hæresiarcha certe nomen : sic singula hæreses ; nobis vir nulli nomen indidit, sed ipsa fides. Verum hoc prætextu obtentusque est. Cur enim, quæso, quando vestrum empturus es, quamvis in arte textoria imperitus, non illa proferas verba : Emerere nescio, me decipiunt ; sed nihil non agis ut discas ? Etiam si quidvis aliud emerere cupias, omnia curiose perquiris ; hic vero ita loqueris. Itaque sic loquens, nihil omnino suscipies. Sit enim aliquis nullum omnino dogma habens ; si dicat ille id, quod tu de Christianis dicis : Tanta multitudo hominum est, et varia habent dogmata ; alius gentilis est, alius Judæus, alius Christianus : nullum amplecti dogma oportet : illi enim inter se pugnant : ego discipulus sum, iudex esse nolo, neque ullum dogma condemnare : non jam ille prætextus locum habet. Ut enim adulterinum elicere potuisti, sic poteris huc accedens, quid sit utile explorare. Nam qui nullum dogma condemnat, hoc facile dicit : qui vero damnat, etsi nihil eligat, progressu temporis poteris videre quid oportet. Ne prætextus queramus : omnia quippe facilia sunt. Vis ostendam tibi hæc prætextum esse ? Scis quæ faciendæ, quæ non faciendæ ? cur ergo non quæ faciendæ sunt facis, sed quæ non faciendæ ? Fac illa, et recta ratione quære a Deo, et ipse tibi omnino revelabit. *Deus enim, inquit, non est personarum acceptor (Act. 10. 34) ;* sed in omni gentio qui timet Deum

¹ Unus habet..., *dicere velis ; tametsi multa apud illos sint dogmata, omissis interrogasti.*

βίρος καιοῦσι. Καὶ πάλιν συναγαρόντες τὸ κλήθος, ἐπέθεσαν τὴν ἐπιστολὴν. Μὰ τὴν ἐπιστολὴν καὶ αὐτοὶ παρακαλοῦσι τῷ λόγῳ· ἔδει γὰρ καὶ τοῦτο, ὥστε πᾶσι ὑπεράστας ἀπαλλαγῆναι. Καὶ αὐτοί, φησί, προφηταὶ ὄντες, διὰ λόγου πολλοῦ παρεκκλίθεσαν τοὺς ἀδελφοὺς. Τὸ ἀξίωσιπτον ἐνταῦθα δεικνύουσιν. Ἐδύνατο μὲν γὰρ καὶ Παῦλος· ἀλλὰ τοῦτος ἔβει. Ποιήσατε δὲ χρόνον, ἀπεκλήθησαν μετ' εἰρήνης. Οὐκ ἔτι στάσις, οὐκ εἰ ἀποτροπὴ. Ἐνταῦθα μὲν δοκεῖ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ εἰληφέναι, καθὼς αὐτὸς φησὶ, Δεξιὰς ἔδωκα ἑμοί καὶ Βαρνάβαν κοινωνίας*. Ἐτα λέγει, δὲ Οὐδὲν μοι προσέθεντο. Τὴν γὰρ αὐτοῦ γνώμην ἐκύρωσαν· ἐπήνεσαν αὐτὴν καὶ ἰθαύμασαν. Δεικνύουσιν, δὲ καὶ ἀπὸ ἀνορθοῦντων λογισμῶν τοῦτο δυνατὸν συνδεῖν, μῆτι γε ἀπὸ Πνεύματος μόνου, οἱ τὴν ἡμαρταν ἀμαρταν οὐκ εὐκόλῳ διορθωθῆναι· τὰ γὰρ [258] τοιαῦτα οὐ Πνεύματος δέεται. Δεικνύουσιν, δὲ τὴν ἄλλα οὐκ ἀναγκαῖα, ἀλλὰ περιττὰ, εἰ γε ταῦτα ἀναγκαῖα. Ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς, φησὶν, εὐπρόσδετα. Δεικνύουσιν, οὐδὲν αὐτοῖς λείπει, ἀλλ' ἀρκεῖ τοῦτο. Ἦδύνατο μὲν γὰρ καὶ χωρὶς γραμμάτων, ἀλλ' ὥστε νόμον εἶναι ἐγγράφων, ἐπιστέλλουσι. Καὶ πάλιν, ὥστε πεισθῆναι τῷ νόμῳ, καὶ ἐκείνους ἐλεγον, καὶ ἐκείνους ταῦτο ἔποιον, καὶ μετ' εἰρήνης. Μὴ δὲ σκανδαλιζώμεθα ἐπὶ τοῖς αἰρετικοῖς. Ὅρα γὰρ ἐν προκειμένῳ τοῦ κηρύγματος πόσα σκάνδαλα· οὐ λέγου τὰ παρὰ τῶν ἔξωθεν· ταῦτα γὰρ οὐδὲν ἦν· ἀλλὰ τὰ ἐνδοῦ. Οἶνον πρῶτον, δ' Ἀνανίας, ἔπειτα ὁ γογγυσμὸς, ἔπειτα Σίμων ὁ Μάγος, ἔπειτα οἱ ἐγκαλοῦντες Πέτρον διὰ Κορνήλιον, ἔπειτα ὁ ἰερὸς. Ἐπειτα αὐτὸ τοῦτο τὸ κεφάλαιον τῶν κακῶν.

Οὐδὲ γὰρ ἐνὶ καλοῦ τινος γινόμενον μὴ συνυφεστάται καὶ πηλοῦν. Μὴ δὲ θορυβούμεθα, εἰ τινες σκανδαλιζοῦνται, ἀλλὰ καὶ ὑπερ τοῦτων εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ, οἱ εὐχαρισμοῦντες ἡμᾶς ποιεῖ. Οὐ γὰρ δὴ αἱ θλίψεις μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ περαιοὶ λαμπροτέρους ἡμᾶς ἱρτάζονται. Ὁ μὲν γὰρ, μηδενὸς ἔντος τοῦ πλανώματος, τῆς ἀληθείας ἐχόμενος, οὐκ ἂν εἴη σφοδρὸς ἔραστή· τῆς ἀληθείας· ὁ δὲ πολλῶν ἀφελόντων, οὗτος εὐδόκιμος. Τί οὖν; διὰ τοῦτο γίνεται τὰ σκάνδαλα; Οὐ λέγω, ὡς τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα ποιοῦντος· μὴ γένοιτο ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπὸ τῆς· ἐκείνων κηρῆσις εὐεργετοῦντος· ἡμᾶς· ἐπὶ αὐτῆς οὐδέποτε ἔθεο ἵνα γενέσθαι. Δὸς αὐτοῖς, φησὶν, ἴνα ἐν ὧν· ἐπειδὴ δὲ γίνεται τὰ σκάνδαλα, οὐδὲν ἴσους βλάπτει, ἀλλὰ καὶ ὠφελεῖ. Ὅσπερ οὖν καὶ τοῦ μάρτυρος ἀκοντες ὠφελοῦσιν οἱ ἐπὶ τοῦ μαρτύριον ἔκοντες, οὐ μὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὄντων· πρὸς τοῦτο· ὅστω δὲ καὶ ἐνταῦθα, μὴ ἴσους ἐπὶ σκανδαλιζοῦνται. Τοῦτο αὐτὸ τεκμήριον τοῦ σπουδαίου εἶναι τὸ δόγμα, τὸ πολλοὺς ὑποκρίνεσθαι καὶ μμεῖσθαι· οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ καλὸν ἦν, ὑπεκρίνοντο· β. Καὶ τοῦτο ἤδη ποῖσθε ὁμῶν φανερόν.

β. Τὰ μῦρα τὰ εὐδῆτα ταῦτα ἔχει τοὺς νοθεύοντας αὐτὰ, οὐν φύλλον ἄμμιον. Ἐπειδὴ γὰρ σπάνια ἔστι καὶ ἀνεγκαῖα, πολλὰ καὶ νόθα γίνεται. Οὐδεὶς οὖν ἂν εἴκοτο εἶλο τῶν αὐτέλων νοθεύσαι. Ὁ βίος ὁ καθαρὸς πολλοὺς ἔχει τοὺς νοθεύοντας· οὐδεὶς δὲ ἂν εἴκοτο ὑπεκρίνεσθαι τὸν ἐν φαυλότῳ, ἀλλὰ τὸν ἐν μοναδικῷ βίῳ. Τί οὖν ἂν εἴκομεν πρὸς τοὺς Ἕλληνας; Ἐρχεται βλάση καὶ λέγει, οἱ Βούλομαι γενέσθαι Χριστιανῶς, ἀλλ' οὐκ οἶδα τίνα προσθῶμαι· μάχη παρ' ὁμῶν πολλῆ καὶ στάσις, πολλὸς θόρυβος· ποῖον ἔλωμαι δόγμα; τί ἀρῆσθαι; Ἐκαστος λέγει, οἱ ἔγω ἀληθεύω. Τίνα πιστῶ, μηδὲν ὄντως εἶδος ἐν ταῖς Γραφαῖς; Κάκεινοι τὸ οὐκ προβάλλονται. Πάνυ γε· τοῦτο ὑπερ ἡμῶν. Εἰ μὲν

γὰρ λογισμοὶ ἐλέγονεν πειθεσθαι, εἰκότως ἐθοροῦο· εἰ δὲ ταῖς Γραφαῖς λέγονεν πιστεύειν, αὐταὶ δὲ ἀπλοὶ καὶ ἀλβητοί, εὐκόλῳ σοὶ τὸ κρινόμενον. Ἐ τις ἐκείνας συμφορῆ, οὗτος Χριστιανῶς· εἰ τις μάχεται, οὗτος πόρρω τοῦ κανόνος τοῦτου. Τί οὖν, ἂν ἐκείνους ἐλθὼν εἴπη, τοῦτο ἔχει τὴν Γραφήν, οὐ δὲ ἔτερον λέγει, καὶ ἄλλος παρεξηγήσθαι [259] τὰς Γραφὰς, τὰς διανοίας αὐτῶν ἔκοντες; Ἐπὶ οὖν, εἰπέ μοι, νοῦν οὐκ ἔχεις οὐδὲ κρίνει; Καὶ πῶς ἂν δυναίμην, φησὶ, μὴδὲ εἶδος κρίνειν τὰ ὁμῆτερα; μαθητῆς βούλομαι γενέσθαι, οὐ δὲ με ἤδη διδάσκαλον ποιεῖς. Ἄν ταῦτα λέγη, τί, φησὶν, ἀποκρινώμεθα; πῶς αὐτὸν πείσομεν; Ἐρωτήσωμεν, εἰ μὴ σκήψας ταῦτα καὶ πρόφασιν· ἐρωτήσωμεν, εἰ κατέγων τῶν Ἑλλήνων. Πάντως τί ἐρεῖ· οὐ γὰρ δὴ μὴ καταγνοῦς, ἐπὶ τὰ ἡμέτερα φησὶ. Ἐρωτήσωμεν τὰς αἰτίας, δι' ἃς κατέγων· οὐ γὰρ δὴ ἀπλῶς κατέγων. Εὐδολῶν ἐπὶ ἐρεῖ διὰ τὸ καταγνοῦς εἶναι καὶ μὴ εἶναι ἀκτιστον Θεόν. Καλῶς. Ἄν εὖν τοῦτο μὲν εἴρη παρὰ ταῖς ἄλλαις ἀρῆσται, τὸ δὲ ἐναντιον παρ' ἡμῶν, ποῖον λόγου χρεῖαι; Πάντες ὁμολοῦμαι, οἱ δὲ Χριστὸς Θεός. Ἄλλ' ἴσους τίνες μάχονται, καὶ τίνες οὐ μάχονται. Ἡμεῖς λέγοντες Θεόν, ἔστι Θεοῦ καὶ φθεγγόμεθα, οἱ ἐξουσίαν ἔχει, οἱ οὐκ ἔστι δοῦλος, οἱ εἰλευθερος, οἱ ἀφ' ἑαυτοῦ πάντα ποιεῖ· ἐκεῖνος δὲ τούναντιον. Πάλιν ἐρωτῶ, εἰ ἱατρὸς μέλλοις μαθάνειν, ἀρα ἀπλῶς καὶ ὡς ἐτυγεν, εἰπέ μοι, τὰ λεγόμενα καταδέχη; καίτοι πολλὰ· παρ' ἐκείνους δόγματα. Εἰ μὲν οὖν ἀπλοῖς, ἀρα ἂν ἀκούσῃς, καταδέχη, οὐκ ἔστι τοῦτο ἀνδρὸς· εἰ δὲ κρίνει ἔχεις καὶ νοῦν, πάντως εἴπη τὸ καλόν. Ἰὴν λέγοντες ἡμεῖς, ἐπαληθεύσομεν ὁ λέγοντες· ἐκεῖνοι δὲ λέγουσι μὲν, οὐχ ὁμολογοῦσι δὲ. ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον εἴπω, ἐκεῖνοι ἔχουσι τινὰς ἀφ' ὧν καλοῦνται, αὐτοῦ τῷ ἀρεσιάρχῳ δηλονότι τὸ ὄνομα, καὶ ἐκαστὴ ἀρεσιάρχῳ ὁμοίως· παρ' ἡμῶν ἀνήρ μὲν οὐδεὶς ἔδωκεν ἡμῶν ὄνομα, ἡ δὲ πίστις αὐτῆ. Ἄλλὰ σκήψας τοῦτο καὶ πρόφασιν. Διὰ τί γὰρ, εἰπέ μοι, ἂν μὲν ἱμάτιον μέλλῃς πρῆσθαι, καίτοι γε ὑφαντικῆς ἀπερο; ὡν τέχνης, οὐ λέγεις ταῦτα τὰ ῥήματα, οἱ οὐκ οἶδα ἀγοράσαι, ἐμαίεσθαι μοι· ἀλλὰ πάντα ποιεῖς ὥστε μαθεῖν; Κἄν ἄλλο οἰοῦν βουληθῆς ὠνήσασθαι, πάντα ποιεῖς πολυπραγμονῶν· ἐνταῦθα δὲ ταῦτα λέγεις. Ὅστε ἐπὶ τῷ λόγῳ τούτῳ οὐδὲν ὄντως καταδέχη. Ἔστω γάρ τις μὲν ὄντως δόγμα ἔχων, ἂν κάκεινος λέγη ὁ περὶ τῶν Χριστιανῶν σὺ, Τοσοῦτον κληθῆς ἀνθρώπων ἐστὶ, καὶ δόγματα ἔχουσι διάφορα· ὁ μὲν Ἕλληνας ἐστίν, ὁ δὲ Ἰουδαίος, ὁ δὲ Χριστιανῶς· οὐδὲ ἐν δεῖ δόγμα καταδέξασθαι· ἀλλ' ἄλλος γὰρ πολεμοῦσιν· ἐγὼ δὲ μαθητῆς εἶμι, καὶ κριτῆς οὐ βούλομαι εἶναι, οὐδὲ ἔγω καταγινώσκω ἐνδὸς δόγματος· οὐδέτι σοι αὐτῆ λογιῶν ἡ πρόφασιν χύραμ ἔχει. Καθάπερ γὰρ ἰσχυσαν τὸ νόθον ἐκβαλεῖν, οὕτως ἰσχύσεις καὶ ἐνταῦθα εἰλθὼν δοκιμάσαι τὸ λουιτελεῖς. Ὁ μὲν γὰρ μηδενὸς ὄντως δόγματος καταγνοῦς, εὐκόλως ταῦτα ἐρεῖ· ὁ δὲ καταγνοῦς, κἄν μὲν βῆν ἠρημόνως ἢ, ὅψῃ προβαίων δυνήσεται συνειδὲν τὸ εἶον. Μὴ δὲ σηκτοπιόμεθα μὴδὲ προφασισόμεθα· πάντα γὰρ ῥήματα. Βούλει σοὶ δεῖξω, οἱ πρόφασιν ἐστὶ ταῦτα. Τὰ πρακτικά, καὶ τὰ μὴ πρακτικά οἶδας; διὰ τί οὖν τὰ πρακτικά μὴ πράττεις, ἀλλὰ τὰ μὴ πρακτικά; Πρᾶξον ἐκεῖνα, καὶ ὀρθῶ λογισμῶ ζήτησον παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ αὐτὸς σοὶ πάντως ἀποκαλύψει. Οὐκ ἔστι προσωπολαλήτης, φησὶν, ὁ [260] Θεός· ἀλλ' ἐν παντὶ ἴσους ἐφοδοῦμενος αὐτὸν, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἐστίν. Οὐκ ἔστι τὸν χωρὶς προλήψεως ἀκούοντα μὴ πειθεσθαι. Ὅσπερ γὰρ εἰ κανὼν τις ἦν, πρὸς ὃν

* Idem κοινωνίας. Ἐνταῦθα λέγει. β Morel. ὑποκρίνοντες. α Ἄλλῃ, προβάλλονται. Τί οὖν; πάντῳ.

* Unus μαθάνειν· καίτοι πολλὰ, ceteris omittis. β Idem εἶμι. Εἰ δὲ εἴγω καταγινώσκω.

πάντα ἀπευθύνεσθαι ἐλθῆν, οὐ πολλῆς ἔδει σκέψεως, ἀλλὰ τὸν παραμετρούντα εὐκόλως ἦν λαβεῖν· οὗτος καὶ νῦν. Πῶς οὖν οὐ συνορώσι; Πολλὰ ποιεῖ, καὶ πρόληψις καὶ ἀνθρώπων αἰτίαι. Τοῦτο καὶ περὶ ἡμῶν, φησί, καὶ ἐκείνοι λέγουσι. Πῶς; Μὴ γὰρ ἀπεχίσταμα τῆς Ἐκκλησίας; μὴ γὰρ αἰρεσιάρχως ἔχομεν; μὴ γὰρ ἀπ' ἀνθρώπων καλούμεθα; μὴ γὰρ προηγουμένος ἡμῶν τίς ἐστιν, ὡπερ αὐτὸν μὲν Μαρκίον, τὸ δὲ Μανιχαῖος, τὸ δὲ Ἄρειος, τὸ δὲ ἄλλος τίς αἰρέσεως ἀρχηγός; Εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς προσηγοράν τινα; ἔχομεν, ἀλλ' οὐ τοὺς τῆς αἰρέσεως ἀρχηγούς, ἀλλὰ τοὺς προστάτας ἡμῶν καὶ κυβερνήσαντας; τὴν Ἐκκλησίαν. Οὐκ ἔχομεν διδασκάλους ἐπὶ τῆς γῆς· μὴ γένοιτο· ἕνα ἔχομεν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Κάκεινος, φησί, τὰ αὐτὰ προβάλλονται. Ἄλλ' ἐβόηθηκε τὸ ὄνομα κατηγοροῦν αὐτῶν, καὶ ἐμφράττων τὰ στόματα. Πολλοὶ * γέγονασιν Ἕλληνες, καὶ οὐδεὶς Παῦλος.

ἠρώτησι, καὶ παρὰ φιλοσόφους ἦν ταῦτα, καὶ οὐδεὶς ἐκωλύθη τὴν τὴν ὀρθὴν ἀρεσίαν ἐκόντων. Διὰ τί μὴ εἶπον ὅτε ταῦτα ἐκίνουν, ὅτι καὶ οὗτοι κἀκεῖνοι τοῦδαο· τίτιν δεῖ ἡμᾶς πείθεσθαι; Ἄλλ' ἐπισέθησαν ὡς ἔδει. Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς πειθόμεθα τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις, καὶ πάντα πράττωμεν κατὰ τὸ αὐτῶ δοκοῦν, καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν πολιτευσόμεθα, ὡς εἴτι ἐσμὲν ἐν τῷ παρόντι βίῃ, ἵνα μετὰ ἀρετῆς τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν διανύσαντες, τῶν ἐπιτηγελμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐπιτυχεῖν δυνησόμεθα, καὶ σὺν τοῖς εὐαρεστησασιν αὐτῶν τιμῆς βέβηθωμεν, χάριτι καὶ φιλάνθρωπιᾳ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τοῦ πατρὸς καὶ ἑωστούτου Πνεύματος, τῆς μίξις καὶ ἀληθοῦς θεότητος, νῦν καὶ ἀπὸ αὐτοῦ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Ἐνυσ στόματα. Διὰ τί πολλοί.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΔ'.

Παῦλος δὲ καὶ Βαρνάβας διετίθειον ἐν Ἀντιοχείᾳ, διδασκόντες καὶ ἐθαγγελίζοντο μετὰ καὶ ἐτέρων πολλῶν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. Μετὰ δὲ τινος ἡμέρας εἶπε Παῦλος πρὸς Βαρνάβαν· Ἐπιστρέψαντες δὲ ἐπισκεψώμεθα τοὺς ἀδελφούς κατὰ πόσιν πόλιν, ἐν αἷς κατηγορήσαμεν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, πῶς ἔχουσιν.

α'. Ὅρα πάλιν αὐτῶν τὸ ταπεινὸν, πῶς καὶ ἐτέροις μεταπέθεσι τοῦ λόγου. Καὶ ἦν μὲν τῶν ἀποστόλων τῶν λοιπῶν τὸ ἦθος ἀνέγραψεν ἡμῖν ὁ Λουκᾶς, εἰδικῶς ὅτι ὁ μὲν ἀπαιώτερος ἦν καὶ μᾶλλον συγγνωμονικῶς, οὗτος δὲ ἀκριβέστερος καὶ ἀστυρότερος· διάφορα γὰρ ἐστί τὰ χάρισμα· ὅτι δὲ καὶ τοῦτο γάρισμα, ὄλιον. Ἄλλ' ἐκείνῳ μὲν ἐτέροις ἦθεσιν ἀνθρώπων ἀμύξις, τοῦτο δὲ ἐτέροις· καὶ μετασκευάσανται, γέγονεν ἄριστον [261] λοιπῶν. Καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι τις παρεξυσμός, τὸ δὲ πᾶν οικονομία ἐστίν. Ὅπερ γὰρ τοὺς προσήκοντας ἕκαστον τόπου ἀπολαβεῖν, τοῦτο γίνεται. Ἄλλως δὲ καὶ ἔδει πάντας οὐχ ὁμοίους εἶναι, ἀλλὰ τὴν μὲν ἀρχειν, τὴν δὲ ἀρχεσθαι· καὶ τοῦτο οικονομία ἐστίν. Κύπριος μὲν γὰρ οὐδὲν τοιοῦτον ἐπειβίβαντο, οἷον οὐ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ οἱ λοιποὶ· καὶ ἐκείνῳ μᾶλλον ἔδειντο τοῦ ἦθους τὸ ἀπαιώτερον, οὗτοι δὲ τοῦτο. Βαρνάβας δὲ ἐβουλεύσατο συμπαραλαβεῖν καὶ Ἰωάννην τὸν καλούμενον Μάρκον· Παῦλος δὲ ἤξεν τὸν ἀποστάντα ἀπ' αὐτῶν ἀπὸ Παμφυλίας, καὶ μὴ συναλλοθῆτα αὐτοῖς εἶναι τὸ ἔργον, μη συμπαραλαβεῖν τοῦτον. Ἐγένετο οὖν παρεξυσμός, ὡςτε χωρισθῆναι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, τὸν τε Βαρνάβαν παραλαβόντα τὸν Μάρκον, ἐκπελεύσασαι εἰς Κύπρον· Παῦλος δὲ ἐπισκεψόμενος Σίλαν, ἐξῆλθε παραδοθείς τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν. Οὕτω καὶ ἐν τοῖς προφήταις εὐρισκομεν διαφόρους γνώμας καὶ διάφορα ἔθη· οἷον ὁ Ἥλιος ἀσχηρῆς, ὁ Μωϋσῆς πρῶτος. Καὶ ἐνταῦθα τοῖνυν σφοδρότερός ἐστιν ὁ Παῦλος. Ἄλλ' ὅρα καὶ οὕτω τὸ ἐπεικτικῆς αὐτοῦ. Ἠξίου, φησί, τὸν ἀποστάντα ἀπ' αὐτῶν ἀπὸ Παμφυλίας μὴ συμπαραλαβεῖν. Καθάπερ γὰρ τις στρατηγός οὐκ ἂν εἶκοι τὸν σκευοφόρον ἔχειν ἀπὸ βήσανον· οὕτως οὐδὲ ὁ ἀπόστολος. Τοῦτο καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαίθει, καὶ αὐτὸν ἐβρόθυμειν ἐκείνον. Οὐκοῦν, φησί, κακὸς ὁ Βαρνάβας; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀποπνὸν τὸ νομίειν τοῦτο. Πῶς δὲ οὐκ ἀποπνὸν ὑπὲρ οὗτο πράγματος μικροῦ τοῦτον λέγειν γνώσεσθαι κακόν; Ἄλλ' ὅρα, ὅτι πρῶτον μὲν κακὸν οὐδὲν γέγονεν, εἰ διακλήροισ ἔθεσιν ἀρκούντων, ἀπεσχησθησαν ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ καὶ μέγα ἀγαθόν· ἔπειτα ὅτι εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐκ ἂν εἴλοντο εὐκόλως ἀρτῆσαι ἀλλήλους. Σὺ δὲ μοι θαύμασον

τοῦτον μὴδὲ τοῦτο κρύψαντα. Ἄλλ' εἰ καὶ * χωρισθῆναι ἔδει, φησί, χωρὶς παρεξυσμοῦ. Μάλιστα μὲν οὖν καὶ ἐνταῦθεν δεῖκνυται τὰ ἀνθρώπινα. Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο ἔδει γενέσθαι, πολλῶν μᾶλλον ἐνταῦθα. Ἄλλως δὲ ὁ παρεξυσμὸς οὐκ ἂν εἴη φαῦλος, ὅταν ὑπὲρ τοῦτοῦτον ἕκαστος ἀμφισβητῆ, καὶ μετὰ δικαίου λόγου. Εἰ μὲν οὖν τίς αὐτῶν τὸ ἐαυτοῦ ζῆτον παρεξυσμεν, καὶ τὴν εἰς αὐτὸν τιμὴν, καλῶς· εἰ δὲ παιδεύσαι καὶ διδάξαι ἐκτέροις βουλόμενος, ὁ μὲν ταῦτην, ὁ δὲ ἐκείνην ἄδειον, τοῦτο ποῖον ἐγκλημα; Πολλὰ καὶ ἀνθρώπινη διανοία ἐποιοῦν· οὐ γὰρ ἦσαν λθοῖ ἢ εὔλα. Καὶ ὅρα Παῦλον κατηγοροῦντα, τὴν αἰτίαν λέγοντα. Ἥθελο γὰρ τὸν Βαρνάβαν ἀπὸ ταπεινοφροσύνης πολλῆς, ἄτε κεκοινωνηκῶτα ἐν τοσοῦτοις αὐτῶ καμ' αὐτοῦ θῆ· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἦθελο, ὡςτε καὶ παριδεῖν τὸ δέον. Τίς μὲν οὖν ἀμεινον ἐβουλεύσατο, οὐχ ἡμῶν ἀποφάσασθαι· τῶς δὲ, τίτιν μεγάλη γέγονεν οικονομία, εἰ γὰρ οὗτοι μὲν ἐμῶν δευτέρου ἐπιπέθεως ἀμύξιμαί, ἐκείνοι δὲ οὐδὲ ἀπαξ. Οὐχ ἀπλῶς διετίθειον ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀλλ' ἐβίβασκον. Τί ἐβίβασκον; τί εἰ εὐηγγελίζοντο; Τοῦς τε ἔθη πιστοῦς, τοῦς τε οὐδέπου. Ἐπειδὴ γὰρ μυστὰ σκάνδαλα ἦν, ἔδει τῆς αὐτῶν παρουσίας. Τὸ ζητούμενον, οὐχ ὅτι διηγεῖτοσαν [262] ἐν ταῖς γνώμας, ἀλλ' ὅτι συγκατέθεσαν ἀλλήλοις ἰδεῖν. Οὕτω μείζον ἀγαθὸν γέγονε τὸ β χωρισθῆναι, καὶ πρόφραν εἰς τοῦτο τὸ πρῶμα εἶλαβε. Τί οὖν; ἐχθροὶ ἀνεχώρησαν; Μὴ γένοιτο. Ὅρα; γὰρ μετὰ τοῦτο Βαρνάβαν πολλῶν ἐγκωμίων ἀλάσταντα παρὰ Παῦλον ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς. Παρεξυσμός, φησὶν, ἐγένετο, οὐχ ἐχθρὰ οὐδὲ φιλονεικία. Τοσοῦτον ἔργον εἰς παρεξυσμῆς, ὡςτε χωρισθῆναι καὶ εἰκότως. Ὅπερ γὰρ ἕκαστος ὅπλασεν εἶναι λυσταῖκός, τοῦτο μετὰ ταῦτα οὐ προσήκατο διὰ τὴν πρὸς ἐκείνον κοινωνίαν.

β'. Ἐμοὶ δοκεῖ καὶ κατὰ συνέσειν γεγενῆσθαι τὸν χωρισθῆναι, καὶ πρὸς ἀλλήλους εἶπεσθαι, ὅτι Ἐπειδὴ ἐγὼ οὐ βούλομαι σὺ δὲ βούλει, ἵνα μὴ μαχώμεθα, διανεμώμεθα τοῦς τόπους. Ὅπερ πάννυ εἰκότως; ἀλλήλους; τοῦτο ἐποῦτον. Ἐβούλετο γὰρ στήναι τὸ Παῦλον Βαρνάβας· διὰ τοῦτο καὶ ἀνεχώρησεν· ἐβούλετο καὶ Παῦλος ὁμοίως τὸ ἐκείνου· διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς τὸ ἴσον ποιεῖ καὶ ἀναχωρεῖ. Εἶπε καὶ ἡμεῖς τοιοῦτος ἐγωρισμῶς χωρισμοῦς, ὡςτε ἐπὶ κηρυγμα ἀπέναι! Παῦλος δὲ, φησὶν, ἐκπελεύσατο τὸν Σίλαν· ἐξῆλθε παραδοθείς τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν. Θαυμαστός ἐστιν οὗτος ὁ ἀνὴρ,

* Ἐνυσ κρύψαντα, εἶλας δὲ εἰ καί. β' Ἀγαθὸν εἶναι τὸ, εἰς κοινῆς.

et facit justitiam, acceptus illi est. Non potest is, qui abque præjudicata opinione audit, non persuaderi. Ut enim si regula quædam esset, ad quam omnes dirigi oporteret, non multa consideratio opus esset, sed male metientem facile deprehenderemus: ita et nunc. Quomodo ergo non vident? Multa id efficiunt, præjudicata opinio, humanæque causæ. Hoc etiam de nobis, inquit, illi dicunt. Quomodo? num ab Ecclesiâ nos excidimus? num hæresiarchas habemus? num ab hominibus nomen accipimus? num dux quispiam nobis est, ut illis Marcion, illis Manichæus, illis Arius, illis alius hæresis princeps? Quod si nos cunuspiam nomen feramus; at non habemus sectæ auctores, sed præfectos et gubernatores Ecclesiæ. Non habemus magistros super terram; absit, unum habemus in cælis. Illi quoque, inquit, hæc obtulerunt.

Verum habent nomen, quod illos accusat, illorumque ora obstruit. Multi fuerunt gentiles, et nullus hæc interrogavit: et apud philosophos hæc erant, et nullus eorum, qui rectam sectam haberent, prohibitus est. Cur non dixerunt, quando hæc movebant, quod et hi et illi Judæi essent, et utri obtemperare oportet? Sed ut oportebat obtemperarunt. Et nos ergo Dei legibus obtemperemus, et omnia ut ipsi placita sunt faciamus, ac secundum ejus voluntatem vivamus, dum in præsentî vita degimus, ut in virtute præsentî transacta vita, promissa diligentibus se bona consequamur, et cum iis qui ipsi placuerunt honoremur, gratia et benignitate unigeniti Filii ejus et sanctissimi vivificique Spiritus, unitus et veræ Deitatis, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen!

HOMILIA XXXIV.

Cap. 15 v. 35. *Paulus autem et Barnabas morabantur Antiochiæ, docentes et evangelizantes cum aliis pluribus verbum Domini. 36. Post aliquot autem dies dicit ad Barnabam Paulus: Revertentes, visitemus fratres per universas civitates, in quibus prædicavimus verbum Domini, quomodo se habeant.*

1. De Pauli cum Barnaba dissensione. — Vide iterum quanta humilitate sermonem cum aliis communissent. Et jam quidem reliquorum apostolorum consuetudinem descripsit nobis Lucas, ostendens alios sæviores indulgentioresque esse, alios exactiores et austeriores: diversa namque sunt dona: quod autem hoc quoque sit donum liquet. Sed illud quidem aliis hominum meritis competit, hoc autem aliis; et si commutarentur, inutilia forent. Videtur quidem quædam esse dissensio; totum vero œconomia est. Illud enim fit, ut unusquisque locum qui sibi conveniat occupet. Alioquin vero non oportebat, ut omnes pari essent honore, sed ut alius præset, alius subditus esset: et hoc etiam providentiæ opus est. Cyprii namque nihil tale exhibuerant, quale Antiocheni et reliqui: et illi mitiores, hi severiore magistro opus habebant. 37. *Barnabas autem volebat secum assumere et Joannem, qui cognominatur Marcus: 38. Paulus autem rogabat, ut qui discessisset ab eis de Pamphylia, et non esset cum eis in opus, non debere recipi. 39. Facta est igitur dissensio, ita ut discederent ab invicem, et Barnabas quidem assumpto Marco navigaret in Cyprum: 40. Paulus vero electo Sila profectus est, traditus gratiæ Dei a fratribus.* Sic et in prophetis diversas sententias compertimus, et varios mores: verbi gratia Elias austerus erat, Moyses mitis. Illic igitur vehementior est Paulus. Sed sic tamen vide mansuetudinem ejus. *Rogabat, inquit, ut qui discessisset ab eis de Pamphylia, non debere recipi.* Ut enim dux exercitus vult bajulum semper habere sordidum, sic neque apostolus. Hoc etiam alios docuit, et illum emendavit. Ergone improbus Barnabas? Minime; imo valde absurdum esset id putare. Quomodo non absurdum esset, ob rem ideo licet illum dicere improbum? Sed vide, pri-

mum hinc nihil mali provenisse, si cum integra gentibus sufficere possent, separati sint; imo etiam hinc magnam prodiisset bonum: deinde, si hoc non accidisset, non facile separari voluissent. Tu vero mireris velim, quod Lucas hoc non celaverit. Sed si separari oportebat, inquit, saltem sine dissensione. At hinc maxime humana ostenduntur. Nam si in Christo oportebat fieri, multo magis hic. Alioquin vero dissensio non mala est, quando de talibus quispiam contendit, et cum justa ratione. Si certe eorum quispiam quæ sua erant vel honorem quærens, exasperatus esset, bene improbaretur: si vero uterque docere institueretque volens, alter hac, alter alia via processit: quod crimen fuerit? Multa ex humana mente faciebant: non enim erant lapides aut ligna. Et vide Paulum accusantem et causam dicentem. Reverebatur enim Barnabam præ humilitate multa, qui in tantis rebus sibi consors et secum fuerat; sed non ita reverebatur, ut officium negligeret. Uter ergo melius consuluerit, non est nostrum pronuntiare, interim vero magna fuit œconomia, si quidem hic secundum visitationem assequituri erant, alii nullam. Non sine causa autem Antiochiæ morati sunt, sed docebant. Quid docebant? quid evangelizabant? Alios quidem fideles, alios nondum tales. Quia enim innumera scandala erant, opus erat illorum presentia. In hac quaestione observandum, non in quo dissenserint, sed in quo mutuo consenserint. Sic majus bonum ex separatione prodiit, atque inde ortum est. Quid ergo? inimicnie recesserunt? Absit; vides enim postea Barnabam multis laudibus a Paulo celebrari in Epistolis. *Dissensio, inquit, facta est, non inimicitia neque contentio.* Tantum valuit dissensio, ut separarentur; et jure quidem. Nam quod uterque putabat utile fore, postea non admisisset, eo quod simul essent.

2. Mihi videtur illam separationem prudenter esse factam, illosque mutuo dixisse: Quandoquidem ego nolo, tu autem vis; ut ne pugnemus, loca distribuamus. Itaque multum sibi mutuo cedentes hoc faciebant. Volebat Barnabas stare quod Paulus decreverat;

ideo recessit : volebat similiter Paulus quod illi placebat; ideoque et ipse recedit. Utinam nos quoque tales separationes admittremus, ut ad prædicandum abiremus. *Paulus autem*, inquit, *electo Sila profectus est, traditus gratiæ Dei a fratribus*. Admirabilis est hic vir et valde magnus. Plurimum vero Marco profuit hæc pugna. Pauli namque veritas convertit illum, benignitas autem Barnabæ fecit ut ne relinqueretur. Itaque pugnant quidem, ad unum vero finem lucrum pertingit. Paulum enim videns velle discedere, multum exterritus, seipsum damnavit : iterumque Barnabam videns ita sibi patrocinantem, valde illum dilexit, et ex doctorum pugna emendatus est discipulus : tantum abuit ne id officulo ipsi esset. Si enim pro suo id fecissent honore, jure offensus fuisset ; sin pro ipsius salute, et si propter id unum contendunt, ut ostendant eum qui ipsum honoravit bene consului-se, quid absurdum ?

3. Vide Pauli prudentiam : non prius ad alias transit urbes, quam eas, quæ verbum acceperant, visitasset. 41. *Perambulabat autem Syriam et Cilician confirmans Ecclesias. (Cap. 16.)* 1. *Pervenit autem Derben et Lystram*. Etenim stultum est temere currere. Hoc et nos sciamus : primos primum instruamus, ne illi impedimento sint posterioribus. *Visitemus*, inquit, *fratres quomodo se habeant*. Hoc scilicet jure ignorabat; ut veniens fratres inviseret. Vide illum semper vigilem et sollicitum, nec desiderium sedere, etsi innumera subiret pericula. Vides non ex formidione Antiochiam venisse. Etenim ut medicus ægrotus adibat : et visitandi necessitatem declaravit, dicens : *In quibus prædicavimus verbum Recessit Barnabas, et non ultra socius fuit. Electo, inquit, Sila, et traditus gratiæ Dei*. Quid hoc est ? Precati sunt, Deo supplicarunt. Vide ubique rationem fratrum magna posse. Ac deinceps pedes ambulabat, ut in itinere videntibus se prodesset; et jure quidem. Nam cum festinarent, navigabant; nunc vero non item. *Et ecce discipulus quidam erat illic nomine Timotheus, filius mulieris Judææ fidelis, patre gentili*. 2. *Hunc testimonium bonum reddebant fratres, qui Iconii et Lystris erant*. 3. *Hunc voluit Paulus secum profecti : et assumens circumcidit eum propter Judæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater ejus erat gentilis*.

Pauli prudentia. Omnia pronunt sanctis. — Vere stupore digna est Pauli prudentia. Qui tantopere pugnaverat propter circumcisionem, qui omnia moverat, et non prius destitit, donec rem perficeret, confirmato dogmate, circumcidit discipulum. Non modo alios non cohibet, sed hoc et ipse facit. Nihil Paulo prudentius : omnia, ut conducerent specians, nihil temere et ex præjudicata opinione agebat. *Hunc voluit, inquit, secum profecti*. Hoc mirabile est quod assumpturum erit eum. *Propter Judæos, inquit, qui erant in illis locis*. [Hæc causa circumcidendi fuit] (a) : non enim tulissent audire verbum ab incircumciso. Et cur? Vide præclarum opus : circumcidit, ut circum-

cisionem tolleret : dogmata enim prædicabat apostolorum. Viden' pugnam, et per pugnam ædificationem? Non ab aliis impugnabuntur; sed ipsi contraria facientes, ita Ecclesiam ædificabant. Dogma afferentiam non circumcidendi, et circumcidit. *Et abundabant, inquit, numero quotidie*. Vidistin' utilitatem circumcisionis? Deinde non moratur ibi, quippe qui visitandi gratia venisset; sed quid? Ultra procedit. 4. *Cum autem pertransirent civitates, tradabant eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab apostolis et senioribus, qui erant in Jerusalem*. 5. *Itaque Ecclesia confirmabuntur fide, et abundabant numero quotidie*. 6. *Transientes autem Phrygiam et Galatiam regionem, prohibiti a Spiritu sancto loqui verbum in Asia, 6. relicta Phrygia et Galatia, in mediam regionem festinabant*. 7. *Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam, et non permisit eos Spiritus*. Quare prohibiti fuerunt non dicere, sed tantum prohibitos fuisse, nos docens ut solum abtemperemus, nec causas inquiramus; ostendensque illos multa humano more fecisse. 8. *Cum autem pertransissent Mysiam, descendunt Troadem*. 9. *Et visio per noctem Paulo ostensa est : Vir quidam erat Macedo stans, deprecans eum et dicens, Transiens in Macedoniam, adjuva nos*. Cur visio, et cur Spiritus sanctus ipse non jussit? Volebat eos hoc quoque modo attrahere. Etenim sanctis quoque visiones per somnium apparuerunt : et initio quoque ipse visionem habuit hominis ingredientis et imponentis sibi manus. Deinde ideo ipsum illo trahit, ut prædicatio extenderetur. Alioquin vero propter hoc prohibetur morari in aliis civitatibus, Christo ipsum urgente. Hi namque Joanne fruturi erant multo tempore, et fortasse non multum habebant opus; illo autem migrare oportebat. Et pertransiens demum proficiscitur. 10. *Ut autem visum vidit, statim quærivimus profecti in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus evangelizare eis*. 11. *Navigantes autem a Troade recto cursu venimus in Samoethraciam, et sequenti die Neapolim, 12. et inde Philippos, quæ est prima partis Macedoniæ civitas, colonia*. Erant enim in hac urbe diebus aliquot conferentes. Sic illi etiam Christus apparet dicens, *Cæsari te oportet sisti (Act. 27. 24)*. Deinde loca recenset, historiis quippe texens, et ostendens ubinam moratus sit; indicatque illi in majoribus moratum, alias præteritis. Dignitas est civitatis coloniam esse. Sed superiora repetamus. Necessitatem Barnabæ imponit, dicens : *Visitemus civitates, in quibus annuntiavimus verbum*. Licet non oporteret rogare eum, quem postea accusaturus erat.

4. *Adhuc de separatione Pauli et Barnabæ*. — Hoc etiam circa Deum et Moysen legimus. Ille rogat, Deus irascitur; ut quando dicit : *Si pater ejus exaspasset in faciem ejus (Num. 12. 14)*; et rursus, *Dimittite me, et iratus delebo populum hunc (Exod. 32. 32)*; et Samuel quando lugebat Süllem (1. Reg. 15. 35) : per utrumque enim magna eveniunt bona. Sic et nunc ille irascitur, sed non iste. Hoc apud nos item evenit. Et dissensio apposite, ut ille erudiretur, nec videretur

(a) Uncialis clausa desunt in mo.

καὶ σφόδρα μέγας. Πάνυ δὲ ὠφέλει τὸν Μάρκον ἢ μάχη οὕτη. Τὸ μὲν γὰρ Παύλου φοβερόν ἐπίστροφεν αὐτὸν, εἴ τι Βαρνάβα χρῆστον ἔποιε μηκέτι ἀπολειφθῆναι· ὡςτὲ μάχονται μὲν, πρὸς ἐν δὲ τέλος ἀπαύει τὸ κέρδος. Καὶ γὰρ Παῦλον ὄριον αἰρούμενον ἀποστήναι, πάνυ ἂν ἐβόηθη καὶ κατέγωγε λαοῦτο· καὶ πάλιν Βαρνάβαν ἔφρον ὅπως αὐτοῦ ἀνεγχεῖσθαι, πάνυ ἂν αὐτὸν ἐφίλησε· καὶ διαρβούτο δὲ μαθητῆς διὰ τῆς μάχης τῶν διδασκάλων ποσσὶν ἀπαύει τοῦ σκανδαλισθῆναι. Εἰ μὲν γὰρ διὰ τὴν εἰς λαοῦτο τιμὴν τοῦτο ἐπραττον, εἰκότως· εἰ δὲ διὰ τὴν αὐτοῦ σωτηρίαν, καὶ δι' ἐν φιλονεικοῦσιν ὡςτὲ δεῖξαι τὸν τιμῆσαντα αὐτὸν καλῶς βεβουλευμένον, τί ἔκτον;

γ'. Ὅρα τὴν σύνεσιν τοῦ Παύλου· οὐ πρότερον ἐπ' ἄλλας ἔρχεται πόλεις, πρὶν ἢ τὰς δεκαμένας τὸν λόγον ἐπισκέψασθαι. Διήρχετο δὲ τὴν Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἐπιστημίζων τὸς Ἑκκλησίας. Κατήχησε δὲ εἰς ἄδερθον καὶ Αὐστέρην. Καὶ γὰρ ἀνοσία ἐστὶν εἰς τὴν τρέχειν. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιούμεν· τοὺς πρώτους πρώτων παιδεύομεν, ἵνα μὴ οὕτω ἐμπόδιον γίνωνται τοῖς μετὰ ταῦτα. Ἐπισκεψώμεθα, φησί, τοὺς ἀδελφοὺς πῶς ἔχουσι. Καὶ τοῦτο ἡγνίει εἰκότως, ἵνα ἴδῶν τοὺς ἀδελφούς ἐπισκῆψεται. Ὅρα αὐτὸν δαὶ διαγχερμένον, μεριμνῶντα, οὐκ ἀνεγχεῖσθαι καθόσθαι, καίτοι μυριοὺς ἴσκιμεν κινδύνους. Ὅρξ, ὅτι οὐ εὐλαίας ἦν τὸ εἰς Ἀνωγειαν εἰσεῖν; Καθάπερ γὰρ ἱερεὺς ἐπὶ τοὺς κάμνοντα; ἀπῆκε, καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπισκέψεως ἰδέψασεν αὐτὸν. Ἐν αἰς καταγγελάμεν τὸν λόγον. Ἀπέστη δὲ Βαρνάβας, καὶ οὐκέτι συνῆλθεν. Ἐπιλεξάμενος, φησί, τὸν Ἰλλαν, καὶ παραδοθεὶς τῇ χερὶ τοῦ Θεοῦ. Τί τοῦτόστιν; Ἠξήσαντο, φησί, ἰδεθῆσθαι τοῦ Θεοῦ. Ὅρα πανταχοῦ μεγάλη δυναμένην τὴν εὐχὴν τῶν [265] ἀδελφῶν. Καὶ λοιπὸν περὶ τῶν ὄψεων, καὶ διὰ τῆς ὀδοπορίας ὠφέλησαι τοὺς ὄρωνας βουλομένους· εἰκότως. Ὅτε μὲν γὰρ ἔσπευον, ἔκλειον· νῦν δὲ οὐκ ἐτι. Καὶ ἰδοὺ μάθητις τῆς ἡν ἐπὶ ὀνόματι Τιμόθεος, υἱὸς γυναικὸς Ἰουδαίας πιστῆς, πατρὸς δὲ Ἐ.Λίηρος· διὰ ἑμπαρτεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν Αὐστέρῃ καὶ Ἰκωρίῳ ἀδελφῶν. Τοῦτον ἠθέλησαν ὁ Παῦλος σὺν αὐτῷ ἐξελεῖν· καὶ λαβὼν περιέτεμεν αὐτὸν διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις. ἤθεσαν γὰρ ἅπαντες τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὅτι Ἐ.Λίην ὄπηρχε.

Ἄξιον ἐκπλαγθῆναι τοῦ Παύλου τὴν σύνεσιν. Ὅσοσαῦτα μαχομένους περὶ τῆς περιτομῆς, ὁ πάντα κινήσας, καὶ μὴ πρότερον ἀποστάς, ἕως ὅτε κατῴρωσε, τοῦ δόγματος κεραιθέντος, περιτέμνει τὸν μαθητῆν. Οὐ μόνον ἑτέρους οὐ καίτοι, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τοῦτο ἐργάσεται. Οὐδὲν Παῦλος σκεπτικώτερον· ὡςτὲ πάντα πρὸς τὸ συμφερὸν ἑώρα· οὐκ ἄπλιος ἔποιε προλήψεις. Τοῦτον ἠθέλησε, φησί, ἐξελεῖν σὺν αὐτῷ. Τὸ θαυμαστὸν τοῦτο, ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς αὐτοῦ. Διὰ τοῦς Ἰουδαίους, φησί, τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις. Ἀθετὴ ἢ αἰτία τοῦ περιτεμεῖν ἢ· οὐ γὰρ ἂν ἠμῶσχοτο παρὰ ἀκροβύστου τὸν λόγον ἀκούσαι. Καὶ τί; Ὅρα τὸ κατόρθωμα· περιτέμνει, ἵνα περιτομῆν καθέλη· τὰ δόγματα γὰρ ἐκέρυττε τὰ τῶν ἀποστόλων. Ὅρξ μάχη, καὶ διὰ μάχης οἰκοδομῆς; Οὐ παρ' ἑτέρων πολεμοῦμενοι, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἑναντία ποιοῦντες, οὕτω τὴν Ἑκκλησίαν ἐκκόδομεν. Δόγμα εἰσάγων μὴ περιτέμνει, καὶ περιτέμνει. Καὶ ἐπερτεσσον, φησί, τῷ ἀριθμῷ καθ' ἡμέραν. Εἶδες τὸ κέρδος τῆς περιτομῆς; Εἶτα λοιπὸν οὐκ ἠνδιατρίβει τοῦτος, εἴ τι ἐπισκῆψασθαι ἴδῶν· ἀλλὰ τί; Πόρρω προΐσται.

Ὅς δὲ διακοροῦντο τὰς πόλεις, παρεθίδον αὐτοῖς φυλάσσαι τὰ δόγματα τὰ κεκρυμένα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν προεβυτέρων τῶν ἐν Ἰερουσαλήμ. Αἱ μὲν οὖν Ἑκκλησίαι ἐστεροῦντο τῇ αἰσίῃ, καὶ ἐπερίσσευσον· τῷ ἀριθμῷ καθ' ἡμέραν. Διελθόντες δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Ἰαλίσηαι τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλακίαν ἀφέντες, εἰς τὴν μεσόγειον ἔσπευσον. Ἐλθόντες κατὰ τὴν Μυσίαν ἐπείραθον εἰς τὴν Βιθυνίαν πορεύεσθαι, καὶ οὐκ ἔλασον αὐτοῦς τὸ Πνεῦμα. Διὰ τί μὲν οὖν ἐκωλύθησαν, οὐ λέγει· ὅτι δὲ ἐκωλύθησαν, εἶπε, παιδεῖων ἡμᾶς πείθεσθαι μόνον καὶ μὴ ζῆτεῖν τὰς αἰτίας, καὶ δευκνῶ, ὅτι πολλὰ καὶ ἀνθρωπίνως ἵστοῦν. Παρελθόντες δὲ τὴν Μυσίαν κατέβησαν εἰς Τρωάδα. Καὶ δράμα διὰ τῆς νυκτὸς ὤρητ' ὁ Παῦλος Ἄνηρ τις ἦν Μακεδὼν ἑστῶς, παρακλήσων αὐτὸν καὶ λέγων· Διαβάς εἰς Μακεδονίαν, βοήθησον ἡμῖν. Διὰ τί δράμα, καὶ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκέλευσεν; Ἐβούλετο αὐτοὺς καὶ οὕτως ἐξελεκεσθαι· ἐπεὶ καὶ τοὺς ἁγίους ὕναρ ἐβράνη· καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸς δράμα εἶδεν, ὅνδρα εἰσελθόντα καὶ ἐπιθέντα αὐτῷ χεῖρας. Εἶτα καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐκεῖ ἔλακε, ἵνα ἐκτείνηται τὸ κτήρημα. Ἄλλως δὲ καὶ διὰ τοῦτο κωλύεται ἠνδιατρίβει τὰς ἑλλας πόλεις, ἐπιγόντος αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ. Οὗτοι μὲν γὰρ ἐμελλον ἀπολαύσεσθαι ἰωάννου καὶ χρόνον πολλόν, καὶ [266] ἴσως οὐδὲ πάνυ ἴδιοντο· ἐκεῖ δὲ ἀπελθὲν ἴδει. Καὶ ἀντιπύρασος λοιπὸν ἔδειξεν. Ὅς δὲ τὸ δράμα εἶδεν, εὐθέως ἐξηγήσαμεν ἐξελεῖν εἰς Μακεδονίαν, συμβιβάζοντες ἐτι προσέκλιμα ἡμᾶς ὁ Κύριος εὐαγγελίσασθαι αὐτοὺς. Ἄναχθέντες δὲ ἀπὸ Τρωάδος εὐδουδρομήσαμεν εἰς Σαμοθράκην, τῇ τε ἐπιούσῃ εἰς Νεάπολιν, ἐκεῖθεν τε εἰς Φιλίππους, ἧτις ἐστὶ πρώτη τῆς Μακεδονίας πόλις, κωλύετα. Ἦμεν δὲ ἐν αὐτῇ τῇ πόλει διατρίβοντες ἡμέρας τινάς. Οὕτως αὐτῷ καὶ ὁ Χριστὸς φαίνεται λέγων, ὅτι Καίσαρι σε δεῖ παραστήναι. Εἶτα λέγει καὶ τοὺς ἄνομους, ὅτι Ἰσραὴλ ἐξηγούμενος, καὶ δευκνῶς πῶς ἐνεργῶσι· αὐτὸν δὲ ἀνεκνῶν, ὅτι ἐν ταῖς μερίζοι, τὰς δὲ ἄλλας παρῆκε. Ἄξιμά ἐστι πῶσις ἢ κολώνεια. Ἄλλ' ἄνωθεν ἴσωμαν διὰ εἰρημείαν. Ἀνάγκην παρτίθεισι τοῦ Βαρνάβα τῆς ἀποδημίας λέγων· Ἐπισκεψώμεθα τὰς πόλεις, ἐν αἰς καταγγελάμεν τὸν λόγον. Καίτοι οὐκ ἴδει ἀξιῶν αὐτὸν μάλιστα κατηγορεῖν μετὰ ταῦτα.

δ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ γίνετα καὶ τοῦ Μωυσοῦς ὁ μὲν ἀξιοί, ὁ δὲ ὀργίζεται. Οἷον ὡς ἐταν λέγη· Εἰ ὁ πατήρ αὐτῆς ἐνεπέτυσεν εἰς τὸ πρῶσπον αὐτῆς· καὶ πάλιν, Ἄσπερ με, καὶ θυμοειδὲς ἐξελεῖψῶ τὸν λαόν τοῦτον· καὶ ὁ Σαμουὴλ, ἐταν παθῆν τὸν Σαοῦλ· δι' ἑκατέρων γὰρ μεγάλη γίνεται ἀγαθὰ. Οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα ὁ μὲν ὀργίζεται, ὁ δὲ οὐκ ἐτι. Τοῦτο καὶ ἐφ' ἡμῶν γίνετα. Καὶ ὁ παροῦσμος εἰκότως, ἵνα ἐκείνος παιδεύθῃ, καὶ μὴ δόξη σκηνὴ τὸ πρῶγμα εἶναι. Οὐ γὰρ ἂν ὁ πανταχοῦ εἶκων, ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ὁ οὗτο Παῦλον φιλοῦν, ὡςτὲ καὶ πρὸ τούτου ζῆτῆσαι αὐτὸν ἐν Ταρσοῦ, καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους αὐτὸν ἀνεγχεῖν, καὶ τὴν ἐλεημοσύνην κοινῇ ἐργάσασθαι ἢ, καὶ τὰ κατὰ τὸ δόγμα κοινῇ καταδέξασθαι. Οὐκ ἂν οὖν διὰ τοιοῦτον πρῶμα ὠρίστη· ἀλλὰ χωρῖοντα ἀπ' ἀλλήλων, ὡςτὲ παιδεύσαι καὶ ἀκαρτίσαι διὰ τοῦ χωρισμοῦ τοὺς διομένους τῆς παρ' αὐτῶν διδασκαλίας· ὡςπερ οὖν καὶ ἀλλαγῶ ποιεῖ λέ-

* Causa totius primatus primatus. b Hec, autem et alia tota persequitur, desunt in uno.

* Persequitur, sic quidam. b Ergastus desunt in quibusdam.

γυν · Ἰμεῖς δὲ μὴ ἐκκακεῖτε τὸ καλὸν ποιούντες. Καὶ ἐπιτιμᾶ μὲν ἑτέροις, κελεύει δὲ τὸ καλὸν ποιεῖν πρὸς πάντας. Τοῦτο καὶ ἐν τῇ συνηθείᾳ ποιοῦμεν. Ἐνταυθα μοι δοκοῦσι καὶ ἄλλοι συναγανακτῆσαι ἐπὶ Παύλῳ. Καὶ λοιπὸν κατ' ἴδιον κἀκεῖνοι· λαβὼν πάντα ποιεῖ, καὶ παραινέει, καὶ νοουθετεῖ. Πολλὰ ἡ ὁμόνοια δύναιται, πολλὰ ἡ ἀγάπη· κἀν ὑπὲρ μεγάλου ἁμαρτίας, κἀν ἀνάξιος ᾔσ, ἀπὸ τῆς προαιρέσεως ἀκουσθήσῃ, μὴ φοβοῦ. *Διήρχετο, φησί, τὰς πόλεις. Καὶ ἰδοὺ ἦν μασθητής ὀνόματι Τιμήθεος, ὃς ἐμαρτυρεῖτο ὅτι τῶν ἐν Λύστροις καὶ Ἰκονίῳ ἀδελφῶν.* Μεγάλη ἡ πίστις ἔ του Τιμοθέου, ὅτι ὑπὸ πάντων μαρτυρεῖται. Ὅτι ἀπέστη Βαρνάβας, ἕτερον ἀντιῆροπον εὗρσκει. Περὶ τούτου φησί, *Μεμνημένος σου τῶν θαυρῶν καὶ τῆς ἀνυποκρίτου σου πίστεως, ἥτις ἐνόησε πρῶτον ἐν τῇ μάχῃ σου Λωιδί, καὶ τῇ μητρὶ σου Ἐνδύκῃ. Καὶ λαβὼν, φησί, περιέτεμεν αὐτόν.* Τίνος δὲ ἕνεκεν, αὐτὸς ἐπάγει λέγων· *διὰ τοὺς Ἰουδαίους τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκεῖνοις.* διὰ τοῦτο τοῖνον περιτέμνεται· ἢ καὶ διὰ τὸν πατέρα· Ἐλλην γὰρ ἕμενον ὄν. Ἄρα οὐκ ἦν ἐμπερίτομος. [265] Ὅρα ἤδη τὸ νόμον λυόμενος. Τίσι δὲ δοκεῖ μετὰ τὸ κήρυγμα αὐτὸν τεχθῆναι· ἀλλ' οὐκ ἔστι τάχα τοῦτο. Ἄπο βρέφους γὰρ, φησί, τὰ ἱερὰ Γράμματα οἶδας. Ἐκεῖνο τοῖνον ἔστιν εἶπεν, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι ἐμελλεν αὐτὸν ἐπισκοποῦν ποιεῖν, καὶ οὐκ ἔδει ἀκρόβουτον εἶναι. Τέως δὲ ἔδει τὰ ἔθνη μὴδὲν τοιούτων φυλάττειν. Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο ἦν, ὅπου γε μετὰ τοσοῦτον χρόνον καὶ τοῦτο αὐτοὺς ἔσκανθάλιζεν. Ἀρχὴ καταλύσεως ἦν τὸ τὰ ἔθνη μὴ τηρεῖν ταῦτα, καὶ μὴδὲν βιάσασθαι, μὴδὲ ἔλαττον ἔχειν κατὰ τὴν πίστιν· ἐκόντες λοιπὸν ἀφαιρῆσαντο. Ἐπει οὖν ἐμελλε κηρύττειν, ἵνα μὴ διπλῆ πλῆξῃ τοὺς Ἰουδαίους, περιέτεμε τοῖτον, καίτοι ἐξ ἡμισίας ἦν· ἀπὸ πατρὸς Ἑλληνος γὰρ ἦν, καὶ πατρὸς μητρὸς· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ μέγα ἦν ἐκεῖνο τὸ καθόρθωμα ἐν ἐκείνῃ ἔθνεσιν, οὐκ ἐφρόντιζε τοῦτο· τὸν γὰρ λόγον ἔδει κατασπαρῆσαι· διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς αὐτὸν περιέτεμεν. Ὅρα καὶ ἐναντιὰ ἀπὸ ἐναντιστάσεως μέγα τι γενόμενον ἀγαθόν. *Καὶ ἐπερίσσειον ἔ τῷ ἀριθμῷ, φησὶν.* Ὅρξ, ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν ἔθλαψε περιτομῆ, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ὠφέλησεν· Ὡς δὲ τὸ ὄραμα εἶδον, εὐθέως, φησὶν, *ἀνητήσαμεν ἐξελεθεῖν εἰς τὴν Μακεδονίαν, συμβιβάζοντες ἐξ προσκέλευται ἡμῶν ὁ Κύριος.*

Ὅρα, οὐκ εἶ δι' ἀγγέλου καθάπερ Φιλίππῳ, καθάπερ Κορνηλίῳ· ἀλλὰ τί· δι' ὄραματος φαίνεται αὐτῷ λοιπὸν ἀνθρωπιωτέρων, οὐκ εἶ θεοτέρων. Ἐνθα μὲν γὰρ εὐκολώτερον τὸ πασιθῆναι, ἀνθρωπιωτέρων· ἐνθα δὲ πολλὴ ἡ βία, θεοτέρων. Ὅπου μὲν γὰρ κηρύττει ἡμῶν τοῦτον, εἰς τοῦτο ὄραμα φαίνεται αὐτῷ· ὅπου δὲ μὴ κηρύττει οὐκ ἠνεύχθη, εἰς τοῦτο Πνεῦμα ἅγιον ἀποκαλύπτει. Οὕτω καὶ ἐκεῖ τῷ Πέτρῳ· Ἀναστάς καθάπερ. Οὐ γὰρ ὅτι καὶ τὰ εὐκόλα εἰργάζετο τὸ Πνεῦμα, ἀλλ' ἤρκει καὶ ὄραμα αὐτῷ. Καὶ τῷ Ἰωσήφ δὲ βρόδως πειθόμενον ὄραμα φαίνεται, τοῖς δὲ ἄλλοις ὄραμα. Οὕτω καὶ Κορνηλίῳ, καὶ αὐτῷ τοῦτῳ. *Καὶ ἰδοὺ, φησὶν, ἀνὴρ Μακεδὼν ἑστώς, παρακαλῶν καὶ λέγων.* Οὐκ εἶπεν, Ἐπιτάττων, ἀλλὰ Παρακαλῶν· τούτῳστιν, ὑπὲρ αὐτῶν τῶν διομένων τῆς βραβείας. Τί ἔστι, Συμβιβάζοντες· Συναχόμενοι, φησὶν. Τῷ τε γὰρ Παύλῳ ἰδεῖν καὶ μὴδὲνα ἕτερον, καὶ

τῷ κωλυθῆναι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, καὶ τῷ πρὸς ἄλλους εἶναι, ἀπὸ τούτων ἀπάντων ταῦτα συνή· Ἄλλως δὲ καὶ ὁ πλοῦς = τοῦτο ἐνέφαινον· οὐ γὰρ ἔνετο χρόνος πολλὸς, ἔθεν εἰς αὐτὴν τὴν ῥίξιν τῆς κεδονίας παραγίνονται. Ὅστε ὁ παροξυσμὸς συμφορῆς οἰκονομεῖται γενέσθαι. Οὐκ ἂν γὰρ ἐνήργησε τὸ Πνε τὸ ἅγιον, οὐκ ἂν τὸν λόγον Μακεδονία ἰδέσκατο. Ἡ τοσαύτη προκοπὴ σημεῖον τοῦ μὴ εἶναι τι ἀνθρώπι τὸ γεγονός. Καίτοι οὐκ ἔφη, ἐτι Βαρνάβας παρωδῶν ἀλλὰ, *Μεταξὺ αὐτῶν παροξυσμὸς ἐγένετο.* Εἰ οὐ οὐκ παρωδῶν, οὐδὲ ἐκείνος.

ε'. Ταῦτα εἰδόντες, μὴ ἀπλῶς δὴ αὐτὰ ἐκλέγωμεν, μαυθάνωμεν καὶ παιδεύωμεθα· οὐ γὰρ εἰς ἡ γέγραπται Μέγα κακὸν ἀνοεῖν Γραφὰς· ἀφ' ὧν ὠφελεῖσθαι ἀπὸ τούτων βλαπτόμεθα. Οὕτω καὶ φάρμακα πολλὰ φύσιν ἔχοντα θεραπειτικῆν, οὐκ εἰδόντων τῶν γρωμ καλῶς χρῆσθαι αὐτοῖς, [266] διαφείρει καὶ ἀπὸ καὶ ὅπλα θυνάμενα φυλάξαι, ἂν μηδὲς αὐτὰ εἰδῆ θέσθαι, ὑπ' αὐτῶν διαφείρεται. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι τὰ μᾶλλον ζητούμεν, ἢ τὸ τῆς ψυχῆς ὄφελος, καὶ τὰ ἄλλὰ μᾶλλον σκοποῦμεν, ἢ τὸ ἥμτερον συμφέρον. Καὶ εἰ μὲν σύστασιν πολλὰκις ζητοῦμεν, καὶ οὐκ ἂν ἀνασχο παλαιουμένην αὐτὴν ἰδεῖν οὐδὲ καταπίπτουσαν οὐδὲ χεῖμωνος ἠπηρεαζομένην· περὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐ φρονεῖς, ἀλλὰ ἢ κἂν τοὺς θεμελλοὺς αὐτῆς ἔρωμε προμένους, κἂν τὴν οικοδομήν καὶ τὸν ὄραμον, εἰ ἡμῖν ὁ λόγος ἔστι. Πάλιν ἄλλα ἂν ἔρωμεν, τὸ συμφέρον αὐτῶν ζητοῦμεν, καὶ ἰπποφορβῶν καὶ ἰππιατρῶν πάντα κάλων κινούμεν· καὶ οἰκίας ἐπιμελοὺ καὶ τοῖς ἐμπειστοτεμένοις παραινούμεν, ὥστε μὴ ἢ μὴδὲ ὡς ἔτυχεν εἰλαύνειν, μὴδὲ βάρος ἐπιτεθέναι ἀπὸρ τῶν νυκτῶν ἐξάγειν, μὴδὲ τὰς τροφὰς ἀπεμαί καὶ πολλοὶ νόμοι περὶ τοῦ συμφέροντος τῶν ἀ κείναι· παρ' ἡμῖν· τῆς δὲ ψυχῆς λόγος οὐδὲς. Ἢ λέγω περὶ ἀλόγων τῶν χρηστῶν ἡμῖν· Εἰσι τοι στρωθοῦς ἔχουσι οὐδὲν ἔχοντας χρῆσιμον, ἀλλ' ἢ ἔτεροντας, καὶ πολλοὶ καὶ περὶ ἐκείνων νόμοι, κ δὲν ἡμελημένον οὐδὲ ἀτακτὸν ἔστι, καὶ πάντων ἐπιμελούμεθα, ἢ ἡμῶν αὐτῶν. Οὕτω πάντων ἀτιμότεροι. Κἂν μὲν τις ἡμᾶς ὀβριζῶν εἴπῃ, ἀλογοῦμεν· ἡμεῖς δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς ὀβριζόντες οὐ ἀλλ' ἔργῳ, καὶ μὴδὲ τοσαύτης μεταδιδόντες ἐπι τῇ ψυχῇ ὄση τοῖς κυνῶν, οὐδὲν ἠγούμεθα πάσαιεν Ὅρατι ὅπου σκότους τὸ πᾶν ἐπιπέπλησται· φρονεῖζουσι τῶν κυνῶν, ὥστε μὴ πλέον τοῦ ἐπιπλησθῆναι, ὥστε ὀρεῖς εἶναι καὶ θεραπείκους ἰ λιμοῦ καὶ τῆς ἐπιτῆς ὄθουμένου· ἐαυτῶν δὲ οὐ μελοῦνται οὐδὲ ἐπιτάττουσιν ὥστε μὴ τρωφῶν· μὲν ἄλλα φιλοσοφεῖν διδάσκουσιν, αὐτοὶ δὲ εἰς τὰ ἄλλων θηρωδῶν ἀνέχονται καταγόμενοι.

Αἰνίγμα· ἢ ὁ πρῶτος ἔστι. Καὶ ποῦ τὰ ἄλλοι σοφῶν, φησὶν· ἢ οὐ δοκεῖ οὐ φιλοσοφία εἶναι μὲν δταν κύων δακνόμενος ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, μετὰ τὸ καὶ θηρωδῶν, παρούσης ἀπέχεται τῆς τροφῆς, κ πεζῶν ὄρων παρακεκίμενος· τὸν λιμοῦ κατε τοῖς ἀναμῶν τὸν ἐσπέστη· Αἰσχρόντη ἐαυτοῦ δεύσατε τὰς ὄματερας γαστέρας οὕτως εἶναι φίλο

* Οὕτως μεγάλῃ ἡ χάρις. ἢ Quidam mss. περιέσσειον.

* Αἷμα συνήγον, τούτῳστι καὶ ὁ πλοῦς. ἢ Ὅπου οὐδεὶς λόγος, ἀλλὰ, ἢ ἰdem θηρωδῶν καταγόνται.

rem esse scenam. Neque enim qui semper cesserat, hic non cessasset, qui ita Paulum amabat, ut antehac quæreret eum Tarsi, et ad apostolos ipsum introduceret, et eleemosynam communem faceret, et quod id dogma attinet, communiter susciperet. Itaque non propter hanc rem iratus fuisset. Sed separantur, ut doceant, et per separationem eos, qui doctrina sua egebant, instituant : ut etiam alibi facti dicens : *Vos autem ne defatigemini bonum facientes* (2. *Thess.* 3. 13). Et alios quidem increpat, jubet autem bene facere erga omnes. Hoc etiam in consuetudine habemus. Ille autem mihi videntur alii quoque indignati esse in Paulum. Et postea ille, ipsis seorsum adductis, omnia facit, monet, hortatur. Multa potest concordia, multa caritas : etiamsi pro re magna roges, etiamsi indignus sis, propter propositum audieris, ne timeas. *Paramulabat, inquit, civitates. Et ecce erat discipulus nomine Timotheus, qui testimonium habebat a fratribus, qui erant Lystris et Iconii.* Magna fides¹ Timothei, qui ab omnibus testimonium habet. Quando discessit Barnabas, alterum ipsi parem invenit. De hoc inquit : *Memor lacrymarum tuarum et fidei tue non simulata, que inhabitavit primo in avia tua Loide, et in matre tua Eunice* (2. *Tim.* 1. 4-5). *Et assumens, inquit, illum circumcidit.* Qua de causa ipse addit, dicens : *Propter Judæos, qui erant in locis illis.* Ideo ergo circumciditur; vel etiam propter patrem, qui gentilibus manebat. Ergo nun circumciscus erat. Vide jam solum legem. Quidam autem potant illum post prædicationem natum esse; sed forsam hoc non est. *Ab infantia enim, inquit, sacras literas nosti.* Illud igitur est dicendum; vel fortasse, quia illum ordinaturus erat episcopum, et non decebat incircumciscum esse. Jam autem gentilibus nihil tale servandum erat. Neque hoc parvum erat, quando post tantum tempus hoc illis offendiculo erat. Inimam abrogationis erat, quod gentiles hæc non servarent neque hinc laderentur, nihilque minus haberent circa fidem : sponte demum desistebant. Quia igitur prædicaturus erat, ne dupliciter pungeret Judæos, hunc circumcidit, quamvis ex dimidio tantum esset, patre gentili, matre fidei. Attamen quia magnum erat opus hoc, quod inter gentes hoc ageret, nos curavit illud; oportebat enim verbum disseminari : ideo et ipse illum circumcidit. Ille etiam videtur e contrario videtur agere, magnum peractum bonum. *Et abundabant numero, inquit.* Videtur quomodo non solum nihil nocuerit circumcisio, sed et plurimum profuerit ? *Ut autem visionem vidit, statim, inquit, quæsisimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus.*

Visionem et somnium distinctio. — Vide, non jam per angelum, ut Philippo et Cornelio; sed quid? Per visionem apparet ipsi deinceps humano more, non divino. Ubi enim facilis erat persuadere, humanus; ubi magna vis desiderabatur, divinus. Nam ubi prædicare festinabat solum, ibi somnium ipsi apparet; ubi vero prædicare non sustinebatur, ibi Spiritus re-

velat. Sic et illic Petro : *Surgens, descende.* Non enim facilia operabatur Spiritus, sed satis erat ipsi somnium. Josepho quoque facile credenti somnium apparet, aliis vero visio. Ita et Cornelio et hunc ipsi. *Et ecce, inquit, vir Macedo stans, obsecrans et dicens.* Non dixit, Præcipiens, sed, *Obsecrans*; id est, pro iis qui curatione opus habebant. Quid est, *Certi facti*? Hoc est, conjectantes, inferentes. Nam quod Paulus viderit et nemo alius, et quod prohibitus sit a Spiritu, et quod in terminis essent, ex his omnibus hæc inferrebant. Alioquin navigatio illud indicabat : neque enim multum tempus erat, quod in illam Macedoniæ radicem venerant. Atque ita dissensio utiliter provisiva fuit. Neque enim alias Spiritus sanctus operatus esset, neque Macedonia verbum suscepisset. Tantus vero ille profectus signum erat, rem gestam non fuisse humanam. Atqui non dixit, Barnabam exacerbatum fuisse; sed, *Inter illos dissensio fuit.* Si hic exacerbatus non est, neque ille.

5. Hæc cum sciamus, ne perfunctorie illa excipiamus, sed discamus et instituiamus; neque enim temere scriptum est. Magnum malum est ignorare Scripturas : a quibus juvari oporteret, ab iis lædimur. Sæpe frequenter pharmaca vim medendi habeantia, cum ejus usum nesciunt qui illa adhibent, nocent ac pessumdant : et arma quæ possunt tueri, nisi quis recte circumponat, iis utentem perimunt. Causa vero est, quod omnia magis queramus, quam animæ utilitatem; et alia magis spectemus, quam utilitatem nostram. Domus certe firmitatem sæpe querimus, nec patimur illam vetustate nutantem vel labentem videre, neque a tempestate periclitantem : de anima vero nulla cura : sed etiamsi fundamenta ejus infirma videamus, licet et structuram et tectum periode habere; nullam horum rationem habemus. Item si arma habeamus, quid illis prosit querimus, ductoresque ac medicos, omnemque lapidem movemus : domos quoque curamus, et eos quibus hæc commissa sunt hortamur, ut non temere vel perfunctorie jumenta abigant, neque onera impunant, vel intempesta nocte educant, vel alimenta venundent, multaque leges apud nos sunt ad utilitatem jumentorum : de anima ratio nulla. Verum quid dico de brutis, quæ nobis utilia sunt? Multi sunt, qui passeres habent ad nihil utiles, sed qui solum recreant, multaque sunt circa illos leges, nihilque negligitur vel omittitur : omniaque magis curamus, quam nos ipsos. Sic omnibus sumus ignobiliores. Si quis contumeliose nobis dixerit, Causis, dolemus : cum vero nos ipsi nobis contumeliam inferimus, non verbo, sed re, nec tantam animæ curam habemus, quam canum, nihil nos pati putamus. Videte quæsitum omnia plena sicut tenebris. Quot sunt qui student, ne canes plus arquo exsatiarentur; ut sint veloces et venatorii premente fame; de se vero nihil sollicitudinis habent, neque sibi præcipiunt, ne delicias dent operam : et bruta quidem philosophari docent, se vero in brutum feritatem labi patiuntur.

¹ Causa habet, gratia, pro, fides

¹ In Græco legitur, *ἐπίστατον ἐπιπέτατον*, quod est, ad litteram, omnem finitimum moventis.

Brutorum philosophia quæ. — *Ænigma est hæc res.* Et ubi sunt animalia philosopha, inquires? Annon tibi videtur magnæ esse philosophiæ, cum canis premente fame, postquam in venat cepit, a præsentis esca abstinet, et urgente fame dominum expectat? Pudeat vos: ventres docete vestros, ut ita sint philosophi. Nulla vobis excusatio est. Cum naturæ irrationali, quæ nec loquitur nec ratiocinatur, tantam philosophiam indere possis, multo magis poteris tibi ipsi. Quod enim ex humana diligentia, non ex natura proficiscatur liquet; alioquin oporteret omnes canes hoc habere. Estote saltem sicut canes. Vos me cogitis hinc exempla ducere: oportuisset enim a cælestibus; quia vero si tale quidpiam dixero, dicitis illa magna esse: ideo nihil cælestium memoro. Si dixerò Paulum, dicitis illum fuisse apostolum; ideo non dico Paulum. Si dixerò hominem, dicetis, ille potuit; ideo neque hominem dico, sed bestiam, et bestiam quæ hoc non ex natura sua habet, ne dicatis ipsam ex natura habere, non ex proposito suo; quodque mirum est, non proposito suo, sed cura tua. Non quod fatigata, non quod cursu discerpta, non quod proprio labore parta hæc cogitet; sed his omnibus foras missis, iussu domini serrat et ventre fit superior. Etiam, inquires; expectat enim laudari, expectat majore frui mensa. Dic igitur tibi ipsi, canem spe futuræ voluptatis præsentem despiciere; tu vero non vis peccatorum bonorum præsentia contemnere. Sed ille quidem novit, si intempesive et præter placitum domini cibum degustet, illo etiam privandum esse, nec paratam escam habiturum esse, sed plagas pro cibo accepturum; tu vero ne hoc quidem potes videre: et quod ille a consuetudine didicit, hoc tu ratione non emendas. Imitemur canes. Hoc dicuntur et accipitres et aquilæ facere; et sicut inter feras et capreas canes, sic hi inter aves faciunt: hi vero etiam ex humana philosophia. Hæc nos damnare possunt, hæc nos capere. Aliud dicam: equos agrestes et indomitos, calcitrantes et mordentes, brevi tempore ita periti erudiunt, ut eques insidens ex composito incessu oblectetur: animam vero incomposite incidentem nemo curat, sed exsilit illa, calcitrat, deorsum trahitur ut puer, infecore millies agit, nemoque ipsi cannu injicit et rethacula pedum, vel frena, neque admittit illa peritum equitem, Christum dico. Ideo omnia sua deque posita sunt. Cum enim canes doceas ventri imperare, et furorem leonis edomes, et ferociam equi, et doceas aves loqui: annon absurdum fuerit brutis naturis rationalia opera indere, in rationalia vero irrationalium vitia inducere? Nulla nobis, nulla certe venia est. Omnes qui bene agunt, tam fideles quam infideles, nos accusant. Nam et

infideles bene agunt, et feræ canesque; soli hominimime. Sed et nos ipsi nos accusabimus, qui cum volumus, recte agimus; cum vero negligimus, peccatissimi. Nam ex iis etiam, qui nequissimi sunt, me sæpe cum vellent, sunt mutati. In causa est, ut di quia circumsum, ea quærentes quæ aliis utilia sunt, nobis. Si domum extruxeris splendidam, domus comodo studes, non tuo: si vestem magnificam eorum corporis decori consulis, non tuo: si equum bonum curaveris, similiter. Nemo curat ut sit anima bonamvis si illa bona sit, non sit illis opus; si bona sit, nulla ex illis utilitas. Sicut enim cum de spoliis agitur, sive lecti sint ex velaminibus aureis, sive chori mulierum formosissimarum, sive rosæ ad: et coronæ, sive sponsus formosus, sive ancillæ, et amicæ cunctæque decoræ sint, si illa deformis nulla utilitas; ut neque damnum, si illa pulchra: imo contra. Nam si deformis sit, a formosis lædet si formosa, a deformibus juvabitur. Sic et anima pulchra sit, non modo nullo horum opus habet, etiam illa obumbrat pulchritudo ejus. Philosophi enim non sic in divitiis, ut in paupertate frugere videbimus. Nam si dives sit, multi opibus adscribit virtutem, utpote nullo egentem: si vero sit inop omnino splendeat, nec turpe quidpiam agere cogit nemo cum illo de philosophiæ corona conteudit.

Anima ornanda plus quam alia omnia. — Anit igitur ornemus, si divites esse velimus. Quæ utilia si multæ alibi sint, pingues et obese, tu vero quod des, gracilis, scabiosus et deformis? quod lacerum strata mollia et pulchra, varietate arteque pl anima vero pannis laceris induta, vel nuda et fæ quod lucrum, si equus composito gradu incedit tripudiantem magis referat, quam incidentem, et hujusmodi choream sponsali sit ornamento detus; equus vero plus quam claudus claudicet, et quam ebriosus quis furiosusque distortus sit ma pedibusque. Dic mihi, si quis tibi daret equum chrum, et corpus tuum distorteretur, quæ uti Nunc animam distortam habes, nec curas. De ipsis, quæso, tandem solliciti simus. Ne nos omnino ignominiosiores constituamus. Si quis nos cor incessat, mordemur dolemusque; cum vero non ipsa contumeliis afflicimus, non convertimur. Rescamus vel sero tandem, ut possimus, postquam curaverimus, et virtutem coluerimus, et consequi bona, gratia et benignitate Domini Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto imperium, honor, nunc et semper, et in sæculum colorum. Amen.

HOMILIA XXXV.

CAP. 16. v. 13. *Die autem sabbatorum egressi sumus urbe versus fluvium, ubi solebat oratio esse: et sedentes loquebamur mulieribus, quæ convenerant. 14. Et quadam mulier nomine Lydia, purpuraria, ciol-*

tatis Thyatirenorum, colens Deum, audivit Dominus cor aperuit, ut attenderet iis quæ dicebat Paulo.

1. *Paulus judaisat. Lydia philosopha et hun-*

οὐκ ἔστιν ὑμῖν ἀπολογία. Ἄλλοτ' ὡς φύσει δυναθεὶς ἐνδείκνυται ὅσα φεγγαρομένη οὐρα λογισθῆναι ἐχούσῃ τοσαύτην ὄψοσφραν, πολλῶν μάλλον δυνήσῃ σαυτῶν. Ὅτι γὰρ ἐπιμαλείας ἀνθρωπίνης ἔχει, καὶ οὐ φύσεως, ἐχούσῃ ἀπανάσῃ τοῦτο τοὺς κύνας ἔχειν. Γένοιτο οὖν κατὰ τοὺς κύνας. Ὑμεῖς μὲν ἀναγκάστες ἐκείθεν τὰ παραδείγματα φέρειν· ἔδει μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν οὐρανίων· ἐπειθεὶ δὲ, ἀν εἴπω τι τοιοῦτον, λέγετε ὅτι ἐκεῖνα μεγάλα εἶσι, διὰ τοῦτο οὐδὲν λέγω τῶν οὐρανίων. Κἀν εἴπω τὸν Παῦλον, λέγετε ὅτι ἐκεῖνος ἀπόστολος ἦν· διὰ τοῦτο οὐδὲ Παῦλον λέγω. Ἄν εἴπω ἀνθρώπων, λέγετε ὅτι ἐκεῖνος ἠδύνατο· διὰ τοῦτο οὐδὲ [267] ἀνθρώπων λέγω, ἀλλὰ θηρίων, καὶ θηρίων οὐ φύσει τοῦτο ἔχον, ἔνα μὲ εἴρηται ἐπὶ τὸ φύσει, καὶ οὐ προαιρέσει τοῦτο κατώρθωσε· καὶ τὸ δὴ· ὁ θυμαστόν, προαιρέσει οὐκ οικεῖται, ἀλλὰ τῆ σῆ ἐπιμαλείᾳ. Οὐχ ὅτι κατακίση, οὐχ ὅτι διεσπάσθη τῷ ὄρμῳ, οὐχ ὅτι τοῖς οικείοις αὐτοῦ πόνοις ἔλαθεν, ἢ νοσεῖ· ἀλλὰ πάντα ταῦτα βίβας ἔξω, τὸ τοῦ δεσπότου πρόσταγμα φυλάττει, καὶ γαστρὸς ἀνώτερον ἂ γίνεται. Ναί, ψησῖ· προσδοκᾷ γὰρ ἐπιμαθήσεσθαι, προσδοκᾷ πλεονοῦ ἀπολαύσεσθαι τραπέζης. Εἰπέ οὖν καὶ αὐτῷ, ὅτι ὁ κύων ἐλπίδι μελλούσης ἠδύνατο, τῆς παρουσίας καταφρονεῖ· σὺ δὲ οὐ βούλει ἐλπίδι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν τῶν παρόντων καταφρονεῖ· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν οἶδεν ὅτι, ἂν ἀκαιρῶς καὶ παρὰ τὸ τῷ δεσπότη δοκῶν τῆς τροφῆς ἀπογυνοῖται, κἀκείνης ἀποστρεφθήσεται, καὶ οὐδὲ τὴν ὄψιν ἔξει, πληγὰς λαβὼν ἀντὶ τῆς τροφῆς· σὺ δὲ οὐδὲ τοῦτο δύνασαι ἰδεῖν, καὶ ὅπερ ἀπὸ τῆς συνθηλας ἔμαθεν ἐκεῖνος, τοῦτο σὺ ἀπὸ λόγου οὐ κατανοεῖς. Μιμησοῦμεθα τοὺς κύνας. Τοῦτο λέγονται καὶ ἔρακας ποιεῖν καὶ ἀετοί. Ὅπερ ἐπὶ τῶν ἀλόγων· καὶ τῶν δορκάδων ἐκεῖνοι, τοῦτο ἐπὶ τῶν ὄρνυθων ὄντοι· καὶ οὗτοι δὲ πάλιν ἀπὸ φιλοσοφίας ἀνθρωπίνης. Ταῦτα ἡμεῖς κατακίκασι ἔχει, ταῦτα ἡμεῖς ἔλιν. Εἴπω καὶ ἔτερον, ἅρκουος ἀγγρίου καὶ ἀνημέρου λαδόντες, λακτιζόντες καὶ δάκνοντες. ἐν βραχεὶ χρόνῳ οὕτω παιδεύουσιν οἱ ἐμπεῖροι, ὡς τὸν ἐπιβάτην τροφῆν τὸν ἐπικαθήμενον τῷ τῆς βαδίσσεως εὐτάκτω· τὸ δὲ ψυχῆς ἀτακτα βαδίζούσης οὐδεὶς ἐπιμαλείται, ἀλλὰ καὶ πηδᾷ καὶ λακτιζει καὶ οὐρεται χαμὰ καθάπερ παιδίον, καὶ ἀσχημονεῖ μυρία, καὶ οὐδεὶς αὐτῆ ψαλίδας περιεβλεπὸν οὐδὲ ποδοστροφα οὐδὲ χαλινούς, οὐδ' ἐπιμαίθεται τὸν ἐμπεῖρον ἐπιβάτην, τὸν Χριστὸν λέγω. Διὰ τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω γέγονεν. Ὅταν γὰρ καὶ γαστρίκ κρατεῖν κύνας παιδεύσης, καὶ θυμὸν ἐν λόντι δαμιάσης, καὶ ἀσάβην ἐν ἔπποσι, καὶ εὐλόγησται ἐν ἐνοσί, πῶς οὐκ ἂποπον ἐν μὲν ἀλόγοις φύσει λογικὰ ἐντιθέμενα κατορθώματα, ἐν δὲ λογικαῖς τῶν ἀλόγων ἐπιμαίγειν πάθῃ; Οὐκ ἔστιν ἡμῖν, οὐκ ἔστι συγγνώμη. Πάντες ἡμῶν κατορθοῦσιν οἱ κατορθωκότες, καὶ πιστοὶ καὶ ἀπιστοί· καὶ γὰρ καὶ ἀπιστοὶ κατώρθωσαν, καὶ θηρία καὶ κύνας, οὐκ ἀνθρώποι μόνον· καὶ ἡμεῖς ἡμῶν αὐτῶν

* In mss. quibusdam dicitur deest b All ἀνώτερος. c Λαγῶν Savilian.

κατηγορησομεν, ὅταν μὲν βουλώμεθα, κατορθούτες, ὅταν δὲ βραθυμώμεν, ὄπισσομεν. Καὶ γὰρ τὸν ἐν σφοδρᾷ κακίᾳ ἔντων πολλοὶ πολλὰς θελήσεις μεταβάλλουσι. Τὸ δὲ αἴτιον, ὅπερ ἔφην, ὅτι περιεργόμεθα τὰ ἔτερων συμφέροντα ζητοῦντες, οὐ τὰ ἡμέτερα. Ἄν οικίαν οικοδομήσῃ λαμπράν, τὴ τῆς οικίας συμφέρον εἶδε, οὐ τὸ σὺν· ἂν ἱμάτιον λάβῃ καλὸν, τὸ τὸ σώματος, οὐ τὸ σὺν· ἂν ἴππον καλὸν, ὡσαύτως. Οὐδεὶς ὅπως ἔσται ψυχὴ καλὴ σκοπεῖ· καίτοι ταύτης ὄσης καλῆς, οὐδενὸς ἐκείνων δεῖ· οὐκ ὄσης δὲ, οὐδὲν ἐξ ἐκείνων ὄφελος. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ νόμφης, κἀν παστέδες ὡσιν ἐκ παραπαιτασμάτων χρυσῶν, κἀν χοροὶ ὡσιν γυναικῶν εὐειδεστάτων καὶ καλῶν, κἀν βίβα κἀν στέμματα, κἀν ὁ νυμφίος καλὸς ἦ, κἀν αἱ θεραπείαι κἀν αἱ φίλαι κἀν πάντες εὐπρεπεῖς ὡσιν, [268] ἐκεῖνη δὲ ἀμορφία ἢ μεσθῆ, ὄφελος οὐδὲν· ὡσπερ οὖν οὐδὲ καλῆς ὄσης βιάθος τι γένοιτ'· ἀπὸ τούτων, ἀλλὰ καὶ τούναντιον. Ἀπὸ μὲν γὰρ ἐκείνων ἀμόρφου ὄσης, ἀμορφοτέρα ἂν φανεῖη· ἀπὸ δὲ τούτων ὠραιότερα ἂν γένοιτο. Ὅστω δὴ καὶ ψυχῆ, ὅταν ἦ καλῆ, οὐ μόνον οὐδενὸς δεῖται τούτων, ἀλλὰ καὶ συσκιάζει τὸ κάλλος αὐτῆς. Τοῦ γὰρ φιλόσοφον οὐχ οὕτως ἐν πλοῦτῳ, ἔχει ἐν πενίᾳ ὀμόμοτα λαμπρότητα. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τοῖς χρήμασι τοῦτο πολλοὶ λογινοῦνται, καὶ τῷ μὴ ἐνδεᾷ χρημάτων εἶναι· ὅταν δὲ πενία συζῆ, καὶ διὰ πάντων λαμπρῆ, καὶ μηδὲν αἰσχρόν ἀναγκάζηται ποιεῖν, οὐκ εἰς ἄλλοις τις διανεμέται πρὸς αὐτὸν τὸν ἐπὶ τῆ φιλοσοφίᾳ στέφανον.

Ταύτην οὖν καλλιποιώμεν, εἴ γε βουλομένης πλοῦτείν. Τί τὸ ὄφελος, ὅταν αἱ μὲν ἡμίονοι λευκὰ ὡσιν καὶ σφριγῶσαι καὶ αὐσαματοῦσαι, σὺ δὲ ὁ καθῆμων λεπτός καὶ ψευδαλός καὶ δυσειδής; τί δαὶ τὸ κέρδος, ὅταν τὰ μὲν στρώματα ἀπαλά καὶ καλά ἦ, καὶ πολλῆς ποικιλίας γέμοντα καὶ τέχνης, ἢ δὲ ψυχῆ βόκκα περιεβλημένη ἦ καὶ γυμνὴ καὶ αἰσχροῖ; τί τὸ κέρδος, ὅταν ὁ μὲν ἴππος εὐτακτα βαδίζῃ, καὶ χορευτῶν μάλλον ἐοικώς ἢ βαδίζοντι, καὶ μετὰ τῆς χορείας κόσμῳ· ἀεκομημένους ἢ νυμφικῶν· ὁ δὲ ἐπικαθήμενος τῶν χαλιῶν μάλλον ἀσκηλιάζῃ, καὶ τῶν μεθόντων καὶ τῶν μαυνομένων μάλλον διεστραμμένους ἢ καὶ γεῖρας καὶ πάδας; Εἰπέ δὴ μοι, εἴ τίς ἐστι ἴππον εἶδου καλὸν, καὶ τὸ σῶμα δειότερες, τί τὸ ὄφελος; Νῦν ψυχὴν διεστραμμένην ἔχεις, καὶ οὐδὲν ἐσι μέλι; Ὅφρονίσωμεν ἡμῶν αὐτῶν ποτε, παρακαλώ. Μὴ δὴ πάντων ἀτιμότερους ἡμᾶς αὐτοὺς καταστήσομεν. Κἂν μὲν βήμασι τις ὑδρίζῃ, δακνόμεθα καὶ ἀλγούμεθα· πράγμασι δὲ ταυτοῖς ὑδρίζοντες, οὐκ ἐπιστροφόμεθα. Ἄναρῆσόμεν ὀψὲ γούν ποτε, ἔνα δυνηθώμεν, καὶ τῆς ψυχῆς πολλὴν τὴν ἐπιμαλείαν ποιούμενοι, καὶ τῆς ἀρετῆς· ἐπιλαθόμενοι, τῶν αἰωνίων τιμῶν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ ἀμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* All μετὰ τῆς πορείας, καὶ κόσμῳ.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΕ΄.

Τῆ δὲ ἡμέρα τῶν σαββάτων ἐξήλθομεν ἔξω τῆς πόλεως παρὰ ποταμὸν, οὗ ἐνομίστε προσηχῆ εἶναι, καὶ καθίσαντες ἐλαλοῦμεν ταῖς συναλεύουσαι γυναῖκί. Καὶ τις γυνή, ὄνοματι Λυδία, σφοδρῶταλεις, ἀδελφὸς ἀσβαθέρων, σπουδμένῃ τὸν θεόν, ἤκουσεν· ἧς ὁ κύριος ἠρώειε τὴν καρδίαν προσχεῖν τοῖς λαλοῦμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου.

α'. Ὅρα πάλιν ἰουδαίζοντα τὸν Παῦλον, καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου. Οὗ ἐνομίστε, φησὶ, προσηχῆ εἶναι. Οὐ γὰρ δὲ εὐὰ συναγωγῆ ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξω ἠγούον, ὡσπερ τόπον τινὰ ἀφορίζοντες, ὅτε μαθηματικότεροι ὄντες Ἰουδαῖοι. Τῆ ἡμέρα δὲ τῶν σαββάτων, ὅτι καὶ ἔχλον εἰσὶς ἦν συνελθόντες. [269] Καὶ καθίσαντες· ἐλαλοῦμεν ταῖς συναλεύουσαις γυναῖκί.

Και τις γυνή νόμοις Λυδία, πορρωρόπαλις, πάλως
 Θυατείρων, σεβομένη τὸν Θεόν, ἤκουσε· ἥς ὁ
 Κύριος δέησεν τὴν καρδίαν προσέχειν τοῖς λα-
 λουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου. Ὅρα τὸ ἄτυρον πάλιν.
 Ἰνὴ καὶ ταπεινὴ αὐτῇ, καὶ δὴλον ἀπὸ τῆς τέχνης· ἀλλ'
 ὄρα τὸ φιλόσοφον αὐτῆς. Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτῇ ἐμαρ-
 τώρησε τοῦτο, τὸ σέβασθαι τὸν Θεόν, ἔπειτα τὸ καλεῖσαι
 τοὺς ἀποστόλους αὐτῆν. Ὡς δὲ ἐβαπτίσθη αὐτὴ καὶ ὁ
 οἶκος αὐτῆς, παρεκάλεσε λέγουσα· Κύριοι μου, εἰ
 κεκρινάτε με πιστὴν τῷ Κυρίῳ εἶναι, εἰσαλλόμενος
 εἰς τὸν οἶκόν μου μέινετε. Καὶ παρεβάσατο ἡμᾶς.
 Ὡς δὲ ἐβαπτίσθη, φησὶν, αὐτὴ καὶ ἡ οἰκία αὐτῆς.
 Σκόπει πῶς ἅπαντας ἔπεισε· εἶτα βλέπε σύνεσιν, πῶς
 ὄσκαπε τοὺς ἀποστόλους, πόσῃς ταπεινώσεσιν γέμει
 τὰ ῥήματα, πόσῃς σοφίαις. Εἰ κεκρινάτε με, φησὶ,
 πιστὴν τῷ Κυρίῳ. Οὐδὲν ἐντροπικώτερον*. Τίνα οὐκ
 ἀν ἐμάλασε ταῦτα τὰ ῥήματα; Οὐκ ἤξιωσεν, οὐ παρ-
 εκάλυψε ἀπλῶς, οὐκ ἀφῆκε κυρίως εἶναι, ἀλλὰ καὶ
 ἠγάπησεν σοφοῶς· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, *Παρεβάσατο*
 ἡμᾶς· τούτεστι, τούτοις τοῖς ῥήμασιν. Ὅρα πῶς εὐθέως
 κεραιορορεῖ, καὶ κέρδος ἠγείλατο μέγα τὴν κλήσιν. Ὅτι
 δι' ἐστὴν ἐκρίνατε, δὴλον ἐστὶ τοῦ ἐγχειρίσαι μου τοιαῦτα
 μυστήρια, οὐκ ἀν ἐγχειρίζαντες, εἰ μὴ τοιαύτην ἐκρί-
 νατε. Καὶ οὐκ ἐτόλμησε πρὸς τοῦτο καλεῖσαι, ἀλλ' ὅτε
 ἐβαπτίσθη· δὴλον ἐνετύθη ποιοῦσα, εἴτε οὐκ ἀν ἄλλως
 ἔπεισε. Διὰ τί δὲ οὐκ ἐβούλοντο οἱ περὶ Παύλου, ἀλλ'
 ἀνέκνευον ὥστε καὶ βασιθεῖν αὐτοῦ; Ἦτοι ἐκέντην
 ἐκκαλοῦμενοι εἰς μεῖζον προθυμίαν· ἢ ἐπειθὶ εἶπεν
 ὁ Χριστὸς, *Εἰς ἣν ἂν πόλιν εἰσελθῆτε, τίς ἐστὶν*
ἄξιος ῥησέωσθαι, καὶ ἐκεῖ μέινετε. Ὅποτε πάντα δι'
 οἰκονομίαν ἐποιοῦν. Ἐγὼ δὲ δὲ κεραιορόμενον ἡμῶν
 εἰς προσευχὴν, κωιδίσκην τιμὰ ἔχουσιν πνεῦμα
 πῶθως ἀπαρητίσαι ἡμῶν, ἥτις ἀργασίαν κολληὴν
 κεραιεῖσθε τῷ Κυρίῳ αὐτῆς μαρτυροῦσθαι. Ἄσθε κατα-
 νοουλοῦσθε τῷ Παύλῳ καὶ ἡμῶν, *ἐκράξτε λέγουσα*·
 Ὅτι οἱ οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου εἰ-
 σίν, ὁτινες καταγγέλλουσιν ἡμῶν ὁδὸν σωτηρίας. Τί
 ὄηποτε καὶ ὁ δαίμων ταῦτα ἐφθέγγετο, καὶ ὁ Παῦλος ἐκώ-
 λυσε; Κίκεῖνος κακοῦργος ἐποίησε, καὶ οὗτος συντεῶς·
 ἐβούλετο γὰρ μὴ ἀξιόπιστον αὐτὸν ποιεῖν β. Εἰ γὰρ
 προσήκατο αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ὁ Παῦλος, πολλοὶ ἂν
 καὶ τὸν πιστῶν ἠπάτησεν, ὅτε ὕπ' ἐκείνου δεχθείς·
 διὰ τοῦτο ἀνέχεται καὶ καθ' ἑαυτοῦ εἶπεν, ἵνα στήσῃ
 τὰ ὄρη αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς συνεχταβάσει κέρχηται πρὸς
 τὴν ἀπώλειαν. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον οὐ προσήκατο Παῦλος,
 ἀλλὰ διεπίστευεν, οὐ βουλόμενος ἐκεῖνον ἐπιβρίπτεν
 ἀπλῶς τῶς σημείωσι· ὡς δὲ ἐπέμνε τοῦτο ποῖν ἐπὶ
 πολλὰ ἡμέρας, καὶ τὸ ἔργον ὀδείκνυ, οὗτοι οἱ ἄνθρω-
 ποι, λέγων, δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου εἰσίν, οἵτι-
 νες καταγγέλλουσιν ἡμῶν ὁδὸν σωτηρίας· τότε ἐκί-
 λωσεν αὐτὸν ἐξελθεῖν. Δικαιοῦθες δὲ ὁ Παῦλος, καὶ
 ἐπιστρέψας, τῷ πνεύματι εἶπε· *Παραγγέλλω σοι*
ἐν νόμῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξελεῖσθαι ἀπ' αὐτῆς.
Καὶ ἐξῆλθεν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ. Ἰδόντες δὲ οὐ κέρηνοι
αὐτῆς, ὅτι ἐξῆλθεν ἡ ἐλπίς ἀργισίας αὐτῶν, ἐπι-
λαβόμενοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν, ἐλκυσαν εἰς
τὴν [270] ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ προσαγα-
γίντες αὐτοὺς τοὺς στρατηγούς, εἶπον· Ὅτι οἱ οἱ
ἄνθρωποι ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν, Ἰουδαῖοι
ὑπάρχοντες, καὶ καταγγέλλουσιν ἔση, ὃ ὅκ ἐξ-
εστὶν ἡμῶν παραδέχσθαι οὐδὲ ποιεῖν Ῥωμαῖος
οὗσι. Πανταχοῦ τὰ χρέματα αἰτεῖ τὸν καὶν. Ὅ τῆς

ὠμότητος τῆς Ἑλληνικῆς! ἐβούλοντο δαιμονεῖν τὸν κορά-
 σιον, ὥστε χρηματίζεσθαι. Ἐπιλαβόμενοι, φησὶ, τὸν
 Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν, ἔλεγον· Ὅτι οἱ ἄνθρωποι
 ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν. Τί ποιήσαντες; διὰ
 τί οὐκ οὐ μὴ πρὸς τοῦτο εἰκούσαστε; Ἰουδαῖοι, φησὶν,
 ὑπάρχοντες· οὕτω τὸ ὄνομα διεδόθητο. Καὶ καταγ-
 γέλλουσιν ἔση, ὃ ὅκ ἐξεστὶν ἡμῶν παραδέχσθαι
 οὐδὲ ποιεῖν Ῥωμαῖος οὗσιν. Εἰς καθοσίωσιν τὸ πρᾶ-
 γμα ἤγαγον. Καὶ συνελέσθη ὁ δῆλος κατ' αὐτῶν.
 Ὁ τῆς ἀλογίας! οὐκ ἐξήτασαν, οὐ μετέδωκαν λόγους
 καίτοι τοιοῦτο θαῦμα γινόμενον ἔδον προσκυνῆσαι,
 ἔδον ὡς σωτήρας καὶ εὐεργέτας ἔχεν. Εἰ γὰρ χρήματα
 ἐβούλεσθε, διὰ τί τοιοῦτον πλοῦτον εὐρόντες, μὴ ἐπε-
 δράματε; Τοῦτο λαμπροτέρους ποιεῖ, τὸ δόνασθαι δαίμο-
 νας ἀπαλύνειν, ἢ τὸ αὐτοὺς πειθεσθαι. Ἰούδ καὶ ση-
 μεία, καὶ ἡ φιλοχρηματία πλέον ἴσχυσε. Καὶ οἱ στρατη-
 γοὶ, περιφρονησαντες τὰ ἰμάτια αὐτῶν, ἐκέλευον σαβδί-
 λην· πόλλας τε ἐπιόντες αὐτοῖς ἀληθῆς, ἐβαλον
 εἰς φυλακὴν, παραγγέλλαντες τῷ δεσμοφύλακι
 δεσφάλις τηρεῖν αὐτοὺς. Ὁ μὲν οὖν Παῦλος τὸ πᾶν
 εἰργάσατο, καὶ τὰ θαῦματα καὶ τὴν διδασκαλίαν· τὸν
 δὲ κινδύνον καὶ ὁ Σίλας κοινωεῖ. Τί ἐστὶ, διαπονηθεὶς
 δὲ ὁ Παῦλος; Τὴν κακοῦργειαν, φησὶν, ἰδὼν τοῦ δαι-
 μονος, καθὼς αὐτὸς ἀλλοχῶς ἔλεγε· Ὅθ γὰρ αὐτοῦ
 τὰ νοήματα ἀγνοοῦμαι. Διὰ τί μὴ εἶπον, ὅτι τὸν
 δαίμονα ἐξέβαλον, ὅτι εἰς Θεὸν ἠεδοῦσαν, ἀλλ' ἐπὶ καθο-
 σίωσιν τρέπονται; Ἦτα αὐτοῖς τοῦτο ἦν. Οὕτω καὶ ἐπὶ
 τοῦ Χριστοῦ εἶπεν· Ὅκ ἔρχομαι βασιλεῦσα, εἰ μὴ Καίσαρα.
 Πᾶς ὁ καινὸς ποῖν βασιλεῦσα, ἀντιλέγει τῷ Καί-
 σαρι. Καὶ ἔβαλον αὐτοὺς, φησὶν, εἰς φυλακὴν. Πολλὸς
 ὁ θυμὸς. Ὅς παραγγέλλαν τοιαύτην εἰληθῶς, ἐβαλον
 αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, καὶ τοὺς πόδας
 αὐτῶν ἠσφαλλοῦτο εἰς τὸ ξύλον. Ὅρα, κἀμῖνος πάλιν
 εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν αὐτοὺς ἐπέβαλε, καὶ τοῦτο
 οἰκονομικῶς. Ἐπειθὶ γὰρ θαῦμα ἐμίλλε γίνεσθαι μέγα,
 ἐπιτήθειος ὁ τόπος πρὸς τὴν ἀκρόαριν ὁ ἐξω τῆς πόλεως
 κρινεταί, πειρασμῶν ἀπηλαγιμένους καὶ κινδύνων. Ὅρα
 πῶς οὐκ αἰσγνυεταί τὰ ἐπιτηδέματα καταλείπειν ὁ τὴν
 ἱστορίαν γράφων. Ἄτε δὴ καὶ ἀργίας ὕστες, μᾶλλον
 προσήκον τοῦς λεγομένους· καὶ οὐδὲ ἡ πόλις αὐτῇ με-
 γάλῃ ἢ τὴν Θεμιστησίω. Ταῦτα δὲ μαθόντες καὶ ἡμῆς,
 μῆδονα ἐπεισχυνώμεθα. Παρὰ βυραῖ μὲν εἶπε Πέτρος,
 παρὰ πορρωρόπιδος Παύλος δ'. Που ὁ τύφος; Ἄρα
 τοῦ Θεοῦ δέμεθα, ὥστε ἀνοίξαι καρδίαν ὁ Θεὸς δὲ ἀν-
 οίγει καρδίας τὰς βουλομένης· ἐστὶ γὰρ καὶ πεπηρωμέ-
 νας ἰδεῖν. Ἄλλ' ἴδωμεν ἀνωθὸν τὰ εἰρημένα. *Γυνή,*
φησὶ, πορρωρόπαλις, ἥς ὁ Κύριος ἠρῶις τὴν καρ-
δίαν, προσέειπεν τοῖς λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου. Τὸ
 μὲν οὖν ἀνοίξαι, τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ προσήγειν, αὐτῆς· ὡς
 καὶ θεὸν καὶ ἀνθρώπων ἦν. [271] Ὡς δὲ ἐβαπτίσθη,
 φησὶ, παρεκάλεσε λέγουσα· Εἰ κεκρινάτε με. Ὅρα,
 καὶ βαπτίζεται, καὶ δεχεται τοὺς ἀποστόλους μετὰ τῶσ-
 αὐτῆς ἱκετηρίας, μετὰ πλείονος ἢ ὁ Ἄβραμ. Καὶ οὐκ
 εἶπον οὐθὲν ἄλλο τεκμήριον, ἀλλ' ἐκείνο, ἀπ' οὗ ἐσώθη·
 οὐκ εἶπον, εἰ μεγάλην γυναικα, εἰ εὐλαθεῖ κεκρινατέ
 με· ἀλλὰ τί; Πιστὴν τῷ Κυρίῳ· εἰ τῷ Κυρίῳ, πολλοὶ
 μᾶλλον ἡμῶν, εἰ μὴ ἀμφισβητεῖτε. Καὶ οὐκ εἶπε, Παρ'
 ἦμῶν, ἀλλ' Εἰς τὸν οἶκόν μου μέινετε, ὥστε δεῖξαι,
 ὅτι μετὰ πολλῆς τοῦτο ἐποίησε προθυμίας. Ὅντως πιστὴ
 ἡ γυνή. Εἰπὲν δὲ μοι, τίς οὗτος ἐστὶν ὁ δαίμων; Θεός,
 φησὶ, πύθων· ἀπὸ τοῦ τόπου οὕτω λέγεται. Ὁρᾶς, ὅτε

* Murel., ἐντροπικόν, male. b Ἄλλ' ἐβούλετο λαπὸν ἀξιό-
 πιστον εἶναι ποῖν.

a Ἄλλοθ' deest in nno. b Ἄλλ' ἐβούλετο λαπὸν ἀξιό-
 πιστον εἶναι ποῖν.

— Vide rursus Paulum judaisantem, et a tempore et a loco. *Ubi putabatur*, inquit, *oratio esse*. Neque enim tantum ubi synagoga erat, sed etiam foris precabantur: quasi locum quempiam assignantes, quia Judæi crassiores erant. *Die autem sabbatorum*, quando verisimile erat turbam convenire. *Et sedentes loquebantur mulieribus, quæ convenerant*. Et mulier quædam nomine *Lydia, purpuraria, civitatis Thyatirenorum, colens Deum, audivit*: *cujus Dominus cor aperuerat, ut attenderet iis quæ dicebantur a Paulo*. Vide rem a fastu alienam. Mulier et humilis erat, ut palam est ab arte: sed vide philosophiam ejus. Primo quidem hoc ipsi datur testimonium, quod coleret Deum, deinde quod invitaret apostolos. 15. *Cum ergo baptizata esset et domus ejus, deprecata est dicens: Domini mei, si iudicatis me fidelem Domino esse, introite in domum meam, et manete. Et coegit nos. Ut autem baptizata est, inquit, illo et domus ejus*. Considera quomodo suaserit omnibus: deinde vide prudentiam, quomodo ubi secret apostolos, quam humilia proferat verba, cum quanta sapientia. *Si iudicatis me, inquit, fidelem Domino*. Nihil ad persuadendum aptius. Quem non emollirent hæc verba? Non rogavit, non precata est tantum, non eorum arbitrio rem reliquit, sed etiam coegit: id enim significat illud, *Coegit nos*, id est, his verbis. Vide quomodo statim fructum ferat, et lucrum magnum patet vocationem. Quod me fidelem iudicaveritis, liquet ex eo, quod mihi tanta mysteria tradideritis, non tradituri, nisi me talem iudicassetis. Nec æsa est antea invitare, sed postquam baptizata est, hæc ostendens se non alio modo persuasuram fuisse. Cur Paulus et socii volebant, sed renuebant, ita ut coegerentur? Ut illam ad majus studium concitarent; vel quia dixit Christus: *In quacumque civitatem intraveritis, quis sit dignus interrogate, et illic manete* (Luc. 10. 8). Itaque omnia per œconomiam faciebant. 16. *Factum est autem euntibus nobis ad orationem, puellam quandam habentem spiritum pythoneum obviare nobis, quæ quæstum magnum præstabat dominis suis divinando*. 17. *Hæc subsequuta Paulum et nos clamabat, dicens: Isti homines servi Dei excelai sunt, qui annuntiant nobis viam salutis*. Cur et demon talia loquutus est, et Paulus prohibuit? Et ille maligne, et hic prudenter agebat: volebat enim non fide dignum reddere¹. Nam si testimonium ejus Paulus admisisset, multos etiam fideles decepisset, ut ab illo approbatus: ideo illos prædicat, ut sua stabiliet, et demissus se gerit ad perniciem. Primo itaque non admisit Paulus, sed respuit, nolens tam facile signa edere: quia vero perseverabat illa multis diebus, et optus monstrabat: *Hi homines servi Dei altissimi sunt, qui annuntiant nobis viam salutis*; tunc præcepit illi ut exiret. 18. *Dolens autem Paulus, et conversus, spiritu dixit: Præcipe tibi in nomine Jezu Christi, exire ab ea*. Et exiit eodem hora. 19. *Videntes autem domini ejus, quia exiit spes quarum eorum, apprehendentes Paulum et Silam, adduxerunt in forum ad principes*, 20. *et offerentes eos magistratibus, dixerunt: Hi homines conturbant ci-*

¹ Alii habent, volebat enim se fide dignum facere.

vitatem nostram, cum sint Judæi, 21. *et annuntiant mores, quos non licet nobis suscipere neque servare, cum simus Romani*. Ubique malorum cause pecunie sunt. O paganorum inhumanitatem! Volebant puellam dæmoniacam esse, ut pecunias colligerent. *Apprehendentes, inquit, Paulum et Silam, dicebant: Hi homines conturbant civitatem nostram*. Quid facientes? cur non ante traxistis eos? *Judæi cum sint, inquit*: ita nomen illud male audiebat. *Et annuntiant mores, quos non licet nobis suscipere neque servare, cum simus Romani*. Rem in læsæ majestatis crimen vertunt. 22. *Et simul insurrexit turba contra illos*. O insipientiam! Non examinerunt, non deliberarunt; quauvis eo edito miraculo adorare oporteret, et illos pro servatoribus et beneficiis habere. Nam si pecunias volebatis, cur tantis inventis divitiis non accurristis? Possede dæmonias fugare, splendidiore reddidit, quam ipsi obtemperare. Ecce signa, sed pecuniarum cupiditas plus valuit. *Et magistratus, scissis tunicis eorum, juserunt eos virgis cædi*: 25. *et cum multis eis plagas imponissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos*. Itaque Paulus totum fecit, et miracula et doctrinam; periculum vero consors fuit Silas. Quid est *Dolens autem Paulus*? Malitiam, inquit, dæmonis videns, ut ipse alibi dicit: *Non enim cogitationes ejus ignoramus* (2. Cor. 2. 11). Cur non dixerunt, Dæmonem ejecerunt, in Deum impie egerunt; sed crimen læsæ majestatis intentant? Hic se victos videbant. Sic et de Christo dicebant: *Non habemus regem, nisi Cæsarem* (Joan. 19. 15). *Omnis qui se regem facit, contradicit Cæsari* (Ibid. v. 12). *Et conjecerunt eos, inquit, in carcerem*. Magnus furor. 24. *Qui cum tale præceptum accepisset, coniecit illos in interiorem carcerem, et pedes eorum strinxit ligno*. Vide, ille eos in interiorem coniecit carcerem: et hoc ex providentia factum. Quia enim miraculum magnum futurum erat, idoneus locus ad rem evulgandam extra urbem statuitur, tentationibus et periculis vacuus. Vide quomodo hic scriptor studia recensere non erubescat. Certe cum quies esset, magis attendebant iis, quæ dicebantur: neque urbs illa Philippiensium magna erat. Hæc et nos scientes, neminem erubescamus. Apud coriariam manet Petrus, apud purpurariam¹ Paulus. Ubi est fastus? Igitur Deum precemur, ut cor aperiat: Deus autem corda quæ voluerint aperit; at excæcata corda videre est. Sed superiora repetamus. *Mulier, inquit, purpuraria, cujus Dominus cor aperuit, ut attenderet iis, quæ dicebantur a Paulo*. Aperire itaque Dei est, attendere vero illius: res igitur erat et divina et humana. *Cum autem baptizata fuisset, inquit, deprecata est dicens, Si iudicatis me*. Vide, et baptizatur, et recipit apostolos post tantam supplicationem, majorem quam illam Abrahami. Nec dicit aliud indicium, quam illud, quod servata fuerat. Non dixit, Si magnam, si piam mulierem iudicatis me; sed quid? *Fidelem Domino*. Si Domino, multo magis vobis, nisi dubitetis. Nec dixit, Apud me, sed, *In domo mea manete*; ut ostenderet se hoc cum magna alacritate fa-

¹ Quidam addit, et alienigenam.

cere. Vere fidelis mulier. Dic vero mihi, quis est hic dæmon? Deus, inquires, pythou : a loco sic vocatur. Videat etiam Apollinem esse dæmonem? et quia volebat illos in tentationes incipere, ut magis excitaret, ad hoc loquendum induxit.

2. O scelestæ, et scelestissime! Si ergo nosti illos viam salutis annuntiare, cur non egrederis lubens? Sed idipsum quod Simon volebat, eum diceret, *Dæte mihi, ut cui imponeris manus, accipiat Spiritum sanctum* (Act. 8. 19) : hoc et iste faciebat : quia videbat illos celebrari, ita simulat, hac ratione sperans se relinquendum esse in corpore, si eadem prædicaret. Si vero apud hominem *Non est speciosa laus in ore peccatoris* (Eccli. 15. 9), multo magis apud dæmonem : si ab hominibus testimonium non accipit Christus, nec a Joanne; multo minus a dæmone. Prædicare enim non est hominum, sed Spiritus sancti. Quia igitur arroganter faciebant clamantes, clamore se stuporem allaturos sperabant, dicentes : *Hi homines conturbant civitatem nostram. Quid dicis? credisne dæmoni? cur non hic etiam credis? Ille dicit, Servi Dei altissimi; tu dicis, Conturbant civitatem nostram: ille dicit, Annuntiant nobis viam salutis; tu verodicis, Tradunt nobis mores, quos non licet suscipere.* Vide illos neque dæmoni aures præbentes, sed unam spectantes avaritiam. *Trazerunt, inquit, eos in forum ad principes : et cucurrit plebs aduersus eos.* Vide illos non respondere nec sese purgare, ut majore sint digni admiratione. Nam ait, *Cum infirmor, tunc potens sum. Sufficit tibi gratia mea; nam virtus mea in infirmitate perficitur* (2. Cor. 12. 10 et 9). Itaque ex mansuetudine admirabiles erant. Quanto diligentior custodia erat, tanto miraculum splendidius. Fortasse sic seditionem sedare volebant. Quia videbant instantem turbam, plagis quidem in præsentem furorem sistere volebant; cum autem in carcerem conjecerunt et præceperunt accurate servari, causam audire volebant. *Et strinxit ligno, inquit; ac si diceret, in nervo.* Quot lacrymis digna sunt, quæ nunc aguntur? Illi mala patiebantur, nos in deliciis agimus, nos in theatris. Unde pernicities accidit et submergimur, dum quietem undique quærimus, nec pro Christo volumus vel convicia sustinere, vel etiam verba. Hæc frequenter in memoriam revocemus, obsecro, quanta illi passi sint, quanta sustinuerint, quomodo nec turbati, nec offensis sint. Dei opus exsequantur, et hæc passi sunt. Non dicebant : Cur hoc prædicamus, nec nobis præsidium affert Deus? Sed et hoc illis proderat, et absque ope ex ipsa re constantiores reddebatur, fortiores, imperterritos. *Tribulatio, inquit, patientiam operatur* (Rom. 5. 4).

Nihil inutilis otioso. — Ne, quæso, fluxam et dissolutam quæramus vitam. Ut enim hic duplex bonum est, quod fortiores fiant, et quod magna sit merces : sic tibi duplex malum, quod molliores evadant, et quod ad nullam utilitatem, sed in malum. Nihil enim inutilis homine, qui in otio et deliciis totum transigit tempus. Vir, inquit, non probatus, etiam reprobus : reprobus, non in his tantum certaminibus, sed etiam

in aliis omnibus. Res est inutilis desidia : atque in ipsis deliciis nihil ita fructu carens ut deliciari : id enim fastidium parit. Neque tanta est ciborum desidæque voluptas; sed omnia defluunt et volant. Ne hanc quæramus. Si enim considerare vulerimus, uter suavius agat, qui laborat et in ærumnis vivit, an qui deliciatur : illum suavius vivere deprehendemus. Nam primo illius corpus enerve et ineptum est : deinde corporis sensus non sunt sinceri neque sani, sed molles et languidi; ubi vero sic res habet, neque sanitatis voluptas apparet. Quis equus utilis, qui deliciatur an qui exercetur? quæ navis, quæ navigat an quæ otiat? quæ aqua, quæ fluit an quæ quiescit? quod ferrum, quod movetur an quod nihil operatur? annon illud quidem splendet, et argento simile est hoc autem rubiginem consumitur, et inutile est, atque ex materia sua quiddam amittit? Tale quiddam accidit otiosæ animæ : rubigo quædam illum pervadit et splendorem corrodit ceteraque omnia. Quæ quis hanc rubiginem absterserit? Ærummarum cotæ ille utilem reddunt animam et in omnibus expeditam. Quomodo enim, quæso, poterit vitia succidere, hebe tata acie, et quasi plumbum reflexa? quomodo diabolus confodiet? qui non est ingratus homo qui pingue diini studet, ac velut phoca trahitur?

3. *Lauta mensa vituperatur.* — Non hoc dico de iis qui natura tales sunt, sed de iis, qui ex ciborum deliciis talia sibi corpora parant, cum natura sua gracile essent. Ortus est sol, radios ubique splendidos effudi singulos ad opera excitavit : agricola sumpto ligos exit, ærarius malleam apprehendit, singuli artifices quæ sibi congruunt; et quemque invenies instrumentis sua tractantem; mulier colum vel texturam arripit ille autem summo mane quasi porcus ad pascendum ventrem exit, quærens quomodo lautam paret mensam. Atqui brutorum est tantum a summo mactibus adire, quia ad nihil utilia sunt, nisi ad mactitionem. Illa vero quæ dorso gestant, et operi aptæ sunt, ipsa quoque noctu ad opus egrediuntur. I autem a lecto surgens, sole forum replente, et omnibus labore satiat, surgit se distendens quasi porc saginatus, postquam optimam diei partem in tenebris consumpsit. Deinde multo tempore in lecto sedens nec ferre potest sæpe vespertinam crapulam, his consumpta maxima temporis parte. Hinc se exornat, et procedit turpitudinis spectaculum, nisi habens hominis, sed omnia hominiformis bestii oculi lippinti, vinum os olet, misera anima quasi lectum conjecta ob illatam sine modo ciborum satiam, carnis pondus circumferens sicut elephas. Inde veniens in locis sedet, taliaque dicit et facit, melius esset dormire illum, quam vigilare. Si graunientur, puella quavis mollior est; si suavia, puelli cujusvis tenerior : frequentissime oscitat. Omnibus prostat mala inferre volentibus, si non hominibus certe affectibus : talem hominem facile excitant in concupiscentia, invidia, in omnia. Omnes adulant omnes ministrant, molliorem solito reddentes a mam : et quotidie prodit cum magna accessi-

καὶ ὁ Ἀπόλλων δαίμων ἐστὶ· Καὶ ἔπειτα ἐβούλετο εἰς πειρασμὸς αὐτοὺς ἐμβαλεῖν, ὥστε μᾶλλον παροῦναι, παρώρμιζε λέγειν.

β'. Ὁ μαρτὴρ καὶ παμμίαιρα· εἰ τοίνυν οἶδας, ὅτι ὀδὸν σωτηρίας καταγράφουσι, τί μὴ ἐξίστασαι ἐκόν; Ἄλλ' ἔπειτα Σίμων ἐβούλετο λέγων· Ἄδτε μοι, Ἰνα φῶ ἄνε-
θὼ τὰς χεῖρας, λαμβάνη Πνεῦμα ἅγιον· τοῦτο καὶ ὀδὸς ἐπίκαι· ἐπειδὴ εἶδεν εὐδοκμοῦντας, καὶ ὄψε ὑπο-
κρίνεται, * ταύτη προσεδόκησεν ἑαυτὸν ἀφίεσθαι ἐν τῷ σώματι, εἰ τὰ αὐτὰ κηρύξειεν. Εἰ δὲ παρὰ ἀνθρώπου Ὁχ ὠραῖος ὁ αἴνος ἐν τῷ στόματι ἀμαρτωλοῦ, πολλὰ μᾶλλον παρὰ δαίμονος· εἰ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνει ὁ Χριστὸς, οὐδὲ παρὰ Ἰωάννου, πολλὰ μᾶλλον παρὰ δαίμονος. Τὸ γὰρ κηρύττειν οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ Πνεύματος ἁγίου. Ἐπει οὖν ἀλαοδικούς ἐποίησε βωίντες, τῇ κραυγῇ καταπέφθηκεν ἐνόμιμα, λέγοντας· Οὗτοι οἱ ἀνθρώποι ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν. Τί λέγεις; πεῖθῃ τῷ δαίμονι; διὰ τί οὐχὶ καὶ ἐπιβάθ; Ἐκεῖνος λέγει, ἐπὶ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ τὸ ὑψίστου· σύ λέγεις, ὅτι Ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν· ἐκεῖνος λέγει, ἐπὶ Καταγράφουσι ἡμῶν ὀδὸν σωτηρίας· σύ λέγεις, Παροδιδόσιν ἡμῶν ἔθνη, ὃ οὐκ ἐξέστι παραδέχασθαι. Ὅρα οὐδὲ τῶν δαίμων αὐτοὺς προσέχοντας, ἀλλὰ πρὸς ἐν ὀρώνας, τὴν φιλαργυρίαν. Ἐλευσάν τε αὐτοὺς, φησὶ, εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἀρχοντας· καὶ συνεπέστη ὁ δῆλος καὶ αὐτῶν. Ὅρα αὐτοὺς οὐκ ἀποκρινομένους οὐδὲ ἀπολογουμένους, ἵνα μὴ σπουδῆσι αἰτίους θάνατος γένοιται. Ὅταν γὰρ, φησὶν, ἀσθενῶ, τότε δυνατὸς εἰμι. Ἄρχει σὺ ἡ χάρις μου· ἢ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειούται. Πότε καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας θαυματοῦνται αὐτοὺς ἐχρήν. Ὅση ἀκριβεστέρη ἡ φυλακὴ γίνεται, τοσοῦτο τὸ θαῦμα λαμπρότερον. Ἰσως τὴν σύστασιν ἐκείνοι βουλομένοι τοιοῦτο ἐπινοῦν ἐκείνου. Ἐπειδὴ εἶδον τὸν δῆλον ἐρεστώτα, ταῖς μὲν πληγαῖς τὸν θυμὸν τέως στήσαι ἐβούλοντο, τῷ δὲ εἰς θεομαθηρίον ἐμβαλεῖν καὶ παραγγεῖλαι ἀσφαλῶς τηρεῖν, ἀκούσαι ἑβελον τοῦ πράγματος. Καὶ ἠσφαλλισατο, φησὶν, εἰς τὸ εὐλόγ, ὡς ἂν εἴποι τις, Εἰ, τὸν νύκθον. Πόσων διακρούων τὰ νύκθον; Ἐκεῖνος μὲν ἐπαθόν ὅσα καὶ ἐπαθόν, ἡμεῖς δὲ ἐν τρυφῇ, ἡμεῖς δὲ ἐν θέατροις. Ὅθεν καὶ ἀπολύμνησαι, καὶ καταποντιζόμεθα, ἵνα οὖν ζητοῦντες πενταχοῦ, καὶ οὐδὲ μέγρις ὀνειδισμοῦ ἐπὶ τὸν Χριστὸν ἀνεχόμενοι λυπηθήναι, οὐδὲ μέγρι [272] λόγων. Τοιοῦτος συνεχὴς ἀναμνησκόμενοι ἑαυτοὺς, παρικαλῶ, ὅσα ἐπαθόν, ὅσα ὀπέμνηται, πῶς οὐκ ἐθορβούθουν, πῶς οὐκ ἐσκανδαλίζοντο. Τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον ἐπίουσι, καὶ ταῦτα ἐπασχον. Οὐκ ἔλεγον, Τί τοιοῦτο κηρύττομεν, καὶ οὐ πρόσταται ἡμῶν ὁ θεός; Ἄλλὰ· καὶ τοιοῦτο αὐτοὺς ὠφέλει, καὶ χωρὶς τῆς βοήθειας αὐτῶν τῶν πράγματι ἐπινοητέρας ἐποίησε, ἰσχυροτέρους, ἀκαταλήκτους· c. Ἡ ἁλιεῖς, φησὶν, ὑπομονὴν καταγράφεται.

Μὴ δὲ τὸν ὑγρὸν καὶ διακεχυμένον ζητῶμεν βίον. ὕψις γὰρ ἐπιβάθ ἐπιλόων τὸ καλὸν, ὅτι ἐν ἰσχυροῦ ἵσταται καὶ ἐπὶ μεγάλῳ οἱ μισθοί, οὕτως ἐκεῖ ἐπιλόων τὸ καλὸν, ὅτι ἐν μαλκωτέροις καθίστανται καὶ ἐπὶ ὀδὴν ἀναστρέφεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κακῷ. Οὐδὲν γὰρ ἀχρηστοτέρου ἀνθρώπου γένεται ἂν ἐν ἀνάσει καὶ τρυφῇ τὸν ἅπαντα διατελούντος χρόνον. Ἄνηρ γὰρ, φησὶν, ἀπειραστός, καὶ ἀδόκιμος· ἀδόκιμος, οὐκ ἐν τοῖς ἄγῳσι·

* καὶ οὐδὲ ὑποκρίνεται, sic unus codex. b hlem τὴν στάσιν ἐκείνην. c Alii, χωρὶς τῆς ἀληθείας ἐν κτύπῳ τῶν πράγματι.

τοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπανσι. Ἀχρηστον πρόημα ἢ ἀνεσις, καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ τρυφῇ οὐδὲν οὕτως ἀνεπιτήθειον, ὡς τὸ τρυφῆν· προσκορὴ γὰρ ἐστίν. Ὅστις αἰτίων ἥδονη τοσαῦτη, οὕτως ἀνεσις, ἀλλὰ πάντα ἐξέτιγλα γίνεται καὶ διαρρέει. Μὴ δὲ ταῦτα ἐπιζητῶμεν. Εἰ γὰρ σκοπεῖν θελήσομεν τίς ἥδονα διάγει, ὁ πονούμενος καὶ ταλαιπωρούμενος ἢ ὁ τρυφῶν· τοῦτον μᾶλλον εὐδρόσομεν. Πρῶτον μὲν γὰρ τοῦ τοιοῦτου τὸ σῶμα αὐτὸ ἐκλυτον καὶ πεπληθὸκό· ἔπειτα καὶ αἱ τοῦ σώματος αἰσθήσεις οὐκ εἰσιν εἰλικρινεῖς οὐδὲ ὑγιεῖς, ἀλλὰ χαΐνας καὶ μαλακά· * τοῦτον δὲ οὐκ εὐσύν, ὁ τρυφῶν ἢ ἥδονη φαίνεται. Ποῖος ἵππος χρήσιμος, ὁ τρυφῶν ἢ γυμναζόμενος; ποία ναῦς, ἢ πλέουσα ἢ ἄργουσα; ποῖον ὄδιον, τὸ τρέχον ἢ τὸ ἐστώ; ποῖος αἰθέρης, ὁ κινουμένος ἢ ὁ μὴ ἐργαζόμενος; οὐχ ὁ μὲν ἀπολάμμαι, καὶ ἀργύρου προσέεικεν, ὁ δὲ κατὰ πάντα παταχοῦ ἀχρηστος ἐν, καὶ τῆς ὕλης ἀπολύς· τῆς οὐκείας; Τοιοῦτον τὸ γίνεται καὶ ἐπὶ τῆς ἀργούσης ψυχῆς· ἴσως αὐτῆς καταχέεται, καὶ τρώγει τὴν τε λαμπρότητα καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Τίνος οὖν ἂν τις τοῦτον ἀποσμήξει τὸν ἴδον; Τῇ τῶν θλιμένων ἀκόνῃ· αὐταὶ χρήσιμον ἐργάζονται τὴν ψυχὴν καὶ ἐν πᾶσι ἐπιτηδεῖαν. Πῶς γὰρ, εἰπέ μοι, δύνησται τὰ πάθη τέμνειν, τῆς ἀμχρῆς ἀμύληνθεσις, καὶ μολοῦδου δεικνὴ ἐπανακαμυτομένης; πῶς τὸν διδύβον τρώσει; Τίνος δὲ οὐκ ἐστὶν ἀηδῆς· ἀνθρώπος πολυσαρκίαν ἀσκήν, φώκῃς δεικνὴ σαρμῆμος;

γ'. Οὐ περὶ τῶν φύσει ἐνταιν τοῦτο λέγω, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐκ τῆς τρυφῆς τοσαῦτα κατασκευασάντων τὰ σώματα, περὶ τῶν λεπτινὸν κατὰ φύσιν. Ἄνεσις ἐν ἤλιος, λαμπρὰς ἀφῆκε πανταχοῦ τὰς ἀκτῖνας, ἤγειρεν ἕκαστον ἐπὶ τὰ ἔργα· ὁ γεωργὸς τὴν δικυλάν λαθῶν ἐξεῖται, ὁ χαλκοκτύπος τὴν σφύραν, καὶ τὸ κατὰ ἄλληλον ἕκαστος τῶν δημιουργῶν, καὶ εὐρήσεις ἕκαστον τὰ οὐκεία ἔργα μεταχειριζόμενον· ἢ γυνὴ ἡλακάτην ἢ τὰ φάρμακα· αὐτὸς δὲ καθάπερ ὁ χοῖρος· ἢ εὐθέως ἀπὸ πρωτὸ ἐπὶ βοσκήν ἐξεῖται εἰς ταγεράς, ζητῶν πῶς [275] τρέφεται πολυτελεῖ κατασκευάσει. Καίτοι τὸν ἀλόγων ἐστὶ μόνον ἀπὸ πρωτὸ τρέφεται, ἐπειδὴ πρὸς οὐδέν ἐστι χρῆσιμα, ἀλλὰ πρὸς τὸ σφάσσει. Τὰ δὲ νυτοφῶρα αὐτῶν καὶ ἐργασίαν ἀναβιβάζονται καὶ αὐτὰ ἀπὸ νυκτῶν ἐπὶ τὸ ἔργον ἐξεῖται. Οὕτως δὲ ἀπὸ τῆς εὐνῆς ἀναστὰς, τοῦ ἡλίου τὴν ἀγορὰν ἐμπλήσαντος, καὶ πάντων κοροσθέντων τῆς οὐκείας ἐργασίας, ἀνίσταται διατεινόμενος, καθάπερ ἐνωσις ἔς πεινόμενος, τὸ κάλλιστον τῆς ἡμέρας ἐν σκύτῃ καταναλώσας. Εἶτα κῆθηται πολὺν ἐπὶ τῆς εὐνῆς καρπῶν, πολλαῖς οὐδὲ ἀνεγεῖν· δύναμενος ἀπὸ τῆς ἐσπερῆς μῆθης, καταναλώσας τὸν πλείονα καρπὸν ἐν τοῦτοις. Εἶτα καλλιπῆξις ἐαυτοῦ, καὶ πρέστιον ἀσχημοσύνης θέατρον, οὐδὲν ἔχων ἀνθρώπου, ἀλλὰ πάντα θηρίου ἀνθρωπομέρου· οἱ ὀρθάλμου ὀλιγοῦ, ἐκόν τοῦ σῶμα ἀπόδον, ἢ ταλαίπωρος ψυχὴ καθάπερ ἐπὶ κλίτης βεδλημένη ὑπὸ τῆς ἀμέτρως ἔγχευμένης ἐπιλοκράσας, τὸ μέγεθος τῶν σαρκῶν περιφέρουσα καθάπερ ἐλέφας. Εἶτα ἐλθὼν κῆθηται ἐν τόποις, καὶ λέγει τοιαῦτα καὶ ποιεῖ, ὡς βέλτερον εἶναι ἐπὶ καθέσθαι αὐτὸν ἢ ἐγρηγορέσαι. Ἄν θενὰ ἐπὶ ἀγγελῶν, παντὸς κοροσίου μαλκωτότερος γίνεται· ἂν χρηστὰ, παντὸς παιδίου χαυνότερος· χάσιμος αὐτῷ ἢ ἕψες γέμει. Πᾶσι πρόκειται τοῖς βουλομένοις κακῶς ποιεῖν, εἰ καὶ μὴ τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ τοῖς πάσι· καὶ θυμὸς τῶν τοιοῦτων ἐγείρει φθόνον, καὶ ἐπιθυμίαν, καὶ βασκανίαν, καὶ πάντα. Πάντες κολλεσκόμενοι, πάντες θερραπέουσι, μαλκωτέρων ἢ ἐστὶν ἐργαζόμενοι τῶν

* Altus, καὶ μαλκωτότερος. b Allii ὁ χοῖρος. c Sic codic. optime. Montf. ἐνεργεῖν. Edr.

ζυχήν· καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πρόεισι, πολὺ τε τῆς νόσου προσλαμβάνουν. Ἄν εἰς πραγμάτων ἐμπέση περίστασις, τέτρα καὶ κόνις γίνεται, καὶ οὐδὲν αὐτῷ τὰ σπρικήν ἱμάτια συμβάλλεται. Ταῦτα ἡμῖν οὐχ ἄπλως εἰσραται, ἀλλ' ἵνα παιδεύσωμεν μεθὲν ἀργύς ᾗν μηδὲ εἰκῆ. Ἡ γὰρ ἀργία καὶ ἡ τρυφή πρὸς ἔργασίαν ἀνεπιτήδευον, πρὸς δόξαν μόνον, πρὸς ἡδονήν. Πῶς πάντες τὴν τοιοῦτον οὐ καταγνώσονται, καὶ οικεῖοι καὶ φίλοι καὶ συγγενεῖς; τίς δὲ οὐ δικαίως ἐρεῖ, ἀχθὸς οὖτος; ἀλλοῦρα, εἴθις παρήλθεν εἰς τὴν κόσμον ὁ τοιοῦτος· μάλλον δὲ οὐκ εἰκῆ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κακῷ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς, ἐπὶ λύμῃ ἰδὲ, ἐπὶ βλάβῃ ἑτέρων; Τί οὖν ἦσιον αὐτῆ, ἰωμεν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ζητούμενον, σχολὴ καὶ ἀπραξία. Καὶ τί ἀθρόστερον γένοιτ' ἂν ἀνθρώπου οὐδὲν ἔχοντος ποιηῖ; τί μοχθηρότερον, τί ταλαιπωρότερον; μυρίων οὐ χείρων τοῦτο δεσμίαν, χασιμάθει καὶ κεχηγνῆναι διαπαντός ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καθήμενον ὀρώντα τοὺς παρόντας; Ἡ γὰρ ψυχὴ φύσιν ἔχουσα τοῦ κινεῖσθαι διαπαντός, οὐκ ἀνέχεται ἡρεμεῖν. Ἐμπρακτον τὸ ζῆον τοῦτο ἰποῖσεν ὁ Θεός, καὶ κατὰ φύσιν αὐτῷ ἐστι τὸ ἐργάζεσθαι, παρὰ φύσιν δὲ τὸ ἀργεῖν. Μὴ ἀπὸ τῶν νοσούντων τὰ πράγματα δοκιμάζωμεν, ἀλλὰ τὸ πράγματα πείραν λάθωμεν. Οὐδὲν σχολῆς μοχθηρότερον, οὐδὲν ἀργίας· Δὲ τὸ τοῦτο εἰς ἀνάγκην ἡμᾶς κατέστησεν ἐργασίας ὁ

Θεός. Πάντα γὰρ ἡ ἀργία βλάπτει, καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος αὐτῆ βλάπτει πως ἡ ἀργία. Καὶ γὰρ καὶ ὀφθαλμοὶ εἰς ἡγρόζοντο τοῦ αὐτοῦ, [274] καὶ στόμα, καὶ γαστήρ καὶ πᾶς, ὅτι ἂν εἴποι τις τῶν μελῶν, εἰς νόσον ἐμπίπτει τὴν ἐσχάτην· οὐδὲν δὲ οὕτως, ὡς ἡ ψυχὴ. Ὅσπερ δὲ ἀργία κακὸν, οὕτω καὶ ἐργασία ἡ μὴ προσήκουσα. Καθάρτερ γὰρ εἰ τις μὴ ἐσθίει, εἰς τοὺς δόνοντας βλάπτεται, κἂν ἐσθίῃ τὰ μὴ προσήκοντα, πνεῖ αὐτοὺς αἰμωδιῶν· οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα, ἂν τε μὴ ἐργάζηται, ἂν τε ἐργάζηται τὰ μὴ προσήκοντα, τὴν οικείαν ἀπόλλυσιν λογῶν. Οὐκ οὖν ἀμφοτέρω φεύγειν σπουδάζωμεν, καὶ ἀργίαν καὶ ἐργασίαν ἀργίας χαλεπωτέρων. Ποῶς δὲ αὕτη ἐστὶ; Πλευροξία, θυμὸς, βασκανία, τὰ λοιπὰ τῶν παθῶν. Ἐν τοῦτοις τὴν ἀργίαν μεταδιώκωμεν, ἵνα τῶν ἐπηγγελλόμενων ἡμῖν ἀγαθῶν τύχωμεν· χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Sic optima codd. Editi: Ποία... ἐστὶ; Πλευροξία, θυμὸς, βασκανία, ἐρίδα, φόβος, ἔρηξ, καὶ τὰ ὑπόλοιπα τῶν ἀκαθάρτων παθῶν. Ἐν τοῦτοις ἐπιλεγόμεν τὴν ἀργίαν μεταδιώκωμεν, καὶ τὴν τῶν ἀρτίων ἐργασίαν μετὰ πάσης σπουδῆς ἐργάζεσθαι, ἵνα καὶ τῶν ἐπηγγελλόμενων ἡμῖν ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν. Εἰσι.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ'.

Κατὰ δὲ τὸ μεσοτύκιον Παῦλος καὶ Ἑλλάς προσευχόμενοι ὕμνουσαν τὸν Θεόν· καὶ ἐκηροῦντο αὐτῶν ὁ δέσμιος. Ἄρρω δὲ σισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμοτηρίου· ἀνεψήχθησαν τε παραχρῆμα αἱ θύραι πάσαι, καὶ αἰτήτων τὰ δεσμὰ ἀνήθη.

α'. Τὸ τοῦτον ἰσον γένοιτ' ἂν τὸν ψυχῶν; Ἐμιστιχθῶσαν πολλὰς πληγὰς λαβόντες, ὄβρισησαν, περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινώθησαν, εἰς τὸ ἔλλοι ἦσαν ἐμεθελημένοι, εἰς τὴν ἐπιπταρὴν φυλακῆν· καὶ οὐδὲ οὕτω καθειμένοι ἤνεργοντο, ἀλλ' ἐπαννύχιζον. Ὅρθει δὲ σὺν ἡ θλίψις ἀγαθῶν; Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἐν ἀπαλοῖς ὄντες στρώματι, οὐδένα δεσμοκίτας, ἔλην τὴν νύκτα καθειόμεν. Τάχα διὰ τοῦτο ἐπαννύχιζον, ἐπειθεῖν ἐν τοῦτοις ἦσαν. Οὐχ ἡ τοῦ ἵππου τυραννὴ αὐτοὺς εἶλεν, οὐχ ἡ ἀλγῆτων ἑκαμψεν, οὐχ ὁ φόβος εἰς ἀπορίαν ἐνάβαλεν, ἀλλ' αὐτὰ δὴ ταῦτα πολλῶν μάλλον ἦν τὰ διαγειρόντα αὐτοὺς, καὶ ἥθοντες πληροῦντα πολλῆς. Κατὰ δὲ τὸ μεσοτύκιον ὕμνουσαν τὸν Θεόν, φησὶν, ἐκηροῦντο δὲ αὐτῶν ὁ δέσμιος. Ἐάνω γὰρ ἰδοῦμαι εἶναι καὶ παράδοξον. Ἄρρω δὲ σισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμοτηρίου· ἀνεψήχθησαν τε παραχρῆμα πάσαι αἱ θύραι, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνήθη. Σισμὸς ἐγένετο, ὥστε ἀφυσπυθῆναι ἐκεῖνον, καὶ αἱ θύραι ἀνεψήχθησαν, ὥστε θαυμάσιον τὸ γεγονός. Ταῦτα εἰ δεσμοκίται οὐκ ἔωρων· ἡ γὰρ ἂν ἔφυγον ἅπαντες. Ἐξυπνος δὲ γενομένος ὁ δεσμοκίτης, καὶ ἰδὼν ἀνεψήχθησαν τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, σπασάμενος μάχοισιν ἐμελλεν ἑαυτὸν ἀνατρέψαι, ρομίλον [275] ἐκπεσπυθῆναι τοῦ δεσμοκίτου. Ἐρώνητος δὲ φωνῆ μεγάλῃ ὁ Παῦλος, λέγων· Μηδὲν πρᾶξῃς σεαυτῷ κακόν· ἅπαντες γὰρ ἔσμεν ἐνθάδε. Ἐθαύμασε μάλλον τὴν φιλανθρωπῆσαν Παυλοῦ· ἐξελπίθη τὴν ἀνδρείαν, ὅτι καὶ φουγῆν δύναμις οὐκ ἔφυγε, καὶ ὅτι αὐτὸν ἐκώλυσε τῆς σφαγῆς. Αἰτήσας δὲ ὥστε εἰσεπιθῆσαι, καὶ ἐντρομος ἐπάρατων, προσέειπε τῷ Παυλῷ, καὶ τῷ Ἑλλᾷ, καὶ προσηγγὼν αὐτοῦς ἔξω, ἔφη· Κύριος, εἰ με δεῖ ποιεῖν, Ἴνα σωθῶ; εἶδεις πῶς αὐτὸν εἰς τὰ θαῦμα; Οἱ δὲ εἰπον, Πιστευσον ἐπὶ τὸν

Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ σωθήσῃ σὺ καὶ ὁ κόκκος σου. Καὶ ἐλάλησαν αὐτῶν τὸν λόγον τὸν Κυρίου, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ εὐθὺς λαλήσαι αὐτῷ ἐπεδείξαντο τὴν περὶ αὐτῶν φιλανθρωπῆσαν. Καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τῆς νυκτός, ἔκλυον ἀπὸ τῶν πληθῶν. Καὶ ἐκαταπέθη αὐτόν, καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες παραχρῆμα. Ἀναγαγὼν τε αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον, παρέθηκε τράπεζαν, καὶ ἡγελάτωτο πανομίαν πειστικῶς τῷ Θεῷ. Ἐκλυσαν αὐτούς, ὡσπερ ἀμεδέμενος τὴν χάριν, καὶ τιμῶν αὐτοὺς εἰς τὸν ἐποῖν. Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἀπέστειλαν ὁ στρατηγὸς τοὺς βαβδούχους, λέγοντες· Ἀπόλλυσον τὸν ἀνθρώπου ἐκεῖνον. Ἐγινωσαν ἰσως τὸ γεγονός οἱ στρατηγὸι, καὶ οὐκ ἐτόλμων ἀφ' ἑαυτῶν ἀρεῖναι. Ἀπήγγειλε δὲ ὁ δεσμοκίτης τοὺς λόγους τούτους πρὸς τὸν Παῦλον φησας, ὅτι Ἀπεστάλασκον ὁ στρατηγὸς, ἵνα ἀπολύθῃτε. Νῦν οὖν ἐξεβλήθοντες περιείραθε ἐν εἰρήνῃ. Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη πρὸς αὐτοὺς· Δειράμενος ἡμᾶς δημοσίᾳ, ἀκατακρίτους, ἀνθρώπου τρωμαίους ἐπάρατους, ἔβαλον εἰς φυλακῆν. Καὶ νῦν λάθρα ἡμᾶς ἐκβάλλουσι; Οὐ γὰρ· ἀλλὰ ἐβλήθοντες αὐτοὶ ἡμᾶς ἐξαγαγῆσαν. Ἀνήγγειλαν δὲ τοὺς στρατηγὸις οἱ βαβδούχοι τὰ ρήματα ταῦτα· καὶ ἐροῦσθήσαν ἀκούσαντες, ὅτι Ῥωμαῖοι εἰσι. Καὶ ἐξεβλήθοντες παρεκάλεισαν αὐτοὺς, καὶ ἐξαγαγόντες ἠρώτων ἐξελλεῖν τῆς πόλεως. Ἐξεβλήθοντες δὲ ἐκ τῆς φυλακῆς, εἰσῆλθον πρὸς τὴν Λυδίαν, καὶ ἰδόντες τοὺς ἀδελφούς παρεκάλεισαν αὐτούς, καὶ ἐξῆλθον. Καὶ τὸν στρατηγῶν ὀφθαλμῶν ὁ Παῦλος οὐκ ἐξήρχεται· τάχα διὰ τὴν Λυδίαν, καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς· ἡ καὶ φοβῶν αὐτοὺς, ἵνα μὴ νομοθεσίαν ἡκουσῆται ἀπολελυθῆσαι, καὶ ἵνα καὶ τοὺς ἄλλους ἐν παρήτοις καταστήσῃ. Τριπλοῦν, ἀγαπητοὶ, τὸ ἐγκλημα ἦν, ὅτι καὶ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀκατακρίτους, καὶ δημοσίᾳ ἐβάζον εἰς φυλακῆν. Ὅρα, ὅτι καὶ ἀνθρώπινα κατεσκευάζον πολλὰ. Ἐπετάωμεν πρὸς ἐκεῖνον τὴν νύκτα ταύτας

* Αἱ εἰρήματα, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Λυδίας.

morbi. Si in negotiorum difficultatem incidat, pulvis et cinis redditur; nihilque ei sericæ vestes prosunt. Hæc non sine causa a nobis dicuntur, sed ut doceamus, ne quis otiose et inutiliter vivat. Otium namque et deliciae ad opus inutiles, ad gloriam solum et ad voluptatem sunt. Quomodo non omnes talem hominem damnent, domestici, amici, cognati? quis non jure dicat, Pondus terræ hæc est, frustra in mundum prodiit; imo non frustra, sed in malum capitis sui, in perniciem suam, in damnum aliorum? quid dulcius otio videmus? illud enim est quod queritur, otium et vacatio. Et quid ingratus fuerit homine nihil habente quod operetur? quid foedius, quid miserius? annon hoc innumeris pejus est vincalis, oscitare semper in foro sedentem, ac prætereuntes spectare? Anima quippe ex natura habens, ut semper moveatur, quietem non fert. Ad operandum Deus hoc animal fecit: secundum naturam ejus est quod operetur, contra naturam quod sit otiosus. Ne ad ægris rem exploremus, sed operis experimentum

capiamus. Nihil otio, nihil desideria detertis: ideo nobis Deus laborandi necessitatem imposuit. Omnibus quippe nocet otium, ipsisque corporis membris. Nam oculus si non operetur, itemque os, venter et quodvis membrum, in extremum incidit morbum: sed nihil ita labore eget ut anima. Sicut autem otium malum est, ita quoque operatio non congruens. Quemadmodum enim si quis non edat, in dentibus læditur; si qua non competens edat, ut obstupescant efficit: ita et hic, sive non operetur, sive operetur que non oportet, vim amittit suam. Ergo utrumque fugere stodeamus, et otium et opus otio gravius. Quodam illud est? Avaritia, ira, invidia, contentiones, cædes, æmulationes, et reliqua vitia. Ab his vacare debemus, et virtutum operationem cum omni diligentia persequi, ut promissa consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXVI.

CAP. 16. v. 25. *Media autem nocte Paulus et Silas orantes laudabant Deum; et audebant eos vinciri. 26. Subito vero terræ motus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris: et statim aperta sunt omnia ostia, et universorum vincula soluta sunt.*

1. Quid his par fuerit animabus? Virgis casi multas pagas acceperant, contumelias et extrema pericula subierant, in ligno vinciti erant, in carcere interiori: et ne sic quidem somnum capere volebant, sed pervigilium agebant. Videtis quantum sit afflictio bonorum? Nos autem in molibus lectis sine ullo terrore per totam dormimus noctem. Forte ideo pervigilium agebant, quia hoc in statu erant. Non illos somni tyrannis cepit, non dolor inflexit, non timor consternatos reddidit; sed hæc multo magis illos excitabant, et multa replebant voluptate. *Media autem nocte, inquit, orantes laudabant Deum: audiebant autem illos vinciti.* Novum enim et stupendum videbatur esse. *Subito vero terræ motus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris: et statim aperta sunt ostia omnia, et universorum vincula soluta sunt. Terræ motus factus est, ita ut custos excitaretur a somno; et ostia aperta sunt, ita ut res esset mirabilis. Hæc vinciti non videbant; alioquin fugissent omnes.* 27. *Expergefactus autem custos, et videns januas apertas carceris, evaginato gladio volebat se interficere, existimans fugisse vincitos.* 28. *Clamavit autem voce magna Paulus, dicens: Nihil tibi mali feceris: univerſi enim hic sumus.* Admiratus est magis benignitatem Pauli: obstupuit fortitudinem, quod cum fugere posset, non fugerit, et quod ipsam a crede cohibuerit. 29. *Petito autem lumine introgressus est, et tremefactus prociidit ante Paulum et Silam, 30. et producens eos foras, dixit: Domini, quid me oportet facere ut salvus sum? Viden' quanta illum ceperit admiratio? 31. At tui dixerunt: Crede in Dominum Jesum Christum, et*

salvus eris tu et domus tua. 32. *Et loquuti sunt et verbun Domini, et omnibus qui erant in domo ejus.* Quia statim loquuti sunt illi, declararunt misericordiam erga illum. 33. *Et assumptis illis in eadem hora noctis, lavit plagas eorum: et baptizatus est ipse, et omnis domus ejus continuo.* 34. *Cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit mensam, et exultavit cum tota domo circdens Deo.* Lavit eos, quasi gratiam rependens, et sic illos honorans. 35. *Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores, dicentes: Dimittite homines illos. Cognoverant forte factum magistratus, et non audebant per seipsos dimittere.* 36. *Nuntiauit autem custos carceris verba hæc Pauli, dicens: Miserunt magistratus, ut dimittantini. Nunc igitur exeuntes, ite in pace. Paulus autem dixit eis: 37. Casos nos publice, indemnatos, homines Romanos, miserunt in carcerem; et nunc occulte nos ejiunt? Non ita, sed veniant, 38. et ipsi nos ejiant. Nuntiarunt autem magistratibus lictores hæc verba: timueruntque audientes, quod Romani essent.* 39. *Et egressi deprecati sunt eos, et eductos rogabant, ut egredereut e civitate.* 40. *Egressi autem de carcere, ingressi sunt ad Lydiam: et visit fratribus exhortati sunt eos, et profecti sunt.* Etiam magistratibus denuntiantibus Paulus non exit, forte propter Lydiam, et alios fratres: vel ut terreat illos, ne putarentur rogatu suo dimissi fuisse, ut etiam aliis fiduciam inderent. Triplex, dilecti, crimen erat: quod Romanos, quod non damnatos, quod publice in carcerem conjecissent. Vides illos plurima humano more fecisse. Exquiramus noctem illam, cum noctibus nostris comparando, ubi comessationes, ebrietas, lascivia; ubi somnus a morte nihil differens, ubi vigiliæ somno ipso graviore. Alii enim dormiunt, ita ut nihil sentiant; alii miserabiliter vigiliant, dotes struentes, de pecuniis curantes, ut ulciscantur eos qui se læserunt studentes, inimicitias meditantes, verba contumeliosa transacto die secum reputantes;

sic iræ ignem succendant, et intolerabilia perpetrant. Perpende quomodo Petrus dormiebat. Per dispensationem illud factum est : angelus enim advenit, neminemque rem gestam scire oportebat; et merito quidem, ut ne custos carceris seipsum interficeret. Et cur non aliud signum factum est? Quia illud maxime ipsum attrahere et confirmare poterat, siquidem ille periclitatus erat, nisi ita factum esset : non enim ita signa trahunt, ut ea quæ ad salutem nostram attinent. Ne videretur terræ motum per se factum esse, sequutum est id, quod ipsi testimonio esset. Et noctu accidit : nihil enim ad ostentationem faciebant, sed ad salutem. Non malus erat carceris custos: conjecerat illos in interiorem carcerem, quod ita sibi jussus esset, non motu suo. Et cur non ante clamavit Paulus? Perturbatione plenus erat homo, nec admisisset verba. Ideo cum videret illum sese interfectorum, præoccupat et clamat, dicens : *Omnes hic sumus. Ideo ille Petitio Inimice insiliit, et ante Paulum, inquit, et Silam prociidit. Ad pedes vinciti prociidit custos. Et eduxit illos foras, dixitque: Domini, quid mai oportet facere, ut salvus sim? Quidnam dixerunt? Vide illum non ob hoc diligere quod servatus esset, sed quod de virtute obstupesceret.*

2. Vides quid illic, quid isthic factum sit? Illic puella liberata est a maligno spiritu, et in carcerem coniecerunt eos, quod illam a dæmone liberassent; hic solum januas apertas ostenderunt, et aperuit januas cordis illius, solvit vincula duplicia, accendit lumen illud : nam et in corde ejus lux fulgebat. Et insiliit et prociidit : nec interrogat quomodo res facta sit, quid factum sit; sed statim ait : *Quid mai oportet facere ut salvus sim? Quid ergo Paulus? Crede in Dominum Jesum Christum, et salvus eris, inquit, tu et domus tua.* Hoc maxime homines allicit, quod et domus salva sit. *Et loquuti sunt ei verbum, et omnibus qui erant in domo ejus.* Lavit eos, et lotus est : illos quidem a plagis abluit, ipse a peccatis ablutus est : nutritiv, et nutritus est. *Et exultavit, inquit.* Atqui nihil erat nisi verba tantum et spes bona. Hoc signum erat, credidisse illum, sibi omnia remissa fuisse. Quid custode carceris pejus? quid crudelius, quid ferocius? Attamen cum multo illos suscepti honore. Non quod servatus esset, gavisus est, sed *Quod Deo crederet. Crede, inquit, in Dominum.* Ideo dixit, *Qui credidit Deo, ut ne videretur quasi damnatus et peccator solvi.* Idcirco dicant : *Casos nos publice indennatos homines coniecerunt in carcerem; ut non modo gratiæ, sed etiam ipsorum esset opus. Vide ut varia dispenset gratia, quomodo ille egressus est, quomodo hic, et alii uterque apostolus esset. Timuerunt, inquit.* Timent quia Romani sunt, non quia injuste coniecerunt. *Et rogaverunt illos, ut exirent ex civitate.* Hanc petiere gratiam. Illi vero ut venerunt ad Lydiam et confortarunt eam, sic profecti sunt. Non oportebat enim hospitalem illam in agone et sollicitudine relinquere. Egressi autem sunt, non illis obtemperantes, sed ad prædicationem festinantes, cum civitas per miraculum illud satis adjuncta fuisset. Non oportebat ultra

manere. Nam miraculum majus apparet magis clamari post profectionem eorum qui ipsum patravrant. Etenim custodis carceris fides pro voce erat. Quid huic rei par? Ligatur et solvit ligatus; solvit duplex vinculum; ligantem se solvit per hoc quo ipse ligatus sit. Hæc vere sunt gratiæ opera. *Nam ergo, inquit, egressi, ite in pace* : id est, cum securitate, nihil timentes. Simil hunc volunt extra periculum fieri, ne post hæc accusetur. Et non dicunt Casos nos coniecerunt in carcerem, quia miraculi operati eramus : neque enim his attendebant; se quod illorum animos concutere poterat, *Indennati inquit, et Romanos.* Hujus vinciti semper memores sumus, et non miraculi. Quid dicent gentiles, quomodo vincitus cum esset, suasit vincienti? Et quem, inquit, persuaderi oportebat, nisi scelestum hominem, miserum, qui mentem non haberet, mille millis onustum et captum facilem? Hæc insuper proferunt. Quis credidit, nisi coriarius, purpuraria, eunucho custos carceris, servi et mulieres? Quid ergo dice poterunt, quando eos, qui in dignitatibus erant prodicemus : centurionem, proconsolem, alios illo ad hoc usque tempus, imperatores, reges? Et vero aliud majus dico : ipsos viiores illos videamus. Equid ibi mirum, inquires? Hoc certe mirum : etenim si de rebus vulgaribus crederet, non mirum esset; cum vero de resurrectione, de regno cælorum de vita philosophica quis popularibus loquitur persuadet, hoc mirabilius erit, quam si sapientibus persuasisset. Cum enim non est periculum, et quæ suadet, e re stultitiam in medium proferunt; quam autem quis dixerit servo secundum te : Si mihi er das, periclitaris, omnes habebis tibi inimicos, oportet te mori, mille subire mala; sicque illius anima capiat : non jam hoc insipientis est. Nam si dogmata voluptatem haberent, jure quis hoc diceret; si vero id, quod nollent philosophi discere, servus discimus majus est miraculum. Et si vultis, coriarius ipse in medium adducamus, et videamus quid ipsi Petu loquatur; vel si placet, ipsum custodem carceri. Quid ergo ipsi dicit Paulus? Christus resurrexit, resurrectio mortuorum et regnum; et statim persuasit facile credenti. Quid ergo? de vita nihil discit quod sapere oporteat, quod pecuniis imperare, quæ non esse inhumanum oporteat, quod bona sua e ganda sint aliis? Neque enim hæc credidisse insipientis erat, sed magni animi. Esto enim ipsi dogmata insipientia acceperint; vitam illam philosophicam scilicet, an insipientis esset? Itaque quanto magis insipientis esset qui obtemperaret, et tamen ea susceperet, quæ philosophis persuadere philosophi possent, majus esset miraculum : maxime vero cum mulieres et servi persuadentur, et per opera exhibent, quæ nec Platones nec alii omnes ulli persuadere poterunt. Et cur nulli dico? Ne sibi in quidem. Nam Plato quidem persuasit pecuniis esse contemnendas, qui tantas facultates et opes : nulosque aureos et phthalas possedit (a). Quod v-

(a) Prædivitem fuisse Platone m asseverabant quidam

τῶν νόκτας, ἐνθα κῶμαι καὶ μάβα καὶ ἀσέλγειαι, ἐνθα ἄνθος θανάτου οὐδὲν διεστράχθαι, ἐνθα ἀγγρηνίαι ὕπνου χυλεπότεραι. Οἱ μὲν γὰρ καθέδουσι ἀνεπαίσθητος, οἱ δὲ ἐργηθρασαν ἐλεστοὺς καὶ ἀθλῶς, δόλους βλάπτοντες, ἔπιρ χρημάτων φρονιζόντες, ὅπως ἀμύνοινται τοὺς ἀδικούντας σπουδάζοντες, ἔχθραν μαλετώντες, βήματα ὀρθιστικά μεθ' ἡμέραν ἀναλεγόμενοι ὅτι τοὺς πύρ σκαλείουσι τῆς ὄρηγης, τὰ ἀφόρτα ἐργάζονται. Σκόπες πῶς Πέτρος ἐκάθευεν. Οἰκονομικὸς ἐκεῖνο γέγονεν ὁ ἀγγελος γὰρ παρεγένετο, καὶ οὐδένα ἐχρῆν ἰδεῖν τὸ γένόμενον· καὶ τοῦτο πάλιν κἀλῶς, ἵνα κωλυθῶ ὁ δεσμοφύλαξ ἀναλεῖν ἑαυτὸν. Καὶ διὰ τὴν μὴ ἄλλο σημάτων γέγονεν; Ὅτι τοῦτο [276] μάλιστα αὐτὸν ἐπελκίσει καὶ πείσει ἰκανὸν ἦν ἄ, ὅπου γε καὶ αὐτοὺς ἐκινδύνουσαν ἀν, εἰ μὴ γέγονεν ὡ γὰρ οὕτω τὰ θαύματα ἡμᾶς αἰρεῖ, ὡς τὰ ἐξ σωτηρίας ἡμετέρας ἦκοντα. Ἴνα μὴ δόξη ἀπὸ ταυτομάτου γενηθεῖσαι ὁ σεισμὸς, ἐπισηλοῦθηται καὶ τοῦτο ἐπιβῶ μαρτυροῦμαι. Καὶ ἐν νυκτὶ φαίνεται· οὐδὲν γὰρ πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν ἐποιεῖται. Οὐκ ἦν πομπρὸς ὁ δεσμοφύλαξ ὁ ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἑσωτέρην φυλακὴν, παραγγελλάν τὸ αὐτῆν λαθεῖν, οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ. Καὶ διὰ τὴν μὴ πρὸς τοῦτο ἐβόησεν ὁ Παῦλος; Θεοῦ βουλή μετὰ ὁ ἀνθρωπος ἦν καὶ παραγγεῖ, καὶ οὐκ ἀν παρ-εβόησε. Διὰ τοῦτο, ὅτε εἶδεν ἑαυτὸν μέλλοντα ἀναεῖν, προκαταλαμβάνει καὶ βοᾷ, λέγων· Πάντες ἐσμεν ἐνθάδε. Διὰ τοῦτο καὶ Αἰθέρας φῶτα εἰσεπέδησε, καὶ προσέειπε τῷ Παύλῳ, φησὶ, καὶ τῷ Σίλῳ. Εἰς τοὺς πόδας προσπίπτει τοῦ δεσμοῦ τοῦ φύλαξ. Καὶ προάγει αὐτοὺς ἔξω καὶ λέγει· Κύριοι, εἰ με δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶ, τί ἄρ ἐπιπν; Ὅρα αὐτὸν οὐκ ἐπειθὶ διεσώθη ἐπὶ τούτῳ στήρῳ, ἀλλὰ τὴν δόξαν ἐκπλαγῆνται.

β. Εἶλες τί ἐκεῖ γέγονε, καὶ τὴν ὁμοίωσιν; Ἐκεῖ παιδικὴ ἀπῆλλα πνεύματος, καὶ εἰς δεσμοφύλων ἐνάθεον αὐτοῖς, ἐπὶ ἡλευθέρωσαν αὐτῶν τοῦ βαλμοῦ ἑνταῦθα μόνον εἰσεῖσαν θύρας ἀνεψήγισται, καὶ ἠνοῖξεν αὐτοῦ τῆς καρπίας; τὰς θύρας, εἰσαὶ δεσμοὶ ἐπέλα, ἦσαν ἐκεῖνο τὸ φῶς· τὸ γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ φῶς εἰσαῖται. Καὶ εἰσεπέδησε καὶ προσέειπε, καὶ οὐκ ἐρωτᾷ, Πῶς τοῦτο γέγονε; Τί γέγονεν; ἀλλ' εὐθὺς φησὶ· Τί με δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶ; Τί οὖν ὁ Παῦλος; Πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ σωθήσῃ, φησὶ, σὺ καὶ ὁ κλῆς σου. Μάλιστα τοῦτο τοὺς ἀνθρώπους ἐπελκίσει καὶ πείσει τὸν οἶκον αὐτοῦ σωθῆναι. Καὶ ἐλάλησαν αὐτῷ τὸν λόγον, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ. Ἐκλουσιν αὐτοὺς, καὶ εἰσώθη· ἐκείνους μὲν ἀπὸ τῶν πληγῶν ἵδωσαν, αὐτοὺς δὲ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν ἐλευθῆρ· Ἐβρεῖα καὶ ἑβραῖα. Καὶ ἠγαλλεῖτο, φησὶ· καίτοι οὐδὲν ἦν, ἀλλὰ βήματα μόνον καὶ ἐλπιδες χρησταί. Τοῦτο σημεῖον ἦν τοῦ πεπιστευκέναι αὐτοὺς, ἐπὶ πάντων ἀφῆθη. Τὸ δεσμοφύλακος χειρῶν; εἰ δὲ ὁμότερον; εἰ δὲ ἀγριώτερον; Ἄλλ' ὅμως μετὰ πολλῆς αὐτοὺς ὑπέδειξτο τῆς τιμῆς. Οὐκ ἐπαθεῖ ἐκείνη, εὐφράνη, ἀλλὰ Πεισιστεύουσιν ἐπὶ Θεῷ. Πιστεύουσιν, φησὶν, ἐπὶ τὸν Κύριον. Διὰ τοῦτο εἶπε, Πεισιστεύουσιν ἐπὶ Θεῷ, ἵνα μὴ δόξη ὡς κατάδικος ἀπολύσει, καὶ ὡς ἡμαρτηγός. Διὰ τοῦτο λέγουσι· Δεῖραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ ἀκαταχρίτους ἀνθρώπους, ἐβόηον εἰς φυλακὴν, ἵνα μὴ μόνον τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἦ τὸ πρῶτον. Ὅρα διάφορα τῆν χάριν οικονομώσαν, πῶς ἐκεῖνος ἐξῆλθε, πῶς οὕτως, καίτοι ἀμώτερος ἀποστολῆς. Ἐρωθῆθησαν, φησὶ, Θεοδότην, ὅτι Ῥωμαῖοι εἰσιν, οὐχ ὅτι ἀδικῶς ἐνάθεον. Καὶ ἠρώτων αὐτοὺς ἐξελεῖσθαι ἀπὸ τῆς πόλεως. Χάριν ἦσαν ταύτην. Ὅτι δὲ ἐβόησαν πρὸς τὴν Αὐτίαν, καὶ βεβαιώσαντες

¹ Ἄλλοι αὐτὸν ἐπελκίσει, ἰκανὸν δὲ πείσει.

αὐτῆν, οὕτως ἐξεῖλλον. Οὐ γὰρ εἶδε τὴν ξενόδοξον ἀρετὴν ἐν ἀγῶνι καὶ μερῆν. Ἐξῆλλον δὲ, οὐκ ἐκείνους πειθόμενοι, ἀλλὰ ἐπὶ τὸ κήρυγμα σπαίδοντες, [277] τῆς πόλεως διὰ τοῦ θαύματος ἰκανὸς ὡφελήθειος· εἶδε γὰρ μὴ παραμένει λοιπὸν. Τὸ γὰρ θαῦμα μεζῶν φαίνεται, τῶν ἐργασαμένων ἀποδημησάντων αὐτὸ μάλλον βῶν· ἢ γὰρ τὸ δεσμοφύλακος πίσις ἀντὶ φωνῆς ἦν. Τί τοῦτο ἴσον; Δεσμεῖται καὶ λύει δεδεμένους, λύει δικλῶν δεσμοῦ· τὸν δῆσαντα εἴσαε διὰ τοῦ δεθῆναι. Ὅντως ταῦτα χάριτος ἔργα. Νῦν οὖν, φησὶν, ἐξελεῖσθαι, πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ· τοῦτοις, μετὰ ἀσφαλείας, μηδὲν δεδοικότες. Ἄλλως δὲ καὶ τούτων ἄ ἔξω κινδύνου βούλωνται γενέσθαι, ἵνα μὴ μετὰ ταῦτα ἐγκαλήται. Καὶ οὐ λέγουσι, Δείραντες ἡμᾶς ἔβαλον εἰς φυλακὴν, θαύματα ἐργασαμένων· οὐδὲ γὰρ τοῦτοις προσέειπον· ἀλλ' ὁ μάλιστα αὐτὸν σῶσαι τὴν θείαν ἐξουσίαν, ἄκαταχρίτους, φησὶ, καὶ Ῥωμαίους ἀπάχροντας. Τοῦτο μνημονεύομεν τοῦ δεσμοῦ ἢ διαπαντός, μὴ τοῦ θαύματος. Τί ἐροῦσιν Ἕλληνες, πῶς δεσμώντες ἄν τὸν δεσμοφύλακα εἶσι; Καὶ τίνα, φησὶ, πεισθῆναι ἐχρῆν, ἢ μιᾶρον ἀνθρώπων καὶ ταλαπυργῶν καὶ οὐκ ἐχοντα νόον, μυρίαν ἄ γέμοντα κακῶν καὶ εὐπαράγωγον; Ἐτι καὶ ταῦτα προσέειπον· Τίς γὰρ, ἢ βυρσοῖς, πορφυροῦσι, εἰσὸς, δεσμοφύλαξ, βούλοι καὶ γυναικες ἐπίστασαν; Τί οὖν εἶπεν ἐκείνηται, ὅταν καὶ τοὺς ἐν ἀξιώματι παραγάγωμεν, τὸν ἐκατόνταρχον, τὸν ἀνθύπατον, τοὺς ἐξ ἐκεῖνον μέχρι τοῦ νῦν, αὐτοὺς τοὺς κρατούντας, τοὺς βασιλεῖς; Ἐγὼ δὲ ἔπειρο λέγω τοῦτο μεζῶν· αὐτοὺς τοὺς εὐταλεῖς ἴδωμεν. Καὶ τοῦ τὸ θαυμαστὸν, φησὶ; Τοῦτο μὲν οὖν θαυμαστὸν ἄν μὲν γὰρ πεισθῆ τις περὶ τούτων τυχόντων, οὐδὲν θαυμαστὸν ὅταν εἰς ἀναστάσεως, περὶ βασιλείας οὐρανῶν, περὶ βίου φιλοσόφου ἀνδρῶν εὐταλεῖς διαλέγηται καὶ πειθῆ, θαυμαστότερον ἔσται, ἢ εἰ σοφοὺς ἐπειθεν. Ὅταν γὰρ μὴ ἡ κινδύνος, καὶ πειθητες, καλῶς τὴν ἄνοιαν εἰς μέσον φέρουσιν ὅταν δὲ λέγη τῷ βούλῳ κατὰ δὲ, ὅτι, Ἄν πεισθῆς ἐμοὶ, κινδυνεύεις, πάντας ἔξεις πολεμῶν, δεῖ σε ἀποθανεῖν, μυρία παθεῖν κακὰ, εἰτα οὕτως ἐλεῖ τὴν ψυχὴν ἐκεῖνον, οὐκ εἰ τοῦτο ἀνοίας. Εἰ μὲν γὰρ τὰ δόγματα ἠδονῆν εἶχεν, εἰκότως ἄν τις τοῦτο εἴπε· εἰ δὲ, ὅπερ οὐκ ἄν εἰλοτο φιλόσοφος μαθεῖν, τοῦτο ὁ βούλος μαθῆναι μεζῶν τὸ θαῦμα. Καὶ εἰ βούλοισθε, τὸν βυρσοδέξαν αὐτὸν εἰς μέσον ἐνέγκωμεν, καὶ ἴδωμεν εἰ αὐτῷ διελέγετο ὁ Πέτρος· ἢ εἰ θελεῖς αὐτὸν τοῦτον τὸν δεσμοφύλακα. Τί οὖν αὐτῷ εἶπεν ὁ Παῦλος; Ὅτι ὁ Χριστὸς ἀνέστη, φησὶν, ἐπὶ ἀνάστασις ἐστὶ νεκρῶν, ἐπὶ βασιλεία· καὶ ἐπισκεῖν οὐκ ὀλιγὸς εὐπαράγωγον ὅντα. Τί οὖν; περὶ βίου οὐδὲν εἶπεν, ἐπὶ σωφρονεῖν δεῖ, ἐπὶ χρημάτων κρατεῖν, ἐπὶ μὴ εἶναι ὠμόν, ἐπὶ τὰ αὐτοῦ δίδοναι ἑτέροις; Οὐ γὰρ εἶπεν καὶ τὰ ταῦτα πεισθῆναι ἀνοίας ἦν, ἀλλὰ καὶ μεγάλης ψυχῆς. Ἐστὼ γὰρ τὰ δόγματα ὅτι ἀνοίας μάλλον αὐτοὺς παραδέχονται· τὸ βίον οὕτω φιλοσόφου καταδέχονται, ποίας ἀνοίας ἦν ἴ; Ὅστε ὅσα ἄν ἀνόητος ἢ ὁ παῖθόμενος, [278] πεισθῆται δὲ ταῦτα, ἀ μὲν φιλόσοφος πίσις ἴσχυσαν τοὺς φιλοσόφους, μεζῶν τὸ θαῦμα γίνεται, μάλιστα δὲ ὅταν καὶ γυναικες καὶ βούλοι πεισθῶνται, καὶ διὰ τῶν ἔργων ταῦτα ἐπιδεικνύνται, ἔπειρ Πλάτωνος καὶ πάντας ἐκεῖνοι οὐδένα πείσει ἴσχυσαν. Καὶ εἰ λέγου, ἐπὶ οὐδένα; Οὐδέ αὐτοῦς. Ὅτι γὰρ χρημάτων οὐ δεῖ καταφρονεῖν, Πλάτωνος ἐπιστες, τοσαῦτην περιουσίαν καὶ πλῆθος χρημάτων καὶ δακτύλους χρυσοῦς καὶ φίλας περι-

² Sic rescriptum e tribus mss. et Savil.; Montf., vov. Edit. ³ Sic Savil. Morel. δεσμοφύλακα. ⁴ Mss. vov., ἄλλα μυρίων.

gloriam popularem despiciere non oporteret, Socrates ipse, qui tantopere philosophabatur, ostendit, qui omnia ad gloriam faciebat. Et si quidem illius sententiarum periti essetis, multum his de rebus sermonem moverem, ostenderemque multam apud illos esse ironiam, si quidem discipuli ejus dictis credere fas sit; et quomodo a vana gloria omnes ejus literæ argumentum habeant.

3. Sed missis illis, nobis ipsis loquamur. Nam supra dictis hoc quoque addendum, quod cum suo periculo his obtemperarent. Ne igitur impudens sis, sed cogitemus illam noctem, lignum, hymnos; et hoc nos facere studeamus, et aperiemus nobis non carcerem, sed cælum. Si precemur, cælum ipsum aperire poterimus. Elias et clausit et aperuit cælum precibus. Est quoque in cælo carcer. *Quicumque, inquit, ligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo* (Matth. 16. 19). Precemur noctu, et hæc vincula solvemus. Quod enim preces peccata solvant, nobis vidua persuadeat, illeque amicus qui intempesta nocte perseverat et pulsat: persuadeat et Cornelius: *Orationes tuæ, inquit, et elemosynæ tuæ ascenderunt in conspectu Dei* (Act. 10. 4); persuadeat nobis Paulus dicens: *Quæ autem vere vidua est et solitaria, spernit in Deum, et perseverat in precibus nocte et die* (1. Tim. 5. 5). Si de vidua, infirma muliere, licet ille dicit, multo magis de viris.

Orandum noctu. — Etiam dixi vobis, et nunc dicam: Excitemur nocte; etiamsi non multas orationes emittas, unam emitte cum vigilantia, et sufficit: nihil amplius peto. Si non media nocte, saltem diluculo. Ostende noctem non modo corporis esse, sed etiam animæ: ne sinas illam inutiliter transire, sed Domino hanc vicem repende; imo ipsa in te revertitur. Die mihi, si in grave negotium incidimus, quem nos precamur? et si petitionem cito impetramus, nitique respiramus. Quis tibi det, ut is qui rogatur, paratus sit ad habendum tibi gratiam, quod rogas? quis tibi det, ut non circumceas, quærens a quo peteres, sed paratum invenias, nec aliis opus habeas, per quos petas? Quid hoc majus est? Hic quippe tunc maxime facit, cum non alios rogamus; ut siacerus amicus tuæ maxime nos objurgat, quod non ejus amicitiam sciamus, cum allos adhibemus qui ipsum precantur. Sic et nos facimus iis qui nos rogant: tunc maxime iis gratiam largimur, quando per seipsos, non per alios, ad nos accedunt. Quid ergo, inquires, si offenderim? Offendere desine et lacrymas funde; sic accede et cito in primis illum placatum invenies. Dic

tantum: Offendi: dic ex animo et sincera mente, et soluta sunt omnia. Non adeo cupis remitti tibi peccata, ut ille caput remittere. Quod autem tu non cupias, cogita; neque enim vigilias suscipis, neque pecunias effundis: ille vero ut peccata nostra dimitteret Unigenito non pepercit, genuino Filio ejusdemque throni consorti. Viden' cum magis cupere ut remissionem peccatorum consequaris? Ne ergo segnes simus, nec procrastinemus. Clemens est et bonus: solum ansam illi præbeamus; et hoc, ut nos non inutile simus, etiamsi nobis ille sine hac conditione remitteret. Sed ut nos in ministris nostris millia conflagimus et componimus, sic et ille ad salutem nostram facit. *Præoccupemus faciem ejus in confessione* (Psal. 94. 2), quia bonus et clemens est.

Invocare in veritate quid. — Si vero non invocaveris in veritate, nec ex corde dicere velis. Dimitte, sed ex ore tantum, quid ipse faciet? Quid est, invocare in veritate? Cum alacritate, ex animo sincero; ut de unguentis dicitur, Sincerum est, nihil adulterinum habet: sic et illic. Qui vere ipsum invocat et precatur, perseverat semper, nec desinit, donec accipiat: qui vero perfunctorie agit, licet sic legem impleat, non invocat in veritate. Quisquis sis, ne dicas tantum, Peccator sum, sed cura, ut ab hac existimatione te liberet: ne dicas tantum, sed et doleas. Si doles, operam adhibes; si non operam adhibes, non doles; si non doles, irrides. Quis dicens, Ægroto, non omnia agit, ut sanetur? Magnum telum est oratio. Si vos, inquit, *notis bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester* (Luc. 11. 13)? Cur non vis accedere? Te amat, plus potest quam omnes: et vult et potest; quid impedit? Nihil. Ergo cum fide accedamus: accedamus dona offerentes quæ vult, injuriarum oblivionem, benignitatem, mansuetudinem. Elsi peccator sis, cum fiducia ab ipso remissionem peccatorum petes, si possis ostendere hoc ipsum a te factum esse: si vero justus sis, nec injuriarum oblivionem habeas, nihil tibi prodest. Non potest qui proximo dimisit, non plenam veniam consequi: sine ulla enim comparatione clementer nobis est Deus: hoc cuius palam est. Quid dicis? Si dixeris, Læsus fui, iram domui, furoris vim pertulit propter præceptum tuum, annon et ipse dimittet? Omnino certe dimittet. Itaque animam purgemus ab injuriarum memoria. Sufficit hoc nobis, ut exaudiamur, ac vigilantet et cum perseverantia precemur, ut copiose ejus clementia fruente, promissa assequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patri et Spiritu sancto, gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum, Amen.

at secus strudere videtur Diodorus Siculus l. 16, cum ait cum a Dionysio tyranno vecondatum a discipulis suis vidua, minorum pretio redemptum fuisse.

HOMILIA XXXVII.

Cap. 17. v. 1. *Cum autem perambulassent Amphipolim et Apolloniam, venerunt Thessalonicam, ubi erat synagoga Judæorum.* 2. *Secundum consuetudinem autem Paulus introiit ad eos: et per sabbata tria discubabat eis de Scripturis,* 3. *adaperiens et inaniuans,*

quia Christum oportuit pati et resurgere a mortuis; et quia hic est Christus Jesus, quem ego annuntio vobis.

1. Rursus parvas prætercurrunt civitates, et ad majores festinant, quod inde quasi ex fonte verbum

deberet in vicinas urbes manare. Pro more autem suo intravit Paulus in synagogam Judæorum. Quamvis dixerat, *Convertimur ad gentes* (Act. 13. 46). non relinquebat illos; sed magno illos studio prosequeretur. Audi enim illum dicentem: *Frater, beneficia dicitur a Deum pro Israel esse ad salutem* (Rom. 10. 4); et, *Capiebam anathema esse a Christo pro fratribus meis* (Ibid. 9. 3). Hoc autem faciebat propter promissionem Dei et gloriam, et ne hoc offensivum esset gentilibus. *Et per sabbata tria diserebat eis de Scripturis, adaperiens et insinuans, quia Christum oportuit pati et resurgere a mortuis; et quia hic Jesus Christus, quem ego annuntio vobis. Vides enim ante omnia passionem predicare?* Sic illi non erubescabant, sed sciebant hoc salutare esse. 4. *Et quidam ex eis crediderunt, et adjuncti sunt Paulo et Sila, et de colentibus gentilibus multitudo magna, et mulieres nobiles non paucæ. Summam dixit concionis: ita alienus est a superfluitate, nec ubique conciones totas recitat.* 5. *Zelantes autem Judæi increduli, assumptæque de vulgo viros quosdam malos, et turba facta concitaverunt civitatem; et invadentes domum Jasonis, quærebant eos producere in populum;* 6. *et cum non invenissent eos, traxerunt Jasonem et quosdam fratres ad principes civitatis, clamantes: Hi sunt qui urbem concitant, et huc venerunt, 7. quos suscepit Jason; et hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse Jesum. O accusationem!* Rursus violatæ majestatis accusant eos, *Dicentes, inquit, esse alium regem Jesum.* 8. *Concitarerunt autem plebem et principes civitatis audientes hæc. 9. Et accepta satisfactione a Jasono et a cæteris, dimiserunt eos. Admirandum ille vir erat, qui pericula adibat, et emiserat eos. 10. Fratres vero confestim per noctem dimiserunt Paulum et Silam in Berræam. Qui cum venissent, in synagogam Judæorum introierant. 11. Hi autem erant nobiliores eorum, qui sunt Thessalonicæ, qui susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes Scripturas, si hæc ita se haberent. Nobiliores, inquit, id est, mansuetiores. Et vide, non perfunctorie, sed accurate scrutabantur Scripturas (id enim significat illud, ἀπολογεῖσθαι); volebant quippe ex ipsis certiores fieri de passione; jam enim crediderant. 12. *Et multi quidem crediderunt ex eis, et mulieres gentiles honestæ et viri non pauci.* 13. *Cum autem cognovissent in Thessalonica Judæi, quia et Berræam prædicationem est a Paulo verbum Dei, venerunt et illum commoventes multitudinem. 14. Statingue tunc Paulum dimiserunt fratres, ut veniret usque ad mare: Silas autem et Timotheus remanserunt ibi. Vide illum et cedentem et instantem, multaque humano more facientem. 15. Qui autem deducebant Paulum, perduzerunt eum usque Athenas; et accepto mandato ab eo ad Silam et Timotheum, ut quam celeriter venirent, profecti sunt. Sed superiora repetamus. Per sabbata tria, inquit, loquebatur eis, aperiens ex Scripturis. Recte, quando vacabant. Sic Christus semper faciebat, a Scripturis ubique disserens, nec semper signa faciens. Quia enim in hoc contrarii erant, et quasi deceptorem et præstigiorem ipsam calum-**

niabantur, ideo ipse a Scripturis disserit. Nam qui per sola signa persuadere conatur, jure suspectus est: qui vero ex Scripturis persuadet, non venit in illam suspicionem. Et sæpe invenimus eum doctrina persuadere; cumque civitas Antiochie doceret, congregata est ad illum eivitas: ita magnum quoddam hoc est, nec signum minus, sed sane maximum. Et ne putarent se totum posse, permittit Deus ut pellantur. Duo enim hinc proveniebant: non altum sapiebant quasi ipsi superasset, neque terrebantur ut rei; ita ex œconomia erat, quod vocarentur. *Colentium gentilibus, inquit, multitudo, et ex gentilibus honestis mulieribus et ex viris non pauci crediderunt.* Illi vero contra. Quomodo autem qui dicit, *Ut nos ad gentes, illi autem ad circumcisionem* (Gal. 2. 9), cum Judæis disserere? Hoc ex abundantia faciebat. Sed si Judæis disserere oportebat, quomodo rursus dicebat: *Qui enim operatus est illi in circumcisionem, operatus est mihi inter gentes* (Ibid. v. 8)? Sicut etiam illi gentibus loquebantur, licet ad circumcisionem segregati: ita et hic sæpius cum gentibus agebat, nec tamen Judæos negligebat, ut ne viderentur divisi esse.

2. *Cur Paulus in synagogas intraret.* — Et quomodo, inquit, prius in synagogas intrabat? Sed gentilibus persuadebat per Judæos, et ex iis quæ Judæis dicebat. Sciebat enim hoc gentilibus ad fidem adducendis idoneum esse. Ideo dicebat: *In quantum ego sum gentium apostolus* (Rom. 11. 13). Epistolæque ejus omnes contra Judæos certamen præferunt. *Quia Christum, inquit, oportebat pati. Si pati oportebat, ergo et resurgere; hoc enim longe mirabilis est, quam illud. Si enim eum, qui nihil injuste egerat, morti tradidit, multo magis suscitavit illum. Judæi autem increduli, assumptis forensibus quibusdam, turbant civitatem, inquit. Itaque plures erant gentiles. Et assumpserunt quosdam; quia non se putabant satis esse Judæi ad seditionem, et quia rationabilem causam non habebant. Ex tumultu semper hæc omnia perficiunt, et assumptis improbis hominibus. Non inventis autem illis, inquit, traxerunt Jasonem. O tyrannidem! Ab ædibus sine causa illos trahebant. Hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse Jesum. Quia illi nihil decretis contrarium dicebant, nec civitatem concitabant, in aliud illos crimen ducunt, et læsæ majestatis falso accusant. Et quid timelis, siquidem mortuus est? Vide, quomodo persecutiones ubique prædicationem promoveant. Hi autem erant nobiliores eorum, qui sunt Thessalonicæ; id est, nihil mali faciebant. Sed alii quidem crediderunt; hi vero contrarium faciunt turbantes illos. Multi autem ex illis et ex gentilibus mulieribus crediderunt. Hic rursus gentiles credunt. Tu vero mihi consideres velim, ipsos per œconomiam fugisse, non præ metu; alioquin enim finem fecissent prædicandi, nec magis exacerbassent. Sed hinc duo eveniebant: et illorum furor exstinguebatur, et prædicatio augetur. Condigne nitem de illorum tumultu dicit, venisse eos illic turbas concitantes; infrenem illorum*

οιον. Κατὰ δὲ τὸ εὐθὺς τῷ Παύλῳ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων. Καίτοι εἶπὸν, ὅτι *Σταθερόμεθα εἰς τὰ ἔθνη, οὐκ ἔσμεν οὕτους*; πολλὴν γὰρ πρὸς αὐτοὺς εἶχε πόνον. *Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος· Ἄδελφοι, ἢ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις αἱ ἡρὸς τὸν Θεόν, ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ ἕστιν εἰ σωτηρίαν· καὶ, Ἐυχόμενον ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου.* Ἐποιοὶ δὲ τοῦτο διὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐδξάν, καὶ ἵνα μὴ σκανδαλίω ἧ τοῦτο τοῦ Ἐλλήν. Καὶ ἐπὶ σάββατα τρία διελέγετο αὐτοῖς ἀπὸ τῶν Γραφῶν, διανοίγων καὶ παρατιθέμενος, ὅτι τὸν Χριστὸν ἔδει παθεῖν καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, καὶ ὅτι *Οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ὃν ἐγὼ καταγράφω ὑμῖν.* Ὅρθε, ὅτι πρὸ πάντων ἐπὶ πάθος κηρύττει· οὕτως οὐκ ἔχοντο τὸν, ἀλλ' ἠδῆσαν τοῦτο σωτήριον ὅν. Καὶ ἐνεῖξ ἐξ αὐτῶν ἐπεισθῆναι, καὶ προσεκληρῶσθαι τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλῳ, τῶν ἐσεβομένων Ἐλλήνων πλῆθος πολλόν, γυναικῶν τε τῶν πρώτων οὐκ ἀλλοιῶν. Τὸ κεφάλαιον εἶπε τῆς διαλέξεως· οὕτως ἀπῆρτίς ἐστιν, οὐ πανταχοῦ τὰς δημηγορίας αὐτοῦ λέγων. Ζηλώσαντες δὲ οἱ ἀπειθῶντες Ἰουδαῖοι, καὶ προσλαβόμενοι τὸν ἀργαλίω τινὰς ἀνδρας ποτηρούς καὶ ἔχλοποιήσαντες, ἐθορούσαν τὴν πόλιν· ἐπιστάτας τε τῆ οἰκίᾳ Ἰάσονα, ἐζήτησαν αὐτοὺς ἀγαγεῖν ὃ εἰς τὸν δῆμον μὴ εὐρόντες δὲ αὐτοὺς, ἔσυραν τὸν Ἰάσονα καὶ τινὰς ἀδελφῶν ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας, βεῶντες, ὅτι *Οἱ τὴν οἰκομνητὴν ἀναστατώσαντες, οὕτοι καὶ ἐπὶ δόξῃ πάρεσιον, οὐδ' ὑποδέκται Ἰάσων· καὶ οὗτοι πάντες ἀπάνται τῶν δογμάτων Καίσαρος πρᾶσσουναι, βασιλεῖα ἕτερον λέγοντες εἶναι Ἰησοῦν.* Ἡ τῆς κατηγορίας ἴ πάλιν εἰς καθόσιον διεβαλλὸν αὐτοὺς, λέγοντες εἶναι, φησί, ἕτερον βασιλεῖα Ἰησοῦν. Ἐτάραξαν δὲ τὸν δήμον, καὶ τοὺς πολιτάρχας ἀκούοντας ταῦτα καὶ λαβόντες τὸν Ἰασόν καὶ τὸν Ἰάσονα καὶ τῶν λοιπῶν, ἀπέλιυσαν αὐτοὺς. Θαυμαστός ὁ ἀνὴρ, εἰς κίνδυνον ἑαυτὸν ἐπέως καὶ ἐκπέμφας αὐτοὺς. Οἱ δὲ ἀδελφοὶ εὐθέως ἀπὸ τῆς ρυκτοῦ ἐξέπεμφαν· [281] τὸν τε Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν εἰς Βέροια· οἵτινες παραγενόμενοι, εἰς τὴν συναγωγὴν ἀπήσαν τῶν Ἰουδαίων. Οὗτοι δὲ ἦσαν εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσσαλονικῇ, οἵτινες ἐθέσαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας, τὸ καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντες τὰς Γραικούς, εἰ ἔχοι ταῦτα ὅτιως. Εὐγενέστεροι, φησί· τοῦτον, ἐπικρίστοροι. Καὶ ὅρα, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας ἀνευρίνων τὰς Γραφάς (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, Ἀνέκρινον), βουλόμενοι ἀπ' αὐτῶν πληροφορίαν μῆλλον περὶ τοῦ πάθους λαβῆναι ἢ ἧν ἦσαν πιστεύσαντες. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, καὶ τῶν Ἐλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχημῶν καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγων. Ὅς δὲ ἔργωσαν οἱ ἀπὸ τῆς Θεσσαλονικῆς Ἰουδαῖοι, οἱ καὶ ἐν τῇ Βεροίᾳ κατηγγέλη ὅπῃ τὸ Παῦλον ὁ λόγος τεῦ Θεοῦ, ἦλθεν κακεῖ καλεούμενος τοὺς ἔχλους. Εὐθέως δὲ τότε τὸν Παῦλον ἐξαπέστειλαν οἱ ἀδελφοὶ παρενεσθαι ὡς ἐπὶ τὴν Ὀδύσσων· ὑπάμενον δὲ δὲ τὸν Σίλαν καὶ Τυμόθεον ἐκεῖ. Ὅρα αὐτῶν καὶ ὁμοιοῦσιν· αἱ ἐπιστάται, καὶ πολλὰ ἀνθρωπίνως ποιοῦσα. Οἱ δὲ καθιστώσαντες τὸν Παῦλον, ἤγαγον αὐτὸν ἕως Ἀθηνῶν, καὶ λαβόντες ἐντολήν πρὸς τὸν Σίλαν καὶ Τυμόθεον, ἵνα οὗς τάχιστα ἀπέλθωσι πρὸς αὐτὸν, ἔβησαν. Ἰδωμεν δὲ ὅπως τὰ ἐπιρρέματα. Ἐπὶ σάββατα τρία, φησί, διελέχετο αὐτοῖς, διανοίγων ἀπὸ

τῶν Γραφῶν. Καλῶς, ὅτι ἔργωον. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν, ἀνω καὶ κάτω ἀπὸ τῶν Γραφῶν διελέγεμενος, καὶ οὐ πανταχοῦ ἀπὸ τῶν σημείων. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς τοῦτον ἐναντίας εἶχον, καὶ ὡς πλῆθυν καὶ γόητα διεβαλλόν, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν διελέγεται. Ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν σημείων ἐπιχειροῦν μόνον παθεῖν, εὐκρίτως ὑποπτεύεται· ὁ δὲ ἀπὸ τῶν Γραφῶν, παθεῖν, οὐκ ἔχει ταύτην τὴν ὑπόνοιαν. Καὶ πολλὰ ἔειρσκον ἀπὸ ὑδασκαλίας αὐτῶν παίσαντα· καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ δὲ πᾶσα διδάσκοντι αὐτῷ συνήχθη ἡ πόλις· οὕτω μὲγα τε καὶ τοῦτό ἐστι, καὶ οὐ μικρὸν σημεῖον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐστὶ μὲγα τοῦτο. Καὶ ἵνα μὴ νομισωσιν, ὅτι αὐτοὶ ἴσχυσαν τὸ πᾶν, συγγωρεῖ αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐλαύνεσθαι. Δύο γὰρ εἰς τοῦτο συνέβαιναν· ὅτε μὲγα ἐφρόνον ὡς αὐτοὶ καθελόντες, ὅτε πάλιν ἐφοβούντο ὡς ὑπέσθον· οὕτως οἰκονομῆς ἦν καὶ τὸ καλεῖσθαι. Τῶν τε σεβομένων Ἐλλήνων, φησί, καὶ πλῆθος, καὶ τῶν Ἐλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐσχημῶν ἐπίστευσαν καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγων. Ἐκείνοι δὲ τούτων τῶν. Πῶς δὲ λέγων, Ἰνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν, διελέγετο τοῖς Ἰουδαίοις; Ἐκ περιουσίας τοῦτο ποῖον. Ἐπεὶ αἱ Ἰουδαίαις διαλέγεσθαι ἐχρήν, πῶς εἶπε πάλιν· Ὅ γὰρ ἐπερηγήσας ἐκείνῳ εἰς τὴν περιτομήν, ἐτήρησε καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη; Ὅπερ ἐκείνοι καὶ ἔθεσαν ὀμνησαν, καίτοι γε εἰς τὴν περιτομήν ἀγωρισμένοι οὕτω καὶ ὄντες. Τὸ μὲν οὖν πλὴν ἐν αὐταῖς· πλὴν οὐδὲ ἐκείνων ἡμιλεσαν, ἵνα μὴ δόξωσι διαγέσθαι.

β'. Καὶ πῶς, φησί, προηγουμένως εἰς τὰς συναγωγὰς εἰσῆσι; Ἄλλ' Ἐλληνας ἐπειθε διὰ τῶν Ἰουδαίων, εἰς ὧν Ἰουδαῖοις διελέγετο. ἢ ἐπεὶ δὲ, ἐπὶ τοῦτο μάλιστα [282] ἔθνεσιν ἦν πρὸς πίστιν προσαγωγῶν. Διὰ τοῦτο εἶπεν, Ἐγὼ ἔσων εἶμι ἐγὼ ἐθῶν ἀδόκτολος. Καὶ αἱ ἐπιστολαὶ δὲ αὐτοῦ πρὸς Ἰουδαίους πᾶσαι εἰσιν ἀπομαχόμενοι. Ὅτι τὸν Χριστὸν, φησί, ἔδει παθεῖν. Εἰ παθεῖν ἔδει, πάντως καὶ ἀναστῆναι· πολλὰ γὰρ ἐκείνῳ θαυμασιώτερον τοῦτο. Εἰ γὰρ τὸν οὐδὲν ἴδιον αὐτῷ ὅταν ἐξέδοκε, πολλὰ μῆλλον ἀνείστησεν αὐτόν. Προσλαβόμενοι δὲ τινὰς τῶν ἀργαλίω οἱ ἀπειθῶντες Ἰουδαῖοι, ἐθορούσαν τὴν πόλιν, φησί. Ὅτε πλείους ἦσαν οἱ Ἐλληνας. Καὶ προσλαμβάνοντες τινὰς, ἐπειδὴ οὐκ ἐνόμισαν ἑαυτοὺς ἀρκεῖν πρὸς τὴν στάσιον οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐπειδὴ οὐκ εἶχον αἰτίαν εὐλογον. Θορόδω ἀεὶ τὰ τοιαῦτα ἀνοῦσι, καὶ προσήλθε ἀνδρῶν πολλῶν. Μὴ εὐρόντες δὲ αὐτοὺς, φησί, ἔσυραν τὸν Ἰάσονα. Ἡ τῆς τυραννίδος ὁ πᾶν τῶν οἰκίων εἰκον αὐτοὺς ἀπλῶς. Οὗτοι πάντες ἀπάνται τῶν τῶν Καίσαρος δογμάτων πρᾶσσουναι, βασιλεῖα, φησί, λέγοντες ἕτερον εἶναι Ἰησοῦν. Ἐπειδὴ οὐδὲν ἐναντίον ἔλεγον τοῖς δεδομένους, οὐδὲ παρεκίνουν τὴν πόλιν, ἐπ' ἕτερον ἐγχεύμα αὐτοὺς ἔγουν, καὶ εἰς καθόσιον διεβάλλουσιν. Καὶ τὸ φοβερότερον, εἰ γε τῆθνεκιν; Ὅρα τοὺς διωγμῶς πανταχοῦ τὸ κηρύγμα ἐκτείνοντας. Οὗτοι μὲν οὖν, φησί, εὐγενέστεροι ἦσαν τῶν ἐν Θεσσαλονικῇ τοῦτον, οὐδὲν πονηρὸν πράττοντες· ἀλλ' αἱ μὲν ἐπεισθῆσαν, οὗτοι δὲ καὶ τὸ ἐναντίον ποιοῦσι θοροῦσιντες αὐτούς. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν καὶ τῶν Ἐλληνίδων, φησί, γυναικῶν. Πάλιν ἐνταῦθα πιστεύσαντες Ἐλληνας· εὐ δὲ μὴ θεῶ, οἱ οἰκονομῆς ἔργων οὐ διεκλίοντες· ἧ γὰρ ἂν ἐπαύσαντο κηρύττοντες, καὶ οὐχ μῆλλον παρῶντων. Ἄλλ' ἐκ τοῦτου δύο ἐγένετο καὶ ἐκείνων ὁ θυμὸς ἐσέβλυτο, καὶ τὸ κηρύγμα ἐπέδεδυ. Ἄξιός δὲ τῆς ἀταξίας αὐτῶν εἶπεν· ἐπὶ ἦλθον κἀκεῖ

* Αἱετ ἔλεθρ αὐτῶν ὄντων εἰς σωτηρίαν. β Αἱετ προσηγορίαν.

καλειόμενος τοὺς ἄλλους, τὴν ἀκάθικτον μανίαν αὐτῶν ἀντιθέτως. *Εὐθὺς δὲ ἐξαπέστειλαν τὸν Παῦλον οἱ ἀδελφοὶ πορείεσθαι, ψοῖν, ὡς ἐπὶ τῆρ ὁμίλιασαν.* Ἐνταῦθα λακόν τὸν Παῦλον πέμπουσι μόνον περὶ γὰρ αὐτοῦ ἐβδόμησαν, μὴ τι πάθῃ, τὸ κεφάλαιον αὐτῶν αὐτὸ ἄν οὕτως οὐ πανταχοῦ ἡ χάρις ἐνέργει, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς καὶ ἀνθρώπινα ποιεῖν, διανοστῶσα αὐτοὺς καὶ διευκρίνουσα, καὶ εἰς μέριμναν ἐμβάλλουσα. Ὅρα γοῦν, ἑὸς Φιλίππου ἕως μόνον, ἐνταῦθεν δὲ οὐκ ἔτι. Καὶ *λαβόντες ἐπιτολήν, ψοῖν, πρὸς τὸν Σίλλαν καὶ τὸν Τιμόθεον, ἵνα ὡς τάχιστα ἐλθωσι πρὸς αὐτίκ, ἐξέρσαν.* Καὶ τοῦτο εἰκότως. Εἰ γὰρ καὶ Παῦλος ἦν, ὁμῶς εἰδὸς ἐκεῖνον. Ἄρα καλῶς ἠπειγοντοεῖς Μακιδόνων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· λαμπρὰ γὰρ ἦν καὶ ἡ Ἑλλάς λατὸν ἔπει καὶ ἄλλα περιττὰ ἐποίησι. Ὁ Χριστὸς διέταξεν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν, οὗτος δὲ αὐτὸ οὐκ ἐποίησι· ὁ Χριστὸς οὐκ ἀπέστειλεν αὐτὸν βαπτίζειν, οὗτος δὲ ἐβάπτισεν. Ὅρα πῶς ἀνεύροτος πάντων ἡν Πέτρος εἰς τὴν περιτομήν, οὗτος εἰς τὴν θῆν, εἰς τὸ πλὴν μέρος. Καὶ *λαβόντες τὸν Ικανὸν, ψοῖν, παρὰ τοῦ Ἰάσονος, ἀπέλυσον αὐτόν.* Ὅρα πῶς ἰκανὸς δούς Ἰάσονος ἐπέπεμψε Παῦλον, ὥστε [283] τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδεικεν ὑπὲρ αὐτοῦ. Οὕτως, ψοῖν, ἦσαν εὐγενέστερα τῶν ἐν Θεσσαλονικίῃ τοῦτέστι, κατὰ τὴν ἀρετὴν ὄντες τοῦτο καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν. *Ὅτινας ἐξέλαττο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας, ψοῖν, τὸ καθ' ἡμέραν ἀνακρινόμενος τὰς Γραφὰς, εἰχεῖν ταῦτα οὕτως. Οὐχ ἀπόλις ῥήμηροῦ δὲ ζήλῳ.*

Καίτοι μέλιον ἡ πόλις ἦν, ἀγαροαὶ ἀνθρώποι ἦσαν ἐν αὐτῇ· θανατούμεν δὲ οὐδὲν καὶ εἰ ἐν μέλιον χείρους εἰσι. Μάλιστα μὲν οὖν εἰς τὴν μέλιον χείρους εἶναι εἰκός, ἐνθα πολλὰ τῶν ταρχοῦναι ἀφορμαί. Καθάπερ γὰρ ἐν σώματι, ὅταν ἡ νόσος χυλεπώτερα ἦ, πλείονα ἔχει τὴν ἰσὴν καὶ τὴν τροφήν· οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα, ὅπερ ἐν Ἰκονίῃ γέγονε, καὶ νῦν γίνεται. Καὶ ἐξέρχεται ὁ Παῦλος, ἵνα καὶ τῆς ἐτέρου ἀπωλείας ἔδικνῃ δώσει. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος εἶπε· *Κωλυόντων ἡμᾶς τοῖς ἔθνεσι λαλεῖν.* Καὶ διὰ τί μὴ ἐνέμειναν, ψοῖν, ἐνταῦθα; διὰ τί μὴ στήμα ἔποίησαν; Εἰ γὰρ ἐκεῖ, ἐνθα ἐλιθάριζο, ἔμενε ἰκανὸν ἔχοντα, πολλῶν μάλλον ἐνταῦθα. Διὰ τί; Οὐκ αἶε ἐβούλετο τοῦτως σημεῖα· ποιεῖν Θεός· τοῦ γὰρ σημεῖα ποιεῖν οὐχ ἦσαν σημεῖον τὸ δικαιοκόμενος περιγενέσθαι χωρὶς σημεῖον. Ὅστε καθάπερ νῦν χωρὶς σημεῖον κρατεῖ, οὕτω καὶ τότε πολλαχοῦ ἐβούλετο κρατεῖν. Οὐ τῶνον οὐδὲ ὁ ἀπόστολος ἐπέτρεπον τοῖς σημείοις, ὅπερ οὐν καὶ αὐτὸς φησὶν· *Ἡμεῖς δὲ κηροσόμοι Χριστὸν ἐσταυρωμένον.* Τοῖς σημεῖα ζήτουσι, τοῖς σοφίαν, ταῦτα διδάσκων, ἀ μὴδὲ μετὰ σημεῖον δύνανται πεῖσαι, καὶ πειθῶν. Ὅστε μέγα τοῦτο σημεῖον ἦν. Ὅρα γοῦν ἐπιταθέντος τοῦ κηροῦ γίγνεται, πῶς ταχέως ἐπιτρέφουσι τοῖς σημείοις. Ἐπεὶ γὰρ λοιπὸν διὰ τοῖς πιστεῦσαντας μέλιον εἶναι σημεῖα τῶν λοιπῶν· διὰ καὶ γίνονται· ἀλλὰ τῷ ὑποχωρεῖν καὶ ἐπείναι ταῦτα ἐποίησαν. *Ἐξαπέστειλαν αὐτὸν, ψοῖν, ὡς ἐπὶ τῆρ ὁμίλιασαν.* Τί δήπουσι; Ὅστε μὴ γενέσθαι αὐτοῖς εὐκολοὴ τὴν κατάληψιν. Οὕτω γὰρ καθ' ἑαυτοὺς μέγα τι ἐπραξαν ἄν, καὶ μετ' ἐκεῖνον πολλὰ ἤγουναν καὶ κατιώρθωσαν. Τέως ἐκεῖνον ἐξερπάσαι ἐβούλοντο.

γ. Ὅρα πόση καὶ οἱ λοιποὶ μαθηταὶ περὶ τοὺς κορυφαίους ἔχρυντο τῇ σπουδῇ; ἀλλ' οὐχ ὥσπερ νῦν κωρορῖσμεθα, διηρήμεθα ὁ μεγάλοι καὶ μικροὶ· οἱ μὲν ἐπαρόμεθα, οἱ δὲ φθονούμεν· διὰ τοῦτο κἀκεῖνον φθονοῦσιν, οὐς ἡμεῖς τετυρωμέμεθα, οὐκ ἀνεχόμεθα ἰσοπορεύεσθαι

• Unus autem signa. » Idem sicut: nunc κωρορῖσμεθα, ἐπαρῖσμεθα.

μετ' αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ἐν τῷ σώματι· ἡ συμφορὴν εἶστιν, ἐπειθὶ οὐκ ἔστι φρουσιτις· οὐκ ἔστι δὲ φρουσιτις, ἐπειθὶ εἰς ἀνάγκην τοῦ φρεῖναι ἀλλήλων ἔχειν τὸ μέλη καθέστηκε· καὶ ἡ κεφαλὴ τῶν ποδῶν δεῖται, καὶ οἱ πόδες τῆς κεφαλῆς. Καὶ ἡμῖν τοῦτο ἐποίησαν ὁ Θεός, καὶ οὕτως ἀνεχόμεθα· ἔδει μὲν γὰρ καὶ χωρὶς τοῦτο ἀγάπην εἶναι. Ἡ οὐκ ἀκούετος αὐτῶν τῶν ἐξω διαβαλλόντων ἡμᾶς, ὅταν λέγουσιν· αἱ γρηταὶ φίλαι; Οἱ λακοὶ δέοντες ἡμῶν· ἡμεῖς δὲ πάλιν οἱ αὐτοῖς; ἔμενε. Οὕτω καὶ διδάσκαλο; καὶ ἄρχων οὐκ ἄν εἴη, μὴ τὸν διδασκομένον δύναι καὶ τὸν ἀρχομένον, οὐδ' ἂν ἐπιδειξάτο τὰ αὐτοῦ· οὐ γὰρ ἂν δύναιτο. Καθάπερ ἡ γῆ τοῦ γεωργοῦ, καὶ ὁ γεωργὸς δεῖται [284] τῆς γῆς· οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Ποῖον γὰρ ἔχει μισθὸν διδάσκαλος, οὐκ ἔχων ἐπιδειξίαι τοῖς διδασκόμενοι; ποῖον δὲ οἱ διδασκόμενοι, μὴ ἀπολαύσαντες διδασκαλίας ἀρίστης; Ὅστε ὁμοίως ἀλλήλων χηρορῖσμεν πάλιν, καὶ ἀρχοντες ἀρχομένων, καὶ ἡγούμενοις ὑπερκόων· ἀρχοντες μὲν γὰρ πολλῶν ἔμενε. Οὐδέεις γὰρ ἀρκεῖ καθ' ἑαυτὸν τι πράξαι, ἄν τε χηρορῖσμεται δὲρ, ἄν τε βουλά; σκέψασθαι καὶ γνώμας, ἀλλὰ τιμιώτεροι γίνονται ἀπὸ τῆς συνδοῦ καὶ τοῦ πλῆθους. Ὅσον, οἱ πέντες τῶν δεδόντων χηρορῖσμεν, οἱ δεδόντες τῶν λαμβανόντων πάλιν. Ἀλλήλους, ψοῖν, κατανοοῦντες εἰς παροξυσμὸν ἀγάπης, καὶ καλῶν ἔργων. Διὰ τοῦτο μέλιον δύνανται τὸ κωὸν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἄπερ καθ' ἑαυτοῦ δύναται τις, μετὰ τῶν ἄλλων γινόμενος ἰσχύσει. Διὰ τοῦτο μέλιον ἀνεγχαλαίαι αἱ εὐχαὶ ἐνταῦθα γίνονται ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐπὶ περάτων, ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ὑπὲρ τῶν ἐν συμφορῆς. Καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος ὀλοῦ λέγων· *Ἴνα τὸ εἰς ἡμᾶς χάρισμα ἐν πολλῶν προσώπων διὰ πολλῶν χαρακτηριστῆθ' ὑπὲρ ἡμῶν· τοῦτέστι, ἵνα πολλοὺς χηρορῖσμεν.* Καὶ πολλοὺς αὐτῶν τὰς εὐχὰς ἐπιζητεῖ. Ὅρα καὶ ἐπὶ τῶν Νινευιτῶν τί φησὶν ὁ Θεός; *Ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι τῆς πόλεως, ἐν ἣ κατοικοῦσι πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες; Ὅσον θεὸς ἡ τρεῖς εἰσι συνηγμένοι, ψοῖν, εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν.* Εἰ δὲ δύο μέγα ἰσχύουσι, πόσω μάλλον πλείουσι; Εἰ δὲ καὶ εἰς ὡν ἰσχύουσι, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως. Διὰ τί δὲ καὶ εἰς εἰ; διὰ τί οὐκ ἐργάζη πολλοῖς; διὰ τί μὴ γίνῃ δημιουργὸς ἀγάπης; διὰ τί μὴ κατασκευάζει φίλοι; Τὸ μέγιστον τῆς ἀρετῆς κηρορῖσμεν οὐκ ἔχει. Ὅσπερ γὰρ τὸ ἐκ συνθήκης εἶναι κακοῦς, μάλλον παροξύνει τὸ θεὸν· οὕτω καὶ τὸ ἐν ὁμορφίᾳ εἶναι ἀγαθῶν, μάλλον εὐφραίνει. *Οὐκ ἔση, ψοῖν, μετὰ πολλῶν ἐπὶ κακίᾳ. Πάντες ἐξέκλιον, ἅμα ἠκρωδίωμεν, καὶ ἐγένοντο εἰς ἕθνητες ἐν ταῖς κακίαις αὐτῶν.* Κατασκευάσαν σοι φίλους πρὸ τῶν οικειῶν, πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Εἰ ὁ εἰρηνοποιός, υἱὸς Θεοῦ· ὁ καὶ φίλους κατασκευάζων, πόσω μάλλον; εἰ ὁ κωκαλλάτων μόνον, υἱὸς Θεοῦ καλεῖται· ὁ τοῖς καταλαστομένους φίλους ποῖον, τίνας οὐκ ἔσται δέξιος; Ταῦτην ποιόμεθα τὴν ἐμπορίαν, φίλους ποιόμεν ἀλλήλους τοῖς ἔχθροισ, καὶ τοὺς οὐκ ἔχθροισ μὲν, οὐ φίλους δὲ, καὶ τοῦτως συναγαγόμεν, καὶ πρὸ πάντων ἡμᾶς αὐτοῖς. Καθάπερ γὰρ ὁ ἐν τῇ οικίᾳ ἔχθρον ἔχων, καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα τὴν αὐτοῦ διεστῆκός, οὐκ ἔστιν ἀξιώσμετος ἑτέρους καταλλάττων, ἀλλ' ἀκούσεται· *Ἰατρὴ, θερωπέυσσον σεαυτὸν*· οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα ἀκούσεται. Τί; οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ ἔχθρα; Ἡ τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα, ἡ τῆς κακίας πρὸς τὴν ἀρετὴν. Ταῦτην καταλύσωμεν, τοῦτον ἀνέλωμεν τὸν πόλεμον, καὶ τότε μετ' εἰρήνης, καὶ τοὺς ἄλλους διαλεξόμεθα μετὰ πολλῆς τῆς παρηφῆσας, οὐ κατηγορούμενος ἡμῶν τὸν συνείδωτος. Μάχετα θυμὸς ἐπιεικέι, μάχετα χρημάτων ἔρος ὑπερφύει

furere subdicans. *Statim vero Paulum emisertunt fratres, ut tret, inquit, quasi ad mare.* Hi jam Paulum solum mittunt : metuebant enim ne quid ipsi mali accideret, quod illis summa cura erat : sic non ubique gratia operabatur, sed sinebat illos humana agere, illos excitans et exasperans, atque in illicitudinem injiciens. Vide ergo, usque Philippos servavit eos, inde vero non item. *Et accepto mandato, inquit, ad Silam et Timotheum, ut quam celerrime venirent ad eum, profecti sunt.* Idque merito : etiamsi enim Paulus esset, opus habebat illis. Igitur in Macedoniam bene a Deo impellebantur ; clara namque jam erat Græcia : alioquin et alia præter necessitatem faciebat. Christus jusserat de evangelio vivere (1. Cor. 9. 14) : hic autem non faciebat : Christus non misit illum baptizare (1. Cor. 1. 17) ; hic vero baptizabat. Vide quomodo confrendus omnibus erat. Petrus ad circumcissionem, hic ad gentes, ad majorem partem. *Et accepta, inquit, satisfactione a Jason, dimiserunt eos.* Vide quomodo satisfactione data Jason Paulum emisit ; et ita animam suam pro illo posuit. *Hi, inquit, erant nobilissimi Thessalonicensium ; id est, virtute et fide erga Deum. Qui susceperunt verbum cum omni alacritate, inquit, quod discerunt Scripturas, si hæc ita se haberent.* Non temere ex impetu et zelo.

In majoribus civitatibus pejores homines.—Atqui major urbs erat, et forenses homines erant ibi : mirum autem non est, si in majore civitate pejores sunt. Certe in majore pejores esse verisimile est, ubi multæ sunt turbarum occasiones. Ut enim in corpore, cum morbus est gravior, plus habet materię et alimenti : ita et hoc loco, quod et Iconii factum est, et nunc quoque. Et egreditur Paulus, ut et aliorum perniciem parvas dent. Ideo dicebat Paulus : *Prohibitibus nos loqui gentibus (1. Thess. 2. 16).* Et cur isthic, inquit, non manserunt ? cur non signa fecerunt ? Nam si illis, ubi lapidatus est, mansit multo tempore ; multo magis hic manendum erat. Quare ? Non semper volebat Deus illos hæc signa facere : neque enim minus signum est sine signis vincere, quam signa facere. Itaque, sicut nunc, absque signis prævalet : sic et tunc sæpe volebat vincere. Itaque nec apostoli ad signa currebant, ut et ipse ait : *Nos autem prædicemus Christum crucifixum (1. Cor. 1. 23).* Signa querentibus et sapientiam, hæc damus, quæ nec cum signis persuaderi possunt, et persuademus. Itaque magnum illud signum erat. Vide ergo jam extensa prædicatione, quam cito currant ad signa. Oportebat enim jam propter credentes plura esse signa, quam alibi : itaque fiunt ; sed recedendo et accedendo illa faciebant. *Emiserunt illum, inquit, quasi ad mare.* Quare ? Ut non possent illum facile apprehendere. Adeo per se ipsi magnum quid præstitissent, et cum illo multa bene gesserunt ac perfecterunt. Interim illum ertere volebant.

3. Vide quanta discipuli erga præcipuos utebantur cura : at non sicut nunc divisi sumus ; dividimur namque parvi et magni : inter nos alii extolluntur, alii invident ; ideoque invident, quia nos inflamur,

nec patimur æqualiter agere cum illis. Idcirco in corpore contentus est, quia non est inflatio : non est autem inflatio, quia sic membra disposita sunt, ut aliud alio opus habeat : caput pedibus opus habet, et pedes capite. Et hoc nobis fecit Deus, neque sic sustinemus : oporteret enim, etiamsi hoc non esset, caritatem esse. Annon auditis externos, qui nos calumniantur, quando dicunt : Utiles amicitia? Laici nobis opus habent ; nos vero rorum propter illos sumus. Sic nec doctor nec princeps esset, si non adessent discipuli et subditi, neque facerent quæ sua sunt : non enim possent. Quemadmodum et terra agricola, et agricola terra opus habet : ita et hic. Quam enim mercedem habet doctor, qui non potest ostendere ab se edoctos ? quam il qui docentur, qui non optima fruuntur doctrina ? Itaque alter altero opus habemus, et principes subditi, et dux obsequentibus : principes namque multorum gratia sunt. Nemo enim sufficit per seipsum aliquod operari, sive ordinare oporteat, sive consilia et sententias explorare, sed honoratioribus illi sunt a cœtu et multitudine. Exempli gratia, pauperes dantibus egent, dantes recipientibus. *Vos mutuo considerantes, inquit, ad iucitationem caritatis et bonorum operum (Hebr. 10. 24).* Ideo plura potest Ecclesia cœtus ; et quod singuli per se non possunt, cum aliis juncti possunt. Ideo hic maxime necessariae sunt preces pro orbe, pro Ecclesia quæ in finibus est, pro pace, pro iis qui sunt in calamitate. Et hoc Paulus indicat, dicens : *Ut ejus, quæ in nobis est, donationis in personis multis per multos gratia agatur pro nobis (2. Cor. 1. 11).* Hoc est, ut multis gratia conferatur. Ac sæpe illorum preces requirit. Vide quid dicat Deus et Ninivitis : *Ego vtro non parcam urbi, ubi sunt plus quam centum viginti millia (Jon. 4. 11) ? Ubi duo vel tres, inquit, congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum (Matth. 18. 20).* Si autem duo multum possunt, quanto magis plures ? Si vero etiam unus possit ; at non æqualiter. Cur unus es ? cur multos non facis ? cur non es auctor caritatis ? cur non amicitiam paras ? Maximam virtutis laudem non habes. Sicut enim cum ex pacto mali sunt quidam, magis irritant Deum : sic in concordia bonos esse magis oblectat. *Non eris, inquit, cum multis in malum (Exod. 23. 2).* Omnes declinaverunt, simul iustitiales facti sunt (Psal. 13. 3), et facti sunt quasi cantantes in nequitia sua. Para tibi amicos præ domesticis, præ aliis omnibus. Si pacificus, est filius Dei : quanto magis is qui amicitiam parat ? si is qui reconciliat, filius Dei vocatur : qui reconciliatos amicos facit, quo non erit dignus munere ? Hanc sciamus negotiationem : inimicos mutuo amicos reddamus ; et eos qui nec inimici nec amici sunt congregemus ; et ante omnes, nosmetipsos. Quemadmodum enim qui domi inimicitiam habet, et cum uxore sua dissidet, non est fide dignus ut alios reconciliet, sed audiet : *Medice, cura teipsum (Luc. 4. 25) :* sic et iste audiet. Quæ igitur nobis est inimicitia ? Anima cum corpore, malitia cum virtute. Hanc solvamus,

hoc tollamus bellum; et tunc cum pace alios alloquemur et cum multa fiducia, non accusante nos conscientia nostra. Pugnāt ira cum mansuetudine, pugnat pecuniarum amor cum ipsarum contemptu, pugnat invidia cum benignitate. Hoc solvamus bellum, hos dejiciamus inimicos, hæc erigamus tropæa, in civitate nostra pacem conciliemus. Civitas quippe nobis est et administratio, et cives et extranei multi: sed peregrinorum ejectionem faciamus, ut ne domestici corrumpantur. Nec alienum nec nothum dogma ingrediatur, nullaque carnalis sententia. Annon videmus quomodo, si quis inimicus in urbibus capiatur, quasi explorator judicatur? Ergo peregrinos ejiciamus; imo non peregrinos modo, sed etiam inimicos. Si quem videmus, tradamus principi menti, cogitationem, barbaram quidem, sed civili veste indutam. Multæ namque vobis insunt cogitationes hujusmodi, natura quidem inimicæ, sed ovili vellere indute. Quemadmodum et Persæ, sublatâ tiarâ, braccis calcisque barbaricis, veste nobis usitata induti, corpore rasi, et nobis consueta lingua loquentes, habitu bellum occultant; sed si tormenta statim adhibueris, eum qui latet manifestas: ita bic facito, hanc cogitationem millies explora, et cito videbis barbaricum sensum. Ut autem vobis exemplo monstrem hujusmodi exploratores, quos submittit diabolus, ut nostra dispiciant; age, unum exuamus

et ad tribunal diligenter examinemus: et si plures quosdam ex iis, quos Paulus deprehenderat, ad carceres: *Quæ sunt, inquit, rationem quidem habet sapientia in superstatione et humilitate et non ad hæcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis* (Col. 2. 23). Exempli causa: judaismus lebat diabolum inducere; itaque si ipsum per se duceret, non persuaderet. Vide igitur quomodo illi apparavit. Oportet, inquit, abstinere corpus. Philosophia est, non admittere cibum, sed cave hoc humilitas est. Et nunc item cum hæreticis vobis nos ad creaturam deducere. Vide igitur quomodo dolum paravit. Si dixisset, Creaturam adora, ea quæ fuisset; sed quid ait? Deus creatus est. Sed nunc exponamus judicium calculo Scripturarum apostolorum sententiam; illo docamus eum: ipsi ascendant et prædicationem et loquentur. Multi lucrantur, ut habeant quod tent pauperibus, in iniusta: et hæc cogitatio prava est. Sed exoneret illam, confutemus, ut ne capiamur; sed omnes holi machinas effugientes, possimus sana dogmata strenue retinere, secure præsentem transigere tam, et promissa consequi bona, gratia et benedictione Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXVIII.

CAP. 17. v. 16. *Paulus autem cum Athenis eos expectaret, incitabatur spiritus ejus in eo, videns idololatriam deditam civitatem. 17. Disputabat igitur in synagoga cum Judæis et colentibus, et in foro per omnes dies cum iis qui aderant.*

1. Paulus quantas a Judæis tentationes habuerit, et quantum fuerit a fastu alienus. — Vide Paulum majores a Judæis, quam a gentilibus tentationes habentem. Athenis enim nihil tale patitur, sed res tota in risum cessit, etiam si aliquos persuaserit; apud Judæos autem multa gravia: adeo erant irritati. Ideo ait: *Paulus autem cum Athenis eos expectaret, incitabatur spiritus ejus in eo, videns idololatriam deditam civitatem.* Jure incitatur: nusquam enim tot idola videre erat. *Disputabat igitur in synagoga cum Judæis et colentibus, et in foro per omnes dies ad eos qui aderant.* Videt, iterum cum Judæis disserit, undique ora comprimens eorum, qui dicerent ipsum relictis Judæis ad gentiles se convertisse. Mirum quod philosophi sic illo loquente non statim deriserint eum cum contumelia, neque a prædicatione resillerint, dicentes: Procul hoc est a philosophia. Quia nihil fastus habebat: alioquin autem dicta nec capiebant, nec intelligebant. Quomodo enim intellexissent, cum alii Deum esse corpus, alii voluptatem esse felicitatem dicerent? 18. *Quidam autem Epicurei et Stoici deridebant eum eo, et quidam dicebant: Quid vult seminiverbis late dicere? Alii vero, Novorum demoniorum videtur annuntiator esse; quia Jesum et resurrectionem annuntiabat eis.* Nam resur-

rectionem deum quemdam esse putabant, utpote liti feminas colere. 19. *Et apprehensum eum ad Apatum duxerunt, dicentes: Possumus scire quæ est nova, quæ a te dicitur, doctrina? 20. nova enim quædam infers auribus nostris; volumus ergo scire quid velint hæc esse.* Duxerunt illum ad Areopagum, ut discerent, sed ut punirent, ubi erant judicia guinis. Vide ergo, quomodo sub spe discendi et que novam doctrinam incusant. Loquacium et illa erat. 21. *Athenienses autem omnes et advene epites, ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere aut aliquid novi.* 22. *Stans autem Paulus in medio pagi, ait: Viri Athenienses, per omnia quasi antiquiores vos video.* 23. *Præteritis enim et videns lacra vestra, inveni aram, in qua scriptum erat: I Deo. Quem ergo ignorantes colitis, hunc ego annuntio vobis. Ac si illos laudaret, videtur nihil aliud dicere. Quasi superstitiosiores, inquit, vos videt, quasi pios. In qua scriptum erat: Ignoti Quid est hoc? Athenienses, quia per multa tempora acceperant deos etiam extraneos; nempe ter Minervæ, Panæ, aliosque aliumque; timentes, ne quis alius nondum notus sibi esset, qui tamen rector alibi, ad majorem securitatem huic quæram erexerunt. Quia vero non erat manifestum inscriptum erat, Ignoti Deo. Hunc ergo Jesum esse, Paulus dicit, imo potius unum Deum. Quem ergo ignorantes, inquit, colitis ego annuntio vobis. Vide quomodo ostendat, ipse*

χρημάτων, μάγεται βασκανία χρηστότητι. Τούτων λύσωμεν τὸν πόνμον, τούτους [285] κατενέγκωμεν τοὺς ἐχθροὺς, ταῦτα στήσωμεν τὰ τρέπαια, ἐν τῇ πόλει τῇ ἡμετέρῃ κατασκευάσωμεν εἰρήνην. Πόλις γὰρ ἡμῶν ἴσται καὶ πολιτεία, καὶ πολιταὶ καὶ ξένοι πολλοί· ἀλλὰ ξηνηλασίαν ποιήσωμεν, ὥστε μὴ τοὺς οἰκείους φθίζεσθαι. Μηδὲν ἀλλότροπον μὴ νόθον ἐπιστήτω δόγμα, μηδὲν φρόνημα σαρκίων. Οὐχ ὀρώμεν, ὅτι τὸν πολεμιὸν τις ἐν ταῖς πόλεσιν ἂν ἀλλῶ, ὡς κατάσκοπος κρύπεται· Οὐκοῦν ξηνηλασίαν ποιώμεθα· μᾶλλον δὲ μὴ ξηνηλασίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πολεμίους ἀπελαύνωμεν. Ἄν ἱσμέν τινα, παραδόμεν τῷ ἀρχοντι τῷ νῦν, τὸν λογιστὴν ἐκεῖνον, τὸν βεβαρβαρωμένον μὲν, κατεσκευασμένον δὲ ἐσθῆτι πολιτικῇ. Πολλοὶ παρ' ἡμῶν λογιστοὶ τοιούτοι, φύσει μὲν ἐχθροὶ, περιεβλημένοι δὲ ὁρᾶν προβίτων. Καθάπερ οἱ Πέρσαι τὴν τίδραν περιελόντες καὶ τὰς ἀναφυρίδας καὶ τὰ ὑπόδηματα τὰ βαρβαρικά, τὴν ἄλλην στολὴν τὴν ἡμῶν ἐπιχώριον ὑπέβλησαν, καὶ κειρόμενοι ἐν χρῶν, καὶ τῇ συνήθει γλώττῃ διαλεγόμενοι, κρύπτοισι τῷ σχήματι τὸν πόλεμον· ἂν δὲ βασάνου εὐθέως προσαγάγη, τὸ κρυπτόμενον ἐδείξας· οὕτω καὶ ἐν ταῦθα, βασάνου μωριακίης τὸν τοιοῦτον λογιστὴν, καὶ ταχέως ἐφεῖε τὸ βαρβαρικὸν φρόνημα. Ἴνα δὲ καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος ἑμῶν δεῖξω τοὺς τοιούτους κατασκόπους, οὗς προκαθίξουσιν οὐ διάβολος ἰδεῖν τὰ ἐν ἡμῶν, φέρει ἕνα ἀποδύσωμεν,

Quidam πόλις παρ' ἡμῶν.

[286] ΟΜΙΛΙΑ ΔΗ΄.

Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐδεχομένον αὐτοὺς τοῦ Παύλου, παρωζήντο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι καταβῶλων οὖσαν τὴν πόλιν. Διελέγχετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν παρ' τοὺς κυριαρχούντας.

α'. Ὅρα αὐτὴν μείζους ἔχοντα πειρασμοὺς παρὰ Ἰουδαίους, ἢ παρ' Ἑλλησιν. Ἐν γούν Ἀθήναις οὐδὲν πάχει τοιοῦτον, ἀλλὰ μέγχι γέλωτος τὸ πᾶν προύχωρησας, καίτοι γε ἔπισται· ἂν δὲ Ἰουδαίους· πολλὰ τὰ δεινὰ· οὕτως ἦσαν ἐκπεπολεμημένοι μᾶλλον. Διδ καὶ φησιν· Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐδεχομένον αὐτοὺς τοῦ Παύλου, παρωζήντο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεωροῦντι καταβῶλων οὖσαν τὴν πόλιν. Εἰκότως παρωζήνεται· οὐ γὰρ ἦν ἀλλοῶν τοσαῦτα ἰδεῖν εἰκόλα. Διελέγχετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν παρὸς τοὺς παρατυχούντας. Ὅρα, πάλιν Ἰουδαίους διαλέγεται, παναχθὸν ἐπιστομίζων τοὺς καταλιπεῖν αὐτοὺς λέγοντας διὰ τὸ πρὸς τὰ ἔθνη ἐπιστραφῆναι. Θευμαστὸν πῶς οὐ κατεγέλασαν οἱ φιλόσοφοι, οὕτως αὐτοῦ φθειγόμενον, ὑβριστικῶς εὐθέως, οὐδὲ ἀπεψήσαν ἀπὸ τοῦ κηρύττουτος, εἰπόντες· Μακρὸν τοῦτο φιλοσοφίας. Ὅτι οὐδένα τύπον εἶχεν· ἄλλως δὲ, ὅτι οὐκ ἔκνουσιν οὐδὲ συνίστανται τῶν λεγομένων. Πῶς γὰρ οἱ μὲν οὐμῶν τὸν θεὸν λέγοντες, οἱ δὲ ἦθον τὴν μακαρίτητα· Τινὲς δὲ καὶ τῶν Ἐπικουρείων καὶ τῶν Στωϊκῶν φιλοσόφων συνθέλωσιν αὐτῷ, καὶ εἰπὼς ἔλεγον· Τί ἂν θέλοι οὐ σκευαλόγος οὕτως λέγειν· Οἱ δὲ· Ἐάνω δαιμονίων δοκεῖ καταγέληδες εἶναι· ὅτι τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν εὐηγγελίζετο. Καὶ γὰρ τὴν ἀνάστασιν θεὸν τινα εἶναι ἐνόμισεν, ἅτε εἰωθότος καὶ θηλείας αἰεῖν. Ἐπιλαβόμενοι τε αὐτοῦ, εἶπὸν τὸν Ἀρειὸν ἀφῶν ἦγασον, λέγοντες· Δυνάμεθα γνῶναι τίς ἡ καιρὴ αὐτῇ ἡ ἐκ σοῦ λαλομένη βίβαχη; Ζεῖν-

καὶ ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἐξετάσωμεν μετὰ ἀκριβείας· καὶ εἰ βούλευσε, τὸν ὑπὸ Παύλου φωραθέντων τινὰς παραγάγωμεν. Ἄκριβῆ ἐστὶ, φησὶ, λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας ἐν ἐθελοθρησκείᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ καὶ ἀρεταῖς σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλοσημονίῃ τῆς σαρκός. Οὐκ, ἰβούλετο Ἰουδαῖοι μὲν εἰσαγαγεῖν οὐ διάβολος· εἰ μὲν οὖν αὐτῶν αὐτὸν εἰσήγαγον, οὐκ ἂν ἔπεισε. Ὅρα τοῖν πῶς αὐτὸν κατεσκεύασε. Δεῖ τοῦ σώματος ἀφείδειν, φησὶ. Φιλοσοφία τοῦτο ἐστὶ, τὸ μὴ προσέσθαι βρώμα, ἀλλὰ παρατρέφειν· ταπεινοφροσύνη τοῦτο ἐστὶ. Καὶ νῦν δὲ πάλιν ἐπὶ τῶν αἰρετικῶν ἐθεόλετο ἡμῖς εἰς τὴν κτίσιν καταγαγεῖν. Ὅρα γούν πῶς κατεσκεύασε τὸν ἄλλον. Εἰ εἶπεν, ὅτι Κτίσιν προσέκυεν, ἐάλω ἂν· ἀλλὰ τί; Ὁ θεὸς, φησὶ, κτιστὸς ἐστίν. Ἄλλὰ ἀποδύσωμεν παρὰ τῇ ψήφῳ τὸν δικαζόντων τὸν νόον τῶν Γραφῶν τῶν ἀποστολικῶν· ἐκεῖ αὐτὸν ἀγάγωμεν· αὐτοὶ ἐπιγυρόσονται καὶ τὸ κήρυγμα καὶ τὴν λαλίαν. Πολλοὶ κέρρη κεραινοῦσαι, ἵνα ἔγωγοι δίδωσι πένσση, κέρρη ἔδεικα· καὶ οὕτω· χαλεπὸς δὲ λογισμὸς. Ἄλλ' ἀποσκευασώμεθα αὐτὸν, εἰλέγξωμεν, ἕνα μὴ ἀδόμεν, ἀλλὰ πᾶσας διαφυγόντες τὰς μηχανὰς τοῦ διαδόλου δουρωόμεν μετὰ ἀκριβείας τὰ ὑγιᾶ δόγματα κατέγωμεν, μετὰ ἀφαλαίας καὶ τὸν παρόντα βίον διανύσας, καὶ τὸν ἐπιχρησόμενον ἀγαθῶν τυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοπόνησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἄμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ζοντα γὰρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν· βουλόμεθα οὖν γνῶναι τί ἂν θέλοι ταῦτα εἶναι. Ἦγον αὐτὸν ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον, οὐχ ὥστε μαθεῖν, ἀλλ' ὥστε κολάσαι, ἔβη αἱ φωνικαὶ δίκαι. Ὅρα γούν πῶς καὶ ἐν ἐπιπέτῃ τοῦ μαθεῖν καὶ πανταχοῦ τὴν καινοτομίαν ἐγκαλοῦσι. Ἄλλων πόλις ἡ πόλις ἐκείνων ἦν. Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημιούντες ξένοι, εἰς ἕτερον οὐδὲν εὐκαίρον, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καιρότερον. Σταθεῖς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τῶν Ἀρειῶν πάγον, ἔφη· Ἀνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς θεοσεβασμιονεστεροὺς ὑμᾶς θεωρῶ. Διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὗρον καὶ βωμῆν, ἐν ᾧ ἐπεγράφετο Ἄγνωστω θεῷ. Ὅν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. Ἄστερ ἐγκωμιῶν αὐτοὺς, δοκεῖ οὐδὲν λέγειν βαρῶ. Ὅς θεοσεβασμιονεστεροὺς ὑμᾶς, φησὶ, θεωρῶ· τούτῃσιν εὐλαβεστεροί. [287] Ἐν ᾧ ἐπεγράφετο Ἄγνωστω θεῷ. Τί ἐστὶ τοῦτο; Οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπιπέθη κατὰ καιροὺς πολλοὺς εἰδέξαντο θεοὺς καὶ ἀπὸ τῆς ὑπερορίας, ὅσον τὸ τῆς Ἀθηνῶν ἱερὸν, τὸν Πῆνα, καὶ ἄλλους ἀλλαχόθεν, δεοκώτες, μὴ ποτε καὶ ἄλλως τις ἢ αὐτοῖς μὴ οὐδέπω γνώριμος, θεραπευόμενος δὲ ἀλλοῶν, ὑπὲρ πλειστον ὄφθην ἀσφαλείας καὶ τούτῳ βωμῶν ἔστησαν· καὶ ἐπιπέθη οὐκ ἦν ὄλος ὁ θεός, ἐπεγράφετο Ἄγνωστω θεῷ. Τούτων οὖν Χριστὸν Ἰησοῦν εἶναι Παῦλος λέγει, μᾶλλον δὲ τῶν πάντων θεῶν. Ὅν οὖν ἀγνοοῦντες, φησὶ, εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. Ὅρα πῶς δεικνύει προειληφάτος αὐτόν. Οὐδὲν ξένον, φησὶ, οὐδὲν καινὴν εἰσφέρει. Ἄνω καὶ κάτω τοῦτο εἶγον ἐκεῖνοι· Τίς ἡ καιρὴ αὐτῇ ἡ λαλομένη ὅπῃ σοῦ διδάχη; ἐστὶ ζοντα γὰρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν. Εὐθέως οὖν ἀναίρει αὐτὸν τὴν ὑπόληψιν, καὶ φησιν· Ὁ θεὸς ὁ κτίσας τὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ,

* Morel. τὰ οὐδέμια τὰ ὄμω.

οἷτες οὐρανοῦ καὶ τῆς Κύριος θάλασσας. Ἔτα, ἔνα καὶ ἡμῶσιον * ἔνα τῶν πολλῶν εἶναι, διορθοῦται λοιπὸν ἐπάγων ἄλλω. *Ὁὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινος.* Ὁρξὶ ὅπως κατὰ μικρὸν ἐλάγει τὴν φιλοσοφίαν, πῶς καταγελᾷ τῆς ἑλληνικῆς πλάνης; *Δούς ζωῆν καὶ προηὴν καὶ τὰ πάντα ἑποίησθε τε ἐξ ἐνὸς αἵματος πάνθων ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πάντῳ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.* Τοῦτο Θεοῦ ἰδιον. Ὅρα τοίνυν εἰ μὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰουδαίου λέγεσθαι δύναται. Ὁὐρανοῦ, φησὶ, καὶ τῆς Κύριος θάλασσας, ἄπειρ ἐνόμισον εἶναι θεοῦς. Καὶ τὴν δημιουργίαν ἐβήλας καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ὅριστας προστετιμῆμενος καιροὺς καὶ τὰς ἐροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν, ζητεῖν τὸν Θεόν, εἰ ἄρα γε ὑψηλοφύσειον αὐτὸν καὶ εὐροειν, καίτοι γε οὐ μαρτὰρ ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα. Ἐρ αὐτῷ γῆν ζωμεν, καὶ κινουμένη, καὶ ἐσμεν, ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ἡμᾶς ποιητῶν εἰρήκεισι. Τοῦ γὰρ καὶ γένομεν ἐσμεν. Τοῦτο Ἄρατος εἶπεν ὁ ποιητής. Ὅρα καὶ ἀπὸ τῶν ὅτ' αὐτῶν γνωμένων, καὶ ἀπὸ τῶν εἰρημένων τὰς ἀποδείξεις παρέχοντα. Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐβήλαμεν ρομμεν χροσῶν ἢ ἀργύρω ἢ λίθω, χροσῶμεν ἢ τέχνη καὶ ἐπινοήσεως ἀνθρώπου τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον. Καὶ μὴν διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐβήλαμεν. Ὁδομαῶς; οὐ γὰρ δὴ ἡμεῖς ὅμοιοι, οὐδὲ αἱ ψυχὰι αἱ ἡμέτεραι. Τί δὴποιον ὅτι ἐστὶ πρὸς φιλοσοφίαν ἐτάνας, καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς ἀόμοιτος φύσει, ἀόρατος, καὶ ἀσηχηματιστός; Ὅτι περιττὸν τέως ἐβήκει ταῦτα λέγειν πρὸς ἀνορθοῦς μῆτιν μαθόντας, ὅτι ἐστὶ μόνος Θεός. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνα εἶπεν ἄφελος, πρὸς τὸ ζητούμενον ἴσταται, καὶ φησὶ. Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδῶν ὁ Θεός, τὰ νῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, δίδει ἐστησερ ἡμῶσιον, ἐν ἣ μέλλει χρομμεν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνη, ἐν ἀνδρῶν ᾧ ὄρισε, πῶστερ παρὰ τῶν πάντων, ἀναστήσεις ἀετὲν ἐκ νεκρῶν. Ὅρα, καταπίσας αὐτῶν τὴν διάνοιαν τῷ εἰπεῖν, Ἐστησερ ἡμῶσιον, καὶ φοβήσας, τότε εὐκαιρως ἐπάγει τοῦτο τὸ, Ἄναστήσεις αὐτῶν [288] ἐκ νεκρῶν. Ἄλλ' ἴθωμεν ἀναθεῖν τὰ εἰρημένα. Ἐρ δὲ ταῖς Ἀθηναῖς ἐκδεχόμενον αὐτοὺς τοῦ Παύλου, πωρωξέστερο, φησὶ, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ. Οὐκ ἐργῆν ἐνταῦθα οὐδὲ ἀγανάκτησιν ὁ παροξυσμός, ἀλλὰ ἐιγερσιν καὶ ζῆλον ἐγλοῖ, καθάπερ καὶ ἀλλαχού. Ἐγένετο, φησὶ, παροξυσμός μετὰ τῶν αὐτῶν.

β'. Ὅρα δὲ πῶς οἰκονομεῖται, καὶ ἀκοντα μεῖναι ἐκεῖ ἐκδεχόμενον ἐκείνους. Τὶ οὖν ἐστὶ, πωρωξέστερο; Ἄντ' τοῦ, Διηγείρετο ὄρηξ; γὰρ καὶ ἀγανάκτησεως πόρρω τὸ χάρισμα. Οὐκ ἔφερον, ἀλλ' ἐτίχτετο. Διελέγετο μὲν οὖν ἐρ τῆ συναγωγῇ τοῦ Ἰουδαίου, φησὶ, καὶ τοῖς σεβομένοις. Ὅρα πάλιν αὐτὸν πρὸς Ἰουδαίους διαλεγόμενον. Σεβομένους δὲ τοὺς προσηλυτῶτας λέγει. Διεσπάρησαν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι πανταχοῦ ἀπὸ τῆς οὐ τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ἅμα μὲν ἐξ ἐκείνου τοῦ νόμου λυομένου, ἅμα δὲ διδάσκοντες εὐσέβειαν τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλ' οὐδὲν ἐκείραν καὶ ἐκείνοι, ἀλλ' ἢ μόνον μαρτυρίας ἔσχον τῶν οἰκίων συμφορῶν. Τινές δὲ, φησὶ, τῶν Ἐπικουρωμένων καὶ τῶν Στωικῶν φιλοσόφων συνέβαλον αὐτῷ. Οὐκ ἐστὶ Ἀθηναῖοι τοῖς οἰκίσις νόμοις ἔχροντο, ἀπὸ ὑποπλήσεως ἦδη τοῖς Ῥωμαίοις. Καὶ πῶθεν ἤβδθησαν οὗτοι συμβαλεῖν; Ἐπεὶ καὶ ἄλλους ἐώρων διαλεγόμενους,

καὶ δόξαν ἔχοντα ἐν ἀνθρώπων. Καὶ ἄρα, εὐθέως στικῶς Ἔνυχον γὰρ ἀνορθοῦς οὐ λέγειται ἡ Πρωτομαρτυρία. Ἔνων δαιμονίων, φησὶ, δοκεῖ καὶ λέως εἶναι ἡ δαιμόνια τοὺς θεοὺς αὐτῶν ἐκάλουν γὰρ αἱ πόλεις εἰδῶλων πλήρεις. Ἐπιλαβόμενον αὐτοῦ, ἐπὶ τῶν Ἄρειον πάλιν ἤγαγον, λέγοντες τὴν Ἄρειον πάλιν αὐτὸν ἐκάλουν; Ὡς καταπλήξοντο ἐνθα τὰς φονικὰς δίκας εἰδικαῶν. Δυνάμεθα γὰρ τὴν κατῆ αὐτῆ ἢ ὅπῃ τοῦ λαλομένη διελέγοντες γὰρ τινὰ εἰσφέρειν εἰς τὰς ἀκοὰς Ἄθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπισημοῦντες ξένοι οὐδὲν ἕτερον εὐκαιροῦν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκαιρότερον. Ἐνταῦθα ἐκείνῳ ἐπισημαίνεται, ἐπὶ αὐτῶν ἐν τούτῳ ἀσχολούμενον, τῷ λαλεῖν καὶ ἀκούειν ἐξελθόντα ἐνόμισον εἶναι ἐκείνα, ἄπειρ οὐδέποτε ἦν Σταθεῖς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἄρειον ἔρη Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς θεοὶ νεοστέροις ἡμῶς θεωρῶ. Διερχόμενος γὰρ καὶ θεωρῶν τὰ σεβόμενα ἡμῶν. Οὐκ εἶπε τοὺς ὅτι ἀπὸ τῶν, ἀλλὰ προσδοκῶν τῷ λόγῳ. Διὰ τοῦτο δεῖσθαι δαιμονιοστέροις ἡμῶς θεωρῶ, ἐκ τῶν ἢ ὁ Θεός, φησὶν, ὁ ποιῆσας τὸν κόσμον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ. Ἐρβέγγαστο φωνῆν μὴν, δι' ἣς κατέστρεψε τὰ τῶν φιλοσόφων. Οἱ μὲν γὰρ Ἐπικουροστέροις φασὶν εἶναι τὰ πάντα, καὶ ἀπὸ ἀτόμων ἐτάνας ὅτι δὲ Στωικῶν, σῶμα καὶ ἐκπύρωσιον ἔργον Θεοῦ λέγει τὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν Ἄρξῃ συντομίαν, καὶ ἐν συντομίᾳ σαφῆσαι; [289] σκόπεσι τινὰ ἦν ἐξελθόντα αὐτοῦς ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ἔποίησεν. Ἄ καὶ τῶν τυχερῶν ἴσασι τινες νῦν, οὐκ ἤβδσαν Ἀθηναῖοι, καὶ Ἀθηναῖων οἱ σοφοί. ἐποίησι, ἔβδον ὅτι καὶ Κύριος. Ὅρα τί φησὶ θεοὶ εἶναι γνῶρισμα, τὸ δημιουργικόν ὅπερ ἔχ ὁ Ἰός. Καὶ γὰρ οἱ προφήταις πανταχοῦ τοῦ γουσι, Θεοῦ εἶναι τὸ δημιουργεῖν ὄχι ὡς περὶ νοῦ, ἄλλον μὲν εἶναι τὸν ποιητῆν, οὐ κύριον δὲ, ἀγένετον ὕλην ὑποτιθέντες. Ἐνταῦθα λοιπὸν αἰνεῖ δῶς εἶπε τὸ αὐτοῦ καὶ ἐσθης, καὶ καθαρῶ τὸ ὅτι Ὁὐκ ἐν χειροποιήτοις, φησὶ, κατοικεῖ. Οὐκεῖ ἐν ναοῖς, ἀλλ' οὐκ ἐν τοιούτοις, ἀλλ' ἐν ἀνθρωπίνῃ Ὅρα, τὴν σωματικὴν ἀνελλε λατρείαν. Τὶ οὖν; ἴθωμεν ἐν τῷ ναῷ τῶν ἐροσολύμοις; Οὐ ὄβητα, ἤρηται. Πῶς οὖν ἰερατεύετο ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων Ἰουδαῖοις; Οὐκ ὑπὸ χειρῶν, ἀλλ' ὑπὸ διανοῖ ἐκείνῃ γε οὐκ ἐξήτει οὕτως, ὡς προσδεόμενος. Ἄμει, γὰρ, φησὶ, κρεῖτα ταῦρων, ἢ αἷμα ἐράσων. Ἔτα εἶπεν, Οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται προσδεόμενός τινος ἔπι οὐδὲ τοῦτο ἤρηται, ἐνὸς δεῖσθαι, ἄπειρ ἀπεσφῆσαν ὅτιον μὲν γὰρ καὶ ἀλλὰ δὲ καὶ ἕτερον προσίταν ἔπαγει τὸ, Ἄντ' ἡμῶν ζωῆν καὶ προηὴν, καὶ τὰ πάντα. Δύο ἢ θεσπέτης δίκουσι, τὸ αὐτὸν τὸ μὴ ἐνὸς δεῖσθαι πᾶσι πάντα παρέχων. Πάραγε ἐνταῦθα ὅσα περὶ Πλάτων ἐβήλασφασαν, ὅσα Ἐπίκουρος, καὶ ἡ λήρος πρὸς ταῦτα. Διδούς, φησὶ, ζωῆν καὶ ἴθω καὶ τῆς ψυχῆς δημιουργεῖν αὐτὴν ποιεῖ, ἔτορα. Ὅρα πάλιν πῶς καθαρῶν τὸν περὶ τῆς ὕλης Ἐποίησθε τε, εἰπὼν, ἐξ ἐνὸς αἵματος πάνθων ἔβ

* Ἰσχυρῶν. Ἔνα γὰρ καὶ ἡμῶσιον, sic quidem. Ὁ ἄλλοι. ἢ ἴθων χαράματα.

ἢ ἄλλοι καταπλήξοντες.

pridem ipsum acceptavisse. Nihil extraneum, inquit, nihilque novum affero. Hoc illi perpetuo dicebant: *Quæ est isto nova abs te prolata doctrina? nova enim quædam ingeris auribus nostris.* Statim ergo eorum suspicionem tollit, et dicit: 24. *Deus qui fecit mundum et omnia quæ in illo sunt, hic cæli et terræ cum sit Dominus.* Deinde, non potuit unum ex multis esse, hoc corrigi sic loquens: 25. *Non in manufactis templis habitat, nec manibus colitur humanis, indigens aliquo.* Vident quomodo paulatim philosophiam inducit, quomodo irridet gentilium errorem? *Daus vitam et spiritum et omnia:* 26. *fecitque ex uno sanguine omne genus hominum habitare super universam faciem terræ.* Hoc Dei proprium est. Vide ergo annon hæc de Filio etiam dici possint. *Cæli, inquit, et terræ Dominus:* quæ illi putabant deos esse. Et creationem declarat et homines. *Definiens statuto tempora et terminos habitationis eorum,* 27. *querere Deum, si forte contrectent eum aut inveniunt, quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum.* 28. *In ipso enim vivimus et movemur et sumus.* Sicut quidam poetarum vestrorum dixerunt: *Ipsi enim et genus sumus.* Hoc Aratus poeta dixit. Vide ut demonstrationes afferat et ab illis, quæ ipsi fecerant dicerantque. 29. *Genus ergo cum animus Dei, non debemus asimulare auro et argento aut lapidi, sculpturæ artis et cogitationis hominis, Deum esse similem.* Atqui ideo, inquit, debemus. Minime: neque enim nos neque animæ nostræ similes. Cur ergo non statim philosophice loquutus es, nec dixit: *Deus incorporeus natura, invisibilis est et sine figura?* Quia superfluum videbatur hoc dicere hominibus, qui nondum didicerant, unum esse Deum. Ideo missis illis, in eo quod jam quæritur insistit, et ait: 30. *Et tempora quidem hæc ignorantiæ despiciens Deus, nunc annuntiat hominibus, ut omnes ubique penitentiam agant,* 31. *eo quod statui diem, in quo iudicaturus est orbem in iustitia, in viro in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis.* Vide: postquam eorum mentem concusserat, cum diceret, *Statui diem,* illosque terroret; tunc opportune hoc inducit, *Suscitans eum a mortuis.* Sed superiora repetamus. *Cum Athenis illos expectaret Paulus, incitabatur, inquit, spiritus ejus in eo.* Non iram vel indignationem hic significat incitatio illa, sed vigilantiam et zelum, ut et alibi: *Facta est, inquit, dissensio inter illos (Act. 15. 39).*

2. Vide autem quomodo provideatur, ut invitus illic maneat expectans illos. Quid ergo est, *Incitabatur?* Id est, excitabatur: ab ira et indignatione procul erat hoc donum. Non ferebat, sed tabescebat. *Disputabat ergo in synagoga cum Judæis, inquit, et colentibus.* Vide rursus contra Judæos disputantem. Colentes autem vocat proselytos. Dispersi namque erant Judæi ubique ab adventu Christi: nam simul inde et lex solvebatur, et homines pietatem debebant. Sed nihil illi lucrabantur, nisi tantum calamitatem suarum testimonia habentes. *Quidam autem Epicurei et Stoici philosophi disserabant cum eo.* Non jam legibus suis utebantur Athenienses, utpote Romanis subjecti. Et unde volebant illi disputare? Quia videbant alios

disserentes, et virum in existimatione haberi. Et vide, statim contumeliose (*Animafis enim homo non suscipit ea quæ sunt Spiritus [1. Cor. 2. 14]*), *Novorum dæmoniorum (a), inquit, videtur annuntiator esse.* Dæmonia deos suos vocabant: erant enim civitates idolis plene. *Apprehensum illum in Areopagum duxerunt, dicentes.* Cur in Areopagum ipsum traxerunt? Ut perterrefacerent: ibi enim capitales causas iudicabant. *Possimus scire quæ sit nova illa, quæ a te dicitur, doctrina? nova enim quædam infers auribus nostris.* Athenienses autem omnes et ibi versantes peregrini in nullo alio tempore terebant, quam ut quidpiam novi dicerent vel audirent. Illic vero indicatur eos, etiamsi in hoc semper versarentur, ut loquerentur vel audirent, tamen illa putasse nova, quæ numquam audierant. *Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait: Viri Athenienses, per omnia quasi superstitiones vos video.* *Præterea enim et videns simulacra vestra.* Non dixit, Dæmonas, sed viam parat sermone; ideo dicit, *Superstitiosiores vos video,* propter aram. *Deus, inquit, qui fecit mundum, et omnia quæ in eo sunt.* Una voce omnia philosophorum dogmata subvertit. Epicurei namque omnia per se existere dicebant, et ex atomis constare: Stoici vero corpus et conflagrationem. Illic vero dicit: mundum et omnia quæ in eo sunt, opus esse Dei. Vident breviter, et in brevitate claritatem? Et vide quænam ipsis nova viderentur: quod Deus mundum fecisset. Quæ nova infima plebs scit, ignorabant Athenienses, et Atheniensium sapientes. Si namque fecit, utique Dominus est. Vide, quid dicat esse argumentum deitatis, nempe creationem; id quod etiam Filius habet. Nam id ubique dicunt prophetae, Dei esse creare; non vero sicut illi dicebant, alium conditorem, nec domium esse, materiam non factam esse supponentes. Ille demum ænigmatically quod suum est, dicit et firmat; quod vero illorum est, purgat. *Non in manufactis, inquit, habitat.* Habitat quidem in templis, at non in talibus, sed in anima humana. Vide corporalem sustulit cultum. Quid ergo? annon habitabat in templo Jerosolymorum? Non utique, sed operabatur. Quomodo ergo colebatur manibus humanis apud Judæos? Non manibus, sed mentibus: nam illa non sic quærebat quasi illis opus haberet: *Numquid manducabo, inquit, carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo (Psal. 49. 15)?* Deinde cum dixisset: *Neque manibus humanis colitur, indigens aliquo;* quia hoc non satis erat, nullo egero, ut dixerat: nam divinum quidem illud est, sed aliud requiritur: adjicit: *Ipse dans omnibus vitam et spiritum et omnia.* Duo divinitatis indicia exhibet,

(a) sic notat Douzeus in Savilianis notis: *Platonici distinguunt diligenter, deos, dæmones et heros. Deos enim in summo gradu ponunt, quos Cicero tenuisse majorem gentium appellat. Dæmones sunt illi, qui nobis angeli. Præterea tamen usurpantur hæc vocabula, ut apud poetam Jupiter proficiatur, per Helæum dicitur, quod Augustinus quoque affirmat de Civitate Dei, l. 8. « Novorum dæmoniorum videtur annuntiator esse; » hoc idem obicitur est Socrati. Homerus item deos interdum vocat dæmones. Idem Douzeus de Stoicis: Stoicorum opinio fuit, ut ad eivem mundum conflagraret, obsumptis quibus sol et astutantur humoribus, omnia ignescerent.*

quod nullo indigeat, et quod omnibus omnia præbeat. Iluc confer omnia quæ de Deo Plato philosophatus est, quæ Epicurus, et hæc omnia illis comparata nugæ sunt. *Dans*, inquit, *vitam et spiritum*. Ecce animæ quoque ipsum creatorem facit, non genitorem. Vult rursum quomodo destruat sermonem de materia: *Fecitque*, inquit, *ex uno sanguine omne genus hominum, habitare super omnem faciem terræ*. Hæc meliora illis, et confutant atomos materiamque. Illic ostendit non esse partitam neque hominis animam. Quod vero illi dicunt, hoc non est esse conditorem. Cum dicit autem non manibus humanis coli Deum, subindicat illum animo et mente coli. *Hic*, inquit, *cæli et terræ cum sit Dominus*. Non ergo dæmones quidem peculiare. *Deus qui fecit mundam, et omnia quæ in illo sunt*. Cum prius ostendisset quomodo mundus sit factus, tunc declaravit, quod non in manufactis habitet; ac si diceret: Si Deus, omnia utique fecit; si non fecit, non Deus. *Dii*, inquit, *qui cælum et terram non fecerunt, perant*. Multo majora, quam illi, dogmata inducit (tametsi nondum magna dixit; nondum enim tempus erat; sed quasi pueris loquelatur), creationem, dominationem, non-indigentiam.

3. Cum dixisset autem illum ex uno sanguine omne genus hominum fecisse, omnium causam bonorum manifestavit. Quid huic sublimitati par? Nam mirabile quidem est ex uno tot fecisse; quod autem omnino ille simul contineat, adhuc longe mirabilius. *Dans*, inquit, *omnibus spiritum et vitam*. Quid est, *Definens præstituta tempora et terminos habitationis eorum, quærere Deum, si forte attrahent eum aut inveniant?* Non cogebatur quis, inquit, circuire et quærere Deum: vel si non hoc, quia decrevit ut Deus quæratur. At non semper hoc faciendum definit, sed præstitutis temporibus. Hoc vero dicit ostendens, neque nunc quærentes invenisse, etiam ita manifestum esset, ut inveniretur, hæc dando, per quæ posimus illum invenire et apprehendere. Sed nolimus quærere, etsi ad pedes esset. *Non longe*, inquit, *ab unoquoque nostrum*. Papæ! omnibus prope esse dicit, qui sunt in orbe terrarum. Quid hoc majus? Vide quomodo *partitas* confutet. Quid dico procul? Ita prope est, ut sine ipso non vivatur. *In ipso enim ritibus et movetur et sumus*. Quasi corporeo exemplo hujusmodi quidpiam dicit: Sicut impossibile est ignorare aerem ubique diffusum, non procul ab uno-

quoque nostrum esse, imo et in nobis esse: ita etiam omnium Creatorem. Vide quomodo omnia ipsius esse dicat: providentiam illius esse dicit: conservationem, quod ab illo sint omnia, operandi vim habeant, et non pereant. Nec dixit, Per illum; sed quod propius est, *In illo*. Nihil tale dixit poeta ille, *Ipsius enim*, inquit, *genus sumus*; sed ille de Jove dixit, hic vero de Creatore hoc accepit: nec eundem ipsum indicat ille, absit; sed quæ de illo dicta erant, Deo cui competebant adscribens: nam aram hujus esse dicit, non illius, quem ipsi colebant. Quædam enim dicta et facta sunt ad verum Deum pertinentia; verum nesciebant Græci ad eum pertinere, sed de alio intellexere.

Illud, Ignoto Deo, quomodo sit intelligendum.—Dic enim mihi, de quo proprie dicatur, *Ignoto Deo*; de Creatore, an dæmone? Utiq; de Creatore: etiamsi illum quidem ignorarint, hunc vero noverint. Similiter etiam, quod omnia fecerit, de Deo proprie dicitur, non de Jove, scelesto et execrando homine ac præstigiatore. Paulus certe non simili atque ille modo dixit, *Ipsius enim et genus sumus*; absit, sed alia mente; genus enim ejus non esse dixit, hoc est, domesticos, proximos, et quasi quis dixerit, propinquos et vicinos. Ne enim rursus dicerent, *Nova iugris auribus nostris* (nihil enim sic hominibus contrarium), poetam in medium adducit. Neque dixit, Non debetis putare auro aut argento Deum esse similem, o scelesti et execrandi! sed nitius, *Hoc non debemus æstimare*, inquit, sed super hoc. Quidnam est super hoc? Deus; sed neque hoc (est enim officinæ nomen), sed interim hoc: tantum negamus Deum huic esse similem: quis enim dixerit? Vide quomodo incorporeum introducit. Mens enim quando suspicatur corpus, etiam distantiam imaginatur. *Genus ergo cum sumus Dei, non debemus*, inquit, *existimare auro aut argento aut lapidi, sculpturæ artis et cogitationis hominis, Deum esse similem*. At dixerit quispiam, Non hoc putamus: cur ergo hoc dicit? Sed ad multitudinem loquelatur ipse, ac sic bene dixit. Nam si nos secundum animam non sumus illis similes, multo minus Deus. Interim abducit illos a suspitione. Non modo sculpturæ artis non est similis Deus, sed neque ulli alii humanæ cogitationis subiectur: nam vel ars vel mens invenit. Ideo sic dicit: Si id, quod ars vel mens hominis invenit, Deus est, et si in lapide substantia Dei: quomodo ergo si in ipso vivimus, ipsum non invenimus? Duplex ergo est accusatio, et quod illum non invenerint, et quod tales invenerint. Mens per seipsam nusquam fide digna est. Sed postquam illorum animos sic exagitavit, ostenditque inexcusabiles illos esse, vide quid subdat: *Tempora quidem ignorantia despiciens, nunc annuntiat omnibus hominibus, ubique ut penitentiam agent*. Quid ergo? nemone illorum poenas dat? Nemo certe eorum, qui penitentiam agere velint. De his loquitur; non de his qui defuncti sunt, sed de his qui bus annuntiat. Non exigit, inquit, a vobis rationem. Non dixit, Ille desepxit; non dixit, Ille permisit; sed,

¹ Hæc, si quidem voluissent, dæsuat in quibusdam.

θραύσει κατοικεῖν ἐπὶ αὐτῷ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Ταῦτα βελτίω ἐκείνων, καὶ κατηγορία τῶν τε ἀπέμων καὶ τῆς ὕλης. Ἐνταῦθα δεῖκνυσιν, ὅτι οὐκ εἶσι μερικῆ, οὐδὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅπερ δὲ ἐκείνοι φασιν, οὐκ εἶσι τοῦτο δημιουργῶν εἶναι. Λέγων δὲ μὴ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεσθαι τὸν Θεόν, αἰνέττεται, ὅτι διανοεῖ καὶ νῦν θεραπεύεται. Ὁδοῦ, φησὶν, οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριος. Οὐκοῦν οὐχ οἱ μερικὸι δαίμονες. Ὁ Θεὸς δὲ ποιῆσαι τὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ. Πῶς ὠρανοῦ γέγονε, πρότερον βεβῆας, τότε ἀπεφῆναιτο, ὅτι οὐκ ἐν χειροποιήτοις κατοικεῖ, ὡσαύτῃ Εἰλεγεν· Εἰ Θεός, πάντα ἐποίησε ἐρήνοισι· εἰ δὲ μὴ ἐποίησεν, οὐ Θεός. Θεοῦ, οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, φησὶν, οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέθωσαν. Πολλῶν μεζῶνα ἐκείνων δόγματα εἰσάγει (καίτοι οὐδέπω τὰ μεγάλα εἶπεν· οὕτω γὰρ καιρὸς· ἀλλ' ὡς παῖδι διελγέτω), τὴν δημιουργίαν, τὴν κυριότητα, τὸ ἀνευθεῖς.

γ'. Εἰπὼν δὲ, ὅτι πᾶν ἴθνη· ἀνθρώπων ἐξ ἐνὸς αἵματος ἐποίησε, τὸ πάντων αἰτιῶν τῶν ἀγαθῶν ἐδήλωσε. Τί τοῦτω τοῦ ὠφελοῦ Ἰσοῦ; Θαυμαστὸν μὲν γὰρ καὶ τὸ ἐξ ἐνὸς ποιῆσαι τοσοῦτους· τὸ δὲ πάντα αὐτὸν συγκρατεῖν, εἰ πολλῶν θαυμαστότερον. Διδοῦς γὰρ, φησὶ, πᾶσι πνοὴν καὶ ζωὴν. Τί ἐστιν, Ὅρισας προστεταγμένους [290] καιροῦς, καὶ τὰς ὀρθοδοξίας τῆς καιρικῆς αὐτῶν, ζητεῖν τὸν Θεόν, εἰ ἄρα γε ψήλαρῆσαι αὐτὸν καὶ εἶρησιν; Ὅτι οὐκ ἠναγκάσθη τις, φησὶ, περιμένα καὶ ζητεῖν τὸν Θεόν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι ὤρισε ζητῆσαι τὸν Θεόν. Ἄλλ' οὐ διαπαντὸς τοῦτο ὤρισε, ἀλλὰ προστεταγμένους καιροῦς. Τοῦτο δὲ λέγει, δεῖκνυς ὅτι οὐδὲ νῦν ζητήσαντες εὐρον, καίτοι οὕτως ἦν φανερὸς πρὸς τὸ εὐρίσκεισθαι, ὡσπερ ἂν εἰς μέσον τὴν ψηλαφώμενον. Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα μὲν τὴν οὐρανόν, ἀλλὰ τοῦτο δὲ οὐ· οὐδὲ ἐν τοῦτω τῷ χρόνῳ ἦν, ἐν ἄλλῳ δὲ οὐ. Ὅσατε καὶ κατὰ πάντα καιρὸν, καὶ κατὰ πᾶσαν ὀρθοδοξίαν δυνατὸν αὐτὸν εὐρεῖν. Οὕτως ὁκνοῦμεν τὸ ζητεῖσθαι, ὡστε μῆτε τοῦτω κωλύεσθαι, μῆτε χρόνον. Καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο μέλιστα αὐτοῖς· συνεβάλλετο, εἰ γε ἤθελοντο, τὸ πανταχοῦ εἶναι τὸν οὐρανόν, τὸ ἐν παντὶ χρόνῳ ἵστάναι. Διὸ καὶ οὕτως εἶπε· Καίτοι γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα, ἀλλ' ἐγγύς ἐντα πᾶσιν. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτο ἐστίν· Οὐ μόνον τὴν ζωὴν ἔδωκε καὶ τὴν πνοὴν καὶ τὰ πάντα· ἀλλὰ καὶ τὸ κεφάλαιον ἀπάντων, εἰς ῥῶνιν ἤγαγεν αὐτοῦ, θεὸς ταῦτα, δι' ὧν δυναμέθα εὐρεῖν αὐτὸν καὶ καταλαβεῖν. Ἄλλ' οὐκ ἠθελήσαμεν ζητῆσαι, καίτοι πρὸ ποδῶν ἔντα. Οὐ μακρὰν, φησὶν, ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα. Βαβα! πᾶσιν ἐγγύς· εἶναι λέγει τοῖς πανταχοῦ τοῦ οἰκουμένου ὄσει. Τί τοῦτω μεζῶν; Ὅρα πῶς καὶ καθαρῶς τοὺς μερικούς. Τί λέγω μακρὰν; Οὕτως ἐγγύς· ἔστιν, ὡς χωρὶς αὐτοῦ μὴ ζῆν. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν καὶ κινουόμεθα καὶ ἐσμέν. Ἄς ἐν σωματικῷ ὑποβίβηται· τούτου τὶ λέγει· Ὅσπερ ἀδύνατον ἀγνοῆσαι τὸν ἀέρα πανταχοῦ κεκμῆνον, καὶ οὐ μακρὰν ἀπ' ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα, μάλλον δὲ καὶ ἐν ἡμῖν ἔντα· οὕτω δὴ καὶ τὸν τὸν ὅλων δημιουργόν. Ὅρα πῶς πάντα αὐτοῦ λέγει εἶναι· τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, φησὶ, καὶ τὴν συγκράτησιν, τὸ εἶναι παρ' αὐτοῦ, τὸ ἐνεργεῖν, τὸ μὴ ἀπολέθειν. Καὶ οὐκ εἶπε, Δι' αὐτοῦ,

ἀλλ' ὁ ἐγγύτερον ἦν, Ἐν αὐτῷ. Οὐδὲν ἴσον εἶπε ὁ ποιητῆς ἐκείνος, Τοῦ γὰρ καὶ γένος, εἰπὼν, ἐσμέν· ἀλλ' ἐκείνος μὲν περὶ τοῦ διὸς εἶπε, οὗτος δὲ περὶ δημιουργοῦ αὐτὸ λαμβάνει, οὐ τὸν αὐτὸν ἐκείνω λέγων, μὴ γένουσι, ἀλλὰ τὰ κυρίως ἐπ' αὐτῷ εἰρημένα ἀρμόζοντα· ἐπιτὶ καὶ βωμῶν τοῦτου εἶπεν, οὐκ ἐκείνου, δι' ἐσθῶνον. Εἰρηγαί μὲν γὰρ τινα καὶ πράττεται εἰς τοῦτον, ἀλλ' οὐκ ἴσασιν· Ἐλλήγες· τὸ εἰς αὐτὸν, ἀλλ' εἰς ἕτερον αὐτὴ νενοήσασιν.

Εἰπέ γάρ μοι περὶ τίνος ἂν λεχθεῖται κυρίως, Ἀγνώστων Θεῶν, περὶ τοῦ δημιουργοῦ, ἢ περὶ τοῦ δαίμονος; Ἄηλον ὅτι περὶ τοῦ δημιουργοῦ, εἰ καὶ τὸν μὲν ἔγνων, τὸν δὲ ἤξεον. Ὁμοίως καὶ εἰ πάντα πισποίηκε, περὶ τοῦ Θεοῦ ἂν εἰρηθῆται κυρίως· ἀρμόσειεν, ἢ τοῦ διὸς, μιαιροῦ τίνος ἀνθρώπου καὶ καταπίστου καὶ γήτορος. Οὕτως οὐχ ὁμοίως ἐκείνω Παῦλος εἶπε, μὴ γένοιτο, καὶ τὸ, Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν· ἀλλ' ἔτερον νῦν. Γένος γὰρ Θεοῦ εἶπεν ἡμεῖς εἶναι· τοῦτέστιν, οὐκείως, ἐγγυτάτους· ἢ ὡς ἂν τις εἶποι, παροίκους καὶ γείτονας. Ἴνα γὰρ μὴ πάλιν λέγωσι, Σεριζοντα εἰσπέρις εἰς τὰς ἀκοῆς ἡμῶν (οὐδὲν γὰρ οὕτως [291] ἀνθρώπου ἐναντίον), ἀγεῖ τὴν κατητήν εἰς μέσον. Καὶ οὐκ εἶπεν· Οὐκ ὀφείλετε νομίζειν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ τὸ Θεῶν εἶναι ὅμοιον, ὡ μισροὶ καὶ πικμισροὶ· ἀλλὰ ταπεινότερον, τοῦτο οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν, φησὶν, ἀλλ' ὑπὲρ τούτου, Τί δαὶ τὸ ὑπὲρ τούτου; Θεός· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο (ἐνεργεῖται γὰρ ἐστὶν ὄνομα), ἀλλὰ τίως τοῦτο· πᾶν οὐ λέγομεν πᾶσιν τὸ Θεῶν εἶναι ὅμοιον· τίς γὰρ ἂν εἶποι; Ὅρα πῶς τὸ ἀσώματα εἰσάγειεν. Ἡ γὰρ διάνοια ἐστιν ὑποπέτση σῶμα, καὶ διάστημα ὑπονοεῖ. Γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν, φησὶ, χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπων, τὸ Θεῶν εἶναι ὅμοιον. Ἄλλ' εἶποι ἂν τις· Οὐ τοῦτο νομίζομεν· τί οὖν ταῦτα λέγει; Ἄλλὰ πρὸς τοὺς πολλοὺς ὁ λόγος ἦν αὐτῷ· καλῶς οὕτως εἶπεν. Εἰ γὰρ ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ὅμοιοι ἐκείνους τὸ κατὰ ψυχὴν, πολλῶν μᾶλλον ὁ Θεός. Τίως ἀπάγει αὐτοὺς τῆς ὑπονοίας. Οὐ μόνον δὲ χαράγματι τέχνης τὸ Θεῶν οὐκ ἐστὶν ὅμοιον ἢ, ἀλλ' οὐδὲ ἄλλη τινα ἀνθρωπίνῃ ὑπονοεῖ ὑποβάλλεται, ἢ γὰρ τέχνη ἢ διάνοια εὐρε. Διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν· Ὅπερ οὖν τέχνη ἀνθρωπίνῃ ἢ διάνοια εὐρε, τοῦτο ὁ Θεός, καὶ ἐν λίθῳ οὐσία Θεοῦ· πῶς οὖν, εἰ ἐν αὐτῷ ζῶμεν, οὐχ εὐρίσκομεν αὐτόν; Διπλοῦν τὸ ἐγγελημά, ὅτι ἐκείνου οὐχ εὐρον, καὶ ὅτι τοιοῦτους εὐρον. Οὐδαμοῦ ἢ διάνοια ἀξιοπίστως καλ' ἑαυτὴν. Ἄλλ' ἐπειδὴ κατέσεισε αὐτὸν τὴν ψυχὴν βεβῆας ἀναπολογητός, ὅρα τί ἐπάγει· Τούς μὲν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπάρειδων, ταῖν παραμυρέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν. Τί οὖν; οὐδαὶς κολάζεται τοῦτον; Οὐδαὶς τῶν θελώντων μετανοεῖν. Περὶ τοῦτον λέγει, οὐ περὶ τὸν ἀπελθόντων, ἀλλ' οἷς παραγγέλλει. Οὐκ ἀπατεῖ λόγον ὁμᾶς, φησὶν. Οὐκ εἶπεν, Ἐκείνος παρεῖδεν· οὐκ εἶπεν, Εἶασεν· ἀλλ' Ὑμεῖς ἠγνοῦσατε. Ὑπερίδεν· τοῦτέστιν, οὐκ ἀπατεῖ κώλασιν οὐς ἀξίους ὄντας κολάσεως. ἠγνοῦσατε. Καὶ οὐ λέγει, Ἐκόντες ἐκακουρηθήσατε, ἀλλὰ τοῦτο διὰ τῶν ἀνω ἰδεῖς, Πανταχοῦ μετανοεῖν, εἰπὼν, Ἐνταῦθα πᾶσαν τὴν οἰκουμένην αἰνέττεται.

* Verba Et γε ἤθελοντο quidam non habent. b Alius ὡσπερ ἐν σωματι, καὶ ὑποβίβηται.

c Νομίζεν dicent in Morel. d Verba, οὐ μόνον... ὅμοιον, desunt in tribus codd.

δ. Ὁρα πῶς αὐτοὺς ἀπάγει· τῶν μερτικῶν. Δεῖτε ἐσθη-
σεν ἡμᾶρ, φησὶν, ἐν ἧ ἡμέλει κρίνεται τὴν οἰκου-
μένην ἐν δικαιοσύνῃ. Ὁρα· πάλιν τὴν οἰκουμένην
εἶπεν, οὕτω τοὺς ἀνθρώπους καλῶν. Ἐν ἀνδρῶ ἦ ὤρι-
σεν, ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Ὁρα πῶς πάλιν
τὸ πάθος ἐδήλωσεν, ἀναστάσεως μνημονεύσας. Ὅτι δὲ
ἀληθὴς ἡ κρίσις, ὅθλον ἐκ τῆς ἀναστάσεως· συγκατα-
σκευάζεται γὰρ· καὶ οἱ πάντα ἀληθεῖς εἶπε, ὅθλον ἐξ
ὧν ἀνάστη. Ὅτι δὲ καὶ πᾶσι ταύτην παρέχον πίστιν,
τὸ ἀναστήναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ τοῦτο λοιπὸν ἔθλον.
Ταῦτα εἰρηται μὲν πρὸς Ἀθηναίους· καίρῳ δ' ἂν ἔχοι
καὶ πρὸς ἡμᾶς λέγεσθαι, ὅτι πάντα πανταχοῦ μετα-
νοεῖν δεῖ, ὅτι ὤρισεν ἡμᾶρ, ἐν ἧ ἡμέλει κρίνεται τὴν οἰ-
κουμένην. Ὁρα πῶς καὶ δικαστὴν αὐτὸν εἰσαγαί, καὶ προ-
νοεῖν ταῦτά κείνου καὶ [292] φιλόδηρον καὶ συγγνωμο-
νικὸν καὶ δυνατὸν καὶ σοφὸν, καὶ πάντα ἀπλῶς Δημιουργοῦ
ἔχοντα. Ἀπόδειξιν ἔδωκε τὸ ἀναστήναι αὐτὸν ἐκ
νεκρῶν τὰ εἰρημένα. Μετανοήσομεν· οὐν· πάντως γὰρ
κρηθῆναι δεῖ. Εἰ μὴ ἀνέστη ὁ Χριστὸς, οὐ κρινόμεθα·
εἰ δὲ ἀνέστη, πάντως κρινόμεθα. Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ
ἀπέθανον, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ,
φησὶ· καὶ πάλιν· Πάντες γὰρ παραστησόμεθα ἐπὶ
βῆματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα ἕκαστος κομίσθαι πρὸς ἃ
ἐπέσται. Μὴ δὲ νομίζετε ῥήματα μόνον εἶναι ταῦτα·
ἴδου καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν πάντων εἰσα-
γγαγε λόγον· οὐ γὰρ ἄλλως κρινεται ἡ οἰκουμένη. Καὶ
τὸ, Ἀναστήσας δὲ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, περὶ σώματος
ἐστὶν εἰρημένον· τοῦτο γὰρ καὶ νεκρῶν, τοῦτο καὶ πέ-
πτωκε. Παρὰ Ἕλλησιν ὡσπερ τὴ τῆς δημιουργίας, οὕτω
καὶ τῆς κρίσεως ἀθετήται. Ταῦτα δὲ παλῶν εὐφή-
ματα, καὶ μεθύνοντα ἀνθρώπων ἐστίν. Ἄλλ' ἡμεῖς· οἱ
περὶ τούτων ἀκριβοῦς εἰδότες, πράττωμεν τι τῶν χρησί-
μων, καὶ σπουδαίως οἰκουμεθῆναι τῷ Χριστῷ. Μέχρι β
ποτε ἐχθραίνοντες πρὸς αὐτὸν· μέχρι ποτε πρὸς αὐτὸν
ἀγῶς ἔχομεν· Μὴ γίνοντο, φησὶ· τί ταῦτα λέγετε; Οὐκ
ἐβουλόμην ταῦτα λέγειν, εἰ μὴ ταῦτα ἐπαρτέτε ὁμεῖς·
νοηθὲ δὲ τί τὸ κέρδος τῆς τὸν λόγον σιγῆς, τῶν πραγμά-
των οὕτω βούνητων μετὰ πάσης περιφροσύνης; Πῶς οὖν
αὐτὸν φιλοσομεν; Εἶπον μὲν μυριάκις μυρία, ἐροῦμεν
δὲ καὶ νῦν. Τρόπον ἕνα εὐρήσκοναι μοι δοκεῖ, πολὺ μέγαν
καὶ θαυμαστόν· μετὰ τοῦ τὴ κοινή γινόμενα λογίζεσθαι
ὕπὸ τοῦ Θεοῦ τοσαῦτα ὄντα, ὅσα οὐδὲ ἀριθμῆναι εἰς δύνα-
ται, καὶ ὑπερ τούτων ἀπάντων χάριτας εἰδέναι αὐτῶν,
καὶ τὰ ἐκάστῳ ἡμῶν γεγεννημένα ἐνομομεν πάντας, καὶ
καθ' ἕκαστην ἀναλογίζόμεθα τὴν ἡμέραν. Ἐπειδὴ
τοῖνον μεγάλῃν ἔχει τὴν ἰσχὴν ταῦτα, ἕκαστος ἡ-
μῶν ἀναλογίζεσθαι παρ' ἑαυτῷ, καὶ μετὰ ἀκρι-
βείας ἀνερευνάτω, εἰ ποτε εἰς κινδύνους προπέσῃν δι-
έφυγε τὰ τῶν ἐναντίων χειράς, καὶ κοδῆτερ ἐν βιβλίῳ
εἶπε· εὐεργετίας ἀναγράφου· ἔχετο τοῦ Θεοῦ· οἶον, εἰ
ποτε ἐξελθὼν εἰς ὄδον ἀμάρτιας, διέφυγε κινδύνον· εἰ ποτε
πονηροῦ ἀνθρώπου συμβαλὼν, ἀνώτερος αὐτῶν γέγονε·
εἰ ποτε νόσῳ περιπεσὼν, πάντων ἀπεγνωκότων ἀν-
ήνεγκε· μέγα γὰρ τοῦτο δύναται πρὸς τὸ οἰκεῖτον ἡμᾶς
τῷ Θεῷ. Εἰ γὰρ δὴ Μαρδοχαίος ἐκείνος τὰ ὑπ' αὐτοῦ
γεγεννημένα ἀγαθὰ ἔργα εἰς μνήμην ἀλθόντα τοῦ βασι-
λέως, οὕτως ἔσχε προεστάμενα, ὡς πάλιν ἐπὶ θήλαμπρό-
τητα ἐκείνην ἐλθεῖν· πολλὰ μᾶλλον ἡμᾶς, ἀν ἀναμνη-
σώμεν, καὶ δὴο τούτων ἀκριβῆ ποιησόμεθα ἐξέτασιν
τῶν πραγμάτων, τί μὲν ἡμάρτεμον ἡμεῖς εἰς Θεὸν, τί
δὲ αὐτὸς εἰς ἡμᾶς· ἀγαθὸν εἰργασταί· οὕτω καὶ εὐχά-

ριστοὶ ἐσόμεθα, καὶ πάντα προσήμεθα. Ἄλλ' οὐδεῖς
τούτων οὐδεὶς ποιεῖται μνήμην· ἄλλ' ὡσπερ περὶ
ἁμαρτημάτων λέγομεν, ὅτι ἁμαρτωλοὶ ἐσμεν, οὐ κατ'
εἶδος αὐτὰ ἐξετάζοντες, οὕτω καὶ περὶ τῶν εὐεργεσιῶν
τοῦ Θεοῦ, οἱ εὐεργετήσαντες ἡμᾶς, λέγοντες, οὐ θεός, οὐ κατ'
εἶδος αὐτὰ ἐξετάζοντες, οὐ λέγομεν, ποῦ καὶ πόσα καὶ ἐν
πολῷ καιρῷ. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ νῦν πολλὰ ποιησόμεθα τὴν
ἀκριβείαν. Εἰ μὲν γὰρ τις καὶ τὰ αἰὰ ἀναλαμβάνει δύναται,
πάντα ἀναλογίζεσθαι [293] ἀκριβοῦς, ὡς μέγαν εὐεργεσιῶν
θησαυρόν. Τοῦτο καὶ πρὸς τὸ μὴ ἀπογινώσκων χριστιανὸν
ἡμῖν. Ὅταν γὰρ ἴδωμεν, ὅτι προσητὴ πολλὰκις ἡμῶν,
οὐκ ἀπογνωσόμεθα οὐδὲ ἠγησόμεθα ἀπερβέθη· ἄλλ'
ἐνέχυρον αὐτοῦ μέγα ληψόμεθα τῆς περὶ ἡμῶν κηδεμο-
νίας, ὅταν ἐνοήσομεν, ὅτι ἁμαρτωλοὶ οὐ καταζόμεθα,
ἀλλὰ καὶ προστασίας ἀπολαύομεν.

ε'. Εἶπω δὲ τί καγὼ, ὑπερ ἀκήκουσά παρά τινος· Γέγονε
πού τις παῖς, καὶ ποτε συνέθε ἀὐτὸν εἶναι ἐν ἀργῷ
μετὰ τῆς μητρός, οὕτω πεντακαθεκάτη γεγονότα. Τότε
δὲ χαλεποῦ τινος ἀέρος συμβάντος, πυρετὸς ἐπέπεσεν
ἀμφοτέροις· καὶ γὰρ τὸ μετόπισθον ἦν. Τότε δὲ ἡ μὲν
μητὴρ ἐφθασεν εἰσελθεῖν ἐπὶ τῆς πύλεως· ὁ δὲ παῖς,
τῶν ἱατρῶν ἐκεῖ κελυθόντων μένειν, καὶ τοῦ πυρετοῦ
καίοντος, ἀνασχευλλέξιν ἤρφατο ὄθην φιλοσοφῶν,
μᾶλλον τὸ πρὸ ἀποκινῶν οἰόμενος, εἰ μὴ ὅτι οὖν λάβοι.
Ἄτε δὲ οὖν παῖς, ὑπὸ φιλονεικίας ἀκαίρου οὐ προσήκατο.
Ἦς δὲ ἐπέθε τῆς πύλεως, παρῆθ τὰ τῆς γλώττης, καὶ
ἐλαλοῦσ ἦν ἐπὶ πολὺ, οὐδὲν ἐναβρῶν φεγγερόμενος· ἀλλὰ
ἀνεγνώσκων μὲν, καὶ εἰς διδασκαλοῦς ἔροια ἐπὶ πολὺν
χρόνον, ἀπλῶς δὲ καὶ ἄσπρα. Πάντα οὖν αὐτῷ· τὰ τῆς
ἐπιπέδος ἐκείνοισιν, καὶ ἐδύνης ἦν ἡ μητὴρ μεσθ'· καὶ
πολλὰ μὲν ἐπαινοῦσαν ἱατροὶ, πολλὰ δὲ ἄλλα πολλοὶ,
ἰσχυε δὲ οὐδεὶς, ἕως ὅτε ὁ φιλόδηρος Θεὸς ἰάσατο τὸν
τῆς γλώττης δεσμόν, καὶ τότε ἀνήνεκε, καὶ εἰς τὴν
προτέραν ἐπανήγαγεν εὐλόγησαν αὐτὸν καὶ τρανόητος.
Διηγῆσαστο δὲ αὐτοῦ ἡ μητὴρ, καὶ οἱ δὲ καὶ παιδίον ὄν
σφύδρα μικρὸν, περὶ τὴν βίβα πάθος ἔσχε, δ' καλοῦσι
πολύπορον· καὶ πάλιν ἱατροὶ ἀπεγνωσέναν, καὶ τελευ-
τήσαι ἤχητο ἡ μητὴρ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτῷ κατηράτο (εἰ
γὰρ ἐτυχε ζῶν), καὶ πάλιν πάντα ἐν ἀπορίᾳ ἦν. Ὁ δὲ
οὐδέως βῆξας, ἀπὸ μύγατος τὸ θηρίον ἐκείνου τῆ ῥύμη
τοῦ πνεύματος ἐξέσωσεν ἀπὸ τῶν βινῶν, καὶ πάντα λέ-
λυτο τὰ δευὰ. Τοῦτο δὲ σεσοθέντος, βέβαια κατὰ τῶν
ὀφθαλμῶν δριμύ καὶ γλίσχρον ἐπιβήλον ἀεὶ, τοσαύτας
ἐποίησε τὰς ἡλμας καὶ οὕτω παχείας, ὡς ἀνεὶ διαφράγ-
ματος γενεθλοῖ τῆ κόρη, καὶ τὸ δεινόν, πῆρσιν ἐμαλέτα,
καὶ πάντες ἐβλεπον τοῦτο συμβεθεσθαί. Ἄλλὰ καὶ τούτου
χάρτι· εὐ τοῦ Θεοῦ ταχέως ἀπλήλαγγ τὸ πάθος.

Καὶ ταῦτα μὲν ὑπερ ἥκουσα· ἃ δὲ αὐτὸς ἐπίσταμα,
ἔρω πρὸς ὑμᾶς· Ἐκινήθη ποτε τυράννων ὑπόψη ἐν τῇ
πόλει τῆς ἡμετέρας (τότε δὲ ἡ μεσιράκιον ἦμαρ) καὶ
πάντων ἐξουθεν τὴν πόλιν παρακαθημένων τῶν στρατιω-
τικῶν, τυχὸν ἀπλάτους βεδία ἐξήχτων γοητικὰ καὶ μα-
γικά. Καὶ ὁ γράμας τὸ βεδίον, βῆξας ἀκατασκαύσαστον
εἰς ποταμὸν, ἐκλω, καὶ ἀπαιτούμενος οὐκ εἶχε δοῦναι,
ἀλλὰ περιήγετο τὴν πόλιν ἀπαυον δειρομῶν· ὡς δὲ τῶν
ἐλέγχων ἐπιτεινομένων δέδωκε δίκην, τότε ἐγὼ εἰς μαρ-
τύριον ἀπέλται βουλόμενος, ἐπανήθειν διὰ τῶν κήπων
παρὰ ποταμὸν μετὰ καὶ ἑτέρου τινός. Ἰδὼν δὲ ἐκεῖνος
τὸ βεδίον ἀνεὶ ἐπιπλῶτον, τὸ μὲν πρῶτον ἐνόμισεν ὀδόνην
εἶναι, γινόμενος δὲ ἐγγύς, ἔγνω εἰς βεδίον [294] ἦν, καὶ
καταβὰς ἀνεβλετο. Ἐγὼ δὲ ἐφιλονεικούσ, ὥστε κοινήν

* Duo eod., δημιουργοῦ ἔχειν. Τουτέστιν ἀποδείξιν ἔδωκε τὸ
ἀναστήναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Μετὰ.

^b Idem χρῆσται· οἰκουμεθῆναι τῷ Θεῷ. ἢ γὰρ. ^c Alfus καὶ
τότε χάριτι.

Vos ignorastis. Despexit; id est, non exigit pœnas quasi a supplicio dignis. Ignorastis. Nec dicit, Sponte male egistis; sed hoc per superiora monstravit, *Ut ubique penitentiam agant*, dicens. Hic totum orbem insinuavit.

1. Vide quomodo illos abducit a pluralitate deorum. *Quia statuit diem*, inquit, *in qua judicaturus est orbem in æquitate*. Vide rursus orbem dicit, sic homines vocans. *In viro in quo statuit, suscitans eum a mortuis*. Vide quomodo iterum passionum manifestavit, resurrectionem memorans. Quod autem verum sit iudicium, palam est ex resurrectione; inde enim id arguitur: et quod omnia vera sint, inquit, palam est ex eo quod resurrexerit: quodque omnibus hæc præberini fidem, quod resurrexerit ex mortuis, et hoc denique manifestum est. Hæc dicta sunt Atheniensibus; et opportune nobis etiam dicantur, omnibus ubique agendam penitentiam esse, quia definiuit diem in quo iudicaturus est orbem. Vide etiam quomodo illum iudicem inducat, et mundi providentiam habentem, benignum, misericordem, potentem, sapientem, omniaque prorsus quæ sunt Creatoris habentem. Confirmationem præberunt dicta, cum a mortuis resurrexisset. Penitentiam ergo agamus: omnino enim iudicari oportet. Si non resurrexit Christus, non iudicamur; si resurrexit, omnino iudicamur. *In hoc enim et mortuus est, ut et vivis et mortuis imperet* (Rom. 14. 9), inquit; et rursus: *Omnes enim aëthiopiæ ante tribunal Christi, ut unusquisque referat secundum ea quæ fecit* (Ibid. v. 10. et 2. Cor. 5. 10). Ne patetis hæc verba solum esse: ecce et resurrectionem omnium memoravit; neque enim aliter iudicatur orbis. Etiam illud, *Suscitans eum a mortuis*, de corpore dictum est: ipsam enim mortuum erat, hoc ceciderat. Apud gentiles, sicut creatio, ita et iudicium contemnitur. Hæc autem puerorum commenta sunt, et ebriorum hominum. Sed nos qui hæc accurate didicimus, aliquid utile faciamus, studeamusque familiares esse Christo¹. Usquequo ejus inimici erimus? usquequo minus suaviter erga illum affecti erimus? Absit, inquit; cur hæc dicis? Nolum hæc dicere, nisi vos faceretis; nunc vero quæ utilitas ex silentio, cum res ita perspicue elament? Quomodo igitur illum diligemus? Sexcentis dixi, sed nunc quoque dicam. Modum invenisse mihi video magnum et mirabilem. Prostea quam Dei beneficia communiter nobis et aliis data reputavimus, quæ tot tantaque sunt ut enumerari non possint, et pro his omnibus gratias ipsi egimus: quæ singulis nostrum contulit cogitemus omnes, et quotidie in mentem revocemus. Quoniam igitur hæc magnam vim habent, unusquisque nostrum secum reputet, et accurate exploret, num aliquando in periculum lapsus, inimicorum manus effugerit, et quasi in libro Dei beneficia descripta habeat: exempli causa, num aliquando ante lætæ viam capessens, periculum effugerit; num cum iniquis congressus hominibus, superior evaserit;

num in morbum lapsus, desperantibus omnibus, convaluerit; multum enim hoc valet ad Deum nobis propitium reddendum. Nam si Mardochæus ille, ubi rex in mentem revocavit beneficia illa ab ipso sibi præstita, ita acceptus illi fuit, ut ad illum gloriæ splendorem veniret; multo magis nos, si memores fuerimus, et si duo illa diligenter exploremus, quid nos peccaverimus in Deum, et quæ nobis ille beneficia contulerit: sic et nos grati erimus, et omnia confundemus. Sed nemo hæc secum reputat; verum sicut de peccatis loquimur, dicentes nos peccasse, nulla facta speciatim peccatorum recensione: sic et de beneficiis Dei loquentes, dicimus Deum nos beneficio affectisse, nec speciatim beneficia exploramus: non dicimus, ubi, quanta, quo tempore. Sed ab his multam adhibeamus diligentiam. Nam si quis etiam vetera repetere potest, omnia accurate in mentem revocet, quasi magnum reperiturus thesaurum. Hoc etiam nobis utile est, ut non desperemus. Nam cum viderimus ipsum sæpe nobis patrocinatum esse, non desperabimus nec putabimus nos abjectos fuisse; sed magnum accipientis pignus ejus erga nos providentiæ, cum cogitaverimus nos peccantes non puniri, sed ejus patrocinio frui.

5. *Historia pueri cujusdam agri*. — Dicam ego aliquid, quod a quopiam audivi. Erat quidam puer, quem contigit cum matre in agro esse, cum nondum quindecim annorum esset: tunc gravi et corrupto ingruente aere, utrumque febris invasit: erat autem autumnus tempestas. Tunc mater urbem ingredi præoccupavit: puer vero a medicis jussus illic manere, cum febris flagraret, cœpit gargarizare, apud se ratiocinans, putansque sic febrim exstingui posse, si nihil omnino alimentum acciperet. Utpote puer, ex intempestiva contentione nihil accepit. Ut autem ad urbem venit, lingua paralyti tacta est, ita ut diu non loquens, nihil articulatum pronuntiare posset; sed legebat quidem, et magistris multo tempore adibat; sed frustra et absque signo ullo. Omnis ergo spes ab illo ceciderat, materque ejus multum dolebat. Multa medici, multa alii excogitarunt, sed incassum: donec benignus Deus linguæ vinculum curavit, tuncque convulsi, et pristinam loquendi facultatem accepit. Narrauit autem ipsis mater, cum puerulus esset, ipsum in nære morbum habuisse, quem vocant polympum; rursumque medicos desperavisse, optasseque matrem ut moreretur, patremque ipsi maledixisse (adhuc enim vivebat): omniaque denuo anxietate plena erant. Ille vero tussiendo, ex mucore feram illam spiritus impetu ex naribus eiecit, omniaque gravia soluta sunt. Hoc sedulo malo fluxus per oculos acer et viscosus fluens, tales tamque crassas lemas effliciebat, ut pellicula pupillæ obduceretur, quodque grave erat, cæcitate minabatur, omnesque futuram illam dicebant. Sed hoc etiam morbo per Dei gratiam cito liberatus est.

Historia alia ad ipsum Chrysostronem pertinens. — Et hæc quidem audivi; quæ vero ipse scio, narrabo vobis. Nota est tyrannorum suspicio in civitate nostra,

¹ Unus habet, Deo, pro, Christo.

dum adhuc adoleseus essem : militibusque omnibus circum civitatem foris positis, forte libellos querebant præstigiarius et mag'cos. Et qui scripserat librum, incompactum projecit in flumen, captusque est ; et cum ab illo requireretur, dare non potuit, sed per urbem victus ducebatur. Cum autem auctis iudiciis et probationibus, pœnas delisset : tunc ego cum in martyrium ¹ ire vellem, transibam per hortos juxta flumen cum alio quodam : qui ut vidit supernatantem librum, primo se linteum videre putavit, ac descendens recepit ; et accessit vero, libram esse vidit, et descendens cepit. Ego vero contendebam, quasi de re communi reperta, ridebamque. Sed videamus, inquit ille, quid sit : revolutaque paginæ parte magica descripta invenit. Accidit autem eodem tempore militem transire. Hinc vero socius illo occultato abiit, et timore tabescebat. Quis enim credidisset nos o flumine illum sustulisse, cum omnes etiam non suspecti detinerentur? Abjicere non audebamus, ne videremur, et pari timore cohibebamur non divideremus. Deo tamen juvante projecimus, et ab extremis periculis erepti sumus. Innumera dicere possem si vellem : hæc autem in vestri gratiam dixi ; ut si quis, si non in paria, in alia tamen incidat, eorum memoriam semper servet. Verbi gratia, si lapis, in te coniectus, te-

¹ Martyrium, ecclesia martyrum, vel in qua reliquæ martyrum habebantur. Vox frequens apud scriptores ecclesiasticos.

que recta impetens, non in te incidat, hujus semper sis memorem : hoc nobis magnam Dei amicitiam concillat. Si enim cum recordamur hominum, qui nos servaverunt, magnopere dolemus, si non possimus ipsis vicem rependere : multo magis Deo gratias habere oportet. Id et alias utile est. Si itaque volumus non ninium dolere, dicamus : *Si bona suscepimus a Domino, annon mala feremus (Job 2. 10)*? Et Paulus ideo dicebat, unde liberatus esset, ut alios admoneret. Vide et Jacobum, quomodo illa omnia in mente habuit ; ideo dicebat : *Angelus qui eripuit me a juventute mea (Gen. 48. 16)*. Sed cogitemus non solum quod cruciatur, sed etiam quomodo et qua in re. Vide igitur illum speciatim beneficia commemorantem. *In virga mea, inquit, transivi Jordanem (Gen. 32. 10)*. Judæi vero etiam eorum, quæ majoribus suis evenerant, semper memores erant, repetentes ea, quæ in Ægypto acciderant. Et nos ergo multo magis eorum, quæ nobis acciderunt, memores simus, quotis in angustias et calamitates incidimus ; et nisi Deus manum porrexisset, jamdiu perissemus. Hæccogitantes omnes et quotidie repetentes, gratias semper Deo agamus, et in communi omnes gloriam ipsi referamus, neque illum celebrare cessemus, ut grati animi magnam recipiamus mercedem : gratia et miserationibus unigeniti ejus Filii, quicum et una Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXIX.

CAP. 17. v. 32. *Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, alii quidem irridebant, alii vero dixerunt : Audiemus te de hoc iterum. 33. Et sic Paulus exiit de medio eorum.*

1. Cur Paulus, cum sic persuasisset, ut Athenienses dicerent, *Audiemus te de hoc iterum*, cumque nulla esset pericula, festinat Athenienses relinquere? Forte sciebat se non multum lucrifecturum : alioquin etiam a Spiritu Corinthum ducebatur. 33. *Quidam vero viri adherentes ei, crediderunt : in quibus et Dionysius Areopagita, et mulier nomine Damaris, et alii cum eis. (Cap. 18.) 1. Post hæc autem egressus Paulus Athenis, venit Corinthum : 2. et inveniens quemdam Judæum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ex Italia, et Priscillam uxorem ejus (eo quod præcepisset Claudius discedere omnes Judæos Roma), accessit ad eos : 3. et quia ejusdem erat artis, manebat apud eos, et operabatur : erant autem scenofactoriæ artis. Jure Corinthum, ut dixi, a Spiritu ducitur, in qua manere oportebat. Athenienses enim, etsi novæ concionis amatores essent, non attendebant tamen : neque enim illi curabant, sed ut semper quid dicendum haberent : id quod etiam fecit ut secederent. Si hoc autem illis in more erat, cur accusant illum, Novorum demoniorum annuntiator esse videtur? Sed hæc valde obscura illis esse videntur. Attamen persuasit Dionysio Areopagitæ et aliis quibusdam. Nam qui de vita recte agenda curabant, cito verbum acce-*

perunt ; ceteri vero non item. Videtur ergo Paulus satis habuisse, quod fidei semina jecisset : major enim pars vilæ illius jam transacta erat. Nam sub Nerone consummatus est ; a Claudio autem tunc bellum contra Judæos moveri incipiebat, procul quidem, atque ut vestisimile est, ut sese emendarent ; ac Roma ut pestiferi pellebantur.

Paulus cur victus Romam ducitur. — Ideo ex dispensatione divina fit, ut Paulus victus illuc ducatur, ut ne quasi Judæus pellatur, sed quasi sub militibus agens, in custodia sit. *Et mansit, inquit, apud illos.* Papæ ! quam Justitiam invenit, ut cum illis habitet ! Quia enim hic potissimum oportebat illum non accipere, ut ipse ait : *Ut in quo gloriantur, inveniatur sicut et nos (2. Cor. 11. 12)* ; providitur ut illic marceat. 4. *Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, suadebatque Judæis, et Græcis.* 5. *Cum venisset autem de Macedonia Silas et Timotheus, coarctabatur spiritus Paulus, testificans Judæis Christum Jesum.* Id est, molesti erant illi, insurgent in eum : sic illi agebant. Quid vero Paulus? Relinquit eos, moltumque terret. Non ultra necessarium erat, inquit, vobis loqui verbum ; sed obscurus loquitur. 6. *Contradicientibus autem eis et blasphemantibus, excutiens vestimenta sua, dixit eis : Sanguis vester super caput vestrum : mundus ego, ex hoc ad gentes vadam.* 7. *Et migrans inde, intravit in domum cujusdam, nomine Justo, colentis Deum, cujus domus erat conjuncta synagoga.* 8. *Crispus autem*

εἶναι τὴν εὐρεσίαν, καὶ ἐγγλῶν. Ἄλλ' ἴσως, φησὶν, ὃ τί ποτε καὶ ἔστιν. Ἀνακλιθ' μέρος τῆς σελίδος, καὶ εὐρίσκει ἐγγεγραμμένα μαγικά. Συνέθη δὲ κατὰ ταυτὸν στρατιωτῶν παρέναι. Εἶτα ἐνόησεν λαθὼν ἀπῆμι, καὶ ἐπεπήγει τῷ ἔδει. Τίς γὰρ ἂν καὶ ἐπίστευον, εἰ ἀπὸ τοῦ πρώτου λαθόντες ἀνεκλιόμεθα, πάντων δὲ καλῶν ἀνωπίτων κατεχομένων; Καὶ βίβαι οὐκ ἐτολμῶμεν, μὴ ὀρθώμεν, καὶ καταμερίσκει αὐτὸ πάλιν ὅμοιον ἕως ἤν. Ἔλωκε γοῦν ὁ Θεός, καὶ ἐβρίβημεν, καὶ ἔσχατον ἀπῆλθήμεν τότε τῶν κινδύνων. Καὶ μυρία ἂν ἔχοιμι λέγειν, εἰ πάντα καταλέγειν ἐθέλοιμι. Καὶ ταῦτα δὲ ὁμῶν ἱκτικὸν εἶπον, ὥστε εἰ τίς κἄν μὴ τοιαῦτα, ἀλλ' ἔστράψατε ἔγωγε, ταῦτα μεμνησθεομεν κενός· οἷον, εἰ ποτε λίθος τις ἐνεχθείς, μέλλων ἐπὶ σὲ ἐρχοσθαι, καὶ οὐκ ἐπὶ σὲ ἦλθε, τοῦτο ἀίμνηστον ἔχει· μεγάλην ταῦτα ποιεῖ πρὸς Θεὸν φιλοῦν ἡμῖν. Εἰ γὰρ ἀνθρώπων ἀναμνησθέντες τῶν διασωσάντων ἡμᾶς, πᾶν θαυμάσια, ὅταν αὐτοὺς ἀμείψασθαι μὴ δυνθώμεν· πολλῶν μάλλον ἐπὶ Θεοῦ. Τοῦτο καὶ ἀλλὰ τοῦ χρήσιμον. Ὅταν οὖν βουλόμεθα μὴ ἀλίην, λέγομεν δὲ· Εἰ τὰ ἐργαθὰ ἐδεξάμεθα παρὰ Κυρίου,

τὰ κακὰ οὐχ ὑποσχομεν; Καὶ Παῦλος διὰ τοῦτο εἶπεν ὅταν ἐβρίωσθη, ἵνα κἀκείνους ἀναμνησῇ. Ὅρα καὶ ὁ Ἰακώβ πῶς πάντα ταῦτα ἐν νῷ εἶπε· οὐδ καὶ εἶπεν· Ὁ ἀγγελος ὁ βυθόμενός με ἐκ νεότητός μου. Καὶ μὴ μόνον, οὐτὶ ἐβρίωσαστο, ἀλλὰ πῶς καὶ ἐπὶ τίνι ἔνωώμεν. Ὅρα γοῦν κἀκείνων ἰδικῶς μνημονεύοντα τὸν εὐεργεσιῶν. Ἐν τῇ βίβῳ μου, φησὶ, διήλθον τὸν Ἰορδάνην. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι καὶ τῶν ἐπὶ προγόνων μὲνηνται δεῖ, τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον στρέφοντες. Οὐκοῦν πολλῶν μάλλον ἡμεῖς τὸν οὐκείων καὶ εἰς ἡμᾶς συμβεβηκότων, ποσά τις εἰς ἐπιθρείας καὶ συμφορὰς ἐμπειτώκαμεν· καὶ εἰ μὴ ὁ Θεὸς χεῖρα ὑπέρισχε, πάσαι ἂν ἀπολώλειμεν. Ταῦτα ἐνοουσίως ἀπαντες, καὶ ἀναλεγόμενοι καθ' ἑκάστην, χάριν εἰδόμεν διηνεκῶς τῷ Θεῷ, καὶ πάντες κοινῇ βόσαν αὐτῷ ἀναπέψομεν, καὶ δοξάζοντες αὐτὸν μὴ διακλιμπώμεν, ἵνα τῆς εὐγνωμοσύνης πολλὴν τὴν ἀμοιβὴν κομισώμεθα, χάριτι καὶ οὐκ ἐπιτροῖς τοῦ μονοθεοῦς αὐτοῦ Ἰησοῦ, μετ' οὗ ὅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἐβόσα, κρᾶτος, τιμῆ, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΘ'.

Ἀκούσαντες δὲ ἀνδράσιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύησαν, οἱ δὲ εἶπον· Ἀκουσόμεθα σου πάλιν περὶ τούτου. Καὶ οὕτως ὁ Παῦλος ἐξήλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν.

α'. Τί δήποτε τείσαντες οὕτως αὐτοὺς καὶ εἶπεν Ἀθηναῖοι, Ἀκουσόμεθα σου πάλιν περὶ τούτου, καὶ κινδύνων οὐκ ὄντων, ἐπιφέρεται τὰς Ἀθήνας ἀφίνα ὁ Παῦλος; Ἴσως ἦξει ὁ μέγα ὄνησον· ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς Κόρινθον ἦγετο [295]. Τινὲς δὲ ἄνδρες καλιθόντες αὐτῷ, ἐπίστευσαν, ἐν οἷς καὶ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, καὶ γυνὴ ὀνόματι Δάμαρις, καὶ ἔτεροι σὺν αὐτοῖς. Μετὰ δὲ ταῦτα χωρισθεὶς ὁ Παῦλος ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, ἦλθεν εἰς Κόρινθον. Καὶ εὐρῶν τὰ Ἰουδαίων ὀνόματι Ἀκύλας, Περτικὸν τῷ γένει, προσφάτως ἐληλυθότα ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, καὶ Πρίσκιλλαν γυναῖκα αὐτοῦ (διὰ τὸ διατεταχέναι Κλαύδιον χωρῆσθαι πάντας τοὺς Ἰουδαίους ἐκ τῆς Ῥώμης), προσήλθεν αὐτοῖς· καὶ διὰ τὸ ὁμοεργον εἶναι, ἔμεινε παρ' αὐτοῖς, καὶ ἐργάζετο ἥσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τῆ τέχνη. Εἰκότως εἰς Κόρινθον, ὡς φησὶν, ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἦγετο, ἐν ἧ μὲνεν εἶπει. Οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι, καίτοι ξένης ὄντες ἀκροάσεις ἐρασταί, ὅμως ὁ προσήχον· οὐ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζον, ἀλλ' ὥστε δεῖ τι ἔχειν εἶπεν· ὅπερ αὐτοὺς καὶ ἀποσχίσθαι ἐποίησεν. Εἰ δὲ τοῦτο ἦν αὐτοῖς ἔθος, πῶς ἐγκαλοῦσιν, οὐτὶ ἐξῶν θαυμάσιον δοκεῖ καταγράφει εἶπαι; Ἄλλὰ ταῦτα καταβαλεῖν τίως ἐκ σπέρματι· ἢ γὰρ πλὴν αὐτοῦ τῆς ζωῆς ἐνταῦθα προεχωρήσει. Ἐπὶ μὲν γὰρ Νέρωνος ἰταλιώθη, ἀπὸ δὲ Κλαυδίου ἀνεβρίπιζετο λοιπὸν ὁ πρὸς

Ἰουδαίους πόλεμος, μακρῶθεν μὲν, οὐκ ἀπεικὸς δὲ, ὥστε κἄν οὕτω σωφρονησῶν, καὶ ἀπὸ Ῥώμης ὡς λυμῶνες ἐλαύνοντο.

Διὰ τοῦτο οἰκονομεῖται τοῦτον ὡς δεσμον ἀπαχθῆναι ἐκεῖ, ἵνα μὴ ὡς Ἰουδαῖος ἀπελαύνηται, ἀλλ' ὡς ὑπὸ τῆ τάξει πράττων καὶ φυλάττηται ἐκεῖ. Καὶ εἰμεινε, φησὶ, παρ' αὐτοῖς. Βαβαί, ποῖον δικαίωμα τοῦ συνοικῆσαι εὐρεν! Ἐπιθεὶ γὰρ ἐνταῦθα μάλιστα εἶδει αὐτὸν μὴ λαβεῖν, καθὼς φησὶν, Ἴνα ἐν ᾧ καυχώται εὐεθῶσις καθὼς καὶ ἡμεῖς, οἰκονομεῖται αὐτὸν μένειν ἐκεῖ. Διελέγετο δὲ ἐν τῇ συναγωγῇ κατὰ πᾶν σάββατον, ἐπιθεὶ τε τῷ Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας. Ὡς δὲ κατῆλθον ἀπὸ τῆς Μακεδονίας ὁ τε Σίλλας καὶ ὁ Τιμόθεος, συνείχετο τῷ Πνεύματι ὁ Παῦλος διαμαρτυρούμενος τοῖς Ἰουδαίοις τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Τουτέστιν, ἐπιθραῖζον αὐτῷ, ἐρίσταντο αὐτῷ. Ἄλλ' οἱ μὲν οὕτω τί δὲ ὁ Παῦλος; Ἀρίσταται αὐτῶν, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου. Οὐκ ἔτι γὰρ ὄμην, φησὶν, ἦν ἀναγκαῖον λαληθῆναι τὸν λόγον· ἀλλὰ καὶ αἰνίττεται αὐτούς. Ἀντασσομένους δὲ αὐτῶν καὶ βλασφημούντων, ἔκταραζαμενος τὴ ἰμείνια, εἶπε πρὸς αὐτούς· Τὸ αἵμα ὧμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὧμῶν. Καθαρὸς ἐγώ, ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ ἔθνη πορεύσομαι. Καὶ μεταβάς ἐκείθεν ἦλθεν εἰς οἰκίαν τινὸς ὀνόματι Ἰούστου σεβομένου τὸν Θεόν, οὗ ἡ οἰκία ἦν συνομοροῦσα τῇ συναγωγῇ. Κήλσπος δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ σὺν δαφ τῷ οἰκῷ αὐτοῦ· καὶ πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἀκούοντες, ἐπίστευον καὶ ἐβαπτίζοντο. Ὅρα πῶς πάλοι εἶπὸν, Ἄπὸ τοῦ νῦν, οὐδὲ οὕτως αὐτῶν ἀμείλει ὥστε τοῦ διεγείρει ἐνεκὸν εἶπε τοῦτο. Καὶ λοιπὸν ἦλθε πρὸς Ἰούστου, οὗ ἦν ἡ οἰκία ὁμοροῦσα τῇ συναγωγῇ. Ἐγεινίαζεν ὥστε καὶ ζῆλον ἔχειν ὁ ἀπὸ τῆς γεινιάσεως,

^a Οὐκ ἀπεικὸς δὲ δεest in quibusdam.

^b Alius ὥστε καὶ τοῦ ἔθλον ἔχειν.

[296] εἴπερ ἔβηλον. *Κρίσπος δὲ*, φησὶν, ὁ ἀρχισυν-
 ἀγωγος ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ σὺν ἑλίῳ τῷ οὐκ αὐτοῦ.
 Καὶ τοῦτο μάλιστα ἰκανὸν πρὸς τὸ ἐπαγαγεῖσθαι. *Εἶπε*
ξὺ δὲ Κύριος εἶ ὁράματα ἐν νυκτὶ τῷ Παύλῳ. *Μὴ*
φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει, καὶ μὴ σιωπήσῃς, διότι ἐγὼ
 εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεται σοὶ τοῦ κακώ-
 σαι σε, διότι λαὸς ἔστι μοι πολὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ.
 Ὅρα δὲ πόσων αὐτὸν πείθει, καὶ πῶς ὁ μάλιστα αὐτὸν
 ἤρει, τοῦτο ὑστερον αὐτῷ λέγει· Ὅτι λαὸς ἔστι μοι
 πολὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Πῶς οὖν συνεπέθετο αὐτῷ,
 εἶποι τις ἄν; Καὶ μὴν οὐδὲν Ἰσχυαν, ἀλλ' ἤγαγον αὐ-
 τὸν μόνον πρὸς τὸν ἀνθύπατον. Ἐκάθισέ τε ἐνιαυτὸν
 καὶ μήνας δέξ, διδάσκων ἐν αὐτοῖς τὸν λόγον τοῦ
 Θεοῦ. *Γαλλίωρος δὲ* ἀνθυπατεύοντος τῆς Ἀχαΐας,
 κατεπέστησαν ὀμοθυμαδὸν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Παύλῳ,
 καὶ ἤγαγον αὐτὸν ἐπὶ τὸ βήμα, λέγοντες, ἔτι Παρὰ
 τὸν νόμον οὐδὲν ἀναπέθεις τοὺς ἀνθρώπους σέβει-
 σθαι τὸν Θεόν. Ὅραξ διὰ τί ἐκείναι ἀεὶ δημοσίᾳ ἐπλε-
 κτον κατηγορήματα; Ὅρα γοῦν ἐνταῦθα εἰπόντων τού-
 των, ὅτι παρὰ τὸν νόμον ἀναπέθεις τοὺς ἀνθρώπους
 σέβεισθαι τὸν Θεόν, οὐδὲν τούτων ἐμίλησε τῷ ἀνθυπάτῃ,
 ἀλλ' ὑπὲρ Παύλου μᾶλλον ἀπολογεῖται. Καὶ ἀκουε πῶς
 ἀποκρίνεται· *Εἰ μὲν ἦν τῶν τῆς πόλεως ἀπένομοι*
ἀδικημάτων ἢ ῥαδιουργήματα ποιητῶν, ὡ Ἰουδαῖοι,
κατὰ λόγον ἄν ἠνεσχέμην ὑμῶν. Ἐπεικέξ τις ἄν-
 θρωπος οὗτος εἶναι μοι δοκεῖ· καὶ ὄλην εἰ ὡν ἀποκρι-
 νεται συνετός. *Μέλλωτος δὲ* τὸν Παύλου, φησὶν,
ἀνείργειν τὸ στέμα, εἶπεν ὁ Γαλλίωρ πρὸς τοὺς Ἰου-
δαίους· εἰ μὲν ἦν ἀδικημὰ τὴ ῥαδιουργήματα ποιη-
θῶν, ὡ Ἰουδαῖοι, κατὰ λόγον ἄν ἠνεσχέμην ὑμῶν·
εἰ δὲ ζήτημὰ ἔσθι περὶ λόγου καὶ ἐνομάτων καὶ νό-
μου τοῦ καθ' ὑμᾶς, εὐφρασε αὐτοί· κρηξίχεν γὰρ ἐγὼ
τούτων οὐ βούλομαι εἶναι. Καὶ ἀπελάσαντες αὐτοὺς
ἀπὸ τοῦ βήματος. Ἐπιλαθόμενοι δὲ πάντες οἱ Ἑλ-
 ληνες Ἐσωσθήνη τὸν ἀρχισυνάγωγον ἔκτιστον ἔμ-
 προσθεν τοῦ βήματος, καὶ οὐδὲν τούτων τῷ Γαλλίωρι
 ἔμελε. Καὶ ἐντεύθεν πάλιν τὸ ἐπεικέξ τοῦ ἀνδρός
 δείκνυται. Τυπτομένου γὰρ αὐτοῦ, οὐχ ἠγγίστα ἴδιον
 ὕβριν εἶναι· οὕτως ἦσαν ἱσαροὶ οἱ Ἰουδαῖοι.

β. Ἰώωμεν δὲ ἀνωθεν τὰ ἀνεγνωσμένα. Ἀκούσαντες
 δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ εἶπαν·
 Ἀκούσθησά σου πάλιν. Πόσα μεγάλα καὶ ὑψηλά
 ἀκούσαντες, οὐδὲ προσεῖχον, ἀλλ' ἐχλεύαζον! Τὴν ἀνά-
 στασιν δὲ ἐχλεύαζον· Ψυχικὸς γὰρ ἀνθρώπος οὐδέδετα
 εἶναι τὰ τοῦ Πνεύματος. Καὶ οὕτω, φησὶν, δέξησθαι ὁ
 Παῦλος ἐξ μέρους αὐτῶν. Ὁτῶν πῶς; Τούς μὲν πεί-
 σασ, ὑπὸ δὲ τῶν γελώμενος. Χωρισθεὶς δὲ ἀπὸ Ἀθη-
 νῶν, φησὶν, ἦλθεν εἰς Κόρινθον. Καὶ εἶπὸν τινα
 Ἰουδαῖον ἐνόματι Ἀκύλαν. Πεντικὸν γὰρ γένεθ,
 προσφάτως ἐληλυθότα ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, ἐμεινε παρ'
 αὐτοῖς καὶ εἰργάζετο. Ὅρα, πῶς ὁ νόμος ἀρχεται κα-
 ταλύεσθαι λοιπῶν. Κειράμενος γὰρ Ἰουδαῖος ὢν, οὗτος
 ἐν Κερχραῖς μετὰ ταῦτα, εἰς Συρίαν συναπέρχεται
 Παύλῳ. Πεντικὸς ὢν, οὐκ ἐν Ἱερουσαλήμ οὐδὲ πη-
 σὸν ἐσπευδεν εἰσεῖν, ἀλλὰ μακροτέρω. Παρ' αὐτῷ [297]
 γοῦν μένει, καὶ οὐκ αἰσχύνεται μένων, ἀλλὰ καὶ δι'
 αὐτὸ ποιοῦ μένει, ὡς ἐπιθήσειον εὐρύων καταγύγιον·
 πολλῷ γὰρ αὐτῷ τῶν βασιλέων ἐπιτηδεύοντων ἦν. Καὶ
 μὴ γελῶσθαι ἀκούων, ἀγαπήσει. Καθάπερ γὰρ ἀλλήτῃ
 ἢ παλαίστρα τῶν ἀπαλῶν στρωμάτων μᾶλλον χρῆσιμον·
 οὕτω καὶ τῷ πολεμιστῇ τὸ εἶρος τὸ σιδηρῶν, ἀλλ' οὐ
 εὖ χρυσοῦν. Καὶ εἰργάζετο κηρύττων. Αἰσχυρόμενος
 ἡμεῖς οἱ καὶ χωρὶς τοῦ κηρύττειν ἀργῶς ζῶντες. Δι-

εἰλεγτο δὲ ἐν τῇ συναγωγῇ, φησὶ, κατὰ πῶν σάββα-
 τον, ἔκασθὲ τὸ Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλλήνας. Ἀντι-
 τασσομένω δὲ αὐτῶν καὶ βλασφημοῦντων, ἀπίστη.
 Ταύτη προσδοκῶν αὐτοὺς εἶλεν μᾶλλον, ἀφίσταται ὃ.
 Διὰ τί γὰρ ἀπέλει ἐκείνην τὴν οἰκίαν, ἦλθε πλησίον τῆς
 συναγωγῆς; Ἄρ' οὐχὶ διὰ τοῦτο; οὐδὲ γὰρ κτείνων ἔωρα
 ἐνταῦθα. Διαμαρτυρούμενος αὐτοῖς, φησὶν. Οὐκ εἶ δι-
 δάσκει, ἀλλὰ διαμαρτύρεται. Ἀντιτασσομένω δὲ
 αὐτῶν, φησὶ, καὶ βλασφημοῦντων, ἐκτιναχόμενος
 τὰ ἱμάτια εἶπε· Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ
 ὑμῶν. Τοῦτο ποιεῖ, ὥστε μὴ βρῆματὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ
 πράγματι φοβῆσαι· καὶ σφοδρότερον διαλέγεται, ὅτε καὶ
 πολλοὺς πιπεκίω. Καθαρός εἰμι, φησὶν, ἐγὼ· ἀπὸ τῶ
 νῦν εἰς τὸ βῆθη περὶσσοῦμαι. Ἄρα καὶ ἡμεῖς ὑπεύθυ-
 νοὶ ἔσμεν τοῦ αἵματος τῶν ἡμῶν ἐγκρατερισμένων, ἀμε-
 λούντες αὐτῶν. Ὅστε καὶ θίαν λέγη, Τὸ λοιπὸν κέποις
 μοι μηδεὶς παρεχέτω, φοβῶν φησὶν· οὐ γὰρ οὕτως
 αὐτοὺς ἐφόβει ἡ τιμωρία, ὡς ἔδεικνε τοῦτο. Καὶ μετα-
 βάς ἐκείθεν, ἦλθεν εἰς οἰκίαν Ἰούστου. Μεταβαίνει
 βουλόμενος αὐτοὺς πείσαι, ὅτι πρὸς τὰ βῆθη ἠπάγετο.
Κρίσπος δὲ ὁ ἀρχισυνάγωγος, φησὶν, ἐπίστευσε τῷ
 Κυρίῳ σὺν ἑλίῳ τῷ οὐκ αὐτοῦ. Ὅρα τοὺς πιστοὺς
 τότε μετὰ τῆς οἰκίας τοῦτο ποιούτας ἐλοκλήρω. Τοῦτο
 δὲ γενομένου, εὐθέως καὶ ἔτεροι πολλοὶ πιστεύσαντες
 ἐβαπτίσθησαν. Τοῦτον Κρίσπον λέγει τὸν ἀρχισυνάγω-
 γον, περὶ οὗ φησι γράφων· Ὁδὲνα ἄλλον ἐδάπτισα,
 εἰ μὴ Κρίσπον καὶ Γάϊον. Οἵμαι δὲ τούτων καὶ Σω-
 σθένην λέγεσθαι, ὅς τοσοῦτον ἀνὴρ πιστὸς ἦν, ὥστε καὶ
 ὑπέσθαι καὶ παρῖναι ἀεὶ τῷ Παύλῳ. Εἶπε δὲ, φησὶ,
 ὁ Κύριος δι' ὀράματα τῷ Παύλῳ· *Μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ*
λάλει. Διὰ τοῦτο πολὺν χρόνον μένει ἐκεῖ· ἐπειθε μὲν
 γὰρ αὐτὸν καὶ τὸ πῆθος, ἢ δὲ οικειώσις τοῦ Χριστοῦ
 πᾶσον. Μεῖζον γὰρ ὁ κτείνων ἔγενετο λοιπῶν καὶ τῶν
 πλειόνων πιστευόντων καὶ τοῦ ἀρχισυναγώγου. *Μὴ*
φοβοῦ, φησὶ. Τοῦτο ἰκανὸν αὐτὴν διαναστήσειν, ὅτι
 ἠλέγχθη φοβούμενος ἢ οὐκ ἠλέγχθη μὲν, ἀλλ' ὥστε μετὰ
 τοῦτο παθεῖν, παραβαρύνεται. (Ὁ γὰρ ἀεὶ αὐτοὺς πά-
 σχειν εἶα κακῶς, ὥστε μὴ ἀθενεστέροισ γενέσθαι. Ὁδὲν
 γὰρ οὕτως ἐλύπει τὸν Παύλου, ὡς οἱ ἀπειθοῦντες, ὡς οἱ ἀ-
 νειτασσομένοι. Τοῦτο καὶ τῶν κτείνων αὐτῷ χαλεπώτερον
 ἦν. Καὶ μὴ σιωπήσῃς, φησὶ, διότι λαὸς πολὺς ἔστι μοι
 ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Τάχα διὰ τοῦτο αὐτῷ καὶ φαίνεται
 ὁ Χριστός. *Γαλλίωρος δὲ*, φησὶν, ἀνθυπατεύοντος τῆς
 Ἀχαΐας, κατεπέστησαν ὀμοθυμαδὸν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ
 Παύλῳ. Ὅρα, μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν καὶ τοὺς εἴ μήνας
 ἐπίσθινεται, ὅτε οὐκ εἶναι Ἰσχυον νόμος χριστῶν ἰδίως.
 Τοῦτο μάλιστα ἐπήρε Κορινθίους, τὸ μάλιστα πισθί-
 ναι, εἰτι οὐδὲ καθήσιν ἑαυτὸν δάραξον. Οὐ γὰρ ἦν [298]
 ἴσον εἰς ἀντιλογία νικήσαι, καὶ μαθεῖν ἐκίνους, ὅτι
 οὐδὲν μέλει αὐτῷ τὰ τοῦ πράγματος. Καὶ σκόπει ἐκεί-
 νος πῶς ἦν συνετός. Οὐ γὰρ εἶπεν εὐθέως ἀποκρινόμε-
 νος· Οὐ μέλει μοι· ἀλλὰ τί; *Εἰ μὲν ἦν* τι ἀδικημὰ ἢ
 ῥαδιουργήματα ποιητῶν, ὡ Ἰουδαῖοι, κατὰ λόγον ἄν
 ἠνεσχέμην ὑμῶν· εἰ δὲ ζήτημὰ ἔσθι περὶ λόγου καὶ ἐνομά-
 των, καὶ νόμου τοῦ καθ' ὑμᾶς, εὐφρασε αὐτοί·
 κρηξίχεν γὰρ ἐγὼ τούτων οὐ βούλομαι εἶναι. Ἀπετε-
 χισεν αὐτοὺς τὸ δικαστήριον. Λαμπρὰ γέγονεν ἡ νίκη.
 Ἐπιλαθόμενοι δὲ Ἐσωσθήνη τὸν ἀρχισυνάγωγον,
 ἔκτιστον ἔμπροσθεν τοῦ βήματος, καὶ οὐδὲν τούτων
 τῷ Γαλλίωρι ἔμελεν. Ὡ τῆς αἰσχύνης, ἦν ἠσχύθηθη-
 σαν. Καὶ οὐδὲν τούτων, φησὶ, τῷ Γαλλίωρι ἔμελε-

b Ἀφίσταται deest in quibusdam. c Verba, sicut. d Περὶ οὗ, quae propter brevitatem exciderunt, est uno cod. et interp. Lat. suppleta sunt. Edit.

* Alii εἶπεν ἀμαρτήματα, ἦν.

archisynagogus credidit Domino cum tota domo sua; et multi Corinthii audientes, credebant et baptizabantur. Vide quomodo iterum, cum dixisset, Ab hoc tempore, non illos tamen negligit: itaque hoc dixerat, ut illos excitaret. Et postea venit ad Justum, cujus domus erat conjuncta synagogæ. Vicinus erat, ut ex vicinia zelum haberent, si vellent. Crispus autem, inquit, archisynagogus credidit Domino cum tota domo sua. Et hoc tunc satis erat ad illos adducendos. 9. Dixit utem Dominus per visionem in nocte Paulo: Noli timere, sed loquere et ne taceas, 10. quia ego tecum sum, et nemo insurget in te ut noceat tibi, quia populus est mihi multus in hac civitate. Vide quot rationibus illi suadet, et quomodo, quod illum maxime erigebat, hoc ultimo dicit: Quia populus est mihi multus in hac civitate. Quomodo ergo insurrexerunt in eum, dixerit quispiam? At non prævaluerunt, sed ad proconsulem tantum dixerunt. 11. Sedit autem ibi annum unum et sex menses, docens apud eos verbum Dei. 12. Gallione autem proconsule Achaïæ, insurrexerunt uno animo Judæi in Paulum, et adduxerunt eum ad tribunal, 15. dicentes: Quia contra legem hic persuadet hominibus colere Deum. Videntur qua de causa illi semper publicas accusationes texebant? Vide jam, quomodo dicentibus illis, ipsum contra legem persuadere hominibus colere Deum, nihil horum curare proconsulem, imo potius Paulum defendere. Et audi, quomodo respondeat: Si quidem esset ad civitatem spectans iniquum aliquod aut facinus pessimum, o Judæi, recte vos sustinerem. Æquitatis amans mihi vir ille videtur; idque manifestum est ex illis, quæ prudenter respondit. 14. Cum Paulus, inquit, os suum aperirurus esset, dixit Gallio Judæis: Si quidem esset injustum aliquid aut facinus pessimum, o Judæi, recte vos sustinerem: 15. si vero questio est de verbo et nominibus et de lege vestra, vos ipsi videritis: judex ego horum nolo esse. 16. Et obsequi eos a tribunali. 17. Apprehendentes autem omnes Græci Sosthenem principem synagogæ, percutebant eum ante tribunal: et nihil eorum Gallioni curæ erat. Hinc rorsum viri æquitas monstratur. Cum enim ille verberaretur, non putavit id ipsi contumeliæ esse: adeo petulantia Judæi erant.

2. Sed superiora repetamus. Audientes autem resurrectionem mortuorum, alii quidem irridebant, alii vero dixerunt: Audiemus te iterum. Quanta et quam sublimia audientes, ne attendebant quidem, sed ridebant. Resurrectionem irridebant: nam Animalis homo non percipit ea, quæ suus Spiritus (1. Cor. 2. 14). Et sic, inquit, exiit Paulus de medio eorum. Sic: quomodo? Cum aliis persuasisset, ab aliis vero irrisus fuisset. Secedens autem Athenis, inquit, venit Corinthum. Et invento quodam Judæo, cui nomen Aquila, qui Ponticus erat genere et super venerat ex Italia, mansit apud illos et operabatur. Vide, quomodo lex jam solvi incipiat. Hic enim se postea, Judæus cum esset, totondit in Cenchreis, et in Syriam proficiscitur cum Paulo. Ponticus cum esset, nec Jerosolymam neque in vicina loca venire festinabat, sed procul erat. Apud illum ergo manet, nec manere erubescit; imo ideo

manet, quasi idoneum nactus diversorium, et quavis regia sibi commodus. Nec rideas hæc audiens, dilecte. Ut enim palestra athletæ magis competit, quam strata mollia: sic bellatori gladius ferreus, magis quam aureus. Et operabatur prædicans. Erubescamus nos, qui etiam sine prædicatione vivimus otiose. Disputabat autem, inquit, in synagoga per omne sabbatum, suadebatque Judæis et Græcis. Contradictentibus autem eis et blasphemantibus, discessit. Hoc inodo sperans illos allicere, discessit. Cur illa relicta dono, prope synagogam habitaturus venit? annon illa de causa? neque enim ibi periculum videbat. Testificans illis. Non jam docet, sed testificatur. Contradictentibus autem illis, inquit, et blasphemantibus, excussus vestibus dixit: Sanguis vester super caput vestrum. Hoc facit, ut non verbo tantum, sed etiam opere terreat: et vehementius disputat, utpote qui multis persuasisset. Mundus, inquit, sum ego: ab hoc ad gentes vadam. Et nos igitur rei sumus sanguinis eorum, qui nobis concrediti sunt, cum negligimus eos. Itaque cum dicit, De cætero nemo mihi molestus sit (Gal. 6. 17), ut exterret loquitur: non enim perinde terreat illos supplicium, ut illud mordebat. Et migrans inde, venit in domum Justi. Transit, volens illis persuadere, quod ad gentes festinet. Crispus autem archisynagogus, inquit, credidit Domino cum tota domo sua. Vide tunc fideles cum tota domo hoc fecisse. Post hæc autem alii quoque multi credentes baptizati sunt. Hunc Crispum dicit archisynagogum, de quo ait: Nullum alium baptizari, nisi Crispum et Gaium (1. Cor. 3. 14). Puto autem hunc et Sosthenem dici, qui vir adeo fidelis fuit, ut percussus fuerit et semper Paulo adfuerit. Dixit autem, inquit, Dominus per visionem in nocte Paulo: Noli timere, sed loquere. Ideo multo ibi tempore manet: id enim illi sensit multitudo, sed familiaritas Christi magis. Majus enim tunc erat periculum, multis credentibus et ipso archisynagogo. Noli timere, inquit. Hoc satis erat ad illum excitandum, quia timere deprehensus fuit; nisi forte non timere sit deprehensus, sed confortetur ut nihil tale patiat. Non enim semper illos male pati sinebat, ne infirmiores evaderent. Nihil enim ita Paulum morore afficiebat, ut increduli et contradicentes: hoc ipsis periculis molestus erat. Et ne taceas, inquit, quia multus mihi populus est in hac civitate. Ideo fortasse illi Christus apparuit. Gallione autem, inquit, proconsule Achaïæ, insurrexerunt uno animo Judæi in Paulum. Vide, post annum et sex menses insurgunt in eum, quando jam non poterant suis uti legibus. Hoc maxime Corinthios extoliebat, quod persuasi essent principem non sese dimissurum esse. Non enim idem erat ex contentione vincere, et discere ipsum hæc negotia nihil curare. Et perpendo quam prudens ille esset. Non enim statim respondit, Nihil curo; sed quid? Si quidem esset iniquum aliquid aut facinus pessimum, o Judæi, recte vos sustinerem; si vero questio est de verbis et nominibus et de lege vestra, vos ipsi videritis: judex ego horum nolo esse. Exclussit eos a tribunali. Splendida fuit victoria. Apprehensum

autem *Sathenem principem synagogæ, percusserunt eum tribunal. Et nihil eorum Gallioni curæ erat. O turpitudinem, quam subiere! Et nihil eorum, inquit, Gallioni curæ erat; etsi totum in ejus contumeliam vergeret. Sed illi quasi potestate accepta percutiunt, pudore affecti, illegitimi furoris opus edentes. Et cur ille non vicissim percussit, etsi potestatem haberet? Sed philosophari edocebantur. Nec vicissim percuit, ut iudex ediceret, quis mansuetior esset. Hoc præsentibus non parum profuit: docuit enim horum aequitas, illorumque ferocia, hæc iudicis calculo opus habuisse. At hi omnia citra ordinem faciunt. Nec dixit ille, Non oportet, ne rursus percuterent illum, sed, *Nolo. Iudex enim horum esse nolo*: adeo aequitatis amans erat. Hoc et Pilatus dicebat de Christo: *Accipite eum vos, et secundum legem vestram iudicate* (Joan. 18. 31). Ille secundum legem volebat illos iudicare; illi vero quasi ebrii et furibundi affecti erant. Ideo ille Athenis secessit, *Quia populus illi erat multus. Percutebatur, et nihil dicebat.**

3. *Mansuetudo commendatur. Contumelia afficiens magis contemnitur, quam contumelia affectus.* — Hunc et nos imitemur: percutientibus mansuetudine vicem rependamus, silentio, patientia. Hæc vulnera sunt graviora; major plaga et molestior est: non enim in corpore, sed in animo percuti grave est. Multos percutimus, sed quia ut amicos, delectantur ipsi; si vero quemvis cum contumelia percusseris, quia cor teigisti, magnum intulisti mœrorem: ita magis cor ipsum percutimus. Quod autem lenitas magis feriat, quam ferocia, age pro virili demonstramus. Manifesta quidem demonstratio opere fit et experimento: si tamen placet, etiam sermone examinemus, quamvis id jam sæpe fecerimus. In contumeliis nihil ita nos male afficit, ut spectantium calculus: non enim parces est publice contumelia affici, atque seorsim; sed illas facile ferimus contumelias, quæ in deserto, quæ nemine teste vel sciente inferuntur. Sic non contumelia natura est, quæ male afficit, sed cum palam inferuntur: ut si quis publice honoret, et seorsim contumelia afficiat, ei gratiam habebimus. Itaque non in natura contumeliæ dolor est, sed in spectantium calculo, ne hinc in contemptum cadatur. Quid igitur si spectatores pro nobis sint? annon tunc is, qui contumeliam infert, illam accipit, cum spectatores pro nobis calculum ferunt? Dic mihi, utrum contemnant illi, cumne qui contumeliam infert, an eum, qui illam accipit et tacet? Ira certe suggerit illum esse, qui contumeliam accipit. Nunc vero, cum ab animi motu liberi sumus, rependamus ne tunc abripiamur. Utrum ergo damnamus omnes? Procul dubio contumeliam inferentem; et si minor sit, etiam insanire illum dicemus; si æqualis, desipere; si major, neque sic approbamus. Uter, quæso, approbatione dignus est, qui turbatur, agitur, effertur, contra communem naturam sic affectus; an is qui in tranquillitate degit, in portu et in philosophia multa? anon hic angelo similis est, ille ne homini quidem. Ille namque non propria quidem potest mala

portare, ille vero fert etiam aliena: hic ne seipsum quidem ferre potuit, ille potuit et alium: ille in naufragio est, hic in tuto navigat ac secundo cursu navis fertur: neque enim permisit furoris ventum in vela incidentem, animi navem submergero, sed lenis benignitatis aura, cum quiete multa illum in philosophiæ portum inducit. Et sicut in navi, quæ submergitur, nauæ nesciunt quæ abijciant, an snorum an alienorum deposita, sed omnium pariter iacturam faciunt, pretiosorum, et minime talium; ubi vero tempestas sedata est, tunc secum repntantes quanta projecerint, lacrymantur, nec tranquillo aere fruuntur, ob iacturam: ita et hic, cum spirat furor et tempestas excitatur, nesciunt quæ debito ordine ejicere oporteat; ubi vero cessavit ira, tunc recogitantes quanta abiecerint, damnum considerant, et quietem non sentiunt, memores verborum, quibus se deonestarunt, damnunquæ maximum passi sunt, non in pecuniis, sed in existinatione aequitatis et mansuetudinis. Veræ tenebræ sunt furor et ira. *Dixit insipiens in corde suo, inquit, Non est Deus* (Psal. 13. 1). Id forte de irato opportune dicitur: dixit iratus, Non est Deus. Nam *Secundum multitudinem iræ suæ non queret* (Psal. 10. 4. sec. Hebr.), inquit. Pia enim cogitatio ingressa omnes depellit et pulsat, omnes transversos agit. Nisi in magis doleas, quam is cui contumelia inferunt, infer illam, etiamsi illius sit qui accuset: nisi conscientia tribunal te seorsim ductum millies verberet. Cum ergo audieris contumelia affectum, amarum nullum verbum protulisse, nonne hinc magis doles? Die mihi, quomodo hominem mitem, humilem, modestum mille conviciis onerasti? Hæc frequenter dicimus, neque opere completa videmus. Homo cum sis, hominem contumelia afficis? servus servorum? Sed quid hoc admiror, quando multi Deum ipsum contumelia afficiunt.

4. Hoc vobis contumelia affectis sit consolatio. Contumelia afflicimini? Contumelia afflictor Deus; convicia fertis? Convicia fert Deus; conspuimini? Sic et Dominus noster. In his ergo nobiscum est, in contrariis non item. Neque enim umquam iuque contumelia affecti; absit; neque temere exprobravit nec injuste agit. Itaque nos sumus qui consortes sumus, non vos. Contumeliam enim fert, Dei est; contumeliam vero temere inferre, daemonis. Videte duas partes. *Dæmonium habes* (Joan. 7. 20), audivit Christus: alapa cæsus est a servo principis sacerdotum (Id. 18. 22). Itaque qui contumelia injuste afficiunt, cum illis stant: merito. Nam si Petrus satanas audivit (Marc. 8. 33), ob unum dictum, multo magis hi Judæi audient, cum Judæorum acta faciant, ut et illi diaboli filii audierunt (Joan. 8. 44), quia diabolica faciebant. Contumelia afficis, quis cum sis, dic mihi? Imo propterea contumelia afficis, quia nihil es: nullus enim qui homo sit, contumelia afficit. Atque ita, quod in pugnis dicitur, Tu quis es? ex adverso oportebat dici: verbi gratia, Contumelia affice, nihil enim es: sed autem dicentibus nobis, Quis es tu qui contumelia afficis? Te melior, audiemus utique. Atqui

πιστοι εις την εαυτου υβριν το παν ην· ἀλλ' ὡς ὤθηεν
 ἰσχυριαν λαθόντας αὐτοὺς τυπτούσων, ἔργον ἀκρίτου
 θεοῦ διὰ τῆν αἰσχύνην ποιούσας. Καὶ διὰ τὴν μη ἐκεῖ-
 νος ἀνεπίκτητος, καίτοι καὶ αὐτοὺς ἐξουσίαν εἶχεν·
 Ἄλλ' ἐπαίδευον φιλοσοφείν. Οὐκ ἀνετίθητε δὲ, ὥστε
 καὶ τὴν δικαιοσύνην μαθεῖν, τίς ἦν ὁ ἐπιεικέστερος. Οὐ
 μικρὸν τοῦτο ὤνησε τοὺς παρόντας· εἰδόσας γὰρ ἡ τε
 νόσος ἐκείνη καὶ ἡ ἐκείνων ὁρασίμη, ὅτι τὰ τοιαῦ-
 τα ἐκαστικῆς ψήφου δεξεία. Ἄλλ' οὕτως πάντα ἀτάκτως
 ποιεῖτε. Καὶ οὐκ εἶπα, Ὁ θεὸς, ἵνα μὴ πάλιν κήρυται
 αὐτῶν· ἀλλ', Ὁ θεὸς. Κρεττὴς γὰρ, φησὶν, ἐγὼ τοῦτων
 εἶμι οὐ βούλομαι· οὕτως ἐπιεικῆς ἦν ὁ ἀνὴρ. Τοῦτο
 καὶ Πόλπος εἶπεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· Ἀδελφοί αὐτῶν
 ἄρα, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἄνωγον κήρυτται. Ὁ μὲν
 γὰρ τὸν νόμον ἔζηλον κήρυξεν αὐτοῖς, ὁ δὲ, ὅσπερ
 οὐκ ἐπιεικῆς καὶ οἱ μαυνομένοι, οὕτως δίκαιον. διὰ τοῦτο
 ἔγραψεν τὴν Ἀθηναίων, Ἐπειδὴ λαὸς ἦν ἐκεῖ πολλός.
 Ἔπειτα, καὶ οὐδὲν εἶπα.

γ. Τῶν καὶ ἡμεῖς μιμούμεθα· ἀνεπίκτησωμεν τοὺς
 ὀπίσταντα, τῆ ἐπιεικείᾳ, τῆ σιγῇ, τῆ μακροθυμίᾳ.
 Καὶ πόσους ταῦτα τὰ τραύματα, μάλιστ' ἡ πληγὴ καὶ
 σφραγίδα· οὐ γὰρ τὸ κλήτεσθαι τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸ
 τὴν ψυχάν, χαλεπόν. Πολλοὺς πλήττομεν, ἀλλὰ ἐπειδὴ
 ἐν τῆσι ψαῖσιν, καὶ ἤθουσαν· ἂν δὲ τὸν τοχόντα πλήξῃς
 ὀφθαλμῶς, ἐπειδὴ τῆς καρδίας ἦεν, σφόδρα ἐλύπησεν·
 ὥς μᾶλλον τὴν καρδίαν αὐτῶν πλήττομεν. Ὅτι δὲ
 μίλιον ἐπιεικεία πλήττει θρασύτερος, φέρει ἀποδείξω-
 μεν ὅτι δυνατὸν τῷ λόγῳ. Ἢ μὴν γὰρ σαφῆς ἀπόδειξις
 ἐστὶ τῶν ἔργων καὶ τῆς περὶ τούτων· εἰ δὲ δοκῆι, καὶ τῷ
 λόγῳ τὴν ἐξέτασιν ποιησώμεθα, καίτοι πολλάκις ἔδη
 ἐπαυώμεθα. Ἐν γὰρ ταῖς ὑβρίσιν οὐδὲν οὕτως ἡμεῖς
 ἐμαί, ὡς ἡ παρὰ τῶν ὀρώντων ψήφου· οὐ γὰρ ἴσως
 ἔχομεν τὴν ὑβρίζεσθαι καὶ ἴδια, ἀλλ' ἐκείνας μὲν καὶ
 ἑμᾶς ἐνώπιον τὰς ὑβρεῖς, ὅταν ἔπι ἐργασίαι, ὅταν
 ῥήματα εὐσεβείας τοῦ μαρτυροῦντος τοῦτο πάθωμεν, μηδὲ
 τὸ ἀσεβέστερον. Οὕτως οὐχ ἡ τῆς ὑβρεως φύσις ἐστὶν ἡ
 ἕκαστος, ἀλλὰ τὸ ἐπὶ πάντων τοῦτο παθεῖν· ὡς εἰ γέ
 νη· τῶν ἐπὶ πάντων, ὑβρίζει· κατ' ἴδιαν, καὶ χάριν
 εἰσάμα. Οὐκ οὐκ ἐν τῇ τῆς ὑβρεως φύσει τὸ λυπη-
 ρότα, ἀλλ' ἐν τῇ ψήφῳ τῶν ὀρώντων, ὥστε ὁ μὴ δόξαι
 κατακρούσθων εἶναι. Τί οὖν, ἀν αὐτῇ ὑπερ ἡμῶν ἡ·
 οὐ μᾶλλον ὁ ὑβρίζων ὑβρισται, ὅταν ὑπερ [299] ἡμῶν
 τῆς ἡμῶν φέρουσι· εἰπέ μοι, τίνας καταπρονοοῦσιν οἱ
 ὑβριστες· τοὺ ὑβρίζοντες, ἡ τοὺ ὑβριζόμενους καὶ στυγόν-
 τες; Ὁ μὲν γὰρ θυμῷ ὑποβάλλει, τὸ τοὺ ὑβριζόμενου-
 ῶν, ὅτι καθαρὸν τὸ πάθος ἐστὶν, ἵσμεν, ἵνα μὴ
 ταυπερθεσώμεθα. Τίνας οὖν καταπρονοοῦσιν ἅπαντες;
 Ἐξῆς ἐπὶ τοῦ ὑβρίζοντος· κἂν μὴ ἐλάττωνη, καὶ μαί-
 κται αὐτὸν φήσομεν, ἂν δὲ ὁμῆτιμος, ἀνοηταίνων, ἂν
 ἐμῶν, οὐδ' οὕτως ἀποδεξώμεθα. Τίς γὰρ, εἰπέ μοι,
 ἐπιεικῆς ἄξιος; ὁ παραττόμενος, ὁ χαιμαζόμενος, ὁ ἐκ-
 θελαίνων, ὁ πρὸς τὴν κοινήν φύσιν οὕτως διακειμενος,
 εἰ ἐν γαλήνῃ καὶ λιμένι καὶ φιλοσοφίᾳ πολλῇ; οὐχ ὁ
 τὸν στυγῆρα προσέειπεν, ὁ δὲ οὐδὲ ἀνθρώπων; Ὁ μὲν
 γὰρ οὐδὲ τὸ οὐκ εἶναι βραστάσαι κακὰ, ἐκείνος
 ἔειπε τὸ ἀλλότρια· οὕτως οὐδὲ αὐτὸν ἐν κρητῆσι εἰ-
 κῆ, ἐκείνος δὲ καὶ ἕτερον· ὁ μὲν ἐν ναυαγίῳ ἐστὶν,
 ὡς δὲ ἐν ἀραλαίᾳ κελῆ, ἐξ οὐρίων αὐτῆ τῆς νηὸς
 σπάρων· οὐ γὰρ εἶπεν τὸ τοῦ θυμοῦ πνίγμα τοῖς
 ἴσως ἐρπεδῶν ἀνατρέφει τῆς διανοίας τὸ σκάρον· ἀλλὰ
 ἵσως τὴν εὐρα καὶ ἄλεια προσπνεύσασα, τῆς ἀνεξικα-
 λίας ἡ κηφ, μετὰ πολλῆς αὐτῆ τῆς ἡσυχίας ἐπὶ τὸν

τῆς φιλοσοφίας ἀγει λιμένας. Καὶ καθάπερ ἐν πολλοῖς
 ναυαγοῦσι οἱ ναῦται οὐκ ἴσασιν ἀρίπτουσι, ἂν τε τῶν
 οὐκ ἐκ τῶν ἄλλοτρίων λάβωσι παρακαταθήκας,
 ἀλλὰ πάντων ὁμοίως ἐκδοθῶν ποιοῦνται τὸν ἔγκριτον,
 τῶν τε τιμῶν τῶν τε οὐ τοιούτων· ἐπειδὴ δὲ ὁ χαιμῶν
 παύσεται, τότε ἀναλογίζόμενοι στα ἐξέβαλον, βαρσοῦσι
 καὶ τῆς γαλήνης οὐκ αἰσθάνονται διὰ τὴν ζημίαν τῆς
 ἐκβολῆς· οὕτω δὲ καὶ ἐν ταῦτα, ὅταν ὁ θυμὸς πνεύσῃ,
 ὁ καὶ χαιμῶν ἀφίρται, οὐκ ἴσασιν ἐν τάξει ἐκβάλλειν τὰ
 δόντα· ὅταν δὲ παύσεται ὁ θυμὸς, τότε ἀναλογίζόμενοι
 ποῖα ἐξέβαλον, ἐνωσοῦσι τὴν ζημίαν καὶ οὐκ αἰσθάνονται
 τῆς ἀναπαύσεως, τῶν ῥημάτων μεμνημένοι, δι' ὃν κατ-
 ἤσχυναν ἑαυτοὺς καὶ τὰ μέγιστα ἐξημώθησαν, οὐ περὶ
 χρήματα, ἀλλὰ περὶ ὄψαν ἐπιεικείας καὶ πραότητος.
 Ὅπως σκότος ἐστὶν ὁ θυμὸς. Εἰπερ ἄρα, φησὶν, ἐν
 καρδίᾳ αὐτοῦ· Ὁκ ἔστι θεός. Τάχα καὶ περὶ τοῦ
 θυμομένου τοῦτο εἶπε· εὐκαιρον, ὅτι εἶπεν ὁ θυμομέ-
 νος· Ὁκ ἔστι θεός. Κατὰ γὰρ τὸ κληθῆσθ, φησὶ, τῆς
 ὀρητῆς αὐτοῦ οὐκ ἐκζητήσεται. Ὅς γὰρ ἐν ἐπιεικείᾳ
 λογισμῷ εὐσεβῆς, πάντας διοθεταί καὶ διακρούεται.
 πάντας ῥίπτει πλάγιος. Εἰ μὴ οὐ μᾶλλον ἀλγείας τοῦ
 ὑβρισθέντος, ὑβρίζει, κἂν μηδὲς ὁ ἐγκαλῶν· εἰ μὴ
 τὸ τοῦ συνευδότες ἀκασθητῶν ἴδια εἰς λαθὼν μασιτῆι
 μυρία. Ὅταν οὖν ἀκούσῃ, ὅτι ὁ ὑβρίζόμενος οὐδὲν
 ἐξέβαλε ῥῆμα πικρὸν, οὐχὶ ταύτῃ μᾶλλον ἀλγείας; εἰπέ
 μοι, πῶς ἀνθρωπῶν πρὸς καὶ ταπεινῶν, καὶ ἐπιεικῆ
 μυριαίς ἐπλυνας λοιδορίας; Ταῦτα λέγομεν συνεχῶς,
 οὐχ ὀρώμεν δὲ ἐπιεικόμενα διὰ τὸν ἔργων. Ἀνθρω-
 πῶν ἂν ἀνθρώπων ὑβρίζεις; δοῦδος ὦν τὸν ὀμῶδουσι;
 Ἄλλὰ τί τοῦτο θαυμάζεις, ὅπου γε καὶ θεοὺ ὑβρίζουσι
 πολλοὶ;

δ. Τοῦτο πρὸς ὁμᾶς ἔστω παραμυθία τοὺς ὑβριζόμε-
 νους. Ἐβρίζεσθε; ὑβρίζεται καὶ θεός. Ὀνειδίζεσθε; ὀνει-
 δίζεται καὶ θεός. Διαπτύσεσθε; καὶ γὰρ καὶ ὁ ἀεποτύπος ὁ
 ἡμέτερος. Ἐν μὴ οὖν τοῦτοις ἡμῶν κενώσῃ, ἐν δὲ τοῖς
 ἐναντίοις οὐκ ἐτι. [300] Ὁ γὰρ ὑβριστὴν ἀδικίαν ποιεῖ· μὴ
 γένοιστο· οὐδὲ ὀνειδίσειν ἀπίως, οὐδὲ ἔδικασαν. Ὅσα ἡ-
 μαῖς εἰσμεν οἱ κοινωνοῦντες, οὐχ ὁμῆς. Τὸ μὲν γὰρ ὑβρι-
 ζόμενον φέρειν, θεοῦ τὸ δὲ ὑβριζομένου ἀπίως, δαίμονος.
 ἴσται τὰς δύο μερίδας. Δαιμόνιον ἔχειν, ἤκουσαν ὁ
 Χριστὸς· ἐβραβίσθη ἀπὸ τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως. Οἱ
 ὑβρίζοντες τοῖνυ ἀδικίαι, μετ' ἐκείνων· ἐσθηκασιν
 εἰκότως. Εἰ γὰρ ὁ Πέτρος καὶ Σατανᾶς ἤκουσε δι' ἐν ῥῆ-
 μα, πολλῷ μᾶλλον οὕτοι Ἰουδαῖοι ἀκούσονται, ὅταν τὰ
 Ἰουδαίων ποῦσων, ὡσπερ κἀκεῖνοι διαβόλου τέκνα, ἐπει-
 δη τὰ τοῦ διαβόλου εἰργάζονται. Ἐβρίζεις, τίς ὦν,
 εἰπέ μοι; Μᾶλλον δὲ διὰ τοῦτο ὑβρίζεις, ἐπειδὴ οὐδὲν
 εἶ· οὐδὲς γὰρ ἀνθρώπων ὦν ὑβρίζει. Ὅσα δὲ λέγεται
 ἐν ταῖς μάχαις, Σὺ τίς εἶ; ἐξ ἐναντίας εἶμι λέγεσθαι
 ὄφον, Ἐβρίζεις, λέγειν ἐχρήν· οὐδὲν γάρ· εἰ· νῦν δὲ λε-
 γόντων ἡμῶν, Ὡς τίς ὑβρίζεις; Ὡς βελτίων σου, διὰ
 πάντων ἀκούειν ἐστι. Καὶ μὴ τὸ ἐναντίον εἶμι λέγειν
 ἀλλ' ἐπειδὴ ἡμεῖς· κακῶς ἐρωτῶμεν, διὰ τοῦτο κἀκεῖνοι
 κακῶς ἀποκρίνονται· ὥστε ἡμεῖς αἴτια. Ὡς με μᾶλλον
 γὰρ ἀνθρώπων ὄντων τῶν ὑβριζόντων, οὕτω λέγομεν· Ὡς
 τίς ὑβρίζεις; διὰ τοῦτο κἀκεῖνοι οὕτως ἀποκρίνονται.
 Τοῦναντίον δὲ ἐχρήν λέγειν· Ἐβρίζεις; ὑβρίζει· οὐδὲς
 γὰρ εἶ. Πρὸς δὲ τοὺς οὐχ ὑβρίζοντας τοῦτο μᾶλλον εἶμι
 λέγεσθαι· Ὡς τίς οὐχ ὑβρίζεις; ὑπερβῆς τὴν ἀνθρωπι-
 νῶν φύσιν. Τοῦτο εὐγένεια, τοῦτο ἡλιθερία, μηδὲν ἀν-
 ελευθερον φθέγγεσθαι, κἂν ἄξιος ἦ τῆς ἀκούειν. εἰπέ δὲ
 μοι, ποσοὶ οὐχ ἄξιοι εἶναι ἀνατρέψαι; Ἄλλ' ὅμοι; οὐ

Ὁ μὲν ἐκείνος ἐτόκται. * Idem τοὺς ἀνεπίκτους. * Unus
 ἕκαστος ἴσως.

ποιεῖ τούτο δι' ἑαυτοῦ ὁ δικαστής, ἀλλ' ἐρωτᾷ· καὶ οὐδὲ τούτο δι' ἑαυτοῦ. Εἰ δὲ διαλύεσθαι ἀνθρώπων πονηρῶ οὐκ ἀνεκτὸν δικάζοντα, ἀλλὰ μέσῳ τινὶ κέχρηται, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τοὺς ἠμιότιμους ὑβρίζειν οὐ χρὴ· οὐ γὰρ οὕτω τῆ ὑβρίσει πλεονεκτῆσομεν αὐτῶν, ὡς τῶν διδασχθῆναι, ὅτι ὑβρίσαμεν ἑαυτούς. Τοὺς μὲν οὖν πονηροὺς διὰ τούτο οὕτε ὑβρίζειν χρὴ, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς καὶ δι' ἕτερον, ὅτι οὐκ ἔδειο· καὶ τρίτον, ὅτι ὑβριστὴν εἶναι οὐ χρὴ. Νῦν δὲ, ὅρα ὅσα γίνεται ὑβρίζεται καὶ ἐπημεάζεται ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἐπημεάζων ἄνθρωπος, καὶ οἱ θεωροῦντες ἄνθρωποι. Τί οὖν; τὰ θηρία δεῖ εἰς μέσον εἶσθαι καὶ διαλύσαι; τούτο γὰρ λείπεται. Ὅταν γὰρ οἱ τερόμενοι τῇ ἀδικίᾳ ἄνθρωποι ὦσι, τοῖς θηρίοις ἡ καταλλαγὴ λείπεται· ὥσπερ οὖν δισποτιῶν μαχομένων ἐν οἰκίᾳ, λείπεται τοὺς οὐκ ἐκείτας καταλλάττειν (τούτο γὰρ ἡ τοῦ πράγματος φύσις απαιτεῖ, εἰ καὶ ταύτη τάχα μὴ γίνεται)· οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Ὑβρίζεις; εἰκότως· οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος εἶ. Διὰ τούτο ἔδοξε μέγα τι εἶναι ἡ ὑβρις, καὶ ἔδοξε τοῖς μεγάλως προσήκειν· τὸ δὲ ἀνδραπέδοις μᾶλλον προσήκει, ὥσπερ τὸ εὐφημεῖν ἐλευθέρους· ἔμπροσθεν. Ὅσπερ γὰρ τὸ κακῶς ποιεῖν ἐκείων, οὕτω τὸ κακῶς πάσχειν [301] τούτων. Οὐδὲν ἴσθι κλέπτρια δούλη τὰ τοῦ δεσπότητος λαθραίως ὑφαίρουσα, τούτων ἐστὶ καὶ ἡ ὑβρις· καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, καθά-

περ ὁ κλέπτης σπουδῇ εἰσιὼν πανταχοῦ περιβιβάμενος ὑπελθεῖν τι σπουδαῖον αὐτῷ καὶ οὕτως πάντα περὶ παρὰ ἐκβάλλειν τι θέλων. Τάχα ἕτερον τινὲ παραβῆ αὐτὸν διαγράφωμεν. Ὅσπερ γὰρ εἰ τις σκευὴ ἀπὸ κλέπτων εἶ οἰκίας, καὶ ἐξάγων πάντων ἐμπροσθεν τὰ ὑφαίρεθέντα ψυχονε τοσούτων, ὅσον αὐτὸς ἐκ ταῦτα ὑπελθόμενος καὶ ἐξάγων· οὕτω δὴ καὶ ἐκβαλὼν ἐμπροσθεν πάντων ἀκάθαρτα ῥήματα, ἑτέρους ψυχονε, ἀλλ' ἑαυτὸν διὰ τῶν ῥημάτων, ἀγαθῶν τοιαῦτα καὶ καταρρυπάνων αὐτοῦ καὶ τῶν ταν καὶ τὴν διάνοιαν. Ταῦτ' ἄν γὰρ γίνεται, ὅταν τοὺς πονηροὺς μαχοίμεθα, ὥσπερ ἂν εἰ τις ἀνὸ τὸν ἐν σηπεδόνι θύει ὑπὲρ τοῦ πλῆθους μολύνῃ ἐκαθεστὸν αὐτοῦ τὰς χεῖρας ἐν τῷ βόρβωρον. Ταῦ παρακαλῶ, πάντα ἀναλογιζόμενοι, φυγόμενοι τούτων βλάβην, καὶ εὐφημον ἔχωμεν γλώττιαν, ἐν θαρραλίᾳ πᾶσις ἕβρωσι, θυνηθῶμεν μετὰ βίας τὴν παρόντα βίον διανύσαι, καὶ τῶν ἐπιμεν ἀγαθῶν τοῖς ἀγαθῶσιν αὐτῶν ἐπιτυχεῖν, καὶ φιλανθρωπικῶς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἐξείσοι, τιμῆ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν ἁμῶν.

ΟΜΙΛΙΑ Μ'.

Ὁ δὲ Παῦλος ἐπιπροσμίνας ἡμέρας ἱκανὰς, τοῖς ἀδελφοῖς ἀποταξάμενος, ἐξέβλεψε εἰς τὴν Συρίαν, καὶ σὺν αὐτῷ Πρίσκυλλα καὶ Ἀκύλας, κειράμενος τὴν κεφαλὴν ἐν Κοργαίᾳ· εἶπε γὰρ εὐχὴν.

α'. Ὅρα πῶς ὁ νόμος καταλείπεται, ὅρα πῶς τῷ συνειδῶτι κατεῖχοντο. Τούτο Ἰουδαῖον ἦν τὸ κείρασθαι τὰς κεφαλὰς κατ' εὐχὴν. Πλὴν εἶπε καὶ θύοισιν γενέσθαι, ἥτις οὐκ ἐγένετο μετὰ τὸ τυπηθῆναι τὸν Σωσθένην. Ἐδεῖ ἀπελθεῖν αὐτόν. Διὸ καὶ ἐπέλεγεται. Καὶ παρακαλούμενος μέναι παρ' αὐτοῖς ἐν Ἐφέσῳ, οὐκ ἀνέχεται. Τίνος οὖν ἔνεκεν πάλιν τὴν Ἀντιόχειαν καταλαμβάνει; Ἀναθὰς γὰρ, φησὶ, καὶ ἀσπασόμενος τὴν Ἐκκλησίαν, κατέβη εἰς Ἀντιόχειαν. Ἐπιθυμοῦναι εἶπε τῆς πόλεως, παθῶν τὴν ἀνθρώπινον πρὸς αὐτὴν ἐνταῦθα γὰρ ἐχηρηματίσθησαν οἱ μαθηταὶ καλεῖσθαι Χριστιανοί, ἐνταῦθα παρεδόθη τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ, ἐνταῦθα ἦνοιε πράγματα κατὰ τὸ δόγμα. Καὶ ὁ μὲν εἰς Συρίαν ἐξέβλεψε· τοὺς δὲ ἀφῆκεν εἰς Ἐφέσον, εἰκότως, ὡς διδάσκοντας. Τοσούτων αὐτῶ συγγενόμενοι χρόνον, πολλὰ ἔμαθον καὶ ὅμως τῆς συνθηλας αὐτοῦσ οὐκ ἀπήγαγεν οὐδέπω τῆς Ἰουδαϊκῆς. Ἰδοὺ καὶ γυνὴ τὸ ἴσον ἀνδράσι ποιοῦσα καὶ διδάσκουσα. Διὰ τούτου ἐκωλύετο εἰς τὴν Ἀσίαν εἶσθαι, πρὸς τὰ κατεπιγεύοντα, οἴμαι, ἐλανυόμενος. Ὅρα γοῦν ἐνταῦθα καὶ παρακαλούμενον αὐτὸν μέναι, καὶ οὐκ ἀνεχόμενος, ἐπειδὴ ἠπεύγετο ἀπελθεῖν. Οὐ μὴν ἀπλῶς αὐτοῦσ ἐλασεν, ἀλλὰ μετὰ ὑποσχέσεως· καὶ ὅπως, ἀκούει· Κατήγητος [301] δὲ, φησὶν, εἰς Ἐφέσον, καὶ ἐκείνους κατέλειπε αὐτοῦ· αὐτοὺσ δὲ εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, διελέχθη τοῖς Ἰουδαίοις. Ἐρωτώντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ πλεονα χρόνον μέναι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἐπένευσεν, ἀλλ' ἀπετάξατο αὐτοῖς, εἰπὼν· Δεῖ με πάντως τὴν ἐορτὴν τὴν ἐρχομένην ποιῆσαι εἰς Ἱεροσόλυμα· πάλιν δὲ ἀνακλῆσθαι πρὸς ὑμᾶς τοῦ Θεοῦ θεῖοις. Καὶ ἀνήχθη ἀπὸ τῆς Ἐφέσου, καὶ κατε-

θῶν εἰς Καισάρειαν, ἀναθὰς, καὶ ἀσπασόμενος Ἐκκλησίαν, κατέβη εἰς Ἀντιόχειαν καὶ πρὸ χρόνον τινὰ, ἐξῆλθε διερχόμενος καθ' ἑξῆς τὴν λατικὴν χώραν καὶ Φρυγίαν, ἐπιστηρίων· τοῖς μαθηταῖς. Καὶ ὅρα, ἐκείνους τοὺς τόποι ἐλάμβανεν, οἷς ἐπέβη πρὸ τούτου. Ἰουδαῖος Ἀπολλῶς ὀνόματι, Ἀλεξανδρεὺς γὰρ τῆν εἶδος, κατήγητοσ εἰς Ἐφέσον, δυνατὸς ὢν. Γραφαίς. Ἰδοὺ καὶ λόγιοι ἠπειγόντο κηρύττει ἀποδημοῖσι λοιπὸν οἱ μαθηταί. Ὁρᾷς ἐπίδοι κηρύτματος; Ὅτεσ ἦν κατηχημένος τὴν δὲ Κυρίῳ, καὶ ἴσων τῷ Πνεύματι ἐλάλει, καὶ ἐδί ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ Κυρίου, ἐπιστάμενος μὲ βάπτισμα Ἰωάννου. Ὅτεσ τε ἤρξατο παρῆσθαι ἐν τῇ συναγωγῇ. Προσλθόντο αὐτὸ ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέβλεπτο τὴν τοῦ Θεοῦ Εἰ τὸ βάπτισμα Ἰωάννου μόνον ἠπίστατο οὗτ' ἦν Πνεῦματι ἔξει; τὸ γὰρ Πνεῦμα οὐχ οὕτως. Εἰ δὲ καὶ οἱ μετὰ τούτων ἰδεῖσθησαν τοῦ βαπτισμοῦ Χριστοῦ· πολλῶ μᾶλλον οὗτος ἰδεῖσθη ἀν. ἔστιν εἰπεῖν; οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ἐξεβίβησθαι ὁ δὲ συγγραφεὺς. Ἐμοὶ δοκεῖ εἰς οὗτος εἶναι τῶν εἰκοσι τῶν μετὰ τῶν ἀποστόλων βαπτισθέντων· τούτο, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Κορνηλίου γέγονε. γεγέν ἐπὶ τούτου. Ἀλλ' οὐ βαπτίζεται, ἀλλ' ὅτε ἀκρι αὐτῷ ἐξέβλεπτο. Τούτο δὲ εἶναι μοι ἀληθῆς φαί καὶ βαπτισθῆναι αὐτὸν εἶπε· ἐπὶ οἱ δώδεκα ὁ οὐδὲν ἤξεσαν ἀκριβῶς, οὐδὲ τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ αὐτῶν καὶ βαπτισθῆναι. Πλὴν εἰ καὶ αὐτοὶ οἱ μετὰ τὸ βάπτισμα πάλιν ἰδεῖσθησιν, ἔδει καὶ θητά· τούτο ποιῆσαι. Βουλομένων δὲ αὐτοῦσ εἰς τὴν Ἁχαίαν, προεφθάμενοι οἱ ἀδελφοί

h epp e de ekanon eikosi. Qua enim ratione de hoc dici possit? Edit.

α' Ubius καταλείπεται.

contrarium dici oportebat; sed quia nos male interrogamus, ideo illi male respondet: itaque non in causa sumus. Ac si enim illi contumeliosi magni quidam viri essent, ita loquimur: Quis est qui contumeliam inferas? Ideo illi sic respondet. Contrarium vero oportebat dicere: Contumelia afficis? contumelia affice; nullus enim es. Ad illos vero, qui contumelia non afficiunt, potius dicendum erat: Quis es, qui contumelia non afficis? humanam naturam transcendisti. Hoc nobilitas est, nihil illiberale loqui, etiamsi quis audire sit dignus. Dic vero mihi, quot non sunt digni ut occidantur? neque tamen per se hoc iudex facit, sed interrogat, neque per seipsum. Si autem homini improbo iudex non dignatur per se loqui, sed medio quopiam utitur, multo magis nos oportet pares non contumelia afficere: non enim ita illis praeponendi erimus, si illos contumelia afficiamus, ut si doceamur, quod nos ipsos contumelia affecerimus. Malos ergo ideo contumelia afficere non oportet, bonos autem alia quoque de causa, quod non contumelia digni sint; tertio autem quia contumeliosum esse non oportet. Nunc autem vide quanta fiant: contumelia et damno afficitur homo, necnon is qui lædit, et spectatores. Quid ergo? nun feris in medium accedere oportet, et rem dissolvere? hoc enim restat. Cum enim homines sunt ii, qui in iniquitate delectantur, feris reconciliatio reservatur: quemadmodum heris domi pugnantibus, restat ut domestici illos re-

concilient (hoc enim natura rei exigit, etiamsi forte hac ratione non fiat): sic et hoc casu. Contumelia afficis? et jure quidem; non enim homo es. Ideo magnum quidpiam esse visa est contumelia, et magna congruere: servis autem magis competit, ut bene loqui liberis deceat. Sicut enim male facere ad illos pertinet, sic ad hos mala pati. Exempli causa, ancilla raptrix est, quæ res domini rapitim subripit: talis est et contumelia: et ut quis dixerit, fur ingressus studiose ubique observat, aliquid auferre curans: sic et iste omnia circumspicit, ut aliquid eripiat. Alio forte exemplo ipsum depingemus. Quemadmodum si quis vasa immunda domi furetur, et coram omnibus educat, non tam illum deturpat furturn, quam ipse semetipsum, dum hæc auferit: sic et iste, impura verba coram omnibus proferens, non alios verbis deturpat, sed seipsum, talia proferens foedansque et se et linguam et mentem. klpsium enim fit, quando adversus malos pugnamus, ac si quis in putredine versantem ut feriat. seipsum coinquinat, manus in cœnum demittens. Hæc omnia, queso, cogitantes, fugiamus hoc damnum, et bonam halcabamus linguam, ut puri ab omni contumelia, possimus vitam præsentem diligenter transigere, et promissa diligentibus Deum bona consequi, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto, gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XL.

CAP. 18. v. 18. *Paulus autem cum adhuc mansisset dies multos fratribus valedicens, navigavit in Syriam, et cum illo Priscilla et Aquila qui sibi totonderat in Cenchreis caput; habebat enim votam.*

1. Vide quomodo lex soluta est; vide quomodo conscientia detinebantur: Judaicum enim erat caput tondere ex voto. Verumtamen oportebat etiam sacrificium fieri: quod non est oblatum post verberatum Soth-nem. Oportebat ahire illum; ideo et festinat. Et rogatus apud illos Ephesi manere, non annuit. Cur ergo rursus Antiochiam concedit? Nam *Ascendens, inquit, cum salutasset Ecclesiam, descendit Antiochiam.* Humano quodam affectu civitatem illam prosequabatur: ibi enim appellati sunt discipuli Christiani, ibi traditus est gratia Dei, ibi dogmatis negotia perfecti. Et ille quidem in Syriam navigavit; illos vero Ephesi reliquit: et merito quidem, utpote doctores. Qui tanto tempore cum illo versantes, multa didicerant: attamen nondum illos a consuetudine Judaica abduxerat. Ecce mulier idem quod viri facit, et docet. Propterea prohibetur in Asiam venire, ad ea, opinor, quæ magis urgebant impulsus. Vide namque illum hic rogatum ut maneret, nec morem gerentem, quia urgebatur ut discederet. Nec simpliciter illos reliquit, sed cum promissu revertendi: quomodo autem, audi. 19. *Devenitque, inquit, Ephesum et illos ibi reliquit: ipse vero ingressus in synagogam, disputavit cum Judæis.* 20. *Rogantibus autem eis, ut ampliori tempore*

maneret apud illos, non annuit, 21. sed valedixit eis, dicens: Oportet me animo festam, quod instat, egere Jerosalymis; iterum autem revertar ad vos, Deo volente: et solvit ob Epheso. 22. *Et profectus Cæsaream, cum ascendisset, et salutasset Ecclesiam, descendit Antiochiam;* 23. *ibique aliquanto transacto tempore, exiit transiens deinde per Galaticam regionem et Phrygiam, confirmans omnes discipulos.* Vide, iterum venit ad loca, quæ ante adierat. 24. *Judæus autem quidam Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens in Scripturis.* Ecce et eruditi prædicare nituntur, et demum discipuli peregrinantur. Viden' incrementum prædicationis? 25. *Hic erat edoctus viam Domini, et servens Spiritu loquebatur, et docebat diligenter ea, quæ sunt Domini, sciens tantum baptisma Joannis.* 26. *Hic cepit libere loqui in synagoga. Audientes autem illum Aquila et Priscilla, assumpservit eum, et diligentius exposuerunt ei viam Domini.* Si hic baptisma Joannis tantum sciebat, quomodo ferebat Spiritu? Spiritus enim non ita dabatur. Si autem qui post illum fuerunt, opus habere Christi baptismo, multo magis hic opus habuisset. Quid ergo dicendum? neque enim sine causa utrumque posuit scriptor. Videtur mihi hunc esse unum ex centum viginti (Act. 1. 15), qui cum apostolis baptizati sunt: vel si non ita sit, quod in Cornelio, in hoc quoque factum est. Sed non baptizatur, donec illi accuratius exposuerunt. Hoc mihi verum esse videtur, quia

baptizari illum oportebat, quoniam duodecim alii nihil perfecte noverunt, neque ea quae Jesum spectabant. Verisimile est autem ipsum baptizatum fuisse. Cæterum si Joannis discipuli post acceptum baptismum denovo baptizabantur, oportebat etiam discipulos hoc facere. 27. *Cum vellet autem transire in Achaïam, exhortati fratres scripserunt discipulis ut reciperent illum. Qui cum venisset, contulit multum iis, qui crederant per gratiam.* 28. *Vehementer enim Judæos revincebat publice, ostendens per Scripturas Jesum esse Christum. (Cap. 10.)* 1. *Factum est autem, cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus peragratis superioribus partibus veniret Ephesum, et inveniret quosdam discipulos, 2. dixitque eis: Si Spiritum sanctum accepistis credentes? Illi autem dixerunt ei: Sed neque si Spiritus sanctus est, audivimus. 3. Dixitque ad illos: In quo ergo baptizati estis? Illi autem dixerunt: In Joannis baptismate. 4. Dixitque Paulus: Joannes quidem baptizavit baptismum penitentiae, populo dicens, ut in eum, qui venturus erat post ipsum, crederent; id est, in Christum Jesum. 5. Audientes autem baptizati sunt in nomine Domini Jesu. 6. Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super illos, loquebanturque linguis et prophetabant. 7. Erantque omnes viri quasi duodecim. Multum hi ab illo differabant, qui neque sciebant Spiritum sanctum esse. Hi igitur qui diligentius illi exposuerunt viam Domini, præmittunt etiam literasque dant. Volebat igitur et ipse in Achaïam venire; sed antequam illum fratres exhortati essent, ac literas ei dedissent, non recedit. Qui ut venit, inquit, contulit multum iis, qui crederant: vehementer enim Judæos revincebat publice, ostendens per Scripturas Jesum esse Christum. Illic ostendit quam potens in Scripturis esset Apollo: Judæos enim vehementer reprimebat (hoc enim sibi vult illud, *Revincebat*): erodentibus vero fiduciam indebat ut in fide starent. *Factum est autem, inquit, ut Paulus, peragratis superioribus partibus, veniret Ephesum. Sont autem illæ juxta Cæsaream, et ultra. Et invenit quosdam discipulos, dixitque eis: Si Spiritum sanctum accepistis credentes? Quod autem hi non crederent in Christum, palam est ex eo, quod dicant, In eum, qui venturus erat post ipsum, ut credant. Neque dixit, Nihil est baptismum Joannis; sed, imperfectum est. Neque istud sine causa addidit, sed ut doceret suaderetque eis, ut in nomine Jesu baptizarentur: quod etiam faciunt, et Spiritum accipiunt ex impositione manuum Pauli. Cum imposuisset, inquit, illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos. Itaque si Spiritum accipiebant, quibus manus imponebat. Verisimile igitur est illos Spiritum habuisse, nec apparuisse, nisi ex operatione, et ex eo quod loquerentur linguis.**

2. Sed ea, quæ superius lecta sunt, repetamus. *Paulus autem navigavit in Syriam, inquit, et cum illo Priscilla et Aquila, quos, cum pervenisset Ephesum, ibi reliquit. Vel quia notebat illos circumducere, ideo reliquit: vel potius, ut doctores manerent Ephesitis. Ipsi vero postea Corinthi habitaverunt, de quibus etiam magnifice testificatur, et Romanis scribens salutat*

ipsum. Quare videtur mihi ipsos postea venisse Romanam, utpote qui liberiter frequentarent loca, unde ejecti fuerant sub Nerone. *Et descendens, inquit, Cæsaream, cum ascendisset et salutasset Ecclesiam, descendit Antiochiam, exactoque ibi aliquanto tempore, eziit, pertransiens Galaticam ezinde regionem et Phrygiam. Videtur mihi fideles illic conventus egisse: non enim statim illos abstraherat. Vide autem quomodo illos urgeat. Et has regiones iterum pertransiit, ut præsentia sua discipulos confirmet. Judæus vero quidam, inquit, Apollo nomine, venit Ephesum, potens in Scripturis. Homo diligens erat; ideoque peregrinabatur. Qui cum venisset, inquit, in Achaïam, vehementer revincebat Judæos publice. De quo Paulus dicebat: *De Apollo autem fratre (1. Cor. 16. 12).* Quod publice redargueret, hinc fiducia ostendebatur; quod vehementer facultas onitebat; quod ex divinis Scripturis ostenderet, experientia monstrabatur. Neque enim dicendi libertas aliquid perficit, absente facultate; neque facultas absente libertate. Ergo non sine causa Aquilam reliquit Ephesi; sed propter Apollo forsam Spiritus hoc dispensavit, ut fortior ascenderet Corinthum. Et cur huic nihil fecerunt, in Paulum autem insurgunt? Sciebat illum coryphæum esse; vel quia magnum erat viri nomen. *Assumentes autem illum, inquit, Aquila et Priscilla, diligentius exposuerunt ei viam Dei. Vide quomodo omnia fide perficerentur et nusquam invidia, nusquam livor: Aquila docet; imo potius ipse docetur. Etenim aliquanto tempore cum illo versantes, sic edocti sunt, ut etiam alios docere possent. Cum autem vellet ipse transire in Achaïam, inquit, scripserunt discipulis, ut reciperent eum. Cur literas scribant indicat: *Ut illum recipiant, inquit.***

Quantum baptismum Christi præstet baptizatis Joannis. — Et unde liquet illos, cum Ephesi essent, baptismum Joannis habuisse? Quia interrogati, *In quo baptizati estis?* dicunt: *In Joannis baptismate.* Forsam tunc Jerosolymam se contulerant, et abierunt et baptizati sunt; sed etiam baptizati, Jesum non sciebant. Nec dicit eis, *Credidit in Jesum?* sed quid? *Si Spiritum sanctum accepistis?* sciebat enim quod non haberent. Et vult id illos dicere, ut scientes quid sibi deesset, id peterent. *Et imponente, inquit, illis Paulo manus, venit Spiritus sanctus super eos, et loquebantur linguis et prophetabant.* Ab ipso baptismum prophetant. Hoc autem Joannis baptismum non habebat; ideoque imperfectum erat. Ut porro his digni haberentur, præparavit illos. Itaque hoc volebat Joannes cum baptizabat, ut crederent in venturum post ipsum. Illic ostenditur magnum dogma, quod qui baptizantur, perfecto a peccatis purgantur. Nisi enim purgantur, Spiritum non acciperent, non statim charismatibus dignarentur. Et vide quod duplex tunc charisma sive donum fuerit, et linguae et prophetiæ. Recte autem dicit baptismum Joannis penitentiae esse; non autem remissionis: erigens illos suadensque eis, hoc vacuum fuisse baptismum illum: nam posterius dati baptismi opus erat remisso illa. Et quomodo qui Spi-

τοὺς μαθηταίους ἀποδέξασθαι αὐτὸν. Ὅς παραγενόμενος συνεδέσθητο πάλυ τοὺς πεπιστευκόσι διὰ τῆς χάριτος. Ἐτόνος γάρ τοις Ἰουδαίσι διακατηλέγχετο δημοσίᾳ, ἐπιδικῆσθαι διὰ τῶν Γραφῶν εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν Ἀπολλῶ εἶναι ἐν Κορίνθῳ, Παῦλον διελλόντα τὰ ἀνωτερικὰ μέρη, ἐλθεῖν εἰς Ἐφῆσον. Καὶ εὐρὸν τινας μαθητάς, εἶπε πρὸς αὐτούς· Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστευσάντες; Ἄδὲ εἶπαν πρὸς αὐτὸν· Ἄλλ' οὐδὲ εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἔστιν, ἠκούσαμεν. Ἐπέ τε πρὸς αὐτούς· Εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; Ἄδὲ εἶπαν· Ἰωάννου μὲν ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας, τῷ λαῷ λέγων, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστευσῶσιν τοῦτόν, εἰς τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἀκούσαντες δὲ ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Καὶ ἐπιθέτοσ ἀποῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς· ἐλλόλυον τε γλώσσαις καὶ [305] προσηψῆνον. Ἦσαν δὲ οἱ πάντες ἄνδρες ὡσεὶ δεκαδύο. Πολλῶ οὔτοι ἐκείνου ἐπιστήσαν, οἱ μὴ δὲ εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἔστιν εἰδότες. Οὔτοι οὖν, οἱ καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, καὶ προσέμπουσι, καὶ γράμματα ἐπιδιδάσκουσιν. Ἐβούλετο μὲν οὖν καὶ αὐτὸς ἀπελθεῖν εἰς Ἀχαΐαν πρὸ δὲ τοῦ προεῖναι, καὶ γράμματα δοῦναι αὐτῷ τοὺς ἀδελφούς, οὐκ ἀναχωρεῖ. Ὅς παραγενόμενος συνεδέσθητο, τοῖς πεπιστευκόσιν· εὐτόνος γάρ διακατηλέγχετο δημοσίᾳ ἐπιδικῶν διὰ τῶν Γραφῶν εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἐντεῦθεν πῶς ἦν δυνατός ἐν ταῖς Γραφαῖς Ἀπολλῶς δεικνυσθαι. Τοὺς μὲν γάρ Ἰουδαίους σφόδρα ἐπιστόμιζε (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, Διακατηλέγχετο), τοὺς δὲ πιστεύοντας θαρρεῖν μᾶλλον ἐποίει, καὶ ἴστασθαι πρὸς τὴν πίστιν. Ἐγένετο δὲ, φησί, Παῦλον διελλόντα τὰ ἀνωτερικὰ μέρη ἐλθεῖν εἰς Ἐφῆσον. Ταῦτα δὴ τὰ κατὰ Καισάρειαν καὶ τὰ λοιπὰ. Καὶ εὐρὸν τινας μαθητάς, εἶπε πρὸς αὐτούς· Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστευσάντες; Ἄδὲ οὐδὲ εἰ Χριστὸν ἐπιστήσαν οὔτοι, ὅλλον ἐκ τοῦ εἰπεῖν· Εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν, ἵνα πιστεψῶσιν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Οὐδὲν ἐστὶ τὸ βάπτισμα Ἰωάννου· ἀλλ' ἐπὶ ἀτελής. Καὶ οὐδὲ τοῦτο προσέβηκεν ἀπὸ αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα διδάξῃ καὶ πειθῇ αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ βαπτισθῆναι· ὃ καὶ ποιῶσι, καὶ τὸ Πνεῦμα λαμβάνουσι ἐπὶ ἐπιθέσει τῶν χειρῶν Παύλου. Ἐκρίβητος γάρ, φησί, αὐτοῦ τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς. Ὅστε οἱς ἐπιθέσει τὰς χεῖρας, τὸ Πνεῦμα ἐλάβανον. Εἶκος τοῖσιν ἦν Πνεῦμα μὲν αὐτοὺς ἔχειν, μὴ φαίνεσθαι δέ· ἀλλ' ἐκ τῆς ἐνεργείας καὶ ἀφ' ὧν γλώσσαις ἐλλόλυον, τοῦτο ἐνεφάνον.

β. Ἄλλ' ὡσμεν ἀνωθεν τὰ ἀνεγνωσμένα. Ὁ δὲ Παῦλος ἐξέλειξε εἰς τὴν Συρίαν, φησί, καὶ σὺν αὐτῷ Πρίσκιλλα καὶ Ἀκίλιας, οὐκ καὶ καταντήσαν εἰς Ἐφῆσον κατελίπειν αὐτούς. Ἡ δὲ οὐκ ἐβούλετο περιεῖναι αὐτοὺς, καὶ διὰ τοῦτο κατέλειπεν ἢ μᾶλλον ἵνα διδάσκαλοι μῆνοσι τοῖς ἐν Ἐφῆσῳ. Αὐτοὶ δὲ μετὰ ταῦτα τὴν Κορίνθον φησάντων, οὐκ καὶ μεγάλη μαρτυρεῖ, καὶ ῥωμαῖοὺς ἐπιστελλῶν προσαγορεύει αὐτούς. Ὅθεν μοι δοκεῖ μετὰ ταῦτα αὐτούς εἰς Ῥώμην ἀπελθεῖν, ἀπε ἐμφιλαφρούνας τοὺς ποιοὺς ἐκείνους, ὅθεν ἐξέπεσον ἐπὶ Νίρωνας Καὶ καταβάς, φησί, εἰς Κοῦσάρειαν, ἀναβάς καὶ ἀσπαράμενος τὴν Ἐκκλησίαν, κατέδη εἰς Ἀγτιέχεωρ, καὶ κοίνας χρόνον τινῶ, ἐξ ἧλθε, διερ-

χόμενος τὴν Γαλιτικὴν καθέλιξ χώραν καὶ Φυρίαν. Ἐμοὶ δοκοῦσι καὶ οἱ πιστοὶ ἐπὶ ἐκεί συνάγεσθαι· οὐ γὰρ εὐθέως αὐτοὺς ἀπίσαντων. Ὅρα δὲ πῶς αὐτοὺς ἐπαίγεται. Καὶ ταύτας τὰς χώρας πάλιν διέρχεται, ὡστε τῇ παρουσίᾳ βεβαιῶσαι τοὺς μαθητάς. Ἰουδαίους δὲ τις, φησί, Ἀπολλῶς ὄνοματι, κατηγήρετο εἰς Ἐφῆσον, δυνατός ὡν ἐν ταῖς Γραφαῖς. Διηγηρόμενος ἦν ὃ ἀνθρώπος· διὰ καὶ ἀποδημίας στέλλεται ὑπὲρ τοῦτο αὐτοῦ. Ὅς παραγενόμενος, φησί, εἰς Ἀχαΐαν, εὐτόνος διακατηλέγχετο τοῖς Ἰουδαίσι δημοσίᾳ. Περὶ τοῦτο γράφων εἶπε· Περὶ δὲ Ἀπολλῶ τοῦ ἀδελφοῦ. Τῷ μὲν σὺν δημοσίᾳ [304] ἐλέγγεν, ἢ παρρησία ἐδεδύκτο· τῷ δὲ εὐτόνος, ἢ δύναμις παρρησίας· τῷ δὲ ἐκ τῶν βέλων Γραφῶν ἐπιδικῶνται, ἢ ἐμπειρία. Ὅστε γὰρ ἢ παρρησία τι συντελεῖ καθ' ἑαυτὴν, οὐκ οὕσης δυνάμεως, ὅστε ἢ δύναμις, οὐκ οὕσης παρρησίας. Ἄρα οὐκ εἰκὴ Ἀκύλαν κατέλειπεν εἰς Ἐφῆσον, ἀλλὰ διὰ τὸν Ἀπολλῶ τάχα τὸ Πνεῦμα τοῦτο ὑποκόνιμμενος, ὡστε ἰσχυρότερον ἐπιθέσθαι τῇ Κορίνθῳ. Καὶ τί δῆποτε τοῦτῳ μὲν οὐδὲν ἐποίησαν, Παῦλον δὲ ἐπιτίθενται; Ἥδεσαν, ὅτι ἐκείνος ὃ κορυφαῖος ἦν· καὶ ὅτι πάλυ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς ἦν Προλαβόμενος δὲ, φησί, αὐτὸν Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο τὴν τοῦ Θεοῦ ὁδόν. Ὅρα πῶς πάντα πιστὰ ἐγένετο, καὶ οὐάμοι φθόνος, οὐάμοι βλασφημίας· Ἀκύλας διδάσκει, μᾶλλον δὲ καὶ οὗτος διδάσκειται. Καὶ γὰρ γρόνον αὐτῷ συγγενόμενος οὕτως ἐδιδάχθησαν, ὡς καὶ ἄλλοις ἰκανοὺς εἶναι διδάσκων. Βουλομένου δὲ αὐτοῦ διελθεῖν, φησί, εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ἐγραψαν τοὺς μαθηταῖς ἀποδέξασθαι αὐτόν. Τίνος ἔνεκεν γράμματα πέμπουσιν, ἐρμηνεύει· Ἴνα, φησί, αὐτὸν ἀποδέξωται.

Καὶ πόθεν ἔβλον ἐκείνους ἐν Ἐφῆσῳ ὄντας τὸ βάπτισμα ἔχειν Ἰωάννου; Ὅτι ἐρωτώμενος, Εἰς τί ἐβαπτίσθητε; Εἰς τὸ Ἰωάννου, λέγουσι, βάπτισμα. Ἰσως ἐπιθέψαντων τοὺς Ἱεροσολύμοις τότε, καὶ ἀπὴλθον, καὶ ἐβαπτίσαντο· ἀλλὰ καὶ βαπτισθέντες, τὸν Ἰησοῦ οὐκ ἠπίσαντο. Καὶ οὐ λέγει αὐτοὺς· Πιστεύετε εἰς τὸν Ἰησοῦ; ἀλλὰ τί; Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε; ἦδει γὰρ, ὅτι οὐκ εἶχον. Καὶ βουλαῖται αὐτοὺς εἰπεῖν, ἵνα μαθόντες ὡν ἀπετέρηται, αἰτήσωσι. Καὶ ἐπιθέψον αὐτούς, φησί, τὰς χεῖρας τοῦ Παύλου, ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐλλόλυον γλώσσαις, καὶ προσηψῆνον. Ἄπ' αὐτοῦ τοῦ βαπτίσματος προσηψῆνοσι. Τοῦτο δὲ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα οὐκ εἶπε· διὰ καὶ ἀτελής ἦν. Ἴνα δὲ τῶν τοιοῦτων ἀζωμῶσι, προσαρκετούς μᾶλλον αὐτοὺς. Ὅστε τοῦτο ἐβούλετο Ἰωάννης βαπτίζων, πιστεῦσαι εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτόν. Ἐντεῦθεν δεικνύται δόγμα μέγα, ὅτι τελείως καθαίρονται τῶν ἀμαρτημάτων οἱ βαπτίζόμενοι. Εἰ μὴ γὰρ ἐκαθαίροντο, οὐκ ἂν τὸ Πνεῦμα ἐδέχοντο οὔτοι, οὐκ ἂν χάρισμα τῶν εὐθῆς ἤξιοῦντο. Καὶ ὅρα, ὅτι διπλοῦν τὸ χάρισμα ἦν, καὶ γλώσσαις καὶ προσηψῆται. Καλῶς δὲ εἶπε βάπτισμα μετανοίας τὸ Ἰωάννου, καὶ οὐκ ἀφέσεως, ἀνάγων αὐτοὺς καὶ πείθων, ὅτι τοῦτο ἔρημον ἦν ἐκείνο· τοῦ γὰρ ὕστερον δοθέντος ἔργον ἢ ἀφεσις γέγονε. Καὶ πῶς οἱ λαθόντες τὸ Πνεῦμα οὐκ εἰδῶσαν, ἀλλ' Ἀπολλῶς μῆποσ τὸ Πνεῦμα λατῶν; Ὅτι οὐκ ἦσαν οὕτω ζῶντες, οὐδὲ κατηχημένοι· ἐκείνους δὲ καὶ κατηχημένοι; ἦν, καὶ σφόδρα ζῶν.

* Locus apud Montf. aliqua parte mutilus ex tribus codic. et Savil. resitutus est. Eos.

Ἔμοι δὲ δοκεῖ, ὅτι καὶ πολλή ἦν ἡ παρόρροια τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλ' εἰ καὶ ἀκρεβῶς ἐλάλει τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ὁμοῦς εἶδετο εἶναι ἀκριθετέρας διδασκαλλίας. Οὕτω καινοὶ οὗτοι εἰδῶς πάντα, ἀπὸ τῆς προθυμίας ἐπισπάζονται τὸ Πνεῦμα ἐν ἄγιοι, καθάπερ οἱ περὶ Κορνύλιον. Τάχα πολλοὶ ποθοῦσιν, εἰ καὶ νῦν ἦν, τὸ τοῦ Ἰωάννου βάπτισμα. Ἄλλὰ πολλοὶ ἀνὴρ ἠμέλησαν βίου ἐναρέτου, ἢ καὶ ἐνομοίησιν ἀν' ἕκαστος [305] εἰς τοῦτο *, καὶ οὐδὲ βασιλείαν οὐρανῶν, ἐπιθεσθαι τῆς ἀρετῆς. Ἄλλως δὲ πολλοὶ ἀν' ἐγένοντο ψευδοπροφήται, καὶ οὐκ ἂν λοιπὸν οἱ δόκοιμοι σφόδρα ἐφάνησαν, οὐδ' ἀν' ἐμακαρίσθησαν οἱ τὴν πίστιν ἀπλῶς παραδεξάμενοι. Ὅσπερ οὖν οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες μακαρίοι, οὕτως οἱ χωρὶς σημείων πιστεύσαντες. Εἰπέ δὴ μοι, οὐκ ἐπιβλήσας Ἰουδαίους εἶπεν ὁ Χριστὸς Ἐὰν μὴ σημεῖα ἴδῃτε, οὐ μὴ πιστεύσητε · Οὐκοῦν οὐδὲν παρεβλάδερνεν, εἰ θελομέναι προσήκειν λαοῦς. Τὸ κεφάλαιον ἔχομεν τῶν ἀγαθῶν διὰ τοῦ βαπτίσματος· ἀρετῶν ἀμαρτημάτων ἐλάθωμεν, ἀγασαμένον, Πνεύματος μετέληψεν, υἱοθεσίαν, ζωὴν αἰώνιον. Τί βούλεσθε πλέον; σημεῖα; Ἄλλὰ καταργήσατε. Πίστιν ἔχετε, ἐλπίδα, ἀγάπην, καὶ μένοντα ταῦτα ζητεῖτε, ταῦτα σημεῖον μετ' ἑω. Οὐδὲν ἀγάπης ἴσον μετ' ἑω πάντων ἡ ἀγάπη, φησί. Νῦν δὲ ἡ ἀγάπη κινδυνεύει· ὄνομα γὰρ αὐτῆς ὀνομαζέσθαι μόνον, τὸ δὲ ἔργον οὐδαμῶς, ἀλλὰ διεργάμεθα ἀπ' ἀλλήλων.

γ'. Τί οὖν ἀν' ἐργάζεται ὡστε συνάξει; τὸ μὲν γὰρ ἐκκαλέσασαι εὐκολόν, ἀλλὰ τοῦτο ἥμισυ ἔστιν. Οὐκοῦν δεκνύμενα δεῖ πῶς ἀν' ἐργασθεῖν φίλων· τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ σπουδαζόμενον, πῶς τὰ μέλη τὰ διεσπασμένα συναγαγόμεν. Οὐ γὰρ τοῦτό ἔστι τὸ ζητούμενον ἀπλῶς, εἰ μίαν Ἐκκλησίαν ἔχομεν, ἢ ἐν ὄσμῃ· ἀλλὰ τὸ δεκνύμεν τοῦτό ἔστιν, ὅτι ἐν τοῖς ἄλλοις κοινωνοῦντες ἀλλήλους, ἐν τοῖς ἀναγκαίοις οὐ κοινωνοῦμεν. καὶ μετὰ πάντων ἐρρηγεύοντες, ἐν ἀλλήλοις στασιάζομεν. Μὴ γὰρ, εἰ μὴ μάχας καθ' ἑκάστην ποιῶμεν, σκόπει, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἀγάπην γνησίαν ἔχομεν καὶ ἀκίνητην. Ἐπιβέβησαν γράσια καὶ ἰλαίου. Ἐνοήσωμεν, δεῖ γνηρισμαῖ ἐστὶν ἡ ἀγάπη τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ταύτης χωρὶς οὐδὲν ἰσχύει τὰ ἅλλα· ὅτι ἀπονὸν ἔστι πρᾶγμα, ἂν ἐθέλωμεν. Νολί, φησὶν, οὐδαμὴ ταῦτα, ἀλλὰ πῶς, ἵνα κατορθωθῇ; Τί, ἵνα γένηται; πῶς. Ἴνα φιλωμεν ἀλλήλους; Πρότερον τὰ ἀναιρετικὰ τῆς ἀγάπης ἐξέλωμεν, καὶ τότε στήσομεν ταύτην. Μηδέ τις ἔστω μονοδικακος, μηδὲ τις ἔστω βάσκανος, μηδὲ τις χαίρετακος· ταῦτά ἔστι τὰ κωλυτικὰ· τὰ δὲ ποιητικὰ ἕτερα. Οὐκ ἀρκεῖ τὰ κωλύοντα ἀνελεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἰσχύοντα χρῆ ὑποδεκνύμενα. Ὅ μὲν οὖν Σιράχ λέγει τὰ ἀναιρετικὰ, καὶ οὐκ εἶναι τὰ συνάπτοντα, ἐπιειδικῶν φάσκων καὶ μυστηρίων ἀποκάλυψιν καὶ πληγῆν δόλων. Ἄλλ' ἐπ' ἐκείνων μὲν ἐκτόως ταῦτα, ἀπὸ σαρκαίνωντων ἐρ' ἡμῶν δὲ μὴ γένοιστο· οὐκ ἀπὸ τούτων ὑμᾶς ἐνάγομεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἄλλων. Οὐδὲν ἡμῖν ἔστι χρῆστὸν φίλας· χωρὶς. Ἔστω μυρία ἀγαθὰ, ἀλλὰ εἰ τὸ ἕρπος; ἔστω πύουτος. ἔστω τρυφή φίλων χωρὶς β, ἀλλὰ τί τὸ κέρδος; Οὐδὲν κτήμα τοῦτο κἀλλίον καὶ ἐν τοῖς βιωτικῶς πράγμασι, ὡσπερ οὖν τῶν ἐχθρανῶτων οὐδὲν χαλεπώτερον. Ἀγρία κελύπτει π. λήθος ἀμαρτημάτων· ἢ δὲ ἐχθρα καὶ τὰ οὐκ ὄντα ὑποπίπτει. Οὐκ ἀρκεῖ μὴ εἶναι ἐχθρὸν, ἀλλὰ δεῖ καὶ [306] φιλεῖν. Ἐνόησον, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐκτελεσε, καὶ ἀρκεῖ τοῦτο. Καὶ οὐδὲν ποιεῖ φίλας, καὶ συνάγει. Τί οὖν, φησὶ, νῦν, ὅτε οὐδὲν οὐκ ἔστιν; εἰπέ, πῶς, ἵνα

γενώμεθα φίλοι; Οὐκ ἔχετε φίλους ἄλλους. εἰπέ μοι; πῶς αὐτῶν ἔστε φίλοι; πῶς διαμένετε; Τίως μηδὲς μηδένα ἐχθρὸν ἐγένω· οὐκ ἔστι τοῦτο μικρὸν μηδὲς φθονεῖται· οὐκ ἐν τῷ οὐκ φθονοῦντα κατηγορεῖται. Μίαν οἰκοῦμεν οἰκουμένην ἅπαντας, τοὺς αὐτοὺς τρεφόμεθα καρποῖς. Ἄλλὰ ταῦτα μικρὰ· τοὺς αὐτοὺς μυστηρίοις, τῆς αὐτῆς πνευματικῆς τροφῆς ἀπολαύσωμεν. Ταῦτα ὄησον ἐπὶ ἐκκαίωματα τοῦ φιλεῖν. Πῶς οὖν θερμῶς διακισιάμεθα, φησὶ; Τί ποιεῖ συμμάτων ἔρωτα; Λαμπρότης σώματος. Οὐκαὶ οὐκ τὰς ψυχὰς καλὰς ἐργασώμεθα, καὶ εὐσεβῶς ἀλλήλους ἐπύραστοι· οὐ γὰρ δεῖ φιλεῖν δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλεῖσθαι. Πρῶτον τοῦτο κατορθώσομεν, ὥστε φιλεῖσθαι, καὶ ἐκεῖνο εὐκολόν ἔσται. Πῶς οὖν ἔσται ἵνα φιλωμεθα; Γενώμεθα καλοὶ, καὶ τούτο ἐργαζώμεθα, ὥστε ἐρασταί; ἔχειν δεῖ. Μηδὲς σπουδαζέτω μὴ χρέματα κτίζεσθαι, μὴ ἀνθρώπους, μὴ οἰκίας, ὡς τὸ φιλεῖσθαι, ὅς ὄνομα χριστῶν ἔχειν. Κρίστηρον ὄνομα, ἢ πλοῦτος πλοῦτος. Τὸ μὲν γὰρ μένει, ὁ δὲ ἀπόλλυται· καὶ τὸ μὲν ὕστατον κτήσασθαι, ἐκεῖνο δὲ ἀδύνατον. Ὅ μὲν γὰρ ποιεῖν βίβαν λαβόν, εὐσεβῶς αὐτὴν ἀποθήσασθαι· ὁ δὲ πένης ταγέω; ἀπὸ τοῦ ὀνόματος ἔσται πλοῦτος. Ἔστω τις μυρία τάλαντα ἔχων, ὁ δὲ φίλους ἔκατον· ὅπως ἐκεῖνο εὐπορώτερος. Μὴ τοῦτων ἀπλῶς τοῦτο ποιεῖται, ἀλλ' ἐργαζώμεθα ὡς εὐπορίαν τινὰ. Καὶ πῶς δυνάμεθα, φησὶ; Ἀδρυγέ γ. ἱκεῖς π. ἱθ. ὄντας φίλους αὐτοῦ, καὶ γλώσσα εὐχάριστος. Στόμα εὐσεβῶν κτησιώμεθα, καὶ πρῶτος καθαροῦς. Οὐκ ἔνε λαθεῖν τὸν οὗτω διακίεμενον.

δ'. Ὅρα πόσα οἱ ἐξῴθεν ἐπένοησαν φιλικὰ, συντεκνίαν, γειτονίαν, συγγενείαν. Ἄλλὰ τούτων πάντων τὰ παρ' ἡμῖν μεῖζονα· ἡ τράπεζα αὐτῆς αἰσιματωτέρα. Πολλοὶ δὲ τῶν προσόντων οὐδὲ ἴσμεν ἀλλήλους. Τὸ πλῆθος τοῦτο ποιεῖ, φησὶν. Οὐδαμῶς, ἀλλ' ἡ ἡμετέρα νοθεῖα. Τριζυγίαι ἦσαν καὶ πενταζυγίαι, καὶ πάντες εἶχον ψυχὴν μίαν· νῦν δὲ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν ἀγνοεῖ, καὶ οὐκ αἰσχύεται τὸ πλῆθος αἰτιώμενος. Ὁ μέντοι πολλοὺς φίλους ἔχειν, ἀνύτου; ἅπαντες ἔστι, τυράννων οὐτως ἰσχυρότερος. Οὐχ οὕτως ἐκεῖνο οἰδορυφόροι φυλάττουσιν, ὡς τοῦτον οἱ φίλοι· καὶ λαμπρότερος οὕτως ἐκείνο. Ὅ μὲν γὰρ παρὰ τῶν αὐτοῦ δούλων φυλάττεται, ὁ δὲ παρὰ τῶν ὁμοτιμῶν· καὶ ὁ μὲν παρὰ ἀκόντων καὶ δεδουκότων, ὅπως δὲ παρὰ θεοῦτων, καὶ οὐ δεδουκότων· καὶ ἔστιν ἰδεῖν πρᾶγμα θαυμαστὸν, ἐν πολλοῖς; ἔνα, καὶ ἐν ἐνὶ πολλοῖς. Καὶ καθάπερ ἐπὶ κίβρας διάτροπος μὲν οἱ φθόγγος, μίαν δὲ ἡ συμφωνία δ, εἰς δὲ ὁ μουσικὸς ὁ τὴν κίβραν μεταχειρίζεται· οὕτως ἐνταῦθα, κίβρα μὲν ἔστιν αὐτὴ ἡ ἀγάπη, φθόγγος δὲ ἡχοῦντος δὲ ἀγάπης προφερόμενα ῥήματα φιλικὰ, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἅπαντες ἀπέναντες ἀρμονίαν καὶ συμφωνίαν· ὁ δὲ μουσικὸς εἰ τῆς ἀγάπης δυνάμις αὐτῆς κρούει τὸ μέλος τὸ ῥέθ. Ἐβουλόμην ὑμᾶς ἀγαγεῖν εἰς πόλιν τοιαύτην, εἰ γὰρ δυνατὸν, ἔνα μίαν ψυχὴν ἦν, καὶ εἰδὲς ἀνθρώπος πάσης [307] κίβρας καὶ παντὸς ἀλλοῦ ἀρμολογῆτα ἢ ἐπὶ συμφωνία, οὐδὲν ἀπρηγὰς ἄδουσα μέλος. Τοῦτο καὶ ἀγγέλους καὶ τὸν ἀγγέλου Δεσποτῆν θεὸν εὐφραίνει τὸ μέλος· τοῦτο εἶπον καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ θέατρον διανέστησι· τοῦτο καὶ δαιμόνων κηλεῖ θυμῶν, παθῶν καταβλέγει ὄμμα. Ὁ τοῦτο τὸ μέλος οὐ μόνον πᾶθ κηλεῖ, ἀλλ' οὐδὲ διαναστήναι ἀφίγει, καὶ πολλῆν τὴν σιγὴν ἐργάζεται. Καθάπερ γὰρ ἐν θεατρῶν

* Quisdam mss. ἐναρέτου· κἀν ἐνομοίησιν ἕκαστος. Διὰ τοῦτο.

β Quisdam mss., τρυφή· φίλας χωρὶς.

δ Morel. ὡς εὐπορίαν τινὰ, ites ὡς ἡμοίαν τινὰ. Utraque lectio quadrage potest. εἰ ἕως μίαν δὲ ἡ ἀρμονία, καὶ τὴν αὐτὴν ἅπαντες ἀρμονίαν ἀρμονίαν καὶ συμφωνίαν. εἴτε, παθῶν καταβλέγει ὄμμα, deum in quibusdam mss.

rum acceperant non docebant, cum Apollo, qui nondum acceperat, doceret? Quia non erant ita ferventes, nec instituti : ille vero et institutus erat et admodum fervens. Mihi autem videtur multam in viro fuisse dicendi libertatem. Sed etsi accurate loqueretur de Jesu, accuratiore tamen doctrina opus habebat : sic etsi non omnia sciret, ex fervore atrahebat Spiritum sanctum, ut etiam Cornelius. Fortasse multi desiderant, utinam etiam nunc esset Joannis baptisma ! At multi virtutem negligerent ; et forte crederetur singulos propter hoc, non propter regnum celorum virtutem adire. Alioquin autem multi essent pseudo-prophetae, nec postea qui probati essent, multum apparerent, nec beati praedicarentur qui fidem simpliciter suscipierent. Ut ergo *Qui non viderunt et crediderunt, beati sunt* (Joan. 20. 29), sic qui sine signis crediderunt, beati. Dic enim mihi, annon exprobrat Christus Judaeis, dicens : *Nisi signa videritis, non credetis* (Joan. 4. 48) ? Itaque nihil hinc nobis damni, si nobis attendere voluerimus. Caput bonorum habemus per baptismum : peccatorum remissionem accepimus, sanctificationem, Spiritus participationem, adoptionem, vitam aeternam. Quid amplius vultis ? signa ? Sed cessaverunt. Fidem habes, spem, caritatem, quae manent : haec quaere, haec signis sunt majora. Nihil par caritati ; *Major omnium est caritas* (1. Cor. 13. 13), inquit. Nunc vero caritas periclitatur : solum quippe nomen ejus relictum est, opus vero nusquam, sed divisum nisi inter nos.

3. *Caritas amicitiae vinculum, et discipulorum Christi tessera.* — Quid igitur agendum ut connectamur ? nam reprehendere facile est, sed hoc dimidium tantum. Itaque monstrandum est, quomodo neclatur amicitia : hoc enim curandum quomodo membra divulsa connectamus. Neque hoc tantum querimus, an unam Ecclesiam vel unum dogma habeamus ; sed hoc grave est, quod cum in aliis mutuo communicemus, in necessariis non communicemus, et cum omnibus pacem habentes, inter nos dissentiamus. Ne enim, quod non quotidie pugnas moveamus, considera, sed quod sinceram et immobilem caritatem non habemus. Ligaminibus opus est et oleo. Cogitemus caritatem tesseram esse discipulorum Christi, et sine illa nihil valere alia, remque esse sine labore si velimus. Etiam, inquires, haec novimus ; sed quomodo id recte geretur ? Quomodo fiet ? quomodo nos mutuo diligemus ? Primo ea, quae caritatem tollunt, de medio abjiciamus ; et tunc illam statuemus : nemo sit injuriarum memor, nemo invidus, nemo in malis gaudeat : haec dilectionem impediunt. Alia autem sunt, quae eam exhibent : non enim sufficit quae illam impediunt tollere, sed etiam quae illam statuunt, sunt ostendenda. Siraeb ergo dicit, ea quae illam tollunt, et non ea quae conciliant, exprobrationem esse et mysterii revelationem et plagam dolosam (Eccli. 22. 27). Sed illis utpote carnalibus merito talia proveniunt ; nobis autem, absit : non ab his vos inducimus, sed ab aliis. Nihil nobis est utile absque dilectione. Sint millia bona : quid inde lucri ? Sint

divitiae, sint deliciae absque amicis : quid hinc utilitatis ? Nulla possessio etiam in saecularibus hac pulchrior, ut nihil inimicis molestius est. *Caritas operit multitudinem peccatorum* (1. Pet. 4. 8) ; inimicitia autem etiam ea, quae non sunt, suscipitur. Non sufficit non esse inimicum, sed oportet etiam amare. Cogita id Christum jussisse, et hoc sufficit. Etiam afflictio amicitias facit et copulat. Quid igitur, inquires, nunc, cum afflictio non est ? quomodo erimus amici ? Annon alios habetis amicos, quaso ? quomodo illorum estis amici ? quomodo perseveratis ? Interim nemo inimicum habeat ; non est hoc parum : nemo invidet ; non licet non invidum accusare. Unum habitamus orbem omnes, iisdem mysteriis, eadem spirituali esca fruimur. Haec sane amicitiae jura sunt. Quomodo igitur, inquires, ferventer affecti erimus ? Quid facit corporum amorem ? Corporis forma. Itaque et animas formosas efficiamus, erimusque mutuo amatores : non oportet enim solum amare, sed etiam amari. Primo id aequamur, ut amemus, et illud aliud facile erit. Quomodo amari poterimus ? Simus pulchri et boni, et hoc operabimur, ut semper amatores habeamus. Nemo ita curet pecunias possidere, vel servos, vel domos, ut amari, ut bonum habere nomen. *Melius est nomen, quam divitiae multae* (Prov. 22. 1). Illud enim manet, haec pereunt : et illud possideri potest, haec vero minime. Nam qui malam habet famam, vix illam excutere poterit ; pauper vero a nomine cito dives erit. Sit quis dena millia talenta habens, alius vero amicos centum : hic illo opulentior erit. Ne igitur hoc obiter curemus, sed quasi quandam abundantiam queramus. Et quomodo, inquit, poterimus ? *Faux dulcis multiplicat amicos, et lingua gratiosa* (Eccli. 6. 5). Os bene loquens possideamus et mores puros. Non potest latere qui sic affectus est.

4. Vide quanta amoris vincula externi excogitarint : adoptionem, viciniam, cognationes. Sed his omnibus nostra sunt majora : haec mensa venerabilior. Multi autem ex iis, qui accedimus, neque nos mutuo novimus. Hoc multitudo facit, inquires. Nequaquam, sed ignavia nostra. Ter mille, et quinquies mille erant illi, et omnes habebant animam unam : nunc autem singuli fratrem suum ignorant, nec pudet eos multitudinem praetere. Qui multos habet amicos, omnibus est inexpugnabilis, quovis tyranno fortior. Non ita illum alium satellites, ut hunc amici custodiunt : hieque clarior illo est. Illo namque a servis, hic ab aequalibus custoditur : ille ab invitis et timentibus, hic a lubentibus nec metuentibus ; videreque est rem miram, in multis unum, et in uno multos. Atque ut in cithara diversi soni sunt, una vero symphonia, unusque musicus qui citharam pulsat : ita et hic : cithara quidem est caritas, soni vero verba caritate plena, dum omnes simul unam eandemque harmoniam et symphoniam efficiunt ; musicus autem est caritatis virtus : ipsa dulces melos pulsat. Vellem vos

¹ Alii legunt, *negotiationem*, pro, *abundantiam*. Utraque lectio quadrare potest.

In talem civitatem ducere, si fieri posset, ubi unus esset animus, et videres ibi symphoniam omni cithara et tibia suaviorum, nihilque abscondi habentem. Hæc melodia et angelos et angelorum Dominum ac Deum delectat; hæc totum in cælo theatrum excitat; hæc et dæmonum furorem compositis et affectuum impetum demulcet¹. Hæc melodia non modo affectus sedat, sed nec exurgere sinit, magnumque facit silentium. Sicut enim in theatro musicorum omnes chororum cum silentio audiunt, nullusque ibi tumultus est: sic inter amicos, caritate pulsante, omnes affectus quiescunt et sedantur, ut feræ demulscæ et mitigatæ; sicut, ubi inimicitie sunt, ibi omnia sunt contraria. Sed nihil jam de inimicitia loquamur: de amicitia tantum dicamus. Si quid temerarium dicas, nemo est qui insurgat in te, sed omnes ignoscunt; si quid facias, nemo suspicatur, sed magna est indulgentia: cadenti omnes prompte manus porrigunt; omnes ipsum stare curant.

Amicitie ratio. — Murus vere inconcussus est amicitia, qui nec à diabolo capitur, necdum ab hominibus. Non potest in pericula incidere qui amicos habet multos: nulla adest iræ occasio, sed suavitatis tantum: in risu semper est ac delectis: nulli tibi invidiæ occasio, nulla injuriarum memoria. Hinc vide et spiritualia et carnalia facile dirigentem. Quid huic par fuerit? Ille est cæu civitas undique muris cincta; ille vero alius quasi civitas sine muris. Magnæ sapientiæ est, posse amicitias conciliare, audeo et spiritum et omnia sustuleris, omnia confuderis. Si autem amicitie imago tantam vim habet, ipsa veritas quanta erit? Amicos ergo nobis paremus, obsecro, et hanc

¹ Hæc, et affectuum impetum demulcet, desunt in quibusdam Mss.

artem quis exerceat. Et ecce, inquit, ego comor; ille vero non curat. Major tibi merces sic erit. Etiam, inquit, sed res tunc difficilior est. Quomodo, queso? Ecce testificor et dico, si decem tantum vos conjugeritis, et opus predicandi sicut apostoli vobis constitueretis, et sicut prophætæ docebant, sic amicos facere studeretis, magnam vobis fore mercedem. Regias nobis imagines paremus: hoc enim discipulorum symbolum est. Et cur non majus quidpiam facimus, quam si nobis facultatem acquireremus mortuus suscitandi? Diadema et purpura regem indicant: si hæc non adiant, etiamsi aurea habeat vestimenta, nondum rex manifestatus est. Ita et tu nuac hæc tibi tesseram facito, et tibi et aliis amicos parabis. Nemo qui ametur, odio habere velit. Discamus colere illos qui miscetur, quibus imago filia constituitur: deserti simus: ne expectemus proximos. Ne dicas: Si videro aliquem tardum, ego deterior fio: imo si videris, præoccupa, et ejus vitium exsanguet. Aegrum vides, et morbum auges? Hoc maxime et ante omnia præstamus, ut honore nos nullo præveniamus (Rom. 12. 10), nec putes te minui, cum pulis alios te excellentiores. Si ipsum honore prævenis, te ipsum magis honorasti tibi que honorem attraxisti. Ubique prius aliis concedamus. Nihil eorum, que nobis illata sunt, malorum recorderemur, sed bonorum tantum. Nihil sic facit amicum ut grata lingua, os bene loquens, anima sine fastu, vanæ gloriæ et honoris contemptus. Si hæc fecerimus, poterimus diaboli laqueis inaccessi esse; et virtutem accurate sectari, promissa diligentibus Deum bona consequi, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quem Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nuac et sæpè, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXI.

CAP. 19. V. 8. *Ingressus in synagogam, cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans et suadens de regno Dei.*

1. *Synagogas frequenter adit Paulus, quare.* — Vido ubique, ut se in synagogas immittit, et sic demigrat: ubique enim ab illis volebat occasionem assumere, ut dixi. Nam gentes jam zelo fervebant, et libenter eum accipiebant; Judæi vero gentilius fidem suscipientibus, penitentiam agebant. Volebat discipulos illius abstrahere, et ab illis incipere, ut ac cum illis congregarentur: neque sine causa hoc faciebat. Ideo frequenter cum illis disputabat, quia persuadebat. Ne igitur, quia dicendi libertatem audisti, asperitatem pates: de utilibus rebus disputabat, de regno: quis non audisset? 9. « Cum autem quidam indurarent, et non crederent, maledicentes viam Domini coram multitudine, discedens ab eis, segregavit discipulos, quotidie disputans in schola Tyranni ejusdem. 10. Hoc autem factum est per biennium, ita ut omnes, qui habitabant in Asia, audirent verbum Domini Jesu, tam Judæi quam Græci. » Viam merito vocabant prædicationem; vere enim hæc via est quæ ducit ad regnum cælorum. *In schola, inquit,*

Tyranni cujusdam disputabat. Et hoc factum est per biennium, ita ut omnes audirent sermonem tam Judæi quam Græci. Vides quantum profuit assidue urgere? Et Judæi et Græci audiebant. 11. « Virtutesque non quaslibet faciebat Deus per manus Paoli, 12. ut etiam super languidos deferrentur de corpore ejus sudaria, et semicinctia, et recederent ab eis languores, et spiritus nequam exirent ab eis. » Non tangebant solum ferentes, sed accipientes imponebant. Ideo non sivit Christus illum ire in Asiam, hoc tempus observans, ut ego puto. 13. « Tentaverunt autem quidam ex circumventibus Judæis exorcistis invocare super eos, qui labelant spiritus malos, nomen Domini Jesu, dicentes: Adjuramus vos per Jesum, quem Paulus predicat, » Ita omnia faciebant lucra causa. Vide: credere quidem volebant, sed per hoc nomen volebant ejicere dæmonia. Pape, quantum erat nomen Pauli! 14. « Erant autem quidam Judæi Scævæ, principis sacerdotum, septem filii, qui hoc faciebant. 15. Respondens autem spiritus nequam, dixit eis: Jesum novi, et Paulum scio; vos autem qui estis? 16. Et insiliens in eos homo, in quo erat dæmonium pessimum et dominatus eorum, invaluit

πραγμοῦ μουσαίων πάντες μετὰ εὐχῆς ἑπακούουσι, καὶ οὐδὲς ἐκεί τῆρος· οὕτω καὶ ἐν τοῖς φίλοις, τῆς ἀγάπης κρυσθῆς, πάντα ἡραμετὰ τὰ πάθη καὶ κατακοιμῆται, καὶ ἄλλοι θρησκίαι κηλούμενα καὶ θαλάμους, ὥστερ οὖν ἐντα ἔχθρα, πάντα τὰ ἐναντία. Ἄλλὰ μηδὲν περὶ ἔχθρας εἰς εἰρωμῆν· περὶ φίλων λέγομεν μόνον. Ἐν εἰρηῆς τὴν κροπατῆς, οὐδὲς ὁ ἐπιλαθάνομενος, ἀλλὰ πάντες συνηνωσκουσιν· ἂν πράξῃς, οὐδέ τις ὑποπτέει, ἀλλὰ πολλὴ ἡ συγγνώμη· πάντες οἱ χεῖρα ἀρέγοντες πίπτουσι πρὸ χειρῶν· πάντες οἱ βουλόμενοι στήνα πρὸ βίου.

Τεῖχος ὄντως ἀβραγαῆς ἡ φίλια, καὶ οὐδὲ τῷ διαβόλῳ ἀλώσκου, μήτι γε ἀνθρώποις. Οὐκ ἐνι κινδύνῳ περιτεσσιν τὸν φίλων κεκτημένων πολλούς· οὐκ ἐνι ὀργῆς ὑπέθεσιν σχεῖν, ἀλλὰ θυμηθίας· ἐν γέλῳτι δὲ ἐστὶ καὶ τρυφῆ· οὐκ ἐνι βασιλικίας ὑπέθεσιν σχεῖν· οὐκ ἐνι μηνησιακίας ἀφορήμῃ. Ὅρα τὸν τοιούτου καὶ τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ σαρκικὰ κατορθούοντα μετ' εὐκολίας. Τί δὲ οὖν τοῦτου ἴσον γένοιτ' ἂν; Ὡστερ πόλις τεταρτισμένη πάντοθεν οὕτως ἐστίν, ἐκείνος δὲ ὥστερ πόλις ἀτεταρτιστός. Μεγάλῃς σοφίας τὸ δύνασθαι φίλους εἶναι δημιουργόν. Ἄνελε τὴν φίλιαν, καὶ πάντα ἀνελες, πάντα συνέχεας. Εἰ δὲ εἰκὼν φίλων τοσαύτην ἔχει τὴν ἰσχύην, αὐτὴ ἡ ἀλήθεια πόση τις ἐν εἰρή; Κατασκευάζομεν τοίνυν ἡμῖν φίλους, παρακαλῶ, καὶ ταύτην ἐπιστολὴν ἐχέτω τὴν τέχνην. Ἄλλ' ἰδοῦ, φησὶν, ἐγὼ σπουδαίως, ἐκείνος δὲ οὐ σπουδαίως. Πλείων ὁ μισθὸς οὕτως ἐστὶ σοι. Ναί, φησὶν, ἀλλὰ τὸ κρῆμα θαυκαλιώτερον. Πῶς, εἰπέ μοι; Ἰδοῦ διαμαρτύρομαι καὶ λέγω, οὗτι δέκα μόνον ἐὰν συμφράξῃτε ἐαυτούς, καὶ ἔργον τοῦτο θῆτε καθάπερ οἱ ἀπόστολοι τὸ

κηρύττειν, καθάπερ ὁ οἱ προφήται τὸ διδάσκειν, οὕτω καὶ ἡμεῖς τὸ φίλους ποιεῖν, μισθὸς ἐστὶν μέγας. Βασιλικίας εἰκόνας ἡμῖν αὐτοὺς κατασκευάζομεν· τοῦτο γνώρισμα μαθητῶν. Καὶ τοῦς οὗ μάλιστ' ἐργαζόμεθα, ἢ εἰ δύναμιν αὐτοῖς ἐνετίθεμεν νεκρούς ἀνοστήν; Τὸ διδάγμα καὶ ἡ ἀλουργία δεικνύουσι τὸν βασιλικία, καὶ τοιούτου οὐκ ὄντων, δὲ ὡν αὐτὴ συντίθεται ἡ εἰκόνα· εὐπροσηγοροῦμεν μὴ περιμένουμεν τοὺς πλησίον. Μὴ εἴρηξ; Ἐάν ἴδω τινὰ περιμένοντα, χεῖρα αὐτοῦ γίνομαι· ἀλλὰ μάλλον τινὰ εἴρηξ, πρόλαβε καὶ σθέσον αὐτοῦ τὸ πάθος. Ὁρῶς κάμνοντα, καὶ ἐπιταίνας τὴν νόσον; Τοῦτο μάλιστα πρὸ πάντων κατορθώσομεν, [508] τὸ προηγησάμεν τῆ τιμῆ ἀλλήλου· τὸ ἠγίσθαι ἀλλήλους ὑπερφέλους ἐαυτῶν, τὴν νομίσην ἐλαττούσθαι. Ἄν ἄρα προηγήσῃ τῆ τιμῆ, σαυτὸν ἐτίμησας πλέον, εἰς τὸ πλέον τιμηθῆναι ἐπιστώσομεν. Πανταῶς τὸν πρωταῖον ἐτόρεος παραχωροῦμεν. Μηδὲν τὸν εἰς ἡμᾶς ἐργασμένον δεῖν ἠμῶν μνημονεύομεν, ἀλλ' εἰ τι ἀγαθόν. Οὐδὲν οὕτω ποιεῖ φίλον, κὼ γλώσσα εὐχάριστος, στόμα εὐσημον, ψυχὴ ἄσφορος, ἀνοδοξίας ὑπερφοβία, τιμῆς καταπρόνησις. Ἄν ταῦτα κατορθώσομεν, δύνασθόμεθα γενέσθαι ἀχειρωτοὺς ταῖς πράξι τοῦ διαβόλου, καὶ μετὰ ἀκριβείας τὴν ἀρετὴν διακονήσαντες τὴν ἐπιτηγελμῶν ἀγαθῶν τοῖς ἀγαθῶσιν αὐτῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοφροσύνῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τὸ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὄψεα, κράτος, τιμῆ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἄμην.

ὁ Ἄνους ἀπόστολοι κηρύττοντες καθάπερ

* Ὅρα αὐτὸν καὶ τὰς εἰς quidam αἰ.

ΟΜΙΑΙΑ ΜΑ'.

Ἐισελθὼν δὲ εἰς τὴν συναγωγὴν, ἐπαρόρησάτετο ἐπὶ μῆνας τρεῖς, διαλεγόμενος καὶ κειθῶν ἐὰν περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

α'. Ὅρα πανταχοῦ ἐαυτὸν εὐλοβοῦντα εἰς τὰς συναγωγὰς, καὶ οὕτως ἐξῆντα· πανταχοῦ γὰρ παρ' αὐτῶν ἐβόλλετο λαθεῖν ἀφορήμῃ, ὥστερ ἔφη. Τὰ τε γὰρ ἔθνη παρεχόμενοι λοιπὸν, καὶ προθύμως ἀπεδέχοντο αὐτὸν, οἱ τε Ἰουδαῖοι, τῶν ἔθνων δεχομένων, μετενόων. Ἐβόλλετο ἀποστῆσαι τοὺς μαθητὰς ἐκείθεν καὶ παρ' αὐτῶν λαθεῖν τὴν ἀρχὴν, ὥστε μὴ συνάγεσθαι· καὶ οὐκ ἀπλῶς τοῦτο ἔπειθε. Αἱ τὸ τοῦτο διαλέγετο αὐτοῖς συνεχῶς, οὗτι ἐπειθε. Μὴ οὖν ἐπειθε παρήρησαν ἤκουσας, τραχύτητα νομίσης· περὶ χριστῶν πραγμάτων διαλέγετο, περὶ βασιλείας· τίς οὐκ ἂν ἤκουσεν; Ὅς δὲ τίνας ἐκαληθόντο καὶ ἠπειθῶν, κακολογούντες τὴν ὁδὸν ἐνώπιον τοῦ κλήρου, ἀποστὰς δ' αὐτῶν, ἀφόρητος τοὺς μαθητὰς, καθ' ἡμέραν διαλεγόμενος ἐν τῇ σχολῇ Τυράννου τινός. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ ἐτη δύο, ὥστε πάντας τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἀσίαν ἠκούσαι τὸν λόγον τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλλήνας. Ὅθεν τὸ κηρύγμα ἐκείτως ἐκάλου. Ὅντως γὰρ αὐτῆ ἡ ὁδὸς ἦν ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἐν τῇ σχολῇ, φησὶ, Τυράννου τινός διαλέγετο. Καὶ τοῦτο ἐγένετο ἐπὶ ἐτη δύο, ὥστε πάντας ἀκούσαι τὸν λόγον Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλλήνας. Ὅρῶς πόσον ἤκουσεν ἡ ἐπιστολῆς; Καὶ Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνας ἤκουσεν. Δυναμίεις τε οὐ τὰς τυχοῦ-

σας ἐποιοῦ ὁ Θεὸς διὰ τῶν χειρῶν Παύλου, ὥστε καὶ ἐπὶ τοῖς ἀσθενοῦσιν ἐπιφέρεισθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδάρια ἢ σιμικίνθια, καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ' αὐτῶν τὰ νόσους, τὰ τε πνεύματα καὶ πορνῆ ἀξέχρεσθαι ἀπ' αὐτῶν. Οὐχ ἄφορητος ἦπτοντο μόνον, ἀλλὰ καὶ λαμβάνοντες ἐπιτίθεσαν. Αἱ τὸ τοῦτο οὐκ εἶα ὁ Χριστὸς ἀπέλειπεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀσίαν, τερῶν τοιούτων τὸν καιρὸν, ὅς ἐγενετο ὁμαί. Ἐκεχειρῆσαν δὲ τίνες ἀπὸ τῶν περιερχομένων Ἰουδαίων ἐξορκιστῶν, ὀνομάζων ἐπὶ τοὺς ἔχοντας τὰ πνεύματα τὰ πορνῆ τὸ ὄνομα τοῦ [509] Κυρίου Ἰησοῦ, λέγοντες· Ὁρμύλομαρ ὄμας τὸν Ἰησοῦν, ἐρ Παύλου κηρύσσει. Οὕτως πάντα ἐπολον πραγματείας ἔνεκεν. Ὅρα· πιστώσαι μὲν οὐκ ἤθελον, διὰ δὲ τοῦ ὀνόματος ἤθελον ἐκβάλλει τοὺς δαίμονας. Βαβαί! τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου πόσον ἦν! Ἦσαν δὲ τινες υἱοὶ Σκευᾶ Ἰουδαίου ἀρχιερέως ἐπὶ δὲ οὗ τοῦτο ποιοῦντες. Ἀποκριθὲν δὲ τὸ πνεῦμα τὸ πορνῆ, εἶπεν αὐτοῖς· Τὸν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι, ὄμας δὲ τίνες ἐστέ; Καὶ ἐπαλλόμενος ἐπ' αὐτοὺς ὁ ἄνθρωπος, ἐν ᾧ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ πορνῆ, καὶ κατακυριεύσαν αὐτῶν, ἴσχυσε κατ' αὐτῶν, ὥστε γυμνοὺς καὶ τετραμαρτισμένους ἐκρυγεῖν ἐκ τοῦ οἴκου ἐκεῖνου. Τοῦτο δὲ ἐγένετο γνωστὸν πᾶσιν Ἰουδαίοις τε καὶ Ἑλλήσι τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἐφεσον. Οὐκ εἶν λανθανόντως ἐπιλοῦν, εἴτα ἐκπομπέεται αὐτῶν ἡ ἀσθένεια. Καὶ ἐπέσπετο φόβος ἐπὶ πάντας αὐτοὺς, καὶ ἐμαγαλιόετο τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, πο. 10101 τε τῶν πεπιστωκότων ἡρ-

* Αἱ αἰ τὸν καὶ βαβίους αὐτὸν ἐπέδειξαν.

χιντο εξομολογούμενοι και αναγέλλοιτες τὰς πράξεις αὐτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ τοσαύτην ἰσχὺν ἔσχον, ὥστε διὰ τὸν δικαιοῦν τοιαῦτα ποιεῖν, ἐκτός ταῦτα γίνεται. *Ἰουαὶ τε τῶν τὰ περιεργὰ προξάντων συνερθάνετες τὰς βίβλους, κατέκαιον ἐνώπιον πάντων, καὶ συναθήρισαν τὰς τιμὰς αὐτῶν, καὶ εὐρον ἀργυρίου μυριάδας πάντες. Οὕτω κατὰ κράτος ὁ λόγος τοῦ Κυρίου ηἰθέρας καὶ Ἰσραηλ.* Ἦδόντες, οὐδὲν αὐτῶν θελοῦσι λοιπὸν ἦν, κατακαλοῦν τὰς βίβλους. ὅτε καὶ αὐτοὶ οὐδαμῶς ταῦτα τοιοῦσιν. Οὐκ ἄρα τὸ νομᾶ τι ποιεῖ, ἀν μὴ μετὰ πίστεως λέγηται. Καλῶς δὲρα εἰλεγεν, Ὅ κιστεύω εἰς ἐμὲ, μελίζω κοίτησιν, τούτο τὸ τῶν σκῆτων ἀντιτιτόμενος. Ὅρα πῶς τοὺς ἔθλους ἐκαστὸν ἐκρήσαντο. Καὶ διελέγετο, φησὶν, ἐν τῇ σχολῇ Τυράντων τινὸς ἐπὶ δετῆ δόξο. Ἐνθα πιστοὶ ἦσαν, καὶ σφόδρα πιστοί. Οὕτως οὐδὲν μέγα ἐνόμισον τὸν Ἰησοῦν, οἱ καὶ τὸν Παῦλον προσηύθεσαν, ὡς αὐτὸν ταύτῃ μέγα τι νομίζοντες εἶναι. Ἄξιον ἐνταῦθα θαυμάσαι, πῶς ὁ δαίμων οὐ συνέπραξεν ἐκεῖνος; τῇ τῶν ἑξορκιστῶν κλίτῃ, ἀλλὰ διελέγετο αὐτούς, καὶ τὴν σκηπὴν αὐτῶν φανερὰν ἐποίησεν. Ἐμοὶ δοκεῖ σφόδρα θυμβουεῖς, ὡς περ ἀν εἰ τις περὶ τῶν ἰσχάτων κινδυνεύον, ὑπὸ τίνος οὐκτροῦ καὶ ταλαιπώρου διελέγγετο, καὶ πάντα εἰς ἐκείνου ἀφίπειν βούλεται τὸν θυμὸν. Ἴνα γὰρ μὴ δόξῃ καταφρονεῖσθαι ἐπὶ τῷ νομᾶ τοῦ Ἰησοῦ, πρότερον ὁμολογήσας, τούτο ἔλαβεν ἐξουσίαν. Ὅτι γὰρ οὐ τὸ ὄνομα τῆν ἀσθένεια, ἀλλὰ τῆς ἐκείνου ἀπάτης τὸ πᾶν, ἐπὶ Παύλου διὰ τί μὴ ταῦτα γεγῆνται; Καὶ ἐραλλόμενος, φησὶν, ὁ ἀνθρώπος ἐκ αὐτοῦ. Ἰωσὴ διεβήρεν αὐτῶν τὰ ἰμάτια, καὶ προσήραξεν αὐτῶν τὰς κεφαλὰς. τούτο γὰρ ἰδὴλως ἐπὶ εἶπειν, Ἐραλλόμενος. τούτεστι μετὰ ῥύμης ἐπιτηδῆσας, ὡστε ἰκανὸν ἦν τούτο ἐργάσασθαι. Τί ἐστιν, Ἄπιστός ἐστί αὐτῶν ἀπόρριψε τοὺς μαθητάς; Ἐνέκοφεν αὐτῶν, φησὶ, τὴν κακολογίαν. Τούτο δὲ ποιεῖ καὶ ἀπίσταται, ἐπεὶ οὐκ ἠβούλετο ἐκκαῦσαι αὐτῶν τὸν φθόνον, οὐδὲ εἰς ἔριν ἐμβαλεῖν κλίετα. Τὸ δὲ, Ἐπαρθησιάζετο, λέγει, δηλῶν ἐτι καὶ πρὸς κινδύνους ἦν παραταγμαίως, καὶ φανερώτερον διελέγετο, οὐ συσκαίρων τὰ δόγματα. Ἐντεῦθεν μανθάνομεν, μὴ ὁμῶς ἢ χωρεῖν τοὺς κακολογούσιν, ἀλλ' ἀφίστασθαι [310] αὐτῶν. Οὐκ ἐκαλόγησι κακῶς ἀκούων καὶ αὐτῶς, ἀλλὰ μέλλον διελέγετο καὶ ἡμέραν, καὶ ταύτῃ μάλιστα οἰκειούμενος τοὺς πολλοὺς τῷ κακῶς καίτοι ἀκούσας ἢ μὴ ἀποτηρῆσαι μηδὲ χωρεῖσθαι. Καὶ σκόπει, ἐπειδὴ ὁ τῶν ἔξω πειρασμῶς ἐπαύσατο, ἀπὸ τῶν δαιμόνων ἤρξατο.

Ὅρξος πύρωσιν Ἰουδαίχην; Τὰ ἰμάτια αὐτοῦ ἰδόντες ἐνεργούντα, οὐ προσηύχον. Τί τούτου μεῖζον ἀν γένουσι; Τοὺς δὲ μέλλον εἰς τούναντιον περιέστη. Εἰ τις Ἑλλήνων ἀπιστεῖ, τὴν σκῆπὴν ὄρων ταῦτα ἐργοζομένην πιστεύει. Οὕτω τῷ ἐξ αὐτῶν ἀπιστῆται οἱ μὲν κακοιογούντες καὶ διαβάλλοντες τὸ δόγμα ἡτῶνται (τούτο γὰρ ἐκάλεσαν ὀδόν) αὐτῶς δὲ ἀφίσταται, ὡς μήτε τοὺς μαθητάς ἀναχωρήσας, μήτε ἐκείνους εἰς θυμὸν ἐγείρας, δικαιοῦν πανταχοῦ διωθυμῶμενος τὴν σωτηρίαν. Καὶ λοιπὸν ἐνταῦθα οὐδὲ ἀπολογεῖται αὐτοῖς, ἀτε πανταχοῦ τῶν ἐθνῶν πιστεύσαντων. Καὶ διελέγεται, οὐκ ἀπλῶς τὸν τόπον ζητήσας, ἀλλ' ἐνθα σχολῆ ἦν, ὡς ἐπιτηδίστιον διὰ τὸ ἐκεῖ συνάγεσθαι.

β'. Βαβαί! πόση τῶν πιστεύσαντων ἡ δύναμις ἐτέρους τοῦ ἀτὰ πολεῖν γίνεται! πόση δὲ ἰσχύς καὶ μετὰ τῆν ἀπέδειξιν τῆς δυνάμεως; ἔτι μὲν τῇ ἀπιστεί; Ἄσπερ οὖν Σίμων ἔμπορίας ἐνεκεν τοῦ Πνεύματος τῆν χάριν, οὕτω καὶ οὐκοῦν τούτο ἐνεκεν τούτῳ ἐποίησαν. Πόση πύρωσις! ἤθεπε ὁ Παῦλος οὐκ ἐπιτιμᾷ; Ὅτι ἔδοξεν ἀν βε εἶναι τὸ πρῶγμα. διὰ τούτο οἰκονομεῖται οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γίνοντο. ἀλλὰ τότε μὲν οὐ (ἀρχὴ γὰρ τῶν πραγμάτων ἦν) ἐπεὶ καὶ κλέπτων οὐκ ἐκωλύετο. Ἄναντας δὲ καὶ Σάπρ ἀνηρέθησαν. καὶ πολλοὶ Ἰουδαῖοι μὲν καὶ ἀνθε: οὐδὲν ἐκαστὸν, Ἐλύμας δὲ εὐφυλόγη. Οὐ γὰρ φησὶν, Ἴνα κρῖνω τὸν κόσμον, ἀλλ' Ἴνα κόσμος. Ὅρα ματρίαν! Ἰουδαῖοι μόνοντες ἐτι, ὄνοματος χρηματίζεον ἠβουλοῦ. ὡστε πάντα περ ἐποιοῦν καὶ πορισμῶν. Θέλα πανταχοῦ οὐχ οἱ ἀνθρώπους ἐπιστρεφομένους ἀπὸ τῶν χρηστῶν, τῶν φοβερῶν. Ἐπὶ Σαπείρας φόβος ἐπέπεσεν Ἐκκλησίαν, καὶ οὐκ ἐτόλμων κολλᾶσθαι αὐτοῖς: σουδάρια καὶ σιμικινθία ἐλάμβανον καὶ ἰόντω; τούτο τότε ἤβον ἐξομολογούμενος τὰς ἀμαρτίας. Ἄπὸ τοῦ ἐβάλλεσθαι δεκτικῶν τῶν δαιμόνων ἢ μεγάλη τις οἶσα, ὅταν περὶ ἀπίστους ἐγῆ. Κι μὴ εἶπα, τίς ἐστιν ὁ Ἰησοῦς, τὸ πνεῦμα τὸ ἄλλ' εἶπα μέλλον τὰ ἀνόνητα ῥήματα; Ἐφοβ καὶ αὐτῶς δίκην ἐπ' ἤβει γὰρ, οἱ τε συγχε αὐτῷ ἐκείνους ἀμύνασθαι τοὺς καταπαίζοντα τούτο τὸ ὄνομα πεποίηκε. Διὰ τί δὲ καὶ οἱ ἀβλιε που αὐτῷ, Πιστεύομεν; Ἐδοκίμασεν Παῦλον πῶσιν μέλλον λαμπρότερον ἀν ἦσαν τούτο εἰπε γε ὑπεκίωσαντο αὐτοῦ τὴν δεσποτελάν; Ἄλλω τὸ ἐν Φιλιππίους γενόμενον καὶ τούτους ἐπε: Σὺ δὲ μοι σκόπει τὸ συγγραφένος ἐνταῦθα τ ἀχθῆς, καὶ πῶς ἱστορίαν μόνον γράφεις, καὶ οὐ δι [311] Τούτο τοὺς ἀπιστοῦς; ἐποικε θαυμαστοῦ τίνος ἦσαν υἱοὶ, τὸ ὄνομα λέγει καὶ τὸν ἀρεῖ: δούς τοὺς τότε τεκμηρίων ἀξιοῦστων ὡν ἔγρα: δὲ ἐνεκεν καὶ περιήρχοντο; Ἐμπορίας χάριν δε τὸν λόγον καταγγέλλοντες. πῶς γὰρ; ἢ ἔτρεχον λοιπὸν, κηρύττοντες δε ὡν ἔλασχο τούτο δηλῶν, Καὶ ἐτένετο, φησὶ, γνωστὸν καὶ δαίσις τε καὶ Ἐλλήσοι τοῖς κατοικοῦσι τὴν. Τούτο οὐχὶ καὶ τῶν σκληρυνόμενος ἐπιστρέφῃ; λευ, εἰπέ μοι; Ἄλλ' οὐκ ἐπίστρεψε. Καὶ μ σης. τὴν γὰρ κακίαν οὐδὲν παιθεῖ. Θέρε δὲ τὸ τῶν ἑξορκιστῶν ἴβωμεν δοση ἐπὶ κακίας. ἐνεκεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τούτο μὴ γέγονε καιροῦ, καὶ οὐ τοῦ πρόνοτος ζητήσας. πλὴν ἐ τούτο ἐνταῦθα γέγονε καὶ χρησίμως. Ἐμοὶ γλευάζοντας αὐτούς τούτο ποιεῖν. ὅθεν τιμῶ ὡστε καὶ αὐτὸ τούτο μὴδένα τολμᾶν μηδὲ ὡ: ὄνομα ὀνομάζειν λοιπὸν. Τούτο πολλοὺς τῶν π των εἰς ἐξομολόγησιν ἤγαγε. τούτο καὶ φὸς ἐνέβαλε, καὶ τοῦ πάντα εἰδέναι τὸν θεὸν μέγισ τεκμηρίον γέγονε. Πλὴν ἢ ὑπὸ τῶν δαιμόνων ἐλ ἐαυτῶν κατηγόρουσιν, φοβούμενοι μὴ τὰ αὐτὰ εἰκότως. Ὑταν γὰρ οἱ βοηθούτες δαίμονες αὐτῶν ὡσι, καὶ οὐ σύμμαχοι, ποία λοιπὸν ἐλ των ἔργων ἐξομολόγησι; Ὅρα δὲ οἶα με γίνεται κακῶ, τοιοῦτων σημείων γενομένων

* Κατακαλοῦσι τὰς βίβλους *deest in quibusdam.* ἢ Ὑμῖν μανθάνομεν καὶ ἡμῶς μὴ ὁμῶς. ἢ Sic unus et Commel. latinus interpret, Savil. et Noull. cum tribus, κακῶς πᾶσιν, καὶ ἀκούσας. Ἐστ.

δ Unus οὐ κωλύεται.

contra eos, ita ut nudi et saucii effugerent de domo illa. 17. Hoc autem notum factum est Judæis atque gentilibus, qui habitabant Ephesi. » Igitur clam faciebant, deinde divulgata est illorum infirmitas. Et cecidit timor super omnes illos, et magnificabatur nomen Domini Jesu. 18. *Multique credentium veniebant, confitentis et annuntiantis actus suos.* Quia tantam potestatem habebant, ut per dæmonia talia facerent, merito hæc sunt. 19. « Multi autem ex iis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, et combusserunt coram omnibus : et computatis pretiis illorum, inveniuntur pecuniam denariorum quinquaginta millium. 20. Ita fortiter crescebat verbum Dei, et confirmabatur. » Videntes autem ex his deinceps nihil sibi utilitatis fore, exusserunt libros : quando ipsi dæmones hoc faciunt. Non ergo nomen quidpiam fuit, nisi cum fide dicatur. Bene ergo dicebat, *Qui credit in me, majora faciet (Joan. 14. 12.)*, has umbras insinuans. Vide quomodo armis contra seipsum usi sunt. *Et disputabat, inquit, in schola Tyranni eujusdam per annos duos.* Ubi fideles erant, admodum erant fideles. Ita nihil magnum putabant esse Jesum, quandoquidem et Paulum addidere, ipsum hinc magnum quidpiam esse putare ostendentes. Hic mirari subit, quomodo dæmon ille exorcistarum erroris non cooperatus est, sed redarguit illum, et scenam eorum patefecit. Mihi videtur valde successisse, ac si quis de extremis periclitans, a misero quodam et ærumnoso refutetur, et furorem suum totum in illum exonerare velit. Ne videretur enim nomen Jesu despiceret, primo ipsum confessus, tunc potestatem accepit. Ut autem probetur non ex debilitate nominis, sed ex illorum fraude totum accidisse, cur non Paulo tale quidpiam contigit? *Et insiliens, inquit, homo in illos.* Forte discidit illorum vestes, et capita dilaniavit : hoc enim indicavit dicens, *Insiliens* ; id est, cum impetu irruens, ita ut hæc facere posset. Quid sibi vult, *Discedens ab eis, segregavit discipulos?* Illorum, inquit, maledicentiam succidit. Hoc autem facit et abscedit, quia volebat illorum invidiam succedere, neque in majorem iram incitare. Illud autem, *Fiducialiter agebat, dicit*, significans ipsum ad pericula paratum, clarius nec dogmata obumbrantem disputasse. Hinc discimus non nos invidere cum maledicis, sed ab illis abscedere. Non maledixit ipse, cum male audiret, imo potius quotidie disputabat, et hæc maxime ratione multos sibi concilians, quod quamvis mala audiret, non discederet neque separaretur. Et observa, postquam tentatio ab externis cessavit, a dæmonibus inceptit.

Judæorum cæcitas. — Videntur cæcitate Judæicam? Cum viderent vestes ejus operantes, non advertebant. Quid hoc majus esse possit? At illis in contrarium res versa est. Si quis gentilium non credat, videns umbram hæc operantem, credat. Sic ex eo, quod ab illis discederet, maledici et qui dogma calumniabantur, superantur (hoc enim viam vocavit) : ille vero discedit, ut neque discipuli secederent neque illos ad iram concitaret, ostendens il-

los ubique salutem repellere. Et jam illis non sese purgat, eo quod gentes ubique crederent. Et disputat, non quemvis locum quaerens, sed ubi schola erat, quasi commodiorem, eo quod ibi congregarentur.

2. Papæ, quanta credentium virtus, quam et aliis quoque eadem ipsa facere concedatur! quanta vero cæcitas eorum, qui etiam dum virtus illa demonstraretur, in incredulitate manebant. Ut igitur Simon lucri causa gratiam Spiritus quaerebat, sic et hi eadem de causa idipsum faciebant. Quanta cæcitas? Et quare Paulus non increpat? Quia visum fuisset hoc ex invidia fieri; ideo res ita dispensatur. Sic et Christo accidit; sed tunc non impediabatur (nam tunc initium rerum erat), siquidem et Judas fur non cohibebatur; Ananias vero et Sapphira interfecti sunt; multique Judæi obstinentes, nihil passi sunt; Elymas vero excecatus est. *Non enim, inquit, veni, ut judicem mundum, sed ut salvetur mundus (Joan. 3. 17).* Vide rem execrandam: Judæi adhuc manentes, ex ipso nomine lucrari volebant: itaque omnia ad gloriam et lucrum faciebant. Undique vide homines non ita per utilia, ut per terribilia converti. Ex Sapphiræ exemplo terror incidit in Ecclesiam, et alii non audebant se conjungere illis (Act. 5. 13) : hic sudaria et semicinicia accipiebant et sanabantur; et postea veniebant ut confiterentur peccata sua. Ex eo, quod insiliret, ostenditur dæmonium magna quædam vis, cum contra infideles agunt. Et cur non dixit spiritus malus: Quis est Jesus? sed inutilia verba protulit? Timebat, ne ipse pœnas daret: sciebat enim hujus nominis virtute concessum sibi fuisse, ut illusores illos ulciseretur. Cur autem miser illi non dixerunt ei, Credimus? Timebat Paulum: quamquam multo clariiores futuri erant, si Jesum Dominum agnovissent. Et alioquin id, quod Philippis contigit, illos emendavit. Tu vero mihi considera, quam modestus hoc loco sit scriptor, et quomodo historiam solum scribat, nec quæpiam accuset. Hoc apostolos mirabiles reddebat. Et cuius essent filii dicit, et nomen et numerum, dans iis, qui tunc erant, certum narrationis suæ indicium. Cur autem circuibant illi? Lucri causa, non ut verbum annuntiarent: quomodo enim? Bene autem currebant postea, prædicantes per ea quæ patiebantur. Quare hoc declarans ait: *Et notum factum est omnibus tam Judæis quam gentilibus, qui habitabant Ephesi.* Nonne, quaeso, etiam eos, qui duriores erant, convertere debuit? Sed non convertit; nec mireris: malitia enim nihil est quod persuadeat. Age vero, hoc exorcistarum opus videamus quantum sit nequitiae. Cur autem hoc sub Christo non contigerit, alterius, non presentis temporis est disquirere; verum quod jam pulchre et utiliter accidit. Videtur enim illos irridendi causa hoc fecisse; ideoque plebetuntur: ita ut posthac nemo auderet temere hoc nomen proferre. Hoc fidelium multos ad confessionem deduxit, hoc et timorem ipsis incussit, maximumque hoc argumentum fuit Deum omnia posse. Priusquam

a demonibus redarguerentur, seipsos accusabant, timentes ne eadem paterentur; et jure quidem. Quando enim adiutores demones, accusatores illorum erant, non auxiliares, qualis spes supererat, nisi confessio per opera? Vide quanta brevi postea mala eveniant post tot facta signa. Talis quippe est humana natura: statim beneficiorum obliviscitur.

Terræ motus Constantinopoli. — Annon meministis, idipsum etiam nostris temporibus accidisse? Dic enim mihi: nonne anno superiore concussit Deus civitatem totam (a)? Quid vero? nonne omnes ad baptismum accedebant? nonne scortatores, molles et corrupti homines, relicti domibus et habitaculis, conversi et pii effecti sunt? Ibi autem tres dies transierunt, rursus ad pristinam reversi sunt nequitiam. Unde hoc contingit? Ex ignavia multa. Ecquid mirum, si ubi res transierunt, quando imaginibus perpetuo manentibus hoc ipsum evenit? Quæ in Solomonis, die tui, nonne perpetuo manent? Quid ergo? an vicini propterea meliores facti sunt? Minime. Quid et filius Noe? nonne talis erat? nonne tantam sub oculis habens solitudinem, usque tamen erat? Ne miremur ergo, si his ita gestis non crediderunt, quando ipsa fides illis sæpe in contrarium et in nequitiam vertitur; ut quando dæmoniacum esse dicebant Dei Filium. Annon videtis hoc nunc etiam fieri, et multos homines serpentibus similes, incredulos et ingratos qui instar viperarum cum beneficia accipiunt, beneficis infesti sunt? Hæc a nobis dicta sunt, ut ne quis miretur, quod tot editis signis non omnes conversi sint.

5. Nostris quippe temporibus acciderunt ea, quæ beatum Babylon spectans (b), quæ Jerusalemis gesta sunt, quæ in destructione templorum, neque tamen omnes conversi sunt. Quid opus est vetera recensere? Dixi vobis, quid anno proximo acciderit, et nemo attendit; sed rursus paulatim defluerunt et collapsi sunt. Stat semper cælum clamans se Dominum habere, et hoc universum esse cujusdam opificis (de mundo loquor); et dicunt quidam non ita esse. Quæ circa Theodorum anno proximo gesta sunt, quem non obstupefecerunt? Et tamen nihil amplius factum est, sed ad tempus pii effecti, eo reversi sunt, unde pietatem inierant. Hoc etiam Hebræis tunc contigit: ideo dicebat propheta: *Cum occideret eos, quærebant eum, et revertebantur et diluculo veniebant ad Deum (Psal. 77. 54)*. Ecquid oportet generalia illa proferte? quot in moribus incidimus? quot surgentes polliciti sumus se moros in melius mutaturos, et tamen iidem ipsi manserunt? Hoc maxime ostendit nobis naturalem nostram arbitrii libertatem, repentina nempe mutatio. Nam si naturalia mala essent, libertas non esset: quæ enim ex natura et necessitate fiunt, mutare non possumus. Atqui mutamur, inquires. Annon videmus interdum eos, qui a natura

habent ut videant, præ metu excecatis? Quoniam illud naturæ est, ut reprimatur, cum natura al advenit: ita secundum naturam nostram est, perterriti non videamus. Secundum naturam est, ut a majore adveniente metu, aliter metus rece. Quid igitur, inquires, si temperantia secundum naturam sit, et metus invalescens illam ejiciat? (igitur, si ostendero, ne quidem tunc quosdam temperantes, sed in metu etiam petulantes esse? naturale non est. An vetera dicam? an nova? (in ipso timore manserunt rideantes, et nihil tale sunt? Dic, queso, Pharao nonne statim mutatus et ad pristinam recurrit nequitiam? Hoc autem dæmoniacis, quamvis ipsi non ignorarent, dixi simpliciter: *Per Jesum adjuramus vos, quem precatur Paulus*: per ea enim, quæ respondent, ipsos s probatur. Jesum vero dicunt illi simpliciter, oportuisset dicere, Servatorem mundi, qui rexit: sed noluerunt confiteri gloriam ejus. redarguit illos dæmon, insiliens in eos dicens: *Jesum novi, et Paulum scio*; ac si diceret, Vos creditis, sed illo abutentes nomine hoc dicitis. In desertum templum est, expugnatum facilia arma: que non estis præcones, inquit, sed mei estis. Ignus furor dæmonis. Potuissent hæc apostoli face sed interim non faciebant. Nam qui imperat illis, qui talia in ipsos operabantur, multo magis ipsis imperassent. Vide quomodo illorum in suetudo monstratur, quod illi, qui pellebant talia faciebant; dæmones vero, quibus serviebat contraria. *Jesum, inquit, novi*. Ergo erubescit vos, qui illum ignoratis. *Et Paulum scio*. Et hoc benoverat enim Dei esse præconem. Deinde insili eos, et vestes dilacerat; ac si per opera diceret illi Ne putetis me ideo id facere, quod illos contemnit Magnus timor dæmonis. Et cur non suis verbis vestes eorum discidit? ita enim et furorem imple set, et errorem statuisset. Timebat, ut dixi, inaccusam potestatem: et non tantum poluisset, si hoc dixisset. Vide ubique dæmones gratiores, quam dæos, nec audentes contradicere, vel accusare: stolos, neque Christum. Illic dicunt: *Scimus te vis*; et, *Cur venisti huc ante tempus torquere (Matth. 8. 29)*; et rursus, *Scio te quis sis, Fili Dei (Marc. 1. 24)*: hic vero, *Hi homines servi excelsi sunt (Act. 16. 17)*; et rursus, *Jesum nov Paulum scio*. Multum enim formidabant et tremel sanctos illos. Forte quis vestrum audiens, cupit habere potestatem, ut ne auiant quidem dæm adversus illum respicere, et sanctos illos ea causa beatos prædicat, quia tantam habuere potestatem. Sed audiat Christum dicentem: *Nolite gaud quia dæmonia vobis subjiciuntur (Luc. 10. 20)*; et sciebat omnes homines ob vanam gloriam ea de maxime gavisuros esse. Nam si id, quod placet Deo est, quæris, et quod in communi prodest, major est via. Non ita magnum est a dæmone librari, ut a peccato. Dæmon non impedit, quoniam regnum cælorum consequamur; uno cooperatur,

(a) Hunc terræ motum, qui anno proximo, nempe 309, acciderat, sæpe memorat. Ea de re in Vita Chrysostomi actum est.

(b) Hæc fusc eurrantur in Homil. de S. Babyla, Tom. 2, col. 561 et seq.

ἢ ἡ ἀνθρώπινη φύσις· ταχέως ἐπιλανθάνεται ὡν ἐκτρέφεται.

Ἡ οὐ μέμνησθε, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς γενομένων τὸ αὐτὸ τοῦτο γέγονεν; Εἰπέ γάρ μοι, οὐ πέρυσιν ἐπέβη ὁ θεὸς τὴν πόλιν πᾶσαν; Τί δαί; οὐχὶ πάντες ἐπὶ τὸ φῶς ἔβραμον; οὐχὶ πόρνοι καὶ μαλακοὶ καὶ ἐκβαρμένοι, αἰκήματα ἀφέντες καὶ τοὺς τόπους ἐν οἷς ἔκειρον, μετατέθεικα, καὶ γεγόνασιν εὐλαβεῖς; Ἐπειδὴ δὲ τρεῖς ἡμέραι παρήλθον, πάλιν ἐπὶ τὴν οὐρανὸν ἐπανήλθον κακίαν. Πόθεν δὲ τοῦτο γίνεται; Ἄπὸ τῆς πολλῆς νοθείας. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ τῶν ἐργαμάτων παρελθόντων, ὅπου γε τῶν εἰκότων διηγεῖται μνησῶν τὸ αὐτὸ γίνεται; Τὰ ἐν Σοδόμοις, εἰπέ μοι, οὐχὶ διηγεῖται τυγχάνεις; Τί οὖν; οἱ προσκοκύντες ἀπὸ τούτων γεγόνασι βελτίους; Οὐδαμῶς. Τί δαί ὁ τοῦ Ἰσραὴλ υἱός; οὐχὶ ποιοῦτος ἦν; οὐχὶ ἐν ἐξέσει βλέπων ἰερῶν τοσαύτων κακῶς ἦν; Μὴ δὲ θαυμάζωμεν πῶς οἱ ἐπίστευσαν τούτων γενομένων, ὅπου γε αὐτῆ ἡ πίστις κολλᾷται εἰς τούναντιον αὐτοῖς περιτρέπεται, εἰς κακίαν· ὅσον ὡς ὅταν δαιμονῶνται λέγωνι τὸν Ἰῆν τοῦ θεοῦ. Ἡ οὐχὶ ὁρᾷτε καὶ νῦν ταῦτα γινόμενα, καὶ ἐραϊεῖς ἀνθρώπους ὄντας πολλοὺς, ἀπίστους τε καὶ ἠρώμενας, οἱ καὶ κατὰ τὰς ἕξεις, ὅταν ἀπολαύσασιν ἐκτραφείας, καὶ θαλψῶσιν ὑπὸ τινων, τότε λυποῦσι πῶς ἐκτραφείας; Ταῦτα ἡμῖν εἰρηται, ἵνα μὴ τις θαυμάζῃ πῶς τοσούτων σημείων γενομένων οὐ πάντες ἐπίστρεψαν.

γ. Ἡ οὐ γὰρ ἐπὶ τῶν καιρῶν τῶν ἡμετέρων τὰ κατὰ τὸν καιρὸν Βαβυλῶν γέγονε, [319] τὰ κατὰ τὰ Ἱερουσόλιμα, τὰ κατὰ τὴν καθαίρεσιν τῶν ἱερῶν, καὶ οὐ πάντες ἐπίστρεψαν. Τί δὲ τὰ παλαιά λεγεις; Πέρυσιν εἶπον ἡμῖν ὅσον γέγονε, καὶ οὐδεὶς προσέειπε, ἀλλὰ πάλιν κατὰ μικρὸν ἐπιβήσαντες καὶ κατέπεσον. Ἐστῆκε διηγετικῶς ὁ οὐρανὸς ἔσθον, ὅτι δεσπότην ἔχει, καὶ ταχέως τινός ἐστι τὰς τὸ πᾶν (τὸν κόσμον λέγω) καὶ λέγουσιν τινες, ὅτι οὐχὶ. Τὰ κατὰ θεόδωρον ἐκείνον γαγνημένα πέρυσιν, τὰς αἰκὴς ἐξέπληξε; Καὶ ὅμως οὐδὲν πλεον γέγονεν, ἀλλὰ τὰς κερδὸν γινόμενα εὐλαβεῖς, πάλιν ἐπανήλθον ὅθεν γέγονασιν εὐλαβεῖς. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Ἑβραίων τότε συνέβη· δὲ καὶ Ἐλεγεν ὁ προφήτης· Ὅταν ἀπέκτεινον αὐτοὺς, τότε ἐξείλετόν αὐτόν, καὶ ἐπέστρεψον καὶ ὤρσαν πρὸς τὸν θεόν. Καὶ τί δὲ λέγεις τὰ καθ' ἡμᾶς; πῶσι νόμοις περιέπεσον; πῶσι ἐπηγγέλιαντο ἀναστάντες πολλὴν τὴν μεταβολὴν ἐργάσασθαι, καὶ πάλιν εἰ αὐτοὶ γέγονασιν; Τοῦτο μάλιστα δεῖκνυσιν ἡμῖν τὴν κραιπρίσιν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἡμετέρας φύσεως, ἡ ἀβρία μεταβολή. Εἰ γὰρ φύσις ἦν τὰ κακὰ, οὐδ' ἂν αὐτῆ γέγονε· τῶν γὰρ κατὰ φύσιν καὶ ἀνάγκην οὐ ἐκλήθεα μεθίστασθαι. Καὶ μὴ μεθίσταμεθα, φησὶ. Ὅς βλέπομεν γὰρ τινες φύσει μὴ ἔχοντας βλέπειν, ὑπὸ τοῦ φόβου δὲ τυφλωμένοι; Ἐπειδὴ καὶ τοῦτο φύσώς ἐπι ποσειλλεσθαι, ὅταν φύσις ἔτερα προσέλθῃ· ὡστε κατὰ φύσιν ἡμῖν ἐστι τὸ παροδημιεῖν μὴ βλέπειν, κατὰ φύσιν δὲ καὶ τὸ, μείζονος παραγενομένου φόβου, τὸν ἕτερον ἐκείσταςθαι. Τί οὖν, ἂν καὶ ἡ σωφροσύνη, φησὶ, κατὰ μὲν φύσιν ἦ, ὁ δὲ φόβος κρατήσας ταύτην

ἐκβάλῃ; Τί οὖν, ἂν δειξω τινὰς μὴδὲ τότε σωφρονομένους, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις τοῖς φόβοις ἔταρατοῦς, οὐ φησὶν ἂν τοῦτ' ἐστιν. Εἶπον τὰ παλαιά; ἀλλὰ τὰ νέα; Ἡσοὶ δὲ ἐν αὐτοῖς; ἐκαίνοις τοῖς φόβοις ἐναπόμεναι γελῶντες, χλευάζοντες, καὶ οὐδὲν Ἰσθον τοιοῦτον; Εἰπέ μοι, ὁ Φαραὸς οὐκ εὐθέως μεθίστατο, καὶ ἐπὶ τὴν προτέραν κακίαν ἀνέτρεχε; Ἐναυθα ἔα, ἐπὶ τὴν τὰ δαιμόνια ἔχοντων, καίτοι οὐκ ὄγκου ὄντων αὐτῶν, προσετίθεσαν ἀπλῶς οἱ λέγοντες. Τὸν Ἰησοῦν ἐραϊζόμεν ὑμᾶς, ὃν Παῦλος κηρύσσει· δι' ὧν γὰρ ἀπολογούνται, δείκνυσται, ὅτι ἴσασιν. Τὸν Ἰησοῦν δὲ λέγουσιν ἐκαίνοι ἀπλῶς, δέον εἰπαῖν τὸν τῆς οἰκουμένης Σωτήρα, τὸν ἀναστάντα· ἀλλ' οὐκ ἤθελον ὁμολογήσαι τὴν δόξαν αὐτοῦ. Δὲ καὶ ἐλέγχει αὐτούς ὁ δαίμων ἐπιπηθῆσας αὐτοῖς, καὶ εἰπὼν· Τὸν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι. Ὡσαί ἔλεγεν· Ὑμεῖς οὐ πιστεύετε, ἀλλ' ἀποκεχρημένοι τῆ ὀνόματι ταῦτά φατε. Οὐκ οὖν ἐρημος ὁ ναός, εὐκαταγνώστον τὸ σκεῦος· ὡστε οὐκ ἴσθη κήρυκες, ἀλλ' ἔμοι, φησὶν, ἐστὶ. Πολὺς ὁ θυμὸς τοῦ δαιμονος. Ἡδύνατο ταῦτα αὐτοῖς ἐργάσασθαι οἱ ἀπόστολοι, ἀλλ' οὐκ ἐπόλων τῶς. Οἱ γὰρ τῶν ἐργαζομένων αὐτοῖς ταῦτα κρατοῦντες, πολλῶ μᾶλλον αὐτῶν. Ὅρα πῶς δεῖκνυται αὐτῶν ἡ ἐπισκεια, ὅτι οἱ μὲν ἐλαυνόμενοι τοιαῦτα ποιούσιν, οἱ δὲ θεραπεύονται δαιμονες τάναντι. Τὸν Ἰησοῦν, φησὶ, γινώσκω. Οὐκ οὖν αἰσχύνηται οἱ [315] ἀγνοοῦντες ὑμεῖς. Καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι. Καλῶς καὶ τοῦτο· φθεὶ γὰρ θεοῦ ὄντα κήρυκα. Εἶτα ἐβάλλεται ἐπ' αὐτοὺς, καὶ διαβήγγυσαι τὰ ἱμάτια· δι' ὧν ἐποίησεν αὐτοῖς, τοῦτο μονοουχὶ λέγων· Μὴ νομίσητε, ὅτι καταφρονῶν ἐκίνων ταῦτα ποιῶ. Πολὺς ὁ φόβος τοῦ δαιμονος. Καὶ διὰ τὴ χωρὶς τῶν βημάτων τούτων οὐ διέβήρην αὐτῶν τὰ ἱμάτια; οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὸν θυμὸν ἐπλήρωσε, καὶ τὴν πλάστη ἐστρεψεν. Ἐφοβέτο, ὅπερ ἔφην, τὴν ἀπρόσβου δύναμιν, καὶ οὐκ ἂν τοσούτων ἴσχυον, εἰ μὴ τοῦτο εἶπεν. Ὅρα δὲ πανταχοῦ τοῖς δαιμονος εὐγνωμονεστέρους τῶν Ἰουδαίων, καὶ οὐ τολμώντας ἀντεπιτείν, οὐδὲ κατηγορήσας τῶν ἀποστόλων, οὐδὲ τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖ λέγουσιν, *Ὀίδαμεν σε εἰς εὐ· καὶ, Τί ἤλθες ὡς πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; καὶ πάλιν, Ὀίδα σε εἰς εὐ, ὁ Υἱὸς τοῦ θεοῦ· ἐναυθα δὲ, Ὀυτοὶ οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσὶ· καὶ πάλιν, Τὸν μὲν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι.* Πάνυ γὰρ ἐβελόκισαν καὶ ἔσκαμον τοὺς ἁγίους ἐκείνους. Τὰχα τῶν ὑμῶν ἀκούων, ποθεῖ ἐπὶ ταύτης γενέσθαι τῆς ἐξουσίας, ὡστε μὴ δύνασθαι δαιμονος ἀντιθέλπειν αὐτῶν, καὶ μακαρίζει τοὺς ἁγίους ἐκείνους διὰ τοῦτο, ὅτι τοσαύτην εἶχον ἰσχύν. Ἄλλ' ἀκούτω τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· *Μὴ χαίρετε, ὅτι ἐὰν δαυμῶντα ὑμῶν ὀκατάσσειται ἐπειδὴ φθεὶ πάντας ἀνθρώπους μάλιστα τούτω χαίροντας διὰ κενοδοξίαν.* Εἰ γὰρ τὸ τῷ θεῷ ἂν δοκῶν ζητεῖται καὶ τὸ κοινῆ συμφέρον, ἔτερα μείζον ἐστὶν ὁδός. Οὐκ ἐστὶν οὕτω μέγα δαιμονος ἀπαλλάξαι, ὡς ἀμαρτία ἐξελθῆσαι. Δαίμων οὐ κωλύει βασιλείας οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, ἀλλὰ καὶ συμπράττει, ἄκων μὲν, συμπράττει δὲ σωφρονεστέρον τὸν ἔχοντα ποιῶν· ἀμαρτία δὲ ἐκβάλλει.

* Ἄλλως μὴ φησὶν.

ῖ Ἰδὲν τὴν ἀπὸρρητον. ἔ Ἦνος γὰρ τῷ θεῷ.

δ. Ἄλλ' ἰσως ἐρεῖ τις· Μὴ γένοιτό μοι τοῦτοῦ τυχεῖν σφροντισμοῦ. Οὐδὲ ἐγὼ βούλομαι, ἀλλ' ἔτερον, ἀπὸ τοῦ πθού τοῦ Χριστοῦ πάντα ποιεῖν. Εἰ δὲ, ὃ μὴ γένοιτο, συμβαίη καὶ ὑπὲρ τούτου παρακαλεῖν. Εἰ τοίνυν οὗτος μὴ οὐκ ἐκβάλλει, ἐκείνη δὲ ἐκβάλλει, τὸ ἐκείνης ἀπαλλέξαι μείζονος εὐεργεσίας. Οὐκ οὖν ταύτης σπουδάζωμεν ἀπαλλάττειν τοὺς πλησίον καὶ πρὸ τῶν πλησίον ἡμεῖς αὐτοῦ. Ἵμερον, μὴ δαίμονα ἔχοντα ἐξέστασεν ἑαυτοῦς ἀκριβῶς. Δαίμονος χαλεπότερον ἁμαρτία· ἐκείνος μὴ γὰρ ταπεινούς ποιεῖ. Ἡ οὐχ ὁρᾷτε τοὺς δαιμονώνας, ὅταν ἀνευγέκωνιν ἀπὸ τῆς νόσου, πῶς εἰσι κατηφείς, πῶς σκυθρωποί· πῶς αἰσχύνει τὰ πρόσωπα αὐτῶν γέμει· πῶς οὐδὲ ἀντιβλέπει τοιμῶνιν; Ὅρα τὴν ἀνομίαν· ἐκείνοι μὴ ὑπὲρ ὧν πάσχουσιν αἰσχύνονται, ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ ὧν πράττομεν οὐκ αἰσχυνόμεθα· ἐκείνοι ἀδικοῦμεν αἰδοῦνται, ἡμεῖς ἀδικούμεν οὐκ αἰδοῦμεθα· καίτοι τὰ ἐκείνων οὐκ αἰσχύνει ἄξια, ἀλλ' ἔλεος καὶ φιλανθρωπίας καὶ συγγνώμης, καὶ πολλοῦ τοῦ θαύματος· καὶ μυρίων τῶν ἐπαίνων, ὅταν καὶ τοιούτω προσπαλιονταίς δαίμονι, πάντα εὐχαρίστως φέρωσι· τὰ δὲ ἡμέτερα γέλωτος ὄντως, αἰσχύνει, κατηγορίας, κολάσεως, τιμωρίας, τῶν ἐσχάτων κακῶν καὶ γέννησις, ἀλλ' οὐδεμίαν [314] ἄξια συγγνώμης. Ὅρξ, ὅτι χαλεπότερον δαίμονος ἁμαρτία; Καὶ ἐκείνοι μὴ ἐξ ὧν πάσχουσι κακῶς *, κερδαίνουσι κέρδος διπλοῦν· ἐν μὴν τὸ σφροντιστοῖσι καὶ φιλοσοφώτεροι εἶναι, δεύτερον δὲ τὸ τὴν κολάσιν ἐνταῦθα τῶν οικειῶν ἁμαρτημάτων δόντες, καθαρὸν πρὸς τὸν Δεσπότην ἀπελθεῖν. Καὶ γὰρ ὑπὲρ τούτου διελέχθημεν πολλὰκις, καὶ ἐδείξαμεν ὅ, ὅτι τοὺς ἐνταῦθα κολαζόμενους, ἀν εὐγνωμότως φέρωσι, πολλὰ τῶν ἁμαρτημάτων ἀποτίθεσθαι εἰκόσ. Ἄλλ' ὅτε τῶν ἁμαρτημάτων διπλὰ τὰ δεινὰ, ἐν μὴν ὅτι προκρούμεν, ἔτερον δὲ εἰ τοὺς χεῖρους γινόμεθα. Προσέχετε γὰρ λέγω. Οὐ τοῦτο μόνον ἀδικούμεθα ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ὅτι ἁμαρτάνομεν, ἀλλὰ καὶ ἔτερον, ὅτι ἔξιν ἐδέχεται ἡ ψυχὴ, ὅσιν ὡς ἐπὶ σώματος· σαφέστερον γὰρ ἔσται ἐπὶ ὑποδείγματος λεγόμενον. Καθάρη γὰρ ὃ περὶέξαι οὗ τοῦτο μόνον ἠδίκηται, ὅτι νοεῖ, ἀλλ' ὅτι μετὰ τὴν νόσον ἀσθενέστερος γίνεται λοιπὸν, κἂν εἰς ὑγίαν ἐπανέλθῃ ἀπὸ νόσου μακρὰς· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας, κἂν ὑγιανώμεν, εἰ πολλῆς δεόμεθα τῆς ἰσχύος. Ἴδε γὰρ μοι ὄβρισάντά τινα, καὶ μὴ τιμωρηθέντα· οὐ διὰ τοῦτο μόνον δακρύειν, ὅτι οὐ τῆς ὕβρεως δίκην ἰδιδόναι, ἀλλὰ καὶ δι' ἔτερον πενηθὲν ἄξιον. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ὅτι ἀναίχρητοτέρα γέγονε λοιπὸν ἡ ψυχὴ. Ἐκάστου γὰρ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τῆς ἁμαρτίας· ἐργασθεῖσθε καὶ παυσάμενός, ἀναποτίθεσθαι τις ἡμῶν ἰδὲ τῆ ψυχῆ. Οὐκ ἀκούεις λεγόντων τινῶν, ἔταν ἐκ νόσου ὑγιάνωσιν, ὅτι οὐκ εἰσι τοιμῶν ἔδωκεν κτεῖν; καίτοι γε ὑγίανεν· ἀλλ' ἡ νόσος καὶ τοῦτο ἴδρῃκει. Κἀκείνοι μὴ κακῶς πάσχοντες, εὐχαριστοῦσιν ἡμῖς; δὲ εὐ πράττοντες, βλασφημοῦμεν τὸν θεόν, καὶ ἀποδυσσετούμεν· πλεονάζει γὰρ εὖρος· ἀν ἐν ὑγείᾳ καὶ πολυτέρῳ τοῦτο ποιοῦντας, ἢ ἐν πενίᾳ καὶ ἀβύρροσι. Ἐρέσθηκε γὰρ ὃ δαίμων ἐξ ὀμίου ὄντως σφροντιστῶν ἀπειλῶν πολλὰ, καθάπερ ε· τις παιδαγωγὸς τὸν ἱμάντα ἀνατείνων, καὶ οὐδαμῶθεν ἀναχυθῆναι ἀμείβει. Εἰ δὲ τις ἐν τῇ οὕτω νύκτει, ἀλλ' οὐν ἐκείνου διδάσκει δίκην. Οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο· καθάπερ γὰρ οἱ μωροί, καθάπερ οἱ μαινόμενοι, καθάπερ οἱ

παῖδες οὐκ ἀπαιτούνται εὐθύναι, οὕτως οὐδὲ οἱ τῶν γὰρ οὐκ ἐν γνώσει προτρεπόμενοι οὐδεὶς οἱ ὠμὸς, ὥστε ἀπαιτῆσαι δίκην ποτε. Ἄρα πολλῶν δαιμονώωντων χεῖρον διακείμεθα οἱ ἁμαρτανῶντες. ὅτι οὐκ ἀφρίζομεν, οὐδὲ διατρέφοντες τὰς κόρας, τὰς γέρας; Εἴθε ἐν τῷ σώματι τοῦτο ἐπράττομεν, μὴ ἐν τῇ ψυχῇ. Βούλει σοι εἰδεῖν ψυχὴν ἀφρίζουσαν θαρσύν, καὶ διατρυφῆν ὀμάρτων διανοίας; Ἐνδ τοὺς ὀργιζομένους καὶ μεθύοντες ὑπὸ τοῦ θυμοῦ, ἢ ἀφροῦ οὐκ ἀκαθαρότερα ἐκβάλλουσι ῥήματα; Ὅ ὥστερ διωσθὲ σείλον ἀποβλίζουσι. Καὶ καθάπερ ἐκ οὐδένα ἰσοσι τῶν παρόντων, οὕτως οὐδὲ ὅσοι. Σ· σπείδεις γὰρ αὐτοῖς τῆς διανοίας καὶ διαστραφέντων ὀφθαλμῶν, οὐ φθῖον, οὐκ ἔχθρον, οὐκ αἰδέσιμον, εὐκαταφρόντων, ἀλλὰ πάντα; ἀπλῶς ὄρων. Οὐχ αὐτοῖς καὶ τρέμοντας [315] καθάπερ ἐκείνους; οὐ πίπτουσι χαμαὶ; Ἄλλὰ ἡ ψυχὴ αὐτῶν χαμαὶ καὶ πίπτει σπαιρούσα· εἰ γὰρ ὀρθὴ εἰστίκει, οὐ ἔπαθεν ἐκεῖνα ἔπαρ ἔπαθεν. Ἡ οὐ δοκεῖ σοι καταθί μέρης εἶναι ψυχῆς, καὶ τὴν οικειῶν νῆδιν ἀπὸ κυίας *, καὶ ὃ ποιούσι καὶ λέγουσι μεθύοντες τῷ θεῷ Ἔστι εἰ καὶ ἔτερον μανίας εἶδος τοῦτο χαλεπώτερον τοῦτο; Ὅταν μὴδὲ φραίνει τὴν ὄρην ἀνιταί, ἀλλὰ τρέφωσι παρ' ἑαυτοῦς οικειῶν καθάπερ δὴμιον τὴν μνησικακίαν. Αὐτοῖς γὰρ πρώτους ἀπὸ τῆς μνησικακίας ἐντεθῶν ἦδθ, ἵνα τὰ μέλλοντα π· Πόσην γὰρ οἱ βασάνου εἶναι ἀνορθῶν παλῆγῃ τὴν ψυχὴν, καθ' ἑκάστην ἡμέραν σκοποῦναι ὅπως νηται τὸν ἔχθρον; Πρώτερον ἑαυτὸν κολάζει ὁ τοιοῦ καὶ τιμωρεῖται οἰκτιρῶν, πρὸς ἑαυτὸν μαχόμενος, ἐριζόμενος. Ἀνάγκη γὰρ διαπαντός καίσεσθαι παρ τὸ πῦρ· καὶ τὸν πυρετὸν ἐπὶ τοσοῦτον ἐκτείνων, ἀφῆς παρακίμασι, καὶ νομίζεις ἐκείνῳ δίδοναι τὸν, αὐτὸς δὲ σεαυτὸν τρέχεις, διαπαντός τὴν ε· ἀκμάζουσαν φέρων, καὶ διαναπαύεσθαι τὴν ψυχὴν ἔων, ἀλλ' ἐκθεριζόμενος δαί, καὶ ἐν τρυφῇ καὶ ἐ μῶνι τὸν λογιζομὸν ἔχων.

ε'. Τὸ ταύτης χαλεπότερον τῆς μανίας, διαπαντ· πελοθαὶ καὶ οἰδεῖν καὶ φλεγμαίνειν; Τοιαῦται γ τῶν μνησικακῶν ψυχῶν· ἔθθα ἀν ἔθωσιν ἐν βού· ἀμύνασθαι, εὐθέως ἐπληθῆσαν ἀν φωνῆς ἀχο· κατέποντες, τρέμουντες ἀν ἐπὶ κλήνης ὡσι, μυρία τοῖς ὑπογράφουσι τιμωρίας, ἀναρτῶντες, βασιλῆ· ἐκείνων τὸν ἔχθρον· πρὸς δὲ τοιούτοις, ἀν καὶ ε· μούνα ἔθωσι, βαβαὶ τῆς τιμωρίας! Ἄρες αὐ· ἁμάρτημα, καὶ ἀπάλαξον σεαυτὸν τῆς βασάνου· νεις διαπαντός κολαζόμενος, ἵνα ἐκείνων ἀπαξ κ· καὶ τιμωρηθῶ· εἰ κατασκευάζεις ἐκιδὸν σεαυτῶ· μα ἰ; εἰ βουλόμενος ἀπαλλάττειναι σοὺ τὸν θυμὸν· ἔχεις; Μῆδὲ μέχρις ἑσπέρας μενέτω, φησὶν ὁ Γ· Καθάρη γὰρ τρυφῶν εἰς καὶ σῆς, ὅττω τὴν τῆς ἡμετέρας διατρέγεις διανοίας. Τὸ θρηῖον κλείεις εἰς τὰ σπλάγγνα τὰ σά; Βέλτιον ἔθιν ἢ ε· καίσεσθαι τῇ καρδίᾳ, ἢ θυμὸν καὶ μνησικακίαν· μὴ γὰρ εὐθέως ἀν ἡμᾶς ἀπέλλαξεν, οὕτως δὲ μέ· παντός, οὕτως ὀδόντας ἔμπηγνός, τὸν ἴδον ἐντιβεὶ χαλεπῶς ἐπιστρατεύων ε· λογιζομῶς. Ἄλλὰ ταῦτ· φησὶν, ἵνα μὴ καταγελᾷσθαι, ἵνα μὴ καταφρονῆσθαι, ἀνθρώπου καὶ ταλαίπωρο, οὐ βούλει καταγελᾷσθαι ὃ τοῦ συνδουλοῦ, ἀλλὰ μισθῆται παρὰ τοῦ ο·

* Πάσχουσι κακῶς deest in uno codice. ὁ Καὶ ἐδείξαμεν deest in uno. ὁ Αἱ σφροντιστῶν πολλὰ λέγων καθάπερ. ὁ ἴτα Commel. et unus cod.; Monif., post Savil., Εἰ δὲ τις ἐν τῇ οὕτω νύκτει, οὐδὲ ἐκ. ὡς οὖν. Εστ.

ε Αἱ, ἀποκωλύσις, male. ἰ Quidam ἐκτίκον σεαυτῶματι, quae lectio non spernenda, se morbo tade e Sic, cum codd., Commel. et Savil., scripsimus. Le: ἐκστρατεύων. Εστ.

vitus quidem, sed tamen cooperatur, dum continentiora reddit eum quem occupat : peccatum vero e regno ejecit.

4. *Habere peccatum quam habere demonem gravius est.* — At forte dicit quispiam : Absit, ut sic assequar continentiam. Neque ego velim, sed alio modo ut omnia facias ex amore Christi. Si vero hoc, quod absit, contingat, pro hoc est orandum. Si igitur demon non ejecit, peccatum vero ejecit, ab hoc liberari majus est beneficium. Ergo ab hoc proximum liberari curemus, et ante proximum, nos ipsos. Videamus ne demonem habeamus, diligenter nos ipsos examinemus. Demone gravius est peccatum; ille namque humiles reddit. Annon videtis demoniacos, quando a morbo recreantur, quam sint demissi, quam mesti? quomodo vultu pudore suffundatur, quomodo non ausint obtueri? Vide absurditatem : illi de iis quæ patiuntur erubescunt, nos de actis nostris non erubescimus : illi injuria affecti venentur, nos injuria afficientes non venemur. Atqui illorum status non pudore dignus, sed misericordia et humanitate, venia, admiratione magna, innumeris laudibus, quando cum tali demone concertantes, omnia cum gratiarum actione patiuntur : nostra vero digna sunt risu, pudore, accusatione, supplicio, pœna, extremis malis, gehenna, nullaque venia. Videtis peccatum demone deterius esse? Et illi quidem ex iis, quæ graviter patiuntur, duplex luerum reportant : unum quod temperatores sint et magis philosophi, alterum quod, cum hic peccatorum pœnas dederint, puri ad Dominum migrent. Nam hac de re sæpe disseruimus et ostendimus, eos qui hic puniuntur, si benigne ferant, magnam peccatorum sarcinam verisimiliter deponere. A peccatis autem duplicia mala eveniunt : unum quod offendamus, alterum quod deteriores evadamus. Attendite dictis. Non in hoc tantum lædimur a peccato, quod peccemus; sed et in alio, quod anima habitum admittat; sicut et in corpore : clarius enim erit inde sumptum exemplum. Quem admodum enim fabricatus non in hoc solum læditur, quod infirmetur, sed etiam quod solum morbum sit infirmior, etiamsi ex diuturno morbo in bonam valetudinem redeat : sic et de peccato dicendum, licet sanemur, adhuc tamen egemus fortitudine. Vide namque mihi quæmpiam, qui contumelia affecerit, nec pœnas dedit : non ideo solum lacrymari oportet, quod contumelia pœnas non dedit? Sed etiam alia de causa laudandum. Quare? Quia impudenter effectus est animus. Singulorum enim peccatorum, postquam delictum peractum est et cessavit, virus quoddam in anima inseritur. Non audis quosdam dicentes, postquam a morbo recreati sunt : Non ultra ausim aquam bibere; licet sani sint? sed morbus in hoc etiam læsit. Et illi quidem mala passi, gratias agunt; nos autem dum bene habemus, Deum blasphemamus, et ægre ferimus : plures enim invenias in sanitate ac divitiis hoc agentes, quam in paupertate et infirmitate. Instat enim demon quasi carnifex ardens minas intentans, sicut quidam pædagogus lo-

rum erigens, et nusquam deflectere sinens. Quod si qui ne ita quidem sapiant, non dant illi pœnas. Non parum autem hoc est. Ut enim stulti, ut furiosi, ut pueri non dant pœnas, sic neque hi : eorum enim quæ inscianter acta sunt, nemo tam crudelis est ut pœnas repetat. Ergo peccantes multo deterius affecti sumus quam demoniaci. Sed non spumamus, nec pupillas distorquemus vel manus? Utinam hoc in corpore pateremur, non in anima! Vis tibi ostendam animam spumantem, impuram, et distortos oculos mentis? Cogita iratos et furore ebrios, quæ spuma non immundiora proferunt verba? Profecto quasi fetidum sputum emittunt. Et sicut illi nullum ex presentibus vorunt, sic neque hi. Obtenebrata enim illorum mente et distortis oculis, non amicum, non inimicum, non venerabilem, non despicendum, sed omnes uno intuitu cernunt. Non vides hos tremere sicut illos? Sed non cadunt in terram? Verum anima eorum humi jacet et cadit palpitans : si enim recta staret, non pateretur illa quæ patitur. Annon videtur tibi abjectæ esse animæ, quæ vigilantiam suam perdidit, ea quæ illi dicit et faciunt animo ebrii? Est et aliud furoris genus hoc gravius. Quodnam illud? Quando neque iram remitti sustinent, sed apud se alunt, quasi domesticum carnificem ulciscendi se cupiditatem. Illos enim prinos hæc cupiditas hic perdit, ut futura præteream. Nam quantum putas esse tormentum hominis animo percussus, singulis diebus meditantis, quo pacto inimicum ulciscatur? Primo seipsum punit, et inflatum plectit, contra seipsum pugnans et incensus. Necesse enim est ignem semper in te ardere : et febrim tantam intendens, non sinis decrescere, putasque te illi malum inferre; ipse vero te ipsum tabefacis, flammam semper vigentem gestans, nec sinens animam quiescere, sed effectus semper, et in perturbatione et tempestate mentem retinens.

5. *Quid hoc furore deterius, semper ita dolere, inflari, ardere?* Tales enim sunt vindictam meditantium animæ : ubi viderint eum, quem ulcisci cupiunt, statim concitantur; si vocem audierint, decidunt, tremunt; si in lecto decumbant, mille sibi depingunt ultionis genera, suspendentes, torquentes inimicum illum : ad hæc, si illum clarum et conspiciendum viderint, pœnarum, quantum supplicium! Dimittite illi peccatum, teque a tormento exime. Cur semper cruciatus perseveras, ut illum semel ulciscaris et punias? quid paras tibi becticum morbum? Cur animi tui liberari volentem detines? Ne usque ad vesperam maneant, inquit Paulus (*Ephes. 4. 26*). Sicut enim tabes quædam et tinea, sic mentis nostræ radicem rodit. Cur feram includis in visceribus tuis? Melius esset serpentem et viperam in corde esse, quam iram et ulciscendi cupiditatem : nam illa reptilia statim a nobis abscederent; hæc autem semper manet, senex er dentibus lanat, virus immitit, mulestarum cogitationum exercitum producit. At hæc facio, inquit, ne me rideat, ne contemnat. Miser homo et ærammose, non vis a conservo irrideri, sed odio haberi a D. nino

tuo ¹ non vis despici a conseruo, sed Dominum despicias? despici ab illo non poteris, Deumque putas non indignari, quod ipsum derideas, quod ipsum spernas, dum non vis ipsi obtemperare? Quod autem ille non te deridebit, hinc manifestum est. Si te ulciscaris, hinc magnus risus, magnus contemptus; nam parvilitatis est opus: si vero dimiseris, magnum miraculum; magnanimitatis enim hoc opus est. At ille, inquit, id ignorat. Sciat Deus, ut majorem habeas mercedem. In fœnus date, inquit, iis, a quibus nihil accipere speratis (*Luc. 14. 14*). Sic beneficia præstamus iis, qui non sentiunt se beneficiis affici, ut ne vel laudem vel aliquid aliud nobis repedentes, mercedem nobis minuant. Cum enim nihil ab hominibus accipimus, tunc majora a Deo accipimus. Quid autem risu dignius, quid frigidius anima quæ semper irascitur et se vult ulcisci? Muliebri ac puerile propositum est. Nam ut illa contra iocunata etiam irascitur, et si pavementum non percutiat, non remittit iram: ita et hi eos, qui se affixerunt, ulcisci volunt. Ergo et ipsi risu digni: nam iræ subjectum esse, puerilis est animi; iræ insuperare, strenui viri est. Ergo non nos irridemur, si philosophi simus, sed illi. Non est illud contemptibile hominum, a passione non vici: contemptibile hominum est exteriorum risum timere, ita ut ideo extollaris, animi morbo subjiciaris, Deum offendas, et te ulciscaris. Hæc vere sunt risu digna. Hæc ergo fugiamus. Dicat se, qui nos sexcentis impetivit malis, nihil passum esse mali: dicat se, si in vos iterum debacchetur, nihil esse passurum. Non aliter nostram prædicaret virtutem, non alia quæreret verba, si nos laudare vellet, quam hæc, quæ ut nos mordet profert. Utinam omnes hæc de me dicerent: Frigidus homo et miser est: omnes ipsi contumeliam inferunt, et ipse fert; omnes insiliunt, et ille non se ulciscitur. Utinam adderent: Neque si velit, potest: ut mihi laus esset a Deo. et non ab hominibus. Dicit, quod ob timiditatem non nos ulciscimur. Nihil hoc nobis nocet, quando Deus scit; sed thesaurum nostrum in majori

¹ Alii legunt, sed odio haberi a Domino tuo, et ab ipso despici?

ponit custodia. Si illos spectemus, ab omnibus excideamus. Ne videamus quid dicant, sed quid nos deceat. At illi, Ne me quia irridet, inquit, ne quidam glorientur. O stultitiam! Nemo qui me læserit me irrisit, inquit; id est, ultus sum illum. Atqui hæc de cana irridendus es, quia ipsum ultus es. Undenam hæc verba inducta sunt, turpia et perniciosa, quæ vitam nostram et rempublicam subvertunt? nonne, quia Deo adversantia loquimur? Quod enim Deo reddit æqualem, nempe non se ulcisci, id tu risum reputas esse. Nonne ideo risu digni sumus, et apud nos ipsos et apud gentiles, quod ita contra Deum loquamur?

Historia reperti thesauri. — Volo quidpiam enarrare apud veteres gestum, non circa iram, sed circa pecuniam. Erat cædum prædium, occultum thesaurum habens, lascio domino, quod ille vendidit: emptor vero cum foderet, ut plantaret et curaret, depositum thesaurum invenit. Quod cum didicisset is qui venderat, veniens emptorem cogebat ut thesaurum redderet, dicens se prædium vendidisse, non thesaurum. Ille contra repellebat eum dicens, se prædium cum thesauro emisse, et se hoc nihil curare. Res in litem inter ambos versa est, illo reddi sibi volente, alteroque negante. Incidentes autem in hominem quempiam litigabant; deinde interrogavit illum, cui deberet thesaurus adjudicari. Ille vero non sententiam tulit, dixitque se litem soluturum esse, quod ipse dominus esset. Et illis annuentibus accepto thesauro, innumera deinde mala passus est, et se redidit, jure illi ab hoc abstinentia. Hoc et circa iram fieri oportet, ut et nos contendamus, non esse suamdam ultionem, et qui læserunt contendant, oportere se pœnas dare. Sed forsitan hæc ridicula videantur. Quando enim hæc insaniam admodum occupat, qui modeste agunt irridentur, et inter insanientes multos, qui non insunt videntur insanire. Quamobrem obsecro, feramus, nosque contineamus, ut possimus hoc pernicioso morbo liberi, regnum celorum assequi, gratis et miserationibus benigni Filii, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper. et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLII.

CAP. 19. v. 21. *His autem expletis, proposuit Paulus in Spiritu, transita Macedonia et Achaia ire Jerusalem, dicens: Postquam fuero ibi, oportet me et Romam videre. 22. Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi Timotheum et Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia. 25. Facta est autem illo tempore turbatio non minima de via.*

1. Satis moratus in illa civitate, vult iterum alio migrare: ideo mittit Timotheum et Erastum in Macedoniam, ipse vero manet Ephesi. Quomodo autem, initio volens in Syriam abire, in Macedoniam revertitur? Ut ostendat se non omnia ex propria virtute facere. Jam prophetat dicens: *Oportet me et Romam videre.* Hoc vero fortasse dicit, ut consoletur eos, ut

qui non maneat quidem, sed rursus vicinus eorum futurus sit, et prophetia discipulorum animos excitat. Hinc mihi videtur Ephesi Corinthiis scribere ac dicere: *Nolo vos ignorare de tribulationibus nostris, quæ facta est in Asia* (2. Cor. 1. 8). Quia enim promiserat se Corinthum esse venturum, quod moras traxerit sese purgat, et tentationem memorat, quæ Demetrium spectant enarrans. Illic enim subindicat enu dicit turbationem non minimam de via. Rursus periculum, rursus turbatio. Videntur quam sit conspicuus? Facta sunt signa duplicia: illi vero contradicebant. Sic per omnia res contextuntur. 24. *Demetrius enim quidam nomine, argentarius, faciens arces argenteæ Dianæ, præstabat artificibus non modicum questum.*

σπούτου * ; οὐ βούλει καταφρονῆσθαι παρὰ τοῦ ἁποστόλου, ἀλλὰ καταφρονεῖ τοῦ Δεσπότη; καταφρονῆσθαι παρ' αὐτοῦ οὐκ ἀνάγκη, τὸν δὲ Θεὸν ἀνακταῖν οὐκ οἶα, ὅτι αὐτοῦ καταγελάξῃ, ὅτι αὐτοῦ καταφρονεῖς, οὐ βουλόμενος αὐτῷ πεθεῖσθαι; * Ὅτι ἐὰν οὐδὲ καταγελάσεται σου, ὅπως ἐκείθεν. * Ἄν μὴ νὸν ἐπεξέλθῃς, πολὺς ὁ γίλω; πολλὴ ἡ καταφρόνησις; μικροφυχίας γὰρ τὸ πρᾶγμα; ἂν δὲ ἀπῆς, πολὺ τὸ θαῦμα μεγαλοφυχίας γὰρ τοῦτο. * Ἄλλ' ἔκείνος οὐκ οἶδε, φησὶν. * Ἰστω ὁ Θεός, ἵνα μείζωνα ἔχης τὸν μισθόν. Δανείζεται γὰρ, φησὶ, παρ' ὧν οὐκ [316] ἐλπίζεις ἀπολαβεῖν. Οὕτω καὶ εὐεργετωμένων τοῦ μὴδὲ αἰσθανομένου, ὅτι εὐεργετοῖται, ἵνα μὴ ἀντιεβόντες ἡμῖν τὸν ἔπαινον, ἢ ὅ τι ὄνησον, ἐλαττώσωσιν ἡμῖν τὸν μισθόν. * Ὅταν γὰρ μὴδὲν παρὰ ἀνθρώπων λάβωμεν, τότε μείζωνα παρὰ τοῦ Θεοῦ ληψόμεθα. Τί δὲ κατολεαστότερον, τί δὲ ψυχρότερον ψυχῆς ὀργιζομένης διαπαντός, καὶ βουλομένης ἐπεξελθεῖν; Γυναικώδης αὕτη ἡ προίρασις καὶ παιδική. Καθότι γὰρ ἐκείνη καὶ πρὸς τὰ ἀψυχα ὀργίζεται, κὰν μὴ πλήρη τὸ ἔσθρος, οὐκ ἀφήσῃ τὴν ὀργήν· οὕτω δὴ καὶ οὗτοι τοὺς λυπήσαντας ἀμύνασθαι βούλονται. * Ἄρα αὐτοὶ γέλωτος ἔβην; τὸ γὰρ ὑπὸ θυμοῦ κρατεῖσθαι, παιδικῆς διανοίας; τὸ δὲ κρατεῖν, ἀνδρείοτης. * Ἄρα οὐχ ἡμέλει καταγελάμεθα, ὅταν φιλοσοφώμεν, ἀλλ' ἔκείνοι. Οὐκ ἔστι τοῦτο εὐκαταφρονῆτων ἀνθρώπων, τὸ μὴ ἠτάσθαι πάθει εὐκαταφρονῆτων δὲ ἐστὶ τὸ οὕτω τρέμειν τὸν ἐξωθεν γέλωτα, ὡς διὰ τούτων αἰρεῖσθαι καὶ πάθει ὑποπίπτειν οἰκίαι, καὶ Θεῷ προσκρούειν, καὶ ἑαυτὸν ἀμύνασθαι. Ταῦτα ὄντως γέλωτος εἶνα. Οὐκ οὖν ταῦτα φεύγωμεν λέγτες, ὅτι μὴρία ἡμᾶς ἐργασάμενος κακῶ, οὐδὲν αὐτὸς ἐπαθεῖ λέγεται, καὶ καὶ πάλιν ἡμῖν εἰ ἐπινομάσταιν, οὐδὲν ποιεῖται. Οὐκ ἂν ἐτέρως ἡμῶν ἐκτρέφῃ τὴν ἀρετὴν, οὐκ ἂν ἄλλα ἐξήγησεν βήματα, εἰ ἀπεισέταί τῆμας ἐβούλετο, ἀλλ' ἡ ταῦτα, εἰ δοκεῖ κακίως λέγειν. Εἶπε πάντες περὶ ἐμοῦ ταῦτα ἔλεγον, ὅτι Ψυχρὸς ἀνθρώπος, καὶ ταλαπυρρὸς ἐστὶ πάντες; εἰς αὐτὸν ὑβρίζουσιν, αὐτὸς δὲ φέρει πάντες ἐνέλλονται, ἀπεθός δὲ οὐκ ἀμύνεται. Εἶπε προσετίθεσαν, ὅτι Οὐδὲ ἐὰν θέλῃ δύναται, ἵνα μὲ ἐπαινος ἦν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξ ἀνθρώπων. Λέγεται, ὅτι παρὰ ψυχρότητα οὐκ ἀμύνομεθα. Οὐδὲν ἡμᾶς βιάσεται σοῦτο, ἐταν ὁ Θεός εἰδῇ, ἀλλ' ἐν μείζονι καθίστησιν ἡμῶν τὸν θησαυρὸν φυλακῆ. Εἰ μέλλοιμεν πρὸς ἐκείνους ὀφείν, πάντων ἀπεπεσοῦμεθα. Μὴ τί λέγουσιν, ἀλλὰ

τί ἡμῖν πρέπει. ἴδωμεν. Οἱ δὲ, Μὴ γάρ μου καταγελάσῃ, φησὶ, καὶ καυχῶνταί τινας. * Ὁ τῆς ἀνοίας! Οὐδὲς με ἀδικήσας καταγελάσει, φησὶ· τοῦτέστιν, * Ἐπεξέλιθον. Καὶ μὴν τούτῳ καταγελάσθαι ὀρεῖται, ὅτι ἐπεξέλιθες. Πῶθεν ταῦτα τὰ βήματα ἐπεσιήθης, αἰσχύνῃ καὶ διέσθρος ὄντα, καὶ ἀνατροπῆ τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας, καὶ τῆς πολιτείας; ἄρα οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀπεινασίας τῷ Θεῷ φθόνγεσθαι; * Ὁ γὰρ ποιεῖ Θεοῦ ἴσον, τὸ μὴ ἀμύνασθαι, τοῦτε γέλωτα νομίζεις. Ὅ δὲ καὶ ταῦτα γελάσθαι ἔσμεν ἄξιοι καὶ παρ' ἡμῶν αὐτῶν, καὶ παρ' Ἑλλήνων, οὕτως ἀντιφθεγγόμενοι τῷ Θεῷ;

Βούλομαι τὴ διηγήσασθαι γενόμενον ἐπὶ τῶν παλαιῶν, οὐ περὶ ὀργῆς, ἀλλὰ περὶ χρημάτων· Ἦν τινα χωρίον θησαυρὸν ἔχον ἐγκεκρυμμένον οὐκ εἰδότες τοῦ δεσπότη· τοῦτο εἰκίνας τὸ χωρίον ἀπέδοτο. Ὁ πριάμενος διασκάπτων ὥστε φουτέουσι καὶ ἐπιμελήσασθαι, εὖρε τὸν θησαυρὸν ἐναποκαίμενον. Μαθὼν ὁ ἀποδόμενος τοῦτο, ἐβλῶν ἐβιάζετο τὸν ἡγορακτὰ ἀπολαβεῖν τὸν θησαυρὸν· χωρίον γὰρ ἔλεγε πεπραχέναι, οὐ θησαυρὸν. Πάλιν εἰκίνας διωθεῖτο αὐτὸν, λέγων, τὸ χωρίον ἡγορακτὰ μετὰ [317] τοῦ θησαυροῦ, καὶ οὐδένα λόγον ποιεῖν ὑπὲρ τούτου. Εἰς ἀμυρτῆσθῆσιν κατέστησαν ἀμφότεροι, ὁ μὲν λαβὴν βουλόμενος, ὁ δὲ φιλονεικῶν μὴ δοῦναι. Καὶ ἐπιτυχόντες ἀνθρώπου τὸν διελέγοντο· εἴτα ἠρώτων αὐτὸν, τίς δὲ προσγενέσθαι τὸν θησαυρὸν. Ὁ δὲ οὐκ ἀπεφάνητο, ἐση δὲ καταλόγους αὐτῶν τῶν ἀμυρτῆσθῆσιν· αὐτὸς γὰρ ἔσεται κύριος ἑ. Καὶ λαβὴν τὸν θησαυρὸν ἐκόντων παραχωρησάντων ἐκείνων, μωρία ὑπερὸν ὑπέστη κακὰ, καὶ ἔργα ἐνθάδε· ὅτι εἰκότως ἐκείνοι τοῦτο ἀπέστησαν. Τοῦτο καὶ περὶ τῆς ὀργῆς δεῖ γενέσθαι, καὶ ἡμᾶς φιλονεικεῖν μὴ ἀμύνασθαι, καὶ τοὺς λελυπηχτάς φιλονεικεῖν δοῦναι εἶκην. Ἄλλὰ τάχα ταῦτα καὶ γέλωτος εἶναι δοκεῖ· ὅταν γὰρ ἐπιπλῶν ἡ μαρία κατάσχη, οἱ σωφρονιστικῶν γελῶνται, καὶ ἐν πολλοῖς μαινομένοις ὁ μὴ μαινόμενος δοκεῖ μαίνεσθαι. Διὰ παραλόγῳ ἀνεγενεῖν, εἰ ἡμῶν αὐτῶν γενέσθαι, ἵνα δυνήθωμεν τοῦ ἐλεθρίου * τοῦτο πάθους καθαρεύοντες, τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀξιοθῆναι, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῦ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Παιδός, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

3. Hec legentem sponte subito memoria facit iudicis a nostro Lafontaine induci in fabula cui titulus: *L'homme et les plaideurs*. Rom. * Τοῦ ὀλεθρίου δεῖσιν ἐν quibusdam.

* Ἄλλ' ἁποστότου, καὶ καταφρονῆσθαι παρ' αὐτοῦ;

OMIAIA MB'.

Ὅς δὲ ἐπιπρώθῃ ταῦτα, ἔθετο ὁ Παῦλος ἐν τῷ Πνεύματι, διεβλῶν τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν, κορυεῖσθαι εἰς Ἱερουσαλήμ, εἰπὼν, ὅτι Μετὰ τὸ γενέσθαι με ἐκεῖ, δεῖ με καὶ Ῥώμην εἶδεν. Ἀποστείλας δὲ εἰς τὴν Μακεδονίαν δύο τῶν ἐτακοντότων αὐτοῦ, Τιμόθεον καὶ Ἐραστον, αὐτὸς ἐπέδρα χρόνον εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐγένετο δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον τέραχος οὐκ ἄλλος περὶ τῆς ὁδοῦ.

α. Ἰκανὸς ἐνδιατρέφας τῇ πόλει βούλεται μεταστῆναι πάλιν. Διὰ καὶ πέμπει τὸν Τιμόθεον καὶ τὸν Ἐραστον εἰς Μακεδονίαν, αὐτὸς δὲ μένει εἰς Ἐφέσον. Πῶς δὲ ἐξ ἄρχῃς ἐλθόμενος εἰς Συρίαν * ἀπελθεῖν, πάλιν εἰς Μακεδονίαν ὑποστρέφει; Δεικνύς, ὅτι πάντα οὐκ οἰκία δύναμις ἐπραττεν. * Ἦδη προφητεύεται λέγων, δεῖ με καὶ Ῥώμην εἶδεν. Τοῦτο δὲ εἶπεν, ἴσως παρζυμθοῦμενος * Morel, ἀπελθεῖν, εἰς Μακεδονίαν.

καρὶ τὰ τοιαῦτα ἔρητας, εἶπεν· Ἄνδρες, ἐπιστά-
σθε, δεῖ ἐκ ταύτης τῆς ἄρρασις ἡ εὐπορία ἡμῶν
εἶναι· καὶ θεωρεῖτε καὶ ἀκούετε, δεῖ οὐ μόνον Ἐφέ-
σου, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν πάσης τῆς Ἀσίας ὁ Παῦλος
οὕτως κείσας μετέστησεν ἔχλον ἰκανόν, λέγων, δεῖ
οὐκ εἶναι θεοὶ οἱ διὰ χειρῶν ἀνθρώπων γινόμενοι. Οὐ
μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελε-
γητὸν ἔλθειν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς μεγάλης θεᾶς ἱερὸν
Ἀρτέμιδος εἰς οὐδὲν λογισθῆναι, μέλλειν δὲ καὶ
καθαιρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς, ἦν ἅλη ἡ
Ἀσία καὶ ἡ οἰκουμένη σέβεται. Ποίων, φησὶ, ναοὺς
ἀργυροῦς Ἀρτέμιδος. Καὶ πῶς ἐν ναοῖς ἀργυροῦς
γενέσθαι; Ἰσως κιδωρία μικρὰ πολλή γὰρ ταύτης
ἦν ἡ τιμὴ ἐν Ἐφέσῳ, ὅπου καὶ τὸ ἱερὸν αὐτῶν ἐμπε-
ρῶν οὕτως ἐλύπησεν αὐτοὺς, ὡς τὸν ἐμπερῶντα κε-
λεύειν μηδὲ ἀνομιὰ λέγεσθαι. Ὅρα πανταχοῦ τὴν εἰδω-
λοκρασίαν ἀπὸ χρημάτων γινόμεναι. Κανένοι διὰ χρῆ-
ματα, καὶ οὕτως διὰ χρήματα· οὐχ ὡς τῆς εὐσεβείας
κινδυνεύουσιν αὐτοῖς, ἀλλ' ὡς τοῦ πορισμοῦ τὴν ὑπόθε-
σιν οὐκ ἔχοντος. Καὶ οὐκ ἄνευ κακῶν ἀνδρῶν· Εὐπορος
ἦν αὐτὸς, καὶ αὐτῷ μὲν οὐ τοσαύτη ἐμμελε βλάβη γε-
νέσθαι ἐκ τούτου· ἐκείνοις δὲ ἦν πολλή, ἅτε πένηνιν
οἷαι καὶ ἀπὸ τῆς κατ' ἡμέραν ἐργασίας τρεφομένους.
Καὶ ὅμως οὗτοι μὲν οὐδὲν λέγουσιν, αὐτοὺς δὲ· κοινωνοὺς
δὲ ἦντας αὐτοῦς τῆς τέχνης, κοινωνοὺς λαμβάνει καὶ
τοῦ θυροῦ. Εἶτα καὶ τὸν κινδύνον γήρηναι, ἀπαγαγόν,
δεῖ κινδυνεύει ἡμῖν τοῦτο τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν
ἔλθειν. Τοῦτο γὰρ σχεδὸν διὰ τούτου ἔηλο, δεῖ ἀπὸ τῆς
τέχνης ταύτης κινδυνεύομεν εἰς λιμὸν ἐμπεσεῖν. Καίτοι
τὰ ἐρημίαν ἰκανὰ εἰς εὐσεβίαν αὐτοὺς ἀγαγεῖν· ἀλλὰ
ταλαιπώροι τίνες ἦντας καὶ ψυχροί, ἐπισυνίστανται μάλ-
λον, καὶ οὐκ ἐνοοῦσιν, δεῖ εἰ ὁ ἄνθρωπος οὕτως τοσαῦτα
ισχυεῖ ὡς μεταστῆσαι πάντας, καὶ κινδυνεῖν τὰ τῶν
θεῶν, ἥλικος ὁ τούτου θεός; καὶ δεῖ πολλῶ μάλλον
ἐκεῖνα ἡμῖν δώσει, ὑπὲρ ὧν φοβούμεθα. Ἦδη προκα-
τέλαβεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, λέγων, δεῖ οὐκ εἶναι θεοὶ οἱ
διὰ χειρῶν ἀνθρώπων γινόμενοι. Ὅρα ὑπὲρ τίνος
ἀπανακτοῦσιν Ἕλληνας· ἐπειθεῖ εἶπεν, δεῖ οὐκ ἀν-
θρώπων γινόμενοι, οὐκ εἶναι θεοὶ. Πανταχοῦ εἰς τὴν
τέχνην ὠθεῖ τὸν λόγον. Εἶτα τὸ μάλιστα αὐτοὺς λυπήσαν
ὑπερὸν εἴησι, λέγων· Οὐ μόνον δὲ τοῦτο τὸ μέρος
κινδυνεύει· τούτῳσι, τῶν μὲν ἄλλων οὐδεὶς λόγος,
ἀλλ' δεῖ καὶ τῆς μεγάλης θεᾶς ἱερὸν Ἀρτέμιδος κινδυ-
νεῖν καθαιρεῖσθαι. Εἶτα ἵνα κατ' ἑξῆς χρηματισμοῦ
ἔνεκεν λέγειν ταῦτα, ὅρα τί προετίθησιν· Ἦρ ἡ οἰκου-
μένη σέβεται. Ὅρξ πῶς ἐβίβει μείζω τὴν τοῦ Παύλου
δύναμιν, πάντας ἀθλίους καὶ ταλαιπώρους αὐτοὺς ἀπο-
φαίνων, εἰ γε ἄνθρωπος ἐλευνοποιεῖ καὶ σκηνοποιεῖ τοσα-
ύτα δύναται; Ὅρα παρ' ἐχθρῶν τὰς μαρτυρίας τοῖς
ἀποστόλοις γινόμενας. Ἐκεῖ μὲν εἶπον, Ἰδοὺ πεπλη-
ρώκατε τὴν ἱερουσαλήμ τῆς διδασχῆς ὑμῶν· ἐνταῦθα,
δεῖ μέλλει καθαιρεῖσθαι τῆς Ἀρτέμιδος ἡ μεγαλειότης·
τότε, οἱ τῆν οἰκουμένην [319] ἀναστατώσαντες
ἤκουον, δεῖ οὕτως καὶ ἐνθάδε παρῆσαι· νῦν, δεῖ κιν-
δυνεῖν αὐτὰ τοῦτο τὸ μέρος εἰς ἀπελεγμὸν ἔλθειν.
Οὕτως καὶ Ἰουδαῖοι ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ εἶπον· Ὅρα, δεῖ
ὁ κόσμος ἀπίσω αὐτοῦ ἀπάγει, καὶ ἐλεύσονται
οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἀρῶσιν ἡμῶν τὴν πόλιν. Ἀκούσαντες
δὲ ταῦτα ἐκλήθησαν θυμοῦ. Πότε ὁ θυμὸς γέ-
ρον; Ὅτε περὶ τῆς Ἀρτέμιδος ἤκουσαν, δεῖ περὶ τοῦ
πορισμοῦ. Τοιαῦτα γὰρ τὰ τῶν ἀγοραίων ἦθη, ἀπὸ τοῦ
τυχόντος συναρπάζεσθαι καὶ ἐκκαλεῖσθαι. Διὰ ταῦτα
μετ' ἐξετάσεως δεῖ ποιεῖν πάντα*. Ὅρα δὲ πῶς καὶ

ἦσαν ἐκταραφρόνητοι, ὡς καὶ προεβίβαν. Ἀκού-
τες δὲ, καὶ γινόμενοι πλείους θυμοῦ, φησὶν, ἐ-
ζὼν λέγοντες· Μεγάλη ἡ Ἄρτεμις Ἐφεσίου!
ἐκλήθη ἡ πόλις ἅλη τῆς συγχύσεως· ὡρησθὶ
ὀμοθυμαδὸν εἰς τὸ θεάτρον. Συναρπάσαντες
Γάϊον καὶ Ἀρίσταρχον Μακεδόνας, συνεπέθη
Παῦλου, ἐλλκυσαν αὐτοὺς.

β'. Ἀπίως πάλιν ἐπισιανῶνς ἐπὶ Ἰάσονος ἰουδαῖο
πανταχοῦ αὐτοὺς πρόβαιναι· οὕτως οὐδὲν εἶχον κο-
γέμον οὐδὲ δόξην. Τοῦ δὲ Παύλου βουλευμένου
εἰσεῖν εἰς τὸν δῆμον, οὐκ εἶλον αὐτὸν οἱ μαθ-
τιθεὶς δὲ τῶν Ἀσιαρχῶν ὄντες αὐτῷ φίλοι, κέ-
μετες ἀπὸ αὐτὸν παρακάλουν μὴ δοῦναι αὐτῶν
τὸ θεάτρον. Παρακαλοῦσιν, δεῖ ἀτακτος ἦσαν·
ἀλογιστῶν ῥύμη πάντα τοιμάντες. Καὶ ὁ Παῦλος·
ταῖς οὐ γὰρ ἦν κενόδοξος, οὐδὲ φιλότιμος. Ἄλλο
οὐν ἄλλο εἰ ἐκράτον· ἦν γὰρ ἡ ἐκκλησία συγ-
μένη. Τοιούτων γὰρ τὸ πᾶθος· ἀπίως ἔπειτα καὶ
πῦρ εἰς ὕλην ἐμπεσον. Καὶ οἱ πλείους οὐκ ἤθε-
λον εἶναι συνεληθῆσαν. Ἐκ δὲ τοῦ ἐ-
προεβίβαντος Ἀλέξανδρον, προβαλόντων αὐτῶν
Ἰουδαίων. Προεβίβαντο Ἰουδαῖοι οἰκονομικοὺς, ἵ-
δεν ἔχουσιν ὑπερὸν ἀντιλέγειν. Οὕτως καὶ προβά-
λιν καὶ φησὶ γέταται, καὶ τί, ἔκου· Ὁ δὲ Ἀλέξανδρον
σεισας τῇ χειρὶ, ἤθελεν ἀπολογεῖσθαι τῷ·
Ἐπιγρόντες δὲ, δεῖ Ἰουδαῖος εἶναι, σωθὴ ἐ-
μὰ ἐκ πάντων, ὡς ἐπὶ ὄρας δύο κραζόντων·
Ἄλη ἡ Ἄρτεμις Ἐφεσίου. Παιδικὴ ὄντως ἡ δι-
καθῆπερ φοβούμενοι, μὴ οὐδεὶς τὸ σέβας αὐτῶν
εγὼς ἔδωκ. Δύο ἐτι ἐκάθισεν ἐκεῖ, καὶ ὅρα πῶς
Ἕλληνας ἦσαν. Κατακτεῖσθαι δὲ ὁ γραμματεὺς
ἔχλον, φησὶν· Ἄνδρες Ἐφεσῖοι, εἰς γὰρ ἐστ
θρωπερ, δεῖ οὐ γινώσκων τὴν Ἐφεσίου πόλιν
κέρρον οὐσαν τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδος καὶ
Διοκετοῦ; Τούτω πρῶτον τὸν θυμὸν αὐτῶν ἔ-
καὶ τὸν Διοκετοῦ. Τοῦτα λέγει, ὡς οὐκ ἦντος
τοῦ πράγματος. Ἰερὸν δὲ ἔτερον οὕτω ἐκαλεῖτο
τέ· ἦτοι τὸ εἰδωλὸν τοῦτον τῆς Ἀρτέμιδος Δ
εἶπον, ὡς ἐκ τοῦ αἰδῶς τὸ βουραχὸν ἐκεῖνο πε-
καὶ οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπου γενόμενον· ἢ ἔτερον·
παρ' αὐτοῦς οὕτως ἐλέγτο. Ἀνωτὴρβήτων ο-
των τοῦτων, ὅτι ἐστὶν ὑμᾶς κακοσταλέμετρο
ἀρχων, καὶ μηδὲν προπετιὲς πρόσειν. Ἦ-
τε γὰρ τοῦ ἀνδραρς τούτους, οὐτε ἱερου-
οῦτε βλασφημητόντας τὴν θεὰν ὀνομαζομένην. Ἄ
πάν ψεύδος· ταῦτα δὲ πρὸς τὸν δῆμον, ὡς
κείνους ἐπεικιστέροισ γενέσθαι, φησὶν.
οὐν Δημήτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τεχνῖται ἔχου-
σιν εἰνα λόγρον, ἀγοραῖοι ἄγονται, καὶ ἀνθύπατο
[320] ἐγκαλεῖσσαν ἀλλήλοισ. Εἰ δὲ τι περὶ
ἐπιήρτεται, ἐν τῷ ἐντόμῳ ἐκκλησία ἐκελεβ
Καὶ γὰρ κινδυνεύομεν ἐγκαλεῖσθαι στάσει
τῆς ἡμερον, μηδενὸς αἰτιου ὑπάρχοντος.
[οῦ] δηνησόμεθα ἀδοκεῖναι λόγον εἰς σικ
εαυτῆς. Καὶ ταῦτα εἰπόν, ἀέλυσε τὴν ἐκκ
Ἐνομιον ἐκκλησίαν, φησὶ, ἵδὲ τι εἰς ἐκκλη-
νοντο κατὰ νόμον κατ' ἕκαστον μῆνα· αὐτὴ δὲ ἰ-
νομος. Εἶτα καὶ ἐφρόθησεν αὐτοῖς εἰπὼν· Κερ-
εγκαλεῖσθαι στάσεις. Ἄλλ' ἴδωμεν ἔκωθεν ἰ-
μῆνα. Ὡς δὲ ἐκλήρωθη ταῦτα, φησὶν, ἔθετο ὁ
ἐν τῷ Πνεύματι, διελλῶν τὴν Μακεδον

* Πάντα deest in uno.

b Ἐπίσιν ὡς deest in eodem. c Editi et mss. π
quamvis negatio in libellis absit. Eoz.

25. Quos convocans, et eos qui hujusmodi erant opifices, dixit: Viri, scitis quia ex hoc artificio est nobis questus: 26. et videtis et audistis, quia non solum Ephesi, sed etiam fere totius Asiae, Paulus hic suadens avertit urbem multam, dicens: Non sumus dii, qui manibus humanis sunt. 27. Non solum autem haec periclitatur nobis pars, ne in confutationem veniat, sed et ne magnae deae Dianae templum pro nihilo reputetur, destruatque majestas ejus, quam tota Asia et orbis colit. Faciens, inquit, aedes argenteae Dianae. Et quomodo possunt aedes argenteae fieri? Forte quasi ciboria parva: magnus enim ipsi honor erat Ephesi, ubi illorum incenso templo ita doluerit, ut ne nomen quidem ejus, qui succederat, proferri juberent. Vide ubique idololatram a pecuniis constare. Et illi propter pecunias, et hic propter pecunias: non quasi religioe periclitante, sed quasi questu materiam non habente. Et perpende viri malignitatem. Opulentus ille erat, et hinc illi non tantum damnum futurum erat: illis vero, utpote pauperibus multum, qui diurno questu victum pararent. Attamen hi nihil dicunt, sed ille tantum: artis vero socii cum essent, tumultus consortes assumit. Deinde etiam periculum exaggeravit, dicens: Haec periclitatur nobis pars, ne in confutationem incidat. Hoc enim fere significat: Ab hac arte in famem delabi periclitatur. Atqui poterant dicta illa ipsos ad piam religionem adducere; sed miseri ac viles cum essent, insurgunt magis, nec cogitant, si hic homo talia possit, ut omnes convertat et dii periclitentur, quantos sit illius Deus: et quod multo magis ipse nobis illa dabit, pro quibus timemus. Jam praecoccupaverat illorum animos, dicens: Non sunt dii, qui manibus humanis sunt. Vide pro qua re indignenter gentiles: quia dixerat: Qui ab hominibus facti sunt, non sunt dii. Ubique in artem sermonem convertit. Deinde quod maxime in angorem conjicere poterat, dicit, Non solum haec pars periclitatur; id est, aliorum nobis nulla cura est, sed quod magnae deae Dianae templum destrui periclitetur. Deinde ne videatur lucri causa haec dicere, vide quid addat: Quam orbis colit. Viden' quomodo majorem ostendat Pauli virtutem, omnes xerum-mos et miseros illos ostendens, si homo pulsus et tectoriorum artifex talia potest? Vide testimonia de apostolis ab ipsis inimicis reddita. Illic quidem dicebant: Ecce impletis Jerusalem doctrina vestra (Act. 3. 22); hic, Futurum est, ut destruatur Dianae majestas: tunc audiebant, Qui subverterunt orbem terrarum, hic adamus (Ibid. 17. 6); nunc, Periclitatur nobis haec pars in confutationem venire. Sic Judaei de Christo dicebant: Videte quod mundus post ipsum vadat; et, Venient Romani, et tollent nostram civitatem (Joan. 19. 12. et 11. 48). Haec autem auditis, repleti sunt furor. Unde furor ille? Quando de Diana audierunt, quando de lucri propterea. Talis enim forsensium mos est, levi de causa abripi et accendi. Idcirco cum examine omnia sunt agenda. Vide autem quam despiciendi essent, qui ab omnibus commoverentur. 28. Haec auditis repleti sunt ira, et exclamaverunt, Magna Diana Ephe-

siorum! 29. Et impleta est civitas confusione: et impetum fecerunt uno animo in theatrum. Rapto autem Gaio et Aristarcho Macedonibus, Pauli conitibus, traxerunt illos.

2. Sine causa rursus invadunt sicut Jasonem Judaei, et ubique sunt parati: ita nullam vel gloriae vel sanctorum rationem habebant. 30. Paulo autem volente intrare in populum, non permisit discipuli. 31. Quidam autem de Asia principibus, qui erant ejus amici, miserunt ad eum rogantes, ne se daret in theatrum. Rogant quia incondita turba erat, quae caeco impetu omnia audebat. Et Paulus obtemperat: neque enim erat vanae gloriae cupidus vel ambitiosus. 32. Alii inique aliud clamabant: erat quippe incompositus cunctus. Talis est turba populi: temere sequitur, sicut ignis in stipulam incidens. Plerique autem necebantur cur convenissent. 33. De turba autem detraxerunt Alexandrum, propellentibus eum Judaeis. Propellentibus Judaei ex divina dispensatione, ut nihil possent ultra contradicere. Illic propellitur, loquitur, et quid dicat audi. Alexander autem manu silentio postulato, volebat reddere rationem populo. 34. Quem ut cognoverunt Judaeum esse, vox facta est una omnium, quasi ad duas horas clamantium: Magna Diana Ephesiorum! Puerilis verumens: quasi timentes, ne exstingeretur cultus eorum, frequenter clamabant. Ad duos annos illic sedit, et vide quot adhuc gentiles. 35. Cum autem sedasset scriba turbas, dixit: Viri Ephesii, quis est hominum qui nesciat, Ephesiorum civitatem magnae Dianae esse neocorae et Diopetes? Hoc primum furorem illorum extinxit. Et Diopetes. Hoc dicit, cum non sit res manifesta. Aliud sacrum ita vocabatur Diopetes: vel idolum Dianae Diopetes vocabant, quod ex Jove testa illa delapsa esset, nec ab homine facta fuisset: vel aliud idolum apud illos sic vocabatur. 36. Cum ergo his contradicere non posset, oportet vos sedatos esse, et nihil temere agere. 37. Adduxistis enim viros hos neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram. Atqui totum mendacium est: ista autem ad populum conspuendum dixit. 38. Quod si Demetrius, et qui cum eo sunt artifices, habent adversus aliquam causam, conventus foremnes aguntur, et proconsules sunt: accusent invicem. 39. Si quid autem de aliis rebus quaeritis, in legitimo conventu solvetur. 40. Nam et periclitatur argui seditionis hodierna, cum nulla sit causa, unde possimus reddere rationem hujus tumultus. Et his dictis caesum solvit. Legitimum conventum dicit. Nam secundum legem tres conventus fiebant singulis mensibus: hic vero conventus illegitimus erat. Deinde terrore illos dicens: Periculum est, ne accusemur seditionis. Sed superius dicta repetamus. His completis, inquit, proposuit Paulus in Spiritu, transiit Macedonia et Achaia, ire Jerosolymam. Nunc jam humana ratione agit, sed Spiritu, quo transire doceretur: id enim sibi vult illud, Proposuit, et hic est dictorum sensus. Cur autem mittat Timotheum et Erastum, non dicit: videtur autem mihi etiam de hoc dici, In Spiritu. Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Atheis, solis (1. Thess. 3. 1). Et vide, duos ex mi-

nistris suis misit, ut et adventum suum annuntiarent et promptiores illos redderent. Maxime in Asia versatur: et merito: illic enim erat magnus philosophorum cœtus. Et veniens, rursus illos alloquebatur: magna quippe illic erat superstitio. *Demetrius enim quidam, inquit, argentarius collectis istius artis opificibus dixit: Viri, scitis et videtis et auditis; ita manifestum illud erat: quod hic Paulus suadens subvertit multam turbam.* Itaque non violentem, si suscit; ita persuadenda civitas est. Deinde adducit id, quod illos mordebat: *Quod non sunt dii, qui manibus humanis fiunt.* Quid est hoc? Subvortit, inquit, artem nostram. Ne vero cogitent et dicerent, quod solus homo talia possit; et quod, si tantum possit, illi obsequi oporteat: addidit: *Quam tota Asia et orbis colit.* Vocem suam putabant divino Spiritui obtulram, cum Græci pueri essent. Ex hoc, inquit, officio lucratur. Et si ex hoc officio vobis lucrum sit, quomodo homo vitis suadere potuit? quomodo tante consuetudini prævaluit? quid fecit, quid dixit? Non est Pauli, non est viri. Et hoc sufficit dixisse, *Non sunt dii.* Si ergo ita facile deprehenditur impia religio, jam olim damnatam oportebat; si vero solida sit, non tam cito tolli potest. *Non modo autem, inquit, hoc periclitatur nobis.* Quasi quid majus dicens, hoc subdidit. *His auditis repleti furore clamabant: Magna Diana Ephesiorum!* In singulis enim civitatibus dii proprii erant. Ac sic affecti erant, quasi voce sua cultum ejus restituerent, et quæ facta erant dissolverent.

5. Vide inconditam turbam. *Paulo autem, inquit, volente intrare in populum, non permisit discipuli.* Paulus igitur ingredi volebat concionandi causa: persequutiones enim ad doctrinam captabat; sed discipuli non permittebant. Pende quanta erga ipsum semper providentia utantur. Et ab initio ipsum eduxerunt, ne letalem acciperet plagam: quamquam audierant, quod oportere ipsum Romam videre; attamen prohibent. Non sine providentia autem prænuuntiavit, ne de re gesta turbarentur. Ita nolebant illum aliquid pati. *Et quidam principum Asiæ, inquit, rogabant illum, ne intraret in theatrum.* Promptum ejus animum videntes obsecrabant: adeo illum fideles omnes amabant. Et cur, inquit, Alexander voluit rationem reddere? num et ipse accusabatur? Ut inventa opportunitate totum subverteret, et populi furorem exstingueret. Vidistin' furorem tumultuosum? Bene et increpantis more scriba: *Quis est, inquit, qui nesciat Ephesiorum civitatem?* Sic dicit, de quo timebant; ac si diceret, Nonne colitis illum? Neque dixit, Quis est qui non noverit Dianam? sed, *Civitatem nostram, illos compescens.* *Cum ergo his contradictioni non possit, oportet vos sedatos esse.* De his redarguit, ac si diceret: Quid ergo queritis, quasi hæc incerta essent? palam est, contumeliam in deam illam transire. Religionis obtentu lucrum suum firmare volebant. Deinde leniter perstringit eos; ostendens illos absque ratione convenisse. *Et nihil, inquit, temere agere.* Ostendens eos petulanter egisse, hoc dixit. *Quod si Demetrius et qui cum eo sunt, habent adversus aliquem causam, pro-*

consules sunt. Hac de re culpatur, et ostendens non oportere privatorum criminum causa communem fieri conventum. *Nam periculum est, inquit, ne accusentur.* Hac re illos in angustias conjicit. *Cum nulla sit causa, inquit, de qua possimus hujus tumultus rationem reddere.* Vide quam prudenter vel infideles rationem reddunt, et quam sapienter. Sic furorem exstinxit. Ut enim facile accenditur, perinde facile extinguitur. *Et his dicitis cœtum solvit.* Vident' Deum tentationes permittere. ac per illas discipulos excitare et vigiles reddere, ac ferventiores efficere? Ne ergo concidamus in tentationibus: ipse namque exitum dabit, ut possimus sustinere.

Ærumna amicos devincit. Comparatio domus nuptiarum cum domo luctus.—Nihil ita amicos devincit et conjungit ut ærumna; nihil ita scilicet animos constringit et colligat; nihil nobis doctoribus opportunius, ut dicta nostra sudiantur. Auditor enim tranquille agens mollis est et ignavus, et moleste ferre videtur oratorem; in ærumnis vero et angustiis positus, in multum audiendi desiderium incidit. Nam cum angitur animus, undique consolationem querit; non minimam autem sermo affert consolationem. Cur ergo, inquit, Judæi cum affligerentur, ex pusillanimitate non audiebant? Quia Judæi erant, semper imbecilles et miseri: alioquin vero magna ibi angustia erat; vobis autem de mediocri est sermo. Vide porro: expectabant illi liberari a malis presentibus, et in graviora innumeram incidebant: hoc autem non leviter animum in mœrorem trahit. *Ærumnæ nos ab hejus mundi affectu abstrahunt: statim vero mortem petimus, nec sumus corporis amatores; quod est philosophiæ pars maxima, non deditum nec addictum esse presentis vite.* Afflicta anima non vult multis hæere, sed recreationem tantum quamdam et quietem amat: optat a presentibus eripi, etiamsi nihil aliud sit. Ut corpus defatigatum et in miseria versans, non vult amare nec ventri servire, sed quiescere et tranquille agere: sic et anima innumeris macerata malis, ad quietem et tranquillitatem festinat. Illa, quæ in quiete agit, stupida est, turbatur, sublimis fertur; hæc vero nihil ad quod inhiat, nihil fluxum habens, tota constringitur, nec sublime sapit: et illa fortior, hæc puerilior est; illa gravior, hæc levior. Et sicut si quid in profundam aquam incidat, si leve sit fluctuat: sic et anima in gaudium multum incidens. Maxima vero peccata a multa voluptate nobis oriri videre est. Et, si placet, domos duas describamus; alteram nuptiarum, alteram luctus: in utramque mente ingrediamur: videamus utra sit melior. Luctus domus inveniuntur philosophia plena, domus vero nuptiarum turpitudine. Vide namque: turpia illic verba sunt, risus inconditus, gressus incompositi, vestis et incessus turpitudinis plenus, gestus insaniam et stultitia multa: in summa nihil ibi, quam risus et derisio. Non de ipsis nuptiis dico, absit; sed de iis, quæ nuptias comitantur. Tunc natura debacchatur: qui adsunt ex hominibus bruta sunt, alii ut equi hinnunt, alii ut asini calcitrant: magna dissolutio, magna

ἄγαθον, προεῖσθαι εἰς Ἱερουσόλυμα. Οὐκ ἐτι ἀνθρώπων ἐνταῦθα ποιεῖ, ἀλλὰ Πνεύματι, ὃ καὶ προσβλητο διαθεῖν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, Ἔθετο, καὶ τοιαύτην ἰδέοι; ἔνοιαν ἔχει. Τίνος δὲ ἔνεκεν ἀποπέλλει Τιμόθεον καὶ Ἐραστον, οὐ λέγει· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ περὶ τοῦτο εἶπαι τὸ, Ἐν Πνεύματι. Διὸ μικρὰς στέγους, εὐδοκῆσαμεν καταλειφθῆναι ἐν Ἀθήναις μόνοι. Καὶ ὅρα, δύο τῶν διακονούντων αὐτῷ ἀπέστειλε, τὴν τε κερσοίαν ἀπαγγεῖλαι καὶ προθυμοτέρους ποιῆσαι. Μάλιστα πάντων τῇ Ἀσίᾳ ἐνδιατρίβει· εὐκότως· ἐκεῖ γὰρ ἦν ἡ πολλὴ πατρίδα τῶν φιλοσόφων. Καὶ εἰδὼν, ὅτι μάλιστα αὐτοῖς διελέγετο· καὶ γὰρ πολλὴ ἦν ἐκεῖ ἡ δεισιπαικία. Δημιόφρωνος γὰρ τις, φησὶν, ἀργυροκόπος, συναθροίσας τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας, εἶπεν· Ἄνδρες, ἐπιστάσθε καὶ θεωρεῖτε καὶ ἀκούετε· οὕτως κατέβηλον ἡμῖν τὸ γινόμενον· Ὅτι οὐδως, φησὶν, ὁ Παῦλος αἰσῶς μετέστησεν ἰκανὸν ὄχλον. Ὅστε οὐ βιαίως, εἰ ἐπιείκων· οὕτως δεῖ πείθειν πόλιν. Εἶτα ἐπάγει ἔσπευσεν καθήκοντο, ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ διὰ χειρῶν γινόμενοι. Τί ἐστι τοῦτο; Ἄνοτρέπει, φησὶ, τὴν τέχνην τὴν ἡμετέραν. Καὶ ἵνα μὴ ἐνοήσῃται, καὶ εἰπωσιν, ὅτι μῆτις ἀνθρώπου τοιαῦτα ἰσχύει, καὶ εἰ τοσοῦτον ἰσχύει, εἰς τὸ δεῖ καθέσθαι, ἐπήγαγεν· Ἐν Ἀπὸν τῇ Ἀσίᾳ καὶ ἡ ἀκουμένη σέβεται. Τὴν φωνὴν αὐτῶν φωνοὶ ἐπιστήζοντι τῷ Πνεύματι τῷ ἁλίῳ, ὄντες παῖδες Ἑλλήνων. Ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας, φησὶν, ἡ εὐπορία ἡμῶν ἐστὶ. Καὶ εἰ ἀπὸ ταύτης τῆς ἐργασίας εὐπορία ἡμῶν περιγίνεται, πῶς ἐπιείκων ἀνθρώπου εὐτελής; πῶς τοσαύτης ἐκράτῃσιν συνθείας; εἰ ποῖων ἢ τί λέγων; Οὐκ ἐστὶ Παῦλος, οὐκ ἐστὶν ἄνθρωπος. Καὶ τοῦτο ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ. Εἰ μὲν οὖν οὕτως εὐφρόρατον τὸ τῆς ἀπειθείας, πάλαι καταγνωσθῆναι εἶδει· εἰ δὲ ἰσχυρὸν, οὐχ οὕτως ἀναίρεθῆναι ταχέως. Οὐ μόνον δέ, φησὶ, τοῦτο πενοῦνται ἡμῖν τὸ μέρος. Ὡ; δὴ τί ποτε μείζων λέγων, τοῦτο ἐπήγαγεν. Ἀκούσαντες δὲ καὶ γενομένοι πείθεσθαι θυμῷ Ἐραστον· Μεγάλη ἡ Ἀρτεμὶς Ἐφεσίου. Κατὰ πόλιν γὰρ αὐτοῖς ἦσαν θεοὶ. Καὶ οὕτως διεκείνω, ὡς δὴ τῆς φωνῆς ἀνακτωμένοι τοῦ σέβας αὐτῆς, καὶ τὰ γεγενημένα ἀναλύοντες.

γ. Ὅρα δακτυον πληθύν. Τοῦ δὲ Παύλου, φησὶ, δουλοκτονῶν εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον, οὐκ εἰλον αὐτὸν οἱ μαθηταί. Ὁ μὲν οὖν Παῦλος ἐβούλετο εἰσελθεῖν δημογρηῖσαι· [32] ἰδοὺ γὰρ διωγμῶς ἐλάμβανεν εἰς διδασκαλίαν· ἀλλ' οἱ μαθηταὶ οὐκ εἶλον αὐτόν. Ἐκόπη, πόση περὶ αὐτὸν προνοία κίχρηται πανταχοῦ. Καὶ εἶ ἀρχὴς αὐτὸν ἐξήγαγον, ὥστε μὴ περὶ τὰ καιρία λαβεῖν τὴν πληγὴν· καίτοι γε ἤκουσαν, ὅτι δεῖ καὶ Ῥώμην ἰδεῖν· ὁμοῦ καλῶσθαι. Οἰκονομικῶς δὲ προαγορεύει, ἵνα μὴ τῷ γεννημένῳ δορυθεύσῃ. Οὕτως οὐδὲ πάσχειν τὴν αὐτὴν ἐβούλετο. Καὶ τῶν ἀσχυρῶν δὲ τίνες παρεκάλουν αὐτὴν, φησὶ, μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὸ θέατρον. Εἰδὼς αὐτὴν τὴν προθυμίαν, παρεκάλουν· οὕτως πάντες αὐτὸν ἐβούλετο οἱ πιστοί. Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησὶν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐβούλετο ἀπολογεῖσθαι; μὴ γὰρ αὐτὸς ἐνεκλήθη; Ὅσοι καιρὸν εὐρίαν, καὶ τὸ πᾶν καταστρέφει καὶ ἐκπαύσει τὸ δῆμον τὸν θυμὸν. Εἰδὼς θυμὸν δακτυον· καλῶς καὶ ἐπιτημητικῶς ὁ γραμματεὺς, Τίς ἐστὶ, φησὶν, ὅς οὐ γινώσκεις τὴν Ἐφεσίου πόλιν; Οὕτως εἶπεν περὶ οὐ ἐροῦσθον· ὡσαύτως ἔλεγεν Ὁ θεραπέυει αὐτὴν; Καὶ οὐκ εἶπε, Τίς γὰρ ἐστὶν, ὅς οὐ γινώσκεις τὴν Ἀρτεμῖν; ἀλλὰ, Τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν· θεραπέυει αὐτὸν αὐτοῦ. Ἀνατιφίσθησαν οὖν τούτων ὄντων,

• Ἐπὶ τὸς εὐθείας. • Ἰδὸν δορυθεύσων· ἀλλ' οὕτως κωλύει τὴν αὐτὴν ἐβούλετο.

δὸν ἐστὶν ὁμῶς κατεσταλμένους ὑπάρχειν. Τὰτα ὄθεν ἐγκαλεῖ, μονοκυβὴ λέγων· Τί τὸν ἤθετε ὡς ἀδῆλων ὄντων; φανερόν, ὡς ἡ ὕβρις εἰς τὴν θεὸν διαβαίνει. Πρόσρημα τὴν εὐθείαν ἐβούλετον ποιεῖν τοῦ χρηματισμοῦ. Εἶτα ἡρέμα καθάπερτα αὐτῶν, δεικνύς, ὅτι ἀλογιστῶς συνήλθον. Καὶ μὴδὲν, φησὶ, προπετὲς κρόττειν. Δεικνύς, ὅτι προπετῶς ἔπραξαν, τοῦτο εἶπεν. Εἰ μὲν οὖν Δημιόφρων καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἔχουσι κράς εἰνα λόγον, ἀνθρώποι εἰσι. Καὶ τοῦτο λέγει ἐγκλητικῶν, καὶ δεικνύς ὅτι οὐκ εἶδει ἰδιωτικῶν ἐγκλημάτων ἔνεκεν κοινὴν ἐκκλησίαν ποιῆσθαι. Καὶ γὰρ κινδυνεύουσαν, φησὶν, ἐγκαλεῖσθαι. Τούτων σφόδρα αὐτοῖς διηπόρησεν. Οὐδέτις αἰτίου, φησὶν, ὑπάρχοντος, περὶ οὗ δυνήσθηται λόγον δοῦναι εἰς συστραφῆς ταύτης. Ὅρα πῶς οἱ ἄπιστοι φρονίμως ἀπολογούνται, πῶς συνετάς. Οὕτως ἔσβησε τὸν θυμὸν. Ὅπερ γὰρ βλάβος· ἐλάττειται, οὕτως καὶ βλάβος σθένεται. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν, φησὶν. Ὅρξ· τὸν θεὸν συγχωροῦντα τοὺς πειρασμούς, καὶ διεγέροντα καὶ ἀφηνεῖοντα τοὺς μαθητὰς τοῖς καὶ σφοδρότερος ἐργαζόμενον; Μὴ δὴ καταπίπτωμεν τοῖς πειρασμοῖς· αὐτοῖς γὰρ ποιῆσαι καὶ τὴν ἐκδοσὶν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν.

Οὐδὲν οὕτω φιλως ποιεῖ καὶ συγκροτεῖ, ὡς θλίψις· οὐδὲν οὕτω συνδεῖ καὶ ἐπισφίγγει τῶν πιστῶν τὰς ψυχὰς· οὐδὲν ἡμῖν τοῖς διδασκαλοῖς οὕτως ἐπιτρεῖσθαι πρὸς τὸ τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα ἀκούεσθαι. Ἐν μὲν γὰρ ἀνείσει τυγχάνων ἀκρατῆς, χαυνὸς τέ ἐστι καὶ βέβητος, καὶ ἐνοχλεῖσθαι δοκεῖ παρὰ τοῦ λέγοντος· ἐν δὲ θλίψει καὶ στενωχωρίᾳ εἰς πολλὴν ἐπιθυμίαν ἀκράσεως ἐπιπίπτει. Στενωχωρούμενος γὰρ τὴν ψυχὴν, πανταχόθεν ζητεῖ παραμυθίαν τῆς θλίψεως εὐρεῖν· οὐ μικρὰν δὲ φέρει λόγος παραμυθίας. Τί οὖν, φησὶν, οἱ Ἰουδαῖοι; πῶς θλιβόμενοι ἀπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας οὐκ ἤκουον; Ὅτι Ἰουδαῖοι ἦσαν, οἱ αἰ ἀσθενεῖς καὶ ταλαιπώροι· ἄλλως τε καὶ εἰ καὶ ἐκεῖ πολλὴ ἡ θλίψις ἦν, ἡμῖν δὲ [322] περὶ συμμέτρον ὁ λόγος. Ὅρα γὰρ προσεδόξαν ἀπαλλάττεσθαι τῶν κατεχόντων αὐτοὺς κακῶν κείνων, καὶ μυρίους περιέπεσον μᾶλλον δεινοῖς· τοῦτο δὲ οὐχ ὡς ἔτυχε ἀπορεῖ ψυχῆν. Αἱ θλίψεις ἀποσχίζουσιν ἡμᾶς τῆς συμπαθείας τῆς πρὸς τὴν παρόντα κόσμον· εὐθέως γοῦν τὸν θάνατον αἰτούμεν, καὶ οὐκ ἐσμεν φιλοσώματος· ὅπερ μείζονος φιλοσοφίας μέρος ἐστὶ, μὴ κεχηγῆναι μηδὲ προσεδόξαι τῇ παροῦσῃ ζωῇ. Ἡ θλιβομένη ψυχὴ οὐ βούλεται περὶ τὸ καλὸν εἶναι, ἀλλ' ἀναπαύσεως τινος μόνον καὶ ἡσυχίας ἐρᾷ· ἀγαπητὸν αὐτῇ τῶν παρόντων ἀπαλλαγῆναι, κἀν μηδὲν ἕτερον ἢ. Καθάρσει σώμα πεπονητῆ καὶ ταλαιπωρηθῆν οὐκ ἐρᾷ βούλεται, οὐ γαστρίεσθαι, ἀλλ' ἀναπαύεσθαι καὶ ἡσυχῇ κείσθαι· οὕτως καὶ ψυχὴ μυρίους ταριχευθεῖσα κακοῖς, πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ ἡσυχίαν ἐπιτίγεται εἶναι. Ἡ ἐν ἀνάσσει οὕσα ἐπότητας, τελοῦσθαι, μετέωρος ἐστὶν· αὐτὴ δὲ οὐδὲν κεχηγὸς ἔχουσα οὐδὲ διαβρῆτον, ὅλη συνέσφιγγεται καὶ μένει ἀμετέωρος· καὶ ἡ μὲν ἀνδρεσιότερα, ἡ δὲ παιδικιότερα ἐστὶ· καὶ ἡ μὲν βαρύτερα, ἡ δὲ κορυφότερα. Καὶ καθάπερ ἐν πολλῷ ὕδατι ἔμπεσον ἐστὶν κοῦρον σαλεύεται· οὕτως καὶ εἰς πολλὴν χαρὰν ἔμπεσούσα ψυχὴ. Καὶ τὰ μέγιστα δὲ ἡμῶν ἀμαρτήματα ἀπὸ πολλῆς θδονῆς γεγενημένα ἴδιοι τίς ἄν. Καὶ εἰ βούλεσθε, οἰκίας ὑπογράφωμεν δύο, τὴν μὲν γαμοῦντων, τὴν δὲ πενοῦστων· εἰσελάθωμεν τῷ λόγῳ πρὸς ἑκατέρους· ἴσμεν τίς τίνος βελτίων. Εὐρεθήσεται γὰρ ἡ τοῦ πενοῦστων φιλοσοφία γέμουσα, ἡ δὲ τοῦ γαμοῦντων ἀσχημοσύνη.

• Ἀπολογεῖται deest in quibusdam. • Ἄλλως ταριχεύεται.

"Ορα γάρ· αισχρά εκεί· ῥήματα, γέλως ἔσκατος, βήματα ἄτακτοτέρα, στολή και βάδιαι ἀσχημοσύνης γέμοισα, σχήματα πολλῆς ἀνοίας και μοιρίας· και ἔλωσ οὐδὲν ἕτερον ἢ πάντα γέλωσ και κατάγελοσ τὰ εκεί. Οὐχ ὁ γάμοσ, λέγω, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὰ περι τὸν γάμοσ. Ἐσκαχευεται τότε ἡ φύσις, ἄλογα ἀντι ἀνθρώπων· οἱ παρόντες γίνονται, οἱ μὲν ὡσ ἴπποσ χρεματίζουσιν, οἱ δὲ ὡσ ὄνοι λακτιζουσὶ· πολλὴ ἡ διάχυσις ἢ, πολλὴ ἡ διάλυσις, οὐδὲν σπουδαῖον, οὐδὲν γενναῖον· πολλὴ εκεί τοῦ διαβόλου ἡ πομπή, κύμβαλα, αὐλοὶ, και ψαμοτα πορνείας γέμοισα και μοιρίας. 'Αλλ' οὐκ εκεί, ἔνθα τὰ πένθος, ἀλλὰ πάντα εὐτακτα· πολλὴ γὰρ ἡ σιγή, πολλὴ ἡ ἠσυχία, πολλὴ ἡ καταστολή, οὐδὲν ἔσκατον, οὐδὲν ἄρρωστον· εἰ τίς τι και ἐφθέγγατο, πάντα φιλοσοφία γέμοισα ῥήματα ἐφθέγγατο· και τὸ δὴ θαυμαστὸν, δεῖ παρ' ἐκείνων τὸν καιρὸν οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ και οὐκ οἱ και γυναῖκαι φιλοσοφοῦσι. Τοιαυτὴ γὰρ ἡ τοῦ πένθος φύσις. Καὶ δοκοῦσι μὲν παρακαλεῖν τὸν πενθοῦντα, μοιρία δὲ φθέγγονται δόγματα φιλοσοφίας μεσὰ· εὐλόγ εὐθέως ὡστε μέχρι τοῦτο στήναι, και ἱκανοὶ οἱ τὸν πεπονηκότα παραμυθόμενοι, και ἀπαριθμήσει τὸν τοιαῦτα πανθούτων μοιρία. Τί γὰρ ἔστιν ἀνθρώπος; Τῆς φύσεωσ ἐξέτασις τῆς ἡμετέρας.

Ε. Τί τὸν ἔστιν ἀνθρώποσ; Τοῦ βίου και τῆς εὐτελείας [323] αὐτοῦ κατηγορία, ἀνάμνησις τῶν ἐν τῷ μέλλοντι πραγμάτων, τῆς κρίσεωσ. Ἐκαστοσ οἰκαδε ἀναχωρεῖ, ἀπὸ μὲν γάμοσ λυποόμενοσ, δεῖ δὴ αὐτοσ μὴ ἐν εὐπραγίᾳ ἔστιν· ἀπὸ δὲ πένθοσ ἀνεμιμένος, δεῖ δὴ μὴ τοιαῦτα ἔπαθε, και τὴν φλεγμὴν σβέσαισ ἀπασαν ἀπῆλθεν. 'Αλλὰ τί; θλίπει τὰ δεσποχήρια, και τὰ θέατρα ἀντεξτάσσωμεν; Ὁ μὲν γὰρ βλίψωσ, ὁ δὲ ἔθροισ τόποσ. Φέροι οὖν, ἔσσωμεν τὰ ἐξ ἑτέρων συμβαίνοντα. Ἐκεῖ φιλοσοφία πολλὴ· ἔνθα γὰρ ἀθυμία, και φιλοσοφία πάντοσ. Ὁ μὲν τοῦτο πλουτοῦσ, ὁ μεγάλη φροῦσιν, και τοῦ τυχερότοσ ἀνέτασι διαλεγόμενοσ πρὸσ αὐτόν, τοῦ φόβου και τῆς ἀθυμίας καθάπερ τινὸσ πυρὸσ/σφοδρότεροσ ἐπιπασόντοσ αὐτοῦ τῆ ψυχῆ, και μαλιάντονοσ τὸ σκληρὸν· τότε ταπεινὸσ γίνεται, τότε σκυθρωπόσ ε, τότε τῆσ μεταβολῆσ αἰσθάνεται τῆσ βιωτικῆσ, τότε καρτερεῖ πρὸσ πάντα. Ἐν δὲ θεάτρῳ πάντα τὰ ἐναντία, γέλωσ, αἰσχροτήσ, πομπὴ διαβολικῆ, διάχυσις, ἀνάλωμα γρόνου, και θαπνὴν ἡμερῶν περιττῆ, ἐπιθυμίας ἀτόπου κατασκευῆ, μοιρίας μελέτη, πορνείασ γυνάμοσν, ἀκολασίασ διδασκαλείωσ, προτροπὴ αἰσχροτήτοσ, γέλωτοσ ὑπέθεσις, ἀσχημοσύνησ παραδείγματα. 'Αλλ' οὐ δὲ δεσπομητριον τοιοῦτοσ· ἀλλ' εκεί ταπεινοφροσύνη, παράκλησις, φιλοσοφίασ προτροπή, ὑπεροφία τῶν βιωτικῶν· πάντα πεπύγεται και καταστροφήται, και καθάπερ παιδίω παιδαγωγῶσ ὁ φόβοσ ἐφέστηκε, πρὸσ πάντα τὰ δέοντα βυθμίζων αὐτόν. 'Αλλ' εἰ βούλει, πάλιν ἔκρωσ ἐξετάσσωμεν τοὺσ αὐτοὺσ τόποσ. Ἐβουλόμην συντυχεῖν ἀνθρώπω ἀπὸ θεάτροσ κατιόντι, και ἄλλω ἀπὸ δεσπομητρίου ἐξιόντι, και εἶδεσ ἀν τοῦ μὲν τὴν ψυχὴν ἐπτοημένην, τεβορθημένην, δεδεμμένην ὄντωσ, τοῦ δὲ ἀνεμμένην, λελυμένην, ἐπερωμένην. Ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ θεάτροσ ἀναχωρῶν, ταῖσ ὄψεσι τὸν εκεί γυναικῶν προσιθεῖσ, παντὸσ οὐδῆρου χαλεπότερα φέρων δεσμά, τοὺσ τόποσ τοῦσ εκεί, τὰ ῥήματα, τὰ σχήματα· ὁ δὲ ἀπὸ δεσπομητρίου, πάντων ἀνεθεῖσ, οὐκ εἰσι γήσεταισ πείσχειν τι δεινὸν, τοῖσ τῶν ἑτέρων τὰ αὐτοῦ παραβάλλων. Ὅτι οὐ δίδεται, χάριν εἰσεταισ λοιπόν, καταφρονήσει τὸν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, πολλοὺσ πλου-

ἔκει δεest in uno. ἢ In eodem πολλῶ ἡ διάχυσις; δεest. ὁ ἄλλω σκυθρωπότεροσ.

τοῦντασ ὄρων ἐν συμφοραῖσ, πολλὰ και μεγάλα δυναμῆνοσ και δεδεμμένοσ εκεί· κἀν ἀδίκωσ τι πάθῃ, και πρὸσ τοῦτο καρτερήσει· και γὰρ και τοῦτο πολλὸσ εκεί τὰ ὑποδείγματα· εἰς ἔνοιασ ἐλευσεται τῆσ μελλούσασ κρίσεωσ, και φρέγιε τοὺσ τόποσ ἐνταῦθα ὄρων. Καθάπερ γὰρ ἐνταῦθα ἐν δεσπομητρίῳ συγκαλεισμένοσ, ἐπεικτικὸσ πρὸσ πάντα ἔστιν· ὡτωσ κἀκεῖνοι πρὸ τῆσ κρίσεωσ, πρὸ τῆσ μελλούσασ ἡμέρασ, πρὸσ γυναικαί, τῆσ παιδεία, πρὸσ τοὺσ οἰκέτασ ἔσονται ἐπεικτικότεροι. 'Αλλ' ἀπὸ τοῦ θεάτροσ οὐχ ὡτωσ, ἀλλ' ἀγδέτεροσ ἐβεται τὴν γυναικα, και δυσχερὴσ πρὸσ τοὺσ οἰκέτωσ ἔσται, παραξυθησεται πρὸσ τὰ παιδεία, ἐκθηρωθησεται πρὸσ πάντα. Μεγάλα κακὰ τὰ θέατρα παρασκευάζει ταῖσ πόλεσι, μεγάλα, και οὐδὲ τοῦτο ἴσμεν δεῖ μεγάλα. Εἰ δὲ οὐκ ἀπακάμειτα, ἐξετάσσωμεν [324] και τοὺσ τοῦ γέλωτοσ τόποσ, τὰ συμπίοσια λέγω, ἔνθα παράσται και κίλακεσ και πολλὴ ἡ τρυφή, και τόποσ ἑτέρωσ, ἔνθα χυλοὶ και ἀνάστροι. Πάλιν εκεί μὲν μίθῃ και τρυφῆ και διάχυσις, ἐνταῦθα δὲ τοῦναντίον. "Ορα και ἐπὶ τοῦ σώματοσ, δεαν φλεγμαίνῃ, δεαν εὐπαθῆ, ταχιστὴν ἔχει πρὸσ νόσον μετὰπειοισιν· δεαν δὲ κατεσολιμένον ἢ, οὐχ ὡτωσ. "Ἰνα δὲ σαφέτεροσ ὡμὲν ὁ λέγω ποιήσω ε, ἔστω σῶμα ἔχον πολὺ αἶμα και σάρκασ πολλὰσ και σφιγγῶν· τοῦτο και ἀπὸ τῆσ τυχοῦσασ τροφῆσ πυρετόν θνήσεται τεκνίον, ἐν ἀπώιασ ἀργήσῃ. Ἐστω δὲ ἔτερον λιμῷ μέλλον καλαῖον και θλίψει· τοῦτο δυσάλωτοσ και δυσκαταγώνιστοσ πρὸσ ἀρρωστίαν. Αἶμα κἀν ὕγιεσ ἢ ἐν ἡμῖν, τῷ πλήθει ὡμῆσ, εὐκόλωσ νόσον ἔτεκιν· ἀν δὲ ὀλιγον ἢ, κἀν μὴ ὡμῆσ, εὐκόλωσ κατεργασθήναι δύναται. Ὅτωσ δεῖ και ἐπὶ ψυχῆσ, ἢ μὲν ἐν ἀνάσει και τρυφῆ ὀυμρόφοποσ ἔχει πρὸσ ἁμαρτιαν τὰς ὀρμὰσ· και γὰρ ἀπονοίασ ἐγγύη; ἡ τοιαυτὴ ἔστωκε και ἥθορισ και κνοβοφίασ και φόβου και ἐπιθυμοῦσ και συκοφαντιῶν· ἀλλ' οὐχ ἢ ἐν θλίψει και αὐταρκειᾳ, ἀλλὰ πάντων τοῦτων ἀπῆλθαται. Ἰδοὺ ἤλιξις τοῖσ ἡμῖν ἔστιν ἡ μεγάλη αὐτῆ. Ἰδῶθεν οὖν τίςεταισ τὰ κακὰ; οὐκ ἀπὸ τῶν πλουτοῦντων; οὐκ ἀπὸ τῶν χαίρόντων; Τίνεσ εἰσ δικαστήρια ἔλκουσ; τίνεσ οὐσίασ διασπαθῶσιν; οἱ ταλαίπωροι και ἀπερβύμμενοι, ἢ οἱ μεγάλα φροῦσιν και χαίροντεσ; Οὐκ ἔστιν ἀπὸ ψυχῆσ τελλιμμένησ γενέσθαι τι κακόν. Ὅθεν αὐτῆσ τὸ κέρδοσ ὁ Παῦλοσ· διὰ τοῦτο φησιν· Ἡ θλίψις ὑπομονῆν καρτεροῦσεται, ἢ δὲ ὑπομονὴ δοκιμῆν, ἢ δὲ δοκιμὴ ἐλλπίδα, ἢ δὲ ἐλλπις οὐ κατασχεῖνεται. Μὴ δεῖ καταπιετωμεν ἐν ταῖσ θλίψεσι, ἀλλ' ἐν ἀπασιν εὐχαριστωμεν, ἵνα τι κερδάνωμεν μέγα, ἵνα εὐδοκιμῶσωμεν παρὰ τῷ θεῷ ἐπὶ τὰσ θλίψεισ συγχωροῦνται. Μέγα θλίψει αγαθόν· και τοῦτο ἀπὸ τῶν παιδῶν τῶν ἡμετέρων μανθάνομεν· χωρις γὰρ θλίψεωσ οὐδὲν ἀν μάθοι χρῆσιμοσ. Ἡμεῖσ δὲ μέλλον αὐτῶν δέομασ θλίψεωσ. Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι τῶν παθῶν ἡμεροῦστων αὐτοῖσ θάλλεισ, πολλῷ μέλλον ἡμεῖσ, και μάλιστα τοσοῦτασ συνηχομενοι. 'Αλλ' ἡμεῖσ μέλλον παιδαγωγούσ ἔχειν ἔχρον· παρὰ μὲν γὰρ τῶν παιδῶν τὰ ἁμαρτήματα οὐκ ἀν μεγάλα γένοιτο, παρὰ δὲ ἡμῶν σφοδρα μεγάλα. Παιδαγωγὸσ δὲ ἡμῶν ἡ θλίψει· Μήτε οὖν ἐπισώμμεθα αὐτῆ, και παροῦσαν γενναίασ φέρωμεν, ἀλλὰ μωρίων οὐσαν αγαθῶν αἰτίαν, ἵνα και τῆσ παρὰ τοῦ Θεοῦ βόηθῆσ ἀπολαύσωμεν, και τῶν ἀποκειμένοσ αγαθῶν τοῖσ ἀγαπίοισ αὐτόν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεῦματι δόξα, κράτοσ, τιμὴ, νῦν και ἀει, και εἰσ τοὺσ αἰῶνασ τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἢ Ἐνωσ, οὐ.ω.σ. Σαφέτεροσ ὡμὲν ὡμῶν ποιήσω τὸν λόγον.

ἢ Ἰδὲμ αὐτοῦ σφελίαι.

confusio: nihil strenuum, nihil generosum: multa isthic diaboli pompa, cymbala, tibiae, cantica fornicationis et adulterii plena. At ubi luctus est, non item, sed omnia bene ordinata: magnum silentium, magna quies, magna demissio: nihil incompositum, nihil inordinatum: si quis loquatur, verba philosophiae plena fundit; quodque mirum est, illo tempore non viri solum, sed etiam domestici et mulieres philosophantur. Talis enim est luctus natra. Et videtur quidem lugentem consolari, plurima autem dogmata proferunt philosophiae plena. Preces statim, ut hic sistat afflictio, multique sunt qui afflictum consolantur, et enumerationes mille sunt eorum, qui similiter lugent. Quid est enim homo? Naturae nostrae perquisitio.

4. *Homo quid sit. Theatrorum turpitude.*— Quid est ergo homo? Vitae et vilitalis ejus accusatio, commemoratio futurarum rerum et iudicii. Unusquisque autem recedit domum: qui a nuptiis, mœstus, quod non res prospera sit; qui a luctu, remissus et quietus, quia non similia passus est; et omni extincto ardore discessit. Sed quid? vis carceres et theatra conferamus? Ille namque ærumnæ, hic voluptatis est locus. Age ergo, videamus quæ ex utrisque contingant. Illic philosophia multa: ubi enim mœror, ibi omnino philosophia. Qui antea dives erat, qui admodum inflatus, jam et vulgo quemvis se alloqui permittit, metu mœroreque igne vehementius in animam ejus incidente et duritiam emolliente: tunc humilis, tunc mœstus evadet, tunc sæcularem mutationem sentiet, tunc fortis erit ad omnia. In theatro autem omnia contraria sunt, risus, turpitude, pompa diabolica, effusio, insumptio temporis, impensa dierum inutilis, apparatus ad absurdam concupiscentiam, adulterii meditatio, scortationis gymnasium, intemperantiæ schola, adhortatio ad turpitudinem, risus occasio, fœditatis exemplum. At non talis est carcer; sed illic humilitas, exhortatio, stimulus ad philosophiam, sæcularium contentus: omnia conculcatur, omnia spernuntur, et metus quasi puero pædagogus adest, ad decora omnia illum instituens. Sed si vis iterum eadem loca alia ratione exploremus. Vellem occurreres viro ex theatro venienti, et alii cuiquam et carcere exeunti: videresque illum animam fastidientem, turbatam, vere vinctam; hujus vero quietam, solutam, liberam. Ille namque ex theatro recedit, oculis captus theatralium amore mulierum, ferro durioribus vinculis contractus, id est, locis ipsis, verbis, gestibus: qui autem et carcere exit, omnibus solutus, non jam se putat quidpiam pati, sua cum alienis comparans. Quod non vinctus sit, id pro gratia habebit, res humanas despiciet, divites multos videns in calamitatibus, qui cum multa magnaque possint, isthic ligantur: etiamsi quid injuste patiatur, id tolerabit:

hujusce namque rei multa habet exempla: memoria repetet futurum iudicium, et exhorrescet, dum illa loca respiciet. Sicut enim hic in carcere inclusus, mitis erga omnes est: sic et illi ante iudicium, ante futuram illam diem, erga uxorem, erga filios, erga domesticos erunt mansuetiores. Sed a theatro non sic revertuntur; sed vir injucundius videbit uxorem, durus erit erga domesticos, erga filios asper, efferebitur adversus omnes. Magna mala civitatibus theatra pariant; magna, nec scimus quanta. Si autem non fatigamini, examinemus illa risus loca, convivia dico, ubi parasiti et adulatores et magnæ delicie; et loca alia, ubi claudi et mutili. Illic ebrietas, delicie, effusio; hic vero contraria. Vide et in corpore, quando pingue et vegetum est, tunc celerius in morbum cadit; cum vero castigatum est, non item. Ut autem illi vobis clarius explicem, sit corpus sanguine et carnibus bene instructum ac vigans: hoc vel ex levi cibo poterit in febrim incidere, si quidem in otio sit. Sit et aliud, quod cum fame concertet et ærumnis: illud ab ariditate difficillius capitur et superatur. Sanguis licet sanus sit in nobis, ex redundantia sæpe morbos peperit; si autem sit modicus, nec tamen sanus, facile curari potest. Sic et de anima dicendum: quæ in otio et in deliciis est, ad peccata proclivis fertur: nam arrogantiae vicina est, voluptati, vanæ gloriæ, invidiæ, iusidiis, sycophantiis: at non ea, quæ in ærumnis et frugalitate degit; hæc enim ab iis omnibus liberatur. En quam ampla est nostra civitas. Unde igitur nascuntur mala? nonne a divitibus? annon a gaudentibus? Quinam ad tribunalia trahunt, quinam facultates dilapidant? an miseri et abjecti, an illi qui multum inflantur et gaudent? Ab anima in ærumnis versante non potest aliquid mali oriri. Illius lucrum novit Paulus; ideoque dicit: *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit* (Rom. 5. 3-5). Ne ergo concidamus in ærumnis, sed in omnibus gratias agamus, ut multum lucrerim; ut probati simus apud Deum, qui ærumnas permittit. Magnum est afflictio bonum: et hoc a pueris nostris discimus; nam sine castigatione nihil utile puer didicerit. Nos vero magis quam illi afflictione opus habemus. Nam si illi, cum animi motus sedati sunt, florent; multo magis nos, cum maxime tot tantisque detineamur. Sed nos magis pædagogis egemus: puerorum enim peccata non tanta sunt, nostra vero peccata maxima. Pædagogus noster est afflictio. Ne itaque illum atrahamus, et presentem fortiter feramus, quæ semper est innumerorum causa honorum; ut et Dei gratia fruamur, et bonis quæ reposita sunt iis, qui diligunt illum, in Christo Jesu Domino nostro, qui cum Patri et Spiritui sancto, gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLIII.

CAP. 20. v. 1. *Postquam autem cessavit tumultus, vocatis Paulus discipulis iisque salutatis, profectus est ut iret in Macedoniam.*

1. Multa opus erat consolatione post tantum tumultum. Hoc ille curat, et ut discipulos consoletur, migrat in Macedoniam, deinde in Græciam. Et quod multum illos consolatus sit, audi. 2. *Cum autem perambulasset partes illas, et exhortatus fuisset eos multo sermone, venit in Græciam.* 3. *Et cum ibi fuisset mensibus tribus, cum essent illi structæ insidiæ a Judæis navigaturo in Syriam, consilium inivit, ut reverteretur per Macedoniam.* 4. *Comitatus est autem eum usque in Asian Sopater Beroænsis, Thessalonicensium vero Aristarchus et Secundus et Gajus Derbasus et Timotheus, Asiani vero Tychicus et Trophimus.* 5. *Hi cum præcessissent, nos expectarunt in Troade.* Rursus persecutionem patitur a Judæis, et venit in Macedoniam. Quomodo autem Timotheum Thessalonicensem dicit? Non hoc dicit; sed, *Hi, inquit, præcesserunt in Troadem, viam illi parantes.* 6. *Nos vero navigavimus post dies Asynorum a Philippis, et venimus ad eos Troadem in diebus quinque, ubi demorati sumus diebus septem.* Nam videtur mihi illum dies festos transigere curavisse in magnis urbibus. A Philippis navigat, ubi res illa circa carcerem contigerat. Tertia autem vice in Macedoniam venit, et multum testificatur de Philippensibus; ideoque illic demoratur. 7. *Una autem sabbatorum, cum convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis profecturus; protraxitque sermonem usque in mediam noctem.* Vide quomodo omnia posthaberentur predicationi. Pentecoste tunc erat, et dies Dominica; ille vero usque ad noctis dimidium sermonem protraxit; adeo discipulorum salutem cupiebat, ut ne noctu quidem taceret; imo tunc magis dissereret, quod quies tunc esset. Vide quam multum turbaret, etiam post ipsum cœnæ tempus. Sed festum turbavit diabolus, nec tamen prevaluit, cum auditorum in æonum demersit et dejecit: quod ut contigerit, sic enarrat pergendo: 8. *Erant autem lampades copiosæ in cœnaculo, ubi erant congregati.* 9. *Sedens autem quidam adolescens nomine Eutychnus super fenestram, cum mergeretur somno gravi, disputante dñi Paulo, ductus somno cecidit de tertio cœnaculo deorsum, et sublatu est mortuus.* 10. *Cum descendisset Paulus, incubuit super eum, et complexus dixit: Nolite turbari; anima enim ejus in ipso est.* 11. *Ascendens autem, frangensque panem et gustans, satisque alloquutus usque in lucem, sic profectus est.* 12. *Adduxerunt autem puerum viventem, et consolati sunt non minime.* Vide, quæso, theatrum, ut erant duo coacti: Congregatis enim discipulis, inquit; etiamque signum quale fuerit perpende: in fenestra namque sedebat, inquit, et intempesta nocte. Tantum erat auditorum desiderium. Erubescamus nos, qui nocte in die hoc facimus. Sed Paulus, inquit, tunc dissecebat. Quid dicitis? Nunc quoque Paulus disserit, imo vero neque tunc neque nunc Paulus, sed Christus, et

nemo audit. Non fenestra nunc est, non fames, non somnus interturbat; et tamen non audimus: non est angustia loci, non aliud quiddam simile. Quodque mirum est etiam adolescentens esset, non erat piger, et somno gravatus non discessit, neque periculum formidavit, ne laberetur. Quod si dormitans deciderit, ne mireris; neque enim ex ignavia dormitabat, sed ex naturæ necessitate. Tu vero consideres, vclim, illos tanto studio motos fuisse, ut etiam in tertio cœnaculo essent; nondum enim erat ecclesia. *Nolite turbari, inquit; anima enim ejus in ipso est.* Non dixit, Resurget, suscitabo enim illum; sed quid? *Nolite turbari.* Vide quam sit a fastu alienus, quam ad consolandum pronus. *Ascendens, inquit, et frangens panem et gustans.* Hoc sermonem interpellavit, nec læsit. Viden' cœnæ frugalitatem? *Et gustans, inquit, satisque alloquutus usque ad lucem, sic profectus est.* Viden' quomodo pernoctarent? Tales erant mensæ, ut sobrii discipuli abirent, et ad audiendum prompti. Quid nos a canibus differimus? Videte quantum sit discrimen. *Adduxerunt autem puerum viventem, et consolati sunt non minime.* Magnam accipiunt consolationem, tum quia vivum acceperunt, tum quia signum factum est. 13. *Nos autem ascendentes navim, navigavimus in Asson, inde suscepturi Paulum; sic enim disposuerat ipse, per terram iter facturum.* 14. *Cum autem convenissemus in Asson, assumpto eo venimus Mytilenam.* Sæpe Paulus a discipulis segregatur. Ecce namque jam ille pedes iter facit, illi vero navi: quod levius erat illis cedit, quod molestius ipse assumit. Pedes ibat, tum ut multa dispensaret, tum ut doceret illos, ne ab se separarentur. 15. *Et inde navigantes, sequenti die venimus contra Chinum; sequenti vero appulimus Samum, et manentes Trogylium, sequenti die venimus Miletum.* Vide quomodo festinante Paulo pergunt, nec moras trahunt, sed prætereunt insulas. 16. *Proposuerat enim Paulus transnavigare Ephesum, ut neque mora illi esset in Abia. Festinabat autem si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes ageret Jerosolymis.*

2. Quæ hæc festinatio? Non propter festum, sed propter multitudinem. Simul Judæos ex eo alliciebat, quod festivitates coleret; simul et inimicos rapere sibi cupiens, festinabat verbum annuntiare. Vide ergo quantum factum sit lucrum, omnibus presentibus. Alias vero, ne Ephesii negligerentur, alio dispensavit modo. Sed superius dicta repetamus. *Et salutatis, inquit, discipulis, profectus est, ut iret in Macedoniam, et exhortatus eos sermone multo, venit in Græciam.* Et sic rursus recreavit, magnam dans consolationem. Vide ubique illum sermone omnia perficientem, non vero signis. *Navigaturo, ait, in Syriam.* Continuo nobis illum ostendit festinatem in Syriam. In causa erat Ecclesia et Jerosolyma; sic desiderabat et quæ illic erant ordinare. Atqui non magna Troas est;

¹ hæc, *Adduxerunt autem puerum viventem*, desunt in quibusdam.

[325] ΟΜΙΑΙΑ ΜΓ'.

Μετά δὲ τὸ παύσασθαι τὸν θόρυβον προσκαλεσόμενος ὁ Παῦλος τοὺς μαθητάς, καὶ δασκαζόμενος, ἐξήλθε κορευθῆναι εἰς τὴν Μακεδονίαν.

α'. Ἐπει πολλὰς παρακλήσεις ἀπὸ τῆς παραγῆς ἐκείνης. Τοῦτο ἦν καὶ ποιεῖ, καὶ ἵνα παρακλήσῃ τοὺς μαθητάς, ἔρχεται εἰς Μακεδονίαν *, εἶτα εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ οἱ σφόδρα αὐτοὺς παρεκάλειεν, ἄκουε. Διελθὼν δὲ τὰ μέρη ἐκείνα, καὶ παρακλήσας αὐτοὺς λόγῳ κολλῶ, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ποίησας τε μίνας τρεῖς, γενομένης αὐτῷ ἐπιβουλῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων μέλλοντι ἀνάγειν εἰς τὴν Συρίαν, ἐγένετο γνῶμη τοῦ ὑποστρέφειν διὰ Μακεδονίας. Συνελαστο δὲ αὐτῷ ἄγγι τῆς Ἀσίας Σάπιατρος Βεροιαῖος, Θεσσαλονικῶν δὲ Ἀρίσταρχος καὶ Σεκούνδος καὶ Γάιος Δερβαιοὺς καὶ Τιμόθεος, Ἀσιατοὶ δὲ Τυχικός καὶ Τρόφιμος. Οὗτοι παρελθόντες, ἔμμενον ἡμῶς ἐν Τρωάδι. Πάλιν διώκεται ὑπὸ Ἰουδαίων, καὶ ἔρχεται εἰς Μακεδονίαν. Πῶς δὲ τὸν Τιμόθεον Θεσσαλονικία φησὶ; Οὐ τοῦτο λέγει· ἀλλὰ, Προλαβὼν, φησὶ, οὕτως εἰς τὴν Τρωάδα προδοιοῦντες αὐτῷ. Ἡμεῖς δὲ ἐξελεῦσαμεν μετὰ τὰς ἡμέρας τῶν Ἀζύμων ἀπὸ Φιλίππων, καὶ ἠλόθμεν πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν Τρωάδα ἄχρις ἡμερῶν πέντε, οὗ διετρήσαμεν ἡμέρας ἐκτά. Καὶ γὰρ τὰς ἑορτάς ἐμοὶ δοκεῖ σπουδαῖεν αὐτὸν ποιεῖν ἐν ταῖς μεγάλας πόλεσι. Ἀπὸ Φιλίππων ἐκπέει, ἔθα τὰ κατὰ τὸ δεσμοτήριον ἐγένετο. Τρίτον δὲ τοῦτο εἰς Μακεδονίαν ἐπανήλθε, καὶ πολλὰ μαρτυρεῖ τοῖς Φιλιππησίοις· οὐδὲ καὶ ἐνδιαιτρεῖ ἐκεῖ. Ἐν δὲ τῇ μῆτι τῶν Σεβάτων. συνηγμένων ἡμῶν κλάσαι ἄρτον, ὁ Παῦλος διελέγετο αὐτοῖς μέλλων ξεῖναι· παρεῖναι τε τὸν λόγον μέχρι μεσοκυκλίου. Ὅρα πῶς πάντα πάρεργα ἦν τοῦ κηρύτματος. Πεντηκοστὴ τότε ἦν καὶ Κυριακὴ ἦν· ὁ δὲ καὶ μέχρι μεσοκυκλίου τὴν ἐδασκαλίαν ἐκτείνει· οὕτω τῆς τῶν μαθητῶν σωτηρίας ἔπειτο, ὅτι οὐδὲ τὴν νύκτα εἰσιγα, ἀλλὰ τότε μέλλον ἐκλέγετο, ὅτε ἦσυχιας ὁδοῦς. Ὅρα πῶς καὶ πολλὰ διελέγετο, καὶ παρ' αὐτὸν τοῦ δειπνοῦ τὸ καιρὸν. Ἀλλὰ συνετάραξεν τὴν ἑορτὴν ὁ διάβολος, οὐ μὴ ἴσχυος, βασιλείας τὸν ἀκροατὴν ὑπὸ καὶ κατενεγκῶν. Καὶ ὅπως συμβαίνει, ἠρμήνευσεν ἐπαγαγῶν· Ἦσαν δὲ λαμπάδες Ἰκαναὶ ἐν τῷ ὑπερῷ. οὐ ἤμεν συνηγμένοι. καθήμενος δὲ τις νεανίας ἐνόματι Ἐδύτοχος ἅλι τῆς θυρίδος, καταφερόμενος ἕνωρ βαθεῖ, διαλεγόμενον τοῦ Παύλου ἐπὶ κλειστοῦ, κατενεχθεὶς ὑπὸ τοῦ ἔπαυο ἔπεσε ἀπὸ τοῦ τρεπτοῦν καίτω, καὶ ἤρθη νεκρός. Καταβῶν δὲ ὁ Παῦλος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτῷ, καὶ συμπεριλαβὼν αὐτόν, εἶπε· Μὴ θορυβεῖσθε· ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἔστιν. Ἀναθείσθε, καὶ κλάσας ἄρτον καὶ γευσάμενος, ἐπ' Ἰκανόν τε ὀμιλήσας ἄχρις αὐτῆς, οὕτως ἐξήλθεν. Ἦγαγον δὲ τὸν [326] παιδα ζῶντα, καὶ παρεκλήθησαν οὐ μετρίως. Θεὰ δὲ μοι τὸ θέατρον, ὅπως ἦν συγκεκροτημένον· Συνηγμένων γὰρ τῶν μαθητῶν, φησὶ· καὶ τὸ σημεῖον, οἶον· Ἐπὶ θυρίδος ἦν, φησὶ, ἐκάθητο, καὶ ἄνω τῶν νυκτῶν. Τοσοῦτος ἦν ὁ πόθος τῆς ἀκροάσεως. Αἰσχυνοῦμεν ἡμεῖς μὴδ' ἐν ἡμέρᾳ τοῦτο ποιοῦντες. Ἀλλὰ Παῦλος ἐκλέγετο, φησὶ, τότε. Τί λέγει; Καὶ νῦν Παῦλος διαλέγεται, μέλλον δὲ οὐδὲ τότε Παῦλος οὐδὲ νῦν, ἀλλ' ὁ Χριστός, καὶ οὐδεὶς ἀκούει. Οὐχὶ θυρὶς ἔστι νῦν, οὐ κείνα, οὐχ ὑπὸς ἐνοχλεῖ, καὶ ὅμως οὐκ ἀκούομεν· οὐ

στενοχωρία τοῦτο, οὐκ ἄλλο τῶν τοούτων οὐδὲν. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, οὐκ καίτοι νεανίας ἐκείνος ὄν οὐκ ἦν ῥάθυμος, καὶ ὕνω καταφερόμενος οὐκ ἀπέστη, οὐδὲ ἔδεισε τὸν κίνδυνον μὴ κατενεχθῆ. Εἰ δὲ καὶ νυστάξας κατέπεσε, μὴ θαυμάσιος· οὐ γὰρ ἀπὸ ῥάθυμιας ἐνοστάξεν, ἀλλ' ἀπὸ ἀνάγκης φύσεως. Ἐὐ δὲ μοι εἶτα, ὅτι οὕτως ἔξεον τῇ προθυμίᾳ, ὅτι καὶ ἐν τριστήγῳ ἦσαν· ὅπως γὰρ ἦν ἡ ἐκκλησία. Μὴ θορυβεῖσθε, φησὶν· ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἔστιν. Οὐκ εἶπεν, Ἄνασθησται, ἔγερῷ γὰρ αὐτόν· ἀλλὰ εἰ; Μὴ θορυβεῖσθε. Ὅρα τὸ ἄτυπον, καὶ παρακλητικόν. Ἀναθὰ καὶ κλάσας, φησὶν, ἄρτον καὶ γευσάμενος. Τοῦτο δίκαιο ἐν τῷ λόγῳ, οὐ μὴν ἔβλαψεν. Ὅρξ· τοῦ δειπνοῦ τὸ ἀπέριτον; Καὶ γευσάμενος, φησὶν, ἐπ' Ἰκανόν τε ὀμιλήσας ἄχρις αὐτῆς, οὕτως ἐξήλθεν. Ὅρξ· πῶς διενυκτέρευον; Τοιαῦτα αἰ τράπεζαι ἦσαν, ὡς νήφοντας πάλιν ἀπέναι τοὺς ἀκροατάς, καὶ πρὸς ἀκροασίν εἶναι ἐπιτηδέου. Τί κύνων διαφέρων ἡμεῖς; Ὅρξτε πόσον τὸ διάφορον; Ἦγαγον δὲ τὸν παιδα ζῶντα ὃ, καὶ παρεκλήθησαν οὐ μετρίως. Σφόδρα παρακαλοῦνται, ὅτι τε ζῶντα ἀπέλαβον, ὅτι τε σημεῖον γέγονεν. Ἡμεῖς δὲ προσελθόντες ἐπὶ τὸ κλειστοῦ, ἀνήχθημεν εἰς τὴν Ἄσσαν, ἐκείθεν μέλλοντες ἀναλαμβάνειν τὸν Παῦλον· ὅτω γὰρ ἦν διατεταγμένος, μέλλον αὐτὸς κεῖσθαι. Ὅς δὲ συνήλαρον ἡμῖν εἰς τὴν Ἄσσαν, ἀνηλαθόντες αὐτόν ἠλόθμεν εἰς Νυκλιτήνην. Πολλὰχοῦ τῶν μαθητῶν ὁ Παῦλος χωρίζεται. Ἰού γὰρ πάλιν, αὐτὸς μὴ περὶεῖται, ἐκείνοι δὲ τῷ πλοῦ ἀνάγονται· τὸ μὴ κορυφότερον ἐκείνοισι ἐπιτρέπων, τὸ δὲ ἐπιπικνωτέρον αὐτὸς αἰρουόμενος. Ἐπίκειται, ἅμα καὶ πολλὰ ὀκνομῶν, ἅμα καὶ παιδεύων μηδὲ αὐτοὺς χωρίζεσθαι αὐτοῦ. Κἀκεῖθεν ἀποκλειούσας τῇ ἐπαύριον, καταρητήσαμεν ἀνεκτὸν Χίου· τῇ δὲ ἑτέρα περιεβάλομεν εἰς Ἐδμον, καὶ μετράντες ἐν Τρωαδίᾳ, τῇ ἐχομένη ἠλόθμεν εἰς Μλήετον. Ὅρα πῶς ἐπινομοῦντο τοῦ Παύλου ἀνάγονται, καὶ οὐ χρονοτριβοῦσαν, ἀλλὰ παρήχοντα τὰς ψυχὰς. Ἐκρινε γὰρ ὁ Παῦλος παρακλεισῶν τὴν Ἐφεσον, ἕως μὴ γένηται αὐτῷ χρονοτριβῆσαι ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Ἐσπευδε γὰρ, εἰ δυνατόν ἦν αὐτῷ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς γενέσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα.

β'. Τίς ἡ ἐπεὶ αὐτῆ; Οὐ διὰ τὴν ἑορτὴν, ἀλλὰ διὰ τὸ πλῆθος. Ἄμα καὶ τοῦτον Ἰουδαῖος ἐπήγετο, ὡς δὴ τιμῶν τὰς ἑορτάς· καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἐλεῖν βουλόμενος, ἅμα [327] ἴσπευδε τὸν λόγον κεισθαι. Ὅρα γούν οἶον γέγονε κέρδος, πάντων παρόντων. Ἄλλως δὲ, ἵνα μὴ διὰ τοῦτο ἀμειψθῆ τὰ κατὰ τὴν Ἐφεσον, ὀκνοῦμεν ἐτέρως. Ἄλλ' ἴσομεν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα. Καὶ δασκαζόμενος, φησὶ, τοὺς μαθητάς, ἐξήλθε κορευθῆναι εἰς Μακεδονίαν, καὶ παρακλήσας αὐτοὺς λόγῳ κολλῶ, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Καὶ τοῦτον πάλιν ἀνεκτήσατο, Ἰκανὴν διδοὺς παραμυθίαν. Ὅρα πανταχοῦ διὰ λόγων τὸ πᾶν κατορθοῦνται, οὐ διὰ σημείων. Μέλλοντα δὲ, φησὶν, ἀνάγειν εἰς τὴν Συρίαν. Συνωχῶς ἡμῶν αὐτὸν δεῖναι ἐπιγόμενον εἰς τὴν Συρίαν. Τὸ δὲ αἴτιον ἡ Ἐκκλησία ἦν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα· οὕτως εἶχε πόσον ἡ αὐτὸν δεῖναι ἐπιγόμενον εἰς τὴν Συρίαν. Τὸ δὲ αἴτιον ἡ Ἐκκλησία ἦν καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα· οὕτως εἶχε πόσον εἰ οὐν ἡμερῶν ἀρθεῖεν ἐκτὰ ἐν αὐτῇ ποιοῦσι; Μεγάλη ἰσως ἦν κατὰ τοὺς πιστοὺς. Καὶ ἡμέρας δὲ διατριβῆς

* Αἰὶν τοῦτο· δὴ ποίησας ἦλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν.

ἢ Haec, ἦγαγον δὲ τὸν παιδα ζῶντα, quidam non habent.

ἐπί, τῇ ἐπιούσῃ τὴν νύκτα ἀνάλασεν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ· οὕτω διαταρασσάτωσ καὶ αὐτὸς αὐτὸν εἶχε, καὶ αὐτοὶ αὐτοῦ. *Συνηγγμένωρ δέ, φησίν, ἡμῶν κλάσαι ἄρτον.* Πρὸς αὐτὸν τὸν καιρὸν, ὃ ἐνεδείκνυτο πενήθιν (καὶ οὐκ ἦν ἄκαιρον), ἀρχὴν ὁ λόγος λαθῶν παρατάθη· ὥστε οὐ προηγουμένως εἰς διδασκαλίαν καθήκειν, ἀλλὰ συναίθων μὲν κλάσαι ἄρτον, ἐμπροσθέντος δὲ λόγου, παραίπεινε τὴν διδασκαλίαν. Ὅρα ποῦ καὶ τῇ τραπέζῃ τοῦ Παύλου πάντες ἐκοινοῦν. Ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ παρὰ τὴν τράπεζαν αὐτὸν καθήμενον διαλεγέσθαι, παιδεύοντα ἡμᾶς· πάντα τὰ λοιπὰ *πάρεργα* ἠγγέσθαι. Ὑποτυπώσατέ μοι τὸν οἶκον ἐκεῖνον, ἐνθα λαμπάδες ἦσαν, ἐνθα ὄχλος, ἐνθα Παῦλος μέσος ὢν διελέγετο, ἐνθα καὶ τὰς θυρίδας πολλὰ κατελάμβανον καὶ τῆς σάλπιγγος ἄκουσαι ἐκείνης, καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ χάριν θεασάσθαι· καὶ εἰκόσ εἶναι τοὺς διδασκομένους, καὶ πόσῃ καρπούσθαι ἐν τῇ ἡθονῃ; Τίνος δὲ ἔνεκεν ἐν νυκτὶ διελέγετο; Ἐπειδὴ ἔμελλεν ἐξέλαι, καὶ οὐκ εἶν ὄρα ἄν αὐτοὺς λοιπὸν· ἀλλὰ τοῦτο μὲν αὐτοῖς οὐ λέγει, ἀπε ἀσθενετέροις οὖσι, τοὺς δὲ ἄλλοις ἔλεγεν. Ἄμα δὲ αὐτοὺς καὶ τὸ γενόμενον σημεῖον διαπανθὸς ἐποιεῖ μεμνηθεὶς τῆς ἐσπέρας ἐκείνης. Πολλὴ ἡ ἡθονὴ τῶν ἀκρατῶν, οὗ καὶ ἔγκοπιεσα ἐπετάθη μῦλλον· ὥστε ὑπὲρ τοῦ διδασκάλου ἡ πτώσις γέγονεν. Ἄλλως τε καὶ πᾶν ἐμελλεν ἐκεῖνος ἐπιτιμᾶν τοὺς βρῦβυμοι, ὁ δὲ αὐτοῦ ἀποθάνον, ἵνα Παῦλον ἀκούσῃ. Καὶ τίνος ἔνεκεν, φησὶ, καταλάγει ἕκαστα, καὶ ποῦ ἦθον, καὶ ποῦ ἀπῆλθον, καὶ ποῦ μὲν ἐνδιέτριβε, τίνα δὲ παρέπλεε μέρη; Ἴνα δειξῆ τῶσ, σχολιαστέον αὐτὸν πλέοντα, καὶ τοῦτο ἀνθρωπίνως, καὶ παραπλέοντα. *Ἐκρίτε γάρ παραπλεύουσι τὴν Ἔρσον, ἵνα μὴ γένηται αὐτῶ, φησὶ, χροστριβήσιν ἐν τῇ Ἀσίᾳ.* Καλῶς· οὐ γὰρ ἠδύνατο γενόμενος ἐκεῖ, παραπλεύουσι, ἐπειδὴ οὐκ ἐβούλετο λυπηταί τοὺς μένειν ἀκούοντας ἀκούειν. Ἡ τοίνυν τοῦτο ἐστὶν εἰπεῖν, καὶ οὗ ἐσποῦθαζεν. *Ἐσκαυεν γάρ, φησίν, .εἰ θυατὸν ἦν αὐτῶ τὴν ἡμέραν εἰς Πεντηκοστὴς κοῦσαι ἐν Ἱεροσολύμοις.* Ὅστε καὶ διὰ τοῦτο μένειν οὐκ ἦν θυατὸν. Ὅρα καὶ ἀνθρωπίνως αὐτὸν κινούμενον, καὶ ἐπιθυμούμενον καὶ σπεύδοντα καὶ οὐκ ἐπιτυγχάνοντα πολλάκις. Διὰ τοῦτο δὲ ταῦτα γίνεται, ἵνα μὴ νομισώμεν, οὗ ὑπὲρ φῶν τὴν ἡν ἀνθρωπίνην. Οἱ γὰρ ἔθιοι καὶ μεγάλοι ἄνδρες ἐκείνοις τῆς μὲν φύσεως [328] τῆς αὐτῆς ἡμῖν ἐκοινοῦν, τῆς δὲ προαιρέσεως οὐκ εἶν· διὸ καὶ πολλὴν ἐπισκόντο τὴν χάριν. Ὅρα γοῦν πόσα καὶ ἀπ' αὐτῶν οἰκονομοῦσι. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· *Ἴνα μὴ δώμεν προσκοπὴν τοῖς βουλομένοις· καὶ πάλιν, Ἴνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακορία ἡμῶν.* Ἰδοὺ καὶ βίος ἀληπτος, καὶ πολλὴ ἡ συγκατάθεσις· τοῦτο οἰκονομῶ λέγεταί, τοὺς ἀκρότητα εἶναι καὶ βίους ἀρετῆς, καὶ ταπεινοφροσύνης συγκατάθεσις. Καὶ ἀκουε πῶς ὁ ὑπερβάνον τὰ παραγγέλματα τοῦ Χριστοῦ, οὕτως πάλιν πάντων ταπεινότερος ἦν. *Πᾶσι πάντα γέγονα, φησίν, ἵνα πάντας κερδήσω.* Ὁ αὐτὸς καὶ εἰς κινδύνους ἑαυτὸν ἐπέβαλε, καθὼς ἐπέρωθ ἦσαν· *Ἐν ὁσομῶν ἰσολλῆ, ἐν θλίψεσιν, ἐν ἀνομίαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς.* Καὶ πολὺς ἦν αὐτοῦ ὁ πόθος, ὁ περὶ τὸν Χριστόν. Ἄν γὰρ τοῦτο μὴ ἦ, πάντα περὶ τὰ καὶ τῆς οἰκονομίας; καὶ τοῦ ἀληπτοῦ βίου καὶ τοῦ παρακινδυνουμένου. *Τις ἀσθενεῖ, φησὶ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλιζεται, καὶ οὐκ ἐνὶ πυροῦμαι;*

γ. Ταῦτα, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς ἑ μωμώμεθα τὰ ῥή-

ματα, καὶ εἰς κινδύνους βίπτωμεν ἑαυτοὺς διὰ τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἡμετέροισ. Κἂν πῶρ ἢ, κἂν σθῆρος, βίβων, μὴ σαυτὸν, ἀγαπήτε, ἵνα σοῦ τὸ μέλος ἐξέλθῃ· βίβων, μὴ φοβηθῆς. Μαθητῆς εἶ τοῦ Χριστοῦ τοῦ διὰ τοὺς ἀδελφοὺς τὴν ψυχὴν θέντος· συμμητῆς Παύλου, τὸν μωρία ἐλομένου παθεῖν ἐνὶ διὰ τοὺς ἄγθροὺς, διὰ τοὺς πολεμοῦντας; αὐτῶ· ἐμπλήσθητι ζῆλου, μήμασα τὴν Μωσία. Ἐλεον ἀδικοῦμενον καὶ ἤμυνε, καταφρόνησιν τρυφῆς βασιλικῆς, καὶ γέγονε διὰ τοὺς καταπονομένους φυγάς, πλανήτης, ἔρημος συγγενίον καὶ οἰκίας· ἐν ἄλλοτριᾳ διετέλεσε τοσοῦτον χρόνον, καὶ οὐκ ἐμμέφατο ἑαυτῶ οὐδὲ εἶπε· Τί τοῦτο; βασιλείας καταφρόνησα, τιμῆς τοσαύτης καὶ δόξης· εἰλόμην ἀμύναι τοὺς ἀδικοῦμένους, καὶ περιελεῖν ὁ θεός, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐπανηγάγε με ἐπὶ τὴν προτέραν τιμὴν, ἀλλὰ καὶ τασαφρότητα ἐστὶ ἐν ἄλλοτριᾳ διάγω. Καλῶς γε· οὐ γὰρ τοὺς μισθοὺς ἀπέλαβον. Ἄλλ' οὐδὲν τοῦτον εἶπεν οὐδὲ ἐνεσθῆσον. Οὕτω καὶ σὺ· κἂν κακῶν τὴ πάθος ἀγαθοποιῶν, κἂν ἐπὶ πολὺν χρόνον, μὴ σκανδαλίζωσ μετὲ θορυβοῦ· πάντως ἀποδοῖσι σοὶ τὴν ἀμοιβὴν ὁ θεός. Ὅσῳ ἂν χρονίζῃ ἡ ἀντιβουσις, τοσοῦτῳ ὁ τόκος ἐπιτείνονται. Οὐκοῦν ἔχωμεν ψυχὴν συμπαθητικὴν, ἔχωμεν δίδοναι εἰδύταν συναλγεῖν· μὴδὲν ἔστω παρ' ἡμῖν ὄμην, μὴδὲν ἀπάνθρωπον. Κἂν μὴδὲν δυνήθῃς εἰσενεγκεῖν, δάκρυον, στέναζον, ἀλγησὸν ἐπὶ τοὺς γινωσκόμενους· οὐδὲ ταῦτα σοὶ ἔσται εἰκὴ. Εἰ τοὺς ὑπὸ τοῦ θεοῦ κολαζόμενοι δικαίως συναλγεῖν χρεὶ, πολλῶ μᾶλλον τοῖς ὑπὸ ἀνθρώπων ἀδικῶσ πάχουσι. *Οὐκ ἐξῆλθορ, φησίν, Ἄβδρ· κούρασθαι οἶκον ἐχόμενον αὐτῆς· ἀλήθονται ἐδύτην ἀνθ' ὧν φηκοδόμεσαν εἰς καταγᾶλμα.* Τοῦτο ἐγκλαεῖ ὁ ἱεζεκιήλ, οὗ καὶ συνήγαγε. Τί λέγει; ὡ προφήτα; ὁ θεός κολάζει, κἀγὼ συναλγισθω τοὺς κολαζόμενοι; Ναί· τοῦτο γὰρ αὐτὸς ὁ κολάζων βούλεται· οὐδὲ γὰρ αὐτὸς ἦθετα; κολάζων, ἀλλὰ μάλιστα καὶ ἀλγεῖ. Ἐπεὶ οὖν οὐδὲ αὐτὸς [329] εὐφραίνεται ὁ κολάζων, μὴ τοῦτον μὴδὲ οὐ εὐφραῖνον. Ἄλλ' εἰ δικαίως, φησὶ, κολάζονται, οὐ δεῖ ἀλγεῖν. Κα μὴν διὰ τοῦτο δεῖ ἀλγεῖν, οὗ δεῖο κολάσεως ἐφάνησαν. Εἰπεθὲθ μοι, ὅταν ἔβρω τὸν ὄνον τὸν οὐ κατόμενον ἡ τεμνόμενον, μὴ οὐκ ἀλγεῖς; Ἐσθῆλον εἶτε, καὶ οὐ λέγετε πρὸς σεαυτὸν· Τί τοῦτο; Πρὸς ὄγειαν ἡ τομὴ βλάπει, ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς ἐστὶν ἡ καῦσις· ἀλλ' ὅμως ὄνα ἀκούσις ἀλολύγοντος, οὐ φέροντος τὰς δόξνας, ἀλγεῖς, καὶ οὐκ ἱκανὴ ἡ τῆς ὄγειας ἐλαπὶ ἀφείλει τὴν σύγχυσιν τῆς φύσεως. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦτον, κἂν εἰς ὕψην κολάζωνται, ὅμως ἀδελφικὴν ἐπιεικενόμενον ἡμεῖς προαιρεσιν ἐπ' αὐτοὺς, [καὶ] πατρικὴν διάθεσιν. Τομὰ καὶ καῦσις εἰσιν εἰ τιμωρία τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὀφείλομεν κλαίειν, οὗ ἐνίσθασιν, οὗ τοιαύτης ἐδεήθησαν λατρείας. Ἐάν τις ἐπὶ στεφάνους ταῦτα πάσχη, τότε μὴ ἀλγεῖ, ὡσὺ Παῦλος, ὡσὺ Πέτρος· ὅταν δὲ ἐπὶ τιμωρίᾳ εἶναι ἔλθῃ, τότε δάκρυον, τότε στέναζον. Τοιοῦτοι ἦσαν οὐ προφήται. Διὸ καὶ τις αὐτὸν ἔλεγεν· *Ὀμοι, Κύριε, ἐξελείψαισ σὺ τὸ καταδίκασον τοῦ Ἰσραήλ;* Ἀνδροφόνους ὄρμεν, μιαινοὺς ἄνδρας, κολαζόμενους πολλάκις, καὶ δακνόμεθα καὶ ἀλγοῦμεν. Μὴ ὑπὲρ τοῦ μέτρον ἐφιδόσοφο ὄμεν· ἐλεήμονες γενώμεθα, ἵνα ἐλεηθώμεν· οὐδὲν ἴσον τοῦτο τοῦ καλοῦ· οὐδὲν ὅταν τὸν ἀνθρώπων ἡμῖν ὑποδείκνουν χαρακτῆρα ὡσὺ ἐλεεῖν, ὡσὺ τὸ φιλόανθρωπον εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ

* Unus, κατελάμβανον. Τί ἦν ἰδῶν; καὶ τῆς σάλπιγγος. ἢ ἰδῶν καὶ κἀκονομητῆσσι. ὁ ἱεζ, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς, δεσῶντι in uno cod.

ἰdem Cod. εἰδύταν συναλγεῖν. * Savil. habet Exantē, Editi τῶν Ὁ. Σεναῶν. ὁ Sic Codd. et Savilius. Monif. et Commel., καὶ ἀλγοῦμεν, καὶ οὐ λέγομεν. Μὴ ὡσὺ τὸ μέτρον, inerte. Entr. * Hec, ὡσὺ τὸ φ. εἶναι, ex codd. et Savil. suppleta sunt. Proxima ex duobus codd. et interp. Lat. correctus. Eorr.

cur ergo per septem dies illic manent? Magna fortasse erat secundum fideliū numerum. Et cum dies septem ibi mansisset, sequenti noctem in docendo insumpuit: ita ægre ipse ab illis, illi ab ipso divellebantur. *Cum convenissemus*, inquit, *ad frangendum panem*. Ab ipso tempore, quo esurie monstrabatur (nec erat illud intempesitivum), sermo cœptus extensus est: ita ut cum non præcipue convenissent ad doctrinam, sed ad frangendum panem, ubi in sermone incidit, doctrinam extendit. Vide quomodo mensæ Pauli omnes participes essent. Videtur mihi, ipsum ad mensam sedentem disseruisse, nos docentem his omnia esse postponenda. Imaginamini domum illam, in qua lampades erant, ubi turba, ubi Paulus locutus diserebat, ubi fenestras multi occupabant, ut tubam illam audirent, et gratiosum vulturnum inspicerent. Quales fuisse auditores, et quantam hinc accepisse voluptatem putas? Cur autem nocte diserebat? Quia migraturus erat, et non ultra ipsum visuri erant: verum hoc non illis, utpote infirmioribus, dicit, sed aliis dicebat. Quin et patratum miraculum id efficiebat, ut semper noctis illius memoriam servarent. Magna auditorum voluptas, quæ etiam interturbata magis adaucta fuit; atque ita in doctoris gratiam casus ille evenit. Alioquin vero ignavos omnes ille lucrèpturus erat, qui mortuus est, ut Paulum audiret. Et cur, inquires, singula recenset et unde venerint, et quo migrarint, et quare ille demoratus sit, ac quas etiam partes præternavigarit? Ut interim ostenderet, illum lentiore cursu navigasse, idque humana ratione, atque etiam præternavigasse. *Proposuerat enim præternavigare Ephesum*, ut nec mora, inquit, *illi esset in Asia*. Bene: non enim potuisset, si illo venisset, præternavigare, quia noluisset contristare illos, qui ipsum precaturi erant ut maneret. Vel hæc de causa certe, vel quod festinaret. *Festinabat enim*, inquit, *ut si possibile esset diem Pentecostes ageret Jerosolymia*. Ideo igitur manere non poterat. Vide illum etiam humana ratione moveri, cupere, festinare, et sæpe optatum non assequi. Ideo autem hæc sunt, ut ne putemus ea fuisse supra humanam naturam. Sancti quippe et magni illi viri ejusdem erant, ejus nos, naturæ: ejusdem voluntatis non item: ideoque sæpe gratiam attrahebant. Vide ergo, quanta per seipsos provideant. Ideo dicebat: *Ne demus offensionem volentibus* (2. Cor. 6. 3); et rursum, *Ut non vituperetur ministerium nostrum*. Ecce et inculpata vita, et multa indulgentia. Hoc appellatur œconomia, in calmine et fastigio virtutis esse, et humilitatem exhibere. Et audi quomodo is, qui præcepta Christi transcendere, omnium tamen humilissimus esset. *Omnibus omnia factus sum*, inquit, *ut omnes lucrifaciam* (1. Cor. 9. 22). Idem etiam in pericula se misit, ut alibi ait: *In patientia multa, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus* (2. Cor. 6. 4. 5). Magnus item erat ejus amor erga Christum. Nisi enim ita fuisset, omnia superflua futura erant, et dispensationes, et inculpata vita, et pericula. *Quis infirmatur*, inquit, *et ego non*

infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror (2. Cor. 11. 29)?

3. *Omnia propter fratres subvœnia. Dum retribucio differtur, augetur donum.*—Hæc et nos, obsecro, verba sectemur: et propter fratres nostros in pericula nos conjiciamus. Sive ignis, sive ferrum adsit, teipsum conjice, dilecte, ut membrum tuum eruas: conjice te, ne timeas. Discipulus es Christi, qui propter fratres suos animam posuit: condiscipulus es Pauli, qui millia pati voluit pro inimicis et se impugnantibus: solo replearis, imitare Moysen. Vidit ille injuste læsum et ultus est: regias delicias contempsit, et propter afflictos profugus fuit, erro, coguatis destitutus et domo: in aliena terra degit tanto tempore, nec seipsum reprehendit, neque dixit: Quid hoc est? Regnum despexi; tantum honorem et gloriam: malui læsos ulcisci, idque Deus despexit, neque modo me in pristinum honorem non reduxit, sed etiam quadraginta annis in aliena terra dego. Bene scilicet: non enim mercedem accipit. Sed nihil horum vel dixit, vel cogitavit. Sic et tu facito: etiamsi, dum beneficia præstas, aliquid patiaris, etiamsi ad multum tempus, ne offenderis neque turberis: omnino mercedem tibi Deus retribuet. Quanto magis retribucio differtur, tanto magis augetur fœmora. Habemus ergo animam commiserationi deditam, condolere scientem: nihil apud nos sit inhumanum vel crudele. Si nihil possis afferre, lacrymare, ingemisco, de his quæ sunt doles: hæc non tibi frustra cedent. Si iis, qui a Deo puniuntur, condolere oportet, multo magis iis, qui a hominibus injuste patiuntur. *Non egrediebantur*, inquit, *Ænan ad plorandum domum suam vicinam. Accipientes dolorem pro eo, quod edificaverunt ad derisionem*. Hæc de re accusat Ezechiel, quod non condoluerint. Quid dicis, propheta? Deus punit, et ego condolere iis, qui puniuntur? Etiam: hoc enim vulgus is ipse qui punit: neque enim ille puniendo oblectatur, imo potius dolet. Quia igitur ille qui punit non lætatur, neque tu læteris. Sed si juste, inquires, puniuntur, non dolere oportet. Etiam propter hoc dolendum, quod digni supplicio visi fuerint. Dic vero mihi, cum videris filium tuum uri vel scari, nonne doles? Certe doles, et non dicis tibi ipsi: Quid hoc? ad sanitatem sectio spectat, et pro liberatione est ustio: attamen cum audis ululantem, nec dolures ferentem, doles; nec sufficit illa sanitatis spes ad tollendam naturæ perturbationem. Ita et in istis, etiamsi ad sanitatem puniantur, attamen circa illos fraternum affectum exhibeamus, paternamque voluntatem. Sectiones et ustiones sunt pœnæ a Deo illatæ: sed ideo flere debemus, quod ægrotaverint, quod tali opus habuerint medicina. Si quis pro coronis hoc patitur, tuæ ne doleas, ut Paulus et Petrus: quando autem jure dat pœnas, tunc lacrymare, tunc ingemisco. Tales erant prophete. Quapropter unus illorum dixit: *Hei mihi, Domine, delictis tu reliquias Israel* (Ezech. 9. 8)? Homicidas et sceleratos sæpe plecti videmus, et cruciantur dolemusque. Ne ultra

modum philosophi simus¹, sed misericordes, ut misericordiam consequamur: nihil huic bono par: nihil ista humanum ostendit characterem, ut misericordia. Ideo leges carnificibus omnia permittunt, iudicem cogentes tantum usque ad sententiam ulcisci; illos vero ad opus educunt. Ita etsi iuste fiat, non est animi philosophi punire, sed alio opus est: nam neque Deus per seipsum punit, sed per angelos. Carnifices ergo sunt angeli? Absit, non hoc dico; sed ultrices potestates sunt. Cum Sodoma subversa est, per illos omnia facta sunt; quando quæ in Ægypto acciderunt, per illos item. *Inmissionem*, inquit, *per angelos malos* (Psal. 77. 49). Cum ergo servare oportet, per seipsum hoc facit: ita et Filiuum suum misit ad salutem generis nostri. Et rursum: *Tunc*, inquit, *dicam angelis: Congregate mihi eos, qui faciunt iniquitatem, et mittite in caminum* (Matth. 13. 41. 42). De iustis vero non sic, sed, *Qui recipit eos, me recipit* (Id. 10. 40); et rursum, *Ligate*

¹ Ita juxta Savil. legendum est, recte. In Montef. et Commelu. legitur.... *cruciamur dolensque, nec dicimus: Ne ultra modum*.....

manus ejus et pedes, et mittite in tenebras exteriores (Matth. 22. 13). Vide illic servos, qui ministrant. Cum autem beneficia præstanda, ipsi præstat, ipse vocat: *Venite, benedicti Patris mei, percipite paratum vobis regnum* (Id. 25. 34). Quando loquendum est cum Abraham, ipse venit: quando Sodomanam abire oportet, servos mittit (Gen. 19. 1), sicut iudex qui exsuscitat punituros. Et rursum: *Engel, serve bone et fidelis, quia super pauca fuit fidelis, super multa te constituam* (Matth. 25. 21). Huic quidem ipse benedicit: illum vero improbum non ipse, sed servi ligant. Hæc cum sciamus, ne gaudeamus de iis, qui puniuntur, sed doleamus: hos lugeamus, hos fleamus, ut et ideo mercedem habeamus. Nunc vero multi etiam de iis, qui iniuste mala patiuntur gaudent. Sed non ita nos faciamus, omnemque commiserationem exhibeamus, ut et ipsi a Deo misericordiam consequamur, gratia et benignitate Unigeniti ejus, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLIV.

CAP. 20 v. 17. *A Mileto autem mittens Ephesum, vocavit presbyteros Ecclesie. 18. Qui cum venissent ad eum, dixit eis: Vos scitis a prima die, qui ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim, 19. serviens Domino vobiscum cum omni humilitate et multis lacrymis et tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidiis Judæorum, 20. quomodo nihil subtraxerim utilium, quin annuntiarem vobis, et docerem vos publice et per domos; 21. testificans Judæis atque gentilibus in Deum penitentiam, et fidem in Dominum nostrum Jesum Christum.*

1. *Pauli modestia.* — Vide quam urgeat ad præternavigandum, nec negligat, imo omnibus provideat, accersens principes, et cum illis sermonem habens. Et admiratione dignum est, quomodo in necessitate positus magna quædam de se dicendi, cometur modestia tui. Sicut enim Samuel traditur imperium Sathli, Judæis dicit: *Nunc quidpiam a vobis accepi, vos testes estis et Deus* (1. Reg. 12. 5); et David cum fides non haberetur ei, ait: *In ovili erum pascens oves patris mei; et cum venit ursus, immibus ipsam discerpai* (1. Reg. 17. 34. 35); et ipse Paulus Corinthiis ait: *Inspiciens fui: vos me cogitatis* (2. Cor. 12. 10). Deus quoque idipsum facit, non simpliciter de seipso dicens: sed quando ei non creditur, beneficia profert. Vide ergo quid hic faciat: primo illorum testimonium offert, ne putes hæc ad fastum dici, et auditores dictorum testes advocat, quod minime ipsis mentitur. Hæc doctoris virtus est, quando bonorum operum testes habet discipulos. Quodque mirum est, non unam et alteram diem in hoc insumpsit, sed annos plurimos. *Vos enim scitis*, inquit, *quomodo vobiscum per omne tempus fuerim*. Vult igitur ipsos hortari ut fortiter ferant omnia, et separationem suam et futuras tentationes; ut de Moyse et de Jesu legimus. Et vide,

quid addat: *Quomodo vobiscum per omne tempus fuerim, serviens Domino cum omni humilitate*. Vide, quid maxime principes doceat: *Odiens*, inquit, *superbiam*. Id quod maxime principibus competit, eo quod facillime in arrogantiam tollantur. Hæc virtus est bonorum hypothesis, ut et Christus dicebat: *Beati pauperes spiritu* (Matth. 5. 3). Nec solum, Cum humilitate, dixit; sed, *Cum omni humilitate*. Multa enim sunt species humilitatis: est humilitas in verbo, in opere, erga principes, erga subditos. Vultis dicam vobis humilitatis modos? Sunt qui erga humiles sunt humiles, erga sublimes vero sublimes: hoc autem non est humilitas. Sunt etiam alii non tales, sed erga utrosque humilitatem et sublimitatem servant: quod etiam maxime humilitatis est. Docturus ergo illos talia, ut ne videretur arrogare efferris, prius fundamentum ponit, suspicionem tollens. Nam si cum omni humilitate fui, inquit, non ex arrogantia hæc dico. Deinde mansuetudinem declarat. *Vobiscum*, inquit, *fuerim, serviens Domino*, illos boni operis socios ostendens. Sic ubique societas bona est. Communia ergo facit bona opera, et nihil sibi tribuit eximium. Quid enim, inquires? an contra Deum arrogans esse potuit? Atqui multi sunt, qui contra illum arrogantes sunt: hic vero ne contra discipulos suos quidem arrogans erit. Hoc bonum doctoris est opus, ex bonis operibus suis discipulos moderari. Deinde fortitudinem suam ostendit, quam carpitur præterit. *Cum multis lacrymis et tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidiis Judæorum*. Viden? quomodo de gestis doleat? Ille vero commiserationem suam videtur indicare: mœrebat enim pro perentibus, pro faciuros: nam de sibi illatis malis gaudebat. Erat enim ex illorum choro, qui gaudebant, quia digni habiti erant pro nomine Jesu contumeliam pati (Act. 5. 41).

οὐ νόμοι τοὺς ἠμίους τὸ πᾶν ἐπιτεροῦσι, τὸν δικαστὴν μέγρη τῆς ἀποφάσεως ἀναγκάσαντες τιμωρεῖσθαι, εἰς δὲ τὸ ἔργον ἐκεῖνους ἐξήγαγον. Οὕτω, κὴν δικαίως γένηται, οὐτὶ ψυχῆς φιλοσοφία τὸν κολλᾶεν, ἀλλὰ τινος ἰτερόν δόξαν τοῦτο· ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς οὐ δὲ· αὐτοῦ κολλᾶται, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀγγέλων. Ἄμμοι οὖν εἰσι οἱ ἄγγελοι· Μὴ γένοιτο· οὐ τοῦτο φημι, ἀλλὰ τιμωρικακὰ δυνάμει· εἰσίν· Ὅτε τὰ Σόδομα κατεσφραγέτω, ἢ· ἐκείνων ἅπαντα ἐγένετο· ὅτε τὰ κατ' Ἀγρυπτον, δι' ἐκεῖνους. Ἀποστολὴν γάρ, φησὶ, δι' ἀγγέλων ποτηρῶν. Ὅτε μέντοι σώσει χρῆ, δι' αὐτοῦ τοῦτο ποιεῖ· ὅτω τὸν Γίῶν ἐπεμψεν ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ γένους. Καὶ πάλιν Τότε, φησὶν, ἐρῶ· τοῖς ἀγγέλοις· Συλλέξατε τοὺς ποιῶντας τὴν ἄνομίαν, καὶ βάλετε εἰς τὴν κλίμυρον. Περὶ δὲ τῶν δικαίων οὐχ οὕτως, ἀλλ'· Ὁ δεχόμενος ἡμᾶς, ἐμὲ δέχεται· καὶ πάλιν Δίχαται αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, καὶ βάλετε εἰς τὸ σκότος τοῦ ἐξώτερον. Ὅρα ἐκεῖ τοὺς δούλους διακονουμένους· ἕταν δὲ εὐεργετῶν δέη, αὐτὸν εὐεργετοῦντα, αὐτὴν καλοῦντα· Ἀυτε,

οὐ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν. Ὅταν διαλέγεσθαι εἴη τῷ Ἀβραάμ, αὐτὸς παραγίνεται· ἕταν εἰς Σόδομα ἀπελθεῖν, τοὺς δούλους πέμψει, καθάπερ τὴν δικαιοσύνην ἀποστὰς τοὺς μέλλοντας κολλᾶται. Καὶ πάλιν Ἐδ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ, ἐπὶ ἄλλα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω. Καὶ τοῦτον μὲν αὐτὸς εὐλογεῖ· ἐκεῖνον δὲ τὸν ποιηρὸν οὐκ αὐτὸς, ἀλλὰ δοῦλοι διασώσουσι. Ταῦτα εἰδότες, μὴ χαιρῶμεν ἐπὶ τοῖς κολλᾶσθεμένοις, ἀλλὰ καὶ ἀλγόμεν· τοὺτους πενθῶμεν, τοὺτους δακρῶμεν, ἵνα καὶ τοῦτο μισθὸν λάβωμεν. Νῦν δὲ πολλοὶ καὶ ἐπὶ τοῖς κακοῖς πάσχουσιν· ἀδικῶς [330] χαιρῶσιν. Ἄλλὰ μὴ ἡμεῖς οὕτω ποιῶμεν, ἀλλὰ πᾶσαν συμπάθειαν ἐπιθεκνῶμεθα· ἵνα καὶ αὐτοῦ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ φιληθροπίας δεικνύμεθα, χάριτι καὶ φιληθροπία τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

• Sic mss. recte. Editi, male, τοῖς κακοῖς πάσχ.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΑ΄.

Ἀπὸ δὲ τῆς Μιλίτου κέρψας εἰς Ἐφῆσον, μετακλιεσάτω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας. Ὅς δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτὸν, εἶπεν αὐτοῖς· Ὑμεῖς ἐπίστασθε ἀπὸ πρώτης ἡμέρας, ἦς ἐπέστη εἰς τὴν Ἀσίαν, ὡς μεθ' ὑμῶν πάντα τὸν χρόνον ἐγενήθη, δουλεύων τῷ Κυρίῳ μεθ' ὑμῶν μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πολλῶν δακρῶν καὶ περισσίων τῶν συμβάντων μοι ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν Ἰουδαίων, ὡς οὐδὲν ὑπεστελέθησαν τῶν συμφερόντων τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν, καὶ διδάξει ὑμᾶς δημοσίᾳ, καὶ κατ' οἴκους, διαμαρτυρούμενος Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλλησι τὴν εἰς Θεὸν μετάνοιαν, καὶ πίστιν τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

α'. Ὅρα αὐτὸν καὶ ἐπειγόμενον παραπλευσάσαι, καὶ μὴ παροῦντα, ἀλλὰ τὸ πᾶν οἰκονομοῦντα. Τοὺς ἄρχοντας· μετακλιεσάμενος, ἐπ' αὐτῶν τὰ εἰρημνά διέβησι. Καὶ ἔξιν ὀχυρώσας, πῶς εἰς ἀνάγκην ἔμπεσῶν τοῦ μηδὲνα τινὰ περὶ αὐτοῦ εἰπεῖν, περὶτὰς μετριάσειν. Καθάπερ γάρ ὁ Σαμουὴλ μέλλων παραβῆναι τῷ Σαὺλ τὴν ἀρχὴν, ἐπ' αὐτὸν λέγει· Μὴ εἰ παρ' ὑμῶν εἴληρα· ὑμεῖς μάρτυρες καὶ ὁ Θεός· καὶ ὁ Δαυὶδ ἀπιστηλαί λέγει· Ἐν τῷ ποιεῖν ἡμῖν ποιμαίωμ τὰ κρέατα τοῦ πατρὸς μου· καὶ ὅτε ἤλθεν ἡ ἀρκτος, ταῖς χερσὶν αὐτῆν ἀπεσκόβουν· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Παῦλος πρὸς Κορινθίους φησὶν· Ἄρρω γέγονα· ὑμεῖς με πηγάσατε. Καὶ ὁ Θεός· δὲ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ, οὐχ ἑλπίς περὶ αὐτοῦ λέγω· ἀλλ' ὅταν ἀπιστήται, καὶ τὰ εὐεργεσίας προφέρει. Ὅρα γοῦν καὶ ἐνταῦθα τί καὶ· πρώτων αὐτῶν τὴν μαρτυρίαν παράγει, ἵνα μὴ νόμος κόμπος εἶναι τὰ ῥήματα, καὶ τοὺς ἀκροατὰς εἰσὶν μάρτυρες καλεῖ τῶν· λεγομένων, ὡς οὐκ ἄν φευσάμενος ἐπ' αὐτῶν. Αὕτη διδασκαλία ἀρετῆ, ἕταν τῶν οἰκίων κατορθωμάτων μάρτυρας ἔχη τοὺς μαθητευομένους. Καὶ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι οὐ μίαν ἡμέραν οἷα δευτέρῳ τοῦτο ποῦν διέτελει, ἀλλὰ πλήθος ἰῶν. Τίμας γάρ, φησὶν, ἐπίστασθε, πῶς μεθ' ὑμῶν πάντα τὸν χρόνον ἐγενήθη. Βούλεται τοῖνυν αὐτοὺς παραχαλᾶσαι, ὥστε γενναίως φέρειν ἅπαντα, καὶ τὸν αἰῶνα χωρισθῆναι τοὺς πειρασμούς· τοὺς μέλλοντας σφραβεῖναι, καθάπερ οὖν καὶ ἐπὶ Μωυσεῖος· καὶ Ἰησοῦ γίγνηται. Καὶ ὅρα, τί ἐπήγαγεν εἰπῶν· Πῶς μεθ' ὑμῶν ἐγενήθη πάντα τὸν χρόνον, δουλεύων τῷ Κυρίῳ

μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης. Ὅρα, τί μάλιστα ἔδραχουσι [331] πρέπει· Μισοῦντας, φησὶν, ὀπερησαντιαν· ὁ μάλιστα ἄρχουσιν ἀρμῶσι δὲ τὸ ἀνάγκη εἶναι πρὸς ἀπόναν αὐτοὺς ἀρεστῶσι. Τοῦτο ἡ ὀψέσις τῶν ἀγαθῶν, ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι. Οὐχ ἀπλῶς δὲ ταπεινοφροσύνης εἶπεν, ἀλλὰ, Μετὰ πάσης. Πολλὰ γὰρ εἶδη τῆς ταπεινοφροσύνης, καὶ ἐστὶ ταπεινοφροσύνη εἶδη ἐν λόγῳ, ἐν ἔργῳ, πρὸς ἄρχοντας, πρὸς ἀρχομένους. Βούλεσθε ὅμην τρόποσι εἶπω ταπεινοφροσύνης· Εἰσὶ τινες οἱ πρὸς μὲν τοὺς ταπεινοὺς ταπεινοὶ τυγχάνουσιν ὄσι, πρὸς δὲ τοὺς ὑψηλοὺς ὑψηλοὶ· τοῦτο δὲ οὐ ταπεινοφροσύνης. Εἰσὶ δὲ πάλιν ἕτεροι οὐ τοῦτοι, ἀλλ' ἐφ' ἑκατέρων τῶν προσώπων εἰς καιρὸν καὶ τὸ ταπεινὸν τηροῦντες, καὶ τὸ ὑψηλόν· ὁ καὶ μάλιστα ἐστὶ ταπεινοφροσύνης. Μέλλων τοῖνυν διδάσκειν αὐτοὺς τὰ ταῦτα, ἵνα μὴ δόξη ἀπονοεῖσθαι, προκαταβάλλει θεμελίον τὴν ὑπόψιν ἀναιρῶν. Εἰ γάρ μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης γέγονα, φησὶν, οὐκ εἰς ἀπονοίας λέγω ἂ λέγω. Εἶτα τὸ ἡμερον· Μεθ' ὑμῶν, φησὶν, ἐγενήθη, δουλεύων τῷ Κυρίῳ, κοινωνοὺς τοῦ κατορθώματος δεικνύων αὐτοῖς. Οὕτω πανταχοῦ ἡ κοινωνία καλόν. Κοινὰ ποιεῖται τοῖνυν τὰ κατορθώματα, καὶ οὐδὲν αὐτοῦ τίθειν ἐξαιρετον. Τί γάρ, φησὶ· κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀπονοεθῆναι εἶχε· Καὶ μὴ πολλοὶ εἰσι οἱ ἀπονοεῖται κατ' αὐτοῦ· οὕτως δὲ οὐδὲ κατὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπονοεθῆναι. Τοῦτο κἀρῶνα διδασκαλίου, ἀπὸ τῶν οἰκίων κατορθωμάτων τοὺς μαθητὰς ρυθμίζειν. Εἶτα τὴν ἀνδρείαν, φησὶν, ἦν καὶ αὐτὴν ὑπέμενεται. Μετὰ πολλῶν δακρῶν καὶ περισσίων τῶν συμβάντων μοι ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν Ἰουδαίων. Ὅρα, ὅτι ἀγαγε τοὺς γινόμενους· Ἐνταῦθα δὲ αὐτοῦ καὶ τὸ συμπάθει δοκεῖ δρῶν· ἐπάσχε γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀπολλυμένων, ὑπὲρ αὐτῶν τῶν ποιοῦντων· ἐπεὶ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν καὶ ἔχαιρεν· ἐκεῖνον γάρ ἦν τοῦ χοροῦ τοῦ χαιρόντος, τὸ κατῆξέθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἀτιμασθῆναι. Καὶ πάλιν ἀλάχο· λέγει· Νῦν χαιρῶ ἐν τοῖς παθήμασι μου ὑπὲρ ὑμῶν· καὶ πάλιν Τὸ γὰρ παραίτια ἐλυθῆρον τῆς θλίψεως, καθ' ὀπερβολὴν εἰς ὀπερβολὴν

• Morel, male, ταπεινοφροσύνης. Πρώματος τῆς ταπεινοφροσύνης μνηστικῆ, ὁ μάλιστα. Hæc ex Savil. et mss. emendatur ut in serie habes. • Ἄλλαχοῦ δεσθ ἐν ἰσο.

• Quidam mss., μάρτυρες παράγει τῶν.

αἰώνιον βῆρος δόξης καταργᾶται ἡμῖν. Ἀλλὰ ταῦτα λέγει μετριάζων. Ἐνταῦθα δὲ δεικνύουσιν αὐτοῦ τὴν ἀνδρείαν, καὶ οὐ τοσοῦτον τὴν ἀνδρείαν, ἵσον τὴν ὑπομολήν· ὡσεὶ Ἐλεγεν· Ἐπαγοῦν ἕκα κωκίς, ἀλλὰ μεθ' ὁμῶν· καὶ τὸ δεινόν, ὅτι ὑπὸ Ψουδαίων. Θέα μοι ἔνταῦθα χαρακτῆρα διδασκαλικᾶς· καὶ τὴν ἀγάπην εἶθισαι γὰρ τὴν ἀνδρείαν. Ὡς οὐδὲν ὕπεστελλάμην, φησί. Τὸ ἀφθονον δεικνύσι διὰ τούτων ὁμοῦ, καὶ τὸ δοκον. Καὶ τῶν συμπερόντων. Καλῶς οὕτως εἶπεν· ἦ γὰρ ἂ οὐκ εἴδει μαθεῖν. Ὅπερ δὲ τὸ τινὰ ἀποκρύπτεισθαι, φθόνου· οὕτω τὸ πάντα λέγειν, ἀνοίας. Διὰ τοῦτο προσέθηκε, Ἰὼν συμπερόντων, δηλῶν, ὅτι οὐκ εἶπον μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰδίδαξα· οὕτως εἰς αὐτὸ τοῦτο ἀφοσιούμενος, φησὶν. Ὅτι δὲ τούτῳ δηλοῦ, ἔδουκε τὸ εἶξ· ἐπήγαγε γάρ· Ἀμυσία καὶ κατ' οἴκου· τὴν μακρὰν ταλαιπωρίαν, καὶ τὴν πολλὴν σπουδὴν καὶ τὴν καρτερίαν ἐπιδεικνύμενος. Διαμαρτυρόμενος Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλλησιν. Οὐχὶ πρὸς ὅμας, φησὶ, μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἑλληνας. Ἐνταῦθα ἡ παρῆρησία· [332] καὶ οἱ, Κἂν μὴδὲν ἀπολωμένοι, λέγειν δεῖ· τὸ γὰρ ἐσαμαρτύρασθαι τοῦτο ἐστίν, ὅταν πρὸς τοὺς μὴ προδύχοντας λέγωμεν· τὸ γὰρ διαμαρτύρασθαι, ὡς ἐπὶ τὸ πᾶν τοῦτο ἐστίν. Διαμαρτυρόμαι, φησὶν ὁ Μωϋσῆς, τὸν ὀφρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ νῦν αὖτις, Διαμαρτυρόμενος Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλλησιν ἐπὶ εἰς τὸν θεὸν μετάνοιαν.

β. Τί διαμαρτύρη; Ὅστε βλοῦ ἐπιμεληθῆναι· ὥστε μετανοῆσαι καὶ προσελθεῖν τῷ θεῷ. Οὐδὲ γὰρ Ψουδαῖος ἤξεσαν αὐτὸν, διὰ τε τὸν Ἰὼν ἀγνοεῖν, διὰ τε τὰ ἔργα καὶ πίστιν μὴ ἔχειν τὴν εἰς τὸν Κύριον Ἰησοῦν. Τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα λέγει; εἴνος ἔνεκεν ταῦτα ὑπομιμνήσκει; τί γέγονε; μὴ τί ἔχεις ἐγκρατεῖν; Πρῶτον κατασεῖσας αὐτῶν τὴν ἕξιναιον, τότε ἐπάγει· Καὶ νῦν ἰδοὺ ἐγὼ δαδμενός τῷ Πνεύματι κορευόμενος εἰς Ἱερουσαλήμ, εἰς ἂν ἀετὴν συναρτηθήσεται μοι μὴ εἰδός· κλήρῳ δεῖ τὸ Πνεῦμά μοι τὸ ἄγιον κατὰ πᾶν διαμαρτύρεται, λέγον, ὅτι δεσμός μὴ καὶ βλάψεις μένοντα. Ἄλλ' οὐδέστος λόγῳ κοιωμαι· οὐδὲ ἐγὼ τὴν ψυχὴν τιμᾶν ἔμαυτῷ, ὡς τελειώσαι τὸν δρόμον μου μετὰ χαρᾶς, καὶ τὴν διακορίαν, ἢν ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, διαμαρτύρασθαι τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τί ταῦτα λέγει; Παρασκευάζων· αὐτοὺς αἰετομοῦσας εἶναι πρὸς κίνδυνον καὶ δόλους καὶ ἀδόλους, καὶ πάντα τῷ Πνεύματι πείθεσθαι. Δεικνύσι δὲ, ὅτι ἐπὶ μεγάλοις ἀπάγεται. Πλὴν δεῖ τὸ Πνεῦμά μοι, φησὶ, τὸ ἄγιον κατὰ πᾶν διαμαρτύρεται, λέγον. Ἴνα δειξῆν, ὅτι ἐκὼν ἀπάγεται, καὶ ἵνα μὴ δεσμὸν ἢ ἀνάγκην νομίσῃ, τὸ κατὰ πᾶν εἶπεν. Εἶτα ἐπάγει, ὅτι οὐκ ἐγὼ τιμᾶν τὴν ἑμαυτοῦ ψυχὴν, ὡς τελειώσαι τὸν δρόμον μου μετὰ χαρᾶς, καὶ τὴν διακορίαν, ἢν ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ὅρξ· δεῖ οὐκ ἀποδουρόμενον ἦν τὸ βῆματά, ἀλλὰ μετριάζοντας καὶ παιδεύοντας ἑκείνους καὶ συμπάσχοντας τοῖς γινόμενοις; Οὐκ εἶπεν, ὅτι Ἄλγωμεν, ἀνάγκη δὲ φέρειν· ἀλλ' οὐδε, Ἔγωμαι. Τοῦτο πᾶν λέγει, οὐκ· ἐπαίρων ἑαυτὸν, ἀλλ' ἑκείνους διδάσκων, διὰ μὲν τῶν προτέρων τὴν ταπεινοφροσύνην, διὰ δὲ τούτων τὴν ἀνδρείαν, τὴν παρῆρησιαν· ὡσεὶ Ἐλεγεν· Οὐ φίλῳ αὐτὴν πρὸ ταύτης· προτιμώτερον ἤγομαι τὸ τίλειαι τὸν δρόμον, τὸ διαμαρτύρασθαι. Καὶ οὐκ εἶπε, Κηρύξαι, Διδάξαι· ἀλλὰ τί; Διαμαρτύρασθαι τὸ Εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Μίλλει τι φορ-

τικώτερον λέγειν, ὅτι καθάρως ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων· διὰ τοῦτο προκατασκευάζει, καὶ δεικνύουσιν, ὅτι οὐδὲν ἔλλειπεται. Ἐπεὶ οὖν ἐμείλλεν αὐτοὺς ἐπιτελεῖν τὸ βῆρος ἄπαν καὶ τὸ φορτίον, πρῶτον καταμείλιναι αὐτῶν τὴν διάνοιαν, λέγων· Καὶ νῦν ἰδοὺ ἐγὼ οἶδα, δεῖ οὐκ εἶε θῆεσθε τὸ πρόσωπόν μου. Εἶτα τότε ἐπήγαγε τὸ, καθάρως ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων. Διπλῆ ἡ λύπη· τὸ τε, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ οὐκ εἶε θῆεσθαι, καὶ τὸ, Ἀὐτοὺς πάντα. Οὐκ εἶε γὰρ, φησὶν, θῆεσθε τὸ πρόσωπόν μου ὅμας ἄστες, ἐν οἷς ἐβλήθη κηρύσσων τὴν βασιλείαν. Πᾶσι εἰκότως διαμαρτύρομαι ὁμῖν, ἅτε μηκέτι παραγινώσκων, Ὅτι καθάρως ἐγὼ [333] ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων. Θὴ γὰρ ὕπεστελλάμην τὸ μὴ ἀναγγεῖλαι ὁμῖν πᾶσαν τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ. Ὅρξ· πῶς φοβεῖ, καὶ πεπονημένας αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ τεβλιμμένας ἐπιτερεῖς; Καλῶς, δεῖ ἀναγαλόν ἦν. Οὐ γὰρ ὕπεστελλάμην τὸ μὴ ἀναγγεῖλαι ὁμῖν, φησὶ, πᾶσαν τὴν βουλήν τοῦ Θεοῦ. Ἄρα ὁ μὴ λέγων, ὑπεύθυνός ἐστι τοῦ αἵματος· τοῦτέστι, τῆς σφαγῆς. Οὐδὲν τούτου φοβερώτερον. Δεικνύουσιν, δεῖ κἀκεῖνοι, ἂν μὴ ποιῶσι, ὑπεύθυνοί εἰσι τοῦ αἵματος. Καὶ δοκεῖ μὲν ἀπολογεῖσθαι, ἐκείνους δὲ φοβεῖ. Προσέχετε οὖν ἑαυτοὺς καὶ παντελῶς κομνίω, ἐγὼ ὅμας τὸ Πνεῦμά τὸ ἄγιον ἔθετο ἐπισκοπεῖν κομνίωμεν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἢν περιεποιήσατο διὰ τὸ ἴδω αἵματος. Ὅρξ; δύο προστάξεν. Ὅτι οὖν τὸ ἐτέρως κατορθῶν μόνον ἔχει τὸ κίρως (θεοδοῦμαι γὰρ, καὶ μὴ πως ἄλλως κηρύξας αὐτὸς ἀδόλους γένωμα), οὕτε τὸ ἑαυτοῦ μόνον ἐπιμελεῖσθαι. Ὁ γὰρ τοιοῦτος φιλοῦται καὶ τὸ ἑαυτοῦ γένη μόνον, καὶ τοῦ τὸ δάκτυλον καταγράφοντας ἴσος ἐστίν. Ταῦτα λέγει, οὐκ ἐπιθεῖ προτιμώτερα ἢ ἡμετέρα σωτηρία τοῦ ποιμνίου, ἀλλ' ἐπιθεῖ, ὅταν ἑαυτοὺς προσέχωμεν, τότε καὶ τὸ ποιμνιον κερδαίνει. Ἐν ᾧ ὅμας τὸ Πνεῦμά τὸ ἄγιον ἔθετο ἐπισκοπεῖν κομνίωμεν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Ὅρα πόσαι ἀνάγκαι. Παρὰ τοῦ Πνεύματος τὴν χειροτονίαν ἔχεις, φησὶ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τε, ἔθετο. Μία αὐτὴ ἀνάγκη· εἶτα, Ποιμνίωμεν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Ἰδοὺ καὶ δευτέρα· καὶ τρίτη, Ἦν φησὶν δεῖ περιεποιήσατο διὰ τοῦ ἴδω αἵματος. Πολὺ δεικνύσι δὲ ὧν εἶπε τιμῶν τὸ πρᾶγμα, καὶ δεῖ οὐκ ὑπερ μικρὸν ὁ κίνδυνος, εἰ γὰρ ἀεσοπέτης ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας*, οὐδὲ τοῦ αἵματος ἀφείσατο τοῦ ἑαυτοῦ, ἡμεῖς δὲ τῆς τῶν ἀδελφῶν σωτηρίας καταφρονοῦμεν. Καὶ ἐκείνους μὲν ἵνα ἐχθροὺς καταλλέξῃ, καὶ τὸ αἶμα ἐξέγασ· οὐ δὲ οὐδὲ φίλους γινόμενοις ἰσχυεῖς κατασχεῖν. Ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, εἰς εἰσολέσονται μετὰ τὴν ἀρετὴν μου λίκο βαρεῖς εἰς ὅμας, γὰρ φροδομένοι τοῦ ποιμνίου. Πᾶν ἄλλοθεν αὐτοὺς ἐπιστρέφει ἀπὸ τῶν ἐσομένων· ὥσπερ ὅταν ἀλλοχού λέγῃ· Οὐκ ἐστὶν ἡμῖν ἡ κἀλὴ πρὸς αἶμα καὶ σάρκα. Ὅτι εἰσολέσονται, φησὶ, μετὰ τὴν ἀρετὴν μου λίκο βαρεῖς εἰς ὅμας. Διπλοῦν τὸ καθεῖν, δεῖ τε αὐτὸς οὐ πάρασι, καὶ δεῖ ἑτεροὶ ἐπιθεῖσονται. Τί οὖν ἀπέρχῃ, αὐτοῦ προῦδας; Τὸ Πνεῦμά μὴ ἐκαι, φησὶ.

γ. Καὶ δεῖ· οὐκ ἀπλῶς εἶπε, Ἀύκοι, ἀλλὰ προσέθηκε, Βυρεῖς, τὸ φορτίον αὐτῶν καὶ ἱταμὸν ἀειτούμενος· καὶ τὸ χαλεπώτερον, δεῖ αὐτοὺς τοσοῦτον εἰς αὐτῶν ἀναστήσασθαι λέγει· δ καὶ σφόδρα ἐστὶ βαρὺ, ὅταν καὶ ἐμφύλιος ὁ πόλεμος ἦ. Καὶ καλῶς εἶπε, Προσέχετε, δεκνύς περισπούδατον σφόδρα τὸ πρᾶγμα (Ἐκκλησία γὰρ

* Hinc, καλῶς οὕτως εἶπεν, desunt in uo Cod. ὁ Ἄλλ', δεῖ αἰ, φησὶ, παρασκευάζων. * Quidam uis., ἤγομαι, Τί τοῦτο πᾶν οὐκ ἐπαίρων.

ἄ Πόσαι ἀνάγκαι desunt in uo. * Verba, ἀεσοπέτης ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, desunt in uo Cod.

Et rursus alibi dicit: *Nunc gaudeo in passionibus meis pro vobis (Col. 1. 24);* et rursum: *Nunc momentanea levitas tribulationis supra modum aeternam gloriae pondus operatur nobis (2. Cor. 4. 17).* Verum haec ex modestia dicit. Hic autem ostendit fortitudinem suam, nec tam fortitudinem, quam patientiam, ac si diceret: Male patiebar, sed voluimus: quodque gravius est, a Judæis. Hic vide characterem doctrinae: et caritatem ponit et fortitudinem. *Quod nihil subterfugerim, inquit; copiam simul et sedulitatem ostendit. Eorum quae utilia essent. Bene certe dixit: erant enim quae discere non oportebat. Ut vero quaedam occultare, invidiae fuisset, sed omnia dicere stultitiae: ideo addidit, Eorum quae utilia essent: ostendens se non modo dixisse, sed etiam docuisse; nec quasi perfunctorie. Quod autem hoc significet, audi sequentia, Publice et per domos; et unguam laborem et studium perseverantiamque declarans. Testificans Judæis atque gentilibus. Non vobis solum, inquit, sed etiam gentilibus. Hic loquendi libertas adest: Etiam si nihil proficiamus, ait, dicere tamen oportet: illud enim est testificari, quando non attentibus loquimur: nam testificari hoc nunc plurimum significat. Testor, inquit Moyses, caelum et terram (Dan. 4. 26); et nunc Paulus: Testificans Judæis atque gentilibus in Deum poenitentiam.*

2. Quid testificaris? Ut vite studium habeatur, ut poenitentiam agant et ad Deum accedant. Neque enim Judæi noverant illum, quod Filium ignorarent, et quod nec opera haberent nec fidem in Dominum Jesum. Cur ergo haec dicis? cur haec commemoras? quid factum est? an quid accusandum suppetit? Postquam illorum mentem exagitavit, tunc adjicit: *22. Et nunc ecce alligatus ego Spiritu, vado in Jerusalem, quae in ea ventura sunt mihi ignorans: 23. nisi quod Spiritus sanctus per civitates mihi testificatur, dicens, quoniam vincula et tribulationes me manent. 24. At nihil horum vercor, neque ita animam meam pretiosam facio, ut consummare eursum meum cum gaudio, et ministerium, quod accepi a Domino Jesu, ut testificer evangelium gratiae Dei. »* Cur haec dicit? Ut illos semper paratos reddat ad pericula et occulta et manifesta; ita ut in omnibus Spiritui obtemperent. Ostendit autem se ad magna adduci. *Nisi quod Spiritus sanctus, inquit, per civitates mihi testificatur, dicens. Ut ostendat se libentem abire, et ne vinculum aut necessitatem esse putes, Per civitates, dicit. Deinde subjicit: Non ita pretiosam facio animam meam ut consummare eursum meum cum gaudio, et ministerium verbi, quod accepi a Domino Jesu. Viden? non lamentantis esse verba, sed modeste agentis, ac docentis illos, et compatientis in iis quae fiebant? Non dixit, Angimur, sed ferre necesse est; sed neque, Censeo. Hoc item dicit, non sese extollens, sed illos docens, per priora quidem humilitatem, per haec vero fortitudinem et loquendi liberatam: ac si diceret: Non amo illam praeter haec: pretiosius habeo consummare eursum et testificari. Nec dixit, Praedicare, Docere; sed quid? Testificari evangelium gratiae Dei. Quid molestius dicturus est: *Mundus ego sum a san-**

*guine omnium: ideo praeparat et ostendit nihil reliquum esse. Quia igitur illis totum ovum et sarcinum impositurus erat, prius illorum animum emollevit, dicens: 25. Nunc ecce ego scio, quod non amplius videbitis faciem meam. Deinde subdidit: *Mundus sum a sanguine omnium. Duplex est dolor, et quod faciem ejus non essent visuri, et quod illi omnes. Non amplius, inquit, videbitis faciem meam vos omnes, per quos transiri praedicans regnum. 26. Itaque jure testificor vobis, utpote non ultra adfuturus, Quia mundus sum a sanguine omnium. 27. Non enim subterfugi, quominus annuntiarem vobis omnem voluntatem Dei. Vides, quomodo terret, et laborantes illorum animas afflictasque atterit? Bene, quia necessarium erat. Non enim subterfugi, inquit, quominus annuntiarem vobis omnem voluntatem Dei. Ergo qui non dicit, reus est sanguinis; id est, caedis. Nihil hoc terribilius. Ostendit eos, si non id fecerint, reos esse sanguinis. Et videtur quidem rationem reddere, illos autem terret. 28. Attendite igitur vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, ut pasceretis Ecclesiam Dei, quam acquisivisti per proprium sanguinem. Vides? Duo praecipit. Igitur neque alios corrigere solum habet quidpiam lucri (Timeo enim, inquit, ne aliis praedicans, ipse reprobus efficiar [1. Cor. 9. 27]); neque sui solius curam habere. Nam qui seipsum amat, quae sua sunt tantum quaerit, et similis est ei, qui talentum defudit. Haec dicit, non quod pretiosior sit nostra salus quam gregis; sed quia, si nobis ipsis attendamus, tunc et grex lucreum habet. In quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, ut pasceretis Ecclesiam Dei. Vide quantae necessitates. A Spiritu ordinationem habetis, inquit: id enim sibi vult illud, Posuit. Una haec est necessitas: deinde, *Ut pascatis Ecclesiam Dei. Ecce et secunda: et tertia, Quam acquisivisti sanguine suo, inquit. Multum ostendit, dum dicit pretiosam rem; nec de parvis rebus esse periculum, siquidem Dominus pro Ecclesia neque sanguini suo pepercit, nos autem fratrum salutem contemnimus. Et ille quidem, ut inimicos reconciliaret, sanguinem effudit; tu vero neque amicos retinere potes. 29. Ego enim scio hoc, quod ingredientur post discessionem meam lupi graves in vos, non parentes gregi. Rursus alio modo illos versat, a futuris: ut quando alibi dicit: *Non est nobis laeta adpersus sanguinem et carnem (Ephes. 6. 12). Quia ingredientur, inquit, post discessionem meam lupi graves in vos. Duplex malum: quod ipse non adsit, et quod futurum sit ut alii instent. Cur ergo abis, si hoc praevidisti? Spiritus me trahit, inquit.****

3. Et vide, non simpliciter dixit, *Lupi*, sed addidit, *Graves*, illorum vehementiam et petulantiam subindicans; quodque gravius est, hos ex illis ipsis surrecturos esse dicit: quod certe gravissimum est, cum civile excitatur bellum. Et recte dicit, *Attendite*, ostendens rem maxime curandam esse (Ecclesia namque est), et magnum periculum (sanguine enim illam redemit), ac multum duplexque bellum. Haec ergo significavit, dicens: *30. Et ex vobis ipsis surgent viri*

loquentes perversa, ut abducant discipulos post se. Itemque, quia admodum illos terruit, cum Lupos graves dixit, et ex ipsis surrecturos esse qui loquerentur perversa: quasi quodam quærente, Quomodo igitur? et quæ custodia erit? adjicit: 32. *Vigilate, memores quod per triennium non cessaverim nocte dieque cum lacrymis¹ monere unumquemque vestrum.* Vide quam insolita dicat: cum lacrymis, nocte dieque, unumquemque. Non enim si multos vidisset, eis pepercisset, sed sciebat etiam pro una anima omnia esse facianda. Sic ergo illos etiam conjunxit. Hoc vero significat: Satis sunt ea, quæ feci; per triennium mansi; confirmati sunt, sufficienter radicos fixerunt. *Cum lacrymis, inquit. Videm² lacrymas ideo fundendas esse? Hæc et nos faciamus. Non dolet improbus: dole tu; forte et ipse dolebit.* Ut cum videt æger medicum cibum sumentem, etiam ipse incitatur: ita et hic erit; si te viderit lugentem, emollicetur; bonus vir et initis erit. *Nesciens, inquit, quæ mihi eventura sint.* Quid ergo? ideoque ahis? Minime; sed probe scio, quod vincula et tribulationes me maneat. Quod tentationes me exspectent, novi; quales vero, nescio, id quod gravis erat. Ne putetis ergo me deplorantem hæc dicere; non tam pretiosam habeo animam meam. Ut illorum animum excitet, hoc dicit; utque suadeat illis non modo non fugere, sed etiam fortiter ferre. Ideo rem illam vocat cursum et ministerium, tum ut ex cursu splendorem ostendat, tum ut ex ministerio officium. Minister sum, inquit; nihil plus habeo. Illos autem consolans, ne doleant, quod ipse male patiat, ubi dixit se hæc eum gaudio sustinere, et fructum ostendit, tunc quod molestum erat, inducit. Hoc autem facit, ut ne animam illorum obruat. Quodnam autem illud est? *Et ex vobis ipsis exsurgunt viri loquentes perversa.* Quid ergo, dixerit quispiam, tantumne te ipsum putas, ut si abeas, nos moriamur? Non hoc dico, inquit, quod absentia mea id efficiat; sed quid? *Insurgunt quidam ex vobis.* Non dixit, Propter discessionem meam; sed, *Post discessionem meam*; id est, protectionem. Quamquam jam illud evenerat; si autem evenerat, multo magis postea eventurus erat. Hæc causa sequitur, *Ut abducant discipulos post se.* Itaque propter nihil aliud hæreses sunt, quam propter hoc. Post sequitur consolatio: *Quam acquisivisti, inquit, per propriam sanguinem.* Si proprio sanguine acquisivit, prævalebit certe. *Nocte et die non cessavi, inquit, cum lacrymis monens.* Hæc vobis jure dicantur; videturque proprie sermo doctores spectare, est autem et discipulis communis. Ad quid enim ego loquor, monco, lacrymor die ac nocte, si discipulus non obtemperat? Ne putet enim quis id satis esse ad defensionem, quod sit discipulus, licet non cedat; ideo postquam dixit, *Testificor, pergit, Non enim subterfugi quominus annuntiarem vobis.* Igitur hoc solum doctoris est, annuntiare, prædicare, docere, non subterfugere, nocte et die annuntiare: cum autem his peractis, nihil plus

¹ Illud, cum lacrymis, in uno decet.

agitur, scitis quid reliquum sit. Deinde alia sequitur defensio: *Purus sum a sanguine omnium.* Ne putetis vero hæc nobis tantum dici; nam vos etiam hic sermo spectat, ut dictis attendatis, ut ne a concione recedatis.

Contra theatrales ludos et contra juramenta. — Quid faciam? Ecce quotidie clamando dirumpo: Abscedite a theatris; et multi nos irridunt: abstinet a juramentis, ab avaritia: innumera monemus, et nemo audit. At noctu hoc non ago? Vellem etiam noctu hoc facere, et ad mensas vestras, si quidem liceret, et dum a plurimis divisim detinear adesse, et vos alloqui; sed si, cum vel semel in hebdomada vos vocamus, segnes estis, et alii quidem non venitis, alii vero nihil lucri referentes abiitis: quid non faceretis, si frequentius hoc ageremus? Quid faciemus? Multi, ut bene novi, nos irridunt, quod de iisdem semper sermonem habeamus: ita sumus in fastidio. Hujus autem rei non vos in causa sumus, sed auditores. Nam qui bene agit, semper gaudet eadem ipsa audiens, ac si laudes suas audiret: qui vero non vult recte agere, molestia se impeti putat, et si bis solum audiat, sæpius audisse sibi videtur. *Mundus sum, inquit, a sanguine omnium.*

4. Hoc dicere Paulo competeat; nos autem id proferre non andemus, quod multorum nobis conscii sumus. Ille quippe qui semper vigilabat et adstabat, qui omnia pro salute discipulorum sustinebat, id congruenter dicere poterat; nos autem illud Moysis dicemus: *Iratus est mihi Dominus propter vos, quia in multa peccata adducti estis etiam nos (Deut. 3. 26).* Cum autem animo defecimus videntes vos nihil proficere, annon major pars virium vostrarum concidit? Quid enim, queso, factum est? Ecce per gratiam Dei nos quoque triennium jam habemus (a), non quidem nocte et die hortantes, sed post tres sæpe dies, aliquando post septem hoc facientes. Quid amplius factum est? Objurgamus, increpamus, lacrymamur, dolemus, etsi non palam, at in corde. Illæ autem lacrymæ his multo leviores sunt: illæ namque aliquam dolentibus afferunt consolationem; hæc vero dolorum augment et constringunt. Sic quando quis in mœrore degit, nec potest dolorem efferre, ne videatur vanam gloriam appetere, majora patitur, quam si illum efferret. Nisi quis me putaret auram superfluum captare, quotidie me videres fontes lacrymarum emittere: harum vero consciæ sunt domuncula et solitudo. Credite namque mihi, de salute mea desperavi, et dum vestra lugeo, non vacat mala mea plangere: sic vos mihi omnia estis. Si sentiam vos in virtute angere, præ voluptate mala mea non sentio; sin nihil proficere videam, præ mœrore rursus mea missa facio: lætus quidem de bonis vestris, licet mille malis onustus; mœstus de tristibus, quæ vobis accidunt, etsi innumera essent præclare gesta mihi. Quæ spes enim doctori, grege corrupto? qualis vita, qualis expectatio? cum qua fiducia stabit ante Deum? quid dicit? Ponamus enim ipsum non reprehendi, neque

(a) Per triennium prædicavit Chrysostomus.

ἔστι), καὶ ὅτι μέγας ὁ κίνδυνος (αἵματι γὰρ αὐτῶν
 ἐλευρώσατο), καὶ ὅτι πολὺς ὁ πόλεμος καὶ διπλούς.
 Ταῦτα τοίνυν ἐδήλωσεν, εἰπὼν· *Καὶ ἐξ ὧν αὐτῶν
 ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα*,
 τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ἀπὸ αὐτῶν. Ἐτα ἐπει-
 δευσάμεν αὐτοὺς ἐφόβησε τῷ εἰπεῖν *Λόγους βαρεῖς*,
 καὶ ἐξ αὐτῶν ἀναστήται τὸς διεστραμμένα λαλοῦ-
 ντας, ὥσπερ ὅπο τινος διαπραγβεθείς, πῶς οὖν; εἰκότως,
 καὶ τίς ἔσται φυλακῆ; ἐπάγει, λέγων· *Γρηγορεῖτε*,
ρημοποιήσατε, ὅτι *τριετὴν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ*
ἐπαναστήν μετὰ δεακρῶν ρουθετῶν ἕνα [354] *Ἐκα-*
στον. Ὅρα πόσαι ὑπερβολαί! μετὰ δεακρῶν^a, καὶ νύκτα
 καὶ ἡμέραν, καὶ ἕνα ἕκαστον. Οὐ γὰρ εἰ πολλοὺς εἶδε, τότε
 εἰρεστέον, ἀλλ' ἤβει καὶ ὅπερ μίαν ψυχῆς πάντα ποιεῖν.
 Οὕτω γοῦν αὐτοὺς καὶ συνηκρότησεν. Ὅ δὲ λέγει, τοῦτο
 ἔστιν· Ἀρεαί τὰ παρ' ἐμοῦ^b τριετὴν ἔμεινα, ἰκανῶς
 ἐστερωσάμην, ἰκανῶς ἐβήξωσάμην. Μετὰ δεακρῶν,
 φησὶν. Ὅρξθι ὅτι τὰ δάκρυα διὰ τοῦτο; Ταῦτα ποιῶμεν
 καὶ ἡμεῖς. Οὐκ ἀλγεῖ ὁ κακός· ἀλγησον σὺ, ἰσως ἀλγῆ-
 σαι κηλεύεις. Καθάπερ ὅταν βῆ ὁ κάμνυν τὸν ἱατρὸν
 λαμβάνοντα αἰτιάου, καὶ αὐτὸς προτρέπεται· οὕτω δὴ
 καὶ ἰναῦθα ἔσται· ἂν ἰθὺ σε ἀνυβρίμωτον, μαλα-
 γῆθῃσαι, χρηστὸς ἀνὴρ καὶ πρὸς γενήσεται. Οὐκ εἰδώς,
 φησὶ, *τὰ συναρτησόντα μοι*. Τί σὺν; διὰ τοῦτο ἀπέρχῃ;
 Οὐδωμός^c· ἀλλὰ καὶ σφόδρα γινώσκω, ὅτι δεσπᾶ καὶ
 θλίβεις με μένουσιν. Ὅτι μὲν οὖν πειρασμοὶ ἐκδέχονται
 με, οἶδα, ὅποιοι δέ, οὐκ οἶδα· ὥσπερ ἦν χαλεπότερον. Μὴ
 τοίνυν νομισθῆ με ἀποθυρόμενον ταῦτα λέγειν· οὐκ
 ἔγω τιμᾶν τὴν ἑμαυτοῦ ψυχῆν. Ἴνα ἀναστήσῃ αὐτῶν
 τὴν διάνοιαν, ταῦτ' αἰτιά, καὶ πεισθῆ μὴ μόνον μὴ φά-
 γειν, ἀλλὰ καὶ γενναίως φέρεται. διὰ τοῦτο δρόμων καὶ
 διακονίαν τὸ πρῶγμα καλεῖ· τὸ μὲν, δεκαντὸς τὸ λαμπρὸν
 ἀπὸ τοῦ δρόμου. τὸ δέ, τὸ σφειδόμενον ἀπὸ τῆς διακο-
 νίας. Διάκονός εἰμι, φησὶν· οὐδὲν πλέον ἔγω. Παραμυ-
 θησάμενος δὲ αὐτοὺς, ἵνα μὴ ἀλλώθωσιν ἐφ' οἷς πάσχει
 κακός, καὶ εἰπὼν, ὅτι μετὰ χαρᾶς ταῦτα ὑπομένει, καὶ
 τὸν καρπὸν δεῖξας, τότε τὸ λαμπρὸν ἐπάγει. Τοῦτο δὲ
 ποιῆ, ἵνα μὴ καταχθῶσιν αὐτῶν τὴν διάνοιαν. Πόσον δὲ
 τοῦτο ἔστι; Τὸ, *Καὶ ἐξ ὧν αὐτῶν ἀναστήσονται*
ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα. Τί οὖν, εἴποι τις
 ἂν, ἐσοῦσιν σαυτὸν ἤγῃ, καὶ, ἂν ἀπέλθῃς, ἀποθνήσκει-
 μιν; Οὐ τοῦτο λέγω, φησὶν, ὅτι ἡ ἐμὴ ἀπουσία τοῦτο
 ποιῆ; ἀλλὰ τί; Ὅτι ἐπαναστήσονται τινες ὑμῖν. Οὐκ
 οἶδα, διὰ τὴν ἀρεσίαν μου· ἀλλὰ, *Μετὰ τὴν ἀρεσίαν μου*
νοστήσει, τὴν ἀποθνήσκων· καίτοι καὶ ἤδη γέγονε τοῦτο·
 εἰ δὲ γέγονε, πολλῶ μᾶλλον μετὰ ταῦτα γενήσεται.
 Ἐτα καὶ ἡ αἰτία, *Τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ἐπίσω*
αὐτῶν. Ὅστε δι' οὐδὲν ἕτερον ἀι ἀρεσίαν, ἢ διὰ τοῦτο.
 Ἐτα καὶ παραμυθία· *Ἦν περιεποιήσατο*, φησὶ, *διὰ*
τοῦ ἰδίου αἵματος. Εἰ δὲ τῷ ἰδίῳ αἵματι περιεποιήσατο,
 προστήζεται πάντως. Νύκτα, φησὶ, καὶ ἡμέραν οὐκ
 ἐπαναστήν μετὰ δεακρῶν ρουθετῶν. Ταῦτα πρὸς
 ἡμᾶς εἰκότως ἂν λέγοιτο· καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι ἰδιῶς ἢ
 πρὸς τοὺς διδασκάλους ὁ λόγος. ἔστι δὲ κοινὸς καὶ πρὸς
 τοὺς μαθητὰς. Τί γὰρ, ἂν ἔγῳ μὲν λέγω καὶ παρακαλῶ
 καὶ δεακρῶ νύκτα καὶ ἡμέραν, καὶ δὲ μαθητῆς μὴ πε-
 θῆται; Ἴνα γὰρ μὴ νομισθῆ τις τοῦτο ἀρκεῖν εἰς ἀπολο-
 γίαν, τὸ εἶναι μαθητῆν, καὶ μὴ ὑπάκειν, διὰ τοῦτο,
 λαμαρτύρομαι, εἰπὼν, ἐπήγαγεν· Οὐ γὰρ ὑπεστυλαίμην
 τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν. Ἄρα τοῦτο διδασκάλου μόνον,
 ἀναγγεῖλαι, κηρύττει, διδάξει, μὴ ὑπεστυλασθαι, νύκτα
 καὶ ἡμέραν παρακαλῶν [355] ὅταν δὲ τούτων γινόμενων

μηδὲν πλέον γένηται, ἵστε τὸ λευκόμενον. Ἐτα καὶ ἐ-
 ρα ἀπολογία· ὅτι Καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων.
 Μὴ δὴ νομισθῆ πρὸς ἡμᾶς ταῦτα λέγεσθαι μόνον· καὶ
 γὰρ καὶ πρὸς ὑμᾶς ὁ λόγος οὕτως ἔστιν, ὥστε προσ-
 ἔχειν τοὺς λεγομένους, ὥστε μὴ ἀποκηδῆν τῆς ἀκρο-
 άσεως.

Τί ποιῶ; Ἴδου καθ' ἑκάστην ἡμέραν διαβήρηνυμα
 βροῦν· ἀπόστῃτε τὸν ὀμνύειν, καὶ πολλὰ γελῶσιν
 ἡμᾶς· ἀπόστῃτε τὸν ὀμνύειν, τοῦ πλεονεκτήειν· μωρία
 παραινόμεν, καὶ εὐβείας ὁ ἀκούειν. Ἄλλ' ἐν νυκτὶ οὐ
 διαλέγομαι; Ἐβουλόμην καὶ ἐν νυκτὶ τοῦτο ποιεῖν, καὶ
 ἐν ταῖς τραπέζαις ταῖς ὑμέτεραις, εἰ γὰρ ἐντὴν καὶ εἰς
 μωρία σχεθέντα παραγίνεσθαι ὀμνὴν καὶ διαλέγεσθαι·
 ἀλλ' εἰ τῆς ἐβδομάδος ἀπαξ καλούμεν ὑμᾶς, καὶ ὀνεκτε,
 καὶ οἱ μὲν οὐδὲ παραγίνεσθε, οἱ δὲ παραγινόμενοι οὐδὲν
 πλέον κερδάναντες ἄπιτε· εἰ οὐκ ἂν ἐποίησατε, εἰ συ-
 νεχῶ τοῦτο ἐπράττομεν; Τί ποιήσομεν; Πολλοὶ οὐδὲ ὅτι
 καὶ διασπύρουσιν ἡμᾶς, διὰ τὸ πρὸς τὸν αὐτῶν ἀεὶ διαλέ-
 γεσθαι· οὕτω γεγόναμεν προσκορεῖς. Αἴτιοι δὲ τοῦτο
 οὐχ ὀνεκτε, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἀκούοντες. Ὅ μὲν γὰρ κατορ-
 θῶν, ἀεὶ χεῖραι τὰ ἀκούου, ὥσπερ ἐγκλωμῖν αὐτοῦ
 λεγομένου· ὁ δὲ μὴ βουλόμενος κατορθῶν, καὶ ἐν-
 οχλεῖσθαι δοκεῖ, κἄν δεῦτερον ἀκούσῃ μόνον, πολλάκις
 δοκεῖ ἀκούειν. *Καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάν-*
των, φησὶ.

δ. Τοῦτο Παῦλῳ μὲν ἤρμωσεν εἰπεῖν, ἡμεῖς δὲ οὐ τολμῶ-
 μεν τοῦτο εἰπεῖν, μωρία συνειδέσθαι ἐαυτοῖς. Διόπερ
 ἐκείνῳ τῷ ἀπαπαντῆς ἀγγυπνοῦσιν καὶ ἐξεστῆσι, τῷ
 πάντα ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν μαθητευομένων ὑπομεί-
 νοντι, ἤρμωσεν λέγειν· ἡμεῖς δὲ τὸ Μωσῆως ἐρούμεν, ὅτι
 Ἄρτισθῃ μοι Κύριος δι' ὑμᾶς, *ὅτι εἰς πολλὰ ἀμαρ-*
τήματα προέγαγε καὶ ἡμᾶς. Ὅταν γὰρ ἀθυμώμενοι
 ὄντες ὑμᾶς οὐ προκόπτοντας, οὐ τὸ πλέον ἡμῖν τῆς
 ἰσχύος καταπίπτει; Τί γὰρ, εἰπέ μοι, γέγονεν; Ἴδου τῇ
 χάριτι τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμεῖς λοιπὸν τριετὴν ἔχομεν, νό-
 κτα μὲν καὶ ἡμέραν οὐ παρακαλοῦντες, διὰ τρωῖν δὲ
 πολλάκις ἡμερῶν ἢ δι' ἐπὶ ταῦτο ποιούντες. Τί γέγονε
 πλέον; Ἐγκαλοῦμεν, ἐπιτιμῶμεν, δεακρούμεν, ὀδυνά-
 μεθα, εἰ καὶ μὴ φανερώς, ἀλλὰ κατὰ κερδίαν. Ἐκεῖνα
 δὲ πολὺ τούτων τὰ δάκρυα κρυφώτερα· ταῦτα μὲν γὰρ
 φέροι τινὰ τοῖς ἀθυμοῦσι παραμυθῶν, ἐκεῖνα δὲ αὐτῆν
 ἐπιτελεῖ καὶ συσφίγγει. Οὕτω καὶ ὅταν ἐν ἀθυμίᾳ τοῦ
 ἦ, καὶ μὴ δύνηται ἐξενεγκεῖν τὴν ἀλγηθόνα, ὥστε μὴ
 ὀβεία κενόδοξος εἶναι, μετῴκονα ἀρα πάσχει, ἢ ἀν ταύτην
 ἐξήνεγκεν. Εἰ μὴ μὴ τίς ἔκρινε φιλοτιμίας περιττῆς, εἰ-
 δεὶς ἂν καθ' ἑκάστην ἡμέραν τηγὰς δεακρῶν ἀφέντα·
 ταύτας δὲ μοι συνοῦσιν ὁ οἰκίσκος καὶ ἡ ἐρημία. Πιστεύ-
 σατε γὰρ μοι, τῆς μὲν ἑμαυτοῦ σωτηρίας ἀπέγνω, καὶ
 δὲ ὑμέτερα θρωῦναι, οὐδὲ σχολῆν ἔγω τὰ ἑμαυτοῦ κακῶ
 πεθεῖν; οὕτω μοι πάντα ὑμεῖς ἔστε. Κἄν ἀσθωμαί
 ἐπιδιδόντας ὑμᾶς, οὐκ ἀισθάνομαι τῶν ἑμαυτοῦ κακῶ
 ὑπὸ τῆς ἄνοητος· κἄν ἴσω μὴ ἐπιδιδόντας, ὑπὸ τῆς ἀθυ-
 μίας πάλιν παραπέμπομαι τὰ ἐμὰ· φαῖδρος μὲν ὢν ἐπὶ
 τοῖς ὑμέτεροις ἀγαθῶς, [356] κἄν μωρία ἔγω θεῖνὰ, σκυ-
 θρωπὸς δὲ ἐπὶ τοῖς ὑμέτεροις λυπηρὸς, κἄν μωρία μοι
 κατορθώματα ἦ. Τίς γὰρ ἔλιπς διδασκάλου, τοῦ ποιμνίου
 διεσθαρμένου; ποία ζωῆ, ποία προκοχία^d; μετὰ ποίας
 στήσεται παρήσθησι πρὸς τὸν Θεόν; τί ἐρεῖ; Ὅμως
 γὰρ, οὐτὸ οὐδὲ ἐγκαλεῖται, οὐδὲ δίδωσι δίκην, καὶ ἔστι
 καθαρὸς ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων· καὶ οὕτως ἀνίατα
 πείσεται· ἐπεὶ καὶ πατέρες ὑπὲρ παιδῶν οὐ μείλιοντες
 ἐγκαλεῖσθαι, ὅμως ἀλόγους καὶ δάκνοντας.

^a Μετὰ δεακρῶν deest in uno ^b Ἄλιος, ἱλιωτικός.

^c Idem, συσφίγγει. Ἐκεῖ ὅταν. ^d Morel., ποία ἐπρω-
 κόχια, mercurum.

Και οὐδὲν αὐτοὺς τοῦτο, φησὶν, ὠφελεῖ οὐδὲ προϊσταται, ὅτι αὐτοὶ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν· Ἄλλ' ἀγρυπνοῦσιν ὡς λόγον ἀποδώσαντες· καὶ δοκεῖ μὲν τῆσι τοῦτο εἶναι φοβερόν, ἔμοι δὲ οὐδὲς τοῦτου λόγος μετὰ τὴν ὑμετέραν ἀπίστευαν. Ἄν τε γὰρ δὴ λόγον, ἂν τε μὴ δὴ, οὐδὲν μοι τὸ δολερὸν. Γένοιτο σωθῆναι ὑμᾶς, καὶ δοῦναι λόγον ἔμπρὸς ὑμᾶς· ὑμᾶς σωθῆναι, καὶ ἐμὲ ἠκολοῦσθαι ὡς μὴ πληρώσαντα τὰ παρ' ἐμαυτοῦ. Οὐ γὰρ τοῦ δὲ ἐμοῦ σωθῆναι ὕμεις φροντίζετε, ἀλλὰ τοῦ σωθῆναι μόνον δι' ἐσουδῆστε. Οὐκ ἴστε τὴν τυραννίδα τῶν ὀδυνῶν τῶν πνευματικῶν, πῶς μυριάκις ἔλοιτο ἂν κατακοπήνας ὁ τοῦτον τὸν τόκον ὀδύνων, ἢ τῶν τεχθέντων ἕνα ἀπολλύμενον ἰδεῖν καὶ διασφαρμένον· Πέθεν ὑμᾶς πεισομα· ἐτέρωθεν μὲν οὐδαμῶθεν, ἀπὸ δὲ τῶν γινόμενων τὰ καθ' ὑμᾶς πάντα ἀπολούμεθα. Δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς λέγειν, ὅτι οὐδὲν ὑπεσειλάμεθα· ἀλλ' ὅμως ἀλγοῦμεν· καὶ τὸ ἀλγοῦμεν, ἔδηλον ἐξ ὅν μωρία κατασκευάζομεν, καὶ μηχανάμεθα. Καίτοι γε ἐνθὺν πρὸς ὑμᾶς αὐτοὺς εἰπεῖν· τί μοι μέλει; ἐγὼ τὸ ἐμαυτοῦ ποίησα, ἐγὼ καθαρὸς εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος· ἀλλ' οὐκ ἄρκει τοῦτο εἰς παραμύθησιν. Εἰ γε ἐνθὺν τὴν καρδίαν ἡμῶν ἀναβρῆξαι καὶ ἐπιθεῖσθαι*, εἰδετε ἂν μετὰ πολλῆς ἐνδον ὄντας τῆς εὐρυχωρίας πάντας ὑμᾶς, καὶ γυναικῶν καὶ παῖδας καὶ ἀνδρας· τοιαυτὴ γὰρ ἡ τῆς ἀγάπης δύναμις, τοῦ ὀρανοῦ εὐρυχωτέραν ποιεῖ τὴν ψυχὴν. *Χωρήσατε ἡμᾶς, ἔλεγεν ὁ Παῦλος· οὐδένα ἠδικήσαμεν, οὐ στενοχωρήσθε ἐν*

* Unus, ἀναβρῆξαι πάντας ἡμᾶς καὶ ἐπιθεῖσθαι.

ἡμῖν. Τοῦτο λέγομεν νῦν καὶ ἡμεῖς· Ἐχωρήσατε ἡμᾶς. Πᾶσαν τὴν Κόρινθον εἶεν ἐκείνους ἐν τῇ καρδίᾳ ἐαυτοῦ, καὶ ἔλεγε· *Πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς· οὐ στενοχωρήσθε. Ἄλλ' αὐτὸς οὐκ ἂν ἔχωρα τοῦτο λέγειν·* εὐ γὰρ οὐδα, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἡμᾶς ἀγαπᾶτε καὶ χωρεῖτε. Ἄλλὰ τί τὸ κέρφος ἢ τῆς ἐμῆς ἀγάπης ἢ τῆς ὑμῶν, ὅταν τὸ κατὰ θεὸν ἡμῖν μὴ προχωρῇ; Μείζωνος ἔχεται ὑπόθεσις, πλείονος γάρ ἡ ἀφορμὴ. Οὐδὲν ἔχω ἔγκλημα ὑμῶν· *Μαρτυρῶ ὑμῶν ὑμῖν, εἰ, διὰ θεοῦ, τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορούσαντες ἂν ἐδώκατέ μοι. Ἰμερόμεθα οὐ μόνον τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς δοῦναι ὑμῖν. Φιλοῦμεθα καὶ φιλοῦμεν· ἀλλ' οὐ τοῦτο ἔστι τὸ ζητούμενον. Φιλήσωμεν οὖν τὸν Χριστὸν ἢ πρῶτον· πρώτη γὰρ ἐντολή, Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν θεόν σου· δευτέρα δὲ ὅμοια ἀπότης, Καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. Τὴν δευτέραν ἔχομεν, τῆς πρώτης ἡμῖν δεῖ· τῆς πρώτης δεῖ μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς καὶ ἐμοὶ καὶ ὑμῖν. Ἐχομεν αὐτὴν, ἀλλ' οὐχ ὡς χρὴ. Φιλήσωμεν αὐτόν· ἴστε πόσος ἀπόκειται μισθὸς τοῖς φιλήσασιν τὸν Χριστὸν· φιλήσωμεν αὐτὸν θερμότητι ψυχῆς, ἴνα, τῆς παρ' αὐτοῦ εὐνοίας ἀπολούσαστες, διαφύγωμεν [357] τὴν κλιθεῖνα τοῦ παρόντος βίου, καὶ τῶν ἐπιγγελλένων ἀγαθῶν τοὺς ἀγαθῶν αὐτῶν ἐπιτυχεῖν καταξιώσασθαι, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Παιδός, μὴ οὐ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δέχαται, βράτος, τιμῆ, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

ἢ Alii, ζητούμενον. Ἄλλὰ τὸν Χριστὸν φιλήσωμεν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ΄.

Καὶ τανῦν παρατίθεμαι ἡμᾶς, ἀδελφοί, τῷ θεῷ καὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, τῷ δυναμένῳ ἐπικοδομησῆαι, καὶ δοῦναι κληρονομίαν ὑμῖν ἐν παντί τοῖς ἡγιασμένοις.

α'. Ὅπερ ἐπιστέλλων ποιεῖ, τοῦτο καὶ συμβουλεύων· ἀπὸ παραίνεσός εἰς εὐχὴν τελευτᾷ. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς φοβέρα ἐβόησεν, λέγων, ὅτι *λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς εἰσελεύσονται*· ἵνα μὴ καταπλήξῃ τὴν θειοτάτην ἀποπέλησιν, ὅρα τὴν παραμύθλιαν. Καὶ τανῦν, φησὶν. Ὅπως εἶπε, ἔδηλον διὰ τοῦτου, ὅτι ὡςπερ δεῖ. *Παρατίθεμαι ὑμῖν, ἀδελφοί, τῷ θεῷ καὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ·* τούτεστι, τῇ χάριτι αὐτοῦ. Καὶ καλῶς ὁτως εἶπεν· ὅδε γὰρ, ὅτι ἡ χάρις οὐκ εἰς. Συνεχῶς αὐτοὺς ἀναμνησθεῖ τῆς χάριτος, σποδαιοτέρως ποιῶν ὡς ὀφειλέτας, καὶ πείθων θαρρῆτιν. *Τῷ δυναμένῳ ὑμᾶς ἐπικοδομησῆαι.* Οὐκ εἶπεν, Ὑποδομησῆαι, ἀλλ', *Ἐπικοδομησῆαι*, δεικνύς ὅτι ἐξ ἠφοδομήθησαν, ἔλα τῆς ἐλπίδος ἀνεμνησε τῆς μελλούσης, εἰπὼν· *Καὶ δοῦναι ὑμῖν κληρονομίαν ἐν παντί τοῖς ἡγιασμένοις.* ἔλα πάλιν παραίνεσις· Ἄγρυπρον, φησὶν, ἡ χρυσίου ἢ ἱματίου οὐδενὸς ἐσπεύθησα. Τὴν βίβαν ἀναίρει τῶν κακῶν, τὴν φιλαργυρίαν. Ἄγρυπρον, φησὶν, ἢ χρυσίου. Οὐκ εἶπεν, Οὐκ ἔλαβον· ἀλλ', *Οὐδὲ ἐσπεύθησα.* Ὅπως μέγα τοῦτο, τὸ δὲ μετὰ τοῦτο μέγα. *Ἔγχεῖς ἐπίστασθε, ὅτι ταῖς χρεῖαις μου καὶ τοῖς ὄσει μετ' ἐμοῦ ὑπερέστησαν αἱ χεῖρες αὐταί. Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὐκ ἀποκρίθησα δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων.* Ὅρα αὐτὸν τῷ ἔργῳ κατὰ χρεῖαν, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ κοπιῶντα. *Ταῖς χρεῖαις μου καὶ τοῖς ὄσει μετ' ἐμοῦ ὑπερέστησαν αἱ χεῖρες αὐταί.* Τοῦτο ἐντροπικῶς. Καὶ ὅρα, πῶς ἀξίως. Οὐ γὰρ εἶπε Χρημάτων ἢ γενέσθαι κρεῖττους· ἀλλὰ τί· *Ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων.* Οὐχ ἀπλῶς

* Unus, παρατίθεμαι. ἢ Alii, δέξω αὐτῶν οὐκ εἶπε χρημάτων.

πάντων, ἀλλὰ τῶν ἀσθενῶν. *Μνημονεύετε τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ἐν εἰπῃ, ὅτι Μακρόν ἐστι μάλλον δεδῶναι ἢ λαμβάνειν.* Ἴνα μὴ τις νομίσῃ πρὸς ἐκείνους εἰρησθαι, καὶ τύπον δίδοναι αὐτῶν, ὅπερ ἀλλαγοῦ φησι, Τύπον δίδόντες ὑμῖν, ἐπάγγαε τὴν ἀπόρατον τοῦ Χριστοῦ, μέγιστος· *Μακρόν ἐστι δίδοναι μάλλον ἢ λαμβάνειν.* Ἐπιῆξασθε αὐτοῖς παραίνων· δεικνύων αὐτὸ καὶ ἔργῳ. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, θεὸς τὰ γόνατα αὐτοῦ σὺν πάντιν αὐτοῖς, προσήγατο· οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς κατανύξεως. Πολλὴ ἡ παράκλησις· καὶ τῷ εἰπεῖν δε, *Παρατίθεμαι ὑμῖν τῷ Κυρίῳ, παρακαλεῖ.* Ἐγένετο δὲ κλαυθρῶς ἰκανὸς πάντων, καὶ ἐπιεισεύσθη ἐπὶ τὸν τράχηλον τοῦ Παύλου, [358] *κατερίλουν αὐτὸν, δονούμενον, μάλιστα ἐπὶ τῷ λόγῳ φ' εἶρηκε, ὅτι οὐκ εἶτε μέλλοιτε τὸ πρόσκρον αὐτοῦ θεωρεῖν. Προπέμμετε δὲ αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον.* Εἶπεν, ὅτι *Εἰσελεύσονται λύκοι βαρεῖς*· εἶπεν, ὅτι *Καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων*· ταῦτα ἐκείνα φοβερά καὶ ἰκανὰ ληψῆσαι· μάλιστα δὲ πλέον πάντων τοῦτο αὐτοὺς ὀδύνητος, τὸ μηκέτι ὄρᾶν ἀκούσαι αὐτόν· καὶ τοῦτο ἔπειθε τὸν πόλεμον χαλεπόν. *Προπέμμετε δὲ, φησὶν, αὐτὸν εἰς τὸ πλοῖον.* Ὅπως ἐπὶ λῶν αὐτῶν, ὅταν δεικνύων περὶ αὐτόν. *Ὅς δὲ ἐγένετο ἀναχθῆναι ἡμᾶς ἀποσπασθέντας ἀπ' αὐτῶν, εὐθυδρομησάντες ἤλθομεν εἰς τὴν Κῶν, τῇ δὲ ἐξῆς εἰς Ῥόδον, κἀκεῖθεν εἰς Πάτραν. Καὶ εὐρόντες πλοῖον διαπερῶν εἰς Φοινίκην, ἐπιβάτες ἀνήθημεν. Ἀναφανέντες δὲ τὴν Κύπρον, καὶ καταλιπόντες αὐτὴν εὐώνημον, ἐπλέομεν εἰς Συρίαν, καὶ κατήχημεν εἰς Τύρον.* Ὅρα, ἦλθεν εἰς Λυκίαν, καὶ διαπερῶν εἰς Φοινίκην, τὴν Κύπρον ἀφῆκε, εἰς Τύρον κατέπλευσεν· ἐκεῖσε γὰρ ἦν τὸ πλοῖον ἀποφορτικόμενον τὸν γόμον. Τοῦτο αἷτις τοῦ ἀπελθεῖν εἰς Τύρον. Καὶ εὐρόντες μαθητὰς ἐπέμειναν πρὸς αὐτοὺς ἡμέρας ἕκτα· οἱ-

penas dare, sed esse mundum a sanguine omnium : ita quoque incurabilia patietur : qua licet patres pro filiis non incensandi sunt, tamen dolent et cruciantur.

Quam curet Chrysostomus gregis salutem. — Nihilne, inquires, ipsis prodest vel patrocinatur, quod ipsi vigilent pro animabus nostris? Sed vigilant ut rationem reddaturi (*Hebr. 13. 17*): quod quibusdam videtur esse terribile; mihi autem hoc curæ non est, si vos pereatis. Dem, non dem rationem de vobis, nihil mihi utile est. Utinam vobis salutem nactis, dem ego de vobis rationem, et accuser, quod officium meum non impleverim. Non enim ita curo, ut per me vos servemini, ut curo, ut a quo-vis servemini. Non nostis spiritualium partium tyrannidem, quomodo ista, qui ita parturit, millies in frusta concidi peroptat, potius quam unum ex genitris perire vel corrumpi videat? Undenam illi vobis persuadebimus? Non alio modo, quam ex his, quæ vobis contingunt, absolvemur. Possumus et nos dicere, nos nihil subterfugisse; attamen dolemus : et quod doleamus hinc palam est, quod tanta paremus et excogitemus. Quamquam potuissemus vobis dicere : Quid mihi curæ est? ego quod meum erat feci; ego mundus sum a sanguine : at hoc non sufficit ad consolationem. Si posset cor nostrum disciudi et patere, videretis vos omnes illic esse in magna latitudine, mulieres, filios, viros : tanta quippe est caritatis virtus, animam celo latiore reddit. *Capite nos*, inquit Pau-

lus; *neminem læsimus* (2. *Cor. 7. 2*), non anguste in nobis estis (*Ibid. 6. 12*). Hoc et nos nunc dicimus : Capite nos. Totam in se Corinthum ille habebat, et dicebat : *Dilatamini et vos : non in angustia estis* (*Ibid. v. 13. 12*). Sed hoc non ego dicere possem : nam bene novi, quod vos me diligatis et capiatis. Sed quid lucri vel ex mea vel ex vestra caritate, quando ea, quæ Dei sunt, in vobis non recte procedunt? Hinc majoris causa doloris, majoris perniciæ occasio. In nullo possum vos incensare : *Testor enim vobis, quia, si fieri potuisset, oculos vestros cruissetis et dedissetis mihi* (*Gal. 4. 15*). Vicissim daremus non modo evangelium, sed etiam animas nostras. Amamus et redamamus : at non hoc queritur. Amemus ergo Christum primo : *Primum quippe mandatum est : Diliges Dominum Deum tuum. Secundum autem huic simile : Et proximum tuum sicut teipsum* (*Matth. 22. 37-39. Marc. 12. 30*). Secundum tenemus, primo nobis est opus; primo admodum opus est, et mihi et vobis. Habemus illud, sed non ut oporteret. Diligamus illum : scitis quanta reposita sit merces his, qui Christum diligunt : amemus illum cum fervore animi, ut ejus benevolentia frueantur, presentis vite tempestatem fugiamus, et promissa diligentibus eum bona consequi dignemur, gratia et misericordia unigeniti ejus Filii, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLV.

CAP. 20. v. 32. Et nunc, fratres, commendo vos Deo et verbo gratiæ ipsius, qui potest ædificare, et dare hereditatem vobis in sanctificationis omnibus.

1. *Per gratiam salutem consequimur.* — Quod in epistolis, hoc et in consiliis agit : ab admonitione in orationem desinit. Quia enim illos valde terruit, dicens : *Lupi graves in vos ingredientur; ne consterneret et perderet animos, vobis consolationem.* Et nunc, inquit. Ita dixit, hinc ostendens se quasi semper hoc agere. *Commendo vos, fratres, Deo et verbo gratiæ ipsius*, id est, gratiæ ejus. Atque ita bene dixit : *numerat enim, quod gratia salvos faciat.* Frequenter ipsis gratiam commemorat, ut debitores studiosiores reddens et confidere suadens. *Qui potest vos superædificare.* Non dixit, *Ædificare*; sed, *Superædificare*, ostendens ipsos jam edificatos fuisse. Deinde futuræ spei meminit dicens : *Et dare vobis hereditatem in sanctificationis omnibus.* Postea rursus admonitio : 33. *Argentum, inquit, vel aurum, vel vestram nullius concupit.* Radicem malorum tollit, avaritiam. *Argentum, inquit, vel aurum.* Non dixit, *Non accipi, sed, Neque concupit.* Nonduum hoc magnum est, sed quod sequitur magnum. 34. *Vos acatis, quia necessitatibus meis et his, qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ.* 35. *Omnia ostendi vobis, quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos.* Vide illam opere mansuam mentem, nec leviter, sed laborantem. *Necessitatibus meis et his, qui mecum sunt,*

ministraverunt manus istæ. Hoc admonendo dicitur. Et vide cum quanta dignitate; non enim dixit, *Ut pecuniis superiores sint; sed quid? Suscipere infirmos.* Non dixit, *Omnes, sed, Infirmos.* Et recordari verbi Domini, quod dixit : *Beatius est dare, quam accipere.* Ne quis putaret ad illos dictum esse, et se exemplar illis dare, ut sibi ait : *Exemplar dantes vobis* (*Philipp. 3. 17*); subdit sententiam Christi dicentis : *Beatius est dare, quam accipere.* Oravit quoque super illis monens, illudque opere ostendit. 36. *Et cum hæc dixisset, positus genibus cum omnibus illis oravit.* Oravit, non utveretur, sed cum multa compunctione. Magna consolatio; et cum diceret, *Commendo vos Domino*, consolabatur. 37. *Magnus autem fletus factus est omnium; et procumbentes super collum Pauli, osculabantur eum,* 38. *dolentes, maxime in verbo, quod dixerat, quod amplius faciem ejus non essent visuri.* *Et deducebant eum ad navem.* Dixit, *Veniet Inpi graves; dixit, Mundus ego sum a sanguine omnium* : hæc utraque terribilia, quæ possent moerorem afferre; maxime autem hoc omnium eos cruciabat, quod audissent, se non ultra viros ipsam esse : et hinc ogon gravissimum. *Deducebant, inquit, illum ad navem.* Sic amabant illum, sic affecti erga illum erant. (*Cap. 21.*) 1. *Cum autem factum esset, ut navigaremus abstracti ab eia, recto cursu venimus Cozum, et sequenti die Rhodum, et inde Pataram.* 2. *Et inventa novi troficiente in Phanicen, ea concessa solvimus.* 3. *Ubi*

autem apparuit Cyprus, relicta illa ad sinistram, navigamus in Syriam, et venimus Tyrum. Vide: venit in Lyciam; et trajiciens in Phœnicem, relicta Cypro, Tyrum navigavit; nam illic navis exoneranda erat. Hæc causa fuit cur Tyrum irent. 4. Inventis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem: qui Paulo dicebant per Spiritum, ne ascenderet Jerusalem. Vide, prophetant illi afflictiones. Provisum autem fuit, ut et illi dicerent, ne quis putaret hæc frustra et jactandi causa Paulum dixisse. Iterum autem illic orantes, se mutuo reliquerunt. 5. Et expletis diebus profecti ibamus, deducentes nos omnibus cum uxoribus et filiis usque foras civitatem: et positis in littore genibus oravimus. 6. Et cum valescissenus intencum, ascendimus in navim: illi vero redierunt ad propria. 7. Nos autem navigatione expleta a Tyro descendimus Ptolemaidem; et salutatis fratribus, mansimus die uno apud illos. 8. Sequenti vero die profecti venimus Casaream, et ingressi in domum Philippi evangelistæ, qui erat unus ex septem, mansimus apud illum. Casaream, inquit, venientes, apud Philippum, qui erat unus ex septem, mansimus. 9. Huic autem erant quatuor filii prophetantes. Sed non istæ prædicunt Paulo, licet prophetarent, sed Agabus: et quomodo audi. 10. Et cum maneremus per dies aliquot, venit a Judæa propheta, nomine Agabus: et cum venisset ad nos, tulit zonam Pauli: et alligans sibi pedes et manus, dixit: Hæc dicit Spiritus sanctus: Virum, cujus est zona hæc, sic alligabunt in Jerusalem Judæi, et tradent in manus gentium. Qui olim famem prædixerat, hic ait: Virum, cujus est zona hæc, sic alligabunt. Quod propheta faciebant, oculis futura describentes, cum de captivitate dicebant ut Ezechiel: hoc et iste fecit. Et quod grave erat: In manus gentium tradent. 12. Quod cum audissemus, rogabamus nos et qui loci illius erant, ne ascenderet Jerusalem. Et multi orabant, ne abiret, neque sic audiret. 13. Respondit vero Paulus: Quid facitis stentes et affigentes cor meum? Ego enim non solum alligari, sed etiam mori in Jerusalem paratus sum pro nomine Domini Jesu. 14. Et cum ei suadere non possemus, quicunus diceret: Voluntas Domini fiat.

2. Vides? Ut ne audiens putes ex necessitate illud esse, Alligatus Spiritu vado; neve ipsum ignorantem incidisse credas; ideo hæc prædicuntur. At illi quidem flebant; hic vero consolabatur dolens de lacrymans eorum. Quid facitis, inquit, stentes et affigentes cor meum? Nihil Paulo amantius: quia lacrymantes videbat, dolebat, qui in propriis tentationibus nihil patiebatur. Me in hoc lachryis, inquit: numquid ego doleo? Tunc quieverunt, quando dixit: Quid facitis affigentes cor meum? Super vobis ploro, inquit, non saper passionibus meis: pro illis etiam mori volo. Sed supra dicta repetamus. *Argentum vel aurum vel vestem nullius concupivi*, inquit: vos scitis, quia necessitatibus meis et iis, qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ. Non ergo Corinthii tantum hoc fecerunt; qui corrumpebant discipulos, sed etiam in Asia. Nunquam hoc Ephesii impropert. Quare? Quia non

incidit in necessitatem. Sed et Corinthiis dicit: *Non infracta est gloriatio mea in regionibus Achaia* (2. Cor. 11. 10). Nec dixit, *Non dedistis mihi*; sed, *Argentum vel aurum vel vestem non concupivi*; ne videretur id esse eo, quod illi non dedissent. Neque dixit, *Nullius concupivi necessaria*; ut ne videretur accusatio illorum esse: sed illud subindicat, se jure et on accepisse qui et alios nutriveret. Vide quam studioso operaretur nocte et die colloquens cum lacrymis, singulos admonens. *Omnia ostendi vobis*, inquit, *quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos*. Hoc cum dixisset, iterum timorem incussit. Hoc autem indicat: *Non potestis ad ignorantiam confugere: operibus ostendi sine oportere laborare*. Nec dixit *malum esse accipere*; sed, *melius esse non accipere*. *Memores esse*, inquit, *sermonis Domini, quem dixit: Beatus est dare, quam accipere*. Et ubinam dixit? Forte illud sine scripto tradiderunt apostoli; vel ex aliis quis colligere possit. Etenim ostendit fiduciam in periculis, commiserationem erga subditos, doctrinam com loquendi libertate, humilitatem, paupertatem; hoc autem est paupertate majus. Nam si illic ait, *Vende quæ habes, si vis perfectus esse* (Matth. 19. 21): cum non modo nihil accipiat, sed etiam alios nutriet, quid huic rei conferendum? Primus gradus igitur est, sua abjicere; secundus, sibi sufficere; tertius, aliis quoque; quartus, prædicantem et potestatem accipiendi habentem nihil accipere. Itaque iis, qui nihil haberent, hic multo melior erat. Ac recte dixit, *Sic oportet suscipere infirmos*. Hoc enim est commiserationis erga infirmos, ex propriis dare laboribus; ex alienis vero, non modo non bonum, sed etiam periculosum. *Et procumbentes super collum ejus*, inquit, *flebat*. Hoc illorum erga ipsum affectum ostendebat. Procumbant autem in collum, utpote qui postremos amplexus darent, et multam ex concione dilectionem hausissent et amicitiam. Nam si nos, cum vulgo discedimus, ingemiscimus, etsi sciamus nos iterum conventuros, quomodo illi non sine doloris affectu a Pauli avulsis fuissent. Ergo Paulum quoque flevisse puto. *Abstracti*, inquit. Violentiam monstrat, cum dicit, *Abstracti ab eis*. Et merito; in navim enim illi conscendere non poterant. Quid est, *Recto cursu venimus in Cœm*? Ac si diceret, *Non circuvimus*, neque aliis in locis moras traximus. *Sequenti vero die Rhodum*.

Peregrinationum Pauli recensio. — Vide festinantem. *Et inventa navi trajiciente in Phœnicem*. Forte navis illic tunc erat, et in eam conscenderant, non inventa alia, quæ iret Casaream. *Ubi autem apparuit Cyprus, relicta illa ad sinistram*. Hoc non sine causa dictum est, sed ut ostenderet, ne prope quidem illam accedere voluisse, cum recto cursu in Syriam pergerent: ita nempe festinabat. Deinde *Venimus Tyrum*, inquit; *inventisque discipulis, mansimus cum illis*. Cum essent prope Jerusalem, non jam currunt, sed etiam manent apud fratres septem diebus. Vide jam dies enumerat. Post Azyma in Troadem venerunt diebus quinque; deinde ibi dies septem; suntque dies duodecim: deinde in Assum, Mityleum, contra

ενος τῷ Παύλῳ ἔλεγον διὰ τοῦ Πνεύματος μὴ ἀναβαίνειν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ. Ὅρα, προφητεύουσι λαβόντες τὰς θλίψεις. Οἰκονομῆται καὶ ἐπὶ ἐκείνων λήθησιν, ἵνα μὴ τίς νομίσῃ ἀπλῶς ταῦτα λέγειν ἵνα Παῦλον καὶ κομπάζειν, Πάλῳ δὲ ἐκεῖ προσευχόμενοι διαλύονται ἀπ' ἀλλήλων. Ὅτε δὲ ἐγένετο ἡμῶς ἑξαρεσίαι τὰς ἡμέρας, ἐξελλόντες ἐπορεύομεθα προκειμένοι ἡμῶς πάντων σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ὡς ἔξω τῆς πόλεως, καὶ θέτες τὰ γόνατα ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν, προσευξάμεθα. Καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους, ἐπέστημεν εἰς τὸ πλοῖον ἃ ἐκεῖνοι δὲ ὑπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια. Ἡμεῖς δὲ τὸν πλοῦν διανύσαντες ἀπὸ Τύρου, καθήτησamen εἰς Πτολεμαῖαν ἢ καὶ ἀσπασάμενοι τοὺς ἀδελφοὺς, ἐμείναμεν ἡμέραν μίσην παρ' αὐτοῖς. Τῇ δὲ ἐπαύριον ἐξελλόντες, ἤλθομεν εἰς Καισάρειαν ἢ καὶ εἰσελλόντες εἰς τὸν οἶκον Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ ὄντος ἐκ τῶν ἐπτά, ἐμείναμεν παρ' αὐτῷ. Εἰς Καισάρειαν, φησὶν, ἰδόντες, παρὰ Φιλίππῳ τῷ ἐκ τῶν ἐπτά ἐμείναμεν. Τοῦτε δὲ ἦσαν θυγατέρες τέσσαρες προφητεύουσαι, ἀλλ' οὐκ αὖται προλέγουσι τῷ Παύλῳ, καίτοι προφητεύουσαι, ἀλλ' Ἄγαθος ἢ καὶ ὅπως, ἄκουε. Ἐπιμένοντων δὲ ἡμῶν ἡμέρας πλείους, ἤλθεν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας προφήτης ὄνόματι Ἄγαθος ἢ καὶ ἔλθων πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἄρας τὴν ζώνην τοῦ Παύλου, ἔθηκε τὸ αὐτοῦ χεῖρας καὶ πόδας, εἶπε ἢ Τίθε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἢ Τὸν ἄνδρα, οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὐτῆ, οὕτω ἔθεουσιν εἰς Ἱερουσαλήμ Ἰουδαίαι, καὶ παραδύσουσιν εἰς χεῖρας ἐθνῶν. Ὁ πάλαι τὸν κῆρον κηρύσσας, οὕτως, Τὸν ἄνδρα, φησὶ, τοῦτον, οὕτως ἐστὶν ἡ ζώνη αὐτῆ, οὕτω δέουσιν. Ὅσαρ οὐ προφητεύει ἰσποῦν, ἔχει τὰ γενόμενα ὑπογράφοντες, ὅταν περὶ αἰχμαλωσίας ἔλεγον, ὡς ὁ Ἰεζκιὰ, τοῦτο καὶ οὕτως ἐπίστας. Καὶ τὸ ἐν ἡμεῖς, ὅτι εἰς χεῖρας ἐθνῶν παραδύσουσιν. Ὡς δὲ ἠκούσαμεν ταῦτα, παρεκαλοῦμεν ἡμῖς τε καὶ οἱ ἐντόκιοι, τοῦ μὴ ἀναβαίνειν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλήμ. Καὶ πολλοὶ παρεκάλουν μὴ ἀπελθεῖν, καὶ οὐδὲ οὕτως ὑπήκουον. Ἀπεκρίθη δὲ ὁ Παῦλος ἢ Τί ποιεῖτε κλειότες καὶ συνθρύπτότες [316] μου τὴν καρδίαν; Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον ἐδοῦμαι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν εἰς Ἱερουσαλήμ ἐτόλμως ἐξω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Μὴ κεισόμενος δὲ αὐτοῦ, ἠσυχάσαμεν εἰπόντες ἢ Τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γενέσθω.

β. Ὅρδ; ἵνα μὴ ἀκούσας νομίσης ἀνάγκης εἶναι τὸ, δελεόμενος τῷ Πνεύματι πορεύομαι, μὴδὲ ἀγνοῦντα σὺν ἡμῶσιν, διὰ τοῦτο ταῦτα προλέγειται. Ἄλλ' οἱ μὴ ἐκλαῖον, αὐτοὺς δὲ παρεκάλει, ἀλλ' ὅταν ἐπὶ τοῖς δάκρυσι τοῖς ἐκείνων. Τί ποιεῖτε γὰρ, φησὶ, κλειότες καὶ συνθρύπτότες μου τὴν καρδίαν; Οὐδὲν Παῦλον φιλοσοφῶντερον ἢ ὅτι ἔωρα δακρύνοντες, ἤγχετο δὲ μὴ πάσχω ἐπὶ τοῖς οικείοις πειρασμοῖς. Ἐμὲ ἀδικεῖτε τοῦτο, φησὶ, ποιοῦντες ἢ μὴ γὰρ ἐγὼ ἀγῶ; Τότε ἐπαύσαντο, ὅτι εἶπε ἢ Τί ποιεῖτε συνθρύπτουτες μου τὴν καρδίαν; Ἐγὼ ὤμην κλαῖον, φησὶν, οὐκ ἐπὶ τοῖς παθήμασιν ὑπὲρ γὰρ ἐκείνων καὶ ἀποθανεῖν βούλομαι. Ἰδόμεν ἢ ἔκωθεν τὴν εἰρημνία. Ἀργυρίου ἢ χριστοῦ ἢ ἡμαρτωλοῦ, φησὶν, οὐδενὸς ἐπεθύμησα ἢ αὐτοῦ γινώσκετε, ὅτι ταῖς χεῖραις μου καὶ τοῖς ὄσσι μετ' ἐμοῦ ὑπερέστησαν οἱ χεῖρες αὐταί. Οὐκ ἄρα ἐν Κορίνθῳ τοῦτο εἰργάσαντο μόνον οἱ διαφθείροντες τοὺς μαθητάς, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀσίᾳ. Οὐδωμοῦ τοῦτο ἐνεβίβει, ἢ τοῖς Ἐφεσίοις γράφων. Τί ἔθηκε; Ὅτι οὐκ ἐνεπέσειν εἰς ἢ Λυσι, Ἀσία; ἀλλ' οὐδωμοῦ τοῦτο ἐνεβίβει.

ἀνάγκην. Ἄλλὰ καὶ Κορινθίους λέγει ἢ Οὐκ ἐξράγη τὸ καύχημά μου ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαίας. Καὶ οὐκ εἶπεν, Οὐκ ἰδοκάτε μοι ἢ ἀλλ', Ἀργυρίου ἢ χριστοῦ ἢ ἡμαρτωλοῦ οὐκ ἐπεθύμησα, ἵνα μὴ δόξῃ ἐκείνων εἶναι τὸ μὴ δοῦμαι. Καὶ οὐκ εἶπεν, Οὐδενὸς ἐπεθύμησα τῶν ἀναγκάλων, ἵνα μὴ δόξῃ πάλιν κατηγορεῖσθαι ἐκείνων ἢ ἀλλὰ τοῦτο αἰνύεται, ὅτι ἐκείνους οὐκ ἔλαβον ὅπως καὶ ἐτέροις ἔστρεψεν. Ὅρα, πῶς εἰργάσεται μετὰ σπουδῆς ἄνθρωπος νύκτα καὶ ἡμέραν διαλογόμενος μετὰ δακρύνων, ἕνα ἕκαστον νοσητεύων. Πάντα ἐπέδειξα ἡμῖν, ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων. Τοῦτο εἶπὼν, πάλιν ἐψόδησεν. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτο ἐστὶν ἢ Οὐκ ἔχετε εἰς ἄγνοιαν καταφυγεῖν ἢ ὑπέδειξα διὰ τῶν ἔργων, ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἐργάζεσθαι. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι κακὸν τὸ λαλεῖν ἀλλὰ, βέλτιον τὸ μὴ λαλεῖν. Μνημονεύειν τε τὸν λόγον, φησὶ, τοῦ Κυρίου, ὅτι εἶπε ἢ Μακάριόν ἐστι μᾶλλον διδοῖν ἢ λαμβάνειν. Καὶ ποῦ εἶπεν; Ἰσως ἀγράφως παρέδωκεν οἱ ἀπόστολοι ἢ ἢ ἐξ ὧν ἐν τῆς συλλογισαίτο θῆλον. Καὶ γὰρ εἰπεῖς τὴν παρῆσταν τὴν πρὸς τοὺς κινδύνους, τὴν συμπάθειαν τὴν πρὸς τοὺς ἀρχόμενους, τὴν διδασκαλίαν τὴν μετὰ παρῆστας, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ἀκτιμοσύνην ἢ τοῦτο ἐὶ καὶ ἀκτιμοσύνης μεῖζον. Εἰ γὰρ ἐκεῖ, Πόλισηρ σου, φησὶ, τὰ ὑπάρχορτα, εἰ θέλεις ἔλεειος εἶναι ἢ ὅταν πρὸς τὸ μὴδὲ λαμβάνειν καὶ ἐτέρους τρέφῃ, τί τοῦτο ἴσον; Εἰς βαθμὴς τοῦτον ῥέπει τὰ ἄνω, δευτέρως, ἐκαστὴ ἐπαρκεῖν, τρίτως, καὶ ἐτέροις, τέταρτος, τὸ κηρύττειν καὶ ἔξουσιαν ἔχοντα β λαμβάνειν μὴ λαμβάνειν ἢ ὥστε πολὺ τῶν ἀκτιμῶν οὕτως βέλτιον ἦν. Καὶ καλῶς εἶπεν, Οὕτω δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων. Τοῦτο μὲν γὰρ συμπάθειας τῆς πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς, [316] τὸ ἐκ τῶν ἰδίων κῶπων διδοῖν ἢ τὸ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων, οὐ μόνον οὐ καλὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπιπυλάει. Καὶ ἐπιπυλότες τῷ τραχηλῷ, φησὶν, αὐτοῦ ἐκλαῖον. Τοῦτο τὴν διάθεσιν τὴν πρὸς αὐτὸν δείκνυσιν. Ἐπέπεσον δὲ ἐπὶ τὸν τραχηλόν, ἢτε ὑπέρταρα περιπλοκὰς περιπελόμενοι, καὶ πολλῶν ἀπὸ τῆς θεμιτοφροσύνης λαβόντες τὴν ἀγάπην καὶ τὸ φίλτρον. Εἰ γὰρ ἀπλῶς ἡμεῖς ἀπ' ἀλλήλων διαλυόμενοι στένομεν, καίτοι εἰδότες, ὅτι ἀπολύομεθα ἀλλήλους, πῶς ἂν ἐκείνοι τότε Παύλου ἀπαθείσῃ ἀπιστοσῶνθαι; ἢ γὰρ καὶ τὸν Παῦλον οἶμαι κλαῖον. Ἀποσπυσθέντες, φησὶ, δείκνυσιν καὶ τὴν βίαν τῷ εἶπειν ἢ Ἀποσπυσθέντες ἀπ' αὐτῶν. Καὶ ἐκείτως ἢ εἰς γὰρ τὴν θάλασσαν λοιπὸν ἐμείνην αὐτοὺς οὐκ ἐνῆν. Τί ἐστὶν, ἐδῶθενρομήσαντες ἤλθομεν εἰς τὴν Κῶν; Ἀπὸ τοῦ, Ὁ περὶ ἡλθομεν οὐδὲ διετρέφον ἐν ἐτέροις τόποις. Τῇ δὲ ἐξῆς, φησὶν, εἰς ἢ Ρόδον ἢ. Ὅρα αὐτὸν ἐπιγινώσκοντες. Καὶ εἰρόντες πλοῖον δασεπῶν εἰς Φοινίκην. Ἰσως ἐκεῖνο αὐτοῖσι διέτριβε ἢ διὸ ἐν αὐτῷ ἐπιδαίνουσι, οὐκ εἰρόντες ἢ εἰς Καισάρειαν ἀπερχόμενοι. Ἀναστάντες δὲ τὴν Κῶρον, καὶ κατακλιπόντες αὐτὴν ἐβάνομεν. Τοῦτο οὐκ ἀπλῶς εἰρηται, ἀλλ' ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐδὲ ἐγγύς αὐτῆς γενέσθαι ἔξιστο, κατεῦθι πλείονος τῆς Συρίας ἢ οὕτως ἰσοῦθεν. Ἔστα καὶ κατήχησεν εἰς Τύρον, φησὶ, καὶ εἰρόντες μαθητάς, ἐμείναμεν πρὸς αὐτοὺς. Ὅτε πλησίον ἦσαν Ἱεροσολύμων, οὐκ ἐν τρέχουσιν, ἀλλὰ καὶ μένουσι παρὰ τοὺς ἀδελφοὺς ἐπτά ἡμέρας. Ἰὸς μὲν λοιπὸν καὶ τὰς ἡμέρας. Μετὰ τὰ Ἀζύματα εἰς Τρωάδα ἦλθον δι' ἡμερῶν πέντε ἢ εἰς ἐκεῖ ἐπτά τὰς πάσας δώδεκα ἢ εἰς τὴν Ἄσσαν,

ἢ Ἰδὲν, τὸν κηρύττειν, καὶ ἔξουσιαν ἔχειν. ἢ Ἄλλ, τόκος εἶτα εἰς ἢ Ρόδον.

εις Μυτιλήνην, ἀντικρὺ Χίου, εἰς Τρωγίλιον, εἰς Σάμον καὶ εἰς Μίλητον· δεκαοκτὴ ἡμέρα αἰ πάσαι. Ἔστα εἰς Κών, εἰς Ῥόδον, εἰς Πάτρας, εἰκοσι καὶ μία· ἔστα ἐκείθεν δι' ἡμερῶν πέντε εἰς Τύρον, ἔξ καὶ εἰκοσι· λοιπὸν ἔκει ἐπὶ τριάκοντα καὶ τρεῖς· ἔστα εἰς Πτολεμαῖδα μίαν, τριάκοντα τέσσαρες· ἔστα εἰς Καισαρίαν πλείους μένει τῶν ἄλλων· καὶ τότε λοιπὸν ἐκίθηεν αὐτοῦς ἀνάγει ὁ προφήτης. Οὕτως ἡ Πεντηκοστή πληροῦται, καὶ ἔκει αὐτὴν ποιεῖ. Ὅρα αὐτὸν δεῖ τὸ Πνεῦμα οὐκ ἐκώλυε πειθόμενον. Εἶπον *Μὴ ὄψαι σαυτὸν εἰς τὸ θέατρον*, καὶ οὐκ ἔδωκε· πολλὰκις αὐτὸν ἐξήγαγον, καὶ ἐπαίθη· διὰ θυρῶδος πάλιν ἔφυγε· καὶ νῦν ὡς εἰπεῖν μυρίων παρακαλούντων, καὶ τῶν ἐν Τύρῳ καὶ τῶν ἐν Καισαρείᾳ, καὶ κλαίωντων καὶ μυρία προλεγοντῶν δευὰ, οὐκ ἀνέστη. Καὶ μὴν οὐχ ἀπλῶς τὰ δευὰ προλεγον, ἀλλὰ διὰ τοῦ Πνεύματος προλεγον. Εἰ τοίνυν τὸ Πνεῦμα ἐκείλους, διὰ τί ἀνέπειν; Ὅτι οὐκ ἤδεσαν ἄπερ ἔδοκει τῷ Πνεύματι. Καὶ ἄλλως δὲ οὐδὲ τὴν παραίτησιν διὰ τοῦ Πνεύματος ἐποιούοντο. Οὐ γὰρ ἀπλῶς αὐτῷ τὰ δευὰ προύλεγον, ἀλλ' ἐτι ἀναθῆναι οὐ χρῆ, φειδόμενοι αὐτοῦ. Μετὰ δὲ τὸ ἐξαρτίσαι τὰς ἡμέρας, φησὶ· *τούτεστι, πληρώσαι· ἡμέρας δὲ λέγει τὰς τεταγμένας· προπεριόπωντων ἡμᾶς πάντων σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις.*

γ. [344] Ὅσο πῶς ἡ παράκλησις ἦν· καὶ πάλιν εὐχόμενοι διαλύονται. Καὶ ἐν Πτολεμαίει μίαν μένουσαν ἡμέραν, ἐν δὲ Καισαρείᾳ πλείους. Καὶ δεῖ ἤκουσαν εἰς μυρία δευὰ ἔχει παθεῖν, τότε ἐπαίγεται, οὐκ ἐπὶ τοῖς κινδύνοις βίπτων ἑαυτὸν, ἀλλ' ἠγούμενος τοῦ Πνεύματος εἶναι τὸ πρόσταγμα. Μετὰ δὲ τὰς ἡμέρας καταῖτας ἐπισκευασόμενοι, φησὶν, *ἀναβαίνοντες ἐν Ἱεροσόλυμα·* τούτεστι, τὰ πρὸς τὴν ὁδοποιίαν λαβόντες. *Συνήλθον δὲ καὶ τῶν μαθητῶν ἀπὸ Καισαρείας σὺν ἡμῖν, ἀγορευτες παρ' ᾧ ἔξινισθῶμεν, Μνάσωνι τινι Κυριαίῳ, ἀρχαίῳ μαθητῇ· γενομένων δὲ ἡμῶν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀσμένως ἐδέξατο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοί.* Καὶ δεῖ, οὐκ εἶπεν Ἀγαθος, δεῖ Παῦλον δῆσουσιν, ἵνα μὴ ὀδῆξ ἢ συνθηκῆς λέγειν· ἀλλὰ, *τὸν ἀνδρα, οὗ ἔστιν ἡ ζώνη αὐτῆ.* Ἄρα καὶ ζώνην εἶχεν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἴσχυον πείσαι, διὰ τοῦτο ἔκλειον, εἶτα ἠσούχασαν. Ὅρξες φιλοσοφίαν; ὀρξες φιλοσοφίαν; *Ἡσυχάσαμεν, φησὶν, εἰπόντες· Τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γενέσθω.* Ἄγορευτες, φησὶ, *παρ' ᾧ ἔξινισθῶμεν.* Ἄρα οὐκ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Τότε μὲν γὰρ, δεῖ ὑπὲρ δογμάτων ἀνίστασιν, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐξινίσθονται· νῦν δὲ παρὰ μαθητῆ τινι ἀρχαίῳ. Δεικνύει πολλὸν τὸ κηρύγματος τὸν χρόνον λοιπὸν· δεδεικνύει μοι ὀκνεῖ πολλὰ ἔτη ἐπιτέμνειν ἐν ταῖς Πράξεσιν οὗτος, τὰ καταπεύγων μόνον λέγων. Τί ἐστι, *Τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γενέσθω;* Κύριος, φησὶν, αὐτὸς τὸ ἀρεσκὸν ἐνώπιον αὐτοῦ ποιήσει. Ἡσυχάζουσι δὲ ἐκεῖνοι, καὶ οὐκ ἀναγκάζουσιν. Ἰσως συνεβόν, δεῖ τὸ θέλημα ἦ Θεοῦ. Ἄνδρ τῆς Παύλου προθυμίας τοῦτο στοχασάμενοι· οὐ γὰρ δὲ οὕτω Παῦλος προεμυθήθη, οὔτε Θεὸς ἀνέλασεν ὁ ἀεὶ κινδύνων ἐξαρπάξων αὐτόν. Οὕτως οὐκ ἐβόλοντο βαρεῖν τὴν ἐκκλησίαν, ὅντος κτήριον τοῦ ἐξινίσθου αὐτοῦ, οὐδὲ ἐξίωμα ἀπήνουν. *Ἀσμένως ἡμᾶς, φησὶν, ἀπεδέξαντο οἱ ἀδελφοί.* Λοιπὸν εἰρήνης ἦν μετὰ τὰ πράγματα τὰ ἐν Ἰουδαίῳ, καὶ οὐχ ἄς πρότερον πόλεμος ἦν. Ἄγορευτες ἡμᾶς, φησὶ, *παρ' ᾧ ἔξινισθῶμεν.* Παῦλον ἐξένειπεν ἐκείνους.

* Ἦναι, τὰ πράγματα τὰ ἐν Ἰουδαίῳ.

Τὰχα τις ὁμῶν ἐρεῖ· Εἰ τις κἀμὸ Παῦλον ἔδωκε ξενίαι, εἰτόμας ἐν καὶ μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας τοῦτο ἐποίησα. Ἰδοὺ τὸν Παῦλον ἀεποτῶν ἔξιστι σοι ξενίαι, καὶ οὐ βούλει· Ὁ γὰρ δεχόμενος, φησὶν, *ἔνα τῶν ἐλαχίστων, ἐμὲ δεχεται.* Ὅσον ἐν ἐλαχίστος ἢ ὁ ἀδελφός, τοσοῦτον μᾶλλον ὁ Χριστὸς δι' αὐτοῦ παραγίνεται. Ὁ μὲν γὰρ τὸν μέγαν δεχόμενος, πολλὰκις καὶ διὰ κενοδοξίαν ποιεῖ· ὁ δὲ τὸν μικρὸν, καθαρῶς διὰ τὸν Χριστόν. Ἐξίστι σοι καὶ τὸν Πατέρα ξενίαι τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐ βούλει· *Σένος γὰρ ἤμην*, φησὶ, *καὶ εὐνηγῆσθε με·* καὶ πάλιν, *Ἐγ' ὄσον ἐνὶ τούτων ἐμὲ ἐλαχίστων ἐποίησατε, ἐμοὶ ἐποίησατε.* Κἀν μὴ Παῦλος ἢ, πιστὸς δὲ ἢ καὶ ἀδελφός, κἀν ἐλαχίστος ἢ, ὁ Χριστὸς δι' αὐτοῦ παραγίνεται. Ἄνοξις τὴν οἰκίαν, ὑπέβαλε. Ὁ δεχόμενος προφήτην, φησὶ, *μισθὸν προφήτου λήψεται.* Οὐκοῦν καὶ ὁ Χριστὸν δεχόμενος, λήφεται μισθὸν τὸν Χριστόν ξενίζοντος. Μὴ ἀπίσται τοῖς [342] βήμασιν αὐτοῦ, ἀλλὰ γενεὸν πιστός· αὐτὸς εἶπεν, δεῖ δι' αὐτῶν ἐγὼ παραγίνομαι· καὶ ἵνα μὴ ἀπιστήσῃ, καὶ τιμωρίας ὀρξεί τοῖς μὴ δεχομένοις, καὶ τιμὰς τοῖς δεχομένοις, οὐκ ἀνὰ τοῦτο ποιήσας, εἰ μὴ καὶ ὁ τιμηθῆς καὶ ὁ βρισηθῆς αὐτὸς ἦν. Ἐδίξω με, φησὶν, εἰς τὸ σὸν καταγώνιον, δεξομαί σε εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Πατρὸς μου· ἔλυσάς μοι τὸν λιμὸν, λύσω σοι τὰ ἁμαρτήματα· εἰδὲς με δεδεμένον, ὀρξάσαι σε ποῦο λελυμένον· εἰδὲς με ξένον, ποῦο σε πατρίτην τῶν οὐρανῶν· ἔδωκάς μοι ἄρτον, δίδωμι σε βασιλείαν δόκλιηρον, ὥστε κληρονομήσαι καὶ καταστῆναι. Δεῖτε γὰρ, φησὶ, *κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν.* Οὐκ εἶπε, Ἄδεται, ἀλλὰ, *Κληρονομήσατε*, ὅπερ ἐπὶ τῶν κυρίως κτωμένων λέγεται, ὡς ὅταν λέγωμεν· Τόδε κληρονόμημα. Ἐποίησας εἰς ἐμὲ ἐν κρυπτῷ, ἐγὼ κηρύξω ἐν φανερῷ· καὶ τὰ μὲν σὰ λέγω, δεῖ χάριτος ἦν, τὰ δὲ ἐμὰ, ὀφειλῆς. Ἐπειδὴ γὰρ σὺ, φησὶν, ἤρξω, ἐγὼ ἐπομαι καὶ ἀκολουθῶ· οὐκ ἀλογύνομαι ὁμολογῆσαι τὰς εἰς ἐμὲ γενομένας εὐεργετίας, οὐδὲ τίνομαι ἐπὶ ἡλίθια, λιμοῦ καὶ γυμνοτήτος καὶ πόλινος. Εἰδὲς με δεδεμένον, οὐκ ἔβη ἐν τῆς γέννης πύρ· εἰδὲς με ἀβριστούνητα, οὐκ ἔβη ἐν τῆς βασανιστήρια οὐδὲ τὰς τιμωρίας. Ἢ χεῖρες ὄντως εὐλογημένας, αἰ τοιαῦται οἰκονομίας διακονούμεναι, αἰ καταχέουμαι· ὑπερτέθειν ἄνω Χριστῷ. Πόδες εἰς δεσμοτήρια βαδίζοντες διὰ τὸν Χριστόν, εὐκόλως κατατομῶσαι τοῦ πυρὸς· οὐ λαμβάνουσαι πείραν τῶν δεσμών χεῖρες αἰ δεδεμένον αὐτὸν ἰδοῦσαι. Ἐνέδυσας ἱμάτιον, καὶ ἐνδύθη ἱμάτιον σωτηρίου· ἐγένον ἐν δεσμοτήριῳ μετ' αὐτοῦ, καὶ γίνῃ ἐν βασιλείᾳ μετ' αὐτοῦ. Ταῦτα ὁμολογεῖ οὐκ ἀλογύμενος, ἀλλ' εἰδὲς δεῖ αὐτὸν ἐπισκέψω. Οὐκ ἤβη ἀγγέλωσ ξενίζων ὁ πατριάρχης, καὶ ἐξένειπεν. Αἰχμυθώμεν, παρακαλῶ· ἐν μεσημέριᾳ ἐκάθητο ἐπ' ἄλλοτρίας ὦν, ὅπου οὐδὲ βῆμα ποδὸς εἶχε ξένος ἦν, καὶ ξένους ἐξένειπεν ὁ ξένος· πολίτης γὰρ ἦν τῶν οὐρανῶν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐπὶ γῆς ὦν, ξένος ἦν· Ἠμεῖς ἐκεῖνον τοῦ ξένου μᾶλλον ξένου, μὴ δεχόμενοι ξένους. Οὐκ εἶχεν οἰκίαν, καὶ καταγώνιον ἦν αὐτῷ ἡ σπητῆ. Καὶ δεῖ τὸ σαφιλές· μόσχον ἔθου, καὶ ἄλευρα ἔφυρον. Ἄκουε καὶ τὸ πρόθυμον· δι' ἑαυτοῦ καὶ τῆς γυναικὸς τοῦτο ποιεῖ. Σκόπει καὶ τὸ ἀτυχεῖν· προσκυνεῖ καὶ παρακαλεῖ.

ἢ Ἦναι, δεδεμένον, ὄρω σε λελυμένον. * Ἰδὲν κοδ. αἰ τοιαῦται οἰκονομίας οἰκονομῶμαι αἰ πατ.

Chium, in Trogylium, in Samum, Miletum; dies omnes sunt octodecim: postea in Coum, in Rhodum, Pataram; sunt viginti et una dies: deinde isthinc per dies quinque Tyrum; ut sicut dies viginti sex: ibi postea septem dies: sunt dies triginta tres: hinc Ptolemaidem una die; sunt triginta quatuor: deinde Casarea manet pluribus, quam alibi, diebus; et tunc demum iude illos abducit propheta. Sic completur dies Pentecostes, et ibi illam peragit. Vide illum, quando Spiritus non prohibebat, obsequentem. Dicebant, *Ne de te in theatrum*, et non dedit: sæpe illum educebant, et morem gessit: per fenestram iterum effugit: et nunc, ut ita dicam, innumeris rogantibus et Tyri et Casarea, flentibus et innumera gravia prædicentibus, non cedit, quamvis non modo gravia prædicere, sed etiam per Spiritum prædicere. Si ergo Spiritus iussit, cur contradicebant? Quia nesciebant Spiritus scopum. Alioquin vero adhortationem illam per Spiritum non faciebant. Non modo enim gravia prædicebant, sed addebant, non ascendum esse, parentes illi. *Et perfectis diebus*, inquit, id est, expletis: dies autem dicit præstitutos: *deducentibus nos omnibus cum uxoris et liberis*.

3. Vide quanta consolatio esset: et rursus orantes dirvelluntur. Etiam Ptolemaide uno die manent, Casarea vero plurimis diebus. Et quando audivit se innumera gravia passurum esse, tunc festinat, non sese in pericula coniciens, sed putans Spiritus esse præceptum. 15. *Post dies autem hos*, inquit, *preparati ascendebamus in Jerusalem*; id est, acceptis iis, quæ ad iter necessaria erant. 16. *Venerunt autem nobiscum et ex discipulis a Casarea, adducetes secum apud quem hospitaremur, Mnasonem quemdam Cyprium, antiquum discipulum*. 17. *Et cum venissemus Jerusalem, libenter exceperunt nos fratres*. Et vide, non dixit Agabus: Paulum ligabunt, ne videretur ex pacto dicere; sed, *Virum, cuius est zona hæc*. Ergo zonam habebat. Quia vero suadere non poterant, ideo flebant, deinde quieverunt. Vides philosophiam? vides amoris affectum? *Quievimus*, inquit, *dicentes, Voluntas Domini fiat*. Adducetes, inquit, *apud quem hospitaremur*. Igitur non iu ecclesia. Tunc enim, cum pro dignitatibus ascendebant, in ecclesia hospitabantur, nunc vero apud discipulum quemdam antiquum. Ostendi jam fuisse longum prædicationis tempus: unde mihi videtur in Actis multos annos succidere, et quæ urgebant tantum dicere. Quid sibi vult illud, *Voluntas Domini fiat*? Dominus, inquit, quod placitum est in oculis suis, faciet. Quiescunt autem illi, neque cogunt illum: forte gnari, esse voluntatem Dei, quod ex Pauli fervore conjectabant: nam aliqui non tantus Pauli fervor fuisset, neque Deus permisisset, qui semper illum a periculis eruerat. Sic nolebant Ecclesie oneri esse, cum alius esset, qui illos hospitii susciperet, neque honorem exigebant. *Libenter*, inquit, *exceperunt nos fratres*. Res tunc in pace erant apud Judæos, nec bellum ut prius erat. *Ducentes nos*, inquit, *apud quem hospitaremur*. Paulum ille hospitii excipiebat.

Hospitalitas commendatur.—Dicit fortasse vestram quispiam: Si quis mihi Paulum hospitio excipiendum offerret, id prompte et alacriter facerem. Ecce Pauli Dominum tibi hospitio excipere licet, et non vis: nam ait: *Qui suscipit unum ex his minimis, me suscipit* (Math. 18. 5. Luc. 9. 48). Quanto minor est frater, tanto magis Christus per ipsum advenit. Nam qui magnum quempiam excipit, per vanam sæpe gloriam id agit; qui vero parvum, pure propter Christum. Licet tibi etiam Patrem Christi excipere, et non vis: nam ait, *Hospes eram et collegistis me, et iterum, In quantum fecistis uni ex his minimis, mihi fecistis* (Math. 25. 35. 40). Etsi Paulus non sit, si fidelis sit et frater, etiamsi minimus, Christus tamen per illum advenit. Aperi domum, excipe. *Qui recipit prophetam*, inquit, *mercedem prophetæ recipiet* (Id. 10. 41). Ergo qui recipit Christum, recipiet mercedem Christi peregrinantis. Ne fidem neges verbis ejus, sed esto confidens: ipse dixit, Per illos ego advenio: et ut ne sis incredulus, supplicium decernit non recipientibus, honores recipientibus: non hoc facturum, nisi ille vel honoratus vel contumelia affectus ipse esset. Suscepisti me, inquit, in diversorio tuo; suscipiam te in regnum Patris mei: solvisti mihi famem; solvam tibi peccata: vidisti me vincum; videri te faciam solutum¹: vidisti me peregrinum; faciam te civem cælorum: dedisti mihi panem; do tibi regnum totum, ut illud heres accipias et possideas. *Id enim, Venite, possidete paratum vobis regnum* (Id. 25. 34). Non dicit, Accipite; sed, *Possidete*: quod dicitur de iis, qui vere possident, ut cum dicimus, *Ille hereditate possedi*. Fecisti mihi in occulto; ego prædicabo in manifesto: et tua quidem dico, quia gratias erant; mea vero debiti sunt. Quia enim tu cœpisti, inquit, ego sequar: non pudet me fateri collata mihi beneficia, nec a quibus me liberaveris, a fame, nuditate, errore. Vidisti me ligatum; non videbis gehennæ ignem: vidisti me infirmum; non videbis tormenta nec supplicia. O manus vere benedictæ, quæ talibus ministeriis serviant, quæ dignantur ministrare Christo! Pedes in carceres euntes propter Christum, facile contemnunt ignem; vincula non experiunt manus, quæ ligatum illum viderunt. Induisti veste; et indueris veste salutari: fuisti cum illo in carcere; et in regno cum illo eris. Hæc confitetur non erubescens, sed sciens te illum invisisse. Nesciebat patriarcha se angelos excipere (Gen. 18. 3), et tamen excipiebat. Erubescamus, obscuro: in meridie sedebat in terra aliena, nondum pedis vestigium habebat cum peregrinus esset, et peregrinos excipiebat peregrinus: civis enim cælorum erat. Ideo nec peregrinus erat, cum in terra esset. Nos magis quam ille peregrini sumus, qui peregrinos non excipimus. Domum non habebat, et tabernaculum ipsi diversorium erat. Et vide, quam laetus sit: vitulum mactavit, et farinam miscuit. Audi fervorem: per se et per uxorem hoc facit. Perpende quatu sit a fastu alienus: adorat et obsecrat.

¹ Unus legit, *videbo te solutum*.

4. *Hospitalitatis condiciones.* — Hæc quippe omnia oportet habere eum, qui peregrinus excipit: ferocem, hilaritatem, liberalitatem. Hospitis enim animus erubescit et pudibundus est, et si non gaudium monstrat exceptor, quasi suspectus abscedit, ac sic excepisse deterius est, quam si non excepisset. Ideo adorat, ideo se excipere dicit, ideo sellam offert. Quis enim dubitasset, videns hoc illi opus esse? Sed nos non in aliena terra sumus? Sed si velimus, poterimus illum imitari. Quot hospites sunt ex fratribus? Est communis domus ecclesie, quam xenona vocamus: curiose inquirent etiam vos, sedete ad fores, venientes suscipite: si non in domos vestras, aliter illis necessaria suppeditate. Quid ergo? inquires; an ecclesia non habet? Habet; sed quid hoc ad vos? Quasi a communibus ecclesie pecuniis alantur, id vobis professe poterit? an si alius precatur, tu non debes precari? cur non dicis: Quid enim? annon sacerdotes precantur? cur ego orabo? At ego, inquires, do isti, qui non potest illo venire. Da saltem illi: quod enim quarimus hoc est, ut omnino detur. Audi quid dicat Paulus: *Ut et iis, quæ vere viduæ sunt, sufficiant, et ne gravetur ecclesia* (1. Tim. 5. 16). Ut vis, fac; solum fac. Ego vero non dico, Ut non gravetur ecclesia; sed, Ut tu non graveris: hæc enim ratiocinatione nihil facies, omnia ei remittens. Ideo commune domicilium est ab Ecclesia assignatum, ut hæc non dicas. Sed sumptus habet ecclesia, inquires: pecunias habet et redditus. Dic mihi, an sumptus non habet? quotidianam expensam non habet? Etiam, inquires. Cur ergo non adjuvas mediocritatem ejus? Me pudet hæc dicere: cæterum non ego. Si quis putat lucrum esse quæ dicuntur, faciat sibi xenodochium in domo; isthic lectum statue, isthic mensam et lucernam. Quomodo non absurdum fuerit, si veniant milites, habere vos assignata domicilia, magnam gerere curam, omniaque ipsis subministrare, quia illi bellum hoc sensibile depellant: hospites vero, ubi diversentur, non habere? Vince ecclesiam. Vis nos rubore perfundere? Hoc fac: liberalitate supera: babe domicilium quo Christus diversetur: dic, Hæc est cellula Christi; hæc domus illi seposita est: etiamsi vile domicilium sit, non dedignatur. Nudus et hospes Christus circum, tecto solum egens: saltem huic præsta: ne sis crudelis nec inhumanus, neque in rebus sæcularibus ita rehemens, in spiritualibus vero frigidus. Hoc committatur famulo omnium fidelissimo, et is mutilos, mendicos, et eos, qui sine tecto sunt, introducat. Hæc dico, ut ad pudorem moveam. Oporteret enim sursum domi illos recipere; siu nolis, saltem infra, ubi nulli, ubi famuli, Christum recipere. Forte exhorrescitis audientes. Quid ergo, si ne hæc quidem feceritis? Ecce hortor, ecce dico: Hoc vobis curæ sit. At sic non vultis? Ergo alio modo facite: sunt multi

pauperes utriusque sexus: segregate omnino, ut ibi aliquis maneat: sit saltem domus custos pauper: sit tibi murus et sepes, scutum et hasta. Ubi est eleemosyna, eo non audeat accedere diabolus, neque malum quodpiam. Ne, quæso, despiciamus tantum lucrum. Nunc vero curri quidem assignatus locus est, et basternis alius; Christo autem erranti nullus. Abraham ubi ipse mauebat, ibi hospites recipiebat; et uxor quasi ancilla stabat, illi vero quasi domini. Nosciebat se Christum, se angelos recipere; si scivisset, omnia erogasset. Nos vero licet sciamus a nobis Christum excipi, non tantam exhibemus curam, quantum ille, qui putabat se homines recipere. At multi sunt, inquires, deceptores et ingrati. Et tunc tibi major merces, quando nomine Christi accipis. Si nosti esse deceptores, ne recipe domi; sin non nosti, cur temere accusas? Ideo dico, Eant in xenodochium. Quæ vero defensio, quando ne eos quidem, quos novimus, recipimus, sed omnibus fores claudimus? Sit Christi pandocheum nostra domus: repetamus ab illis mercedem, non argentum, sed ut faciant domum nostram Christi receptaculum: circumcursemus undique, trabamus, veniunt abripianus: majus beneficium accipimus, quam damus. Non jubeo inactare vitulum: da panem egeni, vestem nudo, tectum hospiti. Ne autem hæc prætexas, Est domicilium ecclesie commune; illic mitto, et tu suscipies. Nam ille etiam eorum, quæ a famulis acta fuerant, mercedem habuit. Ita erant instituti illius pueri: correbant, nec murmurabant sicut nostri; illos enim pios reddiderat: in bellum traxit, nec murmurabant; ita philosophi erant. Omnium enim curam gerebat ut sui ipsius: ac fere, ut Joh dicebat: *Similiter formati sumus in eodem ventre* (Job 33. 6).

Domesticorum cura habenda. — Itaque et nos curamus salutem nostram, et magnam habeamus domesticorum sollicitudinem, ut sint probi et vigiles: sit etiam domesticus noster in iis, quæ ad Deum spectant, institutus. Non erit postea virtus nobis difficilis, si illos probe instituamus. Sicut enim in bello, cum milites sunt bene ordinati, dux facile pugnat; contra vero, si non ita sit: navitis item consentientibus, gubernator nullo negotio gubernacula regit: ita si sint famuli recte instituti, non facile exacerbaberis. Fieri quoque potest, ut famulos reverearis, si sint admirabiles: ipsique te juvabunt, et ad bona hortabuntur. Ab his autem omnibus omnia Deo placita crunt, et sic tota domus implebitur benedictione, et sic ea, quæ Deo placent, facientes, magno fruemur superuo presidio: quod non omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri-Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

δ. Πάντα γὰρ ταῦτα διὰ τὸν ἐξηνόζοντα ἔχειν· τὸ πρῶτον, τὸ φαῖδρον, τὸ ἀφρονον. Ἡ γὰρ τοῦ ζήνου ψυχὴ ἰερῶν καὶ ἀλοχύνεται· κἂν μὴ μεθ' ὑπερβολῆς ἐπιδείξει γὰρ, ἀλλ' ἀλογηθεὶς ἀπαλλάσσεται, καὶ λοιπὸν χεῖρον γίγνεται· τοῦ μὴ ὑποδέξασθαι τὸ οὕτως ὑποδεχθῆναι. Διὰ τοῦτο προσκυνεῖ, διὰ τοῦτο τῷ λόγῳ δέχεται, διὰ τοῦτο τῆ καθέρεψ. Τίς γὰρ ἂν ἠπορίσθη, εἰδὼς εἰς τοῦτο ἔργον αὐτῷ ἦν; Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ ζήνης ἐσμέν ἡμεῖς; Ἄλλ' ἂν δίδωμεν, δυνήσομεθα αὐτὸν μιμησασθαι. Πόσοι ζήνοι εἰσὶ τῶν ἀδελφῶν; Ἔστιν οὐκῆμα κοινὸν ἡ ἐκκλησία, ὃν ζήνω καλούμεν· περιεργάζεσθε καὶ ὑμεῖς, καθέξεσθε παρὰ τὰς θύρας, τοὺς ἐρχομένους ὑποδέχεσθε· κἂν μὴ εἰς τὰς οἰκίας ὑμῶν βούλησθε, ἀλλ' ἑτέρως τὰ πρὸς τὰς χεῖρας αὐτοῖς [343] χορηγούντες. Τί γάρ ἡ; Ἐκκλησία οὐκ ἔχει; φησὶ· Ἄλλὰ τί τοῦτο πρὸς ὑμᾶς; μὴ τὸ ἀπὸ τῶν κοινῶν τῆς Ἐκκλησίας τρέφεσθαι χρημάτων αὐτοῦς, τοῦτο ὑμᾶς ὠφέληται δύναται; μὴ γὰρ, ἂν ἑτερος εὐχρηται, σὺ οὐκ ὀφείλεις εὐχεσθαι; διὰ τί μὴ λέγεις· τί γάρ; οὐκ εὐχονται οἱ ἱερεῖς; ἐγὼ τί εὐχομαι; Ἄλλ' ἐγὼ, φησὶ, δίδωμι τῷ μὴ δυναμένῳ καταχθῆναι καὶ. Δὸς κἂν ἐκείνῳ· τὸ γὰρ σπουδαζόμενον ἡμῖν τοῦτο ἐστὶ, τὸ δῶκε δούνα. Ἄκουσον, τί φησὶν ὁ Παῦλος· Ἴνα ταῖς ἐν τῷ χήραις ἐπαρκέσῃ, καὶ μὴ βαρῆται ἡ Ἐκκλησία. Ὅπως βούλει ποιήσον, μόνον ποιήσον. Ἐγὼ δὲ οὐ λέγω, Ἴνα μὴ βαρῆται ἡ Ἐκκλησία, ἀλλ', Ἴνα μὴ σὺ βαρῆ· τῷ γὰρ λογισμῷ τοῦτο οὐδὲν ἔργον, πάντα ἐπιτρέπων αὐτῇ. Διὰ τοῦτο κοινὸν οὐκῆμα ἐστὶν οὐδὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀφορισμένον, ἵνα μὴ ταῦτα λέγης. Ἄλλ' ἔχεις διαπανήματα ἡ Ἐκκλησία, φησὶ, χρῆματα ἔχει καὶ προσόδους. Εἰπέ μοι, ἀναλώματα δὲ οὐκ ἔχει; διαπάνην δὲ οὐκ ἔχει καθημερινήν; Ναί, φησὶ. Τί οὖν ὁ βοήθειος τῆ μετρίᾳ; Αἰχύνονται μὲν ταῦτα λέγων· αἴψα ἄλλ' οὐδὲν ἀναγκάζω. Εἰ τίς νομίζει χρηματισμὸν εἶναι τὰ λεγόμενα, ποιήσει ἑαυτῷ ξηνοδοχεῖον ἐπὶ τῆς οἰκίας· στήσον ἐκεῖ κλῆνον, στήσον ἐκεῖ τράπεζαν καὶ λυχνίαν. Πῶς γὰρ οὐκ ἂν ὀπτον, εἰ μὲν στρατιώταις ἐλθόντων, ἔχειν ὑμᾶς ἀποσεταγμένα οἰκήματα, καὶ πολλὴν τακτοῦσθαι τὴν ἐπιμελίαν, καὶ πάντα παρέχειν αὐτοῖς, ἰαδί τὸν πόλεμον ὑμῖν ἀμύνομεν τοῦτον τὸν αἰσθητόν· τίς δὲ ζήτους μὴ ἔχειν ὅπου καταμείνοιν; Νῆκρον τῶν Ἐκκλησιῶν. Βούλει ἐντρέψαι ἡμᾶς; Τοῦτο ποιήσον· ἰσπερβαλοῦ τῆ φιλοτιμίας· ἔχει οὐκῆμα, ἔθα Χριστὸς παραγίνεται· εἰπέ· Τοῦτο τὸ κελλὸν τοῦ Χριστοῦ· ἡ οἰκία αὐτῆ αὐτῷ ἀπόρισταί. Κἂν καταγῶγιον ἦ καὶ εὐπείας, οὐκ ἀπασιῶ Γυμνῶς καὶ ζήνος ὁ Χριστὸς περίεσι, μόνον σκέπεις δέομενος· κἂν τοῦτῃ πάρεξ β· μὴ ὠμὸς ἴσῃ μαρτὴ ἀπάνθρωπος, μηδὲ ἐν μὲν τοῖς βιουτικαῖς οὕτω τραυρὸς ἴσῃ, ἐν δὲ τοῖς πνευματικαῖς ψυχρὸς. Ἔστω καὶ τῶν οὐκῆτων ὁ πιστοτέρως τοῦτο ἐγχερηρισμένος, καὶ τῶς ἀνακτήρους, τοὺς πτωχοῦς, τοὺς ἀτέλους εἰσαγέτω. Ἰαῦτα λέγω πρὸς ἐντροπήν. Ἔδει μὲν γὰρ ἀνο ἐπὶ τῆς οἰκίας αὐτοῖς δέχεσθαι· εἰ δὲ μὴ βούλει, κἂν κάτω, κἂν ἔθα αἱ ἡμίονοι, κἂν ἔθα οἱ οἰκῆται, δέξει τὸν Χριστόν. Ἰαῦτα φησὶν ἀκούοντες. Τί οὖν, ὅταν μηδὲ ταῦτα ποιῆτε; Ἰδοὺ παραινῶ, ἰδοὺ λέγω· Ἔστω ὑμῖν τοῦτο περιεργάζασθαι. Ἄλλ' οὐ βούλεσθε οὕτως; Οὐκοῦν

ἑτέρως ποιήσατε. Εἰσὶ πολλοὶ πένητες καὶ πενήθαι· ἀφορίσατε δι' ὅλου μένειν ἐκεῖ τινὰ· ἔστω κἂν φύλαξ τῆς οἰκίας ὁ πένης· ἔστω σοι τειχίον τῶν πέρφραγμα, ἀσπίς καὶ ὄθρυ. Ἐνθα ἐλεημοσύνη, οὐ τομὰ προσελθῆναι ὁ διάδοχος, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν βιουτικῶν. Μὴ δὲ περιβῶμεν τοσοῦτον κέρδος. Νῦν δὲ ὀχλήματος μὲν τόπος ἐστὶν ἀφωρισμένος, καὶ βασιτερίως ἑτερος· τῷ δὲ Χριστῷ πλουτημένῳ οὐδὲ εἰς. Ὁ Ἄβραμῃ ἔθα αὐτὸς ἔμενε τοὺς ζήνους ὑπεδέχετο· καὶ ἡ μὲν γυνὴ ἐν τάξει θεραπεινίδος εἰσθήκει, ἐκεῖνοι δὲ ἐν τάξει δεσποτῶν. Οὐκ ἴβει, ὅτι τὸν Χριστὸν ἔδέχετο· οὐκ ἴβει, ὅτι ἀγγέλους· ὡς εἰ γε ἴβει, πάντα ἂν ἐκένωνεν. Ἡμεῖς δὲ [344] καίπερ εἰδότες, ὅτι τὸν Χριστὸν δεχόμεθα, οὐδὲ τοσοῦτην ἐπιδεικνύμεθα τὴν σπουδὴν, ὅσην ἐκεῖνος ὁ νομῖμος ἀνθρώπος δέχεσθαι. Ἄλλ' ἐπιθέται εἰσὶ, φησὶ, πολλοὶ καὶ ἀγνώμονες. Καὶ τοῦτο σοι μίζων ὁ μισθός, ὅταν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ δέχη. Εἰ μὲν γὰρ οἴδας ὄντας ἐπιθέτας, μὴ δέχου εἰς τὴν οἰκίαν· εἰ δὲ οὐκ οἴδας, τί ἀπλῶς κατηγορεῖς; Διὰ τοῦτο λέγω εἰς τὸ ξηνοδοχεῖον ἀνάμει. Ποία δὲ ἀπολογία, ὅταν μηδὲ οὐδὲ ἴσμεν, μηδὲ τοῦτους δεχόμεθα, ἀλλ' ἀποκλείομεν πᾶσι τὰς θύρας; Ἔστω τὸ τοῦ Χριστοῦ πανδοχεῖον ἡμῶν ἡ οἰκία· ἀπασιτῶμεν αὐτοὺς τὸν μισθόν, μὴ ἀργύριον, ἀλλὰ τὸ ποιῆσαι ἡμῖν δοχεῖον τοῦ Χριστοῦ τὴν οἰκίαν· περιτρέχουμεν πανταχοῦ, ἐλθόμεν, ἀρπάζωμεν τὴν θῆραν· μίζονα εὐεργετούμεθα ἢ εὐεργετούμεν. Οὐκ κελύω καταθύσαι μόνον· ἔργον ὅς πενῶνται, ἱμάτιον γυμνῷ, σκέπην τῷ ζήνῳ. Ἴνα δὲ μὴ ταῦτα προσαίξῃς, Ἔστιν οὐκῆμα κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας· ἐκεῖ κατάβαλε, καὶ σὺ ὑπεδέξου· ἐκεῖ καὶ τῶν διὰ τῶν οἰκετῶν γινομένων ἐκεῖνος εἶχε τὸν μισθόν. Οὕτως ἦσαν πεπαιδευμένοι καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ· ἔτρεπον καὶ οὐκ ἐτόγγυον καθάπερ οἱ ἡμέτεροι· εὐλαβεῖς γὰρ αὐτοὺς ἦν πεποιθώς. Εἰς πόλεμον εἶλε, καὶ οὐκ ἐτόγγυον· οὕτως ἦσαν φιλόσοφοι. Πάντων γὰρ ὁμοίως ἐπιμελεῖτο ὡστερ ἑαυτοῦ· μονουχῷ γὰρ κατὰ τὸν ἰδὸν ἔλεγον, ὅτι Ὁμοίως ἐπιμελῶμεν ἐν τῇ αὐτῇ γαστρῇ.

Τοῖνον καὶ ἡμεῖς φρονεῖομεν ἑαυτῶν τῆς σωτηρίας, καὶ πολλὴν ποιούμεθα τῶν οἰκετῶν τὴν ἐπιμελίαν, ὅπως ἔσονται χρῆστοι καὶ ἐπιμελεῖς· καὶ ἔστω καὶ ὁ οἰκῆτης ἡμῶν πεπαιδευμένος τὰ τοῦ θεοῦ. Οὐκ ἔσται δύσκολος ἡμῖν ἡ ἀρετὴ λοιπὸν, ἐὰν ἐκεῖνους βυθίσωμεν. Καθάπερ ἐν πολέμῳ στρατιῶτων ὄντων εὐτάκτους, ὁ στρατηγὸς βρόδως πολεμεῖ, τοῖναντίον δὲ γινεται, ὅταν μὴ τοῦτο ἦ· καὶ ναυτῶν δὲ ὁμοιοῦντων, ὁ κυβερνήτης εὐκόλως τοὺς οὐκῆτας μεταχειρίζεται· οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἐὰν οὕτως ὡς πεπαιδευμένοι οἱ οἰκῆται, οὐ παροφύθησθαι ἄβελος, οὐκ ἐγκαλίεσι, οὐκ ὀργισθήσῃ, οὐ λυδοθήσῃ. Ἔστιν ὅπου καὶ ἐντραπήσῃ τοὺς οἰκῆτας, ἐὰν ὡς θαυμαστοὶ καὶ συναντιλήθονται σοι, καὶ παρεῖσομαι τὰ χρῆσά. Ἀπὸ δὲ τούτων πάντων πάντα ἔσται τὰ τῷ θεῷ δοκούντα, καὶ οὕτω πᾶσα ἡ οἰκία εὐλογίας πληρωθήσεται, καὶ τὰ τῷ θεῷ ἀρῶσονται διαπραττόμενοι, πολλῆς ἀπολαύσμεν τῆς ἀνοθευ συμμαχίας, ἥς γένοιο πάντα ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Οὐκῆτας, γὰρ ἂν ἀλογηταὶ καὶ ἀπέρχεται, καὶ χεῖρον γίγνεται.
 * Lams cod., σκέπεις δέται αὐτοῖς κἂν τοῦτο πάρεξ.

* Καὶ ἐπιμελεῖς deest in quibusdam.

[345] ΟΜΙΛΙΑ ΜΓ'.

Τῇ δὲ ἐκούσῃ ἡμέρᾳ εἰσῆει ὁ Παῦλος σὺν ἡμῶν πρὸς Ἰακώβον, πάντες τε παρεγένοντο οἱ πρῶτότεροι. Καὶ ἀσπασάμενος αὐτούς, ἐξηγεῖτο καθ' ἐν ἑκαστῷ ὡς ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς διακορίας αὐτοῦ.

α'. Οὗτος ὁ ἀδελφὸς ἦν τοῦ Κυρίου καὶ ἐπίσκοπος τῶν Ἱερουσαλίμων, ἀνὴρ μέγας καὶ θαυμαστός. Πρὸς τοῦτον εἰσέρχεται Παῦλος, ὡς περὶ καὶ πρὸς τοῦτον καὶ πρὸς αὐτὸν πέμπεται· καὶ ὅπως ἀκούει. Τῇ δὲ ἐκούσῃ ἡμέρᾳ, ψησί, εἰσῆει ὁ Παῦλος σὺν ἡμῶν πρὸς Ἰακώβον. Ὅρα τὸ ἄτυρον. Πάντες τε παρεγένοντο οἱ πρῶτότεροι· καὶ ἀσπασάμενος αὐτούς, ἐξηγεῖτο καθ' ἐν ἑκαστῷ ὡς ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἔθνεσι διὰ τῆς διακορίας αὐτοῦ. Πάλιν αὐτοὺς τὰ τῶν ἐθνῶν διεγείρεται, οὐ κενόδοξον, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὸ θεοῦ ὄθλον τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδείξασθαι, καὶ πολλὰς αὐτοῦ ἐμπλήσαι χαρὰς. Ὅρα γοῦν πῶς ἀκούσαντες καὶ ἰδέξαρον τὸν Θεόν. Οὐκ ἐκείνον ἐπήνον οὐδὲ ἰθαμίμαλον· ἀλλὰ τὸν Θεὸν ἐδέξαρον· οὗτω γὰρ διεγίγηται οὗ ἀνατίθεμενος αὐτῷ. Οἱ δὲ ἀκούσαντες ἐδέξαρον τὸν Θεόν, εἰκότως αὐτῷ· Θεωρεῖς, ἀδελφε, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων· καὶ πάντες ἡλιευταί τοῦ νόμου ὑπάρχουσι. Κατηχήθησαν δὲ περὶ σοῦ, διὰ ἀποστασίων διδασκίας ἀπὸ Μωδωσῆος τοῦς κατὰ τὰ ἔθνη πάντας Ἰουδαίους, λέγων μὴ περιτέμνειν αὐτοὺς τὰ τέκνα, μηδὲ τοῖς ἔθνεσι περικατεῖν. Ὅρα καὶ αὐτοὶ μεθ' ἑσῆς ὑποστολῆς β' φασιν. Οὐχ ὡς ἐπίσκοπος ἀθενικτικῶς διαλέγεται, ἀλλ' αὐτὸν παραλαμβάνουσι κοινωνῶν τῆς γνώμης· ὡς περὶ ἂν εἰ εὐθέως καὶ ἀπὸ προεμίμων ἀπολογούμενοι, οὗτοι οὐκ ἰβουλόμεθα. Ὅρῃς τοῦ πράγματός τὴν ἀνάγκην, Θεωρεῖς πόσαι, ψησί, μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων· Καὶ οὐκ εἶπον, Πόσαι μυριάδες κατηχήσαμεν, ἀλλ' εἰσί. Καὶ οὕτω ψησί, πάντες ἡλιευταί τοῦ νόμου ὑπάρχουσι. Δύο αἰτίαι, καὶ τὸ πλῆθος, καὶ ἡ γνώμη. Οὕτε γὰρ εἰ ὀλίγοι ἦσαν, καταφρονήσαι ἔχρη, οὕτε εἰ πολλοί, καὶ μὴ πάντες τοῦ νόμου ἀνταίχοντο, περὶ πολλοῦ ποιέσθαι. Εἶτα καὶ τρίτη αἰτία· Καὶ αὐτοὶ πάντες κατηχήθησαν, ψησί, περὶ σοῦ, διὰ ἀποστασίων διδασκίας ἀπὸ Μωδωσῆος τοῦς κατὰ τὰ ἔθνη πάντας Ἰουδαίους, λέγων μὴ περιτέμνειν αὐτοὺς τὰ τέκνα, μηδὲ τοῖς ἔθνεσι περικατεῖν. Οὐκ εἶπον, Ἦκουσαν· ἀλλὰ, Κατηχήθησαν, τοῦτέστι, ἐπιδάχθησαν καὶ ἐπίστευσαν, διὰ ἀποστασίων ἀπὸ Μωδωσῆος διδασκίας, λέγων μὴ περιτέμνειν αὐτοὺς τὰ τέκνα, μηδὲ τοῖς ἔθνεσι περικατεῖν. Τοῦτο εἰπὼν, ἐπήγαγε· Τι οὐκ ἔστι; Πάντως θεὸς ἰβουλοῦν συνεδέει· ἀκούσονται γὰρ, διὰ ἐλλήθους. Τοῦτο οὐκ ποίησον ὁ σοὶ λέγομεν. Ὡς συμβουλευόντες ταῦτα λέγουσιν, οὐχ ὡς ἐπιτάσσοντες. Εἰσὶν ἡμῶν ἀδελφοὶ τέσσαρες, εὐχρη ἔχουσι ἐφ' ἑαυτῶν. Τούτους [346] παραλείβων ἀγγέσθητι σὺν αὐτοῖς, καὶ βασιάνησον ἐκ' αὐτοῖς, ἵνα ξυρηθῶνται τὴν κεφαλὴν, καὶ γνῶσι πάντες, οὗτοι ὡς κατηγήνται περὶ σοῦ, οὐδὲν ἔστιν, ἀλλὰ στοιχεῖς καὶ αὐτοὺς φυλάσσων τὸν νόμον. Ἐργῶ τὴν ἀπολείβων ποιῆσαι αὐτῷ συμβουλευόντων, οὐ λόγῳ. Ἰνα ξυρηθῶνται, ψησί, καὶ γνῶσι πάντες, οὗτοι ὡς κατηγήνται περὶ σοῦ, οὐδὲν ἔστιν. Οὐκ εἶπον, οὗτοι διδάσκεις, ἀλλὰ Κατηγήνται, πάλιν τὸ ἐπιδάχθησαν διὰ

τούτου θλήν, καὶ οἱ Στοιχεῖς, τοῦτέστιν, ἐκ περιουσίας καὶ αὐτοὺς φυλάττεις. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο μόνον ἦν τὸ σπουδαζόμενον, εἰ μὴ ἑτέρους διδάσκει, ἀλλ' οἱ καὶ αὐτοὺς τηρεῖ. Τί σοῦ; ἂν τὸν μᾶθωσιν, οὐ σκανδαλισθῶσιν, ψησί; Πῶς; ὅπου καὶ ἡμεῖς οἱ τῶν Ἰουδαίων διδάσκαλοι ἐπέμψαμεν πρὸς αὐτούς. Περὶ δὲ τῶν πεπιστευκότων ἐθῶν ἡμεῖς ἀπεστειλάμεν, κρῖναντες μηδὲρ τοῖσδε τῶν ἑθῶν αὐτοῦ, εἰ μὴ φυλάσσεσθαι αὐτούς τὸ εἰδαιλόθωτον καὶ τὸ αἷμα καὶ τὸ κριτικὸν καὶ κερναῖον. Ἐνταῦθα ἐνεργητικῶς. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτέστιν· Ὅσοι ἡμεῖς ἐκείνους ἐπιτάξσαμεν, καίτοι γε Ἰουδαῖοι κηρύττοντες, οὕτω καὶ σὺ, καίτοι ἔθνεσι κηρύττων, σύμπραξον ἡμῶν. Ὅρα τὸν Παῦλον· οὐ λέγει, Καὶ μὴ δύναμαι Τιμῶνον παραγεῖν, ἢν παριέμενον καὶ μὴ δύναμαι πῆσαι τῷ λόγῳ· ἀλλ' ἐπίσθη αὐτοῖς, καὶ πάντα ἐποίησεν· καὶ γὰρ οὕτω συνέφερεν. Οὐ γὰρ ἦν ἴσον εἰς ἀπολείβων καταστήσῃ, καὶ οὐδέως εἰδότος ποιῆσαι ταῦτα. Ἀνύποκτον ἦν τὸ καὶ βασιάνησαι. Τότε παραλείβων ὁ Παῦλος τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τῇ ἐχομένῃ ἡμέρᾳ σὺν αὐτοῖς ἀγισθῆσι εἰσῆει εἰς τὸ ἱερὸν, διαγέλλων τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀγιστοῦ, ἕως οὗ προσηγγέσθῃ ὑπὲρ ἐνὸς ἑκάστου αὐτῶν ἢ προσφορά. Διαγέλλων, τοῦτέστι, καταγέλλων· ὡστε αὐτοὺς ἦν ὄθλον ἐαυτὸν ποιῶν. Ὡς δὲ ἐμελλοῖ αἰ ἐπετὰ ἡμέραι συντελεῖσθαι.

β'. Ὅρα πῶς μάλιστα δὴ αὐτοῖς ἐγγρονέει. Οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι, θεασάμενοι αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, συνέχον πάντα τὸν ἔχλον, καὶ ἐπέλαβον ἐκ' αὐτῶν τὰς χεῖρας, κρῖνοντες· Ἄνδρες Ἰσραηλιταί, βοηθεῖτε· οὗτός ἐστιν ὁ ἀνθρώπος ὁ κατὰ τὸ λαὸν καὶ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόκου τούτου πάντας καταχρῶν δεδάσκων· εἶτε ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰσῆγγαν εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ κενόωντες τὸν ἄγιον τόκου τούτου. Ὅρα τὸ ἦθος αὐτῶν πανταχοῦ παραχρῆς, καὶ ἀπὸ τῶν βοῦντων ἂν τῷ μέσῳ. Ἦσαν γὰρ ἑυρακότες Τρόφιμον τὸν Ἐβρότιον ἐν τῇ πόλει σὺν αὐτῷ, ἢν ἐνόμιζον εἶς εἰς τὸ ἱερὸν εἰσῆγγαν ὁ Παῦλος. Ἐκινήθη ἐ τῆς πόλεως δλη, καὶ ἐγένετο συνδρομὴ τοῦ λαοῦ· καὶ ἐκλιβεμένοι τοῦ Παύλου, εἰλον αὐτὸν ἔξω τοῦ ἱεροῦ· καὶ εὐθέως ἐκλείσθησαν αἱ θύραι. Ἄνδρες Ἰσραηλιταί, βοηθεῖτε, ψησί. Οὗτός ἐστιν ὁ ἀνθρώπος ὁ κατὰ τὸ λαὸν καὶ τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόκου τούτου. Ἄ μάλιστα αὐτοῦς ἰθροῦβει ὁ ναὸς καὶ ὁ νόμος, ταῦτα προφέρουσι ἐκείνους. Καὶ οὐδὲν ἐνεκάλει τοῖς ἀποστολικοῖς ὁ Παῦλος παθῶν καίτοι τοσαῦτα, οὗτοι αἰτίαι τούτων γινόμενα αὐτῷ· οὕτως ἦν μεγαλόφυχος. Καὶ εἰλον αὐτὸν, ψησί, ἔξω τοῦ ἱεροῦ· καὶ ἐκλείσθησαν αἱ θύραι. Ἐβούλοντο γὰρ αὐτὸν ἀνελεῖν [347] καὶ διὰ τοῦτο ἔξω εἰλον, ὡστε μετὰ πλείονος ἀθείας τοῦτο ποιῆσαι. Ζητούτων δὲ αὐτὸν ἀποκεῖται, ἀθέσθῃ εἰς τὸν χιλιάρχῳ τῆς σκεῖρας, οὗτι δλη συγέχεται Ἱερουσαλήμ· ὅς ἐξαιτῆς παραλείβων στρατιωτικῶν καὶ κερνοτάρχου, κατέβραμεν ἐκ' αὐτοῦς. Οἱ δὲ ἰδόντες τὸν χιλιάρχον καὶ τοὺς στρατιωτικῶν, ἐκίωσαντο τῶν Παύλου. Τότε ἐγγίσαι ὁ χιλιάρχος, ἐκάλεθε αὐτοῦ, καὶ ἐκλέυσε δεθῆναι ἀλύσει διού· καὶ ἐπυρθάνετο, τίς ἂν εἴη καὶ εἰ ἔστι πεποιητός. Ἄλλοι δὲ ἄλλα ἐβ' ὡρ ἐν τῷ δ' ἡμ. Καὶ τίνος ἔνεκεν μέλλων αὐτὸν ἐξετάζειν, ἐκλέυσε δεθῆναι ἀλύσει διού; Παραμυθούμενος τὸν θυμὸν τοῦ δήμου. Μὴ ἐυνάμιμος δὲ γνῶναι τὸ ἀσφαλὲς διὰ τὸν θέρε-

* Tres evdli. Οὗτος ἐπίσκοπος ἦν τῶν Ἱερουσαλίμων. * Co-dei unius, συντοίχης. * Hac, τοῦτο εἰπὼν ἐπήγαγε, desunt in eodem cod.

HOMILIA XLVI.

CAP. 21. v. 18. *Sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Jacobum, omnesque presbyteri aderant.* 19. *Quos cum salutasset, narrabat per singula, quæ Deus fecisset in gentibus per ministerium ipsius.* 4. Hic frater erat Domini et episcopus Jerosolymorum, vir magnus et mirabilis. Ad hunc ingreditur Paulus, sicut et ante etiam ad illum mittitur: et quomodo, audi. *Sequenti autem die, inquit, introibat Paulus nobiscum ad Jacobum.* Vide quam sit a fastu alienus. *Omnesque presbyteri aderant. Quos cum salutasset, narrabat per singula, quæ fecerat Deus in gentibus per ministerium ipsius.* Iterum illis quæ ad gentes spectabant enarrat, non vanæ gloriæ studio, absit; sed ut Dei clementiam ostenderet, et multa ipsos impleret lætitia. Vide ergo quomodo audientes Deum glorificarent. Non illum extulerunt vel mirati sunt, sed Deum glorificabant: ita enim narrabat, ut illi rem adscriberet. 20. *At illi cum audissent, magnificabant Deum, dixeruntque ei: Vides, frater, quot sunt millia in Judæis, qui crediderunt; et omnes emulatores sunt legis.* Audierunt autem de te, quia discessionem doceas a Moysæ eos, qui inter gentes sunt, omnes Judæos, dicens eos non debere circumcidere filios suos, neque his consuetudinibus incedere. Vide cum quanta et hi modestia loquantur. Non quasi episcopus cum auctoritate loquitur, sed illum in consilii socium assumunt; ac si statim et ab initio rationem redderent, dicerentque: Non vellemus. Vides rei necessitatem? *Vides, inquit, quot sint millia in Judæis qui crediderunt?* Nec dicunt. Quot millia instituerimus, sed Sunt. Et hi, inquit, omnes emulatores sunt legis. Dux causæ sunt, et multitudo et propositum. Neque enim, si pauci fuissent, contemnerent erant; neque si multi, et non omnes legem retinissent, magnopere curandum erat. Accedit et tertia causa: « Et hi omnes edocti sunt de te, inquit, quod discessionem doceas a Moysæ eos omnes, qui inter gentes sunt, Judæos, dicens non debere eos circumcidere filios suos, neque in consuetudinibus illis incedere. » Non dicunt, Audierunt; sed, *Edocti sunt*, id est, instituti sunt et crediderunt, quod discessionem a Moysæ doceas, dicens non debere eos circumcidere filios suos, neque in consuetudinibus illis incedere. Post hæc subdidit: 22. *Quid ergo est? Utiq; oportet convenire multitudinem: audient enim te venisse.* 25. *Hoc ergo fac, quod tibi dicimus.* Quasi consilium dantes hoc dicunt, non quasi impe aiant. « Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se. 24. His assumptis sanctifica te cum illis, et impendo in illis, ut radant capita, et sciant omnes, quia quæ de te audierunt falsa sunt, sed ambulas et ipse custodiens legem. » Consulunt ut re et opere, non sermone defensionem pareat. *Ut radant, inquit, et sciant omnes, quia quæ edocti sunt de te, falsa sunt.* Non dixerunt, Tu doces, sed *Audierunt*, rursus hoc verbo significans, edocti sunt, et quod *Ambulas*, id est, ex abundantia ipse serves. Non enim hoc solum quærebatur, an alios duceret, sed etiam

an ipse servaret. Quid ergo, si gentes didicerint, inquit, annon offendentur? Quare, cum nos Judæi doctores illum ad gentes miserimus? 25. « De iis autem, qui crediderunt ex gentibus, nos scripsimus, docerentes ne quid hujusmodi observent, sed abstineant ab iis, quæ immolata sunt idolis, a sanguine et suffocato et fornicatione. » Hic monendo loquitur: vult autem dicere, Ut nos ipsis præcepimus, etiam Judæis prædicantes: sic et tu, etsi gentibus prædicet, cooperare nobiscum. Observa Paulum: non dicit, Possum utique Timotheum adducere, quem circumcidi, et possum hoc sermone persuadere; sed obtemperavit eis, et omnia fecit: etenim sic expediebat. Non enim idem erat rationem verbis reddere, et nemine conscio hoc facere. Suspicione carebat, quod etiam impenderet. 26. *Tunc Paulus assumptis viris, postera die purificatus cum illis, intravit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro uno quoque eorum oblatio.* Annuntians, hoc est, declarans: itaque ipse erat qui sese manifestum faciebat. 27. *Cum autem septem dies jam implendi essent.*

2. Vide quomodo potissimum in illis moratur. *Hi qui erant ex Asia Judæi, cum vidissent eum in templo, concitaverunt totam turbam, et iniecerunt in illum manus, clamantes:* 28. *Viri Israelitæ, adjuvate: hic est homo, qui adversus populum et legem et locum hunc omnes ubique docens, insuper et gentiles induxit in templum, et violavit sanctum locum istum.* Vide mores eorum ubique turbulentes, ipsoque in medio temere clamantes. 29. *Viderant enim Trophimum Ephesium in civitate cum ipso, quem æstimaverant quod in templum introduxisset Paulus.* 30. *Commotaque est civitas tota, et facta est concursio populi: et apprehenderunt Paulum, trahebant eum extra templum: et statim clausæ sunt januæ. Viri Israelitæ, adjuvate, inquit. Hic est homo qui adversus populum et legem et locum istum. Quæ illos maxime turbabant, templum et legem, hæc proferunt illi. Neque Paulus hæc patiens de his etsi tantis apostolos accusavit, quod ipsi in causa horum essent: adeo erat magnanimitas. Et trahebant eum, inquit, extra templum: et clausæ sunt januæ. Volebant enim illum interficere; ideo foras illum trahebant, ut cum majore licentia hoc facerent. 31. *Querentibus autem illis eum occidere, nuntiatum est tribuno cohortis, quod tota confunderetur Jerusalem:* 32. *Qui statim assumptis militibus et centurionibus decurrit ad illos. Qui cum vidissent tribunum et milites, cessaverunt percutere Paulum.* 33. *Tunc accedens tribunus apprehendit eum, et jussit eum alligari catenis duabus: et interrogabat quis esset et quid fecisset.* 34. *Alii autem aliud clamabant in turba. Et cur examinatorum eum jussit ligari catenis duabus? Ut populi furorem mitigaret. Et cum non posset certum cognoscere præ tumultu, jussit duci eum in castra.* 35. *Hi cum venisset ad gradus, contingit ut portaretur a militibus propter vim populi:* 36. *sequebatur enim multi-**

udo populi, clamans : Tolle eum. Quid est, Tolle eum? Mos erat Judæis, contra eos, quos damnarent, ita loqui, ut et contra Christum fecerent, dicentes, Tolle illum; hoc est, de numero viventium dele. Quidam vero dicunt, id esse quod apud nos ex Romana consuetudine dicitur : Immitte illum in signa. 37. Et cum cæpiasset in castra induci Paulus, dicit tribuno : Si licet mihi loqui ad te. Cum gestaretur in gradibus, petit quiddam tribuno dicere. Et vide quam mansuete : Si mihi licet loqui ad te, inquit. Qui dixit, Græce nosti? 38. Nonne tu es Ægyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, et eduxisti in desertum quatuor millia virorum sicariorum? Hic Ægyptius homo erat, quædam innuens et seditiosus. Hac de re sese purgat Paulus, et dicitis suis tollit suspicionem. Verum superius lecta repetamus. Sunt nobis, inquit, viri quatuor votum habentes super se : his assumptis purifica te cum illis. Ad hæc non obstitit Paulus, sed morem gerit. Unde palam est hoc non necessario faciendum fuisse (ideoque persuadent illi), sed hoc per œconomiam et indulgentiam factum esse. Non erat ergo hoc prædicationis impedimentum, siquidem et apostoli hæc illis statuebant. Hoc itaque dispensans, ipse tamen Petrum deinceps incusat; nec sine causa hoc fecit : nam quod hic fecerat ipse, hoc illi Petrus tacens et stabiliens dogma suum. Non dicebant : Non oportet gentiles docere; neque, Sufficiat quod non prædicetur illis : sed oportet quid amplius facere, ut persuadentur illi te legem custodire. Attentatio est res illa, ne timeas. Et vide : non prius persuadent illi, quam representent et œconomiam et lucrum. Et quod Jerosolymæ fieret, tolerabile erat. Hoc igitur hic facio, ut illud extra civitatem hanc tibi facere liceat. Tunc Paulus, inquit, assumptis viris sequenti die. Non distulit, sed opere monstrans se persuasum esse, assumit eos quibuscum se purificatus erant : tanti fervoris est œconomia hujusmodi. Et quomodo, inquit, Judæi Asiatici viderunt illum in templo? Verisimile est eos aliquot diebus Isthic versatos esse. Vide autem rem ex dispensatione quadam factam esse. Postquam enim persuasi fuerant Judæi, tunc insurgunt in illum : et e re quidem, ut ne illi etiam in ipsum insurgerent. Adjurate, inquit, viri Israelitæ. Ac si quis captu difficilem in eorum manus incidisset, Adjurate, inquit. Hic est, qui ubique omnes docet. Non Hic solum, inquit, sed Ubique. Tum etiam accusatio major a presentibus. Ad hæc, inquit, Profanavit templum, viros gentiles inducens. Atqui etiam Christi tempore ascenderunt adoraturi; sed hi loquentur de iis, qui non adorandi causa veniebant. Et assumptis, inquit, Paulum, traherant illum foras. Perpende, a templo ejectionem illum : neque enim ultra legibus vel tribunalibus opus habebat; ideoque illum percutiebant : sic per omnia feroces et petulantes sunt. Ille vero tunc quidem non sese purgavit, sed postea; et jure quidem : tunc enim ne audissent quidem. Et cur clamabatur, Tolle eum? Timebant, ut effugeret. Sed vide, cum quanta modestia Paulus cum tribuno lo-

quatur. Quid enim dicit? Si mihi licet aliquid tibi dicere? Ita erat humilis, ut ubique modeste agere sciret. Nonne tu es, inquit, Ægyptius ille.

3. Vide malignitatem diaboli. Deceptor erat et præstigiator Ægyptius ille, et sperabat se per illum rem obscuraturum esse, et hos illius scelorum consortes reddere, et Christum nempe et apostolos. Sed nihil potuit, imo hinc splendidior veritas facta est, nihil ex diaboli machinis læsa, imo magis illustrata. Nam si præstigiatores non fuissent, ac deinde hi vicissent, forte suspicio fuisset : cum autem illi apparuissent, hi vicerunt. Hoc autem mirum est. Ideo apparere non prohiberunt, ut et sic magis fulgeant : ut etiam alibi dicit, Ut qui probati sunt, manifesti fiant (1. Cor. 11. 19). Tale quidpiam et Gamaliel dicebat : Ante hos dies surrexit Theudas (Act. 5. 36). Sicarios vero quidam dicunt esse genus laironum, sic appellatos a gladiis, quos gestabant, sicut dictos Romanis : alii vero putant, ex una Judæorum secta fuisse.

Magorum præstigia apostolorum miraculis majorem vim contulere. Sectæ Judæorum.—Tres namque sunt apud ipsos sectæ, Phariseorum, Sadducæorum, et Essenorum qui et Sancti vocantur (hoc enim sibi vult hoc nomen Esseni), idque ob vitæ sanctitatem. Idem vero et Sicarii dicit, quod essent zelotæ. Ne ergo dulcemas quod sectæ sint, cum et pseudochristi fuerint, qui Christo insidiosi voluerunt, et antehac et postea, ut obscurarent illum. Sed veritas fulget et splendet ubique. Hoc et prophetarum ævo factum est : fuerunt pseudoprophete, et Veri ex comparatione magis effulgebant. Etenim morbus sanitatem conspicuum facit, et tenebræ lucem, tranquillitatemque tempestas. Non possunt gentiles dicere, quod illi deceptores et præstigiatores fuerint : illi enim convicti sunt. Hoc etiam Moysi accidit : concessit Deus ut magi essent, ne magus putaretur esse Moyses : permisit ut docerent omnes, quantum magia poterat comminisci; ultra autem non decepterunt, sed ipsi sese victos confessi sunt. Nihil nobis nocent deceptores; imo nos meliores reddunt, si quis attendere velit. Quid igitur, inquit, si illorum gloriæ consortes simus? Non apud nos gloriæ habent, sed apud eos, qui judicio non valent. Ne multum curemus populi auram, ne ultra quam oportet illam sectemur. Deo vivimus, non hominibus; in cælo conversamur, non in terra : illic bravia et præmia laborum nostrorum jacent, inde laudes expectamus, inde coronas. Eatenus curemus homines, quatenus ne ansam illis præbeamus. Quod si nobis non presentibus, illi voluerint temere et frustra accusare, rideamus, non ploremus. Tu provide bona coram Deo et hominibus : si te bona providente, ille incesat, ne cures. Habes exempla in Scripturis. Numquid enim hominibus suadeo an Deo (Gal. 1. 10)? inquit; ac rursum : Hominibus suadentis, Deo autem manifesti sumus (2. Cor. 5. 11). Et Christus de iis qui offendebant dicebat : Sine illis, duces sunt cæci cæcorum (Math. 15. 14); ac rursum : Væ vobis,

ἄλλοις ἀκούσας ἀγεσθαι αὐτὸν εἰς τὴν παρεμβολήν.
Ὅτε δὲ ἐγένετο ἐπὶ τοῖς ἀναβαθμοῖς, συνέβη βα-
σταῖσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν διὰ τὴν βίαν
τοῦ δόχλου· ἠκολούθη δὲ γὰρ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ
πρόσθ' αὐτόν, Ἄλλε αὐτόν. Τί ἐστιν, Ἄλλε αὐτόν; Ἔθος ἦν
 Ἰουδαίους καθ' ὧν ἂν ἀπαφαινοῦντο τοῦτο λέγειν, ὡς καὶ
 ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ αὐτὸ φαίνομαι ποιούστων καὶ λέγον-
 τῶν· Ἄρον αὐτόν· τοῦτέστιν, Ἐκ τῶν ζώντων ποίησον
 ἀφανή. Τινὲς δὲ, ὁ παρ' ἡμῶν λέγουσι κατὰ τὴν Ῥωμαί-
 κην συνήθειαν, Ἐν τοῖς στήσις αὐτὸν ἐμβαλε, τοῦτο
 εἶναι τὸ, Ἄλλε αὐτόν. *Μέλλων δὲ εἰς τὴν παρεμβολήν*
εἰσαγεσθαι ὁ Παῦλος, λέγει τῷ χιλιάρχῳ· Εἰ ἐξέσται
μοι εἰπεῖν τι πρὸς σέ; Ἐπὶ τοῖς ἀναβαθμοῖς φερέ-
μενος, ἀξίῳ πρὸς τὸν χιλιάρχον εἶπειν τι. Καὶ ὅρα πῶς
ἐπακούεις· Εἰ ἐξέσται μοι εἰπεῖν τι πρὸς σέ; φησὶν. Ὁ δὲ
ἔφη· Ἐλληνιστὶ γινώσκεις; Οὐκ ἄρα σὺ εἶ ὁ Αἰγύ-
πτιος, ὁ πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀναστασάσας, καὶ
ἔξαγαγὼν εἰς τὴν ἑρμηον τοὺς τετρακαχιλλῶν ἀν-
δρας τῶν σικαρίων; Οὗτος ὁ Αἰγύπτιος ἄνθρωπος τις
νεωτερῶτατος γέγονε καὶ στασιαστής. Πρὸς δὲ τοῦτο
ἀπολογεῖται ὁ Παῦλος, καὶ δὲ ὧν εἶπεν ἀπάγει τῆς ὑπο-
φίας αὐτόν. Ἵσμεν δὲ ἄνωθεν τὰ ἀνεγνωσμένα. Εἰσὶν
ἡμῖν ἀδελφοί, φησὶ, τέσσαρες εὐχὴν ἔχοντες ἕψ' ἑαυ-
τῶν· τοῦτοος παραλάβω, ἀγρίσθησι σὺν αὐτοῖς.
 Πρὸς δὲ τοῦτο οὐκ ἀντιπίπτει ὁ Παῦλος, ἀλλὰ πειθεταί.
 Ὅθεν ὄφλον, ὅτι οὐ προηγουμένως ἔδει τοῦτο ποιεῖν (διὰ
 καὶ πειθεσίου αὐτόν), ἀλλ' ἐπὶ οικονομίᾳ τὸ πρᾶγμα καὶ
 συγκατάθεσις ἦν. Οὐκ ἄρα ἔγκοπὴ τοῦ κηρύττου
 τοῦτο ἦν, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ ἐνομοθέτουσιν ἐκεῖνοις τὰ
 τοῦκοῦτα. Τοῦτο τοῖνον οικονομία καὶ αὐτὸς Πέτρος ἔγκαι-
 ρεῖ ὕστερον· καὶ οὐχ ἀπὸ τῶν αὐτῶ ποιεῖ. Ὅσαρ γὰρ
 ἐνταῦθα ἐποίησεν αὐτὸς, τοῦτο Πέτρος ἐκεῖ σιγῶν καὶ
 ἰστών αὐτοῦ τὸ δόγμα. Καὶ οὐκ εἶπον, ὅτι Ὁ χρὴ τοὺς
 κατὰ τὰ ἔθνη διδάσκαι, οὐδὲ Ἄρχεῖ τὸ μὴ κηρύττειν
 ἐκεῖ· ἀλλὰ δεῖ καὶ πλείον τι ποιῆσαι, ἵνα πειθῶσιν
 ἐκείνοι, ὅτι φυλάττει τὸν νόμον. Συγκατάθεσις τὸ πρᾶ-
 γμα ἔστι, μηδὲν φοβηθῆς. Καὶ ὅρα, οὐ πρότερον πει-
 θῶσιν αὐτόν; ἕως τοῦ εἰπεῖν τὴν οικονομίαν πρῶτον
 καὶ τὸ κέρως. Καὶ τὸ ἐν Ἱερουσαλίμοις δὲ τοῦτο ποιεῖν,
 φορητόν. Πόησον τοῖνον τοῦτο ἐνταῦθα, ἵνα ἐξῆ σὺ ἐξω
 πῶς ἐκεῖνον. *Τότε παραλάβω, φησὶν, ὁ Παῦλος*
τοὺς ἀδελφοὺς τῇ ἐχομένῃ ἡμέρᾳ. Οὐκ ἀνεβάλετο, ἀλλ'
ἔργῳ δεκτικὸς τὴν πειθὴν, παραλαμβάνει μεθ' ὧν ἐμελλεν
ἀγρίσθαι. Τοιοῦτόν τι ἐστὶ θερμὴν ἡ οικονομία. Καὶ
πῶς, φησὶν, οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι εἶδον αὐτόν ἐν τῷ
ἐπιβῶ; Εἰκόθ' ἦν αὐτοῖς ἡμέρας τινὰς ἐκεῖ διατριβῆν. Ὅρα
δὲ πῶς καὶ οικονομία τὸ γενόμενον [348] ἦν· μετὰ γὰρ
τὸ πεισθῆναι τοὺς Ἰουδαίους, τότε ἐπιτίθειναι· εἰκότως,
ἵνα μὴ κἀκεῖνοι συνεπιθῶνται. Βοηθεῖτε, φησὶν, ἀδελφοί
Ἰσραηλίται. Ὅς τινος δυσθεηράτου καὶ δυσχειρότου
τάς ἐκείνων ἐμπειθῶντος χειρὶ, Βοηθεῖτε, λέγουσι.
Πάντας πανταχοῦ οὐδέος ἐστὶν ὁ διδάσκων. Οὐκ ἐν-
ταῦθα μόνον, φησὶν, ἀλλὰ Πανταχοῦ. Εἴτα καὶ ἡ κατ-
ηγορία μείζων ἀπὸ τῶν παρόντων. Ἐτε δὲ, φησὶ, καὶ
κακοειρήνης τὸ ἱερὸν, ἀδελφοί Ἐλληνίας εἰσαγαγῶν.
 Καὶ μὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀνέστησαν προσκυλισσάσας·
 ἀλλὰ τοὺς οὐκ ἂν ἐλομένους προσκυνῆσαι οὕτω λέγουσι.
Καὶ ἐκπλαθόμενοι τοῦ Παύλου, φησὶν, εἰλλον αὐτόν
ἔξω. Σκόπησ' ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἐκβάλλουσιν αὐτόν· οὐκέτι
γὰρ νόμον ἔδιδον οὐδὲ δικαιοτήριον· διὸ καὶ ἔστυπον
αὐτόν· οὕτως διὰ πάντων φαίνομαι θρασεῖς ὄντας καὶ
ἰταμοί. Ὁ δὲ τότε μὲν οὐκ ἀπολογήσατο, ὕστερον δὲ·

ὁ Αἰγύπτιος, in uno deest. ἰdem cod., οὐ πρότερον παρανοῦσιν αὐτόν.

εἰκότως· τότε γὰρ οὐδ' ἂν ἤκουσαν. Καὶ τί δήποτε ἔκρα-
 ζον. Ἄλλε αὐτόν· Ἐροδοῦτον, μὴ διαφύγη. Ἄλλ' ὅρα
 μεθ' ὄσης ὑποστειλῆς διαλέγεται ὁ Παῦλος τῷ χιλι-
 ἀρχῳ. Τί γὰρ φησὶν; *Εἰ ἐξέσται μοι εἰπεῖν τι*
πρὸς σέ; Τοσοῦτον ἦν ταπεινός, ὅτι καὶ μετριά-
ζειν ἤβηε πανταχοῦ. Οὐκ ἄρα σὺ εἶ, φησὶν, ὁ Αἰ-
γύπτιος;

γ'. Ὅρα κακοεργίαν ἀπέβηλον. Ἀπατεύον ἦν ἐκεῖνος καὶ
 γῆς ὁ Αἰγύπτιος, καὶ προσετόκησε συσκιάζειν διὰ τοῦ-
 του καὶ κοινοῦσιν ποιεῖν τῶν ἐκείνων προσκηνῶντων ἐγ-
 κλημάτων καὶ τὸν Χριστόν καὶ τοὺς ἀποστόλους· ἀλλ'
 οὐδὲν ἴσχυσεν, ἀλλ' ὅμως ἐτι λαμπροτέρα γέγονεν ἡ
 ἀλήθεια, οὐδὲν παραβλαβείσα τοῖς τοῦ διαβόλου μηχαν-
 νήμασιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον λάμψασα. Εἰ μὲν γὰρ μὴ
 ἦσαν γῆτες, εἶτα οὐκον ἐκράτουσ, τάχα ἂν εἰ ἐκπλα-
 θετο· ὅτε δὲ καὶ ἐκεῖνοι ἐφάνησαν, οὕτως κρατούσιν,
 τοῦτο ἐστὶ τὸ θαυμαστόν. Διὸ καὶ φανήσῃ οὐ κωλύοντα,
 ἵνα καὶ οὕτω μᾶλλον λάμψωσιν· ὡσαρ οὕτως καὶ
 ἀλλαχοῦ λέγει· *Ἴνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωσται.*
 Τοιοῦτόν τι ἦν, ὁ καὶ Γαλατῶν ἐλεγεν, *τίς Πρὸ τού-*
των τῶν ἡμερῶν ἀνέστηθε θεοῦδς. Οὗς δὲ οὐκ αἰσχροῦς,
οἱ μὲν γένουσι τὶ ληστῶν φασὶν αὐτοὺς εἶναι, οὕτω καλο-
λουμένους ἀπ' ὧν ἐκπεφύροτο ξυφῶν, σικῶν λεγομένων
παρὰ Ῥωμαίους· οἱ δὲ τῆς μιᾶς αἰρέσεως τῆς παρ'
Ἑβραίων.

Τρεῖς γὰρ εἶσι παρ' αὐτοῖς αἰρέσεις· αἱ γενικαὶ, Φα-
 ρισαῖοι, Σαδδουκαῖοι, καὶ Ἑσσηνοί, οἱ καὶ Ὀσιοὶ λέγον-
 ται (τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ Ἑσσηνοὶ ὄνομα) διὰ τὸ τοῦ βίου
 σεμνόν· οἱ αὐτοὶ δὲ καὶ Σικαρίοι διὰ τὸ εἶναι ζηλωταί.
 Μὴ τοῖνον ἀλέγωμεν, εἰν ἀπείραστος εἶσιν, ὅπου καὶ ψευδο-
 χριστοὶ καὶ τῷ Χριστῷ ἐπιθέσθαι ἠθέλησαν καὶ πρὸ τού-
 του καὶ μετὰ τοῦτο, ὡστε συσκιάζειν. Ἄλλ' ἡ ἀλήθεια
 λάμπει καὶ διὰ τῆς ὄσης ἐστὶ πανταχοῦ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν
 προφητῶν γέγονε· γεγόναισι ψευδοπροφήται, καὶ ἀπὸ
 συγχρήσεως μᾶλλον ἐλαμψαν. Καὶ γὰρ ἡ νόσος τῆς γεγι-
 αν φανερᾶν δεκτικῶς, καὶ τὸ σκότος, τὸ φῶς, καὶ τὴν γαλή-
 νην ὁ χειρῶν. Οὐκ ἐτι εἶπειν τοῦ Ἑλληνίας, ὅτι
 πλάνοι καὶ γῆτες ἦσαν· ἐκείνοι γὰρ ἠλέγηθησαν. Τοῦτο
 καὶ ἐπὶ Μωυσεῖ γέγονε· συνεχώρησεν ὁ θεὸς τοὺς μά-
 γους, ἵνα μὴ μάγος ὑποληφθῆ Μωυσεῖς· εἶσαν αὐτοῖς δι-
 δάξαι πάντα μέρησι πόσου μαγεῖα [349] μαντικῶν δυνάται
 παρατέρως δὲ οὐκ ἠπάτησαν, ἀλλ' αὐτοὶ τὴν ἦσαν ὡμο-
 λόγησαν. Οὐδὲν ἥμας βλάπτουσι οἱ ἐπιθέται· μᾶλλον δὲ
 καὶ ποιοῦσι βελτίους, ἂν τῆς θέλῃ προσέξωσιν τὸν νοῦν.
 Τί οὖν, φησὶν, ὅταν κοινωνῶμεν αὐτοῖς; τῆς δόξης; Οὐ
 παρ' ἡμᾶς, ἀλλὰ παρὰ τοὺς οὐκ ἔχοντας κρίσιν. Μὴ ἀφὸ
 δρα μάλειν τῆς δόξης ἡμῶν τῆς τῶν πολλῶν, μηδὲ πέρα
 τοῦ δόκτουσ αὐτῆς φρονεζόμενος. Θεῷ ζῶμεν, οὐκ ἀνθρώ-
 ποις· ἐν οὐρανῷ πολιτεύομεθα, οὐκ ἐπὶ τῆς γῆς· ἐκεῖ
 τὰ βραβεῖα καὶ τὰ ἐπαλά κείται τῶν ἡμετέρων πόνοι·
 ἐκεῖθεν προσδοκῶμεν τοὺς ἐπαίνους, ἐκεῖθεν τοὺς στε-
 φάνους. Μέχρι τοσοῦτο φρονεζόμενος τῶν ἀνθρώπων,
 μέχρι τοῦ μὴ διδόναι καὶ παρέχειν αὐτοὺς λαβῆν. Ἄν δὲ
 ἡμῶν μὴ παρέχοντων ἐκείνοι θέλωσαν ἀπῶσθαι καὶ εἰσὶ
 κατηγορεῖν, γελῶμεν, μὴ διακρωόμεν δ. Σὺ προνοεῖ καλὰ
 ἐνώπιον Κυρίου καὶ ἀνθρώπων· ἂν σοῦ προνοούστος
 καλὰ ἐκείνος σκόπητῃ, μηκέτι φρονέτω. Ἐχῆσι τὰ ὀμο-
 δεύματα ἐν ταῖς Γραφαῖς. Ἄρει γὰρ ἀνθρώπους πει-
 θω, ἢ πόν Θεόν; φησὶ· καὶ πάλιν, ἀνθρώπους πει-
 θομεν, Θεῷ δὲ περανερόμεθα. Καὶ ὁ Χριστὸς οὕτως
 ἐπὶ τῶν σκανδαλιζομένων ἐλεγεν· Ἄρει αὐτοῖς, δθη-
 γοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν· καὶ πάλιν, Ὁβαί ἡμῖν, ὅταν

ἰn quibusdam et γὰρ φησὶν deest. ὁ Sic mss., recte. Editi vero, male, γελῶμεν, διακρωόμεν.

καλῶς ὁμῶς εἰπωσιν παντες οἱ ἄνθρωποι •• καὶ πάλιν λαμβάνω τὰ ἔργα ὁμῶν, ὅπως ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὁμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Εἰ δὲ ἀλλαχὸς λέγει •• Ὅς ἐάν σκανδαλισθῆ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων, συμφέρει αὐτῷ ἓνα κρημνοσθῆ μίλος οἰκίος περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποτισθῆ ἐν τῷ πελάγῳ τῆς θαλάσσης •• μὴ θαυμάσιος •• οὐ γὰρ ἔστι ταῦτα ἐναντία β, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνδέοντα. Ὅταν μὲν γὰρ παρ' ἡμᾶς γίνηται, ὅσαι ἡμῖν •• ὅταν δὲ μὴ παρ' ἡμᾶς, οὐκίτι. Καὶ πάλιν •• Οὐαὶ ὁμῶν, εἴ ὅς τὸ ἔθνος τοῦ Θεοῦ βλασφημεῖται. Τί οὖν, ἂν ἐγὼ μὲν ποιῶ τῶν δεόντων, ἕτερος δὲ βλασφημῆ; Ὅδεν πρὸς σέ, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνον •• εἴ ἐκείνου γὰρ ἔβλασφημήσῃ. Καὶ πάλιν ἐνι πρῆξαι τῶν δεόντων, καὶ δοῦναι τοῖς ἄλλοις λαθῖν; Πόθεν βούλεσθε, ἀπὸ τῶν νῦν δευτων, ἢ ἀπὸ τῶν παλαιῶν τὰ παραβεβήματα ὁμῶν ἀγάγῃ; Ἴνα μὴ φοροδείξω ὡμεν, βούλεσθε αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ νῦν μετὰ χεῖρας εἶπωμεν; Ἰουδαῖον ὁ Παῦλος ἐν Ἱερουσόλοις, ἀλλ' ἐν Ἀντιοχείᾳ οὐκ ἔτι •• Ἰουδαῖζε καὶ Ἰσκανδαλίζοντο, ἀλλ' οὐ δικαίως Ἰσκανδαλίζοντο ἐκείνου. Λέγεται Νέρωνος καὶ οἰνοχόου καὶ παλλακίδια ἀσπάσαι •• πόσα εἴδωσθε κατ' αὐτοῦ εἰρηκίνας αὐτοῦ διὰ τοῦτο; Ἄλλ' οὐ δικαίως. Εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ ἀσελεῖζ ἠσπάσατο, ἢ ἐπὶ πονηρῶς πράγματι, εἰκότως •• εἰ δὲ ἐπὶ βίῳ ὀρθῷ, τίως ἔδεικεν; Εἶπω τι καὶ τινι τῶν ἐμοὶ συνήθων συμβῶν. Ἐπέπεσον ὀργῇ ποτε τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀφόδρα νέος ὡν ἐκείνος, καὶ ἐν τῇ τοῦ διακόνου τάξει τυγχάνων, ἔπει τότε εἰ ἐπίσκοπος ἔτυχεν ἀπῶν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, καὶ τῶν πρεσβυτέρων οὐδὲς ἐφρόντιζεν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐποήσασιν φωτισθῆναι ἀδρόν ἐν μίᾳ νυκτὶ μυριάδας πολλὰς, καὶ ἀπλῶς ἔβαπτεζοντο πάντες οὐδὲν εἰδότες •• τοῦτος ἐκείνος λαβῶν κατ' ἴδιαν ὁμοῦ ἕκατον καὶ διακοσίους, διελέγητο, ἄλλο μὲν [350] οὐδὲν, τὰ δὲ τῶν μουστρηρίων μόνον ὡς μηδὲ τοῖς ἀμνηστῶς συγχωρεῖν παρῆναι. Τοῦτο αὐτὸν ποιοῦντα ἐνόμισαν πολλοὶ τῆς •• ἀρχῆς ἰερῶντα τοῦτο ποιεῖν. Ἄλλ' οὐκ ἐφρόντισεν ἐκεῖνος τῶν νομιζόντων οὐκ ἐξέτινε μῆντοι ἐπὶ χρόνον τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' εὐθέως ἐπαύσατο. Τί οὖν; ἐκείνος τοῦ σκανδάλου αἴτιος; Ὄχι ἔγωγε ὄμια. Εἰ μὲν γὰρ οὐκ οὐσης αἰτίας τοῦτο ἵσπετι, εἰκότως ἐκείνῳ τὴν αἴτιαν ἐπέγραψον, καὶ εἰ πάλιν ἐπαξέτεινε. Ὅταν γὰρ τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων κωλύηται διὰ τὸ ἔτερος σκάνδαλον, καταφρονεῖν δεῖ •• καὶ δὲ φροντίζεσθαι, ὅταν μὴδὲν ἀναγκάσμεθα εἰ •• ἐκείνου

^a Verba, καὶ πάλιν... ἄνθρωποι, quibus essent edili, ex tribus codd. recepta sunt. Edit. ^b Unus cod., θαλάσσης. Οὐκ ἔστι ταῦτα ἐναντία. •• Αἰθῆ, παρῆναι. Ἐνόμισαν αὐτὸν πολλοὶ τῆς.

προσφρονεῖν Θεῷ •• ἐπει, εἰπέ μοι, ἂν μεταξὺ διαλεγόμενων ἡμῶν καὶ τοῦ μεθόντος σκωπτόντων σκανδαλίζηται τις, ἐγὼ παύσομαι λέγων; Ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος; Μὴ καὶ ὁμῶς βούλεσθε ὄπαγε; Οὐτως οὐτε καταφρονεῖν ὅτε σφόδρα ἀντιποιεῖσθαι τῆς τῶν πολλῶν ἀσθενείας χρεῖ. Ἥ οὐχ ὀρώμεν καὶ τοὺς ἱατροῦς τοῦτο ποιούσιν, καί, ὅταν μὲν ἔγχωρῃ, χερζομένους τοῦ κἀμνοσθῖν, ὅταν δὲ ἡ χάρις ἢ ἐκείνου βλάβῃ ἐργάζεται, οὐκ ἔτι φειδομένους; Πανταχοῦ τὸ μέτρον τιμῶν καλῶν ••

Ἐβλασφημήσαντο πολλοὶ κατηχήσους ἕνεκεν κέρους τινὸς εὐμόρφου παρθένου μενάσης, παρέβαλον πρὸς αὐτήν, καὶ τοὺς κατηχούντας ἐκδιόρθωσαν. Τί οὖν; ἀποστήναι ἐκείνους ἔδει διὰ τοῦτο; Οὐλομήν •• οὐδὲν γὰρ ἐργάζοντο ἐναντίον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα δοκοῦν πρᾶγμα θεῷ. Μὴ τοίνυν, εἰ σκανδαλίζονται τινες, ὤμεν, ἀλλ' εἰ δικαίως, καὶ εἰ μὴ μετὰ τῆς ἡμετέρας βλάβης. Εἰ βρώμα σκανδαλίσει, ψησὶ τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ ὀφῶν κρῆσι εἰς τὸν αἰῶνα. Εἰκότως οὐδὲν γὰρ ἔβλαπτε τὸ μὴ φαγεῖν •• εἰ μῆντοι σκανδαλίσει αὐτὸν, τὸ βούλομαι ἀποτάξασθαι, οὐκ ἔτι φροντίζειν δεῖ. Καὶ τίνα, ψησὶ, τοῦτο σκανδαλίσει; Πολλοὺς, ἔγωγε οἶδα. Ὅταν τοίνυν ἀδιάφορον ἦ τὸ κώλυμα, γινέσθω •• ἐπει, εἰ μέλλομεν πρὸς τοῦτο μόνον ὀρεῖν, πολλῶν ἔχομεν ἀποστήναι •• ὡσπερ οὐν καὶ τοῖς αὐτοῖς, εἰ μέλλομεν καταφρονεῖν, πολλοὺς ἀπολλύναι •• ἐπὶ καὶ Παῦλος προνήσως σκανδαλῶν καὶ πῶς, ἔκουε •• Ἴνα μὴ τῇ ἀδρότητι, ψησὶ, καὶ τῇ ἐπιμακροθυμίᾳ ὄψ' ἡμῶν οὐδὲν γὰρ ἔβλαπτε τὸ εἶναι ὑπόπαιον ἔλελει. Ὅταν δὲ εἰς τοιαύτην ἐμπιστωμεν ἀνάγκην, ὡστε μεγάλη γινέσθαι κακὰ διὰ τὸ ἔτερος σκάνδαλον, καταφρονῶμεν ἐκεῖνου. Ἐκείνος μὲν γὰρ ἑαυτῷ αἴτιος, ἡμεῖς δὲ οὐκ εἰ ὑπόπαιον •• οὐ γὰρ ἐνῆν ἀβλαβῶς αὐτοῦ φείσασθαι. Ἐσκανδαλοθήσαντο πολλοί, ὅτι εἰς ἱερὰ κατέκειντο τινες πιστοί, ἐπειδὴ •• οὐκ ἔδει κατακεῖσθαι •• ἀλλὰ κακῶς •• οὐδέμια γὰρ ἀπὸ τοῦτο τὴν βλάβην. Ἐσκανδαλίζοντο, ὅτι ἤσπιε μετὰ τῶν οὐκῶν ὁ Πέτρος •• ἀλλ' ἐκείνος μὲν φείσατο, αὐτῆς δὲ οὐκ ἔτι. Πανταχοῦ προσκῆσι ἡμᾶς τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις κατακολουθούσας, πολλὴν σπουδὴν ποιεῖσθαι, ὡστε μηδέμια ἀφορμὴν παρῆναι σκανδάλου, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἀνούθου ὡμεν, καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἀξιώθωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῶ τῷ Μονογενοῦς αὐτοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἔμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^a Unus cod., μέτρον αἰδῶναι καλῶν. •• Ἐπειδὴ δεest in -alla.

[351] ΟΜΙΑΙΑ ΜΖ'.

Ἐπε δὲ ὁ Παῦλος •• Ἐγὼ εἰμι ἄνθρωπος Ἰουδαῖος, Ταρσεύς τῆς Κιλικίας, οὐκ ἀσῆμου πόλεως πολιτῆς •• ἔθνος δὲ σου, ἐπιτρέψον μοι λαλήσαι πρὸς τὸν λαόν. Ἐπιτρέψοντες δὲ αὐτοῦ, ὁ Παῦλος ἔστως ἐπὶ τῶν ἀναπαύων κατέσεισε τῇ χειρὶ τὸν λαόν. Πολιτῆς δὲ στήρις γενομένης, προσεφώνησεν τῇ Ἑβραϊῶν διαλέκτῳ, λέγων.

α'. Ὅρα αὐτὸν, ὅταν πρὸς τοὺς ἔξω διαλέγηται, οὐ παρατομένομεν καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν νόμων κερήσθηται βοηθημασιν. Ἐνταῦθα αὐτὸν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐντρέπει. Ὅστω καὶ ἐμπροσθεν ἔλεγε •• Τύφωτες ἡμᾶς δημοσίᾳ ἀκατακρίτους ἀνθρώπους, Ῥωμαίους ὑπάρχουσι, ἔβαλον εἰς ψυλαχτήν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπυθάνετο, Σὺ εἰ ὁ Αἰγυπτίος; Ἐγὼ εἰμι, ψησὶν, ἄνθρωπος Ἰουδαῖος. Ὅστως εἰπῶν, εὐθέως αὐτὸν ταύτης ἀπήγαγε τῆς ὑπόψιας. Ἐκτα ἵνα μὴ νομισθῆ τὸ ἔθνος Ἰουδαῖος, λέγει τὴν ὀρθοκείαν

καὶ γὰρ καὶ ἀλλοχὸς ἔνομον ἑαυτὸν Χριστοῦ καλεῖ. Τί τοῦτο ἔστι; Παῦλος φέυδεται; Ἄπαγε •• Τί οὖν; οὐκ ἠνῆσαστο; Μὴ γένοιτο Ἰουδαῖος γὰρ ἦν καὶ Χριστιανὸς ὅσα ἴδει φυλάττων, ἔπει καὶ τῷ νόμῳ μάλιστα πάντων αὐτὸς ἐπιθετο, τῷ Χριστῷ πιστεύων, καὶ πρὸς Πέτρον διαλεγόμενος ψησὶν •• Ἡμεῖς ρώμεσι Ἰουδαῖοι. ἔδομαι δὲ σου, ἐπιτρέψον μοι λαλήσαι πρὸς τὸν λαόν. Καὶ τοῦτο τεκμήριον, ὅτι οὐ φέυδεται, εἰ γε πάντας ἐπήγαγε μάρτυρας. Σκόπει αὐτὸν πάλιν μετὰ ἐπισκευίας διαλεγόμενον. Καὶ τοῦτο δὲ τεκμήριον πάλιν μέγιστον τοῦ μηδέως εἶναι αὐτοῦ ὑπόπαιον, τὸ ὅσως ἔτομον εἶναι πρὸς ἀπολογία, καὶ βούλεσθαι εἰς λόγον καταστήναι τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων.

^a Hæc, Παῦλος φέυδεται; ἀπαγε, desunt in quibusdam codicibus.

cum benedixerint vos omnes homines (Luc. 6. 26); et rursus, *Lucent opera vestra, ut videant homines, et glorificent Patrem vestrum qui in caelis est* (Matth. 5. 16). Si vero alibi dicat: *Si quis scandalizaverit unum ex his pusillius, expedit ei ut suspendatur mola asinaria a collo ejus, et demergatur in profundum maris; ne mireris: non enim sunt hæc contraria, imo valde consonant.* Nam si apud nos flant, vix nobis; sin non apud nos flant, non item. Et iterum: *Vix vobis, per quos nomen Dei blasphematur* (Rom. 2. 24). Quid ergo, si ego facio quod decet, et alius blasphematur? Nihil ad te, sed ad illum: nam per illum blasphematur. Et qui fieri potest, ut quod decet faciamus, et alius ansam demus? Unde vultis a presentibus vel a veteribus vobis exempla afferam. Ne ostentatores simus vultisne id quod præ manibus habemus, dicamus? Judairabat Paulus Jerosolymæ, non Antiochiæ; judairabat, et illi offendebantur. At non jure offendebantur. Dicitur salutasse Neronis pocillatorem et concubinam. Quanta putatis contra illum propter hoc dixisse illos? Sed non juste: nam si lascivix causa salutasset, vel ob mala opera, merito: sin ob viam rectam, quare? Dicam aliquid, quod et mihi et familiari cuidam meo accidit. Cum aliquando ira Dei incideret, et ille admodum juvenis esset atque in diaconorum ordine, absente tunc episcopo, cum presbyterorum nullus curaret, sed una nocte coelertim et temere baptizarent multa hominum millia, et simpliciter baptizarentur omnes nihil scientes: hoc ille privatim accipiens et centenos et ducentenos alloquebatur, de alia nulla re, quam de mysteriis tantum disserens, ita ut non concederet accedere non initiatos. Hunc putarunt multi ambientem principatum hoc facere. At ille eorum opinionem nihil faciens non tamen perrexit diutius id agere, sed cessavit statim. Quid ergo? num ille officendix causa fuit? Non puto certe. Nam si nulla de causa id fecisset, merito illum reprehendissent, atque etiam si iterum perrexisset. Nam cum prohibentur ea que Deo placita sunt, propter aliorum offendiculum, contemnendum est: tunc autem curandum, cum non cogimur propter illum offendere Deum. Etenim

dic, quæro, si nobis disserentibus et ebriosos incescentibus quidam offenderetur, num ego loqui desinerem? Audi Christum dicentem: *Num et vos vultis abire* (Joan. 6. 68)? Sic nec contemnere nec curare nimium oportet multorum infirmitatem. Annon videmus etiam medicos hoc facere, et quando licet infirmis gratiosos esse, quando autem gratia imperniciosa esset, non ultra illis parcere? Ubique modum servare bonum est.

Historia virginis cujusdam. — Multi puellæ virgini formosæ conviciabantur ob catechesin; adoriebantur illam simulque eos, qui ipsam instituebant. Quid ergo? num ideo illos abscedere oportebat? Minime: nihil enim agebant contrarium, sed rem valde gratam Deo. Ne itaque attendamus, si quidam offendantur, sed si juste, et si non ad damnum nostrum. *Si cibus, inquit, offendit fratrem meum, non comedam carnes in æternum* (1. Cor. 8. 13). Jure; nihil enim nocebat non comedere: si vero offendatur ille, quod reanuere velim, non jam curandum. Et quemnam, inquit, id offendit? Multos, ut scio. Quando igitur indifferens est, absteineatur. Nam si volumus ad hoc nnum spectare, a multis abstinentum erit: sicut et diverso si contemnamus, multi peribunt. Nam et Paulus præcavit offendiculum, et quomodo audi: *Ne hac plenitudine, inquit, quæ ministratur a nobis* (2. Cor. 8. 20). Nihil enim nocebat suspicionem tollere. Quando autem in tantam inciderimus necessitatem, ut propter alterius offendiculum magna eveniant mala: ipsum contemnamus. Ille quidem sihi in causa est; nos vero jam noxii non sumus: non potuit enim sine damno illi parci. Multi offensi sunt, quod in templo cubarent quidam fideles, quasi non liceret; sed male: nihil enim hinc damni. Offendebantur, quod cum ethnicis comederet Petrus; sed ille abstinuit, hic vero non item. Ubique nos decet leges Dei sequentes, magnam curam habere, ne quam offendiculi occasionem prebeamus, ut et nos innoxii simus, et Dei clementiam consequamur, gratia et benignitate Unigeniti ejus, quicum Patri et sancto Spiritui gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLVII.

CAP. 21. v. 39. *Dixit autem Paulus: Ego homo sum quidem Judæus a Tarso Cilicix, non ignobilis civitatis ciuis: rogo autem te, permittit mihi loqui ad populum.* 40. *Et cum ille permisisset, Paulus stans in gradibus, annuit manu ad plebem, et magno silentio facto, alloquitur est lingua Hebræa, dicens.*

1. Vide illum, quando externos alloquitur, non rursus etiam legalibus uti adjumentis. Ille illum ex civitatis nomine refrenat. Sic et antea dicebat: *Verberantes nos indicta causa, homines Romanos conjecturamus in carcerem* (Act. 16. 37). Quia enim sciscitavit: *Tu es Ægyptius ille? Ego sum, inquit, homo Judæus.* Sic loquutus, illum statim a suspitione ab-

duxit. Deinde ne putaretur ex gente Judæus, dixit religionem: etenim et alibi se sub lege Christi dicit esse. Quid hoc est? (a) [Paulusne mentitur? Absit.] Quid igitur? non negavit? Absit: Judæus enim erat et Christianus, quæcumque oportebat servans: quia et legi ipse maxime parebat, Christo credens, et Petrum alloquens dicit: *Nos natura Judæi* (Gal. 2. 15). *Rogo te, permittit me loqui ad populum.* Hoc etiam indicium est, quod non mentitur; siquidem omnes adducebat testes. Considera rursus illum cum mansuetudine disserentem. Et hoc rursus argumentum est maximum, quod nulli esset crimini obnoxius, quod

(a) Uterque clausa desunt in quibusdam codicibus.

sic paratus esset ad dandam rationem, velletque sibi ad respondendum Judæis.

Paulus vincitur concionatur. — Vide instructum virum, vide æconomiam: nisi tribunus venisset, nisi ligasset, sermonem ad defensionem optus non habuisset, neque tantum impetrasset silentium. *Permittente autem illo, Paulus stans in gradibus.* A loco major facilitas, et quod in editiore gradu loqueretur atque ligatus. Quid huic spectaculo par, videre Paulum duabus catenis vinctum concionantem? quomodo turbatus, quomodo confusus non est, tantum populum videns exasperatum, adstante præside? Primo furorem illorum sedavit, deinde alloquitur: et vide quam prudenter. Nam id quod in Epistola ad Hebræos fecit, hoc et hic facit: primo cognatione vocis ipsos allicit, hinc mansuetudine. Ideo hoc declarans, dicit: *Multo facto silentio, alloquutus est lingua Hebræa, dicens: (Cap. 22.) 1. Viri fratres et patres, audite quam vobis nunc reddo rationem.* Vide etiam adulationis expertem sermonem et modestia plenum. Non enim dixit, Domini, sed, *Fraires*; quod maxime amabant, ac si diceret: Non alienus sum a vobis, nec contra vos. *Viri fratres et patres,* inquit. Hoc honoris, illud germanitatis. *Audite meam, quam nunc vobis reddo, rationem.* Non dixit doctrinam vel concionem, sed, *Rationem*: se quasi supplicem constituit. *2. Cum audissent autem quia Hebræa lingua loqueretur sibi, magis præstiturum silentium.* Viden' ut cepit eos patria lingua, quam reverentia quadam prosequerentur? Vide etiam quomodo sic orsus viam sermoni paret et dicat: *3. Ego enim sum vir Judæus, natus in Tarso Ciliciæ, nutritus autem in hac civitate, secus pedes Gamalielis, eruditus iuxta veritatem patriæ legis, æmulator Dei, sicut et vos omnes estis hodie. Ego quidem sum,* inquit, *vir Judæus*; quod omnium maxime audire cupiebant. *Natus Tarsi Ciliciæ.* Ne vero cogitarent alienam gentem, religionem addidit. *Nutritus in hac civitate.* Magnam suam ostendit erga religionem studium, quandoquidem tam clara, tam remota patria relicta, hic voluit educari propter legem. Vide quomodo jam olim in honore habebat legem. Illud vero non solum, ut sese purget, dicit illis; sed ut ostendat se non humano scopo ad prædicationem adductum, sed divina virtute: non enim sic eruditus repente factus est. Nam si e vulgo fuisset, id licuisset suspicari: si autem ex numero eorum qui maxime omnium legi hæerent, non erat verisimile illum sine caosa et nulla urgente necessitate mutatum fuisse. At fortasse dixerit quispiam: Nihil ad rem facit, quod isthic educatus sit: quid enim, si ob negotiationem vel aliam causam huc venisti? Ne id ergo putaretur, addidit, *Ad pedes Gamalielis.* Nec solum dixit, apud Gamalielam, sed, *Ad pedes Gamalielis*: perseverantiam, assiduitatem, studium audiendi declarans, et multam erga virum illum reverentiam. *Eruditus secundum accuratiorum patriæ legis; non simpliciter legis, sed, Et patriæ,* adiciens: ostendens se olim talem fuisse, nec simpliciter scire legem.

¹ *Max, permittente autem illo, Paulus,* desunt in nno Cod.

Hæc vero videntur quidem pro illis dici, sed contra illos sunt, quandoquidem et sciens illum reliquit. Deinde ne rursum quis objiciat, quid ergo si leger quidem accurate nosti, neque tamen illam vindicam neque amas? *Æmulator,* inquit, *legis*; id est, non modo sciens, sed etiam magno erga illam zelo affectus. Deinde postquam magna de se encomia protulit, communem jam sermonem profert, dicens: *Sicut et vos omnes estis hodie.* Ostendit enim illos non humano scopo hoc facere, sed zelo divino. Hoc vero dicit gratiam illorum captans, et eorum mentem præoccupans ac detinens in iis, in quibus nihil damni erat. Postea indicia profert, dicens: *4. Qui hanc viam persequutus sum usque ad mortem, alligans et tradens in custodias viros ac mulieres, 5. sicut princeps sacerdotum mihi testimonium reddit, et omnes majores nati.* Ut nemo dicat, Et unde hoc manifestum? testes adducit principem sacerdotum et majores nati. Et dicit quidem demulcens, *Æmulator sicut et vos*; id est, pa vobis: ostendit autem per opera se illos superasse. Non enim moras trahebam, ut caperem, sed et sacerdotum excitabam et peregrinationes suscipiebam; et non viros tantum aggrediebar sicut vos, sed etiam mulieres; et omnes alligans et in carceres conjiciens. Indubitatam est hoc testimonium, sine defensionibus sunt res Judæorum. Vide quot testes adducit: seniores, principem sacerdotum, eos qui in civitate.

*2. Vide autem ejus et defensionem non ex timore sed potius vide docentem et instituentem. Nisi enim lapides fuissent auditores, dictis attendissent. Hactenus enim illos habuit testes; reliqua vero sine testibus sunt. A quibus et epistolam accipiens, ad fratrem Damascum pergebam, ut adducerem inde vinctos in Jerusalem ut punirentur. 6. Factum est autem, cum me et appropinquante Damasco, media die subito caelo circumfulsit me lux copiosa, 7. et decidens terram, audivi vocem dicentem mihi: Saul, Saul quid me persequeris? 8. Ego autem respondi: Quis Domine? Dixitque ad me: Ego sum Jesus Nazarenum quem tu persequeris. Hæc certe fide admodum digni haberi oportebat ex iis, quæ præcesserant; ne enim mutatus fuerit. Quid igitur, inquires, si sese citat? Nequaquam. Cur enim, queso, sese repente tantum zelum injecisset? quod honorem expectaret? Atqui contraria passus est. Quod quietem operari. Neque hoc sane. An alia de causa? Nihil rationi inveniri potest. Hæc illis colligenda et inferenda linquens, res ipsas narrat et dicit: *Me appropinquante Damasco, media die subito de caelo circumfulsit me lux copiosa, et decidi in terram.* Vide quanta lux copia. Quodque non ex jactantia loquatur, testes sunt qui aderant, qui manu deduxerant, qui lucem viderunt. *9. Qui autem mecum erant, humanam quidem viderunt, et exterriti sunt; vocem autem non audierunt et qui loquebatur mecum.* Ne stupeas, si hic ita, alibi tamen sic loquatur: *Steterunt vocem quidem audientem neminem autem videntes (Act. 9. 7).* Non sunt enim*

¹ Vox, nequaquam, in quibusdam deest.

Ὅρα τεταγμένον ἄνδρα, ἕρα οικονομίαν· εἰ μὴ χιλιάρχος ἦλθεν, εἰ μὴ ἔδωκεν, οὐκ ἂν ἐδεξήθη λόγον πρὸς ἀπολογία, οὐκ ἂν τοσαύτης ἀπέλαυσε τίτης. Ἐπιτρέψαντος δὲ αὐτοῦ, ὁ Παῦλος· ἔστως ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν. Καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου πολλὴ ἡ εὐκόλια, τὸ καὶ ὄψιν ἔντα δημηγορεῖν καὶ δεδεμένον. Τί τοῦτο ἴσων τοῦ θεάματος, ὅσων ἀλύσεια δεδεμένον ἴδεν Παῦλον δημηγοροῦντα; πῶς οὐ ἐπαράχθη, πῶς οὐ συνεχύθη, τοσοῦτον ἔδηον εκπαιδευμένον ὄρων τοῦ ἀρχόντου, ἐπὶ τοσαύτης; Πρώτερον ἀπέστηεν αὐτοῦ τοῦ θυμοῦ, εἶτα διαλύεται· καὶ ἕρα πῶς φρονίμως. Ὅπερ γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ ἐποίησας, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα· πρῶτον τῆ συγγενείᾳ τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἐπιστάσει· εἶτα αὐτῷ τῷ ἡμέρῳ· διὸ καὶ τοῦτο δηλῶν ἐπάγει· Πολλῆς δὲ σιγῆς γενομένης, προσεφώνησε, φησί, τῇ Ἑβραϊῶν διαλέκτῳ λέγων· Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατέ μου τῆς πρὸς ὑμᾶς νῦν ἀπολογίας. Ὅρα καὶ κολακείας ἀπυλλογίμων τὸν λόγον καὶ τὸ ἐπικεῖς ἔχοντα. Οὐ γὰρ εἶπε, Δεσπόται, οὐδὲ Κύριοι, ἀλλὰ, Ἄδελφοί· ὁ μάλιστα ἐπέθου, ὡσεὶ ἔλεγεν· Οὐκ ἀλλότριος ὑμῶν ἐγώ, οὐδὲ καθ' ὑμῶν. Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, φησί. Τοῦτο τιμῆς, ἐκείνη γρησιότητος. [552] Ἀκούσατέ μου τῆς πρὸς ὑμᾶς νῦν ἀπολογίας. Οὐκ εἶπε, Διδασκαλίας, οὐδὲ, Δημηγορίας, ἀλλὰ, Ἀπολογίας· ἐν τάξει ἑαυτοῦ καθίστησιν. Ἀκούσαντες δὲ, εἰ τῇ Ἑβραϊῶν διαλέκτῳ προσεφώνει αὐτοῖς, μίλλον παρέχον ἴσχυριν. Ὅρξ, πῶς αὐτοῦ εἶπε τὸ ἄφρανον; εἶχον γὰρ τινα αἰδοῦ πρὸς τὴν γλώτταν ἐκείνην. Ὅρα δὲ καὶ πῶς προσδοποῖ τῷ λόγῳ οὕτως ἀρχόμενος καὶ λέγων· Ἐγὼ μὲν εἰμι ἄνθρωπος Ἰουδαῖος, γενητηνός ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας, ἀνατεθραμμένος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλου, παιδαγωγούμενος δὲ κατὰ ἀκριβείαν τοῦ πατρῶου νόμου, ἡλιωτῆς ὑπάρχων τοῦ θεοῦ, καθὼς πάντες ὑμεῖς ἐστε σήμερον. Ἐγὼ μὲν εἰμι, φησιν, ἄνθρωπος Ἰουδαῖος· ὁ μάλιστα πάντων ἐπέθου ἀκούσαι. Γενητηνός ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας. Ἰνα μὴ πάλιν νομιώσαι τὸ ἴθος ἄλλο, τὴν θρησκείαν ἐπήγαγεν. Ἀνατεθραμμένος δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Τὴν πολλὴν αὐτοῦ δεικνύει σπουδὴν τὴν περὶ τὴν λατρείαν, ἔσπου γέ καὶ πατρὶα ἐπιλακίαν ἀφελὲς τοσοῦτον ἀφεστῶσαν, ἐνταῦθα εἰσατο τραπῆναν διὰ τὸν νόμον. Ὅρα πῶς ἔκωθεν προσεῖχε τῷ νόμῳ. Ταῦτα δὲ οὐ πρὸς ἐκείνους ἀπολογούμενος μόνον φησιν, ἀλλὰ δεικνύει, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῳ σπουδῇ πρὸς τὸ κληρονομασθῆναι, ἀλλὰ θεῖα δυνάμει· οὐ γὰρ ἂν οὕτω πεπαιδευμένος ἄδρων μετέστη. Εἰ μὲν γὰρ ἦν τις τῶν πολλῶν, εἰδὸς ἦν τοῦτο ὀνομασθῆναι· εἰ δὲ τῶν μάλιστα πάντων κατεχομένων ὑπὸ τοῦ νόμου, οὐκ ἦν εἰδὸς ἀπλῶς καὶ οὐδεμίαν ἀνάγκην λογαρῆς οὕσης μεταβάλλειν αὐτόν. Ἄλλ' ἴσως εἶποι τις ἄν· Οὐδὲν τοῦτο ποιεῖ, εἰ ἐνταῦθα ἀνετράφη· τί γὰρ εἰ κατὰ ἐμπειρίαν ἢ κατ' ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἐνταῦθα γέγονας; Ἰνα τίνων μὴ διὰ τοῦτο νομισθῆ, ἐπήγαγε, Παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλου· καὶ οὐχ ἀπλῶς εἶπε, Παρὰ Γαμαλιήλου, ἀλλὰ, Παρὰ τοὺς πόδας, τὴν καρτερίαν, τὴν προσεδείαν, τὴν σπουδὴν τὴν περὶ τὴν ἀκράσιν, τὴν πολλὴν πρὸς τὸν ἄνδρα αἰδῶ δεικνύς. Παιδαγωγούμενος κατὰ ἀκριβείαν τοῦ πατρῶου νόμου. Οὐχ ἀπλῶς νόμου, ἀλλὰ τοῦ πατρῶου προσεῖχον· δεικνύς δὲ ἔκωθεν τοσοῦτος ἦν, καὶ οὐχ ἀπλῶς εἰδὸς τὸν νόμον. Ταῦτα δὲ δοκεῖ μὲν ἐπὶ ἐκείνων λέγεσθαι, κατ' ἐκείνων δὲ ἦν, εἰ γὰρ καὶ εἰδὸς αὐτὸν εἶσεν. Εἶτα, ἴνα μὴ πάλιν τις

ἐπιτρέψη; τί οὖν, εἰ οὐκ ἂν μὲν ἀκριβῶς τὸν νόμον, οὐκ ἐκδικεῖς δὲ οὐδὲ φιλεῖς; Ζηλωτῆς. φησιν, ὑπάρχων· τοῦτέστιν, οὐκ ἄπλῶς εἰδὸς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ζηλῶν ὑπὲρ αὐτοῦ. Εἶτα, ἐπεσθὲ μεγάλα περὶ αὐτοῦ ἐγκώμια εἶπε, κοινῶν τὸν λόγον λοιπὸν, ἐπάγων, καθὼς πάντες ὑμεῖς ἐστε σήμερον. Δείκνυσι γὰρ αὐτοῦ οὐκ ἀνθρωπίνῳ σπουδῇ ποιοῦντας, ἀλλὰ ζήλῳ θεῷ. Τοῦτο δὲ λέγει, χαριζόμενος αὐτοῖς καὶ προκαταλαβάνων αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ κατέχων ἐν οἷς βλάβος οὐδὲν ἦν. Εἶτα καὶ τεκμηρία παράγει, λέγων· Ὅρα ταῦτα τὴν οὐδὲν ἐδίωξα ἕως θανάτου, δεσμεῶν καὶ παραδίδους εἰς φυλακὰς ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας, ὡς καὶ ὁ ἀρχιερεὺς μαρτυρεῖ μοι, καὶ πᾶν τὸ πρεσβυτέριον. Ἰνα μὴ δὲ εἴπη· Καὶ πῶθεν τοῦτο δηλῶν; μάρτυρας παράγει αὐτὸν τὸν ἀρχιερέα τὸν τοῦ πρεσβυτέρου. Καὶ λέγει μὲν λαλῶν, Ζηλωτῆς ὑπάρχων [553] καθὼς ὑμεῖς, τοῦτέστιν, ἴσως ὁμῶν· δεικνύει δὲ διὰ τῶν ἔργων, εἰ ὑπὲρ αὐτοῦ ἦν. Οὐ γὰρ εἴη περιέμενον ὥστε συλλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἱερέας διτήγειρον, καὶ ἀποδημίας ἐπελλόμην· καὶ οὐδὲ μέχρις ἀνδρῶν ἐχώρουν καθάπερ ὑμεῖς, ἀλλὰ καὶ γυναίκων καὶ δεσμεῶν πάντας, καὶ εἰς δεσμοθήρια ἐμβαλλῶν. Ἀναμνησθήσετῃς ἡ μαρτυρία, ἀναπαλόγηται τὰ τῶν Ἰουδαίων. Ὅρα πόσους παρῆται μάρτυρας, τὸ πρεσβυτέριον, τὸν ἀρχιερέα, τοὺς ἐν τῇ πόλει.

β'. Βλέπει δὲ αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπολογία οὐ δειλίας οὐσαν, ἀλλὰ διδασκαλίας μίλλον καὶ κατηχήσεως. Εἰ γὰρ μὴ λθοῖ ἴσως ἀκούοντες, προσεῖχον ἂν τοῖς λεγομένοις. Μέχρι γὰρ τοῦτο μάρτυρας εἶχον αὐτοῦ, τὰ δὲ λοιπὰ ἀμάρτυρα. Παρ' ὧν καὶ ἐπιστολὰς δεξάμενος, πρὸς τοὺς ἀδελφούς εἰς Ἀμασῶν ἐπερουμένην, ἔδωκεν καὶ τοὺς ἐκείσε ὄντας δεδεμένους εἰς Ἰερουσαλήμ. Ἰνα τιμωρηθῶσιν. Ἐγένετο δὲ περυσίον μοι καὶ ἐγγίχουσι τῷ ἔργῳ Ἀμασῶν, περὶ μνηστῆριαν ἐξαίτησιν ἐκ τοῦ σιρανοῦ περιεστράφηαι μὴ ἰκανὸν περὶ ἐμὲ, ἐπιστὴν τε εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ἴσων φωνῆς λαοῦσῃ μοι· Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με δικάεις; Ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην· Τις εἰ, Κύριε; Εἰπέ τε πρὸς με· Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ἐν σὺ δικάεις. Μάλιστα μὲν οὖν καὶ ταῦτα ἀξιώσασα εἶδει εἶναι ἀπὸ τῶν προλαβόντων· οὐ γὰρ ἂν μετεστράφη. Τί οὖν, εἰ κομπάσῃ; φησιν; Οὐδαμῶς β'. Διὰ τί γὰρ τοσοῦτον ἐξαίτησιν ἐβήσε ζῆλον; εἶπέ μοι. Τιμὴν προσδοκῶν; Καὶ μὴν τάνωντια ὑπέμενον· ἄλλ' ἄνεστιν; Οὐδὲ τοῦτο· ἀλλὰ τί ἔπειρον; Ἄλλ' οὐδὲν ἀπὸ λογισμῶν εὐρεῖν δυνατόν. Ταῦτα τοῖνων ἀφελὲς αὐτοῖς συλλέγειν, τὰ πράγματα διηγείται. Ἐγγίχουσι μοι, φησί, τῇ Ἀμασῶν, περὶ μνηστῆριαν ἐξαίτησιν ἐκ τοῦ σιρανοῦ περιεστράφηαι μὴ ἰκανὸν περὶ ἐμὲ, ἐπιστὴν τε εἰς τὸ ἔδαφος. Ὅρα πῶς ἡ ὑπερβολὴ τοῦ φωνῆς. Καὶ οὐ κομπάσῃ, οὐ συνόντες μαρτυροῦσιν, οὐ χειραγωγοῦντες, οὐ τὸ φῶς θεασάμενοι. Ἐν δὲ σὺν ἐμοὶ ὄντας τὸ μὲν φῶς θεασάσαντο, καὶ ἔμφοδοι ἐγένοντο, τὴν δὲ φωνὴν οὐκ ἔκωσαν τοῦ λαλοῦντός μοι. Μήδεν ἐνεσθῆς, εἰ ἐνταῦθα μὲν οὕτως, ἐτέρωσι δὲ λέγει, εἰ Εἰστήκεισαν τὴν μὲν φωνὴν ἀκούοντες, μηδένα δὲ θεωροῦντες. Οὐκ ἴσται τοῦτο ἐναντιον. Φωναὶ γὰρ δύο ἴσων, ἡ Παύλου καὶ ἡ τοῦ Κυρίου· τὴν φωνὴν τοῖνων ἐκαὶ τοῦ Παύλου λέγει, ἐνταῦθα δὲ καὶ προσέθηκεν εἰπὼν, Τὴν φωνὴν οὐκ ἔκωσαν τοῦ λαλοῦντός μοι. Οὐκ οὖν τὸ, Μηδένα δὲ θεωροῦντες, οὐ τοῦ ἴσων, ἀλλὰ τοῦ μὴ ἀκούσαι ὁμιωτικῶν ἐστιν. Οὐ γὰρ εἶπεν εἰ τὸ φῶς οὐκ ἔβλεπον· ἀλλὰ, Μηδένα θεωροῦντες εἰστήκεισαν· τοῦτέστι, λα-

⁶ Ημε, ἐπιτρέψαντος δὲ αὐτοῦ, ὁ Παῦλος, unus non habet.

⁶ Οὐδαμῶς deest in quibusdam.

λούται. Ειδώτους δὲ τοῦτο ἐγένετο · αὐτὸν γὰρ ἔδει τῆς φωνῆς καταβυθῆσαι ἐκείνης. Εἰ γὰρ ἤκουσαν κἀκεῖνοι, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἐγένετο τὸ θαῦμα. Ἐπειδὴ τοίνυν οἱ παχύτεροι ἔβη πειθονται μᾶλλον, διὰ τοῦτο καὶ ἐκείνοι τὸ φῶς εἶδον μόνον, ὅπερ Ἰκανὸν ἦν αὐτοῖς πείσαι · ὅθεν καὶ ἐμφοροὶ γίνονται. Ἐκλίως δὲ [354] οὐ περὶ αὐτοῦ τὸ φῶς τοσοῦτον εἰργάσατο, ὅσον περὶ τούτων · καὶ γὰρ ἐπύρωσαν αὐτοὺς τὰς βέβαιαι, διὰ τῶν εἰς τοῦτον συμβαίνοντων κἀκεῖνους διδοῦς ἀναβλέψαι · εἰ γὰρ ἤθελον. Ἐμοὶ γοῦν δοκεῖ καὶ οἰκονομικῶς ἐκείνους μὴ πιστεῦσαι, ὥστε εἶναι μάρτυρας ἀξιοπιστοῦς. Εἶπε τε, φησὶ, πρὸς ἐμέ · Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ἐκ Ναζαρεθ, ὃν σὺ δίκως. Καλῶς καὶ ἡ πόλις πρόσκειται, ὥστε ἐπιγνώσασθαι αὐτοῦ. Καὶ οἱ ἀπόστολοι οὕτως εἶπεν · Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρεθ. Ὅρα, καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖ, ὅτι εἰδώτεο. Οἱ δὲ σὺν ἑμοὶ ὄντες τὸ μὲν φῶς εἶδασαντο, καὶ ἐμφοροὶ ἐβήνοντο, τὴν δὲ φωνὴν οὐκ ἤκουσαν τοῦ λαλοῦντός μου. Εἶπον δὲ · Τί ποιῶσα, Κύριε; Ὁ δὲ Κύριος εἶπε πρὸς με · Ἀναστάσι κορευοῦ εἰς δαμασκόν, κἀκεῖ σου λαληθήσεται τί σε δεῖ ποιῆσαι. Ὡς δὲ οὐκ ἐπέβλεπον ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτός ἐκείνου, χειραγωγούμενοι ὑπὸ τῶν συνόντων μου, ἤλθον εἰς δαμασκόν. Ἀνατίς δὲ τίς ἀνή εὐλαθεῖα κατὰ τὸν νόμον, μαρτυρούμενος ὑπὸ πάντων τῶν ἐν δαμασκῷ Ἰουδαίων, ἐλθὼν πρὸς με καὶ ἐπιστάς, εἶπέ μοι · Σαοὺλ ἀδέλφῃ, ἀνέβλεψα. Κἀγὼ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀνέβλεψα εἰς αὐτόν. Εἰσελθε, φησὶν, εἰς τὴν πόλιν, κἀκεῖ σοι λαληθήσεται τί σε δεῖ ποιῆσαι. Ἰδοὺ πάλιν ἄλλος μάρτυς. Καὶ ἔρα πῶς αὐτὸν καὶ ἀξιοπιστοῦ ποιεῖ. Ἀνατίς ἔδ τις, φησὶν, ἀνὴρ εὐλαθεῖα κατὰ τὸν νόμον, μαρτυρούμενος ὑπὸ πάντων τῶν Ἰουδαίων, εἰσελθὼν πρὸς με καὶ ἐπιστάς, εἶπέ μοι · Ἀνάβλεψόν. Οὕτως οὐδὲν ἀλλοτέρῳ ἐστι. Κἀγὼ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀνέβλεψα. Εἶτα ἡ διὰ τῶν πραγμάτων μαρτυρία. Καὶ ἔρα διὰ προσώπων καὶ πραγμάτων αὐτῆν πλεονεχίον, προσώπων οἰκείων τε καὶ ἀλλοτρίων. Πρόσωπα ἢ οἱ ἱερεῖς, οἱ πρεσβύτεροι, οἱ συνοδοῦντες· τὰ πράγματα ἢ ἐπίται, ἢ ἐπιθεῖ· καὶ πράγματα πράγμασι μαρτυρεῖ, οὐχὶ πρόσωπα μόνον. Ἦ καὶ ἐτέρως · ἀλόγως δ' Ἀνατίς · εἶτα τὸ πρῶγμα αὐτὸ, ἡ ἀνάβλεψις· εἶτα προφητεία μεγάλη. Ὁ δὲ εἶπε, φησὶν Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν προχειρίσατό σε γινῶσι τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἰδεῖν τὸν δικαίον. Καλῶς εἶπε, τῶν πατέρων, ἵνα δεῖξῃ αὐτοῖς οὐκ ὄντας Ἰουδαίους, ἀλλὰ ἑλλοτρίους τοῦ νόμου, καὶ φθόνου, οὐχὶ ζήλῃ ποιούντας. Γινῶσι, φησὶ, τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἰδεῖν τὸν δικαίον. Οὐκ οὖν αὐτοῦ θέλημα τοῦτο. Ὅρα πῶς ἐν τάξει διηγήσεως διδακτικῆ ἐστὶ. Καὶ ἀκούσαι φωνῆν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, δεῖ εἶναι μάρτυρας αὐτοῦ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὡς εὐρακας καὶ ἤκουσας. Καὶ ἰδεῖν, φησὶ, τὸν δικαίον · τῶς τοῦτο λέγει. Εἰ δὲ δικαίος, οὐτοὶ ὁσιούνοιο. Καὶ ἀκούσαι φωνῆν ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Ὅρα πῶς τὸ πρῶγμα ἐπαίρει. Ὅτι εἶναι, φησὶ, μάρτυρας αὐτοῦ. Οὐκ οὖν διὰ τοῦτο οὐκ ἀπόδοσις τὴν βίην, καὶ τὴν ἀκράσιον, ὡς τε εὐρακας ὡς τε ἤκουσας · δι' ἐκατέρων τῶν αἰσθήσεων αὐτὸν πιστεύεται. Καὶ πῦρ τὸ μέλλεις; Ἀναστάς βάπτισαι, καὶ ἀπολοῦσαι τὰς ἀμαρτίας σου, ἀκιμωσάμενος τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

γ'. Ἐνταῦθα μέγα ἐφθάρξατο. Οὐ γὰρ εἶπεν, εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ βάπτισαι· ἀλλ', Ἐκιμωσάμενος τὸ [355] ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο δὲ δεικνύοντος ἐστὶν αὐτὸν θεὸν

ὄντα · οὐ γὰρ ἐν ἑτερόν τινα ἐποικάλωσασθαι, εἰ μὴ τὸν Θεόν. Εἶτα δεῖκνυσι καὶ ἐαυτὸν οὐκ ἀναγκασθέντα δι' ὧν λέγει · Ὁ δὲ Κύριος εἶπε πρὸς με · Πορεύου εἰς δαμασκόν, κἀκεῖ σοι λαληθήσεται τί σε δεῖ ποιῆσαι. Οὐδὲν ἀμάρτυρον, ἀλλὰ πῶλεως ὁλοκλήρου μαρτυρίαν παράγει, ἡ γὰρ καὶ εἶδεν αὐτὸν χειραγωγούμενον. Ὅρα δὲ καὶ τὴν προφητείαν ἐξεβούσων, ἣν ἤκουσε μάρτυρα αὐτὸν ἔσεσθαι τοῦ Κυρίου. Μάρτυς γὰρ ὄντας αὐτοῦ γίγνεαι, καὶ μάρτυς γὰρ χρῆ, καὶ δι' ὧν ἐπαρξαι, καὶ δι' ὧν εἶπε. Τοιούτους καὶ ἡμεῖς εἶναι χρῆ μάρτυρας, καὶ μὴ προδιδόναι, ἃ ἐπιπαιστούμεθα· οὐκ περὶ δογματικῶν λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ βίου. Ὅρα γὰρ · ὅτι εἶδεν, ὅτι ἤκουσε, μαρτυρεῖ πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ οὐδὲν αὐτὸν ἐκώλυσε. Καὶ ἡμεῖς ἠκούσαμεν, ὅτι ἔστιν ἀνάστασις καὶ μωρα ἀγαθῆ · οὐκ οὖν ὀφειλομεν τοῦτο μαρτυρεῖν πᾶσιν ἀνθρώποις. Καὶ μὴ μαρτυροῦμεν, φησὶ, καὶ πιστευόμεν. Πῶς, τάναντια πράττοντες; Εἰπέ δὲ μοι · εἰ τις ἐαυτὸν ἐλεγχε Χριστιανὸν, εἶτα ἀποστάς τὰ Ἰουδαϊκὰ ἔθνη, ἀρα ἤρκεται ἐν ἡ μαρτυρία αὐτῆ; Οὐδαμῶς · ἀπὸ γὰρ τῶν ἔργων τὴν μαρτυρίαν ἐξήτουν ἂν. Οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς, εἰ λέγομεν ὅτι ἀνάστασις ἐστὶ καὶ μωρα ἀγαθῆ, εἶτα καταφρονούμεν αὐτῶν, καὶ τὰ ἐνταῦθα προτιμώμεν, τίς ἡμῖν πιστεύσει; οὐ γὰρ οἷς λέγομεν, ἀλλ' οἷς πράττομεν προσέχουσιν ὄψαντες. Μάρτυς εἶναι, φησὶ, πρὸς πάντας ἀνθρώπους· οὐχὶ πρὸς τοὺς οἰκείους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἀπίστους· οἱ γὰρ μάρτυρες τοῦτο εἶναι, οὐχὶ τοὺς εἰδῶτας πειθουσιν, ἀλλὰ τοὺς οὐκ εἰδῶτας. Γενώμεθα ἀξιοπιστοὶ μάρτυρες. Πῶς δὲ ἐσόμεθα ἀξιοπιστοί; Ἀπὸ τοῦ βίου. Ἐπέθεντο ἐκεῖνῳ Ἰουδαῖοι · ἐπιτίθενται ἡμῖν τὰ πάθη κελουῦντα ἐξομῶσασθαι τὴν μαρτυρίαν. Ἀλλὰ μὴ περιθώμεθα · μάρτυρές ἐσμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ πεμφθέντες. Κρίνεται παρὰ ἀνθρώπους τίς ὁ Θεός, ὅτι οὐκ ἐστὶ Θεός · ἐπιψέψεν ἡμᾶς μαρτυρήσοντας αὐτῷ. Μαρτυρήσωμεν καὶ τίσωμεν τοὺς δικάζοντας· ἂν μὴ μαρτυρήσωμεν, καὶ τῆς ἐκείνων πλάνης ἡμεῖς ἄμεν αἰτίοι. Εἰ δὲ ἐν δικαστηρίῳ, ἐνθα βιωτικὰ πράγματα, οὐκ ἂν τις δέξαιτο μάρτυρα μωρῶν γέμοντα κακῶν· πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα, ἐνθα περὶ τοιούτων πραγμάτων ἡ σκέψις ἐστίν. Ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ἠκούσαμεν τοῦ Χριστοῦ, καὶ πιστευόμεν οἷς ἐπηγγέλατο· λέγουσιν ἐκεῖνοι· Δείξατε τοῦτο διὰ τῶν ἔργων· ὁ γὰρ βίος ὑμῶν τὰ ἐναντία μαρτυρεῖ, ὅτι οὐ πιστεύετε.

Τοὺς χρηματιζόμενους, τοὺς ἀρπάζοντας, τοὺς πλεονεκτοῦντας βούλεσθε ἴδωμεν; τοὺς πειθούντας, τοὺς κομποποιοῦντας, τοὺς οικοδομοῦντας, τοὺς πάντα πραγματευόμενους, ὡς οὐκ ἀποθανομένους; Εἰ τοίνυν ὅτι ἀποθανεῖσθε οὐ πιστεύετε, πράγματι οὕτω ὄλησθε καὶ φανερῷ, πῶς ἔμην πιστεύομεν μαρτυροῦντες; Εἰσι γὰρ, εἰσι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ οὕτω διακίναται, ὡς οὐκ ἀποθανομένοι. Ὅταν γὰρ ἐν γῆρᾳ μακρῷ ἄρχονται οικοδομεῖν καὶ γεωργεῖν, τότε λογισμὸν λήφοντες θανάτου; Οὐ μωρὰ ἡ κόλασις ἡμῖν κληθεῖσι μὴ εἰς μαρτυρίαν, μὴ δυνηθεῖσι δὲ μαρτυρῆσαι ἃ εἶδωμεν [356]. Εἶδωμεν καὶ ἡμεῖς ὀφθαλμοῖς τοὺς ἀγγέλους, καὶ σαφίστερον τῶν ἐπυρακτόων. Οὐκ οὖν μαρτυρήσωμεν τῷ Χριστῷ· οὐ γὰρ δὴ ἐκεῖνοι μάρτυρες μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς. Διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι λέγονται μάρτυρες, ὅτι κελουόμενοι ἐξομῶσασθαι πάντα ὑπομνησίου, ἵνα τὴν ἀλήθειαν ἐπισωπῶν καὶ ἡμεῖς, ὅταν ὑπὸ τῶν παθῶν κελουώμεθα ἐξομῶσασθαι, μὴ ἠττώμεθα. Ὁ χρυσοὺς λέγει· Εἰπέ, ὅτι ὁ Χριστὸς οὗ ἐστι Χριστὸς· μὴ οὐδὲν ἀκουε σὺ ὡς Θεοῦ, ἀλλὰ καταφρόνησον τῶν ἐκείνων.

* Unus codex, κἀκεῖνης ἔδωκεν ἀναβλέψαι. ἢ Πρόσωπα δεσὶ ἐνο.

* Tres codd., τὸ ὄνομα αὐτοῦ δεικνύον αὐτὸν θεόν ὄντα, brevis, sed bene. ἃ Alius, ἡμεῖς μαρτυροῦμεν εἶναι.

hæc contraria. Dux namque voces erant, Paull et Dominus : de voce autem Paull illic loquitur; hic vero etiam addidit, *Vocem non audierunt loquentis mihi.* Igitur illud, *Neminem videntes*, non ad visum spectat, sed significat non audisse. Neque enim dixit, *Luceo non viderunt*; sed, *Neminem videntes steterunt*, id est, neminem loquentem. Jure autem ita factum est : illum enim oportebat illa voce dignari. Si enim et illi audisset, non tantum fuisset miraculum. Quia igitur crassiores visione magis persuaderentur, ideo et illi lucem tantum viderunt, quod poterat illis persuadere : unde et exterriti sunt. Alioquin vero non tantum operata est lux in illis, quantum in hoc : hunc enim excæcavit, per ea, quæ ipsi contigerunt, dans illa locum respiciendi, si voluissent. Mihi itaque videtur ex divina providentia fuisse, quod illi non crediderint, ut essent testes fide digni. *Dixit ad me*, inquit, *Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris.* Bene et civitas memoratur, ut nosse possent illi. Et apostoli quoque sic dicebant : *Jesus a Nazareth.* Vide : ille quoque testatur, quod persecutionem passus sit. *Qui autem mecum erant, lumen quidem viderunt, et exterriti sunt, vocem autem non audierunt.* 10. *Et dixi, Quid faciam, Domine? Dominus autem dixit ad me : Surgens vade Damascum, et ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere.* 11. *Et cum non viderem præ claritate luminis illius, ad manum deductus a comitibus, veni Damascum.* 12. *Ananias autem quidam, vir pius secundum legem, testimonium habens ab omnibus qui erant Damasci Judæi, 13. veniens ad me et adstans dixit mihi : Saule frater, respice. Et ego eadem hora respexi in eum. Ingrederet, inquit, in civitatem, et ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere.* Ecce rursus alium testem : et vide quomodo illum fide dignum facit. *Ananias autem quidam, inquit, vir pius secundum legem, testimonio probatus ab omnibus Judæis, ingressus ad me et adstans, dixit mihi : Respice.* Ita nihil alienum. *Et ego eadem hora respexi.* Sequitur hinc testimonium per res ipsas. Et vide, quomodo ex personis et rebus nectatur; ex personis tam propriis quam extraneis. Personæ sunt sacerdotes, seniores, viæ comites; res vero et opera, quæ fecit, quæ passus est : et opera operibus dant testimonium, non personæ tantum. Vel etiam aliter : extraneus erat Ananias; deinde ponitur res ipsa, viros restituit; postea prophetia magna. 14. *At ille dixit : Deus patrum nostrorum præordinavit te, ut cognosceres voluntatem ejus, et videres justum.* Recte dixit, *Patrum*, ut ostenderet eos non esse Judæos, sed alienos a lege, et invidia, non zelo agere. *Ut scias, inquit, voluntatem ejus, et vide justum.* Ergo hæc voluntas ejus est. Vide ut doctrina ordine narrationis dicatur. *Et audires vocem ex ore ejus : 15. quis eris testis illius ad omnes homines eorum, quæ vidisti et audisti. Et videres, inquit, justum : nunc hoc feci. Si justus, illi rei sunt. Et audires vocem ex ore illius.* Vide ut rem extollit. *Quis eris, inquit, testis illius.* Ideo ergo non prodes visum et auditum, ea nempe quæ vidisti et audisti : per utrumque sensum illum fidem facit. 16. *Et nunc quid moraris? Exsurge*

et baptizare, et ablue peccata tua, invocato nomine ipsius.

3. Hic rem magnam loquitur. Non enim dixit, In nomine ejus baptizare, sed, *Invocato nomine Christi.* Hoc autem declarat, illum esse Deum : neque alium licet invocare, nisi Deum. Deinde ostendit se non esse coactum dum dicit : *Dominus dixit ad me : Vade in Damascum, et ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere.* Nihil sine testimonio, sed civitatis totius testimonium profert, quæ etiam viderat eum manu ductum. Vide etiam prophetiam egressam, quam audivit, se testem fore Domini. Revera enim testis illius fuit, et qualem esse oportebat, et operibus et verbis. Tales et nos oportet esse testes, nec prudere ea, quæ nobis credita sunt, non tantum circa dogmata, sed etiam circa vitam. Vide enim : quod viderit et audierit, testatur omnibus hominibus, et nihil illum prohibuit. Et nos audivimus quod sit resurrectio et quod innumera bona : ergo debemus hoc omnibus hominibus testificari. Atqui testificamur, inquit, et credimus. Quomodo, contraria facientes? Dic, quæso, mihi : si quis se diceret Christianum, deinde deficiens saperet Judæica, an sufficeret hoc testimonium? Nequaquam : nam ex operibus testimonium quererent. Ita et nos, si dicamus esse resurrectionem et innumera bona, deindeque illa contemnamus, et terrena sectemur, quis credet? non enim iis, quæ dicimus, sed iis, quæ facimus, attendunt omnes. *Testis eris, inquit, apud omnes homines ; non apud domesticos tantum, sed etiam apud infideles ; testium enim est persuadere, non scientibus, sed nescientibus. Simus fide digni testes. Quomodo tales erimus? A vita. Insidiabantur illi Judæi ; insidiatur nobis animi affectus, jubentes abjurare testimonium. Sed ne obtemperemus : testes sumus a Deo missi. Judicatur apud homines quosdam Deus non esse Deus : misit nos, qui sibi testificemur. Testificemur ergo et persuadeamus contentibus : si non testificemur, illorum erroris nos in causa sumus. Si autem in foro judiciali, ubi res sæculares tractantur, nemo admiserit testem, innumeris notatum flagitiis : multo minus hic, ubi tantæ res tractantur. Nos dicimus, quod audivimus a Christo, et credimus iis, quæ ipse promisit : dicunt illi : Hæc ostendite per opera ; vita namque vestra contraria testificatur, quod nempe non creditis.*

Contra avaros et rapaces. — Vultisne videamus eos, qui pecunias colligunt, rapaces, avaros, eos qui plangunt, qui lugent, ædificant, omnia negotiantur quasi numquam morituri? Si ergo non creditis vos esse morituros, licet res ita certa et manifesta sit, quomodo vos testificantes credemus? Sunt enim, sunt, inquam, multi homines ita affecti, ac si numquam essent morituri. Nam cum in gravi senectute incipiunt ædificare, et agros colere, quandam de morte cogitant? Non parvum est nobis supplicium in testimonium vocatis, non posse quæ vidimus testificari. Vidimus nos oculis angelos, et clarius quam illi, qui vere viderunt. Ergo testificemur Christo : non enim illi soli testes, sed nos etiam.

Illi dicuntur martyres seu testes, quia jussu abjurare, omnia patiuntur, ut veritatem dicant: et nos quando ab animi motibus abjurare jubemur, ne succumbamus. Aurum dicit: Die Christum non esse Christum: ne audias quasi Deum, sed ejus jussa contemne. Concupiscentiæ malæ idipsum dicunt; sed tu ne otempere, sed sta fortiter, ne et de nobis dicatur: *Deum confitentur scire, factis autem negant* (Tit. 1. 16). Hoc enim non est testium, sed adversariorum. Quod alii negent, nihil mirum; quod autem nos, qui in testimonium vocamur, negemus, id grave et onerosum est: hoc maxime rebus nostris noxium est. *In testimonium illis eveniet* (Luc. 21. 15), inquit: sed si non resiliamus, si consistamus. Si omnes velimus Christo testificari, cito multis gentilibus persuadebimus.

4. Magna res est vita, dilecti: licet quis valde ferus sit, saltem aperte non damnabit nos propter dogma¹; sed clam admittet, laudabit et admirabitur. Et undenam, inquires, erit vita optima? Non aliunde, quam ex divina operatione. Quid ergo si gentiles sint tales? Illi si quando tales sint, id alii ex natura, alii ex vana gloria habent. Vis discere, qui sit virtutis splendor, quantum valeat ad persuadendum? Multi hæretici, etsi dogmata corrupta haberent, ita invaluerunt, ut multi homines ex vitæ illorum reverentia dogma illorum non examinaverint: alii qui illos ob dogma improbabant, ob vitam reveriti sunt; non bene certe, sed id tamen passi sunt. Hoc fidei nostræ honestatem diffamavit; hoc omnia subvertit, quod nemo ullam vitæ rationem habeat; hoc fidem pessumdat. Dicimus Christum esse Deum, innumera alia proferimus, et hoc cum aliis, quod persuaserit omnibus, ut recte viverent; sed hoc in paucis cernere est. Resurrectionis dogma lædit vitæ improbitas, necnon immortalitatis animæ et judicii; multaque alia attrahit, fatum, necessitatem, negationem providentiæ. Anima enim in malis innumeris immersa, hæc sibi excogitare satagit, ne

moesta sit cogitans judicium fore, et in nobis situm esse virtutis et nequitiae studium.

Vita improba fidem corrumpit. — Talis vita innumera operatur mala, homines feras reddit, imo feris irrationabiliores: nam quæ in diversarum ferarum natura sunt, illa sæpe in uno homine colligit, et totum subvertit. Ideo fatum introduxit diabolus: ideo sine providentia mundum regi dixit: ideo natura ponit bonas et malas: idcirco malum sine principio et materiale supponit: idcirco nihil non agit, ut vitam nostram corrumpat. Neque enim fieri potest, ut is, qui tali modo vivit, vel a pravis dogmatibus resiliat, vel in sana fide maneat; sed necessario hæc assumet. Non puto enim quempiam reperiri ex iis, qui non recte vivunt, qui non millia satanica redditur; verbi gratia, fatum esse, res omnes temere ferri, permixtum et confuse omnia jacere. Ideo, obsecro, vitæ probæ curam habeamus, ne mala suscipiamus dogmata. Cain in ultionem accepit, ut ingemisceret, et tremere. Tales sunt improbi, innumerorum sibi malorum conscii: sæpe ex somno exsiliunt, turbulenti sunt cogitationes eorum, turbati oculi, omnia suspitione plena, terrore, gravi expectatione, metu plena anima, formidine et timore subversa, inhabilis est. Nihil tali anima mollius, nihil insipientius. Sicut furiosi non stant in semetipsis, sic et illa instabilis. Quando ergo illa in sensum tantæ caliginis veniat, quam optandum esset, tranquillitate serenitateque fruentem, posse suam agnoscere nobilitatem? Dum autem omnia illam terrent et turbant, somnia, verba, habitus, et suspiciones, quando poterit in se respicere, sic turbata et perplexa? Illius ergo metum solvamus, vincula dirumpamus. Nam si non esset poena, qua poena hæc gravior non fuerit, in timore semper vivere, numquam confidere, numquam quiescere? Hæc omnia accurate scientes, in tranquillitate nos servemus, et virtutem colamus, ut et sana dogmata et vitam bonam habentes, sine offensus vitam presentem transigamus, et promissa diligentibus ipsum bona consequamur, gratia et benignitate Unigeniti ejus, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Græcus textus habet, *sed quæpiam ob sanctorum suorum vitam dicitur, quæ, deleta, ut series postulare videtur, negatione ob, significabunt: Licet aperte condemnetur propter dogma.*

HOMILIA XLVIII.

CAP. 22. v. 17. *Factum est autem revertenti mihi in Jerusalem, et oranti in templo, fieri me in exstasi, 18. et videre illum dicentem mihi: Festina, et exi velociter ex Jerusalem, quoniam non recipiet testimonium tuum de me. 19. Et ego dixi: Domine, ipsi sciunt, quia ego eram concludens in carcerem, et cadens per synagogas eos, qui credebant in te: 20. et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego adstabam, et consentiebam neci ejus, et custodiebam vestimenta interficientium illum.*

1. Vide quomodo se in pericula conjiciat. Subdit enim: *Factum est autem revertenti mihi in Jerusalem; id est, post visionem illam rursus in Jerusalem veni.*

Et oranti in templo, fieri me in exstasi, et videre illum dicentem mihi: Festina, et exi velociter ex Jerusalem, quoniam non recipiet testimonium tuum de me. Vide: neque hoc sine testimonio agit, sed ab eventu est testimonium. Dixerat, Non recipiet testimonium tuum: et non receperunt. Certe ex ratiocinio conjectandum erat, quod essent recepturi. Ego enim eram concludens in carcerem et cadens, inquit. Ideo igitur recipere oportebat; et tamen non receperunt. Ideo hoc in exstasi dicit, se non recipiendum esse. Hic duo probat: et quod non possint excusari; nam præter decorum et præter rationem ipsum persequabantur; et quod Deus esset Christus, ea quæ præter expro-

προσταγμάτων. Αἱ ἐπιθυμίαι αἱ πονηραὶ τὸ αὐτὸ λήγουσιν ἄλλ' οὐ μὴ παραπεισθῆς, ἀλλὰ στήθι γενναίως, ἵνα μὴ καὶ περὶ ἡμῶν λαληθῇ· *θεὸς ὁμολογοῦσεν αἰδέσθαι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνούσται.* Τοῦτο γὰρ οὐ μαρτύρων, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον. Καὶ τὸ μὲν τοὺς ἄλλους ἀρνεῖσθαι, οὐδὲν θαυμαστόν ἐστ' ἡμᾶς· τοὺς εἰς μαρτύρων κληθέντας ἐξάρτους γενέσθαι, βαρὺ καὶ φορτικόν· τοῦτο μάλιστα βλάπτει τὰ ἡμέτερα. *Εἰς μαρτύριον αὐτοῖς ἀποθήσεται, φησὶν* ἄλλ' ὅταν οὐκ ἀποκηδύσωμεν, ὅταν ἐνωτῶμεν. Εἰ πάντες ἰθουσίμως μαρτυρεῖν τῷ Χριστῷ, ταχέως ἂν ἐπέσταμεν τὸν Ἑλλήνων τοὺς πολλούς.

Μέγα βίος, ἀγαπητοί· κἄν σφόδρα θηριώδης ἦ τις, κἄν φανερός οὐ καταγινώσκῃ διὰ τὸ δόγμα, ἀλλ' ἀποδέχεται λάθρα, ἀλλ' ἐπαινέσεται, ἀλλὰ θαυμάζεται. Καὶ πᾶν, φησὶν, ἂν γένοιτο βίος ἄριστος; Οὐδαμῶν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ θεοῦ ἐνεργείας. Τί οὖν, ὅταν καὶ Ἑλλῆνες ὡς τοιοῦτοι; Ἐκείνοι εἰ ποὺ καὶ εἰεν τοιοῦτοι, οἱ μὲν φύσει, οἱ δὲ διὰ κακοδοξίαν. Βούλει μαθεῖν, ὅση ἡ τοῦ βίου λαμπρότης, ὅσην ἔχει τὴν παιδίω; Πολλοὶ τῶν αἰρετικῶν ὡς τὸ ἰσχυροῦσιν, καὶ τὰ δόγματα καίτοι αὐτοῖς ὄντα διεσθαρμένα, οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων αἰδοί τῇ περὶ τὸν βίον οὐκ εἶτι τὸ δόγμα ἐξήτασαν· ἄλλοι δὲ καὶ καταγινώσκοντες αὐτῶν διὰ τὸ δόγμα, ἠβόησαν διὰ τὸν βίον οὐ καλοῦ μὲν, πλὴν ὁμως τοῦτο ἔπαθον. Τοῦτο τὰ σεμνὰ τῆς πίστεως τῆς ἡμετέρας διέβηκε, τοῦτο τὰ πάντα ἀνέτρεψε, τὸ μὴδένα λόγον εἶναι βίου μὴδένα, τοῦτο τῇ πίστιι λυμάνεται. Λέγομεν, ὅτι θεὸς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, μύρια καὶ ἑτερα παράγομεν, μετὰ δὲ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο, ὅτι ἐπεισοῦ ἀπαντας ὀρθῶς ζῆν· ἄλλα τοῦτο ἐν αἰτίῳ ἐστί. Τὸ τῆς ἀναστάσεως δόγμα λυμάνεται ἢ τοῦ βίου φολότης, τὸ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, τὸ τῆς κρίσεως· πολλὰ καὶ ἑτερα ἐπιστάται, εἰμαρμένῃν, ἀνάγκῃν, τὸ ἀπρονόητον. Ψυχὴ γὰρ βαπτισθεῖσα μυρίοις κακοῖς, ὡς περὶ τινὰς παραμυθίας ταύτας ἐπινοεῖ ἐαυτῇ παρτάται, ἵνα μὴ λυπητὰ λογίζομένη, ὅτι κρῖσις ἐστί, καὶ ὅτι ἐφ' ἡμῖν κεῖται τὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ τὰ τῆς κακίας.

Μύρια ὁ βίος ἐργάζεται κακὰ, θηρια τοὺς ἀνθρώπους ποιεῖ, καὶ θηρίων ἀλογωτέρους· ἄπερ γὰρ ἐν ἐκάστῃ φύσει τῶν θηρίων ἐστί, ταῦτα πολλάκις εἰς ἕνα ἀνθρώπων συνήγαγε, καὶ τὸ πᾶν ἀνέτρεψε. Διὰ τοῦτο τὴν

εἰμαρμένῃν εἰσήγαγεν ὁ διάβολος, διὰ τοῦτο ἀπρονόητον ἐφησεν εἶναι τὸν κόσμον [357], διὰ τοῦτο φύσεις ἀγαθὰς καὶ κακὰς, διὰ τοῦτο κακὸν ἀναρχὸν καὶ ὀλικὴν ὑποτίθειται, διὰ τοῦτο πάντα πράττει *· ἵνα διαφθερῇ, τὸν βίον ἡμῶν. Οὐτε γὰρ ἀπὸ διεσθαρμένῳ δόγματων δυνατὸν ἀνεγχεῖν βίον ὄντα τοιούτου, ὅστε μείνει ἐν ὑγιαίνουσῃ πίστει· ἀλλ' ἀνάγκη πολλῇ ταῦτα παραδέξασθαι. Οὐ γὰρ οἶμαι ἐγαγε ταχέως τινὰ τῶν οὐκ ὀρθῶς ζώντων ἐπίσκεσθαι, μὴ μυρία σατανικὰ βουλούμενον, ὅτι γένεσις ἐστίν, ὅτι ἀπλῶς τὰ πράγματα ἀγεῖται, ὅτι φύρδην καὶ κεχυμένους πάντα διοικεῖται. Διὸ παρακαλῶ, φροντίζωμεν βίου καλοῦ, ἵνα μὴ παραδεχόμεθα δόγματα πονηρὰ. Ὁ Κἀν ἔλαβε τιμωρίαν στένεια καὶ τρέμειν. Τοιοῦτο εἶναι οὐ πονηρὰ, καὶ συνεδέσθαι ἐαυτοῖς μυρία κακὰ, πολλάκις ἐξ ὕπνου ἐξάλλονται, θεοβυβλίοις αὐτῶν οἱ λογισμοί, τεταραγμένοι οἱ ὀφθαλμοί, ὄψιας γέμει πάντα, καταπλήττειται πάντα, χαλεπῆς προσοκίας, δειλίας ἀνάμεστος αὐτῶν ἡ ψυχὴ, φόβῳ συστρεφόμενη καὶ τρόμῳ ἀδρανῆς γίνεται. Οὐδὲν τῆς τοιαύτης ψυχῆς μαλακώτερον γένοιτο ἂν, οὐδὲν ἀνοητότερον. Καθ' ἄπερ οἱ μαινόμενοι οὐχ ἐσθήκασιν ἐν ἑαυτοῖς· ὡς τὸ οὐδὲ ἡ τοιαυτὴ ἐν ἐαυτῇ ἐστῃκα. Πότε οὖν αὐτῆ εἰς συναίσθησιν ἔλθῃ τοσαύτην ἔχουσα σκοτοδιανίαν, ἣν ἀγαπητὸν γαλήνης ἀπολαύουσα καὶ εὐδίας, δυνήθησιν· ἐπιγνώσει τὴν οὐκ εἰς εὐγένειαν; Ὅταν δὲ πάντα αὐτὴν ἐκφοβῇ καὶ ταράττῃ, καὶ θνειροὶ καὶ ῥήματα καὶ σχήματα καὶ ὑποφάσι ἀπλῶς, πότε δυνήσεται εἰς ἑαυτὴν ἰδεῖν, οὕτως ἐκτεταραγμένη καὶ τεθορυβημένη; Αὐμωμεν τοῖσιν αὐτῆς τὸ δέος, διαρρήξωμεν τὰ δεσμά. Εἰ γὰρ μὴ κολασίς ἦν, πῶς ταῦτα κολάσεως οὐ χείρω, ὑπὸ φόβῳ ζῆν ἀεὶ, μὴδέποτε θαρραῖν, μὴδέποτε ἀνίστασθαι; Ταῦτα δὴ πάντα μετὰ ἀκριβείας εἰσάτες, ἐν γαλήνῃ ἐαυτοῖς διατηρῶμεν, καὶ ἀρετῆς ἐπιμελούμεθα, ἵνα καὶ ὅγῃ δόγματα ἔχοντες καὶ βίον ὀρθόν, ἀπροσκόπως τὴν παροῦσαν ζωὴν διανούσωμεν, καὶ τῶν ἐπηγηγμένων ἀγαθῶν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἐπιτυχεῖν δυνήθωμεν, χάριτι καὶ φιλοάνθρωπι τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Πράττει deest in codicibus plerisque. Abest etiam a Commel. et Savii.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΗ'.

Ἐγένετο δὲ μοι ὁποστέρωντι εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐδοχομένη ἐν τῷ ἱερῷ, γενέσθαι με ἐν ἐκστάσει, καὶ ἰδεῖν λέγοντά μοι αὐτὸν Σαεῦσον, καὶ ἐξελλθε ἐν τάχει ἐξ Ἱερουσαλήμ, διότι οὐ παραδέχονται σου τὴν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ. Κἀγὼ εἶπον· Κύριε, ἀποτὸ ἐπίσταται, ὅτι ἐγὼ ἤμην φυλακῶν καὶ ἔδρων κατὰ τὰς συναγωγὰς τοὺς πιστεύοντας ἐπὶ σέ· καὶ ὅτε ἐξέχετο τὸ αἷμα Στεφάνου τοῦ μαρτύρου σου, καὶ αὐτοῖς ἤμην ἐπεσπῶς, καὶ συνειδοκῶν τῇ ἀναρίσει αὐτοῦ, φυλάσσω τὰ ἡμέτια τῶν ἀναρῶντων αὐτόν.

α'. Ὅρα πῶς ταυτὸν εἰσθεθεῖ εἰς τοὺς κινδύνους. Ἐπεί γάρ· *Ἐγένετο δὲ μοι ὁποστέρωντι εἰς Ἱερουσαλήμ·* τοῦτέστιν, Ἦλθον μετὰ τὴν ὕψιν ἐκλήνῃ ἐς Ἱερουσαλήμ πάλιν [358]. Καὶ προσευχόμενον μου ἐν τῷ ἱερῷ, γενέσθαι με ἐν ἐκστάσει, καὶ ἰδεῖν λέγοντά μοι· Σαεῦσον, καὶ ἐξελλθε ἐν τάχει, διότι οὐ παρα-

δέχονται σου τὴν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ. Ὅρα, οὐδὲ τοῦτο ἀμάρτυρον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐκθάσεως ἡ μαρτυρία. Εἶπεν ὅτι Οὐ δέξονται σου τὴν μαρτυρίαν· καὶ οὐκ ἐδέξαντο. Καὶ μὴν ἀπὸ λογισμῶν ἰδοὶ ὑποπειθεῖσαι, ὅτι πάντως δέχονται. Ἐγὼ γὰρ ἤμην ὁ φυλακῶν καὶ ἔδρων, φησὶν. Ἦστε διὰ τοῦτο ἐμοὶ αὐτοῖς δέξανθαι καὶ ὄμως οὐκ ἐδέξαντο. Διὸ καὶ τοῦτο ἐν τῇ ἐκστάσει μανθάνει τὸ μὴ παραδεχθῆναι. Ἐνταῦθα δὲ κατασκευάζει, ὅτι ἐ ἀναπολόγητα αὐτοῖς ἐστὶν· οὐ γὰρ κατὰ τὸ εἶδος αὐτὸν ἐδίωκον οὐδὲ κατὰ λόγον· * καὶ ὅτι θεὸς ἦν ὁ Χριστὸς, τὰ παρὰ προσδοκίαν προφητεῖων, καὶ οὐκ ὄρων εἰς τὰ γενόμενα, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα προειδῶς. Πῶς οὖν λέγει, Ἐρώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων εὐὼν τὴ Ἰσραήλ

* Alius κατὰ λογισμῶν.

βασιτάσει τὸ ὄνομά μου; Βασιτάσει, εἶπεν, οὐ πάντως ποίσει· ἄλλως δὲ Ἰουδαῖοι ἀλλαγῶ μὲν ἐπίθεινον, ἐνταῦθα δὲ οὐχί. Ὅπου μάλιστα ἔδει πασιθῆναι, εἰδότας αὐτοὺς τὴν προτέραν προθυμίαν, ἐνταῦθα οὐκ ἐπίθεινον. Καὶ δεε ἐξερχετο τὸ αἷμα Στεφάνου τοῦ μάρτυρος σου, καὶ αὐτὸς ἤμην ἐφραστὴς, καὶ συνευδοκῶν τῇ ἀναίρεισιν αὐτοῦ. Ὅρα ποῦ πάλιν ὁ λόγος τελευτᾷ, εἰς τὸ λοχρῶν κεφάλαιον. Διέκριναι γάρ, εἰς αὐτὸς ἦν ὁ εἰκόντων, καὶ οὐκ ἐλαύνων ἂ μόνον, ἀλλὰ καὶ μυριάς χειρῶν ἀναίρων τὸν Στέφανον. Ὑπέμνησεν αὐτοὺς μισοφονίας γαλεπῆς. Τότε δὴ μάλιστα αὐκὸς ἤνεγκαν, ἐπειθεῖ τοῦτο φλεγεν αὐτούς· καὶ ἦδη ἡ προφητεία ἐκπληροῦται. Ὁ ὅζλος τοίνυν πόλις, καὶ ἡ κατηγορία σφοδρὰ, καὶ ὁ μάρτυρος τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστοῦ παρῆρησι διαλεγόμενοι. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι οὐκ ἠθέλησαντο λοιπὴν πάσης ἀκοῦσαι τῆς θεμληγορίας, ἀλλ' ὑπὸ τούθου το σφόδρα μισοφρονήσαντες ἠέδων. Καὶ εἰπας πρὸς μὲ Πορρεῖου, δεῖ ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὰν ἀποσταλῶ σε. Ἦκουον δὲ αὐτοῦ ἄχρι τοῦ λόγου τούτου, καὶ ἐπίρριον τὴν φωνὴν αὐτοῦ, λέγοντες· Ἄρρε δὲ τῆς γῆς τὸν τοιούτον· οὐ γὰρ καθῆκεν αὐτὸν ἕξειν. Κραζόντων δὲ αὐτῶν καὶ βυπούτων τὰ ἰμάτια, καὶ κοινοτέρων βαλλόντων εἰς τὸν ἄερα, ἐκέλευσεν ὁ χιλιάρχος εἰσάγεσθαι αὐτὸν εἰς τὴν παρεμβολήν, εἰπὼν μάλιστα ἀνετάξασθαι αὐτὸν, ἵνα γινῶ, δεῖ ἦν αἰτίαν οὕτω κατεβῶν αὐτοῦ. Καὶ τὸν χιλιάρχον εἶον ἐξέτασαι, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχοι, ἢ καὶ αὐτοὺς ἐκείνους ὁ δεῖ μὴδὲν πλεον ποιήσας, μάλιστα ἀνετάξαι αὐτὸν ἐπαγγέλλεται. Ἐκέλευσε γὰρ αὐτὸν, φησὶν, εἰσάγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολήν, εἰπὼν μάλιστα ἀνετάξασθαι αὐτὸν, ἵνα γινῶ, δεῖ ἦν αἰτίαν οὕτω κατεβῶν αὐτοῦ. Καὶ μὴν παρ' ἐκείνων ἔδει μαθεῖν τὴν κατεβῶν, καὶ ἐρωτησῆαι εἰ τίνος τὸν εἰρημῶν ἐπαλαβάνοντο· ἀλλ' ἀπλῶς τῆ ἐξουσίᾳ χρᾶται, καὶ ἐκείνους πρὸς χάριν ποιεῖ οὐ γὰρ τοῦτο ἐξήτει, ἐπὶ δικαίως τὴν πράξειν, ἀλλ' ἔπως παύσει τὸν ἐκείνων θυμὸν δίκων ὄντα [359]. Ἔς δὲ προσέτινον αὐτὸν τοῖς ἰμασίν, εἶπε πρὸς τὸν δεσπότη ἐκατόνταρχον· Ὁ ἀνθρώπος ῥωμαῖον καὶ ἀκατάκταρον ἐξέστιν ὅμην μαστιξῆναι; Οὐκ ἐφέουσατο Παῦλος, μὴ γένοιτο, ῥωμαῖον αὐτὸν εἶπὼν ῥωμαῖος γὰρ ἦν· δεῖ καὶ ὁ χιλιάρχος ἀκούσας ποθεῖται. Καὶ τίνος, φησὶν, ἐνεκεν ἐφοβήθη; Εἰ ἐξέστιν ὅμην ἕτερον, ἔδεισεν ἂν, μὴ ἄλλ' καὶ μεζίονα δίκην δοῦν. Καὶ ἔρα, οὐχ ἀπλῶς φησὶν, ἀλλ'· Εἰ ἐξέστιν ὅμην; Δύο τὰ ἐγγυλῆματα, καὶ τὸ ἀνευ λόγου, καὶ τὸ ῥωμαῖον ὄντα. Μεγάλων εἶλον ταύτην τεσὶ προνομίαν ὁ ἀξιότιμος ὄντω καλεῖσθαι· καὶ οὐ πάντες τούτου ἐτύγχανον ἀπὸ γὰρ Ἀδριανοῦ φασὶ πάντας ῥωμαῖος ὀνομασθῆναι, ἐδὲ πάλαιον οὐχ οὕτως ἦν. Ἦ καὶ ῥωμαῖον αὐτὸν εἶπεν, ἵνα διαρῶγῃ τὴν τιμωρίαν εὐκαταφρόνητος γὰρ ἂν ἐγένετο μαστιξῆσθαι· νῦν δὲ τοῦτο εἰπὼν, εἰς πλείονα αὐτὸς ἐμβάλλει φόβου. Εἰ δὲ ἐμάστιξαν, καὶ παρέρψαν ἂν τὸ πρῆγμα, ἢ καὶ ἀπέκτειναν αὐτὸν· νῦν δὲ οὐχ οὕτω γίνεται. Ὅρα πῶς ὁ Θεὸς συγχωρεῖ καὶ ἀνθρωπίνως πολλὰ γενέσθαι, καὶ ἐπ' αὐτὸν καὶ τὴν λοιπῶν. Ὁ δὲ χιλιάρχος ἀποκριθεὶς, δεῖ τοῦ Πάυλου κεφαλαῖον τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτεροφῆμην, δεικνύων ὑποπεποιθεῖσαι πρόφρασην εἶναι τὸ εἶπέν αὐτὸν ῥωμαῖον τὸν Παῦλον καὶ ἴσως τοῦτο ὑπέλαβεν ἀπὸ τῆς λιτέτης Παύλου τῆς φαινομένης. Ἀκούσας δὲ ὁ ἐκατόνταρχος, προσελθὼν τῷ χι-

λιάρχῳ ἀπήγγειλε, λέγων Ὅρα τί μέλλεις ποιῆν· ὁ γὰρ ἀνθρώπος οὗτος ῥωμαῖός ἐστι. Προσελθὼν δὲ ὁ χιλιάρχος εἶπεν αὐτῷ· Λέγεις, εἰ σὺ ῥωμαῖός εἶ; Ὁ δὲ ἔφη· Ναί. Ἀπεκρίθη ὁ χιλιάρχος· Ἐγὼ κολλοῦ κεφαλαῖον τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτεροφῆμην. Ὁ δὲ Παῦλος φησὶν· Ἐγὼ δὲ καὶ γερτήνναι. Εὐθέως δὲ ἀπέκτισαν ἀπ' αὐτοῦ οἱ μέλλοντες ἀνετάξαι αὐτὸν. Καὶ ὁ χιλιάρχος δὲ ἐφοβήθη ἐπιτηνούς, δεῖ ῥωμαῖός ἐστι, καὶ δεῖ ἦν αὐτὸν δεδικῶς. Ἐγὼ δὲ, φησὶ, καὶ γερτήνναι. Ἄρα καὶ πατὴρ ἦν ῥωμαῖος. Τί οὖν ἀπὸ τούτου γίνεται; Αἰσας κατηγορεῖ αὐτὸν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Οὕτως οὐκ ἦν φεύδος τὸ εἶπέν αὐτὸν ῥωμαῖον, δεῖ καὶ ἀπάντως ἀπ' αὐτοῦ λυθεῖς τοῦ δεσμοῦ· καὶ πῶς, ἀκούε· Τῆ δὲ ἐπαύρου βουλευόμενος γινῶναι τὸ ἀσφαλές, τὸ τί κατηγορεῖται ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἔκτισεν αὐτὸν, καὶ ἐκέλευσε συναλεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ πᾶν τὸ συνέδριον· καὶ καταγγίλων τὸν Παῦλον, ἐστησεν εἰς αὐτούς. Ἀναστὰς δὲ Παῦλος τὸ συνέδριον εἶπεν. Οὐκίτι πρὸς τὸν χιλιάρχον, ἀλλὰ πρὸς τὸ πλῆθος καὶ τὸν ἄμην πάντα διαλέγεται. Καὶ τί φησὶν; Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ πόση συνειδήσει ἀγαθῆ παρολίτευμαι τῷ Θεῷ ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας. Ὁ λέγει, τοῦτο ἐστὶν ὅ ἐμοὶ εἰκόντι τὴν ἡδικοκίαν ὑμᾶς, οὐδὲ ἔξιν τὴν δεσμῶν τοῦτον πρόστυον. Τί οὖν ὁ ἀρχιερεὺς; ἄνω καταγγίλων ἐφ' οἷς εἰς χάριν αὐτῶν ἀδικῶς ἐδέδοτο, ὁ δεῖ καὶ προσπειθήσῃ, καὶ κλειεῖται τύπασθαι αὐτὸν ὁ δεῖ ἄνθρωπος ἐξ ὧν ὀπηγαγεν. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας τοῖς παροστώσιν αὐτὸν ἐπέταξε τύπειν αὐτοῦ τὸ στόμα. Καλὰ γὰρ ἐπικαιρὸς ὁ ἀρχιερεὺς. Τότε ὁ Παῦλος πρὸς αὐτὸν εἶπε [360] Τύπειν σε μέλλει ὁ Θεός, τοῖς κεκοιμημέναι. Καὶ σὺ κίθη κρίνω με κατὰ τὸν νόμον, καὶ παρανομῶν κλειεῖται με τύπασθαι; Οἱ δὲ παροστώτες εἶπον· Τὸν ἀρχιερέα τοῦ Θεοῦ λοιδωρεῖς; Ἐφη τε ὁ Παῦλος· Οὐκ ἔβειν, ἀδελφοί, δεῖ ἐστὶν ἀρχιερεῶς γέγραπται γάρ· Ἀρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.

β. Τινὲς μὲν οὖν φασὶν, δεῖ εἰδὸς ἐφρονεῖσθαι· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, δεῖ οὐδὲ ἄλλως ββει, δεῖ ἐστὶν ἀρχιερεῦς· ἢ γὰρ ἂν καὶ ἐτίμησε· δεῖ καὶ ἀπολογεῖται ὡς κατηγορίας οὐσης, καὶ ἐπάγει· Ἀρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς. Τί οὖν φησὶν· εἰ γὰρ μὴ ἀρχων ἦν, ἄλλον ἀπλῶς ὀβριζεῖν εἶσε; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ ὀβριζόμενον μέλλον ἐνεργεῖν. Ἄξιον δὲ ζητησῆαι, πῶς ἀλλὰ οὐ αὐτὸς λέγων, λοιδωροῦμαι οὐλογοῦμαι, διακόμενον ἀνεχομέθαι, ἐνταῦθα τούτων τινος ποιεῖ, καὶ οὐ λοιδωρεῖται μόνον, ὅλλα καὶ ἐπαρτάται; Ἀπαγε, οὐδέτερον τούτων φαίνεται πεποικῆσθαι· ἀλλὰ τῷ ἀκριβῶς σκοποῦντι παρῆρησις μέλλον ἐστὶ τὰ βήματα εἰς θυμῷ· ἄλλως δὲ οὐκ ἐβουλοτο εὐκαταφρόνητος φαῖναι τῷ χιλιάρχῳ. Εἰ γὰρ αὐτὸς μὲν ἐπέουσατο μαστιξῆαι ὡς ἔθ' τοῦ Ἰουδαίου ἐκδοῦσθαι μέλλοντα, δὲ ὅπ τὸν οὐκείτων τύπασθαι, μέλλον ἂν ἐκείνων θρασύτερον εἰργάσατο· διὰ τοῦτο οὐδὲ πρὸς τὸν παῖδα ἀποτεινεται, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν τὸν ἐπιτάξαντα, τοῦτο κατασκευάζων. Τὸ δεῖ, τοῖς κεκοιμημέναι, καὶ σὺ κίθη κρίνω με κατὰ τὸν νόμον, εἶπε, μονονομῆ τοῦτο αὐτῷ λέγων Ὑπεούθων ἂν καὶ μυρίων πλητῶν δέξιος. Ὅρα γοῦν πῶς αὐτοῦ καταπέλησαν τὴν παρῆρησιαν ὁ δῆμος. Αὐτὸν γὰρ ἀνακρίψαι τὸ πᾶν, παροῦσιτος ὁ μέλλον. Αὐτὸς δὲ καὶ τὸν νόμον ὑπαναγινώσκεις, ἐπειθεῖ βούλεται δεῖξαι, δεῖ οὐ δεῖ τὸ φοβηθῆναι, οὐδὲ διὰ τὸ μὴ ἔξιν εἶναι ἀκού-

* Καὶ οὐκ Δαῦνον deest in quibusdam. ἂ Unus, ἐμφλη-
 ονθέντες. ἃ Hic quomdam deerant in Morel, quam ex ceteris
 suppletur.

ἃ Ποῖσι deest in uno cod. ἃ Savil. et uno cod. papa-
 νοῖσι.

estationem erant prophetizans, nec ea quæ tunc fiebant respiciens, sed futura prævidens. Quomodo igitur dicit, *Coram gentibus et regibus et filiis Israel portabit nomen meum? Portabit*, inquit, nec omnino persuasit; alioquin vero Judæi alibi persuadebantur, hic vero minime. Cum oportuisset maxime persuaderi, videntes ejus pristinum fervorem, tunc non persuadebantur. *Et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, ego adstabam, et consentiebam neci ejus.* Vide rursum quo sermo desinat, nempe in validum caput. Ipse enim erat qui persequebatur, nec persequebatur modo, sed et mille manibus occidebat Stephanum. Gravem cædem illis in memoriam revocat. Tunc vero minime ferebant, quia hoc redarguebat illos; et jam propheta implebatur. Zelus igitur magnus, et accusatio vehemens erat, et testes veritatis Christi fidenter loquebantur. Sed Judæi non tulerunt deinceps totam audire concionem, ac furore succensi clamabant. *21. Et dixit ad me: Vade, quia ego ad gentes procui mittam te.* Audiebant autem eum usque ad hunc sermonem, et levaverunt vocem suam dicentes: *Tolle de terra hujusmodi: non enim fas est eum vivere.* *23. Clamantibus autem illis, et projicientibus vestimenta sua, et pultem jactantibus in aerem,* *24. jussit tribunus induci eum in castra, et flagellis cædi, et torqueri eum, ut sciret propter quam causam sic contra illum clamarent.* Cum oportuisset ut tribunus examinaret, an res se ita haberet, illosque ipsos interrogaret: is nihil horum faciens, jubet illum flagellis cædi. *Jussit, inquit, illum induci in castra et flagellis cædi, ut sciret propter quam causam sic contra illum clamarent.* Atqui ab illis ediscendum erat qui oclamabant, et interrogandum, num aliquid ex ejus diciis incusandum haberent. Verum ille temere potestate sua utitur, et illorum gratiam captat: non enim curabat ut juste ageret, sed ut illorum injustum furorem placaret. *25. Et cum adstrinxissent eum loricæ, dixit adstanti sibi centurioni: Si hominem Romanum et indemnatum licet vobis flagellare? Non est mentitus Paulus, se dicens Romanum hominem; absit; Romanus enim est: ideo tribunus re audita timuit. Et cur, inquit, timuit? Etsi nulla alia de causa, timuit, ne deprehenderetur et majorem daret penam. Et vide: non simpliciter loquitur; sed, *Si licet vobis.* Duo crimina, et quod sine causa, et quod Romanus ille esset. Magnam habebat prærogativam qui sic dignabantur appellari; neque omnium hoc erat privilegium; ab Hadriano enim dicunt omnes Romanos esse dictos; præterea autem non ita fuerat. Vel etiam Romanus se dixit, ut penam effugeret: contemptior enim futurus erat, si flagellatus fuisset; nunc autem hoc dicto majorem illis incutit metum. Si vero flagellasset, rem totam forte subvertissent, vel etiam occidissent illum; nunc autem non ita evenit. Vide quomodo Deus concedat multa humano more fieri, et in his et in aliis. Tribunus vero respondens, *Ego multa summa civilitatem consequutus sum,* ostendit se suspicari, Paulum se Romanum simulasse; et ita forte suspicabatur ex vilitate, quæ in Paulo appare-*

bat. *26. Quo audito centurio, accedens ad tribunal nuntiavit illi, dicens: Vide quid facturus es: hic enim homo Romanus est.* *27. Accedens autem tribunus, dixit illi: Dic mihi, num tu Romanus es? Dixit ille, Etiam.* *28. Respondit tribunus: Ego multa summa civilitatem hanc consequutus sum. Paulus vero ait: Ego autem et natus sum.* *29. Profluvius autem discesserunt ab illo, qui eum torturi erant. Tribunus usque timuit, postquam recevit quia Romanus esset, et quod illum alligasset. Ego autem, inquit, et natus sum. Igitur ex patre Romano erat. Quod ergo postea factum est? Solutum duxit ad Judæos. Ergo non falso dixerat se Romanum esse, unde lucratus est, ut a vinculis solveretur; et quomodo audi: *50. Postera autem die volens scire diligentius qua de causa accusaretur a Judæis, solvit eum, et jussit sacerdotes convenire et omne concilium, et producere Paulum statuit inter illos. (Cap. 25.) 1. Intendens autem in concilium Paulus, dixit. Non jam tribunum, sed totam multitudinem et populum alloquitur. Et quid dicit? *Viri fratres, ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum usque in hodiernum diem.* Id est, Non mihi conscius sum quod vos læserim, vel quid his vinculis dignum fecerim. Quid ergo princeps sacerdotum? Cum oportuisset compungi, quod in ipsorum gratiam injuste ligatus fuisset, ille aliud adjicit, et jubet eum verberari, quod sic declaratur: *2. Princeps autem sacerdotum Ananias præcepit adstantibus sibi percutere os ejus.* Bonus certe et mitis princeps sacerdotum. *3. Tunc Paulus dixit ad eum: Percutiet te Deus, paries dealbate. Et tu sedens judicas me secundum legem, et contra legem jubes me percuti?* *4. Qui autem adstantes dixerunt ei: Summam sacerdotem Dei maledicis?* *5. Dixit autem Paulus: Nescibam, fratres, quod princeps sit sacerdotum: scriptum est enim: Principem populi tui non maledices (Exod. 22. 28).***

2. Quidam dicunt illum scientem per ironiam loquentum esse: mihi autem videtur ipsum omnino nescivisse quod esset princeps sacerdotum: alioquin illum honorasset. Ideo sese purgat accusatus, et addit: *Principem populi tui non maledices.* Quid ergo, inquit? si enim princeps non esset, alium contumelia afficere oportebat? Minime; imo contumelia afficientem ferro par erat. Jure hic queratur, quomodo is, qui alibi dicit, *Cum maledicimus, benedicimus; cum persecutionem palmarum, sustinemus* (1. Cor. 4. 12); hic contrarium facit, nec modo conviciatur, sed etiam maledicit? Absit: neutrum horum fecisse deprehenditur; sed si quis accurate consideret, libere loquentis magis sunt verba, quam irati: alioquin vero nolebat tribuno contemptibilia videri. Si enim ille a flagellando abstinnit, utpote ipsum Judæis traditurus, quod a famulis cæderetur, magis illum audacem reddidisset: ideo non ministrum, sed ipsum jubentem aggreditur. Illud vero, *Paries dealbate*, inquit, *tu sedens judicas me secundum legem*, ac si diceret: Reus cum sis, et multis plagis dignus. Vide ergo, quomodo ex ejus dicendis libertate populus percussus fuerit. Cum enim oportuisset totum subver-

tere, potius debacchatur. Ille vero legem ipsam legit, ut ostendat se non ex metu, nec quod indignus esset qui audiret, hæc dixisse, sed legi obtemperasse. Et omnino persuasus sum nescivisse illum, quod princeps sacerdotum esset, quod post longum tempus rediisset, nec frequenter Judæos convenisset, videretque eum in medio aliorum multorum: non enim manifestus erat princeps sacerdotum inter multos et diversos adstantes. Ita mihi videtur illos alloqui, ostendens se legi obtemperare; ideoque sese purgat. Sed superius dicta repetamus. *Oranti mihi in templo*, inquit, *accidit ut in extasi ferem*. Ut ostendat non phantasiam fuisse, ideo addidit illud, *Oranti mihi. Festina et exi cito*, inquit, *quia testimonium tuum non recipient*. Hic ostendit, se non periculum metu ab illis effugisse, sed quia non suscepturi erant testimonium suum. Cur vero dixit, *Ipsi sciunt, quod ego eram alligans*? Non Christo contradicens, absit; sed volens discere tam mirabile opus. *Vade*, inquit, *quia ego ad gentes procul mittam te*. Vide: non docuit eum Christus, quid oporteret facere; sed dixit tantum ut abiret, illeque obsequitur: adeo morigerus erat. *Et levaverunt vocem suam*, inquit, *dicentes: Tolle eum; non enim convenit ut vivat*. O audaciam! Certe vos vivere non convenit, non item de hoc dicatur, qui in omnibus Deo obsequitur. O aeclesi et homicide! *Et excutientes vestes*, inquit, *pulverem mittebant*. Ut graviorem excitarent seditionem, hoc faciebant, aut ut principem terrent. Et vide: non dicunt causam, quia nihil dicendum habebant, sed clamore se terrorem incutere potant: atqui ab accusatoribus ediscendum erat. *Et tribunus timuit*, inquit, *cognoscens quod Romanus esset*. Non erat ergo mendacium, quod Paulus diceret se Romanum esse. *Et solvit eum a vinculis*, inquit, *et adducens statuit eum in concilium*. Hoc oportebat facere, neque velle flagellare, sed relinquere eum, qui nihil vinculis dignum fecisset. *Et solvit eum*, inquit, *et ad illos adduxit*. Hoc maxime ¹ anxios reddidit Judæos. *Intendens autem Paulus in concilium*, inquit, *dixit: Viri fratres*. Hic se fidentem ostendit, et imperterritum. Sed vide illorum petulantiam; subjunxit enim: *Princeps autem sacerdotum Ananias præcepit ut percuteretur os ejus*. Cur percutis? quid enim contumeliosum dixit? O impudentiam! u audaciam! *Tunc Paulus dixit illi: Percutiet te Deus, paries dealbata*. Papæ, libertatem! Ob hypocrisim et iniquitatem illum traducit: ideo etiam reprimitur. Ipse vero dubius ne audet quidem loqui; sed qui juxta illum erant, ejus libertatem non tulerunt. Ita videbant hominem mortem non curantem, et non sustinuerunt. *Nesciebam*, inquit, *quod summus sacerdos sit*. Ergo ex ignorantia increpatio fuit: nisi enim hoc esset, illo accepto abiisset, nec tacuisset, atque ipsum illis tribunus tradidisset.

3. Hic porro ostendit se libenter hæc pati: atque ita rationem reddidit cum illis, legi se obsequi, non illis demonstrans; nam illos admodum damnabat.

¹ In tribus Codd. legitur: *Hoc oportebat facere ab initio. «solutum ad illos adduxit.»* Hoc maxime, etc.

Propter legem igitur rationem reddidit, non propter populum; et jure quidem: nam eum, qui se nihil læserat, et innocenter occidere iniquum erat. Igitur quod ab illo dictum est, non contumelia erat; nisi quis dicat Christum contumeliam proferre, cum ait: *Vae vobis scribis et Phariseis, quia similes estis parietibus dealbatis* (Math. 23. 27). Etiam, inquit; sed si antequam verberaretur hoc dixisset, non fuisset ira, sed fiducia. Verum causam dixi, quod nollet despectui haberi. Atqui sæpe Christus Judæos contumelia affecit, ipse contumelia affectus, ut cum dicit: *Ne putetis quod ego accusem vos* (Joan. 5. 45). At hoc contumelia non est, absit. Vide ergo cum quanta mansuetudine illos alloquatur. *Nesciebam*, inquit, *quod summus sacerdos Dei esset*. Hoc dixit, neque hic stetit; sed ostendens se non ironice loqui, addit: *Principem populi tui non maledices*. Viden' quomodo illum principem adhuc confitetur?

Mansuetudo commendatur. — Discamus ergo et nos mansuetudinem, ut in utrisque simus perfecti. Multa enim accurazione opus est, ut discatur quid hoc, quid illud sit: accurazione autem opus est, quia vicina sunt virtutibus vitia, dicendi libertati audacia, mansuetudini ignavia. Cavendum autem est, ne quis vitium tenens virtutem se putet habere; ut si quis opietur se jungi dominæ, dum jungitur ancillæ. Quid est ergo mansuetudo, et quid est ignavia? Cum alios læsus non defendimus, sed tacemus, illud est ignavia: quando autem male affecti toleramus, illud est mansuetudo. Quid est loquendi libertas? Illud ipsum, cum pro aliis decertamus. Quid audacia? Quoad nos ipsos ulcisci volumus. Itaque simul junguntur magnanimitas et dicendi libertas; itemque audacia et ignavia. Qui enim pro seipso non dolet, vix pro aliis dolebit; qui vero seipsum non ulciscitur, vix alios non ulciscetur. Cum enim mores sunt a passionibus puri, virtutem adiutant. Ut corpus a febris liberum robur accipit, sic anima passionibus non corrupta, fortitudinem accipit. Magnæ fortitudinis indicium est mansuetudo: generosa et virili anima admodumque sublimi opus habet mansuetudo. Au parum esse putas, male affici et pati, et non exasperari? Nec aberraverit, qui curam proximi sui fortitudinem vocaverit: qui enim tantum valuit, ut tantam passionem vinceret, aliam quoque aggredi audebit. Exempli causa, duæ passionem sunt timor et ira: si iram compescueris, timorem certe vinces; iram autem vincis, si mansuetus sis: igitur et timorem vinces, si fortis fueris. Rursus si iram non viceris, audax eris; si autem hoc vitium non superaveris, neque timorem superare poteris: itaque formidolosus eris; idipsumque accidit, ac si corpus ita debile fuerit et male temperatum, ut nullum possit ferre laborem: statim vel a frigore vel a calore abripitur: tale namque est id, quod est male temperatum; quod autem bene temperatum est, omnia sustinet. Rursus magnanimitas virtus est, illique vicina est prodigalitas: œconomia virtus est, ipsique vicina est parcimonia et sordities. Age ergo, rursus virtutes colligamus.

αι, ταῦτα οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ τῷ νόμῳ καὶ ἐνταῦθα πειθόμενος. Καὶ σφόδρα πειθόμεαι μὴ εἰδέναι αὐτόν, ὅτι ἀρχιερεὺς ἐστί, διὰ μακροῦ μὲν ἐπαπειλόμενος χρόνου, μὴ συγγινόμενος δὲ συνεχῶς Ἰουδαίους, ὁρῶντα ἐστὶ καὶ ἐκείνον ἐν τῷ μίση μετὰ πολλῶν καὶ ἐτέρων οὐκ εἶναι γὰρ ἕλος ἦν ὁ ἀρχιερεὺς πολλῶν ὄντων καὶ διαφορῶν. Οὕτως καὶ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ἀποταίνασθα δοκεῖ, δεικνύς, ὅτι νόμῳ πείθεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο ἀπολογεῖσθαι. Ἰδόμεν ἐξ ἄνωθεν τὰ εἰρημένα. *Προσευχομένου μου*, φησὶν, *ἐν τῷ ἱερῷ*, ἐγένετο γενέσθαι με ἐν ἐκστάσει. Ἰνα ἠλώσῃ, ὅτι οὐχ ἀπλῶς φαντασία ἦν, διὰ τοῦτο προσέθηκται τὸ *Προσευχομένου μου*. *Σπείουσι καὶ ἐξελεύθε ἐν τάχει*, φησὶ, *οὐ παραδέχονται σου τὴν μαρτυρίαν*. Ἐνταῦθα δεικνυσθαι, ὅτι οὐχ φοβούμενος αὐτῶν τοῦ κινήσου ἐφυγεν, ἀλλ' οὐκ οὐκ ἰδέχοντο τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ. Δεῖ τι δὲ εἶπεν, ὅτι αὐτοὶ ἐπιστάται, ὅτι εἶναι ἡμῶν δεσμοῦν; Οὐκ ἀντιλέγων τῷ Χριστῷ, μὴ γινώσκον ἀλλὰ βουλόμενος μαθεῖν τὸ οὕτω παράδοξον. *Πορεύου*, φησὶν, *ὅτι ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξουσιοτελεῶ σε*. Ὅρα οὐκ εἰδόμενος αὐτὸν ὁ Χριστὸς, τί δὲ ποιεῖν, ἀλλ' εἶναι μόνον ἀπαλθεῖν, καὶ πείθεσθαι τοσοῦτον ἦν καταπιθῆς! *Καὶ ἐπέμωρ τὴν [361] φωνὴν αὐτῶν*, φησὶ, *λέγοντες· Ἄλγε αὐτῶν οὐ γὰρ καθήκει αὐτῶν ὄχι*. Ὡς τῆς θρασυτήτος! καὶ μὴν ἡμᾶς οὐ καθήκει ζῆν, ἀλλ' αὐτοὺς τὸν πάντα παιδόμενος τῷ Θεῷ. Ὡς μικροὶ καὶ ἀνόητοί. *Καὶ τὰ ἰμάτια ἐκτενέσσοντες*, φησὶ, *κοιμητὸν ἔβαλον*. Ὅστε χαλεπωτέρην γενέσθαι τὴν στάσιν τοῦτο ποιοῦσιν, ἢ καὶ φοβῆσαι βουλόμενοι * τὸν ἄρχοντα. Καὶ δρᾶ' οὐ λέγουσι τὴν αἰτίαν, ἐπειδὴ μηδὲν εἶχον εἶπειν, ἀλλὰ τῇ βοῇ καταπληθύνονται καὶ μὴ παρὰ τὴν κατηγορίαν ἔχρησεν μαθεῖν. *Καὶ ὀχιλαρχος ἐπόρθη*, φησὶν, *ἐπιγινώσκων*, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστιν. Οὐκ ἄρα ψεύδης ἦν τὸ Ῥωμαῖον αὐτὸν εἶναι τὸν Παῦλον εἰπών. *Καὶ ἔλυσε αὐτὸν ἀπὸ τῶν δεσμῶν*, φησὶ, *καὶ καταγαγὼν ἔστησεν εἰς τὸ συνδριον*. Τοῦτο εἶσι ποιῆσαι παρὰ τὴν ἀρχὴν, καὶ μὴτε δεῖσαι, μὴτε βουλῆσθαι μαστιξάει, ἀλλὰ καταπιεῖν μὴδὲν τοιοῦτό τι ποιήσαντα, ὥστε καὶ ἐσεμνοῦσθαι. *Καὶ ἔλυσε αὐτόν*, φησὶ, *καὶ καταγαγὼν εἰς αὐτοὺς ἔστησε*. Τοῦτο μάλιστα ἠπόρησεν ὁ Ἰουδαῖος. Ἀπειρίας δὲ Παύλος τῷ *συνδριῷ*, φησὶν, *εἶπεν· Ἄνδρες ἀδελφοί*. Ἐνταῦθα τὴν παρρησίαν αὐτοῦ δεικνυσθαι, τὴν ἀκατάπλητον * . Ἄλλ' ὅρα καὶ ἐκείνου τὸν ἱκανὸν ἐπήγαγε γὰρ ὁ δὲ ἀρχιερεὺς Ἀναστάσιος τῷ πατρὶ αὐτοῦ τὸ στόμα ἐπέταξε. Δεῖ τι εἶπεν, καὶ τῶν ἐπιτιμῶν; Ὡς τῆς ἀπιστικότητος; Ὡς τῆς ἀπιστικότητος; Ὡς τῆς θρασυτήτος; Ἰστέ οὐ Παῦλος γὰρ αὐτῶν, φησὶν, *εἶπεν· Τούτοις σε μέλλει ὁ Θεός, τοῖς κακοκαίμενς*. Βαβαλ τῆς παρρησίας! εἰς ὑπόκρισιν αὐτῶν καὶ πανομίαν διασύρει· διὰ τοῦτο γοῦν καὶ κατατίλλεται. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀπαρῶν οὐδὲν τοιμὰ εἶπεν, ἀλλ' ὁ παρ' αὐτῶν, οὐκ ἐνεγκνόντες αὐτοῦ τὴν παρρησίαν. Οὕτως εἶδον ἄνθρωπον θανατῶντα, καὶ οὐχ ὑπέμειναν. Οὐκ ἤθεον, φησὶν, *ὅτι ἀρχιερεὺς ἐστίν*. Ἄρα ἀγνοίας ἢ ἐπιτιμῆς ἦν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, καὶ λαβὼν αὐτὸν ἀπῆλθε, καὶ οὐκ ἐστόργη, καὶ ἐξείδωκεν αὐτοὺς αὐτὸν ὁ ὀχιλαρχος.

Ἐνταῦθα δεικνυσθαι, ὅτι ἐκὼν πάσχει ἢ πάσχει· καὶ οὕτως ἀπολογεῖται πρὸς αὐτοὺς τῷ νόμῳ πειθόμενος

οὐχὶ αὐτοῖς ἐνδείξασθαι βουλόμενος· ἐπεὶ ἐκείνων καὶ κατεγνώκει σφόδρα. Διὰ τὸν νόμον τοῖνον ἀπολογεῖται, ἀλλ' οὐ διὰ τὸν ὄμιον· εἰκότως· τὸ γὰρ τὸν οὐδὲν ἴδιον καὶ ἀναίρειν, καὶ ταῦτα ἀθῶνον ὄντα, παράνομον ἦν. Οὐκ οὐκ οὐδὲ ὄβριος τὸ παρ' αὐτοῦ εἰρημένον, εἰ μὴ καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ ὕβριν εἶποι τις ἂν, ὅταν λέγῃ· *Οὐαὶ ὄμιον, Γραμματεῖα καὶ Φαρισαῖοι*, ὅτι *παρομοιάζετε τοῖς κακοκαίμενς*. Να, φησὶν· ἀλλ' εἰ πρὸ τοῦ τυπηθῆναι εἶπεν, οὐκ ἦν θυμὸς, ἀλλὰ παρρησία. Ἄλλ' εἶπεν τὴν αἰτίαν, ὅτι οὐκ ἐβούλετο καταφρονηθῆναι. Καὶ μὴν ὁ Χριστὸς πολλὰς ὕβρινας Ἰουδαίους αὐτὸς ὄβρισθεῖς, ὡς ὅταν λέγῃ· *Μὴ δοκεῖτε*, ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὄμιον. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο ὄβριος, μὴ γένοιτο.

Ὅρα γοῦν, πρὸς ἐκείνους μεθ' ὅσης ἐπιεικείας διαλέγεται. Οὐκ ἤθεον, ὅτι [362] ἀρχιερεὺς ἐστίν, φησὶ, τὸ θεοῦ. Τοῦτο εἶπε, καὶ οὐκ ἔστη, ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι οὐκ εἰρωνεύεται, ἐπάγει· Ἄρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς. Βιάσεις, πῶς καὶ ἄρχοντα αὐτὸν εἰς ὁμοίαν.

Μάθωμεν τοῖνον καὶ ἡμεῖς τὴν ἐπιεικείαν, ἵνα ἐν ἐκατέρως ὤμων ἀπριετιώμεν. Πολλὴ γὰρ ἀκριβείας δεῖ, ὥστε μαθεῖν τὴν μὴν τοῦτο, τί δὲ ἐκεῖνο ἀκριβείας δεῖ δεῖ, ὅτι παρυστασίν αὐταῖς αἰ κακίαι, τῇ μὴ παρρησίᾳ θρασυτήτος, τῇ δὲ ἐπιεικείᾳ ἀνανδρίας· καὶ δέον περισκοπεῖν, μὴ τὴν κακίαν τις κατέχων, δόξῃ τὴν ἀρετὴν ἔχειν ὥσπερ ἂν εἰ τις δοκίμῳ τῇ δεσποτικῇ συγγίνεσθαι, ἀγνοοῦν τῇ θεραπευτικῇ συνῶν. Τὶ οὖν ἐστὶν ἐπιεικεία, καὶ τί ἀνανδρία; Ὅταν ἕτερος μὲν δίκαιος μόνος μὴ ἀμύνωμεν, ἀλλὰ σιγῶμεν αὐτόν, τοῦτο ἀνανδρίας ἐστίν· ὅταν δὲ αὐτὸ κακῶς πάσχοντες φέρωμεν, τοῦτο ἐπιεικεία. Τὴ παρρησία; Πάλιν τὸ αὐτό, ὅταν ὄβριος ἕτερον ἀγωνίζομεθα. Τὴ δὲ θρασυτήτος; Ὅταν ὄβριος ἡμῶν αὐτῶν ἀμύνωσθαι βουλόμεθα. Ὅστε μεγαλοψυχία ὁμοῦ καὶ παρρησία, καὶ θρασυτήτος πάλιν καὶ ἀνανδρία. Ὅ γὰρ ὄβριος αὐτοῦ μὴ ἀλγῶν, δυσκόλως ὄβριος ἕτερον ἀλγήσει· ὁ δὲ αὐτῷ μὴ ἀμύνων, δυσκόλως ἕτερος οὐκ ἀμύνεται. Ὅταν γὰρ καθαρὸν ἦ τὸ ἦθος ἡμῶν πάθος, δέχεται καὶ ἀρετὴν. Καθάρως καθαρὸν σῶμα πურῶτο δέχεται ἰσχύν, οὕτω δὲ καὶ ἡ ψυχὴ, ἂν μὴ τοῖς πάθει προσδιαφάρθῃ, δέχεται ἰσχύν. Μεγάλως ἰσχύος γνώρισμά ἐστὶν ἐπιεικεία· γενναῖα καὶ νεανικῆς δεῖ ψυχῆς καὶ ὕψηλης σφόδρα εἶ ἐπιεικεία⁴. Ἡ μικρὸν οἶε τὴν παθεῖν κακῶς, καὶ μὴ ἀγριεύειν. Καὶ οὐκ ἂν τις ἀμάρτω τὴν κηδεμονίαν τὴν ὄβριος τῶν πλῆστον ἀνδρείων εἰπῶν· ὁ γὰρ τοσοῦτον ἰσχύος, ὡς δυνήθηται τοσοῦτον περιελεῖσθαι πάθος, ἰσχύος καὶ ἕτερον κατατολήσεται. Οἶον, δύο πάθη ἐστὶ ταῦτα, δειλία καὶ θυμὸς· ἂν τοῦ θυμοῦ κατάσχῃ, εὐθρόν ἐστὶ καὶ δειλίας· τοῦ θυμοῦ δὲ κρατεῖς, ἐπιεικῆς ὄν· οὐκ οὐκ καὶ τῆς δειλίας ἂν κρατήσης, ἐστὶ ἀνδρείος. Πάλιν, ἂν μὴ περιγένη τοῦ θυμοῦ, γέγονας θρασύς· τοῦτο δὲ μὴ περιγενόμενος, οὐδὲ φόβου περιγενόμενος δύνασαι· οὐκ οὐκ καὶ δειλὸς ἐστὶν· καὶ ταυτὸν γίνεσθαι, οἶον ἂν εἰ σῶμα ἀσθενὲς οὕτως εἴη καὶ δίσκρατον, ὡς πρὸς οὐδὲνα πόνον ἀντέχει· τοῦτο ταχέως καὶ ὑπὸ ψυχρῷ ἀλλοίκεται καὶ ὑπὸ θερμῷ· τὸ γὰρ δίσκρατον τοιοῦτον, τὸ δὲ εὐκρατον πάντα ὑφίσταται. Πάλιν, ἐστὶ μεγαλοψυχία ἀρετὴ, καὶ παρυστασθῆκεν αὐτῇ ἀσωτία· ἐστὶν οικονομία ἀρετῆ καὶ τοῦ οικονομικῶν εἶναι· παρυστασθῆκεν ἢ φειδωλία καὶ ἡ μικρολογία. Φέρε οὖν πάλιν τὰς ἀρετὰς συναγάγωμεν.

* Τὴν στάσιν φοβῆσαι βουλόμενοι, sic unus cod. ὅτι Tres cod. comprehendit· Τοῦτο εἶναι ποιῆσαι παρὰ τὴν ἀρχὴν. Ἀδύνατον εἰσάγαγεν. Τοῦτο μάλιστα ἠπόρησεν. Νεῖδος, παρὰ τὴν ἔρητον, καὶ μὴτε δεῖσαι, quibus carenti edidit, ex uno cod. residua sunt. Est. ὅτι Savil. τὸ ἐπιεικῶς.

⁴ Commel. et Montf., γίνω. κ. ναυ. ψυχῆς κ. ὑψ. σφ. ἢ ἐπιεικεία δεῖ, quae ex duobus cod. saniora lectimus. Est. ὅτι Unus codex ἀνδρείων προστίθων.

Οὐκοῦν οὐ μαγαλόφυχος ὁ δαυτος. Πῶς; Ὁ γὰρ ὅπου μὴ οὐκ ἀλλοτρίως παθῶν, πῶς ἂν εἴη μέγας τὴν ψυχῆν; Ὁ γὰρ χρημάτων ἐστὶ τούτου καταφρονεῖν, ἀλλ' ὅψ' ἐτέρων ἐπιτάττεσθαι παθῶν ὡσπερ ἂν εἰ τις ὅπου ληστῶν ἐπιτάττετο ἐκείνους ὑπακούειν, οὐκ ἂν εἴη ἐλευθερός· ὃ γὰρ ἐκ τοῦ χρημάτων καταφρονεῖν γίνεται τὸ ἀναλίσκειν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μὴ δούτως εἰδέναι διοικεῖν· ἐπεὶ εἴ γε ἐνὶ καὶ ἔχεν καὶ [363] ἀπολαύειν ἐκείνων, οὕτως ἂν ἠβλάησεν. Ὁ δὲ εἰς δέον ἀναλίσκων τὰ χρήματα, οὕτως ἐστὶ μαγαλόφυχος· μεγάλη γὰρ ὄντως ψυχὴ ἢ μὴ πάθει δουλεύουσα, ἢ μὴδὲν ἠγουμένη τὰ χρήματα εἶναι. Πάλιν, ἡ οἰκονομία καλὴν· οὕτω καὶ ὁ οἰκονομικὸς ἂν εἴη ἀριστος· ὁ εἰς δέον ἀναλίσκων, καὶ μὴ ἀπλῶς ἀνοικοδομήτως. Ἡ δὲ φειδωλία οὐκ ἐστὶ ταυτὴν. Ἐκείνους μὲν γὰρ πάντα εἰς τὸ δέον ἀναλίσκει· οὕτως δὲ, οὐδὲ ἀναγκαίας ἀπατούσης χρείας, τῆς οὐσίας ἀπτεται τῶν χρημάτων. Ὁ οἰκονομικὸς τούτων τοῦ μαγαλόφυχου γίνετο ἂν ἀδελφός. Οὐκοῦν ὁμοῦ τὸν μαγαλόφυχον θήσομεν καὶ τὸν οἰκονομικὸν, καὶ τὸν δαυτον καὶ τὸν μικρολόγον· ἀμφότεροι γὰρ ἀπὸ μικροφυχίας τούτου πάσχουσιν, ὡσπερ οὖν καί τινος ἀπὸ μαγαλοφυχίας. Μὴ δὴ μαγαλόφυχον καλῶμεν τὸν ἀναλίσκοντα ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸν εἰς δέον ἀναλίσκοντα· μὴδὲ τὸν οἰκονομικὸν μικρολόγον καὶ φειδωλὸν, ἀλλὰ τὸν ἀκαίρως φειδόμενον τῶν χρημάτων. Πῶς ὁ πλοῦσιος ἐκείνους ἀνάλωσεν, ἐνδεδυσκόμενος πορφύραν καὶ βύσσον; Ἄλλ' οὐκ ἦν μαγαλόφυχος ὅπου γὰρ ὠμόητος κατείχετο ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ὅπου μὴ οὐκ ἠδονῆν ἢ δὲ τοιαυτῆς πῶς ἂν εἴη μεγάλη; Μαγαλόφυχος ἦν ὁ Ἀβραάμ, εἰς ὅπουδοχὴν ἀναλίσκων τῶν ξένων, τὸν μέγαν κατασφάττειν, καὶ ἐνθα ἐχρῆν, οὐ μόνον χρημάτων, ἀλλ' οὐδὲ τῆς ψυχῆς τῆς αὐτοῦ φειδόμενος. Ἄν τούτων ἰσχυρῶν τινα τράπεζαν παρατίθειμι πολυτελεῖα, πόρνας ἔχοντα καὶ παρασίτους, μὴ μαγαλόφυχον καλῶμεν τούτον, ἀλλὰ σφόδρα μικροφύχον. Ὅρα γὰρ ὅσοι δουλεύει καὶ ὑπέκεινται πάθει, γαστριμαργίᾳ, ἠδονῇ ἀτόμῳ, κολακείᾳ· τὸν δὲ τοσοῦτος κατεχόμενον καὶ μὴδὲ ἐν τούτων δυνάμενον διαφυγεῖν, πῶς ἂν τις

* Tres mss., τράπεζαν ἔχοντα παντελῆ.

μαγαλόφυχον καλοῖ; Ὅτι αὐτὸν τότε μάλιστα καὶ σωματικῶς μικροφύχον, ὅταν μάλιστα ἀναλίσκη; ὅση γὰρ μείζους ἀναλίσκη, τοσοῦτω ἤλοι τὴν τυραννίδα· παθῶν ἐκείνων εἰ γὰρ μὴ σφόδρα αὐτοῦ ἐκράτουν, ἂν σφόδρα ἀνάλωσε.

Πάλιν ἂν ἰσχυρῶν τινα τούτων καὶ μὴδὲν μὴδὲν πᾶσι, πῶς ἂν εἴη τὸ φειδόμενον καὶ τοῖς δεομένοις ἀπορούται, αὐτὸν δὲ τράπεζαν ἔχοντα εὐτελεῖ, τούτων ἐπι καλῶμεν μαγαλόφυχον· μεγάλη γὰρ ὄντως ψυχὴ, μὴ οὐκ εἰς καταφρονεῖν ἀναπαύσεως, τῆς δὲ ἐπί φρονεῖν. Εἰπέ γὰρ μοι, εἰ τὰ ἴσους, τῶν μὲν τῶν καταφρονούντων πάντων, καὶ οὐδὲν ἠγούμενον ἐκείνων ἐπιτάγματα, τοῖς δὲ ὅτι ἐκείνων τυραννοῦντες ἐξέλιπον καὶ τοὺς κακῶς πάσχοντες· ἄρα οὐ μὴ ἀγνοῖα τοῦτο; Τοῦτο δὲ κἀναταθα λογισμῶν Τυραννός ἐστι τὰ πάθη· ἐὰν οὖν καταφρονήσωμεν αὐτὸν μέγαλο ἐσόμεθα· ἂν δὲ καὶ ἐτέρους ἐξελκύσωμεν πολλῶν μείζους· εἰκότως. Οἱ γὰρ οὐχ ἑαυτοῖς ἀρκυῖον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους, μείζους τῶν μὴδέτερον· οὐσίαν. Ἄν δὲ ἐπιταττόμενος τις ὅπου τυραννῶν τῶν ὑπάρχοντων τύπη, τὸν δὲ ἔλκη, ἄλλον δὲ ὕβριση, τοῦτο μαγαλοφυχίας ἄρουμος; Οὐ ὅτι· [364] καὶ οὕτω πλέον, ὅση ἂν μέγας ἦ. Οὕτω καὶ ἐπ' ἡμῶν· μὴ γὰρ πρόκειται ἡ ψυχὴ εὐγενεῖς τις οὐσα καὶ ἐπιθέρα· ταῦτην ἢ ὁ δαυτος τύπτεισθαι ἐκείνων τῶν παθῶν τὸν οὐκ ἑαυτὸν τύποντα, τούτον μαγαλόφυχον φησομεν; Οὐδαμῶς. Οὐκοῦν μὴ οὐκ εἶμι καὶ μαγαλοφυχία, εἰς δὲ ἡ ἀσυντία, εἰς ἡ οἰκονομία καὶ ἡ μικροφυχία, εἰς ἡ ἐπιείκεια καὶ ἀναθήρα, εἰς παρῶν καὶ εἰς θρασύτης· ἴνα ταῦτα ἀπ' ἀλλήλων διελθόν θρηνηθῶμεν εὐαρίστως τῷ Κυρίῳ τὸν παρόντα βίον ἀγαγεῖν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, χά καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ, μετ' οὐ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

† Sic Savil. et tres mss.; Montf., ταῦτα, περπερὶ Κοστ.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ'.

Γενεθὲς δὲ ὁ Παῦλος, οὗτος τὸ ἐν μέρος ἐστὶ Σαδδουκαίων· τὸ δὲ ἕτερον Φαρισαίων, ἐκράξεν ἐν τῷ συνεδρίῳ· Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ Φαρισαῖός εἰμι, υἱὸς Φαρισαίου· περὶ ἐπιπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι. Ταῦτα δὲ αὐτοῦ λαλήσαντος, ἐγένετο στάσις τῶν Σαδδουκαίων καὶ Φαρισαίων, καὶ ἐσχίσθη τὸ πλῆθος. Σαδδουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι, μὴ εἶναι ἀνάστασις, μὴδὲ ἄγγελον, μήτε πνεῦμα· Φαρισαιοὶ δὲ ὁμολογοῦσι τὰ ἀμφότερα.

α'. Πάλιν ἀνθρωπίνως διαλέγεται, καὶ οὐ πανταχοῦ τῆς χάριτος ἀπολαύει, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑαυτοῦ τι συγχωρεῖται ἐπιείκεια· ὁ δὲ καὶ ποιεῖ, καὶ ἐν τούτῳ καὶ ἐν τῷ μετὰ ταῦτα ἀπολογεῖται, βουλόμενος ὅπως τὸ πλῆθος τὸ κακῶς ὁμοιοῦν κατ' αὐτοῦ. Καὶ οὐ φεῖδεται οὐδὲ ἐνταῦθα, Φαρισαῖον ἑαυτὸν λέγων· Φαρισαῖος γὰρ ἦν ἐκ προγόνων. Διὰ τούτου καὶ οὕτως ἀπολογεῖται· Φαρισαῖος ἐγὼ εἰμι, υἱὸς Φαρισαίου, καὶ περὶ ἐπιπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνοι οὐκ ἐβούλοντο εἰπεῖν διὰ τί κρίνοισιν αὐτὸν, ἀναγκάσειται λοιπὸν αὐτὸς εἰπεῖναι. Φαρισαιοὶ δὲ, φη-

* Hec, Φαρισαῖον ἑαυτὸν λέγων, et infra, μὴ βιομαζόμεν, quidam non habent.

στὴν, ὁμολογοῦσι τὰ ἀμφότερα. Καὶ μὴν τρίτα ἐστὶ πῶς οὐκ λέγει Ἀμφότερα; Ἢ οὐ πνεῦμα καὶ ἄγγεν ἐν ἑστίν, ἢ οὐκ ὁ μόνον ἡ λέξις περὶ δού, ἀλλὰ καὶ τριῶν λαμβάνεται. Καταχρηστικῶς οὐν οὕτως εἶπε, οὐ κυριολογῶν. Καὶ ὅρα· οὐ μετ' αὐτῶν ἐστὶ, τότε ἰλογοῦνται ὅπου αὐτοῦ. Ἐγένετο γὰρ, φησὶ, κραμεγὰλῃ καὶ ἀναστάντες τῶν γραμματέων τούτων τῶν Φαρισαίων, διεμάχοντο λέγοντες· Οἱ κακῶν εὐρίσκομεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ. Ἐ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ ἡ ἀγγελος, καὶ βιομαζόμενος· Καὶ διὰ τί μὴ περὶ τούτου ὅπου αὐτοῦ ἀπολογεῖται· Ὅτι αὐτοὺς οὕτω συνεμίγνυτο, οὐδὲ ἄλλον ἦν, ἀπολογησεται, Φαρισαῖος ἀνοῦθεν ὢν. Ὅρα, ὅσα πάθη ὑποκρῆθη, πῶς ἡ ἀλήθεια εὐρίσκειται; Ὁ δὲ γουσι, τοῦτό ἐστι [365] ποῖον ἐγκλημα, εἰ ἀγγελος ἐλάλησεν, εἰ πνεῦμα, καὶ ὅτι αὐτοῦ κατηχηθεῖς, οὐκ ἐπὶ ἀναστάσεως ἐκιδάσκει; Οὐκοῦν αὐτοῦ ἀπομὲν, μὴ αὐτῶν πολυμενῶν καὶ βιομαζόμενος εὐρεθῶν· Ὅρα συνετῶς αὐτοῦς ὑπεραπολογουμένους, καὶ τὸν Ἰλον οὐδὲριαν αὐτοῖς διδόντα λαβῆν. Πολιτὴς δὲ γενενης στάσεως, φρονηθεῖς ὁ χιλιάρχος, μὴ βιομαζόμενος

Quis sit vere magnanimus. — Non ergo magnanimus est prodigus. Quomodo? Qui mille capitur animi morbis, quomodo magni fuerit animi? Neque enim ille pecunias contemnet, sed etiam aliis subjicietur animi morbis; ut si quis latronibus parere cogatur, liber non erit: non enim ex divitiarum contemptu fit pecuniarum profuso, sed quod ignoretur, quo pacto recte dispensandum sit: nam si liceret et illas retinere et illis frui, id utique vellet. Qui vero, ut oportet, pecunias insumit, is magnanimus est: magnus enim vere est ille animus, qui affectui non servit, qui nihil putat esse pecunias. Rursus oeconomia bonum est: et oeconomus ille optimus fuerit, qui ut oportet insumit, qui non temere spargit. At de parcimonia et tenacitate non idem dicendum. Ille namque omnia, ut oportet insumit; hic vero ne instante quidem necessitate pecunias profert. Oeconomus ergo magnanimi frater fuerit. Igitur simul ponemus magnanimum et oeconomum; simul prodigum et tenacem: utrique enim ex pusillitate animi hoc patiuntur; sicut et illi ex magnanimitate. Ne igitur magnanimum appellemus eum, qui temere impedit, sed eum, qui erogat ut oportet; neque oeconomum dicamus parcum et tenacem, sed eum, qui intempestive pecuniis parciat. Quanta dives ille insumpsit, qui induebatur purpura et bysso (Luc. 16. 19)? Sed non erat magnanimus: anima namque ejus et crudelitate et mille voluptatibus detinebatur; hæc autem quomodo magna fuerit? Magnanimus erat Abraham, qui ad hospitalitatem pecunias insumebat, vitulum mactabat, et ubi opus erat, non modo pecuniis, sed etiam animæ suæ non parcebat. Si ergo viderimus quempiam lautam mensam sponentem, meretrices et parasitos habentem, ne magnanimum illum vocemus, sed admodum sordidum. Vide namque, quot morbis animi serviat, gula, abærdæ voluptati, adulationi: qui vero his

addictus est, ut ne unum quidem eorum effugere possit, quomodo quis magnanimus vocet? Itaque illum hinc potius pusillanimum vocabimus; quanto plura enim profuderit, tanto magis ostendit vitiorum illorum tyrannidem: nisi enim illi valde imperarent, non tanta insumeret.

Eleemosina commendatur. — Rursus si viderimus quempiam nihil horum talibus erogantem, sed pauperes pascentem, egenos juvantem, cum frogalem sibi paret mensam, hunc admodum magnanimum dicamus: magni quippe est animi suam despiciere quietem, et alienam curare. Dic enim mihi, si quem videres tyrannos omnes despicientem, illorumque jussa nibili facientem; eos autem qui ab illis opprimuntur eripientem; an non modo magnum putares? Hoc et hic cogitemus. Animi affectus et morbi tyranni sunt; si illos despexerimus, magni erimus; si autem alios eripiamus, longe majores: et merito quidem. Nam qui non modo sibi sufficient, sed etiam aliis, majores sunt illis, qui neutrum faciunt. Si vero quis a tyranno jussus ex subditis alium verberet, alium trahat, alium contumelia afficiat, an hoc magnanimi esse dicamus? Haudquaquam, et tauto minus, quanto major ille fuerit. Ita res in presenti est: nunc enim proponitur anima nobilis et libera; hæc prodigus jussit percuti a pravis affectibus: eumne qui seipsum percuit, magnanimum dicemus? Nequaquam. Ergo discamus, quid sit magnanimitas, quid prodigalitas; quid mansuetudo, quid ignavia; quid dicendi libertas, quid audacia: ut hæc inter se distinguentes, possimus Domino placentes presentem vitam transigere, et futura consequi bona, gratia et benignitate Unigeniti ejus, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XLIX.

CAP. 25. v. 6. *Sciens autem Paulus, quod una pars esset Sadducæorum, et altera Phariseorum, exclamavit in concilio: Viri fratres, ego Phariseus sum, Pharisei filius; de spe et resurrectione mortuorum ego judico. 7. Et cum hoc dixisset, facta est dissensio inter Phariseos et Sadducæos et discussa est multitudo. 8. Sadducæi enim dicunt, non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum: Pharisei autem utraque confitentur.*

1. Rursus humano more disserit, nec semper gratia fruatur; sed etiam aliqui a seipso permittitur adferre; id quod sano facit: et in hoc et in sequenti rationem reddit, ut scindat multitudinem contra se male conjunctam. Neque mentitur, cum se dicit Phariseum: Phariseus enim erat ex progenitoribus. Ideo ita sese defendit: *Phariseus ego sum, Pharisei filius, et de spe ac resurrectione mortuorum ego judico.* Quia enim illi volebant dicere cur illum judicarent, cogitur jam ille id enuntiare. *Pharisei autem, inquit, utraque confitentur.* Atqui tria sunt: cur ergo

dicit *Utraque?* Vel quod spiritus et angelus unum sint; vel quia dictio illa non solum de duobus, sed etiam de tribus accipitur. Itaque latiore usu et non proprie sic loquutus est. Et vide: quando cum illis fuit, tunc ejus causam defendendam suscipiunt. 2. « Factus est, inquit, clamor magnus; et surgentes scribæ ex parte Phariseorum, pugnant dicentes: Nihil mali invenimus in homine hoc. Quod si spiritus loquutus est ei vel angelus, ne repugnemus Deo. » Et cur non antehac illum defenderunt? Quia illis nondum commixtus erat, neque, antequam sese defeoderet, notum erat ipsum a majoribus esse Phariseum. Vides, quando animi affectus abcedunt, quomodo veritas reperitur? Hoc vero significant illi: Quod crimen, si angelus loquutus est ei, aut si spiritus, et ab illo insitutus sic de resurrectione doceat? Ergo abcedamus ab illo, ne, si cum illo pugnemus, Deum etiam impugnemus. Vide illos prudenter defensionem parantes, Paulo nullam ipsam ansam præbente. 10. « At cum magna dissensio facta esset,

timens tribunus, ne discerperetur Paulus ab eis, jussit exercitum descendere; rapereque ipsum de medio eorum ac deducere in castra. » Timet demum tribunus, ne discerpatur, quia dixerat se Romanum esse: unde non sine periculo res erat. Viden' illum jure factum esse se esse Romanum? alioquin neque nunc metu retentus fuisset. Exercitus vero demum abripit eum. Ut autem viderent scelesti omnes conatus suos irritos esse, per se omnia faciunt: volebant quidem et antehac, sed prohibiti fuerant: ita numquam subsistit nequitia, tot rebus impedita: quamvis quæ non dispensata erant, ut et furorem sedarent, et ea discerent, per quæ respicerent! Nihilominus instant. Magna certe est defensio illa, quod homo, quem mox discerpturi erant, raptus tanta pericula effugerit. « 11. Sequenti autem nocte assistens ei Dominus, ait: Constans esto: sicut enim testificatus es de me in Jerusalem, sic te oportet et Romæ testificari. 12. Facta autem die collegerunt se quidam ex Judæis, et devoverunt se dicentes, neque manducatos neque bibituros, donec occiderent Paulum. 13. Erant autem plus quam quadraginta viri, qui hanc conjurationem fecerunt. Devoverunt seipsos, » inquit. Viden' quam sint violenti et ulciscendi cupidissimi in nequitia. Quid est, *Se devoverunt?* Id est, Dixerunt se esse extra fidem in Deum, nisi quod decreverant, contra Paulum implerent. Ergo semper sunt anathematizati illi: neque enim occiderunt Paulum. Et quadraginta simul conveniunt. Talis autem gens est: quando in bonum conveniendum est, neque duo concurrunt; quando autem in malum, populus totus. Et socios assumunt etiam principes: ideo hoc significans addit: 14. « Qui accesserunt ad principes sacerdotum et seniores, et dixerunt: Devotione devovimus nos nihil gustatos, donec occidamus Paulum. 15. Nunc ergo vos notum facite tribuno cum concilio, ut producat illum ad vos, tamquam aliquid certius cognituros de eo: nos vero priusquam appropinquet, parati sumus interficere illum. 16. Cum audisset autem filius sororis Pauli insidias, venit et intravit in castra, nuntiavitque Paulo. 17. Vocans autem Paulus ad se unum ex centurionibus, ait: Adolescentem hunc perduc ad tribunal: habet enim aliquid illi indicandum. 18. Et ille quidem assumens eum, duxit ad tribunal. » Rursus humana servatur providentia. Et vide: nullum Paulus sinit hoc discere, neque centurionem, ne res manifesta fieret. « Et veniens centurio nuntiavit tribuno, dicens: Vincit Paulus rogavit me hunc adolescentem perducere ad te, habentem aliquid loqui tibi. 19. Apprehendens autem tribunus manum illius, secessit cum eo seorsum, et interrogavit eum: Quid est, quod habes indicandum mihi? 20. Ille autem dixit: Judæi conspirarunt ut rogent te, ut crastina die producas Paulum in concilium, quasi aliquid accuratius sciscitaturi ab illo. 21. Tu vero ne morem gesseris illis: insidiantur enim ex iis viri plures quadraginta, qui seipsos devoverunt, non manducare vel bibere, donec interficiant eum: et

nunc parati sunt exspectantes promissum tuum. 22. Tribunus igitur dimisit adolescentem, præcipiens, Nemini dixeris, quod hæc ad me retuleris. »

2. Bene tribunus jubet occultari, ne cui notum fiat. Et tunc dicit centurionibus, quid oporteat fieri; et mittitur Cæsaream, ut illic theatro in majore disserat, et in frequentia pleodidiore: ne possent dicere Judæi: Si vidissemus Paulum, credidissemus, si audissemus docentem. Hæc ergo illis excusatio sublata est. *Et adstans, inquit, Dominus dixit ei: Constans esto; sicut enim testificatus es mihi in Jerusalem, ita oportet te etiam Romæ testificari.* Vide, etiam postquam apparuit ei, iterum permittit eum humano more servari. Et jure Paulum admiremur, quomodo non turbatus fuerit, neque dixerit: Quid hoc est? num deceptus sum a Christo? Sed nihil hujusmodi cogitavit, vel accidit ei, sed solum credit; neque tamen quia credit, dormitavit, sed quæ humana sapientia provideri poterant, non prætermisit. Et perpende, quomodo illi necessitatem quandam sibi imposuerint, cum sese devoverunt. Ecce jejunium homicidii mater. Sicut Herodes per juramentum necessitatem sibi imposuit, sic et isti. Tales enim sunt diaboli venandi artes; pietatis nimirum specie laqueos tendit. Atqui oportuit accedere, incusare, judices cogere: hæc enim non sunt sacerdotum, sed latronum; hæc non principum, sed facinorosorum. Et vide nequitiam ingentem: non satis habent, quod sese mutuo corrumpant, sed etiam principem una corrumpere satagunt: ideoque provium est, ut ille etiam disceret ipsorum insidias. Ipsi vero non solum ex eo, quod nihil dicendum haberent, sed etiam ex eo, quod clam molirentur, arguerunt se nihili esse. Verisimile autem est illos, postquam Paulus amandatus est, summos sacerdotes adisse, et re infecta pudore suffusus abscessisse. Jure autem hoc facit tribunus: notebat enim vel gratificari vel annuere. Et quomodo, inquit, credit vera esse, quæ ab adolescente nuntiabantur? Ex iis, quæ jam evenerant, conjectabat, quia et hoc facturos illos esse verisimile erat. Et vide nequitiam: quasi necessitatem summis sacerdotibus intulerunt. Et ne mireris: nam si tantum in se susceperunt illi, et omne periculum acceptarunt, multo magis illos idipsum facturos esse verisimile erat. Viden', quomodo externorum sententia innocens erat Paulus, ut et Christus apud Pilatum? Sed vide nequitiam a seipsa expugnatam: nam tradiderunt illum, ut damnarent occiderentque: et contrarium evenit; ipse namque salvus evadit, et innocens reperitur. Nisi enim ita accidisset, discerptus fuisset: si non ita, perisset et damnatus fuisset. Non solum autem ab hoc impetu liberat ipsum tribunus; sed etiam juvat, ut sine periculo cum tanta militum turba evadat. Et quomodo, audi: subjungit enim: 23. « Et accersitis duobus quibusdam centurionibus, dixit: Preparate mihi milites ducentos, ut proficiscantur Cæsaream, et equites septuaginta, et lancearios ducentos, a tertia hora noctis: 24. et jumenta præpa-

Παῦλος ὅπ' αὐτῶν, ἐκέλευσε τὸ στρατεύμα καταβαῖν ἀράσας αὐτὸν ἐφ' ἕκαστον αὐτῶν, ἀγαγεῖν ἐς τὴν παρεμβολήν. Φεβδαίται λοιπὸν ὁ χιλιάρχος, μὴ ἐκπεσθῆ, ἐπειθὲ εἶπεν, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστιν· ὅθεν καὶ ὡς ἀκίνδυνον ἦν τὸ πρᾶγμα. Ὁρᾷ, ὅτι δικαίως ὁμολόγησεν αὐτὸν Ῥωμαῖον εἶναι; ἢ γὰρ ἂν οὐδὲ νῦν ἠρθεῖθ. Καὶ τὸ μὲν στρατεύμα λοιπὸν ἀρπάξει αὐτόν. Ὡς δὲ εἶδον οἱ μαρτοὶ πάντα ἀνήνυτα, δι' ἑκτῶν τὸ πᾶν κοῦσις, βουλῆθέντες μὲν καὶ πρὸ τούτου, κωλυθέντες δέ· οὕτως οὐδαμῶ ἴσταται ἡ κακία τοσοῦτος ἠγοπομένη· καίτοι πόσα φρονομήθη, ὥστε καὶ τοῦ θυμοῦ καθυφείναι, καὶ μαθεῖν ἐι' ὧν ἐδύναντο ἀνεγεγῆαι. Ἄλλ' οὐδὲν ἤττον ἐβρίστανται. Ἰκανῆ γὰρ ἐκείνη ἡ ἰσχυρία, τὸ μέλλοντα διασπᾶσθαι τὸν ἀνθρώπων ἀρπάξασθαι, καὶ τοσοῦτους· κινδύνους διαφυγεῖν· Τῇ δὲ ἐκπόση νυκτὶ ἐπιστάς αὐτῷ ὁ Κύριος, εἶπε· Θάρσει· ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ εἰς Ἰερουσαλήμ, οὕτως σε δεῖ καὶ εἰς Ῥώμην μαρτυρήσαι. Γενομένης δὲ ἡμέρας, ποιήσαντες οἱ Ἰουδαῖοι συστροφήν, ἀνεθεμάτισαν αὐτούς μὴ φαγεῖν μηδὲ πίνειν, ἕως οὐ ἀπέλθοι τὸν Παῦλον. Ἦσαν δὲ πλείους τεσσαράκοντα οἱ ταύτην τὴν συννομίαν πεπονηκότας. Ἀνεθεμάτισαν αὐτούς, φησὶν. Ὁρᾷ πῶς εἰσι σφοδρὰ καὶ ἀμυντικοὶ ὁ περὶ τὴν καλίαν; Τί ἐστιν, Ἀνεθεμάτισαν; Ἄντι τοῦ, Ἐξω εἶναι τοῖς ἔθους πίστεως εἶπον, εἰ μὴ τὸ δοῦσαν κατὰ Παύλου ποιήσαιεν. Ἄρα διαπαντός· εἰσι ἀναθεματισμοῖς ἐκείνου· οὐ γὰρ ἀπέκτανεν τὸν Παῦλον. Καὶ τεσσαράκοντα ὁμοῦ συνέρογεται· τοιοῦτον γὰρ τὸ ἔθνος, ὅταν μὲν ἐπὶ ἀγαθῷ εἴη συμφωνήσας, οὐδὲ δύο συντρέχουσιν· ὅταν δὲ ἐπὶ κακῷ, ἄριθμος δόλιχλος. Καὶ λαμβάνουσι κοινωνίως καὶ πρὸς ἀρχοντας· διὸ καὶ τούτου δηλοῦν ἐπιτήγαν. Οἵτινες προσελθόντες τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις εἶπον· Ἀναθέματι ἀνεθεμάτισαμεν αὐτούς μηδεὶς γεύσασθαι, ἕως οὐ ἀποκεῖνωμεν τὸν Παῦλον. Νῦν οὖν ὁμοῖ ἐμαρτίσας αὐτούς τῷ χιλιάρχῳ ἐν τῷ συνεβρίῳ, δίκαιον αὐτὸν καταγάγη πρὸς ἡμᾶς, ὡς μέλλοντας διαγνωῖσκειν ἀκριβέστερον τὰ περὶ αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ, πρὸ τοῦ ἔγγισται αὐτόν, ἔτοιμοί ἐσμεν τοῦ ἀνελεῖν αὐτόν. Ἀκούσας δὲ ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς Παύλου τὸ κέθρον, παραγενόμενος καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν παρεμβολήν, ἀπήγγειλε τῷ Παύλῳ. Προκαλεσόμενος δὲ ὁ Παῦλος ἔνα τὸν ἐκατοστάρχον, ἔφη· Τὸν νεανίαν τοῦτον ἀπάγαγε πρὸς τὸν χιλιάρχον· ἔχει γὰρ τὴν ἀπαγγελίαν αὐτῷ. Ὁ μὲν οὖν παραλαβὼν αὐτόν, ἤγαγε πρὸς τὸν χιλιάρχον. Πάλιν δι' ἀνθρωπίνης σῶζεται προμηθείας. Καὶ ὅρα· ὁ Παῦλος οὐδένα ἀφῆσι μαθεῖν, οὐδὲ τὸν ἐκτονταρχον, ὥστε μὴ τὸ πρᾶγμα γενέσθαι διάδηλον. Καὶ ἐλθὼν ὁ [368] ἐκατοστάρχος, ἀπήγγειλε τῷ χιλιάρχῳ, λέγων· Ὁ δέσμος Παύλου προκαλεσόμενός με, ἤρωςσε τοῦτον τὸν νεανίαν ἀγαγεῖν πρὸς σέ, ἔχοντάς τινι λαλήσαι αὐτόν. Ἐπιλαβόμενος δὲ τῆς χειρὸς αὐτοῦ ὁ χιλιάρχος καὶ ἀναχωρήσας κατ' ἴδιον, ἐκυνθάνετο· Τι ἔστιν, ὃ ἔχεις ἀπαγγεῖλαι μοι; Εἶπε δὲ, ὅτι Ἰουδαῖοι συνέθετο τοῦ ἐρωτήσαι σέ, ἔλας ἀβριον τὸν Παῦλον καταγάγη εἰς τὸν συνέριον ὡς μελλόντων εἰ ἀκριβέστερον πυθάνεσθαι παρ' αὐτοῦ. Σὺ οὖν μὴ πεισθῆς αὐτοῖς· ἐν ἀρεῖουσιν γὰρ ἔξ αὐτῶν ἄνδρες πλείους τεσσαρά-

κοντα, οἵτινες ἀνεθεμάτισαν αὐτούς μὴ φαγεῖν μητε πίνειν, ἕως οὐ ἀπέλθοι τὸν Παῦλον· καὶ τὴν ἔτοιμὸν εἰσι προσδεχόμενος τὴν παρὰ σοῦ ἐπαγγελίαν. Ὁ μὲν οὖν χιλιάρχος ἀπέλυσε τὸν νεανίαν, παραγγεῖλαις μηθεὶ ἐκλαλήσαι, ὅτι ἐνεβρίσας ταῦτα πρὸς με.

β. Καλῶς ὁ χιλιάρχος κελύει κρύφαι, ὥστε μὴ γενέσθαι δηλον. Καὶ τότε λέγει τοῖς ἐκπονταρχοῖς, ὅτι καὶ γενέσθαι ἐχρήν· καὶ πέμπεται λοιπὸν ἐν Καισαρείᾳ, ἵνα κἀκεῖ διαλεχθῆ ἐπὶ μεζόνος θεάτρου καὶ λαμπροτέρου τοῦ ἀκρατορίου· ἵνα μὴ ἔχωσι λέγειν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι εἰ εἰδομεν Παῦλον, ἐπιστεύσαμεν ἂν, εἰ ἠκούσαμεν αὐτοῦ διδάσκοντος. Καὶ αὕτη ἴση αὐτοῖς ἐνετύθη ἡ ἀπολογία ἐκχόπεται. Καὶ ἐπιστάς, φησὶν, ὁ Κύριος εἶπε· αὐτῷ· Θάρσει· ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ εἰς Ἰερουσαλήμ, οὕτως σε δεῖ καὶ εἰς Ῥώμην μαρτυρήσαι. Ὁρα, καὶ μετὰ τὸ φαγεῖν, πάλιν ἀφῆσιν αὐτὸν ἀνθρωπίνως σωθῆναι. Καὶ ἔδει ἐκπαλάγην τὸν Παῦλον, πῶς οὐκ ἐθορυβήθη, οὐδὲ εἶπε· Τι δὴ τοῦτο ἐστίν; Ἄρα μὴ ἠπάτημαι παρὰ τοῦ Χριστοῦ; Ἄλλ' οὐδένοιστοῦτον ἐνενόησεν, οὐδὲ ἐπαθεν, ἀλλὰ μόνον ἐπίστευσεν· οὐ μὴν ἐπειθὲ ἐπίστευσεν, ὑπώκων, ἀλλὰ τὰ ἐνόητα ἐξ ἀνθρωπίνης σοφίας συνθεῖν οὐ προήκε. Καὶ σκοπεῖ πῶς ἀνάγκην τινα ἔαυτοῦ; ἐκείνου περιθήκων διὰ τὸ ἀναθεματισμοῦ. Ἰβὼ νηστοία ἀνδροφανίας μῆτηρ. Καθάπερ ὁ Ἡρώδης ἀνάγκην τὴν ἀπὸ τοῦ ὄρκου αὐτῷ ἐπέθηκεν· οὕτω δὴ καὶ οὕτοι. Τοιαῦτα γὰρ τὰ διαβολικὰ θήρατρα· προσχηματῆ ὄθεν εὐλαβείας τὰς παγίβας τίθησι. Καὶ μὴν ἐχρήν προσελθεῖν, ἐχρήν αἰτιάσθαι, δικαστήριον συγκροτήσαι· ταῦτα γὰρ οὐχ ἱερέων, ἀλλὰ λευτάρχων, ταῦτα οὐκ ἀρχόντων, ἀλλὰ λυμένων. Καὶ ὅρα κακίας ὑπερβολῆν. Οὐ μόνον ἀλλήλους διαφειραντες ἀκούονται, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀρχοντα συνδιαφείρει ἐπιχειροῦσι· διὰ τοῦτο φρονομήθη ὥστε κἀκείνου μαθεῖν αὐτὸν τὴν ἐπιβουλήν. Αὐτοῖ δὲ οὐ μόνον ἐκ τοῦ μηδὲν ἔχειν εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ λάβρα ἐπιχειρεῖν ἤλεγγαν αὐτούς οὐδὲν ὄντας. Εἰκόσ δὲ καὶ μετὰ τὸ ἀποσταλθῆναι αὐτὸν, προσελθεῖν τοῖς ἀρχιερεῖς αἰτούντας, καὶ καταισχυθῆναι ἀπράκτους ἀπολυθέντας. Εἰκότως δὲ τοῦτο ποιῆσὶ ὁ χιλιάρχος· οὐ γὰρ δὴ ἐβούλετο ὅτε χαρῆσασθαι ὅτε ἐπινύσαι. Καὶ πῶς, φησὶν, ἐπίστευσεν ἀληθῆ εἶναι τὰ ἐπαγγελθέντα παρὰ τοῦ νεανίου; Ἐκ τῶν ἤδη γενομένων ἐστοχάσατο, εἶναι καὶ τοῦτο εἰκόσ ἦν αὐτοῦ ποιῆσαι. Καὶ ὅρα τὴν κακουργίαν· [367] ὡςπερ ἀνάγκη καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐπίστασεν. Καὶ μὴ θαυμάσῃς· εἰ γὰρ τοσοῦτον εἶσαντο αὐτοί, καὶ τὸν κίνδυνον ἀνδέξαντο πάντα, πολλῷ μᾶλλον καὶ ἐκείνους τοῦτο ποιῆσαι εἰκόσ ἦν. Ὁρᾷ, πῶς διὰ τῆς ψήφου τῶν ἐβ' ἀδύως γίνεται ὁ Παῦλος, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς παρὰ Πιλάτου; Ἄλλ' ὅρα καὶ τὴν καλίαν ὑφ' ἐαυτῆς ἀναυρομένην. Παρέδωκαν μὲν γὰρ αὐτόν, ὥστε καὶ ἀνελεῖν καὶ καταδικάσαι· γίνεται δὲ τὸναντίον, καὶ σῶζεται, καὶ ὁδοῦς εὐρίσκειται. Εἰ γὰρ μὴ οὕτω, κἀν εἰσεπίσθη· εἰ μὴ οὕτω, κἀν ἀπόλυτο, κἀν κατεδικάζθη. Οὐ μόνον δὲ ἐκείνης αὐτόν τῆς ὁρμῆς ἐξαιρεῖται ὁ χιλιάρχος, ἀλλὰ καὶ ὑπαίτητος αὐτῷ γίνεται, ὥστε ἀκίνδυνος διαπωθῆναι μετὰ τοσούτης παρατάξως· καὶ ἴπως, ἀκουε· ἐπάγει γὰρ· Καὶ προκαλεσόμενος δύο τιτῶν τῶν ἐκατοστάρχων, εἶπε· Ἐτοιμάσατέ μοι στρατιώτας διακόσλους, ὅπως πορευθῶσιν εἰς Καισαρείαν, καὶ ἰακπεῖς ἐδόδομηκοντα, καὶ δεξιαλῶδες διακο-

* Unus cod., τὸ ἐπιστάς τὴν μίλλοντα διασπᾶσθαι τὸν ἀνθρώπων καὶ τοῦς. * Sic tres codd. et Savil.; Monif. ζημιωτικοί. Eod. * Συντρέχουσιν in quibusdam deest.

† Quibus, σοφίας, οὐ προέβλεπον ἀνάγκην τινα. * Καὶ μὴ θαυμάσῃς deest in uno codice.

σλους, ἀπὸ ἐπίσης ἕως τῆς νυκτός, κήτην ἡ παραστήσῃ, ἴνα ἐκιδιώσαστες τὸν Παῦλον, ἀγάγῃς πρὸς Φίλιππον τὸν ἡγεμόνα· τράψας ἐπιστολὴν, περιέχουσαν τὸν τίπον τοῦτον· Κλαύδιος Αὐγίας τῷ κρατίστῳ ἡγεμόνι Φίλιππῳ χαίρειν. Τὸν ἄνθρωπον τοῦτον συλλήθησθα ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, καὶ μέλλοντα ἀναρῆσθαι ὑπ' αὐτῶν, ἐκιστάς σὺν τῷ στρατομασί δεξιόμην μαθὼν, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι· βουλόμενος δὲ γνώσῃ τὴν αἰτίαν, δι' ἧς ἐνεκλόου αὐτῷ, καθήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν. Ὅν εὖρον ἐγκαλούμενον περὶ ζητημάτων τοῦ νόμου αὐτῶν, μηδὲν δέον θανάτου ἢ δεσμῶν ἐγκλημα ἔχοντα. Μηρυθείσης δὲ μοι ἐπιβουλῆς μέλλειν δεῦσθαι εἰς τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐξ αὐτῶν, ἐκμαύλα πρὸς σέ, παραγγέλλω καὶ τοὺς κατηγοροὺς λέγειν τὰ πρὸς αὐτὸν ἐπὶ σοῦ. Ἐρῶ σοι· Ὅρα καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἀπολογία ἔχουσαν μὴ ὑπὲρ αὐτοῦ (Ὅτι δὲν γάρ, φησὶν, εὖρον δέιον θανάτου ἐγκλημα ἔχοντα), κατηγορίαν δὲ κατ' ἐκείνων ἢ κατὰ τοῦτου· οὕτως ἐβάντων. Καὶ πρῶτον μὲν φησὶν, ὅτι μέλλοντα ἀναρῆσθαι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων δεξιόμην· εἰτα προστίθεται, ὅτι καὶ καθήγαγον αὐτὸν πρὸς αὐτοῦ· καὶ οὐδ' οὕτως εὖρον τι ἐγκαλέσαι ἐκείνους· καὶ δέον ὑπὲρ τοῦ προτέρου καταπλαγῆναι καὶ κατασχευθῆναι, πάλιν ἐπιχειροῦσιν ἀνελεῖν, ὥστε πάλιν λαμπρότερον γενέσθαι τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ λόγον. Καὶ τι ἔθηκε τὸς κατηγοροῦς πέμψαι· ἴνα ἐν τῷ δικαστηρίῳ, ἔνθα ταῦτα ἀκριβεστέρως γυμνάζεται, ἀδίκως γένηται. Ἰδωμέν τεινὸν ἐκωθεῖν τὰ εἰρημένα. Ἐγὼ, φησὶ, Φαρισαῖός εἰμι. Τοῦτο εἶπεν, ὥστε αὐτοὺς ἐπιστάσασθαι. Εἶτα ἴνα μὴ δόξῃ κολακίειν, ἐπάγει· Περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι. Ἀπὸ τῆς κατηγορίας αὐτοῦ καὶ τῆς διαβολῆς συνίστηεν ἑαυτὸν· Σαδδουκαῖοι μὲν γὰρ λέγουσι· μὴ εἶναι ἀγγέλου, μήτε πνεύμα. Οὐδὲν ἀσώματων ἴσασι Σαδδουκαῖοι, τάχα οὐδὲ τὸν Θεόν, παθεῖ τις ἐντες· ἔθεν οὐδὲ ἀνάστασιν βουλόμεν εἶναι πιστεύειν. Καὶ ἀναστάντες, φησὶ, γραμματεῖς τοῦ μέρους τῶν Φαρισαίων, διεμάχοντο λέγοντες· Οὐδὲν κενὸν εὐδίστασμεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ.

[368] γ'. Ὅρα· ἀκούεις καὶ ἡλίκαρχος, εἰ αὐτὸν ἀπῆλθαν ἐγγυμνάτων οἱ Φαρισαῖοι, καὶ ἐψηφίσαντο ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ μετὰ πλείονος παρήστας ἀρπάξει αὐτόν. Καὶ αὐτὰδὲ εἰρημένα Παύλου φιλοσοφίας ἔγχε. Τῆ δὲ ἐπισύσθη νυκτεῖ ἐπιστάς αὐτῷ ὁ Κύριος εἶπε· Θάρσος, Παῦλε· ὡς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ ἐμοῦ εἰς Ἱερουσαλήμ, οὕτως σε δεῖ καὶ εἰς Ῥώμην μαρτυρῆσαι. Ὅρα πόση ἡ παράκλησις· πρῶτον αὐτὸν ἐπαίνει, εἶτα οὐκ ἀφίησιν οὐδὲ τὸ ἄλλο τῆς ἀποδημίας φοβηθῆναι τῆς ἐπὶ Ῥώμην· ὡς εἶπεν· Οὐκ ἀπέλυσον μόνον κακεῖ, ἀλλὰ καὶ τοσαύτην χρῆσθαι παρήσιν. Ἐνταῦθεν οὐχ εἰς σωθήσεται ἰδηλοῦτο, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐπὶ μεγάλοις μαρτυρήσει· ἢ ἐμπόδιος ἐν τῇ μεγάλῃ πύλει. Διὰ τί δὲ οὐ πρὶν ἢ ἀμπεῖσιν εἰς τὸν κινδύνον, ἐφάνη αὐτῷ; Ὅτι δὲ ἐν ταῖς θλίψεσι παρακαλεῖ ὁ Θεός (τότε γὰρ ποθεινότερος φαίνεται), καὶ ἐν τοῖς κινδύνοις ἐγγυμνάει ἡμᾶς. Ἄλλως δὲ τότε μὲν ἐν ἀνάσει ἦν, ἀσθελεῖς τῶν δεσμῶν· νῦν δὲ ἔμμελλεν αὐτὸν διαδέχσθαι θανάτῳ. Ὅτι ἀνεθεματίσασμεν αὐτοῦτος, φησὶ, μὴ φαγεῖν μηδὲ κείν. Βαβαί, πόση μακρία ἡ ταυτοῦ τῶν ἀναθέματι ὑποβάλλουσιν ἀλογιστίας. Ὅπως καταστῆναι αὐτόν, φησὶ, πρὸς ὕμᾶς, ὡς μέλλοντας ἀκριβεστέρως διαγινώσκουσιν τὰ περὶ αὐτοῦ. Τί λέγεις; οὐχὶ δεύτερον πρὸς ὕμᾶς ἐδημηγύρησεν;

* Morel. ἔρρωσε. ἢ In uno μαρτυρήσει deest.

οὐχὶ Φαρισαῖον ἑαυτὸν εἶπε; εἰ οὖν τὸ περὶ τούτου, οὕτως οὐδὲν ἐφοβήθη, οὐκ ἐκαστήρια, οὐ νόμους· οὕτως οὐδὲν αὐτοὺς ἀτόλμητον ἦν. Καὶ τὴν γνώμην εἰσηγῶνται, καὶ τὴν πρῆξιν ἐπαγγέλλονται. Ἀκούσας δὲ ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς Παύλου, τὸ μὴ συνιδεῖν αὐτοὺς δεῖ ἀκούσεται.

Τὶ οὖν ὁ Παῦλος; Οὐκ ἰσορροβήθη, ἀλλὰ συνείδεν, ὅτι Θεοῦ ἐστὶν ἔργον τοῦτο· καὶ τὸ πᾶν ἐπ' αὐτὸν ῥήσας, εἶχεν ἐξ ἔργου τὴν σωτηρίαν. Καὶ σκόπει πῶς εἰς ἀγαθὸν πάντα ὁ Θεός ὑποκόμῃσεν. Εἶπεν ὁ νεανίας τὴν ἐπιβουλὴν, ἐπιστεῦθη, καλοῦσιν λοιπὸν διασώζεται Παῦλος. Καὶ ἐπέφθη, φησὶ, τῆς αἰτίας, διὰ τί τοὺς κατηγοροὺς ἐπαμύναν; Ὅστε ἀκριβεστέρως γενέσθαι τὴν ἐξέτασιν· ὥστε μέλλον καθαρῶθαι· ἐν τῷ ἄνθρωπῳ. Τοιαῦτα εἰς αὐτοῦ οὐκοῦμαι· δι' ἑν βλαπτόμενα, διὰ τούτων ὤρετο ῥησέμεθα. Οὕτως καὶ ἰωσήφ ἐπιβουλεύετο ὑπὸ τῆς δεσποίνης· καὶ ἔδοκει μὲν ἐπιβουλεύειν, ἐπιβουλεύουσα δὲ ἐν ἀσφαλείᾳ κατέστησεν αὐτόν· τῆς γὰρ οἰκίας, ἔνθα τὸ θηρίον ἐκείνῳ ἐπέφθη, πολλῶν τὸ δεσπομητρίον ἡμερότερον ἦν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὦν, εἰ καὶ ἐν θεραπεσίᾳ ἦν, ἀλλ' ἐν φόβῳ διηνεκέθ, μὴ ποτε ἐπίθηται ἡ δέσποινα, καὶ δεσπομητρίον χαλεπώτερον ὁ φόβος αὐτῷ ἐπέκατο· μετὰ δὲ τὴν κατηγορίαν ἐν ἀδείᾳ λοιπὸν καὶ ἠουχία ἦν, ἀπαλλαγῆς ἐκείνου τοῦ θηρίου καὶ τῆς ἀσχημοσύνης καὶ τῆς ἐπιβουλῆς· βέλτιον γὰρ αὐτῷ ἦν τεταλαιπαρωμένους ἀνθρώπους συνίπειν, ἢ μαινομένην δεσποίνην. Ἐνταῦθα μὲν οὖν παρεμβεβίωτο αὐτόν, ὅτι διὰ σωφροσύνης ἐπέπεσον· ἐκεῖ δὲ ἰδοῦμαι, μὴ περὶ τὴν ψυχὴν λάβῃ τὴν πληγὴν· οὐδὲν γὰρ ἐπαχέστερον ἐρωμένῃς [369] νῆψι μὴ βουλομένης, οὐδὲν ἀνεγέστερον, οὐδὲν βαρύτερον· πάντων δεσμῶν τοῦτο χαλεπώτερον. Ὅστιν οὐκ εἰς δεσπομητρίον ἐπέπεσον, ἀλλὰ δεσπομητρίου ἀπηλλάγη· ἐξεπολύμωσεν αὐτῷ τὸν δεσπότην, ἀλλὰ καθήλαζε τὸν Θεόν, οὐκείοντερον αὐτὸν κατέστησε τῷ ὄντως Δεσπότην τῷ ἀληθινῷ· ἐξέβαλε τῆς ἐπιστάσεως τῆς ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἀλλ' ἕψαιωσε τῷ Δεσπότην· Πάλιν οὐ ἀδέλοφι ἐπέωλησεν, ἀλλ' ἀπῆλθαν αὐτὸν συνεικοῦσιν ἐγχερῶν, φθόνου καὶ βασανίας πολλῆς, ἐπιβουλῆς καθημερανῆς, μακρὰν κατέστησεν αὐτὸν τῶν μισούτων. Τί γὰρ τοῦτου χεῖρον, ὅταν τίς ἀδέλοφις φθονοῦσι συνουκίαν ἀναγκάζηται, ὅταν δὲ ὑπόψις ἦ, ὅταν ἐπιβουλεύηται; Ὅστε ἔτερα μὴ ἐπιτοῦν καὶ οὕτως κἀκείνη, ἔτερα δὲ φκονομεῖτο ὑπὲρ τοῦ δικαίου μεγάλα. Ὅτε ἦν ἐν τιμῇ, τότε ἦν ἐν κινδύνῳ· ὅτε ἦν ἐν ἀτιμίᾳ ἃ, τότε ἦν ἐν ἀσφαλείᾳ· οὐκ ἐμνημόνευσεν αὐτοῦ οὐδὲ εὐνοῦχοι· καὶ καλῶς, ἴνα λαμπρότερα γένηται τῆς ἐξόδοις ἡ ὑπόθεσις· ἴνα μὴ χάριτι ἀνθρωπίνῳ, ἀλλ' οἰκονομῆται θεῷ τὸ πᾶν λογίζηται· ἴνα εὐαίρων εἰς χρεῖαν καταστάς ἐξαγάγῃ· ἴνα μὴ εὐεργετῶν, ἀλλ' εὐεργετούμενος αὐτὸν ἐπέβλη τῷ δεσπομητρίῳ ὁ Θεός. Οὐκ εἶπε δοῦλον γενέσθαι τὸ ἔωρον, ἀλλ' εἰς ἀνάγκην καταστῆναι τὸν βασιλεῖα· εἶπε φανερόν αὐτοῦ γενέσθαι τὴν σωρίαν. Διὰ τοῦτο λαμβάνει ὁ εὐνοῦχος, ἴνα μὴ λάβῃ Ἀγνυτος, ἴνα μὴ ἀγνοήσῃ αὐτὸν ὁ βασιλεῖς. Εἰ τότε ἐξήνεγκῃ, ἴσως αἰ καὶ ἐπεθύμησεν ἀπελευθεῖν εἰς τὴν αὐτοῦ· διὰ τοῦτο μυρίας ἀνάγκαις κατέχευται, πρῶτον τῆς δεσποτικῆς, δεύτερον τῆς δεσπομητρίᾳς, τρίτον ἐν τῇ βασιλείᾳ, ἴνα ταῦτα οἰκονομηθῇ. Καθὰ περ οὖν τινα γενναῖον πῶλον ἐκτετῆσαι βουλόμενον πρὸς τοὺς αἰτοῦ, κατεῖχεν ὁ Θεός ἐκεῖ δι' αἰτίων ἐνόδων. Ὅτι γὰρ ἐπεθύμησεν τὸν πατέρα ἰκεῖν καὶ ἀπαλλάξαι τῆς δόξης, ἔθλον ἐκ τοῦ καλοῦ αὐτὸν ἔκει.

* Βουλοσθε καὶ ἑτέρας ἴδωμεν ἐπιβουλάς, ὅτι ὑπὲρ ὁ Morel., καθαρῆται, male. ἢ Morel., ἐ δόμει.

rate, ut imponentes Paulum, saluum perducant ad Felicem præsidem : 26. scribens epistolam continentem hæc : Claudius Lysias optimo præsidii Felici salutem. 27. Virum hunc comprehensum a Judæis, et incipientem interfici ab eis, superveniens cum exercitu eripui, cognito quod Romaanus esset : 28. volens scire causam, quam obdicebant illi, deduxi eum in concilium eorum. 29. Quem comperi accusari de questionibus legis ipsorum, nihil vero dignum morte aut vinculis habentem criminis. 30. Et cum mihi perlatum esset de insidiis, quas paraverant illi Judæi, misi eum ad te, præcipiens accusatoribus, ut quæ contra illum habent, dicant apud te : Vale. « Vide epistolam qua ipse defenditur. (*Nihil eam, inquit, inveni dignum morte habentem*) ; accusationem autem potius contra illos, quam contra hunc. Sic illum occidebant, sed primo, inquit, eripui illum mox interficiendum a Judæis. Deinde addit : *Deduxi eum ad illos*; et neque sic illi aliquid accusandum habuere : et cum oportuisset illos ex priori conatu deterreri et erubescere, rursus occidere tentant, ut clarior causa illius evadat. Et cur accusatores misisti ? Ut in tribunali, ubi hæc accuratius examinabantur, insons declararetur. Sed superior dicta repetamus. *Ego, inquit, Pharisæus sum.* Hoc dixit, ut illos attraheret. Deinde, ne videretur adulari, subdit : *De spe et resurrectione mortuorum ego iudicor.* Ab accusatione et calumnia eorum sese commendat ; Sadducæi namque dicunt non esse angelum, neque spiritum. Nihil incorporeum agnoscunt Sadducæi, forte neque Deum ; adeo crassi erant : unde neque resurrectionem credere volunt. *Ei surgentes, inquit, scriba ex parte Pharisæorum, perhibebant dicentes : Nihil malum invenimus in homine isto.*

3. Vide : audit tribunus, quod Pharisæi illum a crimine liberent, et pro illo sententiam tulit, ac cum majore fiducia abripit. Ea vero, quæ dicta sunt a Paulo, philosophiæ plena erant. *Sequenti vero nocte adians illi Dominus dixit : Bono animo esto, Paulus : ut enim testificatus es mihi in Jerusalem, ita oportet te et Romæ testificari.* Vide quanta consolatio : primo laudat illum ; deinde non sinit eum occultat sibi adhuc Romam projectionem formidare : ac si diceret : Non modo illuc ibis, sed etiam tanta nteris loquendi fiducia. Hinc vero non declaratur ei, quod salvus futurus sit, sed quod in magna urbe pro magna corona testificaturus sit. Cur autem non, priusquam incideret in periculum, apparuit illi ? Quia Deus semper in tribulationibus consolatur (tunc enim desiderabilior apparet), et in periculis nos exercet. Alioquin autem tunc in quiete erat liber a vinculis : nunc autem illum gravis exceptura erant. *Quia devotimus nos, inquit, non manducare neque bibere.* Papæ, quanta insania ! Sese anathemati sine ratione obnoxios reddunt. *Ut deducat, inquit, illum ad nos, ut accuratius cognitores causam ejus.* Quid dicitis ? annon bis vobis concionatus est ? annon Pharisæum se dixit ? cur aliud superflue quæritis ? Ita nihil metuebant, non tribuna-

lia, non leges : ita nihil apud illos intentatum erat. Ea sententiam inducunt, et actionem denuntiant. *Cum audiasse autem filius sororis Pauli insidias.* Hoc ex divina dispensatione, quod nescirent id audiendum esse.

Pauli firmitas. — Quid ergo Paulus ? Non turbatus est, sed intellexit divinum opus esse : et totum in illum conjiciens, ex ea re salutem nactus est. Et vide, quomodo Deus omnia in bonum provident. Insidias nuntiat adolescens, creditum est ei, et sic postea servatur Paulus. Et si a causa illa, inquis, absolutus est, cur miserunt accusatores ? Ut accuratius examen fieret ; ut magis ille purgaretur. Tales sunt Dei dispensationes : ex quibus lædimur, ex iis juvamus. sic et Joseph insidiis impetebatur a domina ; et dum illa videretur illi insidiari, in securitate constituit : carcer enim longe mitior erat domo (*Gen. 39*) , in qua fera illa nutriebatur. Illic enim cum esset, etiam ministraretur ipsi, at in metu semper erat, ne domina se aggrediretur, et carcere gravior illi metus instabat : post accusationem autem in securitate demum et quiete degebat, ab illius feræ et turpitudinis et insidiis liberatus : jucundius enim ipsi erat cum ærumnosis hominibus degere, quam cum furente domina. Isthic ergo seipsum consolabatur, quod propter castitatem eo laudisset : illic vero timebat, ne in anima plagam acciperet : muliere quippe amante nihil nolenti juveni molestius, nihil scelestius, nihil gravius : omnibus hoc vinculis onerosissimum est. Itaque non in carcerem incidit, sed a carcere liberatus est : inimicum illi reddidit verum, sed conciliavit Deum : familiariorem ipsum reddidit vero domino, eiecit illum ex præfectura domus suæ, sed domino domesticum reddidit. Rursus fratres venderunt, sed liberarunt eum a contubernaliibus inimicis, ab invidia et livore multo, a quotidianis insidiis ; illum procul ab odiatibus se amandarunt. Quid enim hac re deterius, quando quis cum fratribus invidis habitare cogitur, quando suspectus est, et insidiis appetitur ? Itaque alia faciebant et illi et illa, alia et magna pro justo apparabantur. Cum in honore degebat, tunc in periculo erat ; cum in ignominia, tunc in securitate : non memores ejus erant eunuchi ; et bene : ut splendor fieret exitus causa, utque non humaræ gratiæ, sed divinæ providentiæ totum adscriberetur : ut tempore illum ad usum constitutus educeret ; ut Pharo non beneficium dans, sed ab eo accipiens, ipsum ex carcere eieceret. Non oportebat servile donum esse, sed regem necessitate cogi : oportebat illius sapientiam manifestam esse. Ideo obliviscitur eunuchus, ut ne lateat Ægyptum, ut ne illum rex ignoret. Si tunc eductus fuisset, forte voluisset in terram suam reverti : ideoque mille necessitatibus retinetur : primum domino, deinde carcere, tertio in regno, ut hæc dispensarentur. Sicut ergo generosum equum ad suos exsilire volentem, Deus eum isthic gloriosus ob causas retinuit. Quod enim patrem videre optaret, et a dolore liberari, palmæ est ex eo, quod ipsum isthæc acciverit.

4. Vultis alias quoque videamus insidias, quod pro

nobis flant, non modo quod mercadem habeant, sed etiam in ipso tempore pro nobis faciant? Hujus patri patruus ipsius insidiatus est, et eum a patria expulit: quid ergo? Ipsam quoque procul a periculo constituit; nam in toto ille fuit: reddidit eum magis philosophum, facti ut videret somnium. Sed servivit in aliena terra? Verum ad suos profectus sponsam accipit ille, et dignus videtur socero. Sed decepti et ille? Sed illud in bonum cessit, ut multorum filiorum pater fieret. Sed voluit insidiari? At hoc etiam in bonum cecidit, ut demum ad terram suam rediret: nam si in prospera fuisset, non ita patriam desiderasset. Sed mercedem illi abstulit? At major deinde fuit. Sic ubique quanto magis insidias impetebantur, tanto magis res ipsorum florebant. Nisi majorem duxisset, non cito fuisset tot filiorum pater; sed in orbitate¹ multum temporis exegisset, et luxisset ut uxor sua. Illa namque merito lugebat, eo quod non esset mater; ipse vero consolationem habet: ideo ipsam repellit. Rursus si non illum a mercede privasset, non optasset videre terram suam, neque philosophia viri apparuisset, nec magis illi familiares facti fuissent. Vide namque quid dicant: *Deorando deoravit nos et argentum nostrum* (Gen. 31. 15). Itaque hoc amoris causa fuit. Ancillas demum habuit pro uxoris, et diligebatur ab illis, cui possessioni nulla conferri poterit: nihil enim pretiosius quam amari ab uxore, et amare illam. *Et uxor, inquit, viro consentiens* (Eccli. 25. 2). Hanc unam inter beatitudines ponit Sapiens: in hoc enim omnes divitiarum, omnis felicitas consistit: sicut si illud non sit, alia nihil juvant, sed subversa sunt, et insuavitate confusionem plena. Igitur et nos hoc præ omnibus queramus. Qui pecunias querit, non hoc querit. Hæc queramus, quæ firma esse possunt.

¹ Morel. et quidam alii legunt, *peregrinatione*, pro, *orbitate*.

Uxor quam ducenda. — Ne queramus nuptias ex opalensis, ne opes nimis uxori suadeant ut altum sapiat, ne sensus ille causa sit corruptionis. Non vides quid fecerit Deus? quomodo illam subdidit? Cur ingratus es? cur sine sensu? Quod tibi ex natura concessit, hoc tu ne corrumpas auxilium. Non ut opalensiam querere oportet, sed ut vitam consortium ad liberos procreandos. Non ideo uxorem dedit Deus, ut pecunias afferret, sed ut adjuviri esset. Quæ vero pecunias affert, etiam insidiatur¹ [et domina fit pro conjugate; imo bestia pro muliere], altumque sapere vult ob divitias. Nihil turpius viro, qui ita ditescere velit. Nam si ipsa pecuniarum cupiditas tentationibus plena est, de hujusmodi divitiis quid dicemus? Ne enim attendas, si raro accidat, si casu, si præter rationem: neque enim aliis rebus, quibus fruuntur aliqui, et in sperato obtinent, attendendum est; sed quid secundum rationem sit videamus, annon mille molestiis res plena sit. Non solus ipse in ignominia eris, sed etiam filios deturpas, pauperes relinquens, si contigerit te priorem mori; hincque multas das uxori occasiones, ut alterum querat maritum. Annon vides, hanc fuisse multis secundarum nuptiarum causam, ut non contentenerent, et ut quærent alios qui rem suam curarent? Ne igitur, quæso, propter opes tanta opereremur maia; sed omnia relinquamus, et animam queramus bonam, ut et caritatem assequamur. Hæc sunt magnæ divitiæ, hic magnus thesaurus, hæc innumera bona: quibus atinam nos omnes fruamur et secundum leges Dei vivamus, ut et futura bona possimus adipisci, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Quæ uncinis clauduntur, desunt in Montf., et e Codi. suppleta sunt.

HOMILIA L.

CAP. 23. v. 31. *Milites ergo, ut præceptum erat sibi, assumentes Paulum, duxerunt per noctem Antipatridem. 32. Et postera die relicti equitibus ut cum eo irent, reversi sunt ad castra. 33. At illi cum venissent Cæsaream, et tradidissent epistolam præsidi, statuerunt ante illum et Paulum.*

1. Quasi regem quemdam satellitibus stipatum, transmittunt cum tanta multitudo et in nocte, timentes iram et impetum populi. Postquam igitur eiecerunt illum ex civitate, tunc desistunt. Neque tribunus cum tanta illum misisset securitate, nisi et ipsum innoxium putasset, et illorum sanguinarium animum novisset. « 34. Cum autem legisset, et interrogasset de qua provincia esset, audissetque quod ex Cilicia: 35. Audiam te, inquit, cum accusatores tui venerint: jussitque illum in prætorio Herodis custodiri, » Jam pro illo rationem dederat Lysias, et præoccupant auditorem, et iterum in vincula conjicitur: audi quomodo: (Cap. 24.) 1. *Post quinque autem dies*

descendit princeps sacerdotum Ananias cum senioribus et Tertullo quodam oratore, qui adierunt præsidem adversus Paulum. Vide quomodo neque ita destiterunt, sed veniunt, licet mille occurrant obices, ut illic confundantur. « 2. Et citato illo cœpit accusare Tertullus, dicens: Cum in multa pace agamus per te, et multa bona opera flant in hac gente per tuam providentiam, 3. semper et ubique suscipimus, optime Felix, cum omni gratiarum actione. 4. Ne diutius autem te protraham, oro, breviter audias nos pro tua clementia. » Atqui vos hoc fecistis: quid igitur opus erat oratore? Vide quomodo hic quoque statim ab exordio illum ut novatorem seditiosum vult traducere, laudibus vero judicem præoccupat. Deinde, quasi multa dicenda habeat, prætercurrit, et hoc unum dicit: *Ne diutius autem te protraham.* Vide quomodo puniendi desiderium judici immitat, quasi comprehensuro eum, qui orbem subverteret, et quasi de præclaro opere sentiunt. « 5. Invenimus hunc hominem pestiferum, et concitantem seditiones

ἡμῶν γίνονται, οὐ μόνον τῶ μισθὸν ἔχαιεν, ἀλλὰ καὶ τῶ ἰσὺ αὐτῶν τῶ καρπῷ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ποιεῖν; Ἐπειδὴ οὖν οὗτος πατρὶς ὁ θεὸς ὁ τοῦτος, καὶ τῆς πατρὸς ἐξῆλθε· τί οὖν; Καὶ αὐτὸς μακρὰν τοῦ κινδύνου αὐτῶν ἀπὸ πύργου ἠσφαλεῖται γὰρ καὶ αὐτὸς γέγονεν ἑποικῆς φιλοσοφῶντων, ἐποικῆσαν ἰδεῖν τὸ θναρ. Ἄλλ' ἐδούλευσεν ἐν ἀλλοτρίῳ; Ἄλλ' ἀπαρτὸς αὐτοῦ ἀπελοθῶν λαμβάνει· ὡμίθηρ, καὶ ἀξίως φαίνεται πρὸ κράστη. Ἄλλ' ἡπίστευσε κινεῖνος; Ἄλλ' καὶ τοῦτο εἰς ἀγαθὸν γέγονεν, ἵνα πολλῶν παιδῶν γένηται πατήρ. Ἄλλ' ἐβουλήθη ἐπιβουλεύσει; Ἄλλ' καὶ τοῦτο εἰς ἀγαθὸν, ἵνα εἰς τὴν αἰὶν ἰσὺν ἀπανέληθ'· εἰ γὰρ ἦν ἐν εὐπραγίᾳ, οὐκ ἂν οὕτως ἐπιβόημι τῆς ἐκποῦ. Ἄλλ' ἀρεῖται τὸν μισθόν; Ἄλλ' πλείον γέγονεν. Οὕτω πανταχοῦ ἔσθ' ἐπιβουλεύων, τοσοῦτον τὰ τοῦτον ἦσθε. Εἰ μὴ τὴν προσβούτῃσαν ἔλαβεν, οὐκ ἂν ταχέως ἐγένετο τοσοῦτον παιδῶν πατήρ, ἀλλ' ἐν ἀπαθείᾳ ἂ πολλὸν ἐν εὐχαιῶς χρόνον, καὶ ἐπίθῃσαν ἂν καλῶτερ καὶ ἢ [370] γυθῆ. Ἐκείνη μὲν γὰρ εὐκρίως ἐπίπυθῃ, ἄτε μὴ γενομένη μήτηρ· οὕτως ἔχει παραμυθῆσαν· ὅθεν αὐτὴν καὶ διακροῦται. Πάλιν εἰ μὴ αὐτὸν ἀπεστέργασε τῶν μισθῶν, οὐκ ἂν ἐπιβούθῃσαν ἰδεῖν τὴν αὐτοῦ, οὐκ ἂν ἐφάνη ἡ φιλοσοφία τοῦ ἀνδρός, οὐκ ἂν μαλλὸν φιλοῦσθῃσαν αὐτῶν. Ὅρα γὰρ τί ῥος; Καταθεύσαστε κατέργασθῃσαν ἡμῶν καὶ τὸ ἀργύριον ἡμῶν. Ὅστε τοῦ φίλετου τοῦτο γέγονεν αἴτιον. Δούλιας εἰς ἰσὺν ἀντὶ γυναικῶν, καὶ ἐφιλοτεῖτο παρ' αὐτῶν, οὐ οὐδ' ἴσων κτήμα γένοιτο ἂν· οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν τοῦ οὗτου φιλεῖσθαι παρὰ γυναῖκός; καὶ φιλεῖν τιμιώτερον. Καὶ γυθῆ, ψφῖον, ἀνδρὶ συμπαροφρομένη. Ἐν τοῦτον τῶν μακροστῶν τείθειν ὁ σοφός· τοῦτον γὰρ ὄντος πλείοντος, πᾶσα εὐπραγία περιεστῖν· ὥσπερ οὖν μὴ ἔντος, τῶν ἔλλων οὐδὲν ἔφελος, ἀλλὰ πάντα ἀνατέτραπται, καὶ ἀφῆλα; ἐστὶ μεστὰ καὶ συγγυθῶσιν. Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς τοῦτο πορὶ πάντων ζητούμεν. Ὁ χρῆματα ζήτητον, οὐ ζητεῖ τοῦτο. Ταῦτα ζητούμεν, ἢ δύναται πάγια εἶναι.

^a Ὅπως λαμβάνει. ^b Morel. et quidem alii, ἐν ἀποκρίματι.

Μὴ γάρμον ζητούμεν ἀπὸ εὐθῆσαν, ἵνα μὴ τῆς οὐσίας; ἡ ἀμετρία φράσημα εἶναι τῆ γυναικῆ, ἵνα μὴ τὸ φρόνημα διασφορᾶς αἴτιον ἦ. Οὐχ ἔρξῃ τι ἐποίησαν ὁ θεός; πῶς αὐτὴν ὑπέταξε; Διὰ τί ἀγῶνισεν εἰ; διὰ τί ἀναίσθητος; Ὅταν ἐχαρίσαστο σοι ἀπὸ τῆς φύσεως, τοῦτο σοὶ μὴ διασφορῆς τῆς βοήθειαν. Ὅστε οὐκ εὐπορον δεῖ ζητεῖν, ἀλλ' ὥστε κοινωνῶν βίου λάδωμεν εἰς κατὰστασαν παιδοποιίας. Οὐχ ἵνα χρῆματα εἰσφέρῃς κατὰ, δεῖ τοῦτον αὐτὴν ἔδωκεν ὁ θεός, ἀλλ' ἵνα ἡ βοήθος. Ἡ δὲ χρῆματα εἰσφέρουσα, καὶ ἐπίβουλος [καὶ ἀσποπῖνα ἀντὶ γυναικῆς γίνεται· ἡ τάχα θηρίον ἀντὶ γυναικῆς], ἀξίουσα μαγὰλα δεῖ τὸν πλοῦτον φρονεῖν. Οὐδὲν ἀισχροτέρων ἀνδρός οὕτως βουλευμένον πλουτεῖν. Εἰ γὰρ αὐτὸ τὸ πλουτεῖν πειρασμῶν γέμει, τὸ οὕτω πλουτεῖν πορὶ θήσομεν; Μὴ γὰρ, εἰ τις ἀπανικῆς καὶ παρὰ τὸ συμβαῖνον καὶ παρὰ λόγον ἐπιτυχοῦ, τοῦτο ἔσθῃ· οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς ἔλλοις πράγμασιν οἷς ἀπελοῦσθῃσιν εἰνες, καὶ ἐκ παραβούθῃσαν ἐπιτυγῶσιν, προσεγγῖν δεῖ· ἀλλ' αὐτὸ τὸ κατὰ λόγον ἰδωμεν, εἰ μὴ μυρία ἀθλάς γέμει τὸ πρᾶγμα. Οὐκ αὐτὸς μόνος ἐν ἀδοξίᾳ γίνῃ, ἀλλὰ καὶ παῖδας κατασχύνει, κέντητας ἀφῆλα, εἰ συμβαῖναι προσηλαθῖν, καὶ αὐτῆ πολλὰς θῆσας· ἀφορμῆς τοῦ δευτέρου πάλιν προσσηλαθῖν νομῖον. Ἡ οὐχ ἔρξῃ, δεῖ πολλαῖς αὐτὴ γέγονεν ἡ πρόφασιν; δευτέρου γάρμον, τὸ μὴ καταφρονησθῃσαι, τὸ ζητεῖν τοῖς ἐρισταμένους τελεῖ ὑπάρχουσι; Μὴ δὴ τοσαῦτα ἐργάζομεθα κακὰ διὰ χρῆματα· ἀλλὰ πάντα ἀφῶμεν^a, καὶ ψυχῆν ζητούμεν καλῆν, ἵνα καὶ ἀγάτης ἐπιτύχωμεν. Οὕτως ὁ πλοῦτος ὁ πολὺς, οὕτως ὁ μέγας θησαυρός, ταῦτα τὰ μυρία ἀγαθὰ· ὧν γένοιτο πάντα ἡμεῖς ἀπολαύσαι δένδοντες, καὶ κατὰ τοῖς νόμοις τοῦ Θεοῦ ζῆσαι, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν δυνθῶμεν ἐπιτυχεῖν, γάρτοι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῶ Πατρὸς ἡμῶν τῶ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτης, τιμῆ, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοῖς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^a Αἴτιος, πῶς μὴ μῦρια; θῆσας, ^b ἴσων, ἀφῶμεν.

[371] ΟΜΙΛΙΑ Ν.

Οἱ μὲν οὖν στρατιῶται κατὰ τὸ διακετυμένον αὐτοῖς ἀναλαθόντες τὸν Παῦλον, ἤγαγον διὰ νυκτὸς εἰς τὴν Ἀντικαπρία. Τῇ δὲ ἑσπέρῃ ἕδασατες τοῖς ἰσπῆσι κροῦσασθαι σὺν αὐτῷ, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν παρεμβολήν· οἵτινες ἐλάθοντες εἰς τὴν Καισάρειαν, καὶ ἀναθρόντες ἐπὶ τὴν ἑκπιτολήν τῶ ἡγεμόνι, κερύσθησαν καὶ τὸν Παῦλον.

α. Καθὰπερ βασιλεῖα τινὰ δουροφόροι παρέπεπον μετὰ τοσοῦτον πλήθους καὶ ἐν νυκτὶ, φροδομένοι τοῦ δήμου τὴν ῥῆθῃν τῆς ὀρμῆς. Ἐπεὶ οὖν τῆς πόλεως αὐτῶν ἐβέβαιον, τότε ἀφίσταται. Οὐκ ἂν δὲ ὁ χιλιάρχος μετὰ τοσαῦτα αὐτῶν ἀσφαλεῖς ἐξέπεμφεν, εἰ μὴ καὶ αὐτὸς; οὐδὲν ἦν αὐτοῦ καταγενομένη, καὶ ἐκείνων ββαῖ τὸ φροκῖν. Ἀγαθῶς δὲ, καὶ ἐπερωτησῆσθαι εἰς ποιας ἀρχῆς ἐστὶ, καὶ πυθόμενος, δεῖ ἀπὸ Κιλικίας, διακουσσομαι σοῦ, ἔσθῃ, δεῖται καὶ οἱ καθήροροι σὺν παραγῶνται· ἐκλέυσσῃ τε αὐτῶν ἦν τῶ κραιωρῶν Ἡρώδου φιλῶσασθαι. Ἡδὲ ἀπελοθῆσαστο ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ ἡσπῆς· ἀλλ' ὄμω; καὶ ἐπὶ οἱ Ἰουδαῖοι πίπτεινται, καὶ προκαταλαμβάνουσι τὸν ἀροσθητῆν, καὶ ἰσὺ εἰς δεσμὰ ββάλλεται, καὶ ἀκουε πῶς· ἐπάγει γὰρ· Μετὰ δὲ πέντε ἡμέρας καθέθῃ ὁ ἀρχιεπὸς Ἀνανίας μετὰ προσβούθῃσαν καὶ ῥήτορος Τερτίλλου τινός, οἵτινες ἐσφάθησαν τῶ ἡγεμόνι κατὰ τοῦ Παύλου. Ὅρα πῶς οὐδ' οὕτως ἀπόστησαν, ἀλλ' ἔρχονται μυρία κλύμασι καλύ-

τοι κλυόμενοι, ὥστε κακεῖ κατασχυθῆναι. Κληθέντων δὲ αὐτοῦ, ἤρξαστο κατηγορεῖν ὁ Τέρτιλλος, λέγων· Πολλίης εἰρηθῆς ευχθῶντορες βιά σοῦ, καὶ κατορθωμάτων τυνομένων τῷ ἔθνει τοῦτω διὰ τῆς σῆς προνομίας, ἀνήγει με καὶ πανταχοῦ ἀποδοξάμεθα, κράτιστε Φῆλιξ, μετὰ πάσης εὐχοριστίας. Ἴνα δὲ μὴ ἐπὶ πλείον σε ἐγκόπσω, παρακαλῶ ἀκούσαι συντόμως ἡμῶν ἐπὶ σῇ ἐπιαικισίᾳ. Καὶ μὴ ὄμεις τοῦτο πεποιθήκατε· ῥήτορος οὖν τι εἶε; Ὅρα πῶς καὶ οὕτως εὐθέως· εἰ πρόητος οὗς νεστεροποθῖν καὶ σπουασίτην βουλεύεται παραδοῖναι, καὶ τοῖς ἐπαίνοις προκαταλαμβάνει τὸν δικαστῆν. Εἶτα ὡς πολλὰ ἔχων εἰπέτι, παρατρέχει, καὶ μῶν τοῦτο λέγει· Ἴνα δὲ μὴ ἐπιαικίσω σε ἐγκόπσω. Ὅρα πῶς εἰς ἐπιθυμίαν ἐμβάλλει κολάσων τὸν δικαστῆν· εἰ γε ἐμελλε τὸν τὴν οἰκουμένην ἀνατρέποντα καθέσθαι, καὶ ὡς ἐπὶ κατορθωμάτων φρονῖσι μαγὰλα. Εὐρόντες γὰρ τὸν ἄνδρα τοῖτον λοίμῶν, καὶ κινῶντα στάσεις αἰσῃ τοῖς Ἰουδαῖοις τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην, κραιωρῶντες τῆς τῆς τῶ Ναζωραίων ἀρέσεως, δεῖ καὶ τὸ ἱερὸν ἐπαίρας βεθῆλωσαι· ὃν καὶ ἐκραιήσομεν, καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον ἠθελησῶμεν κρίναι. Παρελθὼν δὲ Ἀνασίας ὁ χιλιάρχος μετὰ πολλῆς βίας ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν

^a Καὶ μόνοντο λέγει deest in uno.

ἀπήγαγε, καλεῖσας τοὺς κατηγοροῦντας αὐτοῦ ἐρχεσθαι ἐπὶ σοῦ· *καρ'* οὐ δύνασαι αὐτὰς ἀνακρίνας περὶ πάντων ἁπάντων ἐπιγνώων, ὡν ἡμεῖς κατηγοροῦμεν αὐτοῦ. *Τοῖς* κατὰ τὴν οἰκουμένην, φησὶν, Ἰουδαίοις [372] στάσεις κινουόμεναι. Ὡς λοιπόναι λοιπὸν καὶ κοινῶν ἐχθρῶν τοῦ ἔθνους διαβάλλουσαι πρωτοστάτην τῆς τῶν Ναζωραίων [αἰρέσεως]. Ἐδόκει τοῦτο ἐπονείδιστον εἶναι, τῶν Ναζωραίων· διὰ καὶ τοῦτο παρήγορον, καὶ ἐπὶ τούτου πάλιν διέβαλλον αὐτὸν· ἢ γὰρ Ναζαρεθ εὐτελής ἦν. Καὶ εἰρόντες, φησὶν. Ὅρα, πῶς κακοῦργως ὡς διαφυγόντα συκοφαντοῦσι, καὶ μόλις ἐπιτυχόντες, καίτοι ἐπὶ τῆς ἡμέρας εἶπεν ἐν τῷ ἱερῷ. *Ὅρα* καὶ ἐκρατήσαμεν, καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον ἠδελύσαμεν κρίναι. Ὅρα πῶς καὶ τὸν νόμον ὀβριζοῦσιν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο νόμιμον ἦν, τὸ τυκταίην, τὸ ἀναιρεῖν, τὸ ἐνεθεράπειν. Ἐτα καὶ τοῦ Ἀυστίας κατηγορία, Παρὰ τὸν δὲ Ἀυστίας δὲ χιλιάρχος μετὰ κολλίης βίας ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀπήγαγε· οὐ προσηκόν αὐτῷ, φησὶ, πρῶγμα πῶν ὄμωσ ἐποίησε. *Παρ'* οὐ δύνασαι αὐτὰς ἀνακρίνας περὶ τούτων πάντων γινώων, ὡν ἡμεῖς κατηγοροῦμεν αὐτοῦ. *Συγχεθέντο* δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, φάσκοντες ταῦτα οὕτως ἔχειν. Τί οὖν ὁ Παῦλος; ἀρα ἐπὶ τούτοις σιγῆ; Ὁδομαῖος· ἀλλὰ παρήγορίζεται πάλιν καὶ ἀπακρίβεται· καὶ τοῦτο τοῦ ἡγεμόνος βουληθέντος· ἐπήγαγε γάρ· Ἀπεκρίθη δὲ Παῦλος νεώτατος αὐτῷ τοῦ ἡγεμόνος λέγων· Ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὄντα σε κριτὴν δικαιοῦ τῷ ἔθρει τοῦτο ἐπιστάμενος, εὐθύμωρον ἐπὶ περὶ ἐπινοῦ ἀπολογουόμεναι, δυναμένον σου γινώων, οὗ οὐ κλεινοῦ εἰσὶ μοι ἡμέραι δεκαδύο, ἀρ' ἤς ἀνέθην προσκυνήσω ἐν Ἰερουσαλήμ. Καὶ οὗτε ἐν τῷ ἱερῷ εἶδόν με πρὸς τινα διαλεγόμενον ἢ ἐπιστάσεις ποιούντα ἐχλῶν, οὗτε ἐν ταῖς συναγωγαῖς, οὗτε κατὰ τὴν πόλιν· οὗτε παραστῆσαι γυνὸν δύνασαι, περὶ ὧν γινὼν κατηγοροῦσιν μοι. Οὐκ ἔστι ταῦτα κολακείας τὰ ῥήματα, τὰ μαρτυρήσας τῷ δικαστῇ δικαιοσύνην· ἀλλ' ἐκείνη μάλλον, τὸ εἰπεῖν· Πόλλης εὐρήσθη τυγχάνοντες διὰ σοῦ. Τί οὖν ἀδικῶ στασιάζετε; Ἐκόπτε δὲ· ἐκείνοι πρὸς ἀδικίαν παρώρμουν, οὗτο δὲ δικαιοῦν ἐξήκει· διὰ καὶ ἔλεγεν· Εὐθύμωτερον τὰ περὶ ἡμῶν ἀπολογουόμεναι· ἔτα καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου ἰσχυρίζεται· Ἐκ πολλῶν ἐτῶν γὰρ, φησὶν, ὄντα σε κριτὴν ἐπιστάμενος. Καὶ τί τοῦτο πρὸς ἀπεδείξιν συνετέλει; Μόγα· δεικνύσι γὰρ, οὗ καὶ αὐτὸς οὕτως μὴδὲν ὡν κατηγορεῖται πεποιηκότα. Εἰ δὲ ἐπιτάσεις ποτε ἐκίνησεν, ἐγίνωσκον ἄν κριτὴς ὢν, καὶ τὸ τοιοῦτον αὐτὸν οὐκ ἐλάθηνεν. Ἐτα ἐπειθεῖ δὲ κατηγοροῦσιν οὐδὲν εἶχε δεῖξαι ἐν Ἰερουσαλήμ, ὅρα τί φησὶ· *Τοῖς* κατὰ τὴν οἰκουμένην πάνσιν Ἰουδαίοις, φεύδεις ἐπὶ φεῖδεις συντιθεῖς δὲ. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἐντιθεῖν αὐτὸν ἀπέβλεπον, Προσκυνήσω ἀνέθην, λέγει· μονοουχὶ ἀπολογουόμενος διὰ τούτου, οὗ τοσοῦτον ἀπέχου τῷ στάσεις κινεῖν· καὶ τοῦτο ἐνδεικρθεῖ τῷ δικαίῳ ὅπερ ἦν ἰσχυρὸν· ἐπάγει γάρ· Καὶ οὗτε ἐν τῷ ἱερῷ, οὗτε ἐν τῇ πόλει, οὗτε ἐν τῇ συναγωγῇ εἶδόν με πρὸς τινα διαλεγόμενον. Ὅπερ ἦν καὶ ἀληθές. Κάκεινος μὲν Πρωτοστάτην φησὶ, καθάπερ ἐπὶ μάχης καὶ συστάσεως· οὗτος δὲ ὅρα πῶς ἐπιτακῶς ἀποκρίνεται· Ὅμοιωτῶ δὲ τούτο σοι, οὗ κατὰ τὴν ὁδὸν, ἦν λέγουσιν αἰρεῖων, οὗτως λαρεῖον τῷ πατρῷ [373] Θεῷ, κιστεῖων πᾶσι τοῖς κατὰ ῥήμον, καὶ ἐν τοῖς προσήταις γεγραμμένοις. Ἐπίβια ἔχων εἰς τὸν Θεόν, ἦν

καὶ οὗτο προσδέχεται, ἀνάστασιν μάλλον ἐσθαι δικαιοῦν τὸ ἀδικῶν.
 β· Ὅρα· ἐχθροῖον αὐτὸν ἐκείνοι· οὗτος συνιστάγει, καὶ οὗτοι αὐτὸν τῷ νόμῳ δὲ ἄν ἀπολογεῖται. Καὶ βεβαῖον δὲ εἶπεν, πάλιν ἐπάγει· Ἐν τούτῳ δὲ καὶ αὐτὰς ἀσκῶ, ἀπρόσκοπον συνειδήσιν ἔχων πρὸς τὸν Θεόν καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διακρίτας. Δὲ ἐτῶν δὲ κλεισίων παρεγνώμην, ἐλεημοσύνας κοήσων εἰς τὸ ἔθνος μου καὶ προσφορὰς, ἐν οἷς εἶδόν με ἡγισμῶν ἐν τῷ ἱερῷ οὐ μετὰ ἐχλῶν, οὐδὲ μετὰ θορύβου τινός. Τί οὖν ἀνέθης; τί ἤλας; Προσκυνήσας; ἐλεημοσύνας, φησὶ, ποιήσας· ὡστε τοῦτο οὐκ ἦν στασιώδης. Ἐτα καὶ ἐκβάλλει αὐτὸν τὸ πρόσωπον, λέγων ἀουριστός· Ἐν οἷς εἶδόν με τινες τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι· οὗς εἶδει ἐπὶ σοῦ παρῆναι, καὶ κατηγορεῖν εἰ τι ἔχοιεν πρὸς με· ἢ οὗτοι οὗτοι εὐλάτωσαν, εἰ εἶδόν ἐν ἐμῷ ἀδικήμα, στάσεις μου ἐπὶ τοῦ συνεδρίου· ἢ περὶ μὴ τούτων φωνῆς ἤς ἐκέκραξα ἐστὼς ἐν αὐτοῖς, οὗτι περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ σήμερον κρίνομαι ὅψ' ὄμῶν. Τοῦτο παρῶστα δικαιωμάτων, μὴ φεύγειν τοῦ κατηγοροῦσιν, ἀλλ' ἔτοιμον εἶναι πᾶσι δίδόναι λόγον. περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ σήμερον, φησὶ, κρίνομαι. Καὶ οὐδὲν ἔλεπον ὡν ἔχων εἰκότως εἰπεῖν·, οὗτι ἐπεβούλευσαν, οὗτι κατέσταν αὐτὸν, οὗτι ἐνεθρον ἐποίησαν (ταῦτα γὰρ παρ' ἐκείνων λέγεται γενέσθαι· παρὰ δὲ τούτου, καὶ κινδύνου ὄντος, οὐκ ἔτι) ἀλλὰ σιγῆ, καὶ μόνον ἀπολογεῖται, καίτοι μωρία ἔχων εἰπεῖν. Τοῦτο αὐτὸν καὶ ἐν Καισαρείῃ ἐποίησεν λαμπρῶν, τὸ μετὰ τοσοῦτος ἔλθειν παρατάξεται. Ἐν οἷς εἶδόν με, φησὶν, ἡγισμῶν ἐν τῷ ἱερῷ. Πῶς οὖν ἀπεβήλασαν; καὶ γὰρ ἦν αὐτοῦ καὶ ἀγνίζεσθαι καὶ προσκυνεῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἐρχεσθαι καὶ βεβηλῶν. Τοῦτο καὶ δικαιολογίας ὕποψαν ἔχει τὸ μὴ εἶναι μακρὸν ἐμπύπτειν τὸν λόγον εἶναι δ· Καὶ χαρίζεται τῷ δικαστῇ. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ κάκεινον συκολληῖν τὴν ἀπολογίαν. Ἄλλ' ὅμως ἀνοθεῖν τὰ εἰρημένα. Ἐπειθεῖ πρὸς τοῦτο μακρὰ δὲ ἐπὶ ἀνηγήσθησιν ὁ Τέρτυλλος, δεικνύς τὰ ἐγκόπεται, οὗκ εἶπεν, Ἀκουσον τοῦ πράγματος· ἀλλ', Ἴνα σε μὴ ἐπὶ κλεισίων ἐκκόπται, παρακαλῶ ἀποστολῆς σε ἡμῶν τῇ σῇ ἐπιτακῆ. Τάχα θεραπεύων οὗτον τὸν λόγον κατασκευάζει· ἢ καὶ ἀληθῶς τοῦτο ἐπιτακῆς τακμήριον, εἰ παρὸν πολλὰ εἰπεῖν, ὅπερ τοῦ μὴ ἐνοχλεῖν ἔλαγα τις λέγει. Εἴθερον γὰρ τὸν ἄνδρα τούτον *λοῖμῶν*· δς, φησὶ, καὶ τὸ ἱερὸν ἐπέλασε βεβηλώσας. Οὐκ οὖν οὐκ ἐδεβήλασαν. Τί οὖν, εἰ ἀλλοῦ τοῦτο ἐποίησιν; Οὐδαμῶς· ἢ γὰρ ἄν καὶ εἶπε· νῦν δὲ Ἐκείριστον μὲν λέγει, τὸ δὲ πῶς, οὐ προστίθεται. Καὶ τὰ μὲν κατὰ Παῦλον οὕτως ἐπῆρην· ὅρα δὲ τὰ αὐτὸν πῶς ἐλάττω. Ὅρα καὶ ἐκράτησαμεν, [374] φησὶ, καὶ ἠδελύσαμεν χεῖρας κατὰ τὸν ἡμέτερον νόμον. Πυρελῶν δὲ Ἀυστίας χιλιάρχος, μετὰ κολλίης βίας ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν ἀπήγαγε. Ἐνταῦθα δεικνύων, οὗτι καὶ ἐπηρεάζονται εἰς δικαστήρια ἐρχόμενοι ἔβαν, καὶ οὗτι οὐκ ἄν ἠνώχλησαν αὐτὸν, εἰ μὴ ἐκείνος ἠνάγκασε, καὶ ὡς οὐ προσηκόν αὐτῷ ἦρπασε τὸν ἄνδρα· καὶ γὰρ τὰ ἀδικήματα πρὸς ἡμᾶς ἦν, καὶ τὸ δικαστήριον παρ' ἡμῶν εἶναι γενέσθαι. Ὅτι γὰρ τοῦτο ἐστίν, ὅρα τὸ εἶξεν· Μετὰ κολλίης, φησὶ, βίας. Βία γὰρ τοῦτο ἐστίν. *Παρ'* οὐ δύνασαι γινώων, οὗδὲ κατηγορήσαι τοῖς μὴ συγγνωμονεῖς γὰρ ἀνὴρ ἦν· οὗδὲ ἀπλῶς παρήγαγε. Ἐτα πάλιν, ἴνα μὴ δεῖξιν φεύδεται. αὐτὸν ἐπίστασιν αὐτοῦ κατηγοροῦν ὡν

^a Αἱ ἱεροσολιμίται ἀπὸ διέβαλλον, καὶ μόλις. ^b Φεύδεις ἐπὶ φεῖδεις συντιθεῖς δεσται ἐνοο.

^c Ηαε, εἰκότως εἰπεῖν, demat in uno cod ^d Ἐγὼ δεσται ἐ quibusdam mss.

omnibus Judæis in universo orbe, et auctorem seditionis sectæ Nazarenorum, 6. qui etiam templum violare conatus est: quem et apprehensum voluitus secundum legem nostram judicare. 7. Superveniens autem tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eum de manibus nostris, 8. jubens accusatores ejus ad te venire; a quo poteris ipse judicans de omnibus illis cognoscere, de quibus nos accusamus eum. Constantem, » inquit, « seditiones omnibus Judæis in universo orbe. » Ut pestiferum et commune gentis hæsem illum calumniantur, ac sectæ Nazarenorum principem: (a) [Hoc maximum crimen videbatur quod esset Nazarenus.] ideo hoc produxerunt, et ea de re iterum calumniabantur eum; Nazaret enim vilis erat. Et inveniatis, inquit. Vide, quam versute illum ut profugum calumniantur, vix illum assequuti, cum septem diebus in templo fuerit. Quem et apprehensum voluitus secundum legem nostram judicare. Vide quomodo et legem contumelia afficiant: nisi fortasse secundum legem erat, verberare, occidere, insidiari. Sequitur Lysias accusatio. Superveniens autem Lysias tribunus cum vi magna eripuit eum ex manibus nostris. Non conveniebat illi, inquit, rem hanc facere, quam tamen fecit. Ex quo poteris judicans de his omnibus cognoscere, de quibus nos accusamus illum. 9. Adjece- runt autem et Judæi, dicentes hæc ita se habere. Quid ergo Paulus? num ad hæc tacet? Minime, sed libere loquitur iterum et respondet, idque volente præside; subdidit enim: « 10. Respondit autem Paulus, annuente sibi præside ut diceret: Ex multis annis te esse justum judicem genti huic sciens, bono animo pro me satisfaciam. 11. Potes enim cognoscere, quia non plus sunt mihi dies, quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Jerusalem: 12. et neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem aut concursum facientem turbæ, neque in synagogis, 13. neque in civitate: neque probare possunt ea, de quibus usque me accusant. » Non sunt hæc adulationis verba, testificari iudici justitiam; sed illa potius, Cum in multa pace agamus per te. Cur ergo injuste seditiones agitis? Perpende autem, illi ad injustitiam pellebant, hic justitiam querebat: ideo dicebat: Bono animo pro me satisfaciam; deinde a tempore confirmat: Et multis annis, inquit, te judicem sciens. Et quid hoc ad demonstrationem conducebat? Multum ostendit enim ipsum quoque scire, nihil se eorum fuisse, de quibus accusabatur. Si vero seditionem concitasset, ipse iudex nosset, neque illum tanta res lateret. Deinde quia accusator nihil probare poterat Jerusalem, vide quid dicat: Omnibus qui in toto orbe sunt Judæis, mendacium mendacium addens. Ideo Paulus inde illum deturbans, ait: Adoraturus ascendi; quasi se sic purgans: Tantum abest, ut seditiones excitem; et in hoc moratur ratiocinio, quod certe validum erat; addit enim: Neque in templo, neque in civitate, neque in synagogis invenerunt me

cum aliquo disputantem. Quod etiam verum erat. Et ille quidem illum Principem dicit, quasi in pugna aut tumultu; hic vero vide quam mansuete respondet: « 14. Consteor autem tibi quod secundum viam, quam vocant hæresim, sic patrio Deo servo, credens omnibus, quæ in lege et prophetis scriptæ sunt; 15. spem habens in Deum, quam et ipsi amplectuntur, futuram resurrectionem justorum et injustorum. »

2. Vide: ipsum illi sequebantur, hic vero se adjungit legi sese purgando. Et quod dixerat confirmans, iterum adjicit: 16. In hoc et ipse studeo sine offenculo conscientiam habere ad Deum et ad homines semper. 17. Post annos autem plures, elemosynas facturus in gentem meam, veni, et oblationes. 18. In quibus invenerunt me purificatum in templo, non cum turba, neque cum tumultu. Cur ergo ascendisti? cur venisti? Adoraturus, elemosynas, inquit, facturus. Itaque id non erat seditiosum. Deinde illorum dejicit personam, dicens sine discrimine: In quibus me invenerunt 19. quidam ex Asia Judæi, quos oportebat apud te præsto esse, et accusare, si quid haberent adversum me: 20. aut hi ipsi dicant, si quid invenerunt in me iniquitatis, cum stem in concilio, 21. nisi de hac sua voce, qua clamavi inter eos stans: de resurrectione mortuorum ego hodie judicor a vobis. Hæc est copiosa justificatio, non fugere ab accusatoribus, sed paratum esse ad reddendam omnibus rationem. De resurrectione mortuorum ego, inquit, hodie judicor a vobis. Et nihil dixit eorum, quæ jure poterat dicere: quod insidiatum sunt, detinuerunt ipsum, insidias struxerunt (hæc enim ab ipsis facta narratur; ah hoc autem, licet in periculo versante, non item), sed tacet, et solum sese purgat, et si innumera dicere potuisset. Hoc illum in Cæsarea clarum reddebat, quod cum tanto agmine venisset. In quibus invenerunt me, inquit, purificatum in templo. Quomodo ergo violavit? non enim ejusdem hominis erat, purificari, adorare, et ideo venire, et violare. Hoc autem ad justificationem conferre videatur, quod non in longum incidat sermonem. Et gratificatur iudici. Mihi autem videtur etiam hoc defensionem suam contrabere. Sed superius dicta repetamus. Quia antehac multum concionatus erat Tertullus, ostendens se compendio studere, non dixit, Audi rem; sed, Ne te diutius morer, rogo audias nos pro tua humanitate. Forte ut gratiam ejus acciperet sic sermonem apparat: vel etiam mansuetudinis signum est, cum quis plura dicere valens, pauca dicit, ut ne molestiam pariat. Invenias, inquit, huic virum pestiferum: qui, inquit, et templum violare tentavit. Ergo non violavit. Quid igitur, si alibi hoc fecit? Minime: alias enim dixisset; jam vero, Tentavit, dicit; quo autem modo, non addit. Et quæ Paulum quidem spectabant, sic extulit; vide autem quomodo quæ sua sunt minuat. Quem apprehensum, inquit, et voluitus judicare secundum legem nostram. Superveniens autem Lysias tribunus cum multa vi ex manibus nostris abripuit. Hoc ostendit, sibi molestum esse ad extraneæ tribunalis venire, et quod non ipi molesti fuissent, nisi ipso coegisset, quodque non

^a Illud, mendacium, mendacium addens, deest in uno. (a) Quæ inter uncios clausa sunt non leguntur in Mont., neque in Savinio multiplicata sunt.

ad illum pertinere virum abripere: nam injuria contra nos erant, et judicium apud nos fieri oportebat. Quod autem res sic habeat, sequentia vide: *Orn multa ei, inquit. Vis enim erat. A quo poteris cognoscere.* Neque accessare audeat: erat enim vir clemens: neque sine causa pratercurrit. Deinde iterum, ne mentiri videretur, ipsum Paulum sui ipsius accusatorem inducit. *A quo potes, inquit, de his omnibus dijudicans cognoscere.* Accedunt postea dactorum testes: *Adjecerunt autem et Judaei, dicentes haec ita se habere.* Accusatores sunt et testes et accusatores. At Paulus respondet: *Sciens ex multis unum te esse justum judicem.* Non ergo peregrinus est neque alienus neque novator, si a multis annis novit judicem. Et recte addidit *illud, Justum*, ut ne ad summum pontificem respiceret, vel ad populum, vel ad accusatorem. Vide, quomodo non processit ad contumeliam, et si necessitas esset. *Credens, inquit, omnibus, quae in lege sunt.* Hoc dixit, ostendens nullum hominem, qui credat resurrectionem futuram, talia facturum esse; quam et illi expectant. Non dixit de his, quod credant iis, quae in prophetis scripta sunt (neque enim credebant); sed hic omnibus credebant, non illi: quomodo autem, longum esset nunc dicere. Tanta dixit, et usquam Christi mentio. Hic autem ut dixit, *Credens*, etiam ea, quae Christum spectabant, complectitur; sed in resurrectionis sermone moratur, quod dogma ipsis commune erat, et omnem seditionis suspicionem aufert. Deinde ascensus causa sequitur. *Eleemosynas, inquit, et oblationes facturus in gentem meam, veni, idque per annos plures.* Quomodo ergo turbasset eos, quibus eleemosynam daturus tantum iter susceperat? *Non cum turba, inquit, nec cum tumultu.* Ubique seditionem inficiatur. Recte autem advocat accusatores qui ab Asia, dicens: *Quos oportebat apud te accusare, si quid haberent adversum me.* Ita confidebat, se mundum esse a crimine, ut etiam provocet eos. Et non eos solum, qui ab Asia erant, verum etiam eos, qui ex Jerusalem, accusatores non rejicit; sed hos quoque evocat adjiciens: *Aut hi ipsi dicant.* Etenim ideo ab initio aegre ferebant, quod resurrectionem praedicaret. Et bene sic faciebat: hoc enim ostenso, facile et Christum et resurrectionem ejus inducebat. *Quid invenerunt, inquit, in me injurias, cum starem in concilio? In concilio, inquit, ostendens illos nihil invenisse, non privatim inquisitione facta, sed multitudine praesente et accurate dijudicante.*

3. Quod autem haec vera sint, testificatur ei, qui de hoc accusant. Ideo dicebat: *In hoc autem studeo, ut sine offendiculo conscientiam habeam erga Deum et erga homines.* Perfecta enim haec virtus est, quando hominibus occasiones non damus, et apud Deum studemus esse sine offendiculo. *Qua clamavi in concilio, inquit.* Violentiam illorum ostendit cum dicit, *Clamavi*; ac si diceret: Non possum dicere me eleemosynae obtenti haec fecisse: non enim cum turba, neque cum tumultu hac faciebam: alioquin vero in-

quisitione hac de re facta, nihil plus inveniebatur. Vidisti in periculis mansuetudinem? vidisti linguam honesta loquentem, et quomodo nunquam tantum querat, ut sibi objecta refutet, nec illos criminibus obruat, nisi cum ad defensionem cogere? et et Christus dicebat: *Ego daemionum non habeo, sed honorifico Patrem meum, et vos inhonoratis me (Joan. 8. 49).* Hunc et nos imitemur: quia et ipse Christi imitator erat. Si ille nihil iis, qui ad eadem venerant, asperum dixit, qua nos venia digni crimus, in convitiis et contumeliis offerati, qui scelestos scelestissimosque vocamus inimicos nostros? quam defensionem habebimus, qui inimicos omnino habeamus? Annon audis eum, qui honorat, se ipsum honorare? Nos autem nos ipsos contumelia afficiamus. Auresas, quod contumelia affectus sis: cur igitur ipse in hoc crimen incidis? cur te ipsum confodis? Mane passione vacuus, mane invulneratus: ne, dum vis alterum ferire, te ipsum malis involvas. Nos sufficit nobis alius animi tumultus, nemine concitante motus, ut absurde concupiscentiae, merores, tristitiae et similia, ut alia nobis accumulamus?

Contumelia quomodo ferenda. — Et quomodo possibile est, inquires, contumelias ferre? Quomodo, queso, impossibile est? vulnus nobis a verbis nascitur? cicatrices in corporibus sunt? quale igitur nobis damnum accidit? Itaque si velimus, ferre possumus. Ponamus nobis legem ne doleamus, et sustinebimus: nobis ipsis dicamus: Non est inimicitia, infirmitatis est: vere enim infirmitatis est. Nam quod non sit ex inimicitia vel malignitate, voluit etiam ille se colibere, quamvis in multis sit laesus. Si hoc consideremus solum, quod ex infirmitate sit, feremus, et ignoscemus quidem illi, conabimurque ne et ipsi cadamus. Nam omnes, qui praesentes sunt, interrogabo: num ita philosophari potestis, ut contumelias feratis? Utique puto. Ergo ille invitus te contumelia afficit, non volens, sed ab affectu coactus: te contine. Non vides daemones? Sicut ille non tam ex inimicitia, quam ex infirmitate hoc sustinet: sic et nos non tam a contumeliarum natura movemur, quam a nobis ipsis. Etenim quomodo insipientes easdem contumelias inferentes toleramus? Rursus si amici sunt illi, qui contumelias inferunt, vel si majores, ferimus: quomodo ergo non absurdum fuerit, cum tres sint, nempe amici, insani et majores, ferre illos; pares autem vel minores non ferre? Saepè dixi: Momentanea res est et subita abreptio: parum toleremus, et totum perficimus. Quanto magis contumeliam inferat, tanto infirmior est. Nostin* quando oportet dolere? Quando nobis contumeliam inferentibus ille tacebit; tunc enim ille quidem fortis, nos autem infirmi sumus: si vero contrarium efficiatur, etiam gaudere oportet: coronatus es, proclamatus es; non in agone ductus, non solis radiorum, pulveris molestia affectus, non consertis manibus vel ansis datus; sed voluntate tantum, et sedens vel stans, magnam accepisti coronam; nec modo ma-

Παύλου. *Παρ' οὖν, φησί, δύνασαι διακρίνας περὶ πάντων τούτων ἐπιτηρώσειν.* Εἶτα καὶ μάρτυρες τῶν εἰρημίων· *Συναπέθετο δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ψάσκοντες ταῦτα οὕτως ἔχειν.* Οἱ κατήγοροι, αὐτοὶ καὶ μάρτυρες καὶ κατήγοροι. Ἄλλ' ὁ Παῦλος, Ἐκ πολλῶν ἑτῶν ὄντα σε κριτὴν ἐπιστάμενος δικαίον, ἀποκρίνεται. Οὐκ ἄρα ξένος εἶσαι, οὐδὲ ἀλλότριος, οὐδὲ νεωτεριστὴς, εἴ γε ἐκ πολλῶν ἐτῶν οὐδὲ τὸν δικαστήν. Καὶ καλῶς ἐπήγαγε τὸ, *Δικαιον.* ἵνα μὴ πρὸς τὸν ἀρχιερέα ἴθῃ, μηδὲ πρὸς τὸν δῆμον, μηδὲ πρὸς τὸν κατήγορον. Ὅρα, πῶς οὐ προήχθη εἰς ἕβρον· καίτοι γε καὶ ἀνάγκης οὐσῆς. *Πιστεύων, φησί, πᾶσι τοῖς κατὰ νόμον.* Τοῦτο εἶπε, θεικνύς, οὐκ ἂν ἄνθρωπος, πιστεύων ἀνάστασιν Ἰησοῦ, τοσαῦτα πράξειε ποτε, ἣν καὶ αὐτοὶ οὐκ ἐδέχοντο. Οὐκ εἶπε περὶ τούτων, οὐκ πιστεύοντες τοὺς ἐν τοῖς προφήταις γεγραμμένοις (οὐδὲ γὰρ ἐπίστευον)· ἀλλ' οὕτως πᾶσι ἐπίστατον, οὐκ ἐκείνῳ· πῶς δὲ, μακροῦ ἂν εἴη λόγος πάνθ' ὀνομαζέται. Τοσαῦτα εἶπε, καὶ οὐδαμοῦ τοῦ Χριστοῦ μνήμην. Ἐνταῦθα δὲ, *Πιστεύων, εἶπών, καὶ τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν ἐπισηγάγεν, ἀλλὰ τίως τῷ τῆς ἀναστάσεως ἐνδείκτεσι λόγοις, ὁ κωνὴν ἦν αὐτοῖς δόγμα, καὶ πάσης στάσεως ὑποψίαν ἀνέβη.* Εἶτα καὶ ἡ αἰτία τῆς ἀνάστασης. Ἐλεημοσύνας, φησί, καὶ προσφοράς ποιῶσα ἐν τῷ ἔθρῳ μου, *πυρρομένην, καὶ τοῦτο δὲ ἐκείν' ἀλείφον.* Πῶς ἂν οὐκ ἐπάρξεν, οὗς ὥστε ἐλεημοσύνην ποιῆσαι τοσαύτην ἦλθεν ἰσχύς; *Ὁδὲ μετὰ ἐσχίου, φησὶν, οὐδὲ μετὰ θορυβίου.* Πανταχοῦ τὴν στάσιν ἀναίρει. Καλῶς δὲ καὶ προσκαλεῖται τοὺς κατήγορους· τοὺς ἀπὸ τῆς Ἀσίας, ἢ λέγων· *Ὅτις δαὲ ἐπὶ σοῦ κατηγορεῖν, εἴ τι ἔχοισιν πρὸς με.* Ὅπως ἐθάρξῃ καθαροῦ· εἶναι πρὸς ἄ κατηγορεῖτο, οὐ καὶ προσκαλεῖται αὐτούς. Οὐ τοῖς ἀπὸ τῆς Ἀσίας δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ Ἰερουσαλήμ οὐκ ἐκβάλλει κατήγορους. ἀλλὰ καὶ τούτους προσκαλεῖται πάλιν, ἐκ τῶν· *Ἦ αὐτοὶ οὕτως ἐπιστάσαντο.* Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς δεσπονοῦντο, οὐ τὴν ἀνάστασιν ἐκήρυττο. Καὶ καλῶς οὕτως ἐποίησεν· τοῦτο γὰρ δεξιόθεν, οὐκ ἄνωθεν· καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπιστήγητο, οὐ ἀνεύστη. Τί οὖρον, φησὶν, *ἐν ἑμοῖ ἀδικήματα, στάσεις μου ἐπὶ τοῦ συναδρίου;* Ἐν τῷ συναδρίῳ εἶπε· θεικνύς, οὐκ οὐδὲν εἶρον οὐχὶ κατ' ἴδιον τῆς ἐξετάσεως γενομένης, ἀλλὰ παρόντος τοῦ πλῆθους καὶ ἀκριβῶς ἀνακριθόντος.

[375] γ'. Ὅτι δὲ ταῦτα ἀληθῆ λέγω, μαρτυροῦναι εἰ περὶ τοῦτον ἐγκαλοῦντο. Διὰ τοῦτο καὶ εἶπεν· Ἐν τούτῳ δὲ αὐτὸς ἀσκά, ἀπρόσκοπον συναλθῆναι ἔχων πρὸς τὸν θεόν καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἦ τὸ τέλος γὰρ αὕτη ἀρετή, ὅταν μηδὲ ἀνθρώποις δεδόμεν λαβῆς, καὶ παρὰ θεῷ σπουδάζωμαι εἶναι ἀπρόσκοπος. *Ἦς ἐκέκραξα, φησὶν, ἐν τῷ συναδρίῳ.* Καὶ τὴν βίαν αὐτῶν δηλοῖ ἐκ τούτου εἰπών, *Ἐκέκραξα, ὡσανεὶ εἶπεν.* Οὐκ ἔχουσι εἰπών, οὐδὲ Προστίχηται ἐλεημοσύνης ταῦτα ἐποίησεν· οὐ γὰρ μετὰ θύλου οὐδὲ μετὰ θορυβίου τοῦτο ἐποίησεν· ἀλλὰ τῶν, καὶ ἐξετάσεως γενομένης περὶ τούτου, οὐδὲν κέλευ ἀρίστατο. Εἶλες ἐπέειπας, ἀνομιῶν ὄντων· εἶλες εὐφημῶν γλῶσσαν, καὶ πῶς ἐν ζητεῖ μόνον ἀπολύσασθαι τὰ ἑαυτοῦ, οὐχὶ κἀκείνους ἐγκλήμασι περιβαλεῖν. καὶ ἴσῃ εἴ ποῦ ἀναγκάζονται, ἀπολαογίζονται· ὥστε καὶ ὁ Χριστὸς εἶπεν· *Ἐγὼ θαυμάσιον οὐκ ἔχω, δὲ πᾶσι τιμῶ τὸν Πατέρα μου· ὑμεῖς δὲ ἀειμάζετέ με.* Τοῦτον μὲν μῦθον καὶ ἡμεῖς, ἐπιπῶν καὶ αὐτῷ Χριστοῦ μιμητῆς;

ἦν. Εἰ τοῖς μᾶλλον φόνου καὶ σφαγῆς χωρήσαντι οὐδὲν εἶπεν ἐκείνους ἐπαχθεῖς, τίνας ἐν εἰρήμῃ ἡμεῖς συνημῆς ἔδειξεν, ἐν λοιποῖσι καὶ ἕβρον ἐκθηριούμενος, μακροῦ καὶ παμμάκρου ἀποκαλοῦντες τοὺς ἐχθρούς τοὺς ἡμετέρους· τίνα δὲ ἀπολογίαν ἔξομεν ἐχθροῦς ὄντας ἔχοντας; Οὐκ ἀκούεις, οὐκ εἰ τιμῶν, ἑαυτὸν τιμᾶ; Ἡμεῖς δὲ ἑαυτοὺς ὑβρίζομεν. Ἐγκαλεῖς, οὐκ ὑβρίσθης· τί οὐν περιπίπτεις τῷ ἐγκλήματι; εἰ σαυτὸν πᾶντ' ὑπεβαλεῖς; Εἶπον ἀπαθῆς, μείνον ἄτροπος· μή, βουλόμην· ἔτερον πλῆξαι, σαυτὸν περιβάλλῃ τῇ κατῷ. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ ἡμῖν ὁ ἕτερος θόρυβος τῆς ψυχῆς ὁ μηθενὸς κινουῦντος κινουμένους· ὅταν, εἰ ἐπιθυμία εἰ ἀποτοί, εἰ λύπαι καὶ εἰ ἀθυμία καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἀλλὰ καὶ ἕτερας ἐπισημῶνται.

Καὶ πῶς δυνατὸν ὑβριζόμενον φέρειν, φησὶ; Πῶς δὲ οὐ δυνατὸν, εἰπέ μοι; τραῦμα ἡμῖν τίκεται ἀπὸ τῶν βρημάτων; μάλωτες περὶ τὰ σώματα; ποία τοῦτον γίνεται ἡμῖν βλάβη; Ὅποτε, ἂν βουλόμην, δυνάμει ἐνεργεῖν. Ὁμῶν ἑαυτοῖς νόμον μὴ ἄλλοτε, καὶ ὅσμον· εἴπωμεν πρὸς ἡμᾶς αὐτούς· οὐκ ἔστιν ἐχθρὸς, ἀσθένεια ἐστίν· ἀσθενείας καὶ γὰρ ὄντως ἐστίν· ἐπεὶ ἐπὶ ἐχθρῶς οὐκ ἔστιν οὐδὲ κακοθῆλας, ἰδούλετο κἀκείνη καταστρεῖν, εἰ καὶ μυρία ἠδικημένοι ἦν. Ἄν τοῦτο ἐνοήσωμεν μόνον, οὐκ ἀσθενείας ἐστίν, ὅσομαι, καὶ συγγνωσόμεθα μὲν ἐκείνῳ, πειρασόμεθα δὲ μὴ περικταίῃ καὶ αὐτοῖς. Ἐπεὶ ἐρωτῶ πάντας τοὺς παρόντας· ἄρα, ἂν ἐβελήσθη, οὕτω φιλοσοφῆσαι δύνασθαι, ὥστε φέρειν τοὺς ὑβρίζοντας; Ἐγὼ γε οἶμαι. Οὐκ οὐκ ἄνω σε ὑβρίσει κατὸ βουλόμενος, ἀλλὰ ἀναγκαζόμενος ὅπῃ τοῦ πάθους ἐπίτῃς. Οὐχ ὄφεις τοὺς δαιμονιούτας; Ὅσπερ ἐκείνους οὐκ ἀπὸ ἐχθρῶς τοσοῦτον, ὅσον ἀπὸ ἀσθενείας, τοῦτο ὑπομῆναι· ὅτω καὶ ἡμεῖς οὐκ ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν ὑβριζόντων κινουόμεθα, [376] ὅσον ἀπ' ἡμῶν αὐτῶν· ἐπεὶ πῶς τῶν κινουμένων τὰ αὐτὰ ὑβρίζοντων φέρομεν; Πάλιν εἰ φησὶ εἶναι οὐκ ὑβρίζοντες ἢ καὶ μεζύους, καὶ οὕτω φέρομεν πῶς οὐκ οὐκ ἀποπον, τριῶν μὲν τούτων ὄντων, καὶ φιλῶν καὶ κινουμένων καὶ μεζύων, φέρομεν, ὁμοτίμων δὲ ἢ καὶ ἡττόνων μὴ φέρομεν; Πολλὰς εἶπον· ῥοπή τίς ἐστι καὶ συναρπηγῆ τὸ πρᾶγμα· καρτερήσωμεν μικρῶν, καὶ τὸ πᾶν ἱγύσομεν. Ὅσῳ ἂν ὑβρίζῃ μεζῶνα, τοσοῦτον μᾶλλον ἔστιν ἀσθενής. Οὐδὲς ποτε ἀγγεῖν χρή; Ὅταν ὑβρισάντων ἡμῶν ἐκείνους στήσῃ· τότε γὰρ αὐτοὺς μὲν ἰσχυροῦς, ἡμεῖς δὲ ἀσθενεῖς· ἂν δὲ τούτων ἐπιγένηται, καὶ χαίρειν δεῖ· ἔσπεφανώθης, ἀνεκπύχθης· οὐκ εἰς ἀγῶνα καταγῆθῃς, οὐδὲ ἦλον καὶ ἀκτίνας καὶ κόνας ἐπάχθειαν ἐνεργῶν, οὐδὲ συμπλακῆς, καὶ λαβῆς ἰούς, ἀλλὰ θελήσῃς μόνον, καὶ καθήμενος ἢ ἐστίς, Ἐσθίεις μέγαν τὸν στέφανον· καὶ οὐκ ἀπῶρος μέγαν ἴ, ἀλλὰ πολλῶν μεζῶνα ἐκείνων· οὐ γὰρ ἔστιν ἴσον ἐχθρὸν βαλεῖν ἀντίπαλον, καὶ τῶν τῆς ὀργῆς περιγενέσθαι βελῶν. Ἐνίκησας οὐδὲ λαθὼν θύεις, κατέβαλες τὸ πάθος τὸ ἐν σοὶ, ἀπίσφαζας τὸ θηρίον κεννιζόμενον, καὶ λυττόντα τὸν θυμὸν ἐπιστόμιας, καθάπερ τις ἀριστος νομῶς· ἐμφύλιος ἐμπελὼν ἢ μάχη εἶναι, οἰκίους ὁ πόλεμος. Καθέσται γὰρ οἱ τελεῖς προσκαθήμενος καὶ ποιοποκύντες ἔξωθεν, ἐμφύλιος περιβάλλεται πόλεμος, καὶ τότε περιγίνονται· ὅτω δὲ καὶ ὁ ἐνοβρίσιος, ἐν μὴ τὸν ἡμῶν γείρει πάθος, οὐκ ὀνησάται περιγενέσθαι· ἐν μὴ ἡμῶς ἑαυτοῦς ἐμπρήσωμεν, ἐκείνους οὐδεμίαν ἰσχύν ἔχει.

* Unus cod. προσέχων ὄντα Παύλου. ἢ Morel, τῆς κείνης, male. ἢ Τοῦτο ἐπιπῶν δεσπῆν ἐν ἡμῶν.

† Morel, δυνάμει ἐνεργεῖν. ἢ Hinc est scriptura Sathili. Moutf, ἄρα ἂν οὕτω φιλοσοφῆσαι δύνασθαι. Est. ἢ Hinc, καὶ οὐχ ἀπῶρος μέγαν, ἀλλὰ, desunt in quibusdam.

Ἔστω παρ' ἡμῶν ὁ τῆς ὀργῆς σπινθῆρ, ὥστε εὐκαιρὸς ἀνάπτεισθαι, μὴ καθ' ἡμῶν αὐτῶν, μηδὲ ἐν ἡμῶν μυρρίοις περιβάλλη κακοῖς. Οὐχ ὁρᾷτε ἐν ταῖς οἰκίαις τὸ πῦρ ἀποτεταγμένον, καὶ οὐ πανταχοῦ ἐβρίμμενον, οὕτε ἐν χέρτῃ, οὕτε ἐν ἱματίοις, οὕτε ἀπλῶς; ὥστε μὴ ἀνεμῶ ἐμπνέουσιν ἐξάπτεισθαι· ἀλλὰ κἂν θεράπαινα λύχρον ἐχη, κἂν ὁ μάγειρος ἀνακαίῃ, παραγγελία πολλή, μὴ παρ' ἀνεμον, μηδὲ σανθὸς ἐγγύς, μηδὲ ἐν νυκτὶ τοῦτο ποιεῖν· ἀλλ' ὅταν καταλάβῃ ἡ νύξ, ἐκοίμισαμεν αὐτὸ, δευότες μὴ ποτε, καθυδρόντων ἡμῶν καὶ οὐδένος ὄντος τοῦ ἐπικουρούοντος, ἀναφθῆ, καὶ πάντας ἐμπρήσῃ; Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ θυμοῦ γινέσθω· μὴ πανταχοῦ διεσπάρθω τῶν ἡμετέρων λογισμῶν, ἀλλ' ἐν τινε βῆθει τῆς διανοίας, ὥστε μὴ τὸν ἀνεμον τὸν ἀπὸ τῶν ῥημάτων τοῦ δε' ἐναντίας εὐκόλως ἐκινεῖσθαι, ἀλλὰ παρ' ἡμῶν δέχεσθαι τὸν ἀνεμον, τῶν εἰδῶτων συμμέτρως αὐτὸ κινεῖν καὶ ἀσφαλῶς. Ἄν ἐξώθεν ἀνεμον δέχεται οὐκ οἶδε τὸ μέτρον, ἀλλὰ πάντα ἐμπρήσει· πολλάκις καὶ καθυδρόντων ἡμῶν ὁ ἀνεμος οὕτος ἐμπασεῖται, καὶ τὰ πάντα κατακαύσει. Ἔστω οὖν ἡμῖν ὥστε φῶς ἀνάπτειν μόνον· ἀνάπτει γὰρ φῶς ὁ θυμὸς, ὅταν προσηκόντως γένηται· καὶ λαμπράς ἔχωμεν κατὰ τῶν ἀδικούτων ἐτέρους, κατὰ τοῦ διαβόλου. Μὴ πανταχοῦ κείσθω, μηδὲ ἐβρίθω σπινθῆρ, ἀλλ' ἐν τέφρᾳ φυλάττομεν· ἐν τοῖς λογισμοῖς τοῖς ταπεινοῖς κοιμίζομεν· αὐτόν. Οὐ πάντοτε αὐτοῦ δεύματα, ἀλλ' ὅταν κατεργάσασθαι τι δεῖ, καὶ [377] ποιῆσαι ἀπαλόν· ὅταν πῶρῶσι μαλάξαι δεῖ, ὅταν τῆς ψυχῆς καταγνώσῃ.

¶ Πόσα θυμοὶ καὶ ὄργαι θεινὰ κατεργάσαντο! Καὶ τὸ δὴ χαλεπὸν, ὅταν διανοασώμεν, οὐκ ἐστὶ τοῦ συναθεῖν ἐσμεν κύριοι, ἀλλ' ἐτέρους ἀναμνησκόμεν· ἔκαστος αἰσχύνεται καὶ ἐρυθρίζῃ ἐπαινεθῶν καταλλάξαι τὸν ἑτέρον. Ὅρα, δικαιοσύνη μὲν καὶ διασπισθῆναι οὐκ αἰσχύνεται, ἀλλὰ τοῦ κακοῦ γίνεσθαι ἀρχηγός· προσελθεῖν δὲ καὶ τὸ ἐσχισμῶνον βῆσαι αἰσχύνεται· καὶ ταῦτον συμβαίνει, ἵσθον ἂν εἰς ἀποκόψαι μὲν τὸ μέλος ἢ οὐκ εἶναι, συναγαγεῖν δὲ αἰσχύνοιο. Τί λέγει;· ἀνθρώπε; ἤδικησας μεγάλη, καὶ αὐτὸς αἴτιος γέγονος τῆς μάχης; Οὐκ οὖν δικαίος ἂν εἴης πρότερος ἀπελθεῖν καὶ καταλλάττειν, δεῖ τὴν αἰτίαν αὐτὸς παρασχεῖν. Ἄλλ' ἤδικησαν β', κἀκεῖνος αἰτιός ἐστιν, Οὐκ οὖν καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα μᾶλλον σε θαυμάσωσιν, ἵνα πρὸς τῷ πρότερω καὶ ἐν τῷ δευτέρω τὰ πρωτεῖα ἔχης, ὥσπερ οὐ τοῦ γενέσθαι τῆς ἔχθρας αἴτιος, οὕτως οὐδὲ τοῦ ἐκαθάρθαι καὶ πλέον τὴν ἔχθραν· ἴσως καὶ ἐκεῖνος μυρία συνείδως ἑαυτῷ αἰσχύνεται καὶ ἐρυθρίζῃ. Ἄλλ' ἀπονεύθεται; Ταύτη μάλιστα μὴ ἀκνήσης προσδραμεῖν· καὶ γὰρ διεκλύον παρ' αὐτῷ τὸ πάθος, καὶ ἀπόνοια καὶ ὄργη. Σὺ τὴν αἰτίαν ἐπας, δε' ἦν ὀφείλεις πρότερος ἀπελθεῖν, ὁ ὕγιαίνων, ὁ θυμῶν βλάπτειν· ἐκεῖνος γὰρ ἐν σκότῃ ἐστὶ· τοιοῦτον γὰρ ἡ ὄργη καὶ ἡ ἀλαζονεία. Σὺ δὲ ὁ τούτων ἀππλάγμενος καὶ ὕγιαίνων πρόσθε, πρὸς τὸν κάμνοντα ὁ ἱατρός. Μὴ τίς λέγει, τὸν ἱατρῶν, Ἐπειδὴ ἀπέκει οὐκ ἀπέρχομαι; Ἄλλὰ διὰ τοῦτο μάλιστα βαδίζουσιν, ὅταν ἴδωσι μὴ δυνηθέντα ἰλεῖν. Τῶν μὲν γὰρ δυναμένων καὶ ἐλάττωνα φρονεῖζου-

σιν, ὡς οὐ νοσοῦντων σφόδρα, τῶν δὲ κατακειμένων οὐκέτι. Ἡ οὐ δοκεῖ σοι ἀβυστία εἶναι χαλεπότερον ἀπόνοια καὶ θυμός; οὐχ ὁ μὲν πυριτῷ τριεῖς σφοδρῶ, ἢ δὲ φλεγμαίνοντι σώματι καὶ ὀθανόντι; Ἐνόησον ὅσον ἐστὶ πυρετὸν ἔχειν καὶ οὐδὲμα· ἀπέλθε, σθένος τὸ πῦρ δύνασαι γὰρ τῇ χερσὶ τοῦ θεοῦ· ὥσπερ ὕδατι καταστεῖλον τὴν φλεγμονήν. Τί οὖν, ἂν αὐτῷ τούτῳ πλέον ἐπαίρεται, φησὶν; Οὐδὲν παρὰ σέ· σὺ μὲν γὰρ τὸ σκεῦος τοῦ ἐπόησας, ἐκεῖνος δὲ ἑαυτῷ λογιζέσθω· μὴ καταγινωσκέτω ἡμῶν τὸ συνείδε, ὅτι ἡμῶν ἐλλειπόντων ἐ τῶν δεόντων τοῦτο γίνεται. *Γάμψε, φησὶ, τὸν ἔχθρὸν σου*· τοῦτο γὰρ ποῖον ἀνθρώπους πυρὸς σωφροσῆσαι ἐπὶ τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ. Καὶ ὁμοῦ, καὶ τοῦτο ὄντος, κελεῖ ἀπελθεῖν καὶ καταλλάττειν καὶ εὐεργετεῖν, οὐχ ἵνα ἀνθρώπους πυρὸς σωφροῦσιν, ἀλλ' ἵνα εἰδῶς ἐκεῖνος τοῦτο κατασκόλληται, ἵνα τρέμῃ, ἵνα φοβῆται τὰς εὐεργεσίας μᾶλλον τῶν ἐχθρῶν καὶ τὰς φιλίας ἢ τὰς ἐπιβουλὰς. Οὐ γὰρ οὕτως ἐχθρὸς μνησικακῶν βλάπτει τὸν μενοῦντα, ὡς ὁ ὀφελῶν καὶ εὐεργετῶν. Μνησικακῶν γὰρ, καὶ ἐαυτὸν κἀκεῖνον ἐβλαψεν ἴσως μικρόν τι· εὐεργετῶν δὲ, ἀνθρώπους πυρὸς ἐξορῶνται ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Οὐκ οὖν οὐ δεῖ [378] ποιεῖν, φησὶν, ἵνα μὴ σωφροῦσιν ἀνθρώπους; Ἄλλ' ἑτέρως ἐπὶ τῆς κεφαλῇ τὴν σὴν ἀνθρώπους σωφροῦσιν θέλεις; καὶ γὰρ τοῦτο ὁ ποῖον μνησικακία. Ἄλλ' ἐπὶ πλέον ἐκτείνε; Οὐδαμῶς· οὐ γὰρ σὺ τοῦτο ποιεῖς, ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ θηριώδης. Εἰ γὰρ εὐεργετοῦνός σου καὶ τιμῶνός καὶ καταλλάττονός, μένει φυλάττων ἐκεῖνος τὴν ἀπέχθειαν, ἑαυτῷ τὸ πῦρ ἀνήγειν, αὐτὸς ἐβλαψεν αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν· οὐ δὲ ἀνάτιος εἰ. Μὴ γίνου τοῦ θεοῦ φιλανθρωπώτερος, ἐπὶ μυρία πειθὴ θεινὰ· μᾶλλον δὲ, οὐδ' ἂν ἔλατρε δύνησθαι, οὐδὲ κατὰ μικρόν. Πῶς γάρ; Ὅσον ἀπέχει ὁ σὺρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, φησὶ, τοσοῦτον ἀπέχωσιν αἱ βουλαὶ μου ἀπὸ τῶν βουλῶν ὁμῶν· καὶ πάλιν *Εἰ ὄψεαι, φησὶ, κομποῖ ὄντες οὐδαμὸς ἀγαθὰ δίδόναι τοῖς τέκνοις ὁμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὁμῶν ὁ σὺρανός ὄψει ὁμῖν*; Ἄλλὰ σιγήσεις ταῦτα καὶ πρόσφαις. Μὴ δὴ σοφισώμεθα τὰ προστάγματα τοῦ θεοῦ. Καὶ πῶς σοφισώμεθα, φησὶν; Εἶπα· Τοῦτο ποῖον, ἀνθρώπους πυρὸς σωφροῦσιν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ· οὐ δὲ λέγεις· φοβοῦμαι τὸν ἐχθρὸν, δεῖ μεγάλη με ἤδικησιν. Οὐ ταῦτα λέγεις; Πῶς δὲ ὄλω; ἴσως ἔχθρὸν; Ἀδικήσαντα φοβῆ. σαυτὸν δὲ οὐ φοβῆ; Ἐβθε σαυτοῦ ἐπρόντις. Μὴ ποιεῖ σκοπῶ τοιοῦτο; μᾶλλον δὲ κἂν τοιοῦτο ποιῆσον σκοπῶ. Ἄλλ' οὐ ποιεῖς. Οὐ λέγω σοι, δεῖ ἀνθρώπους πυρὸς σωφροῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἑτερόν τι πλέον λέγω· ὅσον ποῖσον. Ταῦτα γὰρ πάντα, ἵνα σε ἐκκαλέσται, φησὶν ὁ Παῦλος, ἐλπίδι τῆς τιμωρίας; ἴσως τὴν ἔχθραν. Ἐπειδὴ θηριώδης ἐσμέν, καὶ οὐκ ἂν ἄλλως ανασχεώμεθα τὸν ἐχθρὸν φιλήσαι, εἰ μὴ τινα προσκοκῶμεν· τιμωρίαν, καθάπερ τιμὴ θηρίῳ εἶδον ταύτην τὴν· *μᾶλλον*· ἐπὶ τοῖς ἀποστόλοις οὐ τοῦτο φησιν, ἀλλὰ τί; Ὅπως γένησθε ὁμοιοὶ τοῦ Πατρὸς ὁμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ἄλλως δὲ οὐκ ἐστὶν εὐεργετοῦντα καὶ εὐεργετούμενον μέναι ἐχθρῶν. Διὰ τοῦτο ταῦτα ἔθηκε. Τί ἐν τοῖς λόγους φιλοσοφῶν, ἐν τοῖς ἔργοις οὐδὲ τὸ μέτρον φυλάτ-

* Sic optime Sav. et codd; Montf., κοιμίζομεν Ents. b Alius ἄλλ' ἔλατρε

* Hanc, φάμψε, φησὶ, τὸν ἐχθρὸν σου, desunt in uno codice. d Hanc desunt in iustisdam.

giam, sed illis longe majorem¹: non pug est enim iuicium oppugnantem ferire, et tela iræ vincere. Vicisti nulla data ansa, morbum animi tum deiecit, commotam feram jugulasti, et furorem compressisti, ut pastor quidam optimus: civile bellum futuram erat, domestica pugna. Nam sicut il, qui mœnia foris obsident, civile bellum excitant, et ita vincunt: sic qui contumeliam inferunt, si passionem in nobis non excitent, vincere non poterit; nisi nos ipsi nos incendamus, ille nullam vim habet. Sit enim nobis iras scintilla, ut opportune accendatur, non contra nos ipsos, ne nos innumeris afficiat malis. Non videtis in domibus ignem reconditum, nec ubique projectum, non in fœno, non in vestibus, non tenere, ne in flante vento incendatur; sed sive ancilla lucernæ habeat, sive cocus accendat, denuntiatur illi, ne ad ventum, ne prope tabulam, ne noctu hoc faciant; sed adveniente nocte ignem sopimus, veritatis forte dormientibus nobis et nemine curante accendatur, et omnes exurat? Hoc in ira quoque fiat: ne omnino in cogitationibus nostris dispergatur, sed in quodam mentis profundo ponatur, ut ne ventus a verbis adversarii facile adveniat, sed a nobis suscipiat ventus, scientibus illum temperate et tuto morere. Si defueris ventum accipias, nescit modum, sed omnia accendit: sæpe nobis dormientibus ventus ille incidit et omnia comburet. Sit ergo nobis tantum, ut lucem accendat: lucem enim accendit ira, quando decenter movetur: et faces habeamus contra eos, qui alios lædunt, contra diabolum. Ne ubique jaceat, nec projiciatur scintilla, sed in cinere servemus: in humilitatis cogitationibus sopimus illum. Non semper illa opus habemus, sed quando operari quid oportet et emollire, quando pertinaciam superare, quando animam redarguere.

4. *Reconciliatio quomodo querenda.*—Quanta ira ferocque mala pepererunt! Quodque gravius est, quando surgimus, non ultra simul convenire poterimus, sed alios expectamus: unusquisque confunditur et erubescit rediens ad reconciliandum alium. Vide, diviti et discendi non erubescit, sed sit mali dnx; accedere autem et accensum consuere erubescit. Atque idipsum contigit, ne si quis membrum quidem abscidere non gravetur, conjungere autem erubescat. Quid dicis, homo? multum læsisti, et ipse auctor finisti pugne? Itaque jure prior eas et reconcileris, utpote qui in causa fueris. At læsus es, et ille in causa est? Et ideo igitur, ut magis admirationi habearis, ut et in primo et in secundo primas habebas. Non fuisi iniucis causa, ita nec causa esto quod ea ulterius extendatur: fortassis et ille multorum sibi conscius erubescit. Sed arrogans est? Ideo maxime ne segnitas ad accedendum: nam duplex est apud illum passio, arrogantia et ira. Tu quidem causam dixisti, propter quam prior accedere debes, quia sanus es, quia videre potes: ille namque in tenebris est; talis quippe est ira et arrogantia. Tu vero ab illis liber et

¹ Quidam legunt, magnam accepisti coronam, illis longe majorem, o misis interyoculis.

sanus accede ad ægrum medicus. Num quia medicorum dixerit, Quis infirmus est, non vado? Inno ideo maxime vadunt, cum videant illum non posse venire. Nam ros, qui incidere valet, minus curant, quod non nimum ægrotent; decumbentes vero non item. Annon videtur tibi infirmitate graviozem esse arrogantiam et iram? annon illa vehementi febrili, hæc vero tumenti et inflato corpori similis est? Cogita quantum sit febrim et humorem habere: vade, extingue ignem: potes enim per gratiam Dei: quasi aqua compece ardorem. Quid ergo, inques, si hoc ipso magis extollatur? Nihil ad te: tu enim quod in te erat fecisti, ille sibi ipsi imputet: modo ne condemnet nos conscientia nostra, quod illud fiat nobis quæ requirebantur omitterentibus. *Pæce inimicum tuum*, inquit, *hoc enim faciens carbonem ignis accumulans super caput ejus (Rom. 12. 20)*. Et tamen cum res ita habeat, jubet abire, reconciliari et benefacere, non ut carbonem ignis accumulemus; sed ut ille hoc sciens compeceatur, ut tremat formidetque magis beneficia quam inimicitias, et amicitias magis quam insidias. Non enim inimicus ultionem meditans ita lædit se odientem, ut qui adjuvat et benefacit. Etenim qui ultionem meditatur, et se lædit et illum forte parum; qui autem benefacit, carbonem ignis accumulans super caput ejus. Ergo id facere non debemus, ne accumulemus carbonem? Sed alio modo vis carbonem congerere super caput tuum? etenim hoc facit ultionis cupiditas. Sed magis vis extendam? Minime: non enim tu hoc facis, sed illius feritas. Si enim te benefaciente et honorante et conciliari studente, ille maneat servans inimicitias, sibi ipsi ignem accendit; ipse suum exausit caput: tu vero inculpatus es. Ne sis magis misericors quam Deus, quia innumera patieris malis mala; iuro si volueris, non poteris, ne minimum quidem. Quomodo enim? *Quantum distat cælum a terra*, inquit, *tantum distat consilia mea a consiliis vestris (Isai. 55. 9)*; et rursum: *Si vos*, inquit, *cum sitis mali, vestris bonis dare filiis vestris; quanto magis Pater vester cælestis dabit vobis (Matth. 7. 11)*. Sed hæc obtutus sunt. Ne igitur sophisticè interpretemur mandata Dei. Et quomodo sophisticè interpretamur? Dixit, *Hoc faciens, carbonem ignis congeris super caput ejus*; tu vero dicis, Timeo iuicium, quia me valde læsit. Annon hoc dicis? Quomodo inimicum habes? Times enim qui te læsit, teipsum vero non times? Utinam tui curam haberes! Ne illud hoc scopo facias; imo saltem hoc scopo facias. Sed non facis. Non diti fibi quod carbonem ignis congeres, sed etiam aliud majus lico: totum fac. Hæc enim omnia ut te provocet Paulus dicit, expectatione pæne solvere inimicitiam. Quoniam ferini sumus, neque aliter adducemur ad inimicum diligendum, nisi supplicium expectaremus, quasi euidam feræ hanc massam tradit. Nam apostolis non hoc Christus dicit, sed quid? *Ut sitis similes Patri vestro, qui est in cælis (Matth. 5. 45)*. Alioquin vero fieri non potest, ut qui beneficia confert et qui accipit, maneat iniucis. Idcirco hæc prout.

Car dum verbis philosopharis, in opere modum non seruas? Bene, non pascis illum, ne carbones ignis coagras: ergo parcis? ergo diligis, et ex tali scopo hoc facis? Sedit Deus, utrum tali scopo dicas: certo apud nos sophistan agis. Curam geris inimici, et tunc non puniatur? Ergo iram exstinxisti: qui enim sic diligit, ut ejus utilitatem suam præferat non habet inimicum. Hoc dicere possis: Usquequo ludemus in rebus non ludicris et veniari non habentibus? Quapropter rogo [fraternitatem nostram di-

lectam a Domino Deo et Salvatore nostro Jesu Christo, oro et obsecro vos, obtentis hujusmodi rescindentes, ne contemnantur leges Dei [neque præcepta ejus spernamus], ut possimus Domino placentes presentem vitam transigere, et promissa consequi bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patri gloria, imperium, honor, cum sanctissimo, bono et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LI.

CAP. 24. v. 22. *Distulit autem illos Felix, certissime sciens de via hac, dicens: Cum Lysias tribunus descenderit, dignoscam res vestras.* 23. *Justitque centurionem custodire Paulum, ipsunque requiem habere, neminemque familiarium prohiberi, quominus ministraret ei, vel accederet ad eum.*

1. Vide quanta fiat probatio, primo quidem a multis, deinde multo tempore, ut ne dici posset iudicium rapitum factum fuisse. Quia enim memoraverat Lysiam orator, dicens illum vi abduxisse Paulum, opportune subdit Felicius verba, et ait: *Distulit autem illos Felix, certissime sciens de via hac;* id est, t-mpesitive remisit; non opus habens discernere, sed ut repelleret Judæos. Dimittere propter illos volebat; punire non poterat; impudens enim fuisset. Ideo differt, dicens: *Cum Lysias tribunus descenderit, dignoscam res vestras. Justitque centurionem custodire Paulum, ipsunque requiem habere, neminemque familiarium prohiberi, quominus ministraret ei, vel accederet ad eum. Requiem habere, inquit, sic illum a criminibus liberum iudicat. Cur ergo desinet eum? In Judæorum gratiam, vel etiam sperans se pecunias accepturum esse. Idecirco Paulum evocat; quod autem ideo evocaverit, indicat nobis scriptor, subiungens ne dicens: 21. *Post aliquot octidies veniens Felix cum Drusilla uxore sua, quæ erat Judæa, vocavit Paulum, et audivit ab eo fidem, quæ est in Christo Jesum.* 25. *Disputante autem illo de justitia et castitate et de iudicio futuro, tremefactus Felix respondit: Quod nunc attinet, vade; tempore autem opportuno accersam te:* 26. *simul sperans fore ut pecunia illi daretur a Paulo ut solveret eum: propter quod et frequenter accersens eum, loquebatur cum eo.* Vide quomodo quæ scripta sunt, veritatem præ se ferant. Accerserat eum frequenter, non admirans illum, neque dicta laudans, nec quod vellet credere; sed quid? *Exspectans, inquit, ut pecunia sibi daretur.* Vide quomodo non occultet hic iudicis sententiam. Atqui si damnasset, non hoc fecisset, neque voluisset audire damnatum et sceleratum. Et vide Paulum etiam cum principe loquentem, nihil eorum dicere, quæ videbantur posse animum ejus demulcere; sed quæ illum terrebant, ejusque mentem concutiebant. *Disputans, inquit, de justitia, de castitate et de iudicio futuro. Tremefactus est Felix.* Tanta vis erat Pauli verborum, ut principem terrent. Et hic quidem successorem accipit, et hunc vincetum relinquit,*

quamvis non oportebat, et finis imponendus erat; sed ille in Judæorum gratiam reliquit illum. Illi vero sic urgebant, ut iterum apud iudicem iustarent; quamvis apud nullum unquam apud apostolorum sic urserint, sed postquam in illos incenserat, destiterint. Ita provisum est, ut Jerosolyma recederet, cum tabulis scriis decertans; et tamen illi rogant ipsum co- adduci iudicandum. Sed hic rursus apparuit Dei providentia, qui id iudicem facere non permisit; verisimile certe erat ipsum nuper ad principatum evectum, id facturum in illorum gratiam esse; sed non concedit Deus. Postquam autem descenderant, impudentius et vehementius accusationes intentant; eamque non possent illum ex legalibus capere, rursus pro more suo Casarem inducunt, ut Christo ob- jecerant. Paulum enim se defendere de objectis contra Casarem peccatis, palam erat, unde hæc declarans pergit: 27. *Biennio autem expleto, accepit successorem Felix Porcium Festum. Volens autem gratiam præstare Judæis Felix, reliquit Paulum vincetum.* (Cap. 25.) 1. *Festus ergo suscepta provincia, post triduum ascendit Casarea Jerosolymam.* 2. *Adieruntque illum principes sacerdotum et primi Judæorum adversus Paulum, et rogabant eum;* 3. *postulantes gratiam adversus eum, ut juberet perducere eum in Jerusalem, insidias tendentes ut interficeret eum in via.* 4. *Festus vero respondit, ut servaretur quidem Paulus Casarea, se vero brevi illo profecturum.* 5. *Qui vero inter vos, inquit, potentes sunt, descendentes simul, si quod est crimen, accusent eum.* 6. *Demoratus autem inter eos diebus plus quam decem, descendit Casaream, et postero die sedit pro tribunali, iussitque Paulum adduci.* 7. *Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum, qui a Jerusalem descenderant Judæi, multas et graves causas obijcientes Paulo, quas non poterant probare:* 8. *Paulo rationem reddente, quominus neque in legem Judæorum, neque in templum, neque in Casarem peccavi.* 9. *Festus autem volens gratiam præstare Judæis, respondens Paulo, dixit: Vis Jerosolymam descendere, et ibi de his iudicari apud me? Vide quomodo et ille Juleis gratificat, universo populo et civitati. Ideo rursus illum terrificat, humanis utens armis: et amlit quomodo. 10. *Dixit autem Paulus: Ad tribunal Cesaris sto; ibi me oportet iudicari. Judæis nihil nocui, sicut tu melius nosti.* 11. *Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori; si vero nihil est eorum, quæ hi accusant me, nemo**

τις; Καλῶς, εὐ φωνάζεις αὐτὸν, ἵνα μὴ ἀνθρώπος πυρὸς σωτηρίας· οὐκοῦν φάβη; οὐκοῦν φίλις, καὶ σκοπῶ ταύτης τοιαύτης; Οὐδὲν ἔθεός, εἰ σκοπῶ τοιοῦτον λέγεις· καὶ μὴν πρὸς ἡμᾶς σοφίῃ καὶ ἀσκήσει τὸν λόγον. Προνοεῖ; τοῦ ἐγθροῦ καὶ φοβῆ μὴ κολασθῆ; Οὐκοῦν ἰσοθεὸς τῆ ὀρθῆ; ὁ γὰρ οὕτω φίλων, ὡς τὴν οὐρανὸν ἀπέλειπεν παρῶν ὑπερ τῶν ἐκείνων συμπερόντων. οὐκ ἔχει ἐξήρη. Ἐχῶς ἀν τοῦτο εἶπαι· Μέχρι τίνος παύσομεν ἐν ὧ παικτικῶς, οὐδὲ ἔχουσι συγγνώμην; Διὸ παρακαλῶ· ἢ ἡμετέροι ἀδελφεῖται, ἡγαπημένοι ὑπὸ τοῦ Κυρίου

καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ὁμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ δεόμε· ὁμῶν καὶ ἀντιβολῶ], τὰς προφάσεις ταύτας περικόψαντες, μὴ καταφρονῶμεν τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων, [μηδὲ τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν παραβόματα]. ἵνα δόξησιν ἡμῶν εὐαρέστους τῷ Κυρίῳ τὴν παρουσίαν ζωῆς δεσπογεῖν, καὶ τὸν ἐπιγγελάμενον ἀγαθῶν ἐπιτυγεῖν, χάριται καὶ εὐλαβηροῦσι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ ἂ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

* Quid hic et paulo post unctis clauduntur, absunt a plurimis codd. Editr.

† Sic rohl. et Erasmi. Editi, τῷ πατρὶ δόξα, κ., τ., οὐν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι. Editr.

[578] ΟΜΙΛΙΑ ΝΑ'.

Ἀπελάτεο δὲ, ρωσ), ὁ Φίλιε αὐτοῦς, ἀκριβέστερον εἰδὼς τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ, εἰπὼν· Ὅταν Ἀντίοχος ὁ χιλιάρχος καταβῆ, διαγνώσομαι τὰ καθ' ὑμᾶς. Διαταξάμενος δὲ τῷ ἑαυτοτάρχει τηρεῖσθαι τὸν Παῦλον, ἔχειν τε ἀνεσιν, καὶ μηδένα κωλύειν τῶν ἰδίων ὑπαρετεῖν ἢ προσερχεσθαι αὐτῷ.

Ἄ. Ὅρα πῶς γίνεται· βίβαντος πρῶτον μὲν ὑπὸ τῶν ὄντων, εἶτα καὶ ἐν χρόνῳ μακρῷ, ὥστε μὴ εἶπαι, ὅτι ἀντιπῶ τὸ δικαστήριον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμνημόνευσεν Ἀντίοχος ὁ βήτωρ, εἰπὼν, ὅτι μετὰ βίας ἀπέλειτο αὐτὸν, ἰσχυρὰν εὐκαίρως τὰ περὶ τοῦ Φίλιου, καὶ φησιν· Ἀπελάτεο δὲ ὁ Φίλιε αὐτοῦς, ἀκριβέστερον εἰδὼς τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ· τοῦτέστι, ἐπιτηδὲς ὑπερέβατο οὐ δέμας; μεθεῖν, ἀλλὰ διακρούσασθαι βουλόμενος τοὺς Ἰουδαίους. Ἀρνεῖται οὐκ ἠθέλει δι' ἐκείνους· κολάσαι πάντας, οὐκ ἦν δυνατόν· ἀναίσχυτον γὰρ ἦν. Διὸ καὶ ἐπαρτίσθαι, εἰπὼν· Ὅταν Ἀντίοχος ὁ χιλιάρχος καταβῆ, διαγνώσομαι τὰ καθ' ὑμᾶς. Διαταξάμενος δὲ τῷ ἑαυτοτάρχει τηρεῖσθαι τὸν Παῦλον, ἔχειν τε ἀνεσιν, καὶ μηδένα κωλύειν τῶν ἰδίων ὑπαρετεῖν ἢ προσερχεσθαι αὐτῷ. Ἐχῶς τε, φησὶν, ἀνεσιν. Οὕτως αὐτὸν καὶ αὐτὸς ἀρῆγεν ἐγκλημάτων. Τί οὖν κατεῖχε ἡμῶς; Ἐκείνους χαρίζομενος, ἢ καὶ ἐπὶ προσδοκῶν χρίματι λήξεσθαι. Διὸ καὶ μετακαλεῖται τὸν Παῦλον· καὶ ἐπὶ τοῦτο μετακαλέσασθαι, ὅλον ἡμῶν τοῦτο ποιεῖ ἢ ἠγγραφεῖ; ἐπίγνων, καὶ λέγων· Μετὰ δὲ τινας ἡμέρας παραγενομένου ὁ Φίλιε σὺν δρουσίλλῃ τῇ τυνακί, ὁσση Ἰουδαίᾳ, μετεπέμψασθαι τὸν Παῦλον, καὶ ἤκουσαν αὐτοῦ περὶ τῆς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν πίστεως. Διαλεγόμενον δὲ αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἡγερταίας καὶ τοῦ κριματος τοῦ μέλλοντος ἰσοσθαι. Ἐρρωδὸς γερόμενος ὁ Φίλιε ἀπεκρίθη· Τὸ νῦν ἔχον σκεῖνον· καιρὸν δὲ μεταλαβὼν μετακαλέσομαι σε ἅμα καὶ ἐλιπίου, ὅτι χρίματα δοθήσεται αὐτῷ ἐκ τοῦ Παύλου, ὅπως λύσῃ αὐτόν. Διὸ καὶ παντάρῃον αὐτὸν μεταπεμπόμενος ὤμειλε αὐτῷ. Ὅρα πῶς τῆς ἀληθείας; ἔχεται τὰ γραφόμενα. Μετεπέμψατο δὲ αὐτὸν συνεχῶς, οὐχὶ θαυμάζονα τὸν, οὐδὲ ἐπιπῶν τὸ λέγεσθαι, οὐδὲ πιστεύσαι βουλόμενος, ἀλλὰ τί; Προσδοκῶν, γὰρ, χρίματα δοθήσασθαι αὐτῷ. Σκόπει, πῶς οὐ κρύπτει ἰναιθε τὸ δικαστοῦ τὴν γρῆμην· καίτοι εἰ κατηγνώκει, ὡς ἐν τούτῳ ἐπίσταν, οὐδ' ἐν ἠθέλωσιν ἀκούσαι παρὰ καταβῶν καὶ ποτηροῦ. Καὶ ὅρα τὸν Παῦλον, καίτοι πρὸς ἄρχοντας διαλεγόμενον, μηδὲν τοῦτον λέγοντα, ὡν εἰς ἀνείων αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ τολῶντα, ἐξ ὧν καὶ φασκεται, καὶ κατασείεται τὴν διάνοισιν. Διαλεγόμενος γὰρ, φησὶ, περὶ δικαιοσύνης καὶ ἡγερταίας καὶ τοῦ μέλλοντος κριματος ἰσοσθαι. Ἐρρωδὸς ὁ Φίλιε

ἐγένετο. Τοσαύτη ἦν ἡ ἰσχὺς τῶν Παύλου βημάτων, ὅτι καὶ φοβούσιν τὸν ἀρχοντα. Καὶ οὕτως μὲν λαμβάνει δόξαν, [580] καὶ ἀφίσει τοῦτον ἰσοσθαι, καίτοι γὰρ οὐκ ἔδει, ἀλλὰ τέλος ἐπιβίβαι. ἀλλὰ χαρίζομενος ἐκείνους κατέλειπεν αὐτόν. Οὗτοι δὲ οὕτως ἐνεκάνον, ὡς πάλιν ἐντυγεῖν, καίτοι οὐδὲν τῶν ἀποστόλων οὕτως ἐπετέθησαν, ἀλλ' ἐπιτεθέμενοι, πάλιν ἀφίσταντο. Οὕτως οἰκονομικῶς ἀφίσταται τῶν Ἱεροσολύμων πρὸς τοιαῦτα θηρία ἔχων, καὶ ὁμοῦ ἀξιοῦσιν αὐτὸν πάλιν ἀχθῆναι· ἐκεῖ δικαιοσθαι. Ἀλλὰ καὶ ἐναυθῶν λοιπῶν φρονόμισεν ὁ Θεός, οὐκ ἐπιτρέπων τῷ ἀρχοντι· εἰδὼς γὰρ αὐτὸν νεωστὶ τῆς ἀρχῆς ἐπιβάντα καὶ θελήσει χαρίσασθαι· ἀλλ' οὐκ ἀφίσει τὸν Θεός. Ἐπειδὴ δὲ κατήλθεν, λοιπὸν ἀναστῆναι· καὶ μεζόνως ἐποιούνο τὰς κατηγορίας· καὶ οὐκ ἰχθῶσαντες ἀπὸ τῶν νομικῶν ἐλατῶν, πάλιν ἐπὶ τὸ εἰσθεῖς αὐτοῦς ἔθος, τὰ κατὰ Καίσαρα ἐκίνουν ἂ, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἐποιούν. Τὸ γὰρ τὸν Παῦλον ἀπαλογεῖσθαι περὶ τῶν εἰς Καίσαρα ἀμαρτημάτων, ὅλον τοῦτο ἦν, ὅθεν καὶ αὐτὸ ἐρμηνεύον ἐπάγει· διεταίξ δὲ πληρωθείσης, ἐλαβε δίδωχορ ὁ Φίλιε Πόρτιον Φίστον. Θέλω δὲ χάριν καταθέσθαι τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Φίλιε, κατέλειπε τὸν Παῦλον δεδωμέτορ. Φήτος οὐν ἐπιβῆς τῇ ἐπαρχίᾳ, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνάθε εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπὸ Καισαρείας. Ἐνεσθῶν δὲ ἐπιβῆς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρῶτοι τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Παύλου, καὶ παρακάλουν αὐτόν, αἰτούμενοι χάριν παρ' αὐτοῦ, ὅπως μεταπέμψῃται αὐτόν εἰς Ἱερουσαλήμ, ἐνεσθῶν ποιούνοτας ἀνελεῖν αὐτόν κατὰ τὴν ὁδόν. Ὁ μὲν οὖν Φήτος ἀπεκρίθη τηρεῖσθαι τὸν Παῦλον ἐν Καισαρείᾳ, ἑαυτὸν δὲ μέλλειν ἐν τάξει ἐκπαρτεῖσθαι. Οἱ οὖν δυνατοὶ ἐν ὁμῶν, φησὶν, συγκαταβάσαντες, εἰ τί ἐστιν ἐν τῷ ἀνδρὶ τούτῳ, κατηγοροῦντων αὐτοῦ. Αἰτιρίας δὲ ἐν αὐτοῖς ἡμῶς πλειους, ἢ δέκα, κατεβῆ εἰς Καισαρίαν, τῇ ἐκατέρῳ καθέως ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκλίνας τὸν Παῦλον ἀχθῆσαι. Παραγενομένου δὲ αὐτοῦ, περιέστησαν οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων καταδωκῶτες Ἰουδαῖοι, πολλὰ καὶ βάρβα αἰτιώματα φέροντες κατὰ τοῦ Παύλου, ὁ οὐκ ἰσχυρὸν ἀποδείξει, ἀπολογούμενον αὐτοῦ, ὅτι Ὅθρα εἰς τὴν νόσον τῶν Ἰουδαίων, ὅθρα εἰς τὸ ἱερὸν, ὅθρα εἰς Καίσαρα εἰς ἡμῶν. Ὁ Φήτος δὲ τοῖς Ἰουδαίοις θέλω χάριν καταθέσθαι, ἀποκριθεὶς τῷ Παύλῳ, εἶπε· Θέλεις εἰς Ἱεροσόλυμα ἀναθῆς, ἐκεῖ παρ' αὐτοῦ κρινέσθαι ἐκ' ἡμῶν; Ὅρα πῶς καὶ αὐτὸς τοῖς Ἰουδαίοις· χαρίζεται, ὅμως ὁλοκλήρως καὶ πάλιν. Διὸ τοῦτο πάλιν καὶ αὐτὸν ἐκφοβεῖ, ἀνθρώ-

† Morel. male. Καίσαρα ἐκίνουν. * All in' ἡμῶν; διὸ καὶ αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις.

* Aliis βίβαντος ὑπὸ τῶν πολλῶν ἐν χρόνῳ.

πίνω χρησάμενος; ἔπιω· καὶ ἀκουε πῶς. *Εἶπε δὲ ὁ Παῦλος·* Ἐπὶ τοῦ βήματος *Καίσαρος ἑστώς εἰμι, οὐ μὴ δεῖ κρῖνεσθαι. Ἰουδαίους οὐδὲν ἠδίκησα, ὡς καὶ σὺ πάλιν ἐπιγινώσκεις. Εἰ μὴ γὰρ ἀδικῶ, καὶ δέξιν διαπύου πλέρακά τι, οὐ παραίτοιμά τοι ἀποθανεῖν· εἰ δὲ οὐδὲν ἔστιν ἢν οὗτος κατηγοροῦσί μου, οὐδαί μὴ θύναται αὐτοῖς χάρισασθαι. Καίσαρα ἐπικαλοῦμαι. Ἄλλ' εἰποι ἂν τις ἐνταῦθα· Καὶ τίως ἔνεκεν ἀκούσαι, δει *Καὶ ἐν Ῥώμῃ σε δεῖ μαρτυρῆσαι τὰ περὶ ἡμοῦ, ὡς ἀπίστων ταῦτα εἶπες·* Μὴ γένοιτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πιστῶν. Μᾶλλον οὖν περὶ αὐτούς· ἦν τὸ θαρβεῖν ἐκείνη τῇ ἀποφάσει, καὶ εἰς μύρους ἑαυτὸν ἠμβόλλων κινδύνους, καὶ λέγειν· Ἰδούμαι εἰ θύναται ὁ θεὸς [381] καὶ οὕτως ἐξελεύσεται μὴ. Ἄλλ' οὐ ποιεῖ τοῦτο Παῦλος, ἀλλὰ τὰ καθ' ἑαυτὸν πάντα εἰσφέρει, τὸ πᾶν ἐπιτρέπον τῷ θεῷ· ἥριμα δὲ καὶ καθάπερται τοῦ ἀρχοντος οὕτως ἀποφαινομένου· μονοῦν γὰρ τοῦτο λέγει· Εἰ μὴ ἀδικῶ, καλῶς· εἰ δὲ οὐκ ἀδικῶ, τί με ἐκδίωξι; Οὐδένως δύνανται μὲ, φησί, *χαρισασθαι.* Εἰς φόβον αὐτὸν ἐπιβαλεν ὥστε μὴδὲ ἐκέντα χάρισσασθαι, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκείνους ἔχειν ἀπολογία τὴν ἔφασιν. Τότε ὁ Φῆστος συλλελάσας μετὰ τοῦ συμβουλίου, ἀπεκρίθη· *Καίσαρα ἐπικλήσισαι, καὶ Καίσαρα κροῦσῃ.**

β. Ὅρα, ἀνακοινῶται τῷ Ἀγρίππᾳ, ὥστε καὶ ἐτέρους γενέσθαι πάλιν ἀκροατὰς, καὶ τὸν βασιλεῖα, καὶ τὸν στρατὸν, καὶ τὴν Βερνίκην. *Εἶτα δὲ πάλιν ἀπολογία. Ἐμερῶν δὲ διαγενομένων, Ἀγρίππας ὁ βασιλεὺς καὶ Βερνίκη κατήγγισαν εἰς Καισάρειαν ἀκροάσμενοι τὸν Φῆστον. Ὡς δὲ κλειούσῃ ἡμᾶς ἀκριβῶς ἐκεί, ὁ Φῆστος γὰρ βασιλεῖ ἀνάθετο τὰ κατὰ τὸν Παῦλον, λέγων· Ἀνὴρ τίς ἐστι καταλελειμμένος ὑπὸ Φηλικῶν ὄνομος· περὶ οὗ, γενομένου μου εἰς Ἰερουσαλήμ, ἐνεφάνισαν οὐ ἀρχιερεῖς καὶ οὐ κροσῶντες τῶν Ἰουδαίων, αἰτούμενοι κατ' αὐτοῦ δίκην. Πρὸς οὗ ἀπεκρίθη, δει Οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥωμαίοις κρίνεσθαι τινα ἀνθρώπων εἰς ἀπάλειαν, πρὶν ἢ ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον ἔχει τοὺς κατηγοροῦντας, τόπον τε ἀπολογίας λάβοι περὶ τοῦ ἐπιλήμματος. Συναλλόμενοι οὖν αὐτὸν ἐνόησε, ἀναβολὴν μηδεμίαν ποιησάμενος, τῇ ἔξῃ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκέλευσα ἀχθῆναι τὸν ἄνθρωπον. Περὶ οὗ σταθῆναι οὐ κατηγοροὶ οὐδεμίαν αἰτίαν ἔφερον, ἢν ὀκνηθῶν ἐγὼ ζητήματα δὲ τινα περὶ τῆς ἰδίας θεισδαίμονιός εἶχον πρὸς αὐτὸν, καὶ περὶ τιος Ἰησοῦ τεθνηκότος, ἢν ἔφασκον ὁ Παῦλος εἶπῃ. Ἀκοροῦμαι δὲ ἐγὼ περὶ τὴν τοῦτον ζήτησιν, εἰ βούλοιο κροῦεσθαι εἰς Ἰερουσαλήμ, καὶ κρῖνεσθαι περὶ τούτων. Τοῦ δὲ Παύλου ἐπικαλοσάμενον τηρεθῆσαν αὐτὸν εἰς τὴν τὴν Σεβαστοῦ διαγγῶσιν, ἐκέλευσα τηρεῖσθαι αὐτὸν, ὥς ἂν πέμψω αὐτὸν πρὸς Καίσαρα. Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν Φῆστον ἔφη Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀκούσαι. Ὁ δὲ, Ἀθροῖον, φησὶν, ἀκούσῃ αὐτοῦ. Ὅρα κατηγοροῖαν Ἰουδαίων πάλιν, οὐ παρὰ τῷ Παύλῳ, ἀλλὰ παρὰ τοῦ ἀρχοντος. Ἐνεφάνισαν, φησὶν, εἰ ἀρχιερεῖς καὶ οὐ κροσῶντες τῶν Ἰουδαίων, αἰτούμενοι κατ' αὐτοῦ δίκην. Πρὸς οὗ ἐγὼ ἀπεκρίθη. Ὅρα καὶ τί ἀποκρίνεται εἰς ἀλογίαν αὐτῶν· δει Οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥωμαίοις κρίνεσθαι τινα ἀνθρώπων εἰς ἀπάλειαν· τοῦτο εἶσι, πρὶν ἢ λόγου αὐτῷ μεταδοῦναι ἀδύνατον τὸ χάριεσθαι ἀπλῶς. Κατὰ τὸ εἰωθὸς δὲ ποιήσας, οὐκ εὔρεν αἰτίαν· ὅθεν καὶ ἀπορίται ἐπὶ τούτῳ. Καὶ ὅσων*

* Ἰβος [A. B.] ἐπιβάλλων, male.

τοῦτο δὲ ὡν ἐπήγαγε, λέγων· Ἀκοροῦμενος δὲ ἐγὼ περὶ τὴν τοῦτον ζήτησιν. Οὕτως εἶπα, συσείζων τὸ οἰκίον ἀμάρτυμα. Καὶ ἐκείνος μὴ συσκιάζει, Ἀγρίππας δὲ ἐπιθυμῶν ἰδεῖν αὐτόν. Ὅρα δὲ τοὺς ἀρχοντας διακροουμένους τὴν ἐπάχθειαν τὴν Ἰουδαϊκὴν, καὶ παρὰ τὸ δίκαιον ἀναγκαζομένους πολλὰς ποιεῖν, καὶ προφάσεις [382] ἐπιπροτινάτας τῆς ἀναβολῆς· οὐ γὰρ δὴ ἀγνοῶν ἀνεβάλετο, ἀλλ' εἰδώς. Ὁ δὲ Ἀγρίππας οὐ μόνον οὐ διακροῦεται, ἀλλὰ καὶ ἀκούσαι βούλεται· ὁ καὶ θαυμάσιος ἔδειχεν, πόθεν εἰς ἐπιθυμίαν κατέστη τοῦ βούλεσθαι ἰδεῖν ἀνθρώπων, εἰ καὶ ἀδικῶς, ὅμως κατηγορούμενον. Οὕτως ἦν καὶ τοῦτο ἀκρονομίας. Δὴ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ συνακούει, καὶ τῆς ἀκροάσεως οὐκ ἀπολυμνέσεται. Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς ἀκροῦται, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς. Τσαυτὴν ἔσχε τὴν ἐπιθυμίαν· οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἐπιθύμησεν, εἰρήνην ἂν ἀκούσαι, οὐδ' ἂν καὶ τὴν γυναικα κοινωνῶν ἐπιούσῃ τῆς ἀκροάσεως, εἰ μὴ μεγάλα περὶ αὐτοῦ ἐφαντάζετο. Ἐμοῦ δὲ δοκεῖ κἀκείνην τοῦτο ποιῆσαι. Καὶ ὅρα τὸν Παῦλον εὐθέως οὐ περὶ πίστεως μόνον οὐδὲ περὶ ἀφέσεως ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πρακτικῶν ἠ διαλεγόμενον. Ἄλλ' ἴδωμεν ἔτιθεν τὰ εἰρημίνα. *Τὸ νῦν ἔχον, φησὶ, κροῦεῖν· κροῦεῖν δὲ λαβῶν, μετακαλεσθαι σε.* Ὅρα τὴν κροῦσιν· τοιαῦτα ἀκούων, χρήματα προσεδόκα λήψεσθαι παρ' αὐτοῦ. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον δεινόν, ἀλλὰ καὶ διαλεγθεὶς, οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν, ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τὸ πᾶν τῆς ἀρχῆς ἦν, κατέλειπε αὐτὸν ἔδωκεν, ἵνα χάριτας τοῦ Ἰουδαίου· ὥστε οὐ χρημάτων ἦρα μόνον, ἀλλὰ καὶ δόξης. Πῶς χρήματα, μαρὰ, παρὰ ἀνθρώπου τὸ ἐναντίον κροῦτόμενος ἐπιζητεῖ; Ὅτι δὲ οὐκ ἔλαβε, ὅσων ἐξ ἑῶν εἶσε δεδεμένον, λύσας ἂν, εἴταρ ἔλαβε. Περὶ ἐγκρατείας οὕτως διελέγτο, κεινοῦ; εἰ χρήματα προσεδόκα λαβεῖν παρ' αὐτοῦ ταῦτα διαλεγόμενον. Καὶ αἰτήσαι μὴ οὐκ ἐτόλμα· τοιοῦτον γὰρ ἡ κακία, δεῖλναι καὶ πάντα ὑποπεῖν· οὐ κληπίε δὲ· ὥστε εἰκότως αὐτοῖς ἐχαρίζετο, ἀτε τοσοῦτον ἄρξας ἐκεί. Φῆστος οὖν ἐπίδειξ τῇ ἔκταρ· ἐνεφάνισαν αὐτὸν τὸν δὲ ἀρχιερεῖς καὶ οὐ κροῦσαι τῶν Ἰουδαίων κατὰ Παῦλον, φησὶν. Εὐθέως καὶ ἐν ἀρχῇ προσήλθον οὐ ἰερεῖς, οὐκ ἂν ἀνήσαντες; καὶ εἰς Καισάρειαν ἰθὺς, εἰ μὴ ἔσθη ἀνάληθ, ὅπου γε εὐθέως ἐπιδάνει προσέρχονται. Καὶ καταβὰς ἐν Καισάρειᾳ, διατρίβει δέκα ἡμέρας. Τάχα, δοκῶ, ὥστε ἔγγενέσθαι τοῖς βουλομένοις αὐτὸν διαφθεῖραι. Παῦλος δὲ ἦν ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ. Καὶ παρεκάλειν αὐτὸν, φησὶν, ὅπως μεταπέμψηται αὐτὸν εἰς Ἰερουσαλήμ. Καὶ διὰ τὴν χάριν ζητήσας, εἰ δίκαιός ἐστιν ἀποθαιεῖν; Ἄλλ' οὕτως κἀκεῖνος διὴν ἐγένετο ἡ ἐπιβουλή, ὡς διαλεγόμενον εἶπεν· Ἄνθρωπος οὐ συμπαρόντες, θεωρεῖτε τοῦτον, περὶ οὗ τὸ κληθὸς ἐνέτυχον μεῖ τῶν Ἰουδαίων. Διὰ γὰρ τοῦ, Ἐνετύχον, τὸ, Αἰτούμενοι κατ' αὐτοῦ χάριν, ὅσων, ὥστε ἔσθη ἐβούλοιο αὐτὸν εἰς ἀπείρασιν ἐξεργεῖν, φοβούμενοι τὴν Παύλου γλώτταν. Τί φοβείσθη; εἰ ἐκρίγεται; Τοῦτο γὰρ ἐμφανεῖ τὸ, Φυλάττεσθαι αὐτόν. Μὴ γὰρ φεύγει; Οἱ οὖν ἐν ὅμῳ, φησὶ, δύναται κατηγορεῖσθαι αὐτοῦ. Πάλιν κατηγοροὶ ἐν Καισαρείᾳ, καὶ πάλιν ἐξάγειται Παῦλος. Τῇ δὲ ἀκαύριον καθίσας, φησὶν, καὶ τοῦ βήματος.

γ. Ὅρα, εὐθέως ἰδὸν ἐκάθειεν ἐπὶ τοῦ βήματος· οὕτως αὐτὸν ἔδωκεν μετὰ τσαυτῆς ποιούσης, οὕτως [383] ἐπαιγεῖται· Ὅπως μὴ οὐκ οὐδέπω τετραῖν ἦν λαθὼν τοῖς

ἢ Quisdam τῶν πρακτικῶν. * Ἦος, δεῦθεν καὶ πόττα ὑποκτεῖον, absunt a quibusdam.

potuit me illis donare. *Cæsarem appello.* Sed dixerit quispiam: Cur cum audisset, *Opportet te etiam Romæ testificari de hæc* (Act. 25. 11), quasi non credens hæc faciebat? Absit; sed et valde credens. Magis vero tentantis fuisset illius sententia fidere, aeseque in mille pericula conjicere, ac dicere: Videamus num possit deus etiam sic eripere me. Sed hoc non facit Paulus, verum quæ pœna se erant omnia adfert, totum Deo primum. Sese vero defendens, leviter principem perstringit, ac si diceret: Si injusto egi, bene; si non injuste egi, cur me tradis? *Nemo potest,* inquit, *me donare.* Metum illi incutit, ut non possit donare si velit, sed etiam apud illos pro excusatione habeat appellationem. 12. *Tunc Festus cum concilio loquutus, respondit: Cæsarem appellasti; ad Cæsarem ibis.*

2. Vide, rem Agrippæ communicat, ut etiam alii sint audiores, et rex et exercitus et Bernice. Deinde rursus defensio. 13. Et cum dies aliquot transacti essent, Agrippa rex et Bernice descenderunt Casarem ad salutandum Festum. 14. Et cum dies plures ibi demorarentur, Festus regi retulit de Paulo, dicens: Vir quidam est derelictus a Felice vinculus: 15. de quo, cum essem Jerosolymis, adierunt me principes sacerdotum et seniores Judæorum, postulantes adversus illum damnationem. 16. Quibus respondi: Non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, priusquam is qui accusatur præsentem habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. 17. Cum ergo hæc convenissent, sine ulla dilatione sequenti die sedens pro tribunali jussi adduci virum. 18. De quo, cum stetissent accusatores, nullam causam deferebant, de quibus ego suspicabar; 19. questiones vero quasdam de sua superstitione habebant adversus eum, et de quodam Jesu defuncto, quem affirmabat Paulus vivere. 20. Hæsitans autem ego de hujusmodi questione, dicebam, num vellet ire Jerosolymam, et ibi judicari de illis. 21. Paulo autem appellante, ut servaretur ad Augusti cognitionem, jussi servari etiam, donec mittam eum ad Cæsarem. 22. Agrippa autem Festo dixit: Vellem et ipse hominem audire. Cras, inquit, audies illum. Vide rursus accusationem Judæorum non a Paulo, sed a principe narratam. *Adierunt me,* inquit, *principes sacerdotum et seniores Judæorum, postulantes adversus eum damnationem. Quibus ego respondi.* Vide quid respondeat ad illorum confusionem: *Non est consuetudo Romanis donare aliquem hominem, ut perent;* id est, satquam rationem reddat, non potest vestri gratia tradi. Ut vero secundum morem fecit, causam non invenit: quare hæc de re hæsitat? ut liquet ex sequentibus: *Hæsitans autem ego de hujusmodi questione.* Sic loquitur, suum adumbrans peccatum. Et ille quidem adumbrat, Agrippa vero cupit illum videre. Vide principes semper inimicitiam Judæorum repellere, et præter jus sæpe agere cogi, ac dilationis ansas querere: non enim ignorans differat, sed gnarus. Agrippa vero non modo non repellit, sed et audire optat: quod admiratione dignum,

unde in desiderium venerit videndi hominem accusatum licet injuste. Ita et hoc per providentiam factum est. Quamobrem et uxor ejus simul audit, nec a concione abest. Nec solum audit, sed cum honore magno. Talem habuit cupiditatem: non enim audire petisset, nisi id optasset, neque sociam admisisset uxorem, nisi magnum quidpiam de illo sensisset. Videtur autem mihi illum quoque hæc desiderasse. Et vide Paulum statim non de fide solum et de remissione peccatorum, sed etiam de rebus agendis disserentem. Sed superius dicta repetamus. *In præsentem,* inquit, *ubi; opportunitatem autem nactus, accersam te.* Vide cæcitatem: hæc audiens sperabat se pecunias accepturum ab eo. Non non solum hoc grave; sed etiam loquutus cum eo, non dimisit eum; sed quia in principatus finem venerat, reliquit eum vincitum, ut gratificaretur Judæis: itaque non pecunias modo, sed et gloriam cupiebat. Cur, acceste, pecunias queris a viro contrarium predicante? Quod autem non receperit, palam est ex eo, quod vincitum reliquerit, solutus si accepisset. De temperantia hic disputabat, et ille a viro talia loquente sperabat se pecuniam accepturum. Et petere quidem non audebat: talis quippe est malitia, (o) [timida nempe et omnia suspecta habens]; sperabat autem: itaque jure illis gratificabatur, utpote qui ibi tanto tempore imperasset. *Igitur Festum, ubi provinciam suscepisset, adierunt principes sacerdotum et primi Judæorum, adversus Paulum,* inquit. Statim et a principio accerserunt sacerdotes, qui non gravati fuissent Casarem venire, nisi prævenisset veniens ille, quandoquidem ubi advenit, statim illum adierunt. *Et cum descendisset Casarem, morabatur ibi decem dies.* Forte, opinor, non prostaret eis, qui vellet ipsum corrumpere. Paulus vero erat in carcere. *Et rogabant eum,* inquit, *ut ipsum transmitteret in Jerusalem.* Et cur gratiam petierunt, si justum erat ut moreretur? Sed ita illi manifestæ fuerunt insidie, ut diceret: *Viri qui presentes estis, videte hunc, de quo multitudo Judæorum me interpellavit.* Per illum enim, *Interpellavit,* gratiam contra illum petitiis significat. Itaque jam volebant illum ad sententiam ferendam inducere, linguam Pauli timentes. Quid timetis? quid festinatis? Palam est illum custodiri. Num fugiet? *Qui ergo in vobis,* inquit, *potentes sunt, accusent illum.* Rursus accusatores Casarem, et rursus educitur Paulus. *Sequenti die,* inquit, *sedens pro tribunali.*

3. Vide, statim veniens sedit pro tribunali: sic illum et cum tanto studio impellebant, sic urgebant. Quamdiu ergo nondum expertus erat Judæos et honorem illorum, recto respondit; postquam autem venit Jerosolymam, hic quoque gratificatur illis; sed eum dolo hoc facit; et quomodo, audi: addit enim: *Viane Jerosolymam ascendens, illic de his judicari a me?* Ac si diceret, Non illis to trado, sed ipse judex ero. Hoc vero dicit, rem

(o) quæ ancibus clauduntur, abest a quibusdam.

illius arbitrio permittens, ut hoc honore ipsum alliceret; quia si hoc imperasset, valde impudens visum fuisset, eum qui isthic convictus non fuisset, illo abducere.

Pauli loquendi fiducia. — Paulus vero non dixit, Nolo: ne vehementiorem redderet iudicem; sed rursus libere loquitur his verbis: *Ante tribunal Cæsaris sto: ibi me oportet judicari.* Magna loquendi fiducia. Et vide quomodo illos ratiocinio capit: quasi ninirum sic pro defensione sua loquatur. Me illi semel eiecerunt, et hinc me damnandum putant, quod ostendant me in Cæsarem peccasse: apud illum ipsum, qui læsus est, judicari volo. His dictis subjungit: *Judeis nihil nocui, ut etiam tu melius nosti.* Perstringit illum jam quasi Judæis gratificantem. Deinde postquam perstrinxerat, rursus solvit sermonem, addens: *Itaque si quidem injuste egi, vel dignum aliquid morte feci, non recuso mori.* Contra me sententiam fero, inquit. Hoc non est sese occidentis, sed valde dictis suis fidentis: nam cum loquendi fiducia adsit, oportet justitia ad confutandum. Si autem nihil est eorum, de quibus illi accusant, nemo potest me donare. Etiam si velit, inquit, non poterit. Non dixit, Non dignus sum qui moriar, neque, Qui absolvar; sed, Paratus sum judicari apud Cæsarem: simul somnii memor, fidentius provocat. Neque dixit, Tu, sed, *Nemo*; et addidit, *Cæsarem appello*, ne illi contumeliam inferre videatur. *Tunc Festus loquutus cum concilio dixit: Cæsarem appellasti; ad Cæsarem ibis.* Vidistin' quomodo gratificetur? Gratia enim erat, colloqui cum accusatoribus, quod est corrupti animi, et ordinem turbantis. Vide iterum illius prorogatum judicium, et insidias predicationis occasionem factas. Hæc enim dispensantur, ut facile et cum custodia Jerusalem adducatur, nemine insidiante: non ideò erant illic simpliciter adventare, et cum tali causa venire. Hoc etiam id effecit, ut Judæi illuc convenirent. Deinde iterum moræ sunt, dum ille Jerusalem versatur: ut discas, etiam cum tempus esset, insidias praxalere non posse, Deo non concedente. *Agrippa autem hic rex et Bernice discederunt Cæsaream.* Hic Agrippa, qui etiam Herodes, alius est post eum qui Jacobum occidit, ut ait quartus. Vide inimicos vel iuvitos conspire. Ut vero magna auditorum frequentia esset, in desiderium incidit Agrippa ipsum audiendi: nec utrumque audivit, sed cum apparatu. Et vide defensionem, quam præses profert: *Cum autem ipse appellasset ad Augustum, iudicari mittere illum: de quo quid certum scribam domino, non habeo.* Sic scribit Festus, et traducitur Judaica crudelitas: cum enim hoc præses dicit, suspectum non est. Ideo autem dicit, ut ab eo ipso damnentur Judæi: postquam autem omnes condemnarunt ipsos, tunc ultionem immittit Deus. Observa autem: damnavit Lysias, damnavit Felix, damnavit Festus et ii qui gratificabantur eis, damnavit Agrippa. Quid ultra? Damnaverunt eos ipsi Pharisei. Quod ille damnaverit, audi ipsum dicentem: *Nullam causam deferrebant, ex quibus ego suspicabar.* Certe attulerunt, sed non convicerunt: insidiæ namque et facinus

hanc suspiciouem pariebant, inquisitio autem nihil tale. *Et de quodam Jess, inquit, defuncto.* Jurè dicit, *De quodam*, utpote qui magistratum gerebat, neque hæc curaret. Eadem de causa dicit: *Hæsitans ego de hujusmodi quæstione.* Etenim talium rerum inquisitio talis iudicis aures vere transcendebat. Et si hæsitat, cur Jerusalem trahis? Ideo Paulus ejus iudicium detrectans, Cæsaremque appellans, dicit: *Ad tribunal Cæsaris sto, ubi me oportet judicari*; etiam de hoc accusabant. Audis appellationem? audis insidias Judæorum? audis seditionem?

4. Hæc omnia Agrippam ad audiendi desiderium concitarunt. Et dat Festus gratiam, et fit postea Paulus clarior. Talia, ut dixi, insidiæ conciliarunt. Si hæc non fuissent, nullus principum ipsam audire dignatus esset, nullus cum tanto silentio. Et videtur quidem ille docere et sese defendere, sed potius cum dignitate magna concionatur. Ne ergo putemus rem gravem insidias esse.

Nemo læditur nisi a seipso. Rapiam insæctatur. — Modo nobis ipsis non insidiemur, nemo vobis insidiari poterit; imò insidiatur quidem, sed nihil nocent, sed maxime prorsum. Itaque penes nos est, et malo afflicti et non affici. Ecce testificor et magna tubaque clariore voce dico, et si liceret in altum locum ascendere, non recusarem: Christianum non posse a quovis homine in terra habitante lædi. Et quid dico, homine? Ne ipse quidem dæmon, vel tyrannus, vel dialolus potest, nisi se ipse lædat. Si ergo quis nobis malum inferre velit, incassum tentabit. Sicut enim angelum nullus in terra homo lædat, sic nec homo hominem. Sed neque ipse alium lædere poterit, donec bonus erit. Quid ergo huic par esse possit, quem nullus lædere, qui nullum lædere valet? nam hoc non minus illo est, quod nullum lædere velit. Ergo angelus quidam est et Deo similis. Talis enim et Deus est: sed illi natura, hic proposito. Neque ergo lædi, neque lædere potest. Illud vero, non potest, ne putes imbecillitatis esse (contrarium enim imbecillitas est); sed non esse capere dico. Illa quippe natura nec damnari accipit, nec inferi: nam hoc aliud damnari esset. Etenim non alio nos ipsos modo lædimus, quam alios lædendo, et maxima peccata nostra ex damno nobis importato sunt. Ideo ergo Christianus lædi nequit, quod lædere non possit. Quomodo alios lædenti nos ipsos lædamus, ageres singulas pervadentes, dicunt exemplorem. Lædat quidem, contumelia afflicti, rapiat: quem lædit? nonne prius seipsum? Nulli certe non manifestum est. Læso enim in pecuniis damnatum est, huic in anima: nam hujus anima in perniciem et supplicium datur. Rursus videat alter: quem lædit? nomen, quæso, seipsum? Talis est enim injustitiæ natura, quæ si gignentem mille lædat, alium vero parum; imò huic etiam prosit. At nihil fide dignum dixerim. Ideo igitur (in his enim maxime totum consistit) pauper tantillum habens pecuniæ, et necessariis instructus cibo; alius vero dives et opulentus, potestate valens, qui ea quæ sunt pauperis rapiat, audum illum reddat et famelicum; ille vero ex iis, quæ

Ἰουδαίων, καὶ τῆς τιμῆς τῆς παρ' αὐτῶν, ὁρθῶς ἀπεκρίναντο ἐπειδὴ δὲ ἐγένετο ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ οὗτος γάρ τινος αὐτοῦ· οὐχ ἀπίστος δὲ χαρίζεται, ἀλλὰ μετὰ ἀπάτης τοῦτο ποιεῖ· καὶ οὗτος, ἀκούε· ἐπάγει γάρ· θέλει εἰς Ἱεροσόλυμα ἀναβῆαι, ἕκει περιεῖται τοῦτον κρινέσθαι ὑπὲρ ἐμοῦ; Ἄπει Εὐγεν· Οὐχί αὐτοῖς διδωμί σε, ἀλλ' αὐτὸς κριτὴς ἔσομαι. Τοῦτο δὲ λέγει, καὶ αὐτὸν ποιεῖ κύριον, ἵνα τῆς τιμῆς αὐτῶν χαίδῃ· ἐπειδὴ εἰ ἦν ἀπόφασις, καὶ πᾶν ἀναλογηθῆναι ἴδοικαι, μηδὲν ἐνταῦθα ἐλεγχθέντα ἕκει θέλει ἀπάγειν.

Ὁ δὲ Παῦλος οὐκ εἶπεν, Οὐ βούλομαι, μὴ ποτε καὶ σφοδρῆτερον ποιῆσθαι τὸν δικαστὴν, ἀλλὰ πάλιν παρήλασται, καὶ φησιν· Ἐπι τοῦ βήματος Κισσαρος ἐστὼς εἰμι, οὐ με δεῖ κρινέσθαι. Μεγάλη ἡ παρρησία. Καὶ ὅρα πῶς αὐτοῦ συλλογίζεται· μονοῦχι γὰρ τοῦτο λέγει δὲ ἂν ἀπολογείτο· Ἐξῆσθαι δὲ ἀπαι αὐτοῦ, καὶ τοῦτο νομίζουσι κατακρίναι, τῷ δεικνύειν, ὅτι εἰς Καίσαρα φημαρτον· ἐπ' αὐτοῦ βούλομαι κρινέσθαι τοῦ ἡδικομένου. Οὕτως εἰπὼν, ἐπάγει· Ἰουδαίους οὐδὲν ἡδέκασα, ὡς καὶ τὸ κάλλιον ἐπιγινώσκεις. Καθῆψατο αὐτοῦ λοιπὸν ὡς καὶ χαρίζομένου. Ἐτα ἔπει καθῆψατο, πάλιν ἐκάλει τὸν λόγον, ἐπάγων· Εἰ μὲν οὐν ἀδικῶ, ἢ ἀξίον εἶ θανάτου πέραμα, οὐ παραιτῶμαι τὸ ἀποθνήσκειν. Κατ' ἐμαυτοῦ τὴν ψῆρον ἐκέρυμ, φησιν. Τοῦτο οὐ θανατόντος, ἀλλὰ σφόδρα θαρρόντος· ἔστιν, οἷς ἰλάει· μετὰ γὰρ τῆς παρρησίας καὶ τὴν δικαιολογίαν εἶναι δεῖ, ὥστε ἀντρεψάι. Εἰ δὲ οὐδὲν ἔστιν ὧν κατηγοροῦσθαι μου, οὐδεὶς με δύνάται χαρίζασθαι. Κἂν βέλῃ, φησὶν, οὐ δυνήσεται. Οὐκ εἶπεν, Οὐκ ἀξίος εἰμι ἀποθνήσκειν, οὐδὲ, Ἀπολυθῆναι, ἀλλ', Ἐτοιμος κρινέσθαι εἰς Καίσαρον· ὅρα καὶ τοῦ ὀνειράτος νουθεσίαν, μᾶλλον ἐπαρρόντος ἐπικαλέσασθαι. Καὶ οὐκ εἶπε, Σὺ, ἀλλ', Οὐδεις· καὶ προσέθηκε, Καίσαρα ἐπικαλοῦμαι, ὥστε μὴ εἶναι εἰς ἐκείνον τὴν ὕβριν. Τότε δὲ Φῆστος συλλαλήσας μετὰ τὸν συμβουλον, ἀπεκρίθη· Καίσαρα ἐπικαλοῦμαι· ἐπὶ Καίσαρα πορεύσῃ. Εἰδος πῶς χαρίζεται; Τοῦτο γὰρ χάρις ἐστὶ, τὸ συλλαλεῖν μετὰ τῶν κατηγορῶν, δὲ διασφαρμένης γνώμης ἐστὶ, καὶ συγγεούσης τῶν πᾶσιν. Ὅρα πάλιν ἐκτείνωμεν αὐτοῦ τὴν δίκην, καὶ τὴν ἐπιβουλήν ἀφορμὴν τοῦ κηρύγματος γενωμένην. Ταῦτα γὰρ οἰκονομεῖται, ὥστε μετὰ εὐκολίας καὶ φυλακῆς ἀπενευχίαν αὐτὸν εἰς τὸ Ἱεροσόλυμα ὑπὸ μηδενὸς ἐπιβουλεύομενον· οὐ γὰρ ἦν ἴσον ἀπλῶς παραγέσθαι, καὶ ἐπὶ αἰτία τοιαῦτα. Τοῦτο καὶ συναλλεῖν ἐποίησεν Ἰουδαίους ἕκει. Ἐτα πάλιν χρόνος γίνεται ἐνδιατριβόντος αὐτοῦ τοῖς Ἱεροσολύμοις, ἵνα μήτηρ, ὅτι καὶ χρόνον γενομένου, οὐδὲν δὲ τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῷ ἴσχυι, τοῦ Θεοῦ μὴ συγχορῶντος. Ἀρρίππας δὲ ὄντος ὁ βασιλεὺς καὶ Βεηρική κατήχησαν εἰς Καίσαρον. Ὅντος ὁ Ἀρρίππας ὁ καὶ Ἡρώδης. Ἐπερὸς μοι δοκεῖ, ὡς εἶναι τέταρτον τοῦτον μετ' ἐκείνου τὸν ἐπὶ Ἰακίμβου.

Ἐτα τοῦ ἔχθροῦ συμπαρόντος ἀκούσας. Ἐπερὶ δὲ μήγα γενέσθαι τὸ ἀκοσμήριον, εἰς ἐπιβουλίαν ἐνέπεισεν [384] ὁ Ἀρρίππας τῆς ἀκοράσεως· καὶ οὐχ ἀπλῶς ἀκούει, ἀλλὰ μετὰ παρασκευῆς. Καὶ ἴδε τὴν ἀπολογία, ἣν ὁ ἄρχων φησὶ· Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦτον ἐπικαλοῦμαι τὸν Σεβαστὸν, ἔκρινα πέμψαι αὐτὸν, περὶ οὗ ἀσφαλέως εἰ τῷ κυρίῳ γράψαι οὐκ ἔχω. Οὕτως γράφει ὁ Φῆστος, καὶ ἐκπομπέεται ἡ ὁμότης ἡ Ἰουδαϊκή· ἵνα γὰρ ταῦτα ὁ ἄρχων λέγῃ, ἀνυπόπιτος· ἔστι. Διὰ τοῦτο

δὲ λέγει ἡ, ὥστε καὶ παρ' αὐτοῦ καταγνώσθηνα τοῖς Ἰουδαίους· μετὰ δὲ τὸ πᾶντα αὐτῶν καταφθίσασθαι, τότε ἐπάγει τὴν κόλασιν ὁ Θεός. Σκόπει δέ· κατέγνω Ἀναίας, κατέγνω Φίλιξ, κατέγνω Φῆστος· καὶ οἱ χαρίζομενοι αὐτοῖς, κατέγνω Ἀρρίππας. Τί λοιπόν; Κατέγνωσαν αὐτὸν καὶ οἱ Φαρισαῖοι. Καὶ οἱ κατέγνω, ἀκούε αὐτοῦ λέγοντος· Οὐδεμίαν αἰτίαν ἐπέφερον ὧν ὑπέκρουον ἐγώ. Καὶ μὴν ἤνεγκαν, ἀλλ' οὐκ ἤλεξαν· ἡ μὲν γὰρ ἐπιβουλή καὶ τὸ τὸλμημα, τοῦτο ὑποπτεύειν ἴδδω, ἢ δὲ ἐξέτασις οὐδὲν τοῦτον. Καὶ περὶ τίνος, φησὶν, Ἰησοῦ τεσθηκότος. Εἰκότως περὶ τίνος λέγει, ἄτε ἀνθρώπος ἐν ἀρχῇ ὢν, καὶ τούτων οὐ φρονιζῶν. Ἄπε ταῦτης τῆς αἰτίας· καὶ τὸ, Ἀπορούμενος ἐγώ, εἶπεν, εἰς τὴν περὶ τούτων ἔδεκασεν. Καὶ γὰρ ὄντως τοῦτον δικαστὸν ὑπερέβαινε ἀκόσῃ τῶν τοιούτων ζήτησις. Καὶ εἰ ἐν ἀπορίᾳ εἶ, τί εἰς Ἱεροσόλυμα ἔλκει; Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος οὐκ ἀξίον ὑπ' αὐτοῦ κρινέσθαι, Καίσαρα ἐπικαλεῖται, λέγων· Ἐπι τοῦ βήματος Κισσαρος ἐστὼς εἰμι, οὐ με δεῖ κρινέσθαι· καὶ γὰρ περὶ τοῦτο ἐνεκάλουν. Ἀκούεις ἔφρασι; ἀκούεις ἐπιβουλήν Ἰουδαίων; ἀκούεις στάσις;

δ. Ταῦτα πάντα τὸν Ἀρρίππαν εἰς ἐπιβουλίαν ἐξήγητερον ἀκούοντων. Καὶ διδούσι ὁ Φῆστος τὴν χάριν, καὶ γίνεται λοιπὸν λαμπρότερος ὁ Παῦλος. Τοιαῦτα, ἔπερ ἔφη, αἱ ἐπιβουλαὶ προεξήνησαν. Εἰ μὴ ταῦτα ἦν, οὐδεὶς ἂν τοῦτον κατήξινωσεν ἀκούσαι αὐτοῦ τῶν ἀρχόντων, οὐδεὶς ἂν μετὰ τοσαύτης ἡσυχίας καὶ σιγῆς. Καὶ δοκεῖ μὴ ἐδιδάσκων καὶ ἀπολογεῖσθαι, δημηγορεῖ δὲ μᾶλλον μετὰ πολλῆς τῆς εὐταξίας. Μὴ δὲ γαλεπὸν εἰ πράγμα νομιζομεν τὰς ἐπιβουλάς. Ἐως ἂν ἐκινῶσι μὴ ἐπιβουλεύομεν, οὐδεὶς ἡμῖν ἐπιβουλεύσας δυνήσεται· μᾶλλον δὲ ἐπιβουλεύουσι μὲν, οὐδὲν δὲ βλάπτουσιν, ἀλλὰ καὶ ὠφελοῦσιν ἡμᾶς τὰ μέγιστα· ὥστε ἡμεῖς ἐαυτῶν κύριοι καὶ τοῦ παθεῖν κακῶς καὶ τοῦ μὴ παθεῖν. Ἰδοὺ διαμαρτύρομαι καὶ μεγάλη λέγω τῇ φωνῇ καὶ ἀόλιπτος τρανότερον, καὶ εἰ ἦν ἐπ' ὠρῆλῳ ἀναβάντα βοήσας ὁ, οὐκ ἂν περητησάμην, ὅτι τὸν Χριστιανὸν οὐδεὶς ἀνθρώπων τῶν οἰκούντων τὴν γῆν βλάπτει δυνήσεται. Καὶ τί λέγω, ἀνθρώπων; Οὐδὲ αὐτὸς ὁ δαίμων, ὁ τυράννος, ὁ διάβολος, ἂν μὴ αὐτὸς ἐαυτὸν ἀδικῶσῃ· κἂν οἷον εἰς ἡμᾶς κακῶν ἐργάσασθαι βουλήσῃ, μᾶτην πειράζεται. Ὅπερ γὰρ ἀγγελον οὐδεὶς ἂν βλάψειν ἐπὶ γῆς ὄντα ἀνθρώπον, οὐδὲ οὕτως ἀνθρώπος ἀνθρώπων. Ἄλλ' οὐδὲ αὐτὸς· ἔτερον βλάπτει δυνήσεται, ἔως ἐν τῷ ἀγαθῷ. Τί οὖν ἂν τοῦτο γένοιτο ἴσον, ὅταν μήτε βλαθῆναι δύνῃται, μήτε βλάψαι ἔτερον; Τοῦτο γὰρ ἐκείνου οὐκ ἔλαττον, τὸ μὴ βουλέσθαι βλάπτειν ἔτερον. [385] Ἄρα εὐχαλῶς εἶς ἐπὶ καὶ Θεῷ ὁμοιος. Τοιοῦτος γὰρ καὶ ὁ Θεός· ἀλλ' ἐκείνος μὲν φύσις, οὗτος δὲ προαίρεσις. Ὅστε οὖν βλαθῆναι δύναται, οὕτε βλάψαι ἔτερον. Τὸ δὲ, οὐ δύναται, μὴ ἀδυναμία νομίζεις (τοῦναντίον τὸν ἀδυναμία)· ἀλλὰ τὸ ἀνένδεκτον λέγω. Ἢ γὰρ φύσις ἐκείνη οὕτε βλάθῃς ἐστὶ δεκτικῆ, οὕτε τὸ ἀδικεῖν ἔτερον· ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἴτερα βλάθῃ. Ἄλλως γὰρ ἐαυτοῦ οὐ βλάπτειν, ἢ τῷ βλάπτειν ἔτερον, καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἀμαρτημάτων ἡμῶν ἐκ τῆς εἰς ἡμᾶς ἀδικίας οὕτω γίνεται. Ὅστε καὶ ἐπὶ τοῦτο ὁ Χριστιανὸς οὐ δύναται βλάπτειν. Ἐπι τοῦτο βλάπτειν δύναται. Πῶς δὲ ἔτερος βλάπτειται ἐαυτοῦ βλάπτουσα, φέρε καθ' ἕναστον τῶν πραγμάτων προχειρισάμενοι τὸν λόγον γυμνάσωμεν τὸ λεγόμενον. Ἀδικεῖται τις, ὑβρίζεται, πλεονεκτεῖται· τίνα ἄρα ἐβλαψεν οὗτος; οὐχ ἐαυτὸν πρότερον; Παντί που ἔηλον. Τῷ

* Iocum apud Montf. quibusdam multum, ex uno cod. relictum, nonnullaque infra ex variis subdivisid correximus. Est.

ἢ Ἦμε, διὰ τοῦτο εἰ λέγει, desunt in uno codice. ἢ Ἦμε, ἀπὸ τούτου τῆς αἰτίας, absent a quibusdam mss. ἢ Tres cod., ἢ ὕβριν ὡς ἀνάστα βοήσας.

μὲν γὰρ εἰς χρέματα ἡ ζήτεια, αὐτῷ δὲ εἰς ψυχὴν· καὶ γὰρ εἰς ἀπόλειαν καὶ εἰς κλίσιαν παραδίδοται τοῦ τοιοῦτοῦ ἡ ψυχὴ. Πάλιν φρονεῖται ἑσπερος· τίνα οὖν ὁ τοιοῦτος ἠδίκησεν; οὐχ ἑαυτὸν, εἰπέ μοι; Τοιαύτη γὰρ ἡ τῆς ἀδικίας φύσις· τὸν τιτιοντα πρῶτον βλάπτει μυρία, μικρὰ δὲ ἑσπερον, μάλλον δὲ οὐδὲ μικρὸν βλάπτει, ἀλλὰ καὶ ὠφέλει. Ἄλλ' οὐδὲν ἀξιοτίμιον εἶρηκα. Ἔστιν τοίνυν (μάλιστα γὰρ ἐν τοῦτοις ἐστὶ τὸ πᾶν) πένης χρέματα ἔχων ὄλιγα καὶ τῆς ἀναγκαίας εὐπορίας τρωφῆς, ἑσπερὸς δὲ πλούσιος καὶ εὐπορος καὶ πολλὴν ἔχων δύναμιν, καὶ λαμβανέτω τὸ τοῦ πένους λοιπὸν καὶ γυμνὸν τοιαῦτα καὶ παραδίδοτω λιμῶν, αὐτὸς δὲ ἐντροφάτω τοὺς ἐξ ἐκείνου ληφθεῖσιν ἀδικῶν· ὁ τοιοῦτος οὐ μόνον οὐδὲν αὐτὸν ἐβίασεν, ἀλλὰ καὶ ὠφέλιμον, ἑαυτὸν δὲ οὐ μόνον οὐκ ὠφέλησεν, ἀλλὰ καὶ ἐβλάφη. Πῶς; Πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ συνειδέοτος μοστιζόμενος τοῦ πονηροῦ, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν κεντούμενος, καὶ παρὰ πάντων καταγιωσκόμενος ἔπιτα ἐν τῷ μείλιον κριματι. Ἄλλ' ὅτι μὲν οὖν βλάπτειται, ὅλον ἐντεῦθεν κατέστη· πῶς δὲ ὠφελεῖται ἐκεῖνος, εἰπέ. Ὅτι τὸ κακῶς παθεῖν καὶ φέρειν γενναίως, μέγα κέρδος ἔχει· ἔστι γὰρ ἀμάρτημάτων λύσις τὸ παθεῖν κακῶς, ἔστι φιλοσοφίας γυμνάσιον, ἔστι ἀρετῆς διδασκαλία. Ἴσμεν οὖν τίς ἐν κακῶς, οὗτος ἡ ἐκεῖνο. Ἐκείνους μὲν γὰρ ἀνὴ φιλόσοφος, γενναίως οἴσται· οὗτος δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν τρωφῇ ἔσται καὶ ὑποφίλ· τίς οὖν ἀδικεῖται, οὗτος ἡ ἐκεῖνος; Μύθους λέγει, φησὶν· ὅταν γὰρ τίς μὴ ἔξη φραγὴν, καὶ ἀναγκάζηται ἀποδύρεσθαι· καὶ ἀποδύρεται, ἢ προσελθὼν ἐπατεῖν καὶ μὴ λάβῃ, οὐχὶ καὶ τῆν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα προκαταλλίει; Μύθους οὐ λέγει· ἔγω γὰρ ἐπιδικνύω πράγματα. Εἰπέ γὰρ μοι, οὐδέλ; τῶν πλουτουμένων ἀποδύσσεται; Τί οὖν; μὴ ἡ πενία αἰτία τοῦτο; Ἄλλὰ οὐ λιμώτει; Καὶ τί τοῦτο; Μελέων ἡ δίκη, ὅταν μετὰ πλοῦτου τοῦτο ποιῇ. [386] Ὅτε γὰρ πλοῦτος γενναῖον ποιῇ, οὐτε ἀσθενεῖ πενία· ἐπὶ οὐδέλ; ἀν τῶν ἐν πλοῦτῳ ζῶντων μοχθηρὸν ἐξῆ βίον, οὐδ' ἂν ἑαυτῷ καθηράσαιο οὐδέλ; τῶν ἐν πενίᾳ. Ὅτι δὲ ἔντως μῦθος τὰ παρ' ὁμῶν, ἐκείθεν ὁμῖν ποιήσω φανερόν. Εἰπέ μοι, ὁ Παῦλος ἐν πενίᾳ ἦν, ἢ ἐν πλοῦτῳ; ἔλιμωτεν, ἢ οὐχὶ; Αὐτοῦ ἔστιν ἀκούσαι λέγοντος· Ἐν λιμῷ καὶ δίτῃ. Οἱ προφῆται· ἐλιμωτεν, ἢ οὐχὶ; Κάκεινοι ἀπεδυσπέτου. Πάλιν Παῦλον μοι φέροι, πάλιν τοῦ προφήτου, δέκα καὶ εἴκοσι ἀνθρώπους. Ἄλλὰ πῶθεν βούλει; Ἀπὸ τῶν πολλῶν, φησὶ, δεῖξόν μοι τινὰς φέροντας γενναίως. Ἄλλὰ τὸ σπάνιον αἰ τοῦτων, καὶ ὄλιγοι οἱ καλοὶ. Εἰ βούλει δὲ, καὶ καθ' ἑαυτὸ τὸ πρῶτα ἐξετάσωμεν. Ἰσμεν τίνος ἡ φρονεῖσι μείζων καὶ δριμυτέρα, καὶ τίνος εὐφροστέρα. Οὐχ ὁ μὲν ὑπὲρ τῆς ἀναγκαίας μεριμνᾷ τρωφῆς, ὁ δὲ ὑπὲρ μυρίων πραγμάτων ταύτης ἀφόμενος; Ὁ δὲ δίδουκεν ὑπὲρ λιμοῦ ὁ πλούσιος, ἀλλ' ὑπὲρ ἑτέρων δέδοικα· πολλάκις ὑπὲρ σωτηρίας αὐτῆς. Οὐχ ἔχει τὴν ἀμεριμνίαν τῆς τρωφῆς ὁ πένης, ἀλλ' ἔχει τὴν ἑτέραν ἀμεριμνίαν, τὴν ἀσφάλειαν, τὴν ἠσυχίαν, τὴν ἀδειαν.

ε'. Ἄλλως δὲ, εἰ μὴ κακὸν τὸ ἀδικεῖν, ἀλλὰ καλὸν, διὰ τί αἰσχυρόμεθα; διὰ τί ἐγκαλυπτόμεθα; διὰ τί ὀνειδιζόμενοι ἀνακαταστῶμεν καὶ δυσχεραίνομεν; Εἰ μὴ καλὸν τὸ ἀδικεῖσθαι διὰ τὴν ἐναθρονόμεθα καὶ ἐγκαλυπτόμεθα τῷ πράγματι, καὶ δικαιολογούμεθα ἐν τούτῳ; Θλίεις μαθεῖν πῶς τοῦτο ἐκεῖνον βέλτιον; Ὅρα τοὺς ἐν τούτῳ,

ὄρα τοὺς ἐν ἐκείνῳ. Διὰ τὸ νόμοι; διὰ τὴ δικαστήρια; διὰ τὴ τιμωρία; οὐχὶ δὲ ἐκείνους ὡ; νοσοῦντας καὶ κάμωντας· Ἄλλ' ἡ ἡσὴν πολλὰ, φησὶ. Μὴ εἴπωμεν τὰ μέλλοντα· τὰ παρόντα ἐξετάσωμεν. Τί χεῖρον ἀνδρὸς τοιαύτην ἔχοντος ὑπόψιν; τί ἀραιρότερον; τί σαφρότερον; οὐκ ἐν ναυαγίᾳ διαπαύεται ἔσται; Κἀν δικαίον τὴν πράττει, οὐ πιστεύεται, ἀπὸ τῆς δυνάμεως καταβλαζόμενος παρὰ πάντων πάντας γὰρ τοὺς συνοικούντας; κατηγόρους ἔχει· οὐ φιλέη χρῆσασθαι δύναται· οὐδέλ; γὰρ ἂν ἔλοιτο ταχέως τοιαύτην δόξαν ἔχοντος ἀνθρώπου γενέσθαι φίλος, ὥστε μὴ κοινωνήσῃαι αὐτῷ τῆς ὑπολήψεως. Καθάρων θηρίων, οὕτω πάντες ἀποστρέφονται καθάπερ λιμώτια καὶ ἐχθρὸν καὶ ἀνδρόσμον καὶ τῆς φύσεως πολέμιον, τὸν δίκιον ἀνθρώπων. Ἄν εἰς δικαστήριον ἐμπέτη, οὐδὲ κατηγόρους δέιται ὁ ἡδικηκός, τῆς δίκης ἀντὶ παντὸς κατηγόρου καταβλαζούσης αὐτόν. Ἄλλ' οὐχ ὁ ἀδικούμενος οὕτως, ἀλλὰ πάντα; ἔχει προστάτας, συναλοῦντας, χεῖρα ὀρέγοντας· ἐπ' ἀσφαλείᾳ ἔστηκεν. Εἰ καλὸν τὸ ἀδικεῖν καὶ ἀσφαλές, ὁμολογεῖται τις εἶναι δίκιος· εἰ δὲ οὐ τοιμῶ, τὴ δῆποτα εὐς ἀγαθὸν μετρέγεται; Ἰσμεν δὲ πῶς καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, ἀν γέννηται τοῦτο, πόσα γίνεται κακά. Εἰπέ γὰρ μοι, ἂν τι τῶν ἐν ἡμῖν τὸ οἰκεῖον ὑπὲρβῃ μέτρον τοῦ ἐτέρου ἐρήτηται, καὶ βουλήθῃ ἀρελὸς ὁ σπλὴν τῶν οἰκεῖον τόπων λαθεῖν τὸ ἀλλότριον μετὰ τὸ οἰκεῖον, οὐχὶ νόσος τοῦτο ἐστὶ; Τὸ ὕγρον πάλιν τὸ ἐν ἡμῖν, ὁ χυμὸς, εἰ πάντα πληρώσει, οὐχὶ ὑβερὸς τοῦτο ἐστὶ; Μετ' ἐκείνου ἡ γοῆ πάλιν εὐρυχωρίαν ζητεῖται, καὶ πανταχοῦ διακίσθη τὸ αἴμα. [387] Τί δὲ ἐν τῇ ψυχῇ ὁ θυμὸς, ἢ ἐπιθυμία, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἐὰν ὑπερβῇ τὸ μέτρον, οὐχὶ ἑαυτὸν συνδιέφραση; Οὕτω καὶ ἡ τρωφῆ· ἐὰν ὑπὲρ ὁ δύναται πέπτεσθαι προσληφθῇ, νόσος τὸ σῶμα περιέβαλε. Πῶθεν γὰρ αἰ ποδαγία; πῶθεν αἰ παρέσις καὶ ὁ κλόνος τοῦ σώματος; ἀρα οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν τροφῶν ἀμετρίας; Πάλιν ἐν τῷ σώματι ἐὰν πλεῖον βουλήθῃ λαθεῖν ὁ ὀρθαλαμὸς, ἢ πλεῖον ἰδεῖν τὸ ὠρισμένον θελήσειν, ἢ μεῖζον ἀναλάθῃ φῶς, ἐβλάφη μάλλον ἢ ὠφέληται τὸ ὑπὲρ μέτρον. Εἰ δὲ ἐνθα ἀγαθὸν τὸ τί φῶς· ἐστὶ, ὁ ὀρθαλαμὸς εἰ πλεῖον ἰδεῖν θελήσειν ἀπὸλυται· ὅταν λαμπρότερον ἰδῇ, ἐνώθησεν ἐπὶ τοῦ κακοῦ. Ἡ ἀκοη ἐὰν μαγνητὸν δέξηται φωνῆν, ἀπὸπλήκται ἢ διάνοια γίνεται· ὁ νόσος ἐπαιδὸν τὰ ὑπὲρ αὐτὴν λογίζεται, ἐκκληίνεται, καὶ ὅτεν ἐν πλεῖον τὸ δένοντος γέννηται, παραπᾶλλοι. Τοῦτο γὰρ πικροεῖξια, πλεῖον ἔχειν τὸ ὠρισμένον. Οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ χρεμάτων, ὅταν βουλομένομα ἐπιτιθέμενα φορτία κίσεινα, εἰ καὶ μὴ αἰσθανόμεθα, χαλεπὸν ἐν ἐσπῶσι τρέφομεν τὸ θηρίον, πολλὰ ἔχοντες, πολλῶν ἐσόμενοι, φρονεῖται μυρίας περιβάλλοντες ἑαυτούς, πολλάς τῆ διαβολῆν παρέχοντες λαβὰς. Διὰ τοῦτο οὐδέλ; χρεῖα καμῶτου ἐπὶ τῶν πλουτουμένων τῆ διαβολῆν· ἔτοιμοι γὰρ αὐτῷ πρὸς καταφορὰν ἀπὸ τοῦ πλοῦτου μάλιστα γίνονται. Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν πενιὰ συζώντων, ἀλλὰ πᾶν τὸ ἐναντιον. Οὕτως αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀπόλλυσι τὰ πράγματα. Διὸ παρακαλῶ ἀπέχεσθαι τῆς τοῦτων ἐπιθυμίας. Ἰνα δυσνηθῶμεν διαδραναί τὰς τοῦ πονηροῦ παγίνας, καὶ ἀρετῆς ἐπιλαβόμενοι τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτεύειν, χάρει καὶ φιλιανθρώπου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ, ἀμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξαι, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΒ΄.

Τῇ οὖν ταύτρῳ ἐλθόντος τοῦ Ἀγρίακα καὶ τῆς Βερνίκης μετὰ πολλῆς φαντασίας, καὶ εἰσελθόντων εἰς τὸ ἀκροατήριον· οὖν ἐν τοῖς χιλιάρχοις καὶ ἀνδράσι τοῖς κατ' ἐξοχὴν ὀδοὶ τῆς πόλεως, καὶ κελεύσαντος τοῦ Φηστόου, ἡχρῆ ὁ Παῦλος.

α'. Ὅρα οἶον συλλέγεται ἀκροατήριον τῷ Παύλῳ· τοῖς

κατ' ἐξοχὴν, φησὶ, τῆς πόλεως· τοὺς δορυφόρους γὰρ πάντας συναγαγὼν ὁ ἀρχὸν καὶ ὁ βασιλεὺς, οὕτως ἀπαντάσει. Σὺ· αὐτοῖς δὲ καὶ οἱ χιλιάρχοι καὶ οἱ πρόνοι τῆς πόλεως παραγεγόνασιν· τοῦτους γὰρ κατ' ἐξοχὴν καλεῖ. Εἰτα καὶ Παῦλος ἀγεται· καὶ ὄρα, πῶς αὐτοῦ ἐχόντος

injuste ipsi rapuit, in deliciis vivat: hic non modo pauperem non laesit, sed etiam ipsi profuit; sibi vero non modo non profuit, sed etiam damnum intulit. Quomodo? Primo quidem a mala conscientia verberatus, et quotidie cruciatus, ab omnibus damnatus; deindeque in futuro iudicio. Sed quod hic ledatur, hinc palam est; quomodo autem ille utilitatem accipit, dicas. Quia male afflicti et fortiter ferre, magnum habet lucrum: est enim peccatorum solutio, graviter affligi, est philosophiae gymnasium, virtutis doctrina. Videamus ergo nter in malis sit, hic an ille. Ille quidem si philosophus sit, fortiter feret; hic vero quotidie in tremore et suspitione erit: uter ergo leditur, hic an ille? Fabulas narras, iniquis: quando quis quod edat non habet, et lamentari mendicareque cogitur, nec accipit, nonne simul et corpore et anima perit? Imo fabulas tu narras; ego res ipsas commoustrabo. Dic enim mihi, nullusne divitum fert cruciatum? Quid igitur? An id ex paupertate provenit? Sed non esurit? Et quid hoc est? Major erit ultio, quando cum divitiis hoc fecerit. Neque enim divitiarum fortem reddunt, neque paupertas imbecillum; alioqui nullus opulenter miseram ageret vitam, nullusque pauperum sibi malediceret. Quod vero sermones vestri vere fabulae sint, hinc palam faciam. Paulusne in divitiis erat, an in paupertate? fame laborabat, annon? Ipsum audire licet dicentem, *In fame et siti* (2. Cor. 11. 27). Prophetas cruciebant? annon? Illi quoque in malis erant. Rursus Paulum mihi profers, rursus prophetas, decem aut viginti homines. Sed unde vis? Ex multitudinē, iniquis, ostende mihi quosdam qui fortiter ferant. Sed raris semper hoc est, pauci boni sunt. Si vis autem, rem in seipsa examine. Videamus cujus sollicitudo major sit et gravior, cujus levior. Nonne hic pro necessario alimentum sollicitus est, ille pro innumeris rebus ipsum cibum relinquit? Non famem timet dives, sed alia formidat; saepe pro salute timet. Non vacat cibi sollicitudine pauper, sed aliis vacat sollicitudinibus, securitatem habet, quietem, tranquillitatem.

5. Alioquin vero, si injuste agere malum non est, sed bonum, cur confundimur? cur erubescimus? cur probris affecti indignamur, aere ferimus? Si non bonum est injuste affligi, cur ea de re gaudemus et gloriamur, et nos justificamus ea de causa? Vis discere quomodo hoc illo sit melius? Vide ambas, hunc et illum. Cur leges sunt? cur tribunalia? cur supplicia? nonne propter illos et aegrotantes? Sed multa voluptas est, iniquis. Futura praeteramus, praesentia exploremus. Quid miserius homine talem habente suspitionem? quid ad ruendum proclivius? quid pu-

tidius? annon semper in naufragio est? Si quid iuste fecerit, non creditur, ob facultates ab omnibus damnatus; omnes enim contubernales accusatores habet: non amicitia tui potest; nemo quippe facile velit tantae gloriae hominis amicus esse, ne ejus malae sit fame consors. Illum ut feram omnes aversantur, ut perniciosum, inimicum, homicidam, naturae hostem, injustum hominem. Si ad tribunal lucidat is qui injuria afficit, non opus erit accusatore, fama ipsum magis quam accusatore quopiam condemnante. At non ita se habet is, qui injuste affligitur; sed omnes habet patronos, condolentes, manum porrigentes; in securitate stat. Si bonum est et tutum injuste agere, factatur quis se injustum esse: sed si non audeat, cur ergo hoc ut bonum aggredditur? Videamus porro, quomodo etiam in nobis ipsis si haec flant, quot inde mala. Dic, quare, si quid in nobis, superato modo suo, alterum invadat, si splen, relicto loco suo, alienum velit cum suo arripere, annon hoc morbus erit? Humidum item quod in nobis est si omnia impleat, nonne hydropisis erit? Praeterea bilis latitudinem quaerit, et ubique diffundatur sanguis. Quid autem in anima ira, concupiscentia et reliqua omnia, si transgrediantur mensuram, nonne se simul perdunt? Ita et cilus: si plus quam concoqui possit sumatur, morbis corpus infestat. Unde namque podagra? unde paralysis et agitatio corporis? annon ex immoderato cibo? Rursus in corpore si plus velit oculus accipere, et plus videre quam definitum sit, vel si majorem accipiat lucem; quod supra mensuram est magis nocet, quam prosit. Si vero, cum lux bona sit, oculus, qui plus quam par sit vult videre, perit: quando quid splendidius respicit, cogita quantum sit malum. Auditis si magna excipiat vocem, mens percellitur: mens si ea quae se superant cogitet, attonita est, et id quod modum exsuperat perdit. Hoc est enim avaritia quam *πλεονεξία* vocant, plus habere, quam constitutum sit. Sic et in pecuniis cum volumus majorem sarcinam imponere, licet non sentiamus, gravem in nobis alimus feram, multa habentes, multis egentes, innumeris nos coris implicantes, multas diabolo ausas praebent ea. Ideo in divitiis diaboli non opus habet labore: nam capti faciles illi sunt a divitiis. At non sic in pauperibus, imo contrarium. Ita res ipsae per se perdunt. Quare rogo ab harum concupiscentia abstineamus, ut possimus maligni laqueos effugere, et apprehensa virtute aeterna consequi bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA LII.

CAP. 25. v. 23. *Postera autem die cum venisset Agrippa et Bernice cum multa ambitione, et introissent in auditorium cum tribunis et viris principibus civitatis, jubente Festo, adductus est Paulus.*

¶ Vide qualis frequentia a Paulo congregetur. Cum viris, inquit, principibus civitatis: omnibus

enim convocatis satellitibus praefectus et rex accedunt. Cum ipsis etiam tribuni et primores civitatis adfuerunt: hos enim principales vocat. Et video, quomodo ipse ductus predicatur a Festo: non modo enim illum crimine liberum dicit, sed etiam defendit. Quid dicit? 24. *Agrippa rex, et omnes qui simul*

advertis notiscum viri, videtis hunc, de quo omnis multitudo Judæorum interpellavit me Jerusalemis et hic, acclamantes non oportere eum amplius vivere. 25. Ego vero comperi nihil dignum morte eum admisisse. Illo autem oppellante ad Augustum, judicari illum mittere. 26. De quo quid certum scribam domino, non habeo. Propter quod produxi eum ad vos, et maxime ad te, rex Agrippa, ut interrogatione facta, habeam quod scribam. 27. Sine ratione enim mihi videtur, mittere vincitum, et causam ejus non significare. Vide quomodo illos quidem accusat, hunc vero absolvit. O justitia: copiosa argumenta! Plurima facta perquisitione non invenit præsertim quomodo condemnent: illi vero merito dignum dicebant. Ideo dicebat ille: Ego vero comperi nihil dignum morte eum admisisse; deinde adjicit: De quo quid certum scribam ad dominum meum, non habeo. Et hoc ex Pauli innocentia prodit, quod iudex nihil habeat de illo dicendum. Ideo produxi eum, inquit, ad vos. Sine ratione enim mihi videtur esse, mittere vincitum, et causam ejus non significare. Vide in quantas angustias Judæi principes suos conceperunt. Quid vero Agrippa? De his volens aliquid discere¹, Paulo dixit: (Cap. 26.) 1. Permittitur tibi loqui pro teipso. Ex multo audiendi desiderio illi rex dicere permisit. Paulus vero cum fiducia deinceps loquitur, non adulando; sed ideo se beatum esse dicit, quod ei loquatur, qui omnia sciret: et quod ideo, audi quæ ipse profert: Tunc Paulus extensa manu cepit rationem reddere. 2. De omnibus, quibus accusor a Judæis, rex Agrippa, avulso me beatum, apud te cum sim defensurus me hodie, 3. maxime te sciente omnes, quæ apud Judæos sunt, consuetudines et questiones: propter quod obscuro patienter me audias. Profecto, si male sibi conscius fuisset, turbari oportebat, dum apud eum, qui omnia sciret, causam diceret; sed illud est pure conscientis, non recusare iudicem res gestas accurate scientem, sed et gaudere. Unde ille se beatum putat, et dicit: Obsecro patienter me audias. Quia sermonem erat producturus et aliquid de seipso dicturus, ideo præoccupans rogabat, dicens: 4. Et quidem vitam meam a juvenute, quæ ab initio fuit in gente mea in Jerusalemis, noverunt omnes Judæi, 5. qui prius noverant me ab initio, si velint testimonium perhibere, quod secundum accuratissimam sectam nostram religionis rixerim Pharisæus. Id est: Quomodo seditiosus fuerim, tam juvenis et testimonium habens omnium? Deinde hoc probat a secta, addit enim: Secundum accuratissimam religionis nostræ sectam vixi. Et quia verisimile erat, quosdam dicturos esse: Quid ergo, si secta quidem mirabilis sit, tu vero malus? vide quomodo huic occurrit objectioni: testes enim advocat omnes Judæos, qui ejus vitam et conversationem noverant. Sciunt, inquit, omnes Judæi, qui me prius noverunt, si velint testimonium ferre. 6. Et nunc in spe reponisitionis, quæ ad patres nostros facta est a Deo, sto iudicio subjectus: 7. in quam duodecim tri-

¹ Itæc, de his volens aliquid discere, desunt in uno Cou

bus nostrar, nocte ac die descensives, sperant devenire, de qua spe, rex Agrippa, accusor a Judæis 8. Quid? incredibile judicator apud vos, si Deus mortuos suscitavit? Inas de resurrectione rationes ponit: alteram a prophetis; et nullam adducit prophetam, sed illam Judæorum esse opinionem dicit; alteram et fortiter ex rebus ipsis. Quam illam? Quod Christus a mortuis suscitatus se alloquutus sit. Et illud rationis probat, præsertim insaniam suam accurate narrans: deinde etiam cum laude Judæorum. Nocte et die colentes, inquit, sperant devenire. Itaque civitati inculpata vite non essent, super his non oporteret judicari, rex Agrippa. Subditur ultra ratio. Quid? incredibile judicator a vobis, si Deus mortuos suscitavit? Nam, si hæc non esset opinio, si in his dignitatibus educati non essent, et nunc ea efferrentur, forsitan quis sermonem non recepisset. Deinde dicit, quomodo persequebatur: quod ad probandum idoneum est. Et principes sacerdotum adducit testes et externas civitates, et quod audierit dicentem sibi: Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Deinde ostendit Dei clementiam quod etiam cum persequebatur ipsum Sarrus, ipsi apparuit: Nec mihi solus, inquit, bene fecit, sed et aliis doctorem misit.

2. Ostendit item prophetiam quam audivit. In hoc apparui tibi, eripiens te de populo et gentibus, ad quas misit te. Hæc omnia ostendens dicebat: 9. Et ego quidem existimaveram, me adversus nomen Jesu Nazareni debere multa contraria facere. 10. Quod et feci Jerusalemis, et multos sanctorum ego in carceribus inclusi, a principibus sacerdotum potestate accepta: et cum occiderentur detuli vententiam: 11. et per omnes synagogas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare: et amplius insanens in eos, persequebar usque in externis civitates. 12. Inter hæc dum irem Damascum cum potestate et permissu principum sacerdotum, 13. die media in via vidi, rex, de caelo supra splendorem solis circum fulsisse me lumen, et eos qui mecum simul erant. 14. Omnesque nos cum decidissemus in terram, audivi vocem loquentem mihi Hebraica lingua: Sante, Sante, quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare. 15. Ego autem dixi, Quis es, Domine? Ille autem dixit: Ego sum Jesus, quem tu persequeris. 16. Sed exurge et sta super pedes tuos: ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum et testem eorum, quæ vidiisti, et eorum quibus apparebo tibi, 17. eripiens te de populo et gentibus, in quas nunc ego mitto te, aperire oculos eorum, ut convertantur a tenebris ad lucem, et de potestate satanæ ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum: et sortem inter sanctos per fidem, quæ est in me. Perpende, quam mansuete loquatur. Deus, inquit, dixit ad me: Apparui tibi, ut constituam te ministrum et testem eorum quæ vidiasti, et eorum quibus apparebo tibi, eripiens te de populo et gentibus, in quas nunc ego mitto te, 18. ut aperias oculos eorum, ut convertantur a tenebris ad lucem et a potestate satanæ ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum. Ac si diceret: Illis credidi, hac visione me adduxit, et sic

ἀνακηρύσσεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· οὐ μόνον γὰρ αὐτὸν ἔφησι· τὸν ἐγκλημάτων, ἀλλὰ καὶ ὑπεραπολογεῖται. Τί λέγει· Ἄγριππα βασιλεῦ, καὶ πάντες οἱ συμπαιρόντες ἡμῶν ἄνθρωποι, θεωρεῖτε τούτους, [388] περὶ οὗ καὶ τὸ κληθὸς τῶν Ἰουδαίων ἐντύχον ἔμ' ἐν Ἱερουσαλήμ· καὶ ἐνόησα, ἐπιβούρως μὴ εἶναι ζῆν αὐτὸν μηκέτι. Ἐγὼ δὲ καταλαβόμενος μηδὲν ἄξιον θανάτου αὐτὸν πεπραχέναι, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου ἐπι-καλοσαμένου τὸν Σεβαστὸν, ἔκρινα πέμπειν αὐτὸν. Περὶ οὗ ἀσφαλές τὸ γράψαι τῷ κυρίῳ οὐκ ἔχω· εἰδὸν προήγαγον αὐτὸν ἐν ἡμῶν καὶ μάλιστα ἐπὶ σοῦ, βασιλεῦ Ἀγρίππα, ὅπως τῆς ἀνακρίσεως γενομένης, ὅσω τὸ γράψαι. Ἄλλοθι γὰρ μοι δοκεῖ, πέμποντα δέσμιον μὴ καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ αἰτίας σημῶναι. Ἐκδο-καί, πῶς ἐκείνων μὲν κατηγορεῖ, τούτων δὲ ἀφίησιν. Ὡς τῶν δικαιοματίων περιουσίας ὅπως καταδικασθῆ, οὐκ ἔυρισκε ὁ ἄρχων, μωρίας γενομένης ἐξέταστος· ἐκείνους δὲ τούτων ἄξιον θανάτου ἔρασαν εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ εἶπεν· Ἐγὼ δὲ καταλαβόμενος, φησὶ, μη-δὲν ἄξιον θανάτου πεπραχέναι αὐτὸν· εἴτα ἐπήγαγε, λέγων Περὶ οὗ ἀσφαλές τὸ γράψαι τῷ κυρίῳ οὐκ ἔχω. Καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Παύλου καθαρότητος τὸ μηδὲν ἔχειν τὸν δεκαστὴν, ὃ τὴ εἴη περὶ αὐτοῦ. Διὸ προήγα-γον αὐτὸν, φησὶν, ἐν ἡμῶν· Ἄλλοθι γὰρ μοι δοκεῖ εἶναι, πέμποντα δέσμιον, μὴ καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ αἰτίας σημῶναι. Ὅρα εἰς οἷας ἐπέβαλον οἱ Ἰου-δαῖοι τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν ἀπορίας μεγάλας. Τί οὖν ὁ Ἀγρίππας; Ἐπὶ τούτους βουλόμενός τὴ μαθεῖν*, καὶ τὸν Παῦλον ἐφη· Ἐκτερέσσεται σοὶ ὑπὲρ σαυτοῦ λέ-γων. Τῆ πολλῇ περὶ τοῦ ἀκούσαι ἐπιθυμίᾳ ἐπιτρέπει εἰς τὴν λέγειν ὁ βασιλεὺς. Ὁ δὲ Παῦλος μὲν παρήστος φηγγεται· λοιπὸν, οὐ κολακεύων, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μα-κάρων λατῶν φάσκων εἶναι, ἐπειδὴ πρὸς πάντα εἰδὸτα ὅτι λόγον τοῦτεται· καὶ οὐ διὰ τοῦτο, ἀκούε ἂ ὃ καὶ ἐρωτῆται λέγων· Τότε ὁ Παῦλος ἀπελοκίσθη, ἐκ-τεινάς τὴν χεῖρα. Περὶ πάντων ὧν ἐγκαλοῦμαι ὑπὸ Ἰουδαίων, βασιλεῦ Ἀγρίππα, ἤγημαι ἑμάντων μα-κάρων, ἐπὶ σοῦ μέλλων ἀπολοῦσθαι σήμερον, μάλιστα γινώσκων ὅτι σε πάντων τῶν κατὰ Ἰου-δαίους ἔθων καὶ ἰσθημάτων· διὸ δέδομαι σοὶ μακρο-θύμως ἀκούσαι μου. Καίτοι γε, εἰ συνήθειε ταυτῶν, φο-βηθῆναι ἐχρήην παρὰ τῶν πάντα εἰδὸτα δικαιοσύμων· ἀλλὰ καθαροῦ συνειδότος τοῦτο ἔστιν, τὸ μὴ παρατελεῖσθαι ἕκαστην τὸν ἀκριβῶς εἰδὸτα τὰ γεγενημένα, ἀλλὰ καὶ χεῖρην· ὅθεν καὶ μακάρων λατῶν ἡγεῖται, καὶ λέγει· Ἄρα σοὶ μακροθύμως ἀκούσαι μου. Ἐπειδὴ μάλ-λι λόγον ἐκτελεῖται καὶ λέγειν εἰ περὶ ταυτοῦ, διὰ τοῦτο προεβόων παρεκάλει, καὶ φησι· Τῆ μὲν οὖν βίωσιν μου ἐν ἐκ νεότητος, τὴν ἀπαρχὴν γενομένην ἐν τῷ ἔθνε μου ἐν Ἱερουσαλήμ, Ἰσραὶ πάντες οἱ Ἰου-δαῖοι, προκηρύσσοντες με ἄνθρωπον, ἐὰν θέλωμαι μαρ-τυρεῖν, εἰς κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην ἀλήθειαν τῆς ἡμε-τέρας θρησκείας ἐξῆσα Φαρισαῖος. Ὁ λέγει, τοῦτο ἔστι· Πῶς ἐν στασιαστικῇ ἐγνώμῃ, ὁ νεός· τοῦτο δὲ καὶ μαρ-τυρούμενος ὑπὸ πάντων· ἔστα καὶ ἀπὸ τῆς ἀπίστεως ἢ κείσε οὐ εἶπεν· ἐπάγει γάρ· Κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην ἀλήθειαν τῆς θρησκείας ἐξῆσα. Καὶ ἐπὶ πάλιν εἰδὸς ἦν τινας εἰπέν· Τί οὖν, εἰ ἡ μὲν [389] ἀλήθεια θαυ-μαστὴ, οὐ δὲ πονηρὴ; ἔρα πῶς τὸ ὑφορμῶν θεραπεύει· μάρτυρας γὰρ καλεῖ πάντας τοὺς Ἰουδαίους τοὺς γυ-νώσκοντας τὸν αὐτοῦ βίον καὶ τὴν ἀναστροφήν. Ἰσραὶ

* Hinc, ἐπὶ τούτοις βουλόμενός τὴ μαθεῖν, desunt in uno cod. ἂ λέγειν καὶ μακάρων λατῶν λέγειν, sic unus.

γάρ, φησὶ, πάντες Ἰουδαῖοι, προκηρύσσοντες με ἄνθρωπον, ἐὰν θέλωμαι μαρτυρεῖν. Καὶ τὸν ἐπ' ἐλπίδι τῆς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν γενομένης ἐπαγγελίας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἔσθηκα κρινόμενος· εἰς ἣν τὸ δωδε-κάφυλον ἡμῶν, ἐν ἔκτασι νύκτα καὶ ἡμέραν λα-τρεύον, ἐλπίζει καταστήσασθαι περὶ ἧς ἐλλείπει ἔγκα-λοῦμαι, βασιλεῦ Ἀγρίππα, ὑπὸ Ἰουδαίων. Τί; ἀπιστον κρίνεται παρ' ἡμῶν, εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγεί-ρει; Δύο τίθησι περὶ ἀναστάσεως λογισμῶν, ἕνα μὲν τὸν ἀπὸ προφητῶν· καὶ οὐ παράγει προφήτην, ἀλλ' αὐτὴν τῶν Ἰουδαίων τὴν δόξαν· ἄλλον δὲ τὸν καὶ λογι-ρότερον τὸν ἀπὸ πραγμάτων. Ποῖον δὲ τούτων; Ὅτι διελέθη αὐτῷ ὁ Χριστὸς, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν*. Καὶ κατασευάζει καὶ τούτων ἀπὸ λογισμῶν, τὴν προτέραν αὐτοῦ μανίαν διηγούμενος ἀκριβῶς· εἴτα καὶ μετὰ ἐγκωμίου τῶν Ἰουδαίων· Νύκτα καὶ ἡμέραν λατρεύον ἐλπίζει, φησὶ, καταστήσασθαι. Ὅστε εἰ καὶ μὴ ἀληθινοῦ βίου ἤμην, ὑπὲρ τούτων οὐκ εἴδει κρῖνεσθαι, βασιλεῦ Ἀγρίππα. ἔστα καὶ ἄλλος λογισμὸς· Τί; ἀπιστον κρί-νεται παρ' ἡμῶν, εἰ ὁ Θεὸς νεκροὺς ἐγείρει; Εἰ γὰρ μὴ τοιαύτη δόξα ἦν, εἰ γὰρ μὴ ἀνατετραμμένοι ἦσαν ἐν τούτοις τοῖς δόγμασι, νῦν δὲ εἰσφερέτω, ἴσως οὐκ ἂν ἐδέξατο τὰς τῶν λόγων. ἔστα λέγει, πῶς ἔδωκε· καὶ τοῦτο κατασκευαστικῶν καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς παράγει μάρτυρας, καὶ τὰς ἐξω πόλεις, καὶ οὗτις ἦκουσε λέγοντος αὐτῷ· Ἐκλήρυν σοὶ πρὸς κέντρα λακτίειν. Ἐπειτα δεικνύει καὶ τοῦ Θεοῦ⁴ τὴν φιλελευθέρωσαν, ὅτι καὶ δικωκό-μενος ὤρθη, καὶ οὗτις οὐκ ἐμὲ μόνον εὐεργέτησεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ἐπεμψε διδάσκαλον.

β'. Δεικνύει δὲ καὶ τὴν προφητείαν, ἣν ἤκουσεν. Εἰς τοῦτο ὤρθη σοὶ· ἐξαιρούμενός σε ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐθνῶν, εἰς οὗς ἐγὼ σε ἀποστέλλω. Ταῦτα πάντα δεικνύει, εἶπεν· Ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἔμμεντῶ πρὸς τὸ δρομα Ἰησοῦ* τοῦ Ναζωραίου εἶναι κολλῆ ἐναντίω πράξει. Ὁ καὶ ἐπέσειρα ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ παλ-λοῦς τῶν ἁγίων ἐγὼ φυλακῆς κατέκλεισα, τὴν παρὰ τῶν ἀρχιερέων ἐξουσίαν λαβὼν· ἀναμνησθέντες τε αὐτῶν κατηγήγκα ψῆφον· καὶ κατὰ πάσας τὰς συν-αγωγὰς κολλάτικις τιμωρῶν αὐτοὺς, ἠράγκαλον βλασφημῆν· περιουσίας τε ἔμμαινόμενος αὐτοῖς, ἔδωκα ὅπως καὶ εἰς τὰς ἐξω πόλεις. Ἐν οἷς καὶ πο-ρευόμενος εἰς τὴν Δαμασκὸν μετ' ἐξουσίας καὶ ἐπι-τροπῆς τῆς παρὰ τῶν ἀρχιερέων, ἡμέρας μέσης κατὰ τὴν ὁδὸν εἶδον, βασιλεῦ, στυρανόθεν ὑπὲρ τὴν λιμ-πρότητα τοῦ ἡλλου περιελάμψαν με πῶς, καὶ τὸς σὺν ἐμοὶ κορευόμενους. Πάντων δὲ καταπεσόντων ἡμῶν εἰς τὴν γῆν, ἤκουσα φωνῆν λαλοῦσαν πρὸς με καὶ λέγουσαν τῇ· Ἐβραῖοι διαλέκτω· Σαούλ, Σαούλ, τί με διώκεις; σαληρόν σοὶ πρὸς κέντρα λα-κτίειν. Ἐγὼ δὲ εἶπον· Τίς εἰ, Κύριε; Ὁ δὲ εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις. Ἀλλὰ ἀνάστηθι, καὶ στήθῃ ἐπὶ τοῦς πόδας σου· εἰς τοῦτο γὰρ ὤρθη σοὶ, προχειρίζασθαι σε ὑψηρότην καὶ [390] μάρτυρα ὧν τε εἶδες, ὧν τε ὀρθήσομαι πῶς, ἐξαιρούμενός σε ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐθνῶν, εἰς οὗς ἐγὼ σε ἀπο-στέλλω, ἀνοίξαι ὀφθαλμούς σου αὐτῶν τοῦ ἀποστρέψαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τὸν θεόν, τὸν λαβὼν αὐτοὺς ἀπειρὸν μαρτυρί-ων καὶ κληρόν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις ἀπίστοις τῇ εἰς ἐμὲ. Ἐκδοκαί, πῶς ἡμέρας διαλύεται. Ὁ Θεὸς φησὶν, εἶπε πρὸς με, οὗτις Ἐβραῖον σοὶ προχειρίζασθαι σε ὑψηρ-

* Ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν tres non habent. ὁ ἄλλος, ὁ κληρῶν καὶ δεικνύει τοῦ Θεοῦ. ὁ Ἰησοῦ quidam non habent.

ετην και μάρτυρα, ὡν τε εἶδες, ὡν τε ἐρῶσθε μοι
 σοι, ἔξαιρουμένους σε ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἐθνῶν,
 εἰς οὗς ἐγὼ σε ἀποστείλω, ἀνοίξει ὄφθαλμοὺς αὐ-
 τῶν, τοῦ ἀποστρέφαι ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, καὶ τῆς
 ἐξουσίας τοῦ Σατανᾶ ἐκί τὸν θεόν, τοῦ λαβεῖν ἀβ-
 τοὺς ἄφρονι ἀμαρτιῶν. Ὁσαί εἶπε· Τούτους ἐπίσθησεν,
 ταύτην τῆ ὁπτασίᾳ μὲ ἐπιγράφεται, καὶ οὕτως ἐπισθεν,
 ὡστε μὴ ἀναβάλλεσθαι. Ὅθεν, βασιλεῦ Ἀγγλῆα, οὐκ
 ἐγερούσης ἀπειθεῖ τῆ ὀρασίῳ ἀπασίας· ἀλλὰ τοῖς
 ἐν λαμασκῶ πρώτοις καὶ Ἱεροσολύμοις, εἰς πᾶσαν
 τὴν χώραν τῆς Ἰουδαίας, καὶ τοὺς ἐθνεσιν ἀναγ-
 γέλλω μετανοεῖν, καὶ ἐπιστρέφειν ἐκί τὸν θεόν,
 δεῖα τῆς μετανοίας ἔργα προσκοιτας. Ὁ τούτων καὶ
 τοὺς ἄλλους παιδεύων περὶ βίου ἀρίστου, πῶς δὲ αὐτὸς
 στάσις καὶ φιλονεικίας, φησὶν, ἀρχηγὸς γέγονα· Ἐνεκα
 τούτων οἱ Ἰουδαῖοι μὲ συλλεβήθησιν ἐν τῷ ἱερῷ,
 ἐκείρωτό διαχειρῆσασθαι. Ἐπικουρίας οὐν ευχόμε-
 νος τῆς καρὰ τοῦ θεοῦ ἐπι τῆς ἡμέρας ταύτης ὄνηκα,
 μαρτυρούμενος μικρῶ τε καὶ μεγάλῳ, οὐδὲν ἐκτός λέ-
 γων ὡν ἐκ ἐμοῦ ἐλάλησεν μαλλόντως γέ-
 νεσθαι, καὶ Μωδοῦς· εἰ παθῆτος ὁ Χριστός, εἰ
 πρώτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν φῶς μέλλει καταγ-
 γέλλειν τῷ τε λαῷ καὶ τοῖς ἐθνεσιν. Ὅρα, πῶς ἐκτός
 κολακίας ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ, καὶ τὸ πᾶν ἐπιγράφει
 τῷ θεῷ. Εἶτα ἡ παρρησία. Ἄλλ' οὐδὲν τὸν ἀποστρέφαι
 καὶ τὸ ἀπαλάξ· Ἄπὸ γὰρ προφητῶν ἰσχυρίζομαι, Εἰ
 παθῆτος ὁ Χριστός, εἰ πρώτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν
 φῶς μέλλει καταγγέλλειν· ὡσαί εἶπεν, ἐτι πρώτος
 ὁ Χριστός ἀναστὰς, οὐκέτι ἀποθνήσκει. Ἄθλον ἐκ
 τοῦ πᾶσι καταγγέλλαι τοῦτο καὶ εἰ ζαντοὺς προσδοκῶν.
 Εἶτα τὴν παρρησίαν ὁ Φησὶν ἰδῶν, ἐπειθεῖ πρὸς τὴν
 βασιλεία διελέγετο, μὴ μεμειτᾶμενος τοῦ πρὸς αὐτὸν
 ἀποβλέπειν, ὡσπερ ἐπαθεῖ τε, καὶ φησι· Μαίνῃ, Παῦλε.
 Ὅτι δὲ παθῶν τοῦτο λέγει, ἀκουε τῶν ἐξῆς· Ταῦτα δὲ
 αὐτοῦ διαλεγόμενον, ὁ Φησὶς μετὰ τῆ ἡ φωνῆ
 ἔφη· Μαίνῃ, Παῦλε, τὰ κολλὰ σε γράμματα εἰς μα-
 ρτυρίαν κεραιρέσει. Τί οὐν ὁ Παῦλος; μετὰ ἐπιεικίας ἀπο-
 κρινόμενος, Οὐ μαίνομαι, φησὶ, κρᾶσις Φησὶς, ἀλλὰ
 ἀληθῆς καὶ σωφροσύνης ῥήματα ἀποδοχίζομαι.
 ἴτα καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκει, δι' ἣν πρὸς τὴν βασιλεία
 ἐν λόγον ἀπέστρεψεν· Ἐπιστάται γὰρ περὶ τούτων
 ὁ βασιλεὺς, πρὸς ἐν καὶ παρρησιαζόμενος λαῶ·
 λαθάνων γὰρ τούτων αὐτὸν τί οὐ κελδομαι οὐδὲν·
 εὐ γὰρ ὅστις ἐν γυνίᾳ πεκαρμίμενος τοῦτο. Πι-
 στεύεις, βασιλεῦ Ἀγγλῆα, τοῖς προφηταῖς; Οἶδα,
 εἰ πιστεύεις. Τοῦτο οὕτως εἶπε, μονουχλ ἐπισύρων
 καὶ λέγων πρὸς αὐτοὺς· Οἶδα, εἰ πάντα οἶδεν ἀκριβῶς·
 καὶ εἶδε μὲν πρώτους ὁμᾶς ταῦτα εἰδῶν (τὸ γὰρ ἐπαγῶ-
 μενον τοῦτο δηλοῖ, τὸ, Οὐ γὰρ ὅστις ἐν γυνίᾳ πεκαρ-
 μίμενος [391] τοῦτο), ἀλλ' οὐκ ἠδελήσαστε. Πιστεύεις,
 βασιλεῦ Ἀγγλῆα, τοῖς προφηταῖς; Οἶδα εἰ πι-
 στεύεις. Ὁ δὲ Ἀγγλῆα πρὸς τὸν Παῦλον ἔφη·
 Ἐν ἄλλῳ μὲ πείθει Χριστιανὸν γενέσθαι. Ὁ δὲ
 Παῦλος εἶπεν· Εὐδαίμων ἂν τῷ θεῷ, καὶ ἐν ἄλλῳ,
 καὶ ἐν κολλῷ, οὐ μόνον σέ, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς
 ἀκούοντάς μου σήμερον, γενέσθαι τοιούτους, ὁμοίως
 κατὰ εἰμι, κεραιρέτος τῶν δεσμιῶν τούτων. Ὅρα πῶς
 εὐχεταί, λέγων· Εὐδαίμων ἂν ἔστω τῷ θεῷ [οὐκ]· ἐν
 ἄλλῳ, τοῦτέστι, παρὰ μικρῶν. Καὶ οὐκ ἀπλῶς εὐχεταί,
 ἀλλὰ καὶ ἐπιεταμένως. Τοιούτους, φησὶ, γενέσθαι
 πάντας, οὐ μόνον σέ, ἀλλὰ καὶ πάντας, ὁμοίως
 κατὰ εἰμι. Εἶτα καὶ προστίθησι· Περαιρέτος τῶν δε-
 σμιῶν τούτων· οὐκ ἀποδυσπετῶν διὰ τὰ δεσμᾶ, οὐδὲ
 αἰσχυρόμενος διότι ἐδέδετο (τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ, εἶπερ
 τί ἄλλο, ἔβην ὁδῆς)· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων ὀπλίγησιν
 ἀφάρων, οὕτως εἶπε. Διὰ τοῦτο προσέθηκε τὸ, Περαι-
 ρετός τῶν δεσμιῶν τούτων. Ἄλλ' ἴωμεν ἄνωθεν τὰ

ἀνεγνωσμένα. Τῆ οὐν ἐκαίριον εἰσελθόντων εἰς τὸ
 ἀκρατήριον, κελδοσάτος τοῦ Φησῆτος, φησὶν, ἡχῆ
 ὁ Παῦλος. Ἀπέστησαν λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι τῆ ἐκείρι
 χρῆσασθαι μόνον ἐκείνων, καὶ τοι αὐτῷ λαμπρὸν ὁ θεῶν
 γίνεσθαι· μετὰ πολλῆς γὰρ τῆς φαντασίας ὁ βασιλεὺς
 καὶ πᾶν τὸ κληθὸς τῶν Ἰουδαίων παρήσαν οὐκ οἱ μὲν,
 οἱ δὲ οὐ. Τὸ κληθὸς τῶν Ἰουδαίων, φησὶ, συνέντευχον
 μοι, ἐν τῷ Ἱεροσολύμοις καὶ ἐνθάδε, ἐκείβουτος μὴ
 δεῖν αὐτὸν ζῆν μηκέτι.

γ. Ὅρα τὴν μαλιαν ἔδωκεν, δεῖν αὐτὸν ἀποθανεῖν λέ-
 γοντες. Ἐντεῦθεν εἰσκουσι, εἰ δικαίως ἐπεκαλόστο
 Καίσαρα. Εἰ γὰρ οὐδὲν μὲν εἶχον δεῖν ἐπιεῖν, ἐκείνοι
 δὲ ἐμαρμίμεσαν, ἐκτός ἐπ' ἐκείνων ἔρχεται. Ὅσως τῆς
 ἀνακρίσεως οὐ· ὁμῶν προμῆτης, ὡχὸν τὶ γράφαι,
 φησὶν. Ὅρῃς, πῶς βασανίζεται πολλὰς τὸ πρᾶγμα;
 Καὶ τῆ ἀπολογίας τούτων ταύτης Ἰουδαῖοι αἰστοί, ἦν
 ἐμμελον μαθῶναι καὶ οἱ ἐν τῇ Ρώμῃ. Περὶ πάντων
 ὡν ἐγκαλοῖται, βασιλεῦ Ἀγγλῆα, φησὶν, ἦημα
 ἐμάντων μακάριον, μέλλω ἐκί σὺ ἀπολογεῖσθαι.
 Ὅρα πῶς κηρυκε ἀκοντες καὶ τῆς οικίας γίνονται
 κακίας καὶ τῆς Παύλου ἀρετῆς καὶ αὐτῷ τῷ κρατούντι
 ὡστε λαμπρότερον ἀπήγετο Παῦλος, ἦ εἰ χωρὶς δεσμιῶν
 ἀπήλθεν· οὐκέτι γὰρ ὡς πλάνος καὶ γῆς τοσούτων
 αὐτὸν ἀφέντων δικαστῶν ἀπήγετο. Πάντα τούτων ἀπο-
 λυόμενος παρ' οἱς ἐτέχθη καὶ ἐτάρχη, οὐκ ἀπλῶς, ἀλλ'
 οὕτως καθαρῶς ὑπόψας ἐπιδαίνει τῆς Ρώμης. Καὶ οὐκ
 εἶπε· Τί δὲ τοῦτο; ἀπᾶς ἐπεκαλόστομη Καίσαρα· μυ-
 ριακὴς ἐκρήθη· μέχρι πότε; ἀλλὰ τί; Πάνω ἱστομῶς
 ἐγένετο δοῦναι εὐθύνας καὶ ἐπὶ τοῦ μέλιτος εἰδῶτος; τὰ
 κατὰ Ἰουδαίους. Διὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας
 ἀπολογεῖται, ἵνα οὐκ ὄντων κυρίων τῶν καταδικάζοντων
 αὐτὸν· ὅς, καίπερ οὐκ ὄντων κυρίων, ἀλλὰ τῆς ἀπο-
 φάσεως ἐκείνης κρατούσης, εἰ πρὸς Καίσαρα πο-
 ρεύσῃ, δίδωσι λόγον ὅμως, καὶ πολλὰς τὰς εὐθύνας περὶ
 πάντων· οὐ περὶ τῶν μὲν, περὶ τῶν δὲ οὐ. Μονουχλ
 δὲ τοῦτο λέγει δ' ὡν ἀπεκρίνεται· [392] Ἐγκαλοῖσιν
 ὑπὲρ στάσεως, ἐγκαλοῖσιν ὑπὲρ αἰρέσεως, καὶ εἰ τὸν
 ναὸν ἐδεβήσωσιν· περὶ πάντων ἀπολογούμαι. Τῆ μὲν
 οὐν βλασφῆμιον μου τῆρ ἐν ἐσθῆτος Ἰσακί ἀντέτος οἱ
 Ἰουδαῖοι· εἰ μὲν οὐ τοῦ ἐμοῦ τρόπου τὸ στάσις ποιῶν,
 αὐτοὶ μάρτυρες οἱ καθήγοροι. Ὁ καὶ πρὸ τοῦτο λέγει·
 Ζηλιώτης ἐπάχρων τῶν πατρῶν μου παραδόσεως,
 τοῦτο καὶ ἐναυθα αἰνῆται διὰ τοῦ εἰπεῖν, Τῆρ ἐν
 ἐσθῆτος μου βλασφῆμιον. Καὶ ἐτι δὲ ὁ δῆμος παρῆν,
 τότε καλεῖ αὐτῶν τὴν μαρτυρίαν. Οὐκ ἐπὶ τοῦ δικαστοῦ
 εἰ δὲ τοῦ ἡσίου τοῦτο ποιεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ
 Φησῆτος· καὶ πάλιν ὁ ἐναυθα, εἰ πλείους παρήσαν
 ἐκεί δὲ οὐ πολλῆς ἀπολογίας ἔδει, τὸν γραμμετῶν τῶ
 ἡσίου ἀκρίνετων αὐτὸν. Ἰσακί, φησὶ, πάντες Ἰου-
 δαῖοι προτιμῶσόντες μὲ ἄνωθεν. Καὶ οὐ λέγει, πο-
 ταπὸς αὐτοῦ ὁ βίος, ἀλλὰ ἀφῆσιν αὐτῶν τὸν συνειδῶν
 καὶ τὸ πᾶν ἐν τῇ αἰρέσει εἴσθη, δεκνὺς ἐναυθεῖν οὐ
 ἂν ἐλόμενος αὐτῆν, εἰ ποινήρης ἦν καὶ μοιχῆρης. Ἐπὶ
 τῆς αἰρέσεως τούτων ταύτης, ἦς, φησὶν, ἱστορικά κρινί-
 μενος. Ἄδει καὶ παρ' αὐτοῖς πρεσβύτεται, διὰ ταῦτα
 ἦρχοντο, εἰς ταύτην λατρευόμενος, ἴνα ταύτης τύχης
 ταύτην ἐγὼ καταγγέλλω, καὶ περὶ τῆς ἐλλείδος ταύ-
 τῆς ἐγκαλοῦμαι. Ἄρα μαυνομένον ἐστὶ πάντα μὲν ὑπὲρ τῶ
 τυχεῖν ταύτης ποιῶν, τὸν δὲ εἰς ταύτην πιστεύοντα εἰσε-
 ναῖν. Ἐγὼ μὲν οὐν εδοξα ἑμαυτῷ πρὸς τὸ ὄνομ
 Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, φησὶ, δεῖν κολλὰ ἐναυτεῖ
 πρᾶξι· τοῦτέστι, Ἐκρίνα ταῦτα ποιῶν, εἰ οὐκ ἦμι
 τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τῶν πολεμῶντων αὐ-
 τῷ ὑπὲρ. Ὅθεν καὶ ἀξίως ποῖναι μάρτυς, εἰ
 μυρία ποιῶν, καὶ πολεμῶν τοὺς πιστεύοντα, καὶ περὶ
 βλασφημῶν, καὶ πάντα κινῶν, πῶμεις, ἔρχοντες, καὶ ἰ

* Inclusam negationem habent tres mss., Commel. et Sav. Kta.

ἢ Τῆ ἀρίστη ὑπῆλθεν. ὁ ὕσως Ζηλιώτης ὑπάρχων, καὶ εἰ δὲ
 δ. ὁ Τρες mss., οὐκ ἐπὶ τοῦ δ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ἡσίου· καὶ πᾶν
 mala.

persuasit, ut non differrem. 19. Unde, rex Agrippa, non fui incredulus celesti visioni; 20. sed is, qui sunt Danasici primus et Hierosolymis, et in omnem regionem Judæe, et gentibus annuntiabam ut penitentiam agerent, et converterentur ad Deum, digna penitentiae opera facientes. Qui igitur alios erudiebam circa vitam optimam, quomodo seditionis et contentionis auctor fuissem? 21. *Hæc ex causa me Judæi, cum essem in templo, comprehensum tentabant interficere.* 22. *Anxilio autem adjutus Dei, usque in hodiernum diem sto, testificans minori atque majori, nihil extra dicens, quam ea, quæ propheta loquuti sunt futura esse, et Moyses,* 23. *si passurus Christus, si primus ex resurrectione mortuorum lumen annuntiatorum est populo et gentibus.* Vide, ut sermo ejus adulatione careat, et totum adscribat Deo. Vide et dicendi libertatem, Sed neque nunc desisto; firmitatem: A prophetis confirmor, An passurus fuerit Christus, an primus ex resurrectione mortuorum lumen sit annuntiatorum; ac si diceret: Christus primus resurgens, jam non moritur (Rom. 6. 9). Manifestum est ex eo, quod omnibus hoc denuntiet, et in semetipsis expectent. Deinde Festus, ut loquendi libertatem vidit, qua regi loquebatur, non averteus se ab aspectu ejus, ac si aliquid pateretur, dicit: *Insanis, Paule.* Quod autem aliquid passus hoc dicat, auli sequentia: 24. *Hæc autem illo disserente, Festus magna voce dixit: Insanis, Paule; multæ literæ te ad insaniam convertunt.* Quid igitur Paulus? Cum mansuetudine respondens ait: 25. *Non insanio, optime Feste; hæc veritatis et sobrietatis verba loquor.* Postea etiam causam docet, propter quam ad regem sermonem converteret: 26. *Scit enim de his rex, ad quem et constanter loquor: latere enim eum nihil horum arbitror: non est enim in angulo hoc gestum.* 27. *Credis, rex Agrippa, prophetis? Scio quod credis.* Hoc ita dixit, quasi traducens illos et dicens: Scio, quod omnia accurate sciat: et oportebat quidem vos hæc scire primos (id enim sequentia declarant: *Non est hoc in onylo gestum;* sed nolistis. *Credis, rex Agrippa, prophetis? Scio, quod credis.* 28. *Agrippa autem ad Paulum dixit: In modico sanues me Christianum fieri.* 29. *Et Paulus: Opto apud Deum et in modico et in magno, non tantum te, sed etiam omnes, qui audiant me, hodie fieri tales, qualis et ego sum, exceptis vinculis his.* Vide quomodo precatur, dicens: *Opto apud Deum in modico;* hoc est, ut ne parum quidem absit. Et non solum orat, sed ferventer. *Tales, inquit, fieri omnes, non modo te, sed omnes, qualis sum ego.* Deinde ait, *Exceptis vinculis his:* non moleste ferens vincula, neque erubescens quod ligatus esset (hoc enim ipsi, si quid aliud, gloriosum erat); sed ad illorum opinionem respiciens, ita dixit. Ideo addidit, *Exceptis vinculis his.* Sed superius lecta repetamus. *Postera ergo die, ut in auditorium ingressi sunt, jubente Festo adductus est Paulus.* Destiterant jam Judæi, eo quod ille appellasset, et tunc ipsi splendidum adest theatrum: cum multo enim apparatu rex et omnis multitudo Judæorum adfuerunt: non alii aderant, alii aberant, sed omnes præsentem

erant. *Multitudo Judæorum, inquit, interpellavit me Hierosolymis et hic, clamantes non oportere hunc ultra vivere.*

3. Vide insaniam: clamabant, oportere illum mori dicentes. Hinc ostendit se jure Cæsarem appellasse. Si enim nihil grave dicendum habebant, illique furebant, jure ad illum venit. *Ut interrogations a vobis facta habeam quod scribam, inquit.* Vides quomodo sæpe causa examinatur? Et defensionis hujus auctores sunt Judæi, quam cognituri erant etiam qui erant Romæ. *Super omnibus, de quibus accusor, rex Agrippa, existimo, inquit, me beatum, qui coram te rationem redditurus sum.* Vide quomodo vel invitum et nequitiam sædæ et virtutis Pauli testes sunt etiam apud regem, ita ut magnificentius abduceretur Paulus, quam si absque vinculis abisset. Non enim ultra ut deceptor et prestigiator a toti iudicibus dimissus abducebatur. Omnibus ergo relictis, apud quos natus educatusque fuerat, non utcumque, sed omni suspitione liber Romanus migrat. Neque dixit: Quid hoc est? semel appellavi Cæsarem, nullius iudicatus sum: usquequo? sed quid? iterum paratus erat reddere rationem apud eum, qui res Judaicas maxime nosset. Quare cum magna libertate sædæ defendit, quia si, qui se condemnabant, nullam jam habebant auctoritatem. Licet autem nihil possent, et sententia illa, qua dictum fuerat, *Ad Cæsarem ibis, teneret, attamen dat ille rationem multiplicem de omnibus, nec de quibusdam solum.* Et responsione sua hæc fere dicit: Accusant de seditione, accusant de hæresi et quod templum violaverim: de omnibus rationem reddo: *Vitam meam a juventute sciunt omnes Judæi:* quod a moribus meis abhorreat seditiones excitare, accusatores ipsi testes sunt. Quod etiam antea dixit, *Emulator patrum meorum traditionum, id et hoc loco subindicat: Vitam ab adolescentia mea.* Et quando populus totus aderat, tunc illorum advocat testimonium. Neque solum ad Lysiam tribunal hoc fecit, etiam apud Festum: et rursus hic, cum plures aderant. Illie autem non multa defensione opus erat, cum literæ Lysie ipsam dimitterent. *Sciunt omnes Judæi, inquit, qui jam olim me noverunt.* Et non dixit, qualis sua vita; sed illorum conscientie relinquit, et totum in sectam rejicit: si bene ostendens se non illam delecturum fuisse, si malus fuisset et improbus. Pro secta igitur hac, inquit, sto iudicium subiens. Hæc ab illis quoque defenditur, propter hanc precantur, propter hanc Deum colunt, ut hanc consequantur: hanc ego annuntio et de hæcpe accusor. Ergo insanientium est, omnia facere ad illam assequendam, et eam qui in illam credit persequi. *Mihi autem visum est, inquit, adversus nomen Jesu Nazareni oportere omnia contraria facere;* id est, Judicavi hæc facienda esse, quia non eram ex discipulis Christi, sed ex impugnantibus eum. Ideo fide dignus testis est, quia dum millia faceret, ut fideles impugnet, dum blasphemare suaderet, omnia moveret, civitates, principes, et per seipsum hæc faceret, sic de repente mutatus est. Deinde rursus testes, qui simul aderant: deinde ostendit se jure credidisse, a luce, a prophetis, ab eventibus, et ab iis quæ nunc facta

sunt : subdit enim : *Media die in via, et vidi lucem me circumfulgentem, et eos, qui mecum ibant.* Vide ergo, quomodo et a prophetis, et ab his, ipsis fidem faciat. Ne enim videretur innovare, etiam magna dicere posset, rursus ad prophetas confugit, et ipsos in medio ponit. Hoc fide dignius erat : utpote quod nunc evenerat ; sed quia ipse solus viderat, rursus a prophetis confirmat. Et perpende illum non eodem modo in iudicio, et in ecclesia disserere : nam illic quidem dixit, *Occidatis* ; hic vero nihil tale, ne amplius forem succederet, sed idem ipsum ostendit, dicens : *Si passibilis Christus.* Sic illos a crimine liberat. Igitur, id quod ego annuntio, num primus mortuorum resurrexerit, id ex prophetis demonstro : nam et prophetae hoc annuntiant. Itaque sermonem meum accipite, ut qui est prophetarum. Quia autem visionem dixerat, demum cum libertate præclara gesta narrat. Quænam illa ? *Ut aperias, inquit, oculos, et convertas a tenebris ad lucem, et a potestate satanas ad Deum.* Ad hoc enim, inquit, apparui tibi, hoc est, non ut puniam, sed ut apostolum te faciam.

Fidelium bona quæ. — Vide, mala quæ incredulos detinent ostendit, satanam et tenebras ; sicut fideliæ bona sunt lux, Deus, sora sanctorum. Nec solum ad penitentiam hortatur, sed ad mirabilem agendam vitam. Et vide ubique gentes sermone permixtas ; nam qui aderant, ex gentibus erant. *Testificans, inquit, tum parvo tum magno.* Propter milites ita dixit. Deinde defendentis se ordine dimisso, doctoris ordinem accepit : ideo ait Festus illi : *Insanis.* Postea ne videretur ipse doctor esse, inducit prophetas et Moysen : *Si passibilis, inquit, Christus, si primus ex resurrectione mortuorum lucem annuntiaturus sit populo et gentibus. Festus magna voce dixit.* Sic furoris et iræ vox erat.

4. Quid ergo Paulus ? *Non est in angulo gestum hoc, ait.* Hic de cruce loquitur et de resurrectione, et quod dogma ubique terrarum pervaserit. *Credis, inquit, rex Agrippa.* Non dixit, Resurrectioni, sed, *Prophetis.* Deinde præoccupat illum, et dicit : *Scio, quod credis.* Cui Agrippa : *In modico mihi suades fieri Christianum.* Non intellexit Paulus, quid sit, *In modico* ; sed putavit hoc significare. Ex modico : ideo sic respondet ; ita idiota erat. Et non dixit, *Vellem, sed, Optarem, non solum te, sed etiam omnes audientes.* Vide adulationis expertem sermonem. *Optarem, inquit, hodie omnes fieri tales, qualis ego sum exceptis vinculis his.* Vide : qui gloriatur in vinculis, qui profert illa sicut catenam anream, illa nunc deprecatur. Et ne mireris : adhuc enim infirmiores erant, et illi attemperatus sermo erat. Nam quod vincula magni faceret, vide quomodo in Epistolis illa semper præponat aliis, dicens : *Paulus vinculus Jesu Christi (Ephes. 3. 1) ; et rursam, Ideo circumposita est mihi catena, sed verbum Dei non est alligatum ; et, Usque ad vincula quasi malefactor (Coloss. 4. 3, et 2, Tim. 2. 9).* Vide, non modo vincula ponit ; sed etiam *Quasi malefactor* addidit, augens vinculorum gloriam. Duplex supplicium, quod ligatus esset, et quod ut malefactor. Nam si ita alligatus fuisset, quasi pro

bono opere, aliquam consolationem habuisset ; nunc autem ut malefactor, et quasi in gravissimis deprehensus : et tamen nihil hæc curabat. Talis est anima calcæsi amore sublimis effecta. Nam si ii, qui hoc turpi amore flagrant, nihil putant vel gloriosum vel pretiosum, sed ea solum, quæ concupiscentiæ suæ inservire possunt, gloriosa et pretiosa iudicant, et amassa sit eis omnia : multo magis il, qui hoc amore capti sunt, nihilli faciunt pretiosa. Quod si dicta non intelligamus, nihil mirum : in hac quippe philosophia imperiti sumus. Si quis enim igne Christi capiat, talis efficitur, qualis fuerit homo solus in terra habitans : sic nihil curat, non gloriam, non ignominiam ; sed sicut is, qui solus habitaret, neminem curaret, sic neminem ille curat. Tentationes autem, flagella, carceres ita continentur, ac si in alieno corpore hære pateretur, et ac si adamantino esset corpore ; ea autem, quæ suavia in hac vita sunt, ita deridet, et erga illa insensibilis est, ut nos erga mortua corpora, vel ac si ipsi mortui simus. Tantum porro abest, ut aliquo affectu capiat, quantum aurum igne probatum et purum a sordibus liberum est. Sicut enim mucæ in mediam flammam non inciderint, sed fugiant : sic nec animi affectus ad hunc ignem accedere audent. Et horum vellem exempla ex nobis ipsis proferre ; quia vero inopes sumus, necesse est, ut ad illum ipsum confugiāmus. Vide autem, quomodo ille ipse erga totum mundum affectus esset. *Mihi mundus crucifixus est, inquit, et ego mundo (Gal. 6. 14) ; id est, Mortuus sum mundo, et ille mihi mortuus est.* Et rursus : *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus (Id. 2. 20).* Hæc dicere solius est Pauli. Nos autem qui tantum ab illo absumus, quantum cælum a terra, nos abscondamus ac neque os aperire audeamus. Quod autem quasi in solitudine esset, et sic præsentia respiceret, audi illum dicentem : *Non considerantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur (2. Cor. 4. 18).* Quid dicis ? Atqui contra quam dicis, res se habet : nam invisibilia non videmus, et visibilia videmus. Quales habebas oculos, tales sunt, quæ a Christo dati : sicut enim hi visibilia quidem vident, invisibilia vero non vident : sic illi contra : nemo qui invisibilia videat, visibilia videt ; nemo qui visibilia videat, invisibilia videt. Annon etiam apud nos hoc fit ? Quando enim conversa mente ex invisibilibus aliquid cogitamus, sublimes nobis sunt operationum oculi. Contemnamus gloriam ; rideri magis, quam laudari velimus. Nam qui irridetur, nihil læditur ; qui laudatur, multum. Ne magni faciamus ea, quæ homines terrent ; sed de iis ut de puerillis lusum tractemus : neque enim, si quem videamus puerulos exterrere, ipsum admiramur : nam quisquis terret, puerulos terret ; virum namque terrene non possit. Et quemadmodum qui terrent, vel supercilia surrigunt, vel aliter vultum distortunt ; at si sanum et mansuetum oculum habeant, hoc facere non possint : sic et hi, perspicacitatem mentis distortentes, hoc faciunt. Itaque mansuetum hominem et bonæ animæ nemo exterrat, sed illum veneramur omnes, hono-

λαυτοῦ ταῦτα πράττων, οὕτως ἐξαίφνης μεταβέβηται. Εἶτα πάλιν οἱ μάρτυρες οἱ συνόντες· εἶτα δεικνύουσιν ἐαυτὸν δικαίως πεισθέντα, ἀπὸ τοῦ φωτός, ἀπὸ τοῦ τῶν προφητῶν, ἀπὸ τοῦ τῶν ἐκβάσεων, ἀπὸ τοῦ τῶν νῦν γενημένων. Ἐπήγαγε γάρ· Ἐμάρας μέσης κατὰ τὴν ὁδόν, εἰδὼς περιβλεψάμενος φῶς, καὶ τοὺς σὺν ἔμοι κορευομένους. Ὅρα γούν, πῶς καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν, καὶ ἀπὸ τούτων αὐτοῦ πιστοῦται. Ἴνα γὰρ μὴ δόξῃ καινοτομεῖν, καίτοι ἔχων μεγάλα σημεῖα, πάλιν ἐπὶ τοῖς προφήταις καταρτίζει, καὶ τὰ αὐτῶν εἰς μέσον τίθησι. Τοῦτο μὲν οὖν ἀξιολογότερον ἔστι νῦν γενόμενον· ἀλλ' ἐπειθὴ μόνος αὐτός, πάλιν αὐτὸ ἀπὸ προφητῶν πιστοῦται. Καὶ ἄρα αὐτὸν οὐχ ὁμοίως διαλεγόμενον ἐν δικαστηρίῳ, καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ· ἐκεῖ μὲν οὐ λέγει, ὅτι καὶ Ἄνεστε· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον, ὥστε μὴ πλέον ἐκκαῦσαι τὸν θυμὸν· ἀλλὰ τὸ αὐτὸ δεικνύουσιν, εἰπὼν, *Εἰ παθητός εἰς Χριστόν*. Οὕτως ἀφήτην αὐτοῖς ἐγκλημάτων. Ὅπερ οὖν ἐγὼ καταγγέλλω, εἰ ἀνέστη πρῶτος ἐξ τῶν νεκρῶν, ἐκ τῶν προφητῶν δεικνύμι· καὶ γὰρ καὶ οἱ προφήταις τοῦτο καταγγέλλουσιν. Οὐκ οὖν διεξάβη τὸν λόγον ὅς τὸν αὐτοῦ ἦν ταῦν προφητῶν. Ἐπει δὲ εἶπε τὴν βίβην, λοιπὸν καὶ μετὰ ἀδείας καὶ τὰ κατορθώματα λέγει. Ποῖα ταῦτα; *Τοῦ ἀνοίξει αὐτῶν*, φησὶν, [593] *ὄφθαλμοῦς, καὶ ἀποστρέψαι ἀπὸ σκοτίας εἰς φῶς, καὶ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τὸν Θεόν*. Εἰς τοῦτο γὰρ ὄφρησ' σοι· τοῦτ' ἐστίν, οὐχ ὥστε κολάσαι, ἀλλ' ὥστε ἀποτόλῃ ποιήσαι.

Ὅρα, τὰ συνέχοντα κακὰ τοὺς ἀπίστους δεικνύσι, τὸν Σατανᾶν, τὸ σκοτός, ὡπερ καὶ εἰ τὰ ἀγαθὰ τῶν πιστῶν, τὸ φῶς, τὸν Θεόν, τὸν κληρὸν τῶν ἀγγέλων. Καὶ οὐκ ἀπλῶς μετανοεῖν παραινεῖ, ἀλλὰ καὶ βίον ἐπιδείκνυσθαι θαυμασίων. Καὶ ὅρα πανταχοῦ τὰ ἐθνη συμπλεκόμενα τῷ λόγῳ· οἱ γὰρ παρῆντες ἐξ ἐθνῶν ἦσαν. *Μαρτυρούμενος, φησὶ, μικρῶ τε καὶ μεγάλῳ, τοῦτ' ἐστὶ καὶ ἐπιστήμῳ καὶ ἀσκήμῳ*. Τοῦτο διὰ τοῦ στρατιωτικῆς οὕτως εἶπεν. Εἶτα ἀπέλε τὴν τάξιν τοῦ ἀπολογουμένου, τὴν τοῦ δεσπικλοῦ εἶλαβε. Αὐτὸ καὶ ὁ Φητός φησι πρὸς αὐτόν· *Μαίηρ*. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ τῶν αὐτῶν διδάσκαλος εἶναι, ἐπήγαγε τοὺς προφήτας, τὸν Μωσῆα. *Εἰ παθητός, φησὶν, ὁ Χριστός, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάντων νεκρῶν φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ τε λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσιν*. Ὁ Φητός μεγάλῳ τῇ φωνῇ ἔφη. Οὕτω θυμῷ ἦν καὶ ἄρτης ἡ φωνή.

δ. Τι οὖν ὁ Παῦλος; Οὐ γὰρ ἐστὶ, φησὶν, ἐν γυνὼν πεπραγμένον τοῦτο. Ἐνταῦθα περὶ τοῦ σταυροῦ λέγει τοῦτο, περὶ τῆς ἀναστάσεως· καὶ ἐτι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης γέγονε τὸ δόγμα, *Πιστεύεις, βασιλεῦ*, φησὶν, Ἄγριππα; Οὐκ εἶπε, *Τῇ ἀναστάσει*, ἀλλὰ, *τοῖς προφήταις*. Εἶτα προκαταλαμβάνει αὐτόν, καὶ φησὶν *οἶδα, ὅτι πιστεύεις*. Πρὸς δὲ καὶ ὁ Ἄγριππας· *Ἐν ἄλλῳ με πείθει Χριστιανὸν γενέσθαι*. Οὐκ ἐνόησεν ὁ Παῦλος τί ἐστιν, *Ἐν ἄλλῳ*, ἀλλ' ἐνόμισεν, ὅτι Ἐξ ἄλλου· διὰ καὶ πρὸς τοῦτο ἀποκρίναται· οὕτως ἀδούτως ἦν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Οὐ βούλομαι, ἀλλ' *Ἐβόησεν, οὐ μόνον σέ, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας*. Ὅρα κολακείας ἀπληγῶν τὸν λόγον. *Ἐβόησεν, φησὶ, σήμερον γενέσθαι πάντας τοιοῦτοις, ἀκούσι καὶ ἐγὼ ἐμῶ, παρεκτός τῶν δεσμών τούτων*, Ὅρα ὁ καυχόμενος ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς, ὁ προφέρων αὐτοῖς καθάπερ ἄλυσιν χρυσῆν, τοῦτοῖς ἀπέχεται νῦν. Καὶ μὴ θαυμάζει· ἐτι γὰρ ἀσθενέστερον δεικνύεται, καὶ συγκαταβατικώτερος ἦν ὁ λόγος αὐτῷ. Ἐπει, ὅτι τὰ δε-

σμὰ βλέπειον ἤγειτο, ἄκουε πῶς ἀεὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς πάντων προτίθησι τῶν ἑλλῶν, λέγων· *Παῦλος δεσμός Ἰησοῦ Χριστοῦ*· καὶ πάλιν, *Τούτου χάριν τὴν ἄλυσιν περιέλαμι, ἀ.λ. ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ θέσεται* καὶ, *Ἄχρι δεσμών ὡς κακούργος*. Ὅρα· οὐχί, δεσμών μόνον, ἀλλὰ καὶ, *Ὡς κακούργος*, προσέθηκεν, αἰσῶν τὴν ἀπὸ τῶν δεσμών ὄψαν. Διπλῆ δὲ ἡ τιμωρία, καὶ ἐτι εἰδέτο, καὶ ἐτι ὡς κακούργος. Εἰ μὲν γὰρ οὕτως εἰδέτο ὡς ἐπ' ἀγαθῷ, ἔπερ' εἶνα ἂν παραμυθίαν τὸ πρῶτον· νῦν δὲ καὶ ὡς κακούργος, καὶ ὡς ἐπὶ τοῖς δεσμοῖς ἀλούς· καὶ ὅμως οὐδενὸς τούτων· ἐφρόντιζε. Τοιοῦτον ψυχῇ πτερωθεῖσα τῷ οὐρανῷ ἔρωσι. Εἰ γὰρ οἱ τῶν αἰσῶν τοῦτον ἐρώντες ἔρωσι, οὐδὲν ἠγούναται οὔτε ἐνδοθῶν οὔτε τίμων, ἀλλ' ἡ ἕκαστα, ὅσα ἂν αὐτοῖς πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν συντελεῖν, ταῦτα κρῖνεται καὶ ἐνδοξία καὶ ἐντιμῶν, καὶ τοῦτο πάντα ταῦτα ὅστις ἐστὶν ἡ ἐρωμένη, πολλῶν μάλλον οἱ τούτῳ ἀλόντες τῷ ἔρωτι, οὐδὲν ἠγούναται τὰ ἐπιτιμῶν. Εἰ δὲ οὐ νοούμεν τὰ λεγόμενα, [594] οὐ θαυμαστόν ἀπειροὶ γὰρ ἔσμεν τῆς φιλοσοφίας ταύτης. Εἰ γὰρ τις ἀλῶ τῷ πνεύματι τοῦ Χριστοῦ, τοιοῦτος γίνεταί, ὅσος ἂν γένηται ἀνθρώπου μόνος ἐπὶ τῆς γῆς οἰκῶν· οὕτως οὐδενὸς αὐτῷ μάλιστα δόξης καὶ ἀτιμίας· ἀλλ' ὡπερ ἂν εἰ μόνος οἰκῶν οὐδενὸς ἂν ἐφρόντισεν, οὕτως οὐδὲ τότε ὁ τοιοῦτος φροντίζει. Πειρασμῶν δὲ οὕτω καταρροεῖ καὶ μαστιγῶν καὶ δεσμοτέρων, ὡπερ ἂν εἰ ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι ταῦτα ἔπασεν, ἢ ὡπερ ἂν εἰ ἀδαμάντινον ἐκείνητος σώματι τῶν δὲ ἔβλεπον τῶν ἐν τῷ βίῳ οὕτω καταγέλα, καὶ ἀνεπαίσθητος αὐτῶν ἐστίν, ὡπερ τῶν νεκρῶν σωμάτων ἡμεῖς, ἢ αὐτοῖς ὄντες νεκροί. Τοιοῦτον δὲ ἀπέχει· ἀλόνει πάθει τινὲ, ὅσον χρυσὸς πυρρούμενος ὁ καθαρὸς ἂν ἀπόσχοιτο κηλίδος. Ὅπερ γὰρ μυῖαι εἰς μέτρον φλόγα οὐκ ἂν ἐμπύσσειν, ἀλλὰ φεύγουσιν, οὕτω καὶ τὰ πάθη οὐδὲ ἔγγις γενέσθαι τοῦτο τοῦ μᾶ. Καὶ τοῦτον ἐβουλόμην μὲν ἀπ' ἡμῶν τὰ παραεὶγμῶντα παραγαγεῖν δυνάσθαι· ἐπειθὴ δὲ ἀπορούμεν, ἀνάγκη πρὸς αὐτὸν τοῦτον καταρροεῖν. Ὅρα γούν αὐτὸν πρὸς πάντα τὸν κόσμον πῶς δέικετο. Ἐμοὶ κόσμος δεστωρῆται, φησὶ, παρῶν τῷ κόσμῳ· τοῦτ' ἐστίν, Νεκρὸς εἶμι τῷ κόσμῳ, κἀκεῖνος ἐμοὶ νεκρός. Καὶ πάλιν· *Ζῶ δὲ οὐκ ἐστὶ ἐγὼ, ἢ δὲ ἐν ἔμοι Χριστός*. Τοῦτο μόνον Παύλου λέγειν ἐστίν, ἡμῶν δὲ τῶν ἐκείνου τοσοῦτον ἀπολιπομένων, ὅσον τῆς γῆς· ὁ οὐρανὸς, ἐγκαλύπτεσθαι, ὡς μηδὲ τὸ στόμα διᾶραι τοῦ μᾶ. Ὅτι δὲ ὡς ἐν ἐρμηλίᾳ ἦν, καὶ οὕτως· ἐώρα τὰ παρόντα, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· *Μὴ σκοποῦντων ἡμῶν τὰ βλέπομενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλέπομενα*. Τι λέγει; Καὶ μὴ τὸ ἐναντιὸν οὐ λέγει· ἐστὶ· τὰ μὲν γὰρ ἀόρατα οὐ βλέπομεν, τὰ δὲ ὀρατὰ βλέπομεν. Ὅποῖος ἔσχεσθ' ὀφθαλμοῦς, τοιοῦτο εἶναι οἰ παρὰ τὸν Χριστοῦ δεδομημένοι καθάπερ γὰρ οὗτοι τὰ μὲν ὀρώμενα ὀρώσι, τὰ δὲ οὐχ ὀρώμενα οὐκ ὀρώσιν· οὕτως ἐκείνους τοῦναντίον· οὐδεὶς τὰ ἀόρατα βλέπων, τὰ ὀρατὰ βλέπει· οὐδεὶς τὰ ὀρώμενα βλέπων, τὰ ἀόρατα βλέπει. Ἡ οὐχί καὶ παρ' ἡμῶν τοῦτο γίνεταί; Ὅταν γὰρ τὸν νοῦν συστρέφοντες λογίζωμεθα τὰ τῶν ἀόρατων, μετέωρον τὸν ενεργητῶν ἡμῶν γίνονται αἱ βίαις. Καταρροήσωμεν ὄψαν, γελῶσθαί βουλώμεθα μάλλον, ἢ ἐπαινεῖσθαι. Ὁ μὲν γὰρ γελώμενος, οὐδὲν βλέπεται· ὁ δὲ ἐπαινούμενος, μάλλα. Μὴ μέγα φρονόμεν ἐπὶ τοῖς ἐκποδοῖς τοῖς ἀνθρώπων. ἀλλ' ὡς ἐπὶ τῶν παιδῶν τοῦτο πράττωμεν· οὐδὲ γὰρ εἰ τινα ἴδοιμεν ἐκποδούνα παιδία, θαυμάζομεν τοῦτον· εἰ γὰρ τις φοβεῖ, παιδία φοβεῖ· ἀγῶρα γὰρ οὐκ ἂν

* Unus, ἀλούς, ἀλλ' οὐδενός· τούτων. † Unus, οὔτε ἐντιμῶν, ἀλλ'.

* Alius καὶ τοῦτο μόνον τίθησι. † Legebatur αὐτόν, genitium est uno cod. receptum. Eor. * Ὅπερ καὶ deest in quibusdam. † Verba, τοῦτ' ἐστίν, ἀσκήμῳ, ab editis absentia, ex col'd recepta sunt. Eor.

δύνατο φοβεῖν. Καὶ καθάπερ οἱ ἐκροβουότες ἢ τὰς βλαφερίας ἔλκοντες ἄνω, ἢ ἄλλως τὸ πρόσωπον διαστρέφοντες· τοῦτο ποιοῦσιν, ὕμειν δὲ ἔχοντες καὶ ἡμῶν τὸ ὄμμα, οὐκ ἂν δύναιντο τοῦτο ποιῆσαι· οὕτω δὲ καὶ οὕτω, τὸ διορατικὸν τῆς διανοίας διατρέφοντες, τοῦτο ποιοῦσιν. "Ποτε ἡμερόν γε ἀνόρθωτον καὶ καλὸν τῆ ψυχῆ οὐδεὶς ἂν φοβηθεῖ, ἀλλ' αἰδοῦμεθα πάντες, τιμῶμεν, ἐντροπέμεθα. Οὐχ ὁρᾷς, πῶς ὁ φοβερὸς καὶ μισητὸς ἐστὶ καὶ πᾶσιν ἡμῶν ἀπεκτῆς; Τί γάρ [395] τῶν δυναμένων φοβεῖν μόνον οὐκ ἀποστρέφόμεθα; οὐχί θηρία, οὐχί φωνᾶς, οὐχί ὄψεις, οὐχί τόπους, οὐχί ἄερα, οἷον τὸ σκότος;

ε'. Μὴ δὲ μέγα νομίζωμεν, εἰ ἄνθρωποι φοβοῦνται ἡμᾶς. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδεὶς ἡμᾶς ἄνθρωπος ποιεῖται δευτέρον, τὸ καὶ προυμένουσ ἡμᾶς μὴ μέγα τοῦτο εἶναι. Μέγα ἀγαθὸν ἢ ἀρετὴ· καὶ ὅρα πῶς μέγα. "Αἴλια τὰ πράγματα" νομίζοντες, εἰ ὡν συνέστηκεν, αὐτὴν θαυμάζομεν καὶ μακαρίζομεν. Τίς γὰρ οὐκ ἂν μακαρίσθαι τὸν φιλόσοφον, καίτοι πένια, καὶ ὄσα τοιαῦτα, ἀθλία εἶναι δοκεῖ; "Ὅταν οὖν διὰ τῶν ἀθλίων εἶναι δοκοῦντων λάμπῃ, ἄρα τὴν ὑπερβολήν. Μέγα φρονεῖς ἐπὶ δυνασταίῃς, ἄνθρωποι; Καὶ ποῖα δυναστεία, εἰπέ μοι, ἐχειροτονήθῃ; Παρὰ ἀνθρώπων ἐγένετο δυνατός· ἔνδοξον χειροτόνησον σαυτὸν. "Ἀρχῶν γὰρ οὐχ ὁ καλούμενός ἐστιν, ἀλλ' ὁ ὢν. "Ὅσπερ γὰρ ἱατρὸν οὐκ ἂν ποιήσαι βασιλεὺς οὐδὲ φέτορα, αὐτως οὐδὲ ἀρχοντα· οὐ γὰρ τὰ γράμματα ποιεῖ ἀρχοντα, οὐδὲ τὸ ἔθνος. Ἐπιεῖ, εἰ βούλει, οἰκοδομεῖται τις ἱατρικός, ἔχεται καὶ μαθητὰς, ἔχεται καὶ ἔργα καὶ φάρμακα, καὶ εἰσὶτα πρὸς τοὺς κάμνοντας· ἀρα ἄρακεῖ ταῦτα ποιῆσαι ἱατρὸν; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ δεῖ τῆς εἰρήνης, καὶ ταύτης ἄνω, οὐ μόνον ταῦτα οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ βλάπτει· τὸν γὰρ οὐκ ἱατρὸν βέλτερον μηδὲ ἔχειν φάρμακα. "Ὁ μὲν οὖν μὴ ἔχων οὐτε σώζει οὐτε ἀπόλλυσιν· ὁ δὲ ἔχων, ἀπόλλυσιν*, οὐκ εἰδώς, ὅπως χρήσθαι· ἐπειδὴ οὐκ ἐν τῇ φύσει τῶν φαρμάκων ἐστὶν ἡ σωτηρία μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τέχνῃ τοῦ προσάγοντος· τοῦτου γὰρ μὴ ὄντος, πάντα διέφθαρται. Τοιοῦτος καὶ ὁ ἀρχων ἐστίν· ἔχει ἔργα, τὴν φωνὴν, τὸν θυμὸν, τοὺς ὀφθαλμοὺς, τὰς ὑπεροπίας, τὰς τιμὰς, τὰς δωρεάς, τοὺς ἐπαίνους· ἔχει καὶ φάρμακα, τοὺς νόμους· ἔχει καὶ κάμνοντας, τοὺς ἀνθρώπους· ἔχει ἐργαστήριον, τὸ δικαστήριον· ἔχει μαθητὰς, τοὺς στρατιώτας· ἂν οὖν μὴ εἰδῇ τὴν ἐπιστήμην τὴν ἱατρικὴν, οὐδὲν τοῦτων ὀφείλει. "Ὁ δικαστὴς ἱατρὸς ψυχῶν ἐστίν, οὐχὶ σωμάτων· εἰ δὲ αὐτὴ ἡ σωμάτων τοσαύτης δεῖται ἐπιμελείας, πολλῶν μᾶλλον ἢ τῆς ψυχῆς, ἐπειδὴ καὶ μεῖζον ψυχῆ σωμάτων. Οὐκ ἄρα τὸ β. ο.μα ἔχειν ἀρχοντος ἀρχοντὰ ἐστὶν εἶναι· εἰμὶ καὶ ἄλλοι καλούμενοι μεγάλα ὄνματα· ὁλον Παῦλος, Πέτρος, Ἰάκωβος, Ἰωάννης· ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων εἰσὶν ἄπαι καλοῦνται, καθάπερ οὐδὲ γινώσκω· εἰμὶ τοῦ μακαρίου μὲν ἐκείνου ὀνόματος, οὐ μὴν συνώνυμος· οὐκ εἰμὶ Ἰωάννης, ἀλλὰ καλούμαι. Ὅτεω κάκεινος οὐκ εἰσὶν ἀρχοντες, ἀλλὰ καλοῦνται. Εἰσὶ δὲ ἐκείνοι ἀρχοντες καὶ χωρὶς τούτων, ὡσπερ καὶ ἱατρὸς ἢ, καὶ μὴ χρεῖται τῆ ἐπιστήμῃ, ἔχη δὲ αὐτὴν ἐν τῇ ψυχῇ, ἱατρὸς ἐστίν. Εἰσὶν ἀρχοντες ἐαυτῶν ἀρχοντες. Τρία γὰρ ταῦτά ἐστι ψυχῆ, οἰκία, πόλις, οἰκουμένη· καὶ ὅσῃ

τὰ πράγματα προβαίνει. Δεῖ τοίνυν τὸν μέλλοντα ἐπισησθεσθαι οἰκίαν, καὶ καλῶς αὐτὴν οἰκοδομήσειν, πρῶτερον τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτοῦ ρυθμίζειν· οἰκία γὰρ αὐτοῦ ἐστίν· εἰ δὲ τὴν ἑαυτοῦ μὴ δύναται, ἔνθα μία ψυχὴ, ἔνθα κύριος αὐτός, ἔνθα δεῖ συνέσταν ἐαυτῷ, πῶς τοὺς ἄλλους οἰκοδομήσει; [396] "Ὁ τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτοῦ ρυθμίζει δυνάμενος, καὶ τὸ μὲν ποῶν ἀρχεῖν, τὸ δὲ ἀρχεσθαι, ὅπως καὶ οἰκίαν δυνήσεται· ὁ δὲ οἰκίαν, καὶ πόλιν· ὁ δὲ πόλιν, καὶ οἰκουμένην. Εἰ δὲ ψυχὴν οὐκ ἂν δύναται, πῶς οἰκουμένην δυνήσεται; Ταῦτά μοι εἰρηγεται, ἵνα μὴ ὤμην ἐπισημνοῦμαι πρὸς ἀρχάς, ἵνα εἰδῶμεν, τί ποτε ἐστὶν ἀρχή· τοῦτο γὰρ οὐκ ἀρχή, ἀλλὰ κατὰ γὰλως καὶ δουλεία, καὶ μυρία ἕτερα ἂν τις καλέσειεν. Εἰπέ μοι, τί ἐστὶν ἀρχοντος ἴσιν; ἄρα οὐχί τὸ ὠφελεῖν τοὺς ἀρχομένους καὶ εὐαργετῆν; Τί οὖν, ἂν τοῦτο μὴ γένηται; πῶς ἑτέρουσ ὠφελῆσι ὁ ἑαυτοῦ ἢ ὠφελήσας; ὁ μυρίας ἔχων τυραννίδας ἐν τῇ ψυχῇ τῶν παθῶν, πῶς τὰς ἑτέρουσ ἐκκόψει; Ὅστω καὶ τρυφή· οὐχ αὐτὴ ἐστὶ τρυφή, ἀλλ' ἕτερα. "Ὅσπερ γὰρ ἀρχων ἰδέσθῃ οὐχ οὐτός, ἀλλ' ἕτερος· οὕτω καὶ ὁ τρυφῶν ἕτερός ἐστι. Δοκεῖ μοι γὰρ εἶναι τρυφή, τὸ τῆς ἡθονῆς ἀπολαύειν καὶ γαστριζέσθαι· οὐκ ἐστὶ δεῖ τοῦτο, ἀλλὰ τούτων, τὸ ψυχὴν ἔχειν θαυμαστήν καὶ ἐν ἡθονῇ εἶναι. Ἔστω γὰρ τις ἐσθίων, πίνων, σπαταλῶν, ἔπειτα φρονιζέτω καὶ ἀθυμῆται· μὴ δύναται ὅστος εἶναι ἐν τρυφῇ; Οὐκ ἄρα τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν τρυφή, ἀλλὰ τὸ ἐν ἡθονῇ εἶναι. Ἔστω τις ἐτηρὸν λαμβάνων ἄρτον, καὶ ἐμπιπλάσθε μετ' εὐφροσύνης· ἄρα τοῦτο ἡθονῇ; Οὐκοῦν καὶ τρυφή. Ἰδωμεν οὖν, τίηι παραγίνεται αὐτὴ, τοῖς πλουτοῦσιν ἢ τοῖς μὴ πλουτοῦσιν; Ὅτε τοῦτοις ἀπλῶς, ὅτε ἐκείνοις, ἀλλὰ τοὺς οὕτως κατασκευάζουσιν τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτῶν, ὥστε καὶ πολλὰ ἔχειν ἀθυμῶν ὑποθεσίαν. Καὶ ποῖός ἐστιν ὁστος ὁ βίος; ἴσως ἐρεῖ τις ε· ὀρῶ γὰρ κεχηγῶτας ἀπαντας καὶ βουλομένους ἀκούσαι, τίς ἐστὶν ὁ βίος· ὁστος ὁ μὴ ἔχων ἀθυμίας. Οὐκοῦν ἐμολογεῖσθε παρ' ἡμῶν πρῶτον, ὅτι τοῦτο ἡθονῇ, τοῦτο τρυφή, ἐταν ἀθυμία μὴ ἐνοχλῇ, καὶ μὴ ἀπαιτῇ παρ' ἐμοῦ κρέα καὶ οἶνον καὶ καρυκεύματα καὶ ἱμάτια σερικά καὶ πλῆθος τραπέζης. Ἀλλ' ἂν εἰδῆς τοῦτων χωρὶς παρατῶν τὸν βίον τὸν τοιοῦτον, ταύτην τὴν ἡθονῇ ἀγάπῃσιν, τοῦτον τὸν βίον· τὰ γὰρ πολλὰ ἐκ τοῦ μὴ λογίζεσθαι δένετας παραγίνεταί ἡμῶν τὸν λυπηρῶν. Τίς οὖν πλείονα λυπηθῆσεται, ὁ μηδενὸς αὐτῶν φρονιζέων, ἢ ὁ φρονιζέων; ὁ φοβούμενος τὰς μεταβολάς, ἢ ὁ μὴ φοβούμενος; ὁ βασιλεύων, ὁ φθόνων, ὁ σοφοναγίας, ὁ ἐπιβολίας, ὁ ἀπώλειαν δεδωκώς, ἢ ὁ τούτων ἐκτός; ὁ πλείωνον δειόμενος, ἢ ὁ μηδενός; ὁ μυρίας δουλεύων, ἢ ὁ μηδενί; ὁ μυρίων χρεῖται ἔχων, ἢ ὁ ἐλεύθερος; ὁ ἐνα δεσποτῆν δεδιώκων, ἢ ὁ μυρίων; Οὐκοῦν μεῖζον ἢ ἡθονῇ ἐνταῦθα. Ταύτην τοίνυν διώκωμεν, καὶ μὴ περὶ τὰ παρόντα ὤμην ἐπισημνοῦμαι· ἀλλὰ καταγελάσω μᾶστος τῆς τοῦ βίου φαντασίας, καὶ πανταχοῦ τῆς συμμετρίας ὤμην, ἵνα δυνήθωμεν ἄλλωσιν τὸν βίον τοῦτον διαγαγεῖν, καὶ τὸν ἐπιτηγελάντων ἀγαθὸν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλονηθῆσθαι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξας, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Hec, ἔχων ἀπόλλυσιν, desunt in uno. ἢ Alti, τούτων. Καὶ γὰρ ὁ ἱατρὸς.

ἢ Illud, ἄρα οὐχί τὸ, desunt in quibusdam. ἢ Illud, ἴσως εἰς τὴν, desunt in quibusdam.

ramus, reveremur. Annon videtis, quomodo is, qui terribilis est, omnibus sit invisus et abominandus? Quid enim ex iis, quæ terrere possunt, non aversamur? nonne feras, nonne vultus, nonne loca, nonne aerem, quales tenebræ?

5. *Non ab hominibus timeri optandum. Quantum bonam ait virtus.* — Ne igitur magnum putemus esse, si homines nos timeant. Primum enim nullus vere homo nos timet: secundum, non magnum est timeri. Magnum bonum virtus est: et vide quomodo magnum. Etsi res illas, quibus constat, miseras existimemus, illam tamen mirabilem beatamque prædicamus. Quis enim non beatum prædicet philosophum, etsi paupertas et similia misera esse videantur? Cum ergo per ea, quæ misera esse videntur, ille fulgeat, vide excellentiam. Altum sapis de potentia, o homo? Et quæ potentia, quæso, ordinata est? Ab hominibus potens factus es: intus ordina teipsum. Princeps enim est, non qui vocatur, sed qui vere est. Sicut enim rex neque medicum neque rhetorem facit, sic neque principem; neque enim vel literæ vel nomen principem faciunt. Nam, si vis, exstruat quis medicinæ officinam, habeat etiam discipulos, habeat instrumenta et pharmaca, et invisat ægros: an hæc possunt efficere medicum? Minime; sed arte opus est, et sine illa non modo nihil hæc prosunt, sed etiam nocent: eum enim, qui medicus non est, melius est pharmaca non habere. Qui non habet, neque servat neque perdit; qui autem habet, pessumdat, nesciens illis uti: siquidem non in pharmacorum natura tantum salus est, sed etiam in arte utentis: quæ si non adsit, omnia percunt. Talis et princeps est: habet instrumenta, vocem, iram, victores, exsilia, honores, dona, laudes; habet et pharmaca, leges; habet ægros, homines; habet officinam, tribunal; habet discipulos, milites: at si non adsit ars medica, hæc nihil illi proderunt. Judex medicus est animarum, non corporum: si autem corporum valetudo tanta eget cura, multo magis animarum, quia major anima corpore. Non ergo nomen habere principis, est esse principem: quandoquidem vocantur et alii magnis nominibus, verbi gratia Paulus, Petrus, Jacobus, Joannes; sed non ex nominibus ii sunt qui vocantur: ut et ego sum quidem beati illius homonymus sive cognominis, non autem synonymus: non sum Joannes, sed vocor. Sic et illi non sunt principes, sed vocantur. Sunt autem illi principes etiam sine his: sicut et medicus licet arte sua non utatur, si filum in anima habeat, medicus est. Sunt principes sui ipsorum principes. Tria enim hæc sunt animæ, domus, civitas, orbis; et via quadam res procedunt. Oportet igitur eum qui domui præficiendus, et ipsam recte ædificaturus est, primo animam suam componere: nam domus sua est. Si vero suam rege-

re non possit, ubi una anima, ubi herus ipse, ubi semper secum est, quomodo alios ædificabit? Qui potest animam componere suam, qui alium regere, aliud regi curat, licet et domum regere poterit; qui domum, etiam civitatem; qui civitatem, etiam orbem. Si animam regere non possit, quomodo orbem poterit? Hæc dixi, ut ne ad principatus inhiemus, ut videamus, quid sit principatus: hoc enim non est principatus, sed derisio, servitus, et mille similia quis dixerit. Dic mihi, quid est principi proprium? nonne subditis prodesse et bene facere? Quid ergo, si hoc non fiat? quomodo aliis proderit, qui sibi non prodest? qui sexcentis animi motibus agitatur, quomodo aliorum motus sedabit? Sic etiam deliciae: non hæc sunt deliciae, sed alia. Sicut enim demonstratum est principem esse non hunc sed alium: sic qui deliciis gaudet, alius est. Videntur enim deliciae esse, voluptati et gulae servire; sed hoc non est, imo contrarium, nempe animam habere mirabilem, et sic in voluptate versari. Esto enim, comedat quis, bibat et lasciviat, deinde curam habeat ac morreat: an potest licet in deliciis esse? Non ergo comedere et bibere sunt deliciae, sed in voluptate esse. Esto, quis aridum manducet panem, et cum lætitia impleatur: annon hoc voluptas est? Ergo et hæc ciborum deliciae. Videamus ergo, quibus hæc voluptas accidat, an divitiis, an non divitiis. Neque his, neque illis, sed iis, qui ita componunt animam suam, ut ne multas habeant mororum causas. Et qualis est hæc vita? dicit forte aliquis; video enim vos omnes audiendi studio flagrantes, quæ sit hæc vita, quæ nullum habeat mororem. Igitur in confesso sit apud vos primo hæc esse voluptatem, hæc delicias, quando moror non turbat, nec petit a me carnes, vinum, condimenta, sericas vestes, lautam mensam. At si ostendero absque his talem haberi vitam, hæc voluptatem, hæc vitam dilige: multa enim nobis tristitia accidunt, eo quod non, ut par est, ea nobiscum reputemus. Quis igitur magis dolebit, isne qui illa nihil curat, an is qui curat? qui vicissitudines metuit, an qui non metuit? qui livorem, invidiam, syncopantias, insidias, perniciem timet, an qui non timet? qui multus, an qui nullo indiget? qui innumeris, an qui nulli servit? qui multis opus habet, an qui liber est? qui unum timet dominum, an qui sexcentos? Ergo major hic voluptas est. Hanc itaque sectemur, neque præsentibus inhiemus; sed derideamus omnem vitæ fastum, et ubique modum servemus, ut possimus hanc vitam sine morore transigere, et promissa consequi bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quem Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LIII.

CAP. 26. v. 30. *Et exsurrexit rex, præsens et Bernice, et qui assidebant eis: 31. et cum recessissent, loquebantur ad invicem, dicentes: Nihil morte aut vinculis dignum fecit hic homo. 32. Agrippa autem Festo dixit: Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.*

1. Vide quomodo rursus pro illo calculum ferunt: etiam postquam Festus dixerat, *Inanis*, absolvunt illum, non solum a morte, sed etiam a vinculis; ac demum dimississent nisi Cæsarem appellasset. Verum hoc ex providentia factum est; non solum autem hoc, sed etiam quod cum vinculis abiret. Ideo dicebat, *Usque ad vincula quasi male operans* (3. Tim. 2. 9). Si enim Dominus ejus cum iniquis reputatus est (Marc. 15. 28), multo magis hic; sed sicut ille gloriam non curavit, ita neque hic. Admirabile enim est, quod inter illos mixtus, nihil inde damni accepit. (Cap. 27.) « 1. Ut autem decretum fuit, ut nos navigaremus in Italiam, tradiderunt Paulum et quosdam alios vinctos centurioni, nomine Julio, cohortis Augustæ. 2. Conscensa navi Adrumetina, navigaturi circa Asiae loca solvimus, perseverante nobiscum Aristarcho Macedone Thussaloniensi. 3. Sequenti autem die appulimus Sidonem. » Vide quoque comitatur Paulum Aristarchus. Bene etiam et utiliter adest Aristarchus, omnia in Macedonia narraturus. « Humaniter tractans. Bene hoc permisit, ut ad notos profectua curaretur: verisimile enim est, eum male habuisse a vinculis, a metu, a raptationibus. Vide quomodo hoc non occultet, quod curam sibi habuerit. Rursus tentationes, rursus venti contrarii. Vide per omnia vitam sanctorum sic contexti: eflugerant tribunal, et incidunt in naufragium et tempestatem; quod indicans pergit: « 5. Et pelagus inter Ciliciam et Pamphyliam emensi, pervenimus Myram, quæ est in Lycia. 6. Et ibi centurio nactus navem Alexandrinam navigantem in Italiam, transtulit nos in illam. » Nactus, inquit, navem Alexandrinam. Apposite invenitur, ut illi quæ Paulum spectabant in Asia nuntiarent, et hi in Lycia. Vide Deum nihil innovare, nihil mutare, sed permittere eum contrariis ventis navigare. Sed etiam sic miraculum operatur. Ut tuto navigent, non sinit eos in pelagus se immittere, sed semper juxta terram navigant. « Et cum multis diebus tarde navigaremus et vix devenissemus contra Cnidum, prohibente nos vento, subnavigavimus Cretæ juxta Salmonem; 8. et vix præterlegentes illam, pervenimus in locum quemdam vocatum, Boni portus, juxta quem prope civitas Laææ. 9. Multo autem tempore peracto, et cum jam non esset tuta navigatio, eo quod jejuniium jam præterisset, admonerat eos Paulus, 10. dicens: Video, viri, quod cum injuria et multo damno non solum oneris et navis,

sed etiam animarum nostrarum incipit esse navigatio 11. Centurio autem gubernatori et nauclero magis credebat, quam iis, quæ dicebantur a Paulo. » Jejuniium hoc opinor dici Judæorum. Nam post Pentecosten exierant illinc post multum tempus, ut in ipsa fere hieme venerint in partes Cretæ. Et hoc quoque non parvum miraculum, quod illi propter hunc servati sint. *Viri, video quod cum injuria et multo damno, inquit, non solum oneris et navis, sed etiam animarum nostrarum incipit esse navigatio.* Itaque Paulus jussit manere, et futura prædixit; illi vero festinantes, cum a loco prohiberentur, volebant in Phœnicie hybernare.

2. Vide, quæso, dispensationem: primo quidem navim solverunt, abieruntque; deinde ut incidit ventus, dederunt se ferenti, et vix servabantur. 12. « Et cum aptus portus non esset ad hybernandum, pluri statuere consilium navigare inde, si quomodo possent, perveci Phœnicem, illic hybernare, portum Cretæ respicientem ad africanum et Chlorum. 13. Aspirante autem austro, putantes propositum se tenere, cum solvissent Asso, præterlegebant Cretam. 14. Verum haud multo post coortus est contra ipsam ventus typhonicus, qui vocatur Euroaquo; 15. cumque correpta esset navis, nec posset vento resistere, data navi flatibus ferebamur. 16. In insulam autem quandam deveci nomine Claudam, vix potuimus obtinere scapham. 17. Qua sublata, adjutoris utebantur subcingentes navem, timentes ne in Syrtim inciderent, demissis velis ita ferebantur. 18. Cum autem vehementi tempestate jactaremur, sequenti die jactum fecerunt: 19. ac tertio die nostris manibus arma navis projecimus. 20. Neque autem sole neque sideribus apparentibus per plures dies, et tempestate non exigua imminente, jam ablata erat omnis spes salutis nostræ. 21. Tunc stans Paulus in medio illorum dixit. » Vide: post tantam tempestatem non illis insultans hæc loquitur, sed ut vel in posterum sibi credant. Unde et quæ evenerant in testimonium assumit veritatis eorum, quæ dicturus erat. Et duo prædicit: et quod in insulam excensuri essent, et quod navis peritura, vectores autem servandi essent (quod non conjectura erat, sed prophetia); quodque ipse Cæsari sistendus esset. Illud autem quod dixit, *Donavit tibi Deus omnes*, non arrogantia erat, sed volentis vectores ad fidem adducere: nam non ut sibi gratiam haberent, sed ut dictis suis crederent, sic loquutus est. Illud vero, *Donavit tibi Deus*, Paulo dictum est; ac si dixisset: Digni quidem morte sunt, quia non obediunt; verum in tui gratiam hoc fit. « 21. Et cum multa inedia esset, » inquit, « stans Paulus in medio eorum dixit: Oportebat quidem, o viri, audire me, nec solvere a Creta, ac vitare hæc injuriam et jacturam. 22. Et nunc hortor vos, ut bono animo sitis: jactura enim animæ nulla erit ex vobis, sed tantum navis. 23. Adstitit enim mihi hæc nocte angelus Dei, cujus sum, et quem colo, 24. di-

[397] ΟΜΙΑΙΑ ΝΓ'.

Ἀνέστη δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἡγεμῶν, ἦ τε Βερνίκη, καὶ ὁ συνκαθήμενος αὐτοῖς ἄλλο ἀναρχοῦντα· εἰς δὲ λαὸν πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες, ὅτι οὐδὲν θαυμάσιον ἔδειον ἢ δεσμιῶν πρῶσιαι ὁ ἀνθρώπου οὗτος. Ἀγρίππας δὲ τῷ Φίλοτῳ ἔφη· Ἰσραελεῖσθαι ἐδύνατο ὁ ἀνθρώπου οὗτος, εἰ μὴ ἐπακέλητο Καίσαρα.

α'. Ὅρα πῶς καὶ πάλιν ὑπὲρ αὐτοῦ ψηφίζονται· καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν, Μαίρη, ἀφίσταν αὐτὸν, οὐ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ τῶν δεσμιῶν· καὶ τέλειον ἂν ἀφίκαν, εἰ μὴ Καίσαρα ἐπακέλητο. Ἀλλὰ τοῦτο οικονομικῶς γέγονεν οὐ μόνον διὰ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ μετὰ δεσμιῶν ἀπελθεῖν. Διὰ τοῦτο εἶπε γ· Ἐμέχρι δεσμιῶν ὡς κακούργος. Εἰ γὰρ ὁ Κύριος αὐτοῦ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη, πολλῶ μάλ·λον οὗτος· ἀλλ' ὡσπερ ἐκεῖνος οὐκ ἐκονώνησε τῆς βέβης, οὕτως οὐδὲ οὗτος. Τὸ γὰρ θαυμαστὸν τότε φαίνεται, τὸ ἀνεμειγμένον τούτους μηδὲν παρ' αὐτῶν βλάπτουσαι. Ὡς δὲ ἐκρίθη τοῦ ἀποκλείει ἡμᾶς εἰς τὴν Ἰταλίαν, παρεδίδουν τὸν τε Παῦλον καὶ εἰνας ἐτέρους δεσμώτας ἐκατοντάρχη, ὀνόματι Ἰουλίῳ, σείρας Σεβαστίης. Ἐπαίθοντες δὲ πλοῖον Ἀδραμηνῆν, μέλλοντες πλεῖν τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν τόσους, ἀνήχθημεν, ὅπως σὺν ἡμῖν Ἀριστάρχου Μακεδόνας Θεσσαλονικέως. Τῆ δὲ ἑτέρα κατήχησεν εἰς Σιδῶνα. Ὅρα μέχρι ποῦ συνέχεται τῷ Παύλῳ καὶ Ἀριστάρχῳ. Καλῶς καὶ χρησίμως πάρεστιν ὁ Ἀριστάρχος, μέλλων ἅπαντα ἀπαγγέλλειν εἰς Μακεδονίαν. Φιλανθρώπως τε ὁ Ἰουλίος τῷ Παύλῳ χρησάμενος, ἐπέτρψε πρὸς τοὺς φίλους κορευθέντα ἐπιμελεῖας τῆσιν. Καίθεον ἀναχθέντες ὕπεκλιόσαμεν τὴν ἑξέτην διὰ τὸ τοὺς ἀνέμους εἶναι ἐναντίους. Ἐπέτρψε, φησί, Ἰουλίος, φιλανθρώπως τῷ Παύλῳ χρησάμενος. Καλῶς ποιῶν τοῦτο ἐπιτρέπει, ὥστε ἐπιμελεῖας τυχεῖν ἀπειθόντα παρὰ τοὺς γυριμούς· εἰδὼς γὰρ ἦν αὐτὸν ἀπὸ πολλῆς κακώσεως εἶναι τῶν δεσμιῶν, τοῦ φόβου, τοῦ ἀγεσθαι καὶ φέρεσθαι. Ὅρα πῶς οὐδὲ τότε κρύπτει, ὅτι ἐβούλοτο ἐπιμελεῖας τυχεῖν. Πάλιν παραβολῆ, πάλιν ἀνεμοὶ ἐναντίοι. Ὅρα διὰ πάντων οὕτω τὸν βίον τῶν ἁγίων ὑφαινούμενον· ἐξέφυγον ἢ τὸ ἐκαστήριον, καὶ περιπίπτουσι ναυαγίῳ καὶ χειμῶνι· ὃ καὶ ἐπὶ, ἐπάγει· Τὸ τε πέλαγος ἐὸ κατὰ τὴν Κιλικίαν καὶ Παμφυλίαν διαπλεύσαντες, κατήλθον εἰς Μύρα τῆς Λυκίας. Κἀκεῖ ἐδύρον ὁ ἐκατοντάρχος πλοῖον Ἀλεξανδρίνον πλοῖον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀπεδίδασκεν ἡμᾶς εἰς αὐτό. Εὐρώην πλοῖον, φησίν, Ἀλεξανδρίνον. Εἰκότως εὐρίσκειται, ὥστε κἀκεῖνους ἀπαγγεῖλαι εἰς τὴν Ἀσίαν κατὰ τὸν Παῦλον καὶ τοῦτο εἰς τὴν Λυκίαν. Ὅρα τὸν Θεοῦ οὐδὲν κινεῖοντα οὐδὲ μεταβάλλοντα, ἀλλὰ ἀρίετα αὐτὸν εἰς τοὺς ἀνέμους τοὺς ἀνεκτρέθειος πλεῖν. Ἀλλὰ καὶ οὕτω θαῦμα ἐργάζεται. Ὅστε γὰρ ἀσφαλῶς πλεῖν, οὐκ ἀφῆκεν αὐτοὺς [398] εἰς πέλαγος, ἀλλ' ἀεὶ παρὰ γῆν ἔπλεον. Ἐν ἰκνωῖς δὲ ἡμέραις βραδυκλοῦσάντες, καὶ μάλιστα γενόμενοι κατὰ τὴν Κριδίον, μὴ προσεώρωντες ἡμᾶς τοῦ ἀνέμου, ἐπεκλιόσαμεν τὴν Κρήτην κατὰ Σαλιμώνην· μάλιστα τε παραλεγόμενοι αὐτὴν, ἤλθομεν εἰς τόπον τινα καλούμενον Καλοῦς λιμένας, ὧς γέννη ἦν πάλαι Ἀσασία. Ἰκνωῖ δὲ χρόνον διαγενόμενοι, καὶ ὄντος ἤδη τοῦ πλοῦς ἐπισφαλούς διὰ τὸ καὶ τὴν νηστείαν ἤδη κρηνηλιθῆναι, παρήγει ὁ Παῦλος, αὐτοῖς λέγων· Ἄνδρες, θεωρῶ, ὅτι μετὰ ὑβρεως καὶ πολλῆς ὀμίας

οὐ μόνον τοῦ φορτίου καὶ τοῦ πλοῦτος, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν μέλλειν ἐσεσθαι τὸν πλοῦτον. Ὁ δὲ ἐκατοντάρχος τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ ναυκλήρῳ ἐπέειθετο μάλ·λιν, ἢ τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις. Τὴν νηστείαν ἐνταῦθα τὴν τῶν Ἰουδαίων λέγειν ἠγοῦμαι. Μετὰ γὰρ τὴν Πεντηκοστὴν ἐξῆλθον ἐκείθεν μετὰ πολλῶν χρόνων, ὡς ἐν αὐτῷ σχεδὸν τῷ χειμῶνι παραγενέσθαι εἰς τὰ μέρη τῆς Κρήτης. Καὶ τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν θαῦμα, τὸ θεωρηθῆναι δι' αὐτῶν καὶ ἐκεῖνους. Ἄνδρες, θεωρῶ, ὅτι μετὰ ὑβρεως καὶ πολλῆς ὀμίας, φησίν, οὐ μόνον τοῦ φορτίου καὶ τοῦ πλοῦτος, ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν μέλλειν ἐσεσθαι τὸν πλοῦτον. Ὁ μὲν οὖν Παῦλος ἐκείσεως μένει, καὶ τὰ μέλλοντα προλέγει· ἐκεῖνοι δὲ ἐπιγόμενοι, καὶ ὑπὸ τοῦ τόπου καλυόμενοι, ἤθελον εἰς Φοίνικα παραγεμᾶσαι.

β'. Καὶ σίπειν τὴν οικονομίαν· πρῶτον μὲν ἦσαν τὸ σκάφος καὶ ἐξήρχοντο, ἔπειτα ὡς ἐνέπεισαν ἀνεμοί, ἐδίδουν τῷ φέροντι, καὶ μάλιστα ἐσώζοντο. Ἀρθεύθου δὲ τοῦ λιμένος ὑπάρχοτος πρὸς παραχειμασίαν, οἱ πλοῖους ἔθεντο βουλήν ἀναχθῆναι ἐκείθεν, εἰ πως δύναιτο κατατρίψαστες εἰς Φοίνικα παραχειμάσαι. Λιμένας τῆς Κρήτης βέλκοντα κατὰ ἄλβα κατὰ Χωρον. Ἰκωνεύσαντες δὲ γένου, δόξαντες τῆς προθέσεως κεκρατηθέναι, ἄρτατες ἄσπον, παρελέγοντο τὴν Κρήτην. Μετ' οὐ καὶ δὲ βεβαίαι· αὐτὴν ἀνεμοί τυφωρικός, ὁ καλούμενος Ἐυροκλύδων συναρπασθέντος δὲ τοῦ πλοῖου καὶ μὴ δυναμένου ἀντοφθαλμῶν τῷ ἀνέμῳ, ἐκιδόντες ἠσφαριεβα. Νησιον δὲ τε ὑποδραμόντες καλούμενον Κλαυδίην, μάλιστα ἰσχυρότατον περιετρέψαι γενέσθαι τῆς σκάφης· ἦν ἄρτατες, βοηθείας ἐχρῶντο ὑποκωννύντες τὸ πλοῖον· φοβούμενοι τε μὴ εἰς τὴν Σύρτον ἐπέσῃσι, χαλάσαντες τὰ ἱστία οὕτως κέροντο. Σφοδρῶς δὲ χεμαζομένων ἡμῶν, τῆ ἔξῃ ἐβολὴν ἐποιούοντο· καὶ τῆ τρίτῃ αὐτόχειρες τὴν σκαφήν τοῦ πλοῖου ἐβίβισαμεν. Μήτε δὲ ἤλιον μήτε ἄστρων ἐπιφανομένων ἐαὶ κλεινοῦς ἡμέρας, χειμῶνός τε οὐκ ἄλλῳ ἐπικειμένον, λοιπὸν περιερεῖτο πᾶσα ἄλλοι τοῦ σώζεσθαι ἡμᾶς. Πολλῆς δὲ δόσεως ὑπαρχούσης, τότε σταθεὶς ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ αὐτῶν, εἶπε· Ὅρα μετὰ τὸν τοσούτον χειμῶνα οὐκ ἐπιβαίνων αὐτοὺς διαλέγεσθαι, ἀλλὰ βουλομένους κλῆν εἰς τὸ μέλλον πιστευθῆναι. Ὅθεν καὶ τὰ γενημένα παραλαμβάνει εἰς μαρτυρίαν τῆς τῶν βήθησόμενων ἀληθείας. Καὶ δύο προλέγει, ὅτι τε εἰς νῆσον ἐκπεσῆν δεῖ, καὶ ὅτι τὸ μὲν πλοῖον ἀπολείται, οἱ δὲ ἐνθέντε σωθήσονται (ἔπειρ ὅκ ἦν στοχασμοῦ, ἀλλὰ προφητείας), καὶ ὅτι αὐτὸν Καίσαρα δεῖ παρασῆναι. Τὸ δὲ, Κεχάριται σοὶ ὁ Θεὸς ἅπαντας, ὅπερ εἶπεν, οὐκ [399] ἀλαστονία ἐστίν, ἀλλὰ βουλομένου προαγαγῆσθαι τοὺς ἐμπλόοντας· οὐχ ἴνα γὰρ αὐτῷ χάριν ἔχωσιν, ἀλλ' ἵνα πειθῶνται τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις, οὕτως εἶπε. Τὸ δὲ, Κεχάριται σοὶ ὁ Θεός, τῷ Παύλῳ εἶρηται. Τοῦτο μονονοχὶ λέγων αὐτῷ· Ἄξιον μὲν εἶναι ἀποθανεῖν, ἐπειδὴ παρήκουσαν· κλῆν εἰς τὴν χάριν τὴν σὴν τοῦτο γίνεται. Πολλῆς δὲ, φησίν, δόσεως ὑπαρχούσης, τότε σταθεὶς ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ αὐτῶν εἶπε· Ἐδει μὲν, ὡ ἄνδρες, κειθαρχήσαντάς μοι, μὴ ἀνάγεσθαι ἀπὸ τῆς Κρήτης, κρηνησῆσαι τε τὴν ὑβρίαν αὐτῆν καὶ τὴν ἡμιαν. Καὶ τανῦν κεραιῶ ἡμᾶς ἐπιτεμῆν· ἀποσπῆ ἡμῶν γυχῆς οὐδέμιαι

* Διὰ τοῦτο εἶπε deest in uno. ὁ ἄλλος ἐξέφυγε.

ἔσται δὲ ὁμῶν, κληρ τοῦ πλοίου. Παρίστη γάρ μοι ταῦτη ἐπὶ νυκτὶ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, οὐ εἰμι, ψ̄ και λατρεύω, λέγων· Μη φοβῶ, Παῦλε· Κιλευρί σε δεῖ παραστῆναι· και ἰδοὺ κεχρησται σοι ὁ Θεός πάντας τοὺς πλοῖντας μετὰ σοῦ. Διὸ εὐθυμίει, ἄνδρες· πιστεῶν γὰρ τῷ Θεῷ, ὅτι οὕτως ἔσται καθ' ἂν ἐκποῦν λελλήθηται μοι. Εἰς ἤρσον δὲ τινα δεῖ ἡμῶς ἐκπεσεῖν. Ὡς δὲ τεσσαρεσκαιδεκάτη ἡμέρη ἐγένετο, διαφερομένων ἡμῶν ἐν τῷ Ἀδρίᾳ κατὰ μέσον τῆς νυκτὸς, ὑπερέουσι οἱ ναυταὶ προσάγειν τινὰ αὐτοῖς χάραν· και βολισαντες, εὐρον ὄρητις κ'· βραχὺ δὲ διαστήσαντες και πάλιν βολισαντες, εὐρον ὄρητις ἰε'· φοβούμενοι τε μὴ πως εἰς τραχεῖς τόπους ἐκπεσωμεν, ἐκ πρῶτης βίβαντες ἀγκύρας τέσσαρας, εὐχομεν ἡμέραν γενέσθαι. Τῶν δὲ ναυτῶν ζητούντων φρονεῖν ἐκ τοῦ πλοίου, και χαλασάντων τῆρ ἀνάγηρ εἰς τὴν θάλασσαν, προσάσει ὡς ἐκ πρώας μελλόντων ἀγκύρας ἐκτείνειν, εἶπερ ὁ Παῦλος τῷ ἑκατοντάρχη και τοῖς στρατιώταις· Ἐὰν μὴ οὐδοί μαινῶμεν ἐν τῷ πλοίῳ, ὁμοῖς σωθῆναι οὐ δύνασθε. Τότε οἱ στρατιώται ἀπέκοψαν τὰ σχοινία τῆς σκάφης, και εἶσαν αὐτῆρ ἐκπεσεῖν. Ἐνταῦθα δεικνύουσι, ὅτι ἐμελλον οἱ ναυταὶ φρονεῖν ἀπιστοῦντας· τῷ λεγομένῳ· ὁ δὲ ἑκατοντάρχος πιστεύει σὺν τοῖς στρατιώταις*. Διὸ και φησιν· Ἐὰν οὕτοι φρονεῖν, ὁμοῖς σωθῆναι οὐ δύνασθε· οὐδὲ ταῦτο εἶπὸν, ἀλλ' ἵνα κατάχηρ αὐτοῖς, και ἡ προδιάταξι μὴ διαπέση. Ὅρα καθάπερ ἐν ἐκκλησίᾳ παιδεουμένων αὐτοῦ τοῦ Παύλου τὴν φιλοσοφίαν, οὗς και ἐκ μίσου αὐτῶν σῶζει τὴν κινδύνου. Καὶ οικονομικῶς ἀπιστεῖται ὁ Παῦλος, ἵνα μετὰ τὴν πείραν τῶν πραγμάτων πιστευθῆ· ὅπερ οὖν και γέγονε. Καὶ παρανεῖ τῶν μεταλαβεῖν τροφῆς, και πειθονταί· και αὐτὸς πρώτος μεταλαμβάνει, οὐ λόγῳ, ἀλλὰ και ἔργῳ πειθῶν ὡς οὐδὲν ἐβλαψεν ὁ χειμῶν, ἀλλὰ μέλλον αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ ὠφέλησεν. Ἀγχι δὲ οὐ ἐμελλον ἡμέραν γίνεσθαι, παρεκλείει ὁ Παῦλος ἀπαντας μεταλαβεῖν τροφῆς, λέγων· Τεσσαρεσκαιδεκάτηρ σήμερον ἡμέραν προσδοκῶντες, ὅσοι διατελεῖτε μηδὲν προσλάβομενοι. Διὸ παρακαλῶ ὑμᾶς μεταλαβεῖν τροφῆς· τοῦτο γὰρ πρὸς τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ἐπάρχει· οὐδενός γὰρ ὁμῶν θρηξ τῆς κεφαλῆς πεσσεῖται. Εἰπὼν δὲ ταῦτα, και λαβὼν ἄρτον, εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ ἐνώκιον πάντων, και κλάσας ἤρξαστο [400] ὄσθειν. Εὐθυμοὶ δὲ γενόμενοι πάντες, και αὐτοὶ προσελάβοντο τροφῆς. Ἦμεν δὲ ἐν τῷ πλοίῳ αἱ πᾶσαι ψυχαὶ διακόσια ἑβδομηκονταεξί. Κορεθῆντες δὲ τῆς τροφῆς, ἐκούφιζον τὸ πλοῖον, ἐκβαλλόμενοι τὸν σίκτον εἰς τὴν θάλασσαν. Ὅτε δὲ ἡμέρα ἐγένετο, τὴν γῆν οὐκ ἐπεγίνωσκον· κ' πλοῖον δὲ τινα καταέρουσι ἔχοντα αἰγιαλόν, εἰς ἐν ἐβουλεύσαντο, εἰ δυνατόν, ἐξῶσαι τὸ πλοῖον. Καὶ τὰς ἀγκύρας περιελόντες εἰωρ εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα ἀνέντες τὰς ζευκτηρίας τῶν σθηδάλων· και ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα, τῇ πνεύσει κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν. Περιπεσόντες δὲ εἰς τόπον διθάλασσαν, ἐκώκειλαν τὴν ναῦν· και ἡ μὲν πρῶρα ἐρείσασα, ἔμισεν ἀσάλευτος, ἡ δὲ πρόμα ἀλύετο ὑπὸ τῆς βλας τῶν κυμάτων.

γ. Πάλιν περὶ τὰς ὁ διάβολος ἐμποδοῖται τῇ προφητείᾳ· και ἐβουλεύοντο τινας ἀνάγειν, ἀλλ' οὐκ εἶασεν ὁ ἑκατοντάρχος, ἵνα τὸν Παῦλον σώσῃ· οὕτως ἦρξ ὡκειμὲ-

νος ἦν αὐτῷ. Τῶν δὲ στρατιωτῶν βουλή ἐγένετο, ἵνα τοὺς δεσμοτάτας ἀποκεῖνται, μὴ τις ἐκκολυθῆσας διαφύγῃ. Ὁ δὲ ἑκατοντάρχος βουλόμενος διασῶσαι τὸν Παῦλον, ἐκώκευρ αὐτοὺς τοῦ βουλήματος, ἐκέλευσέ τε τοὺς δυναμένους κολυμβῆν ἀποβρίβαντας πρώτους ἐκ τῆρ γῆρ ἐξείναι, και τοὺς λοιποὺς οὐς μὲν ἐπὶ σασίον, οὐς δὲ ἐπὶ τινων τῶν ἀπὸ τοῦ πλοίου. Καὶ οὕτως ἐγένετο πάντας διασωθῆναι ἐκ τῆρ γῆρ. Καὶ διασωθῆντες, τότε ἐπέγνωσαν, ὅτι Μελίτη ἡ γῆσος καλεῖται. Ὅρξ ὅσον γέγονεν ἄγαθὸν ἀπὸ τοῦ χειμῶνος· Οὐκ ἄρα ἐγκαταλείψεις ἦν ὁ χειμῶν. Καὶ πῶς, φησὶν, ἔφερον ὅσοι ὄντες και μηδὲν μεταλαβόμενοι· Ὁ φόβος κατεῖχεν αὐτοὺς και οὐκ εἶα εἰς ἐπιθυμίαν τροφῆς ἐμπεσεῖν, μέλλοντες ὑπὲρ τῶν ἰσχύτων κινδυνεύειν. Τὸ μὲν οὖν γινόμενον ἀπὸ τοῦ καιροῦ ἐγένετο· τὸ δὲ θαῦμα μεῖζον, ὅτι ἐν καιρῷ τοῦτοῦ ἐκ μέσον κούσηρον τῶν κινδύνων, αὐτὰς τε και δε' αὐτῶν οἱ λοιποὶ. Καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα, τῇ πνεύσει κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν. Τοῦτο εἶπε, τὴν βλά διεῖται βουλόμενος, ἦν ὑπέμενον χειμαζόμενοι· πολλοὺς γὰρ οὐχ οὕτω ποιοῦσι. Διὸ και κατήγαγον τὴν ὄβηνην, τοῦτεστι τὰ ἰστία (ἔσαν γὰρ σφοδρὸς ἀνεμος ἡ, τοῦτο γίνεται), ἐγκόπτοντες τοῦ πνεύματος τὴν ῥόμην. Ταῦτα δὲ πάσχουσι ἐν τῷ Ἀδρίᾳ, ἐνθα τὸ σῶζεσθαι χαλεπὸν. Ἦμερ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ αἱ πᾶσαι ψυχαὶ διακόσια ἑβδομηκονταεξί. Καὶ πῶς ἐβλον, ὅτι τοσοῦτοι ἦσαν οἱ συμπλεκόντες· Εἰκόξ ἦν αὐτοῖς ἔρωτιν τὴν αἰτίαν, δε' ἦν πλοῖον, και μαθεῖν πάντα. Οἱ δὲ οὐδενὸς μεταλαβον, ὅτι οὐκ ἦν αὐτοῖς φροντὶς τροφῆς, ἀτε οὐ περὶ τῶν τυχόντων ἐντος τοῦ κινδύνου. Καὶ ὅρα πῶς οὐκ ἀπλῶς οὐδὲ ἡ παρολικῆ τοῦ πλοῦς γέγονε τῷ Παύλῳ, οὐδὲ ἀκαιρος ὁ πλοῦς, ἀλλὰ ποιεῖται αὐτὸν ἐδασκαλίαν καιρῶν. Ὅλῳ μικρὸν δὲ τοῦτο, εἰ γὰρ πάντες οὕτοι ἐπίστασαν. Αὐτ' ἴθωμεν ἀνωθεν τὰ εἰρημῶν. Ἰκανοὺ δὲ χρόνον διαφερομένου, και ὄντος ἡῆρ ἐκισφαλοῖς τοῦ πλοῦς, παρήγει ὁ Παῦλος λέγων αὐτοῖς· Ἄνδρες, θεωρῶ, δετ μετὰ ὑβρεως και ἡμῶν μέλλειν πεσεσθαι τὸ πλοῖον. Ὅρα τὸ ἀτυχεῖν· ἵνα μὴ δόξη προφητεῖται, ἀλλ' ὡς ἀπὸ στοχασμοῦ [401] λέγειν, θεωρῶ, φησὶν, οὐ γὰρ ἂν ἐξέτασεν, οὕτως εἰ τοῦτο εἶπε. Πρότερον γοῦν προφητεῖται, και λέγει· Ὁ Θεός, ψ̄ λατρεύω, ἐνάγων αὐτοῖς. Πῶς οὖν οὐκ ἐγένετο μετὰ ζήτησις ψυχῶν; Ἐγένετο ἂν, εἰ μὴ ὁ Θεός ἔδιδουσαν. Ὅσον γὰρ κατὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀπόλωντο ἂν· ἀλλ' ὁ Θεός ἐκώκευρ. Ὁ δὲ ἑκατοντάρχος, φησὶ, τῷ κυβερνήτῃ μάλλον ἀπειθετο ἢ τοῖς ὡπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις. Ἴνα δευθῆ, ὅτι οὐκ ἀπὸ στοχασμοῦ ταῦτα λέγειν, ὁ κυβερνήτης δὲ ἐναντία λέγει, και ταῦτα ἐμπειρος ὢν· οὕτως οὐκ ἀπὸ στοχασμοῦ ἦν τὰ λεγόμενα. Ἀνευθέτου δὲ τοῦ λῆμτος, φησὶν, ἐπάρχος. Ὅρα και ὁ τόπος διδάσκει μὴ ἀπὸ στοχασμοῦ εἶναι, ἀνευθέτου ὢν· μάλλον δὲ ἀπὸ στοχασμοῦ φαίνονται λέγοντες ἐκείνου ἐκ πλοῦς, οἱ και βουλεύονται ἀναχθῆναι ἐκεῖθεν· ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῖς πλὸν ἐκ τοῦτου γίνεται· περιπίπτουσι γὰρ κλύδων, και ἐκβόλην ὢν ἐπεφέρουσι ποιοῦνται. Διὸ και τοῦτο δηλῶν, ἐπήγαγε· Σφοδρὸς δὲ χειμαζόμενων ἡμῶν, αὐτέωχερς τὴν σκευὴν τοῦ πλοίου ἀβρίβαντων. Ἴνα μὴ ἔχωσι μετὰ ταῦτα ἀπειθεῖν, ταῦτα οὐγγωρεῖται. Καὶ γαλεπὸς χειμῶν ἐγείρεται, και πολὺ τὸ σκότος γίνεται. Εἶτα ἵνα μὴ ἀπόλωνται, και ὁ στικὸς βίπτεται και πάντα·

* Πῶς, μετῆται σὺν τῷ Παύλῳ.

h Verba, ψ̄ λατρεύω... εἰ μὴ ὁ Θεός, ὅτι ὁμοιωτέοντες πρὸς τερmissa, e pluribus codd. restituta sunt. LXX.

cens : Ne timeas, Paule; Cæsari te oportet sibi : et ecce donavit tibi Deus omnes, qui navigant tecum. 25. Ideo bono animo estote, viri : credo enim Deo, quod sic erit quemadmodum dictum est mihi. 26. In insulam autem quandam oportet nos incidere. 27. Ut autem quartadecima nox supervenit, navigantibus nobis in Adria circa medium noctis, suspicabantur nante apparere aliquam regionem; 28. qui demissa bolide repererunt orgyas viginti : ac pusillum inde digressi, rursus jacta bolide, repererunt orgyas quindecim; 29. tinentesque ne in aspera loca incidere, de puppi jactis anchoris quatuor, optabant diem oriri. 30. Nautis vero querentibus fugere ex navi, cum demisissent scapham in mare, sub prætextu ac si ex prora anchoras extensuri essent, 31. dixit Paulus centurioni et militibus : Nisi hi in navi manserint, vos salvi esse non potestis. 32. Tunc milites absiderunt funes scaphæ, et passi sunt eam decidere. » Illic ostendit fugam facturos esse nautas dicto non credentes; centurio autem credit cum militibus. Ideo ait : Si hi fugerint, vos salvi esse non potestis. Non ea de causa dixit, sed ut retineret eos, ne prophetia excideret. Vide illos quasi in ecclesia doceri philosophiam a Paulo, quos ex mediis periculis eripit. Et per providentiam non creditur Paulo, ut post rerum experientiam ipsi credatur, ut factum est. Ac rursus hortatur, ut sumant cibum, et obtemperant; ipseque primus suavit, non verbo, sed et opere suadeos nihil nocituram esse tempestatem, imo illorum animabus profuturam. « 35. Et cum dies inciperet oriri, hortabatur Paulus omnes sumere cibum, dicens : Dies decimus quartus est quod expectantes jejuni permanetis, nihil accipientes. 34. Propter quod horior vos ut sumatis cibum : hoc enim ad salutem vestram pertinet : nullus enim vestrum capillum de capite cadet. 35. Et cum hæc dixisset, sumpto pane gratias egit Deo in conspectu omnium : et cum fregisset, cœpit edere. 36. Cum porro jam omnes bono animo essent, sumpserunt et ipsi cibum. 37. Eramus vero in navi omnes animæ ducentæ septuaginta sex. Satiati autem cibo, alleviabant navem, ejicientes triticum in mare. 39. Cum autem dies fuit, terram non agnoscebant : sicut vero quemdam animadverterunt litus labentem, in quod cogitabant, si possent, impingere navem. 40. Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari, simul laxatis juncturis gubernaculorum; et sublato artemone ad antræ flatum tendebant ad litus. 41. Et cum incidissent in locum bimarem, impegerunt navem : et prora quidem infixæ, manebat immobilis, puppis vero solvebatur a vi fluctuum. »

3. Rursus tentat diabolus prophetiæ eventum impedire : volebant quosdam interficere, sed non permisit centurio, ut Paulum servaret : ita illum jam diligebat. « 42. Militum autem concilium erat, ut victos occiderent, ne quis enatans effugeret. 43. At centurio volens servare Paulum, eorum consilium impedivit, jussitque omnes qui natare possent, abjicere se primos, et in terram evadere. 44. cæteros

autem partim in tabulis, partim quibusdam navis fragmentis. Et sic factum est, ut omnes incolumes evaderent in terram. (Cap. 28.) 1. Et cum evasisent, tunc cognoverunt, quod Melite insula vocaretur. » Vident quantum bonum ex tempestate evenerit? Non igitur, quod derelicti essent, tempestas accidit. Et quomodo, inquires, ferebant jejuni, cum nullum cibum sumerent? Timor tenebat illos, nec sinebat in appetitum cibi incidere de extremis periclitaturus. Igitur quod factum est, a tempore fuit : majus autem miraculum, quod tali tempore ex periculis erepti sint, tum ipse tum propter ipsum reliquit. *Et sublato artemone, ad venti flatum contendebat ad litus.* Hoc dixit, violentiam ostendere volens, quam jactati sustinebant : saepe namque non ita faciunt. Ideo deduxerunt carbasa, id est, vela (cum enim vehemens ventus est, hoc fieri solet), ut venti violentia reprimatur. Hæc vero patiuntur in Adria, ubi servari difficile erat. *Eramus autem in navi animæ omnes ducentæ septuaginta sex.* Et unde palam e-⁴, quod tot essent qui simul navigabant? Verisimile est illos interrogasse cur navigarent, et didicisse omnia. Nihil cibi sumebant, quia cibi nulla cura erat cum non leve instaret periculum. Et vide quomodo non infructuosa navigationis tarditas et intempestivitas Paulo fuerit, sed illam in doctrinæ tempus verterit. Non parum illud erat, si quidem hi omnes credidissent. Sed superiora repetamus. *Multo autem jam elapso tempore, cum esset jam periculosa navigatio, advenebat eos Paulus, dicens : Viri, video quod cum injuria et damno futura sit navigatio.* Vide quam sit alienus a fastu » ne prophetare videntur, sed quasi ex conjectura dicere : *Video, inquit : non enim suscepissent, statim si hæc dixisset. Pius igitur prophetat et dicit : « Deus, cui servo, inducens illos. Quomodo igitur sine jactura animarum res gesta est? Jactura facta esset nisi servasset Deus.*] Quantum enim ad naturam rei, omnes periissent, sed Deus impedivit. *Centurio autem, inquit, gubernatori magis credidit, quam iis quæ a Paulo dicebantur.* Ut ostenderetur enim non ex conjectura hæc dixisse, gubernator contraria dicit, cum rei peritus esset : sic non ex conjectura hæc dicebantur. *Et cum aptus, inquit, non esset pontus.* Vide, locus ipse docet illa non ex conjectura dicta fuisse, cum aptus non esset : imo plurimi ex illis ex conjectura loquuti videntur, qui inde solvendum suadebant : sed nihil ipsis profuit; inciderunt enim in tempestatem, et jacturam eorum quæ vebant faciunt. Ideo hæc ita declarat : *Cum autem vehementi tempestate jactaremur, propriis manibus armamenta navis projecimus.* Ne posthac essent increduli, hæc fieri permittuntur. Gravisque tempestas excitatur, multæque tenebræ sunt. Deinde ne perirent, etiam triticum et omnia ejiciuntur : hoc enim sibi vult illud, *Armamenta navis ejecimus. Cum autem multa inedia esset, dixit Paulus : Oportebat morem*

⁴Loco eorum omnium quæ uncinis clauduntur non aliud efferrunt Benedictini nisi illud, *Deus servavit.* Locum innotuimus e duobus Codd.

gerentes mihi vitare jacturam. Vides, quomodo non parum ad audiendum conferret tempestas et teubræ? Et vide, quomodo morem gerat centurio, ita ut scapham amittat et perdat. Quod si nauæ nondum crediderunt, sed postea, ne mireris; hoc enim geus hominum petulans est et durum ad credendum.

Pauli prudentiam. — Tu vero etiam hinc mihi perpende Pauli prudentiam. Neque enim increpat vel exasperatur, sed mansucte ait, *Sic oportebat*. Sciebat enim in calamitate increpantem non esse acceptum; sed postquam maxima calamitatis pars præterit, tunc esse acceptum. Tunc ergo instat, cum omnis salutis spes sublata est: tunc utilia prædicat. *Ut autem decima quarta nox advenit*, inquit, *fimentes optabant advenire diem*. Ne quis diceret nihil evenisse, hoc dicit, ostendens omnia facta esse. Quod autem facta sint, timor ostendit: *Optabant enim*, inquit, *diem advenire fimentes*. Et locus difficilis erat: eteum per Adriam hæc contingunt: et erat magna inedia: *Hic decimus quartus dies est, quod expectantes jejuni permanetis*. Ergo undique in media morte erant: ideo subdit, *Obsecro vos, ut sumatis cibum*; hoc enim ad vestram salutem fuerit; hoc est, Ne forte fame perieritis, cibum sumite. *Sumpto autem pane*, inquit, *gratias egit Deo*.

4. Vide quod ille gratias agit de iis quæ acciderant, hoc non modo illos confirmavit, sed etiam animos indidit. *Eramus*, inquit, *omnes animæ in navi ducentæ septuaginta sex*. De his dicebat, *Jactura animæ nullius erit in vobis*. Hoc certo scientis est animæ. dicere salvos futuros esse. *Satiati autem cibo alleviabant navim, efficiens triticum*. Viden? ad sumendum cibum persuadentur tantum: sed sic jam totum rejiciebant in Paulum, ita ut et triticum ejicerent. Vide illos humana facientes, nec prohibentem Paulum. *Quando autem dies fuit*, inquit, *laxaverunt juncturas*. Solvitur navis in die, ne illi metu dissolvantur: ut videas prophetiam opere completam. *Militum autem concilium fuit, ut vinctos occiderent*. Vides, quod etiam in hoc Paulo gratiam habuerit? propter illum enim centurio non permisit ut occiderentur. Ita mihi videntur illi ex confesso scelsi fuisse, ita ut vellent ipsos occidere: sed prohibiti, non fecerunt; sed alii quidem natarunt, alii in tabulis ferebantur, et omnes ita salutem nacti sunt, ac propætia finem accepit, etiamsi non a tempore clara esset: neque enim ante multos annos illam præntuntiarat, sed rerum naturam sequens: insperata enim erat omnia, et per propriam salutem disciebant quis esset Paulus. Sed dixerit quispiam, Cur non etiam navim servavit? Ut discerent quantum periculum evaserit: quod non humani auxilii totum esset, sed Dei manus sine nave servantis. Itaque justi etsi in tempestate sint, etsi in mari vel in pelago, nihil grave patiuntur, imo et alies secum servant. Si navi periclitante et naufragium passa vincti a Paulo servati sunt: cogita, quid sit virum sanctum habere domi: multæ uaque tempestates nos jactant, et his longe graviore; sed potest Deus et nos servare, modo credamus sanctis sicut

illi, si faciamus quæ illi præcipiunt. Neque enim simpliciter servantur, sed etiam ipsi fidem attulerunt. Etiamsi vinctus sit sanctus, majora operatur, quam ii qui soluti sunt. Et hoc considera hic factum¹. Solutus centurio viucto illo habebat opus: gubernator peritus eo, qui non gubernator erat, egebat; imo vero gubernatore. Non enim talem scapham gubernabat, sed orbis Ecclesiam, ab illo edoctus qui et maris dominus est, non humana arte, sed et spiritali sapientia. In hac scapha multa naufragia, multi fluctus, spiritus nequitie, *Intus pugna, foris timores* (2. Cor. 7. 5). Itaque vere gubernator ille erat. Vide autem totam vitam nostram, quomodo talis ait. Aliquando enim clementia fruimur, aliquando tempestate jactamur; modo ob inconsiderantiam et ignaviam in mille mala incidimus: imo hoc magis fit, quia Paulum non audimus, ubi festinamus aliquo ire, quo ille non jubet. Nobiscum enim etiam nunc navigat, sed non ut tunc vinctus: hortatur etiam nunc eos, qui in hoc mari navigant, dicitque: *Attendite vobis ipsis: ingredientur enim post discessum meum Inpi graves in vobis* (Act. 20. 28. 29); et rursum: *In novissimis temporibus instabunt tempora gravia, et erunt homines imi amantes, avari, arrogantes* (2 Tim. 3. 1. 2). Hic enim omnium gravissimus spiritus est.

5. *Fides tutus portus*. — Maneamus igitur ubi ille jubet, in fide, in tuto portu: ipsum magis audiamus, quam gubernatorem qui est in nobis, rationem inquam. Ne faciamus ea quæ hic suggerit, nec quæ nauclerus, sed quæ Paulus: multas similes subiit tempestates. Ne experientia discamus; sed ante experientiam vitemus et injuriam et jacturam. Audi quid dicat: *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem* (1. Tim. 6. 9). Credamus ergo ei: nam vide quid acciderit iis, qui non crediderunt. Et rorsum alibi dicit, quid naufragia pariant. *Qui naufragaverunt circa fidem* (Id. 4. 19), inquit. Tu vero mane in iis, quæ didicisti et credidisti. Credamus Paulo: licet in media tempestate simus, omnino a periculo liberabimur; etiamsi quatuordecim diebus jejuni manserimus, etsi spes salutis exciderit, etsi in tenebris et caligine versemur, credentes ei a periculo liberabimur. Navim esse putemus totum orbem, et in illa improbos et sexcentis flagitiis obnoxios; et alios quidem principes, alios vero custodes, alios justos, ut Paulus, alios vinctos et peccatis constructos: itaque si Paulo credamus, non vincti peribimus, sed solvemur: nos quoque illi donabit Deus. An negas peccata et affectus grave vinculum esse? non enim solæ manus vinctæ sunt, sed totus homo. Dic enim mihi, si quis multas pecunias possidens non erogat vel expendat, sed retineat: nonne gravius quam vinctus quisvis parcimoniam insolubili vinculo ligatur? Quid, si quis fato se subjiciat, nonne hic aliis ligatus est vinculis? quid, si observationibus? quid, si symbolis? nonne hæc omni vinculo sunt graviora? quid, si absurdæ cuidam concupiscentiæ: vel amoris? Quis

¹ Illud, et hoc considera hic factum, deest in quibusdam.

τοῦτο γὰρ ἐστὶ, τὴν σκευὴν τοῦ πλοίου ἐβάρησαν. Παλιῆς δὲ ἀσπίδας ἀπαρχούσης, εἶπεν ὁ Παῦλος· Ἔδει πειθαρχήσατάς μοι κερθίσαι τὴν ἡμίαν. Ἐίδες, πῶς οὐ μικρὰ πρὸς τὴν ἀκράσιον συνεβάλετο καὶ ὁ χειμὼν καὶ τὸ σκότος; Καὶ ὅρα πῶς πείθεται ὁ ἐκατόνταρχος, ὥστε καὶ τὴν σκάφην ἀφαιναί καὶ ἀποπέλασαι. Εἰ δὲ οὐ ναῦται οὐδέπω ἐπειθήσαν, ἀλλ' ὕστερον πείθονται, μὴ θαυμάσης· καὶ γὰρ τὸ γένος τὸ τούτων ἰταμῶν πῶς ἐστὶ καὶ σκληρὸν πρὸς τὸ πείθεσθαι.

Σὺ δὲ μοι σκόπει τὴν σκίναί καὶ ἐνταῦθεν τοῦ Παύλου. Οὐ γὰρ ἐπιτιμᾷ καὶ τραχύνεται, ἀλλ' ἡμέρους, οὕτως ἔδει, φησὶν. Ἦδει γὰρ, ὅτι οὐκ ἔστιν εὐπαράδεκτος ἔκταλιν τις ἐν συμφορᾷ, ἀλλ' ἔστιν καὶ τὰ πλείονα παρατρέχει τῆς συμφορᾶς, τότε εὐπαράδεκτος γίνεται. Τότε τοίνυν ἐπιτιβεταί, ὅτε πᾶσα ἡ ἔλπις τοῦ σωθῆναι περιηρήθη· τότε καὶ τὰ χροστὰ πρόλγει, Ὡς δὲ τσαρσακαίδεκτην νύξ ἐγένετο, φησὶ, ροσοδοίμοιοι ἠδύοντο ἡμέραν γενέσθαι. Ἴνα μὴ τις εἴπῃ, ὅτι οὐδὲν γέγονε, τοῦτο ἐπήγαγε, δεικνύς πάντα γεγονότα. Ὅτι δὲ γέγονε, καὶ ὁ φόβος μαρτυρεῖ· Ἠύχοντο γὰρ, φησὶν, ἡμέραν γενέσθαι ροσοδοίμοιοι. Καὶ ὁ τόπος χαλεπός· κατὰ γὰρ τὸν Ἀδριαν ταῦτα συμβαίνει· καὶ ἡ ἀσπία ἡ πολλή· Τσαρσακαίδεκτην γὰρ σήμερον ἡμέραν προσδοκῶντες ἀσπιοὶ διατελεῖτε. Ποτε εἰς ἀπάντων ἐν μέσῳ ὅσον θανάτου· διὸ καὶ ἐπάγει· Παρακαλῶ ὑμᾶς προλαβεῖν τροφῆς. Τοῦτο γὰρ πρὸς τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὑπάρχει· τοῦτέστι, Μὴ ποτε λιμᾷ διαφάρητε, τροφῆς μεταλάβετε. Λαβὼν δὲ ἄρτον, φησὶν, εὐχαριστήσατε τῷ θεῷ.

8. Ὅρα, τὸ εὐχαριστήσαι αὐτὸν ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις οὐ μόνον αὐτοὺς ἐπέβρυσεν, ἀλλὰ καὶ εὐθύμως ποιεῖ. Ἦμεν δὲ, φησὶ, πᾶσαι αἱ ψυχὰι ἐν τῷ πλοίῳ διακοσμοῦμαι ἐδοδοίμοιοιταβῆ. Περὶ τούτων ἐλεγεν· Ἀποδοίμῃ ψυχῆς οὐδὲμία ἐστὶ αἰς ὄμιον. [402] Τοῦτο πεπληρορημένης δὲ τῆς τροφῆς ἐκούσμεον τὸ πλοῖον ἐκβαλόμενοι ἐὸν σίκτον. Ὅρῃς; πρὸς τὸ λαβεῖν τροφὴν πικνωτας μόνον ἀλλ' οὕτω λοιπὸν τὸ πᾶν ἐβάρησαν ἐπὶ τὴν Παῦλον, ὡς καὶ τὸν σίκτον ἐκβαλεῖν. Ὅρα αὐτοὺς καὶ τὰ ἀνθρώπινα ποιούοντας, καὶ οὐ κωλύοντες τὸν Παῦλον. Ὅτε δὲ, φησὶν, ἡμέρα ἐγένετο, ἀπῆκον τὰς ζευκτηρίας. Διαλύεται τὸ πλοῖον ἐν ἡμέρᾳ, ἵνα μὴ τῷ φόβῳ διαλυθῶσιν, ἵνα ἕως ἔργῳ τὴν προφητεῖαν. Τῶν δὲ στρατιωτῶν βουλή ἐγένετο, ἵνα τοὺς δεσμώτας ἀποκτείνωσιν. Ὅρῃς ὅτι καὶ κατὰ τοῦτο τῷ Παύλῳ ἐγαρήσθησαν; διὰ γὰρ αὐτὸν οὐκ εἴασεν αὐτοὺς ἀνααιρεθῆναι ὁ ἐκατόνταρχος. Οὕτως μοι δοκοῦσι ὁμολογημένοι εἶναι κακοὶ ἐκείνοι, ὥστε ἐλθεῖν αὐτοὺς καὶ ἀναλεῖν· ἀλλ' οὐδὲν πλὴν γέγονε, τοῦ βουλήματος κωλυθέντος, ἀλλ' οὐ μὴν ἐξεκλύμθησαν^β, οἱ δὲ ἐπὶ σανάθων ἐβένοντο, καὶ πάντες οὕτως ἐσώθησαν, καὶ ἡ προφητεία τέλος ἐλάβανεν, εἰ καὶ μὴ τῷ χρόνῳ σεμνὴ τις ὄσα· οὐ γὰρ πρὸ πολλῶν ἐτῶν αὐτὴν προέειπε, ἀλλὰ τῆ φῶσει τῶν πραγμάτων ἐπιμόνος· ἀνεπίστα γὰρ ἦν φύσις, καὶ διὰ τῆς οικείας σωτηρίας ἐμάθησαν τὴς ὁ Παῦλος ἦν. Ἄλλ' εἶποι ἐν τις· Ἀἰὰ τὴ μὴ καὶ τὸ πλοῖον εἴσωσεν; Ἴνα μάθωσιν ὅσον κίνδυνον διέτρουγον· ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνῃς βοήθειαι ἦν τὸ πᾶν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χειρὸς χωρὶς πλοίου σωζούσης. Ποτε οἱ δίκαιοι κἂν ἐν χειμῶν ὄσῃ, κἂν ἐν βαλάσῃ, κἂν ἐν πελάγῃ, οὐδὲν πάχουσι θανάτου, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους συνδιασώζουσιν. Εἰ πλοῖον κινδυνεύον καὶ ναυάγιον ὑπομένον, καὶ δεσμώταις διὰ Παῦλον ἐσώθησαν, ἐνθήσον, τί ἐστὶν ἄγιον ἄνδρα

εἶναι ἐν οὐκίᾳ· πολλοὶ γὰρ οἱ χειμῶνες καὶ ἡμῖν ἐρρίστανται, καὶ πολλῶ τούτων χαλεπώτεροι, ἀλλὰ δύναται καὶ ἡμᾶς χαρῆσασθαι, μόνον ἐὰν πειθώμεθα τοῖς ἀγίοις καθάπερ ἐκεῖνοι, ἐν ποιούμεν ἄ προστάττουσι. Οὐ γὰρ ἀπλῶς σώζονται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ πίστιν εἰσηνεγκαν. Κἂν θέσωμεν ὁ ὁ ἄγιος, τὸν λαβυμένον μεζόνια ἐργάζεται. Καὶ σκόπει τοῦτο ἐνταῦθα γεγενημένον· Ὁ λαβυμένος ἐκατόνταρχος αὐτοῦ ἔδειτο τοῦ δεδεμένου· ὁ ἐπιστήμων κυβερνήτης τοῦ μὴ κυβερνήτου ἔχρηξε, μᾶλλον δὲ τὸ βντως κυβερνήτου. Οὐ γὰρ τοιοῦτον ἐκυβέρνησε σκάφος, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης τὴν Ἐκκλησίαν, παρ' ἐκείνου μαθεῖν τοὺ καὶ θαλάσσης δεσπότου, οὐκ ἀνθρώπινη τέχνη, ἀλλὰ πνευματικῆ σοφία. Ἐν τῷ σκάφῃ τούτῳ πολλὰ ναυάγια, πολλὰ κύματα, πνεύματα πονηρίας, Ἔσωθε μάχα, ἔξωθε ρόσος· ὥστε ὁ βντως κυβερνήτης ἐκείνος ἦν. Ὅρα δὴ τὸν βίον ἡμῶν ἀπαντα πῶς τοιοῦτός ἐστι. Ποτε μὲν γὰρ φιλανθρωπίας ἀπολαύομεν, ποτε δὲ χειμῶνος, ποτε καὶ παρ' οὐκίαν ἀβουλίαν, καὶ παρὰ τὸ βρβυμένον δὲ μυρίοις ἐμπιπτομεν κακοῖς· μᾶλλον δὲ τοῦτο γίνεται, παρὰ τὸ μὴ ἀκούειν Παύλου, ὅταν ἐπιγνώμεθα πῶ ἀπειλεῖν, ἐνθα μὴ κελύει. Συμπλεῖ γὰρ καὶ νῦν ἡμῖν, ἀλλ' οὐ δεδεμένοι, καθάπερ τότε· παραινέει καὶ νῦν, καὶ λέγει τοῖς ἐν τῇ θαλάττῃ ταύτῃ [405]· Προσέχετε ταυτοῖς· εἰσελεύσονται γὰρ μετὰ τὴν ἀφίξιν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς· καὶ πάλιν, Ἐν ὕστερος καιροῖς ἐνοτήθησονται καιροὶ χαλεποὶ, καὶ ἐσονται οἱ ἄνθρωποι φιλιτικοὶ, φιλότρυγοι, ἀλαζόνες. Τοῦτο πάντων χαλεπώτερον τῶν πνευμάτων.

ε. Μένωμεν οὖν ἐνθα κελύει ἐπὶ τῆς πίστεως, ἐπὶ τοῦ λυμένου τοῦ ἀσφαλοῦς· αὐτοῦ μᾶλλον ἀκούομεν, ἢ τοῦ κυβερνήτου τοῦ ἐν ἡμῖν, τοῦτέστι τοῦ λογιζομένου. Μὴ ἄπερ ἂν ὑποβάλλῃ οὗτος, ποιῶμεν, μὴ ἄπερ ὁ ναυκλῆρος, ἀλλὰ ἄπερ ἀπὸ Παύλου· μυρίοις τοιοῦτος ἐπλήθε χειμῶνας. Μὴ τῆ κείρα μανθάνωμεν, ἀλλὰ πρὸς τῆς κείρας κερδάνωμεν καὶ ὕβριν καὶ ζημίαν. Ἀκούομεν τί φησιν· Οἱ βουλόμενοι πλοῦτεῖν, ἐμαίπτανον εἰς περυσμόν. Πειθώμεθα τοίνυν αὐτῷ, τί καὶ ἐκεῖνοι μὴ πισθεύοντες, ὁρθεῖτε τί ἐπισθον. Καὶ πάλιν ἐτέρωθι λέγει, τί ποιεῖ ναυάγια· Οἰκτερε, φησὶν, ἐναντιήσασθε κερὶ τὴν πίστιν. Σὺ δὲ μὲν ἐν οἷς ἐμαδες καὶ ἐπιστόθης. Πειθώμεθα Παύλῳ· κἂν ἐν μέσῳ ὦμεν γεμῶν, πάντως ἀπαλλαγθώμεθα τῶν κινδύνων, κἂν τσαρσακαίδεκα ἡμέραις ἀσπιοὶ διαμένωμεν, κἂν ἡ ἔλπις τῆς σωτηρίας ἐκπέσῃ, κἂν ἐν σκότῳ ὦμεν καὶ τρυφῶ, πισθεύοντες αὐτῷ, ἀπαλλαγθώμεθα τῶν κινδύνων. Πλοῖον εἶναι νομιζόμεν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν, κἂν τούτῳ τοῖς κακοήθους καὶ μῦρια ἔχοντας εἰνᾶ, τοὺς μὴ ἀρχοντας, τοὺς δὲ φιλάκας, τοὺς δὲ δικαίους, οἷος Παῦλος, τοὺς δὲ δεσμούς, ταῖς ἀμαρτίας δεδεμένους· ἂν μὲν οὖν Παῦλον πειθώμεθα, οὐ δεδεμένοι ἀπολύμεθα, ἀλλὰ καὶ λυθώμεθα· χαρίζεται καὶ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἢ οὐκ οἶσι δεσμῶν εἶναι χαλεπὸν τὰ ἀμαρτήματα καὶ τὰ πάθη; οὐ γὰρ δὴ χεῖρας μόνον εἶσι δεδεμένοι, ἀλλ' ὁ πᾶς ἄνθρωπος. Εἰπέ γὰρ μοι, ὅταν τις χρήματα πολλὰ κατεμμένος μὴ ἀναίσχην μὴδὲ δαπανᾷ, ἀλλὰ κατέχη, οὐχὶ παντός δεσμῶν χαλεπώτερον τῆ φειδωλῆ δεσμεῖται δεσμῷ ἀρραγῆ; Τί θα, ὅταν τις εἰραμνήσῃ ἐαυτὸν ὑποβάλλῃ, οὐχὶ πάλιν ἄλλος οὕτος δεσμῶς δέδεταί; Τί θα, ὅταν παρατηρήσῃ; τί θα, ὅταν συμβόλους; οὐχὶ παντός δεσμῶν ταῦτα χαλεπώτερα; τί θα, ὅταν ἐπιθώμεθα ἀλόγῳ καὶ ἔρωτι; Τίς διαβρῆξει τοὺτους ὄμιν τοὺς δεσμῶν; Τοῦ Θεοῦ χρεῖα ὥστε λυθῆναι. Καὶ ἐν μὲν τούτων ἀρκεῖ κίνδυνον ἐμποῖσαι· ὅταν δὲ καὶ δεσμῶ καὶ χειμῶν, ἐνθήσον ὅσον ἐὸ τῶν κινδύνων. Τί γὰρ οὐχ

ε His, καὶ σκόπει τοῦτο ἐνταῦθα γεγενημένον, carent nonnulli.

^a Ταῦτα συμβαίνει deest in uno cod. ^b Ἄλλι ἐκλούμενον.

ἰκανὸν διαφθεῖραι· οὐχ ὁ λιμὸς, ὁ χειμῶν, ἢ κακία τῶν ἀμπλεόντων, τὸ τοῦ καιροῦ ἀνεπιτήδειον· Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα πάντα ἔστι ἡ λαμπρότης Παύλου. Οὕτω δὲ καὶ νῦν κατέχωμεν παρ' αὐτοῦ τοὺς ἀγίους, καὶ οὐκ ἔσται χειμῶν· μᾶλλον δὲ κἂν ἢ χειμῶν, ἔσται εὐδία καὶ γαλήνη πολλή, καὶ ἀπαλλαγὴ τῶν κινδύνων· ἔπειθ' ἐπὶ τὸν ἴδιον εἶπε φίλον ἢ χήρα ἔσεν, καὶ ὁ θάνατος εὐθύθι τοῦ παιδίου, καὶ τὸν παῖδα πάλιν ζῶντα ἀπαλάμβανεν. Ἐνθα πόδες ἀγίων ἐπιβαίνουσι, οὐδὲν ἔσται λυπηρὸν· κἂν γένηται, πρὸς δοκιμὴν καὶ πρὸς μαζίνον δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ἔθισον τὸ ἔδαρος τῆς οἰκίας ὑπὸ τοιούτων πατεῖσθαι πόνων, καὶ οὐ πατήσοι δαίμων ἐκεῖ· καὶ μᾶλα εἰκότως. [404] Ὅσπερ γὰρ ἔνθα ἐν εὐδία ἢ, οὐχ ἔξει χρώραν δυσωθία· οὕτω καὶ ἔνθα μύρον ἐστὶ τὸ ἄγιον, ἀκοπνίγεται δαίμων, εὐφραίνει τοὺς συνόντας, διαχέει ψυχῆν, ἀνίστηναι. Ἐνθα ἀκαθία, ἐκεῖ θηρία· ἔνθα φιλοξενία, οὐκ ἐστὶν ἀκάνθη· ἢ γὰρ ἐλεημοσύνη εἰσελεύσασα παντὸς δρεπάνου τομώτερον ἀναίρει τὰς ἀκάθας, παντὸς πυρὸς σφοδρότερον. Μὴ φοβήθῃς· αἰθεῖται τὰ γυνή των ἁγίων, καθάπερ λέοντας ἄλωπεκες. Δίκαιος γὰρ, φησὶν, ὡς λέων κέποιθεν. Εἰσαγάγωμεν τοὺς τοὺς λέοντα· εἰς

τὴν οἰκίαν, καὶ πάντα φυγαδεύεται τὰ θηρία, οὐ βόωντων αὐτῶν μεγάλα, ἀλλ' ἀπλῶς φεγγομένω. Οὐ γὰρ βρυχηθῆναι λέοντος ὅστω φυγαδεύεται τὰ θηρία, ὡς εὐχὴ δικαίου φυγαδεύει δαίμονα· ἀν φλέγγεται μόνον, καταπέτχασαι. Καὶ τοῦ νῦν τοιούτου, φησὶ, εἰσι; Πανταχοῦ, ἀν πιστεύομεν ἡμεῖς, ἀν ζητήσωμεν, ἀν παρρησιασώμεθα. Ποῦ ἐξήγγελες, εἰπέ μοι; πότε τοῦτο ἔργον ἔσχει; τίνα πράγμα τοῦτο ἔβου; Εἰ δὲ οὐ ζητεῖς, μὴ θαυμάσῃς, εἰ οὐκ εὐρίσκεις· Ὁ γὰρ ἱερῶν εὐρίσκει, οὐχ ὁ μὴ ζητοῦν. Ἀκούσω τοὺς ἐν ταῖς ἱερῶσι θύραις ἀπάγαγε χρυσίον καὶ ἀργύριον· πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης εἰσι. Κἂν μὴ ἐν τῇ οἰκίᾳ διέξῃ, ἀπελθε οὐ πρὸς αὐτὸν, συναγγέλει τῷ ἀνδρὶ, πρὸς τὸ στήμα γένου τὸ ἐκεῖνον, ἢν δινηθῆς ἐπιτεύξῃ, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ εὐλογίας ἀπολαύσῃ. Μεγάλῃ γὰρ ἢ παρὰ τὸν ἄγιον εὐλογία, ἦς ἐπιτηγέται σπουδάζωμεν, ἵνα διὰ τῶν εὐχῶν τούτων βοθηώμενοι, τῆς παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνδυναμούμενοι Θεοῦ φιληρωπίας ἀπολαύσωμεν, χάριτι καὶ φιληρωπία τοῦ μογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΑΙΑ ΝΔ'.

Οἱ δὲ βάρβαροι παρέχον τὴν τυχοῦσαν φιληρωπίαν ἡμῖν. Ἀράγατες γὰρ πυρᾶν, προσελθόντο πάντας ἡμᾶς, διὰ τὸν ὀνὸν τὸν ἐρεσώτα καὶ διὰ τὸ ψυχός. Συστρέψαντες δὲ τοῦ Παύλου φρυγῶντων πλῆθος, καὶ ἐπιβάντες ἐπὶ τὴν πυρᾶν, ἔχοντα ἐκ τῆς θέρμης διεξέλευσσα, καθήψατο τῆς χειρὸς αὐτοῦ.

α'. Πῶς παρεχον τὴν φιληρωπίαν οἱ βάρβαροι, ἐρμηνεύει· Ἀράγατες γὰρ, φησὶ, πυρᾶν, προσελθόντο πάντας ἡμᾶς. Ἐπεὶ οὐδὲν ἔβραλος ἀλλαγῆεν τῆς σωτηρίας ἦν, τοῦ χειμῶνος μέλλοντος αὐτοὺς διαφθεῖραι, ἀνάπτουσι τὴν πυρᾶν. Ἐτα ὁ Παῦλος λαβὼν φρύγαντα ἐπέθηκε ἐπὶ τὴν πυρᾶν ὁ καὶ δῆλον ἔπαγει λέγων· Συστρέψαντος δὲ τοῦ Παύλου φρυγῶντων πλῆθος. Ὅρα αὐτὸν ἐνεργοῦντα, καὶ ἰδαίου θαυματουργοῦντα ἄπλως, ἀλλ' οὐ καὶ χρείας· καὶ ἐν τῷ χειμῶνι γὰρ ἀνταῖα ὄσως προσηύτευσεν, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, καὶ ἐνταῦθα πάλιν φρύγαντα συλλέγει καὶ ἐπιτίθει. Ὅρα οὐδὲν τετυφωμένον ποιοῦντα οὐδὲ περιττὸν, ἀλλ' ὡστε διασωθῆναι αὐτοὺς, καὶ θέρμης τινὸς ἀπολαύσαι. [405] Ἐτα ἔπειτα ἐκ τῆς θέρμης ἐξέλευσσα, τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἄπτεται· καὶ οὗ ἦφατο, ὅτιλον ποιεῖ τοῦτο ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς, λέγων· Ὡς δὲ εἶδον οἱ βάρβαροι τὸ θηριον κρεμάμενον ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους· Πάντως σαρκοῦ ἐστιν ὁ ἀνθρώπος οὗτος, ὃν διασωθέντα ἐκ τῆς θαλάσσης ἡ δικὴ ἔην οὐκ εἶασε. Καλῶς καὶ τοῦτο συνεχωρήθη, ὡστε καὶ ἰδεῖν αὐτοὺς καὶ φθέγγασθαι ταῦτα, ἢνα ὅταν γένηται, μὴ ἀπιστήται τὸ θαῦμα. Ὅρα τὴν φυσικὴν κρίσιν διηρωμάνην καὶ παρὰ βαρβάρους, καὶ αἰδαιμῶς αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους λέγοντας, καὶ μετὰ καταγιγασκοντας ἀπλῶς. Οὕτω καὶ οὗτοι πρότερον βλέπονται, ἵνα μᾶλλον θαυμάσωσιν. Ὁ μὲν οὖν ἀποτιναξάμενος τὸ θηριον εἰς τὸ πῦρ, ἐπαθερ οὐδὲν κινῶν· οἱ δὲ προσέδωκαν αὐτὸν μᾶλλον κίμαρσθαι, ἢ κατακτείναν ἀγων νεκρῶν. Ἐπὶ κολὴ δὲ αὐτῶν πρῶτοδοκῶντων καὶ θεωρούντων μηδὲν ἄτοπον εἰς αὐτὸν γινόμενον, μεταβαλλόμενος ἔλεγον θεοὶ αὐτὸν εἶναι. Οἱ ἐνύμζον αὐτὸν κίμαρσθαι, τοῦτοις διαβρήγνυσθαι, οὗτοι θαζάζωμεν, εἰ οὐδὲν κακὸν ἐπαθε, λέγουσιν, εἰς θεὸς

ἔστι. Πάλιν ἄλλη τοῦτων ὑπερβολὴ τιμῆς, ὡσπερ καὶ τῶν ἔχλων τῶν ἐν Λυκαονίᾳ. Ἐν δὲ τοῖς περὶ τὴν πόρον ἐκεῖνον χωρία ὑπέρχε τῷ πρώτῳ τῆς ἴησον, ὄνομαι Ποκλίω· Ὁς ἀναθεξιόμενος ἡμᾶς τρεῖς ἡμέρας φιλοφρόνως ἐξέειπεν. Ἴδου πάλιν ἄλλος φιλόθεος ὁ Πόπλιος, καὶ πλοῖστος καὶ εὐποράτος. Οὗτος οὐδὲν ἰδὼν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συμφορᾶς μόνης ἐλάσας αὐτοῦς, ὑπέδειξε καὶ ἰδεράπτευσεν. Ἐγένετο δὲ τὸν κατέμα τοῦ Ποκλίου κρετοῖς καὶ δυσαντερῆς συνεχόμενος κατακτείνεσθαι· πρὸς δὲ ὁ Παῦλος εἰσελθὼν καὶ προσεξέμαρος, ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας αὐτῶν, ἴασατο αὐτὸν. Ὅστε ἄρισ ἦν τοῦ παθεῖν καλῶς· διὰ καὶ ἀμοιβῆν αὐτῷ ἀποδοῦδος τῆς ἀποδοχῆς ἴασατο αὐτὸν. Τοῦτου δὲ γενομένου, καὶ οἱ λοιποὶ ἔχοντες ἀσθενεῖν ἐν τῇ νήσῳ, προσήρχοντο καὶ θεραπεύοντο· οἱ καὶ καλῶς εὐμαῖς ἐτίμισαν ἡμᾶς, καὶ ἀναγομῶμενος ἐπέθοντο ἐὰ πρὸς τὴν χρεῖαν· τοῦτοις, καὶ ἦμιν ἰδῶκαν ἀναγομῶμενος τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν καὶ τοὺς ἄλλους. Ὅρα αὐτοὺς οὐδὲ τοῦ χειμῶνος ἀπαλλαγέντας μένοντας ἀτημηλήτους, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποδοχὴν φιλότιμον γενομένην ἢ ἐσὼν· τρεῖς γὰρ μῆνας ἦσαν ἐκεῖ τρεφόμενοι πάντες. Καὶ οἱ τοσοῦτον χρόνον ἐποίησαν, ἔκουε πῶς τοῦτο ἐρμηνεύω ἐπάγει· Μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας ἀνήχθημεν ἐν κοιλίᾳ παρακχευομένους ἐν τῇ νήσῳ Ἀλεξανδρίων, παρατήμων Διοσκούρους. Καὶ καταχθῆτες εἰς Συρακούσας, ἐκεμῖνταμεν ἡμέρας τρεῖς. Ὅθεν περιελάθοντες κατητήσομεν εἰς Ῥήνον· καὶ μετὰ μῶν ἡμέρων ἐκγενομένου νότου, δευτεραῖοι ἦλθομεν εἰς Ποσιόλους· οὗ εὐρόντες ἀδελφοὺς, παρακλήθημεν ἐὰ αὐτοὺς ἐπιμείναι ἡμέρας ἕκτα· καὶ οὕτως εἰς τὴν Ῥώμην ἦλθομεν. Κἀκεῖθεν οἱ ἀδελφοὶ ἀκούσαντες τὰ περὶ ἡμῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν ἡμῖν, ἄχρι Ἀκπιον φῶρον, καὶ Τρίων ταβερῶν. Ὅσοι ἰδὼν ὁ Παῦλος, εὐχαριστήσας εὖ Θεῷ, ἔλαβε θάρσος. Ὅρα διὰ Παῦλον πάντα γινόμενα ταῦτα, ὡστε πιστεύσαι τοὺς δεσμούςτας, τοὺς στρατιώτας, τὸν ἐκατόνταρχον. Εἰ γὰρ αὐτοῖσθαι ἦσαν, καὶ δὲ ὦν συμβουλεύσαντες ἦκουσαι, καὶ δὲ ὦν προσιπόντος, καὶ δὲ ὦν θαυματουργήσαντος, καὶ δὲ ὦν θρέψαντος ἀπέλασαν, μεγάλη δὲ ἐφαναδόσησιν περὶ αὐτοῦ. Ὅρα ὅταν ὀρθῇ κρίσις ἦ, καὶ μὴ προκατεληγμένη πᾶσι εἶναι, πῶς εὐθὺς λαμβάνει τὰς κρίσεις τὰς ὀρθὰς καὶ τὰς ψέφους διεγνωσμένας· Ἥθη καὶ τῆς Σικελίας τὸ κήρυγμα ἦφατο· οὕτω δὲ

α'. Quidam sic inscribit: Παρέχον, φησὶ, οὐ τὴν τυχοῦσαν γὰρ. ἢ μὴ οἱ βάρβαροι ἀνάπτουσι πυρᾶν· ἐπὶ οὐδὲν... διαβρήσται. Ἐτα ὁ Π. ὡς Vocem δηλών, qua carenti editi, habet cod. mus. Est.

hæc vobis vincula disrumpet? Deo opus est ut solvantur. Et unum quidem horum sufficit ad periculum creandum: cum autem vincula et tempestas, cogita quanta sint pericula. Quid enim non sufficit ad perendum? nunne sufficit fames? nonne tempestas? nonne vectorum nequitia? nonne tempus inopportunum? Verum ad hæc omnia atelit clarissimus Paulus. Ita et nunc: retineamus nobiscum sanctos, et non erit tempestas; imo etiam si sit tempestas, erit serenitas et tranquillitas magna, ac liberatio a periculis. Etenim vidua illa sanctum habebat amicum, et mors filii soluta est, puerumque reditvum accepit. Ubi pedes sanctorum versantur, nihil acridit triste: sin accidat, ad probationem et ad majorem Dei gloriam accidit. Fac ut dumus pavimento frequenter ab hujusmodi calcetur pedibus, nec ibi calcabit dæmon; et merito quidem. Sicut enim ubi fragrantia, ibi fœtor locum non habet: sic ubi unguentum sanctum, ibi suffocatur dæmon, simul agutes lætificat, recreat animam. Ubi spinæ, ibi feræ: ubi hospitalitas, ibi spinæ non sunt: iam ingressa elemosyna falee acutior spinas succidit, et igne vehementius exurit eas.

Ne timeas: timent sanctorum vestigia sicut leonem vulpes. *Judas enim*, inquit, *ut leo confudit* (Prov. 28. 4). Hos introducimus leones in domum, et fræ omnes fugabuntur, non illis occulantibus sed simpliciter loquentibus. Non enim rugitus leonis bestias sine fugat, ut iusti precatio dæmonas: si loquatur tantum, formidant illi. Et ubinam, inquires, nunc tales homines sunt? Ubique, si nos credamus, si queramus, si curiose pervestigemus. Ubi quæxivisti, quæso? quandam hoc curasti? Si non quæras, ne mireris, si non reperias: nam *Qui quærit, invenit* (Math. 7. 7), non qui non quærit. Audi eos qui in solitudinibus sunt: alijce aurum et argentum; ubique terrarum sunt. Si non domi recipias, illum adi, cum illo versare, ad ejus domum accede, ut possis illo frui ejusque benedictione. Magna quippe est sanctorum benedictio, quam assequi curemus, ut eorum precibus adjuti, Dei [qui illos roborat] misericordia fruamur, gratia et benignitate Unigeniti ejus [Filii], quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA LIV.

CAP. 28. v. 1. *Barbari vero præstant non modicam humanitatem nobis. 2. Accensa enim pyra, reficiebant nos omnes, propter imbrem qui imminebat, et frigus. 3. Cum congregasset autem Paulus sarmentorum multitudinem et imposuisset in ignem, vipera a calore cum processisset, momordit manum ejus.*

1. Quomodo humanitatem præstarent barbari, interpretatur: *Accensa*, inquit, *pyra reficiebant nos* [omnes]. Quia enim nulla ex evasione utilitas fuisset, cum frigus illos interempturum esset, accendunt pyram. Hinc Paulus accepta sarmenta in rogam infert, ut ille subjungit: *Cum congregasset autem Paulus sarmentorum multitudinem. Vide illum operantem; et usquam frustra mirabilia patrantem, sed ubi necessitatem: nam in tempestate quoque non sine causa prophetavit, et hic rursus sarmenta colligit et imponit. Vide illum non ad fastum vel superfine agentem, sed ut illi servarentur calore quodam fruentes. Deinde vipera ex calore egressa manum ejus invasit: et quod invaserit, palam est ex sequentibus. 4. *Us vero viderunt barbari pendentes bestiam de manu ejus, inter se dicebant: Utiqve homicida est homo hic, quem servatum de mari ultio non sinis vivere. Bene hoc permissum est, ut talia illi viderent et loquerentur, ut futuro miraculo fidem non negarent. Vide naturale judicium a barbaris prolatum, ipsoque honeste inter se loquentes, nec simpliciter damnantes. Ita hic prius vident, ut magis mirentur. 5. « Af ille excussa bestia in ignem, nihil mali passus est: 6. illi vero existimabant eum in tumorem convertendum et subito easurum mortuum. Diu autem illis expectantibus, et videntibus nihil illi mali accidere, mutata sententia, dicebant ipsum esse deum. » Qui existimabant illum *In tumorem convertendum*, id est, dirumpendum: videntes hi eum illud**

mali possum, dicunt esse deum. Rursus supra modum illum honorant, ut turbæ illæ in Lyconia. 7. *In locis autem vicinis erant prædia principis insulæ nomine Publii; qui nos suscipiens, triduo nos benigne hospitio recepit. Ecce iterum alius hospitalis Publius dives et opulentus: qui cum nihil videret, sed ob solam calamitatem misertus illorum, hospitio exceptit et fovit. 8. Contigit autem, patrem Publii febribus ac dysenteria vexatum decumbere: ad quem Paulus ingressus oravit, impositisque illi manibus curavit eum. Quia dignus erat beneficio, vicem illi hospitalitatis rependens, curavit patrem. 9. Quo facto, omnes qui in insula habebant infirmitates, accedebant et curabantur: 10. qui etiam multis honoribus nos honoraverunt, et solventibus imposterunt quæ necessaria erant: id est, et nobis solventibus necessaria dederunt et aliis. Vide illos a tempestate liberatos, non fuisse neglectos; sed etiam propter Paulum liberali hospitio susceptos: per tres enim menses alimenta omnibus suppeditata sunt. Quod enim tantum temporis ibi manserit, audi quomodo postea narret: 11. « Post menses autem très, navigavimus in navi Alexandrina, quæ in insula biemaverat, cui erat insigne Castor et Pollux. 12. Et cum venissemus Syracusas, mansimus ibi triduo. 13. Inde circumlegentes devenimus Rhegium: et post unum diem flante austro, secunda die venimus Puteolos: 14. ubi inventis fratribus, rogati sumus manere apud eos septem dies; et sic venimus Romam. 15. Et inde cum audissent fratres, occurrerunt nobis usque ad Appii forum et Tres tabernas. Quos cum vidisset Paulus, agens gratias Deo, accepit fiduciam. » Vide quomodo propter Paulum hæc omnia fiunt, ut erederent vinceti, milites, centurio. Nam etsi lapidei fuissent, et per ea quæ consulentem audierant, et per*

ea quæ prædixerat, perque miracula quæ patrarat, et ex alimentis sibi suppeditatis, magna de illo concepissent. Vide quando rectum iudicium est, nec affectu præoccupatum, quomodo statim rectas et probatas sententias accipiat. Jam in Siciliam pervenerat prædicatio; jam usque Puteolos pertigerat, ubi repertis quibusdam fratribus apud illos manent. Deinde alii, fama permoti, ipsis occurrerunt: tantus erat fratrum affectus, qui non turbati sunt, quod Paulus esset in vinculis, sed obviam venerunt. Vide autem illum humanum quidpiam passum esse. *Fiduciam, inquit, accepit videns fratres.* Quamvis tot signa fecisset, accepit tamen ex aspectu fiducie augmentum. Hinc discimus illum humano etiam more consolationem accepisse, et contra. 16. *Cum autem venissemus Romam, permissum est Paulo manere seorsum cum milite se custodiente.* Videntur? permissum est illi, ut seorsim maneret. Non parvum est et hoc argumentum illum in magna admiratione fuisse: non enim cum aliis ipsum annuerant. *Post tres autem dies convocavit primos Judæorum.* Post triduum accivit primos Judæorum, ne aures illorum præoccuparentur. Et quid commune cum illis habuit? non enim illi accusari ipsum erant. At ille non hoc curabat, sed hoc docere volebat, ut ne ex dictis offenderentur.

2. Judæi ergo tot videntes miracula, persequerantur, pellebant; barbari vero, qui nihil viderant, ex sola calamitate misericordes erant. *Omnino, inquit, homicida est hic homo.* Non simpliciter pronuntiant, sed, *Omnino, dicunt;* id est, ut videre licet. *Et ultio, inquit, ipsum vivere non sinit.* Ergo providentia rationem habebant, et magis philosophi erant, quam ipsi philosophi. Hi enim ea, quæ sub luna sunt, providentia frui non sinunt: illi vero ubique putabant Deum esse præsentem, et quod licet multa quis effugerit, non usque in finem tamen effugiet. Et vide, quomodo non insurgant in illum omnino, sed propter calamitatem interim reverentur; neque illa divulgant, sed inter se dicunt: nam vincula hæc injiciebant suspicionem: victi enim erant. Erubescant illi qui dicunt, Ne beneficias eis, qui in carceribus sunt; pudorem nobis afferant barbari: non enim sciebant quinam illi essent, sed ex calamitate ipsos esse homines didicerunt; ideoque cum humanitate illos exceperunt. *Multum autem illis expectantibus, inquit;* id est, diu expectabant eum moriturum. Ille vero bestiam excussit in ignem, et manum nihil passam monstravit. Hoc videntes stupefacti et mirati sunt. Neque statim deprehensum est signum, sed aliquamdiu expectarunt homines, ne videretur phantasia esse: sic non erat fallacia, non fraus. *In vicinis autem locis erant prædia primi insularum, nominis Publii: qui nos suscipiens, benigne hospitio excepit.* Bene sic loquitur: benignitatis quippe magnæ est ducentas septuaginta animas hospitio excipere. Cogita quantum sit hospitalitatis lucrum. Nou quod nec necessitas esset, neque quod invitus agat, sed quod lucrum putet, per tres dies hospitio illos excepit. Ideoque talis hospitalitatis mercedem jure

accipit, imo longe dono majorem: nam patrem ejus curat a dysenteria male patientem; nec modo ipsum, sed multos etiam alios infirmos curat, qui vicem rependunt honoribus, commestæ: quod hic declarat: *Qui multis honoribus nos prosequuti sunt, et solentibus imposuerunt quæ necessaria erant.* Non mercedem recepit, absit; sed impletur id quod scriptum est: *Dignus est operarius cibo suo (Math. 10. 10).* Psalm antica est eos, qui sic illum exceperunt, verbum prædicationis accepisse: neque enim trimestri tempore disseruisset, nisi illi vere credidissent et fructum exhibuissent. Itaque hinc iudicium esse, magnum fuisse credentium numerum. *Et solvimus, inquit, in navi Alexandrina, quæ hiemaverat in insula, ejus insignis Castorum.* Id fortasse in illa pictum erat; ita erant idolis dediti. Vide illos moras trahentes, et rursum festinantes. *Paulo autem permissum fuit seorsum manere.* Demum ita venerabilis erat Paulus, ut seorsum manere permitteretur. Neque id mirum est: nam si antehac benigne illum exceperunt, multo magis nunc. *Et stans austro, inquit, postredie venimus Puteolos, ubi inventis fratribus, rogati sumus apud illos manere septem diebus: et sic Romam venimus.* Et inde ut fratres audierunt de vobis, exierunt in occursum nobis usque ad Appii forum et Tres tabernas. Quod periculum metuentes exierint, vel hoc satis pro illis spondet. Vide quomodo in tanta navigatione ad nullam appellunt civitatem, sed ad insulam; et hiemem totam transigunt in navigatione: his ita dispositis, ut qui simul navigabant, ad fidem deducerentur. *Permissum est ei, inquit, ut permaneret solus cum milite ipsum custodiente.* Et opportune certe, ut nemini liceret ipsum insidiis appetere: neque enim isthic licebat seditiones movere. Itaque non illum custodiebant, sed curabat, ne illi aliquid molestum accideret: non enim licebat in tanta civitate, ubi Imperator erat, quem appellaverat Paulus, aliquid præter ordinem fieri. Ita semper per ea, quæ videntur contra nos esse, pro nobis omnia sunt: custos enim Paulus erat. Et convocatis primis Judæorum, cum illis disserit: qui et contradicere venterent, atque ab illo increpantur et nihil audent dicere; nihil enim jam contra illum tentare licebat illis. Hoc enim mirabile est, quod non per ea, quæ videntur ad securitatem conferre, sed per contraria pro nobis omnia sunt. Quod ut discas, bine perpende. Jussit Pharo pueros in flumen conjici. Nisi projecti fuissent pueri, nisi id Jussisset Pharo, non servatus fuisset Moyses, nisi in regia educatus. Cum servabatur, non in honore erat; cum expositus fuit, tum in honore fuit. Hoc vero faciebat Deus, ut et potentiam et sapientiam suam ostenderet. Minatus est Judæum, dicens: *Nunc occidere me vis (Exod. 2. 14)?* et hoc illi profuit. Itaque ex providentia factum est, ut visionem illam videret in deserto, ut tempus congruens impleteretur, ut philosopharetur in solitudine, et secure viveret. Et in omnibus quæ a Judæis ipsi parantur insidiis idipsum fit: tunc clarior efficitur: ut etiam Aaron contigit. Insurrexerunt in illum, et clariorem reddi-

ἴγραμα καὶ ἐν Ποτιόλει, ἐθαβὼ καὶ ἀδελφοῖς τινασὶ εὐρόν-
ται ἐπιμύνοις παρ' αὐτοῖς. Εἶτα καὶ ἄλλοι κατὰ φήμην
αὐτοῦ ἀπαντῶσι τοσαύτη ἢ ἢ προθυμία τὸν ἀδελφόν,
ὅτι οὐκ ἰδοῦσθαι αὐτοὺς τὸ ἐν δεσμοῖς εἶναι τὸν Παύ-
λον, ἀλλ' ἐξήλθον εἰς ἀπάντην. Ὅρα δὲ μὴ αὐτὸν
καὶ ἀνθρώπων ἐν παθόντα. Θάρσος γὰρ, φησί, ἐλυθεῖν
ἰδοῦν τοὺς ἀδελφοὺς. Καίτοι τοσαύτα σημεῖα ἐργα-
σάμενος, ἀλλ' ὅμως ἔλαβε καὶ ἀπὸ τῆς ἐξως προσθή-
κην. Ἀπὸ τοῦτου μανθάνομεν, ὅτι ἀνθρώπων καὶ
παρεκαλεῖτο, καὶ τούναντιον. Ὅτε δὲ ἤλθοσαν εἰς Ῥώ-
μην, ἐπετρέπη τῷ Παύλῳ μένειν καθ' ἑαυτὸν σὺν
τῷ φυλακιστῇ αὐτὸν στρατιῶτη. Ὅρα; συνεκλήθη
αὐτῷ καθ' ἑαυτὸν μένειν. Οὐ μίχρον καὶ τοῦτο τεκμήριον
τοῦ πᾶν θαυμασθῆναι αὐτὸν οὐ γὰρ δὴ μετὰ τὸν ἄλ-
λων ἠρῆθαι αὐτόν. Ἐγένετο δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας
συγκαλέσασθαι αὐτὸν τοὺς δικαστὰς τῶν Ἰουδαίων
πρώτους. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐκάλεσε τοὺς πρώτους;
τὸν Ἰουδαίων, ὥστε μὴ προληφθῆναι αὐτῶν τὰ ἀκοῶς.
Καὶ τὴ κοινὴ πρὸς ἐκείνους εἶπεν; οὐ γὰρ ἂν αὐτοὶ
ἐμελλον κατηγορησθαι αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅμως οὐ τοῦτο
ἐφρόντιζεν, ἀλλὰ τοῦτο διδάξαι καὶ μὴ προστήναι αὐτοῖς
τὰ λεγόμενα.

β. Οἱ μὲν οὖν Ἰουδαῖοι τοσαῦτα ὀρώντες θαύματα,
ἰδύοντο, ἤσαντο· οἱ δὲ βάρβαροι οὐδὲν θεασάμενοι, ἀπὸ
μῆνης τῆς συμφορᾶς φιλόδηρῶται ἦσαν. Ἰδόντες, φησί,
συνεὺς ἐστιν ὁ ἀνθρώπος οὗτος. Οὐχ ἀπλῶς ἀπο-
φαινοῦνται, ἀλλὰ πάντως, φησὶ τοῦτέστιν, ὅς ἐνεστιν
ἰδὲν. Καὶ ἡ δικη, φησί, ἔζη οὐκ εἶσθε αὐτόν. Ἄρα
καὶ τὸν περὶ προνομίας λόγον εἶπον, καὶ πολλῶν φιλο-
σόφων οἱ δὲ βάρβαροι φιλοσοφώτεροι αὐτῶν γίνονται. Αὐ-
τοὶ μὲν γὰρ οὐκ ἀφίειδι προνομίας ἀπολαύειν τὰ ὑπὸ σε-
λήγην· οἱ δὲ πανταχοῦ νομιζοῦσι παρεῖναι τὸν θεόν, καὶ
οἱ, κἂν πολλὰ τις διαφύγη, οὐ διαφεύξεταί εἰς τέλος.
Καὶ ὅρα, πῶς οὐκ ἐπιτίθενται διόλου, ἀλλ' αἰδοῦνται
τίως διὰ τὴν συμφορὰν· οὐδὲ ἐκπομπουσίαν, ἀλλὰ πρὸς
ἀλλήλους λέγουσι· τὰ γὰρ δεσμὰ τοῦτο ἐδίδασκεν ὑπο-
πατεῖν· καίτοι δεσμῶται ἦσαν. Αἰχμηθῆσαν οὐ λέ-
γοντες, Μὴ εὖ ποῖες τοὺς ἐν ταῖς φυλακαῖς αἰσχυνθῶμεν
τοὺς βαρβάρους· οὐ γὰρ ἦδισαν τίνας ἦσαν ἐκείνοι, ἀλλ'
ἀπὸ τῆς συμφορᾶς τίως, ὅτι ἀνθρώποι ἦσαν, ἐμάθησαν
δὲ καὶ φιλανθρωπίας ἡξίωσαν αὐτοὺς. Ἐπὶ πολλῷ δὲ,
φησί, προσδοκῶντων αὐτῶν, τοῦτέστιν, ὅς πολλὸν χρό-
νον ἀνέμενον ἀποθανεῖσθαι. Ὅ δὲ τὸ ἐπιπρὸν ἐξετίνα-
ξεν εἰς τὸ πῦρ, καὶ τὴν χαιρα εἶδες παθοῦσαν μηδὲν.
Τοῦτο ἰδόντες καὶ ἐξεπλήγησαν καὶ εθαύμασαν. Οὐκ
ἐγένετο δὲ τὸ σημεῖον εὐθύς, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ ἐνδιέτρι-
ψαν οἱ ἀνθρώποι, ὥστε μὴ δοῦναι φαντασίας [407] εἶναι
οὕτως οὐκ ἦν ἀπάτη, οὐκ ἦν συναρπαγή. Ἐν δὲ τοῖς
περὶ τὸν τόπον ἐκείνον ὑπέφηκε χωρία τῷ πρώτῳ τῆς
ἡρώου, ὀνόματι Ποκλίῳ, δὲ ἀναθεξάμενος ἡμᾶς
φιλοσοφῶντες δέξιντο. Καλῶς οὕτως εἶπε· φιλοσοφούντες
γὰρ μεγάλῃ, διακοσίαις ἀποδομήκοντα τὸ ξενίσιαι ψυχᾶς.
Ἐννόησον τῆς φιλοξενίας ἔσθον τὸ κέρως· οὐχ ὡς ἀνάγκη
οὕτως οὐδὲ ὡς ἄκων, ἀλλ' ὡς κέρως τιθέμενος, τρεῖς
ἡμέρας ἐξέτινον αὐτοὺς. Διὸ καὶ ἀμείβην τῆς τοιαύτης
φιλοξενίας ἐκίχως λαμβάνει, καὶ πολλῷ μείζονα ἢ ἔδωκεν
τὸν γὰρ πατέρα αὐτοῦ θεραπεύει ὑπὸ δυσεντερίας κακῶς
πάσχοντα· οὐ μόνον δὲ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἔχοντας
ἀσθενείας τῶν αὐτῶν ἀξίω· ὅν καὶ ἀμειβόμενοι, τιμαῖς
αὐτὸν καὶ χορηγίας δωροῦνται. Τοῦτο δὲ δὴλον ποῶν
ἐπάγει· Οἱ καὶ πολλαῖς τιμαῖς ἐτίμησαν ἡμᾶς, καὶ
ἀγαθῆμενοι ἐπέθεντο τὰ πρὸς τὴν χρίαν. Οὐχ

μισθὸν ἔλαβε, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τὸ γεγραμμένον πληροῦ-
ται· Ἄξιός ἐ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστί. Οἱ δὲ
οὕτως αὐτοὺς ὑποδείξαντες, εὐδόησαν ἐπὶ καὶ τὸν λόγον
ἐδέξαντο τοῦ κηρύττου· οὐ γὰρ ἂν ἐν τρομῆν τοσαῦτα
διελέχθη, μὴ σφόδρα αὐτῶν πιστευσάντων καὶ καρποῦς
ἐπιδειξαμένων· ὥστε ἀπὸ τοῦτο τεκμήριον μᾶτα τοῦ
πλήθους τῶν πιστευσάντων ἐστιν ἰδεῖν. Καὶ ἀρχίζομεν,
φησί, ἐν πλοῖῳ Ἀλεξανδρίῳ παρακχεμακίετι ἐν τῇ
ἡρώῳ, παρὰ ἡμῶν ἀκουσούροις. Ἰαυς τοῦτο ἦν γεγραμ-
μένον ἐν αὐτῷ· οὕτως ἦσαν κατεβωλοῖ. Ὅρα ἐνδιατρέ-
βοντας, καὶ πάλιν σπυδόντας· τῷ δὲ Παύλῳ ἐπετρέπη
μένειν καθ' ἑαυτόν. Λοιπὸν αἰδέσιμος οὕτως ἦ ὁ Παύ-
λος, ὡς καὶ συγχωρεσθαι καθ' ἑαυτὸν εἶναι. Καὶ ἔξω
οὐδὲν· εἰ γὰρ καὶ πρὸ τοῦτο φιλανθρώπως ἐχρήσαντο
αὐτῷ, πολλῶ ἄλλον νῦν. Καὶ ἐπιτερομένον, φησί,
νόστον, δευτεραίῳ ἡλθομεν εἰς Ποτιόλιον, οὐ εὐ-
ρόντες ἀδελφοὺς, παρεκλήθημεν ἐκ' αὐτοῖς ἐπι-
μείναι ἡμέρας ἐπτά· καὶ οὕτως εἰς τὴν Ῥώμην
ἡλθομεν. Κικλήθηον οἱ ἀδελφοὶ ἀκούσαντες τὰ περὶ
ἡμῶν, ἐξήλθον εἰς ἀπάντην ἡμῖν ἄχρις Ἀππιου
σφόρου καὶ τριῶν ταβερῶν. Ὅτι φρονθῆντες τὸν
κίνδυνον ἐξήλθον, καὶ ταῦτα ἐκινῶν πιστώσασθαι.
Ὅρα πῶς οὐδαμῶ πῶλε παρέβαλον ἐν τοσοῦτε πλῆθ,
ἀλλὰ νήσω, καὶ τὸν χειμῶνα ἐδόληρον διήγαγον πλέον-
τες, ἐκείνων βυθιζομένων εἰς τὴν πίστιν τῶν συμ-
πλευσάντων, λέγω. Ἐπετρέπη, φησί, μένειν καθ' ἑαυ-
τόν σὺν τῷ φυλακιστῇ αὐτὸν στρατιῶτη. Μάλα ἐκίχως,
ὥστε μὴ ἐξεῖναι μηδὲ ἐκεῖ ἐπιβοῦλην τίνα αὐτόν ὑπο-
στήναι· οὐ γὰρ ἐνῆν στασιάζει τοιόν. Ὅστε οὐκ ἐκίχων
ἐφύλασσαν, ἀλλ' ὥστε μὴ γενέσθαι τὴν ἀρῶν· οὐ
γὰρ ἐξῆν λοιπὸν καὶ πῶλεως οὕτως τωαύτη, καὶ βασι-
λέως οὕτως, καὶ ἐρέσως οὕτως, γενέσθαι τὴν παρὰ τὴν
ἀκούουσαν. Οὕτως ἀεὶ διὰ τῶν δοκούντων εἶναι καθ'
ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν πάντα γίνεται· φύλαξ γὰρ ἦν τοῦ
Παύλου. Καὶ συγκαλέσας τοὺς πρώτους τῶν Ἰουδαίων,
διαλέγεται· αὐτοῖς· οἱ καὶ ἀντιλέγοντες· ἀναχωροῦσι,
καὶ ὑβρίζονται παρ' αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν τολμῶσιν εἰπεῖν·
οὐ γὰρ [408] τῇ ἐξουσίᾳ αὐτῶν ἐπιτέμπετο λοιπὸν τὰ
κατ' αὐτόν. Τὸ γὰρ θαυμαστὸν τοῦτο ἐστίν, ὅτι οὐ διὰ
τῶν δοκούντων εἶναι πρὸς ἀσφάλειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν
ἐναντιῶν πάντα ὑπὲρ ἡμῶν γίνεται. Καὶ ἵνα μάθησ,
σκόπει ἐντεῦθεν. Ἐκπέλευσεν ὁ Φαραὺ ῥίπτεσθαι εἰς τὸν
ποταμὸν τὰ βρέφη. Εἰ μὴ ἐβρίθη τὰ βρέφη, εἰ μὴ ἢ
πρώταξ τὸ Φαραὺ ἐγένετο, οὐκ ἂν ἐσῶθη Μωϋσῆς,
οὐκ ἂν ἐν βασιλείᾳ ἐτρέφη. Ὅτε ἐσώετο, οὐκ ἦν ἐν
τιμῇ· ὅτε ἐξετίθη, τότε ἐγένετο ἐν τιμῇ. Τοῦτο δὲ ἐποίησ
ὁ θεός, τὸ εὐπορον αὐτοῦ δεκτικῶς καὶ εὐμήχανον. Ἠελ-
λησεν αὐτῷ ὁ Ἰουδαῖος λέγων· Μὴ ἀνελεῖν με σὺ
θέλει; καὶ τοῦτο αὐτόν ὄνησεν. Ἄρα οικονομικῶς γέ-
γομεν, ὥστε τὴν εἶν αὐτὸν ἐκείνην ἰδεῖν τὴν ἐν τῇ
ἐρήμῳ, ὥστε τὸν προσκόχον χρόνον πληρωθῆναι, ὥστε
αὐτὸν ἐμφιλοσοφῆσαι τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ ἔζη.
Καὶ ἐν πάσιαις ταῖς κατ' αὐτοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλαῖς
ταυτῶν γίνεται· τότε λαμπρότερος καθίσταται, οἷον καὶ
ἐπὶ τοῦ Ἄραων· ἐπανίστησαν αὐτῷ, καὶ λαμπρότερον
αὐτὸν ἐποίησαν· ἐντεῦθεν γὰρ αὐτῷ καὶ τὸ λερατικὸν
παικίλλεται ἐνθύμη, καὶ ἡ κίβδως περιτίθεται, καὶ ὁ
λοιπὸς τῆς στολῆς κόσμος, ὥστε ἀναμειοσθήτητον ὁ εἶναι
τὴν χειροτονίαν, ὥστε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς θαυμαστὰ ἀπὸ
τῶν πατέρων τοῦ γαλοῦ. Ἰστε πάντως τὴν ιστορίαν διὰ
καὶ παρατρέχω τὸ διήγημα. Καὶ εἰ βούλεσθε, πάλιν

* Verbis, αὐτοῖς... Παῦλον, carebat Morel.

θώθεν τὰ πρὸς ἐπιβλώμεν. Ὁ Καθὼν τὸν ἀδελφὸν ἀνελεν, ἀλλὰ ταύτη μῆλλον ὠφέλιμον ἄκουσον γὰρ τί φησι· *Φωνῇ αἱματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοῶ πρὸς με*¹· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, *Αἷματι, φησί, κρείττον λαλοῦντι παρὰ τῶν ἄκελ.* Ἀπῆλλαξεν αὐτὸν τῆς ἀδηλίας τοῦ μιλλοντος, τὸν μεθὸν ἠδῆσε· τὴν ἀγάπην ἐμάθονεν πάντες, ἔν ὁ θεὸς ἔσχε πρὸς αὐτόν. Τί γὰρ ἴδικοιτα, δεξιόμενος τάχιον τὴν τελευταίην; Οὐδέν· τί γὰρ, εἶπε μοι, οἱ βράδιον τελευταίωτες κερδαίνουσιν; Οὐδέν· οὐδὲ γὰρ παρὰ τὸ πολλὰ ζῆν ἔτη ἢ ὀλίγα ἢ εὐμερία, ἀλλὰ παρὰ τὸ εἰς δῶν κερτῆσαι τῇ ζωῇ. Οἱ τρεῖς παιδῶς ἐνεβλήθησαν εἰς κάμνον, καὶ διὰ τούτου γεγῶσαι λαμπρότεροι· ὁ Δανὴλ εἰς λάκκον, καὶ ἐνταῦθεν περιφανέστερος κατέστη.

γ. Ὁρθεῖ πανταχοῦ τοὺς πειρασμούς μεγάλα τίκοντας ἀγαθὰ καὶ ἐνταῦθα, μῆτι γε κεί· ἐπὶ δὲ τῆς κακίας αὐτῶν γίνεται, ὅσον ἂν εἰς κάλαμον ἔχων παρατάτοιο πρὸς πῦρ· ὁ γὰρ τοιοῦτος δοκίμην πληττεῖν τὸ πῦρ, αὐτὸ δὲ λαμπρότερον ποιεῖ, καὶ αὐτὸν ἀναλλασκει. Τροφὴ γὰρ γίνεται ἡ κακία καὶ ὑπόθεσις λαμπρότητος τῆ ἀρετῆ· τῇ γὰρ ἀδικία εἰς θέον τοῦ Θεοῦ χρομῆμου. τὰ ἡμέτερα λάμπει μᾶλλον. Πάλιν ὁ διάβολος ὅταν ἐργάζηται εἰς τοιοῦτον, λαμπρότερος ποιεῖ τοὺς ὑπομεινόντας. Τί οὖν, φησὶν, ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ οὐ γέγονε τοῦτο, ἀλλ' ἀτιμότερος γέγονε; Μάλιστα μὲν κἀκεῖνος ὁ θεὸς εἰς δὸν ἐχρήσατο· εἰ δὲ ποῦ τι ἔπαθεν, αὐτὸς αὐτὸν ἠδίκησε· τὰ μὲν γὰρ παρ' ἑτέρων εἰς ἡμᾶς γινόμενα μεγάλων ἡμῖν ἀγαθῶν αἰτία γίνεται, τὰ δὲ παρ' ἡμῶν αὐτῶν οὐκίτι. Ἐπειδὴ γὰρ ἀδικούμενοι μὲν ὕψ' ἑτέρων, ἀγαθούμεν, ὅπὸ δὲ ἡμῶν αὐτῶν οὐκίτι, δεικνύον ὁ θεὸς, ὅτι ὁ μὲν παρ' ἑτέρου ἀδικῶς πάσχων, εὐδοκίμει, ὁ δὲ [409] αὐτὸν ἀδικῶν, βλάπτεται· καὶ μᾶλα ἐκείως, ἵνα ἕκαστο μὲν γενναίως φέρωμεν, τοῦτο δὲ μικρῆ· ὀλίως τὸ πᾶν ἐκαί τοῦ Ἀδὰμ γέγονε. Διὰ τί γὰρ ἐπαθεῖ τῇ γυναίκα; διὰ τί γὰρ ἐναντία συμβουλεύουσιν οὐκ ἀπακρούσω; Σὺ πάντως γέγονας αἰτιος, ἐπειδὴ εἰ ὁ διάβολος ἦν, ἔδει κατὰ τοῦτο τοὺς πειραζομένους πάντας ἀπόλλυσθαι· εἰ δὲ μὴ ἀπόλλυνται, παρ' ἡμᾶς ἡ αἰτία. Ἄλλ' ἔδει, φησὶ, πάντας τοὺς πειραζομένους κατορθῶν, ἢ εἰ παρ' ἡμᾶς ἡ αἰτία, ἔδει καὶ χωρὶς τοῦ διαβόλου ἀπόλλυσθαι; Τοῦτο καὶ γίνεται· καὶ γὰρ πολλοὶ καὶ χωρὶς τοῦ διαβόλου ἀπόλλυνται· οὐ γὰρ δὴ πάντα αὐτοὺς κατασκευάζει, ἀλλὰ πολλὰ καὶ ἀπὸ μόνῃς γίνεται τῆς υἰοθεσίας τῆς ἡμετέρας· εἰ δὲ ποῦ κἀκεῖνος αἰτιος, ἡμῶν τὴν ἀρχὴν παρεχόντων. Εἰπὲ γὰρ μοι, πότε ὁ διάβολος ἴσχυρος ἐπὶ τοῦ Ἰούδα; Ὅτε εἰσῆλθε, φησὶν, εἰς αὐτόν ὁ Σατανᾶς. Ἄλλ' ἀκούσον τὴν αἰτίαν· ὅτι κλέπτεις ἦν, καὶ τὰ βαλλόμενα ἐδᾶσταζεν. Αὐτὸς ἔδωκεν αὐτῷ εὐρυχωρίαν τῆς εἰσόδου· ὥστε οὐχ ὁ διάβολος τὴν ἀρχὴν ἐντίθησιν, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτὸν δεχόμεθα καὶ καλούμεν. Ἄλλ' εἰ μὴ ἐκεῖνος, φησὶν, ἦν, οὐκ ἂν μεγάλη ἐγένετο τὰ δεινὰ. Ἄλλ' ἀπαραίτητος ἦεν ἔμμελλεν εἶναι ἡ κόλασις· νῦν μὲν γὰρ, ἀγαπητὴ, τὰ τῆς κολάσεως ἡμῖν ἡμερώτερα, εἰ δὲ δὲ αὐτῶν ἐργαζόμεθα τὰ δεινὰ, ἀφόρητος ἦν ἡ τιμωρία. Εἰπὲ γὰρ μοι, εἰ ταῦτα, ἂ ἡμῖν ὁ Ἀδὰμ, χωρὶς συμβουλή; ἡμαρτε, τίς αὐτὸν ἂν ἐχρήσατο τὸν κινδύνου;

Ἄλλ' οὐκ ἂν ἡμαρτε, φησὶ. Ἐδὸν με τοῦτο λέγει; Ὅ γὰρ οὐκ ἂν γαυνοῦς καὶ βήθουσι καὶ πρὸς ἀνοιαν ἔτοιμοι, ὥστε δέξασθαι τοιαύτην συμβουλήν, πολλῶ μᾶλλον καὶ χωρὶς τούτου τοῦτο γέγονεν ἂν. Ποῖος διάβολος τοὺς τοῦ Ἰωσήφ ἀδελφούς εἰς φθόνον ἐνέβαλεν; Ἄν νήφωμοι τοῖνον, ἀγαπητοί, καὶ εὐδοκίμῆσιν ἡμῖν αἰτίος ὁ διάβολος γίνεται. Τί γὰρ ἐβλάψεν τὸν Ἰωσὴφ τοσαύτη αὐτοῦ μηχανῆ; ἢ; Μὴ εἶπες, φησὶ, τοῦτο, ἀλλ' ὁ ἀσθενὴς βλάπτεται. Ἄλλ' ὁ ἀσθενὴς, καὶ μὴ διάβολος ἦ, βλάπτεται. Ἄλλὰ μειζῶνος, φησὶ, μετὰ τῆς ἐκείνου ἐνεργείας. Ἄλλ' ἔλεγον, ὅταν μετὰ τῆς ἐκείνου ἐνεργείας ἀμάρτη, κολάζεται· οὐ γὰρ πάντων τῶν ἀμαρτημάτων αἱ αἰτίαι τιμωρίας. Μὴ ἀπατώμεν αὐτούς· οὐκ ἔστιν ἡμῖν ὁ διάβολος αἰτιος, ἐὰν νήφωμεν· ἐκεῖνος ἡμᾶς μᾶλλον ἐρτυνίζει, ἐκεῖνος ἡμᾶς διεγείρει. Εἰπὲ γὰρ μοι (τίς ταῦτα λέξετάσωμεν), μὴ ἔστω θηρία, μὴ ἔστω ἀνομιάλια ἄδρον, μὴ νόσος, μὴ λύπαι, μὴ ἀθυμία, μὴ ἕτερον τι τῶν τοιοῦτων· τί οὐκ ἂν ἐγένετο ὁ ἀνόρητος; Κόλασις μᾶλλον ἢ ἀνόρησις, δοκίμην, γέγονεν ἂν, γαστριζόμενος καὶ μεθῶν, καὶ ὅπὸ μηδενὸς τούτων ἐνοχλούμενος. Νῦν δὲ αἱ φρονεῖδες καὶ αἱ μέτρηται γυμνασίον εἰσι φιλοσοφίας καὶ διδασκαλείου, καὶ ἀγωγή παιδείας ἀρίστης. Σκόπει δὲ καὶ ἄλλως· τρεψέσθω τις ἐν βασιλείῳ μῆτε λυπούμενος μῆτε φρονιζῶν μῆτε μεμῶνεν, καὶ μῆτε ὀργῆς ἔχων πρόφασιν μῆτε ἀποτυχίας, ἀλλὰ πάντα, ἀπερ ἂν ἐπιθυμῆται, ποιεῖται, καὶ ἐπιτυγχάνεται, καὶ πάντα ἐγένετο ὑπακούοντας· ἂν μὴ πάντες θηροῦ ἀλογώτερος γέννηται ὁ τοιοῦτος·;

[410] Νῦν δὲ ὥστερ ἀκὼν ἐστὶν ἐκτερίβουσα ἡμᾶς τὰ τῶν περιστάσεων, τὰ τῶν θλίψεων. Διὰ τοῦτο τῶν πλουτούντων οἱ πέντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰσι συνωπότεροι, καθάπερ πολλοὶς περικρουόμενοι καὶ περιαντλούμενοι κύμασι. Καὶ γὰρ σῶμα τὸ μὲν ἀργὸν καὶ ἀνήνητον νοσῶδες καὶ ἀπῆδες, τὸ δὲ κινούμενον καὶ κάμων καὶ ταλαιπωρούμενον ὀρατερότερον καὶ ὀρατερότερον· τοῦτο δὲ ἐπὶ ψυχῆς εὐροί τις ἂν. Καὶ σίθηρος κείμενος μὲν διαφθαίρεται, ἐργαζόμενος δὲ λάμπει· καὶ ψυχὴ ὡσαύτως κινουμένη· κίνησις δὲ ψυχῆς αἰ περιστάσεις αὐταί. Καὶ τέχνη ἀπόλλυνται, μὴ κινουμένη ψυχῆς· κινεῖται δὲ ὅταν μὴ πάντα εὐθέα ἦ· κινεῖται γὰρ ὑπὸ τῶν ἐναντιῶν. Εἰ μὴ εἴη ἄνεμος, οὐδὲν ἂν εἴη τὸ κινεῖν· ὅλον, εἰ πάντα ἦν ἐργασμένα καλῶς, οὐκ ἂν εὐρεν ἡ τέχνη κινεῖσθαι. Οὔτως καί, [εἰ πάντα ἦν κατὰ νόον ἡμῶν, οὐκ ἂν εὐρεν ἡ ψυχὴ κινεῖσθαι·] εἰ πανταχοῦ διεδοσάτετο, ἀπῆδες ἦν. Οὐχ ὄργη, ὅτι καὶ τροφὸς παρακαλεσόμεθα, μὴ διαπαντὸς βαστάζειν τὰ παιδεία, ὥστε μὴ εἰς ἔθος αὐτὰ κωσιστῆν, μῆτε ἐξέτηλα αὐτὰ ποιεῖν; Διὰ τοῦτο τὰ ἐπ' ἔθεσις ἀνατρεφόμενα τῶν γονέων, ἀσθενέστερα γίνεται, τῆς φειδύος τῆς ἀκαίρου τε καὶ ἀμέτρου λυμανομένης αὐτῶν τὴν ὕγιαν. Καλὸν καὶ λύπη σύμμετρος, καλὸν καὶ φρονεῖς, καλὸν καὶ ἐνδεῖα· ἴσχυρός γὰρ ἡμᾶς ποιεῖ καλὰ καὶ τὰ ἐναντία· ἔκαστον γὰρ αὐτῶν ἄμετρον γινόμενον ἀπόλλυσι, καὶ τὸ μὲν χυνοῖ, τὸ δὲ διαβήρῃσιν. Οὐχ ὄργη, ὅτι καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ὁ Χριστὸς οὕτως ἐνάγει; Εἰ ἐκεῖνοι δὲ τούτων ἐδέοντο, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς. Εἰ δὲ δεόμεθα, μὴ ἀγανακτώμεν, ἀλλὰ καὶ χαίρω-

¹ Hae, καὶ μᾶλα τίκωσι; et non ἐκί, c'estant in uno

² Unus αὐτοῦ ἀμχανία. * Ὁ τοιοῦτος, duo eodē. ead habent.

derunt; hinc enim illi sacerdotale indumentum paratur, tiara imponitur, et reliquis vestium ornatus, et ordinatio ejus sine dolo sit¹; et deinceps admirationi habeatur a lamina aerea. Scitis probe historiam: ideoque prætercurro. Et si vultis, prisca eade re adeamus. Cain fratrem occidit; sed sic illi magis profuit: audi enim quid dicit: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me* (Gen. 4. 10); et sanguis alicui: *Sanguine melius loquente quam Abel* (Hebr. 12. 24). Liberavit illum ab incerto futuri, mercedem auxit: novimus omnes dilectionem, quam Deus erga illum habuit. In quo casus est, citius morte sublatus? In nullo: quid enim, quæso, lucrantur ii qui tardius moriantur? Nihil: neque enim felicitas ex vita vel longa vel brevi pendet, sed ex eo, quod vita bene vivamur. Tres pueri injecti sunt in fornacem: et hinc clariores effecti sunt: Daniel in lacum, et inde splendidior ascendit.

3. *Tentationes magna parant bona.* — Vides ubique tentationes magna parere bona, etiam hic, quanto magis illic! In malitia autem idem evenit, ac si quis calumiam habens, præficietur contra ignem: videtur enim ignem percutere, et ipsum fulgidiorem facit, et seipsum consumit. Malitia namque virtuti alimentum et splendoris occasio est: nam Deo injustitia ut opus est utente, res nostræ magis fulgent. Rursum diabolus cum tale quidpiam operatur, eos qui patiuntur splendidiorem reddit. Cur ergo, inquires, in Adamo non tale quidpiam factum est, sed ille ignominiosior est redditus? Etiam illo ut par erat usus est Deus; si vero quid passus sit, ipse seipsum læsit: nam quæ ab aliis nobis inferuntur, magnorum nobis horumum causæ sunt; quæ autem a nobis ipsis, non item. Quia enim ab aliis læsi dolemus, a nobis autem ipsis non item, ostendit Deus eum, qui ab alio injuste patitur, clarum esse, eum vero, qui seipsum lædit, damnatum ferre: et jure quidem, ut illud fortiter feramus, et non hoc: alioquin vero totum ibi fuit Adam. Cur enim credebatur malieri? cur adversa consulentem non repulisti? Tu omnino in causa fuisti: nam si diabolus in causa esset, oporteret omnes qui tentantur perire: quod si non pereunt, in nobis causa est. At oporteret, inquires, omnes qui tentantur recte agere; vel, si nos in causa sumus, etiam absque diabolo perire? Hoc etiam evenit; nam multi etiam absque diabolo pereunt: neque enim illo omnia efficit, sed etiam multa sunt ex ignavia nostra: quod si ille in causa sit, nobis utique ansam præbentibus. Dic enim mihi, quandoquam diabolus tantam valuit in Judam? Quando ingressus est, inquires, in eum satanas. Sed sædi causam: quia fur erat, et quæ immittebantur portabat. Ipse dedit illi latum ingrediendi spatium: et ita non diabolus initium dat, sed nos illam recipimus et vocamus. Veram, inquires, si ille non esset, non gravia essent mala. Sed inevitabile nos supplicium maneret: nunc enim, dilectè, pœna nobis levior est; si vero ex nobis ipsis gravia patireremus, into-

lerabite esse: supplicium. Dic enim, oro, si ea, quæ peccavit Adam, absque consilio peccasset, quis illum ex periculis eripisset? Sed, inquires, non peccasset. Undenam hoc mihi dicis? Qui enim ita mollis erat et ignavus, atque ad insipientiam pronus, ut tale consilium acciperet, multo magis etiam ex se fecisset. Quis diabolus Josephi fratres in invidiam conjecit? Si vigilemus ergo, dilecti, nobis diabolus gloriæ auctor erit. Quid enim Jobo nocuit tantum illius artificium? Ne hoc, inquires, dixeris; sed qui infirmus est læditur. At infirmus, etiamsi diabolus non esset, periunde læditur. Verum repones, magis cum illius operatione læditur. Sed si cum illius operatione peccaverit, minus punitur: neque enim omnium peccatorum pares sunt pœnæ. Ne nos ipsos decipiamus: non est nobis in causa diabolus, si vigilemus: ille nos magis somnolentos excitat. Dic enim mihi (interim hæc examinemus): non sint feræ, non sit aeris intemperies, non morbus, non dolores, non mœrores, nec quid simile: qui non factus esset homo? Porcus magis quam homo, ut videtur mihi, fuisset, gulæ et ebrietati se dedens, et a nullo eorum interturbaretur. Nunc vero curæ et sollicitudines, gymnasium et schola philosophicæ sunt illi, atque instituta optima. Hoc item perpende: educitur quis in regia siue dolore nec cura vel sollicitudine, neque iræ vel infortunii occasione habeat, sed omnia quæ concupiverit faciat et assequatur, omnesque habeat sibi obsequentes: annon talis homo omni fera irrationabilior fiet?

Calamitatum utilitas. — Nunc vero sicut eos æuens nos sunt calamitates: ideo pauperes divitibus sunt ut plurimum sapientiores, nupte multis fluctibus vexati et exercitati. Nam corpus otiosum et immotum, morbis obnoxium est et deforme; quod autem movetur et laborat affligiturque, formosius est et sanius: hoc etiam in anima reperire est. Et ferrum si jaceat, ruginem contrahit; si exercetur autem, splendet: similiterque anima quæ movetur; motio autem animæ sunt calamitates: artesque pereunt, si non moveatur anima; movetur autem, cum non omnia plana sunt: movetur enim a contrariis. Nisi contraria sint, nihil est quod moveat: exempli causa, si omnia essent pulchre facta, non inveniret ars in quo moveretur. Sic (a) [si omnia essent nobis juxta voluntatem nostram, non inveniret anima, unde moveretur:] si ubique gestaretur, ingrata esset. Non vides nos nutrices jubere non semper infantes gestare, ne in hanc consuetudinem deducant, neve imbecilles fiant? Ideo qui in conspectu parentum educatur, infirmiores sunt, eo quod intempestiva et immoderata cura illorum valetudinem pessumdet. Bonus est dolor moderatus, bona cura, bona talis egestas: fortes enim nos reddunt quæ bona et contraria sunt; sed eorum singula si immoderata sint, perdunt, aliudque emolliunt, aliud dirumpunt. Nonne vides Christum discipulos suos sic instituere? Si illi

¹ Omnes habet.... reddiderunt, ut ordinatio ejus sine doli sit, omnia intermedits.

(a) Quæ inter uncinos clauduntur, non leguntur in Montf., antiquo suppleta o Codd. et savil.

his egebant, multo magis nos. Si nos egeamus, ne indignemur, sed gaudeamus in tribulationibus: hujusmodi namque pharmaca sunt nostris vulneribus congruentia, alia quidem amara, alia vero blanda: utrumque autem illorum, si solum fuerit, inutile est. Gratian ergo Deo habeamus de his omnibus: non enim sine causa hæc sinit accidere, sed ad utilitatem animarum nostrarum. Gratium ergo animum

exhibentes, gratias agamus, glorificemus, fortiter resistamus, temporaneam eorum rationem cogitantes, et ad futuram mentem nostram extendentes, ut et presentia fortiter feramus, et futura bona consequi dignemur, gratia et benignitate Unigenitū ejus, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in secula sæculorum. Amen.

HOMILIA LV.

CAP. 28. v. 17. *Post tres autem dies convocavit Paulus primos Judæorum. Cumque convenissent, dicebat eis: Viri fratres, ego cum nihil contrarium fecissem populo vel patriis moribus, vincetus ab Jerosolymis traditus sum in manus Romanorum: 18. qui cum interrogationem de me habuisset, volebant me dimittere, eo quod nulla esset causa mortis in me. 19. Contradictentibus autem Judæis, conatus sum appellare Cæsarem: non quasi habeam de quo gentem meam accusarem. 20. Propter hanc ergo causam advocavi vos, ut viderem et alloquerer: propter apem enim Israelis catena hæc circumdatus sum.*

1. Hoc bene et congruenter agit, cum primos Judæorum ad colloquium convocavit. Volebat enim et se et alios a crimine liberare: se, ne accusaretur ab eis, et hoc illis noceret; illos vero, ne totum ipsorum videretur esse. Verisimile enim est percrebuisse famam, ipsum a Judæis traditum fuisse; idque sufficiebat ad terrendum illos. Statim ergo lucis rei occurrit, et se seipsum mansuete defendit. Vide porro quomodo defensionem suam textat, dicens: *Viri fratres, ego cum nihil contrarium fecissem populo vel patriis moribus, vincetus ex Jerosolymis traditus sum in manus Romanorum.* Deinde quia verisimile erat aliquos ex auditoribus dicturos esse: Quomodo credatur te sine causa traditum fuisse? addidit: *Qui cum interrogationem de me habuisset, voluerunt me dimittere; ac si diceret: Testantur Romanorum principes, qui et examinarunt me et voluerunt dimittere. Quomodo ergo non dimiserunt? Contradictentibus Judæis, inquit. Viden' quomodo illorum crimina minuit? Si enim augere voluisset, poterat vehementius carpere. Ideoque sic loquutus, subdidit: *Conatus sum appellare Cæsarem.* Itaque ad veniam omnia spectant. Deinde ne quis diceret: Quid igitur, an ut eos accusares, hæc fecisti? Per ea quæ addit, hoc corrigit, dicens: *Non quasi habeam, de quo gentem meam accusarem;* sed ut periculum effugerem. Propter vos enim hæc catena circumdatus sum. Tantum abest, inquit, ut iniinice erga vos sim animo, ut hæc catena circumdatus sim. Quid ergo illi? Sermone ejus ita capti sunt, ut non solum pro se, sed etiam pro cognatis suis defensionem pararent: quod declarans sic pergit: *Illi vero dixerunt ei: 21. Nos neque literas de te accepimus a Judæa, neque adveniens aliquis fratrum nuntiavit aut loquutus est aliquid de te mali. 22. Rogamus autem a te audire quæ sentis: nam de secta hæc notum est nobis, quod ubique ei contradicitur. Ac si diceret: Neque per**

literas, neque per homines significarunt aliquid mali de te: attamen a te audire volumus. Sic præoccupavit sententiam declarare suam, et ait: *Nam de secta hæc notum est nobis, quod ubique ei contradicitur.* Non dicunt, *Contradicimus;* sed, *Contradicitur,* et se ab accusatione absolvunt. 23. Cum constituissem autem ei diem, venerunt ad eum in hospitium plurimi: quibus exponebat testificans regnum Dei, suadensque eis de Jesu ex Moysæ et prophetis, a mane usque ad vesperam. 24. Et alii quidem credebant iis, quæ dicebantur, alii vero non credebant. 25. Viden' quomodo non statim respondit, sed diem illis audiendi constituit: cum autem venissent, disserebat a lege Moysæ et a prophetis: *Et alii credebant, alii vero non credebant. 25. Cum autem non es-ent consentientes inter se, discedebat, dicente Paulo unum verbum: Bene Spiritus sanctus loquutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros, 26. dicens: Vade ad populum istum, et dic eis: Aure audietis, et non intelligetis; et videntes videbitis, et non percipietis. 27. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos compresserunt, ne forte videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligant, et convertantur et sanem eos (Isai. 6. 9 et 10). Cum discedebant inter se dissentientes, tunc Isaiam prophetam affert, non ut illis convicietur, sed ut hos firmet. Quid ait ille? *Aure audietis, et non intelligetis.* Viden' quomodo illos omni venia indignos ostendit? siquidem prophetam habentes jam olim hæc prænumiantem, non conversi sunt. Cum autem dicit, *Bene,* ostendit illos juste ejectos fuisse. Atque ita gentibus datum est, ut hoc mysterium cognoscerent. Nihil mirum igitur si contradicebant: hoc jam olim prædictum fuerat. Deinde zelum eorum provocat ex gentibus, hæc subjiciens: 28. Notum ergo sit vobis, quoniam gentibus missum est hoc salutare Dei, et ipsi audient. 29. Et cum hæc dixisset, extierunt ab eo Judæi, multam habentes inter se questionem. 30. Mansit autem biennio toto in suo conducto, et suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum, 31. prædicans regnum Dei, et docens quæ sunt de Christo Jesu cum omni fiducia, nemine prohibente. 32. Amco. Hic ostendit demum libertatem suam: Romæ namque sine impedimento prædicat, qui in Judæa prohibitus fuerat, et mansit biennio docens illic.*

2. Sed superiora repetamus. *Propter hanc causam, inquit, advocavi vos ut viderem;* id est, ite id volui,

μεν ἐπὶ ταῖς· ὀλίγοις φάρμακα γὰρ ταῦτα ἐστὶ κατάλατλα τοῖς ἡμετέροις τραύμασι, τὰ μὲν πικρὰ, τὰ δὲ ῥέλα· ἑκάτερον* δὲ αὐτὸν καθ' αὐτὸν ἂν εἴη ἄχρηστον. Χάρην τοίνυν ἔχωμεν τῷ Θεῷ ὑπὲρ τούτων ἀπάντων· οὐ γὰρ ἀπλῶς ταῦτα συγγράφει γίνεσθαι, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ συμφέρουσιν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Τῶν ἡμετέρων τοίνυν ευμνηροσύνην ἐπιδεικνύμενοι, εὐχαριστοῦμεν, δοξάζομεν, γενναίως ἀντέχομεν, τὸ πρόσκαιρον αὐτῶν λογι-

* Ὅμοια, τὰ δὲ ἕτερα· ἑκάτερον.

ζόμενοι, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα τείνοντες ἑαυτῶν τὴν διάνωιν. Ἰνα καὶ τὰ παρόντα κοῦφοι ἢ ἐνέγκοιμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν καταξιώθωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Μονογενοῦς αὐτοῦ, μὲθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἵμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δοξά, κράτος, τιμὴ, ὦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἢ Sic codices, Editi γενναίως. Quae sequitur doxologia est etiam codicum, Editi habent... χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χ. ὃ ἢ δοξά καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς κ. τ. λ. Euseb.

[411] ΟΜΙΛΙΑ ΝΕ΄.

Ἐγγέτο δὲ μετὰ τρεῖς ἡμέρας, συγκαλέσασθαι τὸν Παῦλον τοὺς ὄντας τῶν Ἰουδαίων πρώτους. Συνελθόντων δὲ αὐτῶν, ἔλεγε πρὸς αὐτούς· Ἄρθροι ἀδελφοί, ἐγὼ οὐδὲν ἐναντίον ποιήσας τῷ λαῷ ἢ τοῖς ἔθεσι τοῖς πατέροισι, δέσμος ἐξ Ἰεροσολύμων παρεδόθη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων· οἵτινες ἀνυπερίβατος με, δεδούλοτο ἀπολύσαι, διὰ τὸ μηδέμαρ αἰτίαν θανάτου εὐρέσκειν ἐν μοί. Ἀντιλεγόντων δὲ τῶν Ἰουδαίων, ἠναγκάσθη ἑπικαλέσασθαι Καίσαρα, οὐχ ὡς τοῦ ἔθνους μου ἔχων τι κατηγορησάμεν. Διὰ ταῦτην οὖν τὴν αἰτίαν παρεκάλεισθε ὑμᾶς ἰδεῖν καὶ προσλαλήσει· ἔνεκεν γὰρ τῆς ἐλπίδος τοῦ Ἰσραὴλ, τὴν ἄλυσιν ταύτην περιέκειμαι.

α'. Καλῶς τοῦτο καὶ συμφέρουσως ποιεῖ, τοῖς πρώτοις τῶν Ἰουδαίων εἰς διάλειψιν συγκαλῶν. Ἐβούλετο γὰρ καὶ ἑαυτὸν ἀπαλλάξαι αἰτίας καὶ ἐτέρους ἑαυτὸν μὲν, ἵνα μὴ κατηγορῶσιν αὐτοῦ, καὶ τοῦτο αὐτοῖς βέλπη· ἐκείνοις δὲ, ἵνα μὴ βόησιν αὐτῶν εἶναι τὸ πᾶν· εἰκὸς γὰρ κρατῆσαι φημί, ὅτι ὑπὸ Ἰουδαίων παρεδόθη· τοῦτο δὲ ἔκανον ἢν αὐτοῖς πλῆξει. Εὐθὺς οὖν πρὸς τοῦτο ἵσταται, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν οὕτω πω· πρῶτος ἀπολογεῖται. Ὅρα δὲ καὶ τὴν ἀπολογίαν ὑφαίνει, λέγων· Ἄρθροι ἀδελφοί, ἐγὼ οὐδὲν ἐναντίον ποιήσας τῷ λαῷ ἢ τοῖς ἔθεσι τοῖς πατέροισι, δέσμος ἐξ Ἰεροσολύμων παρεδόθη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων. Εἶτα οὕτως εἰπὼν, ἐπαίθει εἰκό· ἦν τινὰς ἀκούοντας εἰπεῖν, Πῶς ἔχει λόγον ἀπλῶς σε παραδόναι; ἐπήγαγεν· Οἵτινες ἀνυπερίβατος με, δεδούλοτο ἀπολύσαι· ὡσεὶ ἔλεγε· Μαρτυροῦσιν οἱ Ῥωμαῖοι ἄχρηστον, οἱ καὶ ἀνέχριναν καὶ ἤθειον ἀπολύειν. Πῶς οὖν οὐκ ἀπέλυσαν; Ἀντιλεγόντων Ἰουδαίων, φησὶν· Ὅρθρὸς πῶς καθαιρεῖ αὐτῶν τὰ ἐγκλήματα; Εἰ γὰρ ἐβούλοτο αὐξήσασαι, ἐν ἡμῖν καὶ καταπορευώτερον χρῆσασθαι. Διὰ καὶ οὕτως εἰπὼν, ἐπήγαγεν ἠναγκάσθη ἑπικαλέσασθαι Καίσαρα· ὥστε συγγνώμην τὸ πᾶν ἔστιν. Εἶτα, ἵνα μὴβελ εἴπη. Τί οὖν; καὶ ἵνα αὐτῶν κατηγορήσῃ, τοῦτο ποιοῦντας; διὰ τῆς ἐπαγωγῆς διορθοῦται τὸ ὑφορμῶν, καὶ λέγει· Οὐχ ὡς τοῦ ἔθνους μου ἔχων τι κατηγορησάμεν· τοῦτέστιν, Ἐπικαλέσασθαι Καίσαρα οὐχ ὡς κατηγορησάμεν ἢ, ἀλλ' ὥστε διαφυγεῖν τὸν κίνδυνον. Ἐνεκεν γὰρ ὁμῶν τὴν ἔδωκεν ταῦτην περιέκειμαι. Τοσοῦτον ἀπέγω, φησὶν, ἐχθρὸς πρὸς ἡμᾶς διακείμεθα, ὅτι καὶ τὴν ἄλυσιν περιέκειμαι. Τί οὖν ἐκείνοι; Οὕτως ἐχειρώθησαν τῷ λόγῳ, ὡς μὴ μόνον ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν συγγενῶν ἀπολογησάσθαι· ὅθεν τοῦτο ἔδωκεν ἐπάγει· Οἱ δὲ εἰσαν πρὸς αὐτόν· Ἡμεῖς οὐτε γράμματα περὶ σοῦ ἐδέξαμεθα ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, οὐτε παραγενόμενος τις τῶν ἀδελφῶν ἀπήγγειλεν ἢ ἐλπίσθησθαι εἰ περὶ σοῦ ποτηρόν. Ἄξιοιμεν δὲ παρὰ σοῦ ἀκοῦσαι ἢ φρονεῖν· περὶ μὲν γὰρ τῆς αἰρέσεως ταύτης γνωστότον ἔστιν [412] ἡμῖν, δεῖ καταχοῦ ἀντιλέγεται. Ὁσαί εἰαγον· Ὅτε διὰ γρομμάτων, οὐτε δ' ἀνθρώπων ἐγνωρίσασιν τι

* Quidam mss., omittis, καλῶς τοῦτο... συγκαλῶν, inquit ad his verbis, Ἐβούλετο γὰρ καὶ ἑαυτὸν. ἢ Verbis, τοῦτέστι... κατηγορήσασθαι, quae in omnibus absunt ex uno eod. scripturae munt. Euseb.

περὶ σοῦ ποτηρόν· πλὴν ἀλλ' ἀκοῦσαι βουλόμεθα παρὰ σοῦ. Οὕτω προκατεβίβων τὴν οἰκίαν γνώμην διακινῶντας, καὶ φασι· Περὶ μὲν γὰρ τῆς αἰρέσεως ταύτης γνωστότον ἔστιν ἡμῖν, δεῖ καταχοῦ ἀντιλέγεται. Οὐκ εἶπον, δεῖ Ἀντιλέγεται, ἀλλ' Ἀντιλέγεται, κατηγορίας ἑαυτοῦ ἀπολύοντες. Ταξάμενοι δὲ αὐτῷ ἡμέραν, ἤκουσεν αὐτὸν εἰς τὴν ἑστῆσαν κλιθεῖν· οὐκ ἐπέβητο διαμαρτυρόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, κειθῶν τε αὐτοῦ τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου Μωσθεῖος καὶ τῶν προφητῶν, ἀπὸ πρῶτῳ δὲως ἑσπέρας. Καὶ οἱ μὲν ἐπειθοντο τοῖς λεγομένοις, οἱ δὲ ἤπιστον. Εἶλας πῶς οὐκ εὐθὺς ἀποκρίνεται, ἀλλὰ εἰδῶσιν αὐτοῖς ἡμέραν τοῦ εἰθεῖν καὶ ἀκοῦσαι· οὐ καὶ παραγενόμενος διελγέτο ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου Μωσθεῖος καὶ τῶν προφητῶν. Καὶ οἱ μὲν ἐπειθοντο, οἱ δὲ ἤπιστον. Ἀσύμφορον δὲ ἔντες πρὸς ἀλλήλους, ἀπελύοντο, εἰσέντος τοῦ Παύλου ῥήμα ἐν Καλῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησεν διὰ Πάουλου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, λέγων· Περσῆθητι πρὸς τὸν λαόν τούτων, καὶ εἰσάν· Ἀκοῆ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνήτε, καὶ βλέποντες βλέψετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Ἐπαχρόθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὡσεὶ βαρῶς ἤκουσαν, καὶ τοῖς ὄφθαλμοῖς αὐτῶν ἐκέμυσαν, μὴ ποτε ἴδωσι τοῖς ὄφθαλμοῖς καὶ τοῖς ὠσίν ἀκούσωσι, καὶ τῆς καρδίας συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἴσωσιν αὐτούς. Ὅτε ἀνεχώρουν ἀντασσομένον αὐτῶν, τότε τὸν Ἰσραὴλ ἐπιστήσιν, οὐκ ἐκείνοις ὄρθισαι βουλόμενος, ἀλλὰ τοῦτους στρηξέι. Τί λέγοντα; Ἀκοῆ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνήτε. Ὅρθρὸς πῶς αὐτοῖς ἐξέβαλε πάσης συγγνώμης; εἰ γε καὶ τὸν προφήτην ἔχοντες προαναφανήσαντα πύρρωθεν ταῦτα οὐκ ἀπεστρέψαν. Τῷ δὲ εἰπεῖν, Καλῶς, δεῖνομεν καὶ δικαίως ἐκβεβημένους. Ὅστε τοῖς ἔθνεσι δίδεται γνώμην τὸ μυστήριον τοῦτο. Οὐδὲν οὖν θαυμαστόν, εἰ ἀντιλεγόντων ἀνεῖθεν τοῦτο προελέγτο. Εἶτα πάλιν τὸν ἴδιον κατ' αὐτῶν κινεῖ τὸν ἐξ ἔθνῶν, ἐπάγων καὶ λέγων· Γνωστῶτον οὖν ἔστω ἡμῖν, δεῖ τοῖς ἔθνεσιν ἀπεστέληται τοῦτο τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ αὐτοῖς καὶ ἀκούσονται. Καὶ ταῦτα αὐτοῦ εἰσέντος, ἀπῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι, πάλιν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς συζήτησιν. Ἐμεινε δὲ ὁ Παῦλος διατῆρ ἰθὺν ἐν ἰδίῳ μυσθῶματι καὶ ἀπεδέχετο πάντα τοὺς εἰσπορευομένους πρὸς αὐτόν, κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ διδάσκων τὰ περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ πάσης παρήρησις ἀκωλύτως. Ἀμήν. Ἐνιαυθα δεικνυσὶ τὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν λοιπὸν κηρύττει γὰρ ἀκωλύτως δ' ἐν Ῥώμῃ ὃ ἐν Ἰουδαίᾳ κωλυθείς, καὶ ἔμεινε ἐπὶ δύο ἐτη διδάσκων ἐκεῖ.

β'. Ἄλλ' ὅμοιον ἔδοθεν τὰ ἐξηρημένα. Διὰ ταῦτην οὖν, φησὶ, τὴν αἰτίαν παρεκάλεισθε ὑμᾶς ἰδεῖν τοῦτέστι, εἰ δὲ τοῦτο ἢ δουλοφύνη, ὥστε μὴ ἐξείναι τινα κατηγορεῖν

* Morel. πρὶ σοῦ, male. ἢ Alius κηρύττων, φησὶν, ἀκωλύτως ἔσ.

καὶ τὰ περιεσπόμενα λέγειν, ὅτι δὴ τῆς χειρὸς αὐτῶν διαφυγῶν ἐπὶ τοῦτο ἦλθον· οὐ γὰρ ἑτέρος διδοῦς κακὰ, ἀλλ' αὐτὸς φεύγων κακὰ, ἦλθον. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν· Ἄξιόμην ἀκοῦσαι παρὴ σου δ' ἑρωεῖς. Ὅρα καὶ αὐτὸς ἡμερώτερον διελεγόμενος· Ἄξιόν μιν, φησὶ, καὶ βούλονται ἀπολογησασθαι καὶ ὑπὲρ [413] ἐκείνων· δὲ καὶ ἦσαν ταξάμενοι αὐτῷ ἡμέραν. Τοῦτο δὲ τοῦ σφόδρα ἐκείνων καταγινώσκον τεκμήριον καὶ τοῦ μὴ θαρβύειν. Εἰ γὰρ ἐθάβρουον, κἄν τοῦτο ἐποίησαν καὶ συνῆλθον, ὥστε αὐτὸν συνιροπάζαι· νῦν δὲ μὴ θαρβύοντες, καὶ ἔλθειν ὠκνησαν· ἄλλως· ἐὰν καὶ τῶ πολλὰκις ἐπιχειρήσαι εἰδείσαν, ὅτι οὐκ ἐθάβρουον. Καὶ οἱ μὲν ἐπειθεῖντο τοῖς λεγομένοις, φησὶν, οὐ δὲ ἤπιστον, καὶ ἀσάβηρον· οὐτως ἀπειθῶντο· τοῖσδε, μὴ πιστεύουσας ἀναχάρουον. Ὅρα πῶς· οὐ βράπτουσιν ἐπιβουλὰς νῦν κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ ἰουδαίᾳ, ἐνθα οὖν ἐν τυραννίᾳ ἦσαν. Τίνας οὖν ἐκεῖν ἐνοήθησεν ἐκεῖ αὐτὸν ἀπειθεῖν, καίτοι εἶπε, Σπεύσον, ἐξεῖλε δὲ Ἱερουσαλὴμ· ἴνα δειχθῆ καὶ αὐτὸν ἡ κακία, καὶ ἡ προφητεία τοῦ Χριστοῦ ἀληθής, ὅτι οὐκ ἀνέχομαι· καὶ ὡς μαθεῖν πάντας, ἐπὶ τοιαῦτα ἔστι παθεῖν, καὶ ὡς· ἐπὶ παραλίπῳ τῶν ἐν ἰουδαίᾳ γινώσκων τὸ οἰκονομούμενον· καὶ γὰρ κακὰ πολλά ἐπαθε δυνά. Εἰ δὲ κηρύττωνται τὰ ἰουδαϊκὰ, τούτα ἐπαθεν, εἰ ἐκήρυτταν τὰ τῆς εὐαγγελίας τοῦ Χριστοῦ, πῶς ἂν ἠνέχοντο; Ἄγχιζόμενος οὐκ ἐγένετο φορητὸς, καὶ πῶς κηρύσσων φορητὸς ἦν; Τί ἐγκαλεῖτε ἡμᾶς; τί φροῦσατε; Οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν ἄλλως. Ὁρθρ, καὶ πάντα παρόξυνεν. Εἰκότως ἄρα τοῖς ἔθνεσιν ἀπεινεμῆθη ἡ σωτηρία, εἰκότως μακρὰν ἐπέμψθη, καὶ αἰ μὲλλον τοῖς ἔθνεσι διαλεγεσθαι. Σκόπις δὲ· πρώτους ἰουδαίους καλεῖ, ἔπειτα δεῖξας αὐτοῖς τὰ πράγματα, τότε ἐπὶ τὰ ἔθνη ἔρχεται. Τῷ δὲ οὕτως εἰπὼν, οὐκ εἶπε τὸ Πνεῦμα, οὐδὲν ἑνωμασμένον καὶ γὰρ ἀγγελὸς λέγεται λέγειν· ἄπειρ ἂν δὲ Κύριος εἶπεν. Καλῶς εἶπε, φησὶ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον· ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν οὕτως, ἐκεῖ δὲ οὐκίτι. Ἄλλως δὲ καὶ ὅταν διηγηγῆται τίς περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου λεγθέντων, οὐ λέγει, Καλῶς εἶπεν ὁ ἀγγέλος, ἀλλὰ, Καλῶς εἶπεν ὁ Κύριος, καλῶς εἶπε τὸ Πνεῦμα ὅσα εἶπεν· οὐκ ἐμοὶ ἀπιστεῖτε, ἀλλὰ τῷ Πνεύματι. Ὅσα ἔδωκεν τοῦτο προφῆτι δ' ὅσας. Οἰσίνης ἀνακρῶναντές μιν, φησὶν, δεούλογο ἀπολιπίσαι· τούτῳ ἐστίν, οὐκ ἴνα κακοῖς ἑτέροις ἢ περιβάλλω, ἀλλ' ἵνα κακῶν ἑμαυτὸν ἀπαλλάξω, τοῦτο ἐποίησα, καὶ οὐκ ἐκῶν, ἀλλ' ἀναγκασθεῖς. Ὅρα οικειότητα ῥημάτων· οὐκ ἄλλοτριεῖται αὐτοῦς, ἀλλ' οικειοῦται τῷ εἰπῶν, Τοῦ ἔθνους μου. Πάλιν δὲ κατασπεῖρες τὸ δόγμα. Καὶ οὐκ εἶπεν, Οὐ κατηγορῶ, ἀλλ', Οὐκ ἔχω ἐπὶ κατηγορησῆσαι, καίτοι τοιαῦτα παθὼν οὕτω δυνά. Οὐδὲν οὖν τούτων φησὶν, ἵνα μὴ φορητὸν ποιῆσθ τὸν λόγον· οὐδὲ γὰρ ῥησάσαι αὐτοῖς δοκεῖ. Καὶ διὰ τοῦτο οὐ λέγει, ἀλλ' αἰνίσσεται μόνον καὶ παρρησίαι· τοῦτο γὰρ ἦν εἰὼς τὸ σπουδαζόμενον, τὸ δεῖσαι τίς ῥωμαῖος παρέδωκεν ὄσων. Τούτος δὲ· [414] καταδικάζει δὲ ἑκείνους, ἔθνη κατηγοροῦσαι, μᾶλλον ἀπολογούται· δι' ὧν δὲ συμφανίζονται τῆ ἀπολογία, κατηγοροῦσιν αὐτῶν. Γνωστὸν ὅστιν ἡμῖν, ὅτι παγίται, φησὶν, ἀντιλέγεσθαι. Ἄλλ' εἰ καὶ τοῦτο συμβαίνει, ὁμοῦ καὶ πιστεύει πανταχοῦ. Οὐκ ἐξεκίθετο,

φησὶν, ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ προφητῶν. Ὅρα πάλιν οὐκ ἀπὸ σημείων, ἀλλὰ ἀπὸ νόμου καὶ προφητῶν ἐπιτρομιζόντα αὐτοῖς, καὶ πανταχοῦ τούτο ποιοῦντα· καίτοι γε ἐνὶ καὶ σημεῖα ποιῆσαι, ἀλλὰ λοιπὸν οὐκ ἐτι πιστὸν τὸ πρῶμα ἦν· μέγα γὰρ τοῦτο σημεῖον, τὸ ἀπὸ νόμου καὶ τῶν προφητῶν διαλεγεσθαι. Εἶτα ἵνα μὴ νομίση παράδοξον εἶναι, τὸ μίνα αὐτοῖς ἀπειθῶντας, ἐπάγει καὶ προφητεῖαν τῆν λέγουσαν· Ἀκοῆ ἀκούετε, καὶ οὐ μὴ σιγήητε· μάλλον, φησὶ, νῦν ἢ τότε· καὶ ὄψασθε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε· μάλλον νῦν ἢ τότε. Πρὸς ἐκείνους· εἴρηται ταῦτα τοῖς ἀπισθῆσαντας, ἃ καὶ οὐκ ὑβρίζοντες ἦν, ἀλλὰ τὸ σκάνδαλον ἀναιρούτους. Γνωστὸν οὖν ἔστω ἡμῖν, φησὶν, ἐπὶ τοῖς ἔθνεσιν ἀπεισάτη τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ· αὐτοὶ καὶ ἀποδοσονται. Τί οὖν ἡμῖν διαλέγῃ; ταῦτα οὐκ ῥηεῖς; Ναί, ἀλλ' ὥστε πισθῶντα ἀπολοῦμαι, καὶ κηρῶν δοῦναι λαθῶν. Ἔμεινε δὲ ὁ Παῦλος διατίαν ἔλην, φησὶ, διδάσκων μετὰ ἀσῆς παύρησις ἀκαλύτως. Καίως τοῦτο προσέθηκον· ἐν γὰρ μετὰ παύρησις λέγειν ἃ, ἀλλὰ κεκλυμμένως. Τῆν οὖν παύρησιαν Παύλου οὐδὲν ἐνόησον, ἀλλὰ καὶ ἀκαλύτως ἔλεγον. Ἔμεινε δὲ ὁ Παῦλος διατίαν ἔλην, φησὶν, ἐν ἰδίῳ μυσθῶματι· οὕτως ἦν ἀπίστους, μάλλον δὲ οὕτως τὸν διδάσκων αὐτοῦ ἐμμετεῖον ἐν πᾶσι, ὅτι καὶ τῶν οἰκῶν ἐλεγον, οὐκ ἐξ ἀποστρίων πόνων, ἀλλ' ἀφ' ὧν αὐτὸς ἐπράδατο· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, ἐν ἰδίῳ μυσθῶματι. Ὅτι ἐπὶ καὶ ὁ ἀεσπότης οἰκίαν οὐκ ἐκίκτην· ἀκουε αὐτοῦ λέγοντος περὶ τὸν οὐκ ὀρθῶς εἰπόντα· Ἀκολουθήσω σοι, ἐσθον ἂν ἀπέχρη· Αἱ ἀλλὰ εἰσεκαρῶλεός ἐχουσί, καὶ τὰ κτενῶν τὸ οὐρανοῦ κατασκηρῶσαι· ὁ δὲ γῆος τὸ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει, ποῦ τῆν κεφαλὴν κλίτη. Οὕτως ἐξ αὐτοῦ τὸ μὴδὲν κειτῆ· οὐκαὶ ἐπαίτεσιν, μετὰ σφόδρα τῷ βιωτικῶς προσηλωσῶσαι. Καὶ ἀπεδέχτο τοῖς εἰσακρονοῦμένους, φησὶ, πρὸς αὐτὸν, κηρύσσω τῆν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Ὅρα οὐδὲν περὶ τῶν παρόντων, ἀλλὰ περὶ τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας πάντα φηγγόμενον. Ὅρα οἰκονομία Θεοῦ· Μέχρι τούτων τὸν λόγον ἴσθησιν ὁ συγγραφεὺς, καὶ ἀφίγει διψῶντα τὸν ἀκρατήν, ὥστε τὸ λοιπὸν ἀφ' αὐτοῦ συλλογίζεσθαι. Τοῦτο καὶ οἱ ἐξῶ ποιοῦσιν· τὸ γὰρ πάντα εἰδέναι, νοθῆ ποιεῖ καὶ ἐκκελυμένον. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, καὶ οἷα τὰ μετὰ ταῦτα, οὐ λέγει, περιττὴν δοσὴν πρὸς τοῖς ἐντυγχάνοντας τοῖς συγγραφεῖσι ἡρώμας, καὶ ἀπὸ τούτων μαρβάνοντας τὸ προτιθέναι τῶν λόγων· πάντως γὰρ οἷα τὰ πρότερα, τοιαῦτα ἔσχη καὶ τὰ μετὰ τοῦτο. Ἀκουε δὲ καὶ οἷα μετὰ ταῦτα γράφων πρὸς ῥωμαίους, φησὶν, Ὅς ἂν πορευώμαι εἰς τῆν Ἰσπανίαν, ἐλεῦσομαι πρὸς ὑμᾶς. γ'. Ὅρα πῶς πάντα προεῖρα ἡ ἀγία καὶ θεῖα κεφαλὴ, ὁ τῶν ὑβρίων ὑψηλότερος, ὁ ψυχῆ· ἔχων πάντα ὄμοῦ περιλαβεῖν δυναμένην, ὅ τὰ πρῶτα κατέχων, [415] Παῦλος; οὐ τοῖς εἰδῶσι καὶ τὸ ὄνομα μόνον ἀρκεῖ πρὸς διέγερσιν ψυχῆς πρὸς νῆξιν, ἔπειτα τὸ πάντα ὕπνον ἀποτινάσασθαι. Ἐδέξατο αὐτὸν Ῥώμη δεδεμένον, ἀπὸ θαλάσσης ἀναβάνας, ἐκ ναυαγίου διασωθέντα, καὶ ἀπρηλῆγῃ τοῦ ναυαγίου τῆς πλάνης. Καθάπερ γὰρ τῆς βασιλεῦς ναυμαχίας καὶ νικῆσας, ἐπέβαθε τῆς βασιλικῆς ἐκείνης πόλεως. Περὶ τούτων ἔγραψεν· Ἐλεῦσομαι καὶ συναναπαύσομαι ἡμῖν ἐν κληρώματι ἐπιστολίας τοῦ Εὐαγγελίου· καὶ πάλιν, Περιεῶμαι διακροῦσθω εἰς Ἱερουσαλὴμ. Τούτῳ ἐπερ ἔλεγον, Ἐλεῦσομαι καὶ ποιήσω εἰς τὸ ἔθνος μου, παρεργισμένη· Ἐγγύτερος

* Αἱ εὐαγγελίας δυνάται λέγειν. ἢ Sic unus ceter recte. Editi male κακοῖς ἑτέροις. ἢ Voces τῶν δὲ ante καταδικάζου, suscribitur, praeter unum cod., Comuel. et Savil., subjecta sunt. Edit.

ἢ Verba, ἐν γὰρ... λέγειν. apud Montef. absentia. ex cod. revocantibus. Edit. ἢ Codex alius ὑψηλότερος πάντων, ὁ ψυχῆ.

ne cuiquam liceret me accusare, et quæ in mentem venerint dicere : quia manus eorum effugi, et ad hoc veni. Non ut aliis mala inferrem, sed ut ipse mala effugerem, veni. Illi vero reponunt : Rogamus a te audire quæ sentia. Vide illos mansuetos loquentes. Rogamus, inquit, et volunt etiam pro illis rationem reddere : ideo constituta die venerunt. Hoc vero magnum erat argumentum, quod se ipsi damnarent neque sibi fiderent. Nam si fuissem, saltem convenissent, ut ipsum secum attraherent; nunc autem cum non fiderent, pigri fuerunt ad veniendum : alioquin vero etiam, quod sæpe tentaverint, ostenderunt se fiduciam non habere. Et alii quidem dictis credebant, inquit, alii non credebant, et cum non concordēs essent, discedebant; id est, non credentes recedebant. Vide quomodo nunc non in illos struant insidias; sed in Judæa, ubi quasi in tyrannide erant. Cur ergo Deus providit ut illo migraret, dixitque : Festinus, exi ex Jerusalem (Act. 22. 18)? Ut eorum nequitia ostenderetur, necnon veritas prophetiæ Christi, quod non sustinebant utque omnes discerent, ipsum ad patiendum esse paratum, idque ad consolationem vergeret eorum, qui erant in Judæa : nam et ibi multa mala passus est. Si vero Judaica prædicans, tanta passus sit, si prædicasset Christi gloriam, quomodo id tulissent? Cum se purificaret, non erat tolerabilis, quomodo autem prædicans tolerabilis fuisset? Cur accusatis nos? quid audistis? Nihil tale dixit. Visus est, et omnes exasperavit. Jure ergo gentibus salus concessa est, jure procul missus est, illic gentibus prædicaturus. Perpende autem, primos Judæos advocat; postea, ut res illis monstravit, tunc ad gentes venit. Quod vero dixerit, Dixit Spiritus, nihil mirum : nam angelus dicitur ea dicere, quæ Dominus loquitur. Bene dixit, inquit, Spiritus sanctus. Sed hic sic, illic non item. Alioquin vero cum de quibusdam ab angelo dictis loquimur, non dicimus, Bene dixit angelus; sed Bene dixit Dominus, Bene dixit Spiritus; ac si diceret : Non mihi fidem negatis, sed Spiritui. Itaque hoc olim Deus præviderat. Qui cum exanimasset, inquit, volebant me dimittere; id est, nihil damnatione dignum invenientes in me, absolvere volebant. Et cum dehiscent illum eripere, tradiderunt in manus Romanorum; et tanta erat libertatis abundantia, ut etiam ipsi condemnare non possent, sed victum tradiderunt. Coactus sum, inquit, appellare Cæsarem; non quasi habeam de quo gentem meam accusam; id est, non ut mala aliis inferam, sed ut me a malis liberem, hoc feci, nec lubens, sed coactus. Vide verborum tamilitaritatem : non se alienum, sed proprium illis facit, cum dicit, Gentis meæ. Rursus autem dogma disseminat. Nec dixit, non accuso; sed, Non habeo quod accusem, etsi tam gravia passus. Nilh ergo bonum dicit, ne onerosus esset : neque ad gratiam ipsi loqui videtur. Ideo non aperte loquitur, sed subindicat tantum et prætercurrit : hoc enim interim studebat ostendere, quod Romanis illum victum tradidissent. Illi vero cum illos damnare et accusare oportuisset,

potius defendunt eos; sed per ea, quibus apologiam contexit, ipsos accusant. Notum est nobis, inquit, quod ubique contradicitur. Sed etiam hoc contingit, attamen ubique creditis. Quibus exponere, inquit, a lege et prophetia. Vide rursus illum non a signis, sed a lege et prophetis es illis obturare, et ubique hoc agere, etsi liceret signa facere; sed deinceps non fidei res fuisset : magnum enim erat signum a lege et prophetis disserere. Deinde, ne putes rem novam esse, quod illi increduli manerent, induit prophetiam dicentem : Aure audietis, et non intelligetis; magis nunc, inquit, quam tunc : et videbitis, et non percipietis; magis nunc quam tunc. Contra incredulos illos hæc dicta fuerant, quæ non conviciantis erant, sed offendiculum tollentis. Notum ergo sit vobis, inquit, quod in gentes missum est salutare Dei : qui et audient. Cur ergo nobis loqueris? an hæc nescias? Etiam, sed ut credaris rationem reddo, et ut nemini dem ansam. Mansit, inquit, Paulus toto biennio, docens cum omni fiducia, nemine prohibente. Bene hoc addidit : contingit enim aliquando libere loquentem prohiberi. Fiduciam ergo Pauli nihil prohibuit, sed etiam nemine prohibente dixit. Mansit autem Paulus, inquit, biennio toto in proprio conducto; ita erat sedulus; imo ita magistrum suum possidebat in omnibus, ut etiam domicilium haberet non ex alienis laboribus, sed ex suis : hoc enim significat illud, In proprio conducto. Quod autem Dominus quocum nullam haberet domum, audi illum recte dicentem ei, qui sibi dixerat : Sequar te, quocumque ieris : Vulpes foveas habent, et volucres caeli nidos; Filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet (Matth. 8. 20). Sic per se docuit nihil esse possidendum, neque rebus terrenis hærendum esse. Et excipiebat, inquit, venientes ad te, prædicans regnum Dei. Vide illum nihil de presentibus, sed omnia de regno Dei loquentem. Viden? Dei providentiam? Illic sermonem sistit auctor libri, ac relinquat auditorem sitientem, ut ex seipso deinceps ratiocinetur. Hoc et exteri faciunt : nam omnia scire, ignavum et negligentem reddit. Hoc autem facit, et quæ sequuta sunt, non narrat, superfluum id putans iis, qui ea quæ scripta erant legerent, et hinc discerent quæ his adderent : plane enim qualia priora, talia quæ post sequuta sunt. Audi vero qualia postea scribens ad Romanos, dicat : Cum proficiscar in Hispaniam, veniam ad vos (Rom. 15. 24).

3. Viden? quomodo omnia prævideat sacrum illud et divinum caput, ille qui animam habet omnia simul complectentem, qui primas partes occupat, Paulus? cujus solum nomen scientibus sufficit ad animam excitandam, ad vigilantiam, ad somnum excutiendum omnem. Excepit illum Roma victum, ex naufragio itanere litus tangentem, a naufragio servatum, et liberata est a naufragio erroris. Sicut enim rex post navalem pugnam et victoriam, in splendendam illam regiamque urbem ingressus est. De his scribens, dicebat : Veniam, et vobiscum quiescam in pleitudine benedictionis Evangelii (Rom. 15. 29); et rursus, Eo ministraturus in Jerusalem (Id. v. 25). Hoc est,

quod dicebat : *Eleemosynas facturus genti meae, adveni* (Act. 24. 17). Jam prope erat ut coronam acciperet : excepit illum Roma vincum, viditque coronatum et proclamatum. Illic *Vobiscum quiescam* (Rom. 15. 52), inquit. Isthuc vado, ministraturus in Jerusalem. Hoc autem initium cursus iterum erat, et tropæa tropæis addebat, inexpugnabilis cum esset. Corinthus illum delinuit duobus annis, Asia tribus, Roma duobus, quo secundo venit, quando consummatus est. *In prima mea defensione*, inquit, *nullus mihi aderat* (2. Tim. 4. 16). Sic nunc effugit, et cum totum implesset orbem, sic vitam finivit. Quid volebas discere quæ sequuntur? Talia sunt, qualia priora : vincula, tormenta, pugnae, carceres, insidiae, syeopliantiae, quotidianæ mortes. Vidisti illius parvam partem? Sic cogites reliqua se habere. Sicut in celo quamcumque videris partem, tales sunt aliæ partes ; ai enim cæli unam partem videas, quocumque ieris, tantumdem videlbis : vel sicut solis radios si ex parte videris, hinc conjicis qualis sol sit : sic de Paulo dicendum. Ejus acta partim vidisti : omnia alia similia sunt, periculis plena. Ille cælum erat solem justitiæ habens, non vulgarem illum ; atque adeo cælo melior vir ille erat. An hoc parum esse putas? Ego quidem non existimo. Cum Apostolum dixeris, statim illum omnes cogitantur ; ut cum Baptistam dicis, statim Joannes cogitatur. Cui rei quis illius verba comparaverit? mari, an Oceano? Sed nihil par illis est. Hujus fluxus longe sunt marinis frequentiores, puriores, profundiores ; ut non aberraverit qui cor Pauli mare et cælum esse dixerit : cælum ob puritatem, mare ob profunditatem. Mare est, non quod navigantes ab urbe in urbem ducat, sed a terra in cælum : si quis hoc mare naviget, secunda aura navigabit. In hoc mari non venti sunt, sed vice venti Spiritus divinus et sanctus navigantes animas vehit : non sunt hic fluctus, non est scopulus, non belluæ : omnia tranquilla sunt. Mare est portu tranquillius et tutius, nihil salsum habens, sed fontem purum, dulcissimos latices emittentem, sole splendidius et pellucidius

mare est, non lapidos habens pretiosos, nec purpuram, sed longe his meliora. Qui vult in hoc pelagus descendere, non opus habet urinatoribus vel olco, sed philosophia multa : inveniet in ipso omnia bona, quæ sunt in regno cælorum. Qui talis est, poterit rex esse, et totum mundum accipere, esseque in honore maximo (a) : qui in hoc mari navigat, nunquam naufragium faciet, sed omnia bene sciet. Verum sicut il, qui in hoc mari navigant, si imperiti sint, suffocantur : sic et in illo mari : id quod accidit hæreticis, qui plus quam ferant vires, attentant. Oportet ergo profunditatem ejus scire, vel non attentare. Navigaturi ergo hoc pelagus, bene accincti simus. *Nam potui*, inquit, *vobis loqui ut spiritualibus, sed ut carnalibus* (1. Cor. 3. 1). Nullus impatiens in hoc pelago naviget. Paremus nobis naves ; id est, studium, alacritatem, preces, ut cum quiete illud trajiciamus : etenim hæc aqua vivens est. Ac si quis chalybeum igneum capiat, sic qui Paulum novit, ut chalybs roboratur : ac si quis gladium acutum habeat, sic talis homo capi non poterit. Etiam ad intelligenda Pauli sensa vita pura est opus. Ideo dicebat : *In lactis necessitate estis, quia imbecilles auribus facti estis* (Hebr. 5. 12. 11). Est enim, est, inquam, infirmitas auditus. Sicut enim stomachus sanos et difficilis coctionis cibos non suscipit, si sit infirmus : sic et anima tumens et inflata, enervia facta et dissoluta, non potest spiritualem sermonem accipere. Audi discipulos dicentes : *Durus est hic sermo ; quis poterit eum audire* (Joan. 6. 61)? Si vero fortis et sana sit, omnia levia, omnia facilia sunt ; excelsior illa et levior magis sublimis efficitur, et in altum tollitur. Hæc ergo cum sciamus, sanas constituamus animam nostram : æmulenur Paulum, imitemur fortem illam et adamantinam animam ; ut ejus vitæ vestigia sequentes, possimus præsentis vitæ pelagus trajicere, et ad tranquillum portum appellere, ac promissa diligentibus Deum bona consequi, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, nunc et sæpè, et in sæcula sæculorum. Amen.

ἦν λοιπὸν τοῦ στεφάνου· ἐδέξατο αὐτὸν ἡ Ῥώμη δεδε-
 μένον, καὶ εἶδε στεφανωθέντα καὶ ἀνακηρυχθέντα. Ἐκεί
Συναγαπαίσομαι ὑμῖν, ἔφη. Ἐνταῦθα πορεύομαι,
 διακονῶν εἰς Ἱερουσαλὴμ. Τὸ δὲ ἄρχῃ τοῦ δρόμου
 πάλιν ἦν, καὶ τροπαία τροπαίους συνῆπτεν, ἀκατάκλη-
 κτος ὢν. Κόρινθος· αὐτὸν κατέχευε δύο ἔτη, καὶ Ἄσια
 εἶρα, καὶ αὕτη δύο τέως, ὥστε δεύτερον ἐπέβη, ὅτε καὶ
 ἐτελειώθη. Ἐν τῇ πρώτῃ μου ἀπολογία, φησὶν, οὐ-
δεῖς μοι συμπαρηγνέστο. Οὕτω διέφυγε τότε, καὶ πᾶ-
 σαν ἐμπλήσας τὴν οἰκουμένην τοῦ κηρύγματος, κατέλυ-
 σεν οὕτω τὸν βίον. Τί ἐβούλου μαθεῖν τὰ μετὰ ταῦτα;
 Τοιαῦτά ἐστι κάκεινα· δεσμὰ, βῆσανοι, μάχαι, φυλακαί,
 ἐπιδουλαί, συκοφανταί, θάνατοι καθημερινοί. Εἶδες αὐ-
 τοῦ μικρὸν μοῦρος; Τοιοῦτον νόει καὶ τὸ λοιπόν. Ἄσπερ
 ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ, ὅσον ἂν βῆς αὐτοῦ, τοσοῦτον ἐστὶ καὶ
 τὸ ἄλλο· οὐρανὸν γὰρ ἂν μέρος θεᾶς ἦν, ὅπου ἂν
 ἀπέβης, τοιοῦτον ἐφεῖ καὶ τὸ λοιπόν· ἡ καθάπερ ἡλίου
 τὰς ἀκτίνας κἂν ἐκ μέρους βῆς, στοχάζῃ ἐκ τούτων
 ὅς ὁ ἥλιος, οὕτω καὶ ἐπὶ Παύλου. Τὰς πράξεις εἶδες
 ἐκ μέρους αὐτοῦ, πᾶσαι τοιαῦται τυγχάνουσι, κινδύνων
 γέμουσαι. Ἐυρανοὺς ἦν ἐκείνος ἥλιον δικαιοσύνης ἔχων,
 οὐ τοιοῦτον, ὥστε καὶ οὐρανὸν βελτίων ὁ ἀνὴρ. Μικρὸν
 οἶει τοῦτο εἶναι; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι. Ὅταν ἀπόστολον εἴ-
 ης, εὐθέως πάντες αὐτὸν ἔνοουσιν ὅταν Βαπτιστὴν,
 εὐθέως τὸν Ἰωάννην. Τίτι ἂν τις παραβῆλῃ τὰ
 ἐκείνου ῥήματα; θαλάσση, ἢ καὶ ὠκεανῷ; Ἄλλ' οὐδὲν
 ἴσον. Πολλῷ ταύτης θαψιλοτέρα τὰ βέβηματα· τὰ τού-
 του, καθαρώτερα καὶ βαθύτερα, ὥστε καὶ θάλασσαν καὶ
 οὐρανὸν οὐκ ἂν τις ἀμύρτοι τὴν Παύλου καρδίαν εἰπὼν,
 τὸ μὲν διὰ τὸ καθαρὸν, τὸ δὲ διὰ τὸ βαθύ. Θάλασσά
 ἐστίν, οὐκ ἀπὸ πύλων εἰς πύλων ἄγουσα τοὺς ἐμ-
 πλέοντας, ἀλλ' ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν· εἰ τις ταύτην πλέει
 τὴν θάλασσαν, ἐξ οὐρίας πλεύσεται. Ἐν ταύτῃ τῇ
 θαλάσῃ οὐκ ἄνεμοι, ἀλλ' ἀντὶ ἀνέμων Πνεῦμα θεῶν
 ἄγων τὰς ἐμπλεύσας παραπέμπει ψυχὰς· οὐκ ἔστιν
 ἐνταῦθα κύματα, οὐκ ἔστι σκόπελος, οὐκ ἔστι θηρία·
 πάντα γαλήνῃ. Θάλασσά ἐστι λιμένως γαληνοτέρα καὶ
 ἀσφαλεστέρα, οὐδὲν ἀμυρὸν ἔχουσα, ἀλλὰ πηγὴν [κα-
 θαρὰν καὶ] ἤβιστα βέουσαν νάματα, ἥλιου λαμπρότεραν
 καὶ διειδεστέραν· θάλασσά ἐστι, οὐ λίθους ἔχουσα τιμίους,
 οὐδὲ ἀλουργίβα τοιαύτην, ἀλλὰ κτήματα πολλῶν τούτων
 βελτίω. Ὁ βουλόμενος εἰς τοῦτο καθεῖναι τὸ πέρατος

• Sic Savil. recte. Morel. τὰ ῥήματα.

αὐτὸν, οὐ κολυμβητὸν δεῖται, οὐκ ἔλαλον, ἀλλὰ φιλοσο-
 φίας πολλῆς· εὐρήσει ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἀγαθὰ τὰ ἐν τῇ
 βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ὁ τοιοῦτος [416] καὶ δυνατός
 γενέσθαι βασιλεὺς, καὶ πάντα τὸν κόσμον λαθεῖν, καὶ ἐν
 τιμῇ εἶναι μεγίστη· ὁ ταύτην πλέων τὴν θάλασσαν οὐ-
 δέποτε ναυάγιον ὑποστήσεται, ἀλλὰ πάντα εἰσεται καλῶς.
 Ἄλλ' ὡσπερ οἱ ταύτης ἀπειροὶ τῆς θαλάσσης ἀποπνιγον-
 ται, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· ὅπερ δὴ πάσχουσι καὶ ἀφρετι-
 κοὶ τοῖς ὑπὲρ δυνάμιν ἐγχειρούμενοι. Δεῖ δὴ τὸ βάθος τοί-
 νων εἰδέναι, ἢ μὴ κατατολμᾶν. Ἄν μελλώμεν πλεῖν τὸ
 πέρατος τοῦτο, εὐζωνοὶ γενόμεθα. Οὐκ ἠδυνήθησθ' ὁμῖν,
 φησὶ, *λαλήσει* ὡς *πνευματικοῖς*, *δ.λ.* ὡς *σαρκικοῖς*.
 Μηδὲ ἀκαρτέρητος τοῦτο πλεῖται τὸ πέρατος. Κατα-
 σκευάσωμεν ἑαυτοὺς πλοῖα, τοῦτέστιν σπουδῆν, προθυ-
 μίαν, εὐχὰς, ὥστε διανύσαι τὸ πέρατος ἐν ἡσυχίᾳ· καὶ
 γὰρ τὸ ὑβερ τοῦτο ζῶν ἐστίν. Καθάπερ εἰ τις πυρὸς λάβῃ
 στόμα, οὕτως ὁ Παῦλον εἰδὼς στομοῦται· καθάπερ εἰ
 τις μάχαραν ὄξεναν ἔχει, οὕτως ὁ τοιοῦτος πάλιν ἀκθά-
 εκτος γίνεται. Καὶ πρὸς τὸ νοῆσαι δὲ τὰ Παύλου βίου
 καθαροῦ δεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ εἶπε· *Γάλακτος ἐν*
χρητῇ κατέστηται, ἐπεὶ νωθροὶ γερτόντες ταῖς ἀκοαῖς.
 Ἔστι γὰρ, ἔστιν ἀσθένεια τῆς ἀκοῆς. Καθάπερ γὰρ
 στόμαχος οὐκ ἂν δέξεται ὑγιεινὰ σιτία καὶ δυσκατέρ-
 γαστα, ἀσθενὴς ὢν, οὕτω καὶ ψυχὴ ὀγκωθεῖσα, φλεγ-
 μαίνουσα, ἀνοτος γενομένη καὶ ἐκλυτος, οὐκ ἂν δυνα-
 θεῖ δέξασθαι τὸν πνευματικὸν λόγον. Ἄκουε τῶν μα-
 θετῶν λεγόντων· *Σκληρὸς ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος· εἰς*
δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; Ἄν δὲ ἰσχυρὰ ἢ καὶ ὑγιεινὴ,
 πάντα βῆστα, πάντα εὐκόλα, ὑψηλοτέρα γίνεται καὶ
 κουφοτέρα, μᾶλλον μετεωρίζεται καὶ εἰς ὕψος αἵρεται.
 Ταῦτα οὖν εἰδότες ὑγιεινῇ ἡμῶν κατασκευάσωμεν τὴν
 ψυχὴν, καὶ ζηλώσωμεν τὸν Παῦλον, καὶ μιμησόμεθα
 τὴν γενναίαν ἐκείνην καὶ ἀδαμαντίνην ψυχὴν· ἵνα κατ'
 ἴχνος τῶν ἐκείνῳ βεβιωμένων πορευόμενοι, δυναθῶμεν τὸ
 πέρατος τοῦ παρόντος βίου διαπλεῖσαι, καὶ εἰς τὸν
 ἀκύμντον λιμένα καταπλεῖσαι, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων
 ἀγαθῶν τοῖς ἀξίως τοῦ Χριστοῦ βιοῦσιν ἐπιτυχεῖν, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἄμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος,
 τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἄμην.

• Omnes fere mas., οὕτως ὁ Παῦλον εἰδὼς στομοῦται. Editi
 ὁ Παῦλος εἰδὼς στομοῦται, obscura dictio.

PRÆFATIO

AD HOMILIAS

IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

Inter elegantiores et præstantissimas Chrysostomi conciones Homiliæ in Epistolam ad Romanos censentur. Illis enim accuratius concinnandis operam Dedit doctor noster, quia in hac epistola sua Paulus obscura humanumque ratiocinium exsuperantia multa admiscuerat, quæ ingenioso ac streano interprete opus habent. Explicandis arcanis illis mysticis, quæ passim in hac Pauli epistola occurrunt, tantam Joannes noster adhibuit operam, ut vix parem in scriptis ejus deprehendas. Et certe multa in illa habentur circa gratiam et prædestinationem, quæ peritissimorum ingenia exerceant, quæque non sine errandi periculo tractari possunt, nisi magna cautio adhibeatur. Mirum quantum homilias hæc Isidorus Pelusiota celebraverit, qui sic habet lib. 5 in Epistola 32 ad Isidorum diaconum: *Ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῇ πρὸς Ῥωμαίους μάλιστα ἡ Ἰωάννου τοῦ πνεύματος σοφία τεθησαύριστα: οἶμαι γὰρ, καὶ μὴ τις πρὸς χάριν λαγεῖν νομίζῃτω, ὅτι εἰ ὁ Παῦλος ὁ θεσπέσιος Ἀττικὴν εἰσηγε γλώτταν, ὥστε ἐαυτὸν ἐρμηνεύσαι, οὐκ ἂν ἄλλως ἠρμηνεύσεν, ἢ ὡς ὁ προειρημένος δολβίμος ἀνὴρ· οὕτω καὶ ἐνθυμήσασι, καὶ κἀλλεὶ καὶ κυριολεκτεῖα καπεόμηνται ἡ ἐρμηνεία.* Id est: *In commentario maxime in Epistolam ad Romanos sagacissimi Joannis sapientiæ thesauri deprehenduntur. Puto enim; ac ne quis me ad gratiam loqui existimet: si divinus Paulus Attica nunc lingua semetipsum interpretatus fuisset, non alio modo expositurum fuisse, quam memoratus conspicuus vir: ita nempe sensu, elegantia et verborum proprietate ejus interpretatio ornatur.*

Alii quoque docti viri eandem de hisce concionibus sententiam proferunt. Omnes denique hic magnam ingenii subtilitatem, orandi vim et elegantiam deprehendunt, atque nativam ejus eloquentiam, stylumque cæteris Chrysostomi operibus sic affinem, ut non sit ovum ovo similis: ita ut ne unus quidem dubitaverit, quia hoc sit verum et germanum Chrysostomi opus.

Non par consensus scriptorum est circa locum, ubi hæc conciones habuit Chrysostomus. [418] Quæritur enim, Antiochiæ an Constantinopoli hæc prædicaverit. Savilius Antiochiæ dictas Homilias ad Romanos fuisse opinatur, auctoritate ductus Photii, qui ait Antiochenas Chrysostomi homilias Constantinopolitanas ejusdem esse elegantiores. Cum videret ergo Savilius has conciones præstare salibus, nervis et eloquentia, Antiochiæ concinnatas et habitas fuisse pronuntiavit. Verum hæc Photii nota critica, quæ sæpe vera esse comprobatur, nonnullas habet exceptiones. Aliquando enim Constantinopolitanæ Chrysostomi conciones quædam homiliis aliquot Antiochenis elegantia sunt ant-ponende.

Tillemontius vero, qui majori accurate et sagacitate res tractare solet, allatis hinc et inde Chrysostomi locis, et excussis utrinque rationibus, suspensus hæret, nec affirmare audet, utra in civitate hæc conciones dictæ fuerint. Verum Chrysostomus aperte dicit et se et auditores suos pastorem habere, utique Flavianum, quæ significat se presbyterum Antiochiæ concionare. En ejus verba homilia octava (col. 464): *Τὶ λέγεις; ὁρᾷς πάντας ἡμᾶς ὑπὸ τοῖς αὐτοῖς τείχεσιν ὄντας, ὑπὸ τὸν αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας στήθον, ὑπὸ τὴν αὐτὴν μάστιγαν μεθ' ὁμοιοῦς ἐστώτας, οὐδένα μαχόμενον, ὑπὸ τῷ αὐτῷ ποιμένι, κοινῇ βούντας, κοινῇ τῶν λεγομένων ἀκροαμένους, κοινῇ τὰς εὐχὰς ἀναπέμποντας, καὶ μάχης μὲνησσαι καὶ στάσεως; Μάχης μὲνησσαι, καὶ οὐ μάνομαι οὐδέ ἐξέστηκα. Ὅρω μὲν γὰρ ἅ ῥω, καὶ οἶδα, ὅτι ὑπὸ τὸν στήθον τὸν αὐτὸν ἔσμεν καὶ τὸν ποιμένα.* Id est: *Quid ais? nos omnes vides intra eodem parietes, in uno eodemque ecclesie septo, in eodem ovili concordissime versantes, neminem pugnantem, sub eodem pastore, simul clamantes, simul dicta audientes, simul preces emittentes, et pugnam seditionemque memoras? Pugnam memoro, nec insano, nec mente captus sum. Video enim illa quæ video, scioque nos sub eodem septo esse et pastore. Quid elarius? Concionator ipse Chrysostomus perinde atque populus sub pastore est, nempe sub Flaviano episcopo, proindeque Antiochenus alloquitur, non autem Constantinopolitanus, quorum ipse, dum Constantinopoli esset, pastor præcipuus et episcopus semper fuit. In multis antebac hominiis, ubi pastorem supremum memorari animadvertimus, statim concionem Antiochiæ habitam fuisse cum Tillemontio pronuntiavimus.*

Quid, quod etiam se Antiochiæ concionantem esse nec obscure alio in loco significat? Id certe

ἰπὴ Τillemontio duce animadvertimus, homilia nempe trigesima (col. 666), ubi sic populum alloquitur: ἂν γὰρ μετὰ τοσούτων χρόνων εισιόντες, ἔνθα ἔματε Παῦλος, ἔνθα ἰδέθη, ἔνθα συνεκάθισε καὶ διελέγη, κειρόμεθα, καὶ πρὸς τὴν μνημὴν τῆς ἡμέρας ἀπὸ τῶν τόπων παραπαμπόμμεθα· ἔτι νεωτέρων τῶν πραγμάτων ὄντων, τί πάσχειν εἰκὸς τοὺς μετ' εὐλαβείας ἐκνοδοχοῦντας; Id est: *Nam si nos post tantum temporis spatium illo ingressi, ubi Paulus manebat, ubi ligatus est, ubi sedes et disseruit, quasi alii assumptis originibus, et ad dieci illius recollectionem ex locis ipsis remittimur: cum res ipsae adessent, quo non affecti morerentur illi, qui cum pietate illum excipiebant?* In illa igitur civitate prædicabat, ubi Paulus manserat, ubi se adeuntes alloquebatur, unde facile adibantur loca, ubi Paulus ligatus fuerat; in [419] duabus autem tantum civitatibus prædicavit Joannes Chrysostomus, Antiochiæ et Constantinopoli: annon conspicuum omnino est, hic de Antiochia sermonem haberi? Nam Byzantii nunquam sedes habuit Apostolus.

Hæret tamen adhuc Tillemontius et causam hærendi profert ex fine homiliæ vigesimæ nonæ, ubi Chrysostomus se pastorem dicit, et pastoris officia commemorans ita claudit: Ταῦτα δὲ μοι περὶ ἀρίστου εἰρηται ποιμένου, οὐ περὶ ἑμαυτοῦ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐφ' τις τοιούτος, οὗ; ὁ Παῦλος ἦν, οὗος ὁ Πίτρος, οὗος ὁ Μωϋσῆς. Τοὺτους οὖν μιμησώμεθα καὶ ἀρχόντας καὶ ἀρχόμενοι. Id est: *Hæc porro et me dicta sunt de optimis pastoribus, non de me ipso; sed si quis talis sit qualis Paulus erat, qualis Petrus, qualis Moyses. Hos itaque imitemur et præfecti et subditi.* Hoc uno abductus testimonio Tillemontius a iudicio ferendo abstinuit, nec decernere voluit Antiochiæ an Constantinopoli has conciones habuerit.

Laudo equidem tanti viri consideratam in iudicio ferendo tarditatem, quæ in scriptis seīs in orbe Christiano tam celebratis passim deprehenditur; at hic certe videtur mihi nimiam adhibere cautionem. Dicit Chrysostomus se sub pastore esse, scilicet sub Flaviano Antiochiæ episcopo; non alio quippe modo intelligi potest: se in urbe illa esse, ubi veneratundi cives loca seæ adessent, in quibus Paulus manserat, invisabant. Annon idipsum erat, ac si dixisset se Antiochiæ concionari? At sese ille, inquit, in alia in Epistolam ad Romanos concione pastorem vocat. Sane utrum in supra memorato loco sese pastorem vocaverit, posset fortasse in controversiam vocari; sed etiamsi se talem dixerit, quid tuu postea? annon sacerdotis alii, non episcopi, qui ovium Christi curam habent, pastores sunt et vocantur? Joannes vero Chrysostomus Homilia in Terræ motum et Lazarum tom. I (col. 1029), quæ haud dubie Antiochiæ habita fuit, se non obscure pastorem et clare satorem, doctorem, medicum et speculatorem vocat.

En illius verba: Ἄλλ' ἐπιτ; μοι, καὶ τί ὤραζε; λέγων; Ἄπειλῶ, ἂν τίς μου ἀκούῃ. Ἐγὼ τὸ ἑμαυτοῦ ποιῶ ὁ σκεῖρων σκεῖραι. Ἐβῆλθεν ὁ σκεῖρων τοῦ σκεῖραι· καὶ τὰ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδόν, τὰ δὲ ἐπὶ τὴν κίτριον, τὰ δὲ ἐπὶ τὰς ἀκάνθας, τὰ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλὴν· τρία μέρη ἀπόλωτο, καὶ ἔν τε ἰσώθη καὶ οὐκ ἀπίστη τῆς γεωργίας, ἀλλ' ἐπαύθη ἐν διωσώζετο, οὐκ ἐπαύσατο τῆς γηπονίας. . . . ἔπει καὶ ὁ ποιμὴν βελῶς τὰ ἐκινεχονοσανεῖα πρόβατα καταλιπόν, ἐπὶ τὸ ἐν τὸ πεπλανημένον ἔβραμεν. Οὐ καταρπὼν ἐκθρόπῳ· κἀν εἰς ἧ, ἀνθρωπὸς ἐστι, τὸ περισπούδαστον τῷ Θεῷ ζῶον. Id est: *At dices mihi, Quid dicendo proficis? Proficis, si quis me audiat. Ego quod officium meum est, id præsto; seminari semino. Exiit qui seminat ad seminandum; quædam ceciderunt secus viam, quædam supra petram, quædam supra spinas, quædam in terram bonam: tres partes perierunt, et una servata est; nec tamen ab agricultura desistit, sed quoniam una conservata est, agrum colere non cessavit. . . . Quandoquidem et pastor ille, qui nonaginta novem reliquerat oves, ad unam cucurrit, quæ aberraverat. Hominem non contemno: licet unus sit, homo tamen est animal Deo carissimum.* An [420] se pastorem dicere non audeat is, qui ita loquitur; imo vero annon se clare pastorem dicit hæc profertendo? Paulo post autem hæc subjicit: Οὐ κἀσομαι λέγειν ἐγὼ, κἀν μηδεὶ; ἧ ὁ ἀκούων λατρός εἰμι, ἐπιτίθημι τὰ φάρμακα· διδάσκαλός εἰμι, παρανομίην ἐκλεῖσυσθη· λέγει γάρ Σωτὴρ δίδωκε ἡμεῖς τῷ ὄντι Ἰσραὴλ. Id est: *Non dicendi finem faciam, etiamsi nullus sit qui audiat; medicus sum, pharmaca adhibeo; doctor sum, et admoneo; ait enim: Speculatorem dedi te domui Israel.*

In aliis quoque homiliis Antiochiæ habitis, illa munia se exercere dicit, quæ videntur ad præcipua episcoporum officia pertinere. Sic in vigesima homilia ad populum Antiochenum, tom. II (col. 211): Τισσοράνομα λοιπὸν ἡμέραι παρήλθον· ἂν τοῖνον τὸ πάτχα παρήλθη τὸ ἐρὸν, οὐδὲν συγγνώσομαι λοιπὸν, οὐδὲ παραίνεσιν προσήξω, ἀλλ' ἐπιταγήν καὶ ἀποπέμμιαν ἀκαταρπύνητον. . . . πᾶσι τοῖνον προλέγω καὶ διαμαρτύρομαι, ὅτι ἂν συγγενόμενος ἡμῖν κατ' ἴδαν, καὶ λαθὼν ἀποποιραν (ἀψόμεαι δὲ πάντως), καὶ ἔρω τινάς ἐσθ' ἰορθώσαντας τὸ ἐλάττωμα, ἀπατησῶ δικην, κελύσας ἔξω μένιν τῶν μοστιρῶν τῶν ἰσρῶν. Hoc est: *Quadragesima dies jam præterierunt: si igitur sacrum quoque Pascha transeat, nulli ultra veniam dabo, non admonitionem, sed vim iuperii et severitatem non contemnendam adhibebo. . . . Omnibus itaque denuntio et proteator; quod si vos singulos conveniens, et experimentum sumeus (nam haud dubie sumam), deprehendo quosdam hoc vitium non correxisse, penam irrogabo, edicam ut foris extra se era mysteria consistat. An pastoris nomen usurpare non audeat qui talia facit? Verum hæc a iudicio ferendo Tillemontium detinere: et Antiochiæ an Constantinopoli Homilia in Epistolam ad Romanos habitæ*

fuerint, definire non ausus est. Nos autem quasi certum et exploratum habendum putamus, illas Antiochiæ habitas fuisse. Tillemontii enim obiectio nos a tali ferenda sententia abducere non potest. Cur enim Chrysostomus, latente Tillemontio, bis clare indicet se Antiochiæ concionari, quid ultra quæramus? et cur tam levi conjectura a Chrysostomi testimonio sequendo detineamur?

Annum, quo hæc homilia Joannes adornavit et dixit, ne conjectura quidem assequi valeamus: hoc unum sine errandi periculo dicere possumus, non nisi post annum 388 potuisse Chrysostomum his manu et operam admovere: aunis namque illis prioribus, quæ concionatoris officio functus est, tot edidit conciones et homilia, ut ipsis alias adjicere non licuerit.

Cum porro Julianus, qui Pelagii errores tuebatur, ad peccatum originale tollendum Chrysostomi auctoritate usus esset; Augustinus, qui hunc hæreseos propugnatorem egregie depulit, ex homilia decima Chrysostomi multa confertim attulit libro I contra Julianum, eaque Latine conversa, quæ nobis hic apponere visum est, annotatis in margine locis, unde hæc excerptis Augustinus.

[421, (a) *Lege etiam quemadmodum exponit idem ipse vir sanctus eundem ipsum Apostoli locum, ubi scriptum est*: Per unum hominem peccatum intravit in mundum (Rom. v. 12). *Ibi enim luce clarius in hujus fidei Catholicæ veritate versatur. Quod totum quia longum est huic operi intexere, paucis inde contingam*: Manifestum, *inquit*, quoniam non ipsum peccatum, quod ex legis transgressione, sed illud peccatum, quod ex Adæ inobedientia, hoc erat, quod omnia contaminavit. *Et paulo post*: Regnavit, *inquit*, mors ab Adam usque ad Moysen, et in eos, qui non peccaverunt. Quomodo regnavit? In similitudine transgressionis Adæ, qui est forma futuri (Ibid., 14). Propterea et forma est Christi Adam. Quomodo forma est, aiunt? Quoniam sicut ille ex semetipso nascentibus, quamvis non manducaverint de ligno, factus est causa mortis, quæ per cibum inducta est: ita et Christus iis, qui ex ipso sunt, tametsi nihil juste egerint, factus est provisor justitiæ, quam per crucem nobis omnibus condonavit (b). *Alio in loco eodem sermone*: Ut cum tibi dixerit Judæus, *inquit*, Quomodo unius virtute Christi mundus salvatus est? possis ei dicere: Quomodo unum inobediente Adam mundus damnatus est. Quanquam non sint æqualia, gratia atque peccatum, neque paria sint mors atque vita, non æqualis Deus ac diabolus (c). *Item post paululum*: Sed non quemadmodum delictum, *inquit*, ita et gratia. Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in multos abundavit (Ibid. 15). Quod enim dicit, *inquit*, hujusmodi est: Si peccatum valuit, et peccatum unius hominis; gratia et Dei gratia, et non solum Patris, sed etiam Filii, quemadmodum non amplius prævalebit? Multo enim hoc rationabilis. Nam alium pro alio damnari, non valde videtur habere rationem: alium autem pro alio salvari, et decentius magis et rationabilius apparet. Si igitur illud factum est, multo magis hoc (d). *Itemque alibi in consequentibus*; Judicium, *inquit*, ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem (Ibid., 16). Hoc idem est, *inquit*, quod dicitur, quoniam quidem mortem et damnationem potuit peccatum inducere; gratia autem non unum illud tantummodo interfecit peccatum, sed etiam post illud introeuntia peccata. *Et paulo post de hoc ipso*: Quoniam ergo, *inquit*, plura introducta sunt bona, et non solum illud interfectum est peccatum, sed etiam omnia reliqua, ostendit dicens: Gratia autem ex multis delictis in justificationem. *Et post paululum ait*: Primo enim dixit: Quoniam si unius peccatum interfecit omnes, multo magis et unius gratia poterit salvare. Post hæc autem ostendit, *inquit*, quoniam non illud solum interfectum est peccatum per gratiam, sed etiam omnia reliqua: et non solum peccata interfecta sunt, sed etiam et tributa justitia est: et non tantum solum profuit Christus, quantum nocuit Adam, sed multo amplius atque magis (e). *Post hæc in eodem cum de baptismo ageret, interposuit verba Apostoli, dicentis*: An ignoratis, *inquit*, fratres, quoniam quicumque in Christo baptizati sumus, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti ergo sumus illi per baptismum in morte. Quid est: In morte ejus baptizati sumus? Ut et ipsi moriamur aicut et ille. Crux enim est baptismus. Quod ergo crux Christo et sepulchrum, hoc nobis baptismus factum est: tametsi non in eisdem ipsis. Ipse namque carne et mortuus est et sepultus; nos autem peccato in utroque. Quapropter non dixit: Complamti morti; sed, Similitudini mortis. Mors namque et hoc et illud, sed non eidem ipsi subjacet, sed hæc quidem carnis Christi, nostra autem peccati. Quemadmodum ergo illa vera, et hæc (f).

[422] His adjicere visum est illa, quæ Savilius circa suam Homiliarum Chrysostomi in Epistolas Pauli Editionem, notis præmisit. Putat ille Homilias Chrysostomi in Epistolam ad Romanos Antiochiæ habitas fuisse, quam nos sententiam amplexi sumus. Verum ille non eodem quo nos *κατὰ τὴν* ad illam propugnandam sententiam usus est.

(a) Augustin. *contra Julianum* l. 1, c. 27, p. 513.

(b) Jean. Chrysost. *homil.* 10 in *Epist. ad Rom.*, col. 475.

(c) *Ibid.*

(d) *Ibid.* col. 476.

(e) *Ibid.*

(f) *Ibid.* col. 480.

SAVILII IN TOMUM TERTIUM.

[135] Cæterum de loco, ubi scriptæ vel dictæ sint hæc in beatum Apostolum a Joanne nostro elaboratæ Expositiones et homiliæ, a doctis video in varias itum esse sententias. Andreas Dounaus in notis suis doctissimis ad eum locum Chrysostomi, qui reperitur tom IV, pag. 126, 43 : προσέκρουσε τῷ ποτε κρατούντι ἢ πῶλις ἢ ἡμετέρα, etc., omnia hæc in beatum Paulum Antiochiæ scripta videtur asserere : cum tamen de illis ipsis in Epistolam ad Colossenses certissimum sit scriptas fuisse vel habitas Constantinopoli, ut ex sequentibus liquerebit. Contra βιογράφοι, qui bellam nobis excogitarunt fabulam illam de Paolo in aurem dicantem nostro Joanni, quæ scriberet, eamque rem Proclo (qui tum ministrabat Chrysostomo, et postea in episcopatu successit) per rimas visam, cuncta videntur vindicare Constantinopoli. Neutri, ut opinor, vere : rectissime Photius, qui pag. 201 editionis August. median scrat viam, his verbis : ἀλλὰ τὰς μὲν εἰς τὸν Ἀποστόλου συγγραφεὶς, ἔστιν ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ἐπιγεῖναι, ποῖα τε αὐτῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ διακρίθοντι ἐξεπονήθησαν, αὐτὰ μᾶλλον διακρίθονται, καὶ ποῖα ἀρχιερατεύοντι ἐποιήθησαν. Ex quibus verbis quamvis nec ibi, nec usquam, quod sciam, ab ipso discrete exprimitur, quo quæque loco scripta fuerint, hoc tamen habemus Antiochenorum et Constantinopolitanorum κριτήριον, nimirum τὴν ἀκριβείαν. Quo tamen κριτηρίῳ certius habemus aliud et minus fallax in uonnullis, auctoris ipsius verba. Ubi autem hoc destituerimur subsidio (neque enim in omnibus illud ex verbis Chrysostomi apparet), confugiendum erit ad prius illud τῆς ἀκριβείας κριτήριον, hoc est, res probabilibus conjecturis expendenda. Ac ne longe abeamus, de priore ad Corinthios expressum habemus ex ipsius Chrysostomi verbis testimonium, scriptas fuisse homiliæ illas Antiochiæ. Locus est, homilia vigesima prima p. 379, 7 : καὶ ταῦτα ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν ἧ πρώτων ἐκρημάσιον Χριστιανῶν. Et quidem Photii κριτήριον huic scripto perbelle convenit, cum nihil sit usquam ab Joanne nostro illis sermonibus scriptum accuratius, nihil limatius. De Sermionibus in Epistolam ad Titum, plus quam probabile est habitos itidem fuisse Antiochiæ. Sic enim loquitur homilia tertia, pag. 392, 43 : εἰ ἂν εἶποι τις περὶ τῶν εἰς τόπους ἀπερχομένων ἐκείνους (scilicet Ἰουδαίους) ἀπειρωμένους ; τὸν ἐν Δάφνῃ λέγω, τὸ τῆς Μακρόνης λεγόμενον σπήλαιον : est autem Daphne notissimum illud suburbanum Antiochenum. Jam de Sermionibus in Epistolam ad Colossenses, quicquid dicat doctissimus Dounaeus, certum est Constantinopoli scriptos fuisse ab eodem jam episcopo : id quod ex multis locis ad finem ethici tertiæ hæc clarius apparet, pag. 407, l. 14 : μὴ γὰρ ἐγὼ δίδωμι τὴν εἰρήνην ; Atqui supra l. 2 hoc dixerat proprium esse τοῦ ἐπιστάτου τῆς Ἐκκλησίας. Aut si presbyter dici posset προεστῶς τῆς Ἐκκλησίας, quod non puto, in urbe episcopalem sedem habente, certe quod sequitur l. 41 : ἔως δ' ἂν ἐπὶ τοῦ θρόνου τούτου καθήμαθα, etc., de presbytero dici non potest. Et illud p. 408, 5 : τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ τῆς ἐπισκοπῆς δέλωμα, manifestissime convincit verum esse, quod dicimus de his in Epistolas ad Colossenses Homiliis. In utraque etiam ad Thessalonicenses Chrysostomi Homiliis aio scriptas dictasve Constantinopoli. De priore, homil. undecima, pag. 207, 17 : εἰ γὰρ ὑπεύθυνος ἐγενόμην τῆς πάντων ἡμῶν προστασίας, etc. De posteriore, homil. quarta, pag 258, lin. 22 : σὺ δὲ ἀξιοῖς τὸν λαὸν ὑπὲρ τοῦ ἡγουμένου παρακαλεῖν ; et mox lin. 25 : τοῦ κρατούντος : quæ non nisi episcopo convenire possunt. Sermone quarto in Epistolam ad Hebræos, pag. 454, loquitur ut episcopus, de iis agens, qui præficus ad planctum ciendum conducunt : πολλὸν αὐτῶν χρόνον, inquit lin. 30, τῆς ἐκκλησίας ἀπέριξο, ὡς τὸν εἰδωλολάτριν ; et lin. 38 : εἰ δὲ μὴ βούλοσθε, ἡμεῖς οὐκ ἀνεχόμεθα ἡθὲρ τοιαῦτα ὀλέθρια τῇ ἐκκλησίᾳ ἁπεισαγαγεῖν. Quin et in ipso titulo editi dicuntur sermones illi in Epistolam ad Hebræos μετὰ τὴν κοίμησιν αὐτοῦ, ut verisimile sit extremis temporibus dictos fuisse. De posteriore ad Corinthios subdubitare me cogit dictio, quam in proxime memoratis, paulo ἀκριβέστερα. Si tamen γνήσιον est ethicon illud vigesimæ sextæ, quod inter doctos discretarij video, verba certe illa pag. 687, 28 : καὶ γὰρ καὶ ἐναυθα Κωνσταντίνου τὸν μέγαν, etc., Constantinopoli clare indicant. Atque hæc sunt, quæ ex ipsius Chrysostomi verbis, utcumque pro tempore, elicere potuimus. Ad reliqua adhibito Photii κριτηρίῳ, quod alterum nos, si recte observavi, dehinc destituerit, Homiliæ in Epistolam ad Romanos, et Expositio in Galatas Antiochenis διὰ τὴν ἀκριβείαν accensendæ : Homiliæ in Epistolas ad Ephesios, Philippenses, utramque ad Timotheum et Philemonem διὰ τὸ αὐτὸ αὐτοσχέδιον τῆς λέξεως Constantinopolitanis. Atque hæc quidem nos αὐτοσχεδιάζοντες, meliora monumentem haud illibenter sculari.

SANCTI PATRIS NOSTRI JOANNIS CHRYSOSTOMI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

COMMENTARIUS IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

ARGUMENTUM (a) EPISTOLÆ AD ROMANOS¹.

1. Dum Epistolarum S. Pauli lectionem frequenter, ac sæpe ter quaterve per singulas hebdomadas audio, quando sanctorum martyrum memoriam celebramus, gaudeo et exulto, tuba fruens spirituali, desiderioque ardeo, cum amicam mihi vocem ausculto, sæpeque mihi videor illum præsentem et disserentem conspiciere; sed a igur ac discrucior, quod non omnes tantum virum ut par esset cognoscant, et usquo adeo quidam ignorent, ut nec numerum quidem epistolarum ejus sciant. Illud vero non hinc evenit, quod discere non valeant, sed quod nolint cum sancto viro frequenter versari. Neque enim nos quæ scimus, si qua tamen scimus, ex ingenii acrimonia novimus, sed quod ejus scripta assidue tractemus, illumque affectu maximo complectamur. Nam qui amant, amatorum acta plus quam alii omnes norunt, utpote qui de illis solliciti sint: id quod hic vir beatus ostendens, Philippensis dicit: *Sicut mihi justum est hoc sentire de vobis, eo quod vos in corde habeam in vinculis meis, et in defensione et confirmatione evangelii (Philipp. 1. 7)*. Itaque si vultis lectioni diligenter attendere, non aliud requirendum vobis erit: verum quippe est Christi dictum illud: *Quærite, et invenietis; pulsate, et aperietur vobis (Matth. 7. 7)*. Verum quia plerique ex iis, qui huc nobiscum convenere, liberos, uxorem alendam, ædesque curandas suscipere, nec sese totos huic studio dare possunt: ad ea, quæ alii colligerunt, excipienda vos comparate, tantumque studium dictis audiendis adhibete, quantum colligendæ pecuniæ. Fisi namque turpe est nihil a vobis plus exigere, utinam vel tantum adhibeatis.

Scripturarum ignorantia quanta pariat mala. Ordo temporis in singulis epistolis Pauli. — Nam a Scripturarum ignorantia innumera orta sunt mala: hinc multa hereseon lucus, hinc ignava vivendi ratio et infructuosi labores. Sicut enim qui luce privantur, recta incedere nequeunt: sic qui divinarum radiis Scripturarum non fruuntur, necessario peccati et errant frequenter, utpote qui in densissimis tenebris ambu-

lent. Id ne eveniat, ad Apostoli dictorum fulgorem oculos aperiamus: ejus quippe lingua plusquam sol lucet, cæterosque omnes doctrina verbi superat. Quia enim plus quam illi laboravit, magnam sibi atraxit Spiritus gratiam: idque non ex epistolis tantum ejus, sed etiam ex gestis contenderim. Nam si concionandi tempus esset, illas ipsi partes ubique concedebant: ideoque apud incredulos Mercurius esse putabatur (Act. 14. 11), quod in eloquentia princeps esset. In hanc autem epistolam ingressuri, necesse est ut tempus, quo scripta fuit, assignemus. Non enim, ut multi existimant, ante alias omnes scripta fuit: sed prima quidem est earum, quæ Roma missæ fuere, omnium, at posterior alia, etsi non omnibus. Etenim ambe ad Corinthios epistolæ hanc præcesserunt. Id liquidum est ex iis, quæ in fine hujus scriptis his verbis: *Nunc autem proficiscor Jerosolyman, ministrans sanctis. Visum est enim Macedoniæ et Achaïæ communicationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt Jerosolymis (Rom. 15. 26)*. Corinthiis autem scribens ait: *Quod si dignum fuerit ut et ego eam, mercum proficisceretur (1. Cor. 16. 6)*; de iis loquens, qui illic pecunias deportaturi erant. Unde liquet, cum scriberet Corinthiis, incertum fuisse an eo profecturus esset; cum vero Romanis, rem constitutam et certam fuisse. Quæ re comprobata, certum est hanc post illas scriptam fuisse. Etiam epistola ad Thessalonicenses videtur mihi præcessisse epistolam ad Corinthios. Nam cum illis prius scripsisset de elemosyna his verbis, *De fraterno autem amore non opus est ut scribamus vobis: vos enim a Deo docti estis ut diligatis invicem: etenim hoc facitis erga cunctos fratres (1. Thess. 4. 9. 10)*; tunc ad Corinthios scripsit; id quod ipse probat dicens: *Scio enim ego promptum animum vestrum, pro quo de vobis gloriar apud Macedones; quoniam et Achaia parata est ab æno pectrito: et vestra amulatio provocavit plurimos (2. Cor. 9. 2)*. Quibus demonstrat se primum illis hæc de re loquutum esse. Hæc igitur epistola, quæ prima est earum, quæ Romæ scripsit, illis epistolis posterior est. Nondum enim Romam venerat, cum hæc

¹ Unus habet ex Savilio, in omnes Pauli epistolas protologus. Initio prologi de omnibus Pauli Epistolis agit.

(a) Collatum cum Codice Naggo 1251 et Colbert. no 965.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

[425] ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ *.

α. Συνεχῶς ἀκούων ἀναγινωσκομένων τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ μακαρίου Παύλου, καὶ καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα εἰς, πολλὰς δὲ καὶ τρεῖς καὶ τετράκις, ἤνικα ἂν μαρτύρων ἄγων μνήμας ἐπιτελούμεν, χαίρω μὲν τῆς σάλπιγγος ἀπολαύων τῆς πνευματικῆς, καὶ διανίσταμαι, καὶ θερμαίνομαι τῷ πόνῳ, τὴν ἔμολ φίλην ἐπιγινώσκων φωνὴν, καὶ μονοουχὶ παρόντα αὐτὸν δοκῶ φαντάζεσθαι, καὶ ἐκλιγόμενον ὄψην· ἀλλ' οὐ δὲ καὶ δυνώμηναι, οἷτι τὸν ἄνθρωπον τοῦτον οὐχ ἅπαντες ἴσασιν, ὡσπερ εἰδέναι χρῆ, ἀλλ' οὔτω τινὲς αὐτὸν ἀγνοοῦσιν, ὡς μὲν τῶν Ἐπιστολῶν τὸν ἀρεθμὸν εἰδέναι σαφῶς. Τοῦτο δὲ γίνεται οὐ παρὰ ἄραβιν, ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι συνεχῶς ὁμιλεῖν τῷ μακαρίῳ τούτῳ. Οὐδὲ γὰρ ἡμεῖς ὥσπερ ἴσμεν, εἴπερ τινὲς ἴσμεν, εἰ εὐφύλων καὶ δεύσητα διανοίας ἐπιστάμεθα, ἀλλὰ διὰ τὸ συνεχῶς ἔχεσθαι τοῦ ἀνθρώπου, καὶ σφόδρα διακίεσθαι περὶ αὐτόν. Τὰ γὰρ τῶν φιλομένων παρ' ἄλλων ἀπάντων οἱ φιλοῦντες ἴσασιν, ἅτε δὴ φερμῶντες αὐτοῦ· ὅπερ καὶ ὁ μακάριος οὗτος ἐνδεικνύμενος, εἰπεὶν Φιλιπησίους· *Καθὼς ἔμολ δικαιῶν ἔστι τοῦτο φρονεῖν περὶ ὑμῶν, διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ ὁμᾶς ἐν τοῖς δεσμοῖς μου καὶ ἐν τῇ ἀπολογία καὶ βελιώσει τοῦ Ἐβανγελίου.* Ὡστε καὶ ἡμεῖς εἰ θέλατε μετὰ προθυμίας προσεῖν τῇ ἀναγνώσει, οὐδενὸς ἐτέροιο δεηθήσεσθε· ἀπευθεῖς γὰρ ὁ τοῦ Χριστοῦ λόγος, εἰπιόν· *Ζητεῖτε, καὶ εὐρήσεσθε· κρούετε, καὶ ἀνοίγησεται ὑμῖν.* Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ πλεῖον ἡμῶν τῶν ἐνταῦθα συλλεγομένων καὶ παιδοτροφῶν [426] καὶ γυναικῶν, ἐπιμίλειαν καὶ οἰκίαν· πρόνοιαν ἀνεβέβησαν, καὶ ἐκ τούτου οὐκ ἂν ἀνάχοινο εἰς αὐτοὺς δοῦναι τῷ πόνῳ τούτῳ· πρὸς γοῦν τὸ λαβεῖν τὰ παρ' ἑτέρον συλλεγίνετα διανόηστε, καὶ τοσαύτην ἀνομιέματα σπουδῆν τῇ τῶν λεγομένων ἀκρόσει, ὅσην τῇ τῶν χρημάτων συλλογῇ. Εἰ γὰρ καὶ αἰσχρὸν τοσαύτην ἀπαιτῆσαι παρ' ὄψεων μόνην, πλὴν ἀλλ' ἀγαπήτην, ἂν τοσαύτην γοῦν ἴκατε.

Καὶ γὰρ ἐντεῦθεν τὰ μύρια ἐφύη κακὰ, ἀπὸ τῆς τῶν Γραφῶν ἀγνοίας· ἐντεῦθεν ἡ πολλὴ τῶν αἰρέσεων ἐβλάστησε λόγος, ἐντεῦθεν οἱ ἡμελημένοι βίαι, ἐντεῦθεν οἱ ἀμαρταῖαι πῶσι. Ὡσπερ γὰρ οἱ τοῦ φωτός ἀπιστερημένοι τοῦτου οὐκ ἂν ὀρθῶς βαδίζουσιν· οὕτως οἱ πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῶν θεῶν μὴ βλέποντες· Γραφῶν, πολλὰ ἀμαρτάνονται καὶ συνεχῶς ἀμαρτάνονται, ἅτε ἐν ἐν σκότῳ χαλεπωτάτῳ βα-

δίζοντες. Ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, διανοίξομεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν λαμπρότητα τῶν ἀποστολικῶν βημάτων· καὶ γὰρ ὅπερ τὸν ἥλιον ἐλαμψεν ἡ τοῦτου γλῶττα, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐπλευρόκτερος τῷ τῆς διδασκαλίας λόγῳ· ἐπειδὴ γὰρ περισσύτερον αὐτὸν ἔκοπιασε, πολλὴν καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος ἐπισπάσατο χάριν. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῶν Ἐπιστολῶν διεσχυρίζομαι· μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν πράξεων. Εἰ γὰρ ποῦ δημηγορίας ἦν καιρὸς, αὐτῷ πανταχοῦ παρεχόρου· δὲ καὶ Ἑρμῆς εἶναι ἐνομιζέτο παρὰ τοὺς ἀπίστοις, διὰ τὸ τοῦ λόγου καταρκεῖν. Μάλιστα δὲ εἰς τὴν Ἐπιστολὴν κατεῖναι ταύτην, ἀναγκαῖον καὶ τὸν χρόνον εἰπεῖν, καθ' ἃν ἐγράφη. Οὐδὲ γὰρ, ὡς πολλοὶ νομίζουσι, πρὸ πασῶν τῶν ἄλλων ἔστιν, ἀλλὰ τῶν μὲν ἀπὸ Ῥώμης γραφεισῶν πρότερα πασῶν, τῶν δὲ ἄλλων ὑστερα, εἰ καὶ μὴ πασῶν· καὶ γὰρ αἱ πρὸς Κορινθίους ἀμφότεραι πρὸ ταύτης εἰσὶν ἀπισταλμαί. Καὶ τοῦτο δῆλον ἀφ' ὧν ἐν τῷ τέλει ταύτης ἔγραψεν, οὕτω λέγων· *Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ διακονῶν τοῖς ἁγίοις.* Εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα κοινωρίαν κινᾶ κοίησασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ. Κορινθίους δὲ ἐπιστέλλων λέγειν· *Ἐὰν ἢ δεῖον τοῦ καὶ ἐμὲ πορεύεσθαι, σὺν ἔμολ πορεύονται, περὶ τῶν ἀποκομιζόντων ἐκείσε τὰ χρήματα ταῦτα λέγων.* Ὅθεν δῆλον, οἷτι ἤνικα μὲν ἐπιστάλη Κορινθίους, ἀμφίβουλον ἦν τὸ τῆς τοιαύτης ἀποδημίας αὐτοῦ· ἅτε δὲ Ῥωμαίους, ἦν κακυρωμένον λοιπόν. Τοῦτο δὲ ὁμολογοῦμένου, κάκεινο δῆλον, ὅτι αὕτη μετ' ἐκείνας ἡ Ἐπιστολή. Καὶ ἡ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δὲ ἔμολ δοκίμω πρότερα τῆς πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς εἶναι. Καὶ γὰρ ἐκείνους πρότερα ἐπιστάλη, καὶ τὸν τῆς ἐλεημοσύνης πρὸς αὐτοὺς κινήσας λόγον, ὅτε λέγει· *Περὶ δὲ τῆς μιλαδελφίας οὐ χρεῖαν ἔχομεν γράψαι ὑμῖν· αὐτοὶ γὰρ ὑμῖς θεοδιδάκτοι ἔστε εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους· καὶ γὰρ ποιεῖτε αὐτὸ πρὸς πάντας τοὺς ἀδελφοὺς· τότε Κορινθίους ἐπιστάλη. Καὶ τοῦτο αὐτὸ δηλοῦ λέγων· Ὅθθα γὰρ ἐγὼ τὴν προθυμίαν ὑμῶν, ἢν ὅπερ ὑμῶν [127] καυχώμαι Μακεδόσιν, ὅτι Ἀχαΐα παρεσκόμισται ἀπὸ πέρουσι· καὶ ὁ ἐξ ὑμῶν ἧλιος ἠέδιστος τοῦ πλεόνους.* Ἐξ ὧν ἰδεῖσιν, ὅτι πρῶτος ἐκείνους περὶ τοῦτου διελέγη. Τοῦτων μὲν οὖν ὑστερα τῶν Ἐπιστολῶν αὕτη, τῶν δὲ ἀπὸ Ῥώμης πρώτη· ἐσέλω γὰρ ἦν τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἐπιβάς, ἤνικα ταύτην ἔγραψεν τῇ Ἐπιστολῇ· καὶ τοῦτο δηλοῦ λέγων· Ἐπιπεσὼ γὰρ

* Ἐπειδὴ εἰς πίσας τοῦ Παύλου ἐπιστολῆς πρόλογος. ὁ Sic duo mss. et Basil. recte. Eiusi βασιύων.

ἰδαὶν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ χάρισμα ὑμῖν πνευματικόν. Ἀπὸ Ῥώμης δὲ Φιλίππουτος ἐπέστειλε ἑνὸς φησίν, Ἀσπάζοντα ὑμᾶς ὁ ἀγιος πάντες, μάλα οὐκ ἐκ τῆς Καισαρίας οἰκίας. Καὶ Ἐβραῖος δὲ ἐκείθεν ὁμοίως ἑνὸς φησὶ, τοὺς ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἀσπίλασθαι πάντας αὐτούς. Καὶ τὴν πρὸς Τιμόθεον δὲ Ἐπιστολὴν καὶ αὐτὴν ἀπὸ Ῥώμης δεδεμένους ἔπεμφεν ἢ καὶ ἰσχυρὰ τὸν δοκεῖ παρὸν εἶναι τὸν Ἐπιστολῶν καὶ δῆλον ἀπὸ τοῦ τέλους· Ἐγὼ γὰρ ἦδη *κατέδραμι*, φησὶ, καὶ ὁ κωρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐξέστηκεν. Ὅτι ἐν τῷ βίον ἐκεῖ κατέλας, παντὶ που δῆλον ἐστίν. Ἡ δὲ πρὸς Φιλήμονα ἰσχυρὰ μὲν καὶ αὐτὴ ἢ πρὸς γὰρ ἐσχάτω γράξαι αὐτὴν ἔγραψε ἑνὸς καὶ εἶπεν· Ὅς Παῦλος πρεσβύτερος, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῆς μέντοι πρὸς Κολοσσαίαι· προτέρα ἢ καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ τέλους δῆλον πάλιν. Κολοσσαῖαι γὰρ γράφων φησίν, οὐ *Τυχῶς πάντα γνωρίζεις ὑμῖν*; ἐν ἔκπεσμα ἐν Ὀνησίμῳ τῷ πιστῷ καὶ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ. Ὀνησίμῳ δὲ οὗτος ἦν, ὑπὲρ οὗ τὴν πρὸς Φιλήμονα Ἐπιστολὴν συνέθεκε. Καὶ οὐκ ἦν ἄλλος οὗτος ὁμώνυμος ἐκεῖνος, δῆλον καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀρχιπιστοῦ ὃν γὰρ εἶπε συνεργὸν ἐν τῇ πρὸς Φιλήμονα Ἐπιστολῇ τῆς παρακλήσεως τῆς ὑπὲρ Ὀνησίμου, τοῦτον Κολοσσαῖαι ἰστοῦσαν διεγείρει, λέγων· Ἐπιστὰς Ἀρχιεπίσκοπος Ἰερέως τῆν *διακονίαν*, ἢν *παρέλαβες*, ἵνα αὐτὴν *πληροῖς*. Δοκεῖ δὲ μοι καὶ ἡ πρὸς Γαλάτας προτερὰ εἶναι τῆς πρὸς Ῥωμαίους. Εἰ δὲ ἐν ταῖς βιβλίαις ἑτέραν ἔχουσι τάξιν, θαυμαστὸν οὐδὲν ἔπει καὶ οὐ προσήτα· οὐ δὲ οὐδὲ καὶ ὡς ἐφεξῆς ἀλλήλοις ὄντες κατὰ τοὺς χρόνους, ἀλλὰ τοὺς διωτηρῆτας ἀλλήλων, ἐν τῇ τῶν βιβλίων τάξει ἐφεξῆς οὗτοι καίμην. Ὁ γοῦν Ἀγγαῖος καὶ Ζαχαρίας καὶ ἄλλοι μετὰ τὸν Ἰεζεκίηλ καὶ Δανιὴλ προσεφύτασαν, καὶ πολλοὶ μετὰ τὸν Ἰωνᾶν καὶ τὸν Σιροῖαν καὶ τοὺς ἄλλους δὲ πάντας ἄλλ' ὅμως συνημμένῳ πᾶσιν εἰσὶν ἐκείνοις, ὃν τοσοῦτον τῷ χρόνῳ διεσφάξαι.

β. Μηδὲ δὲ πάρεργον τοῦτον ἠγεῖσθαι τὸν πόνον, μηδὲ περιεργάτας περιτοῆς τὴν τοιαύτην ἔρευναν· συντελεῖ γὰρ ἡμῖν πρὸς τὰ ζητούμενα οὐ μικρὸν ὁ τῶν Ἐπιστολῶν χρόνος. Ὅταν γὰρ ἴδω Ῥωμαῖοι καὶ Κολοσσαῖαι ὑπὲρ τῶν αὐτῶν μὲν ἰστοῦντα, οὐκ ὁμοίως δὲ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν, ἀλλ' ἐκείνοις; μὲν μετὰ πολλῆς τῆς συγκατατάξεως, ὡς ὅταν λέγῃ· *Τὸν δὲ ἀποθεοοῦντι τῇ πίστει προσκυμάνουσι, μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν· ὅς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα· ὁ δὲ ἀσβετῶν λάχνην ἐσθίει*· Κολοσσαῖαι δὲ οὐκ οὕτω περὶ τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ μετὰ πλείονος παρήρησια· *Εἰ γὰρ ἀπειθάντες, φησὶ, ἐν Χριστῷ ἀπό τῶν στείχων τοῦ κόσμου, εἰ ὡς ὄντες ἐν κόσμῳ* [428]; *δογματίζεσθε, Μὴ ἀγῆ, μηδὲ γένου, μηδὲ ὄλης; ἀνάσσει πάντα τῆς σφραγῆς τῆ ἀποχρήσεως, οὐκ ἐν τριμῇ τῇ πρὸς πληροσμοτῆς τῆς σαρκός*· οὐδὲν ἄλλο αἴτιον εὐδρασκῶ τῆς διαφορᾶς ταῦτες, ἢ τὸν τῶν πραγμάτων χρόνον. Ἐν ἀρχῇ μὲν γὰρ συγκαταβαίνει ἰδεῖν, μετὰ δὲ ταῦτα οὐκ εἶ. καὶ πολλοῦ δὲ ἀλλοῦ τοῦτο ἂν τις εὐρος ποιοῦναι αὐτόν. Ὅπως καὶ ἱατρὸς καὶ διδάσκαλος ποιεῖν εἰσθάσι· οὕτε γὰρ τοῖς ἐξ ἀρχῆς νοσοῦσιν ὁ ἱατρὸς, καὶ τοῖς πρὸς τὸ τέλος λοιπὸν τῆς υἰατέας ἄλθευσιν, οὕτε τοῖς ἐξ ἀρχῆς μανθάνουσιν παιδοῖς ὁ διδάσκαλος, καὶ

τοῖς τῶν τελειωτέρων ἐοικένους διδασκάλων, ὁμοίως χρῆσθαι. Τοῦς μὲν ἄλλοις ἐξ ἀτίας τινὸς καὶ ἐπιβίσεως κινουμένους ἐπίσταται (καὶ ἐπιλοῦτο τοῦτο Κορινθίους μὲν λέγων· *Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι*· καὶ Γαλάταις δὲ, οὕτως· ἐκ τοῦ προσμίου καὶ τῆς Ἐπιστολῆς ἀπάτης τὸ αὐτὸ ἐμφανίον)· τοῦτοι δὲ τίνος ἔνεκεν, καὶ διὰ τί; καὶ γὰρ φαίνεται μαρτυρῶν αὐτοῖς, ὅτι μεσοὶ μὲν εἰσὶν ἀγαθουσίτης, πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως, δυνάμενοι καὶ ἄλλους νοσοῦσιν. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐπέσταται; *Διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, φησὶ, τὴν δοθεῖσάν μοι εἰς τὸ εἶναι μὲν λειτουργῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Διὰ καὶ ἐν ἀρχῇ εἶπεν· Ὅρειλέτης εἰμι, τὸ κατ' ἐμὲ *πρόθυμον*, καὶ ὑμῖν τοῖς ἐν Ῥώμῃ *εὐαγγελισσάμενος*. Καὶ γὰρ τὰ εἰρημένα, οἷον εἰ δυνατόν καὶ ἄλλοις νοσοῦσιν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐγκωμιῶν μάλλον ἐστὶ καὶ προτερηθῆς ἢ καὶ ἀναγκαῖα καὶ ἡ διὰ τῶν γραμμάτων διδρασκῆς καὶ τούτοις ἦν. Ἐπειδὴ γὰρ οὕτω παραγενομένη ἦν, διπλῆ βυθιζέται τοὺς ἀνδρας, καὶ τῇ τῶν γραμμάτων ὠφέλει, καὶ τῇ τῆς παρουσίας προσοικίς. Τοιαυτὴ γὰρ ἡ ἀγία ἐκείνη ψυχὴ· πᾶσαν περιελάμβανε τὴν οἰκουμένην, καὶ ἐν αὐτῷ περιέφερεν πάντας, συγγένειαν μεγίστην τὴν κατὰ θεὸν εἶναι νομίζων· καὶ ὡσπερ πάντας αὐτοὺς ἀποκεῖνον, οὕτως ἐβίβει, μάλλον δὲ πατρὸς παντὸς ἢ μεῖζον ἐπέδεικτο φιλοστοργίαν. Τοιαυτὴ γὰρ ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις· νοκὶ τὰς σαρκικὰς ὀδύνας, καὶ θερμότητος ἐπιθεῖκονταί τὸν πόνον. Καὶ τοῦτο μάλιστα ἐστὶν ἰδεῖν ἐπὶ τῇ τοῦ Παύλου ψυχῆς, ὅς καθάπερ πτηνὸς τις ὑπὸ τῆς ἀπάτης μεγέθους, ἀπαντας περιεῖ συνηθῶς, οὐδαμῶ μὲν οὐδὲ ἐστάμενος. Ἐπειδὴ γὰρ ἤκουσε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, *Πέτρος, φιλεῖς με; ποιμάνῃ μου τὰ πρόβατα*, καὶ τοῦτον μέγιστον ἔροι ἐκέρροντος ἀγάτης, μεθ' ὑπερολῆς αὐτὸν ἐπιδείκνυτο. Τοῦτον οὐκ ἦμεις ζητήσασατες, εἰ καὶ μὴ τὴν οἰκουμένην, ἀλλὰ καὶ πόλεις ἀποκρίτους καὶ ἔθνη, ἀλλὰ τὴν οἰκίαν ἑαυτοῦ· βυθιζέτω τὴν ἐκείνου, τὴν γυναῖκα, τὰ παιδία, τοὺς φίλους, τοὺς γείτονας. Καὶ μὴ μοι λεγέτω τις, ὅτι Ἀπειρὸς εἰμι καὶ ἰδιώτης. Οὐδὲν ἀμαθέστερον Πέτρου, οὐδὲν ἰδιωτικώτερον Παύλου. Καὶ τοῦτο αὐτὸς ὠμολόγη, καὶ οὐκ ἤσχύντο λέγων· *Εἰ δὲ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ γῆ γινώσκει*. Ἄλλ' ὅμως ὁ ἰδιώτης οὗτος καὶ ὁ ἀμαθὴς ἐκείνος; μυστὸς ἐνέκταν [429] φιλοσόφος, μυστὸς ἐπεστέμεσκον βήτορας, ἀπὸ τῆς αὐτῶν προθυμίας καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὸ πᾶν ἐργαζάμενος. Τίνα οὖν ἐξέμενον ἀπολογίαν ἡμεῖς, οὐδὲ εἰκοῖν ἀρκοῦντες ὀνόματι β, οὐδὲ τοῖς συνοικουῖν ὄντες χρεῖστοι; Σηφίς ταῦτα καὶ πρόρασι· οὐδὲ γὰρ ἀμαθία οὐδὲ ἀπαίδευσις κωλύει τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ νοθεύει καὶ ὕπνο. Τοῦτον οὖν ἀπονομαζόμενον τὸν ὕπνον, μετὰ πάσης σπουδῆς ἀνεχώμεθα τῶν οὐκίων μελῶν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα ποιήσῃ ἀπολαύσασθαι τῆς γαλήνης, κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον τοὺς ἡμῖν ἐπιτερόδους βυθιζόντες, καὶ ἐκεῖ μυστὸν μετὰσχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ εὐανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, αἰῶνας. Ἀμήν.

* *Max. et par. Savil.* πατρὸς πρὸς πάντας. ἢ *Et est, ne rignit quidem insipientibus sufficientes.* Ὅμοιος, φησὶ, κερσοῦνος, κλεα *sapre valeat.*

scripsit epistolam; id quod his verbis indicat: *Desidero enim videre vos, ut aliquid inperitiam vobis gratiae spiritualis* (Rom. 1. 11). Roma autem ad Philippenses scripsit: ideo ait: *Salutant vos omnes sancti, maxime qui de Caesaris domo sunt* (Philipp. 4. 22). Hebraeis quoque isthinc scripsit, atque salutari ipsos ab iis, qui in Italia erant (Hebr. 13. 24). Epistolam item ad Timotheum Roma vincitus misit, quae postrema mihi videtur omnium Pauli epistolarum, ut ex ejus sine liquet: *Ego enim jam inmotus, inquit, et tempus resolutionis meae instat* (2. Tim. 4. 6). Quod autem istic finem vivendi fecerit, nemini non notum est. Epistola quoque ad Philemonem inter postremas est; in extrema enim senectute scripsit illam: ideo dicebat: *Ut Paulus senex, nunc autem vincitus in Christo Jesu* (Philem. 9). Haec porro praecessit epistolam ad Colossenses, ut ex ejus sine arguitur, ubi sic loquitur: *Tychicus omnia vobis narrabit, quem nisi cum Onesimo fidei et dilecto fratre* (Col. 4. 7). Onesimus autem erat, cujus gratia ad Philemonem scripsit epistolam. Quod vero non alius esset ipsi cognominis, patet ex Archippo: quem enim in epistola ad Philemonem adiutorem accepit ad rem pro Onesimo impetrandam, hunc quoque in epistola ad Colossenses excitat his verbis: *Dicite Archippo: Vide ministerium, quod accepisti, ut illud impleas* (Ibid. v. 17). Videtur autem mihi epistolam ad Galatas eam, quae ad Romanos est, praecessisse. Si autem in libris aium habent ordinem, nihil mirum: quandoquidem et duodecim prophetae non secundum temporis ordinem, sed longe aetate distantes, in Bibliis collocati sunt. Aggæus, Zacharias et alii post Ezechielem et Danieleum ceterosque omnes, et tamen illis omnibus conjuncti sunt, a quibus tanto temporis spatio sunt dissiti.

2. Nemo habere laborem extra rem esse, neque hanc disquisitionem superfluum et ex curiositate fieri putet: nam epistolarum tempus non parum ad quaesitu solvendum confert. Cum enim video Paulum Romanis et Colossensibus de iisdem rebus scribere, neque tamen simili modo, sed illis cum indulgentia magna, ut tunc dicit, *Infirmum vero in fide assumite, non in disceptationibus ratiociniorum: alius quidem credit se comedere posse omnia; qui autem infirmus est, olera manducat* (Rom. 14. 1. 2); Colossensibus autem de iisdem rebus non ita loquitur, sed cum majori libertate: « Si mortui estis, » inquit, « cum Christo ab elementis mundi, cur adhuc tanquam viventes in mundo decernitis: Ne tetigeris, ne gustaveris, ne contrectaveris? quae sunt omnia in interitum ipso abusu, non in honore aliquo, ad saturitatem carnis (Col. 2. 20-23): » non aliam hujus differentiae causam invenio, quam rerum et temporis conditionem. Initio quippe indulgentia uti oportebat, sequenti vero tempore non item. Alibi quoque illum sic agere vides. Sic *facere solent medicus et doctor: neque enim*

medicus aegrotare incipientes, et eos, qui demum a morbo recreantur; neque doctor puerulos sicuti, et eos qui perfectiori egent doctrina pari modo curant. Paulus igitur aliis alia de causa et argumento adductus scribebat (et hoc declarat, cum Corinthiis dicit: *De his autem, quae ad me scriptis estis* (1. Cor. 7. 1); Galatis vero statim ab exordio et per totam epistolam illipsum significat): his vero cur et quae de causa scribat dicit: ne testificari videtur ipsos esse bonitate et scientia nuni instructos, qui possent alios monere. Cur ergo epistolam misit? *Propter gratiam Dei, inquit, quae data est mihi, ut sim minister Jesu Christi* (Rom. 15. 14). Ideoque in principio dixit: *Debitor sum, ut pro virili mea parte vobis, qui Romae estis, evangelium praedicem* (Ibid. 1. 14. 15). Nam dicta eius, verbi gratia, quod possant alios admonere, et similia, laudem praecipue et exhortationem praese ferant: ac necessaria etiam his erat emendatio per literas. Quia enim nondum istibus venerat, duplici ratione viros instituit, et literarum utilitate, et adventus sui expectatione, talis quippe erat sancta illa anima: totum complectebatur orbem, et omnes secum circumferebat, cognitionem maximam illam esse putans, quae secundum Deum est: atque ita illos omnes amabat, ac si peperisset, imo majorem praese ferbat, quam quivis pater, dilectionem. Talis enim est gratia Spiritus: caruales partes superat, et ardentiorum exhibet affectum. Id in primis videre est in anima Pauli, qui quasi volueris ex caritate factus, omnes frequenter circumvit, nusquam manens vel consistens. Quia enim audierat dixisse Christum, *Petre, amas me? pascere oves meas* (Joan. 21. 15), atque hunc maxime caritatis terminum praenuntiassse supra modum exhibebat illum. Hunc igitur et nos aemulantes, si minus orbem aut integras civitates vel gentes, saltem quisque domum suam, uxorem, filios, amicos, vicinos recte componat. Nec mihi quisquam dixerit, Imperitus sum et rudis. Nihil indoctius Petro, nihil imperitius Paulo. Illud ipse quoque fatetur, nec pudet illum dicere: *Etsi imperitus sum sermone, sed non scientia* (2. Cor. 11. 6). Attameo imperitus hic, indoctus ille, sexcentos vicerunt philosophos, innumeros rhetores ad siletium compulerunt, suo studio et Dei gratia totum peragentes. Quam ergo nos excusationem habebimus, qui ne viginti quidem nominibus seu personis sufficimus, nec contubernialibus utiles sumus? Obtentus haec sunt et inanes excusationes: neque enim ignorantia et imperitia doctrinam impediunt, sed ignavia et somnolentia. Hoc igitur excusso somno, cum omni studio propria membra curemus, ut et hic multa fruamur tranquillitate, dum secundum timorem Dei necessarios nostros instituimus, et illic innumera consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria, simulque sancto Spiritui, nunc et semper, o in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA I (a).

CAP. I. *Paulus servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in evangelium Dei, 2. quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis.*

1. Moyses libris quinque a se scriptis nusquam nomen suum apposuit, neque illi qui res post illum gestas scripserunt: sed neque Matthaeus, neque Joannes, non Marcus, non Lucas. At beatus Paulus omnibus epistolis suis nomen suum praemittit. Quare? Quia illi praesentibus scribebant, et inutile fuis-et se praesentes declarare; hic vero procul mittebat epistola: forma: quapropter necessaria erat nominis additio. Si autem in Epistola ad Hebraeos id non faciat, prudenter et consilio facit. Quia enim perosus erat ipsis: ne a principio, auditio nomine, sermonis aditum occluderent, illo suppresso, uti se audirent, arte prelexit. Si vero propheta: et Salomon nomina sua apposuerit, vobis exquirendum relinquo, cur alii nomen apposuerit, alii secus: neque enim opus est, ut omnia a me ediscatis; sed laborandum et perquirendum vobis est, ut ne segniore evadatis. *Paulus servus Jesu Christi.* Cur nomen ejus immutavit Deus, et Saulum vocavit Paulum? Ne hac etiam in parte apostolis inferior haberetur; sed ut id ipsum praerogative haberet, quod discipulorum eorum, hincque arctius coeui jungeretur. Christi vero servum se non sine causa dixit: multi namque sunt servitutis modi: alius secundum creationem, de quo dicit: *Omnia servituti tibi (Psal. 118. 91);* itemque, *Servus meus Nabuchodonosor (Jer. 25. 9);* opus namque optici servum est. Alius modus est a fide, de qua ait: *Gratia autem Deo, quia servi eratis peccato, obedistis autem ex corde, in quam traditi estis doctrinae formam, et liberati a peccato, servi facti estis iustitiae (Rom. 6. 17).* Alius a vite instituto, de quo ait: *Moses servus meus mortuus est (Jos. 1. 2);* quamquam et Judaei omnes servi erant; sed Moses in primis ex vite instituto splendebat. Quoniam igitur Paulus omnibus servitutis modis servus erat, dignitatis maxime loco ponit illud, *Servus Jesu Christi:* et dispensationis nomina obtendit, ab inferioribus ad superiora ascendens. Nomen quippe Jesu ferens angelus venit de caelis, quando ille notus est de Virgine; Christus autem ab unctione dicitur, quod etiam carnis erat. Et quo, inquit, oleo unctus est? Oleo quidem non unctus est, sed Spiritu: solet autem Scriptura lujusmodi unctos vocare christos. In unctione quippe, quod praecipuum, Spiritus est; ideo et oleum assumitur. Et ubi nunc christos vocat eos, qui non sunt oleo uncti? Ubi dicit, *Nolite tangere christos meos, et in prophetis meis adite malignari (Psal. 104. 15).* Tunc enim nullus erat ad unctionem olei apparatus. *Vocatus apostolus.* Ubique se vocatum appellat, gratum animum exhibens, indicansque se non querentem invenisse, sed vocatum obediivisse. Fideles vero sic appellat, *vocatus sanctus.*

(a) Saevillus homilias hasce inscribit *λόγους* (sermones). Manuscripti alii *λόγους*, alii *ἐπιλόγους*. Bene autem Homilias inscribuntur, ut et ceterae ad populum conciones

illi namque ad fidem vocati sunt; huic vero aliud conceditur, apostolatus nempe, res innumeris plena bonis, dona omnia superans illaque complectens. Ecquid est ultra dicendum, nisi quod ea, quae Christus veniens fecit, demigrans illis commisit? Id est quod etiam Paulus clamans et apostolorum dignitatem extollens dicit: *Pro Christo legatione fungimur, quasi Deo exhortante per nos (2. Cor. 5. 20);* id est, vice Christi. *Segregatus in evangelium Dei.* Quemadmodum in domo ad diversa opera singuli segregati sunt: sic in Ecclesia diversa sunt distributa ministeria. Videtur porro mihi hic non ipsam sortem significari, sed jam olim ipsum ad hoc deputatum fuisse innui. Quod etiam Jeremias ait de se dixisse Deum: *Antequam exires de vulva, sanctificavi te. prophetam in gentibus posui te (Jer. 1. 5).* Quia enim ad arrogantem et fastu plenam urbem scribebat, his omnibus ostendit Dei esse ordinationem: etenim ipse vocavit, et ipse segregavit. Hoc autem facit, ut fide dignam et acceptam reddat epistolam. *In evangelium Dei.* Non ergo Matthaeus tantum et Marcus sunt evangelistae; ut neque hic solus est apostolus, sed etiam illi; etsi per excellentiam hic apostolus, illi evangelistae vocentur. Evangelium vero ipsum vocat non ob jam illata bona tantum, sed etiam ob futura. Quomodo autem Deum per ipsum evangelizari ait? nam dicit, *Segregatus in evangelium Dei:* Pater enim ante evangelia notus erat. Verum etiam notus erat, Judaeis tantum, et ne his quidem omnibus, ut par fuisset: neque enim ipsum esse Patrem sciebant, et multa illo indigna tunc imaginabantur. Ideo dicebat Christus: *Venient veri adoratores;* et, *Pater tales querit sui adoratores (Joan. 4. 25).* Demum autem ipse cum Filio orbi toti manifestatus est. Quod praeannuntians Christus, dicebat: *Ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum (Id. 17. 3).* Evangelium autem Dei vocat, ab exordio erigens auditorem. Neque enim venit triste quidpiam nuntiaturus, ut propheta, convicia, accusationes, increpationes; sed evangelia et evangelia Dei, firmorum et immutabilium honorum thesauros infinitos. 2. *Quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis. Dominus enim dedit, inquit, verbum evangelizantibus virtute multa (Psal. 67. 12);* et rursum, *Quam speciosi pedes evangelizantium puerum (Isai. 52. 7)!*

2. Viden? diserite evangelii et nomen et modum in Veteri Testamento positum? Non enim verbo tantum, inquit, illud praedicamus, sed etiam operibus; si quidem non humanum erat, sed divinum, arcana et omnem superans naturam. Quia vero novitates ipsum accusabant, ostendit illud esse Graecis antiquius, et a prophetis prius descriptum fuisse. Quod si non ab initio dedit, in causa sunt qui id noluerunt admittere: nam qui voluerunt, audire. *Abraham pater vester, inquit, exultavit, ut videret diem meum; et vidit et gavisus est (Joan. 8. 56).* Quomodo igitur ait: *Nulli*

ΟΜΙΛΙΑ Α΄.

Παῖλος, δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἀμωμισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ, ὃ προεκηγγηματο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν Γραφαῖς ἁγίαις.

α. Μωσῆς μὲν κέντε βιβλία συγγράφας, οὐδαμῶς τὸ νομα τὸ ταυτοῦ τέθεικεν, οὐδὲ οἱ μετ' ἐκείνου τὰ μετ' ἐκείνου συνθέντες, ἀλλ' οὐδὲ Ματθαῖος, οὐδὲ Ἰωάννης, οὐ Μάρκος, οὐ Λουκᾶ· ὁ δὲ μακάριος Παῦλος πανταχοῦ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ τὸ νομα αὐτοῦ προτίθησι. Τί ἔρησι; Ὅτι ἐκείνος μὲν παροῦσιν ἔγραψεν, καὶ παριεῖν ἠνέκαυτος; θελοῦν παρόντας· οὗτος δὲ διὰ μακροῦ τὰ γράμματα διεπέμπετο, καὶ ἐν ἐπιστολῆς σχήματι· εἰς καὶ ἀναγκαῖα ἦν ἡ τοῦ νόματος προσθήκη. Εἰ δὲ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῇ οὐ ποιεῖ τοῦτο, καὶ τοῦτο κατὰ τὴν αὐτοῦ σύνεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπεχθῶς εἶπον πρὸς αὐτὸν, ἵνα μὴ ἐκ προομιῶν ἀκούσαντες τοῦ νόματος, ἀποκλιθεῖσιν τῷ λόγῳ τῶν ἐσσοδῶν, ἰσοφροῦσα διὰ τοῦ χρῆματι τὸ νομα τὴν ἀκρόασιν τὴν ἐκείνου. Εἰ δὲ προφῆται τὰ νόματα τὰ ἐαυτῶν τεθείκασι καὶ Σολομῶν, τοῦτο ὑμῖν καταλείψω, λοιπὸν ἐπιζητεῖν, τίνος ἵκεν οἱ μὲν ἔθεσαν, οἱ δὲ οὐκ ἔθεσαν· οὐδὲ γὰρ ἄπαντα παρ' ἐμοῦ χρῆ μαθάνειν ἔμαθ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ποιῶν καὶ ἐπιζητεῖν, ἵνα μὴ υἰοτρότεροι γίνησθε. Παῖλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τίνος ἵκεν μετέθηκε τὸ νομα αὐτοῦ ὁ Θεός, καὶ Σαῦλον ὄνομα Παύλου ἐκάλεσεν; ἵνα μηδὲ ταύτη τῶν ἀποστόλων ἐλαττω ἔχη, ἀλλ' ὅπερ ἔσχεν ἕξαιριστον ὁ κυρφαῖος τῶν μαθητῶν, τοῦτο καὶ αὐτὸ; κτήσεται, καὶ πλείονος οικειώσεως ὑπέσθην λάθρη· δοῦλον δὲ ταυτοῦ ὄχι ἀπλῶς εἶπε τοῦ Χριστοῦ· καὶ γὰρ πολλοὶ δουλείας τρέπου· εἰς μὲν ὁ κατὰ τὴν θεμιουργίαν, καθ' ἑν φησιν, ἔτι Ἰσὺ σύμπατα δοῦλα ἐσθε, καὶ καθ' ἑν φησιν· Ὁ δοῦλος [430] μου Ναβουχοδονόσορ· τὸ γὰρ ἔργον τοῦ ποιήσαντος δοῦλον ἔπερον; διὸ ὁ ἀπὸ τῆς πίστεως, περὶ ἧς φησιν· Χάρως δὲ τῷ Θεῷ, διὸ δοῦλον ἵστε τῆς ἀμαρτίας, ἀπανοσοῦσα δὲ ἐκ καρδίας· ε, εἰς ἑν παρεδίδωκε τύπον θεοαχῆς, καὶ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἰδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ ἑσπερον ὁ ἀπὸ τῆς πολιτείας, καθ' ἑν φησι· Μωσῆς ὁ θεράπων μου τετελευτήσῃ· καίτοι καὶ Ἰουδαῖοι πάντες θεράποντες ἦσαν, ἀλλ' ἕξαιρέτως ὁ Μωσῆς; πολιτεία διαδόματα. Ἐπεὶ οὐκ ἀνά πάντα τοὺς τρόπους τῆς δουλείας ἡ δουλος ἦν ὁ Παῦλος, ἀντὶ μαγίστου ἀξιώματος τοῦτο τίθησι λέγων· δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ τὰ τῆς οἰκουμίας νόματα προβάλλεται, κάτανθεν ἀναδελφῶν ἡμῶν. Καὶ γὰρ τὸ Ἰησοῦς νομα φέρων ὁ ἀγγελος ἦλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὅτε ἐπέτατο ἐκ τῆς Παρθένου· καὶ Χριστὸς δὲ ἀπὸ τοῦ φησθῆναι; λέγεται, ὁ δὲ αὐτὸς τῆς σαρκὸς ἦν. Καὶ πάλιν, ἔλαίψ ἔχρισθη; Ἐλαίψ μὲν οὐκ ἔχρισθη, ἵνὸματι δὲ· εἶσα δὲ καὶ τοὺς τοσοῦτους χριστοὺς ἡ Γραφή κἀλεῖ. Τὸ γὰρ προσηγομένον ἐν τῇ χρίσει, τὸ Πνεῦμα ἅγιον· διὸ καὶ ἐν ἑλαίψ παραλαμβάνεται. Καὶ τοῦ χριστοῦ καλεῖ τοὺς μὴ χρισθέντας ἑλαίψ; Ὅπου λέγει· Μὴ ἀπέσθε τῶν χριστῶν μου, καὶ ἐν τοῖς ἐπιφθέταις μου μὴ ποτηροῦσθε. Τότε γὰρ οὐδὲ ἡ κατασκευὴ τῆς χρίσεως ἦν τὸ ἑλαίψ. Κλητὸς ἀπόστολος. Πανταχοῦ κλητὸν ἐαυτὸν καλεῖ, δεκτικὸς τὴν οἰκίαν ἐκ γυναικῶν, καὶ οὐ οὐκ αὐτὸς ζητήσας εἶπεν, ἀλλὰ κλητὸς παρηγορητο καὶ ὑπάρχους. Καὶ τοὺς πιστοὺς δὲ πᾶσας ὀνομαζέτω, κλητοὺς ἁγίους. Οἱ μὲν γὰρ μέχρι τοῦ καταπαύσαι ἐκλήθησαν, οὗτος δὲ καὶ ἔπερον ἵνεχει-

ρίσθη, τὴν ἀποστολὴν, πρῶτα μυρίων ἀγαθῶν γέμον, καὶ τῶν χαρισμάτων ἀπάντων καὶ μείζον καὶ περιεκτικόν. Καὶ τί γὰρ δεῖ πλέον εἶπαι, ἀλλ' ἡ ὅτι ὅπερ ὁ Χριστὸς παρανομένος ἔπαρτα, τοῦτο αὐτοῖς ἐγγεῖρται; ἀπῆλθεν; Ὁ καὶ βοᾷ Παῦλος, λέγων, καὶ ἐν τῶν ἀποστόλων ἐπαίρων ἀξίωμα· Ὑπὲρ Χριστοῦ προσεβόμαμεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, τοῦ ἐστίν ἀντὶ Χριστοῦ. Ἀμωμισμένος εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ. Καθὰπερ ἐν οἰκίᾳ πρὸς διάφορα ἕκαστος ἀμωμιστοταί ἔργα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας διάφοροι τῶν διακονῶν εἰσι αἱ διανομαί. Ἐμοὶ δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν ἀποκλήρωσιν δοκεῖ μόνον αἰνιττεσθαι, ἀλλ' ὅτι πάλα καὶ ἀνωθεν πρὸς τοῦτο ἦν τεταγμένος. Ὅπερ καὶ Ἰερουσαλας φησὶ τὸν Θεὸν εἰρηκῆναι περὶ αὐτοῦ· Πρὸ τοῦ σε ἐξελεῖσθαι ἐκ μήτρας ἡγίασα σε, προφήτην ἐκ ἔθνης τέθεικά σε. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς πολλὴν ἀλαστοκίην ἔγραψας, καὶ τρυφουμένην πάντοθεν, διὰ πάντων δεικνυστα τοῦ Θεοῦ τὴν χειροτονίαν οὖσαν· καὶ γὰρ αὐτὸς ἐκάλεσας, καὶ αὐτὸς ἀμωμιστο. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, ἵνα ἀξιώπιστων καὶ εἰσπαράδεκτων ποιήσῃ τὴν ἐπιστολὴν. Εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ. Οὐκ ἔρα μόνος Ματθαῖος εὐαγγελιστῆς οὐδὲ Μάρκος, ὡπερ οὐδὲ οὗτος μόνος ἀπόστολος, ἀλλὰ καὶ ἐκείνος, εἰ καὶ κατ' ἕλαριστον ὁ μὲν τοῦτο, οἱ δὲ ἐκεῖνο λέγονται εἶναι. Εὐαγγέλιον ἐστὶ αὐτὸ οὐ διὰ τὰ γενημένα ἀγαθὰ μόνον καλεῖ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ μέλονται. Πῶς δὲ τὸν Θεὸν εὐαγγελιστῆσθαι δι' αὐτοῦ φησιν; Ἀμωμισμένος γὰρ, φησιν, εἰς Εὐαγγέλιον Θεοῦ· [431] ὁ γὰρ Πατὴρ καὶ πρὸ τῶν Εὐαγγελίων δήλος ἦν. Ἄλλ' εἰ καὶ δήλος ἦν, Ἰουδαῖοι μόνους, καὶ οὐδὲ τοῦτους; πᾶσιν, ὡς ἔφησεν γὰρ Πατὴρα αὐτὸν ὄνομα ἔθεσαν, καὶ τοῖλα ἀνάξια αὐτοῦ τότε ἐραντιζόντο· διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, διὸ Ἔουσιν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί· καὶ, διὸ Ὁ Πατὴρ εἰσοῦτος ἔσται τοὺς προσκυνούντας αὐτόν. Ὑστερον δὲ καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Πνεῦ ἐξεφάνθη τῇ οἰκουμένῃ πάση ὅπερ οὐκ αἱ προαναφωμένως ἔλεγεν ὁ Χριστὸς; Ἴνα γινώσκωσιν σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ἐν ἀπέκλεισται Ἰησοῦν Χριστόν. Εὐαγγέλιον δὲ Θεοῦ καλεῖ, ἀπὸ τῶν προομιῶν ἀνορθῶν τὸν ἀκροατήν. Οὐ γὰρ ἤλαβι ἐ σκυθρωπὸν ἀπαγγέλλων, ὡπερ ἡ φησῆται κατηγορίας καὶ ἐγκλήματα καὶ ἐπιτιμίας, ἀλλὰ ἐκατήγηρος, καὶ Εὐαγγέλια Θεοῦ, μόνων καὶ ἀκινήτων ἀγαθῶν θεσπαστοῦς μυρίων. Ὁ προεκηγγηματο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν Γραφαῖς ἁγίαις. Κύριος γὰρ ὄνομα ῥήμα, φησὶ, τοῖς εὐαγγελιστοῖς δυναμίς πολλή· καὶ πάλιν, Ὡς ὄρωται οἱ πᾶδες τῶν εὐαγγελιστοῦ ἐλητήρη!

β. Ὅρα καὶ ῥητῶς τοῦ Εὐαγγελιστοῦ διὰ τὸ νομα καὶ τὸν τρόπον ἐν τῇ Παλαιᾷ κείμενον; Οὐ γὰρ διὰ ῥημάτων αὐτὸ καταγγέλλομεν μόνον, φησιν, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων· οὐδὲ γὰρ ἀνορθῶν ἦν, ἀλλὰ καὶ θεῶν καὶ ἀπόρρητων καὶ πᾶσιν ὑπερβαῖον φησιν. Ἐπειδὴ δὲ καινοτομίαν ἐνεκάλουν τῷ πράγματι, δεικνυστα αὐτὸ προσεῖπον· Ἐκλήψων ὄν, καὶ ἐν τοῖς προφῆταις προδιαγραφόμενον. Εἰ δὲ μὴ εἰ ἄρχῃς ἔδωκε, παρὰ τοὺς μὴ βουλομένους δεῖσθαι· οἱ γούν βουλομένους ἤκουσαν. Ἀξίωμα ὁ κατήρ ὡμῶν, φησιν, ἡγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἡμῶν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Πῶς οὖν φησιν, διὸ Πολλοὶ προσήται καὶ δίκαιοι ἐπεθώμισαν ἰδοὺ ἂ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον; Οὕτω, φησιν, ὡς ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε, αὐτῆν τὴν σάρκα, καὶ αὐτὰ τὰ σημεῖα τὰ ἐπὶ τῶν ὕψων. Σὺ δὲ μοι ἀκό-

* Ἰησοῦ πᾶσι ἐκ καθαρᾶς καρδίας, quae lectio in multis Novi Testamenti manuscriptis fertur. b Idem et marg. Savil. τῆς ἐκείνου τῆς φωνῆς.

* Subintellige οὐκ ἔσχεον

και, πρό πῶσον ταῦτα προκηρύττετο χρόνον· και γὰρ ὄσαν μεγάλα τινὰ προκατασκευάζειν ὁ Θεὸς μέλλει, πρό πολλῶν αὐτὰ προαναφανεῖ χρόνων, γυμνάζων τὴν ἀκοὴν πρὸς τὴν ὑποκοχὴν τῆς παρουσίας αὐτῶν. Ἐν Γραφαῖς ἀγίας. Οὐ γὰρ ἔλεγον οἱ προφῆται μόνον, ἀλλὰ και Ἐβραῖον ἀπερ ἔλεγον· οὐκ Ἐβραῖον δὲ μόνον, ἀλλὰ και διὰ πραγμάτων ἐτύπουσαν, ὡς Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ ἀγίων, και Μωυσῆς τὸν θρον ὕψων, και τὰς χεῖρας ἐκτείνων ἐπὶ τοῦ Ἀμαλὴκ, και τὸν ἄμνον τοῦ πάτρω θυόν. Περὶ τοῦ Ἰωὺ αὐτοῦ τοῦ γενόμενου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα. Τί ποιεῖ, ὦ Παῦλε; μετεωρίσας ἡμῶν τὰς ψυχὰς και ἀναγαγῶν, και μεγάλα και ἀπόβροτα φαντασθῆναι ποιήσας, και Εὐαγγέλιον εἰπὼν, και Θεοῦ Εὐαγγέλιον, και χορὴν προσητῶν εἰσαγαγῶν, και δεῖξας πάντας ἀνακηρύττοντας πρό πολλῶν ἰσῶν τὰ ἐσόμενα, ποῦ πάλιν ἡμεῖς κατάγει πρὸς τὸν Δαυὶδ; περὶ ἀνθρώπου τίνος διαλέγη, εἰπέ μοι, και πατέρα δίδω; αὐτῷ εἶν τοῦ Ἰσοῦ αὐτῶν; και ποῦ ταῦτα τῶν εἰρημνῶν ἄξια; Ὑπόδρα μὲν εἶν ἄξια· οὐ γὰρ περὶ ἀνθρώπου ψυλοῦ, φησὶν, ὁ λόγος ἡμῶν. Διὰ [432] τοι τοῦτο προσέθηκα τὸ, *κατὰ σάρκα*, αἰνιτωμένους, ὅτι και κατὰ πνεῦμα γέννησις ἐστὶ τοῦ αὐτοῦ. Καὶ τίνος ἔνεκεν ἐνετύθεν ἔβρατο, και οὐκ ἐκίθειν ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων; Ὅτι και Ματθαῖος ἐνετύθεν και Λουκᾶς και Μάρκος. Τὸν γὰρ μέλλουσα χειραγωγεῖν προφῆτα; τὸν οὐρανὸν, κἀτωθεν ἄνω χειραγωγεῖν ἀναγκαῖον οὕτω γὰρ και τὸ πρῆγμα φικονομήθη. Πρῶτον γοῦν εἶδον αὐτὸν ἀνθρώπον ἐπὶ τῆς γῆς, και τότε ἀνόησαν Θεόν. Ἢ τοῖσιν αὐτῶν τῆς ἡ δόξα καλλαν ἐπέκησατο, ταῦτα και ὁ μαθητῆς αὐτοῦ τίμην τὴν ἐκεῖ φέρουσαν ὀδόν. Πρῶτον οὐ β λέγει τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, οὐκ ἐπειδὴ πρώτη ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ ταύτης πρὸς ἐκίθιν ἔλθον. Πρῶτον οὐ β λέγει τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, οὐκ ἐπειδὴ πρώτη ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ ταύτης πρὸς ἐκίθιν ἔλθον. Πρῶτον οὐ β λέγει τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, οὐκ ἐπειδὴ πρώτη ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ ταύτης πρὸς ἐκίθιν ἔλθον. Πρῶτον οὐ β λέγει τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν, οὐκ ἐπειδὴ πρώτη ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ ταύτης πρὸς ἐκίθιν ἔλθον.

* Mss., ἦν τὸν... τοῦτον. b Mss., πρῶτον οὐν, non male.
 * Mss., ὀνομαζόμενα κατὰ ἐπιφάνειαν. d Navil, e Morel. e οὐ μὲν ὄξ δὲ. mss. e οὐ μὲν ὄξ δὲ, et sic legit vetus Interpres, utique
 cina.

ἀπὸ τῆς δυνάμεως τῆς ἐν τοῖς σημείοις, ἀπὸ τοῦ Πνεύματος, δι' οὗ τὸν ἀγιασμὸν ἔδωκεν, ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως, δι' ἧς τοῦ θαλάτου τὴν τυραννίδα κατέλας δι' οὗ ἐλλέδομεν χάριν και ἀσποστολήν εἰς ὑπακοήν πίστεως. Ὅρα εὐγνωμοσύνην οἰκίτου· οὐδὲν ἑαυτοῦ εἶναι βούλεται, ἀλλὰ πάντα τοῦ ἀσποστοῦ. Καὶ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦτο ἔδωκε· διὸ ἔλεγε· *Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι· ἔσαν δὲ ἔσθη ἐκείνους**, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγητὴς ἡμῶν εἰς πᾶσαν τὴν ἀληθειάν· και πάλιν, Ἐφορίσατέ μοι τὸν Παῦλον και τὸν Βαρνάβαν. Καὶ ἐν τῇ [433] πρῆ; Κορινθίους δὲ φησὶν, *ὅτι Ὁ μὲν διὰ τοῦ Πνεύματος διδοται λόγος σοφίας, ἀλλ' ὁ λόγος ῥησώσεως*· και ὅτι· *Αὐτὸ πάντα διαίρει, καθὼς βούλεται.* Καὶ Μιχαήλ; εἰ δὲ δημηγορῶν, ἔλεγεν· Ἐν ᾧ ἔθετο ὁμοί τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ποιμήνας και ἐπισκόπους. Ὑψῆ, ὅτι τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἰωὺ φησι, και τὰ τοῦ Ἰωὺ τοῦ Πνεύματος; *Χάριν και ἀσποστολήν*· τοῦτέστιν. Οὐχ ἡμεῖς αὐτὸ καθυβρώσαμεν τὸ γενέσθαι ἀπόστολοι· οὐδὲ γὰρ καμῶνες πολλὰ και πονέσαντες, τὴν εἴση ταῦτην ἐλάχομεν· ἀλλὰ χάριν ἐλάβομεν, και τῆς ἀνοῖαν δωρεᾶς τὸ κατόρθωμα γέγονον. *Εἰς ὑπακοήν κίστεως* γ'. Οὐκ ἄρα οἱ ἀπόστολοι ἦσαν οἱ κατορθώντες, ἀλλ' ἡ προδοσιμὴ χάρις αὐτοῦ. Ἐκείνων μὲν γὰρ ἦν τὸ περιμένα και κηρύττειν, τὸ δὲ παθεῖν τοῦ ἐνεργούντος ἐν αὐτοῖς Θεοῦ· καθὼς και ὁ Λουκᾶς φησὶν, *ὅτι ἀθήρηξεν τὴν καρδίαν αὐτῶν*· και πάλιν, *Ὅς ἦν δεδομένος ἀκούσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.* *Εἰς ὑπακοήν.* Οὐκ εἶπεν, *Εἰς ζήτησιν* και κατασκευῆν, ἀλλ', *Εἰς ὑπακοήν.* Ὅτι γὰρ ἐπέμψθημεν, φησὶ, συλλογιζέσθαι, ἀλλ' ἔπερ ἐνεχειρίσθημεν ἀποδοῦσαι. Ὅταν γὰρ ὁ ἀσποστὴς ἀποφῆνηται τι, τοὺς ἀκούοντας οὐ περιεργάζεσθαι γρητὰ ἐμὰ γόμμενα και πολυπραγμοῦν, ἀλλὰ δεχέσθαι μόνον. Ὅι γὰρ ἀπόστολοι διὰ τοῦτο ἐπέμψθησαν, ἵνα ἀπὲρ κτῶσαν, ἐφωσκον, οὐχ ἵνα οἰκόνεν τι προσθῶσι· και ἡμεῖς ἐκ λοπόν, ἵνα πιστεύσωμεν. Τί ἵνα πιστεύσωμεν; Περὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ· οὐχ ἵνα τὴν οὐσίαν αὐτοῦ περιεργασώμεθα, ἀλλ' ἵνα εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ πιστεύσωμεν· τοῦτο γὰρ ἦν, ὁ και τὰ σημεῖα ἵποει. Ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, φησὶν, *ἔγειραι και περιεργάζεσθαι.* Καὶ τοῦτο δὲ αὐτὸ πιστεῦσιν, εἰς τὰς, και οὐδὲν τοῦτων λογισμῶν καταλαβεῖν θυαντόν. Ἐν πιστεῖ ἐοῖς ἔθενεον, ἐν οἷς ἐστε και ἡμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν; πᾶσι τοῖς ἔθενεον ὁ Παῦλος ἐκφέρων; Ὅτι μὲν γὰρ ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ μίχρη τοῦ Ἰλλυρικοῦ διέδραμε, κἀκεῖθεν πᾶσι εἰς αὐτὰς ἐξέβη τῆς γῆς τὰς ἐσχατίας, ἔπλον ἔξ ἠν Ῥωμαῖοις ἐπίστευον. Εἰ δὲ και μὴ πᾶσι ἐπίση, οὐδὲ οὕτω φεῦδος; τὸ λεγόμενον· οὐ γὰρ περὶ ἑαυτοῦ μόνον φησὶν, ἀλλὰ και περὶ τῶν δώδεκα ἀποστόλων, και πάντων τῶν καταγγελλάντων τὸν λόγον τῶν μετ' ἐκείνων. Ἄλλω; δὲ οὐκ ἐπ' αὐτοῦ τὸν λόγον ἐκείνημεν ἰδοι τι; ἄν. εἰ τὴν προσημῶν ἐνοήσας τὴν ἐκείνην, και ὅτι μετὰ τελευτῆν οὐ πύεται πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κηρύττων. Ἐνόησον δὲ πῶς ἐπαίρει τὴν ζωρίαν, και δεικνύει μεγάλην οὐσίαν και πολὺ τῆς προτέρας ὑψιτέραν· εἰ γε τὰ μὲν παλαιὰ περὶ Ἰθῶν; ἐν ἐγγίμετο, αὐτῆ δὲ γῆν και ὀλλασσαν ἐπιστάσαντο. Σκόπει δὲ μοι κἀκεῖνον, πῶς κοικακίας πίστης ἀπὸ ἀλλογενῆ ἐστὶν ἡ τοῦ Παύλου

* Sic mss. et Evangelium Graecum Joannis. Etili ἐπιφάνειαν. f Duo mss. nostri και φησὶ πιστεύουσι. Savil. legendum eorū και ἔρροσι, qui in Epistola ad Ephesios quōd simile habetur: at vox sequens dēρηγορῶν indicat in concione quādam vel colloquio, quale Milti habuit, haec verba reperit et vete libe-e habentur.

propheta et iusti voluerunt videre, quæ vos videtis, et non viderunt (Math. 13. 17)? Ita scilicet, inquit, ut vos videtis et auditis, ipsam carnem, ipsa signa, oculis percepta. Tu vero mihi con-videres velim, quanto antea tempore hæc prædicta fuerint: nam cum Deus magna quædam apparatus est, ea multo ante tempore prænuunt, aures præparans ad illa excipienda. *In Scripturis sanctis.* Non tantum enim dicebant prophetae, sed scribebant etiam illa, quæ loquebantur: nec scribebant solum, sed per res figurabant; ut cum Abraham Isaac duceret, et Moyses serpentem exaltaret, manus extenderet adversus Anaac, et agnæ paschalem immolaret. 3. *De filio meo, qui natus est de semine David secundum carnem.* Quid facis, Paule? postquam animos nostros in sublime subvertisti, ac magna arcanaque imaginationi obtulisti, et evangelium memorasti, ac Dei evangelium, ubi item chorum prophetarum induxisti, omneque multis ante annis futura prænuuntias ostendisti: quorsum rursus nos adducis ad Davidem? de quonam, quæso, homine loqueris, cui patrem dæ Jesse filium? quomodo possunt hæc digna esse iis, quæ dicta sunt? Admodum certe digna: non enim de ihero homine, inquit, sermo nobis est. Ideoque illud adieci, *Secundum carnem*, subindicans etiam secundum Spiritum generationem ejus esse. Et cur hinc incipit, et non illic a sublimioribus? Quoniam hinc etiam et Mathæus et Lucas et Marcus. Nam is qui ad celum ducturus est, ab inferioribus ad superiora necessario ducet. Hoc enim ordine res constituta fuit. Primo igitur viderunt illum hominem in terra, et hinc intellexerunt esse Deum. Qua igitur ipse doctrinam impertit, eadem ratione discipulis ejus viam secut illic ferentem. Primo igitur generationem secundum carnem memorat, non quod prima sit, sed quia ab hac ad illam vult auditorem ducere. 4. *Qui definitus est Filius Dei in virtute et Spiritu sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi.* Ex verborum complicatione obscurum est quod dicit, quapropter distinguamus oportet. Quid sibi vult ergo: Eum qui ex Davide natus est prædicamus, inquit, sed hoc quidem apertum est. Sed undenam? Quia hic incarnatus Filius Dei est. A prophetis primum discitur, ideo ait: *Quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis.* Non parva autem demonstrandi ratio hæc est. Deinde, ex modo etiam generationis; quod et ipse declarat his verbis: *Ex semine David secundum carnem*: naturæ quippe legem solvit. Tertio a miraculis quæ paravit, magnæ potentæ argumentum præbens; hoc enim sibi vult illud, *In virtute.* Quarto, a Spiritu quem dedit credentibus in se, et per quem omnes sanctos efficit; ideo ait, *Secundum spiritum sanctificationis.* Dei enim solius erat Lætia dona largiri. Quinto, a resurrectione Domini. Illic enim primus et solus seipsum a mortuis excitavit. Quod et ipse ait signum omnium maxime idoneum esse ad impudentiores confutandos. Nam ait: *Solite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud (Joan. 2. 19); et, Cum exaltaveritis me de terra, tunc cognoscetis quia ego sum (Joan. 8. 28); et*

rursum, *Generatio hæc signum quærit, et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ (Math. 12. 39).* Quid sibi vult illud, definitus? Ostensus, declaratus, indicatus, confessus, omnium iudicio et calculo, a prophetis, ab inexpectato ortu secundum carnem, a potentia signorum, a Spiritu, per quem sanctificationem dedit, a resurrectione, qua mortis tyrannidem solvit. 5. *Per quem accepimus gratiam et apostolatum in obedientiam fidei.* Vide gratum famuli animum; nihil suum esse vult, sed omnia Domini. Atqui hunc quoque Spiritum dedit; ideo dicebat: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, ducet vos in omnem veritatem (Joan. 16. 12).* Et rursum, *Segregate mihi Paulum et Barnabam (Act. 13. 2).* Et in epistola ad Corinthios ait: *Alii per Spiritum datur sermo sapientie, alii sermo scientie (1. Cor. 12. 8).* Et, *Ipse omnia dividit sicut vult (Act. 20. 28).* Et Milesius concionans dicit: *In quo posuit vos Spiritus sanctus pastores et episcopos.* Videntur quomodo ca quæ Spiritus sunt, Filii esse dicat; et quæ Filii sunt, Spiritus? *Gratiam et apostolatum*; id est, non nos hoc effecimus ut essemus apostoli. Non enim labore et opera nostra hanc dignitatem sortiti sumus; sed gratiam accepimus, et ex superno dono hoc munus datum nobis est. *In obedientiam fidei.*

3. Non ergo apostoli hæc efficiebant, sed præveniunt illos gratia. Illorum quippe erat circuire et prædicare; persuadere autem Dei erat, in illis operantis, ut et Lucas dicit: *Aperuit cor ipsorum*; et rursum, *Quibus datum erat audire verbum Dei. In obedientiam.* Non dixit, la perquisitionem vel, In argumentum; sed, In obedientiam. Neque enim missi sumus, inquit, ut syllogismos afferamus, sed ut quod accepimus reddamus. Cum enim Dominus aliquid pronuntiat, non debent auditores curiose scrutari vel indagare, sed solum accipere. Nam apostoli ideo missi sunt, ut quæ audierunt dicant, non ut aliquid de seo addant: et nos solum ut credamus. Quid credamus? *De nomine ejus (Act. 3. 6),* non ut de substantia ejus curiose perquiramus, sed in nomen ejus credamus: illud enim signa faciebat: Nam ait, *In nomine Jesu Christi surge et ambula (Rom. 15. 19).* Et in hoc fide opus est, nihilque eorum ratiocinio capere possumus. *In omnibus Gentibus, in quibus existit et vos vocati Jesu Christi.* Quid ergo? An omnibus Gentibus prædicavit Paulus? Quod enim ab Jerosolymis ad Illyricam peragraverit, indeque rursus ad extrema terra pervaserit, patam est ex iis quæ Romanis scripsit. Etsi vero non ad omnes pervenerit, ne sic quidem falsum est quod dicit. Non enim de se tantum loquitur; sed etiam de duodecim apostolis, et de iis qui cum illis verbum annuntiaverunt. Alioquin autem etiam de Paulo id intelligendum arguas, non contra dicere possis, si fervorem ejus consideres; et quod ne post mortem quidem cesset ubique terrarum prædicare. Perpende quomodo extollat donum, ostendatque magnum illud esse et priori sublimius: vetera siquidem gentem unam spectabant; hoc autem donum terram et mare.

attractit. Hoc item mihi consideres velim, quomodo Pauli anima omni expers sit adulatione. Romanos enim quasi in vertice totius orbis constitutos alloquens, nihil amplius illis concedit, quam cæteris gentibus; neque etiamsi cæteris imperari ac regarint, in spiritualibus plus habere dicit; sed sicut gentibus omnibus, inquit, prædicamus, ita et vobis cum Scythiis et Thracibus ipsos enumerans: quandoquidem nisi hoc significare voluisset, supervacaneum es-
 e dixisse, *In quibus estis et vos*. Ille autem facit, illorum fastum et superbiam deprimens, ipsosque cæteris pares esse docens. Quapropter hæc subiungit: 6. *In quibus estis et vos vocati Jesu Christo*; id est, cum quibus estis et vos. Et non dixit, Alii vobiscum; sed, Vos cum aliis. Si enim in Christo Jesu non est servus neque liber, multo magis neque rex neque privatus: etenim et vos vocati estis, neque sponte vestra accessistis. 7. *Omniibus, qui sunt Romæ, dilectis Dei vocatis sanctis, gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo*. Vide quam frequenter nomen vocati usurpet, *Vocatus apostolus*, dicens; *In quibus estis et vos vocati*; *Omniibus qui sunt Romæ vocatis*. Illud autem non superfluum repetens facit, sed ut illis beneficium in memoriam revocet. Quia enim verisimile erat, inter credeutes ex præfectis et consularibus quosdam fuisse, itemque pauperes et privatos, dignitatum inæqualitatem tollens, omnibus unam mitti compellationem. Si vero in rebus magis necessariis et spiritualibus communia omnia servis et liberis prestant; ut caritas Dei, vocatio, evangelium, adoptio, gratia, pax, sanctificatio, cæteraque omnia: quomodo non extremæ dementiæ fuerit, eos, quos deus coniunxit et in majoribus pares fecit, a terrenis negotiis distinguere? Ideoque ab exordio hic vir beatus hunc depellens morbum, in gratem bonorum omnium humilitatem ipsos inducit. Hoc servus meliores efficiebat, quod discederet nihil sibi damni ex servitute fore, cum vera libertate fruenterur: hoc etiam dominos instigebat, cum edoceretur, nihil sibi emolumenti a libertate ferri, nisi quæ fidem spectabant præcederent. Atque ut discas Paulum hoc facientem, non confusionem inducere, neque omnia miscere, sed optimam distinctionem novisse, non simpliciter scripsit, *Omniibus qui Romæ estis*, sed cum distinctione, *Dilectis Dei*. Hæc enim optima est distinctio, ostenditque unde sit sanctificatio.

4. *Sanctificatio a caritate. Dignitas quæ pecunia venditur, non proprie dignitas*. — Unde ergo est sanctificatio? A dilectione. Cum dixisset enim, *Dilectis, tunc addidit, Vocatis sanctis*, ostendens hunc nobis esse fontem bonorum omnium: sanctos autem vocat fideles omnes. *Gratia vobis et pax*. O salutationem innumera bona afferentem! Hoc Christus apostolos in domos intrantes primo pronuntiare verbum jubet: ideoque Paulus sic ubique orditur, a gratia nempe et pace. Neque enim Christus modicum perfecit be-

neque ex laboribus nostris, sed per gratiam suam. Quoniam igitur dilectio gratiam, gratia pacem dedit: hæc salutationis forma prolata, precatur manere perpetua et immota, ne rursus aliud exciteret bellum, et datorem rogat, ea firma conservet, his vetibus: *Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo*. Erce hoc loco illud, a commune est Patri et Filio; quod periude est ac si diceret, *Ex quo*. Neque enim dixit, *Gratia vobis et pax a Deo Patre per Dominum nostrum Jesum Christum*; sed, *A Deo Patre et Domino nostro Jesu Christo*. Papæ quantum potuit Dei dilectio! Inimici et reprobi repente sancti et filii sunt¹ effecti. Cum enim Patrem vocat, filios indicat; cum filios dicit, omnem honorum thesaurum revelat. Perseveremus bono tanto dignam vitam exhibentes, et pacem sanctitatemque servantes. Cæteræ quippe dignitates temporariæ sunt, ac cum præsentis vita avolant; pecunia quaque venduntur: unde non dignitates quis dixerit, sed dignitatum nomina tantum, quæ in vestium magnificentia et satellitum adulatione vim habent. Illos autem, utpote a Deo collatum, donum sanctificationis et adoptionis, morte non tollitur; sed et hic splendidus efficit, et ad futuram vitam nobiscum demigrat. Nam qui adoptionem servat, et sanctificationem accurate custodit, illo, qui diademate redimitur et purpura induitur, longe splendidior feliciorque est, atque in præsentis vita tranquillitate fruitur magna, spe bona fretus, nullamque habens tumultus et perturbationis occasionem, sed voluptate perpetua gaudens. Ilicitatem enim et leuitiam non imperii magnitudo, non vis pecuniarum, non potentie fastus, non robor corporis, non lauta mensa, non vestium ornatus, non aliud quidpiam humanum parere solet, sed recte factum spirituale tantum et bona conscientia. Qui parum illam serrat, etiamsi lacris pannis induatur, etsi cum fame luctetur, lætior est illi, qui iy summis deliciis versantur; ut vice versa, qui in malorum sibi conscis est, etiamsi omnibus opibus circumfluit, omnium miserissimus est. Ideoque Paulus in assidua fame et nuditate versans, flagellis quotidie castus, plus quam reges gaudebat et luctabatur: Achab vero regnans et lautis fruens deliciis, quia peccatum illud admisserat, gemit, anxius erat, et vultus ejus condeiebat, et aute peccatum et post peccatem. Si velimus ergo voluptate frui, ante omnia nequissimam fugiamus, virtutemque sectemur, quod non possimus alio modo voluptatem assequi, etiamsi in ipsum solum regnum ascendamus. Quamobrem Paulus dicebat: *Fructus autem Spiritus est caritas, gaudium, pax* (Gal. 5. 22). Hunc ergo fructum apud nos servemus, ut hic lætitia fruamur, et futurum regnum assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, una cum sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

¹ Alii legunt, *sancti*, 1 ro, 2104.

φορῆ. Ὑμῶσις γὰρ διαλεγόμενος τοῖς ὡσπερ ἐν κορμῇ τινι τῆς οἰκουμένης ἀπάρτος καθαρμένοις, οὐδὲν πρὸς αὐτοὺς δίδωσι τῶν λοιπῶν ἔθνων, οὐδὲ, ἐπειδὴ τότε ἐκράτηεν καὶ ἐδουλοῦσεν, καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς φησὶ τι εἶδος αὐτοῦς ἔχειν· ἄλλ', ὡσπερ, φησὶ, τοῖς ἔθνεσι εἰς κηρύττωμα, οὕτω καὶ ὑμῖν, μετὰ Σκυθῶν καὶ [434] Θρακῶν αὐτοῦς ἀριθμῶν· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἐβόλευτο θλιῶνται, περιττὸν ἦν τὸ εἰπεῖν, Ἐν οἷς ἔστε καὶ ὁμῖς. Ταῦτα δὲ ποιεῖ καθαρῶν αὐτῶν τὸ φρόνημα, καὶ κενῶν τὸ φῶς· ἡμεῖς δὲ διδάσκων αὐτοῖς τὴν πρὸς τοὺς ἄλλους ἰσοτιμίαν. Ἀδ ἐπιγγαγεν αὐτὸ τοῦτο λέγων· Ἐν οἷς ἔστε καὶ ὑμεῖς κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ· τοῦτέστι, μεθ' ὧν ἔστε καὶ ὁμῖς. Καὶ οὐκ ἔστιν, ὅτι τοῖς ἄλλοις μεθ' ὧμῶν, ἀλλ' ἤμας μετὰ τῶν ἄλλων ἐκάλεσεν. Εἰ γὰρ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἔστι ὁμοῖος οὐδὲ ἐλευθερὸς, πολλῶ μᾶλλον οὐδὲ βασιλεὺς καὶ ἡγούμενος· καὶ γὰρ ὁμῖς ἐκλήθητε, καὶ οὐκ ἀπ' ἐλευθῶν προσήλθετε. Πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ ἀγαπητοῖς Θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὑμῶν πῶς συνεχῶς τὸ ὄνομα τοῦ κλητοῦ τίθηται, Κλητῶν ἀποστόλων, λέγων· Ἐν οἷς ἔστε καὶ ὁμῖς κλητοὶ Πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ κλητοῖς. Τοῦτο δὲ οὐ περιττοῦ τὸ ποιεῖ, ἀλλὰ βουλόμενος αὐτοῦς τῆς εὐεργεσίας ἀναμνησθῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν ἐν τοῖς πιστεύουσιν καὶ ἐξ ὑπάργων εἶναι καὶ ὑπάτων, καὶ πένθητας καὶ ἡλώτας, ἐκθέλλων τὴν ἀνωμαλίαν τῶν ἀειωμάτων, πᾶσι μίαν ἐπιστέλλει προσηγορίαν. Εἰ δὲ ἐν τοῖς ἀναγκασιότατοις καὶ πνευματικοῖς κοινὰ δούλους καὶ ἐλευθεροῖς ἅπαντα πρόκειται, οἷον ἡ ἀγάπη ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ χάρις, ἡ εὐαγγελίον, ἡ υἱοθεσία, ἡ χάρις, ἡ εἰρήνη, ὁ ἁγιασμός, τὰ ἅλλα πάντα, πῶς ἐγγάτης ἀνοίας οὐκ ἂν εἴη, οὐς ὁ Θεὸς συνιᾷ καὶ ὁμοίους ἐποίησεν ἐν τοῖς μέλοις, τοῦτους διαιεῖν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ γῆ πραγμάτων; Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν προομιῶν αὐτῶν τὴν χαλεπὴν κτήνη ἐκβαλὼν νόσον ὁ μακάριος οὗτος, εἰς τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦς ἐμβεβιάζει, ταπεινοφροσύνην. Τοῦτο καὶ οἰκτίας βελτίους ἐργάζετο, μαυθάνοντας ὡς οὐδὲν ἐκ τῆς δουλείας παραβλαβήζονται, τὴν θνῶσις ἐλευθερίαν ἔχοντες· τοῦτο καὶ τοὺς δεσποτικὰς παρεσκευάζει μετριάζειν, παιδευομένους ὡς οὐδὲν αὐτοῖς ἔβραλε· τῆς ἐλευθερίας, ἀν μὴ τὰ τῆς πίστεως ἢ προηγούμενα. Καὶ ἵνα μήτις, ὅτι οὐ σύγγωνον ἐργαζόμενος τοῦτο ἐποίησε καὶ πάντα μιν, ἀλλ' οἷος καὶ διαίρειν ἀρίστην, οὐχ ἁπλῶς ἐγραφε πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ, ἀλλὰ μετὰ ὁμοιωσῶν, Τοῖς ἀγαπητοῖς τοῦ Θεοῦ. Αὕτη γὰρ ἡ ἀριστερὴ ἐκάρκει, καὶ δεικνύσι πᾶσι ὁ ἁγιασμός.

Ἐ. Ἰθὲν οὖν ὁ ἁγιασμός· Ἀπὸ τῆς ἀγάπης. Εἰπὼν γὰρ, Ἀγαπητοῖς, τότε ἐπιγγαγε, Κλητοῖς ἁγίοις, θλιῶν ἵνα ἐντεῦθεν ἡμῖν ἡ κηρὴ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων ἀγέως ἵνα τοῖς πιστοῖς καλεῖ πάντας. Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη. Ὁ προσηγορίας μωρὰ φερομένης ἀγαθὰ! Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις εἰς τὰς οἰκίας εἰσεῖσις πρώτων βίβλα φάσκειν ἐπέταται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐντεῦθεν κλητοῦ προομιάζεται, ἀπὸ τῆς χάριτος καὶ τῆς εἰρήνης. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν κατέλειπεν ὁ Χριστὸς πόλεμον, εἰς καὶ ποικίλων καὶ παντοδαπῶν καὶ χρόνων, καὶ ὡσπερ οὐκ ἐν τῶν ἡμετέρων πόων, ἀλλὰ διὰ τῆς αὐτοῦ

χάριτος. [435] Ἐπεὶ οὖν ἡ μὲν ἀγάπη τὴν χάριν, ἡ δὲ χάρις τὴν εἰρήνην ἰδωρήσατο, ὡς ἐν τάξει προσηγορίας αὐτὰ θεῖς, ἐπέχεται μένειν διηρηκὴ καὶ ἀκίνητα, ὡστε μὴ πάλιν ἔτερον ἀναβρίσιπθῆναι πόλεμον· καὶ παρακαλεῖ τὸν δεδωκότα, πάγια ταῦτα διατηρεῖν, οὕτω λέγων· Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἔοδ ἐνταῦθα δὲ, ἀπὸ, κενῶν ἐστὶ Πατὴρ καὶ Υἱοῦ, ὅπερ ἐστὶν Ἰσον τῷ, Ἐξ οὗ. Οὐ γὰρ εἶπε, Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλ', Ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Βαβαί, πόσον ἰσχυρὸν ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγάπη! οἱ ἐχθροὶ καὶ ἡτιμωμένοι, ἅτινα καὶ υἱοὶ γεγόνασιν ἀείφνης. Ὅταν γὰρ πατέρα καλέσῃ, υἱοῖς ἐβήλωσεν· ἔστι δὲ υἱοῖς εἶπη, ἅπαντα τῶν ἀγαθῶν τὸν θησαυρὸν ἀνεκάλυψε. Μένωμεν τοῖνυν ἀξίαν τῆς δωρεᾶς τὴν πολιτείαν ἐνδοκινῶμενοι, καὶ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀγῶσυνην διατηροῦντες. Τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ἀξιώματα πρόσκαιρά τ' ἐστὶν, καὶ τῷ παρόντι συγκαταλέγεται βίβλα, καὶ χρημάτων ἐστὶν ὠνητὰ· ὅθεν οὐδὲ ἀξιώματα· αὐτὰ εἶναι ἀν τις φαίη, ἀλλ' ἀνόματα ἀξιώματα μόνον, ἐν τῇ τῶν ἱματίων περιβολῇ, καὶ τῇ τῶν δορυφόρων κολακείᾳ τὴν δύναμιν ἔχοντα· τοῦτο δὲ, ἄτε παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέν, τὸ δῶρον τῆς ἀγῶσυνης καὶ τῆς υἱοθεσίας, οὐδὲ θανάτῳ διακόπτεται, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λαμπρότης, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἡμῖν συναποδομῇ ζῶσιν. Ὁ γὰρ τὴν υἱοθεσίαν διατηρῶν, καὶ τὴν ἀγῶσυνην μετὰ ἀκριβείας φυλάττων, αὐτοῦ τοῦ τὸ διὰ δόξα περιεξιμένου καὶ τὴν ἀλουργίαν ἔχοντος, λαμπρότερός τ' ἐστὶ πολλῶ καὶ μακαριότερος, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίβλα γαλήνη τ' ἐν τρυφῶν πολλῇ, καὶ χρησταῖς συντρυφεμένοις ἐλπίσι, καὶ οὐδεμίαν θοροῦσι καὶ παραγῆς ἔχων ὑπέθεσιν, ἀλλ' ἤθωνος διηνευκὸς ἀπολαύων. Εὐθιμίαν γὰρ καὶ γαρὰν οὐκ ἀρχῆς μέγεθος, οὐ χρημάτων πλήθος, οὐ δυναστείας ὄγκος, οὐκ ἰσχύς σώματος, οὐ πολυτέλεια τραπέζης, οὐκ ἱματίων κόσμος, οὐκ ἄλλο τι τῶν ἀνθρωπίνων ποιεῖν εἴθεον, ἀλλ' ἡ κατόρθωμα μόνον πνευματικῶν, καὶ συνειδὸς ἀγαθῶν. Καὶ ὁ τοῦτο κεκαθαρωμένος ἔχων, καὶ βόκλια περιεξιμένος ἢ, καὶ λιμῶν παλαιῶν, τῶν σφόδρα τρυφῶντων ἐστὶν εὐθυμότερος· ὡσπερ οὖν ὁ πονηρὰ συνειδὸς ἐλευθῶ, καὶ τὰ πάντων περιβάλλεται χρέμματα, πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος. Διὰ δὲ τοῦτο ὁ μὲν Παῦλος ἐν λιμῶ ζῶν τῷ διηνεκῇ καὶ γυμνότητι, καὶ μαστιζόμενος καθ' ἐκάστην ἡμέραν, ἔγαυρὲ τε καὶ ἐτρυφε μᾶλλον τῶν βασιλευσέντων τότε· ὁ δὲ Ἀγαθὸ βασιλεύων καὶ τρυφῆς ἀπολαύων πολυτελοῦς, ἐπειδὴ τὴν ἀμαρτίαν ἐκείνην ἐργάσατο, ἔστιν ἐπὶ καὶ ἔθῳμει, καὶ τὸ πρῶτον αὐτοῦ συμπεπικὸς ἦν, καὶ πρὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν. Εἰ τοῦτον βουλόμῃθα ἀπολαύειν ἡθονος, πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων εὐφύμων πονηρίαν, καὶ δικαιοσύμην ἀρετῆν, ὡς οὐκ ἐνὸν ἄλλως τοῦτο μετασχεῖν, καὶ ἐπ' αὐτὴν ἀναβῶμεν τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν. Διὰ καὶ ὁ [436] Παῦλος ἔλεγεν· Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη. Τοῦτον οὖν τὸν καρπὸν τρέφωμεν παρ' ἑαυτοῖς, ἵνα καὶ τῆς ἐνταῦθα χαρᾶς ἀπολαύσωμεν, καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτυχίωμεν βασιλείας, χάριτι καὶ φιλοφροσύνῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἄ ἵδεν υἱοὶ γεγόναμεν. * Morel. solas, οὐδὲν ἀξιώματα.

* Duo mss. τὴν πρὸς ἀλλήλους ἰσοτ. ἄ ἵδεν, ἐκάρκει ἢ ἐκείνησι. * Sic mss. recte. Editi ὀλιγοῖσι.

ΩΜΙΑΙΑ Β΄.

Ἐρωτων μὲν εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦν Χριστοῦ ὑπὲρ πάντων ὧμων, ἃς ἡ πίστις ὧμων καταγγέλλεται ἐν ἑλίω τῷ κόσμῳ.

α'. Πρῶτον τῇ μακαρίᾳ ψυχῇ τοῦ προέμου, καὶ ἱκανὸν ἔχουσα παιδεύσει καὶ ἔργων καὶ λόγων ἀγαθῶν ἀπαρῆχθαι τῷ Θεῷ, καὶ μὴ μόνον ὑπὲρ τῶν οικειῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλοτρῶν εὐχαριστεῖν κατορθωμάτων, ὃ καὶ φθόνος καὶ βασκανίας καθαρὰν ποιεῖ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸν Θεὸν ἐπιστάται μεζόνως πρὸς τὴν τῶν εὐχαριστοῦντων εὐνοίαν. Διὰ καὶ ἀλλαχθῶ ἔφησεν· Εὐλόγητός ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ εὐλόγησας ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλόγῃ πνευματικῇ.

Εὐχαριστεῖν δὲ δεῖ οὐχὶ πλουτοῦντας μόνον, ἀλλὰ καὶ πενομένους, οὐχ ὕψαινοντας, ἀλλὰ καὶ νοουμένους, οὐκ εὐρημερόντας, ἀλλὰ καὶ πάναντα ὑπομένοντας· τὸ μὲν γὰρ ἐξ οὐρίας τῶν πραγμάτων φερομένων εὐχαριστεῖν, θαυμαστὸν οὐδὲν· ὅταν δὲ πολὺ τὸ κλυδωνισθῆ, καὶ τὸ οὐκ ἄσφοδρον περιπέτῃται καὶ κινδυνεύῃ, τότε ἐστὶν ἡ πολλὴ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης ἐπίδειξις. Διὰ τὴν τοῦτο καὶ ὁ Ἰωὴ ἐνετίθειν ἐστεφανοῦτο, καὶ τὸ ἀνασχυντοῦ τοῦ διαβόλου στόμα ἐνέφραττε, καὶ εἰδείων σφραγίς, ὅτι οὐδὲ θῆκα εὐρημένων ἦν, διὰ τὰ κρημάτων εὐχάριτος ἦν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν περὶ τοῦ Θεοῦ ἀγάπην.

Ὅρα δὲ καὶ ἐπὶ τίνοι εὐχαριστεῖ· οὐκ ἐπὶ τοῖς γήϊνοις καὶ ἀπολίμυτοις, οὐδὲ ἐπὶ ἀρχῇ καὶ δυναστείᾳ καὶ δόξῃ (ταῦτα γὰρ οὐθενὸς ἔστι λόγου), ἀλλ' ἐπὶ τοῖς θνεῖσι· ἀγαθοῖς, τῇ πίστει καὶ τῇ παρῆρσίᾳ· καὶ μὴ ὅσῃς εὐχαριστεῖ διαθέσει· οὐ γὰρ εἶπε, τῷ Θεῷ, ἀλλὰ, τῷ Θεῷ μου· ὃ καὶ οὐ προσήτα ποιῶσι· τὸ κύνδον ἰδιοποιῶντες. Καὶ τὶ θαυμαστὸν, εἰ οὐ προσήτα; Ἄθεός γάρ αὐτὸ συνεχῶς ὁ Θεὸς φαίνεται ποιεῖν αὐτὸ τῶν δουλοῦν, Θεὸν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ ἰδιαζόντως λέγων ἑαυτὸν· Ὅτι ἡ πίστις ὧμων καταγγέλλεται ἐν ἑλίω τῷ κόσμῳ. Τί οὖν; πᾶσα ἡ γῆ τὴν πίστιν ἤκουσε τῶν Ῥωμαίων; Πᾶσα ἐξ ἐκείνου· καὶ οὐδὲν ἀπείκοξ· οὐ γὰρ βασιλεὺς ἡ πόλις ἦν, ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τίνος κορυφῆς καίμενη, διὰ πάντα κατάδηλος ἦν. Σὺ δὲ μου σκόπιε τοῦ κρημάτων τὴν δύναμιν, πῶς ἐν χρόνῳ βραχεῖ διὰ τελωνῶν καὶ ἀλιένων αὐτῆς τῆς τῶν πόλεων ἐπιλάβετο κορυφῆς^β, καὶ ἀνδρες Κύριοι Ῥωμαίων ἐγένετο διέξασθαι καὶ καθιγγῆται. Δύο τοίνυν αὐτοὺς μαρτυρεῖ κατορθώματα· καὶ ὅτι ἐπίστευον, καὶ ὅτι μετὰ παρῆρσίαις ἐπίστευον, καὶ τοσαύτης ὅς· πᾶσαν τὴν γῆν καταλάβειν [437] τὴν ὑπὲρ αὐτῶν φημὶν. Ἡ πίστις γὰρ ὧμων, φησι, καταγγέλλεται ἐν ἑλίω τῷ κόσμῳ· ἡ πίστις, οὐχ αἱ λογισμαὶ οὐδὲ αἱ συζητήσεις οὐδὲ οἱ συλλογισμοί· καίτοι πολλὰ ἦν ἐκεῖ τὰ κολώματα τῆς διδασκαλίας. Καὶ γὰρ ἄρτι τῆς οἰκουμένης δεξάμενοι τὴν ἀρχὴν μέγα ἐφρόνων, καὶ πλουτῶν καὶ τρυφῆ συνύλων, καὶ τὸ κρηγμα ἀλλεῖ· ἐκόμενον, Ἰουδαίαι καὶ ἐξ Ἰουδαίου, ἔθνεος μεμειρημένον καὶ παρὰ πᾶσι βδελυκτοῦ, καὶ τὸν ἐσταυρωμένον προσηκύνει ἐκλεύοντο, τὸν ἐν Ἰουδαίᾳ τραπέζαν· καὶ μετὰ τῶν ὀργμάτων καὶ βίον αὐστηρὸν κατήγγελλον οὐ διδάσκαλοι· ἀνθρώπους τρυφῆν μεμειλετῆκται, καὶ πρὸς τὰ παρὰ τὰ ἐπισημόνους. Καὶ οἱ καταγγέλλοντες ἦσαν πένθητες καὶ ἰδιώται, ἀγενεῖς καὶ ἐξ ἀγενῶν. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων τῶν λόγων τὸν δρόμον ἐκώλυσε· τοσαύτη τοῦ σταυρωθέντος ἡ δύναμις ἦν, ὅς πανταχοῦ περιείπεν τὸν λόγον. Καταγγέλλεται γὰρ, φησὶν, ἐν ἑλίω τῷ κόσμῳ. Καὶ οὐκ εἶπε, Ἀπλούται,^γ ἢ sic unus eod., οὐκ τὸν κοινόν, male. ^β Idem, ἐπιλάβετο κορυφῆς, καὶ. ^γ Idem οὐ διδασκόντες.

ἀλλὰ, καταγγέλλεται, ὅς πάντων ἐν στόματι αὐτοῦς ἔχοντων. Θεσσαλονικεῖται μὲν οὖν τοῦτο μαρτυροῦν, καὶ ἕτερον προσετίθει· εἰπὼν γάρ, Ἄρ' ὧμων ἡ ἐξήγησις ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, ἐπήγαγεν, Ὅστε μὴ χρεῖται ἔχειν ἡμᾶς λαλεῖν ἐν. Οἱ γὰρ μαθηταὶ ἐν τάξει διδασκαλίας κατέστησαν, διὰ τῆς παρῆρσίαις αὐτῶν πάντας παιδεύοντες, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς ἐρεθίζοντες. Οὐ γὰρ ἔστασι ποῦ τὸ κρηγμα, ἀλλὰ πρὸς ἀσφατέρον πᾶσαν ἐπέτη τὴν οἰκουμένην. Ἐνταῦθα δὲ τοσοῦτον μόνον, ὅτι καταγγέλλεται. Καλῶς εἶπεν, ὅτι καταγγέλλεται, εἰκνός, ὅτι εὐδὴν ἔστι προσεταῖαι τοῖς εἰρημίνοις οὐδὲ ἀφελῆν· ἀγγέλου γὰρ τοῦτο ἔργον ἐστὶ, τὸ μόνον τὰ λεγόμενα διακομιζέιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἱερεὺς ἀγγελοῦ καλεῖται, ὅτι οὐ τὰ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὰ τοῦ πέμψοντος ἀναγγέλλει. Καίτοι γὰρ Πέτρος ἐκέρουεν ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκείνου ἑαυτοῦ ἠγεῖται· ὅθεν, ὅπερ ἐφθην εἰπὼν, μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάτης βασκανίας ἦν καθαρὸς. Μάρτυρ γὰρ μου ἔστιν ὁ Θεός, ὃ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματι μου, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ.

β'. Ἀποστολικῶν σπλάγγων τὰ ῥήματα, πατρικῆς κηρυξίνας· ἡ ἀπόφασις. Τί δὲ ἐστὶν ὁ φησι, καὶ τίνας ἔνεκον τὸν Θεὸν μαρτυροῦν καλεῖ; Περὶ διαθέσεως ὁ λόγος ἦν αὐτῷ. Ἐπεὶ οὖν οὐδέποτε ἦν αὐτοῦ· ἑωρακίως, διὰ τοῦ τοῦτο ἀνθρώπων μὴ οὐδένα, τὸν δὲ ἐμβατεύοντα ταῖς καρδίαις, τοῦτον ἐκλάσει μάρτυρα. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, ὅτι Ἀγαπῶ ὧμᾶς, καὶ σημεῖον ἐποιεῖτο τὸ διηνεκῶς εὐχεσθαι, καὶ τὸ βουλόσασθαι εἶδεν πρὸς αὐτοὺς, καὶ οὐδὲ τοῦτο ἔβλεν ἦν, ἐπὶ τὴν ἀξίωσιν ταῦτα καταφέρει μαρτυρίας. Ἄρα δυνάσεται τις ἡμῶν καυχῆσασθαι, ὅτι μὲνηται ἐπὶ τῆς οὐκίας εὐχόμενος τοῦ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματος; Οὐκ οἴμαι. Ἄλλ' ὁ Παῦλος οὐχ ὑπὲρ πόλεως· μᾶς, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάτος προσφει τῷ Θεῷ, καὶ τοῦτο οὐχ ἀπαι οὐδὲ ἐσῦτερον οὐδὲ τρίτον, ἀλλὰ διηνεκῶς. Εἰ δὲ τὸ διηνεκῶς ἐν μνήμῃ τινα περιφέρειν, οὐκ ἂν γένοιτο, εἰ μὴ ἀπὸ ἀγάτης· πολλῆς· τὸ ἐν εὐχαίᾳ ἔχειν καὶ ἀδαικείτως ἔχειν, ἐνθόνου πᾶσης ἐστὶ διαθέσεως [438] καὶ φιλίας. Ὅταν δὲ εἴπῃ, Ὁ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματι μου, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ὁμοῦ μὲν τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ὁμοῦ δὲ τὴν αὐτοῦ ταπεινωροσύνην ἐνδείκνυται ἡμῖν· τὴν μὲν τοῦ Θεοῦ χάριν, ὅτι τοσοῦτον αὐτῷ πρῆγμα ἐπέτραψε, τὴν δὲ αὐτοῦ ταπεινωροσύνην, ὅτι οὐχὶ τῇ ἑαυτοῦ σπουδῇ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Πνεύματος βοήθειᾳ τὸ πᾶν λογίζεται. Ἡ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου προσήθεια τὸ εἶδος ὄρειο τῆς διακονίας. Καὶ γὰρ πολλοὶ τῆς διακονίας· οἱ ἄρτοιοι καὶ διάφοροι, καὶ τῆς λατρείας δὲ ὠσαύτως. Καθάρως γὰρ ἐπὶ τῶν βασιλέων πάντες μὲν εἰν ὕψ' ἐν τεταγμένοι τῷ βασιλεύοντι, διακονοῦνται ὅτι οὐ φήσας τὰ αὐτὰ, ἀλλὰ τῷ μὲν ἐστὶν ἡ διακονία ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἄρχων, τῷ δὲ ἐν τῷ πόλει οἰκουμένῳ, ἐτέρω πᾶν ἐν τῷ φυλάξῃ ἐν τῷ τοῖς ταμίαις χρέματι· οὐκ καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν, ὁ μὲν λατρεῖται τῷ Θεῷ καὶ δουλεύει ἐν τῷ πιστεύειν καὶ τὸν βίον ἑαυτοῦ καλῶς οἰκουμένῳ, ὁ δὲ ἐν τῷ ἐξῆνυ θεραπείαν ἀναδύσασθαι, ὁ δὲ ἐν τῷ τῆν προστασίαν τῶν ἐομένων μεταχειρίζεσθαι· καθάρως καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων αὐτῶν οἱ περὶ τὸν Στέφανον ἐν τῇ τῶν γρητῶν προστασίᾳ ἰδούλουεν τῷ Θεῷ, ἄλλος ἐν τῇ τοῦ λόγου διδασκαλίᾳ, ὢν καὶ ὁ Παῦλος ἦν, ἐν

^δ Idem ἐπὶ ἀρ' ὧμων. * Codex alius πατρικῆς διδασκαλίας, alius πνευματικῆς κηρυξίνας. † Duo mss., πολλοὶ τῆς λατρείας. ‡ Idem, μεταχειρίζεσθαι.

HOMILIA II.

CAP. I. v. 8. *Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiat in toto mundo.*

1. Beatæ animæ congruens exordium, quod possit omnes instituire, ut operum et sermonum bonorum initia Deo offerant; neque solum pro suis, sed etiam pro alienis recte factis gratias agant; quod animam invidia et livore vacuam et puram reddit, Deique majorem benevolentiam gratias agentibus attrahit. Quamobrem alibi ait: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali (Ephes. 1. 3).*

Gratias Deo quando agenda. — Gratias autem agere oportet, non divites tantum, sed etiam inopes; non sani, sed et aegroti; non ii solum, qui prospere agunt, sed ii quoque, quibus adversa contingunt: Deo enim gratias agere cum secundo cursu res feruntur, nihil mirum: sed cum gravi suborta tempestate, jactata navis periclitatur, tunc patientiæ et grati animi significatio accepta admodum est. Ea de causa Job coronatus est, et os impudens diaboli obturavit, claresque ostendit, se cum prospere ageret, non pecuniarum causa, sed Dei amore motum gratias agere: non de imperio, de potentia, de gloria; hæc enim nihil habenda sunt; sed de iis, quæ vere bona sunt, de fide, de loquendi libertate: et quanto cum affectu gratias agit: non enim dixit, Deo; sed, *Deo meo*; quod etiam prophætæ faciunt, id quod commune est sibi vindicantes. Ecquid mirum, si hoc prophætæ faciunt? Ipse namque Deus erga servos suos id ipsum agit, se Deum Abraham, Isaac et Jacob seorsim dicens. *Quia fides vestra annuntiat in toto mundo.* Quid ergo? universane terra Romanorum fidem audivit? Universa ab illo; et ubi non verisimile: non enim obscura urbs erat, sed quasi in quadam culmine sita, clara undique erat. Tu vero mihi perpeuo vim prædicationis, quo pacto brevi tempore publicanorum et piscatorum opera urbium enpuit invaserit, ac Syri homines Romanorum doctores præceptoresque fuerint. Duo igitur ipsis recte facta testificatur, et quod crediderint, et quod cum fiducia crediderint, et quidem: aut, ut rei fama per totum volaret orbem. *Fides enim vestra, inquit, annuntiat in toto mundo.* Fides, non disceptationes, non questiones, non syllogismi: quamquam multa illic erant, quæ doctrinam impedirent. Etenim Romani, qui super imperium orbis adepti erant, altum præsebant, in divitiis ac voluptatibus vitam agentes: prædicationem vero adferrebant piscatores Judæi et ex Judæis orti, quæ gens invida et execranda omnibus erat, et crucifixum adorare jubebant, qui in Judæa educatus fuerat; ac cum doctrina vitam duram præscribebant doctores hominibus voluptati deditis, et ad præsentia solum inhiantibus. Ad hæc, qui ista untabant, pauperes erant, idiotæ, ignobiles ex ignobilibus orti. At horum nihil verbi cursum impedivit:

tanta erat crucifixi potentia, ut verbum undique spargeret. *Annuntiat, inquit, in toto mundo.* Non dixit, Manifestatur; sed, *Annuntiat, ac si omnes in ore ferrent.* Id vero Theosalonicensibus, testificans aliud addit: cum dixisset enim, *A vobis personaliter verbum Dei, subdit, Ita ut non opus sit nobis loqui aliquid (1. Thess. 1. 8).* Discipuli namque in doctorum gradu, cum fiducia loquendi omnes instabant et ad se traherent. Nusquam prædicatio sistebat, sed igitur vehementius totum pervadebat orbem. Hoc autem loco solum dicitur, quod annuntiat. Bene dixit, quia *Annuntiat, ostendens nihil addendum dictis esse, nihil demendum: nuntii enim hocopus est, ut ea solum quæ dicta sunt afferat.* Ideoque sacerdos nuntius seu angelus vocatur, quia non sua, sed ea, quæ mittentis sunt, annuntiat. Atqui Petrus illic prædicavit; sed ipsius acta, et sua esse dicit: sic, ut supra dixi, ab invidia omnimoda liber. *9. Testis enim est mihi Deus, cui servio in spiritu meo, in evangelio Filii ejus.*

2. Ex apostolicis visceribus hæc verba profiscuntur, paternæ curæ sententia est. Quid vero sibi vult, et qua de causa Deum vocat testem? De affectu suæ sermo erat. Quia igitur novum illos viderat, ideo nullum hominem, sed eum, qui in corda penetrat, vocavit testem. Postquam enim dixerat, *Amo vos, et signum attulerat quod frequenter precaretur, et quod vellet ipsos adire: cum hoc palam non esset, ad fide dignum testimonium confugit. An poterit quisquam vestrum gloriari, quod memoriam faciat domi precans plenitudinis Ecclesiæ? Non pnto. Sed Paulus non pro una civitate, sed pro toto orbe Deum precabatur; idque non semel, non his, non ter, sed assidue. Quod si assidue in memoria quempiam circumferat, non nisi ex caritate magna fieri possit: non in precibus circumferre, idque indesinenter, cogita quanti sit affectus et amoris. Cui autem dicit, *Cui servio in spiritu meo, in evangelio Filii ejus, Dei gratiam simul, et humilitatem suam nobis exhibet. Dei gratiam, quod tantam rem ipsi commiserit; humilitatem suam, quia non studio suo, sed Spiritus auxilio totum adscribit. Cum autem evangelium addit, ministerii genus indicat. Nam multi et diversi sunt ministerii modi, cultusque similit. Quemadmodum enim apud reges omnes sub uno suo principe, sed non idem omnes ministerium exercent: alius enim exercitui imperat, alius urbes regit, alius in penuria pecunias servat: sic et in spiritualibus, alius per fidem Deum colit ipsique servit, vitamque suam recte instituit: alius hospites excipit, alius inopam curam gerit: quemadmodum etiam apud apostolos Stephanus per viduarum presidium et curam Deo serviebat; alius per doctrinam verbi; ex quorum numero Paulus erat, qui in prædicatione evangelii Deo serviebat: et hic erat ipsius servitutis modus: hoc enim ipsi commissum fuerat. Ideo non modo Deum testem vocat, sed id sibi conceditum esse dicit, declarans se cui talia commissa**

fuertant, committentem sibi in testem pro re falsa numquam vocatum fuisse. Ad hæc etiam illud vult ostendere, caritatem et curam quam de illis gerebat necessariam esse. Ne dicrent enim: Tu quis es, et unde civitatis tantæ ac regiæ curam te suscipere dicis? ostendit illam sum sollicitudinem necessariam esse: siquidem hic illi sergitius modus constitutus est, ut evangelium annuntiet. Nam is, cui hoc munus traditum est, necessario debet eos, qui verbum suscipiunt, semper in mente habere. Aliud etiam significat, cum dicit: *In spiritu meo*: quod nempe longe sublimior erat hæc religio quam gentilis et Judaica: nam gentilis et erronea et carnalis erat, Judaica autem vera quidem, sed carnalis et ipsa erat; Ecclesiæ porro cultus, gentili contrarius, Judaico autem longe sublimior est. Non enim oves, vitulos, fumum et nidorem cultus noster adhibet, sed per animam spirituales fit: quod ostendens Christus dicebat: *Spiritus est Deus, et eos qui illum adorant, in spiritu et veritate adorare oportet* (Joan. 4. 24). *In evangelio Filii ejus*. Cum superius dixisset evangelium Patris esse, hic Filii esse dicit: ita indifferenter Patris et Filii dicitur. Edidit enim a beata illa voce, quæ Patris suus Filii esse, et quæ Filii item Patris. *Omnia enim, inquit, tua mea sunt, et mea tua sunt* (Joan. 17. 10). *Ut indesinenter memoriam vestri faciam in precibus meis* (Ibid.). Hoc germanæ caritatis est. Et videtur quidem unum dicere, dum quatuor ponit: quod memor sit. quod indesinenter, quod in precibus, quodque pro magnis rebus precetur. 10. *Orans si quo modo aliquando prospere possim, volente Deo, venire ad vos*. 11. *Desidero enim videre vos*. Videtur summe optantem illos videre, neque id facere præter Dei placitum volentem, sed amorem Dei timore mixtum gerentem? Amabat quippe illis et ad illos festinabat; sed licet amaret, non præter Dei placitum videre cupiebat. Hæc est germana caritas: non sicut nos, qui utrinque a caritatis legibus excidimus: nam vel neminem amamus, vel si amemus, id præter Dei placitum facimus; utrumque contra divinam legem facientes. Si hæc dicta onerosa, onerosiora certe sunt si fiant.

3. Et quomodo, inquit, præter Dei placitum amamus? Quando Christum famo tabescentem despiciamus, filiis autem, amicis et cognatis plus quam necesse est elargimur. Imo potius quid opus est sermone ulterius progredi? Nam si suam quisque conscientiam examinaverit, plurimis in rebus hoc a nobis factum esse deprehendet. At beatus vir ille non talis erat, sed amare, et ut par est amare sciebat, atque, etsi omnes in amore vinceret, caritatis tamen modum non transgrediebatur. Vide ergo utrumque examine in illo abundare, et Dei timorem et Romanorum dilectionem. Nam quod indesinenter precaretur, et re non impetrata non tamen desisteret, ardentis erat amoris; quodque amando persisteret Dei nutui obsequens, summæ pietatis erat. Alibi etiam cum ter Dominum rogasset, nec impetrasset, imo contrarium sibi accidisset, gratias egit maximas quod repulsam

tulisset (2. Cor. 12. 8): sic ille in omnibus ad Deum se convertebat. Hic autem accepit quidem, sed non quando petebat; sed tardius, nec moleste tulit. Hæc porro dico, ut non ægre feramus quando non exaudimur, vel cum tardius exaudimur. Non enim sumus Paulo meliores, qui de utroque gratias egit, et quidem jure merito. Quia enim manus omnia gubernanti se semel dederat, et cum tanta subiectione, quantum lutum figulo; quo ducebat Deus, illo sequebatur. Cum dixisset ergo precari se ut illos videret, causam de-iderii addit. Quænam illa est? *Ut aliquid impertiam vobis gratiæ spiritualis ad confirmandos vos*. Non enim sine causa, ut multi jam superfluas inutilisque peregrinationes suscipiunt, illo se conferre volebat, sed, pro necessariis urgentibusque negotiis: id quod ille clare non enuntiat, sed ænigmatice. Neque enim dixit, *Ut doceam vos, ut institutam, ut quod deest impleam*; sed, *Ut quid impertiam*; indicans se non sua dare illis, sed quæ accepit tradere. Hic etiam modeste loquitur, cum dicit, *Ut aliquid*. Paululum, inquit, et secundum meum modulum. Et quidnam est illud paululum, quod jam daturus est? Illud est, inquit, *Ad confirmandum vos*.

Gratia non excludit mercedem ex proposito voluntatis partam. — Ergo ex gratia illud est, non vacillare, sed firmiter stare. Gratiam vero cum audis, cave putes excludi mercedem illam ex proposito voluntatis: gratiam enim dicit, non quod propositi laborem reprobet, sed ut arrogantiam fastum succidat. Ne itaque, quia Paulus illud gratiam vocavit, animo concidas. Grati enim animi causa solet recte facta gratiam vocare, quoniam in hisce non multa ægenuis superna gratia. Cum dixit autem, *Ad confirmandos vos*, latenter indicat egero illos magna correctione. Hoc enim vult significare: A multo tempore desiderabam et in optato habebam vos videre, non alia de causa, quam ut vos confirmarem et probe stabilirem in timore Dei, ut ne perpetuo vacilletis. At non ita dixit; sic enim illos perstrinxisset; sed alio modo remissiusque id ipsum subindicat: cum enim dicit, *Ad confirmandos vos*, hoc ipsum significat. Deinde, quia illud valde modestum erat, vide quomodo per ea quæ addit illud mitiget. Ne dicent enim: Quid ergo, an vacillamus? an circumagimur, et tua equidem lingua ut firmiter stemus? hæc prævertit objectionem his verbis: 12. *Hoc est autem, simul consolari in vobis per mutuan fidem, vestram et meam*. Ac si diceret, Ne suspicemini me accusandi causa id vobis dixisse: non hac mente loquutus sum; sed quid volui dicere? Multas passis estis ærumnas ab iis, qui vos sunt persecuti: vos ergo videre desideravi, ut consolarer; imo potius non ut consolarer tantum, sed etiam ut ipse consolationem acciperem.

4. Vide sapientiam doctoris. Dixit, *Ad confirmandas vos*. Noverat grave et onerosum discipulis esse illud quod dixerat, et addit, *Ad consolandum vos*. Sed illud quoque molestum erat, non perinde tamens

1 Curs legit, in timore et amore.

τῷ τὸ κήρυγμα εὐαγγελίζεσθαι λατρώων· καὶ ὅσως ἦν ὁ τῆς δουλείας αὐτοῦ ἔρπος· τοῦτο γὰρ ἦν ἐπιταγ-
 μένος. Διὰ τοῦτο οὐ μάρτυρα καλεῖ τὸν Θεὸν μόνον,
 ἀλλὰ καὶ ὅσπερ ἐνεπιστάθην λέγει, δεῖκνυς ὅτι οὐκ ἂν
 τηλικαῦτα ἐχειρήσθαι, τὸν ἐμπροσθέντα μάρτυρα
 ἐπὶ φευδάν ἐκάλεσε. Ἐμετὰ δὲ τούτου κἀκαίον δεῖξαι
 βούλεται, τὴν ἀγάπην τὴν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὴν φρον-
 τίδα ἀναγκαίαν ὄσαν. Ἰνα γὰρ μὴ λέγωσι, Ἔν τίς ὦν
 καὶ πῶθεν, πῶδιν οὕτω μεγάλην καὶ βασιλικωτάτην μερι-
 μῆν φησὶ; δεῖκνυς ἂν ἀναγκαίαν ὄσαν αὐτῷ τὴν τοιαύ-
 την φροντίδα, εἰ γὰρ αὐτῷ τῆς δουλείας ὅστος ὁ τρόπος
 ἐπιτάσσεται, τὸ καταγγέλλειν τὸ Εὐαγγέλιον. Ὁ γὰρ
 τοῦτο ἐγκεκρίσμενος ἀνάγκην ἔχει τοὺς μέλλοντας
 ὑποθέσθαι τὸν λόγον διακονῆς ἔχειν ἐπὶ τῆς βιαιότητος.
 Ἄηλο δὲ καὶ ἕτερον πρὸς τοὺς αἰπῶν, Ἐν τῷ πνεύ-
 ματι μου· τὸν πῶδιν καὶ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἰου-
 δαϊκῆς λατρείας· ἀνωτέρα αὐτῆ. Ἡ μὲν γὰρ Ἑλληνικῆ,
 καὶ πεπλανημένη καὶ σαρκική· ἡ δὲ Ἰουδαϊκῆ, ἀληθῆς
 μὲν, σαρκική δὲ καὶ αὐτῆ· ἡ δὲ τῆς Ἐκκλησίας, τῆς
 μὲν Ἑλληνικῆς ἐναντία, τῆς δὲ Ἰουδαϊκῆς ὑψηλότερα
 πολλῶν τῷ μέτρῳ. Οὐ γὰρ διὰ πρῶτόν τι καὶ μόνον
 καὶ κτιστοῦ ὁ τῆς ἡμετέρας λατρείας ἔρπος,
 ἀλλὰ διὰ ψυχῆς πνευματικῆς ὅσπερ καὶ ὁ Χριστὸς
 ἠρώων λέγει· *Ἦνευμι ὁ Θεός, καὶ τοὺς ἀρρακτερόντας
 αὐτῶν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ ἀρρακτεῖν.*
 Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ. Ἀνωτέρω εἰπὼν
 τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Πατρὸς εἶναι, ἐνταῦθα τὸ Ἰησοῦ αὐτὸ
 φησιν· ὅσως ἀδιάφορον καὶ Πατρίδος καὶ Ἰησοῦ λέγειν.
 Καὶ γὰρ ἔμαθε παρὰ τῆς μακαρίας ἐκείνης φωνῆς, ὅτι
 τὸ τὸ Πατρὸς τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Πατρὸς·
Πάντα γὰρ, φησὶ, τὰ ἐμὰ σὰ ἐστί, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ.
*Ὡς ἀδιαιρέτως μετὰ τὸν ἴδιον ποιούμεν ἀπὸ τῶν
 προσωνύμων [459] μου. Τοῦτο γνωρίζαι ἐπιτέ. Καὶ
 δοκεῖ μὲν ἔν τῳ λέγειν, τέσσαρα δὲ τίθησιν ἐνταῦθα, καὶ
 δεῖ μνησθῆναι, καὶ δεῖ ἀδιαιρέτως, καὶ δεῖ ἐν εὐχαίς,
 καὶ δεῖ ὑπὲρ μεγάλων πραγμάτων. Δεδύκτος, εἰ πως
 ᾄδῃ ποτὲ εὐδοκῶδῆσθαι ἐν τῷ δελημίᾳ τοῦ Θεοῦ
 ἐλλείπει πρὸς ἡμᾶς. Ἐπιτοῦθ γὰρ ἰδεῖν ἡμᾶς. Ὅρξ
 καὶ ὠδίνοντα αὐτοὺς ἰδεῖν, καὶ οὐκ ἀνεχόμενον παρὰ τὸ
 τῷ Θεῷ δοκοῦν ἰδεῖν, ἀλλὰ κεκαρσμένον φῶδι Θεοῦ τὸν
 πόδον ἔχοντα; Ἐφίλει μὲν γὰρ αὐτοῖς, καὶ ἠλείγετο
 πρὸς αὐτούς· οὐ μὲν, ἐπειδὴ ἐφίλει, παρὰ τὸ τῷ Θεῷ
 δοκοῦν ἐβούλετο ἰδεῖν. Αὐτῆ ἡ γνησία ἀγάπη, οὐχ οὗ
 ἡμεῖς οἱ ἀμφοτέρωθεν τῶν νόμων τῆς ἀγάπης ἐκπί-
 ποτεσι. Ἡ γὰρ οὐδὲν φιλοῦμεν, ἡ ἐπιείκην φιλήσωμεν
 ποτεσι, παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν φιλοῦμεν, ἀμφοτέρω παρὰ
 τὸν θεῖον ποιούντες ὁ νόμον. Εἰ δὲ φορικτὰ ταῦτα λεγ-
 μένα, φορικτώτερα γίνονται.*

γ'. Καὶ πῶς παρὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν φιλοῦμεν, φησὶν;
 Ὅταν τὸν μὲν Χριστὸν λιμῷ τηκόμενον περιορώμεν,
 παιοὶ δὲ καὶ φίλος καὶ συγγενεῖον ὑπὲρ τὴν χρεῖαν
 παρέχωμεν. Μῆλλον δὲ τῆ χρεῖ περαιτέρω τὸν λόγον
 προάγειν; Ἐάν γὰρ τὸ ἐαυτοῦ συνειδῆς ἕκαστος ἐξ-
 ἐτάσῃ, ἐπὶ πολλῶν τοῦτο εὐφρασε γινόμενον πραγματώμα.
 Ἄλλ' οὐκ ὁ μακάριος ἐκείνος τοιοῦτος ἦν, ἀλλ' ᾄδει
 καὶ φιλεῖ, καὶ φιλεῖν γὰρ χρεῖ, καὶ γὰρ προσοικῶν ἦν, καὶ
 πάντας νικῶν τῷ φιλεῖν, οὐχ ὑπερβῆαι τῆς ἀγάπης
 τὸ μέτρα. Ὅρα γοῦν ἀμφοτέρω μὲν ὑπερβολῆς ἐν
 αὐτῷ βρῶσιν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ φῶδι, καὶ τὸν τῶν
 Ῥωμαίων πόδον. Τὸ μὲν γὰρ ἐργικῶς εὐχεσθαι, καὶ
 μὴ τυγχάνοντα μὴ ἀφίστασθαι, ἀγάπης σφοδρᾶς ἦν· τὸ
 δὲ ἀγαπῶντα μένειν ἂ τῷ τοῦ Θεοῦ νεύματι ἐκινετα,

εὐλαβεῖς ἐπιταμέντης. Ἄλλα γὰρ μὲν οὐν· τρὶς τὸν
 Κύριον παρακαλέσας; οὐ μόνον οὐκ ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ τὸ
 ἐναντίον, μὴ λαβῶν, χάριν ἔγωγ τοῦ παρακουσθῆναι
 πολλῇ· οὕτω πρὸς τὸν Θεὸν ἐν ἅσπασιν ἔδραπεν. Ἐν-
 ταῦθα δὲ ἔλαβε μὴ, οὐχ ὅσα δὲ ἤτησεν, ἀλλὰ βραβεῖος,
 καὶ οὐδὲν ὁ ἐνευθεν εἰδουσαγενε. Ταῦτα δὲ λέγει, ἵνα
 μὴ ἀπαλλόμενοι μὴ ἀκούμενοι, ἡ βραβεῖος ἀκούμενοι.
 Οὐ γὰρ ἔμεν Παῦλον βελτίους, δεῖ ἐπ' ἀμφοτέροις χάριν
 ὁμολογεῖ· καὶ μάλα εἰκότως. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ ἐκείνου ἔβουκε
 τῆ πάντα κυβερνώση χειρὶ, καὶ μετὰ τοσαύτης ὑποτα-
 γῆς ὑπέθεκε, μεθ' ὅσως ὁ πῆλός τῷ κερμαί, ἤπερ
 ἦγεν ὁ Θεός, ἠκολούθει. Εἰπῶν τοίνυν, δεῖ τῆσθε ἰδεῖν
 αὐτοὺς, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐπιθυμίας. Τίς δὲ
 ἐστὶν αὐτῆ; Ἰνα τὴ μεταδῶ χάρισμα ἄπὸν πνευματι-
 κῶν εἰς τὸ στεριχθῆναι ἡμᾶς. Οὐ γὰρ ὁμῶν, ὅσπερ
 πολλοὶ νῦν περιττὰς καὶ ἀνοήτους ἀποδημίας ποιοῦν-
 ται, οὕτω καὶ ἐκεῖνος, ἀλλ' ὑπὲρ ἀναγκαίαν καὶ σφό-
 δρα κατεπιγόντων· καὶ σαφῶς μὲν λέγειν τοῦτο οὐ
 βούλεται, αἰνιγματώδως δὲ. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ἰνα δι-
 δάξω ἡμᾶς, ἵνα κατηχῶμαι, ἵνα τὸ λαῖπον ἀνακληρώσω,
 ἀλλ' Ἰνα τὴ μεταδῶ, δεῖκνυς ὅτι οὐ τὰ αὐτοῦ αὐ-
 τοῖς δίδωσιν, ἀλλ' ἄπερ ἔλαβε μεταδίδω. Καὶ ἐνταῦθα
 δὲ μετριάσει πάλιν εἰπῶν· Ἰνα τι. Μικρὸν τι, φησὶ,
 καὶ ἐμοὶ σύμμετρον. Καὶ τὸ ποτὲ ἐστὶ τὸ μικρὸν τοῦτο,
 οὐ μέλλεις νῦν ἰ μεταδίδωναι; Τοῦτο δὲ ἐστὶ, φησὶν,
 Εἰς τὸ στεριχθῆναι ἡμᾶς.

Ἄρα καὶ τοῦτο χάριτος, τὸ μὴ σαλεύεσθαι, ἀλλ'
 ἐστάναι βεβαίως. Χάριν δὲ ἴταν ἀκούσης, μὴ νομίσης
 ἐκβεβλήσθαι τὸν ἀπὸ τῆς προαιρέσεως μισθόν· χάριν
 γὰρ εἶπεν, οὐχὶ τὸν ἐκ προαιρέσεως ἀτιμάζον πόδον,
 ἀλλὰ τὸν ἐξ ἀπονοίας ἀποτεμένους τύπον. Μῆ τοίνυν
 ἐπειδὴ Παῦλος αὐτὸν χάρισμα ἐκάλεσεν, ἀναστήσει. Ὅλα
 γὰρ δὲ εὐγνωμοσύνην πολλὴν καὶ τὰ κατορθώματα
 χαρίσματα καλεῖν, διὰ τὸ καὶ ἐν τοῖσιν πολλῆς ἡμᾶς
 θεῖσθαι τῆς ἀνωθεν βοήθης. Εἰπῶν δὲ, Εἰς τὸ στερι-
 χθῆναι ἡμᾶς, λαυθανόντως ἔβριζε δεομένους πολλῆς
 διορθώσεως. Ὁ γὰρ βούλεται εἰπεῖν, τοῦτο ἐστὶν· Ἐκ
 πολλοῦ τοῦ χρόνου ἐπιθύμουν καὶ τυχόμεν ἡμᾶς ἰδεῖν,
 δεῖ ἕτερον μὲν οὐδὲν, ἵνα δὲ ἡμᾶς βεβαίως, στρέψω τε
 καὶ πῆξω καλῶς εἰς τὸν τοῦ Θεοῦ φῶδον ε, ὥστε μὴ σα-
 λεύεσθαι διγνηκῶς. Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπεν· Ἐπλήξε
 γὰρ ἂν· ἔτερως δὲ ὑπεμένους τὸ αὐτὸ ἀνιένεται· ὅταν
 γὰρ εἴπῃ, Εἰς τὸ στεριχθῆναι ἡμᾶς, τοῦτο ἔθλο.
 Ἐτα ἐπειδὴ καὶ τοῦτο σφόδρα φορικτὸν ἦν, ἔρα πῶς
 αὐτὸ παραμυθεῖται διὰ τῆς ἐπαγωγῆς. Ἰνα γὰρ μὴ
 λέγωσι· Τί γὰρ; σαλευόμεθα, περιφερόμεθα, καὶ τῆς
 παρὰ σοῦ δεινότητος γλώττης εἰς τὸ στήνα βεβαίως,
 προλαβὼν ἀναγεῖ τὴν τοιαύτην ἀντιθήρησιν, οὕτω λέγων·
 Τοῦτο δὲ ἐστὶ συμπαρακληθῆναι ἐν ὅπῃν εἰά τῆς
 ἐν ἀλλήλοισιν αἰτεσις, ὅπως τε καὶ ἐμοῦ. Ὡ· ἀν εἶ-
 λεγε· Μῆ ὑποπέσθητε, δεῖ κατηγορῶν ὡς ἐπὶν·
 οὐ ταύτῃ τῇ γνώμῃ ἐβεβεγάμην τὸ βῆμα, ἀλλὰ τί ποτὲ
 ἐστιν, ὅπερ ἠβουλήθησιν εἰπεῖν; Πολλὰ ὑπεμένεται
 θλίψεις, ὅπν τὸν δικαιοσύνης περαντιένουσαν· ἐπιθυ-
 μησα τοίνυν ἡμᾶς ἰδεῖν, ἵνα παρακαλέσω, μῆλλον δὲ
 οὐχ ἵνα παρακαλέσω μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸς παρὰ-
 κλάσω δέξωμαι.

δ'. Ὅρα σοφίαν διδασκάλου. Εἶπεν, Εἰς τὸ στεριχθῆναι
 ἡμᾶς· οἶδε βαρὺ καὶ φορικτὸν τὸ εἰρημένον τοῖς μαθη-
 ταῖς ὄν, καὶ λέγει, Εἰς τὸ παρακληθῆναι ἡμᾶς. Ἄλλὰ
 οὐχ ὅσο το βαρὺ πάλιν, οὐχ ὅσο μὴ ὄν τὸ πρότερον,

^a ἰδεῖν ἐκάλεσε. ^b Τῶν, ποιούμεν πάντοτε ἐπὶ. ^c Αἰλι, ποιούμεν. ^d Αἰλι, ἀποφῶντα οὕτω μέλλεις.

^a Quiaque, οὐδὲ. ^b Mss., ἡλλεις ἡμῶν. ^c Εἰς, Θεοῦ λόγος, ὥστε. Αἰλις Θεοῦ φῶδον καὶ λόγον, ὥστε. ^d Mss., ὑπομένετε.

βαρὶ δε δμως. Ὑποτάμνται τοίνυν καὶ τούτου πᾶν τὸ φρετικὸν, λεπίων πανταχῶθεν τὸν λόγον, καὶ ποιῶν εὐ-
παράδεικτον. Ὀὐ γὰρ ἀπίως εἶπε, Παρακλήθῃναι, ἀλλὰ,
Ἐμπρακτικῶς, καὶ οὐδὲ οὕτω ἤραδσθῃ, ἀλλὰ καὶ
ἐπιτραν εισάγει πλῆσιον βαρπαιαν, εἰπὼν· *Διὰ τῆς ἐν*
ἁ.λλ.ῆ.λο.ι.σ. πί.σ.τ.ε.ω.ς. ὁ.μῶ.ν. τε. καὶ. ἑ.μ.οῦ. Βαβα, πῶς
ἢ καταπροφουρῇ; ἔβλεπε καὶ ἑαυτὸν ἐκείνων δοξόμενον,
οὐκ ἐκείνους τούτου μόνον· καὶ τοὺς μαθητὰς ἐν τάξει
διδασκάλων ἐκάθισεν, οὐδεμίαν ὑπερχῆν ἀφελῆ μέναι
παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ πολλὴν τὴν ἰσοτιμίαν ἐπιδειξάμενος.
Κεινὸν γὰρ ἔστι τὸ κέρδος, φησί, καὶ ἐγὼ τῆς παρ'
ὁμῶν δόξαμι παρακλήσεως, καὶ ὁμοίως [441] τῆς παρ' ἑμοῦ.
Καὶ πῶς τοῦτο γίνεται; Διὰ τῆς ἐν ἁ.λλ.ῆ.λο.ι.σ. πί.
στ.ε.ω.ς. ὁ.μῶ.ν. τε. καὶ. ἑ.μ.οῦ. Καθάρπ. γὰρ ἐπὶ πυρὸς ἂν
πολλὰς τῆς συναγωγῆς λαμπάδας, λαμπρὰν ἀνάπτει τὴν
φλόγα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πιστῶν γίνεται πέφικεν.
Ὅταν μὴ γὰρ καθ' ἑαυτὸς ὤμεν διανοασαμένοι, ἀθυρο-
τεροὶ πῶς ἔσμεν· ἔσταν δὲ ἰδόντες ἀλλήλους τοὺς οἰκίους
περιπλεκόμενοι μέλει, πολλὴν δεχόμεθα τὴν παρακλή-
σιν. Μὴ γὰρ μοι τὸν παρόντα καιρὸν ἐξετάσεις, καθ' ὅν
τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι κατὰ νόμον καὶ πόλιν, καὶ ἐν αὐτῇ
τῇ ἔρημῳ πολλὰ τῶν πασιεύονται τὰ τάγματα, καὶ
πᾶσα ἀσέβεια ἐξηλθάνει, ἀλλ' ἐνδοσόν κατ' ἐκείνους
τὸν καιρὸν, ὅσον ἦν ἀγαθὸν καὶ ἁγίου ἰστοῦν. Ἰδεῖν τοὺς
μαθητὰς, καὶ οὐδ' ἀδειφῶν. ἀδειφῶδες ὀφθῆναι ἐξ ἄλλης
πόλειως ἐπελάθοντας. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον τὸ λεγόμε-
νον ποιῆσω, ἐπὶ ὑποδείγματός τὸν λόγον ἀγάγωμαι. Εἰ
γὰρ συμβαίη ποτὲ καὶ γένοιτο, ὃ μὴ γένοιτο, ἀνευχθέν-
τες εἰς τὴν Ἡερῶν γῆν ἢ Σκυθῶν ἢ βαρβάρων ἑτέρων
ἐπιπαρθῶν κατὰ δύο καὶ τρεῖς ἐν ἐκείναις ταῖς πόλεσιν,
εἶτα ἐλαίφνης τινά τῶν ἐνευθεν εἰδὲ ἐπαλθάντα, ἐνόη-
σον ὅσον ἂν ἐκαρπωσάμεθα τὴν παραμυθίαν. Οὐχ ὀρᾷτε
καὶ τοὺς ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις ὄντας, εἰ τινα τῶν ἐπιτη-
δείων ἰδοὺν, ἀνισταμένους καὶ ἐπετραμένους ὑπὸ τῆς
ἡθούλης; Εἰ δὲ αἰχμαλωτῆ καὶ δεσμωτηρῶν παραβάλλω
τοὺς τότε καιροὺς, μὴ θαυμάσιον· πολλὴ γὰρ χαλεπώ-
τερα τοῦτον ἐπαγοὺν ἐκείνους, διανοασαμένους καὶ ἑλαυνο-
μένοι, καὶ λιμῷ καὶ πολέμοις αὐζώντες, καὶ καθημερι-
κοὺς θανάτους τρέμοντες, καὶ ὑποκπιούτετες καὶ φίλους
καὶ οἰκίους καὶ συγγενεῖς, καὶ καθάπερ ἕξινην τὴν
οἰκουμένην οἰκόντες, μᾶλλον δὲ πολλῶν τῶν ἐν ἄλλοις
διατριβόντων χαλεπώτερον. Διὰ τοῦτο φησι (Ἐἰς
τὸ στήριχθῆναι ὁμᾶς, καὶ συμπαρακληθῆναι διὰ τῆς
ἐν ἁ.λλ.ῆ.λο.ι.σ. πί.σ.τ.ε.ω.ς.) *ἴ.τ.οῦ.τ.ο. δὲ. ἔ.μ.ε.γ.εν.*, οὐχ ὅτι αὐτεὶ
χρῆζον τῆς παρ' ἐκείνων συμμαχίας, ἀπαγε· πῶς γὰρ
ὁ τῆς Ἐκκλησίας σῦλος, ὁ σίδηρος καὶ πέτρας στερέβ-
τερος, ὁ πνευματικὸς ἀδάμας καὶ μωρίας ἀρκούν πόλει-
σιν); ἀλλ' ἵνα μὴ καταφορικὸν ποιῆσθαι τὸν λόγον μηδὲ
σοφορῶν τῆς ἐπιτιμίας, καὶ αὐτεὶ δεσπαῖσι τῆς παρα-
κλήσεως ἕλγε τῆς ἐκείνων. [Ἐ] δὲ τις ἐνταῦθα παρακλή-
σιν καὶ εὐφροσύνην τὴν ἐπὶ τῆς πίστεως αὐτῶν ἐπίδοσιν
λέγοι, καὶ ταύτης δεσπαῖσι τὸν Παύλον, οὐκ ἂν οὐδὲ οὔ-
τως ἀμάρτοι τοῦ λόγου. Εἰ οὐκ καὶ ἐπιθυμίας, φησί, καὶ
εὐχῆ, καὶ μέλλεις παρακλήσεως ἀπολαῖνει, καὶ παρα-
κλήσεως μεταδίδωναι, τί τοῦ κλιθῶν ἐλθεῖν; Ταύτην
τοίνυν λῶν τὴν ὑπόνοιαν, ἐπιγγαγῆ· *Ὁὐ. ἔ.μ.ε.λ.ο. δὲ.*
ὁ.μῶ.ν. ἀ.ρ.χ.ο.ν. ε.σ.τ.ε.ρ.α.ς. *ἔ.π.ε.κ.κ.α.τ.ε.ρ.α.ς.* *π.ρ.ο.σ.τ.ο.μ.ῆ.θ.ῆ.ν.* ὁ
ἔ.μ.ε.λ.ο.ῖ.ν. π.ρ.ὸς. ὁ.μᾶ.ς, καὶ ἐκωλύθη ἄχρι τῆς δευτέρου.
Ὅρα μὴ τὸν δουλικῆς ὑπακοῆς, καὶ πολλῆς εὐγνωμοσύ-
νης ἀπέδειξιν. Ὅτι μὴ γὰρ ἐκωλύθη, λέγει· διὰ τὴν εἰδὲ,
οὐκίται. Οὐ γὰρ ἐξετάζει τοῦ δεσπότητος τὸ πρόσταγμα,

ἀλλὰ πείθειται μόνον· καίτοι γὰρ εἰδὲ ἦν διαπορθῆσαι,
τῶνος ἐκεῖνον πᾶν οὐτὸν λαμπρὸν καὶ μεγάλην, καὶ πρὸς
ἦν ἅπασα ἔβλεπεν ἢ οἰκουμένη, ἐκώλυσε ὁ Θεὸς ἀπα-
λαῦσαι διδασκαλίαν [442] τούτου, καὶ ἐπὶ χρόνον τοῦτο-
τον. Ὅ μὴ γὰρ τῆς κρατοῦσῆς πόλειως παρηνόμενος,
καὶ τοῖς ἀρχομένοις βέλεις ἔπει· ὁ δὲ τὴν βασιλικωτέ-
ραν ἀφελῆ, τοὺς δὲ ὑπερχῆς κρεθραίου, τὸ κεράλιον
εἶχεν ἠμελημένον. Ἄλλ' ὁμως οὐδὲν τούτων περιεργά-
ζεται, ἀλλὰ παραχωρεῖ τῇ τῆς προνοίας ἀκαταλίπτη,
τὸ τε ἑμμελῆς ἐπιδεικνόμενος τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, καὶ
κραινῶν πάντας ἡμᾶς μηδέποτε τὸν Θεὸν ἀπατεῖν εἰ-
θύντας τὸν γινομένον, καὶν δοξῆ πολλοῦς θεωρῶνται τὰ
πραττόμενα. δεσπότητος μὴ γὰρ ἔστι μόνον τὸ ἐπιτά-
τειν, βούλην· ὁ δὲ τὸ πείθεισθαι. Διὰ τοῦτο, ὅτι μὴ ἐκω-
λύθη, λέγει· τῶνος δὲ ἐκεῖνον, οὐκίται. Οὐδὲ γὰρ ἰγὼ
οἶδα, φησί. Μὴ τοίνυν ἔρωτα με Θεοῦ βουλήν ἢ γνώμην.
Οὐδὲ γὰρ ἔρει τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι· *Ἔ. μ. ἐ. πο. ἰ. σ. τ. ο. υ.*
ο. υ. τ. α. ς. ἴτος γὰρ ἐκεῖνον, εἰπέ μοι, καὶ ζητήσαί μαιδιν;
οὐκ οἶσα, ὅτι μέλει πάντων αὐτῶν, ὅτι σοφός ἐστιν, ὅτι
οὐδὲν ἀπίως ἔργάται καὶ εἰσῆ; ὅτι τὴν γεγεννηκότων
σε μᾶλλον φρεῖ, καὶ παρὰς ἐκ πολλοῦ τὸ παριόντος
ὑπερβαίνει φιλοστοργίαν, καὶ μητρός κηθμοναίαν; Μη-
δὲν οὐκ πλέον ζῆται, μηδὲ πρόβαιεν παραιτέρω· καὶ
γὰρ ἀρκεῖ οὐ ταῦτα εἰς παραμυθίαν· ἐπεὶ καὶ τότε σο-
φὸς ὠκονόμητο ὁ τῶν Ὑραμίων ἃ. Εἰ δὲ τὸν τρόπον
ἀγνοεῖς, μὴ δυσχεραίνε· τοῦτο γὰρ πίστεως μέλιστα,
τὸ καὶ ἀγνωστοῦ τὸν τρόπον τῆς οἰκονομίας, δεχέσθαι
τὸν περι προνοίας λόγον.

ε'. Κατορθώσας τοίνυν ἔσπερ ἐποῦδαζεν ὁ Παῦλος (οἱ δὲ
τοῦτο ἦν; Τὸ δεῖξαι, ὅτι οὐ καταφορῶν αὐτῶν οὐκ
ἤχετο, ἀλλὰ καὶ σφοδρὰ ἐπιθυμῶν ἐκωλύστο), καὶ τὴν
ἐγκλημα ἀποδοσάμενος τῆς βουβρίας, καὶ πείσας ὅτε
αὐτῶν οὐχ ἦτον ἐκείνους· ὁ ἰδεῖν αὐτοὺς ἐπιθυμῶν· πάλιν
καὶ δε' ἑτέροις ἀνεκείνους τὴν ἀγάπην. Οὐδὲ γὰρ,
ἐπειθὲ ἐκωλύθη, φησί, ἀπέστην τοῦ ἐπιχειρεῖν, ἀλλ'
αἰ μὴ ἐπιχειροῖν, ἀεὶ δὲ ἐκωλύσθαι, οὐδέποτε δὲ ἀφ-
ιστάμην, τῷ μὴ δεῖξαι τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀντιπίπτω,
τὴν δὲ ἀγάπην τῆρῶν. Διὰ μὴ γὰρ τοῦ προτίθεσθαι καὶ
μὴ ἀφίστασθαι τὸ φηρῶν ἐπιεικίζοντο· διὰ δὲ τοῦ κω-
λύεσθαι καὶ μὴ ἀντιτίειν τὴν περὶ τὸν Θεὸν ἅπασαν
ἀγάπην ἃ ἔδῃλω. Ἴνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν
ὁμῆν. Καίτοι καὶ ἀνωκέρω τὴν αἰτίαν εἶπε τῆς ἐπιθυ-
μίας, καὶ αὐτῷ πρόπεισσαν ἔβλεπεν, ἀλλ' ὁμως καὶ ἐν-
ταῦθα αὐτὴν τίθεισι, σφοδρῶς ἐκκαθαίρων αὐτὴν τὴν
ὑπόνοιαν. Ἐπειθὲ γὰρ περιβλεπτος ἦν ἢ πόλις, καὶ
λόγῃ πανταχῶ γῆς καὶ θαλάττης τοιαύτη, καὶ ἡ τῆς
ἰστορίας αὐτῆς ἐπιθυμία μόνῃ πολλοὺς ἀποθημίας πρό-
φασιν γέγονεν· ἵνα μὴ καὶ περὶ τοῦ Παύλου τοιοῦτόν
τι νομιστοῖ, μηδὲ ὑποκπιούσων, ὅτι ἅπλις τῆς οἰκειώ-
σει αὐτῶν ἐγκαλωτηζόμενος ἐπιθυμῶν τῆς ἐκεί παραου-
σίας, συνεχῶς τίθεισι τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐπιθυμίας. Καὶ
ἐμπροσθεν μὴ φησιν· Ἴνα εἰ μεταδῶ χάρισμα ὁμῶν
πνευματικῶν, ἐπεθῶνον ἰδεῖν ἢ ἐνταῦθα δὲ σαφέστε-
ρον Ἰνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν τῇν. καθως καὶ
ἐν τοῖς λοιποῖς [443] ἔθνεσι. Τοὺς ἀρχοντας μετὰ τῶν
ἀρχομένων ἐστιας, καὶ μετὰ τὰ μωρία τρώσας καὶ τῶν
νίκας καὶ τῆν τῶν ὑπάντων περιφροσάν, μετὰ τῶν βαρ-
βάρων αὐτοὺς τίθεισι· καὶ μάλα εἰκότως. Ὅπου γὰρ ἢ
τῆς πίστεως εὐγένεια, οὐδεὶς βαρβάρων, οὐδεὶς Ἕλληνας,
οὐδεὶς ἔθνος, οὐδεὶς πόλις, ἀλλ' εἰς μέλαν ὄντων
ἄξινωματος ἀναδαύχουσι ὑπεροχῆν.

* Ὅρα δὲ αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα μετριάζοντα. Ὁὐ γὰρ
* Allii, οὐκίταιν. Ibidem editi ἐκώλυτο, male. Mss. omnes ἐκω-
λύθη, ὁ Mss., τὸ τὸν Ὑμ. * Mss., ζῆτινον, lotie melius.
! Ibidem, εἰσὶνον.

* Unus, διανοασαί. Alms διανοασαί. Editi διανοασαί. Pauli post, ubi ἐνόησον, alii ἀκόντισον. * Allii, προτίθειν.

que illud quod prius dixerat. Asperitatem itaque mitigat, ut sermouem reddat acceptum. Non enim simpliciter dicit, Consolari; sed, *Simul nos consolari*: neque id illi satis fuit, sed et illam mitigationem addidit, dicens: *Per mutuum fidem, vestram et meam*. Pape, quanta humilitas! Seipsum his egere indicavit, æque illis indigere, nec illos solum ipso opus habere, atque discipulos magistrorum loco habuit, nullam sibi prerogativam relinquens, sed æqualitatem magnam ostendens. Communis est utilitas, inquit, consolatione egemus, ego vestra, vos mea. Et quomodo hoc? *Per fidem mutuum, vestram et meam*. Quemadmodum si quis multas simul accendat lucernas, splendidam edit flammam: sic et apud fideles evenire solet. Cum enim disjuncti et dispersi sumus, animo minus valemus: quando autem nos mutuo conspiciamus, et quasi membris nos complectimur, multam accipimus consolationem. Ne mihi autem præsens tempus illi conferas, quo per Dei gratiam in vicis, in urbibus, in ipsaque deserto multi sunt credentium cœtus, omnisque inde expulsa est impictas: sed ilud engita tempus, quam optandum tunc esset magistro videre discipulos, et fratres alia ex urbe advenientes conspiciere. Ut autem id, quod dico, clarius evadat, exemplo utamur. Si contingeret, quod absit, nos translatos in terram Persarum aut Scytharum barbarorumve aliorum, dispersi bino vel ternos in illis urbibus, deindeque aliquem ex his locis venientem derespere videre, cogita quanta replemur consolatione. Annon videtis eos, qui in carceribus sunt, si quem familiarium viderint, exurgere et præ gaudio exsilire? Si porro captivitati et carceri illa tempora conferam, ne mireris: longe enim graviora patiebantur illi, dispersi, pulsati, in fame et bellis viventis, quotidianas mortes timentes, amicos, familiares, cognatos suspectos habentes, orbem terrarum quasi extraneum sibi incolantes, ino graviori in statu versantes, quam il, qui in aliena terra degunt. Ideo ait: *Ad confirmandos vos per mutuum fidem*. Hoc vero dicebat, non quasi ipse illorum commilitio opus haberet: absit; quomodo enim Ecclesiæ columna, ferro et petra fortior, spiritualis ille adamas, qui innumeris suffliciebat civitatibus, illis opus haberet? sed ut ne molestus sermo, neve correctio vehementior esset, se illorum consolatione opus habere dicebat. Quod si quis hic consolationem et læticiam ex hinc et incremento illorum ortam opus habuisse Paulum dixerit, hic certe non aberraverit. Si ergo, inquit, id desideras et optas, et consolationem accepturus daturusque es, quid impedit quomina venias? Hanc ergo solvens suspensionem, adjicit: 13. *Nolo autem vos ignorare, fratres, quod sæpe desideraverim venire ad vos, et impeditus sum usque ad hunc diem*. Vide servilis obedientiæ modum, et admodum grati animi significationem. Quod præpediat sit, ait; qua de causa, non item. Neque enim examinatum Dominum mansuetum, sed obsequitur tantum: quamquam par erat debitare, cur tantam tamque splendidam urbem, ad quam totius orbis oculi convertebantur, quominus doctore tanto frueretur, tandiu impediret Deus. Nam

qui imperantem urbem vicat, subditos ejus facile invadit; qui autem illa dimissa, subditis incumbit, illo caput negligit. At nihil horum Paulus curiose indagat, sed incomprehensibili providentiæ cedit, tum animi sui moderationem ostendens, tum erudiens nos omnes, ne unquam a Deo gestorum rationem repetamus, etiamsi illa multos turbare videantur. Nam domini tantum est imperare, servorum obsequi. Ideo dicit se impeditum fuisse; qua vero de causa, minime! Neque enim ego novi, inquit. Ne mo igitur interroges, quæ sit voluntas aut sententia Dei. Neque enim signum opifici dicit: *Cur me sic fecisti* (Rom. 9. 20)? Cur, quæso, id ediscere cupis? an nescis illum omnium curam habere, sapientem esse, nihil sine causa aut temere fecisse, quod te plus quam parentes tui amet, quod patris erga te affectum matrisque curam longe superet? Nihil ergo ultra quæras, neque ulterius procedas: hæc quippe tibi ad consolationem satis sunt: siquidem et tunc res Romanorum sapienter regelantur. Quod si modum ignoras, ne id agere feras: illud enim maxime ad fidem pertinet, si is, qui economiæ modum ignorat, providentiæ tamen rationem admittat.

5. Cum igitur Paulus ea, quæ curabat, recte composuisset; quid autem illud erat? Ostendere se, si non illos adiret, non ex contemptu id facere, sed id maxime cupientem, præpediri tamen; et cum segnitioi crimen a se removisset, suavissetque se non minore desiderio illorum videndorum teneri, quam illos: rursum aliis modis amorem suum ostendit. Neque enim, quia impeditus sum, inquit, a conatu destiti, sed semper tentabam, semper prohibebam: nec unquam destiti, voluntati quidem Dei non resistens, et caritatem servans. Nam cum proponeret nec desisteret, amorem exhibebat; quod autem impediretur nec resisteret, summam erga Deum caritatem ostendebat. *Ut aliquem fructum habeam etiam in vobis*. Etsi si periculi desiderii causam attulerit, et sibi congruere ostenderit; atamen hic quoque illam assert, illorum suspicionem admodum corrigens. Quia enim conspicua urbs erat, et sola in terra et mari tantæ pulchritudinis, atque ejus tantum videntis desiderio pernoti multi illo commigrant: ne quid simile de Paulo etiam opinarentur, neve suspicarentur, ideo illorum conspectum desiderare Paulum, quod ex illorum consortio se clariorem fore pataret, frequenter desiderii causam apponit. Et supra quidem dixit: *Ut aliquid impertiam vobis gratiæ spiritualis, videre desiderabam*; hic vero clarius: *Ut aliquem fructum habeam etiam in vobis, quemadmodum et inter reliquas gentes*. Principes cum subditis annumerat; post mille tropæa, victorias, post consulum claritatem, cum barbaris ponit illos; et jure quidem. Nam ubi fidei nobilitas est, nemo barbarus, nemo Græcus, nemo peregrinus, nemo civis: sed in unum dignitatis fastigium omnes ascendant.

Pauli modestia. — Vide porro illum hic modestum agentem. Non enim dixit, Ut doceam et instituum; sed quid? *Ut aliquem fructum habeam*; non simplici-

ter fructum, sed, *Aliquem fructum* : rursus ea quæ se spectant comprimens, ut superius dixit, *Ut aliquid imperitiam*. Deinde illos quoque ut jam dixi, comprimens, ait, *Quemadmodum et inter reliquos gentes*. Non enim, quia divites estis, et plus quam ceteri habetis, minus erga reliquos studium adhibeo : non divites querimus, sed fideles. Ubi nunc sunt sapientes illi Græcorum, densas habentes barbas, pallii aenici et magnopere tumescentes? Græciam et barbarorum terram omnem tentoriorum artifex convertit. Ille vero qui apud illos proponitur et circumfertur Plato, ter in Siciliam profectus (a), cum tanto illo verborum fasto, cum illa tanta, quam de ipso habebant, opinione, ne unum quidem tyrannum superavit; imo tam misere ille clapsus est, ut etiam a libertate exciderit. At tentoriorum artifex non Sicilian modo, non Italian tantum, sed totum peragravit orbem; ac neque, dum predicaret, artem intermisit, sed etiam tunc pelles consuebat, et officium præerat: neque illud consularibus offendiculo fuit; itaque jure merito. Non enim artes se studia, sed mendaciam et conficta dogmata despiciabiles reddunt doctores. Ideoque illos quidem jam derident Athenienses; huic vero attendunt barbari, inculti homines et idiotæ. Communis quippe omnibus doctrina prostat: non dignitatis discrimen novit, non gentis excellentiam, non aliud quiddam simile: fide namque tantum eget, non syllogismis. Ideoque maxime admiranda est, non modo quod utilis et salutaris sit, sed etiam quia facilis, et ab omnibus nullo negotio excipitur: id quod maxime Dei providentiæ opus est, qui sua omnibus communia proponit. Nam quod in plora, luna, in terra, in mari ceterisque fecit, non solum ex illis tribuens divitibus et sapientibus, nec pauciora pauperibus, sed æqualem omnibus usum fructum proponens; hoc et in prædicatione fecit, imo multo majus, quoniam hoc magis necessarium quam illa est. Ideoque Paulus frequenter ait, *Omnibus gentibus*. Deinde ostendens se nihil illis largiri, sed præceptum Domini implere, et remittens illos ad reddendas Deo universorum gratias, ait: 14. *Græcia et barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum*. Quod et ad Corinthios scribens ita dicebat, omnia Deo attribuens. 15. *Ita quantum in me est, et vobis, qui Romæ estis, evangelizare*.

6. O generosam animam! Rem tot periculis plenum suscipiens, marinam peregrinationem, tentationes, insidias, seditiones; nam in tanta urbe concionanti, sub impietatis tyrannide posita, tentationum grandines expectandæ erant; sic et vitam in ista urbe clausit, jussu tyranni tunc regnantis capite truncatus; attamen cum tot tantaque se passurum expectaret, non ideo sequior reddebat, sed festinabat, partitriehat, promptusque erat. Ideoque ait: *Quantum in me est, paratus sum vobis quoque, qui Romæ estis, evangelizare*. 16. *Non enim erubescio evangelium*. Quid ais, Paule? Cum oporteret dicere, Glorior, mihi gratulor; non hoc dicis, sed quod illo minus est, quod

non erubescas; id quod in rebus insignibus dicere non solemus. Quid igitur dicis? cur sic loquitur, etsi magis de evangelio quam de cælo gloriatur? Ad Galatas enim scribens, ait: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi (Gal. 6. 14)*. Cur ergo hic non dicis, Glorior; sed, *Non erubescio*? Romani ad res hujus mundi inhiabant, ob divitias, ob imperium, ob victorias, ob imperatores, quos diis pares existimabant (sicque illos vocabant); unde et templis et aris et sacrificiis illos colebant. Cum igitur ita fastu pleni essent, et Paulus prædicator esset Jesum, qui fabri filios esse putabatur, in Judæa natus, et in domo tenuis mulieris educatus fuerat; qui satelites non habuerat, non divitias, sed etiam ut damnatus mortuus fuerat cum latronibus, multasque alias ignominias passus fuerat; ac verisimile erat Romano tunc pudore suffosus fuisse, cum nihil dum scirent rerum arcænarum et magnarum: ideo ait, *Non erubescio*, illos interim docens, ne erubescerent: sciebat enim eos, si id tandem assequerentur, cito eousque perverturos esse ut gloriarentur. Et in igitur si audieris quempiam dicentem: Crucifixumne adoras? ne erubescas nec oculos demittas; imo gloriare et tibi gratulare, liberisque oculis et erecta facie, confessionem admitti. Si rursus dixerit: Crucifixumne adoras? repone illi: Sed non moschum, non parriidam, non filiorum interfectorem (tales enim sunt omnes illorum dii); sed eum, qui per crucem demonibus ora obstruit, atque innumeris illorum præstigias abstulit. Etenim crux propter nos ineffabilis benignitatis opus magnæque curæ symbolum est. Ad hæc verbis, quia eloquentiam suam vendidit, et externa philosophia nuntii altum sapientem, Ego, inquit Paulus, his syllogismis longum valere jussis, crucem prædicatum venio, neque ideo erubescio. *Potentia enim Dei est ad salutem*. Quia enim potentia Dei est etiam ad penam inferendam (nam cum Ægyptios puniebat, dixit: Hæc est potentia mea magna); et potestas ad exitum (nam ait: *Timeate eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam [Matth. 10. 28]*); ideo ait: Hæc veniens assero, non quæ ad penam et supplicium, sed quæ ad salutem. Quid ergo? nonne hæc annuntiabat etiam evangelium, de gehenna, de tenebris exterioribus, de verne venenato? Atqui non aliunde hæc novimus, nisi ex evangelio: quomodo igitur, inquires, *Potentia Dei ad salutem*? Sed audi sequentia: *Omni credenti, Judæo prius, et Græco*. Non enim omnibus, sed suscipientibus. Etiamsi enim Græcus sive gentilis fueris, etiamsi nequitiam omnem adieris; etsi Scythæ, barbærus, imo fera fueris, ratione omnino destitutus, et mille peccatorum sarcinis onustus: simul atque sermone de cruce suscepisti, et baptizatus es, omnia illa delevisti. Cur autem hic dicis, *Judæo prius, et Græco*? quid sibi vult illa differentia? Atqui sæpe dixit, Neque circumcisio quidquam est, neque præputium: quomodo igitur hic distinguit, Judæum Græco anteponeus? Ecquid hoc? neque enim quis primus est, majorem accipit gratiam (idem enim ipsum d. m. n. et

(a) De Platone, qui ter in Siciliam appellit, pluribus agit Diogenes Laertius in c. 57 Vita.

εἶπεν, Ἴνα ἐδίδαξω καὶ κατηχήσω, ἀλλὰ τί; Ἴνα ἐνὰ καρπὸν σχῶ. Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς καρπὸν, ἀλλ' Ἴνα ἐνὰ καρπὸν ἰ πάλιν συστήλω τὰ καθ' ἑαυτὸν, ὡς περ ἀνωτέρω εἶπεν Ἴνα τε μεταδῶ. Εἶτα καὶ αὐτοὺς, ὡς περ ἔστιν ἐπιπὼν, καταπέλιων, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔγραψε, φησὶν. Οὐ γὰρ, ἐπειδὴ πλουτεῖτε καὶ τὸν ἄλλον ἔχετε πλέον, ἐλάττωνα περὶ τοὺς λοιποὺς σπουδῆν ἐπιδείκνυμι ὃ γὰρ τοὺς πλουτοῦντας ζητοῦμεν, ἀλλὰ τοὺς πτωχοὺς. Ποῦ νῦν ὃ οἱ σοφοὶ τὸν Ἑλλήνων, οἱ τοὺς βαθεῖς πύργους ἔκλυοντες, καὶ τὰς ἐξομίας ἀναβεβλημένοι, καὶ τὰ μεγάλα φυσῶντες; Τὴν Ἑλλάδα, τὴν βάρβαρον πᾶσαν ὁ σκηνωπαῖς ἐπέστρεψεν. Ὁ δὲ παρ' αὐτοῖς ἀγόμενος ἢ καὶ περιφρόνους Πλάτων, τρίτον εἰς Σικελίαν ἐβῶν μετὰ τοῦ κόμπου τῶν βημάτων ἐκείνων, μετὰ τῆς ὑπολήψεως τῆς λαμπρᾶς, οὐδὲ ἐνός περιγεγένητο τυράννου, ἀλλ' οὕτως ἀλλήλους ἀπὴλθεεν, ὡς καὶ αὐτῆς ἐκπέσειν τῆς ἐλευθερίας. Ὁ δὲ σκηνωπαῖς οὗτος ὁ Σικελίαν μόνον οὐδὲ Ἰταλίαν, ἀλλὰ πᾶσαν ἐπέβρασε τὴν οἰκουμένην, καὶ οὐδὲ ἐν τῷ κηρύττειν τῆς τέχνης ἀπέστη, ἀλλὰ καὶ τότε ἔβραστα ἔβρασκε, καὶ ἐργαστηρίου προσετίχηκε ἢ καὶ οὐδὲ τοῦτο ἔσκαυον. Ἐίλετο τοὺς ἐξ ὑπάτων ἢ καὶ μάλιστα ἐκείτους. Οὐ γὰρ αἱ τέχναι καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, ἀλλὰ τὸ φεῦδος καὶ τὰ πεπαισμημένα ὄγματα εὐκαταφρόνητους ποιεῖν εἴθε τοὺς διδάσκοντας. Διὰ τοῦ τοῦτο ἐκείνων μὲν καὶ Ἀθηναῖοι λοιπὸν καταγελῶσι· τοῦτω δὲ καὶ βάρβαροι προσέβρουν· καὶ ἀνόητοι καὶ ἰουδαῖοι. Κοινὴ γὰρ ὁ κήρυγμα πρόκειται πᾶσιν ὃ οὐκ ἀξιώματος οἷδε ἀφορᾶν, οὐκ ἔθνους ὑπερήχην, οὐκ ἄλλο τῶν τοῦτων οὐδὲν πίστεις γὰρ εἶταί μοι μόνη, οὐ συλλογισμῶν. Διὸ δὴ μάλιστα αὐτὸ θαυμάζω ἐξ ἄνω, οὐχ ὅτι χρῆσιμον καὶ σωτήριον μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ εὐκόλον καὶ βέλτον, καὶ τοὺς πᾶσι εὐλητῶν· ὃ δὴ μάλιστα τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἔργον ἐστὶ, κοινὰ τὰ παρ' ἑαυτοῦ προσιθύνει ἅπανσι. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ ἅλων καὶ αἰσλήνης καὶ γῆς καὶ ὑδάτων, ἀλλ' τὸν ἄλλον ἐποίησεν, οὐ τοῖς μὲν πλουτοῦσι καὶ σοφοῖς πλεονος μεταβιβάσει τῆς ἀπὸ τούτων χορηγίας, ἐλάττωνος δὲ τοῖς πένησι, ἀλλ' ἴσθην ἅπανσι τὴν ἀπόλαυσιν προσπέσει, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος εἰργάζετο, καὶ πολλῶν πλέον, ὅσω καὶ ἀναγκασιώτερον τοῦτο ἐκείνων. Διὸ καὶ Παῦλός φησι συνεχῶς Ἰησοῦς ὁ τοῖς ἔθνεσιν. Εἶτα θεϊκῶς αὐτοῦ, ὅτι οὐδὲν αὐτοῦ γὰρῆται, ἀλλ' ἐπιτάγμα πληροῦ δεσποτικῆν, καὶ παραπέμψων αὐτοὺς ἐπὶ τῆν τοῦ Θεοῦ τὸν ὄλον εὐχαριστίαν, φησὶν Ἐλισθηρί τε καὶ Βαρθολομαί, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ἐβελιέτης εἰμι. Ὁ καὶ Κορινθίους ἐπιπέλιων ἔλεγε. Λέγει δὲ τοῦτο, τὸ πᾶν ἀνατιθεὶ τῷ Θεῷ. Οὕτω τὸ κατ' ἐμὲ πρῶθιν, καὶ ἕνιν τοῖς ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελισασθαί.

ζ. Ἡ φυγὴ γενναίας! πρᾶγμα τοσοῦτον κινδύνου μεστὸν ἀναδοξάμενος, ἀποδύμιαν διαπύοντον, περασμοῦς, ἐπιβουλῆς, ἐπαναστάσεως (καὶ γὰρ εἰκὸς πόλει τοσαύτη μέλλουσα διαλιεῖσθαι, ὅπῃ ἀπειθείας τυραννομένη, νικηθεὶς περασμῶν ὑπομένει ὅσω γοῦν καὶ τὸν βίον κατέδωκεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, παρὰ τοῦ τότε τυραννοῦτος ἀποτηθεῖς) ἢ ἀλλ' ἕως τοσαῦτα προσδοκῶν ὑπομένει, οὐδὲν τοῦτων ὀκνηρότερος ἐγένετο, ἀλλὰ καταπειθεῖτο ἢ καὶ ὄλιγα καὶ πρῶθινος ἦν. Διὸ φησι Ὅντω τὸ κατ' ἐμὲ πρῶθιν, καὶ ἕνιν τοῖς ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελισασθαί. Οὐ γὰρ ἐπαυχόνομα τὸ εὐαγγέλιον. Τί γάρ, ὡ Παῦλος; Δέον εἶπαι, ὅτι καὶ

καυχῶμαι, καὶ σεμνύνομαι, καὶ ἐναθρόνομαι, τοῦτο μὲν οὐ λέγει, τὸ δὲ ἔλαττον τοῦτο, ὅτι οὐκ ἐπαυχόνη ὅπερ οὐκ ἐπὶ τὸν σφόδρα λαμπρὸν λέγειν εἰκόδαμεν. Τί οὖν ἐστὶν ὃ φησι; καὶ τίνας ἔνεκεν οὕτω φηθήσεται, καίτοι γε ἀγαλλόμενος ἐπ' αὐτῷ μᾶλλον ἢ ἐπὶ τῷ ὀνομαζῶν; Γαλιταῖς γοῦν ἐπιπέλιων ἔλεγον Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχόσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐνταῦθα οὐ λέγει, ὅτι καὶ καυχῶμαι, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐπαυχόνομαι; Σφόδρα πρὸς τὰ τοῦ κόμπου πράγματα ἦσαν ἐπισημῆνοι οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τὸν πλοῦτον, διὰ τὴν ἀρχὴν, διὰ τὰς νίκας καὶ τοὺς αὐτῶν βασιλεῖς Ἰσθίους γὰρ ἦγούνητο τοῦτους. Οὕτω γοῦν αὐτοὺς καὶ ἐκάλεον. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ναεῖς αὐτοῖς ἐβράπτειον καὶ βρωμοὶ καὶ θυσίαι. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἦσαν περυσυμμένοι ὃ, δὲ Παῦλος ἐμῆλε κηρύττειν τὸν Ἰησοῦν τὸν νομιζόμενον τοῦ τέκτονος υἱόν, τὸν ἐν Ἰουδαίᾳ τραφέντα καὶ ἐν οἰκίᾳ γυναικὸς εὐτελοῦς, ὃ δορυφόρος ἐκχητόν, ὃ χηρῶματα περιβαλλόμενον, ἀλλὰ καὶ ὡς κατάδεον ἀποθαμίαν μετὰ ἱητῶν, καὶ ἔτερα πολλὰ ἄδοξα ὑπομείναντα, καὶ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐγκαλύπτεισθαι, οὐδὲν τὸν ἀπορήτων καὶ μεγάλων εἰδοῦς οὐδέπω ἢ διὰ τοῦτο φησιν, οὐκ ἐπαυχόνομαι, ἐκείνους ἐδιδάσκων τίνας μὴ ἐπαυχόνοσαι ἢ φεῖε γὰρ ὅτι, ἂν τοῦτο κατορθώσαις, ταχέως προΐναις καὶ ἐπὶ τὸ καυχάσθαι ἤξουσι. Καὶ οὐ τοῖνυν ἂν ἀκούσης τίνας λέγοντος· Τὸν ἑσταυρωμένον προσκυνεῖς; μὴ ἐπαυχόνης, μὴ ἐκτὸν βλῆψης, ἀλλὰ καὶ ἐναθρόνομαι καὶ καλλωπίσθαι, καὶ ἐλευθεροῖς ὀφθαλμοῖς καὶ ὕψλῳ προσώπῳ καταδέξαι τὴν ὁμολογίαν. Κἂν εἴπῃ πάλιν Τὸν ἑσταυρωμένον προσκυνεῖς; εἰπέ πάλιν πρὸς αὐτόν Ἄλλ' οὐ τὸν μόνον οὐδὲ τὸν πατρῷον οὐδὲ τὸν παιδοκτόνον (τοῦτο γὰρ οἱ παρ' αὐτοῖς θεοὶ πάντες), ἀλλὰ τὸν διὰ σταυροῦ δαιμόνας ἐπιτομῆσαντα, καὶ τὰς μυριάς αὐτῶν ἀνετόνα μαγιστῆρας. Καὶ γὰρ ὁ σταυρὸς εἰ ἡμῶν τὸ τῆς ἀφάτου φιανθρωπίας ἔργον, τὸ τῆς πολλῆς κηδεμονίας σύμβολον. Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημόνοις, ἐπειδὴ καὶ λόγῳ μῆλα κομπάζοντες, καὶ τὴν ἐξουίαν περιβεβλημένοι σοφίαν ἐφυσῶντο, [445] Ἐγὼ, φησὶν, ἐβρώσθαι πολλὰ τοῦτους ἐπιπὼν τοῖς συλλογισμοῖς, σταυρῶν ἐργομα κηρύττων, καὶ οὐ διὰ τοῦτο αἰσχύνομαι. Δύναμις γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶ καὶ δύναμις Θεοῦ εἰς κόλασιν (καὶ γὰρ ὅτε τοῖς Αἰγυπτίοις ἐκλάσεν, ἔλεγεν Ἀυτῆ ἐστὶν ἡ δύναμις μου ἡ μεγάλη), καὶ δύναμις εἰς ἀπόλαυσιν (Φοθῆσθε γὰρ, φησὶ, τὸν δυναμῶνον καὶ φυγῆν καὶ σῶμα ἀπολαύσει ἐν γέννησιν) διὰ τοῦτο φησιν Ὁὐ ταῦτα ἐβῶν κομίζω, οὐ τὰ περὶ κολάσεως καὶ τιμωρίας, ἀλλὰ τὰ περὶ σωτηρίας. Τί οὖν; οὐχὶ καὶ ταῦτα κατήγγελε τὸ Εὐαγγέλιον, τὸν περὶ γέννησης λόγον, τὸν περὶ τῶν σκότων τοῦ ἔμπροσθεν καὶ τοῦ σκότῳ ἀλλοῦ τοῦ ἰοδῶλου; Καὶ μὴν οὐδαμῶν ἀλλοθεν, ἢ ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ταῦτα ἐγνωμεν ὅπως οὖν, φησὶ. Δύναμις Θεοῦ εἰς σωτηρίαν; Ἄλλ' ἔκουσε καὶ τὸν ἐξῆς ἢ Παντὶ τῷ πιστεύοντι. Ἰουδαίω τε πρώτῳ, καὶ Ἐλ.ἡρη. Οὐ γὰρ ἀπλῶς πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς δεχομένοις. Κἂν γὰρ Ἑλληγ ἦς, κἂν πᾶσαν ἐπέλιθον κακίαν, κἂν Σκῆθης, κἂν βάρβαρος, κἂν αὐτοθρίον, κἂν πάσης ἀλογίας γέμων, καὶ μυρία ἀμαρτημάτων ἐπιπερήμενος φορτία, ἅμα τὸν περὶ σταυροῦ λόγον κατεδέξω καὶ ἐβαπτίσθης, καὶ πάντα ἐκείνη ἐξήλιψας. Διὰ τὶ δὲ φησὶ ἐνταῦθα, Ἰουδαίω τε πρώτῳ, καὶ Ἐλ.ἡρη; τί βούλεται αὕτη ἡ διαφορά; Καίτοι πολλοὶ αἶπεν, ὅτι

^a Αἱη, ποῦ τοῖνον. ^b Unus eod., ἀβρόσθαι, non male. Idem ἐπιπὼν μὲν, non male. ^c Unus eod., συνεχῶς ἢ κατ', ^d Idem, εἰς καὶ ἐπιπὼν.

^e Unus, περυσυμμένοι.

οὐτε περιτομή τί ἐστιν, οὐτε ἀκρεβυστία· πῶς οὖν ἂν ταῦτα διαρῆ, προτιθεὶς τὸν Ἰουδαῖον τοῦ Ἑλλήνου; Καὶ τί τοῦτο; οὐδὲ γὰρ, ἐπειδὴ πρῶτος ἐστὶ, καὶ πλέον λαμβάνει τῆς χάριτος· ἢ γὰρ αὐτὴ δωρεὰ καὶ τούτου κἀκεῖνον δίδοται· ἀλλὰ τάξως ἐστὶ τιμὴ μόνον τὸ πρῶτον· β. Καὶ γὰρ οὐκ ἐν τῷ μείζονα λαβεῖν δικαιοσύνην πλεονεκτεῖ, ἀλλ' ἐν τῷ πρῶτος αὐτὴν λαβεῖν τετίμηται μόνον· ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τὸν φωτισζομένον (ἵστε δὲ οὐ μύσταις τὸ λεγόμενον) πάντες μὴ ἐπὶ τὸ βάπτισμα τρέψουσιν, οὐ πάντες δὲ ἐν τῇ αὐτῇ ὥρᾳ, ἀλλ' ὁ μὲν πρῶτος, ὁ δὲ δεύτερος· οὐ μὴν ὁ πρῶτος τοῦ δευτέρου πλέον λαμβάνει, οὐδὲ ἕκαστος τοῦ μετ' αὐτὸν, ἀλλὰ τῶν αὐτῶν ἅπαντες ἀπολαύουσι. Ἐδ τοίνυν, πρῶτος, ἐνταῦθα ῥήματα ἐστὶ τιμὴ, οὐ χάριτος πλεονασμὸς. Ἐἴτα ἐπιπὼν, *Εἰς σωτηρίαν*, πάλιν ἀρθεὶς τὴν δωρεάν, δευτικὸς οὐκ ἄκρι τοῦ πρώτου ἵσταμένην, ἀλλὰ περαιτέρω προτιθεῖσάν· τοῦτο γὰρ δὲῖλον ἐστὶν ἐπιπὼν· *δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν, καθὼς γέγραπται*· Ὁ δὲ δικαίος ἐκ πίστεως ὀψεται. Ὁ γοῦν γενόμενος δικαίος, οὐ κατὰ τὸν παρόντα πρῶτον μόνον, ἀλλὰ κατὰ τὸν μέλλοντα ζήσεται. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον αἰνίττεται μετὰ τούτου, τὸ λαμπρὸν καὶ περιφανὲς τῆς τοιαύτης ζωῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶ καὶ μετὰ αἰχλόνος σωθῆναι (ὥσπερ οὖν πολλοὶ τῶν ἀπὸ φιλανθρωπίας βασιλικῆς ἀπαλαττομένων κολάσως οὐκ ὄνται), ἵνα μὴ ὑποπεισθῇ τοῦτο τις σωτηρίαν ἀκούσας, προσέειπεν, *Καὶ δικαιοσύνην*, καὶ δικαιοσύνην οὐ στήν, ἀλλὰ Θεοῦ, καὶ τὸ θαυμάσιον αὐτῆς καὶ τὸ εὐκλεον αἰνιττομένως. Οὐ γὰρ ἐξ ἰδρώτων καὶ πόνων αὐτὴν κατορθοῖς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δωρεῆς δωρεὰς λαμβάνεις, ἐν μόνον εισφέρων οὐκ ὄντων. τὸ πιστεύσαι [446] Ἐἴτα, ἐπειδὴ ἄπιστος ὁ λόγος εἶναι εὐδοκίαι, εἰ δ' μοιχῆς καὶ μαλακῆς, καὶ τυμωριῶνος καὶ γῆρας ἄθροον οὐχὶ κολάσας ἀπαλλάττεται μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαίος γίνεται, καὶ δικαίος τὴν ἀνωτάτην δικαιοσύνην, ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς πιστοῦται τὸν λόγον. Καὶ πρῶτον μὲν βραχεῖ ῥήματα πηλοῦν ἱστορίων ἀχανεῖς τὴν δυναμὴν βλέπειν ἀναπεικνῶναι. Εἰπὼν γὰρ, *Ἐκ πίστεως εἰς πίστιν*, παρέπεμψε τὴν ἀκροατὴν ἐπὶ τὰς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ τὰς ἐν τῇ Παλαιᾷ γενόμενας, δὲ Ἑβραίων· ἐπιστάλων μὲν πολλῆς ἐξηγεῖται τῆς σοφίας, καὶ τοὺς δικαίους καὶ τοὺς ἀμαρτωλοὺς οὕτω δικαιοκρίτως δέκνεται καὶ τότε· διὰ καὶ τῆς Ῥαββ καὶ τοῦ Ἀβραάμ ἐμνημόνευσεν. Ἐπειτα δὲ ἐνταῦθα αἰνιττομένως αὐτὸ μόνον (καὶ γὰρ ἐφ' ἕτερον ἔγραψε θεώρημα, καὶ καταπελιγοῦν), ἀπὸ τῶν προσηγμένων πάλιν πιστοῦται τὸν λόγον, τὸν Ἀμδαχοῦμ ἂν εἰς μέσον παρῶν βουθῆται καὶ λήγοντα, οὗτι οὐδὲ ἐν ἄλλως ζῆν τὸν μέλλοντα ζῆσοσθαί, ἀλλ' ἢ διὰ πίστεως. Ὁ γὰρ δικαίος, φησὶν, *ἐκ πίστεως ὀψεται*, περὶ τῆς μελιούσης λέγων ζωῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ἄπερ ὁ Θεὸς χαρῆται, πάντα υπερβαίνει λογισμῶν, εἰκότως πίστεως ἡμῶν δεῖ. Ὁ δὲ κατοίμενος· καὶ καταφρονήτης ἀνὴρ καὶ ἀλαζῶν οὐδὲν οὐ μὴ περνεῖ. Ἀκούουσάν οἱ ἀπειρικὸν τῆς πνευματικῆς φωνῆς. Τοιαυτὴ γὰρ ἡ τῶν λογισμῶν φύσις· λαθροῖσθαι τίνα καὶ γρήγοροι· οὐκ οὐδὲν οὐδαμοῦ τέλος ἔχουσα. οὐδὲ ἀριεστα τὸν λογισμὸν ἐξάδνει ἐπὶ τῆς πέτρας, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐξ ἀλαζονείας

λαμβάνουσα. Αἰστανόμενον γὰρ ἐπὶ τῷ παροῦτι θεοῦ πιστὸν καὶ δοκεῖν ἀγνοεῖν τὸ οὐράνιον. εἰς κωνορὸν ἑαυτοῦς μυρίων λογισμῶν ἐμβάλλουσιν. Ἐἴτα, ἄβλε καὶ ταλαίπωρα καὶ μυρίων ἄβλε δοκρῶν, ἂν μὲν τίς σὲ ἔρρηται, πῶς ὁ οὐράνιος γέγονεν, καὶ πῶς ἡ γῆ· τί λέγω τὸν οὐράνιον καὶ τὴν γῆν; πῶς αὐτὸς ἐξέχθης, πῶς ἐπέφωτο καὶ ἠθέθησθης. οὐκ αἰχλὼν τὴν ἄγνοιαν; ἐὰν δὲ περὶ τοῦ Μονογενοῦς γίνηται τις λόγος; οὐ αἰσχυρὸν εἰς βάρβαρον ἑαυτὸν ἐμβάλλεις ἀπωλείας, ἀνάξιον σεαυτοῦ νομίζων τὸ μὴ πάντα εἰδέναι; Καὶ μὴν ἀνάξιον ἢ φιλονεκία, καὶ τὸ πολυπραγματεῖν ἀκαίρω. Καὶ τί λέγω περὶ δογματῶν; Αὐτῆς γὰρ τῆς κατὰ τὸν παρόντα βίον πονηρίας οὐδαμῶθεν ἀπὸ πλάττημον ἔλλοθεν, ἀλλ' ἢ διὰ τῆς πίστεως. Οὕτω καὶ οἱ πρὸ τούτου Ἐλαφῶν ἅπαντες, οὕτως ὁ Ἀδραμ, οὕτως ὁ Ἰσαάκ, οὕτως ὁ Ἰακώβ· οὕτως καὶ ἡ πόρνη ἐπιπῶν, καὶ ἡ ἐν τῇ Παλαιᾷ, καὶ ἡ ἐν τῇ Καινῇ. *Πιστεῖς γὰρ, φησὶ, Ῥαββ ἡ πόρνη οὐ συναπέλετο τοῖς ἀπειθήσοις, δεκαεὶν τοῖς κατασκευάσοις.* Οὐδὲ πρὸς ἑαυτὴν εἶπε· Καὶ πῶς δυνήσονται οὗτοι αἰχλωμένοι καὶ φυγάδες ὄντες καὶ μετανοῶνται, καὶ νομάδων βίον ζῶντες, ἡμῶν τῶν πόλιν ἔχόντων καὶ τελεῖ καὶ πύργους περιεγεσθαι; ὡς εἰ πρὸς ἑαυτὴν ταῦτα εἶπε, καὶ ἑαυτὴν καὶ ἕκαστον ἂν προσπαύσειεν· ἔπερ οὖν καὶ οἱ πρόγονοι τῶν τότε [447] σωθέντων ἔπαθον. Ἐκεῖνοι γὰρ ἐπειδὴ ἄνομα ἰδόντες μεγάλους καὶ εὐμῆκας, τὸν τρόπον τῆς νίκης ἐξήθουν, ἀπόλωτο χωρὶς πολέμου καὶ παρατάξεως ἅπαντες. Εἶδες πόσον τῆς ἀπιστίας τὸ βάρβαρον, καὶ πόσον τῆς πίστεως τὸ τελεῖος; Ἡ μὲν γὰρ ἀπειροῦς κατήγεκε χιλιάδας· αὐτὴ δὲ πόρνη γυναῖκα οὐ μόνον δέισωσεν, ἀλλὰ καὶ δήμου τοσοῦτον πρόστασιν ἐποίησε.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ τὰ τούτων πλεονα, μηδέποτε τὸν Θεὸν εὐνοῦν τῶν γινόμενων ἀπειτῶμεν, ἀλλ' ἔπερ ἂν ἐπιπέτῃ, δεχόμεθα· καὶ μὴ περιεργάζομεθα μετὰ πολυπραγματῶμεν, ἢν ἀνθρώπων λογισμοῖς ἄποπον εἶναι δοκῇ τὸ κελευόμενον. Τί γάρ, εἰπέ μοι, τὸ σφάει μονογενῆ παιδὰ καὶ γνήσιον, αὐτὸν τὸν γεγεννησθῆτα, ἀποπέπερον εἶναι δοκεῖ; Ἄλλ' ἔμως ὁ δικαίος κελυθεῖ, οὐ περιεργάσατο τοῦτο, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ κελυθάντος εἰδέσθαι τὸ ἐπιτάγμα μόνον, καὶ ὄψηκουσε. Καὶ ἕτερος δὲ προσήτην παρὰ τοῦ Θεοῦ κελυθεῖαι βεβαίως, ἐπειδὴ τὸ δοκῶν ἀπῆκον εἶναι τοῦ πράγματος περιεργάσατο, καὶ οὐκ ἀπῶως ὄψηκουσε, δίκην εἶδωκε τὴν ἐχάτην· ὁ δὲ πλῆθος εὐδοκίμησε. Καὶ ὁ Σαουλ δὲ εὐσεῖας ἀνθρώπου παρὰ τὸν Θεὸν δοκῶν, τῆς βασιλείας ἐξέπεσε, καὶ τὸ ἀνέκιστα ἔπαθε. Καὶ ἕτερα πλεονα τοῦτων ἂν τίς εὐροὶ παραδείγματα, δ' ἂν ἀπάντων παιδευόμεθα μηδέποτε τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ Θεοῦ λόγον ἀπειτεῖν, ἀλλ' εἶκιν καὶ πειθεσθαι μόνον. Εἰ δὲ, ἄπερ ἂν ἐπιπέτῃ, περιεργάσεται ἐπιπυλάς, καὶ ἐσάτην κλαίει κείτης τοῖς πολυπραγματοῦσι· οἱ τὰ πολλὰ τούτων ἀποφρογότερα καὶ φρικώδεστερα περιεργάζομενοι, τοῦτοσι πῶς ἐγένευσαν τὸν Ἰδοῦν, καὶ εἶναι τρέψῃ, καὶ τίς ἡ οὐσία, εἶνα ἔξωσται ἀπολογίαν ποτε; Ταῦτ' οὖν εἰδότες, τὴν πάντων τῶν αγαθῶν μητέρα πίστιν μετὰ πάσης ὑποδεχόμεθα τῆς εὐνοίας, ἵνα ὥσπερ ἐν γαλενῷ πλέοντες; λιμῆνι τὰ τε ὀρθὰ διατηροῦμεν δόγματα, καὶ τὸν βίον ἡμῶν μετὰ ἀσφαλείας κατεβύοντες, τῶν αἰώνων ἐπιτύχωμεθα αγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῆτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τὸ Πατρὶ βόξα, κράτος, τιμὴ καὶ προσκλήσις σὺν ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^a Sic pass. recte. In editis est deest. ^b Morel. πρότων. A. lii omnes πρώτος. ^c Duo mss. γενόμενος οὕτως. ^d Ἐβραίων, etc. ^e Sic duo mss nostri. Ethic. τὸν Σαουλῶν, male: nam respicit Chrysoctomus in eum. Hic tunc ἔ. i. ^f Κατοίμενος, voce para, que apud Habbacuc legitur (il. 3), significat arrogantem. Vos γρηγορ, quae infra occurrit, significat anigmata vel sermonem implicitum. Grapbus hoc sensu legitur apud Aulum Gellium.

huic et illi tribuitur), sed ordinis solum est illud, primus. Neque id plus habet, quod majorem accepit justitiam; sed in hoc solum honoratur, quod primus accepit. Nam ii, qui illuminantur (scitis, initiati, quod dicitur), omnes ad baptismum currunt, sed non omnes eadem hora, sed alius primus, alius secundus: neque tamen primus plus accipit quam secundus, neque secundus quam tertius, sed omnes isdem fruuntur. Primus igitur hic, nominis solum est honor, non gratia major. Deinde, postquam dixit, *Ad salutem, rursus auget donum, ostendens non presentis temporis solum esse, sed et ulterius progredi; hoc enim significavit his verbis: 17. Justitia enim Dei in ipso revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: Justus autem ex fide vivet (Habac. 2. 4)*. Qui ergo justus effectus est, non in presenti solum saeculo, sed et in futuro vivit. Neque hoc solum; sed et aliud subindicat, hujusmodi nempe vitae splendorem et claritatem. Quia enim potest quis cum dedecore servari: ut multi ex regia clementia a supplicio eripiuntur; ut ne quis salutem audiens hoc suspicetur, addidit: *Et justitiam; et justitiam non tuam, sed Dei; ejus largitatem et facilitatem subindicans. Neque enim ex sudore et labore illam perficis, sed ex superno dono accipis, hoc unum ex teipso affers, quod credas. Deinde, quia vix credibilis sermo videtur esse, quod necius, nullis, sepulcorum effossor, prestigator, confestim non modo a supplicio eripatur, sed etiam justus fiat, et justus supra justitia; a Veteri Testamento sermone confirmat, ac primo quidem brevi dicto innuensum historiarum pelagus intueri valenti aperit. Cum dixisset enim, *Ex fide in fidem*, auditorem remisit ad oconomias illas, a Deo in Veteri Testamento factas, quas ad Hebraeos scribens, cum multa sapientia enarrat, atque etiam tunc et justos et peccatores justificatos ostendit: quapropter et Raab et Abraham memoravit. Postea autem, cum hic solum id subindicasset (nam ad aliam contemplationem cursu veloci festinabat), a prophetis rursus sermoni fidem concilia, in medium adducens Habacuc clamantem et dicentem, non posse vivere cum qui victurus est, nisi per fidem. Nam *Justus, inquit, ex fide vivet*, de futura loquitur vita. Quia enim quae Deus clargitur, omnem cogitationem superant, jure fide opus habemus. Vir autem pervicax, contempitor et arrogans, nihil perficit. Audiant haeretici spiritualem vocem. Talis est enim cogitationum natura: labyrintho cuidam et griphus similis est nullum finem habens, nec sinens in petra cogitationem consistere, principiumque habens ab arrogantia. Cum enim pudeat illos fidem accipere, ne videantur ignorare caelestia, sese in mille cogitationum pulverem conjiciunt. Itane, miser et infelix, atque infelix dignus lacrymis, si quis te interroget, quomodo caelum factum sit, quomodo terra; quid dico caelum et terram? quomodo ipse natus sis, quomodo*

nutritus et auctus, non te pudeat ignorantiae? si vero de Unigenito sermo sit, praepudore te in larathrum perniciis conjicis, quod te indignum putes non omnia scire? Atqui indigna potius res est contentio et interpestiva curiositas. Equid de dogmatibus loquor? Ex presentis vitae nequitia non alio modo liberamur, quam per fidem. Sic omnes prisci illi viri elabuerunt, sic Abraham, sic Isaac, sic Jacob; sic et meretrix salutem consequuta est, et in Veteri et in Novo Testamento. Nam ait: *Fide Raab meretrix non perit cum incredulis, exploratores excipiens (Hebr. 11. 31)*. Non dixit in semetipsa, Et quomodo poterunt hi captivi, fugitivi et erronei, qui nonnullum more vivunt, nos superare, qui urbem, moenia et turres habemus? Si vero haec apud se dixisset, et seipsum et illos perdidisset: ut et fecere majores eorum, qui tunc servati sunt. Illi enim conspectis viris magnis et proceris, victoriae nodum quaesiere, ac sine bello et acie omnes perierunt. Vidistin' quantum sit incredulitatis larathrum, et quantus fidei murus? Illa enim innumera nulla pessumdedit; haec vero mirum non modo servavit, sed tanti populi patronam effecit.

Mandatorum Dei ratio non quaerenda. — Haec et multo plura cum sciamus, a Deo factorum rationem nunquam exigamus, sed quidquid ille jussit excipiamus; non curiose inquiramus vel exploremus, etiamsi id quod jubetur secundum humana ratiocinia absurdum videatur. Quid enim, quaeso, absurdius videatur, quam cum pater unigenitum filium occidere jubetur? Attamen justus ille jussus, non curiose jussus exploravit, sed ob jubentis dignitatem mandatum accepit et obediit. Alius quoque jussus a Deo prophetam percutere, quia rem absurdam esse putans, curiose perquisivit, nec simpliciter obsequutus est, extremas dedit poenas (3. Reg. 20. 35); qui vero percussit, acceptus fuit. Et Saul qui praeter Dei placitum homines servavit, a regno excidit, et intolerabilia passus est. Multo plura exempla quis invenire possit: quibus omnibus docentur, mandatorum Dei nunquam rationem esse quaerendam, sed cedendum et obsequendum esse. Si autem illa quae praecipit scrutari, periculosum est, et extremum supplicium scrutantibus est deputatum: qui ea, quae sunt illis longe secretiora et horribiora scrutantur, nempe quomodo genuit Filium, et quae ratione, et quaenam sit substantia, quam defensionem habent? Haec cum sciamus, fidem bonorum omnium matrem cum omni benevolentia suscipiamus, ut quasi in tranquillo porto navigantes, recta dogmata servemus, et vitam nostram cum securitate dirigentes, aeterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria, imperium, honor et adoratio una cum sancto Spiritu, in saecula saeculorum. Amen.

HOMILIA III.

CAP. 1. v. 18. *Revelatur enim ira Dei de caelo super omnem impietatem et injustitiam hominum, qui veritatem in injustitia detinent.*

1. Vide Pauli prudentiam, quomodo a mitioribus hortatus, ad terribiora sermonem vertat. Cum dixisset enim evangelium salutis et vite causam esse; itemque Dei potentiam et salutem justitiamque operatam esse, jam dicit ea, quæ non attendentibus terrorem incutere possint. Quia enim solent plerique hominum non tam promissione bonorum, quam tristium timore ad virtutem pertrahi; utrinque ipsos allicit. Idecirco Deus non modo regnum promisit, sed etiam gehennam comminatus est: et propheta Judæcis ita loquuntur, mala bonis perpetuo adnascens. Ideoque Paulus sic sermonem variat, non necumque, sed mitia primum, deindeque tristia adhibet; ostendens, illa quidem ex prævia Dei sententia manare, hæc vero ex negligentium nequitia. Sic et propheta primo bona profert, dicens: *Si volueritis et audieritis me, bona terræ comedetis; si nolueritis, nec audieritis me, gladius vos absumet (Isai. 1, 19. 20).* Ita et Paulus hic sermonem profert: Venit Christus, inquit, remissionem ferens, justitiam, vitam: nec simpliciter, sed per crucem affert; quodque maximum et admirandum est, non quod talia largitus sit solum, sed quod talia passus sit. Si igitur ipsa dona contumelia affeceritis, tunc tristia vos manebunt. Et vide quomodo sermonem extullat: *Revelatur enim, inquit, ira Dei de caelo.* Undenam hoc liquet? Si fidelis hoc dixerit, Christi sententias proferemus; si vero infidelis, a sequentibus illi Paulus os ubstruit, ubi de judicio Dei agitur, ex gestis ipsorum insuperabile argumentum in medium adducens: id quod maxime stupendum est; cum eos, qui veritati adversantur, ex jis, quæ quotidie dicunt et faciunt, veritatis dogmata probare declarat. Verum hæc in sequentibus; interim propositam rem tractemus. *Revelatur enim ira Dei de caelo.* Atqui in hac vita id sæpe accidit in fame et peste et bellis: nam privatim singuli et in communi omnes puniuntur. Quid igitur tunc novi erit? Quod majus futurum sit supplicium, quod commune et non earumdem rerum causa: nunc enim ad emendationem hæc fiunt, tunc autem ad ultionem: quod significans Paulus dicebat: *Corripimur nunc, ut non cum mundo damnemur (1. Cor. 11. 32).* Et nunc quidem non ex superna ira, sed ab hominum injuria hæc a multis accidere putantur: tunc vero manifesta erit Dei ultio, quando Judex sedens in tremendo solio, alios ad caninos trahi jubebit, alios ad tenebras exteriores, alios ad alia inevitabilia et intoleranda supplicia. Et cur non sic aperte dicit, Filium Dei venturum esse cum innumeris angelis, et rationem a singulis repetiturum; sed ait, *Revelatur ira Dei?* Neophylis adhuc erant auditores; ideoque ab iis, quæ omnino in confesso erant apud eos, primum ipsos

allicit. Præterea vero gentiles alloqui mihi videtur; ideoque hinc orditur, postea autem de judicio Christi sermonem inducit. *Super omnem impietatem et injustitiam hominum, qui veritatem in injustitia detinent.*

Error varius, veritas una. — Hic ostendit multos esse impietatis vias, veritatis autem unam. Eorum varia, multiformis et confusa res est error; veritas autem una. Postquam vero de dogmatibus dixit, de vita loquitur, injustitiam hominum memorans. Etenim injustitiæ variae sunt: et alia quidem circa pecunias est, ut cum quis in iis proximum lædit; alia mulieres spectat, ut quando quis relicta uxore, alterius nuptias dirimit. Hoc certe fraudem vocat Paulus, dicens: *Ne quis opprimit vel fraudet in negotio fratrem (1. Thess. 4. 6).* Alii rursus non uxorem vel pecuniam, sed gloriam proximi labefactant: et hoc injustitia est. Nam *Melius est nomen bonum, quam divitiæ multæ (Prov. 22. 1).* Quidam vero dicunt hoc quoque de dogmatibus a Paulo intelligi: ceterum nihil vetat de utroque dictum fuisse. Quid autem sit, *Veritatem in injustitia detinent,* ex sequentibus discet. *19. Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestavit.* Sed hanc gloriam lignis attribuerunt et lapidibus.

2. *Natura ipsa prædicat Creatorem.* — Quemadmodum igitur is, cui regis pecunia credite sunt, justus illas in regis gloriam impendere, si in fures, in scorta et in præstigiatores illas impenderit, etque regis opibus splendoros illos reddiderit, tamquam qui maxime regem offenderit, pœnas dat: ita et hi cum notitiam Dei et gloriae ejus accepissent, deindeque idolis illam attribuissent, veritatem in injustitia detinuerunt, et, quantum in ipsis erat, cognitionem injuria affecerunt, non ut par erat illa utentes. An vobis clarum est id, quod dictum fuit, an clarius deus explicandum est? Forte necessarium fuerit ultra progredi. Quid ergo est illud, quod dicitur? *Cognitionem sui Deus hominibus a principio indidit; sed illam cognitionem gentiles lignis et lapidibus attribuentes, veritatem, quantum in ipsis fuit, injuria affecerunt: illa enim immutabilis manet, gloriam suam habens immotam. Et unde notum est, o Paulus, quod Deus ipsis cognitionem indiderit? Quia, inquit, quod notum est ejus, manifestum est in illis.* At hoc sententia est, non demonstratio; tu vero mihi proba et ostende, cognitionem Dei manifestam fuisse illis, sed sponte illos prætermisisse. Unde ergo manifestum erat? vocemne illis emisit? Minime: verum id efficit, quod magis illos quam vox quælibet attrahere poterat: creatum orbem in medio posuit: ita ut sapiens, idiota, Scythia, barbarus ex solo visu visibilium pulchritudinem edoctus, ad Deum conscendere posset. Ideo ait: *20. Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur; quod etiam propheta dicit: Cæli curvant gloriam Dei (Psal. 18. 1).* Quid enim dicent in illa

ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὁρῆθ' Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ κί-
σῃ δόξῃσιν καὶ δίκαιαν ἀνθρώπων τῶν τὴν
ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων.

α'. Ὅρα τὴν Παῦλου σύνεσιν, πῶς ἀπὸ τῶν χροσιότερων
προσφράξας, ἐπὶ τὰ φοβερότερα τρέπει τὸν λόγον. Εἰπὼν
γάρ, ὅτι σωτηρίας αἰτίων τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι ζωῆς, ὅτι Θεοῦ
δύναμις, ὅτι σωτηρίας καὶ δικαιοσύνης· ποιητικῶν, λέγει
καὶ τὰ φοβησάμενα τοὺς οὐ προσέχοντας. Ἐπειδὴ
γὰρ ὡς τὰ πολλὰ τῶν ἀνθρώπων οἱ πλείους οὐχ οὕτω
τῆ τῶν χροσιῶν ἐπαγγελίᾳ, ὡς τῷ φόβῳ τῶν λυπηρῶν
πρὸς τὴν ἀρετὴν ἔλκονται, ἐκατέρωθεν αὐτοὺς ἐπισπᾶ-
ται. Διὰ τοῦτο [448] καὶ ὁ Θεὸς οὐ βασιλείαν ἐπιγγέ-
λατο μόνον, ἀλλὰ καὶ γένναυ ἠπειλήσας· καὶ οἱ προσφῶται
δὲ τοῦ Ἰουδαίου οὕτω διελέγοντο, τὰ κακὰ τοὺς ἀγαθοὺς
ἀνεμυμνήσαντες διηκτικῶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος οὕτω
ποικίλει τὸν λόγον, οὐ μὴν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὰ χρῆστὰ τί-
θεισι πρῶτον, καὶ μετὰ ταῦτα τὰ λυπηρὰ, δευτικῶς ὅτι
ἐκείνη μὴ τῆς προηγούμενης τοῦ Θεοῦ γνώμης ἐστὶ,
ταῦτα δὲ τῆς τῶν βῆθουμένων πονηρίας. Οὕτω καὶ ὁ
προφήτης πρῶτον τὰ ἀγαθὰ τίθεισι, λέγων· Ἐάν θέλητε
καὶ εὐσχοσθεσθε μοι, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε·
ἐάν δὲ μὴ θελήσητε, καὶ μὴ εὐσχοσθεσθε μοι, μάχισα
ὄμῃσ' ἀποκτεθείσθε. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα προφῶται τὸν λόγον ὁ
Παῦλος. Σκόπει δὲ· Ἦλθε φέρων ὁ Χριστὸς ἀφῆσιν,
φροσὶ, δικαιοσύνην, ζωὴν καὶ οὐχ ἀπλῶς*, ἀλλὰ διὰ
σταυροῦ φέρει· ὁ δὲ μέγιστον καὶ θαυμαστόν, οὐχ ὅτι
τοιαῦτα ἔχαρισται μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τοιαῦτα ἔπαθεν.
Ἄν τοῖνον ὀβρισητε εἰς τὰς δωρεάς, τότε ἀνεμυμνῆτε τὰ
λυπηρὰ. Καὶ ὅρα πῶς ἐπαίρει τὸν λόγον. Ἀποκαλύ-
πτεται γὰρ, φροσὶν, ὁρῆθ' Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ. Πόθεν
τοῦτο δῆλον; Ἄν μὴν οὐ πιστὸς λέγηι, τοῦ Χριστοῦ τὰς
ἀποφράσεις ἐρῶσμεν· ἂν δὲ ὁ ἀπιστος καὶ ὁ Ἕλλην, ἀπὸ
τῶν ἐξῆ; αὐτὸν ὁ Παῦλος ἐπιστοιμίζει τῶν περὶ τῆς κρῆ-
σεως τοῦ Θεοῦ λόγων, ἐκ τῶν ὅπ' ἐκεῖνον γνωμέων
ἀπόδειξις ἀναντιρρήτων εἰσάγων· ὁ δὲ καὶ ἐστὶ μέγιστος
παραδόξιστος, ὅταν τοὺς ἀντιλέγοντας· αὐτῆ τῆ ἀλή-
θειᾳ, ἐκ' ὧν ποιοῦσι καθ' ἐκαστήν ἢ καὶ λέγουσι, συν-
ισταμένους αὐτοὺς ἀποφαινεῖ τοῖς τῆς ἀληθείας δόγμασιν.
Ἄλλὰ ταῦτα μὴ ἐν τοῖς ἐξῆς, τίως δὲ τῶν προκειμέ-
νων ἐχέμεθα. Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὁρῆθ' Θεοῦ ἀπ'
οὐρανοῦ. Κοίτοι καὶ ἐνταῦθα πολλάκις τοῦτο γίνεται,
ὅταν ἐν ἡμιῶς καὶ λοιμοῖς καὶ πολέμοις· καὶ γὰρ ἴδις
ἐστέ, καὶ κοινή πάντας κολάζονται. Τί οὖν τὸ ξένον
ἐστί; Ὅτι καὶ μετῶν ἡ κόλασις καὶ κοινή καὶ οὐκ ἐπὶ
τοῖς αὐτοῖς· νῦν μὲν γὰρ πρὸς διόρθωσιν τὰ γινόμενα,
τότε δὲ πρὸς τιμωρίαν· ὅπως καὶ ὁ Παῦλος ὁρῶν ἔλεγεν,
ὅτι Παιδεύεσθε τὴν ἰσὴν μὴ σὺν φόβῳ κόσμου κατακρι-
θώμεν. Καὶ νῦν μὲν οὐ διὰ τὴν ἔκωθεν ὁρῆθ' πολλοὺς
δοκεῖ τὰ πολλὰ γίνεσθαι, ἀλλὰ δι' ἀνθρώπων ἐπήρατον
τίως δὲ φανερὰ ἐστὶ καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ κολάσις, ὅταν
καθήμενος ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος ὁ κριτῆς, τοὺς μὲν
ἐπὶ τὰς χαίμας ἐκασθαι μέλλει, τοὺς δὲ ἐπὶ τὸ σκότος
τὸ ἐξώτερον, τοὺς δὲ ἐπ' ἀλλὰ ἀπαραιτήτους καὶ ἀπορῆ-
τους κολάσει. Καὶ τίνας ἐνεκεν οὐχ οὕτως εἶπε σαφῶς,
ὅταν ὁ τῆς τοῦ Θεοῦ μὲλλει παραγίνεσθαι μετὰ μυ-
ρίων ἀγγέλων, καὶ τὰς εὐθύνας ἀπατεῖν ἔκαστον, ἀλλ'
ὅτι Ἀποκαλύπτεται ὁρῆθ' Θεοῦ; Τῶν νεοφύτων ἦσαν
οἱ ἀκούοντες ἐπὶ· διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν σφόδρα ὀμολογη-
μένων παρ' αὐτοῖς πρῶτον αὐτοὺς ἐπισπᾶται. Χωρὶς δὲ
τῶν εἰρημέων, καὶ πρὸς Ἕλληνας ἀποδείξασθαι μοι

δοκεῖ· δὲ καὶ ἐνταῦθεν προαιμάζεται· ὕστερον δὲ καὶ
τὸν περὶ τῆς κρέσεως τοῦ Χριστοῦ λόγον εἰσάγει. Ἐπὶ
πᾶσαν δόξῃσιν καὶ δίκαιαν ἀνθρώπων τῶν τὴν
ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων. Ἐνταῦθα εἰκνυσι,
ὅτι πολλὰ τῆς ἀσεβείας αἱ ὁδοί, ἢ δὲ τῆς ἀλθιθείας μί-
α· καὶ γὰρ ποικίλων καὶ πολυῶν καὶ συγκυχημένων ἢ
πλάνῳ, [449] ἢ δὲ ἀλθιθεῖα μία. Εἰπὼν δὲ περὶ δυ-
γμάτων, λέγει καὶ περὶ βίου, ἀδικίαν ἀνθρώπων εἰπών.
Καὶ γὰρ αἱ ἀδικίαι ποικίλαι^β· καὶ ἢ μὲν περὶ χρή-
ματα γίνεται, ὅταν ὅταν τις ἐν τοῦτοῖς ἀδικῆ τὸν πλη-
σίον· ἢ δὲ περὶ γυναίκα, ὅταν τις ἀφῆσι τὴν ἑαυτοῦ,
τὸν ἑτέρου διωρῆτη γάμον· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο πλεον-
εξίαν ὁ Παῦλος καλεῖ, οὕτω λέγων· Τὸ μὴ ὑπερβαλεῖν
καὶ πλεονεκεῖν ἐν τῷ πράγματι ἐν τῷ ἀδελφῶν. Ἐτε-
ροι πάλιν, ἀντὶ γυναίκα καὶ χρημάτων, δόξαν λυμαί-
νονται τὴν τοῦ πλησίον· καὶ τοῦτο δὲ ἀδικία· καὶ γὰρ
Κρεῖσσον δρομα καλῶν, ἢ πλοῦτος καλῶς. Τινὲς δὲ
φασιν, ὅτι καὶ τοῦτο περὶ δογμάτων εἰρηται τῷ Παύλῳ·
πλὴν οὐδὲν καλῶς περὶ ἀμοιότητος εἰρηται. Τί δὲ ἐστὶ,
τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων, διὰ τῶν ἐξῆς
μάνθανε. Ὅτι ἐν γρωσιῶν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστι
ἐν αὐτοῖς· ὁ Θεὸς γὰρ αὐτοὺς ἐφανέρωσεν. Ἄλλὰ
τῆσιν τὴν δόξαν ξυλοκ περιόθησαν καὶ λήθοι.

β'. Ἐπιπροσῶν ὁ χρημάτων πιστευθεὶς βασιλικῶς, καὶ εἰς
τὴν τοῦ βασιλέως δόξαν ἀνάλωσις κλεισθεῖς, ἂν εἰς
ἡστέας καὶ πόρας καὶ γόντας ἀπανητῆ ταῦτα, καὶ
λαμπροῦς τοῦτο ἀπὸ τῶν τοῦ βασιλέως ποιησῆ χρη-
μάτων, ὡς τὰ μέγιστα ἡδικητικῶν τὸν βασιλέα· κολά-
ζεται· οὕτω καὶ αὐτοὶ λαθόντες τὴν περὶ τοῦ Θεοῦ γνῶ-
σιν καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ, εἰτα εἰδῶσις αὐτὴν περιόθητες,
ἐν ἀδικίᾳ τὴν ἀλήθειαν κατέσχον^δ, καὶ, τὸ γὰρ εἰς αὐ-
τοὺς ἦκον, ἠλίχησαν τὴν γνώσιν, οὐκ εἰς τὰ προσήκοντα
αὐτῆ χρῆσάμενοι. Ἄρα γέγονεν ὁμῶν σαφῆς τὸ λεχθῆν,
ἢ δὲ σαφέστερον αὐτὸ πάλιν εἰπεῖν; Τάχα ἀναγκά-
σθαι πάλιν εἰπεῖν. Τί οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; Τὴν περὶ αὐτοῦ
γνώσιν ἐξ ἀρχῆς τοῖς ἀνθρώποις ἐνέθηκεν ὁ Θεός, ἀλλὰ
ταύτην τὴν γνώσιν οἱ Ἕλληνας ξυλοκ περιβέντες καὶ
λήθοις, ἠλίχησαν τὴν ἀλήθειαν, δὲ γὰρ αὐτῶν μέρος·
ἐκείνη γὰρ ἀτρεπτος μένει, τὴν οικίαν δόξαν ἔχουσα
ἀκίνητον. Καὶ πόθεν ὄρηον, ὅτι ἐνέθηκεν αὐτοῖς; τὴν
γνώσιν, ὡ Παῦλι; Ἦε, φροσὶ, ὁ γρωσιῶν αὐτοῦ
φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς. Ἄλλὰ τοῦτο ἀπόφρασις ἐστίν,
οὐκ ἀπόδειξις· οὐ δὲ μοι κατασκευάσων, καὶ δεῖξον ὅτι
ἡ γνώσις ἢ περὶ τοῦ Θεοῦ δὴλη ἦν αὐτοῖς, καὶ ἐκόντες
παρῶραμον. Πόθεν οὖν δὴλη ἦν; φωνὴν αὐτοῖς ἀνωθεν
ἀφῆκεν; Οὐδαμῶς· ἀλλ' ὁ φωνῆς αὐτοῖς ἐφῆλκεσαν
μέλλον ἡδύνατο, τοῦτο ἐποίησεν, τὴν κτίσιν εἰς μέσον
προθεῖς, ὥστε καὶ σοφὸν καὶ ἰσῆτην, καὶ Σκῆθην καὶ
βάρβαρον διὰ τῆς βῆσεως καταμαθόντα τῶν ὀρωμένων
τὸ κάλλος, ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀνωβαίνων. Διὸ φροσὶ· Τὴ γὰρ
ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι
νοοῦμενα καθορῶται· ὅπως οὖν καὶ ὁ προφῶτης ἔλεγεν·
Οἱ οὐρανοὶ δηγοῦνται δόξαν Θεοῦ. Τί γὰρ εἶρουσι
κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ὁ Ἕλληνας; ὅτι ἤγνωσάμεν
ος; ἔτετα οὐκ ἠκούσατε τοῦ οὐρανοῦ φωνῆν διὰ τῆς βῆσεως
ἀριέντες, τῆς ἐστάτου πάντων ἀρμονίας σάλπιγγος
λαμπροτέρου βοῦσις; νυκτὸς καὶ ἡμέρας νόμος οὐκ
εἴθετε μόνοντας; [450] ἀκινήτους διηκτικῶς; χειμῶνος,
ἔαρος, καὶ τῶν ἄλλων ὀρῶν τὴν εὐταξίαν βεβαίαν τε καὶ

* Alius, καὶ οὐκ ἀπλῶς ταῦτα

^β Unus cod., ἀδικίαι πολλαί.

^δ Alii, περιόθη.

ἀκίνητον ὄσαν· θαλάσσης εὐγνωμοσύνην ἐν παραγῇ τοσαύτη καὶ κώμασι· πάντα ἐν τάξει μένοντα, καὶ εἰς τοῦ κἀλλους καὶ διὰ τοῦ μεγέθους ἀνακρίττοντα τὸν Δημιουργόν· Ταῦτα γὰρ ἅπαντα, καὶ τὰ τούτων πλεονα συνελόν ὁ Παῦλος ἔλεγε· *Τὰ γὰρ ὄρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται ἢ τε αἰθέρος αὐτοῦ δόξαμι καὶ θεατέρι, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογίτους.* Καίτοι γε οὐ διὰ τοῦτο ταῦτα ἐποίησεν ὁ Θεός, εἰ καὶ τοῦτο ἐξέβη. Οὐ γὰρ ἵνα αὐτοὺς ἀπολογίας ἀποστερήσῃ, διδασκαλίαν τοσαύτην εἰς μίσην προῦθῃεν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν ἐπιγνώσῃν ἄγνωστούσαςτες δὲ, πάσης ἑαυτοὺς ἐστέρησαν ἀπολογίας. Εἶτα δεικνύς, πῶς εἰσιν ἀπολογίας ἀπεστερημένοι, ψοφῶν· *Ὅτι γινώσκεις τὸν Θεὸν οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν.* Ἐν τούτῳ ἐγκλήμα μέγιστον· δεύτερον δὲ μετ' ἐκείνου, τὸ καὶ εἰδωλὰ προσκυνῆσαι, ὃ καὶ Ἰερεμίας κατηγορῶν, ἔλεγε· *Δύο ποιητὰ ἐποίησαν ὁ λαὸς οὗτος· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγῇν ζῶντος ὕδατος, καὶ ὤρυσαν ἑαυτοὺς λάκκους συστηριμμένους.* Εἶτα καὶ σημειῶν τὸ εἰδέναι τὸν Θεόν, καὶ μὴ χρῆσθαι εἰς θεὸν τῆ γνώσεως, παράγει τοῦτο αὐτὸ, τὸ Θεοῦ ἔγνωκεῖν· *διόπερ ἐπήγαγε·* Διότι γινώσκεις τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ εἰσησι, δι' ἣν εἰς τοσαύτην ἄνοιαν ἐξέπεσον. Τίς οὖν αὕτη ἐστὶ; Τίς λογισμοί; τὸ πᾶν ἐπέτρεψαν. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως, ἀλλὰ πολλῶν πληκτικώτερον· *Ἐμαυώθησαν γὰρ, ψοφῶν, ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἄσκησιν ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδίαι.* Ἄσπερ γὰρ ἐν ἀετλήνῃ νυκτὶ εἰ τι· ξένην ἐπιχειρήσει· βαδίζειν ὄδον, ἢ πλάγους πλεῖν, οὐ μόνον οὐ φθάσει πρὸς τὸ τέλος, ἀλλὰ καὶ ἀπολείπει ταχέως· οὕτω καὶ οὗτοι τὴν πρὸς τὸν οὐρανὸν φέρουσαν ὄδον βαδίζειν ἐπιχειροῦντες καὶ τὸ φῶς ἀφ' ἑαυτῶν ἀφελόντες, εἶτα ἀντ' ἐκείνου τῆ σκοτίῃ τῶν λογισμῶν ἑαυτοὺς ἐπιπέφναντες, καὶ ἐν σώμασι τὸν ἀσώματον, καὶ ἐν σχήματι τὸν ἀσχημάτιστον ἐπιπέφνούσας, ναυάγον ὑπέστησαν χαλεπώτατον. Μετὰ δὲ τῶν εἰρημένων καὶ ἑτέραν εἴθησιν αἰτίαν τῆς πλάνης αὐτῶν, λέγων· *Φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμυρᾶνθησαν.* Μέγα γὰρ τι περὶ ἑαυτῶν φαντασθέντες, καὶ οὐκ ἀναγαχόμενοι ταύτην ἔλθειν, ἦν ὁ Θεός ἐκλείουσιν αὐτοὺς, ἐθαπτίσθησαν τοῖς τῆς ἀνοίας λογισμοῖς. Εἶτα δεικνύς καὶ ὑπογράφων τὸ κλυδώνιον, πῶς χαλεπὸν καὶ συλλυγῆμι ἀπάσης ἐστερημένοι, ἐπήγαγε, λέγων· *Καὶ ἠλλαξάντων τὴν δόξαν τοῦ ἀφρότου Θεοῦ ἐν ὁμοιωματι εἰκόνας φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν.*

γ. Πρῶτον ἐγκλήμα, οὗ Θεὸν οὐχ εὖρον· δεύτερον, ὅτι καὶ ἀφορμὴς ἔχοντες μεγάλας καὶ σαφεῖς· τρίτον, ὅτι σοφοὶ λέγοντες· εἶναι· τέταρτον, ὅτι οὐ μόνον οὐχ εὖρον, ἀλλὰ καὶ εἰς δαίμονας κατήγαγον καὶ λίθους καὶ ξύλα τὸ σέβας ἐκίνο. Καθαρεῖ μὲν οὖν αὐτῶν καὶ ἐπὶ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῇ τῆν τῆρον, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως ἐκεῖ καὶ ἐν ἐναυθα. [451] Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ θίδωσιν αὐτοὺς πληγῇν, λέγων, ὅτι *Τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σωφρονεῖ τῶν ἀνθρώπων ἑστῆν*· ἐναυθα δὲ καὶ χωρὶς συγχρήσεως αὐτῆν καθ' ἑαυτὴν κομμεθεῖ τὴν σοφίαν αὐτῶν, δεικνύς μωρίαν ὄσαν, καὶ ἀλζονείας ἐπίδειξιν μόνον. Εἶτα ἵνα μάθῃς, ὅτι ἔχοντες τὴν περὶ Θεοῦ γνώ-

σιν, οὕτως αὐτῆν προῦδωκαν, Ἡλιᾶσαι, εἶπεν· ὁ δὲ ἀλλάσων, ὡς ἄλλο ἔχον ἀλλάσσει. Ἦθελον γὰρ ἰν κλῆρον εὐρεῖν, καὶ οὐκ ἠγέσθησαν τῶν δοθέντων ὄρων· δὲ καὶ τούτων ἐξέπεσον· καινοτομίαι γὰρ ἦσαν ἐπιθυμηταί. Καὶ γὰρ τοιαῦτα πάντα τὰ Ἑλληνικά. Διὰ τοῦτο καὶ κατ' ἀλλήλων ἐστέρησαν, καὶ Ἀριστοτέλης μὲν ἐναντίον Πλάτωνι, οἱ Στωϊκοὶ δὲ πρὸς τούτων ἐφροδῆξαν ὃ, καὶ ἄλλο ἄλλω πολέμιος γέγονεν· ὥστε οὐχ οὕτως αὐτοὺς χρεῖσται μάζειν διὰ τὴν σοφίαν, ὡς ἀποστρέφεσθαι καὶ μετεῖν, εἰ δὲ αὐτὸ τοῦτο μωρὸν γέγονασιν. Εἰ γὰρ μὴ λογισμοῖς ἐπέτρεψαν καὶ συλλογισμοῖς καὶ σοφίσμασι τὰ καθ' ἑαυτοὺς, οὐκ ἂν ἔπαθον, ὡπερ ἔπαθον. Εἶτα ἐπιταίνων αὐτῶν τὴν κατηγορίαν, κομμεθεῖ τὴν εἰδωλοκρατίαν αὐτῶν ἅσασαν. Μάλιστα μὲν οὖν καὶ τὸ ἀλλάξαι, καταγέλαστον· τὸ δὲ καὶ εἰς τοιαῦτα ἀλλάξαι, πάσης ἀπολογίας ἔκτος. Εἰς τίνα οὖν ἠλλαξάν, καὶ τίσι περιέθηκαν τὴν δόξαν, οὐκ ἔστι· Φαντασθῆναι εἶναι περὶ ἐκείνου, οἶον, ὅτι Θεός, ὅτι πάντων Κύριος, ὅτι οὐκ ἦντις ἐποίησεν, ὅτι προνοεῖ, ὅτι κηδεύει· ταῦτα γὰρ βία Θεοῦ. Τίσι οὖν ταύτην ἀνέθηκαν; Οὐκ ἀνθρώποις, ἀλλ' ὁμοιωματι εἰκόνας φθαρτοῦ ἀνθρώπου. Καὶ οὐκ ἐναυθα ἐστέρησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς κνωδάλια κατηνέχθησαν, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς τὰς τούτων εἰκόνας. Σὺ δὲ μοι σέσται τὴν σοφίαν τοῦ Παύλου, πῶς τὰ δύο ἄρα τέθεικας, θῆν τὸν ἀνωτάτω, καὶ τὰ ἑρπετὰ τὰ κατωτάτω· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὰ ἑρπετὰ, ἀλλὰ τούτων ὁμοιωματα, ἵνα σαφῶς δεῖξῃ τὴν λαμπράν αὐτῶν μωρίαν. Τῆν γὰρ γνώσιν, ἢ εἶπεν περὶ τοῦ πάντων ἀσυγκρίτως ὑπερέχοντος ἔχτιν, ταύτην τῆ πάντων ἀσυγκρίτως εὐτελεστέρῃ περιέθηκαν. Καὶ τί ταῦτα πρὸς τοὺς φιλοσόφους, ψοφῶν; Πρὸς αὐτοὺς μὲν οὖν μάλιστα πάντα τὰ εἰρημένα. Καὶ γὰρ οὗτοι τοὺς ταῦτα ἐφευρόντας Ἀλυπτίτους διδασκάλους ἔχουσι· καὶ Πλάτων ὁ δοκῶν εἶναι τῶν ἄλλων ἀνομιτερος, ἐγκαλωπέττειται τούτους, καὶ ὁ τούτου ἐδάσελος περὶ τὰ εἰδωλὰ ταῦτα ἐπέτρηται· τὸν γὰρ ἀεικτερόντα ὁ κελεύων τῆ Ἀσκληπιῶ θύειν, οὕτως ἔστιν. Ἐνθα τὸν κνωδάλιον τούτων καὶ τὸν ἑρπετῶν εἰκόνας, καὶ τὸν Ἀπόλλωνα δὲ καὶ τὸν Διόνυσον μετὰ τούτων ἑραπνομένους τῶν ἑρπετῶν ἴδοι τις ἀν. Τινὲς δὲ τῶν φιλοσόφων καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγον ταύρους καὶ σκορπίους καὶ δράκοντας καὶ τὸν ἄλλον ἅπαντα λήρον πανταγῶ γὰρ ὁ διδάλος ἄσπουδασεν εἰς τὰ τῶν ἑρπετῶν ὁμοιωματα τοὺς ἀνθρώπους καταγαγεῖν, καὶ ὑποτάξαι τοῖς πάντων ἀλογωτέροις αὐτοῖς, οὐς ὁ Θεός ὡπερ τὸν οὐρανὸν ἀναγαγεῖν ἠθελῆσεν. Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν ἔχει τὸν κορυφαῖον αὐτοῦ ὑπεύθυνον τοῖς λεγομένοις ἔντα. Ὅταν γὰρ τοὺς ποιητὰς συνάγῃ, καλλίτῃ χρῆται πιστεύει αὐτοὺς [452] ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ λόγοις, ὡς ἀκριβοῦς εἰδῶσιν, οὐδὲν ἔτερον ἢ τὸν ὁρισθῆν τῶν λήρων τούτων εἰσάγει, καὶ τὸν πολλὴν γέλωτα τούτων εἰς ἀληθῆ χρεῖ νομίζειν εἶναι ψοφῶν. Διὸ καὶ κομμεθεῖται ὁ Θεός αὐτοὺς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν ὡς ἀκαθάρτων, τοῦ δευμῆσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς. Δεικνύσιν ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ τῆς ὡτι ἠμῶν διαστροφῆς ἡ ἀσέβεια γέγονεν αἰτία. Τὸ δὲ, Παρέδωκεν, ἐναυθα Ἐἴσασεν ἐστῆν. Ἄσπερ γὰρ ὁ στρατηγὸς προηγούμενος ἀν τοῦ πολέμου βαρῆσαντος ἀναχωρήσας ἀπέλθοι, παραδίδωσι τοὺς πολεμίους τοὺς στρατιώτας, οὐχὶ αὐτὸς ὄθων, ἀλλὰ γυμνῶν τῆς ἑαυτοῦ βοηθείας·

^b Duo mss., ἐπιχειροῖν.

^l Duo mss., ἐπράσαντο, male. ^c Duo mss., ἐκτόρη.

die gentiles ? ignoravimus te ? Itane cælum non audistis ex solo aspectu vocem emittens ? rerum omnium harmoniam et concentum, clarius quam tuba clamantem ? noctis et diei leges, immotos perpetuo manentes ? hiemis et veris et aliarum tempestatum ordinem firmum et immotum ? maris commodum in tot procellis et fluctibus ? omnia in ordine manentia, ac per pulchritudinem et magnitudinem Creatorem prædicantia ? Hæc quippe omnia, et etiam his plura compendio Paulus dixit : *Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur : sempiterna quoque ejus potentia et divinitas, ita ut sint inexcusabiles.* Etsi non in eum finem fecerit illa Deus, quamvis ita acciderit. Neque enim ut illos excusatione privaret, doctrinam tantum in medium protulit, sed ut ipsi cognoscerent : ingrati autem cum essent, se ipsi defensione privarunt. Deinde ostendens quomodo defensione carcant, ait : 21. *Quia cum cognovissent Deum, non ut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt.* Unum hoc crimen maximum est ; alterum quod idola adoraverunt : quæ de re accusans illos Jeremias, dicebat : *Duo mala fecit populus hic : me crediderunt fontem aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas dissipatas (Jer. 2. 13).* Deinde signum affert, quod Deum cognoscat, nec cognitione sua ut par esset utantur, quod scilicet deus cognoverit : quare intulit : *Quia cum cognovissent Deum, non ut Deum glorificaverunt.* Causamque apponit cur in tantam amentiam delapsi sint. Quænam illa est ? Ratiociniis suis omnia commiserunt. At non ita dixit, sed longe vehementiori modo : *Evanescent enim, inquit, in cogitationibus suis, et obscuratum est insipientes cor eorum.* Sicut enim in nocte illumi, si quis peregrinum iter carpere conetur, vel in mari navigare, non modo non perveniat ad finem, sed cito perit : sic et isti viam ad cælum ferentem aggressi, sibi lucem adimentes, et illius loco ratiociniorum suorum tenebris sese committentes, in corporeis incorporeum, in figuris figura expertem quærentes, naufragium gravissimum fecerunt. Cum iis autem, quæ dicta sunt, aliam erroris illorum causam ponit cum ait : 22. *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.* Magnum enim quidpiam de se imaginantes, nec sustinentes hanc, quam jusserat Deus, viam ingredi, in amentia cogitationibus deversis sunt. Deinde tempestatem illam describens, quam gravis fuerit, et omni venia indigna, subiunxit : 23. *Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum et quadrupedum et serpentium.*

3. *Contra philosophos gentiles.* — Prima accusatio, quod Deum non invenerint ; secunda, quod occasiones magus et conspicuas habentes ; tertia, quod cum se sapientes dicerent ; quarta, quod non modo non invenerint, sed etiam cultum illum ad dæmonas, ad lapides et ligna derivarint. Illorum vero fastum deprimit in Epistola ad Corinthios ; sed non perinde illic ut hic. Illic enim a cruce plagam ipsis infligit, dicens : *Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus (1. Cor. 1. 25) ;* hic vero sine comparatione

sapientiam eorum in seipsa traducit, ostendens stultitiam esse et arrogantiam tantum ostentationem. Deinde ut discas illos Dei notitiam habentes, sic illam prodidisse, dicit, *Mutaverunt* : qui vtro mutat, ut aliud habens mutat. Voluerunt enim quod amplius invenire, datis terminis non contenti ; ideoque etiam his excederunt : novitatem enim desiderabant. Etenim hujusmodi omnia Græcorum fuerit. Ideo etiam sibi nutuo adversati sunt : Aristoteles insurrexit contra Platonem, Stoici in hunc infremere, et alter alteri hostis fuit. Itaque non ita admirandi sunt ob sapientiam ut avversandi et odio habendi, quia ob hoc ipsum stulti facti sunt. Nisi enim ratiociniis et syllogismis atque sophismatibus sua commississent, non in tanta incidissent. Deinde criminationem angens illorum, idololatram totam traducit. Certe vel quod mutaverint, ridiculum est : quod autem in talia mutaverint, omni excusatione caret. In quænam ergo mutaverint, et qua in re gloriam posuerint, perpende. Cogitandum de illo erat, quod esset Deus, quod omnium dominus, quod eos, qui non erant, fecerit, quod provideat et curam gerat : hæc gloria Dei sunt. Quibusnam ipsi illam attribuerunt ? Non hominibus, sed similitudini imaginis corruptibilis hominis. Neque hic steterunt, sed et ad bruta animalia delapsi sunt, imo et ad illorum imagines. Tu vero mihi Pauli sapientiam perpendas velim, quomodo duo extrema p. o. uerit ; Deum supremum omnium, et reptilia infama ; imo non reptilia, sed reptilium similitudines, ut apertam illorum insaniam clare ostenderet. Cognitionem enim illam, quam habere oportebat circa eum, qui sine comparatione omnium excellentissimus est, hæc omnium haud dubie vilissimum applicuerunt. Et quid hæc, inquires, ad philosophos ? Ad hos maxime omnia supra dicta spectant. Nam hi Ægyptios horum inventores magistros habent : et Plato, qui cæteris præstantior esse videtur, de hisce gloriatur ; ejusque doctor idolis istis addictus fuit, qui gallum jubet Æsculapio sacrificari (a). Illic videas brutorum et reptilium imagines, et cum his Apollinem et Bacchum pari cultu dignatos. Quidam vero philosophi in cælum invexere tauros, scorpiones, dracones et hujusmodi quisquilias : ubique enim diabolus curavit ad reptilium similitudinem homines demittere, et irratiōnabilioribus eos subjicere, quos Deus supra ipsum cælum extollere voluit. Neque hinc tantum, sed et aliunde illorum corymbum videbis supra dictis obnoxium. Cum enim poetas in unum colligit, et dicit oportere illis habere fidem in iis, quæ de Deo dicunt, utpote qui probe norint, nihil aliud quam nugarum congeriem inducit, et res tam ridiculas veras existimandas esse dicit. 24. *Ideo tradidit illos Deus in desideria cordis sui, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.* Hinc ostendit impicitatem violatarum legum fuisse causam. Illud vero Tradidit, hic significat, permisit. Quemadmodum enim dux exercitus si ingravescente pugna discesserit.

(a) Platonis doctor Socrates moriturus gallum jubet Æsculapio sacrificari. Vide Platonem in Phædoe de morte Socratis. Hæc postrema vox fuit celeberrimi philosophi.

milites hostibus tradit, non ipse impellens, sed auxilio suo privans: sic Deus eos, qui noluerunt sua accipere, sed primi resilierunt, dimisit, postquam sua omnia impleverat. Pende autem: pro doctrina mundum in medio posuit; mentem et cogitationem dedit, quæ posset id, quod conveniens erat, intelligere. Nullo horum homines, qui tunc erant, nisi sunt ad salutem, sed in contrarium quod acceperant inverterunt. Quid igitur facere oportet? vi et necessitate trahere? At non est hoc facere virtute præditos. Reliquum erat ut desereret, quod et fecit; et vel sic illa, quæ concupierat, experti, turpitudinem fugerent. Nam si quis regis filius, contempto patre, cum prædonibus, sicariis et sepulcrorum effossoribus se conferat, et illorum consortium paternæ domui præferat, relinquat eum pater, ut stultitiæ suæ magnitudinem experientia ediscat.

4. Cur autem nullum aliud memoravit peccatum, ut eadem, avaritiam et alia similia, sed intemperantiam? Auditores tantum, et eos qui epistolam accepturi erant, iudicare mihi videtur. *In immunditiam, ut corpora sua contumelia afficiant in semetipsis.* Vide emphasis maxime perstringentem. Non aliis egebant, inquit, quibus contumelia afficerentur: sed quæ inimici intulissent, eadem contra se patrabant. Deinde causam resumens ait: 25. *Qui commutaverunt veritatem Dei in mendaciam; ac cultum præstituerunt et servierunt creaturæ potius quam Creatori.* Quæ admodum ridicula erant, in specie ponit; quæ vero graviora erant, generaliter: ac per hæc omnia ostendit, creaturæ cultum ad gentiles pertinere. Et vide quomodo sermonem explicaverit: non enim simpliciter dixit, Coluerunt creaturam, sed addidit, *Potius quam Creatorem*: ubique hac ratione crimen attollens, et hoc additamento illos venia privans. *Qui est benedictus in sæcula. Amen.* Verum hoc nihil illi nocuit, inquit: est enim ille benedictus in sæcula. Hic ostendit illum non ut se ulcisceretur deseruisse ipsos, quandoquidem nihil passus est. Etiam si enim illi ipsum contumelia affecerint; at ille contumeliam non passus est, neque gloria ejus imminuta fuit, sed manet semper benedictus. Nam si plerumque vir qui philosophatur, nihil patitur ab iis, qui contumeliam inferunt, multo minus Deus, immortalis et immutabilis illa natura, invariabilis et immota gloria. Etenim homines hæc in re Deo similes sunt, cum nihil patiuntur ab iis qui molestiam inferre volunt, nec contumeliam accipiunt, percussus non percutiuntur, aliis ridentibus non vere iridentur. Et quomodo, inquit, hoc fieri possit? Potest, utique potest, si non doleres de iis quæ accident. Et quomodo, inquit, possum non dolere? At quomodo potes dolere? Dic enim mihi: Si puerulus tuus te contumelia afficeret,

an illud pro contumelia haberes? an doleres? Minime: si doleres, annon rideulus esses? Sic erga proximum affecti simus, et nihil ingrati patiemur (pueris enim, qui contumeliam inferunt, insipientiores sunt); nec queramus contumelias non affici, et iis affecti, fortiter feramus: hic est enim verus honor. Quare? Quia tu hujus honoris dominus es, illius vero alius. Annon vides adamantem cum percutitur repercutientem? Sol hæc est, inquit, ejus natura. At potes tu ex proposito voluntatis talis effici, qualis ille ex natura est. Quid autem? annon vidisti pueros in fornace non adustos? Daniele in lacu nihil mali patientem? Idipsum jam fieri potest: ad sunt etiam nobis leones, ira, concupiscentia, acerrimis dentibus instructi, qui obvia discerpunt. Estio igitur similis Danieli, et ne sinas passiones dentes infligere in animam tuam. At ille, inquit, gratiam totam habuit secum operantem. Bene, quia hanc ducebat propositum voluntatis. Itaque si velimus nos tales comparare, adest et nunc gratia: etiam si ferax esuriant, non latus tuum tangent. Nam si servile corpus videntes reverte sunt; cum membra Christi videbunt (hoc enim nos fideles sumus), quomodo non quiescent? Si vero non quiescant, id ex culpa eorum qui injecti fuerint eveniet. Etenim multi sunt, qui leonibus hinc sumptum suppediant, meretrices nutriendas, nuptias violantes, vindictam in iniuriis exercentes: ideoque prius quam ad solum perveniant, dilacerantur. At non id Danieli contigit; at nec vobis contiget si velinus, iuvo et quid melius quam tunc accidit.

Injuriæ utiles patienter ferent. — Illic enim leones non nocuerunt; nobis autem, si vigilemus, utiles erunt ii qui injuriam inferunt. Ita et Paulus splendidus evasit ab iis, qui ipsi molestias et insidias inferebant; sic Job a multis plagis, sic Jeremias a lacu luti, sic Noe a dituvio, sic Abel ab insidiis, sic Moyses a sanguinariis Judæis, sic Eliasus, sic magnorum illorum singuli, non a quiete et voluptate, sed ab ærumnis et tentationibus splendide coronati sunt. Ideo Christus hanc cum nosset rei eximie gerendæ rationem, discipulis dicebat: *In mundo tribulationem habebis; sed confidite, ego vici mundum* (Joan. 16. 33). Quid ergo? inquit; annon multi ab ærumnis subversi sunt? Non ob tentationum naturam, sed ob suam ignaviam. Qui autem facit cum tentatione proventum, ita ut possimus sustinere, ipse adsit omnibus nobis et manum porrigat, ut splendide celebrati, æternas consequamur coronas, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, honor, imperium, nuncet semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA IV

CAP. I. v. 26. *Ideo tradidit illos Deus in passiones ignominie. Nam femine eorum mutaverunt naturalem usum in eum, qui est contra naturam.* 27. *Simi-*

liter et masculi, relicto naturali usu femine, exarservunt in desideriis suis in invicem.

1. Passiones omnes ignominiosæ sunt, maxime

οὕτω καὶ ὁ θεὸς τοὺς οὐ βουληθέντας ἐξέσθαι τὰ παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ πρώτους ἀποπληρώσαντας, ἄφηκεν, αὐτοὺς τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα πληρώσας. Σκόπει δέ· Προβόθην ἀντὶ διδασκαλίας εἰς μέσον τὴν κόσμον· ἔδωκε νοῦν καὶ δίδουσαν δυναμίαν τῷ δέον συνέναν. Οὐδέν τι τοῦτων ἐχρῆσαντο πρὸς σωτηρίαν οὐ τίνε, ἀλλὰ καὶ εἰς τοῖναντιν περιστρέψαν, ὅπερ ἔλαβον. Τί οὖν ποιῆσαι ἐχρῆν; πρὸς ἀνάγκην ἔλακιν καὶ βίαν; Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο τοῖαντιν ἐναρτόν. Ἐκείπετο δὲ ἀφίεναι, ὅπερ καὶ ἐποίησεν, ἵνα κἀν οὕτω τῇ πείρᾳ μαθόντες, ὡν ἐπαθόμεσαν, φύγωσι τὴν αἰσχύνην. Καὶ γὰρ εἰ τις βασιλέως υἱὸς ἂν, τὴν πατέρα ἀτιμάσας ἔλοιτο εἶναι μετὰ ληρτῶν καὶ ἀνδροφόνων καὶ τυμωροῦχων, καὶ τὰ ἐκείνων προτιμήσειε τῆς πατρῴας οἰκίας, ἀφίεναι αὐτὸν ὁ πατήρ, ὥστε διὰ τῆς πείρας αὐτῆς μαθεῖν τῆς οἰκείας ἀνοίας τὴν ὑπερβολήν.

θ. Διὰ τί δὲ μηδεμίαν ἄλλην ἐμνημόνευσεν ἁμαρτίαν, ὅαν φόνου, πλεονεξίας, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἀκοκλασίας; Τοὺς ἀκούοντας τότε μοι δοκεῖ, καὶ τοὺς τὴν ἐπιστολὴν δεχομένους αἰνέτεσθαι. Εἰς ἀκαθαρσίαν τοῦ ἀτιμώσασθαι τὰ ὄματα αὐτῶν ἐν αὐτοῖς. Ὅρα τὴν ἔμφραν πληρωτικωτάτην οὕσαν. Οὐ γὰρ ἐτέρων ἐδείχθησαν, φησί, τῶν ὑβρίζοντων, ἀλλ' ἄπερ ἂν αὐτοὺς οὐ ἐχθροὶ δίδωσαν, ταῦτα αὐτοῖς κατεργάσαντο. Εἶτα πάλιν τὴν αἰτίαν ἀναλαβὼν, φησὶν· Ὅτινες μετῴλησαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσετάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κείσει παρά τὸν κτιστά. Ἄ μὴν ἦ σφόδρα καταγέλαστα, τίθηται κατ' εἶδος, ἃ δὲ δοκεῖ σμνότερα εἶναι τῶν ἄλλων, καθολικῶς· καὶ διὰ πάντων δίδουσαν, ὅτι τὸ τῇ κείσει λατρεύουσιν, Ἐλληνικόν. Καὶ ὅρα πῶς τὸν λόγον ἐβήλασεν. Ὅς γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, Ἐλάτρευσαν τῇ κείσει, ἀλλὰ, Παρὰ τὸν κτιστά· πανταχοῦ ταύτῃ τὸ ἔγκλημα ἐπαίρων, καὶ τῇ παραθέσει· πάσης συγγνώμης αὐτοὺς ἀποστερών. Ὅς ὅστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο τὴν παρεθέσει, φησὶν· αὐτοὺς μὲν γὰρ εἰς τοὺς αἰῶνας εὐλογητός. Ἐνταῦθα δίδουσαν, ὅτι οὐδ' αὐτῶ ἀμύνων εἶσαν αὐτοὺς, ὅπου γὰρ αὐτοὺς οὐδὲν ἐπασχεν. Εἰ γὰρ καὶ οὗτοι ὑβρίσαν, ἀλλ' ἐκεῖνος οὐχ ὑβρίστο, οὐδὲ ἠρωτηριασθῆ τῆς δόξης αὐτῆ, ἀλλὰ μὲν διαπαντὸς εὐλογητός. Εἰ γὰρ ἀνθρωπος πολὺς φιλοσοφῶν οὐδὲν ἂν πάθοι παρά τῶν ὑβρίζοντων, πολλῷ μᾶλλον ὁ θεός, ἡ ἀνώτερος καὶ [455] ἀτρεπτος φύσις, ἡ ἀναλλοίωτος καὶ ἀκίνητος δόξα. Καὶ γὰρ ἀνθρωποι κατ' αὐτὸ ὁμοιοῦνται θεῷ, ὅταν μηδὲν πάσχωσι παρά τῶν ἐπηρεάζειν βουλομένων, μηδὲ ὑβρίζοντων ὑβρίζοντων· ἢ, μηδὲ τυπτόντων τύπτονται, μηδὲ καταγεῶνται καταγεῶντων ἐτέρων αὐτοῦς. Καὶ πῶς ἐνι γενέσθαι τοῦτο, φησὶν; Ἐνι, καὶ σφόδρα ἐνι, ὅταν μὴ ἀλγῆς τοὺς γινόμενους. Καὶ πῶς ἐνι μὴ ἀλγείν, φησὶ; Πῶς ἐνι μὲν οὐδ' ἀλγείν; Εἰπέ γὰρ μοι, εἰ τὸ παιδάριον ὑβρίσει σε τὸ σὸν, ἄρα ὑβρίν ἤγησῃ τὴν ὑβρίν; τί δὲ, ἀλγῆσει;

* Morel. male προέσει. ὁ Vox ὑβρίζοντων ex Savil. et uno cod. recepta est. Eort.

Οὐδαμῶς· ἂν δὲ ἀλγῆσῃ, οὐ τότε ἐση· καταγεῶντος; Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν πλησίον διακεισόμεθα, καὶ οὐδὲν πεσοῦμεθα ἀρῆδες (τῶν γὰρ παλῶν οἱ ὑβρίζοντες ἀνοητότεροι)· μηδὲ ζητούμεν μὴ ὑβρίζεσθαι, ἀλλὰ ὑβρίζόμενα φέρωμεν γενναίως· αὕτῃ γὰρ ἔστιν ἡ βεβαία τιμὴ. Τί δῆποτε; Ὅτι οὐ κύριος τοῦτο, ἐκείνῳ δὲ ἔτερος. Οὐχ ἔρξῃ τὸν ἀδάμαντα ἐν τῷ παλεῖσαι πλήττοντα; Ἄλλ' ἡ φύσις, φησὶ, τοῦτο ἔχει. Ἄλλὰ καὶ σὺ ἐναντὶν ἐν τῇ προαιρέσει γενέσθαι τοιούτου, ὅπερ ἀπὸ φύσεως ἐκείνῳ συμβαίνει. Τί δὲ; οὐκ εἶδες τοὺς παῖδας ἐν τῇ καμίνῳ μὴ καιομένους; καὶ τὸν Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ μηδὲν πάσχοντα δεινόν; Ἐξέστι καὶ νῦν τοῦτο γενέσθαι· παρεστῆκασι καὶ ἡμῖν λέοντες, θυμὸς, ἐπιθυμία, χαλεποὺς ἔχοντες ὀδόντας, διασπόντες τὸν ἐμπόποντα. Γενοῦ τοῖνυ κατὰ τὸν Δανιὴλ, καὶ μὴ ὄψῃ τοὺς πάθει τοῖσους τοὺς ὀδόντας ἐμπήξαι σου τῇ ψυχῇ. Ἄλλ' ἐκείνους τῆς χάριτος τὸ ἴσον εἶχε συμπράτον, φησὶ. Καλῶς· ἐπειδὴ ταύτης τὰ τῆς προαιρέσεως προηγήσατο. Ὅστε ἐὰν θέλωμεν καὶ ἡμεῖς τοιούτους ἐκείνους κατασκευάσαι, πάρεστι καὶ νῦν ἡ χάρις· κἀν πεινῆ τὰ θηρία, οὐχ ἀφεταί σου τῆς πλευρᾶς. Εἰ γὰρ σῶμα δουλικὸν ἰδόντας ἡδύσθησαν, τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ θεασάμενοι (τοῦτο γὰρ ἔσμεν οἱ πιστοί), πῶς οὐχ ἠουχάσουσιν; Εἰ δὲ οὐχ ἠουχάσουσιν, παρὰ τὴν τῶν ἐμβληθέντων αἰτίαν. Καὶ γὰρ πολλοὶ τοὺς λέοντας τοῖσους πολλῶν παρήχουσιν θαλάνην, πόρνας τρέφοντες, γάμους διορτόντες, ἐχθροὺς ἀμυνόμενοι· ἐπὶ πρὸς τὸ ἔλαρος ἔλθειν, διασπόνται. Ἄλλ' οὐκ ἐπὶ τοῦ Δανιὴλ τοῦτο γέγονεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐφ' ἡμῶν, εἰ βουληθήμεν, τοῦτο ἔσται, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐπὶ συμπήξεται τῶν γενομένων τότε.

Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁ οὐκ ἠδίκησαν οὐ λέοντες, ἡμεῖς δὲ, ἐὰν νήσωμεν, καὶ ἀφελήσωμεν οἱ ἀδικούντες. Οὕτω γοῦν ὁ Παῦλος λαμπρὸς ἐγένετο ἀπὸ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ ἐπιβουλεύοντων, οὕτως ὁ Ἰωβ ἀπὸ τῶν πολλῶν πληγῶν ἐκείνων, οὕτως ὁ Ἰερεμίας ἀπὸ τοῦ λάκκου τοῦ βορέδρου, οὕτως ὁ Νῶε ἀπὸ τοῦ κατακλιτισμοῦ, οὕτως ὁ Ἀβελ ἀπὸ τῆς ἐπιβουλῆς, οὕτως ὁ Μωυσῆς ἀπὸ τῶν φονόντων Ἰουδαίων, οὕτως ὁ Ἐλισσαῖος, οὕτως ἕκαστος τῶν μεγάλων ἐκείνων, οὐκ ἀπὸ ἀνέσεως καὶ τρωφῆς, ἀλλ' ἀπὸ βίλητος καὶ πειρασμῶν λαμπροὺς ἀνεθήσαντο στεφάνους. Αἰὶ καὶ ὁ Χριστὸς ταύτην εἶδος τῆς εὐδοκίμῆσεως τὴν· ὑπέθεσιν, [454] τοὺς μαθηταῖς ἔλεγεν· Ἐν τῷ κόσμῳ βλήθη ἐξέτε· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ μενίκηκα τὸν κόσμον. Τί οὖν; φησὶν· οὐ πολλοὶ περιετρέθησαν ὑπὸ τῶν δεινῶν; Οὐ παρά τὴν τῶν πειρασμῶν φύσιν, ἀλλὰ παρά τὴν αὐτῶν βουθυμίαν· ὁ δὲ ποιῶν σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκβίαν τὸ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν, αὐτὸς παρασταίει πᾶσιν ἡμῖν, καὶ χεῖρα ὀρέξειεν, ἵνα λαμπρῶς ἀνακηρυχθέντες, τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν στεφάνου, χάριτι καὶ φιλοανθρωπῆ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, τιμὴ, κράτος, σὺν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

* Alius, οὐ τότε ἐση. Ἐ μοι πεσοῦμεθα δεινόν. ὁ Ὅπως, ἐκείνῳ μὲν γὰρ. ὁ Alius, εὐδοκίμῆσεως ὅσαν τὴν.

ΟΜΙΛΙΑ Δ'.

ἀπὸ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεός· εἰς πάθη ἀτιμίας. Αἰ τὴ γῆ θήλειαι αὐτῶν μετῴλησαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρά φύσιν. Ὅμοίως ἔξ καὶ οἱ ἄγγελοι, ὀρέγτες τὴν φυσικὴν χρῆσιν

τῆς θηλείας, ἐξεκαθήσαν ἐν τῇ ὀρέξει αὐτῶν εἰς ἀλήθειαν.

Πάντα μὲν οὖν ἄτμα τὰ πάθη, μάλιστα δὲ ἡ κατὰ

τῶν ἄρβίνων μανία· καὶ γὰρ πάσχει ἐν τοῖς ἁμαρτημα-
σιν ἡ ψυχὴ μᾶλλον καὶ καταστρέφεται, τὸ σῶμα ἐν
τοῖς νοσήμασι. Θέα δὲ πῶς αὐτοὺς καὶ ἐνταῦθα συγγνώ-
μης ἀποστερεῖ, καθάπερ ἐπὶ τῶν δογμάτων, ἐπὶ μὲν
τῶν θηλείων εἰπών, *Μετῆλλαξαν τὴν ψυχικὴν χρῆ-
σιν*. Οὐ γὰρ ἔχει τις εἰπεῖν, φησὶν, ἐπὶ κωλυθείαι τῆς
κατὰ νόμον μίξεως, ἐπὶ τοῦτο ἦθλον, οὐθ' ἐπὶ οὐκ ἔχου-
σαι τὴν ἐπιθυμίαν πληρῶσαι, πρὸς τὴν ἀλλόκοτον ταύ-
την λύσαν ἐξέκειλαν· τὸ γὰρ μεταλλάξαι, τῶν ἔχοντων
ἐστίν· *Ἐπερ καὶ ἐπὶ τῶν δογμάτων διαλεγόμενος εἶπε·
Μετῆλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ γένει*.
Ἐπὶ δὲ τῶν ἄρβίνων πάλιν ἔτερας τὸ αὐτὸ εἰρήλωσαν,
εἰπών· *Ἀφέντες τὴν ψυχικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας·
καὶ ὁμοίως ἐκείναις· καὶ τούτους ἐκβάλλει πάσης ἀπο-
λογίας, κατηγορῶν αὐτὸν, οὐ μόνον εἶτι εἶχον ἀπολαύειν,
καὶ ἀφέντες ἦν εἶλον, ἐπ' ἄλλῃν ἦλθον, ἀλλ' εἰς τὴν
κατὰ φύσιν ἀτιμάσαντας, ἐπὶ τὴν παρὰ φύσιν ἔδρα-
μον. Δυσκολώτερα δὲ τὰ παρὰ φύσιν καὶ ἀφῆστερα,
ὥστε οὐδὲ ἦθλον ἂν ἔχουσιν εἰπεῖν· ἡ γὰρ γνῶσις
ἡθον ἡ κατὰ φύσιν ἐστίν· ἀλλ' ὅταν ὁ Θεὸς ἐγκαταλίπη,
πάντα ἄνω καὶ κάτω γίνονται. Διὰ τοῦτο οὐ τὸ δόγμα
αὐτοῖς σατανικὸν μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ ὁ βίος διαβολικός·
Ὅτε μὲν οὖν περὶ δογμάτων διαλέγοιεν, τὸν κόσμον εἰς
μῆσον ἔθηκε καὶ τὴν διάνοιαν ἢ τὴν ἀνθρωπίνην, εἰπών,
ἐπὶ τῇ συνέσει τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένη δια τῶν ὁρω-
μάτων ἰδόναντο χειραγωγηθῆναι πρὸς τὸν Δαίμονα, εἶτα
μὴ βουληθέντες, ἔμειναν ἀσυγγνωστοί. Ἐνταῦθα
δὲ ἀντὶ τοῦ κόσμου τὴν κατὰ φύσιν θέθειαν ἦθλον, ἧς
ἦδυναντο μετὰ ἀθείας πλείονος ἀπολαύοντες καὶ μεζο-
νος τῆς εὐφροσύνης, ἀπηλλάχθη ἀσχύνης· ἀλλ' οὐκ
ἠθέλησαν ὅταν καὶ συγγνώμης ἀπάσης εἶσιν [455] ἐκτός
καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φύσιν ὑβρίσαστες· καὶ τὸ δὴ τοῦτον
ἀτιμώτερον, ὅταν καὶ γυναικας αὐτάς ἀπιζήτως τὰς μέ-
ξεις, ὡς ἀνδρῶν μᾶλλον αἰδέσθαις ἔχρηθ'. Ἄξιον δὲ θαυ-
μάσαι καὶ ἐνταῦθα τοῦ Παύλου τὴν συνέσειν, πῶς εἰς
δύο πράγματα ἔμπεσών ἐναντία, ἀμφοτέρω ἦνυσεν μετὰ
πάσης ἀκριβείας. Ἐβούλετο γὰρ καὶ σεμνὸς εἰπεῖν, καὶ
δακνὴν τὸν ἀκαροτὴν· ταῦτα δὲ ἀμφοτέρω οὐκ ἔνην, ἀλλὰ
θῆτερον ἐμποδίζει βατέρον. Ἄν μὲν γὰρ σεμνὸς εἴπῃς,
οὐ δυνήσῃ καθικεθαι τοῦ ἀκούοντος· ἐν δὲ βουληθῆς
καθικεθαι ἀφορῶς, ἀνάγκη ἔχεις ἀπογυμνωσαι σα-
φίστερον τὸ λεγόμενον. Ἄλλ' ἡ συνεσι καὶ ἀγία ψυχὴ
μετὰ ἀκριβείας· ἀμφοτέρω ἴσχυον, ἐν τῷ τῆς φύσεως
ὀνόματι καὶ τὴν κατηγορίαν αὐτήσας, καὶ ὥσπερ παρα-
πέτασματι τινε ταύτῃ χρῆσάμενος εἰς· τὸ σεμνὸν τῆς
διηγήσεως.*

Εἶτα τῶν γυναικῶν καθιζόμενος πρότερον, καὶ ἐπὶ
τούς ἀνδρας πρῶται, λέγων· *Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ ἀφβε-
τες, ἀφέντες τὴν ψυχικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας*· ὅπερ
λοχάτης ἐστὶν ἀπυλείας· δεξιμα, ὅταν ἐκότερον ἢ τὸ
γένος διεσθαρμῆνον, καὶ ὅτι διδάσκαλος τῆς γυναικὸς
εἶναι κατὰ φύσιν, ἧ τε βοηθὸς τοῦ ἀνδρὸς κελουθεῖσα γε-
νέσθαι, τὰ τῶν ἔθρων εἰς ἀλλήλους ἐργάζονται. Σκόπει
δὲ πῶς καὶ ἐμφαντικῶς χρῆται ταῖς λέξεσιν. Οὐ γὰρ
εἶπεν, οἱ ἠρᾶσθησαν καὶ ἐπιθυμῶσαν ἀλλήλων, ἀλλ'
Ἐξεκαθήσαν ἐν τῇ ὀρέσει ἀντῶν εἰς ἀλήθειαν.
Ὅρξῃ, οἱ ἀπὸ πλεονεξίας τὸ πᾶν τῆς ἐπιθυμίας, οὐκ
ἀνασομένης εἰσω τῶν οικίων δρων μένειν· Πᾶν γὰρ
τὸ ὑπερβαίνον τὸ παρὰ Θεοῦ τενόμενον νόμου, τῶν
ἀλλοκοτῶν ἐπιθυμῶν, καὶ οὐ γὰρ ἐννοημένων. Πᾶστερ
γὰρ πολλοὶ πολλὰς τὴν τῶν αἰτίων ἐπιθυμίαν ἀφέντες,

τῆν σιτοῦνται καὶ λίθους μικροὺς, καὶ ἕτεροι δὲ ὑπὸ
ἐπίνομος κατεχόμενοι ἀφορῶν, καὶ βορβόρων πολλὰς
ἐπιθυμοῦσιν· οὕτω καὶ ἐκείνοι πρὸς τὸν παρόντων τοῦ-
τον ἐξεθράσθησαν· ἔρωτα. Εἰ δὲ λέγεις, καὶ πόθεν ἡ
ἐπίτασις τῆς ἐπιθυμίας αὐτῆ; Ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐγκα-
ταλείψεως. Ἢ δὲ ἐγκατάλειψς τοῦ Θεοῦ πῶθεν; Ἀπὸ
τῆς τῶν ἀφέντων αὐτὸν ἀνομιᾶς· Ἄφβητες ἐν ὀρέσει
τὴν ἀσχημοσύνην κατεργάζεσθαι.

β'. Μὴ γὰρ ἐπειθὲ ἤκουσας, φησὶν, οἱ *Ἐξεκαθήσαν*,
τῆς ἐπιθυμίας μόνος εἶναι νομίμα· καὶ γὰρ
τὸ πᾶν τῆς αὐτῶν βῆθμιας ἐστίν, ἡ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν
ἀνήψε. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, Παρασυρθέντες, ἢ Πρωληφθέν-
τες· δ, ὅπερ ἀλλοῦ φησιν, ἀλλὰ εἰ· *Κατεργάζεσθαι*.
Ἐργον ἔθετον τὴν ἁμαρτίαν, καὶ οὐκ ἄλλ' ἔργον, ἀλλὰ
καὶ ἐσπουδαζόμενον. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐπιθυμῶν, ἀλλ'
Ἀσχημοσύνην, κυρίως· καὶ γὰρ καὶ τὴν φύσιν ἴσχυ-
ον, καὶ τοῦ νόμου ἐπίταξιν. Καὶ ὅρα πολλὴν τὴν
σύγκλησιν ἐξ ἀφορῶν τοῦ μέρους γινόμενῃν. Οὐ γὰρ ἡ
κεφαλὴ μόνη κάτω γέγονεν, ἀλλὰ καὶ οἱ πόδες ἄνω, καὶ
πολέμιοι ἑαυτοῦ καὶ ἀλλήλων ἐγένοντο, χαλεπὴν τινα καὶ
παντὸς ἐμφυλίου πολέμου παρανομιᾶσαν εἰσάγοντες
μάχην καὶ πολυαχιδῆ καὶ ποικίλην. Καὶ γὰρ εἰς τέσσαρα
ταύτην διεσπεν εἶδη κενὰ καὶ παρόνομα· οὐ γὰρ ἀπὸ
καὶ τριτοῦς, ἀλλὰ καὶ τετραποῦς οὗτος ὁ πόλεμος ἦν.
[456] Σκόπει δὲ· Ἐπει τοὺς δύο εἶναι εἶναι, γυναικας
καὶ ἀνδρας λέγει· *Ἐσονται γὰρ φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα
μίαν*. Ἐποῖε δὲ τοῦτο ἡ τῆς ὁμιλίας ἐπιθυμία, καὶ
συνήψτε τὰ γένη πρὸς ἄλληλα. Ταύτην ἀνελών ὁ διάβολος
τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ ἐπ' ἑτερον μετογετεσῆσας τρόπον,
ἀπέσχεσεν οὕτως ἀπ' ἀλλήλων τὰ γένη, καὶ ἐποίησε τὸ
ἐν δύο γενεσίαις μέρη, ἀπαντανίας τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ·
ὁ μὲν γὰρ φησιν, *Ἐσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν*· ὁ
δὲ τὴν μίαν εἰς δύο διεσπεν. Ἰδοὺ πόλεμος εἰς. Πάλιν αὐτὰ
τὰ δύο μέρη ταῦτα καὶ πρὸς αὐτοῦ καὶ πρὸς ἀλλήλους
ἐξεπολέμωσαν· αἱ τε γὰρ γυναικας γυναικας ὑβρίζον πά-
λιν, οὐκ ἀνδρας μόνον, οἱ τε ἀνδρας κατὰ τὰ ἀλλήλων
ἴσταντο, καὶ κατὰ τοῦ γυναικείου γένους, καθάπερ ἐν
νυκτομαχίᾳ τινί· εἶδος δεύτερον καὶ τρίτον πόλεμον, καὶ
τέταρτον καὶ πέμπτον· Ἐστὶ καὶ ἕτερος· μετὰ γὰρ τῶν
εἰρημένων καὶ εἰς τὴν φύσιν αὐτῶν παρηγόρησαν.
Ἐπειθὲ γὰρ εἶδεν ὁ διάβολος, οἱ αὐτὴ μάστιχα συνάγες
τὰ γένη ἢ ἐπιθυμία, τὸν δεσμὸν ἐσπούδασε διακίψαι,
ὥστε οὐ τῷ μὴ σπείρεσθαι μόνον κατὰ νόμον τὸ γένος
διαλύσαι, ἀλλὰ καὶ τῷ πρὸς ἀλλήλους ἐκπεπολιμῆσθαι
τὸ γένος καὶ στασιάζειν. *καὶ τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδωκε,
τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ταῖς οὐρανοῖς ἀπολαμβάνοντες*. Ὅρα
πῶς πάλιν ἐπὶ τὴν πηγὴν ἔρχεται τοῦ κακοῦ, τὴν ἀπέ-
θειαν τὴν ἀπὸ τῶν δογμάτων, καὶ μεθὸν τοῦτον εἶναι
φησι τὴν παρανομίαν ἐκείνην. Ἐπειθὲ γὰρ περὶ γενέσας
καὶ κολάσεως λέγων, οὐ οὐκ ἔδοκει πιστὸς εἶναι τοῖς
ἀσθεῖσι καὶ οὕτω ζῆν προαιρουμένους, ἀλλὰ καὶ κατα-
γέλαστος, δεικνύων ἐν αὐτῇ τῇ ἡθον ταύτην τὴν κολάσιν
οὖσαν. Εἰ δὲ οὐκ αἰσθάνονται, ἀλλ' ἦθον καὶ θαυ-
μάσῃ· καὶ γὰρ καὶ οἱ μανόμενοι καὶ οἱ φρονεῖν τε
κατεχόμενοι νόμῳ πολλὰ ἑαυτοῖς ἀδικούοντες, καὶ ἑλεῖν δὲ
πράσσοντες, ἐπ' οἷς αὐτοῖς ἕτεροι διακρούσαι, γέλωται
καὶ ἐνερπώσαι τοὺς γινόμενους αὐτοῖ. Ἄλλ' οὐ δὲ τοῦτο
φαμεν αὐτοῖς ἀπηλλάχθαι κολάσεως, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ
μὲν οὖν τοῦτο ἐν χαλεπωτέροις εἶναι τιμωρῆς, δει οὐδὲ
ἴσται ἐν εἰς εἶναι. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν νοσοῦντων, ἀλλ' ἀπὸ
τῶν ὑγιανόντων δει φέρειν τὰς ψήφους· ἐπεὶ τὸ γε

• Ἦνυσ, ἔμπεσας· δ· ἀλ' τὴν συνέσειν.

• Ἄλ' ἐγκατάληξαν. δ· Ἦνυσ, ἢ παραληφθέντες.

vero insana erga masculos : etenim anima plus patitur et rubore suffunditur in peccatis, quam corpus in infrunitatibus. Perpende autem quomodo hic illis veniam denegat, perinde atque in dogmatibus : de mulieribus quidem dicens : *Mataverunt naturalem usum*. Non enim dicere possunt, inquit, se prohibitas ab eo, qui secundum legem est, coitu, ad hoc processisse; neque se, cum non possent concupiscentiam suam implere, ad hanc alienam rabiem integrasse : nam mutatio eorum est, qui jam tenent : quod etiam de dogmatibus loquens dicebat : *Mataverunt veritatem Dei in mendacium*. De masculis vero rursus alio modo idipsum significavit, dicens : *Relicto naturali usu femine*. Pari modo his et illis nullum relinquit sese purgandi modum : accusans illos, non modo quod suum habentes fruendi modum, illo relicto ad alium venissent; sed etiam quod spreto illo, qui secundum naturam erat, ad alium contra naturam confugerent. Difficiliora autem et ingratiara sunt illa contra naturam; ita ut non possint voluptatem præterdere : genuina quippe voluptas, secundum naturam est; sed cum Deus derelinquit, omnia sus deoque vertuntur. Ideo non dogma tantum ipsorum satanicum erat, sed etiam vita diabolica. Cum igitur de dogmatibus dissereret, mundum et humanam mentem in medium attulit, dicens ex prudentia a Deo sibi data, potuisse homines per visibilia ad Creatorem duci : deindeque nolentes, venia indignos mansisse. Ille autem mundi loco voluptatem, quæ secundum naturam est, posuit, qua poterant cum libertate ac majori lætitia frui, atque a turpitudine liberari; sed noluerunt; unde ab omni venia exclusi sunt, ipsam naturam debonestantes : quodque turpius est, cum et mulieres eos appetere coitus, quos cum majori pudore adire par erat, quam si cum viris coiissent. Ille vero admiratione digna est Pauli prudentia, quo pacto cum in res duas contrarias incidere, utramque cum omni accusatione perfecit. Volebat enim et caste loqui, et mordere auditorem : hæc autem ambo facere non licebat, sed alterum alteri officiebat. Si enim caste loquaris, non poteris perstringere auditorem; sin velis vehementer incescere, rem, quam dicis, nude et clare proferre cogeris. Verum prudens illa et sancta anima utrumque potuit cum accusatione facere, in naturæ nomine et accusationem augens, et quasi involvere quodam illo utens, ut castus esset loquendi modus.

Libido contra naturam horrenda. — Deinde postquam mulieres primum perstringerat, ad viros procedit, dicens : *Similiter et masculi, relicto naturali usu femine* : quod extremæ pernicii exemplum est, cum uterque sexus corruptus est, et vir, qui mulieris magister est constitutus, et femina, quæ adjuvatrix viri esse jussa est, quæ inimicorum sunt, utrinque mutuo agunt. Perpende autem cum quanta emphasi verba adhibeat. Non enim dixit ipsos se mutuo amasse et concupivisse; sed, *Exarserunt in desideris suis in invicem*. Vident totum fuisse ex nimia concupiscentia, quæ non poterat intra terminos suos

contineri? Quidquid enim excedit leges a Deo positas, aliena concupiscit, nec stat in constitutis terminis. Sicut enim multi sæpe, relicto alimentorum appetitu, terram et lapides parvos comedunt; et alii ardenti correpti siti, lutum plerumque appetunt : sic et illi in amorem illum iniquum exarserunt. Quod si dixeris : Et unde illud tantum concupiscentiæ augmentum? Ex eo, quod Deus dereliquit. Dei autem derelictio unde? Ex iniquitate eorum, qui dereliquerunt eum : *Masculi in masculos turpitudinem operantes*.

2. Ne quia audisti, *Exarserunt*, putes in concupiscentia tantum sisti morbum : nam ut plurimum ab eorum ignavia accenditur concupiscentia. Ideoque non dixit, *Pertracti*, vel *Præoccupati*, ut alibi ait, sed quid? *Operantes*. In opus deduxere peccatum; et non solum in opus, sed etiam cum studio et fervore. Nec dixit, *Concupiscentiam*; sed proprie, *Turpitudinem* : nam et naturam deturparunt, et leges conculcaverunt. Et vide confusionem multam ex utraque parte ortam. Neque modo enim caput inferne positum est, sed etiam pedes superne, atque inimici et sui et mutuo facti sunt, gravem quamdam, multiplicem, variam, ac quovis bello civili iniquiorem pugnam inducentes. Etenim in quatuor illam species vanas et iniquas diviserunt : non enim duplex aut triplex, sed etiam quadruplex hoc bellum erat. Perpende autem : oportebat duos, virum et mulierem, unum esse : nam ait, *Erunt duo in carne una* (Gen. 2. 24). Illud porro efficiebat consortii concupiscentia, et sexus mutuo jungebat. Hæc autem sublata diabolus concupiscentia, et in alium modum derivata, si sexus a mutuo consortio divisit, et id effectit, ut quod unum erat duæ essent partes, idque contra Dei legem; ipse namque dixit : *Erunt duo in carne una* : ille vero unam in duas divisit. Ecce bellum unum. Rursusque hæc duas partes, ut bellum et sibi ipsis et mutuo inferrent, effectit : mulieres enim contumeliam inferebant mulieribus, nec modo viris; viri quoque contra viros insurrexerunt, et contra mulierum sexum, quasi in quadam nocturna pugna. Vidistin' secundum et tertium bellum; imo et quartum et quintum? Est enim et aliud : nam cum supradictis, in ipsam quoque naturam inique egerunt. Ubi vidit enim diabolus hanc concupiscentiam sexus maxime copulare, hoc vinculum discindere nisus est : ita ut non tantum ex defectu seminis genus dissolveretur, sed etiam ex eo, quod bellum sibi mutuo inferrent et altercarentur. *Et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipiunt*. Vide quomodo rursus ad fontem mali veniat, impietatem nempe ex dogmatibus; et hæc mercedem esse dicit iniquitatis illius. Quia enim de gehenna et supplicio loquens, impiis et vita vivere volentibus non videbatur nunc fide dignus esse, ino potius ridiculus, ostendit in ipsa voluptate hoc supplicium esse. Quod si id non sentiant, imo sibi placeant, ne mireris : nam furentes et qui premitte dæmoni sunt, se multum lædentes et miserabilia facientes, dum aliorum lacrymas excitant, rident ac de gestis a se lætantur. Sed non ideo dicimus illos a supplicio excu-

ptos, sed ideo in graviore damno et pœna versari, quia quo in statu sint nesciunt. Non enim ab agris, sed a benevolentibus calculum ferri oportet: quandoquidem antiquitas res et in legem versa videbatur, et quidam legislator apud illos jusserat, ne quis servus apud illos vel unctione sicca uteretur (a), vel pucros amaret; liberis tantum hanc prægrogativam, vel potius hanc turpitudinem concedens. Attamen illi non turpitudinem esse putabant; sed rem honestam et majorem, quam ferret servorum conditio, liberis illam concesserunt: et hoc sapientissimus Atheniensium populus, et magnus apud illos Solon. Et alios quoque multos philosophorum libros hoc morbo plenos reperias: neque tamen ideo rem esse statutam dicitur, sed eos, qui hanc accipere legem, micros et lacrymis dignos esse multis. Eadem enim hi patiuntur, quæ mulieres fornicantes; imo et miserabiliora. Illarum enim coitus, etsi illegitimus, secundum naturam tamen est; hic vero et illegitimus et contra naturam. Etiam si enim nec gebenna esset, nec supplicii comminatio, hoc omni supplicio pejus esset. Quod si id ipsis placeat, augmentum supplicii narras mihi. Neque enim, si quem viderem nudum currentem toto corpore sœdaturum ex iuto, nec pudore affectum, sed sibi gratulantem, gratularer et ego ipsi: imo potius illum deplorarem, quod non ipse sentiret se turpiter agere. Ut autem contumeliam evidentiorum reddam, liceat mihi aliud vobis exemplum afferre. Si quis virginem in thalamo versantem damnaret, ut cum brutis animalibus commisereret, illa vero in tali coitu delectaretur: annon ideo lacrymis dignior esset, quod non posset ab hoc morbo liberari, imo nec illum sentire? Id certe nemini non palam est. Si autem grave illud sit, hoc non minus grave: nam a suis contumelia affici, miserabilius est, quam ab alienis. Hos ego homicidiis peiores dico: melius quippe est mori, quam sic contumelia affectum vivere. Homicida enim animam a corpore separat; hic vero animam cum corpore perdit. Et quodcumque dixeris peccatum, non æquale dixeris huic iniquitati: et si il, qui hæc patiuntur, rei sensum haberent, millicis mori præoptarent, ne hoc paterentur.

3. Nihil est, nihil utique est hæc contumelia irrationabilis et gravior. Si enim de fornicatione loquens Paulus, dicebat: *Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui vero fornicatus, in proprium corpus peccat* (1. Cor. 6. 18); quid dixerimus de hoc insaniam, quæ tanto deterior est fornicatione, quanto dici nequit? Neque enim hoc tantum dico, quod factus sis mulier, sed etiam quod cesses esse vir, neque mutatus sis in istam naturam, neque illam serves quam habuisti; sed utriusque communis proditor effectus sis, et dignus qui a viris et mulieribus expellaris et lapideris, utpote qui utrumque sexum injuria affeceris. Et ut ediscas quantum hoc sit: si quis accedens offerret tibi, se ex homine te cadem esse facturum, annon illum ut perniciosam effugeres?

(a) Unctio sicca extra balnea sumebatur ab athletis et in palestra. Hæc vero servis prohibebatur.

Atqui te non canem ex homine fecisti, sed animal cane longe vilius: canis quippe utilis est, amasius vero ad nihil utilis. Quid autem, queso te, si quis comminaretur effecturum se ut viri parentem, annon ira replemeretur? At nunc ecce longe graviora faciunt, qui tantopere insanunt: non enim par res est in mulierem mutari, et virum manentem mulierem fieri; imo neque hoc neque illud. Quod si aliunde mali tanti magnitudinem scire velis, interroga cur legislatores puniant illos, qui eunuchos faciunt; et discas non alia de causa, quam quod naturam excruciant et minuunt. Atqui illi non tantum injuriæ inferunt; nam exacti illi plerumque post excisionem utiles fuerunt: viro autem in meretricem converso nihil inutilius fuerit: neque enim anima soluta, sed etiam corpus viri talia passi, ignominia plenum est, et dignum quod undique pellatur. Quot gebennæ illis sufficient? Si vero gebennam audiens rides et incredulus es, recordare ignis illius Sodomorum: vidimus enim, vidimus et in præsentia vita gebennæ imaginem. Quia enim multi illi, quæ resurrectionem sequentur, fidem habituri non erant, nunc audientes ignem incastigabilem esse, Deps illos a præsentibus ad sanam mentem reduxit. Talis igitur est Sodomorum ignis et incendium: et sciunt illi, qui eo se contulerunt, et plagam illam divinitus immissam et supernorum fulminum opus viderunt. Cogita quantum sit peccatum, quod vel ante tempus gebennam apparere cogerit. Quia enim multi verba illa despiciebant, gebennæ imaginem novo modo ostendit illis Deus. Etenim stupenda erat pluvia illa, quia coitus ille præter naturam erat; et inundavit terram quia illorum etiam animas concupiscentia inundaverat. Ideo consuetudini contraria erat pluvia: non modo enim terræ viscera non excitavit ad fructus proferendos, sed illam ad seminum susceptionem ineptam reddidit. Talis enim erat coitus virorum in terra Sodomorum, tale corpus inutilius reddens. Quid enim viro meretricem agenti execrabilis et infamius? O furorem! o stuporem! Quomodo hæc concupiscentia grassata est, quæ humanam naturam quasi hostes bello invasit; imo hostibus ipsis tanto molestior, quanto anima melior est corpore? O vos irrationabiles irrationabiliores, et canibus impudentiores! Nusquam enim apud illos talis coitus, sed natura suos terminos agnovit; vos vero genus vestrum ignobilis effectistis per injuriam tantam. Undenam hæc orta sunt mala? A voluptate, ab eo quod Deum non cognoveretis: cum enim quidam ejus timorem egerint, omnia demum bona avolant.

4. Ne igitur id accidat, timorem Dei assidue præ oculis habeamus. Nihil enim, nihil ita hominem perdit, ut cum a tali excidit ancora, neque ita illum servat, ut si perpetuo illuc respiciatur. Nam si hominem præ oculis habentes, signiores sumus ad peccata admittenda; imo sapies famulos modestiores reverentes, nihil absurdi facimus, cogita quanta fructur securitate, si Deum præ oculis habeamus. Nusquam enim nos diabolus ita affectos invadet, utpote

καλαῖων καὶ νόμος εἶναι τὸ πρᾶγμα ἰδικαί, καὶ νομοθέτης τις παρ' αὐτοῖς οἰκείας ἐκείνου μῆτις ἐξηραλοῖεν μῆτις παιδεραστῶν, τοῖς ἐλευθέροις τῆς προεβρίας παραχωρήσας ταύτης, μᾶλλον δὲ τῆς ἀσχημοσύνης. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἐνόμισαν ἀσχημοσύνην εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ὡς σημῖων καὶ μεζῶν ἢ κατ' οἰκειότητα ἀξίωμα, τοῖς ἐλευθέροις ἐπέτρεψαν· καὶ τοῦτο ὁ σούρατος^α τῶν Ἀθηναίων δήμας, καὶ ὁ μέγας παρ' αὐτοῖς Σόλων. Καὶ ἔτερα δὲ πολλὰ τῶν φιλοσόφων βιβλία ταύτης ἄν τις εὖροι γέμοντα τῆς νόσου· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο νενομισμένον εἶναι τὸ πρᾶγμά φαμεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τὸν νόμον δεξαμένους τούτων ἐλευθεροῦς καὶ θαυμάσιον ἀξίωμα εἶναι πολλῶν. Ἄ γὰρ αἱ πορνεύμεναι πάσχουσι [457] γυναῖκες, ταῦτα καὶ οὗτοι· μᾶλλον δὲ ἐκείνων ἀλλοίωτερα. Ταῖς μὲν γὰρ εἰ καὶ παράνομος, ἀλλὰ κατὰ φύσιν ἡ μίξις· αὐτὴ δὲ καὶ παράνομος, καὶ παρὰ φύσιν. Εἰ γὰρ μὴ γένετα ἦν, μὴδὲ κολασίαις ἠπειλήτο, τοῦτο πάσης κολάσεως χείρων ἦν. Εἰ δὲ ἦθοναι, τὴν προσθήκη μοι λέγεις τῆς τιμωρίας. Οὐδὲν γὰρ εἴ τινα εἶπον γυναικὸν τρέποντα, βορβόρη τὸ σῶμα ἀνακισχωμένον ἄπαν, εἶτα οὐκ ἐγκαλυπτόμενον, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλυπτόμενον, συνήθησαν ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐν αὐτὸν ἐβρήθησα, ὅτι οὐδὲ αἰσθάνεται ἀσχημονῶν. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστεραν δεῖξω τὴν ὕβριν, ἀνάσχεσθε μοι καὶ ἐτέρου παραδείγματος. Εἰ γὰρ παρθένος τίς κατεδίκασε θαλαμωμένων ἀλόγις μαγίαις ζώσις, εἶτα ἦθετο ἐκείνη τῇ μίξει, οὐ διὰ τοῦτο μάλιστα θαυμάσιον ἦν ἀξία, ὅτι οὐδὲ ἀπαλαττῆται τῆς νόσου ταύτης ἡδύνατο τῷ μηδὲ αἰσθάνεσθαι τῆς νόσου; Πάντι που δηλὸν ἐστίν. Εἰ δὲ ἐκεῖνο χαλεπὸν, οὐδὲ τοῦτο ἕλαττον ἐκείνου· τὸ γὰρ ὑπὸ τῶν οἰκείων ὑβρίζεσθαι ἐλευνότερον τοῦ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων. Τούτους ἐγὼ καὶ ἀνορθόφωνον χειρῶν εἶναι φημι· καὶ γὰρ βέλτιον ἀποθανεῖν, ἢ ζῆν ὑβρίζόμενον οὕτως. Ὁ μὲν γὰρ ἀνορθόφρονος τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος διέβρῆξεν, οὗτος δὲ τὴν ψυχὴν μετὰ τοῦ σώματος ἀπώλεσε. Καὶ ἕτερη ἂν εἴποις ἀμάρτημα, οὐδὲν ἴσον ἔρεις τῆς παρανομίας ταύτης· καὶ εἰ ἐπισηθῶντο τὸν γινόμενον οἱ πάσχοντες, μύλους ἂν κατεδίκαντο θανάτους, ὥστε μὴ τοῦτο παθεῖν.

γ. Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐστὶ ταύτης τῆς ὕβρεως ἀλογώτερον τε καὶ χαλεπότερον. Εἰ γὰρ περὶ πορνείας διαλεγόμενος ὁ Παῦλος εἶπεν, ὅτι Πάν ἀμάρτημα, δὲ ὄντι πορνήῳ ἀνθρώπος, ἐκτός σου σώματος ἔστιν· ὁ δὲ πορνήῳ εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἀμαρτάνει· τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῆς μανίας ταύτης, ἢ τοσοῦτον πορνείας ἢ χειρῶν ἐστίν. ὅσον οὐδὲ ἐστὶν εἰπεῖν; Οὐδὲ γὰρ τοῦτο λέγω μόνον, ὅτι γέγονας γυνή, ἀλλ' εἰ ἀπώλεσας τὸ δὲ εἶναι ἀνὴρ, καὶ οὕτως εἰς ταύτην μετέστης τὴν φύσιν, ὅπως ἦν εἶχες διετήρησας, ἀλλὰ κοινῶς ἐκατέρως ἐγένοντο προδότης; καὶ παρὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἄξιον ἐλαύνεσθαι, καὶ καταλεῦσθαι, ἅτε ἐκάτερον ἀδικήσας τὸ γένος. Καὶ ἵνα μᾶλλον ἤλικον τοῦτο ἐστίν, ἐπὶ εἰς τὸ ἴδιον ἐπιγγέλλεται ἔξ ἀνθρώπων κύρια ποιεῖν εἰ, ἄρα οὐκ ἂν ὡς λυμῶνα ἐφυγες; Ἄλλ' ἰδοὺ οὐ κύρια ἔξ ἀνθρώπων σαυτὸν ἀποήσας, ἀλλὰ τὸ τοῦτο ζῶον ἀτιμότερον· ἐκεῖνο μὲν γὰρ εἰς χρῆσιν ἐπιτήδεον, ὁ δὲ ἡταίρηκος οὐδαμοῦ χρήσιμος. Τί δὲ, εἶπέ μοι, εἰ τις ἠπειλαί ποιεῖν τίςτιν ἀνδρᾶς καὶ λοχεύεσθαι, οὐκ ἂν ἐπιλησθῆναι θυμοῦ; Ἄλλ' ἰδοὺ νῦν χαλεπότερα ἑαυτοῦς καταργήσαντο οἱ τὰ τοιαῦτα λυττώστες^α· οὐ γὰρ ἔστιν ἴσον εἰς γυναικείαν μεταβαλεῖν φύσιν, καὶ μένοντα ἀνδρᾶ γινέσθαι γυναῖκα,

μᾶλλον δὲ μῆτις τοῦτο μῆτις ἐκείνου. Εἰ δὲ βούλει καὶ ἐτέρωθεν μαθεῖν τοῦ κακοῦ τὴν ὑπερβολὴν, ἐρώτησον τίνος ἕνεκεν τῶν εὐνοῦστων ποιουμένης κολάζουσι οἱ νομοθέται, καὶ εἶπον, ὅτι δ' οὐδὲν ἑτερον πάντως, ἢ ὅτι τὴν φύσιν ἀνορθοῦν θέλουσι. Καίτοι γε οὐδὲν δίκαιον οὐκ εἶναι [458] τοσοῦτον ἐγένοντο γὰρ οἱ ἀκρωτηριασθέντες^α καὶ μετὰ τὸν ἀκρωτηριασμὸν πολλοῦ χρέσιμοι· ἀνθρώπου δὲ πεπονημένου οὐδὲν ἀχρηστότερον γένετο· ἂν· οὐ γὰρ ἡ ψυχὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ σῶμα τοῦ τὰ τοιαῦτα παθόντος ἄξιον καὶ δίκιον ἐλαύνεσθαι πανταχόθεν. Πόσαι γένεται τοῦτοι ἀρχέουσι; Εἰ δὲ γιέννης καταγελάς ἀκούων καὶ ἀπιστεῖς, ἐκεῖνο τὸ πῦρ ἀναμνήσθητι τῶν Σοδῶμων· εἴδομεν γὰρ, εἴδομεν καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ γιέννης εἰκόνα. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τοῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐμελλον διαπιστεῖν, νῦν ἀκούοντες πῦρ ἀδοκίαν εἶναι, ἀπὸ τῶν παρόντων αὐτοῖς ἐσωφρονισεν ὁ θεός. Τοιοῦτος γοῦν ἔστιν ὁ Σοδῶμων ἐμπρησμός καὶ ἡ πυρπολίαις ἐκείνη· καὶ ἴσασιν οἱ παρανομοῦναι, καὶ εἴη θείας τὴν πληγὴν ἐκείνην τὴν θελήσαντα καὶ τῶν ἀνωθεν κεραυνῶν τὸ ἔργον ἰδόντες. Ἐνόησον ἤλικον ἔστι τὸ ἀμάρτημα, ὡς βιάσασθαι καὶ πρὸ καιροῦ τὴν γένεσαν φανῆσαι. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν λόγων καταερῶσιν, εἰς τῶν ἔργων αὐτοῖς τὴν ἐκείνης εἰκόνα ἐπέδειξεν ὁ θεός καιρῷ τινι τρόπῳ. Καὶ γὰρ παράδοξος ἦν ὁ ὕψος ἐκείνου, ἐπειδὴ καὶ παρὰ φύσιν ἡ μίξις· καὶ κατέκλυσε τὴν γῆν, ἐπειδὴ καὶ τὰς ἐκείνων ψυχὰς ἡ ἐπιθυμία. Διὸ καὶ ἀπεναντίας ἦν ὁ ὕψος τῷ συνήθει· οὐ γὰρ· ὁ μόνον οὐ διήγαγε τὴν γαστέρα τῆς γῆς πρὸς τὴν τῶν καρπῶν γένεσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ὑποδοχὴν αὐτῆν τῶν σπερμάτων ἀχρηστον ἔποιε. Τοιαῦτα γὰρ ἦν ἡ μίξις τῶν ἀνδρῶν τῆς γῆς Σοδῶμων, τὸ τοιοῦτον σῶμα ἀχρηστότερον ἀποράνοισα. Τί γὰρ ἀνδρῶς πεπονημένου μωσαρώτερον; τί δὲ ἐναγέστερον; ἢ τῆς μανίας! Ὡς τῆς παρατηλίας; τίθεν εἰσεκώμασεν ἡ ἐπιθυμία αὐτῆ, τὰ τῶν πολεμίων διαπίπτει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνων χαλεπωτέρα, ὅση καὶ ψυχὴ σώματος ἀμείνου; ἢ καὶ ἀλόγων ὕμεις ἀνοητότεροι, καὶ κινῶν ἀναίδεστοι! Οὐδαμοῦ γὰρ τοιαύτη μίξις παρ' ἐκείνων, ἀλλ' ἐπιγινώσκεις τοὺς ἰδίους ὄρους ἢ φύσις· ὕμεις δὲ καὶ τῶν ἀλόγων ἀτιμότερον τὸ γένος εἰργάσασθε τὸ ὕμεινον καθυβρίζοντες. Πέθεν οὖν ταῦτα ἐκλήθη τὰ κακά; Ἀπὸ τρωφῆς, ἀπὸ τοῦ μὴ εἰδέναι θεῶν· ὅταν γὰρ ἐκβάλωσι τινες αὐτοῦ τὸν φθόνον, πάντα οὐχεταί λοιπὸν τὰ κακά.

δ. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἀκριβῆ τὸν τοῦ θεοῦ φθόνον. Οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν οὕτως ἀπόλλυσιν ἀνθρώπων, ὡς τὴ ταύτης ἐκπασεῖν τῆς ἀγικίας· ὥσπερ οὐδὲν σοῖξες, ὡς τὸ διηνεκῶς ἐκεῖ βλέπειν. Εἰ γὰρ ἀνθρώπων ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν, ὀκνηρότεροι γινόμεθα περὶ τὰ ἀμαρτήματα, πολλῶς δὲ καὶ οἰκείας ἐυθιμίαντας· ἀπαιεκατέροις, οὐδὲν πρᾶτονον ἀποπον. ἐνήθησον πάσης ἀπαιετούμεν ἀσταλείας, τὸν θεὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες. Οὐδαμοῦ γὰρ ὁ διάβολος ἡμῖν οὕτως διακειμένους ἐπιθήσεται, ἀπὸ ἀνοῦτα πόνων· ἂν δὲ πλανώμενοις ἔσῳ, καὶ χωρὶς χυλίνου περιεπίνας ἴσῃ, παρ' ἡμῶν ἔλαβον τὴν ἀρχὴν, [459] πανταχοῦ λοιπὸν ἡμᾶς ἀποδοκιμασίαν δυνήσεται. Καὶ ὅπερ οἱ ῥῆθμιμοὶ μὲν οἰκείων πάσχουσι ἐπ' ἀγορᾶς, τὰς μὲν ἀναγκάλας ἀφέντες διακονίας, ἐρ' ἂς εἰσινα ἀπασταλμένοι παρὰ τῶν ὁσοποῦν, ἀπλῶς δὲ καὶ εἰχὴ τοῖς παρεμπέπουσι προσ-

^α Alius, καὶ τοῦτο ἐπέτρεψεν ὁ σοφός. ^β Alius, παρανομίαις.
^γ Alii, νομοθέται. Καὶ ὅτι εἰ; Δ' οὐδὲν.

^δ Alii, ἀποτιμῆντες. ^ε Alius, ὕψος τῆς συνήθους πορᾶς.
 Οὐ γὰρ. Quam lectio non spernenda.

ηλούμενοι, καὶ τὴν σχολὴν ἐκεῖ καταναλίσκοντες, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὑπομένομεν, ὅταν ἀποστῶμεν τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ Θεοῦ. Ἐστῆκαμεν γὰρ λοιπὸν πλοῦτον θαυμάζοντες^α, καὶ ἄλλος σώματος, καὶ τὰ ἄλλα τὰ μὴ ἐν πρὸς ἡμᾶς, ὡς περ ἐκεῖνοι οἱ οἰκέται τῶν ἐπαίων τοῖς θαυματοποιούσι προσέχουσι, εἶτα ἔλθοντες βραδείως, οὐκ ἐπὶ ἐσχάτας ὑπομένουσι πληγᾶς. Πολλοὶ δὲ καὶ τὴν ὁδὸν τὴν προκειμένην παρήλθον, ἑτέροις τοιαῦτα ἀσχημονοῦντες ἀκολουθοῦντες. Ἄλλὰ μὴ ἡμεῖς τοῦτο ποιῶμεν^β, καὶ γὰρ ἀπεστάλμεθα ἀνάσσει πολλὰ τῶν κατεπιγόντων, κἀν ἀφέντες ἐκεῖνα στῶμεν κεκνητός πρὸς τὰ ἀνόνητα ταῦτα, ἀναλωθέντος ἡμῖν τοῦ καιροῦ παντός εἰκῆ καὶ μάταια, τὴν ἐσχάτην δώσομεν δίκην. Εἰ γὰρ καὶ ἀσχολεῖν βούλει αὐτὸν, ἔχεις ἃ θαυμάζειν ὀφείλεις, καὶ περὶ ἃ κεκνημένοι πάντα τὸν χρόνον ἄπερ οὐ γέλωτός ἐστιν ἄξια, ἀλλὰ θαύματος καὶ ἐπαίων πολλῶν, ὡς ὅ γε τὰ καταγέλαστα θαυμάζων, καὶ αὐτὸς ἔσται τοιοῦτος^γ, καὶ τοῦ γελοιοποιούντος χειρῶν ὅπερ ἵνα μὴ πάθῃς, ἀποπήδησον ταγέως.

Τί γὰρ καὶ Ἐστῆκας, εἰπέ μοι, πρὸς τὸν πλοῦτον κεκνητός καὶ ἀνεπετραμένος; τί θαυμαστὸν ὄρεξ καὶ ἱκανὸν σου τοὺς ὀφθαλμοὺς κατασεῖν; τοὺς χρυσοφοροῦντας ἵππους, καὶ τοὺς οἰκέτας τοὺς μὴ βαρῆρους, τοὺς δὲ εὐνοήτους, καὶ τὰ ἱμάτια τὰ πολυτελῆ, καὶ τὴν καταμαλακισμένην ἐν τούτοις ψυχῇν, καὶ τὴν ἀνεσπαμένην ὄφρην, καὶ τὰς περιδρούς, καὶ τοὺς θορύβους; Καὶ ποῦ ταῦτα ἄξια θαύματος; τί δὲ

οὗτοι τῶν ἐπαίων διαστῆκασιν τῶν ὀρχομένων, καὶ συρίζοντων ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς; Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι πολλὴν τῷ λιμῷ τῆς ἀρετῆς; κατεχόμενοι, χορεύουσι ἐκείνων χοροῖαν καταγελαστοτέρων, ἀγόμενοι καὶ περιαιγόμενοι, νῦν μὲν εἰς τραπέζας πολυτελεῖς, νῦν δὲ εἰς ἑταιριζόμενων γυναικῶν καταγώγιον, νῦν δὲ εἰς κολάκων ἔσμούς^δ καὶ παρασίτων πλῆθος. Εἰ δὲ χρυσοφοροῦσι, διὰ τοῦτο μάλιστα ἔλεσιν, ὅτι τὰ μὴ ἐν πρὸς αὐτοὺς περιποῦδατα αὐτοὺς μᾶλλον εἶσι. Μὴ γὰρ μετὰ τὰ ἱμάτια ἔθῃ, ἀλλὰ ἀνακάλυφον αὐτῶν τὴν ψυχὴν, καὶ σκόπησον εἰ μὴ μυρίων γέμει τραυμάτων, καὶ βάρια περιβέβληται, καὶ ἔστιν ἐρημός^ε καὶ ἀπροστάτευτος. Τί οὖν ὄφελος τῆς ἐξου ἀρετῆς; Καὶ γὰρ πολλὰ βέλτερον πένθητα εἶναι ἐν μὲν τῆς ζωῆς, ἢ βασιλεῖα ὄντα μετὰ πονηρίας. Ὅ μὴ γὰρ τῶνος παρ' αὐτοῦ ἀπολαύει πάσης τῆς κατὰ ψυχὴν τρυφῆς, καὶ οὐδὲ τῆς ἐξουθεν αἰσθανῆναι πένιας διὰ τὸν ἔνδον πλοῦτον· ὁ δὲ βασιλεὺς τρυφῆν ἐν τοῖς οὐδὲν αὐτῷ προσέχουσιν, ἐν τοῖς μάλιστα αὐτῷ διαφέρουσιν κολάζεται, ἐν ψυχῇ καὶ λογισμοῖς καὶ τῷ συνεδίῳ^ς, καὶ οὐδὲ συναποδοῦσιν αὐτῷ. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, τὰ μὲν ἱμάτια ἀποθώμεθα τὰ χρυσοῦ, ἀνελώμεθα δὲ ἀρετὴν καὶ τὴν ἐν ταύτῃ ἡδονὴν. Ὅστω γὰρ καὶ ἐν ταῦτα καὶ ἐκεῖ πολλῆς ἀπολαύσομεν τῆς τρυφῆς, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἐπιτύχουμεν [460] ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλονηρωπῆσά τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, τιμὴ, κράτος νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^α Αἰ., κολάκων ἔσμων. ^ς Αἰθ, ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ καὶ τῷ συνεδίῳ.

^β Quidam, ἔστιαι πολλάκις τοιοῦτος.

ΟΜΙΛΙΑ Ε.

Καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν ὁ Θεὸς αὐτοὺς εἰς ἀδίκιον νῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα.

α'. Ἴνα μὴ βόξῃ αὐτοὺς αἰνέτῃσθαι, ἐπὶ πολλῷ τῷ τῆς παιδαγωγίας ἐνδιατρίβων λόγῳ, μετέθῃ λοιπὸν ἐφ' ἕτερα εἶδη ἀμαρτημάτων· διὰ καὶ ἐφ' ἑτέρων προσώπων προέχει τὸν λόγον ἅπαντα. Καὶ ὡς περ αἱ τοῖς πιστοῖς διαλεγόμενοι περὶ ἀμαρτημάτων, καὶ βουλόμενοι ταῦτα δεῖξαι φευκτὰ, παράγει εἰς μέσον τὸ ἔθνη, λέγων· *Μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας, καθάπερ καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη τὰ μὴ εἰδῶτα τὸν Θεόν*· καὶ πάλιν, *Μὴ λυπεῖσθε, ὡς περ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα*· οὕτω καὶ ἐν ταῦτα δεικνύσιν ἐκείνων τὰ ἀμαρτήματα ὄντα, καὶ πάσης αὐτοῖς ἀποστρεφὲς συγγνώμης· οὐ γὰρ ἀγνῶσι, ἀλλὰ μελέτης εἶναι φησὶ τὰ τοῖς μαρτύροις. Διόπερ οὐκ εἶπε, Καὶ καθὼς οὐκ ἔργωσαν, ἀλλὰ, *Καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει*· κρισεῖς διεσθερμένης καὶ φιλονεικίας μᾶλλον, οὐ συναρπαγῆς λέγων εἶναι τὸ ἀμάρτημα, καὶ δεικνύς οὐχὶ τῆς σαρκὸς, καθὼς τινες τῶν αἰρετικῶν φασιν, ἀλλὰ τῆς διανοίας ὄντα τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας τὰ ἀμαρτήματα, καὶ τὴν πηγὴν ἐκεῖθεν ὄσαν τῶν κακῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ νοῦς ἀδόκιμος γέγονε, πάντα παρεούρη λοιπὸν καὶ ἀνεστράφη^α, τοῦ ἡνιόχου διαφθαρέντος. Περὶ ἠρωμένων πάσῃ ἀδικίᾳ, *πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κικίᾳ*. Ὅρα πάντα μετ' ἐπιτάσεως· καὶ γὰρ Περὶ ἠρωμένων εἶναι φησι, καὶ Πάση. Ὅνομάσας δὲ γενικῶς τὴν κακίαν, καὶ τοὺς μέρσιον ἐπιτέρχεται, καὶ τοιοῦτος μεθ' ὑπερβολῆς, λέγων *Μεσοῦς φθόνου, φόνου*. Τοῦτο γὰρ ἐξ ἐκείνου, ὡς περ ἐπὶ τοῦ Ἄβελ καὶ τοῦ Ἰωθᾶ ἐδείχθη.

^α Αἰθ, καρετράπη.

Εἶτα εἰπὼν, *Ἐριδος, δόλου, κακοθηλίας, ψυθυριστῆς, καταλίδου, θεοσυτείης, ὀφροῖας, καὶ τὰ δοκούντα ἀδιάφορα* εἶναι πολλοὺς ἐν τάξει θεῖς ἐγκλημάτων, αἴξει πάλιν τὴν κατηγορίαν, ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν ἀναβάς τῶν κακῶν, καὶ εἰπὼν Ἄλαθῶνας. Τοῦ γὰρ ἀμαρτῶν καὶ τὰ ἀμαρτῶν φρονεῖν μέγα, γαλεπώτερον διὰ καὶ Κορινθίους αὐτὸ ἐγκαλεῖ λέγων· *Καὶ ὅμεις περυσωμένοι ἐστέ*. Εἰ γὰρ ἐπὶ κατορθωμάτων τῆς φυσίμου τοῦ πᾶν ἀπέλασαν, ὁ μετὰ ἀμαρτημάτων τοῦτο ποιών, πόσης οὐκ ἂν εἴη τιμωρίας ἄξιος; οὐδὲ γὰρ μεταγνώμια δυνήσεται λοιπὸν ὁ τοιοῦτος. Εἰτά φησιν, *Ἐρευρετῆς κακῶν*· ἔθλων, ὅτι οὐδὲ τοῖς ἔθῃ οὖν ἠρεσθήσαν, ἀλλὰ καὶ ἐφεῦρον ἕτερα· ὅπερ πάλιν μελετώντων ἦν καὶ σπουδαζόντων, οὐχὶ συναρπαζόμενων καὶ παρασυρομένων. Εἰπὼν δὲ κατὰ μέρος τὴν κακίαν, καὶ δεῖξας, ὅτι καὶ πρὸς αὐτὴν πάλιν τὴν [461] φύσιν ἔστησαν (*Γορτεῖσι γὰρ, φησιν, ἀπειθεῖς*), ἐπὶ τῇ βίᾳ λοιπὸν πρῆσαι τοῖς τοσαύτης λύμης, *Ἀστέργους καὶ ἀσπόνδους* καλῶν. Ταῦτην γὰρ καὶ ὁ Χριστὸς τὴν αἰτίαν εἶναι φησὶ τῆς πονηρίας, λέγων· *Ὅταν πλῆθονῇ ἡ ἀνομία, ψυχήσεται ἡ ἀράκη*. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐνεαῖθα λέγει ὁ Παῦλος, *Ἀσυνθέτους, ἀστέργους, ἀσπόνδους, ἀνελεῖμους καλῶν, καὶ ἔθλων*, ὅτι καὶ αὐτὸ τὴν τῆς φύσεως προδοκῶν ὄρων. Ἐχομεν γὰρ καὶ φρικτὴν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκτωῖσιν, ἦν καὶ θηρία πρὸς ἀλλήλα κέκνηται. Πᾶν γὰρ ζῶον, φησὶν, ἀγαπᾷ τὸ ὅμοιον αὐτοῦ, καὶ ἀσθονῶς τὸν πλείστον αὐτοῦ. Ἄλλ' οὗτοι κακίαν κατέστανον ἀγριώτεροι. Τὴν μὲν οὖν νόσον τὴν ἀπὸ τῶν πονηρῶν δογμάτων τῆ εἰκουμένη γεννημένη διὰ τούτων ἡμῖν παρίσθησθαι, καὶ σαφῶς δεῖξαι τῆς τῶν νοσητῶν ἐπιθυμίας τὴν ἀβύ-

qui inutiliter laboraret : si vero extra vagantes , et sine freno circumnantes viderit , a nobis arrepto initio ubique nos deinceps a grege dejicere poterit . Et quod inter servos ignavi in foro patiuntur , qui ministeria necessaria relinquunt , pro quibus ab heris missi fuerant , tenere et sine causa iis qui superveniunt hærentes , et otium ibi consumentes : hoc et nobis accidit , cum a præceptis Dei discodimus . Stamus enim deinceps divitiis admirationi habentes , et pulchritudinem corporis , et cætera quæ nihil ad nos attinent : quemadmodum illi servi mendicantibus præstigatoribus , qui mirabilia patraut , attendunt ; deinde cum tardius redeant , domini plagis excepti extremas dant penas . Multi vero propositam viam prætermittunt , alios qui indigne se agebant sequentes . Sed nos ne hoc faciamus : etenim missi sumus ad multa quæ urgent perficienda ; et si missis illis stemus , inutilia illa hianti ore respicientes , omni tempore nobis frustra insumpto , extremas dabimus penas . Si enim te exercere velis , habes quæ mirari debeas , et ad quæ inhiare omni tempore possis , quæ non risu , sed admiratione et laudibus multis digna sunt : quemadmodum contra is , qui ridicula admiratur , ipse talis erit , et risum movente deterior : quod ne tibi accidat , cito resilias .

Divitiarum usus malus quam miseriam inferat. — Quid , queso , stas divitiis inhians ? quid admirabile vides , quod possit oculos tuos detinere ? equos auro ornatos , famulos , alios barbaros , alios eunuchos ,

splendidas vestes , animam in his emollitam , sublatum supercilium , circumcursationes , tumultus ? An hæc admiratio digna ? in quo autem differunt hi a mendicis saltantibus et sibilantibus in foro ? Nam et hi multa virtutis fame deteuti , choream ducunt illa ridiculiosem , acti et circumacti , nunc ad lautas mensas , nunc ad diversorium amasiarum mulierum , nunc ad adulatorum et parasitorum agmina . Si vero aurum gestant , ideo maxime miserabiles sunt , quia illa , quæ nihil ad se attineat , magis sibi curæ sunt . Ne mihi vestimenta illorum respicias , sed eorum animam roge , et perpende annon mille sit vulneribus confossa , et laceris pannis induta , annon sit deserta et sine patrocínio . Quæ utilitas illius externæ insanix ? Multo melius est pauperem esse et in virtute vitam ducere , quam cum nequitia regem esse . Pauper enim apud se omni secundum animam voluptate fruitur , neque in sensum venit illius externæ paupertatis , ob internas divitiis : rex vero in deliciis vivens , in iis , quæ non ipsi congruentia sunt , in iis quæ maxime ad ipsum attinent cruciatur , in anima , in cogitationibus , in conscientia , quæ una secum illo commigrabunt . Hæc igitur cum sciamus , vestimenta quidem aurea deponamus , virtutem assumamus et voluptatem ex illa partam . Sic enim et hic et illic multa fructum voluptate , et promissa consequemur bona , gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi , quicum Patri et Spiritui sancto gloria , honor , imperium , nunc et semper , et in sæcula sæculorum . Amen .

HOMILIA V.

CAP. 1. v. 28. *Sicut non probaverunt Deum habere in notitia , tradidit eos Dominus in reprobum sensum , ut facerent ea quæ non conveniunt .*

1. Ut ne videretur illos subindicare , postquam diu circa peccorum amorem versatus fuerat , ad alia deinde peccatorum genera transivit : ideoque ad alias personas totum sermonem transfert . Et ac si semper fideles de peccatis alloqueretur , ut illa fugienda esse commoneret , gentes in medium producit , dicens : *Non in passione desiderii , sicut et reliquæ gentes , quæ Deum non noverunt* (1. Thess. 4. 5) : et rursum , *Ne contristemini , sicut et cæteri , qui spem non habent* (Ibid. v. 13) : sic et hoc loco illorum peccata exhibet , illosque ab omni venia deturbat : non enim per ignorantiam admissa , sed meditata dicit esse facinora . Quapropter non dicit : Et sicut non cognoverunt ; sed , *Sicut non probaverunt Deum habere in notitia* ; ex corrupto iudicio et ex contentione potius quam ex rapina dicens esse peccatum , et ostendens non ex carne , ut quidam hæreticorum dicunt , sed ex animo et mente male concipientis peccata proficisci , et hunc esse malorum omnium fontem . Postquam enim mens reprobata facta est , auriga corripit , omnia demum labefactantur et subvertuntur . 29. *Repletos omni iniquitate , nequitia , avaritia , malitia . Vide , omnia confertim : nam Repletos illos dicit , et Omnes ; et cum malitiam in genere nominasset , jam*

partes ejus prosequitur , et has cum hyperbole , allens , *Plenos invidia , cæde* . Hoc enim ex illo oritur , ut in Abele et in Joseph monstratum est . Deinde cum dixisset , *Contentione , dolo , malignitate , 30. insurrexerunt , detractores , Deo perosos , contumeliosos* , etiam ea , quæ multis indifferentia esse videntur , in criminum ordine ponens ; auget rursus accusationem , postquam in arcem malorum ascendit , et dixit , *Arrogantes* . Gravius est enim altum sapere post peccatum , quam peccare : ideo Corinthios inuasit his verbis : *Et vos inflati estis* (1. Cor. 5. 2) . Nam si quis de recto facto inflatus est , totum perdit : qui cum peccatis inflatur , quo non dignus fuerit supplicio ? qui enim talis est , respicere non poterit . Deinde ait , *Inventores malorum* , significans non sat ipsis fuisse illa , quæ jam exstabant , sed et alia invenisse : quod meditantium et studentium erat , qui a nullis subriperantur et attraherentur . Cum autem malitiam minutatim dixisset , et ostendisset ipsos in eadem ipsa stetisse natura (nam ait , *Parentibus non obedientes*), ad pestis tantæ radicem sic demum pergit , 31. *Sine affectione , abque fœdere dicens illos* . Hanc enim et Christus causam esse nequitie dicit : *Cum abundaverit iniquitas , refrigescet caritas multorum* (Math. 24. 12) . Hoc igitur hic dicit Paulus , *Incompositos , sine affectione , abque fœdere , sine misericordia vocans* , ostendensque ipsos hoc naturæ donum prodidisse . Habemus

enim naturalem quemdam ad invicem affectum, ut et ipsæ feræ habent. *Nam omne animal, inquit, sibi simile diligit, et homo proximum suum* (Eccli. 13. 19). At illi feris ferociores fuere. Morbum igitur qui ex pravis dogmatibus orbem invasit, hic nobis ostendit, et declaravit utrumque morbum ex agrorum negligentia prodire. Significat demum, ut de dogmatibus jam fecerat, etiam illos venia carere; ideo ait : 32. *Qui cum justificationem Dei cognoscerent, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte; non solum ipsi faciunt, sed etiam facientibus consentiunt.* Cum duas posuisset antitheses, hic ambas præcipue de medio tollit. Quid enim dixeris, inquit, te nescire ea, quæ facienda sunt? Certe si non nosset, tu in causa esses, relicto Deo, qui tibi hæc nota fecerat : nunc vero multis probamus te illa scire, et sponte peccare. Sed ab affectu traheris? Cur ergo cooperaris et laudas? *Non solum enim illa faciunt, inquit, sed et facientibus consentiunt.* Priore igitur posita, quæ venia indigna est, et illam de medio tollat (peccante enim is, qui peccatum laudat, longe nocentior est); hoc, inquam, primum posito, hinc vehementius in sequentibus illum arguit et carpit his verbis : (Cap. 11.) 1. *Propterea inexcusabilis es, o homo, quisquis iudicas : In quo enim alterum iudicas, teipsum condemnas* (Matth. 7. 2). Hæc principes respiciens dicit, quia urbi illi tunc temporis imperium in totum orbem traditum fuerat. Sic igitur ordiens ait : Defensionem tibi auferis, quisquis sis : dum enim moechum damnas, et tu ipse moechus, etiam nullus homo te iudicat et damnat, sententiam illam, quam in sontem tulisti, in teipsum tulisti. 2. *Scimus enim, quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos, qui talia agunt.* Ne quis enim diceret, Interim effugi : ut terreat, ait 3, non ita se rem habere apud Deum ut apud nos : hic enim alius putatur, alius effugit, qui eadem admiserat; illic vero non item. Quod ergo justa noverit, is qui iudicat, dixit; unde vero noverit, non item : superfluum enim fuisset. Circa impietatem quidem utrumque demonstrat, et quod ille Deum cognoscens, impie egerit; et unde noverit, nempe ex rebus creatis. Quia enim non omnibus notum erat, causam etiam dixit; hic vero, quia res in confesso erat, præterit. Cum autem dicit, *Ornis qui iudicat*, non principibus loquitur tantum, sed etiam privatis et subditis.

2. Etenim omnes homines, etiam si thronum non habeant, non carnifices nec lignum, attamen et ipsi de iis, qui peccant, iudicant in colloquiis et cœtibus, ex conscientia; nempe calculo : et nemo dicere ausit moechum non esse dignum punitione. Sed alios, inquit, dominant, non seipso. Ideo in illos vehementer insurgit, dicens : 5. *Existimas autem hoc, o homo, qui iudicas illos qui talia agunt, et facis ea, quod tu effugies iudicium Dei.* Quia enim ostendit ingens peccatum orbis et a dogmatibus et a facinoribus, et quod sapientes cum essent, et quod cum haberent creaturam se manu ducentem, quod non modo Deum reli-

quissent, sed etiam elegerint imagines repilius quod etiam virtutem spernerent, et quod aliter natura ad nequitiam se sponte conferret, quod contra naturam agerent : ad illud deinde se eos ostendat eos, qui talia perpetrant, supplicio ira Jam memoravit supplicium cum de faciore agere. Nam *Mercedem, inquit, erroris sui in seipsis recipiunt* : verum quia non sentiant illam, addit aliam, quam maxime timebant. Namque illam ostendat : eum enim dicit, iudicium Dei secundum veritatem esse, nihil aliud quam hoc declarat attamen illud hic pluribus probat, sic dicit *Existimas autem hoc, o homo, qui iudicas illos qui agunt, et facis ea, quod tu effugies iudicium Dei?* Tu non effugisti, et iudicium Dei effugies? et quis dixerit? Atqui tu teipsum iudicasti. Verum postquam tanta fuit huius tribunalis auctoritas, nec tu tibi cere potuisti, quomodo Deus, qui impeccabilis summe justus, non multo magis hoc faciet? Si teipsum damnasti, et Deus te approbat et laudat : Equæ ratione hæc dicantur? Atqui tu longe superiorem quidem majore dignior illo, quem damnasti. enim idipsum est simpliciter peccare, et post alium peccantem punivisti, in eadem peccata dicit. Viden' quomodo crimen auxerit? Si enim inquit, eum qui minus peccavit peccatis, etiam sum deturpaturus sis, quomodo Deus te majorem canem, neque sibi pudorem illaturus, non me gravius damnabit te, qui jam a tuis cogitationibus damnatus es? Quod si dixeris : Novi quidem maledictum dignum esse; sed propter Dei patientiam speris, et quia non statim penas das, confidis certe jure timere ac tremere debueris. Non enim non penas das, sed ut des graviore, differunt emendabilis maneat; quod utinam ne tibi conideo subiungit : 4. *An divitiis bonitatis ejus et tunc et longanimitatis contentus, ignorans quod iustas Dei ad penitentiam te adducat?* Postquam timentiam laudavit, et ostendit ex ea maximum attendentibus accedere (hoc autem erat peccati penitentiam trahere), timorem auget. Sicut enim qui ejus patientia ut par est usi fuerint, causam luti : sic et tormentibus majus supplicium. Hoc enim est quod circumfertur, Deum benepatientem penas non petere : cum autem hinc nihil dicit aliud, quam quod supplicium est. Nam benignitatem Deus exhibet, ut a peccatis, non ut peccata accumulet; si non id terribilior erit ultio. Quamobrem quia peccata Deus, ideo peccare non oportet, neque benigrati animi causam efficere : etiam enim peccata omnino puniunt. Undenam hoc liquet? Et sequuntur. Si enim ingens nequitia est, et improbi dederunt, procul dubio dabunt. hæc non negligunt homines, quomodo negliguntque inde sermonem de iudicio induxit. ostendat multos esse peccata obnoxios nisi tiam egerint, et non hic puniri, iudicium futurum, et gravissimum esse statuit;

⁴ Quidam legunt, *interim effugi timorem, ait.*

στίαν οὖσαν ἑκατέραν *. Δεικνύει δὲ λοιπόν, ὅπερ ἐπὶ τῶν δογματικῶν ἐπιτοχῶν, καὶ ἐνταῦθα συγγνωμένους αὐτοὺς ἀπιστημένους · διό φησιν · *Οἵτινες τὸ δίκαιωμα τοῦ Θεοῦ εἰδέτε, οὗ ἐκ τῆς τοιαύτης πρόσφορος ἔδειξε θανάτου εἶσιν, οὐ μόνον αὐτοὶ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συννοθεκοῦσι τοῖς πρᾶττοις*. Δύο θεῖαι ἀντιθέσεις, ἐνταῦθα ἀνελεῖν ἀμφοτέρας αὐτὰς προηγούμενας. Τὴν γὰρ ἂν εἰποις, φησὶν, ὅτι οὐκ οἶδας τὰ πρακτικά; Μάλιστα μὲν εἰ καὶ μὴ ἔβδεις, ὁ ἀπειθεὶς τὸν γνωρισαντὰ τοῦ Θεοῦ · οὐν δὲ καὶ διὰ πολλῶν αἰετῶν δεικνύμενοι εἰδῶτα, καὶ ἐκοντοὶ πλημμελοῦντα. Ἄλλ' ὅπῃ τοῦ πάθους ἔλεγχ; Τὴν οὖν καὶ συμπράττεις, καὶ ἐπαινεῖς; *Ὁὐ γὰρ μόνον αὐτὰ ποιοῦσι, φησὶν, ἀλλὰ καὶ συννοθεκοῦσι τοῖς πρᾶττοις*. Τὴν οὖν χαλεπωτέραν πρότερον θεῖς καὶ ἀσύγνωστον, ἵνα εἴη (καὶ γὰρ τὸ πλημμελοῦντος ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐπιπέπυον χαλεπωτέρας πολὺ) · τοῦτο οὖν πρῶτον εἶπῶν, διὰ τοῦτο σφοδρότερον πάλιν ἐν τοῖς ἐξῆς αὐτὸν χειροῦται, λέγων οὕτω · *Διὰ ἀναπολόγητος εἶ, ὡ ἀνθρώπε, πᾶς ὁ κρίνων* · Ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις. Ταῦτα πρὸς τοὺς ἀρχόντας ἀποτεινόμενος ἔλεγεν, ἐπειδὴ καὶ ἡ πόλις τότε ἐκείνη τὴν ἀρχὴν ἦν ἐγκρατεῖς μὲν τῆς οἰκουμένης. Προλαβὼν οὖν φησι · *Σαυτοὺ ἀφαιρῆ τὴν ἀπολογία πᾶς ὅστις ἂν ἦς* · ὅταν γὰρ κατακρίνῃς τὸν μοιχόν, μοιχεύεις δὲ καὶ αὐτὸς, κἂν μηδεὶς ἀνθρώπων σε δικάζῃ, ἐν τῇ περὶ τοῦ ὑπευθύνου φήσῃ καὶ κατὰ σαυτοῦ τὴν ἀπόφασιν ἠνεγκας. *Ὁίδαμεν γὰρ, οὗτι τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ ἔστι κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα πρᾶττοις*. Ἰνα γὰρ μὴ λέγῃ τις, ὅτι Τέως διεφυγον, φοβῶν φησὶν ὁ, ὅτι οὐκ οὕτως ἐστὶ παρά τῷ Θεῷ ὡσαυτὸ ἐνταῦθα. Ἐνταῦθα γὰρ ὁ μὲν κολάζεται, ὁ δὲ ἀδικεῖται τὰ αὐτὰ ποιών · ἐκεῖ δὲ οὐκ οὕτως. Ὅτι μὲν οὖν οἶδε τὸ δίκαιον ὁ κρίνων, εἶπε · *Πῶθεν δὲ οἶδεν, οὐκ εἶτι προσέθηκεν* · περιττὸν γὰρ ἦν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἀπελάτης ἀμφοτέρα δεικνύει, καὶ οὗτι τὸν Θεὸν εἰδῶς, ἡσάθετι, καὶ πῶθεν εἰδῶς, ἀπὸ τῆς κτίσεως. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἦν ὄλην ἄπιστον, εἶπε καὶ τὴν αἰτίαν ἐνταῦθα δὲ ὡς ὡμολογῶμεν, παρήσιν. Ὅταν δὲ εἴπῃ, *Πῶς ὁ κρίνων*, οὐ τοῖς ἀρχοῦσι διαλέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδιωταῖς καὶ ἀρχομένοις.

β'. [462] Καὶ γὰρ ἅπαντες ἄνθρωποι, κἂν μὴ θρόνον ἔχωσι, μηδὲ θημίαι καὶ ζῴων, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτοὶ κρίνοσιν τοὺς ἁμαρτανότας, ἐν διαλέξει καὶ κοινοῖς συλλόγοις · καὶ τῇ τοῦ συνειδήτου φήσῃ · καὶ οὐδεὶς ἂν τοιμῶσιν εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἔδειξεν κολάσεως ὁ μοιχός. Ἄλλ' ἑτέροις, φησὶν, καταδικάζουσιν, οὐχ ἑαυτοῦς. Διὰ γὰρ τοῦτο αὐτῶν καὶ σφοδρῶς καταξάνονται, λέγων · *Λογίζῃ δὲ τοῦτο, ὡ ἀνθρώπε, ὁ κρίνων τὸς τὰ τοιαῦτα πρᾶττοις, καὶ ποιῶν αὐτὰ, οὗτι σὺ ἐκπευθεῖς ἢ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ*; Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ εἰδείεις τῆς οὐκωμίας τὴν ἁμαρτίαν, ἀπὸ τῶν δογμάτων, ἀπὸ τῶν πραγμάτων, καὶ οὗτι σοφοὶ ὄντες, καὶ οὗτι τὴν κτίσιν ἔχοντες χειρωγασμένοι, καὶ οὗτι οὐ τῶν τῶν Θεοῦ ἀφαινομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐλεσθῶν τὰ ὁμοιωμάτια τῶν ἔρπετων, καὶ τῶν ἀρετῶν ἀτιμῶσαι, καὶ τῶν τῆς φύσεως ἀνθελεκοσῶν ἐπὶ τὴν κακίαν αὐτομολῶσαι, καὶ τῶν παρὰ φύσιν εἶναι, πρὸς τοὺς λοιποὺς εἰς τὸ δεῖξαι, ὅτι καὶ κολάζονται οἱ τὰ τοιαῦτα πρᾶττοις. Ἐδειξε μὲν οὖν ἦδη τιμωρίαν, εἰπὼν τὴν πρᾶξιν αὐτῆν · *Τὴν γὰρ ἀντιμωσολίαν, ἦν ἔδει, τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἀνεοῖς ἀπο-*

λοιδόρουσι, φησὶν · ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ αἰσθάνονται ἐκείνης, εἶπε καὶ ἕτεραν, ἣν μάλιστα δεδοκασαι. Μάλιστα μὲν ἦδη καὶ ταύτην εἰδείξιν · ὅταν γὰρ λέγῃ, *ὅτι τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ κατὰ ἀλήθειαν ἔστιν*, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο λέγει · πλὴν ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἑτέρων αὐτῶν πλείονων κατασκευάζει κρίων, οὕτω λέγων · *Λογίζῃ δὲ τοῦτο, ὡ ἀνθρώπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πρᾶττοις, καὶ ποιῶν αὐτὰ, οὗτι σὺ ἐκπευθεῖς τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ*. Τὸ οὖν οὐκ ἐξέφυγες κρίμα, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ διαφεύξῃ; καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴποι; Καίτοι· γε οὐ θεοὺ ἐκρίνας. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοσαύτη ἦν ἡ περιουσία τοῦ δικαστηρίου, καὶ οὐδὲ σαυτοῦ φείσασθαι ἠδύνησεν, πῶς ὁ Θεὸς ὁ, ὁ ἀναμάρτητος, ὁ μὲν ὑπερβολῆς δικαίος, οὐ πολλὰ μάλλον τοῦτο ποιήσει; Ἄλλὰ οὐ μὲν σαυτοῦ κατέγνωσεν, ὁ δὲ Θεὸς ἀποδέχεται καὶ ἐπαινεῖται; Καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; Καίτοι γε ἐκείνου τοῦ παρὰ σοῦ καταδικαζομένου κολάσεως μείζονος σὺ ἀξιώτατος. Οὐ γὰρ ἐστὶ ταυτὴν ἁμαρτανεῖν ἀπλόως, καὶ ἕτερον ἁμαρτανεῖν κολάσαντα τοὺς αὐτοὺς περιπέσειν πάλιν. Ὁρᾷς πῶς τὸ ἐγκλημα ἤξισεν; Εἰ γὰρ σὺ, φησὶν, τὸν ἐλάττωνα ἁμαρτανεῖν κολάζεις, καίτοι γε μέλλον αἰχλόνων σαυτὸν, πῶς ὁ Θεὸς τὸν μείζονα πλημμελήσαντα σε, καὶ ταῦτα ὁ μέλλον σαυτὸν αἰχλόνων, οὐ καταδικάζεις καὶ κατακρίνει μείζονος, ἦδη κατακρινόμενον ἀπὸ τῶν οὐκίαν λογισμῶν; Εἰ δὲ λέγεις, ὅτι Ὅσα μὲν, διὰ θεῖος εἰμι κολάσεως, διὰ δὲ τὴν μακροθυμίαν καταφρονεῖς, καὶ διὰ τὸ μὴ δοῦναι παραπίδας δίκην, θαρβύεις · δεδοκίμαται μὲν καὶ τρέμειν διὰ τοῦτο ἂν εἴης δικαίος. Οὐ γὰρ εἰς τὸ μὴ δοῦναι δίκην, ἀλλ' εἰς τὸ δοῦναι χαλεπωτέρας, εἰ μόνος ἀδιόρθωτος ὢν, ἀναβάλλεται · ὁ μὴδέποτε συμβῆσται σοι ·. Διὰ καὶ ἐπάγει λέγων · *Ἴτι τοῦ πλοῦτος τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καταφρονεῖς, καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας, ἀγνοῦν, οὗτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν σε δεῖ*; Ἐπαινεῖς γὰρ τὸ [463] Θεοῦ τὴν μακροθυμίαν, καὶ δεῖξαι αὐτῆς τὸ κέρδος μέγιστον τοῖς προσέχουσιν (τοῦτο δὲ ἦν τὸ εἰς μετάνοιαν ἔλκεν τοὺς ἁμαρτανότας), αὐξεῖ τὴν φρόσιν. Ὅσαυτὸ γὰρ τοῖς εἰς δέον χριστοῦσιν σωτηρίας ἐστὶν ὑπόθεσις, οὕτω τοῖς καταφρονήσαντι ἐφῶθεν μείζονος τιμωρίας. Τοῦτο γὰρ τὸ περιεφερόμενον, ὅτι χρηστὸς καὶ μακροθύμος ὢν ὁ Θεὸς οὐκ ἀπατεῖ δίκην · ὅταν δὲ εἴπῃς τὸτο, φησὶν, οὐδὲν ἄλλο λέγεις, ἢ τῆς τιμωρίας τὴν ἐπίτασιν. Τὴν γὰρ χρηστότητα ὁ Θεὸς ἐπιθεοκῶνται, ἵνα ἀπαλλαγῇ ἁμαρτανότων, οὐχ ἵνα προσθήῃ · ἂν τοῖσιν μὴ τοῦτο ποιῆς, φοβερωτέρη ἢ δίκη. Διὰ μάλιστα ἁμαρτανεῖν οὐ χρὴ, ἐπειδὴ μακροθύμος ὁ Θεός, οὐδὲ τὴν ἐπεργεσίαν ὁπῶσθαι ἀγνωμοσύνης ποιῆσθαι · εἰ γὰρ μακροθύμος, καὶ κολάζει πάντως. Πῶθεν ὄλην; Ἀπὸ τῶν ἐξῆς εἰρημένων. Εἰ γὰρ πολλὴ ἡ κακία, οὐκ ἀπελάθειν δὲ οἱ κακοὶ ἀνάγκη πάντως ἀπολαθεῖν. Εἰ γὰρ ἀνθρώποις ταῦτα οὐ περιωροῦσι, πῶς ὁ Θεὸς περιωροῦται; Ὅσαυτ' ἐντεῦθεν καὶ τὸν περὶ τῆς κρίσεως εἰσήγαγε λόγον. Τῷ γὰρ βέλαι πολλοὺς ὄντας ὑπευθύνους, εἰ μὴ μετανοήσαν, εἶτα οὐ κολασθήσονται ἐνταῦθα, τὴν κρίσιν συνεοάγει πάντως, καὶ μετ' ἐπίτασεως · διό φησι · *Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν ἠσαυρίζεις σεαυτὸν ὀργήν*. Ὅταν γὰρ μὲν χρηστότητα μαλάσσειται, μὴτε φῶβος κάμπτῃται, τὸ τοῦ τοιοῦτου σκληρότερον γένεται ἂν; Ἐπειδὴ γὰρ εἰδείεις τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, τότε δεικνύει τὴν τιμω-

* Αἱ, οὐσαν ἑκατέρωθεν, quae lectio non mala. ὅ Quidam, εἰς τὸν φρόσιν, φησὶ. ὅ Αἱ, κοινοῖς συλλογισμοῖς.

δ Αἱ, πῶς οὖν ὁ Θεός. ὅ In uno se efficitur locus : ... χαλεπωτέραν, εἰ μὲν δὲ ὢν, τὸ μὲζον δοῦναι συμβῆσται σοι. Quae lectio optima est. Ἐστ.

ριαν, οτι ἐστὶν ἀφόρητος τῷ μηδὲ οὕτως ἐπιστραφέντι. Καὶ ὄρα πῶς κυρίας ταῖς λέξεις κέρηται· *θησαυρίζεις γὰρ, φησὶ, σεαυτῷ ὄρηγν*. τὸ πάντως ἀποκείμενον ὄρηγν, καὶ δεικνύς, οὐ τὸν δικάζοντα, ἀλλὰ τὸν κρινόμενον αἴτιον τούτου. *Σεαυτῷ γὰρ, φησὶ, θησαυρίζεις, οὐχ ὁ θεὸς σοι*. Ἐκείνου γὰρ πάντα ἐποίησεν ὅσα κέρηγν, καὶ διαγνωστικὸν σε τῶν καλῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων κατεσκευάσασε, καὶ μακροθυμίαν ἐπέδειξας, καὶ εἰς μετάνοιαν ἐκάλεσε, καὶ ἡμέραν ἠελίησε φοβεράν, διὰ πάντων σε ἐπὶ τὴν μετάνοιαν ἔλκων· εἰ δὲ μένεις ἀνένδοτος, *Σεαυτῷ θησαυρίζεις ὄρηγν ἐν ἡμέρᾳ ὄρηγης καὶ ἀποκαλύψεις καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ*. Ἴνα γὰρ μὴ, ἄκουσας ὄρηγν, νομισθῆς πάθος, ἐπήγαγε· *Δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ*. Καὶ καλῶς εἶπεν, *Ἀποκαλύψεις· τότε γὰρ ἀποκαλύπτεται τούτο, ὅταν τὰ κατ' ἄξιον ἔκαστος ἀπολαμβάνῃ*. Ἐνταῦθα γὰρ πολλοὶ πολλὰκις ἐπηρεάζουσι παρὰ τὸ εἰκαῖον καὶ ἐπιβουλεύουσιν· ἐκεῖ ἐστὶ οὐχ οὕτως. *Ὅς ἀποδώσει ἕκαστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῖς μὲν καθ' ἕκαστον ἔργον ἀγαθόν*.

γ'. Ἐπειδὴ γὰρ φοβερὸν ἔγενετο καὶ βαρὺς, περὶ κρίσεως καὶ τῆς μελλούσης διαλεγεόμενος κολάζων, εὐθεὺς οὐκ εἰς τὸ προσδοκώμενον ἐνθάθε τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ ἄδυτον ἔσπευε τὸν λόγον, τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀντίδοσιν, οὕτω λέγων· *Τοῖς μὲν καθ' ἕκαστον ἔργον ἀγαθόν δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφραστρίαν ζητοῦσι, ζωὴν αἰώνιον*. Ἐνταῦθα καὶ τοὺς ἀναπεπτωκότας ἐν τοῖς περασμοῖς διανόησας, καὶ δεικνύσας, οτι οὐ χρὴ τῇ πίστι· *βαρβαῖν μόνον· καὶ γὰρ [464] καὶ πράξιόν ἐστι τὸ δικαστήριον ἐκείνο ἐξεταστικόν*. Ὅρα δὲ αὐτὸν ὅταν περὶ τῶν μελλόντων διαλέγεται, μὴ δυνάμενον τρανῶς εἰπεῖν τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ καὶ ἕξασ καὶ τιμὴν λέγοντα. Ἐπειδὴ γὰρ πάντα ὑπερβαίνει τὰ ἀνθρώπινα, οὐκ ἔχει εἰκόνα αὐτῶν ἐντεῦθεν δεῖξαι, ἀλλ' ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι λαμπρῶν παρ' ἡμῖν, ἀπὸ τούτων αὐτῶ, εἰς ἔγχωρὲν, παρίστησιν, ἀπὸ τῆς δόξης, ἀπὸ τῆς τιμῆς, ἀπὸ τῆς ζωῆς· ταῦτα γὰρ ἐστὶ τὰ ἀνθρώπινα περισπούδαστα. Ἄλλ' οὐ τοιαῦτα ἐκείνα, ἀλλὰ πολλὰ βελτίω τούτων, ὅσα καὶ ἀγῶστα καὶ ἀθάνατα.

Εἶδος πῶς καὶ τὰς περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων ἡμῖν ἕθρας ἀνέφευξεν, ἀφραστρίαν εἰπόν· ἡ γὰρ ἀφραστρία τοῦ φθειρομένου σώματος ἐστίν. Εἶτα, ἐπειδὴ οὐκ ἔρακε τούτο, προσέθηκε δόξαν καὶ τιμὴν. Πάντες γὰρ ἀναστησόμεθα ἀφραστρίαι, ἀλλ' οὐ πάντες εἰς δόξαν, ἀλλ' οἱ μὲν εἰς κόλασιν, οἱ δὲ εἰς δόξαν. *Τοῖς δὲ ἐξ ἐραθείας, φησὶ*. Πάλιν γὰρ ἀποστειρὲν συγγνώμης· τοὺς ἐν κακίᾳ ζῶντας, καὶ δεικνύσων ἀπὸ φιλονεικίας τινὲς καὶ βραβυμίας ἐπὶ τὴν πονηρίαν πίπτουσας. *Καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, κειθόμενοι δὲ τῇ ἀδικίᾳ*. Ἰδοὺ καὶ ἕτερα κατηγορία πάλιν. Ποῖαν γὰρ ἀπολογίαν ἂν ἔχοι ὁ τὸ φῶς φεύγων, καὶ τὸ σκότος αἰρουμένος; Καὶ οὐκ εἶπε, Βιαζομένους καὶ τυραννομένους, ἀλλὰ, *Πειθομένους τῇ ἀδικίᾳ*· ἵνα μάησι, οτι προαιρέτως τὸ πτώμα, οὐκ ἀνάγκη τὸ ἐγκλημα. *Θαλίνας καὶ στερεχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν*· τοῦτέστι κἂν εὐπορίας τις ἦ, κἂν ὑπατος, κἂν ἀυτοβασίλευς, οὐδένα ὁ τῆς κρίσεως δυσωπεῖται λόγος· οὐδεμίαν γὰρ ἐνταῦθα χώραν τὰ δέξιματά ἔχει. Δείξας τούτων τὴν ὑπερβολὴν τῆς νόσου, καὶ τὴν αἰτίαν προσεθεῖς, οτι ἀπὸ βραβυμίας τῶν ἀβραυστούντων, καὶ τὸ τέλος, οτι ἀπίστευα αὐτοὺς διαδέχεται,

καὶ τὸ εὐκολόν τῆς διορθώσεως, βαρεῖ β' πάλιν καὶ ἐν τῇ κολάσει τὸν Ἰουδαίου. *Ιουδαίου τοῦ πρώτου καὶ Ἐλλήνου*. Ὁ γὰρ πλείονος ἀπολούσας τῆς διδασκαλίας, μέλιζον ἀν εἴη καὶ τιμωρίαν ἄξιος ὑπομείναι παρανομῶν. Ὅτις ὅση ἐν συνετώτεροι ὧμεν ἡ δυνατώτερος, τοσούτων κολάζομεθα μᾶλλον ἀμαρτάνοντες. Καὶ γὰρ εἰ πλούσιος ἐλ, πλείονα ἀπαιτηθήσῃ χρήματα τοῦ πένυτος, καὶ εἰ συνετώτερος, μέλιζον ὑπακοήν, καὶ εἰ δυνατώτερον περιδέλιχται, λαμπρότερα κατορθώματα· καὶ ἐπὶ πάντων ἐλ τῶν ἄλλων ὅσων πρὸς τὴν δυνάμειν καὶ τὰ μέτρα εἰσοίσας. *Δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εὐρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τοῦ πρώτου, καὶ Ἐλλήνι*. Ποῖον Ἰουδαίου ἐνταῦθα φησιν, ἡ περὶ ποῖων Ἑλλήνων διαλέγεται; Τῶν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Ὅπως γὰρ εἰς τοὺς τῆς χάριτος ἔσθασ χρόνους ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἀνωτέρω χρόνοις ἐνδιατρέθει, προκαθαρίων πόρρωθεν, καὶ ἀναίρων τὸ μέσον τοῦ Ἑλλήνος καὶ τοῦ Ἰουδαίου, ἴν', ὅταν ἐν τῇ χάριτι τούτο ποιῇ, μηκέτι δόξη κανόν τι καὶ φορτικὸν ἐπινοεῖν. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς ἀνωτέρω χρόνοις, ὅτε ὅσω ἡ χάρις ἦν ἐκλάμψασα ἡ τοσαύτη, ὅτε τὰ τῶν Ἰουδαίων σεμνὰ καὶ περιεθόρα καὶ λαμπρὰ παρὰ πᾶσιν ἦν, οὐδὲν ἦν τὸ μέσον, τίνα ἂν ἔχουν λοιπὸν ἐπινοῖν [465] λόγον μετὰ τὴν τοσαύτην τῆς χάριτος ἐπίδειξιν; Διὰ τοῖς τούτο καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὸ κατασκευάσει τῆς σπουδῆς. Καὶ γὰρ ὁ ἀκρασιος τούτο μαθὼν ἐν τοῖς ἀνωτέρω χρόνοις κρατοῖν, πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὴν πίστιν αὐτὸ παραδέξεται· *Ἐλληνας δὲ ἐνταῦθα φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλοατρονίοντας, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβόντας, τοὺς τῷ φυσικῷ πειθόμενους νόμῳ, τοὺς πλὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν συντελοῦντα διατηροῦντας· οἳ ἦσαν ὁ περὶ τὸν Μελχισέδχ, ὅσος ἦν ὁ Ἰούδ, οἳ ἦσαν ὁ Νινευίται, ὅσος ἦν ὁ Κορνήλιος*. Ἦδὲ τούτων προδιορθεῖται τῆς περιτομῆς καὶ τῆς ἀκροβυστίας τὸ μέσον, καὶ πόρρωθεν ταύτην προκαταλείπει τὴν διαφορὰν, ὥστε καὶ ἀνυπόπτως αὐτὸ ποιήσας, καὶ εἰ ἕτερα ἀνάγκη εἰς τοῦτο ἐμαδεῖν· ὅπερ ἀεὶ τῆς συνεισῆς ἐστὶν ἴσων τῆς ἀποστολικῆς. Εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν καιρῶν αὐτῶ τῆς χάριτος ἔδειξεν, ἔδοξεν ἀπὸ πολλῶν ὑποψίαν ἔχειν ὁ λόγος· τὸ δὲ διηγούμενον τὴν κατέχουσιν τὸν κόσμον κακίαν καὶ πονηρίαν, ἐκ τῆς ἀκολουθίας ἐκείνης εἰς τὸν περὶ τούτων ἐμῶναι λόγον, ἀνυπόπτων ἔποιε τὴν διδασκαλίαν.

δ'. Καὶ ἐπὶ τοῦτο βούλεται, καὶ διὰ τοῦτο οὕτω συνέθεκε, ὅλων ἐκείθεν. Εἰ μὴ γὰρ τοῦτο ἐπινοεῖται κατασκευάσασαι, ἔρακε εἰπόντας, οτι *Κατὰ τὴν σκληρότητα σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὄρηγν ἐν ἡμέρᾳ ὄρηγης*, παύσασαι τῆς οὐβόλησος ταύτης· καὶ γὰρ ἀπρηταμένη ἦν Ἄλ' ἐπειδὴ οὐ τοῦτο ἦν αὐτῷ τὸ ζητούμενον, περὶ κρίσεως μόνον εἰπεῖν τῆς μελλούσης, ἀλλὰ καὶ δεῖξαι οὐδὲν πλὴν ἔχοντα τὸν Ἰουδαίου τοῦ τοιούτου Ἑλλήνου, ἵνα μὴ μέγα φρονθῇ, πρὸς τὴν πειρατέρω, καὶ τάξει κέρηται. Ἐκόμει δὲ· Ἐφθέξον τὸν ἀκρασίον, ἐπήχθησιν ὁ αὐτῷ τὴν ἡμέραν τὴν φοβεράν, εἰπεν ὅσον κανὸν τῇ πονηρίᾳ συζῆν, ἔδειξεν οὐδένα ἐξ ἀγνοίας ἀμαρτάνοντα οὐδὲ ἀτιμωρητὴ, ἀλλὰ, κἂν μὴ νῦν δι' ἀδικίαν, ὄσωντα πάντως· ἐντεῦθεν λοιπὸν βούλεται κατασκευάσασαι, οτι ἡ τὸ νόμῳ διδασκαλία οὐ ἀσφάρα τῶν κατεπιγόντων ἦν· ἐν γὰρ τοῖς ἔργοις ἡ κόλασις καὶ ἡ τιμὴ, οὐκ ἐν περιτομῇ καὶ ἀκροβυστίᾳ. Ἐπεὶ σὺν εἶπεν οτι πάντως κολασθήσεται ὁ Ἑλληγν, καὶ

* Duo mss., αὐτὸς ὁ βασιλῆυς.

ἔ Unus βαρβαῖν. ὁ Duo mss. καταδέχεται. ὁ Duo mss. ἀπειθήσασαι, minus recte.

5. *Secundum autem duritiam tuam et impenitentem cor thesaurizas tibi iram.* Cum enim neque mansuetudine emolliatur, nec timore flectatur, quid illo durius fuerit? Postquam autem Dei benignitatem ostendit, tunc supplicium exhibet: quod nempe sit intolerabile ei, qui neque sic conversus sit. Et vide quam proprie verbis utatur: *Theaurizas*, inquit, *tibi iram*, omnino repositam iram ostendens, et non iudicem, sed cum qui iudicatur, illius causam esse. *Tibi ipsi*, inquit, *thesaurizas*, non Deus tibi. Ille enim omnia quae par erat praestitit, et tibi honorum malorumque cognitionem impertit, patientiam suam exhibuit, ad poenitentiam te vocavit, diem terribilem comminatus est, per omnia te ad respicientiam alliciens: quod si inflexus maneat, *Theaurizas tibi iram in die irae et revelationis et iusti iudicii Dei.* Ne putes enim audita ira, passionem esse, addit: *Iusti iudicii Dei.* Ac recte dixit, *Revelationis*: tunc enim, hoc revelat, cum secundum meritum singuli accipiunt. Nam hic saepe multi praeter jus molestiam inferunt et insidias struunt; illic vero non item. *Qui reddet unicuique secundum opera ejus; iis quidem, qui secundum patientiam boni operis.*

3. Postquam se terribilem et severum exhibuit, cum de iudicio et de futuro supplicio loqueretur, non se statim ad supplicium, ut expectandum videbatur, coniecit, sed ad rem suaviorem, nempe retributionem honorum, sermonem convertit hoc pacto: *Iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem et incorruptionem quaerunt, vitam aeternam.* Illic ergo, qui in tentationibus animo defecerant, erigit, ostenditque non oportere in fide sola fiduciam habere: nam tribunal illud acta examinat. Perpende illum, cum de futuris loquitur, non posse clare bona illa explicare, sed gloriam et honorem dicere. Quia enim bona humana longe superant, nullam habet imaginem quam possit adhibere; sed ab iis, quae apud nos splendidiora videntur, illa utcumque exprimit, a gloria, ab honore, a vita: illa enim inter res humanas expetuntur. Verum caelestia non hujusmodi sunt; sed his eo sunt praestantiora, quod sint incorruptibilia et immortalia.

Resurrectio corporum. — Viden' ut nobis de resurrectione corporum fores aperuerit, cum incorruptionem dicit? Incorruptio enim illa corrupti corporis est. Deinde quia hoc non satis erat, addidit gloriam et honorem. Omnes enim resurgemus incorrupti, sed non omnes ad gloriam, sed alii ad supplicium, alii ad gloriam. 8. *Iis vero, qui ex contentione*, inquit, *rursus enim venia privat eos, qui in nequitia vivunt, et ostendit eos ex contentione quadam et ignavia ad nequitiam decidisse. Et non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati.* Ecce aliam rursus accusationem. Quam enim excusationem habuerit is, qui lucem fugit et tenebras deligit? Neque dicit, Vi impulsus, vel tyrannide, sed, *obtemperantes iniquitati*; ut discas voluntatis esse lapsum, non necessitatis crimen. 9. *Tribulatio et angustia super omnem animam hominis operantis malum.* Ad est, licet opulentus quis fuerit, licet con-

sul, licet rex, neminem reveretur iudicii ratio: non hic locum habent dignitates. Cum ergo morbi vehementiam exhibuisset, et causam addidisset, nempe agrotantium ignaviam; et finem quoque, quod scilicet pernicies illos exceptura sit, necnon emendationis facilitatem: Judaeum rursus in supplicio aggravat. *Judaeo primum et Graeco.* Nam qui majore imbutus fuit doctrina, majori supplicio dignus fuerit, si inique agat. Itaque quanto prudentiores potentioresque sumus, tanto magis punimur si peccemus. Etenim si dives es, plures a te exigentur pecuniae, quam a paupere; si prudentior, major obedientia; si potentia valeas, illustriora opera: in aliisque omnibus pari ratione pro virili et pro modulo conferes. 10. *Gloria, honor et pax omni operanti bonum, Judaeo primum et Graeco.* Quem Judaeum hic memorat, et de quibus Graecis loquitur? De iis, qui ante Christi adventum fuerunt: nondum enim ad gratiae tempus pervenit sermo, sed de superiori tempore loquitur, jam prius de medio tollens differentiam Graecum inter seu gentilem et Judaeum; ut cum in gratiae tempore id faceret, non res nova aut onerosa videretur. Si enim in prisco illo tempore, cum nondum tanta gratia effluerat, cum res Judaeorum honoranda, illustres et celebres apud omnes habebantur, nullum erat discrimen: quam demum rationem afferre poterant post tantam gratiae exhibitionem? Ideoque magno cum studio id probat. Etenim auditor edoctus id jam prae tempore valuisse, multo magis post acceptam fidem id admissurus erat. Graecos autem seu gentiles hic vocat, non idololatrias, sed eos qui Deum colebant, qui naturali legi parebant, qui praeter Judaicas observationes omnia, quae ad piam religionem spectarent, observabant: quales erant Melchisedech et Job, quales erant Ninivita, qualis Cornelius. Jam itaque distinctionem inter circumcisionem et praeputium suffodere incipit, et procul illam differentiam aggreditur; ita ut et sine ulla suspitione id faciat, et ex alia necessitate in eam rem se coniciat, quod apostolicae prudentiae semper proprium fuit. Nam si id gratiae temporibus ita se habuisse docuisset, multa suspitione plenus sermo habitus fuisset: quod autem de malitia et perversitate loquens, quae tunc mundum occupabat, ex quadam serie in hunc sermonem incidisset, non suspectum doctrinam reddebat.

4. Quod autem illud in scopo habeat Paulus, et sic ideo rem composuerit, hinc palam est. Nisi enim id probare studuisset, postquam dixerat, *Secundum duritiam tuam et impenitentem cor thesaurizas tibi iram in die irae*, id satis fuisset, et re perfecta claudendum erat hoc argumentum. Verum quia non illi in proposito erat de futuro iudicio tantum agere, sed ostendere volebat nihil plus habere Judaeum, quam Graecum in hujusmodi; ne Judaeus alium speret, ultra progreditur, et ordine utitur. Perpende autem: auditorem terruit, tremendam illam diem quasi intonuit, dixit quantum esset malum in nequitia vivere, ostendit neminem ex ignorantia peccare, neque impune, sed etiamsi nunc penas non det, daturum omnino esse.

hinc demum probare vult, legis doctrinam non esse rem admodum urgentem : nam in operibus sita est poena, situm præmium, non in circumcissione et præputio. Postquam igitur dixerat, Græcum omnino potnam esse subitum, idque in confesso fuit, et inde probavit etiam honorandum esse, superfluum deinde ostendit legem et circumcissionem : nam hic Judæos maxime impugnat. Quia enim illi contentiosiores erant; primo præ fastu non dignantes se cum gentilibus annumerare; secundo Irridentes eos qui dicerent fidem peccata omnia delere : ideo prius Græcos inculpavit, de quibus agebatur, ut sine suspicione et cum fiducia Judæos adoraretur. Deinde cum ad supplicii examen venit, ostendit Judæum non modo nihil utilitatis a lege accipere, sed etiam aggravari : et hoc jam superius probare incepit. Si namque Græcus ideo inexcusabilis est, quia et natura et cogitationibus ipsum inducentibus, melior non evasit; multo magis Judæus, qui cum his doctrinam quoque a lege accepit. Cum persuasisset ergo illi, ut in aliorum peccatis hoc ratiocinium admitteret, vel invitum cogit illum deinceps ut in iis, quæ ad ipsum spectarent, idem faceret. Et ut facilius sermo accipiatur, ad mitiora illum ducit his verbis : *Gloria, honor et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco*. Hic enim quantacumque quis habeat bona, cum perturbatione magna habet, licet dives sit, licet potens, licet rex; etsi non cum alio, secum saltem sæpe dissidet, et multum vel in cogitationibus habet bellum : illic autem nihil simile, sed omnia tranquilla et a perturbatione libera, cum vera adjuncta pace. Cum ex supra dictis ergo probasset, etiam eos qui legem non habent, eadem ipsa bona assequuturos esse, ratiocinando pergit : 11. *Non enim est personarum acceptio apud Deum*. Cum enim dicit et Judæum et Græcum peccantes puniri, non habet ratiocinii opus; cum vero statuere vult honorari Græcum, tunc probatione opus habet. Nam mirum et stupendum videbatur esse, si is qui nec legem nec prophetas audierat, bona operans honoraretur. Ideo, ut jam dixi, in temporibus gratiam præcedentibus illorum auditum exercet, ut facilius deinceps cum fide, illorum in his consensum induceret. Hic enim suspectus minime est, ntpote qui non intentum suum probet. Cum dixisset ergo, *Gloria, honor et pax omni operanti bonum, Judæo primum et Græco*; pergit, *Non est enim personarum acceptio apud Deum*. Papæ, quanta cum exuberantia vicit! ostendit enim, re in absurditatem adducta, non secundum Deum fore, si res ita non esset; nam id personarum acceptio esset : quod in Deum cadere non potest. Neque dixit, Nisi res ita se habeat, personarum acceptor est Deus; sed dignius loquens, *Non est personarum acceptio apud Deum*; id est, non personarum qualitatem, sed rerum differentiam examinat. Hinc vero declarat non re, sed persona Judæum a Græco differre. His consequens erat dicere : Non enim, quia ille quidem Judæus, hic Græcus; ideo ille quidem honoratur, hic vero contumelia afficitur : sed ex operibus utrumque fit. Verum non ita dixit; nam Judæi animam couci-

tasset; sed quid amplius addidit, illorum fastum de jiciens ac comprimens, ut illud admitterent. Quis illi est? Id quod sequitur. 12. *Quicumque enim, inquit sine lege peccaverunt, sine lege peribunt : et quicumque lege peccaverunt, per legem judicantur*. Hic, ut jam dixi, non modo æqualitatem inter Judæum et Græcum indicat, sed etiam Judæum a lege valde gravat esse demonstrat : Græcus enim sine lege judicatur. Hic autem, *Sine lege*, non gravius, sed minus quidp indicat, id est, non habet accusantem se legem. I enim, *Sine lege*, id est, sine damnatione ex lege facti ex naturalibus solum ratiociniis condemnatur. Aut vero ex lege; id est, lege cum natura inesa quanto enim majore cura dignatus est, tanto ma dabit penas.

5. Viden' quanto majorem Judæis necessitate tulcrit, ut ad gratiam accederent? Quia enim bant se non egere gratia, per legem solum justos; ostendit ipsos magis quam Græcos. Illa siquidem magis puniendi sunt. Deinde aliud i ratiocinium, quo jam dicta propugnent. 13. *Ne audiores legis justi sunt apud Deum*. Recte a *Apud Deum* : usm apud homines fortasse et honorandi videri, et sese magnopere jactitari Deum vero contra omnino *Factores legis tantum sciantur*. Vides cum quanta rationum vi serm contrarium verat? Si enim per legem, inquit rogas, te hac in re præcedet gentilis, qui scripta sunt exsequutus videtur. Et qui fieri inquires, ut qui auditor non fuerit, factor fiat test, inquit, fieri, non hoc tantum, sed et al majus. Non solum enim sine auditione p factor, sed etiam post auditionem potest esse; id quod postea clarius exprimit et vi verborum : *Qui doces alium, teipsum n* Hic autem interim primum illud probat. 14. *gentes, inquit, quæ legem non habent, natu legis sunt faciunt; hi legem non habentes, s lex*. Non ejicio legem, inquit, sed hinc g flo. Viden' quomodo Judaismi gloriam nullam sui accusandi ansam præbet, et dehonestet, imo contra, quasi exaltans ostendens illam, sic totum probat? Cum *Naturaliter*, secundum naturalia ratiocin et ostendit alios esse meliores, et quod de causa meliores, quod non acceperin habeant illam, qua videntur Judæi p enim, ait, mirabiles sunt, quia lege i buere, et quæ legis sunt omnia exhib non literas, animis suis inculpantes. 11 15. *Qui ostendunt opus legis scriptum in testimonium reddente illis conscientia, et inter se accusantibus aut etiam excus die, quo judicabit Deus occulta homin evangelium meum, per Jesum Christu modo representet illum diem et prop rum mentem exagitans, et ostende honorandos esse, qui sine lege, quæ l ficere conati sunt? Quod autem maxi:*

ἴλαθεν ὠμολογημένον τοῦτο, καὶ ἀπ' αὐτοῦ κατασκευάσαν, ὅτι καὶ τιμηθήσεται, περιττὸν λοιπὸν ἐδήλωσε τὸν νόμον καὶ τὴν περιτομήν· μάλιστα γὰρ Ἰουδαίους ἐνταῦθα μάχεται. Ἐπειδὴ γὰρ κείνους φιλονεικότερον δίκαινον, πρῶτον μὲν ὑπὸ τούτου οὐκ ἀξιώσεως μετὰ τῶν ἐξ ἔθνων συναριθμεῖσθαι· δευτέρου καταγελῶντες, εἰ ἡ πίστις πάντα ἀφανίζει τὰ ἀμαρτήματα, διὰ τοῦτο πρότερον κατηγορήσει τὸν Ἕλληνα, ὑπὲρ ὧν ποιεῖται τὸν λόγον, ἵνα ἀνυπόπτως καὶ μετὰ παῤῥησίας τὸν Ἰουδαίον καθίχηται· εἶτα εἰς τὴν περὶ τῆς κολάσεως ἐξέτασιν ἐλθὼν, δεικνυσὶν οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελοῦμενον τὸν Ἰουδαίον ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ βαρούμενον· καὶ τοῦτο ἔκθεσε κατασκευάζει. Εἰ γὰρ ὁ Ἕλληγ διὰ τοῦτο ἀναπολόγητος, ὅτι· τῆς κτίσεως αὐτὸν ἐναγοῦσης καὶ τῶν λογισμῶν, οὐκ ἐγένετο βελτίων· [466] πολλῶ μάλλον ὁ Ἰουδαίος μετὰ τούτων καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου διδασκαλίαν λαβὼν. Πίστος τοίνυν αὐτὸν εὐκόλως διέξασθαι τὸν λογισμὸν τοῦτον ἐν τοῖς ἑτέροις ἀμαρτήμασι, καὶ ἀκοντα ἀναγκάζει λοιπὸν ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ τοῦτο ποιῆσαι. Καὶ ὥστε εὐπαράδεικτον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ ἐπὶ τῶν χρηστοτέρων αὐτὸν πράξει, λέγων οὕτω· Δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίω τε πρῶτον καὶ Ἕλληγι. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ, ὅσα ἀν τις ἐγγὺ καλὰ, μετὰ πολλῶν ἔχει ταραχῶν, κἂν πλοῦσιος ἢ, κἂν δυνάστης, κἂν βασιλεὺς· κἂν μὴ πρὸς ἕτερον, πρὸς γοῦν αὐτὸν διδασκαζέει πολλάκις, καὶ πολλὴ ἐν τοῖς λογισμοῖς ἔχει πλεον· ἐκεῖ δὲ οὐδὲν τοιούτου, ἀλλὰ πάντα γαληνὰ καὶ ταραχῆς ἀπηλλαγμένα, καὶ γρησάν ἔχοντα τὴν εἰρήνην. Κατασκευάζας τοίνυν ἐκ τῶν ἐκθεσιν εἰρημνόντων, ὅτι καὶ οἱ μὴ νόμον ἔχοντες τῶν αὐτῶν ἀπολαύουσιν, ἐπάγει καὶ λογισμὸν, οὕτω λέγων· Οὐ γὰρ ἔστι προσωπολήψια παρὰ τῷ Θεῷ. Ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ, ὅτι κολάζεται καὶ ὁ Ἰουδαίος, καὶ ὁ Ἕλληγ ἀμαρτανόντες, οὐ δεῖται λογισμῶν· ὅταν δὲ, ὅτι καὶ τιμᾶται ὁ Ἕλληγ, συστήσῃ βούληται, καὶ κατασκευῆ δεῖται λοιπὸν. Καὶ γὰρ ἔδοκει θαυμαστὸν εἶναι καὶ παράδοξον, εἰ ὁ μὴ νόμου μηδὲ προφητῶν ἀκούσας, τιμᾶται τὰ ἀγαθὰ ἐργαζόμενος. Διὰ τοῦτο, ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον, ἐν τοῖς πρὸ τῆς χάριτος χρόνις γυμνάζει αὐτῶν τὰς ἀνάσ, ἵν' εὐκολώτερον ἐπισοαγάγῃ λοιπὸν μετὰ τῆς πίστεως καὶ τὴν ἐν τούτοις συγκαταθέσιν. Ἐνταῦθα γὰρ ἀνυπόπτως μάλιστα γίνεται, ὅτε οὐ τὸ αὐτοῦ κατασκευάζων. Εἰπὼν τοίνυν, Δόξα καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίω τε πρῶτον καὶ Ἕλληγι, ἐπήγαγεν· Οὐ γὰρ ἔστι προσωπολήψια παρὰ τῷ Θεῷ. Βασίλ, ἐξ ὅσης ἐνίκησε τῆς περιουσίας· 1 δεικνυσὶ γὰρ εἰς ἀποπὸν τὸν λόγον ἀπαγαγεῖν, ὅτι οὐ κατὰ Θεὸν τὸ μὴ οὕτω γενέσθαι· καὶ γὰρ προσωπολήψιας τὸ πρᾶγμα· ὁ δὲ Θεὸς οὐ τοιούτος. Καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ δὲ μὴ τοῦτο γένοιντο, προσωπολήψιος ὁ Θεός, ἀλλὰ ἀσμέντερον· Οὐ γὰρ ἔστι προσωπολήψια παρὰ τῷ Θεῷ· τούτιστα, οὐ προσώπων ποιήτρια, ἀλλὰ πραγμάτων ἐξετάζει διαφορὰν. Τοῦτο εἰπὼν, ἐδήλωσεν οὐκ ἐν πράγμασιν, ἀλλ' ἐν προσώποις μόνον διαφέροντα τὸν Ἰουδαίον τοῦ Ἕλληγου. Τούτους ἀποδοῦλον ἦν εἶπεν· Οὐ γὰρ, ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἰουδαίος, ὁ δὲ Ἕλληγ, διὰ τοῦτο ὁ μὲν τιμᾶται, ὁ δὲ ὀδύρεται· ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἑργῶν ἑκτέρα γίνεται. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτω· διήγειρε γὰρ ἀν τὸν θυμὸν τοῦ Ἰουδαίου· ἀλλ' ἕτερόν τι πλεόν τιθῆναι κατασπῶν αὐτῶν κατωτέρω τὸ φρόνημα καὶ καταστέλλον, ὅτι κείνους καταδέξασθαι. Τί δὲ ἔστι τοῦτο; ἐξ ἑξῆς κειμενῶν

Ἄσοι γὰρ ἀνόμις, ἁπσιν, ἡμαρτων, ἀνόμις καὶ ἀκολούται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἡμαρτων, διὰ νόμου κριθήσονται. Ἐνταῦθα γὰρ, ὅπερ ἔφησεν εἰπὼν, οὐ μόνον ἰσοτιμίαν δεικνυσὶν Ἰουδαίον καὶ Ἕλληγον, ἀλλὰ καὶ πάλιν τὸν Ἰουδαίον βαρούμενον ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου δίκαιως. Ὁ μὲν γὰρ Ἕλληγ ἀνόμις κρίνεται· τὸ δὲ, Ἄνόμις, ἐνταῦθα οὐ τὸ χαλεπότερον, ἀλλὰ τὸ ἡμερότερον λέγει· τούτιστα, [467] οὐκ ἔχει κατηγοροῦντα τὸν νόμον. Τὸ γὰρ, Ἄνόμις, τούτιστα, χωρὶς τῆς ἐξ ἐκείνου κατακρίσεως, φησὶν, ἀπὸ τῶν τῆς φύσεως λογισμῶν καταδικάζεται μόνον. Ὁ δὲ Ἰουδαίος ἐνόμις, τούτιστα, μετὰ τῆς φύσεως καὶ τοῦ νόμου κατηγοροῦντο· ὅπερ γὰρ πλεόντος ἀπῆλασε ὁ τῆς ἐπιμελείης, τοσοῦτο μείζονα δώσει κτήνην.

ε'. Ὅρθς πῶς μείζονα τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἀνάγκην ἐπέσθησε τοῦ τῆ χάριτος προσδραμεῖν; Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, ὅτι οὐ δέονται τῆς χάριτος, διὰ μόνου τοῦ νόμου δικαιοῦμενοι, δεικνυσὶν, ὅτι αὐτοὶ μέλλον τῶν Ἕλληγων ἔσονται, εἰ γε μέλλον μέλλουσι κολάεσθαι. Εἶτα πάλιν ἐπάγει λογισμὸν ἕτερον, τοῖς εἰρημνίοις ἐπαγωνίζομενος. Οὐ γὰρ οἱ ἀκροατοὶ τοῦ νόμου δικαιοὶ παρὰ τῷ Θεῷ· Καλῶς προσέθηκε, Παρὰ τῷ Θεῷ· παρὰ μὲν γὰρ ἀνθρώπων ἴσως σεμνοὶ δύνανται φαίνεσθαι καὶ μεγάλα κομπάζειν, παρὰ δὲ τῷ Θεῷ, τούτωντὸν ἄπαν, οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιοῦνται μόνον. Εἶδες πόση τῆ περιουσίας κέρχηται εἰς τὸ ἐναντίον περιετρέψον τὸν λόγον; Εἰ γὰρ διὰ τὸν νόμον ἀξίως σῶθηται, φησὶ, πρῶτος σου ταῦτη ὁ Ἕλληγ στήσεται, ποιητῆς φανείς τῶν ἐργεγραμμένων. Καὶ πῶς ἐν, φησὶν, ἀκροατῆν μὴ γενόμενον, ποιητῆν γενέσθαι; Ἐνι, φησὶν, οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦτο πολλῶ πλεόν. Οὐ γὰρ μόνον χωρὶς ἀκροάσεως ἔστι γενέσθαι ποιητῆν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀκροάσεως μὴ εἶναι τοῦτο· ὅπερ ὑστερον σαφέστερον τιθῆσι λέγων, καὶ μετὰ πλεόντος τῆς περιουσίας· Ὁ διδάσκων ἕτερον, σαυτὸν δὲ διδάσκεις; Ἐνταῦθα δὲ τῶς τὸ πρότερον κατασκευάζει· Ὅταν γὰρ ἔθνη, φησὶ, διὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῆ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, αὐτοῖς εἰσι νόμος. Οὐκ ἐκβάλλω τὸν νόμον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθεν δικαιοὶ τὰ ἔθνη. Εἶδες πῶς ὑποτίτω τὸν Ἰουδαϊσμοῦ τὴν δόξαν, οὐδεμίαν καθ' αὐτοῦ διδοῖσι λαθῆν ὡς ἀτιμᾶζόν τὸν νόμον, ἀλλὰ τούταντίον, ὡς ἐπαίρων καὶ μέγα δεικνύς, οὕτω κατασκευάζει τὸ πᾶν; Φύσει δὲ ὅταν εἴποι, τοῖς ἐκ φύσεως λέγει λογισμοῖς. Καὶ δεικνυσὶν ἑτέρους ὄντας αὐτῶν βελτίους, καὶ τὸ μείζον, διὰ τοῦτο βελτίους, ἐπειδὴ μὴ νόμον ἔασον, μηδὲ ἔχουσιν τοῦτον, ὃ δοκοῦσιν αὐτῶν πλεονεκεῖν οἱ Ἰουδαῖοι. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶν, εἰσὶ θαυμαστοί, ὅτι νόμου οὐκ ἐδέχθησαν, καὶ τὰ τοῦ νόμου πάντα ἐπέδειξαν, ἐὰν ἐργα^ε, οὐ τὰ γράμματα, ταῖς διανοίαις αὐτῶν ἐγκολάζαντες. Τοῦτο γὰρ φησὶν· Οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸν ἕρπον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυροῦσης αὐτοῖς τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξύ ἁλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγοροῦντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων, ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιόν μου, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅρθς πῶς πάλιν παρήσθησε τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἐγγὺς ἦγαγε, καταεἰλον αὐτῶν τὴν διάνοιαν, καὶ δεικνύς, ὅτι τοῦτους δεῖ τιμᾶσθαι μέλλον τοῖς χωρὶς νόμου τὰ τοῦ νόμου κατορθῶν ἰσοποδικαζέας; Ὁ δὲ μάλιστα ἔστι θαυμασταὶ τῆς συνέσεως τῆς ἀποστολικῆς, τοῦτο δέον

* Sic Savil. et mss. recte, Morel. male περιουσίας.

b Alii, ἀπίστοις, et mox, δόσωσι. c Ἐργα sive articulo A. Mox idem συμμαρτυροῦσας αὐτῶν, ut habent editi Bibli. et Chrys. col. seq., lin. 17.

[468] εἰπεῖν νῦν. Ἀπὸ γὰρ τῆς κατασκευῆς δεῖξαι, ὅτι μέλιτον ὁ Ἕλληνας τοῦ Ἰουδαίου, ἐν τῇ συναγωγῇ καὶ ἐν τῇ συμπεράσματι* τῶν λογισμῶν οὐ τίθεισιν αὐτὸν, ὥστε μὴ πρᾶξιαι τὸν Ἰουδαίου. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον ἔπερ εἴπωσιν ποιῶσα, αὐτὰ ἐρῶ τὰ ῥήματα τὰ ἀποστολικὰ. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, Οὐ γὰρ οἱ ἄκρατοι τοῦ νόμου, οἱ ἄποιοι τοῦ νόμου δικαιοῦσονται, ἀκολουθῶν εἰπὼν· Ὅταν γὰρ ἔθῃ τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, τούτων πολλῶν βελτίους εἶσι τῶν ἀπὸ νόμου διδασκομένων. Ἄλλ' οὐ λέγει τοῦτο, ἀλλ' ἵσταται μέχρι τοῦ ἐγκωμίου τῶν Ἑλλήνων, καὶ οὐ προδραί τὸν λόγον κατὰ σύγκρισιν τέως, ἵνα κἀν οὕτως ὁ Ἰουδαίος δέξηται τὸ λεγόμενον. Διόπερ οὐχ οὕτως εἶπεν, ὡς εἶπωσιν, ἀλλὰ πῶς; Ὅταν γὰρ ἔθῃ τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὕτως ἄνθρωποι μὴ ἔχοντες, θεοὶ εἶσι νόμος· οἵτινες ἐνδείκνυται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμπαρευρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως. Ἀρκεῖ γὰρ ἀντὶ τοῦ νόμου τὸ συνεῖδαι καὶ λογισμῶς. Διὰ τούτων εἰεξε πάλιν, οὐ αὐτάρκει τὸν ἄνθρωπον ἐποίησεν ὁ θεὸς πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς αἴρεσιν, καὶ τὴν τῆς κακίας φύσιν. Καὶ μὴ θαυμάσῃ, εἰ καὶ ἀπαεὶ καὶ δεῖ καὶ πολλὰς αὐτὸ κατασκευάζει. Σφόδρα γὰρ ἦν ἀναγκαῖον αὐτῷ τὸ κεφάλαιον τοῦτο διὰ τοὺς λέγοντας· Τί δῆποτε νῦν ὁ Χριστός παρεγένετο; καὶ ποῦ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον τὰ τῆς τοιαύτης προνοίας ἦν; Καὶ πρὸς τοούτους οὖν ἐν παρέρῃ νῦν ἀπομαχόμενος, δεικνύσιν, ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἀνωθεν χρόνοις, καὶ πρὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως πάσης ἀπῆλαυσε προνοίας ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις. Καὶ γὰρ τὸ γινώσκον τοῦ θεοῦ φανερόν ἦν αὐτοῖς, καὶ τί μὴ καλόν, τί δὲ κακὸν ἴδουσιν, εἰ ὡν τοὺς ἄλλους ἔκριναν· ἔπερ οὐκ εἰδὼν αὐτὰς, εἰλεγεν, ὅτι Ἐν ᾧ κρίνετε τὸν ἔσπερον, σεαυτὸν κατακρίνετε. Ἐπὶ δὲ τῶν Ἰουδαίων, μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ ὁ νόμος ἔστηκεν, οὐκ ἴ λογισμῶν μόνον οὐδὲ συνειδήσεως. Τίνος δὲ ἔνεκεν τίθεισι τὸ Κατηγοροῦσθε ἡ καὶ ἀπολογουμένους; Ἐἰ γὰρ νόμον ἔχουσι γραπτὸν καὶ τὸ ἔργον ἔνδεκνυται, τί ἔχει κατηγορήσας λοιπὸν ὁ λογισμῶς; Ἄλλ' οὐκ εἶπε περὶ ἐκείνων φησὶ τὸ Κατηγοροῦσθε, μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς φύσεως ἀπάσης. Τότε γὰρ ἐστῆκασιν ἡμῶν καὶ οἱ λογισμοί, οἱ μὴ κατηγοροῦντες, οἱ δὲ ἀπολογοῦμενοι, καὶ οὐ δεῖται ἐτέρου κατηγέρου ἀνθρώπου ἐπ' ἐκείνων τοῦ δικαστηρίου. Εἶτα ἀξίως τὸν φόβον, οὐκ εἶπε, Τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ, Τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε· Λογίζεσθε ὁ κρυπτόν τῶν τοιαύτα πρῶσσοτας, καὶ ποιῶν αὐτὰ, οὐκ ἐκπεύξε τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ; Ἴνα μὴ τοιαύτην ἐκδέξῃ φήσιν, οἷαν καὶ αὐτὴς φέρει, ἀλλ' ἔβλε, ὅτι πολλῶν τῆς σῆς ἀκριβοστέρα ἡ τοῦ θεοῦ, ἐπήγαγε· Τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων, καὶ προσέθηκε· Κατὰ τὸ Ἐυαγγέλιόν μου, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀνθρώποι γὰρ τῶν φανερῶν κηθήσονται δικασταὶ μόνων. Καίτοι γοι ἐν ἡμῶν περὶ τοῦ Πατρὸς εἴλεγε μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτοὺς καταλείπει τῷ φόβῳ, ἐπήγαγε καὶ τὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ λόγον· καὶ οὐδὲ τούτων ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα [469] τοῦ Πατρὸς μνημονεύσας, οὕτως αὐτὸν ἐπισείχησθε· καὶ τοῦ κηρύγματος δὲ τὸ ἀξιωματικὸν αὐτῶν ἐπαίρει· τοῦτο γὰρ, φησὶ, τὸ κηρύγμα ταῦτα προαναφανεῖ, ἀπὸ λαβοῦσιν ἡ φύσις εἰδείξεν^c.

^c Εἶλεξ πῶς συνετῶς καὶ τῷ Ἐυαγγελίῳ καὶ τῷ Χριστῷ φέρων αὐτοὺς προσείχησθε, καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι οὐ μέχρι τῶν ἐνταῦθα τὰ ἡμέτερα ἵσταται, ἀλλὰ ὁδεύει περαι-

τέρου; Ὁ καὶ ἀνω^d κατασκευάσας εἰπῶν, Ἐυαγγελίους σεαυτῷ ὄρηται ἐν ἡμέρα ὄρηται, καὶ ἐνταῦθα πάλιν, Κρίσει ὁ θεὸς τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων. Ἐκαστος τοῖνυν εἰς τὸ λαοῦτο συνεῖδαι ἔλθῃν, καὶ ἀναλογίζόμενος τὰ πλημῆλματα, ἀπατεῖται τὰς εὐθύναις αὐτῶν ἀκριβῶς, ἵνα τούτῳ μὴ κατακρίθῃ μετὰ τῆς οἰκουμένης. Φοδερὸν γὰρ ἐκείνῳ τὸ δικαστήριον, φρικτὸν τὸ βῆμα, τρόμου γέμιστον αἰ εὐδοίαι, πύρξ βλακταὶ ποταμῶς· Ἄδαλφός οὐν λυτροῦται, λυτροῦσται ἄνθρωπος; Ἄναμνησθητι γὰρ τῶν ἐν τῷ Ἐυαγγελίῳ λεγομένων, τῶν ἀγγέλων τῶν περιτρεχόντων, τοῦ νομῶντος τοῦ ἀποκλεισμένου, τῶν λαμπάδων τῶν μὴ σβεννυμένων, τῶν δυνάμεων τῶν εἰς τὰς καμίνας ἔκκουσῶν. Κάκεινο λόγιον, ὅτι εἰ τινοσ ἡμῶν πρᾶγμα κρυπτόν εἰς μέσον ἐνήχησθ τῆμερον ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας μόνως, πῶς ἀν ἀπολείσθαι καὶ τὴν ἡγῆν αὐτῷ διαστῆναι ἠξείατο μᾶλλον, ἢ τοσοῦτος μάρτυρας τῆς κακίας σχεῖν! Τί οὖν τότε πεισομεθα, ὅταν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης εἰς μέσον ἀπαντα φέρηται ἐν τοσούτῳ θεάτρῳ λαμπρῶ καὶ περιφανεῖ, καὶ τῶν γνωρίμων καὶ τῶν ἀγνωστων ἡμῶν ἀπαντα κατασπευδύτων; Ἄλλ' οἷμος πόθεν ἀναγκάζομαι φοβῆναι ὑμᾶς; ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπολήψεως, ὅσον ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ θεοῦ, καὶ τῆς ἐαυτοῦ καταγνώσεως τοῦτο ποιεῖν; Τίνες γὰρ εὐδοίαι, εἰπέ μοι, τότε, ὅταν δεδέντες, τῶν ὀδόντων βρυχόντων, εἰς τὸ ἐξώτερον ἀγώμεθα σκότος; μᾶλλον δὲ τί φοβήσομεν, ὁ πάντων ἐστὶ φοβιρότερον, ὅταν τῷ θεῷ προσκρούομεν; Εἰ γὰρ τίς ἀίσθησιν ἔχει καὶ νοῦν, ἦδη καὶ τὴν γέννησαν ὑπέμεινε, ὅταν ἐξ ἔθελος γέννηται τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ὀδύει, διὰ τοῦτο ἡταιεῖ τῷ θεῷ. Καὶ γὰρ ἔχρη, οὐχ ὅταν κολάζομεθα, ἀλαγνῆ, ἀλλ' ὅταν ἀμαρτῶνομεν. Ἄκουσον γοῦν τοῦ Παύλου ἠρηγόντος καὶ ἀποδουρόμένου ὑπὲρ ἀμαρτημάτων, ὡν οὐκ ἐμελλε δώσειν εἰκην. Οὐ γὰρ εἰμι ἱκανός, φησὶ, καλεῖσθαι ἀπόστολος, οὐκ εἰδὼσα τὴν Ἐκκλησίαν. Ἄκουσον γοῦν καὶ τοῦ δαυλὶ τῆς μὴ κολάσεως ἀπῆλλαγμένου, ἐπειδὴ δὲ ἐνόμισε τῷ θεῷ προσκικρυκνέται, τὴν τιμωρίαν καβ' ἐαυτοῦ καλοῦντος καὶ λέγοντος· Γενέσθω ἡ χεῖρ σου ἐν ἐμοί, καὶ ἐν τῷ ὀκῳ τοῦ κειτόν μου. Τὸ γὰρ προσκρούσαι τῷ θεῷ, τοῦ καταθῆναι χαλεπότερον. Νῦν δὲ οὕτως ἄλλως διακειμεθα, ὡς εἰ μὴ γέννησιν φόβος ἦν, μήτ' ἐν ἐλπίσιν ταχέως ποιήσαι τι καλόν. Διόπερ εἰ καὶ μηδενὸς ἔνεκεν γέννησαν, τοῦτο γοι ἔνεκεν γέννησαν ἡμῶν ἄξιοι, οὐχ ἡ γέννησαν μᾶλλον τοῦ Χριστοῦ φοβόμενοι. Ἄλλ' οὐ γο μακάριος Παῦλος οὕτως, ἀλλ' ἀντιστροφῶς. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς ἐτέρως, διὰ τοῦτο τῇ γέννην καταδικαζόμεθα· ὡς εἰ γο τὸν Χριστὸν ἐφιλοῦμεν, [470] ὡς φιλεῖν ἔχρη, ἐγνωμεν ἂν, οὐ γέννησιν χαλεπότερον τὸ προσκρούσαι τῷ φιλομένῳ· ἐπειδὴ δὲ οὐ φιλομεν, οὐκ ὁρμεν τῆς κολάσεως ταύτης τὸ μέγεθος. Καὶ τοῦτο ἔστιν, ὁ μάλιστα ὀδύρομαι καὶ ἠρηγῶ. Καίτοι τί οὐκ ἐποίησεν ὁ θεός, ὥστε φιληθῆναι παρ' ἡμῶν; τί δὲ οὐκ ἐμῆτανῆσαστο; τί δὲ παρήλατεν; Ὑβρίσασιν αὐτὸν μηδὲν ἠδικηκότα, ἀλλὰ καὶ εὐεργετήσαντα μῦρια καὶ ἀπῆρητα ἀγαθὰ, ἀπεστράφημεν καλοῦντα καὶ πανταχόθεν ἐφελομένους, καὶ οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς ἐκάλισεν, ἀλλὰ προσέβραμεν αὐτὸς, καὶ κατέχευε φειγνύσας, καὶ ἀπειναζόμεθα καὶ πρὸς τὸν δίδουλον ἀπενηθήσαμεν· καὶ οὐδὲ οὕτως ἀπέστη, ἀλλ' ἐπεμῆ μῦριος παρακαλοῦστας πάλιν, προφῆτας, ἀγγέλους, πατριάρχας· ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐδέξαμεθα τὴν προσβολὴν, ἀλλὰ καὶ ὕβρισαν τοὺς ἐλθόντας. Ὁ δὲ οὐδὲ ἐπὶ τούτοις ἡμᾶς διέκτυσεν, ἀλλ' ὥσπερ οἱ ἀφοδοῖ τῶν ἐραστῶν τὸν κατατρονοῦντα, περιεβίβησεν ἐντυγγάνων, τῷ ὀρανῶν· τῇ γῇ, τῷ Ἰερουζαλήμ, τῷ Νιχαίᾳ, οὐχ ἵνα βαρῆσθ, ἀλλ' ἵνα

* Unus τῶν συλλογισμῶν, non male. ὅ Ἄλλι, καὶ τὸν νόμον.

^c Duo pass., εἰδείξεν.

^d Αἱ ἐνωτέρου. ὅ Ἄλλι ἡταιεῖται τῷ θεῷ.

est in apostolica illa prudentia, id nunc merito dicatur. Cum enim probatione allata demonstrasset majorem esse Græcum Judæo, in collectione et conclusione rationum hoc non ponit, ut ne Judæum exasperet. Ut autem id, quod dixi, clarius reddam, ipsa verba referam apostolica. Quia enim dixit: *Non enim auditores legis, sed factores legis justificantur*; consequens erat ut diceret, *Cum enim gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt, hinc meliores sunt illis qui a lege doceantur*. Verum non hoc dicit, sed in gentium laude consistit, neque interim sermonem per comparisonem prosequitur, ut et sic Judæus quod dicitur admittat. Ideo non sic loquitus est, ut dixi; sed quomodo? *Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt; hæc legem non habentes, sibi ipsis sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia*. Sufficit enim pro lege conscientia et cogitatio. Illis ostendit rursus, Deum fecisse hominem ad virtutem eligendam et vitium fugiendum sibi sufficientem. Et ne mireris, si aut his aut ter aut pluries id probet: admodum enim ipsi hoc caput necessarium erat propter eos qui dicebant: Cur nunc Christus advenit? et ubinam priscis temporibus tanta illa providentia erat? Adversus hos nunc cum carpitum pugnasset, ostendit etiam quod priscis temporibus, et antequam lex daretur, hominum natura omnimoda providentia gaudebat. *Nath. Quod notum est Dei, manifestum erat in illis; sciabantque quid bonum, quid malum esset, per quæ de aliis judicabant*. Id illis exprobrans dicebat: *In quo judicas alium, teipsum condemnas (Matth. 7. 2)*. Quantum ad Judæos, cum iis, quæ supra dicta sunt, lex aderat, nec solum ratiocinatio vel conscientia. Cur autem hoc affert, *Accusantibus vel etiam excusantibus*? Si enim legem habent scriptam, et opus exhibent, quid est quod accusare possit ratiocinium? At non de illis tantum dicitur illud, *Accusantibus*, sed etiam de tota natura. Tunc enim adsunt ratiocinia; alia accusant, alia defendunt; atque in illo tribunali non habet opus homo alio accusatore. Deinde timorem augens, non dixit, *Peccata hominum, sed, Occulta hominum*. Postrquam enim dixit: *Existimas qui judicas eos qui tibi faciunt, et facis ea, quod effugies iudicium Dei?* ut ne talem accipias calculum, qualem ipse fers, sed intelligas, sententiam Dei tua longe exactiorem esse, subiunxit, *Occulta hominum*; et adiecit, *Secundum evangelium meum, per Jesum Christum*. Homines enim rerum manifestarum tantum iudices sedent. Atqui supra de Patre tantum loquebatur: cum autem illos timore enollivisset, de Christo sermonem induxit; neque huic simpliciter, sed etiam hic eum Patrem memorasset, sic illum induxit: et prædicationis dignitatem per illos attollit: hæc enim, inquit, prædicatio hæc prænuntiatur, quæ æternæ nature exhibuit.

6. Judicium futurum quam tremendam. Offensio Dei gratior quam ultio. — Vidistin' quam prudenter ipsos et evangelio et Christo admoventis alligaverit, et os

tenderit nostra non esse præsentium limitibus circumscripta, sed ultra procedere? Id quod etiam supra probavit, dicens, *Thesaurizasti tibi iram in die iræ, et hic rorsum, Judicabit Deus occulta hominum*. Unusquisque igitur in suam conscientiam veniens, et peccata recogitans, rationem accuratam ab se petat, ne tunc cum mundo damnemur. Horrendum quippe est iudicium illud, tremendum tribunal, terroris plene rationes reddenda; fluvius ignis manat. *Frater non redimit, redimet homo (Psal. 48. 8)*? Recordare eorum quæ in evangelio dicuntur, angelorum circumcursantium, clausi thalami, lampadum non exstinctarum, potestatum in fornaces trahentium. Et illud tecum reputa, si nostrum cûspiciam occultum facinus aliquod in medium hodie offerretur in ecclesia tantum, annon mallet interire et terram sibi dehiscere potius, quam tot nequitias testes habere? Quid ergo tunc patiemur, cum coram orbe toto omnia afferentur in tanto, tam splendido theatro, et notis et ignotis omnia conspicientibus? At vae nihili, undenam territare vos cogor? Ab hominum existimatione, cum a timore Dei oporteret, et ab ejus condemnatione? Quinam, quæso te erimus, cum victi, dentibus stridentes, in exteriore tenebras ducemur? Imo quid faciemus, quod omnium terribilissimum est, cum Deo occurreremus? Si quis enim sensum et mentem habeat, certe jam gehennam sustinuerit, cum a facie Dei expulsus erit: quia vero id illi grave non est, ideo ignem comminatus est. Etenim oporteret, non cum puniamur, sed etiam peccamus, dolere. Audi ergo Paulum dolentem et flementem de peccatis, pro quibus poenas daturus non erat. *Non enim sum dignus, inquit, vocari apostolus, quia persecutus sum ecclesiam (1. Cor. 15. 9)*. Audi et Davidem, a supplicio quidem exemptum, sed quia se putabat Deum offendisse, ultionem in se evocantem et dicentem: *Sit manus tua super me et domum patris mei (2. Reg. 24. 17)*. Gravius quippe est offendere Deum, quam puniri. Nunc autem tam misere affecti sumus, ut nisi gehennæ timor adsit, quid boni facere vix eligamus. Quapropter, etsi non alia de causa, ideo gehenna digni fuerimus, quod illam magis quam Christum timeamus. Verum non ita beatus Paulus, sed contrario modo. Quia vero nos aliter affecti sumus, ideo ad gehennam damnamur. At si Christum ut par est amaremus, sciremus utique gehennam gravius esse amatam offendere: quia vero non amamus, supplicii tanti magnitudinem non novimus. Et hæc de re maxime doleo et lugeo. Atqui quid non fecit Deus, ut diligeretur a nobis? quid non molitus est? quid prætermisit? ipsum nihil non lædentem contumelia affecimus, imo mille beneficiis ab illo acceptis, vocantem et undique attrahentem aversati sumus; et neque sic ille nos ultus est, verum occurrit ipse, ac fugientes detinuit; at nos excussimus, et ad diabolum transfugimus: neque sic tamen ille destitit, sed sexcentos misit, qui nos advocarent, prophetas, angelos, patriarchas; nos autem non modo legatio-

nem illam non admisimus, sed venientes contumelia affecimus. Neque tamen ille nos respuit; sed instar vehementissimorum amatorum, qui despiciuntur, circumiens apud omnes conquerabatur, apud cælum, terram, Jeremiau, Michæau; non ut oneri esset, sed ut sese purgaret: ac cum prophetis ipse illos adibat, qui sibi adversabantur, rationes red hie paratas, et rogans ut secum rationes inirentur, et surdos ad colloquium alliciens. *Popule mi*, inquit, *quid feci tibi? aut in quo contristavi te? responde mihi* (Mich. 6. 3). Post hæc omnia prophetas occidimus, lapidavimus, innumera alia perpetravimus mala. Quid ergo horum patrias fecit? Non ultra prophetas, non angelos, non patriarchas, sed ipsum Filium misit. Veniens Filius occisus est: neque tamen ille amorem exstinxit, sed magis accendit, et post occisum Filium hortando perseverat, precatur, nihilque non agit, ut ad illum convertamur. Clamat vero Paulus, dicens: *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo per nos exhortante: reconcilianini Deo* (2. Cor. 5. 20).

7. At nihil horum nos reconciliavit. Ille vero neque sic nos dereliquit, sed pergit semper et gehennam comminari, et regnum polliceri, ut nos vel sic strahat: nos autem quasi stupidi adhuc manemus. Quid hac feritate deterius? Si enim homo talia fecisset, annon in servitutem ejus sæpe versi essemus? Deum autem id facientem aversamur? O ignaviam! o ingratum animum! qui semper in peccatis et acceleribus vivimus; si vero quandoque tautillum boni faciamus, instar ingratorum servorum, accurate illud examinamus et computamus pro mercede accipiendam, si tamen id mercedem mereatur. Atqui major est merces, cum non mercedis causa hoc facis. Nam illa dicere et accurate computare, mercenarii potius est, quam grati famuli. Oportet enim omnia propter Christum facere, non propter mercedem: ideo enim gehennam comminatus est, et regnum promisit, ut a nobis amaretur. Amemus itaque illum ut amare oportet: hoc magna merces est, hoc regnum et voluptas, hoc deliciae et gloria et honor, hoc lux, hoc immensa beatitudo, quam nec oratio declarare, nec mens capere possit. Verum nescio quo pacto in hujusmodi sermonem deductus sim, qui jubeam homines, nec principatum, nec gloriam presentem despicientes, regnum præsens propter Christum despiciere; etiamsi illi magni et generosi viri ad hanc amoris mensuram pertigerint. Audi igitur quomodo Petrus pro illo ardeat, illumque et animæ et vitæ suæ et omnibus præferat. Et cum illum abnegasset, non propter supplicium lugebat, sed quia dilectum negaverat: quod omni supplicio

acerbius ipsi erat. Hæcque omnia ante Spiritus gratiam exhibuit: sarpeque instabat, dicens, *Quo vadis?* et antea, *Ad quem ibimus?* ac rursus, *Sequitur te quocumque ieris* (Joan. 13. 36. et 6. 69; Matth. 8. 19). Omnia enim ipse illis erat, ac neque cælum neque regnum cælorum dilecto præferrebat. Tu enim mihi illa omnia es, inquit. Et quid miraris, si Petrus ita affectus erat? Nam audi quid propheta dicat: *Quid enim mihi est in cælo? et a te quid volui super terram* (Psal. 72. 23)? Id est, non eorum que sursum, nec que deorsum sunt aliud volo præter te. Hoc amor est, hoc dilectio: si ita amemus, nec præsentia, nec futura quidquam esse præ amore illo putabimus, et hinc regnum consequemur, in ejus amore latantes. Et quomodo, inquires, hoc erit? Si cogitemus quomodo illum contumelia affecerimus post innumera collata bona, ipse vero hortando perseveraverit: quoties illum prætereamus, ipse vero nos non negligat, sed accurat et allicit atque ad se trahat. Si enim hæc et similia cogitaverimus, hunc succendere amorem poterimus. Nam si qui ita amat esset homo vilis, qui vero ita amat rex esset; nonne hic amoris magnitudinem revereretur? Certe maxime. Cum vero contra, ineffabilis illa pulchritudo et gloria et divitiæ ejus, qui nos amat, tales sint, nos vero admodum viles, quomodo non mille supplicis digni fuerimus, ita viles et abjecti, qui a tanto et tam admirando supra modum amamus, et illius amorem sic repudiamus? Ille nullo nostrorum eget, nec tamen nus amare desinit; nos ejus bonis admodum egemus, ac neque sic ejus amorem retinemus, sed divitias illi præferimus, et hominum amicitias, corporis requiem, potentiam, gloriam; dum ille nihil nobis antepositit? Unum quippe Filium habuit, unigenitum et genuinum, neque illi pepercit in nostri gratiam: nos autem multa illi præferimus. Annon ergo gehennam et supplicium mererem, etsi illud duplo, triplo, imo sexcenties majus esset? Quid enim dicere possimus, quando satanæ præcepta Christi legibus præferimus, et salutis nostræ non parcamus, dum nequitias opera ei, qui omnia pro nobis passus est, præferimus? Et qua venia hæc digna fuerint? qua defensione? Nulla. Stemus igitur deinceps, non per præcipia acti; sed respiscamus, et hæc omnia nobiscum reputantes, gloriam referamus ei per opera; verbis enim tantum non sufficit: ut et gloria ab illo manante fruamur, quam utinam nos consequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VI

CAP. 2. v. 17. *Eccæ tu Judæus cognominaris, et requiescis in lege, et gloriaris in Deo, 18. et nosti voluntatem, et probas utilia, institutus ex lege.*

1. Postquam dixerat nihil deesse Græco seu gentili

ad salutem, dummodo legem servet, et admirandam illam comparationem fecerat: quæ honorabilia apud Judæos erant ponit, ex quibus adversus Græcos efferebantur. Et primo ipsum nomen, quod admodum

ὅπρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογηθεῖς, καὶ μετὰ τῶν προφητῶν καὶ αὐτὸς προφήτης τοῦ ἀποστεροφόμενος αὐτῶν, εὐθὺς αἰτιοῦς ὦν παρασχεῖν, καὶ εἰς τὸν λόγον ἀξίων καθέσθαι, καὶ πρὸς ἅπαντα κακωφόμενος εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν διέλεξιν ἔλπιων. *Λαὸς γάρ μου, φησί, ἔτι οἰκοῦσά σοι; ἢ τί ἐλύπησά σε; ἀποκρίθητί μοι.* Μετὰ ταῦτα ἅπαντα ἀπεκτείναντες τοὺς προφήτας, ἐλιθάσαμεν, μυρία ἕτερα ἐργασάμεθα κακά. Τί οὖν ἀπὸ τούτων; Οὐκίτι προφήτας, οὐκίτι ἀγγέλους, οὐκίτι πατριάρχας, ἀλλ' αὐτὸν ἐπεμφε τὸν Υἱόν. Ἄνηρέθη καὶ ὁ Υἱὸς ἑλθὼν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἔβασε τὸν ἔρωτα, ἀλλ' ἀνήψε μείζονας, καὶ ἐπιμένει παρακαλῶν καὶ μετὰ τὸν Υἱὸν ἀναίρεθῆναι τὸν αὐτοῦ, καὶ δεόμενος, καὶ πάντα παῖδιν ὅπρ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέφει. Καὶ σοφὸς Παῦλος λέγει· *Υἱὸς Χριστοῦ οὗν προσεβόησαν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν· καταλίθητε τῷ Θεῷ.*

ζ. Ἄλλ' οὐδὲν τούτων ἡμᾶς καθέλαξεν. Ὁ δὲ οὐδὲ οὕτως ἡμᾶς κατέλειπεν, ἀλλὰ μένει καὶ γένναν ἀπειλῶν, καὶ βασιλείαν ἐπαγγελιόμενος, ἵνα καὶ ὅπως ἡμᾶς ἐφελκύσεται ἡμῶς δὲ ἀναλήθως, ἔτι διακείμεθα. Τί ταύτης τῆς θρηωδίας χεῖρον γένοισ' ἄν; Εἰ γὰρ ἄνθρωπος ταῦτα ἠπίσταν, οὐκ ἂν αὐτοῦ πολλὰς ἐγινόμεθα δούλους; εἰ δὲ ἄνθρωπος αὐτοῦ ἀποστεροφόμεθα; ἢ τῆς βαθυμίας! ὡ τῆς ἀγνωμοσύνης! ὃ διαπαντός μὴ ἐν ἀμαρτίας καὶ πονηρίαις ζῶμεν, ἀν δὲ ποτὶ τὴν κατ' ἐπίγνωσιν μικρὸν ἄγαθόν, κατὰ τοὺς ἀγνώμονας τὸν οἰκτεῖν μετὰ πολλῆς τῆς κατηλιείας ἐξετάζομεν, καὶ ἀκριβολογούμεθα περὶ τῆς ἀντιδόσεως, εἰ γὰρ ἔχει μισθὸν τινα τὸ γινόμενον. Καὶ μὴ μείζων ὁ μισθός, ἔδν μὴ ἐπ' ἐλπίδι μισθὸν ποιῆς· τὸ γὰρ ταῦτα λέγειν καὶ ἀκριβολογεῖσθαι, μισθωτοῦ μᾶλλον ῥήματά ἐστιν. ἢ εὐγνώμονος οἰκίτου. Δεῖ γὰρ πάντα διὰ τὸν Χριστὸν ποιεῖν, οὐ διὰ τὸν μισθόν· καὶ γὰρ καὶ γένναν διὰ τοῦτο ἠελέγησεν, καὶ βασιλείαν ἐπαγγελίαν, ἵνα φιληταὶ παρ' ἡμῶν. Φιλοῦμεν τοῖων αὐτῶν, ὡς φιλεῖν χρὴ· τοῦτο γὰρ ὁ μέγας μισθός, τοῦτο βασιλεία [471] καὶ ἡδονή, τοῦτο τρυφή καὶ δόξα καὶ τιμὴ, τοῦτο φῶς, τοῦτο ἡ μωροκακρότης, ἢ ἢν ὁ λόγος παραστήσει δύναντα, οὐ νοῦς καταλαβεῖν. Ἄλλα γὰρ οὐκ οἶδα πῶς εἰς τοὺτους παρήχθη τὸς λόγους, ἀνθρώπος μὴδὲ ἀρχῆς καὶ δόξης καταφρονῶν τῆς παροῦσης, δὲ τὸν Χριστὸν βασιλείας κελύων καταφρονεῖν· καίτοι γε οἱ μεγάλοι καὶ γενναῖοι ἄνδρες· ἐκείνοι καὶ εἰς τοῦτο τὸ μέτρον τῆς ἀγάπης ἔφθασαν. Ἄκουσον γοῦν πῶς ὁ Πέτρος περὶ αὐτοῦ περικαίεται, καὶ ψυχῆς καὶ ζωῆς καὶ πάντων αὐτὸν προστιθεῖς· καὶ ἡνίκα δὲ αὐτὸν ἠρτήσατο, οὐ διὰ τὴν κλάσιν ἀπέβη, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν ποδοῦμον ἠρνήσατο, ὃ πάσης κολάσεως αὐτῷ πικρότερον ἦν. Καὶ ταῦτα ἅπαντα πρὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος ἐπέσει-

• Διὶ ἡ μεγάλη μακαρότης.

κνυτο, καὶ συνεχῶς ἐπέκειτο λέγων· *Ποῦ ἄναρχος;* καὶ πρὸ τούτου, *Πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα;* καὶ πάλιν· *Ἀκολουθήσω σοι ἔσθω ἄν ἀπέρχη.* Πάντα γὰρ αὐτὸς ἦν αὐτοῖς, καὶ οὐτε οὐρανὸν οὐτε βασιλείαν οὐρανῶν πρὸ τοῦ ποδομένου ἦγον. Σὺ γὰρ μοι πάντα ἐκείνα, φησί. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ Πέτρος οὕτω διεκίετο; Καὶ γὰρ ὁ προφήτης ἄκουσον τί φησι· *Τί γὰρ μοι ἄναρχος ἐν τῷ οὐρανῷ; καὶ παρὰ σοῦ τί ἠθέλησα ἐπὶ τῆς γῆς;* Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἐστίν· Ὁὐ τῶν ὄνω, οὐ τῶν κάτω οὐδενὸς ἐπιεμαι ἑτέρου, ἀλλ' ἡ σοῦ μόνου. Τοῦτο ἐστὶν ἔρος, τοῦτο φιλία· ἂν οὕτω φιλοῦμεν, οὐ τὰ παρόντα μόνον, ἀλλ' οὐδὲ τὰ μέλλοντα πρὸς τὸ φικτρον ἐκεῖνο ἠγγισμέθα τι εἶναι, καὶ τὴν βασιλείαν ἀντιῶν καρωσάμεθα, ἐν τρυφῶντες αὐτοῦ τῇ ἀγάπῃ. Καὶ πῶς ἔσται τοῦτο, φησὶν. Εἰ ἐνοήσομεν, ποσάκις αὐτὸν ὑβρίζομεν μετὰ μυρία ἀγαθὰ, αὐτὸς δὲ ἔσθηκα παρακαλῶν· ὁσάκις αὐτὸν παρατήρομεν, αὐτὸς δὲ οὐ παρορῶ, ἀλλ' ἐπιτρέχει καὶ ἐφέλκεται καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπᾶται. Ἄν γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα λογισάμεθα, δυσησόμεθα τὸν πόσον ἀνάμειν τοῦτον. Εἰ γὰρ ἄνθρωπος εὐτελής ἦν ὁ οὕτω φιλῶν, βασιλεὺς δὲ ὁ οὕτω φιλούμενος, οὐκ ἂν ἠδούθη τῷ τοῦ ἔρωτος μεγέθει; Σφόδρα μὲν οὖν. Ὅταν δὲ τοῦναντίον τι ἦ, καὶ ἄρατον μὲν ἐκεῖνο τὸ κάλλος καὶ ἡ δόξα καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ φιλοῦντος ἡμᾶς, ἡμῶν δὲ πολλὴ ἡ εὐτέλεια, πῶς οὐχὶ μωρίας ἔσμεν κολάσεως ἀξιοὶ ὁ οὕτως εὐτέλειας καὶ ἀπερήμιμους, κατὰ ποσοῦτο μέγδου καὶ θαυμαστοῦ φιλούμενοι μεθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης, καὶ καταστηριώντες αὐτοῦ τῆς ἀγάπης; Οὐδενὸς δεῖται ἐκεῖνος τῶν ἡμετέρων, καὶ οὐδὲ οὕτω παύεται ἡμῶν ἔρων· ἡμεῖς δὲ σφόδρα δεόμεθα τῶν αὐτοῦ, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀνεχόμεθα αὐτοῦ τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ χρήματα αὐτοῦ προτιμῶμεν, καὶ φιλίας ἀνθρώπων, καὶ σώματος ἡμεῶν, καὶ θυναστειαν καὶ δόξαν, τοῦ μὴδὲ ἡμῶν προτιμῶντος; Ἐνα γὰρ εἶχεν Υἱὸν μονογενῆ καὶ γνήσιον, καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐφείσατο δι' ἡμᾶς· ἡμεῖς δὲ αὐτοῦ πολλὰ προτιμῶμεν. Ἄρ' οὖν οὐκ εἰκότως γέννα καὶ κλάσεις, εἰ καὶ διπλῆ καὶ τριπλῆ ἦν καὶ μυριάκις τοσαῦτα; Τί γὰρ ἂν ἔχομεν εἰπεῖν, ὅταν τοῦ Σατανᾶ δὲ ἐκτετάγματα προτιμῶμεν τῶν τοῦ Χριστοῦ νόμων, καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας ἀφειδῶμεν, ἵνα προτιμῶμεν καὶ τῆς πονηρίας ἔργα τοῦ [472] πάντα ὅπρ ἡμῶν παθόντος; Καὶ ποίας συγγνώμης τὰ τοιαῦτα εἶνα; ποίας ἀπολογίας; Οὐδεμιᾶς. Ἐπόμεν οὖν λοιπὸν μὴ κατὰ κρημνὸν φερόμενοι, καὶ ἀνανήψωμεν, καὶ πάντα ἀναλογισάμενοι ταῦτα, δόξαν ἀνατιμῶμεν αὐτῷ διὰ τῶν ἔργων· οὐ γὰρ ἀρκεῖ διὰ τῶν ῥημάτων· ἵνα καὶ τῆς δόξης ἀπολαύσομεν τῆς παρ' αὐτοῦ, ἧς γένοίτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχίην, χάριτι καὶ φιλοânθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ διὰ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Γ'.

Ἦδε, σὺ Ἰουδαῖος ἐκπομπῆ, καὶ ἐπανακαυῆ τῷ νόμῳ, καὶ καυχῆσαι ἐν Θεῷ, καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα, κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου.

α. Εἰπὼν, ὅτι οὐδὲν λείπει τῷ Ἑλλήνι πρὸς τὸ σωθῆναι, ἔδν τοῦ νόμου ἢ ποιητῆς, καὶ τὴν θαυμαστον σύγκρισιν ποιησάμενος ἐκείνην, τίθησι λοιπὸν καὶ τὰ σεμνὰ τῶν Ἰουδαίων, ἀφ' ὧν κατὰ τῶν Ἑλλήνων

ἐφρόνου. Καὶ πρῶτον αὐτὸ τὸ ἄνομα ὁ σφόδρα σεμνὸν ἦν, ὡς περ νῦν ὁ Χριστιανισμὸς· καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς προσηγορίας; πολλὴ ἦν ἡ διαφορά καὶ τότε· ἐδὲ καὶ ἐντεθεῖεν ἄρχεται. Καὶ ὅρα πῶς αὐτὸ καθαίρει. Οὐ γὰρ εἶπε, Σὺ Ἰουδαῖος εἶ, ἀλλ', Ἐκπομπῆ, καὶ καυχῆσαι ἐν Θεῷ· τοῦτέστιν, ὡς φιληθεῖς παρ' αὐτοῦ, καὶ προτιμῶντες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἐνταῦθα δὲ μοι ἡρῶμα δοκεῖ εἰς ἀπόνοιαν τε αὐτοὺς σκώπτειν,

καί τις πολλήν τήν δοξομανίαν, ἔτι τῷ ὄρωφ τούτῳ οὐκ εἰς τήν σωτηρίαν τὴν ἐπιούσῃ, ἀλλ' εἰς τὸ τῶν ἄλλων κατεξηνίευσθαι καὶ ὑπεροφρῆν κατεκλήρητο.^α Καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα. Καὶ μὴν καὶ τοῦτο ἐλάττωμα χωρὶς ἔργου· ἀλλ' ὅμως ἐδόκει πλεονέκτημα εἶναι· διὰ καὶ μετὰ ἀκριβείας αὐτὸ τίθησι. Οὐ γὰρ εἶπε, Πράττεις, ἀλλὰ, *Γινώσκεις καὶ δοκιμάζεις*, οὐ μετέρηθαι καὶ ποιεῖς. Πέποιθας εἰ σε αὐτὸν ὁσπρὸν εἶναι τυράλῃν. Πάλιν ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ἐπεὶ εἰ ὁσπρὸν τυράλῃν, ἀλλὰ, *Πέποιθας*, οὕτω κομπάζεις, φησὶ· πολλὴ γὰρ ἦν ἡ ἀπόνοια τῶν Ἰουδαίων. Διὰ καὶ σχεδὸν αὐτὰ φθέγγεται τὰ ῥήματα, ἅπερ ἐκείνοι κομπάζοντες εἶπουν. Ὅρα γοῦν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τί λέγουσιν· Ἐν ἁμαρτίαις σὺ ἐγενήθησθαι ὁλος, καὶ σὺ διδάσκεις ἡμᾶς; καὶ μέγα ἐφρόνουν κατὰ πάντων. Ὑπερ εἰλέγγων ὁ Παῦλος ἐπέμεινε^β, τούτους μὲν ἔπαυρων, ἐκείνους δὲ καθάρων, ἵνα οὕτω μᾶλλον αὐτῶν καθάρηται, καὶ βαρύτεραν ποιῆται τὴν κατηγορίαν. Διὰ καὶ πρόεισιν αὐτῶν ἐν τοιούτῳ, καὶ πλεονάζουν τῷ διαφέρῳ; ἀπαγγέλλειν. Πέποιθας γὰρ σε αὐτὸν ὁσπρὸν εἶναι τυράλῃν, φησὶ τὸν ἐν σκότει, παιδευτὴν ἄφρονων, διδάσκαλον [473] ἡσιών, ἔχοντα ἐν τῷ ὄρωφ τῆς γινώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ. Οὐκ εἶπε πάλιν, Ἐν τῷ συνειδῆσι; καὶ ἐν ταῖς πράξεσι καὶ ἐν τοῖς κατορθώμασι, ἀλλ'. Ἐν τῷ νόμῳ. Καὶ ταῦτα ἐπιών, ἅπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν ἐποίησεν, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα. Ὅσπρ γὰρ ἐκεῖ φησιν, Ἐν φ' γὰρ κρίσεις τὸν ἔσπρον, σε αὐτὸν κακακρινεῖς· οὕτω καὶ ἐνταῦθα λέγει, Ὅ σὺν διδάσκων ἔσπρον, σε αὐτὸν οὐ διδάσκεις; Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ἀποτομώτερον, ἐνταῦθα δὲ ἡμιρύτερον κέρηται τῷ λόγῳ. Οὐ γὰρ εἶπε, Καὶ μὴν διὰ τοῦτο μείζονος εἰ κολάσεως ἄξιος, ἐπεὶ τοσαῦτα ἔχειμεθεῖς, οὐδὲν τούτων εἰς δὸν κέρησαι· ἀλλὰ κατ' ἐρώτησιν πράγει τὸν λόγον, ἐντρέψων καὶ λέγων· Ὅ σὺν διδάσκων ἔσπρον, σε αὐτὸν οὐ διδάσκεις; Σκόπει δὲ μοι καὶ ἐτέρωθεν τῷ Παύλῳ τὴν σύνοσιν. Τὰ γὰρ πλεονεκτήματα τίθησι τῶν Ἰουδαίων ταῦτα, ἅπερ οὐ τῆς αὐτῶν σπουδῆς ἦν, ἀλλὰ τῆς ἀνοθεῖς δωρεᾶς, καὶ δέικνουσιν, ὡς μόνον περιττὰ ὄντα ἀμελοῦσιν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ προσθήκην κολάσεως φέροντα. Οὐ γὰρ τὸ Ἰουδαίῳ καλεῖσθαι, αὐτῶν κατόρθωμα, οὐδὲ τὸ νόμον λαβεῖν, οὐδὲ τὸ ἄλλα, ἅπερ ἀπρηριθήσατο νῦν, ἀλλὰ τῆς ἀνοθεῖς χάριτος. Καὶ παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ὄλεγεν, ἐπεὶ οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ ἀκράτος τοῦ νόμου, ἐάν μὴ ἡ πρῆξις προσῆ· Ὁ γὰρ οἱ ἀκράτος τοῦ νόμου, φησὶ, δίκαιος κατὰ τῷ θεῷ· νῦν δὲ πολλῶν μᾶλλον δέικνουσιν, ἐπεὶ οὐ μόνον ἡ ἀκράτης, ἀλλὰ καὶ ὁ πλὴν τῆς ἀκράτης; ἦν, ἡ διδασκαλία οὐδὲ αὐτὴ θυνησεται προστήναι, τοῦ διδάσκοντος μὴ πρᾶτοντος ἅπερ, φησὶ, διδάσκει· καὶ οὐ μόνον οὐ προστήσται, ἀλλὰ καὶ κολάσει μείζονος. Καλῶς δὲ καὶ ταῖς λέξεσι κέρηται· οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐλαβες νόμον, ἀλλ', Ἐπαγαπήνῃ νόμῳ· καὶ γὰρ οὐκ ἔκαμνον ὁ Ἰουδαῖος περιών καὶ ἤγνων τὰ πρακτέα, ἀλλ' ἐξ εὐκολίας εἶχε τὸν νόμον δεικνύντα τὴν ἐκ τῆν ἀρετὴν φέρουσαν ἑδῶν. Εἰ γὰρ καὶ τὰ ἔθνη ἔχει τὸν τῆς φέρουσε λογισμὸν, ὅθεν αὐτῶν καὶ πλεονεκτεῖ, χωρὶς ἀκράσεως ὡς ποιοῦντα ἅπαντα, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖ μείζων ἡ εὐκολία ἦν. Εἰ δὲ λέγεις, ἐπεὶ οὐκ ἀκῶως μόνον, ἀλλὰ καὶ διδάσκων· καὶ τοῦτο αὐτὸ προσθήκη τιμωρίας. Ἐπειδὴ γὰρ τούτῳ μέγα ἄφρονων, ἐντεῦθεν μάλιστα αὐτοῖς δέικνουσιν ὄντας καταγλάστους. Ὅταν δὲ λέγῃ, Ὁσπρὸν τυράλῃν,

^α Αἱμ ἀπεικλήρητο. ^β Sic Savil. et mss. Morel. vero, ὁ Παῦλος ἐπέμεινε, perperam.

παιδευτὴν ἄφρονων, διδάσκαλον ἡσιών, τὸν ἐκείνων λέγει τῶρον· σφόδρα γὰρ ἀπεικλήρητο τοῖς προσήλυτοις, καὶ ἀπὸ τούτων ἐκάλουν τὸν ὀνοματιὸν αὐτοῦ.

β'. Διὰ καὶ ἐπιδαφιλεύεται τοῖς θεοκοῦσιν αὐτῶν εἶναι ἐγκωμίως, εἰδῶς, ἐπεὶ μείζονος κατηγορίας ὑπόθεσις τὰ λεγόμενα. Ἐχοντα ἐν τῷ ὄρωφ τῆς γινώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ. Ὅσπρ ἐν εἰ τις τὴν βασιλικὴν εἰκόνα ἔχων, μὴδὲν πρὸς ἐκείνην γράζου· οἱ δὲ μὴ πιστευθέντες αὐτῆν, καὶ χωρὶς τοῦ κρωτοῦτόμου μετὰ ἀκριβείας αὐτὴν μιμνήσκου. Εἶτα ἐπιών τὰ πλεονεκτήματα, ἅπερ ἔσχον παρὰ τοῦ Θεοῦ, λέγει αὐτῶν τὰ ἐλαττώματα, ἅπερ οἱ προσήλυτοι κατηγοροῦν, ταῦτα εἰς μέσον φέρων· Ὅ σὺν διδάσκων ἔσπρον, σε αὐτὸν οὐ διδάσκεις; ὁ κρωτοῦσων μὴ κλέπτει, κλέπτεις; ὁ λέγων μὴ μοιχεύει, μοιχεύεις; ὁ βδελυσσόματος εὐ [474] εἰδωλα, ἱεροσυλεῖς; Καὶ γὰρ σφόδρα ἦν ἀπτορομυμῶν τῶν ἐν τοῖς εἰδωλαῖσι· ὁ ἀπτορομῶν χρημάτων διὰ τὸ βδελυρῶν· ἡ δὲ τῆς φιλοχρηματίας τυραννὴς, φησὶ, καὶ τούτον ὄρωφ ἔπαισι καταπαθῆσαι τὸν νόμον. Εἶτα τὸ πολὺ βαρύτερον ὑστερον ἐπάγει, λέγων· Ὅς ἐν νόμῳ κληγῆσαι, διὰ τῆς κωραδίας τοῦ νόμου τὸν θεὸν ἀτιμάζεις; ἄσο τίθειαι ἐγκλήματα, μᾶλλον δὲ θρία· τὸν εἰ ἀτιμάζουσι, καὶ εἰ δὲ ἴν' ἐτιμήθησαν, καὶ εἰ τὸν τιμήσαντα ἀτιμάζουσιν, ἅπερ ἦν ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης ὑπερβολή. Εἶτα ἴνα μὴ δόξη κατηγορεῖν ὀκνοῦν, τὸν προφήτην ἐπιγῆγων αὐτῶν κατηγορῶν, νῦν μὲν ἐν βραχεῖ καὶ συντόμως καὶ ὡς ἐν κεφαλαίῳ, ὑστερον δὲ καὶ κατὰ μέρος, καὶ νῦν μὲν τὸν Ἰσραὴλ, μετὰ δὲ ταῦτα τὸν Δαυὶδ, ἐπεὶ καὶ πλείονος ἐπαδελαιο τοῖς λέγῳ. Ὅτι γὰρ, φησὶν, οὐκ ἐγὼ ὑλοθερομῶς ὀμνῶ ταῦτα λέγω, ἀκουσῶν εἰ φησὶν ὁ Ἰσραὴλ, ἐπεὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Ἰδοὺ καὶ ἐτέρα ἐκλήκη κατηγορία πάλιν. Οὐ γὰρ μόνον αὐτοῖ, φησὶν, ὀβρίζουσι, ἀλλὰ καὶ ἐτέρους εἰς τοῦτο παρασκουάζουσι. Τί τούτων τῆς διδασκαλίας ὄφελος, ὅταν λαοῦς μὴ διδάσκηται; Ἄλλ' ἀνωτέρω μὲν τοῦτο εἶπα μόνον, ἐνταῦθα δὲ καὶ εἰς τὸ ἐναντίον περικέτρφεν. Οὐδὲ γὰρ μόνον λαοῦς, ἀλλ' οὐδὲ ἐτέρους διδάσκεται τὰ πρακτέα· καὶ τὸ πολλῶν γαλεπούτερον, ἐπεὶ οὐ μόνον οὐ διδάσκεται τὰ τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία διδάσκεται, βλασφημεῖ τὸν θεόν, ἅπερ ἐναντίον ἐστὶ τῷ νόμῳ.

Ἄλλ' ἡ περιτομὴ μέγα, φησὶν. Ὑμολογῶ κἀγὼ, ἀλλὰ τότε, ὅταν ἔχη τὴν ἐδοθον περιτομῆν. Καὶ σκόπει σύνοσιν, πῶς ἐκαίρω τὸν περὶ αὐτῆς εἰρηγῆς λόγον. Οὐ γὰρ εὐθέως ἀπ' αὐτῆς ἤρξατο, ἐπειδὴ πολλὴ ἦν αὐτῆς ἡ ὑπόληξις· ἀλλ' ἤνικα ἔδειξεν αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ μείζονος προσκεκορυάσεως, καὶ τῆς εἰς τὸν θεόν βλασφημίας αἰτίους, τότε λοιπὸν λαβὼν τὸν ἀκρωτήρη καταγνυμῆσαι αὐτῶν, καὶ γνυμῶσεως τῆς προσήλυται, εἰδοῖς τὸν περὶ τῆς περιτομῆς λόγον, βαρῶν, ἐπεὶ οὐδεὶς αὐτῆ ψηφισταὶ λοιπὸν, καὶ φησὶ· Περιτομὴ μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐάν νόμος κρωτοῖσσι. Καίτοι γε ἐν ἡν ἄλλως αὐτὴν ἐκαλεῖται, καὶ εἰπεῖν, Τί γὰρ ἐστὶν ἡ περιτομή; μὴ γὰρ κατορθωμᾶ ἐστὶ τοῦ ἔχοντος; μὴ γὰρ προαιρέσεως ἀγαθῆς ἐπίδειξις; Καὶ γὰρ ἐν ἀώρω γίνεται ἡλικία, καὶ οἱ ἐν τῇ ἔρημῳ δὲ πάντες ἔμεναν ἀπερίτμητοι χρόνον πολύν καὶ ἐτέρωθεν δὲ πολλαχῶθεν ἴσοι τις ἐν αὐτῶν οὐ σφόδρα ἀναγκαῖον ὄσαν. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἐντεῦθεν αὐτὴν ἐκαλεῖται, ἀλλ' ὅθεν μάλιστα ἐχρῆν, ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ. Ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῆς νίκης αὐτῆ, δεῖξαι ἐντεῦθεν αὐτὴν ὄσαν εὐκατα-

^α Αἱμ, εἰδῶς τοῖς.

honorabile erat, ut est nunc Christianismus : ab appellatione enim multa differentia tunc erat : quare et hinc orditur. Et vide quomodo illud debeat. Non enim dixit, Tu Judæus es, sed, *Cognominaris et gloriaris in Deo*, id est, quasi dilectus ab illo, et præ aliis hominibus honoratus. Hic autem mihi videtur illorum arrogantiam et vanam gloriam perstringere ; quod dono illo non ad salutem suam, sed ut in aliis insurgant, atque illos despiciant, abusi sint. *Est nostri voluntatem, et probas uilia*. Atqui hoc sine opere est vitium ; attamen prærogativa videbatur esse : ideoque accurate illud apponit. Non enim dixit, *Facis ; sed, Nosti et probas*, non aggredieris nec agis. 19. *Confidis te esse duces cæcorum*. Rursum hic non dicit illum duces esse cæcorum ; sed, *Confidis*, inquit, te venditis : multa enim erat Judæorum arrogantia. Ideo eadem fere verba usurpat, quæ illi sese jactitantes. Vide namque quid in Evangelio dicant : *In peccatis notus es totus, et tu doces nos* (Joan. 9. 34) ? et alium sapiebant adversus omnes. Id quod Paulus arguendo perseveravit, hos attollens, illos dejiciens, ut magis illos perstringeret, et graviorem proferret accusationem. Ideo progreditur hoc augens et amplificans diverse narrando. *Confidis enim te esse duces cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt*, 20. *eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ et veritatis in lege*. Non dixit iterum, In conscientia et in operibus, in recte facis ; sed, *In lege*. Et his dicitis, quod circa gentiles fecit, hic facit. Sicut enim illic ait : *In quo enim iudicas alium, te ipsum condennas* ; sic et hoc loco dicit : *Qui ergo doces alium, te ipsum non doces* ? Verum illic rigidius, hic mitius sermonem temperat. Non enim dicit : Atqui ideo majori es supplicio dignus, quia cum tot tibi sint concredita, nullo eorum ut par est uteris, sed per interrogationem agit, pudorem incutiens sic, et dicens : *Qui ergo doces alium, te ipsum non doces* ? Pende autem mihi etiam alitudo Pauli prudentiam : eas enim Judæorum prærogativas ponit, quæ non ex eorum studio, sed ex supremo dono erant, ostenditque non modo superfluas esse, ipsis negligentibus, sed etiam supplicii additamentum afferre. Non enim bonum opus eorum est, quod Judæi vocentur, neque quod legem accepterint, neque alia quæ numeravit, sed ex superna gratia erant. Ac principio quidem dixit, nihil juvare si lex audiatur, nisi opus addatur : *Non enim audientes legis, inquit, iusti sunt apud Deum* : nunc autem multo magis ostendit, non modo auditionem, sed etiam quod illa majus est, doctrinam, non posse docenti patrocinari, si non faciat illa quæ docet ; nec modo non patrocinabitur, sed etiam majorem atrahet ultionem. Recte autem illis dictionibus usus est : non enim dixit, *Acceptisti legem, sed, Requisicisti in lege*. Neque enim laboravit Judæus circumveando, ut quæreret ea quæ agenda erant ; sed facile habuit legem, quæ viam ostenderet ad virtutem. Etiam enim gentes naturæ ratiocinium habeant, unde illos superant, utpote qui sine auditione omnia faciunt ; attamen illic major fa-

cilitas erat. Quod si dicas, Non solum audio, sed etiam doceo ; illud quoque additamentum supplicii est. Quia ergo hæc in re alium sapiebant, hinc maxime illos ridiculos ostendit. Cum vero dicit, *Duces cæcorum, eruditorem insipientium, magistrum infantium*, illorum fastum exprimit : magnopere enim proselytis abutebantur, et hoc illos nomine vocabant.

2. Ideo Paulus vitæ illas quæ videbantur esse laudes eorum refert, sciens illas majoris accusationis esse causam. *Habentem formam scientiæ et veritatis in lege*. Ac si quis regiam imaginem habens, nihil in illa depingit ; si vero quibus illa concredita non est, sine prototypo accurate illam imitantur. Postquam enarravit prærogativas, quæ a Deo habebant, illorum vitia recenset, eadem ipsa in medium afferens, de quibus propheta accuebat : *Qui ergo doces alium, te ipsum non doces ; qui prædicas non furandum, juraris ; 22. qui dicitis non mæchandam, mæcharis ; qui abominaris idola, sacrelegium facis* ? Etiam valde prohibitum erat, ne quis res idolorum contingeret ob execrationem : et amata pecunie tyrannis, inquit, *banc quoque conculcare legem vobis persuasi*. Deinde quod gravius erat, demum intulit, dicens : 23. *Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras* ? Duo crimina posuit, imo potius tria, quod debonestat, quod per ea, quæ honorati sunt, quod se honorantem inhonoret : quod erat animi summe ingrati. Deinde ne videretur ex se accusare, prophetam accusatorem inducit ; nunc quidem paucis et summatis, deinde vero per partes : nunc Isaïam, postea Davidem, quando plures retulit confutationes. Quod enim non ego vobis exprobrans hæc proferam, inquit, audi quid dicat Isaïas : 24. *Nomen Dei propter vos blasphematur in gentibus* (Isai. 52. 5). Ecce aliam duplicem accusationem. Non solum enim ipsi, inquit, contumelia afficiunt, sed et alios ad id apparent. Quæ igitur doctrinæ utilitas, quando vos ipsos non docetis ? Verum hoc tantum sperius dixit, hic vero in contrarium vertit. Non solum enim non vos ipsos, sed uce alios docetis ea quæ agenda sunt : et quod longius est, non solum ea, quæ legis sunt, non docetis ; sed contraria docetis, blasphemare Deum, quod legi contrarium est.

Vera circumcisio, quæ. — At circumcisio, inquit, magna res est. Id fateor ; sed tunc, cum circumcisio intus habetur. Et vide prudentiam, quam opportune ejus mentionem intulit. Non enim statim ab illa orsus est, quoniam magna erat de illa opinio ; sed postquam ostendit illos a majore offendisse, et blasphemie in Deum causam esse : tunc demum auditorem habens jam illos damnantem, et illis a primatu exclusis, de circumcissione agit, confidens neminem fore qui illi suffragetur ; et ait : 25. *Circumcisio quidem predest, si legem observes*. Atqui poterat aliter illam ejicere, dicereque : Quid enim est circumcisio ? num opus bonum est ejus, qui illam habuerit ? num boni propositi argumentum ? Atqui in ætate sit immatura : et qui in deserto erant, multo tempore manserunt incircumcisi : atque aliunde mul-

tasque ex locis videre est, illam non fuisse valde necessariam. Attamen non ideo illam rejicit, sed unde maxime oportebat, ab Abrahamo. Nam hinc victoria celebrior est, si inde despicibilis videatur, unde ipsis venerabilis erat. Quamquam dicere poterat, prophetas Judæos vocare incircumcisos; verum non est hoc circumcisionis vitium, sed eorum, qui illa male utebantur. Id quod queritur est, ut ostendatur illam in optima vita nihil roboris habere: hoc autem ille deinceps probat. Et hic quidem patriarcham non adducit, sed alia ex parte prius illam dejiciens, postea illum observat, cum de fide verba facit, sic dicens: *Quomodo igitur imputata est fides Abraham? cum esset in circumcissione, an cum esset in præputio (Rom. 4. 10)?* Donec enim hæc adversus gentilem et præputiatum decernat, nihil horum vult dicere, ne valde onerosus sit: cum autem circumcisio adversus fidem pugnat, tunc contra illam accingitur. Interim adversus præputium pugna est: quapropter mitius loquitur, et ait: *Circumcisio quidem prodest, si legem observes; si autem prævaricator legis fueris, circumcisio tua in præputium versa est.* Duas enim hic ait circumcisiones et duo præputia, ut et duas leges. Est enim lex naturalis, et lex scripta; sed est etiam media inter duas, lex per opera. Et vide quomodo has tres leges ostendat, et in medium adducat. *Cum enim gentes, quæ legem non habent, inquit. Quam, quæso, legem? Scriptam. Naturaliter ea, quæ leges sunt faciunt.* Cujus? Ejus, quæ per opera. *Hi legem non habentes.* Quam? Scriptam. *Sibi ipsi sunt lex.* Quomodo? Naturali lege usi. *Qui ostendunt opus legis.* Cujus? Ejus, quæ per opera est. Lex literis scripta exterior est; hæc autem interior, quæ per naturam est; alia vero in actibus: et illam quidem literæ dicant, aliam natura, tertiam actus. Hæc autem tertia est opus, propter quam alia dux, naturalis et literalis. Quod si hæc non adsit, illarum nullus usus est, sed nocumentum maximæ. Et hoc ostendit, de naturali quidem dicens: *In quo enim judicas alium, teipsum condemnas;* de scripta vero, *Qui prædicat non furandum, furaris.* Sic et præputia duo: naturale unum, alterum ex opere: et circumcisio una in carne, altera a voluntate. Exempli causa, circumcisus quis est octavo die; hæc est carnalis circumcisio: exsequutus est quis legalia omnia; hæc est spiritalis circumcisio, quam maxime querit Paulus, imo et ipsa lex.

5. Vide igitur, ut verbo illam concedens, re illam sustulerit. Non enim dixit, Superflua est circumcisio, inutilis, infructuosa; sed quid? *Circumcisio enim utilis est, si legem serves.* Admisit interim illam dicens, confiteor, et non contradico bonam esse circumcisionem; sed quando? Cum legis observationem habet. *Si vero prævaricator legis fueris, circumcisio tua præputium facta est.* Non dixit, Non ultra prodest, ne videatur illam contumelia afflicere; sed ubi illa Judæum denudavit, tunc demum illam impedit: quod non jam est circumcisionis contumelia, sed ejus, qui ob ignaviam illam amisit. Sicut igitur viros in di-

gnitatibus constitutos, deinde in magnis scelcribus deprehensos, iudices prius ablato dignitatum honore, tunc supplicio tradunt: sic et Paulus fecit. Cum enim dixisset, *Si autem prævaricator legis fueris, addidit, Circumcisio tua præputium facta est; et cum incircumcisum ostendisset, illum sine metu demnat.* 26. *Cum igitur præputium justificationes legis servat, nonne præputium ejus in circumcissionem convertetur?* Vide quid faciat: non dicit, quod præputium circumcissionem vincat; hoc enim valde molestum auditoribus esset; sed quod præputium circumcisio factum sit. Ac deinde querit, quid sit circumcisio, quid præputium; et dicit circumcissionem esse opus bonum, et præputium rem malam: et cum prius in circumcissionem mutasset præputiatum bonis operibus instructum, et circumcisum corrupte viventem in præputium impulisset: sic victorian dat præputiato. Nec dicit tamen, Præputiato; sed ad ipsam rem transit, sic dicens: *Nonne præputium tuum in circumcissionem convertetur?* Non dicit, Imputabitur, sed, Convertetur, quod majorem emphasis habet: sicut nec superius dixit, Circumcisio tua præputium reputatur, sed *Facta est.* 27. *Et judicabit quod est ex natura præputium.* Vident illum duo nosse præputia, aliud ex natura, aliud ex voluntate? Hic vero illud, quod ex natura est, dicit, neque hic gradum sistit, sed addit: *Legem consummans, te qui per alteram et circumcissionem transgressor es legis?* Vide subtilissimam ejus prudentiam. Non dicit, præputium quod ex natura est, circumcissionem judicaturum esse; verum ubi victoria erat, eo præputium introducitur: ubi vero vincitur, non ultra circumcissionem victam esse dicit, sed circumcisum Judæum, cavens ne auditorem percellat. Nec dixit: Te qui legem habes et circumcissionem, sed adhuc mitius: *Te qui per litteram et circumcissionem transgressor es legis;* hoc est, et circumcissionem ulciscitur tale præputium; nam illa læsa est: et auxiliatur legi; incommodum enim passa est; splendidumque erigit tropæum. Victoria enim tunc splendida est, cum non a Judæo Judæus, sed a præputiato vincitur; ut cum ait: *Viri Ninivitarum surgent, et condemnabunt generationem hanc (Math. 12. 41).* Itaque non legem inhonorat; illam enim magnopere veneratur: sed eum, qui legem contumelia affliccit. Deinde postquam hæc clare probavit, fidenter definit quid sit Judæus; ostenditque non se Judæum nec circumcissionem, sed non Judæum et incircumcisum ejicere. Ac videtur quidem illam defendere, sed ejus existimationem solvit, a rei eventu calculum ferens. Ostendit enim non modo nullum esse discrimen inter Judæum et præputiatum; sed etiam superiorem esse præputiatum, si sibi attendat, eundemque vere esse Judæum: ideo ait: 28. *Non enim qui in manifesto, Judæus est, nec quæ manifesto in carne, est circumcisio.* Hic illos perstringit, utpote qui ad ostentationem omnia facerent. 29. *Sed qui in abscondito, Judæus est; et circumcisio cordis in spiritu, non litera.*

4. His excludit corporalia omnia. Nam circumcisio in manifesto erat, necnon sabbata, sacrificia, purga-

φρόνητον, ὅθεν αὐτοῖς αἰδέσιμος ἦν. Καίτοι γε ἠδύνατο λέγειν, ὅτι καὶ οἱ προφῆται ἀπεριτμήτους καλοῦσιν Ἰουδαίους· ἀλλ' οὕτω τοῦτο τῆς περιτομῆς ἔστιν ἐλάττωμα, ἄλλὰ τῶν κακῶς αὐτῆν μετιόντων. Τὸ δὲ ζητούμενον, διέβη δὲ καὶ ἐν ἀρίστῳ βίῳ οὐδεμίαν ἰσχύν ἔχει· τοῦτο δὲ κατασκευάζει λοιπόν. Καὶ ἐνταῦθα μὲν οὐ παράγει τὸν πατριάρχην, ἀλλὰ πρότερον ἐτέρωθεν αὐτῆν προκαταβαλὼν, ὑπερονεκείνων τρεῖς, ὅταν τὴν περὶ τῆς πίστεως ἑ εισαγάγῃ λόγον, οὕτω [475] λέγων· *Πῶς οὖν ἐλογίσθη ἡ πίστις τῷ Ἀβραάμ; ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ;* Ἔως μὲν γὰρ ἂν πρὸς τὸν ἔθνικόν αὐτῆ καὶ τὸν ἀκροβυστον ἀγωνίζηται, οὐδὲν βούλεται τοῦτων εἰπεῖν, ἵνα μὴ σφόδρα φορτικὸς ἦ· ὅταν δὲ πρὸς τὴν πίστιν ἀπομάχηται, τότε μαζίνους πρὸς αὐτὴν ἀποδίδεται. Μᾶλλον μένει πρὸς τὴν ἀκροβυστίαν ἢ λέγει· διὰ καὶ ὀφειλέτως προάγει τὸν λόγον, καὶ φησι· *Περιτομὴ μὲν γὰρ ὤφελει, ἐὰν πρῶσσης τὸν νόμον· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ἦς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονε.* Δύο γὰρ ἐνταῦθα ἀκροβυστίας καὶ δύο περιτομαὶ φησιν, ὥσπερ καὶ δύο νόμοι. Ἔστι γὰρ νόμος ὁ φυσικὸς, καὶ ἔστιν ὁ γραπτὸς· ἀλλὰ καὶ μέσο, τοῦτων ὁ διὰ τῶν ἔργων. Καὶ σώπει τοὺς τοὺς τρεῖς τοῦτους ἐκείνους, καὶ εἰς μέσον ἔχει. *Ὅταν γὰρ ἔσθῃ τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φησὶ. Ποῖον δὲ νόμον, εἰπέ μοι; Τὸν γραπτόν. Ὅφειτε τὰ τοῦ νόμου ποιῆ. Ποῖον; Τοῦ διὰ τῶν ἔργων. Ὅταν νόμον μὴ ἔχοντες, Ποῖον; Τὸν γραπτόν. Ἐαυτοῖς εἰσι νόμοι. Πῶς; Τῷ φυσικῷ κεκρημένω. Οἵτινες ἐνδελπνύνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου. Ποῖον; Τοῦ διὰ τῶν πράξεων. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔξω κεῖται ὁ διὰ τῶν γραμμάτων, οὗτος δὲ ἐνθὸς ὁ διὰ τῆς φύσεως, ὁ δὲ ἐν ταῖς πράξεσι· καὶ τὸν μὲν τὰ γράμματα ὑπαγορεύει, τὸν δὲ ἡ φύσις, τὸν δὲ αἱ πράξεις. Τοῦτο δὲ τοῦ τρίτου χρεῖα, εἶν' ἂν καὶ ἐκείνοι οἱ δύο, ὁ τε ἀπὸ τῆς φύσεως, ὁ τε ἀπὸ τῶν γραμμάτων· κἀν οὕτω; μὴ παρῆ, οὐδὲν ὀφείλοσιν ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ βλάβος μέγιστον. Καὶ τοῦτο δεικνύσιν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ μὲν λέγων· Ἐν ᾧ γὰρ κρήνης τὸν ἔσπερον, σεαυτὸν νικακρήνης· ἐπὶ δὲ τοῦ γραπτοῦ· Ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτειν. Οὕτω καὶ ἀκροβυστία δύο, μία μὲν ἡ φυσικὴ, δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ πράξεως· καὶ περιτομὴ μία μὲν ἡ ἐν τῇ σαρκί, δευτέρα δὲ ἡ ἀπὸ προαιρέσεως. Οἷόν τι λέγω· Περιετμήθη τις ὀκταήμερος· αὕτη σαρκική περιτομή. Ἐπαραξέ τις τὰ νόμιμα ἅπαντα· αὕτη διαβολικὴ περιτομή, ἣν μάλιστα ὁ Παῦλος ζητεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ ὁ νόμος.*

γ. Ὅρα τοῖνον πῶς συγχωρήσας αὐτῆν τῷ λόγῳ, καθέλε τῷ πράγματι. Οὐ γὰρ εἶπε, Περιετὸν ἡ περιτομή, ἀνόντην ἡ περιτομή, ἀρχητόν· ἀλλὰ τί; *Περιτομὴ μὲν γὰρ ὤφελει, ἐὰν νόμον πρῶσσης.* Κατεδέχεται αὐτῆν τῶς λέγων· Ὁμολογῶ, καὶ οὐκ ἀντιλέγω, τί καλῆ ἡ περιτομή· ἀλλὰ τίς; Ὅταν καὶ τῆν τοῦ νόμου φυλακὴν ἔχῃ. Ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ἦς, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν. Οὐκ εἶπεν· Οὐκ εἰς ὠφέλει· ἵνα μὴ δόξῃ αὐτῆν ὑβρίζειν· ἀλλὰ γυμνάσας αὐτῆς τὸν Ἰουδαῖον, τότε αὐτὴν βάλλει λοιπόν. Ὅπερ οὐκίτι τῆς περιτομῆς ἦν ἕθρος, ἀλλὰ τοῦ διὰ τῆς βουθυμίας αὐτῆν ἀπολέσαντος. Ὅπερ οὖν τοὺς ἐν ἀξιώμασιν ὄντας, εἴτα ἀδικωκόμενους ἐπὶ μεγίστους ἐγκλήμασιν, οἱ δικάζοντες ἀφελόμενοι τῆς τῶν ἀξιώματων τιμῆς, τότε κολάζουσιν· οὕτω καὶ Παῦλος ἐποίησεν. Εἰπόν γὰρ, Ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ἦς, ἐπήγαγον· Ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονε· καὶ διεξῆς ἀπεριτμήτων, καταβαλάς· λοιπὸν ἀφῶς. Ὅταν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ δικαιώματα

τοῦ νόμου φυλάτῃ, οὐχ [476] ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομὴν περιτραπήσεται· ὅρα τί ποιῶ· οὐ λέγει, ὅτι ἡ ἀκροβυστία τῆν περιτομὴν νικᾷ· τοῦτο γὰρ σφόδρα ἦν ἐπαχθὲς τοῖς τότε ἀκούουσιν· ἀλλ' ὅτι ἡ ἀκροβυστία περιτομῆ γέγονε. Καὶ ζητεῖ λοιπὸν τί ἐστὶ περιτομή, καὶ τί ἀκροβυστία· καὶ λέγει, ὅτι περιτομὴ πρᾶξις ἐστὶν ἀγαθῆ, καὶ ἡ ἀκροβυστία πρᾶξις πονηρὰ· καὶ πρότερον μεταστῆσας εἰς τὴν περιτομὴν τὸν ἀκροβυστον τὸν πρᾶξις ἔχοντα χρεστάς, καὶ τὸν ἔμπεριτομον τὸν ἐν διαφραζμένῳ βίῳ εἰς τὴν ἀκροβυστίαν ἐξωθῆσας, οὕτω τὴν νίκην δίδωσι τῷ ἀκροβυστῳ. Καὶ οὐ λέγει, Τῷ ἀκροβυστῷ, ἀλλ' ἐπὶ τὸ πρᾶγμα μέτεισιν οὕτω λέγων· Οὐχ ἡ ἀκροβυστία σου εἰς περιτομὴν μετατραπήσεται; Καὶ οὐκ εἶπε, Λογιωθήσεται, ἀλλὰ, *Τραπήσεται*, ὅπερ ἐμφαντικώτερον ἦν· ὥσπερ καὶ ἀνωτέρω οὐκ εἶπεν, Ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία λογίζεται, ἀλλὰ, *Γέγονε*. Καὶ κρῖνει ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία. Ὅρᾳ, δὲ οὐ οἶδεν ἀκροβυστίας, τὴν μὲν ἐκ φύσεως, τὴν δὲ ἐκ προαιρέσεως; Ἐνταῦθα μένει τὴν ἐκ φύσεως λέγει, ἀλλ' οὐχ ἴσταισι μέχρι τοῦτο, ἀλλ' ἐπάγει· *Τὸν νόμον τελοῦσά σε τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου;* Ὅρα τὴν λεποτάτην αὐτοῦ σῶνεις. Οὐκ εἶπεν, ὅτι ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία τὴν περιτομὴν κρῖνει, ἀλλὰ, ἐνθα μὲν ἡ νίκη ἦν, τὴν ἀκροβυστίαν εἰσάγει· ἐνθα δὲ ἡ ἦρτα ἦν, οὐκίτι τὴν περιτομὴν δεικνύσιν ἠρωκώμενην, ἀλλὰ τὸν αὐτῆν ἔχοντα Ἰουδαῖον, φειδόμενος διὰ τῶν βημάτων πληξῆς τὸν ἀκροατῆν. Καὶ οὐκ εἶπε, Σὲ τὸν νόμον ἔχοντα καὶ περιτομῆν, ἀλλ' εἰς ἡμετέρον, Σὲ τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου· τοῦτοστι, καὶ ἀμύνει τῇ περιτομῇ ἡ τοιαύτη ἀκροβυστία, ἡδύκται γὰρ· καὶ βοηθεῖ τῷ νόμῳ, ἐπηρέασται γὰρ· καὶ περιφανὲς ἴσταισι τρώσκειον. Ἡ γὰρ νίκη τότε ἐστὶ λαμπρὰ, ὅταν μὴ παρὰ Ἰουδαίῳ ὁ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ παρὰ ἀκροβύστου κρήνηται· ὥσπερ ὅταν λέγῃ· Ἄνδρες Νινευίται ἐγερθήσονται, καὶ κατακρήνηται τὴν γερεὰν ταύτην. Οὐκίτον οὐ τὸν νόμον ἀτιμάζει· σφόδρα αὐτὸν αἰδέται· ἀλλὰ τὸν εἰς τὸν νόμον ὑβρίζοντα. Εἶτα ὅτε κατεσκεύασα ταῦτα σαφῶς, θαρρῶν λοιπὸν ὀρίζεται τί ποτέ ἐστιν ὁ Ἰουδαῖος, καὶ δεικνύσιν, ὅτι οὐχ τὸν Ἰουδαῖον οὐδὲ τὴν περιτομὴν, ἀλλὰ τὸν οὐχ Ἰουδαῖον καὶ τὸν ἀπεριτμητόν ἐκβάλλει. Καὶ δοκεῖ μὲν ἀμύνειν αὐτῆ, καταλείπει δὲ αὐτῆς τὴν ὑπόληψιν, ἀπὸ τοῦ συμβαινοῦτος ἔχων τὰς ψήφους. Δεικνύσιν γὰρ οὐ μόνον οὐδὲν μέσον Ἰουδαῖον καὶ ἀκροβύστου, ἀλλὰ καὶ ἀνώτερον ὄντα τὸν ἀκροβύστου, ἐὰν ἐαυτῷ προσέχη, καὶ τοῦτο ὄντα ἀκριβῶς τὸν Ἰουδαῖον· διὰ φησι· *Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ, ἐν σαρκί, περιτομή.* Ἐνταῦθα αὐτοῖς πληγτεῖ, ὡς πρὸς ἐπιπέδω ἅπαντα πρᾶτοντας. *Αἰεὶ ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομῆς κηρίαὶ ἐν πνεύματι, οὐ γράμματα.*

δ. Τοῦτο δὲ εἰπόν, ἐξέβαλε τὰ σωματικὰ ἅπαντα. Καὶ γὰρ ἡ περιτομὴ ἐν τῷ φανερῷ, καὶ τὰ σέβαστα καὶ αἱ θυσίαι καὶ οἱ καθαρισμοί· [477] ἅπερ ἅπαντα δι' ἐνὸς ἠνέφατος ἰσθμοῦ εἶπον. Οὐ γὰρ ἐν τῷ φανερῷ Ἰουδαῖός ἐστιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τῆς περιτομῆς πολὺς ἦν ὁ λόγος, ὅπου γε καὶ τὸ Σάββατον αὐτῇ παρεύρηται, εἰκότως, καὶ πλείονα πρὸς αὐτῆν ἀπέτειλεν. Εἰπόν δὲ, Ἐν πνεύματι, προσδοκῶνται λοιπὸν τῆς τῆς Ἐκκλησίας πολιτείας, καὶ τὴν πίστιν εἰσάγει· καὶ γὰρ αὕτη ἐν καρδίᾳ καὶ πνεύματι τὸν ἔπανον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἔχει. Καὶ διὰ τί μὴ ἔδειξεν, ὅτι ὁ κατορθῶν

h Unus, μετατραπήσεται, et sic infra legitur. In edit. Epistoliarum Pauli habetur λογισθήσεται.

* Αἰεὶ, τὸν πᾶσι πιστεύων.

"Ἐλλήν Ἰουδαίου κατορθούντος οὐκ ἔστιν ἐλάττων, ἀλλ' ἔτι κατορθών· Ἐλλήν Ἰουδαίου παραβαίνοντος κρείττων ἔστιν; Ἴσ' ἀναμφίβολον ποιήσῃ τὴν νίκην. Τοῦτου γὰρ ὁμολογηθέντος, ἐξ ἀνάγκης ἡ περιτομὴ τῆς σαρκὸς ἐκβάλλεται, καὶ δεικνύεται, ὅτι πανταχοῦ βίου χρεῖα. Ὅταν γὰρ ὁ μὲν Ἐλλήν χωρὶς τούτων σάχηται, ὁ δὲ Ἰουδαῖος μετὰ τούτων κολάζηται, ἔσται ἐργὸν ὁ Ἰουδαῖος. Ἐλλήνα δὲ πάλιν οὐ τὸν εὐσεβολάττην, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἐνέρετον καὶ τῶν νομικῶν παρατηρήσεων ἀπληραγμένον φησί. *Τι οὖν τὸ κερύσσον τοῦ Ἰουδαίου;* Ἐπειθὲ πάντα ἐξέβαλε, τὴν ἀκρόασιν, τὴν διδασκαλίαν, τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουδαίου, τὴν περιτομὴν, τὰ ἅλλα πάντα, διὰ τοῦ λέγειν, ὅτι *Ὁ ἐν τῷ φωνερῷ Ἰουδαῖος οὐκ ἔσται, ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρητιῷ, ὁρῶ λοιπὸν ἀντιθεῖαι ἀνακούπτουσαν*· καὶ πρὸς αὐτὴν ἴσταται. Τίς δὲ ἔστιν ἡ ἀντιθεῖσι; Εἰ μὴδὲν, φησὶν, ὠφέλει ταῦτα, τίνας ἔνεκεν καὶ ἐκλήθη τὸ ἔθνος, καὶ περιτομὴ ἐδόθη; *Τι οὖν ποιεῖ, καὶ πῶς αὐτὴν λύει;* Δι' ὧν ἔλυσε καὶ τὰ ἀνωτέρω. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖ οὐ τὰ ἐγκώμια αὐτῶν εἶπεν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τὰς ἐνεργείας, οὐ τὰ αὐτῶν κατορθώματα· τὸ γὰρ Ἰουδαῖον ὀνομάζεσθαι, καὶ γινώσκοντα τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζοντα τὰ διαφέροντα, οὐκ αὐτὸν ἦν κατορθώμα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος· ὅπερ καὶ οὐσιβῶν αὐτοῖς ὁ προφήτης ἔλεγεν· *Οὐκ ἐποίησεν οὕτω παντὶ ἔθνει, καὶ τὰ κριματά αὐτοῦ οὐκ ἐδήλωσεν αὐτοῖς*· καὶ ὁ Μωϋσῆς πάλιν, *Ἐρωτήσατε, εἰ γένητε κατὰ τὸ ῥήμα τούτου, φησὶν, εἰ ἤκουσεν ἔθνος φωνῆν Θεοῦ ἰούτος ἐκ μέσου τοῦ πυρός, καὶ ἔζησε*· τούτου δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Ὅσπερ γὰρ, ὅτε ἔλεγε περὶ τῆς περιτομῆς, οὐκ εἶπεν, ὅτι *Ἡ δὲ περιτομὴ οὐδὲν ὠφέλει χωρὶς βίου, ἀλλὰ, Περιτομὴ ὠφέλει μετὰ βίου, τὸ αὐτὸ μὲν δὴλον, ἡμερώτερον δὲ· καὶ πάλιν, Ἐάν δὲ παραβῆτε τὸν νόμον ἡς, οὐκ εἶπεν, οὐδὲν ὠφέλη οὐδ' ἔμπροστος, ἀλλ', Ἡ περιτομὴ σου ἀκροβυστία γέγονε*· καὶ μετ' ἐκείνου δὲ πάλιν, *Κρινεῖ, φησὶν, ἡ ἀκροβυστία οὐχὶ τὴν περιτομὴν, ἀλλὰ ἔσθ' ἐν τῷ παραβάτῃ νόμῳ, τῶν μὲν νομίμων φειδόμενος, τοὺς δὲ ἀνθρώπους βάλων*· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Ἀντιθεῖς γὰρ ἐαυτῷ τούτο, καὶ εἶπεν, *Τι οὖν τὸ κερύσσον τοῦ Ἰουδαίου;* οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐδὲν, ἀλλὰ συνέδραμε τῷ λόγῳ, καὶ διὰ τῶν ἐξῆς πάλιν αὐτὸ ἀνεῖλε, καὶ ἔδειξε καὶ κολαζόμενος κατὰ ταύτης τῆς προεβρίας. Καὶ πῶς; Ἐγὼ λέγω, τὴν ἀντιθεῖσιν εἰς μέσον ἀγαγών. *Τι οὖν τὸ κερύσσον τοῦ Ἰουδαίου, φησὶν, ἡ τίς ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς; Πολὺ κατὰ πάντα τρόπον. Πρῶτον μὲν, τὴν ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Εἰδὼς, ὅπερ ἐβήτην εἰπών, οὐδ' αὖτε τὰ κατορθώματα αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τὰς ἐνεργείας ἀπαριθμῶντα; Τι δὲ ἔστιν, Ἐπιστεύθησαν;* Ὅτι αὐτοὶ ἐνεχειρίσθησαν τὸν νόμον, οὗ τοσούτου [478] ἀξίους εἶναι ἐνόμω, ὡς πιστεῦσαι χρησίμους αὐτοῖς ἀνωθεν κατενεχθέντας. Καὶ οὕτω μὲν, ὅτι τινὲς τῶν, Ἐπιστεύθησαν, οὐκ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων λέγουσιν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν λογίων, τούτεστιν, ὅτι ἐπιστεύθη ὁ νόμος; ἀλλὰ τὸ ἐξῆς οὐκ ἀφῆκεν τούτου νομίμεσθαι. Πρῶτον μὲν γὰρ κατηγοροῦν αὐτῶν ταῦτα λέγει, καὶ δευτέρως πολλῆς μὲν ἀνωθεν ἀπολαύσαντας ἐνεργείας, πολλῆς δὲ ἐπιεικόμενους ἀγνωμοσύνην. Ἐπειτα δὲ καὶ τὰ ἐξῆς τοῦτο δηλοῖ· ἐπιγάγε γὰρ· *Τι γὰρ, εἰ ἠπιστοῦσαν ἔτινες;* Εἰ δὲ ἠπιστοῦσαν, πῶς, τίνας φασιν, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια; *Τι οὖν φησιν;* Ὅτι ὁ Θεὸς αὐτοῖς ταῦτα ἐπιστεῦσεν. οὐχ ὅτι αὐτοὶ τοὺς λόγους ἐπίστευσαν· ἐπὶ πῶς ἔχει λόγον τὸ ἐξῆς; καὶ γὰρ ἐπιγάγε· *Τι γὰρ, εἰ ἠπιστοῦσαν ἔτινες;* Καὶ τὸ μετὰ τούτο δὲ τὸ αὐτὸ δηλοῖ· προσέβηκεν γὰρ πάλιν

λέγων· *Μὴ γὰρ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσει;* *Μὴ γένοιτο.* Τούτου τίνων, ὁ ἐπιστεύθησαν, τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεὰν ἀνακρούεται. Σὺ δὲ μοι σκόπει καὶ ἐνταῦθα σίτευσι. Τὴν γὰρ κατηγοροῦν αὐτῶν ὁ παρ' ἑαυτοῦ πάλιν εἰσάγει, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀντιθέσεως ὠσαυτὲ ἔλεγεν· Ἄλλ' ἴσως ἔρει; Καὶ τί τὸ θελοῦς τῆς περιτομῆς ταύτης; οὐ γὰρ ἐχρήσαντο αὐτῆ εἰς ἔθνος· ἐπιστεύθησαν γὰρ τὸν νόμον, καὶ ἠπίστησαν. Καὶ εἰως οὐ σφοδρὸς ἔστι κατηγορός, ἀλλ' ὡς τὸν Θεὸν ἀπαλλάττων ἐγκλημάτων, οὕτω περιτρέπει εἰς αὐτοῦ τὴν κατηγορίαν ἀπασαν. *Τι γὰρ ἐγκλίεις, φησὶν, ὅτι ἠπίστησαν;* καὶ τί τούτο πρὸς τὸν Θεόν; μὴ γὰρ τὴν εὐεργεσίαν αὐτοῦ ἀνατρέπει τῶν εὐεργετηθέντων ἡ ἀγνωμοσύνη; ἢ τὴν τιμὴν ποιεῖ μὴ εἶναι τιμῆν; Τούτο γὰρ ἔστι τὸ, *Μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ Θεοῦ καταργήσει;* *Μὴ γένοιτο.* Ὡς δὲ ἐλεγε τις· Ἐγὼ τὸν δεῖνα ἐτίμησα· εἰ δὲ μὴ προσήκατο τὴν τιμὴν ἐκείνος, τούτο ἐμοὶ κατηγοροῦν οὐ φέρει, οὐδὲ λυμάνεται μὴ τὴν φιλανθρωπίαν, ἀλλ' ἐκείνου δεικνύει τὴν ἀνοήθειαν. Ὁ δὲ Παῦλος οὐ τοῦτο μόνον λέγει, ἀλλὰ καὶ τὸ πολλὸν πλέον· ὅτι οὐ μόνον οὐ προστριβεταί ἐγκλημα τῷ Θεῷ ἡ ἀπιστία ἐκείνων, ἀλλὰ καὶ μελιχρὸν δεικνύει αὐτοῦ τὴν τιμὴν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, ἔταν καὶ τὸν μελλόντα αὐτὸν ἀτιμάζειν φαίνεται πῶς μὲν.

ε'. Εἶδες τιμὰς αὐτοῖς ἐποίησεν ὑπευθύνους ἐγκλημάτων, ἀφ' ὧν ἐκαλωπῆσθον; εἴπερ ὁ μὲν Θεὸς τοσαύτην ἀπὸ αὐτοῦ ἐχρησάτο τῇ τιμῇ, ὡς μηδὲ τὸ μελλόν προορῶν ἀποσχεσθῆαι τῆς περὶ αὐτοῦ εὐνοίας; αὐτοὶ δὲ τὸν τιμήσαντα, δι' ὧν ἐτιμήθησαν, ἔβρισαν. Ἔτα ἐπειθὲ εἶπε, *Τι γὰρ, εἰ ἠπιστοῦσαν ἔτινες;* φαίνονται δὲ πάντες ἠπιστικότητες· ἵνα μὴ πάλιν κατὰ τὴν ἱστορίαν λέγων, δόξῃ σφοδρὸς αἰτίαν εἶναι κατηγορός, ὡς ἔλεγε, ἐν τῇδε λογισμῶ καὶ συλλογισμοῦ τίθῃσι τὸ ἐπὶ τῆς ἀληθείας γεγεννημένον, οὕτω λέγων· *Γενέσθω δὲ ὁ Θεὸς ἀληθῆς, πᾶς δὲ ἀθρωπος ψεύστης.* Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἔστιν· Οὐ λέγω, φησὶν, ὅτι τινὲς ἠπίστησαν, ἀλλ' εἰ βούλει, τίθει πάντας ἠπιστηκῆναι· τὸ ἀληθὲς γεγεννημένον κατὰ συνδρομὴν συγχωρῶν, ἵνα ἀναπαύξῃ εἶναι δόξῃ καὶ ἀνυπόποτος. Καὶ γὰρ οὕτω μᾶλλον δικαιοῦται, φησὶν, ὁ Θεός. *Τι ἔστι, [479] Δικαιοῦται;* Εἰ κρισις γένοιτο καὶ ἐξέτασις τῶν ὑπηρημένων τοῦ Ἰουδαίου παρ' αὐτοῦ, καὶ τῶν παρ' αὐτῶν εἰ; αὐτὸν γεγεννημένον, τὰ νικητήρια ἔσται παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ πάντα. Καὶ δεῖξαι τοῦτο σαφῶς ἐκ τῶν ἐμπροσθεν εἰρημένων, τότε καὶ τὸν προφήτην εἰσάγει τοῦτοσι φημιζόμενον καὶ λέγοντα· *Ὅσας ἐκ δικαιοῦς ἐν τοῖς λόγοις ἐπὶ καὶ νικήσῃ ἐν τῷ κρησθεσθῆαι σε. Αὐτὸς μὲν γὰρ τὰ παρ' αὐτοῦ πάντα ἐποίησεν, ἐκείνοι δὲ οὐδὲ οὐδὲ οὕτως ἐγένοντο βελτίους. Ἔτα ἐκ τούτων πάλιν ἀντιθεῖσιν ἑτέραν ἀνακούπτουσαν εἰς μέσον ἄγει, καὶ φησὶν· *Εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν Θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησι, τί ἐροῦμεν; μὴ ἀδικος ὁ Θεὸς ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργὴν;* κατὰ ἀνθρώπων λέγω. *Μὴ γένοιτο.* Ἀποκὸν ἀτόπη λύει λοιπὸν. Ἐπειθὲ δὲ τοῦτο ἀσαφές, ἀναγκαῖον αὐτὸ σαφέτερον εἶπεν. *Τι οὖν ἔστιν, ὁ φησὶν;* Ἐτίμησε τοῦ Ἰουδαίου ὁ Θεός, ἔβρισαν αὐτὸν ἐκείνοι. Τούτου αὐτὸν ποιεῖ νικῆσαι, καὶ πολλῶν αὐτοῦ δεικνύει τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτι καὶ τοιοῦτος ὄντας ἐτίμησεν. Οὐκ οὖν ἐπειθὲ, ὅτι ἔβρισαν, φησὶν, ἡμεῖς καὶ ἠρήκισαμεν, διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ἐνίκησε καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ λαμπρὰ ἐφάνη, τίνας ἔνεκεν κολάζομαι, φησὶ, αἰτίος αὐτῷ τοῦ νικῆσαι γενόμενος*

• ΑΙ., τὴν ἀναρωτία.

tiões; quæ omnia uno verbo subindicavit: *Non enim qui in manifesto, Judæus est.* Verum quia circumcisiōnis magna ratio erat, quandoquidem ipsi sabbatum cedebat, jure pluribus circa illam extenditur. Cum dicit autem, *In spiritu*, viam præparat deinceps ad Ecclesiæ institutum, et fidem inducit: etenim illa in corde et spiritu laudem a Deo habet. Et cur non ostendit bene agentem gentilem bene agente Judæo non esse inferiorē; sed bene agentem gentilem transgressore Judæo esse meliorem? Ut indubitatam redderet victoriam. Hoc enim cum in confesso est, circumcisiō carnis necessario excluditur, et ostenditur ubique esse bona vita opus. Cum enim gentilis sine his salvis sit, et Judæus cum his puniatur, cessat Judæismus. Gentilem vero dicit non idololatram, sed pium et virtute præditum, a legalibus observationibus liberum. (Cap. 3.) 1. *Quid ergo amplius Judæo est?* Quia omnia exclusit, conciones, doctrinam, nomen Judæi, circumcisiōnem et cætera omnia, cum dixit, *Qui in manifesto, Judæus non est, sed qui in abscondito*; videt deinceps objectionem exurgentem, et adversus illam stat. Quænam illa objectio? Si hæc nihil jurant, cur vocata gens fuit, cur circumcisiō data? Quid ergo facit? et quomodo illam solvit? Ut superiora solvit. Sicut enim illic non illorum laudes prædicavit, sed Dei beneficia, non illorum recte facta; nam quod Judæi vocarentur, quod voluntatem Dei nossent, quod examina-rent utilia, non illorum, sed Dei gratiæ opes erat: quod illis exprobrans propheta dicebat: *Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis* (Psal. 147. 9); et Moyses rursum, *Interrogatio*, inquit, *si fuit secundum verbum hoc, si audivit gens vocem Dei viventiæ ex medio ignis, et vixit* (Deut. 5. 26): hoc ipsum hic quoque facit. Sicut enim cum de circumcisiōne loqueretur, non dixit, Hæc circumcisiō sine bona vita nihil prodest; sed, Circumcisiō cum bona vita prodest, id ipsum significans, sed mitius; ac rursum, *Si autem prævaricator legis fueris*, non addidit, Nihil proficis tu, qui circumcisius es; sed *Circumcisiō tua præputium facta est*; et post illud rursus, *Judicabit*, inquit, *præputium non circumcisiōnem, sed te prævaricatorem legis*, legalibus parcens, et homines feriens: ita et hic facit. Cum enim hoc objecisset sibi, et dixisset, *Quid amplius habet Judæus?* non dixit, Nihil, sed id sermone innuit, et per sequentia hoc ipsum sustulit, ostenditque illos ob hujusmodi prærogativam plexos fuisse. Et quomodo? Ego dicam, ipsa objectione in medium adducta. *Quid enim amplius Judæo est, nisi quæ utilitas circumcisiōnis? 2. Multum per omnem modum. Primo quia concredita sunt illis eloquia Dei.* Vident, ut jam dixi, illum nusquam eorum recte facta, sed Dei beneficia enumerare? Quid sibi vult illud, *Concredita sunt*? Quia illis tradita est lex, quod tantum illos fecerit Deus, ut superna illis oracula concrederet. Et scio quosdam, illud, *Concredita sunt*, non de Judæis, sed de eloquiis dictum putare; hoc est, quia commissæ est lex: sed quod sequitur non permittit, ut sic intelligatur. Primo enim, accusans illos hoc dicit, et ostendens illos multa a Deo bene-

ficia accepisse, sed ingratum valde animum exhibuisse. Deinde sequentia quoque illud indicant; nam subjungit, 3. *Quid enim, si quidam non crediderunt?* Si non crediderunt, quo pacto, dicunt quidam, ipsi concredita sunt eloquia? Quid ergo ait? Quod Deus ipsis illa crediderit: non quod ipsi verbis crediderint: nam quomodo staret id quod sequitur? *Quid, si quidam non crediderunt?* Hoc etiam ex sequentibus declaratur; adjicit enim: *Numquid incredulitas eorum iram Dei evacuabit? Absit.* Hoc igitur ipsum, quod illis concredita sunt, Christi donum prædicat. Tu vero mihi etiam hic Pauli prudentiam perpende. Accusationem enim illorum rursus non a seipso inducit, sed quasi ex objectione: ac si diceret: At fortasse dices: Ecce quæ utilitas circumcisiōnis hujus? neque enim illa, ut par erat, usi sunt: concredita illis lex est, et non crediderunt. Atque interim non vehemens accusator est, sed quasi Deum a criminatione vindicans, totam illam in ipsos convertit. Cur accusas, inquit, quod non crediderint? et quid hoc ad Deum? num ejus beneficentiam subvertit illorum qui beneficia acceperunt ingratus animus? aut facit, ut honor non sit honor? Id enim indicat illud: *Numquid incredulitas eorum fidem Dei evacuabit? Absit.* Ac si quis diceret: Ego illum talem honore affeci; si vero honorem ille non admisit, hinc accusandus non sum; neque id benignitatem meam lædit, sed illius stupiditatem arguit. Paulus vero non hoc solum dicit, sed longe amplius, quod non modo criminationem Deo non inferat incredulitas eorum, sed majorem ostendat ejus honorem et benignitatem, cum eum qui se inhonoraturus est honore afficit.

5. Vidi-tin' quomodo illos criminibus obnoxios effecerit ex iis, de quibus gloriabantur? siquidem Deus tantum illis intulit honorem, ut etsi futura prævidens, a benevolentia sua non desisteret: illi vero se honore afficientem, per ipsum illatum honorem contumelia affecerunt. Deinde quia dixit, *Quid ergo, si quidam non crediderunt?* et omnes non credidisse videntur; ne secundum historiam loquens, vehemens illorum accusator tanquam inimicus esse videatur, modo ratiocinii et syllogismi ponit id quod in rei veritate factum est, his verbis: 4. *Sit autem Deus verax, omnis autem homo mendax.* Id est: Non dico, quod quidam non crediderint, sed si vis, pone omnes fuisse incredulos, quod vix factum fuerat concedens, ut nec molestus nec suspectus esse videretur. Nam sic, inquit, magis justificatur Deus. Quid est, Justificatur? Si judicium statuatur et examen eorum, quæ ipse Judæis contulit et quæ Judæi ipsi retulerunt, victoria penes Deum erit, et in omnibus iustus ille apparebit. Ac cum id clare ostendisset ex iis, quæ prius dicta sunt, tunc prophetam attulit his suffragantem et dicentem: *Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris* (Psal. 50. 3). Ipse enim omnia sua fecit: illi vero neque sic meliorem evasere. Deinde objectionem aliam hinc exurgentem in medium adducit, et ait: 5. *Si autem iniquitas nostra*

justitiam Dei commendat, quid dicemus? numquid iniquus est Deus qui infert iram? (secundum hominem dico.)
Absit. Absurdum per absurdum demum solvit. Quia vero hoc obscurum est, necesse est clarius exponere. Hoc est autem id quod dicit: Judæos Deus honoravit: illi ipsi contumelias affecerunt. Hoc illi victoriam parat, et magnam ejus benignitatem demonstrat, quod tales cum essent honoraverit. Igitur quandoquidem ait, quia nos contumelias et injurias ipsi intulimus, ideo Deus vicit, et justitia ejus splendida fuit: cur, inquit, punior, qui per contumeliam ipsi victoriæ causa fui? Quomodo igitur solvit illud? Alia rursum, ut dixi, absurditate. Si enim tu, inquit, victoriæ causa fuisti, et postea puniris, injustum illud est: si autem ille non injustus est, et tamen puniris, jam non illi victoriæ causa fuisti. Et vide pietatem apostolicam. Cum enim dixisset, *Num iniquus est Deus qui infert iram?* adiecit, *Secundum hominem loquor.* Ac si quis, ait, secundum humanam rationem disereret: justum quippe Dei judicium ea, quæ nobis justa esse videntur, longe superat, et alias quasdam arcanasque rationes habet. Deinde quia illud obscurum erat, secundo id ipsum dicit: *7. Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius, quid adhuc et ego tamquam peccator judicor?* Si enim Deus, inquit, benignus, justus et bonus visus est ob id ipsum, quod tu non obtemperasti, non modo debes non puniri, sed etiam mercede donari. Si autem hoc sit, illud absurdum sequetur, quod a multis circumfertur; ex malis nempe bona fieri, et mala causas esse bonorum. Ex duobus autem alterum necessario consequetur, aut eum, si punit, injustum videri; si vero non punit, ex malis nostris victoriam obtinuisse: quod utrumque supra modum absurdum est. Id quod et ipse declarans, hujusmodi dogmatum patres induxit Græcos, satis esse putans ad dictorum confutationem personarum hæc dicentium qualitatem. Tunc enim illi vobis illudentes dicebant: *Faciamus mala, ut veniant bona.* Ideoque clare illud posuit, ita dicens: *8. Et non, sicut blasphemantur, et sicut aiunt quidam nos dicere, Faciamus mala, ut veniant bona: quorum damnatio justa est.* Quia enim dicebat Paulus: *Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia (Rom. 5. 20),* traducentes illum, et ad alium sensum dicta detorquentes, dicebant, oportere militiam sectari, ut fruamur bonis. Paulus vero non ita loquebatur: illud autem corrigens dicebat: *Quid ergo? perseverabimus in peccato, ut gratia abundet? Absit (Rom. 6. 1. 2).* Nam de præteritis temporibus divi, non ut hæc meditemur et exerceamus. Ab hac igitur amovens suspitione, dixit illud impossibile esse. *Qui enim, inquit, mortui sumus peccato, quomodo adhuc in eo vivemus?*
 6. In gentiles ergo facit invecus ait: illorum quippe vita admodum corrupta erat: Indæorum vero, etsi vita neglecta videretur, at illis tegmina erant magna, lox et circumcisio, et quod Deus cum illis versatus et colloquutus esset, quodque omnium essent doctores. Ideo illis hæc velamenta abstulit, et alios magis ea de causa plecti demonstravit, qua in re hic

sermone conclusit. Nam si talibus patris, inquit non puniuntur, necesse est, ut blasphemum illud dictum circumferatur: *Faciamus mala, ut veniant bona.* Si autem illud impium est, et si qui illud dicunt et nas dabant (id enim declaravit his verbis, *Quo damnatio justa est*); palam est illos puniri. Nisi qui hoc dicunt supplicio digni sunt, multo magis qui faciunt: si autem supplicio digni, utique qui peccaverint. Neque enim homo est qui punit, quis de calculi veritate dubitet; sed Deus, qui omni juste facit. Si vero juste puniuntur, injuste illi si memorata dicebant, nos traducentes: omnia et Deus faciebat et facit, ut vitæ institutum nostrum elucescat et undique rectum sit. Ne itaque igitur sinus; ita enim gentiles poterimus ab errore recte vere. Nam si verbis philosophemur, et operibus tunc piter agamus, quibus oculis ipsos respiciemus? ore de dogmatibus disputabimus? Dicet enim singulorum nostrum: Qui ut minimum quidem opus bonum cisti, quomodo audes de majori erudire? qui non didicisti avaritiam esse malum, quomodo de celebus philosopharis? At malum esse nosti? Ergo non crimum est, quia gnarus peccas. Ecquid gentilemco? Neque enim leges nostræ sinunt nos frui i dicendi libertate, quando vita nostra corrupta est. Nam ait: *Peccatori autem dicit Deus: Quare tu erras justitias meas (Psal. 49. 16)?* Judæi abducti si aliquando captivi, et instantibus rogantibusque Persu illa divina cantica canentibus, dicebant: *Quomocantabimus canticum Domini in terra aliena (Psal. 134)?* Quod si in barbarorum terra non licebat eloqui Domini canere, quanto minus licebat animæ barbaræ animæ enim est immisericors anima. Si enim captus et servos hominum in aliena terra lex in silentio sedere jussit; multo magis servos peccati, et in aliena vitæ instituto versantes, os claudere par est. Atque organa tunc illi habebant: nam *In salicibus in medio ejus, inquit, suspendimus organa nostra (Psal. 132).* sed neque ita licebat. Igitur neque nobis, etsi os habeamus et linguam, quæ sunt organa verbi licet cum fiducia loqui, quomodo peccato, barbarum omnium sæviorum, servimus.

Avarus est idololatra.—Dic enim mihi, quid genti dices, dum rapinæ deditus es et avaritiæ? Absce ab idololatria, Deum agnosce, ne argentum et aurum queras? Annon ille ridebit dicetque: Hæc tibi pridicito? neque enim par res est gentilem esse idololatram, et Christianum idem ipsum scelus admittit. Quomodo enim poterimus alios ab idololatria abducere, dum nos ab illa non resiliimus? nos enim nobis propinquoires quam proximo sumus. Si enim nobis ipsis non persuadearis, quomodo aliis persuadebimus? Si enim is, qui domui suæ non bene præest neque Ecclesiæ curam habebit; quomodo ille, qui ne animæ suæ præest, alios emendare poterit? Ne mihi dixeris, te non aureum idolum adorare: sed hoc mihi probato, te non illa facere, quæ aurum quidem. Nam diversi sunt idololatriæ modi: et alius quidem perstat mammonam esse dominum, alius vestrem esse

ἔ' ἂν ὄβρισα; Πῶς οὖν αὐτὸ λέγει; 'Ἐτέρω, ἔπερ
 ἔρη, ἀτόπω πάλιν. Εἰ γὰρ ἀλυσί, φησί, σὺ τῆς
 νίκης ἐγένου, καὶ μετὰ ταῦτα κολάζῃ, ἀδικία τὸ γενό-
 μενον· εἰ δὲ οὐκ ἄδικος, κολάζῃ δὲ, οὐκ εἶται αἰτίας
 αὐτῶν τῆς νίκης γέγονας. Καὶ ὅρα τὴν εὐλάβειαν τὴν
 ἀποτακτικὴν. Εἰπὼν γάρ, *Μὴ ἀδικος ὁ Θεός* ὁ ἐπι-
 κρίνων τὴν ὀργὴν; ἐπιγάγει, *Κατὰ ἄνθρωπον λέ-
 γω*. Ἄν τις, φησί, κατὰ ἄνθρωπον διαλεχθεὶς
 λογισμῶν πάλιν γάρ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν δοκοῦντα εἶναι
 δικαία ὑπερβαίνει τοῦ Θεοῦ ἢ δικαιοκρασία, καὶ ἔχει
 τινὰ καὶ ἑτέρους ἀπορήτους λόγους. Εἶτα ἐπειδὴ
 ἀπαρξί, ἢν, καὶ ἐκ δευτέρου τὸ αὐτὸ λέγει πάλιν·
*Εἰ γὰρ ἡ ἀδικία τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ψεύδει
 ἐπερίσσειεν εἰς τὴν δόξαν*. Ἐπεὶ γάρ, τί ἐστὶ κατὰ
 τὸ ἀμαρτωλὸς κρινοίμην; Εἰ ἀπὸ θεός, φησί, φιλό-
 ἄνθρωπος καὶ δικαίος ἐφάνη καὶ ἀγαθός, εἰς ὃν σὺ
 παρῶκος, οὐ μόνον οὐκ οφείλεις κολάζεσθαι, ἀλλὰ
 καὶ εὐεργετοῦσθαι. Εἰ δὲ τοῦτο, εὐεργετοῦσαι τὸ ἀτο-
 πον ἐκείνο, καὶ παρὰ πολλῶν περιφερόμενον, τὸ ἐκ
 τῶν κακῶν εἶναι τὰ καλὰ, καὶ αἷτα τῶν καλῶν τὰ
 κακὰ· καὶ ἀνάγκη δὲ δοῦν ἑστέρον, ἢ κολάζοντα
 δοῦνον φαίνεσθαι, ἢ μὴ κολάζοντα ἀπὸ τῶν
 ἡμετέρων κακῶν ἔχειν τὰ νικητήρια· ἄπερ ἀμφό-
 τερ μαθ' ὑπερβολῆς ἄτοπα. Ὅτι περ ἐκείνους καὶ
 αὐτοὺς, τοὺς πατέρας τῶν τοιοῦτων ἐπισηγάγει δο-
 γμάτων Ἑλλήνας, ἀρκεῖν ἠγγόμενος εἰς κατηγορίαν
 τῶν ἐιρημίων, τὴν ποιότητα τῶν προσώπων τῶν
 ταῦτα λεγόντων. Τότε γὰρ ἡμᾶς κωμωδοῦντες ἔλεγον,
 οὐ Ποιήσωμεν τὰ κακὰ, *Ἴνα ἔλλῃ τὸ ἀγαθόν*· διὰ καὶ
 εἰδικίαν αὐτὸ σαφὲς οὕτω λέγων· *Εἰ μὴ καθὼς
 βλασφημοῦμεθα, καὶ καθὼς φασὶ ἐνεκεν ἡμᾶς λέ-
 γειν, οὐ Ποιήσωμεν τὰ κακὰ, Ἴνα ἔλλῃ τὸ ἀγαθόν·
 ὥρ τὸ κρίμα ἐνδικόν ἐστιν*. [480] Ἐπειδὴ γὰρ ἔλε-
 γον ὁ Παῦλος, Ὅπου ἐκπέδισεν ἡ ἀμαρτία, ὑπερ-
 ἐπερίσσειεν ἡ χάρις, κωμωδοῦντες αὐτὸν καὶ
 ἑτέρη γνώμῃ διατρέφοντες τὸ ἐιρημένον ἔλεγον,
 οὐ δὲ κακίας ἔγεσθαι, ἵνα ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν.
 Ὁ δὲ Παῦλος οὐχ οὕτως ἔλεγεν· ἐπιρροῦμενος τοῦ
 αἰῶτος, φησί· *Τι οὖν; ἐκμενοῦμεν τῇ ἀμαρτίᾳ, ἵνα
 ἡ χάρις πλεονῆσθῃ; Μὴ γένοιτο*. Ἵνα γὰρ τῶν
 παρελθόντων, φησί, εἴρηκα γρόνων, οὐχ ἵνα μελέτη
 οὕτω· ποιώμεθα. Ταύτης τοῦ ἀπάγων τῆς ὑπο-
 νίας, ἔφη, σεν αὐτὸ καὶ ἀδύνατον εἶναι λοιπόν. *Ὅστις
 γὰρ, φησί, ἀπεθάνομεν τῇ ἀμαρτίᾳ, πῶς ἐτι
 ἴσμεν ἐν αὐτῇ;*

Γ'. Τῶν μὲν οὖν Ἑλλήνων εὐκόλως κατέβραμεν· ὁ
 γὰρ βίος αὐτῶν σφόδρα διεφθάρτο· τῶν δὲ Ἰουδαίων εἰ
 καὶ ὁ βίος ἔδοκει παρημεληθῆσθαι, ἀλλ' ἦν προκαλύ-
 ματα τοῦτον μεγάλη, νόμος καὶ περιτομή, καὶ τὸ
 τὸν Θεὸν αὐτοὺς ὠμιλεῖν, καὶ τὸ πάντων εἶναι
 δευλακίλους. Διὰ τοῦτο καὶ τοῦτον αὐτοὺς ἐγγύμως, καὶ
 μᾶλλον ἔδειξεν ἐκ τούτων κολαζόμενος, εἰς ὃ
 καὶ ἐνταῦθα τὸν λόγον συνέλειπεν. Εἰ γὰρ μὴ κολά-
 ζονται, φησί, ταῦτα ποιούσας, ἀνάγκη τὸν βλά-
 σφημον ἐκείνον περιφέρειναι λόγον, τὸ, *Ποιήσω-
 μεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλλῃ τὸ ἀγαθόν*. Εἰ δὲ τοῦτο ἀσε-
 βῆς, καὶ οἱ λέγοντες αὐτὸ δεικνύουσιν (τοῦτο γὰρ
 ἔδηλωσεν εἰπὼν, Ὅν τὸ κρίμα ἐνδικόν ἐστιν), εὐ-
 ἠλον ὅτι κολάζονται. Εἰ γὰρ οἱ λέγοντες, αἰσθη-
 ῶσι, πολλῶ μᾶλλον οἱ πράσσοντες· εἰ δὲ ἄξιοι τι-
 μωρίας, ὡς ἡμαρτητοὺς ἄξιοι. Οὐ γὰρ ἀνθρώπος
 ἔστιν ὁ κολάζων, ἵνα καὶ τῆς ὑποτέσεως τὴν ψῆφον,
 ἀλλ' ὁ Θεός ὁ δικαίως πάντα ποιεῖν. Εἰ δὲ δικαίως
 τιμωροῦνται, ἀδικῶς ἐκεῖνα ἔλεγον, ἄπερ ἔλεγον οἱ
 κωμωδοῦντες ἡμᾶς· πάντα γὰρ ὁ Θεός ἐπραξε καὶ

πράττει, ὥστε τὴν πολιτείαν ἡμῶν διαλάμπειν καὶ
 ὀρθοῦσθαι πάντοθεν. Μὴ τοίνυν βαρβυόμεν· ὡς
 γὰρ καὶ τοὺς Ἑλλήνας ὁμοιοῦσαι δυνησόμεθα τῆς
 πλάνης. Ὅταν δὲ ἐν μὲν ῥήμασι φιλοσοφῶμεν, ἐν
 δὲ ἔργοις ἀσχημονώμεν, ποιοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοὺς
 ἐξόμεθα; ποιοῖς στόμασι διαλεχόμεθα περὶ δογμα-
 των; Ἐρεῖ γὰρ πρὸς ἕκαστον ἡμῶν· Ὁ τὸ ἔλαττον
 μὴ κατορθώσῃς, πῶς ἄξιοις περὶ τοῦ μελλόντος διδά-
 σκειν; ὁ μὲν πᾶσα μαθόντων καὶ πλεονεχία κακῶν, πῶς
 περὶ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πραγμάτων φιλοσοφεῖς;
 Ἄλλ' οἶδας, οὐ κακῶν; Οὐκ οὖν μεζόν τὸ ἐγκλημα,
 οὐ καὶ εἰδὼς πλημμελεῖς. Καὶ τί λέγω τὸν Ἑλληνα;
 Οὐδὲ γὰρ οἱ παρ' ἡμῶν νόμοι συγχωροῦσιν ἡμῶν
 ταύτης ἀπολαύειν τῆς παρρησίας, ὅταν ὁ βίος ἡμῶν
 διεφθαρμένος ἦ. Τῷ γὰρ ἀμαρτωλῷ, φησί, *εἰπεν ὁ
 Θεός*· *Ἴνα τί σὺ ἐκδικεῖς τὰ δικαίωματά μου;*
 Ἀτηνέχθησαν ποτε αἰγμάτων Ἰουδαῖοι, καὶ τῶν
 Περσῶν ἐπιχειμῶν καὶ ἀετιῶντων ᾄδειν αὐτοὺς τὰς
 θέλας φῶδας ἐκείνας, ἔλεγον· *Πῶς βρομεν τὴν φθῆν
 Κυρίου ἐπὶ τῇ ἀλλοτριᾷ;* Εἰ δὲ ἐν βαρβάρῳ γῆ,
 τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ θέμις οὐκ ἦν ἔδειν, πολλῶ μᾶ-
 λον τὴν βαρβαρον ψυχήν; βαρβαρος γὰρ ἐστὶν ἡ
 ἀνελεῖς ψυχή. Εἰ γὰρ τοὺς αἰγμάτων ὄντας, καὶ
 δούλους ἀνθρώπων ἐν ἀλλοτρίᾳ γῆ γενομένους ὁ
 νόμος ἐκάθισεν [481] ἐν σιγῇ· πολλῶ μᾶλλον τοὺς
 δούλους ὄντας τῆς ἀμαρτίας καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ πολι-
 τεῖα γενομένους ἐποστομιζέσθαι δικαίον. Καίτοι καὶ
 τὰ ὄργανα εἶχον τότε ἐκεῖνοι· Ἐν γὰρ ταῖς ἐκεί-
 νων ἐν μέσῳ αὐτῆς, φησί, *ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄρ-
 γατα ἡμῶν*· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἔβην. Οὐκ οὖν οὐδὲ
 ἡμῶν, κἂν στόμα ἔχομεν καὶ γλῶσσαν, ἄπερ ἐστὶν
 ὄργανα τοῦ λόγου, θέμις παρρησιάζεσθαι, ἕως ἂν
 τῇ πάντων βαρβάρων τυραννικωτέρῳ δουλειῶμεν
 ἀμαρτίᾳ.

Εἰπὲ γὰρ μοι, τί πρὸς τὸν Ἑλληνα ἐρεῖς ἀρπά-
 ζων καὶ πλεονεκτῶν; ἀπόστηθι τῆς εἰδωλοατρίας;
 ἐπὶ γνώμῃ τὸν Θεόν, μὴδὲ ἀργύρω καὶ χρυσῷ πρό-
 σθη; Ἄρ' οὖν οὐ γελᾶσθαι καὶ ἐρεῖ· Σαυτῶν ταῦτα
 διαλέγου πρότερον; οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον Ἑλληνα ὄντα
 εἰδωλοατρειν, καὶ Χριστιανὸν ὄντα τὸ αὐτὸ τοῦτο
 πλημμελεῖν. Πῶς γὰρ δυνησόμεθα ἑτέρους ἀπάγειν
 τῆς εἰδωλοατρίας ἐκείνης, ἐαυτοὺς ταύτης οὐκ ἀπα-
 γόντες; τοῦ γὰρ πλησίον ἡμεῖς ἐγγύτεροι ἐκαυτοῖς.
 Ὅταν οὖν ἐαυτοὺς μὴ πειθώμεν, πῶς ἑτέρους πείσο-
 μεν; Εἰ γὰρ ὁ τῆς οὐκίας τῆς ἐαυτοῦ ἢ μὴ προσετώ-
 κῶς, οὐδὲ Ἐκκλησίας ἐπιμελησεται· πῶς ὁ μὴδὲ
 τῆς ἐαυτοῦ ψυχῆς προσετώκῶς, ἑτέρους διορθῶσαι δυνη-
 σεται; Μὴ γὰρ μοι τοῦτο εἴρηκα, ἔτι οὐ προσκυνοῖς
 εἰδωλον χρυσοῦν· ἀλλ' ἐκείνῳ μοι δεῖξον, οὐ μὴ ποιεῖς
 ταῦτα, ἄπερ ὁ χρυσοῦς καλεῖται. Καὶ γὰρ διαφόροι
 εἰδωλοατρεῖας τρόποι καὶ ὁ μὲν τὸν μαρμάρῳ
 ἠγεῖται κύριον, ὁ δὲ τὴν κοιλίαν Θεοῦ, ὁ δὲ ἑτέρων
 ἐπιθυμίαν χαλεπωτάτην. Ἄλλ' οὐ καταβύεις αὐτοὺς
 βόας, καθάπερ οἱ Ἑλλήνες; Ἄλλὰ τὸ πολλῶ χαλε-
 πότερον τὴν σαυτοῦ κατασφάξεις ψυχῆν. Ἄλλ' οὐ
 κάμπτεις τὰ γόνατα καὶ προσκυνοῖς; Ἄλλὰ μετὰ
 πλείονος ὑπακοῆς ποιεῖς πάντα, ἄπερ ἂν ἐπαύσῃ
 καὶ ἡ γαστήρ καὶ τὸ χρυσοῦν καὶ ἡ τῆς ἐπιθυμίας
 τυραννίς· ἐπεὶ καὶ οἱ Ἕλληνες διὰ τοῦτο εἰσι βδύλο-
 κτοί, οὐτὶ κατὰ θεοποιούσιν, τὴν μὲν ἐπιθυμίαν
 Ἀφροδίτην, τὴν δὲ θυμὸν Ἀρην, τὴν δὲ μὴθην ἀνά-
 νυσον προσειπτόντες. Εἰ δὲ οὐ γλύφεις εἰδωλα σὺ,
 καθάπερ ἐκεῖνοι, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας
 τοῖς αὐτοῖς ὑποκύπτεις πάθει, τὰ μέλη τοῦ Χρι-

* Morel. σοῖας, οὐχ ἵνα πρὸς μελέτην τοῦτο.

ἔ Morel. ὁ τῆς ἐπιθυμίας.

στοῦ μέλι πόρνης ποιῶν, καὶ ταῖς ἄλλαις σαυτὸν πλῶνυ παρανομίαις. Διὸ παρακαλῶ τῆς ἀπορίας τὴν ὑπερβολὴν ἐνοήσαντας· φεύγειν τὴν εἰδωλολατρείαν οὕτω γὰρ ὁ Παῦλος καλεῖ τὴν πλεονεξίαν· φεύγειν δὲ μὴ τὴν ἐν χρήματι πλεονεξίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν ἐπιθυμίᾳ πονηρᾷ καὶ τὴν ἐν ἰματίοις καὶ τῆν ἐν τραπέζῃ καὶ τῆν ἐν τοῖς ἄλλοις ἄπει. Καὶ γὰρ πολλὴν χαλεπωτέρως δόξομεν εἶσθαι ἡμεῖς μὴ πισθόμενοι τοῖς τοῦ Κυρίου νόμοις. Ὁ γὰρ δοῦλος, φησὶν, ὁ εἰδὼς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου

αὐτοῦ καὶ μὴ ποιήσας, ἐαρήσεται πολλὰς. Ἦν οὖν καὶ τὴν κλοπᾶν ταύτην διαφύγομεν, καὶ ἐτέροις καὶ ἑαυτοῖς γενόμεθα χρήσιμοι, πᾶσαν κλητὴν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβαλόντες, ἐλώμεθα τὴν ἀρετὴν. Οὕτω γὰρ καὶ τὸν μελλόντων ἐπιτευόμεθα ἀγαθὸν ὧν γίνετο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοφροσύνῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ τοῦ Πατρὸς ἡμεῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐδξα, τιμῆ, κράτους, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[482] ΟΜΙΑΙΑ Ζ'.

Τι οὖν; προεχόμεθα; Οὐ πάντως· προηγουσάμεθα γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλλήνας πάντας ὅψ' ἀμαρτῶν ἀνοίαι· καθὼς γράσσεται· Οὐκ ἔστι δικαίος οὐδὲ εἷς, οὐκ ἔστι ὁ συνίης, οὐκ ἔστι ὁ ἐκζητῶν τὸν Θεόν. Πάντες ἐξέβλησαν, ἅμα ἠχρηώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστι ἕως ἐκός. Τάρως ἀνεψυγμένος ὁ Ἄδρυξ αὐτῶν, ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδοκίμασεν, ἵος ἀσπίδων ὑπὸ τῆ χειρὶ αὐτῶν· ὧν τὸ στόμα ἀράς καὶ κίρκρας γέμει, ὀρέει οἱ κόδεις αὐτῶν ἐκχέαι αἷμα· σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν· οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

α'. Κατηγόρησεν Ἑλλήνων, κατηγόρησεν Ἰουδαίων ἀκόλουθον ἦν εἶπεῖν τὴν δικαιοσύνην λοιπὸν τὴν διὰ τῆς πίστεως. Εἰ γὰρ μήτε ὁ τῆς φύσεως ὄνητος νόμος, μήτε ὁ γραπτὸς ἀποκρίσι τὸ πλῆθος, ἀλλ' ἀμφοτέρω τοὺς οὐκ εἰς ἔθον αὐτοῖς χρησαμένους ἐβάρησαν, καὶ μεζόνος ἐβείξαν κολάσεως βντας ἀξίους, ἀναγκαῖα λοιπὸν ἢ διὰ τῆς χάριτος σωτηρία. Εἰπέ τοίνυν αὐτῆν, ὦ Παῦλε, καὶ εἶπεν. Ἄλλ' οὐδέπω θαρρῆε, τὸ ἱταρῶν τῶν Ἰουδαίων ὑποφρόμονος, ἀλλ' ἐπὶ τὴν κατηγορίαν αὐτῶν πάλιν ἀγει τὸν λόγον, καὶ πρότερον εἰσάγει κατηγόρον τὸν Δαυὶδ ταῦτα λέγοντας διὰ πολλῶν, ἄπει ἐν βραχεῖ πάντα εἶπεν Ἡσαίας. Ἰσχυρὸν κατασκευάζων αὐτοῖς χαλινὸν, ὥστε μὴ ἀποπηδήσαι μὲθ' αὐτῶν περὶ τῆς πίστεως γυμναζόμενων λόγων λοιπὸν ἀποσιγητήσῃ· εἶνα τῶν ἀκούοντων, ἱκανῶς ταῖς τῶν προφητῶν προκατεληγμένον κατηγορίας. Καὶ γὰρ τρεῖς τίθησιν ὑπερβολὰς ὁ προφήτης, οἱ τε πάντες ἄμοι τὰ κακὰ ἐπραττον, λέγων, καὶ οἱ οὐκ ἀνέμειξαν τὰ κακὰ τοῖς κακοῖς, ἀλλὰ τὴν πονηρίαν μόνην μετήσαν, καὶ οἱ μετ' ἐπιτάσεως ταύτην ἀπάσης Εἶτα ἰνα μὴ λέγωμαι, Τί οὖν, εἰ πρὸς ἑτέρονος ταῦτα εἰρηται; ἐπήγαγεν· Οἶδαμεν δὲ, διὰ ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. Διὰ τοῦτο μετὰ τὸν Ἡσαίαν τὸν ὁμολογημένους πρὸς αὐτοῖς ἀποσινηόμενος, ἐπιστήγαγε τὸν Δαυὶδ, ἰνα εἰδείη καὶ ταῦτα τῆς αὐτῆς βντας ἀκολουθίας. Ποῖα γὰρ ἦν ἀνάγκη, φησὶν, ἑτέρων κατηγορεῖν τὸν εἰς τὴν ἡμετέραν διόρθωσιν ἀποσταλάντα προφήτην; οὐδὲ γὰρ ὁ νόμος ἑτέρος ἐδόθη, ἀλλ' ὅμιν. Τίνας δὲ ἔνεκεν οὐκ εἶπεν, Ὀσαμεν, οἱ ὅσα ὁ προφήτης λέγει, ἀλλ' ὅσα ὁ νόμος λαλεῖ; Ὅτι τὴν Παλαιὰν πᾶσαν νόμον καλεῖν εἰσθεὸν ὁ Παῦλος. Καὶ γὰρ ἀλλαγοῦ φησι· Τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε, ὅτε Ἄβραάμ δὺο υἱοὺς ἔσχε; καὶ ἐνταῦθα τοὺς ψαλμοῦς νόμον ἐκάλεσαν, εἰπὼν Ὀδαμεν, οἱ ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. Εἶτα δεικνυσεν οὐδὲ ἀπλῶς; ταῦτα λεγόμενα κατηγορίας ἔνεκεν, ἀλλ' ἰνα τῆς πίστεως προδοποιήσῃ [482] πάλιν ὁ νόμος. Τοσαύτη τῆς Παλαιᾶς πρὸς τὴν Καινὴν ἡ σύμμε-

να β', οἱ καὶ αἱ κατηγορίας; καὶ οἱ ἐλεγχοὶ διὰ τοῦτο πάντως ἐγένοντο, ἰνα λαμπρὰ παρὰ τοῦ ἀκούοντος ἀνοίγῃ τῆς πίστεως ἡ θύρα. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο μέγιστα Ἰουδαίους ἀπάλλοις τὸ μέγα φρονεῖν ἐφ' αὐτοῖς· ἔπειρ οὖν καὶ πρῶτον ἐλεγεν, οἱ Ἄγνοοῦντες τοῦ Θεοῦ τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητούντες στήσαι, τῆ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ οὐκ ὑπέστησαν· προλαβόντες καὶ ὁ νόμος καὶ ὁ προφήτης, προκατέβαλον αὐτῶν τὰ φρονήματα, καὶ κατέστειλαν αὐτῶν τὸ φρόσημα, ἰνα εἰς ἔνοιαν τῶν οικειῶν ἐλθόντες ἀμαρτημάτων, καὶ τὴν ἀπόνοιαν πᾶσαν χτακενώσαντες, καὶ ἰδόντες ἑαυτοὺς περὶ τῶν ἐσχετῶν κινδυνεύοντας, μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας προσδράμωσι τῆ τῆν ἀρετῶν αὐτοῖς τῶν ἀμαρτημάτων παρῶντων, καὶ τὴν χάριν διὰ τῆς πίστεως καταβέβωται. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐνταῦθα αἰνετούμενος ὁ Παῦλος ἐλεγεν· Οἶδαμεν, οἱ ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ· ἰνα πᾶν στόμα φραγῆ, καὶ ὀπίδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ. Ἐνταῦθα γὰρ δεικνυσὶν αὐτοῖς τῆς μὲν ἀπὸ τῶν ἔργων παρθῆσιας ἐρήμωσιας, ἐν δὲ τοῖς ἔρημασι ἀλαζονευόμενος μόνον καὶ ἀνασχυντοῦντας; Διὰ καὶ κυρίως ἐχρήσατο τῆ λέξει, εἰπὼν, ἰνα πᾶν στόμα φραγῆ, τὴν ἀνασχυντοῦν αὐτῶν καὶ ὑπεκτάκτον μεγαληγορίαν δηλῶν, καὶ τὴν μετὰ ἀκριβείας ἐπιστοχυρομένην αὐτῶν γλώτταν· καθάπει γὰρ βέβαια ἀφώρητον, οὕτως αὐτὴ ἐφέρετο· ἀλλ' ἐνέφραξεν αὐτὴν ὁ προφήτης. Ὅταν δὲ λέγῃ Παῦλος, ἰνα πᾶν στόμα φραγῆ, οὐ τοῦτο φησὶν, οἱ διὰ τοῦτο ἔμαρτον, ἰνα φραγῆ αὐτῶν τὸ στόμα, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλέγχοντο, ἰνα μὴ ἀγνοῶσιν ἀμαρτανόντες τοῦτο αὐτό. Καὶ ὀπίδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ. Οὐκ εἶπεν, Ὁ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ, Πᾶσα ἡ φύσις. Τὸ μὲν γὰρ, ἰνα πᾶν στόμα φραγῆ, ἐκείνους ἐστὶν αἰνετούμενος, εἰ καὶ μὴ φανερός αὐτὸ τέθειται, ὥστε μὴ τραχύτερον γενέσθαι τὸν λόγον τὸ δὲ, ἰνα ὀπίδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ Θεῷ, ὁμοῦ καὶ περὶ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων εἰρηται. Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο εἰς τὸ καταστῆλαι τὴν ἐκείνων ἀπόνοιαν, ἔταν καὶ ἐνταῦθα μὲν ἔχουσι πλέον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ὁμοίως ὡς προδομένοι κατὰ τὸν τῆς σωτηρίας λόγον. Ὁ γὰρ ὑπίδικος κυρίως ἂν ἐκείνους λέγοιτο, ὁ μὴ συνάμενος ἀρκεῖν ἑαυτῷ πρὸς ἀπολογία, ἀλλὰ τῆς ἑτέρου δόξομος βοηθείας· οἷα ἦν καὶ τὰ ἡμέτερα πάντα, ἀποκλιμακτόν ἡμῶν τὰ πρὸς σωτηρίαν συντείνοντα. Διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἀμαρτίας. Πάλιν ἐφῆλτο τὸ νόμον, μετὰ φειδοῖς μὲν· οὐ γὰρ αὐτοῦ κατηγορία τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ τὸν Ἰουδαίων βραθυμίας· πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐπιστοδοῦσαν ἐνταῦθα, ἐπειδὴ μέλις τὸν περὶ τῆς πίστεως εἰσάγειν λόγον,

* Αἰνὴ σαρπτικῶς.

* Duo mss. ἡ συγγένεια.

deum, alius aliam cupiditatem gravissimam. Sed non immolas ipsis boves, ut gentiles? Verum, quod longe deterius est, tuam macias animum. Sed non flectis genua, nec adoras? Verum cum majori obsequentia omnia facis, quæ venter et aurum et concupiscentiæ tyrannis imperant. Etenim Græci ideo abominandi sunt, quia animi morbos deos fecerunt, cupiditatem Veperem, iram Martem, ebrietatem Bacchum appellantes. Quod si tu non idola sculptis ut illi, at cum studio multo iisdem ipsis te subijcis animi morbis, membra Christi membra meretricis faciens, et in plias te immergens iniquitates. Ideo quæso ut tantæ absurditatis excessum cogitantes, fugiamus idolatriam: ita enim Paulus vocat avaritiã (Col. 3. 5).

Fugienda autem est non modo en avaritiã, quæ circa pecunias versatur, sed etiam ea, quæ in concupiscentia mala, quæ in vestibus, quæ in mensa, quæ in aliis omnibus. Nam multo graviore dabimus pœnas nos, si non pareamus Christi legibus. *Servus enim, inquit, qui scit voluntatem domini sui, et non facit, vapulabit multis (Luc. 12. 47)*. Ut ergo pœnam illam effugiamus, et aliis et nobis utiles simus, nequitiam omnem ab anima ejicientes, virtutem deligamus, ita enim et futura consequemur bona, quæ utinam omnes adipiscamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, honor, imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VII.

CAP. 3. v. 9. *Quid ergo præcellimus nos? Nullo modo; causis enim ante allatis probavimus Judæos et gentiles omnes sub peccato esse; 10. sicut scriptum est: Non est justus, neque unus: 11. non est qui intelligat, aut requirat Deum. 12. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. 13. Sepulcrum patens est guttur eorum: lingua suis dolose egerunt: venenum aspidum sub labiis eorum: 14. quorum os maledictione et amaritudine plenum est: 15. veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem: 16. compritio et infelicitas in viis eorum; 17. et viam pacis non cognoverunt; 18. non est timor Dei ante oculos eorum.*

1. Accusavit gentiles, accusavit Judæos; consequens erat ut deinceps loqueretur de justitia, quæ est per fidem. Si enim lex naturalis nihil juvit, nec quid amplius fecit lex scripta; sed utraque iis, qui illis non ut par erat usi sunt, oneri fuit, et majori dignos supplicio illos ostendit: necessaria demum est salus illa, quæ per gratiam paritur. Dic igitur illam, Paulus, et ostendit. Sed nondum audet, Judæorum petulantiam suspectam habens; verum ad illos accusandos rursus sermonem convertit: et primo Davidem hæc multis dicentem accusatorem inducit, quæ omnia paucis tetigit Isaias, validum ipsis frenum apparatus, ut ne resiliant, neve a sermonibus de fide quidam auditores abscedant, jam prius a prophetarum accusationibus præpediti. Etenim tria summe gravis posuit propheta, quod omnes mala perpetrarent dicentes, et quod non admiscerent bona malis, sed perquiritiam solum exercebant, quodque illam cum grandi cogitatu. Deinde se dicerent: Quid ergo si adversus alios hæc dicta sunt? subjunctis: 19. *Scimus autem quod quæcumque lex loquitur, iis qui in lege sunt dicit.* Idcirco post Isaiam, qui, ut in confesso erat, illos respiciebat, Davidem induxit, ut ostenderet hæc quoque illis annecti debere. Quæ enim necessitas, inquit, alios incusare eum prophetam, qui ad vestram emendationem missus erat? neque enim lex aliis data fuerat, quæ vobis. Cur autem non dixit, *Scimus quod quæcumque propheta dicit, sed, Quæcumque lex loquitur?* Quia Vetus omne Testamentum legem vocare solet Paulus. Nam sibi dicit: *Legem non auditis,*

quia Abraham duos filios habuit (Gal. 4. 21. 22)? et hic quoque Psalmos legem vocavit, dicens: *Scimus, quod quæcumque lex dicit, iis qui in lege sunt dicit.* Deinde ostendit non accusandi tantum causa hæc dici, sed etiam ut fidei lex viam pararet. Taudis Veteris cum Novo Testamento consensus erat; quod accusationes et redargutiones ideo haud dubie fierent, ut apud auditores splendida ad fidem janua aperiretur. Quia enim hoc maxime Judæos perdidit, quod altum de se saperent, quod utique progressus ille dixit, quod nempe, *Ignorantes Dei justitiam, et suam statnere justitiam quærentes, justitiam Dei se non submisserunt (Rom. 10. 3)*: ipsos anteverentes lex et propheta, ipsorum fastum depressit atque timorem, ut sua cogitantes peccata, et arrogantiam omnem depolentes, neque violentes de extremis periclitari, cum studio multo ad illum accurrerant, qui sibi peccatorum remissionem præberet, et gratiam per fidem acciperent. Hoc ipsum Paulus hic subindiciam, dicit: *Scimus quod quæcumque lex dicit, iis qui in lege sunt dicit: ut omne os obstruatur, et totus mundus subditus sit.* Hic enim ostendit eos bonorum operum fiducia destitutos, verbisque tantum arrogantes et impudentes esse. Idcirco proprie dictionem usurpavit, sic loquens, *Ut omne os obstruatur, impudentem illorum et effrenem jactantiam declarans, et linguam accorate refrenatam significans: illa namque quasi torrens violentus ferebatur; sed refrenavit illam propheta. Cum vero dicit Paulus, *Ut omne os obstruatur; non hoc ait, quod ideo peccaverint, ut os ipsorum obstrueretur; sed ideo confutabantur, ut ne ignorarent se peccavisse. Et totus mundus Deo obnoxius fit.* Non dixit, Judæus; sed, *Tota natura.* Illud namque, *Ut os omne obstruatur*, illos subindicat, licet non manifesta, ne asperior sermo esset: hoc autem, *Ut totus mundus obnoxius fit Deo*, simul et de Judæis et de gentilibus dictum est. Non parum autem confert ad illorum arrogantiam comprimendam, cum nihil hic plus habeant quam gentiles, sed simul tradantur secundum salutis verbum. Nam obnoxius proprie dicitur is, qui non sibi satis esse possit ad defensionem, sed alterius indigeat ope: qualis erant nostræ omnes, cum ea, quæ ad salutem tenderent, amissemus. 20.*

Per legem enim cognitio peccati. Rursus in legem insiliit, remissus tamen; neque enim id quod dicitur legem incusat, sed Judæorum ignaviam: attamen hic contendit, quia de fide loquutus est, demonstrare legem valde infirmatam esse. Nam si de lege gloriaris, inquit, ipsa te magis pudore afficit: hæc peccata tua traducit. Verum non ita asper loquitur, sed renuisse rursus, *Per legem enim cognitio peccati.* Igitur et supplicium majus, sed a Judæis subeundum. Nam lex quidem id effecit, ut peccatum tibi patere- ret; tum erat effugere: cum vero non fugeris, majus tibi attraxisti supplicium, legisque opus vaticium tibi fuit ad majorem ultionem.

2. Postquam igitur timorem auxit, tunc ea, quæ ad gratiam spectant, inducit, multum ingerens remis- sionis peccatorum desiderium; et atque ait: 21. *Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est.* Magnam hic rem profert, multaque probatione opus habentem. Si enim ii, qui in lege vixerunt, non modo supplicium non effugerunt, sed et graviori plexi sunt, quomodo potest sine lege non modo supplicium effugi, sed etiam justitia acquiri? Duo hic summa posuit, et ju- stificari, et sine lege hæc bona assequi. Ideo non sim- pliciter, Justitia, dixit: sed, *Justitia Dei*; a dignitate personæ majus ostendens donum, et promissionem impleri posse demonstrans: omnia quippe ipsi possi- bilita sunt. Neque dixit, Data est; sed, *Manifestata est*, innovationis accusationem resecaans: nam quod ma- nifestatum est, et vetus et absconditum fuisse declaratur. Neque hoc solum, sed etiam sequentia ostendunt hoc novum non esse. Cum enim dixisset, *Mani- festata est*, subiunxit, *Testificata a lege et prophetis.* Etenim, ne quia nunc data est, inquit, neve quasi res nova et peregrina sit, turberis; jam olim enim il- lam et lex et prophetæ prædixerunt. Et alia quidem jam probavit hoc argumento, alia probaturus est; in superioribus Habacuc adducens dicentem: *Justus ex fide vivit* (Rom. 1. 17); in sequentibus vero Abraha- mum et Davidem, de iisdem nos alloquentes. Magna enim apud illos harum personarum erat auctoritas: ille namque erat patriarcha et propheta, hic vero rex et propheta: ac promissiones quoque his de rebus emissa, ad utrumque factæ fuerant. Ideoque Matthæus Evangelium ordiens, amborum primo mentionem fa- cit, ac deinde seriem ac progenitores adducit. Cum dixisset enim, *Liber generationis Jesu Christi* (Matth. 1. 1); non expectavit ut post Abraham diceret, Isaac et Jacob; sed cum Abraham Davidem memoravit: quodque mirabile est, ante Abraham Davidem po- suit, ita dicens: *Filius David, filius Abraham*; et tunc cepit enumerare Isaac, Jacob, et sequentes omnes. Quapropter Apostolus hic illos frequenter versat et dicit: *Justitia autem Dei testimonium habens a lege et prophetis.* Ne quis vero diceret: Et qui fieri potest, ut cum nihil ad rem propositam contulerimus, salutem consequamur? ostendit, nos non parum ad eam rem conferre, fidem nimivum. Cum dixisset ergo: 22. *Justitia Dei*, addidit, *Per fidem, in omnes et super omnes qui credunt.* Rursus hic turbatur Judæus, nihil

prærogativæ præ cæteris habens, et cum orbe toto annumeratus. Ut igitur ne hoc patitur, illum timore rursus reprimit, addens: *Nequa enim est distinctio*: 23. *omnes enim peccaverunt.* Ne mihi dixeris: Ille Græcus est, ille Scytha, ille Thrax: omnes quippe eadem conditione sunt. Etiam si enim legem accepe- ris, unum tantum a lege accepisti, ut peccatum cog- nosceres, non ut illud fugeres. Deinde ne dicerent: Si peccavimus, at non prinde atque illi, subiunxit: *Et destituuntur a gloria Dei.* Itaque etiam non tan- tum, quantum alii, peccaveris; attamen perinde glo- ria privaris; es quippe ex offendendum numero; qui autem offendit, non inter glorificatos, sed inter pu- dore suffusos censendus est. Verum ne timeas; ideo enim hæc dixi, non ut te in desperationem conjicerem, sed ut tibi Domini benignitatem ostenderem. Quare subdidit: 24. *Justificati gratis per Jesu gratiam, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, 25. quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ejus, in ostensionem justitiæ ipsius.* Vide quot probationes afferat illius, quod dictum est. Primum a dignitate personæ: non enim homo est is, qui hæc facit, ut defi- ciat; sed Deus qui omnia potest: *Dei est enim justi- tia*, inquit. Secundo a lege et prophetis, ne enim, quod *Abique lege* audieris, timeas: nam ipsi legi ita videtur. Tertio, a sacrificiis Veteris Testamenti: ideo namque sic dixit, *In sanguine ejus*, in mentem revocans illis oves illas et vitulos. Etsi enim brutorum carnes, inquit, peccata solvebant, multo magis hic sanguis. Nec simpliciter dixit, Liberationem, sed *Redemptionem*; ut non ultra redeamus in illam ipsam servitutem: et ideo vocat *propitiationem*, ostendens, si typus tantam vim habuerit, multo magis veritatem id præstaturam esse. Ac rursus ostendens id non no- vum nec recens esse, ait, *Proposuit.* Et postquam dixit, *Proposuit Deus*, et ostendit Patris esse opus, idem ipsum declarat esse Filii: nam Pater proposuit, Christus vero in sanguine suo totum perfecit. 26. *In ostensione justitiæ suæ.* Quid est, ostensio justitiæ? Ut divitiarum ostensio, quatenus non ipse solus dives sit, sed alios quoque divites reddat; et vitæ pariter, quod non ipse solus vivat, sed etiam mortuos vivifi- cet; et potestatis, quod non ipse solum potens sit, sed etiam infirmos corroboret: sic et ostensio justitiæ est, quod non solus ipse sit justus, sed etiam alios in peccatis corruptos, statim justos faciat. Hoc igitur et ipse interpretans, subiunxit quæ sit ostensio: *Ut sit ipse justus, et justificans enim, qui est ex fide Jesu.*

3. Ne itaque dubites: non enim ex operibus, sed ex fide. Neque a Dei justitia fugias: duplex enim il- lius bonum est, quod videlicet et love sit, et omnibus propositum. Ne te pudeat, nec erubescas: nam si ipse hoc facere ostenditur, et ut ita dicam, ostentat se, et tibi gratulatur, quomodo tu erubescis et te oc- cultas, in qua re Dominus tuus glorificatur? Cum ergo erexisset auditorem dicendo ea; quæ facta sunt, esse ostensionem justitiæ Dei, rursus tegnem et re- ensantem timore ad accedendum impellit, his verbis: *Propter remissionem præcedentium peccatorum.* Videas

δείξει αὐτὸν σφόδρα ἠθενηκότα. Εἰ γὰρ αὐγεῖς ἐπὶ τῷ νόμῳ, φησὶν, αὐτὸς σε μᾶλλον κατατιγνίσει· οὐτός σου τὰς ἀμαρτίας ἐκπομπάσει. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτω πράξεις, ἀλλ' ὑπεριμένους πάλιν· Δὲ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἀμαρτίας. Οὐκὼν καὶ ἡ κλάσις μείζων, ἀλλὰ παρὰ τὸν Ἰουδαίον. Ὁ μὲν γὰρ νόμος ἦεν τὸ φανερῶν σοι ποιήσας τὴν ἀμαρτίαν, τὸν δὲ ἦν λατῶν τὸ φυγεῖν μὴ φυγῶν τοίνυν, μᾶλλον ἐπεσπάσω [481] τὴν κλάσις, καὶ τὸ τοῦ νόμου κατόρθωμα γένοιτο σοι μείζονος ἐρόδον τιμωρίας.

β. Ὅτε τοίνυν τὸν νόμον ὑπέβησε, τότε λοιπὸν ἐπάγει τὰ τῆς χάριτος, ἐν πολλῇ καταστάσει ἐπιθυμία τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, καὶ φησὶ· *Nūn δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη Θεοῦ πεφανέρωται*. Μέγα ἐνταῦθα ἐπρόβλετο, καὶ πολλῆς· δεόμενος τῆς κατασκευῆς. Εἰ γὰρ οὐ ἐν νόμῳ ζῶντες οὐκ ἔργων κλάσις, ἀλλὰ καὶ πλὴν ἐθαυρήσασιν, πῶς ἐστι χωρὶς νόμου μὴ μόνον τιμωρίαν φυγεῖν, ἀλλὰ καὶ δικαιωθῆναι· Διὸ γὰρ ἄρα ἐνταῦθα θέθει, καὶ τὸ δικαιώσασθαι, καὶ τὸ χωρὶς νόμου τούτων τυγχάνει τὸν ἀγαθῶν. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀπλῶς· εἶπε, Δικαιοσύνη, ἀλλὰ, *Δικαιοσύνη Θεοῦ*, ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ προσώπου καὶ μεζῶνα δείξας τὴν δωρεάν καὶ δυνατὴν τὴν ὑπόθεσιν· πάντα γὰρ αὐτῷ δυνατὰ. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐδόθη, ἀλλὰ, *Πεφανέρωται*, τὸ τῆς καινοτομίας ὑποτετιμῆσθαι ἔγκλημα· τὸ γὰρ πεφανερῶμενος, ὡς παλαιῶν καὶ κρυπτόμενον φανερῶνται. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐξῆς δείκνυσθαι οὐ πρόστατον ἐν τούτῳ· εἰπὼν γὰρ, *Πεφανέρωται*, ἐπίγαγε, *Μαρτυρομένη ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν*. Μὴ γὰρ, ἐπιπύθων ἐδόθη, *Θεοβόλητος, φησὶ, μὴδὲ ὡς πρὸς κληρὸν καὶ ζῆνον πρόβημα * παραχθῆ·* ἄνευ γὰρ αὐτῶ καὶ ὁ νόμος· καὶ εἰ προσήτοι προέλεγον. Καὶ τὰ μὲν ἰδεῖτε διὰ τῆς κατασκευῆς αὐτῆς, τὰ δὲ μᾶλλον, ἐν μὲν τοῖς ἔμπροσθεν παραγαγὼν τὸν Ἀβραάμην λίγοντα· *Ὁ δικαίος ἐκ πίστεως ζήσεται* ἐν δὲ τοῖς μετὰ ταῦτα τὸν Ἀβραάμ, τὸν Δαυὶδ, καὶ αὐτοῦς περὶ τούτων διαλεγόμενος ἦμῶν. Καὶ γὰρ πολὺς τῶν προσώπων τούτων ὁ λόγος ἦν παρ' αὐτοῖς· ὁ μὲν γὰρ ἦν πατριάρχης καὶ προφήτης, ὁ δὲ βασιλεὺς καὶ προφήτης· καὶ αἱ ἐπαγγελίαι δὲ αἰ περὶ τούτων πρὸς ἀκριτότερος τούτους ἦσαν γεγενημέναι. Διὸ καὶ ὁ Μιχθίας ἀρχόμενος τοῦ Εὐαγγελίου, ἀμφοτέρων νότων μείνηται πρῶτον, καὶ τότε κατ' ἀκολουθίαν παράγει τοὺς προτόνους. Εἰπὼν γὰρ, *Βλέθετε γενέσθω Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἀνέμεινε εἰπὼν μετὰ τὸν Ἀβραάμ, καὶ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Ἀβραάμ τοῦ Δαυὶδ ἐμνημόνευσεν*· καὶ τὸ δὲ θαυμάσιον, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Ἀβραάμ τὸν Δαυὶδ θέθει· καὶ οὕτω λέγων· *Υἱοῦ Δαυὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ*· καὶ τότε ἔβραστο καταλέγει τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸν Ἰακώβ· καὶ τοὺς ἐξῆς ἀπαντα. Διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐνταῦθα αὐτοῦς περιτρέφει συνεχῶς, καὶ φησὶ· *Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ μαρτυρομένη ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν*. Ἴνα δὲ μὴ τις εἴπῃ, Καὶ πῶς αὐτοὶ μὴδὲν συντελούντες εἰς τὸ προκείμενον, σφῆδμεθα· δείκνυσθαι καὶ ἡμᾶς ἐπιφέροντας οὐ μικρὸν εἰς τοῦτο, τὴν πίστιν λέγω. Εἰπὼν γοῦν, *Δικαιοσύνη Θεοῦ, ἐπίγαγε, Διὰ τῆς πίστεως, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας*. Πάλιν ἐνταῦθα *θεοβόληται* ὁ Ἰουδαίος, οὐδὲν ἐξαιρέτων παρὰ τοῦ λοιπῶς ἔχων, μετὰ τῆς οἰκουμένης ἀριθμούμενος ἀπάσης. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο πάθῃ, συστήλλει πάλιν αὐτὸν

[485] τῷ φόβῳ, ἐπάγων· *Οὐ γὰρ ἐν εὐδαιμονίᾳ πάντες γὰρ ἠμαρτοῦν*. Μὴ γὰρ μοι εἴπῃς, ὅτι ὁ δεῖνα ὁ Ἕλληνας, ὁ δεῖνα ὁ Σκῦθας, ὁ δεῖνα ὁ Θράξ· ἢ ἐν γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἀπαντες. Εἰ γὰρ καὶ νόμον ἔλαβες, ἐν μόνον ἔραβες ἀπὸ τοῦ νόμου, τὸ εἰδέναι τὴν ἀμαρτίαν, οὐ τὸ φυγεῖν αὐτήν. Εἶτα, ἴνα μὴ λέγῃσιν, ὅτι Εἰ καὶ ἠμαρτοῦν, ἀλλ' οὐχ οὕτως ὡς ἐκεῖνοι, ἐπίγαγε· *Καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ*. Ἴνα· εἰ καὶ μὴ τὰ αὐτὰ τοῖς ἄλλοις ἠμαρτοῦν, ἀλλὰ τῆς δόξης ὁμοίως ἀποστέρῃ· τὸν γὰρ προσκεκρούστων εἰ· ὁ δὲ προσκεκρούστων οὐ τῶν δοξαζομένων, ἀλλὰ τῶν κατηχημένων. Ἄλλὰ μὴ φοβηθῆς· διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτα εἶπον, οὐχ ἵνα εἰς ἀπύγαστον ἐμβάλῃ, ἀλλ' ἵνα δείξῃς τοῦ δεσπότης τὴν φιλοφροσύνην. Διὸ καὶ ἐπίγαγε· *Δικαιοῦνται δωρεὰν τῆ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃν πρόθετο ὁ Θεὸς Ἰλαστήριος διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἰς ἐνδειξὴν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ*. Ὅρα διὰ πόσον κατασκευάσει τὸ εἰρημένον. Πρῶτον ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ προσώπου· οὐ γὰρ ἀνθρωπικῶς ἐστιν ὁ ἐργαζόμενος ταῦτα, ἵνα ἀπονήσῃ, ἀλλ' ὁ Θεὸς ὁ πάντα δυνάμενος· Θεοῦ γὰρ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη, φησὶ. Δεύτερον ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν μὴ γὰρ, ἐπειδὴ *Καρὶς νόμου ἤκουσας, φοβηθῆς*· καὶ γὰρ αὐτῷ τῷ νόμῳ τοῦτο δοκεῖ. Τρίτον ἀπὸ τῶν θυσιῶν τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ· διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, *Ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, ἀναμιμήσασθαι αὐτοῖς τῶν προβάτων ἐκείνων καὶ τῶν μόσχων*. Εἰ γὰρ ἰδούμενος σφάλα, φησὶν, ἀμαρτίας ἔλυον, πολλῶν μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦτο. Καὶ οὐκ ἀπλῶς εἶπε, *Αὐτορρώσεως, ἀλλ', Ἀπολυτρώσεως, ὡς μεχρὶ τῆμας ἐπανελευθῆν πάλιν ἐπὶ τὴν αὐτῶν δουλείαν*. Καὶ *Ἰλαστήριος* δι' αὐτὸ τοῦτο καλεῖ, δεῖκνύς, ὅτι εἰ ὁ τύπος τοσαύτην εἶχεν ἰσχύν, πολλῶν μᾶλλον ἡ ἀλήθεια τὸ αὐτὸ ἐπιδείξειται. Ἀγλῶν δὲ πάλιν οὐ νεώτερον τοῦτο ἐν, οὐδὲ καινόν, φησὶ, *Πρόθετο*. Καὶ εἰπὼν, *Πρόθετο ὁ Θεός, καὶ εἰδὶς τὰς Πατρὸς τὸ κατόρθωμα, τὸ αὐτὸ δείκνυσθαι καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐν ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ πρόθετο, ὁ δὲ Χριστὸς ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι τὸ πᾶν κατόρθωσεν*. *Εἰς ἐνδειξὴν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ*. Τί ἐστίν, Ἐνδειξὴ τῆς δικαιοσύνης· Ὅσπερ ἰνδειξὴς πλοῦτου, τὸ μὴ μόνον αὐτὸν εἶναι πλοῦστον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους πλοῦστους ποιεῖν καὶ ζωῆς, τὸ μὴ μόνον αὐτὸν εἶναι ζῶντα, ἀλλὰ καὶ νεκρούς ζωοποιεῖν καὶ δυνάμενος, τὸ μὴ μόνον αὐτὸν εἶναι δυνατὸν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀσθενεῖς δυναμοῖν· οὕτω καὶ δικαιοσύνης ἐνδειξὴς, τὸ μὴ μόνον αὐτὸν εἶναι δικαίον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑτέρον ἐν ἀμαρτίας κατασπίντας ἐξαιφνης δικαίους ποιεῖν. Τοῦτο οὖν καὶ αὐτὸς ἐρημνῶν ἐπίγαγε, τίς ἐστιν ἐνδειξὴς· *Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν δικαίον, καὶ δικαιοῦντα τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ*.

γ. Μὴ τοίνυν ἀμφίβαλλε· ὃ γὰρ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἀπὸ πίστεως· μὴδὲ φύγε τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην· διπλοῦν γὰρ αὐτῆς τὸ ἀγαθόν, ὅτι καὶ κοίτων ἐστι, καὶ πᾶσι προκείμενον· μὴδὲ αἰσχύνου καὶ ἐρυθρία· εἰ γὰρ αὐτὸς ἰνδεικνύσται τοῦτο ποιῶν, καὶ ἔσθ' ἂν εἴποι τις· [486] *Ἐσθ' ἔργωνται καὶ ἐγκαλλωπισθῆται, πῶς οὐ καταδύῃ καὶ ἐγκαλύπτῃ, ἐπ' ᾧ ὁ δεσπότης σου δοξάζεται*· Ἐπ' ἄρα· τοίνυν τὸν ἀκρατῆ διὰ τὸ εἰπεῖν, ὅτι ἰνδειξὴς τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης ἐστὶ τὰ γενόμενα, πάλιν τῷ φόβῳ ὡς τὸ ἐκνοῦντα καὶ ἀναδυόμενον προσελθεῖν, οὕτω λέγων· *Διὰ τῆς ἀφῆσιν τῶν προσηρσῶν ἀμαρτημάτων*. Ὅρξῃ πῶς συνεχῶς ἀναμιμῆσται τῶν πλημμελημάτων αὐτοῦ.

* Est, ὡς πρόκαιρον καὶ ζῆνον πρόβημα. Duo mss., ὡς πρὸς κατὰ τὸν καὶ ζῆνον πρόβημα, quam veram esse lectionem patet dilucet.

ἢ Duo mss., ὁ δεῖνα Ἕλληνας, ὁ δεῖνα Σκῦθας, ὁ δεῖνα Θράξ, fortasse melius quam cum repetito articulo. * Idem, τὸ εἶπε, non male.

ἀνωτέρω μὲν λέγων, διὰ τὸν νόμον ἐπίγνωσις ἁμαρτίας, μετὰ ταῦτα δὲ, ὅτι Πάντες ἡμαρτορ, ἐνταῦθα δὲ σφοδρότερον. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, διὰ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ, διὰ τὴν πάρεσιν, τοῦτέστι τὴν νέκρωσιν. Οὐκείτη γὰρ ὑγεία· ἔλατς ἦν, ἀλλ' ὡσπερ σῶμα παραλυθὲν τῆς ἀνοθεῖν ἔδειτο χεῖρας· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ νεκρωθεῖσα. Καὶ τὸ δὴ χαλεπότερον, ὅπερ ἐν τάξει θεὸς αἰτίας, δεικνύων μεῖζον ἐν κατηγόρημα. Τί δὲ τοῦτο ἐστίν; Τὸ ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ τὴν πάρεσιν γεγενῆσθαι. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἔχοιτε εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἀπαλαύσατε πολλῆς ἀνοχῆς καὶ χρηστότητος. Τὸ δὲ, Ἐρ τῷ νῦν καιρῷ, τὴν πολλὴν δεικνύοντες ἐστὶν ἀνοχὴ καὶ φιλανθρωπία. Ὅτε γὰρ ἀπεγνώσθημεν, ἠγοῦ, καὶ καιρὸς ἀποφάσεως ἦν, καὶ ἠρέθη ἡ κακὰ, καὶ ἐπληρώθησαν αἱ ἁμαρτίαι, τότε τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐπέβαλετο, ἵνα μάθῃς πῶς παρ' αὐτῷ τῆς δικαιοσύνης ἡ περιουσία. Οὐδὲ γὰρ ἐν ἀρχῇ γενόμενον τοῦτο οὕτω θαυμαστὸν ἀνέφανεν καὶ παράδοξον, ὡς νῦν, ὅτι πάσης ἰατρείας ἐξηλέγχθη τρόπος^α. Πού οὐν ἡ καύχησις; Ἐξεκλείσθη, ἠγοῦ. διὰ ποίου νόμου; τῶν ἔργων; Ὁχι, ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως. Πόλις ὁ ἀγὼν τῆς Παύλου βέλγαι, ὅτι τοσοῦτον ἡ πίστις ἔργουεν, ὅσον οὐδὲ ἐφανείσθη ποτὲ ὁ νόμος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι δικαιοὶ ὁ θεὸς τὸν ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς πίστεως, ἐπιλαμβάνεται τοῦ νόμου πάλιν. Καὶ οὐ λέγει, Πού οὐν τὰ κατορθώματα τῶν Ἰουδαίων; ποῦ ἡ δικαιοπραγία; ἀλλὰ, Πού ἡ καύχησις; πανταχοῦ θεικνύς μεγαληγοροῦντας μόνον ὡς πλεονεῖ τῶν ἄλλων ἔχοντας, καὶ μὴδὲν ἐπιδεικνυμένους ἔργου. Καὶ εἰπὼν, Πού οὐν ἡ καύχησις; οὐκ εἶπεν, Ἐφανείσθη καὶ ἀπίλωτο, ἀλλ' Ἐξεκλείσθη, ὅπερ ἀκαιρίας μᾶλλον ἐστίν· οὐκείτη γὰρ ἔχει καιρὸν. Ὅσπερ γὰρ τῆς κρείσσεως ἐπιστάσης, οὐκείτη καιρὸν ἔχουσιν οἱ μετανοήσαντες βουλόμενοι· οὕτω καὶ τῆς ἀποφάσεως ἐξεμπεθίσης λοιπὸν, καὶ πάντων μελιτόντων ἀπέλυθαι, καὶ παραγενομένου τοῦ ταῦτα χάριτι λύοντος τὰ δεινὰ, οὐκείτη καιρὸν εἶχον ἐκείνοι προβαλῆσθαι τὴν ἀπὸ τοῦ νόμου εἰσόδου. Εἰ γὰρ ἐχρήθη ἰσχυρίζεσθαι τοῦτοις, πρὸ τῆς παρουσίας ἐχρήθη· ἰλιθόντος δὲ τοῦ διὰ τῆς πίστεως σώζοντος, ἀνέφητο λοιπὸν ὁ τῶν ἀγώνων καιρὸς· ὡς γὰρ ἐληλεγμένον ἀπάντων, οὕτω τῆ χάριτι σώζει. Αἰὶ καὶ νῦν ἦλθεν, ἵνα μὴ λέγωσιν· Ἐν ἀρχῇ παραγενομένου, ὅτι δυνατόν ἦν διὰ νόμου σωθῆναι, καὶ πόνοις οικείοις καὶ κατορθώμασι. Ταῦτην οὖν ἐπιστομὴν αὐτῶν τὴν ἀναίτητον, ἔμεινε χρόνον πολλόν, ὡς μετὰ τὸ διὰ [487] πάντων ἐλεγχθῆναι σαφῶς ὅτι ἀκούοντας ἀνατοίς, τότε σῶσαι διὰ τῆς αὐτοῦ χάριτος. Αἰὶ καὶ ἀνωτέρω λέγων, Εἰς ἐνδείξειν εἰς δικαιοσύνης, ἐπήγαγεν, Ἐρ τῷ νῦν καιρῷ. Εἰ δὲ ἀντιλεγόντες τινας, ταυτὸν ποιούσι, ὡσπερ ἂν εἰ τις μεγάλη ἡμαρτηκῶς καὶ μὴ δινηθείς ἀπολογησάσθαι ἐν δικαστηρίῳ, ἀλλὰ κατακριθεὶς καὶ κολάσεσθαι μέλλων, εἶτα ἀπὸ δωρεᾶς βασιλικῆς ἀφελείας, ἀνατοχυτοῖη μετὰ τὴν ἀρετὴν καυχόμενος, καὶ λέγων μὴδὲν ἡμαρτηκῶς. Πρὶν ἢ γὰρ εἰθεῖν τὴν δωρεάν, ἀποβείται εἰς· ἐλθούσης δὲ, οὐκ ἂν ἔχοι καιρὸν καυχῆσθαι λοιπόν. Ὁ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκοῦν ἦσαν προδομένοι, διὰ τοῦτο παραγέγονεν, αὐτῷ τῷ παραγενέσθαι τὴν καύχησιν ἀναίτητον. Ὁ γὰρ λέγων διδάσκαλος εἶναι νηπίου, καὶ ἐν τῷ νόμῳ καυχώμενος, καὶ παιδεύτην ἀφρώνων αὐτοῦν ὀνομάζων, ὁμοίως ἐκείνους

δεηθείς τοῦ διδάξαντος καὶ σώσαντος, οὐκ ἂν ἔχει τοῦ καυχῆσθαι πρόρασιν. Εἰ γὰρ καὶ πρὸ τούτου ἡ περιτομὴ ἀκροθυσία ἐγένετο, πολλῶν μάλλον νῦν καὶ γὰρ εἰ ἐκθεσίου ἐκδιέληται^β τῶν καιρῶν. Εἰπὼν δὲ, ὅτι Ἐξεκλείσθη, δεικνύει καὶ πῶς. Πῶς οὖν ἐξεκλείσθη, ἠγοῦ; διὰ ποίου νόμου; τῶν ἔργων; Ὁχι, ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως.

δ. Ἰδοὺ καὶ τὴν πίστιν νόμον ἐκάλεισαν, ἐμπελοῦσάν τούς ὀνόμασι, ὡς παραμυθεῖσθαι τὴν δοκούντων εἶναι καινοτομῶν. Τίς δὲ ὁ τῆς πίστεως νόμος; διὰ χάριτος σώζεσθαι. Ἐνταῦθα δὲ δυνατὸν δεικνύοντες τοῦ θεοῦ, ὅτι οὐ μόνον ἔωσαν, ἀλλὰ καὶ ἰδικαίως καὶ εἰς καύχησιν ἤγαγε, καὶ οὐδὲ ἔργου δεηθείς, ἀλλὰ πίστιν ζητήσας μόνον. Ταῦτα δὲ λέγει, καὶ τὴν πιστεύοντα Ἰουδαῖον μετριάσειν παρασκευάζων, ἐπὶ τὸν μὴ πιστεύοντα καταστέλλων, ὡς αὐτὸν ἐκλυθῆσθαι. Ὁ μὲν γὰρ σωθεὶς, ἀν μέγα φρονῆ τῷ νόμῳ προσέχων, ἀποῦσται ἐπὶ αὐτῷ αὐτοῦ τὸ σῶμα ἀνέφραξεν, αὐτὸς αὐτοῦ κατηγόρησεν, αὐτὸς αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν ἀπηγόρευσε, καὶ τὸ καύχημα ἐξέκλεισεν· ὁ δὲ μὴ πιστεύσας πάλιν, διὰ τῶν αὐτῶν τοῦτων ταπεινωθεὶς, προσαχθῆναι τῇ πίστι διηύσεται. Εἰλες πῶς τῆς πίστεως ἡ περιουσία; πῶς ἀπίστῳ τῶν προτέρων, μὴδὲ καυχῆσθαι ἐπ' αὐτοῖς ἀμείτοι; Λογιζόμεθα οὖν πιστεῖ δικαιοῦσθαι ἀνθρώπων χωρὶς ἔργων νόμου. Ὅτε ἔδειξεν ἀνωτέρως βίτας ἀπὸ τῆς πίστεως τῶν Ἰουδαίων, τότε λοιπὸν μετὰ πολλῆς τῆς παρήσσεως καὶ παρ' αὐτῆς διαλέγεται, καὶ τὸ δοκῶν ἐνταῦθα θεωρεῖν, πάλιν λῆται. Καὶ γὰρ δύο ταῦτα τὰ ταράττοτα ἦν Ἰουδαίους, ἢ μὴ, εἰ τοὺς μετ' ἔργων μὴ σωθέντες ἀνατὸν χωρὶς ἔργου σωθῆναι· ἔργου δὲ, εἰ τοὺς ἀκούουστος ἔδικαν τῶν αὐτῶν ἀπολαῦσαι τοῖς ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ συντραφεῖν τῷ νόμῳ· ὁ πολλὸν τοῦ προτέρου μᾶλλον αὐτοὺς ἐξετάρτασε. Αἰὰ τοῦτο ἐκείνοι κατασκευάσας, ἐπὶ τοῦτο λοιπὸν ἔξεισιν· ὅπερ οὕτως ἐθοροῦει τοῖς Ἰουδαίους, ὡς καὶ Πέτρος μετὰ τὴν πίστιν ταύτης ἐνεκεν ἐγκαλέσει τῆς ὑποβίσεως, Κορινθίους καὶ τῶν κατ' αὐτὸν ἐνεκεν πραγμάτων. Τί οὖν φησι; Λογιζόμεθα οὖν πιστεῖ δικαιοῦσθαι [488] ἀνθρώπων χωρὶς ἔργων νόμου. Ὅσοι εἶπεν Ἰουδαίον, ἢ τὸν ἐπὶ τὸν νόμον ὄντα, ἀλλ' ἐξαχθῶν τὸν λόγον εἰς εὐρυχωρίαν, καὶ τῇ οἰκουμένῃ τὰς θύρας ἀνοίξας τῆς σωτηρίας, φησὶν, Ἀνθρώπων, τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ὄνομα θεῖς. Εἶτα ἀπὸ τούτου λαθὼν ἀφορμὴν, μὴ τεθείσαν ἀντιθεσὶν λύει. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν Ἰουδαίους ἀκούσοντας, ὅτι πάντα ἀνθρώπων ἡ πίστις δικαιοῖ, δυσχεραίνεαι καὶ σκανδαλλίζεσθαι, ἐπήγαγεν· Ἡ Ἰουδαίων ὁ θεὸς μόνος; ὡς ἂν εἰ εἴλεγε· Διὰ τί γὰρ σοι τοῦτο ἄπονον εἶναι δοκεῖ, ὅτι πάντα ἀνθρώπων σώζεσθαι; μὴ γὰρ μερικὸς ἐστὶν ὁ θεός; ἐκ τούτου δεικνύς, ὅτι βουλόμενοι τοῖς ἔθνεσι ἐπιπράξεν, τῷ θεοῦ τὴν δόξαν λυμαινόντας μᾶλλον, ἐφ' ἣν συγγερότερον αὐτὸν πάντων εἶναι θεόν. Εἰ δὲ πάντων ἐστὶ, καὶ προνοεῖται πάντων· εἰ δὲ προνοεῖται πάντων, πάντας ὁμοίως σώζει διὰ τῆς πίστεως. Αἰὰ τοῦτο φησὶν· Ἡ Ἰουδαίων ὁ θεὸς μόνος; οὐχι δὲ καὶ ἄλλων; Ναὶ καὶ ἄλλων. Οὐ γὰρ ἐστὶ μερικὸς, οἷος οἱ Ἕλληνων μῦθοι, ἀλλὰ κοινός· ἀπάντων καὶ εἰς· διὸ καὶ ἐπάγει· Ἐπειπερ εἰς ὁ θεός. Τοῦτέστιν, ὁ αὐτός, καὶ τούτων κακίων ἀεπίστῳ.

^α Unus, ὅτε πᾶς ἰατρείας ἐξηλέγχθη τρόπος.

^β Morel., βιβλίον.

quam frequenter illis peccata in memoriam revocet? superius quidem cum dicit: *Per legem enim peccati cognitio*; postea vero, *Quia omnes peccaverunt*; hic autem vehementius. Non enim dixit, Propter peccata; sed, *Propter relaxationem*, hoc est, propter mortificationem. Non enim ultra spes sanitatis erat; sed quasi corpus paralyticum superna egebat manu: sic et anima mortificata. Quodque gravior est, et quod in causa esse dicit, majorem accusationem mereri indicat. Quid illud est? Quod in tolerantia Dei illa remissio facta sit. Neque enim dicere potestis, inquit, vos non multam tolerantiam ac benignitatem nactos esse. Illud autem, *In presenti tempore*, ejus est, qui magnam tolerantiam et humanitatem exhibuit. Cum enim in desperationem acti essemus, inquit, ac sententiæ tempus adesset, malaque aucta essent ac peccata ad cumulatum ascendissent: tunc ille potestatem suam exhibuit, ut discas quanta apud illum sit justitiæ copia. Neque enim illud, si in principio factum foret, tam mirum ac stupendum visum fuisset, ut nunc, cum medicinæ omnis modus superatus est. 27. *Ubi igitur gloriatio? Exclusa est*, inquit. *Per quam legem? factorum? Non; sed per legem fidei*. Magnopere laborat Paulus et ostendit, tantum valuisse fidem, quantum lex nunquam vel imaginari potuit. Postquam enim dixit, quod Deus hominem justificet a fide, legem rursus assumit. Neque dicit: Ubi ergo præclara Judæorum opera? ubi justitiæ exercitium? sed, *Ubi gloriatio?* ubique ostendens illos sese magnifice jactantes, quasi quid plus haberent quam alii; sed nullum opus proferre. Ac cum dixisset: *Ubi ergo gloriatio?* non respondit: Abscessit et periit; sed, *Exclusa est*: quod ultra tempus suum esse denotat; non ultra enim tempus ejus est. Ut enim adveniente iudicio non ultra tempus habent illi, qui penitentiam agere vellet: sic sententia demum prolata, cum omnes perituri essent, illeque advenisset, qui mala illa per gratiam sublaturus erat; non ultra tempus habuerunt illi, ut emendationem ex lege faciendam obtenderent. Si enim oportuisset his se confirmare, id ante adventum ejus factum oportuit: veniente autem illo, qui per fidem servat, sublatum tandem erat certantium tempus: utpote enim confutatis omnibus, sic per gratiam salutem dat. Quapropter nunc ille veit, ut ne dicerent, Si in principio venisset, potuisset fieri ut per legem salus obtineretur propriis laboribus et operibus. Hanc igitur illorum impudentiam cohibens, diuturno tempore distulit, ita ut postquam per omnia deprehensum esset ipsos non sibi sufficere, tunc per gratiam suam salutem illis daret. Ideo cum supra dixisset, *Ad extensionem justitiæ*, intulit, *In presenti tempore*. Quod si quidam contradixerint, idipsam faciunt, ac si quis post multa admissa peccata, cum non possit in iudicio sese purgare, sed damnatus supplicio tradendus sit, deinde per regis gratiam dimissus, impudenter postea gloriatur dicens, se nihil peccavisse. Oportuisset enim id demonstrare, antequam gratia veniret; postquam venit autem, non ultra tempus est gloriandi. Id quod etiam apud Judæos

accidit. Quia enim ex se ipsi proditi erant, ideo venit, et adventu suo illorum jactantiam austulit. Qui enim se dicit infautum præceptorem, et in lege gloriatur, ac se stultorum magistrum appellat, perinde atque illi doctore ac servatore indigens, nullam gloriandi causam habuerit. Si enim ante circumcisionis præputium facta est; multo magis nunc: nam illa ab utrisque temporibus ejecta est. Cum dicit autem illam exclusam esse, ostendit quomodo id factum sit. Quomodo ergo exclusa est? *Per quam legem? factorum? Non, sed per legem fidei*.

4. Ecce fidem appellavit legem, libenter in hisce nominibus versans, ita ut emolliat eam, quæ novitas esse videbatur. Quænam autem est fidei lex? Ut per gratiam salus obtineatur. Ille Dei potentiam ostendit, quod non solum servaverit, sed etiam justificavit, et in gloriationem deduxerit, non egens operibus, sed fidem tantum requirens. Hæc autem dicit etiam, ut credentem Judæum ad modestiam præparet, et non credentem reprimat, ita ut illum pertrahat. Nam qui salutem nactus est, si legi attendens altum sapiat, audiet, quod illa ipsi os obturet, ipsa illum accuset, ipsa ejus salutem impederit et gloriationem excluderit: qui vero non credidit, per hæc ipsa humilis effectus, ad fidem accedere poterit. Vidistin' quanta fidei vis? quomodo a prioribus removerit, in illis gloriari non sinens? 28. *Arbitratur ergo per fidem justificari hominem sine operibus legis*. Ubi ostendit eos a fide, sine operibus legis, Judæis esse superiores; tunc demum cum multa fiducia circa illam edisserit, et ei, quod hic turbare videbatur, modicam offert. Etenim hæc duo Judæos turbabant; nam quidem, si ii qui cum operibus servati non fuerant, possent sine operibus servari; aliud vero, si justum esset præputiatos iisdem ipsis frui, queis ii, qui tanto tempore in lege antriti erant; id quod longe magis illos turbabat, quam prior illa difficultas. Ideo postquam illud protulerat, ad hoc demum præcedit: quod sic Judæos turbabat, ut post acceptam fidem Petrum hæc de causa incusarent, ob Cornelium et ea quæ ad ipsum spectabant. Quid ergo ait? *Arbitratur ergo fide justificari hominem sine operibus legis*. Non dixit, Judæum, vel eum qui sub lege esset; sed orationem in latius spatium educens, et orbi salutis portas aperiens, dicit, *Hominem*, commune naturæ nomen usurpans. Deinde occasione hinc sumpta, non positam objectionem solvit. Quia enim verisimile erat Judæos, omnem hominem a fide justificari audientes, id ægre ferre et hinc offendi, adjecit: 29. *Num Judæorum Deus tantum?* ac si diceret: Cur enim hoc tibi absurdum esse videtur, quod omnis homo salutem consequatur? num Deus parti uni tantum favet? hinc ostendens illos, dum gentibus molesti esse volunt, Dei gloriam potius labefactare, si non sinunt illum omnium esse Deum. Si autem omnium Deus est, omnibus etiam providet: si omnibus providet, omnes similiter per fidem servat; ideo ait: *Num Judæorum Deus tantum? nonne gentium? imo et gentium*. Non est enim partim Deus, ut Græcorum fabulæ ferunt, sed

communis omnium et unus; ideo subjungit: 30. *Quoniam unus est Deus.* Hoc est, idem ipse et homin et illorum Dominus.

Providentia communis omnibus. — Si autem vetera mihi dicis, tunc quoque providentia communis erat, etsi diverso modo: clementi tibi lex scripta data fuit, illis vero lex naturalis; et hi nihil minus habebant, si voluissent, sed vincere poterant: quare idipsum subindicans, adjecit: *Qui justificabit circumcisionem ex fide, et præputium per fidem; priora de præputio et circumcisione dicta illis in mentem revocans, queis demonstravit nullam esse differentiam.* Quod si tunc nulla erat differentia, multo magis nunc: id quod clarior jam probans, ostendit utrunque similiter fide opus habere. 31. *Legem ergo, inquit, destruinus per fidem? Abiit, imo legem statuinus.* Vident prudentiam variam et inestabilem? Nam eo ipso, quod dicit, *Statuinus*, ostendit eam non stare, sed solutam esse. Et vide quanta sit Pauli virtus et vis ingenii, et cum quanta facilitate ea quæ vult probet. Hic enim ostendit fidem non modo a lege non labefactari, sed etiam ab illa jvari, atque etiam legem fidei viam parare. Sicut enim lex prævertens fidei testificata est (nam ait, *Testificata a lege et prophetis*): sic et fides legem deficientem stabilivit. Et quomodo, inquit, stabilivit? quodnam erat legis opus, et cur omnia faciebat? Ut hominem justum faceret. Verum lex id non potuit: nam, *Omnes peccaverunt*, inquit; fides autem veniens id præstitit; simul enim at quis credidit justificatus est. Igitur legis voluntatem stabilivit, et id cujus causa omnia lex faciebat, gratia ad finem deduxit. Non ergo illam abrogavit, sed perfectam reddidit. Tria igitur hic demonstravit, et quod sine lege possit homo justificari, et quod id lex non potuit, quodque fides cum lege non pugnet. Quia enim hoc maxime Judæos turbabat, quod fides legi contraria videretur, plus ostendit, quam Judæus velit, quod non modo non sit contraria, sed etiam cum illa pugnet et cooperetur; quod maxime illi cupiebant audire.

5. *Caritas mater bonorum omnium. Contra invidiam.* — Sed quia post gratiam hanc, per quam justificati sumus, bona vita opus est, dignum dono tanto studium exhibeamus: exhibebimus autem si matrem bonorum omnium caritatem cum magna diligentia servemus. Est autem caritas non nuda verba et salutationes, sed præsidium et exhibitio operum; verbi gratia, paupertatem solari, agris opulari, a periculis liberare, in calamitate versantibus adesse, flere cum flentibus, gaudere cum gaudentibus: nam et hoc ex caritate proficitur: etsi parvum quid videatur esse, gaudere cum gaudentibus, magnum id certe est, et animi philosophi opus. Multosque invenias, qui, quod molestus est, probe faciunt, sed hoc lenius officium vix præstant. Multi namque flent cum flentibus, nec gaudere volunt cum gaudentibus, sed aliis gaudentibus lacrymantur; id quod ex invidia et livore proficitur. Non parvum ergo officium est, fratre gaudente gaudere, sed et alteri præstantius,

non tantum illo officio flendi cum flentibus, sed etiam illo filio, quo fratres in periculo constitutos juvenam Multi namque cum periclitantibus periculum suscipiunt, sed fratribus prospere agentibus mordentur cruciantur: tanta est invidia tyrannus: licet illi cum labore et sudore perficiatur, hoc autem ex proposito et ex sola voluntate proficitur. Sed multum quod molestus est ferentes, quod facilius, non periciunt, sed tabescunt et pereunt, cum vident alii clare et prospere agentes; cum Ecclesiam erumpunt totam aut verbo aut alio quodam modo jvari et bene gerere: quo quid deterius fuerit? Neque enim cum fratre tantum, sed etiam cum voluntate Dei pugnat qui talis est. Hoc ergo considerans, compehorbum hunc; et si non proximum vis, saltem te ipsum a sexcentis erue malis. Cur bellum inferis cogitationes tuas? cur tuultu animam reptes? quo tempestatem excitas, et res suas deque veris? quo modo sic affectus peccatorum veniam petere valebis? Nam si Deus peccata non remittit iis, qui sibi illata injurias non remittunt, quam veniam dabit iis, qui tibi illa secedentibus damna inferre conantur? Illa certe extremæ nequitie argumentum est: qui tale sunt, cum diabolo Ecclesiam oppugnant. Fortassis vero etiam longe deterius malum est: a diabolo enim cavere possumus; hi autem amicitia larvam ferunt, clam ignem succendunt, seque primos in eam num injiciunt, et morbo præmuntur, qui non modo misericordiam movere nequeunt, sed etiam multum risum excitet. Cur pallefcis, quæso, tremis, et formidolosus es? quid mali accidit? quod clarum fratre sit, quod splendidus et probatus? Atqui te coronam assumere oportebat, gaudere, Deo gloriam referre quod membrum tuum splendidum et illustre sit: secedoles, quod Deus glorificetur. Vident quo tendat bellum? At non doleo, inquit, quod Deus, sed quod frater gloria afficiatur. Verum per hunc ad Deum gloria ascendit; proinde et bellum a te exortum. At non hoc mihi displicet, inquit, sed per me velleam Deum gloria affici. Ergo gaudeo florente fratre, et per te Deus glorificabitur, omnesque dicunt, Benedictus Deus, qui tales habet famulos, invidia omni liberis qui de aliorum bonis mutuo gaudent. Et quid dicit fratem? Si enim inimicus esset et hostis, ad Deum per illum glorificaretur, ob id amicum illum tibi gaudere oporteret. Tu vero amicum facis tibi inimicum quia Deus per illum clara gesta glorificatur. Si quod corpus tuum ægrum curaveris, etsi inimicus fuerit inter præcipuos amicos illum postea habebis: illud vero qui corpus Christi, id est Ecclesiam, ornat, aut cum tibi, inimicum ideo reputas? Et quomodo post clarior contra Christum bellum suscipere? Ideo quis miracula patret, etsi virginitatem et jejunium servet, humi cubet, et sic ob virtutem ad angelum usque perveniat; si hoc vitio laboret, omnium ecclesiasticus erit, et mæcho, fornicatore, fure, sepulchrorum effosore pejor.

6. Ex ne quis me damnet, quod rem ultra modum tollam, illud libere vos interrogaverim: Si quod

Εἰ δὲ τὰ παλαιὰ μοι λήγεις, καὶ τότε κοινὰ τὰ τῆς προλήθης ἦν, εἰ καὶ διαφόρως· καὶ γὰρ οὐ νόμος ἐπίσης γραπτὸς· κἀκαίνο νόμος· φρεσὶς, καὶ οὐδὲν Πιστῶν εἶχον, εἴ γε ἐβούλομαι, ἀλλὰ καὶ νικῶν ἔβουλομαι· διὸ καὶ ἐπήγαγε, τοῦτ' αὐτὸ ἀντιτιθέμενος· Ὅς δικαιοσύνη περιετομήν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίας διὰ τῆς πίστεως· τῶν ἐμπροσθεν περὶ ἀκροβυστίας καὶ περιτομῆς εἰρημῶν αὐτοὺς ἀναμνήσας, δι' ὧν εἰδείην οὐδεμίαν οὐσαν διαφοράν. Εἰ δὲ πότε οὐδέμια ἦν διαφορά, πολλῶν ἄνδρ' ἔπειτα καὶ σαφέστερον κατασκευάζων νῦν, ἀπέδειξαν ἡμῶς ἐκείνου τῆς πίστεως δεόμενον. *Νόμον οὐκ καταργούμεν, φησὶ, διὰ τῆς πίστεως· Μὴ γένοιτο· ἀλλὰ νόμον ἰσχύομεν.* Εἶδες σύνεσιν ποικίλην καὶ ἀρατον· Ἀδύψ γὰρ τὸ εἰπεῖν, Ἰσχύομεν, εἰδείην οὐχ ἔπιστά, ἀλλὰ καταλειμμένον. Καὶ ὅρα τῆς Παύλου ἐνέμω; τὴν ὑπερβολὴν, καὶ μεθ' ὅσης κατασκευάζει περιτομὰς ὁ βούλεται. Δείκνυσι γὰρ ἐνταῦθα οὐ μόνον οὐ λυμαινεμένην τὴν νόμον τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ βοηθοῦσαν αὐτῇ, ὡσαυτ' οὐκ αὐτὸν τῆ πίστει προσδοκῶσιν. Καθότι γὰρ αὐτὸς προλαβὼν αὐτῇ ἡμαρτήρας· *Μαργουριμένην γὰρ ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, φησὶν· οὕτως καὶ αὐτὴ αὐτὸν ἀνομινα ἔστιται.* Καὶ πῶς ἔστιται, φησὶ· τί ἦν τὸ νόμον τὸ ἔργον, καὶ τίνας ἐνεκεν ἅπαντα ἔπραττεν; Ἰστέ δικαιοσ' ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον. Ἄλλ' ἐκείνος μὴν τοῦτο οὐκ ἰσχύει· Πάντας γὰρ, φησὶν, ἡμαρτοί· ἡ πίστις δὲ ἐβούλετο αὐτὸ κατάρθωσεν· ὁμοῦ γὰρ τις ἔπιστευε καὶ ἐδικαιώθη. Οὐκ οὐκ ἔστιται τοῦ νόμου τὸ θέλημα, καὶ δι' ὃ πάντα ἔπραττεν ἐκεῖνος, τοῦτο οὕτως εἰς τέλος ἤγαγεν. Οὐκ ὅρα αὐτὸν καθήρησεν, ἀλλ' ἀπέφρασε. Τρία τοῦν ἐνταῦθα ἀπέδειξε, καὶ ἐπὶ χωρὶς νόμου δυνατόν δικαιοθῆναι, καὶ ὅτι τοῦτο οὐκ ἰσχύει τὸ νόμος, καὶ ὅτι ἡ πίστις αὐτῷ οὐ μάχεται. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο μάλιστα τοὺς Ἰουδαίους ἰθροῖται, τὸ δοκεῖν [489] ἀπαντανίας αὐτῷ τὴν πίστιν εἶναι, δείκνυσι πλὴν οὐ βούλεται ὁ Ἰουδαῖος, οὐ μόνον οὐκ οὐσαν ἐναντιαν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα σύμμαχόν τε καὶ συνεργὸν οὖσαν· ὁ μάλιστα ἐβούλοτο ἀκούσαι.

ε'. Ἄλλ' ἐπειδὴ μετὰ τὴν χάριν ταύτην, δι' ἧς ἐδικαιώθημεν, καὶ πολιτείας χρεια, ἄξιαν ἐπιβεβήμεθα τῆς δωρεᾶς τὴν σπουδῆν· ἐπιβεβήμεθα δὲ, ἀν τὴν μετὰ τὸν ἀγαθὸν τὴν ἀγάπην μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας τῆς σπουδῆς. Ἀγάπη δὲ ἐστίν, οὐ φίλα ῥήματα οὐδὲ προεφήσει· ἀπλῶς, ἀλλὰ προστάσια καὶ δι' ἔργων ἐπίδειξις· ὅσον, τὸ πέναν λύνει, τὸ νοσοῦσι συναμύνειν, τὸ κινδύνων ἀπαλλάττειν, τὸ ἐν περιστάσεσιν οὖσαι περιστάσθαι, τὸ κλαίειν μετὰ κλαίωντων, τὸ χαίρειν μετὰ χαίρόντων· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀγάπης· καίτοι δοκεῖ μικρὸν εἶναι τοῦτο, τὸ χαίρειν μετὰ χαίρόντων· σφόδρα μέντοι μέγα ἐστὶ καὶ φιλοσόφου λέγουσιν γνώμης· καὶ πολλοὺς ἐν εὐροίμην τὸ μὴ μικρότερον ἀνίσταται, πρὸς τοῦτο δὲ ἀνομινας· πολλοὶ γὰρ κλαίουσι μὴ μετὰ κλαίωντων, οὐκ εἶ δὲ καὶ μετὰ χαίρόντων χαίρουσι, ἀλλὰ θαυροῦσιν ἐτέρων χαίρόντων· ὅτι ἐστὶ βασκανία καὶ φθόνος. Οὐ τοῖνον μικρὴν κατέρωθια, τοῦ ἀδελφοῦ χαίροντος χαίρειν, ἀλλὰ καὶ θατέρου μεζόν· τάχα δὲ οὐ τοῦ κλαίειν μόνον μετὰ κλαίωντων, ἀλλὰ καὶ τοῦ παρστήναι ἐν κινδύνους μεζόν. Πολλοὶ γοῦν κινδυνεύουσι μὴ συνεκινδυνεύουσι, εὐδοκίμουσιν δὲ ἐδύχθησαν· τοσαύτη ἡ τῆς βασκανίας τυραννίς. Καίτοι τὸ μὴ πόνον ἐστὶ καὶ ἰβρίτων, τοῦτο δὲ προαιρέσεως καὶ γνώμης μόνον· ἀλλ' ἡμῶς τὸ χαλεπότερον ὑπομειναντας πολλοὶ, τὸ εὐκωλύτερον τοῦτο οὐκ ἤνυσαν, ἀλλὰ τήκονται καὶ ἀπύλλονται, ὅταν ἐτέρους· εὐδοκίμουσιν ἴδωσιν,

ὅταν Ἐκκλησίαν ἀρελομένην ἰδοῦσιν, ἢ λόγῳ ἢ καὶ ἔτερον τινὲ ῥήματι· οὐ τὴν ἔτερον γένοντι· ἄν· Οὐδὲ γὰρ τῷ ἀδελφῷ λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ὁ τοιοῦτος μάχεται. Τοῦτο οὐκ ἐνοήσας, παῦσαι τῆς νόμου, καὶ εἰ μὴ τὴν πλησίον βούλει, αὐτοὺς γοῦν ἀπάλλασθαι τὸν μωρίων κακίον. Τί πόλεμον ἐπιστοῦσιν σου τοὺς λογιμοὺς· εἰ θυροῖον τὴν ψυχὴν πληροῦς· εἰ γεμίονα ἐργάζῃ· εἰ τὰ ἄνω κάτω ποιεῖ· πῶς διήθησιν διακείμενος οὕτως, ἀμαρτίων ἀρεσιν αἰτήσας· Εἰ γὰρ τὸς τὰ εἰς αὐτοὺς μὴ συγχωροῦσιν οὐδὲ αὐτὸς ἀφίσει τὰ ἀμαρτήματα, τοὺς τοὺς οὐδὲν ἰδικηκότηας ἀδικεῖν ἐπιχειροῦσι ποῖαν ἀρεσιν ὄσει· Ἐγχαίτης γὰρ τοῦτο πονηρίας ἀπέδειξις· οἱ τοιοῦτοι μετὰ τοῦ διαβόλου πῶμῆουσι τὴν Ἐκκλησίαν· τάχα δὲ καὶ πολλῶν χειρῶν τὸν μὴ γὰρ καὶ φυλάττεσθαι δυνατόν, οὗτοι εἰ προσωπῶν φίλους ὑπομένουν, λάθρῃ τὴν πύριν ἀνάπτουσιν, αὐτοὺς προτέρους εἰς τὴν κἀμνον ἐμβάλλουσιν, καὶ νοσοῦντας νόσον οὐ μόνον ἐλεθθῆναι μὴ [490] ἐναμηνῶν, ἀλλὰ καὶ ποῖον τὸν γέλωτα ἔχουσιν. Τί γὰρ ὠχρίεις, εἰπέ μοι, καὶ ἔριμεις καὶ περιόεις ἔστιτας· εἰ γέγονε δένον· δεῖ λαμπρὸς ὁ ἀδελφός· καὶ περιφανὴς καὶ εὐδοκίμος· Οὐκοῦν στεφανοῦσθαι σε δεῖ καὶ χαίρειν καὶ τὸν Θεὸν δοξάζειν, δεῖ τὸ μένος· τὸ σὸν λαμπρὸν καὶ περιφανές· ἀλλὰ ἀλγεις, ὅτι ὁ Θεὸς δοξάζεται. Ὅρξ' ποῦ τίνας ὁ πόλεμος; Ἄλλ' οὐχ ὅτι ὁ Θεός, φησὶν, ἀλλ' ὅτι ὁ ἀδελφός δοξάζεται. Ἄλλὰ διὰ τοῦτο πρὸς τὸν Θεὸν ἀναβαίνει ἡ δόξα· οὐκοῦν καὶ ὁ παρὰ σοῦ πόλεμος. Ἄλλ' οὐ τοῦτο με λυπεῖ, φησὶν, ἀλλὰ δι' ἐμοῦ τὸν Θεὸν ἐβουλόμην δοξάζεσθαι. Οὐκ οὐκ ἔστι εὐδοκίμουσιν, τὸ δὲ ἀδελφός, καὶ δοξάζεται καὶ διὰ σοῦ πάλιν ὁ Θεός, καὶ πάντας ἐροῦσιν· Εὐλογητός ὁ Θεός ὁ τοιοῦτους ἔχων οὐκείτας, φθόνου παντός ἀπύλλωμῶνος, τοὺς ἀλλήλων συνθηδόμενος καλοῖς. Καὶ τί λέγων τὸν ἀδελφόν; Εἰ γὰρ καὶ πολέμους ἦν καὶ ἐχθρούς, ὁ δὲ Θεός δι' αὐτοῦ ἐδοξάζετο, φίλον ἔδει ποιήσασθαι διὰ τοῦτο· οὐ δὲ τὸν φίλον ἐχθρὸν ποιεῖς, ἐπειδὴ ὁ Θεός δοξάζεται διὰ τῆς εὐδοκίμουσιν ἐκεῖνον. Κἂν μὴ τὸ σὸν ἀμὰ τις θεραπεύσῃ τὸ σὸν κακίως ἔχον, κἂν ἐχθρός ἦ, τῶν πρώτων αὐτὸν ἡγήθη φίλον εἶναι λόγῳ· τὸν δὲ τοῦ Χριστοῦ τὸ σὸν καλλωπίζοντα, τοσοῦτον τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ φίλον ἦντα, ἐχθρὸν ἦγῃ; Καὶ πῶς ἂν ἐτέρους τὸν πρὸς τὸν Χριστὸν ἐπέδειξω πόλεμον; Διὰ τοῦτο κἂν σημεῖα τῆς ποίης, κἂν παρθεῖαν, κἂν νηστειαν, κἂν χαμευῖαν ἐπέδειξηται, καὶ πρὸς τοὺς ἀγγέλους διὰ ταύτης τῆς ἀρετῆς φθάσῃ, πάντων ἐστὶς ἐναγίστερος, τοῦτο ἔχον τὸ ἐλάττωμα, καὶ μοιχοῦ καὶ πόρνου καὶ ληστοῦ καὶ τρυμωροῦ καὶ παρανομώτερος.

στ'. Καὶ ἴνα μὴ τις ὑπερβολὴν καταγῆν τοῦ λόγου, ἐκεῖνο ἂν ἡδέως ἐροίμην ὑμῖς· Εἰ πῦρ καὶ δικαίαν τις λαβὼν, τοῦτον καθῆται καὶ ἐνεπίμπρα τὸν οἶκον καὶ τοῦτ' κατέσκαπτε τὸ θυσιαστήριον, οὐκ ἂν ἴβιος ἕκαστος αὐτὸν ἐβαλλε τῶν παρόντων ὡς ἐναγῆ καὶ παρόνομος· Τί οὖν, ἂν τοῦ πύρτος τοῦτου καταπητικωτέραν τις φέρῃ φλόγα, τὴν βασκανίαν λέγων, οὐχ ἴβιον οἰκοδομῆς καθαρῶσαν, οὐδὲ χρυσοῦ θυσιαστήριον κατασκάπτουσαν, ἀλλὰ τὸ πῶν καὶ τὸν τοῦτων καὶ τοῦ θυσιαστήριου τιμωτέρων, τῶν διδασκάλων τὴν οἰκοδομῆν ἀνατρέπουσαν καὶ λυμαινεμένην, ποῖας ἂν εἴη συγγνώμης ἄξιος; Μὴ γὰρ μοι λεγέτω τις, ὅτι· πολλὰκις ἐπιχειρήσας οὐκ ἴσχυον· ἀπὸ γὰρ τῆς γνώμης· τὰ πράγματα κρῖνεται· ἐπεὶ καὶ ὁ Σοῦλ

* Morel, τὶ ἄνω καὶ κάτω ποιεῖ, male.

ἐπέκτεινε τὸν Δαυὶδ, εἰ καὶ μὴ ἐπέτυχεν. Οὐκ ἔγνωεις, εἰπέ μοι, ὅτι τοὺς προβάτους ἐπιβουλεύεις τοῦ Χριστοῦ, ὅπερ ὄν τῷ ποιμένι πολεμῶν, καὶ τοὺς προβάτους, ὅπερ ὄν καὶ τὸ αἷμα ἐξέχεν ὁ Χριστός, καὶ πάντα καὶ ποιεῖν καὶ πάχαιεν ἡμᾶς ἐκέλευσεν; οὐκ ἀναμνηστικὸς αὐτὸν, οὐδὲ ἰὼν Δασιπότης σου τὴν δόξαν τὴν σὴν ἐξήγησε, καὶ οὐχὶ τὴν αὐτοῦ, οὐδὲ οὐ τὴν τοῦ Δεσπότη σου ζητεῖς, ἀλλὰ τὴν αὐτοῦ; Καίτοι εἰ τὴν ἐκείνου ἐζητεῖς, τότε ἂν καὶ τῆς σῆς ἐπέλυξες· τὴν δὲ σὴν ζητῶν πρὸ τῆς ἐκείνου, οὐδὲ ταύτης ἀπολύσῃ ποτέ. Τίς οὖν ἔσται θεραπεία τούτου; Κοινῇ πάντας εὐζώμεθα, καὶ μὴν ὕπερ αὐτῶν ἀνεγγίξωμεν φωνῆν, ὡς [491] ὕπερ τῶν ενεργουμένων. Καὶ γὰρ οὗτοι ἀδικοῦτερον δικάζονται ἐκεῖνον, ὅσα καὶ προαιρέσεώς ἐστιν ἡ μανία. Εὐχῆς γὰρ δεῖται τὸ νόσημα τοῦτο καὶ πολλῆς τῆς δεησεώς. Εἰ γὰρ ὁ μὴ φιλοῦν τὸν ἀδελφόν, ἔαν χρημάτων κενώσῃ, καὶ ἐν μαρτυρίῳ διαλύσῃ, οὐδὲν αὐτὸς πλὴν ὁ καὶ πολεμῶν τῷ μηδὲν ἡδικοῦται ἐνόησεν πόσης ἂν εἴη τιμωρίας ἄγιος. Οὗτος καὶ Ἕλλησων χεῖρον. Εἰ γὰρ τὸ φιλεῖν τοὺς φιλοῦντας οὐδὲν πλὴν ἡμᾶς ἀφίστην ἐκεῖνον ἔχεν, ὁ τοὺς φιλοῦντας βασκαίνων τοῦ στήθετος, εἰπέ μοι;

Καὶ γὰρ τοῦ πολεμῆν χεῖρον ἐστὶ τὸ βασκαίνειν. Ὁ μὴ γὰρ πολεμῶν, τῆς ἀσπίδος λυθεῖσθαι δὲ ἦν ὁ πολεμῶν, καὶ τὴν ἔσθραν καταλείπει· ὁ δὲ βασκανὸς οὐδέποτε ἀν γένετο φίλος. Καὶ ὁ μὴ τὴν μάχην φανεράν ἐπιβουλεύεται, ὁ δὲ συνεσκιασμένῳ· καὶ ὁ μὴ αἰκίαν πολλὰς ἔχει εἰσαίν ελλογον τοῦ πολεμῶν, ὁ δὲ οὐδὲν ἕτερον ἢ μανίαν καὶ γνώμην σατανικήν. Τίτι οὖν ἂν τις τὴν τοιαύτην παραβάλοι· ψυχῆν; ποῖα ἔχθρη; ποῖα ἀσπίς; ποῖο σκώληκι; τίτι κανθάρος; Ὅστε γὰρ ἐναγέστηρον, ὅστε ποιηρῶτερον τι τῆς τοιαύτης ψυχῆς. Τοῦτο γὰρ, τοῦτο τὰς Ἐκκλησίας ἀνέστηρε, τοῦτο τὰς αἰρέσεις ἔτεκε, τοῦτο ἀδελφικὴν ὁμιλίαν χεῖρα, καὶ αἰματὶ δικαίῳ δεξιῶν βαπτισθῆναι ἐποίησε, καὶ νόμους ἀνέσπασε φύσεως, καὶ τῶν θανάτῳ τὰς θύρας ἀνέψυξε, καὶ τὴν ἀρὰν ἐκείνην εἰς ἔργον ἤγαγε, καὶ οὐδὲ ὀδύνην οὐκ γνόνην ὅστε ἄλλου τινὸς ἀναμνησθῆναι τὸν ἄθλιον εἴσαν ἐκεῖνον, ἀλλ' οὕτως αὐτὸν ἐξεβάλευσεν καὶ εἰς τοσοῦτον ἤγαγεν ὀστρον, ὡς καὶ τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος καὶ λέγοντος, Πρὸς σὲ ἡ ἀποστρεφῆ αὐτοῦ, καὶ σὺ ἄρξεις αὐτοῦ, μὴδὲ οὕτως ἐνόησιν. Καίτοι γε καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικῶν αὐτὸν ἀπήκε; καὶ τὸν ἀδελφὸν ὁπέταξεν· ἀλλ' ὅμως οὕτως ἄνιστον τὸ νόσημα τοῦτο, ὡς καὶ μυρίων φαρμάκων ἐπιχειρήσων, ἢ οὐκ εἶναι ἀναβλύζον σηπεδῶνα. Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἀλγείη, ὡς πᾶντον ἀδικοῦτερον σὺ; ὅτι ἐπιμύθη ὁ Θεός; Ἄλλὰ τοῦτο γνώμης σατανικῆς. Ἄλλ' οὐκ παρνοδοκίμῶν ὁ ἀδελφός; Ἄλλ' ἔρεσι καὶ σοὶ πᾶντον παραβραμῆν. Ὅποτε εἰ βούλει νικήσαι, μὴ σφάξης μὴδὲ ἀνλήξῃ, ἀλλ' ἄφες μῆνεν ἵνα τρηθῆται τὸν παλατισμάτων ἡ ὑπέθεσις, καὶ νίκησων ζῶντα· οὕτω γὰρ σοὶ λαμπρὸς ὁ στέφανος ἤμελλεν ἔεσθαι· νυνὶ δὲ ἀνελὼν, μετῴνα κατὰ αὐτοῦ τῆς ἡτῆς τὴν ψῆφον ἐκπέρισε. Ἄλλ' οὐδὲν οὕτως ἡ βασκανία οἶδε. Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ δόξης ἐρῆς ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτῃ; οὕτω γὰρ μῆνοι τότε τὴν γῆν ἔκρουον. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο αὐτὸν ἐπέχεον, ἀλλὰ πάντα ἀπὸ τῆς ψυχῆς ῥίψας, ἴστατο μετὰ τοῦ διαβόλου καὶ παρεπάτετο· καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἦν ὁ στρατηγῶν τότε μετὰ τοῦ Κῆν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἤρκεσον αὐτῷ τὸ γενέσθαι θνητὸν τὸν ἄνθρωπον, καὶ τῷ τρόπῳ τοῦ θανάτου μετῴνα τὴν τραγηδίαν ἐπιχείρει ποιῆσαι, καὶ ἀνεπέθεον ἀδελφοκτόνον γενέσθαι· ἠψήγετο γὰρ καὶ ὀδύνην ἰδεῖν τὴν ἀπόφασιν εἰς ἔργον ἐκπερομένην

ὁ μὴδέποτε ἐκ τῶν ἡμετέρων κοροννύμενος κακῶν. Ὅπερ ἂν εἰ τις δεσποτῶν ἔχων ἔχθρην, ἀπόφασιν δεξιμῶν ἰδῶν, πρὶν ἢ τὴν πᾶντον ἐξελεῖν, ἐπίνοστο καὶ ἔνδον σφαττόμενον ἰδεῖν, καὶ μὴδὲ τὸν προσήκοντα ἀναμῆναι καίρον· οὕτω δὴ καὶ ὁ διαβόλος τότε. Καίτοι γε ἀκούσας, οἷς εἰς τὴν [492] ἀπελευσῆται ὁ ἄνθρωπος, ὀδύνην εἰ πλὴν ἰδεῖν, ὑλὴν πρὸ πατρὸς τελευτῶντα, καὶ ἀδελφὸν ἀδελφὸν ἀναίρουντα, καὶ ἄωρον καὶ βίαιαν σφαγῆν.

Σ. Εἶδες πρὸς πόσα ὑπερέτησεν ὁ φθόνος; πῶς τὴν ἀκόρεστον τοῦ διαβόλου γνώμην ἐπέληξε, καὶ τοσαύτην αὐτῷ παρεθήκεν τράπεζαν, ὅσην ἰδεῖν ἐπιθυμῶν ἐκεῖνος; Φεύγωμεν τοῦτον τὸ νόσημα. Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐστὶ τὸ πῦρ ἐκεῖνο διαφυγεῖν τὸ φρονασμένον τῷ διαβόλῳ, μὴ ταύτης ἀπαλλαγέντας τῆς ἀβυσσῆτος; ἀπαλλαγῶμεθα δὲ, ἀν ἐνοήσομεν πῶς τε ἡμᾶς ἠγάπησε, καὶ ἀλλήλους ἐκέλευσεν ἀγαπᾶν ὁ Χριστός. Πῶς οὖν ἡμᾶς ἠγάπησε; Τὸ αἷμα τὸ τίμιον ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν ἔχθρων ἔντων καὶ τὰ μέγιστα ἠδικησάντων. Τοῦτο καὶ οὐ ποίησον ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ· διὰ γὰρ τοῦτο, φησὶν, Ἐγὼ τὴν καινὴν δίδωμι ἡμῖν, ἵνα ὁσῶς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἐγὼ ἠγάπησα ὑμᾶς. Μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὕτω τὸ μέτρον ἴσταται· αὐτὸς γὰρ ὑπὲρ τῶν ἔχθρων τοῦτο ἐποίησεν. Ἄλλ' οὐ βούλει τὸ αἷμα δοῦναι τὸ σαυτοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ; Τί οὖν καὶ τὸ ἐκεῖνον ἐχέεις, ἐκ δεσποτῶν παρακοῦντος τῆς ἐντολῆς; Καίτοι αὐτὸς μὲν ἔπερ ἐποίησεν, οὐκ ἐξ ἐπιείκῃ· οὐ δὲ, ἂν ποῖς, ὀρεῖται λοιπὸν πληροῦς· ἐπαι καὶ ἐκεῖνος ὁ τὰ μύρια τάλαντα λαθῶν, καὶ τὰ ἐκατὼν θηνάρια ἀπαταῖον, οὐ διὰ τοῦτο ἐκολάζετο μόνον, ὅτι ἀπῆται, ἀλλ' οὐκ οὐδὲ τῆς εὐεργεσίας γένομεν βελτίων, οὐδὲ ἀρνησάμενος τοῦ δεσποτῶν κατηχοῦσθαι, καὶ τὸ χρέος ἀπέβωκε· καὶ γὰρ χρέος ἦν λοιπὸν τὸ παρὰ τοῦ δούλου γένομενον, εἰ γε ἔγενετο. Καὶ γὰρ ἄπαντα ἔπερ ποιούμεν, ὀρεῖται πληροῦσθαι ποιούμεν β. Δὲ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν Ὅταν πάντα ποιήσῃς, λέγεις, οὐκ Ἄρχεις δοῦλοι ἔσμεν· ἂ γὰρ ὀφειλομεν ποιῆσαι, ἀποήσομεν. Κἂν ἀγάτην τοῦτον ἐπιειξίμεθα, κἂν χρήματα δοῦμεν τοῖς δεσποῖν, ὀρεῖται πληροῦμεν· οὐχ ὅτι κατήρην αὐτὸς εὐεργεσιῶν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ αὐτοῦ διανεμήσων, ἂν ποτε δοῦμεν. Τί τοῦτον ἀποστρεφῆς στανῶν ἂν αὐτὸς σε βούλειται κόρινος εἶναι; Διὰ τοῦτο γὰρ σοὺ ἐκέλευσαν αὐτὸ δοῦναι ἔτερον, ἵνα σὺ αὐτὰ ἔχῃς. Ἔως μὲν γὰρ μόνος κατέχεις, οὐδὲ αὐτὸς ἔχεις· ἔταν δὲ ἔτερον θῆς, τότε καὶ αὐτὸς ἔλαβες. Ἄρα τι τοῦτο τοῦ φίλτρον γένου' ἂν ἴσον; Αὐτὸς ἐξέχει τὸ αἷμα ὑπὲρ τῶν ἔχθρων, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ χρήματα ὑπὲρ τοῦ εὐεργέτου· αὐτὸς τὸ αἷμα τὸ σαυτοῦ, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ χρήματα τὸ οὐχ ἡμῶν· αὐτὸς πρὸ ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ μετ' αὐτῶν· αὐτὸς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐφελείας· οὐδὲ γὰρ αὐτῷ τι γίνεται πλὴν ἐκ τῆς ἡμετέρας φιλανθρωπίας, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἰς ἡμᾶς περιπίπτει κέρδος. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ κελυόμεθα αὐτὰ δοῦναι, ἵνα μὴ αὐτῶν ἐκποσώμεν ἡμεῖς. Ὅπερ γὰρ εἰ παῖδι τις ἀργύριον ὄρη μικρῆ, κελυόμεν κατέχειν σφοδρῶς, ἢ καὶ τῷ οἰκίῳ δοῦναι φυλάττειν, ὥστε μὴ ἔρῃται [493] ἀρπάσαι τῷ βουλομένῳ· οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεός ποιεῖ. Δὲ γὰρ τῷ δεομένῳ, φησὶν ἵνα μὴ ἀρπάσῃ τις αὐτὰ ἀπὸ σου, ὅλον ἢ σικοφάκοντος, ἢ διαβόλου, ἢ κλέπτης, ἢ μετὰ πάντας ὁ θάνατος. Ἔως μὲν γὰρ ἂν αὐτὰ αὐτὰ κατέχῃς, οὐκ ἀσφαλῶς κατέχεις· ἔαν δὲ μὴ αὐτὰ αὐτὸς θῆς διὰ τῶν πανθῶν, ἐγὼ σοὶ φυλάττω μετὰ ἀκραθείας ἄπαντα, καὶ ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι μετὰ

* Codex univ. παραβελ.

b Sic ms. Mortel. vero, ἔπειτα ποιούσης πληροῦσθαι.

ignem et lignoem tenens, hanc ædem incenderet aramque suffoderet, annon ut sacrilegus et scelestus lapidibus obrueretur? Quid vero, si quis flammam ferat hoc igne voraciorem, invidiam dico, quæ non ædificia diruit, non auream aram suffodit, sed quod et parietibus et ara longe pretiosius est, doctorum ædificium subvertit et pessumdat; qua ille venia dignus erit? Ne mihi quis dixerit, quod sæpe conditus non potuerit: nam a voluntate res iudicantur: quandoquidem Saul quoque Davidem interfecit, etiam rem non perfecerit. Annon cogitas, quæso, te ovibus Christi insidiari, quando cum patre pugnas, ovibus, inquam, pro quibus sanguinem suum Christus effudit, ut omnia nos facere et pati jussit? non recordaris quod Dominus tuus gloriam tuam quæsierit, non suam? Tu vero non illius gloriam, sed tuam quæris. Atqui si illius gloriam quæreres, tunc tuam consequeris: dnm vero illa posthabita tuam quæris, numquam hanc assequeris. Quænam erit hujus morbi medela? Conjunctim omnes precemur, unamque pro illis emitamus vocem, quasi pro emergentibus. Nam hi miserabilis affecti sunt quam illi, quia furor ille ex proposito manat: precatione quippe opus habet hic morbus, et multa supplicatione. Nam si is, qui fratrem non amat, si pecunias effundat, si martyrio illustretur, nihil magis proficit: qui bellum inferat ei, qui nihil sibi mali intulit, cogita quanto sit supplicio dignus. Hic gentilibus deterior est. Nam si, cum nos amantes diligimus, nihil plus habemus, quam illi: qui amantibus se invidet, quo, quæso, in loco erit?

Invidia bello perniciosior. — Bello namque perniciosior est invidia. Nam qui bellum gerit, causa belli sublata, inimicitiam deponit; invidus autem nunquam possit amicus esse; ille quidem manifestu bello impetit, hic occulto: ille causas multas et probabiles suscepti belli proferre potest; hic nonnisi furorem et satanicam voluntatem. Cui ergo talem animam comparaveris? cni viperæ? cui aspidi? cui vermi? cui tautharo? Nihil enim scelestius, nihil deterius hujusmodi anima. Hoc enim, hoc, inquam, Ecclesias subvertit, hoc hæreses peperit, hoc fraternam armavit manum et effecit ut in sanguine justi dextera mergeretur, legesque naturæ pessumdedit, ex morti porias aperuit, ac maledictionem illam ad opus deluxit; nec pernitit ut infelix ille recordaretur partus sui neque parentum neque alterius cuiusquam; et tanto furoris insanitiæ œstro movit, ut hortante Deo ac dicente: *Ad te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius* (Gen. 4. 7), ne sic quidem cederet. Atqui et crimen illi remisit, et fratrem ipsi subiecit: verum ita insanabilis est hic morbus, ut etiam mille adhibitis pharmacis, animem semper emittat. Cur enim doles, o omnium misererrime? quod honoratus sit Deus? At hoc est animi satanici. An quod frater admodum acceptus fuerit? Sed licet tibi eum superare. Itaque si vincere velis, ne occidas, ne de medio tollas; sed sine matere, ut certaminis occasio servetur, et viventem subtera: sic enim splendida tibi corona futura est: nunc autem si occidas, majorem contra te calculum feres,

quam si victus esses. At nihil horum invidia movit. Cur autem gloriam amas in tanta solitudine? ipse namque soli tunc terram habitabunt. At nihil horum ipsum cohibuit; sed omnibus ex animo rejectis, cum diabolo stetit et aciem instruxit: nam ille tunc dux erat eum Caino. Quia enim non sufficere illi, quod homo mortalitas esset effectus, ex mortis etiam modo majorem tragediam efficere tentabat, et persuasit illi ut fratrem occideret. Festinabat enim et desiderabat videre sententiam in opus deductam, qui nunquam nostris satiatur malis. Ac si quis inimicum vinctum habens, et sententia damnatum ad mortem videns, antequam ex urbe exeat, festinet ut illum intus mortuum videat, nec congruens tempus expectet: sic et diabolus tunc: etsi audisset hominem in pulverem esse reversurum, cupiebat aliquid amplius videre, filium nempe ante patrem morientem, et fratrem occidentem fratrem suum, immaturam rem et violentam mortem.

7. Viden' ad quantas res inservierit invidia? quomodo insatiabilem diaboli animum impleverit, tantamque illi mensam apposuerit, quantam illi videre cupiebat? Fugiamus ergo hunc morbum. Non possumus enim, non possumus utique ignem illum effugere paratum diabolo, nisi ab hac aegritudine liberemur: liberabimur autem, si cogitemus quantum Christus nos amaverit, qui præcepit ut nos invicem diligeremus. Quo igitur modo nos amavit? Pretiosum sanguinem suum dedit pro nobis inimicis, qui ipsi ingentes intuleramus injurias. Ita et tu facito erga fratrem tuum: ideo dicit ille, *Mandatam novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos* (Joan. 13. 34). Imo vero non in his ille terminis consistit: ipse namque pro inimicis hoc fecit. Sed non vis sanguinem tuum dare pro fratre? Cur ergo etiam ejus sanguinem effundis, præceptum ex diametro violans? Etiam si ipse Christus non ex debito hoc fecerit, tu vero si facias, debitum imple: quando et ille cum decem millia talenta accepisset, centum denarios exigens, non ideo solum punitus fuerit, quod exigeret, sed etiam quod ex accepto beneficio non melior evaserit, quodque cum dominus suos cepisset, ille debitum non remisit: nam debitum erat illud a servo præstitum, si modo præstitum fuisset. Etiam quæcumque facimus, debitum impletens facimus. Ideo et ipse dicebat: *Cum omnia feceritis, dicit, Servi inutilis sumus: quæ enim debuiimus facere, fecimus* (Luc. 17. 10). Licet ergo caritatem exhibeamus, licet pecunias egentibus erogemus, debitum implemus: non modo, quod ille prior beneficia conferre cœperit, sed quod nos quæ ipsius sunt distribuamus, si erogemus. Cur igitur te illis privas, quorum ille te dominum esse vult? Ideo enim te jussit illa dare alteri, ut tu illa possideas. Donec enim illa retines, nec tu ipse habes: cum vero das alteri, tunc ipse receipti. Nun quidquam est, quod hunc amorem exæquare possit? Ipse sanguinem pro inimicis effudit, nos vero ne pecunias quidem pro benefactore: ipse sanguinem suum, nos neque pecunias, quæ nostræ non

sant: ipse ante nos, nos autem nec post ipsum: ipse pro salute nostra, nos nec pro nostra utilitate; neque enim illi quidquam accedit ex nostra benignitate; sed lucrum totum ad nos revertitur. Ideo jubemus illa dare, ne ab illis excidamus. Sicut enim cum quispiam argentum dat puero, jubet illum accurate servare, vel famulo tradere custodiendum, ut ne cuilibet volenti liceat abripere: sic et Deus facit. Da egenti, inquit, ut ne quis illa a te auferat, aut sycophanta, aut diabolus, aut fur, aut post omnes mors. Donec eas declines, non tuto detines; si autem illas mihi per pauperes dederis, ego tibi omnia accurate custodiam, et opportuno tempore tibi illas magno cum fœnore restitutam. Non enim ut auferam accipio, sed ut augeam et tuto custodiam et tibi ad illud usque tempus asservem, quo nullus erit, qui fœnori det, nec qui misericordia moveatur. Quid immanius est nobis, qui post tot promissiones, ne quidem ipsi mutuo dare volumus? Ideo deserti, nudi et pauperes ad ipsum migramus, ea quæ nobis concedita sunt non habentes, quia non illa apud eum, qui accuratus omnibus servat, deposuimus. Ideoque extremas dabimus pœnas. Quid enim accusati dicere poterimus pro pernicie vitanda? Quam defensionem asserre, quam purgationem? Cur enim non dedisti? Diffidis te rursus eas accepturum? Qui id ratione constare possit? qui enim dat ei, qui non dedit, quanto magis dabit cum acceperit? Verum earum te aspectus delectat? Ergo multo magis ideo largire, ut illic magis delecteris, eum nemo illas auferre poterit; cum contra, si tunc retineas, innumera passurus sis mala. Nam velut canis diabolus in divites insilit, ac si cibum aut placentam velit de manu pueruli abripere. Demus itaque illa patri. Quod si id viderit diabolus, statim aufugiet: illo autem recedente, tunc tibi pater illa omnia tuto dabit, cum non poterit ille turbas dare in futuro sæculo. Nuac vero a puerulis, quibus catelli infesti sunt, nihil differunt divites, omnibus circa illos latrantibus, discerpentibus, trahentibus, non boumibus tantum, sed etiam affectibus, gula, ebrietate, adulatione, lascivia omni. Jam si quid mutuo dare velimus, diligenter exploramus eos, qui inultum dare parati et grati animi sint. Illic vero secus facinus: Deo namque relicto liberalissimo, qui non contesimam (a), sed centuplum dat, eos requirimus, qui ne sortem quidem reddant.

8. Quid enim nobis reddet veter, qui maximam absque parte? Stercus ac corruptionem. Quid vana gloria? Invidiam et livorem. Quid parcimonia? Curam et sollicitudinem. Quid lascivia? Gehennam et vermem venenatum. Illic sunt divitum debitores, qui de ipsa sorte hæc nobis fœnora solvent, præsentia damna et futura mala. Hisne, queso, fœnori dabimus, tantum supplicium relaturis, et Christo non credemus, qui cælum offert et immortalæ vitam, arcana illa bona? et quam habebimus defensionem? Cur enim non das reddituro et plurima reddituro? Fortasse quia post multum temporis redditurus est? Atqui et in hac quoque vita

(a) Contesima, ut alibi diximus, usurar genus erat, quo singulis mensibus centesima pars sortis solvebatur.

dat; mentiri enim nequit ille qui dicit: *Querite regnum cælorum, et hæc omnia adjicientur vobis* (Math. 6. 33). Viden' liberalitatem ingentem? Illa, inquit, tibi asservantur, nec minuentur; hæc vero præsentia quasi additamentum adjicio. Ad hæc diuturnitas expectationis auget tibi divitias; nam crescit fœnus. Apud fœnoretos enim id fieri videmus, qui libentius illis commodant, qui post diuturnum tempus soluturi sunt. Nam qui statim sortem reddit, fœnoris cursum intercipit: qui vero diuturnus retinet, questum majorem efficit. Itane apud homines moram non ægre ferimus, sed majorem fieri curamus, et apud Deum ita pusillanimes erimus, ut ideo segnes simus et tergiversemur; etsi, ut dixi, et hic det ea, qua dixi, de causa et aliud quiddam majus præparans in cælo totum recondat? Magnitudo quippe doni, et pulchritudo ejus, vitæ præsentis vilitatem longe superat. Non enim fieri potest, ut in mortali et fluxo corpore immarcescibiles illa curæ accipiatur, neque in hac præsentia et tumultu plena vita, mutationibusque plurimis obnoxia, immota illa stabilisque sors obtineri potest. Jam vero si quis tibi in aliena terra degenti, ubi nullos haberes famulos, neque posses in patriam quid transferre, fœnora dare polliceretur, obnixè precareris, ne id tibi in peregrina terra, sed domi reverso numeraret; bona vero illa spiritualia et arcana hic vis recipere? et quanta isthæc amentia? Nam si hic accipis, mortalia prorsus accipis; si vero tempus illud exspectes, incorruptibilia et non fluxa dabit tibi: si hic accipias, plumbum accepisti; si illic, aurum probatum. Verum neque præsentibus bonis te privavit. Post illam enim promissionem, aliam addidit sic dicens: *Quisquis cælestia amat, centuplum recipiet in hoc sæculo, et vitam æternam possidebit* (Math. 19. 29).

Non domi magnitudo, sed animus spectatur.—Si vero centuplum non accipimus, nos in causa sumus, qui non mutuo danus ei, qui tantum dare potest: quot enim dederunt, tot tantaque receperunt, licet pauca dederint. Quid enim magni, queso, dedit Petrus? nonne rete scissum, et calamum et lamam? Sed tamen Deus ipsi universi orbis domos aperuit, terram et mare expandit et omnes illum ad sua evocabant; imo sua vendentes ad illius pedes afferebant, non ad manus conficientes (neque enim audebant), tantum illi cum munificentia honorem tribuentes. Sed ille Petrus erat, inquit. Et quid hoc, o homo? Neque enim Petro tantum hæc sollicitus est; neque dixit, Tu vero, Petro, centuplum recipies solus, sed, *Quicumque reliquerit domum, vel fratres, centuplum recipiet.* Neque enim personarum differentiam ille novit, sed rerum meritum. At me, inquit, liberorum choros circumstisit, cupioque illos divites relinquere. Cur ergo illos pauperes reddis? Si enim illis omnia reliqueris, non tunc custodiæ tua omnia committis; si vero Deum constituas ipsorum cohædrem et curatorem, infinitos illis thesauros relinquis. Sicut enim cum nos ipsos ulciscimur, Deus nos non defendit; cum vero nos ipsi committimus, plus quam expecta-

πολλῆς αὐτὰ ἀποκαταστήσῃ τῆς περιουσίας. Οὐ γὰρ ἔνα ἀφελώμεθα λαμβάνων, ἀλλ' ἕνα πλεονα ποιήσω, ἕνα ἀκριβέστερον φυλάξω, ἕνα κατ' ἐκείνων σοι αὐτὰ τηρήσω τὸν χρόνον, καθ' ἃν οὐδεὶς ὀνειδίῃ σου οὐδὲ ὀνειδίῃ σου. Τὸ οὖν γένοιτο· ἂν ἡμῶν ὡς ἄλλοι μετὰ τοιαύτας ὑποσχέσεις μὴ ἀνεχόμενοι αὐτῶν δανείζωσι; Τοιγαρῶς διὰ τοῦτο ἐρημοὶ καὶ γυμνοὶ καὶ πένητες πρὸς αὐτὸν ἀπερχόμεθα, τὰ πιστευθέντα οὐκ ἔχοντες, ἔτι μὴ τῶ πάντων αὐτὰ ἀκριβέστερον φυλάττοντι παρακατατίθεμεθα. Διὸ καὶ τὴν ἐσχάτην δώσομεν δίκην. Τὴ γὰρ καὶ ἰγχαλούμενοι δυνησόμεθα εἶπαί ὑπὲρ τῆς ἀπαθείας αὐτῶν; ποῖαν πρόφασιν προβάλλομεθα; τίνα ἀπολογίαν; Τίνας γὰρ ἔνεκεν οὐκ ἔδωκα; ἀπίστευται, οὐκ ἔλαβον; Καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγος; ὃ γὰρ τῶ μὴ δαδωκίαι σου, πῶς οὐ πολλῶν μᾶλλον μετὰ τὸ λαβεῖν δώσεις; Ἀλλὰ τέρπει σε αὐτῶν ἡ βία; Οὐκοῦν πολλῶν μᾶλλον διὰ τοῦτο θες, ἕνα ἐκείσε τέρπει μετῴκως, οὐκ οὐδεὶς αὐτὰ ἀφαιρήσεται· ὡς νῦν γὰρ καί τῳ καὶ μωρὰ πείθω θεοῦ. Καθάρως γὰρ κίων, οὕτως ἐνάλλεται τοῖς πλουτοῦσιν ὁ διάβολος, ὡς περ φωνῆν ἡ πλακοῦντα παιδίον κατέχοντος ἀποσπάσαι θέλων. Δώμεν τοίνυν αὐτὰ τῷ Πατρὶ. Κἂν ἔβῃ τοῦτο ὁ διάβολος γενόμενος, ἀναχωρήσει πάντως· ἀναχωρησάντος δὲ ἐκείνου, τότε σοὶ μετὰ ἀσφαλείας αὐτὸ ἐκ τῆρ δώσει πάντα, ὅταν μὴ εἴσῃται ἐνοχλεῖν ἐκείνῳ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα. Ὡς νῦν γε τῶν μικρῶν παιδίον τὸν ὑπὸ κυνιδίον ἐνυλομένῳ οὐδὲν διαφέρουσι οἱ πλουτοῦντες, πάντων ἐλακτοῦντων περὶ αὐτοῦ, σπαρτάτωντων, ἐλακτοῦντων οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ παθῶν ἀνελευθέρων, γαστριμαργίας, μέθης, κολακείας, ἀσελγείας ἀπάτης. Κἂν μὲν δανείζωσιν ἄλλοι, τοὺς πολὺ διδόντας περιεργαζόμεθα, καὶ τοὺς εὐγνώμονας περισκοποῦμεν· ἐνταῦθα δὲ τὸν αἰῶνα ποιοῦμεν· τὸν μὲν εὐγνωμονοῦντα θεὸν καὶ οὐχὶ ἑκατοστήν, ἀλλὰ ἑκατονταπλασίονα παρέχοντα ἀφίμεν, τοὺς δὲ οὐκ ἀποδίδοντες ἡμῖν οὐδὲ τὸ κεφάλαιον, τοούτους ἐπιζητοῦμεν.

Ἡ· Τὴ γὰρ ἡμῖν ἡ γαστήρ ἀποδοῖσι τὰ πλεονα καταναλίσκουσα; Κόπρον καὶ φθοράν. Τὴ δὲ ἡ κενοδοξία; Φθόνον καὶ βασικανίαν. Τὴ δὲ ἡ φειδωλία; Φροντίδα καὶ μέριμναν. Τὴ δὲ ἡ ἀσέλγεια; Γέννηαν καὶ σκώληκα ἰσθδών. Οὗτοι γὰρ τῶν πλουτοῦντων οἱ χρεῖσται, τοούτους τὸ κεφάλαιον τοῦ τόκου καταβάλλοντες, τὰ ἐνταῦθα κακὰ καὶ τὰ προσδοκώμενα ἐνείδω. Τοούτοις οὖν, εἰπέ μοι, δανείσομεν ἐπὶ τοσαύτη κολάσει, καὶ οὐ πιστεύσομεν αὐτῷ τῷ Χριστῷ τῷ τὸν οὐρανὸν προτεινόντι; τὴν ζῆσιν τὴν ἀθανάτων, τὰ ἀπόβρητα ἄγαθα, καὶ ποτὴν ἔξοχην ἀπολογίαν; Τίνας γὰρ [494] ἔνεκεν οὐ δίδωσι τῷ καὶ δώσουσι πάντως, καὶ πλεονα δώσουσι; Τάχα, οὐκ διὰ πολλοῦ δίδωσι χρόνον; Καίτοι γε καὶ ἐνταῦθα δίδωσιν· ἀφουδῆς γὰρ ἔστιν ὁ λέγων, Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. Εἶδες φιλοψυχία; ὑπερβολήν; Ἐκείνῳ εἰ, φησὶ, τετήρηται καὶ οὐ μειοῦνται, ταῦτα δὲ τὰ ἐνταῦθα ἐν τάξει προσθήκης καὶ περιουσίας δίδωμι. Χωρὶς δὲ τούτων καὶ τὸ διὰ μακροῦ λαβεῖν τὸν χρόνον πλεονάζει σοι οὐκ κλοῦτον· ὃ γὰρ τόκος γίνεται πλεονα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν δανειζομένων τοῦτο ὄρωμεν τοὺς δανειστάς ποιοῦντας, προθυμότερον τοῖς μετὰ πόλιν καταβάλλουσιν χρόνον δανειζόντας. Ὅ μὲν γὰρ ἐπιβῶν τὸ πᾶν ἀποδοῦ; ἐνέκοψε τοῦ τόκου τὸν ὄρωμον· ὃ δὲ ἐπὶ πλεονα κατασχὼν χρόνον, καὶ τὴν ἐργασίαν πλείω πεποιημένον· ἔτι ἐπὶ ἀνθρώπων μὲν οὐ διασχεραίνωμεν

τὴν ἀναβολήν, ἀλλὰ καὶ σφριζόμεθα αὐτὴν πλείω γενέσθαι, ἐπὶ θεοῦ δὲ οὕτω μακροβόχως διακισσομεθα, ὡς διὰ τοῦτο δοκεῖν καὶ ἀναβῆσθαι; καίτοι γε, ὡς περ ἔβην, καὶ ἐνταῦθα δίδωσι, καὶ μετὰ τῆς ἐρμηνείας αἰτίας καὶ ἑτέρων οἱ μείζον οὐκ ἔλαττον ἐκεῖ ταμιεύεται τὸ πᾶν. Τὸ γὰρ μέγεθος τῶν διδομένων, καὶ τὸ κάλλος τῆς δωρεᾶς ἐκείνης ὑπερβαίνει τῆς παρουσίας ζωῆς τὴν ἐπέλειαν. Οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἐν σώματι φθορῶν καὶ ἐπιτήρησιν τοῦ ἀμαρτανότου ἐκείνου; δέξασθαι στεφάνου, οὐδὲ ἐν τῇ παρουσίᾳ διαγωγῆς, καὶ θορυβῶσαι καὶ παραχρῆς γεμοῦσι καὶ πολλὰς ἐχούσῃ τροπᾶς, τὴν ἐκείνων ἐκείνην καὶ ἀτάρακτον· ἢ ἔβην καταλαβεῖν. Σὺ δὲ, εἰ μὲν τίς σοι χρυστὸν ὀφείλων ἐ ἀλλοτρίᾳ διατρέφοντι γῆ, καὶ οὕτε οὐκέτις ἔχοντι, οὕτε δυναμένῳ εἰς τὴν οἰκίαν μετακομίσαι, δώσω ἐπιγγέλλω τὸ δάνειον, μωρὰ ἐν παρακλάσει, ὡς τε μὴ ἐπὶ τῆς ἐνείδης, ἀλλ' ὅσοις μᾶλλον αὐτὰ καταβαλεῖν· τὰ δὲ πνευματικὰ ἐκεῖνα καὶ ἀπόβρητα ἐνταῦθα ἀξιοῖς λαβεῖν; καὶ πόσος ταῦτα ἀνοίας; Ἀν μὲν γὰρ ἐνταῦθα λάβης, φθορὰ λήθη πάντως· ἂν δὲ ἐκείνων τὸν καιρὸν ἀναμείνης, ἀφάρτα ἀποδώσει σοι καὶ ἀτάρακτα· ἂν ἐνταῦθα λάβῃς, μολίβδον ἔλασες· ἂν δὲ ἐκεῖ, χρυστὸν δόκιμον. Πᾶν οὐδὲ τῶν ἐνταῦθὲ σε ἀποστέρησει. Μετὰ γὰρ ἐκείνης τῆς ὑποσχέσεως καὶ ἑτέραν τέθεικεν οὕτω λέγων, τὸν Πᾶς· ὃ τῶν ἐκεῖ πραγμάτων ἔβην, ἑκατονταπλασίονα λήψεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει.

Ἐὶ δὲ οὐ λαμβάνομεν ἑκατονταπλασίονα, ἡμεῖς αἰτιοὶ μὴ δανείζοντες τῷ δυναμένῳ τοσοῦτον δοῦναι· ἐπεὶ οἱ τε δόντες ἅπαντες τοσοῦτα ἔλαβον, καίτοι γε ὄλιγα δόντες. Τὴ γὰρ μέγα ἔδωκεν ὁ Πέτρος, εἰπέ μοι; οὐχὶ δίκτυον διαβρώχως καὶ κάλιον καὶ ἀγκιστρὸν μόνον; Ἀλλ' ἄλλοις αὐτῷ τὰς οἰκίας τῆς οἰκουμένης ἀνέβην ὁ θεός, καὶ γῆν καὶ θάλασσαν ἠπλώσας, καὶ πάντας αὐτὸν εἰς τὰ αὐτῶν ἐκάλεον· μᾶλλον δὲ τὰ αὐτῶν πωλοῦντας πρὸς τοὺς ἐκείνου ἔβην πώδας, οὐδὲ εἰς χεῖρας ἐμβάλλοντες (οὐ γὰρ ἔβην), τοσαύτην μετὰ τῆς θαψείας καὶ τῆς τιμῆς αὐτῷ ἀποτέμνομεν. Ἀλλ' ἐκείνῳ Πέτρος; ἦν, φησὶ. Καὶ ἐπὶ τούτου, ἀνθρώπε; οὐδὲ γὰρ Πέτρος ἐπιγγέλαστο ταῦτα μόνον, οὐδὲ εἶπε, Σὺ δὲ, ὦ Πέτρο, ἑκατονταπλασίονα λήθη μόνος, [495] ἀλλὰ, Πᾶς ὅστις ἀφῆκεν οἰκίαν ἢ ἀδελφόν, ἢ ἑκατονταπλασίονα λήψεται. Οὐδὲ γὰρ προσώπων οἶδε διαφορὰν, ἀλλὰ πραγμάτων κατορθώματα. Ἀλλὰ παιδίον με χορὸς περιέστρεψε, φησὶ, καὶ ἐπεθυμῶ πλουτοῦντας αὐτοὺς καταλείπει. Τίνας οὖν ἐκεῖνον πένητας αὐτοὺς ποιοῦμεν; Ἀν μὲν γὰρ αὐτοὺς τὰ πάντα ἔβης, πάλιν ἐπιπαλαί ψυχαῖς τὰ σὰ πάντα ἐπέτρεψας· ἂν δὲ τὸν θεὸν αὐτοὺς καταλήψης συζητηρόμενον καὶ ἐπίτροπον, θεσσαυροῦς μυρρίους κατέλειπε. Ὡς περ γὰρ ὅταν αὐτοῦς ἐκείνωμεν, ὁ θεός ἡμῖν οὐκ ἀμύνει, ὅταν δὲ αὐτῷ παραχωρήσωμεν, πλείον ἢ προσδοκῶμεν γίνεται· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν χρημάτων, ἂν ἡμεῖς αὐτὰ μεριμνώμεν, ἐκεῖνος ἀποστήσεται τῆς ὑπὲρ αὐτῶν προνοίας· ἂν δὲ αὐτῷ ἐπὶ τῶν ἐπιβῶντων, καὶ αὐτὰ καὶ τοὺς παῖδας ἐν πάσῃ καταστήσει τῇ ἀσφαλείᾳ. Καὶ ἐπὶ θαυμάζεις, εἰ ἐπὶ θεοῦ τοῦτο γίνεται; καὶ γὰρ ἐπὶ ἀνθρώπων τοῦτο συμβαδὸν ἔβη τις ἂν. Ἀν μὲν γὰρ μηδὲν παρακαλῶσι τῶν προσχόντων τελευταῖον ἐπὶ τῶν τῶν παιδῶν πρόνοιαν, αἰσχύνηται καὶ ἐρυθρίζῃ πολλάκις καὶ ὀσφρα βουλόμενος· αὐτομάτως ἐπιπῆδησται τοῦτο· ἂν δὲ λήψῃ; ἐπὶ αὐτὸν τὴν φροντίδα, ἂν τε τιμηθῆς μεγίστην τιμῆν, μετῴκων καὶ αὐτὸς ἀποδοῖσι τὴν ἀμοιβήν.

• Morel. perperam, καὶ ἀτάρακτον ἐκείνην καὶ ἀτάρακτον.

• Morel., τὸ πλεονα ἐπιβῶντων.

θ. Εἰ τοίνυν βούλει καταλείπει πλοῦτον τοῖς παι-
 ῥοῖς σου πλοῦν, καταλίπει τὸ θεοῦ τὴν πρόνοιαν. Ὁ
 γὰρ, μηδὲν σοῦ πειθήσαντος, καὶ ψυχὴν δούς καὶ σῶμα
 διαπλάσας καὶ ζωὴν χαρισάμενος, ἐπὶ ἴσῃ τοσαύτῃ
 ἐπιβαρυνόμενον φιλότητιμιν, καὶ τὰ ἐκείνων αὐτῷ δια-
 νέμοντα μετ' ἐκείνων, πῶς οὐ πάντα αὐτοῖς ἀνοίξει
 πλοῦτον; Εἰ γὰρ ἠλίως ὀλίγην τραπεζὰν ἀλεύρω,
 ἐπειδὴ εἰς τὴν γυναικὰ ἐκείνην τῶν παιδῶν αὐτὴν
 ποσὶμησασαν, ἄλωνα καὶ ληνοὺς ἐπὶ τοῦ δωματίου
 τῆς χήρας ἔδειξεν ἑνόρησόν οὗ τοῦ ἠλία δεσπότης
 πλοῦν ἐπιπέσειται φιλοσοφῶν. Μὴ τοίνυν τοῦτο
 σκοπώμεν, ὅπως πλουσίους καταλίπωμεν τοὺς παῖδας,
 ἀλλ' ὅπως ἑναρέτους. Ἄν μὲν γὰρ τῷ πλοῦτῳ θαρ-
 βῶσιν, οὐδενὸς ἐπιμελήσονται ἄλλου, ὡς ἔχοντες
 συσκάσαι τὴν τῶν τρόπων κακίαν ἀπὸ τῆς τῶν χρη-
 μῶν περιουσίας· ἂν δὲ ἴδωσιν ἑαυτοὺς τῆς ἐκείθεν
 παρανομίας ὄντας ἐρήμους, πάντα ἐργάσονται ὡστε
 διὰ τῆς ἀρετῆς πολλὴν τῇ πενίᾳ τὴν παραμυθίαν εὐ-
 ρέσθαι. Μὴ τοίνυν καταλίπῃς πλοῦτον, ἡν καταλίπῃς
 ἀρετὴν. Καὶ γὰρ ἐσχάτης ἀλογίας ζῶντας μὲν μὴ
 ποιεῖν κυρίους αὐτοὺς ἀπάντων τῶν ὄντων, τελευτή-
 σαντας δὲ πολλὴν τῇ τῆς νεότητος εὐκόλῃ παρέχουν
 τὴν ἀδειαν. Καίτοι γὰρ ζῶντες μὲν δυνουόμεθα καὶ
 εὐθύνας ἀπατεῖν, καὶ κακῶς τοῖς οὐσι κειρημένους
 σωφρονεῖν καὶ χαλινοῦν τελευτησαντες δὲ ἀν μετὰ
 τῆς ἡμετέρας ἐρημίας καὶ τῆς νεότητος καὶ τὴν ἀπὸ
 τοῦ πλοῦτου παράγωμεν ἔξουσίαν, εἰς μυρίους
 ἀθήσομεν κλημνοὺς τοὺς ἀλλοῦς καὶ ταλαιπώρους
 ἐκείνους, πῦρ ἐπιμβάλλοντες πυρὶ καὶ ἑλαῖον ἐπιστά-
 ζοντες καμίνῳ χαλεπῇ. Ὅστε, εἰ βούλει μετὰ ἀσφα-
 λείας καταλίπει πλουσίους, καταλίπει τὸν θεὸν
 ὀφειλέτην αὐτοῖς, καὶ αὐτῷ ἔγγειρον τὸ γραμμα-
 τειὸν αὐτῶν. Αὐτοὶ μὲν γὰρ τὰ χρήματα ἂν λάβωσιν,
 οὐδὲ ἅπαρ δώσωσιν ἰσασιν, ἀλλὰ [496] πολλοὶς περι-
 τεύονται καὶ συκοφάνταις καὶ ἀγνώμοσιν· ἂν δὲ οὐ
 προλάβωσιν αὐτὰ τῷ θεῷ δανείσθαι, ἄπολοι μένει λοι-
 πὸν ὁ θησαυρὸς, καὶ μετὰ πολλῆς ἐπιστοῆς τῆς εὐκόλλας
 ἢ ἀπόδοσις. Καὶ γὰρ χάριν ἔχει καὶ ὀφείλει κατα-
 δόλαιν ἡμῖν ὁ θεός, καὶ τοὺς δανειστάς τοὺς αὐτοῦ
 καὶ τῶν οὐ δεδανεικῶτων ἦδιον ὀφεί, καὶ οἷς μάλιστα
 ὀφείλει, τοὺτους μάλιστα φιλεῖ. Ὅστε εἰ βούλει φίλον
 αὐτὸν ἔχειν διηρηκῶς, πολλῶν αὐτὸν κατὰστησον
 χρεώστην. Οὐδὲ γὰρ οὕτω χάριτι δανειστῆς ὀφειλέτας
 ἔχων, ὡς ὁ Χριστὸς εὐφραίνεται δανειστάς ἔχων,
 καὶ οἷς μὲν μηδὲν ὀφείλει, τοὺτους καὶ ἀπορῶγει,

εἰς δὲ ὀφείλει, τοὺτος καὶ ἐπιτρέχει. Πάντα τοίνυν
 ποιῶμεν, ὥστε αὐτὸν χρεώστην ἔχειν· ὁ γὰρ καιρὸς
 οὗτός ἐστιν ὁ τῶν δανεισμάτων, καὶ νῦν ἐν χρεώ-
 καθόστῃκα. Ἄν τοίνυν μὴ ὄφῃς αὐτῷ νῦν, οὐ δεῖσαι
 σοῦ μετὰ τὴν ἐνεσθῆεν ἀποζημιῶν. Ἐνταῦθα
 γὰρ δεῖξῃ, ἐνταῦθα πεινᾷ· δεῖξῃ δὲ, ἐπειδὴ τὴν σὴν
 δεῖξῃ σωτηρίαν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ πρόσαι, διὰ
 τοῦτο καὶ γομῶνς περιέρχεται, πραγματευόμενος
 ζωὴν ἀθάνατον. Μὴ τοίνυν αὐτὸν περιεῖθῃ· οὐ γὰρ
 τράφηται βούλειτα, ἀλλὰ θρέψαι, οὐκ ἐνδοθῆναι, ἀλλ'
 ἑνδοῦσαι καὶ τὸ ἱμάτιον ἐκείνο σοῦ κατασκευάσαι τὸ
 χρυσοῦν, τὴν στολὴν τὴν βασιλικὴν. Οὐχ ὄφῃς καὶ
 τῶν ἱερῶν τοὺς κηρυγματωτέρους; ἔταν τοὺς κέ-
 μνοντας λούσων, οἱ καὶ αὐτοὶ λούονται, καίτοι μὴ
 δεῖμαινοι· ἰ Οὕτω καὶ αὐτῆς διὰ οὐ τὸν κάμωνον
 πάντα ποιεῖ. Διὰ τοῦτο σοῦ οὐδὲ μετὰ βίας ἀπατεῖ,
 ἡν πολλὴν σοῦ δὴ τὴν ἀμοιβήν· ἡν μάρθῃ, οἱ τὸ
 χρεῖαν ἔχων ἀπατεῖ; ἀλλὰ τὴν σὴν διορδοῦμενος
 χρεῖαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν εὐτέλει σχηματῖ σοῦ προ-
 ἔρχεται, καὶ τὴν δεξιὴν ἐκτείνων· κἂν ὀδοῖν ὄφῃς,
 οὐκ ἀποστρέφεται, κἂν ἀτιμάσῃ, οὐκ ἀφίσταται,
 ἀλλὰ πάλιν σοῦ πρόσιαι· ἐρῷ γὰρ σφόδρα, ἐρῷ τῆς
 σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. Καταφρονήσωμεν τοίνυν
 τῶν χρημάτων, ἡν μὴ καταφρονήσωμεν ὑπὸ τοῦ
 Χριστοῦ· καταφρονήσωμεν τῶν χρημάτων, ἡν καὶ
 αὐτῶν ἐπιτύχωμεν τῶν χρημάτων. Ἄν μὲν γὰρ αὐτὰ
 φυλάσωμεν ἐνταῦθα, ἀπολούωμεν αὐτὰ πάντως; καὶ
 ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ· ἂν δὲ διανεμώμεθα αὐτὰ μετὰ
 διαφιλίας πολλῆς, ἐν ἑκατέρῃ τῇ ζωῇ πολλῆς ἀπολα-
 σόμεθα τῆς εὐπορίας. Ὁ τοίνυν βουλόμενος γενέσθαι
 πλούσιος, γενέσθω πῆνη, ἡν γένηται πλούσιος·
 ἀναλισκῶν, ἡν συλλέξῃ σκορπίσζῃ, ἡν συναγάγῃ.
 Εἰ δὲ καινὰ ταῦτα καὶ παραδόξα, τὸν σπειρόν
 σκόπει, καὶ λογίζῃ οἱ οὐδὲ ἐκείνως δυνήσεται ἔσπερος;
 πλείως συναγαγεῖν, ἂν μὴ τὰ ἑντα σκορπίσῃ καὶ τὰ
 ἔτοσμα πρόηται. Σπειρώμεν τοίνυν καὶ ἡμεῖς, καὶ
 γεωργήσωμεν τὸν οὐρανόν, ἡν μετὰ πολλῆς ἀμύ-
 σωμεν τῆς διαφιλίας, καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν
 ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῶ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστῷ, μεθ' οὐ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Duo mss., λούσαι καὶ αὐτοὺς μηδὲν ἐσπείρους καὶ
 λουόμενος.

[497] OMIAlA II.

Τι οὖν ἐροῦμεν Ἀβραάμ τὸν πατέρα ἡμῶν εὐρη-
 κέναι κατὰ σάρκα; Εἰ γὰρ Ἀβραάμ ἐξ ἔργων
 ἔδικαιώθη, ἔχει καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν
 θεόν.

α. Εἰπόν, οἱ ὑπέδικος ἐγένετο ὁ κόσμος τῷ θεῷ,
 καὶ οἱ πάντες ἥμαρτον, καὶ οἱ οὐκ ἐν σωθῆναι ἐτέ-
 ρως, ἀλλ' ἢ διὰ πίστους, σπουδάζει δεῖξαι λοιπὸν, οἱ
 οὐδὲ ἀλογίης ἢ σωτηρίας αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ δόξης λαμ-
 πρῶς αἰτία, καὶ μελλόντος τῆς διὰ τῶν ἔργων. Ἐπειδὴ
 γὰρ τὸ μετ' ἀλογίης οὐδέσθηται, εἶναι τινα καὶ ἀθυ-
 μιαν, καὶ ταύτην ἀναίρει τὴν ὑπόψαν λοιπὸν· καίτοι
 γὰρ καὶ ἦδη αὐτὸ ἦλθετο, οὐ σωτηρίαν μόνον, ἀλλὰ
 καὶ δικαιοσύνην καλέσας· Δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ,
 ψῆγιν, ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται· ὁ γὰρ οὕτω σωζό-
 μενος, ὡς δικαίος μετὰ πᾶρρησίας οὐδέσθηται. Καὶ οὐ
 δικαιοσύνη μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνδείξει θεοῦ· θεός δὲ
 ἐν τοῖς ἐνδείξοις ἐνδείκνυται καὶ λαμπρῶς καὶ μεγά-

λως. Πᾶν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προκειμένων αὐτὸ κατα-
 σκευάζει, κατὰ ἐρώτησιν προάγων τὸν λόγον, ὅπερ
 ἀεὶ ποιεῖν εἴθετο σαφηνεῖται τε ἐνεκεν καὶ τοῦ θαρρῶ-
 τοῖς λαγομένων. Καὶ γὰρ καὶ ἀνωτέρω οὕτω πα-
 ποίηκας, Τι οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου; λέ-
 γουσι, καὶ Τι οὖν προκεκῶμεν περισσόν; καὶ
 πάλιν, Που ἢ καύχησιν; ἐκελευσθήν καὶ ἐνταῦθα,
 Τι οὖν ἐροῦμεν Ἀβραάμ τὸν πατέρα ἡμῶν;
 Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτο ἔσπερον Ἰουδαῖος,
 οἱ ὁ πατριάρχης καὶ τῷ θεῷ φίλος περιτομῆν ἔδε-
 ξατο πρῶτος, βούλειτα δεῖξαι, οἱ καὶ ἐκείνους ἐκ
 πίστεως ἔδικαιώθη· ἔπερ ἦν περιουσία νίκης πολ-
 λῆς. Τὸ μὲν γὰρ ἔργα μὴ ἔχοντα εἰπίστεως δικαιο-
 θῆναι τινα, οὐδὲν ἀπεικῶ· οὐ δὲ κομῶντα ἐν κα-
 ορθώμασι μὴ ἐνεσθῆναι, ἀλλ' ἀπὸ πίστεως γενέσθαι
 δικαίον, τοῦτο ἦν τὸ θαυμαστόν καὶ μάλιστα τῆς πι-
 στωῆς τὴν ἰσὴν ἐμφαίνον. Διὸ δὴ τοὺς ἄλλους παρα-

banus accipimus; sic et in pecuniis accidit: si nos illas curamus, desinet ipse illarum curam habere; si in illum totas conficiamus, et ipsas et filios in omni securitate constituet. Ecquid miraris, si id in Deo usu veniat, cum apud homines id ipsum videas? Nam si mortuus propinquorum neminem filiorum curatorem advoce; pudore et verecundia plerumque detinetur is, qui admodum cupit in tutelam illam involare: sin autem in illum curam huiusmodi rejeceris, utpote maximum cultus honore, maximam et ipse reddet vicem.

9. *Qualis hereditas filiis relinquenda. Divitiarum quis usus bona.*—Si vis ergo liberis divitias multas relinquere, Dei providentiam illis relinquo. Qui enim, nihil te agente, animam tibi dedit et corpus efformavit, vitamque largitus est; cum videbit te tantam liberalitatem exhibere, et bona cum filiis ipsi tradere: annon illis divitias omnes aperiet? Si enim Heliæ modica farina nutritus, quia vidit mulierem illam ipsum filiis suis pretulisse, areas et toreularia in domuncula viduæ exhibuit; cogita quantum tibi Helicæ Dominus benevolentiam exhibiturus est. Ne igitur illud spectemus, quo pacto filios divites relinquemus, sed quomodo virtute præditos. Nam si illi in divitiis confidant, nihil aliud curabunt, utpote qui morum improbitatem sub pecuniarum copia quasi sub umbra tegere possint: si autem viderint se opum solatio destitutos, nihil non agent, ut ex virtute multam sibi in paupertate consolationem pariant. Ne igitur opes illa relinquant, ut relinquant virtutem. Nam extremæ dementiæ fuerit dum vivimus nullum ipsis tradere facultatum omnium dominium, et post mortem nostram juventuti nullam parare licentiam. Atqui, dum vivimus, possumus ab illis rationes repetere, et male facultatibus usos emendare frenareque; post mortem vero, si illi, nobis vita functis, juventuti divitias reliquerimus, in sexcenta præcepta miseros impellimus, ignem in ignem conjicientes, et in caminum ardentem orbem infundentes. Itaque si vis illos sine periculo divites relinquere, relinque ipsis debitorem Deum, ipsique trade chirographum. Illi namque si pecunias accipiant, cui tradant nesciant, et in multos incidentes sycophantas atque ingratos: si vero tu prævertens illa Deo mutuo dederis, tutus manebit thesau-

rus, ac multa cum facilitate reddetur. Etenim gratiam nobis habet Deus, cum debitum reddidit, ac feneratorum suos libentius quam eos, qui non feneratori sunt, videt, eosque maxime diligit, quibus maxime debet. Itaque si vis illum perpetuo amicum habere, multorum illum debitorem constitue. Neque enim ita gaudet fenerator, qui debitorum habet, ut letatur Christus de feneratoribus suis: ab illis aufugit, quibus nihil debet; ad illos accurrit, quorum debitor est. Nihil ergo non agamus, ut illum habeamus debitorem: hoc enim tempus, feneratorum tempus est, et nunc illa in usu sunt. Si ergo nunc illi non dederis, post tum ex hæc vita exitum te opus non habebit. Ille enim sitit, hic esurit; sitit salutem tuam; ideoque mendicat, ille nudus circuit, ut tibi vitam immortalē negotietur. Ne itaque illum despicias: non enim alicui, sed alere; non indui, sed induere, et aureum illud vestimentum tibi parare, stolam regiam. Non vides medicorum studiosiores, cum agros lavant, et ipsos quoque lavari, etsi lotionē non egant? Sic et ipse propter te laborantem nihil non agit. Ideo a te nulla cum violentia exigit, ut tibi copiosius retribuat; ut discas illum non opus habentem postulare, sed ut necessitati tuæ provideat. Ideo villi in habitu te adit, et dexteram extendit: si obolum des, non aversatur; si contemnas, non abscedit, sed rursus se admovet: amat enim valde, amat certe salutem nostram. Pecunias ergo contemnamus, ut ne a Christo contemnamur: pecunias contemnamus, ut et ipsas pecunias assequamur. Nam si illas hic servemus, illas omnino et hic et illic perdimus; si distribuamus liberaliter, in utraque vita multa fruamur opulentia. Qui vult ergo dives fieri, sit pauper, ut fiat dives; expendat, ut colligat; spargat, ut congreget. Si autem hæc nova et inexpectata sunt; serenem respice, et tecum reputa, non posse illum alio modo plura colligere nisi quæ habet spargat, et quæ parata habet effundat. Seramus itaque et nos, et cælum ut agrum colamus, ut cum multa copia metamus et æterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA VIII.

CAP. 4. v. 1. *Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundam carnem? 2. Nam si Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non opud Deum.*

1. Postquam dixerat, quod mundus obnoxius factus sit Deo, quod omnes peccaverint, et quod non possit salus obtineri aliunde, quam per fidem; probare studet salutem illam non dedecoris, sed gloriæ causam esse, et majoris ea, quæ per opera acquiritur. Quia enim cum dedecore quopiam salutem consequi aliquam afferit tristitiam, hanc quoque deinceps suspicionem tollit; quamquam et hoc jam subindica-

vit, cum illam vocavit, non salutem modo, sed et justitiam: *Justitia enim Dei*, inquit, *in ipso revelatur* (Rom. 1. 17). Qui enim ita scrvatur, ut justus cum fiducia salvus est. Nec justitiam solum dicit, sed et ostensionem Dei: Deus enim in gloriosis ostenditur, in splendidis et magnis. Cæterum etiam ex propositis hoc probat, per interrogationem disserere pergens; uti semper solet facere tum perspicuitatis causa, tum quod dictis confidat. Nam ita fecit et supra, dicens: *Quid igitur amplius habet Judæus? et, Quid igitur amplius habemus? ac rursus, Ubi gloriatio? Exclusa est; et hic, Quid igitur dicemus Abraham pa-*

trēm nostrum? Quia enim Judæi hoc sus deque versabant, quod patriarcha et Dei amicus circumcisionem prius accepisset, vult ostendere ipsum quoque ex fide justificatum esse: quod magnæ victoriæ exultantia erat. Quod enim aliquis sine operibus ex fide justificetur, non absimile vero est: quod vero in recte factis eximius, non hinc, sed ex fide fiat justus, illud mirabile est, et fidei viam demonstrat. Quare aliis prætermissis omnibus, in hunc sermonem convertit, patrem vero illum secundum carnem vocavit, ejiciens illos ex germana ejus cognatione, et viam parans gentibus ad propinquitatem cum illo habendam. Deinde ait: *Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.* Cum dixisset igitur, quod Deus circumcisionem ex fide justificet, et præceptum item per fidem, et cum illud in præmissis sufficienter probasset; per ipsum quoque Abraham melius illud demonstrat, quam promiserat, et quamdam efficit pugnam inter fidem et opera, totumque certamen circa ipsum justum statuit; nec sine causa. Ideo etiam magnopere honorat illum, progenitorem vocans, necessitatemque illis imponens ut in omnibus ipsi obtemperent. Ne mihi, ait, Judæum dixeris, acve hunc vel illum in medium adducas: ego enim ad ipsum fastigium, et unde initium accepit ipsa circumcisio, ascendo. *Si enim Abraham ex operibus justificatus est, inquit, habet gloriam, sed non apud Deum.* Obscurum est dictum illud; illoque necessarium est ipsum clarius reddere. Dux enim sunt gloriationes, alia ab operibus, alia a fide. Cum dicit ergo, *Si ex operibus justificatus est, habet gloriam, sive gloriationem, sed non apud Deum,* ostendit illum etiam a fide posse gloriationem habere, et multo majorem. Magna enim Pauli vis in hoc maxime ostenditur, quod in contrariam partem rem propositam verterit, ita ut quod salus illa per opera habet, ut glorietur et fidenter agat, id longe magis fidem habere ostendat. Nam qui in operibus gloriatur, labores suos proferre potest; qui autem sibi gratulatur, quod Deo credat, multo majorem glorianti ansam ostendit, utpote qui Dominum glorificet et magnificet. Quæ enim non dictavit rerum visibilibus natura, a fide in Deum accipiens, sinceram etiam erga eum caritatem exhibuit, et splendorem ejus potentiam prædicavit. Illud vero generosissimi est animi, philosophicæ sententiæ, mentisque sublimis. Nam non furari, non occidere, vulgarium hominum est; credere vero quod impossibile possit Deus, magno admodum animo eget, et erga ipsum optime affecto: etenim germanæ caritatis hoc signum est. Deum certe colit qui præcepta implet; multoque magis hic, qui per fidem philosophatur. Ille quidem ipsi obedivit; hic vero convenientem de illo opinionem accepit, et magis quam per operum ostensionem ipsam glorificavit et admiratus est. Illa ergo gloriatio recte operantis est; hæc vero Deum glorificat, totaque ipsius est. Gloriatur enim, quod magna de illo concipiat, quod in illius gloriam transit. Vult autem illum habere gloriationem in Deo: non hæc

vero solum, sed et alia de causa. Gloriatur et rursus fidei: non modo quod Deum sincere ardeat sed quod magno ejus honore et amore fruatur. ut enim ipse illum amavit, magna de illo imagus (hoc enim amoris argumentum est): sic et ille illum amavit sexcentis peccatis obnoxium, nec non a supplicio liberavit, sed etiam justum effecit. Ille igitur gloriandi causam, utpote qui magna dilecti dignatus sit. 3. *Quid enim dicit Scriptura? Crede Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam. Autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum meritum.* Ergo, inquit, majus est? Nequaquam: nam et credenti imputa non imputaretur autem, nisi ipse aliquid attulis

2. Itaque hic etiam debitorem habet Deum, vulgarium rerum delitorem, sed magnarum et blimium. Postquam enim ostendit illius animi similitatem et spiritualem mentem, non simpliciter dicit Credenti, sed, 5. *Credenti in eum qui justificat imputatur fides ipsis in justitiam.* Cogita enim quid hoc sit, credere et certior fieri, quod pro Deo eum, qui in impietate vixerit, repente uos supplicio tantum liberare, sed etiam justum face et immortalibus illis dignari honoribus. Ne ita putes huic minorem esse, quoniam illi non secundum gratiam imputatur. Hoc enim ipsum facit fidelis sit splendidus, quod tanta fruatur gratia, quæ tantam exhibeat fidem. Et vide majorem quoque retributionem. Illi enim merces datur, huic vero justitia: multo autem major est justitia mercedis multas quippe complectitur justitia mercedis. Ergo ex Abrahamo hoc ostendisset, Davidem deum inducit dictis adstipulantem. Quid ergo dicit David et queu beatum prædicat? eumne qui in operibus gloriatur, an eum qui gratiam accepit, ac qui remissionem et donum sortitus est? Beatitudinem dico, culmen bonorum omnium dico. Sicut ea mercede major est justitia, sic justitia major est beatitudo. Cum ostendisset ergo justitiam majorem esse: non quod Abraham illam accepit tantum, sed etiam a rationibus (*Habet enim gloriationem, inquit, sed non apud Deum*); alio etiam modo illam honoratorem demonstrat, Davidem adducens ipsi suffragantem: Nam hic, inquit, eum qui ita justificatus est beatum prædicat his verbis: 7. *Beati quorum missæ sunt iniquitates (Psal. 31. 4).* Ac videtur quod dem non congruus testimonium proferre: neque enim dicit, Beati quorum fides in justitiam reputata est: id quod ille prudens facit, non ignorans, majorem ostendat hyperbolen. Si enim beatus est hic qui remissionem accepit per gratiam; multo magis qui justificatus est, qui fidem exhibuit. Ubi autem beatificatio est, dedecus optime sublatum est, et magna est gloria: nam beatificatio augmentum est mercedis et gloriæ. Quapropter id, in quo ille præstat, non scripto exprimit eum dicit: *Ei enim, qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam* illud vero, in quo fidelis præcellit, ex scripto testimonio probat dicens: *Sicut dixit David: Beati, qui*

ἔραμῶν πάντας, ἐπὶ τούτων ἀνάγει τὸν λόγον. Πατέρα δὲ αὐτὸν κατὰ σάρκα ἐκάλεσαν, ἐκβάλλων αὐτοὺς τῆς πρὸς αὐτὸν γνησίας συγγενείας, καὶ προσδοπιῶν τούτους ἔθηκεν τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγγιστείαν. Εἰτὰ λέγει· *Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων δίκαιωθή, ἔχει καύχημα, δ.λ. ὡς πρὸς τὸν Θεόν.* Εἰπὼν οὖν, ὅτι δικαιῶσι περιτομὴν ἐκ πίστεως ὁ Θεός, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως, καὶ κατασκευάσας αὐτὸ ἱκανὸς ἐν τῷ ἔμπροσθεν, καὶ διὰ τοῦ Ἀβραὰμ μειζύνως αὐτὸ δεικνύσων ἢ ἐπηγγέλατο, καὶ ποιεῖ τὴν μάχην τῆς πίστης πρὸς τὰ ἔργα, καὶ τὸν ἀγῶνα ἴδιον περὶ τὸν δίκαιον Ἰσραὴλ· καὶ οὐχ ἀπλῶς. Διὰ καὶ πρόβρα σεμνύνει προπάτορα καλῶν, καὶ ἀνάγκην αὐτοῖς ἐπιτιθεῖς τοῦ πισθῆσθαι ἐν πᾶσιν αὐτῷ. Μὴ γὰρ μοι τὸν Ἰουδαῖον εἴπης, φησὶ, μηδὲ τὸν δεινα καὶ τὸν δεινα ἀγάγῃς εἰς μέσον ἐγὼ γὰρ ἐπὶ τὴν κορυφὴν ἀπάντων, καὶ ὅθεν ἡ περιτομὴ τῆν [498] ἀρχὴν ἔλαβεν, ἀνεμῖ. *Εἰ γὰρ Ἀβραὰμ ἐξ ἔργων δίκαιωθή, φησὶν, ἔχει καύχημα, δ.λ. ὡς πρὸς τὸν Θεόν.* Ἀσαφῆς δὲ εἰρημένον· οὐκὼν ἀναγκασίον αὐτὸ ποιῆσαι σαφέστερον. Διὸ γὰρ ἐστὶ καυχῆματα, τὸ μὲν ἀπὸ τῶν ἔργων, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς πίστεως. Εἰπὼν τοίνυν, *Εἰ ἐξ ἔργων δίκαιωθή, ἔχει καύχημα, δ.λ. ὡς πρὸς τὸν Θεόν,* ἔδειξεν, ὅτι καὶ ἀπὸ πίστεως δύναται ἂν ἔχειν καύχημα, καὶ πολλῷ μείζον. Ἡ γὰρ πολλὰ τοῦ Παύλου δυνάμεις ἐν τούτῳ μάλιστα δεικνύται, ὅτι εἰς τοῖναντιον περιετρέφε τὸ προκειμένον, καὶ ὅπερ εἶχεν ἢ διὰ τῶν ἔργων σωτηρία, τὸ καυχῆσθαι καὶ παρρησιάζεσθαι, τούτο εἰδείξεν πολλῷ πλεόν τῆς πίστεως. Ὁ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἔργοις καυχόμενος, τοὺς οἰκίους ἔχει προβάλλεσθαι πόνο· ὃ δὲ ἐπὶ τῷ πιστεύσει τῷ Θεῷ καλλωπισόμενος, πολλῷ μείζονα καυχήσεως ἀφορμὴν ἐπιδείκνυται, ἅτε δοξάσας καὶ μεγαλύνας τὸν Κύριον. Ἄ γὰρ οὐχ ὑπηγάρευσε ἡ φύσις τῶν ὁρμῶντων, ταῦτα ἀπὸ τῆς πίστεως καταδεξιόμενος τῆς εἰς αὐτὸν, καὶ τὴν γνησίαν ἀγάπην τὴν περὶ αὐτὸν ἐπιδείξατο, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ λαμπρῶς ἀνεκέρησε. Τούτο δὲ γενναϊοτάτης ψυχῆς καὶ φιλοσοφῶν γυναικῆς καὶ ὑψηλῆς διανοίας. Τὸ μὲν γὰρ μὴ κλέψαι μηδὲ φονεῖσθαι, καὶ τὴν τυχόντων ἐστὶ· τὸ δὲ πιστεύσει, ὅτι τὰ ἀδύνατα ζύναται Θεός, μεγαλοφρονῶν τινος δεῖται ψυχῆς, καὶ σφόδρα περὶ αὐτὸν θαυμάσιμος· καὶ γὰρ ἀγάπης γνησίας τούτο σημεῖον ἐστὶ. Τιμῆ μὲν γὰρ τὸν Θεόν καὶ ὁ τὰς ἀντολάς πληρῶν, πολλῷ δὲ μείζυνως οὗτος ὁ διὰ τῆς πίστεως φιλοσοφῶν· ἐκείνους μὲν γὰρ ὀνήκωσεν αὐτῷ, οὗτος δὲ τὴν προσήκουσαν ἔλαβε περὶ αὐτοῦ δόξαν, καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξεως μείζυνως ἰδούσας καὶ ἐθαύμασεν. Ἐκεῖνο μὲν οὖν τὸ καύχημα τοῦ κατορθούντος ἐστὶ, τούτο δὲ τὸν Θεὸν δοξάζει, καὶ ἴδιον ἐστὶν αὐτοῦ· καυχᾶται γὰρ ἐπὶ τῷ περὶ αὐτοῦ μεγάλῳ φαντάζεσθαι, ὅπερ εἰς τὴν ἐκείνου διαβαίνει δόξαν. Διὰ τούτου φησὶ, πρὸς τὸν Θεὸν ἔχειν αὐτὸν τὸ καύχημα· οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέρον. Καυχᾶται γὰρ πάλιν ὁ πιστός, οὐχ ὅτι τὸν Θεὸν ἐφίλησε μόνον γνησίως, ἀλλ' ὅτι καὶ πολλῆς παρ' αὐτοῦ τιμῆς ἀπέφλουσεν καὶ ἀγάπης. Ὅσπερ γὰρ αὐτὸς αὐτὸν ἠγάπησεν μεγάλα περὶ αὐτοῦ φαντασθεῖς· τούτο γὰρ ἀγάπης δείγμα· οὐκὼν καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἐφίλησε μύριοις ὑπαίθωνων ἔντα, οὐχὶ κολάσεως ἀπαλλάξας μόνον, ἀλλὰ καὶ δίκαιον ἐργασάμενος. Ἐχει τοίνυν καυχῆσθαι ὡς μεγάλης καταξωθῆεις ἀγάπης. *Τὴ γὰρ ἡ Γραφὴ λέγει· Ἐπίστανται Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εὐλογισμένην. Τῷ δὲ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, δ.λ. κατὰ ὄφελλημα.* Οὐκὼν τούτο μίζον, φησὶν· Οὐδαμῶς· καὶ γὰρ τῷ τι-

στεύοντι λογίζεται· οὐκ ἂν δὲ ἐλογίσθη, εἰ μή καὶ αὐτὸς τι εἰσηγγενεν.

β'. Ὅστε καὶ οὗτος ὀφειλέτην ἔχει τὸν Θεόν, καὶ οὐ τῶν τυχόντων ὀφειλέτην, ἀλλὰ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν πραγμάτων. Δεικνύς γὰρ αὐτοῦ τὴν μεγαλόνοιαν καὶ τὴν πνευματικὴν δίδωσαν, οὐχ ἀπλῶς εἶπε, Τῷ πιστεύοντι, ἀλλὰ, *Τῷ πιστεύοντι ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἄσθεθ.* Λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην. [499] Ἐννόησον γὰρ ἤλικον ἐστὶ πισθῆναι καὶ πληροῦσθαι τῶν ἐργῶν ὁ Θεὸς τὸν ἐν ἀσθεθεῖ βεβωκότα τούτων ἐξείρηνης οὐχὶ κολάσεως ἐλευθερώσει μόνον, ἀλλὰ καὶ δίκαιον ποιῆσαι, καὶ τῶν ἀθανάτων ἐκείνων ἀξιώσει τιμῶν. Μὴ τοίνυν νομίσης τούτον ἑλαττωθεῖαι, ἐπειδὴ ἐκείνῳ οὐ κατὰ χάριν λογίζεται. Ἀλλὰ γὰρ τούτο μάλιστα ποιεῖ τὸν πιστὸν εἶναι· λαμπρὸν, τὸ σοαυτῆς ἀπολαύσει χάριτος, τὸ τοιαύτην πίστιν ἐπιδείξασθαι. Καὶ ὅρα καὶ τὴν ἀντίθετον μείζονα. Ἐκείνῳ μὲν γὰρ μισθὸς δίδεται, τούτῳ δὲ δικαιοσύνη· πολλὴ δὲ μείζον μισθοῦ δικαιοσύνη· πολλὴν γὰρ ἐστὶ μισθὸν περιετικτωτάτη ἀντίθεσις ἡ δικαιοσύνη. Δείξας τοίνυν ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ τούτου, καὶ τὸν Δαυὶδ ἐπάγει λοιπὸν ψηφίζομενον τοῖς εἰρημένον. Τὸ οὖν φησὶν ὁ Δαυὶδ, καὶ τίνα μακαρίζεις· τὸν ἐν ἔργοις κομῶντα, ἢ τὸν χάριτος ἀπολαυκότα, τὸν ἀφείσεως· καὶ δωρεὰς τετυχηκότα· Μακαρίζεται δὲ ὅταν εἴπω, τὴν κορυφὴν λέγων τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων. Ὅσπερ γὰρ μισθὸς πλεόν ἢ δικαιοσύνη, οὕτω δικαιοσύνης πλεόν ὁ μακαρισμός. Δείξας τοίνυν τὴν δικαιοσύνην βελτίαν, οὐ τῷ τὸν Ἀβραὰμ αὐτὴν εἰληγέναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἰουσιμῶν (*Ἐχει γὰρ καύχημα, φησὶν, δ.λ. ὡς πρὸς τὸν Θεόν*), καὶ ἑτέρῳ τρόπον πάλιν αὐτὴν ἀποφαίνει σεμνότεραν, τὸν Δαυὶδ εἰσαγῶν αὐτῆς ψηφίζομενον· καὶ γὰρ οὗτος, φησὶ, τὸν οὕτω δικαιοθῆντα μακαρίζει λέγων· *Μακάριος ὢν ἀφείρησαν αὐ ἀνομίαι.* Καὶ δοκεῖ μὲν οὐ προσήκουσαν παράγειν μαρτυρίαν· οὐδὲ γὰρ εἶπε· Μακάριος ὢν ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην ἐλογίσθη· ποιεῖ δὲ αὐτὸ ἐκὼν, οὐκ ἀγνοῶν, ἵνα πλείονα δειξῆ τὴν ὑπερβολὴν. Εἰ γὰρ μακάριος οὗτος ὁ λαθῶν ἀφεσιν ἀπὸ χάριτος, πολλῷ μᾶλλον ὁ δικαιοθῆεις, καὶ ὁ πιστὸς ἐπιδειξιόμενος. Ὅπου δὲ μακαριστός, αἰσχύνῃ πᾶσα ἀνήρηται, καὶ πολλῆ ἡ δόξα· ἐπίτασις γὰρ ἐστὶ καὶ μισθὸν καὶ δόξης ὁ μακαρισμός. Διὰ τούτου, ὁ μὲν ἐστὶν ἐκείνου πλεονεκτικῆ, ἀφραφον τίθησεν, εἰπὼν· *Τῷ γὰρ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν· ὁ δὲ ἐστὶ τῷ πιστῷ προτέρητος, τούτο δὲ ἔγγραφως μαρτυρίας κατασκευάζει, λέγων· Καθὼς εἶπε Δαυὶδ· Μακάριος ὢν ἀφείρησαν αὐ ἀνομίαι, καὶ ὢν ἐπεκαλιζόμενος ἐπὶ ἀνομίαι. Τὴ γὰρ λέγει, φησὶν, ὅτι κατὰ ὄφελλημα, ἀλλὰ κατὰ χάριν λαμβάνεις τὴν δωρεάν· Ἄλλ' ἰδοὺ, οὗτος ἐστὶν ὁ μακαρίζομενος· οὐκ ἂν αὐτὸν ἐμακάριον, εἰ μὴ καὶ δόξης εἶδεν ἀπολαύοντα πολλῆς. Καὶ οὐ λέγει· Ἡ ἀφεσις οὖν αὐτῆ ἐπὶ τὴν περιτομὴν· ἀλλὰ τί· Ὁ μακαρισμός οὖν οὗτος (ἔπερ κλον ἦν) ἐπὶ τὴν περιτομὴν, ἢ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν; Ζητεῖται γὰρ λοιπὸν τὸ ἀγαθὸν τούτο καὶ μέγα μετὰ τίνος ἔσχηκεν, ἄρα μετὰ τῆς περιτομῆς, ἢ μετὰ τῆς ἀκροβυστίας. Καὶ ὅρα τὴν ὑπερβολὴν· δεικνύει γὰρ αὐτὸ οὐ μόνον οὐ φεύγον τὴν ἀκροβυστίαν, ἀλλὰ καὶ ἐμφυλοφρονῶν [500] αὐτῆ πρὸς τῆς*

^a Unus codex τὸν ἐν ἔργοις κομῶντα, ἢ τὸν χάριτος ἀπολαυκότα· ὡδῶλον δὲ τὸν ἀφείσεως. Lectio Iliam καμῶνα non peruenit, imo Iliam adortamem, nisi altera κομῶτα in omnibus editis et mss. hoc uno excepto habetur. ^b Sic mss.: cedit uero, ἐπίτασις γὰρ ἐστὶ καὶ μισθὸν δόξα ὁ μακαρισμός, περιεγραμ.

περιτομῆς. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ μακαρίζων καὶ αὐτὸς ἑμπερίτοιμος ἦν ὁ Δαυὶδ, καὶ ἑμπερίτοιμος διελέγτο, ἄρα πῶς ἐφιλονήθησαν ὁ Παῦλος εἰς τὸν ἀκρόβυστον ἄγαγεν τὸ εἰρημνόν. Συνάφης γὰρ τῆ δικαιοσύνης τὸν μακαρισμὸν, καὶ δεῖξας ἀμάρταν ἐν, ζητεῖ πῶς ἐδικαιώθη ὁ Ἀβραάμ. Εἰ γὰρ ὁ μακαρισμὸς τοῦ δικαίου, ἐδικαιώθη δὲ ὁ Ἀβραάμ, ἴσμεν πῶς ἐδικαιώθη, ἀκρόβυστος ὢν ἢ ἑμπερίτοιμος. Ἀκρόβυστος, φησί. Πῶς οὖν ἐλογίσθη; ἐν περιτομῇ ὅτι, ἢ ἐν ἀκροβυστί; Ὅχι ἐν περιτομῇ, ἀλλ' ἐν ἀκροβυστί· καὶ λέγομεν γὰρ, ὅτι ἐλογίσθη τῷ Ἀβραάμ ἢ πιστὸς εἰς δικαιοσύνην. Ἀνακέρως τὴν Γραφὴν εἰπόν (Τὴ γὰρ ἡ Γραφὴ λέγει; φησί. Ἐπίστευσεν Ἀβραάμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην), ἐπιτύθη καὶ τὴν τῶν λεγόντων προσηλαμβάνει κρίσιν λοιπὴν, καὶ δεικνυσὶν ἐν τῇ ἀκροβυστί τὴν δικαιοσύνην γεγενημένην. Εἴτα ἀπὸ τούτων ἀντίθειαν ἔδειραν ἀνακούπτουσαν λέει· εἰ γὰρ ἀκρόβυστος ὢν, φησί, ἐδικαιώθη, τίνας ἔνεκεν ἐπιστήλην ἢ περιτομῇ; Ἐνημέρω ἔλαβε, φησί, καὶ σφραγίδα τῆς δικαιοσύνης τῆς διὰ τῆς πίστεως τῆς, ἥρκα ἦν ἀκρόβυστος, γενομένης αὐτῷ. Εἶδες πῶς ἔδειξεν ὡς ἐν τάξει παραστῆναι τοὺς Ἰουδαίους ὄντας; ἢ καὶ τοὺς τοὺς ἐν ἀκροβυστί ἐκείνους προσεβήμμενους; Εἰ γὰρ ἐδικαιώθη μὲν ἀκρόβυστος ὢν καὶ ἑσπερανώθη, ὕστερον δὲ τὴν περιτομὴν ἔλαβε, ὕστερον δὲ ἐπιστήλην ὁ Ἰουδαίος, οὐκ οὖν τῶν ἀκροβυστων πρῶτον ἐστὶ πατὴρ ὁ Ἀβραάμ τῶν διὰ τῆς πίστεως αὐτῷ προσηκόντων, καὶ τότε τῶν ἐν περιτομῇ· διπλοῦς γὰρ ἐστὶ πρόγονος. Εἶδες τὴν πίστιν λάμπουσαν; Ἔως γὰρ ἦλθεν αὐτῇ, οὐκ ἐδικαιώθη ὁ πατριάρχης. Εἶδες τὴν ἀκροβυστίαν οὐδὲν ἐμπέδουσαν; Καὶ γὰρ ἀκρόβυστος ἦν, καὶ οὐκ ἐκωλύθη δικαιωθῆναι. Ὑστέρῃ ἄρα τῆς πίστεως ἢ περιτομῆς.

γ'. Καὶ τί θαυμάζεις εἰ τῆς πίστεως ἢ περιτομῆς, ἔπου γε καὶ τῆς ἀκροβυστίας; Οὐχ ὕστερα δὲ μόνον τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτῆς καταδεστέρα, καὶ τοσοῦτον, ὅσον σημεῖον τοῦ πράγματος οὐπὲρ ἐστὶ σημεῖον· ὅλον ὅσον ἢ σφραγὶς τοῦ στρατιώτου. Καὶ τίνας ἔνεκεν σφραγίδος εἶδeto, φησί; Ὅχι αὐτῷ εἶδeto. Τίνας οὖν ἔνεκεν αὐτὴν εἶδξατο; Εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα κοινὸν καὶ τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίας, καὶ τῶν ἐν περιτομῇ· ἀλλ' οὐχ ἀπλοῦς τῶν ἐν περιτομῇ· διὸ καὶ ἔπαγε· τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον. Εἰ γὰρ τῶν ἀκροβυστων, οὐκ ἐπειδὴ ἀκρόβυστος ἐστὶ, διὰ τοῦτο ἐστὶ πατὴρ, καίτοι γε ἐν ἀκροβυστί ἐδικαιώθη, ἀλλ' ἐπειδὴ τὴν πίστιν αὐτοῦ ἐξήλωσαν, πολλὰ μᾶλλον τὸν ἑμπεριτόμῳ οὐκ ἐστὶ διὰ τὴν περιτομὴν πρόγονος, εἰ μὴ προσγένοντο καὶ ἢ πιστῆς. Περιτομὴν γὰρ ἔλαβεν, ἵνα ἑκάτερος, φησί, αὐτὸν ἔχωμεν πρόγονον, καὶ ὁ ἀκρόβυστος μὴ ἀπίστωνται τοὺς ἑμπεριτόμους. Ὅρξ; πῶς οὗτοι προσπάτορα ἔσχον αὐτὸν πρῶτοι; Εἰ δὲ σεμνὸν ἢ περιτομῆς, [301] εἰ καὶ κηρύττει τὴν δικαιοσύνην, οὐ μικρὸν καὶ ἢ ἀκροβυστία προέβηεν ἔχει πρὸ τῆς περιτομῆς; αὐτὴν δεξαμένην· τότε οὖν αὐτὸν δυνήσῃ προσπάτορα ἔχων, ὅταν στοιχῆσαι τοῖς Ἰσραὴλ τῆς πίστεως, καὶ μὴ δὲ φιλονεικῆς μὴδὲ στασιάζῃ τὸν νόμον ἐπιστάγων. Ἠολας, εἰπέ μοι, πίστεως; Τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστί. Πάλιν καταστέλλει τὸ πρῶτον τὸ Ἰουδαϊκόν, ἀναμνησκόμενος τοῦ χρόνου τῆς δικαιοσύνης. Καὶ καλῶς εἶπε, τοῖς ἔχουσιν, ἵνα ὁμοίως ἐκείνῳ πιστεύσης εἰ; νεκρὸν ἀνάστασιν σωματικόν. Καὶ γὰρ καὶ ἐκείνους πρὶ τοῦτο τὴν πίστιν ἐπέδειξατο· ὥστε εἰ τὴν ἀκροβυστίαν ἐκβάλλεις, μάνθανε σαφῶς, ὅτι οὐδὲν οὐ

οὐδὲ τῆς περιτομῆς ὄφρα. Ἄν γὰρ μὴ τοῦτο ἔχουσιν ἀκολουθήσῃ; τίς πίστεως; καὶ μυριάκις ἤ; ἑμπερίτοιμος, οὐκ ἔση τοῦ Ἀβραάμ· ἔκγονος· ἐπεὶ καὶ τὴν περιτομὴν διὰ τοῦτο ἔλαβε, ἵνα σὲ ὁ ἐν ἀκροβυστί μὴ ἐκβάλλῃ. Μὴ δὲ καὶ ἐκείνον τοῦτο ἀπατεῖ· σὸ γὰρ τὸ πρᾶγμα βοήθεια γέγονεν, οὐκ ἐκείνῳ. Ἄλλὰ σημεῖον αὐτῷ δικαιοσύνης, φησί. Καὶ τοῦτο εἶδὲ σὲ, ἐπεὶ οὐδὲ τοῦτο ἐστὶ· τότε γὰρ οὐ τὸν σωματικῶν ἔχρηξες σημεῖων, γίνεσθαι δὲ οὐχ εἰς χρεῖα τούτων. Ἀπὸ γὰρ τῆς πίστεως, φησί, οὐκ ἦν δυνατὸν αὐτοῦ καταμαθεῖν τῆς ψυχῆς τὴν ἀρετήν; δυνατὸν μὲν ἦν, οὐ δὲ καὶ ταύτης ἔχρηξες τῆς προσθήκης. Ἐπειδὴ γὰρ τῆς ψυχῆς τὴν ἀρετὴν οὐκ ἐξήλωσαν οὐδὲ ἰδεῖν ἔδυνήθη, ἔδδθη σοὶ ἢ αἰσθητῆ περιτομῇ, ἵνα ἐμμελετήσας τῷ σωματικῷ τούτῳ, κατὰ μικρὸν χειραγωγηθῆς καὶ ἐπὶ τὴν τῆς ψυχῆς φιλοσοφίαν, καὶ μετὰ πολλῆς αὐτῆς ὑποδείξιμους τῆς στοιχῆς ὡς ἀξιωμα μέρτσον, παιδευθῆς μιμησάσαι καὶ αἰθεῖσθαι τὴν πρόγονον. Καὶ τοῦτο οὐκ ἐν τῇ περιτομῇ μόνον ὁ θεὸς κατακτεῖσεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἄπιστοι, οἷον θυσίας λέγω καὶ σάββατα καὶ ἑσπερας. Ὅτι γὰρ διὰ τὸν περιτομὴν ἔλαβεν, ἀκούστων τῶν ἐξῆς· εἰπόν γὰρ, ὅτι σημεῖον ἔλαβε καὶ σφραγίδα, καὶ τὴν αἰτίαν τίθει, λέγων· εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα περιτομῆς, τοῦτους τοῖς καὶ τὴν νοστήν προσηλαμβάνουσι· ὡς ἐάν ταύτην μόνον ἔχης, οὐδὲν σοὶ γενέσθαι πάλιν. Σημεῖον γὰρ τότε τοῦτο ἐστίν, ὅταν τὸ πρᾶγμα, οὐ τοῦτο ἐστὶ σημεῖον, φαίνεται παρὰ σοὺ, τοῦτοστὶν ἢ πίστις· ὡς, ἂν μὴ ταύτην ἔχης, οὐδὲ τὸ σημεῖον λοιπὸν εἶναι σημεῖον δύναται. Τίνας γὰρ ἐστὶ σημεῖον, τίνας δὲ σφραγὶς, οὐκ ὄντος τοῦ σφραγιζομένου; ὡς ἂν εἰ καὶ βαλάντιον ἐπιεικτικῶς ἦμεν σφραγίδα ἔχων, μὴ ὄντος ἔνδον ἀποκαίμενον· ὥστε καταγέλαστος ἢ περιτομῆς, τῆς πίστεως ἔνδον οὐκ εἴσῃ. Εἰ γὰρ δικαιοσύνης ἐστὶ σημεῖον, δικαιοσύνην δὲ οὐκ ἔχεις, οὐδὲ σημεῖον ἔχεις. Αἰδὲ γὰρ τοῦτο ἔλαβες σημεῖον, ἵνα τὸ πρᾶγμα ἐπιζήτησῃς, οὐ ἐὸ σημεῖον ἔχεις; ὡς, εἰ γε ἐμμελες αὐτὸ χωρὶς τούτου ἐπιζητεῖν, οὐκ ἂν ἐδέξασθαι τοῦτο. Οὐ τοῦτο δὲ κηρύττει μόνον ἢ περιτομῆς, τὴν δικαιοσύνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν ἀκροβυστί δικαιοσύνην. Οὐδὲν οὖν ἄλλο κηρύττει ἢ περιτομῆς, ἀλλ' ὅτι οὐ χρεῖα περιτομῆς. Εἰ γὰρ ὁ ἐκ νόμου, κληρονομία κεκῶνται ἢ πίστις, καὶ κληρονομηται [502] ἢ ἐπαγγελία. Ἐδειξεν, ὅτι ἀναγκαῖα ἢ πίστις, ὅτι πρὸς ὑστερία περιτομῆς, δὲ νόμου ἰσχυρότερα, ὅτι συνίστησι νόμον. Εἰ γὰρ πάντες ἔμαρτον, ἀναγκαῖα· εἰ ἀκρόβυστος ὢν ἐδικαιώθη, πρὸς ὑστερία· εἰ δὲ νόμου ἐπίγνωσις ἀμαρτίας, χωρὶς δὲ νόμου περανῶνται, ἰσχυρότερα· εἰ μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τὸν νόμον ἰσχυρὸν, οὐκ ἐναντία, ἀλλὰ φίλη καὶ σύμμαχος. Δεικνυσὶν πάλιν καὶ ἐτέρωθεν, ὅτι οὐδὲ δυνατὸν ἦν διὰ νόμου τὴν κληρονομίαν λαβεῖν· καὶ παραβαλόντων αὐτῇ τῇ περιτομῇ, καὶ λαβόντων διὰ νικητήρια, ἀντιπεξάγει πάλιν αὐτῇ τῷ νόμῳ, οὕτω λέγων· Εἰ γὰρ ὁ ἐκ νόμου, κληρονομία, κεκῶνται ἢ πίστις. Ἴνα γὰρ μὴ τίς λέγῃ, ὅτι καὶ πίστιν δυνατὸν ἔχειν καὶ νόμον τηρεῖσαι, δεικνυσὶν ὅτι ἀμύχανον. Ὁ γὰρ ἐχόμενος τοῦ νόμου ὡς εὐζώντος, ἀτιμάζει τῆς πίστεως τὴν δύναμιν. Δύ φησι· Κεκῶνται ἢ πίστις· τοῦτέστιν, οὐ χρεῖα τίς κατὰ χάριν σωτηρίας· οὐδὲ γὰρ δύναται τὴν ἰσχύϊ τὴν αὐτῆς ἐπιδείξασθαι· καὶ καθήρηται ἢ ἐπαγγελία. Καὶ

* Ἐγγονος Α. hic et infra p. 303, B.

† Καὶ σαββάτα Α.

rum remissa sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata. Quid enim dicit, inquit, quod non secundum debitum, sed secundum gratiam remissionem accipias? Sed ecce, hic est qui beatificatur: non bestium dixisset autem, nisi illum videret gloria frui multa. Nec dicit, Remissio autem hæc in circumcissionem; sed quid? 9. *Beatitudo autem hæc (quod majus est) in circumcissionem, an in præputium?* Queritur enim deinceps, utrum hoc bonum et magnum cum circumcissione an cum præputio consistat. Et vide hyperbolen: ostendit enim illud non solum non a præputio removeri, sed libenter cum illo consistere ante circumcissionem. Quandoquidem qui beatum dicit, nosse David, circumcisus erat, et circumcisus dissebat, vide quam studuerit Paulus dictum illud ad præputium ducere. Cum enim justitiæ beatificationem iuxasset, ostendissetque utrumque unum esse; querit quomodo justificatus sit Abraham. Si enim beatitudo justus est, et Abraham justificatus est, videamus quomodo justificatus sit, an cum præputiatus, an cum circumcisus esset. Cum præputiatus, inquit. 10. *Quomodo ergo reputatum est ei? circumcissione an præputio? Non circumcisus, sed præputio: scimus enim, quod imputata est Abraham fides in justitiam.* Superius ex Scriptura loquutus (Quid enim ait Scriptura? dicit: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi in justitiam*), hic loquentium quoque iudicium assumit, et ostendit in præputio justitiam existitisse. Deinde hinc objectionem aliam insurgentem solvit: Si enim præputiatus cum esset, inquit, justificatus est, cur circumcisio introrsa est? 11. *Signum accepit, inquit, et signaculum justitiæ, quæ est per fidem, quæ cum præputiatus esset, inerat ipsi.* Vidisti? ut ostenderit Judæos quasi in parasitorum ordine esse, vel ipsos præputiatus ipsis adjectos fuisse? Si enim ille præputiatus justificatus est et coronatus, posteaque circumcissionem accepit, posteaque Judæi introgressi sunt: ergo præputiatorum primo pater est Abraham, eorum, inquam, qui per fidem cognati ejus sunt, et tunc eorum, qui in circumcissione erant: duplex enim est progenitor. Vidisti? fidem splendens? Donec enim illa accessit, patriarcha ille non justificatus est. Vidisti? præputium impedimentum non afferre? Nam ille præputiatus erat, nec impedivit illud quomvis justificaretur. Fide ergo posterior est circumcisio.

3. Et quid miraris, si fide posterior sit circumcisio, quando et præputio quoque? Nec posterior tantum est fide, sed etiam admodum inferior, et tanto inferior, quanto signum se significata inferius est: verbi gratia, quanto inigne militis inferius est milite. Cur, inquit, signaculo egebat? Non ipse egebat. Cur ergo illud accepit? Ut esset pater communis credentium per præputium, et eorum qui in circumcissione erant; sed non simpliciter eorum, qui in circumcissione; ideo subjungit, *Non his tantum, qui ex circumcissione.* Si enim præputiatorum, non quia præputium erat, ideo pater est, etsi in præputio justificatus, sed quia illi fidem ejus sunt æmulati: multo minus circum-

cisorum, licet circumcisus sit, progenitor erit, nisi fides accesserit. Circumcissionem enim accepit, inquit, ut utrique illum haberemus progenitorem, nec præputiati circumcisos expellant. Vide quomodo illi ipsum progenitorem primi haberint. Si autem veneranda circumcisio est, quia justitiam prædicat, non parvam præputium prærogativam habet, quod ante circumcissionem accepit fidem. Tunc illum poteris progenitorem habere, cum in fidei vestigiis insistas, neque contendes vel tumultuaberis inferius introducens. Quam, queso, fidem dicis? 12. *Quæ est in præputio.* Rursus Judæorum fastum reprimit, justitiæ tempus in memoriis revocans. Et bene dixit, *Vestigis*, ut perinde atque ille credas in resurrectionem corporum mortuorum. Etenim ille circa hanc rem fidem exhibuit. Itaque si præputium ejcis, disce clare, nihil tibi ex circumcissione utilitatis accedere. Nisi enim fidei vestigiis insistas, etiamsi milies circumcisus esses, non esses ex Abraham filiis: quandoquidem ideo ille circumcissionem accepit, ne te præputiatus ejiceret. Ne tu quoque id ab illo exigas: id enim tibi auxilio fuit, non illi erit. Sed illud, inquit, signum justitiæ est. Et hoc propter te, quandoquidem nunc neque hoc est: tunc enim tu corporeis indigebas signis; nunc non opus illis est. Num a fide, inquit, poterat ejus animæ virtus agnosci? Poterat utique, sed tu egebas hoc additamento. Quia enim animæ virtutem non æmulatus es, nec videre potuisti, data est tibi sensibilis circumcisio, ut postquam in hac re corporea exercitatus esses, paulatim ad animi philosophiam ducereris, atque illa cum studio magno excepta, ut maxima dignitate, doceris imitari et venerari progenitorem. Idque non in circumcissione modo Deus instituit, sed etiam in aliis omnibus, ut in sacrificiis, in sabbatis et festis. Quod autem propter te circumcissionem accepit, audi in sequentibus: cum dixisset enim ipsum accepisse signum et signaculum, causam apponit, dicens: *Ut ipse esset pater circumcissionis*, his qui illam spiritualem assumunt: si enim hanc solum habueris, nihil tibi plus accedet. Nam tunc signum est, cum ipsa res cujus est signum, apud te conspicitur, id est fides; ita ut si hanc non habes, signum non possit ulterius signum esse. Cujus enim erit signum? cujus signaculum, cum non sit qui obsignetur? ac si nobis marsupium ostenderes signo munitum, in quo nihil esset. Itaque ridicula circumcisio est, cum fides intus non habetur. Si enim sit justitiæ signum et justitiam non habes, neque signum habes. Ideo namque signum accepisti, ut rem quæreres, cujus signum habes: ita ut si signum sine re exquireres, non illo opus haberes. Circumcisio autem non modo justitiam prædicat, sed etiam justitiam illam, quæ in præputio est. Nihil aliud ergo circumcisio prædicat, quam quod non opus sit circumcissione. 14. *Si enim ii, qui ex lege, heredes sunt, exinanita est fides, abolita est promissio.* Ostendit necessariam esse fidem circumcissione vetustiore, fortiore lege, quod legem stabiliat. Si enim omnes peccavere, necessaria

si ille præputatus justificatus est, vetustior est; si per legem cognitio peccati, sine lege autem manifestata est, fortior; si legis testimonio probatur et legem firmat, non adversaria, sed amica et socia in bello. Ostendit iterum et aliunde non posse per legem hereditatem accipi: cunque comparasset illam cum circumcissione, ac victoriam reportasset, eandem rursus legi opponit, sic inquit: *Si enim, qui ex lege, sunt heredes, exinanita est fides*. Ne quis enim dicat fieri posse, ut quis fidem habeat et legem servet; demonstrat impossibile illud esse. Qui enim legi adhaeret, quasi ea salutem afferat, is vim fidei delonestat. Ideo ait: *Exinanita est fides*; id est, non est opus salute, quæ per gratiam obtinetur: neque enim potest illa vim suam ostendere; et abolita est promissio. Etenim Judæus fortasse dixerit: Quid mihi opus est fide? Ergo si hoc verum est, cum fide, quæ ad promissionem spectant, sublata sunt.

4. Vide ut in omnibus ostendat illos a patriarcha ab initio impugnari. Cum ostendisset enim justitiam fidei consortem esse; jam declarat promissionem similiter se habere. Ne diceret enim Judæus; Quid mea interest, si Abraham ex fide justificatus est? dicit Paulus, ut id quidem, quod ad te maxime pertinet, nempe promissionem hereditatis, posse sine illa ad opus duci: quod maxime illis timorem incutit. Quam, inquit, promissionem? Ut mundi heres sit, et in illo omnes benedicantur. Et quomodo abolita sit illa promissio, dicit: 15. *Quis rex iram operatur: cujus enim lex non est, hujus neque transgressio*. Si vero iram operatur, et transgressioni obnoxius reddit; etiam, ut liquet, maledictioni: qui vero maledictioni, supplicio et transgressioni sunt obnoxii; hi non digni sunt qui hereditatem accipiant, sed qui pœnas dent et ejiciantur. Quid fit igitur? Venit fides per gratiam attracta¹, ita ut promissio ad opus deducatur. Ubi enim est gratia, ibi et remissio; ubi remissio, ibi nullum supplicium: sublato autem supplicio, et justitia a fide accedente, nihil impedit, quominus nos heredes simus promissionis, quæ a fide est. 16. *Ideo igitur ex fide, ait, ut secundum gratiam, et ut firma sit promissio Dei universo semini, non ei quod ex lege est tantum, sed etiam ei quod ex fide Abraham, qui est pater omnium nostrum*. Viden' quod fides non solum legem stabiliat, sed etiam quod promissionem Dei non sinat exidere; lex vero contra fidem etiam irritam faciat ultra tempus observata, et promissionem impedit?

Fidei necessitas. — His ostendit non modo non supervacaneam esse fidem, sed ita necessariam, ut non possit sine illa salus obtineri. Lex enim iram gignit, quia omnes illam transgressi sunt: fides autem non sinit iram vel initio consistere. *Cujus enim non est lex, inquit, hujus neque transgressio*. Viden' quo pacto non modo peccatum delectat, sed ne oriri quidem sinat. Ideo ait, *Secundum gratiam*. Qua de causa? Non ut nos pudeat, sed *Ut firma sit promissio universo semini*. Duo bona hic ponit, quod firma sint quæ data

¹ Vans legit, *gratiam attrahens*.

sunt, et quod data sint universo semini, eos qui ex gentibus accesserunt colligens, Judæoque ostendens extra positos esse, si contra fidem contendant. Hoc namque firmius illo est: non enim fides tibi damna est; ne contendas; sed te ex lege perditantem servat. Deinde quia dixit, *Universo semini*, determinat eunam semini. *Quod est ex fide*, inquit, connectens cognationem cum gentibus, et ostendens non posse consentire cum Abrahamo illos, qui non credunt et ille. Ecce aliud tertium fides operata est: nam cognationem cum justo accurathrem fecit, et plurium ne potum progenitorem illum declaravit: ideo non simpliciter dixit, Abrahami, sed *Patris nostrum fidelium*. Deinde testimonio dictam obsignans, 17. *Sicut scriptum est, inquit, Multarum gentium patrem te constitui* (Gen. 17. 4). Viden' hæc jam olim dispensata? Quid ergo, inquit, si de Ismaelitis, de Amalecitis et de Agrenis hæc dicat? Progressus certe ulterius, clarius ostendit non de illis dici; sed interim ad aliud festinat, quo illud quoque ostendit, talis cognationis modum desinens, et magno cum consilio id probans. Quid enim dicit? *Ante Deum, cui credidit*; id est, ut Deus non est unius partis Deus, sed omnium pater: sic et ipso. Ac rursus, ut Deus pater est non secundum naturalem cognationem, sed secundum fidei necessitudinem: sic et ille: obedientia enim facit illum patrem omnium nostrum. Quia enim illam cognationem nihil esse putabant, crassiorum illum retinentes, ostendit hanc esse magis propriam, sermonem ad Deum adducens. Atque cum his hoc etiam declarat, quod hanc fidei retributionem accepit. Itaque nisi hoc adfuisset, etiamsi pater sit omnium, qui terram incolebat; illud, *Ante*, locum non habet, sed succisum et imminutum est Dei donum: illud enim, *ante*, significat, similiter. Qui, quæso, mirum fuerit, quod pater sit eorum, qui ex ipso sunt? hoc enim singulorum hominum est. Quod stupendum, illud est, quos non habuit ex natura, hos ex Dei dono illum accipere.

5. Itaque si vis credere honoratum fuisse patriarcham, crede ipsum omnium esse patrem. Cum dixit autem, *Ante Deum, cui credidit*, non hic substitit, sed adjectit: *Qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*: cum nempe jam de resurrectione agere cœpisset: quod ei etiam ad præsens institutum utile erat. Nam si potest mortuos ad vitam revocare, et ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, producere, potest etiam eos, qui ex illo nati non sunt, filios ipsius facere. Ideo non dicit, *Qui producit ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, sed Qui vocat*; majorem facilitatem significans. Sicut enim nobis facile est ea quæ sunt vocare, ita et ei facilius, et longe facilius est, ea quæ non sunt producere. Cum Dei donum magnum et ineffabile memorasset, et de ejus potentia disseruisset, ostendit Abraham fidem dono dignam esse, ne potes eum innumerito honoratum fuisse. Et postquam auditorem excitaverat, ut ne turbaretur, neve Judæus hæc objiceret: Et qui fieri potest ut ii, qui filii non sunt, filii efficiantur? sermonem transfert in patriar-

γάρ ὁ Ἰουδαῖος ἴσως ἂν εἶποι· Τί γάρ μοι χρεία πίστεως; Οὐκοῦν εἰ τοῦτο ἀληθές, μετὰ τῆς πίστεως καὶ τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἀνήρηται.

δ. Ὅρα ἐν πᾶσιν αὐτοῖς ἀνωθεν ἀπὸ τοῦ πατριάρχου μαχόμενον. Δείξας γὰρ ἐκάθην τὴν δικαιοσύνην τῆ πίστις συγκαληρωμένην, δείκνυσιν καὶ τὴν ἐπαγγελίαν ὁμοίως· Ἰνα γὰρ μὴ λέγῃ ὁ Ἰουδαῖος· Τί γάρ μοι μέλει, εἰ διὰ πίστεως ἐδικαιώθη Ἄβραάμ; λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι Οὐδὲ τὸ σοὶ διαφέρων, ἢ ἐπαγγελία τῆς κληρονομίας δύναται εἰς ἔργον ἵλασθαι ἐκείνης χωρὶς ὁ μάλιστα αὐτοὺς ἐκφοβεῖ. Ποῖαν δὲ ἐπαγγελίαν, φησὶ; Τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι τοῦ κόσμου, καὶ ἐν αὐτῷ πάντας ἐνευλογοῦσθαι. Καὶ πῶς καθήγγηται ἡ ἐπαγγελία ἐστὶν, φησὶν· Ὅτι ὁ νόμος ὀργὴν καταργᾷ· οὐ γὰρ οὐκ ἐστὶ νόμος, οὐδὲ παράδοσις. Εἰ δὲ ὀργὴν καταργᾷται καὶ παράδοσις ὑπαυθύνους ποιεῖ, εὐλόγηλον ὅτι καὶ κατάργ· οἱ δὲ κατάργ καὶ τιμωρὶ καὶ παραβάσει ὄντες ὑπαυθύνου, οὗτοι οὐ κληρονομοῦν ἄξιοι, ἀλλὰ τοῦ ἔσθην δίδουσι καὶ ἐκβάλλονται. Τί οὖν γίνεται; Ἐρχεται ἡ πίστις ἐφελοκομένη τῇ χάριτι, ὥστε τὴν ἐπαγγελίαν εἰς ἔργον ἐξελάθειν, Ὅπου γὰρ χάρις, συγχώρησις ὅπου δὲ συγχώρησις, ὁδμήσις κλάσις ὁ κλάσιος δὲ ἀνηρημένοι, καὶ δικαιοσύνης ἐπιγενομένης ἀπὸ τῆς πίστεως, οὐδὲν ἐδ κλιών κληρονομοῦσι ἡμᾶς γενέσθαι τῆς ἐπαγγελίας τῆς ἀπὸ τῆς πίστεως. Διὰ τοῦτο οὐκ ἐκ πίστεως, φησὶν, Ἰνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ παντὶ τῷ σπέρματι, οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πίστεως Ἄβραάμ, ὅς ἐστι πατὴρ πάντων ἡμῶν. Ὁρᾷς, ὅτι οὐ τὸν νόμον ἴσθησι μόνον ἡ πίστις, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ οὐκ ἀφίσει διαπεσεῖν· ὁ δὲ νόμος τὸνανεῖον καὶ τὴν πίστιν καταργεῖ παρὰ καιρὸν τηρούμενος, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν κωλύει;

ἀπὸ τούτων δείκνυσιν οὐ μόνον οὐ περιττὴν τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀναγκαίαν, ὡς μὴδὲ εἶναι ταύτης ἔκρη οὐδῆναι. Ὁ μὲν γὰρ νόμος ὀργὴν ποιεῖ πάντας γινῶν αὐτὸν παρέδωσαν· αὐτὴ δὲ οὐδὲ οὐσθῆναι τὴν ὀργὴν ἀφίσει τὴν ἀρχὴν· Ὁδὲ γὰρ οὐκ ἐστὶν, φησὶ, νόμος οὐδὲ παράδοσις. Εἶδες πῶς [503] οὐ μόνον γενομένη ἀφανίζει τὴν ἀμαρτίαν; ἀλλ' οὐδὲ φυλάττει αὐτὴν ὁ ἀφίσει; ἀπὸ τούτου φησὶ· Κατὰ χάριν. Εἰς τὸ τί; Οὐκ εἰς τὸ καταίσχυθῆναι, ἀλλ', Εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι. Δύο τίθησιν ἰκανοῦ τὰ ἀγαθὰ, ὅτι καὶ βέβαια τὰ δίδόμενα, καὶ παντὶ τῷ σπέρματι, τοὺς ἐξ ἔθνων συνεισάγων, καὶ κενὸς Ἰουδαίους ἐκτός ὄντας, ἐν πρὸς τὴν πίστιν εὐνοικισθῶσι. Τοῦτο γὰρ βέβαιον μέλλον ἢ ἐκείνου· γὰρ ζημοὶ ἢ πίστις, μὴ φιλονεικεῖ, ἀλλὰ καὶ κενὸν ὄντως ὅς ἐκ τοῦ νόμου διασώζει. Εἶτα ἐπειδὴ εἶπα, Παντὶ τῷ σπέρματι, διορίσει ποῖον σπέρματι. Ἰνὰ ἐκ τῆς πίστεως, φησὶ, συνάπτων τὴν πρὸς τὰ ἔθνη συγγένειαν, καὶ δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ δύναται φρονεῖν ἐκ τῷ Ἄβραάμ ὁ μὴ πιστευόντας ὁμοίως ἐκείνου. Τοῦ καὶ τρίτον ἢ πίστις ἄλλο εἰργάσατο· τὴν γὰρ συγγένειαν τὴν πρὸς τὸν δικαίον ἀκριβεστέρην

ἐποίησε, καὶ πλείονων ἐκγόνων ἀπέτρηνε πρόγονον· διὸ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, Ἄβραάμ, ἀλλὰ, Τοῦ πατρὸς ἡμῶν τῶν πιστῶν. Εἶτα καὶ τῆ μαρτυρίᾳ ἐπισφραγίζων τὸ εἰρημόνον, καθὼς γέγραπται, φησὶν, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε. Εἶδες ταῦτα ἀνωθεν οικονομούμενα; Τί οὖν, φησὶν, εἰ περὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἢ τῶν Ἀμαληκίτων ἢ τῶν Ἀγαρητῶν ταῦτα λέγει; Τοῦτο μὲν οὖν προῖον σαφέστερον δείκνυσιν οὐ περὶ ἐκείνων εἰρημόνον· τῶς δὲ ἐφ' ἑτερον ἐπαγγεται, δι' οὐ καὶ αὐτὸ τοῦτο δείκνυσιν, ὀριζόμενος τῆς τοιαύτης συγγένειας τὸν τρόπον, καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὸ τῆς μεγαλοπλοίας κατασκευάζων. Τί γὰρ φησὶ; Κατέναντι οὐ ἐπίστευσε θεοῦ· ὁ δὲ λέγει, τοιούτων ἔστιν· Ὅσπερ ὁ θεὸς οὐκ ἔστι μερικὸς θεός, ἀλλὰ πάντων πατὴρ, οὕτω καὶ αὐτός. Καὶ πάλιν, Ὅσπερ ὁ θεὸς πατὴρ ἔστιν οὐ κατὰ τὴν φυσικὴν συγγένειαν, ἀλλὰ κατ' οἰκειώσιν πίστεως, οὕτω καὶ αὐτός· ἢ γὰρ ὑπακοῆ ποιεῖ πατέρα πάντων ἡμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἐνόμιζον εἶναι ταύτην τὴν συγγένειαν, τὴν παχυτέραν ἐκείνην κατασχόντας, δείκνυσιν ταύτην κυριωτέραν, ἐπὶ τὸν θεὸν τὸν λόγον ἀναγαγόν. Καὶ μετὰ τούτων κἀκεῖνο ἐμφανίζει, ὅτι καὶ ἀμοιβὴ τῆς πίστεως ταύτην ἔλαθεν· ὥστε ἂν μὴ τοῦτο ἦ, κἂν πάντων ἢ πατρὸς τῶν τῆν γῆν οἰκοῦντων, τὰ, Κατέναντι, οὐκ ἔχει χῶραν, ἀλλ' ἠκρωτηρίασται ἡ τοῦ θεοῦ δωρεά· τὸ γὰρ κατέναντι, ὁμοίως ἔσται. Ποῦ γὰρ θαυμαστόν, εἰπέ μοι, τῶν ἐξ αὐτοῦ πατέρα εἶναι; τοῦτο γὰρ ἑκαστος κέκτηται τῶν ἀνθρώπων. Τὸ γὰρ παράδοσον ἐκείνῳ ἔστιν, οὗς οὐκ εἶχεν ἐκ φύσεως, τούτους ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ δωρεῆς λαβεῖν.

ε'. Ὅστε εἰ βούλει πιστεῦσαι, ὅτι ἐτιμήθη ὁ πατριάρχης, πιστεύουσιν, ὅτι πάντων ἔστι πατὴρ. Εἰπὼν δὲ, Κατέναντι οὐ ἐπίστευσε θεοῦ, οὐκ ἔσθη μέγιστος τοῦτου, ἀλλὰ καὶ ἐπήγαγε· Τοῦ ζωοποιούτος τοὺς νεκροὺς, καὶ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα· ἢ ἢ ἢ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως προκαταβαλλόμενος λόγον. Καὶ εἰς τὸ προκειμένον δὲ αὐτῷ χρήσιμος ἦν. Εἰ γὰρ δυνατόν αὐτῷ νεκροὺς ζωοποιῆσαι, καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα παραγαγεῖν, δυνατόν αὐτῷ καὶ τοὺς μὴ τεχθέντας [504] ἐξ οὐτοῦ ποιῆσαι πατέρας αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο οὐδὲ εἶπα, Καὶ παράγοντος τὰ οὐκ ὄντα ὡς ὄντα, ἀλλὰ, Καλοῦντος, τὴν πλείονα εὐκολίαν δηλών. Ὅσπερ γὰρ ἡμῖν εὐκολόν τὰ ὄντα καλεῖσαι, οὕτως αὐτῷ βέβαιον, καὶ πολλῷ βέβαιον, τὰ μὴ ὄντα ὑποστήσασθαι. Εἰπὼν δὲ τοῦ θεοῦ τὴν δωρεάν μεγάλην οὖσαν καὶ ἄρατον, καὶ περὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ διαλεχθεὶς, δείκνυσιν καὶ τοῦ Ἄβραάμ τὴν πίστιν ἀξίαν οὖσαν τῆς δωρεῆς, ἵνα μὴ νομίσῃ αὐτὸν εἰκὴν τετιμηθῆσθαι. Καὶ τὸν ἀκροατὴν δὲ ἀναστήσας, ἵνα μὴ θορυβῆται, μὴδὲ ἀμφιβέβηθαι ὁ Ἰουδαῖος καὶ λέγει· Καὶ πῶς δυνατόν τοὺς οὐκ ὄντας πατέρας γενέσθαι πατέρας; μετὰ τὸν τὸν λόγον ἐπὶ τὸν πατριάρχην, καὶ φησὶν· Ὅς πατὴρ ἔλαβεν ἐκ' ἐλαβὶ ἐπίστευσεν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν, κατὰ τὸ εἰρημόνον· Ὅτι οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου.

* Unes, ἀφελοκομένη τὴν χάριν. ὁ Codex unius οὐδὲ φανῆσαι ἔστιν.

* Morel. ma e, καὶ τὸ εἰρημόνον. Paulo post quedam in Morelliana editione vitiosa ex mss. sarcluntur.

Πῶς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδα ἐπίστευσε; Παρ' ἐλπίδα τὴν ἀνθρωπίνην, ἐπ' ἐλπίδι τῆ τοῦ Θεοῦ. Δείκνυται γὰρ καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ πράγματος, καὶ οὐκ ἀφῆλθιν ἀπιστήθησαν τὸ λογόμενον ἅπερ ἐναντία ἀλλήλοις ἐστίν, ἀλλ' ἡ πίστις αὐτὰ συνεκράσεν. Εἰ δὲ περὶ ἐκείνων εἶπεν τῶν ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ, περιττὸς οὗτος ὁ λόγος· ἐκεῖνοι γὰρ οὐ κατὰ πίστιν, ἀλλὰ κατὰ φῶσαν ἐτέχθησαν. Ἄλλα καὶ τὸν Ἰσαὰκ εἰς μέσον ἀγει· οὐ γὰρ ὑπὲρ ἐκείνων ἐπίστευσε τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ τοῦ ἀπὸ τῆς στείρας γυναικὸς ἐσομένου. Εἰ τοίνυν μισθὸς ἐστὶ τὸ πατέρα πολλῶν ἐθνῶν γενέσθαι, ἐκείνων τῶν ἐθνῶν ὑπὲρ ὧν ἐπίστευσε ἦρῃον ἔτι. Ἰνα γὰρ μάθῃς, ὅτι περὶ τούτων φησὶν, ἀκούσον τῶν ἐξῆς· Καὶ μὴ ἀσθενησῆς ἐπὶ πίστει, οὐ κατενόησε τὸ ἐαυτοῦ σῶμα νεκρωμένον, ἐκατοναετής σου ἡπάργων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας τῆς Σάρφρας. Εἶδες πῶς εἰθῆσι καὶ τὰ κωλύματα, καὶ τὴν ὑψιλήν τοῦ δικαίου γνώμην πάντα ὑπερβαίνουσαν; Παρ' ἐλπίδα, φησὶ, τὸ ἐπαγγελθέν. Τοῦτο κώλυμα πρώτων οὐδὲ γὰρ εἶχεν αὐτὸς ἕτερον Ἄβρααμ οὕτω λαθόντα παῖδα ἰδεῖν. Οἱ μὲν γὰρ μετ' αὐτὸν, εἰς αὐτὸν ἐβλεπον· ἐκεῖνος δὲ εἰς οὐδέν, ἀλλ' εἰς τὸν Θεὸν μόνον διὰ καὶ Παρ' ἐλπίδα, εἶπεν. Εἶτα τὸ σῶμα νεκρωμένον· δεύτερον τοῦτο· καὶ ἡ νέκρωσις τῆς μήτρας Σάρφρας· τοῦτο καὶ τρίτον καὶ τέταρτον. Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῆ ἀπιστεῖα. Οὐδὲ γὰρ ἀπειθεῖν ἔδωκεν, οὔτε σημεῖον ἐποίησεν ὁ Θεός, ἀλλὰ βήματα ἦν φιλά μόνον, ἐπαγγελώμενα ἅπερ οὐχ ὑποσχετοῦς ἡ φύσις. Ἄλλ' ὁμοῦ Ὁδὲ διεκρίθη, φησὶν. Οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἠπίστησεν, ἀλλ' Ὁδὲ διεκρίθη· τούτῳστιν, οὐδὲ ἐνεδόκασεν, οὐδὲ ἀμφέβαλε, καὶ τοσοῦτον ἦεν τῶν κωλυμάτων. Ἀπὸ τούτων μαθάνομεν, ὅτι κλῆ μυρία τὸ Θεὸς ἀδυνατὰ ἐπαγγέλλεται, καὶ καθεβίβηται δὲ ὁ ἀκούων, οὐ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἐστὶν ἡ ἀσθένεια, ἀλλὰ τῆς ἀνοίας· τῆς τοῦ μη δεχομένου. Ἄλλ' ἐνεθυναμῶθι ἐπὶ πίστει. Ὅρα Παύλου φιλοσοφίαν. Ἐπιειθὴ γὰρ περὶ τῶν ἐργαζομένων καὶ τῶν πιστευόντων ἦν ὁ λόγος, δείκνυται τὸν πιστεύοντα ἐργαζόμενον μᾶλλον ἢ ἐκείνον, καὶ πλείονος δεόμενον δυνάμεως καὶ πολλῆς τῆς ἰσχύος, καὶ οὐ τὸν τυχόντα ὑπομένουσα πόνον. Καὶ γὰρ ἐξευτελίζον τὴν πίστιν ὡς οὐκ ἔχουσιν πόνον. [505] Πρὸς τοῦτο τοίνυν ἰσάμενος δείκνυσιν, ὅτι οὐ μόνον ὁ σωφροσύνην κατορθῶν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων, ἀλλὰ καὶ ὁ πίστιν ἐπιδεικνύμενος, δυνάμει δέεται πλείονος. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνος χρεῖαν ἔχει ἰσχύος, ἴνα τοῦς τῆς ἀκαλοσίας διακρούσῃται λογισμοῦς· οὕτω καὶ αὐτὸς χρεῖαν ἔχει δυνατῆς ψυχῆς. Ἰνα τὰς τῆς ἀπιστίας· ἐξωθήσῃται ἐνοίας. Πῶς οὖν ἐγένετο ἰσχυρὸς; Τῆ πίστει, φησὶν, οὐ λογισμοῖς τὸ πρόγμα ἐπετρέφας· ἐπεὶ ἂν κατέπισται. Πῶς δὲ αὐτὴν τὴν πίστιν κἀνώρθωσας; Δούξ ὄδξαν τῷ Θεῷ, φησὶ, καὶ πληροσφορηθεὶς, ὅτι ὁ ἐπηγγέλται, δυνατὸς ἐστὶ καὶ ποιῆσαι. Ἄρα τὸ μὴ περιεργάζεσθαι, δοξάζειν ἐστὶ τὸν Θεόν, ὡσπερ οὐ τὸ περιεργάζεσθαι, πλημμελεῖν. Εἰ δὲ τὰ κάτω περιεργαζόμενοι καὶ ζητούντες οὐ δοξάζομεν, πολλῶ μᾶλλον τὴν τοῦ Δεσπότου γέννησιν πολυπραγμονούτες, ὡς ὑβρίζοντες τὰ ἔσχατα πεσοῦμεθα. Εἰ γὰρ τὸν τύπον τῆς ἀναστάσεως οὐ χρὴ ζητεῖν, πολλῶ μᾶλλον τὰ ἀπέρρητα ἐκεῖνα καὶ φρικτὰ. Καὶ οὐκ εἶπε πιστεύσας ἀπλῶς, ἀλλὰ, Πληροσφορηθεὶς. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πίστις, τῆς ἀπὸ λογισμῶν ἀποδείξεως, σαφεστέρα, καὶ μᾶλλον πιστὴ· οὐ γὰρ ἐστὶ λογισμῶν ἕτερον ἐπι-

εισελθόντα αὐτῆ διακαλεῖσθαι λοιπόν. Ὁ μὲν γὰρ λόγος πειθόμενος καὶ μεταπεισθῆναι δύναται· ὁ δὲ τῆ πίστεως βεβαιούμενος ἀπετείχεται λοιπὸν αὐτοῦ τῆ ἀκοῆν τοῖς λυμαινόμενοις αὐτῆν λόγους. Εἰπόντων οὖν, ὅτι ἀπὸ πίστεως ἐδικαιώθη, δείκνυσιν, ὅτι καὶ ἐδέξασε τὸν Θεὸν ἀπὸ τῆς πίστεως· ὁ βίον μάλιστα ἐστὶν ἴδιον. Ἀμαρτάνω γὰρ ὕμῶν τὸ εἶναι ἔμμορθεον τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωται ὁ καλὸς ἔργα ὕμῶν, καὶ δοξάσῃ τὸν ἡατέρα ὕμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ἔξου τοῦτο τῆς πίστεως ἐν ἑσῆ. Πάλιν δὲ ὡσπερ καὶ ἔργα δεῖται δυνάμειος, οὕτω καὶ ἡ πίστις. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ πολλὰς καὶ τὸ σῶμα μερίζεται τὸν ἰδῶντα· ἐκεῖ δὲ τῆς ψυχῆς γυμνῆς ἐστὶ τὸ κατόρθωμα. Ὅστε μείζων ὁ πόνος. ὅταν μᾶρθὲ τὸν διαμεμῶμενον πρὸς αὐτὴν ἔχῃ· τοῖς ἀγῶνας.

ς'. Εἶδες πῶς πάντα, ἅπερ ἦν ἔργων, εἶδες μετὰ πλείονος περιουσίας τῆ πίστεως προσόντα, οὐκ ἐπὶ καυχῆσθαι πρὸς τὸν Θεόν, ἐν δυνάμειος δέεται καὶ πόνου, τὸ δοξάζειν πάλιν τὸν Θεόν; Εἰπόντων δὲ, ὅτι ὁ ἐπηγγέλται, δυνατὸς ἐστὶ καὶ ποιῆσαι, ὅσαί μοι καὶ περὶ τῶν μελλόντων προαναφώνειν· οὐ γὰρ τὰ παρόντα ἐπηγγέλιτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα· τὰ μὴ πιστεύειν, καὶ μικρὰς καὶ ταλαιπώρου. Ὅστις ὅταν ἤμην ἐγκαλῶσι τὴν πίστιν τινας, ἀνεγχαλῶμαι ἡμεῖς τὴν ἀπιστίαν αὐτοῖς, ὡς ταλαιπώρους καὶ μικροφύλους καὶ ἀνηπίτους καὶ ἀσθενῆσιν καὶ θανάσιμους ἀμετανοοῦσιν. Ὅσπερ γὰρ τὸ πιστεῖν ἐξελθῆς καὶ μεγαλοφροῦς ψυχῆς· οὕτω τὸ ἀπιστεῖν ἀλογωτάτης καὶ εὐτελοῦς καὶ πρὸς τὴν τῶν κερτῶν ἀνοίαν κατενηγεμένης. Ἀσπερ ἐκεῖνος ἀπίσται, τὸν πατριάρχην ζηλώσωμεν, καὶ δοξάσωμεν τὸν Θεόν, καθάπερ ἐκεῖνος ἔδωκεν αὐτῷ ὄδξαν. Τί δὲ ἔστι, ἔδωκεν αὐτῷ ὄδξαν; Ἐνεθῶσεν [506] αὐτὸν τὴν ἐκαιοσύνην, τὴν ἀπειρον δύναμιν καὶ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ ἐνοίαν λαθῶν, οὕτως ἐπιπροσφύγει περὶ τῶν ὑποσχέσεων. Δοξάσωμεν τοίνυν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς καὶ διὰ πίστεως· καὶ διὰ ἔργων, ἴνα καὶ μετὰ λαθῶμεν τὸ παρ' αὐτοῦ δοξασθῆναι. Τοῖς δοξάσασιν γὰρ με ὀξάζω, φησὶ. Καίτοι εἰ καὶ μετὰ ἐκείνου μισθός, αὐτὸ τοῦτο ὄδξαν ἦν τὸ καταξιώθῃν δοξασθῆναι. Εἰ γὰρ εἰς βασιλείας εὐφρημίας λέγοντες ἄνθρωποι, αὐτῷ τοῦτω καλλωπίζονται μόνον, κλῆ μετὰ καρπώσασθαι ἕτερον ἐνόησεν πῶς; Ἐν εἰς ὅτι τὸ δὲ ἡμεῖς τὸν Δεσπότην δοξάζομεν τὸν ἡμῶν ὡσπερ οὐκ καὶ κολάσεως τὸ ποιεῖν αὐτὸν μιστῶ μετῆσαι ὅτι ἡμεῖς· καίτοι καὶ τοῦτο αὐτὸ τὸ δοξάζεσθαι, εἰ ἡμεῖς βούλεται γενέσθαι αὐτὸς γὰρ οὐκ εἶται τοῦ πράγματος. Πῶσον γὰρ οἶσι τὸ μέσον εἶναι Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων; ἄρα ὅσον ἀνθρώπων καὶ αἰσθητῶν; Ἄλλ' οὐδὲν οὐδέπω εἴρηκα, καὶ τοσοῦτον ἐμείζονος· οὐδὲ γὰρ εἶπειν δύνασιν ἔσθαι. Ἄρ' οὐκ ἔλασται; οὐ γὰρ σκώληξιν ὄδξαν ἔχειν μετὰ τὴν λαμπράν; Οὐδαμῶς. Εἰ τοίνυν ὁ ὄδξης ἔρῶν οὐκ ἂν θελήσας· τοῦτο ὁ τοῦ πάθος ἀπῆλλαγμένος· τοῦτο, καὶ τοσοῦτον ἀνώτερος οὐκ, πῶς ἂν ἰδέσθῃ τῆς παρὰ σοῦ ὄδξης; Ἄλλ' ὁμοῦ καὶ μὴ δεόμενος, τῆς

* Cod. unius, πρὸς αὐτὴν ἔχῃ, quod coniect. Saril. I. II. πρὸς αὐτὸν ἔχειν.

etiam, et ait: 18. *Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum.*

Abraham quomodo contra spem in spem credidit. — Quomodo contra spem in spem credidit? Contra spem humanam, in spem Dei. Ostendit enim rei magnitudinem, nec sicut dicto fidem abrogari: quæ inter se contraria sunt fide ipsa temperante. Si vero de iis, qui ex Ismaele orti erant, loquutus fuisset, superfluum hic sermo esset: illi namque non secundum fidem, sed secundum naturam orti sunt. Sed etiam Isaac in medium addidit: non enim pro illis gentibus credidit, sed pro eo, qui ex sterili muliere nasciturus erat. Si ergo merces est, quod multarum gentium pater fiat, de illis gentibus intelligitur pro quibus credidit. Ut enim discas ipsum de illis loqui, audi ea quæ sequuntur: 19. *Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cum jam fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ.* Viden' ut impedimenta ponat, et altum justi animum omnia superantem? *Præter spem*, inquit, quod promissum erat. Hoc primum impedimentum: neque enim habuit ille alterum Abrahamum, quem videret ita suscepisse filium. Nam qui post illum fuere, ad illum respexere; ille autem ad nullum, sed ad Deum solum: ideoque, *Præter spem*, dixit. Deinde corpus emortuum; hoc secundum est; et emortua vulva Saræ; hoc tertium et quartum. 20. *In repromissione autem Dei non hesitavit diffidentia.* Neque enim demonstrationem dedit, neque signum fecit Deus, sed verba erant simplicia solum, promittentia ea, quæ natura non pollicebatur. Attamen, *Non hesitavit*, inquit, Non dixit, Non discredidit; sed, *Non hesitavit*; id est, non dubitavit, etiamsi tot impedimenta essent. Hinc discimus quod, etiamsi Deus innumera impossibilia promittat, nec qui audit admittat illa, infirmitas illa non ex rerum natura, sed a non admittentis stultitia proficiscitur. *Sed confortatus est fide.* Vide Pauli philosophiam. Quia enim de operantibus et credentibus sermo erat, ostendit eum, qui credit, magis operari quam illum, et majori virtute opus habere multaque fortitudine, nec parvum subire laborem. Etenim illi fidem vilipendebant, ut quæ laborem non sustineret. Adversus illud stans ergo ostendit eum, qui temperantiam servat aut aliquid simile, sed etiam eum, qui fidem exhibet, majori virtute opus habere. Sicut enim ille fortitudine opus habet, ut lascivie cogitationes depellat: ita et hic forti animo, ut incredulitatis cogitationes eliminat. Quomodo igitur fortis effectus est? Fide, inquit, neque ratiocinatis rem permisit; nam ita condidisset. Quomodo autem credidit? *Dans gloriam Deo*, inquit, 21. *plenissime sciens, quia quæcumque promisit, potens est et facere.* Ergo non curiose scrutari, est Deum glorificare; ut curiose inquirere, est scelus perpetrare. Si vero cum inferiora disquirimus et scrutamur, Deum non glorificamus; multo magis cum Domini generationem curiose scrutamur, ut qui contumeliam inferamus, extrema patiemur. Si enim resurrectionis formam exquirere non

oportet, multo minus arcana illa et horrenda. Nec dixit, *Credens, simpliciter*; sed *Plenissime sciens*. Nam hujusmodi fides est clarior quam demonstratio per syllogismos, magisque persuadet; neque potest aliud accedens ratiocinatio illam submovere. Etenim is, qui verbis persuadetur, potest sententiam mutare; qui vero fide firmatus est, auditum suum munivit adversus illa pestifera ratiocinatio. Cum dixisset ergo illum ex fide justificatum fuisse, ostendit illum per fidem gloria affectisse Deum: quod per bonam vitam maxime fieri solet: nam, *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est (Matth. 5. 16).* Ecce hoc ad fidem pertinere visum est. Rursus sicut opera virtute et robore opus habent, ita et fides. Illic enim plerumque corpus etiam in partem sudoris venit; illic vero anime solius est opus. Ita ut major sit labor, corpore non simul pugnante.

6. *Fidei vis magna.* — Viden' ut omnia, quæ in operibus exstant, cum majori copia in fide esse demonstrat; exempli causa, gloriam apud Deum, fortitudine et labore opus habere, Deum rursus glorificare? Cum dixit autem, posse Deum quod promiserat facere, videtur tibi futura prænantiare: non enim præsentia solum, sed et futura promisit: hæc enim illorum typus erant. Non credere ergo mentis est infirmæ, exigue et miseræ. Itaque si nobis quidam fidem vitio vertant, illis contra vitio vertamus incredulitatem, ut miseris, pusillanimbus, stultis et infirmis, et asiinis nihil melius habentibus. Sicut enim credere est sublimis et magni animi: sic non credere irrationabilis et vilissimi et ad jumentorum mentiam dejecti. Ideoque, missis illis, patriarcham imitemur, et glorificemus Deum, ut ipse Deo gloriam dedit. Quid tibi vult illud, Dedit illi gloriam? Illius justitiam cogitavit, immensam potentiam; et convenientem de illo sententiam sibi assumptum, sic certior factus est de promissis. Et nos igitur illum glorificemus et per fidem et per opera, ut et in mercedem ab illo glorificemur: nam ait, Eos qui me glorificant, glorificabo. Quamquam etsi nulla proposita esset merces, hoc ipsum, quo dignaremur Deum glorificare, gloria esset. Nam si ii homines, qui reges laudibus celebrant, hoc ipso ornantur et ipsi, etsi nihil aliud carpere valeant: cogita quanta gloria fuerit, si Dominus noster propter nos glorificetur; et contra quantum supplicium mereamur, si propter nos ille blasphemetur: quamquam ille in nostri gratiam vult glorificari: ille quippe glorificatione non eget. Quantum enim esse putas Deum inter et homines discrimen? an quantum inter homines et vermes? Verum nihil dixi, tantum afferens discrimen? neque enim dici potest quantum. An velles tu a vermibus gloriam accipere magnam? Minime. Si ergo tu, qui gloriam amas, non hoc velles; qui ab hoc affectu liber est, et hoc longe superior, quomodo tuo eget gloria? Attamen etsi illa non eget, se dicit illam propter te cupere. Si enim servus propter te fieri dignatus est, quid miraris, si eadem de causa alia suscipit? Nihil enim indignum se

putat, quod ad nostram salutem conducat. Hæc cum sciamus, omne peccatum, per quod ille blasphematur, fugiamus. Nam ait, *Ut a facie serpentis, à peccato fuge (Eccli. 9. 9)*. Si ad illud accedas, mordebit te: neque enim illud ad nos venit, sed nos illud sponte adimus. Deus quippe id ita providit, ut ne diabolus per suam tyrannidem superet; alias enim nemo contra illius robur stare. Ideo illum semovit, quasi latronem quemdam et tyrannum; ac nisi quempiam inveniat nudum et solum in latibulis suis, non audeat irruere: nisi nos per desertum iter facientes viderit, non audeat accedere; desertus autem ille diaboli locus nihil aliud est, quam peccatum. Opos ergo habemus scuto fidei, galea salutis, gladio spiritus; non modo ne malum patiamur, sed etiam ut, si insilire velit, ejus caput abscindamus. Frequentibus egemus precibus, ut sub pedibus nostris conteratur. Impudens enim est et execrandum, etsi ab inferiori loco pugnet; atamem sic etiam vincit. In causa autem est, quod nos non studeamus plagis illius esse superiores: neque enim potest admodum efferi, sed deorsum repit. Hujusque figura est serpens. Si autem illum sic a principio constituit, multo magis nunc. Si ignoras autem quid sit ex inferiore loco pugnare, ego tibi hujusce belli modum explicare conabor. Quid ergo est, ex inferiore loco pugnare? A rebus inferioribus decertare, a voluptate, a divitiis, a secularibus omnibus. Ideo, si quempiam viderit ad caelum volentem, primo quidem in illum insilire non poterit; secundo, etiamsi id tentet, cito cadet; neque enim pedes habet, ne formides; non habet alas, ne times: supra terram repit et supra res terrenas. Nihil ergo tibi cum terra sit commune, nec labore indigebis. Neque enim adversam pugnam novit, sed usquam serpens in spinis occulat, in divitiarum fallacia frequenter latitans. Si spinas excideris, formidolosus facile fugiet; si incantare in illum scias divinas illas incantationes, statim vulnerabitur. Sunt enim nobis, sunt, inquam, incantationes spirituales, nomen Domini nostri Jesu Christi, crucis potentia. Hæc incantatio non modo draconem a latibulo ejicit et in ignem conjicit, sed etiam vulneribus medetur.

7. Quod si multi hoc dicentes sanati non sunt, id ex illorum modica fide, non ex dicti infirmitate provenit. Nam ipsum Jesum multi pellebant et premebant, nec quidpiam lucrabantur: at quæ sanguinis fluxu laborabat, nec tacto quidem corpore, sed tantum simbria, diluturnis sanguinis fontes cohibuit (*Matth. 9. 22*). Hoc nomen et demonibus et passionibus et morbis est terribile. Hoc igitur nomine ornemur, hoc nos muniamus. Sic Paulus magnus effectus est, etsi eadem qua nos natura constans; sed fides illum alium ex alio fecit, et tanta erat potestate, ut vestimenta etiam ejus magna haberent virtutem. Qua igitur excusatione digni fuerimus, si cum illorum umbra et vestimenta mortem depellerent, nec orationes quidem nostræ passiones repriment? Quid igitur in causa est? Magna animi differentia, licet quæ ad naturam spectant, æqualia et communia sint: nam

eodem ille quo nos modo natus et educatus est, et in terra habitavit æremque respiravit: sed in ille alia longe meliora et præstantiora erant quam nostra, zelus, fides, caritas. Imitemur ergo illum: id agamus, ut per nos loquatur Christus: id ille maxime a nobis desiderat, atque ideo hoc organum apparuit, nec vult ut inutile maneat, sed semper manibus tractare cupit. Cur ergo non apparas illud ad manum artificis, sed etiam chordas demittis, et voluptate molliores efficis, atque inutilem ipsi paras totam citharam, cum oporteret illam stringere et ad cantus tendere, ac spirituali sale constipare? Si enim hæc ratione aptatam Christus viderit, per nostram animam pulsabit. Quo facto, angelos videbis salutes, et archangelos et Cherubim. Digni ergo impatis manibus efficiamur: rogemus cum, in corde nostro pulset: imo neque rogatu opus habet, tunc solum dignum efficit illo, et ipse prior ad accurret. Nam si procrastinantibus occurrit (Pauli enim nondum talis effecti encomium texit), cum paratum viderit, quid non faciet? Quod si Christus insonuerit, Spiritus omnino adveniet, erimusque cælo præstantiores, non solem et lunam habentes corpori impressos, sed solis, lunæ et angelorum Domini dignam inhabitantem et ambulantem in nobis.

Caritas signis omnibus præferenda. — Hæc autem dico, non ut mortuos suscitemus, non ut leprosus mandemus; sed ut signum his omnibus majus exhibeamus, caritatem: ubicumque enim hoc bonum fuerit, statim Filius adest cum Patre, et Spiritus gratia advenit. Nam ait: *Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum in medio eorum (Matth. 18. 20)*. Quod magni affectus est admodum amantium, cum amati utrinque adsunt. Equis ita miser est, inquit, qui nolit Christum medium habere? Nos qui mutuo rixamur. Et fortasse me quispiam irridebit ac dicet: Quid ais? nos omnes vides intra eosdem parietes, in uno eodemque ecclesie septo, in eodem ovili concordissime versantes, neminem pugnantem, aut eodem pastore, simul clamantes, simul dicta audientes, simul orationes emittentes; et pugnam seditionemque memoras? Pugnam memoro, nec insano. Video enim illa, quæ video, scioque nos in eodem septo esse unaque pastorem: ideoque maxime lugeo, quia cum tot res nos una congregent, seditionem excitamus. Equam seditionem, inquit, hic vides? Hic quidem nullam; sed concione soluta alios alium accusat, alius aperte contumeliam infert, alius invidet, alius vel avarus et rapax, vel violentus est, alius turpi amore tenetur, alius sexcentos constituit dolos. Et si possent animæ nostræ detegi, tunc hæc omnia accurate nossetis, ac me non insanire videretis.

8. Annon videtis in exercitiis, pacis tempore, milites arma ponentes, his nudatos et inermes ad hostium castra transmeantes? At ubi armis sese muniant, et custodie sunt et speculæ, insomnes noctes, assidui ignes, hæc non pacem indicant, sed bellum. Id ipsum apud nos videtur: nos enim in-

αὐτῆς ἐπίσθαι διὰ σέ. Εἰ γὰρ γενέσθαι δοῦλος ὑπέμεινα διὰ σέ, τί θαυμάσεις, εἰ καὶ τῶν ἄλλων ἀντέχεται τῆς αὐτῆς ἔνεκα ὑποθέσεως; Οὐδὲν γὰρ ἠγάπησεν ἀνάγειν ἑαυτὸν, ὥστε ἀντὶ τῆς σωτηρίας φέρῃ τὴν ἡμετέραν. Ταῦτα οὖν εἰδότες, φεύγωμεν ἁμαρτίαν πᾶσαν, δι' ἧς αὐτὸς βλασηφμεῖται. Ὡς γὰρ ἀπὸ προσώπου ὄψεως, φησὶ, φεύγετε ἀπὸ ἁμαρτίας. Ἐὰν προσέλθῃ πρὸς αὐτήν, δεῖσθαι σε· οὐδὲ γὰρ αὐτὴ πρὸς ἡμᾶς ἔρχεται, ἀλλ' ἡμεῖς πρὸς αὐτὴν αὐτομολοῦμεν. Ὁ γὰρ Θεὸς καὶ τοῦτο κατασκευάσας ὥστε μὴ τυραννίδι περιγενέσθαι τὸν διάβολον ἢ γὰρ ἀν' οὐδὲς ἔσται πρὸς τὴν ἰσχύϊν ἐκείνου. Διὰ τοῦτο αὐτὸν ἀπώκισεν ὥστερ ληστήν τινα καὶ τύραννον· κἀν μὴ εἶνα λάθῃ γυμνὸν καὶ ἔρημον εἰς τὰς αὐτοῦ καταδόσεις, οὐ τοιμὰ ἐπαλειθὲν ἀν' μὴ τὴν ἔρημον δεινόντας ἡμᾶς ἴσῃ, οὐ θαρρείη προσελθεῖν ἔρημος δὲ καὶ διαδόλου τόπος οὐδὲν ἕτερον ἢ ἡ ἁμαρτία. Δεῖ τοίνυν ἡμῶν τὸ θυρεὸν τῆς πίστεως, τῆς περιεπαλαίας τοῦ σωτηρίου, τῆς μαχαίρας τοῦ πνεύματος· οὐχ ἵνα μὴ πάθωμεν μόνον κακῶς, ἀλλ' ἵνα, κἀν ἐπιτηδῆσαι θελήσῃ, τὴν καρφαλὴν ἀποτίμωμεν ἐκείνου· δει συνήκων ἡμῶν ἐσῶν, ἵνα συντρεθῇ ὑπὸ τοῖς πόδαί ἡμῶν. Ἄναρχυντος γὰρ ἐστὶ καὶ μαρτύρ, καὶ ταῦτα κάτωθεν μαχόμενος· ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτω νικᾷ. Τὸ δὲ αἴτιον, οὗτι οὐ σπουδαίως ἡμεῖς οὐράστερον τῶν ἐκείνου γενέσθαι πλεῖστον οὐδὲ γὰρ οὐδὲς εἶ ἔστιν ἐπαρθῆναι μάγα, ἀλλὰ κάτω στέρεται. Καὶ τοῦτου τύπος ὁ θρῆς. Εἰ δὲ ἐξ ἀρχῆς οὕτως αὐτὸν ἔταξεν ὁ Θεός, πολλὰ μάλλον νῦν. Εἰ δὲ ἀγνοῖς τί ποτὲ ἐστὶ τὸ κάτωθεν μάχεσθαι, ἐγὼ σοὶ καὶ ἐξημεῦσαι τοῦ πολέμου τοῦτου τὸν τρόπον περάσωμαι. Τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ κάτωθεν μάχεσθαι; Τὸ ἀπὸ τῶν κάτω πικτεῖναι πραγμάτων, ἀπὸ τῆς ἡδονῆς, ἀπὸ τοῦ πλοῦτου, ἀπὸ τῶν βιωτικῶν ἀπάντων. Διὰ τοῦτο, ἀν ἴσῃ τινὰ [507] πρὸς τὸν οὐρανὸν πεπόμενον, πρῶτον μὲν οὐδὲ ἐπιτηδῆσαι = πρὸς αὐτὸν δυνήσεται· δεύτερον δὲ, κἀν ἐπιχειρήσῃ, ταχέως ποσειτάι· ὁ γὰρ ἐπι πῶδας, μὴ προῆθῆς· οὐκ ἔχει περὰ, μὴ δείσῃ· ἀπὸ τῆς γῆς σῦρεται, καὶ τοῖς ἐν τῇ γῇ πράγμασι. Μηδὲν οὖν σοὶ πρὸς τὴν γῆν ἔστω κοινόν, καὶ οὐδὲ πόνου δεῖσαι. Ὁὐδὲ γὰρ οἷς τὴν ἐξ ἐναντίας μάχην, ἀλλ' ὥστερ θρῆς ταῖς ἀκάνθαις ἐγκροπίεται τῇ ἀπάτῃ τοῦ πλοῦτου συνεχῶς ἐμφωλεύων. Κἀν ἐκείτης τὰς ἀκίνθας, φεύγειται βλάβος δειλὸς γενόμενος, κἀν ἐπιδῶν εἰσῆς αὐτῶν τὰς θείας ἐπιδῶς, τρωθήσεται οὐδέως. Εἰπὲ γὰρ ἡμῶν, εἰσὶν ἐπιπῶδαι πνευματικαὶ, τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ τοῦ σταυροῦ δύναμις. Ἀστὴ ἢ ἰσχυρὸ οὐχί τῶν χρημάτων ἐξάγει μόνον, καὶ εἰς πῦρ ἐμβάλλει τὸν δράκοντα, ἀλλὰ καὶ τραύματα ἵσταται.

Εἰ δὲ καὶ πολλοὶ λέγοντες οὐκ ἴδυσαν, παρὰ τὴν αὐτῶν ὀλιγοτησίαν, οὐ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ λεχθέντος· ἐπεὶ καὶ τὸν Ἰησοῦν οἱ μὲν ὤθων καὶ ἔβλιον, καὶ οὐδὲν ἐκέραινον· ἢ δὲ ἀμφορόσοσα οὐδὲ τὸ σῶματος ἀφαιμένη, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ κρασπέδου μόνου, χρονίως ἔσθησεν αἰμάτων πηγὰς. Τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ δαίμοσι φοδερὸν καὶ πάθει καὶ νοσηματι. Τοῦτω τοίνυν καλλιπυρίωμθα, τοῦτω ταχιζόμεν ἑαυτούς. Οὔτω καὶ ὁ Παῦλος ἐγένετο μάγας, καίτοι τῆς αὐτῆς φύσεως ἡμῶν κακίους ἦν, ἀλλ' ἢ πίστις αὐτῶν ἔδωκεν ἀντ' ἄλλου πατήρα, καὶ τοσαύτη ἦν ἡ περιουσία, ὥς καὶ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ πολλὴν ἔχειν ἰσχύϊν. Ποῖας οὖν ἀν εἴημεν ἀπολογίας εἶποι, εἰ γὰρ ἐκείνων μὲν καὶ αἱ σικαὶ καὶ τὰ ἱμάτια θάνατον ἔλαυνον, ἡμῶν δὲ οὐδὲ αἱ εὐκαὶ τὰ πάθῃ καταπέλλουσι; Τί οὖν τὸ αἴτιον; Πολλὴ τῆς γνώμης ἢ δια-

^a Morel.. οὐδὲ πηδῆσαι. ^b Legebatur δεῖσῃς, quod ex aeo cod. currezimus. ἔστω.

φορὰ ὡς τὰ γὰρ τῆς φύσεως ἴσα καὶ κοινὰ· καὶ γὰρ ὁμοίως ἡμῶν καὶ ἐτέχθη καὶ ἐτρέφθη, καὶ τὴν γῆν ὕψησε, καὶ ἀέρα ἀνέπνευσεν· ἀλλὰ τὰ ἄλλα πολὺ μείζων ἡμῶν ἦν καὶ βελτίων, τὸν ζῆλον, τὴν πίστιν, τὴν ἀγάπην. Μιμησώμεθα τοίνυν αὐτὸν, δώμεν καὶ δι' ἡμῶν φθῆγασθαι τῷ Χριστῷ· ἐπιθυμῶ μάλλον τοῦτο ἡμῶν αὐτὸς, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἔργονων κατασκευάσει τοῦτο, καὶ οὐ θέλει μένειν ἀρχιστον αὐτὸ καὶ ἀργόν, ἀλλ' ἀεὶ μετὰ χειρὸς ἔχειν αὐτὸ βούλεται. Τί τοίνυν οὐ παρασκευάζεις ἔτοιμον αὐτῷ τῇ τοῦ τεχνίτου χειρὶ, ἀλλὰ χαλκῶς τὰς νεύρας, καὶ μαλακώτερας ποιεῖς τῇ τρυφῇ, καὶ ἀχρηστον ἔλην κατασκευάζεις αὐτῷ τὴν κιθάραν, δέον ἐπισφίγγειν καὶ νεύρον τὰ μέλη, καὶ ἐπιστῆφειν τὸ ἀλατι τῷ πνευματικῷ; Ἄν γὰρ οὕτως ἠρρωσμένην αὐτὴν ἴσῃ, ἴχθησι καὶ διὰ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ὁ Χριστός. Τοιούτου δὲ γενομένου, καὶ ἀγγέλιος ἐνεῖ σικαιρῶν καὶ ἀρχαγγέλιος καὶ τὰ Χερουβὶμ. Γνωίμεθα τοίνυν δεῖσι τῶν χειρῶν τῶν ἀμώμων· παρακαλέσωμεν αὐτὸν καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν κρούσαι καρδίαν μάλλον δὲ οὐδὲ παρακλησῶς δεῖται· μόνον ἀξίαν αὐτὴν κατασκευάσει τῆς ἀπῆς· ἐκείνης, καὶ αὐτὸς ἐπιδραμαίται σοὶ πρότερος. Ἐὰν ὑπερ τῶν μελλόντων ἀπετρέχει (οὕτω γὰρ τῷ Παύλῳ τοιούτω γεγενημένῳ τὸ ἐγκώμιον ὕφανε), δταν ἀπρησιώμῃ ἴσῃ, τί οὐκ ἐργάσεται; Ἄν δὲ Χριστὸς ἠχῆσῃ, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπιτηδῆσαι πάντως, καὶ ἰσώμια τοῦ οὐρανοῦ βελτίως, οὐχ ἥλιον ἔχοντες ἐνεστιγγόμεν τῷ σώματι [508] καὶ αὐλήν, ἀλλὰ τὸν ἥλιον καὶ αὐλήν καὶ ἀγγέλιον Δεσπότην ἐνοικεῖν καὶ ἐμπαρπατεῖναι ἡμῶν.

Ταῦτα δὲ λέγω, οὐχ ἵνα νεκροὺς ἀναστήσωμεν, οὐδὲ λεπροὺς ἵνα καθάρωμεν, ἀλλ' ἵνα τὸ πάντων τούτων σημεῖον μείζων ἐπιδῶμεθα, τὴν ἀγάπην. Ὅπου γὰρ τὸ καλόν, εὐθέως καὶ ὁ Τίς ἐπίσταται μετὰ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἡ τοῦ Πνεύματος ἐπιτοιαί εἰσῆς. Οὐ γὰρ ἔστ' ὡς, φησὶ, δῦο ἢ τρεῖς συντηγμένοι καὶ τὸ ἄμῶν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Ὁ πολλὴς διαθεσίως ἐστὶ καὶ τὸν σφόδρα φιλοῦντων, τὸν φιλομύμονος ἐκατέρωθεν ἔχειν. Καὶ τίς οὕτως εἴσως, φησὶν, οὐ καὶ βούλεσθαι τὸν Χριστὸν ἔχειν μέσον; Ἡμεῖς οὐ πρὸς ἀλλήλους στασιάζοντες. Καὶ τάχα μου καταγαλλῶσθαι τίς καὶ ἐρεῖ, Τί λέγεις; ὀρθῶς πάντα ἡμᾶς ὑπὸ τοῖς αὐτοῖς ταίχαις ὄντας, ὑπὸ τὸν αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας σκῆνον, ὑπὸ τὴν αὐτὴν μάνθραν μετ' ὁμονοίας ἐστῆτας, οὐδένα μαχόμενον, ὑπὸ τῷ αὐτῷ ποιμῆνι κοινῇ βιώνας, κοινῇ τῶν λεγομένων ἀκρομύμονος, κοινῇ τὰς εὐαγὰς ἀναπέμποντες, καὶ μάχης μείνησι καὶ στάσεως; Μάχης μείνησι, καὶ οὐ μαινομαι οὐδὲ ἐξέστηκα. Ὅρῳ μὲν γὰρ ἂ ὄρω, καὶ οἷδα ἐπὶ τὸν σκῆνον τὸν αὐτὸν ἔσμεν καὶ τὸν ποιμένα. Διὰ τοῦτο δὲ μάλιστα θρηγῶ, οὗτι τοσαῦτα ἡμᾶς συναγόντων πραγμάτων, στασιάζομεν. Καὶ ποῖαν στάσην, φησὶν, εἶδες ἐνεαυθα; Ἐνεαυθα μὲν οὐδεμίαν· ἐπειδὴν δὲ διαλυθῶμεν, ὁ δεῖνα τὸν δεῖνα κατηγορεῖ, ἕτερος ὀρθῆς φανερός, ἄλλος βασκαίνει, πλεονεκτεῖ καὶ ἀρπάξει, καὶ βιάζεται ἕτερος, ἄλλος ἐρᾷ κακῶς, ἄλλος μυρίους βάρπτει δόλους. Καὶ εἰ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἐκαλύψαι ἐνῆν, τότε ἂν εἶδατε ταῦτα πάντα ἀκριδέως, καὶ ἔγνωτε οὗτι οὐ μαινομαι.

ἦ. Οὐχ ὀρθεῖ ἐν τοῖς στρατοπέδοις, οὐ εἰρήνης μὲν ὄβση, τὰ ἔπλα ἀποθέμενοι, γυμνοὶ καὶ ἀπρακτοὶ εἰς τὸ τῶν πολεμίων στρατοπέδων διαβαίνουσιν; Ὅταν δὲ φράττωνται ὑπόλοις, καὶ φυλακαὶ καὶ προφυλακαὶ καὶ ἀγρυπνοὶ βύκτες, καὶ πυρὰ καίεται διηκνήσῃ, οὐκ εἶ

εἰρήνην τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ πόλεμος. Τοῦτο καὶ ἐπ' ἡμῶν ἔστιν ἔχειν· καὶ γὰρ ἀλλήλους φυλαττόμεθα καὶ δεδοικαμεν καὶ πρὸς τὸ οὗς ἕκαστος τῶν πληθόν διαλεγόμεθα, κἄν παραγενόμενον ἔτερον ἴδωμεν, στήγναι με καὶ ἐκ τοῦ μέσου συστέλλομεν ἅπαντα· ἔπερ οὐκ ἔστι θαρρόντων, ἀλλὰ σφόδρα φυλαττομένων. Ἄλλὰ ταῦτα ποιοῦμεν, φησὶν, οὐχ ὥστε ἀδικῆσαι, ἀλλ' ὥστε μὴ ἀδικηθῆναι. Διὰ τοῦτο πειθῶ, δεῖ μεταξὺ ζῶντες ἀδελφῶν, φυλακτῆς δεόμεθα πρὸς τὸ μὴ ἀδικηθῆναι, καὶ πρὸς καίωμεν τοσαῦτα, καὶ φυλακᾶς καὶ προσφυλᾶς τίθεμεν. Τὸ δὲ αἴτιον, πολὺ τὸ φεῦδος, πολλὸς ὁ βόλος, πολλὴ τῆς ἀγάπης ἡ ἀναίρεσις, καὶ πόλεμος· ἀπονοῦν. Διὰ τοι τοῦτο πολλοὺς εὐροῖ τις ἀν' Ἑλλησι θαρρόντας μάλλον ἢ Χριστιανοῖς· καίτοι πόσις ἐν εἴῃ αἰσχύνῃς βῆτα ταῦτα; πόσον δακρύων, πόσον οἰμωγῶν; Καὶ τὸ πᾶν, φησὶ; δύστροπος ἔστιν ὁ θεῖνα καὶ μοχλοῦρός. Καὶ ποῦ τὰ τῆς φιλοσοφίας τῆς σῆς; ποῦ δὲ οἱ νόμοι οἱ ἀποστολικοὶ [509] οἱ κελεύοντες ἀλλήλων τὰ βῆρα βαστάειν; Εἰ γὰρ ἀδελφῶν χρῆσασθαι οὐκ ἔβλας, πότε δυνήσῃ χρῆσασθαι ἄλλοτρη καλῶς; εἰ τὸ μέλος τὸ ἐν οὐκ ἐπίσταται μεταχειρισσασθαι, πότε τὸν ἐξωθεν ἐπιστάσασθαι δυνήσῃ καὶ συνάψῃ ἑαυτῆ; Ἄλλὰ τὸ πᾶν; Σφόδρα δυσχερῶς ἔχει πρὸς δεκρῶν ἐπιβροχῆ, ἀπὸ πηγάς ἀν' ἀφῆκα θαψιλῆς ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, κατὰ τὴν προφήτην ἐκείνον, μυρῖους πολέμουσ ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦτοῦ βλῆτων ἐκείνων χαλεπατέρους. Ὁ μὲν γὰρ βαρβάρους ἐπίνοτας ὄρων, βλαγε, *Τὴν κοιλίαν μου δ' ἔγωγ' ἐγὼ δὲ ὄφ' ἐν στρατηγῇ παραπατομένους βλῆτων, εἴτα κατ' ἀλλήλων ἰσταμένους καὶ δάκνοντας καὶ σπαράττοντας τὰ ἀλλήλων μέλη, τοὺς μὲν διὰ χρέματα, τοὺς δὲ διὰ δόξαν, τοὺς δὲ ἀπῶς καὶ εἰσὴ καταγλύφοντας καὶ καταχλευάζοντας, καὶ μῦρια τραύματα ἀλλήλοισ ἐπάγοντας, καὶ νεκρούς τῶν ἐν πολέμῳ χαλεπατέρους, καὶ τὸν ἀδελφῶν νομοφίλον μόνον λοιπὸν ὄν, οὐδὲ ἔχω τινὰ δέξιον τῆς τραγῳδίας ταύτης ἐπινοήσας θρηῶν. Αἰδέσθητε τοίνυν, αἰδέσθητε τὴν τράπεζαν ταύτην, ἣν κοινοῦσμεν ἅπαντες, τὸν δὲ ἡμᾶς σπαργάντα Χριστὸν, τὸ θῆμα τὸ ἐπ' αὐτῆς κείμενον. Ἀρσῆαι κοινοῦσιντες ἄλλῶν, οὐκ εἴτε εἰσὶ λῆσταί πρὸς ὅς ἀν κοινοῦήσωνται, ἀλλὰ μεταβάλλει τὸν τρόπον ἢ τράπεζα, καὶ τοὺς τῶν θηρίων ἀγριωτέρους προσβάτων ἡμεραιτέρους ποιεῖ· ἡμεῖς δὲ τοιαύτης τραπέζης μετένοτες, τοιαύτης κοινοῦσιντες τροφῆς, ὀπιζόμεθα κατ' ἀλλήλων, θέον κατὰ τὸ πᾶσιν ἡμῖν πολεμῶντος διαβόλου τοῦτο ποιεῖν. Διὰ τοι τοῦτο ἡμεῖς μὲν ἀσθενέστεροι, ἐκείνους δὲ ἰσχυρότεροι καβ' ἐκαστὴν γίνετασ τὴν ἡμέραν. Οὐ γὰρ μετ' ἀλλήλων φραττόμεθα κατ' ἐκείνους, ἀλλὰ μετ' ἐκείνων κατ' ἀλλήλων ἰστάμεθα, καὶ αὐτῶν στρατηγῶν πρὸς τὰς τοιαύτας χρώματα παρατάξις, θέον αὐτῶν μόνῳ πολεμεῖν. Νουὶ δὲ ἐκείνων ἀφέντες, κατὰ τὸν ἀδελφῶν τὰ τόξα τοίωμεν. Ποια τόξα, φησὶ; Τὰ ἀπὸ γλώττης καὶ στόματος. Οὐδὲ γὰρ ἀκόντια καὶ βέλη μόνον, ἀλλὰ καὶ ῥήματα πολὺ τῶν βελῶν πικρῶρα ἐργάζεται τραύματα. Καὶ πῶς δυνήσμεθα τοῦτον καταλῶσι τὸν πόλεμον, φησὶν; Ἀν' ἰνοήσῃς, δεῖ τὸν ἀδελφῶν λέγων κακῶς, βόρβορον ἀπὸ τοῦ στόματός σου προχέεις, ἀν' ἰνοήσῃς, δεῖ τὸ μέλος τοῦ Χριστοῦ διαβάλλεις, δεῖ τὰς σάρκας κατεσθίεις τὰς σὰς, δεῖ τὸ δικαστήριόν σοι πικρῶτερον ποιεῖς τὸ πρὸθεν ἐκείνου καὶ ἀδικαστοῦ, δεῖ τὸ βέλος οὐ τὸν πληγέντα, ἀλλὰ οὐ τὸν τοξόσαστα ἀναίρει. Ἄλλ' ἠδίκησ' οἱ καὶ κακῶς ἐποίησε; Στένασον, μὴ κακῶς εἶπες· δάκρυσον, μὴ διὰ τὴν σὴν ἀδικίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπώλειαν τὴν ἐκείνου, καθὼς καὶ ὁ σὸς δεσπότης τῶν Ἰουδαίων ἰθάκρυσεν, οὐκ ἐπειδὴ*

αὐτὸς ἰσταυροῦτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκείνος προσέβου. Ἰθὺσὶ σε καὶ ἐλοιδόρησε; Παρακάλεσον τὸν θεόν, ὥστε ἴδων αὐτῶ γενόσασ ταχέως. Ἀδελφός ἐστι σὸς, τὰς αὐτάς σου ἴδωσιν ὄδων· μέλος ἐστὶ σὺν, δεῖ τὴν αὐτὴν ἐκλήθη τράπεζαν. Ἄλλὰ πλὸν ἐπαμείβει μοι, φησὶν. Ὅσοῦν μείζων καὶ πλείον ὁ μισθός. Ταύτη μάλιστα τὸν θυμὸν ἀφραῖναι δίκαιον, ἐπειδὴ καρπῶν ἔδεδάτο τὴν πληγὴν, ἐπειδὴ ἔτρωσεν αὐτὸν ὁ διάβολος.

[510] Θ'. Μὴ τοίνυν ἐπιπλήξῃς καὶ σὺ, μηδὲ καταδέξῃς σαυτὸν μετ' ἐκείνου· ἔως μὲν γὰρ ἐν Ἐσθηκῆς, δὴνασ κακείνων διασσοσ· ἂν δὲ σαυτὸν καταβήξῃς διὰ τοῦ ἀνθυβροχῆσι, τίς ὄμας ἀνασθησὶ λοιπὸν; ἐκείνος ὁ τρωθεὶς; Ἄλλ' οὐ δυνήσεται κίεμνος. Ἄλλ' οὐ δὲ ποῦν μετ' ἐκείνου; Καὶ ποῦ, οὐκ ἀρέετας σαυτῶ χεῖρα δοῖναι, ἰσχύσῃς ἑτέρῳ; Στῆθι τοίνυν γεννάεις, καὶ τὴν ἀσπίδα προβαλλόμενος, καὶ νεκρὸν ὄντα ἔκτανον ἀπὸ τῆς μάχης τὸν ἐν ἀδελφῶν διὰ τῆς μακροθυμίας. Ἐτρωσεν αὐτὸν ὁ θυμός; Μὴ πρῶσῃς καὶ σὺ, ἀλλὰ καὶ τὸ πρότερον ἐκβάλε βέλος. Ἄν γὰρ οὕτως ἀλλήλους ἠμιώμεν, ταχέως πάντες ὄνιεις ἰσόμεθα· ἂν δὲ κατ' ἀλλήλων ὀπιζόμεθα, οὐδὲ τοῦ διαβόλου χρεῖα λοιπὸν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀπώλειαν. Ἄπας μὲν γὰρ ὁ πόλεμος χαλεπός, μάλιστα δὲ ὁ ἐμφύλιος. Ὅπως δὲ καὶ τοῦ ἐμφυλίου χαλεπωτέρου, ὅσω μείζονα τῆς πολιτείας ἡμῖν τὰ δικαιώματα, μάλλον δὲ καὶ τῆς συγγενείας αὐτῆς. Ἀπίκασι ποτε τὸν Ἄβελ ὁ ἀδελφῶν, καὶ αἶμα ἐξέχευ συγγενῶν· ἀλλ' οὕτως ἐκείνον παραμωμότερος ὁ φόνος, ὅσω καὶ τῆς ἀγχιτελείας μείζων, καὶ τὰ τοῦ θανάτου χαλεπότερα. Ἐκείνος μὲν γὰρ τὸ σῶμα ἔτρωσε, οὐ δὲ κατὰ τῆς ψυχῆς τὸ εἶρος ἠκόνησας. Ἄλλ' ἔπαθεσ πρῶτος κακῶς; Ἄλλ' οὐ τὸ παθεῖν, ἀλλὰ τὸ ποιῆσαι κακῶς, τοῦτο ἔστι τὸ παθεῖν κακῶς. Σκόπιε δὲ· ἔσφαραν ὁ Κάιν, ἐσπρήθ ὁ Ἄβελ· τίς οὐν ἦν ὁ νεκρός; Ὁ μετὰ τὸν θάνατον βῶν Φωνῆ γὰρ, φησὶ, τοῦ αἵματος· Ἄβελ· τοῦ ἀδελφοῦ σου βῶθ πρὸς με· ἢ ὁ ἐν τῷ ζῆν τρέμων καὶ δεδουκῶς; Ὅπως γὰρ, οὕτως νεκρῶ παντὸς ἐλευσίνους ἦν. Εἶδς πῶς βέλτον τὸ ἀδικεῖσθαι, κἂν μέγρις φόνου τίς χορῆ; Μάθε πῶς χειρὸν τὸ ἀδικεῖν, κἂν μέγρις αἵματός τις ἰσχύσῃ. Ἐπιλήξει καὶ κατέβαλε τὸν ἀδελφῶν ἐκείνου, ἀλλ' ὁ μὲν ἔσπερανοῦτο, ὁ δὲ ἐκολάζετο· ἀνηρέθη καὶ ἐσπρήθ παρὰ τὸ δίκαιον ὁ Ἄβελ, ἀλλ' ὁ μὲν τελευταῖον κατηγορεῖ καὶ ἀνῆρει καὶ ἔχειροῦτο· ὁ δὲ καὶ ζῶν ἴσῃα καὶ ἡγῆνοτο καὶ ἠλιόκατος, καὶ τὸν ἀνὸντον ὄσπερ ἤβει κατεσκαύεζεν. Ἀνῆρει γὰρ, ἐπειδὴ ἀγαποῦμενον εἶδε, προσδοκῶν καὶ τῆς ἀγάπης ἐκβάλλειν αὐτόν· ἐπέκεινε δὲ τὸ φίλτρον μεζόνους, καὶ ἀποθανόντα μάλλον ὁ θεός αὐτὸν ἐπέζητει, *Ποῦ ἔστιν Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;* λέγων. Οὐ γὰρ ἔσπερασε τὸν πόθον τῶ φόνου, ἀλλ' ἀνήγας μάλλον· οὐκ ἠλάττωσας τὴν τιμὴν τῆ σπαγῆ, ἀλλ' ἐπέκεινεν. Πρὸ τοῦτου μὲν γὰρ σοὶ καὶ ὄνησται αὐτὸν ὁ θεός· ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν ἀνέβλες, καὶ τελευταῖως εἰ τιμωρήσεται· τοσοῦτον ἐμοὶ παρ' αὐτοῦ τὸ φίλτρον. Τίς οὐν ἦν ὁ καταδικασθεὶς; ὁ κολάζων, ἢ ὁ κολαζόμενος; ὁ τοσαύτης ἀπολαύων παρὰ τῷ θεῷ τιμῆς, ἢ ὁ καινῆ τιμῆ καὶ παραδέξῃ δίδόμενος τιμωρία; Οὐκ ἐπρόβηθ αὐτὸν ζῶντα, φησὶν· οὐκοῦν ἐπρόβηθι τελευτήσαντα· οὐκ ἔτρεμες μάλλον ἐπέγειν τὸ εἶρος· ληφθήσῃ τρῶμα μετὰ τὸ ἐκχεῖν τὸ αἶμα διηνεκε· ζῶν σοι δούλος ἦν, καὶ οὐκ ἠνείχου· διὰ τοῦτο τελευτήσας, δεσπότης σοι

* Mss. καὶ ἔπει, καὶ ἔχειροῦτο. [A. omitit hęc, καὶ ἀνῆρει.

vicem custodimus, et alii ab aliis cavemus, ad aurem proximo loquimur, et alio superveniente tacemus, ac de medio omnia tollimus et suppressimus: quod non sidentium, sed admodum caventium est. Verum hoc facinus, inquires, non ut injuriam inferamus, sed ut ne patiamur. Ideo iugen, quod cum inter fratres vivamus, custodia opus habeamus, ne ledamur, et tot ignes accendamus, ac custodias speculasque ponamus. In causa autem est mendacium frequens, dolus, caritas de medio sublata, inexpiable bellum. Ideo multos inveneris, gentilibus magis fidentes, quam Christianis. Atqui hæc quanto pudore digna, quantis lacrymis, quantis ejulatibus? Et quid faciam, inquires? moribus asper ille talis est et improbus. Et quorsum abiit philosophia tua? quorsum apostolicæ leges, quæ jubent alterum alterius onera portare? Nam si fratre uti nescis, quo pacto bene uti poteris alieno? si membrum tuum contractare nescis, quomodo extraneum attrahere tibi que conjungere valeas? Sed quid faciam? Ex amaritudine ad lacrymas fundendas mire propensus sum, fontes ex oculis emitto, secundum prophetam illum, bella innumera hoc in campo videas externis bellis graviora. Ille namque barbaros irruentes videas, dicebat: *Ventre meo doleo* (Jer. 4. 19): ego vero sub uno Imperatore instructos videas, deinde contra se mutuo stantes, mordentes, diserpentes alios aliorum membra, alios pecuniarum, alios gloriæ causa, alios sine causa ac temere irridentes ac subsannantes, et mille vulnera sibi mutuo infligentes, mortuos iis, qui in bello, gravius casos, fratrumque nomen nudum et vacuum relictum, lamentum nullum reperio hæc tragœdia dignum. Reverentissimi igitur, reverentissimi hæc mensam, cujus participes sumus omnes, Christum pro nobis occisum, sacrificium huic mensæ impositum. Prædones unius salis participes, non ultra prædones sunt erga eos, quibuscum communicant, sed mensa mores mutat, et feris ipsis effationes, ovibus mansuetiores reddit. Nos vero qui talis mensæ, talis cibi participes sumus, alii adversus alios arma sumimus, cum oporteret contra diabolum nos omnes oppugnantem armis instrui. Ideoque nos infirmiores, ille fortior quotidie evadit. Non enim mutuo omnes contra illum armamur, sed cum illo contra fratres stamus, et illo duce in tali acie utimur, cum oporteret illum solum oppugnare. Nunc autem illo relicto, contra fratres tela vertimus. Quæ tela, inquires? Quæ ab ore et lingua proficiuntur. Non enim sagittæ et tela tantum, sed etiam verba acerbiora quam sagittæ vulnera infligunt. Et quomodo, inquires, poterimus hoc bellum solvere? Si cogitaveris te, cum contra fratrem loqueris, tutum ex ore effundere; si cogitaveris, quod membrum Christi calumniaris, quod carnes tuas comedis, quod tibi tribunal illud horrendum et incorruptum acerbius reddis; quod telum non eum qui ictus est, sed te qui emisisti occidas. Verum me injuria et malo affecit? Ingeniace, nec male loquaris; lacrymare, non ob injuriam acceptam, sed ob illius perniciem,

ut Dominus tuus Judam lacrymatus est, non quod ipse crucifigeretur, sed quod ille proderet. Injuria et contumelia te affecit? Deum precare, ut illi cito propitius fiat. Frater est tuus, eodem partu natus, membrum tuum, ad eandem vocatus est mensam. Sed magis, inquires, tibi insultat. Igitur major et amplior erit merces. Hæc de causa maxime iram deponere par est, quia lethalem ille plagam accepit, quia vulneravit illum diabolus.

9. Ne igitur, tu quoque ferias, neque te cum illo dejicias. Donec enim stas, potes et illum servare: si vero te dirumpas ut contumeliam contumelia ulciscaris, quis vos deinceps eriget? illene vulneratus? At non poterit jacens. An tu, qui cum illo cecidisti? Et quomodo qui tibi non potuisti manum porrigere, alteri poteris? Sta igitur genicose, clypeum opponens, et mortuum fratrem per patientiam ex pugna extrahere. Ira confodit illum? Ne tu quoque confodias, sed prius telum avelle. Si namque sic mutuo versentur, cito sani omnes erimus; si vero alter contra alterum armetur, non jam diabolo opus erit ad perniciem nostram. Onus quippe bellum perniciosum est, sed maxime intestinum. At hoc bellum intestino deterius est, quanto majora sunt hujus nostræ vitæ rationis, imo etiam cognationis jura. Occidit olim Abelem frater, et cognatum effudit sanguinem: at hæc cædes illa est iniquior, quanto et major est affinitas, et mortis gravior ratio. Ille namque corpus confodit; tu vero contra animam gladium acuisi. Sed tu prior male passus es? Verum non pati, sed facere, male pati est. Attende autem: jugulavit Cain, jugulatus est Abel: uter ergo mortuus erat? Qui post mortem clamabat: nam *Vox sanguinis Abel fratris tui clamat ad me* (Gen. 4. 10), inquit; an is qui vivus tremebat timebatque? Hic enim, hic quovis mortuo miserabilior erat. Viden' quod melius sit injuria affici, etiam ad cædem usque? Disce quomodo pejus sit injuria afficere, etiam si usque ad sanguinem quis prævaleat. Percussit et prostravit fratrem suum ille; sed ille quidem coronabatur, hic contra puniebatur; præter jus occisus et jugulatus est Abel; sed ille moriens accusabat, occidebat, et comprehendebat; illo vivens tacebat, pudore afficiebatur, comprehendebatur: et contra quam volebat res cecidit. Interficebat enim, quia illum dilectum videbat, expectans illum a dilectione depellere: auxit magis dilectionem, et morientem Deus magis requirebat, cum diceret: *Ubi est Abel frater tuus* (Ibid. v. 9)? Non enim amorem per invidiam extinxisti, sed potius incendisti: non ex cæde honorem minuisti, sed auxisti. Antea enim illum tibi subdiderat Deus; postquam vero illum occidisti, etiam mortuus ille te ulciscetur: tanta est mea erga illum dilectio. Uter ergo damnatus est, qui punivit, an qui punitus est? qui tantum a Deo honorem assequutus est, an qui novo cuidam et inexpectato supplicio traditus est? Ilum, inquit, vivum non timuisti; ergo time mortuum: non inboruisti gladium impacturus; tremore perpetuo corripieris, postquam sanguinem effudisti: vivens servus

γέγονε φοβερός. Ταῦτ' οὖν ἐνοουήσας, ἀγαπητοί, φύγωμεν [511] φθόνον, σέβασμεν κακίαν, ἀγάπην ἀντιβιδόντες ἀλλήλοις, ἵνα τὰ ἐκ ταύτης καρποσώμεθα ἀγαθὰ, καὶ κατὰ

τὸν παρόντα βίον, καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, χάριτες καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Θ'.

Ὁκὲ ἐγράφη δὲ δι' αὐτὸν μόνον, δεῖ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην· ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς, ὡς μέλλει λογιέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἑταίρωτα Ἰησοῦν τὸν Κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν.

α'. Πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ τοῦ Ἀβραάμ εἰπὼν, καὶ περὶ τῆς πίστεως αὐτοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ τιμῆς, ἵνα μὴ λέγῃ ὁ ἄκαρτος, Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς; ἐκείνος γὰρ ἴσται ὁ δικαιοθεὶς· ἴσται ἡμᾶς ἕγγις τοῦ πατριάρχου πάλιν. Τοσαύτη τῶν πνευματικῶν λόγων ἡ δύναμις. Τὸν γὰρ ἐξ ἰθῦν, τὸν ἄρτι προσελθόντα, τὸν οὐδὲν ἐργασάμενον, οὐ μόνον τοῦ Ἰουδαίου τοῦ πιστοῦ οὐδὲν ἔφησεν ἑλαττον εἶπεν, ἀλλ' οὐδὲ τοῦ πατριάρχου· μάλλον δέ, εἰ χρεὶ τὸ θαυμαστὸν εἰπεῖν, καὶ κολλῶν πλέον. Τοσαύτη γὰρ ἡμῶν ἡ εὐγένεια, ὡς τὴν θεοῦ πίστιν τῆς ἡμετέρας τύπον εἶναι. Καὶ οὐκ εἶπεν, Εἰ δὲ ἐκείνῳ ἐλογίσθη, εἰδὸς δεῖ καὶ ἡμῶν, ἵνα μὴ ποιῆται αὐτὸ συλλογισμὸν· ἐξ αὐθεντίας δὲ τῶν θεῶν φέγγεται νόμος, καὶ τῆς Γραφῆς ἀπόφασιν αὐτὸ ἔδωκε ποιεῖν. Διὰ τί γὰρ ἐγράφη, φησὶν, ἀλλ' ἢ ἵνα ᾧ μάθωμεν, δεῖ καὶ ἡμεῖς ὅπου τῶν αὐτῶν δικαιούμεθα; τῷ γὰρ αὐτῷ θεῷ πιστευόμεθα ἐκ τῶν αὐτῶν πραγμάτων, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν προσώπων. Εἰπὼν δὲ τὴν πίστιν ἡμῶν, λέγει καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν τὴν ἄφατον, ἣν αὐτὸν περιστρέφει, τὸν σταυρὸν εἰς μέσον φέρων· ὁ καὶ τὸν ἐδήλωσεν εἰπὼν· Ὁς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαιοσύνην ἡμῶν.

Ἐρα πῶς τὴν αἰτίαν εἰπὼν τὸ θανάτου, τὴν αὐτὴν καὶ ἀπέδειξεν ἀναστάσεως ποιηταί. Διὰ τί γὰρ ἐσταυρώθη, φησὶν; Οὐ δὲ οἰκεῖται ἀμαρτίαν· καὶ ἔδωκεν ἐκ τῆς ἀναστάσεως. Εἰ γὰρ ἦν ἀμαρτωλὸς, πῶς ἀνέστη; εἰ δὲ ἀνέστη, εὐδόηκεν δεῖ ἀμαρτωλὸς οὐκ ἦν· εἰ δὲ ἀμαρτωλὸς οὐκ ἦν, πῶς ἐσταυρώθη; Δι' ἑτέρους. Εἰ δὲ δι' ἑτέρους, πάντως ἀνέστη. Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃς, Πῶς τοσοῦτοις ἀμαρτημασιν ὄντας ὑπεύθυνον δυνάμεθα δικαιοθεῖναι; ἔδειξε τὸν πάντα ἀκαλεῖσθαι τὰ ἀμαρτήματα, ἵνα καὶ ἐκ τῆς πίστεως τοῦ Ἀβραάμ, δι' ἧς ἰδικαιώθη, καὶ ἐκ τῆς τοῦ πάθους τοῦ σωτηρίου, δι' οὗ τὸν ἀμαρτημάτων ἀπὸ πλάγιον, βαθεῖαίωσεν τὸν λόγον. Εἰπὼν δὲ αὐτοῦ τὸν θάνατον, λέγει· καὶ τὴν [512] ἀνάστασιν. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀπέθανεν, ἵνα ὑπεθύνουσι ἐχθρὸς κολάσει, καὶ καταδικῶσι, ἀλλ' ἵνα εὐεργετήσῃ· ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἵνα δικαίους ἐργάσῃται. Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχωμεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τί ἴσται, Εἰρήνην ἔχωμεν; Τινὲς μὲν φασίν, δεῖ μὴ δὴ στασιάζωμεν φιλονεικοῦντες τὸν νόμον εἰσαγαγεῖν· μοι δὲ δοκεῖ περὶ πολιτικῆς ἡμῶν λαοφθονίας διαλέγεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ περὶ πίστεως διαλεγθεὶς καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων δικαιοσύνης, αὐτὴν προέθηκεν· ἵνα μὴ τὴν νομίην βλάβειμας ὑπέθετον εἶναι τὰ λεγόμενα, φησὶν· Εἰρήνην ἔχωμεν· τούτοις, μὴ κίτρι ἀμαρτάνουμεν, μηδὲ πρὸς τὰ πρῶτερα ἐπανερχόμεθα· τούτο γὰρ ἐστὶ πόλεμον ἔχειν πρὸς τὸν

Θεόν. Καὶ πῶς δυνατὸν, φησὶ, εὐ μεκτεῖ ἀμαρτάνειν; Πῶς δὲ πρότερον ἐγένετο δυνατὸν; Εἰ γὰρ ἀμαρτάνει ὄντας ὑπεθύνουσι, πάντων ἀπὸ πλάγιον διὰ τοῦ Χριστοῦ, πολλῶ μάλλον ἐν οἷς ἄρτι μείναι δι' αὐτοῦ δυνατὸς εἶναι. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσται ὡς ἔσται εἰρήνην λαβεῖν, καὶ δοθεῖσαν κατασεῖν, ἐπειδήπερ ἡ κτήσις τῆς φυλακῆς χαλεπότερον· ἀλλ' ὅμως γέγονε τὸ χαλεπότερον εὐκολον, καὶ εἰς ἔργον ἐξέβη. Οὐκ οἶμαι ἔσται καὶ τὸ εὐκολώτερον ἡμῶν εὐκατόρθουτον, ἂν ἐχώμεθα τοῦ καὶ ἐκείνη ἡμῶν ἠνυκτότος. Ἐνταῦθα δὲ οὐ τὸ εὐκολον αἰνέτασθαί μοι δοκεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐλογον. Εἰ γὰρ αὐτὸς ἡμᾶς κατήλλαξεν ἐκπεπολεμημένους, εὐλογον μείνει ἐπὶ τῆς καταλλαγῆς, καὶ ταύτην ἀποδοῦναι αὐτῷ τὴν ἀμοιβήν, ἵνα μὴ δόξῃ σκαιὸς καὶ ἀγνώμων καταλλαγῆσαι τῷ Πατρὶ. Δι' αὐτοῦ γὰρ, φησὶ, καὶ τὴν ἀρραγῶν τῶν ἀσχηκῶν τῇ πίστει. Εἰ τοῖνυν μακρὰν ὄντας προσήγαγε, πολλῶ μάλλον ἕγγις γενομένους καθέξει.

β'. Σὺ δὲ μοι σκόπει πῶς πανταχοῦ τὰ δύο τίθησι, καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν. Ἀλλὰ τὰ μὲν αὐτοῦ ποικίλα καὶ πολλὰ καὶ διάφορα· καὶ γὰρ ἀπέθανε δι' ἡμᾶς, καὶ κατήλλαξεν ἡμᾶς, καὶ προσήγαγε, καὶ χάριν ἔδωκεν ἄφατον· ἡμεῖς δὲ τὴν πίστιν εἰσηγάγαμεν μόνον· διὸ φησὶν, Ἐν τῇ πίστει εἰς τὴν χάριν ταύτην, ἐν ἣ ἔσθηκαμεν. Πολὺν, εἰπέ μοι, χάριν; Τὸ καταρωθῆναι τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως, εὐ τῆς κλήνης ἀπαλλαγῆναι, εὐ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγνώσειν, τὸ πάντων ἐπιτυχεῖν τῶν διὰ τὸ βάπτισματικῶν ἀγαθῶν· εἰς τοῦτο γὰρ ἡμᾶς προσήγαγεν, ἵνα ταῦτα λάβωμεν τὰ δῶρα· οὐδὲ γὰρ ἄπλως ἵνα ἀμαρτημάτων ἄφεσις γένηται καὶ ἀπαλλαγὴ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ μυρίων ἀπολαύσωμεν ἀξιώματων. Καὶ οὐδὲ ἐν τούτοις ἔσται, ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἐπηγγέλιατο, τὰ ἀπόρρητα ἐκείνα καὶ νοῦν καὶ λόγον ὑπερβαίνοντα ἀγαθὰ. Διόπερ ἀμφοτέρα τίθει· τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, Τῇ χάριν, τὰ παρόντα ἐδήλωσεν ἄπερ ἐλάβομεν· τῷ δὲ εἰπεῖν, Καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τὰ μέλλοντα ἐξεκάλυψε ἔσθαι. Καὶ καλῶς εἶπεν, Ἐν ἣ ἔσθηκαμεν. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις· οὐκ ἔχει τέλος, οὐκ οἶδε πέρας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μείζονα ἀεὶ πρόεισι· ἄπερ ἐπ' ἀνθρώπων οὐκ ἐνι. Οἷόν τι λέγω· ἐλαβὲ τίς ἀρχὴν καὶ δόξαν καὶ δυναστείαν, ἀλλ' οὐχ ἴσται ἐπὶ [513] ταύτης διηγετικῶς, ἀλλὰ κατέχει αὐτῆς ἐκπέπειται, κἄν μὴ ἀνθρώπος ἀφέλῃται, θάνατος ἐπιβδὸν ἀφαιρήσεται πάντως. Τὰ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐ τοιαῦτα· οὐτε γὰρ ἀνθρώπος, οὐ χρόνος, οὐ περίστασις πραγμάτων, οὐκ αὐτὸς ὁ διάβολος, οὐχ ὁ θάνατος· ἐπιβδὸν ἐκβαλεῖ αὐτὸν ἡμᾶς δυνήσεται· ἀλλ' ὅταν ἀποθάνωμεν, τότε ἀκρίβητερον αὐτὰ κατέχομεν, καὶ πλείονον ἀεὶ προΐοντες ἀπολαύομεν. Ὡστε εἰ διαπιστεῖς τοῖς μέλλουσιν, ἀπὸ τῶν παρόντων καὶ οὐν ἐλαβὲς ἔσθαι, καὶ ἐκείνους πίστευε. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, Καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἵνα μᾶλλον ἐπὶ ψυχῆν τὸν πιστὸν ἔχειν δεῖ. Οὐδὲ γὰρ ὅπερ τὸν δεδομένον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅπερ τὸν μελλόντων ὡς δεδομένων πεληροπορηθῆσαι χρὴ;

* Sic mss. Editi vero, ἀλλ' ἵνα, minus recte.

καυχᾶται γὰρ τις ἐπὶ τοῖς ἤδη παραγεθεῖσιν. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡ τῶν μελλόντων ἐλπίς οὕτω βεβαία καὶ σαφής, ὡς ἡ τῶν δεδομένων, καὶ ἐπ' ἐκείνην, ᾠμοῦσι καυχώμεθα· διὰ τοῦτο καὶ δόξαν αὐτὰ ἐκάλεσον. Εἰ γὰρ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ συντελεῖ δόξαν, πάντως ἐκθίσσεται, εἰ καὶ μὴ δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ δι' αὐτὸν. Καὶ τί λέγω, φησὶν, ὅτι τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ δεῖα καυχῆσεως; Αὐτὰ μὲν οὖν τὰ παρόντα κακὰ ἱκανὰ ἡμᾶς· κωλύονται, καὶ ποῖσαι ἐν αὐτοῖς ἐναρπασθεῖαι· διὸ καὶ ἐπήγγασεν· *Ὁὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς ὀλβίαις*. Ἐνόησον τοίνυν ἥλικα τὰ μέλλοντα, ἵσταν καὶ ἐπὶ τοῖς δοκοῦσιν εἶναι λυπηροῖς μέγα φρονώμεν. Τοσαύτη ἡ τοῦ Θεοῦ δωρεά, καὶ οὕτως ὀφείδεν αὐτῆς ἀρέδ.

Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἐξωθεν πραγμάτων οἱ μὲν ἀγῶνες πόνον ἔχουσι καὶ δόνην καὶ τλαιαυρίαν, οἱ δὲ στέφανοι καὶ τὰ ἐπάθλα τὴν ἡθονὴν κομίζουσιν· ἔνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὸν ἐπάθλον τὰ καλοῖσματα οὐχ ἦσαν ἡμῶν ἡδίου. Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ μὲν οἱ πειρασμοὶ τότε ἦσαν, ἡ δὲ βασιλεία ἐν ἐλπίσι, καὶ τὰ μὲν δεῖν ἐν χειρὶ, τὰ δὲ γρηγορὰ ἐν κροσσοῖσι, τοῦτο δὲ τοὺς ἀσθενεστέρους ἐξέλιπε, καὶ πρὸ τῶν στεφάνων ἤδη δίδωσι αὐτοῖς τὰ βραβεῖα, λέγων ὅτι καὶ ἐν ταῖς ὀλβίαις δεῖ καυχᾶσθαι. Καὶ οὐκ εἶπα, δεῖ καυχᾶσθαι ὅμως, ἀλλὰ, *Καυχώμεθα, φησὶν, ἡμεῖς, ἐν τῷ οἰκίῳ πρόσωπῳ παραίνασιν εἰσέλθων*. Εἶτα ἐπειδὴ ἔδοξεν ξινὸν εἶναι καὶ παράδοξον τὸ εἰρημονεῖν, εἰ τὸν λιμὴν παλαίοντα, καὶ ἐν ἀλύσει καὶ ἐν βασάνοις ὄντα, καὶ ὑβριζόμενον καὶ ἐνειδόμενον καυχῆσθαι δεῖ, κατασκευάζει λοιπὸν αὐτό· καὶ τὸ δὴ μείζον, ὅτι δεῖα καυχῆσεως εἶναι φησὶν, οὐ δ' ἔκιστα τὰ μέλλοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὰ τὰ παρόντα· καὶ γὰρ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰς αἱ ὀλβίαις ἀγαθὸν πρᾶγμα ἔστι. Τίνος ἔσκεν; Ὅτι εἰς ὑπομονὴν ἀλείφουσι. Διότι εἰπόν, *Καυχώμεθα ἐν ταῖς ὀλβίαις*, καὶ τὴν αἰτίαν προσέθηκε, λέγων· *Εἰδότες, δεῖ ἡ ὀλβίαις ὑπομονὴν κατεργάζεσθαι*. Ὅρα πάλιν τὴν φιλονεικίαν Παύλου, πῶς εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπει τὸν λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ ὀλβίαις μάλιστα ἀπαγορεύειν ἔπουν ὑπὲρ τῶν μελλόντων αὐτοῦ, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν ἐπέβαλλον, λέγει εἰς δι' αὐτὰς μὲν οὖν ταῦτα χρὴ βαρβέλιν, καὶ μὴ ἀπογινώσκειν τὰ μέλλοντα. *Ἢ γὰρ ὀλβίαις ὑπομονὴν κατεργάζεται, φησὶν, [514] ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴ, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίζει, ἡ δὲ ἐλπίς οὐ κατασχέσει*. Οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἀναιρετικὰ τῆς τοιαύτης ἐλπίδος αἱ ὀλβίαις, ἀλλὰ καὶ κατασκευαστικά. Ἐχει μὲν γὰρ καὶ πρὸ τῶν μελλόντων μέγιστον καρπὸν τὴν ὑπομονὴν ἡ ὀλβίαις, καὶ τὸ δοκίμων ποιεῖν τὸν πειραζόμενον· συντελεῖ δὲ τι καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα· τὴν γὰρ ἐλπὶδα ἀκμαίνει ἐν ἡμῖν ποιεῖ. Ὅθεν γὰρ οὕτω χρηστὰ ἐλπίζειν παρασκευάζει, ὡς ἀγαθὸν συνεδέσθαι.

γ'. Ὁφείδεν τοῦν τῶν ὀρθῶς βεβαιωκότων ἀπιστεῖν περὶ τῶν μελλόντων, ὡσπερ οὖν τῶν ἡμελημένων πολλοὶ πονηρῶ πεισόμενοι συνεδέθη, οὐδὲ χρίσιν οὐδὲ ἀντίδοσιν εἶναι βούλονται. Τί οὖν; ἐν ἐλπίσι ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ; Ἐν ἐλπίσι μὲν, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκείνων καὶ κατασχέουσιν πολλὰς τὴν ἐλπίσαντα, τοῦ προσδοκῆναι τὸς προῖστασθαι τελευτήσαντος, ἡ ζῶντος μεταβληθέντος. Ἄλλ' οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα, ἀλλὰ βεβαία καὶ ἀκινήτος ἡ ἐλπίς. Ὁ γὰρ ἀγαγγελιάμενος ἀπὸ ἤ, ἡμεῖς τε οἱ μέλλοντες αὐτῶν ἀπολαύσεσθαι, κιν ἀποθάνωμεν, ἀποσχόμεθα πάλιν, καὶ οὐδὲν ἕως ἔσθιν δὲ θύναται ἡμᾶς κατασχέουσι, ὡς εἰχὴ καὶ μάτην καὶ ἐπὶ σφαλῆς ἐπαρθένας ἐλπίσι. Ἀπαλλάξας τοίνυν αὐτοὺς ἱκανῶς ἀμνηστῆσεως ἀπάτης διὰ τούτων τῶν ῥημάτων, οὐχ

ἴσται μέχρι τῶν παρόντων· τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα πάλιν ἐπάγει, εἰδὼς τοὺς ἀσθενεστέρους καὶ τὰ παρόντα ζητούντας, καὶ οὐκ ἀρκοῦμένους τούτους. Καὶ πιστοῦται αὐτὰ ἀπὸ τῶν ἤδη δοθέντων. Ἦνα γὰρ μὴ τις λέγῃ, τί οὖν, εἰ μὴ βούλεται ἡμῖν χαρίσασθαι ὁ θεός; ὅτι μὲν γὰρ δύναται καὶ μένει καὶ ἤ, πάντες ἴσμεν· πῶθεν δὲ, ὅτι καὶ βουλῆσεται; Ἄπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων. Πολὺν γεγενημένων; Τῆς ἀγάπης, ἣν περι ἡμᾶς ἐπέδειξτο.

Τί ποιήσας, φησὶ; Πνεῦμα ἁγίων θεός, διότι εἰπόν, Ἦ ἐλπίς οὐ κατασχέσει, ἐπήγαγε τὴν ἀπόδειξιν τούτου, λέγων, Ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐκπέχεται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν. Καὶ οὐκ εἶπα, δίδονται, ἀλλ' Ἐκπέχεται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, τὸ θαυμάσιον ἐμφαίνει. Ὁ γὰρ μέγιστον ἦν δῶρον, τοῦτο ἔδωκεν, οὐκ οὐράνον καὶ γῆν καὶ θάλατταν, ἀλλ' ὁ τούτων ἀπάντων τιμιώτερον ἦν, καὶ ἀγγέλιος ἐξ ἀνθρώπων καὶ υἱὸς Θεοῦ καὶ ἀδελφός τοῦ Χριστοῦ κατασκευάζει. Τί δὲ ἔστι τούτο; Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ δὲ οὐκ ἔβουλετο μέγαλος ἡμᾶς μετὰ τοῦ πόνου στεφάνου δωρηθῆσθαι, οὐκ ἂν πρὸ τῶν πόνων τοσαῦτα ἔδωκεν ἀγαθὰ· νῦν δὲ τὸ θερμὸν αὐτοῦ τῆς ἀγάπης θετικῶς ἀνευθεῖς, ὅτι οὐκ ἦρμα καὶ κατὰ μικρὸν ἡμᾶς ἐτίμησεν, ἀλλ' ἄθροον τὴν πηγὴν τῶν ἀγαθῶν ἐξέγευ, καὶ ταῦτα πρὸ τῶν ἀγῶνων. Ὅστε κιν μὴ σφόδρα ἤξαις, μὴ ἀπογίνωσκε, ἔχων μεγάλην συνήγορον τοῦ δικαιοῦτος τῆς ἀγάπης. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αὐτὸς εἶπεν, Ἦ ἐλπίς οὐ κατασχέσει, οὐ τοὺς ἡμετέρους κατορθώμασιν, ἀλλὰ τῆ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν ἀνέθηκεν. Εἰπόν δὲ τοῦ Πνευμάτος τὴν δόσην, μεταβαίνει πάλιν λοιπὸν ἐπὶ τὸν σταυρὸν, λέγων οὕτως· Ἐπεὶ γὰρ ὁ Χριστός, ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν, κατὰ καρδὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε. [515] *Μελλίς γὰρ ὑπὲρ θανάτου τὴς ἀποθανεῖσθαι ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ἔταχε τις καὶ τομῆ ἀποθανεῖν*. Συνίστησι δὲ τὴν θαντοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ θεός. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἔστιν· Εἰ γὰρ ὑπὲρ ἀνδρῶν ἐνάρτου οὐκ ἂν εἰκοτὸ τις ταχέως ἀποθανεῖν, ἐνόησον τοῦ ἀσπότητος σου τὴν ἀγάπην, ἵσταν μὴ ὑπὲρ ἐναρπείων αὐτῆς, ἀλλ' ὑπὲρ ἀμαρτωλῶν καὶ ἐχθρῶν φανήναι σταυρωθεῖς· ὅπερ καὶ μετὰ ταῦτα φησὶν· Ὅτι, εἰ, ἀμαρτωλῶν ἡμῶν ὄντων, Χριστός ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε, πολλῶ ὄν μᾶλλον, δικαιοθένης τῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθῆσόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἑρῆτης. Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν, τῶ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ γινομένου αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον καταλλαγήνεται σωθῆσόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Καὶ δοκεῖ μὲν ταυτολογία εἶναι τὰ εἰρημένα, οὐκ ἔστι δὲ τῶ μετὰ ἀκριβείας προσέχοντι. Σκόπει δὲ· βούλεται πιστώσασθαι περὶ τῶν μελλόντων αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς τοῦ δικαίου γνώμης ἐντρέπει, εἰπόν, ὅτι ἐκληροφωρήθη κακίαις, Ὅτι ὁ ἐπήγγασται θεός, δυνατός ἔστι καὶ ποιῆσαι· Ἐπειτα ἀπὸ τῆς χάριτος τῆς δωδεκάτης, εἶτα ἀπὸ τῶν ὀλβίων, ὅτι ἱκανὰ εἰς ἐλπὶδα ἡμᾶς ἀγαγεῖν· καὶ ἀπὸ τοῦ Πνευμάτος πάλιν, ὡσπερ ἔδοξεν· λοιπὸν δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἡμετέρας κακίας τῆς ἐμπροσθεν τοῦτο κατασκευάζει. Καὶ δοκεῖ μὲν, ὅπερ ἐφθον εἶπεν, ἐν εἶναι τὸ εἰρημονεῖν, εἰρηλοκίαι δὲ καὶ δῶ καὶ τρία καὶ πολλῶ πλείονα ὄντα· πρῶτον μὲν, ὅτι ἀπέθανε· δεῦτερον δὲ, ὅτι ὑπὲρ ἀσθενῶν· τρίτον δὲ, ὅτι κατηλλάξεν, ὅτι ἔσωσεν, ὅτι ἐδικαίωσεν, ὅτι ἀθανάτους ἐποίησεν, ὅτι υἱὸς εἰργάσθη καὶ κληρονομήσας. Οὐ τοίνυν ἀπὸ

* Μακ· μέχρι τοῦ παρόντος.

ut discas, quam oporteat esse fidelis hominis animam. Neque enim de datis tantum, sed etiam de iis, quæ danda sunt, ac si jam data essent, certiorum esse oportet: gloriarum enim quis super iis, quæ jam accepit. Quis igitur et futurorum spes ita firma et explorata est, ut eorum quæ jam data sunt; Et in illa similiter, inquit, gloriamur: ideoque illa gloriam vocavit. Si enim ad Dei gloriam conferant, omnino evincunt; etsi non propter nos, propter ipsum tamen. Et quid dicit, inquit, futura bona digna esse, ut ob ea glorieremur? Ipsa quoque præsentia mala satis sunt, ut de iis nos congratulari oporteat: ideo subiunxit: 5. *Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus.* Cogita igitur quanta sint futura, quando de iis, quæ tristia esse videntur, altum sapimus: tantum est Dei donum, et sic in illo nihil ingratum est.

Certamina pro Christo voluptatem afferunt. — In rebus exterioribus certamina laborem habent, dolorem et miseriam; coronæ vero et præmia in voluptatem conjiciunt: hic vero non sic, sed certamina non minorem quam præmia voluptatem afferunt. Quis enim multæ tunc erant tentationes, regnum autem in spe erat, et graviora præ manibus, bona autem in expectatione; hoc autem infirmiores frangebant: ideo ante coronas jam illis præmia largitur, dicens oportere in tribulationibus gloriarum. Nec dixit, Oportet vos gloriarum; sed, Nos gloriamur, inquit, in propria persona adhortationem inducens. Deinde quia dictum illud novum inopinatumque esse videbatur, quod cum fame lactentem, cum cateuis, cum tormentis, cum contumeliis et opprobriis gloriarum oporteret, illud demum probat; quodque majus est, hæc gloriatioe digna dicit, non tantum propter illa futura, sed propter præsentia: nam ipsæ per sese tribulationes bonæ sunt. Quare? Quia ad patientiam excitant. Quapropter cum dixisset, *Gloriamur in tribulationibus*, causam adiecit dicens: *Scientes, quod tribulatio patientiam operatur.* Vide rursus contentionem Pauli, quomodo in contrarium sermonem vertit. Quia enim tribulationes efficiebant, ut illi animum desponderent circa futura, et desperarent, dicit propter illas ipsas fidendum, nec de futuris desperandum esse. *Tribulatio enim patientiam operatur*, inquit, 4. *patientia vero probationem, probatio vero spem, 5. spes autem non confundit.* Non modo enim tribulationes spem hujusmodi non tollunt, sed etiam adstruunt. Ante futura enim magnum fructum tribulatio habet, nempe patientiam, et quod probatum faciat eum, qui tentatur. Conferunt autem etiam aliquid ad futura: facit enim, ut spes in nobis viveat. Nilil quippe ita apparat ad bene sperandum, ut bona conscientia.

3. Nemo itaque eorum, qui probe vixerunt, de futuris desperat; ut et multi qui bonam vitam non curant, mala gravati conscientia, neque iudicium neque retributionem esse vellent. Quid ergo? an in spe nobis bona sunt? In spe certe; sed non humana, quæ cadit et sæpe sperantem pœdificat, illo a quo præsidium sperabatur vel mortuo, vel vivente qui-

dem, sed mutato animo. Verum nostra non sunt talia; sed firma semper et immota spes est. Qui enim promisit, semper vivit; nos vero, qui bonis illis fruimur, etsi moriamur, at resurgemus: et nihil omnino est, quod nos confundere possit, ut qui frustra et temere fluxam spem amplexi simus. Cum ergo his dictis ab omni prorsus dubitatione illos liberasset, hic non sistit gradum, sed futura rursus inducit, gnarus infirmiores, qui præsentia quærunt, neque his contentos esse. Illis autem futuris fidem facit per ea, quæ jam data sunt. Ne quis enim dicat: Quid ergo, si nobis nolit Deus gratificari? quod enim possit et maneat et vivat, omnes scimus: unde vero scimus quod etiam volet? Ab iis, quæ facta sunt. Quænam facta sunt? Amor ille, quem circa nos exhibuit.

Donum Spiritus sancti maximum omnium. — Quid fecit, inquit? Spiritum sanctum dedit. Quapropter cum dixisset, *Spes non confundit*, hujus rei demonstrationem addidit, dicens: *Quia gratia Dei diffusa est in cordibus nostris.* Non dixit, *Data est*, sed, *diffusa est in cordibus nostris*, largitatem indicans. Quod enim maximum erat donum, hoc dedit: non cælum, terram et mare, sed quod his omnibus pretiosius erat, angelos ex hominibus, filios Dei et fratres Christi fecit. Quid hoc est? Spiritus sanctus. Nisi autem vellet nos post labores magnis donare coronis, non ante labores tot bona dedit: nunc vero amoris sui fervorem per hæc indicat, quod non sensim et pedetentim nos honoraverit, sed fontem bonorum simul dederit; et hoc ante certamina. Quapropter, etiam non sis admodum dignus, ne desperes, cum apud iudicem patronum habeas, nempe caritatem. Ideo ille cum dixisset, *Spes non confundit*, non operibus nostris, sed Dei dilectioni totum retulit. Postquam Spiritum datum dixit, transit rursus ad crucem, sic dicens: 6. *Adhuc enim Christus, cum infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est.* 7. *Vix enim pro justo quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori.* 8. *Commendat autem caritatem suam Deus erga nos.* Id est: Si enim pro viro virtute prædito, nemo forte mori velit, cogita Domini tui dilectionem, qui non pro virtute præditis, sed pro peccatoribus et inimicis crucifixus visus est; id quod etiam postea dicit: *Quia si, cum nos peccatores essemus, 9. Christus pro nobis mortuus est; multo magis reconciliati in sanguine ipsius, veluti erimus ab ira per ipsum.* 10. *Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius.* Hæc dicta repetita videntur, non sunt tamen, si quis attente consideret. Considera autem: vult illis fidem facere de futuris: et primo a justi sententia illos pœdificat, cum dicit, *Adhuc certior factus est ille, quia quod promisit Deus potest exsequi; deinde a gratia data; postea a tribulationibus, quia possunt ille nos in spem inducere: ac rursus a Spiritu, quem accepimus, demumque a morte et a pristina nequitia nostra illud probat. Et videtur quidem, ut dixi, unum idemque esse quod*

dicitur, sed duo et tria et multo plura reperiantur : primum, quod mortuus sit; secundum, quod pro impiis; tertium, quod reconciliaverit, salutem dederit, justificaverit, immortales reddiderit, quod filios et heredes fecerit. Non igitur a morte tantum corroborari oportet, ait, sed etiam a dono per mortem nobis collato : quoniam, si mortuus esset tantum pro nobis qui tales sumus, maximum amoris argumentum esset, id quod factum est; cum autem constet illum morientem dona, et tanta dona largitum esse, talibus hominibus, omnem hyperbolen sperant ea, quæ facta sunt, et vel stupidissimum ad fidem deducant. Neque enim alius salutem nobis daturus est, quam is, qui nos peccatores sic amavit, ut et seipsum traderet. Videntur quædam loca hic probationem afferat ad spem futurorum adstruendam? Antehac enim duo nobis erant ad salutem difficilia : quod peccatores essemus, et quod per mortem Domini salutem consequi oporteret : quod creditu difficile erat antequam fieret, multaque opus habebat caritate ut fieret. Nunc vero, postquam hæc evenere, reliqua faciliora sunt. Etenim amici facti sumus, nec ultra morte opus est. Qui igitur inimicis ita pepercit, ut Filio suo non parceret, uunc amicis non patrocinabitur, cum jam nulla sit necessitas ut Filius tradatur? Vel enim quis salutem non offert, quod non velit; vel quod sæpe, etiamsi velit, non possit : neutrum vero possit de Deo dici. Nam quod voluerit, inde liquet, quod Filium suum tradiderit; quod vero possit, etiam demonstravit, quando peccatores justificavit. Quid igitur prohibet, quominus nos futura consequamur? Nihil. Deinde rursus, ne peccatores, inimicos, infirmos, impios audiens, pudore afficiaris et erubescas, audi quid dicat : *11. Non solum autem, sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus. Quid est illud, Non solum autem? Non solum salutem consequuti sumus, inquit, sed etiam de hoc ipso gloriamur, de quo quispiam putaverit nos erubescere. Quod autem in tanta nequitia viventes salvi fuerimus, signum est nos multum diligere ab eo, qui salvos nos fecit. Non enim per angelos aut archangelos, sed per Unigenitum salutem nobis contulit. Itaque et quod salutem dederit, et quod talibus dederit, quodque per Unigenitum, neque modo per Unigenitum, sed per sanguinem ipsius, id mille nobis gloriæ coronas necit. Nihil enim ad gloriam et fiduciam excitandam ita confert, quam quod amemur a Deo, et quod illum vicissim amemus. Hoc angelos splendor reddit, hoc principatus et potestates, hoc regno majus est. Ideo Paulus hoc præferebat regno : ideo etiam incorporeas potestates beatas dico, quod ament eum et in omnibus ei obediant. Hinc igitur illas propheta mirabatur, dicens : *Potentis virtute, facientes verbum illius (Psal. 102. 20)* : hinc et Seraphinos Isaïas celebrabat, ac magnam ipsorum virtutem, quod starent prope gloriam illam, id quod dilectionis maxime signum erat.*

4. Imitemur ergo et nos supernas illas potestates,

et non modo prope solium stare curemus, sed etiam eum, qui in solio sedet, in nobis habitantem habere. Ille namque et se odientes amavit, et amare perseverat : etenim *Solem oriri facit super malos et bonos, et pluit super justos et injustos (Matth. 5. 45)*. Tu ergo te amantem ama; te quipe amat. Et quomodo, inquires, ille qui amat, gehennam, ponam et supplicium comminatus est? Ex eo ipso quod amet. Nam malitiam rescindens, et timore tamquam freuo tuum coercens ad pejora impetum, nihil non agit, ut per bona et molesta prouum tuum sed infima animum retineat, et ad se reducat et abducat ab umni nequitia, quæ est gehenna gravior. Quod si de jam dictis rideas, et omnino malis in nequitia vivere, quam uno affligi die, nihil uirum : nam hoc imperfecti animi tui signum est, et ebrietatis insanabilisque morbi. Nam et pueruli cum vident medicum ignem vel sectionem inducentem, fugiunt et resiliunt, ejuantes et sese lacerantes, malutque in perpetua corporis purulentia perire, quam temporarium sustinendo dolorem, sanitatem postea assequi. At qui mente valent, sciunt gravior esse agrotare, quam aliqua sectione affici, quemadmodum etiam improbum esse pejus est, quam puniri : hoc enim est eurari et postea bene valere, illud vero perire et in perpetua ægitudine versari. Quod autem bona valent ad ægritudinem sit præferenda, nemini non nolet est : quandoquidem et fures, non quando ipsorum latera perfodiuntur, sed quando muros perfodiunt et occidunt, lacrymis digni sunt. Si enim melior est anima corpore, ut reuera melior est; illa mortua magis lugendum et gemendum est : quod si illa minime sentiat, ideo magis lugenda est. Nam qui impuro amore amant, magis sunt deplorandi, quam li qui febris laborant; similiterque ebriosi magis, quam li qui tormentis applicantur. At si illa graviora, inquires, cur potius illa eligimus? Quia plerisque hominibus secundum proverbium pejora placent, illaque diligunt, meliora prætermittentes. Id quod etiam in cibus videre est, atque in vite institutis, in æmulatione, et in voluptatibus, in mulieribus, in domibus, in mancipiis, in agris, in aliisque omnibus. Utrum enim dulcius, quæso te, cum feminis an cum masculis congregari, cum feminis an cum mulabus? Attamen multos inueimus, qui cum brutis coeunt, et masculorum corpora deturpant : quauquam ea, quæ secundum naturam sunt, iis, quæ contra naturam, suaviora sicut.

Supplicium non malum quomodo. Ærunna cum laude Dei ferenda. — Attamen multi sunt, qui risu digna, incununda, et supplicium habentia, ut suavia persequantur. Illis enim hæc suavia videntur esse, inquires. At hac ipsa de causa miseri sunt, quod suavia patent ea esse, quæ minime suavia sunt. Sic etiam supplicium peccato deterius esse putant. At non sic est, sed contrarium omnino. Nam si supplicium peccatis inflictum malum esset, Deus malis mala non addidisset, neque illos pejores reddere voluisset : qui enim omnia facit, et malitiam extin-

τοῦ θανάτου μόνον ἰσχυρίζεσθαι χρῆ, φησίν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ θεόθεν ἦμῶν διὰ τοῦ θανάτου· καίτοι γε εἰ καὶ θεοῦ χάρις μόνον ὑπὲρ ἡμῶν τοιοῦτων ὄντων, μέγιστον ἦν δειγμὰ ἀγάπης τῆς γεγενημένης· ὅταν δὲ φαίνεται καὶ ἀποθνήσκων θεωρούμενος, καὶ τοιαῦτα θεωρούμενος καὶ τοιοῦτοι οὖσι, πᾶσαν ὑπερβολὴν ἀποκρύπτει τὰ γεγενημένα, καὶ οὐδὲν σφόδρα ἀναίσθητον εἰς πίστιν ἀγει. Οὐδὲ γὰρ ἄλλος ἐστὶν ὁ μέλλον σώζειν ἡμᾶς, ἀλλ' ἑαυτοῦ ὅστω φιλόθεος ἀμαρτωλοῦς ὄντας, ὡς καὶ ἑαυτὸν ἐκδοῦναι. Ἐδως πόσην ἔχει τὸ χωρίον τοῦτο κατασκευῆν πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἰσχυρίαν; Πρὸ μὲν γὰρ τοῦτου, οὗο δὲσκαλα ἦν πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν, τὸ καὶ ἀμαρτωλοῦς εἶναι, καὶ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Δεσπότηο δεῖν σωθῆναι· ὅπερ καὶ ἀπθῶνον ἦν πρὶν ἢ γενέσθαι, καὶ πολλῆς δαδμονῆς τῆς ἀγάπης ἵνα γένηται· νυλ δὲ ἀπὸ τῆς ταῦτα ἐξέβη, τὰ λοιπόματα ἀκούωτερα· καὶ γὰρ φίλος γεγέννηται, καὶ θανάτου λοιπὸν οὐ δεῖ. Ὅ τοῖνον τῶν ἐχθρῶν ὄντω φεισόμενος, ὥστε μὴ φεισῶσθαι τοῦ Πατρὸς, φίλων ὄντων οὐ προστήσεται, δεῖ λοιπὸν οὐδὲ τοῦ τὸν Πατέρα ἔκδοῦναι χρεῖα, Ἥ γὰρ διὰ τὸ μὴ βουλεύεσθαι τις, ἢ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι, κἀν βούληται, πολλὰκις οὐ σώζει· ὧν οὐδὲν ἐστὶν εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, εἴ ὧν τὸν Ἰὼν ἐξέδωκεν. Ὅτι δὲ καὶ δύναται, καὶ αὐτὸ ὁμοίως ἀπέδειξεν εἴ ὧν ἀμαρτωλοῦς ὄντας ἰδικαίωσεν. Τὸ οὖν λοιπὸν τὸ [516] κωλύον ἐστὶ τυχεῖν τῶν μελλόντων ἡμᾶς; Οὐδέν. Ἐἶτα πάλιν, ἵνα μὴ ἀμαρτωλοῦς καὶ ἐχθροῦς καὶ ἀσθενεῖς ἀποσπασ καὶ ἀσθελεῖς, μάλιστα αἰχμαλωτῆσαι καὶ ἀκρωβῆν, ἀκούσων εἰ φησὶν: *Ὁ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ πῦρ τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν. Τί ἐστὶν, Ὁ μόνον δὲ; Ὁ μόνον ἐσώθημεν, φησὶν, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα δι' αὐτὸ τοῦτο, δι' ὃ νομίζοι τις ἡμᾶς ἔγκωλύεσθαι. Τὸ γὰρ ἐν τοσαύτῃ πονηρίᾳ ζῶντας ἡμᾶς σωθῆναι, καὶ σφόδρα ἀγαπηθῆναι παρὰ τοῦ σώζοντος μέγιστον σημεῖον ἐστὶν. Οὐ γὰρ δι' ἀγγέλιον ἢ ἀρχαγγέλιον, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Μονογενοῦς ἐσωσεν.* Ὅστω καὶ τὸ σῶσαι, καὶ τὸ τοιοῦτους ὄντας σώσαι, καὶ τὸ διὰ τοῦ Μονογενοῦς τοῦτο ποιῆσαι, καὶ οὐδὲ ἀπλῶς διὰ τοῦ Μονογενοῦς, ἀλλὰ διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, μυρίους ἡμῶν καυχώσεως πλάκει στερφάνους. Οὐδὲν γὰρ ἴσον εἰς δόξης λόγον καὶ παρρησίας τοῦ φιλῆσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ φιλῆν αὐτὸν τὸν ἀγαπῶντα. Τοῦτο τῶν ἀγγέλους ποιεῖ λαμπροτέρου, τοῦτο τὰς ἀρχὰς; καὶ τὰς δυνάμεις, τοῦτο βασιλείας μεζῶν· διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος πρὸ τῆς βασιλείας τοῦτο εἰπεῖν· διὰ τοῦτο καὶ τὰς ἀσωμάτων μακαρίων δυνάμεις, δεῖ καὶ φιλοῦσιν αὐτὸν, καὶ πάντα ὑπακούουσιν. Ἐνταῦθεν ἰσχυρὸν αὐτοῦ καὶ ὁ προφήτης ἐθαύμαζε, λέγων· *Ἄνατοιλοὶ γούνη ποιούντες τὸν λόγον αὐτοῦ· ἔνευθεν καὶ τὰ Σεραφίμ ὁ Ἥσας ἀνεκήρυττε, τὴν μεγάλην αὐτῶν ἐνδεικνύμενος ἀρετὴν ἐκ τοῦ ἐσταναι πλησίον τῆς δόξης ἁεσίως, ὅσοο μεγίστης ἀγάπης σημεῖον ἦν.*

δ. Ζηλώσωμεν τοῖνον καὶ ἡμεῖς τὰς αὐτοῦ δυνάμεις, καὶ μὴ μόνον ἐγγύς τοῦ θρόνου στήναι σπουδάζωμεν, ἀλλὰ καὶ ἑνοικον αὐτὸν ἔχειν τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενον. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ μισούντας ἐφίλησε, καὶ φίλων διαταλεῖ· καὶ γὰρ *Τὸν ἤλιον ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροῦς καὶ ἀγαθοῦς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους.* Σὺ δὲ φιλοῦντα γούνη ἀγάπῃσιν· φιλεῖ γὰρ. Καὶ πῶς, φησὶν, ὁ φίλων γένεσθαι καὶ

κώλασιν καὶ τιμωρίαν ἠκαίησες; Δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ φιλεῖν· καὶ γὰρ ἐκκόπτων σου τὴν πονηρίαν, καὶ ὥσπερ τινὲν χαλίω τῷ πόδῳ κατέγων σου τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρα βύμην, πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, καὶ διὰ τῶν χρηστῶν καὶ διὰ τῶν λυπηρῶν ἀναστῆλων σε τῆς ἐπὶ τὰ κῆνω φορδῆ, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπανάγων καὶ ἀπάγων ἢ κακίας πάσης, ἢ γέννησος ἐπὶ χαλεποτέρῃ. Εἰ δὲ γελῆς ἐπὶ τοῖς εἰρημίοις, καὶ μυριάκις ἐν πονηρίᾳ ζῆν θέλεις, ἢ μίαν κολάζεσθαι ἡμέραν, θαυμαστὸν οὐδέν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο οὐ τοῦ ἀτελοῦς γνώμης σημεῖον, καὶ τῆς μέθης καὶ τῆς ἀνάτου νόσου· ἐπαι καὶ τὰ παιδία τὰ μικρὰ ὅταν ἴθῃ τὸν λατρὸν ἢ πῦρ ἢ τομὴν ἐπάγοντα, φεύγει καὶ ἀποπηρᾷ ἀλοῦζοντα καὶ σπαρτατόμενα, καὶ μέλλον αἰρεῖται διηνεκεῖ σπεκτικὸν σῶματος ἀναπολέσθη, ἢ πρόσκαιρον ὑπομενῆσαντα πόνου, τῆς μετὰ ταῦτα ἀπολαύειν ὑγείας. Οἱ δὲ νῦν ἔχοντες ἰσασιν, δεῖ τὸ νοσεῖν τοῦ τέμνεσθαι χαλεπώτερον, ὥσπερ οὖν τὸ κακῶς εἶναι τοῦ κολάζεσθαι χεῖρον· τὸ μὲν γὰρ θεραπεύεσθαι καὶ ὑγιαίνειν ἐστὶ, τὸ [517] δὲ ἀπόλλυσθαι καὶ ἐν ἀβύρωτῳ εἶναι διηνεκεῖ. Ὅτι δὲ ἀβύρωτος ὑγεία βέλτιον, παντὶ ποῦ ὄηλον· ἐπαι καὶ τοὺς ληστας, οὐχ ὅταν διορτύωνται τὰς πλευράς, δακρυῖον ἔχον, ἀλλ' ὅταν διορτύωνται τοῖχος καὶ φρονέουσιν. Εἰ γὰρ βέλτιον ψυχῆ σῶματος, ὥσπερ οὖν καὶ βέλτιον, ταῦτης ἀπολυμνήσης, μέλλον στέναι δικαίον καὶ δούρεσθαι· εἰ δὲ μὴ αἰσθάνοντο, καὶ ταύτη μείζωνος αὐτὴν πανθεῖν δεῖ. Καὶ γὰρ τοὺς ἐρωτῶντας ἀκόλατον ἔρωτα τῶν πορνεύοντων χαλεπῶς μέλλον ἐλεῖν ἄξιον, καὶ τοὺς μεθύοντας τῶν βασιανζομένων. Καὶ εἰ ταῦτα χαλεπώτερα, φησὶ, διὰ τί μέλλον αὐτὰ αἰρούμεθα; Ὅτι πολλοὺς τὸν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν παροίαν, ἀρόσκει καὶ χεῖρα, καὶ ταῦτα αἰροῦνται, τὰ ἀμείνω παρὰτρέφοντες. Ὅπερ καὶ ἐν ἐδόμασιν ὄραβν ἐστὶ, καὶ ἐν πολιτείαις, καὶ ἐν ἔξοις βίωσι, καὶ ἐν ἡθόντες ἀπολαύσει, καὶ ἐν γυναιξί, καὶ ἐν οἰκίαις, καὶ ἐν ἀνδραπόδοις, καὶ ἐν ἀγροῖς, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων γυμνάσιον. Τί γὰρ ἦδον, εἰπέ μοι, γυναιξὶν ἢ ἀβραῖς μίγνυσθαι; γυναιξὶν ἢ ἡμίονοις; Ἄλλ' ὅμως πολλοὺς εὐρήσομεν γυναικας μὲν παρὰτρέφοντας, ἀλόγοις δὲ μίγνυμενοῦς, καὶ ἀβρένωσιν σαρμασιν ἐνυβριζόντας, καίτοι τὰ κατὰ φύσιν τῶν παρὰ φύσιν ἦδω.

Ἄλλ' ὅμως; εἰσὶ πολλοὶ τὰ κατωγλαστα καὶ ἀρῆ καὶ κώλασιν ἔχοντα ὡς ἡδὲ δίκωντες. Ἐκεῖνος γὰρ ἡδὲ ταῦτα εἶναι δοκεῖ, φησὶν. Ἄλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὐκ ἂν εἰεν ἀέλιος, δεῖ καὶ ἡδὲ νομίζοντων εἶναι τὰ τοῦ ἡδὲ. Ὅστω καὶ τὴν κώλασιν τῆς ἀμαρτίας χεῖρα εἴθενται· οὐκ ἐστὶ δὲ, ἀλλὰ τούναντιον ὄπαν. Εἰ γὰρ κακὸν ἦν τοῖς ἀμαρτανουσιν, οὐκ ἂν προσέθησι κακοῖς ἀκὰ ὁ Θεός, οὐδὲ χεῖρους ἀν αὐτοῖς; ποιῆσαι ἐθέλοντες· ὁ γὰρ πάντα ποῖον, ὥστε οὐδεθῆναι τὴν κακίαν, οὐκ ἂν αὐτὴν ἠρῆζεν. Οὐκ ἄρα τὸ κολάζεσθαι κακὸν τῷ πλημμελοῦντι, ἀλλὰ τὸ οὐκ εἶναι ἔχοντα· μὴ κολάζεσθαι, ὥσπερ οὖν τὸ τὸν ἀβύρωτοντα μὴ θεραπεύεσθαι. Οὐδὲν γὰρ οὕτω κακὸν ὡς ἀπιθυμία ἀποπος· ἀποπον δὲ ὅταν εἴπω, καὶ τὴν τῆς τρωφῆς λέγω, καὶ τὴν τῆς δόξης τῆς ἀκαρπίας, καὶ τὴν τῆς δυναστείας, καὶ τὴν ἀπάντων ἀπλώ; τῶν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν πραγμάτων. Ὅ γὰρ τοιοῦτος ὁ ἐθνὸς ὑγρὸν καὶ διαλελυμένον ζῶν βίον, δοκεῖ μὲν πάντων εἶναι μακαριώτερος, πάντων δὲ ἐστὶν ἀδωλιώτερος, δεσποτικός χαλεπῶς καὶ τυραννικός ἐπαισάγων αὐτοῦ τῆ ψυχῆ. Διὰ τοῦτο ἐπίπνον ὁ Θεός ἡμῶν τὸν πάροντα ἐπιση-

* Sic unus cod. optime. Edd. οὐδὲ τὸν τοῦτον παῖδα. Ebrt.

ἢ Mss., καὶ ἀπολλύοντα. * Morel., τὸν οὕτως ἔχοντα.

σε βίον, ἵνα ἐκεῖνης ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ τῆς δουλείας, καὶ εἰς καθαρὸν ἐλευθερίαν ἀγάγῃ· διὰ τοῦτο καὶ κόλασιν ἤπειλε, καὶ πόνοισιν συνεκλήρωσεν ἡμῶν τῆ ζωῆ, τὸ χαῖνον ἐπισηφύγων. Οὕτως γοῦν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτε μὲν τῷ κηλῷ καὶ τῇ πλινθουργίᾳ προσεδεδεμένοι ἦσαν, καὶ ἐπιεικέαι ἦσαν, καὶ τὸν θεὸν ἐκόλουον· συνεχῶς ὅτε δὲ ἐλευθερίας ἀπῆλθον, καὶ ἀτόγγυζον, καὶ παρῶντων τὸν Δεσπότην, καὶ μυρίαὶ ἐαυτοὺς περιπέτρων κακοῖς. Τί σὺν, φησὶν, ἀν εἶποι; πρὸς τοὺς ὑπὸ [518] θλίψεως περιτραπεύσας πολλὰκις; Ὅτι οὐ τῆς θλίψεως ἔργον ἡ περιτροπή, ἀλλὰ τῆς ἀσθενείας τῆς ἐκεῖνων. Οὐδὲ γὰρ, εἰ τις στυγμένον ἄρρωστον ἔχον, μὴ δέχοιτο πικρὸν φάρμακον ἐνδύμενον αὐτὸν καθάραι, ἀλλὰ καὶ ἐπιτρέψῃ, οὐ τὸ φάρμακον αἰτιασόμεθα, ἀλλὰ τὴν ἄρρωστίαν τοῦ μέλους, ὡς περ οὐκ καὶ ἐνταῦθα τὴν εὐκόλιν τῆς γνώμης. Καὶ γὰρ ὁ ὑπὸ θλίψεως περιτραπεύμενος, πολλῶν μᾶλλον ὑπὸ ἀνάσῳ; τοῦτο ποιεῖται· εἰ γὰρ δεδεμένοις πέπειται (τοῦτο γὰρ ἡ θλίψις), πολλῶν μᾶλλον λελυμένος· εἰ σπργγόμενος περιτρέπεται, πολλῶν μᾶλλον γαυρούμενος. Καὶ πῶς δυνήσομαι, φησὶ, μὴ περιτρεπῆται θλιβόμενος; Ἄν ἐνοήσης ὅτι, κὰν θλίξῃ κὰν μὴ θλίξῃ, ὅσπερ τὸ ἐπενεχθέν· ἀλλ' ἀν μὴ εὐχαριστίας, κερδαίνει τὰ μέγιστα, ἀν δὲ ἀποδουσιπῆται καὶ ἄλλων καὶ δυσφρημῶν, οὕτω τὴν συμφορὰν ἐλάττω ταύτῃ ποιήσεις, καὶ μείζον ἐργάσῃ τὸ κλυδωνίον. Ταῦτα οὖν ἐνοοῦντες, ὁ τῆς ἀνάγκης ἐστὶ, ποιῶμεν τῆς προαιρέσεως εἶναι τῆς ἡμετέρας. ὁλὸν τι λέγω· Παῖδά τις ἀπέβαλε γνήσιον, τὴν οὐσίαν ἑτερος ἄπασεν· ἀν ἐνοήσης, ὅτι λυθῆναι μὲν τὸ γεγεννημένον οὐκ ἐν, ἐνὶ δὲ τι καρπίσασθαι καὶ ἐκ τῆς ἀνιάτου συμφορᾶς τὸ γενναῖον ἐνεγκεῖν τὸ συμβᾶν, καὶ ἀντι τῶν ἰσχυμάτων τῶν δυσφρημῶν εὐφρημῶν ἀνεγκῆς· τὸ Δεσπότη, οὕτως τὰ ἀβουλήτως ἐπενεχθέντα κακὰ, προαιρέτως ἔσται σοι κατορθώματα. Εἶδες οὖν ἀρπαγέντα ἄωρον; Εἶπὲ, Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀρᾶλετο. Εἶδες οὐσίαν κενουθεῖσαν; Εἶπὲ, Γυμνὸς ἐξήλθορ ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνὸς καὶ ἀκαλεσσομαι. Εἶδες πονηρὸς εὐπραγοῦντα, καὶ δικαίως δυσφρονοῦντα καὶ μυρία πάσχοντα θεινὰ, οὐκ ἔγνωσ δὲ τῶν γενομένων εὐρεῖν τὴν αἰτίαν; Εἶπὲ, Κτηνώδης ἐγενόμην παρὰ σοί, κτήν ἐγὼ διακαπνὸς μετὰ σοῦ. Εἰ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ζητεῖς, ἐνόησον ὅτι ἔσθησον ἡμέραν, καὶ ἦν μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην, καὶ πᾶσαν ἐκαλεῖς ἀπορίαν· τὴν γὰρ ἄξιαν τότε ἕκαστος ἀπολήψεται, ὡς περ ὁ Ἀδύστρος καὶ ὁ πλούσιος. Ἀναμνήσθητι

τῶν ἀποστῶλων· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μασιζόμενα καὶ ἐλαυνόμενα καὶ μυρία πάσχοντες, ἔχαιρον δὲ κατηγεῖσθαι οὐκ ἐπὶ τὸν ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἀμασθῆναι. Καὶ οὐ τοῖνον ἀν ἀρρωσθήσης, φέρε γυναικῶς, καὶ τῷ θεῷ χάριτας ὠμολόγη, καὶ οὕτως τὸν αὐτὸν ἐκεῖνος λήψῃ μισθόν. Πῶς δὲ ἐν ἀρρωστίᾳ ὄν καὶ ἄδύνας ἐνήση τῷ Δεσπότη χάριν εἰδέναι; Ἄν φιλῆς αὐτὸν γηραίας. Εἰ γὰρ εἰς κάμινον ἐμπασόντας οἱ παῖδες οἱ τρεῖς, καὶ ἐν δεσμοῖσι βντες ἔτεροι καὶ ἐν μυρίασι βίαις κακοῖς, οὐ διελιπον εὐχαριστοῦντας· πολλῶν μᾶλλον ἢ ἐν νόσοις βντες καὶ ἐν ἀρρωστίαις χαλεπαῖς κατεχόμενοι τοῦτο δυνήσονται ποιεῖν. Οὐ γὰρ ἐστιν, οὐκ ἔστι οὐδὲν, ὁ μὴ κακὰ πόθος· ὅταν δὲ καὶ θεοῦ πόθος ἦ, πάντων ἐστὶν ὑψηλότερος, καὶ οὐτε πῦρ, οὐ εἶσρος, οὐ πένια, οὐκ ἀβρωστία, οὐ θάνατος, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιοῦτων φανεῖται διενὸν τῷ τοιοῦτον κερκτῆμῳ ἐν ἔρωτα, ἀλλὰ πάντων καταγαῖστας, πρὸς τὸν οὐρανὸν πηθήσεται, καὶ τῶν ἐκεῖ διατριβόντων οὐδὲν ἐλαττον θακαίσεται, οὐδὲν ἔτερον ἔρων, οὐκ οὐρανὸν, [519] οὐ γῆν, οὐ θάλατταν, ἀλλὰ πρὸς ἐν μόνον κάλλος ὁ ἱταμῶν δὲ τῆς δόξης ἐκεῖνης· καὶ οὐτε τὰ λυπηρὰ αὐτῶν τοῦ παρόντος ταπεινώσεται δυνήσεται βίβου, οὐτε ἔπαροι καὶ φουσηῖται τὰ χρυσὰ καὶ ἰδῶντῃ ἔχοντα. Ἐραθῶμεν τοῦτον τοῦτον τὸν ἔρωτα (τοῦτο γὰρ ἴσον οὐδὲν) καὶ διὰ τὰ παρόντα, καὶ διὰ τὰ μέλλοντα· μᾶλλον δὲ πρὸ τούτων, δι' αὐτὴν τὴν τοῦ ἔρωτος φύσιν· ἀπαλλαγόμεθα γὰρ καὶ τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον καὶ τῶν κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα κολαστηρίων, καὶ τῆς βεολείας ἀπολαυσόμεθα. Πᾶν οὐτε γενένης ἀπαλλαγῇ, οὐτε βαλλείας ἀπόλαυσις, μέγα τι πρὸς τὸ λεχθῆσθαι μῆλλον· τοῦτον γὰρ ἀπάντων μᾶλλον τὸ τὸν Χριστὸν ἐρώμενοι ἔχιν ὄμου καὶ ἐραστήν. Εἰ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο συμβαίνει πάσης ἡδονῆς ἐστὶν ἀνώτερον, ὅταν ἐπὶ θεῷ τὸ ἀμώτερον ἐκαθεῖται, ποῖος λόγος, ποῖα δίκαινα παραστήσῃαι δυνήσεται τὴν μακαριότητα ταύτης τῆς φύξης; Οὐκ ἐστὶν οὐδεμία ἄλλη, ἀλλ' ἡ παῖρα μόνη. Ἴν' οὐκ διὰ τῆς παῖρας μάθωμεν τὴν πνευματικὴν ταύτην εὐφροσύνην καὶ τὸν μακάριον βίον καὶ τὸν ἠσασπῶν τῶν μυριῶν ἀγαθῶν, πάντα ἀφέντες ἐκεῖνης ἐγώμωθε τῆς ἀγάπης, καὶ εἰς εὐφροσύνην ἡμετέραν καὶ εἰς δόξαν τοῦ ποιοῦμένου θεοῦ· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος οὐκ τῷ Μονογενεῖ καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ δὲ, καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

^b Sic est uno eod. restitutum. Montf. et Savil., οὐκ ἔσται οὐκ ἔσται, ἀλλὰ πρὸς ἐν κάλλος. Εἶπὲ.

* AMI, βασιφῶμεν... ἀνεγκεῖται.

OMIAIA F.

Διὰ εὐτοῦ, ὡς περ δι' ἐνὸς θνητότου ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος· καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους διετλήθη ὁ θάνατος, ἐπ' ὃ πάντες ἡμαρτον.

α'. Καθάραι οἱ τῶν λατρῶν ἄριστοι τὴν βίβαν διὰ πολυπραγμοσύνην τῶν νοσημάτων, καὶ ἐπ' αὐτὴν ἔρχονται τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ· οὕτως καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι ἰδικαιώθημεν, καὶ βεῖξας ἀπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ ἀποθανεῖν τὸν Χριστὸν (οὐδὲ γὰρ ἀν ἀπέθανεν, εἰ μὴ ἐμελλε δικαιοῦν), κατασκευάζει λοιπὸν καὶ ἑτίρωθεν τὰ διὰ τοῦτον ἀποδειχθέντα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων συνεπᾶς τὸ προκείμενον, τοῦτέστιν, ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀμαρ-

τίας, πῶς καὶ ἐν τῷ ἐρώμῳ ζητεῖ, καὶ πόθεν εἰσῆλθεν ὁ θάνατος, καὶ πῶς ἐκράτησε. Πῶς οὖν εἰσῆλθεν ὁ θάνατος, καὶ ἐκράτησε; Διὰ τῆς ἀμαρτίας τοῦ ἐνός. Πῆ ἐστὶν, Ἐπ' ὃ πάντες ἡμαρτον; Ἐκεῖνον παύσεται καὶ οἱ μὴ φαγόντες ἀπὸ τοῦ ζύλου γεγενῶσται ἐξ ἐκείνου πάντες θνητοί. Ἄχρι γὰρ νόμου ἀμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ· ἀμαρτία δὲ οὐκ ἔλλοιγεῖται, μὴ ἔντος νόμου. Τῷ, Ἄχρι νόμου, τίνες τὸν χρόνον ἐκείνον ἐκρίβουσι αὐτὸν εἰρηκῆναι τὸν πρὸ τῆς τῷ νόμῳ βεολῆς· ὁλὸν τὸν ἐπὶ Ἄβελ, τὸν ἐπὶ Νῶε, τὸν ἐπὶ Ἀβραῆμ, ἐν ἑως ὅτε Μωϋσῆς ἐγεννήθη. Ποῖα οὖν τότε ἦν ἡ ἀμαρτία; Τίνες φασι τὴν ἐν παραδείσῳ λέγειν αὐτὸν· οὐδέπω γὰρ ἦν λυθεῖσα, φησὶν, ἀλλὰ [520] καὶ ἦν ἐν αὐτῷ;

gat, non illam auget. Ergo non malum est delinquenti quod puniatur, sed eidem malum est, si non puniatur; at egrotanti malum, si non curetur. Nihil enim ita malum est ut absurda concupiscentia: cum absurdum dico, de deliciis loquor, de gloria intempestiva, de principatus amore, deque omnibus uno verbo, quorum necessitas nulla est. Nam qui talis est, qui mollem et solutam vitam agit, videtur quidem omnium felicissimus esse, sed est omnium miserimus: qui molestat et duras domuias inducit in animam suam. Ideo laboriosam nobis Deus hanc vitam reddidit, ut nos a tali servitute liberaret, et in puram libertatem adduceret: ideo supplicium comminatus est, et vitam nostram laborum consortem fecit, molliorem stringens. Sic Judæi cum luto et luterio operi adstricti essent, mansueti erant, Deumque frequenter invocabant; postquam autem libertatem adepti sunt, murmurare, et Deum irritaverunt, sexcentisque se malis involverunt. Quid igitur dixeris, iniques, de iis, quos sæpe ærumna transversos egit? illud non ex ærumna provenisse, sed ex illorum infirmitate. Neque enim si quis stomachum infirmum habens acre pharmacum accipiat, quo purgari possit, sed etiam ab illo ateratur, non id pharmaco tribuemus, sed membri infirmitati: id ipsum quoque de animi debilitate dicemus. Nam qui ab ærumna subvertitur, id multo magis a desidia patietur: si enim is vincitur cadit (hoc quippe ærumna est), multo magis solutus ceciderit; si constrictus subvertitur, multo magis relaxatus. Et quomodo, iniques, potero non subverti, si adsit ærumna? Si cogites te, velis uolis, illam laturum esse; sed si cum gratiarum actione, magnum quidpiam te lucratarum esse; sin invitus, micrens et blasphemam proferens, non minorem redditurum calamitatem, sed majorem facturum tempestatem. Hæc cogitantes, id quod necessario accidit, ex proposito voluntatis admittamus. Exempli causa, filium quis genuinum amisit, alius facultates omnes; si cogites, id vitari non posse, sed ex inevitabili calamitate fructum decerpi posse, illam generose ferendo, et blasphemiam loco laudem Domino referas, sic mala, te non volente illata, in propositi et voluntatis merita vertentur. Vidisti filium immaturæ ætatis abreptum? Dic, Dominus dedit, Dominus abstulit (Job. 1. 21). Vidisti facultates pessumdatas? Dic, Nudus egressus sum de utero matris meæ, et nudus revertar (Ibid.). Vidisti improbos prospere agentes, et justos infeliciter rem ge-

rrere, et innumeris affligi malis, nec potes horum causam explorare? Dic: *Ut jumentum factus sum apud te: ego tamen semper tecum* (Psal. 72. 23). Si vero causam quæras, cogita diem a Deo constitutum esse, quo judicaturus est orbem, et omnem executus dubitationem: tunc enim unusquisque secundum meritum accipiet; ut Lazarus et dives. Recordare apostolorum: illi enim flagellati, pulsati, et millia patientes, gaudebant, quod dignati essent pro nomine Christi contumeliam ferre. Et tu itaque, si argritudine labores, id fortiter feras, et Deo gratias reddas; sicque eandem quam illi mercedem accipies. Quomodo autem in morbo, in doloribus poteris Domino gratiam habere? Si illum sincere ames. Nam si tres pueri in fornacem conjecti, et alii vinculis constricti, vel innumeris afflicti malis, non destiterunt a gratiarum actione: multo magis ii, qui morbis et duris infirmitatibus afflicti, hoc facere poterunt. Nihil enim est, nihil certe, quod amor non vincat: cum porro Dei amor est, omnibus est sublimior, neque ignis neque ferrum, non paupertas, non infirmitas, non mors, non quidvis aliud grave videbitur ei, qui hoc amore detentus est; sed omnia irridebit, et ad cælum volabit, nec alio modo affectus erit quam il, qui illic degunt; nihil aliud respiciens, non cælum, non terram, non mare, sed unam attendens pulchritudinem, gloriæ nempe illius; neque presentis vitæ ærumnæ illum deprimere, neque prospera et voluptatem ferentia inflare poterunt. Hunc ergo diligantiam amorem, cui par nihil est, et propter presentiam et propter futura; imo vero et in primis, propter ipsam amoris naturam. Sic enim liberabimur et a presentis et a futuræ vitæ suppliciis, et regno fruemur. Cæterum neque liberatio a gebenna, neque regni illius possessio magnum quidpiam est, si comparetur cum illo, quod dicturi sumus: illis omnibus majus est, Christum et amatum et amatorem habere. Si enim apud homines hic amor mutus omni voluptate superior est, cum apud Deum hic mutus amor concurrat, quis sermo, quæ mens possit istius animæ felicitatem declarare? Nulla id potest mens, sed experientia tantum. Ut ergo et spiritualem hanc lætitiā, et beatam vitam, et mille bonorum thesaurum experientia ediscamus, relictis omnibus, hunc amorem amplectamur, et ad lætitiā nostram et ad amatam Dei gloriam: quia ipsi gloria et imperium cum Unigenito et sancto Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA X.

CAP. 5. v. 12. *Propterea sicut per unum hominem peccatum in mundum intravit, et per peccatum mors: sic et in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.*

1. Quædammodum optimi medici radicem semper morborum explorant, et ad ipsum mali fontem semper veniunt: sic et beatus Paulus. Cum dixisset enim nos justificatos fuisse, idque ostendisset a patriarcha,

a Spiritu et a morte Christi (neque enim mortuus fuisset, nisi justificatus esset): probat demum aliunde ea, quæ per hæc demonstraverat, et a contrariis propositum statuens, id est, a morte et a peccato, querit quomodo et unde mors intraverit, et qua ratione dominata fuerit. Quomodo ergo intravit mors, et dominata est? Per peccatum unius. Quid sibi vult illud, *In quo omnes peccaverunt?* Illo lapsu,

li etiam, qui de ligno non comederant, effecti sunt ex illo omnes mortales. 15. *Usque ad legem enim peccatum erat in mundo; peccatum autem non imputatur, cum non est lex.* Illud, *Usque ad legem*, quidam tempus illud ab ipso indicari putant, quod ante legem datum fuit; nempe quo Abel, Noe et Abraham vixerunt, donec Moyses natus est. Quod ergo tunc erat peccatum? Quidam dicunt, illud quod in paradiso admissum est significari: nondum enim erat solum, inquit, sed ejus fructus florebat: nam communem illam mortem attulit, quæ dominabatur et tyrannidem exercebat. Cur ergo subjungit, *Peccatum autem non imputatur, cum non est lex?* Ex objectione Judæorum, inquit, ii qui nobiscum sentiunt et loquuntur, hoc ipsum posse dicunt: quod si non sit peccatum sine lege, quomodo mors omnes, qui ante legem erant, absumpsit? Mihi autem videtur id, quod dicitur sumus, rationi magis consentaneum esse, et cum apostolica mente consentire. Quid illud est? Cum dixisset, usque ad legem peccatum fuisse in mundo, hoc mihi videtur dicere, quod post datam legem peccatum ex transgressione ortum dominatum sit, et tandem dominatum sit, donec lex esset: neque enim consistere potest peccatum, inquit, cum lex non est. Si ergo, inquit, hoc peccatum ex legis transgressione mortem peperit, quomodo qui ante legem fuerunt, omnes mortui sunt? Si enim ex peccato mors radicem habuit, et si non existente lege peccatum non imputatur, quomodo mors dominabatur? Unde palam est, non peccatum illud, quod est legis transgressio, sed illud Adami peccatum inobedientiam, ipsummet fuisse quod omnia perdidit. Et quenam hujus rei probatio est? Quod ante legem omnes morerentur. 14. *Regnavit enim mors*, inquit, *ab Adam usque ad Moysen etiam in eos, qui non peccaverunt.* Quomodo regnavit? *In similitudinem prævaricationis Adæ, qui est figura futuri.* Ideo enim typus est Christi Adami. Quomodo, inquit, typus? Quia sicut ille ex se ortus, licet non comederint de ligno, causa fuit mortis periculum illum inductæ: ita et Christus suis, licet non juste egerint, justitiæ conciliator fuit, quam per crucem nobis omnibus largitus est. Quapropter semper et ubique huic rei insistit, et frequenter hoc in usum adducit, dicens: « Sicut per unum hominem mors intravit in mundum (Rom. 5. 12); » et, « Unius peccato multi mortui sunt (Ibid. v. 15); » et, « Non sicut per unum peccatorem, ita donum; » et, « Judicium ex uno in condemnationem; » et rursus, « Si enim per unius delictum mors regnavit per unum; » et, « Itaque si per unius delictum; » et rursus, « Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores effecti sunt multi (Ibid. v. 16 et seq.). » neque ab hoc uno desistit; ut cum tibi dixerit Judæus, Quomodo uno Christo recte operante, orbis salutem est adeptus? possis ipsi dicere: Quomodo uno inobediente Adamo, orbis condemnatus est? quamquam non par sit peccatum gratiæ, nec par sit mors vitæ, nec diabolus Deo, sed immensum sit discrimen. Cum igitur et ex natura rei, et a rem suscipientis potestate, et

ab ipso decoro: Deo quippe multo decentius est servare, quam punire: cum ex his, inquam, præstantia et victoria pariat, quæ, quæso, incredulitatis rationem habeas? Quod igitur id quod factum est ratione nititur, ostendit dicens: « 15. Sed non sicut delictum, ita et donum. Si enim unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit. » Id est, si peccatum tantum valuit, atque unius hominis peccatum; gratia, imo Dei gratia, nec modo Patris, sed etiam Filii, quomodo non longe superabit? hoc enim multo magis rationi consonum. Alterum enim pro altero pœnas dare, non æquum videtur; alterum vero propter alterum servari, id certe magis decorum et consentaneum. Si ergo illud, multo magis hoc factum est.

2. Quod ergo id decorum et congruens sit, his ille probavit: illo enim commonstrato, hoc postea facile admittebatur: quod vero etiam necessarium, et sequentibus probat. Quomodo id probat? 16. *Non sicut per unum peccatorem, ita et donum, inquit: nam iudicium quidem ex uno in condemnationem; gratia autem ex multis delictis in justificationem.* Eoquid hoc sibi vult? Quod peccatum mortem et damnationem inducere poterit; gratia vero non illud modo peccatum abstulerit, sed alia quoque omnia, quæ post illud admissa sunt. Ne enim illud, sicut, et illud, ita, parem inducerent bonorum et malorum mensuram; neve putares, audita Adami voce, ipsius demerzæ peccatum abstersum esse, dicit ille delicta multa sublata fuisse. Undeum hoc liquet? Quia post innumera illa peccata, quæ post illud in paradiso admissum sequuta sunt, in justificationem res deducta est. Ubi autem est justitia, ibi vita et infusa bona necessario consequuntur; sicut ubi est peccatum, ibi mors quoque est.

Justitia enim plus est quam vita, quandoquidem radix vitæ est. Quod igitur plurima inducta sint bona, neque illud modo peccatum, sed etiam cætera omnia sublata sint, id ipse declarat: *Gratia ex multis delictis ad justificationem.* Unde necessario illud quoque ostensum est, mortem radicibus avulsam fuisse. Probandum vero restat, quoniam secundum primo majus esse dixit, ut hoc quoque adstruatur. Primo quippe dixit: Si unius peccatum omnes morti tradidit, multo magis unius gratia servare poterit: postea ostendit, non illud modo peccatum per justitiam sublatum fuisse, sed etiam cætera omnia; neque solum abstersa peccata fuisse, sed datam quoque fuisse justitiam; nec modo tantum profuisse Christum, quantum Adam nocuerat, sed longe magis. Quia igitur tanta pronuntiavit, hic majore opus est probatione. Quomodo igitur illud adstruit? 17. *Si enim unius delicto, inquit, mors regnavit per unum, multo magis ii, qui abundantiam gratiæ et donationis justitiæ acceperunt, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.* Id est: quid mortem contra mundum totum armavit? Quod unus tantum homo

¹ Quidam habent, et donationis et justitiæ.

ὁ καρπὸς· τὸν γὰρ κοινὸν ἐκείνη θάνατον ἤνεγκεν, ὅς ἐκράτει καὶ ἐτυράνηεν. Τίνος οὖν ἔνεκεν ἐπάγει, *Ἄμαρτια δὲ οὐκ ἔλλογιται, μὴ ἄνθρωπος νόμου*; Ἐξ ἀντιθέσεως τῶν Ἰουδαίων, φησίν, οἱ τὰ ἡμέτερα εἰρη-
κτικῶς τοῦτο αὐτὸν τεθεικέναι λέγονται, ὅτι εἰ μὴ ἔστιν ἄμαρτια χωρὶς νόμου, πῶς ὁ θάνατος ἀνήλκυε πάντα τοῦ; πρὸ τοῦ νόμου; Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ τὸ λεχθῆσθαι μᾶλλον λόγον ἔχειν μᾶλλον, καὶ τῆ ἀποστολικῆ συμβα-
ναι διανοεῖ. Τί δὲ τοῦτο ἔστιν; Εἰπὼν, ὅτι ἔστι νόμος ἄμαρτια ἦν ἐν κόσμῳ, τοῦτό μοι δοκεῖ λέγειν, ὅτι τοῦ νόμου δοθέντος, ἡ ἄμαρτια ἐκράτει ἢ ἐκ τῆς παραβά-
σεως, καὶ ἐως τότε ἐκράτει, ἐως καὶ νόμος ἦν· οὐδὲ γὰρ δύναται συστήναι, φησίν, ἄμαρτια, μὴ ἄνθρωπος νόμου. Εἰ τοίνυν αὕτη ἡ ἄμαρτια, φησίν, ἐκ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως τὸν θάνατον ἔτικτε, πῶς οἱ πρὸ τοῦ νόμου πάντες ἀπέθνησκον; Εἰ γὰρ ἐξ ἄμαρτίας ὁ θάνατος τὴν ἦσαν ἔσχε, νόμος δὲ οὐκ ἔνεκεν ἡ ἄμαρτια οὐκ ἔλλογι-
ται, πῶς ὁ θάνατος ἐκράτει; Ὅθεν ἔδηλον, ὅτι οὐκ αὕτη ἡ ἄμαρτια ἡ τῆς τοῦ νόμου παραβάσεως, ἀλλ' ἐκείνη ἡ τῆς τοῦ Ἀδάμ παρακοῆς, αὕτη ἦν ἡ πάντα λυματο-
μῆνη. Καὶ εἰς ἡ τοῦτο ἀπέδειξεν; Τὸ καὶ πρὸ τοῦ νόμου πάντας ἀποθνήσκαι. *Ἐδασίλευσε γὰρ ὁ θάνατος, φησίν, ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσῶς, καὶ ἐπὶ τοῦς μὴ ἁμαρτήσαντας.* Πῶς ἔδασίλευσεν; Ἐν τῷ ὁμοίω-
ματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ, ὅς ἔστι τύπος τοῦ μέλλοντος. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τύπος ἔστιν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ Ἀδάμ. Πῶς τύπος; φησίν. Ὅτι, ὡς περ ἐκεῖνο; τῶς ἐξ αὐτοῦ, καίτοι γε μὴ φαγοῦσιν ἀπὸ τοῦ ἔξωλου, γίνοντο αἰτίοι; θανάτου τοῦ διὰ τὴν βρωμὴν εἰσαχθέντος· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοι γε οὐ δικαιο-
πραγήσας, γέγονε πρότερος δικαιοσύνης, ἦν διὰ τοῦ σταυροῦ πᾶσιν ἡμῖν ἔχαρισται. Διὰ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω τοῦ ἐνὸς ἔχεται, καὶ συνεχῶς τοῦτο εἰς μέσος φέρεται, λέγων· *Ὅσπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἄμαρτια εἰς τὸν κόσμον ἐπιήλυθε· καὶ, Ἐν τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον· καὶ, Οὐχ ὡς δι' ἐνὸς ἁμαρτήσαντος, τὸ δῶρημα· καὶ, Τὸ κρίμα ἐξ ἐνὸς κατὰ κρίμα· καὶ πάλιν, Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἔδασίλευσε διὰ τοῦ ἐνὸς· καὶ, Ἀρα οὖν ὡς δι' ἐνὸς παραπτώματος· καὶ πάλιν, Ὅσπερ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου ἄμαρτωλοὶ καταστράφησαν οἱ πολλοὶ· καὶ οὐκ ἀφίσταται τοῦ ἐνὸς, ἢ ὅταν λέγῃ σοι ὁ Ἰουδαῖος, Πῶς, ἐν; καθωρῶσαντος τοῦ Χριστοῦ, ἡ οἰκουμένη ἐσώθη; ἐνοήθη αὐτῷ λέγειν, Πῶς, ἐνὸς παρακούσαντος τοῦ Ἀδάμ, ἡ οἰκουμένη κατεκρίθη; Καίτοι γε οὐκ ἴσον ἄμαρτια καὶ χάρις, οὐκ ἴσον θάνατος καὶ ζωὴ, οὐκ ἴσον κλάδος καὶ ἔσος, ἀλλ' ἄπειρον τὸ μέσον. Ὅταν οὖν καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ μεταβόντος δυνάμεως, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πρόποντος πάλιν γὰρ τῷ θεῷ τοῦτο προκωδίστην, τὸ σφάζειν, ἢ ὁ κολάζειν, ἐνταῦθα ἡ ὑπεροχὴ καὶ τὰ νικητήρια, τίνα ἢ ἔχουσ λόγον εἰς ἀπιστίαν, εἰπέ μοι; Ὅτι μὲν οὖν κατὰ [521] λόγον τὸ γενημένον, ἔδειξεν εἰπὼν· Ἀλλ' ἄνω ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα. Εἰ γὰρ ὡς τοῦ ἐνὸς παραπτώματος οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, καὶ ἄλλοι μᾶλλον ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάρει τῆ τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τοῦς πολλοὺς ἐπερίσσευσεν. Ὁ γὰρ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰ ἡ ἄμαρτια τοσοῦτον ἔλασεν, καὶ ἀνθρώπου μαρτία ἐνὸς· χάρις, καὶ Θεοῦ χάρις, καὶ οὐ Πατρὸς ἴσου, ἀλλὰ καὶ Υἱοῦ, πῶς οὐ περισσάται μείζονα; ἢ μὴ γὰρ τοῦτο εὐλογώτερον. Τὸ μὲν γὰρ ἔτερον δι'*

ἔτερον κολάζεσθαι, οὐ σφόδρα δοκεῖ λόγον ἔχειν· τὸ δὲ ἔτερον δι' ἔτερον σώζεσθαι, καὶ προκωδίστην μᾶλλον καὶ εὐλογώτερον. Εἰ τοίνυν ἐκεῖνο γέγονε, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο.

β'. Ὅτι μὲν οὖν εἰκὸς καὶ εὐλογον, ἐκ τούτων ἔδειξε· καὶ γὰρ ἐκεῖνο· κατασκευασθέντος, εὐπαράδεκτον τοῦτο λοιπὸν ἔμελλεν εἶναι· ἐτι δὲ καὶ ἀναγκαῖον, ἐκ τῶν ἐξῆς κατασκευάζεται. Πῶς οὖν τοῦτο κατασκευάζεται; *Οὐχ ὡς δι' ἐνὸς ἁμαρτήσαντος τὸ δῶρημα, φησίν· τὸ μὲν γὰρ κρίμα ἐξ ἐνὸς εἰς κατὰ κρίμα· τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα.* Καὶ εἰ ποτὲ ἔστι τοῦτο τὸ λεγόμενον; Ὅτι τὸν μὲν θάνατον καὶ τὸ κατὰ κρίμα ἔλασεν ἄμαρτια μία εἰσεπιγεῖν· ἢ δὲ χάρις οὐ τὴν μίαν ἐκείνην ἄμαρτιαν ἀνέλε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς μετ' ἐκείνην ἐπιστελλεθούσας. Ἰνα γὰρ τὸ, ὡς, καὶ τὸ, οὕτω, τιθέμενον, μὴ ἴσον εἰσαγγὴ μίτρον τῶν ἀγαθῶν πρὸς τὰ κακά, μηδὲ νομισθῆ ἀκούσων τῶν Ἀδὰμ, ἐκείνην ἀνηρήσθαι μόνην τὴν ἄμαρτιαν, ἢ ἐκεῖνος εἰσήνεγκε, λέγει· ἐτι πολλῶν παραπτωμάτων ἡ ἀναί-
ρησις γέγονε. Πόθεν ἔδηλον; Ὅτι μετὰ τῆς ἄπειρας ἄμαρτίας τὰς μετ' ἐκείνην τὴν ἐν τῷ παραδέσει εἰς δικαίωμα τὸ πρᾶγμα ἐξέβη. Ὅπου δὲ δικαιοσύνη, ἐξ ἀνάγκης καὶ ζωὴ πάντως ἔπεται, καὶ τὰ μωρία ἀγαθὰ, ὡς περ οὖν, ἔπου ἄμαρτια, θάνατος.

Πλέον γὰρ τῆς ζωῆς ἡ δικαιοσύνη, ἔπειθὴ καὶ ῥίζα ἐστὶ ζωῆς. Ὅτι μὲν οὖν πλείονα εἰσῆγαγε τὰ ἀγαθὰ, καὶ οὐκ ἐκείνη ἀνήρηται ἡ ἄμαρτια μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ, ἔδειξεν εἰπὼν· *Τὸ δὲ χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα.* Ὅθεν ἀναγκαῖως συνεπαράδεκται καὶ τὸν θάνατον πρῆβριζον ἀνεσπᾶσθαι. Χρεῖα δὲ κατασκευάσαι λοιπὸν, ἔπειθὴ μείζον εἶπε τοῦ προτέρου τὸ δεύτερον, καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν. Πρῶτερον μὲν γὰρ εἶπεν, ἐτι Εἰ ἐνὸς ἄμαρτια ἀπέκτεινε πάντας, πολλῷ μᾶλλον καὶ ἐνὸς χάρις οὖσαι δυνήσεται· μετὰ ταῦτα ἔδειξεν, ὅτι οὐκ ἐκείνη ἀνήρηθ' ἴσον ἡ ἄμαρτια διὰ τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ, καὶ οὐκ ἄμαρτια ἀνηρήθησαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνη ἐδόθη· καὶ οὐ τοσοῦτον ὠφέλησε μόνον ὁ Χριστὸς, ἴσον ἐβλάφη ὁ Ἀδάμ, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείον καὶ μείζον. Ἐπεὶ οὖν τοιαῦτα ἀπαφῆναι, δεῖται πάλιν καὶ ἐνταῦθα κατασκευῆ πλείονος. Πῶς οὖν αὐτὸ κατασκευά-
ζει; Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι, [522] φησίν, ὁ θάνατος ἔδασίλευσε διὰ τοῦ ἐνὸς, καὶ ἄλλοι μᾶλλον οἱ τὴν περισειαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεῆς τῆς δικαιοσύνης· λαμβάνοντες, ἐν ζωῇ βασιλεύουσι διὰ τοῦ ἐνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Τί τὸν θάνατον ὠπλισε κατὰ τῆς οἰκουμένης; Τὸ φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ἔξωλου μόνον ἐν ἡ ἀνθρώπων. Εἰ οὖν ὁ θάνατος τοσοῦτην ἔλασεν ἰσχύιν ἐξ ἐνὸς παραπτώματος, ὅταν εὐρεθῶσι τινες πολλῷ μείζονα τῆς ἄμαρτίας; ἐκείνης λαθόντες χάριν καὶ δικαιοσύνην, πῶς δυνήσονται εἶναι λοιπὸν ὡς οὖνοι τῷ θεῷ; Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν ἐνταῦθα, χάριν, ἀλλὰ, *Περσσειαν χάριτος*· οὐ γὰρ ἴσον ἔχρηζομεν εἰς τὴν τῆς ἄμαρτίας ἀνάγειν, τοσοῦτον ἔλαθμεν μόνον ἐκ τῆς χάριτος, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείον. Καὶ γὰρ καὶ κολάσεως ἀπηλλάγημεν, καὶ κακίαν ἀποδο-
σάμεθα πᾶσαν, καὶ ἀνεγνήθημεν ἄνωθεν, καὶ ἀνόστου-
μεν τοῦ παλαιοῦ ταφέντος ἀνθρώπου, καὶ ἀπαιυτρώθη-

* Sic Savil. et msa. recte. Morel. perperam, οὐ γὰρ ἐκεῖ-
νο. Infra illud, πῶς οὖν τοῦτο κατασκευάσει; in msa. omni-
bus habetur. Savil. ad marginem posuit, acd ad scribem perti-
net. b Quidam habent, καὶ τῆς δωρεῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης

μεν, και ηγιασθημεν, και εις υιοθεσιαν ηχημεν, και δεδικαιωθημεν, και εγενόμεθα αδελφοί του Μονογενοῦς, και συγχληρονόμοι και σύσωμοι αὐτοῦ κατεστημεν, και εις τὴν σάρκα αὐτοῦ τελοῦμεν, και ὡσπερ ὅμα κεφαλῆ, οὕτως ἠνώμεθα. Ταῦτα οὖν ἅπαντα περιεσσαν χάριτος ἐκλάσεν ὁ Παῦλος, δεικνύς ὅτι οὐ φάρμακον ἐλάδομεν ἀντιβρόπον του τραύματος μόνον, ἀλλὰ και ὕεσαν και εὐμορφίαν και τιμὴν και δόξαν και ἀξιώματα πολὺ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαίνοντα φύσιν. Καὶ τούτων μὲν ἕκαστον ἱκανὸν ἦν καὶ' ἐαυτοῦ λύσαι τὸν θάνατον· ὅταν δὲ ἅπαντα ὁμοῦ συντρέχοντα φαίνοιται, οὐδὲ ἕχνος αὐτοῦ λοιπὸν, οὐδὲ σκίον φανήναι δυνατόν, ἀρῆν ἀφανισθέντος. Ὅσπερ οὖν εἰ τις ὀβολοὺς δέκα φερελιότα τινα εις ἔσσημητρον ἐμβάλοι, οὐκ αἰκίας δὲ μόνον, ἀλλὰ και γυναικα και παιδία και οὐκίας δὲ αὐτὸν· ἐλθὼν δὲ τρέσαι μὴ τοὺς δέκα ὀβολοὺς καταβάλοι μόνον, ἀλλὰ και μύρια χρυσοῦ τάλαντα χαρίζαιτο, και εις βασιλικὰς αὐλὰς εἰσαγάγοι τὸν δεσμώτην, και εις θρόνον ἀρχῆς ὑψηλοτάτης, και κοινωνῶν· τῆς ἀνεπίστας τιμῆς ποιήσεις και τῆς ἄλλης περιφανεῖας, οὐκ ἂν δυνατόν λοιπὸν μνησθῆαι τῶν δέκα ὀβολῶν ὁ θανείας;· οὕτω και ἐφ' ἡμῶν γέγονε. Πολλῶν γὰρ πλείονα ἢν ὀρεόμεν καταβάλει ὁ Χριστὸς, και τοσούτῳ πλείονα, ὅσῳ πρὸς βαβίον μικρὰν πάλαιος ἄπειρον. Μὴ τοῖνυ ἀμφιβαλλε, ἀνθρώπε, τοσούτον πλοῦτον ὄρων ἀγαθῶν, μὴδὲ ζῆται πῶς ὁ σπινθήρ ἐκεῖνος του θανάτου και τῆς ἁμαρτίας ἐλίθη, τοσούτης θαλάττης χαρισμάτων ἐπανεχθήσεται αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ καὶ Παῦλος ἠψήτασ ἐπινοῶν, ὅτι *Ὁ εἶη περισσῶν τῆς χάριτος και τῆς δικαιοσύνης λαβόντες, ἐν ᾧ βωαλειούσους·* και ἐπιθεῖ σαφῶς τοῦτο ἀπέειπε, πάλιν τῷ πρώτῳ κέρχραιτα συλλογιζόμεν, ἐπισφίγγων αὐτὸν εἴ ἑκαναλήψαι, και λέγων, ὅτι, εἰ διὰ του παραπτώματος ἐκείνου ἐκολάσθησεν ἕπαντας, θύναντ' ἂν καὶ ἐντεῦθεν δικαιοῦνται. Διὸ και λέγει: *Ἄρα οὐδ' ὡς δὲ ἐνός παραπτώματος εις πάντας ἀνθρώπους εις κατάκριμα, οὕτω και δὲ ἐνός δικαιοῦματος εις πάντας ἀνθρώπους εις δικαιώσιν (ωῆς).* Καὶ ἐπαγινέσεται πάλιν αὐτῷ, οὕτω λέγων· *Ὅσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς του ἐνός ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ καταστάθησαν [523] οἱ πολλοὶ, οὕτω και διὰ τῆς ὀκαοῆς του ἐνός δικαιοῦ κατασταθήσονται οἱ πολλοὶ.* Καὶ δοκεῖ μὲν ζήτημα οὐ μικρὸν εἶχει τὸ εἰρημένον· ἂν δὲ τι; ἀκριβῶς προσέχη, και τοῦτο εὐκόλως λυθήσεται. Τί ποτ' οὖν ἔστι τὸ ζήτημα; Τὸ λέγειν διὰ τῆς παρακοῆς του ἐνός ἁμαρτωλοῦς γενέσθαι πολλοὺς. Τὸ μὲν γὰρ ἁμαρτίον ἐκείνου και γενομένου θνητοῦ, και τοὺς ἐξ αὐτοῦ τοιούτους εἶναι, οὐδὲν ἀμειώτως· τὸ δὲ ἐκ τῆς παρακοῆς ἐκείνου ἕτερον ἁμαρτωλῶν γενέσθαι, ποῖαν ἂν ἀποκοθίαν σχοιῆ; Ἐδρεθήσεται γὰρ οὕτω μὴδὲ δίκην ὀρεόμεν ὁ τοιούτος, εἰ γε μὴ ὀκνηὸν γέγονον ἁμαρτωλός.

γ. Τί οὖν ἔστιν ἐνταῦθα τὸ, *ἁμαρτωλοὶ;* Ἐμοὶ δοκεῖ τὸ ὕπειθον κολάσαι και καταδεδικαιωμένον θανάτῳ. Ὅτι μὲν οὖν του ἁδὰμ ἀποθανόντος πάντες εγενόμεθα θνητοὶ, σαφῶς και διὰ πολλῶν ἔδειξε· τὸ δὲ ζητούμενον, τίνος ἕνεκεν τοῦτο γέγονεν. Ἄλλ' οὐκίται τοῦτο προστίθεισιν· οὐδὲ γὰρ αὐτῷ πρὸς τὸ παρὸν συντελεῖ· πρὸς γὰρ Ἰουδαίον ἡ μάχη τὸν ἀμφιβάλλοντα και καταγαλόντα τῆς διὰ του ἐνός δικαιοσύνης. Διὰ τοῦτο δεῖξας και τὴν κόλασιν ἐξ ἐνός ἐξενεχθεῖσαν εις ἅπαντας, τίνος ἕνεκεν τοῦτο γέγονε, οὐκίται προσέθηκα· οὐ γὰρ ἔστι περιττός, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων ἕγετα μόνον. Τοῦτο γὰρ οὐκ αὐτὸν μᾶλλον ἢ τὸν Ἰουδαίον ἠνάγκασε λοιπὸν ὁ τῶν

ἀγώνων νόμος εἶπαι· *ὅσπερ ἀφήσιν ἔλυτον.* Εἰ δὲ ὡμῶν τις ζῆτοῖ μαθεῖν, ἐρούμεν τοῦτο, ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν παρεβλάθημεν ἀπὸ του θανάτου τοῦτου και τῆς καταδίκης, ἐὰν ἠψήσωμεν, ἀλλὰ και ἐκπεράναμεν θνητοὶ γενομένοι· πρώτον, τὸ μὴ ἐν ἀθανάτῳ σωματι ἁμαρτάνειν δεύτερον, ὅσπερ μύριας ἔχειν φιλοσοφίας ὑποθέσεις. Καὶ γὰρ και μετριάζειν και σωφρονεῖν και κατεστάλθαι και πάσης ἀπληθείας και κακίας, και παρὸν και προσδοκώμενος ὁ θάνατος ἀναπίπτει. Μετὰ δὲ τούτων, μᾶλλον δὲ και πρὸ τούτων και ἕτερα πλείονα εἰσῆγαγεν ἀγαθά. Ἐντεῦθεν γὰρ ὁ τῶν μαρτύρων στέφανος, και τὰ τῶν ἀποστόλων βραβεία· οὕτως ὁ Ἄβελ ἰδικαιώθη, οὕτως ὁ Ἀβραὰμ τὸν υἱὸν κατασφάξας, οὕτως ὁ Ἰωάννης διὰ τὸν Χριστὸν ἀναρραβεῖς, οὕτως ὁ πᾶσις ὁ τρεῖς, οὕτως ὁ Δανιήλ. Ἄν γὰρ θέλωμεν, οὐ μόνον ὁ θάνατος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτός ὁ διάβολος ἡμᾶς βλάψαι θύνησεται. Χωρὶς δὲ τούτων κἀκεῖνο ἔστιν εἶπαι, ὅτι και ἀθανασία ἡμῶν ἐκδέξεται, και πρὸς ἄλλῳν νοθετηθέντες χρόνον, μετὰ ἀδείας ἀπολασθῶμεν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ὡσπερ ἐν διδασκαλίῳ τινὶ τῷ παρὸντι βίῳ διὰ νόσου και θλίψεως και περισσῶν και πέναις και τῶν ἄλλων τῶν δοκούτων εἶναι θεῖον παιδεύονται εις τὸ ἢ γενέσθαι ἐπιτήδειοι εις τὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὑπόδοχην.

Νόμος δὲ παρεῖχθη, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. Ἐπειθὲ γὰρ ἔδειξεν ἀπὸ μὲν του ἁδὰμ καταδικασθῆσιν τὴν οὐκοῦμένην, ἀπὸ δὲ του Χριστοῦ σωθῆσιν, και τῆς καταδίκης ἀπελευθεῖσιν, εὐκαίρως και περὶ του νόμου ζῆτεῖ λοιπὸν πάλιν, τὴν περὶ αὐτοῦ δόξαν ὑποπεμμένους. Οὐ γὰρ μόνον οὐδὲν ὤνησε, φησὶν, οὐδὲ [524] μόνον οὐδὲν ἐδοθήσεν, ἀλλὰ και ἠξίωθη τὸ νόημα παρεσιδόντος αὐτοῦ. Τὸ δὲ, ἵνα, ἐνταῦθα οὐκ αἰτιολογίας πάλιν, ἀλλ' ἐκδέσῳς ἔστιν. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔδωθη, ἵνα πλεονάσῃ, ἀλλ' ἔδωθη μὲν ὡστε μειώσας και ἀνελεῖν τὸ παράπτωμα· ἔβέθη δὲ τὸναντίον, οὐ παρὰ τὴν του νόμου φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἐξελθόντων βεβύλων. Διὰ τί δὲ οὐκ εἶπα, *Νόμος ἔδωθη, ἀλλὰ, Νόμος δὲ παρεῖχθη;* Περὶσσορον αὐτοῦ δεικνύς τὴν χρεῖαν οὔσαν, και οὐ κυρταν οὐδὲ προηγουμένην· ὁ και ἐν τῇ περὶ Γαλιλάας φησὶν, ἕτερός του αὐτοῦ τοῦτο ἐδηλῶν· *Πρὸ του γὰρ ἔβειν τὴν ἰστίαν ἐπὶ ὄνομον, φησὶν, ἐγγουρούμεθα συγκεκλεισμένοι εις τὴν μέλλουσαν πιστὴν ἀποκαλυφθῆναι.* Ὅστε οὐχ ἄναγ, ἀλλ' ἕτερον τὴν πομπηνέψωλλαττεν. Ἐπειθὲ γὰρ βίναυσοὶ τίνες ἦσαν Ἰουδαῖοι και ἐκλελυμένοι, και πρὸς αὐτὰς τὰς θεωρεῖς ἀναπεπικωκότας, τοῦτο χάριν ὁ νόμος ἔδωθη, ἵνα αὐτοὺς ἐλέγξῃ μεζόνως, και διδάξῃ σαφῶς ἐν οἷς εἶπαι, και τὴν κατηγορίαν ἀδείας ἐπισφίγγῃ μᾶλλον αὐτοῦς. Ἄλλὰ μὴ φοβηθῆσιν· οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ μεζόνω γενέσθαι τὴν κόλασιν τοῦτο ἐγένετο, ἀλλ' ἐπὶ τῷ μεζόνω φανήναι τὴν χάριν. Διὸ ἐπιτήγαεν, *Ὅθὲ δὲ ἐκλεόρασε τῆς ἁμαρτίας, ὕπερεπερῆσσεσεν τῆς χάρις.* Οὐκ εἶπαι, Ἐπερῆσσεσεν, ἀλλὰ και, Ἐπερῆσσεσεν. Οὐ γὰρ κολάσας ἀπῆλλαξε μόνον, ἀλλὰ και ἁμαρτήσαν ἀφαισιν και ζῶην ἔδωκε, και τὰ ἄλλα ἂ πολλὰς εἰρήκαμεν· ὡσπερ ἂν εἰ τις τὸν περὶττοντα μὴ νόσου· μόνον ἐλευθερώσειεν, ἀλλὰ και ὤρατον ἐργάσατο και ἰσχυρὸν και ἔντιμον, ἢ τὸν πεινῶντα πάλιν μὴ βρήκειν νόσον, ἀλλὰ και τῶν πολλῶν ποίσεις χρημάτων εἶναι κύριον, καὶ ἐπ' ἀρχὴν ἀγάγοι μελίτριν. Καὶ πῶς ἐπλεόνασε τὸ ἁμαρτήμα, φησὶ; Μύριας ἔδωκεν ἐντολὰς ὁ νόμος·

* Editi, κοινός, male.

ἢ Miss. εἶναι λυτῶν παιδεύονται πρὸς τὸ. * Sic miss. Editi vero, νόμος. ὁ Quisdam, τὸ παράπτωμα.

de ligno comedisset. Si ergo mors ex uno delicto tantam vim accipit; cum quidam inventi sint, qui multo majorem peccato illo gratiam et justitiam accepere, quomodo poterat deinde mori esse obnoxii? Ideo non hic dixit, gratiam, sed, *Abundantiam gratiæ*. Non modo enim quantum opus erat ad peccatum tollendum, ex gratia illa accepimus, sed multo amplius. Nam a supplicio liberati sumus, et nequitiam omnem exuimus, ac primo regenerati, resurreximus, sepulto veteri homine: redempti sumus et sanctificati, atque in adoptionem adducti, iustificati, ac fratres Unigeniti effecti, et coheredes, ejusdem corporis et carnis consortes, sicut caput corpori, ita ipse juncti sumus. Hæc itaque omnia abundantiam gratiæ Paulus vocavit, ostendens nos pharisaicum accepisse non modo par vulnere, sed etiam sanitatem, pulchritudinem, honorem, gloriam et dignitates longe naturam nostram superantes. Quæ singula sola poterant mortem solvere: cum autem omnia simul concurrunt, neque vestigium, neque umbra illius videri potest, cum radicibus deleta fuerit. Quemadmodum ergo si quis hominem obolos sibi decem debentem, in carcerem tradat; neque ipsum solum, sed etiam uxorem, filios et famulos propter ipsum; alius vero accedens, non decem tantum obolos numeret, sed etiam decies mille talenta auri, et vincitum in regias sedes inducat, atque in solium celsissimum collocet, consortemque supremi bonoris et splendoris reddat; qui decem obolos commodaverat, eorum ultra reminisci non poterit: sic et in nobis contigit. Longe plura enim quam debeamus solvit Christus, et tanto plura, quanto immensum pelagus ad stillam aquæ collatum majus est. Ne itaque dubites, o homo, cum tantas bonorum divitias videas, nec quæras quomodo illa mortis et peccati scintilla extincta sit, cum in illam tot charismatum mare immisum fuerit. Hoc enim et Paulus subindicavit dicens, *Qui abundantiam gratiæ et justitiæ acceperunt, in vita regnabunt*: et postquam illud clare demonstravit, rursum primum syllogismum refert, et repetitione confirmat dicens: si propter delictum illius omnes dedere penas, hinc posse illos justificari. Quamobrem ait: 18. *Igitur sicut per unius delictum in omnes homines ad condemnationem: sic et per unius justificationem in omnes homines ad justificationem vitæ*. Et hæc de re iterum concertat his verbis: 19. *Sicut enim per unius hominis inobedientiam homines multi peccatores effecti sunt: sic et per unius obedientiam justi constituentur multi*. Ac videtur quidem dictum illud non parvam inferre questionem; si quis vero studiose attenderit, illa facile solvetur. Quænam igitur illa questio est? Nempe dicere, per inobedientiam unius multos effecti peccatores. Quod enim illo peccante et mortali facto, qui ex illo orti sunt, tales efficiantur, id a verisimili non abhorret; quod autem ex inobedientia illius alter peccator fiat, id quam consequentiam habuerit? Invenietur quippe ille ita nec penas debere, nisi ex se peccator fuerit.

3. Quid igitur hic significat illud, *Peccatores?*

Mihi quidem videtur, supplicio obnoxios et ad mortem damnatos. Quod igitur Adamo mortuo, omnia simul mortales effecti, id clare et pluribus ostendit: quod quaeritur autem est, cur ita factum sit. Sed nondum illud adjici; neque enim id ad rem presentem pertinet: nam contra Judæum decertatur, qui dubitat ac deridet illam per unum hominem justitiam. Ideo postquam ostendit supplicium ab uno in omnes derivatum, cur id factum sit, non addit: neque enim superflue loquitur, sed circa necessaria tantum instat. Hoc enim non magis illum, quam Judæum, dicere cogebat certaminum lex: quapropter rem insolutam relinquit. Quod si quis vestrum quaerat, hoc dicemus, vos a morte hujusmodi ac condemnatione non modo nihil laesos fuisse, si advigilemus, sed etiam lucratos esse, cum mortales effecti sumus: primo, quod non in corpore immortalis peccemus; secundo, quod innumeras philosophiæ ansas hinc mutuemur. Nam ut modum servemus, ut temperantes simus et nos reprimamus, utque ab omni nequitia abstineamus, et præsens et expectata mors suadet. Ad hæc vero, imo potius ante hæc, alia plurima nobis intulit bona. Hinc enim martyrum coronæ, apostolorum bravia: sic Abel iustificatus est, sic Abraham mactato filio, sic Joannes propter Christum occisus, sic tres pueri, sic Daniel. Si enim velimus, nec mors, nec ipse diabolus nobis nocere poterit. Ad hæc illud quoque dici poterit, immortalitatem nos excepturam esse, et ad modicum temporalis admonitis, futura nos fruturos esse bonis: postquam in hac vita, quasi in litterario ludo, ex morbis, ærumnis, tentationibus, paupertate, et aliis, quæ gravis videntur esse, instituti et idonei facti fuerimus ad futurorum bonorum adeptionem.

Lex nobis auxilium. — 20. *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum*. Postquam enim ostendit ab Adamo damnatum orbem, et a Christo salute donatum, atque a supplicio liberatum; opportune de lege quaerit, opinionem quam de illa habebant deprimens. Non modo enim, inquit, nihil profuit nec juvit, sed etiam illa subintraute auctus est morbus. Illud vero, *Ut*, hic non causam indicat, sed eventum. Non enim ideo data est, ut abundaret, sed ut minueret et tolleret peccatum; costrarium autem evenit, non ex naturæ lege, sed ex accipientium ignavia. Cur vero non dixit, *Lex data est*; sed, *Lex subintravit*? Temporaneum ostendens illius usum, non autem proprium vel præcipuum: quod etiam in Epistola ad Galatas diverso modo dicit: *Antequam enim veniret fides, a lege*, inquit, *custodiebamur, conclusi ad fidem, quæ revelanda erat* (Gal. 3.23). Itaque lex non sibi, sed alteri gregem custodiebat. Quia enim Judæi liberales erant ac dissoluti et ad ipsa dona supini, ideo lex data est, ut illos magis coargueret, et clare doceret quo in statu essent, atque accusationem au-gens, illos magis constringeret. Verum ne timeas: neque enim ut majus supplicium esset, id factum est, sed ut major appareret gratia. Ideo subjicit: *Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia*. Non

dixit, Abundavit; sed, *Superabundavit*. Non modo enim a supplicio liberavit, sed etiam peccatorum remissionem et vitam dedit, aliaque etiam, quæ sæpe diximus: ac si quis felicitatem non solum a morbo liberaret, sed etiam formosum, fortem, honoratum redderet; aut esurientem non modo aleret, sed multis pecuniis donaret, atque ad imperium maximum eveheret. Et quomodo, iniquus, abundavit delictum? Innumera dedit lex præcepta: quia ergo illa omnia transgressi sunt, abundavit delictum. Viden' quantum intersit gratiam inter et legem? Lex enim additamentum damnationis facta est: gratia vero doni reddendia.

4. Postquam immoſum Dei erga nos studium dixerat, rursus querit principium et radicem mortis et vitæ. Quænam igitur mortis radix est? Peccatum: ideo dixit: 21. *Ut sicut regnavit peccatum in mortem: ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam per Jesum Christum Dominum nostrum*. Hæc autem dixit, ostendens peccatum quidem quasi regem fuisse, mortem vero quasi militem sub ipso stantem et ab ipso armatum. Ergo si peccatum mortem armavit, palam est justitiam, quæ peccatum tollit, quæque per gratiam inducitur, mortem non modo armis spoliare, sed etiam de medio tollere, et illius regnum totum auferre, quatenus ipsius regnum majus illo est: quæ non per hominem vel per diabolum, sed per Deum et per gratiam inducitur, et ad meliorem finem vitam nostram adducit et infinitum bonum: neque enim amplius finem habebit, ut hinc magis ediscas. Illud quidem nos a præsentis vita ejecit; gratia autem veniens, non præsentem, sed immortalem et æternam nobis vitam donavit. Horum autem omnium conciliator nobis est Christus. Ne itaque de vita dubites, cum justitiam habetas: justitia quippe major est quam vita, quia mater ejus est. (Cap. 6.) 1. *Quid ergo? manebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit*. Rursus ad morale transit sermonem, non quasi data opera illum inducens, ne videatur onerosus et molestus multis esse; sed ex dogmatum serie. Nam si sermonem ita varians cavebat, ne forte isti ægro ferrent (ideoque dicebat: *Audacius autem vobis scripsi ex parte* (Rom. 15. 15); nisi hoc fecisset, asperior illis visus fuisset. Postquam ergo monstravit, magnam esse gratiam peccata curandi; cum hinc insipientibus videretur hoc dictum adhortationem esse ad peccandum: Si enim ideo, aiebant, major visa est gratia, quia magna peccata admisimus, peccare ne desinamus, ut amplius gratia ostendatur: ne igitur hæc dicerent vel opinarentur, vide quomodo objectionem subvertat, primo negatione, dicens, *Absit*; ut solet in iis, quæ absurda esse in confesso est: deinde ratiocinium adhibet, cui repugnari nequeat. Quare illud? 2. *Qui mortui sumus*, inquit, *peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? Quid est illud, Mortui sumus? Vel quod, quantum ad illud spectat, sententiam accepimus omnes? an quod mortui sumus illi, credentes et illuminati, id quod certe potius dicendum: hoc*

enim ostendit etiam id quod sequitur. Quid autem est, mortuos esse peccato? In nullo deinceps ipsi obsequi. Hoc enim semel fecit baptisma; nos peccato mortuos reddidit. Oportet autem hoc studio nostro in perpetuum exsequi, ut quantumcumque imperet, non ultra dicto audientes simus, sed quasi mortui; immoti maneamus. Atqui alibi quoque ait, ipsam peccatum mortuum esse; sed ibi, ut facilem ostendat virtutem, hoc profert; hic vero quoniam auditiorem excitare festinat, ad ipsum mortem transfert. Deinde, quia dictum illud obscurum erat, illud explicat vehementiore utens sermone: ait enim: 3. *An ignoratis, fratres, quod quicumque in Christum baptizati sumus, in mortem ipsius baptizati sumus? 4. Consepulti igitur ipsi sumus per baptismum in mortem*. Quid sibi vult illud, *In mortem ipsius baptizati sumus? Ut ipsi moriamur sicut et ille: Crux enim baptisma est*. Quid igitur Christo fuit crux et sepulcrum, hoc nobis baptisma fuit, etsi non iisdem in rebus: ipse namque carne mortuus ac sepultus est, nos autem peccato utrumque. Quapropter non dixit, *Complantati cum morte; sed Cum similitudine mortis*. Mors enim est et hoc et illud, sed non ejusdem subjecti: mors enim carnis, Christi est; mors peccati, nostra. Quemadmodum illa, sic et hæc vera est. At etsi vera sit, ea quæ penes nos sunt conferamus oportet: ideo subjungit: *Ut quemadmodum Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus*. Illic cum recte vivendi studio resurrectionem quoque subindicat. Quomodo? Credidisti, inquit, Christum mortuum fuisse et resurrexisse? Ergo et quod ad te pertinet credito; hoc enim illi simile est, quoniam ad te quoque spectat et crux et sepulcrum. Nam si in morte et in sepulcro consors ipse fuisti, multo magis in resurrectione et vita: soluto uamque majore, nimirum peccato, de minore, nempe mortis exilio, non est quod dubitetur. Verum hæc interim Paulus auditorum conscientiæ consideranda relinquit; ipse vero proposita futura resurrectione, aliam a nobis resurrectionem exigit, novum institutum in præsentis vita, quod ex morum mutatione fiat. Nam cum fornicator castus efficitur, avarus misericors, asper mansuetus, hic quoque resurrectio fit, quæ futuræ præsumium est. Et quomodo resurrectio est? Mortuo peccato, et justitia exurgente; pristina vita deleta, nova autem hac et angelica vigente. Cum audis vitam novam, multam quære diversitatem et mutationem magnam.

5. *Peccatum senectutem affert*. — Verum in lacrymas erumpo et in gemitus maguos, cum cogito quantum a nobis philosophiam exigit Paulus, et in quantum nos ignaviam conjecimus, post baptismum ad priorem senectutem reversi, atque in Ægyptum redeuntes, et post manna, alii in memoriam revocantes. Decem enim aut viginti diebus post baptismum mutati, pristina rursus aggredimur. At non statutum dierum numerum, sed totam vitam expetit Paulus ad hoc vivendi institutum: nos autem ad pristinum vomitum reversi, post juventutem a gratia acceptam,

ἐπι οὖν πάσας ὑπερέβησαν, ἐκλείψασα τὸ ἁμαρτήριμα. Ἐπεί ποσὸν τὸ μέσον τῆς χάριτος καὶ τοῦ νόμου; Ὁ μὴ γὰρ καὶ προσέθηκα κατακρίσεις ἐγένετο, ἢ δὲ κλινασπρὸς ἑωρεᾶς.

δ. Εἶπὸν δὲ τὴν ἄφατον φιλοτιμίαν, ζητεῖ πάλιν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν βίβαν καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ζωῆς. Τίς οὖν τὸ θανάτου ἡ βίβαν; Ἡ ἁμαρτία· διὸ καὶ ἐλεγεν· Ἰνα ὡσπερ ἐθεοσίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ, οὕτω καὶ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς τὴν ἁλιώτων διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ταῦτα δὲ ἔφη, δεικνύς ταύτην μὴ ἐν τάξει βασιλεύει, ἀλλ' ἐν θανάτῳ ἐν τάξει στρατιώτου ὡς αὐτῆ ταυτομένον, καὶ ὑπὸ ταύτης καθοπιζόμενον. Οὐκοῦν εἰ αὐτῆ τὸν θάνατον καθόπιτιον, εὐδολῶν εἰ ἡ ἀνακριτικὴ ταύτης δικαιοσύνη ἢ διὰ τῆς χάριτος ἀνεπιγένηται οὐ μόνον ἀποκρίσει τὸν θάνατον, ἀλλὰ καὶ ἀναίρει, καὶ τὴν ἐκείνης καταλείπει βασιλείαν ἅπασαν, ὅση καὶ μείζων ταύτης ἐκείνη, οὐ δ' ἀνθρώπου ἢ θεοῦ, ἀλλὰ διὰ Θεοῦ καὶ χάριτος εἰσαγομένη, καὶ ἐπι τοῦ χρηστότερον ἄγουσα τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν καὶ ἀπέραντον ἀγαθόν· οὐκ ἔτι γὰρ αὐτῆ ἔσται πύραξ, ἵνα καὶ ἐνταυθεν μάθῃς τὸ πλόν.

Ἐκείνη γὰρ τῆς [525] παρούσης ἐθέλατο ζωῆς· ἢ δὲ χάρις ἑλευθεροῦσά οὐ τὴν παρουσίαν, ἀλλὰ τὴν ἀθάνατον ἡμῖν ἑδωκρῆσασα καὶ αἰώνιον. Τοῦτων δὲ πάντων πρόξενος ἡμῖν ὁ Χριστός. Μὴ τοίνυν ἀμφιβάλλῃς περὶ ζωῆς, δικαιοσύνης ἔχων· καὶ γὰρ μείζων ἡ δικαιοσύνη τῆς ζωῆς, ἐπεὶ καὶ μὴ τηρεῖται ἔστι. Τί οὖν; ἐκμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ. Ἰνα ἡ χάρις κληρονομήσῃ; Μὴ γένοιτο. Πάλιν εἰς τὸν ἠδικῶν ἐκβαίνει λόγον, οὐχὶ προηγουμένως αὐτὸν εἰσαγγών, ἵνα μὴ δόξῃ φορτικὸς εἶναι πολλοῦ καὶ ἄπαχθῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν δογμάτων ἀκολουθίας. Εἰ γὰρ καὶ οὕτω ποικίλων τὸν λόγον ἐπέειπε, μὴ ποτε δυσχεράνωσιν ἐκείνοι πρὸς τὰ λεγόμενα (διὸ καὶ ἐλεγεν, *Τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν ἀπὸ μέρους*), πολλῶ μάλλον, εἰ μὴ τοῦτο ἐποίησεν, τραχυτέρος ἂν αὐτοῖς ὤφθη. Ἐπεὶ οὖν εἰδείε μεγάλην οὖσαν τὴν χάριν τῷ μεγάλῳ ἰάσασθαι ἁμαρτήματα, ἐκ δὲ τούτου ἰδοὺς παρὰ τοῖς ἀνοήτοις προτροπὴ τὸ λεγόμενον εἰς ἁμαρτίαν εἶναι. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο μείζων ἐβάνῃ ἡ χάρις, φησὶν, ἐπειδὴ μεγάλη ἡμάρτομεν, μὴ ἀποτιμῶμεν ἁμαρτάνοντας, ἵνα πλείων ἢ χάρις δευθῆῃ· ἴν' οὖν μὴ ταῦτα λέγωσιν ἢ ὑπονοῶσιν, ὅρα πῶς ἀνατρέχει τὴν ἀντιθεσίαν, πρῶτον μὴ τῇ ἀπαρνούσει, λέγων, *Μὴ γένοιτο*· ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ὠμολογημένων ἀτόμων ποιεῖν εἰώθειν· ἔπειτα καὶ λογισμὸν τίθεισιν ἀνατίθρητον. Ποῖον δὲ τούτων; *Ὅστινες ἀπεσθάνομεν*, φησὶ, τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; Τί ἔστιν, *ἀπεσθάνομεν*; Ἡ ὅτι, τὸ ἐκείνης μέρας καὶ τὸ εἰς αὐτὴν ἔχον, ἀφάρσιν ἐδέξαμεθα πάντες· ἢ ὅτι νεκροὶ γεγόναμεν αὐτῇ, πιστεύσαντες καὶ φωτισθέντες· ὁ καὶ μάλλον ἔστιν εἰπεῖν· τοῦτο γὰρ καὶ τὸ *ἔξῃς* καίμων ἐμφαίνει. Τί δὲ ἔστιν, νεκροῦς αὐτῇ γεγόναι; Τὸ πρὸς μηδὲν ὑπακοῦεν αὐτῇ λοιπόν. Τοῦτο γὰρ τὸ μὴν βάπτισμα ἐποίησεν ἅπαξ, ἐνέκρωσεν ἡμᾶς αὐτῇ· δεῖ δὲ λοιπὸν παρὰ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς καταρῶσθαι αὐτὸ διηλεκτικῶς, ὥστε, καὶ μὴ μωρία ἐπιτάτῃ, μηκέτι ὑπακοῦσιν, ἀλλὰ μόνον ἀκίνητον ὡσπερ τὸν νεκρὸν. Καίτοι φησι δὲ λαλοῦ φησὶν, ὅτι αὐτῇ ἡ ἁμαρτία ἀπέθανεν· ἀλλ' ἐκεῖ μὴ εὐκόλον βουλόμενος δεῖξαι τὴν ἀρετὴν, τοῦτο τίθεισιν· ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ διεγείρει πρῶτον τὸν ἀκρατήν, ἐπ' αὐτὸν μεταφέρει τὸν θάνατον. Ἐἴτα, ἐπειδὴ ἀσπερ ἦν τὸ εἰρημῶν, ἐρμηγυεῖ κλίμα αὐτὸ καὶ ἐπιπλητικῶς τῷ λόγῳ χρόμωνος. Ἡ ἀγνοεῖτε γὰρ, φησὶν, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν

ἔβαπτίσθημεν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔβαπτίσθημεν; *Εὐερέσθημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον.* Τί ἔστιν, *εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἔβαπτίσθημεν*; Εἰς τὸ καὶ αὐτοὶ ἀποθανεῖν ὡσπερ ἐκεῖνος· σταυρὸς γὰρ ἔστι τὸ βάπτισμα. Ὅτιρ οὖν ὁ σταυρὸς τῷ Χριστῷ καὶ ὁ τάφος, τοῦτο ἡμῖν τὸ βάπτισμα γέγονεν, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν· αὐτὸς μὴ γὰρ σαρκὶ καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη, ἡμεῖς δὲ ἁμαρτίᾳ ἄμυρτα. Διὸ οὐκ εἶπε *Σύμφυτον* τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ, *Τῷ ὁμοίωμαι* τοῦ θανάτου. Θάνατος μὴ γὰρ καὶ τοῦτο κἀνάσιν, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου· ἀλλ' ὁ μὴν σαρκὸς ὁ τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ ἁμαρτίας ὁ ἡμετέρας. Ὅσπερ οὖν ἐκεῖνος ἀληθῆς, οὕτω καὶ οὗτος. Ἄλλ' εἰ καὶ ἀληθῆς, δεῖ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν συνεγενθῆναι πάλιν· διὸ καὶ ἐπέφησεν· [526] *Ἰνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσομεν.* Ἐνταῦθα μετὰ τῆς ἐπιμελείας τοῦ βίου καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως αἰνίττεται λόγον. Πῶς; Ἐπίστευσατε, φησὶν, ὅτι ἀπέθανεν ὁ Χριστός, καὶ ὅτι ἠγέρθη; Οὐκοῦν καὶ τὸ οὐν πίστευσα· τοῦτο γὰρ εἴκοιεν ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ καὶ τὸ οὐν καὶ σταυρὸς καὶ τάφος. Εἰ γὰρ ἐν θανάτῳ ἐκοινωνήσας καὶ ταφῇ, πολλῶ μάλλον ἐν ἀναστάσει καὶ ζωῇ· τὸ γὰρ μείζωνος λυθέντος, τῆς ἁμαρτίας, οὐ δεῖ περὶ τοῦ ἐλάττωτος ἀμφιβάλλειν λοιπόν, τῆς τοῦ θανάτου ἀναίρεσως. Ἄλλὰ ταῦτα μὴν τῶς ἀρήσει λογίζεσθαι τὸ συνεῖδῃ τῶν ἀκρωμένων, αὐτὸς δὲ προκειμένης τῆς μελλούσης, ἔτερον ἡμῶς ἀνάστασιν ἀπαίτει, τὴν καινὴν πολιτείαν, τὴν κοτὰ τὸν παρόντα βίον ἐκ τῆς τῶν τρόπων μεταβολῆς γινομένην. Ὅταν γὰρ ὁ πόρνος γένηται σῶφρων, καὶ ὁ πλεονεκτικὸς ἐλεθμῶν, καὶ ὁ τραχυὶς ἡμερῶς, καὶ ἐνταῦθα ἀνάστασις γέγονεν ἐκείνης οὕσα προσίμων. Καὶ πῶς ἀνάστασις; Τῆς μὴν ἁμαρτίας νεκρωθείσης, τῆς δὲ δικαιοσύνης ἀναστάσεως, καὶ τῆς μὴν παλαιᾶς ζωῆς ἀφανθείσης, τῆς δὲ καινῆς ταύτης καὶ ἀγγελικῆς πολιτευομένης. Ὅταν δὲ ἀκούσης καινὴν ζωὴν, πολλὴν ζῆτε τὴν ἐναλλαγήν, καὶ μεγάλην τὴν μεταβολήν.

ε'. Ἄλλὰ γὰρ δακρυῶσαι μοι λοιπὸν ἔπεισι καὶ στενάζει μέγα, ὅταν ἄνοιθω πόσῃ μὴν ἡμᾶς ἀπαίτει φιλοσοφίαν ὁ Παῦλος, πῶς δὲ ἑαυτοῦ ἐξεδόξαμεν βῆθουμῃ, μετὰ τὸ βάπτισμα ἐπὶ τὸ πρότερον ἐπανιόντες γῆρας, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἀνακείμενοι, καὶ τὸν σκορόδων μεμνημένοι μετὰ τὸ μάνα. Δεῖα γὰρ καὶ εἰκόσις ἡμέρας παρ' αὐτὸ τὸ βάπτισμα μεταβαλλόμενοι, τοῖς προτέροις πάλιν ἐπιχειροῦμεν. Ἄλλ' οὐκ ἀριθμὸν ἡμερῶν τακτὸν, ἀλλ' ὅλον ἡμᾶς τὸν βίον ἀπαίτει ταύτην τὴν πολιτείαν ὁ Παῦλος· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸν πρότερον ἐπανερχόμεθα ἔμενον, μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς χάριτος νεότερα, τὸ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν κατασκευάζοντες γῆρας. Καὶ γὰρ τὸ χρημάτων ἔρῳν, καὶ τὸ δουλεύειν ἐπιθυμίας ἀτόμοις, καὶ πῶσα ἀπλῶς ἁμαρτία παλαιὸν εἴωθε τὸν ἐργαζόμενον· τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὕτω σῶμα ὑπὸ χρόνων παραλειπόμενον ἰδεῖν, ὡς ψυχὴν ὑπὸ ἁμαρτιῶν πολλῶν σαθρομένην καὶ καταπίπτουσαν. Ἡ γὰρ εἰ ἐσχάτην ληρωδίαν ἐξάγεται λοιπόν, δόχημα φεγγημένη καθάπερ οἱ γεγηρακότες καὶ παραπαλιότες, καὶ κορυφῆς ἀναπληρωμένη καὶ παραληθῆς πολλῆς καὶ λήθης, καὶ λήμας πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουσα, καὶ ἀνθρώποις βέλτερά, καὶ τῷ διαβόλῳ εὐχεριώτος· καὶ γὰρ τοιαῦτα αἱ τῶν ἁμαρτιῶν ψυχὰι. Ἄλλ' οὐχ αἱ τῶν δικαίων, ἀλλὰ νεώσοι καὶ σφριγῶσαι, ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθεῖ τῆς ἡλικίας ἰσὶ διαπαντός, πρὸς ἅπασαν μάχην καὶ πάλιν αἰετὰ παρ-

peccatis senectutem paramus. Nam pecuniarum amor et absurdarum cupiditatum servitus, omneque tandem peccatum, senectutem operanti afferre solet: quod autem ad vetustatem senectutemque declinat, interitui proximum est. Neque enim ita potest corpus per senectutem dissolvi, ut anima peccatis corrupta se delapsa: ad extremas enim tunc nugae deducitur, futilia loquens, quemadmodum senes et deliri, atque pituita referta, necnon stupore, atque oblivione, lippis instructa oculis, hominibus abominanda, et diabolo capti facilis est: tales enim sunt peccatorum animæ. Justorum vero animæ contra juvenescunt ac vigent, et in ipso ætatis flore sunt semper, ad pugnam et lucram semper paratæ. Peccatorum vero animæ in quam minimo conflictu statim cadunt et pereunt: id quod declarans propheta dicebat: *Tanquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ* (Psal. 1. 14), ita sunt versatiles, et damnorum parantibus aditu faciles, qui in peccatis vitam agunt. Neque enim clare vident, nec sincere audiunt, nec articulatim loquuntur: singuli multo gravantur, ingentem in ore salivam circumferunt. Atque utinam salivam! non enim id absurdum esset; sed jam cæno putidiora verba profuerat: quodque gravius est, ne sperere quidem hujusmodi verborum spem possunt, sed manu excipientes, execerando modo rursus illam atterunt, cum sit densa, nec facile solvi possit. Forte cum nausea et fastidio narrationem hanc excipitis: quanto magis rem ipsam fastidiretis! Nam si in corpore hæc ingrata et insuavia sunt, multo magis in anima. Talis erat juvenis ille, qui omnia sua consumperat, et in extremam nequitiam devenerat, ita ut deliro omni et ægrotante debiliore esset. At quando voluit, derepente novus factus est, ex una animi voluntate ac mutatione. Postquam enim dixerat, Revertar ad patrem meum (Luc. 15. 18): hæc una vox omnia ipsi contulit bona; imo vero non verbum tantum, sed opus cum verbo conjunctum. Non enim dixit, Revertar, et ibi mansit; sed, Revertar, et reversus ac viam totam illam emensum est. Sic et nos faciamus: etiamsi extra patriæ fines deportati fuerimus, ad paternam tamen domum redeamus, nec nos longioris viæ pigeat. Nam si voluerimus, facilis erit reditus ac celerimus, modo peregrinam terram deseramus: hoc enim ipsum est peccatum, quod nos a paternam domo abducit. Illam itaque relinquamus, ut ad paternam revertamur domum. Nam prolix amans est pater, nec nos immutatos minus diligit, quam eos, qui vitæ probitate florent, imo plus amabit: siquidem illum pater plus in honore habuit, magisque delectatus est filio recuperato. Et quomodo revertar, inquires? Rem incipe tantum, et totum factum est: peccare desine, nec ultra procedas, et jam totum accepisti. Sicut enim ille, qui morbo laborant, non pejor habere initium est convalescendi: sic et in nequitia contingit: ut ulterius progrediaris, et nequitia finem habeat. Si per biduum hoc feceris, tertio die facilius abstinabis, ac tribus decem addes; hinc viginti, postea centum, denique totam vitam. Quanto

enim magis progressus fueris, faciliorem carnes visum, et ad ipsam culmen adductes, complurium simul bonorum fructum decerpes. Nam tunc quoque, cum prodigus ille reversus est, et tibiæ et citharæ et ebrii, thaliæ et celebritates aderant: atque is, qui a filio de tam intertemporivo sumpto deque diuturna fuga rationes repetituras esse videbatur, nihil hujusmodi fecit; imo illum quasi prælaræ sese gessisset conspexit: nec modo illum verbis non increpavit, nec pristinae vitæ mentionem fecit; sed perfusus gaudio osculatus est, vitulum mactavit, et stola ipsum induit, multumque addidit ornatum. Illis ergo exemplis instructi, confidamus et ne desperemus. Neque enim ille ita lætatur cum Dominus, ut cum Pater vocatur; mavultque filium, quam servum habere. Propterea illa omnia fecit, Uigenito suo non pepercit, ut filiorum adoptionem reciperemus (Rom. 8. 23), utque illum non modo ut Dominum, sed etiam ut Patrem diligeremus. Id quod si a nobis obtineatur, ac si gloriam adeptus, hoc effert, omnibusque lætabundus declarat, qui nullo nostrorum indiget. Hoc erga Abrahamum effecit, qui passim dicit: Ego Deus Abraham et Isaac et Jacob. Atqui in his servos gloriosi oportebat; at nunc ipse Dominus hac de re gloriatur. Idcirco Petro dicit: *Diligis me plus his* (Joan. 21. 17)? ostendens se nihil perinde a nobis expetere. Ideoque Abrahamum jusit filium suum inmolare, ut omnibus palam faceret se multum a patriarcha amari. Illud porro, quod se multum amari cupiat, ipsum etiam multum amare significat. Ideoque apostolus dicebat: *Qui amat patrem et matrem plus quam me, non est me dignus* (Matth. 10. 37).

6. *Christus quantum a nobis amorem exigit. Pro ipso pati lucrum parit.* — Idcirco quod omnium nobis carissimum est, animam tunc, jubet secundam in amore poni; quia ipse majorem in modum et super omnia vult a nobis amari. Etenim et nos cum non admodum erga aliquem afficimur, illius amorem non multum curamus, etsi magnus sit et illustris; cum vero quempiam sincere amamus, etsi vilis tenuisque sit, ejus mutuum amorem magni facimus. Ideo ille non solum a nobis amari, sed etiam pro nobis contumeliosa illa pati, gloriæ vocabat. Verum illa ob dilectionem tantum gloria crant: quæ autem nos pro ipso passi fuimus, non propter amorem tantum, sed etiam propter amati gloriæ et dignitatem, gloria vere vocentur et fuerint.

Quasi ergo ad coronas maximas, ad pericula pro ipso subeunda curramus, nec paupertatem, vel morbum, vel molestiam, vel scyphantiam, vel ipsam mortem gravem et molestam esse putemus, cum hæc propter illum sustinenda sint. Nam si sapiamus, magnum inde fructum decerpemus; quemadmodum nisi sapiamus, ut a contrariis quidem aliquid boni lucrabimur. Perpende autem: tibi quispiam molestus est, et adversatur? Ad vigilandum tu ille provocat, occasionemque tibi præbet, ut sis Deo similis. Si insidantem tibi diligas, similis eris ei, *Qui solem oriri facit super malos et bonos* (Matth. 5. 45). Alius

tibi pecunias abripit? Si generose feras, eandem recipias mercedem, quam si qui omnia pauperibus largiuntur. Nam rapinam facultatem vestrarum, inquit, cum gaudio excepistis, scientes vos meliorem habere et manentem in celis substantiam (Hebr. 10. 34). Maledictis et conviciis to quispiam inessit? Seu vera, seu falsa illa sint, coronam tibi maximam nexuit, si æquo animo feras. Nam sycophanta magnam nobis mercedem conciliat (Gaudete, inquit, et exultate, cum omne malum dixerint adversum vos, mentientes; quia merces vestra copiosa est in celis (Matth. 5. 12. 11): eumque vera dicit, etiam multum prodest, si tamen dicta patienter feramus. Et enim Pharisæus ille vera contra publicanum proferebat (Luc. 18. 11); et de publicano justum effecit. Quid opus est singula prosequi? nam Jobi certamina perpendenti licet omnia accurate discere. Ideoque Paulus dicebat: Si Deus pro nobis, quis contra nos (Rom. 8. 31)? Ut ergo si studium adhibeamus, ab iis qui nobis molestiam inferunt, lucrum reportamus: sic si ignavi simus, ne ab iis quidem, qui prodesse volunt, meliores efficiemur. Quid Judæ, quæso, profuit Christi contubernium? quid Judæis lex? quid Adamo paradisu? quid iis, qui in deserto erant, Moyses? Quamobrem his dimissis, id uim spectare debemus, quomodo nostra recte componamus. Si hoc faciamus, ne ipse quidem diabolus nobis unquam superior erit; sed magis nobis proderit, dum nos ad vigilandum inducit. Sic Ephesios Paulus excitavit, dum diaboli feritatem narraret (Ephes. 6). Verum nos somno dediti stertimus, cum rem habea-

mus contra tam malignum hostem. Sane si serpentem prope lectum nostrum occidit sciremus, nihil nos ageremus ad illum occidendum; diabolo autem in ipsis animis nostris latitante, nihil nos adversi pati putamus, sed concidimus: cujus rei causa est, quod ipsum oculis corporis non videamus: quamquam ideo magis vigilare et cavere oportet. Nam a sensibili hoste facile quis caverit; ab invisibili vero, nisi undique armati simus, facile effugere non poterimus; maxime autem quia ille non recta via nos aggredi solet; alias enim cito caperetur; sed sæpe sub amicitie specie, crudelitatis venenum immittit. Sic Jobi uxorem induxit, ut assumpta dilectionis larva, perniciosum illud consilium proferret: sic Adamum alloquens, se curam et patrocinium ipsius suscipere simulat, dicens: Aperientur oculi vestri, qua die de ligno comederitis (Gen. 3. 5). Sic pietatem simalans Jephthæ suscit, ut filium immolaret, et iniquum sacrificium offerret. Viden? ejus insidias? viden? ejus varium bellum? Cave igitur, et tunc undique munito spiritibus armis, illiusque machinationem accurate dice, ut te te ille capere valent, et tu illum capias. Quandoquidem Paulus sic illum devicit, hæc probas edocuit; ideo dicebat: Non enim illius cogitationes ignoramus (2. Cor. 2. 11). Nos itaque illius insidias ediscere et effugere curemus, ut reportata de illo victoria, et in presenti et in futuro sæculo victores prædicemus, et immortalia asequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri, unaque Spiritu sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XI.

CAP. 6. v. 5. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.

1. Quod jam supra dixi, nunc etiam dicam, ipsum frequenter in moralem orationem digredi, non ut in aliis epistolis, quas in duo dividit: ac priorem partem dogmatibus deputat, alteram morum curæ. Illic vero non item: per totam enim epistolam permixtam de utroque agit, ut accepta sit oratio. Duas ergo hic ait mortificationes duasque mortes; et aliam quidem a Christo factam esse in baptisate, alteram vero a nobis fieri oportere per subsequentis studium. Nam quod priora peccata sepulta fuerint, ex illius dono factum est; quod autem post baptismum peccato mortui maneamus, id studii nostri opus esse debet, etsi videamus Deum in hisce nos multum juvare. Baptisma enim non modo priora delicta delere potest, sed etiam adversus futura firmare. Quemadmodum ergo ibi fidem adhibuisti, ut illa delerentur: sic et in sequentibus studii mutationem exhibe, ne rursus te ipsum contaminaveris. Hæc et similia consulens dicit: Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus. Viden quomodo audito rem erigat, ad Dominum suum statim illum adducens, et multam conatus ostendere similitudinem? Propterea non dixit, Mortui, ut ne contradi-

cas; sed, Similitudini mortis: neque enim substantia ipsa mortua est, sed homo ex peccatis natus, id est, malitia. Nec dixit, Si enim participes facti sumus similitudinis mortis; sed quid? Si enim complantati sumus: plantationis nomine fructum ejus in nobis subindicans. Sicut enim corpus ejus sepultum in terra fructum orbis salutem attulit, ita et nostrum in baptisate sepulchrum fructum vultu justitiam, sanctificationem, adoptionem, innumera bona: feret etiam demum resurrectionis donum. Quia igitur nos in aqua, ipse in terra; nos per peccati rationem, ille per corporis sepultus est: ideo non dixit, Complantati mortui, sed, Similitudini mortis: mors enim et hoc et illud est, sed non ejusdem suppositi. Si ergo, inquit, in morte complantati facti sumus, et resurrectionis erimus; resurrectionem hic futuram dicens. Nam cum superius de morte disserens, ac diceus: An ignorantia, fratres, quod quicumque in Christo baptisati sumus, in morte ipsius baptisati sumus? nihil de resurrectione clare disseruerit, sed de vite instituto post baptisma, jubens in novitate vite ambulare: ideo hic eodem resumpto sermone, illam nobis demum resurrectionem præannuntiat. Et ut discas, illum non de hac loqui, quæ ex baptismo est, sed de illa: ubi dixit, Si complantati facti sumus similitudini mortis ejus, non

σταν λέγειν; ἔξεσι γὰρ ἐπιπλέοντα τοὺς δούλους τοῦ Ἰῶδ θανάτου ταῦτα μὴ ἀκριβείας μαθεῖν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐλεγεν· *Εἰ ὁ Θεὸς διὰ τὴν ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν;* Ὅσοι οὖν σπουδάζοντες καὶ ἀπὸ τῶν λυπούντων κερδαίνοντες, οὕτω βρῆμοντες οὐδὲ ἀπὸ τῶν ὀφελούντων ἀμείνως γινόμεθα. Τί γὰρ τὸν Ἰουδαὸν ὀφείλησεν, εἰπέ μοι, ἢ τοῦ Χριστοῦ συνουσία; εἰ δὲ τοὺς Ἰουδαίους ὁ νόμος; εἰ δὲ τὸν Ἀδάμ ὁ παράδεισος; τί δὲ τοὺς ἐν τῇ ἔρημῳ Μωϋσῆς; διὰ τοῦτο πάντα ἀφέντας*, ἐν δεξιᾷ σκοπεῖν μόνον, ὅπως τὰ καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομησόμεν καλῶς· κἂν τοῦτο ποιῶμεν, οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος ἡμῶν περιόσται ποτὲ, ἀλλὰ καὶ μειζρότης ἡμῶν ὀφείλησεν, νῆφειν παρασκευάζων. Οὕτω γοῦν καὶ τοὺς Ἐφεσίους ὁ Παῦλος διήγειρε, τὴν ἐκείνων ἀπεργασίαν ἀγριότητα. Ἄλλ' ἡμεῖς καθυπόδομεν καὶ ῥίγχομεν καὶ ταῦτα πρὸς οὕτω ποιητὴν πολέμιον ἔχοντες. Καὶ εἰ μὴ ὅτιν ἐμφυλοῦντα ἔγωμος παρὰ τὴν κλίσην τὴν ἡμετέραν, πολλὴν ἂν ἱκανοποιήσατο σπουδὴν ὥστε αὐτὸν ἀναλεῖν· τοῦ διαβόλου δὲ ἐμφυλοῦσας οὐδὴν ταῖς φυγαῖς, οὐδὲν ἡγοῦμεθα πάσχειν δεῖνόν, ἀλλ' ἀναπεπτοῦκαμεν. Τὸ δὲ αἴτιον, ἐπειδὴ τοὺς ὀφθαλμοὺς οὐχ ὀρώμεν αὐτὸν τοῖς τοῦ σώματος· καίτοι διὰ τοῦτο ἐγρήνην ἐγρηγορέμεν μῆλλον καὶ νῆφειν. Τὸν μὲν γὰρ αἰσθητὸν πολέμιον κἂν φυλάξαι τις βράδεις, τὸν δὲ ἀόρατον, ἂν μὴ διὰ παντὸς ὤμεν καθυπόδομενοι, οὐ δυνατοὶμας εὐκόλως διαφυγεῖν· καὶ

μάλιστα, ὅτι οὐδὲ ἐξ εὐθείας οἶδε πολεμεῖν· ἢ γὰρ ἂν ἐλάω ταχέως· ἀλλὰ σχηματὶ πολλὰκις φίλας τὸν τῆς ὀμότητος ἴδν ἐνθίον. Οὕτω γοῦν καὶ τὴν γυναῖκα τοῦ Ἰῶδ ἂν παρεσκεύασε, προσωπεῖον φιλοστοργίας ὀποῦσαν τὴν ποιητὴν ἐκείνην εἰσενεγκεῖν συμβουλήν· οὕτω καὶ τῷ Ἀδάμ διαλεγόμενος, ὀποκρίνεται τὸ κηδεμονικὸν καὶ προστατικόν, λέγων, ὅτι Ἄνοιχθήσονται ὁμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ ἢ ἂν ἡμέρας ῥάγητε ἀπὸ τοῦ ζύλου. Οὕτω καὶ τὸν Ἰερθὰς ἀνάπεισε προσχηματὶ εὐσεβείας τὴν θυγατέρα κατασφάζει, καὶ τὴν παρνόμον θυσιαν ἀνεγκεῖν. Εἶδες αὐτοῦ τὰς μεθοδεῖας; εἶδες τὸν ποικίλον πῆλμον; Φυλάτῳ τοίνυν, καὶ πανταχόθεν φράττου τοὺς ὀκλοῖς τοὺς πνευματικοὺς, καὶ καταμνήσθαι τὰς ἐκείνου μηχανὰς μετὰ ἀκριβείας, ἵνα καὶ ἀνάλοτος ἦς καὶ ἔξη αὐτὸν εὐκόλως· ἐπεὶ καὶ Παῦλος οὕτως αὐτοῦ περιεγίνετο, ταῦτα μετὰ ἀκριβείας καταμνήσθαι· διὰ καὶ ἐλεγεν· *Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν.* Καὶ ἡμεῖς τοίνυν καὶ μαθεῖν καὶ φυγεῖν τὰς ἐπιβουλὰς αὐτοῦ σπουδάσωμεν, ἵνα τὴν καθ' αὐτοῦ νίχην ἀράμενοι, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, καὶ κατὰ τὸν [530] μέλλοντα ἀνακηρυχθόμεν αἰῶνα, καὶ τῶν ἀκηρῶν ἐπιτύχομεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλοανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὐ τῷ Πατρὶ. ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Sic mss. et Savil., rectius vulgato ἀφέντας. Edit.

1 Mss. τῷ Ἰῶδ.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΑ'.

Ἐὶ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιωμάτι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα.

α'. Ὅσοι καὶ ἐμπροσθεν ἔβην εἰπόν, τοῦτο καὶ νῦν ἔρω, ὅτι εἰς τὸν ἕθικον συνεχῶς ἐκβαίνει λόγον, οὐχ ὅσοι ἐν ταῖς ἀλλιαῖς Ἐπιστολαῖς, διαίρων αὐτὰς εἰς δύο, τὸ μὲν πρῶτον τοῖς δόγμασιν ἀφορίζει, τὸ δὲ ἔτερον τῇ τῶν ἡθῶν ἐπιμείλει· ἀλλ' οὐκ ἐνταῦθα οὕτως, ἀλλὰ δι' ἄλλης αἰτίας ἀναμιξὲς τοῦτο ποιῶ, ὥστε εὐπαρέδεικτον γενέσθαι τὸν λόγον. Δύο τοίνυν ἐνταῦθα νεκρώσεις εἶναι φησι, καὶ θανάτους δύο· καὶ τὴν μὲν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ γεγενῆσθαι ἐν τῷ βαπτισμῷ, τὴν δὲ ὕψ' ἡμῶν ὀφείλειν γίνεσθαι διὰ τῆς μετὰ ταῦτα σπουδῆς. Τὸ μὲν γὰρ ταφῆναι τὰ πρότερα ἁμαρτήματα, τῆς αὐτοῦ γέγονε δωρεᾶ· τὸ δὲ μετὰ τὸ βάπτισμα μείναι νεκροῦς εἰς ἁμαρτίαν, τῆς ἡμετέρας δεῖ γενέσθαι ἔργον σπουδῆς, εἰ καὶ τὰ μέγιστα πολλὰ καὶ ἐνταῦθα τὸν θάνατον ὀρώμεν βοηθούμεν ἡμῖν. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἰσχύει τὸ βάπτισμα μόνον τὸ τὰ πρότερα ἀφανίσαι κλημμελήματα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλίζει. Ὅσοι οὖν ἐν ἐκείνων τὴν πίστιν εἰσηνεγκας, ἵνα ἀφανισθῇ· οὕτω καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα τῆς προθυμίας ἐπιθείεις τὴν μεταβολὴν, ἵνα μὴ πάλιν αὐτὸν καταβρῦσῃς. Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα συμβουλευόμεν φησὶν· *Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιωμάτι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα.* Εἶδες πῶς ἐπήρει τὸν ἀκροατὴν, πρὸς τὴν ἀσπίτην εὐθείας αὐτὸν ἀναγαγὼν τὸν αὐτοῦ, καὶ πολλὴν θεῖαν σπουδᾶς τὴν ὀμοίωσιν; διὰ τοῦτο οὐδὲ εἶπε, ὅσοι ἐπιπρῶ, ἵνα μὴ ἀνείη, ἀλλ' Ὅμοιωμάτι θανάτου· οὐ γὰρ ἡ οὐσία αὐτῆ ἀπέθανεν,

ἀλλ' ὁ εἰς ἁμαρτιῶν ἄνθρωπος, τοῦτέστιν, ἡ κακία. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐὶ γὰρ ἔκονυνθησμεν τῷ ὁμοιωμάτι τοῦ θανάτου· ἀλλὰ εἰ; *Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν,* ὅτι τῆς φυτείας ὀνόματι τὸν ἐκ ταύτης καρπὸν ἡμῖν αἰνιξάμενος. Καθάρτη γὰρ τὸ σῶμα αὐτοῦ ταρῆν ἐν τῇ γῆ καρπὸν τῆς οἰκουμένης τὴν σωτηρίαν ἤνεγκεν· οὕτω καὶ τὸ ἡμέτερον ταρῆν ἐν τῷ βαπτισμῷ, καρπὸν ἤνεγκε τὴν δικαιοσύνην, τὸν ἀγιασμόν, τὴν υιοθεσίαν, τὰ μυστήρια ἀγαθὰ· εἰσι δὲ καὶ τὸ τῆς ἀναστάσεως ὕπερον δῶρον. Ἐπεὶ οὖν ἡμεῖς μὲν ἐν ὕδατι, αὐτὸς δὲ ἐν γῆ, καὶ ἡμεῖς μὲν κατὰ τὸν τῆς ἁμαρτίας λόγον, ἐκείνος δὲ κατὰ τὸν τοῦ σώματος ἐτάση, διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, Σύμφυτοι τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ, *Τῷ ὁμοιωμάτι τοῦ θανάτου·* θάνατος μὲν γὰρ καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, ἀλλ' οὐ τοῦ αὐτοῦ ὀποκειμένου. Εἰ τοίνυν, φησὶν, ἐν τῷ θανάτῳ ἰγενόμεθα σύμφυτοι, καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα· ἀνάστασιν ἐνταῦθα τὴν μέλλουσαν [531] λέγων. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνωτέρω περὶ θανάτου διαλεγείας καὶ εἶπών, *Ἦ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτισθησμεν,* εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτισθησμεν; οὐδὲν περὶ ἀναστάσεως διελέχη ἁπαῶς, ἀλλὰ περὶ πολιτείας τῆς μετὰ τὸ βάπτισμα, καλεούσης ἐν καινότητι ζωῆς περπατήσαι· διὰ τοῦτο ἐνταῦθα τὸν αὐτὸν ἀναλαβὼν λόγον, ἐκείνην ἡμῖν λοιπὸν προαναφανῆναι τὴν ἀνάστασιν. Καὶ ἵνα μάθης, ὅτι οὐ περὶ ταύτης φησὶ τῆς ἐκ τοῦ βαπτισματος, ἀλλὰ περὶ ἐκείνης· εἰπόν, *Εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοιωμάτι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, οὐκ εἶπεν, ὅτι τοῦ ὁμοιωμάτος τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα, ἀλλὰ, Καὶ τῆς ἀναστάσεως.* ἵνα γὰρ μὴ λέγη, Καὶ πῶς, εἰ μὴ ἀπεθάνομεν ὡς ἀπέθανεν, ἀναστήσομεθα ὡς ἀνάστη; ἡνίκα

μὲν τὸ θανάτου ἐμνημόνευσεν, οὐκ εἶπε, Σύμφυτοι τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ, *Τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου* ἤνικα δὲ τῆς ἀναστάσεως, οὐκ εἶπε, *Τῷ ὁμοιώματι τῆς ἀναστάσεως*, ἀλλ' Αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως ἐσώμεθα. Καὶ οὐκ εἶπε, Γεγώναμεν, ἀλλ' *Ἐσώμεθα*, καὶ τοῦτο πάλιν ἠελών τῷ ῥήματι ἐκείνῃ τὴν οὐδένα γεγενημένην ἀνάστασιν, ἀλλὰ μέλλουσαν. Εἶτα βουλόμενος δεξιότατον ποιῆσαι τὸν λόγον, δείκνυσιν ἑτέραν ἀνάστασιν ἐνταῦθα γενομένην πρὸ ἐκείνης, ἵνα ἀπὸ τῆς παρούσης καὶ τῆς μελλούσης πιστεύσῃς. Εἰπὼν γάρ, ὅτι σύμφυτοι ἐσώμεθα τῆς ἀναστάσεως, ἐπήγαγε· *Τούτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας*· ὁμοῦ καὶ αἰτέων καὶ ἀποδείξῃ τῆς μελλούσης τιθεὶς ἀναστάσεως. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐσταύρωται, ἀλλὰ, *Συνεσταυρωταί*, ἕγγυς ἄγων τὸ βάπτισμα τῷ σταυρῷ. Διὸ καὶ ἀνωτέρω εἶπε, Σύμφυτοι τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ γεγέννημεν, *ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας*, οὐ τὸ σῶμα τοῦτο οὕτω καλῶν, ἀλλὰ τὴν πονηρίαν ἄπασαν. Ὅπως γάρ παλαιὸν ἄνθρωπον λέγει τὴν διέκληρον κακίαν, οὕτω καὶ σῶμα τὸ ἀνθρώπου ἐκείνου τὴν ἀπὸ τῶν διαφόρων μερῶν πονηρίαν συγκειμένην πάλιν κακίαν. Καὶ οὐκ ὁ στοχαζομὲν τὸ εἰρημένον, ἀπὸ τοῦ Παύλου τοῦτο αὐτὸ διὰ τὴν ἐξῆς ἐρμηνεύσαντος ἀκούσων. Εἰπὼν γάρ, *ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας*, ἐπήγαγε· *Τοῦ μηκέτι δουλεῦν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ*. Τούτῃ γὰρ αὐτὸ εἶναι βούλομαι νεκρῶν, οὐχ ὥστε ἀφανισθῆναι καὶ ἀποθάνειν, ἀλλ' ὥστε μὴ ἁμαρτάνειν. Καὶ πρῶτον εἶτι σαφέστερον αὐτὸ ποιεῖ· *Ὁ γὰρ ἀποθάνων, φησὶ, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας*. Περὶ παντὸς ἀνθρώπου τοῦτο φησιν, ὅτι ὡς πρὸς τὸ ἀποθάνων ἀπὸ ληλατίας τὸ λοιπὸν τοῦ ἁμαρτάνειν, νεκρὸς κείμενος, οὕτω καὶ ἀναβὰς ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος· ἐπειδὴ γὰρ ἅπασι ἀπέθανεν ἐκεῖ, νεκρῶν δεῖ μῆνιν διαπαντός τῆς ἁμαρτίας.

β'. Εἰ τοίνυν ἀπέθανεν ἐν τῷ βαπτίσματι, μὴνε νεκρὸς· καὶ γὰρ ἕκαστος ἀποθάνων, οὐκέτι ἁμαρτάνειν δύναται· ἀν' εἰ δὲ ἁμαρτάνει, λυμαίνῃ τὸ θεοῦ τὴν δωρεάν. Ἀπαίτησας τοίνυν τοσαύτην ἡμᾶς φιλοσοφίαν, καὶ τὸν στέφανον ταχέως ἐπήγαγε, λέγων· *Εἰ δὲ ἀποθάνομεν σὺν Χριστῷ*. Καίτοι καὶ τούτο πρὸ τοῦ στεφάνου μέγιστος στέφανος, τὸ κοινωνῆσαι τῷ δεσπότῃ· πλὴν ἀλλὰ καὶ ἕτερον δίδωμι σοι, φησὶν, [532] Ἐπαθλον. Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὴν αἰώνιον ζωὴν. *Πιστεύομεν γὰρ, φησὶν, ὅτι καὶ συζησομεν αὐτῷ*. Καὶ πᾶν τοῦτο ἔργον; *Εἶδότες, ὅτι Χριστὸς ἔγερθη ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι ἀποθνήσκει*. Καὶ σκόπει πάλιν αὐτοῦ τὴν φιλονεικίαν, καὶ πῶς ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτὸ κατασκευάζει. *Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν τινας θορυβεῖσθαι διὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον, δείκνυσιν ὅτι δὲ αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο χρῆ βαρβέει λοιπὸν. Μὴ γάρ, ἐπειδὴ ἅπασι ἀπέθανεν, φησὶ, νομίσεις αὐτὸν ὄντην εἶναι· καὶ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὸ ἀθάνατος μένει· Ὁ θάνατος γὰρ θάνατος ὁ θάνατος αὐτοῦ γέγονεν· καὶ ἐπειδὴ ἀπέθανεν, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀποθνήσκει· καὶ γὰρ ἐκείνῃ τὸν θάνατον τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν. Τί ἐστι, τῇ ἁμαρτίᾳ; Τουτέστιν, οὐδὲ ἐκείνῳ ὑπεύθυνος ἦν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἁμαρτίαν τὴν ἡμετέραν. Ἴνα γὰρ αὐτὴν ἀνέλῃ, καὶ ἐκκόψῃ τὰ νεῦρα αὐτῆς καὶ τὴν δύναμιν ἄπασαν, διὰ τοῦτο ἀπέθανεν. Εἶδες πῶς ἐφῆθησεν; Εἰ γὰρ οὐκ ἀποθνήσκει δεύτερον, οὐδὲ λουτρὸν ἐστὶ δεύτερον· εἰ δὲ λουτρὸν οὐκ ἐστὶ δεύτερον, μὴδὲ οὐ πρὸς ἁμαρτίαν ἐπὶ βῆρετός ἔχει. Ταῦτα γὰρ πάντα λέγει, πρὸς ἐκείνῳ ἰστάμενος τὸ, *Μοιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔσθῃ* τὰ ἀγαθὰ,*

καὶ τὸ, *Ἐπιμερούμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ*. Πρόβριον τοίνυν τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν ἀναίρου, ἅπαντα ταῦτα τίθησιν. *Ὁ δὲ ζῆ, τῷ θεῷ ζῆ, φησὶ· τουτέστιν ἀκαταλύτως, ὡς μηκέτι κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου. Εἰ γὰρ καὶ τὸν πρότερον θάνατον οὐχ ὑπαύθυνος ἂν ἀπέθανεν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἑτέρον ἁμαρτίαν πολλῷ μᾶλλον νῦν οὐκ ἀποθάνεται, καταλύσας αὐτήν. Ὁ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἐβραίους εἰλεγεν· Ἀκας γὰρ, φησὶν, ἐπὶ συνελεύσει τῶν ἀκόρων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θουσίας αὐτοῦ περσάνομαι. Καὶ καθόσον ἀποκίεται τοῖς ἀνθρώποις ἅπασι ἀποθάνειν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἅπασι προσερχομένης εἰς τὸ πολλὸν ἀνεγκένη ἁμαρτίας, ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας, ὁφθῆσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκχερόμενος εἰς σωτηρίαν. Δεικνύσιν δὲ καὶ τὴν κατὰ θεὸν ζωὴν τὴν λογίαν, καὶ τῆς ἁμαρτίας τὴν δύναμιν τῆς μὲν κατὰ θεὸν ζωῆς, ὅτι οὐκέτι ἀποθάνεται· τῆς δὲ ἁμαρτίας, ὅτι ἐν τῷ ἀναμάρτητον αὐτῇ παρεσκευάσθαι ἀποθάνειν, τοὺς ὑπεύθυνους θντας πῶς οὐκ ἀπολεί; Εἶτα, ἐπειδὴ περὶ τῆς αὐτοῦ ζωῆς διελέθη, ἵνα μὴ λέγῃ τις, Τί οὐν πρὸς ἡμᾶς τὸ εἰρημένον; ἐπήγαγεν· *Ὁθως καὶ ὑμεῖς λογίσεσθε ἑαυτοὺς, φησὶ, νεκρὸς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ θεῷ*. Καλῶς εἶπε, *Λογίσεσθε*, ἐπειδὴ ἔχει παραστήσαι τὸ λεγόμενον τέως οὐκ ἐστι. Καὶ τί λογίζεσθε, φησὶ; *Νεκρὸς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ θεῷ, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν*· ὁ γὰρ οὕτω ζῶν πάσης ἐπιλήψεται ἀρετῆς, αὐτὸν ἔχων σύμμαχον τὸν Ἰησοῦν· τοῦτο γὰρ ἐστίν, *Ἐν Χριστῷ*. Εἰ γὰρ νεκρὸς ἦναις ἀνίστησας, πολλῷ μᾶλλον ζῶντας κατασχέιν δύνησεται. *Μὴ οὖν βασιλευτέω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ* [535] *θνητῷ ὁμῶν σῶματι, εἰς τὸ ὑπακοῦναι αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ*. Οὐκ ἐστι, *Μὴ οὖν ζῆτω ἡ σὰρξ, μὴδὲ ἐνεργεῖται, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία μὴ βασιλευτέω*· οὐ γὰρ τὴν φύσιν ἤθεον ἀνέλπει, ἀλλὰ τὴν προαιρέτην διορθῶσαι. Εἶτα δεικνύς, ὅτι οὐ βίξ καὶ ἀνάγκη κατεχόμεθα ὑπὸ τῆς πονηρίας, ἀλλ' ἐκόντες, οὐκ εἶπε, *Μὴ τυραννέτω, ὅπερ ἀνάγκης ἦν, ἀλλὰ, Μὴ βασιλευτέω*. Καὶ γὰρ ἄποπον εἰς βασιλείαν ἀγορεύοντες τῶν ὀρανῶν, βασιλεύει τὴν ἁμαρτίαν ἔχειν, καὶ καλουμένους συμβασιλεύσαι τῷ Χριστῷ, αἰρεῖσθαι γενέσθαι τῆς ἁμαρτίας ἀιχμαλώτους· ὡς περ ἐν εἰ τις τὸ διάδημα βίξας ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, δαιμονιώσῃ γυναικὶ καὶ προσωπύσῃ καὶ βῆκία περιεβλημένη δουλεῖν ἐθέλοι. Εἶτα, ἐπειδὴ βαρὺ τὸ περιγενέσθαι ἁμαρτίας, ἄρα πῶς καὶ κοῦφον εἶδεις, καὶ τὸν πόνον παρεμυθήσαστο εἰπὼν, *Ἐν τῷ θνητῷ ὁμῶν σῶματι*. Τοῦτο γὰρ δεικνύσιν προσκαίρους θντας τοὺς ἀγῶνας, καὶ ταχέως καταλυόμενος· ὁμοῦ δὲ καὶ τὸν προτέρων ἡμᾶς ἀναμνήσκει κακῶν, καὶ τῆς τοῦ θανάτου βίξης· ἀντιθεῖν γὰρ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν θνητῶν γέγονεν. Ἄλλ' ἔξεστι καὶ θνητῶν ἔχοντα σῶμα, μὴ ἁμαρτάνειν. Εἶδες τὴν περιουσίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος; Ὁ μὲν γὰρ Ἄδῃμ οὐδέπω θνητῶν ἔχων, ὠλοσθε· οὐ δὲ καὶ θανάτου λαθὼν ὑπεύθυνον ἐν, στεφανωθῆναι δύνησας. Καὶ πῶς βασιλεύει, φησὶν, ἡ ἁμαρτία; Οὐκ ἀπὸ τῆς οὐκείας δυνάμεως, ἀλλ' ἀπὸ τῆς σῆς βίξυμίας. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, *Μὴ βασιλευτέω*, καὶ τὸν τρῆπον δεικνύσας τῆς τοιαύτης βασιλείας, ἐπάγειν καὶ λέγων· *Εἰς τὸ ὑπακοῦναι αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ*. Οὐ γὰρ ἐστὶ τιμὴ τῷ ἐν ἐξουσίας αὐτῷ πάντα χαρίζεσθαι, ἀλλ' ἰσχύατι δουλεῖα καὶ ἀτίμιας ἐπίτασις. Ὅταν γὰρ ἂ βουλείται πράττει, τότε ἐλευθερίας ἐσφίρηται πάσης· ὅταν δὲ κωλύηται, τότε μέγιστα τὴν οὐκείαν ἀξίαν διατρέφει. *Μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὁμῶν ἑ.α.α ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ε.α.α* ἑ.α.α δικαιοσύνης.*

addidit, Similitudinis resurrectionis erimus, sed, *Ipsius resurrectionis*. Ne diceris enim, Quomodo, nisi mortuus ut ille mortuus est, resurgemus ut ille resurrexit? cum mortem memoravit, non dixit, Complantati morti, sed, *Similitudini mortis*; cum autem de resurrectione loquitur, non dicit, Similitudini resurrectionis, sed, *Ipsius resurrectionis erimus*. Nec dixit, Facti sumus, sed, *Erimus*; hinc declarans illam nondum factam resurrectionem, sed futuram. Deinde, ut fide dignum sermonem constituent, alteram ostendit resurrectionem, quæ ante illam hic facta est, ut a præsentis futuræ fidem habeas. Cum dixisset enim, nos complantatos fore resurrectioni, addit: 6. *Hoc scientes, quod vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruat corpus peccati*; simul et causam et demonstrationem futuræ resurrectionis ponens. Nec dixit, Crucifixus est, sed, *Simul crucifixus est*, proximo admoveans baptismi cruci. Ideo superius dicebat: *Complantati facti sumus similitudini mortis ejus, ut destruat corpus peccati*; non hoc corpus sic appellans, sed universam malitiam. Sicut enim veterem hominem dicit universam malitiam (Coloss. 3. 9), sic et corpus hominis illius vocat malitiam diversis nequitie partibus constatam. Quod autem id non ex conjectura dicatur, n Paulò hoc ipsum deinceps explicante audi. Cum dixisset enim, *Ut destruat corpus peccati*, subjunxit: *Ut non ultra serviamus peccato*. Huic enim ipsum volo esse mortuum, non ita ut doleatur et moriatur, sed ut non peccet. Ac progressus, illud adhuc clarius efficit: 7. *Qui enim mortuus est, inquit, justificatus est a peccato*. De omni homine hoc dicit, quod quemadmodum qui mortuus est, a peccando demum desistit, mortuus cum jaceat: sic qui ascendit a baptismo. Quia enim ille semel mortuus est, oportet ut omnino mortuus peccato maneat.

3. Si ergo mortuus es in baptismo, mane mortuus: etenim quisquis mortuus est, non ultra peccare potest: si autem pecces, Dei donum labefactas. Postquam ergo tantam a vobis philo:ophiam exegit, coronam statim adjecit, diceas: 8. *Si autem mortui sumus cum Christo*. Atqui et hæc ante coronam magna corona est, communicare cum Domino: verumtamen et aliud, inquit, de tibi præmium. Quodnam illud? Vitam æternam: nam ait: *Credimus, quia simul etiam vivemus cum illo*. Et usdenam hoc liquet? 9. *Scientes, quod Christus, qui resurrexit ex mortuis, jam non moritur*. Ac vide rursus illius contentionem, et quomodo a contrariis illud probet. Quia enim verisimile erat, quosdam a cruce et morte conturbari, ostendit ob hoc ipsum habendam fiduciam esse. Ne putes enim, inquit, quia semel mortuus est, ipsum esse mortalem: ideo namque immortalis permanet: mors quippe ejus, mors mortis facta est; et quia mortuus est, ideo non moritur; etenim illa morte, 10. *Peccato mortuus est*. Quid est illud, *Peccato*? Id est, neque illi obnoxius erat, sed propter peccatum nostrum: nam ut illud tolleretur, et ejus nervos vimque omnem absunderet, ideo mortuus est. Viden' quomodo terrerit? Si enim non secundo moritur, secundum lavacrum non est:

si secundum lavacrum non est, cave ne ad peccatum declines. Hæc enim omnia dicit, ut contra illos pignet: *Faciamus mala, ut veniant bona*; et illud quoque, *Perseverabimus in peccato, ut abundet gratia*. Hanc igitur opinionem radicitus evellens, hæc omnia ponit. *Quod autem vivit, vivit Deo*, inquit; hoc est, indissolubiliter, ut non ultra dominetur illi mors. Nam si priorem mortem insons subit, propter aliorum peccatum: multo magis nunc non morietur, cum peccatum solverit. Id quod etiam in Epistola ad Hebræos dicebat: *Semel enim in consummatione sæculorum ad abrogationem peccati per hostiam suam manifestatus est* (Hebr. 9. 26). Et quatenus statum est hominibus semel mori: sic et Christus semel oblatas, ut multorum abstolleret peccata, secundo sine peccato apparebit iis, qui ipsum ad salutem expectant. Ostendit autem et vite secundum Deum actæ vim, et peccati item potentiam: vitæ secundum Deum actæ, quia non ultra morietur; peccati vero, quia si impeccabilem ad mortem deduxit, sibi obnoxios quomodo non perdet? Deinde quia de ipsius vita loquutus est, ne quis dicat, Quid ad nos dictum illud? subjungit: 11. *Ita et vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo*. Bene dixit, *Existimate*, quia id quod dictum est, aspectu representare jam non licet. Et quid, inquires, existimamus? Nos *Mortuos esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu Domino nostro*. Nam qui ita vivit, omnem apprehendet virtutem, ipsum habens belli socium Jesum: hoc enim significat illud, *In Christo*. Nam si nos mortuos suscitavit, multo magis virescutes continere poterit. 12. *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediat ei in concupiscentiis ejus*. Non dixit, *Ne ergo vivat caro, neque operetur*; sed, *Ne regnet peccatum*: neque enim venit ut naturam destrueret, sed ut propositum voluntatis dirigeret. Deinde ostendens, nos non vi et necessitate a malitia detineri, sed sponte agere; non dixit, *Ne tyrannidem exerceat, quod necessitas esset*; sed, *Ne regnet*. Etenim absurdum esset ad regnum cælorum ductos regem peccatum habere, et vocatos ad regnandum cum Christo, peccati captivos esse malle: ac si quis cladema prociens ex capite, daemoneæ mulieri, mendicæ et pauposæ servire velit. Deinde quia grave est peccatum superare, vide quam facile illud esse ostendat, et laborem evollat, dicens, *In mortali vestro corpore*. hoc enim declarat temporaneæ certamina esse, et cito transitura; similique pristina mala in mentem nobis revocat, ipsiusque mortis radicem: hinc enim et ab ipso initio mortale fuit. Ad fieri potest, ut qui mortale corpus habet non peccet. Viden' gratiæ Christi potentiam? Adam ceterum nondum mortale corpus haberet, lapsus est; tu vero mortuum cum acceperis, coronari poteris. Et quomodo, inquires, regnat peccatum? Non ex propria virtute, sed ex ignavia tua. Ideo, cum dixisset, *Ne regnet*, reguli hujusce modum ostendit, hæc adjiciens, *Ut obediat ei in concupiscentiis ejus*. Non est enim honor corpori omnia cum potestate concedere, imo potius extrema servitus et ingens

Ignominia: nam cum ea que vult facit, tunc libertate omni privatur; eam autem cohibetur, tunc maxime suam servat dignitatem. 13. *Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed arma justitie.*

3. Itaque medium corpus est inter malitiam et virtutem, quemadmodum et ipsa arma: utraque autem opera fiunt ab iis, qui ipsis utuntur: quemadmodum miles pro patria decertans, et fur contra habitatores domus armatus, hisdem utuntur armis: non enim armaturæ culpa est, sed eorum, qui illa ad malum utuntur. Id quod etiam in carne videre est, quæ hoc vel illud efficitur secundum animi sententiam, non secundum propriam naturam. Si enim alienam polchritudinem curiosus intueatur, arma iniquitatis factus est oculus, non a propria operatione (oculi enim est videre, non male videre); sed a jubentis cogitationis nequitia: si vero illum refrænaverit, tunc justitie telum erit. Sic de lingua dicendum, de manibus et de reliquis omnibus. Recte autem peccatum iniquitatem vocavit: peccator enim aut sibi aut proximo iniquus est; imo potius sibi ipsi, quam proximo. Postquam igitur a malitia abduxit, ad virtutem ducit his verbis: *Sed exhibete vos Deo, tamquam ex mortuis viventes.* Vide quomodo nudis verbis hortatur, illic peccatum dicens, hic Deum. Cum ostendisset enim, quantum caset inter regnantes discrimen, militem illum omni venia exclusit, qui, Deo relicto, sub regno peccati mereri concupivit. Non hinc tantum, sed etiam ex sequentibus hoc adstruit dicens: *Tamquam ex mortuis viventes.* His enim ostendit et peccati perniciem et dñi Dei magnitudinem: Cogitate enim, inquit, et qui fueritis et qui facti sitis. Quinam ergo eratis? Mortui et perditii perniciæ nullo modo emendabili: non erat enim qui opem ferre posset. Et quinam ex illis mortuis facti estis? Viventes vita immortalis. Et cujus opera? Per eum, qui omnia potest Deus. Ergo æquum est, ut sub illo militetis cum tanta animi alacritate, quanta par est eos, qui ex mortuis viventes facti sunt, *Et membra vestra arma justitie Deo.* Ergo non in malum est corpus, siquidem arma justitie fieri possit. Arma autem dixit, ostendens bellum instare gravissimum. Quapropter armatura forti opus habemus, generosoque animo, rei militaris hujusce perito; præ omnibus autem duce. Verum dux ille semper adest, ad commilitium paratus, inexpugnabilis manens: et arma fortia apparavit nobis. Opus est demum proposito voluntatis, quo illa ut par est trahentur, ita ut duci pareat, et arma pro patria sumat. Postquam ergo ad magna illa hortatus est, et arma, pugnam et bella memoravit, vide quomodo militi rursus animos faciat, dicens: 14. *Peccatum enim vobis non ultra dominabitur; non enim estis sub lege, sed sub gratia.* Si ergo peccatum non ultra vobis dominaturum sit, cur tot tantaque præcipis, dicens: *Ne regnet peccatum in vestro mortali corpore; et, Ne exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato? Quid ergo sibi vult dictum illud? Sermonem hic quasi semen spargit, quem delinceps explicaturus*

est, et cum multo apparatu probaturus. Quis ergo est hic sermo? Corpus vestrum ante Christi adventum peccato captum facile erat. Nam post inductam mortem affectum quasi examen inductum est: quapropter non valde expeditum erat ad virtutis cursum suscipiendum. Neque enim aderat Spiritus qui juvaret, neque baptismus, qui mortificare posset; sed velut effrenis equus currebat quidem, sed sæpe aberrabat, quandoquidem lex quæ agenda et quæ non agenda essent edicebat quidem, sed nihil præter verborum monita certantibus suppeditabat: postquam autem Christus advenit, certamina deinde faciliora fuerunt. Quapropter majora nobis proposita sunt certamina, utpote qui majori fulcramento auxilio. Idcirco dicebat Christus: *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam scribarum et Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum (Matth. 5. 20).* Verum hoc quidem in sequentibus clarius explicat; interim vero hic illud paucis subindicat, ostendens, si nos ipsos non admodum dejecerimus, peccatum nos non superaturum esse. Neque enim tantum lex est quæ præcipiat, sed etiam gratia, quæ et præterita condonet, et ad futura muniat et confirmet. Etenim lex post labores coronas pollicebatur; gratia vero prius coronavit, ac deinde ad certamina traxit. Mibi autem videtur non tota hic fidelis viri vita subindicari, sed comparisonem fieri baptisimi cum lege: id quod alibi quoque dicit: *Litera quidem occidit, Spiritus vero vivificat (2. Cor. 3. 6).* Lex enim prævaricationem arguit, gratia vero prævaricationem tollit. Ut igitur illa redarguens, peccatum constituit: ita gratia condonans non sinit esse sub peccato; ita ut duplici modo sis ab hac tyrannide liberatus, et quod sub lege non ultra sis, et quod gratia fruaris.

4. Postquam vero per hæc fecit, ut auditor respiraret, rursus illum roborat, ex objectione admonitionem inducens his verbis: 15. *Quid ergo peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.* Primo negatione, quod valde absurdum sit illud, usus est: deinde in admonitionem sermonem convertit, ostendens admodum facilia esse certamina, ita loquens: 16. *Nescitis, quoniam cui exhibeatis vos servos ad obediendum, servi estis ejus, cui oboditis, sive peccati ad mortem, sive obedientiæ ad justitiam? Nondum gehennam dico, inquit, neque grande illud supplicium, sed præsentem turpitudinem, quando et servi estis, et sponte servi, et peccati servi; idque tali cum mercede, ut rursus moriamini. Si enim ante baptismum mortem intulit corpoream, vulnusque tanta medela opus habuit, ut Dominus omnium ad mortem descenderet, et sic malum tolleretur: post tantum donum, post acquisitam libertatem, peccatum te jam succumbentem invadens, quid non faciet? Ne itaque ad tantum lathrum accurras, neque ultro te prodas. In bellis enim sæpe milites inviti produntur: hic autem, nisi sponte transfugas, nemo te superabit. Postquam ex decore pudorem intulit, jam a præmiis*

γ. Οὐκ οὖν μέσον τὸ σῶμα κακίας καὶ ἀρετῆς, καθάπερ οὖν καὶ ἐπὶ ἑκαστέρου διὰ τὰ ἔργα καὶ τὸν χρόνον γίνεται· ὥστερ ἂν εἰ καὶ στρατεύσῃ παρὰ τῆς πατρὸς ἀγωνιζόμενος, καὶ ληστής κατὰ τῶν ἐνοικοῦντων ἐπιλιζόμενος, τοῖς αὐτοῖς φράττειον ὄπλοις· οὐ γὰρ τῆς πανουργίας τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τὸν εἰς τὸ κακὸν χρωμένον. Ὁ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς σαρκὸς ἐστὶν εἰπεῖν, τούτου κάκεινο γινόμενης παρὰ τὴν τῆς ψυχῆς γνώμην, οὐ παρὰ τὴν οἰκίαν φύσιν. Ἄν μὲν γὰρ περιεργάσῃ κάλλος ἀλλότριον, ὄπλον ἀδικίας γέγονεν ὁ σφραλισμένος, οὐ παρὰ τὴν οἰκίαν ἐνέργειαν (ὀφθαλμοῦ γὰρ τὸ ὄφρῆν, οὐ τὸ κακῶς ὄφρῆν) ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ κελύσαντος λογισμοῦ πονηρίαν, ἢ δὲ χαλκινῶστος αὐτόν, δικαιοσύνης γέγονεν ὄπλον. Ὅπως καὶ ἐπὶ γλώττης, οὕτως καὶ ἐπὶ χειρῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Καλῶς δὲ τὴν ἁμαρτίαν ἀδικίαν ἐκάλεσαν· ἡ γὰρ ἐαυτὸν εἶπεν, ἡ τὸν πλησίον ἁμαρτάνων ἀδικεῖ, μᾶλλον δὲ ἐαυτὸν πρὸ τοῦ πλησίον. Ἀπηργῶν τοίνυν τῆς πονηρίας, ἀγει πρὸς τὴν ἀρετὴν, λέγων· Ἄλλα παραστήσατε ἑαυτοὺς ἐπὶ Θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας. Ὅρα πῶς ἀπὸ τῶν ὀνομάτων γυνυῶν προέρχεται, ἐκαὶ μὲν ἁμαρτίαν εἶπόν, ἐνταῦθα δὲ τὸν Θεόν. Διέλας γὰρ ἔσον τὸ μέσον τῶν [534] βασιλευνόντων, πάσης συγγνώμης τὸν στρατιωτῆν ἐξέβαλε, τὸν ἀφέντα μὲν τὸν Θεόν, ἐπιθυμήσαντα δὲ ὅπῃ τὴν τῆς ἁμαρτίας τέτυκται βασιλείαν. Ὁ γὰρ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐξῆς τούτου κατασκευάζει λέγων, Ἐξ ἐκ νεκρῶν ζῶντας. Διὰ γὰρ τούτων δεικνύσι κἀκείνης τὴν λύμην, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὠφελεῖς τὸ μέγεθος. Ἐνοήσατε γὰρ, ἤσθ, τίνας ἦτε, καὶ τί γέγονατε. Τίνας οὖν ἦτε; Νεκροὶ καὶ ἀπολωστές ἀπώλειαν οὐδαμῶθεν διορθωθῆναι δυναμῆν οὐδὲ γὰρ ἦν τις ὁ βοηθῆσαι δυνάμενος. Καὶ τίνας ἐξ ἐκείνων γέγονατε τῶν νεκρῶν; Ζῶντες ζωὴν αἰώνιον. Καὶ διὰ τίνας; Διὰ τὸ πάντα δυναμένον μετὰ Θεοῦ. Οὐκ οὖν ἀπὸ τούτων τέτυκται δικαίον μετὰ προθυμίας τοσαύτης, μεθ' ὅσης εἰδὸς τοὺς ἀπὸ νεκρῶν ζῶντας γενομένους. Καὶ τὰ μέλη ὁμῶν δεῖλα δικαιοσύνης ἐπὶ Θεῷ. Οὐκ οὖν οὐ πονηρὸν τὸ σῶμα, εἰ γὰρ ὄπλον δικαιοσύνης αὐτὸ γενέσθαι δυνατόν. Ὅπλον δὲ εἶπὸν, ἐβήλωσαν, οἷ καὶ πόλεμος ἐφίστηκε χαλεπός. Διὰ καὶ πανουργίας ἡμῶν δεῖ ἰσχυράς, καὶ γνώμης γενναίας, καὶ τὰ τῶν πολέμων τούτων ἐπισταμένους καλῶς, καὶ πρὸ γὰρ πάντων στρατηγῶν. Ἄλλ' ὁ μὲν στρατηγὸς περιστήκειν, αἰὶ πρὸς συμμαχίαν ἔτοιμος ἔν, καὶ ἀγχιματός μένων, καὶ τὰ δεῖλα δὲ ἰσχυρὰ κατασκευάσει ἑμῶν, δεῖ δὲ λοιπὸν προαιρέσεως τῆς εἰς δέον αὐτὰ μεταχειριζομένης, ὥστε καὶ ἐπὶ στρατηγῶν πείθεσθαι, καὶ τὸ δεῖλα ὅπῃ τῆς πατρὸς τίθεσθαι. Παρακελευσόμενος τοίνυν ἡμῶν οὕτω μεγάλα, καὶ ὄπλων καὶ μάχης καὶ πολέμων ἀναμνήσας, ὅρα πῶς πάλιν θαρρόνεις τὸν στρατιώτην, καὶ ἀλείφει τὴν προθυμίαν, λέγων Ἅμαρτία γὰρ ὁμῶν οὐκ εἶ κρινομένη· οὐ γὰρ ἔστε ἐπὶ νόμον, ἀλλὰ ἐπὶ χάριν. Εἰ οὖν ἁμαρτία ἡμῶν οὐκ εἶ κρινομένη, τίνας ἐνεκεν τοσαῦτα παρεγγυάζει, λέγων· Μὴ βασιλευτέω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὁμῶν σώματι· καὶ, Μὴ καριστάνετε τὰ μέλη ὁμῶν δεῖλα ἀδικίας ἐπὶ ἁμαρτίᾳ; Τί οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; Ἐπαματικὸν τινα καταβάλλεται λέγον· ἐνταῦθα, ἐν ὑστερον ἀναπτύσειν μίλλαι, καὶ μετὰ πολλῆς ἐργάζεσθαι καὶ κατασκευῆς. Τίς οὖν ἐστὶν ὁμοῖος; ὁ λόγος; Τὸ σῶμα ἡμῶν πρὸ μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εὐχέρινον ἦν τῇ ἁμαρτίᾳ. Μετὰ γὰρ τὸν θάνατον καὶ πολλὰς παθῶν ἐπιστάθην

ἐσμός· ὁσπερ οὐδὲ σφόδρα κοῦρον ἦν πρὸς τὸν ὄπῃ τῆς ἀρετῆς δρόμον. Ὅστε γὰρ Πνεῦμα παρὴν τὸ βοηθοῦν, οὕτε βάπτισμα τὸ νεκρῶσι δυνάμενον, ἀλλ' ὥστερ τις ἵππος δυσήμιος, ἔτρεχε μὲν, δημηρῶταν δὲ πολλάκις, τοῦ νόμου τὰ πρακτικά καὶ τὰ μὴ τοιαῦτα διαγορευόμενος μὲν, πλὴν δὲ οὐδὲν τῆς διὰ τῶν βῆματων παραινέσεως τοῖς ἀγωνιζομένοις εἰσφέρωντος· ἔπειθ' ἐπὶ ὁ Χριστὸς παραγίγεται, τὰ παλαίματα λοιπὸν εὐκολώτερα γέγονε. Διὰ καὶ μείζονα ἡμῶν προεβήθη τὰ σκάμματα, ἅτε μεζόνος μετασχηκίος τῆς σφοδρίας. Διὰ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Ἐὰν μὴ περισσέσῃ ἡ δικαιοσύνη ὁμῶν πλέον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισσαίων, οὐ μὴ εὐδελθήτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἄλλ' ἐπὶ τούτῳ μὲν ἐν τοῖς ἐξῆς σαφέστερον λέγει, τίνας ἐστὶ αὐτὸ αἰνείταται διὰ βραχίων ἐνταῦθα, δεκτικῶς, οἷ ἐὰν μὴ σφόδρα [535] ἐαυτοὺς ὑποκατακλιόμενοι, οὐ περιέσται ἡμῶν ἡ ἁμαρτία. Ὁ γὰρ ἐστὶ νόμος ὁ καλεῖσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ χάρις ἡ καὶ τὰ πρότερα ἀρεῖσα, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλτομένη. Ἐκείνος μὲν γὰρ μετὰ τοὺς πόνους τοὺς στεράωνος ἐπήγγαλετο, αὐτῇ δὲ πρότερον ἐστεφάνωσε, καὶ τότε εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐβλυσεν. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ οὐδὲ πάντα τὸν βίον τοῦ πιστοῦ ἐνταῦθα αἰνεῖσθαι, ἀλλὰ σύγχρισιν βαπτίσματος κομιθεῖσθαι καὶ τοῦ νόμου· ὅπερ οὐ καλῶς ἐλέγγων συνίστησι τὴν ἁμαρτίαν, οὕτως αὐτῇ συγχωροῦσα οὐκ ἀφήσιν εἶναι ὅπῃ ἁμαρτίαν· ὥστε διπλῆ τῆς τυραννίδος εἰ ταύτης ἀπηλλαγμένους, τῷ τε μὴ ὅπῃ νόμον εἶναι, καὶ τῷ χάριτος ἀπολαυκίαναι.

δ. Ἐπειδὴ τοίνυν τούτοις ἀναπνεῦσαι πεποίηκε τὸν ἀκροατῆν, ἀσφαλίζεται πάλιν αὐτὸν, ἐξ ἀντιθέσεως παραίνεσιν εἰσάγων, καὶ λέγων οὕτω· Τί οὖν; ἁμαρτήσομεν, οἷ οὐκ ὀρμῆν ἐπὶ νόμον, ἀλλ' ἐπὶ χάριν; Μὴ γίνεσθε. Πρῶτον μὲν γὰρ τῇ ἀπαγορεύσει, διὰ τὸ σφόδρα ἀποπον εἶναι τὸ λεγόμενον, κέρχηται· ἔπειτα δὲ καὶ εἰς παραίνεσιν ἐλάγει τὸν λόγον, καὶ δεικνύσι πολλὴν οὖσαν τὴν εὐκολίαν τῶν ἀγῶνων, οὕτως λέγων· Οὐκ οἰδασθε, οἷ φ' ἀκαριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὄπακοην, δοῦλοι ἔστε, φ' ὀπακοῦσατε, ἤτοι ἁμαρτίας εἰς θάνατον, ἡ ὄπακοῆς εἰς δικαιοσύνην; Ὅπως λέγω τὴν γένεσιν, ψοῖν, οὐδὲ τὴν πολλὴν ἐκείνην κόλσιν, ἀλλὰ τὴν ἐνταῦθα αἰσχύνην, ὅταν δοῦλοι γίνεσθε, καὶ ἐκόντες δοῦλοι, καὶ ἁμαρτίας δοῦλοι, καὶ ἐπὶ τοιοῦτῳ μετῶ, ὥστε πάλιν ἀποθανεῖν. Εἰ γὰρ πρὸ τοῦ βαπτίσματος θάνατον εἰργάσασθε σωματικῶν, καὶ τοσαύτης ἔδεσθ' εἰς θεραπείας τὸ ἔλκος, ὥστε τὸν δεσπότην ἀπάντων εἰς θάνατον καταθεῖναι, καὶ οὕτω λύσαι τὸ κακὸν, μετὰ τὴν τοσαύτην ὠφειάν, καὶ ἐλευθερίαν, λαμβανούσα σε ἐκόντα αὐτῇ πάλιν ὑποκατακλιόμενον, εἰ οὐκ ἐργάσεται; Μὴ τοίνυν ἐπὶ τοσοῦτον δράμης βάραθρον, μηδὲ ἐκὼν σεαυτὸν προδῶς. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν πολέμων καὶ ἀκοντες παραδίδονται; πολλὰς εἰς στρατιώται· ἐνταῦθα δὲ ἐν μὴ αὐτὸς αὐτομάλησος, οὐδέ τις οὐκ περιέσται. Ἐντρέψας τοίνυν ἀπὸ τοῦ πρόποντος, φοβεῖ καὶ ἀπὸ τῶν ἐπάθλων, καὶ εἴθην ἀμφοτέρων τὰ ἐπίχηρα, δικαιοσύνην καὶ θάνατον· θάνατον δὲ οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ πολλῶν χαλεπότερον. Εἰ γὰρ οὐκ εἶ ἀποθανεῖται Χριστὸς, τίς λύσει τὸν θάνατον ἐκείνον; Οὐδέ τις. Οὐκ οὖν ἀνάγκη διδοῦν κολάζεσθαι καὶ τιμωρεῖσθαι·

* Ἄλλ', ἐπαματικῶς τινα καταβάλλεται λέγον.

β Sic mss. Ed'U male, ὑποκατακλιόμενον.

οὐκ εἶναι γὰρ θάνατος παραγίνεται αἰσθητός, καθάπερ ἐνταῦθα, ἀναπαύων τὸ σῶμα, καὶ τῆς ψυχῆς διατριβὴν· Ἔσχατος γὰρ ἐχθρός καταργεῖται ὁ θάνατος. Ὅθεν ἀθάνατος ἔσται ἡ χάρις, ἀλλ' οὐχὶ τοὺς ὀπακοῦσιν Θεῷ, ἀλλὰ δικαιοσύνην, καὶ τὰ ἐκ ταύτης βλαπτόμενα ἀγαθὰ, ἔσται τὰ ἔπιπλά. Χάρις δὲ τῷ Θεῷ, οἱ ἦγε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ἀπεκοῦσασθε δὲ ἐκ καρδίας εἰς τὸν παρεδόθητε τύπον διδασχῆς. Ἐντρίφας ἀπὸ τῆς δουλείας, [536] φοβήσασθε ἀπὸ τῶν ἐπιπλάτων καὶ προτρέφας, ἀνορθοὶ πάλιν ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ. Διὰ γὰρ τούτων δεικνύσιν, οἱ τὰ μεγάλων ἀπὸ πλάττων κακῶν, καὶ οἱ οὐκ ἐξ οικειῶν πόνων, καὶ οἱ τὰ μέλιοντα εὐκολώτερα. Καθάπερ γὰρ τις ὠμοῦ τυράννου τὸν αἰχμάλωτον ἐβέλομεν, καὶ παρανόμῳ μὴ καλινδρομῆσαι πρὸς αὐτόν, ἀναμιμνήσκει τῆς χαλεπότητος αὐτοῦ τυραννίδος· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐμφαντικώτατα τὰ παρεδόθητα ἀφεικνύσκει κακὰ διὰ τοῦ εὐχεριστεῖν τῷ Θεῷ. Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώπινος ἰσχύος ἦν, φησὶν, ἐκείνων ἡμᾶς ἀπὸ πλάττει πάντων, ἀλλὰ τῷ Θεῷ χάρις τῶν τοσαῦτα καὶ βουληθέντι καὶ δυνήθέντι. Καὶ καλῶς εἶπεν, Ἰσχυροῦσθε ἐκ καρδίας· οὐδὲ γὰρ ἠνεγκάσθητε οὐδὲ ἐβίασθητε, ἀλλ' ἐκόντες μετὰ προθυμίας ἀπέστητε. Τοῦτο δὲ καὶ ἔγκωμιάζοντός ἐστιν ὁμοῦ, καὶ καθάπτωμένου. Οἱ γὰρ ἐκόντες προσελθόντες, καὶ μηδεμίαν ὑπομείναντες ἀνάγκην, ποῶν ἂν σχολῆς συγγνωμῆν, εἶνα διὰ ἀπολογίαν ἐπὶ τὰ πρότερα καλινδρομοῦντες; Εἶτα ἕνα μάθησθε, οἱ οὐ τῆς αὐτῶν εὐγνωμοσύνης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος τὸ πᾶν γέγονεν, εἰπόν, Ἰσχυροῦσθε ἐκ καρδίας, ἐπίσημα, εἰς τὸν παρεδόθητε τύπον δεδασχῆς. Ἢ μὴν γὰρ ὀπακοὴ ἢ ἐκ καρδίας τὸ ἀντιφύσσειν δηλοῖ, τὸ δὲ παραδοθῆναι, τὸν τοῦ Θεοῦ βοηθεῖαν ἀντίτεται. Τίς δὲ ὁ τύπος τῆς διδασχῆς; Ὁρθῶς ἔφη καὶ μετὰ πολιτείας ἀρίστης. Ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἀδουλώθητε τῆς δικαιοσύνης. Δύο ἐνταῦθα δεικνύσιν τοῦ Θεοῦ δωρεάς, τὸ ἐτὴ ἀμαρτίας ἐλευθερώσει, καὶ τὸ δουλώσει τῆ δικαιοσύνης, ὅπως ἐλευθερίας ἀπάσης ἀμεινόν ἔσται. Καὶ γὰρ ταῦτον παροίηκεν ὁ Θεός, ὅσον ἂν εἰ τις παλαιὰ ἐφραδὸν λαδῶν ὄνθ βαρβάρων εἰς τὴν αὐτῶν ἀπνευθέντα γῆν, μὴ μόνον τῆς αἰχμάλωσις ἀπὸ πλάττει, ἀλλὰ καὶ πατέρα αὐτῶν αὐτῷ κηδεμονίαν ἐπιστάσει, καὶ εἰς μαγίστην ἀξίαν ἀγάγοι· ὃ δὲ καὶ ἐφ' ἡμῶν γέγονεν. Οὐ γὰρ μόνον τῶν παλαιῶν κακῶν ἐλευθερώσει, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀγγελικὸν ἠγάγε βίον, καὶ ὅθεν ἡμῶν πολιτείας ἔσται ἀρίστη, τῆ τῆς δικαιοσύνης ἀσφαλείς παραδίδει, καὶ τὰ παλαιὰ ἀποκαίει κακὰ, καὶ νεκρώσας τὸν παλαιὸν ἀνθρώπον, καὶ ἐπὶ τὴν ζωὴν χειραγωγῆσας ἡμᾶς τὴν ἀθάνατον. Μένωμεν τοίνυν ταύτην ζῶντες· πολλοὶ γὰρ τῶν δοκούντων ἐμπνεῖν καὶ βαδίζειν, νεκρῶν ἀλλώτερον διακινύσιν.

ε'. Καὶ γὰρ διάφοροι νεκροτήτως εἰσι τρόποι· καὶ ἔστιν εἰς μὴν ὁ τοῦ σώματος, καθ' ὃν ὁ Ἀβραάμ νεκρὸς ἦν, οὐκ ἦν νεκρός· Ὁ γὰρ Θεός, φησὶν, οὐκ ἔστι Θεός νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων· Ἐτερός ὁ τῆς ψυχῆς, ὃν ὁ Χριστὸς ἀνιστήσας εἶπεν. Ἄσπερ τοῦ νεκροῦ θάψας τοὺς αὐτῶν νεκρούς· Ἄλλος ὁ καὶ ἐπαινετός, ὃ διὰ τῆς φιλοσοφίας γινώμενος, περὶ οὗ φησὶν ὁ Παῦλος· Νεκρώσασθε ὁμῶν τὰ μέλη τὰ ἐκ τῆς γῆς· Ἐτερός ὁ καὶ τοῦ τοῦ γενηθέντος αἰσίου, ὃ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος· Ὁ γὰρ καλαιῶς ἡμῶν ἀνθρώπων, φησὶν, ἐστὸν αὐτοῦ, τοῦτο ἔστι νεκρώσας. Ταῦτ' οὖν εἰδόντες, ἐκείνην μὴν φύσιν μὴν νεκρώσιν, καθ' ἣν καὶ ζῶντες ἀποθνήσκουμεν· ταύτην δὲ μὴ δειλαίμεν, καθ' ἣν ὁ κοινὸς ἐπαισι θάνατος. Τὰ; δὲ ἑτέρας δύο, ἢν ἡ μὴν ἔστι [537] μακαριστὴ ἢ

καρὰ τοῦ Θεοῦ δωρεῖα, ἢ δὲ ἐπαινετὴ ἢ παρ' ἡμῶν καὶ τοῦ Θεοῦ κατορθωμένη, καὶ ἐλπίσματα καὶ ζηλωσόμενα. Τοῦτον δὲ τῶν δύο τὴν μὴν ὁ ἀπὸ μακαρίζει λέγων· Μακάριοι ὄν ἀπέθνησαν αἱ ἀνομίαι· τῆ δὲ ὁ Παῦλος θαυμάζει, Γαλιθαίς γράφων, οἱ οἱ τοῦ Χριστοῦ τῆν σάρκα ἐσταύρωσαν. Τῆ δὲ ἑτέρας συζυγίας τὴν μὴ εὐκαταφρότητον εἶναι φησὶν ὁ Χριστὸς λέγων· Μὴ φοβήθητε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· τὴν δὲ φοβήσασθε, φοβήθητε γὰρ τὸν θυράμνον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν τρένῃ. Διὰ ταύτην φυγόντες, ἐκείνη ἐλπίσματα τὴν νεκρότητα, τὴν μακαριστομένην καὶ θαυματομένην, ἕνα τῶν ἑτέρων τῶν δύο τὴν μὴν φύσιν, τὴν δὲ φοβήσασθε. Οὐδὲ γὰρ ὄφελος ἡμῶν οὐδὲν τὸν ἦλον ὄρωσι, καὶ ἐβόλων καὶ πίνουσιν, ἂν μὴ ἢ διὰ τῶν ἐργῶν ἐργῶν ζωὴ παρῆ. Τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι, βασιλεὺς ἀλουρίθρα μὴν περιεκέμενος καὶ ὄπλα ἔχοντος, οὐδένα δὲ ὄπληκον κακτικῆμον, ἀλλὰ προκειμένον πρὸς τοὺς βουλομένους ἐναλλάσσει καὶ ὑδρίζει αὐτόν; Οὕτω καὶ Χριστιανοὶ οὐδὲν ἔσται κέρδος πιστῶν μὴ ἔχοντες καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος δωρεάν, πᾶσι δὲ τοῦ καθεῖν ὀπακοῦμενος· μεζῶν γὰρ οὕτως ἢ ὄφελος ἔσται, καὶ πλεον ἢ ἀισχύνη. Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖνος ὁ τὸ δίδωμα περιεκέμενος καὶ τὴν ἀλουρίθρα, οὐ μόνον οὐδὲν ἀπὸ τῆς εὐαγγελίας καρπῶν ταύτης εἰς τὴν οὐρανὸν τιμῆ, ἀλλὰ καὶ ἐκείνην καθυδρίζει διὰ τῆς οικείας ἀισχύνης ὅπως καὶ ὁ πιστὸς βίον διασφαρμῶν ζῶν, οὐ μόνον οὐδὲν ταῦθεν ἀλδίσματος ἔσται, ἀλλὰ καὶ μεζῶνος καταγέλαστος. Ὅσοι γὰρ, φησὶν, ἀνόμιμα ἤμαρτον, ἀνόμιμα καὶ ἀελούονται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἤμαρτον, διὰ νόμου κηθήσονται. Καὶ Ἐβραίοι δὲ ἐπιούλητοι, εἰπὼν Ἀθετήσας εἰς νόμον Μωσέως, χαλκὸς οὐκ ἐκείνην εἰς τὴν εὐαγγελίαν ἀποθνήσκει. Πῶς καὶ οὐκ ἀποθνήσκει χεῖρονος ἀμεινόμενος ἐπιούλητος ὁ τὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας; Καὶ μάλα εἰκότως· καὶ γὰρ οὐκ ἐπίσταται σοὶ πάντα τὰ πάθη, φησὶ, διὰ τοῦ βαπτίσματος. Τὸ οὖν γέγονεν, οἱ εἰς τοσαύτην ἐξυβρίσας δωρεάν, καὶ γίνωνας ἑτερος ἀνθ' ἑτέρου; Ἀπέκτεινα καὶ ἐβλάστωσα τὸ πρότερα πλημμελήματα, καθάπερ σκώληκας· εἰ τὸν ἑτέρα ἔτερες; καὶ γὰρ σκώληκον χεῖρον τὰ ἁμαρτία· οὕτω μὴν γὰρ τὸ σῶμα, ἐκείνη δὲ τὴν ψυχὴν λαμβάνεται, καὶ πλεονα ποῖα τὴν δουσίαν. Ἄλλ' ἡμῶς οὐκ ἀποθνήσκου· εὐδέρ αὐτὴν οὐδὲ ἐκαθάρσα σπένδμεν. Οὐδὲ γὰρ ὁ μεθῶν οὐδὲ ποσὴ τοῦ σπένδμενος ἢ βδελυγμῶν, ἀλλ' ὁ μὴ μεθῶν ἀκριβῶς ταῦτα ἐπίσταται. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων ὁ μὴ σωφρόνως ζῶν, μετὰ ἀκριβείας οὐδὲ τὸν βόρβορον ἐκείνον καὶ τὴν κηλίδαν· ὃ δὲ τῆς ποτηρίας αὐτοῦ ἐκδύσει, καθάπερ μίση ἐπὶ κεκαρμῶνος, οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο οὐδὲν, οἱ νοεῖ. Καὶ τοῦτο μέλιστα τῆς κακίας τὸ χαλεπώτατον, οἱ οὐκ ἴδωσιν ἀφίση τοὺς εἰς αὐτὴν ἐμπροσθέντας τῆς οικείας λύμης τὸ μέγεθος, ἀλλ' ἐν βόρβορον κελίμενος μίσην ἐκλαύει νομίζουσι· εὐδέρ οὐδὲ ἀπὸ πλάττεισθαι δύναται, ἀλλὰ σκώληκον γινώμενος, [538] ὥσπερ λίθος τιμῶνος καλυπτιζόμενος, οὕτως ἐναθροῦνται. Διὰ ταῦτα αὐτοῦ οὐκ ἀποθνήσκου ἐβόλων, ἀλλὰ καὶ τρέφουσιν καὶ ἀξίως ἐν αὐτοῖς, ἕως ἂν αὐτοῦς πρὸς τοὺς τοῦ μελλόντος αἰῶνος παραπέμψουσιν σκώληκων, ἀλλὰ γὰρ ἐκείνων οὐκ πρόθεμον ὁ πρόθεμον δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πατέρας εἰσὶν ἐκείνων τῶν μὴδὲ ποτε τελευτῶντων. Ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτῆσται, φησὶν. Οὕτω τὴν γένεσιν ἐκ αὐτοῦ τὴν μὴδὲ ποτε σφεννομένην. Ἴν' οὖν ταῦτ' ἢ γένηται, τὴν πηγὴν τῶν κακῶν ἀνάλωμεν, καὶ τὴν κείμενον σφέωμεν, καὶ τὴν ῥίζαν τῆς ποτηρίας κηλίδαν.

terret, et ponit utriusque mercedem, justitiam et mortem; mortem vero vulgari non similem, sed longe graviorem. Si enim Christus non ultra moriturus est, quis illam solvet mortem? Nemo. Ergo poena atque supplicium est necessario subeundum: neque enim ultra mors advenit sensibilis, ut hic, quæ corpus quiescere et ab anima separari curret: *Postremus enim inimicus abolet mors* (1. Cor. 15. 26). Unde immortale supplicium erit; sed non obsequentibus Deo; illis namque justitia, bonaque inde germinantia, præmia erunt. 17. *Gratia autem Deo, quæ gratis servi peccati; obediens autem ex corde in eam doctrinæ formam, in quam traditi estis.* Postquam a servitute pndorem, a præmiis terrorem intulit et hortatus est; erigit rursus illos ex beneficiorum memoria. His enim ostendit illos ab ingentibus malis liberatos esse, nec ex propriis laboribus; atque faciliora esse ea, quæ futura sunt. Quemadmodum enim si quis captivum a crudeli tyranno liberaverit, adhortans illum, ne ad ipsum revertatur, gravissimam illam tyrantidem commemorat: ita et Paulus cum emphasi præterita mala describit, dum gratias agit Deo. Neque enim, inquit, humanæ fortitudinis erat, ab illis nos malis erueri; sed gratia Deo, qui id et voluit et potuit. Ac recte dixit, *Obedistis ex corde*: neque enim coacti fuistis, neque per vim, sed sponte eum alacritate absecessistis. Hoc autem et laudantis est simul et corripientis. Nam qui sponte, et sine ulla illata necessitate accessistis, qua venia, qua excusatione digni eritis, si ad pristina revertamini? Deinde ut discas, non ex illorum præbitate tantum, sed Dei gratia totum factum fuisse; postquam dixerat, *Obedistis ex corde*, addidit, *In eam doctrinæ formam, in quam traditi estis.* Obedientia enim ex corde liberum arbitrium denotat; quod autem traditi sint, id Dei auxilium subindicat. Quænam autem est forma doctrinæ? Recte et cum optimo instituto vivere. 18. *Liberati autem a peccato, servi facti estis justitiæ.* Duo hic dona Dei ostendit: quod a peccatis liberaverit, et quod justitiæ subdididerit; quod omni libertate præstantius est. Illipsum enim fecit Deus, ac si quis pternum orphanum accipiens, a barbaris in terram aliam abreptum, non modo a captivitate liberet, sed sese patrem illius et curatorem constituat, ad magnamque dignitatem evehat: quod erga nos factum est. Nun modo quippe nos a veteribus malis eripuit, sed etiam ad angelicam vitam deduxit, et optimi instituti viam nobis aperuit, justitiæ tutelæ tradens, vetera mala tollens, veteremque hominem mortificans, atque ad vitam non manu ducens immortalem. Expectemus igitur illam viventes: multi enim qui spirare et incedere videntur, miserabilis jacent, quam mortui.

5. *Mortis genera diversa.* — Varia quippe sunt mortis genera. Est quippe mors corporis, secundum quam Abraham, mortuus cum esset, non erat mortuus: *Deus enim, inquit, non est Deus mortuorum, sed vivorum* (Math. 22. 32). Alia est mors animæ,

quam subindicans Christus dicebat: *Sine mortuos sepelire mortuos suos* (Math. 8. 22). Alia, illaque laudabilis, per philosophiam advenit, de qua dicit Paulus: *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram* (Col. 3. 5). Alia, quæ hujus causa fuit, in baptismo fit: Nam *Vetus homo noster, inquit, crucifixus est* (Rom. 6. 6); id est, mortificatus est. Hæc eum sciamus, illam fugiamus mortem, secundum quam viventes morimur; hanc vero non timeamus, quæ mors communis omnibus est. Duas alias, quarum altera beata est, a Deo data; altera laudabilis, a nobis simul et a Deo parata, deligamus et æmulemur. Ex his duabus alteram beatam dicit David his verbis: *Beati, quorum remissæ sunt iniquitates* (Psal. 31. 1); alteram vero miratur Paulus, ad Galatas scribens: *Qui Christi sunt, carnem crucifixerunt* (Gal. 5. 24). Ex aliis vero duabus alteram contemnendam esse Christus ait dicens: *Nolite timere ab his, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere* (Math. 10. 28); alteram vero terribilem: *Timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehenna* (Ibid.). Quapropter hanc fugientes, illam deligamus mortem, quæ beata et admirabilis prædicatur, ut aliarum alteram fugiamus, alteram timesmus. Nihil enim nobis profuerit nisi videre, comedere, bibere, nisi adsit vita per bona opera. Quid, quæso, prosit regi purpura indui, arua habere, sed neminem subditum; ita ut quisque impune possit illi insultare, injuriæque afferre? Sic et Christiano nihil lueri accedit, si fidem et baptismi donum habeat, sed omnibus sit affectibus subditus: major enim sic contumelia erit et majus dedecus. Quemadmodum enim ille, qui diademate et purpura ornatus est, non modo ex hujusmodi ornatu nihil lucratur honoris, sed illum quoque per proprium dedecus contumelia afficit: sic qui credit, et corruptam ducit vitam, non modo non venerabilis ex fide erit, sed etiam ridiculus: *Quicumque enim, inquit, sine lege peccaverunt, sine lege peribunt; et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur* (Rom. 2. 12). Et ad Hebræos scribens, dicebat: *Irritam quis faciens legem Moysis, sine ulla misericordia, duobus vel tribus testibus noritur* (Hebr. 10. 28). Quanto graviore putatis supplicio plectetur is, qui Filium Dei concupcaverit? Et jure quidem merito: nam per baptismum, inquit, omnes tibi animi affectus subdidi. Quid actum est, ut tantum donum contumelia afficeret et alius pro alio fieres? Peremi atque sepelivi priora delicta tua tamquam vermes: cur ergo tu alia peperisti? nam vermium deteriora sunt peccata: hi namque corpus, illa animam labefactant, ac majorem pariunt fetorem. At nos id non sentimus; ideoque illam expurgare negligimus. Neque enim is qui ebrius est novit quantos sit vini putrescentis fetor; sed qui ebrius non est, id probe novit. Sic et in peccatis accidit: qui temperanter vivit, cœnum illud et maculam optime novit; qui vero nequitia sese deditit, quasi ebrietate obrutus, id non novit, quod nempe ægrotet. Atqui hoc maximum gravissimumque

est nequitæ malum, quod eos, qui in illam incidunt, propriæ suæ pernicii magnitudinem videre non sinat : verum illi, dum in luto jacent, unguentis se frui putant : quapropter nec sese inde eximere possunt, sed dum vermibus scætant, ita sese efferunt, ut si pretiosis lapidibus ornati essent. Ideoque vermes illos interinere nolunt, sed nutriunt illos, et in seipsis augent, donec illos ad futuri sæculi vermes transmittant. Nam hi illorum sunt conciliatores ; nec modo conciliatores, sed etiam patres illorum, qui nunquam moriuntur. *Vermis enim eorum non morietur* (*Marc. 9.43*), inquit. Hi gehennam accendunt nunquam exstinguendam. Ut ne igitur hæc fiant, fontem malorum tollamus, fornacem exstinguemus, et radicem iniquitatis ab imo exstirpemus. Nam si malam arborem a summo excideris, nihil feceris, radice infra manente, et eadem rursum emittente. Quenam ergo malorum radix est? Disce a bono plantatore, qui hæc accurate novit, et spiritualem vineam colit, ac totius orbis agricola est. Quam ergo dicit ille esse malorum omnium causam? Pecuniarum concupiscentiam. *Radix enim annuum malorum, inquit, est avaritia* (*1. Tim. 6. 10*). Hinc pugnae, inimicitiae, bella : hinc contentiones, convicia, suspiciones, contumelie : hinc carceres, furta, sepulcrorum effusiones : propter hanc non urbes et regiones modo, sed etiam vice, et orbis habitatus et non habitatus, montes, saltus, colles, uno verbo omnia sanguine cadibusque plena sunt. Ne mare quidem hac peste vacat, sed illic etiam cum furore magno grassatur, piratis illud undique obsidentibus, ac novum quendam atrocium modum excogitantibus. Per hæc naturæ leges eversæ sunt, cognationis statuta convessa, substantiæ ipsius jura corrupta sunt.

6. *Pecuniarum cupiditas quantum malum.* — Nam pecuniarum tyrannis non contra vivos modo, sed etiam contra mortuos tales dexteræ armavit : ac neque cum illis per mortem pacta iniuri possunt : nam fractis sepulcralibus thesibus, contra mortua corpora sceleratas extendunt manus, nec ex hac vita migrantes sinunt ab insidiis suis liberari. Ac quotquot mala inveneris, domi, in foro, in tribunatibus, in curiis, in regia, et ubicumque velis, hinc omnia putulæ videbis. Hoc utique, hoc malum est, quod omnia sanguine et cadibus implevit : hoc gehennæ flammam accendit, hoc effecit ut civitates nibilo melius, imo longe deterius haberent, quam deserta. Nam ab his, qui secus vias insidiantur, cavere facile est, utpote qui non continentur adorianur : qui vero in mediis urbibus illos imitantur, tanto pejores illis sunt, quanto difficilius est ab illis cavere, quia id palam sudent quod clam alii. Leges enim contra illorum nequitiam lates ad committendum sumentes, credibus ac sceleritis civitates repleverunt. Annon credes est, quæso te, imo cæde pejus, pauperem fami tradere et in carcerem trudere, et cum fame tormentis et mille cruciatibus exponere? Licet enim hæc tu non facias, cum faciendo occasionem præbeas, id plus quam ministri tui perpetras. Homicida

enim gladium indigit, et cum brevi tempore dolorem intulerit, non ultra cruciatum adhibet : tu vero sycophantiis, molestiis, insidiis lucem illis in tenebras convertens, idque efficiens ut sexcentis mori mallet, cogita quot mortes pro una perpetres. Quodque omnium gravissimum est, abripiis, divitiis acquisis, non paupertate pressus, non fame cogente, sed ut equi frenum, domus tectum, et columarum capitella multo obliantur auro. Ecqua gehenna hæc digna non fuerint, quando fratrem, et eum, qui arcanorum bonorum tecum particeps est, atque eosque a Domino honoratus est tu, ut pavimentum dumus et lapides ornes, necnon brutorum animalium corpora, quæ hoc ornamentum non sentiunt, in mille calamitates conjicis? Canis tibi multæ curæ est; homo autem, imo potius Christus, ob canem et omnia supradicta, in extremam conjicitur famem. Quid hac confusione deterius? quid hac iniquitate gravius? quot ignei fluvii tali animæ sufficient? Is, qui ad imaginem Dei factus est, stat indecorus ob tuam inhumanitatem; mulorum autem uxorem tuam gestantium capita multo fulgent auro, itemque pelles et ligna, quæ tectum illud texitur : si solum, sive sella, si suppedaneum ornandum, auro et argento omnia decorantur; Christi vero membrum, et is cujus causa de caelo descendit, et pretiosum sanguinem effudit, ob avaritiam tuam ne cibo quidem necessario utitur. Sed lecti undique argento ornati sunt, sanctorum vero corpora necessario tegumento carent : apud te Christus minori in pretio habetur, quam cetera omnia, quam domestici, quam muli, quam lectus, quam solum, quam suppedaneum. Mitto cetera his viliora vasa, et vobis cogitanda relinquo. Quod si horrescis hæc audiens, abstinere agendo : et quæ dicta sunt nihil tibi damni inferent : abscede, et huic insanitæ finem imposito : nam insanum prorsus est bujusmodi studium. Idcirco his dimissis, vel sero tandem in caelum respiciamus, futuram illam diem in mentem revocemus, cogitemus tremendum illud tribunal et rationes reddendas atque incorruptum iudicium : consideremus Deum omnia videntem non e caelo fulmina mittere, licet hæc gesta plus quam fulminibus digna sint. Attamen non id ille facit, neque mare in nos immitit, neque ut media terra hiscat efficit, non solem exstinguit, non caelum cum stellis dejicit, non omnia demum de medio tollit; sed in suo ordine relinquit, ut creatura omnis nobis ministret. Hæc ergo cogitantes, benignitatis magnitudinem exhorrescamus, et ad nobilitatem nostram redeamus. Nunc certe non melius quam bruta sumus affecti, sed multo pejus : illa namque quæ sui sunt generis diligunt, et communis natura sufficit illis ad mutuam amorem.

Tu vero, qui præter naturam communem plurima alia babes, quæ te cum membris tuis conjungant : quod ratione sis honoratus, quod religione conjunctus, quod bonis illis innumeris particeps, feris immanior factus es, inutilibus quidem curam multam adhibens, templa vero Dei fame et nuditate pereuntia despiciens, inuo

ἀνασπάσωμεν· ἐπει καὶ δένδρον ποιηρὴν ἂν ἀποτέμης ἀνωθεν, οὐδὲν πλεον ἐπίστας, τῆς ῥίζης κάτω μενούσης, καὶ τὰ αὐτὰ βλασταύσας πάλιν. Τίς οὖν ἡ ῥίζα τῶν κακῶν; Μάθε παρά τοῦ καλοῦ φωτογράφου, τοῦ τὰ ποιαῦτα ἀκριδῶς ἐπισταμένου, καὶ τὴν ἀμπελον τὴν πνευματικὴν θεραπεύοντος, καὶ τὴν οἰκουμένην γεωργούπουτος ἔπασαν. Τίνα οὖν οὐδὲς φρεν εἶναι τὴν αἰτίαν τῶν κακῶν ἀπάντων; Τὴν τῶν χρημάτων ἐπιθυμίαν. Ῥίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν, φησὶν, ἡ φιλαργυρία. Ἐνετύθεν μάχαι καὶ ἔχθραι καὶ πόλεμοι, ἐνετύθεν φιλονεκίας καὶ λωβῶραι καὶ ὑποψαί καὶ ὕβρεις, ἐνετύθεν φόνοι καὶ κλοπαὶ καὶ τυμβωρυχίαι· διὰ ταύτην οὐ πόλει καὶ χῶραι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁδοί, καὶ οἰκουμένη καὶ δοικητος, καὶ θρη, καὶ νάπαι, καὶ βουνοὶ καὶ πάντα ἀπλύς αἱμάτων γέμει καὶ φόνων. Καὶ οὐδὲ τῆς θαλάττης ἀπέχετο τοῦτ' ἐπὶ τὸ κακὸν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ μετὰ πολλῆς εἰσεκτικῶς τῆς μαρίας, τὴν πειρατῶν αὐτῆν πολιορκούντων πάντοθεν, καὶ κινῶν τὴν ληστείας ἐπισπουδῶν τῶρον. Διὰ ταύτην καὶ οἱ τῆς φύσεως ἀνετρέψαν νόμοι, καὶ οἱ τῆς συγγενείας ἐκινήθησαν θεσμοί, καὶ τὰ τῆς οὐσίας αὐτῆς διέφθαρται δίκαια.

ζ'. Ἡ γὰρ τῶν χρημάτων τυραννίς οὐ κατὰ τὸν ζῶντων νόμον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ἀθανάτωνος τῆς τοιαύτας ὀπλισθεῖς· καὶ οὐδὲ τῇ θανάτῳ πρὸς αὐτοὺς σπένδονται, ἀλλὰ θήκας ἀναβήρηνυτες, καὶ κατὰ νεκρῶν συμμάτων τὰς μιαιρὰς ἐκτείνουσι χεῖρας, οὐδὲ τὸν ἀπαλλαγέντα τῆς ζωῆς τῆς ἐαυτῶν ἀριέντες ἀπὸ λυγῆται ἐπεσπύλῃς. Καὶ ὅσα ἂν εὐρῆς κακὰ, κἂν ἐν οἰκίᾳ, κἂν ἐν ὄγρῳ, κἂν ἐν δικαστηρίῳ, κἂν ἐν βουλευτηρίῳ, κἂν ἐν βασιλείῳ, κἂν ὀπουθήσῃ, ἐνετύθεν πάντα θῆε βλασάνοντα. Τοῦτο γὰρ ἔστι, τοῦτο τὸ κακὸν ὁ πάντα αἱμάτων καὶ φόνων ἐνέπλησε, τοῦτο τὴν φλόγα τῆς γενένης ἀνήψε, τοῦτο τῆς ἔρημίας τὰς πόλεις οὐδὲν ἄμεινον διακίσειται ἐπίσταν, ἀλλὰ καὶ πολλῶν χεῖρων. Τοῦ μὲν γὰρ ταῦτα ὁδοί ἐφεροῦντας καὶ φυλάσσειται φθόνον, ἅτε οὐδεὶς πάντῃς ἐπιτιθεμένων· οἱ δὲ ἐν μέσῃς ταῖς πόλεσιν ἐκείνων μμοῦμοι μοι, τοσοῦτῃ χεῖρους ἐκείνων, ὅσα καὶ θυσοφλακτοὶ μάλλον αὐτῶν, καὶ μετὰ παρῆφθιας ταῦτα τολμῶσιν, ἃ μετὰ τὸ λανθάνειν ἐκείνοι. Τοῦς γὰρ ἐπ' ἀναίρεσις τῆς ποιηρίας αὐτῶν κειμένους νόμοις, τοῦτους καὶ εἰς συμμαχίαν ἔλκοντες, τῶν τοιούτων φόνων καὶ μιαιμάτων τὰς πόλεις ἐνέπλησαν. Ἡ οὐ φόνος, εἰπέ μοι, καὶ φόνου χεῖρον, τὸ λιμῶ παραδύναι κέντητα [539] καὶ εἰς δεσποτῆριον ἐμβαλεῖται, καὶ μετὰ τοῦ λιμοῦ καὶ βαζάνος ἐκδύναται καὶ μυριῶς αἰκισμοίς; Κἂν γὰρ αὐτὸς ταῦτα μὴ ποιῆς, παρέχῃς δὲ τὴν αἰτίαν τοῦ γίνεσθαι, τῶν διακονουμένων μάλλον αὐτὰ ἐργάζῃ. Ὁ μὲν γὰρ ἀνδροζόντος ὁμοῦ τὸ ἔξφος ἐνέπηξ, καὶ μικρὸν λυτήσας χρίνον οὐκ εἶται παραινέτω προάγει τὴν βᾶσανον· οὐ δὲ ταῖς συκοφανταῖς, ταῖς ἐπιηραῖς, ταῖς ἐπιβουλαῖς τὸ φῶς ἐργαζόμενος αὐτῇ σκότος, καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ καθιστὰς τὸν μυριάκις ἀποθανεῖν, ἐνύθησον ὅσους ἐργάζῃ ἀνθ' ἐνὸς θανάτου. Καὶ τὸ δὴ πάντων χαλεπώτερον, ὅτι ἀρπάξεις καὶ πλεονεκτεῖς, οὐχ ὑπὸ πέντας ὀθώσῃσιν οὐδὲ λιμοῦ σε καταναγάζοντος, ἀλλ' ἴνα ὁ τοῦ ἔππου χαλινὸς ἀλεφθῆται πολλῶ τῷ χρυσῷ, καὶ ὁ τῆς οἰκίας βροφος, καὶ αἱ τῶν κινῶν κεφαλαί. Καὶ πόσης οὐκ ἂν εἴη ταῦτα γενένης θῆτα, ὅταν τὸν ἀδελφῶν, καὶ τῶν ἀποβήτων σοι κοινωνήσαντα ἀγαθῶν, καὶ οὕτω παρὰ τοῦ δεσπότη σου τιμῶνται, ἴνα λίθους κἀλλω-

πίσης καὶ ἔξφος καὶ σῶματα ἀλόγων ζῶων οὐδὲ αἰσθανόμενον τοῦ κόρου τοῦτου, εἰς μυρίας ἐμβάλλῃς συχοφῶρας; Καὶ ὁ μὲν κῶν ἐν ἐπιμαλεῖ τολμῆ, ὁ δὲ ἄνθρωπος, μάλλον δὲ ὁ Χριστὸς, διὰ τὸν κῶν καὶ πάντα τὰ εἰρημμένα εἰς ἔσχον κατακλείεται λιμῶν. Τί ταύτης τῆς συχούσεως ποταμῶ; τί τῆς παρανομίας ταύτης χαλεπώτερον; πόσοι ποταμοὶ πυρὸς ἀρκέσουσι τῆ τοιαύτῃ ψυχῇ; Ὁ μὲν κατ' εἰκόνα τοῦ θεοῦ γεγενημένος ἔσχηκε ἀσχημονῶν διὰ τὴν σὴν ἀπανθρωπίαν· αἱ δὲ ὄψεις τῶν ἡμῶν τῶν τὴν γυναῖκα φερουσῶν τὴν σὴν πολλῶ καταλάμπονται χρυσῷ, καὶ τὰ δέματα καὶ τὰ ἔξλα τὰ τὴν στέγην ἐκείνην ὑφαίνοντα· κἂν θρόνον κατασκευάσει θῆη, κἂν ὑποπόδιον, πάντα ὑπὸ χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ κατασκευάζοντα· τὸ δὲ ὅτι Χριστοῦ μέλι, καὶ δὲ ἐν ἐξ οὐρανοῦ παραγέγονε, καὶ τὸ τίμον αἶμα ἐξέχευε, οὐδὲ τῆς ἀναγκασίας ἀπολαύει τροφῆς διὰ τὴν πλεονεξίαν τὴν σὴν. Ἄλλ' αἱ μὲν κλίνας ἀργύρῳ πάντοθεν εἰσι περιβεβλημέναι, τὰ δὲ σῶματα τῶν ἁγίων καὶ τῆς ἀναγκασίας ἀπεστέρηται σκέπης· καὶ πάντων σοι γέγονε ἀτιμότερος ὁ Χριστὸς, καὶ οἰκτετῶν καὶ ἡμιόνων καὶ κίνης καὶ θρόνον καὶ ὑποπόδιον. Τὰ γὰρ εἰσι τοῦτον ἀτιμότερα σκέυη παρηγμὴ καταλιπᾶν ὅμιν εἰδέναι. Εἰ δὲ φριτῆτες ταῦτα ἀκούου, ἀπόστηθι πράσων, καὶ οὐδὲν σε βλάψει τὰ εἰρημμένα· ἀπόστηθι, καὶ σπῆθι τῆς μαρίας ταύτης· καὶ γὰρ μαρία σαφῆς ἡ περὶ ταῦτα σπουδῆ. Διὰ ταῦτα ἀφέντες ἀναβλέψωμεν ὀφὲ γοῦν ποτε εἰς τὸν οὐρανὸν, ἀναμνησόμεν τῆς μελλούσης ἡμέρας, ἐνυθῶσμεν τὸ φοβερὸν δικαστήριον καὶ τὰς ἡκριωμένας εὐθύνας καὶ τὴν ἀδίκαστον ψῆφον· λογιώμεθα, ὅτι ταῦτα πάντα ὁρῶν ὁ θεός, οὐ κερανοῦς ἀνωθεν πέμπει· καίτοι γε οὐ σκηπτῶν θῆτα τὰ γινόμενα μόνον. Ἄλλ' ὅστε τοῦτο ποιεῖ, ὅστε τὴν θάλασσαν ἡμῶν ἐπαρῆσιν, οὐ τὴν γῆν ῥήγνυει, οὐ τὸν ἥλιον σθένυνον, οὐ τὸν οὐρανὸν ῥίπτει, μετὰ τῶν ἀστέρων, οὐ πάντα ἀπλύς ἐκ μέσου ποιεῖ, ἀλλ' ἀρῆσιν ἐν τάξει εἶναι καὶ διακονεῖσθαι ἡμῶν τὴν πτῆσιν ἄσσαν. Ταῦτ' οὖν λογιώμενος, τῆς [540] φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος φριζώμεν, καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν εὐγένειαν ἐπαυθῶμεν· ὡς νῦν γε τῶν ἀλόγων οὐδὲν ἄμεινον διακίεμεθα, ἀλλὰ πολλῶν χεῖρων. Ἐκείνα μὲν γὰρ ἀγαπᾷ τὰ συγγενῆ, καὶ ἀρκεταί τῆ κοινωνίᾳ τῆς φύσεως εἰς τὴν πρὸς ἄλληλα φιλοστοργίαν.

Σ' ὁ μετὰ τῆς φύσεως μυρίας ἔχον ὑποθέσεις συναγοῦσας σε καὶ συγγούσας πρὸς τὰ οἰκεία μέλη, τὸ τετιμῆσθαι λόγῳ, τὸ μετέχειν εὐσεβείας, τὸ κοινωνεῖν μυριῶν ἀγαθῶν, ἐκείνων ἀριεύτερος γέγονας, εἰς μὴ τὰ ἀνόητα πολλὴν τὴν σπουδὴν ἐνδεικνύμενος, τοῦ δὲ ναοῦ τοῦ θεοῦ καὶ λιμῶ καὶ γυμνότητι παροῦν· ἀπολλυμένους, πολλὰς δὲ καὶ μυριῶς περιβάλλον κακοῖς. Εἰ γὰρ ὄξῃς ἐπὶ τὴν ταῦτα ποιεῖς, πλὴν μάλλον τὸν ἀδελφὸν τοῦ ἔππου θεραπεύειν δεῖ. Ὅσῳ γὰρ βελτίων ὁ τῆς εὐεργεσίας ἀπολαύων, τοσοῦτῃ καὶ λαμπρότερός σοι κλέκεται τῆς τοιαύτῃ σπουδῆς ὁ στέφανος· ὡς νῦν γε τοῖς ἐναντίοις περιπίπτων, καὶ μυριῶς ἐπισπόμενος κατὰ σεαυτοῦ κατηγορούς, οὐκ αἰσθῆν. Τίς γὰρ σε οὐκ ἀρεῖ κακῶς; τίς γὰρ σε οὐ γράφεται τῆς ἐσχάτης ἠμέρας καὶ κατὰ μισανθρωπίαν, ὅρων τὸ μὲν τῶν ἀνθρώπων ἀτιμᾶντα γένος, τὸ δὲ τῶν ἀλόγων πρὸ τῶν ἀνθρώπων ποιούμενον, καὶ μετὰ τῶν ἀλόγων τὴν οἰκίαν καὶ τὰ

* Mss. quidam προσφῶν.

Ἐπιπλά; Οὐκ ἤκουσας τῶν ἀποστόλων λεγόντων, οἱ οἱ πρῶτος τὸν λόγον δεξιόμενοι καὶ οἰκίας καὶ χωρῆ ἐπιώλου, ἵνα τοὺς ἀδελφοὺς τρέφωσι; Σὺ δὲ καὶ οἰκίας καὶ χωρῆ ἀρπάξεις, ἵνα ἵππων κοσμήσης καὶ ἔξλα καὶ δέρματα, καὶ τοίχους καὶ ἑδωφας. Καὶ τὸ δὴ χαλεπότερον, οἱ οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας ταύτην μαίνονται τὴν μαρίαν, καὶ τοὺς ἄνδρας εἰς τὴν τοιαύτην ἀλείφουσι ματαιοπικρίαν, πανταχοῦ μᾶλλον ἢ ἐν τοῖς ἀναγκαῖοις δαπανῶν ἀναγκάζουσαι· κἀν ἔγκλησθαι τις ὑπὲρ ταύτων, μεμελετηκασίαν ἀπολογίαν πολλῆς κατηγορίας γέμουσαν. Καὶ γὰρ ταῦτα κἀκεῖνα γίνεται, φησί. Τί φης; οὐ δέδοικας τοιαῦτα φθγγόμενος, καὶ μετὰ τῶν ἱππων καὶ τῶν ἡμίονων, καὶ τῶν κύνων καὶ τῶν ὑποπόδιων τῶν Χριστῶν πεινῶντα ἀριμύων; μᾶλλον δὲ οὐδὲ μετὰ τούτων, ἀλλὰ τὸ μὲν πλεον μέρος τούτους, ἐκείνῳ δὲ μόλις ὀλίγον ἀπομένον μέρος. Οὐκ οἶσθα, οἱ πάντα αὐτοῦ, καὶ οὐ, καὶ τὰ σά; οὐκ οἶσθα, οἱ καὶ σῶμα αὐτοῦς διέπλησσε, καὶ ψυχὴν ἐχαρίσαστο, καὶ τὸν κόσμον ἀπένευμεν ἅπαντα; Σὺ δὲ οὐδὲ μικρὰν τούτων ἀντιδίδως ἀμοιβήν· ἀλλ' ἂν μὲν οἰκίσκον μικρὸν ἐκμισώσῃς, μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας τὸν μισθὸν ἀπαιτεῖς, τὴν δὲ κτίσιν αὐτοῦ πᾶσαν καρπούμενος, καὶ κόσμον τοσοῦτον οἰκῶν, οὐδὲ ὀλίγον ἀνέχη μισθὸν καταβαλεῖν, ἀλλὰ τῇ κενοδοξίᾳ καὶ σαυτὸν καὶ τὰ σαυτοῦ πάντα ἐξίδικας· καὶ γὰρ ἐκείθεν ἅπαντα ταῦτα ἱεργήναι. Οὐδὲ γὰρ ἱπποὶς βελτίων ἂν γένοιτο πρὸς τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ, τὸν κόσμον περιθέμενος τούτων, οὐτε ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτοῦ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἔστιν οἷον καὶ ἀτιμότερος. Πολλοὶ γὰρ ἀφέντες τὸν ὄγκυλον, πρὸς τὸν κόσμον τοῦ ἱπποῦ τρέπουσι τοὺς ἐφύλακτους, καὶ τοὺς ἐπομένους οἰκίτας καὶ τοὺς προηγούμενους καὶ τοὺς σεσθύντας· τὸν δὲ ὑπὸ [511] τούτων ἐστροφουόμενον καὶ μισοῦσι, καὶ ἀποτρέφονται ὡς κύνων ἔχθρον. Ἄλλ' οὐχ ἔταν τὴν ψυχὴν κοσμήσῃ, τοῦτο συμβαίνει, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωποι καὶ ἀγγελοὶ καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης, πάντες οἱ τὸν στέφανον πλέκουσιν. Ὅποτε, εἰ δόξης ἐρᾷς, ἀπότην τούτων ὄν νῦν ποιεῖς, καὶ μὴ τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν καλλώπιζε, ἵνα γένη λαμπρὸς καὶ περιφανής· ὡς νῦν γε οὐδὲν σου γένοιε· ἂν εὐτελέστερον ἐρήμην ἔχοντας τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ τῆς οἰκίας προβαλλόμενον κάλλος. Εἰ δὲ οὐκ ἀνέχη τῶν παρ' ἐμοῦ λεγομένων, ἀκούσον τι τῶν ἐξωθῶν ἐς ἐπίστας,

καὶ αἰσῶνθῃς τὴν γοῦν ἐκείνων φιλοσοφίαν. Λέγεται γὰρ τίς ἐκείνων εἰς οἰκίαν λαμπρὰν εἰσελθὼν, πολλὴ μὲν καταλαμπομένη χρυσοῖς, πολλὴ δὲ ἀκαστράπτουσαν τῶ τῶν μαρμάρων καὶ τῶν κύνων κάλλει, ἐπέσθῃ καὶ τὸ ἑδωφός εἶδε πανταχοῦ τάπητας ἔχον ἐπισορμῆνους, εἰς τὴν θύην ἐμπύσσει τοῦ τῆς οἰκίας δεσποῦ· εἰτα ἐγκαλούμενος εἰπεῖν, διὰ τὸ μηδισμὸν τῆς οἰκίας ἐτέρωθι τοῦτο ἐξείναι ποιῆσαι, εἰς τὴν θύην ἀναγκασθῆναι ὑβρίσαι τὴν ἐκείνου. Ὅρᾳς πῶς καταγέλαστος ὁ τὸ ἐξωθεν καλλωπίων ἐσθῇ, καὶ παρὰ πάντων εὐκαταφρόνητος τοῖς νοῦν ἔχουσι; Καὶ μάλα εἰκότως. Οὐδὲ γὰρ εἰ τὴν σύνοικόν τῆς ἀρετῆς τὴν ἢν βάρια περικεῖσθαι, καὶ ἡμελημένην εἶναι, τὰς θεραπευτινὰς λαμπρὰ περιβάλει στολή, πρῶτος ἂν ἤνεγκας, ἀλλὰ παρωσύνθῃς, καὶ ὄρεον ἂν τὸ πρᾶγμα ἔφησας εἶναι τὴν ἐσχάτην. Τοῦτο τῶν καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λογίζω. Ὅταν γὰρ τῶν μὲν τῶν καὶ τὸ ἑδωφός καὶ τὸ ἐπιπλά καὶ τὰ ἄλλα πάντα καλωπίξῃς, ἐλαττωσύνῃ δὲ μὴ παρέχῃς ἐσψλή, μὴδὲ τὴν ἄλληλ ἀσκήσῃ φιλοσοφίαν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τοῦτο ποιῇ, μᾶλλον δὲ τὸ πολλῶν χαλεπότερον. Τῆς μὲν γὰρ θείας καὶ τῆς δεσποτικῆς οὐδὲν τὸ μέσον, τῆς δὲ ψυχῆς καὶ τῆς σαρκὸς πολὺ τὸ διάφορον· εἰ δὲ τῆς σαρκὸς, πολλῶ μείζον τῆς ψυχῆς καὶ τῆς οἰκίας, καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς κλήνης καὶ τοῦ ὑποπόδιου. Ποίας οὖν ἄξις ἀπολογίας ἂν εἴης, ταῦτα μὲν ἅπαντα ἀργυροῖς πολλῶ περιβάλων, ἐκείνην δὲ περιωρῶν βρακοδουτούσαν, αὐμῶσαν, πινύσαν, τραυμάτων γέμουσαν, ὅπῃ μυρίων σπαταρομήτη; κύνων, καὶ μετὰ ταῦτα ἅπαντα καὶ δοξάζουσαι ἀπὸ τῶ καλλωπισμοῦ τῶν ἐξωθεν περικεκλιμένων νομίζων; ὁ δὲ μάλιστα τῆς ἐσχάτης παραπληξίας ἐσθῇ, τὸ γελώμενον καὶ οὐκ ἐπιζόμενον, καὶ ἀσχημονύοντα καὶ ἀτιμώμενον, καὶ εἰς ἐσχάτην ἐμπύπτοντα κέλευσον, εἴ καὶ ἐγκαλωπίξουσαι τοῦτοι. Διὸ παρακαλῶ, ταῦτα πάντα ἐνοήσαντες ἀνανήψωμεν ὁψέ γοῦν ποτε, καὶ ἡμῶν αἰῶν γενώμεθα, καὶ τὸν κόσμον τούτων ἀπὸ τῶν ἐξωθεν εἰς τὴν ψυχὴν μετενέγκωμεν. Οὐτε γὰρ καὶ αὐτὸς ἄπιστος μένει, καὶ ἡμᾶς τοῖς ἀγγέλοις Ἰσοῦς ἐργάζεται, καὶ τὸ ἀκίνητος προξενήσαι καλά· ἂν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[542] ΟΜΙΛΙΑ ΙΒ'.

Ἀνθρώπων λέγω δὲ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὅμων· Ὅποτε γὰρ παρεστήσατε τὸ μέλη τῆς σαρκὸς ὅμων δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτω νῦν παρεστήσατε τὸ μέλη ὅμων δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἀγιασμόν.

α'. Ἐπειδὴ πολλὴν ἀπήτησεν ἀκριβείαν τοῦ βίου, νεκροῖς εἶναι κελεύων τῷ κόσμῳ, καὶ τεθηκέναι τῇ πονηρίᾳ, καὶ ἀκινήτους μένειν πρὸς τὴν τῶν ἀμαρτημάτων ἐνέργειαν, καὶ ἔδοκει μέγα τι καὶ βαρὺ λέγειν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαῖνον φύσιν· δεῖξαι βουλούμενος, οἱ οὐδὲν ὑπερόγκον ἀπαιτεῖ, οὐδὲ ὅσον ἐρηγὴν τὸν τοσαύτης ἀπολαύσαντα δωρεὰς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα σύμμετρον καὶ κοῦρον, ἀπὸ τῶν ἐναντίων αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ φησιν, Ἀνθρώπων λέγω· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ἀπὸ ἀνθρωπίνων λογισμῶν, ἀπὸ τῶν ἐν συνθεσίᾳ γινο-

μένων τὸ γὰρ σύμμετρον ἢ τῇ προσηγορίᾳ τοῦ ἀνθρώπου ὁμοῖο· καὶ γὰρ καὶ ἄλλαχοῦ φησὶ· Περσῶν ἐμᾶς οὐκ ἐλπίσθη, εἰ μὴ ἀνθρώπινος· τοῦτο δὲ, σὺ μέτρος καὶ μικρός. Ὅποτε γὰρ παρεστήσατε τὸ μέλη ὅμων δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτω νῦν παρεστήσατε τὸ μέλη ὅμων δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἀγιασμόν. Καίτοι καὶ τὸν δεσποτῶν τὸ μέσον, ἀλλ' ὅμως τὸ ἴσον τῆς θεότητος ἀπαιτῶ μέτρον. Ἐδει μὲν γὰρ καὶ πολλῶ πλεον εἰνεργεῖν, καὶ τοσοῦτω πλεον, ὅσῳ καὶ αὐτὴ μείζων τῆς διανοητικῆς ἐκείνης καὶ ἀμείνων· πληθὺν ἀλλ' οὐδὲν πλεον ἀπαιτῶ διὰ τὴν ἀσθένειαν. Καὶ οὐκ εἶπε, Τῆς ἐσπέρσεως ὅμων, οὐδὲ τῆς προθυμίας, ἀλλὰ, Τῆς σφρηγῆς ὅμων, ἀνεπαχθῆσθαι πονῶν τὸν λόγον. Καίτι τὸ μὲν ἀκαθαρσία, τὸ δὲ ἀγιασμός· τὸ μὲν ἀνομία, τὸ

* Mss. duo, γνομῶν ἢ γὰρ τοῦτο, ἢ τὸ σύμμετρον.

sæpe malis multis obruens. Si enim ad gloriam respiciens hoc facias, multo magis fratrem quam equum curare oporteret. Nam quanto major est is qui beneficio fruitur, tanto splendidior tibi pro tali beneficio necitior corona. Jam vero cum in contraria incidas, non advertis te innumeros tibi attrahere accusatores. Quis enim tibi non maledictis impetet? quis te non summæ crudelitatis et inhumanitatis accusabit, videns te genus quidem hominum vilipendere, brutorum vero genus hominibus anteponeere, et brutis domum atque supellectilem addere? Non audisti apostolos dicentes, quod primi qui verbum acceperunt, domos et agros venderent ut fratres alerent? Tu vero domos et agros abrispis, ut equum, ligna, pelles, muros et pavementum exornes. Quodque gravus est, non viri tantum, sed etiam mulieres hac insania tenentur, quæ etiam viros excitant ad vanum hujusmodi laborem, illos ad omnia plus, quam ad necessaria, sumptus facere cogentes. Si quis vero de his redarguerit, defensionem parant criminatione dignantur: Et hæc, aiunt, et illa sunt. Quid dicis? non times, dum hæc profers, et equos, mulos, lectas, suppedanea cum Christo esuriente annumeras? imo potius ne cum his quidem illum, sed majorem partem hisce, ipsi vero vix tantillum impertiens. Nescis omnia ipsius esse et te et tua? an ignoras illum et corpus efformavisse et animam largitum esse, et mundum totum distribuisse? Tu vero tantillum quidem ipsi retribuisti; sed si parvam domunculam locaveris, condictam summam exigis; et cum creatoris illius omnibus fruaris, et tantum orbem inhabites, ne parvam quidem illi mercedem dare sustines, sed ad vanam gloriam et te et tua omnia expendis: ex vana enim gloria omnia pendunt. Neque enim equus melior vel robustior est hoc cinctus ornato, nec eques præstantior, sed nonnumquam hinc nagis despectui habetur. Multi namque non sessoræ ad ornatum equi oculos convertunt, necnon ad famulos sequentes et præeuntes, eosque qui turbam depellunt: cum vero qui illis stipulari oderunt, et ut communem hostem aversantur. At non hoc contingit cum animam exornas; sed homines, angeli et angelorum Dominus, denique omnes tibi coronam necunt. Ita que si gloriam amas, ab his quæ nunc facis absiste,

nec domum, sed animam exorna, ut sis splendidus et illustris. Nunc certe nihil te vilius fuerit, qui desertam habes animam, et domus pulchritudinem ostentes. Si vero dicta mea non sustines, audi quid exterorum quispiam fecerit, et te pudeat vel exteræ philosophiæ. Narratur illorum quæpiam in domum splendidam venisse, fulgentem marmoribus et columnarum pulchritudine; cum autem pavementum etiam vidisset tapetibus stratum, in faciem domini ædium conspuisse: (a) improperante autem illo respondiisse, quia in nulla alia domus parte id facere licebat, coactum se fuisse vultui ipsius hanc contumeliam inferre. Viden' quam ridiculus sit is, qui exteriora ornât, et quam apud omnes mente valentes despectui habeatur? Et quidem jure merito. Neque enim si quis, uxore tua in lacero et vili habitu refecta, ancillas splendida veste circumdaret, id æquo animo ferres, sed excandesceres, idque pro summa contumelia haberes. Hoc et de anima tua cogita. Cum enim muros, pavementum, supellectilem et reliqua omnia exornes, largam vero elemosynam non eroges, nec aliam philosophiam exerceas, nihil aliud, quam id quod dixi, facis; imo quidpiam longe gravius. Nam ancillam inter et dominam nullum est discrimen, inter animam vero et carnem magna est differentia. Quod si ita est, multo magis inter animam et domum, inter animam et lectum ac suppedaneum. Qua ergo dignus defensione fueris, qui hæc omnia argento contegas, illam vero negligas paupis lacris operam, squalidam, esurientem, plagiis refertam, a mille canibus descriptam; et postea putes te gloria afflicci equi ornato circumposito? id quod summæ est amentitiæ; quod nempe cum iridearis, contumelia atque probro afficiaris, et in dedecus et in extremum hinc supplicium incidas, in his adhuc tibi placeas. Quamobrem uro et obsecro, hæc omnia cogitantes vel sero tandem respiscamus, et ad vos redeamus, ornatumque illum ab externis ad animam transferamus: sic enim intactus manebit, ac nos angelis pares reddet, immobilisque conciliabit bona: quæ nobis omnibus assequi contingat, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

(a) Erat ille Aristippus. Vide Diogenem Laertium in Aristippo.

HOMILIA XII.

CAP. 6. v. 19. *Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra carnis vestræ servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem: sic et nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem.*

1. Postquam magnam exegit vitæ curam, jubens esse mortuos mundo ac malitiæ, et immotos manere adversus peccatorum operationem, visusque est magnum quidpiam et grave loqui, quod humanam superet naturam; ut ostendat se nihil onerosum expectere, neque quantum præstare oporteret eum, qui tanto dono fruitur, sed valde moderatum et leve

postulare: jam a contrariis hoc ipsum probat, et ait, *Humanum dico*; ac si diceret, ab humanis cogitationibus, ab his quæ consueverunt: modum namque nomine humani declarat; nam et alibi dicit: *Tentatio vos non invasit nisi humana* (1. Cor. 10. 13); hoc est, moderata et parva. *Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ ad sanctificationem.* Atqui multum est dominos inter discrimen; attamen parum servitutis modum requiro. Oportebat quidem multo plus afferre, et tanto plus, quanto dominatus hic major meliorque est illo: attamen

nihil amplius peto propter infirmitatem. Nec dixit, Propositi vestri vel alacritatis, sed *Carnis vestrae*, orationem minus onerosam reddens. Atqui illud quidem immunditia, hoc vero sanctificatio; illud iniquitas, hoc vero iustitia. Equus ita miser et infelix est, ut non tantam in Christi servitute curam adhibeat, quantum in servitute peccati et diaboli? Ita que audi sequentia, et clare discas, nos ne hoc quidem pusillum afferre. Quia enim illud ita simpliciter dictum non videbatur credibile esse neque acceptabile, nec audire quisquam sustinisset, se non tantum Christo servire, quantum servivit diabolo, ex sequentibus hoc ipsum probat et credibile reddit, servitutum illam in medium afferens, et quomodo servierim, dicens. 20. *Cum enim essetis*, inquit, *servi peccati, liberi eratis iustitiæ*; id est, cum in nequitia viveretis, in impietate, in extremis que malis, tanta cum obedientia vivebatis, ut nihil omnino boni ageretur: hoc enim sibi vult illud, *Liberi eratis iustitiæ*; id est, non eratis ipsi subjecti, sed alienati ab illa prorsus; neque enim servitutis modum dividebatis partim iustitiæ, partim peccato, sed vos totos malitiæ dedebatis. Itaque et nunc, quia ad iustitiam vos transtulistis, vos totos virtuti tradite, nihil prorsus malitiæ patrantes, ut saltem parem exhibeatis mensuram. Atqui non tantum dominum inultum est discrimen, sed etiam servitutis ipsius magna est differentia. Quod et ipsum admodum clare explicat, ostenditque in quibusdam tunc obediunt, in quibus etiam nunc. Necdum tamen dicit damnum inde partum, sed interim turpitudinem enuntiat. 21. *Quem enim fructum habuistis tunc in illis, quibus nunc erubescitis?* Talis enim erat servitus, ut etiam ejus commemoratio pudorem afferat. Quod si ejus commemoratio pudore afficit, multo magis opus ipsum. Itaque duplici modo nunc lucrati estis, cum et a pudore liberati sitis, et didiceritis in quibus eratis: quemadmodum etiam tunc duplici damno affecti fuistis, et quod pudore digna feceratis, et quod ne erubescere quidem sciretis; quod priore gravius est: at tamen servientes manebatis. Cum ostendisset ergo damnum grande ex gestis ortum a pudore, ad ipsam rem venit. Quænam illa erat? *Nam finis illorum mors est.* Quia enim pudor non admodum onerosus esse videtur, ad id quod valde terribile est accedit, ad mortem dico: quamvis satis esset id, quod prius dictum fuerat. Cogita enim quantum esset malitiæ culmen, quando a supplicio liberati, a pudore liberari non poterant. Quam igitur, inquit, mercedem expectas ab opere, cum ex sola rei memoria, a supplicio tamen liberatus, pudore suffundaris et erubescas, etsi in tanta gratia constitutus? At quæ Dei sunt, non ita se habent. 22. *Nunc vero*, inquit, *liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificatione: finem vero vitam æternam.* Illorum fructus pudor est etiam post liberationem, horum vero fructus est sanctificatio: ubi autem est sanctificatio, ibi fiducia multa. Illorum finis mors est, horum vita æterna.

2. Viden' quomodo alia quidem data ostendat, alia in spe esse? Atque ab his, quæ data sunt illis, fides

conciliatur; a sanctificatione vita confirmatur. Nam, ne diceres omnia in spe esse, jam te fructum tulisse ostendit; primo, quod a nequitia et a talibus malis liberatus sis, quorum memoria pudorem affert; secundo, quod servus sis iustitiæ; tertio, quod sanctificatione fruaris; quarto, quod vitam consequaris, et vitam non temporaneam, sed æternam. Attamen cum hæc ita sint, saltem ex æquo, inquit, servite. Etsi enim Dominus admodum præcellat, et magnum sit discrimen servitutum inter et præmia, pro quibus servitii; nihil tamen interim postulo. Deinde quia arma commemoravit et regem, in metaphora perstat, dicens: 23. *Stipendia enim peccati mors: gratia autem Dei vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro.* Cum stipendia peccati dixisset, de bonis agens non cumdeum servavit ordinem. Non enim dixit, Merces honorum operum vestrorum; sed, *Gratia Dei*, ostendens illos non per seipos liberatos esse, neque debitum accepisse, neque mercedem vel retributionem laborum, sed hæc omnia per gratiam facta fuisse. Itaque hinc excellentia est, non modo quod liberaverit, nec quod ad meliora transtulerit, sed quod nec laborantes, nec fatigantes: nec quod liberaverit tantum, sed quod multo majora dederit, atque per Filium dederit. Hæc porro omnia interseruit, quia de gratia verba fecit, et jam legem dejecturum erat. Nam ne hæc ambo signiores efficerent, media interseruit ea, quæ ad accuratam vitam pertinent, ubique auditorem excitans ad virtutis curam et studium. Cum autem stipendia peccati mortem vocat, rursus terret, et adversus futura confirmat. Per ea enim, quæ illis priora commemorat, et ad gratum animum movet et confirmationes reddit contra ea omnia, quæ accidere possunt. Cum ergo hic finem fecisset sermonis de rebus moralibus, ad dogmata rursus transit his verbis: (Cap. 7.) 4. *An ignoratis, fratres? scientibus enim legem loquor.* Postquam enim dixit, nos mortuos esse peccato, ostendit hinc non modo peccatum non illis dominari, sed neque legem. Si vero lex non dominatur, multo minus peccatum. Sermonem vero emolliens, hoc humano declarat exemplo. Ac videtur quidem unum dicere, sed duo ponit ad rem propositam argumenta: alterum quidem, quod mortuo viro, mulier viri legi non subdita sit, nec colibere possit, quominus alteri nubat; alterum vero, quod hic non modo vir mortuus sit, sed etiam mulier: ita ut duplici illa fruatur libertate. Nam si mortuo viro, ab ejus potestate liberata est, cum et ipsa mortua apparuerit, multo magis liberata est. Etenim si, uno accidente, a potestate ipsa liberatur; multo magis, cum hæc ambo concurrunt. Horum ergo demonstrationem initurus, cum auditorum laude incipit, dicens: *An ignoratis, fratres? scientibus enim legem loquor.* Hoc est, rem quæ apud omnes in confesso est, et claram loquor, et hæc omnia illi accurate norunt. *Quia lex in homine dominatur, quantum tempore vivit.* Non dixit, In viro, neque, In muliere, sed, *In homine*; quod est commune utriusque animantis nomen. *Qui enim mortuus est*, inquit, *justificatus est a peccato.* Ergo viventibus lex

δὲ δικαιοσύνη. Καὶ τίς εὖτως ἄθλιος καὶ καταίτωρος, οὐ μὲνδ τοσαύτην εἰσενεγκλίν σπουδὴν τῇ τοῦ Χριστοῦ δουλείᾳ, ὅσην τῇ τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ διαβόλου; Ὁκοῦν ἀκούουν τῶν ἐξῆς, καὶ εἰση σαφῶς, ὅτι οὐδὲ τὸ μικρὸν τοῦτο εἰσφέρομεν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπλῶς οὕτω λεγόμενον οὐκ ἰδοῦαι πιστὸν εἶναι οὐδὲ εὐπαράδεκτον, οὐδὲ ἠνεγκτό τις ἀκούσαι, ὅτι οὐ δουλεῖε τοσοῦτον τῷ Χριστῷ, ἔσον ἐδουλεύσει τῷ διαβόλῳ, διὰ τῶν ἐξῆς αὐτὸ κατασκευάζει καὶ ποιεῖ πιστὸν, τὴν δουλείαν ἐκλήνην ἄγων εἰς μέσον, καὶ λέγων πᾶσι δουλεύσατε. Ὅτε γὰρ ἦτε δοῦλοι, φησί, τῆς ἁμαρτίας, ἐλευθεροὶ ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ. Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν ὅτε ἐν πονηρίᾳ ἔζητε καὶ ἀσεβείᾳ καὶ ἐσχάτους κακοῖς, μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἐζῆτε τῆς ἵπκαοῆς, ὡς μὴδὲν καθόλου πράττειν καλόν. Τοῦτο γὰρ ἐστίν, Ἐλευθεροὶ ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ· τοῦτέστιν, ὅτι ἦτε ὀπισθεταμένους αὐτῇ, ἀλλ' ἠλλοτρωμένοι καθόλου. Οὐδὲ γὰρ ἐνεμέτε τῆς δουλείας τὸν τρόπον τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλ' ὅπως ἑαυτοὺς ἐξεβίβατε τῇ πονηρίᾳ. Οὐκοῦν καὶ νῦν, ἐπειδὴ μεταστῆτε πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ὅπως ἑαυτοὺς ἐκδοτε τῇ ἀρετῇ, μὴδὲν καθόλου τῆς κακίας; [543] πράττοντες, ἡν κἀν Ἰσὺν ἐπίδειξετε τὸ μέτρον. Καίτοι γε οὐκί τῆς δεσποτίας πολὺ τὸ μέτρον μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς δουλείας αὐτῆς πολὺ τὸ διάφορον ὅπερ καὶ αὐτὸ μετὰ πολλῆς ἀναπλοῆς τῆς σαφηνείας, καὶ δεικνύουσιν ἐπὶ τίσι τότε ἐδουλεύον, ἐπὶ τίσι δὲ νῦν. Καὶ ὅπου λέγει τὴν βλάβην τὴν ἀπὸ τοῦ πράγματος γινομένην, ἀλλὰ τῶς τὴν αἰσχύνῃ. *Τίνι γὰρ, φησί, καρπὸν εἶχετε τότε ἐφ' οἷς εἰν ἔπισχο χύνεσθε;* Τοσαύτη γὰρ ἦν ἡ δουλεία, ὡς καὶ τὴν ἀνάμνησιν αὐτῆς νῦν αἰσχύνῃ φέρειν. Εἰ δὲ ἡ ἀνάμνησις κατασχέται, πολλὰ μᾶλλον ἡ πρᾶξις. Ὅστε διπλῆ νῦν ἐκέρχοντες, καὶ ἀπαλογίνετες τῆς αἰσχύνῃ, καὶ μαθόντες ἐν οἷς ἦτε ὡπερ οὖν τότε διπλῆ παρεβλάπτεσθε, καὶ αἰσχύνῃς ἄβια πράττοντες, καὶ οὐδὲ εἰδότες αἰσίνεσθαι, ὅπερ τοῦ προτέρου μίζον ἦν ἄλλ' ὅμως ἐμέτετε δουλεύοντες. Δεῖξας τοίνυν ἐκ περιουσίας τὴν βλάβην τῶν τότε γενομένων ἀπὸ τῆς αἰσχύνῃς, καὶ ἐπ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα χωρεῖ. Τί οὖν ἦν τὸ πρᾶγμα; *Τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων οὐνάτος.* Ἐπειδὴ γὰρ ἡ αἰσχύνῃ οὐ σφόδρα δοκεῖ φορτικὸν εἶναι, ἐπὶ τὸ πᾶν φοβερὸν ἔρχεται, τὸν θάνατον λέγει· καίτοι γε ἦρκει καὶ τὸ ἐμπροσθεν εἰρημένον. Ἐνόησον γὰρ ὅση τῆς κακίας ἡ ὑπερβολή, ὅπου γε καὶ τῆς τιμωρίας ἀπαλλαγέντες, τῆς αἰσχύνῃς ἀπαλλαγῆναι οὐκ εἶχον. Ποῖον οὖν προσδοκᾷ; μισθόν, φησὶν, ἀπὸ τῆς πρᾶξεως, ὅταν ἀπὸ τῆς μνήμης μόνῃς, καὶ ταῦτα τῆς τιμωρίας ἀπὸ ἀπαλλαγέντος, ἔγκλιση καὶ ἐρυθραῖς, καίτοι γε ἐν τοσαύτῃ ὠν ἄκριτος; Ἄλλ' οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ ταῦτα. *Νῦν δὲ, φησὶν, ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ἡμῶν ἐξ ἁγιασμοῦ, τὸ δὲ τέλος ζωῆν αἰώνιον.* Ἐκείνου δὲ καρπὸς αἰσχύνῃ καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν, τούτων δὲ οὐ καρπὸς ἁγιασμοῦ ὅπου δὲ ἁγιασμοῦ, παρρησία πολλῆ. Ἐκείνου τὸ τέλος θάνατος, τούτων δὲ ζωὴ αἰώνιος.

β. Ἐβλεψ πῶς τὰ μὲν δεικνύσι δεδομένα, τὰ δὲ ἐν ἐλπίσιν ὄντα; Καὶ ἀπὸ τῶν δεδομένων κἀκεῖνα πιστοῦνται, ἀπὸ τοῦ ἁγιασμοῦ τὴν ζωὴν. Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃς, ὅτι πάντα ἐν ἐλπίσιν, δεικνύουσιν καὶ ἦδη σε καρπωσάμενον ὅπερ τὸ ἀπαλλαγῆναι τῆς πονηρίας καὶ τοιοῦτων κακῶν, ὠν καὶ ἡ μνήμη αἰσχύνῃ φέρει· δεύτερον τὸ δουλωθῆναι τῇ δικαιοσύνῃ ὅτι τὸν τὸ ἁγιασμοῦ ἀπολαῦσαι ὅτε τὸν καὶ ζωῆς ἐπιτυχεῖν, καὶ ζωῆς οὐ προσωκαίρου, ἀλλ' αἰώνιας. Ἄλλ' ὅμως καὶ τούτων ὄντων,

κἀν ἐξ ἴσης, φησί, δουλεύσατε. Εἰ γὰρ καὶ ἡ δεσποτία σφόδρα ὑπερβῆναι, καὶ τῆς δουλείας πολὺ τὸ μέτρον καὶ τῶν ἐπάθλων ὅπερ ὠν δουλεύεται, οὐδὲν ἀπαύτω πλέον τῶς. Εἶτα, ἐπειδὴ ὅπλων ἰσημένους καὶ βασιλείας, ἐπιμένει τῇ μεταφορᾷ, λέγων· *Τὰ μὲν γὰρ ὀφύοντα τῆς ἁμαρτίας, θάνατος ἡ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.* Εἰπὼν ὀφύοντα ἁμαρτίας, ἐπὶ τῶν χρηστίων οὐ τὴν αὐτὴν ἐτήρησε τάξιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ὅ μισθὸς τῶν κατορθωμάτων ὄντων, ἀλλὰ, *Τὸ δὲ χάρισμα τοῦ Θεοῦ*, δεικνύς ὅτι οὐκ οἰκοθεν ἀπὸ πλάγῃσιν, [544] οὐδὲ ὀρειλῆν ἀπέβλεπον, οὐδὲ ἀμοιβὴν καὶ ἀντίστοιχον πόνου, ἀλλὰ χάριτι ταῦτα πάντα ἐγένοντο ὡστε καὶ ἐντεῦθεν ἡ ὑπεροχὴ, οὐχ ὅτι ἀπῆλλαξε μόνον, οὐδὲ θεὸς ἐπὶ τὰ βέλτεω μετέθηκεν, ἀλλ' ὅτι μὴδὲ κἀμνοντας μὴδὲ πονήσαντας· καὶ οὐχ ὅτι ἀπῆλλαξε μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ μείζονα ἔδωκε, καὶ διὰ τοῦ Πατρὸς ἔδωκε. Ταῦτα δὲ παρεβέβαλεν ἅπαντα, ἐπειδὴ καὶ περὶ χάριτος διελέθη, καὶ τὸν νόμον μέλλει καταβάλλει λοιπόν. Ἴνα γὰρ μὴ ταῦτα ἀμφοτέρα ῥιθυμοτέρους ἐργάσθαι, μέγα παρενέθηκε ὅτι περὶ τῆς ἀκριθείας τοῦ βίου, πανταχοῦ διεγειροῦν εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐπιμέλειαν τὸν ἀκροατὴν. Ὅταν δὲ ὀφύοντα τῆς ἁμαρτίας τὸν θάνατον καλῆ, φοβεῖ πάλιν, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀσφαλίζεται. Δι' ὄν γὰρ αὐτοῖς ἀναμνησθεκαίτων προτέρων, διὰ τούτων καὶ ἐπιχαίρουστος ποιεῖ, καὶ ἀσφαλεστέρος; πρὸς τὰ ἐπίνοτα ἅπαντα. Καταλύσας τοίνυν ἐνταῦθα τὸν τῶν ἠθικῶν λόγον, ἐπὶ τὰ δόγματα ἐκβαίνει πάλιν, οὕτω λέγων· *Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί; γινώσκουσι γὰρ νόμον κυρίου.* Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, δεικνύουσιν ἐνταῦθα, ὅτι οὐ μόνον ἁμαρτία αὐτῶν οὐκ κυριεύει, ἀλλ' οὐδὲ νόμος. Εἰ δὲ νόμος οὐ κυριεύει, πολλῶ μᾶλλον ἁμαρτία. Καὶ καταγλυκαίνων τὸν λόγον, ἀπὸ παραδείγματος ἀνθρωπίνου τοῦτο ποιεῖ φανερόν. Καὶ δοκεῖ μὲν ἐν τὴ λέγειν, *ὅσο δὲ τίθησι τοῦ προκειμένου κατασκευᾶς, μίαν μὲν, ὅτι ἀποθανόντος ἀνδρός, οὐχ ὀφθαίεται γυνὴ νόμον τῷ ἀνδρὶ, οὐδὲ ἐστὶν ὁ κυλιώων ἐτέρω γενέσθαι γυναικα ἔτεραν δὲ, ὅτι ἐνταῦθα οὐ μόνον ὁ ἀνὴρ τελευτήσεν, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνὴ ὡστε διπλῆ; ἀπολαύειν τῆς ἐλευθερίας. Εἰ γὰρ τελευτήσας τοῦ ἀνδρός, ἀπῆλλακται τῆς ἐξουσίας, ὅταν καὶ αὐτὴ τελευτήσῃ καὶ φανῇ, πολλῶ μᾶλλον ἡλευθερωταί. Εἰ γὰρ ἐν γενόμενον ἀπαλλάττει τῆς ἐξουσίας αὐτῆν, πολλῶ μᾶλλον ἀμφοτέρα συνειδέονται. Μέλλον τοίνυν ἐμβαίνει εἰς τὴν περὶ τούτων ἀπόδειξιν, μετ' ἐγκωμίου τῶν ἀκροατῶν ἔρχεται λέγων· *Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί; γινώσκουσι γὰρ νόμον κυρίου.* Τοῦτέστι, σφόδρα ὠμώστημένον λέγει καὶ σαφῆς, καὶ γινώσκουσι ταῦτα μετὰ ἀκριθείας ἅπαντα. *Ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ.* Οὐκ εἶπε, *Τὸ ἀνδρὶ, οὐδὲ τῆς γυναικὸς; ἀλλὰ, Τὸ ἀνθρώπου, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν ἐκατέρου τοῦ ζῶου ὄνομα.* Ὅ γὰρ ἀποθανῶν, φησί, *δεδιωκαίεται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.* Οὐκοῦν τῶς ζῶον ὁ νόμος κείτοι, τοῖς δὲ τεθνηκόσιν οὐκ ἐπιτάττειται. Ὅρᾷ; πῶς διπλῆν τὴν ἐλευθερίαν ἐδίλωσεν; Εἶτα ἐν τοῖς προκειμῖσι τοῦτο αἰνεῖσάμενος, ἐπὶ τῆς γυναικὸς ἐν τῇ κατασκευῇ προέγει τὸν λόγον, οὕτω λέγων· *Ἡ γὰρ ἡπαθρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέεται νόμον ἂν δὲ ἀποθῆναι ὁ ἀνὴρ, καθήρηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός.* Ἄρα οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζεται, ἐὰν γέννηται ἀνδρὶ ἐτέρω ἂν δὲ ἀπο-*

* Quia cum, pariterque.

θάνη ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρῃ ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα, γενομένην ἀνδρὶ ἐτέρῳ. Συνεχῶς αὐτὸ περιστρέφει, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας ἑπειθεὶ σφόδρα θαρρῆ [545] τῷ ὄν· αὐτοῦ κατασκευαζομένη. Καὶ τίθειεν ἐν τάξει μὲν τοῦ ἀνδρὸς τὸν νόμον, ἐν τάξει δὲ τῆς γυναίκος τοὺς πιστεύσαντας ἅπαντας. Εἶτα τὸ συμπέρασμα οὐ κατὰ τὴν πρότασιν ἐπάγει· τὸ γὰρ ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν· Ὅστε, ἀδελφοί μου, οὐ κυριεύει ὁμῶν ὁ νόμος· ἀπέθανε γὰρ. Ἄλλ' οὐκ εἶπαν οὕτως, ἀλλ' ἐν μὲν τῇ προτάσει τούτου ἠνέχετο· ἐν δὲ τῇ ἐπαγωγῇ λοιπῶν, ὥστε ἀνεπαχθῆ ποιῆσαι τὸν λόγον, τὴν γυναῖκα εἰσάγει τετελευτηκυῖαν, λέγων· Ὅστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθνοατώθητε τῷ νόμῳ. Ὅταν γὰρ καὶ τοῦτο κάκεινο γινόμενον ἂ τὴν αὐτὴν ἐλευθερίαν παρέχη, τὴ κωλύει χαρίζεσθαι τῷ νόμῳ, τοῦ πράγματος μηδὲν παραβλαπτομένου· Ἢ γὰρ ὑπερβρος γυνή τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέσεται νόμῳ. Πού νῦν εἰσὶν οἱ τὸν νόμον διαβάλλοντες; Ἀκουέτωσαν πῶς καὶ εἰς ἀνάγκην ἔμπροσθεν, οὐ καθαιρεῖ αὐτοῦ τὸ ἀέλιωμα, ἀλλὰ μεγάλα περὶ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ διαλέγεται, εἰ γε ζῶντος αὐτοῦ, δίδεται ὁ Ἰουδαίος, καὶ μοιχοὶ χρηματίζουσι οἱ παραβαίνοντες καὶ ἀφίεντες αὐτὸν ζῶντα· εἰ δὲ τελευτήσαντα εἴασεν, οὐδὲν θαυμαστόν· καὶ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων οὐ διαβάλλεται ὁ τοῦτο ποιῶν. Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, καθιγγράφει ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός.

γ. Εἶδες πῶς ἐν τῷ παραδείγματι τὸν νόμον δεκνυσι τετελευτηκότα; Ἄλλ' οὐκ ἐν τῇ ἐπαγωγῇ τοῦτο ποιεῖ. Ἄρα οὐκ ὥστος τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει ἡ γυνή. Ὅρα πῶς ἰδιαίτεραι ταῖς κατηγορίας τῶν τὸν νόμον παραβαίνοντων ζῶντα. Ἐπεὶ δὲ αὐτὸν εἴπασσε, λοιπὴν μετὰ ἀσφαλείας ἀπάσης αὐτὴν γαρεύεται τῇ πίστει, οὐδὲν παραβλάπτων ἐντιθεῖν. Ζῶντος γὰρ, φησί, τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει ἡ γυνή, ἐὰν γέννηται ἀνδρὶ ἐτέρῳ. Ὅστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς. Ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν· Τοῦ νόμου τελευτήσαντος, οὐ κρινεθε μοιχαλίας, ἀνδρὶ γενόμενον ἐτέρῳ. Ἄλλ' οὐκ εἶπαν οὕτως, ἀλλὰ πῶς; Ἐθνοατώθητε τῷ νόμῳ. Εἰ νεκροὶ γέγονατε, οὐκ ἐστὶ ὅπῃ τὸν νόμον. Εἰ γὰρ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρός οὐκ ἐστὶν ὑπεύθυνος ἡ γυνή, πολλῶ μᾶλλον αὐτὴ τετελευτηκυῖα ἀπηλλάκται τούτου. Εἶδες Παύλου σφην, πῶς τὸν νόμον εἰδείξε τούτου βουλόμενον, τὸ ἀποστῆναι αὐτοῦ καὶ γενέσθαι ἀνδρὶ ἐτέρῳ; Οὐ γὰρ κωλύει, φησὶν, ἐτέρῳ συνείναι ἀνδρὶ, τελευτήσαντος τοῦ πριερέου. Πῶς γὰρ, ὅπου γε καὶ ζῶντος; Ἐπιτρέπει βελίθον ἀποστασίου λαβοῦσαν; Ἄλλὰ καὶ τοῦτο οὐ τίθειεν, ὅπερ ἐγκλημα ἦν μᾶλλον τῶν γυναικῶν· εἰ γὰρ καὶ συγκεχώρητο, ἀλλ' ὅμως οὐκ ἦν αἰτία ἀπηλλαγμένου. Ὅταν γὰρ ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων καὶ δοκιμῶν ἔχη τὰ νικητήρια, οὐ ζητεῖ τὰ περιττά· οὐ γὰρ ἐστὶ γλιόχος. Τὸ τοῖνον θαυμαστόν τοῦτ' ἐστίν. Ἐπὶ αὐτοῦ ὁ νόμος ἀπαλλάττει τῶν ἐγκλημάτων ἡμᾶς ἀποστάντας αὐτοῦ· ὥστε αὐτοῦ βούλημα τὸ γενέσθαι ἡμᾶς· τοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τέθνηκε, καὶ ἡμεῖς τεθνήκαμεν, καὶ διηλθ' ἐκ τῆς ἐξουσίας ἀνήρηται. Ὁ δὲ οὐδὲ τούτους ἀρκεῖται μόνως, ἀλλὰ καὶ τὸν αἴτιον προστίθειεν· οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς θέθειεν τὸν θάνατον, ἀλλὰ πάλιν τὸν ταῦτα ἐργασάμενον [546] τὸν σταυρὸν εἰσήγαγε, καὶ ταύτη ποιῶν ἡμᾶς ὑπεύθυνους. Οὐ γὰρ ἀπλῶς, Ἀπλλάγητε, φησὶν, ἀλλὰ, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀεσποτικοῦ. Ἐθνοατώθητε γὰρ, φησὶ, τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος ἐκ Χριστοῦ.

Οὐκ ἐντιθεῖν δὲ προτρέπει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ δευτέρου ἀνδρός· διὰ καὶ ἐπήγαγεν· Εἰς τὸ γενέσθαι ὁμᾶς ἐτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι. Εἶτα, ἴνα μὴ λέγωσι, Τί οὖν, ἀν μὴ βουλώμεθα δευτέρῳ ὁμιλήσαι ἀνδρὶ; ὁ γὰρ νόμος τὴν χηρέυσασαν οὐ ποιεῖ μὲν εἶναι μοιχαλίδα δευτέρως ὁμιλήσασαν γάμοις, οὐ μὴ ἀναγκάζει ὁμιλήσαι· ἐν' οὖν μὴ τοῦτο λέγωσι, δεκνυσι ἐπὶ καὶ ἐκ τῶν ὑπεργεγμένων ἦδη ἡμῖν βουλευθῆναι· δὲι· ὅπερ καὶ ἀλλοτῶς σαφέστερον τίθειεν, λέγων· Οὐκ ἐστὶ καυτῶν· καὶ, Τιμῆς ἠγοράσθητε· καὶ, Μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων· καὶ πάλιν, Εἰς ὑπερ πάντων ἀπέθανεν, ἴνα οἱ ὥστος μᾶκρτι καυτοῖς ζῶσιν, δ.λ.τὰ τῷ ὑπερ πάντων ἀποθανόντι. Τοῦτο γοῦν καὶ ἐναυθα ἠνέχετο εἰπὼν· διὰ τοῦ σώματος. Εἶτα καὶ προτρέπει ταῖς κρείττοσιν ἐλπίσι, λέγων· ἴνα καρποφορήσωμεν τῷ θεῷ. Τότε μὲν γὰρ ἐκαρποφορεῖτε τῷ θανάτῳ, φησὶ, νῦν δὲ τῷ θεῷ. Ὅτε γὰρ ἦμεν ἐν τῷ σαρκί, τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν εἰς τὸ καρποφορήσαι τῷ θανάτῳ. Εἶδες τὸ πρότερον ἀνδρὸς τὸ κέρδος; Καὶ οὐκ εἶπεν, Ὅτε ἦμεν ἐν τῷ νόμῳ, πανταχοῦ φερόμενος δοῦναι ἀρετικούς λαθῆν· ἀλλ', Ὅτε ἦμεν ἐν τῷ σαρκί, τούτεστι, ταῖς πονηραῖς πράξεσι, τῷ σαρκικῷ βίῳ. Οὐ γὰρ τοῦτο φησὶν, ἐπὶ πρὸ τούτου μὲν ἐν σαρκὶ ἦσαν, νῦν δὲ ἀσώματος γινόμενοι περιεφάνη. Τοῦτο δὲ εἶπεν, ὅτε αἴτιον εἶναι φησὶν ἀμαρτημάτων τὸν νόμον, ὅτε ἀπαλλάττει αὐτὸν ἀπεχθείας· καθιγγόρου γὰρ τάξιν ἐπέχει πικροῦ, ἀπογυμνῶν τὰ ἀμαρτημάτα· ὁ γὰρ τῷ μηδὲν πειθεσθαι βουλομένη πλεονα ἐπιπύτων, πλεονάζει τὸ παράπτωμα. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, Τὰ παθήματα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου γινόμενα, ἀλλὰ, Τὰ διὰ τοῦ νόμου, καὶ οὐ προσέθηκε, Γινόμενα, ἀλλ' ἀπλῶς, διὰ τοῦ νόμου, τούτεστι, τὰ διὰ τοῦ νόμου φαινόμενα ἢ γνωρίζομενα. Εἶτα, ἴνα μὴ δὲ τῆς σαρκὸς κατηγορήσῃ, οὐκ εἶπεν, Ἄ ἐνήργει τὸ μέλη, ἀλλ' ἢ Ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν· δεικνύς ἐτέρωθεν οὖσαν τῆς πονηρίας τὴν ἀρχήν, ἀπὸ τῶν ἐνεργουμένων λογισμῶν, οὐκ ἀπὸ τῶν ἐνεργουμένων μελῶν. Ἢ μὲν γὰρ ψυχῇ τεχνίτων τάξιν ἐπέχει, κίβρατος δὲ τῆς σαρκὸς ἢ φύσις, οὕτως ἠχοῦσα, ὡς ἠνάγκασεν ὁ τεχνίτης. Οὐκ οὖν οὐ ταύτη τὸ ἀπὸ τῆς ἀπλῆς, ἀλλ' ἐκείνη πρὸ ταύτης λογιστέον ἡμῖν. Νῦν δὲ, φησὶ, καθιγγήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου. Ὅρθε πῶς πάλιν ἐναυθα τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ νόμου φεΐεται; Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι Κατηργήθη ὁ νόμος, οὐδ' ὅτι Κατηργήθη ἡ σὰρξ, ἀλλ' ὅτι Κατηργήθημεν ἡμεῖς. Καὶ πῶς ἡμεῖς καθιγγήθημεν; Τοῦ κατεχομένου παρὰ τῆς ἀμαρτίας ἀνθρώπου παλαιῶ ἀποθανόντος καὶ ταφέντος· τοῦτο γὰρ εἶδόμενος εἰπὼν· Ἀποθανόντας ἐν ᾧ κατεχόμεθα. Ὁσαυτὸν εἶπεν, Ὁ δεσμός, δὲ· οὐ κατεχόμεθα, ἐνεκρωθὴ καὶ διεβρώθ, ὥστε τὸν κατέχοντα μηδὲν κατέχιν λοιπὸν, τούτεστι, τὴν ἀμαρτίαν. Ἀλλὰ μὴ ἀναπέσης [547] μηδὲ βρωθυμέρος γένη· καθιγγήθητε γὰρ ὥστε δουλείαν πάλιν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως, ἀλλ' Ὅστε δουλείαν ἡμᾶς ἐν κατέχοντι πνεύματος, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος. Τί δὲ ἐστίν, ὁ φησὶν; ἀναγκαῖον γὰρ αὐτὸ ἦδη ἐκαλύβετο, ἐν' ὅταν εἰς τὸ χωρὶν ἐμπόσωμεν, μὴ θορυβώμεθα. Ὅτε γὰρ, φησὶν, ἤμαρτεν ὁ Ἀδὰμ, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ γέγονε θνητὸν καὶ παθόν, καὶ πολλά ἐλαττωμάτα ἐδέξατο φυσικὰ, καὶ βαρύτερος καὶ δυσήγιος ὁ ἵππος κατέστ',

^a Quidam, γενομένην, non male.

^b In uno codice pro βουληθῆναι, correctum legitur δουλοῦσθαι.

data est; mortuis vero non item. Viden' quomodo autem duplicem libertatem declaravit? Deinde postquam hæc in processibus subindicavit, ad mulierem in argumento sermonem convertit, dicens: 2. *Nam quæ sub viro est mulier, viventis viro alligata est per legem: si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri. 3. Ergo vivente viro, adultera vocatur, si juncta fuerit alteri viro: si autem mortuus fuerit vir ejus, libera est a lege, ut non sit adultera, si se junxerit alteri viro.* Frequenter hoc ipsum versat et cum multa acuratione, quia admodum confidit suæ argumentationi. Atque in viri ordine ponit legem, in ordine autem mulieris eos omnes, qui crediderunt. Deinde conclusionem adducit non secundum propositionem; continenter enim dicendum erat: Itaque, fratres mei, non dominabitur vobis lex; mortua enim est. Verum non ita dixit, atque id in propositione subindicavit; sed in inductione demum, ut non onerosum sermonem faceret, uxorem inducit mortuam, dicens: *Itaque, fratres, et vos mortui estis legi.* Cum enim et hoc et illud factum eandem afferret libertatem, quid prohibebat, quominus legi gratificaretur, cum res ipsa nihil læderetur? *Nam quæ sub viro est mulier, viventis viro alligata est lege.* Ubi sunt nunc illi, qui legem calumniantur? Audiant illi, quomodo Paulus in necessitatem lapsus, ejus dignitatem non tollat, sed de potestate ipsius magna loquatur: si illa vivente, alligatur Judæus, et adulteri appellantur illi, qui illam transgrediuntur et relinquunt: si vero mortuam dimisit, nihil mirum: nam apud homines non improbat qui hoc facit. *Si vero mortuus fuerit vir, libera est a lege viri.*

3. Viden' ut in exemplo legem ostendat mortuam? Sed id non facit in inductione. *Ergo vivente viro, adultera appellatur mulier.* Vide, quomodo immoratur in accusatione eorum, qui viventem legem transgrediuntur. Cum autem illam abrogavit, cum securitate omni illam fidei gratificatur, nihil inde læsionis afferens. *Vivente enim viro, inquit, adultera appellatur mulier, si fuerit cum altero viro. 4. Itaque, fratres mei, et vos.* Consequens erat dicere, *Legem mortuam, adulteri non damnantur, si cum altero viro fueritis: verum non ita dixit, sed quomodo? Mortui estis legi.* Si mortui estis, non estis sub lege. Si enim mortuo viro non est obnoxia mulier, multo magis illa mortua ab illo liberata est. Viden' Pauli sapientiam, quomodo ostenderit hoc legem ipsam velle, ut a se deficiatur, et cum altero viro jungi sit facultas? Non enim prohibet, inquit, cum altero viro jungi, priore mortuo. Quomodo enim prohiberet, cum etiam illo vivente permitat libellum repudii accipere? Verum hoc non adjecit, quod potius mulierum tunc crimen erat; etiamsi enim permitteretur, attamen non culpa vacabat. Cum enim a necessariis et probatis rebus victoriam referat, supervacanea non querit: neque enim est ita tenax. Hoc itaque mirum est, quod ipsa lex nos, ab ipsa deficiamus, a culpa liberat; ita ut ipsa velit, ut nos Christi efficiamur. Et enim ipsa mortua est, et nos quoque mortui sumus, ac dupliciter sublata potestas est. Neque his conten-

tus ille est, sed et causam addit: neque enim simpliciter mortem posuit, sed rursus crucem hæc operantem induxit, hæc ratione nos obnoxios reddens. Non enim simpliciter inquit, *Liberati estis, scilicet, per mortem Domini.* Mortificati enim estis legi, inquit, per corpus Christi. Neque hinc tantum hortatur, sed etiam a secundi viri excellentia: ideo subjungit: *Ut sitis vos alterius, qui ex mortuis resurrexit.* Deinde ne dicant, Qui ergo, si nolumus cum altero viro copulari? lex enim vidnam quæ conjugium iterat, adulteram non facit, nec tamen iterare cogit: ne igitur hoc dicant, ostendit eis iis, quæ accepimus, nos id velle oportere: quod alibi clarius asseruit, dicens, *Non estis juris vestri; et, Pretio empti estis (1. Cor. 6. 19. 20); et, Nolite fieri servi hominum (Ibid. 7. 23); et rursus, Unus pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est (2. Cor. 5. 15).* Hoc ergo hic quoque subindicavit dicens, *Per corpus.* Deinde per meliorem spem hortatur, dicens: *Ut fructificemus Deo. Tunc enim fructificabatis mortui, inquit, nunc autem Deo. 5. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris ad fructificandum morti. Vidistis priores viri lucrum? Non dixit, Cum essemus in lege, semper cavens ne ansam det hæreticis; sed, Cum essemus in carne; id est, in malis operibus, in carnali vita. Non enim hoc dicit, quod prius in carne fuerint, nunc vero incorporei circumstant. Hoc dicens, non legem peccatorum esse causam dicit, neque tamen illam ab odio liberat: acerti enim accusatoris ordinem tenet, peccata revelans. Nam si quis ei, qui in nullo vult parere, mandata multiplicet, is auget delictum. Ideo non dixit, Passiones peccatorum, quæ sub lege facta sunt; sed, *Quæ per legem; neque adjecit, Facta sunt; sed simpliciter, Per legem, id est, per legem apparuerunt aut declarata sunt.* Deinde, ut ne carnem accusaret, non dixit, *Quæ membra faciebant, sed, Quæ operabantur in membris nostris;* ostendens aliunde profectum esse malitiæ principium, a cogitationibus operantibus, non a membris agitantibus. Anima quippe artificia ordinem tenebat; carnis vero natura citharæ, cogente artificio sonantis. Si quid ergo absoum emittat, id non illi, sed artifici imputandum est. 6. *Nunc autem, inquit, soluti sumus a lege.* Viden' quomodo hic quoque et carni parcat et legi? Non enim dixit, *Soluta est lex, nec, Soluta est caro; sed, Nos soluti sumus.* Et quomodo soluti sumus? Veteri homine, qui a peccato detinebatur, mortuo atque sepulto: hoc enim significat his verbis: *Mortui ei, in quo detinebamur.* Ac si diceret: Vinculum quo detinebamur, mortuum et dissolutum est, ita ut nihil jam detineat, nempe peccatum. Verum ne concidas, neque segnior evadas: solutus namque es, ut iterum servias, non eodem tamen modo; sed, *Ut serviamus in novitate spiritus et non in vetustate literæ.* Quid autem sibi vult? necesse est enim illud aperire, ut ne, cum in locum incidimus, turbemur. Cum peccavit Adam, inquit, corpusque ejus factum est mortale atque possibile, multaque*

naturalia damna accepit, equus molestior et effrenis factus est : at Christus veniens, per baptismum leviorum illum nobis reddidit, ala Spiritus illum excitans.

4. *Christianæ vitæ perfectio.* — Ideo non eadem nobis et priscis illis stadia sunt, quoadquidem non ita facilis tunc cursus erat. Ideoque ille non modo postulat, ut a cædibus puri simus, ut illis præceptum erat, sed etiam ab ira; neque ab adulterio tantum, sed etiam ab impudico aspectu abstinere jubet; neque ut a perjurio solum abstinere præcipit, sed etiam a juramento; et iniurias perinde atque amicos diligere jubet: atque in cæteris omnibus longiora fecit stadia. Si non pareamus, gehennam comminatus est: ostendens hæc non requiri quasi ex ardentiore certantium æmulatione, ut virginitas et voluntaria paupertas, sed omnino exigi: nam necessaria prorsus esse; ita ut qui non faciat, extremas det penas. Ideo dicebat: *Nisi abundaverit justitia vestra plus quam scribarum et Pharisæorum, non intrabitis in regnum caelorum* (Matth. 5. 20). Qui vero regnum illud non videt, in gehennam omnino incidet. Ideo Paulus dicebat: *Peccatum enim vobis non dominatur: non enim estis sub lege, sed sub gratia; et hic iterum: Ut serviamus in novitate spiritus, non in vetustate literæ.* Non enim est litera damnans, id est, lex vetus, sed spiritus adjuvans. Ideo apud priscos illos, si quis virginitatem coleret, res mira prorsus erat; nunc autem ubique terrarum sparsa res est: tunc pauci viri mortem spernebant; nunc in vicis et in urbibus martyrum cætus innumerus, non virorum tantum, sed etiam mulierum. Deinde postquam hæc dixerat, objectionem rursus emergentem solvit, in solutione id quod vult probans: quapropter solutionem non statim inducit, sed per contradictionem, ut ex solutionis necessitate occasionem optata dicendi arripat, minusque onerosam accusationem inducat. Quia enim dixit, *In novitate spiritus, non in vetustate literæ,* subjungit: *7. Quid ergo dicemus? lex peccatum est? Absit.* Etenim prius dixerat, *Passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris; et, Peccatum vobis non dominabitur: non enim estis sub lege, sed sub gratia; et, Cujus non est lex, neque transgressio est; et, Lex autem subintravit, ut abundaret delictum; et, Lex iram operatur.* Quia igitur hæc omnia legem calumniari videbantur, quasi hanc suspitionem corrigeus, objectionem ponit et ait: *Quid ergo? lex peccatum est? Absit.* Antequam ad probationem veniat, id respicit, ut auditorem sibi conciliet, et offensum curet. Nam cum audisset, ac de affectu ipsius certior factus esset, cum illo quaerit quid dubii inesset, nec suspectum habet dicentem: quapropter objectionem illam prius attulit. Neque enim dixit, *Quid ergo dixerim? sed, Quid dicemus?* ac si in consilio et in cœtu Ecclesiæ rem ageret, et quasi obiectio illa, non abs se, sed a dictionum serie, et a rerum veritate prodiret. Quod enim litera occidat, et quod spiritus vivificet, et hoc nemo negabit, inquit; clarum est, nemoque contradixerit. Si ergo hæc in confesso sunt, quid dicemus de lege? an quod sit

peccatum? Absit. Solve igitur difficultatem. Viden' ut secum adversarium statuat, et assumpta doctoris dignitate, ad solutionem veniat? Quæ est illa solutio? Peccatum certe non est, inquit. *Peccatum autem non cognovissem, nisi per legem.* Vide sapientiam grandem. Id quod lex non est, ex objectionem posuit, ut hoc sublato, et hoc in Judæi gratiam, persuadet illi, quod minus est admittere. Quid vero est illud minus? Quod *Peccatum non cognovissem, nisi per legem. Et concupiscentiam, inquit, non cognovissem, nisi lex dixisset, Non concupisces.* Vides quomodo paulatim non modo legem accusare peccatum dicat, sed etiam illud sensim introducere? non tamen culpa sua, sed ex ingrato Judæorum animo id evenire demonstrat. Etenim Manichæorum etiam ora obturare conatus est, qui legem incusabant. Cum dixisset enim, *Peccatum non cognovissem, nisi per legem; et concupiscentiam nescivissem, nisi lex diceret, Non concupisces,* adiecit: *8. Occasionem autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.*

5. Viden' quomodo legem a criminationibus liberet? *Occasionem accepta,* inquit, peccatum, non lex, auxit concupiscentiam, et contra evenit, quam lex optaret: id quod infruitalis erat, non malitiæ. Cum enim aliquid concupisimus et prohibemur, magis attollitur cupiditatis flamma; verum non per legem; illa namque prohibuit, ut te abduceret; sed peccatum, id est, segnitias tua et mala voluntas, bono in contrarium usa est. At non culpa hoc medici, sed ægroti, qui pharmaco male usus est. Non enim ideo legem dedit, ut concupiscentiam accenderet, sed ut exstingeret; contrarium autem evenit; at non ipsius, sed nostra culpa. Si quis enim febricitanti et potum frigidum impetive cupienti, non potestatem bibendi faceret, et sic perniciosa cupiditatem auget, non ideo posset jure reprehendi: medici quippe erat prohibere, ægri vero abstinere. Quid enim, si peccatum occasionem ab ipsa lege accepit? Perique enim improbi a bonis præceptis iniquitatem suam augent: siquidem et diabolus Judam ita perdidit, in amorem pecunie concitans, furemque rerum pauperibus destinatarum esse suadens: non enim incredulum ipsi marsupium id effecit, sed animi impulit. Et Eva item Adamum ad comedendum de ligno inquit, atque ex paradiso eiecit: at non in causa fuit lignum, etsi ab ipso occasio fuerit. Quod si vehementius de lege loquatur, ne mireris, ad illud enim quod urget Paulus consistit, non permittens ut vel iis, qui aliter suspicantur, hæc dicta occasionem præbent, multo autem studio curans rem præsentem corrigere. Ne igitur hæc dicta nuda examines, sed adde causam, ob quam ita loquitur, ac Judaicam insaniam considera, perpetuamque illorum contentionem, quam evertere studebat. Videtur autem multum contra legem spirare, non ut illam calumniaret, sed ut illorum contentionem solvat. Si enim crimen est legis, quod propter illam peccatum occasionem sumat, invenietur id etiam in Novo Testamento. In illo quippe leges sunt innumeræ de multis majoribusque rebus; et id ipsum

ἄλλ' ὁ Χριστὸς ἐλθὼν, διὰ τοῦ βραχίστου, κωλύσας ἐν ἑμὶν αὐτὸ ἐποίησεν τὸν περὶ τῶν διεγείρων τοῦ Πνεύματος.

Ἐ. Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὰ αὐτὰ κρίται τοῖς παλαῖοις· καὶ ἡμῖν σκάμματα, ἐπειδὴ οὐδὲ οὕτω τότε εὐκόλοιο ὁ δρόμος ἦν. Διὰ καὶ αὐτοὶ οὐχὶ φθῶν ἀπαίτει καθαροὶ εἶναι μόνον, ὥσπερ τοὺς ἀρχαίους, ἀλλὰ καὶ ὀρθῆς· οὐδὲ μοχθίας, ἀλλὰ καὶ ἀκολούθου θύφους ἀπληλλάξ καλεῖται· οὐδὲ ἐπιτοκίας, ἀλλὰ καὶ εὐτοκίας ἐκτός εἶναι, καὶ μετὰ τῶν φθῶν καὶ τοῖς ἔχθροισ· ἀγαπᾶν ἐπιτάττει· καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ ἄπασι μακροτέρους· ἐποίησε τοὺς διαούλους, κἄν μὴ πιστώμεθα, καὶ γένναν ἤπειλψε, δεικνύς ὅτι οὐ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων τὴ ζήτησιμὴν ὥσπερ ἡ παρθένια καὶ ἡ ἀκτμοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ ἀνοσθῆναι δεῖ. Καὶ γὰρ τῶν ἀναγκαιῶν ἐστὶ καὶ καταπειγόντων, καὶ ὁ μὴ ποιήσας τὴν ἐσχάτην δώσει δίκην. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· *Ἐάν μὴ περισσέυῃς τὴ δικαιοσύνην ὑμῶν πλεον τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσεέλθῃτε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.* Ὁ δὲ τὴν βασιλείαν οὐχ ὄρων, εἰς γένναν πεσεῖται πάντως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· *Ἄμαρτια γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύουσιν· οὐ γὰρ ἔστε ὑπὸ νόμου, ἀλλ' ὑπὸ χάριτι· καὶ ἄνταῦθα πάλιν· Ὅσπερ δουλεύειν ἡμᾶς ἐν κτιστῆτι πνεύματι, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος.* Οὐ γὰρ ἐστὶ γράμμα καταδικάζον, τούτεστιν, ὁ νόμος ὁ παλαιός, ἀλλὰ πνεῦμα βοήθου. Διὰ τοῦτο ἐπὶ μὲν τῶν παλαιῶν εἰ τοῦ τίς ἐφάνη παρθενοῖαν ἀσκήν, σφόδρα ἐκπλήκτων ἦν· νῦν δὲ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τὸ πρᾶγμα ἰσφαρται· καὶ θανάτου τότε μὲν οἰοῖται μόλις ὑπερβῆον ἄνδρες, νῦν δὲ καὶ ἐν κόρμια καὶ πόσει θη-μα μαρτύρων ἄπειροι, οὐκ ἐξ ἀνδρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ γυναικῶν συνεχαικῶτες. Εἶτα ἐπειδὴ ταῦτα εἶπεν, ἀντίθεον πάλιν ἀνεκύπτουσαν λύει, ἐν τῇ λύσει κατασκευάζων ὁ βούλεται. Διόπερ οὐδὲ προηγουμένως εἰσάγει τὴν λύσιν, ἀλλ' ἐξ ἀντιλογίας, ἵνα τῇ ἀνάγκῃ τῆς λύσεως ἀφορμῇ εἰς τὸ εἰπεῖν ὁ βούλεται λάβῃ, καὶ ἀνεπαχθίστορον ποιῆσιν τὴν κατηγορίαν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, *Ἐν κτιστῆτι πνεύματι, καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος, ἐπήγαγε· Τὶ οὐν ἐροῦμεν· ὁ νόμος ἄμαρτια· Μὴ γένοιτο.* Καὶ γὰρ πρὸ τούτου ἦν εἰρηκώς, ὅτι *τὰ καθήματα τῶν ἀμαρτιῶν τὰ διὰ τοῦ νόμου ἐνηργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν· καὶ, Ἄμαρτια ὑμῶν οὐ κυριεύουσιν· οὐ γὰρ ἔστε ὑπὸ νόμου, ἀλλ' ὑπὸ χάριτι· καὶ, οὐ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παλάσιος· καὶ, Νόμος δὲ πορευθήσεται, ἵνα κληρονομή τὸ παράταγμα· καὶ, Ὁ νόμος ὀρθρῆ καταργεῖται.* Ἐπεὶ οὖν ταῦτα πάντα ἔδοξε διαβολῆν φέρειν τῷ νόμῳ, ὡς διορθούμενος τὴν ἐν τῷ νόμῳ ὑπόστασιν, τίθησι καὶ ἀντίθεον, καὶ [548] φησὶ· *Τὶ οὖν ὄνομα ὁ νόμος ἄμαρτια· Μὴ γένοιτο.* Πρὸ τῆς κατασκευῆς ἀπηγόρευσε, τὴν ἀκρατῆν οἰκειομένης, καὶ τὴν στανδαλιζόμενον θεραπεύων. Αἰσθὴν γὰρ ἀκούσας, καὶ περὶ τῆς διαθέσεως αὐτοῦ πληροφορηθείς, ζητεῖ μετ' αὐτοῦ τὸ δοκοῦν εἶναι ἔσπορον, καὶ οὐχ ὑποκτεῖν τὸν λέγοντα· διὰ καὶ τὴν ἀντιθεῖον προλαβὼν ἐκίνησιν τέθεικεν. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, *Τὶ οὖν εἴπομαι ἄν· ἀλλὰ, Τὶ ἐροῦμεν· ὡς βουλῆς καὶ γνώμης προκειμένης, καὶ Ἐκκλησίας ποιῆσιν τῆς συγκεροτημένης, καὶ οὐ παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τῆς τῶν εἰρημῶν ἀκολουθίας καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας τῆς ἀντιθέσεως φανερώσης.* Ὅτι μὲν γὰρ τὸ γράμμα ἀποκτείνει, οὐδὲς ἀντερεῖ, φησὶ· καὶ οὐτὸ πνεῦμα ζωοποιεῖ, καὶ τοῦτο ὅλον, καὶ οὐδὲς ἄν φιλονεικήσειεν. Εἰ τόνυν ταῦτα ὡμολογημένα, τί ἂν εἴποιμεν περὶ τοῦ νόμου· οὐκ ἄμαρτια· Μὴ γένοιτο. Ἰσθον

οὖν τὴν ἀπορίαν. Εἶδες πῶς μετ' αὐτοῦ τὸν ἀντίθετον ἴσθησι, καὶ τὸ τοῦ διδάσκοντος ἄξιωμα λαβῶν, ἐπὶ τῶν λύσιν ἐρχεται· Τίς οὖν ἡ λύσις· Ἄμαρτια μὲν οὐκ ἔστι, φησὶν. *Ἄμαρτια δὲ οὐκ ἂν ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου.* Ὅρα σοφίας ἐπίστασιν. Ὅπερ οὐκ ἔστιν ὁ νόμος, ἐξ ἀντιθέσεως τέθεικεν, ἵνα ἀναίρων τοῦτο, καὶ ταύτην χαρίζόμενος τῷ Ἰουδαίῳ, πείθῃ τὸ ἔλαττον αὐτῶν καταδέξασθαι. Τί δὲ ἔστι τὸ ἔλαττον· Ὅτι *τὴν ἀμαρτίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου. Τὴν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν. Οὐκ ἐπιθυμήσεις.* Ὅρξ· πῶς κατὰ μικρὸν οὐχὶ μόνον κατήγορον αὐτὸν τὰν δεικνύον τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ἡμέμα κατασκευαστικὸν· οὐ μὴν παρὰ τὴν αἰτίαν τὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀγνωμόνων Ἰουδαίων ἀποφαίνει τοῦτο συμβαίνον. Καὶ γὰρ καὶ Μανυχαῖων ἐσοπίδουκεν ἐμπαρξῆται τὰ στήματα τῶν κατηγορούντων τοῦ νόμου. Εἰπόν γὰρ, οὐτὶ *τὴν ἀμαρτίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· Οὐκ ἐπιθυμήσεις, ἐπήγαγεν· Ἄφορμῆν δὲ λαβοῦσα τὴν ἀμαρτίαν διὰ τῆς ἐντολής, καταμετρήσατο ἐν ἡμῶν πᾶσιν ἐπιθυμίαν.*

ε'. Εἶδες πῶς αὐτὸν ἀπῆλλαξεν ἐγκλημάτων· Ἄφορμῆν γὰρ λαβοῦσα, φησὶν, ἡ ἀμαρτία, οὐχ ὁ νόμος, ἠῆσσε τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τούταναν οὐπερ ἐβοῦλετο ὁ νόμος, γέγονεν· ὅπερ ἀσθενείας ἦν, οὐ πονηρίας. Ὅταν γὰρ τινος ἐπιθυμῶμεν, εἶτα κωλύομεθα, αἰρεται μέλλον τῆς ἐπιθυμίας ἡ φλέξ. Ἄλλ' οὐ παρὰ τὸν νόμον τοῦτο· αὐτὸς μὲν γὰρ ἐκώλυεν ὥστε ἀπαγαγεῖν· ἡ δὲ ἀμαρτία, τούτεστιν, ἡ βλάβη μὴ εἰς καὶ ἡ γνώμη ἡ πονηρῆ, τῷ καλῷ πρὸς τὸ ἐναντίον ἐχρῆσται. Ἄλλ' οὐ τοῦτο τοῦτο ἐγκλημά, ἀλλὰ τοῦ ἀβαστουμένου τῶν φαρμακῶν κακῶς χρησαμένου. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔβωκε τὸν νόμον, ἵνα ἀνάγκῃ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλ' ἵνα σέσθῃ· τούταναν δὲ ἐξέβη· ἀλλ' οὐκ ἐκένων, ἀλλ' ἡμῶν ἡ κατηγορία. Οὐδὲ γὰρ, εἰ τίς τῷ πυρέττοντι, καὶ ψυχροποσίας ἀκαίρων ἐπιθυμῶσιν, μὴ παραχρῆν ἐμφορηθῆται, τῆς ὀλεθρίας ταύτης ῥθονῆς· αὐξήσειε τὴν ἐπιθυμίαν, ἐγκαλεῖτο ἂν δικαίως· τοῦ γὰρ ἱατροῦ τὸ κωλύσαι ἦν μόνον, τὸ δὲ ἀποσχέσθαι τοῦ κἄνοντος. Τί γὰρ, εἰ ἡ ἀμαρτία [549] τὴν ἀφορμὴν ἐξ αὐτοῦ ἔλαβε· Πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν πονηρῶν ἐξ ἀγαθῶν ἐπιταγμάτων τὴν αὐτῶν πονηρίαν ἀβαστουσιν· ἐπει καὶ ὁ διάβολος οὕτω τὸν Ἰουδᾶν ἀπώλεσεν, εἰς φιλοχρηματῆσαν ἐμβάλων, καὶ κλέπτειν τὰ τῶν πενήτων ποίησας· ἀλλ' οὐ τὸ πιστεῦσθαι τὸ γλωσσόκομον αὐτῶν τοῦτο εἰργάσατο, ἀλλ' ἡ τῆς γνώμης πονηρία. Καὶ ἡ εἶσα δὲ τὸν Ἄδᾶμ ἀπὸ τοῦ ζύλου παρασκευάσασα φανεῖν, ἐξέβλεπεν εἰς τὸ παραδείσου· ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖ τὸ δένδρον αἴτων, εἰ καὶ δι' αὐτοῦ ἡ ἀφορμὴ γέγονεν. Εἰ δὲ σφοδρότερον κηρύττει τὸ λόγῳ τὸ περὶ τοῦ νόμου, μὴ θαυμάσιον· περὶ γὰρ τὸ καταπεῖναι ὁ Παῦλος ἴσταται, οὐκ ἀφαιεῖ μὲν οὐδὲ τοῖς ἄλλοις ὑποπτεῖται τὰ λεγόμενα λαβὴν παρασχέει, πολλὴν δὲ σπουδὴν ποιοῦμενος τὸ παρὸν διορθῶσαι. Μὴ τόνυν γυναικὶ ἐξέταξε τὰ ἐντέθεινα λεγόμενα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπέθετον προστίθει, δι' ἣν ταῦτα εἶπεν προάγεται, καὶ τὴν μαρτίαν λογιζόμενος τὴν Ἰουδαίαν, καὶ τὴν ἐστῶσαν αὐτῶν φιλονεκίαν, ἣν καταλύσει ἔσπευθε. Δοκεῖ δὲ πολὺς κατὰ τὸ νόμου μὲν, οὐχ ἵνα ἐκένων διαβῶν, ἀλλ' ἵνα τούτων ἐκλύσῃ τὸν νόμον. Εἰ γὰρ ἐγκλημάτων τῶν νόμου, τὸ δι' αὐτοῦ τὴν ἀμαρτίαν ἀφορμῆν λαβὴν, εὐραθῆσεται καὶ ἐν τῇ Καινῇ τοῦτο συμβαίνον. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ Καινῇ νόμοι μυριοί, καὶ περὶ πολλῶν μερίζονον πραγμάτων· καὶ τὸ αὐτὸ ἴσοι τῶν ἐκβαίων

κακαί, οὐκ ἐπὶ τῆς ἐπιθυμίας μόνον, ἀλλ' ἐπὶ πάσης ἀπλώσ κακίας. *Εἰ γὰρ μὴ ἦλθον, φησὶ, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον.* Οὐκοῦν ἐντεῦθεν ἡ ἁμαρτία τὴν ὑπόθεσιν ἔλαβε, καὶ ἡ μεῖζον κώσασσι. Καὶ πάλιν περὶ τῆς χάριτος Παύλου διαλεγόμενος, φησὶ· *Πῶς δοκεῖτε χεῖρονος ἀξιώθησθετα τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας;* Οὐκοῦν καὶ ἡ χεῖρον τιμωρία τὴν ἀφορμὴν ἐντεῦθεν ἔχει ἀπὸ τῆς μεῖζονος εὐεργεσίας. Καὶ τοῦς· Ἐλληνας δὲ φησὶ διὰ τοῦτο ἀναπολογητοὺς εἶναι, ὅτι καὶ λόγῳ τιμωθέντες, καὶ τῆς κρίσεως τὸ κάλλος καταμαθόντες, καὶ ἀπ' αὐτῆς; δυνάμενοι πρὸς τὸν Δημιουργὸν χειραγωγηθῆναι, τῆ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ εἰς δέον ἐχρήσαντο. Ὅρα πανταχοῦ τοῖς ποιητοῖς τὰς ἀφορμὰς τοῦ μεῖζονος κολάζεσθαι ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν γινόμεναι πραγματεύωνται. Ἄλλ' οὐ ὄηπου διὰ τοῦτο κατηγοροῦσμεν τὸν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ταύτας μὲν θεωρησόμεθα μετρίως καὶ μετὰ ταῦτα, τὴν δὲ γνώμην τὸν εἰς θάνατον τοῦς ἀγαθῶς κερηρμένῶν διαβαλοῦμεν. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου ποιῶμεν. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν βῆδον καὶ εὐκόλον τὸ δὲ ἄπορον ἐκεῖνο ἐστὶ. Πῶς φησὶ, *Τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤθεον, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· Οὐκ ἐπιθυμήσεις;* Εἰ γὰρ οὐκ ἤθεε τὴν ἐπιθυμίαν πρὶν ἢ λάβῃ τὸν νόμον ὁ ἄνθρωπος, πῶθεν ὁ κατακλινοῖς γέγονεν; πῶθεν τὸ Σάββατον ἐνεπρήσθη; Τί οὖν φησὶ; Τὴν ἐπιτεταμένην. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, Κατεργάσθε ἐν ἐμοὶ ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ, Πάσαν ἐπιθυμίαν, τὸν σφόδρον ἐνταῦθα ἀνιτιτόμους. Καὶ τί τοῦ νόμου τὸ κέρδος, εἰ τὸ πάθος ἤθεσεν, φησὶν; Οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ βλάθος· ἀλλ' οὐ τοῦ νόμου τὸ ἐγκλημα, ἀλλὰ τῆς βιθυμίας τὸν δεξάμενος. Ἡ γὰρ ἁμαρτία αὐτὸ κατεργάσατο, ἀλλὰ διὰ νόμου· ἀλλ' οὐ τοῦτο τοῦ νόμου [550] σπουδαῖος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον. Ἰσχυροτέρα τὸν γέγονεν ἡ ἁμαρτία, καὶ σφόδρα· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἐγκλημα τοῦ νόμου πάλιν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνου ἀγνομύσης. Χωρὶς γὰρ νόμου ἡ ἁμαρτία νεκρά· τούτῳ ἐστίν, οὐχ οὕτω γνώριμος. ἤθεσαν μὲν γὰρ καὶ οἱ πρὸ τοῦ νόμου, οἱ δὲ ἡμάρτανον, ἀκριβέστερον δὲ ἔμαθον μετὰ τὴν τοῦ νόμου ἔσιν. Διὰ τοῦτο καὶ μετρίως ἦσαν κατηγορίας ὑπεύθυνα. Οὐδὲ γὰρ ἦσαν ἦν φύσιν ἔχουν κατηγοροῦν, καὶ μετὰ τῆς φύσεως καὶ τὸν νόμον φανεροῦς διαγορεύοντα ἅπαντα. Ἐγὼ δὲ ἔχω χωρὶς νόμου ποτέ. Πότε, εἶπὶ μοι; Πρὸ Μωυσεῖος. Ὅρα πῶς δεῖξαι τὸν νόμον σπουδαῖος, καὶ ἀπ' ὧν ἐποίησε, καὶ ἀπ' ὧν οὐκ ἐποίησε βαρῆσαντα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ὅτε γὰρ χωρὶς νόμου ἔζων, φησὶν, οὐχ οὕτω κατεδικάζομαι. Ἐλευθερίας δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέστησεν, ἔγω δὲ ἀπέθανον. Τοῦτο δοκεῖ μὲν εἶναι κατηγορία τοῦ νόμου· εἰ δὲ τίς ἀκριβῶς ἐξετάσει, καὶ ἐγνώμιον αὐτοῦ φανεταί ἐν. Οὐ γὰρ μὴ ὁσαν ὑπεσθησαν, ἀλλὰ κρυπτομένην ἔδειξεν ὅπου καὶ ἐπαίνος ἐστὶ τοῦ νόμου, εἰ γὰρ πρὸ τούτου μὲν ἀνεπαίσθητος ἡμάρτανον, τούτου δὲ ἔλθοντος, εἰ καὶ μὴ ἐτερον ἐκαρτίωσαντο, τούτε γὰν αὐτὸ ἀκριβῶς ἔμαθον, ὅτι ἡμάρτανον ὅπου οὐκ ἂν εἴη μικρὸν εἰς κακίας ἀπαλλαγῆν. Εἰ δὲ μὴ ἀππλάγησαν τῆς κακίας, οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸν πάντα ὑπὲρ τούτου ποιήσαντα νόμον, ἀλλὰ πᾶσα ἡ κατηγορία τῆς ἐκείνου γνώμης ἐστὶ παρ' ἐπιπέδα πᾶσαν διασφαρείσης.

Ὅτε γὰρ κατὰ λόγον ἦν τὸ γινόμενον, τὸ διὰ τῶν ἀφελούτων βλάπτεσθαι· διὰ καὶ ἔλεγε· *Καὶ εὐρέθη μοι ἡ ἐντολὴ ἡ εἰς ζωὴν, αὕτη εἰς θάνατον.* Οὐκ εἶπε, Τίγρονε θάνατος, οὐδὲ, Ἐτεκε θάνατον, ἀλλ', *Εὐρέθη, τὸ κατὸν καὶ παράδοξον τῆς ἀσπίδος οὕτως ἐρημνεύων,*

καὶ τὸ πᾶν ἐπὶ τὴν ἐκείνου περιτρέπων κεφαλῆν. Ἄν γὰρ τὸν σκοπὸν αὐτῆς ἰδέτης ἴδων, εἰς ζωὴν ἔγε. φησὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἔδωθ'· εἰ δὲ θάνατος ἐντεῦθεν ἐξέλε, τὸν λαβόντων τὴν ἐντολὴν τὸ ἐγκλημα, οὐ τῆς ἐπὶ τῆς ζωῆν ἀγοσίης. Χαρίστερον δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ διὰ τὸν ἐξῆς ἐδῆλωσεν, εἰπὼν· *Ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβούσα διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξηπάτησέ με, καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτενον.* Εἶδες πῶς πανταχοῦ τῆς ἁμαρτίας; Ἐχεται, τὸν νόμον ἀπαλλάττων κατηγορίας ἀπίσης; Διὰ καὶ ἐπήγαγε λέγων· *Ὅστε ὁ νόμος ἄγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δίκαια καὶ ἀγαθὴ.* Ἄλλ', εἰ βούλεσθε, καὶ τὸν νόμον παραποιούντων τὰς ἐξηγήσεις ταύτας εἰς μέσον τὸν λόγον ἀγάγομεν· οὕτω γὰρ σαφέστερα ἔσται τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα. Τινὲς γὰρ ἐνταῦθα οὐ περὶ τοῦ νόμου Μωυσεῖος ἀτόν φασὶ λέγειν τὰ λεγόμενα, ἀλλ' οἱ μὲν περὶ τοῦ φυσικοῦ, οἱ δὲ περὶ τῆς ἐντολῆς τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ δοθείσης. Καὶ μὴ πανταχοῦ σκοπῶς τῷ Παύλῳ τούτων ἀναπαύσαι τὸν νόμον, πρὸς δὲ ἐκείνους οὐδένα λόγον ἔχει· καὶ μάλα εἰκότως· τοῦτο γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι δεδοκίκατες καὶ φρίττοντες, ἐπιλονοῦσιν τῇ χάριτι. Τὴν δὲ ἐντολὴν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ οὐδὲ νόμον φαίνεται ποτε καλέσας, οὕτε αὐτὸς οὕτε ἄλλος οὐδεὶς. Ἴνα δὲ [551] καὶ ἀπ' αὐτῶν τὸν εἰρημένῶν τοῦτο σαφέστερον γένηται, ἐπεξέλωμεν τοῖς βῆμασι, μικρὸν ἀνωτέρον τὸν λόγον ἀναγαρόντες. Περὶ γὰρ πολιτείας ἀκριβῶς αὐτοῖς διαλεχθεὶς, ἐπήγαγε λέγων· *Ἡ ἀγοσίεις, ἀδελφοί, ὅτι ὁ νόμος κυριεῖται τοῦ ἀνθρώπου ἐν ὅσῳ χρόνον ζῆ;* Ὅστε ὅμεις θανατώθητε τῷ νόμῳ. Οὐκοῦν ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ ταῦτα εἴρηται, εὐρεθησόμεθα νόμον μὴ ἔχοντες φυσικὸν· εἰ δὲ τοῦτο ἀληθὲς, τὸν ἀλόγων ἔσμεν ἀνοητοῦτεροι. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ ταῦτα, οὐκ ἐστὶ. Περὶ γὰρ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ οὐδὲ φρονεῖσκειν ἀναγκαστον, ἵνα μὴ περιττὸν ἀναδεδίωμεθα πόλεμον, πρὸς τὰ ὀμολογούμενα ὀδοποῦμενοι. Πῶς οὖν φησὶ, *Τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου;* Οὐ τὴν καθόλου λέγων ἄνομιαν, ἀλλὰ τὴν ἀκριβέστεραν γνώσιν. Εἰ γὰρ περὶ τοῦ φυσικοῦ τοῦτο εἴρηται, πῶς ἐν τῷ ἔξῃς ἔχει λόγον; Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ. Ὅστε γὰρ ὁ Ἄδῃμ, οὕτε ἄλλος ἀνθρώπος οὐδεὶς οὐδέποτε φαίνεται χωρὶς νόμου ζῆσας φυσικοῦ ὄμου τε γὰρ αὐτὸν ἐπλάττειν ὁ θεός, καὶ ἐκείνου ἐνετίθει τὸν νόμον αὐτῷ, σύνοικον ἀσφαλῆ παρακαθιστὰς τῇ φύσει· πάση. Χωρὶς δὲ τούτων οὐδαμοῦ φαίνεται ἐντολὴν τὸν φυσικὸν μὴ καλέσας· οὕτων δὲ καὶ ἐντολῆν, καὶ δικαίαν, καὶ ἀγίαν καλεῖ, καὶ νόμον πνευματικόν. Ὁ δὲ φυσικός οὐκ ἀπὸ Πνεύματος ἦμιν ἔδωθ'· καὶ γὰρ καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνας καὶ πάντας ἀνθρώπων τούτων τὸν νόμον ἔχουσιν. Ὅθεν ἔηλον, ὅτι περὶ τοῦ Μωσαικοῦ καὶ ἄνω καὶ κάτω καὶ πανταχοῦ διαλέγεται. Διὰ καὶ ἔγνων αὐτὸν καλεῖ λέγων· *Ὅστε ὁ μὲν νόμος ἄγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δίκαια καὶ ἀγαθὴ.* Εἰ γὰρ καὶ ἀκαθαρτοὶ γενόμενοι οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τὸν νόμον, καὶ ἄδικοι καὶ πλανενοί, οὐ καταργεῖ τοῦτο τοῦ νόμου τὴν ἀρετὴν, ὥσπερ τοῦ Θεοῦ τὴν πίστιν οὐκ ἀναρεῖ ἡ ἀπιστία αὐτῶν. Ὅστε εἰ ἀπάντων τούτων ἔηλον, ἐπὶ περὶ τοῦ Μωσαικοῦ ταῦτα διαλέγεται νόμου. *Τὸ οὖν ἀγοθόν, φησὶν, ἐμοὶ γέγονε θάνατος; Μὴ γένοιτο· ἀλλ' ἡ ἁμαρτία, ἵνα φανῆ ἡ ἁμαρτία.* Τούτῳστιν, ἵνα δευχθῆ ὅσον κακὴ ἡ ἁμαρτία, ἡ βῆδμος προκρίσει καὶ ἡ ἐπὶ τὸ χεῖρον ὄρηται, καὶ αὕτη δὲ ἡ πρῆξις καὶ ἡ δεσφραμένη γνώμη· τοῦτο γὰρ πάντων αἰτίων τῶν κακῶν.

* Αἱη, πολιτείας ἀκριβῶς.

hic accidere videas, non in concupiscentia tantum, sed etiam in omni malitia. Nam *Si non venissem, inquit, et loquutus fuissen eis, peccatum non haberet (Joan. 15. 22)*. Igitur hinc peccatum et poena major occasionem accepit. Et rursus de gratia Paulus disserens, ait: *Quanto putatis majori dignis supplicio erit is, qui Filium Dei concubavit (Hebr. 10. 29)?* Ergo gravior supplicium hinc occasionem accepit, a majori nempe beneficio. Ac gentiles ideo ait inexcusabiles esse, quod ratione præditi, et creaturæ pulchritudinem edocti, cum ea possint ad Creatorem deduci, sapientia Dei, ut par erat, non usi sint. Vide quomodo ubique a bonis rebus improbi majoris supplicii occasiones accipiant. Verum non ideo beneficia Dei accusabimus; sed illa postea magis admirabimur, illorumque consilia magis criminabimur, qui bonis in contrarium partem usi fuerint. Hoc itaque et circa legem faciamus. Verum illud quidem facile est; sed hæc dubitandi causa est: Quomodo ait Paulus, *Concupiscentiam nescivissem, nisi lex diceret, Non concupisces?* Si enim concupiscentiam nescivisset homo, antequam legem acciperet, undenam diluvium accidit? undenam Sodoma exusta fuit? Quid ergo sibi vult? Concupiscentiam auctam et majorem. Ideo non ait, *Effecit in me concupiscentiam, sed Omnem concupiscentiam, vehementiam hic subindicans. Equa, inquit, legis utilitas, si passionem auxit?* Nulla, sed multum damnosa: verum non legis culpa est, sed segnitiei aorum, qui legem acceperunt. Peccatum enim illud effecit, sed per legem; verum lege non illud, sed contrarium curante. Longe itaque fortius fuit peccatum: verum non illud legis culpa fuerit, sed illorum ingrati animi. *Absque lege enim peccatum mortuum erat*: id est, non ita notum. Sciebant enim ii, qui ante legem erant, se peccavisse, accuratius vero id noverunt post datam legem: ideoque majori erant criminali obnoxii. Neque enim perinde erit naturam accusatricem habere, atque cum natura legem etiam omnia aperte dictantem. 9. *Ego autem vivebam sine lege quondam.* Quandonam, obsecro? Ante Moysen. Vide quam nitatur ostendere, legem tam ab iis quæ fecit, quam ab iis quæ non fecit, humanam aggravasse naturam. Cum enim sine lege vivebam, inquit, non sic condemnabar. *Ubi autem venit mandatum, peccatum revixit.* 10. *Ego autem mortuus sum.* Hoc videtur legis accusatio esse; sed si quis accuratius examinaverit, lans ejus esse videbitur. Non enim peccatum, quod non esset, produxit, sed occultum ostendit: quod legis laus est: siquidem antea sine ullo sensu peccabant; ubi autem illa venit, si non aliud, hoc saltem lucrati sunt, quod accus. ate didicerint se peccavisse: quod non parum fuerit, ut sese a peccato eximerent. Quod si sese a malitia non exemerint, nihil hoc ad legem, quæ pro hæc re omnia fecit; sed omnibus accusatio in illorum voluntatem cadit, quæ præter spem omnem corrupta fuit.

6. Non enim rationi consonum erat, quod ab iis, quæ utilia esse poterant, laderentur. Ideo dicebat: *Et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam,*

esse ad mortem. Non dixit, *Factum est mors, neque.* Peperit mortem; sed, *Inventum est,* novam et inopinatam absurditatem sic explicans, et totum in illorum caput rejiciens. Si enim scopum ejus, inquit, respicere voluisses, ad vitam ducebat, et propterea datum fuerat; quod si mors inde evenit, ejus qui mandatum accepit culpa est, non vero mandati ad vitam ductentis. Clarius autem hoc ipsum per sequentia declaravit his verbis: 11. *Nam peccatum, occasione accepta per mandatum, seduxit me, et per illud occidit.* Viden' ut ubique peccatum insectatur, legem ab omni crimine liberans? Ideo subjungit: 12. *Itaque lex sancta est, et mandatum sanctum, justum et bonum.* Sed, si placet, eorum, qui has expositiones adulterant, sermonem in medium afferamus: si enim clariora erunt quæ diximus. Quidam enim dicunt ipsum non de lege Moysis hic agere; sed alii dicunt de lege naturali, alii de præcepto quod in paradiso datum est. Atqui ubique scopus Pauli est, ut hanc legem abroget, illarumque nullam habet rationem, et jure merito. Hanc enim Judæi legem timentes, et exhorrescentes, contra gratiam contendebant. Præceptum autem in paradiso datum, nusquam visus est legem appellasse, neque ille, neque alius quispiam. Ut autem ex ipsis dicitis hoc clarius evadat, verba percurramus, dicta paulo altius resumentes. Cum de vitæ instituto accuratius illis loquutus fuisset, hæc subjungit: *An ignoratis, fratres, quia lex dominatur in homine quanto tempore vivit? Itaque vos mortui estis legi.* Igitur si de naturali lege id dicat, invenitur naturalem legem non habere: quod si hoc fuerit, brutis irrationabilioribus sumus. Sed non ita se res habet, non ita certe. De lege enim in paradiso data non contendendum, ut ne inutile bellum assumamus, contra ea quæ in confesso sunt nos accingentes. Quomodo igitur ait: *Peccatum non cognovissem, nisi per legem?* Non omnimodum dicit ignorantiam, sed accuratorem cognitionem intelligit. Si enim hoc de naturali lege dictum esset, quomodo sequentia rationi consentanea essent? *Ego enim, inquit, vivebam sine lege quondam.* Neque enim Adam neque quisvis homo unquam videtur sine naturali lege vixisse: ubi enim illum efformavit Deus, illam ipsi legem indidit, contubernalem illam faciens universæ nature. Præter hæc autem nusquam deprehenditur legem naturalem præceptum appellare; legem vero Moysis et mandatum et justum et sanctum vocat, et legem spirituales. Naturalis vero non a Spiritu nobis data est: nam et barbari et Græci et omnes homines hanc legem habent. Unde palam est, illum ubique locorum de lege Mosaica disserere. Ideoque illam sanctam vocat, dicens: *Itaque lex quidem sancta est, mandatum sanctum, justum et bonum.* Licet enim Judæi post legem impuri, injusti, avari fuerint, id tamen legis virtutem non irritam fecit, ut Dei fidem non tollit eorum incredulitas. Ex his itaque omnibus planum est, hæc de lege Mosaica disserere. 13. *Quod ergo bonum erat, inquit, mihi factum est mors? Absit sed peccatum, ut appareat peccatum.* Id est, ut ostendatur quantum malum sit peccatum, ignava voluntas,

et ad peiora impetus, ipsaque actio ac mens corrupta : hæc enim causa malorum omnium est. Auget autem illud, ostendens Christi gratiæ magnitudinem, docensque a quanto malo humanum genus liberaverit, quod malum per medicorum pharmaca pejus evadebat, et per eos qui illud arcebant, angebatur. Ideo subiungit : *Ut fiat supra modum peccatus peccatum per mandatum. Viden' ubique quomodo huic se complicit?* Et per quæ illud accusat, rursus magis ostendit legis virtutem. Neque enim parum præstitit, cum ostendit quantum malum sit peccatum, illiusque virus omnerevelavit et in medium protulit : hoc enim declaravit, dicens : *Ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.* Id est, ut appareat quantum malum, quanta pernicies sit peccatum : hoc autem per mandatum ostensum est. His excellentiam quoque gratiæ ostendit supra legem, non vero pugnam. Neque enim hoc respicias, quod ii, qui legem acceperunt, deteriores facti sunt ; sed id consideres, legem non modo non augere malitiam voluisse, sed eam quæ prius erat excindere studuisse. Quod si non potuerit, illam tamen coronato a voluntate ; Christi vero virtutem magis adora, quia tam varium, tam expugnatum difficile malum delevit, et radicibus evulsit. Cum autem peccatum audis, ne putes esse vim quamdam existentem, sed malam actionem, semper accedentem et recedentem, quæ non erat antequam fieret, et postquam facta est, rursus deletur. Ideo namque et lex data est : lex vero nunquam ad naturalium interitum datur, sed ad emendationem mali secundum voluntatem actus.

7. *Quæ naturæ coherent, non mutari possunt. Voluptas desinit in mortem, virtus in vitam.*—Hoc externi quoque legislatores sciunt, necnon universa hominum natura. Ea enim tantum coercent mala, quæ ex sequitæ facta sunt, non vero ea, quæ naturæ coherentia sunt, se excindere profitentur : neque enim id fieri potest. Nam quæ naturalia sunt, immota manent, ut sæpe vobis in aliis colloquiis dixi. Quapropter his missis certaminibus, moralem rursus sermonem executiamus : imo vero hæc illorum certaminum maxima pars est. Nam si nequitiam depellamus, virtutem inducamus ; et hinc clare ostendemus vitium non esse naturæ malum, et eos qui unde mala sint quaerunt, non modo verbis, sed etiam operibus poterimus ad silentium cogere, quod cum ejusdem simus naturæ, a malitia eorum exempti simus. Ne vero illud consideremus, laboriosam esse virtutem, sed potius posso illam a nobis exerceri ; si vero studeamus, eam nobis omnino facilem fore. Si autem mihi nequitia voluptatem opponas, ejus quoque finem dicit : in mortem enim illa desinit, quemadmodum virtus in vitam nos manducit. Imo, si videtur, utramque etiam ante finem examinemus : videbimus enim nequitiam multum doloris secum ferre, virtutem vero nullam voluptatem. Quid enim, quæso, miserabilis prava conscientia ? quid dulcius bona spe ? Nihil enim, nihil certe nos ita pungit et premit, ut expectatio mala : nihil ita non erigit, ac pene volatiles reddat, ut conscientia bona : id quod ex iis, quæ

apud nos eveniunt, edisci potest. Nam ii, qui in carcere clausi tenentur, et sententiam se damnantem expectant, etiamsi abundantis cibo fruuntur, miserius vivunt, quam ii, qui per vicis stipem cogunt, nullius sibi mali conscii : expectatio namque malorum non sinit eos voluptatem, quam præ manibus habent, advertere. Ecquid de victis loquor ? Iis qui liberi sunt et divites, malorum tamen conscii, meliore conditione sunt artifices, qui ex diurno labore vivunt. Gladiatores quoque, quos in cauponis videmus ebrietati, voluptati et ventri operam dantes, omnium miserissimos esse dicimus, quia longe major voluptate illa est expectatæ mortis calamitas. Quod si illis hæc vita dulcis esse videatur, mementote dicti, quo vos frequenter alloquor, nihil mirum esse, si is qui in nequitia vivit, amaritudinem doloremque non fugiat. Ecce enim res ita detestanda amabilis videtur iis, qui in illa versantur. Sed non ideo illos laetos dicimus, verum hoc ipso miseros predicamus, quod quo malorum devenerint nesciant. Quid vero dixeris de mœchis, qui propter medicam voluptatem ad indecoram servitutem, ad pecuniarum sumptum, et perpetuum timorem se dedunt, et vitam Caini subeunt, imo illa graviorem, dum et præsentia timeant et futura formidant, et amicos, inimicos, scios, inscios suspectos habent ? Ac neque cum dormiunt, ab hoc aegore liberi sunt : dum mala conscientia somnia ipsis confingit terroribus plena, quibus illi pavidè torquentur. At non sic habet vir temperatus et castus, sed in tranquillitate et libertate multa hæc transit vitam. Confer igitur modicæ voluptati multos illos terrorum fluctus, et brevi continentia laboris vitæ perpetuæ tranquillitatem, et videbis hæc illa suaviorem esse. Qui vero rapere vult, et alienas invadere pecunias, annon, quæso, innumeros sustinet labores, circumcursans, servis, liberis, ostiariis, adularis, terrens, comminans, impudenter agens, vigilans, tremens, anxius, omnia suspecta habens ? At non talis est, qui pecunias contemnit : hic enim multa fruitur voluptate, in tranquillitate et securitate vitam agens. Quod si qui cæteras nequitia partes percurrerit, magnos tumultus, multos scopulos videbit. Quodque majus est, in virtute quidem prima laboriosa sunt, quæ vero sequuntur, suavia ; ita ut hinc labor minuatur : in nequitia vero secus : post voluptatem dolores et supplicia accident, ita ut hinc voluptas evanescat. Quemadmodum enim, qui coronas expectat, onerosa præsentia ne quidem sentit : sic is, qui post voluptatem supplicia expectat, non potest peram lætitiæ exercepere, metu omnia turbante ; imo si quis rem accurate examinet, ante supplicium expectatum in ipso ausu suo dolorem experitur.

8. *Concupiscentiæ malum.*—Et, si placet, hoc in iis qui aliena rapiunt exploremus, vel etiam in iis, qui quomodocumque divites sunt : missisque timoribus, periculis, tremore, angore, cura, et similibus, supponamus esse quempiam sine ullo negotio divitem, et de facultatum custodia securum, quod tamen esse nequit ; attamen id supponatur ; quam ille volupta-

Αὐτῆς δὲ αὐτῆς, δεκνύς τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος τὴν ὑπερβολὴν, καὶ διδάσκων οὐ κακῶ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ ἠλλάξε γένος, ὃ καὶ διὰ τῶν Ιατρικῶν φαρμάκων γέρον ἐγένετο, καὶ διὰ τῶν κωλονῶν ἤρθετο· διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· Ἰνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἀμαρτωλὸς ἡ ἀμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς. Εἰδὲς πανταχοῦ πῶς ταύτῃ συμπλέκεται; Καὶ δι' ὃν αὐτῆς κατηγορεῖ, δεῖκνυσι πάλιν μειζώνας τοῦ νόμου τὴν ἀρετὴν. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν ἦν οὗς δειξάς ὅσον ἡ ἀμαρτία κακὴν, καὶ πάντα τὸν ἴον αὐτῆς ἐκκαλύψας, καὶ εἰς μέσον προθείς· τοῦτο γὰρ ἐδήλωσαν εἰπὼν· Ἰνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἀμαρτωλὸς ἡ ἀμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς. Τουτίστιν, ἵνα φανῇ ἥλικον κακὸν, ἥλικος βλεθρός ἡ ἀμαρτία· τοῦτο δὲ διὰ τῆς ἐντολῆς ἐδείχθη. Ἐκ τούτων καὶ τὴν ὑπεροχὴν δεῖκνυσι τῆς χάριτος πρὸς τὸν νόμον τὴν [532] ὑπεροχὴν, οὐ τὴν μάχην. Μὴ γὰρ τοῦτο ἴδης, εἴ χειρὸς ἐγένετο οἱ δεξιμένοι, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι οὐ μόνον εἰς ἐπίστασιν τὴν κακίαν ἀγαγεῖν οὐκ ἤθελεν ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ τὴν προὔπαρξον ἐκκόψει ἐσπούδασεν. Εἰ δὲ οὐκ ἴσχυον, στεφάνου μὲν ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς γνῶμης· προσκύνει δὲ μειζώνας τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, ὅτι ποικίλον οὕτω κακὸν καὶ δυσκαταγνώριστον ἠφάνισέ τε καὶ πρόβριζον ἐκτεμοῦσα ἀνέσπασεν. Ἀμαρτῖαν δὲ ὅταν ἀκούσῃ, μὴ δύναμιν τινα ἐπινοῦσάτω νομίσῃ, ἀλλὰ τὴν πρᾶξιν τὴν πονηρὰν, ἐπιγνωμένην τε καὶ ἀπογνωμένην αἰεὶ, καὶ οὐτε πρὸ τοῦ γενέσθαι οὖσαν, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι πάλιν ἀρανίζομένην. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ νόμος ἐδόθη· νόμος δὲ οὐδέποτε ἐπ' ἀναιρέσει τῶν φυσικῶν δίδεται, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει τῆς κατὰ προίρεισιν πονηρᾶς πρᾶξεως.

ζ'. Καὶ τοῦτο καὶ οἱ ἔβρωθεν ἴσασι νομοθεταί, καὶ πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις. Τὰ γὰρ ἐκ βῆθυμίας γινόμενα κακὰ ἀναστέλλουσι μόνον, οὐ τὰ τῆ φύσεως συγκεκληρωμένα ἐπαγγέλλονται ἐκκόπειν· οὐδὲ γὰρ δυνατόν. Τὰ γὰρ τῆς φύσεως ἀκίνητα μένει, ὃ πολλὰκις πρὸς ἡμᾶς καὶ ἐν ἑτέροις εἴρηκα διαλέξεσι. Διόπερ τῶς ἀγῶνας τοῦτους ἀφέντες, τὴν ἡθικὴν μάχην γυμνάσωμεν λόγον· μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο τὸ μέτρον τῶν ἀγῶνων ἐκείνων ἐστίν. Ἄν γὰρ κακίαν ἐκβάλ[λ]ωμεν, καὶ ἀρετὴν εἰσαγάγωμεν· καὶ διὰ τούτων σαφῶς διαδύομεν, ὅτι οὐ φύσει πονηρὸν ἡ κακία, καὶ τοῦς ζητούμετας πόνον τὰ κακὰ, οὐκ ἀπὸ λόγων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων δυνησόμεθα βροδύς ἐπιτομοῦσαι, τῆς μὲν αὐτῆς κοινωνώμετας αὐτοῖς φύσεως, ἀπὴλλαγμένοι δὲ τῆς πονηρίας αὐτῶν. Μὴ γὰρ τοῦτο δὴ ἴδωμεν, εἰ ἐπιπῶν τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ὅτι κατορθωθῆναι δυνατόν· ἐὰν δὲ σπούδαζωμεν, καὶ κοῦρον ἡμῖν ἔσται καὶ εὐκολον. Εἰ δὲ τὴν ἡθὴν μοι λέγει τῆς κακίας, λέγε καὶ τὸ τέλος αὐτῆς· εἰς γὰρ θάνατον αὐτῆ καταστρέφει, καθάπερ ἡ ἀρετὴ εἰς ζωὴν ἡμᾶς χειραγωγεῖ. Μᾶλλον δὲ, εἰ δοκεῖ, καὶ πρὸ τοῦ τέλους ἐκότερον αὐτῶν ἐξετάσωμεν· ὁφόμεθα γὰρ τὴν μὲν κακίαν πολλὴν ἔχουσαν τὴν δούνην, τὴν δὲ ἀρετὴν τὴν ἡθὴν. Τί γὰρ ἀλιγότερον, ἐπέ μοι, συνειδέτος πονηροῦ; τί δὲ ἦθὸν ἐλπίδος χρηστῆς; Οὐδὲν γὰρ οὕτως, εὐδὲν κόπειν ἡμᾶς εἰωθε καὶ πιέζειν, ὡς προσδοκία πονηρᾶ· οὐδὲν οὕτως ἀνέχει, καὶ μικροῦ πέτεσθαι ποιεῖ, ὡς συνειδέος ἀγαθῶν. Καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῖν γινομένων ἴσα καταμαθεῖν. Τῶν γὰρ διὰ τὸ στενωποῦ χωροῦντων ἐπατιῶν, καὶ μὴδὲν ἑαυτοῖς συνειδέτων πονηρῶν, οἱ τὸ δεσμοκτήριον οἰκούντες καὶ καταδίηκον ἀναμύνητες, κἂν μωρίας τροχῆς ἀπολαύσωσιν, ἀλιγιότερον ζῶσιν· ἡ γὰρ προσδοκία τῶν δεινῶν οὐκ ἀφήσει τῶν ἐν γερσῖν ἡδῶν αἰσθάνεσθαι. Καὶ τί λέγω τοῖς δεσμο-

τας; Τῶν γὰρ ἔξω διατριβόντων καὶ πλουτούντων πονηρὰ τε συνειδέτων ἑαυτοῖς, ὁμεινὸν εἰσι πολλῶν ἡμεῖς· μνοιοὶ οἱ κἀμόνοτες χειροτέχνοι, καὶ δι' ἄλλης ἡμεῖς πόνους συζῶντες. Καὶ τοῖς μονομάχοις δὲ διὰ τοῦτο ταλανίζομεν· [555] καίτοι γε ἐν καπηλείῃς ὄροντες μεθούοντας, τρυφῶντες, γαστριζόμενοι, καὶ πάντων ἀθλιωτέρους εἶναι φαμεν, ὅτι πολλῶν μείζων τῆς ἡθῶνς ἐκείνης ἡ τῆς προσδοκωμένης τελειυτῆς συμφορὰ. Εἰ δὲ ἐκείνας οὐδὲς οὕτος ὁ βίος εἶναι δοκεῖ, ἀναμύνητες τοῦ λόγου, οὐ συνεχῶς λέγει πρὸς ἡμᾶς, ὅτι οὐδὲν θαυμαστὸν μὴ φυγεῖν κακίας πικρίαν καὶ λύπην ἐν κακίᾳ ζῶντα. Ἰδοῦ γὰρ πρᾶγμα οὕτως ἐπάρατον ἐπέραστον τοῖς μετιούειν εἶναι δοκεῖ. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο αὐτοῖς μακαρίζομεν, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ταλανίζομεν, ἐτι οὐδὲ οἱ τῶν κακῶν εἶσι, ἴσασι. Τί δὲ ἂν εἴποις περὶ τῶν μοιχῶν, οἱ δὲ μικρὰν φῶβον ἔχοντες δουλείαν ἀπρεπῆ καὶ χρημάτων παθῶν καὶ φθόνου διηκετῆς, καὶ βίον ἀπλῶς τὸν τοῦ Κἀίν ὑπομῶνοισι, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνων πολλῶν χαλεπώτερον, καὶ τὰ παρόντα δεδιωκότες καὶ τὰ μέλλοντα τρέμοντες, καὶ φίλους καὶ ἔθιρους ὑποπεύοντες, καὶ τοῖς εἰδέτας καὶ τοῖς μῆδὲν εἰδέτας; Καὶ οὐδὲ ἦνκα ἂν καθεύδασι, ταύτης ἀπαλλάττοντες τῆς ἀγωνίας, καὶ πονηρῶ συνειδέτος ὄνερατα πολλῶν γέμοντα φῶβον ἀναπλάττοντες αὐτοῖς, καὶ ἐκδειματοῦντες οὕτως. Ἄλλ' οὐχὶ οὐ σῶφρον τοιοῦτος, ἀλλ' ἐν ἀνέσει καὶ ἐλευθερίᾳ πολλῇ τὸν παρόντα διαγει βίον. Ἀντίστησον τοῖνον τῆ μικρᾷ φῶβῇ τὰ πολλὰ κύματα τῶν φῶβων τούτων, καὶ τῷ βραχεῖ πῶν τῆς ἐγκρατείας τὴν γαλήνην τῆς ἐτηκευῶς ζωῆς, καὶ ἕξει ταύτην ἐκείνης οὖσαν ἡδῶν. Ὁ δὲ ἀρπάζειν βουλόμενος, εἰπέ μοι, καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐπιθεσθαί χρημασί, οὐχ' ἡμῶν ὑπομῆτες πόνους, περιτρέφων, κολακῶν δούλους, ἐλευθέρους, θυρωροῦς, φοβῶν, ἀπίλων, ἀναισχυτῶν, ἀγρυπνῶν, τρέμων, ἀγωνιῶν, ὑφορώμενος ἅπαντα; Ἄλλ' οὐχ ὁ χρημάτων καταφρονῶν τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ οὗτος πάλιν πολλῆς ἀπολαύει τῆς ἡθῶνς, ἐν ἀλείᾳ ζῶν καὶ μετὰ ασφαλείας ἀπάσης. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ εἰ τις ἐπιλοιο τῆς κακίας μέρη, πολὺν τὸν ὄρυβον βῆτασι, πολλοὺς τοῖς σκοπέλλους. Καὶ τὸ δὴ μείζον, ἐτι εἰ μὲν τῆς ἀρετῆς πρῶτα μὲν τὰ ἐπίπονα, μετὰ δὲ ταῦτα τὰ ἡδέα· ὥστε καὶ ταύτῃ τὸν πόνου κουφίσεσθαι· ἐπὶ δὲ τῆς κακίας ἀντιστρόφους· μετὰ τὴν ἡθὴν αἰ δούνας καὶ αἰ κολάσεις· ὥστε καὶ ἐντεῦθεν τὴν ἡθὴν ἀφανίσεσθαι. Ὅπερ γὰρ οὐ στεφάνους ἀναμύνην, οὐδένης αἰσθάνεται τῶν παρόντων φορικῶν· οὕτως ὁ μετὰ τῆς ἡθῶνς κολάσεις προσδοκῶν, οὐ δύνάται καρποῦσθαι καθαρὰν εὐφροσύνην, τοῦ φόβου πάντα διαταράττοντος. Μᾶλλον δὲ, εἰ τι· ἀκριβῶς ξεμάνεσι, καὶ πρὸ τῆς κολάσεως τῆς ἐπὶ τοῖτοις κειμέντης πολλῆν καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τοιμασθαί τὴν κακίαν δούνην εὐροί τις ἂν γινομένην.

η'. Καὶ εἰ δοκεῖ, τοῦτο ἐπὶ τῶν τὰ ἀλλότρια ἀρπαζόντων ἐξετάσωμεν, ἡ καὶ τῶν ὀπωσῶν χρημάτα περιβαλλομένων· καὶ φῶβος ἀποστήσαντες καὶ κινδύνοισι καὶ τρέμον καὶ ἀγωνίαν καὶ φροντίδα καὶ πάντα ταῦτα, ὑποθώμεθα εἶναι τινα ἀπραγμόνους πλουτοῦντα, καὶ περὶ τῆς φυλακῆς τῶν ὄντων θαρρόνους, ὅπερ ἀμύχανον, πλὴν ἀλλ' ὁμοῦ κίεθω τῷ λόγῳ· ποίαν οὖν οὕτως καρπώσεται ἡθὴν; Ὅτι πολλὰ [554] περιεβάλλεται; Ἄλλ' αὐτὸ μὲν οὐ τοῦτο οὐκ ἀφήσει αὐτὸν ἐφρανασθαι· ἔως γὰρ ἂν τῶν ἑτέρων πλείονων ἐπιθυμῇ, ἐπιτείνεται καὶ τῆς βασάνου. Ἡ γὰρ ἐπιθυμία ὅταν στῆ, τότε παρ-

ἐρεῖ τὴν ἕβρην· ἐπεὶ καὶ οὐκ ἐβήοντες τότε ἀνακτώμεθα αὐτούς, ὅταν ὄσον βουλόμεθα πίναμεν· ἔω; ὃ ἂν διψώμεν, κἂν πάσας ἐξαντλήσωμεν τὰς πηγὰς, μείζων ἡμῖν ἢ βῆσανος γίνεται, κἂν μύριους ἐκπίπτωμεν ποταμούς, χαλεπώτερα τὰ τῆς κοιλίας. Καὶ οὗ τοίνυν ἂν τὰ τὸ κόσμον λάθῃς, ἔτι δὲ ἐπιθυμῆς, μείζονα εἰργάζω τὴν κελασίν, ὅσην πλείονα ἀπεγύσω. Μὴ τοίνυν ἀπὸ τοῦ πολλὰ περιβάλλεσθαι νόμιζε σοι προσγινοῖσθαι τινα ἕβρην, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μὴ βέβαιον πλουτεῖν· ἔαν δὲ ἐπιθυμῆς πλουτεῖν, οὐδέποτε παύση μαστιζόμενος. Ἐρωσ γὰρ ἔστιν οὗτος ἀτέλεστος, καὶ ὅσπερ ἂν πλείονα προέβῃς ὄβην, τοσοῦτον μᾶλλον τοῦ τέλους ἀφέστηκας. Ἄρ' οὖν οὐκ αἰνίγμα τοῦτο καὶ παραπλήξια καὶ ἐσχάτη μανία; Ἀποστῆμεν τοίνυν ἐκ πρώτης τῶν κακῶν· μᾶλλον δὲ μὴδ' ὄλωσ' ἀρόμεθα τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας· κἂν ἀφώμεθα δὲ, ἐκ προοιμίῶν ἀποπηθόμενον ἕπερ ὁ Παρομοιωστὴς παραινεί περὶ πόνης γυναικὸς λέγων· Ἀποκηθήσορ, μὴ ἔχρηστορ, καὶ μὴ ἔλλορ ἐπὶ θύρας οἰκων αὐτῆς. Τοῦτο σοι καὶ ἐγὼ περὶ τῆς φιλοχρηματίας λέγω. Ἄν γὰρ ἐμπέσῃς κατὰ μικρὸν εἰς τὸ πέλαιος εἰσῆναι τῆς μακρῆς, δυσκόλου ἐπιλαβεῖν δυνήσῃ· καὶ καθάπερ ἐν τοῖς λιγυζὶ κἂν μυριάσις φιλονεικῆς, οὐ περὶση βῆβυς· οὕτω, καὶ πολλῶν χαλεπώτερον, εἰς τὸ βάθος τῆς ἐπιθυμίας ταύτης πέσῃς, ἀπολείς σεαυτὸν μετὰ τῶν θνητῶν ἀπάντων. Διὸ, παρακαλῶ, τὴν ἀρχὴν φυλαττώμεθα, καὶ τὰ μικρὰ φύγωμεν κακὰ· τὰ γὰρ μεγάλα ἀπὸ τούτων τίκτεται. Ὅ γὰρ καθ' ἑκάστον ἀμάρτημα μαθὼν λέγειν, Ὅβην παρὰ τοῦτο, κατὰ μικρὸν πάντα ἀπολεῖ. Τοῦτο γοῦν τὴν κακίαν εἰσήγαγε, τοῦτο τὰς θύρας ἀνέβηξεν τῷ ληστῇ, τοῦτο τῆς πόλεως τὰ τεῖχη κατέβαλε, τὸ καθ' ἑκάστον λέγειν· Οὐδὲν παρὰ τοῦτο, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων τὰ μέγιστα αὐξάνει νοσήματα, ὅταν τὰ μικρὰ καταπονήται. Ὅ Ἠσαῖ εἰ μὴ προέδικε τὰ πρωτοτόκια, οὐκ ἂν ἀνάξιος ἐγένετο τῶν εὐλογιῶν· εἰ μὴ τῶν εὐλογιῶν ἀνάξιον αὐτὸν κατέστησεν, οὐκ ἂν εἰς ἀδελφοποιαν προελθεῖν ἐπεθύμωσεν. Ὅ Κάιν εἰ μὴ τῶν πρωτείων ἠράσθη, ἀλλὰ τῷ θεῷ παρεχώρησε τούτων, οὐκ ἂν ἔσχε τὰ δευτερεῖα· τὰ δευτερεῖα ἔχων πάλιν, εἰ τῆς παραινέσεως ἤκουσεν, οὐκ ἂν ὤδωνε τὸν φόνον· πάλιν τὸν φόνον ἐργασάμενος, εἰ πρὸς μετάνοιαν ἤλθε, τὸ θεοῦ καλοῦντος αὐτὸν, καὶ μὴ ἀναισχύντως ἀπεκρίνετο, οὐκ ἂν τὰ μετὰ ταῦτα ὑπέμεινε δεινὰ.

Εἰ δὲ οἰ πρὸ τοῦ νόμου ἀπὸ τῆς βῆβυς μακρῆς κατὰ μικρὸν εἰς αὐτὴν τὸν πυθμένα τῆς κακίας ἤλθον, ἐνομήσον τὴν πιεσόμεθα ἡμεῖς· οἰ πρὸς μείζονα καλούμενοι ἀσάμματα, ἂν μὴ μετὰ ἀκριβείας ἔαυτοὺς προσέχωμεν, καὶ τοὺς σπινθήρας τῶν κακῶν, πρὶν ἢ τὴν πυρὴν ἀναφῆσθαι, προλαβόντες σθενώμενον. Ὅσον τὸ λέγω· Ἐπιπορκαίς συνεχῶς; Μὴ πρὸς τοῦτο στήθ' ἔσθ' ἔσθ' ἔσθ' καὶ τὸ ὀμνύειν ἀνελε, καὶ οὐ δεῖσθαι πόνου λοιπόν· πολὺ γὰρ δυσκολώτερον, ὀμνύειν μὴ ἐπιπορκαί, ἢ μὴδὲ ὀμνύειν ὄλωσ'. Ἐβροσθῆς εἰ καὶ λοίβερον καὶ πλήχτης; Γράβων [355] σεαυτῷ νόμον μὴ ὀργίζεσθαι μηδὲ κρᾶζειν ὄλωσ', καὶ συναναιρείται τῇ βίβη καὶ ὀ καρπός. Λάγνος· εἰ καὶ ὄλωσ'; Τίθει σεαυτῷ πάλιν ὄνον, ὥστε μὴ ὄβην εἰς γυναικα, μὴ τι εἰς τὸ θεάτρον ἀναβαίνειν, μηδὲ ἐν ἀγορᾷ τὰ ἀλλότρια παρεργάζεσθαι κάλλη. Πολὺ γὰρ εὐκολώτερον, τὴν ἀρχὴν μὴδὲ ἰδεῖν εὐμορφον γυναικα, ἢ θεασάμενον, καὶ δεξάμενον τὴν ἐπιθυμίαν, ἐκβάλλειν τὸν ἐκ ταύτης θόρυβον. Κουφώτεροι γὰρ ἐν προοιμίῳ οἱ ἀγόντες· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀγῶνος ἡμῖν δεῖ, ἂν μὴ τὰς θύρας ἀνοίξωμεν τῷ πολεμῷ, μὴδὲ τὰ σπέρματα τῆς

κακίας ἀρόμεθα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τὸν ἀκελάτωσ θερῶναι εἰς γυναικα ἐκλάσεν, ἵνα πλείονος ἡμεῖς ἀπαλλάξῃ πόνου, πρὶν ἢ γενέσθαι τὸν ἀνταγωνιστῆν ἰσχυρὸν κελαιῶν ἐκβάλλει τῆς οἰκίας, ἔτε καὶ εὐκόλου ἐκβάλλεσθαι δύναται. Ποία γὰρ ἀνάγκη πράγματα ἔχειν παρὶτὰ, καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς ἀνταγωνισταῖς, παρὸν χωρὶς συμπολοχῆς στήσαι τὸ τρώσασθαι, καὶ πρὸ τῆς πάλης ἀρπάσαι τὸ βραβεῖον; Ὅβ γὰρ τοσοῦτος πόνος· μὴ ὄβην γυναικας ὄρωσας, ὅσος πόνος ὄρωται κατέχειν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ πόνος τὸ πρότερον ἂν εἴη, ἀλλὰ τοὺς ἰδρῶς καὶ μόθος μετὰ τὸ ἰδεῖν ἐγγίνεται.

Ἔ. Ὅταν οὖν καὶ ὁ πόνος ἐλάττων ἢ, μᾶλλον δὲ μὴδ' ὄλωσ' ἢ μόθος τις μὴδὲ πόνος, καὶ τὸ κέρθος μετῶν, τί σπουδαζόμεν εἰς τὸ πέλαιος ἐμπέσειν τῶν μυριῶν κακῶν; Ὅδὲ γὰρ εὐκολώτερον μόνον ὁ μὴ ὄρωσ' ἢ γυναικα, ἀλλὰ καὶ καθαρώτερον περιέσθαι· τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας, ὥστε πόνος ὁ ὄρων καὶ μετὰ πόνου πλείονος, καὶ μετὰ κηλίδος τινος ἀπαλλάττεται, ἔαν ἔρα ποτὶ ἀπαλλαγῇ. Ὅ μὲν γὰρ μὴ ἰδῶν τὴν εὐμορφον ὄβην, καὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐντεῦθεν ἔσθαι καθαρὸς· ὁ δὲ ἐπιθυμῆσας ἰδεῖν, πρότερον καταβάλλων τὸν λογισμὸν, καὶ μολύνων αὐτὸν μυριάσις, τότε ἐκβάλλει τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας κηλῖδα, ἔαν ἔρα ἐκβάλῃ. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς, ἵνα μὴ ταῦτα πάσχωμεν, οὐ φέρον κωλύει μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄργην ὄ μοιχαλιν, ἀλλὰ καὶ ὄβην ἀκόλαστον· οὐκ ἐπιπορκαί, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀμνύειν καθόλου. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσεται τοῦ μέτρου τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἐνομοθέτησε, καὶ ἐπὶ τὸ μείζονος πρόσειεν. Ἄποστῆσας γὰρ τῶν φόνων, καὶ κελαιῶσ καθαρὸν εἶναι ὄργης, κελαιῶσ καὶ πρὸς τὸ πάσχειν κακῶς ἔτοιμον εἶναι, καὶ μὴ τοσοῦτον παρεσκευάσθαι παθεῖν, ὅσον ὁ ἐπιβουλεύων βούλεται, ἀλλ' ὑπερβαίνειν παρὰ τῶν, καὶ νικᾶν αὐτοῦ τῆς μανίας τὴν ὑπερβολὴν τῆ τῆς οικίας φιλοσοφίας περιουσίῃ. Ὅδὲ γὰρ εἶπεν, Ἐάν τις σε βῆσθαι εἰς τὴν δεξιάν σιαγόνα, φέρε γενναίως καὶ ἡσύχασον, ἀλλὰ προσέθηκες, τοῦτ' καὶ τὴν ἔτεραν αὐτῷ παρασεῖν· Στρέφω γὰρ αὐτῷ, φησὶ, καὶ τὴν ἄλλην. Τοῦτο γὰρ ἢ λαμπρὰ νίκη, τὸ πλείον αὐτῷ παρασεῖν ὡν βούλεται, καὶ τοὺς ὄρους τῆς κνηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῇ θαλίῃ τῆς οικίας ὑπερβῆσθαι μακροθυμίας. Οὕτω γοῦν καὶ τὴν ἐκείνου καταλύσεις μανίαν, καὶ τοῦ πρότερου λήθῃ μισθὸν ἐκ τοῦ δευτέρου, καὶ τὴν ἐπ' ἐκείνῳ [356] καταλύσεις ὄργην.

Ὅρβς ὅτι πανταχοῦ τοῦ μὴ κακῶς πάσχειν ἡμεῖς ἔσμεν κύριοι, οὐχ οἰ ποιοῦντες ἡμεῖς; Μᾶλλον δὲ οὐ τοῦ μὴ πάσχειν κακῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ παθεῖν εὖ αὐτοῦ ἢ τὴν ἐξουσίαν ἔχομεν· ὁ δὲ μάλιστα ἔσθαι θαυμάστον, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀδικούμεθα, ἔαν νήσωμεν, ἀλλὰ καὶ εὐεργετούμεθα καὶ ἐπ' αὐτῶν ὡν ἀδικούμεθα παρ' ἑτέρων. Ἐκπίει δὲ· Ἐβροσθῆς ὁ δεινός; Σὺ κύριος· εἰ ποῖσαι τὴν ἕβρην ταύτην ἐγκώμιον οὖν. Ἄν μὲν γὰρ ἀνθυβροσθῆς, ἐπέτεινε τὴν αἰσχύνην· ἔαν δὲ εὐλογηθῆς τὸν ὑβρικότα, πάντας ὄβης τοῦσ παρόντας στεφανωντάς· οὐκ ἀνακηρύσσοντας. Εἶδες ποῖς δ' ὡν ἀδικούμεθα εὐεργετούμεθα, ἂν θέλωμεν; Τοῦτο καὶ ἐπὶ χρημάτων, τοῦτο καὶ ἐπὶ πληγῶν, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἔστιν ἰδεῖν συμβῆναι. Ἄν γὰρ τοῖς ἐναντίους αὐτοὺς ἀμετρώμεθα, καὶ ὑπερ ὡν κακῶς ἐπέθωμεν, καὶ ὑπερ ὡν εὐεργετούμεν, διπλοῦν ἑαυτοῖς ὄφαινον στέφανον. Ὅταν τοίνυν ἰδῶν εἴη, ὅτι Ὅ δεινός σε

ε Scripturam μόνον ὁ μὴ ὄρων dedit unos col.: ἐπίη, τὸ μὴ ὄβην. Εστ. ἢ Morel., καὶ τοῦ μὴ παθεῖν αὐτῷ, tamen recte.

tem percipiet? Quod multis circumdetur: bonis? At hoc non sinit cum letari: quamdiu enim plura concupiscit, cruciatus augetur. Nam concupiscentia cum stat, nec ultra progreditur, tunc parit voluptatem. Etenim cum sitimus, tunc nos recreamus, cum quantum libet bibimus; donec autem sitimus, etsi fontes omnes exhauriamus, major nobis adest cruciatus; etiamsi mille flumina exhaurierimus, gravior tormentum esset. Et tu quoque si omnia quæ in mundo sunt acciperes; si adhuc concupisceres, quæ plura perciperes, eo major esset cruciatus. Ne igitur putes te, si multis affinis bonis, aliquam inde voluptatem esse percepturum; sed id assequeris, si discere nolis: sin divitiis concupiscas, nunquam finis tormentorum erit. Hic enim amor expleri nequit; sed quo magis viam carpes, tanto magis a termino semotus eris. Annon hoc ænigma est, auron dementia et extrema insanis? Absistamus ergo a prima illa malorum radice, imo talem concupiscentiam ut attingamus quidem; si vero tangamus, a principio resistamus: id quod admonet Proverbiorum auctor de meretricis sic loquens: *Abcede, ne moram feceris, et ne accedas ad januam domus ejus* (Prov. 5. 8). Hoc etiam tibi ego de pecuniæ amore dico. Si enim paulatim incidas in pelagus insanis illius, vix emergere poteris. Nam ut in vorticibus, si millies contendas, non facile superabis: sic, imo gravior, in profundum concupiscentiæ demersus, teipsum cum omnibus tuis perdes. Propterea obscuro, a principio caveamus, et pusilla fugiamus mala; magna quippe ex his generantur. Nam is, quia ad singula peccata hoc dicere edoctus est, Nihil hinc eveniet, paulatim omnia perdet. Hoc nequitiam introduxit, hoc portas latroni aperuit, hoc nobis moenia dejecit, cum ad singula dicitur: Nihil hinc eveniet. Sic et in corporibus magnæ ægritudines augetur, quando parvæ contumuntur. Esau, nisi primogenita vendidisset, non indignus benedictionibus habitus fuisset: si se benedictionibus indignum non reddidisset, non ad fratrem eadem progredi concupivisset. Cain nisi primas tenere voluisset, sed Dei arbitrio rem permisisset, secundas non habuisset: si cum secundas haberet, monitioni paruisset, eadem non parturisset: rursus eadē patrata, si ad penitentiam venisset, Deo ipsum vocante, et non impudenter respondisset, non gravia subinde passus esset.

Vitia quomodo corrigenda. — Si vero il, qui ante legem erant, ex segnitie sua paulatim in ipsum malitiae profundum venerunt, cogita quid patimur nos, qui ad majora vocati sumus stadia, nisi cum diligentia nobis attendamus, et scintillas malorum antequam rogos accendantur præreptas extinguamus. Verbi gratia, pejeras frequenter? Ne hoc solummodo cures, sed etiam juramentum tolle, neque ultra labore opus habebis: longe namque difficilior est juramentum non pejorare, quam non omnino jurare. Conviciator es, contumeliosus, percussor? Legem tibi scribe, ne umquam irascaris vel clames, et una cum radice fructum sustulisti. Lascivus es et luxurici deditus? Pone

PATROL. GR. LX.

tibi legem ne umquam mulierem respicias, ne dum in theatrum ascendas, neque in foro alienas formas curiose explores. Longo enim facilius est, ne respicere quidem formas mulierem, quam illa conspecta, et percepta cupidine, tumultum inde ortum sedare. Leviora quippe sunt in ipso primordio certamina; imo potius ueque inuenda certamina erunt, si hosti fores non aperuerimus, neque mali semina susceperimus. Quamolrem Christus illum poena plecit, qui lascivis oculis mulierem respexerit; ut nos a majori labore cripere, jubeus adversarium domo ejicere antequam fortior evadat, quando nempe facile ejici potest. Quæ necessitas enim negotia superflua intrare et cum adversario configere, cum sine conflictu possis tropæum erigere, et ante pugnam bravium rapere? Non enim tantus labor est formosas mulieres non respicere, quam post aspectum se continere; imo vero ne labor quidem ille primus fuerit, sed post aspectum illum grandis sudor et labor adest.

9. Cum ergo minor labor sit; imo ne omnino labor ullus, et lucrum majus, cur studemus in pelagus innumerabilium malorum incidere? Neque enim tantum facilius vir, qui non respicit mulierem, sed etiam sic prior ab hujusmodi concupiscentia evadet: cum contra is, qui respicit, et cum majori labore et cum macula evadat, si quidem evadat. Nam qui formosam faciem non videt, a tali concupiscentia liber et purus est: qui autem videre concupivit, cum primo hanc cogitationem admiserit, seseque millies maculaverit, tunc illius concupiscentiæ maculam ejicit, si tamen ejiciat. Ideo Christus, ut ne id patiamur, non eadem modo prohibet, sed et iram quoque; non fornicationem tantum, sed et lascivum aspectum; non perjurium, sed et quodvis juramentum. Neque in hoc virtutis modo consistit, sed postquam eam legem posuit, ad majorem progreditur. Postquam enim a cæcibus avertit, iramque prohibuit, jubet paratum esse ad mala sustinenda, neque modo ad tanta subcuada, quanta vult insidiator, sed etiam ad procedendum ulterius, ita ut per philosophiæ tuæ excellentiam ejus insanis magnitudinem superes. Neque enim dicit: Si quis te percusserit in maxillam dexteram, ser generoso et quiesce; sed addidit, ut alteram ei præbeas: *Verte enim, inquit, illi et alteram* (Math. 5. 39). Hæc splendida est victoria, plus illi præbere, quam ipse velit, et præve voluntatis illius terminos patientiæ largitate superare. Sic illius insaniam sedabis, et prioris facti mercedem ex posteriore facies, illiusque iram mitigabis.

Penes nos est, ut ne mala patiamur. — Viden' penes nos semper esse, ut ne mala patiamur, non penes illos qui mala inferunt? Imo non ut mala non patiamur tantum, sed etiam ut beneficio afficiamur, potestatem habemus, id quod est maxime admirandum, quod non modo non lædamur, si vigilemus; sed etiam beneficio afficiamur ab iis, qui nos lædunt, et ab aliis. Rem perpende; te injuria quispiam affecit? In potestate tua est hanc injuriam in laudem tuam vertere. Nam si injuriam injuria repellas, turpitudinem auxisti; sin

benefixeris ei, qui te injuria affecit, videbis omnes, qui presentes sunt, te coronantes et celebrantes. Viden' quomodo a quibus injuria afficimur, ab iis beneficia accipiamus, si velimus? Hoc ipsum in pecuniis, hoc in plagis, hoc in cæteris omnibus deprehendere est. Nam si contraria ipsis rependamus; et ex malis quæ perpassi sumus, et ex beneficiis quæ præstitimus, duplicem nobis coronam contexamus. Cum ergo accedens quispiam dixerit: Ille talis te injuria affecit, et male de te apud omnes loqui non cessat; apud hæc loquentem lauda eum, qui injuriam intulit: sic enim, si illum ulcisci velis, potes ab eo pœnas repetere. Nam qui audiunt, etiamsi sensu careant, te laudabunt, illum vero ut scra quavis immaniore odio habebunt: quoniam ille nihil læsus, mala intulit; tu vero etiamsi male affectus, contraria rependisti. Sic dicta illa omnia ut futilia exhibere poteris. Etiam qui mordetur si doleat, oblati criminis se sibi conscium esse declarat: qui autem hæc deridet, hoc ipso se presentibus vel suspicione liberum demonstrat. Perpende igitur quot bona inde colligas: prius te ipsum a perturbatione et commotione liberas; deinde (hoc vero primum censeri debet) si in peccatis sis, illa abstergis, ut publicanus ille, qui Pharisei accusatio-

nem patienter tulit. Ad hæc, per hujusmodi exertationem animum tuum philosophum reddis, et mille laudibus apud omnes frueris, et dictorum vel aspersionem amoves. Quod si illum ulcisci cupias, hoc ex abundantia sequetur, Deo criminacionis ab illis pœnas exigente, philosophiaque tua ante pœnas illas plagam ipsi gravem inferente. Nihil enim ita eos, qui nolis injuriam inferunt, mordere solet, ut cum nos illas, quibus affecti sumus, injurias deridemus. Ad istas si philosophice agamus, tot tantaque bona aderunt: sic si rixas et simultatem exerreamus, contraria omnia contingunt. Etiam nos ipsos dedecore afficiamus, ac nos iis, quæ dicta sunt, obnoxios esse a presentibus existimamur; animum tumultu replemas, et iniuriam gaudio afficiamus, Deum irritamus, et peccatis prioribus hoc addimus. Hæc itaque omnia cogitantes, simultatum horarum vitemus, et ad portum tolerantie confugiamus, ut et hic inveniamus requiem animabus nostris, ut Christus pronuntiavit, et futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

HOMILIA XIII.

CAP. 7. v. 14. *Scimus autem, quia lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.*

1. Postquam dixerat magna fuisse mala, et peccatum admissum potentius fuisse lege, et contra quam lex satagebat occidisse, et cum in magnam dubitationem auditorem conjecisset; rationem postea dicit, per quam hæc advenere, cum prius legem a prava suspitione vindicasset. Etiam ne quis audiens, peccatum occasionem per mandatum accepisse, et quod eodem mandato accedente peccatum revixit, et quod per illud deceptus atque interfecit; ne quis, inquam, legem horum malorum causam putaret esse, primo illius defensionem offert uberrimam; non modo illam ab accusatione liberans, sed laudem ipsi maximam texens. Hocque adhibet non quasi ipse in ejus gratiam loquatur, sed quasi communem omnium sententiam exponens. *Scimus enim, inquit, quod lex spiritualis sit.* Ac si diceret, hoc in confosso et manifestum est, quod sit spiritualis: tantum abest, ut sit causa peccati, et malis quæ advennerunt obnoxia. Et vide quo pacto non modo illam ab accusatione liberet, sed etiam supra modum laudet. Nam cum spiritualem illam dicit, magistram virtutis ostendit esse, et nequitie adversariam: hoc est enim esse spiritualem, et ab omni peccato abducere; quod lex faciebat, terreus, admonens, puniens, corrigens, quæ ad justitiam pertinent omnia consulens. Unde ergo, inquit, peccatum existit, si tam admirabilis sit præceptor? A discipulorum segnitie. Quapropter hæc subjunxit: *Ego autem carnalis sum*, eum qui in lege et ante legem vixerat hominem indicans. *Venundatus sub peccato.* Cum morte enim, inquit, affectum

turba ingressa est. Cum enim corpus mortale effectum est, necessario accepit concupiscentiam, iram, dolorem, cæteraque omnia, quæ multa opus habebant philosophia, ne exundantia in nobis, rationem in peccati profundum submergerent. Illi namque affectus peccatum non erant; sed illorum immoderatio, si non frenetur, hoc efficiebat. Verbi gratia (ut unum illorum in exemplum adducam), concupiscentia peccatum non est; at si immoderata sit, nec vitæ intra connubii legem se continere, sed alienas etiam mulieres appetat, tum res adulterium efficitur, non a concupiscentia, sed ab illius immoderata cupiditate. Ac perpende Pauli sapientiam. Postquam legem laudibus tulerat, statim ad illud priscum tempus accerit, ut cum ostendisset, quomodo tunc genus nostrum affectum esset, etiam cum legem accepit, probaret gratiæ adventum necessarium fuisse; quod ubique demonstrare curavit. Cum enim dicit, *Venundatus sub peccato*, non de iis, qui in lege erant, loquitur tantum, sed etiam de iis, qui ante legem vixerant, et de hominibus in principio conditis. Deinde etiam modum dicit venditionis et deditiois. 15. *Quod enim operor, inquit, non intelligo.* Quid est, *Non intelligo?* Ignoro. Et quandonam hoc factum est? nemo enim in ignorantia peccavit. Viden' quomodo, si non cum decenti reverentia voces deligamus, nec apostolicam scopum respiciamus, innumera absurda sequuntur? Si enim ignorantes peccabant, nec pœnas dare debebant. Ut igitur ille superius dicebat: *Sine lege enim peccatum mortuum est*; non hoc declarat, quod illi nescientes peccarent, sed quod scirent quidem, at non tam accurate: ideoque puniebantur

ὕβρις, καὶ κακῶς σε πρὸς ἅπαντα; λέγων διατελεῖ, ἐπαίνεσον πρὸς τοὺς λέγοντας τὸν ὕβριστα· οὕτω γὰρ, καὶ ἀμύνασθαί βουλήθης. Ἐπιφοῖα δὲ πρὸς λαβείν. Οἱ γὰρ ἀκούοντες καὶ σφόδρα ἀνόητοι ὄντες, οὐ μὲν ἐπαίνεσονται, μαθησοῦσι δὲ ἐκείνων ὡς ἠθίρου παντὸς χαλιωτέρον, ὅτι ὁ μὲν οὐδὲν ἡδικοκλήμενος ἐλύπησε, οὐ δὲ καὶ κακῶς παθῶν, τοὺς ἐναντίους ἡμίεω. Καὶ τὰ εἰρημένα δὲ πάντα οὕτω δεῖξαι δυνατόν ἴστω θύτα. Ὁ μὲν γὰρ θαυμάσιμος τοῦ συνειδέσθαι τοῖς εἰρημένοις ἀπέδειξεν παρεγγεῖται τὸ ἀλλεῖν· ὁ δὲ καταγαλάσας, αὐτῷ τούτῳ παρὰ τοῖς παροῦσι πάσης ἐαυτὸν ἀπῆλλαξεν ὑποψίας. Σκοπεῖ ἡμετέροις, καθάπερ ὁ τελώνης τὴν τοῦ Φαρισαίου κατηγοριαν πρῶτος ἐνεγκῶν. Πρὸς τοῦτοις, φιλόσοφον κατασκευάζεις σου τὴν ψυχὴν τῆς τοιαύτης μελέτης, καὶ μυρίων παρὰ πάντων ἀπολαύσεις ἐπαίνων, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ὑποψίαν ἀποπόσει πάντων. Εἰ δὲ καὶ ἐκείνων ἀμύνασθαί ἐπιθυμῆς, καὶ τοῦτο ἐκ περιουσίας ἐφέται,

καὶ τοῦ Θεοῦ κολλῶντος αὐτὸν ἀνθ' ὧν εἰρήνη, καὶ πρὸ τῆς κολλήσεως ἐκίνησε τῆς σῆς φιλοσοφίας ἀντὶ καριῆς αὐτῷ γινομένης πληγῆς. Οὐδὲν γὰρ οὕτω τοὺς ὑβρίζοντας ἡμᾶς δέκναι ἐπιθεῖν, ὡς πρὸς τοὺς ὑβριζομένους ἡμᾶς τὸν ὕβριον καταγαλάσων. Ἄσπερ οὖν ἐκ τοῦ φιλοσοφῶν τούτων εἶναι καλὰ, οὕτως ἐκ τοῦ μικροψύχου εἶναι τὰ ἐναντία συμβῆσθαι ἅπαντα. Καὶ γὰρ ἐαυτοῖς κατασχίζομεν, καὶ ὑπεύθυνοι παρὰ τοῖς παροῦσι δοκούμεν εἶναι τοῖς λεγομένοις, καὶ τὴν ψυχὴν θεοῦ παροφόμεν, καὶ τὸν ἐχθρὸν εὐφραίνομεν, καὶ τὸν Θεὸν παροφόμεν, καὶ τοῖς ἀμαρτήμασι προστίθεμεν τοῖς ἡμέτεροις. Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐνοήσαντες, φύγωμεν τῆς μικροψυχίας τὸ βάραθρον, καὶ πρὸς τὸν λιμένα τῆς μακροθυμίας καταδράμωμεν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα εὐρωμεν ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἀπέψηματο, καὶ [557] τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῆ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ Πατρὸς, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Π'.

Οἴδαμεν γάρ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστίν· ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπρωμένος ἐπὶ τῆν ἁμαρτίαν.

Ὁ Ἐπιθεὶς εἶπεν, ὅτι μεγάλα γέγονε κακὰ, καὶ ἡ ἁμαρτία δυνατωτέρα κατέστη τῆς ἐντολῆς ἐπιλαθομένη, καὶ τὸν ἀντίον οὐκ ἐσοπίδαξεν ὁ νόμος ἐξέθει, καὶ εἰς πολλὴν τὸν ἀκρασθὴν ἐνέβαλεν ἀπορίαν, λέγει καὶ τὸν λογιζομένον λοιπὸν, καθ' ὃν ταῦτα γέγονε, πρότερον ἀπαλλάξας τὸν νόμον τῆς πονηρᾶς ὑποψίας. Ἴνα γὰρ μὴ ἀκούω, ὅτι διὰ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία ἀφορμὴν ἔλαβε, καὶ ἐπὶ ἐπιποῦσης αὐτῆς ἡ ἁμαρτία ἀνέζησε, καὶ οὐκ ἐπὶ αὐτῆς ἐξηπάτησε καὶ ἀπέκτεινε· ἴν' οὐκ μὴ τὸν νόμον τῶν κακῶν τούτων αἰτίον νομίσῃ τις εἶναι, πρότερον τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ τίθειν ἀπολογία μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, οὐ μόνον κατηγορίας αὐτὸν ἀπαλλάττων, ἀλλὰ καὶ ἐγκρίσιον αὐτῷ πλέκων μέγιστον. Καὶ τοῦτο οὐκ ὡς αὐτοῖς χαριζόμενος τίθειν, ἀλλ' ὡς κοινήν ἐκφέρων ψήφωσιν. Οἴδαμεν γάρ, φησὶν, ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστίν. Ὁσαυτὸς εἶπεν· Ὁμολογημένον τοῦτο καὶ δηλὸν ἐστίν, ὅτι πνευματικὸς ἐστίν· τοσοῦτον ἀπέχει ἁμαρτίας αἰτίος εἶναι, καὶ τῶν γεγενημένων κακῶν ὑπεύθυνος. Καὶ δὲ πᾶς οὐ κατηγορίας αὐτὸν ἀπαλλάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπαίνει μεθ' ὑπερβολῆς ἀπόσης. Πνευματικὸν γὰρ εἶπὼν, διδάσκαλον αὐτὸν ἀρετῆς δεῖκναι ἔστω, καὶ κακίας; πολέμιον τοῦτο γὰρ ἐστίν· εἶναι πνευματικὸν, τὸ πάντων ἁμαρτημάτων ἀπέχει· ὅπερ οὐκ καὶ ὁ νόμος ἐποίησε, φοδῶν, νοιδεῶν, κολάζων, διορθοῦμενος, τὰ τὰρ ἀρετῆς συμβουλεύων ἅπαντα. Πῶθεν οὖν, φησὶν, ἡ ἁμαρτία ἐγγίνεται, εἰ οὕτω θαυμαστός ὁ δικάσκαλος; Παρὰ τὴν τὸν μαθητῶν βραβυλίαν. Διδέχθη γὰρ λέγων, Ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, τὸν ἐν τῷ νόμῳ καὶ πρὸ τοῦ νόμου πολιτευόμενον ἄνθρωπον ὑπογράφω. Πειρωμένος ἐπὶ τῆν ἁμαρτίαν. Μετὰ γὰρ τὸ θανάτου, φησὶ, καὶ ὁ τῶν παθῶν ἐπεισῆλθεν ἔχλος. Ὅτε γὰρ θνητὸν ἐγένετο τὸ σῶμα, δέδωκε καὶ ἐπιθυμίαν ἀναγκαίως λοιπὸν, καὶ ἐργῆν καὶ λύπην καὶ τὰ ἄλλα πάντα, ἃ πολλὰς εἰβέτο φιλοσοφίας. Ἐν μὴ πλημύραντα ἐν ἡμῖν καταποντιστὴ τὸν λογισμὸν εἰς τὸν τῆς ἁμαρτίας βυθόν. Αὐτὰ μὲν γὰρ οὐκ ἦν ἁμαρτία· ἡ δὲ ἁμαρτία αὐτῶν μὴ χαλινωμένη, τοῦτο εἰργάζετο. Οὖν, ἴν' ὡς ἐπὶ ὑποδείγματός ἐν αὐ-

τῶν μεταχειρίσας εἶπω, ἡ ἐπιθυμία ἁμαρτία μὲν οὐκ ἐστίν, ὅταν εἰς ἐλπίαν ἐκπέσῃ, εἶπω τὸν νόμον γάμων οὐκ ἐθέλωσα μείνειν, ἀλλὰ καὶ ἀλλοτριῆς ἐπιπύδωσα γυναίκα, τότε λοιπὸν μοιχεία τὸ πρῆγμα γίνεται, ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ταύτης πλεονεξίαν. Καὶ σκοπεῖ σοσίαν Παύλου. Ἐγκωμίζομεν γὰρ τὸν νόμον, ἐπὶ τὸν ἀνωτέρω χρόνον ἔδραμεν εὐθείως, [558] ἵνα δεῖξας πῶς καὶ τότε τὸ γένος δέκετο τὸ ἡμέτερον καὶ ἦναι τὸν νόμον ἔλαβεν, ἀποφῆν τῆς χάριτος ἀναγκαίαν οὖσαν τὴν περιουσίαν ἕπερ πανταχοῦ κατασκευάσαι ἐσοπίδακε. Τὸ γὰρ, Πειρωμένος ἐπὶ τῆν ἁμαρτίαν, ὅταν λέγη, οὐ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πρὸ τοῦ νόμου βεβαιώτικων, καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς γενομένων ἀνθρώπων. Εἶτα καὶ τὸν τρόπον λέγει τῆς πράξεως, καὶ τῆς ἐκδόσεως. Ὁ γὰρ καταργάομαι, φησὶν, οὐ γινώσκω. Τί ἐστίν, Ὁ γινώσκω; Ἄγνοια. Καὶ πότε τοῦτο γέγονεν; οὐδεὶς γὰρ οὐδέποτε ἐν ἀγνοίᾳ ἡμαρτεν. Ὅρξθ' ὅτι, ἀν μὴ μετὰ τῆς προσκοπίσεως ἐυλαβείας τὰς λέξεις ἐκλεῖψομαι, καὶ πρὸς τὸν ἀποστολικὸν ἰσχυρὸν σκοπὸν, μυρία ἐφέται τὰ ἄτοκα; Εἰ γὰρ ἀγνοοῦντες ἡμαρτανον, οὐδὲ δικὴν ἦσαν δεῖνοι δοῦναι. Ἄσπερ οὖν ἀνωτέρω εἶπε, Χωρὶς γὰρ νόμου ἁμαρτία νεκρὰ· οὐ τοῦτο δηλὸν, ὅτι οὐκ ἦθεσαν ἁμαρτανοντες, ἀλλ' ὅτι ἦθεσαν μὲν, οὐκ οὕτω δὲ ἀκριβῶς· διότι κ' ἐκολάζοντο μὲν, οὐκ οὕτω δὲ σφοδρῶς· καὶ πάλιν, Τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἠθέειν, οὐ τὴν καθόλου ἄγνοιαν δηλὸν, ἀλλὰ τὴν αεριστάτην γνώσιν ἐμαρτῶν· εἶπε δὲ, ὅτι Κατεργάομαι ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν, οὐ τοῦτο λέγων, ὅτι ἡ ἐντολὴ τὴν ἐπιθυμίαν ἐποίησεν, ἀλλ' ὅτι τὴν ἐπίστασιν τῆς ἐπιθυμίας ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς ἐπισήγαγεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐ τὴν καθόλου ἄγνοιαν ἐπέλο, λέγων, Ὁ γὰρ καταργάομαι, οὐ γινώσκω· ἐπὶ πᾶς συνήθετο τῷ νόμῳ τὸ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ἴν' οὐκ ἐστιν, Ὁ γινώσκω; Σκετούμαι, φησὶ, συναρπάομαι, ἐπήρατον ὑπομένω, οὐκ οὐδα πῶς ὑποσκέλλομαι· ὅπερ καὶ ἡμεῖς ἐπιθεῖμεν ἄγνοιαν, οὐκ οὐδα πῶς ὁ δεινὰ ἐλθῶν συνήρασαν. οὐκ ἄγνοιαν προβαλλόμενοι, ἀλλὰ ἀπάτην τινὰ καὶ περιστάσιν καὶ ἐπιβουλήν ἐμαρτῶντες. Ὁ γὰρ ὁ θέλω, τῶτε πείσω,

δ.λ.δ' ὁ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Πῶς οὖν οὐ γινώσκεις, ὁ κατεργάτης; Εἰ γὰρ θέλεις τὸ καλὸν, καὶ μισεῖς τὸ πονηρὸν, γινώσκεις τοῦτο ἀπρητισμένην ἑστίν. Ὅθεν δὴλον, ὅτι καὶ τὸ, Ὁ οὐ θέλω*, εἴρηκεν, οὐχὶ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν, οὐδὲ ἀνάγκην τινα εἰσαγαῖν βεβαιοσμένην. Εἰ γὰρ οὐχ ἔκοντες, ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι ἁμαρτάνομεν, πάλιν τὰ τῶν κολάσεων τῶν ἐμπροσθεν γεγεννημένων οὐκ ἂν ἔγοι λόγον. Ἄλλ' ὡσπερ, Οὐ γινώσκω, λέγων, οὐκ ἀγωνισάμεθα, ἀλλ' ὡσπερ εἰρήκαμεν· οὕτω καὶ τὸ, Ὁ οὐ θέλω, προσθεῖς, οὐκ ἀνάγκην ἐδήλωσεν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐπαίνειν τὰ γινόμενα· ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν δηλώσας τῷ εἰπεῖν, Ὁ οὐ θέλω, τοῦτο πράττω, πῶς οὐκ ἐπήγαγεν, Ἄλλ' ὁ ἀναγκαζόμενος καὶ βιάζομαι, τοῦτο ποιῶ; τοῦτο γὰρ τῷ θελεῖν καὶ τῇ ἐξουσίᾳ ἀντίκειται. Νυνὶ δὲ οὐ τοῦτο εἴρηκεν, ἀλλ' ἀντὶ τούτου τὸ, Ὁ μισῶ, τῷ θελεῖν, ὅ μὴ ἀποδέχομαι, ὅ μὴ φιλοῦ· οὐ πρὸς ἀντιδιαστολὴν καὶ τὰ ἐξῆς ἐπήγαγεν εἰπόν· Ἄλλ' ὁ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Εἰ δὲ ὁ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ δεῖ καλῶς.

β. Ὅρξας τῶς τὴν δαίνοιαν οὐ διεσπαρμένην, ἀλλὰ ἐν τῇ πράξει τὴν οἰκείαν διατηροῦσαν εὐγένειαν; Εἰ γὰρ καὶ μετέρχεται τὴν κακίαν, ἀλλὰ μισοῦσα μετέρχεται, ὁ καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου καὶ τοῦ γραπτοῦ μέγιστον ἐγκώμιον ἂν εἴη. Ὅτι γὰρ καλῶς ὁ νόμος, φησὶ, δὴλον ἐξ ὧν ἑμαυτοῦ κατηγοροῦ, παρακούσιον τοῦ νόμου καὶ μισῶν τὸ γεγεννημένον· καίτοι εἰ ἁμαρτίας αἴτιος ἦν ὁ νόμος, πῶς αὐτῷ συνθρόνιστος ὅτι αὐτοῦ κατελύμενον γενέσθαι, ἐμίσει; Σύμφημι γὰρ τῷ νόμῳ, φησὶν, ὅτι καλῶς. Νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, δ.λ.δ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Οἷα γὰρ, δεῖ οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοὶ, τὸντέστιν, ἐν τῇ σαρκὶ μου, ἀγαθόν. Ἐνταῦθα ἐπιτίθενται οἱ τὴν σάρκα διαβάλλοντες, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἀλλοτριούντες. Τί οὖν ἂν εἴπομεν; Ἄ καὶ περὶ τοῦ νόμου πρῶτον διαλεγόμενοι εἰρήκαμεν, δεῖ, ὡσπερ ἐκεῖ τὸ πᾶν τῆς ἁμαρτίας εἶναι φησιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Οὐ γὰρ εἶπεν, δεῖ Ἡ σὰρξ αὐτὸ κατεργάζεται, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον, δεῖ Οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, δ.λ.δ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Εἰ δὲ λέγει, δεῖ οὐκ οἰκεῖ ἐν αὐτῇ ἀγαθόν, οὕτω τοῦτο ἔγκλημα τῆς σαρκὸς· οὐ γὰρ τὸ μὴ οἰκεῖν ἀγαθόν ἐν αὐτῇ, πονηρὰν αὐτὴν δεῖκνυσιν οὕσαν. Ἡμισὶ δὲ ἐλάττωσα μὲν ὁμολογούμεν εἶναι τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα καὶ καταδεστέραν, οὐ μὴ ἐναντίαν οὐδὲ μαχομένην οὐδὲ πονηρὰν. ἀλλ' ὡς κιδάραν κιδαρῶσθαι, καὶ ὡς νῆδον κυβερνήτη, οὕτως αὐτὴν ὀμοιωσάμενος τῇ ψυχῇ; ὡσπερ οὐκ ἐναντία τοῖς ἄγουσι καὶ χρωμένους ἐστίν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συμβαίνοντα, οὐ μὴν ὁμοίωμα τῷ τεχνίτῃ. ὡσπερ οὖν ὁ λέγων, δεῖ Οὐκ ἐν τῇ κιδάρῃ, οὐδ' ἐν τῇ νηϊ ἡ τέχνη, ἀλλ' ἐν τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ κιδαρῶσθαι, οὐ τὰ ἔργα διεβάλεν, ἀλλὰ τὸ μέσον ὅσον πρὸς τὸν τεχνίτην τῆς τέχνης ἐδείξεν· οὕτω καὶ Παῦλος εἶπεν, δεῖ Οὐκ οἰκεῖ ἐν τῇ σαρκὶ μου ἀγαθόν, οὐ τὸ σῶμα διεβάλεν, ἀλλὰ τὸ ὑπερέχον τῆς ψυχῆς εἰδείξεν. Αὕτη

γὰρ ἔστιν ἡ τὸ πᾶν ἐγκεχειρισμένη τῆς κ.λ.ε.ρήσεως, καὶ τῆς κιδαρῶσεως ὡσπερ καὶ Παῦλος ἐνταῦθα δεῖκνυσι, τὸ κῶρον τῆς ψυχῆς τιθέμενος. Καὶ εἰς δύο ταῦτα τὸν ἀνθρώπον διελών, ψυχῆν καὶ σῶμα, λέγει δεῖ ἀλλοτρίωτα μὲν ἡ σὰρξ, καὶ συνέσεως ἱερῆς, καὶ τῶν ἀγομένων, ἀλλ' οὐ τῶν ἀγόντων· σοφώτατος δὲ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ πρακτικὸν καὶ τὸ μὴ πρακτικόν συνδεῖν δυναμένη, οὐ μὴ ἀρκοῦσα πρὸς τὸν ἴππον ἀρχεῖν ὡς βούλεται ἔμπροσθεν οὐ τῆς σαρκὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς γίνουσι ἐν ἔγκλημα, εἰδύλας μὲν ὡσπερ δεῖ πράττειν, οὐκ εἰς εἰς ἔργον ἐκπεροῦστος τὰ δόξαντα. Τὸ γὰρ θέλειν κατεργάζομαι καὶ μὴ εἶναι, φησὶ, τὸ δὲ κατεργάζομαι τὸ καλὸν οὐκ εὐρίσκει. Ἐνταῦθα πάλιν εἰπὼν, Οὐκ εὐρίσκει, οὐκ ἀγωνισάμενος, οὐδὲ ἀπορίαν, ἀλλ' ἐπήρειαν τινα καὶ ἐπιβουλήν τῆς ἁμαρτίας· ὡσπερ οὖν καὶ σαφέστερον δεῖκνυσι ἐπήγαγεν· Οὐ γὰρ ὁ θέλω, ποιῶ ἀγαθόν, δ.λ.δ' ὁ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράττω. Εἰ δὲ [509] ὁ ἐγὼ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, δ.λ.δ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Εἶδες πῶς καὶ τὴν ὁμοίωσιν τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν οὐσίαν τῆς σαρκὸς ἀπαλλάξας ἐγκλήματος, τὸ πᾶν ἐπὶ τὴν πονηρὰν πράξιν μετατίθησεν; Εἰ γὰρ οὐ θέλει τὸ κακόν, ἀπέπληκται ἡ ψυχὴ, καὶ εἰ αὐτὸς αὐτὸ μὴ κατεργάζεται, ἡλευθέρωται καὶ τὸ σῶμα, καὶ μόνος τῆς πονηρᾶς προαιρέσεως ἐστὶ τὸ πᾶν. Οὐ γὰρ ταυτὴν ψυχῆς οὐσίαν καὶ σώματος καὶ προαιρέσεως, ἀλλὰ τὰ μὲν ἑστὶν ἔργα Θεοῦ, τὸ δὲ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν γινόμενη κίνησις, πρὸς ὅσπερ ἂν αὐτὴν βουληθῶμεν ἀγαγεῖν. Ἡ μὲν γὰρ βούλησις, ἑμαυτοῦ καὶ παρὰ Θεοῦ ἡ δὲ τοιαύτη βούλησις, ἡμέτερον καὶ τῆς γνώσεως ἡμῶν. Εὐρίσκει ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ κσιεῖν τὸ καλόν, δεῖ ἐμοὶ τὸ κακόν παράκειται. Ἀσαφῶς τὸ εἰρημένον εἰ οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; Ἐπαυῶ τὸν νόμον, φησὶ, κατὰ τὸ συνεῖδός, καὶ αὐτὸν δὲ εὐρίσκει ἐμὸν τῷ βουλομένῳ τὸ καλὸν ποιεῖν συνήγορον, καὶ ἐπιτιμητικόν μοι τὸ βουλήμα· ὡσπερ γὰρ ἐγὼ αὐτῷ συνήδομαι, οὕτω καὶ αὐτὸς ἐπαίνει τὴν γνώμην τὴν ἐμὴν. Ὅρξας πῶς δεῖκνυσι τὴν μὲν τῶν καλῶν καὶ τῶν μὴ τοιοῦτων γῶσιν ἐξ ἀρχῆς ἡμῶν καταβεβλημένην, τὸν δὲ νόμον βιωσῶς ἐπινοῦντα αὐτῆν, καὶ ἐπινοούμενον παρ' αὐτῆς; Οὐδὲ γὰρ ἀνωτέρω εἶπεν, δεῖ Διδάσκειαι παρὰ τοῦ νόμου, ἀλλὰ, Σύμφημι τῷ νόμῳ· οὕτω προσέειπεν, δεῖ Παίδεῖσθαι παρ' αὐτοῦ, ἀλλ', δεῖ Συνήδομαι αὐτῷ. Τί δὲ ἐστὶ, Συνήδομαι; Ὁμολογῶ ὡς καλῶς ἔχοντι, ὡσπερ οὖν καὶ αὐτὸς ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν. Ὅστε τὸ θέλειν τὸ καλόν, καὶ τὸ μὴ θέλειν τὸ πονηρὸν, ἔδωκεν ἦν προκαταβεβλημένον· ὁ δὲ νόμος ἐβλήθη, καὶ ἐν τοῖς παλαιῶς κατ' ἄγορον; ἐγένετο πλείωτον, καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἐπαίνετος μεζύωτον. Ὅρξας πανταχοῦ ἐπίστασθαι τινα καὶ προσθήκην αὐτῷ μαρτυροῦντα μόνον, πλεον δὲ οὐδέν; Καὶ γὰρ ἐπαίνουτος αὐτοῦ, καὶ ἐμοὶ συνηδομένου καὶ θέλοντος τὸ καλόν, τὸ κακόν δεῖ παράκειται, καὶ ἡ πρόβηξ αὐτοῦ οὐκ ἀνήρηται. Ὅστε ὁ νόμος τῶν προσημῶν καλόν τι ποιῆσαι κατὰ τοῦτο σύμμαχος γίνεται μόνον, καθὼ καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ αὐτῷ βούλεται. Εἴτα ἐπιτῆ ἀσφῶς αὐτὸν τίθειται, προῖον ἐρημηγεῖται αὐτὸ καὶ σαφέστερον ποιεῖ, δεῖκνυσι πῶς τὸ κακόν παράκειται, καὶ πῶς τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν ὁμοῦ ὁ νόμος ἐστὶ.

* Morel., τὸ, Οὐ θέλω, et sic infra ter, male.

quidem, sed non tam acerbe: ac rursus, *Concupiscentiam nescivissimam*; non omnimodam ignorantiam significans, sed clarissimam cognitionem non adfuisse denotans: dixitque, *Operata est in me omnem concupiscentiam*; non hoc sensu, quod mandatum concupiscentiam effeceris; sed quod augmentum concupiscentiæ peccatum per mandatum induxerit: ita et hic non omnimodam ignorantiam significat dicens: *Quod enim operor non intelligo*: quomodo enim in lege Domini sibi complaceret secundum interiorum hominum? Quid ergo significat, *Non intelligo*? In tenebris sum, inquit, abripior, damnum sustineo, nescio quomodo supplantor. Quod et nos dicere solemus: Nescio quomodo ille veniens surripuit; non ignorantiam profectus, sed fraudem quandam, circumventionem et insidias declarantes. *Non enim quod nolo, id facio, sed quod odi, facio*. Quomodo ergo non nosti id quod facis? Si enim bonum expetis, si malum odisti, id perfectæ cognitionis est. Unde liquet illum hoc dixisse, *Quod nolo*, non liberum arbitrium tollere, neque necessitatem quandam et vim inducens. Si enim non sponte, sed ex necessitate peccamus, certe supplicia pro factis illata non ratione nituntur. Sed sicut cum dicit, *Non intelligo*, non ignorantiam significavit, sed id quod dicebamur: sic illud additum, *Quod nolo*, non necessitatem denotat, sed quod facta non laudet. Nisi enim hoc sibi vellet cum dicit, *Quod nolo facio*, cur non addidit, Sed ex necessitate cogor, et vi hoc facio? hoc enim voluntati et potestati oppositum est. Nunc autem hoc non dicit, sed huius loco posuit, *Quod odi*; ut discas ipsum quando dixit, *Quod nolo*, potestatem sibi non ademisse. Quid est ergo illud, *Quod nolo*? Quod non laudo, quod non probo, quod non amo; ad cuius rei comparationem sequentia addidit, *Sed quod odi, hoc facio*. 16. *Si autem quod nolo, illud facio, consensio legi quod bona sit*.

2. Viden' interim non corruptam mentem, sed in opere nobilitatem suam servantem? Quod si nequitiam adit, ut odio habens adit, id quod legis et naturalis et scriptæ maxima laus fuerit. Quod enim bona sit lex, inquit, huic palam est, quod me ipsam accusem, quod legi non obsequutus sim, et quod factam rem odio habeam. Atqui si lex causa peccati esset, quo pacto is, qui ipsi consentiret, iuseum ejus odio haberet? *Consensio enim legi*, inquit, *quia bona est*. 17. *Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod inhabitat in me peccatum*. 18. *Novi enim quod non inhabitat in me, id est, in carne mea, bonum*. Hic instant ii, qui carnem calumniatur et illam a Dei officiiis amovent. Quid ergo dicemus? Ea quæ de lege nuper dicebamus, quod ut illic totum ad peccatum refert, sic et hoc loco. Non enim dixit, Caro illud operatur; sed contrarium, *Jam non ego illud operor, sed quod inhabitat in me peccatum*. Quod si dicat, quod non habitat in ipsa bonum, nondum hoc carnis crimen est: non enim quod bonum non habitat in ipsa, hoc probat illam non esse bonam. Nos autem minorem quidem factorem anima carnem ipsique inferiorem, non illi contrariam nec

adversantem, nec malam; sed ut citharæ citharum, ut gubernatori navem, sic illam animæ subjecimus: quæ non sunt adversaria agentibus et iis utensibus, sed admodum convenientia, non parum tamen cum artifice honoris. Ut ergo qui dicit, Non in cithara, non in navi ars residet, sed in gubernatore et in citharædo, non ipsa improbat, sed ostendit quantum intersit inter illa et artificem: sic et Paulus cum dicit, *Non habitat in carne mea bonum*: non corpus calumniatur, sed animæ excellentiam declarat: ipsa enim est, cui et gubernatio et citharæ usus committitur. Quod et Paulus hic declarat, animæ auctoritatem tribuens: et in hæc duo hominem dividens, animam et corpus, dicit quidem carnem ratione et intelligentia destitutam agi et non agere; animam vero sapienterem esse, quæ possit intelligere quæ agenda, quæ non agenda sint; neque tamen posse equo pro arbitrio suo imperare: id quod non carnis modo, sed etiam animæ erimen fuerit, quæ novit quidem quid sit agendum, sed quod sibi agendum videtur non exequitur. *Nam velle adest mihi*, inquit, *perficere autem bonum non invenio*. Hic rursus cum dicit, *Non invenio*, non ignorantiam significat, non dubitationem, sed damnum quoddam et insidias peccati; quod et apertius declarans addit: 19. *Nam enim quod volo bonum, hoc facio; sed quod nolo malum, hoc facio*. 20. *Si ergo quod ego nolo, hoc facio, non jam ego operor illud, sed quod inhabitat in me peccatum*. Viden' quomodo et naturam animæ et naturam carnis a crimine liberans, totum in malam operationem transfert? Si enim non vult malum, liberatur anima; si ipse non illud operatur, liberatur et corpus, et solius mali propositi totum est. Non enim idipsum natura sunt anima, corpus et propositum; sed illa quidem sunt opera Dei, hoc autem propositum ex nobis ipsis et motus quispiam est, quocumque illum ducere voluerimus. Nam voluntas quidem naturalis est et a Deo; talia vero voluntas a nobis et propositi nostri est. 21. *Invenio igitur legem volentem mihi facere bonum, quia malum mihi adhaeret*. Obscuro est hoc dictum: quid ergo sibi vult? Laudo legem, inquit, secundum conscientiam, et illam mihi volentem facere bonum patronam invenio, quæ voluntatem meam intendat: sicut enim in ipsa mihi complaceo, sic et illa sententiam meam laudat. Viden' quomodo bonorum malorumque cognitionem a principio nobis inditam ostendit, legemque Moysis laudare illam dicit, et laudari ab illa? Neque enim supra dixit, Doceor a lege; sed, *Consensio legi*; neque dixit, Erudior ab illa, sed, *Mihi complaceo in illa*. Quid sibi vult illud, *Complaceo mihi*? Bene habere confiteor, sicut et illa me volentem facere bonum. Itaque illud et velle bonum et nolle malum, jam ab initio fundatum est: lex autem veniens, et in malis accusatrix fuit plurimorum, et in bonis laudatrix majorum. Viden' ubique extensionem quandam et augmentum ipsius testificantem tantum, et præterea nihil? Illa enim laudantem, et me complaceute et volente bonum, malum adhuc adhaeret, et actio ejus non sublata est. Itaque lex proponenti bonum quid facere,

in hoc tantum auxiliatrix est, quatenus eadem quæ ipsa vult. Deinde quia illud obscure posuerat, progressus id explicat et clarum reddit, ostendens quomodo malum adjuceat, et quomodo volenti facere bonum legi adsit. 22. *Condelector enim legi Dei secundam interiorem hominem.* Bonum enim, inquit, jam ante noveram, ipsum autem in literis repertum laudo. 25. *Video autem alteram legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.*

3. Legem hic rursus repugnantem peccatum vocat, non ob illius dignitatem, sed ob summam obsequentiam eorum, qui ipsi obediunt. Ut ergo manoniam dominium, et ventrem deum appellat, non ob dignitatem, sed ob magnam obsequentiam servitutem: sic et hoc loco peccatum vocavit legem, propter eos qui ipsi serviunt, et timent ne ipsum amittant; sicut timent legem amittere, qui illam acciperent. Hæc itaque, inquit, opponitur legi naturali: hoc enim sibi vult illud, *Legi mentis meæ.* Rursusque aciem inducit et pugnam, certamenque totum adscribit legi naturali: lex enim Moysis ex abundantia demum addita fuit. Attamen et hæc et illa, dum altera docet, altera laudat honesta, nihil magis in hac pugna perfecterunt: tanta est peccati tyrannus, qui vincit et superat. Quod declarans Paulus, et eadem acceptam significans, dicebat: *Video autem aliam legem repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me.* Non enim dixit *Viuentem simpliciter, sed Captivantem me legi peccati;* non dixit, *Impetui carnis, nec, Naturæ carnis; sed Legi peccati;* id est, tyrannidi, potestati. Quomodo igitur ait: *Quæ est in membris meis?* Et quid hoc est? non enim hoc facit, ut membra sint peccatum, sed illa maxime separat a peccato: aliud enim est quod in alio est, et id in quo illud est. Sicut ergo mandatum non est malum, quia ab illo peccatum occasionem accepit: sic neque carnis natura, etsi per eam nos peccatum impugnet: quandoquidem sic et ipsa anima mala osset, multoque magis illa, quatenus rerum agendarum auctoritatem habet. At non ita se res habent, non ita. Neque enim si admirandas ardes aut regias aulas tyrannus vel latro occuparet, culpa in ipsas reles conferretur, sed accusatio tota caderet in eos, qui illis sunt insidiati. Sed veritatis inimici cum impetate in stultitiam magnam inciderunt, neque illud sentiunt. Non enim carnem solum ineunt, sed etiam legem calumniantur: quamquam si caro mala esset, bona esset lex; nam ipsi repugnat et adversatur: si autem non bona sit lex, bona sit caro; pugnat enim cum ipsa secundum illos. Quomodo igitur hæc ambo diaboli esse dicunt, quæ inter se contraria sunt inducentes? Viden' quanta sit enim impietate stultitia? Verum non ita se habent Ecclesiæ dogmata: peccatum enim solummodo damnant, utramque vero a Deo datam legem, naturalem nempe et Mosaicam, peccato adversari dicunt, non carni: nec carnem peccatum esse, sed opus Dei nobis ad virtutem valde opportunum, si vigilemus. 24. *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis*

*hujus? Viden' quanta sit malitiae tyrannus, quæ mentem in lege sibi complacemem vincit? Neque enim dicere possis, me, qui legem oderim et averser, a peccato captum fuisse: condelector enim in ipsa, ipsam probo, ad illam confugio. Attamen illa ad se confugiendum servare non potuit: contra vero Christus ab se fugientem servavit. Viden' quanta sit gratiæ magnitudo? At non sic loquutus est Apostolus: ingemiscens vero tantum, quasi auxilio destitutus, per dubitationem Christi potentiam indicat et ait: *Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Lex non potuit, conscientia non valuit: etiam si quæ bona essent laudarem, nec modo laudarem, sed etiam adversantibus obsisterem. Cum enim dixit, *Repugnantem,* ostendit se adversum stare et pugnare. Unde igitur erit spes salutis? 25. *Gratias ago Deo, inquit, per Jesum Christum Dominum nostrum.* Viden' quomodo ostenderit necessarium esse gratiæ adventum, communicare esse Patris et Filii beneficia? Etiam enim Patri gratias agit, gratiarum tamen actionis causa est Filius. Cum porro audis illum dicentem, *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* ne potes ipsum accusare carnem. Neque enim dixit, *Corpus peccati;* sed, *Corpus mortis;* hoc est, mortale corpus, a morte occupatum, non quod mortem generaverit: quod non est malitiæ carnis, sed damni, quod sustinet, argumentum. Quemadmodum si quis a barbaris captus, dicatur esse barbarorum; non quod barbarus sit, sed quod ab illis detineatur: sic et corpus mortis esse dicitur, quod ab illa detentum sit, non quod illam procuraverit. Quapropter ille non a corpore vult liberari, sed a mortali corpore; subindicans, ut sæpe dixi, ipsum quod sit passibile, peccato captu facile suis-e.*

4. Et eor, inquit, si tanta peccati tyrannus ante gratiam fuerit, peccatores puniti fuerit? Quia tanta imperata erant, quæ possent illi, etiam peccato dominante, facere. Neque enim illos ad summum vitæ institutum traheret, sed permittebat, ut pecuniis uterentur, pluribus uti uxoribus non prohibebat, ira cum iustitia uti sinebat, atque moderata voluptate frui: tantaque erat indulgentia, ut lex scripta minus exigeret, quam lex naturalis dicitaret. Lex quippe naturalis virum unum cum unica muliere semper versari jubebat: quod etiam Christus his declaravit: *Qui fecit a principio, masculinum et femininum fecit eos (Matth. 19. 4).* Lex autem Moysis neque hanc ejicere et illam assumere prohibebat; neque quo minus duæ simul haberentur vetabat. Præter hæc autem alia plura, quam in lege essent, priores illos fecisse videmus, naturali eruditio lego. Non ergo damno affecti sunt ii, qui in Veteri Testamento vivebant, cum tan moderata lex ipsis inducta fuit. Quod si ne ita quidem vivere potuerunt, ex illorum ignavia culpa venit. Ideo et Paulus gratias agit, quod Christus, his non examinatis, non modo admissorum scelerum penas non expetierit, sed etiam ad majorem cursum aptos eiecerit. Ideo ait, *Gratias ago Deo meo per Jesum Christum.* Et salute quæ in confesso

Συνηθόμεαι γάρ, φησί, τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Ἦθειν μὲν γὰρ καὶ πρὸς τοῦτο, φησί, τὸ καλὸν, εὐρὺν δὲ αὐτὸ καὶ ἐν γράμματι κείμενον, ἔπαινον. *Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσι μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου.*

γ. Νόμον ἐνταῦθα πάλιν ἀντιστρατευόμενον τὴν ἁμαρτίαν ἐκάλεσεν, οὐ διὰ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν σφοδρὰν ὑπακοὴν τῶν πεποθμένων αὐτῇ. Ὅσπερ οὖν κύριον τὸν μαρμυρῶν καλεῖ, καὶ θεὸν τὴν κοιλίαν, οὐ διὰ τὴν οὐσίαν ἀξίαν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν τὴν ὑποταξαίμενον δουλείαν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα νόμον ἐκάλεσεν ἁμαρτίαν, διὰ τοῦ οὕτως αὐτῇ δουλεύοντα, καὶ φρονομένους ἀπειλῆν αὐτῆν, ἀπερ δεδοκίμασεν οὐ νόμον λαθόντας ἀπειλῆναι τὸν νόμον. Αὕτη οὖν, φησὶν, ἀντίκειται [561] τῷ νόμῳ τῶν φυσικῶν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν, *Τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου.* Καὶ εἰσάγει λοιπὸν παράδειγμα καὶ μάχη, καὶ τὸν ἀγῶνα ὅλον ἀνατίθεισι τῷ φυσικῷ νόμῳ. Ὁ γὰρ Μωυσέως ἐκ περιουσίας ὑπερὸν προσετέθη· ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτος κἀκείνους, ὁ μὲν διδάξας, ὁ δὲ ἐπιπέσειν τὰ δέοντα, οὐδὲν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ μέγα ἤνυσαν· τοσαύτῃ τῆς ἁμαρτίας ἡ τυραννίαν, νικῶσα καὶ περιγινωσκμένη. Ὅσπερ οὖν ὁ Παῦλος ἐμφαίνων, καὶ τὴν κατὰ κράτος ἤτταν ὀρθῶν ἔλεγε· *Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου, καὶ ἀγχιμαλιωρίζοντά με.* Οὐ γὰρ ἴσπε. Νικῶντας ἀπῶς, ἀλλ', *Αγχιμαλιωρίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας.* Οὐκ εἶπε, *Τῇ ὀρθῇ τῆς σαρκὸς, οὐδὲ, Τῇ φύσει τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ, Τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας,* τοῦτέστι, τῇ τυραννίδι, τῇ δυνάμει. Πῶς οὖν φησι, *Τῷ ἔντι ἐν τοῖς μέλεσι μου;* Καὶ εἰ τοῦτο; οὐ γὰρ τοῦτο ἁμαρτίαν τὰ μέλη ποιεῖ, ἀλλὰ χωρίζει μάλιστα τὴν ἁμαρτίαν ἕτερον γὰρ τὸ, ἐν τινι δν, καὶ τὸ, ἐν ᾧ ἔστιν ἐκείνη. Ὅσπερ οὖν ἡ ἐντολὴ οὐκ ἐστὶ πονηρὰ, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς ἀφορμὴν ἔλαθεν ἡ ἁμαρτία· οὕτως οὐδὲ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις, εἰ καὶ δι' αὐτῆς ἡμᾶς καταγωνίζεσθαι ἔπει οὕτως ἐστὶ καὶ ἡ ψυχῆ πονηρὰ, καὶ πολλῶν ἄλλων ἐκείνη, ὅση καὶ τὸ φέρῃ τὸν πρακτικὸν ἔχει. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ ταῦτα, οὐκ ἐστὶν. Οὐδὲ γὰρ εἰ θαυμαστὴν οἶκον καὶ βασιλικὰς αὐλὰς· τυράννος λάθῃ καὶ λησθῆς, ἐκδοχὴ τῆς οἰκίας τὸ γινόμενον, ἀλλ' ἡ κατηγορία πάντα τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπιδοουσαμένων ἐστίν. Ἄλλ' οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ μετὰ τῆς ἀσθείας καὶ ἀνοσίᾳ πολλῇ περιεπίπτοντες, οὐκ αἰσθάνονται. Οὐδὲ γὰρ τῆς σαρκὸς μόνον κατηγοροῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον διαβάλλουσι· καίτοι γε εἰ πονηρὴ ἡ σὰρξ, καλὸν ὁ νόμος· ἀντιστρατεύεται γὰρ καὶ ἐναντιοῦται· εἰ δὲ οὐ καλὸν ὁ νόμος, καλὸν ἡ σὰρξ· μάχεται γὰρ αὐτῷ κατ' ἐκείνους, καὶ πολεμεῖ. Πῶς; οὐν ἀμύπτερα τοῦ διαβόλου φασὶν εἶναι, ἐναντία ἀλλήλους εἰσάγοντες; Ὅρθῃ δὲ μετὰ τῆς ἀσθείας καὶ ἡ ἄνοια; Ἄλλ' οὐ τῆς· Ἐκκλησίας τὰ δόγματα τοιαῦτα, ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν κατακρίνει μόνον, καὶ τὸν νόμον ἐκπύρειν πρὸς Θεοῦ ἡθεδομένον, καὶ τὸν τῆς φύσεως, καὶ ἐν τῷ Μωυσείῳ, ταύτῃ πολέμιον εἶναι φησιν, οὐ τῆ σαρκὸς· οὐδὲ γὰρ τὴν σάρκα ἁμαρτίαν εἶναι, ἀλλ' ἔργον Θεοῦ σφόδρα, καὶ πρὸς ἀρετὴν ἡμῖν ἐπιτρέπειον, ἐὰν νῆ-φωμεν. *Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;* Εἶδες πῶς τῆς κακίας ἡ τυραννίαν, ὅτι καὶ συνηθόμενον τῷ νόμῳ τὸν νόον νικᾷ; Οὐδὲ γὰρ ἔχει τις εἶπειν, φησὶν, ὅτι μισοῦνται με τὸν νόμον καὶ ἀποστρεφόμενον ἡ ἁμαρτία χειρῶνται· συνηθόμεαι γὰρ αὐτῷ καὶ σύμφημι, καὶ καταφεύγω πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ὅμως ἐκείνους μὴ οὐδὲ φεύγοντα πρὸς αὐτόν ἴσχυσε εἶπαι, ὁ δὲ Χριστὸς γὰρ φεύγοντα ἀπ' αὐτοῦ

ἔσωσεν. Εἶδες πῶς τῆς χάριτος ἡ ὑπερβολῆς; Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ ἔθηκεν αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος· ἀνομιώμας δὲ μόνον καὶ ὀρθῆς μέγα, ὡς ἐν ἐρμηρίᾳ τῶν βοηθησάντων, ἐκ τῆς ἀπορίας δεικνύσι τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, καὶ φησι· *Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος· τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;* Ἄνομος οὐκ ἴσχυσε, τὸ συνεῖδῃ οὐκ ἤρκεσε· καίτοι γε ἐπὶ τὸν τὰ καλὰ, καὶ οὐκ [562] εἰ τῆνον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπεμαχόμενον πρὸς τὰ ἐναντία. Ἐῷ γὰρ εἶπειν, Ἄντιστρατευόμενον, ἔπειθε καὶ αὐτὸν ἀντιτατόμενον. Πῶθεν οὖν ἐστὶ σωτηρίας ἐλπίς; *Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, φησὶν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.* Εἶδες πῶς ἰδεῖται ἀναγκαίαν τῆς χάριτος τὴν παρουσίαν, καὶ κοινὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τὰ κατορθώματα; Εἰ γὰρ καὶ τῷ Πατρὶ εὐχαριστεῖ, ἀλλὰ τῆς εὐχαριστίας ταύτης καὶ ὁ Υἱὸς αἴτιος. Ὅταν δὲ ἀκούσῃ; λέγοντος αὐτοῦ, *Τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;* μὴ νόμιζε τῆς σαρκὸς ἀντιτατόμενον. Οὐδὲ γὰρ εἶπε σῶμα ἁμαρτίας, ἀλλὰ σῶμα θανάτου· τοῦτέστι τὸ θνητὸν σῶμα, τὸ χειρωθὲν ὑπὸ τοῦ θανάτου, οὐ τὸ γεννησάν τὸ θάνατον ἕπερ οὐ τῆς πονηρίας τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τῆς ἐπιτηρείας τῆς ὑπέμεινας, δευγμά ἐστιν. Ὅσπερ ἂν εἰ τις ἀγχιμαλιωθῆις παρὰ βαρβάρων, λέγοιτο εἶναι τὸν βαρβάρων, οὐ ἐπειδὴ βάρβαρος ἐστίν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπ' ἐκείνων κατεχέται· οὕτω καὶ τὸ σῶμα θανάτου λέγεται, ἐπειδὴ κατεσχέθη παρ' αὐτοῦ, οὐκ ἐπειδὴ προεξήνησεν αὐτόν. Διέπει οὐδὲ αὐτὸς τοῦ σώματος ῥυσθῆναι βούλεται, ἀλλὰ τὸν θνητὸν σῶματος, αἰνιτιόμενος ὁ πολλὰκις ἔφη, ὅτι ἐκ τοῦ παθῆτον αὐτὸ γενέσθαι, καὶ εὐεπιχείρητον γένοιτο τῇ ἁμαρτίᾳ.

δ. Καὶ τίνος; ἔνεκεν, φησὶν, εἰ τοσαύτῃ τῆς ἁμαρτίας; ἡ τυραννίαν πρὸς τῆς χερτίους ἦν, ἐκλασθήσων οἱ ἁμαρτάνοντες; Ὅτι τοιαῦτα ἐπετάγησαν, οἷα δυνατόν ἦν καὶ τῆς ἁμαρτίας κρατούσης κατορθοῦν. Οὐδὲ γὰρ εἰ ἀφαν αὐτοὺς εἶλε τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ χρημάτων ἀπολαίαν ἐπέτρεπε, καὶ γυναιξὶ κεχρησθῆαι πλείστον οὐκ ἐκόλυσε, καὶ θυμῷ χαρίσασθαι μετὰ τοῦ δικαίου, καὶ τρυφῇ χρησασθαι συμμέτρῳ, καὶ τοσαύτῃ ἦν ἡ συγκατάδοσις, ὡς καὶ ἐλάττωνα ἢ ὁ φυσικὸς διηγόρευσε νόμος, τὸν γραπτὸν ἀπατεῖν. Ὁ μὲν γὰρ τῆς φύσεως νόμος ἔνα ἄνθρω μῆ γυναιξὶ διηκούσῃ ὀμιλεῖν ἐκείλευεν ἕπερ οὐν καὶ ὁ Χριστὸς δηλῶν ἔλεγεν, ὅτι Ὁ ποιῶσα ἐξ ἀρχῆς, ἄσων καὶ θῆλυ ἐποίησας αὐτέσων. Ὁ δὲ Μωυσέως νόμος οὕτε τὴν μὲν ἐκβάλεν, τὴν δὲ ἀντιστάγειν ἐκόλυεν, ὅτε δύο κατὰ ταυτὸν = ἔχεν ἀπήγρευσε. Χωρὶς δὲ τούτου, καὶ ἕτερα πλείονα τῶν ἐν τῷ νόμῳ τοῦς πρὸς τοῦτο καταποθεύσας ἴδοι τις ἂν τῶ τῆς φύσεως παιδεύομένου νόμου. Οὐ τοῖνον ἐπὶρῆσθησαν οἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ πολιτευόμενοι, συμμέτρον νομοθεσίας οὕτως εἰσενεχθείσης αὐταῖς. Εἰ δὲ μὴ δὲ οὕτως ἤρκεσαν περιγενέσθαι, τῆς αὐτῶν βουμίας τὸ ἐγκλημα. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος εὐχαριστεῖ, ὅτι οὐδὲν τούτων ἀκριβοιογησάμενος ὁ Χριστὸς, οὐ μόνον τῶν ἡμετέρων οὐκ ἀπήσθησεν εὐθύνας, ἀλλὰ καὶ ἐπιτηρείας ἐπίστας πρὸς μέγιστον δρόμον. Διὸ φησιν, *Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Καὶ τὴν σωτηρίαν ἀφελὶ ὀμολογημένην, ἐκ τῶν ἡδὴ κατασκευασθέντων ἐπ' ἄλλο μεταβαίνει πλέον λέγων, ὅτι οὐ τῶν προτέρων ἀπηλόγημεν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀχείρωτοι γενόμεθα. [563] *Οὐδὲν γάρ, φησί, κατάκριμα εἶναι τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σῶμα*

* Sic mss. Editi vero male, κατ' αὐτόν.

περιπατοῦσιν. Ἄλλ' οὐ πρότερον αὐτὸ εἰρῆκεν, ἕως ἀνέμνησι πάλιν τῆς προτέρας καταστάσεως α. Πρότερον γὰρ εἶπων, Ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοῦ δουλεύω νόμῳ Θεοῦ ἢ, τῇ δὲ σαρκὶ νόμῳ ἁμαρτίας, τότε ἐπηγγαγεν Ὁυδὲν ἄρα κατακρίμα νῦν τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Εἶτα ἐπειθὲ ἀνέπιπτεν αὐτῷ τὸ πολλὸς καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἁμαρτανεῖν, διὰ τοῦτο πρὸς αὐτὸ ἐπιφέρεται. Καὶ οὐχ ἀπλῶς φησι, Τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἀλλὰ, Τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι δεικνύς, διὰ τὴν βεβαιότητα τοῦ πᾶν λοιπὸν τῆς ἡμετέρας δυνατὸν γὰρ νῦν μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν, τότε δὲ δύσκολον ἦν. Εἶτα γὰρ ἐνόμος αὐτὸ κατασκευάζει διὰ τῶν ἐξῆς λέγων Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με νόμον Πνεύματος ἐνταῦθα τὸ Πνεῦμα καλῶν. Ὑστερ γὰρ νόμον ἁμαρτίας τὴν ἁμαρτίαν, οὗτος νόμον Πνεύματος τὸ Πνεῦμά φησι. Καίτοι καὶ τὸν Μωυσέως οὕτως ἐκάλεσε λέγων, Ὁδοῦμεν γὰρ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἔσται εἰ οὖν τὸ μῖνον; Πολλὸ καὶ ἄπειρον ἔκεινος μὴ γὰρ πνευματικὸς, οὗτος δὲ νόμος Πνεύματος. Καὶ τί τοῦτο ἐκαίνο διέστηκεν; Ὅτι εἰ μὴν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἰδῆθη μόνον, οὗτος δὲ καὶ Πνεῦμα ἐχορήγει τοῖς δεχομένοις αὐτὸν θαυμάζει. Διὰ καὶ ζωῆς αὐτὸν νόμον ἐκάλεσε, πρὸς ἀντιδιαστολήν ἐκεῖνον τοῦ τῆς ἁμαρτίας, οὗ τοῦ Μωυσαϊκοῦ. Ὅταν γὰρ λέγῃ, ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, οὗ τὸν Μωυσέως νόμον λέγει ἐνταῦθα· οὐδ᾽ αὖτο γὰρ αὐτὸν νόμον ἁμαρτίας καλεῖται γὰρ, ὃν δίκαιον καὶ ἄγιον πολλάκις ὠνόμασε, καὶ ἁμαρτίας ἀναρετικόν; ἀλλ' ἐκείνον τὸν ἀντιπαρατεθειμένον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ. Τοῦτον γὰρ τὸν χαλεπὸν κατέλυσε πόλεμον θανατοῦσασα τὴν ἁμαρτίαν τὸ Πνεῦμα τοῦ χάριτος, καὶ ποιήσασα τὸν ἄγιον αὐτοῦ φῶς ἡμῶν, καὶ πρότερον στεφανώσασα, καὶ τότε μετὰ πολλῆς τῆς συμμαχίας ἐπὶ τὰ παλαιάματα ἐλύσασα. Καὶ ἔπειτα ἀπὸ ποιεῖ, ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὸ Πνεῦμα μεταβαλὼν, ἀπὸ τοῦ Πνεύματος εἰς τὸν Ἰὼν καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τῇ Τριάδι πάντα τὰ κατ' ἡμῶν λογισμοί· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐργάζεται. Καὶ γὰρ εἶπων, Τίς με βύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; ἔδειξε Πατέρα διὰ Ἰησοῦ τοῦτο ποιοῦντα· εἶτα πάλιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Ὁ γὰρ νόμος τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἠλευθέρωσέ με, φησὶν· εἶτα πάλιν τὸν Πατέρα καὶ τὸν Ἰὼν Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, φησὶν, ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον Ἰὼν πᾶν ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. Πάλιν δοκεῖ μὲν διαβάλλειν τὸν νόμον· εἰ δὲ τίς ἀκριβῶς προσέξει, καὶ σφέτερα αὐτὸν ἐπιταίει, σύμφωνον τῷ Χριστῷ δεικνύς, καὶ τὰ αὐτὰ προσηρμένον. Οὐδὲ γὰρ εἶπε, Τὸ πονηρὸν τοῦ νόμου, ἀλλὰ, Τὸ ἀδύνατον· καὶ πάλιν, Ἐν ᾧ ἠσθένει, ὡς, Ἐν ᾧ ἀκούσθῃ, ἢ ἐπιβούλευε. Καὶ οὐδὲ τὴν ἀσθένειαν αὐτῷ λογίζεται, ἀλλὰ τῇ σαρκί, λέγων· Ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς· δοκεῖ πάλιν ἐνταῦθα οὐχὶ τὴν οὐσίαν αὐτὴν καὶ τὸ ὄρακιον, ἀλλὰ τὸ σαρκικότερον φρόνημα καλῶν, δι' ὧν καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν νόμον ἀπαλλάττει κατηγορίας· οὐ διὰ τούτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐξῆς.

ε. Εἰ γὰρ ἐναντίος ἦν ὁ νόμος, [564] πῶς ὁ Χριστὸς εἰς

βοήθειαν αὐτοῦ παραγγέλον, καὶ τὸ δίκαιωμα αὐτοῦ πληροῖ, καὶ χεῖρα ὤρετε κατακρίνας τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί; Τοῦτο γὰρ ὑποκλειπτόν, ἐπειδήπερ ἐν τῇ ψυχῇ πάσαι ὁ νόμος αὐτὴν κατακρίνας ἦν. Τί οὖν; τὸ μείζον ὁ νόμος ἐποίησε, τὸ δὲ ἔλαττον ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογενῆς; Ὁδύναμις. Μάλιστα μὴ γὰρ κἀκεῖνον ὁ Θεὸς ἐργάσατο, ὁ τὸν φυσικὸν δευτικὸς νόμον, καὶ τὸν γραπτὸν προσθείε· ἄλλως δὲ οὐδὲν ὄφελος τοῦ μείζονος ἦν, τοῦ ἐλάττονος μὴ προσκειμένου. Τί γὰρ ὄφελος εἰδέναι τὰ πρακτικὰ μὴ μετάνοια· αὐτὰ; Ὁδὲν, ἀλλὰ καὶ μείζον κατακρίσεις. Ἄρα καὶ τὴν ψυχὴν οὕτως, οὗτος ἔστιν ὁ καὶ τὴν σάρκα ἐξήνοον καταστήσας. Τὸ μὴ γὰρ διδάξει, εὐκόλον· τὸ δὲ καὶ ὀδὸν τὴν δεικνύει, δι' ἧς μετ' εὐκολίας ταῦτα ἐγένετο, τοῦτο ἔστι τὸ θαυμαστόν. Διὰ δὲ τοῦτο ἦλθεν ὁ Μονογενῆς, καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη, ἕως ἂν ἀπὸλλαιεν ἡμᾶς τῆς δυσκολίας ἐκινήσει. Καὶ τὸ δὲ μείζον, ὁ τρόπος τῆς νίκης· οὐδὲ γὰρ ἔτερπεν Ἐλεῖν σάρκα, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν κατανουνομένην ὕστερ ἂν εἰ τις ἐν ἀγορῇ γυναικᾶ εὐτελεῖ καὶ ἀγοραῖαν τυπομένην ἰδὼν, εἶποι αὐτῆς εἶναι υἱὸς, βασιλεὺς ἂν υἱὸς, καὶ οὕτως αὐτὴν ἀπαλλάξει τῶν ἡττησασάντων. Ὑστερ αὐτὸς ἐποίησε, καὶ υἱὸς ἀνθρώπου εἶναι ὁμολογῆσαι, καὶ παραστᾶς αὐτῇ, καὶ κατακρίνας τὴν ἁμαρτίαν. Οὐ τοῦτον ἐτόλμασε τυπῆσαι αὐτὴν λοιπὸν, μάλλον δὲ ἐτύπωσε μὴ τῇ τοῦ θανάτου πληγῇ· τοῦτο δὲ αὐτῷ κατακρίθη καὶ ἀπόλυσε, οὐχ ἡ τυπῆσιτα σφῆξ, ἀλλ' ἡ τυπῆσιτα ἁμαρτία· ἔπειτα ἀπάντων ἐστὶ θαυμαστότερον. Εἰ μὴ γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ νίκη γέγονεν, οὐχ οὕτω θαυμαστόν ἦν, ἐπει καὶ ὁ νόμος τοῦτο ἐργάσεται· τὸ δὲ θαυμαστόν, ὅτι μετὰ σαρκὸς τὸ τρέπαιον ἐστὶ, καὶ ἡ μωρίας ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας καταβληθεῖσα, αὐτὴ λαμπρὸν κατ' αὐτῆς τὴν νίκην κρατοῦ. Ὅρα γὰρ πῶσα τὰ παρόντα γέγονεν· ἐν μὲν, ὅτι οὐκ ἐνίκησεν ἡ ἁμαρτία τὴν σάρκα· ἔπειτα δὲ, ὅτι ἐνίκηθη, καὶ παρ' αὐτῆς ἐνίκηθη· οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον μὴ νικῆθῆναι, καὶ νικῆσαι τὴν δὲ καταβάλλουσαν. Τρίτον, ὅτι οὐ μόνον ἐνίκησεν, ἀλλὰ καὶ ἐκόλυσε· τῷ μὴ γὰρ μὴ ἁμαρτίαν οὐκ ἐνίκηθη· τῷ δὲ ἀποθανεῖν ἐνίκησε καὶ κατέκρινεν αὐτὴν, φοβερὸν αὐτῇ τὴν σάρκα ἀποσφῆσαι τὴν πρότερον οὕσαν εὐκαταφρόνητον. Οὕτω γοῦν καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς ἐξέλυσε, καὶ τὴν δι' αὐτῆς εἰσαγωγένην θάνατον ἀνέλεν. Ἔως μὴ γὰρ ἁμαρτωλὸς ἐλάβανε, κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον ἐκῆγε τὴν τελευταίαν· ἐπειθὲ δὲ ἀναμάρτητον εὐρούσα σῶμα τῷ θανάτῳ παρέδωκεν, ὡς ἀεικήσασα κατεκρίθη. Ὅριζεσα τὸ κατὰ νικητήρια γέγονε, τὸ μὴ ἡττηθῆναι τὴν σάρκα ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, τὸ καὶ νικῆσαι αὐτὴν καὶ καταδικάσαι, τὸ μὴ ἀπλῶς καταδικάσαι, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀμαρτωλὸν καταδικάσαι; Ἡρότερον γὰρ ἐλέγξας ἡδικοῦσαν, οὕτως αὐτὴν κατέδικασεν, [565] οὐχ ἀπλῶς ἰσχυρὸν καὶ ἔξουσιον, ἀλλὰ καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ. Τοῦτο γὰρ ἐδῆλυνεν εἰπὼν περὶ ἁμαρτίας· Κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ὡσαύτως ἔλεγεν, ὅτι Μίγα ἁμαρτωλοῦν ἠλεγξε, καὶ τότε αὐτὴν κατέδικασεν. Ὅριζε πανταχοῦ τὴν ἁμαρτίαν καταδικαζομένην, οὐχ τὴν σάρκα, ἀλλὰ ταύτην καὶ στεφανουμένην, καὶ τὴν ἀπόρασιν κατ' αὐτῆς ἐκπέρουσαν; Εἰ δὲ ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς φησι πέμψαι τὸν Ἰὼν, μὴ διὰ τοῦτο ἄλλην ἐκείνην σάρκα εἶναι νόμιμα· ἐπειθὲ γὰρ εἶπεν ἁμαρτία, διὰ τοῦτο καὶ τὸ

ε Sic optime unus cod. Editi ueritē dicit. Edit. d Sic ex uno cod. correctimus. Legebatur καὶ τὸ δὲ· Infra, ex eodem, τούτῳ δὲ τούτῳ, pro vulg. τούτῳ δὲ ἀπὸ, rescriptimus. Edit.

α Alii ἀποκαταστάσεως; β Sic cod. unus et Bibl. Legabatur ὡς. Edit.

est prætermissa, ex jam probatis ad aliud majus transit dicens, non modo nos a pristina liberatos esse, sed non posse in futuro capi: nam ait: (Cep. 8.)

1. *Nihil ergo nunc damnationis est illis, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant.* Sed id non prius dixit, quam pristinum statum commemorasset. Cum enim prius dixisset, *Igitur ego mente quidem servo legi Dei, carne autem legi peccati;* tunc intulit, *Nulla ergo condemnatio janis illis, qui Christi Jesu sunt.* Deinde quia illi oblatio poterat, multos etiam post baptismum peccare; ideo ad hoc properat. Nec simpliciter dicit, *illis qui in Christo Jesu;* sed, *illis qui non secundum carnem ambulant;* ostendens illud deinceps ex ignavia nostra proficisci. Possumus enim nunc non secundum carnem ambulare, tunc autem difficile erat. Deinde alio modo illud probat, sic dicens: 2. *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me;* legem Spiritus hic Spiritum vocans. Sicut enim legem peccati peccatum, sic legem Spiritus Spiritum dicit. Atqui legem quoque Moysis sic vocavit, dicens: *Scimus enim quod lex spiritualis est;* quodnam igitur est discrimen? Multum et immensum: illa enim spiritualis est, hæc lex Spiritus. Et in quo differt hæc ab illa? Quia illa a Spiritu data est tantum, hæc vero Spiritum recipientibus largitur dabat. Ideo legem vitæ vocavit illam, ad differentiam legis peccati, non legis Moisaicæ. Cum enim dicit, *Liberavit te a lege peccati et mortis,* non Moysis legem hic dicit: nusquam enim illam legem peccati vocat: quomodo enim, quam sæpe justam et sanctam vocavit et peccatum destruentem, ita nunc appellaret? sed illam quæ pugnat contra legem mentis. Hoc enim grave solvit bellum, peccatum interficiens, Spiritus gratia, et certamen nobis leve reddens, nos prius coronans, et tunc cum multo præsidio ad certamina alliciens. Quodque semper facit, a Filio ad Spiritum transiens, et a Spiritu ad Filium et Patrem, et Trinitati nostra omnia referens: hoc ipsum et hic facit. Nam cum dixisset: *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* ostendit Patrem per Filium hoc facere. Deinde Spiritum sanctum cum Filio: *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me;* deinde Patrem et Filium: 3. *Nam quod impossibile erat legi, inquit, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium suum mittens in similitudine carnis peccati, et de peccato condemnavit peccatum in carne.* Rursus videtur quidem improbare legem; si quis autem accuratius attendat, admodum laudat illam, Christo consonam esse demonstrans, et eadem ipsa præscribere. Neque enim dixit, *Quod malum erat in lege, sed, Quod impossibile;* et rursus, *In quo infirmabatur,* non, in quo maligne agebat, sed insidialatur. Neque infirmitatem illi adscribit, sed carni, dicens, *In quo infirmabatur per carnem;* carnem hic vocans non ipsam substantiam et subjectum, sed carnaliorem sensum. Per hæc vero et corpus et legem a crimine liberat; non per hæc solum, sed etiam per subsequenta.

5. Nam si contraria fuisset lex, quomodo Christus

in auxilium ipsius advenit, et justificationem ejus implevit, manumque extendit, condemnans peccatum in carne? Hoc enim restabat, quia jam olim lex in anima peccatum condemnauerat. Quid ergo? an quod majus erat, lex fecit, quod vero minus, Dei Unigenitus? Nequaquam: illud enim Deus maxime fecit, qui naturalem dedit legem, et scriptam addidit. Alioquin nihil profuisset id, quod majus erat, nisi id quod minus erat, propositum fuisset. Nam quæ utilitas illa scire, quæ agenda sunt, nisi obeas? Nulla, sed major damnatio. Itaque qui animam servavit hic est, qui etiam carnem freno parentem fecit. Docere enim facile erat; viam vero monstrare, quæ hæc facilia essent, hoc mirabile fuit. Ideo venit Unigenitus, nec prius discessit, quam liberasset nos ab illa difficultate. Quod autem majus, est victoriæ modus: non enim aliam accepit carnem, sed eandem hanc ipsam labore confectam: ac si quis in foro mulierem vilem et circumforaneam vapulantem videns, diceret se filium ejus esse, regis filium cunesset, sique illum verberantibus eriperet. Quod ipse fecit, et se filium hominis esse constans, atque illi adstant, peccatumque damnans. Non amplius ergo illam carnem postea verberare ausum est; imo potius percussit illam plaga mortis: hoc vero ipso damnatum est et perit, non caro verberata, sed ipsum peccatum mortuum est: quod omnium est maxime admirandum. Nisi enim in carne victoria fuisset, non ita mirum esset, quia lex etiam hoc efflicbat: mirum autem illi fuit, quod cum carne tropæum erexerit: et quæ millies a peccato dejecta fuerat, ea splendidam contra illud victoriam reportavit. Vide namque quantæ inexpectata evenerint. Unum quidem, quod peccatum carnem non vicerit; alterum quod victum fuerit, et ab illa victum: non enim par res est non vinci, et vincere id, quod antea semper deiciebat. Tertium, quod non modo vicerit; sed et punierit: nam non peccando non victus est; moriendo autem vicit et condemnavit illud, tremendam ipsi carnem exhibens, quæ antea despicibilis erat. Sic itaque et ejus potentiam destruxit, et mortem ab illo illatam sustulit. Donec enim peccatores offendit, secundum juris rationem mortem intulit: cum autem impeccabile reportum corpus morti tradidit, utpote quod injuste egisset, damnatum est. Viden? quot partæ victoriæ sint, quod caro non victa sit a peccato, quod vicerit illud et damnaverit, quod non modo damnaverit, sed etiam quasi peccans damnaverit? Cum prius enim probasset ipsam injuste egisse, sic damnavit, non modo vi et potentia, sed etiam secundum juris rationem. Hæc enim significavit de peccato dicens: *Condemnavit peccatum in carne;* ac si diceret: *Convicit ipsum quod admodum peccasset, et tunc illud condemnavit.* Viden? ubique peccatum damnatum, non carnem, sed hæc coronatam, et sententiam contra illud proferentem? Quod in similitudine carnis dicat misisse Filium, ne ideo existimes aliam esse carnem: quia enim dixit peccati, ideo et similitudinem apposuit. Neque enim peccatricem carnem habuit Christus, sed similem quidem nostre peccatrici,

impeccabilem autem, et natura eandem quam nostram. Itaque hinc palam est, naturam carnis non fuisse malam: neque enim aliam loco illius prioris accepit Christus, neque hanc secundum substantiam mutata, sic peccatum expugnare aggressus est; sed illa in natura sua relicta, contra peccatum coronari illam curavit; et tunc illam post victoriam suscitavit et immortalē effecit. Quid hoc ad me, inquit, si hæc illa carne facta sunt? Ad te certe maxime pertinet: ideoque addidit: *4. Ut justificatio legis impleteret in vobis, qui non secundum carnem ambulamus.* Quid est, *Justificatio*? Finis, scopus, præclarum gestum. Quid enim ille volebat, et quid præcepit? Ut sine peccato esses. Hoc ergo jam per Christum nobis præstatum est: ac contra stare ac vincere penes illum fuit; victoria frui, nostrum. Itaque non jam amplius peccabimus; non certe peccabimus, nisi admodum fracti et soluti simus: ideo addidit, *Qui non secundum carnem ambulamus.* Ne enim audiens, quod te Christus liberaverit a bello peccati, et quod justificatio legis perfecta sit in te, peccato in carne damnato, totum apparatus deieceres; ideo postquam illi dixerat, *Nulla ergo condemnatio*, adjecit: *Is qui secundum carnem non ambulat*; et hic cum dicit, *Ut impleteret justificatio legis in vobis*, hoc ipsum adjecit; imo non hoc tantum, sed multo amplius. Cum dixisset enim: *Ut justificatio legis impleteret in vobis, qui non secundum carnem ambulamus*, subjunxit, *Sed secundum spiritum*; ostendens non a malis abstinendum esse tantum, sed in bono præclare esse agendum. Nam coronam tibi dare, illius est; data retinere, tuum. Etenim id, quod justificatio legis erat, nempe non esse obnoxium maledictioni, hoc tibi perfecit Christus.

6. Ne igitur tantum donum prodas; sed hunc pulchrum thesaurum custodire persevera. Ille enim te docet lavacrum non sufficere nobis ad salutem, nisi post illud vitam tanto dono dignam ducamus. Itaque rursus legi patrocinatur, hæc dicens. Nam postquam Christo crediderimus, nihil non agendum est, ut justificatio illa, quam implevit Christus, maneat in vobis, et non corrumpatur. *5. Qui enim secundum carnem sunt*, inquit, *quæ carnis sunt sopiunt: qui vero secundum spiritum, quæ sunt spiritus.* 6. *Nam sensus carnis, mors est; sensus vero spiritus vita et pax.* 7. *Quoniam sensus carnis inimicitia est in Deum: a legi enim Dei non subditur; neque enim potest.* At ne hoc quidem est criminatio carnis. Donec enim suum servaverit ordinem, nihil absurdi efficitur: cum autem illi omnia permitimus, ac suos transgrediens terminos, contra animam insurgit; tunc omnia perdit et corrumpit, non ex natura sua, sed ex moderationis et ordinis inversione. *Qui vero secundum spiritum, quæ sunt spiritus: nam sensus carnis, mors est.* Non dixit, *Carnis natura*, neque *Substantia corporis*, sed *Sensus*: qui corrigi potest et tolli. Hoc porro dicit, non quod carni propriam cogitationem tribuat: absit; sed crassiorem mentis impetum indicans, et a pejori illam vocans, ut etiam sæpe carnem totum hominem animam habentem vocare solent. *Sensus autem spiritus.*

Rursus hic spirituales mentem dicit, ut infra: *Qui autem scrutatur corda, novit quid sit sensus spiritus* (Rom. 8. 27); ostenditque multa hinc bona oriri in præsentem et in futuro. Multo namque plura bona affert sensus spiritualis, quam carnalis sensus mala inferat: quæ ipse significavit dicens, *Vita et pax*: alterum quidem ad differentiationem prioris; nam *Sensus*, inquit, *carnis mors est*; alterum vero ad differentiationem sequentis: cum dixisset enim, *Pax*, subjunxit: *Quoniam sensus carnis inimicitia est in Deum*: quod certe morte deterius est. Deinde ubi ostendit, quomodo et mors et inimicitia sicut: *Legi enim Dei non subjecta est*, inquit, *neque enim potest.* Verum ne turberis cum audis, *Neque enim potest*: hæc enim difficultas facilem habet solutionem. Sensus enim carnis hic dicit terrenam cogitationem, crassam et ad sæcularia malaque opera inhiantem: hanc dicit cogitationem non posse subjici Deo. Equa demum salutis spes, si non possit malus fieri bonus? Non hoc dicit: nam quomodo Paulus talis factus est? quomodo Iatro? quomodo Manasses? quomodo Ninivite? quomodo David, postquam lapsus est, sese erexit? quomodo Petrus post negationem ad se reversus est? quomodo qui fornicatus erat, in Christi gregem receptus est? quomodo Galatæ, qui ex gratia exciderant, ad pristinum rediere nobilitatem? Non ergo dicit non posse eum, qui malus sit, fieri bonum; sed, si malus maneat, non posse subjici Deo; si vero mutetur, bonum fieri et subjici Deo facile posse. Non enim dicit hominem non posse subjici Deo; sed malum opus non posse bonum esse, ac si diceret, Fornicatio non potest esse castitas, neque malitia virtus. Quod etiam in Evangelio dicitur: *Non potest arbor mala fructus bonos facere* (Matth. 7. 18); transitum et mutationem a nequitia in virtutem non cobibens, sed dicens in malitia perseverantem non posse honos ferre fructus. Non enim dixit, *Non potest arbor mala bona ferri*, sed, *Mala manens non potest bonos ferre fructus.* Quandoquidem fieri posse, ut quis mutetur, et hinc et ex alia parabola ostendit, cum inducit zizaniisriticum esse facta (a): ideoque illa extirpare vocat: *Ne forte*, inquit, *cum illis extirpatis et triticum* (Matth. 13. 29); id est, triticum quod ex illis eliciendum est. Sensus ergo carnis malitiam dicit, sensum vero spiritus gratiam datam et operationem bona voluntatis temperatam; nusquam hic de substantia et virtute loquens, sed de virtute et nequitia. Quod enim non potuisti in lege, inquit, hoc nunc poteris, recta nuncq; incidere, et sine offensione, si Spiritus operem obtineas. Non enim satis est, non secundum carnem ambulare, sed oportet secundum spiritum incidere, siquidem non satis nobis est ad salutem, declinare a malo, sed bonum etiam facere oportet. Hoc autem erit, si spiritui animam dederimus, et si carni scedeamus ut suum servet ordinem. Sic enim illam spirituales faciemus; contra vero, si ignavi simus, etiam animam carnalem faciemus.

(a) Hæc de zizaniis dicta cum Evangelio non omnino cœquare videtur.

δυνάμει τέθεικεν. Οὐδὲ γὰρ ἁμαρτωλῶν σάρκα εἶχεν ὁ Χριστός, ἀλλ' ὁμοίαν μὲν τῇ ἡμετέρῃ τῇ ἁμαρτωλῷ, ἀναμίρτητον δὲ, καὶ τῇ φύσει τὴν αὐτὴν ἤμειν. Ὅστε καὶ ἐνευθῆεν ἐξῆλον, ὅτι οὐκ ἦν πονηρὰ τῆς σαρκὸς ἡ φύσις. Ὅστε γὰρ ἔτερον ἀντὶ τῆς προτέρας λαβὼν ὁ Χριστός, οὕτως αὐτὴν μεταβάλων κατ' οὐσίαν, οὕτως αὐτὴν ἀναμαρτῆσθαι παρεσκεύασεν· ἀλλ' ἄφες μένει ἐπὶ τῆς αὐτῆς φύσεως, τὸν στέφανον ἀναδοξοῦσθαι ἵπποισι κατὰ τῆς ἁμαρτίας· καὶ τότε αὐτὴν μετὰ τὴν νίκην ἀνόητος, καὶ θάνατον εἰργάσατο. Τί οὖν, φησί, πρὸς με τοῦτο, εἰ ταῦτα ἐν ἐκείνῃ τῇ σαρκὶ γέγονε; Πρὸς σὲ μὲν οὖν μάλαστα· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· *Ἰνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι*. Τί ἵσθι, τὸ δικαίωμα; Τὸ τέλος, ὁ σκοπὸς, τὸ κατόρθωμα. Τί γὰρ ἐκείνος ἐβούλετο, καὶ τί ποτε ἐπέταττεν; Ἄναμάρτητον εἶναι. Τοῦτο τοίνυν κατόρθωται νῦν ἡμῖν διὰ Χριστοῦ· καὶ τὸ μὴ ἀνοήτως καὶ περιγενέσθαι, γέγονεν ἐκείνον· τὸ δὲ ἀπολαῖσαι τῆς νίκης, ἡμετέρον. Οὐκοῦν οὐχ ἁμαρτησόμεθα λοιπὸν, οὐχ ἁμαρτησόμεθα, ἢ μὴ σφόδρα ὤμεν ἐκλαλόμενοι καὶ ἀναπεπαικώτες· διὸ καὶ προσέθηκε· *τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι*. Ἰνα γὰρ μὴ, ἀκούσας, οὕτως εἰς ἐβρόσαστο ὁ Χριστός τοῦ πολέμου τῆς ἁμαρτίας, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πεπληρωταί ἐν σοί, τῆς ἀμαρτίας κατακρίσεις· ἐν τῇ σαρκί, καταλύεις τὴν παρακλήτην ἄπασαν· διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖ εἶπών, *οὐδὲν ἄρα κατὰ κρῖμα, προσέθηκε· τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι*· καὶ ἐνταῦθα, *Ἰνα πληρωθῇ τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου ἐν ἡμῖν*, λέγων, τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐπήγαγε· μάλλον δὲ οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ πλείον. Εἶπών γάρ, ὅτι *Ἰνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν*, ἐπήγαγεν, Ἄλλὰ κατὰ πνεῦμα· δεικνύς, ὅτι οὐ κακῶν ἀπέχεσθαι δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀγαθῷ κομᾶν. Τὸ μὲν γὰρ δοῦναι σοὶ τὸν στέφανον, ἐκείνου· τὸ δὲ κατασελεῖν τὰ δοθέντα, σόν. Καὶ γὰρ ἔπειρ ἦν δικαίωμα τοῦ νόμου τὸ μὴ γενέσθαι ὑπεύθυνον τῇ ἀρῇ, τοῦτο ἦνυσέ σοι ὁ Χριστός.

ς'. Μὴ τοίνυν προφῶς τὴν τοσαύτην δωρεάν, ἀλλὰ μὲν φιλάντων τὸν καλὸν τοῦτον θυσασθῶν. Δεικνύει γὰρ ἐνταῦθά σοι, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ λουτρὸν ἡμῖν εἰς σωτηρίαν, ἀν μὴ μετὰ τὸ λουτρὸν ἔξιν ἐπιειδέσθαι βίον τῆς δωρεᾶς. Ὅστε πάλιν τῷ νόμῳ συνηγορεῖ, ταῦτα λέγων. Καὶ γὰρ μετὰ τὸ πισθῆναι τῷ Χριστῷ, πάλιν δεῖ κοινὴν καὶ πραγματεύεσθαι, ὥστε τὸ ἐκείνου δικαίωμα μένει ἐν ἡμῖν ἔπειρ ἐπλήρωσεν ὁ Χριστός, καὶ μὴ διαφθάρῃ. *Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες*, φησὶ, τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦσιν· οἱ δὲ κατὰ [566] πνεῦμα, τὰ τοῦ πνεύματος. Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος, τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη. Δίδει τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἐχθρὸν εἰς θεόν· τὸ γὰρ νόμου τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο διαβολῆ τῆς σαρκὸς. Ἔως μὲν γὰρ ἂν τὴν οὐκίαν φιλιότην ἔξειν, οὐδὲν ἔσπονον γίνεσθαι· ὅταν δὲ αὐτῇ πάντα ἐπιτρέπωμεν, καὶ τοὺς οὐκίους ὑπερβάσαι ὅρους κατεφάνισται τῆς ψυχῆς, τότε πάντα ὀπίσθισον καὶ διαφθίπει, οὐ παρὰ τὴν οὐκίαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀμετρίαν καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀταξίαν. *Οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ πνεύματος*· τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος. Οὐκ εἶπεν, Ἢ γὰρ τῆς σαρκὸς φύσις, οὐδὲ, Ἢ οὐσία τοῦ σώματος, ἀλλὰ, *τὸ φρόνημα*· δὲ διαφθιθῆναι δύναται· ἂν καὶ ἀναφθῆναι. Τοῦτο δὲ λέγει· οὐ τῇ σαρκὶ λογισμῶν διδοῦς ἵδω, ἔπαυξ, ἀλλὰ τὴν παχυ-

τίραν τῆς διανοίας ὀρμητὴν ἐνδεικνύμενος, καὶ ἀπὸ τοῦ χείρονος αὐτὴν καλῶν, ὥσπερ οὖν καὶ σάρκα πολλάκις διόκληρον ἀνθρώπων καὶ φύσιν ἔχοντα εἴωθε καλεῖν. *Τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος*. Πάλιν κἀνταῦθα τὴν πνευματικὴν θάνατον λέγει, ὥσπερ οὖν καὶ προῖον φησιν, *Ὁ δὲ κρείων τὸς καρδίας, οὐδὲ εἰ τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος*· καὶ δείκνυσαι πολλὰ τὰ ἐκ ταύτης ἀγαθὰ καὶ ἐν τῷ παρόντι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Τὸν γὰρ κακῶν, ὧν τὸ φρόνημα εἰσάγει τὸ σαρκικόν, πολλὰ πλείονα ἀγαθὰ παρέχει τὸ πνευματικόν· ἄπειρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, *ζωὴ καὶ εἰρήνη*· τὸ μὲν πρὸς ἀντιπαιστωλὴν τοῦ προτέρου· *τὸ γὰρ φρόνημα*, φησὶ, *τῆς σαρκὸς, θάνατος*· τὸ δὲ πρὸς ἀντιπαιστωλὴν τοῦ ἑξῆς· εἰπὼν γὰρ, *εἰρήνη*, ἐπήγαγε, *Δίδει τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ἐχθρὸν εἰς θεόν*· ὁ τοῦ θανάτου χείρον ἐστιν. Εἴτα δεικνύς, πῶς καὶ θάνατος καὶ ἐχθρὰ· *τὸ γὰρ νόμου τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται*, φησὶν· *οὐδὲ γὰρ δύναται*. Ἄλλὰ μὴ θεωρηθῆς ἀκούων, οὐδὲ γὰρ δύναται· καὶ γὰρ εὐκόλῃ ἢ ἀπορία αὐτῇ τὴν λύσιν ἔχει. Φρόνημα γὰρ σαρκὸς ἐνταῦθά φησι τὸν γεώδη λογισμὸν, τὸν παχύν, τὸν πρὸς τὰ βιωτικά καὶ τὰς πονηρὰς πράξεις ἐπισημόμενον· τοῦτον φησὶν ἀθῶνατον εἶναι ὑποταγῆναι θεῷ. Καὶ ποία λοιπὸν ἐλπίς σωτηρίας, εἰ ἀθῶνατον κακῶν ὄντα γενέσθαι καλόν; Οὐ τοῦτο φησὶν· ἐπεὶ πῶς ὁ Παῦλος ἐγένετο τοιοῦτος; πῶς ὁ Ἰησοῦς; πῶς ὁ Μανασσῆς; πῶς ὁ Νινευίτης; πῶς ὁ Δαυὶδ πᾶσιν, ἑαυτὸν ἀνεκτέσαστο; πῶς ὁ Πέτρος ἀρησάμενος, ἑαυτὸν ἀνέλαβε; πῶς ὁ πεπονημένος, εἰς τὴν ἀγλήν καταλέγει τὸν Χριστόν; πῶς ὁ Γαλιλαῖος τῆς χάριτος ἐκπεσόντες, πρὸς τὴν προτέραν ἐπανηθῶν εὐγένειαν; Οὐ τοίνυν τοῦτο φησὶν εἰ ἀθῶνατον τὸν πονηρὸν γενέσθαι καλόν, ἀλλ' εἰ ἀθῶνατον πονηρὸν μόνοντα ὑποταγῆναι τῷ θεῷ· μεταβαλλόμενον μέντοι, καλὸν γενέσθαι καὶ ὑποταγῆναι, ῥῆθιον. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ὁ ἀνθρώπος οὐ δύναται ὑποταγῆναι τῷ θεῷ, ἀλλ' ὅτι ἡ πονηρὰ πρῆξις· οὐ δύναται εἶναι καλῆ ὡσαύτῃ εἶλεγεν· Ἢ πορνεῖα οὐ δύναται εἶναι σωφροσύνη, οὐδὲ ἡ κακία ἀρετῆ. Ὅσπερ οὖν καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν, *οὐ δύναται δένδρον καρπὸν καρποῦ καλοῦ ποιεῖν*, οὐ τὴν ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν μεταβολὴν κωλύων, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ κακίᾳ διατηρήθην λέγων μὴ δύνασθαι φέρειν καρποὺς καλοῦς. Οὐ γὰρ εἶπεν, *οὐ δύναται δένδρον πονηρὸν καλὸν γενέσθαι*, ἀλλ' ὅτι φέρειν καρποὺς καλοὺς οὐ δύναται μόνον πονηρὸν· ἐπεὶ ὅτι γε δυνατὸν μεταβληθῆναι, καὶ ἐνταῦθεν καὶ εἰς ἄλλης εἰδείξε τοῦτο παραβολῆς, ὅταν εἰσάγῃ τὰ ζῴζια σίτων γινόμενα. Διὸ καὶ ἐκρίζωσιν αὐτὰ κωλύει· *Μὴ ποτε γὰρ, φησὶ, σὶν αὐτοῖς ἀνασπάσῃτε καὶ τὸν σίτον*· τοῦτέστι, τὸν μέλλοντα γενέσθαι ἐξ αὐτῶν. Φρόνημα τῆς σαρκὸς τὴν κακίαν φησὶ, καὶ φρόνημα πνεύματος τὴν χάριν τὴν δεδομένην καὶ τὴν ἐνέργειαν τὴν τῇ προαιρέσει κρονομένην τῇ χρηστῇ, οὐδαμῶν περὶ ὑποστάσεως καὶ οὐσίας διαλεγόμενος· ἐνταῦθα, ἀλλὰ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. Ὅσπερ γὰρ οὐκ ἵσχυται· ἐν τῷ νόμῳ, φησὶ, τοῦτο δυνατὸν νῦν, ὁρᾷ βαβίρειν καὶ ἀδύνατον, εἰ τῆς τοῦ Πνεύματος ἐπιλάβοιο βοηθείας. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ μὴ κατὰ σάρκα περιπατεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ κατὰ πνεῦμα βαβίρειν· ἐπιειδέθην οὐκ ἀπόχρη πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν τὸ ἐκλαῖναι ἀπὸ κακοῦ, ἀλλὰ δεῖ καὶ τὰ ἀγαθὰ ποιεῖν. Τοῦτο δὲ ἵσθαι, ἂν τὸ πνεῦμα τὴν ψυχὴν ἐκδοίμεν, καὶ τὴν σάρκα πειθόμεν τὴν οὐκίαν ἐξείν ἐπιγνώσκοντες. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὴν ἐργασόμεθα πνευματικὴν· ὥσπερ οὖν, ἂν βρωμώμεν, καὶ τὴν ψυχὴν ποιήσομεν σαρκικὴν.

ζ'. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἀνάγκη φύσεως τὸ δῶρον ἐνέδωκεν, ἀλλ' ἐλευθερία προαιρέσεως ἐνεχείρισεν, ἐν οἷσι λοιπὸν ἔστι καὶ τοῦτο γενέσθαι κάλειον. Τὰ γὰρ παρ' αὐτοῦ πάντα ἀπὴρσιτα· οὐδὲ γὰρ ἀντιστρατεύεται τῷ νόμῳ τοῦ νοῦ ἡμῶν ἢ ἀμαρτία, οὐδὲ ἀπραγματοποιεῖται, καθάπερ ἐμπροσθεν, ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα πέπαιται καὶ καταλύεται, καὶ κατέπηγε τὰ πάθη δεδοικῶτα καὶ τρέμοντα τῆν τοῦ Πνεύματος χάριν. Εἰ δὲ εὐ τὸ φῶς οὐσινεῖς, τὴν ἡνίοχον ἐκβάλλεις, καὶ τὸν κυβερνήτην ἐλαύνεις, σαυτῷ λογίζου λοιπὸν τὸ κλυδώνιον. Ὅτι γὰρ νῦν εὐλοκότερα ἢ ἀρετὴ γέγονε, διὰ καὶ πολλῆς ἡ ἐπίτασις τῆς φιλοσοφίας, κατὰμαθε πῶς μὲν, ἠνικά οὐ νόμος· ἐκράτει, τὰ πῦν ἀνθρώπων δίκαιετο πράγματα, πῶς δὲ νῦν, ἐπειδὴ ἡ χάρις· Ἐλαμψέν. Ἄ γὰρ μὴδὲν πρότερον ἰδοῖαι εἶναι δυνατὰ, παρθενία, καὶ θανάτου ὑπεροψία, καὶ τῶν ἄλλων τῶν πλείονων παθῶν, ταῖτα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης καθύρρωται νῦν. Καὶ οὐ παρ' ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ Σκύθαις καὶ Θραξί καὶ Ἰνδοῖς καὶ Πέρσαις, καὶ ἑτέροις δὲ βαρβάρους πλείοις, καὶ παρθένων χοροὶ καὶ μαρτύρων δῆμοι καὶ μοναχῶν συμμοριαί, καὶ πλείους οὗτοι λοιπὸν τῶν γεγαμηκένων εἰσι, καὶ νηστίας ἐπίτασις καὶ ἀκτημοσύνης ὑπερβολή· ἔπειρ, πλὴν ἐνδὸς ἡ δυνεῖ, οὐ φαυσθηναίαι ἔναρ οἱ κατὰ τὸν νόμον ἡδυνήθησαν πολιτευόμενοι. Ὅρῶν τοῖνον οὐλίπυλλος λαμπρότερον ἔβωσαν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν, μὴ καταμαλακίους, μηδὲ πρόδοιου τὴν τοσαυτὴν χάριν. Οὐδὲ γὰρ δυνατὸν, οὐδὲ μετὰ τὴν πίστιν, βρβυμοῦντα σοθῆναι. Εὐκόλα γὰρ τὰ παλαιόματα, ἵνα νικήσης [508] ἀγωνιζόμενος, οὐχ ἵνα καθυθῆς, οὐδ' ἵνα τῷ μεγεθῆι τῆς χάριτος πρὸς βρβυμίας ὑπόθεται ἀποχρησθῆ, τῷ βορβόρῳ πάλιν ἐγκαλινδύμενος τῷ πρότερῳ. Δὲ καὶ ἐπάγει λέγων· *Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες*, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται. Τί οὖν; κατακλῶμεν τὸ σῶμα, φασίν, ἵνα ἀρέσωμεν τῷ Θεῷ, καὶ ἐξέλθωμεν ἀπὸ τῆς σαρκός, καὶ ἀνδρόφονος ἡμεῖς εἶναι καλεῖσθε, ἐπ' ἀρετὴν ἀγων; Ὅρῶν πῶσα ἀποκα τίκεται, ἐὰν ἀπλῶς τὰ λεγόμενα ἐκδεῖν· μαθε; Σάρκα καὶ ἐνταῦθα οὐ τὸ σῶμα φησιν, οὐδὲ τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸν σαρκικὸν βίον καὶ κοσμητικὸν καὶ τρυφῆς καὶ δαωτίας γέγοντα, τὸν δῶν σάρκα ποιοῦντα τὸν ἀνθρώπον. Ἄπειρ γὰρ οἱ τῷ πνεύματι πιτρούμενοι, καὶ τὸ σῶμα πνευματικὸν ἐργάζονται· οὕτως οἱ τοῦτο μὲν ἀποπθῶντες, γαστρί δὲ καὶ ἡδονῆς δουλοῦσθε, καὶ τὴν ψυχὴν σάρκα ποιοῦσι, οὐ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἢ μεταβάλλοντες, ἀλλὰ τὴν εὐγένειαν αὐτῆς ἀπολλύντες. Καὶ οὕτως τῆς λέξεως ὁ τρόπος καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ πολλαχοῦ καίται, σάρκα σημαίνων τὸν παχὺν καὶ πηλώδη βίον, καὶ ἡθοναῖς ἐμπεπλεγμένον ἀτόπου. Καὶ γὰρ τῷ Νῶε φησιν· *Ὅ μὴ καταμῆναι τὸ ἀνεῖμα μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις, διὰ τὸ εἶναι αὐτοῦς σάρκα*. Καίτοι καὶ αὐτὸς ὁ Νῶς σάρκα περιεῖκετο· ἀλλ' οὐκ ἦν τοῦτο ἐγκαλινμὰ τὸ περιεῖθεαι σάρκα· τοῦτο γὰρ τῆς φύσεως· ἀλλὰ τὸ σαρκικὸν ἀνηρησάει βίον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος φησιν· *Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες*, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται· καὶ ἐπήγαγεν, Ἔμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, οὐχ ἀπλῶς σάρκα λέγων πάλιν, ἀλλὰ τὴν τοσαυτὴν σάρκα, τὴν συρομένην ὑπὸ τῶν παθῶν, τὴν τυραννομένην. Καὶ τίως ἔκεκαι, φησιν, οὐχ οὕτως εἶπεν, οὐδὲ τὴν διαφορὰν τέθεικεν; Ἐπαίρων τὸν ἀκρατήν, καὶ δεικνύς ἐτι οὐδὲ ἐν σῶματι ἔσται ὁ ὀρθῶς βίον. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ἐν ἀμαρτίᾳ

μη εἶναι τὸν πνευματικὸν, παντὶ που δῆλον ἦν, οὕτως τὸ μεῖζον εἴθισιν, ἐτι οὐ μόνον ἐν ἀμαρτίᾳ, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἐν σαρκὶ λοιπὸν ἔστιν ὁ πνευματικὸς ἀνθρώπος, ἀγγελος ἐνταῦθεν ἦδη γενόμενος, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβάς, καὶ λοιπὸν τὸ σῶμα ἀπλῶς περιεφέρον. Εἰ δὲ διὰ τοῦτο τὴν σάρκα διαβάλλεις, ἐπειδὴ τῷ ὄνοματι αὐτῆς τὸν σαρκικὸν καλεῖ βίον· καὶ τὸν κόρον οὕτω διαβαλεῖς, ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθεν ἡ πονηρία καλεῖται πολλάκις, καθάπερ καὶ τοῖς μαθηταῖς Ἐλεγεν ὁ Χριστὸς· Ἔμεῖς οὐκ ἐστὲ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς λαυτοῦ Ἐλεγε πάλιν· *Ὅ δὲ δύναται ὁ κόσμος ὄμας μισεῖν, ἡμεῖς δὲ μισοῖ*. Καὶ τὴν ψυχὴν δὲ ἄλλοτερον εἶναι φησάται τῷ Θεῷ, ἐπειδὴ τοῖς ἐν πλάνῃ ζῶντας φοιχοῦς ἐκλάσειν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ταῖς λέξεσιν, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τοῦ λέγοντος ἀναγκαῖον πανταχοῦ προσέχειν, καὶ τὴν ἀκριθεῖ τῶν εἰρημῶν ἐλίδων διαίρειν. Τὰ μὲν γὰρ ἔστιν ἀγαθὰ, τὰ δὲ κακὰ, τὰ δὲ μέσα, οἷον ψυχὴ καὶ σὰρξ τῶν μέσων ἐπι, καὶ τοῦτο κάλειον γενέσθαι δυναμένη· τὸ δὲ πνεῦμα, τῶν ἀγαθῶν ἀεὶ, καὶ οὐδέποτε ἑτερόν τι γινόμενον. Πάλιν δὲ φρόνημα τῆς σαρκός, τοῦτέστιν, ἡ κομρὰ πρῶξις, τῶν δὲ κακῶν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται. Ἄν τοῖνον τῷ βελτιόνι ὄρῃ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἐγένου τῆς ἐκείνου μερῶς· ἀν τῷ χειρὸν πάλιν, ἤ; ἐνταῦθα ἀπωλείας κατέστης [509] κοινωθῆς, οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σαρκός, ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην τὴν κυρίαν ἀμφοτέρωτα ταῦτα ἐλέθοις. Καὶ ἐτι ταῦτα τοῖτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ οὐ σαρκὸς διαβολῆς τὰ εἰρημῶνα, πάλιν αὐτὴν μεταχειρίσαντες τὴν λέξιν, ἐξέτασσωμεν ἀκριβέστερον. Ἔμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι, φησὶ.

η'. Τί οὖν; οὐκ ἦσαν ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἀσώματα περιεβῶν; καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; Ὅρῶν, ἐτι τὸν σαρκικὸν βίον ἠνέκατο; Καὶ τίως ἔκεκαι οὐκ εἶπεν, Ἔμεῖς δὲ οὐκ ἐστὲ ἐν ἀμαρτίᾳ; Ἰνα μάθης, ἐτι οὐ τὴν τυραννίαν τῆς ἀμαρτίας ἐδοεσι μόνον ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ τὴν σάρκα κουφοῖσαν καὶ πνευματικώτερον ἰποῖσιν, οὐ τῷ τῆν φύσιν μεταβαλεῖν, ἀλλὰ τῷ περιούσιαι μῆλλον αὐτῆν. Καθάπερ γὰρ πυρὸς ὀμιλοῦντος σῶμαρ, καὶ ὁ σῶμαρ γίνεταί πῦρ ἐν τῇ οἰκείᾳ μὲν φύσει· οὕτω καὶ τῶν πιστῶν καὶ πνεῦμα ἐχόντων ἡ σὰρξ λοιπὸν πρὸς ἐκείνην μεβ- ἰσταται τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ' πνευματικῆ γινόμενῃ, σταυρομένη πάντοθεν, καὶ τῇ ψυχῇ συναναπιτρομένη· οἷον ἦν καὶ τὸ σῶμα τοῦ ταῦτα λέγοντος. Διὸ τρυφῆ; μὲν ἀπάσης καὶ ἡθονῆς κατεγέλα, ἐντριεψαὶ δὲ λιμῷ καὶ μαστίγι καὶ δεομωτηρίοις, καὶ οὐδὲ ἤγλει ταῦτα κάστων. Καὶ τοῦτο δῆλον ἔλεγε· *Τὸ γὰρ παρωστία ἐλασρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν*· οὕτως ἦν καλὸς καὶ τῆν σάρκα παιδεύσας συντριεψὸν τῷ πνεύματι. Ἐλασρ Πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὕμῖν. Τὸ, Ἐλασρ, τοῦτο κολαχοῦ οὐκ ἀμφιβάλλον εἴθισιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πιταύων, καὶ ἀντι τοῦ Ἐπαίτερ, ὡς ἔταν λέγῃ· Ἐλασρ δικαιορ παρὰ Θεῷ ἀνταποδεῖναι τοῖς θλίβουσιν ὕμας θλίβῃν· πάλιν, *Τοσαῦτα ἐκθάτε εἰπῆ, εἰ γε καὶ εἰπῆ*. Εἰ δὲ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει. Οὐκ εἶπεν, Εἰ δὲ ὕμας οὐκ ἔχετε, ἀλλ' ἐπ' ἄλλων προηγαγε τὸ λυπηρόν. Οὕτως οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, φησὶν.

Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὕμῖν. Πάλιν τὸν Χριστὸν ἐπ' αὐτῶν. Καὶ τὸ μὲν λυπηρόν, βραχὺ καὶ μέσον· τὸ δὲ ποθεινόν, ἐκατέρωθεν καὶ διὰ πολλῶν, ὥστε ἐκείνο συστικῶσαι. Τούτω δὲ ἔλεγεν, ὡς τὸ Πνεῦμα Χριστοῦν λέγων.

* Legebatur λαμπρότερον, quod ex uno cod. correximus. Edit. b Sic idem cod. recte. Legebatur αὐτοῖς. Edit.

7. *Gratia Spiritus quomodo omnia renovaverit.* — Quia vero non necessitas naturæ donum intulit, sed libertas propositi largita est; in te demum situm est, si hoc vel illud efficiaris. Omnia enim, quæ ab illo erant, perfecta sunt: neque enim peccatum pugnat contra legem mentis nostræ, neque captivam illam ut ante efficit; sed omnia, quæ penes ipsam erant, cessare solutaque sunt, passionisque repressæ sunt metuentes ac trememes Spiritus gratiam. Si vero te lamen exstinguas, et aurigam dejicias, gubernatoreque expellas, tibi postea tempestatem imputa: Quod enim nunc facilius virtus facta sit, ideoque multum sit philosophiæ argumentum, disce quomodo, quando lex dominabatur, res mortalium se haberent; quomodo etiam nunc, cum gratia effulsit. Quæ enim ante nemini possibilis videbatur, virginitas, mortis contemptus, compluresque alii labores, hæc ubique terrarum jam præstatur, non apud nos tantum, sed etiam apud Scythas, Thracas, Indos, Persas, aliosque barbaros multos; et virginum chori, martyrum populi, monachorum sodalitates jam plures sunt quam eorum, qui connubio junguntur. Jejunii frequentis et paupertatis studium ingens: quæ tamen ipsa, uno aut duobus exceptis, ne in somniis quidem imaginari poterunt illi, qui in lege vivebant. Vides itaque tuba clarius clamantem rerum veritatem, ne emoliaris, veve tantam prodas gratiam. Ne fide quidem accepta salutem consequi potest is, qui sequitur agit. Facilia quippe sunt certamina, ut de certatis vineas, non ut dormias, non ut magnitudine gratiæ ad ignaviæ occasionem alutaris, in pristino loco rursus volutatus. Ideo subjungit: 8. *Qui vero in carne sunt, Deo placere non possunt.* Quid ergo? an corpus discerpemus, ut Deo placeamus, atque a carne excedamus, nosque homicidas esse jubes, dum ad virtutem ducis? Viden' quot absurda nascantur, si simpliciter dicta exceperimus? Carnem hic non corpus dicit, neque naturam corporis, sed carnalem vitam, mundanam, voluptate et luxu plenam, quæ totum hominem carnem esse facit. Sicut enim illi, qui spirita ceu aliis attolluntur, corpus etiam spirituale efficiunt: sic illi, qui ab illo quidem resiliunt, ventri autem et voluptati serviunt, animam carnem efficiunt, non substantiam mutantes, sed nobilitatem ejus perdentes. Talis dictionis modus sæpe in Veteri Testamento jacet, carnem vocans crassam et luteam vitam, absurdus voluptatibus repletam. Nam hæc dixit: *Non permanebit spiritus meus in hominibus his, quia caro sunt* (Gen. 6. 3). Atqui ipse quoque Nos carne circumdatus erat; sed non crimen erat carne circumdari: hoc enim naturæ est; sed carnalem diligere vitam. Ideo dicit Paulus: *Qui in carne vivunt, Deo placere non possunt*; et adjicit: 9. *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu*; non simpliciter carnem dicens, sed talem carnem a passionibus raptatam, tyrannide oppressam. Et cur, quies, non ita dixit, nec differentiam posuit? Autiorem erigens, et ostendens neque in corpore carum esse eum, qui recte vivit. Quia enim, eum

qui in peccato est non esse spiritualement, omnibus liquidum erat, hic quod majus est ponit, quod non solum in peccato, sed ne in carne quidem est spiritualement homo, jam hinc angelus effectus, ad celum evectus, corpusque simpliciter circumferens. Quod si ideo carnem calumniaris, quia ejus nomine carnalem vocat vitam: mundum quoque sic calumniaberis, quia hoc nomine serpe malitia appellatur, ut discipulis suis dicebat Christus: *Vos non estis de hoc mundo* (Joan. 15. 19); et fratribus suis rursus dicebat: *Non potest mundus vos odire, me autem odit* (Id. 7. 7). Anima quoque a Deo aliena esse dicitur, quia eos, qui in errore vivunt, animalia appellavit. Verum non ita est, non ita. Non enim vocibus simpliciter, sed dicens menti necesse est semper attendere, et accuratam dictionum scire distinctionem. Alia enim sunt bona, alia mala, alia media: verbi gratia, anima et caro media sunt, quæ possunt et hoc et illud fieri; spiritus vero semper ex bonorum numero est, nec unquam aliud fieri potest. Rursum sensus carnis, id est, actio mala, ex malorum semper numero est: legi enim Dei non subjicitur. Si ergo meliori dederis animam et corpus, ex illius portione eris; si pejori, tunc pernicii consors eris, non ex natura animæ et carnis, sed ex proprio tuo arbitrio, quod potest alterum eligere. Hæc certe ita se habent, et quæ dicta sunt non carnis sunt calumnia. Hanc rursus dictionem tractantes, accuratius examinemus. *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu*, inquit.

8. *Quid ergo? non erant in carne, sed incorporei ambulabant? ecqua ratione hæc esse possint? Viden' illum carnalem vitam subindicasse? Et cur non dixit: Vos autem non estis in peccato? Ut disceres Christum tyrannidem peccati non extinxisse tantum, sed etiam carnem leviolem et spiritualem fecisse: non naturam mutando, sed illam ceu alia quibusdam instruendo. Ut enim ferrum diu in igne versans, igneum evadit, in propria manens natura: sic et fidelium et spiritum habentium caro demum in illam transfertur efficiantiam, tota spiritualis effecta, undique crucifixa, et cum anima quasi alia instructa: quale erat corpus ejus, qui hæc dicebat. Quapropter delicias omnes et voluptatem deridebat; delectabatur autem in fame, flagellis, carceribus, nec dolebat illa patiens. Et hoc significans, dicebat: *Momentaneum et leve tribulationis nostræ* (2. Cor. 4. 17); ita pulchre carnem erudierat, ut cum spiritu concurreret. *Si quidem Spiritus Dei habitat in vobis* (1. Cor. 3. 16). Illud, *Si quidem*, sæpe non ambigens ponit, sed admodum credens, et loco illius vocis, quandoquidem: ut cum dicit: *Si quidem justum est opud Deum, retribuere his, qui tribulant vos, tribulationem* (2. Thess. 1. 6); rursus, *Tanto possis estis sine causa, si tamen sine causa* (Gal. 3. 4). *Si quis vero Spiritum Christi non habet. Non dixit, Si autem vos non habetis; sed in alios rem molestam transtulit. Ille non est ejus, inquit.**

Spiritu præsentem semper adest Christus.—10. *Si au-*

tem *Christus in vobis*. Rursus Christum in illis esse ait. Et quod molestum erat, breve et medium posuit: quod vero optabile erat, utrinque et multis verbis; ita ut illud obumbraret. Hoc autem dicebat, non quod Spiritum Christum diceret: absit; sed ostendens eum, qui Spiritum habet, non modo Christi esse dici, sed etiam ipsum habere Christum. Non potest enim, Spiritu presente, non adesse Christus. Ubi enim una Trinitatis hypostasis adest, tota adest Trinitas; non potest enim omnino separari, et accuratissime unita sibi est. Equid erit, iniques, si Christus fuerit in vobis? *Corpus quidem mortuum propter peccatum; spiritus vero vita propter justitiam*. Videntur quot mala sint ex eo, quod Spiritus non habeatur: mors, inimicitia in Deum, non posse illius legibus placere, non Christi esse ut oportet, non habere illum inhabitantem? Perpende igitur quot bona conferantur ex eo, quod Spiritus habeatur? mirum Christi esse, ipsum habere Christum, cum angelis decertare. Hoc est enim carnem mortificavisse, vita nempe immortaliter vivere, inde etiam resurrectionis pignora habere, cum facilitate virtutis cursum tenere. Neque enim dixit, corpus demum a peccato cessare, sed etiam mortuum esse, cursum facilitate intendens. Sine ullis negotiis et laboribus ille talis coronatur demum. Ideoque illud, *Peccato*, addidit: ut discas, ipsum malitiam, non naturam corporis, semel occidisse. Nam si hoc fiat, multa etiam eorum, quæ animæ utilia esse possunt, sublata sunt. Non igitur hoc ait; sed corpus vivens et manens, mortuum esse vult. Hoc quippe signum est, quod Filium habeamus, quod Spiritus in nobis sit, cum corpora nostra ab iis corporibus nihil differunt, quæ in tumulis jacent, quod ad corporis operationem. Verum ne timeas, cum mortificationem audis: habes enim in te vitam, quam nulla excipiet mors. Talis enim est Spiritus vita: non jam morti cedit, sed jam mortem consumit et expendit, et quod accepit, immortale servat. Quapropter ubi dixit corpus mortuum, non dixit, Spiritus vivens, sed, *Vitam*, ut ostendat illum aliis quoque hoc præbere posse. Deinde auditorem adstringens, et vitæ causam dicit et probationem offert: hæc vero est justitia. Peccato enim non existente, neque mors comparet; morte non comparente, indissolubilis est vita. **11. Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis: qui suscitavit Dominum, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem ejus Spiritum in vobis.** Rursus sermonem de resurrectione movet: quia ipsa maxime spes auditorem acuit, et firmat illum ex his, quæ Christo acciderunt. Ne timeas, inquit, quod mortali corpore circumderis: Spiritum habeto, et omnino resurget. Quid ergo? an corpora, quæ Spiritum non habent, non resurgunt? quomodo ergo oportet omnes sibi ante tribunal Christi (*Rom. 14. 10*)? quomodo gehennæ sermo fido dignus erit? Nam si ille, qui Spiritum non habent, non

resurgunt, neque gehenna erat. Quid ergo sibi vult illud dictum? Omnes quidem resurgent, sed non omnes ad vitam, sed alii ad supplicium, alii ad vitam (*1. Cor. 15*). Ideo non dixit, *Suscitabit, sed Vivificabit*; quod majus resurrectione erat, et justis solum datur. Atque hujusce honoris causam apponens, addidit, *Propter inhabitantem Spiritum in vobis*. Itaque si dum vivis, Spiritus gratiam ræceat, neque illum salvam habens decesseris, omnino peribis, etiamsi resurrexeris. Sicut enim, dum Spiritum suum in te splendens respicit, non te supplicio inquam tradit: ita si extinctum illum videat, non te in thalamum suum introducet, sicut nec virgines illas. Ne itaque nunc corpus vivere sinas, ut tunc vivat: fac illud mori, ne tunc moriatur. Si vivens nunc, non tunc vivet; si moriatur, tunc vivet. Hoc etiam erit in illa universa generatione: prius enim oportet illud mori et sepeliri, et tunc immortaliter fieri. Hoc etiam in lavacro evenit: crucifixum prius ac sepultum est, et tunc resurrexit. Hoc et in Dominico etiam corpore: crucifixum namque illud fuit et sepultum, tuncque resurrexit.

9. Mortificatio commendatur. Non vivit qui vitam subiectus est. — Hoc itaque et vos faciamus: in ipsius operibus perpetuo ipsum mortificemus. Non substantiam ejus dico, absit, sed impetus ad prava opera ducentes. Nam et hoc vita est; imo hoc solum vita est, nihil humanum pati, neque voluptatibus servire. Nam qui se illis subdidit, ne vivere quidem ultra potest ob merores, timores, ac pericula ex illis parta, necnon ex infinito affectuum examine. Nam si mors expectetur, ante obitum ex metu moritur: si morbum, si contumeliam, si pauperatem, si aliud quid inexpectatum suspicatus fuerit, perit et absumptus est. Quid ergo hæc vita miserius fuerit? At non perinde se habet is, qui in Spiritu vivit; sed metu, dolore, periculis, et mutatione omni superior est, non quod nihil patitur; sed, quod longe noxios est, quod omnia quæ ingruunt despiciat. Quomodo autem illud erit? Si Spiritus semper habitet in vobis: neque enim dixit ad breve tempus habitare, sed perpetuo. Ideoque non dixit, Spiritus qui habitavit, sed, *Qui habitat*, perpetuum mansionem significans. Igitur ille maxime vivit, qui huic vitæ mortuus est. Ideo dicebat: *Spiritus vita est propter justitiam*. Et ut dictum illud clarius evadat, duos producimus homines, alium luxui, voluptatibus et fallacis vitæ deditum, alium his mortuum; et videamus uter ex illis maxime vivat. Ex his duobus alter sit admodum dives, illustris, parasitos et adulatores nutricus, qui totam hinc in rebus diem assumat; gula et crapula deditus; alter in paupertate degens, in jejuniis, et reliqua vitæ durticæ atque philosophiæ; vespere necessarium tantummodo cibum capiat, aut si maris, duos tresve dies jejuniis maneat: uter ex his duobus maxime vivere dicatur? Multi, hoc bene notum, estimabunt illum exultantem et sua spargentem: non vero illum, qui moderate bonis fruitur. Itaque etiam inde controversia oritur, in utriusque ædæ ingre-

¹ Alias legitur, *peccati, pro, corporis*.

ἄπαγε, ἀλλὰ ἐκείνους οὗτοι ὁ τὸ Πνεῦμα ἔχων, οὐ μόνον τοῦ Χριστοῦ χρηματίζεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἔχει τὸν Χριστόν. Οὗ γὰρ ἐστὶ Πνεῦματος παρόντος, μὴ καὶ Χριστοῦ παρῶναι. Ὅπου γὰρ ἂν μία τῆς Τριάδος ὑπόστασις παρῆ, πᾶσα παρῆσιν ἡ Τριάς· ἀδιασπᾶστος· γὰρ ἔχει πρὸς ἑαυτὴν, καὶ ἥνωται μετ' ἀκριβέως ἀπάσης. Καὶ εἴ ἔσται, φησὶν, ἔάν ἡ Τριάς ἐν ὑμῖν; Τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν δὲ ἁμαρτῶν· τὸ δὲ πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. Εἰδὼς ἴσα κακὰ ἐκ τοῦ μὴ ἔχειν Πνεῦμα ἁγίου, θάνατος, ἔχθρα εἰς θεόν, τὸ μὴ δύνασθαι ἀράσαι τοὺς ἐκείνου νόμους, τὸ μὴ εἶναι ὡς χρῆ τοῦ Χριστοῦ, τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν ἔνοικον. Σκόπετε τοίνυν καὶ ὅσα ἀγαθὰ ἐκ τοῦ Πνεῦμα ἔχειν τὸ Χριστοῦ εἶναι, τὸ αὐτὸν ἔχειν τὸν Χριστόν, τὸ τοῖς ἀγγέλοις ἀμιλλᾶσθαι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ νεκρώσαι τὴν σάρκα, τὸ ζῆναι ἀθάνατον ζῆν, τὸ ἐντεθεὶν ἥδη τῆς ἀναστάσεως ἔχειν τὸ ἐνέχυρα, τὸ [570] μετ' εὐκόλλας τὸν τῆς ἀρετῆς τρέχειν δρόμον. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ἀργεῖν τὸ σῶμα λοιπὴν τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ νεκρὸν εἶναι· ἐπιτείνου τὴν εὐκόλλαν τὸν δρόμον. Χωρὶς δὲ πραγματικῶν καὶ πόνων ὁ τοιοῦτος στεφανώσεται λοιπὸν. Διὰ τοῦτο καὶ, Τῇ ἁμαρτίᾳ, προσέθηκεν, ἵνα μᾶλλον, ἔτι τὴν πονήριαν, ἀλλ' ὡς τὴν φύσιν τοῦ σώματος καθάπερ ἀνείλεν. Εἰ γὰρ τοῦτο γένοιτο, πολλὰ καὶ τῶν τὴν ψυχὴν ὠφελήσεται δυναμῶν ἀνήρηται. Οὐ τοίνυν τοῦτο φησὶν, ἀλλὰ ζῶν καὶ μένων, νεκρὸν εἶναι βούλεται. Τοῦτο τῶν τὸν Ἰῶν ἔχειν, τοῦ τὸ Πνεῦμα ἐν ἡμῖν εἶναι σημαζὸν ἐστίν, τὸ μηδὲν τῶν ἐν τῇ σοφῇ κειμένων σωμάτων διαφερέν ἡμῶν τὰ σώματα πρὸς τὴν τὸ σῶμα; ἔργασίαν. Ἀλλὰ μὴ φοβήθη, νεκρῶσαι ἀκούσας· ἔχεις γὰρ τὴν ὄντως ζωὴν, ἣν οὐδεὶς διαδέχεται θάνατος. Τοιαῦτα ἡ γὰρ τοῦ Πνεύματος· οὐκ εἴκει θανάτῳ λοιπὸν, ἀλλ' ἀναλίσκει θάνατον καὶ διαπαύει, καὶ ὅπερ ἔλαθεν, ἀθάνατον διατηρεῖ. Διόπερ εἰπὼν τὸ σῶμα νεκρὸν, οὐκ εἶπε, τὸ Πνεῦμα ζῶν, ἀλλὰ ζῶν, ἵνα δείξῃ καὶ ἐτέρον τοῦτο δυναμῶν παροχρῆναι. Εἴτα πάλιν ἐπιτιμῶν τὸν ἀπροσῆν, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ζωῆς· καὶ τὴν ἀπόδειξιν· αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη. Ἐμαρτία; γὰρ οὐκ ὄσσης, οὐδὲ θάνατος φαίνεται· θανάτῳ δὲ μὴ γινωσκόμενον, ἀκατάλυτος ζωὴ. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ γειρωσάντος Ἰησοῦ ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἔλεπτος ἐστὶν ὁ ἐνοικῶν αὐτοῦ Πνεῦμα ἐν ὑμῖν. Πᾶν τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως κινεῖ λόγον, ἐπειδὴ αὕτη μάλιστα τὸν ἀπροσῆν ἠλεῖσεν ἢ ἐλέπτι, καὶ βεβαίῳ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ συμβάντων. Μὴ γὰρ θῆ φοβηθῆς, φησὶν, ἐπὶ νεκρὸν περίκεισαι σῶμα· ἔχει τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀναστήσεται πάντως. Τί οὖν; τὰ μὴ ἔχοντα Πνεῦμα σώματα οὐκ ἀνίσταται; καὶ πῶς ἅπαντας δεῖ παραστήναι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ; πῶς δὲ ὁ τῆς γέννησ ἀδέιπτος; ἔσται λόγος; Εἰ γὰρ οὐ μὴ ἔχοντες Πνεῦμα οὐκ ἀνίσταται, οὐδὲ γένεω ἔσται. Τί οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; Πάντες μὲν ἀναστήσονται, οὐ πάντες; δὲ εἰς ζῶν, ἀλλ' οὐ μὲν εἰς κλάσιν, οἱ δὲ εἰς ζῶν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ἀναστήσει, ἀλλὰ, Ζωοποιήσεται· ὁ πλεόν τῆς ἀναστάσεως ἦν, καὶ τοῦ δικαίου μόνου δευρωμένον. Καὶ τὴν αἰτίαν τῆς τοσαύτης τιμῆς τιθεῖς, προσέθηκε λέγων, Διὰ τὸ ἐνοικῶν αὐτοῦ Πνεῦμα ἐν ὑμῖν. Ὅστε ἂν ἀπελίθη ἐνταῦθα ἐν τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν, καὶ μὴ σῶαν αὐτὴν ἔχων ἀπέλιθη, ἀπολή πάντως, κλάναστής. Ὅπερ γὰρ οὐκ ἀνεχεται, τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ

λάμπον ὄρῶν ἐν σοὶ τότε, κολάσαι σε παραδοῦναι, οὕτω; οὐ καταδέξεται, ὅσοις μὲν ἰδῶν, εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσαγαγεῖν, καθάπερ οὐδὲ τὰς παρθένους ἐκείνας. Μὴ τοίνυν ἀφῆς ζῆσαι τὸ σῶμα νῦν, ἵνα τότε ζῆσῃ· ποιῆσον αὐτὸ ἀποθανεῖν, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ. Ἐάν γὰρ μὴν ζῶν, οὐ ζῆσαι· ἔάν δὲ ἀποθάνῃ, τότε ζῆσεται. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως γίνεται τῆς καθόλου· πρότερον [571] γὰρ ἀποθανεῖν αὐτὸ δεῖ καὶ ταῖς ἡμέρας, καὶ τότε γενέσθαι ἀθάνατον. Τοῦτο καὶ ἐν τῷ λοιπῷ γέγονεν· ἐσταυρώθη γοῦν τὸ πρότερον καὶ ἐτάφη, καὶ τότε ἤγέρθη. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ Κυριακοῦ· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη καὶ τότε ἀνέστη.

θ. Τοῦτο τοίνυν καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν· ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτῶν διηκτικῶς αὐτὸ νεκρώσωμεν. Οὐχὶ τὴν οὐσίαν λέγω, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὰς ὁρμὰς τὰς ἐπὶ τὰς πονηρὰς πράξεις. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ζῶν, μᾶλλον δὲ τοῦτο μόνον ζῶν, τὸ μηδὲν ἀνθρώπινον ὑπομένειν, μηδὲ φθοναῖς δουλεύειν. Ὁ γὰρ καὶ ταῦτα ἐαυτὸν ὑποτάξας, οὐδὲ ζῆν δύναται λοιπὸν διὰ τὰς ἐξ αὐτῶν ἀδυναμίας, καὶ τοὺς φόβους, καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ τῶν μυρίων παθῶν ἐσθῆν. Ἄν τε γὰρ θάνατος προσδοκῆθῃ, τέθηκε πρὸ τοῦ θανάτου τῷ δεῖ· ἂν τε νόσον ὑποπτεύσῃ, ἂν ὕβριν, ἂν πέναν, ἂν ἄλλο τι τῶν ἀδοκίμων, ἀπόλυτε καὶ διεσφραγίσται. Τί τοίνυν τῆς ζωῆς ταύτης γένοιτο; ἂν ἀβιωτέρον; Ἄλλ' οὐχ ὁ τῷ Πνεύματι ζῶν τοιοῦτος, ἀλλὰ καὶ φρόνως καὶ λυπῆς καὶ κινδύνων καὶ μεταβολῆς; ἀπάσης ἔσθηκεν ἀνώτερος, οὐ τῷ μὴδὲν ὑπομένειν, ἀλλ', ὁ πολλῶν μιλῶν ἐστὶ, τῷ καὶ ἐπιόντων αὐτῶν κατασφραγισθῆναι. Πῶς δὲ τοῦτο ἔσται; Ἐάν τὸ Πνεῦμα διδῶν κατοικήῃ ἐν ἡμῖν· οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς αὐτὸ εἶπεν οἰκεῖν πρὸς βραχύ, ἀλλ' ἐνοικῶν διηκτικῶς. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, Τὸ ἐνοικῆσαν Πνεῦμα, ἀλλὰ, Τὸ ἐνοικῶν, τὴν διδῶν μόνην ἐνδοκίμοισιν. Οὐκ οὖν ζῶν οὗτος μάλιστα ἐστὶν ὁ νεκρωθεὶς τῷ βίῳ. Διὸ καὶ ἔλεγε· Τὸ Πνεῦμα ζωὴ διὰ δικαιοσύνην. Καὶ ἵνα σαφέστερον τὸ λεγόμενον γένηται, οὐκ περιελάττωμεν ἀνθρώπους, τὸν μὲν ἐκδοθέντων ἀουσίας καὶ φθοναῖς· καὶ τῆ ἀπάτη τοῦ βίῳ· τὸν δὲ νεκρωμένων τοιούτων· καὶ βῶμεν τίς ἐστὶ μᾶλλον ὁ ζῶν. Ἔστω γὰρ τοῖν δυὸν τοιούτων ὁ μὲν σφόδρα πλούσιος καὶ ἐπίσημος, παρασίτους τρέφων καὶ κολάσας, καὶ πᾶσαν εἰς τοῦτο ἀναλίσκει τὴν ἡμέραν, κοιμάζων καὶ κραταιῶν· ὁ δὲ ἔτερος, πενία συζῶν καὶ νηστεία καὶ τῆ λογικῆ σκληραγωγία τε καὶ φιλοσοφία, ἐν ἑσπέρῃ τῆς ἀναγκαίας μεταλαμβάνετω τροφῆς μόνον, ἢ, εἰ βούλει, καὶ δυὸ καὶ τρεῖς αἰτίους ἡμέρας μενεῖτω· τίς οὖν ἡμῖν ἐστὶ ἐκ τῶν δυὸν τοιούτων ὁ μάλιστα ζῶν; Οἱ μὲν πολλοὶ εὐ ὀδ' ἐπὶ ἐκείνων ἠγῆσονται, τὸν σκιρτῶντα, καὶ σκορπιζόντα τὰ αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ ἐκείνων τὸν συμμετρίας ἀπολαύοντα. Οὐκ οὖν ἐπειδὴ μάχη καὶ φιλονικία τέως ἐστίν, εἰς τὰς ἐκατέρων ἐισέθωμον οἰκίας, καὶ τότε, ὅτε σοὶ μάλιστα δοκίμ ζῆν ὁ πλούσιος, ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς τρυφῆς, καὶ εἰσελθόντες κατέβωμεν ἐν τίσιν ἐστὶν ἑκάτερος τοῦτων· ἀπὸ γὰρ τῶν πράξεων καὶ ὁ ζῶν καὶ ὁ τεθνηκὸς φαίνεται. Οὐκ οὖν τὸν μὲν ἐν βίβλικῳ εὐφρόσεν ὄντα, ἢ ἐν εὐχῇ καὶ νηστεία, ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ τῶν ἀναγκαίων ἐργηγορῶτα, καὶ νηφοντα, καὶ θεῷ διαλεγόμενον ἐν δὲ ὑπὸ τῆς μέθης βαπτισθέντα, καὶ νεκροῦ ὀδῶν ἄμενον διακαίμενον ἐξόμοθα· κἂν μέχρι τῆς ἑσπέρας μένω-

* Unus eod. et marg. Savil. τὴν τῆς ἁμαρτίας ἢ ἠλεῖσεν nss.; εἰργασίαν edit.

† Motet. male, καὶ τότε μάλιστα, δεῖ σοὶ μάλιστα.

μεν, πλείονα τὸν θάνατον τοῦτον ἐπιόντα αὐτῷ θεασάμεθα, [572] κάκειθεν πάλιν ἕναυρον διαπεχόμενον· τὸν δὲ καὶ ἐν νυκτὶ νήφοντα καὶ ἔσθην ὀργότα. Τίνα οὖν ἀν εἰπομεν μᾶλλον ζῆν, τὸν ἀναστήθεις κείμενον, καὶ προκειμένου ἔπασσι γέλωτα· ἢ τὸν ἐνεργούοντα, καὶ θεῶ διαλεγόμενον; Ἐκείνῳ μὲν γὰρ ἐν προσέλιθῳ καὶ εἴρησ τῶν ἀναγκαίων, οὐδὲν ἀκούση φηγομένου, ὥσπερ οὐδὲ τοῦ νεκροῦ· τοῦτον δὲ κἄν ἐν νυκτὶ, κἄν ἐν ἡμέρᾳ συγγενέσθαι ἐπιθυμήσῃ, ἀγγελον μᾶλλον ἔθει ἢ ἀνθρώπον, καὶ φιλοσοφούντα ἀκούσῃ περὶ τῶν ἐν οὐρανῷ πραγμάτων. Ὅρξῃ δὲ οὐ μὴν ὑπὲρ τοὺς ζῶντας ζῆν, ὁ δὲ καὶ θεονηκῶτος ἑλευνότερον κείται; Κἄν ἐνεργεῖν δόξῃ, ἔτερα ἀνθ' ἑτέρων ὄρξῃ, καὶ τοὺς μαινομένοι; ἔοικε, μᾶλλον δὲ ἐκείνων ἐστὶν ἀθλιώτερος. Εἰς ἐκείνων μὲν γὰρ ἐν τῷ ὕβρισθαι, καὶ ἑλαίωμεν πάντας τὸν ὕβριζόμενον, καὶ ἐπιταμίωμεν τῷ ὕβρίζοντι· τοῦτον δὲ κἄν ἐναλλόμενον τινα ἴδωμεν, οὐ μόνον οὐκ ἐπικαμπτόμεθα εἰς ἔλεον, ἀλλὰ καὶ κατακηρύξομεθα αὐτοῦ καίμενου. Τοῦτο οὖν, εἰπέ μοι, ζῶτῃ; ἀλλ' οὐ μωρίων θανάτων χαλεπότερον; Ὅρξῃ δὲ οὐ μόνον νεκρὸς ὁ τρωφῶν, ἀλλὰ καὶ νεκρὸς χεῖρων, καὶ δαιμονιώτους ἀθλιώτερος; Ὁ μὲν γὰρ ἐλευσεται, ὁ δὲ μεριεται· καὶ ὁ μὲν συγγνώμης ἀπολαύει, ὁ δὲ κολάσιον ἰδῶσιν ὑπὲρ ἄν νοσῆι. Εἰ δὲ ἔβωθεν οὕτως ἐστὶ καταγέλαστος, οἰσηπνία σίλων ἔχων, καὶ οἶνον πνέων ὀδωδότης, ἐνύησον τὴν ἀθλίαν ψυχὴν τὴν ὥσπερ ἐν τάφῳ τῷ τοῦτον σώματι κατεωργυμένην, πῶς εἰδὸς διακίεσθαι. Ταῦτον γὰρ ἐστὶν ἰδεῖν, ὅσον ἀν ἐκ κόρη κοσμίᾳ καὶ σώφρονι καὶ ἐλευθερᾷ καὶ εὐγενεῖ καὶ καλῇ θεραπευτικῇ βάρβαρον τινα καὶ αἰσχρὰν καὶ ἀκάθαρτον ἐνάλλεσθαι καὶ ἐνυβρίζειν μετὰ πολλῆς τῆς παρασκευασίας τῆς ἔξουσίας. Τοιοῦτον γὰρ ἡ μέθη.

ε'. Τῆς οὖν οὐκ ἀν ἔλοιτο τῶν νοῦν ἐχόντων μυριάκις ἀποθανεῖν, ἢ μίαν οὕτω ζῆσαι ἡμέραν; Κἄν γὰρ ἡμέρας γενομένης ἐκ τῆς κομῆδίας ἐκείνης ἀναστήσῃ νήφειν, οὐδὲ τότε καθαρὰς ἀπολαύει σωφροσύνης, ἐτι τῆς νεφελῆς ἐκείνης τῆς ἀπὸ τοῦ γενομένου τῆς μέθης πρὸ τῶν οφθαλμῶν ἱσταμένης. Εἰ δὲ καὶ ὅλην αὐτὸν καθαρῶς νήφειν, τί τὸ ὄφελος; Εἰς οὐδὲν γὰρ αὐτῷ χρήσιμος ἡ νήφεις αὕτη, ἀλλ' ἢ εἰς τὸ τοὺς κατηγοροὺς ἰδεῖν. Ὅταν μὲν γὰρ ἀσχημονῇ, τοσοῦτον κερδαίνει, ὅσον οὐκ αἰσθάνεται τῶν γελώντων· ἡμέρας δὲ γενομένης, καὶ ταύτην ἀπόλυτον τὴν παραμοῦθιαν, καὶ οἰκειὸν γογγυζόντων, καὶ γυναικῆς αἰσχυρομένης, καὶ φίλων διαβαλλόντων, καὶ ἐχθρῶν καταγελώντων αἰσθανόμενος. Τί ταύτης ἑλευνότερον γένεται ἢ τῆς ζωῆς γελῶσαι μεθ' ἡμέραν ὑπὸ πάντων, καὶ διελθῆναι πάλιν τὰ αὐτὰ ἀσχημονεῖν; Ἄλλὰ τί; βουλεῖ τοὺς πλεονεκτικὰς εἰς μέσον ἀγάγωμεν; Καὶ γὰρ αὕτη πάλιν ἔτερα μέθη χαλεπωτέρα· εἰ δὲ μέθη, καὶ θάνατος πάντως πολλῶν χεῖρων ἐκείνου, ἐπειδὴ καὶ ἡ μέθη χαλεπωτέρα. Καὶ γὰρ οὐχ οὕτω δεῖνον τὸ οἶνον μεθύειν, ὡς ἐπιθυμίᾳ χρημάτων· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἢ ζημία ἕχρι τοῦ πάθους ἵσταται, καὶ εἰς ἀναυθῆσαν τελευτῆ, καὶ τὴν αὐτοῦ τοῦ μεθύοντος ἀπόλειαν· ἐνταῦθα δὲ [573] εἰς μυρία ἢ βλάβη διαβαίνει ψυχᾶς, ποικίλους πάντοθεν ἀνάπτουσα πόλεμος. Φέρε οὖν, καὶ τοῦτον ἐκείνῳ παραβάλοιμεν, καὶ ἴδωμεν ἐν τίσι μὲν αὐτῷ κοινῶν, ἐν τίσι δὲ αὐτοῦ πλεονεκτεῖ πάλιν, καὶ μεθύοντων ποιήσωμεν σήμερον σύγκρισιν. Πρὸς γὰρ ἐκείνον τὸν μακάριον, τὸν Πνεύματι ζῶντα, κατὰ παραβάλλεσθαι οὗτοι λοιπὸν, ἀλλὰ πρὸς ἀλλήλους ἐξεταζέσθαι· καὶ πάλιν τὴν τράπι-

ζαν εἰς μέσον ἀγάγωμεν, τὴν μυρίων γέμουσαν ζῶντα. Ἐν τίσι οὖν κοινῶσιν, καὶ ἀλλήλους ἔοικασιν; Ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ νοσήματος φύσει· τὸ μὲν γὰρ εἶδος τῆς μέθης διάφορον, ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐξ οἴνου, τὸ δὲ ἀπὸ χρημάτων γίνεται· τὸ δὲ πάθος ὁμοιον· καὶ γὰρ ὁμοίως ἀμφοτέρω ἐπιθυμία ἀτόμῳ κατέχεται. Ὁ τε γὰρ οἶνος μεθύων, ὅσῳ ἀν πλείους ἐκτίη κύλικας, τοσοῦτον πλείων ἐφέεται· ὁ τε χρημάτων ἐρών, ὅσῳ περ ἀν περιβάλλεται πλείω, τοσοῦτον μᾶλλον ἀνάπτει τῆς ἐπιθυμίας τὴν φλόγα, καὶ χαλεπότερον αὐτῷ κατασκευάζει τὸ δόξος. Τοῦτον μὲν οὖν εἰκόασιν· ἑτέρῳ δ' αὖ πάλιν ὁ φιλάργυρος πλεονεκτεῖ. Ποῦ δὴ τοῦτον; Ὅτι ἐκείνος μὲν πρῶτα πάσχει κατὰ φύσιν· ὁ γὰρ οἶνος θερμῶν ὢν, καὶ τὴν ἐμψυκὸν ἐπιτείνων ἐξηρότητα, οὕτω τῶν μεθύοντας ποιεῖ δούλην· ἐκείνος δὲ πόθεν αἰεὶ πλείων ἐφέεται; Πόθεν; Ἐπειδὴ μείζονος πλουτησῆ, ἐπὶ μάλιστα ἐστὶν ἐν πείρᾳ· ἄπορον γὰρ τοῦτ' ἐπὶ πάθος, καὶ αἰνίγεται μᾶλλον ἐστὶν ἐοικός. Ἄλλ' ἴδωμεν αὐτοῖς, εἰ δοκίμῃ, καὶ μετὰ τὴν μέθην· μᾶλλον δὲ τὸν φιλάργυρον οὐδέποτε ἐστὶν ἰδεῖν μετὰ τὴν μέθην· οὕτως ἐν τῷ μεθύειν ἐστὶν αἰεὶ. Οὐκοῦν ἐν αὐτῷ τῷ μεθύειν ἔστι; ἀμφοτέρω ἴδωμεν, καὶ διακατέφραθα εἰς μᾶλλον ἐστὶ καταγέλαστος, καὶ σχηματισμένον ἄκριδός κείνων ὑπογράφοντες. Ὅρξομεθα τοίνυν εἰς οἶνον παραπαίοντα, γενομένης ἐστέρας, τῶν οφθαλμῶν ἀνευγμῶν οὐδένα βλέποντα, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ εἰκῆ περιεφερόμενον, καὶ τοὺς ἀπαντῶσιν ἐγχερούοντα, καὶ ἐμῶσιν καὶ σπαρραττόμενον καὶ γυμνούμενον ἀσχημονῶς· κἄν γυνὴ παρῆ, κἄν θυγάτηρ, κἄν θεραπαινὴς, κἄν ὀστῶν, ἐγγελάσεται δοξίλεις. Οὐκοῦν καὶ τὸν πλεονεκτῆν φέρε εἰς μέσον ἀγάγωμεν. Ἐνταῦθα γὰρ οὐ γέλωτος τὰ γινόμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρδῆ καὶ πολλοῦ τοῦ θυμοῦ καὶ μυρίων σκηπτῶν· τέως μῦνοι τὸν γέλωτα ἴδωμεν. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος ὁμοίως ἐκείνῳ πάντας ἀγνοεῖ, καὶ φίλους καὶ ἐχθροὺς, καὶ ὁμοίως τῶν οφθαλμῶν ἀνευγμῶν οὐκ πενήρωται, καὶ ὥσπερ ἐκείνους πάντα οἶνον, οὕτω καὶ οὗτος πάντα χρήματα βλέπει. Καὶ ὁ ἐμετος δὲ καὶ πάλιν χαλεπότερος· οὐ γὰρ τροφὰς πρὸκειται, ἀλλὰ θήματα λυθωρίας, ὕβρεον, πολέμων, θανάτων, μυρίους ἐκθεδνῶν κατὰ τῆς ταυτοῦ κεφαλῆς ἑλκοντα κεραινοῦς· καὶ οἷον ἐστὶ τὸ σῶμα τοῦ μεθύοντος πλεόνων καὶ διαβρότων, τοιαύτη καὶ ἡ ἐκείνου ψυχῆ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸ σῶμα αὐτοῦ τῆς νόσου ταύτης ἀπῆλλακται, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἀλλασταται, οἶνον χαλεπότερον τῆς φροντίδος καὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἀγρυπνίας κατεσθίοντες αὐτὸ, καὶ καὶ μικρὸν δαπανῶσιν ἔπαιον. Καὶ ὁ μὲν οἰνοφυλιγῆ κατέχεται, κἄν κατὰ [574] τὴν νύκτα δύναται νήφειν· ὁ δὲ διαπαντὸς μεθύει, καὶ ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν νυκτὶ, καὶ ἀγρηγορῶς καὶ καθεύδων, δεσμῶτον παντὸς καὶ τῶν τὰ μέταλλα ἐργαζομένων, καὶ εἰ τις ἔτερα ταύτης ἐστὶ χαλεπωτέρα τιμωρία, μείζονα διδοῖς εἶχην.

ια'. Τοῦτο οὖν, εἰπέ μοι, ζῶτῃ, ἀλλ' οὐ θάνατος, μᾶλλον δὲ καὶ θανάτου παντὸς ἑλευνότερον; Ὁ μὲν γὰρ θάνατος ἀναπαύει τὸ σῶμα, καὶ γέλωτος καὶ ἀσχημοσύνης καὶ ἀμαρτημάτων ἀπαλλάττει· αὐταὶ δὲ αἰ μείβαι εἰς πάντα κτύπα ἐμβάλλουσι, τὰς ἀκοὰς ἐμφράττουσιν, τοὺς οφθαλμοὺς πρηνάται, τὴν δόξαν ἐν πολλῷ τῷ σκότῳ κατέχουσι. Οὕτε γὰρ ἀκούσας, οὕτε εἰπεῖν ἔτερον τὶ ἀνέχεται, ἀλλ' ἢ τόκους καὶ τόκους τόκων, καὶ ἀναίτησιν κίρδη, καὶ καπηλείας μεμνημένους, καὶ πραγματείας ἀνευθέρους, καὶ δουλοπρατείας, καθάπερ κῆρον πρὸς ἀπαντα; ὕλατον, πάντας μισῶν, πάντας ἀποστρεφόμε-

diamur, et tunc intremus, cum dives ille maxime vivere tibi videtur, in ipso voluptatis tempore; et ingressi contemplerur quo in statu uterque sit: nam ex gestis deprehenditur uter vivat, uter mortuus sit. Alterum certe inveniemus inter libros, in oratione, in jejuniis, aut alteri cuiuspiam rei vigilantem ac deditum, cum Deo loquentem: alterum ebrietate obrutum, ac mortuo nihil melius affectum videbimus. Si ad vesperam usque maucanus, mortem magis illum invadentem videbimus, et postea succedentem somnum: alterum vero etiam noctu vigilantem. Utrum ergo dicemus potius vivere, eumne qui sine sensu jacet, ad risum omnibus expositum; an eum, qui operatur et cum Deo loquitur? Illum enim si adras, et ipsi quidpiam necessariam dicas, nihil audies loquentem, sed quasi mortuum; hunc vero sive noctu sive interdum convenias, angelum magis quam hominem videbis, de caelestibus rebus philosophantem. Viden' illum plus quam omnes viventes vivere; hunc vero vel mortuis miserabilis jacere? Quod si operari videtur, alia pro aliis videt, ac furentibus similis est; imo illis miserior. Furentem enim si quis contumelia affecerit, nos miseramus, ledentemque increpanus: in hunc vero si quem insipientem videamus, non solum non ad misericordiam flectimur, sed illum jacentem damnamus. Hocne, quæso, vita est? annon mille moribus deterius? Viden' non modo mortuum esse eum, qui deliciatur, sed etiam mortuo pejus se habentem et dæmoniacò miseriores? Hic namque misericordiam attrahit, ille odio habetur; hic venia fruitur, ille de morbo suo penas dat. Quod si exterius ita ridiculus est, putrefactam salivam emittens, et putre vinum olens; miseram animam cogita, quæ in corpore ceu in sepulcro obruta jacet, quomodo illa se habere putetur. Idipsum enim videre est, ac si puellæ ornatae, castæ, liberæ, nobili atque formosæ, ancillam barbaram, turpem, impuram insultare, ipsique contumelias inferre quis cum potestate juberet. Etenim tale quidpiam est ebrietas.

10. *Contra ebrietatem et avaritiam.* — Quis ergo, si mente valeat, non secenties mori malit, quam vel unam diem sic transigere? Etsi enim illucescente die, ex tali comœdia surgens ille sapere videatur, neque tunc para fruitur temperantia, nube illa ab ebrietatis tempestate immissa adhuc ob oculos stante. Si vero concedatur illum pure sapere, quæ hinc nihilitas? Nihil enim ipsi prodest hæc sobrietas, nisi ut eos qui se incensant videat. Nam dum turpiter se gerit, hoc tantum lucratur, quod nullum se irridendum sensum habeat: die autem subsequente hanc emittit consolationem, cum domesticos murmurantes, uxorem pudore affectam, amicos incensantes, inimicos irridentes sensit. Quid hac vita miserabilis fuerit, per diem risui omnibus esse, et vespere eandem in turpitudinem recidere? Sed quidvisne avarus in medium proferamus? Hæc enim est altera gravior ebrietas; si autem ebrietas, est etiam mors illa deterius, quia hæc ebrietas gravior est illa. Etenim non ita

grave est vino temulentum esse, ut pecunia cupiditate: illic enim damnus in ipso morbo consistit, atque in stupiditate et ipsius ebrii perniciem detinet; hic vero in mille animas detrimentum transit, varia undique bella succendens. Age itaque, et hunc cum illo comparantes videamus, in quibusnam ipsi consors sit, et in quibusnam illum superet, et ebrios inter se mutuo comparemus. Nam cum beato illo, qui in Spiritu vivit, non ultra conferantur isti, sed inter se invicem examineantur. Rursus mensam in medium adducamus, mille cædibus refertam. In quibusnam igitur conveniunt et inter se similes sunt? In ipsa morbi natura; nam ebrietatis species diversa est: illa quippe vini, hæc pecunia constat: morbus autem similis est; uterque enim similiter absurda cupiditate tenetur. Nam qui vino est ebrius, quanto plures calices hauscrit, tanto plures appetit: qui pecunia amat, quanto plures acquisierit, tanto magis flammam cupiditatis accendit, gravioremque sibi sitim parit. In hoc igitur similes sunt: in altero autem avarus superior est. In quo? Quia ille quidem rem patitur secundum naturam: vinum enim cum sit calidum, et insitam siccitatem intendat, sic ebrios in sitim conjicit: ille vero undenam plura semper appetit? Unde? Cum magis dives est, tunc maxime in paupertate versatur: nam intellectu difficilis est hic morbus, et ænigmati similis. Sed videamus illos etiam post ebrietatem; imo avarum numquam videre est post ebrietatem, quia semper ebrius est. Itaque utrumque ebrium dispiciamus, et consideremus uter magis sit ridiculus, ipsorumque modum et morem accurate describamus. Videbimus itaque eum, qui ex vino Insani more fertur, appetente vespera apertis oculis neminem videre et temere ferri, in obvius impingentem et vomentem, dilaceratum turpiterque nudatum: sive uxor adfuerit, sive filia, sive ancilla, sive quisvis alius, effuse irridebitur. Age, avarum in medium adducamus. Hic enim, quæ aguntur, non risu modo digna sunt, sed etiam execratione et ira multa, sexcentisque fulminibus: interim tamen risum videamus. Etenim hic perinde atque ille omnes ignorat, amicos et inimicos; similiterque apertis oculis execratus est, ac sicut illius oculis omnia vinum, sic hujus omnia pecuniæ sunt. Vomitus vero longe gravior est: neque enim cellis emittit, sed verba convicii, contumelias, belli, mortis, quæ mille de celo contra caput suum fulmina atrahunt: ac sicut ebrii corpus lividum est ac diffuens, sic est et avari anima: imo vero neque corpus ejus ab hoc morbo exemptum est, sed etiam magis expiatur, cum magis quam vinum illum absument curæ, ira, vigilie, et paulatim illum arrojant. Certe qui a violentia detrahitur, potest tamen noctu sobrie agere: hic vero perpetuo ebrius est, et die et nocte, et vigilans et dormiens, majores dans penas, quam vincit, et ii qui in metallis laborant, et si qui majori cruciatu deputantur.

11. Hocne, quæso, vita est? annon mors, et quisvis morte miserabilis? Mors enim quietem cor-

pori affert, et a risu, turpitudine, peccatis liberat : hoc autem ebrietates in hæc omnia conijciunt, aures obturantes, oculos excæcantes, mentem in caligine multa detinentes. Neque enim audire vel loqui aliud potest quam fœnora et ex fœnoribus fœnora, luera turpia, odiosos quæstus, illiberales et serviles negotiationes : quasi canis adversus omnes latrans, omnes odio habens, omnes aversans, omnes impugnans nulla de causa; contra pauperes insurgens, divitiibus invidens, cum nemine placide agens. Si uxorem, si liberos, si amicos habeat, nisi sibi ubique lucrari liceat, hos sibi magis hostes ducit, quam eos, qui natura hostes sunt. Hæc ergo insaniam quid deterius fuerit? quid miserabilius, cum ipse sibi ubique scopulos, saxa latentia, præcipitia, milleque barathra parat, unum corpus habens ac ventri uni serviens? Si quis vero te ad publica ministeria iniciat, effugies, expensam timens; tibi vero mille attrahis opera omnibus illis graviora, et non sumptuosiora modo, sed etiam periculosiora subis, mamone initiatus, nec pecuniam modo improbo huic tyranno, neque modo laborem corporis, animi cruciatum doloresque, sed etiam ipsum corpus affers, ut quid tibi amplius, miser et infelix, proveniat ex hac barbara servitute. Non vides, eos qui quotidie ad æculcra deferuntur, quomodo nudi rebusque omnibus destituti ad sepulcra abducantur, nihil ex domesticis rebus secum auferre valentes, sed et ea, quibus amicitiarum, vermii afferentes? Hos quotidie contemplare, et fortasse quiescet morbus, nisi ex sumptibus ad funeralia deputatis magis insanire deprehendaris : gravis quippe morbus est, ægritudo ingens. Ideo in singulis conventibus hæc de re vobis disserimus, ac frequen-

ter aures vestras pulsamus, ut ex assiduitate quæpiam lucri cecedat. Verum ne contendatis : neque enim in futura illa die tantum, sed et ante illam hæc multiformis morbus plurima importat supplicia. Nam si eos qui in vinculis manent perpetuo, si distorato morbo detentum, si cum fame pugnantem, si quemvis alium commemorem; neminem ostendere possim talia patientem, qualia ille tolerat qui pecunias amat. Quid enim gravius sit, quam ab omnibus odio haberi? omnes odio habere, cum nemine placide versari, numquam exsatiari, semper sitiire, cum fame perpetua pugnare, et quidem graviter, quam illa vulgaris fames sit? doloribus quotidianis, numquam sano esse animo, semper in tumultu vivere? Hæc quippe omnia et his plura avari patiuntur. Dum lucrantur, etiamsi omnium bona sibi attrahant, nullam sentiant voluptatem, eo quod plura concupiscant : si vero jacturam faciant vel unius oboli, se omnium gravissima passos, a vita etiam excidiisse putant. Quis sermo hæc tanta mala patere queat? Quod si talia sunt ea, quæ hic patiuntur, futura cogita : regni celestis jacturam, gehennæ dolores, perpetua vincula, tenebras exteriores, vermen venenatum, stridorem dentium, tormenta, angustiam, fluvios igneos, fornices numquam extinguendas : hæcque omnia colligens, et cum pecuniarum voluptate comparans, radicibus hæc morbum evelle, ut veras nactus divitias, et ex hac gravi paupertate ereptus, et præsentia et futura bona assequaris, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria unaque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XIV.

CAP. 8. v. 12. Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. 13. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini; si autem Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.

1. Cum ostendisset quantum sit vitæ spiritualis præmium, quod Christum inhabitantem faciat, quod mortua corpora vivifcet, quod ad caelum quasi alis additis extollat, ac virtutis viam faciliorem reddat, necessario demum admonitionem inducit dicens : Ergo non debemus secundum carnem vivere. At non ita dixit; sed acrius et validius loquitur. Debitores sumus Spiritui : nam cum ait, *Non debitores sumus carni*, hoc significavit. Atque idipsum ubique probat, ostendens ea, quæ Deus nobis contulit, non debita, sed ex mera gratia fuisse : quæ vero a nobis postea facta sunt, non liberaliter dari, sed debita esse. Et enim cum dicit : *Prelio empti estis, nolite fieri servi hominibus* (1. Cor. 7. 23), idipsum significat : et cum scribit, *Non estis vestri* (1. Cor. 6. 19), hoc ipsum indicat. Et alibi rursus hæc commemorat bis verbis : *Quantum si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt : et pro omnibus mortuus est, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant* (2. Cor. 5. 14. 15). Hoc ipsum hic

adstruens ait, *Debitores sumus*. Deinde cum dixisset. *Non sumus debitores carni*, ne hoc de carnis natura intelligeres, non tacuit, sed adjecit : *Ut secundum carnem vivamus*. Nam multa ipsi debemus, ut alere illam, fovere, quietem dare, regram curare, induere, et alia innumera ipsi subministrare. Ne putares ergo illum hujusmodi ministerium tollere, postquam dixerat, *Non debitores sumus carni*, id interpretatur dicens : *Ut secundum carnem vivamus*. Illam enim, inquit, curam tollo, quæ ad peccatum ducit; nam quæ ad illius curam pertinent fieri volo : quod etiam postea significavit. Cum dixisset enim carnis curam non labendam esse, non siluit, sed adjecit, *Ad concupiscentias* : quod hic etiam docet : Curetur quidem, hoc illi debemus, sed non secundum carnem vivamus; hoc est, Ne illi imperium in vitam nostram deferamus. Illam sequi necesse est, non præire, neque vitam nostram ordinare, sed Spiritus leges accipere. Hoc cum definitisset, et probasset nos debitores esse Spiritui, ubi ostendit quorum beneficiorum debitores essemus, non jam præterita dicit, ubi maxime ejus prudentiam admiranda est, sed futura. Atqui prior illa satis erant; atamen non nunc illa affert, neque

μενος, πολέμων ἄσπασιν οὐδεμιᾶς ὑποκειμένης αἰτίας, πάντων κατεξανιστάμενος, τοῖς πλουτοῦσι βασιλεύων, πρὸς οὐδένα ἠέως ἔχων. Κἂν γυναῖκα ἔχη, κἂν παῖδα, κἂν φίλους, ἂν μὴ πάντως ἐξῆ κερδαίνει αὐτῷ, τῶν φύσει πολυμύων αὐτῷ οὗτοι πολυμύωτεροι. Τί ταῦτες τοίνυν τῆς μανίας γένοιτ' ἂν χεῖρον, τί δὲ ἀβλιώτερον, ὅταν αὐτοῖς αὐτῷ πανταχοῦ σκοπέλους κατασκευάζῃ καὶ θφάλλος καὶ κρημνὸν καὶ φάραγγα καὶ μυρία βάραθρα, σῶμα ἔχων ἂν, καὶ γαστήρ δουλεύων μῆ; Κἂν μὲν εἰς πολιτικὰς τῆς ἐμβόλης οὐ λειτουργίας, δραπτεῖαις, τὸ θαυμαρὸν δεδικαίως· οὐ αὐτῷ δὲ μυρία κατασκευάζεις πασῶν ἐκείνων ἔργα χαλεπώτερα, καὶ οὐχὶ θαυμαρῶτερας μόνον, ἀλλὰ καὶ σφαλερώτερας λειτουργίας τῷ μαμμωνῷ τερψόμενος, καὶ οὐ χρήματα μόνον τῷ πονηρῷ τούτῳ ἐυλόγησεν, οὐδὲ πόνον σώματος καὶ βάσανον ψυχῆς καὶ ἀληθίνους, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ εὐφρέων τὸ σῶμα, ἵνα τί σοι γίνεται πλόν, ἄβλιαι καὶ ταλαίπωροι, ἐκ τῆς βαρβαρικῆς ταύτης δουλείας. Οὐχ ὄρξες τοῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἰπὶ τὰ μνημάτα φερόμενος, πῶς γυμνοὶ καὶ πάντων ἔρημοι πρὸς τοὺς τάφους ἐκείνων ἀγάνονται, οὐδὲν τὸν οὐκὸν λαβεῖν ὑνόμενοι, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ἃ περιβάλλονται τῷ σκόλῳ κί φρονεῖται; Τούτους καθ' ἑκάστην σκόπη τὴν ἡμέραν, καὶ τὰχα λυφῆσαι τὸ πάθος, εἰ μὴ κἀκεῖθεν μέλλεις ἀπὸ τῆς πολυτελείας τῶν ἐνταφίων μαίνεσθαι μεζόνως· καὶ γὰρ χαλεπὸν τὸ πάθος, καὶ θεῖον τὸ νόσημα. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἡμεῖς καθ' ἑκάστην ὁμῖν ἐκκλησίαν ὑπὲρ τούτου διαλεγόμεθα, καὶ συνεχῶς ἐπαναλούμεν ὁμῶν τὰς ἀνάς, ἵνα κἂν τῇ συνηθείᾳ δυνηθεῖ γενέσθαι τι πλόν. Ἄλλὰ μὴ φιλονεικῆσατε· οὐδὲ γὰρ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐκείνης πολλά; τοῦτο τὸ

ποικίλον πάθος ἐπάγει τὰς τιμωρίας. Κἂν γὰρ τοῦς διηκεῖν δειδεμένους εἴπω, κἂν τὸν νόση μακρῶς πρασηλωμένον, κἂν τὸν λιμῷ παλαίοντα, κἂν ἔντασιν ἔτερον, οὐδένα δυνησάτω δαίρει πάσχοντα τοιαῦτα, ὅλα τοὺς χρημάτων ἐξόντας. Τί γὰρ γένοιτο χαλεπώτερον τοῦ παρὰ [575] πάντων μοισεῖσαι, τοῦ πάνας μοισεῖν; τοῦ πρὸς μὴδένα ἠέως ἔχειν; τοῦ μὴδέποτε κορῖνουσθαι; τοῦ δὲ ἔθω δεψῆν; τοῦ λιμῷ παλαιῖν διηκειῖ, καὶ χαλεπώτερω τοῦ παρὰ ἰαῖσι νομομοίμου, τοῦ λύπας ἔχειν καθημερινὰς; τοῦ μὴδέποτε νῆφειν, τοῦ διαπαντός ἐν θορίβοις εἶναι καὶ ταραχαῖς; Ταῦτα γὰρ ἅπαντα καὶ τούτων πλείονα οἱ πλεονέκται ὑφίστανται· ἐν μὲν τῷ κερδαίνειν, κἂν τὰ πάντων περιβάλλονται, οὐδεμιᾶς αἰσθανόμενοι ἔθονθ, τῷ πλείοντι ἐφέσθαι· ἐν δὲ τῷ ζημιουσθαι, κἂν ὀδόν ἀπολέσται, πάντων ἡγούμενοι χαλεπώτερα πεπονήσθαι, καὶ αὐτῇ· ἐκπεπτωκένας τῆς ζωῆς. Ποῖος οὖν ταῦτα παρατήρησαι δυνησάτω λόγος τὰ κακά; Εἰ δὲ τὰ ἐνταῦθα τοιαῦτα, ἐνόησον τὰ μετὰ ταῦτα, τὴν ἐκπτώσιν τῆς βασιλείας, τὴν ἔδνην τὴν ἀπὸ τῆς γενέσης, τὰ διηκεῖν ἐσομῶ, τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸν σκόλῳ τὴν ἰσθδόν, τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, τὴν ὀλῆν, τὴν στυχωφράν, τοῦ τοῦ πυρὸς ποταμοῦς, τὰς καμίνους τὰς; μὴδέποτε σθενυόμενας· καὶ ταῦτα ἅπαντα συναγγών, καὶ τῇ τῶν χρημάτων ἀντιστήσας ἔθονθ, πρὸ ῥῆξιν ἀνάσπασον τοῦτὲ νόσημα, ἵνα τὸν ἀληθῆ πλόντον λαβόν, καὶ τῆς χαλεπῆς ταύτης πένιας ἀπαλλαγῆς. καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μέλλοντων ἀγαθῶν ἐπιτόχης, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δὲξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, κἂν καὶ αἶν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΔ'.

Ἄρα ὄν, ἀδαίλοιο, ὀφείλεται ἐμῆν οὐ τῇ σαρκί, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μάλιστα ἀποθήσκει· εἰ δὲ Πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε.

α. Δαίξα; ὅσον τὸ ἔπαθλον τοῦ πνευματικοῦ βίου, καὶ οὐ Χριστὸν ἐνοικοῦν ποιεῖ, καὶ οὐ ζῶποιοεῖ τὰ θνητὰ σῶματα, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν περοῖ, καὶ τὴν ὀδὸν τῆς ἀρετῆς εὐκολώτερον ἐργάζεται, ἀναγκασίως λοιπὸν ἐπάγει τὴν παραίτασιν λέγων· Οὐκὸν οὐκ ὀφείλομεν ζῆν κατὰ σάρκα. Ἄλλ' ὅστω μὲν οὐκ εἶπει, ἐπιπληκτικώτερον δὲ πολλῶ καὶ δυνατώτερον εἶπὸν· Ὀφείλεται ἐσομῆν τῷ Πνεύματι· τὸ γὰρ εἶπειν, οὐκ ὀφείλεται ἐσομῆν τῷ σαρκί, τοῦτο ἰδῆλωσα. Καὶ πανταχοῦ τοῦτο κατασκευάζει, θεικὺς εἶναι τὰ μὲν παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς γεγεννημένα οὐκ ὀφείλῃς ἦν, ἀλλὰ γυμνῆς χάριτος· τὰ δὲ παρ' ἡμῶν μετὰ ταῦτα γινόμενα, οὐκ εἰ φιλοτιμίας, ἀλλ' ὀφείλῃς. Καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ· Τιμῆς ἡγορόσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων, τοῦτο αἰνῆται· καὶ ὅταν γράφῃ, Οὐκ ἰστέ δανῶν, τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔθλοιο. Καὶ ἔτέρωθεν δὲ πάλιν τῶν αὐτῶν ἀναμιμνήσκει τοῦτων, οὕτω λέγων, οὐκ εἰ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα εἰ πάντας ἀπέθανον· καὶ ὑπὲρ πάντων ἀπέθανον, ἵνα οἱ ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσι. Τοῦτο δὲ καὶ ἐν ταῦθα κατασκευάζων φησὶν· Ὀφείλεται ἐσομῆν. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπειν, Οὐκ ὀφείλεται [576] ὀφείλεται τῇ σαρκί, ἵνα μὴ τὰ λεγόμενα πάλιν εἰς τὴν τῆς σαρκὸς λάθος φύσιν, οὐκ εἰσῆγαι, ἀλλ' ἐπιῆγαγε· Τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν· Καὶ γὰρ πολλὰ αὐτῇ ὀφείλομεν, τὸ τρέφειν αὐτὴν,

τὸ θάλπειν, τὸ ἀναπαύειν, τὸ θεραπεύειν νοσοῦσας, τὸ περιβάλλειν, καὶ μυρία ἕτερα λειτουργεῖν. Ἴν' ὄν μὴ νομῆσθ, οὐκ ταύτην ἀναίρει τὴν διακονίαν, εἰπὼν, Οὐκ ὀφείλεται τῇ σαρκί, ἐρημνεύει αὐτὸ λέγων· Τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. Ἐκείνην γὰρ ἀναίρει τὴν σπουδὴν, φησὶ, τὴν ἐπὶ ἀμαρτίαν ἄγουσαν, ὡς τὰ γε θεραπεύοντα αὐτὴν βούλομαι γίνεσθαι· ὅπερ καὶ πρῶτον ἰδῆλωσεν. Εἰπὼν γὰρ τῆς σαρκὸς μὴ ποιεῖσθαι πρόνοιαν, οὐκ εἰσῆγαι, ἀλλ' ἐπιῆγαγε, εἰς ἐπιθυμίαν· δὲ καὶ ἐνταῦθα παιδεύει λέγων, καὶ θεραπεύειν μὲν ὀφείλομεν γὰρ αὐτῷ τοῦτο· μὴ μένοι κατὰ σάρκα ζῶμεν· τούτοστι, μὴ ποιῶμεν αὐτὴν κυρίαν τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας. Ἐπεισὸν γὰρ αὐτὴν ἀναγκαῖον, οὐχ ἡγεῖσθαι, οὐδὲ αὐτὴν βυθμῆξιν τὸν βίον τὸν ἡμέτερον, ἀλλὰ τοὺς τοῦ Πνεύματος ἔδεξασθαι νόμους. Τοῦτο τοῖων διορισάμενος, καὶ κατασκευάσας, οὐκ ὀφείλεται ἐσομῆν τῷ Πνεύματι, εἶτα θεικὺς εἶναι ὀφείλεται εὐεργεσιῶν, οὐ τὰ παρελθόντα λέγει, ἐφ' ᾗ μάλιστα αὐτὸν ἔστιν ἐκπαθῆσαι τῆς συνέσεως, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα. Καίτοι γε ἰκανὰ ἦν κἀκεῖνα· ἀλλ' ὅμως οὐ εἴθισιν αὐτὰ νῦν, οὐδὲ λέγει τὰς εὐεργεσίας τὰς ἀράτους ἐκείνας, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἅπαξ ἡ δουλεῖται εὐεργεσία, ὡς ἡ προσδοκῶμενη καὶ μέλλουσα, ἐπάγεισθαι τοὺς πολλοὺς εἰθε. Καὶ τοῦτο προσθέμενος, πρότερον ἀπὸ τῶν λυπηρῶν φρεῖ καὶ τῶν κακῶν τῶν γινόμενων ἐκ τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν, οὕτω λέγων· Εἰ δὲ κατὰ

* Alius, θεραπεύομεν.

εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ἔλαθε ἀποθνήσκειν τὸν θάνατον ἡμῶν αἰντιζόμενος ἐκείνον τὸν ἀθάνατον, τὴν ἐν τῇ γέννησι κολάσει καὶ τιμωρίαν. Μᾶλλον δέ, ἐι τις ἀκριβῶς ἐξετάσει τοῦτο, καὶ ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ εἰσθῆκεν ὁ τοιοῦτος ὅπερ οὐκ ἔστι ἐν τῇ πρὸ ταύτης διαλέξει σαφῆς ὕμνι πιστοποιημένον. **Εἰ δὲ Πνεῦματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε.** Ὅραξ' ὅτι οὐ περὶ φύσεως διαλέγεται σώματος, ἀλλὰ περὶ πράξεων σαρκικῶν; Ὁ γὰρ εἶπεν, **Εἰ δὲ Πνεῦματι τὴν φύσιν τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε, ἀλλὰ, τὰς πράξεις** καὶ οὐδὲ ταύτας πάσας, ἀλλὰ τὰς πονηράς· καὶ τοῦτο δῆλον ἐν τοῖς ἔξοις. **Εἰ γὰρ τοῦτο ποιήσετε, ζήσεσθε, φησὶ.** Καὶ πῶς ἐν τούτῳ γενέσθαι, εἰ περὶ πασῶν ὁ λόγος ἦν αὐτῷ; καὶ γὰρ καὶ τὸ ὄραξ', καὶ τὸ ἀκούειν, καὶ τὸ φεγγίζομαι, καὶ τὸ βαδίζειν, τοῦ σώματος πράξεις εἰσὶ, καὶ εἰ μελλομένη αὐτὰς θανατοῦν, τοσοῦτον ἀρξόμενον τοῦ ζῆν, ὅτι καὶ ἀνεροφρονίας δίδωμεν δίκην. Ποίας οὖν πράξεις φησὶ θανατοῦν; Τὰς ἐπὶ πονηρίαν κινουμένας, τὰς ἐπὶ κακίαν χειρούσας, ἅς οὐδὲ ἄλλως ἐστὶ θανατώσαι, ἢ διὰ Πνεύματος. Τὰς μὲν γὰρ ἄλλας ἀποκτείναντα, σαυτὴν ἀνελεῖν ἐστιν, ὅπερ οὐ θέμις· ταύτας δὲ διὰ Πνεύματος μόνον. Ἄν γὰρ τοῦτο παρῆ, πάντα τὰ κύματα καταστέλλεται, καὶ τὰ πάθη κατέπηχε, καὶ οὐδὲν ἡμῶν κατεφανίσταται. Εἶδες πῶς ἀπὸ τῶν [577] μελλόντων, ἡμᾶς, ὅπερ ἔμπροσθεν εἶπον, προτρέπει, καὶ δείκνυσιν φρενίτας οὐκ ἀπὸ τῶν ἡδὴ γενημένων μόνον; Οὐ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστὶ, φησὶ, τὸ κατόρθωμα τοῦ Πνεύματος, ὅτι τὴν παρελθόντων ἀφῆκεν ἡμᾶς ἁμαρτημάτων, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς τὰ μελλόντα ἀεικλύειν κατασκευάζει, καὶ ζωῆς ἄξιον τῆς ἀθανάτου. Εἶτα καὶ ἕτερον εἰσεθίμασθον, ἐπήγαγεν Ὅσοι γὰρ Πνεῦματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι εἰσὶν υἱοὶ Θεοῦ.

β. Οὗτος γὰρ πάλιν πολλῶν τοῦ προτέρου μείζων ὁ στέφανος. Διὸ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, Ὅσοι γὰρ Πνεῦματι Θεοῦ ζῶσιν, ἀλλ', Ὅσοι Πνεῦματι Θεοῦ ἄγονται, δεικνύς ὅτι οὕτως βούλεται αὐτὸ κύριον εἶναι τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ὡς τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου, καὶ τὸν ἡγεμόνα τοῦ ζεύγους τῶν ἵππων. Καὶ οὐχὶ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὑποβάλλει κατὰ τοιαύτας ἡγίας. Οὐδὲ γὰρ ἐκείνην βούλεται αἰθενεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνης τὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τῆ τοῦ Πνεύματος ἔθηκεν δυνάμει. Ἴνα γὰρ μὴ τῆ δουρεῖ τοῦ λουτροῦ θαρρήσαντες, τῆς μὲν ταῦτα ἀμελήσωσι πολιτείας, φησὶν, ὅτι καὶν βάπτισμα λάβωσι, μὴ μέλλωσι δὲ Πνεῦματι μετὰ ταῦτα ἀγεσθαι, ἀπόλλυσι τὴν δεδομένην ἀξίαν, καὶ τῆς υἰοθεσίας τὴν προεδρίαν. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, Ὅσοι Πνεῦμα εἶλαθον, ἀλλ', Ὅσοι Πνεῦματι Θεοῦ ἄγονται· τοῦτ' ἐστίν, Ὅσοι παρὰ πάντα τὸν βίον οὕτως πολιτεύονται, οὗτοι εἰσὶν υἱοὶ Θεοῦ. Εἶτα ἐπειδὴ τοῦτο τὸ ἀξίωμα καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἦν δεδομένον· Ἐγὼ γὰρ εἶπον, φησὶ Θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ Ἰσραὴλ πάντες· καὶ πάλιν, Ἰουδὴ ἐγέννησα καὶ ἠψώσα· καὶ, Πρωτότοκος μου Ἰσραὴλ· καὶ ὁ Παῦλος δὲ φησιν, Ὅν ἡ υἰοθεσία κατασκευάζει λοιπὸν ὅσον τὸ μέσον ἐκείνης καὶ ταύτης τῆς τιμῆς. Εἰ γὰρ καὶ τὰ ὀνόματα τὰ αὐτὰ, φησὶν, ἀλλ' οὐ τὰ πράγματα τὰ αὐτὰ. Καὶ σαφῆ παρέχει τοῦτον ἀπόδειξιν, καὶ ἀπὸ τῶν κατορθούτων, καὶ ἀπὸ τῶν δεδομένων, καὶ ἀπὸ τῶν μελλόντων ἐσοσθαι τὴν σύγκρισιν εἰσαγαγόν· καὶ πρότερον δείκνυσιν εἶνα ἦν τὰ ἐκείνοις δεδομένα. Ἴτινα οὖν ταῦτα; Πνεῦμα δουλείας· διὸ καὶ ἐπήγαγε

λέγων· Οὐ γὰρ ἐλάθετε πνεῦμα δουλείας κἀλλ' εἰς εὐδοκίαν, τοῦτέστι, πνεῦμα ἐλευθερίας, τὸ πολλῶν μείζων ἐθεσκε, τὸ τῆς υἰοθεσίας, δι' οὗ κἀκεῖνο συνήγαγε, εἰπόν· Ἄλλ' ἔλαθε πνεῦμα υἰοθεσίας. Ἄλλα τίπο μὲν δῆλον ἐστὶ δὲ πνεῦμα τῆς δουλείας εἰ ποτε εἶναι, δόξηλον. Οὐκοῦν ἀναγκαῖον αὐτὸ ποιῆσαι σαφέστερον· οὐδὲ γὰρ ἀσάφης μόνον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἔκτρον εἰρημόνηον. Πνεῦμα γὰρ οὐκ ἔλαθεν ὁ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος· εἰ οὖν ἐνταῦθα φησὶ; Τὰ γράμματα ὀδύς ἐκάλεσεν, ἐπειδὴ πνευματικὰ ἦν, ὡςπερ οὐκ καὶ τὸν ἴσον πνευματικῶν, καὶ τὸ ἕδωρ τὸ ἀπὸ τῆς πέτρας καὶ τὸ μάννα· Πάντες γὰρ, φησὶ, τὸ αὐτὸ βρώμα πνευματικῶν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα κενύμακον ἔπιον. Καὶ τὴν πέτραν δὲ οὕτως ὀνομάζει, λέγων· Ἐπίον δὲ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπὲρ φύσιν ἦν πάντα τὰ τελούμενα, πνευματικὰ αὐτὰ ἐκάλεσεν, οὐκ ἐπειδὴ Πνεῦμα Δαθῶν ἡ μετέφρονος αὐτῶν τότε. Καὶ πῶς καὶ [578] γράμματα ἐκεῖνα δουλείας ἦν γράμματα; Παράγαγε πᾶσαν τὴν πολιτείαν, καὶ τότε εἶση καὶ τοῦτο σαφές. Καὶ γὰρ εἰ τιμωρίας παρὰ πάσας αὐτοῖς, καὶ ὁ μισθὸς εὐδὴς ἔπειτο, σύμμετρος τε ὦν καὶ ὡςπερ σιτηρέσιον τὴν καθημερινὴν δίδωμενον οἰκίαν, καὶ πολλὰ παναθῶν ἐφόδος πρὸς τῆς θέσεως ἀκμάζων, καὶ περὶ τὰ σώματα ἡ καθαριῶν, καὶ μέχρι τῶν πράξεων ἡ ἰσχύριαι. Παρὰ δὲ ἡμῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ λογισμῶν καὶ συνεισῆς ἐκαθαίρεται. Οὐ γὰρ λέγει, Μὴ φουσίση, μόνον, ἀλλ' Μὴ δὲ ὀργισθῆ· οὐδὲ, Μὴ μοιχεύση, ἀλλὰ, Μὴ εἶσι; ἀκολάτως· ἵνα μηκέτι τῷ φόβῳ τῆς κολάσεως τῆς παροῦσης, ἀλλὰ τῷ φόβῳ τῷ πρὸς αὐτὸν, τὸ τε ἐν τῇ τῷ ἀρετῆς εἶναι καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατορθώματα ἦ. Οὐδὲ ἀγγέλλεται γῆν βέουσαν μέλι καὶ γάλα, ἀλλὰ τῷ ἴσῳ γενεῖ συγκαληρόνημον ποιεῖ, τῶν παρόντων ἡμᾶς διὰ πάντων ἀριστάς, καὶ ἐκεῖνα μάλιστα ἐπαγγελίωσιν δίδοναι, ἃ τοῖς γενομένοις υἱοῖς Θεοῦ πρέπει λαβεῖν αἰσθητῶν μὲν οὐδὲν οὐδὲ σωματικῶν, πνευματικὰ δὲ ἅπαντα. Ὅστε ἐκείνοι μὲν εἰ καὶ υἱοὶ ἐκάλωσαν, ἀλλ' ὡς δοῦλον ἡμεῖς δὲ ὡς ἐλευθέρου γενομένην, τὴν υἰοθεσίαν ἐλάδομεν καὶ τὸν οὐρανὸν ἀναμένομεν κἀκεῖνος μὲν δι' ἑτέρων διαλέγεται, ἡμῶν δὲ δι' ἑαυτοῦ κἀκεῖνος μὲν φόβῳ τιμωρίας πάντα ἔπραττον ἄγνοησι, εἰ δὲ πνευματικῶν ἐπιθυμῆται καὶ πόθῳ· καὶ τοῦτο ἐπιλοῦσι τῷ καὶ ὑπερβαίνειν τὰ ἐπιτάγματα. Ἐκείνοι ὡς μισθῶν καὶ ἀγνώμων, οὐδέποτε γοῶν διελπίων γηγῶσιν· οὗτοι δὲ εἰς ἀρέσκειαν τοῦ Πατρὸς· καὶ οἱ μὲν εὐεργητοῦμενοι ἐλασσοφρονῶν ἡμῶν δὲ κινουμένοις εὐεργητοῦμεν. Κἀν κολασθῆναι δὲ ἁμαρτανόνησι ἔρη, καὶ ἐν ταῦθα πολλὴ ἡ διαφορά. Οὐ γὰρ οὗ ἐκείνοι κατακλιόμενοι, καὶ κατέμεινοι, καὶ ἀκρωτηριαζόμενοι παρὰ τὸν ἱερέων, οὗτοι καὶ ἡμεῖς ἀκρωτηροφῶμα, ἀλλὰ ἀρκεῖ τῷ πείνης ἐκδηθῆναι παρρησίας, καὶ ἀπὸ θέσεως μετὰ γενέσθαι ἡμέρας. Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν Ἰουδαίων βῆμας ἦν τιμὴ ἡ υἰοθεσία μόνον· ἐνταῦθα δὲ καὶ πρῶτον τῷ λουθῶσιν, ὁ δὲ βάπτισματος καθαρῶς, ἡ τοῦ Πνεύματος θέσις, ἡ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν χορηγία. Καὶ τοῦτο εἰ ἕτερα πλείονα ἐστὶν εἰπεῖν τὴν παρ' ἡμῶν ἐκδομένην εὐγένειαν, καὶ τὴν ἐκείνων εὐτέλειαν· ἄπερ ἅπαντα διὰ τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς υἰοθεσίας αἰνθίμενος, καὶ ἕτερον ποιεῖται ἀπόδειξιν τοῦ πνεῦμα υἰοθεσίας ἔχειν. Ποῖον δὲ τοῦτο; Ἐν ᾧ κἀρόδομος, Ἄλλ' ὁ Πατὴρ.

* Hæc, καὶ ἀπὸ τῶν κατορθούτων, desunt in Marel. Sed habentur in aliis.

ineffabilia illa beneficia memorat, sed futura. Neque enim jam collatum beneficium ita multos movere solet, ut quod futurum expectatur. Cum hoc adiecisset, primo a tristibus terret, et a malis iude ortis, quod secundum carnem vivatur, sic dicens: *Si enim secundum carnem vixeritis, morituri estis*; mortem illam nobis immortalem subindicans, gelennæ cruciatum et supplicium. Imo, si quis hæc accurate examinaverit, in hac quoque vita talis homo mortuus est, ut in præcedenti concione clare vobis commoustravimus. *Si autem Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis*. Viden' illum non de corporis natura loqui, sed de carnalibus operibus? Non enim dixit, *Si autem Spiritu naturam corporis mortificaveritis, vivetis*; sed, *Facta*, neque tamen omnia, sed prava; quod palam est ex sequentibus: *Si enim hoc feceritis, vivetis*, inquit. Et quomodo posset fieri, si de actibus omnibus intelligeretur? nam videre, audire, loqui, ambulare, corporis acta sunt; et si illa mortificemus et extinguamus, tantum aberit ut vivamus, ut etiam homicidii penas demus. Quænam vero facta dicit esse mortificanda? Illa quæ ad malitiam moventur, quæ ad malum pergunt, quæ non possunt alio mortificari modo, quam per Spiritum. Nam alia si extinguas, totipsum occidis, quod non licet; has vero per Spiritum solummodo. Si enim ille adit, omnes fluctus sedabuntur, animi morbi reprimentur, nihilque contra nos insurget. Viden' quomodo nos a futuris, ut jam dixi, hortetur, et ostendat debitores esse, non solum ab iis, quæ jam facta sunt? Non enim hoc solum est, inquit, beneficium Spiritus, quod præterita peccata nobis remisit, sed etiam quod ad futura inexpugnabiles reddiderit, et immortali vita dignatus sit. Deinde aliam apponens mercedem, addidit: *14. Quicumque enim Spiritus Dei aguntur, ii sunt filii Dei.*

2. Hæc rursus corona longe major est priore. Ideo non simpliciter dixit: *Quicumque enim Spiritu Dei vivunt*; sed, *Quicumque Spiritu Dei aguntur*; ostendens sic illum velle dominium esse vitæ nostræ, ut gubernatorem navigii, et aurigam bigæ equorum. Nec modo corpus, sed et ipsam animam his habentis subiecit; neque enim vult illam auctoritatem habere, sed illius potentiam virtuti Spiritus subiecit. Ne enim lavacri dono confisi, subsequens vitæ institutum negligenter, dicit, te, etiamsi baptismum acceperis, neque postea Spiritu ducaris, collatum dignitatem et adoptionis prærogativam perdidisse. Ideo non dixit, *Quicumque Spiritum acceperunt*; sed, *Quicumque Spiritus Dei aguntur*: id est, quicumque per totam vitam ita se gerunt, *ii sunt filii Dei*. Deinde quia hæc dignitas Judæis quoque data fuerat: nam ait: *Ego dixi, Dii estis, et filii Excelsi omnes (Psal. 81. 6)*; et rursus, *Filios genui et exaltavi (Id. 2. 7)*; et, *Primogenitus meus Israel (Exod. 4. 22)*; et Paulus ait, *Quorum adoptio (Rom. 9. 4)*; probat deinde quantum sit inter illum et hunc honorem discrimen. Etsi enim eadem ipsa nomina sint, inquit, at non eadem res. Et claram horum demonstrationem affert (a), (tum

(a) quæ unctis clausimus, desunt in Morel.

ab eis qui recte agunt, tum] etiam ex doni's ipis, et a futuris comparationem inducens: ac primo ostendit quænam illis data fuissent. Quænam autem erant? Spiritus servitutis: quare subiunxit: *15. Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore*. Deinde prætermittens id quod servituti oppositum erat, id est, spiritum libertatis, quod multo majus eræposuit, *Spiritum adoptionis*, per quem libertas afferebatur. *Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum*. Sed hoc quidem manifestum est; spiritus vero servitutis quid sit, non liquet. Quapropter necesse est illum explicare: neque enim obscurum solummodo est, sed etiam valde dubium. Spiritum enim non accepit Judæorum populus: quid ergo hic ait? Literas ita vocavit, quia spirituales erant, ut etiam legem spirituales, et aquam ex petra manantem, et manna. Nam ait: *Omnes eandem escam manducaverunt, et omnes eandem potum spiritualesm biberunt (1. Cor. 10. 3. 4)*. Sic etiam petram appellavit: *Biberant autem de spiritali consequente eos petra (Ibid.)*. Quia enim supra naturam hæc erant, spiritualia ipsa vocavit, non quod illi qui horum participes fuerunt, Spiritum accepissent. Et quomodo literæ illæ servitutis erant literæ? Tutam illorum vitæ formam proferto, et tunc hoc clare videbis. Et enim supplicia illos e vestig'o excipiebant, et merces statim sequebatur, mœnura suam habens, et quasi ænona quotidiana domesticis data, magnus undique timor ob oculos versabatur, et circa corpora purgationes, et usque ad actiones continentia. Apud nos autem non sic, sed et cogitatio et conscientia purgatur. Non enim solum dixit, *Ne occidas, sed, Ne irascaris*; nec, *Ne mœcheris, sed, Ne lascive respicias*: ut ne ultra ex timore præsentis pœnæ, sed ob ipsius amorem tum virtutis habitus tum cætera recte facta procedant. Non promittit terram fluentem lac et mel; sed Unigenito coheredem efficit, a præsentibus nos per omnia abstrahens, et illa maxime dare pollicens, quæ filios Dei effectos accipere par est; sensibile vel corporeum nihil, sed omnia spiritualia. Itaque illi, etsi filii Dei vocentur, at ut servi; nos vero ut liberi effecti, adoptionem accepimus, et cælum expectamus: illis per alios loquebatur, nobis per seipsum: illi ex timore supplicii omnia faciebant, at spirituales ex desiderio et amore; id vero ostendunt ex eo, quod etiam præcepta superent. Illi ut mercenarii et iugrati nunquam finem faciebant murmurandi, hi autem ad beneplacitum Patris: illi beneficiis acceptis blasphemabant, nos in periculis gratias agimus. Si etiam peccatores puniendi sint. multum hinc quoque discrimen est. Non enim ut illi, lapidati, combusti, et a sacerdotibus truncati, ita et nos convertimur; sed sufficit a paterna ejici mensa, et ad certum dierum numerum absentes esse. Apud Judæos verbi tantum honos erat adoptio; hic autem res ipsa sequitur, purgatio per baptismum, Spiritus donum, aliorum bonorum largitio. His plura dici possent, quæ nostram ostendant nobilitatem, ipsorumque vilitatem. Quæ omnia cum per Spiritum, per timorem, per adoptionem subindicasset, aliud

affert argumentum, quod spiritum adoptionis habemus. Quodnam illud? *In quo clamamus, Abba Pater.*

3. *Precactionis catechumenorum initium.* — Hoc autem quantum sit eorum initium, quod in mystica precatio hæc primo dicere jubeantur. Quid ergo, inquit, annon et illi Deum vocant Patrem? non audis Moysen dicentem: *Deum qui te genuit dereliquisti (Deut. 32. 18)?* non audis Malachiam exprobrantem ac dicentem: *Deus unus creavit nos, et unus Pater est omnium nostrum (Malach. 2. 10)?* Verum licet hæc et multo plura dicta fuerint, nusquam invenimus eos hoc nomine Deum vocantes, neque sic precentes. Nos autem omnes, et sacerdotes et idiotæ, et principes et subditi, sic precari jussi sumus, et hanc primam emitimus vocem, post mirabiles illos natales, post novam et stupendam incunabulorum legem. Alioquin vero etsi illi nonnumquam sic vocarent, sed ex propria mente: qui autem in gratia vivunt, ex spiritali operatione moti. Quomadmodum enim spiritus sapientiæ est, per quem insipientes sapientes effecti sunt, id quod a doctrina indicatur; et spiritus virtutis est, per quem infirmi mortuos suscitavit et demones ejecerunt; et spiritus est gratiæ curationem, et spiritus prophetiæ, et spiritus linguarum: sic et spiritus adoptionis. Ac sicut novimus spiritum prophetiæ, quatenus qui habet illum, futura prædicat, non ex propria mente loquens, sed a gratia motus: sic et spiritus adoptionis, quatenus is, qui accepit eum, Patrem vocat Deum, a Spiritu motus. Hic vero ut genuinum esse ostenderet, Hebraica usus est lingua: non enim tantum dixit, Pater, sed, *Abba Pater*, quod verbum a genuinis filiis dicitur, patrem vocantibus. Cum dixisset ergo differentiam quæ ex instituto vite, ex data gratia, ex libertate est; aliam inducit demonstrationem excellentiæ adoptionis hujus. Qualem illam? *16. Idem Spiritus, inquit, testimonium perhibet spiritui nostro, quod simus filii Dei.* Non enim a voce solum confirmor, inquit, sed et a causa, a qua hæc vox nascitur: Spiritu enim dictante, hæc dicimus. Quod alibi clarius dicebat: *Misit Deus Spiritum Filii sui in corda nostra clamantem, Abba Pater (Gal. 4. 6).* Quid tibi vult illud, Spiritus una cum spiritu testatur? Paracletus, inquit, cum dono nobis dato: non enim doni tantum vox est, sed etiam Paracliti, qui donum dedit: ipse enim per gratiam nos ita loqui docuit. Cum autem Spiritus testificatur, quæ tandem ambiguitas? Nam si homo, aut angelus, aut archangelus, aut alia similis potestas hoc promitteret, posset fortasse dubitari; sed cum suprema potestas, quæ hoc largitur, per precatorem quam fieri jubet testificetur nobis, quis demum de dignitate dubitaverit? Rege namque nique eligente, et apud omnes honorem prædicante, an quis ex subditiis contradicere audeat? *17. Quod si filii, inquit, et heredes.* Videntur quomodo paulatim donum augeat? Quia enim fieri potest, ut qui filii sunt, heredes non sint (neque enim omnes filii sunt heredes), illud adjicit, quod sint heredes. Judæi vero, præterquam quod talem adoptionem non habue-

runt, ab hereditate ejecti sunt. *Malos enim male perdet, et vineam suam tradet aliis agricolis (Matth. 21. 41).* Antea vero dixerat: *Multis ab oris et ab occidente venient, et recumbent cum Abraham: filii autem regni ejicientur foras (Matth. 8. 11. 12).* Verum non hic consistit, sed majus quiddam ponit. Quid hoc est? *Dei heredes;* ideo adjicit, *Heredes quidem Dei.* Et quod adhuc majus est, non simpliciter heredes; sed etiam *Coheredes Christi.* Videntur quomodo contendit nos prope Dominum adducere? Quia enim nos omnes filii heredes sumus, ostendit nos et filios et heredes. Quia vero non omnes heredes magnarum rerum heredes sumus, ostendit id etiam assequutos, qui heredes sumus Dei. Rursum quia contingit quempiam heredem quidem Dei esse, neque tamen omnino esse Unigeniti coheredem, nos hoc etiam habere ostendit. Et vide sapientiam: nam quæ tristitia erant suppressim cum diceret, quod passerii sint illi, qui secundum carnem vivunt, nempe quod morituri sint; ubi ea quæ lætiora erant attingit, latorem in statum sermonem educit, mercedis retributionem commemorans, et varia magnaque dona ostendens. Nam si filium esse, ineffabilis sit gratia, cogita quantum sit, esse etiam heredem. Si vero hoc magnum est, multo majus est, esse et coheredem. Deinde postquam ostendit non gratiæ solum esse donum, simul dictis suis fidem concilians, subdit: *Si quidem contempserimur, ut et conglorificemur.* Si enim in doloribus ut ille finimus, multo magis in bonis id erit. Qui eos, quoniam illi fecerant, tot bonis donavit; cum videret et labores sustinere et tantum passos esse, quomodo non majora retribuere?

4. Cum ostendisset ergo rem esse mercedem, ut fides dictis haberetur et nemo dubitaret, ostendit rursus illam et gratiæ vim habere; tum ut ab ambiguitatis diæta crederetur, et eos qui acciperent non pateret, quasi gratis semper servarentur; tum ut disceres Deum semper labores retributione superare. Certe illud quidem significavit, dicens, *Si tamen compatimur, ut et conglorificemur;* hoc vero hæc addens, *18. Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis.* In precoribus enim morum emendationem requirit a spirituali, cum dicit: Non debetis secundum carnem vivere; neque ut qui talis est, et concupiscentiam et iram et pecuniam et vanam gloriam et invidiam sequeret: hic vero postquam illi totum donum commemoravit, tum jam solum tum futurum, atque illam spe extulit et exaltavit, ac prope Christum constituit, atque Unigeniti coheredem declaravit, bono animo jubens esse, ad pericula demum evocat. Neque enim par res est, affectus nostros superare, et tentationes illas sustinere, flagella, famem, exilia, vincula, carceres, abducciones: egent quippe illa generosior et vividiore anima. Et vide quomodo concertationem sensum simul reprimat et attollat. Cum enim ostendit majora esse præmia laboribus, magis hortatur, nec sinit altum sapere, utpote qui vincantur coronam retributione. Et alibi quidem ait: *Momentaneum enim est leve tribulationis, supra modum in nobis*

γ'. Τοῦτο δὲ ἥλιον ἐστίν, ἴσους αἰ μύσται, καλῶς ἐπὶ τῆς εὐχῆς τῆς μυστικῆς τοῦτο πρῶτον καλεούμενοι τὸ βῆμα λέγειν. Τί οὖν; οὐκ ἐκάλουν καὶ ἐκείνοι Πατέρα, φησὶ, τὸν Θεόν; οὐκ ἀκούεις Μωυσέως λέγοντος· *Θεὸν τὸν γεννησάντά σε ἑξατέλειαι;* οὐκ ἀκούεις τοῦ Μαλαχία ἐπιδοξίζοντος καὶ λέγοντος, *ὅτι Θεὸς εἰς ἑκείσων ἡμᾶς, καὶ εἰς Πατὴρ ὅστι πάντων ἡμῶν*; *Ἄλλ' εἰ καὶ ταῦτα καὶ πλείονα ποῦτων εἰρηται, οὐδαμῶς τοῦτο εὐρίσκωμεν αὐτοὺς καλοῦντας τὸ βῆμα τὸν Θεόν, οὐδὲ εὐχομένους οὕτως. Ἡμεῖς δὲ ἀπαντες, [579] καὶ καὶ ἐπεὶ καὶ ἰδύται καὶ ἀρχοντας καὶ ἀρχόμενοι, οὕτως εὐχεσθαι ἐκελυσθήμεν. Καὶ ταύτην πρῶτην ἀφαιρῶμεν φωνήν, μετὰ τὰς θαυμαστάς ὠδύνας ἐκείνας, καὶ τὸν ζῆλον καὶ παρὰδοξον τῶν λογιζομένων νόμον. Ἄλλως δέ, εἰ καὶ ἐκλάσας ποτε ἐκείνοι, ἀλλ' ἐξ οικείας διανοίας· οἱ δὲ ἐν τῇ χάριτι, ἀπὸ πνευματικῆς ἐνεργείας κινούμενοι. Ἄσπερ γὰρ πνεῦμα σοφίας ἐστὶ, καθ' ὃ σοφοὶ οἱ ἄσοφοι ἐγένοντο, καὶ ἠρλούται τοῦτο ἀπὸ τῆς διδασκαλίας· καὶ πνεῦμα δυνάμεως ἐστὶ, καθ' ὃ οἱ ἀσθενεῖς νεκροὶ ἤγειραν, καὶ δαίμονας ἤλασαν, καὶ πνεῦμα χρησμοῦ; ἰαμῶν, καὶ πνεῦμα προφητείας, καὶ πνεῦμα γλωσσῶν· οὕτω καὶ πνεῦμα υἰοθεσίας. Καὶ ὡσπερ ἴσων τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας, ἀπ' οὗ ὁ ἔργον αὐτῶν προλέγει τὰ μέλλοντα, οὐκ οικείᾳ φθειγγόμενος θιανόει, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χάριτος κινούμενος· οὕτω δὲ καὶ πνεῦμα υἰοθεσίας, ἀπ' οὗ οἱ λατῶν Πατέρα καλεῖ τὸν Θεόν, ὑπὸ τοῦ Πνεύματος κινούμενος. Ὁ δὲ βουλόμενος δεῖξει γνησιότητα, καὶ τῇ τῶν Ἑβραίων ἐγρησάτω γλώσσῃ· οὐ γὰρ εἶπε μόνον, Ὁ Πατήρ, ἀλλ', Ἀββὰ ὁ Πατήρ, ὅπερ τῶν παλίων μάλιστα ἐστὶ τῶν γνησίων πρὸς Πατέρα βῆμα. Εἰπόντων τοίνυν τὴν ἀπὸ τῆς πολιτείας διαφορὰν, τὴν ἀπὸ τῆς χάριτος τῆς δεδομένης, τὴν ἀπὸ τῆς ἐλευθερίας, ἐπάγει καὶ ἕτερον ἀπόδειξιν τῆς ὑπεροχῆς τῆς κατὰ τὴν υἰοθεσίαν ταύτην. Ποῖαν δὲ ταύτην; Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα συμμάρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, φησὶν, *ὅτι ἔσμεν τέκνα Θεοῦ*. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς φωνῆς ἰσχυρίζομαι μόνον, φησὶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς αἰτίας, ἀπ' ἧς ἡ φωνὴ τικτεται· τοῦ γὰρ Πνεύματος ὑπαγορευόντος, ταῦτα λέγομεν. Ὅπερ ἀλλοχούσασαν ἐβραίων ἐλεγεν, ἐν Ἑσπερίστοις· *Ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κρῖνον· Ἀββὰ ὁ Πατήρ*. Τί δὲ ἐστὶ, τὸ Πνεῦμα τῷ πνεύματι συμμάρτυρεῖ; Ὁ Παράκλητος, φησὶ, τῷ χαρίσματι τῷ δεδομένῳ ἡμῖν. Ἰὺ γὰρ τοῦ χαρίσματος ἐστὶν ἡ φωνὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ νότου τὴν δωρεὰν Παρακλήτου· αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς οὕτως εἰδίδεκε διὰ τοῦ χαρίσματος οὕτω φεγγεσθαι. Ὅταν δὲ τὸ Πνεῦμα μαρτυρῇ, ποῖα λοιπὸν ἀμφιβολία; Εἰ μὲν γὰρ ἀνθρωπος, ἡ ἀγγελος, ἡ ἀρχάγγελος, ἡ ἄλλη τις τοιαύτη δύναμις τοῦτο ὑποσχέται, καὶ ἀμφιβάλλει ἢ ἐκείνους τινὰς τῆς δὲ ἀνωτάτης οὐσίας τῆς καὶ δωρησαμένης τοῦτο, καὶ δὲ ὡν ἐκείνου εὐχεσθαι μαρτυροῦσιν ἡμῖν, τίς ἂν ἀμφισβήτησεν λοιπὸν περὶ τῆς ἀξίας; Οὐδὲ γὰρ βασιλέως χειροτονησάντος τινα, καὶ ἀνακηρύσσοντος τὴν τιμὴν παρὰ πᾶσι, τοιμήσειεν ἂν τις τῶν ὑπηκόων ἀντειπεῖν. Εἰ δὲ τέκνα, φησὶ, καὶ κληρονόμοι. Ὅρξ πῶς κατὰ μικρὸν αὐτεῖς τὴν δωρεάν; Ἐπειδὴ γὰρ ἔνι καὶ τέκνα εἶναι, καὶ μὴ κληρονόμος γενέσθαι (οὐδὲ γὰρ πάντες κληρονόμοι οἱ παῖδες), ἐπάγει καὶ τοῦτο, *ὅτι καὶ κληρονόμοι*. Ἰὺ δὲ ἰουδαῖοι μετὰ τοῦ ἐμὴ τοιαύτην ἔχειν υἰοθεσίαν καὶ τῆς κληρονομίας ἐξελήθησαν. *Κακοὶς γὰρ κακῶς ἀπολάτεις, καὶ τὸν ἐμπελῶνα ἐκδύσασαι γεωργούς ἑτέροις*. Καὶ πρὸ*

τοῦτο δὲ ἔλεγεν, *ὅτι Πόλλοι ἀπὸ ἀνωτάτων καὶ δυσμῶν ἤρουν, καὶ ἀνακλήθησαν μετὰ Ἀβραάμ· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐξῶ βληθήσονται*. Ἄλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσονται, ἀλλὰ καὶ τοῦτο μελῶν εἴθησι. Πόλον δὲ τοῦτο; Ὅτι Θεοῦ κληρονόμοι· *ὅτι καὶ ἐπάγει· Κληρονόμοι μὲν Θεοῦ*. Καὶ τὸ εἶπὲν πλέον, *ὅτι οὐκ ἀπλῶς κληρονόμοι, ἀλλὰ [580] καὶ συγκαληρονόμοι Χριστοῦ*. Ὅρξ πῶς φιλονεκίαι ἐγγίς ἡμᾶς ἀγαγίεν τοῦ ἀεσπότου; Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντα τὰ τέκνα κληρονόμοι, δείκνυσιν *ὅτι ἡμεῖς καὶ τέκνα καὶ κληρονόμοι*. Ἐπεὶ δὲ οὐ πάντες κληρονόμοι μεγάλων εἰσὶ κληρονόμοι πραγμάτων, δείκνυσιν *ὅτι καὶ τοῦτο ἔχομεν, κληρονόμοι ὄντες Θεοῦ*. Πάλιν ἐπειδὴ κληρονόμοι μὲν εἶναι συμβαίνει Θεοῦ, οὐ πάντως δὲ τῷ Μονογενεῖ συγκαληρονόμοι, δείκνυσιν ἡμᾶς τὸν ἕτερον ἔχοντα. Καὶ σκόπει σοφίαν· τὰ γὰρ λυπηρὰ συστήματα, ἦνίκα ἔλεγεν, τί πέσσονται αἰ κατὰ ἀρχὰς ζῶντες, οἷον, *ὅτι μέλλουσιν ἀποθνήσκειν, ἐπειδὴ τῶν χρηστοτέρων ἤσαν, εἰς εὐρυχωρίαν πολλὴν ἐξῆγει τὸν λόγον, ἐμπλατύνων αὐτὸν τῇ τῶν μυσθῶν ἀναπαύσει, καὶ ποικιλίας καὶ μεγάλας δεικνύς τὰς δωρεὰς*. Εἰ γὰρ καὶ τὸ τέκνον εἶναι, ἀφαιτος ἦν ἡ χάρις, ἐννόησον ἥλιον τὸ, καὶ κληρονόμον. Εἰ δὲ τοῦτο μέγα, πολλῶν μέλλον καὶ τὸ, συγκαληρονόμον. Εἴτα δεικνύει, *ὅτι οὐ χάριτος μόνον ἐστὶν ἡ δωρεὰ, καὶ ποιῶν ὁμοῦ καὶ ἀξιοτίστα τὰ εἰρηνοῦς τοῦτο ἴσται*. Ὁ γὰρ τοῦ οὐδὲν καταρωφικῶτα τοσοῦτος δωρητάμενος ἀγαθοῖς, ἔταν ἰβη καὶ ποιησαντας, καὶ τοσαῦτα παθόντας, πῶς οὐχὶ μέλλον ἀμείψεται;

δ. Δείξει τοίνυν ἀντίδοσιν οὕσαν τὸ πρῶτον, ἵνα ἀξιοτίστον ἦ τὸ λεγόμενον, καὶ μηδὲς ἀμφιβάλλῃ, δείκνυσιν πάλιν καὶ χάριτος δύναμιν ἔχον· τὸ μὲν, ἵνα καὶ παρὰ τοῖς ἀμφιβάλλουσιν πιστευταὶ τὰ λεγόμενα, καὶ οἱ λαμβάνοντες μὴ ἀισχύονταί· ὡς δὲ δωρεὰ σωζόμενοι, τὸ δὲ, ἵνα μάθης, *ὅτι καὶ κατὰ ἀντιδόσιν τοὺς πόρους ὁ Θεός*. Καίτοι τὸ μὲν ἐβήλωσεν εἰπὼν, *Ἐπερ συμμάρτυρον, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν* τοῦτο δὲ, ἐπαγαγὼν καὶ προσθεῖς, *ὅτι οὐκ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ὄδον ἀποκαλυφθήσονται εἰς ἡμᾶς*. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς πρότεροις τὴν τῶν ἡδῶν εἰδῶσιν ἀπαίτει τὸν πνευματικόν, ἐν οἷς ἔλεγεν· *Οὐκ ὀφείλετε κατὰ ἀρχὰς ζῆν* οἷον, ἵνα ἐπιθυμίας, ἵνα ὀργῆς, ἵνα χρημάτων, ἵνα κενδοξίας, ἵνα βασκανίας περιγίγηται· οὗτοι οὗτος· ἐνταῦθα δὲ, ἐπειδὴ τῆς δωρεᾶς αὐτὸν ἀνέμνησεν ἀπάσης τῆς δωδεσίσης, τῆς μελλούσης, καὶ ἐπὶ τὴν καὶ ἄψωτος ταῖς ἐλπίσιν, καὶ ἐγγίς ἔσται τοῦ Χριστοῦ, καὶ συγκαληρονόμον ἀπέφηνεν τοῦ Μονογενούς, θαρρῶν αὐτὸν ἐξῆγει λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοῦ κινδύνου. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἴσων τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν περιγενέσθαι, καὶ τοῦτος πειρασμοῦ ἐκείνου ὑπενεγκεῖν, τὰς μάλιστα, τὸν λιπὸν, τὰς λεπτοσας; τὰ δεσμὰ, τὰς αἰτίας, τὰς ἀπαγωγὰς· ἵνα γὰρ ταῦτα δεῖται γενναιοτέρας ψυχῆς καὶ νεανικωτέρας. Καὶ ἔρα πῶς ὅμοια καταστέλλει καὶ ἐπαίρει τὸ φρόνημα τῶν ἀγωνιζομένων. Ὅταν γὰρ βεβαίως μερίζοντα τὰ ἐπαθλα τῶν πόνων, καὶ προπρέπεις μερίζων, καὶ οὐκ ἀρίστη μέγα φρονεῖν, *ὅτι νικωμένοι τῆς τῶν στεφάνου ἀντιδόσει*. Καὶ ἀλλοχού μὲν

* Ubius, ὅτι Θεός ἐξ ἐστὶ, καὶ πατὴρ πάντων.

ἢ τὰς ἀπαγωγὰς, abductions ad supplicium et ad caedem, quia voce hoc sensu utitur saepe Chrysostomus.

φρη· Τὸ γὰρ παραπίνα ἀλαργὸν τῆς θλίψεως καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν ἀνωρίων [581] βάρους δόξης καταγράφεται. Πρὸς γὰρ φιλοσωφωτέρους ἢ οὐ λόγος αὐτῶν ἐνταῦθα δὲ κοῦφα μὲν αὐτὰ οὐκ ἀφίενται εἶναι, παραρμυζομέναι δὲ αὐτὰ τῇ τῶν μελλόντων ἀντιδόσει, λέγων Λογιόταται γὰρ, οἱ οὖν δέξαι τὰ παθημάτων τοῦ νῦν καιροῦ. Καὶ οὐκ εἶπε, Πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀνεσιν, ἀλλ' ὁ πολλῶν μεζών ἦν, Πρὸς τὴν μέλλουσαν ὄξαι. Ὅπου μὲν γὰρ ἀνεσις, οὐ πάντως καὶ δόξα· ὅπου δὲ δόξα, πάντως καὶ ἀνεσις. Εἶτα, ἐπειδὴ μέλλουσαν αὐτὴν εἶπε, δεικνύσιν αὐτὴν ἦδη οὖσαν. Οὐ γὰρ εἶπε, Πρὸς τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι, ἀλλὰ, Πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀκαλυφθῆναι, ὡς καὶ νῦν οὖσαν μὲν, κρυπτομένην δὲ ὅπερ καὶ ἀλλαχθῶ σαφέστερον εἶπεν, οἱ ἢ ζωὴ ἡμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ. Θάρρει τοίνυν ὅπερ αὐτῆς· παρασκευάσται γὰρ τῆθ τοὺς οὐδὲ ἀναμένοια πόνους. Εἰ δὲ τὸ μέλλειν οὐ λυπεῖ, αὐτὸ μὲν οὖν εὐφρανέτω σε τοῦτο· τῶ γὰρ μεγάλη τις εἶναι καὶ ἀφρατος, καὶ τὴν παρούσαν ὑπερβαίνειν κατάστασιν, ἔχει τιταμίεται. Οὐδὲ γὰρ ἀπίως τέθεικε, Τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ, ἀλλ' ἵνα δείξῃ οὐχὶ ποῦτήτι μόνον, ἀλλὰ καὶ ποσότην νικῶσαν ἐκείνην. Ταῦτα μὲν γὰρ οἱ ἂν εἴη τὰ παθήματα, τῶ παρόντι οὐγκηκλήρωται βίω· τὰ δὲ μέλλοντα ἀγαθὰ πρὸς τοὺς ἀθανάτους παρεκτείνεται αἰώνως. Ἄρα ἐπειδὴ κατὰ μέρος ἤμην εἶπειν οὐκ εἶχεν οὐδὲ παραστήσει λόγῳ, ἀπὸ τοῦ μάλλον δοκοῦντος εἶναι παρ' ἡμῖν ἐπεράστου, τῆς δόξης, αὐτὰ ἀνομάσεν· ἢ γὰρ κορυφὴ τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ κεφάλαιον, τοῦτο εἶναι δοκεῖ. Ἐπαύρον δὲ καὶ ἑτέρως τὸν ἀρακτην, καὶ ἀπὸ τῆς κτίσεως ἐλογχὸν τὸν λόγον, δύο κατασκευάζων διὰ τῶν λεχθησασθαι μελλόντων, καὶ ὑπερβολῶν τῶν παρόντων, καὶ ἐπιθυμῶν τῶν μελλόντων· καὶ τρίτον μετὰ τούτων, μέλλον δὲ πρῶτον, τὸ δείξει πῶς περιποιούσαστον τῷ θεῷ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστὶ, καὶ ἐν ὄσῃ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἀγει εἰς μῆ. Μετὰ δὲ τούτων καὶ τὰ τῶν φιλοσοφῶν ἅπαντα ὄνγματα τὰ περὶ τοῦ κόσμου τούτου συντείνετα αὐτοῖς, ὡσπερ ἀράγην τινὰ καὶ παιδῶν δούρματα, ἐν τούτῳ καταβάλλει τῷ ὄνματι. Ἄλλ' ἵνα σαφέστερα ταῦτα γένηται, αὐτῆς τῆς ἀποστολικῆς ἐπακούσωμεν ῥήσεως· Ἡ γὰρ ἀποκαταβολὴ τῆς κτίσεως, φησὶ, τὴν ἀποκάλυψιν τῶν νῦν τῶν θεοῦ ἀπεκθόχεται. Τῇ γὰρ ματαιώσῃ ἡ κτίσις ὑπετάθη, οὐχ ἑκούσια, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἑλπίδι. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἡ κτίσις αὐτῆ σφόδρα ὀδίνει, ταῦτα ἀναμένουσα καὶ προσδοκῶσα τὰ ἀγαθὰ, ἄπερ εἰρήκμα μὲν νῦν ἀποκαταβολὴ γὰρ ἡ σφόδρὰ προσδοκία ἐστίν. Ὡστε δὲ ἐμφαντικώτερον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ προσωποποιεῖ τὸν κόσμον ἅπαντα τούτον· ἄπερ καὶ οἱ προφήται ποιοῦσιν, ποταμοὺς προτοῦντας χερσὶν εἰσαγόντες, καὶ βουνοὺς ἀλλομένους, καὶ τὰ ὄρη σκιρτῶντα· οὐχ ἵνα ταῦτα ἐμφαχὰ εἶναι νομισθῶμεν, οὐδ' ἵνα λογισθῶμεν τινὰ ὄντων αὐτοῖς, ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπερβολὴν μαθῶμεν τῶν ἀγαθῶν, ὡς καὶ τῶν ἀνασθῆτων αὐτῶν κτιστικῶν μὲν.

ε'. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν λυπηρῶν ποιοῦσι πολλάκις, [582] εἰσαγόντες καὶ ἄμπελον θρηνοῦσαν, καὶ ὄνον καὶ ὄρη καὶ τὰ φαικώματα ὀλοῶζοντα τοῦ ναοῦ, ἵνα καὶ ἐνταῦθεν πάλιν τὴν ὑπερβολὴν τῶν κακῶν ἐνοσηώμεν. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος μνημοσύνης, προσωποποιεῖ τὴν κτίσιν ἐνταῦθα, καὶ φησὶ στενάζειν αὐτὴν καὶ ὀδίνειν· οὐκ ἐπειδὴ στενάγμοσ τινος ἤκουσεν ἀπὸ γῆς καὶ οὐρανοῦ φερόμενον, ἀλλ' ἵνα τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐνδειχθῆται τὴν ὑπερβολὴν, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπα-

λαγῆς τῶν κατεχόντων κακῶν. Τῇ γὰρ ματαιώσῃ ἡ κτίσις ὑπετάθη, οὐχ ἑκούσια, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα. Τί ἐστὶ, Τῇ ματαιώσῃ ἡ κτίσις ὑπετάθη; Φασι γέγονε. Τίνος ἕνεκεν καὶ διὰ τί; Διὰ οὐ τὸν ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ γὰρ ὅμοια ἔλαβεν ἠντην καὶ παθῆν, καὶ ἡ γῆ κατάραν δέξεται καὶ ἀανάθας ἤνεγκι καὶ τρώβους. Ὅτι δὲ καὶ οὐρανὸς μετὰ τῆς γῆς παλαιούμενος πρὸς τὴν ἀμείνω ἤλθιν ὕστερον μεταστῆσται, ἄκουσον τοῦ Προφήτου λέγοντος· Καταρχὸς σὺ, Κύριε, τὴν γῆν ἐδεμελίωσας, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σου εἰσι οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολούνται, σὺ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες οἱ ἱμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὡσεὶ κροκόδειλος ἔλιξαι αὐτοὺς, καὶ ἀλλογήσονται. Καὶ ὁ Ἡσαίας δὲ ταῦτα ἐμφανίον εἶπεν· Ἐρρηβόλατε ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ εἰς τὴν γῆν κάτω, οἱ δὲ οὐρανοὶ ὡς κηκὸς ἔσπερωσῃ, ἢ δὲ τῇ ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεται, οἱ δὲ κατοικοῦντες αὐτὴν, ὡσπερ ταῦτα ἀπολούνται. Εἰδὲς πῶς ἔβουλευσε τῇ ματαιότην ἡ κτίσις, καὶ πῶς ἐλευθερώται ἀπὸ τῆς φθορᾶς; Ὅ μὲν γὰρ φησιν· Ὅς ἱμάτιον ἔλιξαι αὐτοῖς, καὶ ἀλλογήσονται· οὐ δὲ Ἡσαίας, Οἱ δὲ κατοικοῦντες αὐτὴν, ὡσπερ ταῦτα ἀπολούνται· οὐ παντελῶς λέγων ἀπόλειαν, φησὶν· οὐδὲ γὰρ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν, τοῦ ἐστίν, οἱ ἀνθρώποι, τοιαύτην ὑποστήσονται, ἀλλὰ τὴν πρόσκαιρον, καὶ δι' αὐτῆς ἐπὶ τὴν ἀθάρατον μεταστήσονται, ὡσπερ οὐν καὶ ἡ κτίσις. Ἄπερ ἅπαντα διὰ τὸ εἶπειν, Ὅς ταῦτα, παρεδόλωσεν· ὅπερ οὐν καὶ ὁ Παῦλος προείρη φησὶ· αὐτὸς μάλιστα περὶ τῆς δουλείας αὐτῆς διαλέγεται, καὶ δείκνυσιν τίνος ἕνεκεν τοιαύτη γῆρας, καὶ τὴν αἰτίαν ἡμᾶς τίθησι. Τί οὖν; ἐπιτήσεται δι' ἔσπερον ταῦτα παθοῦσα; Οὐδαμῶς· καὶ γὰρ δι' ἐμὲ γέγονε. Ἡ τοίνυν δι' ἐμὲ γενομένη πῶς ἐν ἀόκτοις ἐμὴν ἐδούρωσιν ταῦτα πάσχομα; Ἄλλως δέ, τὸν τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου λόγον οὐδὲ κινεῖν ἐπὶ τῶν ἀφύρων καὶ ἀνασθῆτων δεῖ. Ἄλλ' ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ αὐτῇ ἐπροσωποποίησεν, οὐδὲν κέχρηται τούτων ὅν εἶπον, ἀλλ' ἑτέρῳ τινὲ λόγῳ, τὸν ἀρακτην ἐκ περιουσίας παρεμυθήσασθαι σπεύδων. Ποῦ δὲ τούτων; Τί λέγεις, φησὶ; κακὸς ἐπαθε διὰ οὐ καὶ φθορῆ γέγονεν; Ἄλλ' οὐδὲν ἠδίκηται· καὶ γὰρ ἀφθαρτος ἐσται διὰ οὐ πάλιν τὴν γὰρ ἐστὶ τὸ, Ἐπ' ἑλπίδι. Ὅταν δὲ λέγῃ, Οὐχ ἑκούσια ὑπετάθη, οὐχ ἵνα κυρίαν γνώμησ οὖσαν δείξῃ, τοῖς λέγει, ἀλλ' ἵνα μὲθης, οἱ τῆς τοῦ Χριστοῦ κληρονομίας τὸ πᾶν ἐγένετο, οὐκ ἐκείνης κατόρθωμα τοῦτο. Εἰπὲ ἔρ, καὶ ποῖα ἐλπίδι; Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται. Τί ἐσται, Καὶ αὐτὴ; Οὐχὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ οὐ ἐστὶ καταβέσσορον, καὶ ὁ οὐ μετέχει λογισμῶ οὐδὲ [583] αἰσθησῶς, καὶ τοῦτο σοι κοινωθήσεται τῶν ἀγαθῶν. Ἐλευθερωθήσεται γὰρ, φησιν, ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς· τοῦτοστὶ, οὐκέτι ἐσται φθορῆ, ἀλλὰ ἀκολουθήσει τῇ τῷ σώματος εὐμορφῆ τοῦ σου. Ὡσπερ γὰρ γενομένου φθορῶ, γέγονε φθορῆ καὶ αὐτῇ οὐκ ἀφθάρτου καταστάντος, καὶ αὐτῇ ἀκολουθήσει καὶ ἑμὲ πάλιν· ὅπερ οὐν καὶ δεῖκνυς ἐπήγαγεν· Εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ· τοῦτοστὶ, διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Καθάπερ γὰρ τιηρῶν παιδῶν τρέφεται βασιλικῶν, ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ἐκείνου γενομένου τῆς πατρικῆς, καὶ αὐτὴ συναπολαίει τῶν ἀγαθῶν, οὕτω καὶ ἡ κτίσις, φησιν. Ὁρᾶς τὸν ἀνθρώπου πανταχοῦ κρηνομένου, καὶ δι' αὐτὸν ἅπαντα γινόμενα; Εἰδὲς πῶς παρεμυθίζεται τὸν ἀγωνιζόμενον, καὶ δείκνυσιν τὴν ἔσπερον τοῦ θεοῦ φιλοανθρωπῶν; Τί γὰρ ἀλγεις, φησιν, ἐπὶ τῶν πεπρασμένων; Σὺ δὲ σεαυτὸν πάσχεις, ἢ κτίσις; δεῖ εἶ. Οὐ παραμυθίζεται δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀξιώσεται, δείκνυσ

mitate æternum gloriæ pondus operatur (2. Cor. 4. 17). Eos enim, qui in philosophia præcellunt, hic alloquitur: hic non levia illa patitur esse; consolationem autem affert per futuram retributionem, dicens: *Existimo enim, quod non sint condignæ passionibus huius temporis*. Nec dixit, Ad futuram quietem, sed quod longe majus erat, *Ad futuram gloriam*. Ubi enim quies est, non omnino gloria; ubi gloria, ibi certe quies. Deinde quia futuram illam dixit, ostendit illam jam esse: non enim dixit, Ad eam quæ futura est, sed, Ad futuram quæ revelanda est, utpote quæ nunc quidem sit, sed occulta: quod et alibi clarius dicebat: *Vita nostra abscondita est cum Christo in Deo* (Col. 3. 5). De illa igitur confide: jam enim parata est, tuos expectans labores. Quod si de mora dolet tibi, hoc ipsum te delectet: nam quod magna sit et ineffabilis, et quod præsentem statum longe superet, illic recondita servatur. Neque enim sine causa posuit, *Passiones huius temporis*; sed ut ostendat illam non qualitate solum, sed etiam quantitate superare. Passiones enim illæ, qualescumque sint, vita præsentis terminantur; futura autem bona ad immortalia sæcula extenduntur: quæ quia sigillatim dicere non potuit, neque sermone explicare, ab eo quod apud nos desiderabilis videtur, nempe a gloria, ipsa iudicavit: culmen namque et caput bonorum hoc videtur esse. Alio item modo auditoerem erigens, ab ipsa creatione sermonem attollit, duo apparatus per ea quæ dicenda sunt, et contemptum præsentium, et desiderium futurorum: ac cum his tertium, quod potius primum fuerit; ut ostendat quantum curam Deus gerat generis humani, et in quanto honore naturam nostram habeat. Post hæc, dogmata philosophorum omnia de hoc mundo edita, tamquam araneæ telam et puerorum ludos, hoc uno dogmate dejicit. Sed ut clariora illa sint, ipsa apostolica dicta audiamus: 19. *Nam expectatio creaturæ, inquit, revelationem filiorum Dei expectat*. 20. *Vanitati enim creatura subjecta est, non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe*: id est, hæc creatura admodum dolet, hæc expectans bona, quæ nunc diximus: nam *inexpectabilis* est vehemens expectatio. Itaque hic eum emphasi loquitur, et mundum totum in personam convertit: quod et prophætæ faciunt, fluvios manibus plaudentes inducunt, et colles salientes montesque exultantes; non ut illa animata esse putemus, neque ut cogitationem quamdam ipsis indamus, sed ut bonorum exasperantiam ediscamus, quasi ad ea quæ sensu carent pertingant.

5. Hoc ipsum etiam in tristibus sæpe faciunt, vinum inducentes plorantem, et vinum et montes et templi laquearia ejulantia, ut hinc malorum magnitudinem intelligamus. Hos Apostolus imitatus, creaturam in personam vertit, atque illam ingemiscere et parturire; non quod gemitum quempiam audierit, a terra et celo emissum, sed ut futurorum bonorum immensitatem declaret, et desiderium excedendi a malis se deimentibus. *Vanitati creatura subjecta est, non volens, sed propter eum qui subiecit illam*. Quid est

illud, *Vanitati creatura subjecta est? Corruptibilis facta est*. Quare? Propter te hominem. Quia enim corpus accepisti mortale et passibile, et terra maledictum accepisti, ac spinas tribulosque emisisti. Quodque etiam cælum cum terra veterascens, in meliorem sortem demum reducendum sit, audi prophetam dicentem: *Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascens: et velut amictum convolves eos, et mutabuntur* (Psal. 101. 26. 27). Isaias quoque eadem dicebat: *Inspicite in cælum sursum, et in terram deorsum: quia cælum tanquam fumus firmatum est, terra autem quasi vestimentum veterascet; qui astem habitant illam, ut hæc peribunt* (Isai. 51. 6). Vidistin' quomodo vanitati creatura servivit, et quomodo liberatur a corruptione? Ille quidem ait, *Quasi amictum convolves eos et mutabuntur*; Isaias vero: *Qui autem habitant eam, ut hæc peribunt*, non omnimodam dicens perniciem; non enim qui habitant eam homines talem interitum patientur; sed temporaneum, ac per illum ad immortalitatem transferentur, ut et creatura. Quæ omnia significavit cum dixit, *Ut hæc*: id quod etiam Paulus postea dicit; interim vero de illa servitute loquitur, et ostendit quare talis facta sit, et nos in causa esse ponit. Quid ergo? an illi damnus illatus est, cum pro allo id patiatur? Minime: nam propter me facta est. Quæ igitur propter me facta est, quid injuriæ accipiat, si ad emendationem meam hæc patiatur? Alioquin vero justî et injusti rationem ne movere quidem oportet, cum de inanitatibus et insensibilibus agitur. Verum Paulus postquam illam ut personam induxit, nulla rationem, quas dixi, usus est; sed alia auditoerem admodum consolari studet. Quanam? Quid dicis, inquit? male affecta propter te, et corruptibilis facta est? In nullo certe læsa est: nam propter te incorruptibilis rursus futura est: hoc enim sibi vult illud, *In spe*. Cum vero dicit, *Non libens subjecta est, non hoc dicit*, ut illud penes voluntatem ejus esse ostendat, sed ut discas totum ex Christi cura factum fuisse, non illius opera. Dicit, quæ spe? *Quia et ipsa creatura liberabitur*. Quid est illud, *Et ipsa*? Non tu solum, sed et quod te inferius est, et quod nec cogitationem nec sensum habet: hoc etiam bonorum tecum consortium habebit. *Liberabitur enim*, inquit, *a servitute corruptionis*; id est, non ultra corruptibilis erit, sed corporis tui pulchritudinem sequetur. Sicut enim te corruptibilis effectio, ipsa quoque corruptibilis facta est: sic cum incorruptibilis eris, ipsa quoque sequetur: quod ut ostendat subiungit: *In libertatem gloria filiorum Dei*: id est, propter libertatem. Ut enimATRIX infantem alens regium, cum ille ad paternum imperium pervenerit, ipsa quoque simul bonis fruetur, ita et creatura, inquit. Viden' hominem ubique præcedere, et propter eum omnia fieri? Vidistin' quomodo decertantem consolatur, ostendatque ineffabilem Dei erga homines amorem? Quid enim doles, inquit, in tentationibus? Tu propter te pateris, creatura item pro-

pter te. Nec te modo consolatur, sed et dicta fide digna ostendit. Si enim creatura propter te omnino facta sperat, multo magis tu, propter quem natura bonis illis omnibus fructur. Sic et homines, quando filius cum dignitate aliqua proditurus est, servos splendidiore induunt veste in filii sui gloriam: quemadmodum et Deus creaturam incorruptione circumdat, in libertatem gloriæ filiorum. 22. *Scimus enim, quod omnis creatura simul ingemiscit et simul parturit usque nunc.*

6. Viden' quomodo audirem in pudorem conjiciat, ac si diceret: Ne sis ipsa creatura deterior, nec presentibus te dodas? Non modo enim illis hæere non oportet, sed etiam ingemisendum est, quod hinc tardius sit emigrandum. Nam si hoc creatura facti, multo magis te ratione ornatum id oportet facere. Sed hæc nondum tantum inferunt pudorem; quare addit: 25. *Non solum autem, sed et ipsi primitias Spiritus habentes, et nos ipsi in nobis ipsis gemimus:* hoc est, futura jam gustavimus. Etsi enim quis omnino lapideus fuerit, ea quæ data sunt, satis sunt ad illum excitandum, ut a presentibus abstat, et ad futura avolet: duplici de causa, et quod magna sint dona, et quod hæc tot et tanta primitiæ sint. Nam si primitiæ tantæ sunt, ut per illas a peccatis liberemur, atque justitiam et sanctificationem consequamur; illi vero, qui tunc erant, etiam dæmonas pellerent, mortuos suscitarent per umbram ac vestimenta: totum illud cogita quantum sit. Et si creatura mente et sermone carens, et hæc ignorans gemit, multo magis nos. Deinde ne det hæreticis (a) ansam, ne videatur presentia calumniari, *Ingemiscimus*, inquit, non presentia incusantes, sed majora desiderantes: hoc enim significat his verbis, *Adoptionem expectantes*. Quid, quæso, dicis? Hoc perpetuo versas et clamas, Jam filii facti sumus; et nunc hoc bonum in spe tantum ponis, scribens ipsam excipi oportere? Hoc igitur corrigens adjicit: *Redemptionem corporis nostri*, id est, perfectam gloriam. Nunc enim in occulto nostra sunt usque ad extremum halitum: multi enim qui filii erant, facti sunt caues et captivi. Quod si bona cum spe decesserimus, tunc immotum erit donum, et clarius et majus, non ultra mortis et peccati mutationem timeus: tunc firma erit gratia, cum corpus nostrum liberabitur a morte, et ab innumeris malis. Hoc est enim redemptio, nec simpliciter solutio; sed ita ut non ultra in priorem revertamur captivitatem. Nam ut ne hesites, dum frequenter gloriam audis, et nihil clare nosti, ex parte futura aperit, corpus tibi inmutans, et cum ipso creaturam totam; quod et alibi clarius dixit: *Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, ut sit conforme corpori gloriæ suæ* (Philipp. 3. 21). Et alibi rursus ita scribit: *Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors in victoriam* (1. Cor. 15. 54. Osee 13. 14). Ut ostendit autem, cum corruptione corporis, sæcularium rerum statum abscissurum

(a) Manichæos indicat.

esse, scripsit etiam alibi: *Præterit enim figura hujus mundi* (1. Cor. 7. 31). 24. *Spe enim salvi facti sumus*, inquit. Quia enim in futurorum promissione diu moratus est, hocque videbatur imbecilliori auditori molestum esse, si in spe tantum bona essent, cum prius probasset illa presentibus et visibilibus longe esse clariora, et multa de jam præmissis donis disseruisset, ostendissetque jam nos primitias ipsorum accepisse: ut ne omnia hic quæramus, ne nobilitatem nostram, quam ex fide accepimus, prodamus, ait: *Spe enim salvi facti sumus*: id est, non oportet omnia hic quæzere, sed sperare. Hoc enim dumtaxat donum Deo obtulimus, quod credamus ipsi futura promittenti, et hæc solum via salvi facti sumus. Si ergo illam perdamus, totam oblationem nostram amissimus. Interrogo enim te, loquitur, nonne innumeris obnoxius eras malis? nonne deploratus? nonne sententia subjectus? annon omnes simul salutem tibi restituere frustra tentabatur? quid ergo te saluum fecit? Spes in Deum sola, et quod fidem habeas ipsi pro his, quæ promisit et dedit, et nihil aliud offerendum habuisti. Si hæc igitur fides te saluum fecit, hanc et nunc retine. Quæ enim tot tibi contulit bona, tibi procul dubio circa futura non mentietur. Ea enim quæ mortuum, perditum, captivum et inimicum, amicum effecit, filium, liberum, justum et coheredem: ipsisque tanta præbuit, quanta nunquam quis expectavisset: quomodo post tantam liberalitatem et benevolentiam, tibi in posterum non aderit? Ne igitur mihi dicas, Rursus spes, rursus expectationes, rursus fides. Ita enim a principio salvus factus es, et hanc dotem sponso solam attulisti. Retine illam et conserva. Si enim hic omnia requiras, recte factum tuum amissisti, a quo splendidus effectus es. Ideo hæc subiungit: *Spei autem quæ videtur, non est spes: nam quod videt quis, cur et speret?* 25. *Si autem quod non videmus, speramus, id per patientiam expectamus.* Id est, si omnia hic quæzras, quid spe opus? Quid igitur est spes? De futuris confidere. Quid enim magni abs te postulat Deus, qui ex se tibi omnia largitus est dona? Unum abs te postulat solum, spem, ut etiam quiddam habeas, quod ad salutem tuam conferas: quod ille subindicans intulit: *Si autem quod non videmus, speramus, id per patientiam expectamus.* Nam ut laborantem in miseria et mille malis versantem, sic sperantem Deus corouat: etenim patientiæ nomen, sudorum nomen est et tolerantia: multæ. Attamen hoc largitus est speranti, ut fatiscentem animam consolaretur.

7. Deinde ostendens nos etiam ad hunc levem laborem multo frui auxilio, pergit: 26. *Similiter autem et Spiritus auxiliator infirmitatibus nostris.* Aliud tuum est, nempe patientia; aliud ex Spiritu dono, qui te ad spem acuit, et per eam labores tuos allevat. Deinde ut discas, non in laboribus tantum et preculis tibi gratiam adesse, sed eam etiam in iis, quæ faciliora videntur, tecum cooperari, et ubique suam conferre opem, subiungit: *Nam quid ut oportet ornus, nescimus.* Hæc porro dixit, tum ut multam Spi-

τὰ λεγόμενα. Εἰ γὰρ ἡ κτίσις ἐλπίζει διὰ τὸ πάντα γινώσκῃ, πολλῶν μᾶλλον σὺ, δι' ὃν ἡ κτίσις ἀπολαύειν μέλλει τῶν ἀγαθῶν πάντων ἐκείνων. Οὗτοι καὶ ὁ ἄνθρωποι, τοῦ υἱοῦ μέλλοντος ἐπ' ἀξιώματος φαίνεσθαι, καὶ τοὺς βούλους λαμπρότεραν ἐνδύουσι στολήν εἰς τὴν τοῦ πατρὸς δόξαν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ θεὸς τὴν κτίσιν ἀφάρτασαν περιβάλλει εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων. *Οἴδαμεν γάρ, ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάξει καὶ συναυδίσει ἄχρι τοῦ νῦν.*

ζ'. Εἶδες πῶς ἐντρέπεται τὸν ἀποστόλῃ· μονοουχί λέγων· Μὴ γένη τῆς κτίσεως χείρων, καὶ τοῖς παροῦσιν ἐμφυλογορήσῃ; Οὐ γὰρ μόνον αὐτῶν ἀντέχεσθαι οὐ δεῖ, ἀλλὰ καὶ στενάξαι ἐπὶ τῇ μελήσει· τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας. Εἰ γὰρ ἡ κτίσις τοῦτο ποιεῖ, πολλῶν μᾶλλον σε δίκαιον τοῦτο ἐπιδεικνύσθαι τὸν λόγῳ τετιμημένον. Ἄλλ' ὅσῳ τοῦτο μέγα εἰς ἐντροπὴν· διότι ἐπιτήχαιεν· Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ Πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἐνδοσίς στενάζομεν· τοῦτοστι, τῶν μελλόντων ἦδη γευσάμενοι. Κἂν γὰρ σφόδρα λίθινός τις ἦ, ἱκανὰ τὰ δοθέντα ἦδη διαναστήσῃ τε αὐτῶν, καὶ τῶν παρόντων ἀπαγαγεῖν, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα πεπεσῶσι διπλῆ, καὶ τῶν μεγάλα εἶναι τὰ δεδομένα, καὶ τὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀπαρχὴν εἶναι. Εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ τοσαύτη, ὡς δι' αὐτῆς καὶ ἀμαρτιῶν ἀπαλλαγῆναι, καὶ δικαιοσύνης ἐπιτυχεῖν καὶ ἀγίαςμοῦ, τοῦδε δὲ τότε καὶ θαύματος ἐλαύνει καὶ νεκροὺς ἐγείρειν διὰ σκιάς· καὶ Ἰματιῶν ἐννόησον τὸ ἔλον ἦλκον. Καὶ εἰ ἡ κτίσις, ἡ σοὺ καὶ λόγων ἐστερημένη, οὐδὲν τούτων εἶδουα στενάξει· πολλῶν μᾶλλον ἡμεῖς. Εἰτα, ἵνα μὴ δῶ τοῖς αἰρετικοῖς λαθῆν, καὶ δόξῃ τὰ παρόντα διαβάλλειν, *Στενάζομεν, φησίν, οὐ τῶν παρόντων κατηγοροῦντες, ἀλλὰ τῶν μεζύνων ἐπιμένοντες· τοῦτο γὰρ εὐλόγησαν εἰπόν· Υἱοθετοῦσαν ἀπεκδεχόμενοι. Τί λέγεις, εἰπέ μοι; Ἄνω καὶ κάτω συνεχῶς ἐστρέφεις, καὶ ἐβόας λέγων, ὅτι Ἠὲν γεγόναμεν υἱοί, καὶ νῦν ἐν ἐλπίδι εἴθης τοῦτὶ τὸ ἀγαθὸν, γράφουσι τὸ ἐκδέχεσθαι αὐτὴν δεῖ; [584] Τοῦτο τοίνυν διορθούμενος τῇ ἐπαγωγῇ, λέγει· Τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν· τοῦτοστι, τὴν ἀπριετιμῆν δόξαν. Νῦν μὲν γὰρ ἐν ἀδελφῷ τὰ ἡμέτερα ἐστῆκεν ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς· πολλοὶ γὰρ βντες υἱοί, γεγόνασι κύνες καὶ αἰχμάλωτοι. Ἄν δε μετὰ χρηστῆς καταλύσωμεν ἐλπίδος, τότε ἀκίνετος ἡ ἠωρεὰ, καὶ αφεστέρα καὶ μεζύν, οὐκέτι τὴν ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀμαρτίας δεδοικῆται μεταβολῆν. Τότε οὖν βεβαία ἔσται ἡ χάρις, ὅταν καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν ἀπαλλαγῇ θανάτου, καὶ τῶν μυριῶν παθῶν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀπολύτρωσις, οὐχ ἀπλῶς λύτρωσις, ἀλλ' ὥστε μηκέτι πάλιν ὑποστρέψαι ἐπὶ τὴν προτέρα ἀιχμάλωσιν. Ἴνα γὰρ μὴ ἀπὸρῃς δόξαν ἀκούου συνεχῶς, καὶ μηδὲν σαφῶς ἐπιστάμενος, ἐκ μέρους ὑπανοίγῃ τὰ μέλλοντα, τὸ σῶμά σου μεταβάλλων, καὶ τὴν κτίσιν αὐτῶν συμμεταβάλλων ἡπάσαν· δ καὶ ἀλλοχου σαρπότερον εὐλόγησαν εἰπόν· Ὅς μετασχηματίζεις τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γεσθήσθαι σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ ἐπρωθὶ πάλιν γράφουσι ἔλεγεν· Ὅταν δὲ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, τότε γεσθήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκου. Δεικνύς δὲ, ὅτι μετὰ τῆς φθορᾶς τοῦ σώματος καὶ ἡ τῶν βωτικῶν πραγμάτων κατάστασις οὐχί σῃται, ἔγραφε πάλιν ἀλλοχου· Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ σώματος σου. Τῇ γὰρ ἄλλοθι ἐσώθημεν, φησίν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ τῶν μελλόντων ἐκτιερέμεν ὑποπέσεις, ἐδόκει καὶ*

τοῦτο λυτεῖν τὸν ἀσθενέστερον ἀποστόλῃν, εἴ γε ἐν ἐλπίδι τὰ ἀγαθὰ, πρότερον κατασκευάσας, ὅτι τῶν παρόντων καὶ ὁρωμένων ἐστὶ σαφέστερα, καὶ πολλὰ περὶ τῶν ἦδη δεδομένων δωρεῶν διαλεχθεῖς, καὶ δείξας, ὅτι καὶ ἀπαρχὴν ἐκείνων ἐλάβομεν τῶν ἀγαθῶν, ἵνα μὴ πάντα ἐνταῦθα ζητούμεν καὶ τὴν εὐγένειαν ἡμῶν προδῶμεν τῇ ἀπὸ τῆς πίστεως, φησὶ· Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐ δεῖ πάντα ἐνταῦθα ζητεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐλπίζειν. Τοῦτο γὰρ μόνον εἰσηγγέκαμεν τῷ θεῷ τὸ δῶρον, τὸ πιστεῦσαι αὐτῷ τὰ μέλλοντα ἐπαγγελίαμεν, καὶ διὰ ταύτης μόνον ἐσώθημεν τῆς ὁδοῦ. Ἄν τοίνυν αὐτὴν ἀπολύσωμεν, τὸ πᾶν τῆς ἡμετέρας εἰσορῆς ἀπώλεσται. Ἐρωτῶ γὰρ σε, φησίν, οὐχὶ μυριῶν ὑπαιθύνους ἦς κακῶν; οὐχὶ ἀπεγνωσμένος; οὐχὶ ἀποφάσις ὑποκειμένος; οὐχὶ πάντες ἠτόνουν πρὸς τὴν σωτηρίαν τὴν σὴν; εἰ οὖν σε ἔσωσε; Τὸ εἰς τὸν θεὸν ἐλπίσαι μόνον, καὶ πιστεῦσαι αὐτῷ περὶ ὧν ἐπηγγελιστο καὶ ἔδωκε, καὶ πᾶν οὐδὲν ἔλαχες ἐσώθημεν. Εἰ τοίνυν αὐτὴ σε ἔσωσε, ταῦτῃν κάτεχε καὶ νῦν. Ἢ γὰρ τοσαῦτα σοι παρασχούσα ἀγαθὰ, εὐδῆλον ὅτι οὐδὲ περὶ τῶν μελλόντων σε ψεύσεται. Ὅπου γὰρ νεκρῶν λαβούσα καὶ ἀπολυτά καὶ αἰχμάλωτον καὶ ἐχθρῶν, φίλον εἰποίησε καὶ υἱὸν καὶ ἐλευθέρου καὶ δίκαιον καὶ συναγροῦντομον, καὶ τοσαῦτα παρέχεν, ὅσα μηδὲ προσδοκῆσαι τίς ποτε· πῶς μετὰ τὴν τοσαύτην φιλοτιμίαν τε καὶ οικειώσιν οὐ προστήσεται σε ἢ ἐν τοῖς ἔθῃς; Μὴ τοίνυν μοι λέγε· Πάλιν ἐλπίδες, πάλιν προσδοκίαι, πάλιν πίσις. Οὕτω γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐσώθης, καὶ ταύτην τὴν προκεία εἰσηγγενας τῷ νομφίῳ μόνον. Κάτεχε τοίνυν [585] αὐτὴν καὶ διατήρει. Ἄν γὰρ ἐνταῦθα πάντα ἀπαιτῆς ἀπώλεσας σου τὸ κατέρωμο, δι' οὐ λαμπρὸς ἔγενου. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· Ἐλπίς δὲ βλεπομένη, οὐκ ἐστὶν ἐλπίς· δ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; Εἰ δὲ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. Τοῦτοστιν· Εἰ πάντα ἐνταῦθα μέλλεις ζητεῖν, τίς χρεία ἐλπίδος; Τί οὖν ἐστὶν ἡ ἐλπίς; Τὸ τοῖς μέλλουσι θαρβεῖν. Τί γὰρ μέγα αἰτεῖ παρὰ σοῦ ὁ θεός, αὐτὸς ὁλόκληρα οἰκοῦν διδοῦς τὰ ἀγαθὰ; Ἐν αἰτεῖ παρὰ σοῦ μόνον, ἐλπίζει, ἵνα ἔχης τὴν καὶ αὐτὸς συνεισενεχθῆναι εἰς τὴν σὴν σωτηρίαν· ὅπερ οὖν καὶ ἀνιετέμενος ἐπήγαγεν· Εἰ δὲ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. Ὅσπερ γὰρ τῶν πονοῦντα καὶ ταλαιπωροῦντα καὶ μυρία κάρνοντα, οὕτω καὶ τὸν ἐλπίζοντα ὁ θεὸς στεφανοῖ· τὸ γὰρ τῆς ὑπομονῆς ὄνομα ἰβρώτων ἐστὶν ἕνομα καὶ καρτερίας πολλῆς. Ἄλλ' ὅμως ἐχαρίσατο καὶ τοῦτο τῷ ἐλπίζοντι, ἵνα παραμυθησθῇται τὴν ἀποκαμώσαν ψυχῇν.

ζ'. Εἰτα δευκνός, εἰ πρὸς τὸ κοῦρον τοῦτο πολλῆς ἀπολαομεν βοηθείας, ἐπάγει· *Ἐσαύτως δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν.* Τὸ μὲν γὰρ γίνεται οὖν, τὸ τῆς ὑπομονῆς· τὸ δὲ τῆς τοῦ Πνεύματος χορηγία, εἰς τε τὴν ἐλπίδα σε ἀλεῖφοντος καὶ δι' αὐτῆς πάλιν τοὺς πόνους σου κουφίζοντος. Εἰτα, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἐν τοῖς πόνους σου μόνον καὶ τοῖς κινδύνους περὶετρῆκεν αὐτὴ ἡ χάρις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς εὐκολωτέτοις δοκοῦσιν εἶναι συμπράττει, καὶ πανταχοῦ τὴν παρ' ἐαυτῆς ἐστρέψει συμμαχῆν, ἐπήγαγε λέγων· *Τὸ γὰρ εἰ προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν.* Ταῦτα δὲ ἔλεγε, τὴν τε πολλὴν τοῦ Πνεύματος πρόνοιαν ἐμφατοῦν τὴν περὶ ἡμᾶς, καὶ παίδευσιν αὐτοῖς, μὴ πάντως ἐκείνα νομῆμεν εἶναι συμπτρόνα, ἀ τοῖς λογισμοῖς φαίνεται τοῖς ἀνθρωπίνους. Ἐπειδὴ γὰρ ἦν εἰκόξ αὐτοῖς μαστιζόμενος, ἐλαυνομένους, μυρία

^a Sic omnes, sed legendum videtur μελήσει, ut conjicit Savillius.

πάσχοντες θεινὰ, ὧσιν ζητεῖν, καὶ νομίζειν αὐτοὺς
 λυσταλεῖν καὶ ταύτην αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν,
 λέγει· *Μὴ πάντως τὰ δοκοῦντα ὑμῖν εἶναι συμφέροντα,*
ταῦτα καὶ εἶναι νομίζετε. Καὶ γὰρ εἰς τοῦτο τῆς τοῦ
 Θεοῦ δέσμεθα βοηθείας· οὕτως ἐστὶν ἀσθενὴς ὁ ἀνθρώ-
 πος, καὶ καθ' αὐτὸν οὐδὲν. Διὰ καὶ ἔλεγεν· *Τὸ γὰρ εἰ*
προσευξώμεθα καθ' ὁ δεῖ, οὐκ οἰδαμεν. Ἴνα γὰρ μη-
 κτεῖ ὁ μαθητὴς αἰσχύνηται τὴν ἀγνοίαν, εἴδειε καὶ τοὺς
 διδασκάλους ἐν τοῖς αὐτοῖς ἔγκαις. Οὐ γὰρ εἶπεν, *Οὐκ*
οἶδατε, ἀλλ', Οὐκ οἰδαμεν. Καὶ οἱ οὐ μετριάζων ταῦτα
 ἔλεγεν, ἐδήλωσε δὲ ἑτέρον. Καὶ γὰρ ἀδελφαίτιππος ἐπὶ
 τῶν προσεχόντων αὐτοῦ τὴν Ῥώμην ἰδεῖν ἔδειτο, καὶ οὐχ
 οἶτε ἔδειτο, τότε ἐπέτεχε· καὶ ὑπὲρ τοῦ σκόλοπος τοῦ
 δεδομένου αὐτοῦ ἐν τῇ σαρκί, τούτῳσι, ὑπὲρ τῶν κιν-
 δόντων πολλὰς παρεκλίσεις, καὶ ὀλογοῦρας ἀπέτεχε·
 καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ ἐν τῇ Παλαιᾷ ὑπὲρ τὴν Παλαιστίν-
 νην ἰδεῖν δεόμενος, καὶ ὁ Ἰερραμίας ὑπὲρ Ἰουδαίων ἐκε-
 τεύων, καὶ ὁ Ἀβραάμ ὑπὲρ Σοδομοῦν ἐντυγχάνων.
 Ἄλλ' αὐτὸ τοῦ πνεύματος ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν
 στεναγμοῖς ἀδελφίτοις. Ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον διὰ τὸ
 πολλὰ τὸν τότε γινόμενον θαυμάτων πεπαῦσθαι νῦν.
 Διόπερ ἀναγκαῖον διδάξει ὑμᾶς τὴν τότε κατάστασιν,
 καὶ οὕτω [580] σαφέστερος λοιπὸν ἔσται ὁ λόγος. Τίς
 οὖν ἡ τότε κατάσταση; ἦν; Διάφορα πᾶσι τοῖς τότε βαπτι-
 ζομένοις εἶδους χάρισματά ἐ θεός, ὁ δὲ καὶ πνεύματα
 ἐκαλλεῖτο· *Πνεύματα γὰρ προφητῶν προφητείας ὑπο-*
τάσσεται, φησὶ. Καὶ ὁ μὲν εἶχε προφητείας χάρισμα,
 καὶ προέλεγε τὰ μέλλοντα· ὁ δὲ σοφίας, καὶ ἐδίδασκε
 τοὺς πολλούς· ὁ δὲ ἰαμάτων, καὶ ἐθεράπευε τοὺς νοσοῦν-
 τας· ὁ δὲ δυνάμεων, καὶ ἤγειρε τοὺς νεκρούς· ὁ δὲ
 γλωσσῶν, καὶ διαφόρους ἐλάλει φωναῖς. Μετὰ δὲ τούτων
 ἀπάντων ἦν καὶ εὐχῆς χάρισμα, ὁ καὶ αὐτὸ πνεῦμα
 ἐλέγετο· καὶ τούτο ἔχων, ὑπὲρ τοῦ πλήθους παντὸς
 τῆχετο. Ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ τῶν συμφερόντων ἡμῖν
 ἀγνοοῦντες, τὰ μὴ συμφέροντα αἰτούμεν, ἤρχετο χά-
 ρισμα εὐχῆς εἰς ἕνα τινὰ τῶν τότε, καὶ τὸ κοινῇ συμ-
 φέρον τῆς Ἐκκλησίας ἀπάσης αὐτὸς τε ὑπὲρ ἀπάντων
 ἰσοταῖ αὐτῶν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαίδευε. Πνεῦμα τοίνυν
 ἐνεαυθα καλεῖ τὸ τε χάρισμα τὸ τοῦτον, καὶ τὴν ψυχὴν
 τὴν θεομῆδον τὸ χάρισμα καὶ ἐντυγχάνουσαν τῷ Θεῷ
 καὶ στεναδύουσαν. Ὁ γὰρ τοιαύτης καταξίωθελς χάριτος,
 ἐστὼς μετὰ πολλῆς τῆς κατανύξεως, μετὰ πολλῶν τῶν
 στεναγμῶν τῶν κατὰ δίδοναι τῷ Θεῷ προσπίπτων, τὰ
 συμφέροντα πᾶσιν αἰτεῖ. Οὐ καὶ νῦν σύμβολόν ἐστιν ὁ
 διάκονος τῆς ὑπὲρ τοῦ ἔθμου ἀναφέρων εὐχάς. Τοῦτο
 τοίνυν ἐπὶ τῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· *Αὐτὸ τοῦ πνεύματος ἐν-*
τυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀδελφίτοις. Ὁ δὲ
ἔρευνητὸν τὰς καρδίας. Ὁρᾷ, οἱ οὐ περὶ τοῦ Παρα-
 κλήτου ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ τῆς καρδίας τῆς πνευματι-
 κῆς; ἰπέλ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἔδει εἰπεῖν· Ὁ δὲ ἔρευνητὸν
 τὸ Πνεῦμα. Ἄλλ' ἵνα μάθῃς, οἱ περὶ ἀνθρώπου ὁ λόγος
 πνευματικῆς, καὶ χάρισμα ἔχοντος εὐχῆς, ἐπηγάγε·
 Ὁ δὲ ἔρευνητὸν τὰς καρδίας, οἶδε εἰ τὸ φρόνημα τοῦ
 πνεύματος· τούτῳσι, τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πνευματικοῦ·
 οἱ κατὰ Θεοῦ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἄλλων. Οὐ γὰρ ἀγνο-
 οῦντα, φησὶ, διδάσκει τὸν Θεόν, ἀλλὰ τοῦτο γίνεταί, ἵνα
 ἡμεῖς μᾶθωμεν εὐχεσθαι ταῦτα ἂ χρῆ, καὶ αἰτεῖν παρὰ
 τοῦ Θεοῦ τὰ δοκοῦντα αὐτῷ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, *κατὰ*
Θεοῦ. Ὅστε καὶ παρακλήσεως ἔνεκεν ἐγένετο τοῦτο τῶν
 προσόντων, καὶ διδασκαλίας ἀρίστης· καὶ γὰρ ὁ παρ-
 ἔχων καὶ τὰ χάρισμα καὶ τὰ μυρία διδοὺς ἀγαθὰ, ὁ
 Παράκλητος ἦν. Ταῦτα γὰρ πάντα, φησὶν, ἐνεργεῖ ἐν
 καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα. Καὶ τῆς ἡμετέρας; κα:δύσεως

ἔνεκεν τοῦτο γίνεταί, καὶ τοῦ δευχθῆναι τοῦ Πνεύματος;
 τὴν ἀγάπην, οἱ μέχρι τοσούτου συγκαταβαίνει. Ὅθεν
 καὶ τὸ ἀκούεσθαι ἐγένετο τῷ εὐχαριστῶν, διὰ τὸ κατὰ
 Θεοῦ γίνεσθαι τὴν εὐχὴν. Ὁρᾷ δὲ ὅσων αὐτοὺς παι-
 δεύει τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἀγάπην καὶ τὴν τιμὴν τὴν γιν-
 ομένην εἰς αὐτούς;

ἦ. Τί γὰρ οὐκ ἐποίησε δὲ ἡμᾶς ὁ Θεός; Θεοῦ τὸν
 κτίστην δὲ ἡμᾶς, καὶ ἀφθαρτὸν ἐποίησε δὲ ἡμᾶς· κα-
 κωθῆναι τοὺς προφήτας; ἀνεχώρησε δὲ ἡμᾶς, εἰς εἰμ-
 ωλοῖαν ἐπέμφε δὲ ἡμᾶς, εἰς κείμενον ἀρῆκεν ἐμπανίον
 δὲ ἡμᾶς, τὰ μυρία ὑπομείναι κακὰ. Καὶ προφήτας; ἔ-
 δὲ ἡμᾶς αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ ἀποστόλους δὲ ἡμᾶς· τὸν
 Μονογενῆ δὲ ἡμᾶς ἐξέδωκε, τὸν διὰβολόν δὲ ἡμᾶς κα-
 λάζει· ἐκάθισεν ἡμᾶς ἐν δεξιᾷ· ἠνεσίθη δὲ ἡμᾶς·
 Ὁ ἀνεσίθητο γὰρ, φησὶ, τὸν ἀνεσίθησαν [587] οἱ
 ἐπέπεσον ἐπ' ἡμᾶς. Ἄλλ' ὅμως μετὰ τοσαῦτα ἀπιστα-
 μένους ἡμᾶς; οὐκ ἀφίησιν, ἀλλὰ καὶ παρακαλεῖ πάλιν,
 καὶ ἑτέρους παρακαλεῖ παρακαλεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα
 ἡμῖν χαρίσται· ὅπερ ἐπὶ τοῦ Μωϋσῆος γέγονε. Καὶ
 γὰρ ἐκεῖνος φησὶν· Ἄφες μὲ, καὶ ἐξαλείψω αὐτούς·
 ἵνα αὐτὸν ἐμβάλλῃ εἰς τὴν ὑπὲρ ἐκείνων ἐκτερίαν· καὶ
 νῦν τὸ αὐτὸ ποιεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ χάρισμα εὐχῆς εἶδου,
 Ἐποίησε δὲ τοῦτο, οὐκ αὐτὸς παρακλήσεως δεόμενος, ἀλλ'
 ἵνα ἡμεῖς μὴ, τούτων σωθόμενοι, φαιλότεροι καταστῶ-
 μεν. Διὰ τοῦτο πολλὰς εἰς τὸν δαυὶδ τὸν δὸν δεικναι
 καὶ τὸν δεῖν φησὶν αὐτοὺς καταλλάττεσθαι, τοῦτο αὐτὸ
 κατασκευάσων πάλιν, ἵνα καὶ στήμα ἐπιτεθῆ τῇ κατα-
 λαγῇ· καίτοι μειζόνως ἀν' αὐτὸς ἐφάνη φιλόδηλος,
 εἰ μὴ διὰ τὸν δεῖναι καὶ τὸν δεῖναι, ἀλλὰ δὲ ἑαυτὸν ἔλε-
 γεν αὐτούς; ἀρεῖναι τὴν ὀργὴν. Ἄλλ' οὐχ οὕτω τῶν
 ἰσπούδακων, ὡς τὸ τοῖς σωζομένοις, μὴ γενίσθαι βήμα
 μίας ἀφορητῆν τῆς καταλλαγῆς ὑπέθεσεν. Διὰ τοῦτο
 καὶ τῷ Ἰερραμῆ εἶλεγε· *Μὴ ἀξίον περὶ τοῦ λαοῦ τοῦ-*
του, οἱ οὐκ εἰσκακοῦσαί σου· οὐχὶ παῖσιν αἰτῶν
 θέλων ἀξιοῦνται (πολὴ γὰρ ἐπιθυμεῖ τῆς σωτηρίας; τῆς
 ἡμετέρας), ἀλλ' ἐκείνους προθεσῖαι· ὅπερ οὐ καὶ προ-
 φητῆς συνίδων, οὐκ ἐπαύσατο ἀείμων. Καὶ ἵνα μάθῃς, οἱ
 ὅς ἀποστῆσαι αὐτὸν θέλων, ἀλλ' ἐντρέφαι, ταῦτα ἔλεγεν,
 ἀκούσον εἰ φησὶν· Ἦ οὐχ ὄρῳ εἰ αὐτοὶ κοῦτοι; Καὶ
 πρὸς τὴν πόλιν ἐδὲν λέγει· Ἐὰν ἀποκλήνῃ νίερα,
 καὶ πηθῆθῃ σσαντῆ πᾶσα, κελκιδίωσται ἐσταντῶ
 μου· οὐχ ἵνα εἰς ἀπῶντων ἐμβάλλῃ, λέγει, ἀλλ' ἵνα εἰς
 μετάνοιαν διαναστήσῃ. Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῶν Νινευτιῶν
 ἀδιορίτως εἰπὼν τὴν ἀπόφασιν, καὶ μὴ ὑποτελεῖν; χρι-
 στάς ἐπίδοις, μᾶλλον ἐφόδης καὶ εἰ; μετάνοιαν ἤγα-
 γες· οὕτω καὶ ἐνεαυθα ποιεῖ, ἐκείνους τὸ διεγίμει
 καὶ ἔ'ν προφήτην αἰδουσιμώτερον κατασκευάζων, ἵνα
 κἂν οὕτως αὐτοῦ ἀκούσωνται. Εἶτα ἐπειδὴ ἔμανον ὄντα
 νοσοῦντες, καὶ οὐδὲ τῶν ἄλλων ἀπενεχθέντων ἐσωφ-
 νίσθησαν, τὸ μὲν πρῶτον παραινεῖ μένειν αὐτοῖς· ὡς
 δὲ οὐκ ἠγείνοντο, ἀλλ' ἠυτομίουν εἰς Αἴγυπτον, τοῦτο
 μὲν συνεχώρησεν, αἰτεῖ δὲ παρ' αὐτῶν τὸ μὴ μετ' Αἴ-
 γύπτου καὶ πρὸς τὴν ἀσθεῖαν αὐτομολῆσαι. Ὅς δὲ οὐδὲ
 τοῦτο ἐπιτεθῆσαν, συμπίπτει τὸν προφήτην αὐτοῖς,
 ὡστε μὴ τέλεον ἐξοικελαί λοιπὸν. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ οὐκ
 ἠκολούθησαν αὐτῷ καλοῦντι, αὐτὸς αὐτοῖς ἐπέταξεν
 διορθοῦμενος, καὶ κωλύων προσωτέρω φέρεσθαι τῆς κακίας
 καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος παίδων δυστυχῶς· ἔχοντι
 πρὸς ἅπαντα, πανταχοῦ συμπεριβῶν καὶ συμπεριβαλόν-
 των. Διὰ δὲ τοῦτο οἱ εἰς Αἴγυπτον μόνον τὸν Ἰερραμῆν, ἀλ-

ritus erga nos providentiam ostenderet, tum ut nos doceret, non illa omnino nobis utilia censenda esse, quæ humanis ratiociniis talia videntur esse. Quia enim verisimile erat illos, flagellatos, pulsos, mille gravia patientes, quietem querere, et sibi utile fore putare, si illam abs Deo gratiam postularent, dicit: Ne putetis illa, quæ vobis utilia videntur, vere talia esse: etenim ad eam rem Dei ope egemus: usque adeo homo infirmus est et ex se nihil. Ideo dicebat: *Quid ut oportet oremus, nescimus.* Ut ne enim ultra discipulum ignorantia puderet, ostendit doctores etiam eodem in statu esse: non enim dixit, Nescitis; sed *Nescimus.* Quoique non per modestiam sic loqueretur, per alia indicavit. Indesinentem enim in precibus suis Romam videre orabat; nec licet precaretur, hoc assequutus est: et pro stimulo sibi in carne dato, id est, pro periculis sæpe rogavit, nec impetravit, ut nec Moyses in veteri lege, ut Palæstinam videret obsecrans, nec Jeremias pro Judæis supplicans, nec Abraham pro Sodomitis rogans. *Sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Obscurum est hoc dictum, quia multa, quæ tunc fiebant miracula, jam cessarunt. Quapropter necesse est docere vos, qui tunc status rerum esset, et sic demum aptior vobis sermo crit. Quis ergo tunc status erat? Diversa illi, qui baptizabantur, tunc dona concedebat Deus, quæ etiam spiritus vocabantur: *Spiritus enim prophetarum, prophetis subjecti sunt,* inquit. Et alius quidem prophetiæ donum habebat, et futura prænuuntiabat; alius sapientiæ, et multos docebat; alius curationum, et ægros curabat; alius virtutum, et mortuos suscitabat; alius linguarum, et diversis loquebatur vocibus. Cum his omnibus erat et orationis donum, quod ipsum spiritus dicebatur; et qui illud habebat, pro tota multitudine precabatur. Quia enim multa eorum, quæ nobis utilia sunt, ignorantes, inutilia postulamus, donum orationis ad quempiam eorum, qui tunc erant, veniebat, et quod toti Ecclesiæ conducebat, id ille stans postulabat, aliosque docebat. Spiritum ergo hic vocat hujusmodi donum, et animam quæ illud acceptat, quæque Deum orabat et iugemisebat. Nam qui tali dignatus erat gratia, stans cum multa compunctione et multis gemitibus animi, ante Deum procumbens, quæ utilia omnibus essent postulabat. Cujus nunc symbolum est diaconus, qui pro populo preces effundit. Hoc igitur significans Paulus, dicebat: *Ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* 27. *Qui autem scrutatur corda.* Viden' non hic de Paraclito agi, sed de corde spirituali? Nam si non hoc ita esset, dixisse oportuit: Qui autem scrutatur Spiritum. Sed ut dicas hic de spirituali homine sermonem haberi, qui donum precandi habeat, addidit: *At qui scrutatur corda, novit qui sit sensus spiritus;* id est, hominis spiritualis: qui secundum Deum postulat pro sanctis. Neque enim, ait, ignorantem docet Deum: verum hoc fit, ut nos discamus ea quæ oportet precari, et a Deo petere ea quæ ipsi placita sint; hoc enim significat illud, *Secundum Deum.* Itaque hoc

erat ad accedentium consolationem et doctrinam optimam: nam qui et dona illa et infinita bona largiebatur, Paraclitus erat. *Hæc enim omnia,* inquit, *operatur unus et idem Spiritus.* Et institutionis nostræ causa hoc fit, atque ut Spiritus dilectio declararet, qui eo usque indulgentiæ procedat. Indeque eveniebat ut is, qui precabatur, exaudiretur, quia oratio secundum Deum emittebatur. Viden' quantis eos doceat amorem erga illos suum, honoremque ipsis exhibitum?

8. Quid enim non pro nobis fecit Deus? Mundum corruptibilem propter nos, et incorruptibilem propter nos fecit; male affici prophetas propter nos permisit; in captivitatem propter nos misit; in fornacem propter nos permisit incidere, atque mille subire mala. Prophetas illos propter nos fecit, et apostolos item propter nos; Unigenitum propter nos tradidit; diabolum propter nos punit; nos in dextera sedere voluit; opprobria propter nos passus est: nam ait: *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me* (Psal. 68. 10). Attamen nos ab ipso post tot tantaque deficientes non deserit, sed nos rursus hortatur, et alios parat, qui pro nobis intercedant, ut nobis gratiam largiantur: quod in Moysæ factum est. Illi namque ait: *Dimitte me, et delebo eos* (Exod. 32. 10); ut illum adduceret ad precandum pro illis. Nunc quoque id ipsum facit: ideo donum precepcionis largitus est. Illud vero faciebat, non quod ipse obsecratione opus haberet; sed ne nos, quod salvi simus, deteriores evadamus. Ideo sæpe et propter David et propter alium et alium se illis reconciliari ait: hoc ipsum apparans, ut formam reconciliationis addat; quamquam benignior appareret ipse, si non per alium et alium, sed per seipsum diceret se indignationem suam ipsis remittere. Verum non tam hoc ille voluit, quam ut ne illi, qui salvi fierent, reconciliationis modus ignaviæ causa foret. Ideo Jeremia dicebat: *Ne preceris pro populo hoc, quia non exaudiam te* (Jer. 11. 14); non quod vellet illum precandi finem facere (salutem quippe nostram desiderat); sed quod illos terrere cuperet: quod intelligens propheta, precari non cessavit. Et ut discas, Deum, non in illum averteret, sed ut illum pudefaceret, hæc dixisse, audi quid dicat: *Ammon vides, quid illi faciunt?* Adversus civitatem vero eum dicit: *Si laveris te nitro et accumulaeris tibi herbam, maculata es in conspectu meo* (Jer. 2. 22); non ut in desperationem coniceret dicit, sed ut ad penitentiam excitaret. Sicut enim apud Ninivitas, cum indefinite sententiam dixisset, nec bonam spem subindicaret, magis illos terruit et ad penitentiam deduxit: sic et hoc loco facit, illos excitans et prophetam venerabiliorum reddens, ut saltem sic illum audirent. Deinde quia incurabili morbo laborabant, ac ne aliis quidem immissis respiscabant, primo monet illos, ut ibi maneat: eum autem id noluisse, sed confugissent in Ægyptum, hoc quidem concessit, petit autem ab ipsis, ut ne cum Ægypto ad impietatem declinarent. Cum vero ne in hoc quidem obsequiti essent, cum illis prophetam

mittit, ut ne omnino illi impingerent. Quia enim illi vocanti non obsequabantur, illos ipse sequitur corrigens, et impediens ne ulterius in nequitiâ procedant, velut pater prolis amans, qui filium infeliciter in omnibus agentem ubique circumducit et sequitur semper. Ideo non modo Jeremiam in Ægyptum, sed etiam Ezechielem misit Babylonem. Illi vero non contradixerunt. Quia enim Dominum suum videbant valde illos amantem, ipsi quoque hoc assidue fecerunt: ac si quis servus probus inutilem filium videns, misereretur ejus, patrem cernens de illo dolentem, seseque excruciantem. Quid enim non patiebantur propheta: propter illos? Secabantur, pellebantur, coeviciis onerabantur, lapidabantur et millia patiebantur gravia: post hæc autem omnia ad illos rursus accurrebant. Nam Samuel non cessavit lugere Saulëm, etsi graves ab illo passus contumelias re-que intolerabiles; sed tamen nullius injuriæ memor erat. Jeremias vero Lamentationes scriptas Judæorum populo composuit: cumque Persarum dux concessisset illi cum securitate et libertate ubicumque vellet habitare, domui suæ prætulit infelicis populi consortium et miseram in terra aliena habitationem. Sic et Moyses regis ædibus in quibus debebat relictis, ad Hebræorum calamitates accurrit. Daniel vero per dies viginti sex jejunus mansit, hæc se gravissima abstinentiâ macerans, ut Deum illis placaret. Et tres pueri in fornace et in tanto igne, supplicationem pro illis emittebant. Non pro se illi dolebant, qui salvi erant; sed quia tum maxime putabant se fiduciam habere posse, ideo pro illis precebantur. Quapropter dicebant: *In anima contrita et spiritu humilitatis suscipiamur (Dan. 3. 39)*. Propter hos et Jo-ue vestimenta sua scidit: propter hos Ezechiel lugebat et lamentabatur illos trucidatos videns: et Jeremias dicebat: *Sinite me, amare flebo (Jai. 22. 4)*. Antehæc vero, cum pro vniuersa seclerum ipsorum impetranda precari non auderet, terminum quærebat dicens, *Usquequo, Domine (Id. 6. 11)*? sanctorum quippe genus omne amore proximi tenetur. Idcirco et Paulus dicebat: *Induimini ergo, ut electi Dei sancti, viscera misericordiæ, probitatem, humilitatem (Col. 3. 12)*.

9. *Eleemosyna commendatur.* — Vnde verbi accusationem, et quomodo nos perpetuo misericordes esse vult? Non dixit enim tantum, Miseremini, sed *Induimini*, ut sicut indumentum nobiscum semper est, ita et misericordia sit. Nec simpliciter dixit, Misericordiam, sed *Viscera misericordiæ*, ut naturalem imitemur dilectionem. Verum nos contraria facimus: si quis obolus petiturus accedat, contumeliis et conviciis oneramus, aggressorem (a) vocamus. Non horrescis, o homo, non erubescis, dum aggressorem pro emendando pane vocas? Quod si hic aggressionem faciat, hæc certe de causa misericordia dignus est, quia sic

(a) In Græco legitur *ἀγροῦ*. Porro *ἀγροῦ* in Glossis dicitur, *impostor, stellionator*. Eodem hic sensu vox hæc intelligenda est. Itaque illi pauperes *ἀγροῦ* erant, qui sub emeotia specie panem vel pecuniam emendicabant, quos non repellendos esse ait S. doctor, qui eadem utitur voce *Homilias* in Epistolam ad Hebræos.

a fame premitur, ut talem personam assumat. Estque hoc inhumanitatis nostræ crimen. Quia enim non facile erogamus, mille excogitate machinis coguntur, ut immanitatem nostram decipiant, et duritiem emoliant. Alioquin vero si argentum vel aurum peteret, suspicandi locum haberet: si autem pro necessario tantum cibo te adit, cur intempestive philosopharis et superflue disputas, otium et pigritiam illi imputans? Nam si hæc dicere oporteat, non aliis certe, sed nobis dicenda sunt. Cum ergo ad Deum accedis, peccatorum veniam postulatum, hæc tibi verba in mentem veniant, et intelliges hæc te a Deo justius auditurum esse, quam a te pauperem. Attamen nunquam hæc tibi verba dixit Deus, *Abcede*: nam aggressor es, in ecclesiam frequenter intrans, leges meas audis; in foro autem aurum, concupiscentiam, hominum amicitiam, et omnia mandatis meis anteponis: et nunc quidem humilis videris, post precationem autem ferox eris, crudelis, inhumanus: abcede igitur hinc, nec me ultra adeas. Hæc enim et his plura audire mereamur: attamen nunquam ille quid similia exprobravit, sed patitur fert; quæ sua sunt omnia implet, et plus quam petimus largitur. Hæc itaque cogitantes, inopiam paupertatem solvamus; etiamsi aggressiones faciant, ne accurate rationes exproceamus. Eodem quippe modo nos quoque salute indigemus, cum venia, cum benignitate et misericordiâ magna. Non possunt enim, non possunt utique li homines, quorum vita accuratus examinatur, salutem consequi; sed necesse esset plecti ac perire omnes. Ne itaque simus aliorum severiores iudices, ne a nobis quoque accuratiores rationes exigantur: peccatis enim onusti sumus, venia omni indigni. Itaque illos maxime miseremur, qui venia indigni videntur, ut et ipsi parem nobis atrahamus misericordiam: etsi quantumcumque studeamus, nunquam poterimus benignitatem tantam exhibere, quanta nos a benigno Deo opus habemus. Quomodo igitur non absurdum fuerit, nos in tanta indigentia constitutos, tam accurate servos nostros examinare, et contra nos ipsos nihil non agere? Non enim ita illum beneficio tuo indignum declaras, ut teipsum Dei benignitate. Nam qui conservum suum tam accurate examinat, multo magis Deum idipsum facientem experietur. Ne igitur adversum nos loquamur, sed etiamsi propter ignaviam et otiositatem accedant, erogemus ipsa. Nam in multis nos per ignaviam peccamus, imo in omnibus: nec a nobis statim Deus pœnas repetit, sed tempus dat ad pœnitentiam, a se nos quotidie, instituens, docens, cætera omnia subministrans, ut et nos misericordiam ejus æmulemur. Deponamus itaque hanc inhumanitatem, severitatem ejiciamus, utpote qui nobis magis quam cæteris beneficia præstentis. His enim argentum damus, panem, vestem, nobis vero maximam paramus gloriam, quæ sermone explicari nequit. Nam corporibus resumtis incorruptibilibus, una cum Christo glorificabimur et regnabimus. Hoc quantum sit hinc sciemus; imo potius nunquam clare nunc sciemus. Ut autem a bonis illis,

ἀνὰ κείς Βαβυλώνα τὸν Ἰεζεκιὴλ ἔπαυον. Οἱ δὲ οὐκ ἀνέβλεπον. Ἐπειδὴ γὰρ τὸν αὐτῶν Δεσπότην ἔδον σφόδρα αὐτοῦ φιλοῦνται, καὶ αὐτοὶ τοῦτο ποιοῦντες διετάλυν ὥσπερ ἂν εἰ τις υἱὸν ἀρχηγὸν δούλους ἐγνώμων ἐλεήσειεν, ὄρῳν τὸν πατέρα ἀγνοῦντα ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ κοπιέμενον. Τί γὰρ οὐκ ἔπαυον δι' αὐτούς; Ἐπρίζοντο, ἠλαύνοντο, ὤνειδίζοντο, ἐλιθάζοντο, μυρία ἔπαυον θεῖνά · καὶ μετὰ ταῦτα ἅπαντα, πρὸς αὐτοῦς ἔτρεχον πάλιν. Καὶ γὰρ [588] ὁ Ζαμουὴλ οὐ διελείπε παρθῶν τὸν Σαούλ, καίτοι γε χαλεπῶς ὕβρισθαι παρ' αὐτοῦ, καὶ τὰ ἀνέμεστα παθῶν · ἀλλ' ὁμοῦ οὐδένως ἐκείνων ἐπέμνητο. Τῷ δὲ Ἰουδαίων δῆμῳ καὶ θρήνων γραπτοῦς ὁ Ἰερεμίας συνέθεξε · καὶ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Περσῶν δίδόντος αὐτῷ μετὰ ἀδείας οὐκ εἶν καὶ ἐλευθερίας ἀπάσης ἔπου βούλοιο, προετίμησε τῆς οὐκαι διατριβῆς τῆν τοῦ λαοῦ κακουχίαν καὶ τὴν ἐν ἀλλοτρίᾳ ταλαιπωρίαν. Οὗτος καὶ Μωδοῦς τὰ βασιλεία καὶ τὴν ἐκεῖ διατριβὴν ἀπέειπε, πρὸς τὰς ἐκείνων ἔβραμε συμφορὰς. Καὶ Δανιὴλ δὲ ἐν εικοσιῇ ἡμέραις ἄσπετος ἔμεινε, ἄγων αὐτοῦ τὴν βαρυστάτην νηστείαν. Ἴνα τὸν θεὸν αὐτοῦ καταλάβῃ καὶ οἱ παῖδες δὲ οἱ τρεῖς ἐν καρμῷ βυτῶν καὶ τοσοῦτον κυρτὴν τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκατηρίαν ἀνέφερον. Οὐ γὰρ δὴ ὑπὲρ αὐτῶν ἤλγον τῶν σεσησμημένων · ἀλλ' ἐπειδὴ τότε μέγιστα ὄροντο παρῆρσιαν ἔχειν, διὰ τοῦτο ὑπὲρ αὐτῶν ἔδιδον. Διὰ καὶ ἔλεγον · Ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ ἀνένδοτοι ταπεινώσεως προσεθωχέθημεν. Διὰ τούτους καὶ Ἰησοῦς τὰ ἱμάτια διῆρρηξε · διὰ τούτους καὶ Ἰεζεκιὴλ ἐθρήνη καὶ ὠλοφύρετο κατακοιτωμένως ὄρων καὶ Ἰερεμίας ἔλεγον · Ἀρεεὶ μὲν, κίρως κλαίσομαι. Καὶ πρὸς τοῦτο δὲ, ἐπειδὴ ἀξιώσαι ὑπὲρ συγχωρήσεως τῶν θεῶν παντελῶς οὐκ ἐτόλμα, προσεβόηον ἐξήκει λέγων · Ἐως πότε, Κύριε; φιλοστοργὸν γὰρ ἔσταν τὸ τῶν ἁγίων γένος. Διὰ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν · Ἐνδύσασθε ὄν, ὡς ἐκλεκτοὶ θεοῦ ἄγιοι, σπλάγχνα οὐκίρμων, χρηστοῦτητα, ταπεινοφροσύνην.

θ'. Ὅρξ τὴν ἀρχόρθειαν τοῦ βήματος, καὶ πῶς διηνεκῶς ἐλετήμονας ἡμεῖς βούλεται εἶναι; Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐλεήσατε, ἀπῶς, ἀλλ', Ἐνδύσασθε · ἵνα ὥσπερ τὸ ἱμάτιον ἀπὸ μὲθ' ἡμῶν ἔστω, οὕτω καὶ ἡ ἐλεημοσύνη. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπῶς, Ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ, Σπλάγχνα οὐκίρμων, ἵνα φυσικὴν μισησώμεθα φιλοστοργίαν. Ἄλλ' ἡμεῖς τάναντια ποιοῦμεν · κἀν προσέβη τις αὐτῶν ὀδῶν ἵνα, ὕβριζομεν, λοιδοροῦμεν, ἐπιθέτην καλοῦμεν. Οὐ φροῦτις, ἄνθρωπα, οὐκ ἐρυθρῆς, ἐπιθέτην ὑπὲρ ἄρτων κἀλῶν; Εἰ δὲ καὶ ἐπίθεσιν ὁ τοιοῦτος ποιεῖ, διὰ τοῦτο καὶ ἐλεῖσθαι βούλομαι, ὅτι οὕτως ὑπὸ λιμῷ τίθεται ὡς τοιοῦτο ὄπικοναι προσωπίον. Καὶ τοῦτ' ἐστὶ ἡμετέρας ὠμότητος ἔγκλημα. Ἐπειδὴ γὰρ εὐκόλως παρέχειν οὐκ ἀνεχόμεθα, μυρία ἀναγκάζονται ἐπινοεῖν μηχανὰς, ὥστε ἡμῶν σφρασάσαι τὴν ἀπανθρωπίαν, καὶ τὴν τραχύτητα καταμαλᾶσαι. Ἄλλως δὲ, εἰ μὲν ἀργύριον φτεῖ καὶ χρυσοῖον, εἶγεν ἂν σοὶ τὰ τῆς ὑποφίας λόγῳ · εἰ δὲ ὑπὲρ ἀνεγκλίνας σοὶ τροφῆς προσέρχεται, εἰ φιλοσοφεῖς ἀκαίριος, καὶ ἀκριβολογεῖ ἅ παρὶτά, ἀργίαν ἐγκλήων καὶ ὄκων; Εἰ γὰρ δεῖ ταῦτα λέγειν, οὐχ ἑτέρος, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς ἐπιλέγειν δεῖ. Ὅταν γοῦν τῷ θεῷ προσηῖ ἀμαρτημάτων αὐτῶν συγχώρησιν, τοῦτον ἀναμνήσθητι τῶν βημάτων, καὶ γνώση ὅτι δικαιότερον ταῦτα αὐτῶ ἀκούσῃ

παρὶ τοῦ θεοῦ, ἢ ὁ πόνηρ παρ' [589] σοῦ. Ἄλλ' ὁμοῦ οὐδέποτε πρὸς εὐ ταῦτα εἶπε τὰ βήματα ὁ θεός, ὅταν, Ἀπόστρεθε · καὶ γὰρ ἐπιθέτης εἰ, εἰς μὲν ἐκκλησίαν ἐπιστῶν συνεχῶς, καὶ νόμον ἀκούων τῶν ἡμῶν, ἐν δὲ τῷ ἀγορᾷ καὶ χρυσοῖον καὶ ἐπιθυμῶν καὶ φίλων καὶ πάντα ἀπῶς προτιμῶν τῶν ἡμῶν ἐπιταγμάτων · καὶ νῦν μὲν ταπεινὸς γίνῃ, μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν καὶ θρασυῖα καὶ ὠμῶς καὶ ἀπάνθρωπος · ἀπειθε τοῖνον ἐνευθεῖν, καὶ μηκέτι μοι πρόσοι. Ταῦτα γὰρ, καὶ τούτων πλεονα ἀκούει ἡμῶν ἄγιοι · ἀλλ' ὁμοῦ οὐδέποτε τοιοῦτον οὐδὲν ὄνειδον, ἀλλὰ καὶ μακροθυμεῖ καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα πληροῖ, καὶ πλεονα ἐν αὐτοῦ μὲν δίδουσι. Ταῦτ' οὐκ ἔνοουοντες, λύσωμεν τὴν πέναν τοῖς θεομένοις, κἀν ἐπίθεσιν ποιῶσι, μὴ ἀκριβολογώμεθα. Τοιαύτης γὰρ καὶ ἡμεῖς χρῆζομεν σωτηρίας τῆς μετὰ συγγνώμης, τῆς μετὰ φιλανθρωπίας, τῆς μετὰ ἐλέους πολλῆς. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι, τῶν καθ' ἡμᾶς ἔξισταζομένων ἀκριβῶς, σωθῆναι ποτε, ἀλλ' ἀνάγκη κολασθῆναι καὶ ἀπολύθαι πάντας. Μὴ τοῖνον γινώσκω ἐτέρων μικροῖ δικασταί, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς ἀκριβεῖς ἀπειτηθῶμεν εὐδύνως · καὶ γὰρ ἔχομεν ἀμαρτημάτων συγγνώμης πάσης μεῖζονα. Ὅστε ἐκείνωνς μᾶλλον ἐλευθέρωμεν τοὺς τὰ ἀνυγνώστα ἀμαρτάνοντας, ἵνα καὶ αὐτοὶ τοιοῦτον ἀκούσις προσηποῦμεθα ἔλεον · καίτοι δσα ἂν φιλομησώμεθα, οὐδέποτε θυνησώμεθα τοιαύτην εἰσενεγκεῖν φιλανθρωπίαν, ὅλας χρῆζομεν ἡμεῖς παρὰ τοῦ φιλανθρωποῦ θεοῦ. Πῶς οὐκ οὐκ ὄκον, τοσοῦτων ὄντας ἐν χρεῖα αὐτοῖς, ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τοὺς ἡμετέρους τυνηδούλους, καὶ καθ' ἑαυτῶν ἅπαντα πράττειν; Οὐ γὰρ οὕτως ἐκείνων ἀνέθεν ἀποραίνεις τῆς εὐεργεσίας τῆς σῆς, ὡς ἑαυτὸν τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας. Ὁ γὰρ περὶ τὸν σὺνδουλὸν ἀκριβολογώμενος πολλῶς μᾶλλον τὸν θεὸν ζεῖ τοῦτο ποιοῦντα. Μὴ τοῖνον καθ' ἡμῶν φθεγγώμεθα, ἀλλὰ κἀν διὰ βῆθμια, κἀν δι' ἀργίαν προσιωπῶν, ἡμεῖς παρῶμεν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς πολλὰ διὰ βῆθμια ἀμαρτάνομεν, μᾶλλον δὲ ἅπαντα διὰ βῆθμια, καὶ οὐκ ἀπαιτεῖ δίκην ἡμᾶς εὐθέως ὁ θεός, ἀλλὰ βῆθμια προσημῖαν μετανοίας ἡμῶν, τρέφωμ καὶ ἐκάστην ἡμέραν, παιδεύων, διδάσκων, τὰ ἅλλα πάντα γοργῶν, ἵνα καὶ ἡμεῖς ζῆλωσωμεν αὐτοῦ τὸν ἔλεον τοῦτον. Καταλούσωμεν τοῖνον τὴν ὠμότητα ταύτην, ἐκθάλωμεν τὴν θηρωδίαν, ἅτε αὐτοῦς μᾶλλον ἢ ἐτέρους εὐεργετοῦντας. Τοῦτοι μὲν γὰρ ἀργύριον δίδωμεν καὶ ἄρτων καὶ ἱμάτιον, ἡμῖν δὲ αὐτοῖς μεγίστην προσηποῦμεθα δόξαν, καὶ ἦν οὐκ ἐν πικροσθησῶν λόγῳ. Τὰ γὰρ σώματα ἀσφαρτὰ ἀπολαβόντας, φυνησώμεθα καὶ συμβασίλωμεν τῷ Χριστῷ · τοῦτο δὲ ἤλικον ἔστιν, ἐνταῦθεν εἰσόμεθα, μᾶλλον δὲ σαρῶν μὲν οὐδαμῶν εἰσόμεθα νῦν · ὥστε δὲ ἀπὸ τῶν παρ' ἡμῶν ἀγαθῶν ἀναχθέντας μικρὰν γοῦν τινα αὐτοῦ λαβεῖν ἔνομαι, ὡς ἂν οὐδὲ τὸ εἶ, παρασθησῶν περὶσομαι τὸ εἰρημένον. Εἰπέ γὰρ μοι, εἰ τίς σε γεγηρακότα καὶ ἐν πνίγα ζῶντα ἐπηγγέλλετο ἐξαιρῆνς ποιήσειν νέον, καὶ εἰς αὐτὴν ἀεῖν τῆς ἡλικίας τὴν ἀκμὴν, καὶ σφόδρα ἰσχυρὸν [590] καὶ ὠραῖον ὑπὲρ ἅπαντας κατασκευάζειν, καὶ βασιλείαν ὄσων τῆς γῆς ἀπάσης ἐπὶ ἔτει χιλίους, βασιλεῖαν εἰρηγὴν ἔχουσαν βαθυτάτην, εἰ σοὶ ἂν ὑπὲρ ταύτης τῆς ὑποσχέσεως εἰλω ποιῆσαι καὶ παθεῖν; Ἰδοὺ τοῖνον ὁ Χριστὸς οὐχὶ ταῦτα, ἀλλὰ πολλῶς μεῖζονα τοῦτον ἐπαγγέλλεται. Οὐδὲ γὰρ ὄσον γῆρως καὶ νεότητος τὸ μέσον, τοσοῦτον φθορᾶς καὶ ἀσφαρσίας τὸ διάφορον · οὐδὲ ὄσον βασιλείας καὶ πνίας, τοσοῦτον τῆς δόξης τῆς μελλούσης καὶ τῆς παρούσης, ἀλλ' ὄσον ὄνειράτων καὶ ἀληθείας.

* Sic unns. Legebatur ἀκριβολογεῖς. Κατ' ἡμᾶς

ἔ. Μᾶλλον δὲ οὐδὲν οὐδέπω εἴρηκα· οὐδὲ γάρ ἐστι λόγος ἰκανὸς παραστήσαι τὸ μέγεθος τῆς διαφορᾶς τῶν ἐσομένων πρὸς τὰ παρόντα· χρόνου δὲ ἔνεκεν οὐδὲ ὅμως ἐστὶν ἰννοῖσαι διαφορὰν. Πῶς γὰρ ἂν τις παραβάλῃ τοῖς παροῦσι ζωὴν τέλος οὐκ ἔχουσαν; Τῆς δὲ εἰρήνης τοσοῦτον τὸ μέσον πρὸς τὴν παρούσαν, ὅσον εἰρήνης καὶ πολέμου τὸ διάφορον· καὶ τῆς ἀφθαρσίας, ὅσον βίου τοῦ πλίνης ὁ καθαρὸς μαργαρίτης ἀμείνων· μᾶλλον δὲ ὅσον ἂν εἴη τις, οὐδὲν παραστήσαι δύνησεται. Κἀν γὰρ τῷ τῆς ἀκτίνας παραβάλῃ φωτὶ τὸ κάλλος τῶν τότε σωματίων, κἀν ἀστραπῇ τῆ φανερότητι, οὐδὲν οὐδέπω τῆς λαμπρότητος ὄξιν ἐκείνης ἐρωῶ. Ἐπεὶ δὲ τούτων πῶσα οὐκ ἄξιον προέσθαι καὶ χρήματα καὶ σώματα, μᾶλλον δὲ πῶσα οὐκ ἄξιον προέσθαι ψυχάς; Νῦν μὲν εἰ μὲν εἰς σε εἰς βασιλεία εἰσῆγε, καὶ πάντων παρόντων διαπέμψῃσαι οὐ παρεσκευάσας τὴν βασιλεία, καὶ ὁμοτράπεζῳ κατ' ἀφοδίαιτον ἔποιεσ αὐτῷ, πάντων ἂν ἔβης· αὐτὸν εἰμι μακαριώτερον· εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν μᾶλλον ἀναβαίνειν, καὶ παρ' αὐτὸν ἐστάναι τὸν τῶν ὄλων βασιλεῖα, καὶ ἀντιλαμβάνειν τοὺς ἀγγέλους, καὶ τῆς ἀπορρήτου δόξης ἀπολαύειν ἐκείνης, ἀμυξιάλλει· εἰ δὲ προέσθαι οὐκ κλοπιῶν ἀφορμὰς (οὐ γὰρ ἂν ἐποίμι κέρδος ἐν τοιοῦτον ἐτῷ), καὶ τὰ θῆτα ἐκβάλλεις, καὶ τὰ ἐτέρων θαντοῦσμενος, εἰ θέοι, καὶ τὴν νουαῖκα καὶ τὰ τέκνα ὑποθέσθαι οὐ κατ' οἰκνεί· τῆς δὲ βασιλείας τῶν οὐρανῶν προκειμένης, τῆς οὐδὲνα διάδοχον ἔχουσας ἀρχῆς, καὶ τοῦ Θεοῦ καλεῖσθαι οὐ μέρος γενίας γῆς, ἀλλ' ὁλόκληρον λαβεῖν τὸν οὐρανὸν, ὀκνεῖς καὶ ἀναδύῃ, καὶ πρὸς χρέματα κέρηνας, καὶ οὐκ ἰννοεῖς, οὐτὲ εἰ τὰ πρὸς ἡμᾶς τοῦ οὐρανοῦ ἐκείνου μέρη οὐκ καλὰ καὶ τερπνά, ἤλιχα τὰ ἄνω, καὶ ὁ τοῦ οὐρανοῦ οὐρανός;

Ἄλλ' ἐπειδὴ τέως σώματος ὀφθαλμοῖς ταῦτα ἰδεῖν οὐκ ἐνι, ἀνάσθαι τῷ λογισμῷ, καὶ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν τοῦτον στάς, ἀνάδελφον εἰς ἐκείνον τὸν ἀνωτέρου τοῦτου οὐρανὸν, εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἄπειρον, εἰς τὸ φῶς τὸ φρίκης γέμον, εἰς τοὺς τῶν ἀγγέλων ὄχμους, εἰς τὰ στήθη τῶν ἀρχαγγέλων τὰ ἄπειρα, εἰς τὰς ἄλλας τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις. Καὶ πάλιν ἐπιλαθοῦ τῆς παρ' ἡμῖν εἰκόνας καταβάς ἀνωθεν, καὶ ὑπόγραψον τὰ περὶ τὸν βασιλεῖα τὸν παρ' ἡμῖν, ὅλον ἄνδρα χρυσοφοροῦντα, καὶ ζεύγη λευκῶν ἡμίονων χρυσοῦ καλλωπιζομένων, καὶ ὄχηματα λιθοκλίητα, καὶ [591] στρωμνὴν χιονιδίαν, καὶ πέταλα τοῖς ὄχηματι περιεπίμμενα, καὶ δράκοντας ἐν ἱματίοις σχηματιζομένους σηρικῶς, καὶ ἀσπίδας χρυσοῦς ἔχουσας ὄμφαλους, καὶ τελαμῶνας ἐκ τούτων πρὸς τὰς ἀνταγὰς ἄνω διὰ πολλῶν ἐκτεννομένων λίθων, καὶ ἱπποῦς χρυσοφοροῦντας, καὶ γαλινούς χρυσοῦς. Ἄλλ' ὅταν τὸν βασιλεῖα ἰδῶμεν, οὐδὲν τούτων λοιπὸν ὀρώμεν· ἐκείνος γὰρ ἡμᾶς ἐπιστρέφει μόνος, καὶ τὸ πορφυρᾶ ἱμάτια, καὶ τὸ διάδημα, καὶ ἡ καθέδρα, καὶ ἡ περὶν, καὶ τὰ ὑπόδηματα, ἡ πολλὴ τῆς θείως λαμπρότητων. Ταῦτ' οὖν ἄπαντα συναγαγὼν ἀκριβῶς, ἀπὸ τούτων πάλιν μετέθεθ' ἐπὶ τὰ ἄνω τὸν λογισμὸν, καὶ τὴν ἡμέραν τὴν φοβεράν ἐκείνην, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς παραγίνεται. Οὐ γὰρ ζεύγη ἡμίονων ἔπει τότῃ, οὐδὲ ὄχηματα χρυσοῦ, οὐδὲ δράκοντας καὶ ἀσπίδας, ἀλλ' ἂ πολλῆς γέμει φρίκης, καὶ τοσοῦτον ἔμποιε

τὴν ἐκπλήξιν, ὡς καὶ αὐτὰς καταπληγῆται τὰς δυνάμεις δυνάμεις· Αἱ γὰρ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, φησί, σαλευθήσονται. Τότε γὰρ ἀνοίγεται τὰς οὐρανός, καὶ τὸν ἀβύσσον ἐκείνου ἀναπέμψονται εἰς πύλας, κάσαι δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ μονογενὴς Παῖς, ὡς ἐκοσιν, οὐδὲ ἐκείνῳ ἀνθρώπῳ ὁμομορφοῦτον αὐτὸν, ἀλλὰ γλιόδιον καὶ μυριάδιον ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, τῶν Χερουβιμ, τῶν Σεραφιμ, τῶν ἄλλων ἐπιμμεων, καὶ πάντα ἔσται φόβου καὶ τρόμου μετὰ τῆς γῆς ἀναβήγγυμνης, τῶν πῶποτε γενομένων ἀνθρώπων, εἰς οὐ γέγονεν ὁ Ἄδὰμ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀπὸ γῆς ἀναβαίνοντων τε καὶ ἀρπαζομένων ἀπάντων, αὐτοῦ μετὰ τῆς τοσοῦτης φαινομένη ὄξιν, ὡς καὶ τὴν ἀσλήνην καὶ τὸν ἦλον καὶ ἄπαν κρύπτεσθαι φῶς ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐκείνης καταλειμμένον. Τίς παραστήσει λόγος τὴν μακαριότητα ἐκείνην, τὴν λαμπρότητα, τὴν δόξαν; Ὁμοῖο ψυχῆ καὶ γὰρ θαυροῦσαι μοι νῦν ἔσται καὶ στενάξαι μέγα, ἰννοῖσι ποίων ἐξεπέσομεν ἀγαθῶν, ὅσας ἄλλοτροῦσμεθα μακαριότητος· καὶ γὰρ ἄλλοτροῦσμεθα (τό γ' ἔμπετοῦ λέγω τέως), ἐὰν μὴ τὴ μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐρεπώμεθα. Μὴ τοῖνον μοι λεγέτω τις γένειαν ἰναυθαῖ καὶ γὰρ ἀπάσης γένειν χαλεπώτερον τὸ τοσαύτης ἐκπεσεῖν τῆς δόξης, καὶ μυρίων κολάσεων χεῖρον τῆς ἡξέως ἄλλοτρουθῆναι ἐκείνης. Ἄλλ' ὅμως ἐπὶ πρὸς τὰ παρόντα κεχθῆναι, καὶ οὐκ ἰννοῖμεν τῷ διαβάλλου τὴν κακουργίαν, εἰς διὰ τῶν μακρῶν τὰ μεγάλῃ ἡμᾶς ἀφαιρέται, καὶ δίδωσι πλὴν ἡ ἀπάσης χρυσοῦ, μᾶλλον δὲ ἡν ἀπάσης τὸν οὐρανὸν, καὶ δεικνυαὶ οὐκίαν ἰνα ἐκδύῃ τῆς ἀληθείας, καὶ ἐν εἰρασι σφαντάζει (τοῦτο γὰρ ὁ παρὶν πλοῦτος), ἰνα ἡμῶν γενομένης πάντων ἀποδείξῃ κενωτέρου.

ἰα'. Ταῦτ' οὖν ἰννοῖσαντες, ὁφεί γοῦν ποιε φέρωμεν τὸν δόλον, καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα μακροῦσμεν. Οὐ γὰρ ἔσται εἰπεῖν, ὅτι ἰννοῖσμεν τοῦ παρόντος βίου τὸ ἐπίκρηρον, τῶν πραγμάτων καθ' ἑκάστην ἡμέραν βῶντων ὁσάπτερος λαμπρότερον τὴν παρούσαν ἐκείνην, τὸν γέλωτα, τὴν αἰσχύνην, τοὺς κινδύνους, τὰ βράβηρα. Ποῖαν οὖν ἔχομεν ἀπολογία, τὴ μὲν ἐπιχιδύνα [592] καὶ αἰσχύνῃ γέμοντα μετὰ πολλῆς δαύκοντες τῆς σπουδῆς, τὰ δὲ ἀσφαλῆ καὶ ἐνδύως ἡμᾶς ποιοῖντα καὶ λαμπροῦς φεύγοντες, καὶ ὅμως ἑαυτοῦς τῆ τῶν χρημάτων ἐκείδόντες τυραννείας; Καὶ γὰρ τυραννείας ἀπάσης χαλεπώτερα ἡ τούτων δουλεία· καὶ ἴσασιν ὅσοι αὐτῆς ἀπαλλαγῆται κατηξιώθησαν. Ἴν οὖν καὶ ὅμεις μάθητε τὴν καλὴν ταῖτην ἐλευθερίαν, διαβρῆξαιε τὰ δεσπᾶ, ἀποτηρόσται τῆς παγίδος· καὶ μὴ κείσθω χρυσίον ὅμιν ἐπὶ τῆς οἰκίας, ἀλλ', ὁ μέρων χρημάτων ἐστί τιμωτέρου, ἐλεημοσύνη καὶ φιλανθρωπία ἀντὶ χρυσοῦ. Αὐτῆ μὲν γὰρ παρῆρῆσαν πρὸς τὸν Θεὸν ἔμιν δίδωμεν, ἐκείνο δὲ πολλὴν ἡμῖν^b καταχέει τὴν αἰσχύνην, καὶ σφοδρὸν ποιεῖ πνεῦν τὸν διάβολον καθ' ἡμῶν. Τί τοῖνον καθοπίλεις σου τὸν ἐχθρόν, καὶ λαμπρότερον ποιεῖς; Ὅπισσον τὴν σεαυτοῦ δεξιάν κατ' ἐκείνον, καὶ τὸ κάλλος τῆς οἰκίας ἔσταν εἰς τὴν ψυχῆν εἰσάγαγε, καὶ τὸν πλοῦτον ἐν τῇ διανοίᾳ ἀπόθου ἔσταν, καὶ τὸ χρυσίον ἀντὶ κινωτοῦ καὶ οἰκίας ὁ οὐρανὸς φυλαττέτω, καὶ πάντα ἡμῆς περιβαλόμεθα τὰ ἡμέτερα· πολὺ γὰρ τῶν τοῖχων βελτίους ἡμῆς, καὶ τῷ ἔδαφον σεμνότερο. Τί τοῖνον ἡμᾶς αὐτοῦς ἀφένται, εἰς ἐκείνη τὴν σπουδὴν ἔσταναν κενωόμεν, βίαι ἀπίοντας οὐκ ἐνι λαβεῖν, πολλῆς δὲ οὐδὲ ἰναυθαῖ μόνοντας κατασχέειν, παρὸν οὔτε πλοῦταιν, εἰ μὴ

a Hinc usque ad ἀποδοῦσθαι, vitiatia in Morel. ex mss. emendata sunt.

b Morel.. πολλὴν ἡμῶν, minus recte.

quæ pœnes nos sunt, vel tantillam ejus rei capiamus notitiam, quod dictum est, pro virili patefacere conabor. Dic enim mihi: si quis tibi jam seni et in paupertate viventis polliceretur fore, ut repente juvenis fieret et in flore ætatis, et si fortem formosumque præ omnibus se redditurum esse, regnumque totius orbis daturum, idque per mille annos, regnum, inquam, profundissima pace fruens; quid pro tanta promissione non agendum vel patiendum susciperes? Ecce Christus non hæc, sed his multo majora pollicetur. Neque enim tantum est senectutem inter et juventutem discrimen, quantum inter corruptionem et incorruptibilitatem; neque tanta differentia est inter regnum et paupertatem, quanta inter gloriam futuram et præsentem; sed vere quanta inter somnia et veritatem.

10. Imo vero nihil adhuc dixi: nullus enim sermo possit declarare quanta sit differentia res futuras inter et præsentem; quod ad tempus vero spectat, ne cogitari quidem potest discrimen. Quomodo enim quis comparare præsentibus potest vitam finem non habentem? Pax vero illa tantum differt a præsentem, quantum pax a bello; et ab incorruptibilitate corruptio, quantum a gleba lutea, pura margarita; imo discrimen nemo explicare possit. Etsi enim illam corporum pulchritudinem cum radii luce vel clarissimo fulgure conferam, nihil splendore ejus dignum dixerim. Pro his vero quot pecunias, quot corpora, imo vero quot animas proferre dignum non fuerit? Nunc autem si quis te in regiam induceret, procuraretque ut coram omnibus rex tecum colloqueretur, et unius mensæ consortem faceret, te omnium felicissimum esse diceres: cum in cælum autem ascensurus sis, ac cum universorum Rege versaturus, splendore cum angelis certaturus et ineffabili gloria fruiturus, hasitas an sint effundendæ pecuniæ, cum oporteret, vel si ipsam vitam deponere deberes, exultare, lætari, et ex voluptate ceu volneris fieri. Tu vero ut magistratum accipias, qui tibi furandi occasiones præbeat (neque enim id lucrum appellare velim), et facultates projicias, a cæteris feneraris, atque uxorem filiosque pignori dare non dubitas: regno autem cælorum proposito, atque imperio quod nullum successorem habeat, a Deo præcipiente, non ut angulum terræ, sed totum accipias cælum, cunctaris ac refugis, et ad pecunias inhias; nec cogitas, si ex parte celi quas videmus pulchra jucundæque sint, quanta sint superiora ejus, quantum cælum celi?

Imperatoris pompa. — Sed quia corporeis oculis illa videre non licet, cogitatione ascende, et supra hoc cælum stans, contempera ipsum hoc superius cælum, sublimitatem immensam, lucem horrore plenam: angelorum populos, archangelorum cœtus innumeris, alias incorporeas virtutes. Ac rursus a superioribus illis descendens, imaginem rerum quæ in terra santasæsum, depinge tibi terrenum Imperatorem; nimirum homines auro onustos, bigas alborum mulorum, qui auro ornantur, currus lapillis decoratos, stratum niveum et candidum, laminas in curribus

agitatas, dracones in vestibus sericis exhibitos, clipeos aureis umbilicis ornatos, lora ex iis ad summas rotas per lapillos multos extensa, equos auro onustos, et frena aurea. At cum ipsum Imperatorem videmus, nulli jam dictorum attendimus: tunc ille solus nos ad se convertit, purpurea indumenta, diadema, cathedra, fibula, calcei, oris splendor magnus. His omnibus accurate collectis, rursus ad superna cogitationem erige, atque ad illum tremendum diem, quo Christus adveniet. Non enim bigas mulorum tunc videbis, neque currus aureos neque dracones et clipeos, sed quæ multo plena sunt horrore, tantumque terrorem immitunt, ut ipsæ incorporeæ virtutes percellantur: nam ait, *Virtutes cælorum movebuntur* (Math. 24. 29). Tunc aperietur totum cælum, et apsidum illarum portæ expandentur: descendent unigenitus Dei Filius, non viginti, nec centum hastatis satellitiibus stipatus, sed millenis, decies millenis angelis, archangelis, Cherubim, Seraphim, cæterisque virtutibus: omniaque erunt timore et tremore plena, disrupta terra, hominibus omnibus ab Adamo usque ad illum diem de terra ascendentibus et rapis, ipso Christo cum tanta gloria sese exhibente, ut et luna et sol et lumen omne occultetur a tanto splendore illuminatum. Quis sermo illam beatitudinem representabit, illum splendorem et gloriam? Hei mihi, anima! Nunc enim lacrymari subit, et valde ingemiscere, cogitanti ex quantis bonis excidimus, a qua felicitate alieni evadimus: nam alieni sumus (de meipso loquor), nisi magnam quidpiam et mirabile operemur. Ne itaque mihi quis hic gehennam memoret: omni quippe gehenna gravius est a tanta gloria excidere, mille supplicii gravius est sorte illa privari. Attamen adhuc ad præsentia inhiamus, nec cogitamus diaboli malitiam, qui per modica magna nobis subripit, et lutum dat, ut abripiat aurum; imo potius ut abripiat cælum, et ostendit umbram, ut nos abiciat a veritate, et in somniis imaginati illudit; hoc enim sunt præsentem divitiæ; ut adveniente die omnium pauperimus ostendat.

11. Hæc itaque cogitantes, vel sero tandem dolum fugiamus, et ad futura nos transferamus. Non possumus quippe dicere, nos fluxam hujus vitæ conditionem ignoravisse, cum res ipsæ quotidie tuba clarius ejus vilitatem declarent, risum, turpitudinem, pericula, barathra. Quam ergo defensionem habebimus, qui periculosam et turpitudinem plena cum studio multo insequimur; tuta vero, quæ gloriam nobis et splendorem pariunt, fugientes, ac pecuniarum tyrannidi nos dedentes? Nam tyrannide gravior est hujusmodi servitus, ut sciunt omnes, qui digni habitus sunt, ut ab hac liberarentur. Ut vos igitur pulchram hæc libertatem ediscatis, vincula rumpite, a laqueo resillite; non vobis aurum domi jaceat, sed quod immensis opibus pretiosius est, misericordia et benignitas præ auro. Hæc quippe nobis fiducia erga Deum dat: illud autem magnam in nos infundit turpitudinem, idque efficit ut diabolus magnos adversum nos spiritus assumat. Cur ergo hostem tuum: contra te armas et fortiolem reddis? Arma dexteram tuam ad-

versus illum, totamque domus pulchritudinem in animam inducito, et divitias omnes in mente deponē; aurum, vice arcæ et ædium, cælum custodist, et nos omnibus nostris amicitiamur: nos enim muris longe præstantiores sumus, ac pavimento honestiores. Cur ergo nobis neglectis, in iis studium nostrum repouimus, quæ hinc migrantes non possumus nobiscum ferre, nec sæpe vel hic manentes retinere, cum posimus illa divites esse, ut non modo hic, sed etiam illic opulentissimi appareamus? Nam qui agros, ædes, aurum in anima circumfert, ubicumque visus fuerit, cum his divitiis apparet. Et quomodo, inquit, potest hoc fieri? Potest, et admodum facile. Nam si in cælum illa transferas per manus pauperum, omnia transferes in animam tuam: ita ut postea, quamvis mors adveniat, nemo tibi illas eripiat, sed illic dives migrabis. Hujusmodi thesaurum habuit Tabitha: ideoque non domus illam celebrè reddidit, non muri, non lapides, non columnæ, sed corpora viduarum induta, fuscæ lacrymæ, mors aufugiens et vita rediens. Ejusmodi et uos apothecas nobis comparemus, tales nobis exstruamus ædes. Sic et Deum cooperantem habebimus, et nos cum ipso operabimur. Ille namque ex nihilo pauperes produxit; tu vero productos non sivistis fame perire, vel miseria, undique curans, rediens et excitans Dei templum. Quid vero paræ utilitatis et gloriæ fuerit? Quod si nondum satis edidicist, quo te Deus ornamento decoraverit, cum jussit te paupertatem fovere, illud tecum reputa: si tibi tantam daret potestatem, ut labens cælum erigere posses, annon id pro honore haberes te longe superante? Ecce majori te nunc honore dignatus est. Nam quod cælis ipsis pretiosius est, id tibi erigendum commisit: in rebus enim visibilibus nihil apud Deum par est homini. Nam et cælum et terram et mare propter illum fecit: et in illo habitare magis

gandet, quam in cælo. Attamen nos hæc videntes, nullam templorum Dei curam habemus, sed illis neglectis, magnas et splendidas nobis construimus ædes. Ideo omnibus vacui bonis sumus, et iis qui valde pauperes sunt pauperiores, quia illas ornamus ædes, quas nos possumus auferre cum hinc migramus, illis dimissis quas vobiscum transferre possumus. Nam dissoluta pauperum corpora omnino resurgunt. Tum Deus, qui hæc præcepit, illis in medium adductis, laudabit eos, qui ipsorum curam habuere, et prædicabit, quia illos, cum modo a fame lapsuri essent, modo a nuditate et a frigore, modis omnibus sustentarunt. Attamen tot nobis propositis laudibus, adhuc cunctamur et refugimus pulchram illam curam. Atque Christus non habet quoniam diversetur, sed peregrinus circumit, nudus, esuriens: tu autem suburbanæ, balneæ, ambulacra, et mille paras thalamus frustra et incassum, et Christo ne minimam quidem tecti partem dedisti, corvis autem et vulturibus consucula exornas. Quid hæcementia deterius? quid hæc insaniam gravius? Nam insaniam hæc sunt extremæ; imo quidquid dicere possis, non illa dignum dices. Attamen si velimus, potest hic morbus, etiam gravis, depelli, nec modo possibile, sed etiam facile est, nec modo facile, sed longe facilius est ab hæc lue liberari, quam a corporeis morbis; quanto scilicet major est medicus. Attrahamus ergo illum, et precemur ut manus operi admoveat, sed nostra ad id conferamus, nempe voluntatem et studium. Nullo alio opus habebit; sed si hæc tantum a nobis acceperit, sua omnia ille conferet. Nostra itaque afferamus, ut et hic pars fruamur sanitatis, et futura consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri gloria unaque Spiritui sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XV.

CAP. 8. V. 23. *Scimus autem, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.*

1. Hic mihi videtur totum hunc locum movisse ad eos, qui in periculis versantur; imo non hunc solum, sed etiam ea, quæ paulo superius dicta sunt. Etenim illud, *Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur*; et illud, *creaturam omnem ingeniscere*; itemque dictum illud, *Spe salvi facti sumus*; et illud, *Per patientiam expectamus*; et illud, *Quid oraturi sumus, ut oportet, non movimus*: hæc omnia, inquam, ad illos dicta sunt. Docet quippe illos, non ea quæ ipsi putant utilia esse vel eligenda, sed quæ Spiritus suggererit. Etenim plurima, quæ illis conducere videantur, aliquando multum afferunt damnus. Quies ergo, periculorum remotio, et cum libertate ac securitate vivere, illis conducere videbatur. Equidem mirum si illis, quando etiam beato Paulo sic videbatur? Sed postea edidit quæ his sunt contraria, esse utilia: et edoctus illa amplexus est. Qui ergo ter Domini rogaverat, ut a periculis liberare

tur, postquam audivit illum dicentem, *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus mea in infirmitate perficitur* (2. Cor. 12. 9), exsultabat postea persequutionem patiens, contumeliis et intolerabilibus affectus malis. *Mihi placeo*, inquit, *in persequutionibus, in contumeliis, in necessitatibus* (Ibid. v. 10). Ideo dicebat: *Nam quid orabimus, ut oportet, nescimus*; omnesque hortabatur, ut Spiritui hæc concederent. Etenim Spiritus sanctus magnum nostri curam habet, et hoc Deo placitum est. His ergo illos adhortans, subjungit ea, quæ hodie diximus, ratiocinium movens, quod possit illos recreare: nam ait: *Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*. Cum porro ait, *Omnia*, etiam ea quæ molesta videntur esse dicit. Nam sive afflictio, sive paupertas, seu carceres, seu fames, seu mors, seu quidvis aliud invadat, potest Deus in contrarium hæc omnia vertere: siquidem hoc ejus ineffabilis potentia est, quæ videntur onerosa esse, levia nobis reddere, et ad auxilium nostri convertire. Ideo non dixit, *Diligentibus*

μόνον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ φαίνεσθαι εὐπορωτάτους; Ὁ γὰρ καὶ τὰ χωρία καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὸ χρυσίον ἐπὶ τῆς ψυχῆς περιφέρων, ὅπουκαρ ἂν φανῆ, μετὰ τοῦ πλοῦτου ραίνεται τούτου. Καὶ πῶς ἐν τούτῳ γενέσθαι, φησὶν; Ἐνι, καὶ μετὰ πλείονος εὐκολίας. Ἄν γὰρ εἰς τὸν οὐρανὸν αὐτὰ μεταβῆ, διὰ τῆς τῶν πενήτων χειρῶν, ἅπαντα εἰς τὴν σαυτοῦ ψυχὴν μεταθήσεις, ὥστε καὶ θάνατος ἐπέβη λοιπῶν, οὐδὲς αὐτὰ ἀφαιρήσεται, ἀλλ' ἀπελευθερῆσαι κακῆς πλοῦτων. Τοιοῦτον εἶχεν ἡ Ταβιθά θησαυρὸν· διὰ τοῦτο οὐχ ἡ οἰκία αὐτῆν ἀνεψήφισεν, οὐδὲ οἱ τοίχου οὐδὲ οἱ λίθοι οὐδὲ οἱ κίονες, ἀλλὰ σώματα χερῶν ἐνδεδυμένα, καὶ δάκρυα ἐκχέουμένα, καὶ θάνατος δραπέτιών, καὶ ζωὴ ἐπανοῦσα. Τοιαύτας καὶ ἡμεῖς ἑαυτοῖς κατασκευάσωμεν ἀποθήκας, τοιαύτας οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς οἰκίας. Οὕτω καὶ τὸν θεὸν συνεργῶν ἔχομεν, καὶ αὐτοὶ αὐτοῦ συνεργοὶ ἐσόμεθα. Αὐτὸς γὰρ ἔκ τού μὴ θεοῦ εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε τοὺς πνευμένους, οὐ δὲ παραθέντας καὶ γενομένους· οὐκ εἴασας διασπαρῆσαι τῷ λιμῷ καὶ τῇ λοιπῇ τάλαιπώρῃ θεραπεύων καὶ διορθοῦμενος, καὶ πανταχόθεν ἀνέγει τοῦ Θεοῦ τὸν ναόν· οὐ τί γένοιτο ἂν ἴσων εἰς ὠφέλειαν καὶ εὐδοξίαν λόγον; Εἰ δὲ οὐδὲπω σαφῶς κατέμαθε, πληκρῶ σε ἐκόμισσε κόσμου, κελύσει διαρθρῶν πηνίαν, ἐκεῖνο λογίζου πρὸς ἐκείνον· εἰ σοι τοσαύτην ἔδωκεν ἔξουσίαν, ὥστε τὸν οὐρανὸν δύνασθαι καταπίπτοντα διορθῶν, οὐκ ἂν τιμῆν σφόδρα ἐὺδοξαίνουσαν τὸ πρῆγμα ἐνόμισας; Ἰδοὺ τοίνυν μίξινός; σε κατήλιξεν νῦν τιμῆς. Ὁ γὰρ τῶν οὐρανῶν ἴσων αὐτῷ τιμώτερον, τοῦτο σοι διορθῶν ἐπέτρεψεν· ἀνθρώπου γὰρ οὐδὲν ἴσων τῶν ὁραμένων τῷ Θεῷ. Καὶ γὰρ καὶ οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ θάλατταν δι' ἐκείνου ἐποίησε· καὶ αὐτῷ μᾶλλον ἐνοικῶν ἐυφραίνεται, ἢ τῷ [593] οὐρανῷ. Ἄλλ' ὅμως ἡμεῖς καὶ ταῦτα εἰδότες, οὐδεμίαν τῶν τοῦ Θεοῦ ναῶν ἐπιμέλειαν ποιούμεθα ἢ πρόνοιαν, ἀλλ' ἀφέντες αὐτοῦς ἡμελιῶσαι, ἑαυτοῖς λαμπράς καὶ μεγάλας κατασκευά-

ζομεν οἰκίας. Διὰ τοῦτο ἔρημοι πάντων ἐσμὲν ἐν ἀγαθῶν, καὶ τὸν σφόδρα πενήτων πτωχότεροι, οἷς ταύτας καλλωπίζομεν τὰς οἰκίας, ἃς οὐ δυνάμεθα λαβόντες ἐντεῦθεν ἀπαλεῖναι, ἀφέντες ἐκείνας, ἃς μεθ' ἡμῶν αὐτῶν συμμαθεῖναι ἐνι. Καὶ γὰρ διαλυθέντα τὰ σώματα τῶν πενήτων ἀναστήσεται πάντως· καὶ παραγαγὼν αὐτοὺς τότε ὀ ταῦτα ἐπὶ τὰς θείας, ἐκαινέσεται τοὺς ἐπιμαλθαμένους αὐτῶν, καὶ θαυμάσεται, οἷς μέλλοντας αὐτοὺς καταπίπτειν νῦν μὲν ὑπὸ λιμοῦ, νῦν δὲ ὑπὸ γυμνότητος καὶ κρημοῦ, παντὶ διαρθώσαντο τρόπον. Ἄλλ' ὅμως καὶ τοσοῦτων ἔμην προκειμένων ἐπαίνων, μέλλομεν εἶτι, καὶ ἀναδόμεθα πρὸς τὴν καλὴν ταύτην ἐπιμέλειαν. Καὶ ὁ μὲν Χριστὸς; ποῦ καταλύει οὐκ ἔχει, ἀλλὰ περιέργεται ἕνεος καὶ γυμνός καὶ πεινῶν· οὐ δὲ πρόσταται καὶ λουτρά καὶ περιπάτους καὶ μυρίους κατασκευάζεις θαλάμοις εἰκὴ καὶ μάρτυν, καὶ τῷ μὲν Χριστῷ οὐδὲ μικροῦ μεταδίδως ὄρους, κέραι δὲ καὶ γυμνὸν ὑπάρχει καλλωπίζεις. Τί ταύτης χειρὸν γένοιτο ἂν τῆς παραπληξίας; τί χαλεπώτερον τῆς μανίας; καὶ γὰρ μανίας ταῦτα ἐσχάτης, μᾶλλον δὲ, ὅπερ ἂν εἴποι τις, οὐδὲν ἄξιον ἐρεῖ. Ἄλλ' ὅμως, ἀνέθελωμεν, δυνατὸν καίτοι χαλεπὴν οὖσαν τὴν νόσον ἀποκρούσασθαι, καὶ οὐ δυνατὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ βῆθον, καὶ οὐδὲ βῆθον ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ πολλῷ βῆθον ταύτης ἀπαλλαγῆναι τῆς λύμης, ἢ τῶν συμπακῶν παθῶν, ὅση καὶ μεζῶν ὁ ἱατρός. Ἐπισπασίωμεθα τοίνυν αὐτῶν, καὶ παρακλόσωμεν συνεράψασθαι, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν συνεισενέγκωμεν, προαίρειν λέγου καὶ προθυμίαν. Οὐδενὸς γὰρ ἐτέρου δεήσεται, ἀλλ' ἐν τούτων ἐπιλόθεται μόνον, τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα εἰσοδεῖν. Εἰσενέγκωμεν τοίνυν τὰ παρ' ἑαυτῶν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα καθαρὰς ἀπολαύσωμεν υγιείας, καὶ μὴ μέλλοντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ὄδεα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΕ΄.

Οἰδομεν δὲ, οἷς τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν.

α'. Ἐνταῦθ' αἰδοῦμαι πρὸς τοὺς ἐν κινδύνῳ ὄντας ἅπαν τοῦτο κενινθέντα τὸ χωρὶν· μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ πρὸ τούτων εἰρημένα. Καὶ γὰρ τὸ, οὐκ ἔστι τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθήσων, καὶ τὸ, τὴν κτίσιν ἅπασαν στενάξειν, καὶ τὸ λέγειν, οἷς τῇ ἐλπίδι ἐσώθημεν, καὶ τὸ, δι' ἕσπερον τῆς ἀπεσθεχώμεθα, καὶ τὸ, τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἰδομεν· ἅπαντα ταῦτα πρὸς ἐκείνους εἴρηται. Παιδεύει γὰρ αὐτοὺς ἢ ἄπειρ ἂν αὐτοὶ νομιστῶν εἶναι συμφύροντα, ταῦτα [594] ἀπειροῦσαι πάντως, ἀλλ' ἄπειρ ἂν τὸ Πνεῦμα ὑποβάλη. Καὶ γὰρ πολλὰ αὐτοῖς δοκούντα λυστατεῖν, ἔστιν οἷς καὶ βλάβην φηγάκε πολλήν. Ἄνεως γοῦν καὶ κινδύνων ἀπαλλαγῆ, καὶ τὸ ἐν ἀδείᾳ ζῆν, ἔδοκει συμφέρον εἶναι ἐκείνους. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ ἐκείνους, ὅπου γε καὶ αὐτῷ τῷ μακαρίῳ Παύλῳ τοῦτο οὕτως ἔδοξεν εἶναι; Ἄλλ' ὅμως ἐμάνθανε ὕστερον, οἷς τὰ ἐναντία τούτου ταῦτα ἐστὶ τὰ συμφέροντα, καὶ μαθὼν ἔστειλεν. Ὁ γοῦν τῶν ἐν Κύριον παρακλόσιος ὥστε ἐπιλογισθῆναι κινδύνων, ἐπειδὴ ἤκουσαν αὐτοῦ λέγοντος, Ἄρκει σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ τρυφαιμὸς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελεῖται, ἐσχίρα λιπὴν δυσηκόμενος, ὑβρίζόμενος, τὰ ἀνήκιστα πάσχων. Εὐδοκῶ γὰρ,

φησὶν, ἐν διωγμοῖς, ἐν ὕβρειν, ἐν ἀνάγκαις. Διὰ καὶ ελεγε· Τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα καθ' ὃ δεῖ, οὐκ οἰδομεν· καὶ πᾶσι παρήγειν τῷ Πνεύματι τούτων παραχωρεῖν. Καὶ γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σφόδρα ἡμῶν κηδεταί, καὶ τῷ Θεῷ τοῦτο ἐστὶ τὸ δοκοῦν. Διὰ πάντων τοίνυν ἀλείψας αὐτοὺς, ἐπάγει καὶ τὰ σημεῖον εἰρημένα, λογιζόμεν κινῶν ἱκανὸν αὐτοὺς ἀνακτήσασθαι. Οἰδομεν γὰρ, φησὶν, οἷς τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. Ὅταν δὲ εἴρη, ἰδάντα, καὶ τὰ δοκούντα εἶναι λυπηρὰ λέγει. Κἂν γὰρ θλίψις, κἂν πηνία, κἂν δεσμοτόρια, κἂν λιμοί, κἂν θάνατος, κἂν ὅτιον ἔτερον ἐπέη, δυνατὸς ὁ Θεὸς εἰς τούτων ἂν ταῦτα πάντα μεταβαλεῖν· ἐπεὶ καὶ τοῦτο τῆς ἀράτου δυνάμεως αὐτοῦ, τὸ τὰ δοκούντα εἶναι μοχθηρὰ κοῦφα τὴν ἡμῶν ποιεῖν, καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρόπειν βοηθεῖαν. Διότι οὐκ εἶπεν, οἷς τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν οὐκ ἐπέρχεται τι δεινόν, ἀλλ' οἷς καὶ Συμμεργεῖ εἰς ἀγαθόν· τούτστιν, οἷς αὐτοῖς τοῖς δεινοῖς χερραῖται εἰς τὴν τῶν ἐπιβουλομένων / εὐδοκίησιν· ὅπερ πολλὸν μεζῶν ἐστὶ τὸ κωλύσαι ἐπιβλεῖν τὰ δεῖν, ἢ καταλύσαι ἐπιβλήντα. Τοῦτο οὐν καὶ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας καμῖνον πεποίηκεν. Οὕτω γὰρ ἐκώλυον ἐπιμαεῖν εἰς αὐτὴν ε, οἷς ἐμπεσοῦντων τῶν ἐγίων ἐκείνων, τὴν φλόγα ἐσθεσαν.

* Morel, ἐκώλυον ἐπιβλεῖν αὐτῆν.

ἀλλὰ καὶ ἀφελὲς καίεσθαι, δι' αὐτῆς ταύτης θαυμαστοτέρως εἰργάσατο. Καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ τοιαῦτα ἔτερα θαυματουργήσας διὰ πάντων. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι, φιλοσοφεῖν εὐχόμενοι, δύνανται φύσει πραγμάτων εἰς τὸ ἔναντιόν ἀποχρησθῆσαι, καὶ ἐν πενίᾳ ζῶντες τῶν πλουτουμένων εὐπορότεροι φανῆναι, καὶ δι' ἀτιμίας λάμψαι· πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεὸς ἐπὶ τῶν ἀγαπῶντων αὐτόν, καὶ ταῦτα καὶ τὰ πολλῷ μείζονα ἐργάσεται. Ἐνὶς γὰρ δὲ μόνου, τοῦ γησιώσι αὐτόν ἀγαπῆν, καὶ τὰ ἅλλα πάντα ἔπειται. Ὅπως οὖν καὶ τοῦτους καὶ τὰ δοκούντα εἶναι βλαβερὰ ὤφελει· οὗτω τοὺς οὐκ ἀγαπῶντας αὐτόν, καὶ τὰ ὤφελον βλάπτει. Τοῖς γοῦν Ἰουδαίοις καὶ σημείοις ἐπιθεῖναι, καὶ δογματικῶν ὁρθότης ἐλυμαίνετο, καὶ διδασκαλίας φιλοσοφία· καὶ δι' ἐκεῖνα μὲν δαιμονιώνα ἐκάλουον, διὰ δὲ ταῦτα ἀντίθετον ὑπὲρ δὲ τῶν σημείων καὶ ἀναρείρητον ἐπέχειρον. Ὁ μόνου ληρτής σταυρούμενος, προσήλυτοι, λοιδορούμενος, μυρία πάσχων δεῖνα, οὐ μόνον οὐδὲν παρελάθει, ἀλλὰ καὶ μέγιστα [595] ἐνθεύθεν ἐκέρδανεν. Εἶδες πῶς τοὺς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν; Εἰπὼν τοίνυν τὸ μέγα τοῦτο ἀγαθόν, καὶ σφόδρα τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερβαίνον, ἐπειθεὶ πολλοὺς καὶ ἄπιστον τοῦτο εἶναι ἐδόκει, ἀπὸ τῶν παρελθόντων αὐτὸ πιστούται, οὕτω λέγων· Τοῖς κατὰ πρόθεσιν κληθεῖς ὁδοί. Ἐκότες γὰρ εὐθέως ἀπὸ τῆς κλήσεως τὸ εἰρημονεῖν. Διὰ τὸ γὰρ μὴ εἶ ἀρχῆς πάντας ἐκάλεσε, ἢ μὴδὲ αὐτὸν Παῦλον μετὰ τῶν ἄλλων εὐθέως, οὐ ἐδόκει ἢ ἀναβολὴ ἐπιζημιώσεσθαι; Ἄλλ' ὅμως εἰδείχθη διὰ τῶν πραγμάτων, ὅτι χρῆσάμους γέγονε. Πρόθεσιν δὲ ἐνταῦθα φησιν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν τῇ κλήσει δῶ· ἐπὶ οὕτως ἔμελλον καὶ Ἑλληνες ἀντιλέγειν καὶ Ἰουδαῖοι. Εἰ γὰρ ἡ κλήσις ἔρχεται μόνου, τίνος ἕνεκεν οὐ πάντες λαοῦσαν; Διὰ τοῦτο φησιν, εἰς οὐχ ἡ κλήσις μόνου, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόθεσις τῶν καλουμένων τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο· οὐ γὰρ ἠγαγασμένον γέγονεν ἡ κλήσις οὐδὲ βεβαιωμένη. Πάντες γοῦν ἐκλήθησαν, ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν. Ὅτι οὐκ πρόθεσιν, καὶ προόρισεν συμμόρφους τῆς εἰκόνας τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Εἶδες τιμῆς ἔχων; Ὅπως γὰρ ὁ Μονογενὴς ἦν φύσει, τοῦτο καὶ αὐτὸ γεγονάσι κατὰ χάριν. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἔρηκθη τοῦτον τῷ εἰπεῖν, Συμμόρφους, ἀλλὰ καὶ ἔτερον προσέθηκιν· Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκος. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστι, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτου πάλιν ἔτερον ἐπάγει, λέγων· Ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς· διὰ πάντων σαφῆ τὴν συγγένειαν ἐπιδείξαι βουλόμενος. Ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῆς οἰκονομίας εἰρησθῆναι νόμιζε· κατὰ γὰρ τὴν θέσιν τῆς Μονογενῆς.

β'. Εἶδες πόσα ἡμῖν ἐχαρίσατο; Μὴ τοίνυν ἀμφέβαλλε περὶ τῶν μελλόντων· καὶ γὰρ καὶ ἑτέρωθεν δεικνύσιν αὐτοῦ τὴν κηρυξίαν, τῷ λέγειν ἄνθεν αὐτὰ προσηκουσθῆναι οὕτως· Ἄνθρωποι μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γνώμας λαμβάνουσιν, τῷ δὲ Θεῷ πάλαι ταῦτα ἔδοξε, καὶ ἄνθεν πρὸς ἡμᾶς δέχεται· φησὶν οὖν· Ὅθεν δὲ ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν. Ἐδικαίωσε διὰ τῆς· τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας. Ὅθεν δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασεν. Ἐδόξασε διὰ τῆς χάριτος, διὰ τῆς υἰοθεσίας. Τὸ οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα· Ὡς ἂν εἴποι· Μὴ τοίνυν

λέγει μοι λοιπὸν περὶ τῶν κινδύνων, καὶ τῆς παρὰ πάντων ἐπιβουλῆς. Εἰ γὰρ καὶ τοὺς μελλοῦσι τινες διαπιστοῦσιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἡδὴ γεγεννημένα ἀγαθὰ οὐδὲν ἂν ἔχοιεν ἐπιβῆναι· οἶον, τὴν ἄνθεν τὸ Θεοῦ πρὸς σὲ φιλίαν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν δόξαν. Καὶ γὰρ ταῦτα σὺ διὰ τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν ἐχαρίσατο· καὶ ἔσπερ ἐνόμιζες ἀλογῶν εἶναι, τὸν σταυρὸν, τὰς μάστιγας, τὰ δεσμά, ταῦτα ἔστιν ἃ τὴν οἰκουμένην κατάρθρωσεν ἄπασαν. Ὅπως οὖν οἱς αὐτὸς ἔπαθε, καίτοι γε σκυθρωποὺς εἶναι δοκοῦσι, τοῦτοις εἰς εὐθερίαν καὶ σωτηρίαν τῆς φύσεως ἀπεχρησάτο πάσης· οὕτω καὶ ἐν οἱς αὐτοὺς ὑπομένει, ποιεῖ εὐθερίαν, εἰς δόξαν σου καὶ εὐδοκίμῃσιν τοὺς σὺ ἀποχρησάμενος πάσειν. Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, εἰς καθ' ἡμῶν; Τίς γὰρ οὐ καθ' ἡμῶν; φησὶ. Καὶ γὰρ ἡ οἰκουμένη καθ' ἡμῶν, καὶ τύραννοί καὶ ἔθμοι καὶ συγγενεῖς καὶ πόλεις· [596] ἀλλ' ὅμως οὗτοι οἱ καθ' ἡμῶν τοσοῦτον ἀπέχουσιν κτηρεῖσθαι ἡμῖν, ὅτι καὶ ἀκοντες στεφάνων ἡμῖν αἴτιοι γίνονται, καὶ μυρία ἄλλα ἄνθεν πρὸς ἐμὲ, τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τὰς ἐπιβουλὰς εἰς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν καὶ δόξαν τρεπούσης. Ὅφεις πῶς οὐδεὶς καθ' ἡμῶν; Καὶ γὰρ τὸν Ἰωδ τοῦτο λαμπρότερον ἐποίησε, τὸ ὀλιποθῆναι κατ' αὐτοῦ τὸν διάβολον. Καὶ γὰρ καὶ φίλους κατ' αὐτοῦ, καὶ γυναῖκα κατ' αὐτοῦ, καὶ τράματα καὶ οἰκίτας καὶ μυρία ἔτερα ὁ διάβολος ἐκίνησε μηχανήματα· καὶ οὐδὲν ὅμως κατ' αὐτοῦ γέγονε. Καὶ οὕτω τοῦτο αὐτῷ μέγα, καίτοι σφόδρα μέγα ἐν, ἀλλ' ὁ πολλῷ μείζον ἦν, ὅτι καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πάντα ἐξέθε. Ἐπειθεὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἦν ὀλιπο αὐτοῦ, καὶ τὰ κατ' αὐτοῦ δοκούντα εἶναι, ὑπὲρ αὐτοῦ πάντα ἐγένετο. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων συνέθε. Καὶ γὰρ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ ἐξ ἰδνῶν καὶ οἱ ψευδοδόξοι καὶ οἱ ἀρχοντες καὶ οἱ ἔθμοι καὶ λαοὶ καὶ πενία καὶ μυρία κατ' αὐτῶν ἦν, καὶ οὐδὲν κατ' αὐτῶν. Τὰ γὰρ μάλιστα παύσαντα αὐτοὺς λαμπροὺς καὶ περιφανεῖς, καὶ παρὰ Θεῷ καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἱκανωτούς, ταῦτα ἔστιν. Ἐνόησαν οὖν ἡλικὸν ἐφῆγγετο ρῆμα ὁ Παῦλος περὶ τῶν πιστῶν καὶ ἀκριβῆς ἑσταυρωμένων, ὁ μὴδ' ὁ τὸ διάδημα περιαιρέμενος δύναιτ' ἂν ἔχειν. Κατὰ γὰρ ἐκεῖνοι πολλοὶ καὶ βάρβαροι καθοπλιζόμενοι, καὶ πολέμοι ἐπίνοιτες, καὶ σωματοφύλακες ἐπιβουλεύσαντες, καὶ τῶν ἀρχομένων πολλοὶ πολλὰς ἐπανοστήσαντες συνεχῶς, καὶ ἔτερα μυρία· κατὰ δὲ τοῦ πιστοῦ καὶ προσέχοντος ἀκριβῶς τοῦ Θεοῦ νόμου, οὐκ ἄνθρωπος, οὐ δαίμων, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ἀντιστήναι δύνηται. Ἄν τε γὰρ χρήματα ἀφῆκε, μισθὸν αὐτῷ προεξένησας· ἂν τε κακίως ἐπιπρῆ, διὰ τῆς δυσφημίας λαμπρότερον ἐποίησας παρὰ τῷ Θεῷ· ἂν τε εἰς λιμὸν ἐμβάλῃ, πλείων ἡ δόξα καὶ ἡ ἀντίθεσις· ἂν τε, ὁ πάντων χαλεπώτερον εἶναι δοκῆί, θανάτῳ παραδῶς, μαρτυρίου στεφάνου ἐπέλας. Τὸ τοίνυν ἴσον τοῦ βίου τοῦτου γένου· ἂν, ὅταν μὲν κατ' αὐτοῦ γενέσθαι δύνηται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ δοκούντες ἐπιβουλεύειν, τῶν εὐεργετούμενων αὐτῶν οὐκ ἔλαττον αὐτὸν ὤφελουσι· Διὰ τοῦτο φησὶν· Εἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, εἰς καθ' ἡμῶν. Εἶτα, οὐκ ἀρκεσθεις τοὺς εἰρημονεῖς, τὸ μέγιστον σημεῖον τῆς περὶ ἡμῶν ἀγάπης, καὶ ὁ συνεχῶς διὰ περιστρέφει, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα εἶσθαι, τὴν σφρηγὴν τοῦ Παίδος. Ὅ γὰρ ἐδικαίωσε, φησὶ, μόνου καὶ ἐδόξασε καὶ συμμόρφους ἐποίησε τῆς εἰκόνας ἐκεῖνης, ἀλλ' οὐδὲ τὸ Παῖδος ἐποίησατο διὰ σέ. Διὰ καὶ ἐπάγει, λέγων· Ὅς γὰρ τὸν Ἰδίον Υἱοῦ οὐκ ἐφαί-

* Αἱ, φησὶν οὖν· οὐδὲ πρῶρισεν, τούτους καὶ ἐκάλεσε, καὶ οὐκ ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσε διὰ τῆς.

Deum nihil adversum accidit; sed, *Omnia cooperantur in bonum*; id est, malis utitur ad celebrandos eos, qui insidiis appetuntur: quod longe majus est, quam si impediret, quin minus adversa accederent, aut accedentia tollerent. Hoc et in fornace Babylonica fecit. Neque enim impeditur quominus in illam inciderent, neque cum sancti incidissent, flammam exstinxit, sed ardere sinit, per illam mirabiliores illos effecit. In apostolis item miracula alia similia modis omnibus edidit. Si enim homines, qui philosophari sciunt, possunt natura rerum ad contrarium uti, et in paupertate viventes, divitiibus opulentiores videri, ac per contemptum splendere? multo magis Deus in iis, qui diligunt eum, hæc et multo majora effecit. Una tantum re opus est, ut sincere ametur, et reliqua omnia sequuntur. Ut igitur his ea, quæ noxia videntur esse, utilia sunt: sic iis, qui non diligunt illum, ea quæ utilia videntur esse, nocent. Judæos enim et signa edita, et dogmata recta, et philosophiæ doctrina perdidit: et propter illa illum dæmoniacum vocabant, propter hæc inimicum Deo; ob signa autem illum interficere teutabant. Latro certe crucifixus, clavis affixus, conviviis oneratus, mala innumera patiens, non modo nihil damni accepit, sed etiam lucrum maximum inde retulit. Videu' quomodo diligentibus Deum omnia cooperentur in bonum? Cum dixisset igitur hoc magnum esse bonum, quod humanam naturam admodum superaret: quia multis hoc incredibile videbatur esse, a præteritis illud confirmat, his verbis: *Iis qui secundum propositum vocati sunt*. Perpende enim hoc statim' ab ipsa vocatione dictum. Cur enim non statim ab initio omnes vocavit, aut neque ipsum Paulum cum aliis, cum hæc dilatio videretur damnosa esse? Attamen re ipsa comprobatum est, id utiliter factum fuisse. Propositum autem hic dicit, ut ne totum vocationi tribueretur: alioquin vero futurum erat, ut et gentiles et Judæi contradicerent. Si enim sola vocatio sufficiebat, cur non omnes salvi facti sunt? Ideo ait, non vocationem tantum, sed etiam propositum, vocatorum salutem effecisse: neque enim necessitatem intulit vocatio. Omnes igitur sunt vocati, sed non omnes obediunt. 29. *Quoniam quos præscivit, eosdem et prædestinavit conformes imaginis Filii sui*. Viden' honoris cultum? Quod enim Unigenitus natura erat, hoc et illi secundum gratiam facti sunt. Nec tamen satis illi fuit conformes dixisse, sed et aliud addidit: *Ut sit ipse primogenitus*. At non hic substituit; sed post hæc iterum aliud addidit, dicens: *In multis fratribus*, per omnia volens manifestam ostendere cognationem. Hæc porro omnia de incarnatione dicta existimato: nam secundum divinitatem Unigenitus est.

2. Viden' quot quantaque largitus sit? Ne ergo de futuris ambigas: nam et aliunde curam suam ostendit, cum ait hæc jam olim sic præfigurata fuisse. Homines enim ex rebus sententias de ipsis mutuuntur; Deo autem jam olim ita visum est, et erga nos benevole affectus orat: ait igitur: 30. *Quos autem vocavit,*

illos et justificavit. Justificavit per lavacrum regenerationis. *Quos autem justificavit, illos et glorificavit*. Glorificavit per gratiam, per adoptionem. 31. *Quid ergo dicemus ad hæc?* Ac si diceret, Ne ergo militiam de periculis loquaris, nec de insidiis ab omnibus paratis. Nam si futuris quidam non fidem habent, ad de jam collatis bonis nihil contra dicere possint; verbi gratia de amore, quem Deus erga te habuit, de justificatione, de gloria. Etenim hæc tibi per ea, quæ tristitia esse videbantur, largitus est: et quod turpe existimabas esse, crucem, flagella, vincula, hæc sunt quæ totum orbem in ordinem redegerunt. Quemadmodum igitur iis, quæ ipse passus est, licet ea tristitia esse viderentur, ad libertatem et salutem totius naturæ usus est: ita in iis quæ tu pateris agere solet, dum iis ad gloriam et claritatem tuam utitur. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Quis enim contra nos est, inquit? Nam orbis totus, tyranni, populi, cognati, concives contra nos sunt. Attamen hi, qui contra nos sunt, tantum abest ut nobis noceant, ut etiam vel invitum coronarum nobis et mille bonorum auctores sint, Dei sapientia insidias in salutem et gloriam nostram verteute. Viden' quomodo nullus contra nos? Nam hoc Jobum splendidiorem effecit, quod diabolus contra eum armatus esset: amicos enim contra ipsum adhibuit et uxorem, vulnera, domesticos, ac mille alias movit diabolus machinas; et tamen nihil ipsi mali evenit. At hoc nondum ita magnum est, etsi valde magnum sit: sed quod longe majus est, omnia in bonum et lucrum ejus versa sunt. Quia enim Deus pro illo erat, quæ contra illum videbantur esse, in ejus emolumentum cedebant. Hoc in apostolis quoque contigit. Nam Judæi, gentiles, fabri fratres, principes, populi, famæ, paupertas, mille alia contra illos erant; nihil tamen contra illos. Hæc quippe maxime erant, quæ illos et apud Deum et apud homines splendidos, illustres et laudabiles reddebant. Cogita ergo quantum dictum emisit Paulus de fidelibus et vere crucifixis, quæ ne is quidem, qui diademate redimitur, assequi possit. Nam contra illum multi barbari armantur, et inimici irrumpunt, satellites invidias parant, subditorum multi sæpe insurgunt, et innumera alia contingunt: contra fidelem vero, qui legibus Dei intentus est, non homo, non dæmon, non quidpiam aliud stare possit. Nam si pecunias auferas, mercedem ipsi parasti; si maledixeris, per maledictum splendidiorem ipsum apud Deum effecisti; si famem inferas, major erit gloria et merces; si, quod omnium gravissimum videtur, morti tradideris, martyrii coronam nexuisti. Quid ergo huic vitæ par fuerit, cum nihil contra ipsum fieri possit, sed etiam ii, qui insidari videntur, non minus quam ii, qui ipsam beneficiis ornant, ipsi utiles sint? Ideo ait: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Deinde, non contentus iis quæ dixerat, maximum ipsius erga nos amoris signum, et quod sæpe versat, etiam hic adjit-

* Quibus habet: ait igitur: « Quos prædestinavit, illos et vocavit, quos autem vocavit, illos et justificavit per lavacrum regenerationis. »

cti, Filiis eadem. Non modo, inquit, justificavit et glorificavit ac conformes fecit imagini illi, sed neque Filio pepercit propter te. Quapropter intulit : 32. *Qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit? Cum hyperbole multa atque fervore his verbis est usus, ut ejus amorem demonstraret. Quomodo igitur non destituet, pro quibus proprio Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum? Cogita enim quantæ bonitatis fuerit proprio filio non parere, sed tradere illum, et pro omnibus tradere, pro vilibus, ingratis, inimicis, blasphemis. Quomodo igitur non etiam cum illo omnia nobis largietur? Id est: si Filium suum largitus est, nec modo largitus est, sed et neci tradidit, quid postea de reliquis ambigis, cum Dominum acceperis? quid dubitas de possessionibus, Dominum habens? Qui enim id, quod majus erat, inimicis dedit, quomodo non minora dabit amicis? 33. *Quis accusabit electos Dei?**

3. *Electio virtutis signum est. Tentationes non timeantur.* — Hic agit contra eos qui dicebant, fidem ad nihil utilem esse, et qui repentinam mutationi non credebant. Et vide quam cito illis os obstruat ab ejus qui elegit dignitate. Non dixit, *Quis accusabit servos Dei, neque, fideles Dei, sed, Electos Dei*: electio enim virtutis signum est. Si enim equorum domitor postquam pullos elegit ad cursum aptos, a nullo reprehendi possit, sed ridiculus erit, quisquis incusaverit: multo magis cum Deus elegerit animas, ridiculi erunt qui incusabunt. *Deus qui justificat: 33. quis est qui condemnet?* Non dixit, Deus qui peccata remittit, sed quod longe majus est, *Qui justificat*. Cum enim iudicis calculus iustum declaraverit, et talis iudicis, quid mereatur accusator? Itaque nec tentationes timeendæ sunt: nam pro nobis est Deus, quod ex gestis suis declaravit; neque Judaicæ nugæ: nam et elegit nos et justificavit, quodque mirum est, per Filii sui necem justificavit. Quis ergo nos condemnabit, Deo coronante, Christo pro nobis occiso, nec occiso tantum, sed postea pro nobis precante? *Christus enim, inquit, qui mortuus est; imo qui et resurrexit a mortuis, qui est ad dexteram Dei, qui etiam intercedit pro nobis.* Etenim qui in propria dignitate apparuit, nostri curam non deposuit, sed etiam intercedit pro nobis, et eandem caritatem semper servat. Neque enim eade contentus fuit, quod tamen summi amoris est, non solum quæ ad se pertinent facere, sed et alium ad hoc advocare. Hoc enim indicare voluit per illud, *intercedere*, humaniore loquens modo et demissiore, ut amorem ostenderet. Nam ex illo quoque, *Non pepercit*, nisi hoc sensu accipiatur, multa sequentur absurda. Et ut discas hoc ipsum esse, quod vult adstruere, cum prius dixisset, *Est in dextera*, tunc intulit, *Intercedit pro nobis*, quia parem honorem ostendit et æqualitatem, ut postea hæc intercessio non minoris dignitatis, sed amoris solius videretur esse. Nam qui ipse vita est et fons bonorum omnium, ejusdem atque Pater potestatis, qui mortuos suscitavit et vivificavit,

ceteraque omnia facit, quomodo precatione opus habeat ut nos adjuvet? *Qui desperatos et damnatos ex propria potentia a condemnatione illa liberavit, ac justos filiosque efficit et ad supremos honores adduxit, atque ea quæ nondum sperata fuerant, ad opus reduxit: quomodo postquam omnia perfecerat, et naturam nostram in throno regio exhibuerat, ad faciliora supplicatione opus haberet? Viden' quomodo nudique ostendatur, supplicationem non alia de causa dictam fuisse, quam ut fervor et vehementia ejus erga nos amoris ostenderetur? Nam et Pater videtur homines hortari, ut cum illo reconciliantur. Nam pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo hortante per nos (2. Cor. 5. 20). Attamen Deo horante, et hominibus apud homines pro Christo legatione fungentibus, nihil dignitate illa tanta indignum cogitamus, sed unum tantum ex iis quæ supra dicta sunt colligimus, nempe amoris magnitudinem. Hoc ipsum et hic faciamus. Si ergo Spiritus postulat gemitibus inenarrabilibus, et Christus mortuus est, et intercedit pro nobis, et Pater Filio suo non pepercit propter te, et elegit te, et justificavit te, quid deinde times? quid tremis, tanta fruens caritate, et tanta providentia? Ideo postquam multam ostendit supernam providentiam, cum fiducia deinceps sequentia subjungit, nec dicit, *Debetis et vos ita illum amare; sed quæ afflatus ab ineffabili illa providentia dicit: 35. Quis nos separabit a caritate Christi? Nec dicit, Dei; ita illi indifferens est et Christum et Deum nominare: Tribulatio, an angustia, an persequutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Vide beati Pauli prudentiam: non dixit hæc, in quibus quotidie capimur, pecuniarum amorem, gloriæ cupiditatem, iræ tyrannidem: sed ea ponit, quæ his longe sunt immensa, et quæ ipsi natura vim faciunt, et sæpe nobis invidis, mentis firmitatem quatiant, tribulationes nempe et angustias: etsi enim quæ dicta sunt facile enumerentur, sed singule dictiones mille habent tentationum agmina. Cum enim tribulationem profert, carceres dicit, vincula, sycophantias, exilia, aliasque omnes calamitates, uno verbo pelagus periculorum peragrans, et omnia in hominibus gravia uno verbo declarans. Attamen contra hæc omnia audax insurgit. Ideoque per interrogationem illud profert, quasi ei contradici nequeat, quia eum, qui illa diligit, et tanta fruatur providentia, nihil separare poterit.**

4. Deinde ne videantur hæc derelictum illum significare, prophetam inducit hæc multo ante tempore prædicentem his verbis: 36. *Quia propter te morte afficimur tota die, aestimati sumus sicut oves occisionis (Ps. 44. 22); hoc est, omnibus sumus ad mala subeunda propositi. Attamen ad tot tantaque pericula, et nos hæc tragœdias, sufficiens nobis consolatio datur, certaminum nempe causa; imo non sufficiens tantum, sed etiam multo major. Non enim propter homines vel quidpiam aliud secularæ hæc patimur, sed propter universorum Regem, inquit. Neque hæc tantum, sed etiam alia eaque varia et multiformi corona illos redimivit. Quia enim homines cum essent,*

σατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτὸν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; Καὶ μετ' ὑπερβολῆς καὶ πολλῆς τῆς θερμότητος ταῖς λέξεις χεῖραται, ἵνα αὐτοῦ ἐνδείξηται τὴν ἀγάπην. Πῶς οὐν ἡμᾶς προήσεται, ὡς τὴν ἴδιον Ἰησοῦ οὐκ ἐφέλαστο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν παρέδωκεν αὐτὸν πάντων; Ἐνόησον γὰρ πόσος ἀγαθότητος τὸ καὶ τοῦ ἰδίου Ἰησοῦ μὴ φείσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκδοῦναι, καὶ ὑπὲρ πάντων ἐκδοῦναι, καὶ εὐτελεῖν καὶ ἀγνωμόνων καὶ ἐχθρῶν καὶ βλασφημῶν. Πῶς οὐν οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἔστιν· Εἰ τὸν Ἰῆσον αὐτοῦ ἐχαρίσατο, [597] καὶ οὐκ ἀπλῶς ἐχαρίσατο, ἀλλὰ καὶ σπαγγὶ παρέδωκε, τί λοιπὸν περὶ τῶν ἄλλων ἀμφιβάλλεις, τὸν δεσπότην λαῶν; τί διστάσεις περὶ τῶν κτημάτων, τὸν Κύριον ἔχων; Ὁ γὰρ τὸ μείζον τοῖς ἐχθροῖς δεικνῶς, πῶς τὰ εὐλατῶνα οὐ δώσει τοῖς φίλοις; Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ;

γ'. Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς λέγοντας, εἰ οὐδὲν ἢ πιστίς ὠφελεῖ, καὶ ἀπιστοῦντας τῇ ἀθρήτῳ μεταβολῇ. Καὶ ὅρα πῶς ταχέως αὐτοὺς ἐπιστομίει ἀπὸ τοῦ ἐξώματος τοῦ ἐκλεξαμένου. Καὶ οὐκ εἶπε, Τίς ἐγκαλέσει κατὰ τῶν δοῦλων τοῦ Θεοῦ, οὐδὲ κατὰ τῶν πιστῶν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ, *κατὰ τὸν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ*· ἢ γὰρ ἐκλογὴ ἀρετῆς σημεῖόν ἐστιν. Εἰ γὰρ ἰπειδὴν κωλοδμήμων πάλους ἐκλήθηται ἐπιστηθείως πρὸς τὸν δρόμον, οὐδέ τις ἐπισκίψῃ δυνάσται, ἀλλὰ καταγέλαστος γίνεται, κἂν ἐγκαλῶσι εἰς· πολλῶ μᾶλλον ὅταν ὁ Θεὸς ἐκλήθηται ψυχᾶς, καταγέλαστοι οἱ ἐγκαλῶντες. Θεὸς ὁ δίκαιος, εἰς ὁ κατακρίνων; Οὐκ εἶπε, Θεὸς ὁ ἀρετῆς ἀμαρτήματα, ἀλλ', ὁ πολλῶ μείζον ἦν, Θεὸς ὁ δίκαιος. Ὅταν γὰρ ἡ τοῦ δικαστοῦ ψήφους δίκαιον ἀποφῆνῃ, καὶ δικαστοῦ τοῦτουτοῦ, τίνας ἄξιος ὁ κατηγοροῦν; Οὐκοῦν οὐτε τοὺς πειρασμοὺς φοβέσθαι· δίκαιον ὑπὲρ γὰρ ἡμῶν ἔστιν ὁ Θεός, καὶ ἰδὴ ἠλώσεν ἐξ ὧν ἐποίησεν· οὐτε τὰς φλυαρίας τὰς Ἰουδαϊκὰς· καὶ γὰρ καὶ ἐξέλεξάτο ἡμᾶς καὶ ἐδικαίωσε, καὶ τὸ δὲ θαυμαστόν, ὅτι διὰ τῆς σφαγῆς τοῦ Παύλου ἐδικαίωσε. Τίς οὐν ἡμᾶς καταδικάσει, τοῦ Θεοῦ στεφανοῦντος, τοῦ Χριστοῦ δὲ ἡμᾶς σφαγίντος, καὶ οὐ σφαγίντος μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα ἐντυγχάνοντος ὑπὲρ ἡμῶν; Χριστὸς γὰρ, φησὶν, ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερθεὶς ἔκ νεκρῶν, ὅς ἐστιν ἐν δεξιῷ τοῦ Θεοῦ, ὅς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς οικίας ἀξίας φανεῖς, οὐ κατέλυσε τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρόνοιαν, ἀλλὰ καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ εἰ τὴν αὐτὴν ἀγάπην μένει διατηρῶν. Οὐ γὰρ ἠμέσθη τῇ σφαγῇ μόνον· ὅταν μεγίστου μάλιστα ἔσται φιλτρον, τὸ μὴ μόνον τὰ εἰς αὐτὸν ἔκοντα ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ὑπὲρ τοῦτου παρακαλεῖν. Τοῦτο γὰρ μόνον διὰ τοῦ, ἐντυγχάνειν, δηλώσει· δειλοῦθι, ἀνθρωπίνωτερον διαλεγθῆς, καὶ συγκραταθικώτερον, ἵνα τὴν ἀγάπην ἐνδείξηται· ἐπεὶ καὶ τὸ, *οὐκ ἐφέλαστο*, ἀλλὰ μὴ μετὰ ταῦτα ἐκλείδωμεν τῆς ἔννοιας, πολλὰ τὰ ἄπονα ἔφαται. Καὶ ἵνα μάθη, εἰς τοῦτο ἔστιν, ὁ κατασκευάσι βούλεται, πρότερον εἰπὼν, *οἱ ἔστιν ἐν δεξιῷ*, τότε ἐπηγγειν, *οἱ ἔντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν*, εἰς τὴν ὁμοτιμίαν ἐθεῖε καὶ τὴν ἰσότητα. ἵνα λοιπὸν τὸ ἐντυγχάνειν οὐκ ἐλαττώσεως, ἀλλ' ἀγάπης φανταίται μόνος ὄν. Ὁ γὰρ αὐτὸς ζῶσι ὡν καὶ πηγῇ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων, καὶ μετ' ἐξουσίας τῆς αὐτῆς τῷ Πατρὶ, καὶ νεκροὺς ἐγείρων, καὶ ζῶσιων, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ποιῶν, πῶς ἂν ἐντεῦθεν ἐδείξηται εἰς τὸ ὠφελεῖσθαι ἡμᾶς; Ὁ ἀπεργαζόμενος καὶ καταστρέφωμεν; ἐξ οικίας ἐξουσίας καὶ τῆς

καταδίκης ἐκείνης ἀπαλλάξας, καὶ δικαίως καὶ υἰοῦ ποιήσας, καὶ πρὸς τὰς ἀνωτάτας τιμὰς ἀγαθῶν, καὶ τὰ μηδέποτε ἐλπισθέντα [598] εἰς ἔργον ἀγαθῶν, πῶς ἂν μετὰ τὸ κατορθῶσαι πάντα, καὶ τὴν φύσιν τῶν ἡμετέρων δεῖξαι ἐπὶ τὸ θρόνον τοῦ βασιλικῶν, πρὸς τὰ εὐκολώτερα ἐντυχίας εἴδειτο; Ὅρα πῶς πανταχῶθεν δεικνύται, ὅτι τὸ ἐντυγχάνειν εἶ· οὐδὲν ἕτερον εἶρηκεν, ἀλλ' ἵνα τὸ θερμὸν καὶ ἀκριβὲς τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης ἐνδείξηται; ἐπεὶ καὶ ὁ Πατὴρ φανταίται παρακαλῶν ἀνθρώπους καταλαλῶναι αὐτῷ. Ἰγάρ γὰρ Χριστοῦ πρὸςθεούμεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δὲ ἡμῶν. Ἄλλ' ὅμως καὶ Θεοῦ παρακαλοῦντος, καὶ ἀνθρώπων ὑπὲρ Χριστοῦ· πρὸςθεούμεν πρὸς ἀνθρώπους, οὐδὲν ἀνάγειν ἐνοσῶμεν ἐντεῦθεν τῆς ἀξίας ἐκείνης, ἀλλ' ἐν μόνον ἐκ τῶν εἰρημάτων ἀπάντων συλλέγομεν, τὴν τῆς ἀγάπης ἐπίστατον. Τοῦτο· ἦ καὶ ἐνταῦθα ποιούμεν. Εἰ τοίνυν καὶ τὸ Πνεῦμα ὑπερτυγχάνει στεναγμοῖς ἀαλήτοις, καὶ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὁ Πατὴρ τοῦ ἰδίου Ἰησοῦ οὐκ ἐφέλαστο διὰ σέ, καὶ ἐξέλεξάτο σε καὶ ἐδικαίωσε, τί λοιπὸν δέδοικας; τί δὲ τρέμεις, τοσαύτης ἀπολύων ἀγάπης, καὶ τοσαύτης κηδεμονίας; διὰ δὲ τοῦτο, *ἔλεξας πολλὴν τὴν ἀνωθεν πρόνοιαν, μετὰ παρρησίας* λοιπὸν ἐπάγει τὰ εἰρη, καὶ οὐ λέγει, σὺ Ὁφείλετε καὶ ὑμεῖς οὕτως αὐτὸν ἀγαπᾶν, ἀλλ', ὥστερ ἐθνῶς γενόμενος ὑπὸ τῆς ἀπαύτου β' ταύτης προνοίας, φησὶ· *τίς ἡμᾶς χωρίζει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ*. Καὶ οὐκ εἶπε· Τοῦ Θεοῦ· οὕτως ἀδιάφορον αὐτῷ, καὶ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ὀνομαζέμεν. *θλίψεις, ἢ στενωχωρίας, ἢ θυμῶν, ἢ λιμῆς, ἢ γυμνήσεως, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαρος*; Ὅρα τὸ μακαρίου Παύλου σύνεσι. Οὐ γὰρ τίς ταῦτα εἰς καθήμεραν ἀπιστοῦμεθα, χρημάτων ἔρωτα καὶ βόξης ἐπιθυμίαν καὶ ὄρητῃ τυραννίδα, ἀλλὰ ἢ πολλῶ τούτων ἐστὶ τυραννικώτερα, καὶ τὴν φύσιν αὐτῆν ἱκανὰ βιάσασθαι, καὶ βίαιος στερεώτατα ἀναμωλεύσις πολλὰς καὶ ἀκόνητων ἡμῶν, ταῦτα τίθησι, θλίψεις καὶ στενωχωρίας. Εἰ γὰρ καὶ εὐαρίθμητα τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ μέρους εἴη πειρασμῶν ὁρμαθῶς ἐκαστῇ λέξει. Ὅταν γὰρ ἐπὶ θλίψιν, καὶ δεσμοτήρια λέγει καὶ δεσμὰ καὶ συκοφαντίας καὶ ὄρητας καὶ τὰς ἄλλας ταλαιπωρίας ἀπάσας, ἐνὶ ῥήματι πλεῖστον κινδύνων διατρέχων ἀπειρον, καὶ πάντα ἀπλῶς τὰ ἐν ἀνθρώποις δεῖνὰ διὰ μᾶς ἡμῖν ἐμφαίνων λέξεις. Ἄλλ' ὅμως πάντων αὐτῶν κατατολμᾷ. Διὸ καὶ κατὰ ἐρώτησιν αὐτὸ προάγει ὡς ἀνανεώρητον ὄν, *οἱ τὸν οὕτως ἀγαπηθέντα, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσαντα προνοίας, οὐδὲν ἔστιν ἐξ ἐπιστομῆς δυνήσεται*.

δ'. Εἶτα, ἵνα μὴ βόξη ταῦτα ἐγκαταλείψωσιν εἶναι, καὶ τὸν προφήτην ἐπάγει προαναφωνοῦντα ταῦτα πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου, καὶ λέγοντα· *οἱ ἔνεσαν σου θανατοῦμεθα εἰρη τῆν ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς*· τοῦτοστι, Πᾶσιν ἔσμεν προκείμενοι εἰς τὸ πάγειν κακῶς. Ἄλλ' ὅμως πρὸς τοὺς τοσοῦτους καὶ τῆλακούτους κινδύνους, καὶ τὰς καινὰς ταύτας τραγυβίας ἀρκοῦσα παρακλήσις ἢ τῶν ἀγῶνων ἡμῖν ὑπόθεσις δέδοται· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀρκοῦσα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ πλείων. Οὐ γὰρ δὲ ἀνθρώπων οὐδὲ δὲ ἄλλο τι βιωτικὸν ταῦτα πάσχοντα, ἀλλὰ διὰ τὸν τῶν ὄλων, φησὶ, βασιλεία. Οὐ τοῦτω δὲ μόνον αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἐπέφω πάλιν ἀνάγειν στεφανῶν [599] ποικίλῃ καὶ πολυειδεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ ἀνθρώπων;

• Morel male, ὑπὸ Χριστοῦ. ἢ ἱs mss. omnes recte. Savil. et Morel., ὑπὸ τῆς ἀπαύτου.

ὄντας οὐκ ἐνὶν μύριους ὑπομείναναι θανάτους, δεικνύουσιν ἐν οὐδὲν ταύτῃ τὰ βραβεία ἡλάττωται. Κἄν γὰρ τῆ φύσει κεκληρωμένον ἢ τὸ μόνον ἀπαξ ἀποθανεῖν, τῆ προαιρέσει τὸ καθημέραν τοῦτο πάσχειν, εἰ βουληθείημεν, δίδωκεν ὁ Θεός. Ὅθεν ὄλην, ὅτι τοσοῦτους ἀπελευσάμεθα ἔχοντες στεφανώνας, ὅσας ἂν βιώσωμεν ἡμέρας· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν πλείους· ἔστι γὰρ ἐν ἡμέρᾳ μίᾳ καὶ ἀπαξ καὶ τις καὶ πολλάκις ἀποθανεῖν. Ὅ γὰρ πρὸς τοῦτο παρεσκευασμένοι, αἱ τὸν πρὸς τὸν ἀπριετιζόμενον λαμβάνει. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ προφήτης ἀνιευτόμενος ἔλεγεν· Ὅλην τὴν ἡμέραν. Διὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος αὐτὸν ἐπεισήγαγε, μειζρώνας αὐτοῦς δεσφείρων. Εἰ γὰρ οἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ, φησί, καὶ γῆν τὸ ἐπιπαλοῦν τῶν πόνων ἔχοντες, καὶ τὰ ἅλα τῶν παρόντων καταλυόμενα βίβι, οὕτως τῆς παρουσίας ὑπερώρων ζωῆς, καὶ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν κινῶντων, τίνα ἂν σχοίημεν συγγνώμην ἡμεῖς, μετὰ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν βασιλείαν τῆν ἄνω καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ καταμαλακίζόμενοι, καὶ μηδὲ πρὸς τὸ αὐτὸ μέτρον φθάνοντες ἐκείνων; Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, οὗτὸν δὲ σκευιδίτι αὐτὸν καταλιπὼν τὸν ἀκρατῶν, τῆ μαρτυρίας ἀρκείται μόνη, καὶ δίκνυσιν, ὅτι καὶ θυσία αὐτῶν τὰ σώματα γίνεται, καὶ οὐκ εἰς θορυβείσθαι, αὐτὰ παράτρεσθαι, τοῦ Θεοῦ οὕτως οικονομήσαντος. Καὶ ἑτέρως δὲ αὐτοῦς προτρέπει. Ἴνα γὰρ μὴ λέγη τις, ὅτι ἀπλῶς ταῦτα φιλοσοφεῖ πρὸς τὴν πείρας τῶν πραγμάτων, ἐπιτήγαγεν· Ἐλογισθημεν ὡς πρόσθατα στρατῆς, τοὺς καθημερινούς τῶν ἀποστόλων θανάτους λέγων. Εἶδες ἀνδρῶν καὶ ἐπιείκτιαν; Ὅσοι γὰρ ἐκείνα, φησὶν, οὐκ ἀνθίσταται σφαττόμενα, οὕτως οὐδὲ ἡμεῖς. Ἄλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀνθρωπίνης; βιαιοσύνης ἡ ἀσθένεια καὶ μετὰ τοσαῦτα τὸ πλῆθος τῶν πειρασμῶν ἰδεδοίκεται, ὅρα πῶς πάλιν ἀνίσταται τὸν ἀκρατῆν, καὶ ὑψηλὸν ποιεῖ καὶ γαῦρον, εἰπὼν· Ἄλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικώμεν διὰ τοῦ ἀγαθήσαντος ἡμᾶς. Τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτο ἐστίν, οὐχ ὅτι νῦν νικώμεν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ δι' ὧν ἐπιβουλεύμεθα νικώμεν. Καὶ οὐχ ἀπλῶς νικώμεν, ἀλλ' ὑπερνικώμεν, τούτοις, μετὰ εὐκολίας ἀπάσης, χωρὶς ἰδρώτων καὶ πόνων. Οὐ γὰρ πράγματα ὑπομείνοντες, ἀλλὰ τὴν γνώμην παρασκευάζοντες μόνον, οὕτω πανταχοῦ τὰ τρέποντα ἰσχύμεν κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Καὶ μάλα εἰκότως· Θεὸς γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ὁ συναγωνιζόμενος. Μὴ τοίνυν ἀπιστήσῃς, εἰ μαστιζόμενοι τῶν μαστιζόντων περιγυνοῦμεθα, εἰ ἐλευσόμενοι τῶν δεικνόντων κρατούμεν, εἰ ἀποθνήσκοντες τοὺς ζῶντας τρεπόμεθα. Ὅταν γὰρ καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀγάπην ἴδῃς, οὐδὲν τὸ κούλιον τὰ θαυμαστὰ ταῦτα ἐκδέχῃαι καὶ παράδοξα, καὶ τὴν ἐκ περιουσίας λάμψαι νίκην. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ἐνίκων, ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος, καὶ ὅστε μαθεῖν, ὅτι οὐ πρὸς ἀνθρώπους ὁ πόλεμος τοῖς ἐπιβουλεύουσιν ἦν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀμαχίαν δύναμιν ἐκείνην. Ὅρα τῶν τοῦ Ἰουδαίου ἐν μέσῳ αὐτοῦς ἔχοντας, καὶ διαπορούστας καὶ λέγοντας· Τὶ ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις τοῦτοις; Τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτο ἐστίν, ὅτι κατέχοντες αὐτούς, καὶ ὑπερθύνους ἔχοντες, καὶ δεσμοῦντες, καὶ κόπτοντες, ἠπόρουσαν καὶ ἐν ἀμαχανίᾳ [600] ἴσταν, δι' αὐτῶν τούτων ἠγέτομενοι, δι' ὧν προσεδόκων κέρθην. Καὶ οὕτω τύραννος, οὕτω δήμενος, οὕτω δαιμόνων φάλαγγας, οὕτω αὐτὸς ὁ διάβολος περιγενέσθαι αὐτῶν ἴσχυσαν, ἀλλ' ἐκ πολλῆς ἀπαντας ἠγνῶντο τῆς περιουσίας, ἄπερ κατ' αὐτῶν ἐμνηχανόντων, πάντα ὑπὲρ αὐτῶν ὀρώντες γινόμενα. Διὰ καὶ ἔλεγεν· Ὑπερνικώμεν. Καινὴ γὰρ οὕτος ὁ νόμος τῆς νίκης ἦν, τὸ διὰ τῶν ἐναντίων κρατεῖν, καὶ μηδέποτε ἠττάσθαι, ἀλλ' ὡς αὐτοῦς ὄντας κυρίους τοῦ τέλους,

οὕτως ἐπὶ τοὺς ἀγῶνας ἐξείναι τοῦτους. Πᾶσιμα γὰρ, δεῖ οὕτω θάνατος οὕτω ζῆ, οὕτω ἀγγελιοὺς οὕτω ἀρχαί οὕτω δυνάμεις, οὕτω ἐνωστῶς οὕτω μέλλοντα, οὕτω ὑψώματα οὕτω βάθος, οὕτως κτίσις ἑτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρὶς ἀπὸ τῆς ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῆς Κυρίας ἡμῶν.

ε'. Μεγίλα τὰ εἰρημένα· ἀλλ' οὐκ ἴσμεν αὐτὰ, ἐκείνη τοσαύτην ἀγάπην οὐκ ἔχομεν. Ἄλλ' ὅμως εἰ καὶ μεγάλα, αἰεταὶ βουλόμενος οὐδὲν ὄντα πρὸς τὴν ἀγάπην, ἦν ἠγαπήθη παρὰ τοῦ Θεοῦ, μετ' ἐκείνην τότε τὴν αὐτοῦ τίθηται, ἵνα μὴ ὀδύνη μεγάλα λέγειν κερὶ ἑαυτοῦ. Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Τί δὲ, φησὶ, τὰ παρόντα λέγ. ἰν, καὶ τὰ τῶν βίω τοῦτω συγκαληρωμένα δεῖναι. Κἄν γὰρ τὰ μέλλοντα εἴη τῆς πράματα, κἄν ἐ-νάμετες, πράγματα μὲν ὡς θάνατον καὶ ζῶην, οὐνομας δὲ ὡς ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ πᾶσαν τὴν ἄνω κτίσιν, καὶ ταῦτα ἔμοι μικρὰ πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω γὰρ, εἰ θάνατον τις ἠπελείη τὸν μέλλοντα τὸν θάνατον, ὥστε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ χωρήσει, οὕτω εἰ ζῶην ἐπιτηγίλαται τὴν ἀπειρον, κατεδέξαμεν ἂν. Τί δὲ λέγειν βασιλικὴς τοῦς κάτω καὶ ὑπότους; τὸν δεῖνα καὶ τὸν ἔνω; Κἄν γὰρ ἀγγέλους μὲν εἴη, κἄν πᾶσας τὰς ἄνω δυνάμεις, κἄν πάντα τὰ ὄντα, κἄν πάντα τὰ μέλλοντα, πάντα ἔμοι μικρὰ, καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ, καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ὑπὸ γῆν, καὶ τὰ ὑπὲρ οὐρανοῦς, πρὸς τὸ φίλτρον ἐκείνο. Εἶτα ὡς οὐκ ἀρκούντων τοῦτων παραστήσῃ τὸν πῶσον, ἐν εἴχην, ἑτέρα πάλιν τοσαῦτα ὑποστησάμενος φησὶν· Ὅστε τις κτίσις ἑτέρα. Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστίν· Εἰ καὶ ἄλλη τοσαύτη κτίσις ἦν, ὁση ἡ ὀρωμένη, ὁση ἡ νοστή, οὐδὲν ἂν με τῆς ἀγάπης ἐκείνης ἀπέστησεν.

Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχ ὡς τῶν ἀγγέλων τοῦτο ἀπιχεροῦντων, ἢ τῶν ἄλλων δυνάμεων, μὴ γνοῖται, ἀλλὰ μετ' ὑπερβολῆς ἀπάσης τὸ φίλτρον, ὁ πρὸς τὸν Χριστὸν εἶχε, ἐπιδείξει βουλόμενος. Οὐ γὰρ τὸν Χριστὸν ἐφείλει διὰ τὸ τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ δι' αὐτὸν τὰ ἐκείνου, καὶ πρὸς αὐτὸν ἔρω μόνον, καὶ ἐν ἐξελόκει, τὸ μὴ τῆς ἀγάπης ἐκείνης ἐκπεσεῖν. Τοῦτο γὰρ αὐτῷ καὶ γέννησι φρονησάντων ἦν, ὥστε πρὸς τὸ μένειν ἐν αὐτῇ βασιλείᾳ; ποθεινότερον. Τίνος οὐν ἂν εἴημεν δεῖσι λοιπὸν ἡμεῖς, ὅταν ἐκείνος μὲν μηδὲ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; θαυμάζῃ πρὸς τὸν τοῦ Χριστοῦ πῶσον ἡμῶν; δὲ τὰ ἐν τῷ Βορβόρῳ καὶ τῷ τηλῶ τοῦ Χριστοῦ προτιμώμεν; κἀκεῖνος μὲν διὰ τὸν πῶσον αὐτοῦ [61] καὶ εἰς γέννησαν ἐμπεσινα κατεδέχεται, καὶ βασιλείας ἐκπεσεῖν, εἰ γὰρ ἀμφοτέρω ταῦτα προέκτετο· ἡμῶν δὲ οὐδὲ τοῦ παρόντος καταφρονούμεν βίω; Ἄρα δεῖται τῶν γοῦν ὑποδμημάτων ἱσμεν λοιπὸν τῶν ἐκείνου, τοσοῦτον ἀπεστήκτες αὐτοῦ τῆς μεγαλοφυίας; Ἐκείνος μὲν γὰρ οὐδὲ βασιλείαν ἠγείρατι τι διὰ τὸν Χριστὸν εἶναι, ἡμεῖς δὲ αὐτοῦ μὲν καταφρονούμεν, τῶν δὲ αὐτοῦ πολλὴν ποιούμεθα λόγον. Καὶ εἴθε κἄν τῶν αὐτῶν νῦν δὲ οὐδὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἡμῖν προκειμένης, ἐκείνην ἀρέντες, τὰς σκιάς καὶ τὰ ὄνειρατα κατ' ἐκείνην δεικνόμεν τῶν ἡμεῶν. Καίτοι γὰρ ὁ Θεὸς φιλόδωρος ὢν καὶ ἀφόδρα ἡμεῶς, ταυτὸν ἐποίησεν, εἶον ἂν εἰ πατὴρ φιλόδοτος, τοῦ παιδὸς δυσχεραίνοντος τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιτηγῆ ὀμείλαν, ἑτέρως ταύτη σοφίστα. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοῦ πῶσον οὐκ ἔχομεν τὸν προσήκοντα, πολλὰ ἑτερα ἡμῖν προβάλλεται ὥστε ἡμᾶς κατασχεῖν πρὸς ἑαυτὸν. Καὶ οὐδὲ οὕτω παρεμνομεν, ἀλλ' ἀποπηδῶμεν πρὸς τὰ παιδικὰ ἄθρομα. Ἄλλ' οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως, ἀλλ' ὥστε πρὸς τῆς ἐγγενῆς παῖς καὶ ἐλευθέρου καὶ φιλοπάτωρ τῆς συν-

* Morel., τοῦτω, minus recte.

non poterant mille subire mortes, ostendit nihil hinc præmia minui. Etsi enim id natura sortiti simus, ut senel tantum moriamur, ut id quotidie ex voluntate patiamur si velimus, concessit Deus. Unde palam est, nos cum tot coronis decessuros esse, quot diebus vixerimus; imo cum multo pluribus: licet enim in uo die semel, bis et sæpe mori. Nam qui ad illud paratus est, semper mercedem perfectam accipit. Hoc et propheta subindicans dicebat, *Tota die*. Quapropter Apostolus ipsam introduxit, illos magis excitans. Nam si il, qui in veteri lege vivebant, inquit, et qui terram et alia, quæ cum vita peribant, in laborum præmium habebant, ita præsentem despiciant vitam, et tentationes et pericula: qua nos venia digni erimus, si post promissum cælum et ineffabilia bona molles simus, ueque ad illorum veterum mensuram attingamus? At non ita dixit, remque dimittens auditorum conscientiæ, testimonio tantum nititur: ostenditque sacrificium illorum esse corpora, neque turbari oportere, Deo ita dispensante. Alio quoque modo illos hortatur. Ne quis enim diceret, illam sic frustra philosophari ante rerum experientiam, subiunxit: *Æstimati sumus sicut oves occisionis*, quotidianas apostolorum mortes dicens. Viden? fortitudinem et modestiam? Sicut enim illæ, inquit, non obsistunt dum jugulantur: sic neque nos. Sed quia humanæ mentis infirmitas etiam post tot tantaque multitudinem tentationum timebat, vide quomodo rursus audiretorem erigat, atque sublimem et letum efficiat, dicens: 37. *Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos*. Quod enim est mirabile, hoc est, non solum quod nunc vincamus, sed quod per insidias quæ nobis parantur vincamus; ac non modo vincamus, sed plus quam superemus; id est, cum omni facilitate, sine sudoribus laboribusque. Non enim cum re ipsa patimur, sed etiam cum animum apparatus, ubique contra inimicos tropæa erigimus. Et jure merito; Deus enim est, qui nobiscum decertat. Ne igitur fidem neque, quod flagellati flagellantes superemus, quod pulsii pellentes vincamus, quod morientes vivos profligemus. Cum enim et Dei potentiam et caritatem posueris, nihil impedit quominus hæc mirabilia et incredibilia eveniant, et quod victoria supra modum splendeat. Neque enim solum vincebant, sed magno cum miraculo; ita ut discerent, non contra homines bellum insidiantes movere, sed contra iuictam illam potentiam. Vide ergo Iudeos, qui apostolos in medio tenebant, et dubitabant dicebantque: *Quid faciemus hominibus his (Act. 4. 16)?* Hoc enim mirabile est, quod cum eos detineret ac reos haberent, dubitabant, et eisdem consiliis caperent non habebant, ab iis ipsis victi, per quæ se superaturos sperabant. Ac neque tyrannus, neque carnifices, neque dæmorum phalanges, neque ipse diabolus superare illos potuit, sed illi cum potestate et vi magna superabantur, quæ contra illos marchabantur, pro illis cedere videntes. Ideo dicebat, *Pluquam superamus*. Nova enim hæc victoria: lex erat, ut per contraria vincerent, et nunquam superarentur; sed quasi

illi exitus domini fuissent, sic ad hæc certamina exirent. 38. *Certum mihi est enim, quod neque mors neque vita, neque angeli neque principatus neque potestates, neque instantia neque futura, 39. neque altitudo neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro*.

5. Magna sunt hæc dicta; sed illa nescimus, quia tantam caritatem non habemus. Attamen etsi magna, ut ostendat ea nihil esse, comparata cum caritate qua dilectus est a Deo, post illam eam quæ sua erat posuit, ut ne videretur magna de seipso dicere. Quod autem dicit, huiusmodi est: Quid opus est, inquit, præsentia dicere, et mala quæ hinc vitæ deputata sunt? Etsi enim futura quis dixerit, etsi res, etsi virtutes; res ut vitam et mortem; virtutes, ut angelos et archangelos, omnemque supernam creaturam: hæc mihi parva videntur, comparata cum caritate Christi. Neque enim si quis mortem comminaretur illam futuram æternam, ut a Christo separarer, neque si vitam perpetuam, ego conditionem admitterem. Quid reges hos inferiores, quid consules memoraveris, hunc nempe et illum? Etsi angelos dixeris, et omnes superas potestates, etsi omnia quæ existant et futura sunt, omnia mihi parva videbuntur, quæ in terra, in cælo, quæ sub terris, quæ supra cælum, cum illo amore comparata. Deinde quasi hæc non satis essent ad suum declarandum amorem: alia rursus subiicit, *Neque creatura alia*; id est: etiamsi alia creatura esset, quanta est ea quæ videtur, quanta illa spiritualis, nihil me a caritate illa submovebit.

Amor Pauli erga Christum. — Hæc autem dicebat Paulus, non quod angeli vel reliquæ potestates id tentarent, absit; sed quod cum omni hyperbole vellet amorem suum erga Christum ostendere. Non enim Christum amat ob ea, quæ Christi erant, sed illa ipsa propter Christum, et ad ipsum solum respiciebat: unumque timebat, ne ex illa caritate excideret. Hoc enim illi vel ipsa gehenna foruidabilis arat, quemadmodum et in illo persistere, regno desiderabilis. Quid ergo nos mereamur, qui, quando Paulus ne cælestia quidem cum amore Christi comparata in pretio habet, ea quæ in luto et cæno sunt, Christo præferimus? et ille quidem propter ejus amorem in gehennam incidere consentit, atque a regno excidere, si utrumque proponeretur; nos vero neque præsentem vitam contemnimus? An vel ejus calcementis digni sumus, qui tantum ab ejus animi præstantia distemus? Ille ne regnum quidem aliquid esse censet propter Christum; nos vero Christum despiciamus, res autem illius magni facimus. Atque utinam vel res ipsius magui faciamus; nunc vero ne hoc quidem, sed cum regnum nobis sit propositum, misso illo, umbræ et somnia quotidie sectamur. Quamquam Deus benignus cum sit et valde mitis, idipsum fecit ac si quis pater prolis amans, filio assiduam cum illo consuetudinem et colloquium ægre ferente, alio modo ipsam sagaciter varie trahat. Quia enim non ejus amore ut par est tenemur, multa alia nobis profert, ut nos sibi junctos retineat. At ne sic quidem persistimus, sed

ad pueriles ludos resiliimus. At non ita Paulus, sed ut puer nobilis et liber patriæ amans, patris consortium tantum quærit, alia vero non perinde curat: imo vero plus quam filius. Neque enim una patrem et res patris æstimat, sed ubi ad patrem respicit, illas nihili facit; malit enim castigatus et flagellatus cum ipso esse, quam ab illo separatus in deliriis vivere.

6. *Amorem terrestrium redarguit. Eleemosynam commendat.*—Exhorrescimus igitur quotquot ne pecunias quidem propter Deum despiciamus; imo quotquot ne pecunias quidem propter nos ipsos contemnimus. Paulus enim solus erat, qui propter Christum genere omnia patiebatur, non propter regnum, nec propter honorem, sed propter suam erga illum benevolentiam: nos vero neque Christum, neque ea quæ Christi sunt, a sæcularibus rebus abstrahunt; sed sicut serpentes vel viperæ vel porci, vel hæc omnia simul, sic in limo volutamur. In quo enim feris illis meliores nos sumus, qui cum tot et tanta habeamus exempla, adhuc in terram respiciamus, ac ne parum quidem ad cælum respicere sustineamus? Sed Deus quidem Filium suum tradidit; tu vero ne panem quidem das ei, qui pro te traditus et occisus est. Pater propter te illi non pepercit, cum vere Filius ipsius esset; tu vero illum fame tabescentem contemnis, cum sumptum facturus sis ab iis, quæ illius sunt, idque propter te facturus sis. Quid hæc iniquitate deterius fuerit? Traditus est propter te, occisus est propter te, circumit esuriens propter te; ex iis quæ illius sunt das, ut ipse utilitatem accipias: at ne ita quidem das. Quibus lapidibus non stupidiore sunt, qui tot rebus se pertrahentibus in diabolica illa inhumanitate manent? Neque enim satis ille habuit crucem et mortem subire; sed et pauper fieri voluit et peregrinus, erro et nudus, atque in carcerem conjici infirmitatemque pati, ut vel sic te advocaret. Si mihi non retribuisti, ut pro te passo, miserere mei tamen propter paupertatem. Si nolis propter paupertatem misereri, propter morbum vel propter carcerem flectaris: si ne hæc quidem ad humanitatem pertrahunt, aune ob petitionis tenuitatem. Nihil a te sumptuosum peto, sed panem, tectum, verborum consolationem. Si postea adhuc ferox maneat, saltem propter regnum cælorum melior efficiaris, saltem ob præmia quæ promisi. Verum ne horum quidem ullam rationem habes? Saltem propter naturam te frangas, nudum videns, et memento nuditatis meæ in cruce, quam propter te

passus sum. Si illius nolis, at istius qua pauper et nudus sum. Vincit tunc fui propter te, et nunc etiam propter te; ut sive illis, sive his motus vinculis, aliquid misericordiæ mihi præstare velis: jejunos fui propter te, rursus esurio propter te: sitiivi in cruce pendens, per pauperes nunc sitio; ut vel ex illis vel ex his te ad meipsum aliam, et pro salute tua benignum te reddam. Ideo te, mille devinctum beneficiis, vicem mihi rependas rogo: non ut a debente exigo, sed ut largientem coronæ, et pro modicis istis regnum do. Non dico, Solve paupertatem meam, nec, Largire mihi divitias, quamvis propter te pauper sim; sed panem tantum peto, et vestem, et in fame modicam consolationem. Si in carcerem conjectus sim, non cogo te ut a vinculis me solvas et educa, sed unam quæro tantum, ut propter te vincitum videas; hæc mihi gratia satis erit, pro qua tibi cælum largior. Quamquam te ego gravissimis exsolvi vinculis; at mihi satis erit, si velis me vincitum invisere. Possum quidem citra hæc te coronare, sed volo tibi debitor esse, ut cum coronæ quædam tibi fiducia accedat. Atque ideo cum possim meipsum alere, circummeo mendicans, ad fores tuas adstans tendo manus, cupiens a te nutriri: te enim admodum diligo. Ideo mensam amantem, ut amicis mos est, et hæc de re glorior, et orbis theatro præsentem prædico te, et omnibus audientibus, nutrimentum ostendo meum. Atqui nos cum a quopiam nutrimur, erubescimus et hoc dissimulamus; ille vero quia nos admodum amat, etiamsi nos laceamus, hoc prædicat cum laudibus magnis, nec crubescit dicere se nudum a nobis indutum, esurientemque nutrimentum fuisse. Hæc igitur omnia cogitantes, non intra laudes consistamus, sed quæ dicta sunt perficiamus. Quid enim prosunt plausus et tumultus (a)? Unum tantum a vobis quæro, operum exemplum et per ipsas res obedientiam: hæc laus mea est, hoc lucrum vestra, hoc mihi diademate splendidius. Hanc itaque hinc egressi et vobis et mihi coronam per omnium manus parate: ut et in præsentī vita bona in spe una vivamus, et ad futuram vitam migrantes innumera bona assequamur: quæ utinam omnes sortiamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque sancto Spiritui gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

(a) Chrysostomo concionanti plaudebatur.

HOMILIA XVI.

CAP. 9. v. 1. *Veritatem dico in Christo, non mentior, attestante mihi simul conscientia mea per Spiritum sanctum.*

1. Nonne magna quædam, et quæ supra naturam erant, circa Pauli erga Christum amorem in præcedenti concione vobis dixisse visus sum? Etenim natura sua magna sunt, et omnem superant sermonem: attamen ea, quæ hodie dicta sunt, tanto illis antecellunt, quanto illa ea quæ nostra sunt exsuperant. Quamquam

nulla putabam illis antecellere, verum ea, quæ hodie lecta sunt, illis omnibus splendidiora visa fuere. Quod cum ille intelligeret, ab exordio id declaravit, utpote in majora ingressurus et a multis non creduendus. Prius autem illa affirmat, quæ dicturus est, ut multi solent cum quidpiam dicturi sunt, a multis non creduendum, et quod ipsi valde persuasum habent. Nam ait: *Veritatem dico, et non mentior, et conscientia mihi testificatur*: 2. *quod trinitia mihi magna est, et conti-*

ουσαν τοῦ πατρὸς ἐπιζητεῖ μόνον, τὴν δὲ ἄλλην οὐ ποσοῦτον ποιεῖται λόγον· μᾶλλον δὲ, πολλῷ πλέον ἢ πατρὸς. Οὐ γὰρ ὁμοῦ καὶ τὸν πατέρα καὶ τὴν αὐτοῦ τιμήν, ἀλλ' ὅταν ἴδῃ πρὸς τὸν πατέρα, οὐδὲν ἐκεῖνα ζητεῖται, ἀλλ' ἔλοιτο ἂν καὶ κολαζόμενος καὶ μαστιζόμενος εἶναι μετ' αὐτοῦ, ἢ χωρίζόμενος αὐτοῦ τραφεῖν.

ζ'. Φριζόμεν τοίνυν ὅσοι μηδὲ χρημάτων διὰ τὸν θεὸν καταφρονούμεν· μᾶλλον δὲ, ὅσοι μηδὲ χρημάτων δι' ἡμᾶς αὐτοὺς καταφρονούμεν. Παῦλος γὰρ μόνος ἦν ὁ διὰ τὸν Χριστὸν γνησίως ἀπαντα πάσων, οὐ διὰ βασιλείαν οὐδὲ διὰ τὴν αὐτοῦ τιμὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς ἐκείνων εὐνοίαν. Ἡμᾶς δὲ οὐτε ὁ Χριστὸς, οὐτε τὰ τοῦ Χριστοῦ, τὴν βιωτικὴν ἀφέλκει πραγματῶν, ἀλλ' ὡςπερ ὄρεσις ἢ ἔχεις ἢ χροῖος, ἢ καὶ ταῦτα πάντα ὄμοι, οὕτως ἐν τῇ ἐλπίδι συνάμαθαι. Τί γὰρ τὸν θηρῶν ἐκείνων ἡμεῖς ἀμείνου; οἱ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἡγοῦνται παραδείγματα, καὶ ἐπὶ κάτω βλέποντες, καὶ μηδὲ μικρὸν ἀναβλέψαι πρὸς τὸν ὀρατὸν ἀνεχόμενοι; Ἄλλ' ὁ μὲν θεὸς καὶ τὸν Ἰὼν ἐξέδωκε· οὐ δὲ οὐδὲ ἄρτου μεταδίδωσι αὐτῷ τῷ διὰ σὲ ἐκποδέντι, τῷ διὰ σὲ σφαγέντι. Ὁ Πατὴρ δὲ αὐτοῦ οὐκ ἐφέλιτο, καὶ ταῦτα γνησίως ἐντος Παιδός· οὐ δὲ αὐτὸν καὶ λιμῆ τρήμονον περιόρεξ, καὶ ταῦτα ἀπὸ τῶν αὐτῶν μῆλλον ἀναλίσκειν, καὶ διὰ σαυτὸν ἀναλίσκειν. Τί ταύτης τῆς παρανομίας χειρὸν γένοιτ' ἂν; Ἐξεδόθη διὰ σὲ, ἐσφάγη διὰ σὲ, περιέχεται πεινῶν διὰ σὲ, ἐκ τῶν αὐτῶ ὅπως ἴνα αὐτὸς ὠφελήθῃ, καὶ οὐδὲ οὕτω εἰδώς. Ποίων οὐκ ἂν εἴεν ἀναισθητότεροι λίθων, οἱ τοσοῦτων αὐτοὺς ἐλκόντων πραγματῶν, ἐπὶ τῆς διαβολικῆς ταύτης μόνοντες ὠμότητος; Οὐδὲ γὰρ ἠρκέσθη τῷ θανάτῳ καὶ τῷ σταυρῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ πένης γενέσθαι καταδέξασθαι καὶ ξένος καὶ ἀλήτης καὶ γυμνός, καὶ εἰς δεσμοτήριον ἐμπέσειν, καὶ ἀρρώστιαν ὑπομεῖναι, ἴνα κἄν οὕτω σὲ ἐκκαλέσθαι. Εἰ γὰρ μὴ ἀμείβῃ με, φησὶν, ὡς ὑπὲρ σου τι παθόντα, διὰ τὴν πείναν ἐλέησον. Εἰ δὲ μὴ βούλει διὰ τὴν πείναν ἐλεῆσαι, διὰ τὴν νόσον ἐπικαμύθητι, διὰ δὲ τὸ δεσμοτῆριον [602] ἐπικλάσθητι· εἰ δὲ μηδὲ ταῦτα σὲ ποιεῖ φιλόδουλον, εἰς τὸ κοῦρον τῆς αἰτήσεως ἐπίνοσον. Οὐδὲν γὰρ αἰεὶ πολυτελεῖς, ἀλλὰ ἄρτον καὶ στέγην καὶ ῥημάτων παράκλησιν. Εἰ δὲ καὶ μετὰ ταῦτα εἰ μείνει; ἄριστος ὢν, κἄν διὰ τὴν βασιλείαν γενοῦ βελτίων, κἄν διὰ τὰ ἔπαθλα ἢ ὑπεσχόμην. Ἄλλ' οὐδὲ ἐκείνων ἐστὶ τί; σοὶ λόγος; Κἄν πρὸς τὴν φύσιν αὐτὴν ἐπικλάσθητι, γυμνὸν ὄρων, καὶ τῆς γυμνότητος ἀναμνησθήτι ἐκείνης· ἦν ἰγυμνώθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ διὰ σὲ. Εἰ δὲ ἐκείνης οὐ βούλει, κἄν ταύτης, ἦν διὰ τῶν πηντῶν γυμνούμαι. Ἐδέχθην τότε διὰ σὲ, ἀλλὰ καὶ νῦν διὰ σὲ, ἴνα εἴτε ἐντέθεν, εἴτε ἐκίβην προαχθεῖς, βουλήθῃς ποιῆσαι τινα ἐλεον· ἐνήστουσα διὰ σὲ, πάλιν πεινῶ διὰ σὲ· ἐδέχθησα κρεμάμενος ἐπὶ τοῦ

σταυροῦ, διψῶ καὶ διὰ τῶν πηντῶν, ἴνα καὶ ἐξ ἐκείνων καὶ ἐκ τούτων ἐπιστάσωμαι σε πρὸς ἐμαυτὸν, καὶ ποιῶσω φιλόδουλον ἐπὶ σωτηρίᾳ τῇ σῆμαί· τοῦτο καὶ μωρίων ὀφειλοντά σε εὐεργετημάτων ἀμοιβὴν ἔμοι, οὐχ ὅπως ὀφειλοντά ἀπαύτω, ἀλλ' ὡς χαρίζόμενον στεφανῶ, καὶ βασιλείαν δωροῦμαι ἀντὶ τῶν μικρῶν τούτων. Οὐδὲ γὰρ λέγω, Ἄδυσθ μοι τὴν πείναν, οὐδὲ, Χάρισαι μοι πλούτων, καίτοι γε ἐπιώχουσα διὰ σὲ ἀλλ' ὁμοῦ ἄρτον αἰτῶ καὶ ἱμάτιον καὶ λιμῶ παραμυθίαν μικρὰν. Κἄν εἰς δεσμοτῆριον ἐμπέσω, οὐκ ἀναγκάζω τὰ δεσμὰ λύσαι καὶ ἐκβαλεῖν, ἀλλ' ἐν ἐπιζήτῳ μόνον, ἴνα ἴδῃς δεδεμένον διὰ σὲ, καὶ ἀκούσας ἑλαθὸν χάριν, καὶ ὑπὲρ τούτου μόνου τὸν ὀρανόν σου χαρίζομαι. Καίτοι γε ἐγὼ χαλεπωτάτων σε ἔλυσα δεσμῶν, ἀλλ' ἔμοι μόνον ἄρκει, ἂν βουλήθῃς ἰδεῖν με δεδεμένον. Δύναμαι μὲν γὰρ χωρὶς τούτων σε στεφανῶν, βούλομαι δὲ σοι καὶ ὀφειλέτης εἶναι, ἴνα φέρῃ σοὶ τινα καὶ παρήρησαν ὁ στέφανος. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ δυνάμενος ἐμαυτὸν θρέψαι, περιέρχομαι προσαιτῶν, καὶ ταῖς ὕραις σου παριστάμενος· προτείνω χεῖρα. Παρὰ σοῦ γὰρ τραφῆναι ἐπιθυμῶ· φιλῶ γὰρ σε σφόδρα· διὰ καὶ τῆς ἐραπίεζης ἐρῶ τῆς σῆς, ὁ τοῖς φιλοῦσιν ἔθος ἐστὶ, καὶ ἰσχυροῦμαι τούτῳ, καὶ τοῦ θεάτρου παρόντος τῆς οἰκουμένης, ἀνακηρύττω σε τότε, καὶ πάντων ἀκούοντων, ἐνδεύνομαι τὸν τροφὴ τὸν ἐμὸν. Καίτοι γε ἡμεῖς ὅταν παρὰ τινος τραφώμεν, αἰχμυρόμεθα τοῦτο καὶ εὐσεβίζομεν· αὐτὸς δὲ ἐπειδὴ σφόδρα ἡμεῖς φιλεῖ, κἄν ἡμεῖς ἐγώμην, ἀναγορεύει τότε τὸ γεγενημένον μετὰ πολλῶν τῶν ἰσχυρίων, καὶ οὐκ αἰχμυρόμεθα εἰπεῖν, ὅτι καὶ γυμνὸν διὰ αὐτὸν περιεβλόμεθα, καὶ πεινῶντα ἐθρέψαμεν. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἔνοουσιτες, μὴ μέχρη τῶν ἑπαίνων στόμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιτελέσωμεν τὰ εἰρημένα. Τί γὰρ ἔφαλος τῶν κρῶτων καὶ τῶν θορύβων τούτων; Ἐν ζητῳ παρ' ὁμῶν μόνον, τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξιν, τὴν διὰ τῶν πραγματῶν ὑπακοήν· τοῦτο ἔπανος ἐμοῦ, τοῦτο κέρδος ὑμέτερον, τοῦτο διαθηματικὸς μοι λαμπρότερον. Τοῦτον τοίνυν ἀπελθόντες καὶ ὅμην καὶ ἔμοι κατασκευάσατε τὸν στεφάνον διὰ τῆς τῶν πηντῶν χειρὸς. ἴνα καὶ κατὰ τὴν παρόντα βίον χρηστῇ συντραφώμεν ἐλπίδι, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀπαλόνητος ζωῆς, [603] τῶν μυρίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοδουλίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Sic mss. recte. Savil. et Morel. πρόσταγμα. Savilius in margine legendum ex conjectura dicit προσημαγόμενος. Sed vera lectio παριστάμενος ex manuscriptis omnibus assertitur.

ΟΜΙΛΙΑ ΙΓ΄.

Ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, συμμαρτυροῦσθε μοι τῆς συνειδήσεώς μου ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.

α'. Ἄρα οὐ μεγάλη τιμὴ καὶ ὑπερφύη τῇ προτεραιᾷ περὶ τῆς τοῦ Παύλου περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάθης ἐδέου ὁμῶν εἰρηκέναι; Καὶ γὰρ ἦν φύσει μεγάλη, καὶ πάντα ὑπερβαίνοντα λόγον· ἀλλ' ὁμοῦ; τὰ σήμερον λεχθέντα τοσαύτην ἔχει τὴν ὑπερβολὴν πρὸς ἐκεῖνα, ὅσην ἐκεῖνα πρὸς τὰ ἡμέτερα. Καίτοι γε οὐκ ὁμῶν αὐτὰ ἔχειν ὑπερβολῶν, ἀλλ' ὁμοῦ ἀπελθόντα τὰ σήμερον ἡμῶν ἀναγνωσθέντα πολλῶ πάντων ἐκείνων ἐφάνη λαμπρότερα· ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς συνιδὸν, ἀπὸ τῶν

προσμίλων αὐτὸ ἐνέφηνεν, ἅτε εἰς μεζῶνα ἐμβαίνειν μέλλων καὶ ἀπιστεῖσθαι παρὰ τῶν πολλῶν. Πρότερον δὲ διαθεσθαιούται περὶ ὧν μέλλει λέγειν· ὅπερ πολλοῖς ἔθος ποιεῖν, ὅταν μέλλωσι τι λέγειν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀπιστοῦμενον, καὶ ὑπὲρ οὗ σφόδρα ἐαυτοῦ εἶσι παμπικότες. Καὶ γὰρ Ἀλήθειαν λέγω, φησὶ, καὶ οὐ ψεύδομαι, καὶ ἢ συνειδήσεώς μου μαρτυρεῖ, ὅτι λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη, καὶ ἀδιέλπειτος δόνη τῇ καρδίᾳ μου. Ἠὐχόμεν γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ.

* Unus cod. et marg. Savil., εἶναι ἐαυτοῖς ἐπιστενωτέτες.

Τί λέγετε, ὦ Παῦλε; Ἐπεὶ τὸν Χριστὸν τὸ πο-
 θουμένον, οὐ μήτε βασιλεία σε, μήτε γένηνα ἐχούρει,
 μήτε τὰ ὀρώμενα, μήτε τὰ νοούμενα, μήτε ἄλλα το-
 σαῦτα, ἀπὸ τούτου νῦν εὐχῆ ἀνάθεμα εἶναι; Τί γέ-
 γωκε; μή μεταβέβησας, καὶ καταλίπας τὸν παῖθον
 ἐκείνον; Οὐχί, φησὶ, μὴ δέισις; καὶ γὰρ καὶ ἐπέτενα
 αὐτὸν μάλλον. Πῶς οὖν εὐχῆ ἀνάθεμα εἶναι, καὶ ὀλ-
 λωτριῶνι ζυγεῖς, καὶ χωρισμῶν τούτου, μὲθ' ὃν
 ἕτερον οὐκ ἔστιν εὐρεῖν; Ἐπειδὴ σφόδρα αὐτὸν φιλοῦ,
 φησὶ. Πῶς, εἰπέ μοι, καὶ πόω τρώω; καὶ γὰρ αἰ-
 νίωμα τὸ πρῶτον οὐκ εἶχε. Μάλλον δέ, εἰ δοκεῖ, πρῶ-
 τον μάθωμεν τι ποτὲ ἔστι τὸ ἀνάθεμα, καὶ τότε αὐ-
 τὸν ἐρωτήσωμεν περὶ τούτων, καὶ τὴν ἀπόρρητον
 ταύτην καὶ παράδοξον εἰσόμβην ἀγάπη. Τί οὖν ἔστι
 τὸ ἀνάθεμα; Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· *Εἰ τις οὐ
 φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἔστω ἀνάθεμα*
τούτῳτι, κεχωρισθὼς πάντων, ἄλλοτριος ἔστω πάν-
των. Καθάρπε γὰρ τὸ ἀναθεμάματος τὸ ἀνατιθεμένον
τῷ θεῷ οὐδὲς ἂν τοῖς ἡγεσθαι ἀπὸ τῶν ταῖς χειρῶν
ἀφασθαι, οὐδὲ ἐγγύς γενέσθαι· οὕτω καὶ τὸν χωριζό-
μενον τῆς Ἐκκλησίας, πάντων ἀποτέμνεται, καὶ ὡς
πορρωτάτω ἀπάνων, τούτῳ τῷ ὄνοματι ἀπὸ τοῦ
ἐναντίου καλεῖ, μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου πᾶσιν ἀπα-
γορευσὶν αὐτοῦ ἀποχωρισθῆναι καὶ ἀποπηδῆναι. Τῷ
μὴ γὰρ ἀναθεμάτι τιμῆς ἕνεκα οὐδὲς ἐτόλμα ἐγγίσειν·
τούτῳ δὲ ἀποτιμηθέντος, [604] ἐξ ἐναντίας ἐχωρίζοντο
γνώμης ἄπαντες. Ὅστε ὁ μὴν χωρισμὸς εἰς, καὶ
ὁμοίως καὶ τούτο κἀκεῖνο τῶν πολλῶν ἡλλοτριώται·
ὁ δὲ τρόπος τοῦ χωρισμοῦ οὐχ εἰς, ἀλλὰ καὶ ἐναντίος
οὗτος ἐκείνου. Τοῦ μὴ γὰρ ἀπειθοντός ἀνακειμένου
θεοῦ, τὸ δὲ ὡς ἡλλοτριώμενον θεοῦ, καὶ ἀπόρραγέ-
τος τῆς Ἐκκλησίας. Τούτου οὖν καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν
*ἔλεγεν· *Ἡσύχην ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ.**
 Καὶ οὐδὲ ἀπλῶς εἶπεν, ἀλλ' ἐβούλομην, ἀλλὰ ἐπι-
 τείνων αὐτὸ, φησὶ καὶ, *Ἡσύχην*. Εἰ δὲ δορυβελί σε
 ἀτε ἀσθενέστερα θυτὰ τὰ λεγόμενα, τὸ πρῶτον λο-
 γίζου, μὴ μόνον ὅτι χωρισθῆναι ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ
 τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐβούλετο, καὶ τότε εἴρει αὐτοῦ τὴν
 ὑπερβολὴν τῆς ἀγάπης· ἐπεὶ καὶ περιετέμει, καὶ οὐ
 τῷ γενομένῳ προσέχομεν, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ καὶ τῇ
 αἰτίᾳ τοῦ γενομένου, καὶ διὰ τούτου μάλλον αὐτὸν
 θαυμάζομεν. Οὐ περιετέμει δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξυρτά
 καὶ ἔθουσε· καὶ οὐ δέητο διὰ τούτου αὐτὸν Ἰουδαῖον φαρ-
 μακὸν εἶναι, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τούτου μάλιστα ἀπὸ τῶν
 Ἰουδαίων καὶ καθαρῶν καὶ γνήσιον εἶναι τοῦ
 Χριστοῦ θεραπευτήν. Ὅσπερ οὖν αὐτὸν περιτέμνοντα
 βλέπων καὶ θύοντα. οὐ διὰ τούτου αὐτὸν καταδικάζεις
 οὓς Ἰουδαίζοντα, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τούτου μάλιστα
 στεφανοῖς, ὡς ἄλλοτριον θυτὰ Ἰουδαῖου· οὕτω καὶ
 ὁρῶν ἐπιθυμοῦντα ἀνάθεμα γενέσθαι, μὴ διὰ τούτου
 δορυβελί, ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τούτου μάλιστα αὐ-
 τὸν ἀνακήρυξον, τὴν αἰτίαν καταμαθῶν, δι' ἣν τούτου
 βούλεται. Ἄν γὰρ μὴ τὰς αἰτίας ἐξετάσωμεν, καὶ τὴν
 Ἥλιαν ἀνδροφόνον ἐροῦμεν, καὶ τὸν Ἀβραάμ οὐκ
 ἀνδροφόνον μόνον, ἀλλὰ καὶ παιδοκτόνον· καὶ τὸν
 Φινεῖς δὲ καὶ τὸν Πέτρον φόβου γραζόμεθα πάλιν,
 καὶ οὐ περὶ τῶν ἁγίων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ
 τῶν ἁγίων θεοῦ, ὁ μὴ τῆρῶν τούτων τὸν κανόνα, πολλὰ
 ἄτοπα ὑποπέπτουσι. Ἴν' οὖν μὴ τούτου γένηται, ἐπὶ
 πάντων τῶν τοιοῦτων καὶ αἰτίαν καὶ γνώμην καὶ
 καιρὸν καὶ πάντα τὰ ὑπὲρ τῶν γενομένων ἀπολογού-
 μενα συναγαγόντες, οὕτω τὰ πράγματα ἐξετάζωμεν·
 δὲ καὶ νῦν ἐπὶ τῆς μακαρίας ταύτης ψυχῆς ποιεῖτον
 ἡμῖν. Τίς οὖν ἡ αἰτία; Πάλιν αὐτὸς ὁ ποθοῦμενος
 Ἰησοῦς. Καὶ μὴ οὐ δι' αὐτὸν, φησὶν· ἠσύχην γὰρ
 ἀπ' αὐτοῦ, φησὶν, ἀνάθεμα εἶναι· ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν

μου. Καὶ τούτου τῆς αὐτοῦ ταπεινοφροσύνης· οὐ γὰρ
 βούλεται αὐτὸς μέγα τι λέγων, καὶ τῷ Χριστῷ τούτῳ
 χαρίζομενος φανίηναι. Διὰ καὶ εἶπε, Συγγενῶν, ἔνα
 κριζῆν τὸ πλεονέκτημα· ἐπεὶ, ὅτι τὸ πᾶν διὰ τὸν
 Χριστὸν ἠθέλων, ἄκουσον τῶν ἐξῆς· εἰπὼν γὰρ, *Ἰὼν*
συγγενῶν, ἐπήγαγεν· Ὅν ἡ υλοθεσία καὶ ἡ δόξα
καὶ αἱ διαθήκαι καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία
καὶ αἱ ἐπαγγελίαι, ὡς ὁ πατέρας, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χρι-
στὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὡς ἐκ πάντων θεὸς ἐλό-
γητος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

β. Καὶ τὶ τούτο; φησὶν. Εἰ γὰρ ὑπὲρ τοῦ πιστεῦσαι
 ἑτέρους ἐβούλετο γενέσθαι ἀνάθεμα, εἶει καὶ ὑπὲρ
 τῶν ἰθῶν τούτο εἰφασθαι· εἰ δὲ καὶ ὑπὲρ Ἰουδαίων
 εὐχεται μόνον, βεβαιῶσι οὐ διὰ τὸν Χριστὸν αὐτὸ
 βουλόμενος; ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς ἐκείνους οικειότητα.
 Καὶ μὴ, εἰ ὑπὲρ τῶν ἰθῶν ἠθέλωτο μόνον, οὐκ ἂν
 ὁμοίως τοῦτο [605] ἐφάνη· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ Ἰουδαίων
 μόνον, βεβαιῶσι καθαρώς διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ δέ-
 ξαν τούτου σπουδάζων. Καὶ οὐκ μὲν, ὅτι παρόξυνον
 ὄντι εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον· πλὴν, ἐὰν μὴ δορυ-
 βίθε, ταχέως αὐτὸ περὶ ἄλλοις ποιήσαι σαφές. Οὐδὲ
 γὰρ ἀπλῶς ταῦτα εἶρηκεν, ἀπερ εἶρηκεν, ἀλλ' ἐπέτι
 πάντες ἐλεγον καὶ τοῦ θεοῦ κατηγοροῦν, ὅτι υἱοὶ θεοῦ
 καταξιοθέντες· κληθήναι, καὶ νόμον δεξάμενοι, καὶ
 πρὸ πάντων αὐτὸν ἐξέτες, καὶ τὸ σάουτης ἀπολαύσαν-
 τες δόξης, καὶ θεραπεύσαντες αὐτὸν πρὸ τῆς οἰκου-
 μένης, καὶ ἐπαγγελίας δεξάμενοι, καὶ πατέρας ὄντες
 τῶν αὐτῶν φυλῶν, καὶ τὸ δὴ μείζον πάντων, καὶ
 προπάτορες αὐτοῦ γενομένου τοῦ Χριστοῦ (τούτου γὰρ
 ἔστιν, *Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα*), ἐκβέ-
 βηται καὶ ἠτιμώμενος, ἀντιστήθησαν δὲ ἀντ'
 ἐκείνων οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐπιγινώσκοντες ἄνθρωποι οἱ
 ἐξ ἰθῶν· ἐπεὶ οὖν ταῦτα λέγοντες τὸν θεὸν ἰδωσάμε-
 νον, ἀκούοντα ταῦτα καὶ δακνόμενος ὁ Παῦλος, καὶ
 ὑπὲρ τῆς δόξης ἀγῶν τοῦ θεοῦ, ἠθέλωτο ἀνάθεμα
 εἶναι, εἰ γὰρ δυνατὸν ἦν, ὥστε ἐκείνους σωθῆναι, καὶ
 τὴν βλασφημίαν ταύτην καταλυθῆναι, καὶ μὴ δέξαι
 τὴν θεὸν ἠπατημέναι τοὺς ἐκθόνους τοὺς ἐκείνων,
 οἱς τὰς δωρεὰς ἐπαγγελιατοῦ. Καὶ ἴνα μάρτυρ, ὅτι ὑπὲρ
 τούτου κοπιώμενος, τὸ μὴ δέξαι τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ
 θεοῦ διαπίπτειν τὴν λέγουσαν τῷ Ἀβραάμ, *Σοὶ δώσω*
τὴν γῆν ταύτην καὶ τὴν σάρκα σου, ταῦτα ἠθ-
*εῖτο· μετὰ δὲ ταῦτα εἶπεν, ἐπήγαγεν· *Ὅχι οὐκ**
ὁ δὲ, ἐκπέπτεκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ· δεικνύς ὅτι
 πάντα ταῦτα διὰ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ὑπομέναι
 ἠελητό τούτους, τὴν ἐπαγγελίαν τὴν πρὸς Ἀβραάμ
 γενημένην. Καθάρπε γὰρ Μωϋσῆς ἰδοὺς μὲν ὑπὲρ
 Ἰουδαίων προσευχόμενος, τὸ δὲ πᾶν ὑπὲρ τῆς δόξης
 τοῦ θεοῦ ἔπραττεν (*Ἴνα γὰρ μὴ εἰπωσι, φησὶν· ὅτι*
καρὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς εἰσῶσαι, ἐξῆγαγεν
αὐτοὺς ἀπολύσειν ἐν τῇ ἐρήμῳ· κατὰ λόγον τῆν
δοξη)· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος, Ἴνα μὴ εἰπωσι, φη-
 σὶν, ὅτι ἐξέπεισον ἡ ἐπαγγελία τοῦ θεοῦ, καὶ ἐψέ-
 σαστο ἂν ὑπόσχετο, καὶ εἰς ἔργον οὐ ἐξῆλθεν ὁ λόγος,
 ἡβουλόμην ἀνάθεμα γενέσθαι. Διὰ δὲ τούτου οὐχ ὑπὲρ
 τῶν ἰθῶν φησὶν (οὐδὲ γὰρ ἦν πρὸς ἐκείνους ἐπηγ-
 γελμένον αὐτὸ, οὐδὲ ἦσαν αὐτὸν θεραπευόντες· διὸ
 οὐδὲ ἰδωσάμενον αὐτὸν δι' ἐκείνους), ἀλλ' ὑπὲρ τῶν
 Ἰουδαίων τῶν καὶ τὴν ἐπαγγελίαν δεξαμένων, καὶ
 πρὸ τῶν ἄλλων οικειωθέντων αὐτῷ, ταῦτα ἠθέλωτο.
 Εἶδες, ὅτι, εἰ μὴ ὑπὲρ τῶν ἰθῶν ἠθέλωτο, οὐκ ἂν
 οὕτως ἐφάνη καθαρώς διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ δέξαν
 τούτου ποιῶν· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ Ἰουδαίων ἐβουλόμην
 γενέσθαι ἀνάθεμα, τότε μάλιστα ἐβελίθη, ὅτι διὰ τὸν
 Χριστὸν μόνον ταῦτα ἐπιθυμῶ· διὰ τούτου ἔλεγεν·
Ὅν ἡ υλοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ λατρεία καὶ ἡ

nus dolor cordi meo. 3. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo.

Paulus quomodo optaret anathema esse.—Quid dicis, Paule? A Christo, ab illo desiderato, a quo neque regnum neque gehenna te separabat, neque ea quæ videntur, neque ea quæ intelliguntur, neque alia tot tantaque, ab eo nunc anathema esse precaris? Quid factum est? an mutatus es? an desiderium illud deposuisti? Nequaquam, inquit: ne timeas: etenim illud potius auxilium. Cur ergo optas anathema esse, et alienationem quaris separationemque talem, postquam non alia inveniri possit? Quia admodum illum amo, inquit. Quomodo, quæso, et quomodo ratione? res enim hæc ænigmati similis est. In quo vani, si videtur, primo discamus quid sit anathema, et tunc de his illum interrogabimus, atque hanc arcanam et stupendam dilectionem ediscemus. Quid ergo est anathema? Audi illum dicentem: *Si quis non amat Dominum Jesum Christum, anathema sit (1. Cor. 16. 22)*; id est, ab omnibus separatur, alienus sit ab omnibus. Nam sicut anathema seu donum Deo oblatum nemo ausit temere manibus tangere, neque ad id propius accedere: sic et eum, qui ab Ecclesia separatus sit, ab omnibus abscondens et procul omnino amovens, hoc nomine a contrario appellat, cum terrore magno omnibus interminans, ut ab eo separentur et abscedant. Ad anathema enim honoris causa nemo accedere audebat; ab eo autem, qui abscissus erat, ex opposita sententia omnes separabantur. Itaque separatio una, et hæc et illa a vulgo alienata erat: modus vero separationis non unus, sed alter alteri contrarius erat. Ab illo enim se removebat, quia Deo dicatum erat; ab hoc autem, quia a Deo alienatum erat, et ab Ecclesia abscissum. Hoc ergo significans Paulus dicebat: *Optabam anathema esse a Christo.* Nec simpliciter, *Volebam, sed expressius dixit, Optabam.* Quod si hæc dicta tamquam infirmiora te conturbant, rem considera: non solum quod separari vellet, sed etiam causam propter quam volebat, et tunc videlicet amoris ejus vehementiam: quandoquidem etiam circumcidit, et non rei gestæ attendimus, sed menti et causæ gerendæ rei, et ideo illum magis admiramur. Non modo autem circumcidit, sed rasit et sacrificavit; nec tamen ideo Judæum illum esse dicimus, sed hoc ipso magis alienum a Judaismo et purum verumque Christi cultorem. Quemadmodum ergo dum vides illum circumcidentem et sacrificantem, non ideo ipsum damnas ut Judaizantem, sed ideo illum magis coronas, ut alienum a Judaismo: sic et cum vides illum optantem anathema esse, ne ideo turberis, sed ideo maxime illum celebrato, cum causam optandi didiceris. Nisi enim causas examinemus, Heliam homicidam dicemus, Abrahamum autem non homicidam modo, sed etiam filii interfectorem: itemque Phinees et Petrum cædis rursum accusabimus; nec de ipsis solum de sanctis, sed de Deo etiam, qui hanc non servat regulam, absurda multa suspicabimur. Ne igitur hoc accidat, in similibus omnibus et causam et mentem et tempus et omnia ad rem defendendam apta

colligentes, sic res examinemus: quod jam de beata illa anima faciendum nobis est. Quænam ergo causa? Rursum ipse amatus Jesus. Atqui non ob ipsum, inquit: optabam enim, ab ipso anathema esse pro fratribus meis. Et hoc humilitatis ejus erat: non enim vult, ut magni quidpiam dicens, et hoc in Christi gratiam faciens apparere. Ideo dixit, *Cognatis*, ut magnitudinem rei tegetet. Quod enim propter Christum hoc vellet, audi sequentia: cum enim dixisset, *Cognatis*, subdit: 4. *Quorum est adoptio et gloria et testamenta et legislatio et cultus et promissiones: 5. quorum sunt patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.*

2. Et quid hoc? inquires. Si enim, ut alii crederent, volebat anathema esse, oportebat etiam pro gentibus hoc precari: si autem pro Judæis tantum precatur, ostendit se non propter Christum hoc velle, sed propter ejus cum Judæis necessitudinem. Atqui si pro gentibus tantum precatus esset, non perinde id vium fuisset; quia vero pro Judæis tantum, clare ostendit se propter Christi gloriam hoc curare. Scio plane rem vobis novam videri; tamen, nisi perturbemini, id cito demonstrare conabor. Neque hæc sine causa dixit: quia enim omnes dicebant Deum accusantes, quod cum illi Dei vocari dignati essent, et legem accepissent, et ante omnes Deum novissent, tantæ gloriæ consortes; ipsamque ante orbem coluissent, et promissiones accepissent, patresque essent esurientium tribuum, quodque majus est, ipsis Christi proavi (hoc enim significat illud, *Ex quibus Christus secundum carnem*), ejecti tamen et inonorati fuissent, ipsorumque loco inducti homines ex gentibus, qui nunquam Deum cognoverant: quia igitur hæc dicentes contra Deum blasphemabant; hæc audiens Paulus et ægre ferens, ac pro Dei gloria dolens, optavit anathema esse, si fieri posset, ut illi salvi essent, et hæc blasphemiam abigi, ne videretur Deus illorum majores decepsisse, quibus dona pollicitus fuerat. Et ut discas illum hoc moleste ferentem, ut ne videretur promissio Dei intercideret, quia Abrahamo dictum est, *Tibi dabo terram hanc, et seminii tuo (Gen. 12. 7)*, hæc optasse: postquam hæc dixerat, addidit: 6. *Non autem, quod exciderit verbum Dei*; ostendens se hæc omnia propter verbum Dei ferre velle; id est, propter promissionem Abrahami factam. Quemadmodum enim Moyses videbatur quidem pro Judæis intercedere, totum autem pro gloria Dei faciebat (*Ne dicant*, inquit, *quod quia non poterat illos servare, eduxit illos, ut perderet in deserto: deponere iram (Deut. 9. 28)*): ita et Paulus, ne dicant, inquit, promissionem Dei excidisse, eumque non stetisse promissis, nec verba in opus exiisse, vellem anathema fieri. Ideoque non pro gentibus loquitur (non enim illi promissum fuerat, neque ipsum coluerant: quare non propter gentes blasphemabant illum); sed pro Judæis, qui promissionem acceperant, et præ aliis ipsi conjuncti erant, hæc optabat. Viden' quod, si pro gentibus precatus fuisset, non ita clare videretur, ipsum pro Christi gloria hæc fecisse: quia vero pro Judæis volebat esse

anathema, tunc maxime comprobatur est, illum pro Christo solo hæc desiderare : ideo dixit : *Quorum adoptio et gloria et cultus et promissio*. Etenim inde lex, inquit, quæ de Christo loquitur, et pacta, quæ omnia ad illos pertinent, et ipse ex illis ortus, et patres qui promissa acceperunt, ex illis omnes : atamen contrarium evenit, et a bonis omnibus exciderunt. Propterea discrucior, inquit, et si possem separari a Christi choro, et abalienari, non ab ejus amore (absit, quia illud propter amorem faciebat), sed ab illa fruitione et gloria, id admitterem, ut Dominus meus non blasphemaretur, nec audirem quosdam dicentes, res in scenam versas esse : Aliis promisit, aliis dedit; ex aliis natus est, alios servavit; Judæorum majoribus pollicitus erat, et illorum prole derelicta, eos qui numquam illum voverant, in illorum bona introduxit: Illi legem meditantibus insudabant et prophetias legebant, et illi ex aris et idolis heri reversi, facti sunt illis superiores : an hæc providentia est? Ne igitur hæc dicantur de Domino meo, inquit, etsi injuste dicantur, a regno cælorum libenter exciderem et a gloria illa ineffabili, ornataque gravia sustinerem, magram in labore consolationem putans, si non audirem illum, quem tantopere amo, blasphemari. Quod si id, quod dicitur, nondum assequeris, cogita multos patres pariter pro filiis admisisse, ab illis separari non recusantes, ut illos claros cernere possent, eorum claritatem suaviorem sibi esse existimantes, quam eorumdem contubernium. Sed quia procul ab hoc amore sumus, quæ dicta sunt ne intelligere quidem possumus.

Quorundam opinio circa Paulum. — Sic enim quidam Pauli ne appellationem quidem audire digni sunt, et ab illius vehementia tam longe positi sunt, ut putent illum hæc de temporanea morte dixisse : nos tantumdem Paulum iguorare dixerim, quantum circi solarem radium; imo multo magis. Nam qui quotidie moriebatur, qui innumera subibat pericula, quique dicebat : *Quis nos separabit a caritate Christi? an tribulatio, an angustia, an fames, an persecutio* (Rom. 8. 35)? neque dictis contentus, sed supergressus cælum et cælum cæli, atque angelos et archangelos, et superæa omnia circumcurrens, unaque comprehendens præsentia et futura, visibilia et invisibilia, tristia et suavia, quæque in utriusque sunt; nihil omitens neque sic satiatus, aliamque tantam creaturam supponens non existentem : quomodo, quasi magni quiddam diceret, post illa tanta temporaneam mortem memoravisset?

3. Non ita se res habet, non ita; sed verum in fimo latentium est hæc opinio. Si enim hoc dixisset, quomodo se anathema a Christo esse optasset? Talis quippe mors illum potius Christi choro junxisset, et effecisset ut gloria illa frueretur. At enim sunt etiam quidam, qui hisce magis ridicula dicere ausiut : neque enim mortem inquit, sed cinctum seu donum Christi esse optabat. Ecquis hoc, etiamsi admodum tenuis ac depressus esset, non optaret? Quomodo autem hoc pro cognatis esse potuisset? His ergo missis fabulis et nugis (neque enim hæc digna sunt quæ con-

futeatur, ut nec pueris balbutientibus contradiciunt), ad ipsum rursus dictum releamus, oblectati in pelago amoris ejus, ac eum libertate ubique natantes, et flammam cogitantes ineffabilem; imo quidquid dixeris, nihil dignum proferes. Nam pelago omni latior, et flamma omni vehementior erat illa directio, et nullus sermo possit illum pro dignitate recensere; sed ille solus ipsam noverat, qui illa vere affectus erat. Age itaque, hæc rursus verba in medium adducamus : *Optabam enim anathema esse ipse ego*. Quid est, *Ipse ego*? Qui omnium doctor eram, qui innumera præclara opera collegeram, qui mille coronas expectabam, qui illum ita desideravi, ut ejus amorem omnibus præferrem, qui quotidie propter illum uror, et omnia postpono amori ejus. Neque enim curabat tantum, ut a Christo amaretur, sed et ut illum admodum amaret; et hoc maxime curabat. Ideo enim, cum hoc unum spectaret, omnia facile ferebat: noum enim per omnia in animo habebat, ut pulchrum hunc amorem exleret. Hæc porro ille optat : sed quia non talis nec anathema futurus erat, tentat demum, ut contra accusationes defensionem parat, quæ ex omnium rumore ferebantur in medium adducens, ut confutet illa. Ac priusquam ad illam defensionem serio veniat, ejus semina jam prius jacit. Cum enim dicit, *Quorum adoptio et gloria et legialio et cultus et promissiones*, nihil aliud dicit, quam quod Deus quidem illos salvos facere vellet (et hoc quidem declaravit per ea, quæ antea fecerat, ex eo, quod Christus ex illis ortus sit, et per ea quæ patribus promisit : ipsi autem ex ingrato animo suo beneficium repulerunt. Ideo illa solum ponit, quæ doni Dei sunt indicia, non illorum economia : nam adoptio ex illius gratia perfecta est, ut et gloria, promissiones et lex. Quæ omnia cogitans, et perpendens quantam Deus cum Filio curam habuerit illius servandi, voce magna clamavit et dixit : *Qui est benedictus in sæcula : amen*; pro omnibus ipse gratiam referens Unigenito Dei. Quid enim, inquit, si alii blasphemant? At nos qui arcaea ejus vidimus, sapientiam ineffabilem et magnam providentiam, clare scimus dignum esse non qui blasphemetur, sed qui glorificetur. Non contentus autem conscientia sua, ratiocinium suum tentat adhibere, et vehementiore contra illos sermone instare; nec prius illos auditor, quam illorum suspicionem sustulerit. Ne videretur enim inimicis alloqui, et postea dicit : *Fratres, voluntas cordis mei, et supplicatio ad Deum, pro illis est ad salutem* (Rom. 10. 1) : et hic cum aliis quæ dixit, curavit ut ne videretur ex inimicitia proferre illa, quæ contra ipsos dicturus erat : unde neque cognatos illos et fratres appellare recusat. Etsi enim illa quæ dixit, pro Christo dixerit; atamen illorum quoque mentem attrahit, et sermoni viam parat, sequæ ab omni suspitione liberat propter ea, quæ contra illos dicenda erant, et tum demum orditur sermonem, cui a multis in controversiam vertebatur. Multi enim quærebant, ut jam dixi, cur ii, qui promissionem acceperant, exciderint; qui vero ne illam quidem unquam audierant, ante illos salvi facti sint. Hæc igitur

επαγγελία. Καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐκείθεν ὁ περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων, φησὶ, καὶ αἱ συνθήκαι αἰ πρὸς αὐτοὺς πᾶσαι, καὶ αὐτὰς εἰς αὐτὸν, καὶ οἱ πατέρες οἱ δεξάμενοι τὰς ἐπαγγελίας εἰς ἐκείνων πάντες· ἀλλ' ὅμως μόνον τὸν γέγονε, καὶ πάντων ἐξέστησαν τὸν ἀγαθόν. Διὰ τοῦτο κόπτομαι, φησὶ, καὶ εἰ γὰρ ἦν χωρισθῆναι τοῦ περὶ τὸν Χριστὸν χοροῦ, καὶ ἀλλοτριωθῆναι, οὐχὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ (μὴ γένοιτο, ἔπει καὶ ταῦτα εἰς ἀγάπην ἔποιε), ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπολαύσεως ἐκείνης καὶ τῆς δόξης, καταδεξάμεν ἂν, ὥστε μὴ τὸ Δεσπότην [606] βλασφημησάμεν τὸν ἐπὶ, διὰ τὸ μὴ ἀκούσαι λέγοντων τινῶν, οἱ Σικηνὴ τὰ πράγματα γίνονται· ἄλλως ὑπέσχετο, καὶ ἄλλως ἔδωκεν· εἰς ἄλλω ἐγεννήθη, καὶ τοὺς ἄλλους ἔσωσε· τοὺς τῶν Ἰουδαίων προφῆτας ἐπηγγέλει, καὶ τοὺς ἐκόντων αὐτῶν ἀφελῆς, τοὺς οὐδέποτε αὐτὸν ἐγνωκότας εἰς τὰ ἐκείνων εἰσηγγαγεν ἀγαθὰ· ἐκείνοι τὸν νόμον ἔκαμον μελετώντες, καὶ τὰς προφητείας ἀναγιγνωσκόντες, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν βωμῶν καὶ τῶν εἰδώλων χθές ἐπανεληθόντες, ἀνώτερον γεγόνασιν ἐκείνων· ποῦ ταῦτα προνοῶς; Ἐν οὖν ταῦτα μὴ λέγεται περὶ τοῦ Δεσποτοῦ τοῦ αἰοῦ, φησὶν, εἰ καὶ ἀδικῶς λέγεται, καὶ βασιλείας ἡδύς ἂν ἐξέπιπτον, καὶ τῆς δόξης ἐκείνης τῆς ἀποβήτου, καὶ πάντα ὑπέμεινα ἂν τὰ θεῶν, μεγίστην ἀπάντων ἡγούμενος παραμυθίαν εἶναι τοῦ πόνου τὸ τὸν οὕτω ποθοῦμεν μικρὰ βλασφημούμενον ἀκούειν. Εἰ δὲ οὐδέπω καταβέβη τὸ εἰρημένον, ἐννοῶσιν, οἱ καὶ πατέρες πολλοὶ πολλὰς ταῦτα ὑπὲρ παιδῶν καταδέξαντο, καὶ εἰλοντο αὐτῶν χωρισθῆναι, καὶ μόνον αὐτοὺς εὐδοκίμουστας ἔργη, τῆς συνοσιαίας αὐτῶν ἡδῶ νομίζοντες εἶναι τῆν εὐδοκίμῃσιν τὴν ἐκείνων. Ἄλλ' ἐπειδὴ πόρρω τῆς ἀγάπης ἐσμέν ταύτης, οὐδὲ νοῆσαι τὰ λεγόμενα δυναμέθα.

Οὕτω γὰρ τινες καὶ τῆν Παύλου προσηγορίαν οὐδὲ ἀκούσαι εἶναι δεῖται, καὶ τῆς σφοδρότητος τῆς ἐκείνου πόθρου καὶ μακρὰν ἐσθηκίαν, ὡς καὶ περὶ θανάτου τοῦ προσκαίρου ταῦτα λέγειν αὐτὸν νομίζειν· οὐδὲ τοσοῦτον εἴποιμι ἂν ἀγορεύειν τὸν Παῦλον, ὅσον τοὺς πηροὺς τὴν ἀκτίνα τὴν ἡλιακὴν· μέλλον δὲ καὶ πολλὰ πλῆον. Ὁ γὰρ κατ' ἐκαστὴν ἡμέραν ἀποβήσκων, καὶ νεφάδας κινδύνου θεῖς, καὶ εἰπών, *Τίς ἡμῶς χωρεῖται ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ λιμὸς, ἢ διωγμός;* καὶ οὐκ ἀρκεσθεὶς τοὺς λεχθεῖσιν, ἀλλ' ὑπερβάς τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, καὶ πάντα τὰ ἄνω περιβραμῆν, καὶ συλλαβῶν ὄμοι τὰ παρόντα, τὰ μέλλοντα, τὰ ὀρώμενα, τὰ νοούμενα, τὰ λυπηρὰ, τὰ χρηστὰ, τὰ ἐν ἑκατέρω, καὶ οὐδὲν ἄλλω ἀφελῆς, καὶ οὐδὲ ὅττω κορεσθεῖς, ἀλλὰ καὶ ἔτεραν τοσαύτων κτήσιν τὴν οὐκ οὐδὲν ὑποστησάμενος· πῶς ὡς μέγα τι λέγων μετ' ἐκείνα πάντα, θανάτου τοῦ προσκαίρου ἐμνημόνευσεν ἂν;

γ'. Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ σκυλήκων ἐν κοπρῇ φυλοειδῶν ἢ τοιαύτῃ ὑπόνοιᾳ. Εἰ γὰρ τοῦτο εἴπατε, πῶς ἀνάθεμα ἑαυτὸν ἤνευτο εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ; Ὁ γὰρ τοιοῦτος θάνατος μέλλον τῷ τοῦ Χριστοῦ συνήτη χορῷ, καὶ τῆς δόξης ἀπολαύειν ἐκείνης ἔποιε. Ἄλλὰ γὰρ εἴποι τινες, οἱ καὶ τούτων ἔτερα καταγελαστότερα τομῶσι λέγειν. Οὐ γὰρ θάνατον, φησὶν, ἀλλὰ κειμήλιον καὶ ἀνάθεμα εἶναι ἤνευτο τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τίς τοῦτο καὶ τὸν σφόδρα εὐτελῶν καὶ ἀναπαυτικῶν οὐκ ἂν εἶκατο; Πῶς, δὲ ὑπὲρ τὸν συγγενὸν τοῦτο ἐμελλε τὸν αὐτοῦ γενέσθαι; Ἀρτένης τόνου τοῦ μύθου καὶ τὰς φλυαρίας (οὐδὲ γὰρ ἀντιλέγειν πρὸς ταῦτα δεῖται, ὥστε οὐκ οὐδὲ πρὸς τὰ παιδία τὰ ψελλίζοντα, εἰς αὐτὴν πάλιν τὴν ῥῆσιν ἐπανάλωμεν, ἐνερωσῶντες αὐτοῦ

τῷ πελάγει τῆς ἀγάπης, καὶ μετὰ ἀδείας πανταχοῦ νηχόμενος, καὶ τὴν φλόγα ἐννοούμενος τὴν ἔφατον· μέλλον δὲ, ὅπερ ἂν εἴποι τις, οὐδὲν δεῖται [607] εἶρε. Καὶ γὰρ πελάγιος παντὸς εὐρύτατος, καὶ φλογὸς ἀπάσης σφοδρότερη ἦν αὐτῇ, καὶ οὐδαμῶς αὐτῇ κατ' ἀξίαν ἀναγορεύεται δυνήσεται λόγος· ἀλλ' ἐκείνος μόνος οἶδεν αὐτὴν ὁ μετὰ ἀκρίβειας αὐτῇ κτηράμενος. Φέρει οὖν πάλιν αὐτὰ τὰ ἅματᾶ εἰς μέσον ἀγάγωμεν· *Ἡ χυρότην γὰρ ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγώ.* Τί ἴστιν, Αὐτὸς ἐγώ; Ὁ εὐδαικαλὸς ἀπάντων γενόμενος, ὁ μωρία καταπορεύσας συναγαγὼν, ὁ μωρίας ἀναμείνων σπεράνους, ὁ πῶθῃσας αὐτὸν οὕτως, ὡς πάντων προτιμήσας αὐτοῦ τὴν ἀγάπην, ὁ κατ' ἐκαστὴν ἡμέραν δι' αὐτὸν καίμενος, καὶ πάντα δευτέρα εἶναι νομίζων τοῦ φητρῶ τοῦ πρὸς αὐτὸν. Οὐδὲ γὰρ τοῦ φιλεῖσθαι ἐμελεν αὐτῷ παρὰ τοῦ Χριστοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ σφόδρα φιλεῖν αὐτόν· καὶ τοῦτο μάλιστα ἦν. Διὰ γὰρ τοῦτο πρὸς τοῦτο ἐβλεπε μόνον, καὶ πάντα εὐκόλως ἔφερον· Ἐν γὰρ ἔσκόπει διὰ πάντων, τὸ τὸν καλὸν τούτων ἐμπλήξαι ἔρωτα. Καὶ εὐχεται μὲν ταῦτα· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐμελλε γίνεσθαι οὕτως, οὐδὲ ἐμελεν ἀνάθεμα εἶναι, περὶ τὰς λοιπὰν καὶ εἰς ἀπολογίαν ἐμῶσιν τὸν ἐγκλημάτων, καὶ τὰ θρωλούμενα παρὰ πάντων εἰς μέσον ἔργων, ἀνατρέψαι. Καὶ πρὶν εἰς τὴν σαφῆ τούτων ἀπολογία ἐμῶσιν, τὰ σπέρματα αὐτῆς ἤδη προκαταβάλλεται. Ὅταν γὰρ λέγη, *Ὅτι ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δοξα καὶ ἡ νομοθεσία καὶ ἡ λατρεία καὶ αἱ ἐπαγγελίαι,* οὐδὲν ἄλλο φησὶν, ἢ οἱ θεοὶ μὲν αὐτοὺς ἐβουλότο σωθῆναι (καὶ τοῦτο ἐβόλῃσας δι' ὧν ἔμπροσθεν ἔποιεσθε, καὶ δι' ὧν ὁ Χριστὸς εἰς ἐκείνων ἐγένετο, καὶ δι' ὧν τοὺς πατράσιν ἐπηγγέλατο)· αὐτοὶ δὲ εἰ οικεῖας ἀγνωμοσύνης ἀπεκρούσαντο τὴν εὐεργεσίαν. Διὰ καὶ ἐκείνα τίθεισιν, ἕπερ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς ἔστιν ἐνδεικτικὰ μόνον, οὐκ ἐκείνων υἱοθεσίαν· καὶ γὰρ ἡ υἱοθεσία τῆς αὐτοῦ γέγονε χάριτος, καὶ ἡ δοξα καὶ αἱ ἐπαγγελίαι καὶ ὁ νόμος. Ἄπερ ἅπαντα ἐννοήσας, καὶ λογισάμενος πῶσιν ὁ θεὸς μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐποίησεν τὴν σπουδὴν σώσαι αὐτοὺς, ἀνεβόησε μέγα, καὶ εἶπεν· *Ὅς ἔστιν εὐλόγητος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν!* τὴν ὑπὲρ πάντων εὐχαριστίαν ἀναφέρων αὐτοὺς τῷ Μονογενεῖ τοῦ Θεοῦ. Τί γὰρ, εἰ καὶ ἔτερον βλασφημοῦσιν, φησὶν, ἀλλ' ἡμεῖς οἱ τὰ ἀποβήτητα εἰδότες αὐτοῦ, καὶ τὴν σοφίαν τὴν ἔφατον, καὶ τὴν πρόνοιαν τὴν πολλήν, ἴσμεν σαφῶς, οἱ οὐ τοῦ βλασφημεῖσθαι, ἀλλὰ τὸ δοξάζεσθαι δεῖται. Οὐκ ἀρκεσθεὶς δὲ αὐτοῦ τῷ συνεβότῃ, περὶ τὰς καὶ λογισμὸν τιθέναι λοιπῶν, καὶ σφοδρότερον κεχηρῆσθαι κατ' αὐτῶν τῷ λόγῳ· καὶ οὐ πρότερον ἀποτεινεται πρὸς αὐτοὺς, ἕως τῶν ὑπόνοιων τὴν αὐτῶν περιελεῖν. Ἴνα γὰρ μὴ δόξη ὡς ἔθροβος διαλέγεσθαι, καὶ προῶν φησὶν· *Ἄθεοι, ἢ μὲν εὐδοκία τῆς ἡμῶν καρδίας, καὶ ἡ ὁσῆσις ἢ πρὸς τὸν Θεόν, ὑπὲρ αὐτῶν ἔστιν εἰς σωτηρίαν*· καὶ ἔνταῦθα δὲ μετὰ τῶν ἄλλων, ὧν εἴρηκε, κατασκευάζει τὸ μὴ δόξειν δι' ἔχθραν λέγειν, ἄπερ ἐμελλε κατ' αὐτὸν εἶρεν· διότερ οὐδὲ συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ ἀδελφοὺς παρατίθειται ὀνομάζειν. Εἰ γὰρ καὶ διὰ τὸν Χριστὸν ἔλεγεν, πρὸς ἔλεγεν, ἀλλ' ὅμως καὶ τὴν ἐκείνων ἐπισπάται διάνοιαν, καὶ προσδοκίμῃ τῷ λόγῳ, καὶ πάσης ἑαυτοῦ ὑποφίας ἀπαλλάττει, καὶ εἰς τὰ μέλλοντα κατ' αὐτῶν λεχθήσασθαι, καὶ οὐδὲ λοιπὸν ἐμβαίνει [608] εἰς τὸν παρὰ τῶν πολλῶν ζητούμενον λόγον. Καὶ γὰρ ἐξήκων πολλοί, καθάπερ ἐβήθησιν, τίνος ἔνεκεν οἱ μὲν δεξάμενοι τὴν ἐπαγγελίαν ἐξέπεσον, οἱ δὲ μὴ ἀκούσαντες αὐτῆς πώποτε, πρὸ ἐκείνων ἐσωθῆσαν. Ταύτην τοίνυν λύω τὴν ἀγαθίαν,

* Verba, καὶ... ἢ desunt in uno.

πρὸ τῆς ἀντιθέσεως τὴν λύσιν ἐπέχει. Ἴνα γὰρ μὴ λέγη τις· Τί οὖν; οὐ μᾶλλον φρονιζέεις τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἢ ὁ Θεὸς τῆς αὐτοῦ; καὶ, Τῆς παρὰ σοῦ θεΐας βοήθειας, ὥστε μὴ ἐκπέσειν αὐτοῦ τὸν λόγον; πρὸς ταῦτα ἰσχυμένως φησι· Ταῦτα δὲ εἶπον, *Ὅχι ὅλον θεὸς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐκπέπτωκεν, ἀλλ' ἵνα δείξω τὸ περὶ τῶν Χριστῶν φιλοτρον.* Καὶ γὰρ καλοῦται τῶν πραγμάτων ἐκδάντων, οὐκ ἀπορούμεν τὸν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ λόγον, φησὶ, καὶ τοῦ δείξαι, οὐ ἐστῆκεν ἡ ἐπαγγελία. Ἐπειν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ· *Σοὶ καὶ τῷ σπέρματι σου δώσω τὴν γῆν*· καὶ, *Ἐνευλογηθήσομαι ἐν τῷ σπέρματι σου πάντα τὰ ἔθνη.* Ἰσχυμέν οὖν ἐπὶ ὅτι τὸ σπέρμα, φησὶν· οὐ γὰρ πάντες οἱ εἶς αὐτοῦ σπέρματα αὐτοῦ εἰσι· διὰ καὶ ἔλεγεν· *Ὁὐ γὰρ πάντες οἱ εἶς Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ· οὐδ' ὅτι εἰσι σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα.*

δ'. Ἄν τοίνυν μάθης ποῖόν ἐστι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, βέβαι δοθείσαν τὴν ὑπόθεσιν τῷ σπέρματι αὐτοῦ, καὶ γνώσῃ, ὅτι οὐκ ἐξέπεσον ὁ λόγος. Ποῖον οὖν ἐστιν, εἰπέ μοι, τὸ σπέρμα; Οὐκ ἐγὼ λέγω, φησὶν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ Παλαιὰ λατὴν ἔργασεν, οὗτω λέγουσα· Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοὶ σπέρμα. Τί ἐστιν, Ἐν Ἰσαὰκ, ἔργασεν. *Τουτέστιν, οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα Θεοῦ· ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζονται εἰς σπέρμα.* Καὶ ὅρα Παῦλον σύνεσιν καὶ μεγαλύνοντα ἑρμηνεύοντα ἀνὰ ὅρα εἶπεν, ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ, *Τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ· τῷ παρόντι τὰ Παλαιὰ συνάπτων, καὶ δεκνῶν, ὅτι οὐδὲ Ἰσαὰκ ἀπλῶς τοῦ Ἀβραάμ τέκνον ἦν.* Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ὅσοι κατὰ τὸν Ἰσαὰκ ἐγεννήθησαν, οὗτοι τέκνα τοῦ Θεοῦ εἰσι, καὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν, Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοὶ σπέρμα, ἵνα μάθης, ὅτι οἱ τῷ τρόπῳ τούτῳ γεννώμενοι τῷ κατὰ τὸν Ἰσαὰκ, οὗτοι μάλιστα εἰσι τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. Πῶς οὖν ὁ Ἰσαὰκ ἐγεννήθη; Οὐ κατὰ νόμον φύσεως, οὐδὲ κατὰ δύναμιν σαρκὸς, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ἐπαγγελίας. Τί ἐστι, κατὰ δύναμιν ἐπαγγελίας; *Κατὰ τὸν καιρὸν τούτου ἐλεσόμεθα πρὸς σέ, καὶ ἔσται ἐγὼ Σάρρα υἱός.* Αὕτη ἡ ἐπαγγελία τοίνυν, καὶ τὸ ῥῆμα τοῦ Θεοῦ τὸν Ἰσαὰκ διέπλασε καὶ ἐγέννησεν. Τί γὰρ, εἰ καὶ μήτρα ὑπέκειτο καὶ νηδὺς γυναικὸς; Οὐ γὰρ ἡ δύναμις τῆς νηδύος, ἀλλ' ἡ τῆς ἐπαγγελίας ἰσχύς ἔτεκε τὸ παιδίον. Οὕτως καὶ ἡμεῖς γεννώμεθα διὰ τὸν ῥημάτων τοῦ Θεοῦ· ἐν γὰρ τῇ καλυμθηθῆρα τῶν ὕδατων ῥήματα ἐστὶ τοῦ Θεοῦ τὰ γεννώμενα ἡμᾶς καὶ διαπλάττοντα· εἰς γὰρ νομοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος βαπτίζομενοι γεννώμεθα. Αὕτη δὲ οὐχὶ φύσεως, ἀλλ' ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ ἡ γέννησις. Ὅσαπερ γὰρ τὴν τοῦ Ἰσαὰκ προαγορεύσεις γέννησιν, τοιαῦτα αὐτὴν ἐπλήρωσεν· οὕτω καὶ τὴν ἡμετέραν πρὸ πολλῶν προανεφύνησεν χρόνων διὰ τῶν προφητῶν ἀπάντων, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς ἔργον ἐξήγαγεν. Εἶδες ἥλικον ἀπέδειξεν, [609] καὶ πῶς μέγα ἐπαγγελιάμενος κατασκευάσεν αὐτὸ μετ' εὐκολίας ἀπάσης; Εἰ δὲ λέγοιεν Ἰουδαῖοι, ὅτι τὸ, Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοὶ σπέρμα, τοῦτο εἶναι τὸ Ἰσαὰκ εἰς τοῦ Ἰσαὰκ γεννωμένους αὐτῷ λογίζεσθαι εἰς σπέρμα, ἔδει καὶ τοὺς Ἰδουμαίους καὶ πάντας τοὺς ἀπ' ἐκείνου υἱὸς χρηματίζων αὐτοῦ· ὁ γὰρ πρόγονος αὐτῶν Ἰσαὺ υἱὸς ἦν τοῦ Ἰσαὰκ. Νῦν δὲ οὐ μόνον οὐ χρηματίζουσι παῖδες, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εἰσὶν ἀπηλλοτριωμένοι. Ὅρξ, ὅτι οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ φύσει ἡ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἄνωθεν πρῶτογεννᾶται γέννησις; Εἰ δὲ τὴν μητραν μὲν λέγεις, ἔχω κατῷ τὸ ὕψος εἰπεῖν. Ἄλλ'

ὡσαυτὸν ἐνταῦθα τὸ πᾶν τοῦ Πνεύματος, οὕτω καὶ καὶ τὸ πᾶν τῆς ἐπαγγελίας· τοῦ γὰρ ὕδατος ψυχροτέρη ἦν ἡ μήτρα διὰ τὴν στείρωσιν καὶ τὸ γῆρας. Καταμάθωμεν τοίνυν ἡμῶν τὴν εὐγένειαν μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης, καὶ ἀξίαν αὐτῆς ἀπειδεύμεθα ποιεῖν· οὐδὲ γὰρ ἔχει τι σαρκικὸν οὐδὲ γαστέρας. Μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς. Οὐδὲ γὰρ ὕπνος, οὐδὲ θάλαμα σαρκὸς καὶ περιπέλακα, οὐδὲ ἄλλοις ἐπιθυμίας, ἀλλὰ Θεοῦ φιλοφροσύνη τὸ πᾶν ἐποίησε. Καὶ καθάπερ ἐκεῖ τῆς ἡλικίας ἀπογνωσθείσης, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τοῦ γῆρας τῶν ἀμαρτημάτων ἐπαλθόντος, ἐξαίφνης νέος ἀνήλθεν ὁ ἀνθρώπος, καὶ πάντες τοῦ Θεοῦ γεγονόταμεν παῖδες, καὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ. *Ὁὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ρεβέκκα ἐξ ἐνός κοίτην ἔχουσα Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν.* Μῆγα τὸ ζητούμενον ἦν· διὰ καὶ πολλοὺς κινεῖ λογισμούς, καὶ πανταχόθεν ἐπιχειρεῖ λύσαι τὴν ἀπορίαν. Εἰ γὰρ καὶ παράδοξον καὶ καινὸν τὸ μετὰ τοσαύτας ἐπαγγελίας ἐκπεσὶν ἐκείνων, πολλῶν παραδοξότερον, τὸ καὶ ἡμᾶς εἰς τὰ ἐκείνων εἰσελθεῖν ἀγαθὰ, τοὺς μηδὲν προσδοκῆσαντας τοιοῦτον. Καὶ ταυτὸν ἐγένετο, οἷον ἂν εἰ βασιλείω υἱὸς ἐπαγγελίας ἔχων τὴν ἀρχὴν διαδέξασθαι τὴν ἐκείνου, εἰς τὴν τῶν ἀνίμων ἐκκληθεῖσθαι τάξιν, καὶ ἀπ' ἐκείνου κατὰθεῖν ἀνθρώπου καὶ μύρων γένων καινῶν, ἐκδηθείς τοῦ δεσμοτηρίου, τὴν ἀρχὴν λάβοι τὴν ἐκείνου προσήκουσαν. Τί γὰρ ἂν ἔχοις εἰπεῖν; φησὶν· Ὅτι ἀνάξιος ὁ υἱός; Ἄλλα καὶ οὗτος ἀνάξιος, καὶ πολλῶ μᾶλλον. Οἴκουν ἔδει ἡ ὀμοῦ καλᾶζεσθαι, ἢ ὀμοῦ τιμᾶσθαι. Τοιοῦτον δὲ τι καὶ ἐπὶ τῶν ἐθ-ῶν γέγονε, καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ πολλῶ τούτου παραδοξότερον. Ὅτι μὲν γὰρ ἅπαντες ἀνάξιοι, ἐδήλωσεν ἐν τοῖς εἰρημῶσι, εἰπὼν Πάντας τῶν ἡμαρτων, καὶ ὑπερτοῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ καινὸν, ὅτι πάντων ἀναξίων ὄντων, τὰ ἔθνη διεσώθη μόνα. Μετὰ δὲ τούτων καὶ ἔπερον ἂν τις διατηρήσῃται πάλιν, φησὶν. Εἰ γὰρ μὴ ἔμελλε πληροῦν αὐτοῖς τὰς ὑποσχέσεις ὁ Θεός, τίνας ἔνεκεν καὶ ὑποσχέζοιτο; Ἀνθρώποι μὲν γὰρ οἱ τὸ μέλλον μὴ εἶδότες, πολλάκις ἀπατώμενοι, καὶ τοὺς οὐκ ἀξίους τὰς αὐτῶν λαθεῖν δωρεὰς ἐπαγγέλλονται· ὁ δὲ καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα προεἶδεν, καὶ σαφῶς ἐπιτάττει, ὅτι ἀναξίως αὐτοῖς καταστήσονται τῶν ὑποσχέσεων, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν λήφονται τῶν εἰρημῶν, τίνας ἔνεκεν καὶ ἐπαγγέλλεται;

ε'. Πῶς οὖν αὐτὰ Ἰουδαῖοι ὁ Παῦλος; Ἀπὸ τοῦ εἶξεαι τίς ἐστιν ὁ Ἰσραὴλ, ᾧ ὑπέσχετο. Τούτου γὰρ δευθεθέντος, καὶ ἐκεῖνο συναποδείδειται, τὸ πεπληρωθῆαι [610] τὰς ἐπαγγέλλας ἀπάσης. Ὅπερ οὖν δηλῶν ἔλεγεν· *Ὁὐ γὰρ πάντες οἱ εἶς Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ.* Διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ τοῦ Ἰακὼβ ὄνομα θέθειαι, ἀλλὰ τὸ τοῦ Ἰσραὴλ, ὅπερ ἀρετῆς ἦν τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀνωθεν δωρεὰς καὶ τοῦ θεοῦ ευωκενίας σύμβολον. Καίτοι φησὶν, ὅτι πάντας ἡμαρτων, καὶ ὑπερτοῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ. Εἰ δὲ οὖν πάντες ἡμαρτων, πῶς οἱ μὲν ἐσώθησαν, οἱ δὲ ἀπώλοντο. Ὅτι μὴ πάντες προσελθεῖν ἠβουλήθησαν· ὡς τὸ γε αὐτὸ μέρος διεσώθησαν ἅπαντες· καὶ γὰρ ἐκλήθησαν ἅπαντες. Ἀλλὰ τέως τοῦτο οὐ εἴθησεν, ἀλλ' ἐκ παρουσίας αὐτοῦ λέγει, καὶ ἐκ παραδειγματῶν ἑτέρων. Ἄλλο ζήτημα εἰς μέσον ἔβην, καὶ καθάπερ ἐν τῷ ἔμπροσθεν ἔβην ἀπορίαν μεγίστην δι' ἀκριβείας ἑτέρας. Ἐπειδὴ γὰρ ἐζητεῖτο, πῶς τοῦ Χριστοῦ δικαιωθέντος, πάντες ἀπῆλθον οἰκοῦτο τῆς δικαιοσύνης ἐκείνης, τὸ τοῦ Ἀδάμ παριστήγαγε, λέγει· *Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνός παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε, καὶ ἰὼν μᾶλλον ὁ τῆν περισσίστην τῆς χάριτος λαθόντες, ἐν ζωῇ βασιλεύουσιν.* Καὶ τὸ

solvens dubitationem, ac to objectionem solutionem adducit. Ne quis enim dicret: Quid ergo? tunc magis curas gloriam Dei, quam Deum suam? et, Tuane eget ope, ut verbum ipsius non excidat? contra hæc ille stans, ait: Hæc dixi, *Non quasi Dei verbum exciderit*, sed ut ostendam amorem erga Christum. Nam cum sic res evenerint, non hæsitamus, inquit, quid pro Deo respondendum sit, ut demonstrarem promissionem Dei firmam stetit: Dixit Deus Abrahæ, *Tibi et semini tuo dabo terram* (Gen. 12. 7); et, *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Ibid. v. 5). Videamus ergo quodnam sit semen, inquit; neque enim omnes ex ipso orti semen ejus sunt: quapropter dicebat: *Non enim omnes qui sunt ex Israel, sunt Israel; 7. neque quia sunt semen Abrahæ, omnes filii.*

4. *Quodnam verum sit Abrahæ semen.*—Si ergo didiceris quale sit semen Abrahæ, videlicet datam esse promissionem semini ejus, et cognosces non excidisse verbum ejus. Quodnam igitur, quæso, semen est? Non ego dico, inquit, sed ipsa lex vetus seipsam explicat, sic dicens: *In Isaac vocabitur tibi semen* (Gen. 21. 12). Quid sit, *In Isaac*, explica. 8. *Id est, non filii carnis, hi filii Dei sunt; et videli promissionis reputantur in semen.* Et sedè Pauli prudentiam animique magnitudinem: interpretans enim non dixit, *Non filii carnis, sunt filii Abrahæ, sed, Filii Dei;* præsentem vetera connectens, et ostendens ne Isaac quidem simpliciter fuisse filium Abrahæ. Id est, quicumque secundum Isaac nati sunt, ii sunt filii Dei et semen Abrahæ. Ideo enim dicit, *In Isaac vocabitur tibi semen*, ut discas eos, qui hoc modo nati sunt secundum Isaac, eos maxime semen esse Abrahæ. Quomodo igitur Isaac genitus est? Non secundum legem naturæ, neque secundum vim carnis, sed secundum vim promissionis. Quid sibi vult, *Secundum vim promissionis?* 9. *In tempore hoc veniam ad te, et erit Sarra filius.* Hæc est igitur promissio, et verbum Dei Isaacum formavit et genuit. Quid enim, si vulva subijcebatur et matrix mulieris? Non enim vis matricis, sed vis promissionis filium genuit. Ita et nos nascimur per Dei verba: etenim in piscina aquarum sunt Dei verba, quæ nos generant et formant: nam in nomine Patriæ et Filii et Spiritus sancti baptizati generamur. Hæc porro generatio non naturæ, sed promissionis Dei est. Sicut enim cum Isaac generationem promississet, tunc illam implevit: sic et nostram ante multa prænuuntiavit tempora per omnes prophetas, et postea in opus deduxit. Viden' quantum demonstraverit et quod cum magnum quid promiserit, facillime illud perfecit? Quod si dixerint Judæi, *Ex Isaac vocabitur tibi semen*, id significare, *Ex Isaac natos ipsi reputari in semen, oporteret etiam Iftumæos, et omnes, qui ab Esaù orti erant, ejus filios vocari: nam illorum progenitor Esaù filius erat Isaaci.* Nunc vero non modo filii non vocantur, sed et valde sunt alieni. Viden' non filios carnis esse filios Dei; sed in ipsa natura eam, quæ per baptisma est, generationem jam olim præscriptam fuisse? Quod si tu mihi matricem dixeris, habeo et ego aquam

opponendam. Sed sicut hic tota res est Spiritus, sic illic tota res est promissionis: nam aqua frigidior matrix erat ob sterilitatem et senectutem. Discamus ergo accuratissime nobilitatem nostram, et illa dignum exhibeamus vitæ institutum: neque enim habet quiddam carnale vel terrestre. Ne itaque nos quiddam hujusmodi habeamus. Neque enim somnus, neque voluntas carnis, neque complexus, neque concupiscentiarum stimulus, sed Dei benignitas totum peregit. Ac sicut illic desperata ætate, ita et hic peccatorum senectute superveniente, statim novus exiit homo, et omnes filii Dei et semen Abrahæ facti sumus. 10. *Non solum autem, sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patria nostri.* Magnum quiddam quærebatur; ideoque multa movet ratiocinia, et undique conatur dubitationem solvere. Nam si inexpectatum et novum est post tot promissiones, ab illis ipsis excidere: longe mirabilis est, nos in illorum bona intrare, qui nihil tale expectabamus. Atque idipsum evenit, ac si quis regis filius, cui promissa fuisset imperii successio, in obscurorum hominum ordinem rejiceretur; atque illius loco damnatus homo, mille vitis refertus, ex carcere e ductus, imperium illi debitum acciperet. Quid enim, inquires, dicere possis? Quod filius indignus sit? Sed hic etiam et multo magis indignus est. Igitur oportebat aut simul potius dare, aut simul honorari. Tale quiddam circa gentes et circa Judæos accidit, imo longe mirabilius. Nam quod omnes indigni essent, supra declaravit Paulus dicens, *Omnes enim peccaverunt, et privantur gloria Dei* (Rom. 3. 23): quod autem novum est, cum indigni omnes essent, gentes solæ servatæ sunt. Post hæc aliam etiam questionem quæ moverit dicens: Si promissionem non impleturus erat Deus, cur promisit? Homines quippe, qui futurum non norunt, sæpe decepti, indignis dona pollicentur: qui vero et præsentia et futura prævidet, et qui clare sciebat illos se promissis illis indignos reddituros esse, et ideo nihil promissorum accepturus, cur promisit?

5. *Solvitur objectio. Omnes sunt vocati, non omnes accesserunt.*—Quomodo hæc solvit Paulus? Ostendendo quid sit Israel, cui promiserat. Hoc enim demonstrato, illud quoque declarabatur, nempe promissa omnia impleta fuisse. Hoc enim declarans dicebat: *Non enim omnes, qui ex Israel, sunt Israel.* Ideo non Jacobi nomen apposuit, sed Israelis, quod et justi viri et superni doni erat, atque etiam symbolum erat quod Deum vidisset. Atqui, inquires, omnes peccaverunt, et privantur gloria Dei. Si igitur omnes peccaverunt, cur alii salvi fiunt, alii percuti? Quia non omnes accedere voluerunt. Nam quod ad illum spectat, omnes salvi facti sunt: nam omnes sunt vocati. Verum hoc ille non ponit, sed ex abundantia illud solvit, et ex aliis exemplis, aliam questionem in medium adducens, et, sicut in præcedentibus, questionem maximam solvit per aliam questionem. Quia enim quærebatur, quomodo Christo justificato, omnes eandem justitiam adepti sunt, Adami factum induxit, dicens: *Si enim unius delicto mors regnavit,*

multo magis qui abundantiam gratiæ acceperunt, in eita regnabunt (Rom. 5. 10). Quod ad Adamum spectat non solvit, sed quod ab se allatum est solvit ex illo, ostenditque, magis rationi competere, quod is, qui pro ipsis mortuus est, potestatem in illos ad libitum habeat. Nam quod uno peccante omnes puniantur, non admodum rationi consentaneum esse multis videtur: quod autem uno moriente omnes justificentur, et rationi magis consentaneum est, et Deo convenientius. Attamen illam questionem non solvit: quanto enim obscurius id manebat, tanto magis Judæo esse obturabatur: et illius dubitatio in illud transibat, atque apertius hoc illinc redditur. Sic et hoc loco, ex aliis objectis questionem solvit: nam contra Judæos certamen illi erat. Ideo exempla, quæ in medium adduxit, non omnino solvit: neque enim iis obnoxius erat, ut in pugna contra Judæos suscepta: sua vero omnia ex illis apertiora facit. Quid enim miraris, inquit, si ex Judæis alii quidem salvi fiant, alii minime? Nam hoc in patriarchis factum videre est. Cur enim Isaac solus semen vocatur, etiamsi Ismaelis et aliorum complurium Abraham pater esset? Sed a matre serva fuit? Et quid hoc ad geitorem? Cæterum nihil intendendo: ejciatur ob matrem ille: quid dicemus de iis, qui ex Chettura nati sunt? annon liberi erant, et ex libera? cur non iisdem honorati sunt prerogativis quæ Isaac? Ecquid de his loquor? Isaaci sola uxor fuit Rebecca, et duos filios ex Isaaco suscepit: attamen hi, qui ex eodem patre et matre sunt, qui eandem solverunt parturiginis, ex eodem patre et matre gemelli, non eadem matrem sortiti sunt. Atqui hic non servitatem matris objicere potes, ut in Ismaele: neque quod hic ex hac, ille ex alia matrice natus sit, ut in Chettura et Sarra, quando etiam eadem hora ex vulvo sunt egressi. Ideo Paulus quasi ad clarior exemplum progressus, Non modo in Isaac hoc contigit, inquit: *Sed et Rebecca ex uno concubitu habens Isaac patris nostri. 11. Nondum enim geniti cum essent, nec quid boni vel mali fecissent, ut secundum electionem propositum Dei maneret, 12. non ex operibus, sed ex vocante, dictum est ei: 13. Major serviet minori (Gen. 25. 23), quemadmodum scriptum est: Jacob dilexi, Esau autem odio habui (Malach. 1. 2. 3).* Qua igitur de causa hic quidem amabatur, illo autem odio habitus est? qua de causa hic serviebat, ille imperabat? Quia hic malus, ille bonus erat? Atqui illis nondum natis, ille honorabatur, hic condemnabatur: illis enim nondum natis dicebat Deus, *Major serviet minori.* Cur ergo hoc dixit Deus? Quia non expectat, ut homo, a rerum exitu videre quis bonus, quis neque talis sit; sed antea videt quis bonus, quis non talis erit. Et hoc apud Israelitas factum est majori cum miraculo. Quid enim dico de Esau et Jacob, quorum ille malus erat, hic bonus? Nam apud Israelitas commune peccatum erat: omnes enim vitulum adoraverunt. Attamen alii quidem misericordiam consequuti sunt, alii minime. 15. *Miseror enim, inquit, cujus miseror, et commiseror, quem commiseror.* Hoc ipsum in iis qui puniantur videas. Quid

enim dixeris de Pharaone, qui punitus est, et tanta dedit penas? Quia durus erat et inobsequens. Num ipse solus, et nemo alius? cur tam acerbè plectus est? cur apud Judæos non populum vocavit populum, et rursus, non omnes eodem honore dignatus est? *Si enim fuerint, inquit, sicut arena maris, reliquie salve erunt (Isai. 10. 22).* Et cur reliquit solum? Vides quanta difficultate quæ proposita sunt repleverit? Et jure quidem: cum enim potes adversarium in debilitationem conjicere, ne statim solutionem afferas. Nam si ipse visus fuerit iisdem periculis obnoxius, cur tu pericula subeas superflua? cur audaciorum illum reddis, totum ad teipsum trahens?

6. Dic enim mihi, o Judæe, qui tantum dubitas, et nihil horum solvere potes, cur super gentium vocatione negotia nobis facessis? Atqui possum ego causam dicere, cur gentes justificatæ sint, vos autem excideritis. Quanam ergo causa est? (quia illi ex fide, vos autem quasi ex operibus legis. Et cum his contentionibus undique proditi estis. *Ignorantes enim Dei justitiam, et propriam justitiam quærentes statueris, justitiæ Dei non subditi fueris (Rom. 10. 3).* Loci ergo totius solutio, ut summam totum referam, sic a beata illa anima profertur: ut autem clarior hæc evadant, singula dicta ad examen deducamus, hoc scientes, in scopo fuisse beato Paulo, ut doceat, per ea quæ dixit omnia, eos qui digni sunt Deum solum nosse; nullumque hominum scire, etiamsi valde nosse videatur, sed sæpe a calculo et sententia sua cadere. Qui vero arcana mentis novit, ipse perspicue scit, quinam corona digni sint, quinam pena et supplicio. Ideo multos, qui apud homines probi esse videbantur, convictos supplicio affecit; et eos, quos improbos esse homines arbitrabantur, coronavit, ostendens tales non esse; non ex servorum sententia, sed ex proprio judicio accurate et incorrupto calculum ferens, nec expectans ab actorum exitu dignoscere improbum, et eum qui talis non esset. Cæterum ne rursus sermonem obscuriorem reddamus, ad ipsa apostolica dicta veniamus. *Non solum autem, sed et Rebecca ex uno concubitu habens.* Poteram enim, inquit, de Chettura loqui, sed abstineo. Verum ut ex abundantia victoria referatur, eos, qui ex uno patre et ex una matre nati sunt, in medium afferam. Nam ex Rebecca ambo erant, et ex Isaac, legitimo filio, probato, præ aliis omnibus honorato, de quo dixit, *In Isaac vocabitur tibi semen, qui pater fuit omnium nostrum.* Quod si ille pater noster sit, eos, qui ab illo nati sunt, patres oportebat esse; sed non fuerunt. Vides hoc non tantum in Abrahamo contingere, sed etiam in filio: et ubique fidem et virtutem splendenter esse, et veram cognationem exprimere? Hinc enim discimus, non solum per modum generationis, sed etiam quod digni generis virtute sint, filios vocari eos, qui filii ejus sunt. Si enim ex modo generationis tantum, oportere Esau eadem prerogativa frui, qua Jacob fruitor: nam et ipse ex mortua vulva fuit, et sterilis mater

μὴν τοῦ Ἀδάμ οὐ λυεῖ, ἐδὲ αὐτοῦ λυεῖ ἐκ τούτου, καὶ δείκνυσιν, ὅτι λόγον ἔχει πλείονα τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντα ἔχουσαν ἔχειν αὐτῶν ὡς ἂν θεῶν. Τὸ μὴ γὰρ ἐνὸς ἀμαρτήσαντος πάντας κολάσασθαι, οὐ σφόδρα δοκεῖ κατὰ λόγον γίνεσθαι τοῖς πολλοῖς· ἐδὲ ἐνὸς καπορθώσαντος πάντας δικαιοῦσθαι, καὶ λόγον ἔχειν ἂν μᾶλλον, καὶ τῷ Θεῷ πρεπιωθέστερον. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἔλιυσεν ἐκεῖνο τὸ ἀπορούμενον· ὅσα γὰρ ἀσφατέστερον ἔμνη, τοσούτῳ μᾶλλον ὁ Ἰουδαῖος ἔπιστομίζετο καὶ ἡ τοσούτῳ διαπόρησις ἐπ' ἐκεῖνο μετέβαινε, καὶ σφατέστερον τοῦτο ἐκείθεν γίνεται. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἐκ διαπορούμενων ἐτέρων λυεῖ τὰ ζητούμενα· πρὸς γὰρ Ἰουδαίους ὁ ἀγὼν ἦν αὐτῶν. Διὰ τοι τοῦτο τὰ μὴ παραβήματα, ἅπερ ἤγαγεν εἰς μέσον, οὐ σφόδρα λυεῖ· οὐ γὰρ ἦν ὑπεύθυνος τοιοῦτος, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἰουδαίους ἀποκρίσει· τὰ δὲ αὐτοῦ πάντα ἐξ ἐκείνων ποιεῖ σφατέτερα. Τί γὰρ θαυμάζει, φησὶν, ὅτι Ἰουδαίον οἱ μὲν ἐκούθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἐκούθησαν οὐν; Καὶ γὰρ ἀνωθεν τοῦτο ἐπὶ τῶν πατριάρχων γινώμενον ἴδοι τις ἂν. Διὰ τί γὰρ ὁ Ἰσαὰκ ἐπὶ μακαρίται μόνος, καίτοι γε καὶ τοῦ Ἰσραὴλ οὗτος ἦν κατὰ καιρὸν καὶ ἐτέρων πλείων; Ἄλλ' ἀπὸ δούλης ἦν μητὴρ; Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὴν γεγεννηχότα; Πλὴν οὐδὲν φιλονεικῶ· ἐκβαλ[ί]σθω δὲ τὴν μητέρα οὗτος· τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν ἀπὸ τῆς Χεττοῦρας; οὐχὶ ἐλευθέρου, καὶ ἐξ ἐλευθέρου; διὰ τί μὴ τοῖς αὐτοῖς ἐτιμήθησαν προεβρίους τῷ Ἰσαὰκ; Καὶ τί λέγουστές; Ἡ γὰρ Ρεβέκκα καὶ μόνη τῷ Ἰσαὰκ γέγονε γυνή, καὶ δύο τέκνισα παῖδας, ἐκ τοῦ Ἰσαὰκ ἔτεκεν ἀμφοτέρους· ἀλλ' ὅμως οἱ τεχθέντες τοῦ αὐτοῦ πατρὸς ὄντες, τῆς αὐτῆς μητρὸς, τὰς αὐτὰς λύσαντες ὄντες, καὶ ὁμοπαῖδοι ὄντες καὶ ὁμομήτοροι, καὶ πρὸς τοῦτοίς καὶ ἴδιου, οὐ τῶν αὐτῶν ἀπέλευσαν. Καίτοι γε ἐνταῦθα οὐ δουλείαν ἔχει· αἰτιοῦσθαι μητρός, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰσραὴλ, οὐδὲ τὸν μὲν ἐκ ταύτης, τὸν δὲ ἐξ ἑτέρας γεγεννησθαι νηδύς, καθάπερ ἐπὶ τῆς Χεττοῦρας καὶ τῆς Σάρρας, ὅπου γε καὶ τῆ; ὥρας αὐτῆς ἐκονούνησαν τῶν ἰδίων. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὡς ἐπὶ σφατέτερον ἐξελθὼν παραδείξαι, οὐ μόνον ἐξ ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ τοῦτο συνέθη, φησὶν, ἀλλὰ καὶ Ρεβέκκα ἐξ ἐνὸς [811] κοίτης ἔχουσα Ἰσαὰκ τοῦ πατρὸς ἡμῶν. Μῆσαυ γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ προεβάντων τὴν ἀγαθὴν ἢ κακὴν, ἴνα ἢ κατ' ἐκλογὴν τοῦ Θεοῦ πρόθεσις μένη, οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦτος, ἐξήρθη αὐτῇ, ὅτι Ὁ μάλιστ' οὐκ ἐπιθυμῶντες τῷ ἄλλοσσορι· καθὼς γέγραπται. Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἠσαὺ ἔμισα. Τίνας οὖν ἔνεκεν ὁ μὲν ἐφιέτο, ὁ δὲ ἐμισήτο; διὰ τί ὁ μὲν ἠδούλευεν, ὁ δὲ ἰδούλευετο; Ἐπειδὴ ὁ μὲν πονηρὸς, ὁ δὲ ἀγαθὸς ἦν; Καίτοι μὴδὲνα γεννηθέντων, ὁ μὲν ἐτιμήτο, ὁ δὲ κατεκρίκετο· ὅπως γὰρ γεννηθέντων, ὁ Θεὸς εἶπεν, ὅτι Ὁ μάλιστ' οὐκ ἐπιθυμῶντες τῷ ἄλλοσσορι. Τίνας οὖν ἔνεκεν τοῦτο εἶπεν ὁ Θεός; Ὅτι οὐκ ἀναμίει, καθάπερ ἀνθρώπου, ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων ἰδὲν τὸν ἀγαθόν, καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦτον οἶδε τίς μὲν ὁ πονηρὸς, τίς δὲ ὁ μὴ τοιοῦτος. Καὶ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν γίνεται μετὰ πλείονος τοῦ θαύματος. Τί γὰρ λέγω, φησὶ, περὶ τοῦ Ἠσαὺ καὶ τοῦ Ἰακώβ, ὃν ὁ μὲν πονηρὸς ἦν, ὁ δὲ ἀγαθός; Ἐπὶ γὰρ τῶν Ἰσραηλιτῶν κοινὸν ὄν ἀμάρτημα ἦν· πάντες, γὰρ τὸν μόσχον προσεκύνονσαν. Ἄλλ' ὅμως οἱ μὴ ἐξήρθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἐξήρθησαν· Ἐλεήσω γὰρ, φησὶν, ὃν ἂν ἐλεύω, καὶ οὐκ ἐκλείσω ὃν ἂν οὐκ ἐκλείσω. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν κολασομένων ἴδοι τις ἂν. Τί γὰρ ἂν εἴποις περὶ τοῦ Φαραῶ, ὅτι ἐκολάσθη καὶ τοσαύτην ἔβασε δίκην; Ὅτι σκληρὸς ἦν καὶ ἀπειθεῖς. Ἄρ' οὐν αὐτὸς μόνος, ἄλλος δὲ

οὐδὲ εἰς; πῶς οὖν οὗτος οὕτω σφοδρῶς ἐκολάζετο; τί δὴ ποτε δὲ καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων τὸν οὐ λαὸν ἐκόλασε λαὸν, καὶ πάλιν, οὐ πάντας τῆς αὐτῆς ἡλιώσε τιμῆς; Ἐὰν γὰρ ὄντι, φησὶν, ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατὰλειμμα σωθήσεται. Καὶ τίνας ἔνεκεν τὸ κατὰλειμμα μόνον; Ὁρθεῖ ὅσας ἀπορίας ἐνέστησεν τὰ προκείμενα; Καὶ μάλιστ' ὅσων γὰρ ἐξῆ τὸν ἀντίδικον εἰς ἀπορίαν ἐμβαλεῖν, μὴ εὐλόως τὴν λύσιν ἐπαγε. Εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς φανεῖ τῆς αὐτῆς ἀγνώσεως ὑπεύθυνος ὢν, τί κινδύνας αὐτὸς ἀνέχη περὶ τοῦτο; τί θρασύτερον ποιεῖς ἐκεῖνον, τὸ πᾶν ἐπὶ αὐτὸν ἔλκων;

γ'. Εἰπὲ γὰρ μοι, ὦ Ἰουδαίε, τοσαῦτα ἀπορῶν, καὶ λυεῖν οὐδὲν τοῦτων δυνάμενος, πῶς ὑπὲρ τῆς τῶν ἔθνων κλήσεως; ἡμῖν πράγματα παρέχεις; Καίτοι γε ἐγὼ ἔγω καὶ εἰς τὴν εἰσαίνε διχαίαν, δὲ ἦν τὰ ἔθνη ἀδικαίωθη, ὁμοίως δὲ ἐξεπέστε. Τίς οὖν ἡ αἰτία; Ὅτι οἱ μὲν ἐκ πίστεως, ὁμοίως δὲ ὡς ἐξ ἔργων νόμου. Καὶ ταῦτα φιλονεικῶντας προσέθητε πανταχόθεν. Ἀγροοῦντες γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀπειθήσαν. Ἡ μὲν οὖν λύσις τοῦ χωρίου παντός, ὡς ἐν κεφαλῇ τὸ πᾶν εἶπεν, οὕτω πρόκειται παρὰ τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς· ἴνα δὲ καὶ σφατέτερα ταῦτα γένηται, κατ' ἔκαστον τῶν εἰρημένων ποιησόμεθα τὴν ἐξέτασιν, ἐκεῖνο εἰδότες, ὅτι τὸ σπουδαζόμενον τῷ μακαρίῳ Παύλῳ τοῦτο ἦν, διδάξαι διὰ πάντων τῶν εἰρημένων, ὅτι τοὺς ἀξίους ὁ Θεὸς οἶδε μόνος, ἀνθρώπων δὲ οὐδεὶς, καὶν σφόδρα εἰδέναι δοκῆ, ἀλλὰ πολλοῦ διαπίπτει τὰ τῆς ψήφου ταύτης. Ὁ γὰρ τὰ ἀπόρρητα τῆς διαβολῆς ἐπιστάμενος, αὐτὸς οἶδε σαφῶς, τίνας μὲν στεφανῶν ἄξιον, [612] τίνας δὲ κολάσεως καὶ τιμωρίας. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ πολλοὺς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις νομιζομένους ἀγαθοὺς εἶναι ἐκλόσας διελέγξας, καὶ πονηροὺς ὑποκτενομένους ἑστεφανώσας, δείξας οὐκ ὄντας τοιοῦτους· οὐκ ἀπὸ τῆς τῶν δούλων γνώμης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οὐραίας κρίσεως τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀδεκάστου τῆν ψήφου φέρων, καὶ οὐκ ἀναμιένων ἀπὸ τῆς τῶν πράξεων ἐκδόσεως ἰδεῖν τὸν φαῦλον, καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον. Πλὴν ἀλλ' ἴνα μὴ πάλιν ἀσφατέτερον τὸν λόγον ποιήσωμεν, ἐπ' αὐτὰ τὰ ἔμματα ἱομεν τὰ ἀποστολικά. Ὁ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ρεβέκκα ἐξ ἐνὸς κοίτης ἔχουσα. Ἦθύναν μὲν γὰρ, φησὶν, εἶπεν καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς Χεττοῦρας, ἀλλ' οὐ λέγω· ἀλλ' ὥστε ἐκ περιουσίας τὴν νίκην βρασθαί, τοὺς ἐξ ἐνὸς πατρὸς καὶ μᾶς τεχθέντας μητρός, τοσούτος εἰς μέσον ἄγω. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς Ρεβέκκας ἴσαν ἀμφοτέρου, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰσαὰκ τοῦ γηνησιοῦ παιδὸς, τοῦ δοκίμου, τοῦ πάντων προτιμωμένου, περὶ οὐ ἐφησαν· Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοὶ στέριμα, τοῦ πατρὸς ἡμῶν πάντων γενομένου. Εἰ δὲ πατὴρ ἡμῶν ἐκεῖνος, καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου πατέρας ἔδει εἶναι· ἀλλ' οὐκ ἐγένοντο. Εἶδες πῶς οὐκ ἐπὶ τοῦ Ἰεραὶμ τοῦ μόνου συμβαίνει, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ παιδὸς, καὶ πανταχοῦ πίστις καὶ ἀρετὴ ἐστὶν ἡ διαλύμωσα, καὶ τὴν ἀκριβῆ συγγένειαν χαρακτηρίζουσα; Ἐντεῦθεν γὰρ μαθόμενον, ὅτι οὐ μόνον τὸν τρόπον τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ καὶ τὸν δόξιν εἶναι τῆς ἀρετῆς τοῦ γεγεννησθέντος, οἱ παῖδες καλοῦνται παῖδας ἐκείνου. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως μόνον, ἔδει καὶ τὸν Ἠσαὺ τῶν αὐτῶν ἀπολαύσαι τῷ Ἰακώβ· καὶ γὰρ καὶ οὗτος ἀπὸ νενεκρωμένης μητρός ἦν, καὶ στέριμα ἦν ἡ μητὴρ αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐ τοῦτο ἦν τὸ ζητούμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος, ὅπερ οὐ τὸ τυχεῖν καὶ εἰς βίον συμβάλλεται διδασκαλίαν ἡμῖν. Καὶ οὐ λέγει, ὅτι Ἐπειδὴ ὁ μὲν ἀγαθός, ὁ δὲ πονηρὸς, διὰ

τοῦτο προετιμήθη, ἵνα μὴ εὐθέως ἀντιπίσθη αὐτῷ τοῦτο: Τί οὖν; ἀγαθὸν οἱ ἐξ ἰθύνων μάλλον, ἢ οἱ ἐκ περιτομῆς; Ἐ γὰρ καὶ οὗτος εἶπεν ἢ τοῦ πράγμα-τος ἀλήθεια, ἀλλ' ὡσπερ αὐτὸ τίθηται· καὶ γὰρ ἰδοὺκε φορικώτερον εἶναι· ἀλλ' ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν τὸ πᾶν ἐβρίβην, ἤτις μαχίσασθαι οὐδέκων ἀντόμιχον, οὐδὲ εἰ σφόδρα μαινόμενος ἦν. Μήπω γὰρ γεννηθέντων, φησὶ, μηδὲ πραξάντων εἰ ἀγαθόν, ἐβρόθη αὐτῆ, δει· Ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλλείσσονι· καὶ δεικνύον, οὗτις ἢ κατὰ σάρκα εὐγενὴς οὐδὲν ὠφέλει, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετὴν δεῖ ζητεῖν, ἣν καὶ πρὸ τῶν ἔργων ὁ Θεὸς οἶδε. Μήπω γὰρ γεννηθέντων, φησὶ, μηδὲ πραξάντων εἰ ἀγαθόν ἢ κακόν, ἴνα ἢ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ μένη, ἐβρόθη αὐτῆ, δει· Ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλλείσσονι. Τοῦτο γὰρ προ-γνώσας, τὸ καὶ ἐξ ὠδίνων αὐτῶν ἐκλέγεσθαι· ἵνα φανῆ, φησὶ, τοῦ Θεοῦ ἡ ἐκλογὴ ἢ κατὰ πρόθεσιν καὶ πρόγνωσιν γενομένη· ἐκ πρώτης γὰρ ἡμέρας καὶ τὸν ἀγαθόν, καὶ τὸν οὐ τοῦτον καὶ οἶδε καὶ ἐκήρυξε. Μὴ τοῖνον μοι λέγε, δει νόμον, φησὶν, ἀνεγνώσας καὶ προσήτας, καὶ τοσοῦτον ἰδοῦλευσας χρόνον. Ὁ γὰρ εἰδὼς ψυχῆν καὶ δοκιμάζειν, οὗτος οἶδε καὶ τίς βεβίησεν ἔστι σωθῆναι. Παραχώρει τοῖνον τῷ ἀκατάλη-πτῳ τῆς ἐκλογῆς· καὶ γὰρ [615] μόνος αὐτὸς οἶδεν ἀκριβῶς στανταῖον. Πόσοι γοῦν τοῦ Ματθαίου βαλ-τιουσι εἶναι ἰδοῦνον κατὰ τὴν τῶν ἔργων ἐπίδειξιν τὴν φαινομένην; Ἄλλ' ὁ τὰ ἀβρότητα εἰδὼς, καὶ διανοίας ἐπιτηδεύουσα δοκιμάσαι δυναμένος, καὶ ἐν τῷ βορβό-ρω τὸν μαργαρίτην κείμενον ἔγνω, καὶ τοὺς ἄλλους παραδραμῶν, καὶ τοῦτου τὴν εὐμορφίαν θαυμάσας, αὐτὸν ἐξελέξατο, καὶ τῆς τῆς προαιρέσεως εὐγενεῖς τὴν παρ' ἐαυτοῦ προσθεῖς χάριν, δόκιμον αὐτὸν ἀπέ-κρινεν. Ἐ γὰρ ἐπὶ τῶν τεχνῶν τοῦτων τὸν ἐπιχρῶσαν, καὶ τὸν ἄλλον ἀπάντων πραγμάτων, οἱ δεινοὶ κρῖναι οὐκ ἀρ' ὡν οἱ ἰδιώται ψηφίζονται, ἀπὸ τοῦτων ἐκλέ-γονται τὰ προαιρέματα, ἀλλ' ἀρ' ὡν ἴσασιν αὐτοὶ σα-φῶς, καὶ τὸ μὲν παρὰ τοῖς ἰδιώταις δοκιμασθὲν πολ-λάκις ἤμισαν, τὸ δὲ ἀτιμασθὲν ἐνέκριναν· καὶ πωλοδῶναι πολλάκις ἐπὶ τῶν ἴππων τοῦτο ἐποίησαν, καὶ οἱ τῶν τιμῶν λίθων κρῖται, καὶ οἱ τῶν ἄλλων δὲ τεχνῶν δημιουργοί· πολλῶν μάλλον ὁ φιλόδημος Θεός, ἢ ἀπειρος σοφία, ὁ μόνος πάντα εἰδὼς σαφῶς, οὐκ ἀνίσταται τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑπονοίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οικείας σοφίας τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἀκαπνύτου τὴν περὶ πάντων ὁμοίαν ψῆφον. Διὰ τοῦτο καὶ ταλῶντων ἐξελέξατο καὶ ἤρωτην καὶ πόρνην· ἱερέας δὲ καὶ πρεσβυτέρους καὶ ἀρχοντας ἤγειρε καὶ ἐξ-έβαλε.

ζ. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν μαρτύρων συμβαίνει ἴσοι τις ἄν. Πολλοὶ γοῦν τῶν σφόδρα ἀπεβριμμένων ἐν καιρῷ τῶν ἀγώνων ὑπερανέστησαν· καὶ τὸναντίον, μεγάλοι παρὰ πολλοῖς νομισθέντες εἶναι τινες, ὑπεκαλύθησαν καὶ κατέπεσον. Μὴ τοῖνον εὐθύνας ἀπαίτει τὸν Δημιουργόν, μηδὲ λέγε· Διὰ τί ὁ μὲν ὑπερανέστη, ὁ δὲ ἐκολάσθη; Οὐδὲ γὰρ μετὰ ἀκριβείας ταῦτα ποιεῖν διὰ καὶ Ελεγε· Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἰωσὺ ἠμίσησα. Ὅτι γὰρ δικαίως, οὐ μὲν ἀπὸ τοῦ τέλους ἔγνωσεν, αὐτὸς δὲ καὶ πρὸ τοῦ τέλους ἦβει σαφῶς. Οὐδὲ γὰρ ἔργων ἐπίδειξιν ζητεῖ μόνον ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ προαιρέσεως εὐγένειαν καὶ γνῶσιν εὐγνώμων. Ὁ γὰρ τοιοῦτος, κἂν ὑπὸ περιστάσεως τίνος ποτε ἀμάρ-την, ταχέως ἐαυτὸν ἀναστήσεται· κἂν ἐν κακῇ δια-κρίσει τύχη, οὐ περιορθήσεται, ἀλλὰ ταχέως αὐτὸν ἀνιμμήσεται ὁ πάντα εἰδὼς Θεός· ὥσπερ ὁ πᾶσι διεσπαρμένος, κἂν ἀγαθὸν τὴν δόξην ποιεῖν, ἀπολείπει μετὰ πονηρίας τοῦτο ἐργαζόμενος γνῶμης· ἐπεὶ καὶ ὁ αὐτοῦ, καὶ φρονήσεως, καὶ μοιχεύσεως, ἐπειδὴ ἀπὸ περι-

στάσεως τίνος συναρπαγῆς, οὐκ ἀπὸ μελέτης τῆς κατὰ τὴν πονηρίαν ταῦτα εἰργάσαστο, ταχέως αὐτὰ ἀνεψήφιστο ὁ μέντοι Φαρισαῖος, οὐδὲν τοῦτων τοιμή-σας, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις κομῶν ἀγαθός, τῆς πονηρίας προαιρέσει πάντα ἀπόλωλε. Τί οὖν ἔροισμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ Θεῷ; Μὴ γέννητο. Οὐκὼν οὐδὲ ἐφ' ἡμῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων. Εἶτα ἐπάγει ἑαυτὸν τοῦτο ἀσαφέστερον. Καὶ ποῖον; Τῷ γὰρ Μωσῶνι λέγει· Ἐλεῖσθω δὲ ἄν ἐλεῶ, καὶ οὐκ ἐκτερίψω δὲ ἄν οὐκ ἐκτε-ρίψω. Καὶ πάλιν ἀφίει τὴν ἀντίθεσιν διὰ μέσου διακρί-πτων αὐτῆν, καὶ λύων, καὶ ἑτέραν πάλιν ἀπορία-ποῖον. Ἴνα δὲ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἐρ-μηνεύσας αὐτὸ ἀναγκαῖον. Εἶπε, φησὶν, ὁ Θεός, δει· Ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλλείσσονι πρὸ τῆς ὠδίνου. Τί οὖν; μὴ ἀδικος ὁ Θεός; Οὐδαμῶς. [614] Οὐκὼν ἀκουσὶ καὶ τῶν ἐξῆς· ἐκεῖ μὲν γὰρ κἂν ἢ ἀρετῆ, κἂν ἢ κακῆ διακρίνον ἐνταῦθα δὲ ἐν τῷ ἀμάρτημα ἐν ἀπάντων Ἰουδαίων, τὸ τῆς μεσοποιίας, καὶ ὅμως οἱ μὲν ἐκολάσθησαν, οἱ δὲ οὐκ ἐκολάσθησαν· διὰ Ελεγειν· Ἐλεῖσθω δὲ ἄν ἐλεῶ, καὶ οὐκ ἐκτερίψω δὲ ἄν οὐκ ἐκτε-ρίψω. Οὐ γὰρ σὸν ἔστιν εἰδέναι, ὡς Μωσῶς, τίνες ἐξῆς φιλοφρονήσας, ἀλλ' ἐμοὶ παραχώρει τοῦτο. Ἐὶ δὲ Μωσῶτος οὐκ ἦν εἰδέναι, πολλῶν μάλλον ἦμῶν. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐδὲ ἀπλῶς τίθειται τὸ ἐρημνόμενον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τίνα εἶπεν, ἐμνημόνευσεν· Τῷ γὰρ Μωσῶνι, φη-σὶ λέγει· Ἴνα καὶ τῷ ἀεζόμενῳ τοῦ προσώπου τὸν ἀντιλέγοντα ἐντρέψῃ. Εἰπὼν τοῖνον τὴν λύσιν τῶν ἀπορουμένων, διὰ μέσου διακρίπτων, πάλιν ἑτέραν ἀντίθεσιν εἰσάγων, καὶ λέγων· Ἄρα οὗτος τοῦ θε-λοῦτος οὐδὲ τὸν τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεῖσθῆτος Θεοῦ. Λέγει γὰρ ἢ Γραφῆ τῷ Φαρισαῖῳ, δει· Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐβήσασθαι σε, ὡς ὡς ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὸν ὄντα μὴν τοῦ γῆ. Ὁσπερ γὰρ ἐκεῖ, φησὶν, οἱ μὲν ἐκόσθησαν, οἱ δὲ ἐκολάσθησαν οὕτως καὶ ἐνταῦθα οὗ-τος εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐβήσασθαι. Εἶτα πάλιν ἀντιθέσιν ἐπάγει· Ἄρα οὖν δὲ θέλει ἐλεῖσθαι, δὲ δὲ θέλει σκλη-ρύνει. Ἐρεῖς οὖν μοι· Τί ἐτι μίμνησται; τῷ γὰρ θελήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; Ὁρῶς πᾶς ἐποῦδασεν αὐτὸ ποιῆσαι διὰ πάντων ἀπορου; Καὶ οὐδὲ τὴν λύσιν εὐθέως ἐπάγει, συμφερόντως καὶ τοῦτο ποιεῖν, ἀλλ' ἐπιστομίζει πρῶτον τὸν ζητούντα, λέγων οὕτω· Μενούργε, ὁ ἀνθρώπος, σὺ εἰς εἰ ὁ ἀναποκρινόμενος τῷ Θεῷ; Ποῖε δὲ τοῦτο, τὴν ἀκαιρον αὐτοῦ περιερίαν ἀναστῆλλον, καὶ τὴν πάλ-λην πολυπραγμοσύνην, καὶ χαλινὸν περιεπιθείς, καὶ παιδαῖον εἰδέναι τί μὲν Θεός, τί δὲ ἀνθρώπος, καὶ πᾶς ἀκατάλητος αὐτοῦ ἡ πρόνοια, καὶ πᾶς ὑπερβί-νουσα τὸν ἥμετερον λογισμὸν, καὶ πᾶς ἄπαντα αὐτῷ πιθεσθαι δεῖ· Ἴν' ἂν τοῦτο κατασκευάσῃ παρὰ τῷ ἀκαρτίῳ, καὶ καταστῆται καὶ λέγων τὴν γνώμην, τότε μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας ἐπάγων τὴν λύσιν, εὐπαράδεκτον αὐτῷ ποιῆσθαι τὸ λεγόμενον. Καὶ οὐ λέ-γει, δει ἀδύνατον τὸ τοιαῦτα λῦσαι, ἀλλὰ εἰ; Παρῶ-νον ἐβόησεν τὸ τοιαῦτα ζητεῖν· δὲ γὰρ πιθεσθαι τοῦ ὡς ὡς Θεοῦ λεγομένους, οὐ περιεργάζεσθαι, κἂν τὸν λό-γον αὐτῶν ἀγνοῦμεν διὰ φησιν· Σὺ εἰς εἰ ὁ ἀναπο-κρινόμενος τῷ Θεῷ; Εἰδὼς πᾶς ἐξηγουτάτος, πᾶς κατήνεγκε τὸ φύσημα; Σὺ εἰς εἰ; Κοινωνῶς εἰ τις ἀρχῆς; ἀλλὰ δικαστῆς ἐκδόσις; τῷ Θεῷ; Πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνου γνώμην οὐδὲ εἶναι τὴν δύνανται, οὐ τίς ἢ τότε, ἀλλ' οὐδὲ εἶναι τι. Τοῦ γὰρ εἰπαῖν, οὐδὲν εἰ, πολὺ τὸ εἰπαῖν, τίς εἰ, οὐδαιμνότερον. Καὶ ἄλλος πλεονα τὴν ἀγαπάκτιν ἐνδείκνυται τῆ ἀρωγῆς. Καὶ οὐκ εἶπε, Σὺ εἰς εἰ ὁ ἀποκρινόμενος τῷ Θεῷ; ἀλλ' Ὁ ἀναποκρινόμενος, τοῦτοστι, ὁ ἀντιλέγων, ὁ ἐναντιόμενος; Τὸ γὰρ εἰπαῖν, εἰ Ὁσῶς εἶμι, καὶ.

ejus erat. Verum non hoc quærebatur solum, sed et mores: quod quidem non vulgare est et ad doctrinam vitæ nobis confert. Nec dicit, quia hic bonus, ille vero malus, ideo illi antepositis in honore fuit, ut ne statim hoc illi objiceretur: Quid ergo? bone fuerunt, qui ex gentibus erant, præ illis, qui ex circumcissione? Nam etsi rei veritas ita se haberet, at nondum illud apponit: onerosius quippe visum fuisset: sed in Dei cognitionem totum rejecit, quæcum pugnare nemo ausit, etiamsi valde insaniat. *Cum nondum nati essent, inquit, neque boni quidpiam fecissent, dictum est matri, Major serviet minori: ostenditque nobilitatem carnalem nihil prodesse, sed virtutem animæ quærendam esse, quam ante opera Deus novit. Cum enim nondum nati essent, inquit, nec fecissent quidpiam boni vel mali, ut propositum Dei secundum electionem maneret, dictum est ei: Major serviet minori.* Hoc enim præscientiæ est, quod ex ipsa parturitione eligeretur; ut appareret, inquit, electio Dei, quæ secundum propositum et præscientiam facta est: ex primo namque die et bonum et non talem et novit et prædicavit. Ne mihi ergo dicas, legem te legisse et prophetas, et tantum temporis servivisse. Nam qui novit animam probare, scit quis salute sit dignus. Cede igitur Incomprehensibili electionem: ipse namque solus scit exacte coronare. Quot eum Matthæo meliores videbantur esse, secundum operum eam, quæ apparebat, rationem? Sed is, qui certia novit, et animi conditionem explorare valet, et in luto jacentem margaritam novit, et prætermissis aliis, ejusque formam miratus, ipsam elegit, ac propositi ejus nobilitati suam addens gratiam, probatum illum declaravit. Si enim in his fluxis artibus et in aliis rebus omnibus, qui judicare valent, non ab iis quæ privati homines existimant, quæ proposita sunt eligunt: sed ab iis, quæ ipsi perspicue norunt, et id quod a vulgo in existimatione fuit, plerumque reprobant, quodque illi rejiciebant eligunt: et equorum item domitores sæpe circa equos idipsum faciunt; itemque gemmarum periti, aliarumque artium opifices: multo magis benignus Deus immensa sapientia, qui solus omnia clare novit, non cedit hominum opinionis, sed ex propria sapientia accurata, et quæ labi nequit, circa omnia calculum feret. Ideo et publicanum elegit, latronem et meretricem; sacerdotes autem, senes et magistratus improbat et ejecit.

7. *A Deo rationes non repetendæ sunt.* — Id in martyribus quoque contingere videas. Multi enim ex iis, qui valde abjecti erant, in certaminum tempore coronati sunt; et e contrario, qui magni a multis putabantur esse, supplantati sunt et cecidere. Ne itaque rationes repetas a Creatore, nec dicas: Cur ille coronatus est, ille punitus? Scit enim omnia accurate facere: quamobrem dicebat: *Jacob dilexi, Es autem odio habui.* Quod enim id juste fecerit, tu quidem a fine nosti; ipse vero ante finem clare moverat. Non enim operum ostensionem tantum

quærit Deus, sed etiam propositi nobilitatem et probam mentem. Nam qui talis est, etsi casu aliquando peccet, cito respicit; etiamsi in æquitate versatus sit, non despicietur, sed brevi illum revocabit quæ omnia scit Deus: sicut et is qui in se corruptus est, etsi quid boni facere videatur, peribit, quod cum mala mente hoc fecerit. Et enim David cum occidisset, et mœchatus esset, quia casu quodam abreptus, non maligne meditatus, hæc fecit, cito illa abluit: Pharisæus autem, nihil horum facere ausus, sed ex aliis sese bona venditans, ex malo proposito perit. 14. *Quid ergo dicemus? an injustitia est apud Deum? Absit.* Ergo neque in nobis, neque in Judæis. Addit aliud illo obscurius. Quidnam? *Moyse enim dicit, Miserebor cujus misereor, et commiserabor quem commiseror.* Rursus auget objectionem mediam præciciens illam, et aliam rursus difficultatem adjiciens. Ut autem dictum clarius evadat, necessario explicandum est. Dixit Deus, inquit, *Major serviet minori* ante partum. Quid ergo? num injustus est Deus? Minime. Ergo audi sequentia: ibi enim tum virtus, tum malitia rei discrimen faciunt; hic vero peccatum unum erat omnium Judæorum, confectus vitulus, et tamen alii puniti sunt, alii minime; ideoque dicebat: *Miserebor cujus misereor, et commiserabor quem commiseror.* Non tuum enim est, o Moyses, scire qui digni sint misericordia, sed mihi hoc concede. Si autem Moyse non erat hoc scire, multo minus nostrum fuerit. Ideo dictum illud non simpliciter posuit, sed cuinam dixerit, memoravit: *Moyse enim dixit, inquit, ut personæ dignitate contradicentem pudefaciat.* Data igitur difficultatum solutione, per medium secat, rursus aliam objectionem inducens ac dicens: 16. *Itaque non volentis neque currentis, sed misærentis Dei.* 17. *Dixit enim Scriptura Pharaoni: In hoc ipsum te incitavi, ut ostenderem in te potentiam meam, et ut annuntietur nomen meum in universa terra.* Ut enim illic ait, Alii salvi facti sunt, alii puniti sunt; ita et hoc loco hic ad hoc ipsum servabatur. Deinde objectionem rursus affert: 18. *Ergo cur vult miseretur, et quem vult indurat.* 19. *Dices ergo mihi, Quid adhuc conqueritur? nam voluntati ejus quis resistit? Viden', quomodo hoc dubium facere omni modo studeat? Nec statim solutionem apponit, hoc etiam utiliter faciens; sed primum quærenti sic os obturat, dicens: Atqui, 20. o homo, tu quis es, qui contra respondeas Deo? Hoc autem facit, intempestivam nimiamque ejus curiositatem reprimens et frenum adjiciens, docensque quid sit Deus, quid homo, et quomodo Dei providentia incomprehensibilis sit, nostrumque ratiocinium exsuperet, ac quomodo in omnibus ipsi obtemperandum sit: ut postquam hoc probaverit auditori, ejusque mentem represserit ac sedaverit, tunc facile solutionem afferens acceptum illi sermonem suum reddat. Nec dicit, non posse illa solvi, sed quid? Iniquum esse alias motere quæstiones, sed oportere Dei dictis obtemperare, nec illa curioso scrutari, etiamsi illorum sensum ignoramus. Ideo dicit, *Tu quis es, qui contra respondeas Deo? Viden'.**

ut illud deprimat, ut ejus factum dejiciat? *Tu quis es?* An particeps es imperii? an cum Deo judex sedes? Nam cum illo comparatus, nihil esse potes; non hoc vel illud, sed nihil. Multo enim abjectius est dicere, *Quis es?* quam dicere, *Nihil es.* Alloquin etiam majorem indignationem per interrogationem significat. *Nec dixit, Tu quis es, qui respondeas Deo?* sed, *Qui contra respondeas, qui contradicas, qui resistas?* Nam dicere, *Sic oportebat, vel, Non sic oportebat, ex adverso respondentis est.* Viden' quomodo terruerit, quomodo percussit; imo quomodo effecerit ut tremere potius, quam quæstiones moveret, vel curiose scrutaretur? Hoc optimi præceptoris est, discipulorum studium non ubique sequi, sed illos ad voluntatem tuam deducere, spinas evellere, et tunc semina jacere, nec statim ubique ad interrogata respondere. *Num dicit figmentum ei qui finxit? Cur me sic fecisti? 21. Annon habet potestatem figulus luti, ut ex eadem massa faciat aliud quidem vas in honorem, aliud in ignominiam?*

8. *Deus non liberam arbitrium tollit.* — Hic non liberum arbitrium tollens hoc dicit, sed ostendens quousque Deo obtemperandum sit. Nam ad exigendas a Deo rationes non magis quam lutum paratum esse oportet. Non modo enim contradicere non oportet, nec quæstiones movere; sed etiam ne loquendum quidem omnino est, nec cogitandum; sed similem esse oportet luto inanimato, figuli manibus obtemperanti, et quo ille velit circumacto. Ad hoc enim solum hoc exemplo usus est, non ad institutæ declarationem, sed ad subditam obsequentiam et silentium. Et hoc ubique observandum, exempla non in universum assumenda esse, sed quod usu venit eligendum ad quam rem assumptum est, ac reliquum totum missum faciendum esse. Ut ergo cum dicit, *Recumbens dormivit ut leo (Num. 24. 9),* quod inexpugnabile et terribile est intelligimus, non quod ferinum, neque aliud quidpiam quod leoni competat: ac rursus cum dicit, *Occurrum illis tamquam ursæ dubitans (Osee 13. 8),* id ad ultionem pertinet; et cum dicit, *Deus noster ignis consumens (Deut. 4. 24),* id quod consumit a supplicio intelligendum: sic et hoc loco lutum, figulus et vasa accipienda sunt. At cum adjicit et dicit: *Annon habet potestatem figulus luti, ut ex eadem massa fingat aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam?* cave putes, hæc ad officii rationem a Paulo dici, vel ad propositi necessitatem; sed ad œconomiarum potestatem ac differentiam. Nam si non ita accipiamus, multa sequentur absurda. Si enim de proposito hic quæstio esset, et bonorum et non bonorum ipse opifex esset: erique homo extra culpam, ipseque Paulus videbitur secum pugnare, qui ubique propositum voluntatis coronat. Nihil ergo aliud hic agere vult, quam ut auditori persuadeat, ut omnino cedat Deo, nec ullius unquam rei rationes ab illo repetat. *Ut figulus, inquit, ex eadem massa quæ vult facit, et nemo contradicit: sic cum Deus ex eodem hominum genere alios punit, alios honorat; ne curiose inquiras*

nec perversiges, sed adorato tantum, ac lutum imitare; atque ut illud figuli manus sequitur, sic et tu sententiam ejus, qui res ita dispensat. Neque enim temere vel sine causa operatur, etiamsi tu ignores sapientiæ arcanum. Tu porro figulo permittis, ut ex eadem massa diversa faciat, neque id illi vitio vertis: a Deo autem rationem repetis et suppliciorum et honorum; neque concedis ipsi ut sciat, quis dignus, quis indignus sit, sed quia eadem massa ejusdem substantiæ est, eadem voluntatis proposita vis esse. Et quanta hæc sunt insanize? Atqui ne in figulo quidem ex ipsa massa ignominia et honor sequuntur, sed ex eorum usu qui illa tractant: id quod hic etiam ex proposito voluntatis est. Cæterum id, quod supra dixi, ad hoc unum exemplum accipiendum est, non oportere contradicere Deo, sed cedendum esse ejus incomprehensibili sapientiæ. Nam exempla majora oportet esse rebus propositis, quæ in medium adductæ sunt, ita ut audirent magis afficiant. Nam si majora non essent nec majorem haberent hyperbolen, non possent ut par est contradicentem pungere et pudefacere. Intermestivam ergo illorum contentionem sic ille repressit cum hyperbole congruenti: deinde vero solutionem adducit. *Quæ illa solutio? 22. Si autem volens Deus ostendere iram et notam facere potentiam suam, tulit in multa longanimitate vasa iræ apparatus in interitum; 25. et ut motus faceret dititias gloriæ suæ erga vasa misericordias, quæ præparavit ad gloriam; 24. quos et vocavit nos (scilicet), non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus.* Hoc est, vas iræ erat Pharaos; id est, homo qui per duritiem suam, iram Dei incendit: longam enim ejus patientiam expertus, non melior affectus est, sed incorrigibilis mansit. Ideo non modo vas iræ ipsum vocavit, sed præparatum ad perditionem; id est, apparatus, per se nempte et opera sua. Neque enim Deus quidpiam prætermisit eorum, quæ ad ejus emendationem facerent, neque ille quidpiam prætermisit eorum, quæ ipsum perderent et omni venia privarent. Attamen hæc cum scriret Deus, cum multa patientia tulit eum, cupiens illum ad penitentiam deducere: nisi enim hoc voluisset, non tam diuturna patientia usus esset. Quia vero ille noluit patientia illa ad penitentiam uti, sed præparavit se ad iram, usus est illo Deus ad aliorum emendationem, per illius supplicium alios studiosiores reddens, et sic potentiam suam ostendens. Quod enim nolit Deus sic potentiam suam notam facere, sed alio modo et per beneficia et liberalitatem: id jam ille supra modis omnibus declaravit. Nam si Paulus non ita potens vult videri; *Nam enim ut nos probati videamur, inquit, sed ut vos bonum faciatis (2. Cor. 13. 7):* multo magis Deus. Sed quia diuturnam patientiam habuit, ut ad penitentiam deduceret, ille vero penitentiam non egit, illum multo tempore tulit, simul benignitatem suam ostendens et una potentiam, si quidem ille nollet ex tanta patientia aliquid lucri referre. Quemadmodum igitur illum incorrigibilem puniens, suam ostendit potentiam: sic illos qui multum peccaverant, et penitentiam egerunt, miseratus benignitatem suam monstravit.

ὄχι οὕτως ἔδει, ἀνταποκρινόμενος ἐστίν. Εἶδες πῶς ἐφρόνησας, πῶς κατέληξας, πῶς ἐρέμειν μᾶλλον ἐποίησας, ἢ ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι; Τοῦτο ἀρίστου διδασκαλίου, τὸ μὴ τῆ τῶν μαθητῶν ἐπιθυμία ἐπιθεῖσθαι πανταχοῦ, [613] ἀλλ' αὐτοὺς πρὸς τὸ οἰκίσιν ἀγειν θέλημα, καὶ τὰς ἀκάνθας ἀποσπᾶν, καὶ τὰς καταβάλλειν τὰ σπέρματα, καὶ μὴ εὐθείως πρὸς τὰ ἐρωτούμενα ἀποκρινεῖσθαι πανταχοῦ. *Μὴ εἶπὲ τὸ πλάσμα τῷ πλάσται, τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ σφράγματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμία;*

ἦ. Ἐνταῦθα οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν τοῦτο λέγει, ἀλλὰ δεῖναις μέτρῃ πῶσον εἶ πεῖθεσθαι τῷ θεῷ. Εἰς γὰρ τὸ τὸν θεὸν ἀπατεῖν εὐθύνως, οὐδὲν μᾶλλον τοῦ πηλοῦ δικαιοσύνη δει. Οὐδὲ γὰρ μόνον ἀντιλέγειν οὐ χρῆ, οὐδὲ ζητεῖν, ἀλλ' οὐδὲ φθγγεσθαι ὅπως, οὐδὲ ἐνοεῖν, ἀλλ' εὐκαιρία ἐκεῖνον τῷ ἀφύχῃ, καὶ ταῖς χερσὶν ἐπομένῃ τοῦ κεραμεῦς, καὶ περιεργόμενης ὅπου περ ἂν ἐκεῖνος ἐθέλῃ. Εἰς τοῦτο γὰρ μόνον τὸ ὑπόδειγμα ἔλαθεν, οὐκ εἰς τὴν τῆς πολιτείας ἐπίδειξιν, ἀλλ' εἰς τὴν ὑποταξαμένην * ὑπακοῇν καὶ σιγῇ. Καὶ τοῦτο πανταχοῦ δεῖ παρατηρεῖν, ὅτι τὰ ὑποδείγματα οὐ πάντα καθόλου δεῖ λαμβάνειν, ἀλλὰ τὸ χρῆσιμον αὐτῶν ἐκλεξαμένους, καὶ εἰς ὅπερ παρεληλυθαι, τὸ λοιπὸν ἅπαν εἶν. Ὅπερ οὖν ὅταν λέγῃ, Ἄναπεσῶν ἐκοιμήθη ὡς λέων, τὸ ἀμαχον καὶ φοβερὸν ἐκλαμβάνομεν, οὐ τὸ θηριώδες οὐδὲ ἄλλο τι τῶν τῷ λέοντι προσόντων καὶ πάλιν ὅταν λέγῃ, Ἀπατησῶμαι αὐτοῖς, ὡς ὄφρατος ἀπορομένη, τὸ τιμωρητικὸν καὶ ἴταν λέγῃ, Ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον, τὸ δαπανητικὸν τὸ ἐκ τῆς κολάσεως· οὕτως καὶ ἐνταῦθα τὸν πηλὸν καὶ τὸν κεραμῆα καὶ τὰ σκεύη ἐκλαμβάνειν ἀνάγκη. Καὶ ὅταν δὲ ἐπάγῃ καὶ λέγῃ, *Ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ σφράγματος ποιῆσαι, ὃ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμία;* μὴ εἰς δημουργίας λόγον νόμιζε ταῦτα εἰρηθεῖαι τῷ Παύλῳ, μὴ εἰς γνώμης ἀνάγκη, ἀλλ' εἰς οἰκονομίῃν ἐξουσίαν καὶ διαφορὰν. Εἰ γὰρ μὴ οὕτως ἐλάδομεν, πολλὰ τὰ ἄτοπα εἴφαται. Καὶ γὰρ εἰ περὶ γνώμης ἐνταῦθα ὁ λόγος, καὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν οὐ τοιούτων ἔσται αὐτὸς δημουργὸς οὕτως, καὶ ὁ ἀνθρώπος πάσης αἰτίας ἐκτός· φαίνεται δὲ καὶ ὁ Παῦλος οὕτως αὐτὸς ἐαυτῷ μαχόμενος ὁ πανταχοῦ τὴν προαίρεσιν στεφανῶν. Οὐδὲν τοῖσιν ἑτέρον ἐνταῦθα κατασκευάζει βουλεύεται, ἢ τὸ πείσαι τὸν ἀκροατὴν μὲθ' ὑπερβολῆς ἀπάσης εἴκειν τῷ θεῷ, καὶ μηδὲν μὴδέποτε ἀπατεῖν αὐτῶνας αὐτόν. Καθάπερ γὰρ ὁ κεραμεὺς, φησὶν, ἐκ τοῦ αὐτοῦ σφράγματος ἂ βουλεύεται ποιεῖ, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντιλέγων οὕτως καὶ τὸν θεὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων τοὺς μὲν κολάζοντα, τοὺς δὲ τιμῶντα μὴ περιεργάζου, μὴ δὲ πολυπραγμονεῖ, ἀλλὰ προσκύνει μόνον, καὶ μιμῶν τὸν πηλόν· καὶ καθάπερ ἐκεῖνος ἔπειτα ταῖς χερσὶ τοῦ κεραμεῦς, οὕτως καὶ οὐ τῆ γνώμῃ τοῦ ταῦτα οἰκονομοῦντος. Οὐδὲν γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἐργάζεται, κἂν αὐτὸς ἀγνοῆς καὶ τὸ τῆς σοφίας ἀπόρρητον. Ἔν δὲ ἐκεῖνον μὲν συγχωρεῖς· ἐκ τοῦ

αὐτοῦ σφράγματος διάφορα ποιεῖν, καὶ οὐκ ἐγκαλιεῖ· τοῦτον δὲ εὐθύνως ἀπατεῖς τῶν κολάσεων καὶ τὸν τιμῶν, καὶ οὐ παραχωρεῖς αὐτῷ εἰδέναι, τίς μὲν ἄξιος, [616] τίς δὲ οὐ τοιοῦτος, ἀλλ' ἐπειδήπερ τὸ αὐτὸ φῶραμα τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶ, καὶ τὰς αὐτὰς προαίρεσις ἀξίως εἶναι. Καὶ πόσης ταῦτα παραπήχης; Καίτοι γε οὐδὲ ἐπὶ τοῦ κεραμεῦς ἐκ τοῦ σφράγματος τὸ ἄτιμον καὶ τὸ ἐντιμον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς χρήσεως τῶν μεταχειριζομένων, ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς προαίρεσεως. Πλῆν, ὅπερ ἔφηγον εἰπὼν, εἰς ἐν τοῦτο λαμβάνειν δεῖ μόνον τὸ ὑπόδειγμα, τὸ μὴ δεῖν ἀντιλέγειν τῷ θεῷ, ἀλλὰ παραχωρεῖν αὐτοῦ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς σοφίας. Καὶ γὰρ τὰ παραδείγματα μέλλουσι εἶναι δεῖ τὸν προκειμένον, καὶ ὑπὲρ ἴν εἰς μέσον ἀγαγεῖ, ὥστε μᾶλλον ἐνεργεῖν τὸν ἀκροατῆν· ἐπεὶ εἰ μὴ μέλλον εἶη, καὶ πλεονα ἔχοι τὴν ὑπερβολὴν, οὐκ ἂν ὡς χρῆ καθικεῖσθαι δυνήθει, καὶ ἐντρέψαι τὸν ἀντιλέγοντα. Τὴν μὲν οὖν ἀκαιρον αὐτῶν φιλονεικίαν οὕτως ἐπιστομίως μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπερβολῆς· ἐπάγει δὲ λοιπὸν καὶ τὴν λύσιν. Τίς οὖν ἡ λύσις; *Εἰ δὲ θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ἐργῆν καὶ τὸν θεὸν τὸ δυνατὸν αὐτοῦ, ἤρηκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκευὴ ὀργῆς κατηρημένα εἰς ἀπίθειαν· καὶ ἴνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκευῇ ἐλέους, ἂ προηκόουσαν εἰς δόξαν· οὐκ ἐκλάσειεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν.* Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἐστὶ Σκαῖος ὀργῆς ἦν ὁ Φαραὼ τοιοῦτον, ὁ ἀνθρώπος τοῦ Θεοῦ τὴν ὀργὴν ἀνάπτων διὰ τῆς οικίας σκληρότητος· πολλῆς γὰρ ἀπολασίας μακροθυμίας, οὐκ ἐγένετο βελτίων, ἀλλ' ἀδιόρθωτος ἔμεινε. Διὸ οὐδὲ σκεῦος ὀργῆς αὐτὸν ἐκλάσει μόνον, ἀλλὰ καὶ κατηρησόμενον εἰς ἀπίθειαν· τοιοῦτοι, ἀπρητισμένοι, οἰκοθεν μέντοι καὶ παρ' ἑαυτοῦ. Ὅτε γὰρ ὁ θεὸς ἐνέλεπτεῖ τὴν εἰς τὴν διόρθωσιν εἰκότων τὴν ἐκείνου, οὕτε αὐτὸς ἐνέλεπτεῖ τὴν ἀπολλύντων αὐτόν, καὶ πάσης ἀποστεροῦντων συγγνώμης. Ἄλλ' ὅμως καὶ ταῦτα εἰδὼς ὁ θεὸς, ἤνεγκεν πολλῇ μακροθυμίᾳ, βουλόμενος αὐτὴν εἰς μετάνοιαν ἀγαγεῖν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἤθελεν, οὐδ' ἂν ἐμακροθύμησεν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἤθελεν εἰς μετάνοιαν τῆ μακροθυμίας χρῆσασθαι, ἀλλ' ἀπῆρτισεν ἑαυτὸν εἰς ὀργὴν, ἐχρήσατο αὐτῷ· τὴν ἐτέρων διόρθωσιν διὰ τῆς εἰς ἐκείνον κολάσεως ἐτέρας σπουδαιότερος ποιῶν, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ταύτῃ δεῖναι. Ὅτι γὰρ οὐ βούλεται ὁ θεὸς οὕτως αὐτοῦ γνωρίσασθαι τὸ δυνατὸν, ἀλλὰ ἐτέρας δι' ἴν εὐεργετῆ, δι' ἴν εὐ ποιῆ, καὶ τοῦτο διὰ πάντων ἐδῆλωσεν ἄνωθεν. Εἰ γὰρ Παῦλος οὐχ ὅτω βούλεται φαίνεσθαι δυνατός· Ὁ γὰρ ἴνα ἡμεῖς δέκαμοι σωθῶμεν, φησὶν, *δ.λ. ἴνα ὁμοῖς τὸ καλὸν ποιῆτε*· πολλὰ μᾶλλον ὁ θεός. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐμακροθύμησε μὲν, ἴνα εἰς μετάνοιαν ἀγάγῃ, οὐ μετενόησε δὲ ἐκεῖνος, ἤνεγκεν αὐτὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον, ὁμοῦ μὲν τὴν αὐτοῦ χρηστότητα ἐπιδεικνύμενος, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν δύναμιν, εἰ μὴ βουλήθει τὴ κερδοῖα ἐκείνος ἀπὸ τῆς πολλῆς ταύτης μακροθυμίας. Ὅπερ οὖν τοῦτον ἀδιόρθωτον μέναντα κολάσας, ἐβίβεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν· οὕτως τοὺς πολλὰ ἀμαρτήσαντας καὶ μετανόησαντας ἐλέησας, ἐδῆλωσεν αὐτοῦ τὴν φιλοανθρωπίαν.

* Morel., ἐπιταξαμένην. Savit., ἐπιταξαμένην. Mss. ὑποταξαμένην, quam esse veram iectonem puto.

[617] ὁ. Ἄλλ' οὐκ εἶπε τὴν φιλοφροσίναν, ἀλλὰ τὴν δόξαν, θεκνύς, ὅτι τοῦτο μάλιστα δόξα Θεοῦ, καὶ τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων πάντων ἰστούμενον. Ὅταν δὲ λέγῃ, Ἄ προσηγορήσαντες εἰς δόξαν, οὐ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν εἶναι φησιν· ἀπὸ ἐπὶ αὐτοῦ τῷ, οὐδὲν ἐκώλυσε ἀπάντας σώζεσθαι· ἀλλὰ πᾶν αὐτοῦ τὴν πρόφρονον θεκνύσκει, καὶ τὸ μέσον Ἰουδαίων καὶ ἔθνων ἀναίρει. Καὶ οὐ μικρὰν δὲ καὶ ἐντεῦθεν τῷ λόγῳ κατασκευάζει πάλιν ἀπολογία. Οὐδὲ γὰρ μόνον ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων οἱ μὲν ἀπόλωντο, οἱ δὲ ἐσώθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἔθνων τοῦτο γέγονε· διότι οὐδὲ λέγει τὰ ἔθνη πάντα, ἀλλ', Ἐξ ἔθνῳ οὐδὲ Ἰουδαίους πάντας, ἀλλὰ, Τούς ἐξ Ἰουδαίων. Ὅτι οὗτοι οὐκ ἐφάρω σκευὸς ὁργῆς γέγονεν ἀπὸ τῆς οικίας παρανομίας· οὕτως καὶ οὗτοι σκευὴ ἔλλους ἀπὸ τῆς οικίας εὐγνωμοσύνης. Εἰ γὰρ καὶ τὸ πλῆρον ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτοὶ τι μικρὸν ἐπιστηγκαμεν. Διὸ οὐδὲ εἶπε, σκευὴ κτηροβωμάτων, οὐδὲ, σκευὴ παρῆρησις, ἀλλὰ, Σκευὴ ἔλλους, θεκνύς, ὅτι τὸ πᾶν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ τὸ, Οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ ἐρχόμενου, εἰ καὶ ἐν τάξει ἀντιθέσεως εἰρηται, ἀλλ' ὅμως καὶ παρὰ τοῦ Παύλου λεγόμενον, οὐδεμίαν ἀπορίαν φέρει. Ὅταν γὰρ εἴπῃ, Οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ ἐρχόμενου, οὗ τῆν ἐξουσίαν ἀναίρει, ἀλλὰ θεκνύσκει, ὅτι οὐ τὸ πᾶν αὐτὸ ἐστίν, ἀλλὰ δεῖται τῆς ἄνωθεν χάριτος. Δεῖ μὲν γὰρ καὶ θέλει καὶ ἐρέει, βαρβῆν δὲ μὴ τοῖς οικείοις πόνους, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ φιλοφροσίνῃ· ὅτι καὶ ἀλλοῦτο εἶπεν· Οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σὺν ἐμοί. Καὶ καλῶς εἶπεν· Ἄ προσηγορήσαντες εἰς δόξαν. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο ἀνεῖδον, ὅτι χάριτι ἐσώθησαν, καὶ κατασχόμενοι αὐτοὺς ἐνόμιζον, ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας ταύτην ἀναίρει τὴν ὑπόνοιαν. Εἰ γὰρ τῷ Θεῷ τὸ πρῶμα δόξαν ἤνεγκε, πολλὰ μᾶλλον ἐκείνους, δι' ἃν ὁ Θεὸς ἰδοῦσάθη. Σκόπει δὲ αὐτοῦ εὐγνωμοσύνη καὶ σοφία ἄρατον. Δυνάμενος γὰρ μὴ τὸν Φαραὸν παρενεγκεῖν εἰς τὸν περὶ τῶν κολαζομένων λόγον, ἀλλ' ἐξ Ἰουδαίων τοὺς ἡμαρτηκότας, καὶ σαφέστερον μᾶλλον ποιῆσαι τὸν λόγον, καὶ δεῖται ὅτι ἐθα ὁ αὐτοῦ πατέρες, ἐθα τὰ αὐτὰ ἡμαρτήματα, οἱ μὲν ἀπόλωντο, οἱ δὲ ἠλεήθησαν, καὶ πείσαι μηκέτι διαπορεῖν, εἰ καὶ ἐξ ἔθνων τινες ἐσώθησαν, Ἰουδαίον ἀπολλυμένων· ἵνα μὴ ποιῆση τὸν λόγον φορτικόν, τῆν μὲν τῆς κολάσεως ἀπόδειξιν ἀπὸ τοῦ βαρβάρου παράγει, ὥστε μὴ ἀναγκασθῆναι σκευὴ ὁργῆς αὐτοὺς καλεῖσθαι· τοὺς δὲ ἔλειψμένους ἀπὸ τοῦ δήμου τῶν Ἰουδαίων παράγει. Καίτοι γε ἱκανῶς καὶ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ἀπολογίεται, ὅτι καὶ σφόδρα αὐτὸν εἰδὸς ἀπαρτίχοντα ἐαυτὸν σκευὴ ἀπωλείας, ὅμως τὰ παρ' ἐαυτοῦ ἐπισήνηκε, τὴν ἀνοχὴν, τὴν μακροθυμίαν, καὶ οὐκ ἀπλῶς μακροθυμίαν, ἀλλὰ πολλὴν μακροθυμίαν· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἠθέλησεν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων αὐτὸν γυμνάσει. Πόθεν οὖν οἱ μὲν σκευὴ ὁργῆς, οἱ δὲ ἔλλους; Ἀπὸ προαιρέσεως οικείας. Ὁ δὲ Θεὸς σφόδρα ἀγαθὸς ἔν, ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν αὐτῆν ἐπιτεκνύσκει χρηστότητα. Εἰ γὰρ οὐκ εἶπε σωζομένους ἠλέησε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Φαραὸν, τὸ γε αὐτοῦ μέρος τῆς γὰρ αὐτῆς μακροθυμίας κάκεινος καὶ οὕτως ἀπέλασσε. Εἰ δὲ μὴ ἐσώθη, παρὰ τῆν αὐτοῦ γνώμην τὸ πᾶν ὡς [618] τὸ γε εἰς τὸν Θεὸν ἦσαν, οὐδὲν ἔλαττον τῶν διασωθέντων ἔσχεν. Ἀποδοῦς τοίνυν τῆν λύσιν τῆς ζητηματικῆς τῆν διὰ τῶν πραγμάτων, ὥστε καὶ ἐτέρωθεν ἀξιοπύστοτον ποιῆσαι τὸν λόγον, τοὺς προφήτας εἰσάγει τὰ αὐτὰ προαναφρονούντας. Καὶ γὰρ Ὡση, φησὶν, ἄνωθεν ταῦτα ἔγραψεν, οὕτω λέγων· Καλέσω τὸν οὐ λαὸν μου, λαὸν μου καὶ τὴν οὐκ ἠγαπημένην, ἠγαπημένην. Ἴνα γὰρ μὴ λέγωντι, ὅτι Παρολιγῆ ἦν; ταῦτα λέγων, τὸν

Ὡση ἐκέλευσε μάρτυρα, βῶντα καὶ λέγοντα· Καλέσω τὸν οὐ λαὸν μου, λαὸν μου. Τίς γὰρ ἦν ὁ οὐ λαός; Τὰ ἔθνη ἔθλων. Καὶ τίς ἡ οὐκ ἠγαπημένη; Τὰ αὐτὰ πάλιν. Ἄλλ' ὅμως ἐψησεν αὐτοὺς καὶ λαὸν καὶ ἠγαπημένην, καὶ οὐκ ἔσθε Θεοῦ ἔσθε. Ἐκεῖ γὰρ κληθῆσθαι, φησὶν, υἱοὶ Θεοῦ ἕλωτος. Εἰ δὲ λέγοιεν περὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων πιστευσάντων τοῦτο εἰρησθαι, καὶ οὕτως ὁ λόγος ἴσταται. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀγνωμονησάντων μετὰ πολλὰς εὐεργεσίας, καὶ ἀλωφροθυθέντων, καὶ τὸ λαός· εἶναι ἀπολωλεμένων τοσαύτη γέγονεν ἡ μεταβολή, τί ἐκώλυσε καὶ τοὺς οὐ μετὰ τὴν οικίαν ἀλλοτριωθέντας, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἀλλοτριούς· βντας, κληθῆναι, καὶ ὑπακούσαντας τῶν αὐτῶν ἀνωθεν; Παραγῶν τοίνυν τὸν Ὡση, οὐκ ἀρκίται τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Ἠσαῖαν μετ' ἐκείνου εἰσάγει· συνφῶς τοῦτοι φηγγόμενον. Ἠσαῖας γὰρ κράζει, φησὶν, ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ· τοῦτοσται, μετὰ παρῆρησις; ἀναφανεί, καὶ οὐκ ὑποστρέλλεται. Τί τοίνυν ἦμῖν ἐγκαλεῖτε, ὅταν ἐκείνους σάπηντος λαμπρότερον ταῦτα προαναφρονούν; Τί οὖν κράζει ὁ Ἠσαῖας; Ἐὰρ ἡ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάττης, τὸ ἐγκατάλειμμα σωθήσεται. Ὑψῆς, ὅτι καὶ ἐκείνους οὐκί πάντα; λέγει σωσθῆσαι, ἀλλὰ τοὺς ἀξίους σωθῆναι; Οὐ γὰρ αἰδοῖμαι τὸ πλῆθος, φησὶν, οὐδὲ δυσωπεῖ με τὸ γένος, οὕτως ἐκτεχόμενον, ἀλλ' ἐκείνους οὕτως μόνον τοὺς ἀξίους ἐαυτοὺς παρέχοντας. Καὶ οὐκ ἀπλῶς ἔμμο θαλάσσης ἐμνημόνευσεν, ἀλλ' ἀναμνησκῶν αὐτοῦ; παλαιῆ; ἐπαγγελίας, ἥς ἀναλίθους ἐαυτοὺς κατέστησαν. Τί τοίνυν θεοβεβησθαι, ὡς τῆς ὑποστάσεως διαπιστώσεως, τῶν προφητῶν ἀπάντων δηλοῦντων, οὐ πάντα; εἶναι τοὺς σωζομένους; Εἶτα καὶ τὸν ἐρώσῃ τῆς σωτηρίας λέγει. Εἶδες ἀρχιερεῖαν προφητικῆν, καὶ σύνεστιν ἀποστολικῆν, ὅταν μαρτυρίαν ἐπέγαγε, πῶς σφόδρα ἐπιτηδεῖαν; Οὐ γὰρ μόνον τὴν τινὲς εἶναι οἱ σωζόμενοι καὶ οὐκί πάντες, θεκνύσκει ἡμῖν αὐτῆ, ἀλλὰ καὶ πῶς σωθήσονται προσίθησι. Πῶς οὖν σωθήσονται; καὶ πῶς αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἀξίους τῆς εὐεργεσίας; Λόγον συντελεῖν καὶ συντελέμων, φησὶν, ἐν δικαιοσύνῃ, ὅτι λόγον συντετεμμένον ποιῆσαι Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτο ἐστίν· Ὁ περιόδου χρεία καὶ πόνου καὶ ταλαιπωρίας τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν νομίμων, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς συντομίας ἔσται ἡ σωτηρία. Τοῦτο γὰρ ἡ πίστις· ἐν βραχείῳ βήμασιν ἔμα τῆν σωτηρίαν. Ἐὰν γὰρ ὁμοιοτήτης, φησὶν, ἐν τῷ στήματι σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ κατεῦσχε ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ.

[618] ὁ. Εἶδες τί ἐστι, Λόγον συντετεμμένον ποιῆσαι Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς; Καὶ τὸ δὲ θαυμάσιον, ὅτι ὁ βραχὺς ὅτος λόγος οὐ σωτηρίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαιοσύνην ἐκπέσει. Καὶ καθὼς προεῖπεν Ἠσαῖας, Εἰ μὴ Κύριος Σαδωθῆ ἐγκατέλειπεν ἡμῖν σπέριμα, εἰ μὴ Σόδομα ἀν' ἐγενηθήσεται, καὶ ὡς Γ' ὁμοφῶς ἀν' ὁμοφύμων. Πάλιν ἐνταῦθα ἄλλο τι θεκνύσκει, ἐπὶ οὐδ' αὐτοὶ οἱ ὀλίγοι οὐκοθεν διεσώθησαν. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἀπόλωντο ἂν καὶ τὰ Σόδομων ἔσθον, τοῦτοσται, πανωλερίαν ὑπέμειναν ἂν. Καὶ γὰρ καὶ ἐκείνους πρῆρησις πάντας ἀπόλωντο, καὶ οὐδὲ τὸν τυχόν σπέριμα αὐτῶν κατέλιπον· καὶ οὕτως γὰρ, φησὶν, ὡς ἐκείνους ἂν ἐγένοντο, εἰ μὴ πολλῆ ὁ Θεὸς ἐχρήσατο τῇ ἀγαθότητι, καὶ διετήρησε διὰ τῆς πίστεως αὐτοὺς. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τῆς αἰσθητικῆς γέγονεν αἰχμαλωσίας· οἱ μὲν γὰρ πάλιν ἀπῆχθησαν

* Sic mss. ut conjicit Savil. Editi male, ἐγκαλεῖται.

9. *Quanam maxime Dei gloria.* — At non dixit ille, Benignitatem, sed, *Gloriam*, ostendens illud maxime gloriam Dei esse, ipsamque plus quam cetera omnia illud curare. Cum antea dicit, *Quæ præparavit ad gloriam*, non totum Dei esse dicit: quoniam si hoc esset, nihil impediret quominus omnes salvi essent: sed rursum ejus præscientiam ostendit, et Judæos inter et gentes differentiam tollit. Nec parvam inde quoque dicitis suis defensionem parat. Non modo enim apud Judæos alii periere, alii salvi facti sunt, sed etiam apud gentes: ideoque non dicit gentes omnes, sed, *Ex gentibus*; ut neque Judæos omnes, sed, *Ex Judæis*. Sicut ergo Pharaone ex propria iniquitate vas iræ factus est, sic et hi vasa misericordiarum ex probitate sua. Nam etsi quod plus est, Dei sit, at nos quoque vasa quid intulimus. Ideo non dixit, vasa recte factorum, neque vasa fiduciarum; sed, *Vasa misericordiarum*, ostendens totum esse Dei. Nam illud, *Non est volentis neque currentis*, etsi ad modum objectionis positum sit; at tamen a Paulo dictum, nullam affert dubitationem. Cum enim dicit, *Non est volentis neque currentis*, non potentiam tollit; sed ostendit non totum illius esse, sed egeri illum superna gratia. Oportet enim et velle et currere; confidere autem non propriis laboribus; sed Dei benignitati: id quod et alibi dicebat: *Non ego autem, sed gratia Dei mecum* (1. Cor. 15. 10). Ac bene dixit, *Quæ præparavit ad gloriam*. Quandoquidem enim hoc exprobrabant, quod gratia salvi facti essent, et pudore illos afficere putabant; ex abundantia multa hanc tollit opinionem. Nam si res Deo gloriam attolit, multo magis illis, per quos Deus glorificatus est. Considera autem ejus probitatem et potentiam infinitam. Cum posset enim in sermone de iis, qui puniuntur, non Pharaonem adducere, sed ex Judæis illos qui peccavissent, et sic clariorem reddere sermonem ostendereque, quod ubi iidem patres, ubi eadem peccata, alii perierunt, alii misericordiarum consequuti sunt, et persuadere illis ut ne ultra dubitarent, etiamsi quidam ex gentibus salvi facti essent, perentibus Judæis: ut ne sermonem onerosum redderet, supplicii exemplum ex barbaro illo profert, ut ne cogeretur illos vasa iræ appellare; ex Judaico autem populo eos, qui misericordiarum consequuti sunt, adducit: quamquam Deum sufficienter defendat, quod cum probe illum nosset, sciretque illum se vasa iræ præparasse, tamen sua intulit, tolerantiam, diuturnam patientiam, nec modo diuturnam, sed ingentem; at tamen noluit in Judæis illud tractare. Unde igitur hi vasa iræ, illi misericordiarum? Ex proprio voluntatis proposito Deus autem valde bonus cum sit, in ambobus eisdem ostendit benignitatem. Etenim non eos tantum, qui salvi facti sunt, miseratus est, sed etiam Pharaonem, quantum in se erat: nam eandem diuturnam patientiam tam hi quam illi experti sunt. Quod si is non servatus sit, ex ejus voluntatis proposito totum est: si quidem quantum ad Deum pertinet, nihil minus habuit, quam si qui salvi facti sunt. Cum ergo solutionem questionis per res ipsas reddi-

disset, ut et aliunde sermonem fide dignum faciat, prophetas adducit eadem ipsa præauniantes. Nam Osseo, inquit, jam olim hæc scripsit, dicens: 25. *Vocabo non populum meum, populum meum* (Osée 2. 24); *et dilectam, eam quæ non dilecta erat*. Ne dicerent, Nos decipis dum hæc dicis, Osese testem vocavit clamantem ac dicentem: *Vocabo non populum meum, populum meum*. Quis enim est ille non populus? Gentes utique. Et quæ illa non dilecta? Gentes item. Et tamen dixit eos *Populum ac Dilectam*, et filios Dei futuros esse. 26. *Illic enim vocabuntur*, inquit, *filii Dei viventis*. Quod si dixerint, hoc de Judæis qui crederent intelligendum esse: sic etiam stabit ærno. Nam si iis, qui post multa beneficia ingrati fuerunt et abalienati sunt, et id quod populus cessent amiserunt, tanta supervenit mutatio: quid impedit quominus ii, qui non postquam proprii fuerant alienati sunt, et qui semper alieni fuerunt, vocarentur, et obediens iisdem dignarentur bonis? Cum ergo Osese produxisset, hoc non contentus Isaiam quoque affert his consona dicentem: 27. *Isaias enim clamat*, inquit, *super Israel*; id est, cum fiducia vociferatur, nec reprimitur. Quid igitur nos incusatis, cum illi clarius quam tuba hæc præauniarint? Quid ergo clamat Isaias? *Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquæ salvæ erunt* (Isai. 10. 22). Viden' eum etiam non dicere, omnes esse salvos, sed eos qui salute digni sunt? Non enim multitudinem vereor, neque genus ita diffusum; sed illos servabo solum, qui se salute dignos præberunt. Neque modo arenam maris memoravit, sed revocata ipsis veteri promissione, qua se indignos reddiderunt. Quid ergo turbamini, quasi promissio exciderit, cum propheta omnes declaret, non omnes salvos fore? Deinde salutis modum dicit. Viden' accurationem propheticam et prudentiam apostolicam, quodnam testimonium induxerit, quam oportunum? Neque enim hoc solum declarat quodnam esse qui salvi futuri essent, neque omnes, sed etiam addit, quomodo salvi futuri sint. Quomodo igitur salvi erunt, et quomodo Deus illos hoc beneficio dignabitur? 28. *Sermonem perficiens*, inquit, *et abbrevians in justitia, quia verbum abbreviatum faciet Dominus in terra*. Id est: Non circuitione opus est et labore, et afflictione illa legalium operum, sed magna cum brevitate erit salus. Talis quippe est fides, in paucis verbis habet salutem. *Si enim confessus fueris*, inquit, *in ore tuo Dominum Jesum, et credideris in corde tuo quod Deus ipsum suscitavit ex mortuis, salvus eris* (Rom. 10. 9)

40. Viden' quid sit, *Verbum abbreviatum faciet Dominus in terra*? Et quod mirum est, hic brevis sermo non saltem modo, sed etiam justitiam attulit. 29. *Et sicut prædixit Isaias: Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma facti fuissetis, et quasi Gomorrhæ similes facti essemus* (Isai. 1. 9). Rursus hie aliquid quidpiam declarat, quod illi pauci non ex se salvi facti sint. Nam si quoque perissent et eadem quæ Sodoma passi essent; id est, intereccionem. Nam et illi radicitus omnes perierunt, nec vel parum quidpiam se-

minis reliquerunt : hi itaque ut illi perlassent, nisi multa Deus benignitate usus esset, et per fidem illos servasset. Hoc etiam in sensibili captivitate factum est : longe plures enim abducti sunt et perierunt, pauci vero servati sunt. 30. *Quid ergo dicemus, inquit? Quod gentes, quæ non sectatæ sunt justitiam, apprehenderunt justitiam, justitiam autem ex fide : 31. Israel autem, qui sectabatur legem justitiæ, ad legem justitiæ non pervenit. Insuperissima hic jam solutio : quia enim ex rebus ijsis jam ostendit, Non enim omnes qui ex Israel, sunt Israel, et ex progenitoribus Jacobi et Esau, et ex prophetis, validissimum inducit solutionem ex Osee et Isaia, prius quidem difficultatem augens. Nam duo quæsitæ sunt, et quod gentes assequutæ sint, et non sectando assequutæ sint, id est, sine ulla cura et studio. Et rursus circa Judæos duxæ sunt dubitandi rationes, et quod Israel non assequutus, et quod etiam adhibito studio non sit assequutus. Ideoque verbis cum majore emphasi usus est : non enim dixit, Habuit justitiam, sed, *Acceptit*. Quod enim novum inopinatumque est, qui sectabatur non apprehendit; qui vero non sectabatur, apprehendit. Et videtur quidem illis gratificari cum dicit, *Qui sectabatur* : postea vero letalem ipsis plagam infert. Quia enim validam habet afferendam solutionem, nihil timet dum graviores facit objectionem. Ideo neque de fide disserit et de justitia inde parata, sed ostendit illos ante fidem in propriis superatos et damnatos fuisse. Tu enim, Judæe, inquit, neque justitiam ex lege reperisti; illam enim transgressus es, et obnoxius factus es maledictioni : hi vero qui non per legem venerunt, sed per aliam viam, majorem hæc invenerunt justitiam, quæ ex fide est : quod etiam supra dixit : *Si enim Abraham ex operibus justificatus est, habet gloriationem, sed non apud Deum (Rom. 4. 2)*; ostendens hæc justitiam illa majorem esse. Prius ergo dicebant duas esse questiones, nunc vero tres questiones factæ sunt : quod gentes justitiam invenerunt, et non persequentes invenerunt, et majorem quam justitiam legis. Eadem ipsa de Judæis in disceptionem veniunt e contrario, quod Israel non invenerit, quod studio adhibito non invenerit, et quod minorem non invenerit. Cum igitur audiretur in dubitationem conjecisset, inducit demum brevem solutionem, et prædictorum omnium esusam dicit. Quænam igitur est causa? 32. *Quia non ex fide, sed quasi**

ex operibus legis. Hæc est clarissima loci totius solutio : quam si statim ab exordio dixisset, ea non ita accepta fuisset; ubi autem post dubitationes multas et probationes ac demonstrationes illam posuit et correctionibus multis usus est, intellectu faciliorem illam demum et magis acceptam obtulit. Hæc enim causa fuit, inquit, perniciæ ipsius, *Quoniam non ex fide, sed quasi ex operibus legis voluerunt justificari*. Nec dixit, *Ex operibus : sed, Quasi ex operibus legis*, ostendens illos neque hæc habuisse justitiam. *Inpulerunt enim in lapidem offensionis, 33. sicut scriptum est : Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali; et omnis, qui credit in illum, non confundetur (Isai. 28. 16)*. Viden' rursus quomodo a fide sit fiducia et universale donum? Non enim de Judæis solum dictum est, sed de toto hominum genere. Omnis enim, inquit, etsi Judæus, etsi Scythæ, etsi Thrax, etsi quisvis alius crediderit, magna fruetur fiducia. Quod autem in propheta mirum, est, quod non solum dixerit credituros esse, sed etiam non credituros : nam impingere est non credere. Ut ergo supra et eos qui pereunt, et eos qui salvi sunt significavit dicens : *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquæ salvæ erunt; et, Nisi Dominus Sabaoth reliquias nobis semen, quasi Sodoma fuisset; et, Vocavit non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus* : sic et hoc loco dicit, quod alii credent, alii impingent : impingero autem ex eo provenit, quod non attendatur, et quod ad alia inhietur. Quia igitur hi legi attendebant, impigerunt in lapidem. Lapidem autem offensionis et petram scandali dicit, a proposito animi et ab exitu eorum, qui non crediderunt. Num manifesta sunt ea quæ dicta fuere, an multa adhuc egent explanatione? Ego certe puto iis, qui attendunt, captu facilis esse : si qui vero hæc non capiunt, licet illis privatim accedentibus præconari et discere. Ideo enim longiorem adhibui explanationem, ut ne intercepta concionis serie, cogeret claritatem dictorum labefactare et obscurare. Ideo hic concionem claudam, de informandis moribus, contra quam solebam, nihil disserens, ut ne tot dictarum rerum memoriam obscuriorum reddam. Tempus itaque est concioni convenientem finem imponere, gloriamque referre universorum Deo. In communi igitur finem facientes nos dicendi, vos audiendi, ipsi referamus gloriam; quis ipsius est regnum et potentia et gloria in sæcula. Amen.

HOMILIA XVII.

CAP. 10. v. 1. *Frater, voluntas quidem cordis mei, et obsecratio mea ad Deum, pro ipsis est ad solatem.*

1. Illos iterum vehementius reprehensus est, quam prius : quare rursus omnem inimicitie suspicionem tollit, multaque utitur prævia correctione. Non attendatis sermonibus, inquit, neque reprehensionibus; hæc enim non inimico ex animo protuli. Neque enim ejusdem est hominis salutem eorum expectare, et non modo expectare, sed etiam precari, et tamen illos odire et aversari : nam hic voluntatem

vehemens desiderium vocat. Et vide etiam, quomodo obsecrationem ex mente faciat : non ut illos solum a supplicio liberet, sed et ut illos salvos faciat, magnam adhibet curam et precationem. Neque ex his solum, sed etiam ex sequentibus benevolentiam ostendit, quam erga illos habet. Ab iis enim, quæ excusari poterant, quantum maxime potuit vim faciens et contendens vel unquam querit ad illos defendendos invenire, et non potest, ab ipsa operum natura victus. 2. *Testificor enim illis, inquit, quia zelum Dei habent, sed*

καὶ ἀπόλωτο, ὄλγιαι δὲ διεσώθησαν μόνοι. *Τι οὖν ἐροῦμεν*, φησὶν; *Ὅτι ἔδωκ' ἐν τῇ δικαιοσύνῃ δικαιοσύνην κατέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν ἐκ πίστεως*. Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔβρισεν. Ἡ σαφειστάτη λύσις ἐνταῦθα λοιπὸν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν πραγμάτων εἰδείξεν· Ὁ γὰρ πάντας οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ· καὶ ἀπὸ τῶν προγόνων τοῦ Ἰακώβ τοῦ Ἠσαὺ, καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν, καὶ τὴν κυριωτέην ἐπάγει λύσιν ἐκ τοῦ Ἠσαὺ καὶ τοῦ Ἠσαίου, πρότερον τὴν ἀπορίαν αὐξήσας. Καὶ γὰρ δύο ἐστὶ τὰ ζητούμενα, ὅτι καὶ τὴν ἐπέτυχε, καὶ μὴ διώκοντα ἐπέτυχε, τοῦτέστι, μὴ σπουδάζοντα. Καὶ πάλιν ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων ὁμοίως τὰ δύο ἄπορα, ὅτι καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἐπέτυχε, καὶ σπουδάζων οὐκ ἐπέτυχε. Διὸ καὶ ταῖς λέξεσιν ἑμπνευστικωτέρων κίχρηται· οὐδὲ γὰρ εἶπεν, ὅτι· Ἔσχε δικαιοσύνην, ἀλλὰ, *Κατέλαβε*. Τὸ γὰρ καινὸν μάλιστα καὶ παράδοξον τοῦτο ἐστίν, ὅτι οἱ διώκων οὐ κατέλαβον, οὐ δὲ μὴ διώκων κατέλαβε. Καὶ δοκεῖ μὲν αὐτοῖς χαρίζεσθαι τῷ λέγειν, *Διόκων*, ὅτερον δὲ κριρίαν ἐπάγει τὴν πληγὴν. Ἐπειδὴ γὰρ ἔχει ἰσχυρὰν λύσιν ἀπαγαγεῖν, οὐδὲν δοκεῖ χαλεπωτέραν ποιῶν τὴν ἀντιθεσιν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ περὶ πίστεως διαλέγεται, καὶ τῆς ἐντύθειν δικαιοσύνης, ἀλλὰ δεικνύσιν πρὸς τῆς πίστεως καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἡτηθέντας αὐτοῖς καὶ καταδικασμένους. Σὺ μὲν γὰρ, ὦ Ἰουδαίε, φησὶν, οὐδὲ τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην εὗρες· παρήβη; γὰρ αὐτὸν, καὶ ὑπεύθυνος γέγονας τῇ ἀρῇ· οὗτοι δὲ οἱ μὴ διὰ τοῦ νόμου ἐλθόντες, ἀλλ' ἑτέρας ὁδοῦ, μείζονα ταύτης εὗρον δικαιοσύνην, τὴν ἀπὸ τῆς πίστεως· ὅπερ οὖν καὶ ἀνώτερον εἰπεν. *Εἰ γὰρ Ἄβραάμ ἐξ ἔργων ἔδικαιώθη, ἔχει ναύχημα, ἀ.λ.λ' οὐ πρὸς τὸν Θεόν*· δεικνύς, ὅτι αὐτὴ ἡ δικαιοσύνη μείζων ἐκείνης ἐστίν. Ἐμπροσθεν μὲν δύο εἶλεγον, ὅτι δύο ἐστὶ τὰ ἀπορούμενα, νυνὶ δὲ καὶ τρία τὰ ζητήματα γέγονεν· ὅτι τὰ ἔθνη καὶ εὗρε δικαιοσύνην, καὶ μὴ διώκοντα εὗρε, καὶ μείζονα εὗρε τῆς ἐκ τοῦ νόμου. Τὰ αὐτὰ δὲ ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων διαπορεῖται πάλιν ἐξ ἐναντίας, ὅτι Ἰσραὴλ οὐκ εὗρε, καὶ σπουδάζων οὐκ εὗρε, καὶ τὴν ἐλάττωνα οὐκ εὗρε. Ἐμβάλων τοίνυν εἰς ἀπορίαν τὸν [620] ἀπροσκήν, ἐπάγει λοιπὸν σύντομον τὴν λύσιν, καὶ τὴν αἰτίαν φησὶ τῶν εἰρημίων ἀπάντων. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ αἰτία; *Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀ.λ.λ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου*. Αὐτὴ ἡ σαφειστάτη τοῦ χωρίου παντὸς λύσις, ἣν εὐθέως ἐκ προομιῶν εἰπεν, οὐκ ἂν ὅπως εὐπαράδεκτος ἐγγιγνέται· ἐπειδὴ δὲ μετὰ πολλὰς ἀπορίας καὶ κατασκευὰς καὶ ἀποδείξεις αὐτὴν τε-

θεικε, καὶ προδορθώσει μυρίαὶς ἐχρήσατο, εὐμαθεστέραν τε αὐτὴν λοιπὸν καὶ εὐπαράδεκτον μᾶλλον ἐποίησε. Τοῦτο γὰρ αἰτίον τῆς ἀπαλλαγῆς αὐτῶν φησιν, *Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀ.λ.λ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου* ἠβλήσαν δικαιοσύνῃ. Καὶ οὐκ εἶπεν, *Ἐξ ἔργων, ἀλλ', Ὅς ἐξ ἔργων νόμου*, δεικνύς ἐτι οὐδὲ ταύτην ἔσθον τὴν δικαιοσύνην. *Προσέκογαν γὰρ τῷ Ἄβρα τὸ προσκομίματος, καθὼς γέγραπται*· *Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών ἄβρα προσκομίματος, καὶ πέτραν σκανδάλου· καὶ κἄς οὐ πιστεύουσιν ἐπ' αὐτὸν οὐ κατασχυρθήσεται*. Εἰδὲς πάλιν πῶς ἀπὸ τῆς πίστεως ἡ παρήγορα, καὶ καθολικὴ ἡ δωρεά; Ὁ γὰρ περὶ Ἰουδαίων εἰρηται μόνον, ἀλλὰ περὶ παντὸς τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους. Πᾶς γὰρ, φησὶ, κἂν Ἰουδαίος, κἂν Ἕλληγ, κἂν Ἰσχυρὸς, κἂν Ὀρθρξ, κἂν ὀσπιτοῦν ἕτερος ἢ πιστεύσας, πολλὴς ἀπολαύσεως τῆς παρήγορας. Τὸ δὲ θαυμαστὸν τοῦ προφητοῦ, ὅτι οὐκ εἶπε πιστεύουσιν μόνον εἶπεν, ἀλλ' ἐτι καὶ ἀπιστήσοσι· τὸ γὰρ προσκόβει, τὸ ἀπιστήσαι ἐστίν. Ὅπερ οὖν ἀνώτερον τοῦς τε ἀπολλυμένους τοῦς τε σωζόμενους ἀνήλωσεν εἰπὼν, *Ἐάν ἢ οὐ ἀριστὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὄσαι ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ ἐγκατέλειψα σωθήσεται*· καὶ, *Εἰ μὴ Κύριος Σωσάδων ἐγκατέλειπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν*· καὶ, *Ἐκδέσων οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀ.λ.λ. καὶ ἐξ ἔθρων*· ὅτω δὲ καὶ ἐνταῦθα εἶπει, ὅτι οἱ μὲν πιστεύουσιν, οἱ δὲ προσκόβουσι· τὸ δὲ προσκόβειν ἐκ τοῦ μὴ προσέχειν γίνεταί, ἐκ τοῦ πρὸς ἕτερα κεχηγνῆται. Ἐπει οὖν καὶ οὗτοι τῷ νόμῳ προσέχον, προσέκοβον τῷ ἄβρα. Προσκομίματος δὲ ἄβρα καὶ πέτραν σκανδάλου φησὶν ἀπὸ τῆς γνώμης καὶ τοῦ τέλους τῶν μὴ πιστευόντων. Ἄρα ὅμιν ὅθλα γέγονε τὰ εἰρημνία, ἢ πολλὴς ἐτι δεῖται τῆς σαφηνείας; Ἐγὼ μὲν ὁμῶς τοῖς προσεσηκῶσιν εἰσύνωπτα εἶναι· εἰ δὲ τινας διελάβον, ἔξεστι καὶ ἰδίᾳ συντηχόντας ἐρωτήσαι καὶ μαθεῖν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εἰς μακρότερον ἐξήνεγκα τοῦ λόγου τὴν ἐξήγησιν, ἵνα μὴ ἀναγκασθῶ, διατεμῶν τὸ συνεχές τῆς ἀκολουθίας λυμῆνασθαί τὴν σαφηνείαν τῶν λεγομένων. Διὸ δὴ καὶ ἐνταῦθα καταλύσω τὴν λόγον, οὐδὲν περὶ τῶν ἠθικωτέρων ὅμιν διαλεχθεῖς, ὅπερ ἔθος ἡμῖν ποιεῖν, ὥστε μὴ πάλιν ἐπισκοπίσαι τῇ μνήμῃ τὰ πλῆθη τῶν λεγομένων. Ὅρα δὴ λοιπὸν καταλύσαι εἰς τὸ προσήκον τέλος, κατακλείσαντας τὸν λόγον, τὴν δοξολογίαν τοῦ πᾶν ἰδίου Θεοῦ, κοινῇ τοίνυν ἀναπαυσάμενοι ἡμεῖς τε οἱ λέγοντες, ὁμεῖς τε οἱ ἀκούοντες, ἀναπέμψομεν αὐτῷ δόξαν, ὅτι αὐτοῦ ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἄμήν.

[621] OMIAIA IZ.

Ἄβραμοι, ἢ μὲν εὐδοκία τῆς ἡμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέσπρις μὴ ἡ πρὸς Θεόν, ὅπερ αὐτὰν ἐστὶν εἰς σωτηρίαν.

α'. Μάλιστα πάλιν αὐτῶν καθάπτεσθαι σφοδρότερον, ἢ πρότερον διὸ πάλιν ἀναίρει πάσης ἀπεχθείας ὑπόνοιαν, καὶ πολλὰ κίχρηται τῇ προδορθώσει. Μὴ γὰρ προσέχετε τοῖς λόγοις, φησὶ, μηδὲ ταῖς κατηγορίαις, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀπὸ διανοίας ἐχθρὰς ταῦτα φέγγομαι. Οὐ γὰρ ἐστὶ τοῦ αὐτοῦ σωθῆναι τὸ αὐτοῦ ἐπιθυμεῖν, καὶ μὴ μόνον ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ καὶ εὐχεσθαι, καὶ πάλιν μισεῖν καὶ ἀποστρέφεται· καὶ γὰρ εὐδοκίαν ἐνταῦθα τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν φησὶ. Καὶ ὅρα καὶ τὴν εἰρησιν πῶς ποιεῖται ἀπὸ διανοίας. Οὐ γὰρ ὥστε ἀπαλλαγῆναι κολάσεως μόνον, ἀλλ' ὥστε καὶ σωθῆ-

ναι αὐτοῖς, πολλὴν καὶ τὴν σπουδὴν ποιεῖται καὶ τὴν εὐχὴν. Καὶ οὐκ ἐντύθειν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς δεικνύσιν τὴν εὐνοίαν, ἣν ἔχει πρὸς αὐτοῖς. Ἄπὸ γὰρ τῶν ἐγγυροῦντων, ὡς οὗς τε ἦν, βιάζεταί καὶ φιλονεικεῖ, ζητῶν σκάν γοῦν τινα ἀπολογία αὐτοῖς εὐρεῖν· καὶ οὐκ ἰσχύει, ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων νικώμενος φύσεως. *Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς*, φησὶν, ὅτι *ἤλρον Θεοῦ ἔχουσιν, ἀ.λ.λ' οὐ κατ' ἐπιγνώμης*. Οὐκοῦν συγγνώμης ταῦτα, οὐ κατηγορίας εἶνα. Εἰ μὴ γὰρ εἰ ἀνθρώπων εἶσιν ἀπιστιάζοντες ἀλλὰ διὰ ζῆλον, ἐπιστοβαί μᾶλλον αὐτοῖς, ἢ κολάζοντες εἴκοιεν. Ἄλλ' ὅρα πῶς σφοδρῶ καὶ ἐχρήσατο τῷ βήματι, καὶ εἰδείξεν αὐτῶν τὴν ἄκαιρον φιλονεικίαν. Ἄγροῦντες γὰρ, φησὶ, τὴν τοῦ Θεοῦ δι-

πισσοσύνην. Πάλιν τὸ ῥῆμα συγγνώμης ἄλλὰ τὸ ἐξῆς κατηγορίας ἐπιτεταρμένης, καὶ πᾶσαν ἀναρούσης ἀπολογίαν. Καὶ τὴν ἰδίαν γὰρ, φησί, δικαιοσύνην ζητοῦντες στήσαι, τῆ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. Ταῦτα εἰ ἔλεγε, δευκὺς ἐστὶ ἀπὸ φιλονεικίας καὶ φιλαρχίας μᾶλλον, ἢ ἐξ ἀγνοίας ἐπιλανθίσθαι, καὶ ἐστὶ οὐδ' αὐτὴν ταύτην τὴν δικαιοσύνην τὴν ἀπὸ τῶν νομίμων ἔσθαισαν ἵστασαν ἢ τὸ γὰρ εἶπεν, Ζητοῦντες στήσαι, τοῦτο ἐστὶν ἐμφαίνοντος. Καὶ σαφὲς μὲν αὐτὸ οὐ τέθεικεν ἢ οὐδὲ γὰρ εἶπεν, οὐτὶ ἐκατέρως τῆς δικαιοσύνης ἐξέπεσον ἢ ἤρξατο δὲ αὐτὸ συνετώς σφόδρα καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης αὐτῷ σοφίας. Εἰ γὰρ ἐκείνην ἐστὶ ζητοῦσι στήσαι, εὐθέλῃον ἐστὶ οὐκ ἔσθαισαν. Εἰ ταύτην οὐχ ὑπετάγησαν, καὶ ταύτης ἐξέπεσον. Ἔσαν δὲ δικαιοσύνην αὐτὴν καλεῖ, ἢ διὰ τὸ μῆκετι τὸν νόμον ἰσχύειν, ἢ διὰ τὸ πῶσον εἶναι καὶ ἰδρώτων ἢ ταύτην δὲ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην τὴν ἐκ πίστεως, διὰ τὸ ὅλαυτην αὐτὴν ἐκ τῆς ἀνωθεν εἶναι χάριτος, καὶ οὐχὶ πόνου, ἀλλὰ Θεοῦ δικαιοῦσθαι δωρεῇ. Ἄλλ' οἱ αἱ τοῦ Πνεύματος τῷ ἀγίῳ ἀναπίπτοντες, φιλονεικοῦντες διὰ τοῦ νόμου δικαιοῦσθαι, οὐ προσήλθον τῆ πίστει μὴ προσελθόντες δὲ τῆ πίστει, μῆδὲ λαθόντες τὴν ἐξ αὐτῆς δικαιοσύνην, καὶ ἀπὸ τοῦ νόμου μὴ δυνήθητες δικαιοῦσθαι, πάντοθεν ἐξέπεσον. Τέλος [622] γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην κατέτι πειστούσθαι. Ὅρα Παύλου συνέσει. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε δικαιοσύνην καὶ δικαιοσύνην, ἵνα μὴ δόξωσιν οἱ πιστεύσαντες ἐξ Ἰουδαίων τὴν μὴ ἔχειν, τῆς δὲ ἀπειτερήσθαι, καὶ παρανομίας κρίνεσθαι ἢ καὶ γὰρ καὶ τοούτος οὐχ ἦτονος δεδοικέναι ἐργῆν ἐστὶ νεφέλιδας ὄντας ἢ μῆδὲ Ἰουδαίους πάλιν προσδοκῆσαι αὐτὴν κατορθοῦν, καὶ εἰπωσιν, ἐστὶ Εἰ καὶ μὴ νῦν ἐπληρώσαμεν, ἀλλὰ πάντως πληρώσομεν ἢ ἄρα τί κατασκευάζει. Δεικνυσίν, ἐστὶ μὴ ἐστὶν ἢ δικαιοσύνη, καὶ ἐκείνη εἰς ταύτην ἀνακαταλείπεται, καὶ ἐστὶ οὐ μὴ τὴν ἐλόμενος τὴν διὰ πίστεως, κακείνην ἐπλήρωσεν ἢ δὲ ταύτην ἀτιμάσας, κακείνης μετὰ ταύτης ἐξέπεσον. Εἰ γὰρ τοῦ νόμου τέλος οὐ Χριστὸς, ὁ τὸν Χριστὸν οὐκ ἔχων, κἴν ἐκείνην δοκῆ ἔχειν, οὐκ ἔχει ἢ δὲ τὸν Χριστὸν ἔχων, κἴν μὴ ἢ κατορθώσας τὸν νόμον, τὸ πᾶν εἴησεν. Καὶ γὰρ τέλος λατρικῆς ὑγείας. Ὅσπερ οὖν οὐ δυνατόν ἐστὶ ὑγιῆ ποιεῖν, κἴν μὴ τὴν λατρικὴν ἐγγῆ, τὸ πᾶν ἔχει ἢ δὲ μὴ εἰδὼς θεραπεύσειν, κἴν μετῴναι δοκῆ τὴν τέχνην, τοῦ παντός ἐξέλειπεν ἢ οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ τῆς πίστεως, ὁ μὲν ταύτην ἔχων, καὶ τὸ ἐκείνου τέλος ἔχει ἢ δὲ ταύτης ἔξω ὢν, ἀμφοτέρων ἐστὶν ἀλλότριος. Τί γὰρ εἰδούλετο ὁ νόμος; Δίκαιον ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον ἄλλ' οὐκ ἰσχυροῦς οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἐπλήρωσε. Τοῦτο οὖν τέλος τῆν τοῦ νόμου, καὶ εἰς τοῦτο πάντα ἐβλήτε, καὶ οὐκ εἰδὼς πάντα ἐγένετο, καὶ αἱ ἐσθλαὶ καὶ αἱ ἐνοτολαὶ καὶ αἱ θυσίαι καὶ τὸ λοιπὸν πάντα, ἵνα δικαιοῦθῃ ὁ ἄνθρωπος. Ἄλλὰ τοῦτο τὸ τέλος ἦν οὐκ οὐ Χριστὸς μεζόνως διὰ τῆς πίστεως. Μὴ τοῖνυν φρονηθῆς, φησὶν, ὡς τὸν νόμον παραβαλόντων, ἐπειδὴ τῆ πίστει προσήλθον ἢ τότε γὰρ αὐτὸν παραβάντες, ἐστὶ δὲ ἄντὸν τῷ Χριστῷ μὴ πιστεύσας ἢ ὡς, ἂν πιστεύσας αὐτῷ, κακείνου ἐπλήρωσας, καὶ πολλῶν πλέον ἢ ἐκείνου ἢ πολλῶν γὰρ μεζόνως δικαιοσύνην ἔλαβας. Εἶτα ἐπειδὴ ταῦτα ἀπόφασις ἦν, ἀπὸ τῶν Γραφῶν πάλιν αὐτὰ πιστοῦται. Μωσοῦς γράφει, φησὶ, τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην. Ὅ δὲ λέγει, ἐροῦτό ἐστι: Μωσοῦς δεικνυσίν ἦμῖν τὴν ἐκ τοῦ νόμου δικαιοσύνην, ὅποια τίς ἐστι καὶ ποταπῆ. Ποῖα τοῖνυν, καὶ ποῦθεν συνίσταται; Ἀπὸ τοῦ πληρωθῆναι τὰς ἐντολάς. Ὁ ποιήσας αὐτὰ, φησὶ,

Ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Καὶ ἄλλως οὐκ ἐν δικαίον γενέσθαι ἐν νόμῳ, ἀλλ' ἢ πάντα πληρώσαντα ἢ τοῦτο ἢ οὐδὲν γέγονε δυνατὸν.

β'. Οὐκοῦν διαπέπτωκεν ἢ δικαιοσύνη αὐτῆ. Ἄλλ' εἰπέ καὶ τὴν ἑτέραν ἡμῖν, ὦ Παῦλε, δικαιοσύνην τὴν ἐκ τῆς χάριτος. Τί τὸν ἐστὶν αὐτή, καὶ ποῦθεν συνίσταται; Ἀκουσον αὐτοῦ σαφῶς αὐτὴν ὑπογράφοντος. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνην ἤλεγξε, μεταβαλεῖν λοιπὸν ἐπὶ ταύτην, καὶ φησὶν: Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει: Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου: Τίς ἀναθήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τοῦτ' ἐστὶ Χριστὸν καταγαγεῖν ἢ τίς καταθήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τοῦτ' ἐστὶ Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. Ἄλλὰ τί λέγει; Ἐργῶς σου τὸ ῥῆμα ἐστίν, ἐν τῷ στόματι σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου: τοῦτ' ἐστὶ τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως ὁ κληρονομοῦν, ἐστὶ ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματι σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς [623] ἐν τῇ καρδίᾳ σου, δεῖ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσεται. Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν Ἰουδαίους: Πῶς εἶρον μεζόνως δικαιοσύνην οἱ τὴν ἐλάττω μὴ εὐρόντες; λέγει λογισμὸν ἀναντιβῆσαι, δεῖ κορυφῶρα αὐτῆ ἢ ὁδὸς ἐκείνης. Αὐτὴ μὴ γὰρ πλήρωσιν ἀπατεῖ πάντων ἢ Ὅταν γὰρ ποιήσῃς πάντα, τότε Ζήσεις ἢ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνην οὐ τοῦτο λέγει, ἀλλὰ τί; Ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματι σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ, δεῖ ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσεται. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξῃ πάλιν αὐτὴν εὐκαταφρόνητον ποιεῖν τῷ εὐλοκῶν καὶ εὐτελεῖ δεικνυσίν, ἄρα πῶς πλάττει τὸν λόγον τὸν περὶ αὐτῆς. Οὐ γὰρ εὐθὺς ἐπὶ τοῦτο ἤλθεν, ἔπερ εἴρηκαμεν, ἀλλὰ τί φησὶν; Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει: Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου: Τίς ἀναθήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τοῦτ' ἐστὶ Χριστὸν καταγαγεῖν ἢ τίς καταθήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τοῦτ' ἐστὶ Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. Ὅσπερ γὰρ τῆ ἀρετῆ διὰ τῶν ἐργῶν ἀντιτάττας βῆθουμὴ καὶ ἐκλύσεις, τοὺς πόνους ἐκλύουσα, καὶ δεῖ σφόδρα ἀγρυπνοῦσας ψυχῆς, ὡστε μὴ ἐκείνη ὅπως καὶ ἐταν πιστεύσας εἶδοι, εἰλοὶ λογισμῶν θορυβοῦσας καὶ λυμινόμενοι τὴν τῶν πολλῶν διάνοιαν, καὶ δεῖ νεανικωτέρας ψυχῆς, ὡστε αὐτοὺς διακρούσασθαι. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ αὐτοὺς τοούτους εἰς μέσον ἔγει ἢ καὶ ἔπερ ἐπὶ τοῦ Ἄβραάμ ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Καὶ γὰρ ἐκεῖ δέλεας αὐτὸν ἀπὸ πίστεως δικαιοῦσθαι, ἵνα μὴ δόξῃ μάρτην καὶ εἰπῆ τοσοῦτον εἰληφάναι στέφανον, ὡς οὐδὲν τοῦ πράγματος ὄντος, ἐπαίρων τὴν τῆς πίστεως φύσιν, φησὶν: Ὅς παρ' ἑλπίδα ἐκ' ἑλπίδου ἐπίστευσε εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν, καὶ μὴ ἀσθετήσας τῆ πίστει, οὐ κακηνόησε μὲν τὸ ἑαυτοῦ σώμα νεκροποιῶμενον, καὶ τὴν νεκρωσίν τῆς μητέρας Σάρρας εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ οὐ διεκρίθη τῆ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνδοθυμῶδῃ τῆ ἀπιστίᾳ, δοξῆς δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ κληρονομήσας, δεῖ δὲ ἐπήγγελλαι, θυνατός ἐστι καὶ ποιήσας. Καὶ ἔδειξεν, ἐστὶ καὶ δυνατόν χρεῖα καὶ ψυχῆς ὀψήλης τὰ ὑπὲρ ἑλπίδα ἐσχομένης, καὶ μὴ προσπατοῦσας τοὺς φρωμένους. Τοῦτο τοῖνυν καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, καὶ δεικνυσίν δεῖ φιλοσόφου διανοίας χρεῖα καὶ γνώμης οὐρανομηκῶς τινός καὶ μεγάλης. Καὶ οὐκ εἶπε, Μὴ εἴπῃς, ἀλλὰ, Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου: τοῦτ' ἐστὶ, Μὴ δὲ ἔγνωσας ἀμφιδόλλαιεν καὶ εἰπεῖν κατὰ σεαυτὸν: Καὶ πῶς τοῦτο δυνατὸν; Ὁρᾷς, δεῖ τοῦτο μάλιστα πιστεύσας εἶναι, καὶ τὴν κάτω πᾶσαν ἀκούουσαν ἀφέντας τὸ ὑπὲρ φύσιν ἐπίσχεῖν, καὶ λογισμῶν ἀσθένειαν

non secundum scientiam. Hæc itaque venia, non accusatione digna sunt. Si enim non propter hominem avulsus sunt, sed propter zelum; misericordia magis, quam supplicio digni sunt. Sed vide quam sapienter verbo quidem illis gratificatur, et intempestivum illorum contentionem demonstrat. 3. *Ignorantes enim*, inquit, *Dei justitiam*. Rursus hoc verbum veniam indicat: at quod sequitur vehementem accusationem exprimit, quæ omnem tollat defensionem; nam ait: *Et propriam justitiam statuere quærentes, justitiæ Dei non subditi fuerunt*. Hæc vero dicit, ostendens illos ex contentione et principatus amore magis, quam ex ignorantia errasse, et neque illam ipsam legalium rerum justitiam stituisse. Cum enim ait, *Quærentes statuere*, hoc significat. Et illud clare quidem non posuit: non enim dixit illos ex utraque justitia excidisse; illud tamen admodum scite subindicavit, et cum sapientia sibi competenti. Nam si illam adhuc quærent statuere, palam est eos non stituisse: si huic nota sit ad subditi fuerunt, ab illa exciderunt. Propriam vero justitiam illam vocat, vel quod non ultra lez vim haberet, vel quod laborum esset ac sudorum: hanc porro Dei justitiam, quæ ex fide est, eo quod tota sit ex superna gratia, et quod non laboribus, sed Dei dono justificemur. Sed qui semper Spiritui sancto resistunt, dum contenderent per legem justificari, non accesserunt ad fidem: non accedentes autem ad fidem, nec accipientes justitiam, quæ ex illa est, cum non possent a lege justificari, undique exciderunt. 4. *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti*. Vide Pauli prudentiam. Quia enim dixerat justitiam et justitiam; ne putarent ex Judæis illi, qui credebant, nam se habere, ab altera vero privari, et iniquitatis damnari; nam et hos non minus timere oportebat, quia nuper ad fidem accesserant; neve rursus Judæi expectarent se illam impleturos esse, neu dicerent, Etiamsi nondum illam impleverimus, omnino implebimus: vide quid agat. Ostendit unam esse justitiam, illamque in hanc reduci: et quod qui hanc per fidem implevit, illam quoque impleverit; qui vero hanc reprobo verit, et ab illa et ab hac dicit excidisse. Si enim finis legis Christus; qui Christum non habet, etiamsi illam videatur habere, non tamen habet: qui vero Christum habet, etiamsi legem non impleverit, totum recepit. Nam medicinæ finis est sanitas. Ut igitur is, qui potest sanum facere, etiamsi medicinæ artem non habeat, totum habet; qui vero curare nescit, etiamsi artem exercere videatur, a toto excidit: sic in lege et fide: qui hanc habet, et illius finem habet; qui vero extra illam est, ab utraque est alienus. Quid enim vult lex? Jostum facere hominem; sed non potuit: nemo enim illam implevit. Hic igitur finis legis erat, et huc omnium respiciebant, propter hoc omnia fiebant, festa, præcepta, sacrificia, et reliqua omnia, ut justificaretur homo. Sed tunc finem melius per fidem assequutus est Christus. Ne ergo timeas, inquit, quasi legem transgrediens, postquam ad fidem accessisti. Tunc enim illam transgredieris, cum propter ipsam Christo

non credis: contra si Christo credideris, legem impleveris multo magis quam illa jussit: multo majorem enim justitiam accepisti. Deinde quia hæc sententia erant, a Scripturis rursus illa confirmat. 5. *Moses*, inquit, *justitiam quæ ex lege est scribit*. Id est, *Moses ostendit nobis eam quæ ex lege est justitiam, qualis nempe illa sit et unde constet*. Qualis igitur illa est, et unde constituitur? Si mandata impleantur. *Qui fecerit ea*, inquit, *vivet in illis*. Non aliter potest quis justificari in lege, quam si omnia impleverit: illud autem nemo potuit.

2. *Quænam sit vera justitia*. — Itaque justitia hæc decidit. Sed aliam nobis, Paule, dic justitiam, quæ ex gratia est. Quænam est, et unde constat? Audi illum clare ipsam describentem. Postquam enim illam arguit, ad hanc demum transit et ait: 6. *Justitia autem, quæ est ex fide, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum? id est Christum deducere: 7. aut, Quis descendet in abyssum? id est Christum ex mortuis reducere. 8. Sed quid dicit? Prope te verbum est in ore tuo et in corde tuo: hoc est verbum fidei, quod prædicamus: Quod si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et credas in corde tuo, quod Deus illum suscitavit ex mortuis, salvus eris*. Ne dicerent enim Judæi, Quomodo majorem justitiam invenerunt ii, qui miorem non invenerunt? rationem adducit, cui contradicere nequeat, leviores nempe hanc esse viam quam illam. Illa namque omnium adimpletionem requirit; *Cum enim omnia feceris, tunc vives*: justitia vero, quæ ex fide est, non hoc dicit, sed quid? *Si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et credas in corde, quod Deus illum suscitavit ex mortuis, salvus eris*. Deinde ne videatur illam despiciabilem reddere, quod tam facilem declarat, vide quomodo sermonem de illa loquens extendat. Non enim statim ad hoc venit, quod diximus; sed quid dicit? *Illam autem quæ ex fide est justitia sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum? id est Christum deducere; vel quis descendet in abyssum? id est Christum ex mortuis reducere*. Ut enim virtuti, quæ ex operibus est, opponitur segnitias et solutio animi ex laboribus parta, quia vigili anima opus est ut non cedat: sic cum credere oportet, cogitationes adsunt; quæ multorum mentem turbant et labefactant, et vividore anima opus est ad illas depellendas. Ideo illos ipsos in medium adducit: ac quod in Abrahamo fecit, hoc et hic facit. Nam illic cum ostendisset ipsum ex fide justificatum esse; ut ne videretur frustra tantam accepisse coronam, quasi res nihili esset, fidei naturam extollens ait: *Qui præter spem in spem credidit, ut fieret ipse pater multarum gentium, et non infirmatus in fide, non consideravit corpus quidem suum mortuum, et mortuum vulvam Saræ; verum ad promissionem Dei non hæsitabat propter incredulitatem, sed roboratus est in fide, dans gloriam Deo, et certo persuasus, quod id, quod promissum fuerat, poterat ipse præstare* (Rom. 4. 18-21). Et ostendit, quod opus sit potentia et excelso animo, quæ præter spem sunt accipientes, atque in visibilibus non offendente. Hoc igi-

tur et hic facit, et ostendit philosopha mente opus esse animoque magno et ad cælum attingente. Nec simpliciter dixit, *Ne dixeris*; sed, *Ne dixeris in corde tuo*; id est, Dubitare ne cogitaveris quidem, nec intra te dicas, Et qui potest hoc fieri? Viden', hoc maxime esse fidei proprium, ut inflama quavis consequentia, quod supra naturam est perquiratur, et rejecta ratiociniorum infirmitate, a Dei potentia omnia admittamus? Atqui non hæc solum dicebant Judæi, sed quod impossibile sit ex fide justificari. Paulus vero illud ad aliud factum dicit, ut cum ostenderit ita magnum esse, ut etiam cum factum fuerit, fide opus habeat, juste videatur illis coronam necere. Utitur autem verbiis ex Veteri Testamento desumptis, curans semper, ut de novitate et de pugna contra legem accusari non possit. Quod enim hic de fide dicit, de præcepto dicit illis Moyses; ostendens ipsos multa a Deo accepisse beneficia. Non est enim quod dicas, inquit, quod a cælum sit ascendendum, et magnum pelagus trajiciendum, ut tunc mandata accipiantur: sed quæ ita magna graviæque sunt, facilia nobis Deus reddidit. Quid vero sibi vult illud: *Prope te verbum est*? Nempe facile est: nam in mente et in lingua tua sita est salus. Non opus est ut longum iter suscipiatur, vel ut pelagus trajiciatur, vel montes superentur ad salutem obtinendam; sed etsi limen transgredi nolis, licet tibi etiam domi sedenti salutem nancisci: in ore quippe et in corde tuo salutis causa est. Deinde aliunde facilem fidei sermonem efficiens ait, *Quod Deus illum suscitaverit ex mortuis*. Cogita enim excitantis dignitatem, et nullam videbis hæc in re difficultatem. Itaque quod Christus sit Dominus, ex resurrectione palam est: id quod initio epistolæ dixit: *Qui præfinitus est Filius Dei ex resurrectione mortuorum* (Rom. 1. 4): quod autem ipsa resurrectio facilis sit, ex ipsius suscitantis fortitudine ostensum est iis etiam, qui admodum increduli sunt. Cum ergo major justitia sit et levis et susceptu facilis, et aliunde justificari nemo possit: annon extremæ contentiõnis esset, iis relictis quæ facilia sunt, impossibilia aggredi? Neque enim dicere possint, se rem utpote onerosam missam fecisse.

3. Viden' quomodo illos ab omni venia privet? Qua enim defensione digni fuerint, si quod onerosius et quod nihil perficiat eligant, illo prætermissio quod leve est et illis salutem dare possit, eaque præstare quæ lex non potuit? Hæc quippe nihil aliud sunt quam contentiõsæ ac cum Deo seditiosæ agentis voluntatis opus. Nam lex quidem onerosa, gratia vero facilis est: lex, etsi millies contendat, salvum facere nequit: gratia et suam et eam quæ legis est justitiam præbet. Quis ergo sermo illos eximet, qui contra gratiam contentiosus sunt, legi vero frustra et in cassum adherent? Deinde, quia magnum quidpiam dixerat, a Scriptura illud confirmat. 11. *Dicit enim Scriptura, inquit, Omnis qui credit in illum, non confundetur*. 12. *Non enim est distinctio Judæi atque Græci: nam idem Dominus omnium, dives in omnia et in omnes invocantes se*. 13. *Quisquis enim invocaverit*

nomen Domini, salvus erit. Viden' quomodo et fidei et confessionis testimonia adducat? Cum enim dicit, *Omnis qui credit in illum, fideam declarat*; cum autem dicit, *Quisquis invocaverit*, confessionem exprimit. Deinde quod commune est in gratia prædicans, illorumque fastum deprimens, quæ antea multis declinaverat, hæc jam paucis commemorat; rursus ostendens nihil discriminis esse Judæum inter et præpitiatum. *Non enim est distinctio, inquit, Judæi atque Græci*. Et quod de Patre dixerat in hujus rei probatione, id ipsum hic de Christo dicit. Ut enim prius hoc probans dicebat: *An Judæorum tantum Deus, et non gentium? imo et gentium; quoniam quidem est Deus* (Rom. 3. 29): sic et hoc loco dicit: *Nam idem Dominus omnium, dives in omnia et in omnes, qui invocant ipsum*. Viden' quomodo ostendat ipse admodum cupidum salutis nostræ? siquidem hæc putat divitias esse suas: ita ut illi jam non desperent, neque putent, si quidem penitentiam agere velint, se a venia exclusos esse. Nam is qui existimat divitias suas esse, si nos salvos faciat, dives esse non cessabit: siquidem hæc divitiæ sunt, si in omnes donum effundatur. Quia enim et hoc maxime illos turbabat, quod cum præmentiam habent in orbe toto, nunc ex fide a throno suo dejiciebantur, et nihil plus habebant quam cæteri: frequenter prophetis adducit, qui illam honoris paritatem decantant. *Quis enim, inquit, qui credit in illum, non confundetur*; et, *Quisquis invocaverit nomen Domini, salvus erit*. Et ubique illud, *Omnis*, ponitur, ut ne contradicant.

Vana gloria redarguitur. — Verum nihil vana gloria deterius: hæc enim, hæc maxime omnium, illos perdidit. Quomobrem Christus illis dicebat: *Quomodo potestis credere, gloriam a vobis invicem accipientes, et gloriam quæ a solo Deo est, non querentes* (Joan. 5. 44)? Hæc inanis gloria cum pernicie multam irrisiõnem inducit, et ante supplicium illic futurum, nihil hic involvit malis. Et, si placet, ut hoc discas, cælos interim mittentes, a quibus nos ejicit, et gehennam, in quam injicit, rem omnem, ut hic geritur, examinemus. Quid igitur illa sumptuosus, quid turpius et difficilius fuerit? Quod sumptuosus sit morbus ille, palam est ex illis qui in theatris, in circo inque aliis similibus impestivis largitionibus pecunias impendunt: ex iis qui domos splendidas et magnificas struunt, aliaque omnia quæ largiter et inultiliter apparent, quæ non jam sermone percensere animus est. Quod autem necesse sit, ut is, qui tam sumptuosus et magnificus est et hoc morbo laborat, raptax etiam sit et avarus, nemini noo notum est. Ut coim possit feræ escam præbere, in aliorum facultates manus injicit. Et quid dico, facultates? Non enim pecunias solum, sed etiam animas hic ignis devorat; nec præsentem tantum, sed etiam futuram mortem operatur. Mater enim gehennæ est inanis gloriæ, ignemque illum vehementer accendit ac vermem venenatum. Videre est etiam illam in mortuos imperium obtinentem; quo quid pejus fuerit? Nam ad omnes animi affectus morte dissolvuntur; hic autem

ἐκβάλλοντας, ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως καὶ ἅπαντα παραβέβησται· Καίτοι γὰρ οὐ ταῦτα ἔλεγεν Ἰουδαῖοι μόνον, ἀλλ' ὅτι οὐ δυνατόν ἐκ πίστεως ἰουδαϊσθῆναι. Ἄλλ' αὐτοὺς ἐπ' ἔτεραν αὐτὸ ἄγει τοὺς γεγεννημένους, ἵνα, ὅταν βέλῃ μέγα οὐρανὸν, ὡς καὶ μετὰ τὸ γεγεννησθαι πίστεως αὐτὸ δεισθῆαι, δικαίως δόξῃ τοῦτοις τὸν στέφανον πλέκειν. Καὶ κέρχηται ῥήμασι τοῖς ἐν τῇ Παλαιᾷ καιρίμοις, σπουδαῖον αἶν τὰ τῆς οὐρανοτομίας καὶ τῆς πρὸς ἐκείνην μάχης ἐγκλήματα διαφύειν. [824] Τοῦτο γάρ, ὃ περὶ πίστεως ἐνταυθὰ φησί, περὶ τῆς ἐντολῆς αὐτοὺς λέγει Μωϋσῆς, θεικνύς ὅτι πολλῆς ἀπήλυσαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ὁ τῆς εὐεργεσίας. Ὁ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν, φησὶν, τίς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι δεῖ καὶ πάλαιος διαβῆναι μέγα, καὶ τότε λαβεῖν τὰς ἐντολάς· ἀλλὰ τὰ οὕτω μεγάλα καὶ ὑπέρογκα, εὐκόλα ἡμῖν ἐποίησεν ὁ Θεός. Τί δὲ ἔστιν, Ἔγγυός σου τὸ ῥῆμα ἔστι; Τοῦτέστιν, εὐκόλως ἔστιν ἂν γὰρ τῇ δειναίᾳ σου καὶ τῇ γλώσσῃ ἡ σωτηρία. Οὐ μακρὰν ὁδὸν βαδίσαντας, οὐδὲ πάλαιος πλεύσαντας, οὐδὲ ὄρη παρελθόντας, οὕτω αἶν σωθῆναι· ἀλλ' εἰ μὴδὲ αὐτὸν βουλήθη; ὑπέσβησαν τὸν ὁδὸν, ἔξερσι σοὶ καὶ οἱκοὶ καθήμενῳ σωθῆναι· ἐν γὰρ τῷ στόματι σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ ἐστὶ τῆς σωτηρίας ἡ ἀφορμὴ. Εἴτα καὶ ἔτερωσεν εὐκόλως πῶν τὸν τῆς πίστεως λόγον, φησὶν, ὅτι Ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν. Ἐνόησον γὰρ τὸ ἀξίωμα τοῦ ποιήσαντος, καὶ οὐκ εἶτι βέβαιε δυσκολίαν οὐδεμίαν ἐν τῷ πράγματι. Οὐκοῦν, ὅτι μὴ οὐν Κύριος, ἐκ τῆς ἀναστάσεως ἔβηλ· ὃ καὶ ἀργύμενος τῆς Ἐπιστολῆς ἔλεγε· Τοῦ ὀρισθέντος Ἰησοῦ Θεοῦ ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν· ὅτι δεῖ καὶ ἡ ἀνάστασις εὐκόλος, ἐκ τῆς τοῦ ποιήσαντος ἰσχύος ἀποδέδεικται καὶ τοῖς σφόδρα διαπιστοῦσιν. Ὅταν οὖν καὶ μελλῶν ἡ δικαιοσύνη καὶ κοίφῃ καὶ εὐπαράδεκτος, καὶ ἄλλως δικαιωθῆναι μὴ ἦ· οὐκ ἰσχύτης φιλονεκίας τὸ τοῖς ἀδύνατοις ἐπιχειρεῖν, τὰ εὐκόλα ἀφάντας καὶ βρόδια· Ὁ γὰρ ἔχοντες ἀν εἰπεῖν, ὅτι ὡς φορτικὸν τὸ πρῆγμα παρητήσαντο.

γ'. Εἰδὸς πῶς πάσης αὐτοῦς ἀποστραφῆ συγγνώμης; Ποίας γὰρ ἂν εἴεν ἀπολογίας ἄξιος, τὸ μὴ φορτικώτερον ἐλόμενος καὶ ἀνήντων, παραδραμόντας δεῖ τὸ κοῦφον καὶ δυνατόμενον αὐτοῖς οὕτως, κἀκεῖνα παραρθεῖν, ἅπερ ὁ νόμος οὐκ ἴσχυσε; Ταῦτα γὰρ οὐδὲν ἔτερον, ἀλλ' ἡ φιλονεκίᾳ τῆς γνώμης ἐστὶ μόνον, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν στασιασούσης. Ὁ μὲν γὰρ νόμος ἐπιχθῆς, ἡ δὲ χάρις βρόδια· ὁ νόμος, κἂν μὴ φιλονεκίᾳ, οὐ σώζει· ἡ χάρις καὶ τὴν ἡ ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἐκ τοῦ νόμου παρήγει δικαιοσύνην. Τῆς οὖν αὐτοῖς ἐξαίρηται λόγος, πρὸς μὲν ταύτην φιλονεκίας διακεκμημένους, ἐκείνους δὲ ἀντεχομένους εἰκῆ καὶ μάτην; Εἴτα, ἐπειδὴ μέγα εἴρηκα, πάλιν ἀπὸ τῆς Γραφῆς αὐτὸ πιστοποιῶναι. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή, φησὶ· Πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ κατασχυνθήσεται. Ὁ γὰρ ἔστι διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλλήνων· ὁ γὰρ αὐτοὺς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντα καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐκικαλουμένους αὐτὸν. Πᾶς γὰρ, ὅς ἂν ἐκικαλῆται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Εἰδὸς πῶς καὶ τῆς πίστεως καὶ τῆς ὁμολογίας παράγει μαρτυρίας; Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ὅτι Πᾶς ὁ πιστεύων, τὴν πίστιν ἐδήλωσε· τὸ δὲ εἰπεῖν, ὅς ἂν ἐκικαλῆται, τὴν ὁμολογίαν ἐνέφηνεν. Ἐφα πάλιν τὸ κοῦφον τῆς χάριτος· ἀνακηρύττων, καὶ τὸ ἐκείνων φύσημα καταστῆλων, ὃ διὰ πολλῶν ἐμπροσθεν ἀπέδειξε, ταῦτα ἐν βραχείᾳ ἀναμνησθεῖται, πάλιν θεικνύς, ὅτι οὐδὲν τὸ

μέσον τοῦ Ἰουδαίου καὶ τοῦ ἀκροβύτου. Ὁ γὰρ ἔστι [825] διαστολὴ, φησὶν, Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλλήνων. Καὶ ὃ περὶ τοῦ Πατρὸς εἰρηκεν ἐν τῇ περὶ τούτου ἀποδείξει, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγει. Ὅσαρ γὰρ ἐμπροσθεν αὐτὸ κατασκευάσθαι ἔλεγε· Ἡ Ἰουδαίων ὁ Θεὸς μόνον; οὐκ καὶ ἐθνῶν; καὶ καὶ ἐθνῶν, ἐπίειπε καὶ εἰς ὁ Θεός· ὅτω καὶ ἐνταῦθα φησὶν· Ὁ γὰρ αὐτοὺς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντα καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐκικαλουμένους αὐτὸν. Ὁρᾷ πῶς δεικνύων αὐτὸν σφοδρῶς ἐκείμενον ἡμῶν τῆς σωτηρίας; εἰ γὰρ πλουτὸν οἰκεῖον ἡγεῖται ταύτην· ὥστε μὴδὲ νῦν αὐτοῦς ἀπογνῶναι μὴδὲ νομίσει, εἰ γὰρ βουλήθετεν μετανοῆσαι, ἀσυνγνώστους εἶναι. Ὁ γὰρ πλουτὸν οἰκεῖον ἡγούμενος τὸ οὐκ εἶναι ἡμᾶς, οὐ παύσεται πλουτῶν· ἐπεὶ καὶ τοῦτο πλουτὸς τὸ εἶναι πάντας ἐκχεῖσθαι τὴν δωρεάν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο μάλιστα αὐτοῦς ἰθροῖδει, τὸ προεδρίας ἀπολαύοντας ὑπὲρ τὴν οἰκουμένην ἅπαναν, νῦν ἐκ τῆς πίστεως ἀπὸ τῶν θρόνων καταβιβάσθαι ἐκείνων, καὶ μὴδὲν πλὴν τῶν λοιπῶν ἔχειν· συνεχῶς τοῖς προφήταις εἰσάγει ταύτην ἐπρόνοια αὐτοῖς τὴν ἰστορίαν. Πᾶς γὰρ ὁ πιστεύων, φησὶν, ἐπ' αὐτῷ, οὐ κατασχυνθήσεται· καὶ, Πᾶς ὅς ἂν ἐκικαλῆται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Καὶ πανταχοῦ τὸ Πᾶς τέθειται, ἵνα μὴ ἀντιλέγων.

Ἄλλ' οὐδὲν κενωδίας χεῖρον· αὐτὴ γὰρ, αὐτὴ μάλιστα πάντων αὐτοῖς ἀπόλασε. Διὸ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῖς ἔλεγε· Πῶς θύνασθε πιστεύειν, ὁδῶν κερ' ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν ὁδὸν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ἴηοῦντες; Αὐτὴ μετὰ τῆς ἀπολαίσεως πολλὴ καὶ τὸν γέλωτα ἀπάγει, καὶ πρὸ τῆς κολάσεως τῆς ἐκεί, μωρίας ἐνταῦθα περιβάλλει δεινοῖς. Καὶ εἰ δοκεῖ, ἵνα τοῦτο μάθης, τοὺς οὐρανοὺς ἀφάντας τίως, ὡν ἡμᾶς ἐξάγει, καὶ τὴν γένεσιν, εἰς ἣν ἐμβάλλει, τὸ πρῆγμα ἐνταῦθεν ἐξεισαύμενον ἅπαν. Τί τοῖνυν ταύτης θαυνηρότερον; Τί δὲ ἀσχερότερον γένεσι; ἂν καὶ δυσκολώτερον; Ὅτι μὴ γὰρ θαυνηρόν τὸ νόημα τοῦτο, ἔβηλ ἐκ τῶν ἀναλικόντων εἰκῆ καὶ μάτην ἐν θεάτροις καὶ ἰσποδρομίαις; καὶ ἄλλαις τοιαύταις ἀκαίροις φιλοτιμίαις· ἐκ τῶν τῆς οἰκίας οἰκοδομοῦντων τὰς λαμπρὰς καὶ πολυτελεῖς, καὶ τὰ ἔλλα πάντα τὰ εἰς περιουσίαν κατασκευαζόμενον ἀνόητων, ἅπερ οὐκ ἔστιν ἐπιλεθεῖν τῷ λόγῳ νῦν. Ὅτι δὲ θαυνηρόν ἐντα καὶ πολυτελῆ τὸν οὐκ νοσοῦντα, καὶ ἄρπαγα καὶ πλεονεκίαν εἶναι ἀνάγκη, παντὶ που ἔβηλ. Ἴνα γὰρ ἔχη τῷ ὀφρῳ παρήγειν τροφήν, εἰς τὴν τὸν ἄλλων οὐσίαν τῆς αὐτοῦ βίπτει χεῖρας. Καὶ τί λέγω τῆς οὐσίας; Οὐδὲ γὰρ χρήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχὰς κατεσθίει τοῦτὸ τὸ πῦρ, καὶ οὐκ τὸν παρόντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν μέλλοντα ἐργάζεται θάνατον. Μῆτηρ γὰρ γέννησι κενωδίας, καὶ τὸ πῦρ ἀνάπτει σφοδρῶς ἐκείνο, καὶ τὸν σὼλῆκα ἐνυλοῖον. Ἦοι δ' ἂν τις αὐτὴν καὶ ἐν νεκροῖς κρατοῦσιν, οὐ τὴν χεῖρον γένεσι; ἂν; Τὰ μὲν γὰρ ἔλλα πάντα πάθῃ καταλείπει τῷ θανάτῳ· αὐτὴ δὲ καὶ μετὰ [826] τελευτῆν βιάζεται, καὶ φιλονεκίαι τὴν αὐτῆς ἐπιδεδύσθαι φύσιν ἐν τῷ τενηρῶτι σώματι. Ὅταν γὰρ ὅσατα λαμπρὰ καὶ πᾶσαν αὐτὸν ἀναλίσκοντα τὴν οὐσίαν ἐπισκῆπτωσι τελευτῶντες αὐτοῖς ἀνίσταν, καὶ ἐν ταρῆ ἀστυίαν πολλῶν σπουδαῖων προαποτιβέσθαι, καὶ ζῶντες μὴ ὑπὲρ ὀλοοῦ καὶ ἄφρονος ἐνδ; ὑδρίζωσι τοὺς προσπίοντας πένητας, τελευτῶντες δὲ βασιλῆ τῷ σὼλῆκα παρεχόμενοι τράπεζαν, ποῖαν ἔτεραν ζητεῖ ὑπερβολὴν τῆς τοῦ νοσήματος τυραννίδος; Ἄπὸ τούτου καὶ ἔρωτες ἀστοποι τίκονται τοῖ

* Sic mss. Editi vero, περὶ τοῦ Θεοῦ, male.

δεινὸν ἢ πολλοὺς γὰρ οὐχ ἢ τῆς ὀφείας ὦρα, οὐδὲ ἢ τῆς μίσεως ἐπιθυμία, ἀλλὰ τὸ βούλεσθαι καυδοῦσθαι, ὅτι τὴν δαίνα ὑπεσκέλιται, καὶ εἰς μοιχείαν ἐνέβαλον.

8. Καὶ τί δεῖ τὰ ἄλλα λέγειν, ὅσα ἐντεῦθεν βλαστάνει κακά; Μυρίων γὰρ ἂν ἐλοιπὴν γενέσθαι βαρβάρων δούλους, ἢ κενοδοξίας ἀπαξ· οὐδὲ γὰρ ἐπιτάττονται ἐκείνοι τοιαῦτα τοῖς αἰγμάλωτον, οἳ αὐτῇ καλεῖται τοῖς ὑπηκόοις. Πάντων γὰρ ἔσο δούλος, φησί, κἂν λαμπροτέρου σου, κἂν ἀεὶ τελευταίου τύχῃσιν ὄντες· κατασφραγίσαι ψυχῆς, ἀμύλησον ἀρετῆς, καταγέλασον ἐλευθερίας, κατὰθυσόν σου τὴν σωτηρίαν· κἂν ἀγαθὸν τι ποιῆσῃς, μὴ πρὸς ἀρέσκειαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν τῶν πολλῶν, ἵνα ἀπολόγησιν τὸν ἐπὶ τοῦτοις στέφανον· κἂν ἐλεῆς, κἂν νηστεύῃς, τὸν μὲν πόνον ὑπόσχεθαι, τὸ δὲ κέρδος ἀπολείπει σπουδασόν. Τί τοῦτων τὸν ἐπιταγμάτων ὠμότερον γένοιτο; ἂν· Ἐντεῦθεν καὶ βασκανία τὴν ἀρχὴν ἔχει, ἐντεῦθεν καὶ ἀπόνοια, ἐντεῦθεν καὶ ἡ μήτηρ τῶν κακῶν ἡ φιλαργυρία. Ὁ γὰρ ἐσθλὸς τῶν πτωχῶν, καὶ οἱ χρυσοφοροῦντες βάρβαροι, καὶ οἱ παράταιροι, καὶ οἱ κόλακας, καὶ τὰ ἀργυρῖνόμενα ὄχηματα, καὶ τὰ ἄλλα τὰ τοῦτων καταγελοστέρα, οὐχ ἥθροισ ἐνεκεν οὐδὲ χρεῖας τι· νό· γίνεται, ἀλλ' ἢ κενοδοξίας μόνως. Ναί, φησὶν· ἀλλ' ἐπὶ μὴν κακὸν τοῦτὶ τὸ πάθος, καὶ τοῦ οὐθλῶν ἔστι· πῶς δ' ἂν αὐτὸ διαφροῦμεν, τοῦτὸ εἰπεῖν χρῆ. Μάλιστα μὲν, ἂν πείσῃς αὐτὸν καλῶς, ὅτι χαλεπὸν τοῦτὶ τὸ νόσημα, ἀρχὴν λήψῃ διαβρώσεως ἀρίστην· ἐπει καὶ ὁ νοσῶν ταχέως ἐπιζήτῃσι τὸν ἰατρὸν, ἂν τοῦτο μάθῃ πρὸ τῶν ἄλλων, ὅτι νοσεῖ. Εἰ δὲ καὶ ἐτέραν ἐπιζητήσει ὁδὸν τῆς ἐντεῦθεν φυγῆς, ὅρα πρὸς τὴν Θεὸν διηγουμένω, καὶ ἀρκού τῇ παρ' αὐτοῦ δόξῃ. Κἂν ὡς τὸ πάθος γαργαλίζον σε καὶ διαγέρον εἰπεῖν τοῖς συνδούλοις τὰ καταρωθόμενα σοι, λογισάμενος πάλιν, ὅτι μετὰ τὸ εἰπεῖν οὐδὲν γίνεται κέρδος, σέβσον τὴν ἀποπὸν ἐπιθυμίαν, καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν σου εἰπέ· Ἰδοὺ τοσούτον ὠδίνες χρόνον εἰπεῖν σοὶ τὰ καταρωθόμενα, καὶ οὐκ ἐκατέρησας σιγῇ κατασχέιν, ἀλλ' εἰς πάντας ἐξήνεγκας· τί οὖν σοι πλέον γέγονεν ἐντεῦθεν; Ἠλέων μὲν οὐδὲν, ἡμίαι δὲ ἐσχάτη, καὶ τὸ κενόσθαι ἅπαντα τὰ μετὰ πολλοῦ συλλεγέντα πόνου. Μετὰ δὲ τοῦτο κάκεινο ἐνόησον, ὅτι διασφραμμένη τὸν πολλῶν ἢ ψήρος καὶ ἢ κρείσσιν ἐστί, καὶ οὐ διασφραμμένη μόνον, ἀλλ' ἐπὶ καὶ ταχέως μαρμαίνεται. Κἂν γὰρ πρὸς ὦραν θαυμάσῃσι, τοῦ καιροῦ παρελθόντος, πάντων εἰσὶν ἐπιλεπτήσμονα καὶ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ σοι δεδομένον στέφανον ἤρπασαν, καὶ τὸν παρ' αὐτῶν οὐκ ἴσχυσάν σοι διατηρῆσαι. Καίτοι καὶ εἰ οὗτος ἔμενε, πολλὰς ἀβλήτους τῆς κείνου τοῦτον ἀλλάττασθαι· ὅταν δὲ καὶ οὗτος διαβρῆθῃ, πάλιν ἔξομεν [627] ἀπολογίαν, ὑπὲρ τοῦ μὴ μένοντος τὸν μένοντα προδόντες, ὑπὲρ τῆς τῶν ὄλων ἐυφημίας τοσαύτη ἀπολλύντες ἀγαθὰ; Καίτοι εἰ καὶ πολλοὶ οἱ ἐπαινοῦντες εἴεν, καὶ οἱ τοῦ ταλανίζεσθαι ἀξιοί, καὶ τότε μᾶλλον, ὅταν πλείους οἱ τούτου ποιοῦντες ὦσι. Εἰ δὲ θαυμάζεις τὸ εἰρημένον, ἀκουσον τοῦ Χριστοῦ ταῦτα φηριζόμενον· *Ὁὐαὶ γὰρ ὑμῖν*, φησὶν, *ὅταν καλῶς ὅμως εἴπωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι*. Καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ γὰρ ἐκάστης τέχνης τοὺς ἰδιομορφοῦς δεζήτειν κριτὰς, πῶς τῆς ἀρετῆς τὴν δοκιμασίαν τοῖς πολλοῖς ἐπιτρέψει, ἀλλ' οὐχὶ πρὸ πάντων ἐκείνῳ τῷ μάλιστα πάντων εἰδόντι, καὶ συγκριθεῖσι καὶ στεφασάσῃσι δυναμένῳ; Τοῦτο τοίνυν τὸ βῆμα ἐγγράψωμεν σε τοίχους καὶ θύρας καὶ ἀνατολῆς, καὶ συνεχῶς λέγωμεν πρὸς αὐτούς· *Ὁὐαὶ ἡμῖν*, ὅταν καλῶς εἴπωσι ἡμᾶς πάντες οἱ ἄνθρωποι. Καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ λέγοντες, ὕστερον διακόλλουσιν οὐ· κενόδοξον καὶ φι-

λότιμον καὶ ἐριώτα τῆς παρ' αὐτῶν εὐφημίας. Ἄλλ' οὐχ ὁ Θεὸς οὕτως, ἀλλ' ὅταν ὡς σε ἐριώτα τῆς παρ' αὐτοῦ δόξης, τότε σε μάλιστα ἐπαινέσεται καὶ θαυμάσεται καὶ ἀνακηρύξει. Ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐχ οὕτως, ἀλλὰ λαθὼν σε δούλον ἂν ἐλευθέρου, καὶ δὴ φιλοῦ βήματος πολλάκις σοι χαρισάμενος ἔπαινον φεῦθε. ἤρπασεν ἀπὸ σοῦ μισθὸν ἀληθῆ, καὶ ἀργυρολήτου μᾶλλον ὕπαταξεν. Ἐκείνους μὲν γὰρ μετὰ τὰ ἐπιτάγματα ἔχουσιν ὑπακούοντας οἱ δεσπότηαι, οὐ δὲ καὶ χωρὶς ἐπιταγμάτων δουλεύει. Οὐδὲ γὰρ ἀναρμύει ἀκούσαι τι παρ' αὐτῶν, ἀλλ' ἂν γνῶς μόνον δι' ὧν αὐτοῖς χαρῆς, οὐδὲ ἐπιταττόντων αὐτῶν πάντα ποιεῖς. Πόσας οὖν οὐκ ἂν εἴημεν ἀξιοί γενένης τοῖς μὲν μογηρῶς τέρποντες, καὶ πρὸν ἐπιτάττουσι θεραπεύοντες, τοῦ δὲ Θεοῦ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἔγειρομενοῦ καὶ παραινούντος, μὴδὲ οὕτως ἀκούοντες; Καίτοι γε εἰ δόξης καὶ ἐπαινων ἔραξ, φεύγε τὴν παρ' ἀνθρώπων ἔπαινον, καὶ τότε ἐπιτεύξῃ δόξης· ἀποστράφηθι τὰς εὐφημίας, καὶ τότε μυρίων ἀπολαύσεις τῶν ἐπαινων καὶ παρὰ Θεοῦ, καὶ παρ' ἀνθρώπων. Οὐδένα γὰρ οὕτω δοξάζειν εἰώθαμεν ὡς τὸν ὑπερπόντου δόξης, οὐδὲ ἐπαινεῖν καὶ θαυμάζειν ὡς τὸν καταπρονοῦντα τοῦ θαυμάζεσθαι καὶ ἐπαινεσθαι· εἰ δὲ ἡμεῖς, πολλῶ μᾶλλον ὁ τῶν ὄλων Θεός. Ὅταν δὲ ἐκείνους σε δοξάζῃ καὶ ἐπαινῇ, τῆς σου μακροστότερος γένοιτο; Ἄν; Καὶ γὰρ ὅσον δόξης καὶ ἀτιμίας τὸ μέσον, τοσούτον τῆς ἡνωθῆν δόξης πρὸς τὴν ἀνθρώπινον τὸ διάφορον· μᾶλλον δὲ πολλῶ πλέον καὶ ἀτιμρον. Εἰ γὰρ καὶ μνηστὴν παραβαλλομένη αὐτῇ αἰσχρὰ τίς ἐστι καὶ δυσειδής, ὅταν καὶ πρὸς ἑτέραν αὐτὴν ἀντιεταξάωμεν, ἰνόνσων ὅσον φανεῖται τὸ αἰσχρὸν. Καθάρσῃ γὰρ ἐταιριζομένη γυνὴ καὶ ἐπὶ τοῦ στέγους ἑστῶσα πᾶσαν αὐτὴν ἐκδέουσι, οὕτω καὶ οἱ κενοδοξίας δούλοι· μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνης αἰσχρῶς οὕτοι. Ἐκείνας μὲν γὰρ πολλοῦ κατεφρόνσαν τινος ἐρασιθέτων αὐτῶν· οὐ δὲ ἅπασι αὐτῶν προῦθηκας, καὶ δραπετικὰ καὶ ληστρικά καὶ βαλάνιστόμοις. Ἀπὸ γὰρ τοῦτων καὶ τῶν τοιούτων τὰ ἐπαινοῦντα ὅμως συνέστηκε θέατρα· καὶ οὐκ καθ' αὐτοῦ ὄντας ὀδόντες ἀξίους εἶναι νομίζεις, τοῦτοις [628] συλλεγέντας τῆς σεαυτοῦ προτιμίας σωτηρίας, καὶ πάντων ἐκείνων ἀτιμότερον αὐτὸν ἀποζαίνεις.

ε'. Πῶς γὰρ οὐκ ἀτιμότερος ὁ τῆς παρ' ἐκείνων δέμενος εὐφημίας, καὶ μὴ νομίζων ἀρκεῖν σεαυτῷ, εἰ μὴ τὴν παρ' ἑτέρων δόξαν λάβοις; Οὐκ ἐνοεῖς, εἰπέ μοι, μετὰ τῶν εἰρημῶνων, ὅτι περιδλεπτος μὲν ἔν σου καὶ πᾶσι κατὰδῆλος, ἂν ἀμάρτης, μυρίους ἔχεις κατηγόρους· ἄγνωστος δὲ, κἂν ἐν ἀραραῖα μανεῖς; Ναί, φησὶν· ἀλλὰ καὶ καταρωθὸν μυρίας ἔχω τοὺς θαυμαστότας. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ δεινόν, ὅτι οὐ μόνον ἀμαρτανότα σὲ, ἀλλὰ καὶ καταρωθὸντα βλάπτει τῆς κενοδοξίας ἢ νόσου, τότε μὲν μυρίους ὑποσκαλλέουσα, νῦν πάντα σου κενούσα τὸν μισθόν. Δεινὸν μὲν ὄν, καὶ πάσης ἀτιμίας ἀνάστων, τὸ καὶ ἐν πολιτικοῖς πράγμασι δόξης ἐρῆν· ὅταν δὲ καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχη; τίς λείπειται σοι συγγνώμη λαοῖν, μὴδὲ τοσαύτην βουλομένη παρασχέιν τὴν θεῶν τιμῆν, ὅσην αὐτὸς παρὰ τῶν οἰκτιρῶν ἔχεις; καὶ γὰρ ὁ δούλος πρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὄρα τοῦ δεσπότηαι, καὶ ὁ μισθωτὴς πρὸς τὸν τοῦ ἔργου κύριον τὸν μέλλοντα ἀποδοῦναι μισθός, καὶ ὁ μαθητὴς πρὸς τὸν διδάσκαλον· οὐ δὲ τὸναντίον ἅπαν, τὸν μισθωσάμενόν σε Θεὸν ἀφείλ καὶ τὸν δεσπότην, πρὸς τοὺς ὀμολοῦσας βλάπτει, καὶ ταῦτα εἰδὼς, ὅτι ὁ μὲν Θεὸς μέμνηται καὶ εἰς τὰ μετὰ ταῦτα τῶν σῶν καταρωμάτων, ἄνθρωπος δὲ εἰς τὸ παρόν· καὶ ἐν οὐραφῇ

etiam post mortem vim inferi, ac contendit suam ostendere naturam in mortuo corpore. Cum enim splendida sepulcra, quæ omnem ejus substantiam absorbant, morientes sibi erigi curent, et in sepultura luxum multum apponi studeant; etiamsi viventes proholo et pane uno accedentes pauperes contumelia affecerint, et morientes lautam vini apponant mensam: quem alium excessum queras in hujus morbi tyrannide? Ab hoc etiam malo absurdi nascuntur amores. Multi enim non vultus forma, nec concubitus cupiditate, sed quod velint sese jactare dicereque, hanc vel illam decepti, in fornicationem delapsi sunt.

4. Equid opus est alia recensere, quæ inde pululant mala? Mallem mille barbarorum servus fuisse, quam vanæ seculi gloriæ: nihil enim barbari servus imperant simile iis, quæ vana gloria subditis præcipit. Omnium esto servus, inquit illa, etiamsi te splendidiore, etiamsi te viliores sint: despice animam, negliges virtutem, deride libertatem, salutem tuam immolatos. Si quid boni facias, non ad Deo placendum hoc facias, sed ut te multis ostentes, et perdas coronam iis debitam: si eleemosynam feceris, si jejunaveris, laborem quidem sustine, sed lucrum perdere curato. Quid his præceptis crudelius fuerit? Hinc invidia ortum habet, hinc arrogantia, hinc mater omnium malorum avaritia. Turba quidem famulorum, aurigæ barbari, parasiti, adulatores, currus argento conspici, et alia his ridiculiora, non ad voluptatem, non ad usum sunt, sed ad vanam gloriam tantum. Etiam, inquit; hunc quidem morbum malum esse omnibus liquet, quomodo autem illum effugiemus, hinc dicendum est. Maxime effugies, si tibi ipsi probe suadeas gravem hunc morbum esse, optimumque hinc accipies emendationis initium. Nam æger cito medicum requiret, si illud ante omnia dicat, quod ægrotet. Quod si aliam evadendi viam requires, ad Deum assidue respice, illius tibi gloria satis sit. Si videas hunc morbum te allicere et excitare, ut conservis tuis præclara gesta tua enarres; tacum reputans, quod si hæc dixeris, nihil tibi lucri accessurum sit, exstingue cupiditatem; dic animæ tuæ: Ecce a tanto tempore hoc parturis, ut recto facta tua evulges, nec valuisti silentio tegere, sed omnibus enuntiasti: quid ergo tibi amplius inde evenit? Nihil certe amplius, sed extrema jactura, et quod omnia, quæ cum tanto labore collegeras, evacues. Post hæc illud etiam cogita, multorum calculum et judicium corruptum esse, nec modo corruptum esse, sed cito marcescere. Etiamsi enim ad horam mirentur et laudent, elapso quodam tempore omnium obliviscuntur, et tibi a Deo paratam coronam abripiunt, et ab se paratam non potere servare tibi. Quamquam si læte mansisset, miserum valde erat illam cum hæc commutavisse: cum autem hæc effluerit, quam habebimus defensionem, qui manentem pro non manente prodiderimus? qui pro paucorum laude tot bona amiserimus? Quamquam etsi multi laudatores essent, hi certe miseri existimandi sunt, et tunc magis, cum plures laudatores fuerint. Quod si dictum

PATROL. GR. LX.

illud miraris, audi Christum hunc calculum ferentem: nam ait: *Vix vobis, quando bene vobis dixerint omnes homines* (Luc. 6. 26). Et juro quidem. Si enim singularum arium opifices judices quætere oportet, quomodo virtutis probationem vulgo committis, nec illi præ omnibus, qui hæc in te omnium peritissimus est, et qui tibi plausum et corbanam dari potest? Hæc itaque verbum inscribam in parietibus, in januis, in mente, et frequenter nobis repetamus: *Vix vobis, cum bene dixerint de vobis omnes homines*. Nam hi ipsi qui dicunt, demum te incusant ut vanæ gloriæ cupidum, et laudum humanarum amantem. At Deus non sic habet; sed cum te viderit ipsius gloriæ amantem, tunc te maxime laudabit, mirabitur, prædicabit. Homo autem non sic, sed te liberum in servum accipiens, et per verbum unum laude te falsa excipiens, veram abs te mercedem aufert, et te sibi plus quam emptitium subjicit. Emptitius enim post mandata dicto audientes habent heri; in vero etiam sine mandatis famularis. Neque enim expectas justificationem; sed si solum noveris, quo pacto illis justificari potes, illis nihil imperantibus omnia facis. Quanta ergo gehenna non digni fuerimus, qui improbos delectamur, iisque antequam impertent servimus; Deo autem quotidie jubente et hortante, non sic audiamus? Atqui si ita laudes amas et gloriam, fuge illam quæ ab hominibus est, et tunc gloriam assequeris: averte te a laudibus, et tunc mille fueris laudibus tam a Deo, tum ab hominibus? Neminem enim ita laudare solemus, ut eum qui gloriam despicit; nec celebrare et mirari, ut eum qui laudum contemptor est: si vero nos, multo magis universorum Deus. Cum autem ille te glorificaverit et laudaverit, quis te beator fuerit? Etenim quantum est gloriam inter et ignominiam discrimen, tanta est inter supernam gloriam et humanam differentia: imo multo et infinito plus excellit. Nam si illa nulli collata turpis est et fœda; quando cum illa conferemus, cogita quanta futura sit fœditas. Ut enim meretrix mulier in prostibulo stans, omnibus sui copiam facit: sic vanæ gloriæ servi; imo turpiores illa suat. Illæ namque sæpe quosdam amasios spernunt, tu vero omnibus prostas, fugitivis, scribis, marsupiorum sectoribus. Illorum enim atque similibus turba theatræ vos laudantia constant, et quos singulos nihil case putas, collectos vel tuæ salutis anteponis, et te his omnibus ignobiliorum declares.

5. Quomodo enim non ignobilior is, qui laudem illum eget, nec putat sibi ipsi sufficere, nisi ab aliis gloriam accipiat? Non cogitas, quæso te, præter ea quæ dicta sunt, te si conspicuus sis et omnibus notus, ubi peccaveris, mille halituum accusatores; si ignotus vero sis, saltem in toto hæc ex parte collocari? Etiam, inquit; sed dum præclare gero, mille laudatores habeo. Hoc autem grave malum est, quod non solum si peccaveris, sed etiam si præclara feceris, vanæ gloriæ morbus te lædat; illic te mille probis supplantans, hic vero omnem tibi mercedem evacuat. Grave utique est, et ignominia omni plenum,

36

vel in politicis rebus gloriam amare : cum autem in spiritalibus hoc ipsum passus fueris ; quæ tibi deinde venia superest, cum non tantum Deo honorem præbere velis, quantum tu a domesticis accipis ? Nam servus ad domini oculos respicit, et mercenarius ad operis dominum, qui mercedis redditurus est, et discipulus ad magistrum : tu vero contrarium omnino facis : reflecto Deo et Domino qui te mercede conduxit, ad conservas respicis, cum tamen scias, Deum quidem recte factorum etiam in futurum memorem esse, hominem vero in presenti tantum ; atque in cælo habens theatrum constitutum, terrenos spectatores congregas. Et athleta quidem ubi certat, illic vult celebrari ; tu vero cum in supernis decertes, in inferioribus vis coronari. Erquid habes amantia deterius fuerit ? Coronas autem, si placet, consideremus : alia quidem ex arrogantia constat, alia ex invidia adversus alterum concepta, alia ex ironia et adulatione, alia ex pecuniis, alia ex servili animo : atque ut pueri ludentes coronas ex sæno sibi mutuo imponunt, et coronatum ejus rei ignarum a tergo irridunt : ita et nunc ii, qui te laudibus celebrant, sæno tibi imposito, inter se irridunt coronatum : et utinam sænum tantum imponent ! Nunc autem multo etiam damno plena est hæc corona, et recte facta omnia nostra perdit. Considerata igitur ejus vilitate, damnum illud fugito. Quot enim vis laudatores habere ? an centum, an bis plures, an ter aut quater ? imo si velis, decies et undecies, aut vigesies, sinque bis aut quater mille ; imo si placet, decies mille tibi plaudant : at illi vix a graculis superne clamantibus differunt : imo vero si cogitaveris angelorum theatrum, hi verubus viliores videbuntur, illorumque præconium araneis, fumo et somniis infirmius. Audi igitur quomodo Paulus, qui hæc accuratius perpenderat, non solum non illa querat, sed etiam deprecatur, dicens : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi (Gal. 6. 14)*. Hanc et tu quoque gloriationem æmulare, ne Dominum irrites. Nam dum hæc facis, Deum contumelia afficis, non te tantum. Neque enim si pictor esses et discipulum quendam haberes, qui ea quæ artis sunt tibi ostendere contemneret, tabellam foris observantibus exhiberet, id atenter ferres. Quod si in conservis hoc contumelia est, multo magis apud Dominum. Quod si aliunde dicere velis, quomodo rem contemnas, mente sublimis esto, visibilia irride, veræ gloriæ amorem auge, spirituali sensu plenus esto, dic anime tuæ ut Pau-

lus, *Ne quis quia angelos judicabitur (1. Cor. 6. 3)* ? illamque sic erectam, corripit et dicit : *Quæ angelos judicatura es, ab immundis vis iudicari, et cum saluatoribus, mimis, bestiariis, aurigis laudari ? has enim hi laudes sectantur. Tu vero hujusmodi clamore sublimiorem tibi alam parato, et æmulare deserti incalam Joannem, ac discere quantum ille turbam contemneret, adulatoresque videns, non vertebatur ; sed cernens omnes qui Palæstinam incolebant circum se effusos et mirantes ac percussos, tali honore non inflabatur, sed etiam in illos insurgebat, et quasi cum adolescentulo quopiam loquens, tantum populum se increpabat : *Serpentes, gemina viperarum (Math. 3. 7)*. Quamquam propter illum concurrebant, et urbes dimiserant, ut sacrum illud caput viderent : atamen nihil hujusmodi ipsum emollivit : procul enim erat a gloria et ab omni fastu liber. Sic et Stephanus videns eundem populum, non se honorantem, sed furentem et dentibus stridentem, sublimior ira illorum effectus dicebat : *Dura cervice et incircumcisus cordibus (Act. 7. 54)*. Sic et Elias presentibus exortibus et rege et populo toto, dicebat : *Uaqueque utroque poplite claudicabit (3. Reg. 18. 21)* ? At nos omnibus adulamur, iisque servili animo famulamur, sic illorum ementes honorem. Ideo omnia sua de qua versa sunt, et ab hac gratia excidimus, res Christianismi proditæ fuerunt, et omnia ob vulgi gloriam negliguntur. Eliminemus ergo hoc vitium : et tunc vere sciemus libertatem, portum et tranquillitatem. Nam gloriæ cupidus is, qui tempestate jactantur, similis est semper, tremens, formidans, mille beris servius : qui vero extra hanc tyrannidem est, similis est is, qui in portu sedent, et pura libertate fruuntur. Ille vero secus, sed quotquot habet sibi notos, tot habet dominos, omnibusque servire cogitur. Quomodo ergo liberabimur ab hac gravi servitute ? Si aliam amemus gloriam ; eam nempe quæ vere gloria est. Quemadmodum enim eos, qui corpora amant, formosior conspectus vultus a priore abstrahit : sic et gloriæ hujus cupidus, resplendens gloria cælestis ab hac poterit abstrahere. Illam itaque respiciamus et accurate ediscamus, ut pulchritudinem ejus admirantes, hujus turpitudinem fugiamus, et nulla fruamur voluptate in illaque perpetuo delectemur : quam nos omnes assequi contingat gratia et misericordia Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.*

HOMILIA XVIII.

CAP. 10. v. 14. *Quomodo igitur invocabunt eum, in quem non crediderunt ? quomodo credent in eum, de quo non audierunt ? quomodo audient sine predicante ? 15. quomodo autem prædicabunt, nisi mittantur ? sicut scriptum est.*

1. Rursus a venia illos excludit. Quia enim dixerat : *Testificor illis, quod solum Dei habeant, sed non secundum scientiam ; et, Ignorantes Dei justitiam, non sub-*

*jecti fuerunt ; ostendit deinde, quod talis ignorantie pœnas Deo debeant. Non sic tamen loquitur, sed probat illud per interrogationem, et clarius reddens argumentum per objectionem et solutionem, totum textum hunc locum. Perpende autem : Olim, inquit, Dixit propheta, *Quisquis invocaverit nomen Domini, salvus erit*. Verum forte qui dixerit : *Quomodo poterunt cum invocare, in quem non crediderunt ?* Deinde*

τὸ θάνατον ἔχον καθήμενον, τοὺς ἐπὶ τῆς θεατῆς συνάγει. Καὶ ὁ μὲν ἀλλήτης ἐνθα ἀγωνίζεται, ἐκεῖ βούλει αὐδοκμεῖν ἢ δὲ ἀγωνίζομενος ἔνω, κἀνο στεφανοῦσθαι σπουδαίξει. Καὶ τὴ ταύτης χεῖρον γένου' ἂν τῆς ἀνοίας; Ἰδωμεν δὲ, εἰ δοκεῖ, καὶ τοὺς στεφάνους· ὁ μὲν γὰρ ἐξ ἀνοίας σύγκεται, ὁ δὲ ἐκ τῆς πρὸς ἕτερον βασκανίας, ὁ δὲ ἐξ ἐριωνείας καὶ πολιτείας, ὁ δὲ ἀπὸ χρημάτων, ὁ δὲ ἀπὸ δουλοπρεποῦς βίαιος. Καὶ καθάπερ τὰ παιδία τὰ παίζοντα χόρτου στέφανον ἐπιτίθεισαν ἀλλήλους, καὶ τοῦ στεφανωθέντος οὐκ εἰδότες καταγελῶσιν ἔπισθεν πολλάκις· οὕτω δὴ καὶ νῦν οἱ ἐγκωμιάζοντες αὐτὸν, καὶ αὐτοὺς πολλὰκις ἐχλεύασαν, τὸν χόρτον ἡμῖν ἐπιτιθέντες· καὶ εἴθε χόρτον μόνον νῦν δὲ καὶ πολλῆς γέμει βλάβης ὁ στέφανος, καὶ πάντα ἡμῶν ἀπόλλυσι τὰ κατορθώματα. Ἐνοήσας τοίνυν αὐτοῦ τὸ εὐταλές, φεῖγε τὴν ζημίαν. Πόσους γὰρ εἶναι βούλει σου τοὺς ἐπειταίτας; ἕκαστον, ἢ οὐκ τοσοῦτους καὶ τριῖς καὶ τετράκις; μᾶλλον δὲ, εἰ βούλει, εἴθει δεκάκις τοσοῦτους καὶ εἰκοσάκις, καὶ ἕστωναν δισχιλιοὶ καὶ τετρακισχίλιοι· εἰ δὲ βούλει, καὶ μυριοὶ αἰ κροτούντες· ἀλλ' οὐδὲν οὕτω κολιῶν κροζόντων διαφέρουσι· μᾶλλον δὲ, ἂν ἐνοήσης τὸ τὸν ἀγγέλιον θάνατον, καὶ σφαλῆκαν οὕτω φρονούσαι εὐταλότεροι, καὶ ἀρχῆς ἀσθενεστέρων αὐτῶν ἢ εὐφημία, καὶ καμῶν καὶ θνεσμάτων. Ἀκούσον γοῦν πῶς ὁ Παῦλος ὁ ταῦτα διεσκεμμένος ἀκριβῶς, οὐ μόνον αὐτὰ οὐκ ἐπιζητεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀπαύχεται, λέγων· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο *καυχῆσθαι*, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ [629] τοῦ Χριστοῦ. Ταύτην τοίνυν καὶ σὺ ζήλωσον τὴν καύχησιν, ἵνα μὴ παροῦσῃ τὸν ἀσπότην. Καὶ γὰρ εἰς τὸν Θεὸν ὄβριος, τοῦτο ποῖων, οὐχὶ σεαυτὸν μόνον. Οὐδὲ γὰρ εἰ ζωγράφος ἂν μαθητὴν τινα εἶχες, εἶτα ἐκεῖνος ἀπειλὴ ἐπιδείξεισθαί σοι τὰ τῆς ἐπιχρῆς, τὸν πίνακα ἐξω προτιθεὶς τοὺς παρατηροῦσιν ἀπλόως, πρόκις ἂν ἤνεγκας. Εἰ δὲ ἐπὶ τῶν ὁμοδούλων τοῦτο ὄβρις, πολλοὶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ ἀσπότη. Εἰ δὲ ἐπιβόλον βούλει μαθεῖν τοῦ πράγματος καταφρονεῖν, ὄψληθαι γενοῦ τῆ διανοίᾳ, καταγέλασον τὸν ὁρωμένον, αὐξήσον τῆς ἀληθῆς δόξης τὸν ἔρωτα, ἐμπλήσθητι φρονήματος πνευματικοῦ, εἰπέ πρὸς τὴν ψυχὴν, ὡς Παῦλος εἶπεν· *Οὐκ οἶδας, οὗτοι ἀγγέλιοι κρονοῦμεν*; καὶ ἀναστήσας αὐτὴν ἐνευθεῖν, ἐπιτίμησον λοιπὸν καὶ εἰπέ· Ἢ ἀγγέλιος κρονοῦσα, ὅπῃ καθαρμάτων κρῖνεται βούλει, καὶ μετὰ τῶν ὀργητῶν ἐπειταίτῃσθαι καὶ μίμω καὶ θηρομάχων καὶ ἠνίχων; ταύτας γὰρ οὕτω τὰς εὐφημίας δίκαιοισι. Ἀλλὰ σὺ ἀφώλυτον τῆς τοῦτων κρονοῦσῃς τὸ πτερόν κατασκευάσων, καὶ ζήλω-

σον τὸν τῆς ἐρημίας πολίτην Ἰωάννην, καὶ μόθῃ πῶς ὑπεράνω πλῆθους ἀλλοῦ, καὶ κολακεύοντα, ὁρῶν οὐκ ἐπιστρέφεται, ἀλλ' ὄρων ἀπαντας τοὺς τὴν Παλαιστίνην οἰκούντας περὶ αὐτὸν ἐκκεχυμένους καὶ θαυμάζοντας, καὶ ἐκπληρομένους, οὐκ ἔχουσι τὸν τῆ τοσοῦτῃ τιμῇ, ἀλλὰ καὶ κατεξείσταντο αὐτῶν, καὶ ὡς ἐνὶ μετριάφῃ, δῆμῳ τοσοῦτῃ διαλεγόμενος, οὕτως ἐπέπλητε λέγων· Ὅσοις, γεννητὰμα ἐχθρόν. Καίτοι γε δὲ' αὐτῶν συνέβησαν, καὶ τὰς πόλεις ἀφῆκαν, ὥστε τὴν ἱερὰν κεφαλὴν ἐκείνην ἰδεῖν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν αὐτῶν τοῦτον ἐξέλυσε· πῶρρω γὰρ ἦν ὄβρις, καὶ τύπου παντὸς ἐλευθερός. Οὕτω καὶ ὁ Στέφανος ὁρῶν τὸν αὐτὸν δῆμον πάλιν οὐχὶ τιμῶντα, ἀλλὰ μαινόμενον καὶ ἐρίζοντα τοὺς ὀδόντας, ὀφηλοτέρος αὐτῶν γενόμενος τῆς ὀργῆς, εἶπε· *Ἐκλιπρότρηχοι, καὶ ἀπερίεμητοι ταῖς καρδίαις*. Οὕτω καὶ ὁ Ἠλίας, τῶν στρατοπέδων παρόντων ἐκείνων καὶ τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ δῆμου παντὸς, εἶπεγ· Ἔως *πῶς χωλιανίταις ἐκ ἀμφοτέρωσι ταῖς ἡντιόμοις*; Ἀλλ' ἡμεῖς ἀπαντας κολακεύομεν, θεραπεύομεν, τῆ δουλοπρεπείᾳ διακονῆν ταυτὴν τὴν ἐκείνων τιμὴν ὀνοῦμενοι. διὰ τοῦτο πάντα ἔνω καὶ κάτω γέγονε, καὶ τῆς χάριτος ταύτης ἐξεπίσταν, καὶ ἃ προέδοται τὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ πράγματα, καὶ πάντα ἡμελιταί διὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν. Ἐξορίσταν τοίνυν τὸ πάθος, καὶ τότε εἰσόμεθα καλῶς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν λιμένα καὶ τὴν γαλήνην. Ὁ μὲν γὰρ κενόδοξος τοῖς χειμαζομένοις ἔσταν, ἀπὲ τρέμων καὶ δεκτικῶς, ἀλλ' ἡμῶς ἐστὶ γνώριμος, τοσοῦτος ἔχει δεσπότης, πᾶσι δουλεύειν ἀναγκαζόμενος. Πῶς οὖν ἀπαλλαγόμεθα τῆς χαλεπῆς ταύτης δουλείας; Ἄν ἑτέρας ἐρασοῦμεν δόξης, τῆς ὄντως δόξης. Καθάρτη γὰρ τοῖς τῶν σωμάτων ἐρώντας λαμπροτέρα ἑτέρα φανείσα ἕξις τῆς προτέρας; ἀπίστησεν· οὕτω δὴ καὶ τοὺς δόξης ἐπιθυμοῦντας τῆς παρ' ἡμῶν, ἢ ἐκ τῶν οὐρανῶν λάμψασα δόξα ἀπαγαγεῖν ταύτης δυνήσεται. [630] Ἰδωμεν τοίνυν ἐκείνην, καὶ καταμάθωμεν αὐτὴν ἀκριβῶς, ἵνα τὸ κάλλος αὐτῆς θαυμάσαντες, φύγωμεν ταύτης τὴν αἰσχρότητα, καὶ πολλῆς ἀπολαύσωμεν ἡδονῆς, ἡνερωφῶντας ἐκείνην διηναῶσι· ἔς γένοιτο πάντας ἐμὲς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κρᾶτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

* Mollon deest in Morel.

b Ἐξέπιδωμεν, καὶ deest in Morel.

ΟΜΙΛΙΑ ΗΨ.

Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ἐν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύουσιν οὐ οὐκ ἔχουσιν; πῶς δὲ ἀκούσονται χωρὶς κηρύσσοντες; πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἂν μὴ ἀκούσασιν; καθὼς γέγραπται.

α'. Πάλιν ἀναίρει τὴν συγγῆμην αὐτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, οὗτοι *Μαρτυροῦντες αὐτοῖς, οὗτοι ζήλον Θεοῦ ἔχουσιν*, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν καὶ, οὗτοι ἄγροῦντες τὴν τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην, οὐχ ὑπετάθησαν, δεικνύοντες, οὗτοι καὶ αὐτῆς τῆς ἀνοίας δεικνύοντες οὗτοι τῷ Θεῷ. Καὶ οὐ λέγει μὲν οὕτω, κατασκευάσει δὲ τοῦτο κατὰ ἐρώτησιν προφῶν τὸν λόγον, καὶ σαφέστερον ποῖων τὸν Διεγῶν τῷ κατὰ ἀντίθεσιν καὶ

λύσιν ἀπανόφθαι τοῦτὸ τὸ χωρίον. Ἐκπέπει δὲ Ἄνωθεν, φησί, *Εἶπεν ὁ προφήτης, οὗτοι Πᾶς, οὗτοι ἔσταν ἐπικαλέσθηται τὸ ὄνομα Κυρίου. σωθήσεται*. Ἄλλ' ἴσως ἔχει τις ἀν εἰπεῖν· Καὶ πῶς ἰδύοντο ἐπικαλέσασθαι τοῦτον, ὅς οὐκ ἐπίστευσαν; Εἶτα ἐρώτησας παρ' αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀντίθεσιν· Καὶ διὰ τί οὐκ ἐπίστευσαν; Καὶ πάλιν ἀντίθεσις· πάντως ἔχει τις εἰπεῖν· Καὶ πῶς ἔχον πιστεύσαι μὴ ἀκούσαντες; Καὶ μὴν ἔχουσιν, φησί. Εἶτα ἑτέρα πάλιν ἀντίθεσις· Καὶ πῶς ἰδύοντο ἀκούσαι χωρὶς κηρύσσοντας; εἶτα πάλιν λύσις· Καὶ μὴν ἐκφράξεν, καὶ ἀπετάλησαν εἰς αὐτὸ τοῦτο πολλοί. Καὶ πῶθεν, εἶπον, οὗτοι οὐκ

είσιν ἐκείνοι οἱ ἀποσταλέντες· τότε λοιπὸν εἰσάγει ἐν τῇ προφητῇ λέγοντα· Ὅχι ὅροι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τὴν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ. Ὅρξ· πῶς ἀπὸ τοῦ τρόπου τοῦ κηρύγματος δεικνύσι τοὺς κήρυκας· Οὐδὲν γὰρ ἄλλο περιήσαν οὗτοι πανταχῶθεν λέγοντας, ἀλλ' ἢ τὰ ἀγαθὰ ἐκείνα τὰ ἀπόρρητα καὶ τὴν τῷ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους γεγενημένην εἰρήνην. Ὅστε ἀποστούοντας, οὐχ ἡμῖν ἀπιστεῖτε, φησὶν, ἀλλὰ τῷ Ἰησοῦ τῷ πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἰπόντι, ὅτι καὶ ἀποσταλόμεθα καὶ κηρύξομεν καὶ ἔροῦμεν ὑπερ εἰρήκαμων. Εἰ τοίνυν τὸ μὴ ὁσθῆναι ἐκ τοῦ ἀπεκαλῶσθαι ἦν, τὸ δὲ ἐπικαλῶσθαι ἐκ τοῦ πιστεῦσαι, τὸ δὲ πιστεῦσαι ἐκ τοῦ ἀκούσαι, τὸ δὲ ἀκούσαι ἐκ τοῦ κηρύξαι, τὸ δὲ κηρύξαι ἐκ τοῦ ἀποσταλῆναι, ἀποσταλῆσαν δὲ καὶ ἐκήρυξαν, καὶ μετ' αὐτῶν ὁ προφήτης περιεῖθε δεκνύς αὐτοὺς καὶ ἀνακηρύττων καὶ λέγων, οἱ οὗτοι εἰσιν, οὗτοι πρὸ πολλῶν ἐνωθεν ἐβόλου χρόνον, ὧν καὶ τοὺς πόδας ἐνεκυμαίον διὰ τὴν τοῦ κηρύγματος τρόπον εβόλου, οἱ τὸ μὴ πιστεῦσαι, ἐκείνων ἐγκλημα γέγονε μόνον· καὶ γὰρ τὰ παρὰ Θεοῦ πάντα ἀπῆρτισται. Ἄλλ' οὐ πάντες ἀπήκουσαν [631] τῷ Εὐαγγελίῳ. *Ἐπιστῆτε γὰρ λέγει Κύριε, εἰς ἐπίστευσα ἐγὼ ἀκοῇ ἡμῶν· Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἢ ἐξ ἀκοῆς διὰ ῥήματος Θεοῦ.* Ἐπειδὴ πάλιν ἕτεραν ἐπιφάνου ἀντίστοιχον λέγοντας, οἱ καὶ μὴν εἰ ἦσαν οὗτοι οἱ ἀποσταλμένοι καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ πεμπθέντες, ἔδει πάντας ὑπακοῦσαι ὁσίοι τοῦ Παύλου τὴν σύναξιν, πῶς αὐτὸ τοῦτο, ὃ τὸν θέρουον ἐποίησε, τοῦ θορύβου καὶ τῆς παραχῆς δεικνύσιν ὃν ἀναίρειτον. Τί γὰρ εἰ σκανδαλίζεις, φησὶν, ὃ Ἰουδαῖ, μετὰ τοσαύτην καὶ τηλικαύτην μαρτυρίαν καὶ πραγμάτων ἀπόδειξιν, οἱ τοὺς πάντας ἀπήκουσαν τῷ Εὐαγγελίῳ; Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ μετὰ τῶν ἄλλων ἰκανὸν εἰ πιστεῦσασθαι ὑπερ τῶν εἰρημίων, τὸ μὴ πάντας ὑπακοῦσιν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐνωθεν προείπει ὁ προφήτης. Καὶ σκόπει τὴν ἀρατον σοφίαν, πῶς πόλον δεικνύσιν, ἢ προσεβόκων ἐκείνοι καὶ ἡλιζὶον ἀνταρεῖν. Τί γὰρ φατε, φησὶν; οἱ τοὺς πάντας ἀπήκουσαν τῷ Εὐαγγελίῳ; Ἄλλὰ καὶ τοῦτο ἐνωθεν προείπει Ἰησοῦς· μέλλον δὲ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ τοῦτο πῶλον. Ὑμεῖς μὲν γὰρ ἐγκαλεῖτε διὰ τὸ μὴ πάντας ἀπήκουσαν· ὁ δὲ Ἰησοῦς πῶλον τοῦτο λέγει. Τί γὰρ φησι; Κύριε, εἰς ἐπίστευσα ἐγὼ ἀκοῇ ἡμῶν; Εἶτα, ἐπειδὴ τὸν θόρυβον τοῦτον ἐξέτελε παρεμβάλων τὸν προφήτην, πάλιν ἔχειται τῆς πρώτης ἀκολουθίας. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, οἱ ἐπικαλῶσθαι ἔβη, τοὺς δὲ ἐπικαλωμένους πιστεῦσαι, τοὺς πιστεῦοντας ἀκούσαι πρῶτον, τοὺς δὲ μέλλοντας ἀκούσασθαι τοὺς κηρύσσοντας ἔχειν, τοὺς δὲ κηρύσσοντας ἀποσταλῆσαι, καὶ ἔδειξεν ὅτι ἀποστάλησαν καὶ οἱ ἐκήρυξαν ἕτεραν πάλιν εἰσάγειν μίλλων ἀντίθετον, ἀφορμὴν λαβὼν πρότερον ἀπὸ τῆς μαρτυρίας τοῦ προφήτου, καθ' ἣν εἰπες τὴν μικρὴν πρὸ ταύτης ἀντίθετον, οὕτως αὐτὴν πάλαι καὶ συνείρη τοὺς πρότερος. Ἐπειδὴ γὰρ παρήγαγε τὸν προφήτην λέγοντα· Κύριε, εἰς ἐπίστευσα ἐγὼ ἀκοῇ ἡμῶν; εὐκαιρὸς τῆς μαρτυρίας ἐπιλαβόμενος, φησὶν Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς. Τοῦτο δὲ οὐχ ἀπλῶς εἰσέειπεν, ἀλλ' ἐπειδὴ καθ' ἕκαστον καιρὸν σημεῖα ἐξήκουον Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν βίβιν τῆς ἀναστάσεως, καὶ πολλοὶ πρὸς ταῦτα κηρῆντες ἦσαν, φησὶν, οἱ καὶ μὴν ὁ προφήτης ἐπηγγέλατο, οἱ ἐξ ἀκοῆς ἡμῶν· οὐδὲ πιστεῦσαι. Διὸ πρότερον αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ φησὶν Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς. Εἶτα, ἐπειδὴ ἰδοὺν τοῦτο εὐτέλες ἔπεινα, ὅρα πῶς αὐτὸ ἀνάγει. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀκούσαι εἶπον, φησὶν, οὐδ' ὅτι ἀνθρωπίνων εἰς ῥημάτων ἀκούσαι καὶ πιστεῦσαι, ἀλλ' ἀκοῆν μεγάλην

λέγου· ἢ γὰρ ἀκοῆ διὰ ῥήματος τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ τὰ αὐτῶν ἔλεγον, ἀλλὰ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ μενόμενος ἀπήγγελλον· ὃ σημεῖον ἐστὶν ὑψηλότερον. Τὴ γὰρ Θεοῦ καὶ λέγοντες καὶ θεματοουργοῦντι ἑμῶς πιστεύετε καὶ πισθεθεῖτε· εἶ· καὶ καὶ τὰ ἔργα καὶ τὰ θαύματα ἀπὸ τῶν λόγων ἐστὶ τῶν ἐκείνων καὶ γὰρ καὶ ὁ οὐρανὸς καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὁσως ἐστῆ.

β'. ἀξίως τοίνυν, οἱ δὲ πιστεῦσαι τοὺς προφήτας διὰ τὸ τοῦ Θεοῦ λέγουσι, καὶ ἐκράσως μὴδὲν πῶλον ἐπιζητήσας, ἐπάγει λοιπὸν τὴν ἀντίθετον· τὴν εἶπον, καὶ φησὶν· Ἄλλὰ λέγει, *Μὴ οὐκ ἔκουσαν;* Τί γὰρ, φησὶν, εἰ ἀπεστάλησαν οἱ κηρύσσοντας, καὶ ἐκήρυξαν [632] ὑπερ εἰρημίων, αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔκουσαν; Εἰ μετ' ὑπερβολῆς πάσης ἢ λύσει τῆς ἀντιθέσεως· *Μεσοῦργε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήλθε ὁ ρόγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ ἀσάρτα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν.* Τί λέγεις, φησὶν; οὐκ ἔκουσαν; ἢ οἰκουμένην καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς ἔκουσαν καὶ ἱερὰ, παρ' οἷς τοσοῦτον οἱ κήρυκας διέτριβον χρόνον, καὶ ὅθεν ἦσαν, οὐκ ἔκουσατε; καὶ πῶς οὐ εἶπε λέγει; ἢ γὰρ τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἔκουσε, πολλῶ μᾶλλον ἡμῶς. Εἶτα πάλιν ἐτέρα ἀντιθέσις· Ἄλλὰ λέγει, *Μὴ Ἰσραὴλ ὅσα ἔργα;* Τί γὰρ, εἰ ἔκουσαν μὴ, οὐκ ἐνόησαν δὲ τὰ ἐρημμένα, οὐδὲ συνήρην, οἱ ἐκείνοι ὁσως ἦσαν οἱ ἀποσταλέντες; οὐκ ἔβη συγγράμης τῆς ἀγνοίας ταύτης ἕκαστος; Οὐδαμῶς. Καὶ γὰρ ὁ Ἰησοῦς ἐπαρκατήρισεν αὐτοὺς, εἰπόν· Ὅχι ὅροι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην καὶ τὴν τοῦτο πάλιν ὁ νομοθέτης αὐτῶν· εἰ καὶ ἐπήρηται *Ἡρώδης Μωυσῆς λέγει· Ἐγὼ παραβλήσω ἡμᾶς ἐκ' οὐκ ἔσθαι, καὶ ἔσθαι ἀντιπρὸς παροργισθῆναι.* Ὅστε καὶ ἐντεῦθεν ἐχρῆν γνωρίσαι τοὺς κήρυκας, οὐκ ἀπ' ὧν ἦσαν τῶν οὗτων μόνον, οὐκ ἀπ' ὧν εἰρήνην ἐκήρυτον ἐκείνοι, οὐκ ἀπ' ὧν τὰ ἀγαθὰ πάντα εὐηγγελίζοντο, οὐκ ἀπ' ὧν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὁ λόγος ἐπαίρειτο, ἀλλὰ καὶ ἀπ' ὧν τοὺς καταστειρότους αὐτῶν τοὺς ἐξ ἰθὺν εἶδον ἐν πλειόνῳ ὅσως τῆς· Ἄ γὰρ μηδέποτε ἔκουσαν οὗτοι, μηδὲ τούτων οἱ πρόγονοι, ταῦτα ἐξαίρων ἐπιλοσοφῶν ἐκείνων ὑπερ ἐπιταταμένης ἦν τιμῆς, παρακινῶσας αὐτοὺς, καὶ εἰς ζῆλον ἀγούσης, καὶ εἰς μνήμην τῆς προφητείας Μωυσέως τῆς λεγούσης· *Παραβλήσω ἡμᾶς ἐκ' οὐκ ἔσθαι.* Οὐ γὰρ δι' ἄλλο τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς ἐκείνην ἦν αὐτοὺς εἰς ζῆλον ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅσως ἐτέλες εἶναι τὸ ἔθος τὸ τοῦτον ἀπολαύον, ὅς μὴ ἔθνος ἔθνον εἶναι βολίγιστος. Ἐγὼ γὰρ παραβλήσω ἡμᾶς ἐκ' οὐκ ἔσθαι, φησὶν, *καὶ ἔσθαι ἀντιπρὸς παροργισθῆναι.* Τί γὰρ ἔλλῃων ἀνευθύνον ἦν; τί δὲ εὐτέλεστερον; Ἄρα πῶς εἰς πάντα γνωρίσματα καὶ σημεῖα σαφῆ τῶν καιρῶν τοῦτον ἐνωθεν ἔδεικνεν ὁ Θεὸς αὐτοῖς, ὥστε διανοεῖται αὐτὸν τὴν πόρῳσιν. Οὐδὲ γὰρ ἐν γωνίᾳ μικρᾶ τὸ γενόμενον ἦν, ἀλλ' ἐν γῆ καὶ θαλάττῃ, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· καὶ ἔωρον μυρίων ἀπολαύοντας ἀγαθῶν πῶς πρότερον παρ' αὐτῶν καταφρονουμένων. Ἐκεῖ τῶν ἐνωθεν, οἱ τοῦτο ἐκτεῖνον ἐστὶ τὸ ἔθος, καὶ οὐ φησὶν ὁ Μωυσῆς· *Παραβλήσω ἡμᾶς ἐκ' οὐκ ἔσθαι.* *καὶ ἔσθαι ἀντιπρὸς παροργισθῆναι.* Ἄρα οὐκ ἔσθαι τῆς μόνος τοῦτο εἶπεν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ Ἰησοῦς μετ' ἐκείνων. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· *Ἡρώδης Μωυσῆς*· δεικνύς οἱ καὶ δεύτερος ἦξει τὰ ἀπὸ λέγει καὶ τρανέως καὶ σαφέστερον. Ὅστε οὐκ ἔσθαι εἶπε· *Κράζει Ἰησοῦς*· οὕτως καὶ ἐπείθετο· *Ἰησοῦς δὲ ἀποκαμᾶ καὶ λέγει.* Ὅ δὲ λέγει, τοῦτῶν ἐστὶν· *Ἐδίασάτο καὶ ἐφρονεῖσθε μὴδὲν συνομωσιῶν εἰπεῖν, ἀλλὰ καὶ γυμνὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὧν εἶναι τὰ πρᾶγματα, μᾶλλον δὲ ἐλόμενος κινδυνεύειν ἐκ τοῦ*

post objectionem interrogatio sequitur: Et cur non crediderunt? Rursus quo objectio: potest enim quis dicere, Quomodo poterant credere, cum non audissent? Atqui audierunt, inquit. Deinde alia iterum objectio, quomodo audire poterant sine predicante? statimque postea solutio: Atqui multi predicaverunt et ad hoc missi sunt. Et unde liquet illos ipsos esse qui missi sunt? Tunc demum inducit prophetam dicentem: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona* (Isai. 53. 7)! Vident quomodo a predicantibus modo praecones declarant? Nihil enim aliud illi circummontes dicebant, nisi illa bona inflexibilia et pacem illam inter Deum et homines factam. Itaque dum non creditis, non nobis increduli estis, sed Isaias, qui ante multos annos dixit, quod mittendi essemus, quod predicaturi et dicturi ea que diximus. Si itaque salus sit ex invocatione, invocatio ex fide, fides ex auditu, auditus ex predicatione, predicatio ex missione, illi vero missi sunt et predicaverunt, et cum illis propheta circumibat illos ostendens, et predicans dicebatque: Illi sunt, quos a multis retro temporibus manifestabam, quorum etiam pedes celebrabam ob predicationis modum: palam est igitur, quod non crediderint, illorum culpa factum esse: nam a Deo omnia impetrata sunt. 16. *Sed non omnes obedierunt evangelio. Isaias enim dicit: Dominus, quis credidit auditui nostro* (Isai. 53. 1)? 17. *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* Quia rursus aliam objectionem inducebat dicentes: Atqui si hi sunt qui missi, atque a Deo missi sunt, oportebat omnes obedire: vide Pauli prudentiam, quomodo nempe illud ipsam, quod turbas excitabat, omnes turbas et tumultus tollere ostendat. Quid enim te offendit, inquit, o Iudae, post tale tantumque testimonium et rerum demonstrationem, quod omnes non obedierint evangelio? Hoc ipsum cum aliis conjunctum, dicatorum fidei tibi facere potest, quod non omnes obediant: nam hoc jam olim praedixit propheta. Et perpende ineffabilem sapientiam, quomodo plus ostendat quam ipsi expectabant aut se confuturos sperabant. Quid enim dicitis, inquit? quod non omnes obedierint? Sed et hoc olim praedixit Isaias; imo non hoc tantum, sed longe amplius. Vos enim accusatis, cum non omnes audierit; Isaias vero plus quam hoc dicit. Quid enim ait? *Dominus, quis credidit auditui nostro?* Deinde postquam hunc sustulit tumultum, propheta interposito, rursus priorem exagitat sententiam. Postquam enim dixerat, invocandus esse, et eos qui invocati erant, credere oportuisse, et qui credituri erant, audire debuisse, auditorum praedicatoribus opus habuisse, praedicatoribus autem mitti oportuisse; et ostenderit missos illos Isaias et predicavisse: aliam inducitur objectionem, occasione primo sumptam ex alio propheta testimonio, quo paulo prius allatam objectionem solvit, ita illam necesse et jungit praecedentibus. Quis enim prophetam induxerat dicentem, *Dominus, quis credidit auditui nostro?* oportune testimonio accepto dicit, *Ergo fides ex auditu.* Hoc autem non simpliciter po-

suit; sed quoniam singulis temporibus signa quaerabant Iudaei, ipsamque resurrectionem videre cupiebant, et multi ad haec initiabant, aut ille: Atqui propheta praenuntiavit oportere nos ex auditu credere. Idcirco prius arguit ille, dicens: *Ergo fides ex auditu.* Deinde quia hoc demissius videbatur esse, vide quomodo illud sublimius efficiat. Non simpliciter audiendum esse dixit, inquit, nec quod humana verba audire oporteat et credere; sed de auditu magno loquor: est enim auditus per verbum Dei. Neque enim quae sua erant, sed quae a Deo didicerant audiebant: quod sublimius est, quam ipsa signa. Deo enim sive dicenti, sive mirabili patraanti perinde credere et obsequi oportet. Etiam opera et miracula ex verbis illius sunt, siquidem et calum et caetera omnia sic constituta sunt.

2. Cum igitur ostendisset credendum esse prophetis, qui semper ea, quae Dei sunt, loquuntur, nihilque praeter Dei auditum quaerendum esse, inducit demum illam, quam dixi objectionem, et ait: 18. *Sed dico, Numquid non audierunt?* Quid enim, inquit, si missi sunt qui praedicarent, et si ea quae jussi sunt praedicarent, hi vero non audierunt? Deinde cum hyperbole omni objectionis solutio affertur: *Et quidem in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terrae verba eorum* (Psal. 18. 5). Quid dicit, inquit? non audierunt? Orbis et fines terrae audierunt; et vos etiam, quibuscumque praedicatoribus tanto tempore versati sunt et vestros, annon audistis? eorum ratione illud stare possit? Si enim termini terrae audierunt, multo magis vos. Deinde alia sequitur objectio: 19. *Sed dico, Numquid Israel non cognovit?* Quid enim, si audire quidem, nec dicta intellexere, neque novero quod illi missi essent? annon ob talem ignorantiam venia digni sunt? Minime. Nam Isaias illos depinxit, dicens: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem!* et ante haec ipse etiam legislator: quapropter addit: *Primus Moyses ait: Ego provocabo vos in eo, qui non est populus; in gente stulta irritabo vos* (Deut. 32. 21). Itaque hanc oportebat praedicatoribus illos cognoscere: non solum ea eo, quod illi non crediderint, nec ex eo, quod pacem illi annuntiarunt, nec ex eo, quod bona illa evangelizaverint, nec quod verbum per orbem terrarum disseminatam sit, sed ex eo, quod eos qui se inferiores, nempe qui ex gentibus erant, in majori honore viderent. Quae enim nunquam vel ipsi vel majores sui audierant, haec repente philosophabantur ipsi: quod cum auctioris esset honoris, illos mordabat, ad emulationem ducebat, et in mentem revocabat istam Moysis prophetiam, *Provocabo vos in eo, qui non est populus.* Non modo enim honoris magnitudo illos ad emulationem conjicere poterat; sed quod gens illa quae his fruebatur, adeo vilis esset, ita ut ne quidem pro gente aliqua reputaretur. *Ego enim, inquit, provocabo vos in eo, qui non est populus, et in gente stulta irritabo vos.* Quid enim Graecis stultius erat, quid vilius? Vide quomodo in omnibus indicia et signa clara horumque temporum dederit illis Deus, ita ut illorum caecitatem illuminaret. Non enim in

angulo parvo hoc factum est; sed in terra, in mari et ubique terrarum: videbantque eos, qui sibi ante despectui erant, innumeris fruentes bonis. Cogitandum ergo erat, hæc ipsam esse gentem, de qua dixerat Moyses, *Provocabo vos in eo, qui non est populus, in gente stulta irritabo vos*. An Moyses solus hoc dixit? Nequaquam; sed etiam Isaias post illum. Quare Paulus dixit: *Primum Moyses*, ostendens alterum accessurum esse, qui hæc et clarius et liquidius diceret. Ut igitur superius dixit, *Clamat Isaias*: sic et hoc loco, *20. Isaias autem audet et dicit*; ac si diceret, Contendit ut nihil obscurum proferat, sed res ante oculos nostros nudas exponat; imo maluit periclitari clare loquendo, quam suæ prospicere salutem, si membram vobis ad tegendum ingratum animum relinqueret: quamquam prophetice non esset res tam clare enuntiare. Attamen ut magis ora vobis obstrueret, admodum clare et dilucide omnia prædicit. Qualia hæc omnia? Et lapsus vestrum, et illorum introductionem, sic loquens: *Inventus sum ab iis, qui me non quærebant: conspicuus factus sum iis, qui me non interrogabant* (*Isai. 65. 1*). Quinam ergo sunt non quærentes, qui non interrogantes? Palam est non esse Judæos, sed gentiles, qui nunquam Deum noverant: ut igitur Moyses signanter indicavit eos, dicens, *Non gente, et, Gente stulta*: sic et hoc loco eos ex eodem signo et argumento notos reddit, a grandi nempe ignorantia. Maxima vero Judæorum accusatio erat, quod qui non quærebant invenissent, et qui quærebant perierint. *21. Ad Israelæm autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem*. Viden' quomodo illud, quod in dubio erat et a multis in questionem vocabatur, jam olim dictum, et in prophetis verbis clare solum deprehenditur? Quid illud est? Audisti Paulum ante dicentem? *Quid ergo dicemus? Quod gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam: Israel vero, qui sectabatur legem justitiæ, ad legem justitiæ non pervenit*. Hoc ipsum et Isaias hic dicit. Illud enim, *Inventus sum a non quærentibus me, conspicuus factus sum iis, qui de me non interrogabant*; id ipsum est, ac si diceret: *Gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam*. Deinde ostendens id, quod factum fuerat, non ex sola Dei gratia esse, sed etiam ex accedentium voluntate; ut etiam illorum lapsus, ex non obsequentium contentione, audi quid adjiciat: *Ad Israelæm vero dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem*; diem hic totum præteritum tempus dicens; expandere manus autem, vocare, attrahere et exhortari significat. Deinde, ostendens totum crimen eorum esse, ait, *Ad populum non credentem et contradicentem*.

2. Viden' quanta sit accusatio? Hi ne quidem vocanti obsequiti sunt; sed et contradixerunt, non semel, non his, non ter, sed omni tempore, dum hæc facientem viderent: alii vero, qui nunquam ipsum noverant, potuerunt ipsum attrahere. Sed nun dicit, quod ipsi potuerint Deum attrahere; sed eorum, qui ex gentibus erant, fastum dejiciens, et ostendens gratiam ipsius totam operatam esse, ait: *Ego conspicuus*

factus sum, et, Ego inventus sum. Ergo illi, inquit, omnino vacui sunt? Minime: nam quod ea quæ inventa sunt acceperint, et quæ apparuerunt agnovissent; hoc ex se attulerunt. Deinde ne hi dicerent, Cur ergo non nobis conspicuus factus es? quod majus illo est ponit: *Non modo conspicuus factus sum, sed etiam perseveravi manus extendens et exhortans, patrum amoris et maternæ dilectionis enam exhibens*. Vide quam clarum difficultatum omnium primum solutionem attulerit, ostendens ex illorum voluntate perniciem ipsis advenisse, et omnino veniam indignos esse. Etenim auditis etiam et intellectis ita quæ dicta sunt, neque sic accedere voluerunt. Et quod multo majus est, non modo curavit, ut illa audirent et intelligerent; sed etiam id adjecit, quod magis poterat contentiosos et contradicentes attrahere. Quodnam illud est? Quod eos pungeret et ad emulationem provocaret. Nostis enim hujus passionis tyrannidem, et quantam vim habeat emulationis natura ad contentionem omnem solvendam et ad lapsos erigendos. Equid hoc de hominibus dicatur, quando et in brutis et in tenellis infantibus multam vim exhibet? Etenim puellus sæpe hortanti patri non cessit, sed contentiosus mansit; cum autem videret alium puerulum curari, tunc nec vocatus ad patrum sinum venit; et quod vocans pater non potuit, id emulatio facit. Hoc igitur Deus quod fecit. Neque enim solum advocatio, et manus extendit, sed etiam emulationis in illis affectum movit, longe inferiores ipsis (id quod maxime emulationem movet) introducens, non in bona ipsorum, sed quod majus erat, et quod tyrannicum morbum maxime augebat, in multo majora et magis necessaria, et quæ nunquam illi vel per somnium imaginati fuerant. Sed neque ita cessaverunt. Quæ ergo illi venia digni fuerint, qui tam ingentem contentionem exhibuere? Nulla. Verum id ille non dicit, sed ad complementum dictorum audientium conscientia colligendum relinquit: se rursus illud cum solita sapientia adstruit. Nam quod jam prius fecerat, objectiones inducens, et circa legem et circa populum, majorem accusationem continentes: deinde in solutione, quæ objectionem confutat, tanta concedens quanta volebat et res ferebant, ut non onerosus sermo videretur: id hoc loco facit, ita scribens: (*Cap. 11.*) *1. Dico igitur: Num repulit Deus populum suum, quem ante cognoverat? Absit!* Dubitantis personam inducit, quasi ex iis quæ dicta sunt ordiens, et hoc terribile ponens, illo sublato, id quod sequitur acceptabile reddit, et quod per ea, quæ supra dicta sunt, omnia demonstrare conatus est, id hic etiam adstruit. Quodnam illud est? Quod, etsi pauci sint qui salvii sunt, stat tamen promissio. Ideo non simpliciter posuit, *Populum*, sed edjicit, *quem ante cognoverat*. Deinde pergens demonstrationem offert, quod populus repulsus non fuerit. *Nam et ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin*. Ergo, inquit, doctor et prædicator. Quia igitur hoc contrarium esse videbatur iis, quæ supra dicta sunt, nempe, *Quis credidit auditui nostro?* et, *Tota die expandi ma-*

φανερῶς εἰπεῖν, ἢ τὴν οὐρανὸν ἀποφρονέμενος σωτηρίαν, σπῆν γρὺν ὑμῖν καταλείπει ἀγνωμοσύνης· καίτοι γε προφητείας οὐκ [633] ἦν τοῦτο οὕτως εἰπεῖν σαφῶς. Ἄλλ' ὅμως ὥστε ἐκ περιουσίας ὑμῶν ἐμφράζει τὰ στήματα, σαφῶς πάντα καὶ διαβρόθήθην πάντα προλέγει. Πάντα, ποῖα; Καὶ τὴν ὑμῶν ἔκπτωσην, καὶ τὴν ἐκείνων εισαγωγὴν, οὕτω λέγων· Ἐδρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν· ἐμφανῆς ἐγερόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπαρωτώσιν. Τίνας οὖν οἱ μὴ ζητοῦντες; τίνας οἱ μὴ ἐπαρωτῶντες; Ἐδύηλον ἐστὶ οὐκ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' οἱ ἐξ ἔθνῶν, οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐπιγινόντες. Ὅσπερ οὖν Μωϋσῆς ἐξαρχαφρῖσεν αὐτοὺς εἰπὼν· Οὐκ ἔσθη, καὶ Ἔθνη δοσρέτω· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως αὐτοὺς ἔθλο, τῆς ἀγνοίας τῆς ἐπιτεταμένης· ὁ μεγίστη κατηγορία Ἰουδαίων ἦν, ἐστὶ οἱ μὴ ζητοῦντες· εὐρον, καὶ οἱ ζητοῦντες ἀπόλλεσαν. Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει· Ὁλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέεσσα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα. Ἔθεε πῶς τὸ ἀπορον ἐκεῖνο καὶ παρὰ πολλῶν ζητούμενον εὐρίσκεται ἄνωθεν καὶ ἐν τοῖς προφητικαῖς βήμασι κεῖμενον, καὶ σαφῶς λυόμενον; Τί ἐστὶ τοῦτο ἔστιν; Ἡκούσα Παύλου ἐμπροσθεν λέγοντος· Τί οὖν ἀροῦμαι; Ὅτι ἔθνη τὰ μὴ δικαίοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην· Ἰσραὴλ δὲ δικόνον νόμον δικαιοσύνης, εἰς νόμον δικαιοσύνης κατέλαβε δικαιοσύνην. Τοῦτο καὶ ὁ Ἡσίας ἐνταῦθα φησὶ· τὸ γάρ, Ἐδρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανῆς ἐγερόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπαρωτώσιν, ταῦτον ἔστι τῷ εἰπεῖν, ἐστὶ ἔθνη τὰ μὴ δικαίοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην. Ἔστα δεικνύς, ἐστὶ οὐ τῆς τοῦ Θεοῦ μόνου χάριτος ἦν τὸ γινόμενον, ἀλλὰ καὶ τῆς γνώμης τῶν προσελθόντων, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ ἐκείνων ἔκπτωσης τῆς φιλονοκίας τῶν ἀπειθοσάντων, ἀκούσων ἐπιήγαγε· Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει· Ὁλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέεσσα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα· ἡμέραν ἐνταῦθα ἐπὶ πάντα χρόνον λέγων τὸν ἐμπροσθεν· τὸ δὲ ἐκπατάσαι τὰς χεῖρας, τὸ καλεῖσαι καὶ ἐπισπᾶσθαι καὶ παρακαλεῖσαι ἔθλο. Ἔστα δεικνύς τὸ ἔγκλημα ἅπαν ἐκείνων δν, φησὶ· Πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα.

γ. Ἐίδες πόση ἡ κατηγορία; Οὕτοι μὲν γὰρ οὐδὲ παρακαλοῦνται ἐπισπᾶσθαι, ἀλλὰ καὶ ἀντεπιπν, καὶ ταῦτα οὐχ ἅπαξ, οὐ δις, οὐ τρις, ἀλλὰ καὶ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου ταῦτα ποιοῦντα ὀρώντες· ἔτεροι δὲ οἱ μηδέποτε αὐτὸν ἐγκωκῶτες ἴσχυσαν αὐτὸν ἐπισπᾶσθαι. Ἄλλ' οὐ λέγει, ἐστὶ αὐτοὶ ἴσχυσαν αὐτὸν ἐπισπᾶσθαι, ἀλλὰ καθαίρων καὶ τὸν ἐξ ἔθνῶν τὰ φρονιμῆσαν, καὶ δεικνύς τὴν αὐτοῦ χάριν τὸ πᾶν ἐργασμένην φησίν, ἐστὶ Ἐγὼ ἐμφανῆς ἐγερόμην, καὶ Ἐγὼ ἐδρέθην. Οὐκὼν κενὸ πάντων ἐκεῖνον, φησίν; Οὐδέμεις· ἀλλὰ τὰ εὐρεθέντα λαθεῖν καὶ τὰ φανέντα ἐπιγινώσκαι, τοῦτο παρ' αὐτῶν εἰσφαιγεῖται. Ἔστα ἵνα μὴ λέγωσιν οὕτοι, ἀτὰρ τί οὖν καὶ ἡμῖν ἐμφανῆς οὐκ ἐγένου; τὸ πλὴν τοῦτο εἶπθαι, ἐστὶ Οὐ μόνον ἐμφανῆς; ἐγερόμην, ἀλλὰ καὶ παρέμεινα τὰς χεῖρας ἀναπατανύς καὶ παρακαλῶν, πατρὸς φιλοστόργου καὶ μητρὸς φιλοπαίδοος κηδεμονίαν ἐπιδεικνύμενος. Ὅρα πῶς σαφῶς ἐστὶ τῶν [634] ἐμπροσθεν διαπορθθέντων ἀπάντων τὴν λύσιν ἐπιήγαγε, βέλγας τῆς γνώμης αὐτῶν τὴν ἀπόλλεσαν γινόμενην, καὶ ὡς πάντοθεν ἀνάξει συγγνώ-

μης εἶσι. Καὶ γὰρ καὶ ἀκούσαντες καὶ νοήσαντες τὰ λεγόμενα, οὐδὲ ὅπως ἐβουλήθησαν προσελθῖν. Καὶ τὸ πολὺ πλέον, ἐστὶ οὐ μόνον ἀκούσαι αὐτοὺς ταῦτα ἐποίησαν, οὐδὲ μόνον νοήσαι, ἀλλὰ καὶ ἐμείζονα ἴσχυον. ἔχει πρὸς τὸ διεγείρει, καὶ φιλονοκῶντας καὶ ἀντιλέγοντας ἐπισπᾶσθαι, καὶ τοῦτο προσέθηκε. Πηλοῦ δὲ τοῦτο; Τὸ παρανοκῶσαι αὐτοὺς καὶ παρακλήσασθαι. Ὅτε γὰρ τοῦ πάθους τὴν τυραννίδα, καὶ ὅσην ἔχει τὴν ἴσχυν τῆς ζηλοτυπίας ἡ φύσις πρὸς τὸ λύσαι φιλονοκῶντων ἀπάσθαι, καὶ τοῦ ἀναπεινωκῶντος διαναστῆσαι. Καὶ τί βελ λέγειν ἐπ' ἀνθρώπων τοῦτο, ὅπως καὶ ἐπὶ ἀλόγων καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας τῆς αἰῶρου τῶν παιδῶν πολλῶν τὴν δύναμιν ἐπιδεικνύσαι; Καὶ γὰρ παιδῶν πολλῶν παρακαλούμενον μὲν οὐκ εἴθε τῷ πατρὶ, ἀλλ' ἐμείζονα φιλονοκῶν· ἔτερου δὲ θεραπευθέντος παιδοῦ, καὶ μὴ καλούμενον ἐπανήθε πρὸς τοὺς κόλλους τοὺς πατρικοὺς, καὶ ἕπερ οὐκ ἴσχυον ἢ παρακλήσας, τοῦτο ἐποίησαν ἢ παρακλήσας. Τοῦτο τοῖνον καὶ ὁ θεὸς ἐποίησαν. Οὐ γὰρ παρακλήστε μόνον, καὶ τὰς χεῖρας ἐξεπέεσαν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ζηλοτυπίας ἐν αὐτοῖς διήγαγε πάθος, τοὺς πολλὰς καταβεσπῶντας αὐτῶν (ὁ μέγιστος ποιεῖ παρακλήσας) εἰσάγων, οὐκ εἰς τὰ ἐκείνων ἀγαθὰ, ἀλλ' ὁ πολλῶν μείζον ἦν καὶ τυραννικώτερον ποιεῖ τὸ πάθος, εἰς τὰ πολλῶν μείζονα ἐκείνων καὶ ἀναγκαῖοτερα, καὶ ἢ μὴδὲ ἔναρ αὐτοὶ ποτε ἐφαντάσθησαν. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως εἴξαν. Τίνας οὖν ἂν εἰεν συγγνώμης δεῖξει μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς τὴν φιλονοκῶντων ἐπιδεικνύμενος; Οὐδέμεις. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν αὐτὸς οὐ λέγει, καταλιμπάνει δὲ ἐκ τοῦ συμπάραματος τῶν ἐρημίαν τῶν συνειδέσι τῶν ἀκούστων αὐτὸ συλλογισασθαι, καὶ πάλιν αὐτὸ καὶ διὰ τῶν ἐξῆς κατασκευάζει μετὰ τῆς εἰσόδου αὐτῶν σοφίας. Ὅσαρ γὰρ τοῖς ἐμπροσθεν ἐποήσαν, ἀντιπέσει εἰσάγων καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου καὶ ἐπὶ τοῦ λαοῦ, μείζονα κατηγορίαν ἔχεισας τῆς οὐσίας, εἰτα ἐν τῇ λύσει τῇ ἀνατρεπισσῆ ταύτην τοσαῦτα συγγνωμῶν, ὅσα ἐβούλετο, καὶ τὰ πράγματα εἰδίδου, ὥστε ἀνεπαχθῆ ποῖσαι ἐπὶ λόγων· τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, οὕτω γράφων· Λέγω οὖν, Μὴ ἀπόσαστο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, δν ἀφώθη; Μὴ γένοιτο. Καὶ οἷμα διαπορθνός, εἰσάγει, ὡς ἐκ τῶν ἐρημίαν λαθῶν τὴν ἀρχὴν, καὶ τὸ φοβερὸν τοῦτο θεῖς, τῇ ἀναίρεσει αὐτοῦ τὸ μετ' ἐκεῖνο λοιπὸν εὐπαράδεικτον ποιεῖ, ὁ διὰ τῶν ἐμπροσθεν ἀπάντων ἐσπούδασε δεῖξει, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα κατασκευάζων. Πηλοῦ δὲ τοῦτο; Ὅτι καὶ ὅλων ὡσὸν οἱ διασωσμένοι, τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἐστῆκε. Διὰ τοῦτο οὐκὲ ἀπλῶς εἶπει, Τὸν λαὸν, ἀλλὰ προσέθηκεν· Ὅσαρ προέγγυ. Ἔστα ἐπάγων ἀπόδειξιν τοῦ μὴ ἀπόσασθαι τοῦ λαοῦ, φησὶ· Καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμι, ἐκ σπέρματος Ἄβρααμ, φυλῆς Βενιαμίν. Ἐγὼ, φησίν, ὁ διδάσκαλος, ὁ κήρυξ. Ἐπεὶ οὖν ἐδόκει τοῦτο ἐναντίον εἶναι τοῖς ἐμπροσθεν ἐρημίαν τοῖς λέγουσι· Τίς ἐλάττωσε τῇ ἀκρῇ ἡμῶν; καὶ, Ὁλην τὴν ἡμέραν [635] ἐξεπέεσσα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα· καὶ, Παρακλήσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔσθη· οὐκ ἠρκίσθη τῇ ἀπαγορεύσει, οὐδὲ τῷ εἰπεῖν, Μὴ γένοιτο ἀλλὰ κατα-

σχευάζει αὐτὸ πάλιν ἀναλαμβάνων καὶ λέγων· Οὐκ ὀκτώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. Ἄλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν κατασκευή, φησὶν, ἀλλ' ἀπόφασις. Ὅρα οὖν τὴν κατασκευὴν τὴν τε πρότεραν καὶ τὴν μετ' ἐκείνην. Πρότερα μὲν γὰρ ὅτι τὸ θεῖαι, αὐτὸς ἐκεῖθεν ἦν· οὐκ ἂν δὲ, εἰ ἀποδείξαι αὐτοῦς ἐβέλαν, ᾧ τὸ κήρυγμα πᾶν καὶ τὰ πράγματα τῆς οἰκουμένης ἐνσταύωται, καὶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ τὴν οἰκονομίαν ὅλην, ταῦτον ἂν ἐκείνους ἐξέλεβαν· Ἀλλὰ μὲν οὖν μία κατασκευὴ· δευτέρα δὲ μετ' ἐκείνην, τὸ εἶπαι· *Τὸν λαόν, ὃν προέβλεπον*· τοῦτοστιν, ὃν ἔδει σαφῶς ἐπιθέσειν ὄντα καὶ τὴν πίστιν δεξιόμενον· καὶ γὰρ τρισχιλιοὶ καὶ πεντακισχιλιοὶ καὶ μυριοὶ ἐξ ἐκείνων ἦσαν πιστεύσαντες.

θ. Ἔτι γὰρ μὴ λέγει εἰς, *Καὶ οὐκ ἔλαβε εἰ*; καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἐλάμβανεν, τὸ ἔθνος ἐλάμβανεν; ἐπίγνωσιν· Οὐκ ἀπόφασις τοῦ λαοῦ ὄντος, ὃν προέβλεπον. Ἐπειὶ ἐλεγεν· *ἔχων μετ'* ἔμω τρισχιλίους, ἔχων πεντακισχιλίους, ἔχων μυριοὺς. Τί οὖν; ὁ λαὸς εἰς τρισχιλίους καὶ πεντακισχιλίους καὶ μυριοὺς περιέσται τὸ πνεῦμα ἐκείνου τὸ μισοῦμενον τὰ ἄσπρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει, καὶ τὴν ἔμωσιν τὴν θαλαττίαν; καὶ ὁ λαὸς ἡμᾶς ἀπατᾷ; καὶ παραλογίζῃ, οὐκ ἔλαβε ἅπαντα σαφῶς εἰσθεῖς, καὶ τοὺς ἄλλοιους τοὺς μετὰ σοῦ; καὶ καινὰς ἡμᾶς ἐφώτισσε ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας τεκλαρωσῶσαι λέγων, πᾶν τὸν ἀπολλυμένον, καὶ εἰς ἄλλοιους τῆς σωτηρίας περιεπάσας; Κόμπος τὰ ἔμω καὶ τῶνος, καὶ οὐκ ἀνακομιθεὶ τῶν σοφισμάτων τούτων. Τὴν οὖν μὴ ταῦτα λέγουσιν, ὅρα πᾶσι διὰ τῶν ἐγγῆς τὴν λύσιν ἐπάγει, τὴν μὲν ἀντιθέσειν οὐ θεῖς, πρὸ δὲ τῆς ἀντιθέσεως τὴν λύσιν αὐτῆς ἀπὸ καλαιδέ; ἰστορίας κατασκευάζων. Τίς οὖν ἡ λύσις; Οὐκ οὐδαμὲν ἐν Ἠλλή, φησὶ, εἰ λέγει *εἰ Ἐραβῆ*; ὡς ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἠραβῆ; Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ θυσιαστήρια σου κατέσκαψαν· πᾶσι ὁμοίως ἔβλεπον ἄλλοι, καὶ ἔροισι τῆς ψυχῆς μου. Ἀλλὰ εἰ λέγει αὐτῷ ὁ χρηματιστής; Κατέλιπον ἡμᾶς τῷ ἐπαγγελίας ἀνάστασις, οἵτινες οὐκ ἐπαμύχαν τὸν τῷ *Βδαλ*. Ὁὐτως οὐκ καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ *λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν*. Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἔστιν· Οὐκ ἀπόσατο ὁ Θεὸς τὸν λαόν· εἰ γὰρ ἀπόσατο, οὐδένα ἂν ἐδέξατο· εἰ δὲ ἐδέξατο τινας, οὐκ ἀπόσατο. Καὶ μήν, φησὶν, εἰ μὴ ἀπόσατο, πάντες ἂν ἐδέξατο. Οὐδαμῶς. Καὶ γὰρ ἐπὶ Ἠλλῆ ἐν ἐπαγγελίαις περιέσται τὸ τῆς σωτηρίας, καὶ νῦν δὲ ἐκείνους πολλοὺς εἰναι τοὺς πεπιστωμένους. Εἰ δὲ φησὶ καὶ ἡμᾶς, θαυμαστὸν οὐδέν, ἐπεὶ καὶ ὁ προφήτης ἐκείνος, ὁ τοιοῦτος καὶ τὸν κληκτούς ἀνθρ, ἤγειρε· ἀλλ' ὁ Θεὸς φησὶν ὅτι ἐλευθέρω, καὶ τοῦ προφήτου ἀγνωστῆς. Ἐκδοτε δὲ αὐτοῦ σύνθεσιν, πῶς ἐν τῷ κατασκευάζειν τὸ προκείμενον, λαθρανόντως τὴν κατηγορίαν αὐτῶν ἀθεῖ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ πίσος ἐμνήσθη τῆς μαρτυρίας, ἵνα αὐτῶν ἐκκομπίευσθ τὴν ἀρνησασίαν, καὶ βαρῆς κωλύσας ἀναθεν ὄντας. Εἰ [666] γὰρ μὴ ταῦτα ἤθελεν, ἄλλ' ἐν μόνον δεῖξαι ἐπισημασθῆναι, ὅτι ἐν τοῖς ἄλλοις ὁ λαὸς, εἶπαι ἂν, οὐ καὶ ἐπὶ Ἠλλῆ ἐπαμύχαντο ὁμοίως ἔβλεπον· νυνὶ δὲ ἀμφότερον ἀναγιγνώσκαι τὴν μαρτυρίαν ἄσασιν. Πανταχοῦ γὰρ ἐσπούδακε δεῖξαι οὐδέν ἔξιν ποιήσαντας ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ ἐὰν συνήθη καὶ μεμαλετημένα. Ἴνα γὰρ μὴ λέγουσιν, ὅτι· Ὅς πλῆθον ἀνελθόντων τὸν Χριστὸν, καὶ ὡς ἀπατεῖνας διώκομεν τοὺς ἀποστόλους, παρῆται τὴν μαρτυρίαν τῆς λέγουσαν· Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήρια σου κατέσκαψαν. Εἶτα, ὥστε μὴ ποιῆσαι τὸν λόγον ἐπαχθῆ, ἕτερον τῆ τῆς

μαρτυρίας παραγωγή περιεβῆται αἰτίαν. Ὁ γὰρ ὡς προηγουμένως αὐτῶν κατηγορήσας βουλόμενος παραγεῖ, ἀλλ' ὡς ἕτερα ἡ ἀποδείξει αὐτοῦ ἀποδείξων· καὶ ἀποστερεῖ πάσης αὐτοῦσιν συγγνώμης καὶ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν γεγεννημένων. Ὅρα γὰρ πᾶσι ἐπιτεταμένη ἡ κατηγορία καὶ ἀπὸ τοῦ προσηύχοντος γίνεσται. Οὐδὲ γὰρ Πούλλος ἔστιν ὁ κατηγορῶν, οὐδὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης καὶ Ἰωάννης, ἀλλ' ὁ μάλιστα πάντων παρ' αὐτοὺς θαυμασθεῖς, τῶν προφητῶν τὸ κεφάλαιον, ὁ τῷ Θεῷ φίλος, ὁ πρὸς αὐτῶν οὐκ ἐχθρῶς, ὡς καὶ λιπὴν παρεβλήθη, ὁ μέχρι ὁμήμων μεδέσας τελευτῶντος. Τί αὖν αὐτὸς φησι; Κύριε, τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσιαστήρια σου κατέσκαψαν, καὶ ὁμοίως ἔβλεπον ἄλλοι, καὶ ἔροισι τῆς ψυχῆς μου. Τί τῆς θρωιδίας ταύτης ὠμότερον γίνεσθαι; ἄρα γὰρ παρακαλεῖν ὅπερ τῶν ἡγῆ παρεβλήθησαν, ὁ δὲ καὶ αὐτὸν ἐβουλόμην ἀναλεῖν ἀποστα πᾶσης ἀποστερεῖ συγγνώμης αὐτοῦ. Οὐδὲ γὰρ τοῦ λιμοῦ κραυγῶντος, ἀλλὰ τῆς εὐστερίας γενομένης, καὶ τῆς εὐχρίνης λυθείσης, καὶ τῶν καιμῶν κατασχυφθέντων, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βελτίστης δυνάμεως, καὶ τοῦ βασιλέως ὑποκρίσαντος, ἐκώμην ταῦτα ἐκείνου, ἀπὸ φθῶν εἰς φθῶν μεταβαίνοντες, καὶ τοὺς διδασκάλους καὶ διορθοῦντας αὐτῶν τὴν γνώμην ἀνακρούοντες. Τί γὰρ ἂν ἔχοισιν εἶπαι; μή καὶ ἐκείνοι πλάνοι α'; μή καὶ ἐκείνων οὐκ ἤσθον πόθεν ἦσαν; Ἄλλ' ἐλπίουν ὄμεις; Ἀλλὰ καὶ χρηστὸν ἔλεγον. Τί δὲ καὶ τὰ θυσιαστήρια; μή καὶ τὰ θυσιαστήρια ἐλύπε; καὶ καὶ αὐτὰ παρῶντων; Ὅρα πᾶσι φιλονεικίαι, πᾶσι ὑβρεῖς ἐβλήθησαν ἀεὶ δαίγματα. Διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν ὁ Παῦλος, θαυταλοκεῦσι γράφων· Τὰ αὐτὰ ἐλάθετε καὶ ὄμεις ἐπὶ τῶν ἰδίων συμπεριεστῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν Κύριον ἀποκτείναντων καὶ τοὺς ἰδίων προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκώμην ἔδειξαν, καὶ τῷ Θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πάντων ἀνθρώπων ἐναντίων. Ὅμοιον καὶ ἐντυπῶσθε, εἰ καὶ τὰ θυσιαστήρια κατέσκαψαν, καὶ πᾶσι προφήτας ἀνείλον. Ἀλλὰ εἰ λέγει αὐτῷ ὁ χρηματιστής; Κατέλιπον ἡμᾶς τῷ ἐπαγγελίας ἀνάστασις, οἵτινες οὐκ ἐπαμύχαν τὸν τῷ *Βδαλ*. Τί οὖν εἶπαι πρὸς τὴν παρόντα, φησὶ; Καὶ σφόδρα μὲν οὖν πρὸς τὴν παρόντα. Δεικνύει γὰρ ἐντεῦθεν, εἰ τοὺς ἄλλοιους ἀεὶ οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς εἴωθε, καὶ πρὸς ἅπαν [671] τὸ ἔθνος ἡ ἐπαγγελία κειμένη. Καὶ τοῦτο ἀναθεν εἶπε δὲ ὡς ἔλεγεν· *Ἐὰν γὰρ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἠραβῆ ὡσεὶ ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ ἐγκατάλειμμα σωθήσεται*· καὶ, *Εἰ μὴ Κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπον υἱοὺς Σπάρτα, ὡς Σόδομος ἂν ἐρηνοῖσθαι*. Δεικνύει δὲ καὶ ἐντεῦθεν· εἰδὸ καὶ ἐπάγει λέγων· Ὅμοιον καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ *λεῖμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος γέγονεν*.

ε. Ὅρα ἐκίστην λέγειν τὴν οὐκ αἰετὴν εὐχρίνην διασώζουσαν, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν καὶ τὴν τῶν σωζόμενων εὐγνωμοσύνην ἐμαρτύρουσαν. Τῷ μὲν γὰρ εἶπαι, *Ἐκλογὴν*, εἵδειεν ἐκείνων τὴν δοκίμην· τῷ δὲ εἶπαι, *Χάριτος*, εἵδειεν τοῦ Θεοῦ τὴν δωρεάν. Εἰ δὲ χάριτι, οὐκ εἶ ἐξ ἔργων, ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκ εἶσθι ἐστὶ χάρις. Εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκ εἶσθι ἐστὶ χάρις, ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκ εἶσθι ἐστὶν ἔργον. Πάλιν ἐπισημασθῆ τῆ φιλονεικίας τῶν Ἰουδαίων μετὰ τῶν εἰρηνοῖσθαι, καὶ ἐν ταῦθα ἐναντιοῦσαι, καὶ ἐντεῦθεν αὐτοῦσιν ἀποστερεῖ συγγνώμης. Οὐδὲ γὰρ ἔχεται, φησὶν, εἶπαι, ὅτι πρ

* Duo mss. ἀπατεῖνας.

*non mens ad populum non credentem et contradicentem : et, Prostrabo vos in non gente ; non contentus, quod negasset et dixisset, Abiit, illud rursus resumens probat, et dicit, 2. Non repulit Deus populum suum. Atque illud non est probatio, iniquis, sed negatio. Vido igitur probationem priorem et sequentem. Prima quidem erat probatio, se quoque ex illis esse : si vero Deus illos repulserat fuisset, non illum ex hoc genere elegerat, cui predicationem totam et res totius orbis cooperedidurus erat, atque mysteria omnia, et quænoniam universam. Hæc ergo nra est probatio : secunda sequitur, cum dicit : *Populum, quem ante cognoverat* ; id est, quem clare sciebat idoneum esse, et fidem esse accepturum. Nam ter mille et quinquies mille et innumeri ex illis crederant.*

4. Ne quis enin diceret ; Tunc populus es ? et Quis tu vocatus fuisti, populum dicens fuisse vocatum ? subdidit : *Non repulit populum suum, quem ante cognoverat*. Ac si diceret, Mecum habeo ter mille, quinquies mille, et decies mille, quid ergo ? an in tribus millibus, quinquies millibus, decies millibus, consistet semen illud, quod stellas cæli et arenam maris numero æquabat ? et sic nos decipis et circumvenis, cum teipsum et paucos, qui tecum sunt, pro toto populo ponis ; et vana nos inflasti spe, promissionem impletam esse dicens, cum omnes pene perierint et ad paucos salus pervenerit ? Hæc Jactantia et fastus sunt : neque hæc sophismata ferre possumus, Ne itaque illa dicerant, vido quomodo per sequentia solutionem afferat, objectionem quidem non ponens, sed, ante illam, solutionem ejus ex veteri historia destruat. Quænam est igitur solutio ? *An mensitis in Eliæ quid dicit Scriptura ? quomodo interpellat Deum adversus Israel ? 3. Dominus, prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt : et ego relictus sum solus, et quarant animam meam (3. Reg. 19. 10).*

5. *Sed quid dicit ei divinum responsum ? Reliqui mihi septem millia, qui non curvaverunt genu ante Baal.*

6. *Sic igitur et in hoc tempore reliquias secundum electionem gratiæ fuerunt.* Ac si diceret : Non repulit Deus populum : si enim repulisset, nomen suscepisset ; si vero quædam suscepit, non repulit. Atque, iniquis, nisi repulisset, omnes suscepisset. Nequequam : nam Eliæ tempore in septem millibus salus conclusa est ; et nunc verisimile est multos esse qui credunt. Quod si id vos ignoratis, nihil mirum, quando et propheta ille, talia tantusque vir, iguorabat ; sed Deus, ipso ignorante propheta, res suas dispensabat. Pendeque autem apostoli prudentiam, quomodo dum propositum suum probat, Judæorum accusationem latenter augeat, ideoque totum illud testimonium memorat, ut illorum ingratum animum palam faciat, ostendatque illos jam olim tales fuisse. Nisi enim hoc voluisset, sed unum tantum monstrare studuisset, quod in paucis comprehensus esset populus, dixisset utique etiam Eliæ tempore septem mille relictos fuisse : nunc autem a principio testimonium totum legit. Ubique enim ostendere studet, nihil illos novi circa Christum et apostolos fecisse, sed quæ consue-

verant et meditati erant. Ne dicerent enim, Christum ut deceptorem occidimus, et ut fraudulentos persequimur apostolos ; profert testimonium quod dicitur : *Dominus, prophetas tuos occiderunt, et altaria tua suffoderunt*. Deinde ne sermo onerosus esset, alteram adducto testimonio addit causam. Neque illam præcipue adducit, quasi illos inensuro velit, sed quasi alia quædam velit probare, illesque omni private venia, vel ab iis quæ prius facta fuerant. Vide namque quam sit vehemens accusatio etiam a propheta persona. Neque enim Paulus est qui accusat, neque Petrus nec Jacobus nec Johannes, sed is qui apud illos maxime omnium in admiratione erat, et caput prophetarum, Dei amicus, qui tanto zelo pro illis repletus erat, ut fami traderetur, qui nondum ad hodiernum usque diem mortuus est. Quid igitur hic ait ? *Dominus, prophetas tuos occiderunt, altaria tua subverterunt, et ego relictus sum solus, et quarant animam meam*. Quid hæc feritate crudelius esse possit ? Cum enim pro seeleribus jam ab se perpetratis precari oportuisset, illi etiam ipsum interficere volebant : quæ omnia illos ab omni prorsus venia excluderent. Neque enim fame prævalente, sed reddita fertilitate, sublato pudore, demouibus turpiter prolapsis, Deique demonstrata potentia, ac ipso rege succumbente, hæc illi ausi sunt, a cæcibus ac cædes propinquantibus, atque doctores suos, qui se corrigere nitentur, occiderunt. Quid enim dicere possint ? nam quod et illi deceptores essent ? nam quod nescirent unde essent ? At voluis molestiam intulerunt ? Verum illi salubria dixere vobis. Cur etiam altaria adorti estis ? an altaria vos læserunt ? an ad iram coaciarunt ? Vide quantæ proterviæ, quantæ contumeliæ semper exempla dederint. Ideo alibi Paulus hæc ad Thessalonicenses scribit : *Eadem passi estis, et vos a propriis contribulibus, quæ ipsi a Judæis, qui et Dominum occiderunt et prophetas suos, nosque persecuti sunt, ac Deo non placent, hominibusque adversantur (1. Thess. 2. 14. 15)*. Id quod etiam hic dicit : quod altaria diruerint et prophetas occiderint. Sed quid dicit illi oraculum ? *Reliqui mihi septem millia virorum, qui genu non flexerunt ante Baal (3. Reg. 19. 18)*. At, iniquis, quid hæc ad præsentia ? Plurimum sanæ ad institutum nostrum : illa cum præsentibus admodum consonant. Hinc enim probat Deum semper, etsi gentem totam promissio spectet, illos tantum, qui digni sunt, salute donare. Hoc jam supra ostendit cum dixit : *Si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquæ salvabuntur* ; et, *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis scævam, quasi Sodoma facti essemus (Rom. 9. 27. 29)*. Ex his quoque illud ostendit, ideoque subiungit : 5. *Sic et in hoc tempore reliquias secundum electionem gratiæ factæ sunt.*

5. Vide quomodo quæque lectio suam servet nobilitatem, ac Dei gratiam et eorum qui salute donantur probitatem commonestret. Cum enim dicit *Electorem*, illorum probitatem ostendit ; cum autem addit, *Gratiæ, Dei donum*. 6. *Si autem gratia, jam non ex operibus : alioquin gratia jam non esset gratia.*

Si vero ex operibus, jam non gratia, aliquid et opus jam non erit opus. Rursum ex his dicitis Judæorum contentioni occurrit, illisque adversatur, omni exelu-os venia declarans. Non enim, inquit, potestis dicere: Prophetæ quidem vocarunt, Deus hortatus est, res ipsæ clamabant, et ad nos portrahendos æmulationis ipsa satis erat: verum onerosa jussa erant, ideoque non potuimus accedere, quia opera et gesta requirebantur, ipsaque laboriosa: hoc obtinere non potestis. Quomodo enim hæc a vobis exegisset Deus, quis gratia sua obscurata fuisset? Hæc vero dixit ut ostenderet se illorum salutem: admodum desiderare. Neque enim ipsis salus facile obtigisset tantum; sed etiam id Deo maximæ gloriæ fuisset, quo benignitatem suam ostensurus erat. Cur ergo accedere timuistis, cum abs te opera non exigerentur? Cur contendis et digladiaris, gratia proposita, et legem mihi temere proferis? neque enim ex illa salutem consequeris, et donum labefactas. Si enim ex illa te servari posse contendas, hanc Dei gratiam tollis. Deinde ne putarent rem esse peregrinam, prolata illa septem millia virorum ex gratia salutem nata esse dicit. Cum enim dicit, etiam hoc tempore reliquias secundum electionem gratiæ esse, ostendit illos etiam ex gratia salvos fuisse; neque hinc tantum probatur, sed etiam quod dicit: *Reliqui mihi ipsi*: nam hinc declarat se majorem partem intulisse. Si per gratiam, inquires, cur non omnes salute donamur? Quia non vultis: gratia quippe, licet gratia sit, volentes se servat, non nolentes, qui ipsi perpetuo adversantur, ipsamque propulsant. Vident quomodo illud semper probet, *Non autem quod verbum Dei exciderit* (Rom. 9. 6), ostendens promissionem ad eos qui digni erant pertigisse: atque hos, licet pauci sint, esse posse populum Dei. Quamquam initio Epistolæ, id cum majore vehementia posuerit, dicens: *Quid enim, si quidam non crediderunt* (Rom. 3. 3)? neque hic gradum sistens, sed addens: *Sit autem Deus verax, omnis autem homo mendax*. Et nunc rursus id alia ratione probat, gratiæque vim ostendit: et semper alios quidem servari, alios perire dicit. Gratias ergo illi agamus, quod ex servatorum numero simus, quodque cum non possemus ex operibus salutem nascisci, ex Dei dono servati simus. Neque verbis tantum gratias agamus, sed etiam operibus et gestis. Hæc quippe sincera est gratiarum actio, cum ea facimus, queis Deus cum gloria celebrandus est; cum illa fugimus, a quibus erepti sumus. Etenim si, postquam regem contumelia affecimus, loco meriti supplicii honore donati, rursus ipsi contumeliam inferamus, ob animum summe ingratum extremas jure dabimus poenas, et longe majores quam alias prius debitas. Prima quippe contumelia non perinde nos ingratos exhibuit, atque illa, quam post honorem et redintegratam gratiam intulimus. Fugiamus ergo illa, a quibus erepti sumus, neque ore tantum gratias agamus, ne de nobis dicatur: *Populus hic labiis me honorat, corde autem longe est a me* (Isai. 29. 13). Quomodo enim absurdum non fuerit, quando cæli quidem enarrant glo-

riam Dei, te, cujus causa cæli, qui Deum laudant, facti sunt, talia patrare, ob quæ Deus creator teus blasphemetur? Ideoque non illo solum qui blasphemat, sed tu quoque supplicio obnoxius es. Cæli namque non voce Deum glorificant, sed alios conspectu suo ad id inducunt, et tamen ipsi dicuntur enarrare gloriam Dei. Ita ii, qui mirabilem exhibent vitam, licet taceant, Deum gloria celebrant, dum ex conspectu suo alios ad Deum laudandum concitant. Neque enim tantam Deum ex cælis, quantum ex vita pura gloriam refert. Cum ergo gentiles alloquimur, non cælos in medium adducimus, sed homines illos, quos brutis antea deteriores eo adduxit Deus, ut cum angelis concertarent: atque per hanc mutationem illorum ora obstruimus.

6. Etenim homo ipso cælo multo melior est, qui potest animam possidere ipso cælo pulchriorem. Cælum quippe, etsi tanto tempore vitium, parum profuit ad persuadendum; Paulus vero prædicans brevi totum orbem attraxit. Animam quippe possidebat cælo non minorem, quæ omnes ad se trahere posset. Nostra quippe anima ipsa terra indigna est; illius autem anima cælo comparanda. Cælum quippe suum serrat semper terminum et normam; Paulinæ vero animæ sublimitas omnes transcendit cælos, ac cum ipso Christo conversatur: tantaque erat illius pulchritudo, ut Deus illam prædicaret. Astra cum crearentur, mirabantur angeli; hunc autem ipse Christus miratus est, dicens: *Vas electionis est mihi* (Act. 9. 15). Et hoc quidem cælum nubes sæpe obtegat; Pauli vero animam nulla unquam operuit tentatio, sed in tempestatibus illa ipso meridie splendidiore erat, ac perinde lucebat atque ante nubium incursum. Sol etenim in illo splendens non tales emittebat radios, qui possent ex tentationum concursu obscurari, sed tunc maxime illi effulgebant. Ideo dicebat: *Sufficit tibi gratia mea: nam virtus mea in infirmitate perficitur* (2. Cor. 12. 9). Imitemur ergo illum, et hoc cælum nobis comparatum nihil erit, si voluerimus; neque sol, neque mundus totus: illa enim omnia præpter nos facta sunt, non nos propter illa. Ostendamus nos dignos fuisse, ut propter nos ista crearentur. Nam si hi indigni videamur, qua ratione regno digni erimus? Et si solis conspectu indigni sunt ii omnes, qui ad blasphemiam Dei vivunt; indigni etiam sunt, qui fruuntur creaturis, quæ illum celebrant. Nam et filius qui patrem contumelia afficit, indignus est qui proborum sanctorum ministeria fruatur. Idecirco opera Dei multa fruuntur gloria; nos autem supplicium et poenas dabimus. Quam miserum ergo fuerit, si creatura, quæ propter te facta est, in libertatem gloriæ filiorum Dei conformetur; nos vero, qui filii Dei facti sumus, ob ingentem ignaviam in perniciem mittamur et gebennam; nos, inquam, propter quos creaturæ magna illa fruuntur felicitate! Ne hoc itaque contingat, si qui animam puram possidemus, illam hoc in statu servemus; imo ejus splendorem augeamus: si vero sordidam habeamus, ne desperemus: etenim ait ille: *Si fuerint peccata vestra*

φῆται μὲν ἐκάλουν, καὶ ὁ θεὸς παρεκάλει, καὶ τὰ πρῶτα μὲν ἐδόξα, ἢ παρασημασίαν ἰκανὴν ἡμᾶς ἐπιστάσασθαι ἦν· φορτικὰ δὲ τὰ ἐπιτασσόμενα, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔδυνήθημεν προσελθεῖν, ἐπειδὴ ἔργων ἐπίδειξιν ἀπαιτούμεθα, καὶ καρποφώματα ἐπιπόνα· οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἔστιν εἰπεῖν. Πῶς γὰρ ἂν ταῦτα ἀπῆρτησεν ὁ θεὸς παρ' ὧμῶν, ὅπου καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ τοῦτο ἐπισκιάζειν ἐμελλε; Ταῦτα δὲ εἶπε βουλομένους ἠνδραεισθῆαι, ἐν σφόδρα ἐβούλετο αὐτοὺς σωθῆναι. Οὐδὲ γὰρ ἡ σωτηρία αὐτοὺς προεχώρει μόνον εὐκόλως, ἀλλὰ καὶ ἐν θεῷ δόξα μεγίστη ἦν, ἐν τῇ φιλοανθρωπίᾳ ἐπιδειξασθαι τὴν ἑαυτοῦ. Τί τοιῶν ἐφοβήθη προσελθεῖν, οὐκ ἀπαιτούμενος ἔργα; τί δὲ στασιάζεις καὶ φιλονεικεῖς, χάριτος προκειμένης, καὶ νόμου μοι προβάλλει εἰκὴ καὶ μάτην; Οὔτε γὰρ ἐκείθεν σωθῆσθαι, καὶ ταύτην λυμανθῆναι ἔστιν ἠελπίσαι. Εἰ γὰρ φιλονεικεῖς ἐκείθεν σώζεσθαι, ἀναίρεσι τοῦ θεοῦ τὴν χάριν προλαβόν· ἴνα μὴ μωροῦμαι τοῦτο ζῆνον εἶναι, πῶς λαβόν καὶ τοὺς ἐπιτακτικῶν ἐκείνους ἀπὸ χάριτος ἔφη σεσωσῆαι. Ὅταν γὰρ εἴπῃ, οἷον καὶ ἐν τῷ νῦν κτηρὸν λέγεται κατ' ἑλκῶν ἡμῶν γέγονε, βέλκωνται οἱ καὶ ἐκείνοι χάριτι ἐσώθησαν. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ εἰπεῖν, *Κατέλειπον ἑμαυτῷ*· τοῦτο γὰρ ἐμφαίνοντός ἐστιν, οἷον τὸ πλῆρον αὐτοῦ, εἰσηγήσασθαι. Καὶ εἰ χάριτι, ψῆφιν, διὰ τί μὴ πάντες σωθῆσθαι; Ὅτι μὴ βούλοισθε ἢ γὰρ χάρις, κἄν χάρις ᾖ, τοὺς ἐθέλοντας σώζει, οὐ τοὺς μὴ βουλομένους καὶ ἀποστραφεμένους αὐτῆν, καὶ πολεμοῦντας αὐτῇ διεγκνέσθαι καὶ ἐναντιομένους. Εἶδες πῶς δὲ ἑαυτοῦ ἐκεῖνο κατασκευάζει, τὸ, *Οὐχ ὅλον δέ, οἷον ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ*, δεκτικὸν οἷον εἰς τοὺς ἀέλιους ἦλθεν ἢ ἐπαγγελλοῦμαι, καὶ οἱ οὗτοι, εἰ καὶ οὐλοῦνται, δύνανται εἶναι λαὸς τοῦ θεοῦ· καίτοι γε ἐν ἀποστολῇ τῆς Ἐπιστολῆς μετὰ πλείονος αὐτὸ τῆς ὑπερβολῆς τέθεικεν εἰπόν· *Τί γὰρ, εἰ ἡλίσι τῆσαν τῆνος*; καὶ μὴδὲ μέχρι τούτου στάς, ἀλλὰ ἐπαγαγὼν Ἰντέσθω δὲ ὁ θεὸς ἀληθῆς, κἄς δὲ ἀνθρώπος γένεσθαι. Καὶ νῦν δὲ πάλιν ἐτέρως αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ τῆς χάριτος δεκτικὸν τὴν ἰσχύιν, καὶ αἰ τοὺς μὴ σωζόμενους, τοὺς δὲ ἀπολλυμένους. Εὐχαριστοῦμεν τοῖνυν, οἷον τὴν σωζομένων γεγόναμεν, καὶ μὴ δυνήθησθαι [638] ἀπὸ τῶν ἔργων σωθῆναι, ἐσώθημεν ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ δωρεᾶς. Εὐχαριστοῦντες δὲ, μὴ ῥημάσει τοῦτο ποιῶμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργων καὶ πράξεων. Αὕτη γὰρ ἡ εὐχαριστία ἢ ἀκριβής, ὅταν ταῦτα πράττωμεν, ἐν ᾧ ὁ θεὸς δοξάζεσθαι μέλει· ὅταν ἐκεῖνα φύγωμεν, ὅν ἀπῆλλάγημεν. Καὶ γὰρ εἰ ἡ βασιλεὺς ὑβρίζαντες, ἀντὶ τοῦ δοῦναι δικὴν ἐτιμῆθιμεν, εἴτα πάλιν ὑβρίσασμεν, ἄτε ἐσχάτης ἀχαριστίας ἀλόντες, τὴν ἐσχάτην δικαιοσύνην ἀν' ἐδικαίωμεν δικτῆν, καὶ πολλῶν μαζῶνα τῆς προτέρας. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἡμᾶς ἀχαριστοῦς ἢ προτέρα ὑβρις ἰδαίνουσι, ὡς ἡ μετὰ τὴν τιμὴν καὶ τὴν πολλὴν θεραπείαν. Φύγωμεν τοῖνυν ἐκεῖνα, ὅν ἀπῆλλάγημεν, καὶ μὴ τῶν στόματι μόνον εὐχαριστοῦμεν, ἴνα μὴ καὶ περὶ ἡμῶν λήγηται· Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χειλέσιν με τιμῶ, τῇ δὲ καρδίᾳ πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Πῶς γὰρ οὐκ ἔσποπον, ὅταν οἱ μὴ οὐρανοὶ διεγίνοντο δόξαν θεοῦ, οὐ δέ, δι' ἐν οἱ οὐρανοὶ οἱ δοξάζοντες ἐγένοντο, τοιαῦτα πράττεις ὡς βλασφημῆσαι διὰ οὐ τὸν ποιησαντά σε θεόν; διὰ τοῦτο οὐκ ἐκείνους μόνον ὡς βλασφημῶν, ἀλλὰ καὶ σὺ λοιπὸν ὑπεύθυνος εἰ τῆς κολάσεως. Οὐδὲ γὰρ οἱ οὐρανοὶ φωνῆ ἀφίεντες δοξάζουσι τὸν θεόν, ἀλλ' ἐτέρως διὰ τῆς βότῃς εἰς τοῦτο παρασκευάζοντες,

καὶ ὁμοῦ αὐτοὶ λέγονται διεγείσθαι δόξαν θεοῦ. Οὕτως καὶ οἱ παρεγόμενοι βίον θαυμαστον, κἄν εἰγῶσι, τὸν θεὸν δοξάζουσιν, ἐτέρων δὲ· αὐτοὺς αὐτὸν δοξάζοντων. Οὐ γὰρ οὕτως ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ θαυμάζεται, ὡς ἀπὸ βίου καθαροῦ. Ὅταν γὰρ πρὸς Ἑλληνας διαλεγόμεθα, οὐ τὸν οὐρανὸν εἰς μίσην ἀφάγομεν, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους, οὓς θηρίων χεῖρον διακειμένους ἔπεισε γενέσθαι ἐφομιλλοῦς ἀγγέλους. Καὶ ταύτην λέγοντες τὴν μεταβολὴν, ἐμφράττομεν αὐτῶν τὰ στόματα.

γ'. Καὶ γὰρ πολλὸν βέλκων τοῦ οὐρανοῦ ἀνθρώπος, καὶ δύνανται λαμπρότερον τοῦ κάλλους αὐτοῦ κεκρίσθαι ψυχῆν. Οὕτως μὲν γὰρ ὀρώμενος ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, οὐ σφόδρα ἔπεισε· Παῦλος δὲ ὄλιγον κηρύξας χρόνον, τὴν οἰκουμένην ἐφελκύσατο πᾶσαν. Καὶ γὰρ ἐκείνητη ψυχῆν τοῦ οὐρανοῦ οὐχ ἤστυνα, πάντας ἐπιστάσασθαι δυναμένην. Ἢ μὲν γὰρ ἡμέτερα οὐδὲ τῆς γῆς ἐστιν ἀξία, ἢ δὲ ἐκεῖνον καὶ τὸν οὐρανὸν ἀνταξία. Οὗτος μὲν γὰρ ἔστυνη τὸν οὐρανὸν φυλάττων ὄρον καὶ τὸν κανὼν· τῆς ἐκεῖνου ψυχῆς τὸ ὄρον, ἀπαντας ὑπερέβη τοὺς οὐρανούς, καὶ αὐτῷ ὁμοίει ἐν Χριστῷ· καὶ τὸ κάλλος δὲ αὐτῆς τοιοῦτον ἦν, ὡς καὶ τὸν θεὸν ἀνακρίτουσιν αὐτῷ. Τὰ μὲν γὰρ ὄστυρα οἱ ἀγγελοὶ ἰδοῦσάσαν ὅτε ἐγένετο· τοῦτον δὲ αὐτῆς ἰδοῦσάσαν εἰπόν· *Σκεῦος ἐκλογῆς ἐστὶ μοι οὗτος*. Καὶ τοῦτον μὲν τὸν οὐρανὸν νεφέλῃ πάλλας ἐκάλυψε· τῆς δὲ Παύλου ψυχῆν ὄλιγὴ ἐκάλυψε περὶσσοῦς, ἀλλ' ἐν τοῖς χειμῶσι λαμπρότερος ἐφαίνετο σταθῆραδς μεσημβρίας, καὶ ὁμοίως ἑλαμπαν, ὡσπερ οὐκ καὶ πρὸ τῶν νεφῶν. Ὅ γὰρ ἐν αὐτῷ φαίνων ἦλος οὐ τοιαῦτα; ἤγειρε τῆς [639] ἀκτινῶς, ὡς συσκιάζουσιν τῇ τῶν περὶσσοῦν συνδρομῇ, ἀλλὰ καὶ τότε μέλλον ἐξέλαμπεν. Διὰ καὶ ἔλεγεν· *Ἀκτεῖ οἱ ἡ χάρις μου· ἢ γὰρ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ ταπεινότητι*. Ζηλώσωμεν τοῖνυν αὐτὸν, καὶ οὐδὲν ἔσται οὐδὲ πρὸς ἡμᾶς οὗτος; ὁ οὐρανός, ἔδν θέλωμεν, οὕτε ὁ ἦλιος, οὕτε ὁ κόσμος ἅπας· ταῦτα γὰρ δι' ἡμᾶς, οὐχ ἡμᾶς διὰ ταῦτα. Δειξόμεν, οἷον ἀξίῳ ἔσται τοῦ γεγενῆσθαι ταῦτα δι' ἡμᾶς. Ἄν γὰρ τοῦτον ἀνάξιο φανώμεν, πῶς βασιλεὺς ἰσομέθεσ ἀξίος; Καὶ εἰ ἀνάξιο πάντες τὸν ἦλιον ὄρῶν, ὅσοι εἰς βλασφημίαν ζῶσι τοῦ θεοῦ· ἀνάξιοι τὸν κτισμάτων ἀπολαίαν τὸν δοξάζοντων αὐτὸν οἱ βλασφημοῦντες αὐτῶν· ἐπεὶ καὶ οὐκ πατέρα ὑβρίζων, ἀνάξιος οὐκ εἶναι εὐδοκμοῦντων ἀπολαίαν διακονίας. Διὰ τοῦτο ταῦτα μὲν καὶ πολλῆς ἀπολαύσεται δόξης· ἡμᾶς δὲ κολάσει ὑποστησόμεθα καὶ τιμωρίαν. Πόσην οὐκ ἀλλήλῃς ἐν εἴῃ, τὴν μὲν κτεῖναι τὴν διὰ σὲ γενομένην εἰς ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ σχηματίζεσθαι, ἡμᾶς δὲ τοὺς τέκνα τοῦ θεοῦ γενομένους, διὰ τὴν πολλὴν ῥαθυμίαν εἰς ἀπόλειαν πέμπεσθαι καὶ γένεσθαι, δι' οὓς ἡ κτεῖς τῆς μεγάλης ἀπολαύσεται εὐμερίας ἐκείνης; Ἰν' οὐ μὴ τοῦτο γένηται, οἱ μὲν καθαρὰν κεκτρίμενοι ψυχῆν, φυλάξωμεν αὐτὴν τοιαύτην· μέλλον δὲ καὶ ἐπιτείνωμεν αὐτῆς τὴν λαμπρότητα· οἱ δὲ ῥυπαροὶ ἔχοντες, μὴ ἀπογνώμην. Ἐὰν γὰρ ὡς, ψῆφιν, εἰ ἀμαρτῆται ὧμῶν ὡς φοιροῦν, ὡς χιτῶνα λευκανῶ· καὶ ἔδν ὡς ὡς κόκκινον, ὡσεὶ ἔριον λευκανῶ. Ὅταν δὲ ὁ θεὸς ἐπαγγέλλεται, μὴ ἀμφεβαλλε, ἀλλ' ἐκεῖνα ποιεῖ, δι' ὧν ἐπιστάσασθαι τὰς ἐπαγγελλὰς ταύτας δυνήσθαι. Μυρία σοὶ εἰργασαίται θεὸς καὶ πεπλημῆληται; Καὶ τί τοῦτο; Οὐδέποτε γὰρ εἰς τὴν δόξην ἀπῆλθες, ἔδνα οὐδεὶς ἐξομολογήσεται· οὐδέποτε σοὺ τὸ θεῖον ἔλαμπαν, ἀλλ' ἐσωτοῦ σκάμματος ἔστυνης, καὶ δύνανται καὶ δὲ ἐσχάτης πάλης πᾶσας ἀναπαλαίεται τὰς ἡττας. Οὕτως

* Sic mss. Editt, ἔργων καὶ εὐχαριστίας καὶ πράξεων.

† Legebatur εἰς, εἰ uno cod. ἢ recipient. Edit.

γ' Unus, ἐξέλαμπεν.

γέγονας, ἔνθα καὶ ὁ πλοῦτος, ἴνα ἀκούσῃς, εἶτι
 λόγος ἐστὶ μετὰ τὴν ἡμέραν καὶ ὕμνος ὅπως γὰρ παρ-
 εγένετο ὁ νομίσιος ἐν ἐφορῇ τις μεταβολὴ ἐλαίου·
 εἶτι δύνασαι ἀγοράσαι καὶ ἀποδόσαι. Καὶ οὐκ ἔστιν
 οὐδέπω ὁ λόγος· *Μήποτε αὐτὸ μὴ ἀρεσκῆ καὶ ἡμῶν*
καὶ ὁμῶν· ἀλλ' εἰσὶν οἱ πλοῦτοι πολλοί, οἱ γυμνοί,
οἱ πεινῶντες, οἱ ἀβήρωτοὺντες, οἱ δεσποτήριον οἰ-
κοῦντες. Θρήνον τούτους, ἐνδύσον ἐκείνους, ἐπίσκεψαι
τούτους κειμένους, καὶ ὑπὲρ τὰς πηγὰς ἔχει τὸ ἔλαιον.
 Ὅπως τοῦ λογοθεσίου ἐφίστηεν ἡ ἡμέρα. Χρῆσαι
 καὶ εἰς θεόν τῷ καιρῷ, καὶ χρῆσιν ἀποκοπῆς ποιήσον,
 καὶ τῷ ὀφείλωντι τοὺς ἑκατὸν βάτους * τοῦ ἐλαίου
 εἶπ'· *Δέξαι σου τὸ γραμματεῖον, καὶ ποιήσον*
κεντήραυτα. Καὶ ἐπὶ χρημάτων καὶ ἐπὶ ἔργων
 καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ὁμοίως ποιεῖ, τὸν οἰκο-
 νόμον ἑαυτοῦ μιμούμενος· καὶ ταῦτα καὶ σεαυτῷ καὶ
 τοῖς συγγενεῖσι παραίνει. Ἐπὶ γὰρ εἰ κύριος τοῦ ταῦτα
 λέγειν· οὐδέπω κατέστη εἰς ἀνάγκην τοῦ παρακα-
 λῆναι ἕτερον ὑπὲρ τούτων, ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχεις καὶ
 σεαυτῷ καὶ ἑτέροις συμβουλεύειν· ὅταν δὲ ἀπέλθῃς
 ἐκεῖ, οὐδέτερον τούτων διηγήσῃ [640] ποιεῖν εἰς θεόν·
 εἰσάκουε. Ὁ γὰρ τσαυτὴν λαβὸν προέσβην, καὶ
 ῥῆμα σαυτῶν μήτε ἕτερον ὠφέλησας, πῶς λοιπὸν ὑπὸ
 τὰς χερεὶ τοῦ δικαστοῦ γενόμενος, διηγήσῃ ταύτης
 βλαπτικῆς τῆς χάριτος; Ταῦτα οὖν ἅπαντα συλλέ-
 γουσαι, ἐγώμωθα σφοδρῶς τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέ-
 ρας, καὶ μὴ προδῶμεν τὴν εὐκαιρίαν τοῦ παρόντος
 βίου. Ἐστὶ γὰρ, ἔστι καὶ εἰς ἐσχάτας ἀναπνοὰς
 εὐαρεστήσαι τῷ θεῷ· ἔστι καὶ ἀπὸ διαθήκης εὐδο-
 κηῖσαι, οὐχ οὕτως μὲν ὡς ζῶντα· ἔστι δὲ ὅμως. Πῶς
 καὶ τίνι τρόπον; Ἄν ἔγγράψῃς αὐτὸν μετὰ τῶν σῶν
 κληρονόμων, καὶ μοῖραν καὶ αὐτῷ τοῦ παντός ἀπο-
 κληρώσῃς κληρῶν. Ὅσα ἔθρηξας αὐτὸν ζῶν; Κἂν ἀπα-
 θῶν, ὅτε οὐκέτι κέρσις εἰ, μετὰ δὲ αὐτῶν τῶν σῶν·
 φιλόδηλως ἔστιν, οὐκ ἀκριβολογεῖται πρὸς σέ.
 Μείζονας μὲν γὰρ πόδω καὶ πλείονας μισθοῦ, τὸ
 ζῶντα σε τρέφειν αὐτόν· εἰ δὲ τοῦτο αὐτὸ μὴ ποιοῦν-
 τας, κἂν ἐπὶ τὸ δεύτερον εἰδέ· συγκληρονόμον αὐτὸν
 ἄρας τοὺς παῖσι τοὺς σοῖς. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ὀκνεῖς, ἐν-
 νόησον, εἰ ὁ πατήρ αὐτοῦ συγκληρονόμος αὐτοῦ σε
 θεοποίησε, καὶ κατέλυσον τὴν ἀπανθρωπίαν. Τίνα γὰρ
 ἔξεις ἀπολογίαν, μὴδὲ τῶν παίδων τῶν σῶν κοινωνῶν
 αὐτῶν ποιῶν, τὴν κοινωνίαν σε ποιήσαντος τῶν ὀρα-
 νῶν, καὶ φραγέτα διὰ σέ; καίτοι γε αὐτὸς πάντα ὅσα
 ἐποίησεν, οὐδὲ ὀφείλην ἀποδοθεῖς ἐποίησεν, ἀλλὰ χά-
 ριν ἐπιτεκνωμένους· οὐδὲ μετὰ τοσαύτας εὐεργεσίας
 καὶ ὀφειλέτης κατέστης. Ἄλλ' ὅμως καὶ τούτων οὕτως
 ἔχοντων, ὡς χάριν λαμβάνων, οὐχ ὡς ὀφείλην ἀπα-
 νῶν, ὅπως σε στεφανοῖ, καὶ ταῦτα, τὰ αὐτοῦ μέλλων
 λαμβάνειν.

ζ. Ἄν τοῖσιν αὐτῷ χρήματα τὰ σοι λοιπὸν ἀχρησασα,
 καὶ εἴδῃ οὐκ εἰ κύριος, καὶ δώσει σοι βασιλεὺς τὴν σοι
 χρησίμην διηκείαν, καὶ μετ' ἐκείνης καὶ τὰ ἐνταῦθα
 χάρισται. Ἄν γὰρ γένηται συγκληρονόμος τῶν πα-
 ίδων, ἐπικουρῆσαι τὴν ὀφρανίαν αὐτοῖς, λυεῖ τὰς ἐπι-
 ρείας, ἀποκρούεται τὰς ἐπιβουλάς, ἐμφράττειται τὰ
 στόματα τῶν συκοφαντῶν· κἂν αὐτοὶ μὴ θύνηται
 προστῆναι τῶν διαθηκῶν, αὐτοῖς προσθήσεται, καὶ
 οὐκ ἀφῆται διεβραβῆναι. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο συχωρήσαι,

ἀνακληροῦ παρ' αὐτοῦ τὰ ἐγγεγραμμένα ἅπαντα
 μετὰ πλείονος τῆς φιλοτιμίας, ἐπειδὴ ἐμάρθη τῷ
 ἐγγραφῆναι ἅπασι. Ἄρες τοῖσιν αὐτὸν κληρονόμοι·
 πρὸς γὰρ αὐτὸν ἀπάντας μέλλεις· αὐτοῖς οὐ δικάζει
 τὴν δικὴν τῶν ἐνταῦθα γεγενημένων ἀπάντων. Ἄλλ'
 γὰρ εἰσι τινες οὕτως ἄβηλοι καὶ ταλαίφροες, οἱ μὴ
 παῖδας ἔχοντες οὐκ ἀνέχονται τοῦτο ποιεῖν, ἀλλὰ πα-
 ρασίτοις καὶ κολαξίαι, καὶ τῷ θεῖνι καὶ τῷ θεῖνι μέλιον
 καταδέχονται τὰ αὐτῶν διανεμένει, ἢ τῷ τοσαῦτα ὀ-
 τοῦς εὐεργετήσονται Χριστῷ· ὡν εἰ γένοιτο ἄν ἐλατ-
 τερων; Τοῦς γὰρ τοσούτους, κἂν ὄνοις, κἂν λίθους τις
 παραβάλοι, οὐδὲν οὐδέπω τῆς ἀνοίας αὐτῶν καὶ τῆς
 ἀναισθησίας ἔμαθον ἐρεῖ, οὐδ' ἂν εὐρεῖ τις εἰκόνη τῆν
 μαρίαν αὐτῶν παραστῆσαι δυναμένην, καὶ τὴν κ ρα-
 φροσύνην. Πόλις γὰρ τεύξονται συγγνώμης ὅταν
 ὑπὲρ τοῦ μὴ θρηῖαι αὐτὸν ζῶντας, ὅταν καὶ ἀπάναι
 μέλλοντας πρὸς αὐτὸν, μὴδὲ ἀπὸ τῶν χρημάτων τού-
 των, [641] ὡν οὐκ εἰσι κύριοι λοιπὸν, βουλεύσιν
 αὐτῷ μικρὸν τι χαρίσασθαι, ἀλλ' οὕτως ἐχθρῶς ἐκ-
 κεινται καὶ πολεμίας, ὡς μὴδὲ τῶν ἀχρηστῶν αὐτοῖς
 γενομένων αὐτῷ μεταβολῶν; Ὅχι ὄραξ ἔσται τῶν ἄν-
 θρώπων οὐδὲ τοσούτου κατηγεῖσθαι τοῦ τέλους, ἀλλ'
 ἀρπαγέντες ἀπῆλθον; Ἐδὲ ὁ θεὸς καὶ ἐπισκῆψαι
 τοὺς προσήκοντες, καὶ εἰπεῖν περὶ τῶν ὄντων, καὶ τὰ
 κατὰ τὴν οἰκίαν ἅπαντα διαθεῖναι ἐποίησε κύριος.
 Ποῶν οὖν ἀπολογία ἔξεις, ὅταν καὶ ταύτην λαβὸν
 παρ' αὐτοῦ τὴν χάριν, προφῶς τὴν εὐργεσίαν, καὶ
 ὥστερ ἐκ διαμέτρου ἀπαντανίας στής τοὺς τῆς πί-
 στεύς σου προγόνους; Ἐκείνοι μὲν γὰρ καὶ ζῶντες
 ἐπίλυον ἅπαντα, καὶ ἔφερον παρὰ τοὺς πόδας τῶν
 ἀποστόλων· οὐδὲ οὐδὲ τελευταῖον μαίρας τῆς με-
 τῆς τοὺς θεομόρους. Ἰδὲ μὲν οὖν ἄμενον καὶ πολλὴν
 παρῆρσαν παρέχον, ζῶντα θεοφῶντων πάντων· εἰ δὲ
 ἐκεῖνο μὴ βουλήθῃς, κἂν τελευταῖον ποιήσῃ εἰ τι-
 ναίον. Οὐ πολλῆς μὲν γὰρ ἔστιν ἀγάτης τοῦτο τῆς
 περὶ τοῦ Χριστοῦ ἀγάτης δ' οὐκ ὅμως. Εἰ γὰρ καὶ
 μὴ τὴν προέβραν· ἔξεις τὴν μετὰ τῶν ἀρνῶν, ἀλλ'
 οὐ μικρὸν τὸ κἂν μετ' ἐκείνους γενέσθαι, καὶ μὴ
 στήναι μετὰ τῶν ἑρῶν, μὴδὲ ἐξ εὐνομίμων. Ἄν εἰ
 μὴ τοῦτο ποιῆς, τίς σε ἐξαιρήσεται λόγος, ὅταν μὴτε
 ὁ τοῦ θανάτου φόβος ε, μὴτε τὸ ἀχρηστὰ σοι λοιπὸν
 γεγενῆσθαι τὰ χρήματα, μὴτε τὸ ἀσφάλειαν καταλι-
 πᾶναι τοὺς τέκνους, μὴτε τὸ πολλὴν σαυτῷ προσι-
 τεύσασθαι ἐκεῖ συγγνώμην, ποιῆσθαι φιλόδηλως;
 Διὸ παρακαλοῦ μέλιτα μὲν ζῶντας προέβραν τοὺς
 θεομόρους ἐκ τῶν ὄντων τὴν κλεισῶνα μοῖραν. Εἰ δὲ
 τινες εἰεν ὅπως μικρόψυχοι, ὡς μὴ ἀνεμῆσθαι τού-
 ταν ὑπὸ τῆς ἀνάγκης γενέσθαι οὐδα φιλόδηλως.
 Ὅταν μὲν γὰρ ἔξῃς, ὡς ἀθανάτος, ὅπως ἀνέστη
 τῶν ὄντων· νῦν δὲ, ἐπειδὴ ἔμαθες, εἶτι θνητὸς γέ-
 νωνας, κἂν νῦν τὸ δόγμα καταλύσων, καὶ ὡς θνητὸς περὶ
 τῶν σαυτοῦ βουλεύσαι· μᾶλλον δὲ, ὡς ὀφείλων ἀνα-
 νότου ζωῆς διηκείαν ἀπολαύειν. Εἰ γὰρ καὶ φο-
 ρτικὸν τὸ μέλλον ῥηθῆσασθαι, καὶ φέρειν γέμον, ἀλλ'
 ὅμως ἀναγκαῖον εἶπαι· ἀρίθμησον μετὰ τῶν ὄντων· ἔσται
 σου τὸν δεσπότην. Ἐλευθεροῦ τοὺς δούλους; Ἐλευ-
 θέρωσον τὸν Χριστοῦν λιμοῦ καὶ ἀνάγκης καὶ δεσπο-
 τηρίων καὶ γυμνότητος. Ἐφρίξας ἀκούσας; ὁμοῦ

b Savil. In marg., προσεβραῖν, quae lectio non preterita.
 c Omnes nos., μὴ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνατότου φόβος. Edit
 vero ὁ θεοῦ φόβος. Prior lectio magis quadrat ad sententiam.

* Mas. quidam, ἑκατὸν κάδους.

velut phœniceus color, quasi nerm doababo : et si fuerint ut soccinum, quasi lanam albam reddam (Isai. 1. 18). Cum autem Deus promittit, ne dubites; sed illa facito, quæ hæc promissa ad te trahere poteris. Innumera et gravia perpetrasti mala? Et quid hoc? Nondum enim in infernum delapsus es, ubi nemo constituitur: nondum solum est theatrum tuum, sed in stadio es, ac potes ultimo certamine omnes acceptas clades restaurare: nondum eo venisti, quo dives ille, ut audias, quia *Chaos inter nos et vos est* (Luc. 16. 26): nondum enim advenit aponus, ut quis timeat de suo subministrare oleo: adhuc potes emere ac deponere. Nec est jam qui dicat, *Ne forte non sufficiat nobis et vobis* (Matth. 23. 9); sed multi sunt qui ventum, nudi, famelici, infirmi, qui in carcere sunt. Hos ale, illos indue, jacentes visita, et oleum plus quam fontes scaturiet. Nondum rationis reddende tempus advenit. Tempore ut par est utere: debitorum partes amputato, atque ei, qui centum cados olei debet, dicito: *Accipe cautionem tuam, et scribe quinquaginta* (Luc. 16. 6). In pecuniis, in verbis, in aliisque omnibus idipsum facito, œconomum istum imitatus. Ad hæc agenda et te et cognatos hortare. Adhuc in te est hæc dicere: nondum enim necesse tibi est pro hac re afium rogare, sed pene te est et tibi et aliis hoc consilium dare: cum autem illo absteris, neutrum ut oporteret facere poteris: ac jure merito. Cum enim tantum præstitutum tempus accepisti, neque tibi neque alteri utilis fueris: quomodo poteris in iudicis potestate constitutus hæc consequi gratiam? Hæc itaque omnia colligentes, salutem nostram diligenter advigilemus, nec vitæ presentis opportunitatem prodamus. Possumus enim, utique possumus ad usque extremos halitus Deo placere: possumus etiam in testamento probe agere, non perinde atque in vita, sed possumus tamen. Quomodo et qua ratione? Si cum heredibus tuis Christum adscribas, et æoris partem ipsi attribuas. Non pavisti illum dum viveres? Saltem in decessu, cum non ultra his frui potes, partem ipsi bonorum adscribe: benignus est, nec abs te rationes accurate expetit. Majoris quideq; amoris signum et amplioris mercedis causa fuisset, si illum dum viveres aluisses: sed si hoc non feceris, hoc saltem secundo modo utere, coheredem ipsum illis relinque. Quod si et illud facere hæsites, cogita Patrem ejus te coheredem ipsius fecisse, et inhumanitatem abjice. Quam enim excusationem habiturus es, si illum neque filiorum coheredem constitueris, qui te colorum consortem fecit, et pro te occisus est? Atqui hoc quæcumque fecit, non ex debito fecit, sed gratiam suam exhibuit: tu vero post tui beneficii debitorem effectus es. Attamen cum res ita se habeat, ut qui gratiam acceperis, non et qui debitum expetierit, ita te coronat, cum sua recepturus sit.

7. *Quæ in testamentis dantur utilia sunt animæ.* — Da illi ergo pecunias tibi delinceptas inestiles, quæ non ultra in potestate tua erunt; et dabis ille tibi regnum perpetuum vel tibi futurum, et cum regno hæc quoque dona largietur. Si enim filiorum coheres fueris,

orphanos juvabit, molestias solvet, insidias propulsa-bit, sycophantarum ora obstruet: et si ipsi filii non possint testamenti exsequutioni præesse, ipse præerit, nec sinet ipsum infringi. Quod si ipse concedit, quæ in illo descripta sunt omnia implebit cum majori diligentia, quia in ipso cum honore descriptus fuit. Relinque igitur ipsam heredem: ad illum quippe abiturus es: ille judicium feret de omnibus, quæ hic gesta sunt. Verum quidem sunt ita miseri et infelices, ut cum liberis non habeant, id tamen præstare nollint; sed parasitis et adulatoribus, huic et illi imolent sua distribuere, quam Christo, qui tui illis beneficia contulit: quibus quid magis a ratione absonum fuerit? Hos si cum asinis et lapidibus quis conferat, nihil eorum stupiditate et amentia dignum dixerit: nec quis possit similitudinem eorum insaniam dignam proferre. Quam hi consequentur veniam, quod dum viverent Christum non aluerint, quando ne quidem ad ipsum abitura, de pecuniis, quæ ultra non poterint, ne vel minimum quidpiam ipsi largiri volunt; sed tam inimice et infesto sunt erga ipsum animo, ut ne de iis quidem, quæ sibi in utilia futura sunt, aliquid ipsi impertiri velint? Annon vides quod homines non hujusmodi decessu dignati sunt, sed rapti subito decesserunt? Tibi vero Deus id concessit, ut rebas tuis consuleres, ac de bonis tuis decerneres, deque tuis omnibus disponere posses. Quam ergo excusationem habebis, quando hæc accepta gratia, ipsius beneficentiam prodas, et quasi ex diametro oppositus es illis, qui in fide majores tui fuerunt? Illi namque viuentes omnia vendebant, ferebantque ad pedes apostolorum; tu vero ne moriens quidem aliquam bonorum partem egenis largiris. Melius certe fuerit, ac multam attulerit fiduciam, si dum vivis pauperisti operam feras: si autem id noluisti, saltem moriens aliquid generosi præstes. Id certe non magnam exhibet erga Christum caritatem: exhibet tamen aliquam. Etiam enim non cum agnis priores sedes occupaturus sis, ac non parva res saltem post illos esse, hæc cum hircis vel ad sinistram stare. Quod si ne hoc quidem facias, quæ, quæso, ratione servari poteris, cum nec mortis metus, nec relictarum pecuniarum tibi futura inutilitas, neque hinc relictis filiis patrocinium, neque quod tibi magnam inde veniam parias; quæ, inquam, hæc omnia non te ad benignam largitionem attrahunt? Quisnobrem obsecro et oro, ut dum vivis potiorum bonorum partem egenis largiamini. Si vero quidam ita pusillanimes sint, ut hoc facere non sustineant, saltem ex necessitate benigni et liberales fiant. Nam dum viveres, ac si immortalis fuisses, sic facultatis hærebas tuis: nunc vero cum didiceris te mortalem esse, id quod decreveras solve, et quæ mortalitatis de bonis tuis constitue; imo potius quasi immortalitatis vitam fruiturus. Nam etsi molestum et grave sit, quod dicitur sum, atque horrore plenum, necessario tamen dicendum est: annuera cum servis tuis Dominum. Servis tuis das libertatem? Libera Christum a fame, a necessitate, a carceribus, a nuditate. Inhorruisti hæc audiens? At horribilior erit,

si neque hoc præsteris : etsi hoc dictum tibi nunc stuporem induxit ; cum vero illo abibis, et his longe graviora audies, atque intolerabilia tormenta videbis, quid dicturus es ? ad quem confugies ? quem auxiliatorem vocabis ? Abrahamum ? Sed non audiet ille. An virgines illas ? At neque illæ tibi oleum daturæ sunt. An patrem, an avum ? Sed horum nullus poterit, etiamsi admodum sanctus sit, sententiam

illam solvere. Hæc ergo omnia tecum reputans, cum qui solus potest chirographum tuum delere, et flammam illam extinguere, roga et obsecra tibi que propitium reddes, jam illud assidue pascens et vestiens, ut et hinc cum bona spe abeas, et illic constitutus æternis fruaris bonis : quæ nos omnes assequi contingat, gratia et benignitate Domini, etc.

HOMILIA XIX.

CAP. 11. v. 7. *Quid ergo ? quod querit Israel, hoc non est consequutus, electio autem consequuta est : ceteri vero excæcati sunt.*

1. Dixerat Deum non repulisse populum suum, ac præfatus quomodo non replisset, rursus ad prophetas confugit ; et cum ex eorum testimonio ostendisset majorem Judæorum partem perisse, ne videretur rursus ex se accusationem proferre, et onerosum sermonem reddere, ipsosque hostili animo insectari, ad Davidem et Isaiam confugit, dicens : 8. *Sicut scriptum est : Dedit eis Deus spiritum compunctionis.* Imo altius nobis servum resumendus est. Nam cum ea quæ ad Eliam spectabant dixisset, ostendissetque quid sit gratia, subjunxit, *Quid ergo ? quod querit Israel, hoc non consequutus est.* Hoc autem non magis interrogantis, quam accusantis est. Secum, inquit, pugnat Judæus, quærens justitiam, quam non vult accipere. Deinde rursus veniam illos privans, ab iis quæ acceperant ingratum illorum animum declarat his verbis : *Electio enim consequuta est.* Et illi hoc condemnabunt : id quod etiam Christus dicebat : *Si autem ego in Beelzebub ejicio dæmonia, filii vestri in quo ejiciunt ? Ideo ipsi judices vestri erunt (Luc. 11. 19).* Ne quis enim rei naturam incenset, sed illorum tantum animum, declarat eos qui consequuti sunt. Quamobrem, id cum magna emphasi profert, et supernam gratiam, et illorum studium ostendens. Neque enim ut liberum arbitrium tolleret, dicit illos consequutos esse, sed ut honorum magnitudinem indicaret, ac majorem partem, nec tamen totum ex gratia fuisse. Nam etiam nos dicere solemus : Ille consequutus est ; ille invenit, quando multum lucri accessit. Neque enim ex humano labore, sed ex divino dono major pars venit. *Ceteri vero excæcati sunt.* Vide quandonam propria voce ceterorum ejectionem dicere ausus sit. Illam quidem jam dixit, sed ita, ut prophetas induceret accusantes ; hic vero ipse demum sententiam profert. Attamen neque hic sua contentus est sententia, sed Isaiam prophetam inducit : cum dixisset enim, *Excæcati sunt*, subjunxit, *Sicut scriptum est : Dedit illis Deus spiritum compunctionis.* Et undenam hæc excæcatio ? Causas illius jam prius protulit, et totum in illorum caput convertit, ostendens id illos ex interpestriva contentione passos esse. Cum enim dicit, *Oculos ut non videant, et aures ut non audiant*, nihil aliud quam contentiosam illorum mentem criminatur. Nam cum oculos haberent, ut viderent miracula, et aures haberent, ut audirent mirabilem illam doctri-

nam ; nullo eorum, ut par erat, usi sunt. Illud vero, *Dedit*, ne putes operationem significare, sed concessionem. Compunctionem hic dicit affectum animi circa pejus, qui nec curari, nec mutari potest. Nam et alibi ait David : *Ut caulet tibi gloria mea, et non compungar (Psal. 29. 13) ;* hoc est, non transferar, non immuter. Sicut enim is, qui cum pietate compungitur, non facile iude transfertur : ita is, qui in malitia compungitur, item non facile mutatur : compungi enim non aliud est, quam infligi et quasi clavis detineri. Insanabilem igitur, et multum difficilem animum illorum declarans, *Spiritum compunctionis* dixit. Deinde ostendens illos hujus incredulitatis extremas daturus esse pœnas, rursus inducit prophetam eadem comminantem, quæ evenerunt et fieri acceperunt. 9. *Fiat, inquit, menas eorum in laqueum, et in captivum et in scandalum (Psal. 68. 25) ;* hoc est, illorum delicia omniaque bona mutantur et percant, sintque omnibus capti faciles. Ostendensque illos hæc patientes peccatorum dare pœnas, subjunxit : *Et in retributionem ipsis.* 10. *Obscuretur oculi eorum, ne videant, et dorsum eorum semper incurva.* An hæc quoque aliqua egent interpretatione ? annon vel admodum insipientibus clara sunt ? Etiam ante, quam nos loquamur, ipse rerum eventus verbis fidem fecit. Quandonam capti faciles fuerunt ? quandonam comprehensu faciles ? quandonam sic dorsum eorum incurvavit ? quandonam talem subierunt servititem ? Quodque majus est, nulla erit harum calamitatum solutio : id quod et ipsum propheta subindicavit. Neque enim tantum dixit, *Dorsum eorum incurva* ; sed addidit, *Semper.* Si vero de sine contendas, o Judæe, a præteritis præsentia edisce. In Ægyptum descendisti ; sed postquam isthic ducentos emensus es annos, cito ab illa servitute liberavit te Deus, licet impie egeris et fornicationem gravissimam admiseris. Liberatus ab Ægypto vitulum adorasti, filiosque tuos Beelphegori immolasti, templum polluisti, nullam non sceleris speciem adisti, ipsam naturam ignorasti, montes, saltus, colles, fontes, fluvios, hortos nefandis hostiis implevisti, prophetas occidisti, aras evertisti, culmen omne nequitiæ et impietatis exhibuisti : attamen postquam te annos septuaginta Babylonis tradidit, rursus te ad pristinam libertatem reduxit, ac tibi templum et patriam restituit ; nec non priscum prophetiæ modum : et rursus prophetæ, rursus Spiritus gratia advenit. Inno ne captivitatis quidem tempore derelictus fuisti ; sed ille

φρικωδέστερον, ὅταν μὲν αὐτὸ τοῦτο ποιῆς. Καὶ ἐνταῦθα μὲν τὸ βῆμα σε ναρκῶν ἐποίησαν, ὅταν δὲ ἀπλόης ἐκεῖ, καὶ τὰ πολλὰ χαλεπότερα τοῦτων ἀκούσῃς, καὶ τὰ ἀνήκεστα βίβλησι βασιανιότηρα, εἰ ἐρεῖς; πρὸς τίνα καταφεύξῃ; τίνα καλέσεις σύμμαχον καὶ βοηθόν; τὸν Ἀβραάμ; Ἄλλ' οὐκ ἀκούσεται. Ἄλλὰ τὰς παρθένους ἐκείνας; Ἄλλ' οὐδὲ αὐταὶ σοι μεταδύσουσιν ἑλαίου. Ἄλλὰ τὸν πατέρα, ἀλλὰ τὸν πάππον; Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτων οὐδέτις ἔσται κύριος, καὶ

σφόδρα ἄγιος ἦ, λύσει τὴν ψῆφον ἐκείνην. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογισάμενος, τὸν μόνον κύριον ὄντα τὸ γενεράγραφον ἐξελέξατο [642] τὸ ὄν, καὶ τὴν φλόγα ἐκείνην σέβεται, τοῦτων ἕκαστος καὶ παρακάλει καὶ ποίησον Ἰεσου, ἧδη τρέφον καὶ ἐνδύον διεγικεύσ' ἵνα καὶ ἐνταῦθεν μὲν χρηστὴς ἀπλόης ἀπίδος, καὶ ἐκεῖ γενόμενος τῶν αἰωνίων ἀπολαύσης ἀγαθῶν· ἔν γένονται πάντας ἡμᾶς ἐπιτεχνεῖν, χάριτι καὶ φιλοφροσύνῃ, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΟΜΙΛΙΑ 19^a.

Τι οὖν; δέκνιχτεῖ Ἰσραήλ, τοῦτον οὐκ ἐπέτυχεν, ἢ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπαρώθησαν.

α'. Εἶπεν, οὐκ ἀπίσαστο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ δεκτικὸς πῶς οὐκ ἀπίσαστο, πάλιν ἐπὶ τοῖς προφήταις καταπέμψῃ· καὶ δι' αὐτῶν δηλώσας, οὗ τὸ πλέον μέρος τῶν Ἰουδαίων ἀπόλλων, ἵνα μὴ δόξῃ πάλιν οἰκοθεῖν ἐκφέρειν τὴν κατηγορίαν, καὶ ἐπαχθῇ τὸν λόγον ποιεῖν, καὶ ὡς ἐχθρὸς αὐτῶν ἀπαπίσσει, ἐπὶ τὸν Δαυὶδ καὶ τὸν Ἡσαϊαν καταφεύγει, λέγων· Καθὼς γέγραπται· Ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς πνεῦμα καταρτίσεως. Μᾶλλον δὲ ἄνωθεν ἡμῖν ἄρκτην τοῦ λόγου. Καὶ γὰρ εἶπὼν τὰ κατὰ τὸν Ἥλιαν, καὶ δεῖξας εἰ ποτε ἔστι χάρις, ἐπήγαγε· Τι οὖν; δέκνιχτεῖ Ἰσραήλ, τοῦτον οὐκ ἐπέτυχεν. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐρωτήματος μᾶλλον ἔστιν, ἢ ἐγκαλοῦτος. Ἐαυτῷ γὰρ μάχεται, φησὶ, δὲ Ἰουδαίος, ἱερῶν δικαιοσύνην, ἢ οὐ βούλεται λαθεῖν. Εἶτα ἀποστερῶν αὐτὸς πάλιν συγγνώμης, ἀπὸ τῶν εὐληθῶτων θεκνυομένων αὐτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην, οὕτω λέγων· Ἢ γὰρ ἐκλογὴ ἐπέτευχε. Κάκεινοι τοῦτον· κατακρυνοῦσι. Ἐπερ οὐκ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Βεελζεβούλ ἐπέβληλ τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὁμῶν ἐν εἰς ἐκβάλλουσι; Διὰ τοῦτο αὐτοὶ κριταὶ ὄντων ἔσονται. Ἦνα γὰρ μελετῇ τὸν πρᾶγματος φύσει ἐγκαλεῖ, ἀλλὰ τῇ ἐκείνου γνώμῃ, θεκνυοὶ καὶ τοὺς ἐπιτυχόντας. Διὸ καὶ σφόδρα ἐμφαντικῶς τῇ λέξει κέρηται, καὶ τὴν ἄνωθεν χάριν καὶ τὴν αὐτῶν σπουδὴν ἐνδεικνύμενος. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἀνάγκη τὸ αὐτεξούσιον, φησὶν, οὐκ ἐπέτυχεν, ἀλλ' ἦν δηλώση τῶν ἀγαθῶν τὸ μέγεθος, καὶ ὅτι τὸ πλέον τῆς χάριτος ἦν, οὐ τὸ πᾶν. Καὶ γὰρ καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν, Ὁ θεὸς ἐπέτευχεν, ὁ θεὸς εἴδεν, ὅταν πολὺ τὸ κέρδος ἦ τὸ γινόμενον. Οὐδὲ γὰρ ἀνθρωπίνους πόνοις, ἀλλὰ θεῖα δωρεὰ τὸ πλέον γέγονεν. Οἱ δὲ λοιποὶ ἐπαρώθησαν. Ὅρα ποτε ἐθάρρησεν εἶπεν οικεῖα φωνῇ τὴν τῶν λοιπῶν ἐκβολήν. Εἶπε μὲν γὰρ αὐτὴν καὶ ἦδη, ἀλλὰ τοὺς προφήτας εἰσαγωγὴν κατηγοροῦντας· ἐνταῦθα δὲ καὶ αὐτὸς λοιπῶν ἀποφαίνεται. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ ἐνταῦθα ἀρκεῖται τῇ οικεῖα ἀποφάσει, ἀλλὰ πάλιν τὸν Ἡσαϊαν εἰσαγεῖ τὸν προφήτην· εἰπὼν γὰρ, Ἐπαρώθησαν, ἐπήγαγε· Καθὼς γέγραπται· Ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς πνεῦμα καταρτίσεως. Καὶ πόθεν μὲν ἢ πάρωσις αὐτῇ; Εἶπε μὲν καὶ ἐμπροσθεν τὰς αἰτίας, καὶ τὸ πᾶν εἰς τὴν αὐτῶν περιστάσει κεκρίθη, θεκνυὸς ὅτι ἐξ ἀκαίρου φιλονεικίας τοῦτο ὑπέβησαν. Λέγει δὲ καὶ νῦν. Ὅταν γὰρ εἴπῃ, Ὁρθαί μου τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὡσαύτως τοῦ μὴ ἀκούειν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν γνώμην αὐτῶν τὴν φιλονεικίαν [643] διαβάλλει. Καὶ γὰρ ὀρθαί μου ἔχοντες; ὡσαύτως ἰδίῃ τὰ θάματα, καὶ ὡσαύτως κερητῶν ὡσαύτως τοῦ τῆς θαυμαστῆς διασκαλίας ἐκείνης, οὐδὲν τοῦτων ἐχρησάσαντο εἰς αὐτόν. Τὸ δὲ, Ἔδωκεν, ἐνταῦθα μὴ ἐνέργειαν νομίζεσθαι εἶναι, ἀλλὰ συγχρησῖν. Κατὰ νῦν

δὲ ἐνταῦθα τὴν περὶ τὸ χεῖρον ὁ εἶεν τῆς ψυχῆς φησι, τὴν ἀνάστασιν ἔχουσαν καὶ ἀμεταβάτως· ἐπεὶ καὶ ἀλλοῦ φησὶ ὁ Δαυὶδ· Ὅπως ἂν γάλλῃ σοι ἢ δέξασθαι μου, καὶ οὐ μὴ κατανοῦν· τοῦτέστιν, οὐ μὴ μεταβῆθω. Ὅπερ γὰρ ὁ ἐν ἐυλαβείᾳ κατανοημένος οὐκ ἂν εὐκόλως μεταστῆι· οὕτω καὶ ὁ ἐν πονηρίᾳ κατανοητὸς πάλιν οὐκ ἂν ῥαδίως μεταβάλλοιτο· κατανοῦνται γὰρ οὐδὲν ἕτερον ἔστιν ἢ τὸ ἐμπροσθὶν που καὶ προσηλωσθαι. Τὸ τοῖνον ἀνάστασιν τῆς γνώμης αὐτῶν καὶ θυμολάβειον δηλῶν, Πνεῦμα καταρτίσεως, εἶπεν. Εἶτα δεκτικὸς, ὅτι τῆς ἀπιστίας ταύτης τὴν ἐσχάτην ὄψουσι εἰκην, πάλιν ἐπάγει τὸν προφήτην τὰ αὐτὰ ἀπαλοῦντα, ἄπειρ ἐξέλεθαι καὶ τέλος εἶλεθαι. Γενηθήτω γὰρ, φησὶν, ἢ ἐράξῃ αὐτῶν εἰς παρῖδα, καὶ εἰς ἔθνη· καὶ εἰς σκάνδαλον· τοῦτέστιν, ἢ τρυφή, τὰ ἀγαθὰ πάντα μεταβάλλεσθαι καὶ ἀπολύθωσθαι, καὶ γενεθῶσαν εὐχέλρωται πᾶσι. Καὶ ἄλλῶν, ὅτι ἀμαρτημάτων τίνουσι εἰκην ταῦτα πάχοντες, ἐπήγαγε· Καὶ εἰς ἀνταπόδομα αὐτοῖς. Σκοπισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν ῥῶτον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμνον. Ταῦτ' οὖν εἰς ἐρμηνας δεῖται τινος; οὐχὶ καὶ τοὺς σφόδρα ἀνοήτους θεῖα ἦν; Καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων ὁμῶνται αὐτῇ τῶν πραγμάτων ἢ ἐκβάσις προλαβοῦσα μαρτυρεῖ τοῖς εἰρημίνου. Πότε γὰρ οὕτως εὐχέλρωται γεγόνωσιν; ποτε εὐδαίμων; ποτε οὐκ ὄντων αὐτῶν συνέκαμψε; ποτε τοιαύτην δουλείαν ὑπέστησαν; Καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι οὐδὲ λύσις ἔσται τῶν δεινῶν τοῦτων· δὲ καὶ αὐτὸ ὁ προφήτης ἠέλετο. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, τὸν ῥῶτον αὐτῶν σύγκαμνον, ἀλλὰ καὶ διαπαντὸς. Εἰ δὲ φιλονεικίαι, ὁ Ἰουδαίος, περὶ τοῦ τέλους, ἀπὸ τῶν φθασάντων μάνθανε καὶ τὰ παρῶντα. Κατέβη εἰς Αἴγυπτον· ἀλλ' ἐγένετο δικασία ἐστὴν, καὶ ταχέως τῆς δουλείας ἐκείνης σε ἀπῆλλαξεν ὁ θεός, καὶ ταῦτα ἀσθεῖοντα καὶ πορνεύοντα τὴν χαλεπωτάτην πορνείαν· ἀπῆλλάγης Αἰγύπτου, καὶ προσέκνησας τὸν μόσχον, εἴσασας τοῦ υἱοῦ σου τῷ Βεελ-φεγῶρ, τὸν ναὸν ἐβόλυνας, πᾶν εἶδος ἐπῆλλας κακίας, τὴν φύσιν αὐτὴν ἠγνόησας, τὰ ἄρη, τὰς νάπας, τοὺς βουνοὺς, τὰς πηγὰς, τοὺς ποταμοὺς, τοὺς κρήτους τῶν θυσιῶν ἐπέπλησας τῶν ἀναγῶν, τὴν ἀπὸ φθορίας Ἐσραφας*, θυσιαστήρια κατέστρεψας, πᾶσαν ὑπερβολὴν ἐπέβλεψεν πονηρίας καὶ ἀσεβείας· ἀλλ' ὅμως ἰδομένηκῶτα σε ἐστὴν παραβούς Βαβυλωνίας, πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανήγαγεν ἐλευθερίαν, καὶ τὸν ναὸν καὶ τὴν παρῖδα ἀπέδωκε, καὶ τὸ παλαιὸν τῆς προφητείας σχῆμα, καὶ προφήτην πάλιν καὶ Πνεύματος χάρις; μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν τῷ καιρῷ τῆς αἰχμαλωσίας ἐγκατελείφθη, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀνατῆλ καὶ Ἰεζεκιήλ, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ Ἰερεμίας, καὶ ἐν ἔρημῳ Μωϋσῆς.

* Unus ἐπὶ τὸ χεῖρον. * Πορνεῖας Ἐσραφας, sic unus codex recte, sicut et legendum suscipiens est Savilius. Editi προφήτας Ἰσραφας, perperam.

* Savil. in marg., καὶ ὡς ἔχοντες, forte mellos.

[644] β'. Μετ' ἐκείνη πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανήλασε κακίαν, καὶ ἐξέθακχεύθη, καὶ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν μετετέθη πολιτείαν ἀπὸ Ἀντιόχου τοῦ ἀσσοῦς· ἀλλὰ καὶ τότε ἐτη τρία μόνον καὶ μικρόν τι πρὸς, Ἀντιόχῳ παραδοθέντι, διὰ τῶν Μακκαβαίων τὰ λαμπρὰ πάλιν ἐστράτευσεν ἐρόσμαι. Ἀλλὰ τὸν οὐτὸν οὐδὲν, ἀλλὰ τούτωνταίον ἀγὰν γέγονεν· ὃ καὶ μάλιστα ἐστὶ θαυμάσιον, ὅτι τὰ μὲν τῆς κακίας ἐληξε, τὰ δὲ τῆς τιμωρίας ἐπιτέταται, καὶ οὐδὲ ἐλπίζα εἶναι ἔχει μεταβολῆς. Οὐδὲ γὰρ ἐδόμοχονον ἐτη παρῆλθε ἕκρον, οὐδὲ ἕκατον, οὐδὲ δις τοσαῦτα, ἀλλὰ καὶ τριακόσια καὶ πολλῶ πλείον, καὶ οὕτε σκιάν ἐλπιδος τοιαύτης ἔστιν εὐρεῖν, καὶ ταῦτα οὕτε εἰδωλολατρουμένων ὁμῶν, οὕτε τὰ ἄλλα ποιούντων, ἀπερ ἐμπροσθεν ἐτολμάτε.

Τί ποτ' οὖν ἐστὶ τὸ αἴτιον; Διαδέχεται τὸν τόπον ἡ ἀλήθεια, καὶ τὸν νόμον ἐξέλασεν ἡ χάρις· ἀπερ οὖν ἔκδοθεν προαναφρονῶν δ' ἡ προφήτης ἐλάγει· *Καὶ τὸν νόμον αὐτῶν διακρινάτω σύγκριμαίον*. Εἶδος προφητείας ἀκριβείαν, πῶς καὶ τὴν ἀπίστην προσηφύνησε, καὶ τὴν φιλονεικίαν ἐξείλε, καὶ τὴν ἐφομένην δικὴν ἐδήλωσε, καὶ τὸ ἀπείραντον τῆς κολάσεως ἀνεδείχθη; Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν παχυνθέντων τοῖς μέλλουσι διαπιστοῦνται, ἀπὸ τῶν παρόντων τὰ μέλλοντα ἐβούλοντο ἰδεῖν, ἐντεῦθεν ἦν ἄρ' ἐκότερα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τὴν ἀπόδειξιν παρέταξε τὸ Χριστῶς, τοῖς μὲν ἐξ ἑθνῶν πιστεύουσας ἐπάρας ὕπερ τὸν οὐρανόν, τοῖς δὲ ἐξ Ἰουδαίου ἀπιστήσαντας εἰς ἔχρατον ἠρημίαν κατανεγκνῶν, καὶ ἀλύτους κακοῖς παραδούς. Καθαζόμενος τοίνυν αὐτῶν σφοδρῶς, καὶ ἄρ' ὄν ἠπίστησαν, καὶ ἄρ' ὄν ἐπαθόν τε καὶ ἐμύλλον πισθεοῖαι, πάλιν παραμυθίζεται τὰ εἰρημίαν, γράφων οὕτω λέγει οὖν, *Μὴ ἔκτασαν ἡνὰ πέσσω; Μὴ γένοσθε*. Ὅτε ἐδείξε μυσρίαν ἔντας κακίῶν ὀπισθούτων, τότε παραμυθίαν ἔποιε. Καὶ σκόπησεν τὴν σέβειαν τῆς Παύλου τὴν μὲν κατηγοροῦν ἀπὸ τῶν προσηφύνησεν, τὴν δὲ παραμυθίαν παρ' αὐτοῦ τῆσθον. Ὅτι μὲν γὰρ αὐτοῖς ἠμάρταναι μεγάλα, φησὶν, οὐδὲς ἄντεπερ! Ἔσμεν δὲ, εἰ τοσούτῳ τὸ πῦμα, ὡς καὶ ἀνίσταναι εἶναι, καὶ μηδεμίαν ἔχειν διαφθοσιν. Ἄλλ' οὐκ ἐστὶ τοσούτων. Εἶδες πῶς αὐτῶν πάλιν καθάσεται, καὶ ἐν προσδοκίᾳ παραμυθίας ὀπισθούτους ποιεῖ ἡμαρτημάτων ὀμολογημένους; *Ἔσμεν δὲ γίνα αὐτοῖς καὶ παραμυθίαν ἐποιεῖ*. Τίς οὖν ἡ παραμυθία; Ὅταν δὲ τὸ κλήρωμα τῶν ἑθνῶν εἰσέλθῃ, φησὶ, τότε καὶ Ἰσραὴλ σωθήσεται, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς παρουσίας τῆς δευτέρας καὶ τῆς συντελείας. Ἄλλ' ἐδέξαι μὲν τοῦτο οὐ λέγει· ἐπειδὴ δὲ σφοδρῶς αὐτῶν κατέβραμε, καὶ κατηγορίας συνήψε κατηγορίας, προφήτας ἐπὶ προφήτας εἰσάτων καταδωκίνας αὐτῶν, τὸν Ἡσαίαν, τὸν Ἡλίαν, τὸν Δαυὶδ, τὸν Μωυσῆα, τὸν Ἰωσὴφ, καὶ ἄλλας, καὶ δις, καὶ πολλὰκις· ἵνα μὴ τάσθῃ καὶ ταῦτος εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβόλιον, ἀπέσειχθη τὴν πρὸς τὴν εἰσίτην ἐπένοσθον, [645] καὶ τοῖς ἐξ ἑθνῶν πάλιν πιστεύουσας εἰς ἀπόνοσιν ἐπέστη, καὶ φησὴθέντες καὶ αὐτοὶ βλαδῶσιν εἰς τὸν τῆς πίστεως λόγον, παραμυθίζεται πάλιν αὐτοῖς, λέγων Ἀλλὰ ἐπὶ αὐτῶν *καρραπτῶματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσι* κ. Δεῖ δὲ ἡμᾶς οὐχ ἀπλῶς ἀκούειν τῶν λεγομένων, ἀλλὰ τὴν γνώμην εἰδέναί καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ λέγοντος, καὶ εἰ κατορθῶσαι ἀπεσῶσθαι ἀπερ εἰ παρακαλῶ τὴν ὀμότεραν ἀγάπην. Ἄν γὰρ μετὰ τῆς διανοίας ταύτης δεξιμίαια

τὰ εἰρημίαν, ἐν οὐδὲν τούτων ὀμῶματα δυσκολίαν οὐσαν. Τὸ γὰρ σπουδαζόμενον αὐτῶ νῦν, τὴν ἐκ τῶν εἰρημίαν ἐγγινόμενῃ ἀπόνοσιν τοῖς ἐξ ἑθνῶν καθελείν· οὕτω γὰρ καὶ οὕτω ἀσφαλτοτερον μὲν ἐμύλλον ἐν τῇ πίστει, μετριάσειν μαθόντας, καὶ οἱ ἐξ Ἰουδαίου τῆς ἀπογνώσεως ἀπαλλαγέντες, τὴ χάριτι προθυμότερον προσίταν. Πρὸς τοῦτον τοῦτον τὴν σκοπὸν ὀρῶντες, πάντων ἀκούωμεν τῶν ἐν τῷ χωρίῳ τοῦτῳ λεγομένων. Τί οὖν φησι; καὶ πῶθεν δεῖκνυται, ὅτι οὐχ ἀνάτα ἐπέσων, οὐδὲ εἰς τέλος ἐξελήθησαν; Ἀπὸ τῶν ἑθνῶν, οὕτω λέγων *Ἐπὶ αὐτῶν καρραπτῶματι ἡ σωτηρία ἐν τοῖς ἔθνεσι*, εἰς τὸ *καρραπτῶματι αὐτοῖς*. Οὕτως δὲ οὐκ αὐτοῦ μόνον ὁ λέγει, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις τοῦτο βουδῶνται εἰ παραβολὰ. Καὶ γὰρ ὁ τοῖς γάμοις ποιήσας τῷ υἱῷ, ἐπειδὴ οἱ ἐκκλητήριον οὐκ ἔβλησαν εἰδέν, τότε τοῖς ἐν ταῖς τριβόλοις ἐκάλεσε. Καὶ ὁ τὸν ἀμπελίαν δὲ καταρτεῦσας, ἐπειδὴ Ἰσραὴλ οἱ γεωργοὶ τὸν κληρονομόν, τότε ἐξέδωκεν ἐτέρους τὸν ἀμπελίαν. Καὶ χωρὶς δὲ παραβολῆς αὐτῶ; ἔλεγεν· *Οὐκ ἀσπιδίτην, εἰ μὴ εἰς τὰ κρῶματα τὰ ἀκαλωῶτα οἴκου Ἰσραὴλ*. Καὶ τῆ Συροπονοικισθὲ δὲ ἐπιμωσθῆ πλῆον ἐὶ πάλιν ἔλεγεν· *Οὐ γὰρ ἐστὶ καλόν, φησὶ, λαθεῖν τὸν ἄρον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις*. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ πρὸς τοῖς στασιάζοντας τῶν Ἰουδαίου, Ἰγὺν νῦν κρῶτον, φησὶν, ἀναγκαῖον ἦν *λαθηθῆναι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀναξίους ἐκρίνατε λαυσοῦς, ἰδοὺ στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη*.

γ'. Καὶ διὰ πάντων ἠρῶνται, ὅτι ἡ μὲν ἀπολυθία τῶν πραγμάτων αὐτῆ ἦν, ἐκείνους προσελθὲν πρῶτον, καὶ τότε τοῖς ἐξ ἑθνῶν· ἐπειδὴ δὲ ἔπιστησαν, ἐντεστράφη ἡ τάξις, καὶ ἡ ἀπίστια αὐτῶν καὶ τὸ παράπτωμα τοῦτους ἐπίσταν εἰσνεχθῆναι προτέρους. Διὸ φησι, *Ἐπὶ αὐτῶν καρραπτῶματι ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσι*, εἰς τὸ *καρραπτῶματι αὐτοῖς*. Εἰ δὲ τὸ ἐξ ἀπολυθίας ἐκδῶν ὡς προηγουμένως γεγενημένων λέγει, μὴ θαυμάσθῃ; βουλήται γὰρ αὐτῶν παρεμυθῆσθαι παληγρίας τὰς ψυχὰς. Ὅ δὲ λέγει, *κασιπῶν ἐστὶν*· ἤλλα πρὸς αὐτοῖς ἴησους· οὐκ ἔδῶσθον αὐτῶν μυσρία θαυματοργουμένη, ἀλλ' ἐστασιπῶσθον· ἐπισπῶσθον λοιπὸν τὰ ἔθνη, ἵνα ἡ ἐκείνων τιμὴ δίκνυται αὐτῶν τὴν ἀναστήσιον, καὶ ἐκ τῆς πρὸς ἐτέρους φιλονεικίας αὐτοῖς πίσθῃ προσελθῶν. Ἐκεί μὲν γὰρ δεχθῆναι ἐκείνους πρῶτον, καὶ τότε ἡμᾶς· διὸ καὶ ἔλεγει· *Ἀνάμα γὰρ Θεοῦ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ κτιστῶντι Ἰουδαίῳ καὶ κρῶτον καὶ Ἑλλήνι*· ἐπειδὴ δὲ ἀπιστήσαντες, οἱ δευτέρως πρῶτοι γεγέννησαν. Εἶδες οὖν [646] πόσῃν αὐτοῖς συνάγει κατέβηεν τιμῆν· μίαν μίαν, ὅτι τότε φησὶν ἡμᾶς κληθῆναι, ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἠβλήσαν· δευτέρως δὲ, ὅτι διὰ τοῦτο φησὶ κληθῆναι, οὐχ ἵνα ἡμῶς σωθῶμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἐκείνοι διὰ τῶς ἡμαρτίας σωτηρίας ζηλώσαντες, βελτίους γένωνται. Τί οὖν φησὶν; εἰ μὴ διὰ τοῖς Ἰουδαίοις, οὐκ ἂν ἐκλήθησαν καὶ ἐσῶθησαν; Οὐκ ἂν πρὸ ἐκείνων, ἀλλ' ἐν τῇ προσηφύνησεν τάξις. Διὸ καὶ ὅτε τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν, οὐκ εἰπὸν ἀπλῶς, Ἡρασιεῖτες πρὸς τὰ κρῶματα τὰ ἀκαλωῶτα οἴκου Ἰσραὴλ, ἀλλὰ, Ἡρασιεῖτες, μέλλου δεῖκνυς ὅτι καὶ πρὸς ἐκείνη εἰ μετὰ ταῦτα ἀπλήθει. Καὶ Παῦλος πάλιν οὐκ εἶπεν, Ἀναγκαῖον ὄρειν λαθεθῆναι τὸν λόγον, ἀλλ' Ἰγὺν ἦν ἀναγκαῖον κρῶτον λαθηθῆναι, δεῖκνυς ὅτι καὶ ἐκ δευτέρως καὶ ἡμῶν. Ταῦτα δὲ καὶ ἔγνετον καὶ ἔλεγον, ἵνα μὴ δὲ ἀπιστήσων

* Mss., ὀμολογημένον. Editi ὀμολογουμένον, minus recte.
 † Ita mss. recte. Editi vero, ἐν τοῖς ἔθνεσι.

* Unus codex, αὐτοῖς ἔλεγον.

Daniel et Ezechiel, in Ægypto Jeremias, et in deserto Moyses adjuvare.

2. Post hæc autem ad priscam reversus es nequitiam, et debacchatus es, atque ad gentiliū institutum te convertisti sub Antiocho impio: sed tunc quoque cum per tres annos et paulo amplius Antiocho traditi fuissetis, per Maccabæos splendida exeristis tropæa. At nunc nihil hujusmodi, sed contrarium prorsus evenit; id quod maxime admirandum est, quod quæ ad malitiam pertinent cessarunt, quæ ad supplicium vero, adacta sunt, nec ulla spes est mutationis. Neque enim septuaginta modo anni præterierunt, neque contum, neque duplo amplius, sed trecenti et ultra, nec spei umbra quæpiam comparat: et hoc, cum nec idololatriam exerceatis, neque illa perpetratis, quæ priscæ ausi fuistis.

Judei cur reprobatī. — Quænam igitur causa est? Typum sue figuræ excipit veritas, ac legem exclusit gratia: quæ jam olim propheta prænuñciavit: *Et dorsum eorum semper incurva.* Vidē-tin' prophetiæ acerrationem, quomodo et incredulitatem prænuñciavit, et contentionem ostenderit, et inde sequitur ultionem declarat, ac supplicium sine termino prædixit? Quia enim multi ex crassioribus, qui futuris non credebant, ex presentibus futura cognoscere cupēbant; hinc jam in utramque partem Christus potentiæ suæ specimen exhibuit, dum eos ex gentibus, qui crediderant, supra caelos extulit; Judæos vero, qui non crediderant, in extremam vastitatem deduxit, et insolubilibus malis tradidit. Mlos itaque acerris insectatus, et ab incredulitate et ab iis, quæ passi et passuri erant, rursus dicitis aliquam consolationem admiscet, ita scribens: *Id. Dico ergo: Nunquid sic offenderunt, ut caderent? Absit.* Postquam ostenderit illos innumeris malis obnoxios, consolationem excogitat. Et observa Pauli prudentiam: accusationem ex prophetis sumptam induxit, consolationem vero ex se offert. Quod enim ab illis magna, inquit, peccata admiscita fuerint, nemo negabit; videamus autem, an tantus sit lapsus ut remedium aut curationem non admittat. Verum non ita se res habet. Vidē quomodo rursus insectetur, et in ipsa consolationis expectatione obnoxios illos faciat peccatis, quæ in confesso erant? Videamus autem, quam consolationem excogitet. Quænam ergo illa consolatio est? Cum autem plenitudo gentium intraverit, inquit, tunc omnis Israel salvus erit, in tempore secundi adventus et consummationis. Verum non hoc statim dicit; sed postquam vehementer in illos incesserat, et crimina criminibus, prophetas prophetis adjiciens adversus illos clamantes, Isaiam, Heliam, Davidem, Moysen, Oser, et Samuel et his et pluries: ut ne hinc illos in desperationem injiciens, regressum ad fidem ipsis clauderet, et eos ex gentibus, qui crediderant in arrogantiam extolleret; neve hi inflati circa fidem caderentur: rursus illos consolatur, dicens, *Sed illorum delicto salvus est gentibus.* Nos autem oportet hæc non simpliciter audire, sed mentem et scopum dicentis explorare, et quid considerare coeatur: quam rem semper a caritate

vestra expeto. Nam si hæc mente dicta exceperimus, in his nullam videbimus inesse difficultatem. Id enim nunc curat, ut ex dictis, eorum qui ex gentibus erant arrogantiam deprimat; ita enim hi tutius poterant in fide manere, cum modeste agere didicissent: qui vero ex Judæis erant, a desperatione liberati, ad gratiam alacris accedere. Ad hunc ergo scopum spectantes, omnia hoc in loco dicta audiamus. Quid ergo dicit? et quomodo ostendit Judæos non incuabilius lapsos esse, nec osque in finem ejectos fuisse? Ex gentibus scilicet, ut ait: *Illorum delicto salvus est gentibus, ut illos ad annihilationem provocaret.* Hic autem sermo non Pauli tantum est, sed in Evangelis quoque hoc parabola significat. Nam qui nuptias filio paraverat, quia ii, qui vocati fuerant, venire noluerunt, tunc eos, qui in triviis erant, vocavit (*Matth. 22. 9.*) Et qui vineam plantaverat, cum heredem agricolæ occidissent (*Matth. 21. 38.*) tunc vineam aliis tradidit. Ac sine parabola ipse dixit: *Non missus sum, nisi ad vires quæ perierunt domus Israel (Matth. 15. 24).* Syroptonicissæ autem perseveranti aliquid amplius dixit: *Non est bonum, inquit, accipere panem filiorum, et dare canibus (Ibid. r. 26).* Et Paulus Judæis sedulose tumultuantibus: *Vobis nunc primum, inquit, necessarium erat loqui sermonem Dei; quin vero vos indignos judicatis, ecce convertimur ad gentes (Act. 13. 46).*

3. Atque ex his omnibus palam est, rerum quidem seriem illam fuisse, ut illi primi accederent, et postea gentiles: quia vero increduli fuerant, ordo mutatus est, illorumque incredulitas et lapsus ut hi priores intrarent effecit. Ideo ait: *Illorum delicto salvus est gentibus, ut ad annihilationem illos provocaret.* Quod si id, quod ex consequentia contigit, quasi primo factum dicat, ne mireris: vult enim illorum animos percussos consolari. Hoc autem vult significare: Venit ad illos Jesus; illos sexcenta miracula patrantes non receperunt, sed crucifixurum: gentes postea attraxit, ut honor illis collatus horum stupiditatem morderet, et sic ex contentione inter ambos orta, Judæis ut accederent persuaderet. Oportuerat enim illos primo accipere, et nos postea: ideo dicebat: *Virtus quippo Dei est ad salutem omni credenti, Judæo primum et Græco (Rom. 1. 16):* quæ vero illi resisterunt, nos qui secundi eramus, primi facti sumus. Vidē quantum illis hinc attribuit honorem: primo, quod dicat nos tunc vocatos fuisse, cum illi noluerunt; secundo, quod nos ideo vocatos dicat, non ut nos tantum salvos essemus, sed etiam ut illi salutem nostram amulantes, meliores redderentur. Quid ergo, inquit? an non nisi propter Judæos vocati et servati sumus? Certe ante illos nequaquam, sed convenienti ordine. Ideo cum discipulis loqueretur, non sic dicebat: *Ite ad oves, quæ perierunt domus Isra 1;* sed, *Ite (Matth. 10. 46),* potius, ostendens ad illas, ad gentes scilicet, postea veniendum esse. Et Paulus rursus non dixit: Oportebat vobis annuntiarum verbum; sed, *Vobis primo necessarium erat annuntiarum, significans, secundo nobis etiam annuntiatum fuisse.* Hæc porro facta diciturque sunt, ut ne

impudentem quidem illi haberent excusationem, quod neglecti fuissent, ideoque non credidissent. Ideo Christus omnium præsciens primum ad ipsos venit. 12. *Quod si delictum illorum divitibus sunt mundi, et diminutio eorum dicitur gentium, quanto magis plenitudo eorum?* Hic ad gratiam illos alloquitur. Etiam si milles illi cecidissent, gentes non salvæ fuissent, nisi fidem suscepissent; sicut etiam Judæi non perissent, nisi increduli et contentiosi fuissent. Verum, ut dixi, illi iacentes consolatur, ex abundantia satagens, ut fiduciam illis adhibendam salutis inferat, si tamen mutentur. Nam si, inquit, tunc cum lapsi sunt tot ex illis salutem nacti sunt, et si cum illi eiecuntur, tot sunt vocati: cogita quid futurum sit, quando illi conversi fuerint. Non enim dixit, Quanto magis conversio eorum, vel mutatio eorum, vel correctio eorum, sed, *Quanto magis plenitudo eorum*; id est, quando omnes accedent. Hoc porro dixit, ostendens tunc fore amplitudinem gratiæ ac doni Dei, ac fere totum dandum esse. 13. *Vobis enim dico gentibus: Quoadiu quidem ego sum gentium apostolus, ministerium meum honorificabo, 14. si quomodo ad emulandum provocem carnem meam, et salvos faciam aliquos ex illis.* Rursus a prava suspitione se liberare satagit: et videtur quidem gentiles iactare, illorumque alios spiritus deprinere, sensum autem Judæum vellicat, et circumlocutione utitur, querens illorum tantam perniciem allevare et solari, nihil vero invenit ob rerum naturam et conditionem. Nam ex iis quæ dixit, majori illi erant erminatione digni, quando illa, quæ eis parata erant, alii longe ipsis inferiores acceperant. Ideo a Judæis ad gentiles transit, de quæ his modicum intersevit sermonem, ut ostendat, se hæc omnia dicere, ut illos modeste agere doceat. Laudo vos, inquit, duplici nomine: primo quia id oportet me facere, cui ministerium vestrum concrediditum est; secundo, ut per vos alios salvos faciam. Nec dicit, Fratres meos, Cognatos meos, sed, *Carnem meam*. Deinde ut contentionem Judæorum ostendat, non dicit, Si quo modo persuadeam; sed, *Si quo modo ad emulandum provocem, ut salvos faciam*, neque hic dixit, Omnes, sed, *Aliquos ex eis*; ita nempe duri erant. Atque in ipsa hac increpatione rursus res gentiliū splendidas esse ostendit. Lieget autem illi sibi mutuo salutis causa sint; at non eandem ratione: sed Judæi quidem illis ex incredulitate, illi vero Judæis ex fide bonorum auctores fuerunt. Unde videtur ea quæ gentes spectant paria esse, imo redundare.

4. Quid enim dixeris, Judæe? an, si nos ejeti non fuissetis, vos non statim vocati fuissetis? At reponit gentilibus, Si non salutem nactus fuisset ego, non ad emulationem provocatus fuisset. Si autem scire velis, qua in re nos superiores sumus: ego dum credo, salutem tibi pario; tu vero lapsus, aditum nobis dedisti ut priores accederemus. Deinde sentiens se illos tetigisse, priora resumat et ait: 15. *Si enim rejectio eorum, reconciliatio est mundi; quæ erit assumptio, nisi vita ex mortuis?* Sed et hoc rursus illos condemnat; si quidem alii ex illorum peccatis lucrati sunt, ipsi vero ne quidem ex illorum præclare gestis re-

sipere. Si porro id, quod ex necessitate conigit, illis attribuat, ne mireris: ut enim, quod jam sæpe dixi, hos reprimat et illos hortetur, sic sermonem temperat. Nam, ut dicebam, si milles rejecti fuissent Judæi, gentiles nisi fidem suscepissent, salutem nacti non fuissent. Sed infirmiori parti adest, et laboranti opitulatur. Vide autem in quibus gratificetur, verbis tantum illos consolans. *Nam si ejectio illorum, inquit, reconciliatio est mundi. Et quid hoc ad Judæos? Quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?* Sed neque hoc ad illos spectat, nisi assumpti fuissent. Hoc est: si Judæis iratus, tot tantaque aliis largiris est; quando cum illis reconciliatus fueris, quid non largieris? Verum sicut resurrectio ex mortuis non est propter illorum assumptionem, ita neque salus nostra propter illos est; sed ejeti quidem sunt ob insipientiam, nos vero salutem nacti sumus ex fide et sperna gratiæ. Horum vero nihil illis prodesse poterit, nisi congruentem fidem exhibeant. Cæterum ex solito sibi more ad encomium aliud sermonem transferet, quod encomium vere non est, etsi videatur esse, optimos medicorum imitatus, qui catenus ægros solantur, quatenus morbi natura concedit. Quid enim ait? 16. *Quod si primitiæ sanctæ sunt, conspersio quoque sancta; et si radix sancta, et rami quoque; primitiæ hic et radicem vocat, Abraham, Isaac et Jacob, prophetas et patriarchas, et quotquot in Veteri Testamento claruere; ramos autem eos, qui ex illis orti sunt credentes. Deinde quia objiciebant illi, multos non credidisse, vide quomodo id rursus amoveat, dicens: 17. *Quod si aliqui ex ramis fracti sunt. Atqui supra dicebas, multo plures perisse, et paucos salvos fuisse: quomodo ergo hic do iis qui perire dicis. Aliqui, id quod paucos indicat? Non mihi, inquit, contradico, sed laborantes curare et reducere stultos. Viden' quomodo in hoc loco semper deprehendatur id curare, ut consoletur illos? Hoc si de medio tollas, multa sequenter contraria. Tu vero mihi consideres velim illius sapientiam, quomodo dum videtur pro illis dicere et consolationem excogitare, clam restringat et omnis excusationis expertes dicit; idque a radice, a primitiis. Cogita ramorum malitiam, qui cum radicem dulem non habeant, imitantur illam: malitiam quoque conspersions, quando ne a primitiis quidem mutatur. *Quod si quidam ex ramis fracti sunt.* Atqui major pars fracta est; sed, ut dixi, vult illos consolari: ideoque non a seipso, sed ab illis sermonem inducit, in hoc quoque clam illos insectans, et ostendens illos ab Abrahami cognatione excedisse. Hæc enim erat, quod dicere studebat, ipsos nempe nihil commune cum illo habere. Nam si radix sancta est, hi vero non sancti sunt, sane procul a radice illi sunt. Deinde dum Judæum quendam videtur, rursus gentiles per accusationem insectatur: cum dixisset enim, *Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, subjunxit: Tu autem cum oleaster esses, insertus es.* Quanto enim vilior gentilis est, tanto magis dolet Judæus illum videns in iis quæ ad se pertinent deliquisse: gentis vero non tantus est a vilitate pudor, quanto a malitia**

τον ἔχουσιν ἐκείνου πρόφασιν ὡς παρορθέντες, καὶ διὰ τοῦτο μὴ πιστεύουσας. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ πάντα προεβόησεν ὁ Χριστὸς, ὅπως πρὸς αὐτοὺς παρεγγίνετο πρότως. *Εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν πλουτοῦτος κόσμου,* καὶ τὸ ἡμέτερον αὐτῶν πλουτοῦτος ἔθνων, πόσῳ μᾶλλον τὸ πληρώμα αὐτῶν; Ἐνταῦθα πρὸς χάριν αὐτοῖς διαλλάττειται. Καὶ γὰρ εἰ μωριαίκα· παραπέσαν οὗτοι, οὐκ ἂν ἐσώθη τὰ ἔθνη, εἰ μὴ πίστιν ἐπέσεικοντο ὡσπερ οὐδ' ἂν αἱ Ἰουδαῖοι ἀπόλοιντο, εἰ μὴ ἤπισθησαν καὶ ἐπιλοικίησαν. Ἄλλ' ὅσπερ ἔβην, παραμυθεῖται αὐτοῖς καί τιμους, ἐκ περιουσίας παρασκευάζων θαρραίνει ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν, εἰ μεταβίβοντο. Εἰ γὰρ ὅτε, φησὶ, προσέκρουσαν, τοσοῦτον σωτηρία ἀπέχλυσαν, καὶ ἐν τῷ ἐκδηθῆναι ἐκείνους, τοσοῦτοι ἐκλήθησαν, ἐννόησον, τί ἔσται, ὅταν ἐπιστρέψωσιν. Οὐ γὰρ εἶπα, πόσῳ μᾶλλον ἡ ἐπιστροφή αὐτῶν, οὐδὲ ἡ μεταβολὴ αὐτῶν, οὐδὲ τὸ κατόρθωμα αὐτῶν, ἀλλὰ, *Ἦσῳ μᾶλλον τὸ πληρώμα αὐτῶν,* τοῦτόστιν, ὅτε πάντες εἰσέλθωσι μέλλουσι. Τοῦτο δὲ εἶπα, δεικνύς καὶ τότε τὸ πλῆθος τῆς χάριτος ἐσόμενον, καὶ τῆς δωρεᾶς τοῦ θεοῦ, καὶ σχεδὸν τὸ πᾶν. *Ἰμῶν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσιν, ἐπεὶ ὅσον μὲν εἶμι ἐγὼ ἔθνῶν ἀπόστολος,* εἴη δικαιοκρατῶν μου *δοξάζω, εἰ πως κυριαζήσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν.* Πάλιν ὑποφάσις ποιεῖται ἀναπάλλεται ἐπιστολῆς· καὶ δοκεῖ μὲν ἐπιπλήττειν τοῖς ἐξ ἔθνων, καὶ ταπεινοῦν αὐτῶν τὰ φρονήματα, κέρμα δὲ παρακλίθει τὸν Ἰουδαῖον καὶ περιεργάζεται μὴ ζητῶν περιστάσει καὶ παραμυθήσασθαι τὴν τοσαύτην αὐτῶν ἀπόλειαν, οὐδὲν δὲ εὐρίσκει διὰ τῶν τῶν πραγμάτων φύσιν. Καὶ γὰρ εἰ ἂν εἴρηκε, μέλιτος ἦσαν κατηγορίας ἄξιαι, ὅταν τὰ αὐτοῖς εὐτρεπισμένα ἔτεροι σφόδρα αὐτῶν ἀποδόντες εὐλογίας ὡσι. Διὰ δὲ τοῦτο ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τοὺς ἐξ ἔθνων μεταβαίνει, καὶ μίσην παρεπιτίθει τὸν περὶ τούτων λόγον, ἐνδείξασθαι βουλόμενος, ὅτι ταῦτα πάντα λέγει, ἵνα αὐτοῖς μετρίαισιν παιδείῃσιν. Ἐπαίνῳ γὰρ ὁμᾶς, φησὶ, διὰ τοῦτο ταῦτα· δι' ἐν μὲν, ὅτι ἀνάγκην ἔχω τὴν διακονίαν ὑμῶν ἐγκειμενίον· δι' ἕτερον δὲ, ἵνα δι' ὑμῶν ἕτερος σώσω. Καὶ οὐ λέγει, τοὺς ἀδελφούς μου, τοὺς συγγενεῖς μου, ἀλλὰ, *τὴν σάρκα.* Εἶτα τὴν φιλοεικίαν [617] αὐτῶν ἐνδεικνύμενος, οὐ λέγει, εἰ πως πέσω, ἀλλὰ, *Παραζηλώσω καὶ σὺ σώσω,* καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἄπαντας, ἀλλὰ, *τινὰς ἐξ αὐτῶν* οὕτως ἦσαν σκληροί. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιμύσει δὲ λαμπρὰ δεικνύει πάλιν τὰ τῶν ἔθνων· εἰ γε καὶ αἴτιον γίνονται σωτηρίας αὐτοῖς, καὶ οὐ διὰ τῶν αὐτῶν ἰκεῖνοι μὲν γὰρ τούτοις· ἐξ ἀσπασίας, οὗτοι δὲ ἐκείνων ἀπὸ πίστεως πρόξενον γίνονται τῶν ἀγαθῶν. Ὅθεν δοκεῖ καὶ ἰσάζειν, καὶ πλεονεκτεῖν τὰ τῶν ἔθνων.

8. Τί γὰρ ἂν εἴποις, ὦ Ἰουδαῖε; Εἰ μὴ ἐξεβλήθημεν ἡμεῖς, οὐκ ἂν ἐκλήθητε εὐθὺς ὁμᾶς; Τοῦτο δὲ λέγει καὶ ὁ ἐξ ἔθνων· Εἰ μὴ ἐσώθησιν ἐγὼ, οὐκ ἂν ἐζήλωσα; σὺ. Εἰ δὲ καὶ ὁ πλεονεκτούμεν ἢ βούλει μαθεῖν, ἐγὼ μὲν ἐκ τοῦ πιστεύσαι, αὐτὸς σὺ δὲ προσεκεκοιμῆσαι, πάροδον ἡμῖν δίδουκας σου προτέρων. Εἶτα πάλιν αἰσθόμενος, ὅτι καθήματο αὐτῶν, τὸ πρότερον ἀναλαμβάνει καὶ φησιν· Εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν καταλλαγὴ κόσμου. εἰς ἡ ἀποβλήσις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο αὐτοῖς καταδικάζει πάλιν, εἰ γε ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῶν ἐκράθανον, οὗτοι δὲ οὐδὲ ἐκ τῶν

ἑτέρων κατορθωμάτων ὠφελήθησαν. Εἰ δὲ τὸ ἐξ ἀνάγκης συμβῆναι, τοῦτο ἐκείνων εἶναι φησι, μὴ θαυμάσιον· ἵνα γὰρ καὶ τούτους, ὁ πάλαικα; εἶπον, κατασταθῆναι κἀκείνους προτρέψῃ, οὕτως σχηματίζει τὸν λόγον. Ὅσπερ γὰρ ἔβην εἰπὼν, κἂν μωριαίκα ἀπεβλήθησαν Ἰουδαῖοι, πιστὸν ἐὶ μὴ ἐπιδείξαντο τὰ ἔθνη, οὐκ ἂν ἐσώθησαν ποτε. Ἀλλὰ τῷ ἡθενητικῷ παριστάται μέρα, καὶ βοηθεῖ τῷ πενονητικῷ. Ὅρα εἰ καὶ ἐν οἷς φησὶται διὰ ἰσχυρίων αὐτοῦ παραμυθούμενοι; μόνον. Εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν, φησὶ, καταλλαγὴ κόσμου. Καὶ τί τοῦτο πρὸς Ἰουδαίους; Τίς ἡ ἀποβλήσις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν; Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο τὸ πρὸς ἐκείνους, εἰ μὴ προσεβλήθησαν. Ὅ δὲ λέγει, τοσοῦτον ἔστιν· Εἰ ὀργισθῆσαν αὐτοῖς, τοσαῦτα ἐχαρίσται ἕτεροις, ὅταν αὐτοῖς καταλλαγῆται, τί οὐ χαρίσται; Ἀλλ' ὡσπερ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν οὐ διὰ τῆν πρόκλησιν αὐτῶν, οὕτως οὐδὲ τὴν ἡ σωτηρία ἡ ἡμέτερα· αὐτοῖς ἀλλ' ἐξεβλήθησαν μὲν ἐκ τῆς ἀνομίας αὐτῶν, ἐσώθημεν δὲ ἀπὸ τῆς πίστεως ἡμεῖς καὶ τῆς ἀνωθεν χάριτος. Τοῦτον δὲ οὐδὲν ἐκείνους ὠφελήσασθαι δυνήσασθαι, εἰ μὴ τὴν προσεβλήσαν ἐπιδείξαντο πιστῶν. Πληθὺν ἀλλὰ τὰ αὐτῷ συνέβη ποιῶν, πρόχαρτες τὸν λόγον εἰς ἕτερον ἐγκώμιον, οὐκ ἂν ἐγκώμιον, ἀλλὰ δοκοῦν εἶναι μόνον, τοὺς ἄριστους τῶν ἱερῶν μισμοῦσιν, οἱ τοσαῦτα παραμυθούσιναι τοὺς κἀκείνους, ὅσα ἡ τῆς ἀρρωστίας ἐνδείξει φύσις. Τί γὰρ φησιν; Εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ σῶμα καὶ εἰ ἡ βίβα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι· ἀπαρχὴν ἐνταῦθα καὶ βίβαν κλώνων, τοὺς περὶ τὸν Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, τοὺς προφῆτας, τοὺς πατριάρχας, τοὺς ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς εὐδομηκῆσας ἄπαντας· κλάδους δὲ τοὺς ἐξ αὐτῶν πιστεύσαντας. Εἶτα ἐπειδὴ ἀνέπιπτεν αὐτῷ τὸ πολλοῦς ἠπιστήσαναι, ἔρα ποῦτος ἀπὸ [618] κλίμα· ἡ ὑποτέμνεται, καὶ φησιν· Εἰ δὲ εἶναι τῶν κλάδων ἐξεκείσθησαν. Καὶ μὴν ἄνω ἔλεγες, ὅτι οἱ πλείους ἀπόλοιντο, καὶ ὄλγιοι διασώθησαν· πῶς οὖν ἐνταῦθα ἐπὶ τῶν ἀποκλιμμένων τῶν, τινῶν, τείθειαι, ὅσπερ οὐκ οὐκ ἔστιν ἐμφαντικῶν; Οὐκ ἐμαυτῷ, φησὶ, περιπίπτων, ἀλλὰ θεραπειῶναι σπειδῶν καὶ ἀνακῆσθασθαι τοὺς πενονηκῆσας. Εἰδὸς πῶς; διὰ παντός τοῦ γωρηρίου δεικνύεται τοῦτο κατασκευάζων, τὸ βουλεύσασθαι παραμυθήσασθαι αὐτοῖς; κἂν ἀνέβη; αὐτῷ, πολλὰ εἴχεται τὰ ἐναντιώματα. Σὺ δὲ μοι σκόπει αὐτοῦ τὴν σοφίαν, πῶς δοκοῦν ὑπὲρ αὐτῶν λέγειν, καὶ παραμυθίαν αὐτοῖς ἰσχυροῦν, καὶ πλήττει λαθονάνους, καὶ πάσης ἀπολογίας δεικνύειν ἕστερημένους, ἀπὸ τῆς βίβης, ἀπὸ τῆς ἀπαρχῆς. Ἐνῆρσον γὰρ ποιεῖσαν ἐκείνων εἰσάγει τὸν λόγον, καὶ ἐν τούτῳ λαθονάνους αὐτῶν καθικνούμενος, καὶ δεικνύς τῆς τοῦ Ἀβραάμ συγγενεῖας ἐκπεπονηκῆσας· τοῦτο γὰρ ἦν, ὅτι ἐσπεύδων εἰπεῖν, ὅτι οὐδὲν κοινὸν πρὸς ἐκείνων ἔχουσιν. Εἰ γὰρ ἁγία ἡ βίβα, οὗτοι δὲ οὐκ ἁγιοί, ἔρα πόρρω τῆς βίβης οὗτοι. Εἶτα δοκοῦν παραμυθῆσθαι αὐτοὺς τὸν Ἰουδαῖον, πάλιν πλῆττει διὰ τῆς κατηγορίας τοῦ ἐξ ἔθνων· εἰπὼν γὰρ, Εἰ δὲ εἶναι τῶν κλάδων ἐξεκείσθησαν, ἐπήγαγε· Σὺ δὲ ἀγριέλιος

ε Sic manuscripi, recte. Editi vero, ὅσον εἰς τὸν ἕτερον κατορθωμάτων οὐκ ὠφελήθησαν, sic levi mutacione auctoris sermo non nihil fecit. δ Mss., πῶς αὐτοῖς πάλιν.

α Motel, καὶ εἰ μωριαίκα, omissio. γὰρ. β Mss., καὶ ὡς κλεινοκατοῦμαι, quae estiam lectio quadat.

δὴν, ἐνεκεν τῆς ἰσότητος. Ὅτι γὰρ ἂν εὐταλῆς ἦ ὁ εἰς ἔθνη, τοσούτῳ μᾶλλον ὁ Ἰουδαῖος ἀγαλῆ ταῖς αὐτοῦ τοῦτον ἐντριφυῖντα ὄρον· καίτοι δὲ οὐ τοσαύτη ἀπὸ τῆς εὐταλείας ἢ ἀγαθῆς, ὅση ἀπὸ τῆς μεταβολῆς ἢ τιμῆς. Καὶ σκόπει σοφίαν οὐκ εἶπεν, Ἐνεφευγῆς, ἀλλ', ἐνεκεν τῆς ἰσότητος, ἐν τούτῳ πάλιν δόκονον τὸν Ἰουδαῖον, καὶ δεῖκναι ἐν τῷ δένδρῳ τῷ αὐτοῦ τὸν εἰς ἔθνην ἐστὶν ἰσότης, καὶ τούτων καίμενον γαλαί. Ὡς περ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστι, οὐδὲ εἰπὼν, Ἐνεκεν τῆς ἰσότητος, ἀπ' ἀλλήτῃ, καίτοι τὸ πᾶν ἐδήλωσε τοσούτῳ· ἀλλ' ὅμως ἐνδεικρῖται τῇ εὐμμερίᾳ τούτου, καὶ εὐρόνει τὴν εὐδοκίμησιν, λέγων· Καὶ συγκοινωνῶς τῆς βίτης καὶ τῆς πείραστος τῆς ἐλευθέρου ἐγένετο. Καὶ δοκεῖ μὲν αὐτὸν ἐν τάξει προεβήκειν τοῖς ἔθνεσι· δεῖκναι δὲ οὐδὲν αὐτὸν ταύτῃ παραβλαπτόμενον. Ἄλλ' ἐν τῷ ἔθνεσι, ὅπου εἶπεν ὁ κλάδος ὁ ἐκ τῆς βίτης ἀναβᾶς. Ἰνα γὰρ μὴ ἀκούσας, εὐ δὲ ἐνεκεν τῆς ἰσότητος, ἠλαττωθῆαι αὐτὸν νομίσης πρὸς τὸν ἑαυτοῦ κλάδον συγκοινωνῶν, ὅρα πῶς αὐτὸν ἐξίστο λέγων· Καὶ συγκοινωνῶς τῆς βίτης καὶ τῆς πείραστος τῆς ἐλευθέρου· τούτῳ, εἰς τὴν αὐτὴν κατὰ τῆς εὐγένειας, εἰς τὴν αὐτὴν φύσιν. Εἶτα ἐπιπέλει, καὶ δοκεῖ μὲν αὐτὸν τῶν κλάδων, δοκεῖ μὲν παραμυθεῖσθαι τὸν Ἰουδαῖον, δεῖκναι δὲ αὐτοῦ τὸ εὐταλῆς· καὶ τὴν πολλὴν ἀτιμίαν. Διὰ τοῦτο εὐ δὲ εἶπε, Μη [649] καυῶ, ἀλλὰ, Μη κατακαυῶ, μὴ κατ' ἐκείνων καυῶ ὥστε αὐτοῦ ἀποβῆξαι· καὶ γὰρ εἰς τὰ ἐκείνων ἔστηκε, τὸν ἐκείνων ἀπολαύει.

ε'. Ὅρθῳ πῶς δοκεῖ μὲν ἐπιπέλει τὸν τούτους, ὅταν εἰς αὐτοὺς; Εἰ δὲ κατακαυῶσας, φησὶν, οὐ οὐ τὴν βίαν βαστάζεις, ἀ. ἢ τὴν βίαν σέ. Τί οὐν πρὸς τοὺς κλάδους τούτου τοὺς ἐκκοπέντας; Οὐδέν. Ὅτι γὰρ ἐφθην εἰπὼν, σικάν τινα παραμυθίας ἀσθενῆ ἰσότητος ἐπινοῶν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πρὸς τὸν εἰς ἔθνην ἐπιπέλει, καίριον αὐτοῖς δίδουσι πληγῶν. Εἰπὼν γὰρ, Μη κατακαυῶ, καὶ εἰς τὸν κατακαυῶσας, οὐ οὐ τὴν βίαν βαστάζεις, ἔδειξε τῷ Ἰουδαίῳ, ὅτι καυῶσας ἄξια τὰ γεγενημένα, εἰ καὶ μὴ κατακαυῶσθαι δεῖ· καὶ διειρήσει αὐτὸν καὶ παροξύνων εἰς πίστιν, καὶ ἐν τάξει συνηγορῶν βάλλων, καὶ δεῖκναι αὐτῷ τὴν ἡμίαν, ἦν ὕπεριον, καὶ εἰς τὰ ἐκείνων κατὰ τὸν ἑαυτοῦ. Ἐρεῖς οὐν, φησὶ, Ἐξεκλάθησαν κλάδοι, ἴνα ἐγὼ ἔγκριτωσθω. Πάλιν ἐν τάξει ἀντιθέτως τὸ ἐναντίον τῷ προτέρῳ κατακαυῶσας, δεῖκναι ὅτι καὶ τὰ μικρῶν ἐμπροσθεν εἰρημῆνα οὐκ προηγουμένως ἔλεγον, ἀλλὰ ἐξελκόμενος αὐτοῦς. Οὐκ εἶπεν γὰρ τῷ αὐτῶν· παραπιπώματι ἢ σωτηρία ταῖς ἔθνεσι, οὐδὲ τὸ παρόμοιον αὐτῶν πλοῦτος κόσμον, οὐδὲ δὲ τούτο ἀπέστηκεν ἐπειδὴ ἔπισσον, ἀλλὰ τὸν ἑαυτοῦ. Καὶ δεῖκναι προηγουμένως καὶ τῆς εἰς τὴν πρῶτον, εἰ καὶ δοκεῖ ἑτέρως σχηματίζεσθαι τὴν ἑαυτοῦ· καὶ ὅλον τὸ χωρίον δι' ἀντιθέσεως ὑφαίνει, ἑαυτὸν ἀπαλάττων τῆς κατὰ τὴν ἀπύχθειαν ὀνομασίας, καὶ εὐπαράδεκτον ποῖον τὸν λόγον. Καὶ λέγει, Ἐπίψετε τὸν εἰρημῆνον· εἶτα καὶ φοβεῖ πάλιν λέγων· Τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάθησαν, οὐ δὲ τῇ πίστει ἐνεκεν τῆς ἰσότητος. Ἰσὺ πάλιν ἑτερον αὐτῶν ἐγκομιῶν, καὶ ἐκείνων κατηγορεῖ. Ἀλλὰ πάλιν αὐτῶν καταστῆλαι τὸ φῶσμα, ἐπάγων καὶ λέγων· Μη θύνησθον, ἀλλὰ ρεθῶ. Οὐ γὰρ φῶστος τὸ πρῶμα ἔστιν, ἀλλὰ πίστει καὶ ἀπιστίᾳ. Καὶ δοκεῖ μὲν πάλιν ἐπιστομῆσαι τὸν εἰς ἔθνην, διδάσκει δὲ τὸν Ἰουδαῖον, οὐ

ὅσῳ δεῖ τῆς φῶστος συγγενεῖα προσμένει· δὲ καὶ ἐπάγει· Μη θύνησθον. Καὶ οὐκ εἶπε, Ταμῶν, ἀλλὰ, Φοβῶ· ἢ γὰρ ἀπόνοια καταρρήσθησαν ἰσότης καὶ βῆθουμ. Ἐτα μᾶλλον ἐτραφῆσθαι αὐτὸν τὴν συμφορᾶν, ὥστε ἀναπαθέστερον ποιῆσαι τὸν λόγον, ἐν τάξει τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἐπιμνηστικῆς αὐτῶν τῆσιν οὕτω λέγων· Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφρασατο· καὶ οὐκ εἶπεν, Ὅτι οὐ φρίσεται, ἀλλὰ, Μη πῶς οὐδὲ σοῦ φρίσεται· ὁπερ τεμνόμενος· τοῦ λόγου τὸ φορτικόν, καὶ ποῖον ἐναγῶνόν τὸν πιστὸν εἶναι, καὶ κἀκεῖνος ἐφαλομένους. Καὶ τούτους καταστέλλων. Ἰδε οὖν χριστότητα καὶ ἀποστολῆν Θεοῦ. Ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας, ἀπομιμνήσκω· ἐπὶ δὲ σέ, χριστότητα, ἐὰν ἐπιμνησῇ τῇ χριστότητι, ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσθης. Καὶ οὐκ εἶπε, Ἰδε οὖν κατόρθωμα σὺν, ἴδε οὖν πόνους σὺν, ἀλλὰ Θεοῦ φιλανθρωπῶν, δεῖκναι ὅτι τὸ πᾶν τῆς χάριτος τῆς ἀνωθεν γέγονε, καὶ παρασκευάσαν τρέμων. Ἢ γὰρ ὕπερθε τῆς καυῶσας, αὐτῆς οὐ ποιεῖ ἕκκεναι. Ἐπὶ γὰρ χριστὸς περὶ [650] αὐτῶν ἔλεγε· Δεσπότης, διὰ τοῦτο φοβῶ· οὐ γὰρ ἀντιπῶς οὐ μείνει τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ βῆθουμ· ὥστε πᾶν οὐδὲ ἐκεῖνοις τὰ κακὰ, ἐὰν μεταβάλλονται. Καὶ γὰρ σὺ, φησὶν, ἐὰν μὴ ἐπιμνησῇ τῆς πίστεως, ἐκκοπήσθης. Καὶ ἐκεῖνοι δὲ, ἐὰν μὴ ἐπιμνησῶσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἠκοιμισθῶσονται. Οὐ γὰρ ὁ Θεὸς αὐτοῦς ἐβόησεν, ἀλλ' αὐτοὶ ἐξεκλάθησαν, καὶ ἔπισσον ε'. Καὶ πῶς εἶπεν, Ἐξεκλάθησαν· οὐδέ ποτε γὰρ οὕτως αὐτοῦ ἐξέβαλε, καίτοι πολλὰ πολλὰκις ἠμαρτησάσας. Εἰς ἕσον τῆς προαιρέσεως τὸ κύρος; πόση τῆς γνώμης ἡ ἐξουσία; Οὐδὲν γὰρ τούτων ἐκίνητον, ὅτε τὸ σὺ κλάδον, ὅτε τὸ ἐκεῖνον κακόν. Εἶδες πῶς καὶ ἐκείνων ἀπογινώσκοντα ἀνάστησι, καὶ τούτων βαρβάρων ἀποκρίσεις; Μῆτε γὰρ οὐ ἀποπομιμνήσκων, ἀπαρτίσεως, μῆτε οὐ χριστότητα, βαρβάρων. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀποκρίσεις; Ἐξέκομεν, ἴνα ποθήσας ἐπαυθῆναι τὸν τούτο περὶ σὲ χριστότητα ἐνεβέβηται, ἴνα ἐπιμνησῇ. Καὶ οὐκ εἶπε, Τῇ πίστει, ἀλλὰ, Τῇ χριστότητι, τούτῳ, ἐὰν ἄξια τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας; πρῶτος· οὐ γὰρ πίστει· δεῖ μόνον. Ὅρθῳ πῶς ὅτε ἐκεῖνοις ἀφήκεν κείσθαι, ὅτε τούτους μέγα φροσῆναι, ἀλλὰ καὶ παρεβήλουν τούτους, πάλιν δὲ ἐκείνων οὐκ ἐκείνων συμβεβηκότων, ἴνα μὴ ἐπαρῶσιν κατ' αὐτῶν τὸν δὲ Ἰουδαῖον ἀπὸ τῶν ἐπ' ἑλλήνων παρασκευάσαντες βῆθουμ παρασκευάζει. Καὶ γὰρ καὶ οὐκ ἐκκοπήσθης, φησὶν, ἐὰν βῆθουμ· καὶ γὰρ ὁ Ἰουδαῖος ἐξέκοπή· καὶ ἐκεῖνος ἐγκριτωσθῆται, ἐὰν οὐκ ἐπιμνησῇ· καὶ γὰρ καὶ οὐκ ἐνεκεν τῆς ἰσότητος. Πάνω δὲ συνουσίᾳ ὁλον τὸν λόγον πρὸς τὸν εἰς ἔθνην τρέπει, ὥστε δὲ καὶ ποιεῖσθαι, ἐν τῇ τὸν ἰαχυροτέρων ἐπιπέλει τῶς ἀσθενῆς διαρροῦσιν. Τούτο καὶ ἐν τῷ τέλος τῆς Ἐπιστολῆς ἐργάζεται, περὶ τῆς τῶν οὐκ ἐκείνων ἐκκοπῆς· ἐπιμνηστικῆς. Εἶτα καὶ ἐκ τῶν παρεβήλουν αὐτῶν κατασκευάζει, καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν μελλόντων μόνον· ὥστε μᾶλλον ἐπίψετε τὸν ἀκρασῆν. Καὶ μᾶλλον ἰσχυρισμῶν ἀκολουθῆσαι τρέπει ὅτι ἀνανεῖσθον, πρῶτον ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως· ἴνα ἀπέσειν ἐπίψετε. Εἰ γὰρ καὶ ἀπεκρίσθησαν καὶ ἀπεβῆθον, καὶ ἔλοι τὰ αὐτῶν προκατῆλας, μὴδὲ οὕτως ἀπογῆ· ἀναμνηστικῆς γὰρ εἶπεν, φησὶ, πάλιν ὁ Θεὸς ἐγκριτωσθαι αὐτοὺς, ὁ καὶ τὰ ὑπὲρ ἐπέειπε ποῖον.

Εἰ δὲ καὶ πραγματῶν τῆσιν ζητεῖς καὶ λογισμῶν

^a Haec est conjectura Savilli, quam confirmat unus cod. Leobardus τῷ αὐτῷ. Eor. ^b Editit, ἑτερον ἐγεγώμων, omisso αὐτῶν, quae vox in missi interitur.

^c Codus unus, καὶ κατὰ τὸν. ^d Alii, ἀκολουθῆσαι πρῶτον

ti-ine honor. Et vide Pauli sapientiam. Non dixit, *Iniustus es*, sed, *Insertus es*; in hoc rursus Judæum mordens, et ostendens in ipsius arbore gentilitium illum stare, dum ipsa Judæi arbor humi jactet. Ideo non hic substituit, nec postquam dixit, *Insertus es*, discedit, etiamsi sic totum declarasset: atamen in ejus felicitate immoratur, ejusque celebritatem profert, dicens: *Et socius radicis et pinguedinis olivæ factus es*. Videtur quidem gentilem quasi additamentum ponere; ostenditque ipsum nihil inde lædi, sed totum illud habere, quod habet ramus de radice ascendens. Etiam ne cum audis, *Tu vero insertus es*, immunitum illum esse putes, cum naturali ramo illum conferens, vide quomodo illum æqualem faciat, dicens: *Et socius radicis et pinguedinis olivæ factus es*; in eandem jactus es nobilitatem, in eandem naturam. Deinde postquam increpavit et dixit: *Noli gloriari adversus ramos*, videtur quidem consolari Judæum, tamen ostendit illius vilitatem et ignominiam multam. Ideoque non dixit tantum, *Ne glories*; sed *Ne glories adversus illos*, ita ut illi abrumphantur: nam in illorum loco stas, illisque frueris.

5. Viden quomodo videtur quidem increpare illos, Judæosque mordere? 18. *Quod si gloriaris*, inquit, *non tu radicem portas, sed radicem te*. Quid hoc ad ramos illos, qui excisi sunt? Nihil. Ut enim dixi, dum quamdam debilem consolationis umbram excogitare videtur, et cum contra gentiles invehitur, letalem Judæis plagam infert. Cum dixisset enim, *Ne glories*; et, *Si gloriaris, non tu radicem portas*, Judæo ostendit, tali gloriatione digna esse illa, quæ facta sunt, etsi gloriari non oporteat; illum excitans ad fidem, quasi patronus incessens, ostendensque illi quid damni periculerit, et quod sua alii possideant. 19. *Dices ergo, Fracti sunt rami, ut ego inserar*. Rursus objectionis modo id quod priori contrarium esse probat, ostendens se ea, quæ prius dixerat, non alia de causa dicta esse, quam ut Judæos pertraheret. Non ultra ex delicto illorum solus ad gentes accessit, neque delictum eorum divitiæ sunt mundi, neque ideo non servati sumus, quod illi lapsi sint; sed contra omnino. Atque ostendit præcipuum vere esse illam erga gentes providentiam, etiamsi ea quæ dicta sunt aliud adumbrare significare videantur: totumque locum per objectionem textit, esse ab immiticæ suspitione liberans, et acceptabilem reddens sermonem. 20. *Bene*. Quod dictum est laudat: deinde terret denuo, dicens: *Per incredulitatem fracti sunt; tu vero fide insertus es*. Ecce rursus aliud gentium encomium, et Judæorum accusatio. Sed rursus illorum fastum deprimit, ac subjungit: *Noli altum sapere, sed time*. Non enim naturæ negotium est, sed fidei et ineredulitatis. Videtur quidem rursus refrenare gentilem; sed docet Judæum, non attendendum esse naturali cognitioni: quapropter subjungit: *Noli altum sapere*. Non dixit, *Humilis esto*, sed, *Time*: nam arrogantia contemptum parit et ignaviam. Deinde illorum calamitatem tragice describitur, ut tolerabilis loquatur, ac si gentilem increparet, hoc pacto loquitur. 21. *Si enim Deus naturali-*

bvs ramis non pepercit; nec addidit, Nec tibi parceret, sed, *Ne forte nec tibi parceret*: breviter transvertens: id quod onerosum erat, et fidelem attentum sollicitumque reddens; Judæos attrahens, et gentiles reprimens. 22. *Vide ergo bonitatem et severitatem Dei: in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem; in te autem bonitatem, si manseris in bonitate; alioquin et tu excideris*. Non dixit, *Vide igitur bonum opus tuum, vide labores tuos*; sed, *Dei benignitatem*, ostendens totum esse superna gratia factum esse, ad tremendum inducens. Ob jactantiam enim occasionem timere debes. Quia enim benignus eris fuit Dominus, ideo time: neque enim immobilia tibi sunt bona illa, si ignave te geras; ut nec illis mala, si mutati fuerint. Nam et tu, inquit, nisi manseris in fide, excideris. 23. *Illi autem si non manserint in incredulitate, inserentur*. Neque enim Deus illos excidit, sed ipsi fracti sunt et ceciderunt. Et bene dixit, *Fracti sunt*: nunquam enim illos ejecit, etsi sæpe et multum peccaverint. Viden quanta sit liberi arbitrii facultas? Quanta animi et voluntatis potentia? Nihil enim horum immobile est, nec hominum tuum nec illius malum. Viden quomodo et illum desperantem exeret, et hunc dentem represserit? Neque ergo tu severitatem audiens, desperes; neque tu bonitatem audiens, confidas. Ideo te severe amputavit, ut reverti desideres; ideo erga te bonitatem exhibuit, ut perseveres. Nec dixit, *In fide*, sed, *In bonitate*; id est, si Dei benignitate digna feceris: neque enim fide tantum opus est. Viden quomodo neque illos jacere permisit, neque hos altum sapere, imo et illos ad æmulationem provocavit; rursus per ea, quæ dixit, Judæo tribuens ut in ejus staret loco, quemadmodum et iste locum illius præoccupaverat? Et eum quidem qui ex gentilibus est, per Judæos et per ea quæ Judæis contigerunt terret, ne adversum Judæos efferantur; Judæum vero per ea, quæ gentilibus concessa sunt, fiduciam habere jubet. Nam tu quoque, inquit, si ignave te geras, excideris: et Judæus etiamsi excisus sit, si diligenter se gerat, inseretur: nam et tu quoque insertus fuisti. Ac prudenter admodum sermonem totum ad eum qui ex gentilibus est convertit; uti semper facere solet, dum per firmiterum increpationem, infirmos corrigit. Hoc quoque facit in epistola sine, cum de ciborum observatione loquitur. Deinde non ex futuris modo, sed etiam ex præteritis id ipsum adstruit; id quod magis auditorem persuadet. Utque ratiociniorum seriem invictam servet, primo ex potentia Dei demonstrationem ponit. Nam etiamsi illi abscissi et projecti fuerint, alique illorum locum occuparint, ne desperes: *Potest enim, inquit, Deus iterum illos inserere*; qui etiam ea, quæ supra spem sunt, efficit.

6. Quod si rerum ordinem ac ratiociniorum seriem quaeras, habes in te exemplum majoris potentiae. 24. *Nam si tu, inquit, ex naturali excisus es oleostro, et præter naturam insertus es in bonam olivam; quanto magis hi, si secundum naturam inserantur in propriam olivam?* Etiam si fides id quod præter naturam erat potuit, multo magis secundum naturam poterit. Et si hic a pa-

tribus suis naturalibus excisus, præter naturam ad Abraham accessit; multo magis tu, quod tibi proprium est, accipere poteris. Ipsius enim gentilis malum secundum naturam est, utpote ex natura sua oleastri; bonum autem præter naturam: nam præter naturam in Abrahamo insertus est: contra vero, Judæe, bonum tibi secundum naturam adest: non enim in alienam radicem, ut ethnicus, sed in propriam insereris, si regredi velis. Qua igitur venia dignus eris, si cum ethnicis ea, quæ præter naturam erant, facere poteris, tu, quod secundum naturam est facere non valeas, sed illud quoque prodas? Deinde quæ dixerat, *Præter naturam*, et, *Inscrtus es*; ne Judæum aliquid amplius habere putares, rursus hoc ipsum corrigi dicens, ipsum quoque Judæum inseri; *Quanto magis hi*, inquit, *qui secundum naturam inserentur in propria oliva?* et rursus, *Potest Deus inserere illos*. Et antea dixerat, Si non manceant in incredulitate, inserentur. Cum audis autem præter naturam et secundum naturam, ne putes illum de hæc immobili natura loqui; sed his nominibus decorum, indecorum, seriemque rerum vult significare. Neque enim ex natura sunt bona vel mala, sed ex voluntate et ex arbitrio tantum pendunt. Perpende autem quam curet Paulus, ne oerosus sit. Cum dixisset enim, Et tu exideris, si non permanseris in fide; et hi inserentur, si non permanserint in incredulitate: p. lio to illo quod tristis erat, quod mansuetus est adstrict atque in hoc desinit, magnam Judæis spem faciens, si quidem voluerint. Quapropter subiungit: 25. *Nolo enim vos ignorare, fratres, mysterium hoc, ut non sitis vobis ipsis sapientes*. Mysterium hic, quod ignotum et arcantum est dicit, quod mirabile sit ac præter opinionem: nam sicut alibi dicit: *Ecce mysterium vobis dico, Non omnes quidem dormiemus, sed omnes immutabimur* (1. Cor. 15. 51). Quid ergo est hoc mysterium? *Quod æritas ex parte conigit in Israel*. Hic rursus perstringit Judæum, dum videtur ethnicum reprimere. Illud porro significat, quod prius dixerat: quod necmo incredulitas non sit omnium, sed ex parte tantum; et eum dicit: *Si quis contristavit, ne non contristavit, nisi ex parte, ne vobis omnibus gravis sim* (2. Cor. 2. 5); et, *Si vobis primum ex parte fruius fuerit* (Rom. 15. 21). Sic et hoc loco dicit, ut superius: *Non repulit Deus populum suum, quem præcicis*: ac rursum, *Quid ergo? impegant ut caderent? Absit*. Idipsum hoc loco dicit, quod non tota gens avulsa sit, sed multi eriderint vel credituri sint. Deinde, quia magnum quidpiam promiserat, testem adducit prophetam sic loquentem. Nam quod æritas evenerit, non testimonio probat: id enim palam omnibus orat: quod autem credituri et servandi essent, id Isaiam inducit clamantem ac dicentem: 26. *Veniet ex Sion, qui eripiat et acriat impetatem a Jacob* (Isai. 59. 20). Deinde salutis insigne ponens, ne quis hæc ad prisca trahat et referat, ait: 27. *Et hoc illis a me testamentum, cum abulero peccata eorum*: non cum circumcisæ fuerint, non cum sacrificaverint, non cum legalia fecerint, sed cum peccatorum remissionem consequuti fuerint.

Si igitur hoc promissum fuit, necdum illis adreal, neque per baptismum remissionem consequuti sunt, id tamen omnino futurum est: quapropter adjecti: 28. *Sine penitentia enim sunt dona et vocatio Dei*. Neque per eam rem tantum illos consolatur, sed etiam per id, quod jam contigerat: et quod ex consequentia factum est, hoc ut præcipuum ponit his verbis: 28. *Secundum evangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem tamen dilecti propter patres*. Ne ethnicus infletur dicens, Ego sto: ne mihi dicas, quid fieri possit, sed quid factum sit, hinc quoque illum reprimit, dicens: *Secundum evangelium inimici propter vos*. Quia enim vos vocati estis, contentiosius illi facti sunt.

7. Attamen Deus non ideo abscedit vocationem; sed expectat omnes ex gentibus, qui credituri sunt, ut ingrediantur: et tunc illi quoque venient. Deinde abam quoque gratiam largitur illis, dicens: *Secundum electionem tamen dilecti propter patres*. Et quid hoc est? Ubi inimici sunt, ibi supplicium; ubi autem dilecti, nihil ipsis prodest majorum virtus, nisi credant. Attamen, ut dixi, non finem facit ipsos consolandi, ut attrahat. Quapropter alium hæc id quod dictum est adstruens, ait: 30. *Sicut enim et vos aliquando non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consequuti estis propter incredulitatem eorum*: 31. *ita et isti nunc non crediderunt, quod vos misericordiam consequuti sitis, ut et ipsi misericordiam consequantur*. 32. *Conclaudit enim Deus omnes in incredulitate, ut omnium misericordiam*. Hic ostendit ethnicus prius vocatos fuisse; deinde quia abnuerunt, Judæos electos esse et vixissim idipsum postea contigisse: quis enim Judæi credere noluerunt, rursus inducitur sunt gentes. At non hic gradum sistit, neque ad illos ejiciendos omnino vertitur; sed ad misericordiam rursus promissus est. Vide quantum ethnicis tribuat, nempe tantum, quantum Judæis antea dederat. Quia enim vos olim ethnicis non obtemperastis, inquit, accesserat Judæi: rursus quia hi non crediderunt, vos accessistis. Neque tamen ad finem usque peribunt: *Conclaudit enim Deus omnes in incredulitate, id est, coarguit et ostendit incredulos esse; non ut increduli manerent, sed ut hos per illorum, illos per horum contentione servaret*. Perpende autem: vos non credidistis, et hi servati sunt; rursus hi non crediderunt, et vos servati estis: neque tamen ita servati estis, ut deno exeat, quemadmodum Judæi, sed ut manendo illis per emulationem attrahatis. 33. *O altitudo divinarum et sapientie et scientiæ Dei! quam incomprehensibilis sunt judicij ejus!* Hic ad prisca tempora reversus, et illam olim œconomiam Dei contemplatus, ex quo mundus eopditus est, usque ad præsens tempus, et secum reputans quæm varie illa dispensaverit, obstupuit et clamavit, auditoribus fidem faciens. *creatura omnino esse quæ dixerat*. Neque enim obstupuisse et clamasset, nisi hoc omnino futurum esset. Et quidem quod altitudo sit, novit; quanta vero illa sit, non novit: nam admirantis est dictum illud, quod totum nesciat. In admirationem raptus, et stuporem ob tantam Dei bonitatem extus, quantum potuit duobus nati-

ἀκολουθῶν, ἵνα· οὐκ ὄχι μετὰ πλειο-
νότης περιουσίας α·. Εἰ γὰρ οὐ, φησὶν, ἐκ τῆς
κατὰ φύσιν ἐξέκλιψης ἀγγελοῦ, καὶ παρὰ φύ-
σιν ἐνεκεντραρίσθη εἰς καλλιέλιον, πόσω μᾶλλον
οὗτος, ὁ κατὰ φύσιν ἐνεκεντραρίσθη εἰς ἰδίαν
ἐκλίψιν; Εἰ γὰρ τὸ παρὰ φύσιν ἔσχησεν ἡ πίστις,
πολλῶ μᾶλλον τὸ κατὰ φύσιν. Εἰ γὰρ ὁστος τῶν κατὰ
φύσιν αὐτοῦ πατέρων ἔκοιταί, ἤθελε παρὰ φύσιν
πρὸς Ἀβραάμ, πολλῶ μᾶλλον οὐ τὸ οἰκεῖον ἀπολα-
θεῖν δυνήσθη. Τοῦ μὲν γὰρ [651] ἰθνηκοῦ τὸ μὲν
κακὸν κατὰ φύσιν ἄγγελοῦ; γὰρ κατὰ φύσιν ἦν ἡ
τὸ δὲ καλὸν, παρὰ φύσιν ἄγγελοῦ γὰρ ἐνεκεν-
τραρίσθη τῷ Ἀβραάμ ὡς δὲ τοῖς ἀντιπῶν τοῦ καλοῦ
κατὰ φύσιν ἡ γὰρ ἐν ἀλλοτριᾷ βίῃ, ὡς περὶ ὁ ἰθνη-
κός, ἀλλ' ἐν οικίᾳ πατρὸς, ἔβην βουλήθη ἐπιανε-
θεῖν. Τίνας οὖν ἀν εἰς ἀξίως συγγνώμης, ὅταν τοῦ
ἰθνηκοῦ τὸ παρὰ φύσιν δυνήθοντος, ὡς τὸ κατὰ φύσιν
μὴ λαχούρη, ἀλλὰ καὶ τούτο προδός; Εἴτα ἐπιση-
θεῖτε, Παρὰ φύσιν, καὶ, Ἐνεκεντραρίσθη, ἵνα μὴ
πλέον τὸν Ἰουδαῖον ἔχειν νομίμη, πάλιν αὐτὸ
θεοδοῦται, λέγων καὶ αὐτὸν ἐνεκεντραρίσθη α·. Πόσω
μᾶλλον οὗτος, φησὶν, ὁ κατὰ φύσιν ἐνεκεν-
τραρίσθη εἰς ἰδίαν ἐκλίψιν; Καὶ πάλιν, Δυνατός ὁ
θεὸς ἐνεκεντραρίσθη αὐτοῦ. Καὶ πρὸς τούτου δὲ φησὶν,
ὅτι ἐάν μὴ ἐπιμνησθῆται τῆ ἀπιστίας, ἐνεκεντραρίσθη-
σονται. Παρὰ φύσιν δὲ καὶ κατὰ φύσιν ὅταν ἀκούσῃς
αὐτοῦ συνεχῶς λέγοντος, μὴ τὴν ἀκίνητον ταύτην
φύσιν νομίμη λέγειν αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ τὸ εἶδος καὶ τὸ
ἀκόλουθον, καὶ τὸ ἀπεικὸς πάλιν τούτους δηλοῦν τοῖς
ἰθνηκοῖσι. Οὐ γὰρ φυσικὸς ἡ καὶ καλὰ καὶ τὰ μὴ
τοιαῦτα, ἀλλὰ γνώμη καὶ προαιρέσις μόνη. Σκόπει δὲ
αὐτοῦ καὶ τὸ ἀνεπαχθές. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι
καὶ οὐ ἐκοιτήθη, ἐάν μὴ ἐπιμνησθῆται τῆ πίστις, καὶ
οὗτος ἐνεκεντραρίσθησονται, ἐάν μὴ ἐπιμνησθῆται τῆ ἀ-
πιστίας, τὸ σκυθρωπότερον ἀφελῆ, τὸ χρηστότερον κα-
τασκευάσει, καὶ εἰς αὐτὸ τελειώσῃ, μεγάλας τοῖς Ἰου-
δαίοις ὑφανῶν ἔπιπυας, εἰ βουλήθησιν. Αὐτὸ καὶ ἐπ-
άγει λέγων ἡ Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί,
τὸ μυστήριον τοῦτο, ἵνα μὴ ἦτε παρ' ἐνικοῦ
σρόνημοι ἡ μυστήριον ἐνταῦθα, τὸ ἀγνωστοῦμενον καὶ
ἀπρόβητον λέγων, καὶ πολὺ μὲν τὸ θαῦμα, πολὺ δὲ
τὸ παράδοξον ἔχον ἡ ὡς περὶ καὶ ἀλλοχού φησιν ἡ
Ἰδοὺ μυστήριον ὑμῖν λέγω, πάντες μὲν οὐ κο-
μιθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλληγοσόμεθα. Τί οὖν
ἐστὶ τὸ μυστήριον; Ὅτι πόρωσις τῷ Ἰσραὴλ ἀπὸ
μέρους γέγονεν. Ἐνταῦθα πάλιν πᾶσι τὸν Ἰου-
δαῖον, δοκῶν καταστῆσαι ἐν ἐξ ἰθνηκός. Ὅ δὲ λέγει,
τοιούτων ἐστὶν, ὅπερ καὶ ἐμπροσθεν ἔλεγεν, ὅτι οὐκ
ἐξ ὀλιγκλήρου ἡ ἀπιστία, ἀλλὰ ἐκ μέρους, ὡς περὶ ὅταν
λέγη ἡ Εἰ δὲ τις λελέπηκεν, οὐκ ἐμὲ λελέπηκεν,
ἀλλ' ἀπὸ μέρους, ἵνα μὴ ἐπιβαρῶ πάντας ὑμᾶς ἡ
καὶ, Ἐάν ὁμῶν πρότερον ἀπὸ μέρους ἐμαλῆσθῶ.
Οὕτως δὲ καὶ ἐνταῦθα φησὶν τοῦτο, ὅπερ ἀνωτέρω ἔλε-
γεν ἡ Ὅκ ἀκόσαστο ὁ θεὸς τὴν λαὸν αὐτοῦ, ἐν
προφῆται, καὶ πάλιν, Τί οὖν; Ἐπαύσατο ἵνα πέσω-
σι; Μὴ γένοιτο. Τοῦτο δὲ καὶ ἐνταῦθα λέγει ἡ ὅτι
οὐκ ὀλιγκλήρον ἀνασπᾶται τὸ ἴθνη; ἀλλὰ καὶ ἡ
πολλοὶ ἐπίσταται, καὶ μέλλουσιν πάλιν πιστεύειν.
Ἐτα ἐπιση-θεῖτε μέγα ἐπιση-θεῖτε, φέρει μαρτυρα τὸν
προφῆτην οὕτως λέγοντα. Ὅτι μὲν γὰρ πόρωσις γέ-
γονεν, ὡς παρὰ μαρτυρίαν ἡ καὶ γὰρ ὄχι ὅταν ἔπαυ-
σεν ἡ ὅτι δὲ πιστεύουσι καὶ σωθῶσονται, ἢ ἵνα ἴσταν
πάλιν εἰσάγει βούλῃ, καὶ λέγοντα ἡ Ἦξει ἐκ Σιών
ἡ βουλόμενος, καὶ ἀποστρέψει δασελαὶ ἀπὸ Ἰα-
κώβ. Εἴτα τὸ παράδοξον [652] τῆς σωτηρίας τοῦτο,

^a Morel. pessime, τῆς παρουσίας. ^b Sic unus Codex. ^c Ἰδοὺ ἰθνη, οὐ γὰρ οὕτως, ποῦ.

ἵνα μὴ τις εἰς τοῦ; ἐμπροσθεν αὐτὸν χρόνος; ἐκείνου
καὶ συζεύξη, φησὶ ἡ Καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἰθνη
διαθήκη, ὅταν ἀξέλιμα τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν ἡ
οὐκ ὅταν περιτρηθῶσιν, οὐκ ὅταν βούσων, οὐκ ὅταν
τὰ ἄλλα νόμιμα ποιῶν, ἀλλ' ὅταν ἀμαρτηθῶν
ἀφείσας τύχων. Εἰ τοῖνον τοῦτο ἐπιγγέλται, γέ-
νοιτο δὲ ἐπ' αὐτῶν οὐδέποτε, οὐδὲ ἀπήλασαν τῆς διὰ
τοῦ βαπτισμοῦ ἀφείσας, πάντως ἔσται ἡ δὲ καὶ
ἐπιγαγεν ἡ Ἀμαρτημέλητα γὰρ τὰ χρισμᾶτα καὶ
ἡ κλήσις τοῦ θεοῦ. Καὶ οὐδὲ τούτω μόνον αὐτοῦ
παρὰμυθεῖται, ἀλλὰ καὶ τῷ ἡθνη συμβεβηκότι ἡ καὶ
ὅπερ ἐξ ἀκολουθίας συνέθη, τοῦτο ὡς προηγουμένον
τίθησιν, οὕτως λέγων ἡ Κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον
ἐχθροὶ εἰ ὑμᾶς, κατὰ δὲ τῆ ἐκλεκτῆν ἀγαπητοὶ
διὰ τοὺς πατέρας. ἵνα γὰρ μὴ φησῶται ἡ ἐξ ἰθνη,
λέγων, Ἐγὼ ἔσταν, μὴ μοι λέγε, τί ἀν ἐγένετο,
ἀλλὰ εἰ γέγονε, καὶ ἐνταῦθεν αὐτῶν καταστῆλαι λέ-
γων, Κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον ἐχθροὶ εἰ ὑμᾶς.
Ἐπειδὴ γὰρ ὑμεῖς ἐκλήθητε, φιλονεικῶτεροι γέγο-
ναν ἔκων.

ἡ Ἄλλ' ὄμως; ὁ θεὸς οὐδὲ οὕτως ἀνεκοξεν ὑμῶν τὴν
κλήσιν, ἀλλ' ἀναμίμη πάντας; πάντες δὲ ἰθνη μόνοντας
πιστεύειν εἰσελθεῖν, καὶ τότε κακίους ἦξουσιν. Εἴτα
χαρίζεται καὶ ἑτέραν τινὰ χῆρην αὐτοῖς λέγων ἡ Κατὰ
δὲ τὴν ἐκλεκτῆν ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας. Καὶ
τί τοῦτο; Ἐνθα μὲν γὰρ ἐχθροὶ, ἡ κόλασις αὐτῶν ἡ
ἐνθα δὲ ἀγαπητοὶ, οὐδὲν πρὸς αὐτοῖς ἡ τῶν προγ-
γῶν ἀρετῆ, ἐάν μὴ πιστεύουσιν. Ἄλλ' ὄμως, ὅπερ
ἐφθην εἰπὼν, οὐ παύεται ἡ ῥήμασι αὐτοῦ παρὰμυ-
θεύμενος, ἵνα ἐφελεσθῆται. Διὸ καὶ ἑτέρωθεν κατα-
σκευάσει τὸ ἐμπροσθεν εἰρημῶν, φησὶν ἡ Ὅπερ
γὰρ καὶ ὑμεῖς ποτε ἠπειθήσατε τῷ θεῷ, ἐν τῷ δὲ
ἠελήθητε τῆ τούτων ἀπειθείᾳ οὕτως καὶ οὗτοι
τῶν ἠπειθῶσιν τῶ ὑμῶν τῶ ἔλεει, ἵνα καὶ αὐτοὶ
ἐλεθῶσι. Συνέκλεισε γὰρ τοὺς πάντας ὁ θεὸς
εἰς ἀπειθειαν, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεθῆν. Δεικνύ-
ων ἐνταῦθα τοὺς ἐξ ἰθνην πρότερον κλημένους,
εἴτα ἐπιση-θεῖτε οὐκ ἠθέλησαν, τοὺς Ἰουδαίους ἐκλεγέν-
τας, καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν συμβᾶν μετὰ ταῦτα ἡ ἐπιση-
θεῖτε γὰρ οὐκ ἠθέλησαν οὐ Ἰουδαῖοι πιστεύουσι, πάλιν προ-
ετῆθη τὰ ἴθνη. Ἄλλ' οὐ μέχρι τούτου ἴστανται, οὐδὲ
εἰς τὴν ἐκδοχὴν αὐτῶν καταστῆλαι τὸ πᾶν, ἀλλ' εἰς
τὸ καὶ αὐτοὺς ἐλεθῆναι πάλιν. Ὅρα πόσον δεικνύ-
ει τοὺς ἐξ ἰθνην ἡ ὅσον ἐμπροσθεν τοῖς Ἰουδαίοις.
Ἐπειδὴ γὰρ ὑμεῖς ἠπειθήσατε, φησὶν, οἱ ἐξ ἰθνην
ποτε, προσήλθον οὐ Ἰουδαῖοι ἡ πάλιν ἐπιση-θεῖτε οὗτοι
ἠπειθήσαν, προσήλθετε ὑμεῖς. Οὐ μὴν εἰς τέλος ἀ-
ποδοῦνται ἡ Συνέκλεισε γὰρ τοὺς πάντας εἰς ἀπει-
θειαν ὁ θεὸς ἡ τούτῳ, ἠγένηεν, ἀπέδειξεν ἀπει-
θοῦντας, οὐκ ἵνα μένωσιν ἀπειθοῦντας, ἀλλ' ἵνα
τοὺς ἐτέρους διὰ τῆς ἐτέρων ἀποψι φιλονεικίας, τού-
τους εἰ ἔκων, κακίους διὰ τούτων. Σκόπει δὲ ἡ
ἠπειθήσατε ὑμεῖς, καὶ οὗτοι ἐσώθησαν ἡ πάλιν οὗτοι
ἠπειθήσαν, καὶ ὑμεῖς ἐσώθητε ἡ ὁ μὴ οὗτος ἐσώ-
θητε, ὡς πάλιν ἐξελεθῶν, καθάπερ οὐ Ἰουδαῖοι, ἀλλ'
ὡς περὶ αὐτοῖς ἐπιστάσασθαι [653] τῷ ἡθνη μόνοντας.
ἡ Βάθος πλοῦτον καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ!
ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ χρισμᾶτα αὐτοῦ! Ἐνταῦθα
ἐπὶ τοὺς πρότερος χρόνος ἐπαυθῶν, καὶ τὴν
ἀνωθεν τοῦ θεοῦ κατανοήσας οικονομίαν τὴν ἐξ ὀ-
περ ὁ κόσμος ἐγένετο μέχρι τοῦ παρῶντος, καὶ λο-
γισόμενος πῶς ποικίλως πάντα ψυχολήμισ, ἐξεπλήθη
καὶ ἀνεβόησε, πιστωμένος τοὺς ἀκούοντας, ἐπὶ ἔσται
πάντως ἀπερ εἶπεν. Ὅς γὰρ ἀν ἀνεβόησε καὶ ἐξεπλήθη,
εἰ μὴ πάντως ἐμαλλεν ἐσθῆσαι τοῦτο. Καὶ ὅτι μὲν
βάθος ἐστὶν, οὐδὲ πόσον ἐξ, οὐκ οὐδὲ ὁ αὐμμάζοντος
γὰρ ἐπὶ τῆ ῥήσας, οὐκ ἐβόησε ἡ πᾶν. Θραυμάσας δὲ

και ἐκπλαγείς τὴν χρηστότητα, καὶ κατὰ τὸ ἐγκω-
ρῖον αὐτῶν διὰ τοῦ τῶν ἐπιτακτικῶν ὀνομάτων αὐτῆν
ἀνεκέρυξε, τοῦ πλουτοῦ καὶ τοῦ βίου, καὶ ἐξ-
επλάγη, ὅτι καὶ ἠθάλασε καὶ ἴσχυσε ταῦτα, καὶ διὰ
τὸν ἐναντίον τὰ ἐναντία κατασκευάσας. Ὡς ἀνεκ-
ερύνηται τὰ κρίματα αὐτοῦ! Οὐ γὰρ μόνον καταλη-
γθήσονται αὐτὰ ἀδύνατον, ἀλλ' οὐδὲ ἐρυνήθησονται. Καὶ
ἐξερχίζονται αἱ δόξαι αὐτοῦ. Τοῦτόστιν αἰσχρονο-
μίαι· καὶ γὰρ αὗται οὐ μόνον γνωσθήσονται, ἀλλ' οὐδὲ
ῥηθησονται δύναται. Οὐδὲ γὰρ ἐγώ, φησίν, εὖρον
ἄπαντα, ἀλλὰ μέρος μικρῶν, οὐ καὶ πᾶν· μόνος γὰρ
αὐτὸς οἶδεν τὰ αὐτοῦ σαρῶς. Διὰ καὶ ἐπήγγαγε· *Τὴς*
γὰρ ἔργων κοῖν' ἀπορίων· ἢ τῶν σύμβουλους αὐτοῦ
ἔγινετο; ἢ *τις κερδοῦκεν αὐτῶν, καὶ ἀπρανοδοθεῖ-*
σεται αὐτῶν; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὅτι οὕτω
σοφὸς ὢν, οὐδὲ παρ' ἑτέρου σοφῶς ἐστίν, ἀλλ' αὐτὸς
ἐστὶν ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν· καὶ τοσαῦτα ἐργασάμε-
νος καὶ χαρισάμενος ἡμῶν, οὐ παρ' ἑτέρου δανεισά-
μενος ταῦτα ἔλαβεν, ἀλλ' οἶκον ἀναβλύσας, οὐδὲ
ἀμοιβὴν φερίλων τινῶν, ὡς παρ' αὐτοῦ εὐληθῶς τι, ἀλλ'
αὐτὸς καταργῶν διὰ τῶν εὐεργεσιῶν.

Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐστὶ πλοῦτος, τὸ καὶ ὑπερ-
χεῖσθαι καὶ μὴ δεῖσθαι ἑτέρου. Διὰ καὶ ἐπήγγαγε·
Ὅτι ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ
πάντα. Αὐτὸς εὖρον, αὐτὸς ἐποίησεν, αὐτὸς συγκρο-
τεῖ· καὶ γὰρ καὶ πλοῦσις ἐστὶ, καὶ οὐ δεῖται παρ'
ἑτέρου λαβεῖν· καὶ σοφὸς ἐστὶ, καὶ οὐ δεῖται συμβο-
υλοῦ. Τί λέγω συμβούλου; Οὐδὲ εἰδέναι τί δύναται
τὸ αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ μόνος αὐτὸς ὁ πλοῦσις καὶ σοφός.
Καὶ γὰρ πολλοὺ πλοῦτου, τὸ τοὺς ἐξ ἰδῶν εὐπόρουσ
οὕτω ποιῆσας, καὶ πολλῆς σοφίας, τὸ τοὺς Ἰουδαίους
καταδεικνύσας Ἰουδαίων διδασκάλους κατασκευάσας.
Ἔπειτα, ἰσχυρῶς ἐξεπλάγη, καὶ εὐχαριστίαν ἀναφέρει
λέγων· *Λόγῳ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.*
Ὅταν γὰρ τὸ τοιοῦτον λέγῃ μέγα καὶ ἀπόρητον, θεο-
μαζῶμενος εἰς δόξαν καταλίγει. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ
Ἰησοῦ ποιεῖ· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ θαυμάσας, αὐτὸ δὴ
τοῦτο ὅπερ καὶ ἐναντία ἐπήγγαγε· *Ἐξ ἧν ὁ Χρι-*
στος ὁ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς ἐ-
λογητός εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

η'. Τοῦτον δὴ καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα, καὶ πανταχοῦ τὸν
θεῖον δοξάζωμεν διὰ τῆς κατὰ τὸν βίον ἐπιμελείας,
μηδὲ προχόνων ἀρετῆς θαρβύμεν, τὸ κατὰ τοὺς
Ἰουδαίους εἰδότες παράδειγμα. Οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ
ἐστίν αὕτη παρὰ Χριστιανούς ἡ συγγένεια, ἀλλ' ἡ
κατὰ [654] Πνεῦμα ἀγγιστία. Οὕτω καὶ ὁ Σωτὴρ
τοῦ Ἀβραάμ γίνεται παῖς, καὶ ὁ ἐκείνου παῖς τοῦ
Σκώτου πάλιν ἀλλοτριώτερος καθίσταται. Μὴ τοίνυν
κατορθώμασι πατέρων θαρβύμεν,^a ἀλλὰ, κἄν θαυ-
μαστοὶν ἔχῃς τὸν γεγεννηκότα, μὴ νομίσης ἀρεκὶν
οὐκ τοῦτο εἰς σωτηρίαν, ἢ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν, ἐπὶ
μὴ συγγενῆς αὐτοῦ γένῃ κατὰ τοὺς τρόπους· ὡσπερ
οὐκ κἄν φαῖλον ἔχῃς, μὴ νόμιξες καταδικάζεσθαι ἐν-
τεύθεν καὶ αἰσχύνοσθαι, εἰ γε τὰ κατὰ σαυτὸν διαθήξῃ
καλῶς. Τί γὰρ τὸν θένον ἀτιμώτερον; ἀλλ' ὅμως τῆ
πίστει ταχέως τῶν ἀγίων γεγόνασι ὁ συγγενεῖς. Τί
δὲ Ἰουδαίους οἰκειότερον; ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν ἀπιστίαν
ἠλλοτριώθησαν. Ἐκείνῃ μὲν γὰρ ἡ συγγένεια φύ-
σις ἐστὶ καὶ ἀνάγκη, καθ' ἣν πάντες ἐσμέν συγ-
γενεῖς· ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ γὰρ πάντες γεγόναμεν, καὶ
οὐκ ἂν εἴη μᾶλλον ἑτεροῦ ἀπὸ συγγενῆ, καὶ κατὰ
τὸν τοῦ Ἀδάμ κατὰ τὸν τοῦ Νῶε λόγον καὶ κατὰ
τὸν τῆς γῆς τῆς κοινῆς ἀπάντων μητέρος· ἢ δὲ τὸν
στοφάνου ἀξία συγγένεια, ἡ διαίρουσα ἡμᾶς ἀπὸ τῶν

φαῖλων ἐστίν. Οὐ γὰρ ἐστὶ πάντας εἰς αὐτὴν συγγενεῖς
ἐναντία, ἀλλὰ τοὺς ὁμορροπούς· οὐδὲ ἀδελφοί; κε-
λούμεν τοὺς τὰς αὐτὰς λύσαντας ὄδους ἡμῶν, ἀλλὰ
τοὺς τὸν αὐτὸν ὄχλον ἐπισκηνωμένους. Οὕτω καὶ
τέκνα Θεοῦ καλεῖ ὁ Χριστὸς, οὕτω καὶ υἱοὺς ἐκεί-
νου πάλιν ἐξ ἐναντίας, οὕτω καὶ ἀπειθείας, οὕτω καὶ
γεννήσης, οὕτω καὶ ἀπολείας. Οὕτω καὶ Παῦλον ἡ-
μῶσις ποῖς ἦν ἐξ ἀρετῆς, καὶ γνήσιον τέκνον ἐκα-
λεῖτο, τοῦ δὲ υἱοῦ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ οὐδὲ ὄνομα
ἴσμεν· καίτοι γε ὁ μὲν κατὰ φύσιν ἦν αὐτῶν προ-
φῆων· ἀλλ' οὐδὲν ἠρωτῶ· ὁ δὲ καὶ φύσει καὶ νόμῳ
δυσειθῆς (καὶ γὰρ Ἀύστρων ποίτης τῆς)· ἀλλ' ὅμως
πάντων ἐγγύτερος γέγονε. Φανώμεθα τοίνυν καὶ
ἡμεῖς τῶν ἀγίων πατέρας, μᾶλλον δὲ γενεῶναι καὶ
Θεοῦ πατέρας. Ὅτι γὰρ ἐστὶ καὶ Θεοῦ γενεῶναι πατέρας,
ἀκουσον τί φησι· *Γίνεσθε οὖν τέλειοι, ὡς ὁ Πα-*
τήρ ὁμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Διὰ τοῦτο καὶ Πα-
τέρα καλοῦμεν εὐχόμενοι, καὶ οὐχί τῆς χάριτος μόνον
ἀναμνησκόμενος ταυτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρετῆς, ἵνα
μηδὲν ἀνάγνωσ τῆς τοιαύτης συγγενείας ποιῶμεν. Καὶ
πὺς ἐστὶ, φησίν, υἱὸν εἶναι Θεοῦ; Πάντων ἀπλη-
ρῶν τὸν παθῶν, ἐπιτελεῖται ἐπιδεικνόμενον περὶ
τοῦ ὁβρῖοντος καὶ ἀδικούντος· καὶ γὰρ ὁ Πατήρ
ὁς τοιοῦτος περὶ τοὺς βλασφημούντας ἐστὶ. Ὅπως
τοῦτο πολλὰ πολλὰς εἰπὼν, οὐδάρῳ φησίν, Ὅπως
γένηθε ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ὁμῶν· ἀλλ' εἴτε ἴσται,
Ἐβχεσθε ὅπερ τὸν ἐκηρευδόντων ἡμῶς, καλῶς
ποιεῖτε τοῖς μωσοῦσιν ὁμῶς, τότε τοιοῦτο τὸ ἐπίπιν
ἐπήγγαγε. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡμεῖς; προσάγει θεῶν καὶ
ὁμοίους ποιεῖ, ὡς τοῦτ' ἐπὶ κατορθώμα. Διὰ τοῦτο
καὶ Παῦλος ἐναντίον λέγει, *Γίνεσθε μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ,*
κατὰ τοῦτο γίνεσθε, λέγει.

Πάντων μὲν γὰρ χρεῖαν ἔχομεν τὸν κατορθώ-
ματων, μάλιστα δὲ φιλοφρόνων καὶ ἡμερῶντος, ἐκ
καὶ αὐτοῖ πολλῆς ἐδόμωθα φιλοφροσύνας. Καὶ γὰρ
πολλὰ καθ' ἑκάστην πλημμελοῦμεν τὴν ἡμετέραν· ἐὸ
καὶ πολλοὺ ἡμῶν εἶ τοῦ εἶδους. Τὸ δὲ πῶν καὶ ἔσται
ὁ οὐ τῶ μέτρον τῶν δεδομένων κρίνεται, ἀλλὰ τῆ
δυνάμει τῆς οὐσίας τῶν παρεχόντων. Μὴ τοίνυν μὲν
ὁ πλοῦτον μὲγα φρονεῖται, μήτε ὁ πίνης καταπί-
πτω ὡς ὀλίγα παρέχον· πολλὰς γὰρ αὐτοῦ ἐκείνου
[655] πλείονα δίδωκεν. Οὐ τοίνυν ταλαιῶν ἐκείνου
χρηθὶ διὰ τὴν πείναν· καὶ γὰρ εὐκολωτέρων ἦν ποιῆ
τὴν ἐλεημοσύνην. Ὁ μὲν γὰρ πολλὰ κακῶν, καὶ
ἀπορία καὶ ἐπιθυμία πλείονα κατέστησεν τὸν ὄντων· ὁ
δὲ ὀλίγα ἔχων, ἐκατέρας ταύτης ἀπλήκταται τῆς τυ-
ραννίδος· διὰ καὶ πλείονας ἀφορμὰς εὐρίσκει τοῦ εἰ
ποιεῖν. Καὶ γὰρ καὶ εἰς δεσμοτῶν ὄντος βασιτεῖα
εὐκόλως, καὶ ἀβρῶστούτας ἐπισημείβεται, καὶ περὶ
φρον ψυχροῦ δώσει· ἐκαίτοις δὲ οὐδὲν τούτων καταδί-
ξεται, ἄτε ὑπὸ τοῦ πλοῦτου πλεγμάνων. Μὴ οὖν ἀέ-
μις δὴ τὴν πείναν· καὶ γὰρ καὶ τὴν ἐμπορίαν τῶν
οὐρανῶν εὐκολωτέρων σοι ποιεῖ ἡ πείνα. Κἄν μὲν
δὲ ἔχῃς, ἀναλογούσας δὲ ἔχῃς ψυχῆν, καὶ τοῦτο σε
μιθὸς ἀποκρίσεται. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἐκείνῳ
κλαίει μετὰ κλαίοντων, καὶ τοὺς δαίμονας ὡς συνέ-
δεμένους· εἶναι ἐκλείουσιν. Οὐ γὰρ τοὺς κλαίοντες ῥῆσιν
φέρει τινὰ παραυθίαν τοῦ πολλοῦ εἶναι τοὺς ἀνα-
λογούντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν ἑλλάδι παριστάσαντας οὐσί·
καὶ γὰρ ἐστίν ὅπου χρημάτων οὐκ ἔλαττον λόγος ἀνε-
κτιθήσασθαι δύναται τὸν πεπονηκότα. Διὰ γὰρ τοῦτο
καὶ χρέματα δίδοντες ἐκείλευσεν ὁ Θεὸς τοὺς δεμένους,
οὐκ ἵνα τὴν ἐκείνων πείναν διορθώσῃ μόνον, ἀλλ' ἵνα
καὶ ἡμᾶς διδάξῃ συναλίγει τοὺς πλεῖστον κακῶν.
Διὰ τοῦτο καὶ ὁ φιλάργυρος μισοῦς, οὐκ ἐστὶ περιφ

^a Mss., μὴ τοίνυν τοῖς παρ' ἑτέρων κατορθώμασι θαρ-
βύμεν. b Morcl. ταχέως γίνονται, unisatis intermissis.

^c Duo mss., τὸν πεπονηκότα, ἐκτὸν τὸν πεπονηκότα.

nihil exiulis illam predicavit, nempe divitiarum et altitudinis; et obstupefactus est, quod hæc et voluerit et potuerit, ac contraria per contraria curaverit. *Quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus!* Non modo enim comprehendi non possunt, sed neque explorari. *Et investigabiles viæ ejus!* id est, œconomia: hæc quippe non solum cognosci nequeunt, sed nec perquiri. Neque enim ego, inquit, omnia inveni, sed medietatem portem, non totum: solus nunquam ipse clare novit ea quæ ipsius sunt: ideo addidit: *Quis enim cognovit mentem Domini? 34. aut quis consiliarius ejus fuit? 35. aut quis prior dedit illi, et retribuatur ei?* Id est, cum tam sapiens sit, non ab alio sapiens est, sed ipse est fons bonorum: et qui tanta fecit ac largitus est nobis, non ab alio mutatus dedit, sed de se effudit; nec mutuum debet alicui, quasi ab illo accepit, sed ipse semper beneficiorum primus auctor est.

Veræ divitiæ quænam.—Illæ namque veræ sunt divitiæ, redundare et altero opus non habere. Propterea subiunxit: *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.* Ipse invenit, ipse fecit, ipse conservat: nam dives est, nec opus habet ut ab aliquo accipiat; sapiens est, ac nullus egens consilio. Quid dico consilio? Nemo cognoscere potest quæ illius sunt, nisi ipse solus et dives et sapiens. Multis siquidem divitiis instructus est, qui ethnicos ita divites reddidit; multa sapientia, ut eos qui Judæis longe inferiores erant, Judæorum doctores constituerit. Deinde postquam obstupuerat, gratiarum actionem refert dicens: *Ipsi gloria in sæcula. Amen.* Quando enim magnam quidpiam et arcanam dicit, mirabundus in gloriam Dei desinit. Hoc et de Filio loquens facit: nam tunc quoque admiratus illud ipsum quod hic profert: *Ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen (Rom. 9. 5).*

8. Ex parentum virtute vel nequitia nihil vel boni vel mali filius accedit, si velit.—Hunc et nos imitemur, et ubique Deum glorificemus per vitam probe institutam, nec majorum virtutibus confidamus, Judæorum exemplo commoiti. Neque enim est, non es, inquam, apud Christianos talis cognatio, sed affinitas quæ per Spiritum est. Ita enim vel Scythæ Abraham filius efficitur, et ipsius filius a Scythæ moribus alienior est. Ne igitur patrum recte factis confidamus; sed si mirabilem habeas parentem, ne putes id tibi esse ad salutem satis, aut ad honorem et gloriam, nisi moribus ipsi cognatus fueris: quemadmodum et si patrem habeas improbum, ne putes te ideo damnandum aut deturpandum, si tua recte componas. Quid enim gentilibus ignominiosius? Attamen illi per fidem cito sanctorum cognati sunt effecti. Quid Judæis erat Deo familiaris? Verum illi ob incredulitatem alieni facti sunt. Illa enim cognatio naturæ est ac necessitatis, secundum quam omnes cognati sumus: ab Adamo quippe omnes progeniti sumus, neque alius alio plus cognationis habet, sive ad Adamum sive ad Noe species, sive ad terram omnium matrem: cognatio autem illa coronis digna est, quæ nos distinguit ab improbis. Non enim possunt hic omnes esse cognati, sed qui

moribus sunt similes: neque fratres vocamus eos, qui ex eodem quo nos utero prodierunt, sed eos qui eundem exhibent zelum. Illo modo filios Dei vocat Christus, eodemque filios diaboli; sic filios incredulitatis, filios gehennæ, filios perditionis. Sic Pauli Timotheus filius erat ex virtute, ac genuinus filius appellabatur; filii vero sororis ejus nec nomen quidem novimus: quamquam ille secundum naturam cognatus ejus erat; sed nihil nunc utilitatis; qui vero ab ipso et natura et patria disjunctus erat ex Lystria civitate (Act. 16. 1), ipsi tamen omnibus propinquior factus est. Nos ergo quoque sanctorum filii simus, imo Dei filii. Nam quod possimus filii Dei effici, audi quomodo dicit: *Estote ergo perfecti, ut Pater vester, qui est in cælis (Matth. 5. 48).* Ideo Patrem illum præcantes vocamus, nec modo gratiam, sed etiam virtutem commemoramus, nec quid indignum tali cognatione faciamus. Et quomodo, iniquis, potest quis esse filius Dei? Si omnibus fuerit affectibus vaneus; si mansuetum se exhibeat erga eos, qui sibi contumeliam vel injuriam inferunt: nam et Pater tuus talis est erga eos, qui se blasphemiam impetunt. Ideo cum plura sæpe dixerit, nusquam tamen ait, Ut sitis similes Patri vestro, nisi cum dicit: *Orate pro molestantibus inferentibus: bene facite illi, qui vos oderunt (Ibid. v. 44)*; tunc illud etiam præmii adjungit. Nihil enim ita nos Deo propinquos et similes efficit, ut hæc præclarum opus. Ideo Paulus cum dicit: *Estote imitatores Dei (Ephes. 5. 1)*; hoc ipso modo tales esse jubet.

Eleemosyna commendatur.—Omnibus certe bonis operibus egemus, maxime vero humanitate et mansuetudine, quoniam nos ipsi multa egemus humanitate. Nam in multis quotidie peccamus; ideoque multa egemus misericordia. Plus autem aut minus, non ex doni mensura penditur, sed ex facultate largientium. Ne igitur vel dives altum sapiat, vel pauper animo dejectus, quod pauca erogat: sæpe namque hic plus quam ille dedit. Non oportet ergo se miserum existimare propter pauperiam: id enim faciliorem nobis reddit eleemosynam. Nam qui multa possidet, et arrogantia et plurium concupiscentia detinetur: qui vero pauca habet, ab hac utraque liber est tyrannide; ideoque plures habet bene faciendi occasiones. Etiam hic facile in carcerem se confert, et regrotos visitat, potumque aquæ frigidæ dat: dives vero nihil eorum suscipiet, divitiis nempe suis inflatus. Ne itaque animo concidas ob pauperiam: nam tibi commercium cum regno cæli-rum facilius reddit paupertas. Quod si nihil habeas, sed condoleantem tantum animam: hujus quoque rei tibi merces reponetur. Ideo jussit Paulus flere cum stentibus (Rom. 12. 15), et cum victis simul victos esse. Neque enim stentibus tantum quamdam consolationem offert, si multos condolentes habeat, sed etiam aliis qui in calamitate versantur: etenim nunquam accidit ut consolationis sermo plus laborantem recreet, quam pecuniæ. Ideo enim Deus pecunias jussit egenis largiri, non modo ut illorum paupertati subveniret, sed ut etiam nos doceret

proximi malis condolendum esse. Ideoque qui pecunias amat odiosus est, non modo quia egenos despiciat; sed quia ipse ad crudelitatem et multam inhumanitatem instituitur: ut et is qui pauperum causa pecunias contemnit, ideo amabilis est, quia misericors est et humanus. Certe Christus cum beatos prædicat misericordes, non eos qui pecuniam erogant tantum, sed etiam eos qui ex animi proposito hoc faciunt, laudat. Hoc ergo animi propositum paratum habeamus ad misericordiam, et omnia sequuntur bona. Nam qui benigno et misericordi animo prædi-

ctus est, si pecunias habeat, largietur illas; si quem in calamitate viderit, flebit lugubrique; si iniuste læso occurrerit, ipsi patrociniabitur; si injuria affectum viderit, manum porriget. Cum enim bonorum thesaurum habeat, humanum et misericordem animum, omnia hinc effundet pro fratribus, et omnium fruetur a Deo repositis præmiis. Ut ergo hæc nos etiam assequamur, ante omnia animum nobis mansuetum paremus. Sic enim et hic positi mille operabimur bona, et futuris fruemur coronis: quas utinam æmule assequamur, gratia et benignitate, etc.

HOMILIA XX.

CAP. 12. v. 1. *Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.*

1. Postquam multa de Dei benignitate disseruerat, ostenderatque ejus ineffabilem providentiam, inenarrabilemque benignitatem, quam nemo scrutari queat; illam ipsam deinde profert, quo beneficio affectus suadeat, ut tanto deno dignum exhibeant vitæ institutum. Et cum tantus talisque sit, non recusat illos obsecrare: idque non super iis, quibus ille frui posset, sed super iis, quæ ad illorum lucrum cederet. Ecquid miraris, si ipse non recuset obsecrare, quando miserationes Dei proponit? Quia enim, inquit, innumera vobis bona a miserationibus Dei procedunt, ipsas revereamini, ipsas adite humiliter: nam ipsæ supplicationem parant, ut ne quid illis indignum faciat. Per illas igitur ipsas, inquit, obsecro, per quas salutem nacti estis: quemadmodum si quis cum, qui magna accepit beneficia, pudore suffundere velit, illum ipsum qui beneficia contulit supplicem inducat. Et quid, quæso, obsecras? *Ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Cum enim hostiam dixisset; ne quis putaret jubere ipsum corpora occidi, statim subjunxit, *Viventem.* Deinde distinguens illam a Judaica, dicit, *Sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum:* illa enim Judaica corporalis erat, nec multum placebat. *Quis enim hæc requisivit de manibus vestris (Isai. 1. 12),* inquit? Sæpeque alibi hujusmodi hostias repellit. At non hæc; imo illa priore data, hæc requirebat. Ideo dicebat: *Sacrificium laudis honorificabit me; et rursum, Laudabo nomen Dei mei cum cantico: et placebit Deo plus quam vitulus novellus, cornua producens et ungulas (Psal. 49. 25. et 68. 31. 32).* Alibi quoque hostiam illam abiecit et ait: *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* additque: *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua (Psal. 49. 13. 14).* Ita et Paulus hic jubet: *Exhibete corpora vestra, hostiam viventem.*

Quomodo corpus nostrum sacrificium fiat.—Et quomodo, inquit, corpus sacrificium fieri possit? Nihil mali oculus respiciat, et factus est sacrificium: nihil lingua turpe loquatur, et facta est oblatio: nihil manus iniquum faciat, et facta est holocaustum. Imo vero hæc nun sufficienti, sed etiam ut bona opera

edamus opus est, ut manus quidem elemosynam erogat, os injuria sficientibus benedicat, auditus divinis assidue concionibus operam det. Hostia enim nihil habet immundum, hostia est primitivæ aliorum. Et nos itaque manus, pedes, os et alia omnia ut primitias offeramus Deo: talis hostia Deo placet, ut Judæorum hostia immunda erat. *Sacrificia enim eorum, inquit, panis sunt luctus ipsis (Ossee 9. 4).* Sed hostia nostra non item. Illa quod immolatum erat, mortuum exhibebat; hæc quod immolatum est, vivens efficit. Cum enim mortificaverimus membra nostra, tunc vivere poterimus: nova quippe est hæc sacrificii lex. Quamobrem inexpectatus est ignis modus. Neque enim opus habet lignis, nec subjecta materia; sed in seipso ignis noster vivit, nec sacrum victimam comburit, sed magis ipsam vivificat. Hanc jam olim Deus victimam quærebat: quamobrem dicebat propheta, *Sacrificium Deo spiritus contritus (Psal. 50. 19).* Hæc etiam tres pueri offerrebat dicentes: *Non est princeps neque propheta neque locus ad quærendam et impetrandam misericordiam, sed in aximo contrito et spiritu humiliato suscipiamur (Dan. 3. 38. 39).* Per e, eade tunc quomodo qualibet dictione cum magna accurate utatur. Non enim dicit, *Facite corpora vestra hostiam;* sed, *Exhibete:* ac si diceret: *Nihil commune deinceps vobis sit cum ipsis; aliis ipsa dedistis.* Nam qui equos bellicosos aliis tradunt, nihil commune deinceps in illis habent. Et tu itaque membra tua eduxisti ad bellum, quod contra diabolum est, ad terribilem aciem: ne retrahas illa ad propria ministeria. Aliud item ex hoc ostendit, quod oportet illa probata et accepta reddere, si velimus illa proferre. Neque enim cuiquam terrenorum hominum illa sistimus, sed Regi universorum Deo; non ut præliantur tantum, sed ut ipsum Regem sessorum habeant. Neque enim recusat ille membris insidere nostris, in hoc summe expetit: et quod rex ipse, qui conservus noster est, admittere noluerit, hoc angelorum Dominus eligit. Quoniam igitur sistenda sunt illi, et hæc hostia est, omnem ab illis maculam aufer: nam si maculam habeat, non ultra hostia fuerit. Neque enim oculus, qui meretricia respicit, potest immolari, nec manus offerri, quæ rapinæ et avaritiæ dat operam, nec pedes, qui claudicant et ad theatra ascendunt, nec venter, qui deliciis servit voluptatibusque concupiscentiam incedit, nec cor iram vel amorem meretricium fovens, nec lingua turpia loquens.

τοὺς ἐν πτωχείᾳ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτοὺς εἰς ὠμότητα ἀλείφεται καὶ ἀπανθρώπιαν πολλήν ὡσερ οὐκ καὶ χρημάτων ὑπερῶν δέ' ἔχουσιν, καὶ διὰ τοῦτο ποθεῖν, ὅτι ἐλεῖται γίνεταί καὶ φιλόανθρωπος. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ ἔαν μακαρίζῃ τοὺς ἐλεῖται, οὐ τοὺς διὰ χρημάτων ἐλεομένους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς διὰ προαιρέσεως τοῦτο ποιοῦντας μακαρίζει καὶ ἀπειλεί. Ταύτην τοίνυν παρέχωμεν ἐπιτήδεον πρὸς ἔλεον, καὶ πάντα εἴεται τὰ ἀγαθὰ. Ὅ γὰρ φιλόανθρωπον γνώμην ἔχων καὶ ἐλεῖται, κἂν χρήματα ἔχη,

* Unus Codex, καθῆτος.

προσεται, κἂν ἐν συμφοραῖς ἴδῃ τινα, κλαύσεται καὶ θρηνησεί, κἂν ἀκούομεν περιτύχῃ, προσεται, κἂν ἐπιηραζόμενον θιάσται, χεῖρα ὀφείκει. Τὸν γὰρ θεσαυρὸν ἔχων τὸν ἀγαθόν, τὴν φιλόανθρωπον καὶ ἐλεῖται ψυχὴν πάντα ἐκείθεν ἀναδύσει τὰ ὑπὲρ τὸν ἀδελφόν, καὶ πάντων ἀπολαύσει τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ κειμένον μισθόν. Ἴνα οὖν καὶ ἡμεῖς τοῦτων ἐπιτύχωμεν, πρὸ πάντων τὴν ψυχὴν ἡμερῶν κατασκευάζομεν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς οὐκ ἐπιτηδεύομεθα ἀγαθὰ, καὶ τὸν μελλόντων ἀπολαύσεια στεφάνων ὧν γένοιτο πάντας ἡμεῖς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς.

[656] ΟΜΙΛΙΑ Κ'

Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τῶν ολκιμῶν τοῦ Θεοῦ, παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζώσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν.

α'. Πολλὰ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλόανθρωπίας διαλεχθῆς, καὶ δείξας αὐτοῦ τὴν ἀγαθὴν κηδεμονίαν, καὶ τὴν ἀπόβρῃτον ἀγαθότητα καὶ οὐδὲ ἐρευνηθῆναι δυναμένην, πείθων λατῶν ταύτην προβάλλεται, εἰς τὸ πᾶσι τοὺς εὐεργετηθέντας ἀξίαν τῆς δωρεῆς ἐπιδείξασθαι τὴν πολιτείαν. Καὶ τοσοῦτος ὢν καὶ τολικοῦτος, οὐ παρατίθει παρακαλεῖ, καὶ ταῦτα οὐκ ὑπὲρ ἑν αὐτοῦ ἐμελλεν ἀπολαύειν, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἐκείνος κερζαίνων εἶχον. Καὶ τί παρακαλεῖ, εἰ αὐτὸς οὐκ ἐπειτεῖται παρακαλεῖν, ὅπου γε καὶ τοὺς ολκιμοὺς τοῦ Θεοῦ προβάλλεται; Ἐπειδὴ γὰρ τὰ μυστήρια ἡμῶν ἐντεῦθεν, φησὶν, ἀγαθὰ ἀπὸ τῶν ολκιμῶν τοῦ Θεοῦ, αὐτοὺς αἰδέσθητε, αὐτοὺς θουσιήθητε. Καὶ γὰρ αὐτοὶ τὴν ἐκείνων τιθέασιν, ἵνα μὴδὲν ἀνάγειν αὐτῶν ἐπιδείξῃσθε. Δε' αὐτῶν οὖν τούτων, φησὶ, παρακαλῶ, δε' ὧν ἐβόηθη: ὡσερ ἂν εἰ τις τὸν μεγάλη εὐεργετηθέντα ἐνερπάζει βουλομένος, αὐτὸν τὸν εὐεργετηθέντα λιγνὴν ἀγάτοι. Καὶ τί παρακαλεῖ, εἰπέ μοι; Παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζώσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, θυσίαν, ἵνα μὴ τις νομίσῃ, τί κατασφάξει κλειεῖ τὰ σώματα, ταχέως ἐπιπάγει, Ζώσαν. Ἐτα διαίρων αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς, φησὶν, Ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν ἵκειν γὰρ σωματικὴ, καὶ οὐ σφόδρα εὐάρετος. Τίς γὰρ ἐξεύρησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, φησὶ; Καὶ πολλοῦ ἀλλοχου φαίνεται ἀκρονοῦμενος αὐτάς. Ἄλλ' ὥχι ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἐκείνης διδομένης ταύτην λέγῃται. Διὸ καὶ ἔλεγε, θυσία αἰνέσεως δοξάσει με, καὶ πάλιν, Αἰνέσω τὸ δνομα τοῦ Θεοῦ μου μετ' ὠδοῦς, καὶ ἀρῶσαι τῷ Θεῷ ὑπὲρ μέσχοι νεόν, κέρατα ἐκέρροτα καὶ ἀπλάξ, καὶ ἀλλοχου ἐκβάλλων αὐτὴν, καὶ λέγων Μη γάρνομαι κρέα τρώων, ἢ ὕψια τρώων κίωμα; ἐπάγαγε, ὅθισον τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, καὶ ἀπόδοι τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχαῖς σου. Οὕτω καὶ Παῦλος ἐνταῦθα κελίει Παραστήσατε τὰ σώματα θυσίαν ζώσαν.

Καὶ πῶς ἂν γένοιτο τὸ σῶμα, φησὶ, θυσία; Μῆδὲν ἐφάσκεισιν ποιηρὸν βλεπῆται, καὶ γένοιτο θυσία: μῆδὲν ἢ γλώσσα λαλεῖτω αἰσχρῶν, καὶ γένοιτο προσφορὰ μῆδὲν ἢ χεῖρ πρᾶττειτο παράνομον, καὶ γένοιτο δλοκαύτωμα. Μελλόν δὲ οὐκ ἀρκεῖ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἡμῶν ἐργασίας δεῖ, ἵνα ἢ μὲν χεῖρ ἐλεημοσύνην ποιῇ, τὸ δὲ στόμα εὐλογῇ τοὺς ἐπιηραζόμενους.

τας, ἢ δὲ ἀνὴρ θείας σχολάζῃ * διηνεκὸς ἀκροάσειν. Ἡ γὰρ θυσία οὐδὲν ἔχει ἀκάρηρον, ἢ θυσία ἀπαρχὴ τῶν ἁλλων ἐστὶ. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν καὶ χειρῶν καὶ ποδῶν [657] καὶ στόματος καὶ τῶν ἁλλων ἀπάντων ἀπαρχώμεθα τῷ Θεῷ ἢ τοιαύτη θυσία εὐάρετος, ὡς ἢ γε τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀνάθαρτος ἦν. Αἱ θυσίαι γὰρ ἀτῶν, φησὶν, ἄριστος λέπθους αὐτοῖς. Ἄλλ' οὐχ ἢ ἡμετέρα. Ἐκείνη τὸ τεθυμένον νεκρὸν ἐναπέφηνεν αὐτὴ τὸ τεθυμένον ζῶν ἀπεργάζεται. Ὅταν γὰρ νεκρῶσωμεν ἡμῶν τὰ μέλη, τότε θνητῶμεθα ζῆν κἂν τοῦς γὰρ οὐκός τῆς θυσίας ὁ νόμος: Ἐδὲ καὶ παράδοτος τοῦ πύρος ὁ τρόπος. Οὐδὲ γὰρ ἔξλων δεῖται καὶ ὕλης ὑποκειμένης, ἀλλ' αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ζῆ τὸ πῦρ τὸ ἥμετερον, καὶ οὐδὲ κατακαίει τὸ ἔστρον, ἀλλὰ μέλλον αὐτὸ ζωποῖσι β. Ταύτην ἄνωθεν δὲ θεὸς τὴν θυσίαν ἐξῆται: διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ προφήτης, θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον. Καὶ οἱ πατέρες δὲ οἱ τρεῖς ταύτην προσφώνον λέγοντες: Οὐκ ἔστιν ἀρχὴν οὐδὲ προφήτης οὐδὲ εἰσὸς τοῦ καρπῶσαι καὶ εὐρεῖν ἔλεος, ἀλλ' ἐν ψυχῇ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεως προσδεχθημεν. Ἐκείνη δὲ πῶς καὶ ἐκάστη λέξει μετὰ πολλῆς κίχρηται τῆς ἀκρίβειας. Οὐ γὰρ εἶπε, Ποιήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν, ἀλλὰ, Παραστήσατε. ὡς ἂν εἴλεγε, Μῆδὲν λοιπὸν κοινὸν ἔχετε πρὸς αὐτὰ: ἔτερω αὐτὰ ἐξεδώκατε. Καὶ γὰρ οἱ τοὺς ἵππους τοὺς πολεμιστηρίους παριστάντες, οὐδὲν λοιπὸν κοινὸν πρὸς αὐτοὺς ἔχουσι. Καὶ οὐ τοίνυν παρίστηας τῷ πολέμῳ τῷ κατὰ τοῦ διαβόλου τὰ μέλη, καὶ τὴ παρατάξει τῆς φοβερᾶ: μὴ κἀβλασε πρὸς ἰδιωτικὰς αὐτὰ διακονίας. Καὶ ἔτερον δὲ ἐκ τούτου δείκνυσιν, ὅτι καὶ δοκίμα αὐτὰ δεῖ ποιεῖν, εἰ γε περιστῆν μέλλομεν. Οὐ γὰρ τινε τῶν ἐπιτηδεύων ἀνθρώπων, ἀλλ' αὐτῶν παριστάνων αὐτὰ τῷ βασιλεῖ τῶν ὁλων Θεῷ, οὐχ ἵνα πολέμῳ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸν ἐπικαθήμενον ἔχη τὸν βασιλεῖα. Οὐδὲ γὰρ παριστῆται ἐπικαθήμενος τοὺς μελιστὴν ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τοῦτο βούλεται: καὶ ὅπρι βασιλεὺς ὡς ἂν ἔλεστο ὁμώλοτος ἡμῶν, τοῦτο ὁ τῶν ἀγγέλων ἀεσότης ἀρκεῖται. Ἐπεὶ οὖν καὶ παριστῆται μελλοῖται, καὶ θυσία ἐστὶ, πάντα μῶμον περιεῖται ὡς εἰν ἔχη μῶμον, οὐκέτ' ἂν εἴη θυσία. Οὐδὲ γὰρ ὀφθαλμῶς δύναται τυθῆναι πορνικὰ βλέπων, οὐ χεῖρ παριστῆται ἀρπαζούσα καὶ πλεονεκτούσα, οὐ πόδες χωλὴ βαδίζοντες, καὶ ἐπὶ θέατρα ἀναδύοντες, οὐ γαστήρ τρυφῇ δουλεύουσα, καὶ τῶν ἡδονῶν ἀνάπτουσα: εὐ τὰς ἐπιθυμίας, οὐ καρτῆα θυμὸν ἔχουσα καὶ ἱρωτα πορνικῶν, οὐ γλῶττα αἰσχροῦ φεγγομένη.

* Σχολάζει ἀρετῆ ἐν Morel. ὁ Αἰῖ, ζωογονεῖ. ὁ Αἰῖ, ἡδονῶν ἀναπτουσα.

β. καὶ χρὴ πανταχόθεν μωμοσκοπεῖσθαι τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον. Εἰ γὰρ οἱ τὰς παλαιὰς ἀναφέροντας θυσίας ἐκείλεοντο πάντα περισκοπεῖν, καὶ οὕτε ὠτότμητον, οὕτε κολοδόκερον, οὕτε φυραγριώτα, οὕτε λιχνητὰ ἔχοντα. ἐπιτρέποντο ἀναφέρειν πολλῶν μᾶλλον ἡμᾶς τοὺς οὐ πρόβατα ἄλογα, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἀναφέροντας, πλείονα ἀνδρίβαιον ἐπιτείνουσαι χρῆ, καὶ πάντοθεν εἶναι καθάρους, ἵνα θυνηθῶμεν καὶ ἡμεῖς κατὰ Παῦλον λέγειν· [658] Ἐγὼ γὰρ ἦδη σπένδομαι, καὶ ὁ κενός τῆς ἡμέτης ἀναλύσεως ἐθέσθηκε. Καὶ γὰρ θυσίας ἀπάσης καθάρουτος ἦν· διὸ καὶ σπονδήν ἑαυτὸν ἐκάλει. Ἔσται δὲ τοῦτο, ἰάν ἀνελωμεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἰάν νεκρώσωμεν ἐὰ μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἰάν σταυρώσωμεν τὸν κόσμον ἑαυτοῦ. Οὕτως οὐδὲ μαχαίρας δευτέρου λούειν, οὐδὲ θυσιαστηρίου, οὐδὲ πυρός· μᾶλλον δὲ τοῦτων ἀπάντων δεησόμεθα, πλὴν οὐ χειροποιήτων, ἀλλ' ἄνωθεν ἡμῖν ἅπαντα ἔξει, καὶ τὸ πῦρ ἄνωθεν καὶ ἡ μάχαιρα, καὶ τὸ θυσιαστήριον ἡμῖν ἔσται τοῦ οὐρανοῦ τὸ πλάτος. Εἰ γὰρ, τοῦ Ἰλλίου = θυσίας ἀναφέροντος αἰσθητήν, λαμπρὰ ἄνωθεν κατενευθεῖσα πάντα ἀνάλωσι, καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὰ ξύλα καὶ τοὺς λίθους· πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ οὗτο ἔσται. Κἂν ἔχηται διὰ ἁρμότων καὶ βωτικῶν, προσάγειται δὲ θυσίαν μετὰ γνώμης ὀρθῆς, καταλθόν τοῦ Πνεύματος τοῦ πύρ, καὶ τὸ βωτικὸν ἐκείνου δαπανῆσαι, καὶ τὴν προσηγορίαν ἀνοίσει = πᾶσαν. Τί δὲ ἐστὶ λογικὴ λατρεία; Ἡ πνευματικὴ διακονία, ἡ πολιτεία ἡ κατὰ Χριστόν. Καθάρου οὐκ ἐν τῷ οὐκ τοῦ θεοῦ διακονούμενος, καὶ ἱερωμένους, οἷος ἀν' ἡ, συστέλλεται τότε καὶ σεμνότερος γίνεται οὕτως καὶ ἡμᾶς τὸν ἅπαντα βίον διακίεσθαι χρῆ, οἷος λατρεύοντας καὶ ἱερωμένους. Ἔσται δὲ τοῦτο, ἰάν καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσφέρῃς αὐτῷ θύματα, καὶ ἱεραῖος τοῦ οἴκετου σώματος γίνῃ, καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς· οἷον, ὅταν σωφροσύνην προσενέγκῃς, ὅταν ἐλεημοσύνην, ὅταν ἐπιεικίαν καὶ ἀντιεικίαν. Ταῦτα γὰρ ποιῶν, ἀναφέρεις λογικὴν λατρείαν, τοῦστίαν, οὐδὲν ἔχουσα σωματικῶν, οὐδὲν κακῶν, οὐδὲν αἰσθητῶν. Ἐπάρας τοῖσιν διὰ τὸν ὀνομασίαν τὸν ἀκαρτίων, καὶ ἕκαστον ἱερεῖα διὰ τῆς ἑαυτοῦ σαρκῆς, διὰ τῆς πολιτείας ἀποφύνας, λέγει καὶ τὸν τρόπον, εἰ' οὐ δυνάτων πάντα καταρθεῖν. Τίς οὖν ὁ τρόπος; Μὴ συσχηματίζεσθε, φησὶ, τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀκακαίρωσιν τοῦ νοῦς ὁμῶν. Καὶ γὰρ χαμαίζηλον τὸ σχῆμα τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ εὐτέλει, καὶ πρόσκαιρον, καὶ οὐδὲν ἔχον ὄψλην, οὐδὲν δευμικῆς, οὐδὲν εἶδος, ἀλλὰ πάντα διαστραμμένα. Εἰ τὸν οὖν ὀρθῶς βούλει βασιλεῖν, μὴ τυπώσῃς ἑαυτὸν κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ παρόντος βίου· οὐδὲν γὰρ τὸν ἐν αὐτῷ μόνον καὶ βεβηκός ἐστι. Διὸ καὶ σχῆμα ἐκέλευσεν αὐτῶ· καὶ ἀλλοτῶ πάλιν, Παράγῃ γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, οὐδὲν γὰρ διαρκῆς οὐδὲ πενήτης· ἔχει, ἀλλὰ πάντα πρόσκαιρα. Διὸ καὶ, τῷ αἰῶνι τούτῳ, εἶπε· διὰ τούτου μὲν τὸ ἐπίκηρον ὀπλῶν, εἰ δὲ τοῦ σχήματος τὸ ἀνυπόστατον. Κἂν γὰρ δόξῃς εἶρη, κἂν δόξῃς, κἂν σώματος ὄραν, κἂν τρυφήν, κἂν ἀλλοτινῶν τῶν δοκούντων εἶναι μεγάλων, σχῆμα μόνον ἐστίν, οὐ πράγμα· τοῦ ἀλήθεια, ἐπιβείης; καὶ προσωπῆς, οὐχ ὑπόστατος τις μένουσα. Ἀλλὰ σὺ μὴ συσχηματίζου τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦ, φησὶν, ἐν τῇ ἀκακαίρωσιν τοῦ νοῦς. Οὐκ εἶπε, Μεταμορφοῦ, ἀλλὰ, Μεταμορφοῦ, δεικνύς ὅτι τὸ μὲν τὸ κόσμος, σχῆμα· τὸ δὲ τῆς ἀρετῆς, [659] οὐ σχῆμα, ἀλλὰ μορφή τῆς ἀληθῆς φυσικῆς ἔχουσα κάλλος, οὐ δέμει-

νον τῶν ἔξωθεν ἐπιτρυμμάτων τὰ καὶ σχήματα, τῶν ὁμοῦ τε γαινομμένων καὶ ἀπολλυμένων· καὶ γὰρ ἅπαντα ταῦτα, πρὶν ἢ φανῆναι, λύεται. Ἄν τὸν οὖν τὸ σχῆμα βίβης, ταχέως ἐπὶ τὴν μορφήν ἔξει.

Οὐδὲν γὰρ τῆς κακίας ἀσθενέστερον, οὐδὲν οὖν παλαιότερα βλάβος. Εἶτα ἐπειθὲ ἀνθρώπουσ ἐτας εὐχὴς καθ' ἑκάστην ἁμαρτάνειν τὴν ἡμέραν, παραρθεῖται τὸν ἀκαρτίων λέγων, ὅτι καθ' ἑκάστην ἀκακαίωσαυτον. Ὅπερ ἐπὶ τῶν οὐκῶν ποιούμεν, παισιωμένους αὐτῶς ἀεὶ διορθούοντας, τοῦτο καὶ εἰ σαυτοῦ ποιεῖ. Ἡμαρτας σήμερον; ἐπιλαβοῦ; σὺ τὴν ψυχὴν; Μὴ ἀπογῶς μὴδὲ ἀναπέση, ἀλλ' ἀκακαίωσον αὐτὴν μετανοῶν καὶ δάκρυον καὶ ἔξομωσῃσαι καὶ τῆ τῶν ἀγαθῶν ἐργασίᾳ; καὶ μῆδεσσι τοῖσι διαλίπῃ; ποιῶν. Καὶ πῶς θυνησόμεθα τοῦτο ποιεῖν; Εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα, εἰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθόν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον. Ἡ τοῦτ' φησὶν, Ἀνανώθητε ἵνα μάθητε τὰ συμφέροντα καὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ· ἡ ἔτι ὕτω δύνασθε ἀνευθεῖσθαι, ἰάν μάθητε τὰ συμφέροντα, καὶ εἰ ποῦ βούλεται ὁ θεός. Ἄν γὰρ ἴσῃ; τούτο, καὶ τῶν κρατῶν τῶν μᾶθῃς διαγιωσκείν τὰς φύσεις, ἐπιλόθῃ τῆ; ὁδοῦ τῆς κατ' ἀρετὴν ἀπάσης. Καὶ τίς ἀγοῦτὶ τὰ συμφέροντα, φησὶ, καὶ τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ; Οἱ πρῶς τὰ παρόντα ἐπιτομῶν πρᾶγμα, οἱ πλείων ζηλωτῶν εἶναι νομιζόμεν, καὶ πενίαν ἐκτείνουσ, οἱ δυναστείας δούκοντες, οἱ πρὸς τὴν βίαν τὴν ἔξωθεν κερηόντες, οἱ μεγάλους ἑαυτοῖς εἶναι νομιζόντες, ὅταν οἰκίας λαμπρῆς ἔγχεσσι, καὶ τάφου; ποικιτελεῖς πρῶτωνται, καὶ ἀνδραπέθων ἄγας; ἔχουσι, καὶ πολλὸν εὐνοχῶν περιφέρουσιν ἱερέθ. Ὑποῦτο καὶ τὰ συμφέροντα αὐτοῦσ καὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ἀγνοοῦσαι· καὶ γὰρ ἀμώβτερα ταῦτα ἐν εἰ ἐστι.

γ. Τὰ τε γὰρ συμφέροντα ἡμῶν ὁ θεός βούλεται καὶ ἂ βούλεται ὁ θεός, ταῦτα καὶ συμφέροντα ἡμῖν. Τῆσ οὖν ἐστιν, ἅπερ ὁ θεός βούλεται; Ἐν πνίξ ἴη, ἐν ταπεινοφροσύνη, ἐν ὑπεροφίᾳ δόξης, ἐν ἔγκρατῆ, οὐκ ἐν τρυφῇ, ἐν ὀλίγῃ, οὐκ ἐν ἀνάσει, ἐν τῷ πνίξ, οὐκ ἐν τῷ διαγιεσθαι καὶ γελᾶν, ἐν τοῖ; ἐλλοῖσ ἐκ ἐνομοθέτησ ἅπαντι. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ ταῦτα καὶ εὐνομίζονται, τοσοῦτον ἀπέχουσι νομιεῖν εἶναι τὰ συμφέροντα, καὶ θεοῦ βέλῃματα. Διὰ τὸ τοῦτο οὐκ ἔγγυς ποτε τῶν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἰθὺν ἐνήσονται πόνων. Οἱ γὰρ μὴδὲ αὐτὸ τοῦτο*, ὁ τι ποῦ ἐστὶν ἀρετὴ εἰδέσθαι, ἀλλὰ τὴν κακίαν ἀντὶ ταύτης; θαμνέζοντες, καὶ τὴν πόρνην ἀντὶ τῆς σώφρονος γνωσῆς ἑαυτοῖ; συγκατακαίοντες, ποτε θυνησονται ἀποστήναι τοῦ παρόντος αἰῶνος; Αὐτὸ χρῆ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων τὴν κρείσιν ἡμῶν εἶναι τῶν πραγμάτων διτρωμένῃων· κἂν μὴ μετῶμεν ἀρετῆν, ἵπνατὶν ἀρετῆν· κἂν μὴ φύωμεν κακίαν, κακίειναι πονηρίαν, ἵνα τῶσ τὰ; [660] ψήφου; ἀδικάστους ἔχωμεν. Ὑτω γὰρ ὁδῶ προβαίνοντες, καὶ τῶν ἔργων ἐπιλαβοῖσθαι θυνησόμεθα. Διὰ τὸ τοῦτο καὶ αὐτῆς κελίαισ ἀνωουθῶσαι, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, εἰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ. Ἐνταῦθα δὲ μοι καὶ τοῦδαιον καθάστασθαι δοκεῖ, τῶν ἐχόμενων τοῦ νόμου. Θέλημα μὴ γὰρ ἦν τοῦ θεοῦ καὶ ἡ παλαιὰ πολιτεία· ἀλλ' οὐ προηγούμενον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν συσχηρηθῶν τὸ δὲ τέλειον καὶ εὐάρεστον, ἡ κατῆ πολιτεία. Καὶ γὰρ λογικῆν ὅτε ἐκείλει λατρείαν, πρὸς ἐκείνην ἀντιεστέλλων αὐτὴν οὕτως ὀνομαστέλῃω γὰρ διὰ τῆς γάρτεος τῆς θεοσῆτης μετῆ

* Quidam mss., τοῦ Ἰδία. ὁ Μss προσρορᾶν ἀνοίσει. Quae lectio non spernenda videtur. ὁ Morel., διαρκῆς καὶ πενήτης.

ἂ Eunus Collez, διαλύεται. ὁ Morel. pergramm. ἂ γὰρ μὴδὲ αὐτὸ τοῦτο. Infra unus Collez ἑαυτοῖσ συσχηρηθῶν.

2. Ideo oportet undique dispicere, ne corpus nostrum maculosum sit. Si enim il, qui veteres illas hostias offerebant, iubebantur omnia circumspicere, nec quod esset succis auribus, cauda mutila, scabiosum, aut impetiginem habens, offerre permittentur: multo magis nos qui non irrationabiles oves, sed nos ipsos offerimus, maiore accuracione uti oportet atque undique purus esse, ut possimus secundum Paulum dicere: *Ego enim iam delibor, et tempus resolutionis meae iuvat* (2. Tim. 4. 6). Etenim hostia omni purior erat: ideo libamen seipsam vocabat. Erit autem hoc, si auferamus veterem hominem, si mortificemus membra quae sunt super terram, si mundum nobis ipsis crucifigamus. Sic nec gladio, nec ara nec igne opus habebimus; imo potius his omnibus egemus, sed non manufactis, sed desursum nobis omnia veniant; ignis aderit supernus, gladius, ara nobis erit latitudo caelestis. Si enim Elia sensibilem hostiam offerente, flamma supernae demissa omnia consumpsit, aquam, ligna et lapides: multo magis pro te hoc fiet. Si quid vero fluxum et saeculare habueris, et cum recta voluntate sacrificium offeras, descendens spiritualis ignis saeculare illud absundet, et oblationem totam conficiat. Quid vero est rationabilis cultus? Spirituale ministerium, vita secundum Christum. Sicut igitur, qui in domo Dei ministrat et sacrificat, quisque tandem sit, tunc reprimatur et honorabilior efficitur: sic et nos per totam vitam affectos esse oportet, ut Deo ministrantes et sacrificia offerentes. Hoc autem erit, si per singulos dies offeras illi sacrificia et tui corporis sacerdos sis, eiusque quae secundum mentem est virtutis: exempli causa cum castitatem obtuleris, cum eleemosynam, cum mansuetudinem et injuriarum oblivionem. Haec cum facis, rationabilem cultum offers; id est, qui nihil habeat corporum, nihil crassum, nihil sensibile. Cum igitur auditoris mentem per haec nomina erexisset, et unumquemque per suam carnem ac per institutum vitae sacerdotem esse declarasset, modum etiam dicit secundum quem omnia possunt recte geri. Quis ille modus est? 2. *Nolite conformari*, inquit, *huic saeculo, sed transformamini per renovationem mentis vestrae*. Etenim huius saeculi figura humi repens est, vilis et temporanea, nihil habet sublime, nihil perpetuum, nihil rectum, sed omnia perversa. Si itaque recte vis incedere, ne formes teipsum secundum figuram huius vitae: nihil enim in ipso manet, et perseverat. Ideo figuram appellat: et alibi rursus: *Præterit enim figura huius mundi* (1. Cor. 7. 31). Nihil enim habet stabile aut fixum, sed omnia temporanea: unde, *Huic saeculo*, dixit: his verbis fluxum esse declarans, per figuram indicans subsistentia carere. Nam si divitias dixeris, si gloriam, si corporis formam, si voluptatem, si quidvis aliud quod videatur magnum esse, figura tantum est, non rei veritas, demonstratio et larva, non manens substantia. Sed tu ne conformeris huic, sed potius te transforma, inquit, per renovationem mentis. Non dixit, Te transfigura, sed, Te transforma; ostendens,

id quod mundi est, figuram esse; id autem quod virtutis est, non figuram, sed formam quandam esse veram, quae naturalem habeat pulchritudinem, quae non opus habeat externo illo fuce et figura, quae simul atque comparent dispareant: nam haec omnia priusquam appareant dissolvuntur. Si ergo figuram abjeceris, cito ad formam venies.

Nequitia nihil inferimus. — Nihil nequitia inferimus, nihil ita facile veterascit. Deinde quia homines cum essent, consequens erat illos quotidie peccare, auditorem consolatur dicens, Quotidie teipsum renova. Id quod in domibus facimus, vetustate laborantes ipsa quotidie restauramus: hoc etiam in teipso facito. Peccasti hodie? animam tuam inveterasti? Ne desperes, neque concidas, sed per poenitentiam illam renova, per lacrymas, per confessionem, per bona opera; neque unquam hoc facere desinas. Et quomodo hoc facere poterimus? *Si probetis vos ea, quae potiora sunt, quam sit voluntas Dei bona, bene placent et perfecta*. Aut hoc dicit, Renovamini, ut discatis quae potiora sunt et voluntatem Dei; aut, Sic potestis renovari, si discatis quae potiora sunt et quid velit Deus. Si enim hoc videris, et rerum naturam edidiceris, omnem jam ad virtutem viam reperisti. Eoquis ignorat, iniquis, quae utilia sunt, et quae sit voluntas Dei? Qui ad res praesentes inhiant, qui divitias expectandas esse putant et pauperitatem despiciunt, qui principatus sectantur, qui ad externam gloriam anhelant, qui se magnos quospiam esse putant, si splendidas domos excitaverint, et magnifica sepulcra comparaverint, si mancipiorum greges habeant, magnamque circumferant eunuchorum agmen. Illi et quae sibi utilia sint, et quae sit voluntas Dei ignorant: haec enim ambo unum sunt.

3. Etenim quae nobis utilia sunt, Deus vult; et quae vult Deus, nobis utilia sunt. Quam sunt ea, quae Deus vult? Ut in paupertate vivamus, in humilitate, in contemptu gloriae, in temperantia, non in deliciis; in xrumis, non in quiete; in luctu, non in dissolutione et risu, in alii-que omnibus, quae ipse praecipit. Verum multi haec ut malum omnem avertantur, nedum potent utilia esse et Dei voluntatem. Ideoque nunquam ad suscipiendos pro virtute labores prope accedere poterunt. Qui enim ne sciunt quidem quid sit virtus, sed vice illius ipsam nequitiam in admiratione habent, et qui pro eam invidere meretricem secum concludunt, quandocumque poterint a praesenti saeculo abscedere? Idcirco autem alia omnia opus est, ut rerum iudicium habeamus rectum atque distinctum; atque etiamsi virtutem non sectemur, laudemus tamen illam; etiamsi vero nequitiam non fugiamus, improbum tamen, calcosque interea incorruptos servemus. Sic enim ulterius postea procedentes, ipsa opera suscipere poterimus. Propterea praecipit Paulus ut renovemur, *Ut probetis*, inquit, *vos quae sit voluntas Dei*. Haec vero mihi etiam Iudaeos perstringere videtur, qui legi adhaerebant: siquidem voluntas Dei etiam erat illa vetus vitae ratio, et non praecipua, sed propter illorum infirmitatem concessa: quod autem

perfectum et Deo placitum est, novum illud est vitæ institutum. Nam cum rationaliorem cultum dixit, ut illum a veteri cultu distingueret ita vocavit. **3. Dico enim per gratiam, quæ data est mihi, omni versanti inter vos, ut ne alius sapiat, quam oporteat sapere; sed ita sapiat, ut par est sapere, ut unicuique Deus partitus est mensuram fidei.** Supra dixerat, *Per miserationes Dei obsecro vos*; hic quoque dicit, *Per gratiam*. Vide doctoris humilitatem, vide demissum animum. Nusquam se fide dignum esse dicit, in tali hort tu et consili; sed modo misericordiam Dei, modo gratiam advocat ad fidem faciendam. Non necus est sermo, inquit, sed Dei est. Neque dixit, Dico vobis per sapientiam Dei, nec, Dico vobis per legem positam a Deo; sed, *Dico vobis per gratiam*: frequenter beneficia commemorans, ut gratiores reddat, et ut ostendat hinc debere illos dicitis obsequi. *Unicuique versanti inter vos*. Non illi vel illi tantum, sed principi, subdito, servo, libero, idiota: et sapienti, mulieri ac viro, juveni et seni: communis enim hæc lex est, quia et Dominica. Ita sermonem non onerosum reddidit, omnibus doctrinam proponens, etiam illi qui sunt innoxii, ut qui noxii sunt correctionem illam faciles excipiant.

Humilitas mater honorum. — Et quid, queso, dicis? *Ne quis alius sapiat, quam oporteat sapere.* Matrem honorum hic i ducit, humilitatem, præceptorem suum imitatus. Quem durissimum enim ille censens monte, moralem sermonem habebatur, hinc orsus est, et hæc fundamenta posuit dicens: *Beati pauperes spiritui (Matth. 5. 3)*: sic et Paulus nunc a dogmaticis ad moralem orationem transiens, universum quidem virtutem docuit, mirabilem hostiam a nobis expectans; cum autem illam per partes descripturus esset, quasi a capite, ab humilitate orditur, et ait: *Non alius sapiat, quam oporteat sapere*; hæc est enim voluntas Dei; *Sed sapiat ad sobrietatem*. Id est, Prudentiam accipiens, non ut illa ad arrogantiam utamur, sed ut ad temperantiam. Nec dixit, Ad humilitatem; sed, *Ad temperantiam*. Temperantiam autem hic dicit non eam quæ lascivæ et lubricitati opponitur virtutem, sed vigilantiam et sensum bonum: nam et hoc sobrietas dicitur, eo quod sanam et temperatam mentem contineat. Ostendens igitur, eum, qui moderatus non sit non posse temperantem esse; id est, stare sanum; sed desipere et insuavire, ac demerere quovis magis furere, temperantiam vocavit humilitatem. *Quemadmodum unicuique mensuram fidei partitus est Deus*. Quia enim collata dona multos in arrogantiam extulerant et apud istos et apud Corinthios, vide quomodo morbi causam palam faciat, et paulatim deirahat. Cum dixisset enim oportere sapere, ut par est sapere, subiunxit, *Ut unicuique mensuram fidei partitus est Deus*, fidem hic donum vocans. Cum dixit autem *Partitus est*, eum qui minus acceperat, consolatus est, eumque qui plus acceperat, depressit. Si enim Deus partitus est, nec tuum hoc munus, cur alium

apis?

4. *Contra arrogantiam.* — Si quis vero dicat hic fidem non vocari donum seu charisma, hoc rursus

magis ostendit ipsum arrogantes deprinere. Nam si doni causa sit fides, per quam miracula protrahantur, et si hoc a Deo est, undenam altum sapias? Nam nisi venisset, sed incarnatus fuisset, quæ ad fidem spectant non invenissent. Hæcque hæc omnia bona iustum habent. Si autem ipse deus, movit certe quo pacto distribuat: omnes enim ipse fecit, omniumque pariter curam gerit. Ac quemadmodum quod dederit, id ex benignitate factum est, ita et quod tantum dederit. Non enim qui in summa tota bonitate suam demonstravit, illa scilicet dona largiendi, in mensura te proditurus erit. Si enim te inhonorare voluisset, ne principium quidem illorum dedisset: si porro te servare et honorare studuit; ideo namque venit, et tot bona distribuit: cur turbaris ac tumularis, atque prudentia tua ad stultitiam abuteris? magis te debonestans, quam is qui ex natura sua stultus est? Nam ex natura stultum esse, non culpa est; et nimis vero prudentia stultum fieri, id vix caret et majus affert supplicium. Tales sunt illi, qui in sapientia sua altum sapient, et in extremam incidunt arrogantiam: nihil enim illi stultum reddit ut arrogantia. Idcirco propheta sic barbarum vocabat: *Stultus autem stultus doquetur (Isai. 32. 6)*. Ut autem ex ejus verbis ipsius stultitiam eliscas, nudi quid dicat: *Supra astra celi ponam thronum meum, et ero similis Altissimo (Id. 14. 14)*. *Comprehendam manum meam orbem ut niduum, et ut ova derelicta asperam (Id. 10. 14)*. His itaque verbis quid stultius fuerit? Singula porro jactantia verba hoc tibi opprobrium atrahunt. Si verba singula stultorum in medium adducam, dignoscere non poteris, verbane arrogantis sint an insipientis: ita unum idemque hoc vitium est. Etenim alius quoque barbarus ait: *Ego sum deus, et non homo*; aliusque: *Num poterit Deus servare vos, aut eripere de manibus meis (Dan. 3. 15)? et Ægyptius, Non novi Dominum, et Ierusalem non dimittam (Exod. 5. 2)*. Inipientem apud prophetam talis est, dum dicit in corde suo; *Non est Deus (Psal. 13. 1)*; et Cain: *Num custos fratris mei sum ego (Gen. 4. 9)?* An possis cognoscere arrogantium an stultorum sint verba? Arrogantia enim a moderatione et a merito defectus (sive amentia dicitur), et stultus et arrogantis efficit. Et si principium sapientie sit timor Domini (*Pro. 9. 10*); initium ergo stultitie erit non nosse Dominum. Si igitur cognoscere est sapientia, non cognoscere, stultitia; et si non cognoscere ex superbia trinit (initium enim superbie est non cognoscere Dominum); ergo superbia, extrema est insipientia. Talis erat et Nabal, etsi non erga Deum, at erga hominem ex arrogantia stultus effectus: at postremo ex timore mortuus est. Cum enim quis ex mensura prudentie excidit, et timidus simul et audax redditur, animo scilicet jam infirmante. Quemadmodum enim corpus cum temperatum humorum mensuram amittit, morbis omnibus est obnoxium: sic et anima cum magnanimitatem simul et humilitatem amiserit, habitum quemdam accipiens imbecillum, timida simul et audax atque insipiens excidit, atque seipsam deinceps

παρὶ τῷ ὄντι ἐν ἡμῖν, μὴ ὑπερβραβεύειν παρ' ὃ θεὸς φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἑκάστω ὡς ὁ θεὸς ἔμερισε μέτρον πίστεως. Ἀνωτέρω εἰπὼν, διὰ τὸν οικτιρισμὸν τοῦ θεοῦ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἐνταῦθα πάλιν λέγει, διὰ τῆς χάριτος. Ὅρα διδασκαλὸν ταπεινοφροσύνης, ἕρα γρόμην κατεσταλέμενον. Οὐδαμῶς ταυτὶν ἀξιοπιστοῦν εἶναι φησὶ πρὸς τὴν τοιαύτην παραίνεσιν καὶ συμβουλίην· ἀλλὰ ποῦ μὲν τοὺς οικτιρισμοὺς τοῦ θεοῦ παραλαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ, ποῦ δὲ τὴν χάριν. Οὐ γὰρ ἔμβν λόγον λέγω, φησὶν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ. Καὶ οὐκ εἶπες, λέγω γὰρ ὑμῖν ἐὰν τίς σφραγίσ τὸ θεοῦ, λέγω γὰρ ὑμῖν διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ, διὰ τῆς χάριτος· συνεχῶς τῶν εὐεργεσιῶν ἀναμνησάσθαι, ὥστε ἐγνομονοστέστερος παῖσαι, καὶ δεῖσαι καὶ ταύτῃ ὑπευθύνους ὄντας τῆ τῶν λεγομένων ὑπακοῆς. Παρὶ τῷ ὄντι ἐν ἡμῖν. Οὐχὶ τῷ δεῖναι καὶ τῷ δεῖναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρχοῦν καὶ ἀρχομένην, καὶ δοῦλον καὶ ἐλευθέρου, καὶ ἰδιώτη καὶ σφῶρ, καὶ γυναικὶ καὶ ἀνδρὶ, καὶ νέῳ καὶ γέροντι· κούνης γὰρ οὗτος ὁ νόμος, ἐπιπέθῃ καὶ δεσποτικῶς. Ὅπως καὶ ἀνεπαχθῆ ποιεῖται τὸν λόγον, πᾶσι προτιθεῖς τὰ διδάγματα, καὶ τοῖς οὐκ οὔσαι ὑπευθύνους, ἵνα οἱ ὑπεύθυνοι τὴν τοιαύτην ἐπιτιμίαν καὶ διαθήκωσιν εὐκολώτερον δεῶνται.

Καὶ τί λέγεις, εἰπέ μοι; Μὴ ὑπερβραβεύειν παρ' ὃ θεὸς φρονεῖν. Τὴν μητέρα ἐνταῦθα εἰσάγει τῶν ἀγαθῶν, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὸν διδασκαλὸν τὸν ἑαυτοῦ μιμούμενος. Καθὼς γὰρ ἐκείνος εἰς τὸ ἔθος ἀναβᾷ, καὶ τὸν ἴδιον μέλλον ὑφαίνων λόγον, ἐνταῦθεν ἤρξατο πρῶτον, καὶ ταῦτα κατέβαλε τὰ θεομιμῆται, οὕτως λέγων· Μακάριος εἰ πτωχὸς τῷ πνεύματι· οὕτως καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν δογματικῶν ἐπὶ τὰ θηϊκώτερα νῦν ἐβίβει, ἐβίβας μὲν καθόλου τὴν ἀρετὴν, τὴν θαυμαστήν θυσίαν παρ' ἡμῶν ἀπατήσας· μέλλον δὲ αὐτὴν κατὰ μέρος ὑπογράφειν, ὥσπερ ἀπὸ κεφαλῆς, τῆς ταπεινοφροσύνης ἀρχεται, καὶ φησὶ, Μὴ ὑπερβραβεύειν παρ' ὃ θεὸς φρονεῖν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ· Ἄλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐλάβομεν φρόνησιν, οὐχ ἵνα εἰς ἀπόνοιαν αὐτῆς χρυσιώμεθα, ἀλλ' ἵνα εἰς σωφροσύνην. Καὶ οὐκ εἶπεν, εἰς τὸ ταπεινοφροῦν, ἀλλ' εἰς τὸ σωφρονεῖν· σωφροσύνην ἐνταῦθα λέγων, οὐ τὴν ἀντιπεστέλλομένην τῆ ἀπειλῆς ἀρετὴν, οὐδὲ τὸ ἀπλήθους ἀκολασίας, ἀλλὰ τὸ νήπιον καὶ ὑγιαίνειν κατὰ διάνοιαν· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο σωφροσύνη λέγεται ἀπὸ τοῦ ζῶας ἔχειν ἐκς φρένας. Δεικνύς τοίνυν, ὅτι τὸν μὴ μετρίζοντα οὐδὲ σωφρονεῖν ἐνι, τοῦτέστι, καθοστρέναι καὶ ὑγιαίνειν, ἀλλὰ παραπαίει καὶ ἐξίστηκεν ὁ τοιοῦτος, καὶ παραπίπτους παντός ἐστι μακροτέρως, σωφροσύνην ἐκάλει σὴν ταπεινοφροσύνην. Ἐκάστω ὡς ὁ θεὸς [661] ἔμερισε μέτρον πίστεως. Ἐπειθὶ γὰρ τὸν χαρακτῆρα τῆς ὁσίας πολλοῦ; εἰς ἀπόνοιαν ἐπήρσε καὶ παρὰ τοῦτοις καὶ παρὰ Κορινθίους, ὅρα πῶς τὴν αἰτίαν τοῦ νόσηματος δέξην ποιεῖ, καὶ κατὰ μωρὸν ὑποσφύρι. Εἰπὼν γὰρ, ὅτι εἰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἐπήγαγεν· Ἐκάστω ὡς ὁ θεὸς ἔμερισε μέτρον πίστεως, πίστιν ἐνταῦθα τὸ χάρισμα καλῶν. Εἰπὼν δὲ, ὅτι ἔμερισε, καὶ τὸν ἐλαττον εὐλογίαν παρεμυθήσατο, καὶ τὸν μείζονος ἀπολαύσαντα κατέστηλεν. Εἰ γὰρ θεὸς ἔμερισε, καὶ μὴ σὺν τὸ κατόρθωμα, τί μέγα φρονεῖ;

δ'. Εἰ δὲ τις τὴν πίστιν ἐνταῦθα μὴ τὸ χάρισμα λέγειν καλεῖσθαι, καὶ τοῦτο πάλιν μείζονος δεικνύειν αὐτὸν ταπεινῶντα τοὺς ἀλαζόνες. Εἰ γὰρ τοῦ χαρίσματος αἴτιον ἡ πίστις, καὶ ἦν τὰ θαύματα γίνεσθαι,

καὶ τοῦτο παρὰ τοῦ θεοῦ, πόθεν μέγα φρονεῖς; καὶ γὰρ, εἰ μὴ παρεγένετο, μὴδὲ ἰσακρίθη, οὐδ' ἂν τὰ τῆς πίστεως προκυρῆσαν. Ὅτι πάντα κείθεν τὴν ἀρχὴν ἔχει τὰ θαυμά. Εἰ δὲ αὐτὸς δίδωσιν, οὐδὲ πῶς μερίζει· πάντας γὰρ αὐτὸς ἐποίησε, καὶ πάντων ὁμοίως κηδεύει. Καὶ ὥσπερ τὸ δοῦναι ἀπὸ φιλοφροσύνης γέγονον, οὕτω καὶ πόσον δοῦναι. Οὐ γὰρ δὴ πρὸ τὸ κεφάλαιον ἐπιδειξάμενος τὴν ἀγαθότητα, ἔπερ ἐστὶ τὸ δοῦναι τὰ χαρίσματα, ἐν τῷ μέτρῳ εἰς προδίδουσι ἐμύλλαν. Εἰ μὴ γὰρ ἀτιμάσαι ἐβούλοτο, οὐδ' ἂν ἔδωκε τὴν ἀρχὴν· εἰ δὲ σῶσαι καὶ τιμῆσαι ἐσπούδακε (διὰ γὰρ τοῦτο καὶ παρεγένετο, καὶ ταυταῖα διένειμεν γὰρὰ), τίως ἔνεκεν θεωρηθῆ καὶ ταράτῃ καὶ εἰς μωρίαν ἀποκλήρησαι τῆ φρονήτης, μείζονος τοῦ φῶσαι τοιοῦτοῦ κατασχόντων σαυτὸν; Τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ φύσεως γενεσθαι μωρὸν, οὐκ ἐγκλημα· τὸ δὲ διὰ φρονήτους γενέσθαι μωρὸν, καὶ συγγνώμης ἐστέρηται καὶ μείζονα φέρει τὴν κολασίν. Τοιοῦτοι οἱ ἐπὶ σφραγίσ μέγα φρονούντες εἰσι, καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐπιπίπτουσι τὴν ἐσχάτην. Οὐδὲν γὰρ οὕτω μωρὸν ὡς ἀπόνοια ποιεῖ. Διὸ καὶ ὁ προφήτης οὕτως ἐκάλεσε τὸν Βάρβαρον λέγων, Ὅ δὲ μωρὸς μωρὰ λαλήσει. Ἴνα ἐκ καὶ ἀπὸ τῶν βρμάτων αὐτῶν μῆθος αὐτοῦ τὴν μωρίαν, ἀκουσον τί φησὶν· Ἐπάω τῶν ἀστρον τῶν οὐρανῶν ὄθησον τὸν ὄρθρον μου, καὶ ἔσομαι ὁμοιος τῷ Ὑγίστῳ. Καταλήξομαι τῆ χειρὶ μου τὴν οὐκινῶν ὡς νοσοῖαν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡς ἀθήν. Τοῦτον οὖν τὸν βρμάτων εἰ μωρῶτερον γένουσι· ἂν; Καὶ ἐκάστη δὲ μεγαλήγορα τοῦτο εὐλόως ἐπισπᾶται τὸ θυεῖδος. Κἂν ἕκαστον βρῆμα τὸ ἀπονησθέντων εἰς μέτρον ἀγάγῃ, οὐ δύνησιν διαγνώσιν πότερον ἀπονησθέντων ἢ μωροῦ τὰ βρῆματα· οὕτως ἐν ἐστὶ τοῦτὸ ἐκλάττωμα. Καὶ γὰρ ἔτερος Βάρβαρος πάλιν φησὶν, Ἐγὼ εἰμι θεός, καὶ οὐκ ἄνθρωπος· καὶ ἄλλος πάλιν, Μὴ θυνησεται ὁ θεὸς ὡσαι ὁμῖος, ἢ ἐξελέσθαι ἐκ τῶν χειρῶν μου; καὶ ὁ Αἰγύπτιος δὲ, Οὐκ οἶδα τὸν Κύριον, καὶ τὸν Ἰσραὴλ οὐκ ἐξαστελέω· καὶ ὁ παρὰ τῷ προφήτῃ ἀφρων τοιοῦτός τις ἐστὶ, λέγων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, Οὐκ ἔστι θεός· καὶ ὁ Κἂν δὲ, Μὴ σὺ λαὸς ἐγὼ εἰμι τοῦ ἀδελφοῦ μου; Ἄρα μὴ δύνασαι διαγνώσιν πότερον [662] ἀπονησθέντων, ἢ μωρῶν τὰ βρῆματα; ἢ γὰρ ἀπόνοια τῆς συμμετρίας ἐκπίπτουσα καὶ ἀπὸ τοῦ νοῦ γινώμενη (διὰ καὶ ἀπόνοια λέγεται), καὶ μωροῦς καὶ ἀλαζόνες ἐργάζεται. Καὶ εἰ ἀρχὴ σφραγὶς φόβος Κυρίου, οὐκ οὖν ἀρχὴ μωρίας τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον. Εἰ τοῖνυν τὸ εἰδέναι σφραγὶς, τὸ μὴ εἰδέναι μωρία, τὸ δὲ μὴ εἰδέναι ἐξ ὑπερφραγίας γίνεται (ἀρχὴ γὰρ ὑπερφραγίας τὸ μὴ εἰδέναι τὸν Κύριον), ἀρα ἢ ὑπερφραγία μωρία ἐσχάτη. Τοιοῦτος γὰρ καὶ ὁ Ναβάλ, εἰ καὶ μὴ πρὸς θεοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἄνθρωπον, ἐξ ἀπονοίας ἀνήγους γεγονός· ἀλλ' ὑπερτον ἀπέθανε τὸ δέει. Ὅταν γὰρ τις ἐκπίσῃ τοῦ μέτρον τῆς φρονήτους, καὶ διελθῇ ἔρου καὶ θρασυς γίνεσθαι; τῆς ψυχῆς ἀσθενούς; γινώμενης. Καθάρτε γὰρ τὸ σῶμα, ὅταν τὴν σύμμετρον ἀπόλησιν κρῖσιν, γινώμενος δούσκρατον, πᾶσι ἀλόικαται τοὺς πάθειν· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ, ἐπειδὴ τὸ μεγαλοπρῶς ἀπόλησιν καὶ τὸ ταπεινοφροῦν, ἔξιν διζαμένη τινὰ ἀσθενή*, καὶ δελεῖ καὶ θρασεία καὶ ἀνόητος γίνεσθαι, καὶ ἐαυτὴν ἀγνοῖσαι λοιπόν. Ὅ δὲ ταυτὸν ἀγνοῶν, πῶς τὰ ὑπερταυτὸν εἰσται; Καθάρτε γὰρ ὁ φρονεῖντι κατεχόμενος, ὅταν ἐαυτὸν ἀγνοῖσῃ, οὐδὲ τὰ πρὸ τῶν ποδῶν οὐδ'· καὶ ὀφθαλμοῖς, ὅταν αὐτὸς περιβῆθῃ, πάντα σκοποῦ τὰ λοιπὰ μέλη· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀπονοίας συμ-

* Sic unus cod. Legebatur ἀσθενῶς. Edit.

θαίνει. Δὲ καὶ τῶν μαινομένων εἰσὶν ἀθλιώτεροι οὗτοι, καὶ τῶν φύσι μαωρῶν. Καὶ γὰρ ὁμοίως τοῦ-
 οῦτος γέλωτα κινῶσαι, καὶ ὁμοίως ἐκείνους εἰσὶν ἀγ-
 δαίς· καὶ ἐξεστῆκασι μὲν ὡπερ ἐκείνοι, ἀλλ' οὐκ
 ἄεστοιαι ὡπερ ἐκείνοι· παραρροῦσι δὲ ὡπερ
 οὗτοι, ἀλλ' οὐ συγγινώσκονται ὡπερ οὗτοι, ἀλλὰ
 μισοῦνται μόνον· καὶ τὰ ἐλαττώματα ἐκατέρων
 ἔχοντες, τῆς συγγνώμης ἐκατέρων ἐστέρηται, οὐκ
 ἀπὸ τῶν βημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν σχημά-
 των ὄντι· καταγέλαστοι. Τί γὰρ, εἶπέ μοι, τὸν αὐ-
 χένα ἀνατείνεις; τί δὲ βαδίζεις ἐπὶ ἄκρων ὄντων;
 τί τὰς ὄφρυς ἀνασπᾷς; τί τὸ στήθος φουᾷς; Τρίχα οὐ
 δύνασαι ποιῆσαι λευκὴν ἢ μέλαιναν, καὶ ὡς πάντων
 κρατῶν, οὕτως ἀερωθεῖσαι; Τάχα ἐβούλου σὺ καὶ
 πτερά φύσαι, ἵνα μὴ βαδίζῃς ἐπὶ τῆς γῆς· τᾶχα καὶ
 τεράξῃς εἰναί ἐπιθυμῶν. Νῦν γὰρ οὐχὶ τεράξῃς σαυτὸν
 πεποιήκας, ἀνθρωπος μὲν ὢν, πέτασθαι δὲ ἐπιχει-
 ρῶν; μῆλλον δὲ καὶ πετόμενος ἔνδοθεν, καὶ φλεγμαι-
 νων πάντοθεν; Τί σὲ καλέσῃ, καὶ καθελεῖ σου τὴν
 ἀπόνοιαν; Ἄν εἶπω σε τέφραν καὶ κόνιν καὶ καπνὸν
 καὶ κοροῖτον, εἰπὼν μὲν τὴν εὐτέλειαν, οὐδέπω δὲ
 ἀκριβῶς τῆς εἰκόνης ἐπιλαβόμεν ἢ ἐβούλομην· καὶ
 γὰρ καὶ τὴν φλεγμονὴν καὶ τὸ διακινῶν αὐτῶν ἅπαν
 παραστῆσαι βούλομαι. Ποῶν ἂν δὲ εὐρωμεν τοῦτους
 εἰκόνα ἀρμόζουσαν; Ἐμοὶ δοκοῦσι στυγεῖρα κατα-
 φλεγθῆναι προσοικεῖναι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνο δοκᾷ μετὰ
 τὸν ἑμπρησμὸν οἰδεῖν, καὶ ὑπεραναστρέφειν· μικρὰν
 δὲ χειρὶ ἀπὸν ὑπομείναν, κατηνέχθη τε ἅπαν, καὶ
 τέρας ἀπάτης εὐτελέστερον ἐφάνη. Τοιαῦται καὶ
 τοῦτων αἱ ψυχαί· τὸ γὰρ φῶσμα αὐτῶν τὸ διακί-

νον, καὶ ἡ γούσα προσβολὴ δύνησται ταπεινοῦσαι
 [663] καὶ καθελείν. Τὸν γὰρ ἀπονενοημένον ἀνάγκη
 πάντως καὶ ἀσθητὴ τινα εἶναι· οὐ γὰρ ἔστι τὸ ὕψος
 ὕγιες, ἀλλ' ὡπερ αἱ πομφόλυγες εὐκόλως βήγνυ-
 νται, οὕτω καὶ οὗτοι βρῆδως ἀπλύνονται. Εἰ δὲ ἀπ-
 στείς, δός μοι θρασὺν καὶ ἀπονενοημένον, καὶ τα-
 πτωκότος δειλότερον ἢ μὴ γινόμενον καὶ ἀπὸ τῆς
 τυρώσεως περιττώσας. Ὁσαρ γὰρ ἡ μὲν ἀπὸ φρυ-
 γάνων αἰρομένη φλῆξ ἰσοῦ τοῦ ἀνήσθηθ, καὶ κόνις ἐγί-
 νετο, ἢ θὲ τῶν στεριῶν ἐξῶλον φύσις· οὕτε ἐξάπτει
 βρῆδως, καὶ ἐπὶ πολλὰ διατρίβει καιομένην τὴν φλόγα·
 οὕτω καὶ αἱ ψυχαὶ αἱ μὲν στεβαὶ καὶ βεβηκόται,
 οὐκ εὐκόλως οὕτε ἐκκαίονται οὕτε σβέννυνται· οὕ-
 τε ἀμφοτέρω ταῦτα ἐν μιᾷ καιρῷ ῥοπῆ πάσχουσι.
 Ταῦτ' οὖν εἰδότες, τὴν ταπεινοροσύνην δακρύουσι.
 Οὐδὲν γὰρ αὐτῆς δυνατώτερον, ἀλλὰ καὶ πτερά
 λοχυρότερα, καὶ ἀδάμαστος στεγνότερα, καὶ πύργου
 καὶ πύλων καὶ τεύχους ἐν μίῳ καὶ καθίσταται ἡμῶν
 ἀσφαλτεῖ, πάντων ὑψηλότερα γενομένη τῶν τοῦ
 διαβόλου μηχανημάτων· ὡπερ οὖν ἡ ἀπόνοια καὶ
 τοῖς τυχοῦσιν εὐχεϊρώσους ποιεῖ, πομφόλυγος, ὡ-
 περ ἔφη, εὐκόλιότερον βήγνυμι, καὶ ἀρχῆς τα-
 χύτερον σχιζομένη, καὶ καπνοῦ θάττον διαλωμένη.
 Ἴν' οὖν ἐπὶ τῆς στερεᾶς πέτρας ὡμεν βεβηκότας,
 ἐκείνην ἀρέτας, ταύτην ἐλύθηθα. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν
 τῷ παρόντι βίῃ ἀνάψαισι ἐβρῆσομεν, καὶ κατὰ τὴν
 μέλλουσα αἰῶνα πάντων ἀπολαύσομεν τὸν ἀγαθόν,
 χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς.

* Caus Codex, τῶν στερεῶν ἕλων.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΑ΄.

Καθάπερ γὰρ ἐν ἐπὶ σώματι μέλη πο. Λὴ ἔχομεν,
 τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πράξιν·
 οὕτως αἱ πολλοὶ ἐν σώμα ἔσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ
 δὲ καθ' εἷς, ἀλλήλων μέλη.

κ. Πάλιν τοῦ αὐτοῦ ὑποδείγματι κέχρηται, ὡ καὶ πρὸς
 Κορινθίους ἐχρήσατο, τὸ αὐτὸ τοῦτο καταστάλλων
 πάθος. Καὶ γὰρ μεγάλη τοῦ φαρμάκου ἡ δύναμις,
 καὶ τοῦ παραδείγματος ἡ ἰσχύς τοῦτου, εἰς τὸ διορθώ-
 σαι τὸ τῆς ἀπονοίας νόσημα. Τίνος γὰρ ἔνεκεν σὺ
 μεγάλα φρονεῖς, φητίν; ἢ οὐκ εἰ πάλιν ἔτερος σαυτὸν
 ἐξευτελεῖς; οὐχὶ σῶμα ἔσμεν ἅπαντες ἐν, καὶ μεγά-
 λοι καὶ μικροί; Ὅταν οὖν κατὰ τὸ κεφάλαιον ἐν ὡμεν
 καὶ ἀλλήλων μέλη, τὴ τῆ ἀπονοίας σχίζεις σαυτὸν;
 τί ἐπισπύγγην τὸν ἀδελφόν; Ὁσαρ γὰρ ἐκείνός σου
 μέλος, οὕτω κἀκεῖνός σου· καὶ πολλὰ καὶ κατὰ τοῦτο
 ἡ ὁμοιότης. Δύο γὰρ ἰκανὰ καθελείν αὐτῶν τὴν
 ἀπόνοιαν θέθειαι· καὶ οὗτοι ἀλλήλων ἔσμεν μέλη, οὐχ ὁ
 μικρὸς τοῦ μεγάλου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας τοῦ
 ἐλάττωτος, καὶ οὗ ἐν ἴσμεν ἅπαντες σῶμα· μῆλλον
 δὲ καὶ τρία· καὶ γὰρ καὶ χάρισμα ἔδωκεν ἐν ἑνὸς
 τοῦτον. Μὴ τολμῶν μέγα φρονεῖ· ἔδωθη γὰρ σοι παρὰ
 [664] τοῦ Θεοῦ, οὐ σὺ ἔλαβες, οὐδὲ εὐρίσκει. Διὰ τοῦτο
 καὶ τὸν γορυμμάτων ἀπερῆστος, οὐκ εἶπεν, οὐ· Ὅ μὲν
 μίζων, ὁ δὲ ἐλάττω ἔλαθεν, ἀλλὰ εἰ; Διὰ τὸρον. Ἐχον-
 τες γὰρ, φησι, χρισματα, οὐ μίζωνται καὶ ἐλάττωται,
 ἀλλὰ διάφορα. Τί γὰρ, εἰ μὴ καὶ τὰ αὐτὰ ἐπὶ τῆς γῆς,
 ἀλλὰ τὸ σῶμα τὸ αὐτὸ ἐστὶ; Καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ χα-
 ρίσματος, εἰς κατήρωμα λήγει. Εἰπὼν γὰρ προφη-
 τῆσαν καὶ διακονίαν καὶ ὅσα τοιαῦτα, κατέληξεν εἰς
 ἐλεημοσύνην καὶ σπουδῆν καὶ ἀντιλήψιν. Ἐπειδὴ γὰρ
 εἶκος ἢ τινες ἀναρέτους μὲν εἶναι, μὴ ἔχειν δὲ προ-
 φητεῖαν, δεικνύουσιν οὗτι καὶ τοῦτο τὸ χῆρισμα, καὶ
 πολλῶν μίζων ἐκείνου, ὡσαρ ἔδειξαν ἐν τῇ πρὸς Κο-

ρινθίους· καὶ τοσοῦτω μίζων, ὅση τὸ μὲν ἔχει μισθόν,
 τὸ δὲ ἐπέρηται ἀμοιβῆς· ἕλον γὰρ δωρεὰ καὶ χάρις
 ἐστὶ. Διὰ τοῦτο φησιν· Ἐχοντες δὲ χάρισμα
 κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα, εἰτε
 προφητεῖαν κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς πίστεως.
 Ἐπειδὴ γὰρ ἰκανὸς αὐτοῦ παρεμυθησάτω, βούλει
 καὶ ἠγαυνοῦτος ποιῆσαι, καὶ σπουδαιότερος ἰρη-
 σασθαι, δεικνύς οὗτι αὐτοὶ τὰς ἀφορμὰς παρήγορι-
 οῦ τοῦ μίζωνος, ἡ ἐλάττωνα λαθεῖν. Ἀγέμ μὲν γὰρ αὐτὸ
 καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ δεδομένον· ὡς ὅταν λέγῃ, Ἐκεί-
 τος ὡς ὁ Θεὸς ἔμμερισε μέτρον πίστεως· καὶ πάλιν,
 Κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν· ἵνα καταστήθῃ
 τοὺς ὑπερηφάνους. Ἀγέμ δὲ καὶ παρ' αὐτῶν τὰς ἀρχὰς
 γενηθῆσαι, ἵνα διαγίγρη τοὺς βεβήτους· ὁ καὶ ἐν
 τῇ πρὸς Κορινθίους ποιεῖ, ἀμφοτέρω ταῦτα κινῶν.
 Ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ, Ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα,
 δεικνύσαι καὶ αὐτοὺς ὄντας αἰτίους τῆς διαφοράς τῶν
 δεδομένων· ὅταν δὲ λέγῃ, Πάντα δὲ ταῦτα ἐνεργεῖ
 ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα, διαμοῖν ἕκαστον καθὼς
 βούλει, καὶ ἵνα κατασκευάσῃ, τὸ μὴ εἶναι ἐπαρθεῖται
 τοὺς εὐληφτάς, πάντοθεν παραμυθεύμενος αὐτῶν τὸ
 πάθος· ὁ δὲ καὶ ἐν ταῦτα ποιεῖ. Καὶ πάλιν τοῦ ἀνε-
 πιστωκότας διεγείρων φησίν, Εἰτε προφητεῖαν,
 κατὰ τὴν ἀναλογία τῆς πίστεως. Εἰ γὰρ καὶ χάρις
 ἐστίν, ἀλλ' οὐχ ἀπὸς ἐκχεῖται, ἀλλὰ τὰ μέτρα παρὰ
 τοῦν δεχομένων λαμβάνουσα, τοσοῦτον ἀπληθεῖ, ὅση
 ἀν εὐρη σκεῖος πίστεως αὐτῇ προσωνυθῆν. Εἰτε
 διακονίαν, ἐν τῇ διακονίᾳ. Καθολικὸν πρᾶγμα ἵνα
 ταῦτα τίθησι. Καὶ γὰρ ἡ ἀποστολὴ διακονία λέγεται·
 καὶ πᾶν ἀγαθὸν πνευματικὸν ἔργον, διακονία. Ἐπι-
 μὲν γὰρ καὶ ἰδικῆς οἰκονομίας ὄνομα τοῦτο· ἵνα τὰ

* Sic ms. Morel. vero male, ἐστὶ. Καὶ τοῦτο φησιν.

ignorat. Qui vero scriptum ignorat, quomodo illa, quæ supra se sunt, cognoscat? Sicut enim is, qui phrenesi delentus est, cum seipsum ignoret, neque ea quæ ante pedes ejus sunt noverit; et oculus cum excæcatus fuerit, cætera membra obacurat: sic et in arrogantia contingit. Ideo arrogantes furentibus, et iis qui ex natura sua stulti sunt, miseros sunt. Nam perinde atque illi risum movent, perinde atque illi injucundi et amentes sunt, sed non perinde atque illi miserationem commovent; insaniuntque tamen ut illi, nec veniam impetrant ut illi, sed odio habentur: et cum utrorumque vitia habeant, veniam tamen utrorumque privantur, dum non ex verbis tantum, sed etiam ex habitu ridiculi sunt. Quid igitur, queso, cervicam erigis? quid extremis pedum unguibus incedis? quid supercilia extollis? quid pecus inflas? Capillum non potes vel album vel nigrum facere, et ac si omnibus imperares, et quasi in aere incedis? Forsan optares tibi penas innasci, ut ne super terram incederes: forsan et prodigium esse cupis. Jam vero annon te prodigium effecisti, dum, homo cum sis, volare tentas? fortasse vero mente volas et undique accensus es? Qui te vocabo, ut arrogantiam tuam dejiciam? Si te cinerem dicam, pulverem, fumum, lutum, vitilitatem quidem dixi, neodum tamen imaginem quam volebam attingi: nam et inflammationem et vacuitatem simul totam illorum depingere volo. Quam ergo imaginem reperiamus iis congruentem? Videntur mihi incensæ stuppæ similes esse. Nam

stoppa videtur post immissam flammam iustari et extendi: si vero leviter manû tangatur, tota decidit, et cinere vilior apparet. Tales sunt illorum animæ: vanam enim illorum inflationem, vel levis contactus dejicere tollereque poterit. Arrogantem enim necesse est omnino infirmum esse: altitudo enim illa nullo modo firma est; sed veluti bullæ aquarum facile rumpuntur, ita et hi facile pereunt. Si vero non credas, da mihi audacem talem et arrogantem, et videbis illum vel ex leviori casu decussum facilius, quam is qui ruit in terram. Quemadmodum enim flamma illa quæ ex virgultis oritur, statim atque accensa fuit, in cinerem vertitur; solida vero ligna nec facile incenduntur, et multo tempore flammam servant: sic et animæ firmiores et perseverantiores non facile incenduntur vel exstinguuntur. Hi vero hoc utrumque in nno temporis momento patiuntur. Hec cum sciamus, humilitatem exercemus: nihil enim illa potentius; est enim et petra fortior et adamantæ firmior, et in majori nos securitate collocat, quam turres et urbes et muri, omnibus diaboli machinaria altior: cum contra arrogantia quibuslibet nos capti faciles reddat, quæ bulla aque qualibet, ut dixi, facilius rumpitur, et aranæ tela citius scinditur, et fumo velocius solvitur. Ut igitur in solida petra incedamus, illa relicta, hanc diligamus. Sic enim et in præsentî sæculo requiem inveniemus, et in futuro omnibus fruamur bonis, gratia et benignitate, etc.

HOMILIA XXI.

CAP. 12. v. 4. *Sicut enim in uno corpore membra nulla habemus, membra autem omnia non eundem actum habent: 5. ita multi unum corpus sumus in Christo: singuli autem, alter alterius membra.*

1. Rursus eodem utitur exemplo, quo ad Corinthios usus est (1. Cor. 12. 12), hoc ipsum reprimens vitium. Etenim magna est hujus pharæci vis, hujusque exempli virtus multum valet ad emendandum arrogantia morbum. Cur, inquit, tu altum sapi? vel cur alius seipsum vilipendit? annon omnes unum corpus sumus, et magni et parvi? Cum igitur secundum caput unum simus et alter alterius membra, cur ex arrogantia te separas? cur erubescis de fratre? Sicut enim ille membrum tuum est, sic et tu illius: multaque in hoc est honoris æqualitas. Duo siquidem solubet, quæ possint eorum arrogantiam dejicere: et quod alii aliorum membra simus, non tantum is qui minor est majoris, sed etiam is qui major est minoris: et quia omnes unum corpus sumus. Imo et tria posuit: nam donum unum omnibus datum esse ostendit. Ne igitur altum sapias: etenim tibi a Deo datum est; quod tu accepisti, nec tu invenisti. Ideo autem cum de donis seu charismatibus ageret, non dixit, Ille majus, hic minus accepit; sed quid? Diversum. *Habentes enim, inquit, dona, non majora et minorâ, sed diversa (1. Cor. 7. 7).* Quid enim, si non eadem tibi commissa sunt, sed corpus idem est? Et a dono

incipiens, in bonum opus desinit. Cum dixisset enim prophetiam et ministerium et similia, in elemosynam et curam et patrocinium desinit. Quia enim verisimile erat quosdam virtute quidem præditos esse, sed prophetiam non habere, ostendit hoc donum multo majus illo esse, ut ostendit in epistola ad Corinthios; tantoque majus, in quod hoc quidem necedem habeat, illud vero mercede careat: totum et donum et gratia est. Ideo ait: 6. *Habentes autem dona secundum gratiam, quæ data est nobis, diversa, sive prophetiam, secundum rationem fidei.* Quia enim sufficienter illos consolatus est, vult etiam acuerè et studiosiores reddere, ostendens ipsos occasionem præbere vel majora vel minorâ accipiendi. Dicit autem illud a Deo datum esse: ut eum ait, *Ut unicuique Deus partitus est mensuram fidei;* et rursus, *Secundum gratiam, quæ data est nobis, ut superbos reprimeret.* Dicit autem initia ab illis ponit, ut ignavos inciet: quod etiam in Epistola ad Corinthios facit. hoc utrumque movens. Cum enim dicit, *Æmulamini charismata (1. Cor. 12. 31),* ostendit ipsos causam esse differentia donorum: cum vero dicit, *Hæc autem omnia operatur unus et idem Spiritus, dividens singulis prout vult (Ibid. v. 11);* illud probat, non oportere eos cæferri, qui acceperunt, undique morbum illorum curans: quod etiam hic facit. Ac rursus lapsos excitans, dicit: *Sive prophetiam, secundum rationem fidei.*

Etiam si enim gratia sit, at non temere effunditur, sed mensuram a recipientibus accipiens, tantumdem fluit, quantum viderit vas fidei sibi oblatum. 7. *Sive ministerium in ministrando.* Illic rem universalem ponit: nam apostolatus, ministerium dicitur; et omne bonum opus spirituale est ministerium. Est quoque et privatae economiae nomen; hic porro universaliter ponitur. *Sive qui docet, in doctrina.* Vide quomodo indiscriminatim illa ponat, quod parvum est primum, et quod magnum est postea, ostendens: hoc rursum docens ut neque infentur, neque superbiaut. 8. *Sive qui exhortatur, in exhortando.* Hoc etiam doctrinae genus est. *Si enim in vobis est exhortationis sermo, inquit, ad populum dicite (Act. 13. 15).* Deinde ostendens, non admodum utile esse virtutem amplecti, nisi cum debita lege hoc faciat, adjicit: *Qui tribuit, in simplicitate.* Non enim satis est dare, sed id oportet largiter facere. Simplicitatem hoc ubique complecti novit. Nam virgines oleum habebant, sed quia quantum sufficeret non habebant, a toto exciderunt. *Qui praesert, in sollicitudine.* Non enim satis est praesert, (a) [nisi cum cura et diligentia hoc faciat]. *Qui mberetur, in hilaritate.* Non enim sufficit misereri, sed id oportet largiter et animo non tristi facere, quin potius læto et gaudente: neque enim par res est non tritari et gaudere. Hoc ipsum autem ad Corinthios scribens, cum multa diligentia constituit: nam ad largitatem excitans, ait, *Qui parce seminat, parce et metet: et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet (2. Cor. 9. 6. 7);* animum vero dirigens, addit: *Non ex tristitia, aut ex necessitate.* Utrumque enim adesse debet miserenti, abundantia et voluptas. Cur enim ploras dans eleemosynam? quid doles, dum misereris, et fructum boni operis prodis? Si enim doles, non misereris, sed crudelis es et inhumanus. Si enim tu doles, quomodo illum in dolore degentem allevare poteris? Optandum enim est, ne ille quidpiam suspicetur mali, etiamsi cum gaudio dederis. Quia enim nihil ita turpe videtur hominibus esse, ut ab aliis accipere, nisi ex summa hilaritate suspicionem auferas, et ostendas te magis accipere quam dare, potius accipientem deicies, quam allevabis. Propterea dicit, *Qui miseretur, in hilaritate.*

2. *Eleemosyna libenter eroganda. Ipsius meritum ex animo penditur.*—Quis enim regnum accipiens, mœstus est? quis peccatorum remissionem accipiens, in tristitia manet? Ne itaque expensæ pecuniarum attendas, sed proventui ab expensa advenient. Nam si qui seminat gaudet, etsi in incertum seminet: multo magis qui cælum quasi agrum colit. Ita enim, etsi pauca des, multa dabis; ut si cum mœstitia multa dederis, ex multis pauca feceris. Sic vidua multa talenta duobus obolis superavit; largus enim animus erat. Et quomodo poterit, inquit, is qui in paupertate vivit, et omnia effundit, id aliter facere? Interroga viduam, et modum audies sciesque

(a) Quæ ucinis clauduntur, desunt in Editis neque e Mss. desumpta sunt.

mentis angustiam non ex paupertate, sed ex voluntatis proposito et illud et quidquid illi contrarium est fieri: potest enim quis et in paupertate magni, et in divitiis pusilli esse animi. Ideo in bgrigione simplicitatem quaerit, et in misericordia hilaritatem, et in patrocinio diligentiam. Non enim pecuniis tantum vult nos pauperes juvare, sed etiam verbis, rebus, corpore et aliis omnibus. Cum dixisset præcipiam prærogativam, eam quæ per doctrinam est, eam quæ per adhortationem; hæc enim magis necessaria est, quod animi sit cibus: venit ad eam, quæ per pecunias et alia omnia. Deinde ostendens quomodo hæc perficiantur, matrem ipsorum inducit dilectionem: nam ait: 9. *Dilectio, sine simulatione.* Si hanc habeas, non senties pecuniarum expensam, non corporis laborem, non molestiam sermonum, non sudorem et ministerium; sed omnia feres genrose, sive corpore, seu pecuniis, seu verbo, seu alio quolibet proximum juvare oporteat. Quemadmodum ergo non largitionem modo exigit, sed simplicitatem, neque modo patrocinium, sed cum diligentia, neque tantum eleemosynam, sed cum hilaritate: sic et caritatem non simpliciter, sed absque simulatione; nam hoc dilectio est: si hoc fiat, alia omnia sequuntur. Etenim qui miserebitur, hilariter miserebitur; sibi enim ipsi dat: et qui præerit, diligenter præerit; sibi enim ipsi præerit: et qui largietur, copiose id faciet; sibi enim præbebit. Deinde quoniam in malis etiam rebus dilectio est, ut illa lascivorum, eorumque qui in pecuniis et rapinis una consentiunt; eorum quoque qui in ebrietate et couiviis: hanc ab illis avellens, ait: *Odiens malum.* Non dixit, Abstinens a malo, sed, *Odiens malum;* nec simpliciter, Odientes, sed, *Admodum odientes.* Nam propositio ænæ verbis addita vim verbi auget, hic et in aliis exempla in textu Greco posita. Quia enim multi, qui mala non perperant, eorum tamen concupiscentiam habent: ideo dixit, *Admodum odientes.* Vult enim ille ut parus sit animus, utque nequitiam odio et inimicitia magna prosequamur, et impugnemus. Neque enim quia dixi, inquit, *Diligite invicem,* putetis me id dicere, ut in malis rebus mutam deis operam: nam contrarium prorsus statuo, ut a malitia non solum modo, sed etiam affectu alieni prorsus sitis; nec modo affectu alieni sitis, sed etiam illam summo odio prosequamini et aversemini. Neque hoc satis habet Paulus, virtutis opera inducit his verbis: *Adherentes bono.* Non dixit tantum, facientes, sed et affectu prosequentes: hoc enim declaravit, cum iussit adherere bono. Ita et Deus cum virum mulieri conjugeret, dicebat, *Adheretis uxori suæ (Gen. 2. 24).* Deinde causas dicit, ob quas debemus alium diligere. 10. *Caritate fraterna invicem diligentes.* Fratres, inquit, estis, et eosdem partus solvitis: ideoque justum esset ut vos mutuo diligeretis. Hoc et Moyses dicebat iis, qui in Ægypto altercabant: Fratres estis; cur vobis injuriam mutuo inferitis (Exod. 2. 13)? Quando igitur de externis dicit,

μέντοι καθολικῶς εἰρηται. *Εἴτε ὁ διδάσκων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ.* Ὅρα πῶς διαφόρως αὐτὰ τίθησι, τὸ μικρὸν πρῶτον, καὶ τὸ μέγα ὑστερον πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο παιδεύων, τὸ μὴ φροσθῆσαι μηδὲ ἐπαίρασθαι. *Εἴτε ὁ παρακαλῶν, ἐν τῇ παρακλήσει.* Καὶ τοῦτο διδασκαλικὸς εἶδος. *Εἰ γὰρ ἔστιν ἐν ἡμῖν λόγος παρακλήσεως,* φησί, *πρὸς τὸν λαὸν λέγεται.* Εἴτα δεικνύς, ὡς οὐ μέγα φηλοῦς ἀρετῆν μετῆναι, εἰ μὴ μετὰ τοῦ προσήκοντος τοῦτο γίνετο νόμου, ἐπάγει· Ὁ μεταδιδοὺς, ἐν ἀπλότητι. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ δεῦναι, ἀλλὰ δεῖ καὶ μετὰ θαυμάσιας τοῦτο ποιεῖν. Ἀπλότητα γὰρ τοῦτο οἶδε πανταχοῦ· ἐπεὶ καὶ αἱ παρθένοι [675^a] ἔλαιον εἶχον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀρκούν οὐκ εἶχον, τοῦ παντὸς ἐξέπεσον. Ὁ προσιστάμενος, ἐν σπουδῇ. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ προστῆναι, ἀν μὴ μετὰ σπουδῆς; καὶ προθυμίας· τοῦτο ποιῆ β. Ὁ ἔλειων, ἐν ἱλαρότητι. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ ἐλεῆσαι, ἀλλὰ καὶ μετὰ διαφιλείας καὶ γνώμης ἀλύτου τοῦτο δεῖ ποιεῖν μάλλον δὲ οὐ μετὰ ἀλύτου δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ φαιδρᾶς καὶ χαίρουσης· οὐ γὰρ ἔστιν ἴσον μὴ λυπεῖσθαι, καὶ χαίρειν. Τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ πρὸς Κορινθίους ἐπιστέλλων, μετὰ πολλῆς κατεσκευάζε σπουδῆς· εἰς μὲν γὰρ θαυμάσιαν διεγείρων, *Ελεγεν· Ὁ σκείρων φειδομένως, φαιδομένως καὶ θερσίσει· καὶ ὁ σκείρων ἐπ' εὐλογία, ἐπ' εὐλογία καὶ θερσίσει.* τὴν δὲ γνώμην διορθοῦμενος, προσετίθει· *Μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης.* Ἀμφοτέρα γὰρ δεῖ παρεῖναι τῷ ἐλευθύνει, καὶ ἀφθονίαν καὶ ἡδονήν. Τίνος γὰρ ἔνεκεν κλαίεις διδοὺς ἐλεημοσύνην; τί δὲ ἀλείεις ἐλαῖον, καὶ τὸν καρπὸν προβάεις τοῦ καρθώσαντος; Εἰ γὰρ ἀλείγεις, οὐκ ἐλείεις, ἀλλ' ὠμῶς εἰ καὶ ἀπάνθρωπος. Εἰ γὰρ οὐ ἀλείγεις, πῶς ἐκείνον ἐν λύτῃ ὄντα θανατοῦσαι δυνήσῃ; Ἀγαπήτων γὰρ, μηδὲν ὑποπεύουσαι ἐκείνον ποιηρῶν, καὶ ὅταν μετὰ τοῦ χαίρειν παρέχης. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν οὕτως αἰσχρὸν ἀνθρώποις εἶναι δοκεῖ, ὡς τὸ παρ' ἑτέρων λαμβάνειν, ἀν μὴ τῇ ὑπερβαλλούσῃ φαιδρότητι τὴν ὑπόψιν ἀνέλγη, καὶ δείξη, ὅτι λαμβάνεις μάλλον ἢ δίδως, [καὶ] κατέβαλες μάλλον, ἢ ἀνέστισας τὸν λαμβάνοντα. Διὰ τοῦτο φησιν, Ὁ ἐλεῶν, ἐν ἱλαρότητι.

β. Τίς γὰρ βασιλείαν λαμβάνων, σκυθρωπὸς ἔστι; τίς ἀμαρτημάτων δεχόμενος συγχώρησιν, ἐν κατηφείᾳ μένει; Μὴ τοῖνον τῇ διαπάντῃ τῶν χρημάτων πρόσεχε, ἀλλὰ τῇ διὰ τῆς διαπάντης προσώψῃ. Εἰ γὰρ ε· ὁ σκείρων χαίρει, καίτοι γε ἐπ' ἀθήλους σκείρων· πολλῷ μάλλον ὅ τὸν οὐρανὸν γευγῶν. Οὕτω γὰρ κἂν ὀλίγα ὄψῃ, πολλὰ δώσεις· ὥσπερ οὖν μετὰ σκυθρωπότητος κἂν πολλὰ ὄψῃ, ὀλίγα ποιήσῃ καὶ τὰ πολλὰ. Οὕτω καὶ ἡ χίρα πολλὰ τάλαντα ὑπερηκόντισε διὰ δύο λεπτῶν· θαυμάλις γὰρ ἦν ἡ γνώμη. Καὶ πῶς ἐνι, φησί, πενία συζῶντα ἐσχάτην, καὶ πάντα κενούonta, μετὰ προθυμίας τοῦτο ποιεῖν; Ἐρώτησεν τὴν χίραν, καὶ ἀκούσῃ τὸν τρόπον, καὶ εἰση ὅτι οὐχ ἡ πενία ποιεῖ τὴν στενοχωρίαν, ἀλλ' ἡ προαίρεσις καὶ τοῦτο καὶ τούταντιον ἅπαν ἐργάζεται· ἔστι γὰρ καὶ ἐν πενίᾳ μεγαλόφρονος εἶναι, καὶ ἐν πλοῦτῳ μικρολόγῳ. Διὰ

τοῦτο καὶ ἐν τῇ μεταδόσει τὴν ἀπλότητα ζητεῖ, καὶ ἐν τῷ ἔλλῃ τὴν ἱλαρότητα, καὶ ἐν τῇ προστασίᾳ τὴν σπουδὴν. Οὐδὲ γὰρ χρεῖμασι μόνον βούλεται τοῖς δεομένοις· ἡμᾶς βοηθεῖν, ἀλλὰ καὶ ῥήματα καὶ πράγματα καὶ σώματα, καὶ τὸς ἄλλοις ὄψαι. Καὶ εἰπόν τὴν προηγουμένην προστασίαν, τὴν διὰ τῆς διδασκαλίας, τὴν διὰ τῆς παρακλήσεως (αὐτὴ γὰρ ἀναγκασιτέρα, ὅση καὶ ψυχῆς ἔστι τροφή) ἦλθεν ἐπὶ τὴν διὰ τῶν χρημάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων. Εἴτα δεικνύς τοῖς ἀν ταῦτα κατορθωθεῖν, τὴν μητέρα αὐτῶν εἰσάγει, τὴν ἀγάπην. Ἡ ἀγάπη γὰρ, φησὶν ἀνυπόκριτος. Ἄν ταύτην ἔχης, οὐ διαπάντης αἰσθητῆς χρημάτων, οὐ πόνου σωμάτων, οὐ μόχθου λόγων, οὐχ [674] ἰδρωτος καὶ διακονίας, ἀλλὰ πάντα ὅσας γενναίως, κἂν σώματα, κἂν χρεῖμασι, κἂν λόγῳ, κἂν ἑτέρω ὄρωον βοηθῆσαι δεῖ τῷ πλησίον. Ὅσπερ οὖν οὐ μετὰ δόξαν ἀπαίτει μόνον, ἀλλὰ τὴν ἐν ἀπλότητι, οὐδὲ προστασίαν, ἀλλὰ τὴν μετὰ σπουδῆς, οὐδὲ ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ τὴν μετὰ ἱλαρότητος· οὕτω καὶ ἀγάπῃ οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἀνυπόκριτον· ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἀγάπη· κἂν τοῦτο γέννηται, πάντα τὰ ἄλλα ἔσται. Καὶ γὰρ ὁ ἐλεῶν, ἱλαρῶς ἐλεεῖ· ἐκεῖν γὰρ δίδωσι· καὶ ὁ προσιστάμενος, σπουδαίως προσιστάται· αὐτοῦ γὰρ προσιστάται· καὶ ὁ μεταδιδοὺς, μετὰ θαυμάσιας· τοῦτο ποιεῖ· αὐτοῦ γὰρ παρέχει. Εἴτα ἐπισηθῆ ἔστι καὶ ἀγάπη ἐπὶ πονηροῖς πράγμασι, ὡς ἡ τὸν ἀκόλαστον ἔστιν, ἢ τὸν ἐπὶ χρεῖμασι καὶ ἀρπαγαῖς ἐκπονούοντων, ἢ τὸν ἐπὶ μεθυσίας καὶ συμποσίους, ἐκκαθαίρων ὁ αὐτὴν ἀπὸ τούτων, φησὶν· Ἀποστουγύοντες τὸ πονηρὸν. Καὶ οὐκ εἶπον, Ἀπαχόμενοι, ἀλλὰ, *Μισοῦντες.* καὶ τὸ ἐκ πλῶς μισοῦντες, ἀλλὰ καὶ *Σφόδρα μισοῦντες.* Τὸ γὰρ ἀπὸ τοῦτο πολλοῦ ἐπιτάσεις ἔστι παρ' αὐτῶν· ὡς ὅταν λέγη *ἀποκαρδοκίαν, καὶ ἀπεκδεχόμενοι,* καὶ *ἀπολυτέρων.* Ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ καὶ μὴ πρώτοντες τὰ κακὰ, ὅμως τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἔχουσι, διὰ τοῦτο εἶπον, Ἀποστουγύοντες. Αὐτῶς γὰρ καὶ τὴν διάνοιαν καθαρεύειν βούλεται, καὶ πολλὴν ἡμᾶς ἔχθραν ἔχειν πρὸς τὴν κακίαν, καὶ μίσος καὶ πόνον. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ εἶπον, φησὶν, Ἀγαπήσατε ἀλλήλους, νομίσατε μέχρις αὐτοῦ λέγειν, ὡς καὶ ἐν τοῖς πονηροῖς συμπεράτειν ἀλλήλους· τούταντιον γὰρ ἅπαν νομοθεῖ· οὐ μόνον τῆς πράξεως, ἀλλὰ καὶ τῆς διαθέσεως τῆς περὶ τὴν κακίαν ἀλλότριον εἶναι, καὶ οὐ μόνον τῆς διαθέσεως αὐτῆς ἀλλότριον εἶναι, ἀλλὰ καὶ μεθ' ὑπερβολῆς αὐτὴν ἀποστραφῆσαι καὶ μισεῖν. Καὶ οὐκ ἀρκεῖται μόνῳ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν ἐπάγει· λέγων· *Κε.λῶόμενοι τῷ ἀγαθῷ.* Οὐκ εἶπε, Ποιοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ διακεῖμενοι· τοῦτο γὰρ τὸ κελεύσαι καλλίστως ἐδήλωσεν. Οὕτω καὶ ὁ θεὸς συνάπτων τὸν ἄνθρωπον τῇ γυναικὶ, εἶπε· *Προσκολληθήσεται γὰρ πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.* Εἶτα καὶ αἰτίας λέγει, δι' ἃς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν. *Τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργον.* Ἀδελφοί, φησὶν, ἔστέ, καὶ τὰς ὠδύνας ἐλύσατε τὰς αὐτὰς· οὐκ οὐκ καὶ διὰ τοῦτο δίκαιοι οὐκ εἴητε φιλεῖν ἀλλήλους. Τοῦτο καὶ Μωϋσῆς εἶπε τῶς ἐν Αἰγύπτῳ μαχομένοις· Ἀδελφοί ἔστέ, ἵνα τὴν ἀδικεῖτε ἀλλήλους; Ὅταν μὲν οὖν παρὶ τῶν ἐξω λέγη,

^a Transitor in Montf. a pag. 684 ad p. 675. Entr. b Nec, ἀν μὴ μετὰ σπουδῆς καὶ προθυμίας τοῦτο ποιῆ. c. ex mss. desumptis, desunt in Edittis. c Sic mss. Morel. vero, καὶ γὰρ.

^d Αἱμ, καθαίρων. ^e Saviil. in marg. εἰσάγει, quae lectio praeferenda videtur.

Εἰ θυσιῶν, τὸ ἐξ ὧν, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηγέστες, φησὶν ὅταν δὲ περὶ τῶν οικίων διαλέγηται, Τῇ φιλοφιλίᾳ, φησὶν, εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι. Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ μὴ μάχεσθαι ζητεῖ, μὴδὲ μισεῖν καὶ ἀποστρέφεται· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ φιλεῖν, καὶ λόγ ἀπλῶς φιλεῖν, ἀλλὰ καὶ στέργειν. Οὐ γὰρ θὴ μόνον, φησὶν, ἀνυπόκριτον εἶναι χρὴ τὴν ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ ἐπιτεταμένην καὶ θερμὴν καὶ διακτυρον. Τί γὰρ θερμὸς, ἂν ἀγαπᾷς μὴ ἀδύκως, μὴ θερμῶς [675] ἔξ ἀγαπᾷς; Ἄν καὶ εἴπαι, Εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι· τούτοις, Καὶ θερμῶς φιλεῖ. Μὴ μένε φιλεῖσθαι τὰρ ἑτέρου, ἀλλ' αὐτὸς ἐπιτίθει τούτῳ καὶ κατάρχου· οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἐκείνου φιλίας τὸν μισθὸν καρτώσῃ.

γ. Εἰπὼν τοίνυν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ὀφειλομεν ἀλλήλους φιλεῖν, λέγει καὶ πῶς ἂν γένοιτο τὰ τῆς φιλίας ἀκίνητα· διὸ καὶ ἐπάγει· Τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι. Οὕτω γὰρ φίλα καὶ γίνεται, καὶ γινόμενη μένει. Καὶ ὁδὸν οὕτω φίλους ποιεῖ, ὡς τὸ σπουδάζειν τῇ τιμῇ κινῆν τὸν πλησίον. Οὐ φίλος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τιμῇ μείζων ἐνταῦθεν γίνεται. Τὰ μὲν γὰρ εἰρημένα πρότερον ἀπὸ τῆς ἀγάπης, ἣ δὲ ἀγάπη ἀπὸ τῆς τιμῆς, ὥσπερ οὖν καὶ τιμῇ ἀπὸ τῆς ἀγάπης. Εἶτα ἵνα μὴ τιμώμεν μόνον, καὶ ἑτέρον τι πλεόν ἐπιζητεῖ λέγων· Τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀγάπην εἶται, ὅταν μὲν τῆς τιμῆς καὶ προστασίας ἐπιδειξόμεθα· ὁδὸν γὰρ οὕτως ὡς τιμῇ καὶ πρόνοιαν τὸ φιλεῖσθαι ποιεῖ. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ φιλεῖν, ἀλλὰ δεῖ καὶ τοῦτο· μέλλον δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ φιλεῖν γίνεται, ὥσπερ οὖν καὶ τὸ φιλεῖν ἀπὸ τούτου θερμαίνεται, καὶ ἀλλήλων ἐστὶ κατασκευαστικά. Καὶ γὰρ εἰσι πολλοὶ κατὰ διάνοιαν μὲν φιλοῦντες, καὶ οὐκ ὀρέγοντες δὲ χεῖρα. Διὰ τοῦτο πάντοθεν οἰκοδομεῖ τὴν ἀγάπην. Καὶ πῶς ἂν γενοίμεθα τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί; Τῷ πνεύματι ζῶτες. Ὅρξες πῶς πανταχοῦ τὰς ἐπιτάξεις ζητεῖ; Οὐ γὰρ εἶπα, Μεταβίβετε, μόνον, ἀλλὰ μετὰ θαφιλίας· οὐδὲ Πρόστασε, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς· οὐδὲ Ἐξείστε, ἀλλ' Ἰαρωῦ· οὐδὲ τιμάτε, ἀλλὰ προσηγορεῖτε· οὐδὲ Ἄγαπατε, ἀλλ' ἀνυποκρίτως· οὐδὲ Ἀπέχεσθε τῶν κακῶν, ἀλλὰ μισεῖτε· οὐδὲ Ἐχεσθε τῶν ἀγαθῶν, ἀλλὰ κολήσθε· οὐδὲ Φιλεῖτε, ἀλλὰ φιλοστοργῶτε· οὐδὲ Σπουδάζετε. ἀλλὰ μὴ ὀκνηρῶς· οὐδὲ Τὸ Πνεῦμα ἔχετε, ἀλλὰ ζῶτε τὸ πνεῦμα, τούτοις, ἵνα ἦτε θερμοὶ καὶ διεγρηγμένοι. Ἐάν γὰρ ἐκείνα ἔχητε τὰ προειρημένα, ἐπισπάσῃ τὸ πνεῦμα· ἐάν μὲν οὖν τοῦτο παρὰ σοί, καὶ πρὸς ἐκεῖνά σε σπουδαῖον ἐργάσεται, καὶ πάντα εὐκολα ἀπὸ τοῦ πνεύματος; καὶ τῆς ἀγάπης ἔσται, ἐκατέρωθεν σου πετυρούμενον. Οὐχ ὄρξες τοὺς ταύρους τοὺς φιλόγα ἐπὶ τοῦ νότου φέροντες, πῶς πῶσιν εἰς τὴν ἀπόρθη; Οὕτω καὶ σὺ τῷ διαβόλῳ ἀπόρθητος εἶσι, ἂν ἐκατέρωθεν λάβῃς τὴν ψόγαν. Τῷ Κυρίῳ δουλεύσθητες. Διὰ γὰρ τούτων ἀπάντων ἔστι δουλεύσαι τῷ Θεῷ. Ὅσα γὰρ ἂν ποιῆς εἰς τὸν ἀδελφόν, εἰς τὸν ἀσπότην σου διαβαλεῖν καὶ ὡς αὐτὸς ἀπανοῦως, οὕτω σοὶ τὸν μισθὸν λογίζεται. Εἶδες ποῦ τὸ φρόνημα ἀνήκει πρὸς ταῦτα ἐργαζομένου; Εἶτα δεῖκναι πῶς ἂν ἀνασθεθῇ τοῦ πνεύματος ἡ φιλία, φησὶ· Τῇ ἐλπίδι χαίροντες, τῇ θλίψει ὀκνημένους, τῇ προσευχῇ προσκαρτερούμενος. Ταῦτα γὰρ ἀπαντα ὑπεκαυμάτα εἰσι τοῦ πνεύματος ἡ φιλία. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ χρημάτων βαπάνην ἀπήτησε, καὶ σωματίων πόνον, καὶ προστασίας καὶ σπουδῆν καὶ διδασκαλίαν, καὶ τὰ ἅλλα τὰ ἐπίπνον, ἀλείφει πάλιν τὸν ἀδελφόν

μετὰ τῆς ἀγάπης, μετὰ τοῦ [676] πνεύματος, διὰ τῆς ἐλπίδος. Ὅδὸν γὰρ οὕτως ἀνδρείαν καὶ παρόδον πρὸς ἀπαντα ποιεῖ τὴν ψυχὴν, ὡς ἐλπίς χρῆσται. Εἶτα καὶ πρὸ τῶν ἐλιχοζήμων χροσῶν ἑτερον πάλιν ἐπαθλον δίδουσι. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἐλπίς τῶν μιλόντων ἦν, φησὶ, Τῇ θλίψει ὀκνημένους. Καὶ γὰρ πρὸ τῶν μιλόντων ἐν τῷ παρόντι μέγα καρπὸς καλὸν ἀπὸ τῆς θλίψεως, τὸ καρτερικὸς καὶ δόκιμος γίνεσθαι. Μετὰ δὲ τούτου καὶ ἑτέρον παρέχει βοήθειαν, λέγων, Τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες. Ὅταν οὖν καὶ ἀγάπη εὐκόλον ποιῇ, καὶ πνεῦμα βοήθῃ, καὶ ἐλπίς κωφίξῃ, καὶ θλίψις δόκιμον ἐργάζηται καὶ ἐπιτήθειον πρὸς τὸ φέρειν πάντα γενναίως, καὶ ἔρχῃ μετὰ τούτων καὶ ἑτερον ὅπλον μέγιστον, τὴν προσευχὴν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς δεήσεως βοήθειαν, τί λοιπὸν ἔσται ἐπίπνον τῶν ἐπιτατούμενων; Ὅδὸν. Εἶδες πῶς καὶ πανταχόθεν ἔσθησε τὸν ἀδελφόν, καὶ πολὺ κούφα εἶδετε τὰ ἐπιτάγματα; Σκόπει δὲ οὖν πῶς τῆς ἐλεημοσύνης ἐπιμαρβάνεται· μέλλον δὲ οὐκ ἀπλῶς ἐλεημοσύνης, ἀλλὰ τῆς εἰς τοὺς ἀγίους. Ἄν μὲν γὰρ εἰπῶν, Ὁ ἐλεῶν, ἔν Ἰλαρότητι, πάσι τῶν χεῖρα ἀνέφερον ἐνταῦθα μένοι ὑπὲρ τῶν πιστῶν φησι· διὸ καὶ ἐπάγει, λέγων, Ταῖς χρεῖαις τῶν ἀγίων κοινωνοῦντες. Οὐκ εἶπε, Παρέχεται αὐτῶν ταῖς χρεῖαις, ἀλλὰ, Κοινωνεῖται αὐτῶν ταῖς χρεῖαις, ἐπειδὴ ὅτι μείζονα λαμβάνουσι ἢ δίδουσι, καὶ οὐ ἐμπορία τὸ πρῶμα ἐστὶ κοινωνία γὰρ ἐστίν. Εἰσφέρει οὖν χρήματα; Εἰσαφέρει οὖν παρόδον ἐκείνην τὴν πρὸς τὸν Θεόν. Τῇ φιλοφιλίᾳ δίδωσκοντες. Οὐκ εἶπον, Ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ δίδωσκοντες, παιδεύων ἡμᾶς ἢ ἀναμείνει τοὺς δεομένους, πῶς πρὸς ἡμᾶς ἔδωκεν, ἀλλ' αὐτοὺς ἐπετρέχειν καὶ καταβιάζειν. Οὕτως ὁ Λῶς, οὕτως ὁ Ἀβραὰμ ἐποίησεν· καὶ γὰρ τὴν ἡμέραν εἰς τοῦτο ἀνάλωσεν ἀναμίαν τὴν καλὴν ταύτην θήραν, καὶ ἰδὼν ἀνεπήδησε, καὶ εἰς ἀπάντην ἔδραμε, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ εἶπα· Κύριε, εἰ εὐθὺν χάριν ἐνώπιόν σου, μὴ παρέλθῃ τὸν παιδῶ σου. Οὐ καθάπερ ἡμεῖς, ἐπειδὴ Ἰωάννην ἔξω τῆς πένητα, τὰς ὀρρῶς ἀνασπύμεν, καὶ οὐδὲ προσήκειας ἀξίους αὐτοῦ νομιζόμεν εἶναι· καὶ μετὰ μυρίας ἰκετηρίας μαλαγθέντες κελύσομεν τοὺς οἰκέταις δοῦναι μικρὴν ἀργύριον, τὸ πᾶν καταρωμένοι νομιζόμεν. Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνος οὕτως, ἀλλ' ἰκέτου σχῆμα ἀνέλαβε καὶ οἰκέτου*, καίτοι γε οὐκ εἰδῶς τίνας ἐμελλέν ὑποδέχεσθαι.

δ. Ἡμεῖς δὲ σαφῶς εἰδότες, ὅτι τὸν Χριστὸν ὑποδέχόμεθα, οὐδὲ ταύτην γινόμεθα ἡμεροί. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν καὶ παρακαλεῖ καὶ ἰκετεύει καὶ προσκυνεῖ· ἡμεῖς δὲ ὀβριζόμεν τοὺς προσπίπτοντας ἡμῖν· καὶ ὁ μὲν δὲ αὐτοῦ καὶ τῆς γυναικὸς πάντα ἀνύει, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ διὰ τῶν οἰκέτων. Εἰ δὲ καὶ τὴν τράπεζαν βουλήθητε ἰδεῖν, ἦν παρεθῆκε, πολλὴν καὶ ἐνταῦθα βῆσι τῆς φιλοτιμίαν, οὐχ ἦν ὁ τῆς περιουσίας ἔποιος τρόπος, ἀλλ' ὁ τῆς προαιρέσεως πλοῦτος*. Πόσοι οὖν ἐτε εὐποροὶ ἡμαῖς; Ἄλλ' οὐδεὶς τοιοῦτον οὐδὲν ἔποιεσε. Πόσοι χηρὴν ἦσαν ἐν τῷ Ἰσραὴλ; Ἄλλ' οὐδεμία ἐξείων τὸν Ἥλιαν. Πόσοι εὐποροὶ πάλιν ἦσαν ἐπὶ τοῦ [677] Ἑλισσαίου; Ἄλλ' ἡ Συναμίτις τὸν καρπὸν τῆς φιλοφιλίας ἐτέρυγα μόνῃ· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ Ἀβραὰμ, τότε ἂν μετὰ τῆς θαφιλίας καὶ τῆς προθυμίας. Καὶ διὸ τὸν μάλιστα εἶδον θαυμαζέμεν, ὅτι μὴδὲ εἰδῶς τίνας ἦσαν οἱ παραγεγονότες, ταῦτα ἔποιεσι. Μὴ τοίνυν μὴδὲ σὺ πολυπραγμονεῖς· διὰ γὰρ τὸν Χριστὸν ἔρχῃ* κἂν μέλλῃς δεῖ περιεργάζεσθαι, πολλὰς καὶ δόκιμους

* Quidam mss., οἰκονομί. ὁ Quidam mss. ὑποκρίμενος ἔταβον.

* Ubius, καὶ οὐκ οἰκέτου. ὁ Nec esse habentur in uno Codice, φιλοτιμίαν, ἦν οὐχ ἡ περιουσία τῶν χρημάτων, ἀλλ' ὁ τῆς προαιρέσεως ἔποιος πλοῦτος.

sic loquitur : *Si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habetote* : quando autem de suis agit, *Caritate fraternam, inquit, invicem diligentes*. Illic enim expetit, ut non pugnemus nec odio habeamus vel aversemur ; hic vero ut amemus, nec simpliciter ut amemus, sed etiam affectu amplectamur. Non solum enim, inquit, oportet non simulatam esse dilectionem, sed intensam ferventem, igitam. Quæ enim utilitas, inquit, si amas quidem sine dolo, sed non ferventer amas ? Quamobrem dixit, *Invicem diligentes* ; id est : Ferventer dilige. Ne expectes ut diligaris ab altero, sed tu potius ad illum prosili et incipe : sic etiam ipsius dilectionis mercedem recipies.

3. Cum dixisset ergo causam cur debemus alter alterum diligere, dicit etiam quo pacto dilectio nostra immota maneat : *Honore invicem provenientes*. Ita enim dilectio et nascitur, et postea perseverat. Nihil certe ita facit amicos, ut si studeamus proximum honorando vincere. Nec dilectio tantum, sed etiam honor inde major evadit. Nam quæ præcipua dicta sunt a dilectione nascuntur, dilectio autem ab honore, ut et honor a dilectione. Deinde ut non tantummodo honorem, aliud quidpiam amplius expetit : 11. *Sollicitudine non pigri*. Nam et hoc dilectionem parit, quando cum honore patrocinium exhibemus : nihil enim ita dilectionem parit, ut honor et patrocinium. Non enim satis est diligere, sed hoc etiam addendum ; imo potius hoc ex dilectione igitur, ut et dilectio ab hoc fovetur, et utraque sese mutuo confirmant. Nempe multi sunt qui animo quidem amant, nec manus porrigunt. Ideo undique dilectionem excitat. Et quomodo erius sollicitudine non pigri ? *Spiritu ferventes*. Videntur quomodo ubique vehementiam requirit ? Neque enim dixit, *Dare*, tantum ; sed addidit, *Largiter* ; neque Patrocinium solum, sed et cum sollicitudine ; neque Misereamini tantum, sed etiam hilariter ; neque Honorate solum, sed et patrocinamini ; nec Diligite modo, sed sine simulatione ; neque Abstinete a malis, sed et odio habete ; neque Adherete solum bonis, sed et conglutinamini ; neque tantum Diligite, sed cum amabili complexu ; neque Studete, sed etiam non pigre ; neque Spiritum habete, sed spiritum ferventem ; id est, ut sitis ardentem et concitatum. Nam si predicta illa habeas, spiritum strahas : si hæc apud te maneat, te ad illa studiose constituent, omniaque tibi facilia a spiritu et dilectione reddentur, cum utrinque incensus eris. Non vides tauros flammam in dorso gestantes, quomodo sint omnibus intolerabiles ? Ita et tu diablo intolerabilis eris, si utramque flammam acceperis. *Domino servientes*. Per hæc enim omnia Deo servire potes. Quidquid enim pro fratre feceris, ad Dominum tuum pertransit : et quasi ipse beneficium acceperit, mercedem tibi rependet. Videntur quoque animus ejus, qui talia operatus sit, deduxerit ? Deinde postquam ostendit quomodo flamma spiritus accendatur, ait : 12. *Spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes*. Hæc quippe omnia ignis illius fontes sunt.

Quia enim pecuniarum expensam requisivit, corporum laborem, patrocinium, sollicitudinem, doctrinam, et laboriosa alia, inungit rursus athletam dilectione, spiritu et spe. Nihil enim hominis animum ita virilem et ad omnia prouptum efficit, ut bona spes. Unde ante ea, quæ sperantur bona, aliud etiam dat præmium. Quia enim spes futurorum erat, dicit, *In tribulatione patientes*. Etenim ante futura illa in præsentem magnum decerpes ex tribulatione fructum, quod constans et probatus reddaris. Cum hoc aliud quoque auxilium prebet, dicens, *Orationi instantes*. Cum ergo dilectio facilitatem afferat, spiritus adjuvet, spes allevet, tribulatio probatum faciat et idoneum ad omnia generose ferenda, et cum his aliam armaturam maximam habeas orationem, et supplicationis operam : quidnam postea erit in præceptis laboriosum ? Nihil. Videntur quomodo athletam undique firmet, et quam levia ostendat præcepta ? Perpende rursum quomodo eleemosynam commendat ; nec simpliciter eleemosynam, sed eam quæ sanctis erogetur. Nam cum supra dixit, *Qui miseretur, in hilaritate*, omnibus manu aperuit. Hic vero de fidelibus agit ; ideo hæc subjungit : 13. *Necessitatibus sanctorum communicantes*. Non dixit, *Horum necessitatibus subministrare* ; sed, *Necessitatibus illorum communicare* ; ostendens illos majora accipere quam dent, et rem istam esse negotiationem : communicatio quippe est. Tu pecuniam offers ? Illi tibi fiduciam erga Deum afferunt. *Hospitalitatem sectantes*. Non dicit, *Faciendes*, sed, *Sequentes*, erudiens nos ut non egenos expectemus, donec ad nos veniant ; sed ut ad illos curramus et setemur eos. Sic Lot, sic Abraham fecit : nam diem hæc in re insumpsit, hanc pulchram expectans venationem : et cum videret, insiliebat, et obvium correbat, ad terram precipitens adorabat, dicebatque ; *Domine, si inveni gratiam in conspectu tuo, ne transeas servum tuum* (Gen. 18. 3). Non quemadmodum nos cum videmus peregrinum aut pauperem, supercilium attollimus, nec dignos putamus quos alloquamur ; et si post mille supplicationes emolliti tantillum argenti a familia dari iusserimus, totum nos probe præstitisse putamus. At non sic ille, verum supplicis et famuli cultu atque forma, etiamsi resciret quosnam excepturus esset.

4. *Hospitalitas quomodo exercenda*. — Nos autem cum certo sciamus nos Christum excipere, neque sic mansueti efficiamur. At ille et rogat et supplicat et adorat ; nos autem accedentes contumelia afficiamus : ille per se et uxorem omnia perficit : nos vero ne per famulos quidem. Si vero mensam scire velis quam apposuit, multam quoque hic liberalitatem deprehendes, non quam copia rerum efficiebat, sed quam probi animi divitiæ parabant. Quam multi divites tunc erant ! Sed nullus quidpiam simile fecit. Quot videtur erant in Israel ! Sed nulla Eliam excepit hospitalitas. Quot divites etiam erant Eliazæ tempore ! Sed Sunamitis sola hospitalitatis fructum decerpit : quemadmodum et Abraham suo tempore cum largitate et alacritate fecit. Ideoque maxime admirandus

est, quod cum nesciret quinam advenissent, hæc tamen fecerit. Ne itaque tu curiose inquiras; nam Christum excipis. Nam si semper curiose scrutatorus es, sæpe probatum virum prætercurre, et mercedem perdes. Atqui is qui non probum excipit, non accusatur, sed et mercedem habet. *Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet* (Matth. 10. 41). Qui vero ex hac intempestiva perquisitione virum quempiam probitate insignem prætercurrerit, penas dabit. Nec igitur vitam et gesta curiose inquiras: nam hoc extremæ imperitiæ est, pro uno pane vitam totam curiose scrutari. Nam si homicida sit, si latro, si quidvis aliud, annon pane et modica pecunia tibi dignus esse videtur? Sed Dominus quidem tuus etiam solem suum illi oriri facit; tu autem diurno cibo illum indignum judicas? Ego vero aliud quidpiam longe majus addam: si certo scires ipsum mille sceleribus esse obnoxium, ne sic quidem approbandus esses, si illum diurno cibo privares. Illius enim servus es, qui dicit: *Nescitis cujus spiritus sitis* (Luc. 9. 55)? illius es famulus, qui lapidantium se curam gerebat; imo potius ejus, qui pro illis crucifixus est. Ne mihi dicas, Alium occidit; etenim si etiam te occisurus sit, ne sic tamen fame laborantem despicias. Illius quippe discipulus es, qui se crucifigentium salutem desiderabat, qui in ipsa cruce dicebat: *Pater, dimittis illis, non enim sciunt quid faciunt* (Luc. 23. 34). Illius servus es, qui percutientem se curavit, qui contumelia se afficientem in ipsa cruce coronavit: cui rei quantum possit comparari? Nam initio ambo latrones contumelias ipsam afflicebant; sed tamen eorum alteri paradisum aperuit. De hisque illos qui ipsum Interfecerit sunt: turbatur, cum videt proditorem, non quod crucifigendus esset, sed quod ille periret. Turbatur igitur, quod præsciret laqueum, et post laqueum supplicium. Et cum illius scelus cognosset, ad usque extremam horam tulit illum, nec repulit, sed osculatus est proditorem. Dominus tuus osculatur, et labiis excipit eum, qui statim pretiosum sanguinem suum effusus erat: tu vero pauperi non panem quidem porrigere dignaris? nec revereris legem quam posuit Christus? His enim ostendit non solum pauperes, sed etiam eos qui nos ad mortem deducunt, aversari non oportere. Ne mihi igitur hoc dixeris, ille mihi mala contulit; sed cogita quid Christus fecerit, qui ad crucem usque per osculum quo proditorus erat, proditorem emendare curavit. Et vide quam ad pudorem pertrahat: *Juda, inquit, osculo Filium hominis tradis* (Luc. 22. 48)? Quem non emollivisset, quem non flexisset illa vox? quam feram, quem adamantem? Sed non miserum illum. Ne itaque dicas, ille talem bonium occidit, ideoque illum aversor. Etiam si gladium in te illatrus sit, et in guttur tuum dexteram immersurus, ipsam dexteram osculare, quoniam Christus os illud osculatus est, quod sui eadem patravit.

5. Et tu igitur ne odio hab eas, sed lacrymare et miserare insidiantem: dignus enim est cujus miseremur et quem deprecemur. Illius enim domestic

sumus, qui proditorem osculatus est (non enim finem faciam hoc repetendi); et osculo ipso dulcora verba protulit. Non enim dixit, O execranda, o sceleratissime proditor, hancine gratiam nobis tanti beneficii rependis? sed quomodo? *Juda*, proprio nomine compellans, quod magis miserantis erat et revocantis, quam irati. Nec dixit, Doctorem tuum, Dominum et benefactorem; sed, *Filium hominis*. Etiam vero nec doctor, nec Dominus tuus esset, cumque qui ita mausuet, ita sincere erga te affectus erat, ut etiam in tempore proditoris te oscularetur, cum etiam osculum illud signum proditoris esset: enime, inquam, prodis? Benedictus es, Domine, quanta humilitatis, quanta patientiæ exemplum nobis dedisti! Sed erga hunc ita se gessit: at erga illos, qui cum fistibus et gladiis invadebant, non ita. Qui enim mansuetus verbis, quis illos alloquutus est? Cum posset illos repente delere, hoc quidem non fecit, sed modeste illis verba ad pudorem inducentia protulit: *Quid existis, quasi ad latronem cum gladiis et fistibus* (Matth. 26. 55)? Et cum illos supinos coniecisset: quia tamen quasi sine sensu mansere, libens ille seipsum tradidit, et sustinuit videns vniculis constringi sanctas manus, cum posset omnia movere ac prostrernere. Sed tu postea ferocis contra pauperem. Atqui etiam si sexcentis obnoxius esset sceleribus, egestas et fama possent animum, nisi admodum induratus esset, flectere. Tu vero stas efferatus, et leonis furor emittas: quamquam illi nunquam mortuorum corpora degustaverunt; tu vero licet videas tantis confectum malis, jacentem invadis, et corpus per contumelias discerpis, tempestatem tempestatibus addis, atque eum qui ad portum confugit, in scopulum impellis, naufragiumque infera marinis naufragis gravius. Et quomodo dices Deo, Miserere mei? veniam peccatorum postulas, dum illum contumelia afflicis, qui contra te nihil peccavit, et oh famem tantamque necessitatem penas repetis, feras omnes crudelitatis superans? Ille enim cogente ventre, proprium sibi cibum arripiunt: tu vero nemine impellente vel cogente, fratrem deterras, mordens, discerpens; si non dentibus, at verbis morsu gravius. Quomodo ergo sacram oblationem sumes, qui humano sanguine linguam tingis? quomodo pacem das, dum os bello plenum est? quomodo sensibili cibo frueris, dum tantum virus colligis? Non paupertati subvenis: cur etiam conteris? non ergis jacentem: cur illum etiam dejicis? non tollis tristitiam: cur auges illam? non das pecunias: cur verbis contumeliam inferis? Non audisti quantas penas dent illi, qui pauperes non alunt? quibus damnetur supplicis? *Ite*, inquit, *in ignem æternum paratum diabolo et angelis ejus* (Id. 25. 41). Si ergo qui non nutriunt eos, ita damnantur, quas penas dabit illi, qui non modo non nutriunt, sed et ipsis contumelias inferunt? quo supplicio, qua gehenna non afficientur? Ergo tanta nobis incendamus mala: donec facultas est, malum hunc morbum curemus, linguæ frenum imponamus; nec modo non contu-

ἀνόρα παραδραμῆ, καὶ τὸν ἐκ τούτου μισθὸν ἀπολέσῃ. Καίτοι ὁ μὲν μὴ δόκιμον δεχόμενος οὐκ ἐγκαλεῖται, ἀλλὰ καὶ μισθὸν ἔχει. Ὁ δεχόμενος γὰρ προσηύτην εἰς ὄνομα προσηύτη, μισθὸν προσηύτη λήψεται. Ὁ δὲ ἐκ τῆς ἀκαίρου ταύτης πολυπραγμοσύνης τὸν θαυμαστὸν παρτρέχων, καὶ δίχην δίδωσι. Μὴ τοίνυν βίους καὶ πράξεις πολυπραγμῆς ἐν ἑαυτῷ ἐσχάτης τούτου ἀπειροκαλίας ἐστίν, ὑπὲρ ἐκείνῳ γάρ ὤνην διόκληρον περιεργάζεσθαι. Εἰ γὰρ ἀνδροφόνο; οὗτος, εἰ γὰρ ληστής, εἰ γὰρ ὄσιον, ἄρτου καὶ δάκλων ἄρτυρον οὐ δοκεῖ σου ἄξιος εἶναι; Ἄλλ' ὁ μὲν δεσπότης σου καὶ ἦλιον αὐτῷ ἀνατέλλει· σὺ δὲ καὶ τῆς ἐρημέρου τροφῆς ἀνάστην αὐτὸν κρίνεις; Ἐγὼ δὲ καὶ ἐτέραν ὑπερβολὴν τίθημι· κὰν γὰρ ἐπιστάμενος ἦς σαφῶς, ὅτι μυρίον οὗτος γέμει κακῶν, οὐδὲ οὗτως ἀπολογίαν ἔχεις τῆς ἡμετέρας τροφῆς αὐτὸν ἀποστερῶν. Ἐκείνου γὰρ βούλο; εἰ τοῦ λίγοντος, Ὅκ οἶδα; ποιῶν ἀνεύλα; ὅστε; ἐκείνου εἰ οἰκείτης τοῦ θεραπεύσαντος τοὺς λιθάσαντας αὐτὸν· μᾶλλον δὲ τοῦ σταυρωθέντος ὑπὲρ αὐτῶν. Καὶ μὴ μοι λέγε, ὅτι Ἐτερον ἀνεύλα· καὶ γὰρ εἰ καὶ σαυτὸν ἀναρεῖν μᾶλλον, μὴδὲ οὕτω λιμώττοντα παρίθης. Καὶ γὰρ ἐκείνου μαθητῆς εἰ τοῦ τῶν σταυρωσάντων τὴν σωτηρίαν ποδοῦντος, τοῦ λέγοντος ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ Ἠάτερ, ἄρες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδα; εἰ ποιούσιν. Ἐκείνου βούλο; εἰ τοῦ τὸν βασιπασίαν αὐτὸν θεραπεύσαντος, τοῦ τὸν ὑβρίσαντι ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ στεφανώσαντος· οὐ τί γένοιτ' ἂν ἴσον; Καὶ γὰρ ἀμφότεροι παρὰ τὴν ἀρχὴν οἱ λησταὶ ὑβρίζον αὐτόν· ἀλλ' ἔλας θεατὴρ τούτων τὸν παράδεισον ἠνέφε;ς. Καὶ θακρίεις τοὺς μὴλλοντας αὐτὸν ἀναρεῖν, καὶ ταράττεται καὶ συγγελαῖ αὐτῶν τὸν προσόστην, οὐχ ὅτι σταυροῦσαι ἔμελλεν, ἀλλ' ὅτι ἐκείνου ἀπώλλυτο. Ἐταράττετο τοῖνυν προσιδῶς τὴν ἀγχόνην καὶ τὴν μετὰ τὴν ἀγχόνην κλάσιν. Καὶ εἰδὼς αὐτοῦ τὴν πονηρίαν, μήχρῃ ἐσχάτης ὥρας αὐτὸν ἔφερε, καὶ οὐ διεκρούετο, ἀλλὰ καὶ ἐβλήθη ἐν προσόστην. Ὁ δεσπότης σου φιλεῖ, καὶ δέχεται χεῖρας τὸν μέλλοντα αὐτοῦ τὸ αἷμα τὸ τίμιον εὐθέως ἔχειν· σὺ δὲ τὸν πένητα οὐδὲ ἄρτου εἶσθι; καὶ οὐκ αἰθῆ τὸν νόμον, θν ὀθηνε ὁ Χριστός; Διὰ γὰρ τοῦτον ἔβειξεν, ἐν οὐ μόνον τοὺς πένητας, ἀλλ' οὐδὲ τοὺς ἐπὶ θάνατον ἡμᾶς ἄγοντας ἀποστρέφεσθαι δε;φ. Μὴ τοίνυν μοι τοῦτο εἰπῆς, ὅτι ἂ δεινά μοι εἰργασάτο δεινά, ἀλλ' ἠνόησον εἰ ἐπίτησον ὁ Χριστός πρὸς αὐτῷ τῷ σταυρῷ διὰ τοῦ φιλήματος, ᾧ προδίδουσαι ἔμελλε, τὸν προσόστην διορθώμενος. Καὶ ὅρα πῶς ἐντραπιστικῶς. Ἰουδα, γὰρ φησι, φελλήματα τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου προδίδου; Τίνα οὐκ ἂν ἐμάλας; εἶνα [678] οὐκ ἂν ἐπικαμψεν αὐτῆ ἡ φωνῆ; ποῖον θηρίον, ποῖον ἀδάμαντα; Ἄλλ' οὐ τὸν δειλιον ἐκείνον. Μὴ τοίνυν λέγε, ὅτι τὸν δεῖνα ἐβήουσαν ὁ δεῖνα, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν ἀποστρέφομαι. Κὰν γὰρ κατὰ σοῦ μᾶλλον τὸ εἶφος ὤθειν, καὶ τὴν δεξιάν βαπτίζειν εἰς αὐτὸν τὸν λαμῶν, αὐτὴν φησίν τὴν δεξιάν· ἀπὸ καὶ ὁ Χριστός τὸ τόμα ἐβλήθη ἐκείνου τὸ τὴν σφαγὴν ἐργασάμενον.

ε'. Καὶ οὐ τοίνυν μὴ μισεῖ, ἀλλὰ δάκρυα κατέλειπε τὸν ἐπιουκουέοντα· ἐλεεῖσθαι γὰρ παρ' ἡμῶν ἄξιος ὁ τοιοῦτος; καὶ θακρίεσθαι. Ἐκείνου γὰρ ἴσμεν οἰκείται τοῦ καὶ φιλήσαντος τὸν προσόστην (οὐ γὰρ παύσομαι συνεχῶς αὐτὸν περιστρέφον), καὶ τοῦ φιλήματος ἀπαλωτέρα φβεγαμένον ῥήματα. Οὐδὲ γὰρ εἶπας,

Ἦ μαρὰ, καὶ παμπόνηρε, καὶ προσόστη, τοιαῦτα ἡμῖν ἀποδίδου; τῆς ἀμοιβῆς τῆς τοσαύτης εὐεργεσίας; Ὅλα πῶς; Ἰουδα, τὸ κύριον ὄνομα δεῖς, ὁ μᾶλλον ταλανίζοντος ἦν καὶ ἀνακαλοῦντος, ἡ ὀργίζομένου. Καὶ οὐκ εἶπε, Τὸν διδάσκαλον σου, τὸν δειπάζοντα σου καὶ εὐεργέτην, ἀλλὰ, Τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Εἰ γὰρ μὴ διδάσκαλος ἦν μὴδὲ δεσπότης, τὸν οὕτως ἡμέρω;ς, τὸν οὕτως ἀπλάτως πρὸς ὁ διακείμενον, ὡ; καὶ ἐν καιρῷ τῆς προσδοσίας ε; φιλεῖν, καὶ ταῦτα τοῦ φιλήματος συμβόλου τῆς προσδοσίας ὄντος, τοῦτον παραδίδου; Εὐλογητὸς εἰ, Κύριε· πόσας ταπεινωροσύνης, πόσας ἀνεχθικακίας ὑπέδειγμα ἡμῖν ἔδωκας; Ἄλλὰ πρὸς μὲν ἐκείνον οὕτω· πρὸς δὲ τοὺς ἐπιλόγοντας μετὰ ἔξλων καὶ μαχαρῶν οὐχ οὕτω. Καὶ τί γένοιτ' ἂν ἡμερώτερον τὸν ῥημάτων τῶν καὶ πρὸς ἐκείνους εἰρημένον; Δυνάμενος γὰρ αὐτοὺς ἄθρόον ἀφανίσαι πάντας, τοῦτον μὲν ἐπίσταν οὐδὲν, ἐντραπιστικῶς δὲ αὐτοῖ; διαλέγεται λέγων· Τί ἐξήλλοτες, ὡ; ἐπὶ ληστήν, μετὰ μαχαρῶν καὶ ξύλων; Καὶ βίβας; αὐτοῦς ὑπίπυ;ς, ἐπειδὴ ἔμενον ἀναισθητόντες, ἐκὼν πάλιν ἐαυτὸν ἐξεδίδου, καὶ ἠνεχτο τοῦμα περιδάλωντας ὄρων ταῖ; ἀγίλις χερσὶ, δυνάμενος ὁμοῦ πάντα κλονήσαι καὶ βίβας κάτω. Ἄλλὰ σὺ καὶ μετὰ ταῦτα ἀγριαίνεις πρὸς τὸν πένητα. Καίτοι γ; εἰ καὶ μυρίω; ἐστὶν ἔνοχος κακῶν, ἡ ἐνείτα καὶ ὁ λιμὸ; ἰκανῆ τὴν μὴ σφόδρα πεπωρωμένω; καταμαλάσαι ψυχὴν. Σὺ δὲ ἔσθηκας ἐκτεθρημῶνεν, καὶ λείδων μισοῦμενος θυμοῦ;· καίτοι γ; ἐκείνου οὐκ ἂν ποτε νεκρὸν ἀπεγέουσαντο σωμάτων· σὺ δὲ τοσοῦτος ὄρων τεταρριχέμενον κακοῦ;ς, ἐπεμβαίνεις κειμένω; καὶ σπαράττε;ς τὸ σῶμα διὰ τῶν ὑβρεων, καὶ χειμῶνα ἐπὶ χριμῶνε συνάγει;ς, καὶ τὸν εἰς λιμῆνα καταφυγόντα σκοπέλω προσάξει;· ποιεῖ;ς, καὶ ναυάγιον ἐργάζῃ τὸν ἐν τῇ θαλάσσῃ χαλεπώτερον. Καὶ πῶ; ἐρεῖ; τῷ θεῷ, Ἐλέησον με; καὶ ἀμαρτημάτων αἰτεῖ;ς συγγόρησιν, τὸν οὐδὲν ἀμαρτητότα ὑβρίζων, καὶ δίχην ὑπὲρ λιμῶ; καὶ ἀνάγκης τοσαύτης ἀπαύτων, καὶ τὰ θηρία ἀπαντα ἀποκρούτων τῇ ὀμότητι; Ἐκείνου μὲν γὰρ, τῆς γαστρός καταναγκαζούσης, ἀπτεται τῆς αὐτοῦ;ς νενομαμένης τροφῆ;· σὺ δὲ, οὐδένας ὄθωντος οὐδὲ καταναγκαζόντος, κατασθίεις τὸν ἀδελφόν, δάνκων, σπαράττων, εἰ καὶ μὴ τοῖ; ὀθούσιν, ἀλλὰ ῥήμασι δηγμάτων χαλεπωτέρου;. [679] Πῶ;ς οὖν δέξει τὴν ἰερὰν προσφορὰν, αἵμασιν ἀνθρωπίνου;ς φονίεας τὴν γλύτταν; πῶ;ς δίδου;ς εἰρήνην, πολέμου γέμοντι στόματι; πῶ;ς δὲ γοῦν ἀισθητῆς ἀπολαύσεις τροφῆ;ς, ἢν τοσοῦτον συνάγει;ς; Ὁ διορθώσων τὴν πεινῶν· τί καὶ ἐπιτρέβεις; οὐκ ἠνιτρεῖ;ς κειμένω; τί καὶ καταβάλλεις; οὐκ ἀναρεῖ;ς τὴν ἄθυμλαν· τί καὶ ἐπτείνεις; οὐ δίδου;ς χρήματα· τί καὶ ὑβρίζεις ῥήμασιν; Οὐκ ἤκουσας δσην διδῶσαι δίχην ὁ μὴ τρέποντες τοὺς πένητας; ποιεῖ;ς τιμωρίαι; καταδικάζονται; Πορεῖσθε γὰρ, φησίν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ηγομαζόμενον ἐφ' διαδύλω; καὶ τοῖ; ἀγγέλο;ς ἀπὸ τοῦ. Εἰ οὖν ὁ μὴ τρέποντες οὕτω καταδικάζονται, τίνα δώσουσι δίχην· οἱ μετὰ τοῦ μὴ τρέφειν καὶ ὑβρίζοντες; πόσην ὑποσθάνονται κλάσιν, πόσην γένεαν; Ἰν' οὖν μὴ τοσαῦτα ἐξέψωμεν καθ' ἑαυτὸν κακὰ, ἕως ἔορην κύριον, καὶ τὸ πονηρὸν τοῦτο νόθημα διορθώσωμεν, καὶ τῇ γλώτῃ χαλινὸν ἐπαθῶμεν· καὶ μὴ μόνον μὴ ὑβρίζωμεν, ἀλλὰ καὶ παρακαλῶμεν καὶ διὰ ῥημάτων καὶ διὰ πραγα-

b Duo mss. καὶ θαράττεται τὸ σῶμα... σκοπέλω προσάξει. c Morel. τίνα ἐλεήσει; δέξει.

* Unus Codex, αὐτὸν ὑδερᾶπνε.

των, ἵνα πολὺν ἑαυτοῖς προκαθήμενοι τὸν Ἐλεον, τύχωμεν τῶν ἐπιγγελλμένων ἡμῖν ἀγαθῶν· ὧν γέγοντο

πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοφροσύνῃ, καὶ τὰ ἐξῆς.

OMIAIA KE.

Εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς· εὐλογεῖτε, καὶ μὴ καταράσθε.

α'. Διδάξας αὐτοὺς πῶς πρὸς ἀλλήλους διακείσθαι χρῆ, καὶ συγκολλησας τὰ μέλη μετὰ ἀκριβείας, οὕτως ἐξάγει λοιπὸν πρὸς τὴν ἔξω παράταξιν, εὐκολωτέραν αὐτὴν ἐνευθεῖν ποῦν. Ὅσαρ γὰρ ὁ τὰ πρὸς τοὺς οικείους οὐ καταρωθῶν, δυσκολώτερον τὰ πρὸς τοὺς ἄλλοτρῶν· οἰκονομήσει· οὕτως ὁ καλῶς ἀσκήσας ἑαυτὸν ἐν τοῦτοις, βῆθον καὶ τὸν ἔξωθεν περιέσται. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὀδῶν προβαίνει, μετ' ἔκεινα ταῦτα εἰθῆσι, καὶ φησὶν· *Εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς*. Οὐκ εἶπε, Μὴ μνησικαχεῖτε, μηδὲ ἀμύνεσθε, ἀλλὰ τὸ πολλῶν πλείον τούτων ἐξήγησεν· ἔκεινο μὲν γὰρ ἀνδρὸς φιλοσόφου, τοῦτο δὲ ἀγγέλου λοιπῶν. Καὶ εἰπὼν, *Εὐλογεῖτε, ἐπήγαγε, Καὶ μὴ καταράσθε*, ἵνα μὴ καὶ τοῦτο κάκεινο ποιῶμεν, ἀλλ' ἔκεινο μόνον. Καὶ γὰρ μισθῶν εἶναι ἡμῖν πρόβητοι οἱ διώκοντες. Ἄν δὲ νήψης, καὶ ἔτερον οὐ σαυτῷ μετ' ἔκεινον κατασκευάσεις μισθῶν· ἔκεινος μὲν γὰρ σοὶ τὸν ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ παρέξει, οὐ δὲ σαυτῷ τὸν ἀπὸ τῆς εὐλογίας τῆς εἰς ἔκεινον, σημεῖον μέγιστον ἐκφέρων τῆς εἰς τὸν Χριστὸν ἀγάπης. Ὅσαρ γὰρ ὁ καταρωόμενος τῷ διώκοντι, δεικνύει ὅτι οὐ σφόδρα χαίρει ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα πάσων· οὕτως ὁ εὐλογῶν πολὺν ἐμφαίνει τὸν ἔρωτα. Μὴ τοίνυν αὐτὸν λειδορήσῃς, ἵνα καὶ αὐτὸς μείζονα καρπὸς μισθῶν, κάκεινον διδάξῃς, ὅτι τὸ πρᾶγμα προθυμίας ἐστίν, οὐκ ἀνάγκης· πανηγύρεως καὶ ἐρατῆς, [680] οὐ συμφωρᾶς οὐδὲ ἀθυμίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγε· *Χαίρετε, ὅταν ἐλποῦνται πᾶν πονηρὸν βῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενον*. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος ὑπέστροφον χαίροντες, οὐχ ὅτι κακῶς ἤκουσαν μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐμαστιγώθησαν. Μετὰ γὰρ τῶν εἰρημμένων καὶ ἔτερον οὐ μικρὸν καρδιανεῖς, τὸ καταπλήξῃς καὶ ταύτῃ τοὺς ἀντιδίκους, καὶ παιδεύσει διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦς, ὅτι πρὸς ἑτέραν ὀδεῖεις ζωῆν. Ἄν γὰρ ἴθῃ οὐ χαίρονται καὶ περὶ ὑμῶν ἐπινοοῦνται κακῶς, εἰσεται σαφῶς διὰ τῶν πραγμάτων, ὅτι μείζονος τῶν παρόντων ἑτέρας ἔχεις ἐλπίδας· ὧς, ἀν τοῦτο μὴ ποιῆς, ἀλλὰ κλιθῆς καὶ ὀδύρη, πῶθεν δυνήσονται μαθεῖν ἔκεινος, ὅτι ἑτέραν ζωὴν ἀναμένεις; Καὶ μετὰ τούτου δὲ πάλιν καὶ ἔτερον κατορθώσεις· ἀν γὰρ ἴθῃ οὐ οὐκ ἄλλοῦνται ταῖς ὕβρεσιν, ἀλλὰ καὶ ἐλογίζοντα, παύσεται ἐλαύνων. Ὅρα τοίνυν, βρα ἐνευθεῖν γίνεσθαι τὰ καλά· καὶ σαὶ μισθὸς μείζων καὶ ὁ παρασμὸς ἐλάττω, κάκεινος ἀποστήσεται δίκων, καὶ ὁ θεὸς δοξασθήσεται, καὶ διδασκαλία τῷ πεπλημμημένῳ ἀ γενήσεται πρὸς εὐσθεῖαν ἢ σὴ φιλοσοφία. Διὰ τοῦτο οὐχ ὁ τοὺς ὕβριζοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς διώκοντας καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ἐπηραδόντας, τοὺς ἐναντίους ἀμείβεσθαι ἐκέλευσε. Καὶ νῦν μὲν αὐτοὺς εὐλογοῖν ἐπέταξε· πρόλιον δὲ καὶ ἔργους εὐεργετεῖν παραίνει. *Χαίρειν μετὰ χαϊρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαύοντων*. Ἐπειδὴ γὰρ ἐστὶν εὐλογῆσαι μὲν, καὶ μὴ καταράσθαι, μὴ μὴν ἐξ ἀγάπης τοῦτο ποιῆσαι, βούλεται καὶ διαθερμάνεσθαι ἡμᾶς τῇ φιλῆ. Διὰ καὶ τοῦτο ἐπήγαγεν, ὥστε μὴ μόνον εὐλογοῖν, ἀλλὰ καὶ συναλεῖν καὶ συμπόσειν, εἰ ποτε ἴδωμεν ἢ αὐτοὺς συμφωρᾶ περιπεσόντας. Ναί, φησὶν·

ἀλλὰ τὸ μὲν συναλεῖν τοὺς θρηνοῦσιν εἰκότως ἐπέταξε· τὸ δὲ ἔτερον εἰ ἔθποτε ἐκέλευσεν, οὐδὲν μέγιστον; Καίτοι μετὰ ἑκατον φιλοσοφώμενος· δεῖται φύσῃ, καὶ χαίρειν μετὰ χαϊρόντων, μάλλον ἢ τὸ κλαίειν μετὰ κλαύοντων. Τοῦτο μὲν γὰρ καὶ ἡ φύσις αὐτῆ κατορθοῖ, καὶ οὐδαὶς οὕτω λθθῖνος, ὅς οὐ κλαίει τὸν ἐν συμφωρᾶς ὄντα· ἔκεινο δὲ γενναίας σφόδρα εἶται φύσῃ, ὥστε τῷ εὐδοκίμοῦντι μὴ μόνον μὴ φθονεῖν, ἀλλὰ καὶ συνθέσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ πρότερον αὐτὸ εἰπέν· Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀγάπην συνάγει, ὡς ὅταν καὶ χαρὰς καὶ λύτης κοινωνῶμεν ἀλλήλοις. Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ πόρρω τῶν δεινῶν αὐτὸς ἔσθρακας, καὶ τῆς συμπαθείας μένε ἐκτός· καὶ καὶ τοῦ κερτῶν παθόντος κακῶς, κοινῇ ὀφείλεις ποιεῖσθαι τὴν συμφορὰν. Κοινῶν τοίνυν τῶν δοκρῶν, ἵνα κοῦρῆς τὴν ἀθυμίαν· κοινῶν χαρὰς, ἵνα βίωσις τὴν εὐφροσύνην, καὶ πῆξῃς τὴν ἀγάπην, καὶ πρὸ ἑκείνου σαυτὸν ὠφελήσῃς, διὰ μὲν τοῦ δοκρῆσιν ἐλεῆμονα πατασκυάου, διὰ δὲ τοῦ συνθέσθαι φθόνου καὶ βεσκανίας ἑαυτὸν ἐκκαθαίρων. Σκόπει δὲ μοι καὶ τὸ ἀνεπαχθὲς τοῦ Παύλου. Οὐ γὰρ εἶπε, Ἄπισον τὴν συμφορὰν, ἵνα μὴ λήγῃς πολλάκις ὅτι ἀδύνατον· ἀλλὰ τὸ κουφότερον ἐπέταξε, καὶ οὐ κέρτος εἰ. Κἀν γὰρ ἀνέλιθ [681] μὴ δυναθῆς τὸ δεινὸν, εἰσαγε δάκρυα, καὶ τὸ κλίον ἀνελες· κἀν μὴ δυναθῆς αὐτήσῃ τὴν εὐμερίαν, εἰσαγε τὴν χαρὰν, καὶ πολλὴν τὴν προσθήκην ἐποιεῖς. Διὰ τοῦτο οὐ μόνον μὴ φθονεῖν, ἀλλὰ καὶ πολλῶν πλείον ἐστὶ παραίνει, τὸ καὶ συνθέσθαι· τοῦ γὰρ μὴ φθονεῖν τοῦτο πολὺ πλείον. Τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονούντες· μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονούντες, ἀλλὰ τοὺς ταπεινοὺς συναγαγόμενοι.

β'. Πολλὴν πάλιν περὶ τῆς ταπεινοφροσύνης ποιεῖται τὴν σπουδὴν, ὅθεν καὶ ἤρατο τοῦ λόγου. Καὶ γὰρ ἐκὼς ἦν αὐτοὺς φρονήματος μεστοὺς εἶναι, καὶ ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ ἐτέρωθεν πολλαγόθεν· ἐδὲ καὶ συνεχῶς ὑποσείρει τὸ νόσημα, καὶ καταστῆλει τὴν φλεγμονήν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀποσπᾷται οὐμα Ἐκαθυσίας, ὡς ἀλαζονεία. Τί δὲ ἐστὶ, τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονούντες; Παραγμέντο σοὶ ὁ πῆγξ ἐπὶ τὴν οὐκίαν; Γενού κατ' ἔκεινον τῷ φρονήματι· μὴ μείζονα λάθῃς ὅγκον διὰ τὸν πλοῦτον· οὐκ ἐστὶ πλοῦτος καὶ πῆγξ ἐν Χριστῷ. Μὴ τοίνυν ἐπαγομῆθῃς διὰ τὴν ἔξωθεν περιβολήν, ἀλλ' ἀπόδεξαι διὰ τὴν ἑσθὸν εἶσιν· μηδὲ, ἀν ἴθῃς πενθοῦντα, ἀνάξιον αὐτὸν νομήσῃ παρακαλεῖσαι· μηδὲ, ἀν ἴθῃς εὐημεροῦντα, ἐρηθρίσῃς κοινῶν τῆς ἡθούης καὶ συνηθῶν, ἀλλ' ὁ περὶ σαυτοῦ φρονεῖς, καὶ περὶ ἑκείνου φρόνησον· τὸ γὰρ αὐτὸ φρονούντες, φησὶν, εἰς ἀλλήλους. Οὐκ, μέγαν σαυτὸν εἶναι νομίζεις; Οὐκοῦν καὶ ἐκείνον νομίζεις. Ταπεινὸν καὶ μικρὸν εἶναι ὑπέσπεις ἔκεινον; Οὐκοῦν καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦτο φησῆσαι, καὶ πᾶσαν ἀνωμαλίαν ἐκβαλε. Πῶς δ' ἀν γένοιτο τοῦτο; Ἄν τὴν ἀπόνοιαν ἐκβάλῃς. Διὰ καὶ ἐπήγαγε· *Μὴ δὲ ὑψηλὰ φρονούντες, ἀλλὰ τοὺς ταπεινοὺς συναγαγόμενοι*· τούτῃσιν, εἰς τὴν ἑκείνου εὐδελίαν κατὰδῆθι, συμπεριφέρου, συμπεριέρχου. Μὴ ἐπίως τῷ φρονήματι συνταπεινῶ, ἀλλὰ καὶ βοήθει καὶ

α' Duo mss., κεκλυμένω. β' Sic unus cod. recte. Editum fuerat ἴδωμεν. Euseb.

melius afficiamus, sed etiam consolemur et verbis et factis, ut nobis multa prius recoudita misericordia,

promissa nobis bona consequamur, gratia et benignitate, etc.

HOMILIA XXII.

CAP. 12. v. 14. *Benedicite persecuentibus vos : benedicite, et nolite maledicere.*

1. Postquam docuit illos, quomodo oporteat mutuo affectos esse, membrisque diligenter conglutinatis, educit illos deinceps ad externam pugnam aciem, faciliorem inde illam reddens. Quemadmodum enim is, qui ea quæ ad domesticos spectant non recte composuit, difficilius ea quæ ad extraneos pertinent administrabit : sic is, qui pulchre in istis sese exercuit, facilius res externorum componet. Ideo Paulus ultra procedens, post illud hæc ponit, et ait : *Benedicite persecuentibus vos.* Non dixit, Ne injuriarum recordemini, nec vos ulciscamini, sed, quod multo majus est, exigit : illud enim philosophi viri est, hoc angeli. Et cum dixisset, *Benedicite*, subiungit, *Et nolite maledicere*; ut ne hoc vel illud, sed id tantum quod ille dicit, faciamus. Nam qui nos persequuntur, mercedis nobis conciliatores sunt. Si autem vigiles, aliam tibi cum hac mercedem apparabis. Ille tibi persequutionis mercedem parat; tu vero mercedem tibi attrahis benedictionis illius, signumque maximum effers dilectionis erga Christum. Sicut enim is qui maledicit se persequenti, ostendit se non multum gaudere dum hæc propter Christum patitur : sic qui benedicit, multum exhibet amorem. Ne igitur illi conviciaris, ut et ipse majorem referas fructum, et illum doceas rem ex avaritate proficisci, non ex necessitate; celebritatis et diei festi rem esse, non calamitatis et mororis. Ideo Christus dicebat : *Gaudete, cum dixerint omne malum verbum adversum vos mentientes (Math. 5. 11)*. Idcirco et apostoli reversi sunt gaudentes, non solum quod male audissent, sed etiam quod flagellati fuissent. Præter ea quæ dicta sunt aliud etiam non modicum lucraris, quod sic adversarios percellas, ac per opera illos doceas, te aliam carpere viam. Nam si te viderit gaudentem et alacrem dum male pateris, ex rebus ipsis clare discet, te spem habere presentibus rebus majorem : si contra non hoc feceris, sed flevieris et lamentatus fueris, unde poterit ille scire te aliam vitam expectare? Aliud præterea recte factum edes : si enim te viderit de contumeliis non dolentem, sed benedicientem, persequendi finem faciet. Vide igitur quanta hinc bona emergant : et tibi merces major, et tentatio minor, et ille persequi cessabit, et Deus glorificabitur, et philosophia tua erranti doctrina erit, qua ad pietatem ducatur. Ideo non contumelia afficientis modo, sed etiam persequentes et operibus nocentes, jubet contrariis remunerari. Et nunc quidem illis benedicere jussit; progressus vero etiam operibus benefecere ipsis hortatur. 15. *Gaudere cum gaudentibus, et flere cum sentibus.* Quia enim potest quis benedicere et non maledicere, nec tamen ex dilectione hoc facere, vult

ille ut dilectione ardeamus. Ideo illud subdidit, ut non modo benedicamus, sed et compatiamur, si quando illos in calamitatem lapsos videamus. Etiam, inquit : sentibus condolere merito jussit; aliud vero cur præcepit, cum nihil magni sit? Atqui illud animo magis philosophico opus habet, gaudere nempe cum gaudentibus, quam flere cum sentibus. Hoc enim ipsa natura efficit; nemo enim est ita lapideus, ut non debeat eum, qui in calamitatibus versatur : illud autem generosi admodum est animi, prospero agenti non modo non invidere, sed etiam congaudere. Ideo illud primum posuit. Nihil enim ita dilectionem conciliat, ut cum et gaudium et mororem communem facimus. Ne igitur, quia tu procul ab ærumnis es, etiam a commiseratione semovearis : nam cum proximus tuus male patitur, communem facere debes calamitatem. Communes ergo tibi sint lacrymæ, ut tristitiam illius alleves : commune gaudium, ut lætitiæ radices ponas, et dilectionem confirmes; et sic ante illum te ipsum juvabis, dum per lacrymas misericordem reddis, et per commune gaudium te ab invidia liberas. Observes autem velim, quam non onerosus sit Paulus. Non enim dixit, Solve calamitatem, ne sæpe dicas id fieri non posse; sed quod facilius erat præcepit, et quod in facultate tua situm erat. Licet enim ærumnam amovere nequeas, induc lacrymas, et majorem partem abstulisti : si non possis augere felicitatem, induc gaudium et magnam accessionem intulisti. Ideo non solum non invidere, sed quod multo majus est, congaudere jubet : id quod multo majus est quam non invidere. 16. *Idipsum invicem sentientes : non alta sentientes, sed humilibus consentientes.*

2. *Arrogantia dissidii causa.*—Multam rursus de humilitate curam gerit, a qua sermonem incepit. Nam verisimile est illos fastu plenos fuisse. tum ab urbis celebritate, tum aliis multis de causis; ideoque frequenter morbum illum traducit et fastum comprimit. Nihil enim corpus Ecclesie ita discindit, ut arrogantia. Quid vero significat illud, *Idipsum invicem sentientes*? Advenit tibi pauper in ædes tuas? Esto illi sensu similis : ne majorem assumas fastum ob divitias : in Christo nec dives nec pauper est. Ne itaque pudore afficiaris ob externum amictum, sed senscipe illum propter internam fidem : neque, si lugentem videris, indignum putes quem consolaris, neque si prospere agentem, erubescas partem lætitiæ et gaudii snscipere; sed ut erga te ipsum, ita erga illum affectus esto : nam ait, *Idipsum invicem sentientes*. Exempli causa : magnum te esse existimas? Magnum et illum putas. Humilem et exiguum suspicaris illum? De te quoque ipso eundem calculum feras, et inæqualitatem omnem elimina. Quomodo autem id fiat? Si arrogantiam abjicias. Ideo subiun-

git, *Non alta sapientes, sed cum humilibus consentientes*; id est, In illorum vilitatem descende, cum illo circumferaris. Ne tantum cum illo humiliter sentias, sed etiam fer opem et manum porrige, non per alium, sed per te ipsum, ut pater filio prospiciens, ut caput corpori; quod et alibi ait, *Vinctus ut animal vinculis constricti* (Hebr. 43. 3). Humiles autem hic vocat non eos tantum qui humiliter sentiunt, sed viles et contemptibiles. *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos*; id est, Ne putetis vos sufficere vobismet ipsis. Nam alibi quoque dicit Scriptura: *Vae prudentibus apud vosmetipsos, et in oculis suis sapientibus* (Isai. 5. 21). Illis autem rursus arrogantiam deprimit, et fastum tumoremque depellit. Nihil enim ita a reliquis amovet et abscondit, ut cum quis putat se sibi satis esse: ideoque nos Deus ita constituit, ut alter altero opus haberemus. Etiam si enim prudens sis, alio opus habebis: si te non opus habere putes, omnibus factus es stultior et imbecillior. Nam qui talis est, se omni vacuum auxilio constituit, et in peccatis suis nulla fructur vel correctione vel venia, ac per arrogantiam suam Deum ad iram concitabit, et in multis delinquet. Accidit namque, sæpe accidit, ut qui prudens est, id quod oporteret non videt; et is qui stultior est, aliquid eorum quæ conveniunt reperiat: quod in Moyse et in socero suo contigit, quod in Saule et in puero suo, quod in Isaaco et in Rebecca. Ne putes ergo te deprimi, si altero indignas: hoc enim te magis exaltat, hoc te furtiorem facit, hoc te splendidiorem et tutiorem. 17. *Nemini malum pro malo redendes*. Nam si alium qui tibi insidiatum vituperes, cur te criminis obnoxium facis? si malum ille fecit, cur tu æmulationem non fugis? Et vide, quomodo hic non distinxerit, sed communem legem posuerit. Neque enim dixit, *Fideli malum non reddas*; sed *Nemini*, etiam si gentilia sit, etiam si scelestus, et quisquis tandem fuerit. *Providentes bona coram omnibus hominibus*: 18. *si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes*. Hoc est, *Luceat lux vestra coram hominibus* (Matth. 5. 16): non ut ad vanam gloriam vivamus, sed ut ansam volentibus ne præbeamus adversum nos. Unde alibi quoque dicit: *Inoffensi estote et Judæis et Græcis et Ecclesiæ Dei* (1. Cor. 10. 32). Bene autem in sequentibus id declarat, dicens, *Si fieri potest, quod ex vobis est*. Aliquando autem fieri nequit, ut cum de pietate sermo est, et quando de injuria affectus concertatur. Et quid miraris, si apud alios homines id fieri nunquam semper possit? quandoquidem inter virum et uxorem hanc solvit necessitatem, dicens: *Si vero infidelis discedit, discedat* (Ibid. 7. 15); id est, Quæ pena te sunt præsta, et nemini des ansam belli et pugnæ, non Judæo, non Græco: sicuti vero pietatem lædi vidcas, ne præponas concordiam veritati, sed generose persiste usque ad mortem; ac neque sic ex animo pugnes, neque ex voluntatis proposito ipsum averseris, sed in rebus tantummodo pugnes: id enim significat illud, *Quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes*. Et si ille pacem non

servaverit, tu ne animum tuum tempestate repleas, sed ex proposito voluntatis amicus esto, ut dixi, veritatemque nusquam prodas. 19. *Neque vos ipsos ulciscentes, carissimi, sed date locum iræ: scriptum est enim: Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus* (Deut. 32. 35). Cui iræ? Dei. Quia enim hoc maxime videre cupit is, qui injuria affectus est, ut ultione fruatur, hoc ipsum Deus abunde dat: nam si te non ulciscaris, Deus ultor erit. Concede igitur illi, inquit, ut hoc aggrediatur: id enim significat illud, *Date locum iræ*.

3. Deinde, ut magis consoletur, testimonium adduxit, et hac ratione magis illum recreans, majorem ab illo philosophiam requirit dicens: 20. *Si ergo esurierit inimicus tuus, cibus illum: si siti, potum da illi: hoc enim faciens, carbonem ignis congeres super caput ipsius*. 21. *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum*. Quod enim dico, inquit, quod in pace sit vivendum? Nam inimico benefacere jubeo: etenim ait, *Cibus illum et potum da illi*. Deinde quia ree laboriosam et magnam præcepit, subjunxit: *Hoc enim faciens carbonem ignis congeres super caput ipsius*. Hæc porro dixit, illum metu reprimens, et hunc spe retributionis alacriorem reddens. Nam qui injuste læsus est, cum infirmatus fuerit, non de propriis hominis afflicto, ut de supplicio ejus qui se læsit. Nihil enim ita jucundum est, ut ultio de inimico sumpta. Quod ergo desiderat, hoc illi primo dat; et postea cum venenum amisit, tunc ad sublimiora hortatur, dicens: *Noli vinci a malo*. Sciebat enim inimicum, etiam si fera esset, inimicum tamen non mansurum, si cibum ab illo acceperit. Et si is, qui læsus fuit, quantumcumque vindictæ cupidus sit, postquam inimico cibum et potum dederit, non ultra certe vindictam ejus optaturus est. Ideo de fine et exitu rei fiduciam habens, non simpliciter comminatur, sed supplicium vario modo depingit. Non enim dixit, *Vindictam aumes*; sed, *Carbonem ignis congeres super caput ejus*. Deinde sic prædicans illum alloquitur: *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum*; atque ita sensim subindicat, non oportere tali animo facere: nam injuriæ memoriam adhuc retinere, est vinci a malo. At primo quidem illud non dixit; neque enim tempus erat: cum autem iram illius evacuavit, tunc subjunxit dicens, *Vince in bono malum*. Nam et hoc victoria est. Pugil enim magis vincit, non cum se subijci ad plagas recipiendas, sed quando erigens seipsum, id agit ut adversarius in aerem vim suam effundat. Ita enim ipse plagas non accipiet, et ejus vires dissolvat: id quod etiam in contumeliis evenit. Nam cum contumeliam contumelia repellis, superatus es non ab homine, sed, quod turpius est, ab illiberali affectu: si vero taceas, vicisti, ac sine labore tropæum crexisti, innumerosque habebis te corona donantes, et convicii falsitatem damnantes. Nam qui contradicit, quasi ex convicii morsu contradicere videtur, cum morsum vero sentiat, suspensionem præbet, quod ait dictorum cruscus: si vero deriseris, ex risu calculum et iudicium contra te latum solvisti. Si autem

χαίρα ἀρέγου, μὴ δὲ ἐτέρου, ἀλλὰ διὰ αὐτοῦ ὡς πατήρ παιδὸς προνοῦν, ὡς κεφαλὴ σώματος ὅπερ καὶ ἀλλὰχοῦ φησι, *Τοῖς θεσμίσι ὡς συνθεσμήτοις*. Ταπεινοὺς δὲ ἐνταῦθα οὐχ ἀπλῶς τοὺς ταπεινώθησάν φησιν, ἀλλὰ τοὺς ταπεινοὺς καὶ εὐκαταφρόνους. *Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς* · τοῦτο ἐστίν, μὴ νομίζετε ἀρκεῖν ἑαυτοῖς. Καὶ γὰρ ἀλλὰχοῦ φησιν ἡ Γραφή · *Ὅσαι οἱ συντετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἀνώγειον ἑαυτῶν ἐπιστημονες*. Καὶ διὰ τούτων δὲ πάλιν τὴν ἀπονοίαν ὑπορίπτει, καὶ τὸ φῶσιμα καὶ τὴν φλεγμονὴν καταστέλλει. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀπαίρει καὶ ἀποσχίζει τῶν λοιπῶν, ὡς τὸ νομίζειν τινὰ ἀρκεῖν ἑαυτῶ · διὸ καὶ ἐν χρείᾳ ἀλλήλων κατέστησεν ἡμᾶς ὁ Θεός. Κἂν γὰρ φρόνιμος ἦς, ἐτέρου δεήσει · ἂν δὲ νομίζῃς μὴ δεῖσθαι, ἀνοητέρος πάντων ἐγένου καὶ ἀσθενέστερος. Ὁ γὰρ τοιούτους καὶ ἔρημον ἑαυτὸν καταστήσει· βοηθείας, ἂν ἐν οἷς ἂν ἀμαρτάνῃ, οὐδεμιάς ἀπολαύσεται οὐτε διορθώσεως οὐτε συγκωμῆς, καὶ τὸν Θεὸν παρεξυμείει διὰ τῆς ἀπονοίας, καὶ πολλὰ ἀμαρτῆσται. Ἔστι γὰρ, ἐστὶ πολλὰκις καὶ τὸν φρόνιμον ἢ συνειδὲν τὸ δέον, καὶ τὸν ἀνοητότερον οὐδεὶν τι τῶν προσήκόντων · ὅπερ ἐπὶ τοῦ [682] Μωσῆος καὶ τοῦ πενήθου γέγονεν, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Σαουλ καὶ τοῦ παιδὸς, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῆς Ρεβέκκας. Μὴ τολμῶν νομίζης καθαιρεῖσθαι διδόμενος ἐτέρου. Τοῦτο γὰρ σε μᾶλλον ὕψαι, τοῦτο σε ἰσχυρότερον ποιεῖ, τοῦτο σε λαμπρότερον τε καὶ ασφαλέστερον. *Μηδενὶ κακῶν ἀντὶ κακοῦ ἀποδοῦσθε*. Ἐἴ γὰρ ἕτερον ψέγεις ἐπιβουλεύουσα, εἰ σαυτὸν ὑπεύθυνον ποιεῖς τῆ κατηγορίᾳ; Ἐἰ κακῶς ἐκείνος ἐποίησε, εἰ μὴ ψεύγεις τὸν ζῆλον; Καὶ ὅρα πῶς ἐνταῦθα οὐ δεῖσται, ἀλλὰ κενὸν τὸν νόμον ἔθηκεν. Οὐ γὰρ εἶπε, *Τῷ πιστῷ μὴ ἀποδῶς κακῶν, ἀλλὰ Μηδενὶ, κἂν Ἐλλην ἦ, κἂν μαρδῆ, κἂν ὀπίσθαιον*. Προνοοῦμενοι κατὰ ἐνώπιον ἀνθρώπων πάντων, εἰ δυνατόν, τὸ δὲ θύμῳ, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες. Τοῦτο ἐστὶ, λαμβάνετε τὸ ζῆλον ὅμων ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων · οὐχ ἵνα πρὸς κενοδοξίαν ζῶμεν, ἀλλ' ἵνα μὴ παρέγωμεν λαθεὶν καθ' ἑαυτῶν τοῖς βουλομένοις. Διὸ καὶ ἀλλὰχοῦ φησιν, *Ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἑλλήνας* καὶ τῆ Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ. Καλῶς δὲ τὸ εἶπεν ἀθήλασεν εἰπὼν, *Εἰ δυνατόν, τὸ δὲ θύμῳ*. Ἔστι γὰρ ὅπου οὐ δυνατόν · ὅλον ὅλον περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος ἦ, ὅταν περὶ ἀδικουμένων ὁ ἀγών. Καὶ εἰ θαυμάζεις, εἰ ἐπὶ ἀνθρώπων τὸν ἄλλον τοῦτο οὐ παντοῦ δυνατόν, ὅπου γὰρ καὶ ἐπὶ ἀνδρός καὶ γυναικὸς ταύτην ἔλυσε τὴν ἀνάγκην, εἰπὼν · *Εἰ δὲ ὁ ἀπιστοὺς χωρίζεται, χωρίζεσθε*; Ὁ δὲ λέγει, τοιούτων ἐστὶ · *Τὰ παρὰ αὐαντοῦ πάρεχαι, καὶ μηδενὶ δεῖν πολέμου καὶ μάχης ἀφορμὴν, μὴ Ἰουδαίῳ, μὴ Ἑλληνι* · εἰ δὲ που τὴν εὐσέβειαν παραβλαπτομένην βίωσι, καὶ προτίμα τὴν ὀμόνοιαν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἔτασο γενναίως ἕως θανάτου · καὶ μηδὲ οὕτω ψυχῇ πολέμει, μηδὲ ἀποστρέφου γνώμῃ, ἀλλὰ τοῖς πράγμασιν μάχου μόνον · τοῦτο γὰρ ἐστὶ, *Τὸ δὲ θύμῳ, μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες*. Κἂν ἐκεῖνος μὴ εἰρηνεύῃ, σὺ μὴ πληρώσης χυμῶνος τὴν ψυχῆν, ἀλλ' ἔσο φίλος κατὰ γνώμην, ὅπερ ἔβηεν εἰπὼν, τὴν ἀλήθειαν μηδαμῶς προδοῦς. *Μηδὲ ἑαυτοῦ ἐκδικουόντας, ἀγαπήτοι, ἀλλὰ ὅσας τόκον τῆ ἔργῃ* · γέγραπται γάρ, *Ἐμοὶ ἐκδικήσεις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος. Ποῖα ἔργῃ*; Τῆ τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦτο μάλιστα ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν ὁ ἀδικηθεὶς, ἐκδικείας ἑαυτὸν ἀπολαύουσαν, τοῦτο αὐτὸ μετὰ πολλῆς βίβουσι τῆς περιουσίας · ἂν γὰρ αὐτὸς μὴ ἄμνη, ὁ Θεός ἐστὶ τιμωρός. Συγχώρησον οὖν αὐτῷ,

φησὶν, ἐπεξελεῖν · τοῦτο γὰρ ἐστὶ, *Ὅσας τόκον τῆ ἔργῃ*.

γ'. Εἶτα παραμυθούμενος ἐπιπέλον, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἐπήγαγε, καὶ ταύτη μειζῶνος · αὐτὸν ἀνακτησόμενος, πλεονα αὐτὸν τὴν φιλοσοφίαν ἀπατεῖ, λέγων · *Ἐὰν οὐδὲν πενίρ ὁ ἐχθρός σου, ψάμειε αὐτόν · ἐὰν δισψῆ, πείτεις αὐτόν · τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἀνθρώπους κακῶς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Μὴ νικάς ὅπῳ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νικάς ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν*. Τί γὰρ λέγω, φησὶν, εἰ ἐπιρνεύεις δεῖ; Καὶ γὰρ καὶ εὐεργετῆται ἐπιτάττω · *Ψάμειε γὰρ αὐτόν καὶ πείτεις* · φησὶν. Εἶτα ἐπειδὴ σφόδρα ἐπίπνον ἐπέταξε καὶ μέγα, [685] ἐπήγαγε · *Τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἀνθρώπους κακῶς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ*. Ταῦτα δὲ εἶλε, κἀκεῖνον καταστέλλον τῷ φῶσι, καὶ τούτων προθυμότερον ποιῶν τῆ ἐλπίδι τῆς ἀντιδόσεως. Ὁ γὰρ ἠδικημένος ὅταν ἀσθενῆσῃ, οὐχ ὅτι κατέχεται τοῖς οικείοις ἀγαθοῖς, ὡς τῆ τιμωρίας τοῦ λελυπηκότος αὐτόν. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἦδύ, ὡς ἐχθρὸν κολαζόμενον ἰδεῖν. Ὅπερ οὖν ἐπιθυμεῖ, τοῦτο βίβουσι αὐτῷ πρώτον · καὶ ὅταν ἀψῆ τὸν ἰόν, τότε λοιπὸν παραινεῖ τὰ ὑψηλότερα, λέγων · *Μὴ νικάς ὅπῳ τοῦ κακοῦ*. Ἥδει γὰρ, εἰ κἂν θηρίον ἦ ὁ ἐχθρός, οὐ μένει ψωμιζόμενος ἐχθρός· κἂν μυριάκις μικρόβουλος ἢ ὁ ἠδικημένος, ψωμιζῶν αὐτὸν καὶ ποτίζων, οὐδὲ αὐτὸς λοιπὸν ἐπιθυμῆσει τῆς τιμωρίας τῆς ἐκείνου. Διὸ τὸ τέλος θαρρῶν τοῦ πράγματος, οὐδὲ ἀπλῶς ἠπειλήσεν, ἀλλὰ καὶ ἐπιθαλάσσειται τῆ τιμωρία. Οὐ γὰρ εἶπε, Τιμωρήσῃ, ἀλλ' *Ἀνθρώπους κακῶς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ*. Εἶτα καὶ ἀνεκθήσει αὐτὸν εἰπὼν · *Μὴ νικάς ὅπῳ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νικάς ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν* · καὶ ἡρέμα πλεῖς ἤντα τὸ μὴ δεῖν τοιαύτην προαιρέσει ποιεῖν · τὸ γὰρ εἶναι μνησικακεῖν, ἠττάσθαι ἐστὶν ὅπῳ τοῦ κακοῦ. Ἄλλα πρώτον μὲν αὐτὸ οὐκ εἶπεν · οὐδὲ γὰρ εἶχε καιρὸν · ὅτε δὲ ἐκένωσεν αὐτοῦ τὸν θυμὸν, τότε ἐπήγαγε λέγων · *Νικάς ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν*. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο νίκη. Καὶ γὰρ ὁ πικτιῶν τότε μᾶλλον νικᾷ, οὐχ ὅταν ὑποτιθῆ ἑαυτὸν ὥστε βέβασθαι τὰς πληγὰς, ἀλλ' ὅταν ἐξέλθῃν ἑαυτὸν παρασκευάζῃ τὸν ἀνταγωνιστὴν εἰς τὸν ἀέρα κενῶν τὴν δύναμιν. Οὕτω γὰρ οὐτε αὐτὸς πληγῆσται, κἀκεῖνος λύσει τὴν ἰσχὺν ἁπασαν · ὁ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ὄβρων γίνεται. Ὅταν μὲν γὰρ ἀνθυβρίσῃς, ἠττήθῃς οὐχ ὅπῳ ἀνθρώπου, ἀλλ', ὅπερ ἐστὶν αἰσχρότερον, ὅπῳ πάθους ἀνελευθέρου τοῦ θυμοῦ κινήθῃς · ἂν δὲ σιγήσῃς, καὶ ἐνίκῃσῃς, καὶ ἀπονητὶ τὸ ἐρίσθαιον ἔσθῃσας, καὶ μυρίους ἔξεις τοὺς στεφανούοντας, καὶ τῆς λουδορίας τὸ φεῖδος καταγίνουσοντας. Ὁ μὲν γὰρ ἀντιβλήσῃ, ὡς δακνόμενος ἀντεμῆν δοκεῖ · ὁ δὲ δακνόμενος, ὑπόνοιαν παρέχει τοῦ συνειδένας τοὺς λεγομένους · ἂν δὲ καταγέλασθῃ, τῷ γέλωτι τὴν κατὰ αὐτοῦ ψῆφον ἐβέλουσας. Καὶ εἰ βούλει σαφῆ τὸν εἰρημένον ἀπέδειξεν λαβεῖν, αὐτὸν ἐρώτησον τὸν ἐχθρὸν, πότε μᾶλλον ἀλγεῖ, ὅταν θερμῶς ἀνθυβρίσῃς, ἢ ὅταν ὀλιγρότως καταγέλασθῃ καὶ τοῦτο ἀκούσῃ μᾶλλον. Οὐδὲ γὰρ οὕτως ἤθεται τῷ μὴ ὀβρίζεσθαι, ὡς δάκνεται τῷ μὴ δυνάσθαι σοῦ καθάπτεσθαι. Οὐχ ὀρέγεις τοῖς θυμολομένοις, εἰ τὴν ἰδίαν πληγῶν οὐ πολὺν [684] ποιοῦμενοι λόγον, ἐπέρχονται βύμη πολλῆ, καὶ σῶν ἀγρίων χεῖρων τὰ τοῦ πλη-

* Sic ms. Editi vero, καὶ ταύτην κενόνας, minus recte. b Vox multiplicans, perpetuus interpretatur: scopolus, non pusillitimum tantum, ut plerisque videtur, significat, sed iracundum: rinditica tenacum. * Sic ms Editi vero, καὶ ἀπὸ νίκης τε.

αἰων ζητούντες τραύματα, καὶ πρὸς ἐν τούτῳ ὀρῶντες, καὶ τούτου μᾶλλον ὄντες, ἢ τοῦ φυλάξασθαι τὴν παθεῖν; Ὅταν οὖν, οὐ μάλιστα ἐπιθυμῆ, τούτου μάλιστα ἀποστέρησις αὐτὸν, τοῦ παντὸς ἀποστέρησας, ἔξευθέλισας, καὶ ἔδειξας, ὅτι ἐκαταρρόησεν, καὶ παθῶν μᾶλλον ἢ ἀνδρα, καὶ οὐ μὴν φιλοσόφου φήσον λαθῶν, ἐκείνον δὲ θηρῶσι πονηρῶ ὄξει περιβάλλον. Τούτου καὶ ἐν τῷ τυπτασθαι πώμαμεν, καὶ ὅταν βουλομένη ὅτιπνε, μὴ ἀντιτύπτωμεν. Ἄλλὰ βούλει καιρίαν δοῦναι πληγὴν; Στρέφον αὐτὴ καὶ τὴν ἄλλην σιγάνα, καὶ μυριοίς αὐτὴν πᾶσιξες τραύμασιν. Οἱ γὰρ κροτούντες καὶ θαυμάζοντες τῶν καταλευθέντων εἰσὶν αὐτῷ χαλεπώτεροι· καὶ πρὸ ἐκείνων τὸ συνειδὸς αὐτοῦ καταγνώσεται, καὶ μεγίστας αὐτὸν ἀπαιτήσει δικαιοσύνη, καὶ ὡς τὰ ἔσχατα παθῶν, οὕτως ἐρωθραῖσας ἀναχωρήσει. Εἰ δὲ καὶ τὴν παρὰ τῶν πολλῶν ζητεῖς ὄξιν, καὶ ταύτης ἀπολαύσῃ μεζῶνας. Καὶ ἄλλως μὴν γὰρ πρὸς τοὺς κακῶς πάσχοντας ἔχομεν τινα συμπάθειαν· ὅταν δὲ μὴδὲ ἀντιτύπντας ἴδωμεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς ἐκδιδόντας, οὐκ ἔλευθμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ θαυμάζομεν.

δ. Διὰ ταῦτα μοι νῦν ἀνοιμῶμαι ἔπεισιν, ὅτι οἱ δυνάμενοι καὶ τὰ παρόντα ἔχειν, εἰ τῶν τοῦ Χριστοῦ νόμων ἠκούομεν ὡς ἔχηρῃ, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυγχάνειν, ἀμφοτέρων ἐκπίπτωμεν, παρακούοντες τῶν εἰρημίνων, καὶ περὶ τὰ φιλοσοφοῦντες. Καὶ γὰρ ἐκεῖ συμπεφρόντως πάντα ἐνομοθέτησε, καὶ ἔδειξε τί μοι ποιεῖ ἐνδύσους, τί δὲ αἰσχρούς. Καὶ οὐκ ἂν, εἰ ἐμελλεν ἀποφαινεῖν καταγελᾶστούς τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, τούτο ἂν ἐπέταξεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τούτο ποιεῖ λαμπροτέρους ἀπάντων, τὸ μὴ κακῶς λέγειν ἀκούοντας κακῶς, τὸ μὴ κακῶς ποιεῖν πάσχοντας κακῶς, διὰ τούτο ταῦτα ἐπέταξεν. Εἰ δὲ τούτο, πολλῶν μᾶλλον τὸ λέγειν καλῶς ἀκούοντας κακῶς, τὸ ἐγκωμιάζειν ὀβριζομένους, τὸ εὐεργετεῖν ἐπιβουλομένους. Διὰ τοι τούτο καὶ ταῦτα ἐνομοθέτησε. Καὶ γὰρ φέρεται τὸν αὐτὸ μαθητῶν, καὶ οἷδε σαφῶς· τί ποιεῖ ἐκεῖ τὸ ποιοῦν σμικρὸν καὶ μέγαν. Εἰ τοίνυν καὶ φέρεται καὶ οἷδε, τί αὐτῷ φιλοσεκεῖ; Ἐτέραν ὁδὸν θέλων ἔλθειν; Καὶ γὰρ τὸ νικῆν ἀπὸ τοῦ κακῶς ποιοῦν, διαβολικῶν ἴσθι νόμων· διὰ τοι τούτο ἐν τοῖς ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι τοῖς ἐκείνῳ τελοῦμένοις, οἷω κρατούσιν οἱ ἀγωνιζόμενοι πάντες. Ἄλλ' οὐκ ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ Χριστοῦ οὗτος τὸν στεφάνου δόμος ἔ, ἀλλὰ τὸν ἀναιτίον ἄπαν, τὸν πληττόμενον, οὐ τὸν πληττόντα στεφανοῦσθαι νομοθέτηται. Τοιοῦτον γὰρ αὐτοῦ τὸ στάδιον· ἀπαναντίας ἄπαντα ἔχει δια-

ταγμένα· ὥστε μὴ τῇ νίκῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ πρῶτῳ νίκῃ τὸ θαῦμα γίνεσθαι μείζον· ὅταν γὰρ τὰ ἑτέρωθεν ὄντα ἤτηται, ταῦτα νίκης ποιητικὰ ἀφανῆ· τούτο Θεοῦ δύναμις, τούτο οὐρανοῦ τὸ στάδιον, τούτο ἀγγέλων τὸ θέατρον.

Ὅσα, ὅτι διεθερμάνθητε νῦν, καὶ κηροῦ γέγονε παντὸς ἀπαλώσεως· ἀλλ' ἀναχωρήσαντες ἄπαντα ἀποδιώξετε. Διὰ τούτο ἔδοξε, ὅτι τὰ λέγόμενα ἐπὶ τῶν [685] ἔργων οὐ δεκνόμενα, καὶ ταῦτα μέλιοντες τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν κερθαίνειν. Ἄν γὰρ ἐπισκεπασαν ἐπιδειξόμεθα, ἀχάριτοι πᾶσιν ἰσόμεθα, καὶ οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐ μικρῶς, οὐ μέγας ἡμᾶς ἀντιβλάψαι ἐνθήσεται. Ἄν τε γὰρ κακῶς τις εἴπῃ, αὐτὸν οὐδὲν, ἑαυτὸν δὲ τὰ μέγιστα ἔδωκεν· ἂν τε ἀδικῆσῃ πάλιν, ἢ βλάβῃ περὶ τὸν ἡδικητότα ἴσται. Οὐχ ὄρθς καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις, οἱ μὴ μὴ ἠσκημένοι λαμπροὶ καὶ μετὰ πολλῆς ἐστῆκασιν τῆς παρθρασίας ἐλευθεροστομοῦντες, οἱ δὲ ἡδονηκότας κἀπο κῦπτοντες μετ' αἰσχύνης καὶ φόβου; Καὶ τί λέγω κατηγορεῖν καὶ ἀδικεῖν; Κἀν γὰρ τὸ ξίφος ἀνοήσῃ κατὰ σοῦ, κἀν εἰς τὸν λαῖμον αὐτὸν τὴν δεξιὰν βαπτίσῃ, οὐ μὴν οὐδὲν παρεδίαξεν, ἑαυτὸν δὲ κατέσφαξε. Καὶ μαρτυρήσαντες ἐν τῷ λόγῳ ὁ πρῶτος οὗτος ἀνααιρεθεὶς ὑπὸ δεξιᾶς ἀδελφικῆς. Ὁ μὴ γὰρ ἀπὴν πρὸς τὸν ἀκύματον λιμένα, ἀθανάτου ὄξιν κηρομένος· ὁ δὲ παντὸς θανάτου βίον ἀβλύκων ἐξῆ, στένων καὶ τρέμων, καὶ ἐν τῷ σώματι τὴν κατηγορίαν τοῦ γενομένου περιτρέπων. Μὴ δὴ τούτο δυνάμενος, ἀλλ' ἐκείνο. Ὁ μὴ γὰρ κακῶς πάσχων οὐα ἔχει μόνιμον οἶκον τὸ κακόν· οὐ γὰρ αὐτὸς αὐτὸ ἐσκεν, ἀλλ' ἑτέρωθεν αὐτὸ δὲξάμενος, ἐποίησεν ἀγαθὸν διὰ τῆς ὑπομονῆς· ὁ δὲ ποιήσας κακῶς, οἶκον τὴν πληγῆν· ὁ ἔχει τὴν κακίαν. Οὐχ ὁ Ἰωσήφ ἐν δεσμοτηρίῳ ἦν, ὁ δὲ ἐπιβουλεύουσα αὐτῷ πόρνη ἐν οἰκῇ λαμπρῇ καὶ περιφανεῖ; Τίς ἂν οὐν ἠθέλησας γενέσθαι; Καὶ μήπω μοι τὴν ἀντίθεσιν εἴπῃς, ἀλλ' αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἐξέτασον τὰ γεγενημένα· καὶ γὰρ οἷω μυριάκις προτιμήσεις τὸ δεσμοτήριον μετὰ τοῦ Ἰωσήφ τῆς οἰκίας τῆς τῆν πόρνην ἔχουσας. Καὶ γὰρ εἰ τὴν ἀμφοτέρων ψυχὴν ἴσως, τὴν μὴ ἐν εὐρυχωρίᾳ καὶ παρῆρησῃ βλεῖ πολλῆ, τὴν δὲ τῆς Αἴγυπτου; Ἐν στενωχωρίᾳ καὶ αἰσχύνῃ, καὶ καταφραῖ καὶ θεροφῇ, καὶ ἀθυμίᾳ πολλῇ· καίτοι γε αὐτὴ ἔδωκε νικῆν, ἀλλ' οὐκ ἦν αὐτὴ νικῆ. Ταῦτ' οὐν εἰδότες, πρὸς τὸ κακῶς παθεῖν ἑαυτοὺς παρασκευάσωμεν, ἵνα καὶ τοῦ παθεῖν κακῶς ἀπαλλαγώμεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἰστυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆ.

* Unus Codex, καὶ δεῖξας ἔ Codex unus, τῶν σταδίων δ νόμος, forte melius.

* Editt. τὴν κηρὴν, mss. τὴν κληρὴν, et ita legit veteres Interpretes.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ'.

Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ἀπαρχοῦσας ἀποτασσέσθαι.

α'. Πολὺν τοῦ πράγματος τούτου ποιεῖται λόγον καὶ ἐν ἑτέρας ἐπιστολαῖς, καθάπερ τοὺς οἰκέτας τοὺς δεσφτάς, οὗτω καὶ τοὺς ἀρχομένους τοὺς ἀρχουσῶν ὑποτάσσω. Ποιεῖ δὲ τούτο, δεκτικῶς ὡς οὐκ ἐπ' ἀνατροπῆ τῆς κοινῆς πολιτείας ὁ Χριστὸς τοὺς παρ' αὐτοῦ νόμους εἰσήγαγεν, ἀλλ' ἐπὶ θεοβουλίᾳ βελτίονι, καὶ παιδείων μὴ περὶ τοὺς ἀναδέχασθαι πολέμους καὶ ἀνοήτους. Ἀκούοις γὰρ αἰ διὰ τὴν ἀλήθειαν ἡμῖν

ἐπαγγέλλεται ἀποβλάψαι, καὶ περὶ τοὺς ὁ δὲ προσθέτως πειρασμοὺς καὶ ἀνοήτους. Ἐκείνι δὲ πῶς καὶ εὐκαιρῶς εἰς τὸν περὶ τούτων ἐπέθηκε λόγον. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν πολλὴν [686] ἐκείνην ἀπῆτησε φιλοσοφίαν, καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἔχθροὺς κατασκευασαν ἐπιτηδέους, καὶ τοὺς ἐν εὐθυμίᾳ καὶ τοὺς ἐν ἀσπραγῶσι, καὶ τοὺς δεομένους καὶ πᾶσιν ἀπλῶς χρησόμενοι εἰργάστο, καὶ τὴν ἀγγέλιος πρέπουσαν καταφύτου πολιτείας, καὶ θυμὸν ἐκένωσε καὶ ἀπέκων κατῆσται, καὶ διὰ πάντων καταλάσαν αὐτῶν τὴν δίκαιαν,

velis clarum dictorum demonstrationem accipere, ipsum inanicum interroga, quando magis doleat, an cum ardens contumeliam vicissim rependis, an cum conviciantem derides: atque hoc postremum magis audies. Neque enim tantum placet ipsi, quod vicissim convicia non reponas, quantum mordetur, quod non possit te commovere. Non vides furore percitos homines, qui plagas acceptas non multum enantes, impetu magno irruunt et plus quam sues agrestes proximi vulnera querunt, atque ad hoc nunquam respiciunt, hocque magis curant, quam caveant ne sibi vulnus inferatur? Quando igitur illum ea re privas, quam ipse summopere cupit, omnia jam optata re privasti, deiecasti, contemptu dignum ostendisti, et puerulum magis quam virum: et tu philosophi calculum adeptus es, illi vero male bestie famam conciliasti. Illud et cum verberamur, faciamus: si verberare velimus, ne vicissim verberemus. Sed vis letalem inferre plagam? Verte illi alteram maxillam et mille illum vulneribus confodies. Nam qui plaudunt et mirantur, graviore illi sunt quam si ipsum lapidarent; et ante illos etiam conscientia eum damnabit, et maximas repetet poenas, et ac si extrema passus esset, sic erubescens abscedet. Si vero gloriam apud multos queris, hac quoque magis frueris. Nam et aliquo erga illos, qui male patiuntur, aliqua movetur commiseratione: et quando videmus illos sese non ulciscentes, sed adeo sponte se exponentes, non modo commiseratione, sed etiam admiratione dignos habemus.

4. Ideo jam ego pene ingemisco, quod qui possemus et presentibus potiri, si Christi leges ut par est audiremus, et futura etiam consequi; ab utrisque excidimus, dictis non obsequentes, inutiliter philosophantes. Nam utiliter has omnes leges constituit, ostenditque quid gloriosos redderet, quid turpes et inglorios. Neque hæc ille præcepisset, si hinc discipulos suos ridiculos facturum fuisset; sed quia hoc illos omnium splendidissimos reddit, quod non male dicant, cum male audiunt; quod non male faciant, cum male patiantur: ideo hæc præcepit. Si hoc autem, multo magis gloriosum erit bene dicere, cum male audiunt; laudare, cum conviciis impetuntur; insidiantibus beneficia prestare. Ideo igitur hæc quoque legem tulit. Discipulis enim suis parcat, scitque probe quid aut parvum aut magnum faciat. Si ergo et parcat et bene novit, cur cum illo contendis, cum alteram viam vis inire? Nam vincere mala faciendo, ad diaboli pertinet leges: ideo

in Olympicis certaminibus ipsi consecratis, sic qui decertant omnes vincunt. At non in Christi stadio ea est coronarum lex, sed contraria omnino: lege enim statutum est eum qui percutitur, non eum qui percutit, coronandum esse. Tale siquidem ipsius stadium omnia e contrario constituta habet; ita ut non ex victoria tantum, sed ex victoriæ modo, majus sit miraculum. Quando enim ea, quæ alibi clades haberent, victoriam hic pariunt: hoc Dei potentia, hoc cæli stadium, hoc angelorum theatrum.

Injuria patienter ferenda. — Scio vos jam accensos esse, et cetera moliores esse factos; sed cum discesseritis, omnia effunditis. Ideo doleo, quod dicta ad opus non adhibeamus, cum tamen inde maxima lucra reportaturi simus. Nam si mansuetudinem exhibemus, insuperabiles erimus omnibus, nemoque sive parvus sive magnus nobis vel tantillum nocere possit. Sive enim quis maledixerit tibi, te ille nihil, se vero multum lacerit: si tibi injuriam fecerit, damnum penes injuriam inferentem erit. Non vides in judiciali foro, quod qui injuria affecti sunt, splendidi et cum multa fiducia stent libere loquentes; qui vero læserant, demisso capite, cum pudore et metu versentur? Et quid dico accusationem et injustitiam? Etiam si gladium inimicus contra te acverit, dexteramque in guttur immeriserit, te quidem nihil læsit, seseque jugulavit. Sermoni fidem facere possit is qui primus sic interfectus est fraterna manu. Ille enim ad tranquillum portum abiit, immortalis adeptus gloriam; alter vero vita quavis morte miseriore vixit, gemens ac tremens, et in corpore accusationem sceleris circumferens. Ne itaque hoc, sed illud persequamur. Qui enim male patitur, non habet manens in se malum; neque enim ipse malum peperit, sed aliunde illud accepit, et per patientiam bonum reddidit: qui autem malum intulit, in se plagam nequitie habet. Annon Joseph in carcere erat, insidiatrix vero ejus adultera in ædibus splendidis et illustribus? Quam malles te esse? Necdum tamen mercedem dixeris, sed ipsa utrinque facta per se perpende: sic enim longe præferes carcerem cum Josepho ædibus illis, in quibus scortum erat. Nam si utriusque animam videris, hanc in latitudine et fiducia multa videbis; Ægyptiæ vero animam in angustia, pudore, morrore, tumultu, multaque tristitia. Quamquam illa vincere videtur: ad non erat hæc victoria. Hæc cum sciamus, ad mala patientia nos præparemus, ut a malis tandem liberemur, et futura consequamur bona, quæ utinam nos omnes adipiscamur, gratia et benignitate, etc.

HOMILIA XXIII.

CAP. 13. v. 1. *Omnia anima potestatibus sublimioribus subdita sit.*

1. De hac re plurima verba facit in aliis etiam epistolis, ut domesticis heris, sic et subditos principibus subjiciens. Id vero facit, ostendens Christum non ad eversionem communis politice leges suas induxisse, sed ad emendationem, docens ut ne su-

perflua et inutilia suscipiantur bella. Sufficient enim insidiæ illæ, quæ propter veritatem nobis parantur, nec par est supervacaneas et inutiles adjicere tentationes. Vide autem quam opportune in hac sermonem accesserit. Postquam enim magnam illam philosophiam requisivit, et amicis et inimicis commodos, atque iis qui prospere, et iis qui infelicitè

rem gererent, egenis et omnibus utiles reddidit, ac vite Institutum quod angelis deceret iuseruit, iram evacuavit, arrogantiis repressit, illorumque animum in omnibus mansuetum reddidit: tunc de hisce rebus adhortationem inducit. Nam si iis, qui injuriam inferunt, contraria rependere oportet; multo magis iis, qui nos beneficiis orant, obtemperare convenit. Sed hoc quidem in fine adhortationis ponit: interea vero illa non movet ratiocinia, quæ dixit, sed ea, quæ ex debito obedire jubent. Et ostendens hoc omnibus imperari, sacerdotibus etiam et monachis, nec secularibus tantum, hoc ab exordio declarat, dicens: *Omnis anima potestatis sublimibus subdita sit*; etiam apostolus sis, etiam evangelista et propheta, etiam quisvis alius: neque enim hæc subiectio pietatem subvertit. Nec simpliciter dixit, Obediat, sed, Subdita sit. Est autem prima defensio talis constitutionis, quæ et cum fidelibus ratiociniis convenit, quod a Deo hæc præcepta fuerint: *Non est enim potestas, inquit, nisi a Deo*. Quid dicis? omnium princeps a Deo ordinatus est? Non hoc dico, inquit: neque enim de singulis principibus mihi nunc sermo est, sed de re ipsa. Nam quod principatus sint, et quod alii imperent, alii subiecti sint, neque omnia casu ac temere ferantur, populis quasi fluctibus hinc et inde circumactis, divini esse sapientiæ dico. Ideo non dixit: Non enim est princeps nisi a Deo; sed de re ipsa loquitur dicens: *Non enim est potestas nisi a Deo: quæ vero sunt potestates, a Deo ordinatæ sunt*. Sic et cum quidam sapiens dicit, *A Deo adaptatur viro mulier* (Prov. 19. 14); hoc dicit, quia nuptias Deus constituit, non quia singulos qui mulieres ducunt ipse conjunxerit: multos quippe videmus, qui male et non ex nuptiarum lego junguntur, neque hoc Deo imputaverimus. Sed quod Christus ipse dixit: *Qui fecit ab initio, masculum et feminam fecit eos; et dixit, Ideo relinquet homo patrem et matrem, et adheret uxori suæ* (Math. 19. 4. 5; Gen. 2. 24); hæc quoque sapiens ille interpretans dicebat: quia enim honoris æqualitas bellum sæpe inducit, multos fecit principatus multasque subjectiones, ut viri et mulieris, filii et patris, senis et juvenis, servi et liberi, principis et subditi, doctoris et discipuli. Equid miraris quod hoc in hominibus fecerit, quando idipsum in corpore fecit. Neque enim hic omnia pariter honoris fecit, sed hoc minus, illud melius, et alia imperare, alia subdita esse jussit. In brutis quoque idipsum videre est, ut in apibus, in gruibus, in gregibus ovium agrestium. Neque mare hoc bono ordine privatum est; sed et illic multa piscium genera sub uno ordinantur et militant, et sic longas peregrinationes suscipiunt. Nam ubi nullus principatus est, ubique malum et perturbatio regnant. Cum dixisset ergo undenam sit principatus, subjunxit: **2. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.** Vide quo rem deduxerit, unde terruerit, ac quomodo ostenderit hoc ex debito fieri. Nam ne fideles dicerent: Nos viles reddis, et contemptui exponis, dum eos qui regno æolorum potituri sunt, principibus subdis: ostendit se ita non principibus, sed Deo illos

subjicere: nam qui principatibus subjectus est, illi obsequitur. Verum non ita loquitur, nempe quod Deo obsequatur is, qui principibus obedit; sed per contrarium terret, et accuratius idipsum probat dicens, eum qui principi non obedit, cum Deo pugare, qui hæc legem posuit; et hoc ubique demonstrare studet, quod non gratiam illis, sed debitum obediendo præstentem. Ita enim ille principes infideles ad piam religionem magis alliciebat, et fideles ad obedientiam. Etenim rumor unidique circumferbatur, quo apostoli ut seditiosi et novarum rerum auctores incusabantur, qui ad legum communium eversionem omnia facerent et dicerent. Cum enim ostendens communem Dominum nostrum hoc suis omnibus præcipere, eorum, qui apostolos ut doctores traducebant, ora obstrues, et cum majori fiducia pro veritatibus dogmatibus loqueris.

2. Ne itaque talis subjectionis te pudeat. Nam hæc Deus legem posuit, et eos qui ista contemnunt vehementer ulciscitur. Nam si non obsequaris, pœnis abs te non leves repetes, sed maximas, nec quidquam te repugnantiæ eximet: qui et ab hominibus gravissimo plecteris supplicio, nemoque tibi patrocinabitur, ac Deum magis irritabis. Quæ omnia subditiæ dicebat: *Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt*. Deinde post incussum timorem, ut rei utilitatem ostendat, per ratiocinia id suadet, ita loquens: **3. Nam principes non sunt timor bonorum operum, sed malorum.** Postquam enim profundam infixerat plagam, illosque terruerat, rursus illos erigit, ut sapiens medicus levia adhibens pharmaca, consolando dicens: Quid times? quid exhorrescis? an te bene agentem corripit? an terribilis est virtutis studioso? Ideo adjicit: *Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa*. Viden? quomodo illum cum magistratu conciliet, dum ostendit illum ipsius laudatorem sedere? viden? quomodo iram evacuaverit? **4. Dei enim minister est tibi in bonum.** Tantum abest ut te terreat, ut etiam laudet: tantum abest ut impediatur, ut etiam tecum cooperetur. Cum ergo et laudatorem habes et adiutorem, cur non te subijcis? Nam et alias faciliorem tibi virtutem reddit, malos quidem puniens, bonos autem beneficiis et honore donans, Deique voluntati cooperans: ideoque ministrum illum vocavit. Perpende autem: Ego ut temperans sis consulo, et ipse per leges ita dicit: Ego hortor ne quis avaritia studeat, ne rapiat, et ille super hæc judex sedet. Itaque is cooperatur est et nobis auxiliator, et ad eam rem a Deo missus est. Utrunque ergo venerabilis est, et quod a Deo missus est, et quod ad ejusmodi negotium. *Quod si malum feceris, time*. Non ergo principes timorem incutit, sed nequitia nostra. *Non ergo frustra gladium portat*. Viden? quomodo illum tibi exhibeat armatum ceu quemdam militem, peccatoribus terribilem ostendens? **4. Dei enim minister est in iram, ultor ei, qui malum operatur.** Ne rursus pœnam audiens, supplicium et gladium, resiliat, rursus dicit cum Dei legem implere. Quid enim, si

ότε και τὴν περὶ τούτων εἰσαγὴν παραίνεσι. Εἰ γὰρ τοὺς ἀδικούντας τοὺς ἐναντίους ἀμείβεσθαι χρὴ, πολλὰ μᾶλλον τοὺς εὐεργετούσι πεθεῖσθαι προσχαι. Ἄλλὰ τοῦτο μὴν πρὸς τῷ τέλει τῆς παραίνεσις τίθηται· τῶς δὲ οὗ τοῦτο κινεῖ τοὺς λογισμοὺς, οὐς εἶπον, ἀλλὰ τοὺς κατὰ ὀρέγην κελεινότητας τοῦτο ποιεῖν. Καὶ δεικνύς, ὅτι πᾶσι ταῦτα διατάσσεται, καὶ ἱεραῖοι καὶ μοναχοί, οὐχὶ τοῖς βιωτικοῖς μόνον, ἐκ προομιῶν αὐτῶ ἤθλων ἐποίησαν, οὕτω λέγων Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερχουσαῖς ὑποτασσέσθω· κἂν ἄποστολος ᾦ, κἂν εὐαγγελιστὴς, κἂν προφήτης, κἂν ὀπίσθου· οὐδὲ γὰρ ἀνατρέπει τὴν εὐσέβειαν αὕτη ἡ ὑποταγὴ. Καὶ οὐχ ἄπλως εἶπε, Πειθεσθῶ, ἀλλ', Ὑποτασσέσθω. Καὶ πρῶτον δικαίωμα τῆς τοιαύτης νομοθεσίας, καὶ λογισμὸς πρὸς πιστοὺς, τὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ταῦτα διατετάχθαι· *Ὁ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία*, ψηφίον, *εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ*. Τί λέγει; πᾶς οὖν ἄρχων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτόνηται; Οὐ τοῦτο λέγει, ψηφίον· οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἀρχόντων ὁ λόγος μὲν οὖν, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος. Τὸ γὰρ ἀρχὴ εἶναι, καὶ τοὺς μὲν ἄρχειν, τοὺς δὲ ἄρχεσθαι, καὶ μὴδὲ ἄπλως καὶ ἀνόνην ἅπαντα φέρσθαι, ὡσερ κυμάτων τῆς κάλειος τῶν ὄθλων περιεργόμενων, τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἔργον εἶναι ψηφίον. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν· Ὁ γὰρ ἐστὶν ἄρχων, εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ πράγματος διαλέγεται λέγων· *Ὁ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὐσαι ἐξουσίαι ὑπὸ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν*. Οὕτω καὶ ὅταν λέγῃ τις σοφὸς, ὅτι Παρὰ Κυρίου ἀρμύζεται ἀνθρῶ γυνή, τοῦτο λέγει, ὅτι τὸν γάμον ὁ Θεὸς ἐποίησεν, οὐχ ὅτι ἕκαστον συνόντα γυναικὶ αὐτὸς συνάπτει· καὶ γὰρ ὀρώμεν πολλοὺς ἐπὶ κακοῖς, καὶ οὐ νόμῳ γάμον, συνόντας ἀλλήλοισι, καὶ οὐκ ἂν τῷ Θεῷ ποιοῦντο λογισαίμεθα. Ἄλλ' ὅπερ αὐτὸς ἔλεγεν· Ὁ ποιητὰς ἐξ ἄρχῆς, ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησεν αὐτούς· καὶ εἶπεν, Ἄντι τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ἐρημηγεύων ἔλεγεν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ὁμοίωμα μάχην πολλὰς· εἰσαγὴς, πολλὰς ἐποίησε τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποτάξεις, οἷον ὡς ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, ὡς πατρὸς καὶ πατρὸς, ὡς πριεσβύτου καὶ νέου, ὡς δοῦλου καὶ ἐλευθέρου, ὡς ἀρχοντος καὶ ἀρχομένου, ὡς διδασκάλου καὶ μαθητοῦ. Καὶ τί θαυμάσιος ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅπου καὶ καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τὸ αὐτὸ τοῦτο πισποίηται; Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα ὁμοίωμα πάντα εἰργάσεται, ἀλλὰ τὸ μὴ ἔαττον, τὸ δὲ κρείττον κατεσκευάσει, καὶ τὰ μὲν ἄρχειν τῶν μελῶν, τὰ δὲ ἄρχεσθαι ἐποίησε. Καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο [687] ἴδοι τις ἂν, ὡς ἐν ταῖς μελίαις, ὡς ἐν ταῖς γεράνοις, ὡς ἐν ταῖς ἀγλαῖαις τῶν ἀγρίων προβάτων. Καὶ οὐδὲ ἡ θάλασσα ταύτης ἐστέρηται τῆς εὐταξίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ πολλὰ τῶν γενῶν ὄψ' ἐπὶ τάττειται τῶν ἰχθύων καὶ στρατηγεῖται, καὶ οὕτω μακρὸς ἀποθνήσκας ἀποθνήσκει, καὶ γὰρ ἡ ἀναρχία πανταχοῦ κακὸν, καὶ συγχύσεως αἰτιον. Εἰπὼν τοίνυν πόθεν εἶσιν αἱ ἀρχαί, ἐπηγάγεν· Ὅστε ὁ ἀτασαστόμος τῆ ἐξουσία, τῆ τοῦ Θεοῦ διαταγῆ ἀντίσθηκεν. Ἴδε πού τὸ πρῶγμα ἀνήγαγε, καὶ πόθεν ἐφῆκε, καὶ πῶς ἔδειξε τοῦτο κατὰ ὀρέγην γινόμενον. Ἴνα γὰρ μὴ λέγῃσιν οἱ πιστοί, ὅτι Ἐξευτελλίξει ἡμᾶς· καὶ εὐκαταφρονήτους ποιεῖς, τοὺς τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀπολαίπειν μέλλοντας ἀρχουσιν ὑποτάττων, δεικνύσιν ὅτι οὐκ ἀρχουσι, ἀλλὰ τῷ Θεῷ πάλιν ὑποτάττει τοῦτο ποῖων· ἐκείνῳ γὰρ ὁ τὰς ἀρ-

χαῖς ὑποτασσόμενος πειθεταί. Ἄλλ' οὐ λέγει οὕτως, οἷον ὅτι τῷ Θεῷ πειθεταί ὁ τοῖς ἄρχωνιν ὑπακούων, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἐναντίου φοβεῖ καὶ ἀκριβέστερον αὐτὸ κατασκευάζει λέγων, ὅτι ὁ μὴ ὑπακούων ἐκείνῳ, τῷ Θεῷ πολεμεῖ τῷ ταῦτα νομοθετῶντι. Καὶ τοῦτο σπουδάζει δεῖξαι πανταχοῦ, ὅτι οὐ χαρίζεσθαι αὐτὸν τὴν ὑπακοήν, ἀλλ' ὀρελομεν. Οὕτω γὰρ καὶ τοὺς ἀρχοντας τοὺς ἀπίστους ἐπιστάσαστο μᾶλλον πρὸς εὐσέβειαν, καὶ τοὺς πιστοὺς πρὸς ὑπακοήν. Καὶ γὰρ πολὺ περιεφέρετο λόγος τότε, ἐπὶ στάσει καὶ καινοτομίᾳ διαβάλλον τοὺς ἀποστόλους, καὶ ὡς ἐπ' ἀνατροπῆ τῶν κοινῶν νόμων ἅπαντα καὶ ποιοῦντας καὶ λέγοντας. Ὅταν οὖν εἰδῆς τὸν κοινὸν ἡμῶν δεσποτῆν τοῦτο παρεγγυῶντα τοῖς αὐτοῦ πᾶσι, καὶ τὸν διαβαλλόντων ὡς νευτεροποιοῦν ἀπορρόφῃς τὰ στόματα, καὶ μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας ὑπὲρ τῶν τῆς ἀληθείας ἂ διαλέγῃ δογματῶν.

β'. Μὴ τῶν ἰσχυρῶν, ψηφίον, τῆ τοιαύτῃ ὑποταγῇ. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς τοῦτο ἐνομοθέτησε, καὶ σοφὸς ἐστὶ τιμωρὸς καταφρονουμένων τούτων. Ὁ γὰρ τὴν τυχοῦσάν σε ἀπαίτησι δίκην παρακούσαντα, ἀλλὰ καὶ σοφὸρα μεγίστην, καὶ οὐδὲν σε ἐξαιρήσεται ἀντιλέγοντα, ἀλλὰ καὶ παρ' ἀνθρώπων ὑποστήσει τιμωρίαν χαλεπωτήτων, καὶ οὐδεὶς σου προσθήσεται, καὶ τὸν Θεὸν παροξυνεὶς μισθῶν. Ἄπερ ἅπαντα αἰνιτωμένους ἔλεγεν· *Οἱ δὲ ἀνθεστηκότες ἐναντίως κρίμα λήψονται*. Ἐκεῖ δεικνύς δὲ τὸ κέρδος τοῦ πράγματος μετὰ τὸν φόβον, καὶ ἀπὸ τῶν λογισμῶν πείθει λέγων οὕτως· *Οἱ γὰρ ἀρχοντες οὐκ εἰσι φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν*. Ἐπειδὴ γὰρ ἐβαλεν ἔδικαι τὴν πληγὴν καὶ κατέπληξεν αὐτοὺς, πάλιν ἀνήσιν, ὡσερ σοφὸς ἱατρὸς φάρμακα προσηγνὴ εἴθε, παραμυθουμένους καὶ λέγων, Τί δόξαις; τί φοβήσαι; μὴ γὰρ ἐπιτιμᾶ καλῶς πράττοντι; μὴ γὰρ ἐστὶ φοβερὸς ἀρετῆς ἐπιμολομένῳ; Διὸ καὶ ἐπάγει· *Θέλεις δὲ μὴ φοβῆσθαι τὴν ἐξουσίαν ε;* *Τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ, καὶ ἔξεις ἕαννον ἐξ αὐτῆς*. Εἰδὲς πῶς ψηφίωσεν αὐτὸν τῷ ἀρχοντι, εἰδὲς αὐτὸν καὶ ἐπατήναι αὐτοῦ καθήμενον; Εἰδὲς πῶς ἐκίνουσε τὸν θυμὸν; Θεοῦ γὰρ ἐστὶ δίκαιος σοι εἰς τὸ ἀγαθόν. Τοσοῦτον ἀπέχε τοῦ φοβῆσαι σε, ψηφίον, ὅτι καὶ ἐπαίνει· τοσοῦτον ἀπέχε τοῦ καλέειν, ὅτι καὶ συμπράττει. Ὅταν οὖν καὶ ἐπατήνῃς εἰς καὶ βοηθῆν, διὰ τί οὐχ ὑποτάσσῃ; Καὶ γὰρ [688] καὶ ἄλλως εὐκολοτέρων σοι ποιεῖ τὴν ἀρετὴν, τοὺς μὲν πονηροὺς κολάζων, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς εὐεργετῶν καὶ τιμῶν, καὶ τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ συμπράττων διὰ καὶ δίκαιον αὐτὸν ἰκάλεσε. Σκόπει δὲ· συμβουλεύω περὶ σωφροσύνης ἐγὼ, καὶ ἐκεῖνος τὰ αὐτὰ λέγει διὰ τῶν νόμων· παραίνου περὶ τοῦ μὴ δεῖν πλεονεκτεῖν μὴδὲ ἀρπαξάν, κἀκαίνος ὑπὲρ τούτων κἀθηται δικάζων. Ὅστε συναργὸς ἐστὶν ἡμῖν καὶ βοηθὸς, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τοῦτο ἀπίσταται. Ἀμφοτέρωθεν τοίνυν ἐστὶν αἰτίαι, καὶ ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπεστάλη, καὶ ὅτι ἐπὶ τοιοῦτον πράγματι. *Εἰὸν δὲ καὶ τὸ κακὸν ποιῆς, φοβοῦ*. Οὐκ ἔρα ὁ ἀρχων ποιεῖ τὸν φόβον, ἀλλ' ἡ ἡμετέρα πονηρία. Οὐ γὰρ εἰκὴ τὴν μάχαιραν φορεῖ. Εἰδὲς πῶς αὐτὴν παρήσθησεν, ὀπίστας καθάπερ τινὰ στρατιώτην, φοβερὸν τοῖς ἀμαρτανόνοις ἐπιστήσας; Θεοῦ γὰρ δίκαιος ἐστὶν εἰς ἄρχην, ἐδικος γὰρ τὸ κακὸν πράσσειν. Ἴνα γὰρ μὴ πάλιν ἀκούσας κολασιν καὶ τιμωρίαν καὶ μάχαιραν, ἀπορηθῆς, πάλιν ψηφίον, ὅτι Θεοῦ νόμον πληροῖ. Τί γὰρ, εἰ καὶ

* Αἱ, πολλῶν.

• Sic mss. In Edits vero, μετὰ τῆς ἀληθείας, mala.
• Unus Coler, φοβεσθαι τῆ ἐξουσίᾳ.

ἀγνοεῖ αὐτός; Ἄλλ' ὁ θεὸς οὕτως ἐτύπωσεν. Εἰ τολῶναι καὶ κολάζων καὶ τιμῶν διάκονος θεοῦ ἐστιν. ἔκδικόν ἀρετῆν, ἀπειλῶν κακίαν, ὅπερ ὁ θεὸς βούλεται, τίνας ἕνεκεν αὐτῷ φιλονεικίης τοιαῦτα εἰσάγονται ἀγαθὰ, καὶ προσδοποιοῦνται τοῖς σοῖς; Καὶ γὰρ πολλοὶ πρῶτον διὰ τοῖς ἄρχοντας ἀρετῆν ἀσκήσαντες, ὕστερον καὶ διὰ τὸν φόβον τοῦ θεοῦ ταύτης ἐπιλαμβάνουσι. Τῶν γὰρ καυτήρων οὐχ οὕτω τὰ μέλλοντα, ὡς τὰ παρόντα καθάπτειται. Ὁ τοίνυν τὴν ψυχὴν τῶν πολλῶν προετρέπῳ τῷ φόβῳ καὶ ταῖς τιμαῖς, ὥστε γενέσθαι ἐπιτηδειοτέρων τῷ τῆς δεσποτικῆς λόγῳ, εἰκότως οὕτως διάκονος κίχεται τοῦ θεοῦ. Διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσασθαι, οὐ μόνον διὰ τῆν ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνέλπιον. Τί ἐστιν, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργήν; Οὐ μόνον, φησὶν, δεῖ ἀνθίστασαι θεῷ μη ὑποτασσόμενος, οὐδ' οἷ κακὰ σεαυτῷ προενηεῖς μεγάλα καὶ παρὰ τὸ θεοῦ καὶ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἃ, ἀλλ' οἷ καὶ ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετή; σου γίνεται, εἰρήνης ὢν πρόξενος καὶ οἰκονομίας πολιτικῆς. Καὶ γὰρ μυρία ἀγαθὰ διὰ τῶν ἀρχῶν τούτων ταῖς πόλεις γίνεται κἄν ἀνέλης αὐτάς, πάντα οὐχ ἴσχυσαι, καὶ οὐ πώλια, οὐ χωρία, οὐκ οἰκία, οὐκ ἀγοραί, οὐκ ἄλλο οὐδὲν στήσεται, ἀλλὰ πάντα ἀνατραπῆσεται, τῶν δυνατετέρων τοῖς ἀσθενεστεροῦς καταπιπνύονται. Ὅστε καὶ εἰ μὴ ὀργὴ τις ἐπείτο τῷ παρακοῦνται, καὶ οὕτως ὑποτάσσασθαι οὐ ἔχηται, ἵνα μὴ δόξης ἀσυνειδήτους εἶναι, καὶ ἀγνώμων πρὸς τὸν εὐεργετήν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόβους τολῶναι, φησὶ. Θεοῦ γὰρ εἰσι λειτουργοὶ, εἰς τοῦτο αὐτοῦ προσκαρτερουόντες. Ἄφελ; εἰπεῖν κατὰ μέρος τὰς εὐεργεσίας τὰς ἀπὸ τῶν ἀρχόντων ταῖς πόλεις γινόμενας, ὡς τὴν εὐταξίαν, τὴν εἰρήνην, τὰς ἄλλας διακονίας, τὰς ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν, τὰς ἐπὶ τῶν τὰ κοινὰ παραπόντων, ἐξ ἐνός τούτου τὸ πᾶν δεῖχουσιν. Ὅτι γὰρ εὐεργετῇ παρ' αὐτοῦ, φησὶ, οὐ μαρτυρεῖται, ἐπιθύνοντες ἐκείνων. Ὅρα σοφίαν καὶ οὐρανὸν τοῦ μακαρίου Παύλου. Ὁ γὰρ ἔδοκει φορτικὸν εἶναι καὶ ἐπαχθέ; τὸ τῶν ἀπειτήσεων, τοῦτο δὲ γίγνεται ποιεῖται τῆς αὐτῶν προνοίας. Διὰ τί γὰρ, φησὶ, φόβους διδομένοι βασιλεῖ; Οὐχ ὡς προνοοῦνται, οὐχ ὡς [689] προισταμένων μισθὸν τελοῦντες κηρύμοντας; Καίτοι γε οὐκ ἂν ἐτελέσαμεν, εἰ μὴ ἐξ ἀρχῆς ἐγνωμεν, ὅτι κερδαίνομεν ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιστάσεως· ἀλλὰ διὰ τοῦτο δυναθὲν κοινή γνώμη πάντων ἔδοξε τοὺς ἀρχοντας τρέφασθαι παρ' ἡμῶν, ὅτι τῶν οἰκίων ἀμειλότες, τῶν κοινῶν κηδεύονταί πραγματῶν, καὶ εἰς ταῦτα τὴν σχολὴν ἀναλίσκουσαι ἄπασαν, δέ ὡν καὶ τὰ ἡμέτερα σώζεται.

γ. Εἰπὼν τοίνυν τὰ ἀπὸ τῶν ἐξωθεν, πάλιν ἐπὶ τὰ πρῶτα τὸν λόγον ἐπάγει· τὸν γὰρ πιστὸν οὕτω μάλλον ἰκανῶς ἦν ἐπιστάσασθαι, καὶ δεικνύσαι πάλιν, ὅτι θεῷ ταῦτο δοκεῖ, καὶ εἰ αὐτὸ κατακίχεται τὴν συμβουλήν, ὡς τὰ λέγων· Θεοῦ γὰρ εἰσι λειτουργοὶ. Ἔπειτα καὶ τὸν πόνον αὐτῶν δεῖνός, καὶ τὴν ταλαιπωρίαν αὐτῶν ἐπιγγαγῆν· Εἰς τοῦτο αὐτοῦ προσκαρτερουόντες. Οὕτως γὰρ αὐτοῖς ὁ βίος, αὐτῆ ἡ σπουδῆ, ὅπως ἀπολάττῃ εἰρήνην. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἐτέρῃ ἐπιστολῇ οὐ μόνον ὑποτάσσασθαι, ἀλλὰ καὶ εὐχεσθαι ὑπὲρ αὐτῶν κελύσαι· καὶ δεικνύς καίετὶ τὸ κέρδος κοινόν, ἐπιγγαγεῖν· Ἴνα κηρομὸν καὶ ἡσύχον βίον διώγωμεν. Οὐδέ γὰρ μικρὸν εἰ συνελθοῦσιν ἡμῖν εἰς τὴν τοῦ παρόντος βίου κατάστασιν, ὅπλα τιθήμενοι, τοὺς πολεμικοῦς ἀποπερουμενοι, τοὺς ἐν ταῖς πόλεις στασιάζοντας κωλύοντες, τὰς ἐν πάσι διαφορὰς διαλύον-

τες. Μὴ γὰρ μοι τοῦτο εἰπηγῆ, εἰ τις κακῶς τῷ πράγματι κέλρηται, ἀλλ' αὐτῆς βίαιε τῆς διατάξεως τὴν εὐκοσμίαν, καὶ τὴν πολλὴν βίαιε τοῦ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς νομοθετηθέντος σοφίαν. Ἀπόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ἀφελείας, τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον· τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον· τῷ τὴν τιμῆν, τὴν τιμῆν. Μηδενὶ μηδὲν ἀφελείας, εἰ μὴ τὸ δειλόηλους ἀγαπᾶν. Ἐπεὶ τὸν αὐτῶν ἔχεται, οὐ κρηματα μόνον κελύσαι αὐτοῖς τελειν, ἀλλὰ καὶ τιμῆν καὶ φόβον. Καὶ πῶς ἀνωτέρω λέγων, θέλεις μὴ φοβῆσθαι τὴν ἐξουσίαν, τὸ δημονίοις· ἐνταῦθα λέγει, Ἀπόδοτε τὸν φόβον; Τὴν ἐπιτεταμένην λέγων τιμῆν, οὐ τὸν ἐκ τοῦ πονηροῦ συνειδήτους φόβον, ὅν ἀνωτέρω ἤγιστα. Καὶ οὐδέ εἶπα, ἄστε, ἀλλ', Ἀπόδοτε, καὶ τὰς ἀφελείας προσήθηκα· οὐδέ γὰρ χαριζῆ τοῦτο ποῦν ἀφελίη γὰρ ἐστὶ τὸ πρῆγμα. κὲν μὴ πρῶτης αὐτοῦ, ἀγνώμονος ἰσοπότηρ δεικν. Μὴ δὴ νομίσης ἐξευτελιζέσθαι καὶ παραδοξαπέσθαι πρὸς τὸς τῆς οἰκίας φιλοσοφίας ἀξίωμα, ἄν ἀρχοντας παρόντος ὁ ὄψανασθῆς, ἐν τὴν κεφαλὴν ἀποκαλύψῃ. Εἰ γὰρ Ἑλλήνων ἔκων τότε τῶν ἀρχόντων ταῦτα ἐνομοθέτησε, πολλῶ μάλλον νῦν ἐπὶ τῶν πιστῶν τοῦτο γίνεσθαι χρὴ. Εἰ δὲ λέγει, οὐ τὸ μέγιστον ἐμπειστουσαι, μάθε οἷ οὐκ ἐστὶ σου νῦν ὁ κρηρῆς ἔνος γὰρ εἰ καὶ παρεπιθήμοσ. Ἐταῖ κρηρῆς, δε λαμπρότερος πάντων φανήσῃ· νῦν ἡ ζωὴ σου κέρουται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ. Ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, τότε καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεμε ἐν δόξῃ. Μὴ ζῆται τοίνυν ἐν τῷ ἐπακήρω τοῦτω βίῳ τὴν ἀμοιβῆν, ἀλλὰ καὶ μετὰ φόβου παρεστανάει δὴ τῷ ἀρχοντι, μὴ νομίσης ἀνάγειν αἰνοῦτο τῆς σῆς γυνεάνας. Ὅ θεος γὰρ οὕτω βούλεται, ἵνα ὁ ἀρχων ὁ παρ' αὐτοῦ τυπωθεῖς τὴν οἰκίαν ἰσχύνη ἐχη. Καὶ γὰρ ὄσαν ὁ [690] μηδὲν λαυτῶ συνειδήτους πονηρῶν, μετὰ φόβου παρεστήρη τῷ δικάζοντι, πολλῶ μάλλον ὁ τὰ πονηρὰ πράττων φοβῆθήσεται. Καὶ οἷ δὲ ταύτη λαμπρότερος ἐσθ· οὐδέ γὰρ ἐκ τοῦ τιμῆν τὸ ἐξευτελιζέσθαι γίνεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀτιμᾶσθαι καὶ ὁ ἀρχων δὲ εἰ θαυμασάσαι μετρίων, καὶ δοξάζει σὺν τῷ ἀσοπῶντι ἐντεθεβεν ὁ, κἄν ἕπιστος ἦ. Μηδενὶ μηδὲν ἀφελείας, εἰ μὴ τὸ δειλόηλους ἀγαπᾶν. Πάλιν ἐπὶ τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν καταφέρει, καὶ τὴν διδάσκαλον τῶν ἐρημίμων καὶ ποιητικῶν ἀρετῆς ἀπάσης, καὶ φησὶ καὶ αὐτὴν ἀφελήμα εἶναι. οὐ μὴν τοῖουτον, ὡς τὸν φόβον, ὡς τὸ τέλος, ἀλλὰ διηκεῖς. Οὐδέποτε γὰρ αὐτὴ ἀποβήσεται βούλεται μάλλον δὲ ἀποβήσεται μὲν αἰεὶ βούλεται, οὐ μὴν πληροῦσθαι, ἀλλ' αἰεὶ ἀφελείσθαι. Τοῖουτον γὰρ ἐστὶ τὸ κρηρῆς, ὡς καὶ εἰδῶσαι καὶ ἀφελείαν αἰεὶ. Εἰπὼν τοίνυν πῶς ἀγαπᾶν δεῖ, καὶ τὸ κέρδος αὐτοῦ δηλοῖ λέγων· Ὁ γὰρ ἀγαπᾶν τὸν ἔτερον, νόμον κεκλήρωκε. Μὴ γὰρ μοι μηδὲ τοῦτο γάρν νόμιζε· καὶ γὰρ καὶ ταῦτο ἀφελίη· ἀφελείας γὰρ τῷ ἀδελφῷ ἀγάπην διὰ τὴν συγγενεῖαν τὴν πνευματικῆν οὐ ταῦτῃ δὲ μόνον, ἀλλ' ἐπὶ καὶ μίλι ἐσμὲν ἀλλήλων· κἄν αὐτῇ ἡμᾶς ἐπιλήθῃ, ἐπὶ πᾶν δισπαθήσῃ. Φθαεῖ τοίνυν τὸν ἀδελφόν. Εἰ γὰρ ἐκ τῆς φιλίας αὐτοῦ τοιαῦτα κερδαίνει, ὡς τὸν νόμον ἄπαντα πληροῦσθαι, ἀφελείας αὐτῷ τὴν ἀγάπην, εὐεργετούμενος παρ' αὐτοῦ. Τὸ γὰρ, οὐ μὴ κρηρῆσῃς, οὐ φοβησῃς. οὐ κλέψῃς, οὐ ψευδομαρτυρήσῃς, καὶ εἰ τις ἔτερος ἐντολή, ἐν τοῦτω τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦσαι, ἐν τῷ. Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἐαυτὸν. Οἷε εἶπε, Πληροῦσαι, ἀπλῶς, ἀλλ', Ἀγαπήσεις αὐτὸν

^a Mss., καὶ παρὰ τῶν ἀρχόντων. Utraque lectio quadrata.

^b Codex unius ἀρχόντος παρόντος. Utraque lectio bene habet. ^c Unus Codex, ἐνταῦθα.

principis ignoret? Sed Deus ita instituit. Si ergo et dum punit et dum honorat, Dei minister est, virtutem vindicans, malitiam abigens, id quod Deo placeat, cur cum illo contendis, qui tanta inducit bona rebusque tuis viam parat? Nam multi qui prius ex magistratus metu virtutem exercuerunt, postea propter Dei timorem illam amplexi sunt. Crassiores enim non tam futura tangunt, quam presentia. Qui ergo multorum animos preparat, vel timore, vel premiis, ita ut aptiores sint ad doctrinam verbum, jure minister Dei vocatus est. 5. *Ideo necesse est subditos esse, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Quid significat, *Non solum propter iram?* Non solum, inquit, quia si non subjectus es, adversaris Deo, et magna tibi mala et a Deo et ab hominibus pertrahis; sed quia etiam magistratus in rebus maximis tibi beneficus est, pacem concilians et administrationem politicam. Etenim per magistratus illos mille bona civitatibus inferuntur si illos auferas, omnia abscedent, nec civitates, nec vici nec domus erunt; non forum, non aliud quidpiam stabit; sed omnia subvertentur, potentioribus infirmiores devorantibus. Itaque etsi ira quædam inobedientem non sequeretur, te tamen subiecti oporteret, ut ne videreris sine conscientia esse, et ingratus erga benefactorem. 6. *Ideo enim et tributa solvitis,* inquit. *Dei enim ministri sunt, in hoc ipsum incumbentes.* Omissis beneficiis singulisque a magistratibus præstantur civitatibus; ut sicut bonus ordo, pax, alia ministeria, quæque milites spectant, quæ communia officia; ex hoc uno totum ostendit. Quod enim ab illo beneficia accipias, inquit, tu testificaria, mercedem illi persolvens. Vide sapientiam, prudentiamque beati Pauli. Quod enim onerosum videbatur esse et grave, nempe exactiones, hoc argumentum facit illorum providentiæ. Cur enim, inquit, tributa regi pendimus? Annon ut providenti? annon ut præposito sollicitudinis suæ mercedem damus? Atqui non penderemus, nisi a principio novissemus, ex tali principatu nobis lucrum accedere: verum ideo jam olim ex communi decreto statutum est, ut magistratus a nobis alerentur, quia domesticis neglecta rebus, de publicis solliciti sunt, et in his otium totum impendunt, quo nostra servantur.

3. Cum dixisset ergo ea, quæ ad externos pertinent, ad priora sermonem revocat: hoc enim modo fidelem magis pertrahere poterat: rursusque ostendit Deo ita placere, quia in re consilium suum concludit, ita dicens: *Dei enim ministri sunt.* Deinde laborem ipsorum ostendens atque miseriam, addit, *In hoc ipsum incumbentes.* Hæc enim illorum vita est, hoc studium, ut pace fruaris. Ideo in alia epistola non solum illis subditos esse, sed etiam pro illis precari jubet: et postquam illic quoque ostendit lucrum esse commune, subjungit: *Ut placidam et quietam vitam agamus* (1. Tim. 2. 1. 2). Neque enim parum nobis conferunt ad presentis vitæ statum, arma moventes, hostes propulantes, seditiosos in urbibus cohibentes, subortas in omnibus lites solventes. Ne mihi enim dixeris, quod quis sæpe hac

PATROL. GR. LX.

potestate abutatur; sed ipsius constitutionis bonum ordinem respice, et multam videbis ejus, qui a principio hanc legem statuit, sapientiam. 7. *Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem.* 8. *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* Iisdem adhuc insistit, non pecunias modo ipsis pendere jubens, sed honorem et timorem. Et quomodo qui supra dixit, *Vis non tenere potestatem?* fac bonum; hic dicit, *Reddite timorem?* Intensus dicit honorem, non timorem ex mala conscientia partum, quem supra subindicavit. Nec dixit, Date, sed, Reddite, et *Debita* adjecit: neque enim ad gratiam hoc facis: debitum enim est, et nisi præstiteris, ingrati penas lues. Neque putes te vilem fieri, et nocementum accipere secundum philosophiæ tuæ dignitatem, si presente principe surgas, si caput detegas. Nam si cum tunc principes gentiles essent, hoc præcepit; multo magis nunc cum fideles sunt, hoc præstandum est. Quod si tu dicas tibi majora concedita esse, disce non adesse nunc tempus tuum: extraneus enim es et peregrinus. Erit tempus, quo omnium splendidissimus apparebis: nunc vita tua abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit, tunc et vos cum illo apparebitis in gloria. Ne quæras igitur in hac fluxa vita retributionem; sed si cum timore adesse oporteat coram principibus, ne putes indignum hoc esse nobilitate tua. Deus enim ita vult, ut princeps ab illo creatus suam fortitudinem habeat. Etenim cum is, qui nullius sibi mali conscius est, cum timore adstat ante iudicem; multo magis is, qui mala perpetrat, timore corripitur. Tu vero huic etiam splendidior eris: neque enim ex tali honore præstito vilis efficeris, sed si honorem non exhibeas: et ipse princeps te magis mirabitur et Dominum tuum bene glorificabit, etiamsi infidelis sit. *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* Rursus ad matrem honorum fugit et ad ditorum magistrum virtutisque omnis causam, dicitque ipsam quoque esse debitum, non quidem tale quale est tributum, quale vectigal, sed perpetuo colendam. Numquam enim illam reddi vult; imo semper quidem reddi vult, non tamen impleri, sed semper deberi. Tale quippe debitum est, ut semper detur, semper debeatur. Cum dixisset ergo quomodo diligere oporteat, ejus rei lucrum declarat dicens: *Qui diligit alium, legem implevit.* Neque hoc gratiam esse putes; nam et hoc debitum est: debes quippe fratri dilectionem ob cognitionem spirituales: neque hæc solum ratione, sed et quia membra sumus alter alterius: et si dilectione hæc recedat, totum dissipatum est. Dilige ergo fratrem. Si enim ex ejus dilectione tanta lucraris, ut totam legem impleas, debes illi dilectionem, ut tali ab illo beneficio affectus. 9. *Illud enim, Non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, et si quod aliud mandatum, in hoc verbo summam comprehenditur: Diliges proximum tuum sicut teipsum* (Matth. 22. 39). Non dicit simpliciter, Impletur, sed *Summam comprehenditur*; id est, breviter, ac to-

tum præceptorum opus in brevi perficitur : nam principium et finis virtutis est dilectio ; hanc habet radicem, hanc materiam, hoc culmen. Si ergo illa est et principium et plenitudo, quid huic par est ?

4. Verum non simpliciter dilectionem requirit, sed etiam vehementem. Neque enim simpliciter dixit, Dilige proximum tuum, sed *Sicut teipsum*. Ideo enim Christus et legem et prophetas ab illa pendere dicebat. Et cum duo posuisset dilectionis genera, vide quo illam deduxerit. Cum dixisset : Primum mandatum est, *Diliges Dominum Deum tuum*, subdidit : *Secundum vero* ; nec tacuit, sed adjecit, *Simile huic, Et proximum tuum sicut teipsum*. Quid huic benignitati par fuerit ? quid huic mansuetudini ? Cum immenso spatio ab illo distemus, dilectionem illam inter nos mutuam juxta illam adducit, quæ ipsa diligitur, et similem huic esse dicit. Ideoque mensuram utrique prope eandem ponens, de illa dicebat : *Ex toto corde tuo, et ex tota anima tua* ; de hac vero quæ proximi est, *Sicut teipsum*, dicit. Paulus vero, si hæc non fuerit, non multum utilitatis ab illa carpi dicit. Quemadmodum ergo nos cum quemdam diligimus, dicimus, Si illum diligas, me diligis : sic et ille id ipsum declarat dicebat ; *Simile est huic* ; et Petro : *Si diligis me, pascere oves meas* (Joan. 21. 16). 10. *Dilectio proximi malum non operatur : plenitudo ergo legis est dilectio*. Viden' quomodo utranque virtutem habeat, abstinentiam a malis (nam ait, *Malum non operatur*), et bonorum operationem : *Plenitudo enim legis est*, inquit, non solum nobis agendorum doctrinam breviter inducens, sed et ipsorum exhibitionem facilem reddens. Non enim hoc solum curat, ut discamus ea quæ scire debemus (quod legis officium est) ; sed et ad operationem ipsius magnam nobis inducit auxilium, non partem præceptorum, sed universam in nobis virtutem perficiens. Diligamus ergo nos invicem, ut qui hoc pacto eum qui dilexit nos Deum diligamus. Apud homines enim si quem ab alio amatum diligas, repugnat illius amator : hic vero dignatur Deus amorem te communem habere ; ac non communem habentem odit. Humanus quippe amor invidia et livore plenus est ; divinus omni passione vacuus. Propterea querit qui secum in amore communicent : Dilige mecum, inquit, et tum ego te magis amabo. Viden' verba ardentis amatoris ? Si dilectos meos dilexeris, tunc credam me sincere a te diligi. Etenim salutem nostram admodum desiderat, et hoc jam olim declaravit. Quando hominem efformavit, audi quid dixerit : *Faciamus hominem ad imaginem nostram* (Gen. 1. 26) ; et rursus : *Faciamus ei adiutorium ; non est bonum eum esse solum* (Gen. 2. 18). Et cum postea prævaricatum increpavit, vide quam mansuete id faciat : non enim dixit illi, *Scelereste, execranda, tot acceptis beneficiis, diabolo postea in omnibus credidisti, et benefactori relicto, maligno dæmoni hæstisti : sed quid ait ? Quis tibi dixit quod nudus esses, nisi quod de ligno, de quo solo præceperam tibi ne comederes, comedisti* (Gen. 3. 11) ? ac si pater, cum filio ne gladium contingeret præce-

pisset, illi non obsequuto, et vulnerato diceret : Unde vulneratus es ? Inde scilicet, quia me non audisti. Viden' amici potius dicta, quam Domini ? amici, inquam, contempti, nec ideo amare cessant. Imitetur ergo illum, et cum increpamus, hanc servemus mansuetudinem. Nam et mulierem cum eadem mansuetudine increpat ; imo non increpato, sed adiutorio et emendatio erant quæ dicebat, atque ad futura cautio. Propterea ad serpentem nihil dicit : ille namque erat malorum auctor, et non potuit ad aliam transferre culpam (a). Propterea illum vehementer punivit. Neque hic substituit, sed et terram maledicti participem fecit. Quod si hominem eiecit e paradiso, et ad laborem damnavit ; ideo maxime ipsum adorare et admirari debemus. Quia enim delicia hominem ad ignaviam deduxerant ; lætitiâ abiecit, doloremque quasi murum ad ignaviam propulsandam posuit, ut ad eum dilectionem redeamus. Quid vero erga Cainum fecit ? annon eodem usus est mansuetudinis modo ? Nam ab illo contumelia affectus, non contumeliam retulit, sed hortatur et dicit *Cur concidit tuus sanguis* (Gen. 4. 6) ? et si factum illud nullam habebat veniam : ostendit hoc frater junior. At neque sic increpat, sed quid ait ? *Peccasti ? quiesce, ne adjicias ultra : Ad te conversio ejus erit, et tu dominaberis illius, de fratre loquens*. Si enim times, ait, ne propter hostiam primogeniti prerogativam a te auferam : confide, omnem siquidem principatum in illum in manus pono tuas : tantum melior evadas, et dilige eum qui in nullo te læsit : nam utriusque curam gero. Et hoc mihi maxime gaudium erit, si nihil inter vos sit dissidii. Sicut enim mater prolis amans, sic et Deus omnia facit et machinatur, ut ne quis ab altero divellatur.

5. Ut autem id, quod dico, per exemplum claris percipias : cogita mihi Rebeccam turbatam et undique circumcurstantem, cum major frater juniorum impugnabat. Etsi enim Jacobum amarct, Esau tamen non aversabatur : ideo dicebat : *Ne forte dabo filius una die orber* (Gen. 27. 45). Ideo et Deus tunc dicebat : *Peccasti ? Quiesce : ad te conversio ejus erit* (Gen. 4. 7. sqq.) ; sic eadem avertere volens, et pacem inter ambos querens. Postquam vero illum Cain occidisset ; neque sic providentia sua illum desituit, sed rursus mansuete fraticide loquitur diceos : *Ubi est Abel frater tuus ?* ut hoc pacto rem confiteretur. Ille vero ut prius concertat, idque cum majore et graviore impudentia. Sed neque sic absistit Deus ; imo rursus amatoris contumelia affecti et respecti verba facit, atque : *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me*. Ac rursus cum homicida terram ipsam perstringit, in illam iram emittens suam, dicens : *Maledicta terra, quæ aperuit os suum ut exciperet sanguinem fratris tui ; imitatus eos, qui eas desplorant*.

(a) Serpenti nihil dixit Deus, quod eum a nequitiâ averteret, neque monita delicti ei, quod rursus non posset, ut ad meliorem se frugem recipere valeret. Sic intelligentes Chrysostomus est, cum dicit Deum serpenti nihil dixisse, sed Adamum et Evam tantum alloquitur fuisse. Sic in sequentibus quædam profert, quæ explicata opus habent.

τοιτεύσει, συντόμως· και ἐν βραχεί τὸ πᾶν ἀπαρτίζε-
ται τῶν ἐντολῶν τὸ ἔργον· και γὰρ ἀρχὴ και τέλος
τῆς ἀρετῆς ἡ ἀγάπη· ταύτην ἔχει βίβαν, ταύτην ὑπό-
θεσιν, ταύτην κορυφὴν. Εἰ τοίνυν και ἀρχὴ και πᾶ-
ρμα, τί ταύτης ἴσων;

δ. Ἄλλ' οὐχ ἀπὸ τῆς ἀγάπης ζητεῖ, ἀλλὰ τὴν ἐπιτετα-
μένην. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, Ἄγάπησον τὸν πλησίον
σου, ἀλλ', Ὡς ἑαυτόν. Διὰ γὰρ τοῦτο και ὁ Χριστὸς
τὸν νόμον και τοὺς προφήτας ἐν αὐτῇ κρεμασθήσεται
ἔλεγεν. Καὶ δύο τιθεὶς ἀγάπῃ εἶδη, ὅρα ποῦ ταύτην
ἀνήγαγεν. Εἶπὼν γὰρ, *ὅτι ἡ πρώτη ἐστὶν ἐντολὴ, Ἄγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐπίχαται, δευ-
τέρα δέ, και οὐκ ἐσθίψῃς, ἀλλὰ προσθήσκην Ὁμοί-
α αὐτῆς, Καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν. Τί ταύτης
ἴσων γένοιτ' ἂν τῆς φιλοπόνητος;· τί τῆς ἡμερότη-
τος; Ὅταν ἀπεριωρῶς ἡμίον αὐτοῦ διαστήσωμεν, τὴν
εἰς ἡμᾶς ἀγάπην ἰγγύς ἄγει τῆς εἰς αὐτόν, και
ὅμοιαν ταύτης ἐκείνην εἶναι λέγει. Διὰ δὴ τοῦτο, και
μέτρα σχεδὸν ἴσα τιθεὶς ἐκείτρα, περὶ μὲν ἐκείνης
ἔλεγεν, Ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, και ἐξ ὅλης
τῆς ψυχῆς σου· περὶ δὲ ταύτης τῆς τοῦ πλησίον,
Ὡς ἑαυτόν. Ὁ δὲ Παῦλος, ταύτης οὐκ οὐσῆς, οὐδὲ
ὠφελίσθαι σφόδρα παρ' ἐκείνης ἔλεγεν. Ὅσοπερ οὖν
ἡμεῖς ἐπειδὴν τὴν φιλομένην, λέγομεν, ὅτι ἂν ἐκείνῃ
ἀγαπήσῃ; ἐπὶ [692] ἠγάπησας· οὕτω και αὐτὸς
τοῦτο δὴλῶν ἔλεγεν, Ὁμοία αὐτῆς ἐστὶν και Πέτρον,
Εἰ φιλεῖς με, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. Ἡ ἀγά-
πη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἀργάσεται. Πλήρωμα
οὖν νόμου ἡ ἀγάπη. Εἶδος πῶς ἐκείτρας ἔχει τὰς
ἀρετὰς τῆν τε τῶν κακῶν ἀποχῆν (Κακὸν γὰρ, φη-
σὶν, οὐκ ἀργάσεται)· και τὴν τῶν αγαθῶν ἐργασίαν,
Πλήρωμα γὰρ νόμου, φησὶν, ἐστὶν, οὐ τὴν διδασκα-
λίαν ἡμῶν τῶν πρακτικῶν συντόμως εἰσάγουσα μόνον,
ἀλλὰ και τὴν καθόρθωσιν αὐτῶν εὐκόλων ποιοῦσα. Οὐ
γὰρ ὅπως ἂν μῖθομεν τὰ ὠφελούτα μόνον ἐσπούδα-
κα (ὅπερ ἐστὶ τοῦ νόμου), ἀλλὰ και εἰς τὴν ἐργασίαν
αὐτῶν πολλὴν εἰσάγει συμμαχίαν ἡμῶν, οὐ μέρος τι
τῶν ἐντολῶν, ἀλλ' ὀλόκληρον ἐν ἡμῶν κατορθούσα τὴν
ἀρετὴν. Φιλοῦμεν οὖν ἀλλήλους, ὡς και ταύτη τὸν φι-
λοῦντα ἡμᾶς ἀγαπήσῃσθε Θεόν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν
ἀνθρώπων, ἂν τὸν ἐρώμενον φιλήῃ; μάχεται ὁ φιλοῦν
ἐνταῦθα δὲ και ἀξίω εἰ κοινωνήσῃ τοῦ ἔρωτος, και
μὴ κοινωνοῦντα μοσεῖ. Ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπινος φθό-
νος και βασκανίας γέμει, ὁ δὲ θεοῦ παντὸς ἀπῆλλα-
κται πάθος. Διὸ και κοινωνοὺς ἐπιζητεῖ τῆς φιλίας·
Φίλοι γὰρ, φησὶ, μετ' ἐμοῦ, και τότε σε και ἐγὼ φι-
λήσω μεζώνως. Ὅρθε ἔραστον σφοδρῶ ῥήματα;
Ἐάν φιλήσῃ τοὺς ἐμοὺς ἐραστούσας, τότε ἦγούμαι και
αὐτὸς σπουδαίως φιλεῖσθαι παρὰ σοῦ. Καὶ γὰρ σφόδρα
ἐψέτα τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, και τοῦτο εἰσε-
θεν ἄνωθεν. Ὅτε γούν τὸν ἀνθρώπων ἔπλασαν, ἀκου-
σον τί φησι· Ποιῶσμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα
ἡμετέραν· και πάλιν, Ποιῶσμεν αὐτῷ βοηθὸν·
οὐ καλὸν εἶναι αὐτὸν μόρον. Καὶ τότε παρανομή-
σαι αἰ· πάλιν ἐπέτιθησεν, ὅρα πῶς ἡμέρω; οὐ γὰρ
εἶπεν αὐτῷ, Μισρὲ και παμμίρα, τοσαῦτα εὐεργε-
τήσῃ, τῷ διαβόλῳ μετὰ ταῦτα πάντα ἐπίστευσας,
και τὸν εὐεργετήν ἀφελὲ τῷ πονηρῷ προσέσχες δαίμο-
ν· ἀλλὰ τί φησι; Τίς σοι εἶπεν, εἰ γυμνός εἶ, εἰ
μὴ ἀπὸ τοῦ ζύλου, οὐ ἐνετειλέμην σοι τοῦτο
μόνον μὴ φασίην, ἀπ' αὐτοῦ ἔργασες; ὡς ἂν εἰ πα-
τήρ σου παιδίον κτελευσθῆν μὴ καθάπερσαι μαχαί-
ρας, εἶτα παρακούσῃ και πάλιν λέγοι· Πόθεν ἐπλή-
γης; Ἐκέλευεν ἐπιλήγης, ὅτι οὐκ ἤκουσάς μου. Ὅρθε*

φιλον τὰ ῥήματα μάλλον, ἢ δεσπότου; φιλον κατα-
φρονουμένου, και οὐδὲ οὕτως ἀφισταμένου; Μισρω-
μεθα τοίνυν αὐτόν, και ὅταν ἐπιτιμώμεν, ταύτην τη-
ρώμεν τὴν ἐπιεικίαν. Καὶ γὰρ και τῷ γυναικὶ μετὰ
τῆς αὐτῆς πάλιν ἡμερότητος ἐπιπλήττει· μάλλον δὲ
οὐδὲ ἐπιπλήξῃς, ἀλλὰ νοθεύσαι και διόρθωσαι τὰ λε-
γόμενα ἦν, και πρὸς τὸ μέλλον ἀσφάλεια. Διὰ δὴ
τοῦτο πρὸς τὸν ὄφιν οὐδὲν φησὶν· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ τῶν
κακῶν ἀρχιτέκτων, και οὐκ εἶχεν ἐπ' ἑτέρον μεταβί-
ναι τὴν αἰτίαν διὸ και σφοδρῶς αὐτὸν ἐκόλαξεν. Καὶ
οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται, ἀλλὰ και τὴν γῆν κοινωνήσαι
ποιεῖ τῆς ἀρεῆς. Εἰ δὲ ἐξέβαλε παραδίσου, και κατε-
δικάσας πόνῳ, και διὰ τοῦτο μάλιστα προσκυνεῖ αὐ-
τόν και θαυμάζειν χρῆ. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς βραθυμίαν
ἐξήγαγεν ἡ τρυφή, περακόπει τὴν ἀφοροσύνην, λύ-
την [692] ἐπιτεχίλων τῇ βραθυμίᾳ. Ἰνα πρὸς τὴν
ἀγάπην ἐπανέλθωμεν τὴν αὐτοῦ. Τί δὲ ἐπὶ τοῦ Καίν; οὐ
τῷ αὐτῷ κέρχεται τῆς ἡμερότητος τρόπῳ; Καὶ
γὰρ παρ' ἐκείνου πάλιν ὑβριστοί; οὐκ ἀνυβρίζει,
ἀλλὰ παρακαλεῖ και φησὶν· Ἰνα εἰ συνάσῃς τὸ
κρῶσῶν σου; Καίτοι γὰρ τὸ γενόμενον συγγνώμης
ἐστέρηται πάσης· και δεικνυσὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός.
Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἐπιπλήττει, ἀλλὰ τί φησὶν; Ἡμῶ-
τες; Ἠσύχασον, μὴ προσθήξῃς εἰς κρῶς σὲ ἢ
ἀποστροφῆ αὐτοῦ, καὶ τὸν αὐτοῦ ὄρθεας, τοῦ
ἀδελφοῦ λέγων. Εἰ γὰρ δέδοικας, φησὶ, μήποτε διὰ
τὴν θυσίαν ταύτην τὴν τοῦ πρωτοτόκου σε προσείραν
ἀφέλωμαι, θάρρει· και γὰρ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ πᾶσαν
εἰς τὰς σὰς τίθημι χεῖρας· μόνον γενοῦ βελτίων, και
φίλοι τὸν οὐδὲν ἤδικηκῶτα· και γὰρ ἀμφοτέρων κέρ-
μαι. Καὶ τοῦτο με μάλιστα εὐφρανετὸ μὴ στασιάζειν
ἐμὰς πρὸς ἀλλήλους. Καθίστηρ γὰρ μήτηρ φιλόστοργ-
ος, οὕτω και ὁ Θεὸς πάντα ποιεῖ και μηχανάται ὥστε
μηδένα ἀπορραγῆναι βατέρου.

ε. Ἰνα δὲ και σαφέστερον ἐπὶ παραδείγματος δέλω
μάθησιν, ἐνήσῃσόν μοι τὴν Ῥεβέκκαν θυροδουμένην,
και πανταχοῦ περιτρέχουσαν, ὅτε ὁ πρεσβύτερος
ἐπολέμει τῷ νεωτέρῳ παιδί. Εἰ γὰρ και ἔφιλοι τὸν
Ἰακώβ, ἀλλ' οὐδὲ τὸν Ἠσαῦ ἀποστρέφετο· διὸ και
ἔλεγεν, Μὴ πως ἀνεκώμῳ ἐκ τῶν δύο ὄμων ἐν
ἡμέρᾳ μῆ. Διὰ δὴ τοῦτο και ὁ Θεὸς τότε ἔλεγεν·
Ἡμῶρες; Ἠσύχασον, πρὸς σὲ ἢ ἀποστροφῆ
αὐτοῦ, τὴν σφαγὴν προαναπέλλων, και τὴν εἰρή-
νην ἀμφοτέρων αὐτῶν ἐπιζητῶν. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν
κατέσφαξεν, οὐδὲ οὕτω κατέλευσε τὴν περὶ αὐτοῦ
πρόνοιαν, ἀλλὰ πάλιν ἡμέρωσ ἀποκρίνεται τῷ ἀδελ-
φοκτώμῳ, λέγων· Ποῦ ἐστὶν Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου;
Ἰνα κἂν οὕτως ἐξομολογήσῃται. Ὁ δὲ ἐπαγινώσεται
τοῖς προτέρως, μελιονα και χαλεπώτερα ἀνασχυν-
τῶν. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ὁ Θεὸς ἀφίσταται, ἀλλὰ και
πάλιν ἔραστον φέγγεται ῥήματα ὑβρισμένου και
καταφρονουμένου, και φησὶ· Φωρὴ ἀλματος τοῦ
ἀδελφοῦ σου βοῶ πρὸς με. Καὶ πάλιν τῆς τῆς
καθάπεται μετὰ τοῦ περονυκτοῦ, εἰς αὐτὴν τὸν
θυμὸν ἀφίει, και λέγων· Ἐπισκαίματος ἡ γῆ, ἢ
ἔχασε τὸ στέμα αὐτῆς δέξουσαι τὸ αἷμα τοῦ
ἀδελφοῦ σου, και τοὺς ἀνακαλοῦντας μισοῦμενο;·
δ και ὁ Δαυὶδ ἐποίησι, τοῦ Σαουλ πεσόντος. Καὶ γὰρ
καὶ ἐκεῖνος τοῖς δεξαμένοις τὴν σφαγὴν ἄρεσιν ἐπα-
ρῶτο λέγων· Ὅρη τὰ Γελοῦθ, μὴ πέσοι ἐθ' ὄμας
δρόσος μὴδ ὀνεός, ἐπὶ ἐκεί ἐξήθησ ὁ σκέπη δυνα-
τῶν. Οὕτω και ὁ Θεὸς ὥστερ τινα μονήσαν βδων ὁ
φησὶ· Φωρὴ τοῦ ἀλματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοῶ
πρὸς με, και τὸν ἀδικατάτου σὺ ἀπὸ τῆς γῆς.

* Morel. και παρανομήσαντι.

ῃ Sic m.s. Editi vero, μονήσαν ἔγωγ.

ἢ *ἔχουε τὸ στόμα αὐτῆς διέξασαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρὸς σου*. Ταῦτα δὲ εἶπε καταστῆλων αὐτοὺ τὸν θυμὸν ζέοντα, καὶ πειθὺν κἀν ἀπλόθοντα φιλήσει. Ἐσθασα αὐτοῦ τὴν ζωὴν, φησὶ, τί τὴν ἔχθραν λοιπὸν οὐ κατασθενώσεις; Ἄλλὰ τί ποιεῖ; Κάκεινον φιλεῖ καὶ τοῦτον· ἀμφοτέρους γὰρ αὐτὸς ἔπλασε· [693] τί οὖν; ἀτιμώρητον ἀφ' ἧν παρονομήσεται; Ἄλλὰ χεῖρὸν αὐτὸν ἐγίνετο. Ἄλλὰ κολάσει; Ἄλλὰ πατὴρ ἐστὶ φιλοστοργότερος. Ὅρα τοῖνυν πῶς καὶ κολάζει, καὶ τὴν ἀγάπην ἐνδείκνυται καὶ ἐν αὐτῷ τοῦτω· μᾶλλον δὲ οὐδὲ κολάζει, ἀλλὰ διορθοῦται μόνον. Οὐδὲ γὰρ ἀπέκτεινεν αὐτὸν, ἀλλ' ἐπέδησε τῷ τρώμῳ, ἵνα ἀποδύσῃται τὸ ἔγκλημα, ἵνα κἀν οὕτως ἐκπαλιθεῖ πρὸς τὴν ἐκείνου φιλοστοργίαν, ἵνα κἀν πρὸς ἀπλόθοντα σπεισθῆται· οὐδὲ γὰρ ἐβούλετο ἔχθρὸν αὐτὸν ἀπλόθειν ἐναντιὸν τῷ τελευτηκότῳ. Τοιοῦτοι οἱ φιλοῦντες, ὅταν εὐεργετοῦντες μὴ φιλοῦνται, προάγονται σφοδρὸν γίνεσθαι καὶ ἀπειλεῖν, οὐκ ἐθέλοντες μὲν, ἀπὸ δὲ τοῦ φιλεῖν εἰς τοῦτο ἀγόμενοι, ἵνα κἀν οὕτως ἐφαλιζώσονται τοὺς καταφρονοῦντας αὐτῶν. Καίτοι γὰρ ἀνάγκη ἡ τοιαύτη φίλα, ἀλλ' ὁμως αὐτοὺς καὶ τοῦτω παραμυθίζεται διὰ τὸ σφόδρα φιλεῖν· ὥστε καὶ ἡ κολάσις ἀπὸ φίλας. Οἱ γὰρ μὴ ἀλύοντες ἐπὶ τῷ μισῆσθαι, οὐδὲ κολάσαι αἰροῦνται. Ὅρα τοῖνυν καὶ Παῦλον ταῦτα λέγοντα Κορινθίοις· *Τίς γὰρ ὄντες, φησὶν, ὁ σφδραῖνον με, εἰ μὴ ὁ ἀποκείμενος ἐξ ἐμοῦ*. Ὅσατε ὅταν σφόδρα ἐπιεικῆ τὴν κολάσις, τότε δείκνυσι τὸν ἔρωτα. Οὕτω καὶ ἡ Αἰγυπτία ἐκ τοῦ σφόδρα φιλεῖν σφοδρῶς ἐκόλασε τὸν Ἰωσήφ· ἀλλ' ἐπεικῆ μὲν ἐπὶ κακῷ· καὶ γὰρ ἀκόλαστος ἦν ὁ ἔρωσ· ὁ Θεὸς δὲ ἐπὶ ἀγαθῷ· καὶ γὰρ ἀξία ἦν τοῦ φιλοῦντος ἡ ἀγάπη*. Διὰ τοῦτο οὐδὲ παραιτεῖται εἰς παχύτητα κατιέναι ῥήματα, καὶ φθάγγεσθαι παθῶν ὄνοματα ἀνθρωπίνων, καὶ ζηλωτὴν ἑαυτὸν καλεῖν· Θεὸς γὰρ εἰμι ἱεροκλητῆς, φησὶν· ἵνα μάθης τῆς ἀγάπης τὴν ἐπίστασιν.

* Mss., καὶ γὰρ ἀξία ἦν τοῦ θανάτου ἡ ἀγάπη. Morel. οὐ γὰρ ἀξία.

Φιλήσωμεν τοῖνυν αὐτὸν, ὡς βούλεται· μάγα γὰρ τὸ πρῶγμα ἡγεῖται. Κἀν ἀποσταζόμενος, μῖνει παρακαλῶν, κἀν μὴ θέλωμεν ἐπιστραφῆναι, κιάζει διὰ τὸ φιλεῖν, οὐχ ἵνα τιμωρῆται ἀπειθήνη. Ὅρα οὖν τί φησὶ ἐν τῷ Ἱερακίῳ πρὸς τὴν ριπήθειαν καὶ καταφρονησασάν αὐτοῦ πόλεν· Ἄξω ἐκ ἐσ τῆς ἐραστῆς σου, καὶ παραδώσω σε εἰς χεῖρας ἀνείων, καὶ λιθοβολήσουσιν σε καὶ κατασφάξουσιν, καὶ ἐξαιρεθήσεται ὁ τῆλός μου ἐκ σοῦ, καὶ ἀναπαύσομαι, καὶ οὐ μὴ μερμηγήσω ἐκί. Τί τοῦτο κίλον ἀν εἶπε σφοδρὸς ἐραστῆς ὑπὸ τῆς ἐρωμένης καταφρονοῦμενος, καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν περικαίμενος αὐτῆς; Πάντα γὰρ ὁ Θεὸς πράττει, ἵνα φιλήθῃ παρ' ἡμῶν· διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ Ἰουδοῦ ἐπίσταται. Ἄλλ' ἡμεῖς ἀπηγεῖς, καὶ ὡμοί. Ἄλλὰ γινώμεθα ποτε ἡμεροί, καὶ φιλοῦμεν τὸν Θεόν, ὡς φιλεῖν βέλ, ἵνα μετὰ ἡδονῆς τῆς ἀρετῆς ἀπολαύσῃται ἡδονῆς. Τοῦτο γὰρ, τοῦτο καὶ οὐρανῶν βασιλεία, τοῦτο ἀπολαύσις ἀγαθῶν, τοῦτο ἡδονή, τοῦτο εὐφροσύνη, τοῦτο χαρὰ, τοῦτο μακαριότης· μάλλον δὲ οὐκ ἀν εἶπω, οὐδὲν οὐδέπω συνήσσομαι παρατίσῃ πρὸς ἀξίαν, ἀλλ' ἡ πέτρα μόνη τοῦτο διδάσκουσι οἱ ἐν καλῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης εἶπε, *Καταρῶρησον τοῦ Κυρίου, καὶ Γεῦσασθε καὶ ἴδετε εἰς χριστὸς ὁ Κύριος*. Πειθώμεθα τοῖνυν, καὶ ἐντροφώμεν αὐτοῦ τῆ ἀγάπῃ. Οὕτω γὰρ ἐντεῦθεν ἦδη τῆς βασιλείαν ὀφόμεθα. καὶ [694] ἀγγιλικὴν ζητούμεθα βίον, καὶ ἐν γῆ διατρέβοντες, τῶν τῶν οὐρανῶν οἰκίστουσιν οὐδὲν ἔλαττον ἐξομεν, καὶ μετὰ τὴν ἐνευθεῖαν ἀποδέξιαν, πάντων λαμπρότεροι τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ παραστησόμεθα, καὶ τῆς ἀποβλήτου δόξης ἀπολαύσομεν· ἡς γένοίτο πάντας ἡμεῖς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΔ'.

Καὶ τοῦτο, εἰδότες τὸν καιρὸν, ὅτι ὥρα ἡμῶς ἦδη ἐξ ἔσπου ἐγερθῆναι.

α'. Ἐπειδὴ πάντα ἄπερ ἐγρήην ἐπέταξεν, ὡδαὶ πάλιν αὐτοὺς εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἐργασίαν ἀπὸ τοῦ κατεπιγόντος. Ἐπὶ θύρας γὰρ, φησὶν, ὁ τῆς κριστικῆς ἐστῆκε καιρὸς· καθάπερ καὶ Κορινθίοις ἔγραψεν, ὅτι Ὁ καιρὸς συνεσταλλμένος τὸ λοιπὸν ὄσται· καὶ Ἑβραίοις δὲ πάλιν, *Ἐτι μικρὸν ἔσον ἔσον, ὁ ἐρχόμενος ἔξει, καὶ οὐ χρονεῖ*. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν τοὺς πονουμένους ἀνιστάς, καὶ τοὺς ἰδρωτάς τῶν ἐπαλλήλων πειρασμῶν παραμυθούμενος ταῦτα εἶπεν, ἐνεαυθα δὲ τοὺς καθευδόντας διεγείρων· καὶ γὰρ πρὸς ἀμφοτέρω χρησίμος ἦμιν ὁ λόγος. Τί δὲ ἔστιν, ὁ φησὶν, Ὅρα ἡμῶς ἦδη ἐξ ἔσπου ἐγερθῆναι; Τουτέστιν, ἐγγὺς ἡ ἀνάστασις, ἐγγὺς ἡ κρισὶς ἡ φοβερά, ἐγγὺς ἡ ἡμέρα ἡ ὡς κίλβανος καιομένη· καὶ δεῖ λοιπὸν ἡμῶς ἀπαλλαγῆναι τῆς βεβρωμένης. Νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεῖσασμεν. Ὅρξες πῶς ἐπίστῃσιν αὐτοῖς ἦδη τὴν ἀνάστασιν; Τοῦ χρόνου γὰρ προκόντος, φησὶν, ὁ μὲν τοῦ παρόντος βίου δαπανᾶται καιρὸς, ὁ δὲ τοῦ μελ-

λοντος αἰῶνος ἐγγύτερος γίνεται. Ἀν μὲν οὖν ἢ παρεσκευασμένοι, καὶ πάντα πεπονημένοι ὄσα ἐπέταξε, σωτηρίας γίνεται ἡ ἡμέρα· ἂν δὲ τούναντιον, οὐκέτι. Ἄλλ' οὐκ ἀπὸ τῶν λυπηρῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν χρηστῶν προτρέπει τῶς, καὶ ταύτη τῆς τῶν παρόντων αὐτοῦ ἀπολύου συμπαθείας. Εἶτα, ἐπιπέθαι εἰδὸς ἦν αὐτοῖς ἐν μὲν ἀρχῇ καὶ προσιμίας σπουδαίτερος εἶναι, ἄτε ἀκμάζοντος αὐτοῖς τοῦ πόθου, τῷ χρόνῳ δὲ προελθόντος καταμαρανθῆναι τὴν πῆσιν σπουδῆν, φησὶν ὅτι τούναντιον μὲν οὖν δεῖ ποιῆν, οὐχ ἑκλυθεῖσαι προκόντος τοῦ χρόνου, ἀλλὰ μάλλον ἀκμάζειν. Ὅσπερ γὰρ ἀνὸ βασιλείας ἐγγίχῃ, τοσοῦτω μάλλον δεῖ παρασκευασθῆσαι· ὅσπερ μάλλον ἐγγίχῃ τῷ βραβείῳ, τοσοῦτω μάλλον διεγείρεσθαι χρὴ πρὸς τοὺς ἀγῶνας· ἐπεὶ καὶ οἱ ὁρμηεῖς τοῦτο ποιῶσιν· ὅταν πρὸς τῷ τελεί τοῦ ὄρουμο γίνωται καὶ τῷ τῷ βραβείῳ λήφῃ, τότε διανίστανται μισθῶς. Διὰ τοῦτο εἶπε, Νῦν ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπιστεῖσασμεν. Ἢ νῦν ἐπρόκοψεν, ἢ δὲ

* Corde us, σωτηρία σοι γίνεται.

Id quod etiam David faciebat, postquam Saül ceciderat. Nam et ille montibus, qui sanguinem exceperant, maledicebat bis verbis : *Montes Gelboe, ne cadat super vos ros, nec pluvia, quia ibi projecta sunt scula fortium* (2. Reg. 1. 21). Ita et Deus quasi funebrem cantum edens, ait : *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Et nunc maledictus tu de terra, qua aperuit os suum ad excipiendum sanguinem fratris tui de manu tua.* Hæc porro dicebat effervescentem illius furorem reprimens, et suadens ut vel defunctum diligeret. Illius vitam extinxisti, ait, cur inimicitiam non jam extinguisti? Sed quid facit Deus? Et illum et hunc diligit : utrumque enim ille efformavit : quid ergo? impunitumne homicidium relinquit? At sic ille peior fiet. An puniet? At patre quovis amantior est. Vide igitur quomodo et puniat simul et amorem exhibeat; imo vero non punit, sed corrigit tantum. Neque enim occidit illum, sed tremore constrinxit, ut culpam exueret, ut vel sic ad ipsius amorem reverteretur, et cum defuncto pacisceretur : neque enim volebat eum inimicum defuncti ex hoc seculo migrare. Tales sunt ii qui amant : quando beneficia præbentes non diliguntur, coguntur vehementes fieri et comminari, non sponte quidem, sed ab ipso amore ad hoc deducti, ut vel sic eos qui se despiciunt attrahant. Quamquam enim hæc dilectio necessitatem quandam afferat; at tamen ipsos etiam per hoc consolatur, quod admodum diligit : itaque vel ipsa punio ex amore procedit, Nam qui non dolent quod odio habeantur, neque punire cupiunt. Vide ergo et Paulum hæc Corinthiis dicentem : *Quis est, inquit, qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me* (2. Cor. 2. 2)? Itaque cum magis supplicium auget, tunc amorem ostendit. Sic et Ægyptia quod multum amaret, vehementer etiam Josephum ulta est. Sed illa quidem ad malum; impudicus enim amor erat : Deus autem ad bonum; digna quippe erat amante dilectio. Propterea non recusat ad tras-siora verba descendere, humanorumque affectuum

verbis uti, seseque æmulatorem vocare : *Deus enim æmulator sum* (Exod. 20. 5), inquit, ut discas amoris vehementiam.

Deus quomodo diligendus. — Diligamus ergo illum ut ipse vult : magna quippe res esse putatur. Si nos avertamus, manet abortans; si converti nolimus, punit quia diligit, non ut penas repetat. Vide ergo quid dicat in Ezechiele ad civitatem, quæ diligebatur, sed contemnebat eum : *Ducam ad te amatores tuos, et tradam te in manus eorum, et lapidabunt te et occident, et auferent selus meus a te, et requiescam, et non amplius curam tui geram* (Ezech. 25. 22. seq.). Quid amplius dixerit vehementis amator ab amata contemptus, et postea rursus amore illius incensus? Nihil enim non agit Deus ut diligatur a nobis; ideoque neque Filio suo pepercit. At nos immites ac crudeles sumus. Sed simus tandem mansueti, diligamusque Deum ut diligere par est, ut cum voluptate virtute fruamur. Si enim qui mulierem habet dilectam, nihil sentit ex iis, quæ quotidie tristitia accidunt : qui hoc divino et puro amore tenebitur, cogita quanta fruatur voluptate. Hoc enim, hoc, inquam, regnum cælorum est, hoc bonorum fructus, hoc voluptas, hoc lætitia, hoc gaudium, hoc beatitudo; imo quidquid dixero, nihil unquam potero dignum offerre : sola experientia hoc docere bonum potest. Ideo dicebat propheta : *Delectare in Domino*; et, *Custate et videte quoniam suavis est Dominus* (Psal. 36. 4. et 35. 9). Obsequamur ergo, et delectemur in ejus dilectione. Sic enim hinc jam regnum cælorum videbimus, et vita vivamus angelica; atque in terra versantes, nihil minus habebimus quam ii qui in cælo habitant, et postquam hinc migraverimus, omnium splendidissimi ante tribunal Christi sistemur, ineffabilique gloria fruemur : quam utinam omnes assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri, unaque Spiritui sancto, gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXIV.

CAP. 15. v. 11. *Et hoc, scientes tempus, quia hora est jam nos de somno surgere.*

1. Postquam omnia, quæ par erat, præcepit, illos ad bona opera exsequenda ab eo quod urget impellit. Nam in foribus, inquit, adstat iudicii tempus; quemadmodum Corinthiis scribebat, *Tempus jam contractum est* (1. Cor. 7. 29); et Hebræis rursus : *Adhuc modicum aliquantulum, et qui venturus est veniet, et non tardabit* (Hebr. 10. 57). Sed illic quidem laborantes erigeus, et sudoribus frequentium tentationum consolationem adhibens hæc dicebat; hic vero dormientes excitans : nam ad utrumque utilis nobis est hic sermo. Quid vero significat dictum illud, *Hora est jam nos de somno surgere*? Id est, prope est resurrectio, prope est tremendum iudicium, prope est dies illa ut clibanus accensa; et opus di-vinum est, ut ab ignavia nos expediamus. *Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus.* Videntur quomodo jam illis resurrectio-

nem adesse dicat? Tempore procedente, inquit, præsentis vitæ spatium insumitur; futuri vero sæculi tempus propius accedit. Si ergo paratus sis, et si omnia quæ præcepit feceris, salutis dies erit; sin contra feceris, non item. Sed interim non a tristibus, sed a juvenis hortatur, hæc ratione illos a præsentium rerum affectu solutos reddens. Deinde, quia verisimile erat illos initio studiosiores esse, vigente nempe illorum desiderio; tempore vero procedente, hoc studium omne minui ac pene marcescere : dicit jam contrarium facere oportere, non procedente tempore dissolvi, sed potius vires exserere. Quando enim regis imminet adventus, tum tanto magis sese apparare oportet, quanto propius bravium, tanto magis se excitare oportet ad certamina. Nam et cursores hoc agunt, cum ad cursus finem devenerunt, et ad bravium accipiendum, tunc magis excitantur. Ideo dixit, *Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credi-*

dimus. 12. Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Si igitur illa desinit, hæc autem appropinquat; quæ hujus sunt deinceps facimus, non quæ illius. Nam et in secularibus rebus ita fieri solet: et cum videmus noctem ad diluclum properare, et canentem audimus hirundinem, singuli proximum excitamus, licet adhuc nox non abscesserit: sed cum prorsus desiit, urgemus denique mutuo dicentes, Jam dies est, et diurna opera omnia aggredimur, assumptis vestibus, excussis somniis somnoque depulso, ut nos paratos dies inveniat, ac nondum exortis jam solis radiis, tunc demum incipiamus surgere, et operi manum admovere. Quod illic facimus, hoc jam quoque faciamus: phantasias exuamus, a somniis præsentis vite eruamus, profundum somnum deponamus, et pro vestimentis virtute induamus: hæc quippe omnia declarans ait: *Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamus arma lucis.* Nam ad aciem et pugnam dies nos advocat. Verum ne timeas, aciem et arma audiens. In armatura enim sensibili dñrum est et exosum armari, hic vero desiderabile optabileque est: lucis enim arma sunt: ideoque radio splendidiorem te reddunt, fulgorem magnum emittentem, et in tuto te collocant: arma enim sicut; et te fulgentem reddunt, cum arma lucis sint. Quid ergo? annon necesse est pugnare? Necesse quidem est pugnare, sed non defatigari et laborare: neque enim bellum est hoc, sed chorea et celebritas. Talis est horum armorum natura, talis ducis virtus. Ac quemadmodum sponsus e thalamo cum specioso cultu prodit: sic et ille qui his munitus est armis: nam miles simul et sponsus est. Cum dicit autem, *Dies appropinquavit*, non sinit eam prope tantum esse, sed jam lucere curat: ait enim: 13. *Sicut in die honeste ambulemus.* Jam enim adest dies. Et ab iis quæ multi hortando adhibent, ab iisdem ipse attrahit illos, nimirum a decoro et honestate: multam quippe gloriæ, quæ a multitudine exhibetur, curam habent. Nec dixit, *Ambulate*, sed, *Ambulemus*, ut non onerosa sit hortatio, et tolerabilis increpatio. *Non in comessationibus et ebrietatibus.* Bibere non vetat, sed præter mensuram bibere: non frui vino, sed cum temulentia frui vetat; ut et quod sequitur cum eadem mensura ponit: *Non in cubilibus et impudiciis.* Neque hic vetat cum mulieribus misceri, sed scortari. *Non in contentione et annulatione.* Nam pravorum affectuum fomenta extinguit, concupiscentiam et iram. Quapropter non ipsa solum, sed ipsorum fontes auferit.

2. *Vinum concupiscentiam et iram incendit.*—Nihil enim ita concupiscentiam incendit, et iram inflammat, ut vinum et temulentia. Ideo cum prius dixisset, *Non in comessationibus et ebrietatibus*, tunc adjecit, *Non in cubilibus et impudiciis*, non in contentione et annulatione. Neque hic constitit, sed cum pravis nos vestimentis exuisset, audi quo nos ornatu postea decoraret dicens: 14. *Sed induimini Dominum nostrum Jesum Christum.* Non jam opera dicit, sed magis illos excitavit. Nam cum de malitia loqueretur, opera memoravit; cum autem de virtute agit, non jam opera, sed arma dicit, ostendens virtutem eum, qui illa or-

natur, in omni securitate constituere et in omni splendore. Neque hic constitit, sed rem majorem sermone aggrediens, quod longe horribilius est, ipsum Dominum dat nobis indumentum, Ipsum Regem. Qui enim illo indutus est, omnem prorsus possidet virtutem. Cum autem dicit, *Induimini*, undique nos illo circumdari jubet; ut alibi ait, *Si vero Christus in vobis (Rom. 8. 10); et rursus, In interiorem nostram hominem habitare Christum (Ephes. 3. 16. 17).* Etenim animam nostram vult domum ejus esse, nosque illo indui ut vestimento, ut omnia nobis ille sit intus et foris. Etenim ipse plenitudo nostra est: *Est enim plenitudo omnia in omnibus adinquantis (Ibid. 1. 23); et via, et vir, et sponsus: Despondi enim vos mihi viro, virginem castam (2. Cor. 11. 2).* Est et radix, potus, cibus et vita: nam ait: *Viteo jam non ego: vivit vero in me Christus (Gal. 2. 20).* Est apostolus, summus sacerdos, doctor, pater, frater, coheres, et sepulcri consors et crucis. *Consepulti enim sumus ipsi, inquit, et complantati facti sumus similitudini mortis ipsius (Rom. 6. 4 et 5).* Est et supplex: *Pro Christo enim legatione fungimur (2. Cor. 5. 20).* Est et advocatus apud Patrem: nam *Supplicat pro nobis (Rom. 8. 34).* Est et domus, et hospes: *Qui enim In me moratur, et ego in illo (Joan. 6. 57).* Est et amicus: *Ves amici mei estis (Id. 15. 14); et fundamentum, et lapis angularis; et nos ipsius membra, agricultura, ædificatio, palmites et cooperarii.* Quid enim non vobis esse vult, omni modo nos sibi conglutinans et conjungens? id quod vehementer amantis est. Obtempera igitur ei, ac de somno surgens, indue illum: illo indutus, morigeram ipsi carnem præbe: hoc enim subindicavit, dicens: *Carnis curam ne feceritis in desideris.* Sicut enim non bibere, sed inebriari vetuit, non sponsam ducere, sed lascivire: sic nec curam gerere carnis prohibuit, sed ad concupiscentias tantum, ne scilicet necessitatem prætergrediamur. Nam quod illius curam gerere non prohibeat, audi quid Timotheo dicat: *Vino modico utere propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates (1. Tim. 5. 23).* Ita et hic curam geras quidem, sed ad sanitatem, non ad lasciviam. Neque enim illud cura et providentia esset, si flammam incenderes, si graviorem fornacem faceres. Ut clarius discatis quid sit, curam ejus habere ad concupiscentiam, et ut talem curam fugiatis; ebriosos, ventri studentes, eos qui se vestibus pretiosis ornant, delicias, eos qui vitam mollem et dissolutam ducunt cogitate, et intellige:is quid dietum sit. Illi enim nihil non agunt, non ut valeat diu fruantur, sed ut luxurient, ut concupiscentiam incendiant. Sed tu qui Christum induisti, illis omnibus præcis, unum quære tantum, ut sana sis carne: hactenus illam cura, et non ultra; sed totam curam in spiritualibus impende. Ita enim ex hoc somno surgere poteris, illis variis concupiscentiis non gravatus. Nam somnus est præsens vita, et quæ ad illam spectant, a somniis nihil omnino differunt. Ac quemadmodum illi, qui dormiunt, insana verba proferunt, et nihil sani plerumque vident, ita et nos; imo præ-

[695] *ἡμέρα ἤγγικεν*. Οὐκοῦν εἰ αὐτὴ μὲν τελειῆ, ἐκείνη δὲ πλησιάζει· τὰ ἐκείνης πράττομεν λοιπόν, μὴ τὰ ταύτης. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς βιωτικῶς τοῦτο γίνεται· καὶ ὅταν ὄψομεν πρὸς ἄλλοι τὴν οὐκ ἀπειρομένην, καὶ χελεύοντες ἄκουσόμενοι, τὴν πλησίον ἑκαστος διεγείρωμεν, καίτοις ἐπι τῆς νυκτὸς οὖτος· ἀλλ' ἐπειδὴ λοιπὸν ἔπεισον, ἐπιγυρομένη λοιπὸν λέγοντες ἀλλήλοις, ὅτι 'Ἡμέρα γίγνετο, καὶ τὰ τῆς ἡμέρας ἅπαντα πράττομεν, ἐνδεδόμενοι καὶ ὁσέων ἀπαλλαττόμενοι καὶ ὕπνου διακρούμενοι, ἵνα παρεσκευασμένοι ἢ ἡμέρα εὖρη, καὶ μὴ ἀνεπιχούσης ἀκτίνοσιν τότε ἀρβύλλαι ἀνίστασθαι καὶ διαταξέσθαι. "Ὅπου οὖν ἐκεῖ ποιοῦμεν, τοῦτα καὶ ἐν ταῦτα πράξομεν· ἀποδυσώμεθα τὰς φαντασίας, ἀπαλλαγίμεν τῶν ὁσεράτων τοῦ παρόντος βίου, ἀποθώμεθα τὸν βαθὺν ὕπνον, καὶ ἐνδυσώμεθα ἀντὶ ἱματίων τὴν ἀρετὴν· ταῦτα γὰρ ἅπαντα ὁρίων ἔλεγεν, 'Αποθώμεθα γοῦν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὄπλα τοῦ φωτός. Καὶ γὰρ πρὸς παρτάξι καὶ μάχην ἢ ἡμέρα ἡμᾶς καλεῖ. Ἀλλὰ μὴ θέλωσιν παρτάξι καὶ ὄπλα ἀκούσας. Ἐπι μὲν γὰρ τῆς αἰσθητικῆς πανευχίας ἢ βαρὺ καὶ ἀπυκτὸν τὸ ἐπιλέξασθαι, ἐνταῦθα δὲ ποθεῖν καὶ εὐχῆς ἄξιον· θέλωσιν γὰρ ἐστὶ τὰ ὄπλα· διὸ καὶ τῆς ἀκτίνοσιν λαμπρότερὸν σε ἀπορᾶσαι πολλὴν ἀφέντα τὴν ἀσραπτήν, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ σε καθίστησιν· ὄπλα γὰρ ἐστὶ· καὶ καταλάμβασθαι ποιεῖ· φωτὸς γὰρ ἔστιν ὄπλα. Τί οὖν; οὐκ ἀνάγκη πολεμεῖν; Ἀνάγκη μὲν πολεμεῖν, οὐ μὴν ταλαιπωρεῖσθαι καὶ ποιεῖν· οὐδὲ γὰρ πολεμοῦ τοῦτό ἐστιν, ἀλλὰ χορεία καὶ πανήγυρις. Τοιαῦτη τῶν ὄπλων τοῦτον ἢ φύσις, τοιαύτη ἢ τοῦ στρατηγοῦ δύναμις. Καὶ καθάπερ νομφοῖς καλλωπιζόμενοι ἀπὸ τῆς παστάδος πρόεισι, οὕτω καὶ οὗτοι τοῖς φρατρίμοις τοῖς ὄπλοις· καὶ γὰρ στρατιωτικῆς ἐμοῦ καὶ νομφοῖς ἐστίν. Εἰπὼν δὲ, ὅτι 'Ἡμέρα ἤγγικεν, οὐδὲ ἔγγιζεν αὐτὴν ἀφίχου, ἀλλ' ἔχου αὐτὴν ἐπίστησι· φησὶ γὰρ, Ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν. Ἦδη γὰρ πάρεστιν ἢ ἡμέρα. Καὶ ἀφ' ὧν μάλιστα οὐ πολλοὶ προτρέπονται, ἀπὸ τούτων καὶ αὐτοὺς ἐφέλευται, τῆς εὐσχημοσύνης· πολλὸς γὰρ αὐτοῖς τῆς παρὰ τὸν πολλῶν βίβης ὁ λόγος. Καὶ οὐκ εἶπε, Περιπατεῖτε, ἀλλὰ, *Περιπατήσωμεν*, ὥστε ἀνεπαχθὴ ποιῆσαι τὴν παραίνεσιν, καὶ κοῦφην τὴν ἐπίπληξιν. *Μὴ κόμοις καὶ μέθαις*· οὐ τὸ πίνειν κωλύειν, ἀλλὰ τὸ ἀμέτρος· οὐ τὸ ἀπολαβεῖν οἴνου, ἀλλὰ τὸ μετὰ παρνοίας· ὥσπερ οὖν καὶ τὸ ἐξῆς μετὰ τοῦ αὐτοῦ μέτρον τίθησι λέγων· *Μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις*. Οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα τὸ μίγνυσθαι νυκταῖν ἀναρεῖ, ἀλλὰ τὸ πορνεῖν. *Μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ*. Τὰ γὰρ καίρια τῶν παλῶν σθένων τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὸν θυμὸν. Διὸ περ οὐκ αὐτὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς πηγὰς αὐτῶν ἀναρεῖ.

β'. Οὐδὲν γὰρ οὕτω καὶ ἐπιθυμίαν ἀνάπεισι καὶ ὀργὴν ἔκκαλει, ὡς μέθῃ καὶ παρνοίᾳ. Διὰ τοῦτο πρότερον ποιοῦν, *Μὴ κόμοις καὶ μέθαις*, τότε ἐπιγαγε· *Μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ*. [696] Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἐστὶ, ἀλλ' ἀποδύσας ἡμᾶς τῶν πονηρῶν ἱματίων, ἀκοσῶσιν τοῖς καλλωπιζέμενοι λοιπὸν λέγων· *Ἄλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν*. Οὐκ εἶπε ἔργα, ἀλλὰ μεζίνους αὐτοῖς ἀνίστησεν. Ὅτε μὲν γὰρ περὶ τῆς κακίας ἔφησεν, ἔργα ἔλεγεν· ὅτε δὲ περὶ τῆς ἀρετῆς, οὐκ εἶπε ἔργα, ἀλλ' ὄπλα, δεικνύς ὅτι ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ καθίστησιν

ἢ ἀρετὴ τὸν ἔχοντα αὐτὴν, καὶ ἐν πάσῃ λαμπρότητι. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἐστὶ, ἀλλ' ἐπι τὸ μεζίνον ἄξιον τὸν λόγον, ὃ πολλῶν φρακωδέστερον ἦν, αὐτὸν τὸν ἀσοπτήν διδουσαν ἡμῖν ἱματίον, αὐτὸν τὸν βασιλέα. Ὅ γὰρ τούτων περιβεβημένοι, ἅπανσαν ἔχει καθόλου τὴν ἀρετὴν. Ὅταν δὲ εἴπῃ, 'Ἐνδύσασθε, πάντοθεν ἡμᾶς αὐτὸν περιβαλλοῦμαι μελῆσι· ὥσπερ ἀλλοχῶ φησιν. *Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ἡμῖν*· καὶ πάλιν, *Εἰς τὸν ἔσω ἡμῶν ἄνθρωπον κατοικήσας ἐν Χριστόν*. Καὶ γὰρ οὐκ αὐτῶ βούλεται εἶναι τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, καὶ ὡς ἱματίον ἡμῖν αὐτὸν περιεβάσθαι, ἵνα πάντα αὐτὸς ἡμῖν ἢ ἔσθαι καὶ ἔξωθεν. Καὶ γὰρ πλήρωμα ἦν ἐν αὐτῷ (καὶ γὰρ *Πλήρωμι τοῦ τὰ πάντα ἐν πίστι κληρουμένου*)· καὶ ὅδῃ καὶ ἀνὴρ καὶ νομφοῖς (Ἐρμωσάμην γὰρ ἡμᾶς ἐπὶ ἀνδρὶ κερθένον ἀγγήν)· καὶ βίβα καὶ ποτὴν καὶ τροφὴ καὶ ζωὴ (Ζῷ γὰρ, φησιν, οὐκ εἶπε ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός)· καὶ ἀπόστολος· καὶ ἀρχιερεὺς καὶ διδάσκαλος καὶ πατὴρ καὶ ἀδελφὸς καὶ συγχληρόνμος, καὶ τάφου κοινωνὸς καὶ σταυροῦ (Συνετίγημεν γὰρ αὐτῷ, φησὶ, καὶ σύμμετοι γέννημα ἐν ἡμοῖς καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ)· καὶ ἰκέτης (Ἰγὰρ γὰρ Χριστῷ προσέκοιμεν)· καὶ πρὸς τὸν πατέρα συνήγορος (καὶ γὰρ Ἐντυγχάνει, φησιν, ὡςπερ ἡμῶν)· καὶ οἶκος καὶ οἰκος (Ὁ γὰρ ἐν ἐμοὶ μένων, κἀγὼ ἐν αὐτῷ), καὶ φίλος (Ἰγμῆς γὰρ φίλος μου ἔσται) καὶ θεμιλὸς καὶ ἀβίος ἀκορονωτικός· καὶ ἡμᾶς αὐτοῦ καὶ μέλη καὶ γιώργιον καὶ οικοδομὴ καὶ κλήματα καὶ συναρτοί. Τί γὰρ οὐ βούλεται ἡμῶν εἶναι, παντὶ τρόπῳ συγχωλῶν καὶ συνάπτων ἡμᾶς; ὅπου τοῦ σφάδρα φιλοῦντός ἐστι. Παιθεῖν τοῖνυν, καὶ ἀναστὰ; ἐξ ὕπνου ἐνδύσαι αὐτὴν, καὶ ἐνδυσόμενος εὐόντων αὐτῷ πάρεχε τὴν σάρκα· τοῦτο γὰρ ἦν ἔλεγον εἰπὼν, *Τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιήσθε εἰς ἐπιθυμίαν*. Ὅσπερ γὰρ οὐ τὸ πίνειν ἐκλύειν, ἀλλὰ τὸ μεθῆναι, οὐδὲ τὸ γαμεῖν, ἀλλὰ τὸ ἀσελγεῖν· οὕτως οὐδὲ τὸ προνοεῖν τῆς σαρκὸς, ἀλλὰ τὸ εἰς ἐπιθυμίας, ὅσον τὸ τὴν χρεῖαν υπερβαίνειν· ἐπει, ὅτι γὰρ προνοεῖ αὐτῆς καλεῖται, ἀκούσων τὴν φωνὴν Τιμοθέῳ· *Ὅτι γὰρ ἀλλῶν χωρὶ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς κικᾶς σου ἀσθενεῖς*. Οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα προνοεῖ μὲν, ἀλλὰ πρὸς ὑγίαιν, μὴ πρὸς ἀσελγίαν. Οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη τοῦτον πρόνοιαν λοιπὸν, ὅταν τὴν φλόγα ἀνάστης, ὅταν γαλεπὴ τὴν χλαμῖον ποῖς. Ἰνα δὲ καὶ σαφέστερον μάθητε, τί ποτὲ ἐστὶ τὸ προνοεῖν αὐτῆς εἰς ἐπιθυμίας, καὶ φηγήτε τὴν τοιαύτην πρόνοιαν, τοὺς μεθῆστας, τοὺς γαστριζόμενους, τοὺς ἐν ἱματίοις καλλωπιζόμενους, τοὺς θροπτομένους, τοὺς ἐν ὕπνῳ καὶ διαβρότητα ζώντας γὰρ ἐνοήσαστε, καὶ ἐσοσθε τὸ εἰρημόν. Ἐκείνοι γὰρ πάντα ποιοῦσιν, οὐχ ἵνα ὑγιαίνωσιν, ἀλλ' ἵνα σκερῶσιν, ἵνα τὴν [697] ἐπιθυμίαν ἀνάπτωσιν. Ἄλλ' ὃ τὸν Χριστὸν ἐνδεδόμενος σὺ, πάντα ἐκείνα· περιεκόφας, ἐν ζῆτει μόνον, ὅπως ὑγιαίνωσιν ἔχρη τὴν σάρκα· καὶ μέχρι τοσούτου προνοεῖ ταύτης, παρατρέφει δὲ μηκέτι, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν σπουδὴν εἰς τὴν τὸν πνευματικῶν ἀνάστασιν ἐπιμελεῖσιν. Οὕτω γὰρ καὶ ἀναστῆσαι ἐκ τοῦ ὕπνου τοῦτου δυνήσῃ, μὴ βαρῶμενος ταῖς ποικίλαις ταῦτα ἐπιθυμίαις. Καὶ γὰρ ὕπνος ὁ παρῶν βίος, καὶ διεστράτων οὐδὲν τὰ ἐν αὐτῷ διεγίνονται. Καὶ καθάπερ οἱ καθεδόντες καὶ παραφθέγονται, καὶ ὥσπερ κολάκις οὐδὲν ὑγίει, οὕτω καὶ ἡμῆς· μέλλον δὲ καὶ πολλῶν χειρῶν. Ὁ μὲν γὰρ ἀισχρά τινα πράξας ἢ εἰπὼν *ὄναρ*, ἀπαλλαγεί τὸ ὕπνου, καὶ τῆς ἀισχύνης ἀπῆλλαται, καὶ εἰρηὸν οὐ βδυσται· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀισχύνῃ καὶ ἡ τιμωρία ἀθά-

* Codex unus, ἐπιγυρομένη ἐπιλέγοντες ἀλλήλους. ἢ Morel., τῆ; αἰσθητικῆς πανευχίας. ἢ Morel., τῶν ὄπλων ἢ φύσις.

ἢ Morel., τῶν ὄπλων ἢ φύσις.

ἢ Morel., τῶν ὄπλων ἢ φύσις.

* Alius, τὸν Χριστὸν ἐνδεδόμενος σὺ πάντα ἐκείνα.

νατος. Πάλιν, οὐ πλουτοῦντες ἕναρ, ἡμέρας γενομένης ἐλέγχονται εἰκὴ πλουθησαντες· ἐνταῦθα δὲ καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας ὁ ἐλεγχος ἔπεισι πολλὰκις, καὶ πρὶν ἀπαλθεῖν ἐκεῖ, τὰ ὄνειρατα ταῦτα ἀπέπτῃ. Ἀποτιναξομεθα τοίνυν τὸν πονηρὸν τοῦτον ὕπνον. Ἄν γὰρ καθυδόντας ἡμᾶς ἡ ἡμέρα καταλάβῃ, θάνατος διαδέχεται ἀθάνατος· καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας δὲ ἐκείνης πᾶσι εὐπεπιχείρητοι τοῖς ἔγθοις τοῖς ἐντεῦθεν ἰσομεθα, καὶ ἀνθρώποις καὶ δαίμοσι· κἢ ἀνελεῖν βουλῆθῶσιν, ὁ κωλύσων οὐδεὶς. Εἰ μὴ γὰρ πολλοὶ οἱ ἐγρηγοράτες ἦσαν, οὐκ ἦν τοσοῦτος ὁ κίνδυνος· ἐπειδὴ δὲ εἰς που καὶ δευτέρως λόγων ἄψας, καθάπερ ἐν βάθυτάτῃ νυκτὶ τῶν ἄλλων καθυδόντων, ἐγρηγορε, διὰ τοῦτο πολλῆς ἡμῶν δεῖ τῆς ἀγρυπνίας, πολλῆς τῆς ἀσφαλείας, ὥστε μὴ τὰ ἀνήσκατα παθεῖν.

γ. (Ὅχι δοκαί λαμπρὰ ἡ ἡμέρα εἶναι νῦν; ὅχι πάντες ἐγρηγοράειν νομιζομεν καὶ νῆσαι; Ἄλλ' ὁμως (καὶ τόχα γελάσασθε τὸ εἰρημῶνον, ἐγὼ μόντοι αὐτὸ ἐρῶ) τοῖς ἐν βαθείᾳ νυκτὶ καθυδούσι τε καὶ βέγγουσι ἰσοκαίμεν ἅπαντας. Καὶ εἰ γὰρ οὐσίαν ἀσίμματος ἦν ἰδεῖν, ἔδειξα ἂν ὑμῖν πῶς οὐ μὲν κλειδίον βέγγουσι, δὲ εἰς ἐσθλοῦς διορῶνται τοιοῦτος, καὶ κατασφάττει κεκλιμένους. καὶ ὑφαίρειται τὰ ἐνδον, καθάπερ ἐν σκότῳ βοαεῖ μετὰ ἀδείας ἅπαντα πρῆττων. Μᾶλλον δὲ, εἰ καὶ ὀφθαλμοῖς τοῦτο ἰδεῖν δύναντον, ὑπογράφωμεν αὐτὸ τῷ λόγῳ, καὶ ἐνοσησομεν πόσοι ὑπὸ ἐπιθυμιῶν εἰσι πονηρῶν βεδαρημένοι, πόσοι τῷ χαλεπῷ τῆς ἀσιελείας κάρῳ καταχόμενοι, καὶ τὸ φῶς τοῦ πνεύματος κατασφηνόντες. Διὰ τοῦτο ἕτερα ἀνὸ' ἑτέρων βλέπουσι *, ἕτερα ἀνὸ' ἑτέρων ἀκούουσι, καὶ οὐδενὶ τῶν ἐνταῦθα λεγομένων προσέχουσιν. Εἰ δὲ ἐγὼ ψεύδομαι ταῦτα λέγων, καὶ ἐγρηγορῶς ἐσηκασα, εἰπέ μοι, τί γέγονεν ἐνταῦθα σήμερον, εἰ μὴ ὡς ὄνειράτων ἦκουσας; Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι ἔρωσι εἰτινες· οὐδὲ γὰρ κατὰ πάντων ταῦτα λέγω· ἀλλὰ σὺ δὲ τοῖς εἰρημῶσι ἔνοχος ὂν, ὁ μᾶθην ἐνταῦθα εἰσαλεῖθαι, εἰπέ, τίς προφήτης, πόλις ἀπόστολος σήμερον διελέχθη ἡμῖν, καὶ περὶ τίτων. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχουσ εἰσιτιν· καὶ γὰρ πολλὰ ὡς ἐν ὄνειρῳ διελέχθης ἐνταῦθα, τὸν ἀληθινὸν οὐκ ἀκούσας [698] πραγμάτων. Ταῦτα δὲ μοι καὶ πρὸς γυναῖκας εἰρήσθω· καὶ γὰρ ἐν ἐκείναις πολλὸς ὁ ὕπνος· καὶ εἴθε ὕπνος. Ὁ μὲν γὰρ καθυδὼν οὕτε πονηρὸν τί φημίγγεται, οὔτε χρηστόν· ὁ δὲ οὕτως ἐγρηγορῶς ὡς ὄνειρος, πολλὰ καὶ ἐπὶ κακίῃ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς ἐκβάλλει βήματα, τόκου ἀρθμῶν, λογισμοῦς δαισιμάτων συντιθεῖς, κατηλείας ἀνασχόντων μεμνημένος, τὰς ἀκάνθας πυκνὰς καταπτύειον ἐν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, καὶ τὸν σπόρον οὐκ ἀφελὲς οὐδὲ μικρὸν προκίφαι ποτὲ. Ἄλλὰ διαναστήθι, καὶ τὰς ἀκάνθας ταύτας προβρίζουσ ἀνάσπασον, καὶ τὴν μέθην ἀποτιναξαι· καὶ γὰρ ἐνταῦθα ὁ ὕπνος. Μᾶθην δὲ εὐκ οἶνον λέγω μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν βιωτικῶν φροντίων, καὶ μετὰ τούτων καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ οἶνου. Ταῦτα δὲ οὐχὶ πόλισοις μόνον, ἀλλὰ καὶ πένητον παραινῶ, καὶ μάλιστα τοῖς τὰ φιλικὰ συγκροτοῖσι συμπόσια. Οὐ γὰρ ἐστι τοῦτο τρυφή οὐδὲ ἀνεσια, ἀλλὰ κλίσαις καὶ τιμωρία· τρυφή γὰρ οὐκ ἀνεσιχρὰ εἰπεῖν, ἀλλὰ σεμνὰ φέγγεσθαι, ἐμπαληστήναι, εὐ διαβράγγησαι. Εἰ δὲ ἡδονὴν αὐτὸ νομίζεις, δεῖξόν

* Hec, ἕτερα ἀνὸ' ἑτέρων βλέπουσι, desunt in uno.

μοι ἐν ἑσπέρας τὴν ἡδονήν· ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχουσ. Καὶ οὕτω λέγω τὰς ἐντεῦθεν βλάβδας, ἀλλὰ τῶς περὶ τῆς ἡδονῆς σοὶ διαλέγομαι τῆς εὐθέως μαρτυρομένης· ὁμοῦ τε γὰρ διελύθη τὸ συμπόσιον, καὶ ἀπέπη τὰ τῆς εὐφροσύνης. Ὅταν δὲ καὶ τὸν ἕμειον εἴπω, καὶ τὰς καρθηβρίας, καὶ τὰ μυρία νοσηματα, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς αἰχμαλωσίαν, εἰ πρὸς ταῦτα ἔρει; Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ πένητες ἴσμεν, καὶ ἀσχημονεῖν ὀφείλομεν;

Ταῦτα δὲ λέγω, οὐ κωλύων συνίται οὐδὲ καπὴ συνδεῖσπινεῖ, ἀλλὰ κωλύων ἀσχημονεῖν, καὶ βουλέσμενος τὴν τρυφήν εἶναι τρυφήν, ἀλλὰ μὴ κλίσαι μὴδὲ τιμωρίαν καὶ μέθην καὶ κόπον. Μαθῆτωσιν Ἕλληνες, εἰ μάλιστα Χριστιανὴ τρυφή ἴσται, καὶ τρυφήν μετὰ κόσμου. Ἄγαλλιάσθε γὰρ, φησὶ, τῷ Κυρίῳ ἐν τρώμῳ. Πῶς δὲ ἐστιν ἀγαλλιάσθαι; Ἴμνος λέγοντας, εὐχὰς ποιούμενους, ψαλλομένους ἱπαιούοντας ἀντὶ τῶν ἀνελευθέρων ἑκείνων φασμάτων. Ὅταν καὶ Χριστὸς τῇ τραπεζῇ παρέσται, καὶ εὐλογίας ἐμπλήσῃ τὴν εὐωχίαν ἅπασαν, ὅταν εὐχῇ, ὅταν φῆς πνευματικά, ὅταν πνήτας ἐπὶ τῶν προκειμένων τὴν κοινωλίαν καλῆς, ὅταν εὐτάξαιαν πολλῆν καὶ σωροσπῆν ἐπιστήσῃ τῷ συμπόσιῳ· οὕτω καὶ ἐκκλησίαν ἐργάσῃ τὸν τόπον, ἀντὶ τῶν ἀκαίρων κραυγῶν καὶ εὐφημιῶν τὸν τὸν ἀπάντων Δεσπότην ὕμνων. Καὶ μὴ μοι λέγε, εἰ ἕτερος ἐκράτῃσε νόμος, ἀλλὰ διορθοῦ τὰ κακίως ἔχοντα. Εἴτε γὰρ ἐσθίετε, φησὶ, εἴτε πίετε, εἴτε τι κοιτεῖτε, πάντα εἰς δόξαν θεοῦ κοιτεῖτε. Καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν τοιοῦτων τραπέζων ὄρη αὶ πορνῶν ἐπιθυμῶμαι, ἐντεῦθεν αἱ ἀσέλγιας, ἐντεῦθεν αἱ γυναῖκες μὲν ἐν καταφρονήσῃ, αἱ δὲ πόρνοι ἐν τιμῇ παρ' ὑμῖν· ἐντεῦθεν αἱ τῶν οἰκίων ἀνατροπαί, καὶ τὰ μυρία κακὰ, καὶ ἴστω καὶ κἀτω πάντα γίγσται, καὶ τὴν πηγήν ἀφέντας τὴν καθαρὰν, ἐπὶ τοῦ βορβόρου τὸν ὀχετὸν φρέσκει. Ὅτι γὰρ βόρβορος τὸ τῆς πόρνης σῶμα, οὐδένα ἕτερον ἐρωτῶ, ἀλλ' αὐτὸν οὐ τὸν ἐγκαλινοῦμενον τῷ βορβόρῳ, εἰ [699] μὴ σαυτὸν ἐρυθρίζῃ, εἰ μὴ ἀκάθαρτον εἶναι νομίζεις μετὰ τῆς ἀμαρτίας. Διὸ, παρακαλῶ, φάουγετε τὴν πορνείαν καὶ τὴν ταῦτες μητέρα τὴν μέθην· Ἴ σπείρεις ὅπου θεριστοὶ οὐκ εἰσι, μέλλον δὲ, κἢν θεριστῆς, πολλῆν σοὺ φέροι τὴν ἀλογίην ὁ καρπός; Κἢν γὰρ τεχθῆ καίδιον, καὶ εὐ φῆσιν, καὶ αὐτὸ ἡδίκηται διὰ εὐ νότον καὶ δυσγενεὶς γενόμενον. Κἢν μυρία αὐτῷ καταλίης χρήματα, ἄτιμος ἐν οἰκίᾳ, ἄτιμος ἐν πόλει, ἄτιμος ἐν δικαστηρίῳ, καὶ ὁ ἐκ πόρνης καὶ ἐκ δουλίης· ἄτιμος δὲ καὶ σὺ πάλιν, καὶ ζῶν καὶ τετελετηκίως· κἢν γὰρ ἀπέθῃς, μένει τὰ ὑπομνηματα τῆς ἀσχημοσύνης. Τί τοίνυν ἅπαντα κατασχίνεις;

δ. Τί σπείρεις ἐνθα ἡ ἀρουρα σπουδαίως διασπείρει τὸν καρπὸν; ἐνθα πολλὰ τὰ ἀτόκια; ἐνθα πρὸ τῆς γενέσεως φόνος; καὶ γὰρ καὶ τὴν πόρνην οὐκ ἀήθῃς μέναι πόρνην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνδροφθόνον ποιῆς. Εἴδες ἀπὸ μέθης πορνείαν, ἀπὸ πορνείας μοιχείαν, ἀπὸ μοιχείας φόνον; μέλλον δὲ καὶ φόνου εἰ χίρον· οὐδὲ γὰρ ἔχω πᾶσι αὐτὸ καλέσω· οὐ γὰρ τεχθῆσαι ἀναίρει, ἀλλὰ καὶ τεχθῆσαι κωλύει. Τί τοίνυν; Καὶ τοῦ θεοῦ τὴν δωρεὰν ὄβριζεις, καὶ τοῦ αὐτοῦ μῆχ νόμος, καὶ ὅπερ ἐστὶ κατὰρα, τοῦτο εὐ εὐλογῆσαι μεταδώσεις, καὶ τὸ ταμίειον τῆς γενέσεως ταμίειον ποιεῖς σφαγῆς, καὶ τὴν πρὸς παιδοποιεῖαν δοθεῖσαν

affecti sumus. Nam qui in somno turpia vel patravit vel dixit, expergefactus, a turpitudine liberatur, nec dat pœnas; hic autem non ita se res habet; sed et turpitudine et supplicium immortalia sunt. Rursus qui in somniis divites sunt, orto die se frustra divites fuisse deprehendunt; hic vero et ante diem hoc ipsum deprehendunt, et antequam hinc abeat, somnia illa avolant. Excitiamus ergo hunc pravum somnum. Nam si nos dormientes dies ille deprehendat, mors nos excipiet immortalis; et ante diem illum inimicis omnibus hinc capti faciles erimus, et hominibus et dæmonibus; ac si nos occidere velint, nemo impediturus est. Quod si multi essent, qui vigilarent, non tantum foret periculum: cum autem unus tantum vel duo sint qui accensa lucerna, cæteris omnibus quasi multa nocte dormientibus, vigilent: ideo multa opus nobis est vigilantia, multa cautione, ne intolerabilia patiamur.

3. Annon splendidus nunc videtur esse dies? annon omnes nos putamus et vigiles et cautos esse? Attamen (etsi forte quod dicturus sum cum risu excepturi sitis, hoc tamen dicam) iis qui multa nocte dormiunt et stertunt, omnes similes sumus. Et si incorpoream substantiam videre possemus, ostenderem vobis quomodo plerique stertant; diabolus vero nros suffodiat et jacentes occidat, ac quæ intus sunt auferat, quasi in profundis tenebris omnia pro libito faciens. Imo vero, etsi id oculis percipere non valeamus, verbo tamen describamus, et cogitemus quot sint ii, qui pravis concupiscentiis gravati sunt, quot gravi lascivie sopore detenti, qui lucem spiritus exstinxerunt. Ideoque alia pro aliis vident¹, alia pro aliis audiunt, et nulli ex iis quæ hic dicuntur attendunt. Quod si ego mentior hæc dicens, et tu vigil stas; dic mihi, quid hic hodie factum est, annon hæc tamquam somnia audisti? Et scio quidem quosdam dicturos esse: neque enim adversus omnes loquor; sed tu qui his obnoxius es, qui frustra huc ingressus es, dic quis propheta, quis apostolus nobiscum et de quibusnam rebus loquutus est. Sed non dicere possis: nam multa hic quasi in somno dissestuisti, verasque res non audisti. Hæc vero mulieribus quoque a me dicta sunt: nam illæ multo somno deditæ sunt; atque utinam somno! Nam qui dormit, nec malum nec bonum quidpiam loquitur: qui autem ita vigilat, ut vos vigilatis, multa in malum capitis sui verba profundit, usuras numerans, fœnorum cogitationes versans, impudentis cauponæ et negotiationis memor, spinas multas plantans in anima sua, nec injectum semen vel tantillum sinens emergere. Sed expergiscere et has spinas radicitoas evelle, ebrietatemque excute: nam hinc somnus venit. Ebrietatem autem non ex vino tantum dico, sed ex sæcularibus etiam curis, et postea illam quæ ex vino procedit. Hæc porro non divitibus tantum, sed etiam pauperibus dico, maximeque iis, qui amicorum convivia parant. Neque enim hoc delicæ sunt aut recreatio, sed pœna et supplicium: delicæ

enim veræ sunt, non turpia loqui, sed honesta proferre; satiari, non disrumpi. Quod si id voluptatum esse putas, vespere voluptatem mihi illam ostende: verum non poteris. Necdum dico inde parta damna, sed interim te de voluptate alloquor, quæ cito marcescit: statim enim atque solum convivium est, lætitia avolat. Quod si vomitum dicam, gravedinem capitis, mille morbos et animæ captivitatem; quid ad hæc dices? Numquid enim, quia pauperes sumus, turpiter agere debemus?

Convivia quomodo celebranda.—Hæc porro dico, non quod conventus prohibeam vel convivia, sed ut turpiter agere vetem, et quod velim delicias esse vere delicias, non pœnam aut supplicium, non ebrietatem vel nimiam commensationem. Discant gentiles, quod Christiani deliciari sciunt, sed deliciari cum decore: nam ait ille, *Exsultate Domino cum tremore* (Psal. 2. 11). Quomodo exsultandum est? Hymnos recitando, precando, psalmos inducendo, vice illorum liberalium canticorum. Ita Christus mensæ aderit, et benedictione totum convivium implebit, cum oraveris, cum spiritualia cecineris, cum pauperes ad eorum quæ apposita sunt communionem vocaveris, cum in convivio bonum ordinem et temperantiam constitueris: sic et locum in ecclesiam convertes, cum pro intempestivis clamoribus et plausibus, omnium Dominum hymnis celebrabis. Nec mihi dicas aliam iovaluisse legem; sed quæ male se habent emenda. *Sine manducatis enim, inquit, sive bibitis, sine quid aliud factis; omnia in gloriam Dei facite* (1. Cor. 10. 31). Nam a talibus mensis malæ oriuntur concupiscentiæ, hinc lascivie, hinc uxores in contemptu, meretrices vero in honore apud vos sunt: hinc domorum eversiones et innumera mala, omnia sus deque fiunt, et puro fonte dimisso, ad cœni cloacam curritis: nam cœnum est meretricis corpus. Neminem alium interrogo quam teipsum, qui in luto volutaris, annon de teipso erubescas, annon te post peccatum, impurum reputes. Quapropter, obscuro, fugite fornicationem et hujus matrem ebrietatem. Quid seminas ubi metere non licet; imo si metas, multum tibi dedecoris fructus affert? Nam si nascatur puerulus, et tibi dedecus affert, et ipse injuria afficitur, qui propter te spuris et ignobilis nascitur. Etiamsi innumeras ipsi pecunias reliqueris, inglorius domi, inglorius in civitate, inglorius in foro judiciali est et qui ex meretrice et qui ex serva est ortus: inglorius in quoque et vivens et mortuus: etiamsi enim decedas, nanciat tamen turpitudinis monumenta. Cur ergo omnia deturpas?

4. Cur seminas ubi arvom corrumpere fructum curat? ubi multæ sunt herbe in sterilitatem? ubi ante generationem cædes? uam meretricem non meretricem solum manere sinis, sed etiam homicidam facias. Viden? ab ebrietate fornicationem, a fornicatione adulterium, ab adulterio cædem? imo cæde pejus quidpiam; neque enim scio quo nomine appellem: neque enim quod natum est occidit, sed ne nascatur

¹ Hæc, utia pro aliis vident, desunt in uno.

prohibet. Quid ergo? Et donum Dei contumelia afficis, et cum ipsius legibus pugnas, et quod maledictio est, hoc quasi benedictionem quaeris, et generationis promptuarium, cædis promptuarium facis, et eam, quæ ad prolis procreationem tibi data est mulier, ad parandam cædem instruis? Ut enim amatoribus semper formosa et amabilis sit, et plus pecunie corradat, neque hoc facere recusat, multum ignis inde in caput tuum accumulans: etiamsi enim hoc illius sit facinus, sed tu in causa es. Hinc quoque idololatriæ. Multæ enim ut jucundæ appareant, incantationes, libamina, philtrea, et innumera alia machinantur. Attamen post tantam turpitudinem, post cædes, post idololatriam, res hæc multis indifferens esse videtur, multis etiam uxores habentibus: ubi major est malorum colluvies. Nam hinc veneficia delinquebantur, non in meretricis uterum, sed in eam, quæ læsa fuit, uxorem, insidie innumerae, dæmonum invocationes, mortuorum incantamenta, bella quotidiana, pugnae irreconciliabiles et assidue contentiones. Ideo Paulus cum dixisset, *Non in cubilibus et impudicitia*, addidit, *Non in contentione et æmulatione*; gnarus res hujusmodi bella, domorum eversiones, liberorum injurias, et innumera mala parere. Ut ergo hæc omnia fugiamus, Christum induamus, et cum illo semper simus. Nam hoc est illo indutum esse, ab ipso nunquam deseri, ipsumque in nobis per sanctitatem et mansuetudinem nostram semper comparere. Sic et de amicis dicimus: Ille talis talem istum induit; dilectionem maguam significantes, perpetuumque consortium: quæ enim inditur, illud esse apparet quo inditur. Apparet itaque semper in nobis Christus. Et quomodo apparebit? Si quæ illius sunt feceris. Quid vero fecit ille? *Filius hominis*, inquit, *non habet, ubi caput suum reclinet* (Luc. 9. 58). Hoc et tu imitare. Cum eibum sumere oportuit, hordeaceis panibus usus est: cum peregrinandum fuit, nusquam equi et subjugalia, sed

tantum itineris pedibus confecit, ut et defatigaretur: cum dormiendum fuit, super pulvinari in prora navis jacuit: cum recumbendum fuit, in fenam concidere jussit. Vestimenta ejus vilia erant: sarpeque solus versabatur, neminem secum ducens. Illa etiam, quæ in cruce, et quæ in contumeliis fecit, ubi didiceris, imitare: et sic Christum induisti, si carnis curam non habueris ad concupiscentias: neque enim voluptatem res illa habet. Etenim ipsæ concupiscentiæ alias graviore pariunt, et nunquam satietatem habebis, sed magnum tibi paries tormentum. Sicut enim is, qui perpetuo sitit, etiamsi mille adsint fontes, nullum inde fructum percipiet, cum non possit morbum extinguere: sic et qui perpetuo in concupiscentiis vivit. Si vero intra necessaria te contineas, nunquam hæc felici corripieris; sed omnia illa abscedunt, ebrietates, lascivie. Tantum ergo comede, quantum satis sit ad sedandam famem; ita induere, ut tegaris tantum, neque carnem vestimentis exornes, ne illam perdas: nam molliorem illam effleis, et ejus valetudinem labefactas, dum nimia illam molliæ dissolvit. Ut ergo illam ut bonum animæ vehiculum habes, ut gubernator tuto ad navis clavos sedeat, et miles facile arma tractet, omnia recte componas. Non enim qui multa habet, sed qui paucis indiget, incognabilis est. Ille enim, etsi nihil patitur injuria, timet; hic vero etsi injuriam patitur, meliore animi situ erit, quam si qui nullam patiuntur injuriam, ideoque in majori alearitate versabitur. Ne igitur hoc quaeramus, ut nero molestiam inferat, sed ut etiamsi molestiam inferre velit, non possit tamen. Hoc vero non alio modo fieri poterit, quam si inter necessaria te contineat, nec plura concupiscat. Sic enim et hic deliciarum poterimus, et futura consequemur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXV.

CAP. 14. v. 1. *Infirmum autem in fide suscipite, non in disceptationibus cogitationum.* 2. *Alius credit se posse manducare omnia; qui autem infirmus est, olera manducat.*

1. Scio multis intellectu difficile esse quod dictum est. Quapropter opus est primo totius hujusce loci argumentum exponere, et exponere quid emendare volens hæc scripserit. Quid ergo vult emendare? Multi ex credentibus Judæorum erant, qui legis conscientia detenti, etiamsi post acceptam fidem ciborum adhuc observantiam custodiebant, nondum audientes omnino a lege recedere. Deinde, ne deprehenderentur a stullis carnibus abstinere tantum, ab omnibus deinceps carnibus abstinere, et olera tantum comedebant, ut illud magis jejenum esse videretur, quam legalis observatio. Alii rursus perfectiores erant, qui ab horum nullo abstinere, et quique illis talia observantibus onerosi ac molesti erant, exprobrantes, incusantes, et in molestiam

conjicientes. Timens ergo beatus Paulus, ne proteritum quid emendare volentes, totum subverterent; neve, dum vellent eos ad ciborum indifferantiam deducere, id efficerent, ut illi a fide resiliunt; et cum ante opportunitatem tempus totum emendare staderent, circa capitalia damnum inferrent, a Christi confessione illos assidue increpando removens, ita ut in utraque incorrigibiles manerent: vide quanta utatur prudentia, et quomodo cum solita sibi sapientia utrique parti providere curet. Neque enim increpantibus audeat dicere, Perperam agitis, ne illos in suis observationibus firmaret; neque rursus dicit illos probe facere, ne vehementiores accusatores redderet, sed cum mensura correptionem illam instituit: et videtur quidem furiosos increpare, sed totum in illos alios effundit, dum priores alloquitur. Hæc enim maxime emendatio molestiam non affert, quando ad alium sermone converso, aliam perstringit. Neque enim eum, qui increpatur, in

γυναίκα πρὸς φόβον παρασκευάζεις; Ἴνα γὰρ δαί τοις ἔραστασι εὐχρηστος ἢ καὶ ποθεινὴ* καὶ πλὴν ἀργύριον ἔλκη, οὐδὲ τοῦτο παρατεταί ποιῆσαι, μάλα ἐπὶ τῆν σὴν κεφαλὴν τὸ πῦρ ἐντεῦθεν σφραγεύουσα· εἰ γὰρ καὶ ἐκείνη τὸ τὸ δόγμα, ἀλλὰ τὴν ἢ αἴτια γίνεται. Ἐντεῦθεν καὶ εἰδωλοιστερείας. Πολλὰ γὰρ ὥστε ἐπιχαρεῖς γενέσθαι, καὶ ἐπαφῶδες καὶ σπονδάς καὶ φάτρα καὶ μυρία ἕτερα μηχανοῦνται. Ἄλλ' ὁμως μετὰ τοσαύτην ἀσχημοσύνην, μετὰ φόβους, μετὰ εἰδωλοιστερείας, πολλοὺς ἀδιάφορον τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ, πολλοὺς καὶ γυναίκας ἔχουσιν· ἔνθα καὶ πλείων ὁ φορτικὸς τῶν κακῶν. Καὶ γὰρ φαρμακείαι λοιπὸν κινουναί, οὐκ ἐπὶ τὴν νῆδον τὴν πορευομένην, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἠδικημένην γυναίκα, καὶ ἐπιβουλαὶ μυρία, καὶ δαιμόνων κήσεις, καὶ νεκρομαντείας, καὶ πλάσμα καθημερινὸν, καὶ ἀσπονδοὶ μάχαί, καὶ σύντροφοι φιλονεκταί. Διὰ καὶ ὁ Παῦλος εἰπὼν, *Μὴ κοίτασαι καὶ ἀσελγείας*, ἐπήγγαγε, *Μὴ ἔρωδι καὶ ζήλω*, εἰδὼς τοὺς ἐντεῦθεν πολέμους, τῶν οἰκίων τὰς ἀνατροπὰς, τῶν εὐγενῶν παιδῶν τὰς ἀδικίας, τὰ μυρία κακά. Ἴν' οὖν ταῦτα διαφύγῃμεν ἅπαντα, τὸν Χριστὸν ἐνδυσώμεθα, καὶ μετ' αὐτοῦ διενεγκώμεν· ἔπει καὶ τοῦτό ἐστιν ἐνδύσασθαι, τὸ μηδέποτε αὐτοῦ ἀπολειφθῆναι, τὸ πάντοθεν αὐτὸν φανεῖσθαι ἐν ἡμῖν διὰ τῆς ἀγωνιστικῆς ἡμῶν, διὰ τῆς ἐπισκευαίας. Οὕτω καὶ ἐπὶ φιλῶν λέγομεν, Ὅθεν τὸν θεῶνα ἐνδύσασθε, τὴν πολλὴν ἀγάπην λέγοντας καὶ τὴν ἀτάλαειπτον συνούσαν· ὁ γὰρ ἐνδυσάμενος, ἐκείνῳ [701] φαίνεται, ὅπερ ἐνδίδεται. Φανέσθω τοίνυν πάντοθεν ἐν ἡμῖν ὁ Χριστός. Καὶ πῶς φανεῖται; Ἄν τὸ ἐκείνου ποιῆς. Τί δὲ ἐκείνου ἐποίησεν; Ὁ Ἰδὸς τοῦ ἀνθρώπου, φησὶν, *οὐκ ἔχει πού τὴν κεφαλὴν κλίνη*. Τοῦτο καὶ σὺ ζήλωσον. Τροφῆς ἀπλασῆσαι ἔδει, καὶ κριθίνους ἄρτους ἐκέχρητο· ἀποδημῆσαι ἔχρην, καὶ οὐδαμοῦ ἔπκοι καὶ ὑποψύγια, ἀλλὰ τοσαῦτα ἐβάδιζεν, ὥστε καὶ κοπιᾶσαι· καθευθῆσαι ἔδει, καὶ ἐπὶ προσ-

κεφαλίῳ ἔκειτο ἐπὶ τῆς πρώρας· κατακλιθῆναι ἔχρην, καὶ ἐπὶ γόβῳ καταπεσεῖν ἔδειλεσε. Καὶ τὰ ἰμάτια δὲ εὐτελεῖ· καὶ πολλοῦ μόνος διέτριβεν, οὐδένα ἐπισυρόμενος. Καὶ τὰ ἐν τῷ σταυρῷ δὲ, καὶ τὰ ἐν ταῖς ὕβρεσι, καὶ πάντα ἀπώλως καταμαθῶν, ζήλωσον· καὶ οὕτως ἐνδύσου τὸν Χριστὸν, ἀν τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιῆς εἰς ἐπιθυμίαν· οὐδὲ γὰρ ἠδονὴν τὸ πρᾶγμα ἔχει. Καὶ γὰρ αἱ ἐπιθυμίαι αὐταί τιτύνται πάλιν ἑτέρας δριμυτέρας, καὶ οὐδέποτε λήγῃ κέρρον, ἀλλὰ βάσανος ἐργάστῃ σαυτὴ μεγάλην. Ὡστερ γὰρ ὁ διενεγκὼς ὢν ἐν τῷ δούλῳ, κἂν μυρία ἔχη παρακειμένας πηγάς, οὐδὲν ἐντεῦθεν κερδαίνει, μὴ θυμαμένοσ τὸ νόημα σέσαι· οὕτω καὶ ὁ διενεγκὼς ἐν ἐπιθυμίαις ζῶν. Ἄν δὲ τῆς κρείας ἤ· ἐντὸς, οὐδέποτε τοῦτον δέξῃ τὸν περτεῖον, ἀλλὰ πάντα ἐκείνα οἰγήσεται, καὶ μάλα καὶ ἀσέληται. Τοσοῦτον τοίνυν ἔσθαι ὅσον λύσαι λιμὸν, τοιαῦτα ἐνδύου εἰον σκέπασθαι μόνον, μηδὲ καλλῶπιεσ ἱματίους τὴν σάρκα. Ἴνα μὴ αὐτὴν ἀπόλοσῃ· καὶ γὰρ καὶ μαλακωτέρων αὐτὴν ποιῆς, καὶ τὴν εὐεξίαν αὐτῆς λυμαίνῃ, τῇ πολλῇ βλακειᾷ διαλύων αὐτὴν. Ἴν' οὖν ἔχρησ αὐτὴν ὄχημα καλὸν τῆς ψυχῆς. Ἴνα ὁ κυβερνήτης ἀσφαλὼς ἐπὶ τῶν οὐράων κἀθήται, καὶ ὁ στρατιώτης εὐκόλως μεταχειρῆτῃ τὰ ὄπλα, εὐάροστα πάντα ποιῆσι. Οὐ γὰρ τὸ πολλὰ ἔχειν, ἀλλὰ τὸ ἄλγυν δεῖσθαι, ἀναλώτους ποιῆσι. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ, κἂν μὴ ἀδικηθῇ, δέδοικεν· οὕτος δὲ, κἂν ἀδικηθῇ, τῶν οὐκ ἠδικημένων ὀκεινον διακείσεται. Ἄν ἐν πλείονι καὶ διὰ τοῦτο ἔσται εὐθυμία. Μὴ τοίνυν τοῦτο ζητῶμεν, ὅπως μηδεὶς ἐπηρέσθῃ, ἀλλ' ὅπως, κἂν ἐπιπράσειεν βουλῆται, μὴ δύνῃται. Τοῦτο δὲ οὐδαμῶθεν ἑτέρωθεν ἔσται, ἀλλ' ἢ ἐκ τοῦ τῆς χρείας ἔχεσθαι, καὶ μὴ πλείονων ἐπιθυμῆν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐνταῦθα τρωψῆσαι δυνήσασθαι, καὶ τῶν μελόντων ἐπιταυρόμεθα ἀγαθῶν, χάριται καὶ φιλανθρωπίαι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων Ἀμήν.

* Uius cod., ἔραστασι εὐχαρῆς ἢ καὶ ποθεινῆ.

[701] ΟΜΙΛΙΑ ΚΕ'.

Τὸν δὲ ἄσθενούσα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε, μερ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. Ὅς μὲρ πιστεύεισ φαιεῖν πάντα· ὁ δὲ ἄσθενῶν λάχανα ἔσθαι.

α'. Οὕτω, ὅτι πολλοὺς ἄπορον τὸ εἰρημένον. Διὰ πρότερον ἀναγκαῖον εἶπεν τοῦ χωρίου τοῦτου παντὸς τὴν ὄψινον, καὶ τὴν βουλόμενος διορθῶσαι, ταῦτα γράγει. Τί τοίνυν βούλεται διορθῶσαι; Ἦσαν πολλοὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίου πεπιστευκότων, οἱ τῇ τοῦ νόμου κατεχόμενοι συνειδήσει καὶ μετὰ τὴν πίστιν τῶν βρωμάτων ἐφυλάττον ἔτι τὴν παρατήρησιν, ὅπως θαρρῶντες τέλειον ἀποστήναι τοῦ νόμου. Ἔστα, ὥστε μὴ γενέσθαι εὐφράτα, τῶν χειρῶν ἀπεχόμενοι μόνον, πάντων ἐξῆς ἀπειθοῦν τῶν κρεῶν, καὶ λάχανα ἠσθῶν μόνον, ἵνα νηστεία μέλλων εἶναι δοκῇ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ μὴ νόμου παρατήρησις. Ἐτεροι πάλιν ἦσαν τελειότεροι, οὐδὲ ἐν τούτουσ παρατηρούντες, οἱ τούτοις τοῖς παρατηροῦσι φορτικοὶ καὶ ἐπαχθεῖς ἐγίνοντο, οὐκ ἐβλόντες, ἐγαλῶντες, εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλλοντες. Δειδοκίως τοίνυν ὁ μακάριος Παῦλος μὴ μικρὸν κατορθῶσαι βουλόμενος, τὸ πᾶν ἀνατρέφῶντας, καὶ θέλοντας εἰς τὴν τῶν βρωμάτων αὐτοῖς ἀδιαφορίαν ἀγαγεῖν, καὶ τῆς πίστεως αὐτοῖς ἐκπέσειν παρασκευάζωντας, καὶ πρὸ τοῦ καιροῦ τοῦ

προσήκοντος τὸ πᾶν ἐπιανορθῶσαι σπαύδοντες, περὶ τὰ καιρία ζῆμιαν ἐπαρῶσαντας, ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας αὐτοῖς παρασαλεύοντες τῷ συνεχῶς ἐπιτιμῆν, καὶ ἐν ἐκατέροις μείωνσι ἀδέρῳτοι· ὅρα πῶσ ἔχρησται συνέσει, καὶ πῶς ἐκατέροις ἐπιμεινεται τῶν μερῶν μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ σοφίας. Οὕτε γὰρ δὲ Κακῶς ποιεῖτε, τομᾶ τὸ ἐπιτιμῆν εἶπειν, ἵνα μὴ ἐκείνους βεβαίωσῃ ἐν τῇ παρατηρήσει, ὅτε πάλιν, ὅτι Καλῶς, ἵνα μὴ σφοδρότερος κατηγορούσ ἐργάζηται, ἀλλὰ συμμετρημένην ποιεῖται τὴν ἐπιτιμήσιν καὶ δοκεῖ μὴ τοῖς ἰσχυρότεροις ἐπιτιμῆν, τὸ δὲ πᾶν εἰς ἐκείνους κενεὶ ἐν τῷ πρὸς τοῦτους λόγῳ. Ἐπὶ γὰρ μάλιστα ἡ διορθωσις ἀνεπαχθεστέρα, ὅταν πρὸς ἄλλοις τῆς τρέφας τὸν λόγον, ἕτερον πλῆττῃ. Οὕτε γὰρ εἰς ὁμοῖον ἀφρίσιν ἐγενεχθῆναι τὸν ἐπιτιμῆσιν, καὶ λανθανόντων τὸ τῆς διορθωσις ἐνίσι φάρμακον. Ὅρα τοίνυν πῶς αὐτὸ ποιῆ συνετώς, καὶ πῶς εὐκαίριος. Εἰπὼν γὰρ, *Τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιῆσθε εἰς ἐπιθυμίαν*, τότε εἰς τὸν περὶ τούτων ἐκβαίνει λόγον, ἵνα μὴ δέξῃ ὅπερ ἐκείνων λέγειν τὸν ἐπιτιμῆσιν καὶ κλεουσῶν ἐσθῆναι ἅπαντα. Τὸ γὰρ ἠθεονικὸς μέρος δαί πλείονος δεῖται τῆς προνοίας. Διὰ καὶ πρὸς τὸν ἰσχυρὸν εὐθῶς ἀποιναίεται, λέγων οὕτω· *Τὸν δὲ ἄσθενούσα τῇ*

πίστει. Ἐίδες πληγὴν εὐθὺς μίαν ἐκείνην δοθεῖσαν; Ἐἰπὼν γάρ *τὸν ἀσθενούντα*, εἶδεεν αὐτὸν ἄρρωστον. Ἐἴτα δευτέραν προστίθει λέγων, *Προσλαμβάνεσθε*. Δείκνυσι γὰρ πάλιν πολλῆς δέουμένης ἐπιμελείας, ὅπερ σημεῖον ἐσχάτης ἀρρώστιας ἐστὶ. *Μὴ εἰς διακρίσεις λογισμῶν**. [702] Ἰδοὺ καὶ τρίτην ἐπέθηκεν πληγὴν. Ἐνετύθεν γὰρ ὄηλοι τοιοῦτον αὐτοῦ τὸ ἀμάρτημα ὄν, ὡς καὶ τοὺς τὰ αὐτὰ αὐτῷ οὐ πλημμελοῦντας, κοινωνοῦντας δὲ θυμαίς αὐτῷ τῆς φίλας, καὶ ἀντεγομῶν αὐτοῦ τῆς θεραπείας διακρίνεσθαι. Ἐίδες πῶς δοκεῖ μὴ τούτοις διαλεγέσθαι, ἐκείνοις δὲ ἐπιτιμᾶ λαβανόντως καὶ ἀνεπαχθῶς; Ἐἴτα τιθεὶς ἀμφοτέρους παράλληλα, τὸν μὴ μὲν* ἐγκωμίων, τὸν δὲ μετ' ἐγκλημάτων τιθῆσιν† ἐπίγει γὰρ λέγων· Ὅς μὲν πιστεύει *φαγεῖν πάντα*, ἀνακρίπτων αὐτὸν ἀπὸ τῆς πίστεως· ὁ δὲ ἀσθενῶν *λάχρα ἐσθίει*, καὶ τοῦτον πάλιν κακίζων ἀπὸ τῆς ἀσθενείας. Ἐἴτα, ἐπειδὴ καρίαν ἔδωκε τὴν πληγὴν, παραμυθίζεται πάλιν αὐτὸν, οὕτω λέγων· Ὁ *ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω*. Οὐκ εἶπεν, Ἐάτω, οὐκ εἶπε, Μὴ ἐγκαλιέτω, οὐκ εἶπε, Μὴ διορθώσῃς, ἀλλὰ, Μὴ *δεικνύζετω*, μὴ διακινέτω, δεικνύς ὅτι πρῶτα πολλοῦ γέλωτος ἄξιον ἐποίησεν. Ἐπὶ δὲ τούτου οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῶς; Ὁ *μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθίοντα μὴ κρινέτω*. Ὅπερ γὰρ οὐ τελευταίους τούτους ἐξευτελίον ὡς ὀλιγοπίστους καὶ ὑπόουλους καὶ νόθους καὶ ἰουδαίζοντας εἶ, οὕτως ἐκείνοι τούτους ἔκρινον ὡς παρανομῶντας ἢ ἄλλως λαίμαργα προσηγορίας· ὃν πολλοὺς καὶ ἐξ ἐθνῶν εἰκόσθι εἶναι. Αἰδὸ καὶ ἐπήγαγεν Ὁ *θεὸς γὰρ αὐτὸν προσλάβετε*. Ἐπ' ἐκείνην δὲ οὐκ εἶπε τούτου· καίτοι τὸ μὲν ἐξουθενεῖσθαι τοῦ ἐσθίοντος ἢ ὡς λαίμαργου, τὸ δὲ κρινεσθαι τοῦ μὴ ἐσθίοντος ὡς ὀλιγοπίστου. Ἄλλ' ἀντήλασεν αὐτὰ, δεικνύς ὅτι οὐ μόνον τοῦ ἐξουθενεσθαι οὐκ ἐστὶν ἄξιον, ἀλλὰ καὶ ἐξουθενεῖν δύναται. Ἄλλὰ καὶ ἐγὼ ὁ κατακρίνω, φησὶν; Οὐδαμῶς· διὰ γὰρ τοῦτο ἐπήγαγεν, ὅτι Ὁ *θεὸς αὐτὸν προσλάβετε*. Τί τοίνυν περὶ νόμου αὐτῷ ἐπιτέθειν ὡς παραβαίνοντι; Ὁ *θεὸς γὰρ αὐτὸν προσλάβετε** τραπεζῆσιν; τὴν ἄφατον αὐτοῦ περὶ αὐτὸν ἐπεβέβατο χάριν, καὶ πάντων ἀπήλλαξεν ἐγκλημάτων. Ἐἴτα πάλιν πρὸς τὸν ἰσχυρὸν. *Σὺ εἰς εἰ ὁ κριτὴν ἀλλότριον οὐκ ἐτήρη;* Ὅθεν ὄηλον, ὅτι καὶ ἐκείνους ἔκρινον, οὐ μόνον ἐξουθενῶν. *Τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει ἡ πίστις*.

β. Ἰδοὺ πάλιν ἄλλη πληγὴ. Καὶ δοκεῖ μὴ ἢ ἀγανάκτησις εἶναι πρὸς τὸν ἰσχυρὸν, καθάπτεται δὲ ἐκείνου. Ὅταν εἶπη, *σταθίσεται δὲ*, δεικνύων εἰς σαλευόμενον, καὶ πολλῆς δέουμένην τῆς προσοχῆς, καὶ τσαούτης τῆς ἐπιμελείας, ὡς καὶ τὸν θεὸν καλεῖν εἰς ταῦτα ἰατρὸν· *Δυνατὸς γὰρ*, φησὶν, ὁ *θεὸς στήσει αὐτόν*. Ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ἀπεγνωσμένων λέγομεν. Ἐἴτα, ἵνα μὴ ἀπογῶ, καὶ ἀσθενούντα αὐτὸν οὐκ ἐτήρη καλεῖ, λέγων· *Σὺ εἰς εἰ ὁ κριτὴν ἀλλότριον οὐκ ἐτήρη;* Καὶ ἐνταῦθα δὲ πάλιν λαβανόντως αὐτοῦ καθάπτεται. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ ἄξιον τοῦ μὴ κρινεσθαι ποιεῖ, διὰ τοῦτο κελύω μὴ κρίναι, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀλλότριός ἐστιν οὐκ ἐτήρη, τραπεζῆσιν, οὐ οὐκ, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ. Ἐἴτα παραμυθούμενος αὐτὸν πάλιν, οὐκ εἶπεν, ὅτι Ἰππίται, ἀλλὰ εἰ; *Στήκει ἢ πίπτει*. Ἄν τε δὲ τοῦτο, ἄν τε ἐκείνῳ ἢ, τῷ *Δεσπότη* διαφέρει ταῦτα ἀμφοτέρω· καὶ γὰρ ἢ ζῆμα εἰς νεῖνει, πενόντος, ὡπερ οὐκ καὶ ὁ πλου-

τος, [703] ἐστῶτος. Ταῦτα δὲ, εἰ μὴ τὸν σκοπὸν πάλιν κατιδόμενον τοῦ Παύλου, βουλομένου μὴ πρὸς καιροῦ τοῦ προσήκοντος ἐπιτιμᾶσαι αὐτοῦς, σφόδρα ἀνάξιον τῆς Χριστιανοῦς προποιήσεως κηρυκτονίας ἐστίν. Ἄλλ' ὅπερ ἀεὶ λέγω, τὴν γνώμην ἐξετάξιν δει, μὲν ἢ λέγεται, καὶ τὴν ὑπόθεσιν, περὶ ἧς λέγεται, καὶ ἐσπουδάζων κατορθώσαι λέγει. Οὐχ ὡς ἐθυγὲ δὲ ἐτρέφε, τοῦτο εἰπὼν. Εἰ γὰρ ὁ θεὸς, φησὶν, ὁ εἰς ζῆμιαν ὑπομένων, οὐδὲν ποιεῖ τέως, πῶς οὐκ εἰς εἰς ἀκαιροσ οὐ καὶ πέρα τοῦ κέρου περιέρω, ἀγγων αὐτὸν καὶ ἐνοχλῶν; Ὅς μὲν κρινεῖ ἡμέρω *καρ' ἡμέραν*, ὅς δὲ κρινεῖ *πάσαν ἡμέραν*. Ἐνταῦθα δὲ μοι δοκεῖ ἥριμα καὶ περὶ νηστείας οὐκ ἐπίτιμω. Καὶ γὰρ εἰκόσθι τῶν νηστευόντων τινὰς τοὺς μὴ νηστεύοντας κρινεῖν διηγουμένους· ἢ καὶ ἐν ταῖς παρατήρησιν εἰκόσθι εἶναι τινὰς τοὺς ἠρώτας ἡμέρας ἀπεχομένους, καὶ ἠρώτας ἐχομένους· διὰ καὶ ἔλεγεν, Ἐκαστος τῷ ἰδίῳ νοί *πληροφορεῖσθω*. Οὕτω γὰρ καὶ τῶν παρατηρούντων τὸν φόβον ἐξέλιεν, ἀδιόφορον τὸ πρῶτα εἶναι λέγων, καὶ τὸν ἐπιτιμῶμενον αὐτὸς σφοδρῶς τὴν φιλονεικίαν ἀνήρει, δεικνύς ὅτι καὶ οὐ σφόδρα περισπούδαστον περὶ τούτων ἐνοχλεῖν συνεχῶς. Οὐ σφόδρα δὲ περισπούδαστον, οὐ παρὰ τὴν οἰκίαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὸν καιρὸν, καὶ διὰ τὸ νεφελῶδες εἶναι ἐν τῇ πίστει. Ἐπὶ Κολοσσαίων γράφων, μετὰ πολλῆς ἀπαγορεύει τοῦτο τῆς σπουδῆς, λέγων· *Βλέπετε, μὴ τις ὄμᾶς ἐσται ὁ συλλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κερῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν* καὶ πάλιν, *Μὴ οὖν τις ὄμᾶς κρινέτω ἐν βροσίει, ἢ ἐν κρίσει* καὶ, *Μηθεὶς ὄμᾶς καταβαρυνέτω*. Καὶ Γαλιθαίᾳ ἐπιστάλλων, μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἀπατεῖ κατὰ αὐτῶν τῶν ἐν ταῖς τοιοῦταις φιλοσοφίαι καὶ τελειότητα. Ἐνταῦθα δὲ οὐ κέρηται τοῦτω τῷ τῶν, διὰ τὸ νεφελῶδες εἶναι κατ' αὐτοῖς τὴν πίστιν. Μὴ τοίνυν εἰς πάντα ἐλωμεν τὸ, Ἐκαστος τῷ ἰδίῳ νοί *πληροφορεῖσθω*. Ὅταν γὰρ περὶ δογματικῶν ὁ λόγος ἦ, ἀκουσον εἰ φησὶν *Εἰ τις ὄμᾶν εὐαγγελίῳσται* κατ' ὁ παρελάβετε, καὶν ἀγγελος ἢ, ἀνάθεμα ἐστω καὶ πάλιν, *Φοβούμαι δὲ, μὴ πως ὁς ἐρισ ἐβῶν ἠπάτησεν*, οὕτω σφαρῆ τὸ νόημα ὄμᾶν. Καὶ Φιλιππησίους δὲ ἐπιστάλλων *Ελεγε· Βλέπετε τοὺς κύνιας, βλέπετε τοὺς κακοὺς ἄργάτας, βλέπετε τὴν κατατομήν*. Παρὰ δὲ Ῥωμαίους ἐπειδὴ οὐκ ἦν τέως καιρὸς τὰ τοιαῦτα διορθῶν, Ἐκαστος, φησὶν, ἐν τῷ ἰδίῳ νοί *πληροφορεῖσθω*. Καὶ γὰρ περὶ νηστείας ὁ λόγος ἦν, καὶ τὴν ἐκείνων τοίνυν ἀλαστούειαν καθάρων, καὶ τούτων ἐκλύων τὸν φόβον, ταῦτα ἔλεγεν. Ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν, *Κυρίῳ φρονεῖ* καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, *Κυρίῳ οὐ φρονεῖ*. καὶ ὁ ἐσθίων, *Κυρίῳ ἐσθίει*· *εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ θεῷ* καὶ ὁ μὴ ἐσθίων, *Κυρίῳ οὐκ ἐσθίει*, καὶ *εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ*. Ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἔλεγεν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτος ἐστίν· Οὐ περὶ τὰ καιρὰ τὸ [704] πρῶτῳ ἐστὶ τὸ γὰρ ζητούμενον, εἰ δὲ τὸν θεὸν καὶ οὕτως κἀκίως ἀργάζεται, εἰ ἀμφοτέρω εἰς εὐχαριστίαν εὐκωτώσι. Καὶ γὰρ καὶ ἐκείνους καὶ οὕτως εὐχαριστοῦσι τῷ θεῷ. Εἰ τοίνυν ἀμφοτέρω εὐχαριστοῦσιν, οὐ πολὺ τὸ μέσον. Σὺ δὲ μοι σκόπει πῶς καὶ ἐνταῦθα πλῆττει λαβανόντως ὁ τὸν ἰουδαίζοντα. Εἰ γὰρ τὸ

* Unus, δικαιοσύνη; διαλογισμῶν. † Morel., ἀλλὰ γὰρ εἶπε.

• Unus codex, ἠρώται τὸ ζητούμενον, εἰ ἀμφοτέρω εὐχαριστοῦσιν. Morel., λαβάνωντα.

iram efferi sinit, sed etiam et sensim emendationis pharmacum adhibet. Vide quam prudenter illud agit et quam opportune. Cum dixisset enim: *Carnis curam ne feceritis ad concupiscentias*, tunc ad hunc transit sermonem, et non videtur pro illis loqui, qui increpabant et omnia comedere jubebant. Nam infirmior pars majori semper cura indiget. Ideo ad fortioiorem statim sermonem dirigit dicens: *Infirmum autem in fide*. Viden' jam plagam illi inflictam? Cum dixit enim, *Infirmum*, agrum illum esse demonstrat. Deinde alteram infligit dicens, *Assumite*. Ostendit enim iterum illum multa egere cura, quod extremæ aegritudinis signum est. *Non in disceptationibus cogitationum*. Ecce tertiam infert plagam. Hinc enim declarat hujusmodi peccatum ejus esse, ut ii qui in eadem re non secum delinquant, amicitiaque tamen ipsi conjuncti sunt, et ejus curationis sollicitudinem gerunt, dijudicentur. Viden' quomodo videatur quidem hos alloqui, et illos clam nec oneroso increpet? Deinde ambos mutuo confrens, alium laudibus afficit, alium accusat: subjungit enim: *Alius enim credit se manducare posse omnia*, a fide commendans illum; *qui vero infirmus est, olera comedit*, hunc rursus vituperans ab infirmitate. Deinde, quia tempestivam inflixit plagam, illum postea consolatur his verbis: *3. Is qui manducat, non manducantem non spernat*. Non dixit, *Sinat*; non dixit, *Ne accuset*; non dixit, *Ne corrigat*; sed, *Ne viuperet, ne respuat*, ostendens illos rem multo risu dignam facere. De altero autem non item, sed quomodo? *Qui non manducat, manducantem non judicat*. Sicut enim perfectiores hos despiciebant, ut modicæ fidei et subdolos, nothos et adhuc judaizantes: sic illi bos judicabant, ut prævaricantes, vel etiam gula: deditos, quorum, ut verisimile est, multi ex gentibus erant. Quare subjungit, *Deus enim illum assumpsit*. De illo alio autem non ita dixit: quamquam despici quidem manducantis erat quasi belluonis; judicari autem non manducantis quasi modicæ fidei. Sed ille hæc permutavit ostendens, illum non modo dignum non esse qui despiciatur, sed posse etiam alium despiciere. An et ego illum condemo, inquit? Nequaquam: propterea enim adjecit, *Deus illum assumpsit*. Car ergo de lege illum alloqueris quasi prævaricantem? *Deus enim illum assumpsit*; id est, infabilem suam erga illum gratiam exhibuit, et ab omni crimine liberavit. Deinde rursus ad fortem convertit sermonem: *Tu quis es, qui judicas alienum servum?* Unde palam est illos etiam judicavisse, neque solum despesisse. *Domino suo stat aut cadit*.

2. Ecco rursus aliam plagam. Et videtur quidem indignatio esse adversus fortem, infirmum vero perstringit. Cum dicit, *Stabit autem*, ostendit illum adhuc titubare, multaque egere attentione tantaque cura, ut Deum ad hæc ut medicum advocet: *Potens est enim Deus statuere illum*: id quod de iis, qui admodum desperati sunt, dicimus. Deinde, ne desperet, infirmum illum servum vocat, dicens: *Tu quis es, qui judicas alienum servum?* Et hic rursus etiam

illum clam perstringit. Non enim propterea jubeo illum non Judicari, quod ille tanta faciat, quæ judicari non debeant, sed quia alienus est servus; id est, non tuus, sed Dei. Deinde illum rursus consolans non dixit, *Cadit, sed quid?* *Stat aut cadit*. Sive autem hoc, sive illud fuerit, utrumque ad Dominum spectat; ad illum quippe damnus tendit servo cadente; et illo stante, lucrum ad Dominum spectat. Hæc porro, nisi scopum Pauli respiciamus, qui vult illos non ante opportunum tempus increpari, indigna erunt illa cura quæ Christianos deceat. Sed, ut semper dico, qua mente hæc dicantur scrutari oportet, et de qua materia loquatur, et quid emendare velit cum hæc loquitur. Nec mediocriter autem illum pudefacit, dum hæc loquitur. Nam si Deus, inquit, qui damnus patitur, nihil interitum facit, quomodo tu non importunus sis et præter modum curiosus, qui illum aogis et exagitas? 5. *Alius judicat diem inter diem; alius vero judicat omnem diem*. Hic mihi videtur sensim de jejuniis adumbrate loqui. Nam verisimile erat quosdam, qui jejunarent, eos qui non jejunarent assidue judicare: vel etiam in observationibus verisimile est quosdam fuisse, qui statis diebus abstinerent, et statis non abstinerent: quare dicebat: *Unusquisque in suo sensu abundet*. Sic enim et observantium timorem abegit, rem esse indifferentem dicens; et insurgentium in eos contentionem abstulit, ostendens non tanta illos sollicitudine perpetuo exagitare opus esse. Non tanta autem sollicitudo exhiberi oportebat, non spectando rei naturam; sed quia nondum tempus erat, et quia illi nuper ad fidem accesserant. Nam Colossensibus scribens, hoc magno studii prohibet, dicens: *Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi, et non secundum Christum (Col. 2. 8.)*; et rursus: *Ne quis igitur vos judicet in cibo aut in potu; et, Ne quis vobis bravium intercipiat (Ibid. v. 16. 18.)*. Et Galatis scribens, cum magna accurate exigit ab illis in talibus rebus philosophiam et perfectionem. Hic autem non eadem nititur severitate, quod recens illi ad fidem accessissent. Ne itaque ad omnia trahamus illud, *Unusquisque in suo sensu abundet*. Nam cum de dogmatibus agit, audi quid dicit: *Si quis vobis evangelizaverit præterquam quod accepistis, etiam si angelus fuerit, anathema sit (Gal. 1. 9.)*; et iterum: *Timeo, ne sicut serpens Evans decipit, sic corrumpantur sensus vestri (2. Cor. 11. 3.)*. Et Philippensibus scribens dicebat: *Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem (Philipp. 3. 2.)*. Apud Romanos autem, quia nondum tempus erat hæc emendandi, *Unusquisque, inquit, in suo sensu abundet*. Nam de jejuniis sermo erat, et illorum itaque arrogantiam reprimens, et horum metum abigens sic loquebatur. 6. *Qui sapit diem, Domino sapit; et qui non sapit diem, Domino non sapit. Et qui manducat, Domino manducat; et gratias enim agit Deo: et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo*. Adhuc in hisdem insistit. Hoc autem vult significare: Non de capitalibus agit: nam quod quaeritur est, utrum et hic et ille propter

Deum operentur, si ambo in gratiarum actionem desinant. Nam et hic et ille gratias agit Deo. Si ergo ambo gratias agunt, non magnum est discrimen. Tu vero mihi consideres velim, illum hic etiam judaizantem clam perstringere. Si enim illud quod queritur est, ut gratiæ agantur, palam est eum qui comedit gratias agere, non vero eum qui non comedit. Quomodo enim hoc faciat, cum adhuc legi adhæreat? Quod et ad Galatas dicit: *Qui in lege justificamini, a gratiâ excidistis* (Gal. 5. 4). Sed hic id quidem subindicat, sed non hoc ita declarat: nondum enim tempus erat. At interim illos tolerat, et per sequentia illud magis aperit: 7. *Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur*. 8. *Sive enim vivimus, Deo vivimus; sive morimur, Deo morimur*. Id clarius his verbis significat. Nam qui legi vivit, quomodo potest Christo vivere? Neque hoc tantum his verbis probat, sed eum, qui ad illorum emendationem properabat, retinet, et patienter agere ipsi suadet, ostendens impossibile esse quod Deus illos contemnat, sed eos ipsum opportuno tempore emendaturum esse.

3. Quid ergo illud est, *Nemo nostrum sibi vivit*? Liberi non sumus, Dominum habemus qui vult nos vivere, et non vult nos mori: et hæc ambo magis ad illum spectant, quam ad nos. His enim ostendit ipsum magis nos curare, quam nos ipsi curamus, et divitias suas vitam nostram potare, mortemque nostram damnum suum. Non enim nobis ipsis morimur tantum, sed Domino, si quidem moriamur. Mortem vero hic eam quæ ex fide est dicit. Satis quidem illud est ad persuadendum, quod Deus curam nostram gerat, quod et ipsi vivamus et ipsi moriamur: verum non hoc contentus, aliud subjungit, dicens: *Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus*. Et ab illa morte ad naturalem transiens, ne videatur asperiores facere sermonem, aliud signum, illudque maximum providentiæ suæ dat. Quale est illud? 9. *In hoc enim Christus et mortuus est et resurrexit et revixit, ut et mortuorum et vivorum dominetur*. Itaque et hoc tibi persuadeat ipsum semper curare salutem et emendationem nostram. Nisi enim tantam erga vos providentiam habuisset, quæ necessitas erat economiæ seu incarnationis? Qui ergo tantam curam gerit, ut nos sui efficiamur, ut etiam formam servi acceperit et mortuus sit, ipse postquam sui facti sumus nos contemnet? Non est hoc, non utique est; nollet enim tantum negotii projicere: *In hoc enim, inquit, et mortuus est; quasi quis dicat, ille servum suum contemnere non possit; suum enim curat marsupium. Neque ita nos pecunias amamus, ut ille salutem nostram. Ideo non pecunias, sed sanguinem suum pro nobis effudit: et ideo nunquam eos abjicere possit pro quibus tantum pretium solvit. Vide autem quomodo potentiam ejus ineffabilem esse ostendat. In hoc enim, inquit, mortuus est et revixit, ut mortuis et viventibus dominetur; et supra: Sive vivimus, sive morimur, ipsius sumus. Viden' intensam dominationem? viden' fortitudinem inexpugnabilem? viden'*

providentiam accuratissimam? Ne mihi viventes dixeris, inquit; etiam defunctis providet. Si autem defunctis, sine dubio et viventibus: nihil enim omisit, quod ad illud dominum attingat, majoremque sibi in homines jurisdictionem apparavit, ut seorsim ab aliis omnibus nostri curam habeat. Homo quippe argutum deponit, ideoque servum suum sibi diligentissime retinet: ipse vero mortem deposuit, et tanto empti pretio, cujus dominium sibi cum tacto studio et negotio acquisivit, salutem non nihili duces. Hoc porro dicit, judaizantem pudore afficiens suadenteque illi, ut beneficii magnitudinem recolat, et quod cum mortuus esset revixerit, et quod a lege nihil lucratus fuerit, et quod ingrati admodum animi esset, relicto eo, qui tanta pro illo designavit, ad legem recurrere. Cum ergo illum satis perstrinxisset, rursus erigit, dicens: 10. *Tu vero quid judicas fratrem tuum? est etiam tu quare spernis fratrem tuum?* Et videtur quidem illa ut paria ponere, ex dictis autem multum interesse discriminis ostendit. Et primo quidem fratris appellatione controversiam dirimit; postea vero terribilis illius diei commemoratione. Cum dixisset enim, *Quare spernis fratrem tuum?* subjungit: *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Et videtur quidem hæc dicens perfectiorem increpare, verum Judaizantis mentem perstringit, non modo a beneficio accepto pudefaciens illum, sed etiam a futuro supplicio terrens: Omnes enim, inquit, stabimus ante tribunal Christi. 11. Scriptum est enim: Vivo ego, dicit Dominus, quis mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo* (Isai. 45. 24). 12. *Itaque unusquisque nostram pro se rationem reddet Deo*. Viden' rursus quomodo Judaizantis mentem concutit, dum videtur alterum increpare? Tale siquidem est quod subindicat, ac si diceret: Quid tibi curæ est? an tu pro illo poena plectendus es? Sed non ita loquitur, ut ipsum vero subindicavit, mitius enuntians et dicens: *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo*. Et prophetam induxit omnium subjectionem ipsi iustificantem, et subjectionem omnimodam, eorumque hominum, qui in Veteri Testamento erant, universorumque omnino. Neque simpliciter dixit, *Unusquisque adorabit; sed etiam, Confitebitur*, id est, rationem gestorum reddet.

4. Esto itaque sollicitus, communem Dominum videntem in tribunali sedentem, neque sciudas vel dividas Ecclesiam, rejecta gratia ad legem recurrere: nam lex quoque ipsius est. Ecquid legem dico? Et qui in lege, et qui ante legem. Neque lex a te, sed Christus et a te et ab humana omni natura rationes plectet. Viden' quomodo solvit legis metum? Deinde, ne videretur quasi de industria ut terreret illum hæc dicere, sed quasi ex præsentis serie eo devenisse, rursus in eodem argumento insistit dicens: 15. *Non ergo amplius invicem judicemus; sed hoc judicate magis, ne peccatis offendiculum fratri vel scandalum*. Hæc autem non minus ad illum, quam ad hanc pertinet: ideo utrique possunt aptari et perfecto, cui offendiculo est laborum observatio, et imperfectiori, qui de vitiis re-

ζητούμενον οὕτως ἐστὶ ἐν εὐχαριστεῖν, εὐδῆλον ὅτι ὁ ἐσθλὸν οὐδέ ἐστιν ὁ εὐχαριστῶν, οὐχ ὁ μὴ ἐσθλὸν. Πῶς γὰρ. Ἐτι τοῦ νόμου ἐχόμενος; Ὅπερ οὐκ ἀπὸ πρὸς Γαλιθαίαν ἔλεγεν Ὀπίτιος ἐν νόμῳ διακοισθε, τῆς χάριτος ἐξεπέστε. Ἄλλ' ἐνταῦθα αἰνίττεται μὲν αὐτὸ, οὐκ ἀνακαλύπτει δὲ αὐτὸ οὕτως ὅπως γὰρ ἦν καιρὸς; ἀλλὰ τίως διαδοσάξει, καὶ διὰ τῶν ἐξῆς αὐτὸ παρανοήει μάλλον. Εἰπὼν γάρ· Οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἐαυτῷ ζῆ, καὶ οὐδεὶς ἐαυτῷ ἀποθνήσκει ἂν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν ἂν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκωμεν· σαφέστερον καὶ διὰ τούτων αὐτὸ παρεβήλωσεν. Ὁ γὰρ τῷ νόμῳ ζῶν, πῶς δύναται τῷ Χριστῷ ζῆν; Οὐ τοῦτο ὁ μόνον διὰ τούτων κατασκευάζει, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπιγόμενον εἰς τὴν ἐκείνων διδρωσίων κατέχει, καὶ πείθει μακροθυμεῖν, δεικνύς ὅτι ἀμήχανον τὸν θεὸν καταρροῆσαι αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ προσκοντι καιρῷ διορθώσεται.

γ. Τί οὖν ἐστιν, οὐδεὶς ἡμῶν ἐαυτῷ ζῆ; Οὐκ ἐσμὲν ἐλεύθεροι, δεσπότην ἔχοντες τὸν καὶ ζῆν ἡμᾶς βουλόμενον, καὶ ἀποθανεῖν οὐ θέλοντα, καὶ ψ ταῦτα ἀμφοτέρα μᾶλλον ἡμῶν διαφέρει. Διὰ γὰρ τούτων δείκνυται, ὅτι πλείον ἡμῶν αὐτὸς ἡμῶν κηδεύει καὶ μισθὸν ἡμῶν, καὶ πλοῦτον τὴν ἡμετέραν ζῶν ἡγεῖται, καὶ ζημίαν τὸν θάνατον. Οὐ γὰρ ἑαυτοῖς ἀποθνήσκοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ δεσπότη, ἂν ἀρα ἀποθάνωμεν. Θάνατον δὲ ἐνταῦθα τὸν ἐκ τῆς πίστεως λέγει. Ἰκανὸν μὲν οὖν καὶ τοῦτο πείσαι, ὅτι φροντίζει ἡμῶν, ὅτι αὐτῷ ζῶμεν, καὶ αὐτῷ ἀποθνήσκωμεν. Πλὴν οὐκ ἀρκεῖται τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπάγει, εἰπὼν· Ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἂν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυρίου ἐσμὲν. Καὶ ἀπ' ἐκείνου τὸ θανάτων ἐπὶ τὸν φυσικὸν μεταβάλλει, ἵνα μὴ ὀξείη τραχύνει τὸν λόγον, ἕτερον σημεῖον ποιεῖται τῆς αὐτοῦ προνοίας μέγιστον. Ποῖον δὲ τοῦτο; Εἰς τοῦτο γὰρ, φησὶ, Χριστὸς καὶ ἀπέθανε καὶ ἀνέστη καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ. Ὅστε καὶ τοῦτο σε πειθέτω, ὅτι ἀπὸ φροντίζει τῆς σωτηρίας ἡμῶν καὶ διορθώσεως. Εἰ γὰρ μὴ τσαύτην ἡμῶν ἐποιεῖτο πρόνοιαν, τίς χρεια τῆς οἰκονομίας ἦν; Ὁ τοίνυν τσαύτην σπουδῆν θέμενος ὑπὲρ τοῦ, αὐτοῦ γενέσθαι ἡμᾶς, ὡς καὶ βούλου μορφή λαθεῖν καὶ ἀποθανεῖν, οὕτως μὲν τὸ γενέσθαι καταρροῆσαι; Οὐκ ἐστὶ τοῦτο, οὐκ ἐστὶν ὁ οὐδ' ἂν ἔλοιτο τσαύτην πρόνοιαν πραγματεῖαν· Εἰς τοῦτο γὰρ, φησὶ, καὶ ἀπέθανεν ὡς ἂν εἶποι τις, Ὁ θεῖος οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο καταρροῆσαι τοῦ βούλου τοῦ γὰρ οἴκελον κηδεύει βαλόντων. Καὶ γὰρ οὐχ οὕτως ἡμεῖς χρημάτων ἐρῶμεν, ὡς αὐτοῖς τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας. Οὐκ οὐδὲ χρῆματα, ἀλλὰ τὸ αἴμα τοῦ ἐαυτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν κατέβαλε· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο πρόνοιαν τούτους, ὑπὲρ τὸν τσαύτην τιμὴν κατέχουσι. Ὅρα δὲ καὶ τὴν βεβαιότητα αὐτοῦ, [705] πῶς δείκνυσιν ἄρατον οὐσαν. Εἰς τοῦτο γὰρ, φησὶν, ἀπέθανε καὶ ἔζησεν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ, καὶ ἀνωτέρω, Ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, ἂν τε ἀποθνήσκωμεν, αὐτοῦ ἐσμὲν. Εἶδες δεσποτεῖαν ἐπιτεταμένην; εἶδες ἰσχύον ἄμαχον; εἶδες πρόνοιαν ἠκριβομένην; Μὴ γὰρ μοι τοῦ ζῶντος εἴη, φησὶ· καὶ τὸν ἀπελθόντων προνοεῖται. Εἰ δὲ τὸν ἀπελθόντων, εὐδῆλον ὅτι καὶ τῶν ζώντων· οὐδὲν γὰρ ὑπὲρ τῆς δεσποτείας ταύτης παραλείπει, πλείονα ἀνθρώπων καὶ δικαιοματὰ ἐαυτοῦ κατασκευάζων, καὶ χωρὶς τῶν ἄλλων ἀπάντων εἰς τὸ

προνοεῖν ἡμῶν. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἀργύριον καταβάλλει, καὶ διὰ τοῦτο σφόδρα ἀντίκειται τοῦ ἰδίου βούλου· αὐτὸς δὲ θάνατον κατέβαλε, καὶ οὐκ ἂν τὸν τσαύτης τιμῆς ἀγορασθέντα, καὶ οὐ τὴν δεσποτεῖαν μετὰ τσαύτης ἐκτίσθαι σπουδῆς καὶ πραγματείας, τούτου τὴν σωτηρίαν ἐν οὐδὲν λογίζεται. Ταῦτα δὲ λέγει, ἐντρέπων τὸν ἰουδαίζοντα, καὶ πείθων ἀναμνησθῆναι τοῦ μεγέθους τῆς εὐεργεσίας, καὶ δι' ἐκεῖνης ὡν ἐξῆς, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐκέκρανε παρὰ τοῦ νόμου, καὶ ὅτι ἐσχάτης ἀγνωμοσύνης ἂν εἴη, τὸν τσαῦτα ἐπιειξάμενον ὑπὲρ αὐτοῦ καταλιπόντα, ἐπὶ τὸν νόμον καλινδρομεῖν. Ἰκανὸς τοίνυν αὐτοῦ καθασφάμενος, πάλιν ἀνίστη λέγων· Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; ἢ καὶ σὺ τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου; Καὶ δοκεῖ μὲν ὡς ἰσάζοντα αὐτὰ τίθειν, πολλὴν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων δείκνυσιν τὴν διαφορὰν οὖσαν. Καὶ πρῶτον μὲν τῇ προσηγορίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ καταλείπει τὴν φιλονεικίαν, ἔπειτα δὲ καὶ τῷ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀναμνήσαι τῆς φοβερᾶς· εἰπὼν γὰρ, Τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου; ἐπήγαγε, Πάντες γὰρ παρασθησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. Καὶ δοκεῖ μὲν πάλιν ἐπιτιμᾶν ὃ τῷ τελειωτέρῳ ταῦτα λέγων, καταστῆσει δὲ τὸν ἰουδαίζοντος τὴν διάνοιαν, οὐκ ἀπὸ τῆς εὐεργεσίας τῆς γενομένης· ἐντρέπων αὐτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς μελλούσης κολάσεως φοβῶν· Πάντες γὰρ, φησὶ, παρασθησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. Γέγραπται γὰρ· Ζωὸς ἐγὼ, λέγει Κύριος, ὅτι ἐμοὶ κλέμεις πᾶν γόνυ, καὶ πάντα γλῶσσαι ἐξομολογήσεται τῷ θεῷ. Ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἐαυτοῦ λόγον ἀποδώσει τῷ θεῷ. Εἶδες πῶς πάλιν καταλείπει αὐτοῦ τὴν διάνοιαν δοκῶν ἐπιπλησθῆναι θατέρῳ; Τοιούτου γὰρ τι αἰνίττεται, ὅσον ἂν εἰ εἴη, Τί σοι μέλει; ὅτι γὰρ σὺ μέλλεις ὑπὲρ αὐτοῦ κολάζεσθαι; Ἄλλ' οὐ μὴ μὴ οὐκ εἶπε· τοῦτο δὲ ἠνέξατο, πρᾶντερον αὐτὸ θεῖς, καὶ εἰπὼν, Πάντες γὰρ παρασθησόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. Ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν ὑπὲρ ἐαυτοῦ λόγον ἀποδώσει τῷ θεῷ. Καὶ τὸν προφήτην εἰσήγαγε τὴν ἀπάντων αὐτῷ μαρτυροῦντα ὁ ὑποταγῆν, καὶ ὑποταγῆν ἐπιτεταμένην καὶ τὸν ἐπὶ Παλαιᾷ ἀνθρώπων, καὶ πάντων ἀπλῶς. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, Προσκυνηθεὶς ἕκαστος, ἀλλὰ καὶ Ἐξομολογήσεται, τοῦτέστιν, εὐθύνως δώσει τὸν πεπραγμένον.

δ. Ἐσο τοίνυν ἐναγώνιος, τὸν κοινὸν δεσπότην ὄρων ἐπὶ [706] τοῦ βήματος καθήμενον, καὶ μὴ οἴχζε καὶ μέριζε τὴν ἔκκλησιαν, τῆς χάριτος ἀποθήρημένους, καὶ τῷ νόμῳ προστρέχων καὶ γὰρ καὶ ὁ νόμος αὐτοῦ. Καὶ τί λέγω, ὁ νόμος; Καὶ οἱ ἐν τῷ νόμῳ, καὶ οἱ πρὸ τοῦ νόμου. Καὶ οὐχ ὁ νόμος σε ἀπατῆσαι εὐθύνως, ἀλλ' ὁ Χριστὸς καὶ σὲ καὶ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Εἶδες πῶς ἐξέλιπε τοῦ νόμου τὸν φόβον; Εἶτα, ἵνα μὴ ὀξείη ὡς ἐπιτηδες φοβῶν αὐτὸν λέγει ταῦτα, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς προκειμένης ἀκολουθίας ἐπὶ τοῦτο ἐληλυθέναι, πάλιν ἔχεται τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, λέγων· Μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρινώμεν, ἀλλὰ τοῦτο κρινάτε μάλιστ' ὅσον, τὸ μὴ τίθειν πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον. Ταῦτα δὲ οὐκ ἐκείνου μᾶλλον ἐστὶν ἢ τοῦτο· διὰ ἀμειότερος ἀρκυμένον δύναται, καὶ τῷ τελειῷ σκανδαλιζομένῳ ἐπὶ τῇ τῶν βρωμάτων παρατηρήσει, καὶ τῷ ἀτελεῖ προσκόπτοντι ἐπὶ τῇ σφοδρᾷ ἐπιπλήξει. Σὺ δὲ μοι ἐκόπιε πόσην ὄσωμεν τιμωρίαν οἱ σκανδαλιζόντες ἀπλῶς. Εἰ γὰρ, ἐνθα

ἢ Sic mss. Editi vero, ἐπιτιμῶν. Ibidem vero editi, male, ταῦτα λέγειν. * Unus codex, τὴν μετὰ πάντων αὐτῷ μαρτυροῦντα.

* Morel., male. τὸ εὐθύνω.

παράνομον ἦν τὸ γινόμενον, διὰ τὸ ἀκαιρως ἐπιτιμῆν, ἐκώλυσε τοῦτο γίνεσθαι, ὥστε μὴ σκανδαλισθῆναι καὶ προσκλίει τὸν ἀδελφόν· ὅταν μὴδὲ διορθουντές τι σκανδαλιζώμεν, τίνος ἰσόμεθα ἄξιον; Εἰ γὰρ τὸ μὴ σῶσαι, ἐγκλήμα (καὶ δεικνύοντι ὁ τὸ τάλαντον κατορύξας)· τὸ καὶ σκανδαλίσει, εἰ οὐκ ἂν ἐργάσεται; Τί οὖν, εἰ οὐκοῦν σκανδαλιζέται, φησὶν, ἀσθενὴς ὢν; Δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ἂν εἴης δίκαιος πάντα ὑπομένων, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑαυτὰς χαλεπαὶ αἰ εὐθύνας, ὅταν καὶ αὐταὶ προσταθῶσι, πότε σωθῆσόμεθα; Μὴ γὰρ εἴη νομίζωμεν, εἰ κοινωνοὺς εἶρομεν τῶν ἀμαρτημάτων, ἀπολογίαν ἔξωμεν τοῦτο γὰρ ἡμῖν καὶ προσθήκη γίνεται τιμωρίας· ἐπεὶ καὶ ὁ ἕρως μάλλον ἐκολόσθη τῆς γυναικὸς, ὡς περὶ οὖν καὶ ἡ γυνὴ τοῦ ἀνδρός, καὶ τοῦ Ἀχάδῃ δὲ τὸν ἀμπελώνα ἀρπάσαντος ἡ Ἰεζάβελ χαλεπώτερον ἔβουκε δίχην· αὕτη γὰρ ἡ τὸ πρῶτον ἄφρασσα ὄψαν ἦν, καὶ σκανδαλίωσα τὴν βασιλεῖα. Καὶ οὗ τοίνυν ὅταν ἐτέροις ἀπωλείας αἰτίος γένῃ, χαλεπώτερα πείθω τὸν ὑποκλιθεῖσθαι διὰ σοῦ. Οὐδὲ γὰρ οὕτω τὸ ἀμαρτῆν, ὡς τὸ καὶ ἐτέροις εἰς τοῦτο ἐναγαγεῖν ἀπέλλυσι· διό φησιν, *Οὐ μόνον αὐτὰ πιούσιν, ἀλλὰ καὶ στυγεροὺχοῦσι τοὺς πρῶτους*. Ποτε ὅταν ἰσόμεν τινά; ἀμαρτάνοντας, μὴ μόνον μὴ ὠδῶμεν, ἀλλὰ καὶ ἀνέλκομεν ἐκ τοῦ βαρῆθρου τῆς πονηρίας, ἵνα μὴ τῆς ἐπιτοῦν ἀπωλείας αὐτοὶ τὴν δίχην ὑπόσχωμεν, καὶ μνημονεύσωμεν διηνικίως τοῦ βήματος τοῦ φοβεροῦ, τοῦ ποταμοῦ τοῦ πυρός, τῶν θεσμῶν τῶν ἀλύτων, τοῦ σκότους τοῦ ἀφεγγοῦς, τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, τοῦ σκώληκος τοῦ ἰοδύλου. Ἄλλα φιλόδυνως ἔστιν ὁ θεός, φησὶν. Οὐκοῦν βήματα ταῦτα ἔστι, καὶ οὕτε ὁ πούσιος [707] ἐκείνος κολάζεται ὁ τὸν Λάζαρον υπερβίον; οὐχ αἰ μωρὰ παρθένοι τοῦ νομπίου ἐκβάλλονται; οὐχ οἱ μὴ θρέφαντες αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ ἀπέρχονται τὸ ἡτομασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ; οὐχ ὁ τὰ βυτάρᾳ ἐνδεδυμένος ἱμάτια, χεῖρας καὶ πόδας δεθεὶς ἀπωλείται; οὐχ ὁ τὰ ἐκαστὸν θηρία ἀπατήσας παραδίδοται τοῖς βασιαντοῖς; οὐδὲ περὶ τῶν μοχλῶν εἰρημὸν ἀληθές, ἔτι *Ὁ σκῆπηξ αὐτῶν οὐ ταλευτήσεται, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σθεοθήσεται*; ἀλλ' ἀπειλά ταῦτα ἴσως; Ναί, φησὶ, Καὶ πόθεν, εἰπέ μοι, πρῶτον τοσοῦτον τομῆξ; ἀποφύνασθαι, καὶ ταῦτα οὐκοῦν φέρων τὴν ψῆρον; Ἐγὼ γὰρ καὶ ἀφ' ὧν εἴρηκεν ὁ Χριστὸς καὶ ἀφ' ὧν πεποιθες, τοῦναντίον ἀποδείξει δυνήσομαι. Εἰ γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων κολάσωμεν οὐ πιστεύεις, κἂν ἀπὸ τῶν ἔδῃ γεγενημένων πιστεῖς· οὐ γὰρ εἴη τὰ γεγενημένα καὶ εἰς ἔργον ἐξελεθόντα ἀπειλὰ καὶ ῥήματα. Τίς οὖν τὴν οἰκουμένην ἐπέκλυσε ἀπασαν ἐπὶ τοῦ Νῶε, καὶ τὸ χαλεπὸν ἐκεῖνο ναυάγιον εἰργάσατο, καὶ τὴν τοῦ γένους ἡμῶν πανωλεθρίαν παντός; τίς μετὰ ταῦτα τοὺς κερουνοὺς ἐκείνους καὶ τοὺς πρηστῆρας ἀπέβηκεν ἐπὶ τὴν Σοδόμων γῆν; τίς τὴν Αἴγυπτον ἀπασαν κατεπόνεισε; τίς τὰς ἑξακόσας χιλιάδας ἐπὶ τῆς ἔρημου κατανόλωσε; τίς τὴν συναγωγὴν Ἄβερὸν κατέσβεξε; τίς τοὺς περὶ Κορὴ καὶ Δαθάν ἀνοίξει τῆ γῆ τὸ στόμα καὶ καταπιεῖ ἐκείλους; τίς τὰς ἑδδομήκοντα χιλιάδας ἐν μῆ καίρῳ βοῆξ κατήγχεκεν ἐπὶ τοῦ Δαυὶδ;

Εἴπω καὶ τοὺς κατ' ἴδιαν κολασθέντας; τὸν διηγεῖται παραδόντα τιμωρίᾳ Κάιν; τὸν καταλεσθέντα μετὰ τοῦ γένους παντός Χαρμῆν^b; τὸν ὑπὲρ συλλογῆς ἑσίων τὸ αὐτὸ τοῦτο παθόντα ἐν σαββάτῳ; τοὺς τρισσάρκοντα παῖδας καὶ δύο ἐπὶ Ἐλισσαίου, τοὺς ὑπὸ τῶν θηρίων ἐκείνων δαπανηθέντας, καὶ μὴδὲ ἀπὸ τῆς ἡλικίας τυχόντας συγγνώμης;

ε'. Εἰ δὲ καὶ μετὰ τὴν χάριν τὰ αὐτὰ ταῦτα ἰδεῖν θέλεις, ἐνόησον ποτὶ ἔπαθον ὁ Ἰουδαίος, καὶ τὰ ἴδια τέκνα κατέφαγον αἱ γυναῖκες, αἱ μὲν ὀπύσσαι, αἱ δὲ ἄλλως δαπανούσαι· πῶς λιμῶ παραδόντες ἀνησίου καὶ πολέμου ποικίλους καὶ χαιλοπῆς, πάσας τὰς ἐμπροσθεν τραφύδας ἀπέκρυψαν τῆ τῶν οἰκίων ὑπερβολῇ συμφορῶν. Ὅτι γὰρ ὁ Χριστὸς αὐτοὺς· ταῦτα εἰργάσατο, ἔκαστον αὐτὸ τοῦτο προλογίζοντα καὶ παραβλόν, καὶ σαφῶς καὶ διαβήρθη· ἐὰν παραβλῶν, ὡς ὅταν λέγῃ· *Τοὺς δὲ μὴ βουληθέντας μὴ βασιλεύσαι ἀθήρατε ὠδὸ καὶ κατασφάξαι*: καὶ διὰ τοῦ ἀμπελώνου, καὶ διὰ τοῦ γάμου· σαφῶς δὲ καὶ διαβήρθη, ὡς ὅταν ἀπειλῇ, ἔτι· *Πεσοῦνται ἐν στόματι μαχαίρας, καὶ ἀχμαλιωθήσονται εἰς τὸ ἔθνη, καὶ ἔσται συνοχὴ ἐπὶ γῆς ἐθνῶν, ἐν ἀσπίδι ἠχούσης θαλάσσης καὶ ὁσίου, ἀποφυχόντων ἀνθρώπων ἀπὸ φόβου* καὶ, *Ἔσται βλάβη τοιαύτη, οἷα οὐδέποτε γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς, οὐδέ ἔτι ἔσται*. Καὶ ὁ Ἀνανίας δὲ καὶ ἡ Σαπφείρα ὑπὲρ κλοπῆς ὀλίγων ἀργυρίων θοῆν ἔβουκε δίχην, ἅπαντες ἔσθη τὰς ἐκ καθημερινῆς συμφορᾶς οὐχ ὄρθξ; ἢ οὐδὲ ταῦτα γεγένηται; Οὐχ ὄρθξ καὶ νῦν τοὺς λιμῶν τεκνοῦμεν; τοὺς ἐλέφαντας καὶ λῶβη σώματος καταμύρομεν; τοὺς πεντὰ διηγεῖται συζώντας; [708] τοὺς μυρία ἀντίστα παύοντας;

Πῶς οὖν ἂν ἔχω λόγον τοὺς μὲν κολάζεσθαι, τοὺς δὲ μὴ κολάζεσθαι; Εἰ γὰρ μὴ ἄδικος ὁ θεός, ὡς περὶ οὐ οὐδὲ ἄδικος, πάντως; καὶ οὐ δώσιος ἔθνη ἀμαρτάνον ἐἶδὲ, ἐπειδὴ φιλόδυνως ἔστιν, οὐ κολάζει, οὐδὲ τούτους εἶδει κολασθῆναι. Νυνὶ δὲ διὰ ταῦτα ἠμεντὰ ῥήματα πολλοὺς καὶ ἐνταῦθα κολάζει ὁ θεός, ἵνα ὅταν τοὺς ῥήμασι μὴ πιστεύσῃται τῆς ἀπειλῆς, κἂν τοὺς πράγμασι πιστεύσῃται τῆς τιμωρίας· καὶ ἐπειδὴ τὰ παλαιὰ οὐχ ὄντως ἡμᾶς φοβεῖ, τοὺς ἐπ' ἐκείνῃ γενεᾷ συμβαίνουσι τοὺς κατὰ καιρὸν διορθοῦνται βυθιμοῦντας. Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐ πάντας ἐνταῦθα κολάζει, φησὶν; Ἴνα ἐπὶ τοὺς ἄλλους προεστῆσαν μετανοίας. Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐ πάντας ἐκεῖ τιμωρίται; Ἴνα μὴ πολλοὶ διαπισθῶσιν αὐτοῦ τῆ προνοίας. Πόσοι λησταὶ οἱ μὲν ἐάλωσαν, οἱ δὲ ἀπῆλθον μὴ θόντες ἐκείνῃ; ποῦ τοίνυν ἡ φιλοδυνωτικὸ τοῦ θεοῦ καὶ ἡ δικαιοκρασία; ἐμὸν γὰρ λόγον ἔστω ἐπιβόησιν. Εἰ μὲν γὰρ μηδέτις ἔλωσ ἐτιμωρεῖτο, εἴως ἐπὶ τοῦτο καταφυγεῖν· ὅταν εἶ οὐ μὲν δώσει δίχην, οἱ δὲ μὴ δώσει, καὶ ταῦτα χεῖρον ἀμαρτάνοντας, πῶς ἂν ἐμοὶ λόγον τῶν αὐτῶν πλημμελημάτων μὴ τὰς αὐτὰς εἶναι δίκας; πῶς δὲ οὐκ ἂν ἐδείξαν ἀδικίαν οἱ κολασθέντες; Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐ πάντας ἐνταῦθα κολάζονται; Ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ σοὶ περὶ τούτων ἀπολογουμένου. Ἐπειδὴ γὰρ τινες κήρυτον κατεχθέντων ἀπέθανον, ἔλεγε τοὺς ὑπὲρ τούτων διαποροῦσι· *Λοκίτε, ἐτι οὗτοι ἀμαρτωλοὶ κατὰ πάντα ἦσαν; Οὐχί, λέγω ὑμῖν· ἀλλ' ἔτι μὴ μετνοήσῃτε, καὶ ὑμεῖς κἀντας ὠσαύτως ἀμαρτάνοντες*.

* Ἰδὲν συνέξ, ἀπατήσας, παραδότησται τοῖς.

^b Unus codex, χαρμῆν. Forte legendum Ἀχάρ ἢ Ἰὼν Χαρμῆν. * Mss., οὐτός.

prehensione offendebatur. Tu vero mihi perpendas velim quantas dabimus pœnas, qui in quavis re offendiculo sumus. Si enim, ubi res acta illicita erat, quod intempestiva increpato iussu, hanc prohibuit, ne fratri res offendiculo esset: quando ne emendantes quidem offendiculo sumus, quia digni erimus pœna? Si enim non servare, culpa non vacat, ut ostendit is qui talentum delidit: offendiculo esse, quid non asseret damni? Quid ergo, inquires, si ille ex se offenditur, cum sit infirmus? Ideo certe omnia jure merito patiaris. Si enim fortis esset, non tanta egeret cura: nunc autem, quia infirmior est, ideo multa opus habet sollicitudine. Illam igitur ipsi prebeamus, et undique illum sustentemus. Non enim proprium tantum malorum rationem dabinus, sed etiam eorum in quibus aliis offendiculo fuimus. Cum autem illæ rationes subleuande graves sint, si hæc quoque addantur, quomodo salutem obtineamus? Ne putemus enim, si peccatorum socios invenimus, nos hinc excusationem habituros esse: hoc nobis supplicii additamentum erit. Nam serpens plusquam mulier punitus est, ut et mulier plusquam vir, et Jezabel graviore dedit pœnas quam Achab, qui vineam rapuerat: ipsa enim totum negotium texerat, et regi offendiculo fuerat. Et tu igitur cum aliis perniciæ causa facris, graviora patieris quam ii, qui a te supplantati sunt. Neque enim peccare ita perdit, ut et alios ad peccatum inducere: ideo dicit, *Non solum hæc faciunt, sed etiam facientibus consentiunt* (Rom. 1. 32). Itaque cum quosdam peccantes viderimus, non modo non impellimus, sed etiam ex barathro nequitie retrahamus, ne ipsi aliorum perniciæ pœnas subeamus; ac frequenter memoriam repetamus tremendi tribunalis, Sævii iudicis, vinculorum insolubilium, tenebrarum omni luce expartium, stridoris dentium, vermis venenati. Verum, inquires, benignus est Deus. Ergo hæc aspera verba sunt, nec dives ille, qui Lazarum contempsit, supplicio afficitur? nec virgines ille fatuæ ex thalamo ejiciuntur? qui Christum non aluerunt non abeunt in ignem paratum diabolo et angelis ejus? qui sordidis vestiebatur indumentis, manibus et pedibus ligatis non peribit? qui centum denarios exegit, non traditus est tortoribus? non verum est id, quod de trochælis dictum fuit: *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur* (Marc. 9. 44)? sed hæc comminationes tantum sunt? Etiam, inquires, et quomodo, queso, tantam rem audes pronuntiare, et ex scipso calculum ferre? Ego enim et ab iis quæ dixit, et ab iis quæ fecit Christus, contrarium demonstrare valeo. Si enim propter facta supra supplicia non credis, saltem ex iis quæ jam facta sunt crede: nam quæ facta sunt et in opus exierunt, minime non sunt et verba. Quis ergo sub Noe orbem totum inundavit, et grave illud naufragium curavit, totamque generis nostri perniciem? quis postea fulmina illa et incendia immisit in Sodomorum terram? quis Ægyptum totam in mare demersit? quis sexcenta hominum millia in deserto consumpsit? quis synagogam Abironis combussit (Psal. 105. 17)? quis jussit terram esse aperire,

ac Core, Dathan, et socios absorbere? quis septuaginta hominum millia uno temporis momento sub Davide perdidit (2. Reg. 24. 15)? Dicantne eos, qui privatim plecti sunt? Cainum perpetuo supplicio traditum? Charmen cum toto genere suo lapidatum (Jos. 7. 24. 25)? eum qui, quod ligna in sabbato collegisset, lapidatus est (Num. 15. 36)? quadraginta duos pueros illos, qui sub Eliseo, a feris devorati sunt (4. Reg. 2. 24), nec veniam ob teneram aetatem sunt consequuti?

5. Quod si post gratiam quoque eadem ipsa videre cupis, considera quanta possi sint Judæi, quomodo mulieres infantes suos comederint, alie assantes, alie alio modo consumentes: quomodo intolerabili fani traditi variisque bellis, priscae omnes tragedias calamitatum suarum mole superant. Quia enim Christus hæc illis nota intulit, audi illum hæc prædicentem et per parabolas, et clare ac dilucide: per parabolas, ut cum dicit, *Eos vero, qui noluerunt me regnare, adducite hinc et occidite* (Luc. 19. 27); itemque per vineam, et per nuptias: clare autem ac dilucide, ut cum comminatur: « Cadent in ore gladii, et captivi abducentur in gentes, et erit anxietas in terra gentium in angustia resonante mari et fluctibus, arescentibus hominibus a timore (Luc. 21. 24. 25. 26); » et, « Erit tribulatio, qualis nunquam fuit ab initio neque erit (Matth. 24. 21). » Ananias vero et Saphira pro paucorum argenteorum furto quantas dederint pœnas (Act. 5. 1), omnes nostis. Annon vides quotidianas calamitates? an neque istas contigerunt? Non vides etiam nunc fame percussos eos qui vel elephantiasii vel alio morbo delinuntur? eos qui in penuria perpetua vivunt? eos qui millia intolerabilia patiuntur?

Car Deus in hoc mundo alios punit, alios minime.
—Quomodo æquum fuerit alios plecti, alios non plecti? Nam si non injustus est Deus, ut certe non est, peccatorum utique pœnas dabis: sin utpote benignus non punit, neque illos puniri oportuit. Nunc autem ob talia verba nostra multos hic punit Deus, ut cum comminaturis verbis non obsequimini, saltem ob illatum vere supplicium credatis: et quia prisca illa non ita nos terrent, per ea, quæ in singulis generationibus accidunt, suo tempore socordes corrigit. Et cur, inquires, non hic omnes punit? Ut aliis spatium ad penitentiam tribuat. Et cur non omnes illi supplicio afficit? Ne hinc plerique ejus providentiæ non credant. Quot latrones capti sum, quot hinc migraverunt, non data pœnis? ubi est ergo Dei benignitas, ubi justum iudicium? meum namque fuerit jam abs te sciscitari. Nam si nemo prorsus supplicio afficeretur, posset illo confugere: cum vero alii dent pœnas, alii non, etsi gravius peccaverint, quomodo rationi consonum esse possit, ut pro iisdem sceleribus, non eadem pœna: infliguntur? quomodo non videbuntur injuste puniri ii qui plectuntur? Cur ergo non omnes hic puniuntur? Audi ipsum Christum his de rebus respondentem. Quia enim quidam ex turri delapsa intrecierant, hæc de quærentibus dixit: *Putatis, quod hi peccatores plus quam oves*

erant? Non, dico vobis; sed nisi penitentiam egeritis, omnes similiter peribitis (Luc. 13. 3): adhortans nos, ut ne fiduciam habeamus, cum, cæteris pœnas dantibus, nos, qui multa peccata admiximus, pœnas non damus: nisi enim immutemur, puniemur haud dubie. Et cur, inquires, in æternum punimur, cum hic brevi tempore peccaverimus? quo pacto homo, qui hic brevissimo tempore eadem patravit, in perpetuum ad metalla damnatur? At Deus, inquires, res hujusmodi non facit. Cur itaque paralyticum triginta octo annis in tanta pœna detinuit? Quod enim peccatorum causa illum punierit, audi quid dicat: *Eccē sanus factus es: noli amplius peccare, ne tibi quid detulerint (Joan. 5. 14)*. Attamen, inquires, solutionem invenit. Illic vero non ita se res habebunt: quod enim finem non habitura sint, audi illum dicentem: *Vermis eorum non morietur, et ignis non extinguetur (Marc. 9. 44)*; et, *Ibunt hi in vitam æternam, et isti in supplicium æternum (Math. 25. 46)*. Si ergo vita æterna est, supplicium est æternum. Non vides quanta comminatus est Judæis? an illa evenerunt, aut verba tantum hæc erant: *Non manebis lapis super lapidem (Ibid. 24. 2)*. Num mansit? Quid vero quando dixit: *Erit tribulatio qualis non fuit (Ibid. v. 21)*? annon id evenit? Lege historiam Josephi, et vis respirare poteris, si solum audias quæ illi his de causis passi sunt. Hæc dico, non ut moreror afficiam, sed ut cautiores reddam, ne superflue vos demulcens ad graviora patiendæ deducam. Nam cur, quæso, non dignus es supplicio cum peccas? annon omnia tibi prædixit? nonne minatus est? nonne terruit? nonne innumera pro salute tua fecit? nonne lavacrum regenerationis dedit, et priora omnia condonavit? nonne post remissionem et lavacrum, penitentis operem tibi peccanti dedit? nonne etiam postea facilem tibi viam fecit ad remissionem peccatorum?

6. Audi igitur quæ præceperit: Si dimittas proximo, dimittat tibi et ego (Math. 6. 14). Quam habet hoc difficultatem? *Judicatis pupillo et justificato viduam, et venite et discipitemus, inquit; et si fuerint peccata tua sicut phenicem, ut nivem dealbabo (Isai. 4. 17. 18)*. Quid in hæc re laboris? *Dic tu peccata tua, ut justificeris (Id. 45. 26)*. Quam hoc habet difficultatem? *Peccata tua elemosynis redime (Dan. 4. 24)*. Quid hæc in re sudoris? Dixit publicanus: *Propitius esto mihi peccatori (Luc. 18. 13)*, et descendit justificatus. Quis labor fuerit publicanum imitari? Sed post hæc tanta non vis credere, quod sit pœna et supplicium. Ergo ne diabolum quidem puniri dixeris. *Ite, inquit, in ignem paratum diabolo et angelis ejus (Math. 25. 41)*. Nam si gehenna non esset, neque ille puniretur: quod si ille puniatur, palam est et nos, qui ejus opera patramus, puniendos esse: nam et nos inobedientes fuimus, etsi non isdem in rebus. Quomodo non times cum audacter loqueris? Cum enim dicis, Benignus est Deus, nec punit; si punit, non benignus secundum te deprehendetur. Viden' in quæ verba proferenda vos diabolus impelat? Quid autem? an monachi, qui montes occupa-

runt, et mille modis pietatem exercent, sine corona alibunt? Nam si mali non puniantur, nullaque est retributio, dicitur fortasse alius neque bonus coronari. Nequaquam, inquires: hoc Deo congruens est, ut regnum sit solummodo, et non gehenna. Ergo scortator et molchus et qui mille mala patravit, isdem fruetur bonis, quæ is qui castitate et sanctitate floruerunt: et Paulus cum Nerone stabit, imo diabolus cum Paulo. Si enim non est gehenna, et tamen resurrectio est, improbi isdem fruentur bonis quæ justi. Ecquis vel admodum insanus homo hoc dixerit? imo quis demonum hoc protulerit? Nam et illi gehennam esse fatentur: quapropter clamabant dicentes: *Veniati huc ante tempus torquere nos (Math. 8. 29)*? Quomodo non times et exhorrescis, cum, demonibus fatentibus, tu negas? quomodo non intelligis quæ sit horum magister malorum dogmatum? Num is qui ab initio hominem decepit, qui bona proposita spe, quæ in manu ejus erant bona excussit; hic est qui etiam nunc hæc dicere et sentire suggerit: ideoque aliquibus suadet, ut suspicentur non esse gehennam, ut in gehennam conjiciat: quemadmodum contra Deus minatur gehennam, et præparavit gehennam, ut edocius ita viveres, ut non incideres in gehennam. Atqui si, cum gehenna sit, diabolus tibi hæc suadet, quomodo demones, si non fuisset, esse illam confessi fuissent, qui admodum curant, ut nos nihil tale suspicemus esse, ut sine ignaviores facti cum illis in ignem incidamus? Quomodo ergo, inquires, tuæ constabant? Necessitatem instantem non ferentes. Hæc itaque omnia cogitantes, desinant il qui talia dicunt et se et alios decipere. Nam verborum hujusmodi pœnas dabunt, terribilia illa traduentes, et multos qui sui curam gerere velent, avertentes, neque barbaros Niniivitas imitati. Illi namque, etiam si omnium imperiti, audientes quod civitas sua subvertenda esset, non modo non fidem negarunt, sed etiam ingemuerunt, sacco se præcinxerunt, et admodum demissi sunt, nec finem fecerunt hæc omnia præstandi, donec iram Dei placarent. Tu vero qui tantam habes rerum experientiam, verbis hæc quæ dicta sunt contemnis? Itaque contraria tibi contingunt. Quemadmodum enim illi dicta firmes, reipsa supplicium non experti sunt: sic et tu verba minacæ contemnes, reipsa pœnas experieris. Et si nunc hæc dicta tibi fabula esse videntur, sed sercus, cum res ipsæ tuæ tibi fidei faciant. Non vides quid et hic fecerit Christus? quomodo duos latrones presentes, non isdem utrumque dignatus sit, sed alium in regnum induxit, alium in gehennam miserit? Ecquid dico latroem et homicidam? Neque enim apostolo pepercit, quia proditor factus est: sed cum videret eum ad laqueum tendere, seseque stragulare, ac medium dirumpi (nam *Crepuit medius, et effusa sunt omnia viscera ejus (Act. 4. 18)*); attamen cum hæc omnia præsciret, permisit eum hæc omnia pati, a presentibus de futuris etiam omnibus tibi fidem faciens. Ne igitur vos ipsos decipiatis, diabolo obtemperantes: ipsius enim sunt hæc conilia. Nam si

οὐκ ἔσθη· παραινῶν ἡμῖν μὴ θαρβεῖν, ὅταν, ἑτέρων δόντων δικήν, ἡμεῖς πολλὰ πλεμμελήσαντες μὴ δώμεν. Ἄν γὰρ μὴ μεταβαλέμεθα, δώσωμεν πάντως. Καὶ πῶς, φησὶν, θάνατος κολάζεσθαι, ἐνταῦθα βραχῶν χρόνον ἀμαρτύντες; πῶς ἐνταῦθα ἄνθρωπος ἐν βραχείᾳ καιρῷ ἴνα φόνον πεποιήσῃς, διηλεκτός τῆ τῶν μετᾶλλων καταδικάζεται τιμωρίας; Ἄλλ' ὁ θεός, οὐ ποιεῖ ταῦτα, φησὶ. Πῶς οὖν τριάκοντα καὶ ὀκτώ εἶη ἐν τούτῳ κολᾶσι τὸν παράνομον κατελεγεῖν; Ὅτι γὰρ δι' ἀμαρτίας ταύτων ἐκλάσεν, ἀκούσονται φησὶν· Ἰδοὺ ὄντως γέγονας· μικροὶ ἀμάρτανε, ἴνα μὴ χεῖρον τί σοι γένηται. Ἄλλ' ὅμως ἔλαβε λύσιν, φησὶν. Ἄλλ' οὐ τὰ ἐκεῖ ταῦτα· ὅτι γὰρ ἐκεῖνα λύσιν οὐχ ἔξει ποτὲ, ἀκούσονται αὐτοὺ λέγοντος· Ὁ σκλάβος αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ κῆρ οὐ σβεσθήσεται· καὶ Πορεύσονται οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς κλίματιν αἰώνιον. Εἰ τοίνυν ἡ ζωὴ αἰώνιος, καὶ ἡ κλίματις αἰώνιος. Οὐχ ὅρξιν κίσα ἠπαλήθην Ἰουδαίους; ἀρα οὖν ἐξέβη τὴ ἀπαλήθηντα, ἢ λόγος ἦν τὰ εἰρημῆνα· Ὁ μὴ πιστὸς Ἰθως ἐπὶ ἴθα; ἀρα οὖν ἔμεινε; Τί δὲ, ὅτε εἶπεν, Ἔσται ὀλιγίστιν οἶα οὐ γέγονεν; ἀρα οὐκ ἐγένετο; Ἀνάγνωθι τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰωσφάτου, καὶ οὐδὲ ἀναπεύσαι δύνησθαι, μόνον ἀκούων ἀπαρ ἐπαθὼν ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἐκείνοι. [709] Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα λύσῃς, ἀλλ' ἵνα ἀπαλούσωμαι, καὶ μὴ φυγαγωγῆσας ὄμιας παρὶτὰ παρασκευάσω χαλεκώτερον ὀυρεῖναι. Διὰ τί γὰρ, εἰπέ μοι, οὐκ ἀξίους καλᾶσθαι ἀμαρτάνων; οὐχὶ προεβὴ σοὶ ἅπαντα; οὐχὶ ἠπαλήθην; οὐχὶ ἐπέθεσεν; οὐχὶ μωρία εἰργάσατο ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς; οὐχὶ λουτρὸν παλιγγενεσίας ἰδωρήσασαι, καὶ τὰ πρότερα ἀφῆκε πάντα; οὐχὶ μετὰ τὴν ἀρεσιν ταύτην καὶ τὸ λουτρὸν, καὶ τὴν εἰς τῆς μετανοίας πάλιν βοήθειαν ἀμαρτάνοντι σοὶ δέδωκεν; οὐχὶ εὐκόλον ἐποίησά σοι τὴν ὁδὸν καὶ μετὰ ταῦτα τῆς τῶν ἀμαρτημάτων ἀρέσους;

γ'. Ἀκουγοῦν οἶα ἐπέταξεν Ἀνάφη; τῷ πηλεῖοι, ἀφῆμι σοὶ κἀγὼ, φησὶ. Ποῶν τοῦτο δυσκόλιον ἔχει; Κρίνεται ὄραναθ, καὶ δικαιοσύνη χήραν, δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν, φησὶ, καὶ ἐὰν ὧν αἱ ἀμαρτίαι ὄμων ὡς φοινικῶν, ὡς χιόνα λευκανῶ. Ποῶν τοῦτο ἔχει μόχθον; Δεῖτε σὺ τὰς ἀμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῆς. Τίνα τοῦτο δυσκόλιον ἔχει; Τὰς ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύνης λύτρωσαι. Ποῶς τοῦτο ἰδῶς; Εἶπεν ὁ τελώνης, Ἰδοσθητί μοι τῶ ἀμυρωμένῳ, καὶ κατὰθε δεδικαιωμένῳ. Ποῶς πόνος μιμησασθαι τὸν τελώνην; Ἄλλ' οὐ βούλει πεισθῆναι οὐδὲ μετὰ τσαῦτα, ὅτι κολάζει ἔστι καὶ τιμωρία; Ὁδοῦν οὐδὲ τὸν διὰβολον εἰποις ἀν κολάζεσθαι. Εἰροσύνη γὰρ, φησὶν, εἰς τὸ εὖ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Εἰ γὰρ μὴ ἔστι γένενα, οὐδὲ ἐκείνους κολάζεται· εἰ δὲ ἐκείνους κολάζεται, ὅθλον ἐστὶ καὶ ἡμεῖς οὐ ἐὰ τοῦτο ἔργα ἐκτελοῦντες κολασθησόμεθα· καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς παρηγοῦσαμεν, εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς. Πῶς δὲ οὐ δέδωκες καὶ τομὴν ἀφῆγόντος; Ὅταν γὰρ λέγῃς, ὅτι φιλόδηρως ἔστι θεός, καὶ οὐ κολάζει· ἐὰν κολᾶσθαι, εὐρέθησεται κατὰ σὲ οὐκ εἰ φιλόδηρως ὧν. Ὅρξιν εἰς οἶα βήματα ὄμιας ὁ διὰβολος ἄγει; Τί δὲ; Οἱ τὰ ὄρη καταληφότες μοναχοὶ, καὶ μωρίαν ἀσκητικὴν ἐπιτελέσαντες, ἀστεφανώτοι ἀπελευθερωθέντες; Εἰ γὰρ οἱ ποιηροὶ οὐ κολάζονται, οὐδὲ ἔστιν οὐδενὸς ἀντίθεσις, ἐπεὶ τις ἕτερος ἴσως, ὅτι οὐδὲ οἱ ἀγαθοὶ στεφανώνονται. Οὐχὶ, φησὶ· τοῦτο γὰρ θεῷ πρέπειον,

βασιλείαν εἶναι μόνον, καὶ μὴ γένενα. Οὐκ ὧν ὁ πόνος καὶ ὁ μόχθος καὶ ὁ μωρία κακὰ ἐργασάμενος, τῶν αὐτῶν ἀπολύσεται τῶν σωφροσύνων καὶ ἀγαθῶν ἐπιτελεσάντων· καὶ Παῦλος μετὰ Νέρωνος στήσεται, μᾶλλον δὲ καὶ ὁ διὰβολος μετὰ Παύλου. Εἰ γὰρ μὴ ἔστι γένενα, ἀνάστασις δὲ πάντων ἔστι, καὶ οἱ ποιηροὶ τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν τεύξονται τοῖς δικαίοις. Καὶ τίς ἂν τοῦτο εἶποι καὶ τῶν σφόδρα ἐξεστηκότων ἀνθρώπων; μᾶλλον δὲ τίς ἂν τοῦτο εἶποι διαβόλων; Καὶ γὰρ καὶ ἐκείνους γένενα ὁμοιοῦσται εἶναι· ἐκὼ καὶ ἐβόων λέγοντες, Ἡ Ἰθως ὡς πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; Πῶς οὖν οὐ δέδικας καὶ φρίτεις, καὶ τῶν δαιμόνων ὁμοιοῦσται, αὐτὸς ἀρνούμενος; πῶς δὲ οὐ συνορξί, τὸν διδάσκαλον τῶν ποιηρῶν τούτων δογμάτων; Ὁ γὰρ τὸν ἐξ ἀρχῆς ἀπάτης ἀνθρωπίνου, καὶ πρώτασι μεζιόνων ἐπιπέων καὶ τῶν ἐν χερσὶν ἐκβαλῶν ἀγαθῶν, οὐτός ἐστιν ὁ καὶ νῦν ταῦτα ὑποβάλλων λέγειν τε καὶ νοεῖν· καὶ διὰ τοῦτο πείθει τινὰς ὑποπτεῖν μὴ εἶναι γένενα, [710] ἵνα ἐμβάλῃ εἰς γένενα· ὡσπερ οὖν ὁ θεός ἀπαναντίας ἀπειλεῖ γένενα, καὶ ἠτοίμασε γένενα, ἵνα μαθῶν ὅτω βούσῃ; ὡς μὴ ἐμπροσὶν εἰς γένενα. Καίτοι εἰ γένενης οὐσῆς ὁ διὰβολός σε ταῦτα ἀναπαίσει, πῶς ἂν μὴ οὕσαν ὁμολόγησας οἱ διαίμων, οἱς περισπούδαστόν ἐστι μὴδὲν τοιοῦτον ὑποπτεῖν ἡμᾶς, ἵνα τῆ ἀδείας γενόμενος βουθυμέτεροι, μετ' αὐτῶν εἰς τὸ πῦρ ἐκείνῳ ἐμπόσωμεν; Πῶς οὖν, φησὶ, τέτε ὁμολόγησον; Τὴν ἀνάγκην οὐ φέροντες τὴν ἐπιεικτέμενιν αὐτοῖς. Ἄπερ οὖν ἰνοῦσται ἅπαντα, πασιθεσται καὶ ἐστωθεσ καὶ ἕτερος ἀπαύωντες οἱ ταῦτα λέγοντες· ἐπεὶ καὶ τῶν βήμάτων τούτων δώσωσι δικήν. τὰ φοβερά διασπύροντες ἐκίνα, καὶ πολλοὺς τῶν ὄμων σπουδάζειν βουλομένων ἐκλοῦντες, καὶ οὐδὲ τίς βαρβάρους Νινευίτας μιμούμενοι. Ἐκείνοι μὲν γὰρ καίτοι πάντων ὄντες ἀπειροὶ, ἀκούσαντες ὅτι ἡ πόλις καταστραφήσεται, οὐ μόνον οὐκ ἠπίστησαν, ἀλλὰ καὶ ἐτένεσαν καὶ σάκκων περιεβάλλοντο καὶ συνεχύθησαν, καὶ οὐ πρότερον ἀπίστησαν πάντα ποιούντες, ἔως ἂν ἔλυσαν τὴν ὄρηγ· οὐ δὲ ὁ τοσαῦτην λαβὴν πετρῶν πραγμάτων, διὰ βήμάτων ἐξουθενεῖς τὰ εἰρημῆνα; Ὁδοῦν ἔστι τὰ ἐναντία. Ὅσπερ γὰρ ἐκείνους φοβῶντες τὰ βήματα, οὐχ ὑπέμεινον τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων τιμωρίαν· οὕτω καὶ οὐ τῆς ἀπὸ τῶν βήμάτων καταστροφῆς ἀπειλῆς, τὴν ἀπὸ πραγμάτων ὑποσπότης κώσιον. Καὶ εἰ νῦν μῶδός σου δοκεῖ εἶναι τὰ βήματα, ἀλλ' οὐχ ὅταν σε τὰ πράγματα πείθῃ τότε. Οὐχ ὅρξιν καὶ ἐνταῦθα τὴ πεποιθή; πῶς οὐο ἡρητὰς λαβῶν οὐ τῶν αὐτῶν ἐξέλιπον, ἀλλὰ τὸν μὲν εἰς βασιλείαν ἐπέστηγας, τὸν δὲ εἰς γένενα ἀπέπεμψε; Καὶ τὴν λέγῃ λησθῆν καὶ ἀνδροφόνου; Ὅδὲ γὰρ τὸ ἀποστόλου ἐπέλαστο, ἐπειθὶ προδότης ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ βρῆχον ὄρων ἐρμῶντα αὐτὸν, καὶ ἀγγέλιον καὶ μέσον ρηγγόμενον(καὶ γὰρ Ἐλάκησε μένος, καὶ τὰ σκλάβηνα αὐτοῦ ἐξεχόθη πάντα) ἀλλ' ὅμως· ἅπαντα ταῦτα προειδῶς, εἴσας πάντα αὐτὰ ταῦτα πείθει, ἀπὸ τῶν παρόντων σε καὶ περὶ τῶν ἐκεῖ πιστούμενος πάντων. Μὴ τοίνυν φανακίζετε ἐαυτοὺς τῷ διαβόλῳ παθόμενοι· ἐκείνου γὰρ ταῦτα τὰ νοήματα. Εἰ γὰρ καὶ ἐσκαπτοὶ καὶ διασπῶται καὶ διδάσκαλοι καὶ βάρβαροι τοὺς μὲν ἀγαθοὺς τιμῶσι, τοὺς δὲ ποιηροὺς κολάζουσι· πῶς ἂν εἶποι λόγον παρὰ τῷ θεῷ ἀναντία γίνεσθαι, καὶ τῶν αὐτῶν ἀξιοῦσθαι τὸν τε ἀγαθὸν καὶ τὸν οὐ τοιοῦτον; Πότε δὲ καὶ ἀπαλλαγῆ ἔσται· τῆς κακίας; Οἱ τε γὰρ

* Ἐχει: ἐὰν κρίνητε ὄραναθ, καὶ δικαιοσύνη χήραν, δεῦτε καὶ διαλεχθῶμεν. Sic unus codex.

b Idem codex, καὶ ὄμωμ. * Idem codex, καὶ ἀπαλύγησονται.

νῶν προσδοκῶντες κλάσαι, καὶ μεταξὺ τοσούτων ἕντες φέβων τῶν ἀπὸ τῶν δικαστῶν, τῶν ἀπὸ τῶν νόμων, καὶ οὐκ ἀφιστάμενοι τῆς πονηρίας· ὅταν ἀπὸλθόντες ἐκεῖ καὶ τὸν φόβον τοῦτον ἀπόθνηται, καὶ μὴ μόνον εἰς γέενναν οὐκ ἐμπέσωσιν, ἀλλὰ καὶ βασιλείας ἐπιτύχουσιν, πότε πονηρούμενοι στήσονται; Τοῦτο οὖν φιλανθρωπίας, εἰπέ μοι, εἰ τὴν πονηρίαν ἐπιτρέβειν, τὸ τῇ κακίᾳ ἄθλον τιθέναι, τὸ τῶν αὐτῶν ἀξιοῦν τὸν ὠφρανον καὶ τὸν ἀκόλαστον, τὸν πιστὸν καὶ τὸν ἀσεβῆ, [711] τὸν Παῦλον καὶ τὸν διάβολον; Ἄλλὰ

μέχρι τίνος καὶ ἡμεῖς ληροῦμεν; Δὲ παρακαλῶ, τῆς μακρίας ἀπαλλαγέντες ταύτης, καὶ ὅμων αὐτῶν γενόμενοι, πείσατε τὴν ψυχὴν δεδουκέναι καὶ τρέμειν, ἵνα καὶ τῆς μελλούσης ἀπαλλαγῇ γένετης, καὶ ὠφραθῆαι τὸν ἐνταῦθα ζήσασα βίον, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχῃ, χάριτι καὶ φιλανθρωπείᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ, ὅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ διὰ παντός, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ'.

Οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' αὐτοῦ, εἰ μὴ τὸ λογισμένῳ εἰ κοινὸν εἶναι, ἐκεῖνῳ κοινόν.

α'. Πρῶτερον ἐπιτιμῆσας τῷ κρίνοντι τὸν ἀδελφόν, καὶ ταύτῃ τῆς ἐπιπλήξεως αὐτὸν ἀποστήσας, τότε λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ δόγματος ἀποφαίνεται, καὶ μετὰ ἡσυχίας παιδεύει τὸν ἀσθενέστερον, πολλὰ καὶ ἐνταῦθα τὴν πραΰτητα ἐπιδεικνύμενος. Οὐ γὰρ λέγει, ὅτι Δίκην δώσει, οὐδὲ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἀλλὰ τὸν φέβον μόνον ἐκλύει τοῦ πράγματος, ὥστε αὐτὸν εὐκολώτερον πισθῆναι τοῖς παρ' αὐτοῦ λεγομένοις, καὶ φησὶν· Οἶδα καὶ πέπεισμαι. Εἶτα, ἵνα μὴ λέγῃ τις τῶν οὐ πιστῶν, Καὶ εἰ πρὸς ἡμᾶς, εἰ σὺ πέπεισαι; οὐδὲ γὰρ ἀξίωστας· εἰ ἀντικαταστήναι· νόμῳ τοσούτῳ καὶ χρησιμοῖς ἀνωθεν κατενεχθεισῶν· ἐπάγει, Ἐν Κυρίῳ· τοῦτέστιν, Ἐκείθεν μάθων, καὶ παρ' αὐτοῦ πληροφορηθῆς. Οὐκ ἄρα ἀνθρωπίνης διανοίας ἢ ψήφου. Τὸ τοῖνον πέπεισαι καὶ οἶδας; εἰπέ. Ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' αὐτοῦ. Τῇ φύσει, φησὶν, οὐδὲν ἀκάρβατον, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως γίνεται τοῦ μετιόντος· ἐκείνῳ γοῦν γίνεται μόνῳ, καὶ οὐχὶ πᾶσι· Τῷ γὰρ λογισμένῳ, φησὶ, κοινόν, ἐκεῖνῳ κοινόν. Τὸ οὖν οὐ διορθοῦσαι τὸν ἀδελφόν, ἵνα μὴ νομῆζῃ ἀκάρβατον; εἰ δὲ οὐκ ἀπάγεις τῆς τοιαύτης συνηθείας καὶ ὑπολήψεως; μετ' ἐξουσίας ἀπέσαι, ἵνα μὴ ποιῇ αὐτὸ κοινόν; Φοβοῦμαι, φησὶ, μὴ λυπηθῶ αὐτὸν· ἐὰν ἐπήγαγεν· Εἰ δὲ διὰ βρώμα οὐ δειλὸς οὖν λυκεῖται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς. Εἶδος πῶς τῶς αὐτὸν φικνωσασα, δεῖξας δὲ τοσούτον αὐτοῦ ποιεῖται τὸν λόγον, ὡς ὑπὲρ τοῦ μη λυπηθῆαι αὐτὸν, μηδὲ ἐπιτάξει τίως τομῶν τὰ σφόδρα ἀναγκαῖα, ἀλλὰ τῇ συγχωρήσει μᾶλλον αὐτὸν ἐφελκεσθαι, καὶ τῇ ἀγάπῃ; Οὐδὲ γὰρ μετὰ τοῦ λύσαι τὸν φόβον, εἶλεσι καὶ βιάζεται, ἀλλ' ἀρήσων αὐτὸν ἐκαστοῦ κύριον. Οὐ γὰρ ἔστιν Ἰσὸν βρώματος ἀπαγαγεῖν, καὶ λύπῃ περιβαλεῖν. Ὅρα, πόσῃ σπουδῇ ποιεῖται τῆς ἀγάπης; Οἶδε γὰρ, ὅτι πάντα αὐτῇ κατορθώσασα δύναται. Δὴ καὶ μετ' οὖν ἐνταῦθα εἰ παρ' αὐτῶν ἀπατεῖ· Οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, αὐτοῦς οὐ χρὴ πρὸς ἀνάγκην ὡμὰς ἀγαγεῖν, [712] ἀλλ' εἰ διὰ καὶ συγκαταβαίνειν, μηδὲ τοῦτο ὀκνεῖν. Δὴ καὶ ἐπάγει λέγων· Μὴ τῷ βρώματι οὖν ἐκείνῳ ἀπάλλῃ, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανεν. Ἢ οὐδὲ τοσούτου ἀξίον εἶναι ἡγῆ τὸν ἀδελφόν, ὡς μηδὲ ἀποχθὶ βρωμάτων ἀνήσασθαι αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν; Καὶ οὐ μὴ Χριστὸς οὐδὲ δοῦλο· γενέσθαι οὐδὲ ἀποθανεῖν παρητησάτο δι'

αὐτόν· οὐ δὲ οὐδὲ βρωμάτων καταφρονεῖς, ἵνα αὐτὸν διαπούσης; καίτοι γε οὐ πάντας ἐμελλε κερᾶναι· ὁ Χριστὸς, ἀλλ' ὅμως ὑπὲρ ἀπάντων ἀπέθανε, τὸ αὐτοῦ πληρών. Σὺ δὲ οἶδας, ὅτι διὰ βρώμα ἀνατρέπεις αὐτὸν ἐν τοῖς μεῖζοσι, καὶ ἔτι φιλονεικῆς, καὶ τὸν οὕτω περισσοῦσαστον τῷ Χριστῷ, οὕτως εὐκαταφρόντων εἶναι νομῆζεις, καὶ ὃν ἐκεῖνος ἐφείλας, ἀτιμάζεις; Κἀκεῖνος οὐχ ὑπὲρ ἀσθενούντος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἑθροῦ ἀπέθανε· οὐ δὲ οὐδ' ὑπὲρ ἀσθενούντος ἀπέχῃ βρωμάτων; καὶ οὐ μὴ Χριστὸς; καὶ τὸ μέγιστον ἐπέδειξας, οὐ δὲ οὐδὲ τὸ ἥλιον; καίτοι οὐ μὴ Δεσπότης, οὐ δὲ ἀδελφός. Ταῦτα δὲ καὶ ἐκείνῳ ἱκανὰ ἐπιστοῦζαι τὰ βήματα· δεῖκναι γὰρ αὐτὸν μικρόβυχον ὄντα, καὶ μεγάλων ἀπολειπόμενον παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδὲ μικρὰ ἀντιθέλοντα. Μὴ βλασφημεῖσθαι οὖν ὡμῶν τὸ ἀγαθόν· οὐ γὰρ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρώσει καὶ πόσει. Τὸ ἀγαθὸν ἐνταῦθα ἢ τὴν πίστιν φησὶν, ἢ τὴν μελλουσαν ἐλπίδα τῶν ἐπαθλῶν, ἢ τὴν ἀνηρητισμένην εὐσέβειαν. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶ, τὸν ἀδελφόν οὐκ ὠφέλις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ δόγμα, καὶ τὴν χάριτι τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἰσχυρὰν βλασφημεῖσθαι ποιεῖς. Ὅταν γὰρ μάχῃ, ὅταν φιλονεικῆς, ὅταν λυπηθῆς, ὅταν σιχθῆς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ λοιδορῆς τὸν ἀδελφόν, καὶ ἀπεχθῆς ἐχθρὸς πρὸς αὐτόν, βλασφημοῦσιν εἰ ἔβωβεν· ὥστε οὐ μόνον οὐδὲν ἐντεῦθεν κατορθοῦται, ἀλλὰ καὶ τὸναντίον ἔσται. Τὸ γὰρ ἀγαθὸν ὡμῶν ἢ ἀγάπῃ, ἢ φιλαδελφείᾳ, τὸ ἔγνωσθαι, τὸ συνδεδέσθαι, τὸ μετ' εἰρήνης, τὸ μετ' ἐμπεικείας ζῆν. Εἶτα πάλιν ἐκλύων αὐτοῦ τὸν φόβον καὶ τὴν ἐκείνῳ φιλονεικίαν, φησὶν· Οὐ γὰρ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρώσει καὶ πόσει. Μὴ γὰρ ἀπὸ τούτων εὐδοκίμησας ἔχομεν; Ὅτι καὶ ἄλλοχού φησὶν· Ὅστε, ἔὰν φάγωμεν, περιεστούμεν· ὅστε, ἔὰν μὴ φάγωμεν, ὕστεροῦμεν. Καὶ οὐδὲ κατασκευῆς δεῖται, ἀλλ' ἀρκεῖται· εἰ ἀποράσει. Ὅ δὲ λέγει, τοιούτων ἔστι· Μὴ γὰρ, ἔὰν φάγῃς, τοῦτέστι εἰς βασιλείαν εἰσάγει; Δὴ καὶ διασύρων αὐτούς, ὡς μέγα ἐπὶ τοσούτῳ φρονούντας, οὐχὶ βρώσει εἶπαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πόσει. Τίνα οὖν ἔστι τὰ εἰσάγοντα; δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ, ὁ ἐνάρετος βίος, ἢ πρὸς τὸν ἀδελφόν εἰρήνη, ἢ ἐναντιούσας αὐτῇ ἢ φιλονεικίᾳ ἢ ἐκ τῆς ὁμολογίας χαρὰ, ἢν ἀναρεῖται αὐτῇ ἢ ἐπιπλήξεις. Ταῦτα δὲ οὐ θατέρῳ μόνον, ἀλλὰ ἐκατέρωθεν ἔλεγε· καὶ γὰρ πρὸς ἐκατέρωθεν εἰρήσας κερδόν εἶχεν.

β'. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶπεν εἰρήνην καὶ χαρὰν (ἔστι εἰρήνην καὶ χαρὰ καὶ ἐπὶ πονηρῶν πραγμάτων), ἐπιτάγει, Ἐν Πνεύματι ἀγίῳ. Ὡς ἔ γε ἀπολύεις τὸν αἰε-

^a Sic ex uno cod. correctissimus. Legebatur ἄντικαταστήσει. Esst. ^b Unus codex, ὅρας ὅσον. ^c Unus cod., ὡ πάντως ἀπατεῖται κερᾶναι ἐπιλλεν.

et iudices et domini et præceptores, etiamsi barbari sint, bonos honorant et malos puniunt; quomodo consentaneum fuerit Deum contraria facere, et iisdem dignari bonum et improbum? Quandoenam ergo a malitia liberi erimus? Nam qui nunc supplicium expectant, et inter tot versantur timores a iudicibus, a legibus, nec tamen a malitia desistant: cum eo venerint, ut hunc timorem deponant, quod non solum in gehennam non delapsuri sint, sed quod etiam regnum sint adepturi, quandoenam a nequitia desistent? An hoc, queso, benignitatis fuerit, malitiam fovere,

et nequitia præmium statuere? Iisdem dignari bonitatem et lasciviam, fidelem et impium? Paulum et diabolum? At quousque nos angabimur? Quamobrem obscuro et oro, ab hac insaniam liberi, et ad vos ipsos redeuntes, animæ vestrae persuadentis non timeat et tremat; ut et a futura gehenna liberetur, et hac vita temperanter acta, futura bona assequatur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patri et unæ Spiritui sancto gloria; honor, imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXVI.

CAP. II. v. 14. Scio et persuasum habeo in Domino Jesu, quod nihil sit commune per se, nisi qui existimat aliquid commune esse, illi commune est.

1. Cum prius eum qui fratrem iudicabat increpasset, atque illum ab increpando avertisset, tum denum de dogmate decernit, et placide infiruiorem instituit, multam hic quoque exhibens mansuetudinem. Non enim dicit, Pœnas dabit, neque aliud quid simile; sed timorem tantummodo a re abigit, ut eo scilicet dictis suis morem gerat; atque, *Scio et persuasum habeo*. Deinde, ne quis ex non credentibus diceret: Et quid ad nos si tu persuasus es? neque eum ita fide dignus es, ut contra tantam legem et oracula de celo allata stare possis; subjungit, *In Domino; id est, Ab illo didici, ab illo certior factus sum*. Non ergo humanae mentis calculus est. Qua igitur de re persuasus es? quid nosti? dic. *Quod nihil sit commune per se*. Natura, inquit, nihil immundum, sed a proposito utentis tantum: illi ergo soli immundum est, non omnibus: *Illi enim, inquit, qui existimat commune esse, commune est*. Cur ergo non corrigis fratrem, ne putet immundum esse? cur non a tali consuetudine et suspitione pro virili abducis, ut ne illud commune faciat? Timeo, inquit, ne mœrore illum afficiam: quare subiungit: *15. Si autem propter cibum frater tuus contristatur, jam non secundum caritatem ambulat*. Viden' quomodo interim illum sibi familiarem reddat, ostendens se tantam illius rationem habere ut, ne illum mœrore afficiat, nondum audeat imperare illi ea quæ admodum necessaria sunt, ut eum ex indulgentia et ex caritate magis alliciat? Neque enim postquam timorem abegit, ipsi vini infert, ut attrahat, sed ipsum sui dominum relinquit. Par quippe non erat, ut in mœrorem injiceret, dum abduceret a cibo sumendo. Viden' quantum caritatis curam habeat? Sciebat enim illam omnia emendare posse. Quapropter majus quiddam hic ab illis exigit: Non modo enim, inquit, illos non oportet in necessitatem inducere, sed si oporteat illis indulgere, id non recusandum est. Ideo hæc subjungit: *Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est*. An fratrem tuum tanti non facis, ut per abstinentiam a cibis ejus animam lucreris? At Christus neque servitatem, neque mortem illius gratia recusavit; tu vero neque cibos contemnis, ut illi salutem parias? Quam

quam enim non omnes lucraturus esset Christus, atamen pro omnibus mortuus est, quod suum erat implens. Tu vero cum scias te illum propter cibum in majoribus subvertere, et adhuc contendis, atque eum, quem Christus tanti facit, ita contemnendum putas, et illum quem Christus dilexit, nullo in pretio habes? Ille non pro infirmo tantum, sed etiam pro inimico mortuus est; tu vero pro infirmo ne a cibo quidem abstinis? et Christus quod maximum erat fecit; tu vero neque quod minus est facis, cum tamen ipse sit Dominus, tu vero frater? Hæc sane verba poterant illum coercere: ostendunt enim illum contentiosum esse, et cum magna a Deo acceptis, ne modica quidem retribuere. *16. Non ergo blasphemetur bonum vestrum; 17. non est enim regnum Dei esca et potus*. Bonum hic aut fides dicit, aut futuram præmiorum spem, aut perfectam pietatem. Non modo enim, inquit, fratrem non juvas; sed et ipsius dogma, gratiam Dei, et donum blasphemari curas. Quando enim litigas et contendis, quando mœrore afficis, quando scindis Ecclesiam, et fratrem conviciis oneras, et quasi inimicum habes, externi blasphemant. Itaque non modo nihil inde cuculatur, ino contrarium omnino accidit. Bonum enim vestrum est dilectio, fraternus amor, conjunctio et colligatio, vita in pæce et mansuetudine acta. Deinde rursus ut hujus timorem, illius contentionem solvat, ait: *Non est enim regnum Dei esca et potus*. Num ab illis probati esse possumus? Quod et alibi dicit: *Neque si manducemus, abundabimus; neque si non manducemus, minus habebimus (Cor. 8. 8)*. Neque probatione hic opus est, sed satis est sententiam dixisse, ac si diceret: Num si manducaveris, hoc in regnum te inducit? Ideoque illis carpens, ut altum ea de causa sapientes, non cibum modo dixit, sed et potum addidit. Quænam ergo sunt, quæ in regnum inducunt? Justitia, pax, gaudium, vita cum virtute acta, pax cum fratre servata, eæ contraria est contentio; lætitia, quæ ex concordia oritur, quam aufert increpatio. Hæc porro non uni tantum, sed utrique dicit: erat enim hæc utrique dicendi opportunum tempus.

2. Deinde quia dixerat pacem et gaudium (pax vero et gaudium in malis etiam rebus invenitur), subjungit, *In Spiritu sancto*. Itaque qui fratrem perdit, pacem subvertit et gaudium, magisque læsit, quam

is qui pecunias rapit. Quid autem pejus est, alius servavit, et tu injuria afficis et perdis. Cum autem hæc, nempe cibus, et ea quæ videtur esse perfectio, in regnum non inducant, inducant autem illa quæ hæc subvertunt: quomodo non oporteat modica contemere, ut majora firmentur? Deinde quoniam in cæropatio illa ex vana gloria sensim inboriebatur, hæc adjicit: 18. *Qui enim in his servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus.* Non enim sic te mirabuntur omnes propter perfectionem, ut propter pacem et concordiam. Hoc quippe bono omnes fruuntur, illo nullus. 19. *Itaque quæ pacis sunt, sectentur; et quæ ædificationis sunt, multo custodiamus.* Hoc ad illum, nempe infirmum, pertinet, ut in pace sit; aliud ad fortiozem, ne fratrem suum deficiat. Attamen illa natrique communia reddidit, cum dixit, *In vicem, ostenditque sine pace non facile ædificari posse.* 20. *Noli propter eum destruere opus Dei; salutem fratris sic vocans, et timorem augens ostendensque illum contra conatum suum facere. Non solum enim, inquit, non ædificas quod putas, sed destruis, non hominis, sed Dei ædificium, neque magis ejusdem rei causa, sed vilis rei gratia; Propter eam, inquit, inquit, ne ex tali indulgentia infirmior in mala sua opinione firmaretur, rursus docet illum his verbis: Omnia quidem munda; sed malum est homini, qui per offendiculum manducat: qui nempe cum conscientia mala. Itaque etiam si coegeris et ille comederit, nihil hinc utilitatis: non enim immundum cibus facit, sed propositum qua comeditur. Nisi igitur illum correxeris, frustra omnia fecisti, magisque nocuisti: neque enim par est quidpiam immundum putare, et immundum esse putantem degustare. Dupliciter igitur hic peccas, dum et contentione præjudicium auges, et impurum comedere cogis: igitur ne cogas, donec illi persuaseris.* 21. *Bonum est non comedere carnes, nec bibere vinum, neque quidpiam in quo frater Jesus scandalizatur aut offenditur aut infirmatur.* Rursus plus exigit, ut non modo non cogat, sed ut sese illi accommodet. Nam et ille hoc sepe fecit: ut quando circumcidit, quando se totondit, quando Judaicam illam oblationem obtulit. Nec dicit illi, ut hoc faciat, sed quasi opinionem suam profert, ut ne infirmiore illum ignaviorem reddat. Et quid dicit? *Bonum est non comedere carnes.* Et quid dico carnes? Etiam si vinum, etiam si aliud quidvis offendiculo sit, abstine: nihil enim par est saluti fratris tui. Hocque Christus significat, qui de cælo descendit, et omnia pro nobis passus est. Perpendas etiam velim, quomodo et illum quoque perstringat, dicens: *Offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.* Ne mihi dicas, inquit, quod præter rationem, sed quod corrigere queas, nam satis justificaverit ille, cum ita juvatur, quod infirmus sit, et tibi nullum hinc damnum emergit: neque enim hypocrisis est illud, sed ædificatio et prudens consilium. Nam si coegeris illum, et repugnabit et te damnabit, et magis firmabitur ut non comedat: si vero indulgens fueris, te amabit, nec dolorem suspectura habebit, ac deinceps poteris sen-

sim in illo recta seminare dogmata. Si vero semel in te odium conceperit, aditum omnem verbis tua preclusisti. Ne itaque cogas illum, sed tu propter illum abstine, non quasi ab immundo, sed quia alioquin illi offendiculo res erit: et sic ille magis te amabit. Ita et ipse Paulus præcepit, dicens: *Bonum est non comedere carnes; non quod immunda res sit, sed quod frater scandalizetur et infirmetur.* 22. *Tu fidem habes? Penes semetipsum habes.* Hic mihi videtur perfectionem vanae gloriae tacite accusare. Hoc autem vult indicare: Vis mihi ostendere te perfectum et consummatum esse? Ne id mihi declares, sed satis sit tibi conscientia.

3. Fidem autem hic non eam, quæ circa dogmata est, dicit, sed eam, quæ ad rem propositam spectat. De illa enim dicit, *Ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. 10. 10); et, *Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum* (Luc. 9. 26). Illa enim subvertit, nisi eam confiteamur; hæc vero, si intempestivo confiteamur. *Beatus qui non judicat semetipsum in eo quod probat.* Rursus infirmiore incensit, ostenditque hanc ipsi sufficere coronam, conscientie nempe. Etiam si enim homo non viderit, tu tibi sufficis, ut sis beatus. Quia enim dixit, *Penes semetipsum habent; ne putaret, hoc tribunal exiguum esse, sit hoc toto orbe tibi melius esse.* Et si omnes te accensat, si tu teipsum non damnes, nec conscientia reprehendat, beatus es. Non autem de omnibus universim hoc dixit. Multi namque sunt, qui semetipsum non damnant, quique admodum delinquent: hi omnium miserissimi sunt. Sed interim præsentis argumento insistit. 23. *Qui enim discernit, si manducaverit, damnatus est.* Rursus hoc dicit, suadens illi et infirmo parcat. Quæ enim utilis, si discernens manducat, et semetipsum damnet? Ego enim illum proba, qui et manducat et cum nulla hæsitacione manducat. Vide quomodo illum inducat non tantum ad comedendum, sed ad comedendum cum pura conscientia. Deinde causam dicit, ob quam damnatus est, his verbis: *Quia non ex fide: non quod immundus sit cibus, sed quod non ex fide comedatur: non enim mundum esse creditit, sed ut immundum attingit.* Per hæc porro ostendit ipsis, quantum damni infirmitatis, qui nondum persuasos cogant attingere res, quæ sibi adhuc immundæ videntur, ut vel ideo ab increpando desistant. *Omne autem, quod non est ex fide, peccatum est.* Cum enim non confidat, inquit, nec credit esse mundum, quomodo non peccaverit? Ille porro omnia Paulus de proposito argumento dixit, non de aliis omnibus. Et observa quantum curat se offendiculo sit: nam superius dixit: *Si autem propter ebum frater tuus contristatur, non jam secundum caritatem ambulas.* Si vero molestiam inferre non oportet, multo magis offendiculo esse non oportet. Ac rursus, *Ne cibi causa destruas opus Dei.* Nam si ecclesiam diruere grave est et impium, multo magis templum spirituale destruere: homo enim ecclesia pretiosior est. Neque enim propter parietes mortuus est Christus, sed propter hæc templa.

φῶν καὶ εἰρήνην ἀνέτριψε καὶ τὴν χαρὰν, καὶ ἤδικη-
σε [715] πλέον^a ἢ ἐ τὰ χρήματα ἀπαράζων καὶ τὸ
δὴ χεῖρον, οὐ ἄλλος ἔσωσε, καὶ οὐ ἀδικεῖς καὶ ἀπο-
λύεις. Ὅταν οὖν ταῦτα μὴ εἰσάγῃ, ἢ βρώσις
καὶ ἡ δοκοῦσα τελειότης, τὰ δὲ ἀνατρέποντα αὐτὰ
εἰσάγει, πῶς οὐ χρὴ κατακρινεῖν τὸν μικρὸν ὥστε
τὰ μεγάλα κηῖαι; Ἔτω, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ κενοδοξίας
ἡρέμα τοῦτο ἐγένετο τὸ ἐπιτιμᾶν, ἐπάγει λέγων·
Ὁ γὰρ ἐν τοῖς τοῖς δουλεύων τῷ Χριστῷ, εὐδαίμων
τῷ Θεῷ καὶ δίκαιος τοῖς ἀνθρώποις. Οὐ γὰρ οὕτω
σε θαυμάσονται τῆς τελειότητος, ὡς τῆς εἰρήνης καὶ
τῆς ὁμοιωσας ἅπαντες. Τοῦτον μὴ γάρ τοῦ καλοῦ
πάντες ἀπολύουσιν, ἐκεῖνος δὲ οὐδὲ εἰς. Ἄρα οὖν
τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν, καὶ τὰ τῆς οικοδομῆς
τῆς εἰς ἀλλήλους. Τοῦτο πρὸς ἐκεῖνον, ἵνα εἰρηναῖα
τοῦτο πρὸς τοῦτον, ἵνα μὴ καταλύῃ τὸν ἀδελφόν.
Ἄλλ' ὅμως κοινὰ πάλιν ἀμείωτα ταῦτα πεποιήκεν
εἰπόν, Τῆς εἰς ἀλλήλους, καὶ δεῖξας οὐ χωρὶς
εἰρήνης οὐκ εὐκόλου οικοδομεῖν. *Μὴ ἔνεκεν βρώμα-
τος κατὰ τὸν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ* τὴν σωτηρίαν τοῦ
ἀδελφοῦ οὕτω καλὸν, καὶ ἐπιτείνων τὸν φόβον^b, καὶ
δεικνύς ὅτι τούναντι οὐ σπουδάζεις ποιεῖν. Οὐ γὰρ
μόνον οὐκ οικοδομεῖς, φησὶν, ὁ νομίζεις, ἀλλὰ καὶ
καταλύεις, καὶ οικοδομῆν οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ Θεοῦ,
καὶ οὐδὲ μάλου τινὸς ἔνεκεν, ἀλλὰ πράγματος εὐ-
ταλοῦς· Ἐνεκεν γὰρ βρώματος, φησὶν. Ἔτω ἵνα μὴ
αἱ τοσαῦται συγχωρήσεις βεβαιώσωσι τὸν ἀσθενέ-
στερον ἐν τῇ πονηρᾷ ὑπολήψει, δογματικῶς πάλιν οὕτω
λέγων· Πάντα μὲν καθαρά· ἀλλὰ κακὸν τῷ ἀν-
θρώπῳ τῷ διὰ προσκόμματος ἔσθλοισι· τῷ μετὰ
συνείδητος πονηροῦ. Ὅστε καὶ ἀναγκάσει καὶ φάη,
τὸ βρωλὸν οὐδὲν οὐ γὰρ τὸ φαγεῖν ποιεῖ ἀκάθαρτον,
ἀλλ' ἡ γνώμη, μεθ' ἧς ἐσθίει. Ἄν τόνον ἐκείνην
μὴ θεωρῶσι, πάντα εἰσι πεποήσας, καὶ μέλλον
ἐβλάψας· οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον νομίζειν ἀκάθαρτον τι,
καὶ νομίζοντα ἀκάθαρτον εἶναι, ἀπογείσθαι. Δύο
τόνουν ἐνταῦθα ἀμαρτάνεις, καὶ τὴν πρόληψιν ἐπιτείνων
τῇ φιλονεικίᾳ, καὶ ἀκαθάρτου ποιεῖν ἀπογείσθαι·
ὥστε ἕως ἂν μὴ πείσῃ, μὴ ἀναγκάσει. Καλὸν τὸ
μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πίνειν οἶνον, μηδὲ ἐν φῶ
ἀδελφῶ σου σκανδαλιζέσθαι ἢ προσκόμειν ἢ ἀσθε-
νεῖν. Πάλιν τὸ πλέον ἀπατεῖ, ὥστε μὴ μόνον μὴ
ἀναγκάσει, ἀλλὰ καὶ συγκαταβάσει αὐτῷ. Καὶ γὰρ
καὶ αὐτὸς αὐτὸ πολλὰ καὶ ἐποίησεν· ὡς δὲ περὶ τε-
μεν, ὡς δὲ ἐξυμᾶτο, ὡς δὲ εἶθε τὴν Ἰουδαίχην
ἴδωσαν ἐκείνην. Καὶ οὐ λέγει αὐτῷ, δὲ Ποίησον,
ἀλλ' ἐν τάξει γνώμης αὐτὸ εἰθισίη, ἵνα μὴ ἐκεῖνον
πάλιν βρωμότερον ποιῆσθαι τὸν ἀσθενέστερον. Καὶ τί
φησι; Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα. Καὶ τί λέγω
κρέα ἢ; Κἂν οἶνος ἢ, κἂν ἄλλο ὅτιον τοῦτου σκαν-
δαλλῶν, ἀπάρχου οὐδὲν γὰρ ἴσον τῆς σωτηρίας τοῦ
ἀδελφοῦ. Καὶ τοῦτο δηλοῖ ὁ Χριστὸς, καὶ ἐξ οὐρανῶν
παραινέτομος, καὶ πάντα παθὸν ἢ ἡμᾶς, ἅπερ
ἐπαθε. Σκόπις δὲ μοι πῶς καὶ ἐκεῖνος καθικνεῖται,
λέγων· Προσκόμει ἢ σκανδαλιζέται ἢ ἀσθενεῖ.
Μὴ γὰρ μοι λέγε, φησὶν, οὐκ ἀλόγως, ἀλλ' ὅτι δι-
καιοσύνη [714] κατορθώσας. Καὶ γὰρ ἀρκούν τὸ
δικαίωμα εἰς τὸ βοηθεῖσθαι τὴν ἀσθενεῖαν ἐκεῖνος,
καὶ οὐ βλάβη οὐδέμα· οὐδὲ γὰρ ὑπέκρινες τὸ πρῆγμά
ἐστιν, ἀλλ' οικοδομῆ καὶ οικονομία. Ἄν μὴ γὰρ
ἀναγκάσει, καὶ καταλύεται καὶ οὐ καταγινώσεται,
καὶ μέλλον οικοδομηθήσεται εἰς τὸ μὴ ἐσθίειν ἂν

δὲ συγκαταβῆς, τῶς σε ἀγαπήσει, καὶ οὐχ ἔξει σε
ἐν ὑποψίᾳ διδάσκων, καὶ λήθη λοιπὸν ἐξουσίαν
ἀναπεισθήσας σπείρει ἐν αὐτῷ τὰ ὀρθὰ δόγματα.
Ἄν δὲ καθάπασι σε μισήσῃ, καὶ τὴν ἐσθλοὶ ἀποφρα-
ξῆς τῷ λόγῳ. Μὴ τόνον ἀναγκάσει ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ
αὐτὸς ἀπάρχῃ δὲ ἐκεῖνον, οὐχ ὡς ἀκαθάρτου ἀπεργό-
μος, ἀλλ' ἐπειδὴ σκανδαλιζέται ἐκεῖνος, καὶ μέλλον
σε ἀγαπήσει. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐκείνου εἰπόν,
Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα οὐκ ἐπειδὴ ἀκάθαρτον,
ἀλλ' ἐπειδὴ σκανδαλιζέται καὶ ἀσθενεῖ ὁ ἀδελφός.
Σὺ πιστεῖν ἔχεις; Κατὰ σαυτὸν ἔχε. Ἐνταῦθα μοι
δοκεῖ ἡρέμα καὶ εἰς κενοδοξίαν ἀνιτέσθαι τὸν τε-
λειότερον. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτόν ἐστι· Ὅθειός μοι
δεῖξαι, ὅτι τέλειος εἶ καὶ ἀπηρησιασμένος; Μὴ ἐμοὶ
δείξινε, ἀλλ' ἀρκείτω σοι τὸ συνειδός.

γ'. Πιστεῖν δὲ ἐνταῦθα οὐ τὴν περὶ δογμάτων, ἀλλὰ
τὴν περὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως λέγει. Περὶ
γὰρ ἐκείνης φησὶ· Στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς συ-
τηρίαν καὶ, Ὅς δ' ἂν ἀρησιόγηται με ἐμπροσθεν
τῶν ἀνθρώπων, ἀρησιόγηται αὐτὸν κἀγώ. Ἐκείνη
μὲν γὰρ μὴ ὁμολογημένη καταστρέφει, αὕτη δὲ
ὁμολογημένη ἀκαίρων. Μακάριος ὁ μὴ κρίνων
ἑαυτὸν ἐν φῶ δογματίζων. Πάλιν τὸ ἀσθενέστερον
πλήττει, καὶ δεικνύει τούτῳ ἢ ἀρκούντα στέφανον
τὸν τοῦ συνειδέτος. Κἂν γὰρ ἀνθρώπος μὴ ἴη, ἀρ-
κείς οὐ σαυτῷ εἰς τὸ γενέσθαι μακάριος. Ἐπειδὴ
γὰρ εἶπε, Καθ' ἐαυτὸν ἔχεται, ἵνα μὴ νομίσῃ μικρὸν
τὸ δικαιοσῆριον τοῦτο, λέγει τὸς οἰκουμένους σὺ τοῦτο
βέλτιον. Κἂν πάντες σου κατηγοροῦσι, οὐ δὲ σαυτὸν
μὴ κατακρινεῖς, μηδὲ τὸ συνειδὲς ἐπιλάθεται, μακά-
ριος εἶ. Οὐχ ἀπίως δὲ περὶ πάντων λέγων τοῦτο
τέθεικεν. Εἰσι γὰρ πολλοὶ μὴ κατακρινόντες ἑαυτοὺς,
καὶ σφόδρα πλημμελοῦντες· οἱ πάντων εἰσὶν ἀλιώ-
τεροι· ἀλλὰ τῶς τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ἔχειται.
Ὁ δὲ διακρινόμενος, ἐὰν σάγη, κατακρίεται.
Πάλιν παρακαλοῦν αὐτὸν φείσασθαι τοῦ ἀσθενέ-
στερου, τοῦτο φησι. Τί γὰρ βρωλὸν, ἰδὼν γὰρ διακρινό-
μενος, καὶ κατακρινεῖ αὐτόν; Ἐγὼ γὰρ ἐκεῖνον
ἀπόδογμα τὸν καὶ ἐσθίοντα καὶ μὴ μετ' ἀμφο-
βίας. Ὅρα πῶς αὐτὸν ἐνάγει οὐκ εἰς τὸ φαγεῖν μό-
νον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ καθαροῦ συνειδέτος φαγεῖν. Ἐτά
φησι καὶ τὴν αἰτίαν, δὲ ἂν κατακρίεται, ἐπάγων
καὶ λέγων· Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως· οὐ ἐπειδὴ ἀκά-
θαρτον, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως· οὐ γὰρ ἐπίστευσεν,
οὐ καθαρόν ἐστιν, ἀλλ' ὡς ἀκαθάρτου ἦσαν. Διὰ
δὲ τούτων δεικνύων αὐτοὺς καὶ τὴν βλάβην ὅσην ἐρ-
γάζονται, ἀναγκάζοντες καὶ μὴ πείθοντες ἄπτεσται
τῶν τῶς δοκούντων αὐτοὺς ἀκαθάρτων εἶναι, ἵνα κἂν
διὰ τοῦτο ἀπόσχωται τοῦ ἐπιπλήττειν. Πᾶν δὲ ὁ
ὁρθὸς [715] ἐκ πίστεως, ἀμαρτία. Ὅταν γὰρ μὴ
ἔαρβῃ, φησὶ, μηδὲ παστέη ἐτι καθαρόν, πῶς οὐχ
ἠμάρτε; Ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῆς προκειμένης
ὑποθέσεως εἰρηγὰ τῷ Παύλῳ, οὐ περὶ πάντων. Καὶ
οὕτως πόση ποιεῖται τοῦ μὴ σκανδαλιζέειν πρόνοιαν
καὶ γὰρ ἀνωτέρω εἶπεν· Εἰ δὲ διὰ βρώμα ὁ ἀδελ-
φός σου λυπείται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην κρι-
ματίζεις. Εἰ δὲ λυπεῖν οὐ δεῖ, πολλῶν ἄλλων ἢ σκαν-
δαλιζέειν οὐ δεῖ. Καὶ πάλιν, Μὴ ἔνεκεν βρώματος
κατὰ τὸν τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἐκκλησίαν
κατασκάψας χαλεπὸν καὶ ἀνέναντον, πολλῶν μέλλον ναθὶ
πνευματικόν· καὶ γὰρ καὶ ἀνθρώπος ἐκκλησίας σι-
μνότερον. Οὐ γὰρ διὰ τοὺς τοίχους ὁ Χριστὸς ἀπέθα-
νεν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ναοὺς τοῦτου.

^a Unus codex, καὶ τὴν χαρὰν ἤδικησι πλέον. ^b Unus
codex, καὶ πολλὸν ἐπιτείνων τὸν φόβον. Ἐ paulo post
γρησὶν ἐν νομίζεις. ^c Idem, φαγεῖν κρέας· καὶ τί λέγω
κρέας; et infra sic κρέας.

⁴ Idem, καὶ εἰδῶσι τούτῳ. ^d Unus codex, πόσῳ μάλλον,
et infra similiter.

Πάντοθεν τούτων τὰ κατ' ἑαυτοὺς περισκοπούμεν, καὶ μὴδὲ μικρὰν μὴδὲν παρέχουμεν λαθῶν. Καὶ γὰρ στάσιον ὁ παρὼν βίος, καὶ μωροῖς πάντοθεν ὀφθαλμοῖς ἔχειν δεῖ, μηδὲ νομίξεν ὄρεσθαι εἰς ἀπολογίαν τὴν ἀγνοῶσαν. Ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ ἀγνοίας δοῦναι δίκην, ὅταν ἡ ἀγνοία ἀσύγχευτος ἦ· ἐπὶ καὶ Ἰουδαῖοι ἠγνόησαν, ἀλλ' οὐ συγγίχθη δέχα ἠγνόησαν· καὶ Ἕλληνας ἠγνόησαν, ἀλλ' ἀπολογίαν οὐκ ἔχουσιν, ὅταν μὲν γὰρ ταῦτα ἀγνοῦσὶ δὲ μὴ δυνατοὶ εἰδέναι, οὐδὲν ἐγκλήμα ὀμοσπότης· ὅταν δὲ τὰ βέβαια καὶ δυνατὰ γνωσθῆναι, τὴν ἐγκλήτην ὄμοσιν δίκην. Ἄλλως δέ, ἂν μὴ σφόδρα ὤμεν ἀναπετικωτέες, ἀλλὰ τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισενέγκωμεν ἅπαντα, καὶ ἐν τοῖς ἀγνοουμένοις χεῖρα ἡμῶν ἐθεὸς ὄρεξαι· ὁ καὶ Φιλιππησίους εἶπε Παῦλος· *Καὶ εἰ ἐτέρως φρονεῖτε, καὶ τοῦτο ὁ θεὸς ὁμῶν ἀποκαλύψει*. Ὅταν δὲ μηδὲ ὧν ἐπιμεν κύριος, βουλώμεθα ἀνείεν, οὐδὲ ἐκείνους ἀπολύσομεν τῆς συμμαχίας· ὁ καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων γέγραπται. *Αἰδὲ γὰρ τοῦτο ἐν παραβολαῖς ἀντίοις λαλοῦ, φησὶν, οἱ βλέποντες οὐ βλέπουνσι*. Πῶς βλέποντες οὐκ ἔβλεπον· Ἐώρων δαίμονας κλυουμένους, καὶ εἰλεγον, *δαμόνιον ἔχει*· ἐώρων νεκρούς ἐγερτομένους, καὶ οὐ προσκύνουν, ἀλλ' ἀντίον αὐτῶν ἐπαχίρουν. Ἄλλ' οὐχ ὁ Κορνήλιος τοιοῦτος. Αἰτὶ τούτου, ἐπειδὴ πάντα τὰ παρ' ἑαυτοῦ μετὰ σπουδῆς ἐπραττε, καὶ τὸ λείπον αὐτῷ προσέθηκεν ὁ θεός. Μὴ τούτων λέγε, Πῶς τὸν δεῖνα ἀπλαστον ὄντα καὶ χρηστὸν περιεῖδεν ὁ θεός, Ἕλληνα ὄντα· Πρῶτον μὲν γὰρ, εἰ τις ἀπλαστός, οὐκ ἀνθρώπιος δυνατὸν εἰδέναι, ἀλλὰ τῷ πλάσσαντι κατὰ μόνος τὰς καρδίας· ἐπειτα κἀκεῖνο ἔστιν εἰπεῖν, οἱ οὐκ ἐφρόντιζε πολλάκις οὐδὲ ἐσπούδαας. Καὶ πῶς, φησὶν, ἴδοντο, σφόδρα ἀπλαστός ὢν· Οὐκ οὖν τὸν ἀπλοῦν τούτου καὶ ἀγαθὸν σκέπτε μοι, καὶ καταμάνθανε ἐπὶ τῶν βιωτικῶν, καὶ ὄζει πολλὴν ἀκριβείαν ἐπιδεικνύμενον, ἦν εἰς ἐβούλευσε καὶ ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ἐπιδεικνύμενος, οὐκ ἂν παρώφθη· καὶ γὰρ ἥλιος φανώτερα * τὰ τῆς ἀληθείας. Καὶ ὅπουπερ ἂν ἀφίκεται τὰς, βιβλῖς ἐπιηλθῆται τῆς ἐκταυτοῦ σωτηρίας, εἰ γὰρ βουληθεὶ προσέχηεν καὶ [718] μὴ παρέργον τοῦτο ἠγασθαι. Μὴ γὰρ ἐν Παλαιστίνῃ τὰ πράγματα συνεχλιόσθη; μὴ γὰρ ἐν γυνίκα μικρῆ τῆς οὐκουμένης; Οὐκ ἤκουσας τοῦ προφήτου λέγοντος, οἱ πάντες εἰδήσουσι με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου· οὐχ ὄρεξ· τὰ πράγματα ἀληθεύοντα; Πῶς οὖν ἂν ἔχοιεν οὗτοι συγγνώμην, ὁρώμεν τὸ δόγμα τῆς ἀληθείας ἐκτεταμένον, καὶ μὴ περιεργαζόμενα μηδὲ φροντίζοντες μαθεῖν;

θ. Καὶ ταῦτα παρὰ ἀγροίκου καὶ βαρβάρου, φησὶν, ἀπαιτεῖς; Οὐ παρὰ ἀγροίκου καὶ βαρβάρου μόνου, ἀλλὰ καὶ εἰ τις τῶν νῦν ὄντων βαρβαρικώτερος. Τίνος γὰρ ἔνεκεν, εἶπέ μοι, ἐπὶ μὲν τῶν βιωτικῶν καὶ ἀνταπεινὸν οἶδεν ἀκούμενος, καὶ ἀντιστήναι βιαζόμενος, καὶ πάντα ποιεῖ καὶ πραγματοῦεται, ὥστε μηδὲ μικρὸν ἐπηρασθῆναι ποτε· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν οὐ κίχρηται τῇ αὐτῇ ταύτῃ συνέσει; καὶ ὅταν μὲν λίθον προσκῆται καὶ θεὸν ἡγείται, καὶ ἔορτάς ἐπιτελεῖ β, καὶ χρομίαν δαπανῶ, καὶ πολλὴν ἐπιδεικνύεται φόβον, καὶ οὐδαμῶς βέβημος ἀπὸ τῆς ἀρελίας γίνεται· ὅταν δὲ τὸν θένος ὄντα θεὸν ἐπιγνώσῃ; τότε μοι ἀρελείας καὶ ἀπόλητος μὲνηται; Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι βεβήμιαις γὰρ μόνος τὰ ἐγκλήματα. Τίνος γὰρ ἀπλοστοτέρους καὶ ἀγροικότερους εἶναι νομίξαι, τοῦς ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ ἢ τοῦς νῦν; Εὐδῆλον οὖν ἐκείνους. Πότε δὲ εὐκολώτερον

εἶναι τὴν εὐσέβειαν εἶραῖν, νῦν ἢ τότε; Εὐδῆλον οὖν νῦν. Νῦν μὲν γὰρ παρὰ πᾶσι καὶ τοῦ θεοῦ τὸ νόμα βεβήσθη, καὶ προσφάτως ἀνεκέρησαν, καὶ τὰ πράγματα ἐξέβη, καὶ τὰ Ἕλλητων ἀλέηγεται· τότε δὲ εἰ ἀδιόκτους εἶχον οἱ πλείους, καὶ ἡ ἀμαρτία ἐκράτει, καὶ οὐτε νόμος ἦν παύειν, οὐ προσφάτως, οὐ θαύματα, οὐ διδασκαλία, οὐ τὸ πλῆθος τῶν γνωστοῦτων, οὐκ ἄλλο τοιοῦτον οὐδὲν, ἀλλ' ὡς ἐν σκότει βυβαῖ καὶ ἀσπλήνῃ καὶ ἡμερῆς νυκτὶ καὶ τὰ πράγματα δέδεικτο ἅπαντα. Ἄλλ' ὅμως· ὁ βαρυσταθὴς ἐκείνος καὶ γενναῖος ἀνὴρ, καὶ τοσοῦτον ὄντων κωλυμάτων, καὶ τὸν θεὸν ἐπέγνω, καὶ τὴν ἀρετὴν ἠσχάσε, καὶ πολλοὺς εἰς τὸν ἴσον ἤγαγε ζῆλον, καὶ ταῦτα οὐδὲ ἤξ ἐξουθεν σοφίας ἐμπειροῦ ὧν πῶς γὰρ, ὅπου γε οὐδὲ γράμματα ἦν ἐσθαιβητα πόποτος; Ἄλλ' ὅμως ἐπειδὴ τὰ παρ' ἑαυτοῦ εἰσέτηκε, καὶ ὁ θεὸς τὸ ἐκταυτοῦ * ὁποῖον συνεισθηγεγεν. Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο ἂν ἔχοις εἰπεῖν, οἱ παρὰ πατέρων ἰδέξατο τὴν εὐσέβειαν ὁ Ἀβραάμ· καὶ γὰρ εἰδωλοκόλητος ἦν ἐκείνος· ἀλλ' ὅμως καὶ προγόνων γενόμενος τοιοῦτον, καὶ βάρβαρος ὧν καὶ ἐν μέσῳ βαρβάρων τραπέει, καὶ διδασκαλον οὐδένα σχῶν εὐσεβείας, καὶ τὸν θεὸν ἐπέγνω, καὶ τῶν ἐγκόνων τῶν ἐκταυτοῦ πάντων τῶν καὶ νόμου καὶ προφητῶν ἀπολαουκόντων τοιοῦτον ἠδοκίμησε μᾶλλον, ὅσον οὐδὲ ἴστιν εἰπεῖν. Τί δήποτε; Ὅτι ἐν μὲν τοῖς βιωτικῶς οὐ σφόδρα ἦν μεμεμνημένος, ἐν δὲ τοῖς πνευματικῶς ἔλον ἐκταυτοῦ συνέπειτε. Τί δὲ ὁ Μεχυσταδῆς; οὐχὶ καὶ αὐτὸς κατ' ἐκείνους τοῖς χρόνοις ἐγένετο, καὶ τοσοῦτον ἐλαμψεν, ὡς καὶ ἱερῶς τοῦ θεοῦ χρηματίζται; Καὶ γὰρ ἀμύχανον, καὶ σφόδρα ἀμύχανον, τὸν νόμονα περιεσθῆναι ποτε. Μηδὲ [717] ταῦτα ὄμας βορυσταίω· ἀλλ' εἰδότες, οἱ πανταχοῦ τῆς γνώμης ἐστὶ τὸ κύριον, τὰ ἡμέτερα αὐτῶν περισκοπούμεν, ὅπως γενόμεθα βελτίους. Μὴ τὸν θεὸν ἀπαιτωμεν εὐθύνας, μηδὲ ἐξετάζωμεν, δεῖ τὸν θένος εἶσας, καὶ τὸν θένος ἐκάλεισε. Καὶ γὰρ ταυτὴν ποιοῦμεν, οἷον ἂν εἰ τις οἰκίτης προσκεκορυκῶς περιεργάτοι τὴν οἰκονομίαν τῶν δασκόντων. Ἄλλαι καὶ τάλαιπυροι, εἶον φροντίζοντες ὑπὲρ τῶν σῶν εὐθύνων, καὶ πῶς καταλλάττει τὸν ἀσπότην, εὐθύνας ἀπαιτεῖ· ὡς οὐ μέλλεις παρξίαι εὐθύνας; ἐκείνα παρατρέχεις, ὡν μέλλεις δοῦναι δίκην;

Τί οὖν πρὸς τὸν Ἕλληνα εἶπω, φησὶ; Ταῦτα τὴ εἰρημένα. Καὶ σκόπει μὴ τί εἶπες πρὸς τὸν Ἕλληνα μόνου, ἀλλὰ καὶ πῶς αὐτὸν διορθώσῃ. Ὅταν σοὶ τὸν βίον ἐξετάζωμεν σκανδαλλίζηται ἐκεῖθεν, ἐνταῦθα φροντίζοντες τί εἶπες. Ὑπερ μὲν γὰρ ἐκείνου, κἴν σκανδαλλίζηται, οὐ λόγον οὐδὲ σέξαι· ἀπὸ δὲ τοῦ βίου τοῦ σου ἐάν βλαβῆ, κίνδυνον ὀμοσπότην τὸν ἔσχατον. Ὅταν ἴθῃ σε περὶ βασιλείας φιλοσοφούσα, καὶ πρὸς τὰ παρόντα ἐπιτημένον, καὶ περὶ γεννῶν δεδοικῶτα, καὶ τὰ ἐνταῦθα τρέμοντα ἐπιτῆ, τότε φροντίζοντες. Ὅταν ταῦτα ὄρων ἐγκαλῆ, καὶ λέγῃ· *Εἰ βασιλείας ἐρεῖς, τί τῶν παρόντων οὐχ ὑπερσφῆς; εἰ δικαιοκρίτων προδοκῆς φοβερῶν, τί τῶν ἐνταῦθα ἐπιτῆ οὐ κατατρονεῖς; εἰ ἀθανάτων ἐλπίζεις, τί τοῦ θανάτου οὐ καταταλῆς;* ὅταν ταῦτα λέγῃ, μεμνημένη τὴ ἀπολογίῃ. Ὅταν ἴθῃ σε τρέμοντα ἤμηναι χρημάτων τῶν τοῦ ὕψωνος προσδοκῶντα, καὶ περιεργῆ γενόμενον ὑπὲρ ἐνὸς ὄβολου, καὶ τὴν ψυχὴν πάλιν προμεινον ὑπὲρ ἀργυρίου ὀλίγου, τότε φροντίζοντες· ταῦτα γὰρ ἔστι, ταῦτα τὰ τὸν Ἕλληνα σκανδαλλίζοντα. Ὅτι εἰ

Si recte unus cod. et marg. Savil. Legnatur φανερώτερα. Epist. b Morel., Savil. et unus cod., d p. αἰς ἐπιτελεῖ

c Alius, τὰ παρ' ἑαυτοῦ.

Ignorantia nemo culpa vacat.—Omnia itaque nostra undique circumspiciamus, et nullam cuius præbeamus ansam. Stadium quippe est præsens vita, et innumeris undique oculis habere oportet, nec putandum est ignorantiam satis esse ad excusationem. Sunt enim, sunt utique de ignorantia repetenda pœnæ, quando scilicet ignorantia excusari nequit: quandoquidem et Judæi ignorarunt, sed hæc ignorantia non erat digna venia: Græci quoque ignorarunt, sed defensionem non habent. Quomodo enim ea, quæ sciri nequeunt, ignoraveris, culpa obnoxius numeris; quando autem ea, quæ scire facile posses, ignoras, extremas dabis pœnas. Alioquin vero, nisi admodum socordes fuerimus, et si omnia quæ pœnas nos sunt adhibeamus, in his quæ ignoramus Deus nobis manum porrigit: quod et Philippensibus Paulus dicebat: *Et si quid aliter sentitis, hoc quoque Deus vobis revelabit* (Philipp. 3. 15). Quando autem ne ea quidem, quæ pœnas nos sunt, perficere volumus, neque illius ope fruamur: quod et Judæis accidit. *Ideo enim in parabola loquitur eis, inquit, quia videntes non vident* (Matth. 13. 13). Quomodo videntes non videbant? Pulsos dæmonias videbant, dicebantque, *Dæmonium habet*: videbant suscitatos mortuos, nec adorabant, sed ipsum interficere conabantur. At non talis erat Cornelius. Ideo quia omnia, quæ pœnas se erant, diligenter fecerat, quod reliquum erat, Deus adiecit. Ne ergo dicas, Quomodo illum sincerum et probum gentilem Deus neglexit? Nam primo, an quis sincerus sit, non potest homo scire, sed ille solus, qui singula corda formavit: deinde illud quoque dicendum, hominem illum sæpe non curavisse nec diligentem fuisse. Et quomodo poterat, inquis, cum sit admodum sincerus? At hominem hunc simplicem et sincerum observes velim, et circa res sæculares examines, videbi-que in his illum magnam diligentiam adhibuisse: quam si voluisset circa spiritualia exhibere, non neglectus fuisset: nam quæ ad veritatem spectant sole clariora sunt. Et quocumque quis investigaverit, facile salutem suam curabit, si attendere voluerit, neque hoc leve negotium putaverit. Num in Palæstina hæc negotia conclusa sunt? num in parvo orbis angulo? Non audisti hanc prophetae vocem: *Omnes cognoscant me a parvo usque ad magnum* (Jer. 51. 54)? annon vides rei veritatem? Quomodo ergo illi veniam consequentur, qui cum videant veritatis dogma extensum, nec satagunt nec curant ut discant?

4. An hoc, inquis, exigit a rustico et barbaro? Non a rustico et barbaro tantum, sed a quibuslibet, etiamsi plus quam barbari fuerint. Cur enim, quæ te, si circa sæcularia injuriam patiaris, et contradicere scit, et vim inferentes propulsare, nihilque non agit et aggreditur, ut ne vel minime lædatur; in spiritualibus vero non pari præsentis utitur? et cum lapidem adorat et deum putat, cum dies festos celebrat, et pecuniis profundit, multumque timorem exhibet, nusquam socors ex simplicitate comparat; cum autem verum Deum requirere oporteret, tu mihi sinceritatem et simplicitatem memoras? Non ita se

res habet, non ita: nam socordia hoc imputandum crimen est. Quos enim simpliciores et agrestiores esse putas, eosne qui Abrahami tempore erant, an hodiernos hosce? Illos sine dubio. Quandoquæ piam religionem invenire facilius fuit, an nunc an tunc temporis? Nunc utique. Nunc enim apud omnes nomen Dei proclamatur, prophetae prædixerunt, res effectum habuit, et gentium religio confutata fuit: tunc vero plurimi sine doctrina erant, peccatum regnabat, neque lex erat que institueret, neque propheta, neque miracula, non doctrina, non multitudo Deum agnoscentium, non aliud quid simile, sed quasi in profundis tenebris, atque in nocte illani et hiemali res omnes positæ erant. Attamen admirabilis ille et generosus vir, cum tot essent impedimenta, et Deum noverat, et virtutem exercebat, et multos in eundem zelum induxit: et nec, cum non esset externa illius sapientiæ peritus. Quomodo enim potuisset, cum nondum literæ inventæ fuissent? Attamen quia quæ sua erant intulit, Deus etiam quæ sua erant adiecit. Neque enim dicere possis Abrahamum a patribus sui piam religionem accepisse: nam et ille idololatra erat. Attamen a talibus ortus progenitoribus, et barbarus in medio barbarorum educatus, cum nullum pietatis doctorem haberet, et Deum novit et nepotibus suis omnibus, quibus lege et prophetis frui datum est, usque adeo factus est clarior et probator, ut nec sermone exprimi queat. Quare? Quia sæcularia non multum curabat, et spiritualibus sese totum dediderat. Quid vero Melchisedec? nonne et ipse hæc vixit temporibus; atque ita claruit, ut et sacerdos Domini appellaretur? Etiam si sciri nequit, nec nullo modo fieri possit, ut qui vigilat contemnatur. Ne vero isthæc vos conturbent; sed gnari quod ubique mentis prævalebit vis, nostra circumspiciamus, ut meliores evadamus. Ne a Deo rationes repetamus, neque exploremus, cur hunc reliquit et hunc vocavit. Nam idipsum facinus ac si quis domesticus, re male gesta, heri sui œconomiam curiose exploraret. Miser et infelix, cum oporteret rationes tuas scrutari, et cogitare quomodo herum placare possis, rationes respectis eorum, de quibus ipse rationes reddere debes; illa prætercurris, de quibus pœnas daturus es?

Exempli boni vel mali vis.— Quid ergo, inquis, Græco dicam? Hæc, quæ supra dicta sunt. Et vide, non tantum quomodo Græcum alloquaris, sed quomodo illum emendare poteris. Quando vitam tuam exploras, hinc offendiculum patitur, hic cogita quid dicturus sis. Pro illo enim, etiamsi scandalizetur, rationem non dabis; a vita vero tua, si hinc ille lædatur, extremum subibis periculum. Cum viderit te de regno philosophantem et tamen ad præsentia inhiantem, gehennam timentem, et mala præsentia metuentem, tunc sollicitus esto. Cum his conspexit ille te reprehendat ac dicet: Si regnum desideras, cur res præsentem non despicias? si tremendum tribunal expectas, cur præsentem ærumnas non contemnis? si immortalitatem speras, cur mortem non derides? cum hæc dixerit, sollicitè considera, quid responsu-

rus sis. Cum viderit te, qui caros expectas, pecuniarum jacturam trementem, letumque de unius oboli lucro ac modice pecunia causa animam proderere, tunc sollicitus esto : hæc enim, hæc, inquam, sunt, quæ Græcum offendunt. Itaque si tuam curas salutem, pro his defensionem tibi para, non verbis, sed rebus et factis. Nam propter illam questionem nemo unquam Deum blasphemavit ; propter vitam autem pravam mille sunt undique blasphemæ. Hoc itaque corrige : alioquin rursus tibi Græcus dicit : Unde discam, quod possibilia præcepit Deus ? nam ecce tu cum a majoribus Christianus sis, et in hac bona religione educatus, nihil tamen illa dignum facis. Quid ergo facies ? Omnino dicis, Ostendam tibi alios qui hæc faciunt, monachos nempe in desertis sedentes. Atqui non erubescis, cum te Christianum esse confiteris et ad alios remittis, ut qui non possis ostendere te ea quæ Christianorum sunt facere ? Etenim ille statim dicit : Igitur quæ necessitas est ad montes et deserta migrare ? Nam si non possibile sit in mediis civitatibus philosophari, multa hinc criminatio huic religioni inferetur, si debeamus relictis urbilibus ad deserta currere. Sed ostende mihi hominem uxoreus,

liberos, et domum habentem, qui philosophæ studeat. Quid ergo ad hæc dicens ? annon necesse est densis capite erubescere ? Neque enim Christus ita præcepit, sed quomodo ? *Luceat lux vestra coram hominibus* (Matth. 5. 16) ; non coram montibus vel desertis invisibilibus locis. Hæc porro dico, non ut his desertis habitantibus occuparunt, sed tugens eos qui in urbibus habitant, quia virtutem inde expulerunt. Quamobrem, obsecro, philosophiam ex montibus huc inducamus, ut civitates sint vere civitates : hæc possum Græcum emendare, hæc a mille offendiculis liberare. Quamobrem si velis et illum a scandalo liberare et hinc mille frui mercedibus, vitam tuam emenda et undique splendere cura, *Ut homines videant opera vestra bona, et glorificent Patrem celestem, qui in caelis est*. Sic enim et nos frui poterimus ineffabili illa et magna gloria ; quam nos omnes assequi contingit, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXVII.

CAP. 14. v. 24. *Ei autem, qui potens est vos confirmare secundum evangelium meum et prædicationem Jesu Christi, secundam revelationem mysterii temporibus æternis taciti ; 25. manifestati autem nunc per Scripturas propheticas, secundum præceptum æterni Dei, ad obedientiam fidei, in cunctis gentibus cogniti ; 26. soli sapienti Deo, per Jesum Christum, cui gloria in sæcula. Amen. (a).*

1. Mos est semper Paulo precationibus et glorificatione adhortationem claudere : sciebat enim rem non esse levis momenti. Illud porro ex amore et pietate solet facere. Etenim præceptoris est filiorum et Dei amantis, non solum verbo docere, sed etiam per precationem Dei auxilium discipulis conciliare ; quod et hic facit. Hac porro serie legendum est : Ei autem qui potest vos confirmare gloria in sæcula. Amen. Rursus de infirmis illis agit, et ad illos sermonem convertit. Nam cum increparet, communiem faciebat increpationem : nunc vero cum precatur, supplicationem pro istis ponit. Cum dicit autem, *Confirmare*, adjicit quo pacto, *Secundum evangelium meum*. Hoc vero dicens significabat, illos nondum confirmatos esse, et stare quidem, sed nutantes. Deinde ut fide dignum reddat sermonem, adjicit, *Et prædicationem Jesu Christi* ; id est, ipse prædicavit. Si ipse prædicavit, non nostra sunt dogmata, sed illius leges. Deinde de illa prædicatione philosophans, ostendit multæ beneficentiæ esse donum istud, multique honoris. Et primo quidem ab ipso prædicante hoc probat,

deindeque ab iis quæ prædicabantur : evangelia enim erant. Ad hæc vero, ex eo quod nemini nota fuissent ante nos. Hoc porro subindicavit dicens : *Secundam revelationem mysterii* ; quod certe amicitia maxime ægnum est, quod nos mysteryorum participes fecerit, et neminem ante nos. *Temporibus æternis taciti, manifestati autem nunc*. Olim quidem prædefinitum erat, nunc autem apparuit. Quomodo apparuit ? *Per Scripturas propheticas*. Hic rursus metum infirmis abigit. Quid enim times ? ne deficias a lege ? Hoc vult lex, hoc jam illa prædixit.

Fides obedientia opus habet, non perquisitione. — Si autem examinaveris eum nunc manifestatum sit : non tutam rem facis, cum mysteria Dei curiose inquiris, et rationes exigis. Neque enim talia curiose examinanda sunt, sed amanda et amplectenda. Ideoque hoc animi propositum refrænans, adjecit : *Secundum præceptum æterni Dei ad obedientiam fidei*. Fides enim obedientia opus habet, non curiosa perquisitione : ac cum Deus præcipit, obedire, non curiose inquire oportet. Deinde aliuam illos confirmat dicens : *In cunctis gentibus cogniti*. Neque enim tu solus, sed universus orbis ita credit, non hominem sed Deum habens doctorem. Quapropter adjecit : *Per Jesum Christum*. Non cognitum autem fuit tantum, sed etiam confirmatum : utrumque vero ipsius opus est. Ideoque ita legendum est : *Ei autem qui potest vos confirmare per Jesum Christum*. Nam, ut dixi, utrumque ipsi ascribit ; imo vero non utrumque tantum, sed et gloriam in Patrem. Ideoque dixit : *Cui gloria in sæcula. Amen*. Glorificat etiam de incomprehensibilitate mysteryorum horum stupefactus. Neque enim etiam nunc postquam apparuerunt, cogitationibus illis

(a) Hi tres ultimi versus in vulgatis exemplaribus in fine capituli XVI et ultimi joent. In exemplari vero Chrysostomi et in quibusdam aliis ad finem capituli XIV adduntur.

φρονιτικῆς σεαυτοῦ τῆς σωτηρίας, ὑπὲρ τούτων ἀπολογου, μὴ διὰ ῥημάτων, ἀλλὰ διὰ πραγμάτων. Δι' ἐκεῖνο μὲν γὰρ τὸ ζήτημα οὐδαίς ποτε ἐδρασθήμησε τὸν θεόν, διὰ δὲ τὸν ποιηρὸν βίον μυρία πανταχοῦ βίασθησιν. Τοῦτο τοῖνυν διόρθου ἔπει πάλιν ἔραϊ σοὶ ὁ Ἐλλην· Πόθεν μάθω, ὅτι δυνατὰ ἐπίταξεν ὁ Θεός; Ἰδοὺ γὰρ σὺ Χριστιανὸς ὢν ἐκ προγόνου καὶ ἐντραφεύμενος τῆ καλῇ ταύτῃ θρησκείᾳ, οἶδεν τοιοῦτον ποιεῖς. Τί οὖν ἔραϊς; Πάντως ἔραϊς, ὅτι δεῖξω σοὶ ἐτέρους ποιοῦντας, μοναχοῦ; ἐν ἑρημίαις καθήμενους. Ἔτα οὐκ αἰσχύνῃ Χριστιανὸς μὴ εἶναι ὁμολογῶν, πρὸς δὲ ἐτέρους πέμπων, ὡς οὐ δυνάμενος δεῖξαι, ὅτι τὰ Χριστιανῶν ἐπιδείκνυσαι; Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος εὐθέως ἔραϊ· Οὐκοῦν ποτα μὴ ἀνάγκη βαδίζειν ἐπὶ τὰ ἔρη, καὶ τὰς ἑρημίας διώκειν; Εἰ γὰρ μὴ δυνατὸν ἐν μέσσις στερεώμενον πᾶσι φιλοσοφεῖν, πολλὰ τῆς πολιτείας ταύτης ἡ κατηγορία γένοται ἄν, εἰ μέλλοιμεν τὰς πόλεις ἐκλιπέντας, ἐπὶ τὰς ἑρήμους τρέχειν. Ἀλλὰ δεῖξόν μοι ἄνθρωπον γυναῖκα ἔχοντα καὶ παιδία καὶ οἰκίαν, καὶ φιλοσοφοῦντα. Τί οὖν πρὸς ταῦτα ἔρομεν; οὐκ ἀνάγκη κάτω κύπτειν καὶ αἰσχύνεσθαι; Οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς οὕτως ἐκέλευσεν· ἀλλὰ

πῶς; *Λαμβάντω τὸ φῶς ὅμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ τῶν ὀφθῶν* [718] ἰσοδότης τῆς ἑρημίας καὶ τῆς ἀβάτου. Καὶ ταῦτα λίγω, οὐ κακίζων τοὺς κατελιπούσας τὰ ἔρη, ἀλλὰ θρηγῶν τοὺς κατοκοῦντας τὰς πόλεις, ὅτι τὴν ἀρετὴν ἐντεῦθεν ἐξήλασαν. Διὲ παρακαλῶ, τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἐκείθιν καὶ ἐνταῦθα εισαγάγωμεν, ἵνα αἱ πόλεις γίνονται πόλεις· ταῦτα τὸν Ἐλληνα ὀρθῶσαι δύναται, ταῦτα ἀπαλλάξαι μυρίων σκανδάλων. Ὅστε, εἰ βούλει κάκεῖνον ἐλευθερῶσαι σκανδάλου, καὶ αὐτὸς μυρίων ἀπολαύσαι μισθῶν, τὸν βίον διόρθου τὸν σεαυτοῦ, καὶ πάντοθεν ἀπὸλάμπειν ποιεῖς, Ὅπως ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι τὸ καλὰ ἔργα ὅμῶν· καὶ δοξάζωσι τὸν Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὕτω γὰρ καὶ ἡμεῖς τῆς ἀπορρήτου ἐκείνης καὶ μεγάλης ἀποκλυστέμεθα δόξης ἥς γίνονται πάντας ἡμεῖς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

* Ἰμῶν doeret in Morel.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΖ΄.

Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίζει κατὰ τὸ εὐαγγελίον μου καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνος αἰωνίου σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν διὰ Γραφῶν προφητικῶν καὶ ἐπίσταθιν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστεως, εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος· μόνῳ σοφῷ Θεῷ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

α'. Ἔθος ἀεὶ τῷ Παύλῳ εἰς εὐχὰς καὶ δοξολογίας καταλείπει τὴν παρανεστιν· οἷδε γὰρ οὐ μικρὰν τὸ πρῶγμα ἔχον ῥοπήν. Τοῦτο δὲ ἀπὸ φιλοστοργίας καὶ εὐλαβείας ποιεῖν εἴθε. Καὶ γὰρ φιλόπαιδος καὶ φιλοθεοῦ διδασκάλου τὸ μὴ μόνον λέγω παιδεύειν, ἀλλὰ καὶ δι' εὐχῶν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ συμμαχίαν τοῖς διδασκομένοις εἰσαγεῖν· ὁ δὲ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Ἡ δὲ ἀκολουθία αὐτῆ ἐστὶ· Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίζει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Πάλιν γὰρ ἐκείνων ἔχεται τῶν ἀσθενῶν, καὶ πρὸς αὐτοὺς τρέπει τὸν λόγον. Ὅτε μὲν γὰρ ἐπιείμια, κοινὴν ἐπιείμια τὴν ἐπιείμησιν· νυνὶ δὲ εὐχόμενος, ὑπὲρ τούτων εἰθιστοί τὴν ἰατηρίαν. Εἰπόντες δὲ, *στηρίζει, ἐπιείμια* καὶ κατὰ πόσον τρόπον· *κατὰ τὸ εὐαγγελίον μου*. Τοῦτο δὲ θηλοῦντος ἦν, ὅτι οὐπω ἦσαν βαβαιωθέντες, ἀλλ' ἐπίστασιν μὲν, ἐσπλιένοντο δὲ. Εἶτα ποῖων τὸν λόγον ἀξιόπιστον, ἐπίσταγε, *καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ*· τοῦτέστιν ὁ αὐτὸς ἐκέρχρεν. Εἰ δὲ αὐτὸς ἐκέρχρεν, οὐχ ἡμέτερα τὰ δόγματα, ἀλλ' ἐκεῖνον οἱ ἴμοι. Φιλοσοφῶν δὲ λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ κηρύγματος, διέκινυσεν ὅτι πολλῆς εὐεργεσίας τοῦτο τὸ ἔθνος, καὶ πολλῆς τῆς τιμῆς. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ καταγγελλαντος τοῦτο κατασκευάζει, ἔπειτα καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν καταγγελλέντων· *εὐαγγέλιον γὰρ ἦν*. Πρὸς τοῦτους, ἀπὸ τοῦ μεγενθῆ [719] γνωρίσαι πρὸς ἡμῶν. Τοῦτο γοῦν ἠβήκατο εἰπόν. Κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου· ὅπερ μεγίστης φιλίας σημεῖόν ἐστι, τὸ μυστη-

ρίων ποιεῖν κοινωνοῦς, καὶ κηδεῖν πρὸς ἡμῶν. *Χρόνος αἰωνίου σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν*. Πάλαι μὲν γὰρ προύριστο, ἐφάνη δὲ νῦν. Πῶς ἐφάνη; *διὰ Γραφῶν προφητικῶν*. Ἐνταῦθα πάλιν ἐθελοῖς τὸν ῥόθον τὸν ἀσθενῶν. Τί γὰρ δόδοικας; μὴ ἀποστής τοῦ νόμου; Τοῦτο βούλεται ὁ νόμος, τοῦτο δυνάειν προβύλαγν.

Εἰ δὲ καὶ ἐξετάζεις διὰ τί νῦν ἐφανερώθη, οὐκ ἀσφαλὲς πρῶγμα ποιεῖς, μυστήρια Θεοῦ περιμαρζόμενος, καὶ εὐθύνως ἀπακτίων οὐδὲ γὰρ πολυπραγομενεῖν τὰ τοιαῦτα δεῖ, ἀλλ' ἄγαπᾶν καὶ στέργειν. Διὲ καὶ αὐτὸς ἐπιστοιμίζων τὴν τοιαύτην γνώμην ἐπίσταγε, *κατ' ἐπίσταθιν τοῦ αἰωνίου Θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστεως*. Ἰσακοῆς γὰρ ἡ πίστις δείται, οὐ πολυπραγομούνης· καὶ ὅταν Θεὸς ἐπιείμηται, αἰθεσθαί, οὐ περιμαρζῆσθαι χρῆ. Εἶτα καὶ ἐτίμησεν αὐτοὺς παραβαρῆναι λέγων· *εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος*. Οὐ γὰρ σὺ μόνος, ἀλλ' ἡ οἰκουμένη πᾶσα οὕτω πιστεύει, οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ θεὸν λαβοῦσα διδασκαλον. Διὲ καὶ ἐπίσταγε, *διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Οὐκ ἔγνωρίσθη δὲ μόνος, ἀλλὰ καὶ ἐθελοῖθη· ἀμφοτέρω δὲ αὐτοῦ ἔργα. Διὲ καὶ οὕτως ἀναγνωστον, Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίζει διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ, ὅπερ εἶπον, ἀμφοτέρα αὐτῷ ἀνατίθησι· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀμφοτέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν τὴν εἰς τὸν Πατέρα. Διὲ καὶ εἶλεγεν· *ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας*. Ἀμήν. Δοξάζει δὲ πάλιν τὸ ἀκατάληκτον τῶν μυστηρίων τούτων ἐκπληρωτόμενος. Οὐδὲ γὰρ νῦν ἔτε ἐφάνη, λογισμὸς αὐτὰ καταλαβεῖν δυνατὸν, ἀλλὰ εἰς πίστιν εἰδῶναι χρῆ^β, ἄλλως δὲ οὐκ ἐνι. Καλῶς εἶπα, *μόνῳ σοφῷ*

^β Allus, πίστειν ἐπιγνώωναι χρῆ.

θεῶν. Ὅταν γὰρ ἐνοήσης πῶς τὰ ἔθνη εἰσήγαγε καὶ ἀνεκράσε τοὺς πάσι κατορθωκοῖς, πῶς ἀπεγνωσμένους ἔσωσε, πῶς τῆς γῆς ἀναξίους ὄντας εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγε, καὶ τῆς παρουσίας ζωῆς ἐκπεπαιδωκέντας εἰς τὴν ἀθάνατον ἐκείνην καὶ ἀπόρητον εἰσήγαγε, καὶ ὑπὸ δαιμόνων πατούμενους ἀγγέλους ἐφαρμάλλους ἱποίησε, καὶ παράδεισον ἠνίκαζε, καὶ τὰ παλαιὰ ἅπαντα κακὰ ἔλυσε, καὶ ταῦτα ἐν χρόνῳ βραχείῃ, καὶ δι' ὁδοῦ βραβείας καὶ συντομωτάτης· τότε γνώσῃ τὴν σοφίαν, ὅταν βῆς, ὃ μῆτε ἀγγελοὶ μῆτε ἀρχάγγελοι ἤδυσαν, τοῦτο ἐξαίφνης τοὺς ἐξ ἁθῶν μεμαθηκότας διὰ τοῦ Ἰησοῦ. Δὲν οὖν θαυμάζειν αὐτοῦ τὴν σοφίαν, καὶ δοξάζειν αὐτόν· οὐ δὲ περὶ μικρὰ στρέφῃ, τῆ σιχαῖ προσεδρεύων ἔτι· ὅπερ οὐ σφέδρα εὖ δὲ δοξάζοντος. Ὅ γὰρ μὴ θαρβῶν αὐτοῦ, μὴδὲ τῆ πίστει πεποιθὺς, οὐ μαρτυρεῖ τῷ μεγάλῃ τὸν γενομένων. Ἄλλ' αὐτὸς τὴν ὑπερ ἐκείνων ὄψαν ἀντήγαγε, κἀκεῖνους εἰς τὸν αὐτὸν ἔζηλον ἐνάγων. Ὅταν δὲ ἀκούσης αὐτοῦ λέγοντος, *Μόνω σοφῶ θεῶν, μὴ πρὸς ἀθάτην τοῦ Υἱοῦ νόμιζε τοῦτο λέγεσθαι.* Εἰ [720] γὰρ ἅπαντα ταῦτα, ἀφ' ὧν ἡ σοφία αὐτοῦ δεικνύται, διὰ Χριστοῦ γέγονε, καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲ ἐν γέγονεν, εὐδελῶν ὅτι καὶ τὰ τῆς σοφίας ἴσα. Τίνος οὖν ἔνεκεν *Μόνω* εἶρηξε; Πρὸς ἀντιπασιπλήν τῆς κτίσεως ἀπάσης. Ἀποδοῦς τοίνυν τὴν δοξολογίαν, πάλιν ἀπὸ τῆς εὐχῆς ἐπὶ παραίνεσιν χωρεῖ, πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρους τρέψων τὸν λόγον, καὶ λέγων ὕστεν· *Ὁρῶμεν δὲ ἡμῖς οἱ δυνατοί.* Ὁρῶμεν, οὐ χαριζόμεθα. Τί ὀφείλομεν; Τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βασιλεύειν.

β'. Εἶδες πῶς ἐπήγει αὐτοὺς τοὺς ἐγκομίους, οὐχ τῷ δυνατοῦς μόνον εἶπειν, ἀλλὰ καὶ τῷ μὲν ἑαυτοῦ τάξει ἐκείνους; Οὐ ταύτῃ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ χρησίμῳ πάλιν αὐτοὺς ἐπισπάσει, καὶ ἀνεπαχθεῖ· οὐ μὲν γὰρ δυνατὸς εἶ, φησί, καὶ καταδαιμόνων οὐδὲν βλάπτῃ· ἐκείνῳ δὲ περὶ τὸν ἐσχάτων ὁ κίνδυνος, ἀν μὴ διαβασθῆται. Καὶ οὐκ εἶπε, Τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ, *Τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων*, εἰς ἑαυτοὺς αὐτῶν ἐπισπόμενος καὶ ἐπικαλῶν· ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, *Ἦμῖς οἱ πνευματικοὶ κατατρέχεται εἰς τοιοῦτον.* Δυνατὸς γέγονας; Ἀπόδος τῷ θεῷ τὴν ἀμοιβὴν τῷ ποιήσαντί σε τοιοῦτον· ἀποδώσεις; δὲ, τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀρρώστου διορθωόμενος. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἀσθενεῖς ἤμεν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς χάριτος ἔγενόμεθα δυνατοί. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐνταῦθα δεῖ μόνον ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἁλλῶν ἀσθενούντων· ἵσταν ἀν ἀκρίτως τις ἧ, ἀν ὕδρισθῃ, ἀν ἄλλο τι ἔχων τοιοῦτον ἰλάττωμα, διαβάσασθε. Πῶς δὲ τούτου γένοιτο; ἂν, ἀκούσων τῶν ἐξῆς. Εἰπὼν γὰρ, *Ὁρῶμεν βασιλεύειν*, ἐπήγαγε, *Καὶ μὴ ἑαυτοῦς ἀρῶσκειν.* Ἐκαστος ἡμῶν τῷ πλιεστον ἀρῶσκει εἰς τὸ ἀγαθόν, πρὸς οἰκοδομίην. Ὅ δὲ λέγει, τοῦτο ἐστὶ δυνατὸς εἶ; Ἀρμδανῶν σου πείραν τῆς θυμόμενος ὁ ἀπένθε· ἐκεῖνους μαθητῶν σου τὴν ἰσχύιν, ἐκείνους ἄρῶσον. Καὶ οὐχ ἀτλῶς εἶπεν, *Ἀρῶσον*, ἀλλ', *Εἰς τὸ ἀγαθόν*· καὶ οὐδὲ ἀπλῶς εἰς τὸ ἀγαθόν, ἵνα μὴ λέγῃ ὁ τέλειος, Ἰσοῦ γὰρ εἰς τὸ ἀγαθόν ἔλκω, ἀλλὰ προσέθηκε, *Πρὸς οἰκοδομίην.* Ὅσα πάλιν κλονεῖς, κἀν ἐν δυνατοῦς ἧς, μὴ σαυτῷ, ἀλλὰ τῷ πένθησι καὶ τῷ διομήνῳ ἄρῶσει· ὅτω γὰρ καὶ δόξης ἀπολαύσει τῆς ἀληθοῦς, καὶ ὀφείλειται ἐργάζῃ πολλῇ. Ἦ μὲν γὰρ τῶν βωτικῶν δόξα ἐσθλῶς ἀφιπτάται·

ἢ δὲ τῶν πνευματικῶν μένει, ἀν πρὸς οἰκοδομῆν τοῦτο ποιῇ. Διὰ παρὰ πάντων τοῦτο ἅπαιται· οὐ γὰρ ὁ δάινα καὶ ὁ δάινα, ἀλλ' Ἐκαστος ἑμῶν. Εἴτα ἐπιθεῖ μέγα ἐπέταξε, καὶ τῆς οὐραίας; ἐκείσεως καθορῶναι τελειώτητος εἰς τὸ διορθῶσαι τὴν ἐτέρω ἀσθένειαν, πάλιν τὸν Χριστὸν ἐλοάγει μέσον λέγων· *Καὶ γὰρ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρῶσον*· ὅπερ καὶ αἱ ποιεῖ. Καὶ γὰρ ὅτε περὶ ἐλεημοσύνης ἔλεγεν, αὐτὸν παρήγαγε, λέγων· *Γινώσκετε τὴν χάριν τοῦ Κυρίου, ὅτι δι' ἡμῖς ἐπέτωχεσε πλοῦσις ὧν*· καὶ ὅτε εἰς ἀγάθην προὔτρειπεν, ἐκίπειν προὔτρειπεν, εἰπὼν· *Καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησον ἡμῶς*· καὶ ὅτε περὶ τοῦ φέρειν αἰσχύνην καὶ κινδύνους συνεβούλευεν, εἰπὼν· *Ἐπ' αὐτὸν κατέφυγε*, [721] λέγων· *Ὅς ἀντὶ τῆς προκομιῆτης αὐτῷ χαρὸς ὑπέμνησται στανρόν, αἰσχύνης καταστροφῆσας.* Οὕτω καὶ ἐνταῦθα δεικνύειν καὶ αὐτὸν τοῦτο ποιήσαντα, καὶ τὴν προφήτην ἀνυπερ προαναφώνησαντα· *Διὸ καὶ ἐπήγαγε, κἀκὼς γέγραπται, Οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδίζοντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἡμέ.* Τί δὲ ἐστίν, *Οὐχ ἑαυτῷ ἤρῶσον*; Ἐξῆν αὐτῷ μὴ ὀνειδισθῆναι, ἵνα μὴ παθεῖν ὅπερ ἐπαθεν, εἰ γὰρ ἤθελε τὸ ἑαυτοῦ σκοπεῖν· ἀλλ' ὁμῶς οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ τὸ ἡμετέρον σκοπεῖσας, τὸ ἑαυτοῦ παρεῖθε. Καὶ τίνος ἔνεκεν οὐκ εἶπεν, Ἐαυτὸν ἐκείνους; Ὅτι οὐ τοῦτο βούλομαι δεῖξαι μόνον, ὅτι ἄνθρωπος γέγονεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ὕδρισθῃ, καὶ ποικρῶν παρὰ πολλοὺς ἔλαβε δόξαν, ἀσθενεῖς εἶναι νομῶσθε. *Εἰ γὰρ ἴδῃς εἶ, φησί, τοῦ θεοῦ, κατὰθεθὶ ἀπὸ τοῦ στανροῦ*· καὶ, Ἄλλως ἔσωσον, ἑαυτὸν ὁ δύνανται ἔσσαι. Διὰ πράγματι ἐμνημόνευσε χρῆσιμῶν αὐτῷ εἰς τὴν καρῶσαν ὑπόθεσιν, καὶ δεικνύων πολλῶν πλὴν οὐ ἐπηγγέλατο. Οὐ γὰρ τὸν Χριστὸν δεικνύων ὀνειδισθέντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα· *Οἱ ὀνειδισμοὶ γὰρ τῶν ὀνειδίζοντων σε ἐπέπεσον*, φησιν, *ἐπ' ἡμέ.* Ὅ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδὲν συνέθη καινῶν, οὐδὲν ἔξον. Οἱ γὰρ ἐπὶ τῆς Παλαιῆς ὀνειδίσαντες αὐτῷ μελετήσαντες, οὕτω καὶ κατὰ τοῦ Πατρὸς ἐμνήσθησαν. Ταῦτα δὲ ἐγράφη, ἵνα μεμώμεθα. Ἐνταῦθα αὐτοῖς καὶ εἰς πειρασμῶν ὑπομονὴν ἀλείφει λοιπὸν· Ὅσα γὰρ προεγράφη, φησιν, εἰς διδασκαλίαν ἡμῶν προεγράφη· *Ἴνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἑλπίδα ἔχωμεν*, ταῦ ἐστίν, ἵνα μὴ ἐκπίσωμεν. Ποικίλοι γὰρ ὁ ἀγῶνας ἔσθωεν, ἐξῶθεν, ἵνα νευρομένη καὶ παρακλιόμενοι παρὰ τῶν Γραφῶν, ὑπομονὴν ἐπιδικώμεθα, ἵνα ἐν ὑπομονῇ ζῶντες, μένωμεν ἐπὶ τῆς ἐλπίδος. Ταῦτα γὰρ ἀλλήλων ἐστὶ κατασκευαστικά, ἢ ὑπομονῆς ἢ ἐλπίδος, ἢ ἐλπίδος τῆς ὑπομονῆς· ἀπερ ἀμφοτέρω ἀπὸ τῶν Γραφῶν γίνονται. Εἴτα πάλιν εἰς εὐχὴν περιτρέπει τὸν λόγον, λέγων· *Ὅ δὲ θεός τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως δῆν ἡμῖν τὸ αὐτὸ φροεῖν ἐν ἀ.λ.η.λοῖς, κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν.* Ἐπιθεῖ γὰρ εἶπε τὰ παρ' ἑαυτοῦ, καὶ τὰ ὑποδείγματα ἐπήγαγε τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν προσθήκην μαρτυρίας, δεικνύς ὅτι μετὰ τῶν Γραφῶν καὶ αὐτὸς πάλιν ἔδωκε τὴν ὑπομονήν. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν, *Ὅ δὲ θεός τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως δῆν ἡμῖν τὸ αὐτὸ φροεῖν ἐν ἀ.λ.η.λοῖς, κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν.* Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ἀγάθης ἢ, ὅπερ ἑαυτοῦ τις φροεῖται, τοῦτο καὶ περὶ τοῦ ἁλλου.

* Ἄλλως συνθεώμενοι. ἢ Ἄλλως ἐστὶν ἀγάθης.

comprehendi possunt, sed per filium illa nosse oportet; alio autem modo non licet. Bene dixit, *Soli sapienti Deo*. Cum enim cogitaveris, quoniam pacto gentes induxerit, et cum aliis olim probe viventibus commiserit, quomodo desperatos servavit, quomodo terra indignos in caelum induxerit, et a praesenti vita delapsos in aeternam illam et ineffabilem transtulerit, et a daemonibus conculcatis angelis aequales fecerit, et paradisum illis aperuerit, omniaque vetera mala solverit, et haec brevi tempore, perque facilem et compendiosam viam: tunc sapientiam cognosces, cum videbis illud, quod neque angeli, neque archangeli sciebant, gentiles derепente per Jesum edoctos fuisse. Cum ergo oporteret ejus mirari sapientiam, ipsamque glorificare; tu circa exigua versaris, adhuc in umbra sedens, quod non valde est Christum glorificantis. Qui enim illi non fudit, nec fide persuasus est, ejus operum magnitudinem testimonium non praebet. Verum pro illis gloriam ipsi refert Paulus, illosque ad ideam studium provocat. Cum vero audis illum dicentem, *Soli sapienti Deo*, ne potes hoc dici ad contentum Filii. Si enim haec omnia, per quae sapientia ejus ostenditur, per Christum facta sunt, et sine ipso factum est nihil: palam est ea, quae ad sapientiam spectant, paria esse. Cur ergo, *Soli*, dixit? Ad differentiam universae creaturae. Reddita igitur glorificatione, rursus a precatione in adhortationem venit, ad futuri sermonem convertens, ac dicens: *Cap. 15.* 1. *Debemus autem nos, qui potentes sumus. Debemus, non gratificamur. Quid debemus? Imbecillitates infirmorum sustinere.*

2. Viden quomodo illos encomiis efferat, non solum quod potentes vocet, sed quod illos secum statuat? Neque hoc solum modo, sed ex utilitate illos allicit, et sine aliqua molestia. Tu enim potens es, iuravit, et si te demittas, nihil tibi tunc damni: ille vero de extremis periclitatur, nisi sustentetur. Neque dixit, *Infirmos, sed, Imbecillitates infirmorum*, ad misericordiam ipsos attrahens et advocans: ut sibi dicit: *Vos spirituales hujusmodi hominem instruite (Gal. 6. 1).* Potens factus es? Redde Deo mercedem, qui te talem fecit: reddes autem, si aegroti infirmitatem emendaveris. Nam et nos infirmi eramus, sed a gratia potentes facti sumus. Hoc autem non hic tantum facendum est, sed etiam erga eos, qui alio modo infirmantur. Exempli causa, si iracundus quis fuerit aut conviciator, aut si aliquo hujusmodi vitio laboret, id sustine. Quomodo autem hoc fiet? audi sequentia. Cum enim dixisset, *Debemus sustinere*, adjunxit, 2. *Et non nobis placere. Unusquisque vestrum proximo placeat in bonum ad edificationem.* Id est: Potens es? Experimentum potentiae tuae sumat infirmus; fortitudinem ille tuam ediscat; illi placeas. Nec simpliciter dixit, *Placeas, sed, In bonum*; neque tantum in bonum, ne dicat perfectus: Ecce enim illum ad bonum traho; sed adiecit, *Ad edificationem*. Itaque etiamsi dives sis, etiamsi in potentia sis: ne tibi ipsi, sed pauperi et egeno placeas: sic enim et vera gloria frueris, et utilitatem multam afferes. Nam

secularis gloria confestim avolat; illa vero, quae ex spiritualibus nascitur, manet, si ad edificationem hoc facias. Ideoque ab omnibus illud exigit: neque enim ille vel ille, sed *Unusquisque vestrum*. Deinde quia magnum quidpiam praecipit, et propriam demittere perfectionem jussit, ut corrigatur alterius infirmitas, rursus Christum in medium adducit: 5. *Etenim Christus non sibi placuit.* Quod ille quidem semper facit. Nam cum de elemosyna loqueretur, ipsum adducebat, dicens: *Cognoscite gratiam Domini, quia cum dives esset, propter nos factus est pauper (2. Cor. 8. 9).* Et cum ad dilectionem adhortaretur, inale etiam adhortabatur, dicens: *Quomodo enim Christus dilexit nos (Ephes. 5. 25).* Et cum de ferendo pudore atque periculo consilium daret, ad ipsum confugit dicens: *Qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem, confusionem contemptu (Hebr. 12. 2).* Ita et hic Christum idem fecisse ostendit, et prophetam inducit ipsum olim praedicatorem: quapropter subjungit: *Sicut scriptum est: Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.* Quid vero sibi vult illud, *Non sibi placuit?* Poterat ille non opprobria ferre; poterat non pati quae passus est, si sua spectare voluisset. At ille noluit; sed quod nostrum erat respiciens, quod ad se pertinebat neglexit. Et cur non dixit, *Seipsum evacnavit?* Quia non hoc solum ostendere volebat, quod homo factus sit, sed quod et contumeliam passus, et malam apud plurimos accepit famam, cum infirmus esse putaretur. Nam dicebant ei: *Si Filius Dei es, descende de cruce; et, Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere (Matth. 27. 40 et 42).* Ideo rem commemorat ad praesens argumentum ipsi utilem, exhibetque multo plus, quam promisit. Non enim Christum solummodo opprobriis affectum ostendit; sed etiam Patrem: nam ait, *Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me; id est, nihil novi accidit, nihil peregrinum.* Qui enim in veteri lege exprobrare illi cogitaverant, lidem contra Filium furore correpti sunt. Haec porro scripta sunt, ut nos imitemur. Hic illos ad patientiam in tentationibus munit deinceps: nam ait: 4. *Quaecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus; id est, ne excidamus.* Varii siquidem sunt agones, intus et foris, ut roborati et consolatione accepta per Scripturas, patientiam exhibeamus; ut in patientia viventes, maneamus in spe. Nam alia ab aliis mutuo generantur, patientia a spe, spes a patientia: quae ambo a Scripturis nascuntur. Deinde rursus ad orationem sermonem convertit, dicens: 5. *Deus autem patientiae et solatii dei vobis idipsum sapere in alterutrum, secundum Jesum Christum.* Quia enim quae sua erant dixerat, Christi exempla subiecit, testimonium ex Scripturis attulit, ostendens se cum Scripturis etiam patientiam dare. Ideo dicebat: *Deus autem patientiae et solatii dei vobis idipsum sapere in alterutrum, secundum Christum Jesum.* Hoc enim est dilectionis, ut quod de seipso sensit, idipsum de alio sentiat.

3. Deinde ut ostendat se non simpliciter dilectionem querere, subjungit, *Secundum Christum Jesum*: quod ubique facit, quoniam aliud est dilectionis genus. Et quodam est concordie laetitia? 6. *Ut unanimiter*, inquit, *uno ore glorificetis Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi*. Non dixit solum, *Uno ore*, sed et una, anima hoc fieri jussit. Videntur quomodo totum corpus conjunxerit, et quomodo rursus sermonem in glorificationem concluderit? Unde potissimum ad consensum et concordiam inducit. Deinde rursus in eadem adhortatione pergit, dicens: 7. *Propterea, suscipite vos mutuo, sicut et Christus suscepit vos ad gloriam Dei*. Rursus exemplum a superioribus ducit, et ineffabile lucrum: nam hoc maxime Deum glorificat, quod hoc consensu nos mutuo munimus. Itaque etiam dolens pro hac re a fratre dissentias, cogitans te si iram dimittas, Dominum totum glorificare, etiam non propter fratrem, propter hoc ipsum reconciliare: imo propter hoc ipsum primo. Nam hoc Christus semper suis deique versat, et Patrem alloquens dicebat: *In hoc cognoscent omnes quod tu me miseris, si fuerint nuntii (Joan. 17. 21)*.

Dilectio commendatur etiam ergo inimicos.—Obtemperemus igitur, et nos mutuo iugamini. Hic enim non jam inlustris tantum, sed omnes excitat. Et si quis a te discindi cupiat, ne discindaris tu, neque hoc frigidum verbum proferas: Si me dilexerit, diligo; et si non dilexerit dexter oculus, effodiam illum: nam satanicae sunt haec dicta, et ad gentiliam similitudines pertinent. Tu vero, qui ad majus institutum vitae vocatus es, et in caelo descriptus, majoribus es legibus subditus. Ne ista dixeris, sed cum te ille diligere nolet, tunc majorem illi dilectionem exhibe, ut illum allicias: membrum enim est; membrum autem cum per necessitatem quampiam a reliquo corpore scinditur, nihil non agimus, ut illud rursus uniamus, et tunc majorem impendimus curam. Etenim major est merces, cum non diligere volentem attraxeris. Si enim ad prandium invitare jubet eos, qui nobis non possunt vicem rependere, ut merces augeatur; multo magis in dilectione hoc faciendum est. Nam is qui dilectus diligit, mercedem tibi reddidit; qui vero dilectus non diligit, Deum tibi debitorem constituit: ac praeterea enim te diligit, non multa cura opus habet; cum autem non diligit, tunc tuo opus habet auxilio. Ne igitur curae ac diligentiae causam reddas ignaviae causam, nec dicas: Quia inflrmatur, ideo ipsum nongilgam; morbus enim est dilectionis frigiditas; sed tu fore id quod refrigeratum est. Quid vero, inquit, si non incalescat? Mane semper quae tua sunt faciens. Quid si magis aversetur? Rursus majorem tibi mercedem conciliat, et tanto magis te ostendit Christi imitatore. Nam si diligere invicem discipulorum insigne est: *In hoc enim, inquit, cognoscent omnes quod discipuli mei estis, si diligatis invicem (Joan. 13. 35)*; cogita quantum sit odientem se diligere. Nam Dominus tuus eos qui se oderant diligebat et hortabatur; et quanto infirmiores erant, tanto magis illorum gerbat curam, et clamabat dicens: *Non opus habent*

bene valentes medico, sed qui male habent (Matth. 9. 12): et publicanos peccatoresque sua dignabatur mensa; et quanto majori illum ignominia dedecoravit Judaeorum populus, tanto majorem illi honorem et curam exhibuit; imo multo majorem. Hinc et te amolare. Neque enim parva res est hoc opus, sed sine quo ne martyr quidem admodum potest placere Deo, quemadmodum Paulus dicit (1. Cor. 13. 3). Ne itaque dicas, Odio habeo, et ideo non diligo: ideo enim magis amare debes. Alioquin autem non potes is, qui diligit, tam cito odio haberi; sed etiam si fera quis fuerit, diligentes se diligit: hoc enim, inquit, faciunt ethnici et publicani (Matth. 5). Quod si quisque diligentes se diligit, eos qui odio habuit diligant, quis non dilexerit? Hoc itaque exhibeto, et ne finem facias hoc dicendi, quantumcumque me odio habebas, te diligere non cessabo, et omnem contentionem sedasti, et omnem animam emollivisti. Morbus enim hic aut ex inflammatione oritur, aut ex frigiditate: sed utriusque dilectionis vis ex ardore suo mederi solet. Non vides turpes illos amatores, ut alapas, sputa, opprobria et innumera mala patiuntur a mulieribus illis meretricibus? Quid ergo hunc solvet amorem? contumelia? Nequaquam, imo magis accendit: etiam si illae quae haec faciunt, praeterquam quod scorta sunt, ex obscuro et vili genere sint; qui vero haec patiuntur, clarior saepe possint progenitores numerare, et alia ratione illustres sint: attamen ne hoc quidem illos solvit, nec ab amata avellit.

4. Annon erubescimus, quod non tantam secundum Deum dilectionem exhibere possimus, quantum illa vis diabolici et daemoniaci amoris? non ergitas hoc maximum esse telum contra diabolum? Non consideras quod malus ille demon instet illudque exosum membrum ad se trahat, summe facere coveat? tu vero praetercurris, et pugnae praemium prodis? Nam veluti praemium in medio jacet frater: si viceris, coronam accipies; sin ignave agas, incoronatus discedes. Finem ergo fac satanicum illud dictum profrendi, Si frater meus me oderit, ne videre quidem illum volo. Nihil enim turpius hoc dicto, etiam si illud generosi esse animi putent multi: at vixit his ignobilibus, stultis, immanibus. Ideo maxime doleo, quod multi putent ea, quae ad malitiam pertinent, esse virtutem: ac quod despiciere et continere, splendidi et honesti videatur esse. Hic maxime est diaboli laqueus, quod nequitia bona tribuatur fama: quare difficile est malum hoc deliri. Etenim multos ego audivi gloriantes, quod sibi adversantes non adirent: atqui Dominus tuus in ea re gloriatur. Quoties illum homines conspuerunt? quoties aversati sunt? ille vero non cessat accurrere. Ne igitur dicas, Me odio habentes adire non possunt; sed dic, Respuentes me respice nequeo. Hoc dictum est discipuli Christi; ut illud aliud diaboli; hoc illustres fecit et claros, aliud vero turpes ac ridiculos. Ideo miramur Moysen, quod ipso Deo dicente, *Dimitte me, et iratus conteram illos (Exod. 32. 10. 32)*, non potuerit illos respicere, qui illum saepe aversati fue-

γ'. Εἶτα πάλιν δεκνύς, ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἀγάπην ζητεῖ, ἐπιπάγει, *Μετά Χριστὸν Ἰησοῦν* · ὁ πανταχοῦ ποιεῖ, ἐπειδὴ ἐστὶ καὶ ἑτέρα ἀγάπη. Καὶ τί τὸ κέρδος τῆς συμφωνίας; *Ἦνα ἁμοθυμαδὸν*, φησὶν, *ἐν ἐνὶ στόματι δοξάζητε τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, *Ἐν ἐνὶ στόματι*, ἀλλὰ καὶ μιᾷ ψυχῇ τοῦτο ποιεῖν ἐκέλευσεν. Εἶδες πῶς τὸ σῶμα ἦνσαν ὅπαν, καὶ πῶς τὸν λόγον καταλαίμα παλίν εἰς δοξολογίαν; Ὅθεν καὶ ἀνάγει μάλιστα εἰς ἁμόνοικαν καὶ συμφωνίαν. Εἶτα πάλιν ἐνταύθεν τῆς αὐτῆς [722] παραινέσεως ἔχεται λέγων · *Δὲ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους*, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς προσεβόητο ὑμᾶς εἰς δόξαν Θεοῦ. Πάλιν τὸ παράδειγμα ἀνωθεν, καὶ τὸ κέρδος ἁπαντῶν μάλιστα γὰρ τὴν Θεὸν τοῦτο δοξάζει τὸ συμπεριφέρειν. Ὅτι κεν ἀλύγων ὅτερον αὐτοῦ διαστασιάζης πρὸς τὸν ἀδελφόν, ἐνόησας; ὅτι καταλύσας τὴν ὀργὴν τὸν ἁσπότην σου δοξάζεις, κεν μὴ διὰ τὸν ἀδελφόν, δι' αὐτὸ γοῦν τοῦτο καταλλάγητι· μάλλον δὲ διὰ τοῦτο πρώτον. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς τοῦτο ἄνω καὶ κάτω στρέφει, καὶ τὴν Πατρὶ διευλόγησεν ἔλεγεν · *Ἐν τούτῳ ἠγάπησεν πάντες, ὅτι σὶ με ἀπέστειλες, ἕαν ὧσιν ἐν*.

Περθόμεθα τοῖνον, καὶ συνάπτωμεν ἑαυτοὺς ἀλλήλοις. Ἐνταῦθα γὰρ οὐκ εἶτι τοὺς ἀσθενεῖς, ἀλλὰ πάντας διεγείρει. Κεν βούληται τις ἀποβραχῆναι σου, μη καὶ σὺ ἀποβραχῆς, μηδὲ τὸ ψυχρὸν ἐκεῖνον φθάσει ῥῆμα, Ἐάν φιλή με, φιλῶ · ἐάν μὴ φιλή με ὁ δεξιὸς ὀφθαλμὸς, ἐξορῶξεν αὐτόν · σατανικὰ γὰρ τὰ ῥήματα ταῦτα, καὶ τελωνῖον ἄξιον, καὶ τῆς Ἑλλήνων μικροψυχίας. Σὺ δὲ ὁ πρὸς μελίζονα κληθεὶς πολεῖται, καὶ εἰς τοὺς οὐρανούς ἰγγραφεῖς, μελίζονα ὑπεύθυνος εἰ νόμιμον. Μὴ δὲ λέγει ταῦτα, ἀλλ' ὅταν σε μὴ βούληται φιλεῖν, τότε κλεινοὶ ἐπιδοκίμουσιν τὴν ἀγάπην. Ἦνα αὐτὸν ἐπισποῦσθαι · καὶ γὰρ μέλος ἐστὶ · τὸ δὲ μέλος ἐστὶν οὐκ ἴσους ἀνάγκης ἀποσχίζηται τοῦ λοιποῦ σώματος, πάντα ποιοῦμεν ὡσαύτως ἑνώσας πάλιν αὐτὸ, καὶ κλεινοὶ ἀπρόνοιαν ἐπιδοκίμουσιν ταῦτα. Καὶ γὰρ κλεινοὶ ὁ μισθὸς, ὅταν μὴ βουλομένη φιλεῖν ἐπεκλύσθαι. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἀρίστου κελυφὴ καλεῖν τοὺς μὴ δυναμένους ἡμῖν ἀντιδοῦναι, Ἦνα αὐτῆσθαι τὰ τῆς ἀντιδόσεως · πολλῶν μάλλον ἐπὶ φιλαίας τοῦτο δεῖ ποιεῖν. Ὁ μὴ γὰρ φιλούμενος καὶ φιλοῦν ἀπέδωκε σοὶ τὴν ἀμοιβήν · ὁ δὲ φιλούμενος καὶ μὴ φιλοῦν, ἀνθ' ἑαυτοῦ τὸν Θεὸν σου χρεώστην κατέστησε · καὶ χωρὶς τούτων, ὅταν μὴ φιλή σε, οὐ πολλῶν δεῖται τῆς σπουδῆς · ὅταν δὲ μὴ φιλή, τότε σου χρεῖαν ἔχει τῆς ἀντιδόσεως. Μὴ τοῖνον τὴν αἰτίαν τῆς σπουδῆς αἰτίαν ποιοῦ βραθυμίας, μηδὲ λέγε, εἰτι· Ἐπειδὴ νοσεῖ, διὰ τοῦτο αὐτοῦ ἀμελῶ · καὶ γὰρ νόσος ἐστὶν ἢ κατὰ φύσιν τῆς ἀγάπης ὁ ἀλλοτῆς οὐ θέρμανον τὸ καταφυγεῖν. Τὶ οὖν ἐάν μὴ θερμαίνηται, φησὶ; Μένε τὰ σαυτοῦ ποῖόν. Τὶ οὖν, ἀν μελίζονας διαστρέφεται; Πάλιν μελίζονα σοὶ τὴν ἀντιδοῦσαν προξενεῖ, καὶ τοσοῦτον μάλλον δεκνύς τοῦ Χριστοῦ μιμητῆν. Εἰ γὰρ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους, γνώρισμα μαθητῶν. Ἐν τούτῳ γὰρ ἠγάπησεναι πνεύματι, φησὶν, ὅτι ἐμὸ μαθηταὶ ὄντες, ἕαν ἀγαπάτε ἀλλήλους · τὸ τὸν μισοῦντα φιλεῖν, ἐνόησεν ἥλικον. Καὶ γὰρ ὁ ἁσπότης σου μισοῦντας ἐπιλείπει καὶ παρεκκλίνει καὶ ὅσα ἀσθενεῖς ἦσαν, τοσοῦτῳ μάλλον αὐτῶν ἐκαμειλετο, καὶ ἐβόλε λέγων, *Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχυρότεροι ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες*. Καὶ τραπέζης ἤξεν τῆς αὐτοῦ τελωνίας καὶ ἀμαρτανίου· [723] καὶ ὅταν αὐτὸν ἠτιμώσεν αἰτίαν ὁ τὸν Ἰουδαίων ἄνομος, τοσοῦτῳ περὶ αὐτοὺς ἐπεδείξατο τι-

μὴν καὶ κηδεμονίαν, μάλλον δὲ καὶ πολλῶν κλεινοῖα. Τοῦτον καὶ σὺ ζήλωσον. Οὐδὲ γὰρ μικρὸν ἐστὶ τὸ κατορθοῦμενον, ἀλλ' οὐ χωρὶς οὐδὲ ὁ μαρτυρῶν σφόδρα δύναται ἀρῆσαι Θεῷ, καθὼς ὁ Παῦλος φησὶ. Μὴ τοῖνον λέγε, εἰτι Μισοῦμαι, καὶ διὰ τοῦτο οὐ φιλῶ · εἰδὲ γὰρ τοῦτο μάλιστα φιλεῖν ὀρεῖται. Ἄλλως δὲ οὐδ' ἐνὶ φιλοῦντα μισεῖσθαι ταχέως, ἀλλὰ κεν ἠθροῖον ἦ τις, τοὺς φιλούσοντας φιλεῖ · τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἔθικον, φησὶ, καὶ ὁ τελωνας ποιοῦσιν. Εἰ δὲ τοὺς φιλούντας ἕκαστος φιλεῖ, τοὺς μετὰ τοῦ μισεῖσθαι φιλοῦντας; τίς οὐκ ἂν ἀγαπήσει; Τοῦτο τοῖνον ἐπίδειξαι, καὶ μὴ παύσειν λέγων τοῦτο τὸ ῥῆμα, ὅτι ὅσα ἂν με μισήσῃ, οὐ παύσομαι σε φιλοῦν, καὶ πᾶσαν φιλονεικίαν ἐβάλλασας, καὶ πᾶσαν ψυχὴν ἐβάλλασας. Ἦ γὰρ ἀπὸ φλεγμονῆς γίνεται τὸ νόσημα τοῦτο, ἢ ἀπὸ ψυχρότητος · ἀλλ' ἀμφοτέρω ἢ τῆς ἀγάπης δύναμις διορθοῦν εἰσθε τῆ θερμότητι. Οὐχ ὄρεξ τοὺς αἰσχροῦς ἐρόντας βραθυμίας, ἐμπυρομένους, ἐνωκισομένους, μυσία πάσχοντας δεῖναι ὅπ τὸν πορνεοῦμένων γυναικῶν ἐκείνων; Τὶ οὖν ἐβόλεσε τοῦτον τὸν ἔρωτα; τὰ τὸν ὑβρῶν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ μάλλον ἀνήφην· καίτοι γε αἰ μὴ ταῦτα ποιοῦσαι μετὰ τοῦ πορνεῦσθαι καὶ ἀσέμου γένους εἶσι καὶ εὐτελοῦς, οὐ δὲ πάσχοντες πολλὰς λαμπρούς ἔχουσιν προγόνους ἀρεθμεῖν, καὶ πολλῶν ἄλλων περιφάνειαν λέγειν · ἀλλ' ὅμως οὐδὲ τοῦτο αὐτοὺς ἐκλύει, οὐδὲ ἀρεθισαί τῆς ἐρωμένης.

δ'. Εἶτα οὐκ αἰσχυρόμεθα, ὅταν ὁ τοῦ διαβόλου καὶ τὸν δαιμόνων ἔρωσι ἰσχύον ἔχει, ταῦτε οὐ δύναμενοι περὶ τὴν κατὰ Θεὸν ἐπιδείξαι φιλίαν; οὐκ ἐνοεῖς, εἰτι τοῦτο μέγιστον ἐστὶν ἔπλον κατὰ τοῦ διαβόλου · οὐ συνορῶς, εἰτι παρέστηκεν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκείνος, ἔλκεν πρὸς ἐαυτὸν τὸν μισοῦμενον, καὶ βουλομένος πλεονεκτήσῃαι τὸ μέλος; οὐ δὲ παρατρέφεις, καὶ τὸ ἐπαθλον προδίδως τῆς μάχης; Καὶ γὰρ ἐπαθλον ὁ ἀδελφὸς ἐν τῷ μέσῳ κείται · κεν περιγένη, οὐ τὸν στέφανον ἑλαθεῖ · ἂν δὲ βραθυμῆτης, ἀστεφανώτως ἀνεχώρησας. Παύσαι τοῖνον τὸ σατανικὸν ἐκεῖνο φθηγγόμενον ῥῆμα, εἰτι· Ἐκν ἀδελφός μου μισθί με, οὐδὲ ἰδεῖν αὐτὸν βούλομαι. Οὐδὲν γὰρ αἰσχυρότερον τοῦ ῥήματος τοῦτου, καίτοι γε εὐγενεῖς αὐτὸ ψυχοῦς δεῖγμα εἶναι εἰσθεταῖ οἱ πολλοί· ἀλλ' οὐδὲν τοῦτον δυσγενέστερον οὐδὲ ἀνοητότερον οὐδὲ ὀμώτερον. Διὰ δὴ μάλιστα καὶ πεινῶ, εἰτι τὰ τῆς κακίας ἀρεθῆς εἶναι νομίζουσιν οἱ πολλοί, καὶ ὑπερορῶν καὶ καταφρονεῖν, λαμπρὸν ἔδοξεν εἶναι καὶ σεμνόν · ὅτερον μεγίστη παγὶς ἐστὶ τοῦ διαβόλου, τὸ καὶ ἀγαθὴν περιθεῖναι δόξαν τῆς πονηρίας · διὸ καὶ εὐσεβῆσαι τὸ γίνετα. Καὶ γὰρ πολλῶν ἔγωγε ἤκουσα σεμνυνομένων ἐπὶ τῷ με προσεῖσθαι τοὺς ἀποστρεφόμενους αὐτοῦ · καίτοι γε ὁ ἀσπότης σου καὶ ἐγκαλλυπίζεται τοῦτε, Ποσάκις γοῦν αὐτὸν διέπτυον ἀνθρώποι; ποσάκις ἀπεστρέφθησαν; αὐτὸς δὲ οὐ καύεται ἐπιτρέψων. Μὴ τοῖνον λέγε, εἰτι Οὐ δύναμαι προσεῖσθαι τοῦ μισοῦντας, ἀλλ' εἶπε, εἰτι Οὐ δύναμαι διαπύσαι τοὺς διαπύοντας. Τοῦτο τοῦ μαθητοῦ [724] τοῦ Χριστοῦ τὸ ῥῆμα, ὡς τὸ γε ἔτερον τοῦ διαβόλου · τοῦτε λαμπρούς ἐποίησι καὶ ἐνώθεις, ὡς τὸ γε ἔτερον αἰσχυροῦς καὶ καταγέλαστους. Διὰ τοῦτο θαυμάζομαι Μουσεῖα, εἰτι καὶ τοῦ Θεοῦ λέγοντας, *Ἐασόν με, καὶ θυμωθεὶς ἐκτρέψω αὐτοῦς*, οὐκ ἔδυνθη διαπύσαι τοὺς πολλὰς αὐτὸν ἀποστρεφέντας, ἀλλ' ἔλεγεν, *Ἐμὴν ὄρεξ αὐτοῦ τὴν ἀμαρτανίαν, ἀρεξ* · εἰ δὲ μὴ, καμὲ ἐξέλαινον. Θεοῦ γὰρ φίλος ἦν καὶ μικρῆς. Μὴ δὴ · σεμνυνο-

* Sic Ms. Editi male, μηδὲ.

μετα ἐν οἷς ἐγκαλύπτεσθαι δεῖ, μὴδὲ λέγομεν τὰ τῶν ἀγοραίων τούτων καὶ αἰσχυρῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ καταπτύσαι μυρίων· ἀλλὰ κἂν ἕτερος τοῦτο λέγῃ, κατοργεζόμενος καὶ ἐπιστομιζόμενος, οὐ καλλωπίζεται ἐφ' οἷς αἰσχύνεσθαι δεῖ. Τί λέγεις, εἶπέ μοι; καταπτύεις ἀνθρώπου πιστοῦ, οὐ ἀπιστοῦ βυτος· οὐ κατέπτυσεν ὁ Χριστός; Τί λέγεις, οὐ κατέπτυσεν; Οὕτω μὲν οὖν αὐτὸν ἐφίλησεν ἐχθρὸν ὄντα καὶ δυσειδή, ὡς καὶ ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ. Εἶτα αὐτὸς μὲν οὕτως ἐτίμησε καὶ τοιοῦτον ὄντα, οὐ δὲ νῦν, ὅτε ὥρατος ἐγένετο καὶ θαυμαστός, διαπτύεις, εἶπέ μοι, μέλος ὄντα τοῦ Χριστοῦ, καὶ σῶμα γενόμενος ἀστο-

* Ailius ὁ ἀπιστοῦτος.

τικόν; οὐκ ἔνουσες, εἰ φθόγγῃ; οὐκ ἀσίστην οἶα τομῆς; Κεφαλὴν ἔχει τὸν Χριστὸν, καὶ ἔρπει· ἂν καὶ ἰμῶντιον καὶ ζῶντι καὶ φῶς καὶ νομῶν, καὶ πάντα ἐστὶν ἐκεῖνος αὐτῷ, καὶ τομῆς εἶπειν, ὅτι διαπτύω τούτον; καὶ οὐ τούτον μόνον, ἀλλὰ καὶ μέρος ἐτέρονος μετ' αὐτοῦ; Ἐπίσχετος, ἀνθρώπι, καὶ ἀνάστατος τῆς μαρίας· ἐπίγνωσι τὸν ἀδελφόν, μάθε ὅτι ἰσότης ταῦτα τὰ ῥήματα καὶ παραπληξίας, καὶ λέγει πάντως, ὅτι Κἂν μυριάκις μὲν διαπτύῃ, ἔγωγ ὅκ ἀπεισομαι· οὕτω καὶ τὸν ἀδελφὸν κερβανέει; καὶ εἰς ὅσον τοῦ Θεοῦ βιώσῃ, καὶ τὸν μεταλόγουν μετέξῃς ἀγαθῶν· ὣν γένοιτο πάντας ἡμέας ἐπαγγεῖλι χάρτι καὶ φιλιανθρωπιῇ, καὶ τὰ ἐξῆς.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΓ'.

Ἐπειδὴ δὲ Χριστὸν Ἰησοῦν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας Θεοῦ, εἰς τὸ βεβαιώσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων.

α'. Πάλιν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας διαλέγεται, ἔτι τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου ἐχόμενος, καὶ δευκνός· οὐ ἀποίησεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ πῶς οὐχ αὐτῷ ἤρσαε. Καὶ μετὰ τούτου κἀκίνο κατασκευάσει, ὅτι μισθῶν εἰσὶν οἱ ἐξ ἔθνων ὑφείλται τῷ Θεῷ. Ἐἰς δὲ μειζῶν ἐσὶν, δίκαιοι ἂν εἴεν φέρειν τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἀσθενεῖς. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα καταπύων καθήκατο, ἵνα μὴ τοὺς ἐπάργῃ τούτο, καταστῆλαι πάλιν αὐτῶν τὴν ἀπόνοιαν, ἐκείνους μὲν ἐξ ἐπαγγελίας πατέρων δευκνός διδομένα τὰ αγαθά, τοὺς δὲ ἐξ ἔθνων, ἐξ ἑλλῶν καὶ φιλιανθρωπίας μόνως· διὸ καὶ εἶπες, *Τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἑλλῶν δοξάζουσιν τὸν Θεόν*. Ἴνα δὲ σαφίστερον γένηται τὸ λεγόμενον, αὐτῶν πάλιν ἀκούσων τῶν ῥημάτων, ἵνα μάθῃ; τί ἐστὶ τὸ Ἰσὲρ ἀληθείας Θεοῦ γεγενῆσθαι τὸν Χριστὸν διάκονον περιτομῆς, εἰς τὸ βεβαιώσαι [75] τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων. Τί ποτ' οὐ ἐστὶ τὸ εἰρημῶν; Ἐπαγγελία πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἦν γεγεννημένη λέγουσα· *Σὺ δὲ σπέρματι σου ἐπὶ τῷ σπέρματι σου*, καὶ, *Ἐν τῷ σπέρματι σου ἐνευλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη*. Ἄλλ' ἐγένετο κολάσεως ὑπεύθυνος μετὰ ταῦτα οἱ τῶν σπέρματος Ἀβραὰμ ἄπαντες. Ὁ γὰρ νόμος ὄργην αὐτοῖς κατειργάζετο παραβατίνους, καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἀπειρίτη λοιπὸν ἐκείνης τῆς τῶν πατέρων. Παραγενόμενος τοίνυν ὁ Υἱὸς συνίραζε τῷ Πατρὶ, εἰς τὸ τὰς ἐπαγγελίας ἐκίνας ἀληθεύσαι, καὶ εἰς τέλος ἐξελεῖν. Πάντα γὰρ τὸν νόμον πληρώσας ἐν ψῆ καὶ περιτομῇ, καὶ ταῦτη καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ τῆς κατάρας ἀπαλλάξας τῆς ἐπὶ τῇ παραδείξει, οὐκ ἄρῃκε διαπείσει τὴν ἐπαγγελίαν. Ὅταν ἴην λέγῃ, *Διάκονον περιτομῆς*, τοῦτο λέγει, ὅτι ἐλθὼν, καὶ πάντα τὸν νόμον πληρώσας, καὶ περιτμηθεὶς, καὶ γενόμενος σπέρμα τῶν Ἀβραὰμ, ἔλυσε τὴν κατάραν, ἔπαυσε τοῦ Θεοῦ τὴν ὄργην, ἐπιτιβελοῦς λοιπὸν ἐποίησε τοὺς μέλλοντας; δέχεσθαι τὴν ἐπαγγελίαν, ἀπαῖς ἀπαλλαγέντας τοῦ προσκεκουμέναι. Ἴν' οὖν μὴ λέγομεν οὗτοι οἱ ἐγκαλοῦμενοι, Πῶς οὖν ὁ Χριστὸς περιτετέμενο, καὶ πάντα τὸν νόμον ἐπύλατῃ; εἰς τοῦναντίον αὐτῷ περιτρίπει. Ὅ γὰρ ἴνα μὲν· ὁ νόμος, τοῦτο ἐποίησε, φραῖν, ἀλλ' ἴνα αὐτὸν λύσῃ, καὶ σὲ ἀπαλλάξῃ τῆς ἐπικειμένης κατάρας, καὶ ἐλευθερώσῃ καθόλου τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκείνου.

* Unus colex, ἵνα μόνος.

Ἐπειδὴ γὰρ σὺ παρέβης τὸν νόμον, διὰ τοῦτο ἐκίνας ἐπλήρωσεν, εὐχ ἵνα σὺ πληρώσῃ; ἀλλ' ἵνα σὺ τὰς ἐπαγγελίας βεβαιώσῃ τὰς πρὸς τοὺς πατέρας; εἰ νόμος διαπείσει ἐπίοι, δευκνός σὲ προσκεκουμέναι καὶ τῆς κληρονομίας ὄντα ἀνάστων· ὥστε καὶ ἂν κατὰ χάριν ἐσώθῃς; καὶ γὰρ ἀπεδεδιλημένος ἔς. Νῆ τοίνυν στασιάζε, μὴδὲ φιλονεικεῖ ἀνεγέρονος ἀσπίρωσ τοῦ νόμου, ὅς καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἐξέλιται ἂν, εἰ μὴ τοσαῦτα ἐπαθεν ὑπὲρ σοῦ ὁ Χριστός. Ἐπαθε δὲ ταῦτα, οὐκ ἐπειδὴ οὐ εἶδος ἔς αὐτῆς, ἀλλ' ὅτι ἀληθεύσαι τὸν Θεόν. Εἶτα, ἵνα μὴ τοῦτο φασίησῃ τὸν ἐξ ἔθνων, φησὶ· *Τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἑλλῶν δοξάζουσιν τὸν Θεόν*. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτον ἐστὶν· Ὁ μὲν Ἰουδαῖοι κἂν ἐπαγγελίας β εἶχον, εἰ καὶ ἀνάστων ἦσαν· οὐ δὲ οὐδὲ τούτο, ἀλλ' ἀπὸ φιλιανθρωπίας ἐπίσης μόνως. Εἰ καὶ τὰ μέλιστα οὐδὲ ἐκίνο; τὶ πῶς ἐγένετο ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας, εἰ μὴ παραγέντο ὁ Χριστός· ἀλλ' ὅμως; ἵνα αὐτοὺς κέρσῃ, καὶ εὐπρησῇ κατακεκοσθαι τῶν ἀσθενῶν, μέμνηται τῶν ἐπαγγελίων· περὶ δὲ τούτων φραῖν, ὅτι ἐλεῖ ἐσώθησαν μόνως· ὅ καὶ δίκαιοι ἂν εἴεν μέλιστα δοξάζουσιν τὸν Θεόν. Δέξαι δὲ Θεῷ, τὸ συνήθη, τὸ ἡνωσθαι, τὸ ἄμωμομαδὸν εὐφραμῆν, τὸ βασιλεῖν τῶν ἀσθενέστερον, τὸ μὴ περιορῆν ἀπορῆρῆγόμενον τὸ μέλος. Εἶτα καὶ μαρτυρίας ἐπάγει, ἵνα εἰς δευκνός, εἰ δὲ συνήθη τοὺς ἐξ Ἰουδαίων τοὺς ἐξ ἔθνων, ὅπως λέγων· *Καθὼς γέγραπται· Διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαι σοὶ ἔν ὄνειδι, Κύριε, καὶ τῷ ἑνώματι σου [75] ψαλιῶν καὶ ἔδωκάνθηκα, ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καὶ, Αἰνεῖτε, πάντα τὰ ἔθνη, τὸν Κύριον. Ἐπαινεῖσατε ἄ αὐτὸν, πάντες οἱ λαοί· καὶ, Ἐστὴν ἡ βίβλι τοῦ Ἰακώβ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχων ἔθνων· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐκλιπύουσι*. Ταῦτα δὲ πάντα παρῆγαγε, δευκνός ὅτι δεῖ ἡνωσθαι καὶ δοξάζουσιν τὸν Θεόν, ὅμοι καὶ τὸν ἐξ Ἰουδαίων καταστῆλαι, ἵνα μὴ ἐπαίρηται κατὰ τοῦτο, τῶν προφητῶν πάντων τοῦτο; καλοῦνται, καὶ τὸν ἐξ ἔθνων πῆδων μετρίζουσιν, τῷ δεῖξει κλεινός ὑπεύθυνος ὄντα χάρτες.

β'. Εἶτα πάλιν ἐπὶ εὐχῇν κατακτελεῖ τὸν λόγον, λέγων· Ὁ δὲ Θεός τῆς ἐκείνου πληρώσας ἡμῶν πάσης χάριτος καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πιστεύειν, εἰς τὸ περισσεύειν ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν δυνάμει ἰσχυρῶς ἀγίου. Τοῦτέστιν, ἀπαλλαγίτης τῆς πρὸς ἀλλῶν; ἀθυμίας, καὶ μὴ καταθέθειται ποτε ὑπὸ τῶν περισσῶν· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἐν τῷ περισσεύειν ὅμα; ἐν

b Morel, minus recte, καὶ ἐπαγγελίας. c Unus col, ὅτι δεῖ εὐφραμῆν μόνως. d Unus col. et marg. Sati, καὶ ἐπαινεσάτωσαν.

rant; sed dicebat: *Si quidem hoc peccatum illis dimittis, dimitte; sin minus, et me dela.* Dei enim amicus et imitator erat. Ne itaque gloriemur in iis, ob quæ nos pudere deberet; neque dicamus ea, quæ dicunt forensæ et infimum vulgus, Innumeros avversari scio: sed etiamsi quis alius hoc dixerit, irrideamus illum et os illi obstruamus, quia in iis gloriatur, de quibus pudere illum oporteret. Quid, quæso, dicis? avversaris hominem fidelem, quem, infidelis cum esset, Christus non respuit? Quid dico, non respuit? Ita illum, inimicus et deformis cum esset, dilexit, ut etiam pro illo moretetur. Ille, inquam, eum qui talis erat, ita dilexit; tu vero unuc, dic mihi, cum

speciosus et mirabilis factus est, illum respuit, qui membrum Christi et corpus Dominicum factus est? annon cogitas quid dicas? annon sentis quanta audeas? Caput habet Christum et mensam et vestimentum, et vitam et lucem et sponsum, et omnia ipsi ille est, et dicere audes, illum respuo? neque illum tantum, sed et innumeros alios cum illo? Cohibe te, o homo, et seda furorẽm: agnosce fratrem, disce hæc verba stulti esse atque lymphati, et contraria dicito: *Etsi millies me respuat, ego non discedam: sic et fratrem lucraberis, et ad gloriam Dei vitam duces, atque futura consequeris bona, quæ utinam omnes adipiscamur, gratia et benignitate, etc.*

HOMILIA XXVIII.

CAP. 15. V. 8. *Dico autem Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis pro veritate Dei, ad confirmandas promissiones patrum.*

1. Rursus de Christi cura et sollicitudine disserit, eidem adhuc capiti inhærens, et ostendens quæcumque ille propter nos fecerit, et quomodo sibi ipsi non placuerit. Posteaque illud probat, eos ex gentibus qui credebant magis debitores esse Deo. Si ergo magis debitores sunt, tenentur Judæos instruentes sustinere. Postquam enim illos vehementer perstrinxerat, ne hinc isti sublatis animis essent, ipsorum rursus arrogantiam deprimat: Judæis quidem ex promissione patribus facta, bona data fuisse ostendens; gentilibus vero ex sola misericordia et benignitate: ideo dicebat, *Gentes autem super misericordiam glorificare Deum.* Ut vero clarior res sit, ipsa rursus verba audi, ut discas quid sit, *Pro veritate Dei Christum fuisse ministrum circumcisionis, ad confirmandas promissiones patrum.* Quid ergo est, quod dicitur? Promissio Abrahamo facta fuerat, dicens: *Tibi dabo terram et semini tuo, et, In semine tuo benedicentur omnes gentes (Gen. 12. 7. et 22. 18).* Verum postea quotquot ex semine Abrahæ erant, facti sunt pœnis obnoxii. Violata quippe lex iram in illos concitavit, et promissione patribus facta denum illos privavit. Adveniens vero Filius cum Patre cooperatus est, ut promissiones illæ veræ deprehenderentur, et ad effectum adducerentur. Cum enim legem omnem et circumcisionem adimplevisset, atque sic et per crucem quoque a maledictione per transgressionem allata liberasset, non permisit ut promissio caderet. Cum ergo dicit, *Ministrum circumcisionis,* hoc sibi vult, ipsum, cum venisset et totam legem implevisset, ac circumcisus fuisset, semen Abrahæ factum, maledictionem abstulisse, iram Dei sedavisse, illoque demum idoneo effecisse, qui promissionem accepturi erant, semel ab offensa sua liberatos. Ne ergo dicerent ii, qui accusabantur, Quomodo ergo Christus circumcisus fuit, et totam legem implevit? in contrarium istud invertit. Non ut maneret lex, hoc fecit, inquit, sed ut illam solveret teque ab imminente maledictione cripere, atque a legis dominio te proterus liberaret. Quia enim tu le-

gem transgressus fueras, ideo ipse illam implevit, nun ut tu impleres, sed ut tibi promissiones patribus factas confirmaret, quas lex abrogaverat, ostendens te offendisse et hereditate indignum esse. Itaque et tu per gratiam salutem nactus es: nam ejectus eras. Ne itaque discipules neque contendas, intempestive legi adhærendo, quæ te a promissione amovisset, nisi tanta pro te passus esset Christus. Hæc porro passus est, non quod in salute dignus esses, sed ut Deus verax agnosceretur. Deinde ne hoc gentilem inflaret, ait: *9. Gentes autem super misericordiam glorificent Deum.* Hoc est, Judæi quidem saltem promissiones habuere, etai indigni essent; tu vero non hæc habebas, sed ex sola benignitate salute donatus es. Tametsi illis nihil amplius ex promissione accessurum erat, nisi advenisset Christus: attamen ut illos temperet, nec sinat insurgere contra infirmos, promissiones commemorat: de gentilibus vero dicit, quod ex misericordia solum salutem nacti sint: ideoque magis debent Deum glorificare. Gloria autem Deo est, quando coadunamur, quando jungimur, quando unanimiter illum celebramus, quando infirmum portamus, quando abruptum membrum non contemnimus. Deinde et testimonia indicit, in quibus ostendit conjungi debere Judæos fideles cum gentilibus credentibus, ita dicens: *Sicut scriptum est: Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo (Psal. 117. 50); 10. et, Letamini, gentes, cum populo ejus; 11. et, Laudate, omnes gentes, Dominum, et collaudate eum, omnes populi (Psal. 116. 1); 12. et, Erit radix Jesse, et qui exsurget imperare gentibus: in ipso gentes sperabunt (Isai. 11. 10).* Hæc porro omnia produxit, ostendens ipsos debere simul conjungi et glorificare Deum; simulque Judæam reprimit, ne contra gentilem insurgat, cum prophætæ omnes gentes advocent; illique, qui ex gentibus est, modeste agere suadet, ostendens illum majori esse gratiæ obnoxium.

2. Deinde sermonem rursus in precationem concludit, dicens: *15. Deus vero spei impleat vos omni gaudio et pnce in credendo, ut abundetis in spe in virtute Spiritus sancti.* Id est, ut liberemini ab hæc mutua rixa, et nunquam a tentationibus dejiciamini:

hoc erit, si vos abundaveritis in spe. Hoc autem omnium causa est bonorum. Hoc a Spiritu sancto erit: nec simpliciter a Spiritu sancto, sed si ea, quae penes nos sunt, conferamus. Ideo ait, *In credendo*: si enim potestis repleti gaudio, si credatis, si speretis. Sed non dixit, Si speretis, sed, *Si abundetis in spe*: ita ut non modo consolationem malorum reperiat, sed et gaudio exultetis propter abundantiam fidei et spei. Sic et Spiritum attrahetis: sic postquam ille advenierit, bona omnia servabitis. Quemadmodum enim vitam nostram esca continet, atque hanc vita dispensat: sic si bona habeamus opera, Spiritum habebimus: si Spiritum habeamus, bona habebimus opera; sicut e contrario, nisi opera habeamus, Spiritus volat. Si autem a Spiritu sancto vacui fuerimus, etiam circa opera claudicabimus: abente siquidem illo, spiritus immundus accedit: quod palam est ex Saule. Quid enim, si nos non suffocat perinde atque illum? Sed alio modo praefat per mala operum. Cithara ergo Davidis opus nobis fuerit, ut divina cantica animae concinamus, et ea quae ad illum pertinent, et ea quae ex bonis operibus procedunt. Nam si vel alterum fecerimus, et cantionem audientes, eamem per opera repugnemus, ut tunc Saül faciebat; pharmacum nobis in damnationem erit, et immanior fiet in-ania. Nam antequam audiamus, timet malignus daemon, ne audientes corrigamur: cum autem audientes iidem ipsi manemus, ipsi metus abscedit. Psallamus canticum per opera, ut peccatum ipso demone deterius ejiciamus. Daemon enim non omnino privat nos regno caelorum, sed et aliquando vigilantem prodest; peccatum autem omnino excludit. Peccatum enim daemon est voluntarius, ac spontanea in-ania; ideoque non habet qui misericordiam et veniam tribuant. Hoc ergo incantationem genere cantemus animae sic affectae, et ab aliis Scripturis et a verbo Davide: psallat os et mens erudiat. Neque enim illud speranda res est: nam si linguam canere docemus, illa canente animam pudebit contraria volentem. Neque enim illud tantum boni hinc decerpemus, sed et nos multa sciemus, quae nobis utilia erunt: nam et de praesentibus et de futuris tibi David loquitur, de visibili et de invisibili creatura. Si de caelo discere velis, an nempè maneat vel mutetur; clare tibi respondet et dicit: *Caeli sicut vestimentum retrahentur, et sicut anicium incolores eos, Deus, et mutabuntur* (Psal. 101. 27). Si de forma ejus audire velis, audies: *Extendens caelum sicut pellem* (Psal. 103. 2). Si de dorso ejus plura quis scire cupiat, dicit tibi rursum: *Qui legis aequis superiora ejus* (Psal. 103. 5). Neque hic sisit, sed etiam de latitudine et de altitudine tibi disserit, haec parva ostendens: *Quantum distat ortus ab occidente, longe fecit a nobis iniquitates nostras. Secundum altitudinem caeli a terra, corroboravit Deus misericordiam suam super timentes se* (Psal. 102. 12. 11). Quod si terrae quoque fundamenta scrutari volueris, neque illa tibi celabuntur; sed audies praesentem et dicentem: *Quia super maria fundavit eam* (Psal. 23. 2). Si discere cupias unde veniant

terrae motus, te omni dubio liberabit, sic dicens: *Qui respicit terram, et facit eam tremere* (Psal. 105. 32). Si noctis umbram requiras, illum ab ipso dices: *In ipsa pertransibunt omnes bestiae silvae* (Psal. 103. 20). Si quaeas cui rei montes sicut utiles, respondet tibi: *Montes excelae cervis*. Et cur petrae sint, dicit tibi, *Petra refugium chaeogryllis et erinacis*. Cur sint infructuosae arbores dicere: *Illic passeris nidificabunt* (Psal. 103. 18. 17). Cur in desertis fontes? *Ibi volatilia caeli habitabunt, et bestiae agri* (Ibid. v. 12. 41). Ad quid vinum? Non tantum ut bibas; nam ad id satis esset aqua; sed ut lætificeris et plac de agas: nam *Vinum lætificat cor hominis* (Ibid. v. 15). Ita doctus scies quousque vino uti debeas. Unde statim volatilia, et agrestes ferae? Audies dicentem: *Omnia a te exspectant, ut des illis escam in tempore* (Ibid. v. 27). Si diveris, Ad quid jumenta? respondet tibi haec etiam propter te facta esse: *Qui producit, inquit, jumentis fenum et herbas servituti hominum* (Ibid. v. 14). Quare lunae utilitas? Audi illum dicentem, *Fecit lunam in tempora* (Ibid. v. 19). Et quod omnia fecerit, sive visibilia, sive invisibilia, clare docuit dicens: *Ipse dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt* (Psal. 33. 9). Et quod etiam mortis solutio futura sit, illud te docet dicens: *Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acciperit me* (Psal. 48. 16). Unde nobis corpus? Et hoc dicit, *Recordatus est quoniam pulvis sumus* (Psal. 102. 14). Quo demum abit? *Revertetur in pulverem suum* (Psal. 103. 29). Cur haec omnia? Propter te: *Gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuum tuarum* (Psal. 8. 6). An nos homines quid commune habemus cum angelis? Et hoc dixit ita psallens: *Minuisti eum paulo minus ab angelis* (Ibid.). De dilectione Dei: *Quomodo miseretur pater filiorum, miseratus est Dominus timentium se* (Psal. 102. 13). De his, quae post haec nos exceptura sint, et de tranquilla sorte illa: *Convertere, inquit, anima mea, in requiem tuam* (Psal. 114. 7). Cur adeo magnum est calum? Hoc quoque dicit: *Caeli enarrant gloriam Dei* (Psal. 18. 2). Ad quid facta est nox et dies? Non ut illa luceat, et haec quietem det tantum, sed ut nos instituant: *Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur vocem eorum* (Ibid. v. 4). Quomodo mare circumdet terram? *Abyssus sicut vestimentum amictus ejus* (Psal. 103. 6): ita siquidem Hebraicum habet.

3. Ab his quae dicta sunt, initio ducto, alia omnia ediscetis, quae circa Christum, quae circa resurrectionem, quae circa futuram vitam, de requie, de punitione, deque his quae ad mores spectant, de dignitatibus omnia, et innumeris repletum bonis librum invenietis. Si in tentationes incidetis, multam inde referes consolationem: si in peccata, innumera pharmacata hic reperies: si in paupertatem, si in arumnam, multos videbis portus: si justus fueris, multam cautionem et securitatem inde lucraberis: si peccator fueris, multam consolationem. Si justus sis, et gravis pretiaris, audies dicentem: *Propter te mortificavit tota die: destinati animus sicut oves occisionis* (Psal.

τῆ ἐλπίδι. Τὸ δὲ πάντων αἰσίων τῶν ἀγαθῶν τοῦτο. Τοῦτο δὲ ἀπὸ Πνεύματος· ἔστι ἀγιός· ἀλλ' οὐκ ἀπλῶς ἀπὸ Πνεύματος, ἀλλ' ἐάν καὶ τὰ παρ' ἡμῶν εἰσενέγκωμεν. Διὰ τοῦτο φησιν, Ἐν τῷ πιστεύσει· οὕτω γὰρ δύνασθε πληρωθῆναι χαρᾶς, ἐάν πιστεύητε, ἐάν ἐλπίζητε. Ἄλλ' οὐκ εἶπεν, Ἐάν ἐλπίζητε, ἀλλ', Ἐάν περισσεύητε ἐν τῇ ἐλπίδι, ὥστε μὴ μόνον παραμυθίαν εὐρεῖν τῶν διαιώνων, ἀλλὰ καὶ χαρὰν ἔχειν διὰ τὴν περιουσίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος. Οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπιποσέσθε· οὕτω καὶ ἐκεῖνον παραγινόμενον, τὰ ἀγαθὰ διατηρήσετε πάντα. Καθάπερ γὰρ τὴν ζωὴν ἡμῶν ἡ τροφὴ διακρατεῖ, καὶ ταύτην ἡ ζωὴ οἰκονομεῖ· οὕτως ἐάν ἔχωμεν ἔργα ἀγαθὰ, τὸ Πνεῦμα ἔξομεν· κἀν τὸ Πνεῦμα ἔχωμεν, καὶ ἔργα ἔξομεν ἀγαθὰ· ὥστερον καὶ τοὐναντίον, ἐάν μὴ ἔργα ἔχωμεν, τὸ Πνεῦμα ἀφίπταται. Ἐάν δὲ τὸ Πνεῦμα ἐρημωθῶμεν, καὶ περὶ τὰ ἔργα χωλεύσομεν· δεῖν γὰρ τοῦτο ἀκλήθ, τὸ ἀκάθαρτον ἔρχεται· καὶ ἄθλον ἀπὸ τοῦ Σαοῦλ. Τί γὰρ, εἰ μὴ πῆγες ἡμᾶς ὥσπερ ἐκείνων; Ἄλλ' ἑτέρος ἀπαγορεύει διὰ πράξεων πονηρῶν. Δεῖ τοίνυν ἡμῖν τὴν χάριν καθάρας τοῦ Δαυτῶ, ἵνα ἐπάρωμεν τῇ ψυχῇ τὰς θέλας ἐπιβοᾶς, καὶ τὰς ἐνταῦθεν καὶ τὰς ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν πράξεων· ὡς ἂν ἕτερον μόνον ποιῶμεν, καὶ τῆς ῥόδης φκοῦντες, τῶ ταῦτα ἐπάρωμεν πολεμώμεν διὰ τῶν ἔργων, καθάπερ ἐκείνους τότε· καὶ εἰς κρίμα ἡμῶν ἔσται τὸ φάρμακον, καὶ ἀγριωτέρα ἡ μανία γενήσεται. Πρὸ μὲν γὰρ τοῦ ἀκοῦσαι διδοῖκεν ὁ πονηρὸς δαίμων, μήποτε ἀκούσαντες κατορθώσομεν· δεῖν δὲ καὶ ἀκούσαντες αὐτοὶ μὲν ὀνομεν, καὶ τοῦτο ἔσται τὸ θεῖο αὐτοῦ. Ψάλλωμεν τοίνυν τὴν ἀπὸ τῶν πράξεων ῥόδην, ἵνα τὴν δαίμονος χυλεποῦτα ἐκδύλωμεν ἀμαρτίαν. Δαίμων μὲν γὰρ οὐ πάντως ἀποστραφὲ τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ συμπράττει τῷ νήφοντι· ἀμαρτία δὲ πάντως ἐκβάλλει. Δαίμων γὰρ ἐπὶν ἐκώσους εὐτη, καὶ μαγία αὐθαίρετος· διὸ περ οὐδὲ τοὺς ἐκώσοντας ἔχει καὶ συγγινώσκοντας. Ἐπάρωμεν τοίνυν τῇ οὕτω διακεκλιμένῃ ψυχῇ, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων Γραφῶν, καὶ ἀπὸ [727] τοῦ μακαρίου Δαυτῶ καὶ ψάλλεται τὸ σῶμα, καὶ παιδεύεται ὁ νοῦς. Οὐκ ἔστιν οὐδὲ τοῦτο αὐτὸ μικρὸν· ἀν γὰρ παιδεύομεν τὴν γλῶτταν ψάλλειν, ἀσχυνηθήσεται ἡ ψυχὴ ταύτης ψαλλομένης τὴναντίαι βουλαμένη. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον καρπωσόμεθα τὸ καλὸν, ἀλλ' ἔτι καὶ πολλὰ ἡμεῖς εισάμεθα τῶν ἡμῖν διαφερόντων· καὶ γὰρ καὶ περὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων σοὶ διαλύεται, καὶ περὶ τῶν ὁρωμένων, καὶ περὶ τῆς ἀοράτου κτίσεως. Κἀν περὶ οὐρανοῦ θέλησθε μεθεῖν, πότερον μὲν τοιοῦτος ἡ μεταβάλλεται, σαφῶς ἀποκρίνεται σοὶ καὶ εἶπαι, ὅτι *Οἱ οὐρανοὶ ὡς ἡμίονοι κλαιαυθήσονται, καὶ ὡσεὶ περιβάλοιον ἄλλεξαι αὐτοῦς*, ὁ Θεός, καὶ ἄλλα ἕσονται. Καὶ περὶ τοῦ σχήματος ἀν θέλησ ἀκούσαι, ἀκούσῃ πάλιν· *Ὁ ἐκεῖνω τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέβρων*. Κἀν περὶ τῶν νότων αὐτοῦ βουληθῇ τις πλεον εἰδέναι, εἶπαι σοὶ πάλιν· *Ὁ στεγάζων ἐν ἕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ*. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ πλάτους καὶ τοῦ ὕψους σοὶ διαλύεται, δεκνὺς ταῦτα ἰσόμετρα βνια· *Καθ' ὅσον γὰρ, φησὶν, ἀπέχουσι ἀναιτολαὶ ἀπὸ δυσῶν, ἡμᾶρουν ἀπ' ἡμῶν τὰς ἀνομίαι ἡμῶν*. Κατὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκρεταίωσθε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τοῖς φοβουμένοις αὐτόν. Κἀν τῆς γῆς τὰ θεμέλια περιεργάσῃ, οὐδὲ ταῦτα σε ἀποκρύψεται, ἀλλ' ἀκούσῃ ψάλλοντος αἰντοῦ καὶ λέγοντος, *Ὅτι ἐπὶ θαλάσσο*

θεμελίωσθε αὐτήν. Κἀν περὶ τῶν σεισμῶν ἐπιδομήσης μεθεῖν πόθεν γίνονται, ἀπαλλάξει σε πάσης ἀπορίας, οὕτω λέγων· *Ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ κιοῦν ἀγῶν τρέμων*. Κἀν τῆς νυκτὸς ζητήσης τὴν χροίαν, καὶ ταύτην εἶση παρ' αὐτοῦ μαθῶν, ὅτι *Ἐν αὐτῇ διελεύσονται πάντα τὰ θηρία τοῦ θρωμοῦ*. Καὶ τὰ ἔρη ποῦ χροίσιμα, ἀποκρίνεται σοι· *Ὅρη τὰ ὑψηλὰ τοῖς ἐλάροις*. Καὶ διὰ τί αἱ πέτραι, λέγει σοι· *Πέτρα καταφυγὴ τοῖς χορογυλλίοις καὶ τοῖς λαγοῖς*. Διὰ τί τὰ ἀκαρα δένδρα, μάθε· *Ἐκεῖ στρουθὶα ἐτροσοσέουσιν*. Διὰ τί ἐν ἐρημοῖς πηγαί· *Ἐκ' αὐτὰ τὰ κετεῖνὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσασιν, καὶ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ*. Διὰ τί οἶνος; Οὐκ ἵνα πῆγες μόνον, ἐκεῖ ῥοιαὶ καὶ ἡ τοῦ βωτοῦ φῶσις, ἀλλ' ἵνα καὶ εὐφρανθῆς καὶ ἡσθῆς· *Οἶνος γὰρ εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου*. Τοῦτο δὲ μαθῶν, εἶση καὶ μέχρι ποῦ τῷ ὄνῳ κεχρηθῆναι δεῖ. Πόθεν τρέφεται τὰ κετεῖνὰ, καὶ τὰ ἄγρια θηρία; *Ἀκούσῃ λέγοντος· Πάντα πρὸς τὸ προσδοκῆσαι δοῦναι τὴν τροφήν αὐτοῖς εἰς εὐκαιρον*. Κἀν εἴπης, Διὰ τί αὐτὰ τὰ κτήνη; ἀποκρίνεται σοι, ὅτι καὶ ταῦτα οἷα αὐτῶ· *Ὁ ἐξανατέλλων γὰρ, φησὶ, χροῖον τοῖς κτήνεσι, καὶ χλοῖν τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων*. Τί τῆς οσλήνης σοὶ χροῖα; *Ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· Ἐποίησε οσλήνην εἰς καιροῦς*. Καὶ οἱ ἐποίησε γενιτὰ πάντα τὰ ὁρωμένα καὶ τὰ μὴ ὁρωμένα, καὶ τοῦτο σαφῶς ἐδίδαξεν εἰπὼν· *Αὐτοῦ εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτοῦ ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν*. Καὶ οἱ θανάτου λύτρος ἔσται, καὶ τοῦτο σε διδάσκει λέγων· *Ὁ Θεὸς κροῖσεται τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἐκ χειρὸς ἄδου, δεῖν λαμβάνη μῆ*. Πόθεν τὸ σῶμα ἡμῶν χροῖται; καὶ τοῦτο λέγει· *Ἐμνήσθη ἔτι χροῖς ἄδου*. Πού πάλιν ἀπέρχεται; *Ἐκιοτρήσει εἰς τὸν χροῖν αὐτοῦ*. Διὰ τί ταῦτα [728] πάντα; Διὰ αὐτῶ. *Δόξη γὰρ καὶ τιμῇ ὁστεράνωσθε αὐτόν, καὶ κατέστησας αὐτόν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου*. Εἰ ἔχωμῖν τὴν κιοῖν πρὸς τοῦς ἀγγέλους αὐ τοῦ ἀνθρώπου; Καὶ τοῦτο λέγει ψάλλων οὕτως· *Ἡδέτωσας αὐτόν βραχὺ εἰ παρ' ἀγγέλων*. Περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ· *Καθὼς οὐκταίρις πατήρ υιοῦς, φκτείρησε Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτόν*. Περὶ τῶν μετὰ ταῦτα διαδεδομένων ἡμᾶς, καὶ τῆς ἀταρχῆου λήξεως ἐκείνης; *Ἐκιοτρήσων, φησὶ, ψυχὴ μου, εἰς τὴν ἀνάπανσιν σου*. Διὰ τί οὕτω μέγας ὁ οὐρανός; Καὶ τοῦτο εἶπαι, ὅτι *Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ*. Διὰ τί νύξ καὶ ἡμέρα ἐγένετο; Οὐκ ἵνα φαίνωσι καὶ ἀναπαύωσι μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ παιδεύωσιν· *Ὁ γὰρ εἶπαι λαλεῖ οὐδὲ λόγος, ὅν οὐχ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτοῦ*. Πῶς ἡ θάλασσα περικείται τῇ γῇ; *Ἀβυσσος ὡς ἡμίονοι τὸ περιβάλοιον αὐτῆς*· οὕτω γὰρ τὸ Ἑβραϊκὸν ἔχει·

γ. Ἀπὸ δὲ τῶν εἰρημῶν ἀρχῆν λαβόντες καὶ τὰ ἄλλα πάντα εἰσαθε, τὰ περὶ Χριστοῦ, τὰ περὶ ἀναστάσεως, τὰ περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς, τὰ περὶ ἀναπαύσεως, τὰ περὶ κλάσεως, τὰ περὶ τῶν ἠθικῶν λόγων, τὰ περὶ τῶν δογματικῶν ἁπαντα, καὶ μυρίων ἀγαθῶν ἐμπειρησάμενον τὸ βιβλίον εὐρήσεται. Κἀν εἰς περιαιρούς ἐμπόσης, πολλὴν ἐνταῦθεν λήψῃ παραμυθίαν· κἀν εἰς ἀμαρτήματα, μυρία φάρμακα κτισμένα ἐνταῦθα εὐρήσῃ· ἀν εἰς πανίαν, ἀν εἰς θλίψιν, πολλοὺς τοῖς λιμένας εἶπαι· κἀν δικαιοῦς ἦς, πολλὴν ἀσφάλειαν ἐκείθεν καρπώσῃ· κἀν ἀμαρτωλὸς ἦς, πολλὴν τὴν

* Idem, καὶ ταῦτα τὸ σῶμα οἰκονομεῖται. ὅ Unus cod., βουλομένην.

Idem, τῇ γῇ; καὶ ταῦτο ἐκείθεν μεθόσθ· ἔδουσος ὡς Ἑβραϊκῶν τὸ περιβάλοιον αὐτῆς· οὕτω γὰρ τὸ Ἑβραϊκὸν ἔχει. Hebraicum hic textum memorat Chrysostomus praeter morem suum, et revera sic habet: ἡ γῆς ὡς ἡ θάλασσα ὡς ἡμίονοι σὶμαί περὶ σπερμεισμένην εἶπαι.

παρὰ μὲν. Ἄν τε γὰρ δίκαιος ᾖ, καὶ πάσης
δυνά. ἀκούση λέγοντος, ὅτι Ἔγχετο σοὺ θανάτου-
μεθα δὴ νῦν ἡμέραν, ἐλοιοθήμεν ὡς κροβατὶ
υγραγῆς. Ταῦτα πάντα ἤϊεν ἐφ' ἡμᾶς, καὶ οὐκ
ἐπιλαθόμεθα σου. Κἂν ἐπάρῃ σε τὰ κατορθώματα,
ἀκούση λέγοντος· Μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ
τοῦ δοῦλου σου, ὅτι οὐ δακνωθήσεται ἐνώπιόν
σου πῶς ζῶν καὶ εὐλόως ταπεινωθήσῃ. Κἂν ἁμαρ-
τωὸς ᾖ, καὶ ἀπειγῶσι ἑαυτοῦ, ἀκούση συνεχῶς
ἐπὶ δόξῃ· Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκού-
σῃς, μὴ σκληρύνῃς τὰς καρδίας ἡμῶν, ὡς ἐν
τῷ παρακρησμῷ· καὶ ἀναστήσῃ ταχέως. Κἂν διέ-
δημα ἔχη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ μέγα φρονῆς, μα-
θήσῃ ὅτι Θ. ὁφέεται βασιλεὺς διὰ πολλῆν δύνα-
μιν, καὶ γῆρας οὐ σωθήσεται ἐν κλήθῃ ἰσχυρῶς
αὐτοῦ· καὶ δυνήσῃ μετριάσειν. Ἐὰν πλούσιος ᾖ καὶ
ἐπίδοτος, πάλιν ἀκούση Ἰλλούτος· Οὐαὶ οὐ πεποι-
σθεὶς ἐστὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῷ κλήθῃ
τοῦ πλοῦτου αὐτῶν κευκόμενος· καὶ, ὅτι Ἄν-
θρωπος, ὡσεὶ χεῖρος αὐτῆς αὐτοῦ, ὡσεὶ ἄνθος
τοῦ ἀγροῦ, οὗτως ἐξῆθησεν· καὶ, Οὐ συγκατα-
θήσεται ἡ δόξα αὐτοῦ ὅπως αὐτοῦ· καὶ οὐδὲν
ἠγήσῃ μέγα εἶναι τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ γὰρ πάντα
λαμπρότερον, ἢ δόξα καὶ ἰσχυρία, ἐστὶν οὕτως
εὐταλῆς ἢ, τί ἔσται δέξιν ἐν εἰς λόγου τῶν ἐπὶ τῆς
γῆς· Ἄλλ' ἐν ἄθυμῳ κατέστης; Ἄκουσον αὐτοῦ
λέγοντος, Ἰνα τί περιλυτός εἶ, ἢ ψυχῆ μου, καὶ
Ἰνα τί συνταράσσεις με; Ἐλπίσθη ἐπὶ [729] τῶν

θεῶν, οὗ ἐξομολογήσομαι αὐτῷ. Ἄλλ' ὄρεξ' ἐδο-
κιμούνας παρ' ἄλλων; Εἰπέ, Μὴ παραΐψου ἐν πο-
νηρονευμένῳ, οὗ ὡσεὶ χεῖρος ἐμπαροδοῦσται,
καὶ ὡσεὶ λάχανα χλόης ταχὺ ἀποκοπεύονται.
Ὁρεξ' καὶ δίκαιος καὶ ἁμαρτωλῶς κολαζόμενος;
Ἄκουσον οὗ οὐχ ἡ αὐτὴ αἰτία· Πολλοὶ γὰρ, φησὶν,
αἱ μάλιστα τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Ἐπὶ-δὲ τῶν δικαίων
οὐκ εἶπεν, Αἱ μάλιστα, ἀλλὰ, Πολλοὶ αἱ ἐλίθης
τῶν δικαίων, καὶ ἐκ παύρων αὐτῶν βόσκεται αὐτοῦ
ὁ Κύριος· καὶ πάλιν, Θάνατος ἁμαρτωλῶν ποη-
ρός· καὶ, Τίμος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν
δούλων αὐτοῦ. Ταῦτα λέγει συνεχῶς, ἐνταῦθεν καί-
δεῖται· τούτων γὰρ ἕκαστον τῶν ῥημάτων πλείως
ἀγαπῆς ἔχει νοημάτων. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἀλλοὶ αὐτὶ
περιερόμενοι· εἰ δὲ βουλήθετε μετὰ ἀκριβείας
διερευνησάσαι τὰ εἰρημένα, πολὺν ἐφέσθε τὸν κλοῦ-
τον. Ἄλλὰ τῶς καὶ ἐν τῶν εἰρημένων δυνατὸν
θαίρεσθαι τῶν ἐπικαιμένων παθῶν· ἐταν γὰρ μῆτι
ψθονεῖν ἐξ, μῆτι λυτίζεσθαι καὶ ἀθυμεῖν ἀπὸ
μῆτι ἡγεῖσθαι τὸ πλοῦτον μῆτι ἐλίθην μῆτι κείων,
μῆτι αὐτῆν τῆν ζωὴν νομίζειν τι εἶναι, πάντα τε
ἀπαλλάττει τῶν παθῶν. Ἰγὰρ δὲ τούτων εὐχαριστή-
σῃ τῷ θεῷ, καὶ τὸν θεοσῶτην μεταχειρίζεσθε,
Ἰνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς πρακτικῆς τῶν
Γραφῶν τῆν ἀπίθειαν ἔχωμεν, καὶ τῶν μελλόντων
ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν· ὡν γίνονται πάντα ἡμεῖς ἐπι-
τυχεῖν, χεῖρα καὶ φιλανθρωπία, καὶ εὐχὴ ἐξ.

ΟΜΙΛΙΑ ΚΘ.

Ἠπέκισμαι δὲ, ἀδελφοί μου, καὶ αὐτὸς ἐγὼ περὶ
ἡμῶν, οὗ καὶ αὐτοὶ μετοὶ ἔστε ἀγαθούτης,
πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως, δυνάμενοι καὶ
ἀλλοὺς νοθεύειν.

α'. Εἶπεν, ὅτι Ἐγ' ὄσον εἰμὶ ἐθνῶν ἀπόστολος, τῆν
διακονίαν μου δοξάζω· εἶπεν, οὗ Μήπως οὐδὲ σοῦ
φαισῆται· εἶπε, Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς·
καὶ πάλιν, Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; καὶ,
Σὺ τίς εἶ ὁ κριτὴν ἀλλοτρίων οὐκ ἐστίν; καὶ ἕτερα
πολλὰ πλείονα ταῦτα. Ἐπὶ οὗτοι πολλοῦ τὸν λό-
γον τραχύτερον ἱκοῖσθε, θεραπεύει λόγῳ· καὶ ἕπερ
ἀρχόμενος εἶπε, τοῦτο καὶ τελευταῖον. Ἀρχόμενος
μὲν εἶπεν· Ἐυχαριστῶ τῷ θεῷ ὡς ἄνω ὑπὲρ πάντων
ἡμῶν, οὗ ἡ κρίσις ἡμῶν καταγγέλλεται ἐν δὴ τῷ
κόσμῳ· ἐνταῦθα δὲ, Ἠπέκισμαι, φησὶν, οὗ
μετοὶ ἔστε ἀγαθούτης, δυνάμενοι καὶ ἀλλοὺς
νοθεύειν· ἕπερ πλὴν ἔστιν ἕλεον. Καὶ οὐκ εἶπεν,
Ἠκουσα, ἀλλὰ, Ἠπέκισμαι, καὶ οὐ δίωμα παρ' ἑτέρου
μαθῆν, ἀλλ' αὐτὸς ἐγὼ, τοῦτοστιν, ὁ ἐπιτιμῶν, ὁ
ἐγκλιτῶν. Καὶ Ὅτι μετοὶ ἔστε ἀγαθούτης. Τοῦτο
πρὸς τὴν ἐναγῆς γενομένην παραίτησιν· ὡς αὐτὸ
εἶπεν, οὗ Ὅχι ὡς ὡμίος οὐδὲ μεταβίβροις ταῦτα
παρήγεσθε προσημειώσασθαι, καὶ μὴ ἐξῆ· μῆτι κατα-
λύειν τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ· οὐδα γὰρ, οὗ μετοὶ ἔστε
ἀγαθούτης. Ἄσπερ δὲ μοι ἐνταῦθα καὶ δόξαλον
τῆν ἀρετῆν οὕτω κλεινῶν. [730] Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐγχετε,
ἀλλὰ, Μετοὶ ἔστε ἀγαθούτης. Καὶ τὸ ἐξῆς μετὰ
τῆς αὐτῆς ἐπιτάσεως· Πεπληρωμένοι πάσης γνώ-
σεως. Τί γὰρ εἰ φιλόσοφοι μὴ ἦσαν, οὐκ ἔβδσαν
οὗ πῶς δεῖ τοὺς φιλομύμους κερῆσθαι; διὰ τοῦτο
προσέθηκε, Πάνση γνώσεως, δυνάμενοι καὶ ἀλ-
λοὺς νοθεύειν· οὐχ ἴσῃ μόνον μαθάνειν, ἀλλὰ καὶ
διδάσκων. Τολμρότερον δὲ ἔγραψα ἡμῖν ἀπὸ μέ-
ρους. Ὅρα Παύλου ταπεινοφροσύνην, ὅρα σοφίαν,
πῶς, καὶ βαθεῖαν ἔδωκε τὴν τομῆν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν,
καὶ ἐπειθὴ κατέρωθεν ἕπερ ἐδούλωτο, πολλῇ κέρχρ-
· Morel, καὶ ἴην, male.

ταὶ τῇ θεραπετικῇ πάλιν. Ἠκανὼν γὰρ καὶ ἡμεῖς τῶν
εἰρημένων, αὐτὸ τοῦτο τὸ ὁμολογῆσαι τιτομηπείας,
χαλάσει αὐτῶν τὸν νότον. Τοῦτο καὶ Ἐβραῖος ἐπι-
στέλλων ποιεῖ, λέγων οὕτω· Πεπλοισμεθα δὲ περὶ
ἡμῶν, ἀρακητοὶ, καὶ κριετότερα καὶ ἔχοντα σωτη-
ρίας, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν. Καὶ Κορινθίος πάλιν
ὁμοίως, Ἐπεικῶν δὲ ἡμᾶς, οὗ κατὰ τῶν μὴ γνο-
σθε, καὶ καθὼς παρδύκω ἡμῖν τὰς παραδόσεις,
οὗτω κατέχετε. Καὶ Γαλάτας δὲ ἐπιστέλλων εἶπε,
Ἠκούθη εἰς ἡμᾶς, οὗ ὁδοὶν ἀλλο φρονησθε.
Καὶ πανταχοῦ δὲ τῶν ἐπιστολῶν τοῦτο εἶρησι; ἐν
τὸ θεώρημα βασιλέως· ἐνταῦθα δὲ καὶ μετῶν. Καὶ
γὰρ ἐν ἐξῶματι ἦσαν πλείον, καὶ ἔδει φιλημ-
νοῦσαν τὴν δυνάμιν αὐτῶν καταστῆλαιν, μῆ τῷ στί-
φειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ χαλζῶν· καὶ γὰρ διαφόρος
αὐτὸ ποιεῖ. ἀπὸ καὶ ἐνταῦθα φησι, Τολμρότερον
ἡμῖν ἔγραψα. Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἀρεταῖας, ἀλλὰ προ-
θήκεν, Ἀπὸ μέρους, τοῦτοστιν ἡρέμα. Καὶ οὐδὲ
ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ ἐφ' ἔφην; Ὅς ἐπαναμνήσκω
ἡμῶς. Καὶ οὐκ εἶπε, διδάσκων, οὐδὲ, Ἀναμνήσκω-
σκων, ἀλλ', Ἐπαναμνήσκων, τοῦτοστιν, μικρὸν τι
ἀναμνήσκων. Ὁρεξ' τὸ τέλος τῷ προσημ-
βαίνον; Ὅσπερ γὰρ ἐκεῖ εἶπεν, οὗ Ἠ κρίσις ἡμῶν
καταγγέλλεται ἐν δὴ τῷ κόσμῳ, οὕτω καὶ ἐν τῷ
τέλει τῆς Ἐπιστολῆς. Ἠ γὰρ ἡμῶν ὁπακοῆ εἰς
κάντας ἀρεταῖας. Καὶ Ὅσπερ ἀρχόμενος εἶπεν
'Ἐπισκοπῶ γὰρ ἡμᾶς ἰδεῖν, Ἰνα τι μετὰ τῶν χεῖρων
ἡμῖν πνευματικῶν εἰς τὸ στερηχθῆται ἐνταῦθα· τοῦτο
δὲ ἔστι, συμπαρακλήθῃται· οὗτως καὶ ἐνταῦθα, Ἠ
ἐπαναμνήσκω, εἶπε. Καὶ ἀπὸ τοῦ θρόνου κατε-
βῆς τοῦ διδασκαλικῶ, καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα ὡς ἀλλο-
φως διαλέγεται, καὶ φλοος; καὶ ἡμῖν φησὶ· ὁ δὲ μὲ
λετὰ ἔστι διδασκαλῶ, διαποικίλλειν· ἐν τὸν λόγον πρὸς
τὴν τῶν ἀκουσῶντων ὡφέλειαν. Ὅρα γοῦν πῶς εἶπεν,

· Morel, παρεδωκε τὰς παραδόσεις, omisso ἡμῶν.

· Ussus codex, τὸ ποικίλλειν.

43. 22. 18). *Hæc omnia venerunt super nos, nec oblitus sumus te.* Si vero facta tua te extollant, dicentem audies : *Ne intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo, omnis vivens (Psal. 142. 2); et statim humilis evades. Si peccator sis, et de te ipso desperes, audies frequenter canentem : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione (Psal. 94. B. 9); et statim te eriges. Si diadema in capite gestaveris, et altum sapias, discas : Non salvatur rex per multam virtutem, et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ (Psal. 32. 16); et poteris modeste agere. Si dives sis et gloriosus, rursus audies psallentem : *Væ qui confidit in virtute sua, et in multitudine divitarum suarum gloriatur (Psal. 48. 7); et, Homo, sicut fennum dies ejus, tamquam flos campi sic efflorescit (Psal. 102. 15); et, Non descendet post eum gloria ejus (Psal. 48. 18);* nihilque in terra magnum esse putabis. Nam quod omnium splendidissimum est, gloria et potentia, cum tam vile sit, quid aliud in terra existimatione dignum fuerit? An in mœre versaris? Audi illum dicentem : *Quare tristis es, anima mea, et quare conturbas me? Spera in Deum, quoniam confitebor illi (Psal. 41. 12).* Sed quosdam vides præter meritum cele-*

bros? *Dis : Noli æmulari in malignantibus, quoniam tamquam fennum arecent, et quasi olera herbarum cito decidunt (Psal. 36. 1 et 2).* Viden' justos et Injustos plecti? Audi quod non eadem de causa; nam ait : *Multa flagella peccatoris (Psal. 31. 10).* De justis autem non dicit, flagella, sed, *Multa tribulationes justorum, et de omnibus his liberabit eos Dominus (Psal. 35. 20); et rursus, Mors peccatorum pessima; et, Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Psal. 115. 15).* Hæc frequenter dicit, hinc eruditus : nam singula verba sensuum pelagus immen- tum habent. Nos quidem illa perfunctorie transcurrimus; si autem volueritis dicta accuratius examinare, multas videbitis divitias. Sed interim ex dictis instantes pravi actus reprimi poterunt. Cum enim nec invidere permittant, neque dolore et mœreore intempestive affici, neque divitias quidpiam esse putare, nec ærumnas nec paupertatem, neque vitam ipsam tanti facere, omnibus te passionibus liberant. Pro his autem omnibus gratias agamus Deo, et thesaurum hunc ita tractemus, *Ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus, et futuris fruamur bonis : quo utinam omnes consequamur gratia et benignitate, etc.*

HOMILIA XXIX.

CAP. 15. v. 14. *Certus sum autem, fratres mei, et ego ipse de vobis, quoniam et ipsi pleni estis bonitate, repleti omni scientia; ita ut possitis alterutrum monere.*

1. Dixerat, *Donec sum gentium apostolus, ministerium meum glorificabo;* dixerat, *Ne forte nec tibi parcat;* dixerat, *Ne sitia prudentis apud vosmetipsos;* et rursus : *Tu vero quid judicas fratrem tuum? et, Tu quis es, qui judicas alienum servum (Rom. 11. 15. 21; et 12. 16. et 14. 10. 4)?* et alla-longe plura bis similia. Quia ergo multis in locis asperius usus est sermone; illi medetur demum : et quod initio dixerat, in fine repetit. Initio quidem dixerat : *Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiat in universo mundo (Id. 1. 8);* hic vero : *Certus sum, inquit, quoniam pleni estis bonitate; ita ut possitis alterutrum monere :* quod magis est quam illud prius. Nec dixit, *Audivi, sed, Certus sum,* nec Opus habeo ab alio discere; sed, *Ego ipse,* id est, qui increpni, qui acceuo. *Quod pleni estis bonitate.* Hoc ad illam admonitionem spectat, quam paulo ante fecerat; et si diceret : non quasi immites ac fratrum osorea vos sic hortatus sum, ut eos suscipiatis, nec dimittatis neque dissolvatis opus Dei : scio enim quod pleni sitis bonitate. Videtur autem mihi hic universam virtutem sic vocare. Et non dixit, *Habetis, sed, Pleni estis bonitate.* Et quod sequitur cum eadem emphasi profert, *Repleti omni scientia.* Quid enim si dilexissent quidem, sed nescivissent quo pacto oporteret cum dilectis agere? Propterea adjecit, *Omni scientia; ita ut possitis etiam alijs monere;* nec modo diceret, sed etiam docere. 15. *Audacius autem scripsi vobis ex parte.* Vide Pauli humilitatem, vide sapien-

tiam, quomodo in præcedentibus profundam infixisset plagam, et postquam quod volebat perfecit, multa deinceps utatur modela. Præter ea enim, quæ dicta sunt, sufficiebat quod se asperius audaciusque loquutum fateretur, ut illorum animum mitigaret. Hoc et ad Hebræos scribens facit, ita loquens : *Confidimus autem de vobis, dilectissimi, meliora et viciniore salutis : tametsi ita loquimur (Hebr. 6. 9).* Et Corinthiis similiter : *Laudo vos, quia per omnia mei memores estis : et sicut tradidit vobis traditiones, ita tenetis (1. Cor. 11. 2).* Galatis autem scribens dicebat : *Confido in vobis, quod nihil aliud sentiat (Gal. 5. 10).* Et ubique in ipsius epistolis hanc sententiam frequenter videas; hic vero maxime. Nam in majoro erant dignitate constituti, opusque erat tumentem illorum animum deprimere, non perstringendo solum, sed etiam remittendo; nam diversa illud ratione facit. Propterea hoc loco dicit, *Audacius vobis scripsi.* Neque hoc satis illi fuit, sed adjecit, *Ex parte,* hoc est, sensim. Neque hic constituit, sed quid ait? *Tamquam in memoriam vobis reducens.* Nec dixit, *Docens, sed, In memoriam reducens,* id est, paululum commemorans. Viden' finem cum exordio consentire? Sicut enim illic dicebat : *Fides vestra annuntiat in universo mundo :* sic et in epistola fine : *Obediente vestra ad omnes pervenit.* Et sicut in exordio dicebat : *Desidero enim videre vos, ut aliquam vobis spiritualium gratiam impartar ad confirmandos vos (Rom. 1. 8. 11);* id est, ad mutuum capiendam consolationem : ita et hoc loco dixit, *Tamquam in memoriam vobis reducens.* De throno namque doctoris hic et illic descendens, tamquam fratres alloquitur, et amicos et æquales : id

quod maxime doctoris est, ad auditorum utilitatem sermonem varie tractare. Vide ergo, quomodo cum dixisset, *Audacius scripsi*, et, *Ex parte*, et, *Tanquam in memoriam revocans*, non hæc satis haberit, sed adhuc humiliter loquens dicat: *Propter gratiam, quæ data est mihi a Deo*: quod etiam in principio dicebat, *Debitor sum*. Id est, non honorem mihi arripui, neque prior in illum insulvi, sed Deus jussit, et hoc per gratiam, non quasi dignum ad hoc deputans. Nolite igitur exasperari: neque enim ego in vos insurgo: Deus est qui præcipit. Et sicut illic dicit, *Cui servio in evangelio Filii ejus*: ita et hic cum dixisset, *Per gratiam quæ data est mihi a Deo*, subjunxit: 16. *Ut sim ego minister Jesu Christi in gentibus, sancte administrans evangelium Dei*. Postquam enim supra dicta multis probaverat, ad id, quod gravius erat, sermonem vertit, non simpliciter cultum ponens, ut in principio, sed liturgiam et sacrum ministerium: Hoc est enim mihi sacerdotium, prædicare et annuntiare: hoc offero sacrificium. Sacerdoti autem nemò vitio vertit, quod curet immaculatam offerre hostiam. Hoc porro dicebat, ut simul eorum animos erigeret, et ipsos esse hostiam ostenderet, ac sese purgaret, quod ita præceptum fuisset. Gladius enim meus, inquit, est evangelium, prædicationis verbum; causa vero, non ut ego gloriam nasciscar, non ut ego splendidus videar; sed, *Ut facta oblatio gentium accepta et sanctificata in Spiritu sancto*. Id est, ut animæ discipulorum acceptæ sint. Non tantum, ut me honoraret, Deus in hæc adduxit, quantum ut vestri curam gereret.

2. Et quomodo fuerit acceptabilis oblatio? In Spiritu sancto: non enim fide tantum opus est, sed etiam spirituali vitæ instituto, ut Spiritum sanctum semel datum retineamus. Neque enim ligna et ignis, non ara et gladius, sed Spiritus omnia apud nos est. Propterea nihil non ago, ut ne ignis ille extinguatur: hoc enim mandatum mihi fuit. Cur ergo iis loqueris, quibus non est opus? Propter hoc ipsum, inquit, non doceo, sed commonefacio: ut sacerdos adstat ignem accendens, sic et ego animum vestrum excitans. Et vide, non dixit, *Ut facta oblatio vestra, sed Gentium*. Cum vero dicit, *Gentium*, orbem dicit, terram et mare in universum, illorum teprimens animos, ut ne dedignentur illam habere doctorem, qui ad terminos terræ contenderet: quod etiam initio dicebat, *Sicut et in reliquis gentibus Græcis et barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum*. Quia enim sese valde humilem exhibuerat, sermonem rursus erigit, idque in ipsorum gratiam facit, ne contemptibilis esse videatur. Dum utem sese extollere videtur, moris sui non oblitus sic dicit, 17. *Habeo igitur glorificationem*. Glorior, inquit, non in me ipso, neque in nostra diligentia, sed in Dei gratia. 18. *Non enim indeo aliquid loqui eorum, quæ per me non effecit Christus in obedientiam gentium verbo et factis*, 19. *In virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus Dei*. Deque etiam possis dicere, inquit, quod hæc ex fastu

loquitur: nam hæc sacerdotii mei sunt symbola, et ordinationis mee signa multa proferenda habeo; non tunica talares, non mitram aut tiaram, non tintinnabula, sicut illi veteres, sed longe iis horribiliora signa et miracula. Neque enim dici potest, me ordinatum quidem fuisse, sed iussa non esse quantum esse: imo potius non ego feci, sed Christus. Ideo in hoc glorior, non de vulgaribus rebus, sed de spiritualibus: hoc enim significant verba, *Ad Deum*. Quod enim ea, propter quæ missus sum, perfecimus, et non ex fastu verba prodeant, ostendunt miracula et gentium obsequia. *Non enim ausus quidpiam loqui eorum, quæ Christus non operatus est per me, ad obedientiam gentium, verbo et opere, in virtute signorum et prodigiorum, in virtute Spiritus Dei*. Vide quanta vi contendat ut omnia ostendat esse Dei, et nihil sui ipsius. Sive enim quid loquar, sive faciam, sive miracula operer, omnia Deus, omnia Spiritus sanctus facit. Hoc autem dicit, ostendens Spiritus dignitatem. Viden' quomodo hæc veteribus illis mirabiliora et terribiliora sint, sacrificium, oblatio, symbola? Cum enim dicit, *In verbo et opere, in virtute signorum et prodigiorum*, hoc significat, nempe doctrinam, regni Dei philosophiam, operum et instituti vitæ specimen, suscitatos mortuos, pulsos demones, cæcos sanatos, salientes claudos, alia prodigia, quæ omnia operabatur Spiritus sanctus in nobis. Deinde horum demonstratio (quia hæc interim prolata fuerant), discipulorum multitudo. Ideo subjunxit: *Ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricam repleverim evangelium Christi*. Numerat igitur et urbes et regiones et gentes et populos, non eos tantum qui sub Romanis, sed etiam eos, qui sub barbaris erant. Ne mihi enim solam Phœnicæ et Syriam et Ciliciam et Cappadociam adeas, sed etiam quæ retro sunt cogita, Saracenos, Persas, Armenios, aliosque barbaros. Ideo enim dixit, *Per circuitum*, ut non solum viam tritam carpas, sed etiam australem Asiam mente percurras. Et sicut in hrem miraculorum uno verbo prætercurrit dicens, *In virtute signorum et prodigiorum*: sic et innumeræ urbes, gentes, populos, regiones, hoc uno verbo comprehendit, *Per circuitum*: etiam enim ab omni fastu prociit. Et hæc illorum gratia dicebat, ut ne altum de se saperent. Et in exordio quidem dicit, *Ut aliquem fructum in vobis habeam, sicut et in reliquis gentibus* (Rom. 1. 13); hic vero sacerdotii necessitatem ponit. Quia enim asperius loquutus fuerat, potestatem suam clarius ostendit. Ideo ibi quidem simpliciter dicit, *Sicut et in reliquis gentibus*; hic autem locum omnem memorat, ut illorum fastum undique succidat. Nec simpliciter dixit, *Ut prædicaverim evangelium, sed Ut impleverim evangelium Christi*. 20. *Ita vero studens evangelizare, ubi non est nominatus Christus*.

3. *Pauli modestia*. — Ecce aliam hyperbolam, quod non solum tot gentes evangelizaverit et converterit, sed quod non eos adierit qui jam didicerant. Adeo scilicet abstinere, quominus sese projiceret in alienos discipulos, atque gloriæ causa hoc faceret, quia

ὅτι *Τολμήσατε* ἔγραψα, καὶ ὅτι ἄπο μέρους, καὶ οὕτως· ὡς ἔπαυσα μὴ ἔσθαι, οὐδὲ τοῖτοις ἠκούσθη, ἀλλὰ ταπεινότερον ἐστὶ ποιῶν τὸν λόγον, ἐπήγαγε· διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν μοι ἐκ τοῦ Θεοῦ· δ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγεν, *Ὁρσελέτης εἰμί*. Ἄνακτι ἔλεγεν, οὐκ ἐμαυτῷ ἠρξασα τὴν τιμὴν, οὐδὲ ἐπεπῆρα οὗτοῦ πρώτος, ἀλλ' ὁ Θεὸς τοῦτο ἐπέταξε, καὶ τοῦτο κατὰ χάριν, οὐχ ὡς ἄξιον εἰς τοῦτο ἀφορίσας. Μὴ τοίνυν τραχησθε· οὐ γὰρ ἐγὼ κατεβάνισταμαι· ὁ Θεὸς ἔστιν ὁ ἐπιτάσσων. Καὶ ὡσερ ἐκεῖ φησιν, *Ὁ Λαίτριον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ*, οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν, *διὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι ἐκ τοῦ Θεοῦ*, [731] ἐπήγαγεν· *Εἰς τὸ εἶναι μὲν Λαίτριον Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἱερουργοῦντά τὰ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ*. Μετὰ γὰρ τὴν πολλὴν τῶν εἰρημόνων ἀπόδειξιν, ἐπὶ τὸ σεμνότερον ἔγει τὸν λόγον, οὐχ ἁπλῶς λατρίαν λέγων, καθάπερ ἐν ἀρχῇ, ἀλλὰ λαιτριάν καὶ ἱερουργίαν· Ἀυτὴ γὰρ μοι ἱερωσύνη τὸ κηρύττειν καὶ καταγγέλλειν· ταύτην προσφέρει τὴν ὑσταν. Ἰερεὶ δὲ οὐδεὶς ἀν' ἐγκαλίσει· τὸ ἕμμα σπουδάζοντι δμῶν προσεωγεῖται. Ταῦτα εἰ ἔλεγεν, ἅμα καὶ τούτων πτερόν τὰ φρονήματα, καὶ δεκτικὸς ὑσταν ὄντας, καὶ ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπολογουμένων, οὗ τοῦτο ἐπιτίτταται. Καὶ γὰρ μάχαιρά μου τὸ εὐαγγέλιον, φησὶν, ὁ τοῦ κηρύγματος λόγος. Καὶ ἡ αἰτία, οὐχ ἵνα ἐγὼ δοξασθῶ, οὐχ ἵνα λαμπρῶς φανῶ, ἀλλ' *ἵνα γένηται ἡ προσφορά τῶν ἔθνων εὐεργετικῶς, ἡμωσμένη ἐν Πνεύματι ἀγίῳ*. Τούτεστι, ἀ ψυχὰ τῶν διδασκομένων ἵνα δευθῶσιν. Οὐ γὰρ ἐμὲ τοσοῦτον τιμῶν ὁ Θεὸς εἰς τοῦτο ἤγαγεν, ὅσον ὕμῶν κηρόμενος.

β. Καὶ πῶς ἀν γίνοντο εὐεργετικοί; Ἐν Πνεύματι ἀγίῳ· οὐ γὰρ πίστεως δεῖ μόνως, ἀλλὰ καὶ πολιτείας πνευματικῆς, ἵνα κατέχωμεν τὸ Πνεῦμα τὸ δοθέν ἡμας. Οὐ γὰρ εἴλα καὶ πῦρ, οὐδὲ βωμὸς καὶ μάχαιρα, ἀλλὰ Πνεῦμα πάντα παρ' ἡμῖν. διὰ τοῦτο πάντα ποιῶ, ἵνα μὴ θεσθῆ ἐκείνο τὸ πῦρ τοῦτο γὰρ καὶ ἐπιτάσσεται. Τὸ οὐν τοῦ μὴ δεόμενος λέγει; Δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο οὐ διδάσκω, ἀλλ' ἀναμνήσκω, φησὶ· καθάπερ ὁ ἱερεὺς παρέστηκε τὸ πῦρ ἀνακαίον, οὕτω καὶ ἐγὼ τὴν προθυμίαν ὑμῶν διατηρῶ. καὶ ὅρα· οὐκ εἶπεν, *ἵνα γένηται ἡ προσφορά ὑμῶν*, ἀλλὰ, *τῶν ἔθνων*. Ὅταν δὲ ἐβίη, τῶν ἔθνων, τὴν οἰκουμένην λέγει, γῆν καὶ θάλασσαν ἅπασαν, καταστῆλλον ἐκείνων τὰ φρονήματα, ὥστε μὴ ἀπαξίωσαι καὶ διδάσκαλον ἔχειν τὸν πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης δεόμενον· δ καὶ ἀρχόμενος ἔλεγεν, *Καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν*, Ἐλλήσι τε καὶ βαρβάρους, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ἐπετέλει εἰμί. Ἐγὼ οὖν καυχῶμαι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα ἐαυτὸν ἐταπεινώσει, πάλιν ἐπαίρει τὸν λόγον, καὶ τοῦτο ὑπὲρ ἐκείνων ποιῶν, ὥστε μὴ δεῖται ἐγκαταφρόνιτος εἶναι. Καὶ ἐν τῷ ἐπαίρειν δὲ αὐτὸν, τοῦ οἴκειου μνήμης ἤβωσεν, οὕτω λέγων· Ἐγὼ οὖν καυχῶμαι. Καυχῶμαι, φησὶν, οὐκ ἐν ἐμαυτῷ, οὐδὲ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ σπουδῇ, ἀλλὰ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. Οὐ γὰρ τολμήσω ἐ λαλήσαι, ὡρ οὐ κατεργάσατο ὁ Χριστὸς ἐν ἑμοῖ ἐν ὑπακοῇ τῶν ἔθνων, λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημεῖων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος Θεοῦ. Οὐδὲ γὰρ ἀν εἶποι τις εἰπεῖν, φησὶν, οὗ κῶμος μου τὰ ῥήματα· τῆς γὰρ ἱερουργίας μου ταύτης τὰ σύμβολα, καὶ τῆς

χειροτονίας ἐγὼ πολλὰ δεῖξαι τὰ τεκμήρια, οὐ ποδῆρα καὶ κόδωνας, καθάπερ οἱ παλαιοὶ, οὐδὲ μίτραν καὶ κίβριον, ἀλλὰ τολμῶ φρικωδέστερα τοῖσιν σημεῖα καὶ θαύματα. Οὐδὲ γὰρ ἔστιν [732] εἰπεῖν, ὅτι ἐνχειρισθῆν μὲν, οὐκ ἔπαιον δὲ τὸ ἐπιταχθῆν· μάλλον δὲ οὐδὲ ἐγὼ ἐποίησα, ἀλλὰ ὁ Χριστὸς· δὲ καὶ ἐν αὐτῷ καυχῶμαι, οὐχ ὑπὲρ τῶν τυκόντων πραγμάτων, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ, *τὰ πρὸς τὸν Θεόν*. Ὅτι γὰρ ἦνυσαι ἐφ' ὃ ἐπέμψην, καὶ οὐ κῶμος τὰ ῥήματα, δηλοῦ τὰ θαύματα καὶ ἡ τῶν ἔθνων ὑπακοή. Οὐ γὰρ τολμήσω ἐν λαλήσει ὡρ οὐ κατεργάσατο ὁ Χριστὸς δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοῆν ἔθνων, λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημεῖων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει Πνεύματος Θεοῦ. Ὅρα πῶς βιάζεται τὸ πᾶν δεῖξαι τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐδὲν ἐαυτοῦ. Ἐπε γὰρ φθέγγομαι τι, εἶπε ποῦ, εἶπε θαυματοῦργῳ, πάντα αὐτὸς, πάντα τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ταῦτα δὲ λέγει, δεκτικὸς καὶ τοῦ Πνεύματος τὸ ἀξιωματικῶς. Εἶδες πῶς ταῦτα τὴν καλῶν θαυμασιώτερα καὶ φρικωδέστερα, ἡ θυσία, ἡ προσφορά, τὰ σύμβολα; Ὅταν γὰρ εἶπει, *Ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημεῖων καὶ τεράτων*, τοῦτο λέγει, τὴν διδασκαλίαν, τὴν περὶ βασιλείας φιλοσοφίαν, τὴν τῶν ἔργων, καὶ τῆς πολιτείας ἐπιδείξει, τοῦς νεκροῦς τοῦς ἐθαυρομένους, τοῦς δαίμονας τοῦς ἐλαυνόμενους, τοῦς θεραπευόμενους φυλοῦς, τοῦς πηδόντας χωλοῦς, τὰ ἄλλα τεράστια, ἅπερ ἅπαντα εἰργάζετο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ἡμῖν. Εἶτα ἡ τούτων ἀπόδειξις, ἐπειδὴ ταῦτα τίως ἀπόφασις ἦν τῶν μαθητῶν τὸ πλῆθος. διὰ καὶ ἐπήγαγεν· Ὅστε μὲ ἀπὸ Ἰερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικῶ πεπληρωμένοι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Ἄρθμοι τοίνυν καὶ πόλεις καὶ χώρας, καὶ ἔθνη καὶ ὄμιλοι, μὴ τοῦς ὑπὸ Ῥωμαίους μόνους, ἀλλὰ καὶ τοῦς ὑπὸ βαρβάρους. Μὴ γάρ μοι τὴν δὲ τῆς Φοινίκης καὶ Συρίας καὶ τῆς Κιλικίαν καὶ Καππαδοκίαν ἔθνης ὄδον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπισθεν ἅπαντα λογίζω, τὴν Σαρακηνίαν καὶ Περσίαν καὶ Ἀρμενίαν καὶ τὴν τῶν ἄλλων βαρβάρων. διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, *Καὶ κύκλῳ*, ἵνα μὴ τὴν κατεῦθ' ἡλωρόφρον ἔθνος μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν καὶ τὴν κατὰ τὸν νότον Ἀσίαν περιβόρῃ τῇ διανοίᾳ. Καὶ ὡσερ νεράδας θαυμάτων ἐν λόγῳ παρέδραμεν, εἰπὼν, *Ἐν δυνάμει σημεῖων καὶ τεράτων*· οὕτω καὶ πόλεις ἀπέριους, καὶ ἔθνη καὶ ὄμιλους καὶ χώρας ἐν τούτῳ κλίον συνειλε ῥήματι. Τῷ κύκλῳ, Πόρῳ γὰρ ἦν τῷφου παντός· καὶ ταῦτα δὲ διὰ τούτους ἐβλήγετο, ὥστε μὴ μέγα φρονεῖν ἐφ' ἑαυτοῖς. Καὶ ἀρχόμενος μὲν, φησὶν, *ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν*· ἐνταῦθα δὲ ἀνάγκην ἱερωσύνης εἴθησιν. Ἐπειδὴ γὰρ τραχύτερον ἐβλήξατο, καὶ σαφέστερον αὐτοῦ δεῖκναι τὴν ἔξουσίαν. διὰ τούτο ἐκεῖ μὲν ἁπλῶς φησὶ, *Καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν*· ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸν τόπον ἢ λέγει πάντα, ὥστε πάντοθεν αὐτῶν ὑποτέμνεισθαι τὸ φρόνημα. Καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπε, Κηρύξαι τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ *Πεπληρωμένοι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ*. Οὕτω δὲ *φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι, ἕσπου οὐκ ὠρομῶσθη ὁ Χριστὸς*.

γ. Ἰδοὺ πάλιν ἐτέρῳ ὑπερβολῇ, οὗ μόνον τοσοῦτους εὐηγγέλισατο καὶ ἐπαίειν, ἀλλ' οὗτι οὐδὲ πρὸς μαθητῶν ἀπῆλθε. Τοσοῦτον ἀπέβη τοῦ ἐπιβρίπειν ἑαυτὸν ἄλλοις μαθηταῖς, καὶ δόξης ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖν, [733] οὗ καὶ ἐσπούδαζε, τοῦς μὴ ἀκη-

κείνας διδάσκων. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ὅπου οὐκ ἐπι-
σθῆσαν, ἀλλ', Ὅπου οὐδὲ ἀνομοσῆσθαι ὁ Χριστὸς·
δὲ πλὴν ἐστὶ. Καὶ τίνας ἐνεκεν τοιαύτῃ ἐπιστολῆμας;
Ἰνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οικοδομησῶ,
φησὶ. Ταῦτα δὲ λέγει, δεικνύς ἑαυτὸν ἀλλότριον
ἵνα κενόδοξας, καὶ παιδαῖων αὐτοῦς, εἶτι οὐκ ἀπὸ
τοῦ δόξης ἐρῶν καὶ τῆς παρ' αὐτῶν τιμῆς ἐπὶ τῷ γρά-
φῃ ἤθλων, ἀλλ' ὡς διακονίαν πληρῶν, ὡς ἱερουργίαν
ἀπαρτίτων, ὡς τῆς σωτηρίας αὐτῶν ἐρῶν. Ἀλλό-
τριον δὲ τῶν ἀποστόλων φησὶν, οὐ κατὰ τὴν τοῦ
προσώπου ποσότητα, οὐδὲ κατὰ τὴν τοῦ κηρύττου
φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ μισθοῦ λόγον· ἔπειτα τὰ κη-
ρύτματα οὐκ ἀλλότρια ἦν, ἀλλ' ὅσον εἰς μεθῶν ἀλλό-
τρια. Ὁ γὰρ τῶν ἐτέρους πεπονημένους μισθός,
τοῦτου ἀλλότριος ἦν. Εἶτα δεικνύσι καὶ προφητείας
πληρουμένην, λέγων· *Καθὼς γέγραπται, Ὅς οὐκ
ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται· καὶ οἱ οὐκ ἀκη-
κόασι, συνήσουσιν.* Ὅπως ἐπιτρέχοντα ὅπου πλείων
ὁ πόνος, ὅπου μείζων ὁ ἰσθός; *Διὸ καὶ ἐποικιστό-
μος τὰ πολλὰ τοῦ ἁλθείν πρὸς ὑμᾶς.* Σκόπει πόλιν
πῶς τῷ προσημύ ὁμοίως τὸ τέλος ὀφθαίμει. Καὶ γὰρ
καὶ ἀρχόμενος τῆς ἐπιστολῆς ἔλεγεν, ὅτι *Πολλὰ
κις προσέβην ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐκωλύθη
ἔργον τοῦ δεῖρο·* ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν αἰτίαν εἶθησι,
ἢ ἦν ἐκωλύθη, καὶ οὐκ ἔπαυε, ἀλλὰ καὶ ὅς καὶ πολ-
λάκις. Ὅπως γὰρ εἶπεν, *Πολλὰκις προσέβην
ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, Ἐνεκαπέ-
σομαι τὰ πολλὰ ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς.* Ὅπως μάλιστα
τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ δεικνύσι, τὸ πολλάκις ἐπιχει-
ρεῖν. *Νυνὶ δὲ μνηστὴ ἴσασιν ἔχων ἐν τοῖς κλίμασι
τούτοις.* Ὅπως πῶς ἔδειξεν, ὅτι οὐ τῆς παρ' αὐτῶν
ἐπιμέμενος δόξης ἔγραφε καὶ παρηγόητο; *Ἐπιπο-
θῆσθε δὲ ἔχων τοῦ ἁλθείν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν
ἑτῶν.* Ὡς ἂν κορυμώμαι εἰς τῆς Σμαρίας, ἔ-
πίτω διακορευόμενος θεοσασθαι ὑμᾶς, καὶ ὅψ'
ὑμῶν προπεμφθῆναι ἐκεῖ, ἔδω ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ
μέρους ἁμνησθῶ. Ἰνα γὰρ μὴ δόξῃ ἐνευλιτίζων
αὐτοῦς τῷ λέγειν, ὅτι Ἐπειδὴ οὐδὲν ἔχω ποιῆσαι, διὰ
τοῦτο ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς, πάλιν τὸν τῆς ἀγάπης κη-
ρὶ λόγον εἶπων, *Ἐπιποθῆσθε ἔχων τοῦ ἁλθείν πρὸς
ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἑτῶν.* Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐπιθυ-
μητὰ ἔλθειν, ἐπειδὴ σχολῆν ἔγω, ἀλλ' ἵνα τὴν ἐπι-
θυμίαν, ἦν πάλαι ὤδων, ταύτην ἀποπέσω. Εἶτα, ἵνα
μὴ τοῦτο πάλιν αὐτοῦς ψυθίσῃ, σκόπει πῶς αὐτοῦς
καταστέλλει, εἶπων, *Ὡς ἂν κορυμώμαι εἰς τῆς
Σμαρίας, ἔπίτω διακορευόμενος θεοσασθαι ὑμᾶς.*
Διὰ γὰρ τοῦτο τέθεικε τοῦτο, ἵνα μὴ μέγα φρονούσιν
ἴμοιο γὰρ καὶ τὴν ἀγάπην δεῖται βουλεῖται, καὶ κωλύ-
σαι θρόπτεισθαι θείνους. Διὸ συνεχεῶς αὐτὸ τίθεισι,
καὶ ἀφεστῆς ἐναλλάττων τὰ ἑκατέρων τούτων κατα-
στασιαστικά. Διὰ τοῦτο πάλιν, ἵνα μὴ λέγουν,
*Ὅδοῦ πάρεργον ἡμᾶς ποιεῖ, ἐπήγαγε, καὶ ὅψ' ὑμῶν
προπεμφθῆναι·* τοῦτέστιν, Ἰνα ὑμεῖς μοι μάρτυρες
ῆτε, ὅτι οὐ καταφρονῶν ὤμων, ἀλλ' ἔλκόμενος ὑπὸ
τῆς χρείας παρατρέχω. [754] Ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῦτο ἐστὶ
λυκαί, λιπαρώτερον αὐτὸ θεραπεύει, λέγων, *Ἐδὼ
ὑμῶν πρῶτον ἀπὸ μέρους ἁμνησθῶ.* Τῷ μὲν γὰρ
εἶπεν, *διακορευόμενος, δεικνύων οὐκ ἐπιμέμενος
αὐτῶν τῆς δόξης·* τῷ δὲ εἶπεν, *Ἐμνησθῶ, δει-
κνύων ἔρῶν αὐτῶν τῆς ἀγάπης, καὶ οὐκ ἀπλῶς ἐρῶν,
ἀλλὰ καὶ σφοδρῶς·* διὸ οὐδὲ εἶπεν, *Ἐμνησθῶ,
ἀλλ', Ἀπὸ μέρους.* Οὐδεὶς μὲν γὰρ χρόνος ἐμνηστῆσαι
δύναται, οὐδὲ ἐμποιῆσαι μοι κόνον τῆς συνοσίας
ὑμῶν. Εἶδες πῶς τὴν ἀγάπην δεικνύσιν, ὅταν καὶ

ἐπιγεγόμενος μὴ πρότερον ἀντίστανται, ἢ εἰς ἀντιπα-
σθῆ; Καὶ τοῦτο δὲ τῆς πολλῆς αὐτοῦ φιλοστοργίας
σημαῖον τὸ ποτὶ ῥήμασιν οὕτω θερμῶς κηρύττει.
Οὐδὲ γὰρ εἶπε, θεοσασθαι, ἀλλ' Ἐμνησθῶ, τὰ τῶν
γονέων μιμούμενος ῥήματα. Καὶ ἀρχόμενος μὲν ἔλε-
γεν, Ἰνα τῶν κερπῶν σχῶ· ἐνταῦθα δὲ, Ἰνα
ἁμνησθῶ ἄπειρ ἁμφοτέρω ἐπελοκόμενος ἦν. Τῷ μὲν
γὰρ ἐγκώμιον αὐτῶν ἦν μέγιστον, εἰ γὰρ κερπὴν
αὐτῷ παρέχεν ἁμῶν ἐκ τῆς ὑπακοῆς· τὸ δὲ, τῆς
αὐτοῦ φιλίας δεῖγμα γνήσιον. Καὶ Κορινθίους δὲ
ἐπιστέλλων οὕτως ἔλεγεν Ἰνα ὑμεῖς μοι προπέ-
ψητε οὐ ἔδω κορυμώμαι· διὰ πάντων τὴν πρὸς τοῦς
μαθητὰς ἀγάπην ἰδενικύμενος, ἦς ἴσον οὐδὲν. Διὸ
καὶ ἀρχόμενος ἀεὶ τῶν ἐπιστολῶν ἐντεῦθεν προη-
μιάσεται, καὶ τελευτῶν εἰς τοῦτο καταλείπει πάλιν.

δ. Καθῶπερ γὰρ πατὴρ φιλόποις μονογενεὶς πλείων
καὶ γνήσιον, ἐφίλει τοὺς πιστοὺς ἁπαντας· διὸ καὶ
ἔλεγε, *Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενεῖ; τίς κενώθει,
καὶ οὐκ ἐνὸς κερπῶν;* Καὶ γὰρ πρὸ τῶν
ἄλλων ἁπάντων τοῦτο χρὴ τὸν διδάσκαλον ἔχειν. Διὸ
καὶ Πάτερ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς, *Εἰ φιλεῖς με, ποιῶμαι
τὰ πρόβατά μου.* Ὁ γὰρ τὸν Χριστὸν ὄντα, καὶ
τὴν πόλιν αὐτοῦ φιλεῖ. Καὶ τὸν Μωϋσῆα δὲ τότε
ἐπίσταντος τῶν ὄμων τῶν Ἰουδαίων, εἶτι τὴν πρὸς
αὐτοῦς εὐνοίαν ἐπέδειξεν· καὶ ὁ Δαυὶδ δὲ οὕτως ἐκ
τὴν βασιλείαν ἤλθε, πρότερον φιλοστοργος περὶ αὐ-
τοῦς φανεῖς. Οὕτω γοῦν εἰ τις ἦν ἡλιγος ἐπὶ τῷ
λαῷ, ὡς καὶ τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐπιθεῖται, ἥνεκα τὸν
βάρβαρον καθέλειν ἐκείνον. Εἰ δὲ λέγει· *Τί ἔσται τῷ
ἀνελέοντι τὸν ἀλλόθρονον τοῦτον;* οὐ μισθὸν ἀπα-
τῶν ἔλεγεν, ἀλλὰ μεταυθῆνας βουλήμενος, καὶ
ἐγγειρισθῆναι τὴν πρὸς αὐτὸν μάχην. Ὅτι γοῦν
εἰσῆλθε πρὸς τὸν βασιλεῖα Μαυθὴ τὴν νίκην, οὐδὲν ὑπὲρ
τούτων διελέθη. Καὶ ὁ Ζακουλὸς δὲ σφόδρα φιλό-
στοργος ἦν· διὸ καὶ ἔλεγεν, *Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο
διαμαρτεῖν τὸν ὀθαλίαν προσεσυχόμενον ἐπὶ
ὑμῶν τῷ Κυρίῳ.* Διὸ καὶ Παῦλος, μέλλων δὲ οὐκ
οὕτως, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείον, ἁπάντων περιμελεῖται
τοῦς ἀρχόμενον. Διὸ καὶ τοῦς μαθητὰς οὕτω πρὸς
αὐτὸν διέθηκεν, ὡς εἶπεν, ὅτι *Εἰ θυρατὸν, τῆς
ὀφθαλμοῦ ὑμῶν ἐξορύξαντες ἂν ἐδώκαί μοι.
Διὰ τοῦτο καὶ τοῦς Ἰουδαίων διδασκαλοῦς τοῦτο πρὸ
τῶν ἄλλων ὁ Θεὸς ἐγκάλει λέγων· [755] Ὁ οὐ ποι-
μένας Ἰσραὴλ, μὴ βόσκουσιν οἱ ποιμένες ἑα-
νοῦς; οὐχὶ τὰ πρόβατα βόσκουσιν; Ἐκεῖνοι δὲ
τοῦναντίον ἔπονον. Τὸ γὰρ γὰρ, φησὶ, *καταστέτε,
καὶ τὰ ἔρια περιβάλλεσθε, καὶ τὸ παχὺ σφραδίτε,
καὶ τὰ πρόβατα οὐκ ἐβόσκετε.* Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ
ποιμένες ἀρίστου κανόνος ἐκέρων ἔλεγεν· *Ὁ ποιμὴν
ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθειται ἐκτὸς τῶν
προβάτων.* Τοῦτο ὁ Δαυὶδ ἐποίησε πολλοῦ τοῦ ἀλα-
χοῦ, καὶ ἥνεκα ἀνοθεῖν κατὰ τοῦ ὄμων παντῆς
ἡ φοβερά ἐκεῖνη ὀργὴ κατεφέρτετο. Πάντων γὰρ σφει-
τομένων ἔλεγεν, *Ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἡμαρτον,* ἦν ὁ
ποιμὴν ἑκακοποιήσας· καὶ οἱ τοῖ, τὸ οἰμῶνον, εἰ
ἐποίησαν; Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἀίρεσει τὸν τιμα-
ρῶν ἐκείνων οὐ λιμὸν εἶλετο, οὐ δίδων ἐχθρῶν,
ἀλλὰ τὸν παρὰ τοῦ Θεοῦ κερπόμενον θάνατον, διὸ
προσέδοκα τοὺς μὲν ἄλλους ἐν ἀσφαλείᾳ καταστήσειν,
αὐτὸν δὲ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων κατενεχθῆσθαι.
Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐκ ἐγένετο, θρηνηεῖ καὶ λέγει· *Ἐγὼ
ἔμοι ἡ χεῖρ σου·* εἰ δὲ οὐκ ἀρκεῖ, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ
τοῦ πατρὸς μοι. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ὁ ποιμὴν
ἡμαρτον. Ὁσαυτε ἔλεγεν, εἰ Εἰ καὶ οὐκ ἡμαρτον,
ἐγὼ ὑπεύθυνος ἤμην τῇ τιμωρίᾳ ὁ μὴ διορθούμενος*

* Unus Codex, οικοδομῶ, φησὶ.

* Morel., ἀνεστάτω.

studebat illos docere, qui nondum audivissent. Neque enim dixit, Ubi nondum crediderant, sed, *Ubi nondum nominatus fuerat Christus*: quod majus quidpiam est. Et cur talia sollicito curabat? *Ne super alienum fundamentum edificarem*, inquit. Hæc porro dicit, se ab inani gloria alienum ostendens, illisque insinuas se non ex gloriæ amore, neque ut apud illos in honore esset, ad scribendum se contulisse, sed ut ministerium suum impletet, et sacerdotium perficeret, utpote qui illorum cuperet salutem. Alienum vero apostolorum fundamentum dicit, non ex personæ qualitate, neque ex prædicationis natura, sed secundum mercedis rationem. Etenim prædicationes alienæ non erant, sed quantum ad mercedem tantum alienæ: non merces eorum, quæ alii cum labore operati erant, hinc aliena erat. Deinde prophetiam impletam dicit: **21. Sic ut scriptum est: Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt; et qui non audierunt, intelligent.** Videntur accurrentem ubi major labor, ubi major sudor erat? **22. Quapropter et impediobar plurimum venire ad vos.** Vide rursus, ut exordium similem finem attextat: nam epistolam incipiens, dicebat: *Sæpe proposui venire ad vos, sed impeditus sum usque ad hoc tempus* (Rom. 1. 13): hic vero causam memorat, qua impeditus fuit, nec semel, sed bis ac pluries. Nam ut illic ait, *Sæpe proposui venire ad vos*, sic et hoc loco, *Impediobar plurimum venire ad vos*: id quod maxime desiderium ejus declarat, quod pluries tentaverit. **23. Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus.** Videntur quomodo ostendat, se non ut gloriam apud ipsos sibi pararet, et scribere et eus adire velle? *Cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam annis*, **24. cum in Hispaniam proficiscar, spero fore ut in itinere videam vos, et a vobis deducar illuc, si vestri consortio prius ex parte satiatus fuero.** Ne videretur enim illos despiciere si diceret, Quia nihil mihi faciendum incumbit, propterea ad vos proficiscor, rursus dilectionis sermonem movet, dicens, *Cupiditatem habens veniendi ad vos a multis annis.* Non ideo venire cupiebam, quod in otio essem, sed ut concupiscentiam, quam olim parturiebam, jam parerem. Deinde ne et hoc illos inflaret, vide quomodo illos reprimat, dicens, *Cum in Hispaniam proficiscar, spero fore ut in itinere videam vos.* Ideo namque illud posuit, ut ne altum sperarent: simili enim et dilectionem suam vult ostendere, et illos a fastu cohibere. Ideo frequenter illud apponit, ac deinceps ea, quæ utraque confirmantur, h.æc inde spargit. Ideo rursus, ne dicerent, Nos invisit, quia hæc transeundum est via, subjungit, *Ut a vobis deducar illuc*: id est, ut vos mihi testes dicitis, quod non vos despicies, sed necessitate vocante, vos prætercurram. Quia vero hoc etiam illis aliquid ræroris afferre videbatur, suavius ipsi medetur, dicens: *Si vestri consortio prius ex parte satiatus fuero.* Cum enim dicit, *In itinere*, se gloriam non ab illis querere ostendit: cum vero dicit, *Satiatus fuero*, se illorum dilectionem magni facere ostendit, nec utcumque amare, sed vehementer: ideoque non dixit tantum, *Satiatus fuero*, sed addit, *Ex parte.* Nullum enim tem-

pus me satiare poterit, nec consortii vestri fastidium ingenerare. Videntur quomodo dilectionem ostendat, quandoquidem vel festinans non prius profecturum se dicat, quam cum satiatus fuerit? id quod magni affectus animi argumentum est, et quod tam serventibus utatur verbis. Neque enim dixit, *Inviser*, sed, *Satiatus fuero*, parentum verba imitatus. Et in principio quidem dicebat, *Ut aliquem fructum habeam*; hic vero, *Ut satiatus sim*: quæ ambo valde attractum indicant. Maximum enim illorum erat encomium, si et obedientia fructum illi præbatur erant; et amoris vero sui genuinum erat indicium. Et Corinthiis scribens dicebat: *Ut vos me deducatis, quocumque iero* (1. Cor. 16. 6); in omnibus suam erga discipulos dilectionem exhibens, cui par nihil. Ideoque in principio epistolarum sic semper exorditur, et in eadem ipsa desinit.

4. Quemadmodum enim pater proliis amans, utcumque et genuinum filium diligit, sic ille fideles omnes diligebat: ideoque dicebat: *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror* (2. Cor. 11. 29)? Nam præ aliis omnibus hoc insit oportet in doctore. Ideoque Petro dicebat Christus: *Si diligis me, pace oves meas* (Joan. 21. 17). Qui enim Christum diligit, gregem quoque illius diligit. Et Moysen tunc Judæorum populo præfecit, quando ille suam erga populum benevolentiam exhibuit: et David quoque tunc ad regnum pervenit, cum prius populi amans compertus fuisset. Sic igitur, cum adhuc juvenis esset, populi causa doluit, ita ut animam exponeret suam, quando barbarum illum prostravit. Etsi vero dixit: *Quid dabitur ei, qui alienigenam illum occiderit* (1. Reg. 17. 26)? non mercedem requirens hoc dicebat, sed ut sibi crederetur, et sibi pugna adversus illum committeretur. Cum ergo post victoriam ad regem ingressus est, de mercede ne verbum quidem fecit. Et Samuel valde populum amabat, ideoque dicebat: *Absit a me ut in hoc peccem, ut cessam precari Dominum pro vobis* (1. Reg. 12. 23). Ita et Paulus; imo vero non ita, sed multo pius quam omnes alii ardebat erga subditos sibi. Ideoque discipulos suos usque adeo erga se affecti, ut diceret: *Si possibile fuisset, oculos vestros eruissetis, mihiq; dedissetis* (Gal. 4. 15). Ideo Judæorum præceptores, plus quam omnes alios Deus increpat, dicens: *O pastores Israel! num paciscunt pastores seipso? annou oves pascunt?* Isti vero contrarium fecerunt. *Lac enim, inquit, comeditis, lana vobis tegitis, et quod pingue erat mactabatis, et oves non pascabatis* (Ezech. 34. 2. 3). Et Christus optimi pastoris normam effrens, dicebat: *Donus pastor animam suam dat pro ovibus suis* (Joan. 10. 11). Hoc David tunc nullis in locis fecit, tunc etiam cum terribilis illa ira et celo imminere contra totum populum: cum omnes enim occiderent, dicebat: *Ego pastor peccavi, ego pastor inique egi, isti, qui grex sunt, quid fecerunt* (2. Reg. 24. 17)? Ideoque cum eligendum supplicium esset, non famem, non hostium persecutionem elegit, sed a Deo immissam mortem; quod expectaret alius qui-

dem in tuto ponendus esse, ne autem ante alios omnes percutiendum fore. Quia vero illud non ita contigit, laetatur ac dicit: *In me sit manus tua; si vero non axis sit, etiam in domo patris mei. Ego enim, inquit, pastor peccavi. Ac si diceret, Etiam si illi peccaverint, ego obnoxius supplicio eram, qui non correxi: cum vero peccatum sit meum, ego pœnas dare debeo. Etenim culpam augere volens, pastoris nomen usurpavi. Ita ergo iram sedavit, ita sententiam revocari curavit: tantum valet confessio: *Justus enim, in principio sermonis, accusator est sui (Prov. 18. 17):* tanta res est sollicitudo et commiseratio optimi pastoris. Etenim ejus viscera discerpebantur illis cadentibus, ac si ejus genuini filii necarentur: ideoque iram in se converti precatur. Et initio cordis illud fecisset, nisi grassantem illam ad se quoque venturam sperasset: cum porro vidit illud non fieri, calamitatem vero illos opprimentem non ultra tulit, sed magis accensus est, quam super Ammono primogenito suo. Tunc enim mortem sibi non postulavit, tunc vero id precatur ut ante alios cadat. Talem oportet esse principem, magis de aliorum quam de suis calamitatibus dolere. Tale quidpiam quoque erga filium passus est, ut disceres illum non magis, quam subditos, filium dilexisse. Tametsi enim lascivus esset juvenis et parvulus; attamen dicebat: *Quis dabit mihi ut moriar pro te (2. Reg. 18. 33)?* Quid dicis, o beate, omninque hominum mitissime? te filius occidere conatus est, et tu mille te mala conjecit; et cum ille de medio sublatus est, et tropæum jam erectum est, tunc mortem optas? Etiam, inquit: exercitus enim meus non mihi vicit; sed nunc vehementius impugnor, quam antea, et viscera mea nunc magis discerpuntur. Hi itaque eos, qui sibi commissi fuerant, curabant.*

5. Beatus vero Abraham etiam eorum, qui sibi crediti non fuerant, magnam gerebat curam, et tantam, ut etiam se magis exponeret periculis. Quod enim non pro fratris filio tantum hoc faceret, sed pro Sodomitis, non prius destitit a Persarum insequutione, donec omnes liberavit. Quamquam licebat illi recepto fratris filio abscedere, noluit tamen: omnium enim pariter gerebat curam: id quod etiam ex sequentibus declaravit. Cum enim non jam barbarorum exercitus illos obsessurus esset, sed ira divina illorum urbes funditus esset eversura, et non jam armis, nec pugna vel acie opus esset, sed supplicatione, tantam ille adhibuit sollicitudinem, quantum si ipse periturus fuisset. Ideoque dicebat Deus: *Num abscondam a cæco meo Abraham, quæ facturus sum? ut discamus, quam hominum amans sit justus. Neque ille a precando destitisset, nisi Deus prior destitisset. Et videtur quidem ille pro justis precari, sed totum pro*

illis alius faciebat. Nam justorum animæ admodum sunt mitis ac benignæ, et pro suis atque etiam pro alienis, et usque ad bruta suam extendunt sollicitudinem. Ideoque sapiens quidam dicebat: *Justus miseratur animas jumentorum suorum (Prov. 12. 10).* Si autem jumentorum, quanto magis hominum? Sed quia jumentorum mentionem feci, perpendamus illos ovium pastores in Cappadocum regione, quot et quanta patientur ut bruta illa animalia tueantur: sæpe enim sive obruti per tres mansere dies. Dicitur autem etiam Libyæ pastores, non minores istis labores subire, per integros menses difficile desertum illud, immunitissimis repletum feris, pervagantes. Si autem circa bruta tanta impendantur cura, quomodo defensionem habebimus nos, qui rationales animas nobis conceditas habentes, gravi somno dormiamus? an respirare omnino oporteret? an quiescere, et non undique circumcursum, et mille sese moribus exponere pro talibus ovibus? An ignoratis gregis istius dignitatem? annon pro illa Dominus tuus innumera operatus est, ac demum sanguinem suum effudit? tu vero quietem quaeris? equidem dexteris fuerit talibus pastoribus? Annon cogitas circa illas oves adesse lupos, lupis vulgaribus multo acerbiores et immiores? non tecum reputas qua opus habeat anima is, qui talem præcuratorem sit administraturus? Sed homines, qui populis præsent, de vulgaribus rebus consulentes, noctes diebus vigilantes adjungunt; nos vero, qui de ipso cælo certamen habemus, in ipso quoque die dormimus? Equis nos demum liberabit a supplicio, hisce delictis debito? Nam si corpus trepidandum, si sexcentæ sulevundæ menses essent, non quasi ad celebritatem eo currere oporteret? Hæc porro non modo pastores, sed etiam oves audiunt, ut pastores inde alacriores fiant, ut magis illorum propositum acuant, ut ipsi nihil aliud quam obsequentiam præbeant. Ita et Paulus jussit: *Obediæ præpositis vestris, tamquam rationem reddendi (Hebr. 13. 17).* Cum autem dicit, *Vigilant*, mille dicit labores, curas, pericula. Nam bonus pastor, et qualem Christus optat, cum innumeris conferri potest martyribus: siquidem martyr semel propter Christum moritur, ille milies propter gregem, si talis ille pastor fuerit, qualem deceat. Qui talis enim est, quotidie mori potest. Propterea vos, Laborem cognoscentes cooperamini precibus, sollicitudine, acritate, amicitia, et nos vestra gloriatio, et vos nostra sitis. Ideo enim et apostolorum coryphæo, qui plus quam alii omnes ipsam amabat, gregem commisit, prius seiscitatus, si diligenter ab ipso (Joan. 21. 15), ut discas hoc præ aliis omnibus signum dilectionis erga ipsam ab illo poni: nam hoc virili opus habet animo. Hæc porro a me dicta sunt de optimis pastoribus, non de incipis et de nostri similibus: sed si quis talis sit, qualis Paulus erat, qualis Petrus, qualis Moyses. Hos itaque imitemur et præfecti et subditi: licet enim subdito pro parte pastoris no-

ὅταν δὲ καὶ ἐμὸν τὸ ἁμάρτημα ἦ, ἐγὼ δίκαιος ἂν εἶην δοῦναι τὴν τιμωρίαν. Καὶ γὰρ αὐθίγησαι ἐγκλήματα θέλων, ὡς καὶ τοὺς πομπῶς ἐθρηνε νομοῖα. Ὅστω γοῦν τὴν ὀργὴν ἐστῆσιν, ὅστω τὴν ἀπόραστον ἀνεκαλέσασθε· τοσοῦτόν ἐστιν ἐξομολόγησις· Δίκαιος γὰρ ἑαυτοῦ κατηγοροῦν ἐν πρῶτολογίᾳ· τοσοῦτον κηδεμονία καὶ συμπαθεῖα ποιμένος ἀρίστου. Καὶ γὰρ ἐσκαρπίττει αὐτὸς τὰ σπλάγγνα πιστύνων ἐκείνων, καθάπερ παίδων γνησίων ἀναυρομένων· διὰ καὶ ἐπ' αὐτὸν τὴν ὀργὴν ἀποθεῖν ἤξιστο. Καὶ ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς σφαγῆς· τοῦτο ἐποίησεν ἂν, εἰ μὴ καὶ βασιλευσάμενος αὐτὴν ἰδῶν καὶ πρὸς αὐτὸν ἤξισεν ἠλαπίξεν. Ὅτε γοῦν εἶδε τοῦτο μὴ μὲν γινόμενον, ἐκείνους δὲ ἐπιμεμορμένην τὴν συμφορὰν, οὐκέτι ἤνεγκεν, ἀλλ' ἀνήσθη μῆλλον, ἢ ἐπὶ τοῦ Ἀμινὸν τοῦ πρῶτοκόκου. Τότε γὰρ θάνατον οὐκ ἤστει, γὰρ δὲ ἀξίω πρὸ τῶν ἄλλων πεισῖν. Τοιοῦτον εἶναι χρὴ τὸν ἀρχοντα, καὶ μῆλλον ταῖς ἐτέρωθεν, ἢ ταῖς οἰκείαις ἀλγῶν συμφοραῖς. Τοιοῦτον γοῦν εἶ καὶ ἐπὶ τοῦ παιδὸς ἐπαθεν*, ἵνα μάθῃς, οἳ οὐδὲν πλέον τῶν ἀρχομένων τὸν παῖδα ἐφίλει. Καίτοι γε ἀκόλαστον ἦν ὁ νεανίσκος καὶ παραλοῦς, ἀλλ' ὅμως ἔλεγε· *Τίς δώσει μοι θάνατον ἀντὶ σοῦ;* Τί λέγεις, ὦ μακάριε, καὶ πάντων ἀνθρώπων πρῶτατος; ἀνελεῖν σε ἐποπούδξεν ὁ παῖς, καὶ μυριοὶ σε περιέβαλε κακοίς· καὶ ὅτε ἐκ μέσου γέγονε, καὶ τὸ ἐρόσιον ἔστη, τότε εὐχῆ σφαγήναι; Ναί, φησὶν. Οὐ γὰρ ἐμοὶ νενίκηκε τὸ στρατόπεδον, ἀλλ' ἔτι πολέμοισι σφοδρότερον ἢ πρότερον, καὶ τὰ σπλάγγνα μοι διακόπτεται νῦν μειζρώως. Ὅσοι μὲν οὖν τῶν ἐπιχειρομένων ἐφρόντιον.

β'. Ὅτι δὲ μακάριος Ἀβραάμ καὶ τῶν οὐκ ἐμπιστευμένων αὐτῷ πολλὴν ἐποιεῖτο τὴν πρόνοιαν, καὶ τοσοῦτον, ὡς καὶ κινδύνους ἑαυτὸν περιβαλεῖν χυλοποιῖς. Ὅτι γὰρ οὐκ ὑπὲρ ἀδελφειῶν μόνου ἔπραττεν ἄπερ ἔπραττεν, [736] ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν Σοδομιτῶν, ὁ πρότερον ἀπίστη τοῦς Πέρσας ἐλεύσων ἐκείνους, ἕως πάντας αὐτοὺς ἠλευθέρωσε. Καίτοι γε ἐξῆν λαβόντι τοῦτον ἀναχωρεῖν, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε· καὶ γὰρ πάντων ὁμιλίως ἐκήθετο. Καὶ τοῦτο καὶ διὰ τῶν μετὰ ταῦτα δήλον ἐποίησεν. Ὅτε γοῦν οὐ βαρβάρων στρατοπέδων ἐμελλεν αὐτοὺς πολιορθεῖν, ἀλλὰ ἡ θεήλατος ὀργὴ τὰς πόλεις αὐτῶν ἐκ βάρβρων ἀνασπῆν, καὶ οὐκέτι ἐπύλων ἦν ὁ καιρὸς, οὐδὲ μάχη καὶ παρατόξω, ἀλλ' ἰκετηρίας, τοσαύτην ἐποίησαν ὑπὲρ αὐτῶν σπουδῆν, ὅσην ἂν εἰ αὐτοὺς ἀπόλλυσθαι ἐμελλε. Διὰ δὲ τοῦτο, καὶ ἀπαξ καὶ δις καὶ τρις καὶ πολλαῖς προσέρχεται τῷ θεῷ, καὶ ἐπὶ τὴν φύσιν καταφεύγει λέγων· *Ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός.* Καὶ ἐπειδὴ ὁμοῦ ἐλεῖν αὐτοὺς προεδόμενους, δι' ἐτέρους αὐτοὺς ἀξίω οἴσασθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἔλεγεν· *Οὐ μὴ κενύσῃ ἀπὸ τοῦ παιδὸς μου Ἀβραάμ ἢ μέλλω κοίτην;* ἵνα ἡμεῖς μάθωμεν πῶς ἐστὶ φιλόφροντος ὁ δίκαιος. Καὶ οὐδ' ἂν ἀπίστη παρακαλῶν, εἰ μὴ ὁ θεὸς ἀπίστη πρῶτος. Καὶ δοκίμ' μὲν ὑπὲρ τῶν δικαίων δεῖσθαι, τὸ δὲ πᾶν ὑπὲρ ἐκείνων ἐποιεῖ. Καὶ γὰρ σφόδρα εἰσι αἱ τῶν ἁγίων ψυχὰς ἡμεροὶ καὶ φιλόφρονες, καὶ περὶ τοὺς οἰκείους καὶ περὶ τοὺς ἀλλοτρίους, καὶ μέχρι τῶν ἀλόγων αὐτῶν ὅσα τούτην ἐκτείνουσι τὴν ἡμερότητα. Διὰ τοῦτο καὶ

σοφὸς τις ἔλεγε, Δίκαιος οὐκ εὐλαίει ψυχὰς κτηνῶν αὐτοῦ· εἰ δὲ καὶ κτηνῶν, πόσω μᾶλλον ἀνθρώπων. Ἀλλ' ἐπειδὴ κτηνῶν ἐμνήθησεν, λογισάμεθα καὶ τοὺς τῶν προβάτων ποιμένας· τοὺς ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ χωρὰς, οἳ καὶ ἡλίκα πάσχουσι ὑπὲρ τῆς τῶν ἀλόγων προστασίας. Πολλάκις γοῦν χιόνι καταχωσθέντες, τρεῖς ἡμέρας ἐμειναν ἡμέρας. Λέγονται δὲ καὶ οἱ ἐν τῇ Λιβύῃ οὐκ ἐλάττω τοῦτον ὑπομένειν θεῖν, μῆνας ὀλοκλήρους τὴν χαλεπὴν ἐρημον ἐκείνην καὶ τῶν μικροτάτων γέμουσαν θηρίων περιπολιούσας. Εἰ δὲ περὶ ἄλλα τοσαύτη σπουδῆ, τίνα ἂν ἐχοίμεν ἀπολογίαν οἱ ψυχὰς λογικὰς ἐμπιστευθέντες, καὶ τὸν βαθὺν τοῦτον καθυπόδοντες ὕπνου; ἀναπνεῖν γὰρ ὄλωσ' ἐχρήν; ἡσυχάζειν δὲ ὄλωσ', ἀλλ' οὐ πανταχοῦ περιτρέχειν; καὶ μυριοὶς ἑαυτοὺς ἐκθεδῶναι θανάτους ὑπὲρ τῶν προβάτων τοῦτον; Ἡ οὐκ ἴστε τῆς ἀγλῆς ταύτης τὸ ἀξίωμα; οὐχ ὑπὲρ ταύτης ὁ Δεσπότης ὁ σὸς μυρία ἐπραγματεύσασθε, καὶ τὸ αἷμα ὕστερον ἐξέχευε τὸ ἑαυτοῦ; οὐ δὲ ἀνάπασιν ζητεῖς; καὶ τί χειρὸν γένοιτ' ἂν τῶν ποιμένων τούτων; Οὐκ ἐνωσὶς τοῦτο, δεῖ περιεσθῆκασι τὰ πρόβατα ταῦτα λύκοι τούτων πολλῶν μικρότεροι καὶ ἀγριότεροι; οὐ λογίχη πρὸς αὐτὸν οἷας δεῖ ψυχῆς τῶν μέλλοντι ταύτην μεταχειρίζει τὴν ἀρχήν; Ἀλλ' ἀνθρώποι μὲν δημαγωγοὶ ὑπὲρ τῶν τυχόντων βουλευόμενοι πραγμάτων, τὰς νύκτας ταῖς ἡμέρας προστεθέσασιν ἀγρυπνοῦντες· ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ οὐρανοῦ τὸν ἀγῶνα ἔχοντες, καὶ ἐν ἡμέρᾳ καθυπόδοντες; καὶ τίς ἡμεῖς λοιπὸν ἐξαιρήσεται τῆς ἐπὶ τούτοις κολάσεως; Εἰ γὰρ τὸ σῶμα κατακόπτεσθαι εἴη, εἰ γὰρ μυριοὶ ὑποσθῆναι θανάτους, οὐχ ὡς ἐπὶ πανηγυρῶν τρέχειν ἐχρήν; Ταῦτα δὲ μὴ μόνον ποιμένας, ἀλλὰ καὶ πρόβατα ἀκούετω, ἵνα τοὺς ποιμένας [737] προθυμοτέρους ποῦσιν, ἵνα μῆλλον αὐτῶν τὴν προαίρεσιν ἀλείψωσιν, ἔτερον μὲν οὐδὲν, πειθῶ δὲ καὶ ὑπακοῇ πᾶσαν παρέχοντες. Ὅστω καὶ ὁ Παῦλος ἐκλείουσι λέγων· *Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπακούετε, δεῖ αὐτοὺς ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδοῦσιν.* Ὅταν δὲ εἴπῃ, Ἀγρυπνοῦσι, μυριοὶ λέγει πόνους καὶ φροντίδας καὶ κινδύνους. Ὁ γὰρ καλὸς ποιμὴν καὶ τοιοῦτος, οἷον ὁ Χριστὸς βούλεται, μυριοὶς ἀμύλλαιτα μάρτυσιν. Ὁ μὲν γὰρ ἀπαξ δὲ αὐτὸν ἀπέθανεν, οὗτος δὲ μυριάκις διὰ τὴν ποιμήνην, εἰ γε ποιμὴν εἶη τοιοῦτος, οἷον εἶναι χρὴ· ὁ γὰρ τοιοῦτος καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκων δύναται. Διὰ καὶ ὑμεῖς εἰδότες τὸν πόνον, συμπράττετε ταῖς εὐχαῖς, τῆ σπουδῆς, τῆ προθυμίας, τῆ φιλίας, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὁμῶν, καὶ ἡμῶν ὑμεῖς καύχημα γένησθε. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων, καὶ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους φιλοῦντι αὐτὸν, τοῦτο ἐνεχείρισται, πρότερον ἐρωτήσας αὐτὸν, εἰ φιλοῦτο παρ' αὐτοῦ. Ἰνα μάθῃς, δεῖ τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων τῆς ἀγάπης τῆς εἰς αὐτὸν τεκμηρίον τίθεσθαι· καὶ γὰρ νενικήσῃ τοῦτο δεῖται ψυχῆς. Ταῦτα δὲ μοι περὶ ἀρίστων εἰρητῶν ποιμένων, οὐ περὶ ἑμαυτοῦ καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' εἰ τις τοιοῦτος, οἷος ὁ Παῦλος ἦν, οἷος ὁ Πέτρος, οἷος ὁ Μωυσῆς. Τούτους οὖν μεμνησάμεθα καὶ ἀργοντες καὶ ἀρχόμενοι· ἔξεται γὰρ καὶ ἀρχόμενος ἂν μερεῖ εἶναι ποιμένος*, τῆς οἰκίας, τῶν φίλων, τῶν οἰκείων, τῆς

* Unus Codex, ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ ἐπαθεν. ὁ Morel., male ἀλόγων αὐτοῦ.

* Sic mss. recte. Editi ποιμένας

γυναϊκός, τῶν παίδων· κἀν οὕτω τὰ καθ' αὐτοὺς
οἰκονομῶμεν, πάντων ἐπιτευξόμεθα τῶν αγαθῶν·

ὣν γένοιτο πάντας ἡμεῖς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλαν-
θρωπείᾳ, καὶ τὴ ἐξῆς.

ΘΜΙΑΙΑ Α'.

**Νορί δὲ πορεύοιαι εἰς Ἱερουσαλήμ, διακοπὴν
τοῖς ἀγίοις. Εὐδόκησον γὰρ Μακεδονία καὶ
Ἀχαΐα κοινωνίαν τῶν ποιήσασθαι εἰς τοὺς
πτωχοὺς τῶν ἀγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. Εὐ-
δόκησον γάρ, καὶ θρῆνίζεται αὐτῶν εἰσιν.**

α'. Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι *Τόσον οὐκ εἶτι ἔγω ἐν τοῖς
κλίμασι τούτοις*, καὶ ἐπιποθῶν ἔγω ἐκ πολλῶν
ἐτῶν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἔμελλε δὲ εἶτι βραδύνειν
ἵνα μὴ νομιζήται διαγλυκάζειν αὐτοὺς, λέγει καὶ τὴν
αἰτίαν, δι' ἣν ἀναβάλλεται τῶς, καὶ φησιν, ὅτι *Πο-
ρεύομαι εἰς Ἱερουσόλυμα*. Καὶ δοκεῖ μὲν τὴν πρόφα-
σιν λέγειν τῆς μελλήσεως, διὰ δὲ τούτων καὶ ἑτερόν
τι κατασκευάζει, τὸ προτρέψει ἐκείνους εἰς ἐλεημο-
σίαν, καὶ σπουδαιότερους ποιήσει· ἔπει εἰ μὴ τοῦτο
ἰσχυροῦς καταρθῶσαι ε, ἡρεκεῖ εἰπεῖν, ὅτι *Πορεύο-
μαι εἰς Ἱερουσαλήμ*· νοῦν δὲ καὶ τὴν αἰτίαν προστί-
θαι τῆ ἀποδημίας· *Πορεύομαι γάρ, φησί, διακο-
πῶν τοῖς ἀγίοις*. Καὶ ἐνταρξίβει τῆ λόγῳ, καὶ λογι-
σμοῦς κινεῖ λέγων, ὅτι *Θρῆνίζεται εἰσι*, καὶ ὅτι, *Εἰ
τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινωνήσαν τὰ ἔθνη*,
θρῆνίζουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργήσασθαι· ἵνα
μάθωσιν ἐκείνοι τούτους ζηλοῦν. [738] Διὰ καὶ μάλι-
στα αὐτοῦ τὴν σφύραν θαυμάσαι χρὴ ὅ, ὅτι τοῦτον τῆς
συμβουλῆς τὸν τρόπον ἐπένησεν· οὕτω γὰρ μέλλον
ἠμῶντο ἡ ἐν τάξει παραίνεσος εἶπεν. Καὶ γὰρ
ἔβοαν ἂν ὑδρῖζεσθαι, εἰ εἰς προτροπὴν αὐτῶν Κο-
ρινθίους παρήγεν εἰς μέσον καὶ Μακεδόνας. Διὰ δὲ
τοῦτο ἐκεῖ ἐκείνους μὲν οὕτω προτρέπει, λέγων *Γνω-
ρίτω δὲ ὑμῖν τὴν χάριτι τοῦ Θεοῦ τὴν δεδομένην
ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας*· καὶ Μακεδόνας
δὲ διὰ τούτων πάλιν. *Ὅ γὰρ ἐξ ὑμῶν Ζήλος ἠρέθι-
σεν τὸς πλειοῦτας*. Καὶ διὰ Γαλιτίας δὲ ἠρώσας τοῦτο
ποιεῖ, ὡς ὅταν λέγῃ· *Ἔσπερον διδάξαί ταῖς Ἐκκλη-
σιαῖς τῆς Γαλιτίας*, οὕτω καὶ ἡμᾶς ποιήσατε·
ἐπὶ δὲ Ῥωμαίων οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὑπεσταλάμενος
μέλλον. Ποιεῖ δὲ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τοῦ κηρύγματος, ὡς
ὅταν λέγῃ· *Ἦ δὲ ὑμῶν ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθεν*·
ἡ εἰς ὑμᾶς μόνους κατήνευσεν· οὐδὲν γὰρ οὕτως,
ὡς Ζήλος, ἰσχυρῶν. Διὰ πολλοῦ αὐτὸ εἰπῆσιν· καὶ
γὰρ καὶ ἀλλοθῶ φησι, *Κυθῶς ἐν πάσαις ταῖς Ἐκ-
κλησίαις διατάσσονται*· καὶ πάλιν, *Καθὼς παντα-
χοῦ ἐν πάσῃ Ἐκκλησίᾳ διδάσκω*. Καὶ Κολοσσαῖαι
δὲ εἶλεγεν, ὅτι *Ἔστι καρποφοροῦμενον καὶ αὐξάν-
ομενον τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ ἐν παντὶ κόσμῳ*.
Τοῦτο δὲ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης.
Καὶ σκοπεῖ πῶς μεγαλοπρεπῶς ταῖς λέξει κήρυ-
ται· οὐ γὰρ εἶπεν, Πορεύομαι ἐλεημοσύνην ἀποφέρων,
ἀλλὰ, *διακοπῶν*. Εἰ δὲ Παῦλος διακοπεῖ, ἐννήσων
ἤλικον τὸ γένομενον, ὅταν ὁ τῆς οἰκουμένης διδάσκα-
λος καταδέχηται ἀποκομίζειν, καὶ μέλλον εἰς Ῥώμην
ἀποδημῆναι, καὶ οὕτως· αὐτοὺς ἐπιποθῶν, τοῦτο ἐκεί-
νον προτιμᾷ. *Ἠδούκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ
Ἀχαΐα*, τουτέστιν, ἰδοκίμασαν, ἐπεθύμησαν, *κοινο-
νίαν τῶν*. Πάλιν οὐκ εἶπεν· Ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ
Κοινωνίαν. Τὸ δὲ, *Τιτῶ, οὐχ ἄλλως τθεῖσεν*, ἀλλ'
ἵνα μὴ ἐξῆρ τούτους ἐνεδιξείν. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς,
Εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἀλλ' *Εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν
ἀγίων*· διὰ τὴν ποιῶν τὴν οὐσταν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς

ἀρετῆς καὶ τὴν ἀπὸ τῆς κενίας. Καὶ οὐδὲ τούτω μὲν
ἠρέσθη, ἀλλ' ἐπήγγαγεν, ὅτι *Θρῆνίζεται εἰσιν*.
Ἐἴτα θεῖσεν πῶς θρῆνίζεται. Εἰ γὰρ τοῖς πνευμα-
τικοῖς ἐκοινωνήσαν αὐτῶν, φησί, τὰ ἔθνη, θρῆ-
νίζουσι καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργήσασθαι
τοῖς. Ὅ δὲ λέγει, τοῦτο ἔστι· δι' αὐτοὺς ἦλθεν ὁ
Χριστὸς, αὐτοῖς ἦν ἄπαντα ἐπηγγαμίνα τοῖς ἡ-
θουδαίοις, εἰς αὐτῶν ὁ Χριστὸς· διὰ καὶ εἶλεγεν, *Ἐν
τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ἡ σωτηρία*· ἐκείθεν οἱ ἀπίστοι-
λοι, ἐκείθεν οἱ προσηῖται, ἐκείθεν τὰ αγαθὰ πάντα.
Τούτων οὖν ἀπάντων ἐκοινωνήσαν τὴ οἰκουμένη. Εἰ
τοῖνον ἐν τοῖς μελλοῖσιν ἐκοινωνήσατε, φησί, καὶ τῶν
δεῖπνων τῶν ἐκείνους παρεσκευασμένων ὑμῖς εἰ-
σελθόντες ἀπηλλοθῆσατε τῶν προκειμένων κατὰ τὸν
εὐαγγέλιον παραβολῆν θρῆνίζετε καὶ τῶν σαρκικῶν
κοινωνήσαι καὶ μεταδοῖναι αὐτοῖς. Καὶ οὐκ εἶπεν,
Κοινωνήσαι, ἀλλὰ *Λειτουργήσαι*· ἐν τάξει διακόνων
αὐτοὺς καθιστῶς, καὶ τῶν βασιλεῦσαι τελούσων φέ-
ρον. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐν τοῖς σαρκικοῖς ὑμῶν, ὅπερ,
Ἐν τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν· τὰ μὲν γὰρ πνευ-
ματικὰ ἐκείνων, τὰ δὲ σαρκικὰ οὐ τούτων μόνων, ἀλλὰ
κοινὰ πάντων· τὰ γὰρ χρήματα πάντων ἐκείνων
εἶναι, οὐχὶ τῶν κτηνημάτων μόνων. [739] *Τοῦτο οὖν
ἐπιτελέσσατε, καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρ-
πὸν τούτου*· τουτέστιν, ὡς εἰς βασιλικὰ ταμίαι ἐν-
ασθόμενος, ὡς ἐν ἀούλῳ καὶ ἀσφαλεῖ γυρίῳ· καὶ
οὐκ εἶπεν, Ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ πάλιν, *Τὸν καρπὸν
δεκνός καρθαίνοντας τοῖς παρήγοις*. Ἀσελεύσονται
δὲ ὑμῶν εἰς Σπανίαν ε. Πάλιν μνήσεται τῆς
Σπανίας, δεκνός τὸ δοκον καὶ τὸ περὶ ἐκείνους θερ-
μῶν. *Ὅσα δὲ, ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ἐν πλη-
ρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγερίου τοῦ Χριστοῦ
ἐλεύσομαι*. Τί ἔστιν, Ἐν πληρώματι εὐλογίας·
Ἦτοι περὶ χρημάτων φησίν, ἢ περὶ πάντων ἀπλῶς
τῶν κατορθωμάτων. Εὐλόγιαν γὰρ, ὡς τὰ πολλὰ, τὴν
ἐλεημοσύνην εἶθε λέγειν· ὡς ὅταν λέγῃ, *Ὅς εὐλο-
γίαν, μὴ ὡς πλειοῦσαν* καὶ ἔθος δὲ πάλαιον οὕτως
ἦν καλεῖσθαι τὸ πρᾶγμα. Ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα προ-
έθηκε, *Τοῦ εὐαγγελίου*, διὰ τοῦτο φαιμεν εὐ περὶ
χρημάτων μόνων εἰρηκεῖναι, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων
ἀπάντων· ὡσαύτως εἶπεν, *Ὅσα δὲ, ὅτι ἐρχόμενος ὄμο-
μοι ὑμᾶς ἐν ἅσπασιν εὐδοκίμουνας, καὶ κομιόνας
τοῖς αγαθοῖς, καὶ μυρίων ἐπιάνων ἀξίους* ε· τῶν κατὰ
τὸ εὐαγγέλιον. Καὶ τοῦτο δὲ εἶδος συμβουλῆς θαυμα-
στόν, τὸ προκαταλαμβάνειν αὐτοὺς τοῖς ἐγκωμίοις.
Ὅταν γὰρ παρητήται ἐν τάξει παραίνεσος τοῦ
ποιεῖν, ἐπὶ τούτων ἔρχεται τῆς διορθώσεως τὸν τρό-
πον. *Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Πνεύ-
ματος*.

β'. Πάλιν ἐνταῦθα τὸν Χριστὸν καὶ τὸ Πνεῦμα προ-
βάλλεται, καὶ οὐδαμῶς μνήσεται τοῦ Πατρὸς. Τῶντα
δὲ εἶπον, ἐν ὅταν εἶπεν αὐτὸν Πατρός καὶ Υἱοῦ με-
μνημένον, ἢ Πατρός μόνου, μετὰ Υἱὸν μετὰ Πνεῦμα
ἀθετήσ. Καὶ οὐκ εἶπεν, Πνεύματος, ἀλλ' Ἀγίας
Πνεύματος. Καθάπερ γὰρ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν τὸν
κόσμον καὶ ὁ Πατήρ, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα. Τί δὲ
ἔστιν ὁ παρακαλεῖς, εἰπέ μοι· *Συναγωγισάσθαι μοι*

* Codex unus, τοῦτο ἰσοῦστο καταρθῶσαι. ὁ Idem, θαυ-
μάσαι εἶπον.

* Codex unus semper Ἰσπανίαν habet. ὁ Sic unus
Cod. Editi μυρίων αγαθῶν ἀξίους ἐπαίμων. Edit.

merari, domi, in amicis, in domesticis, in uxorem, in filios. Si sic nostra dispensemus, omnia consequo-

mur bona, que nos omnes adipisci contingat gratia et benignitate, etc.

HOMILIA XXX.

CAP. 15, v. 25. *Nunc autem proficiscor Jerosolymam, ministrans sanctis.* 26. *Placuit enim Macedoniae et Achaiae collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt Jerosolymae.* 27. *Placuit enim ipsis, et debitores sunt coram.*

1. Quoniam dixerat, *Locum in his regionibus amplius non habeo, et concupiscentiam habeo a multis annis venire ad vos;* cum esset adhuc moram facturum, ne videretur illis illuisse, causam dicit cur interim tardet, dicitque, *Proficiscor Jerosolymam.* Et videtur quidem cunctationis causam dicere; per hæc autem aliud quidpiam apparat, iucitque illos ad eleemosynam erogandam, diligentioresque reddit. Nam nisi hoc efficere voluisset, satis erat dixisse, *Proficiscor Jerosolymam;* nunc autem et causam peregrinationis adjicit: *Proficiscor enim, inquit, ministrans sanctis.* Et in hoc sermone immoratur, ratiocinatioque movet, dicens quod debitores sint; et, *Si spiritualium ipsorum consortes facti sunt gentes, debent etiam in carnalibus ministrare:* ut discant illi imitari ipsos. Ideoque maxime Pauli sapientiam admirari oportet, quia hunc consilii dandi modum excogitavit: ita enim acceptior illis fuit, quam si hortatus esset. Putasset enim se contumelia affici, si ad æmulationem Corinthios illis et Macedonas proposuisset. Propterea sic illos ibidem hortatur, dicens: *Certiores vos facio, fratres, de gratia Dei, quæ data est Ecclesie Macedoniae* (2. Cor. 8. 1); rursusque Macedonas per istos hortatur: *Zelus enim, qui ex vobis est, plurimos excitavit* (Ibid. 9. 2). Et per Galatas etiam idipsum facit, ut cum dicit: *Quemadmodum præcepti Ecclesie Galatiæ, sic et vos facitis* (1. Cor. 16. 1); cum Romanis vero uno item, sed multo demissius. Hoc ipsum facit et circa prædicationem, ut cum dicit: *An ex vobis egressum est verbum Dei? aut ad vos solos pervenit* (Ibid. 14. 36)? nihil enim ita forte est ut zelus. Ideo sæpe illud memorat: nam et alibi dicit: *Quemadmodum in omnibus Ecclesie præcepto* (Ibid. 7. 17); et rursum, *Sicut ubique in omni Ecclesia doceo* (Ibid. 4. 17). Colossensibus vero dicebat: *Fructificet et crescat evangelium Dei in toto mundo* (Coloss. 1. 6). Hoc etiam hic facit de eleemosyna loquens. Et perpende quomodo magnifice dictionis utatur: non enim dixit: *Proficiscor eleemosynam deferens, sed, Ministrans.* Quod si Paulus ministrat, cogita quanta res fiat, cum orbis doctor deferendam accipit, et quod ad Romanos peregrinaturus, et quod illos usque adeo videre desiderans, hoc illi præferat. *Placuit enim Macedoniae et Achaiae, id est, approbaverunt et desiderarunt, communicationem aliquam.* Rursus non dixit, *Eleemosynam, sed Communicationem.* Illud autem, *aliquam,* non sine causa posuit, sed ne videretur hos carperere. Nec dixit simpliciter, *In pauperes, sed, In pauperes sanctorum;* duplicem faciens commendationem, et a virtute et a pauper-

tate. Neque hoc satis illi fuit, sed subjunxit, *Debitores sunt.* Deinde ostendit, quomodo sint debitores. *Nam si spiritualium ipsorum, inquit, consortes facti sunt gentes, debent etiam in carnalibus ministrare ipsis.* Id est, propter ipsos venit Christus; illis qui ex Judæis erant omnia promissa fuerant; ex ipsis est Christus: ideo dicebat: *Ex Judæis est salus* (Joan. 4. 22); inde sunt apostoli, iude propheta; inde bona omnia. Horum igitur omnium censors fuit orbis. Si ergo in majoribus, inquit, participes fuistis, et si cœnarum illis paratarum vos ingressi consortes fuistis, secundum evangelii parabollam, debetis etiam carnalia communicare et tradere illis. Neque dixit, *Communicare, sed Ministrare,* illos in diaconorum ordine constitutas, eorumque qui regibus tributa perdunt. Neque dixit, in carnalibus vestris, ut dixerat, *In spiritualibus ipsorum:* spiritualia quippe ipsorum erant, carnalia vero non horum tantum sunt, sed communia omnibus: pecunias enim omnium jussit esse, neque possidentium eas tantum. 28. *Hoc igitur cum consummavero, et assignavero eis fructum hunc;* hoc est, quasi in regia penuria deposuero, quasi in tuto et securo loco. Nec dixit, *Eleemosynam, sed rursus, Fructum;* ostendens lucrum accedere largitoribus. *Per vos proficiscor in Hispaniam.* Rursus Hispaniam memorat, ostendens quam impiger et quam fervidus esset erga Hispanos. 29. *Sic autem, quod veniens ad vos, in plenitudine benedictionis evangelii Christi veniam.* Quid est, in plenitudine benedictionis? Vel de pecuniis loquitur, vel simpliciter de omnibus bonis operibus. Benedictionem enim ut plurimum eleemosynam solet appellare, ut quando dicit: *Quasi benedictionem, non quasi avaritiam* (2. Cor. 9. 5); et ex veteri more ita vocabatur. Quia vero hic addidit *Evangelii,* dicimus non de pecuniis tantum dictum fuisse, sed et de aliis omnibus; ac si diceret: *Scio autem, quod veniens video vos in omnibus probatos, et in bonis florentes, ac mille laudibus dignos secundum evangelium.* Estque hoc genus consilii admirandum, quod encumulis esse proveniat. Quando enim recusat hoc per unum adhortationis facere, ad hunc veit correctionis modum. 30. *Obsecro autem vos per Dominum Jesum Christum et per dilectionem Spiritus.*

2. Hic rursus Christum et Spiritum præmittit, et nusquam hic Patrem memorat. Hæc porro dico, ut cum videris ipsum Patrem et Filium memorare, aut Patrem solum, ne Filium vel Spiritum deici putes. Nec dixit, *Spiritus; sed, Dilectionis Spiritus.* Quemadmodum enim Christus dilexit mundum, et Pater quoque, ita et Spiritus. Quid, quæso, obsecras? *Ut mecum concertetis in orationibus pro me ad Deum.* 31. *ut liberer ab incredulis, qui sunt in Judæa.* Magnam certo illi certamen propositum erat; ideo preces illorum implorat. Non dixit, *Ut manus consernam, sed, Ut li-*

berer : quemadmodum Christus jussit, *Orate, ne intretis in tentationem* (Matth. 20. 41). Hæc vero diceas significabat, improbos quosdam lupos, qui feræ magis quam homines essent, se invasuros esse. Ex hoc aliud etiam apparat, ut probet se ministerium hoc sanctis præstandum juste suscepisse, si quidem tot adhuc essent increduli, ut, quo ab illis liberetur, preces postulet. Nam qui inter tot inimicos versabantur, fame erant perituri; ideoque necesse erat ut aliunde cibum acciperent. *Et ut ministerium meum in Jerusalem acceptum sit sanctis*; id est, ut grata sit hostia mea, utque cum alacritate dona suscipiant. Videntur quomodo rursus accipientium dignitatem extollat, quando quidem tanti populi precibus utendum est, ut mihi suscipiantur? Ex hoc autem aliud quidpiam ostendit, nempe quod non sufficiat elemosinam dedisse, ut ea accepta sit. Quando namque ex necessitate et inivulis quis dederit, vel ex injuste partis, vel ad vanam gloriam, fructus abscedit. 52. *Ut cum gaudio veniam ad vos per voluntatem Dei.* Quemadmodum in principio dixit : *Si quo modo prosperum iter habeam in voluntate Dei, ut veniam ad vos* (Rom. 1. 10); ita et hic ad eandem voluntatem confugit et dicit : Ideo festivo, et inde eripi opto, ut quamprimum vos videam, et cum gaudio videam, nec minimum inde mererem astraham. *Et vobiscum requiem habeam.* Vide quomodo rursum se a fastu alienum ostendat. Non enim dixit, Ut doceam vos, ut insituiam, sed *Ut vobiscum requiem habeam.* Atqui ille erat qui decertabat, et pugnabat : quomodo igitur dicit, *Ut vobiscum requiescam*? Ad gratiam illis loquitur, et alacriores illos reddit, cum coronarum consortes facit, ostenditque illos etiam certare et laborare. Deinde, ut semper facere solet, precationem adhortationi adjicit, dicens : 53. *Deus autem precis sit cum omnibus vobis. Amen.* (Cap. 16.) 1. *Commodo autem vobis Phæben sororem, quæ ministra est Ecclesie, quæ est in Cenchreis.* Vide quantum illam honoret : nam illam ante alios omnes memorat, et sobriorem vocavit : nec parva res erat Pauli sororem vocari. Dignitatem quoque adjicit, ministram vocans. 2. *Ut illam suscipiatis in Domino, ut decet sanctos.* Hoc est, propter Dominum, ut honore fruatur apud vos. Nam qui propter Dominum suscipit, etiam non magnum quempiam suscipit, cum sollicitudine suscipit : cum autem illa sancta esset, cogita quo cultu illa digna fuerit. Ideo adjicit, *Ut decet sanctos*; ut tales suscipere oportet. Duplici autem de causa digna est quæ coretur a vobis, et quod propter Dominum suscipiatur, et quod sancta sit. *Et assistatis ei in quocunque negotio vobis indigerit.* Videntur quam studeat, ut ne onerosus sit? Non enim dixit, Ut liberetis eam; sed, Ut quæ penes vos erunt afferatis, et manum porrigatis; et in quibus ope vestra egerit : non quocunque in statu illa sit, sed in quibus opera vestra egerit; si in illis egeat, in quibus vos auxiliari possitis. Deinde ineffabilis laus sequitur : *Etenim ipsa multis adfuit, et mihi ipsi.* Videntur prudentiam? Primo laudes, deinde in medio adhortationem, postea rursus laudes ponit, utrinque præstanda officia laudibus

besta mulieris concludens. Quomodo enim non besta, quæ tanto Pauli testimonio celebratur, quæ potuit illum juvare, qui totum orbem emendavit? Hoc enim illius virtutum colophon erat : ideoque hoc postremum ponit, dicens, *Et mihi ipsi.* Quid est illud, *Et mihi ipsi*? Prædicatori orbis, ei qui tot tantque passus est, qui innumeris hominibus sufficit. Imitemur ergo et viri et mulieres sanctam illam, et eam quæ sequitur cum viro suo. Quinam illi sunt? 3. *Salutate, inquit, Priscillam et Aquilam, adjutores meos in Christo Jesu.* Illorum virtutem Lucas quoque testificatur, tum quando dicit : *Mansit apud illos Paulus : erant enim scenofactoria artis*; tum quando ostendit mulierem illam Apollo virum suscepisse et viam Domini illum docuisse.

3. Magna illa sunt, sed multo majora quæ Paulus dicit. Quid enim ait? Primo comministros vocat, ineffabilem laborem et periculorum participes ostendens : deindeque ait : 4. *Quia pro anima mea suis cervicibus supponerunt.* Videntur consummatos martyres? Verisimile quippe est sub Nerone innumera fuisse pericula, quia jusserat Judæos omnes Roma pelli. *Quibus non ego solus gratias ago, sed et omnes Ecclesie gentium.* Hic hospitalitatem et pecuniarum administrationem subindicat, celebrans illos quod sanguinem suum et opes totas communes proposuerint. Videntur generosas mulieres, quæ sexus infirmitas ad virtutis cursum non impedimento fuit? Idque jure merito : nam *In Christo Jesu non est masculus, non femina* (Gal. 3. 28). Et quod de priore dixit, hoc ipsum de ista dicit : nam de illa dicebat, *Quæ multis adfuit, et mihi ipsi*; de hæc rursus, *Non ego solus gratias ago, sed et omnes Ecclesie gentium.* Ne videretur enim per adulationem hæc dicere, alios adducit testes mulieribus his multo plures. 5. *Et, quæ in domo illorum est, Ecclesiam.* Ita enim probati et clari erant, ut domum suam ecclesiam facerent; tum quod omnes fideles redderent, tum quod peregrinis omnibus illam aperirent. Neque enim simpliciter solet domos ecclesias appellare, nisi pietas multa et magnus Dei timor in illis radicatus fuerit. Ideo Corinthiis etiam dicebat : *Salutate Aquilam et Priscillam cum Ecclesia, quæ in domo illorum est* (1. Cor. 16. 19); et de Onesimo scribens dicit : *Paulus Philemoni et Appia dilectæ, et Ecclesie, quæ est in domo tua* (Philem. 1. 1. 2). Potest enim etiam qui matrimonio junctus est mirabilis et generosus esse. Ecce et isti connubio juncti admodum clari erant, etsi ars illorum splendida non esset : erant enim scenofactoria artis, seu tentoriorum artifices; utamen omnia virtus tegelat, et plus quam solem illustres reddebat : neque illis nocebat vel ars vel connubium, sed dilectione. quam Christus expetit, illi exhibebunt : nam ait : *Majorem hæc caritatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amico suis* (Joan. 15. 15). Et quod signum discipuli est, hoc exhibuerunt : nam crucem acceperunt, et sequuti sunt Christum. Etenim qui hoc pro Paulo fecerunt, multo magis pro Christo fortitudinem ostenderunt. Hæc et pauperes et divites

ἐν ταῖς προσευχαῖς διὰ τὸ ἔμοι πρός τὸν Θεόν, Ἰνα ῥυσθῶ ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Μέγας ἄρα ἀγὼν αὐτῷ προέκειτο· διὰ καὶ τὰς εὐχὰς αὐτῶν ἀέλει. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἰνα συμπλακῶ, ἀλλ' Ἰνα ῥυσθῶ ὡς ὁ Χριστὸς ἐκλήσκειν. Ἐδόξεθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμὸν. Ταῦτα δὲ λέγων, εἰδείκνυ πεινήσαντι τινὰς λύκους ἐπιθησομένους αὐτῷ, καὶ θηρία μᾶλλον ἢ ἄνδρας. Ἄπὸ δὲ τούτου καὶ ἕτερον παρεσκευάζετο, τὸ δεῖξαι ὅτι δικαίως ἀνεδέξατο τὸ διακολλησάσθαι τοὺς ἁγίους, εἰ γὰρ τοσοῦτοι οἱ ἀπειθῶντες, ὡς καὶ αὐτῶν εὐχθεῖναι ῥουσθῆναι. Οἱ γὰρ μεταξὺ τοσοῦτων ὄντες πολεμίων, καὶ λιμῷ ἀπόλλυσθαι ἐμελλον· διὸ ἀναγκαίως ἐτέρωθεν αὐτοὺς ἐκρίζωντο. Καὶ Ἰνα ἡ δικαιοσύνη μου ἐν Ἰερουσαλὴμ εὐπρόσδεκτος γένηται τοῖς ἁγίοις· τοῦτέστι, Ἰνα δεκτή μου γένηται ἡ θυσία, Ἰνα μετὰ προθυμίας ὑποδέξωνται τὰ δίδόμενα. Ὅρθῃ πῶς πάλιν ἐπήρθε τὸ ἔξιωμα τῶν λαμβανόντων, εἰ γὰρ εὐχῶν δεῖται παρὰ ὄμιον τοσοῦτον, εἰς τὸ δεχθῆναι τὰ πεμπόμενα; Ἄπὸ δὲ τούτου δείκνυσαι καὶ ἕτερον τι, ὅτι οὐκ ἀρχαί [740] τὸ δοῦναι ἐλεημοσύνην εἰς τὸ δεχθῆναι. Ὅταν γὰρ μετὰ ἀνάγκης τις παρέχη, ὅταν εἰς ἀδικίαν, ὅταν πρὸς κενόδοξον*, οὐ γάρ τις ὁ καρπὸς, ὅταν ἐν χαρᾷ ἔδωκεν πρὸς ὄμιον διὰ θελήματος Θεοῦ. Ὅπως ἀρχόμενος ἐλεγεν, Εἰ πως ἤδη ποτὲ ἐδοξοθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ εἰσεῖθι πρὸς ὄμιον· ὅπως καὶ ἐπιταῖθα ἐπὶ τὸ αὐτὸ καταφεύγει βέλγημα, καὶ φησιν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐπιτόμαι, καὶ ῥουσθῆναι ἐκείθεν ἐρχομαι, Ἰνα ταχέως ὄμιον ῥω, καὶ ῥω μετ' ἡθονή†, μηδεμίαν ἐκείθεν ἐπισυρόμενος ἀθμίαν. Καὶ συναγαπαύσωμαι ὄμιον. Ὅρα πῶς πάλιν τὸ ἀτυφον δεικνύσκει. Οὐ γὰρ εἶπε, Ἰνα διδάξω ὄμιον καὶ κατηχήσω, ἀλλ', Ἰνα συναγαπαύσωμαι ὄμιον. Καίτοι αὐτὸς ἦν β ὁ ἀγωνιζόμενος, καὶ πικτεῖσθαι πῶς οὐν φησι, Συναγαπαύσωμαι; Χαριζόμενος αὐτοῖς καὶ ὅν τούτων, καὶ προθυμοτέρους ποιῶν τῷ κοινωνοῦσι ποιεῖν τῶν στεφάνου καὶ δεικνύσκει καὶ αὐτοὺς ἀγωνιζομένους καὶ ποιοῦντας. Εἶτα, ὅπερ ἀεὶ ποιεῖν εἶθε, τὴν εὐχὴν μετὰ τὴν παρίστατον προσέθησι ε λέγων, Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὄμιον. Ἀμήν. Συνίστημι δὲ ὄμιον φοιτῆν τὴν ἀδελφὴν, δικαστον οὐσαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεζαρεῖς. Ὅρα διὰ πόσων αὐτὴν σεμνύνει· καὶ γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτῆς ἐμνησθῆ πάντων, καὶ ἀδελφὴν ἐκάλεσεν οὐ μικρὸν δὲ Παύλου κληθῆναι ἀδελφῆν. Καὶ τὸ ἔξιωμα προσέθηκε, δάκνον ἐπιών· Ἰνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν Κυρίῳ ἀξίως τῶν ἁγίων. Τουτέστι, διὰ τὸν Κύριον, Ἰνα τιμῆς ἀπολαύσῃ ε παρ' ὄμιον. Ὁ γὰρ διὰ τὸν Κύριον ἐχθόμενος, κἀν μὴ μέγαν τινὰ δέξεται, μετὰ σπουδῆς δέχεται· ὅταν δὲ καὶ ἄγία ἦ, ἠδύησον ἤλικ· αὐτὴν ἀπολαύσασαι δικαίον θεραπεύσας. Διὰ τοῦτο προσέθηκε, Ἀξίως τῶν ἁγίων, ὡς δεῖ τοῦ τοιοῦτου ὑποδέχασθαι. Διπλῆν γὰρ ἔχει ἀφορμὴν τὸ θεραπευθῆναι παρ' ὄμιον, καὶ τὸ διὰ τὸν Κύριον δεχθῆναι, καὶ τὸ αὐτὴν ἁγίαν εἶναι. Καὶ παραστῆται αὐτῇ ἐν τῷ ἄν ὄμιον πράγματι χρηστῇ. Εἶδος τὸ ἀνεπαχθές; Ὅτι δὲ γὰρ εἶπεν, Ἰνα ἀπαλλάγητε, ἀλλ', Ἰνα τὰ παρ' ὄμιον εἰσενεύγητε, καὶ χεῖρα ἐρίητε, καὶ ἐν τῷ ἄν ὄμιον χρεστῇ· οὐκ ἐν οἷς ἄν ἦ πάντως, ἀλλ' ἐν οἷς ἄν ὄμιον δεῖται· δεῖσεται δὲ ἐν ἐκείνοις, ἐν οἷς ἄν ὄμιον ἦτε κύριοι. Εἶτα πάλιν ὁ ἐπινοῶν ἀρατος· Καὶ γὰρ αὐτὴ προστάτις πολλῶν ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ εἰκόμ. Εἶδος τὴν σύνεσιν; Πρώτον μὲν τὰ ἐγκώμια,

εἶτα μέσην τὴν παράκλησιν, εἶτα πάλιν τὰ ἐγκώμια τέθεικεν, ἐκατέρωθεν περιστέλλων τὴν χεῖραν τοῖς ἐκείνοις τῆς γυναικὸς τῆς μακαρίας ἐκείνης. Πῶς γὰρ οὐ μακαρία ἡ τοσαύτης ἀπολαύσασα παρὰ Παύλου μαρτυρίας, ἡ καὶ αὐτῷ βοηθῆσαι δυνηθεῖσα τῷ τῆν οἰκουμένην διερωθῶσαντι; Τοῦτο γὰρ ὁ κολοφῶν αὐτῆς τῶν ἀγαθῶν· δὲ καὶ ἕτερον αὐτὸ τέθεικε λέγων, Καὶ αὐτοῦ ἔμοι. Τι δὲ ἐστίν, Καὶ αὐτοῦ ἔμοι; Τοῦ χηρῶκος τῆς οἰκουμένης, τοῦ τοσαύτα παθόντος, τοῦ μυρίους ἀρκομένου. Μιμησοῦμεθα τοῖνον καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας τῆν ἁγίαν ἐκείνην, καὶ τὴν μετ' αὐτῆν δὲ σὺν τῷ ἀνδρὶ. Γίνεσθε δὲ ὅμοιοι εἶναι; Ἀσπάσασθε, φησὶ, Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν, τοὺς συλλειτουργοὺς [741] μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Τοῦτον τῇ ἀρετῇ καὶ ὁ Λουκᾶς μαρτυρεῖ· τοῦτο μὲν, ὅταν λέγη, ὅτι Ἐμεινε πρὸς αὐτοὺς ὁ Παῦλος ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τῆν τέχνην· τοῦτο δὲ, ὅταν δεῖκνῃ τὴν γυναικὰ τὴν Ἀπολλῶν προλαβανομένην καὶ κατηχήσασαν τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου.

γ. Μεγάλα μὲν γὰρ κάκεῖνα· πολλῶν δὲ μεζίονα, ε φησι Παῦλος. Τι γὰρ φησι; Πρώτον συλλειτουργοὺς αὐτοὺς καλεῖ, τὸν ἀράτων πῶνον καὶ τῶν κινδύνων δεκτικὸν αὐτοὺς κοινωνοῦν· ἔπειτα φησιν, Ὅτι διὰ τῆς ψυχῆς μου ἐστὶν ἑαυτῶν τραχῆλον διὰσῆσαν. Εἶδος μάρτυρας ἀπρητιστότους; Καὶ γὰρ εἶδος ἐπὶ Νέρωνος μυρίους εἶναι τοὺς κινδύνους, ὅτι καὶ διετάξατο πάντα χωρῖσθαι ἀπὸ τῆς Ῥώμης τοὺς Ἰουδαίους. Οἷς οὐκ ἔγω μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν. Ἐνταῦθα τὴν φιλοφροσύνην καὶ τὴν ἀπὸ τῶν χρημάτων λειτουργίαν αἰνείσεται, θαυμάσιον αὐτοῦ, ἐπὶ καὶ τὸ αἶμα αὐτῶν ἐξέχεαν, καὶ τὴν ὄσιναν κενὴν προθήσαν ἀπασαν. Εἶδος γυναικας γενναίας, ὁδὸν ἀπὸ τῆς γύσεως ἐμποδοθεῖσας εἰς τὸν τῆς ἀρετῆς ὄμιον; Καὶ μάλα εἰκότως· Ἐν Χριστῷ γὰρ Ἰησοῦ οὐκ ἄρσεν, οὐ θῆλυ. Καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς προτίρας εἶπε, τοῦτο καὶ ἐπὶ ταύτης φησὶ· καὶ γὰρ καὶ περὶ ἐκείνης ἐλεγεν, Ἡτις προστάτις πολλῶν ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἔμοι· καὶ ἐπὶ ταύτης πάλιν, ἐπὶ Οὐκ ἔγω μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν. Ἰνα γὰρ μὴ δόξη κολακεῖν ταῦτα λέγειν ε, καὶ ἄλλους μάρτυρας ἄγει τὸν γυναικῶν πολλῶν πλελους. Καὶ τῆν κατ' οἶκον αὐτῶν Ἐκκλησίαν. Ὅταν γὰρ ἦσαν εὐδόκιμοι, ὡς καὶ τὴν οἰκίαν ἐκκλησίαν ποιῆσαι, διὰ τε τοῦ πάντας ποιῆσαι ποιοῦς, καὶ διὰ τοῦ τοῖς ἔθνεος αὐτὴν ἀνοξίαι πᾶσιν. Ὅτι δὲ γὰρ ἀπλῶς εἶθεον οἰκίας ἐκκλησίας καλεῖν, εἰ μὴ πολλῇ ἡ εὐλάβεια καὶ πολὺς ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἐβρίχυμένος ἐν αὐτοῖς εφ. Διὰ τοῦτο καὶ Κορινθίους ἐλεγεν, Ἀσπάσασθε Ἀκύλαν καὶ Πρίσκιλλαν, σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν Ἐκκλησίᾳ· καὶ περὶ Ὀνησίμου δὲ γράφων φησὶ, Παῦλος Φιλιπποῖ καὶ Ἀπρία τῇ δραπητῇ καὶ τῇ κατ' οἶκον σου Ἐκκλησίᾳ. Ἐνὶ γὰρ καὶ ἐν γάμῳ θανάθιμασθον εἶναι καὶ γενναίον. Τοῦ οὐν καὶ ὄντοι ἐν γάμῳ ἦσαν, καὶ σφόδρα θαμψαν, καίτοι γε οὐδὲ τὸ ἐπιτεθεῖμα αὐτῶν λαμπρὸν ἦν σκηνοποιοὶ γὰρ ἦσαν· ἀλλ' ὅμως πάντα ἀπεκρυφεν ἡ ἀρετῇ, καὶ ὅπερ τὸν ἦλον αὐτοὺς ἐβίβει· καὶ οὕτε ἡ τέχνη οὔτε ἡ συζυγία αὐτοὺς παρέβλαψεν, ἀλλὰ τὴν ἀγάπην, ἣν ὁ Χριστὸς ἀπῆρτες, ταύτην ἀπεδείξαντο. Μεζίονα γὰρ ταύτης ἀγάπην οὐδαίς ἔχει, φησιν, Ἰνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ἐπὶ τῶν φίλων αὐτοῦ. Καὶ ὁ γνώριμά ἐστι μαρτυροῦν, τοῦτο κατέρωθεν εἶδος τῶν σταυρῶν, καὶ ἔχολοθησαν. Οἱ γὰρ ὅπερ τοῦ Παύλου τοῦτο

* Sic Item Cod., et Savil. In marg. Editi μετὰ κρονοδοξίας. Edit. b Mss. καίτοι αὐτὸς ἦν. Editi καὶ τοῖς τοῦ ε Sic uno Cod.; legebatur προτίεται. Edit. d Sic κασσ. Editi vero ἀπολαύσασαι.

• Mss., ταῦτα λέγειν. In Editis λέγειν domos.

ποιούντες, πολλὰ μᾶλλον ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ταύτην ἐπεδείξαντο τὴν ἀνδρείαν. Ταῦτα καὶ πλούσιος καὶ πένητες ἀκούειναι. Εἰ γὰρ ὁ ἀπὸ τῶν χειρῶν ζῶντες καὶ ἐργαστηρίου προσητηκότες τοσαύτην ἐπέδειξαντο θαύματα, ὥς Ἐκκλησίαις πολλὰς γενέσθαι χρήσιμοι τίνα ἄν ἔχουσιν συγγόμενον ὁ πλουτοῦντες καὶ τοὺς πένητας παρῶντες; Ἐκείνοι μὲν γὰρ οὐδὲ τὸ αἷματος ἐτίεσαντο διὰ τὸ τῷ [742] Θεῷ δοκοῦν, οὐ δὲ καὶ χρημάτων ἄλλων φίλην, πολλὰς ὑπερβῶν τῆς σαυτοῦ ψυχῆς; Ἄλλὰ περὶ μὲν τὸν διδάσκαλον τοιοῦτο ἐκείνοι, περὶ δὲ τοὺς μαθητάς; οὐ τοιοῦτοι; Ἄλλ' οὐδὲ τούτο ἔστιν εἰπεῖν καὶ γὰρ αἱ Ἐκκλησίαι τῶν ἱδῶν, φησὶν, αὐτοῖς εὐχαριστοῦσι. Καίτοι: Ἐξ Ἰουδαίων ἦσαν, ἀλλ' ὅμως οὕτως ἐπίστευσαν εὐλακροῦν, ὥς καὶ ἐκείνους μετὰ προθυμίας διακονεῖσαι πάσης. Τοιαῦτας εἶναι χρὴ τὰς γυναῖκας, *Μὴ ἐν πλεγγύμῳ ἢ χρυσῷ ἢ ἱματισμῷ πολιτεία*, ἀλλὰ τούτοις καλλωπιζόμενας τοῖς κατορθώμασι.

Ποία γὰρ, εἶπὲ μοι, βασιλισσα οὕτως ἔλαμψε, ποία οὕτως ἔδειξε ὡς αὐτὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἁγίου; Καὶ ἀν τὸς ἀπάντων ἐστὶ στώμασι, οὐ δίκαια, οὐδὲ καὶ εὐκρινῆ ἐνθ, ἀλλὰ μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ πάντες αὐτῇ ἐπὶ τοιοῦτος ἀνακηρύττουσιν, ἃ τὸ διαδιδάσκον αὐτῇ μᾶλλον κοσμήσται βασιλικῶν. Τί γὰρ μᾶλλον, εἰ δὲ ἴσον τοῖς προστάται γενέσθαι Παύλου, τοῦ κινδυνῶσ ἰδίως διαδοῦσαι τὸν τῆς οἰκουμένης διδάσκαλον; Σκόπει γοῦν καὶ δεῖσαι μὲν βασιλίδις αἰσιγῆται, ἢ δὲ τὸ σκηνοποιεῖ πανταχοῦ περιφραταί μετὰ τοῦ σκηνοποιοῦ, καὶ ὁσην ἦλιο; ἔφορᾷ γῆν, τοσαύτην ἐπιτρέχει καὶ ἡ δόξα τῆς γυναικὸς οἰκουμένην καὶ Πέτρον καὶ Ἰσὺθαι καὶ Θρᾶκες, καὶ ὁ τὰς ἰσχυράς οἰκοντες, ἔθουσι τῆς γυναικὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ μακαρίζουσι. Πόσον πλοῦτον, πόσα διαδιδάγματα καὶ ἀλουργίαις οὐκ ἂν ἤδεις ἐβρίσας ὑπὲρ τοῦ ταυτήν μαρτυρίαν λαθεῖν; Οὐδὲ γὰρ ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν, ὅτι ἐν κινδυνῶσι μὲν ἦσαν τοιοῦτοι, καὶ ἐν χρήμασι θαύματα, τοῦ κηρύττουσ ἃ ἡμῶν καὶ γὰρ συνορεῖται αὐτοῖς καὶ συλλειτουργοὺς διὰ τούτου καλεῖ. Καὶ οὐκ αἰσχύνεται γυναῖκα συλλειτουργοὺν καλῶν, τὸ σκῆυος τῆς ἐκλογῆς, ἀλλὰ καὶ ἔγκαινωπιζέσθαι τούτων οὐ γὰρ τῇ φύσει προσέχει, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν στεφανῶν. Τί τοῦ κόσμου τούτου ἴσον; πού νῦν ἡμῖν ὁ πλοῦτος ὁ πανταχοῦ περιβρᾶν; πού δὲ ὁ τῶν ἔθων καλλωπιστός; πού δὲ ἡ δόξα ἢ κενή; Κατάμαθε τῆς γυναικὸς τὸν κόσμον, τὸν οὐ σώματα περικεῖμενον, ἀλλὰ ψυχὴν καλλωπιζόμενα, τὸν οὐδέποτε ἀποπθένεμον, τὸν οὐκ ἐν κίβωτῳ κειμένον, ἀλλὰ τοὺς οὐρανῶσι ἐναποκειμένον.

δ. Βλέπε αὐτῶν τὸν περὶ τὸ κήρυγμα πόνον, τὸν ἐν τῷ μαρτυρίῳ στεφανῶν, τὴν ἐν τοῖς χρήμασι φιλοτιμίαν, τὴν περὶ Παύλου ἀγάπην, τὸ περὶ τὸν Χριστὸν φιλοτρον παρδάσαι τοῦτος ἐὰ σὰ, τὴν περὶ τὰ χρήματα σπουδὴν, τὴν πρὸς τὰς πορνεύματας ἠμιλίαν, τὴν πρὸς τὸν χόρτον φιλονεικίαν καὶ τότε θρᾶες τίνες μὲν ἐκείνοι, τίς δὲ σὺ. Μᾶλλον δὲ μὴ παρδάσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ζῆλον τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ φορέα τῆς χλός ἀποθεμένην (τούτο γὰρ ἢ τῶν ἱματιῶν πολιτεία), λάμβανε τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κόσμον, καὶ μάνθανε πόθεν ἐγένοντο τοιοῦτο ὁ περὶ Πρίσκιλλαν. Πόθεν οὖν ἐγένοντο; Δύο ἐτη τὸν Παῦλον ἐξουδοχόησαν ἐτη δὲ δύο τὶ οὐκ ἂν αὐτῶν εἰργάσατο τὴν ψυχὴν; Τί οὖν ἐγὼ [743] πάθω, φησὶν, εἰ Παῦλον οὐκ ἔγω; Ἐὰν θλήρως ἀκριβέστερον ἔχεις ἢ ἐκείνοι· οὐδὲ γὰρ ἐκείνους ἢ ἔβας ἢ Παύλου τοιοῦτος ἐποίησαν, ἀλλὰ

τὰ ῥήματα Παύλου. Ὅστε, εἰ βουληθεὶς, καὶ Παῦλον καὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην καὶ τὸν προφητῶν ἅπαντα τὸν χορὸν μετὰ τῶν ἀποστόλων ἔχεις ὁμιλοῦντά σοι διηγεῖσθαι. Λάβε γὰρ τῶν μακαρίων τούτων τὰς βίβλους, καὶ ἐντύχησον διηγεῖσθαι τὰς ἐκείνων γραφαί, καὶ δυνήσονται σε ποιῆσαι κατὰ τὴν τὸ σκεπτικῶν γυναῖκα. Καὶ τί λέγει Παῦλον; Ἄν γὰρ ἔβλας, καὶ αὐτὸν ἔχεις τὸν Παῦλον ἀσποτῆρὸν διὰ γὰρ τῆς Παύλου γλωττῆς καὶ ἐκείνους οὐ διαλέξεται. Καὶ ἰσχυρὰ δὲ πάλιν ἐπιπέσει δέξασθαι τούτον, ὅταν τοὺς ἄγιους δέξῃ, ὅταν τοὺς εἰς ἐκείνον πιστεύοντας θεραπεύσῃς οὕτω καὶ ἀπειθόντων ἐκείνων, πολλὰ ὑπερημάτια εὐλαθείας ἔχεις. Οὐδὲ γὰρ καὶ τρέψαται ἐφ' ἡς ὀργῆς ἔφαγε, καὶ καθέσθαι ἐφ' ἡς ἐκάθισε, καὶ κλίνῃ ἐφ' ἡς κατεκλίθη, κατανέει τὸν ὑπόδειξον, καὶ ἀπειθόντος ἐκείνου. Πῶς τὸν οἶαι τὴν Σικωμῆν ἐκείνην κατανύττεισαι, εἰσελδοῦσιν ἢ εἰς τὸ ὑπερβῶν ἔωρα κατέμηνε ὁ Ἐλισσαῖος, ὥρῳσαν τὴν τρέσαν, τὴν κλίνῃ ἐφ' ἡς ὁ ἄγιος; ἐκείνους ἐκάθευδε; πόσην ἐκπέπθεν δέχεσθαι τὴν εὐλαθείαν; Οὐδὲ γὰρ ἂν, εἰ μὴ τοῖτο ἦν, ἔβριβαν ἐκεῖ τὸ παιδίον νεκρὸν, εἰ μὴ πολλῇ ἐκείθην ἐκαρποῦτο τὴν ὄφραταν. Εἰ γὰρ μετὰ τούτου ἐκείνου ἐσπίνοντες, ἔνωθα ἐμναι Παῦλου, ἔνωθα ἰδέσθαι, ἔνωθα συνεκάθισαι καὶ διελέχθαι, περὶ τοῖτο, καὶ πρὸς τὴν μνήμην τῆς ἡμέρας ἀπὸ τῶν τούτων παραπομπόμεθα; εἰ νεωτέρων τῶν πραγμάτων ὄντων, τί πάσχειν ἐκός τοὺς μετ' εὐλαθείας ἐξουδοχόησιν; Ταυτ' οὖν εἰδότες ὑποδειγμάτια τοῦ ἁγίου, ἴνα λάμπῃ ἢ οὐκ, ἴνα ἀπαλλάττηται τὸν ἀνεπίθων, ἴνα ἰμὴν γέννηται τὸ δοματίον καὶ ὑποδοχόμεθα, καὶ τοὺς πόδας ἴνα πέμψωμεν. Οὐκ εἰ σὺ τῆς Σάρρας βίβλων οὐδὲ εὐγενεστέρη οὐδὲ αἰουροτέρα, κὴν βασιλισσῆς Τριακοσίους γοῦν καὶ δεκακακοῖα οἰκοντες; εἶχεν ἐκείνη, ὅτι καὶ τὸ δύο παιδιάς ἔχεν πλοῦτος ἦν. Καὶ τί λέγει τριακοσίους καὶ δεκακακοῖα οἰκοντες; Τὴν οἰκουμένην ἅπανσαν ἐν τῇ σπέρματι καὶ τοῖς ἐπαγγελίας ἐκείτῃ, τὸν τὸν Θεοῦ φίλον εἰς ἀνδρα, αὐτὸν τὸν Θεὸν προστάτην, ὁ πάσης βασιλίας; μᾶλλον ἦν. Ἄλλ' ὅμως ἐν τοσαύτῃ οὐσα περιφανί; καὶ δόξῃ, αὐτὴ ἔκρυψε τὰ ἀναιμα, καὶ τὰ ἔλλα πάνα διηκουεῖτο, καὶ ἰστομωμένων παριστηκίαι μὲν ἐν τάξει θεραπευτὴς. Οὐκ εἰ σὺ τὸ Ἄδραμ ἐργύνησπερος, ὅς τὰ οὐκ οὐκ ἐπαιτεῖ, μετὰ τὰς τρέσαις ἐκείνας, μετὰ τὰς νίκαις, μετὰ τὴν τιμῆν τὸν βασιλῆως Αἰγύπτου, μετὰ τὸ τοὺς Παρθῶν εἰσοδοῖ βασιλῆως, καὶ τὰ λαμπρὰ στήσια τρέσαις. Μηδὲ τούτο ἴθης, εἰς εὐλαθείας ἢ εὐφωμῶνον ὁ ἄγιος ὁ πρὸς ἃ καταγόμειν, καὶ πτωχοὶ καὶ βακοδούτουτας πολλὰς, ἀλλ' ἐκείνης μῆμισθου τῆς φωνῆς τῆς λεγομένης Ἐφ' ὅσον ἐποήσαστε ἐπὶ τούτων τῶν ἐλατῶν, ἔμοι ἐποιήσαστε, καὶ *Μὴ καταπροσηύσαστε ἐνδὲ τῶν μικρῶν τούτων, εἰ οἱ ἄγγελοι αὐτῶν διασαντες βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς ἡμῶν τὸ ἐν οὐρανοῖς* καὶ λέγου μετὰ προθυμίας [744] αὐτοῖς, τὰ μωρία σοι κομιζόμενα; ἀγαθὰ διὰ τῶν ἁσάμων ὅ τῆς εἰρήνης. Καὶ μετὰ τῆς Σάρρας λογίω καὶ τῆς Ῥεβέκκας, ἢ καὶ ὀρεῖστο καὶ ἐπέτιξε καὶ ἐκείνους τὸν ἕτον ἔνθον, πάντα καταπατήσασα τύφον διὰ τὸ τοῦτο καὶ μεγάλους τῆς φιλεξουσίας ἐλάμβανε μέμισθους. Εἰ δὲ, εἰ βουληθεὶς, καὶ μᾶλλον ἐκείνην λήγῃ. Οὐ γὰρ παῖδον μόνον δώσει οἱ ὁ Θεὸς τῶν καρπῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὰ ἐκεῖ ἀγαθὰ καὶ γενένης ἀπαλλαγῆν καὶ ἀμαρτημάτων συγγόμενον καὶ γὰρ μέγας, καὶ σφόδρα μέγας ὁ τῆς φιλοξίας;

ᾠ Codex unus, αἰσίωνων. * Sic unus Cod. Editione laetant ceteris. Edit. ὁ unus Codex, διὰ τοῦ ἀνεπιστομένου.

* Unus Codex, πολλὰς ἀφείδων τῆς ψυχῆς σουτοῦ.

audiant. Nam si ille, qui manibus sibi victum parant, et officinae præsunt, tantam exhibere largitatem, ut Ecclesie plurimis utiles essent; quam excusationem habeant divites, qui pauperes contemnunt? Illi namque ne sanguini quidem suo pepercerunt, ut Deo placerent; tu vero pecuniis medicis parca, animam a sepe tuam despicias. Verum fortasse erga doctorem illi tales fuere, erga discipulos vero non item? At hoc dici nequit; nam Ecclesie gentium, inquit, ipsis gratias agunt. Etsi enim ex Judæis essent, illi sincere credebant, ut etiam gentibus cum omni alacritate ministrarent. Tales oportet esse mulieres, *Non in tortis crinibus aut auro cum sumptuosa veste* (1. Tim. 2. 9), sed his ornatas recte facias.

Priscilla laudes. — Quenam, dic, quæso, unquam regina ita splenduit? quenam ita celebratur, ut illa uxor tentoriorum artificis? Illa in omnium ore versatur, non decem, non viginti annis, sed usque ad (secundum) Christi adventum: et omnes illam super iis deprædicant, quæ magis cam ornant, quam regium diadema. Quid enim majus, quid par ei esse poterit, quæ Pauli adjumento fuit, quæ periculis suis orbis doctorem servavit? Perpende autem quot reginæ taceantur; tentoriorum vero artificis uxor ubique celebratur cum viro suo, et in toto quem sol respicit orbe hæc mulier laudatur: Persæ, Scythæ, Thraces, et qui extremas habitant terras, mulieris philosophiam concinunt, beatamque illam prædicant. Quantas divitias, quot diademata, quot purpuras non libenter abjicias, ut tale testimonium acquiras? Neque enim possit quisquam dicere, illos tunc in periculis fuisse tales, et pecuniam largiter spargentes, sed prædicationem non curavisse: nam ideo illos cooperatores et comministros vocat. Nec pudet vas electionis illud mulierem comministrum vocare, sed etiam hæc de re gloriatur: non enim sexum attendit, sed propositum coronat. Quid huic ornatus par? ubi nunc sunt divitiæ vestræ, quæ undique circumfluitis? ubi faciei cultus et ornatus? ubi vana gloria? Disce mulieris ornatum, non corpori circumpositum, sed qui animam exornet, et nunquam deponatur; qui non in arca reponitur, sed in caelis.

4. *Priscilla nobis exemplar. Pauli Epistolæ, et alii Scripturæ libri legendi.* — Respice laborem illorum circa prædicationem, martyrii coronam, in pecuniis liberalitatem, erga Paulum dilectionem, erga Christum amorem: confer istis tua, studium circa pecuniam, certamen cum meretricibus, contentionem pro sæno; et tunc videbis quoniam illi fuerint, et quis tu sis. Imo potius non modo conferas, sed æmulare mulierem depositoque sæni opere (hoc est enim vestimentorum sumptus), ornatum accipe cælestem, et disce unde tales facti sint Priscilla et qui cum illa erant. Undenam tales facti sunt? Per duos annos Paulum hospitio acceperunt: biennium autem illud, quid non in anima eorum effecerit? Quid ergo faciam, inquit, qui Paulum non habeo? Si volueris, plenius illum habebis, quam illi: neque enim illos Pauli conspectus tales fecit, sed verba Pauli. Itaque, si

volueris, et Paulum et Petrum et Joannem et totum prophetarum chorum cum apostolis habebis frequenter tecum conversantem. Accipe beatorum illorum libros, et lege frequenter illorum scripturas, et te poterunt talem efficere, qualis erat tabernaculorum opificis uxor. Et quid dico Paulum? Ipsum, si velis, habebis Pauli Dominum: nam per Pauli linguam ipse te alloquetur. Et alio quoque modo poteris hunc suscipere, cum sanctos suscipies, cum iis, qui in illum credunt, ministrabis: sic et abeuntibus illis, multa pietatis monumenta habebis. Solet enim ea mensa in qua sanctus comedit, et sella in qua sedit, et lectus in quo jacuit, illum qui suscepit compungere, etiam postquam ille abierit. Quantum putas compunctam fuisse Sunamitam, in superius conclave illud ingredientem, ubi manebat Elisæus, videntem mensam et lectum, in quo sanctus ille jacebat? quantum inde pietatem conceperit? Nisi enim hoc ita esset, non projecisset ille filium mortuum, nisi multum utilitatis inde tulisset. Nam si nos post tantum temporis spatium illo ingressi, ubi Paulus manebat, ubi ligatus est, ubi sedit et disseruit, quasi alis assumptis erigimur, et ad dei illius recordationem ex locis ipsis remittimur: cum adhuc recentes res essent, quo non religiosis affectu movebantur ii, qui cum pietata hospitio suscipiebant? Hæc cum sciamus, sanctos excipiamus, ut splendet domus, ut a spinis liberetur, ut domuncula portus fiat; excipiamus, et pedes illorum abluamus. Non es tu Sara melior, nec nobilior aut ditior, etiamsi regina esses. Trecentos illa ac decem et octo vernaculos habebat, quo tempore vel duos habere servos divitiæ erant. Ecquid dico trecentos decem et octo domesticos? Totum orbem in semine et promissionibus possidebat: virum habebat Dei amicum, ipsum Deum patronum, quod regni omnibus majus erat. Attamen, cum in tanto splendore esset et gloria, ipsa farinam miscebat, et in reliquis omnibus ministrabat, comedentibusque adstabat instar ancillæ. Non es tu Abrahamo nobilior, qui ea quæ famulorum erant faciebat, post tropea illa, post honorem a rege Ægypti acceptum, postquam reges Persarum profligaverat, et splendida erexerat tropea. Neque respicias vile esse id quod apparet, sanctos qui apud te divertunt, pauperes et paunosos plerumque; sed illius memor esto vocis dicentis: *Quantum fecistis unum ex his minimis meis, mihi fecistis; et Ne contemnatis unum ex his minimis meis, quia angeli eorum semper vident faciem Patris nostri, qui in caelis est* (Math. 25. 40. et 18. 10): illosquo alacriter excipe, qui per salutationes pacis innumera tibi bona afferunt. Et cum Sara etiam Rebecca tecum reputa, quæ et adaquavit et potum dedit, et intro vocavit hospitem, omni calcato fastu; ideoque magnam hospitalitatis accepit mercedem. Tu vero, si velis, etiam majorem accipies. Non enim filii fructum solummodo dabit tibi Deus, sed etiam cælum et boua quæ illic sunt, atque a gebenna liberationem peccatorumque veniam: nam magnus est, utique magnus hospitalitatis fructus. Sic et Iothor, etsi har-

barus, generum habuit illum, qui cum tanta potestate mari imperavit: nam filix ejus hunc optimum venatum rei suo cepervit. Hæc cogitans, et mulierum illarum virilitatem considerans, necnon earum philosophiam, præsentem calca fastum, vestium ornatum, aureorum varietatem, unguentorum usum; et missa mollitiæ delicataque agendi et incedendi ratione, omnem illam curam in animam transfer, inque mente tua calorum desiderium incende. Nam si te hic amor capiat, cærum et lutum deprehendes, et ea quæ nunc miraris deridebis: non potest enim mulier spiritualibus ornata recte factis, hæc ridicula querere. Rejectis igitur his omnibus, quæ foren-

sium uxores, qua saltatrices et tibicinz, multa cum ambitione sectantur, philosophiam tibi compone, hospitalitatem, sanctorum curam, compunctionem, preces frequentes. Hæc aureis vestimentis meliora sunt, hæc lapillis et monilibus honestiora: hæc et apud viros acceptam te reddunt, et apud Deum magnam tibi ferent mercedem. Hic est Ecclesiz ornatus, ille vero theatrorum: hic cælis dignus est, ille æquis et mulis: ille etiam mortuorum corporibus apponitur, hic in anima solum bona splendet, in qua Christus habitat. Hunc ergo possideamus ornatum, ut ubique et nos venerandi simus, et Christo placeamus in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXI.

CAP. 16. v. 5. *Salutate Epænetum dilectum meum, qui est primitiæ Achaïæ in Christo.*

1. Multos etiam ex iis, qui studiosi admodum videntur esse, hanc puto epistolæ partem prætercurrere ut superfluum, et quæ nihil magni habeat: atque idipsum illis in genealogia, quæ in Evangelio habetur, evenire existimo: quia enim nominum est catalogus, non se magnum iude lucrum facturos arbitrantur. Et aurificum quidem pueri minima quoque ramenta curiose perquirunt; hi vero tantas auri massas prætercurrunt. Ne hoc itaque patiantur, satis sunt ea, quæ dicta fuere, ut illos ab hac socordia abducant. Nam quod non parvum inde lucrum carpi possit, ex supradictis jam ostendimus, animum vestrum ex his salutationibus erigentes: hodie quoque tentabimus ex hoc quoque loco auri metallum extrahere. Potest enim vel in simplicibus nominibus magnus inveniri thesaurus. Nam si didiceris cur Abraham sic vocatus sit, cur Sarra, cur Israel, cur Samuel, hinc multarum rerum historiam juvenies. Atque a temporibus et locis hoc ipsum poteris colligere. Nam qui studiosus est, hinc divitias acquirit: qui vero negligens est, ne ab iis quidem quæ manifestæ sunt, quidpiam lucratur. Etenim Adami nomen non modica nos philosophia imbuat, itemque filii ipsius, atque uxoris, aliorumque plurium. Nomina quippe, multarum rerum sunt monumenta: ac Dei beneficentiam mulierumque gratiarum actionem ostendunt: nam cum ex Dei dono concepsisset, ipsæ filii suis nomina imponebant. Sed quid nunc de nominibus philosophamur, cum tot tantæque sententiæ negligantur, et multi ne nomina quidem fibrorum sciant? Attamen non ideo nobis ab hujusmodi rerum studio recedendum est: *Debetas enim*, inquit, *argentum deposuisse ad nummularios* (Matth. 25. 27). Quapropter, etiamsi nemo sit qui excipiat, quod nostrum esse faciamus, et ostendamus nihil supervacaneum vel frustra proferri in Scripturis. Nisi enim hæc aliquid lucri habuissent, Epistolæ adjecta non fuissent, neque Paulus hæc scripsisset. Verum quidam ita sunt rudes ac stupidi cælisque indigni, ut non modo nomina, sed integros libros supervacaneos esse dicant, ut Leviticum, librum Josue, alios-

que plures. Sic etiam Vetus Testamentum multi insipientes repudiaverunt: et progressi in prava illa consuetudine, etiam multa Novi Testamenti abscederunt. Sed horum quidem, utpote ebriorum et carni viventium non multa nobis ratio est: si quis vero sit philosophiæ amator, et spiritualis concionis amicus, audiat neque ea, quæ in Scriptura minuscula esse videntur, frustra vel in cassum jacere, et vetera etiam multum afferre lucri. *Hæc enim omnia figuræ sunt*, inquit, *et ad nostram institutionem scripta* (1. Cor. 10. 11). Ideoque Timotheo dicebat: *Attende lectioni, hortationi* (1. Tim. 4. 13), ad veterum librorum lectionem ipsum inducens, hominem tantum habentem spiritum, ut dæmonia eiecerit et mortuos suscitaret. Proposito itaque nostro hæreamus. *Salutate Epænetum dilectum meum*. Licet hinc observare, quomodo singulis suas varie laudes distribuit. Neque enim parva hæc laus est, sed magna admodum et multam indicans virtutem, quod Paulus illum dilectum habeat, qui nesciebat ex gratiæ affectu, sed ex judicio diligere. Deinde aliud sequitur encomium, *Qui est primitiæ Achaïæ*. Vel enim hoc dicit, quod alios omnes credendo præverterit, quæ non modica laus est; vel quod plus pietatis exhibuerit, quam reliqui omnes. Ideo cum dixisset, *Qui est primitiæ Achaïæ*, non tacuit, ne mundanam suspicaris gloriam, sed addidit, *In Christo*. Si enim in civilibus rebus qui primas tenet, magnus esse videtur et splendidus: multo magis in his. Quia enim verisimile erat eum humili genere ortum esse, veram nobilitatem dicit et prærogativam, inde illum extornas. Neque Corinthi solum, sed etiam universæ gentis illum dicit esse primitias, ac si janua et introitus aliis factus sit. Talius vero merces non modica est: nam qui hujusmodi est, ex aliorum recte factis non modicam excerpit mercedem, quod illis in principio multum contulerit. 6. *Salutate Mariam quæ multum laboravit vobis*. Quid hoc est? Rursum mulier coronatur et prædicatur, rursus nos viri pudore afflicimur; imo non solum non afflicimur pudore, sed cohonestamur; ideoque cohonestamur, quod tales apud nos sint mulieres; sed pudore afflicimur, quod procul ab illis retro relinquamur. Sed si dicamus

καρπός. Οὕτω καὶ ὁ Ἰσθὴρ, καὶ ταῦτα βάρβρορος ὢν, κηδεσθὴν ἔλαβε τὸν τῆ θάλαττῃ μετὰ τοσαύτης ἐπιτάξαντα τῆς ἐξουσίας· καὶ γὰρ αἱ θυγατέρες αὐτῷ τὸ καλὸν τοῦτο θήραμα ἐπαγγέμεσαν. Ταῦτ' οὖν ἐνοουσα, καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν γυναικῶν ἐκίμων λογίζομένη καὶ τὴν φιλοσοφίαν, καταπάτησον τὸν παρόντα τύφον, τὸν τῶν ἱματιῶν καλλωπιστῶν, τὴν τῶν χρυσοῦν πολυτέλειαν, τὸν μῶρον τὴν ἀλοήγησιν· καὶ τὸ κατακλιθεῖσθαι καὶ θρῆπτεσθαι καὶ βυθίω βαδίζειν ἀφίεσαι, πᾶσαν ταύτην τὴν ἐπιμελείαν εἰς τὴν ψυχὴν εἰσάγαγε, καὶ τὸν τῶν οὐρανῶν πόθον ἀναφῶν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς. Ἄν γὰρ οὕτως σε ὁ ἔρωσ ἔλῃ, θῆει τὸν βόρβορον καὶ τὸν πῆλόν, καὶ καταγέλαστο τῶν νῦν θαυματοζομένων· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ γυναικᾶ πνευματικῶς κοσμομένην κατορθώμενον, ἐπιζητήσαι τὸν γέλωτα

τούτων. Ρίψασθε τοίνυν ταῦτα πάντα, ἃ καὶ ἀγοράων γυναικες, ἃ καὶ ὀρχηστρίδες καὶ αὐλητρίδες μὲν πολλὰς ἔχουσιν τῆς φιλοτιμίας, περὶθου φιλοσοφίαν, φιλοξενίαν, προστάλαι τὸν ἅγιον, κατάνυξιν, εὐχὰς συνεχεῖς. Ταῦτα χρυσοῦν ἱματίων βελτίω, ταῦτα λίθων σεμνότερα καὶ περιβεβῆσθαι, ταῦτα καὶ παρ' ἀνθρώποις εὐδοκίμων ποιεῖ, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ μέγαν φέρεει σοὶ τὸν μισθόν. Οὗτος τῆς Ἐκκλησίας ὁ κόσμος, ἐκείνους τῶν θεάτερων· οὗτος τῶν οὐρανῶν ἄξιος, ἐκείνους ἴππων καὶ ἡμίμων· ἐκείνους καὶ νεκροῖς σώματα περιτίθεται, οὗτος ἐν ψυχῇ μόνον ἀγαθὴ ἄλμητι, ἐν ἧ Χριστῶς κατοικεῖ. Τούτων τοίνυν κτηνομέθε τὸν νόμον, ἵνα αἰδώμεθα πανταχοῦ καὶ ἡμεῖς, καὶ εὐερεστήσωμεν τῷ Χριστῷ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ ΔΑ'.

Ἀσπάσαθε Ἐπαίνετον τὸν ἀγορητὸν μου, ὃς ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαίας εἰς Χριστόν.

α'. Πολλοὺς καὶ τὸν σφόδρα δοκούτων εἶναι σπουδαίων τοῦτο τῆς ἐπιστολῆς τὸ μέρος παρατρέχειν ἠγγύομαι, ὡς περὶ τὸν καὶ οὐδὲν μέγα ἔχον· καὶ τοῦτο ἀπὸ καὶ ἐν τῇ γενεολογίᾳ τῆ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κειμένη πάσχειν αὐτοὺς νομίω· ἐπειθὲ γὰρ ὀνομάτων ἐστὶ καταλόγος, οὐδὲν μέγα οὐνοῖται ἐντεῦθεν κερδαίνω. Καὶ οἱ μὲν τῶν χρυσοῦχων παῖδες καὶ τὰ μικρὰ [745] ψήγματα περιεργάζονται, οὗτοι δὲ καὶ μᾶζας χρυσοῦν τοσαύτας παρατρέχουσιν. Ἴν' οὖν μὴ τοῦτο πάσχωιν, ἵκανά μὲν καὶ τὰ εἰρημένα ταύτης ἀπαγαγεῖν τῆς βιβθυμίας αὐτούς. Ὅτι γὰρ οὐ μικρὸν καὶ ἐντεῦθεν κέρδος, ἐδεξάμεν καὶ ἐκ τῶν ἐμπροσθεν εἰρημένων, τὴν ψυχὴν ἡμῶν ἀναστήσαντες διὰ τῶν προσήσεων τούτων· περασώμεθα δὲ καὶ σημερον ἐπὶ αὐτὸ πάλιν τοῦτο μεταλλεύσαι τὸ χωρίον. Ἔστι γὰρ καὶ ἀπὸ ὀνομάτων ψιλῶν μέγαν εὐρεῖν ἠσοσύρον. Ἐάν γοῦν μάθης διὰ τί Ἀδραμᾶ ἐκλήθη, διὰ εἰ Σάβρα, διὰ τί Ἰσραὴλ, διὰ τί Σαμουὴλ, πολλῶν πραγμάτων καὶ ἐντεῦθεν ἱστορίας εὐρήσεις. Καὶ ἀπὸ καιρῶν δὲ καὶ ἀπὸ τόπων τὸ αὐτὸ τοῦτο διήγησιν συναγαγεῖν. Ὁ μὲν γὰρ σπουδαῖος καὶ ἐντεῦθεν πλουτεῖ, ὁ δὲ ἀναπετικῶς οὐδὲ ἀπὸ τῶν σφόδρα καταθλίβων κερδαίνει. Καὶ γὰρ τοῦ Ἀδάμ τὸ ὄνομα οὐ μικρὸν ἡμᾶς παιδεύει φιλοσοφίας, καὶ τὸ τοῦ παιδὸς ἐκείνου, καὶ τῆς γυναικὸς αὐτῆς, καὶ τῶν ἄλλων τὰ κτεῖω. Πολλῶν γὰρ ἐστὶ πραγμάτων ὑπομνήματα τὰ ὀνόματα· καὶ Θεοῦ εὐεργεσίαν καὶ γυναικῶν δεικνυσὶν εὐαρεσίαν· συλλαμβάνουσαι γὰρ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δωρεᾶς, τὰ παιδία ὀνομαζόν αὐταί. Ἄλλὰ τί νῦν περὶ ὀνομάτων φιλοσοφούμεν, νομμάτων τοσούτων ἀμελοῦμενον, καὶ πολλῶν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ἀπὸ τῶν βιβλίων εἰδόντων; Πλὴν ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἀναχωρησέν ἡμῖν τῆς περὶ τὰ ταιαῦτα σπουδῆς. Ἐδεῖ γὰρ σε, φησὶ, καταβαλεῖν τὸ ἀργύριον ἐπὶ τοῖς τραπεζίταις. Διότις κὰν μηδεὶς ὁ ὑποδεχόμενος ἦ, τὸ αὐτῶν ποιῶμεν, καὶ δεκνύομεν οὐδὲν περὶ τὸν οὐδὲ εἰκὴ προεφύρομενον· αἰς Γραφαί. Εἰ γὰρ μηδὲν εἶχε ταῦτα κέρδος, οὐδ' ἂν προσετέθη τῇ Ἐπιστολῇ, οὐδ' ἂν Παῦλος ἔγραφεν ἄπερ ἔγραφεν. Ἄλλὰ γὰρ οὕτω τινεὶ εἰσι βῆσανοισι καὶ χαινοὶ καὶ τῶν οὐρανῶν ἀνάξιοι, ὡς μὴ μόνον ὀνόματα, ἀλλὰ καὶ δόξα καὶ βιβλία περὶτὰ εἶναι νομίεσιν, ὡς τὸ Λευιτικόν, ὡς τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἕτερα πλείονα. Οὕτω καὶ τὴν Παλαιὰν πολλοὶ τῶν ἀνόστων ἐξέβαλον· καὶ

οὐδὲν προβαίνοντες τῇ ἀπὸ πονηρᾶς ταύτης συνήθειας, πολλὰ καὶ τῆς Καινῆς περιέκοφον. Ἄλλὰ τοῦτον μὲν ἄτε μεθούτων καὶ τῇ σαρκὶ ζώντων οὐ πολὺς ἦμῖν ὁ λόγος· εἰ δὲ τις φιλοσοφῶς ἐραστὴς, καὶ πνευματικῆς ἀκρόασις φίλος, ἀκούσει τὰ οὐδὲ τὰ μικρὰ δοκούοντα εἶναι ἐν τῇ Γραφῇ, εἰκὴ κείται καὶ μάτην, καὶ ὅτι καὶ τὰ παλαιὰ πολὺ φέρεει τὸ κέρδος. Ταῦτα γὰρ πάντα τύποι, καὶ πρὸς ρουθεσίαν ἡμῶν ἐτραφῆ, φησὶ. Διὰ καὶ Τιμοθέω εἶπε, Πρόσχε τῇ ἀναγνώσει, τῇ παρακλήσει, εἰς τὴν τῶν παλαιῶν αὐτὸν ἀνάγνωσιν ἐμβάλλων βιβλίον, ἀνθρωπων τοσούτων πνεῦμα ἔχοντα, καὶ δαιμόνια ἐλαύνειν καὶ νεκροὺς ἔγειρειν. Ἐχώμεθα τοίνυν τὸν προκειμένου. Ἀσπάσαθε Ἐπαίνετον τὸν ἀγορητὸν μου. Ἄξιον ἐντεῦθεν ἰδεῖν, πῶς ἐκάστω τοῖς [746] ἐπαίνους ἀπονέμει διαφόρους. Οὐδὲ γὰρ μικρὸς οὗτος ὁ ἔπαινος, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγαν καὶ πολλὰς ἀρετῆς ἐνδεικτικὸς, τὸ Παῦλον ἔχειν ἀγαπητὸν, τὸν οὐκ εἰδὸτα χάριτι, ἀλλὰ κρῖσει φιλίᾳ. Εἶτα καὶ ἄλλο ἐγκώμιον· Ὅς ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαίας. Ἡ γὰρ τοῦτο φησὶν, εἰ τῶν ἄλλων ἀπάντων προετήθησε καὶ ἐπίστευεν, ὅπερ οὐ μικρὸς ἔπαινος, ἦ δὲ πάντων τῶν ἄλλων πλείονα ἐπιδεικνυται τὴν εὐλάβειαν. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, Ὅς ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαίας, οὐκ εἰρήνησεν, ἵνα μὴ τὴν κοσμίαν ὑποπεύσης ὀδῶν, ἀλλὰ προσθήσεται, Εἰς Χριστόν. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς πολιτικῶς πράγμασιν ὁ πρωτεύων μέγας εἶναι δοκεῖ καὶ λαμπρὸς· πολλῶ μᾶλλον ἐν τοῖσι. Ἐπεὶ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοῖς ταπεινὸν γένους εἶναι, λέγει τὴν ἀληθῆ εὐγένειαν καὶ τὴν προεδρίαν, ἐντεῦθεν αὐτὸν κοσμίον. Καὶ οὐχὶ Κορθῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποκλήρου ἔθνους φησὶν αὐτὸν ἀπαρχὴν εἶναι, ὡσαυτεῖ θύραν καὶ εἰσοδὸν τοῖς ἄλλοις γεγεννημένων. Οὐ μικρὸς δὲ τοῖς τοιοῦτοις ὁ μισθός· καὶ γὰρ καὶ τῶν ἑτέρων κατατρωθμένων πολλῇ καρπώσεται τὴν ἀμοιβὴν ὁ τοιοῦτος, ἅτε καὶ ἐκείνοις πολὺ διὰ τῆς ἀρχῆς συνεισεργητόν. Ἀσπάσαθε Μαριάμ, ἦεις κολλᾶ ἐκολλησθαι εἰς ἡμᾶς. Τί τοῦτο; Πάλιν γυνὴ στεφανοῦται καὶ ἀνακρίσσεται, πάλιν ἡμεῖς αἰσχυνόμεθα οἱ ἄνδρες· μᾶλλον δὲ οὐκ αἰσχυνόμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ συμμυνώμεθα. Συμμυνώμεθα μὲν γὰρ, ὅτι τοιοῦται παρ' ἡμῖν γυναικες· αἰσχυνόμεθα δὲ, ὅτι σφόδρα αὐτῶν ἀπολιμπανόμεθα οἱ ἄνδρες. Ἄλλ' ἐάν μάθωμεν πόθεν ἐκείναι καλλωπίζονται, ταχέως καὶ ἡμεῖς αὐτὰς καταληφόμεθα. Πόθεν οὖν καλλωπίζονται; Ἀκουέτωσαν καὶ ἄνδρες καὶ γυναικες· οὐκ ἀπὸ τῶν ψευδίων, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, οὐδὲ ἀπὸ τῶν εἰσώγων καὶ τῶν

θεραπεινῶν καὶ τῶν χρυσοπάτων ἱματίων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀλβείας ἰδρώτων. Ἦτις γὰρ, φησί, πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς ἡμᾶς· οὐκ εἶς ἐαυτὴν μόνον οὐδὲ εἰς τὴν οἰκίαν ἀρετὴν, ὃ πολλὰ καὶ νῦν ποιεῖαι γυναικὲς νηστύσους, χαρμυνοῦσαι, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτέροισιν, ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν ἀναδεξάμεναι ὄρους. Πῶς οὖν φησί, *Γυναικὶ δὲ διδάσκων οὐκ ἐκπερέαι*; Τῆς ἐν τῷ μῶσφι προεδρίας αὐτὴν κωλύει καὶ τοῦ θρόνου ἐν τῷ βῆματι, οὗ τοῦ λόγου τῆς διδασκαλίας· ἐπεὶ ἐπὶ τούτῳ ἦν, πῶς εἶπε τῇ τὸν ἀπίστον ἄνδρα ἐγούσῃ· *Τὶ γὰρ οἴδας, γυναίκα, εἰ τὸν ἄνδρα οὖσας*; πῶς ἐπέτρεπε παῖδας νουθετεῖν λέγων· *Σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἂν ἐπιμείνωσι τῇ πίστει καὶ τῇ ἀγάπῃ καὶ τῷ ἀγαπᾶν μετὰ σωφροσύνης*; Πῶς ἡ Πρίσκιλλα τὸν Ἀπολλῶ ἐκατήγει; Οὐ τοῖνυν τὴν ἰδέα διδάξιν γινόμενῃ ἐκ' ὠφελείᾳ διακόπτων τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ μῶσφι ἐν τῷ κυνῷ βέταρθ διδασκαλίᾳ πρόπουσαν. Καὶ ὅταν πάλιν πιστὸς ὁ ἄνθρωπος καὶ σφόδρα ἀπρητισμένος καὶ διδάσκων αὐτὴν δυναίμενος, ὡς ἂν αὐτὴ σωφρέτα ἦ, οὐ κωλύει διδάσκων καὶ διορθῶν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἦτις πολλὰ εἰδίδασκεν, ἀλλ', Ἦτις πολλὰ ἐκοπίασε, [747] δεικνύς τε μετὰ τοῦ λόγου καὶ ἕτερα ἄλλα διηκονεῖτο, τὰ ἀπὸ τῶν κινδύνων, τὰ ἀπὸ τῶν χρημάτων, τὰ ἀπὸ τῶν ἀποδημιῶν.

β'. Λέοντων γὰρ θερμότεραι αἱ τότε γυναῖκες ἦσαν, διανοημένοι πρὸς τοὺς ἀποστόλους τοὺς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος πόνοισ· διὰ τοῦτο καὶ συναπεδήμουν αὐτοῖς, καὶ τὰ ἄλλα πάντα διηκονοῦντο. Καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ δὲ ἠκολούθουν γυναῖκες ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς διακονοῦμαι, καὶ θεραπεύουσαι τὸν διδάσκαλον. Ἀσκάσαθε Ἀνδρόνικον καὶ Ἰουλιαν τοὺς συγγενεῖς μου. Δοκεῖ μὲν καὶ τοῦτο ἐγκώμιον εἶναι· τὸ δὲ ἐφεξῆς πολλῷ μείζον. Ποῖον δὲ τοῦτο; Καὶ· *συναιχμαλώτους μου*. Τοῦτο γὰρ ὁ μέγιστος στέφανος, ἡ μεγάλῃ ἀνακηρυξίς.

Καὶ ποῦ γέγονεν αἰχμαλώτων Πάυλος, ἵνα εἴπῃ, *τοὺς συναιχμαλώτους μου*; Αἰχμαλώτους μὲν οὐκ ἐγένετο, αἰχμαλώτων δὲ πολλῷ χαλεπώτερα ἔπαυεν, οὐ πατέριος ἀλλοτριούμενος μόνον καὶ οἰκίας, ἀλλὰ καὶ λιμῷ παλαίων καὶ θανάτῳ διηκεῖται καὶ μυρίοις ἐτέροις. Τοῦ μὲν γὰρ αἰχμαλώτου τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θεινόν, εἶτι τῶν οἰκλιῶν ἀλλοτριούμενος, δουλος γίνεται· πολλὰς ἂν' εὐλευθέρου· ἐνταῦθα δὲ νεφάδας ἐστὶν εἰπεῖν περισσώδης, οὐς ὕπεμον ὁ μακάριος οὗτος, ἀγόμενος καὶ περιαγόμενος, μαστιγούμενος καὶ θεσμούμενος, ληθαζόμενος, καταποντιζόμενος, μυρίοις ἔχων ἐπιβούλους. Καὶ οἱ μὲν αἰχμαλῶτοι οὐδένα λοιπὸν ἔχουσι πολέμιον μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἀπολαύουσι προνοίας παρὰ τῶν εὐληθῶτων αὐτούς· οὗτος δὲ ἐν μέσοις περιεστρέφετο τοῖς πολέμοις διηκνέως, καὶ πανταχοῦ δόρατα ἔβλεπε, καὶ εἶπῃ φησιν ἡμεῖς, καὶ παρατάξεις καὶ μάχας. Ἐπεὶ οὖν καὶ τούτους εἰκὸς ἦν πολλῶν αὐτῷ κεκοινωνηκῆαι κινδύνων, συναιχμαλώτους αὐτοὺς καλεῖ, ὡς παρὰ καὶ ἀλλαχθῶ φησιν· Ἀρίσταρχος ὁ συναιχμαλώτος μου. Εἶτα καὶ ἕτερος ἔπαινος· *Οἰκτιρῆς εἰς ἐπίσημον ἐν τοῖς ἀποστόλοις*. Καίτοι καὶ τὸ ἀποστόλους εἶναι μέγα, τὸ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐπισήμοις εἶναι, ἐννοήσαν ἤλικον

ἐγκώμιον· ἐπίσημοι δὲ ἦσαν ἀπὸ τῶν ἔργων, ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων. Βαβαί, πόση τῆς γυναικὸς ταύτης ἡ φιλοσοφία, ὡς καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἀξιοθεῖναι προσηγορίας. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταται, ἀλλ' ἕτερον πάλιν ἐγκώμιον προσηγορίᾳ, λέγων· *Οἱ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ*. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἔπαινος μέγιστος, τὸ προσηγοῖσθαι καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἔλθειν. Σκόπει δὲ μοι τὴν ἁγίαν ψυχὴν πῶς κενοδοξίας ἦν καθάρα. Μετὰ γὰρ τὴν τοσαύτην καὶ τληκαύτην ὄξαν ἐτέροισιν αὐτοῦ προσηγορίᾳ, καὶ οὐκ ἀποκρύπτεται τὸ ὑστερος αὐτῶν ἔλθειν, οὐδὲ αἰσγύνεται αὐτοῦ ὁμολογῶν. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τοῦτο οὐκ αἰσγύνεται, ὅπου γὰρ καὶ τὸν πρότερον αὐτοῦ βίον ἐκπομπεύειν οὐ παραιτεῖται, βλάσφημον ἐαυτὸν καὶ διώτην καλῶν; Ἐπεὶ οὖν οὐκ εἶχε τῶν ἄλλων ἐντεῦθεν αὐτοῖς προσιθῆναι, ἐξήγησε τὸν μετὰ τοὺς ἄλλους ἔλθοντα ἐαυτὸν, καὶ εἶρε καὶ ἐντεῦθεν αὐτοῖς συνδέναι ἔπαινον, εἰπὼν, *Οἱ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ*. Ἀσκάσαθε Ἀμπελιαν τὸν ἀγαπητὸν μου. Πάλιν τοῦτον ἀπὸ τῆς ἀγάπης ἐγκωμιάζει· ἡ γὰρ ἀγάπη Παύλου διὰ τὸν θεὸν ἦν, μυρία ἔχουσα ἀγαθὰ. Εἰ γὰρ τὸ παρὰ βασιλείας ἀγαπᾶσθαι, μέγα, τὸ παρὰ Παύλου φιλεῖσθαι, ἥλικον ἐγκώμιον; [748] Οὐδὲ γὰρ ἂν, εἰ μὴ πολλὴν ἀρετὴν ἐκείνῳ, εἰς ἔρωτα αὐτὸν ἐπεσπάσατο. Οἶδε γὰρ τοὺς ἐν κακίᾳ ζῶντας καὶ παρανομίας οὐ μόνον οὐ φιλεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀναθεματίζειν· ὡς ὅταν λέγῃ, *Ἐτις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἔστω ἀνάθεμα*· καὶ, *Ἐτις οὐκ ἑμᾶς εὐαγγελιστὰς παρ' ὃ παρελθότες, ἀνάθεμα ἔστω*. Καὶ Οὐρανὸν τὸν συγγενῆ μου ἐν Χριστῷ. Τοῦτο ἐκείνου μείζον τὸ ἐγκώμιον· καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο περιέχει τοῦτο. Καὶ Ἐσχῶν τὸν ἀγαπητὸν μου. Πάλιν ἀπὸ τῶν αὐτῶν στεφανῶ καὶ τούτων. Ἀσκάσαθε Ἀπελλιῆν τὸν δόκιμον ἐν Χριστῷ. Οἶδεν τοῦτο τοῦ ἐπίσκου Ἰσων, τὸ ἀληθινὸν εἶναι καὶ μηδὲν ἄλλο παρῆεν λαθῆν ἐν τοῖς κατὰ θεὸν πράγμασι. Ὅταν γὰρ εἴπῃ, *τὸν δόκιμον ἐν Χριστῷ*, πᾶσαν ἀρετὴν καταλέγει. Καὶ τίνοσ ἐκενε οὐδαμῶς φησι, *τὸν κύριόν μου τὸν θεόν, καὶ τὸν δεσπότην μου*; Ὅτι ταῦτα ἐκείνων μείζω τὰ ἐγκώμια· ἐκεῖνα μὲν γὰρ τιμῆς ἐστὶν ἀπίδος, ταῦτα δὲ ἀρετῆς. Καὶ τούτῳ δὲ αὐτῷ τετιμῆται αὐτοῦσ οὐχ ὡς ἔτυχε, τῷ πολλοῦ τῶν καταθεστέρων μετὰ τῶν ὑψηλῶν καὶ μεγάλων προσηγορεῖται. Τῷ μὲν γὰρ προσεπειπὶ, καὶ μετ' ἀλλήλων προσεπειπὶ, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ, πάντας ὁμοίως εἰμίσησεν· τῷ δὲ τὰ ἰδιώματα ἐκαστοῦ θεῖναι ἐγκώμια, τὴν ἰδιώσαν ἐκαστοῦ παρῆσθησεν ἡμῖν ἀρετὴν· ὡς μῆτε φθόνον ἐκεῖν τῷ τοῖς μὲν τιμῆσαι, τοὺς δὲ ἀτιμᾶσαι, μῆτε βραβυμίαν καὶ σύγγωνον ἐργάσασθαι ἐκ τοῦ πάντας τῶν αὐτῶν δειῶσαι οὐ τῶν αὐτῶν ὄντας ἀξίους.

γ'. Ὅρα γοῦν πῶς πάλιν ἐπὶ τὰς θαυμαστάς ἔρχεται γυναῖκας. Εἰπὼν γὰρ, *Ἀσκάσαθε τοὺς ἐκ τῶν Ἀριστοβούλων, καὶ Ἡρωδίου τὸν συγγενῆ μου, καὶ τοὺς ἐκ τῶν Ναρκισσοῦ* (οὗς εἰκὸς ἴσως μετὰ τοῦτους εἶναι, οἷους τοὺς ἔμπροσθεν· διὸ οὐδὲ ὁνομαστὴ τῶν πάντων μὲννηται, καὶ τὸ προσῆκον αὐτοῖς ἐγκώμιον ἀποδοῦναι, τὸ πιστεῖν εἶναι· τοῦτο γὰρ ἐστὶ, *τοὺς ὄντας ἐν Κυρίῳ*)· ἐπὶ γυναῖκας πάλιν ἀγει τὴν πρόσρησιν, λέγων· Ἀσκάσαθε Τρυφᾶναν καὶ Τρυφῶσαν τὰς κοπίδας ἐν Κυρίῳ. Καὶ περὶ μὲν ἐκείνης φησίν, εἰτι ἔκοπίασεν εἰς ἡμᾶς·

* Sic non parca deerat in Morel. quae ex Savilio et ex manuscriptis restituantur.

undenam illæ ornentur, cito et nos illas attingemus. Undenam ergo ornantur? Audiant viri ac mulieres: non ab armillis, non a monilibus, neque ab eunuchis et ab ancillis et a vestibus auro intertextis, sed a sudoribus pro veritate susceptis. *Quæ multum, inquit, laboravit nobis; non sibi tantum, neque propriæ virtuti, id quod multe jam mulieres faciunt, jejnantes, humi cubantes; sed etiam aliis, apostolorum et evangelistarum cursum suscipientes. Quomodo igitur dicit, Mulierem docere non permitto (1. Tim. 2.12)? Ne in medio præsideat prohibens, et a throno excludens, non autem a verbo doctrinæ. Nam si hoc esset, quomodo dixisset ei, quæ infidelium habebat virum: Quid enim acis, mulier, num virum salvatura sis (1. Cor. 7. 16)? quomodo permisisset ut pueros admoneret, dicens: Salvabitur autem per filiorum generationem, si manserint in fide et dilectione et sanctificatione cum castitate (1. Tim. 2. 15)? Quomodo Priscilla Apollo virum, instituit? Non igitur colloquium illud (Act. 18. 26) seorsim habitum prohibens, hoc dicebat: sed illam prædicationem, quæ in medio et in communi theatro habebatur, quæ doctoribus competit. Et rursus, si fidelis vir fuerit et valde perfectus, qui possit uxorem docere, ut ipsa sapientior fiat, non impedit quominus doceat illam et corrigat. Nec dixit, Quæ multa docuit, sed, Quæ multum laboravit, ostendens illam et sermone et aliis in rebus ministrasse, sive pericula subeundo, sive pecunias dispensando, sive peregrinationes suscipiendo.*

2. Erant enim tunc mulieres leonibus ardentes, cum apostolis partem laborum in prædicatione suscipientes: ideoque nna cum illis peregrinabantur, et in reliquis omnibus ministrabant. Et Christum quoque sequebantur mulieres, quæ ex suis facultatibus ministrabant et doctores serviebant. 7. *Salutate Andronicum et Juniam cognatos meos.* Hoc quoque encomium videtur esse: at multo majus est quod sequitur. Quale illud est? *Concaptivos meos:* hæc enim maxima est corona, et magna proclamatio est.

Pauli labores. — Et nbinum captivus fuit Paulus, ut dicat, *Concaptivos meos?* Captivus quidem non fuerat, sed graviora quam captivi passus erat, non modo a patria abalienatus et domo, sed et cum fame decertans et cum morte assidua, et cum innumeris aliis. Captivo enim hoc solum grave est, quod a domesticis sejunctus, servus sæpe pro libero fiat: hic autem imbra tentationum dicere possis, quas beatus ille subivit, raptatus, circumactus, flagellatus, vincetus, lapidatus, in mare demersus, innumeros habens insidiatores. Et captivi quidem neminem habent adversarium postquam abducti sunt, sed illis admodum providetur ab iis, qui illos ceperunt: hic vero sæpe inter medios versabatur hostes, et ubique hastas videbat et acutos gladios, aciesque et pugnas. Quia igitur verisimile erat illos multorum ipsius periculorum consortes fuisse, captivos illos vocat, ut et alibi dicit: *Aristarchus captivus meus (Col. 4. 10).* Alia deinde laus sequitur: *Qui sunt*

insignes inter apostolos. Atqui vel apostolos fuisse magnum erat; inter eos autem insignes esse, cogita quantum sit encomium: insignes porro erant ab operibus, a recte factis. Papæ! quanta mulieris iustice philosophia, ut etiam apostolorum nomine appellaretur! Neque hic gradum sinit, sed aliam rursus laudem addit: *Qui etiam ante me fuerunt in Christo.* Etenim et hæc laus est maxima, præsilisse et ante alios venisse. Perpende autem mihi beatam illam animam, quam a vana gloriis pura alienaque esset. Post tantam enim talemque gloriam alios sibi præponit, nec occultat quod ipse post alios venerit, neque pudet ipsum hoc confiteri. Et quid miraris, si non pudet ipsum, quando et pristinam suam vitam palam incescere non recusat, se blasphemum et persecutorem vocans? Quia igitur non poterat eos aliunde sibi præponere, quesivit eum qui post alios venisset, nempe seipsum, illicque invenit laudem ipsis tribuendam, sic loquens: *Qui etiam ante me fuerunt in Christo. 8. Salutate Ampliam dilectum meum.* Rursus hunc laudat a dilectione: nam dilectio Pauli propter Dennerat, innumera complexions bona. Si enim a rege diligi magnum est, a Paulo diligi quantum est encomium? Neque enim, nisi magna prædicit virtute fuisset, ad amorem ipsum attraxisset. Solebat enim eos, qui in nequitia vivebant, non modo non diligere, sed etiam anathematizare, ut quando dicit, *Si quis non amat Dominum Jesum Christum, anathema sit (1. Cor. 16. 22);* et, *Si quis vos evangelizaverit præterquam quod accepistis, anathema sit (Gal. 1. 8).* 9. *Et urbanum adjutorem meum in Christo.* Hoc majus est illius encomium; nam hoc præcedentem etiam complectitur laudem. *Et Stachyn dilectum meum.* Rursus hunc eadem laude coronat. 10. *Salutate Apellen probatum in Christo.* Nil aliud huic laudi par est, nempe irreprehensibile esse, et in rebus ad Deum spectantibus nullam præbere accusandiansam. Cum enim dicit, *Probatum in Christo,* omnem virtutem comprehendit. Et cur nusquam dicit, Dominum meum talem? Quia hæc laudes majores illa erant: illæ quippe laudes honoris tantum essent, hæc virtutem indicant. Atque etiam hac ratione honoravit illos non utcumque, quod multos ex inferioribus cum sublimibus et magnis salutaret. Quod enim salutaret, et cum aliis salutaret in eademque epistola, omnes similiter honoravit; quod vero propria cuilibet poneret encomia, propriam singulorum virtutem nobis declarabat: ita ut non invidiam pareret ex eo, quod alios honoraret, alios secus, neque aecordiam vel confusionem omnes iisdem laudibus dignando, qui iisdem tamen non digui essent.

3. Vide ergo quomodo rursus ad claras mulieres veniat. Cum dixisset enim, *Salutate eos, qui sunt ex Aristobuli domesticis, 11. et Herodionem cognatum meum, et eos qui sunt ex Narcisci domo* (quos verisimile est: non tales fuisse, quales ii qui supra memorati sunt: quare non omnes nominatim memorat, congruentem ipsis laudem reddens, quod fideles sint; hoc enim sibi vult illud, *Qui sunt in Domino*): ad mulieres

rursum salutationem transfert, dicens : 12. *Salutate Tryphnam et Tryphosam, quæ laborant in Domino.* Et de illa quidem jam dixerat, quod laboraverit nobis ; de his vero quod adhuc laborent. Nec parvum hoc est encomium, nempe in operibus omnino versari, nec modo operari, sed etiam laborare. Persidem vero etiam dilectam vocat, hanc esse majorem ostendens : nam ait, *Salutate Persidem dilectam* ; multumque illam suscepisse laborem testificatur dicens, *Quæ multum laboravit in Domino.* Ita solebat singulos secundum dignitatem suam compellere : hos asacriores reddens, dum eos nulla debita laude privaret, sed etiam vel minimam virtutem prædicaret ; alios vero studiosiores reddens, et ad eundem zelum talibus encomiis concitans. 13. *Salutate Rufum electum in Domino, et matrem illius et meam.* Hic quoque universa bona sunt, quando et filius talis et mater talis est, et plena domus est benedictione, et radix cum fructu convenit. Neque enim simpliciter dixisset, *Matrem illius et meam*, nisi magnam mulieris virtutem testificaretur. 14. *Salutate Asyncritum, Philegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, et eos qui cum ipsis sunt fratres.* Hic ne respicias, quod hos sine laudibus memoret, sed quod etiam eos qui longe omnibus inferiores erant salutatione non designaretur : imo vero non minima laus hæc est, quod fratres illos vocet, quemadmodum et sequentes sanctos appellat : nam ait : 15. *Salutate Philotogum et Juliam, et Nereum et sororem ejus, et Olympam et omnes qui cum eis sunt sanctos.* Quod quidem maxima dignitas erat, et honoris ineffabilis magnitudo. Deinde, ne qua contentio oriretur, quod hos hoc, illos alio modo salutasset, alios nominatim, alios indefinite, alios cum majoribus, alios cum minoribus encomiis : jam illos commiscet et conjungit dilectionis pari honore, et osculo sancto, dicens : 16. *Salutate invicem in osculo sancto.* Per hanc pacem cogitationem omnem quæ turbare posset amoveat, et simulatis ansam eliminat, ut ne major minorem despiceret, nec minor majori invideret, sed et superbia et invidia pelleretur, hoc osculo omnia mitigante et adæquante. Propterea non solum salutare illos hoc modo jubet, sed et omnium Ecclesiarum salutem sic illis mittit : nam ait, *Salutant vos, non hunc vel illum spectatim, sed in communi universos, Ecclesie Christi.* Videntur quomodo ex salutationibus istis non modica lucrati fuerimus? Quot thesauros prætercursuri eramus, nisi hanc epistolæ partem accurate exploravissemus, quantum penes nos erat? Si quis vero reperit fuerit vir sapiens et spiritalis, profundius penetrabit pluresque videbit margaritas. Sed quia sæpe nonnulli quaesiere, cur in hac epistola tot homines salutaverit, quod in nulla alia fecit ; hoc utique dicemus, id illum facere, quod nondum Romanos vidisset. Atqui, inquires, neque Colossenses viderat, et tamen nihil tale fecit. Verum Romani celebriores aliis omnibus erant, et ex aliis urbibus plurimi eo se contulerant, quasi ad tutiorem et regiam urbem. Quia igitur illi in extranea urbe debebant, et multa eos in securitate versari oportebat,

ac quidam ex ipsis Paulo noti erant, et quidam eorum pro ipso præsentis ministeria multa et magna subierant ; jure illos per literas commendat. Etiam non modica tum erat Pauli gloria, sed tanta, ut ex ejus tantum literis plurimi multam haberent commendationem : non modo enim venerabatur, sed etiam timebatur illum. Nisi enim hoc foisset, non dixisset, *Ipsa quippe multis adfuit et mihi ipsi* ; et rursum, *Optabam ego ipse anathema esse (Rom. 9. 3).* Ac Philemoni scribens dicebat : *Ut pote Paulus senex, nunc autem et victus in Christo Jesu (Philem. 9)* ; et Galatis, *Ecce ego Paulus dico vobis* ; et, *Tanquam Christum Jesum suscepistis me (Gal. 5. 2. et 4. 14).* Et Corinthiis scribens dicebat : *Tanquam non vniuersi sim ad vos, inflati sunt quidam* ; et, *Hæc autem transfugurati in me et Apollo, ut in nobis discipula non ultra quam scriptum sit sapere (1. Cor. 4. 18. et 6).* Ex quibus omnibus palam est, omnes de illo magna concepisso existimationem. Cum vellet igitur illos in securitate et honore esse, singulos salutavit, exornans illos quantum poterat. Alium quippe dilectum vocavit, alium cognatum, alium ntrumque, alium conceptivum, alium cooperatorem, alium probatum, alium electum. Et hanc quidem a dignitate ; neque enim tantum dixit, *Quæ ministrat* ; nam si hoc foisset, certe Tryphnam, Tryphosam et Persidem sic vocasset ; sed aliam quidem ordinationem diaconissæ habentem, aliam vero cooperariam et administram, aliam matrem, aliam a laboribus quæ subit celebravit. Et alios quidem a domo, alios a fratrum suorum nomine, alios appellat sanctos, alios solo prolato nomine honorat, alios primitiis vocando, alios a tempore quod priores accesserint : verum plus quam omnes Priscillam et Aquilam. Etiam si enim omnes fideles essent ; at non omnes similes, sed pretio dispares. Ideo omnes ad majora ducens, nullius laudes occultat. Si enim ii, qui plura fecerunt, non majorem mercedem accepturi essent, multi segniore evaderent.

4. Ideo in regno non par erit honor, neque inter discipulos omnes æquales sunt, sed tres aliis præminebant, atque inter tres illos multum discrimini intererat : multa quippe accurato apud Deum est, adusque ultimos. *Etenim stella a stella differt in gloria (1. Cor. 15. 41)*, inquit. Quamquam omnes erant apostoli, omnes supra duodecim thronos sessuri, omnes sua reliquerant, omnes cum Christo versati sunt ; attamen tres ille accepit. Atque rursum ex his etiam quosdam eminere et præcellere dixit : nam ait : *Sedere autem ad dexteram vel sinistram, non est meum dare, sed quibus paratum est (Marc. 10. 40)* ; ac Petrum ipsis anteponit, dicens : *Diligis me plus his (Joan. 21. 15)* ? et Joannes plus quam alii omnes diligebatur. Etenim accuratum omnium examen erit, et si paululum superes proximum, quantumcumque illud fuerit, neque hoc negliget Deus. Ille autem jam præse factum videre est. Nam Lot justus erat, sed non quantum Abraham ; Ezechias quoque, sed non quantum David : itemque omnes prophetæ, sed non perin-

περὶ δὲ τούτων, οὐκ ἔστι κοπιῶσιν. Οὐ μικρὸν δὲ τούτο ἐγκώμιον, τὸ ἐν ἔργois εἶναι δι' ἑαυτοῦ, καὶ μὴ μόνον ἐνεργεῖν, ἀλλὰ καὶ κοπιῶν. Τὴν δὲ Περίσβην καὶ ἀγαπήτην καλεῖ, δεικνύς μερίζον τούτων οὖσαν· Ἐσπασάσθε γὰρ, φησί, Περίσβην τὴν ἀγαπήτην. Καὶ πάλιν αὐτῇ μαρτυρεῖ μάστιγον, λέγων· Ἦτις πολλὰ ἐκοπίασεν ἐν Κυρίῳ. Οὕτως οὐδὲν ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν ὀνομάζειν, τούτους τε προθυμότερους τοῦ αὐτοῦ γὰρ μερῶν τῶν προσόντων αὐτοῦ ἀποστρεφείν, ἀλλὰ καὶ τὴν μικροτάτην ὑπεροχὴν ἀνακηρύττειν· τοὺς τε ἑτέρους σπουδαιότερους κατασκευάζων, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ἐνάγων ζῆλον τοῖς περὶ τούτων ἐγκωμίοις· Ἐσπασάσθε· Ρούφρον τὸν ἐκλεκτὸν ἐν Κυρίῳ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ. Ὁλόκληρα πάλιν ἐνταῦθα διὰ ἀγαθὰ, ἔθαν καὶ ὁ παῖς τοιοῦτος ἦ, καὶ ἡ μήτηρ [749] τοιαύτη, καὶ πλήρης ἡ οἰκία εὐλογίας, καὶ ἡ βίβλα τῶν καρπῶν συμβαίνει. Οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς εἶπε, Μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ, εἰ μὴ πολλὴν ἐμαρτύρει τῇ γυναικὶ τὴν ἀρετὴν. Ἐσπασάσθε Ἄσούργιστον, Φλέγοντα, Ἐρμῶν, Πατρόβαν, Ἐρμῆν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἀδελφούς. Ἐνταῦθα μὴ τούτο ἴσως, οὐκ ἄνευ ἐγκωμίων αὐτοῦ εἴθισται, ἀλλ' ὅτι σφόδρα καὶ τοὺς καταβεσπότερους ἔντας ἀπάντων οὐκ ἀπηξίωσα τῆς παρ' αὐτοῦ προσρήσεως· ἄλλοθεν δὲ οὐ μικρὸν καὶ τούτο ἐγκώμιον, τὸ καὶ ἀδελφούς αὐτοῦ καλεῖν, ὡς πατέρα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ· ἀγίους· Ἐσπασάσθε γὰρ, φησί, Φιλιπποῦ καὶ Ἰουλιαν, καὶ Νηφεία καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καὶ Ὀλυμπῶν καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς πάντας ἀγίους· ὅπερ μέγιστον ἦν ἀξίωμα, καὶ τιμῆς μέγιστος ἀπαιτοῦ. Εἶπα, ἵνα μηδεμίαν φιλονεικίαν γένηται τῶν τοῦ μὲν οὕτω, τοῦ δὲ οὐτω προσειρηθῆσθαι, καὶ τοὺς μὲν ὀνομασθῆναι, τοὺς δὲ ἀδιορίστως, καὶ τοὺς μὲν μετὰ πλείονων ἐγκωμίων, τοὺς δὲ μετὰ ἐλάττωνων, ἀνακηρύξῃ πάλιν αὐτοῦς τῆς εὐσεβείας ἰσοτιμίαν καὶ τῶν ἀγίων φιλήματι, λέγων· Ἐσπασάσθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἀγίων· διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης πάντα ἐκβάλλων θορυβούντων αὐτοῦ λογισμῶν καὶ μικροφροσύνας· ἀφορμὴν, ἵνα μήτε ὁ μέγας καταφροῦν τὸ ἐλάττωον, μήτε ὁ μικρὸς βασκαίνῃ τῶν μεζόνων· ἀλλὰ καὶ ὑπεριόρα καὶ θρόνος ἀπελαύνεται, τοῦ φιλήματος τούτου πάντα καταπραΰνοντός τε καὶ ἐξισοῦντός. Διὸ οὐ μόνον αὐτοῖς ἀσπασασθαι κελεύει οὕτως, ἀλλὰ καὶ τὸν παῖδων Ἐκκλησιῶν ἀσπασμῶν οὕτως αὐτοῖς διαπέμπεται. Ἐσπάζονται γὰρ, φησί, ὅμοι, οὐκ εἶναι τὸν θεῖον καὶ τὸν θεῖον κατ' ἴδιον, ἀλλὰ κοινῇ πάντας, αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ. Εἶδος πῶς οὐ μικρὰ καὶ ἀπὸ τῶν προσρήσεων τούτων ἐκέρδαναν· Ὅσους θησαυροὺς ἐμελλομεν παραστρέχειν, εἰ μὴ καὶ τοῦτ' ὁ μέρος τῆς ἐκιστολῆς μετὰ ἀκριθείας ἐζητήσαμεν, τῆς ἡμῶν ἐγκωμίου λέγω· ὡς εἰ γε τοῖς εὐσεβεῖσι σοφὸς ἄνθρωπος καὶ πνευματικὸς, καὶ βαθύτερος καταβιβασταί, καὶ πλείους βλεπταί τοὺς μαργαρίτας. Ἄλλ' ἑπειδὴ τινες ἐζήτησαν πολλὰς, εἰ ὅτιον ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ τοσούτους β προσεῖπαι, ὅπερ ἐν ἑτέροις οὐκ ἐποίησαν ἐπιστολῇ· τούτου ἂν εἰπομεν, ὅτι διὰ τὸ μηδέποτε ἐπαρῆσαν Ἰσραηλῶν τούτου ποιεῖν. Καίτοι γε, φησί, οὐδὲ Κολοσσαεὶς εἶπε, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησαν. Ἄλλ' οὗτοι δοκιμώτεροι τῶν ἄλλων ἦσαν, καὶ ἐξ ἑτέρων πλείων ἐκεῖ μεταστάντες, ὡς εἰ ἀσφαλεστοῦσαν τινὰ καὶ βασιλικωτέραν πόλιν. Ἐπαῖ οὐκ ἐν ζήνῃ διήγον, καὶ πολλῆς ἀσφαλείας· ἔδει ἀπολαῖν

αὐτοῦ, καὶ τῶν αὐτῶν γνωρίμων ἦσαν τινες ἐξ αὐτῶν, οἱ δὲ καὶ διακονοῦμενοι πολλὰ καὶ μέγιστα ὑπὲρ αὐτοῦ παρόντες· εἰκότως αὐτοῦ συνίστησι διὰ τῶν γραμμάτων. Καὶ γὰρ οὐ μικρὰ ἦν ἡ δόξα Παύλου τότε, πολλὴ τοσούτη, ὡς καὶ ἀπὸ γραμμάτων μόνων πολλῶν ἔχειν προστασίας τῶν ἐπιστολῶν ἀπολαύοντας· οὐδὲ γὰρ ἦσαν τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐδεδόκασαν. Εἰ γὰρ μὴ τούτου ἦν, οὐκ ἂν εἶπεν, Ἦτις προστατῆς [750] πολλῶν ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ· καὶ πάλιν, Ἐνυχέρην ἀνάθεμα εἶναι αὐτοῦς ἐγὼ. Καὶ Φιλιππῶν γράφων εἶπεν, Ὁς Παύλος προεβύτης, νυκτὶ δὲ καὶ ἑσπέρῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ Γαλάταις, Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὅμοι· καὶ, Ὁς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐδέξασθε με. Καὶ Κορινθίοις δὲ ἐπιστέλλων εἶπεν· Ὁς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὅμῃς, ἐκυσιώθησάν τινες· καὶ πάλιν, Ταῦτα δὲ μετσεχμάτιστα εἰς ἑμᾶτον καὶ Ἀπολλῶν, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὅπερ ἐγράφεται φρονεῖν. Δι' ὧν ἀπάντων ὄφελον, ὅτι μεγάλῃν περὶ αὐτοῦ ἔχον δόξαν ἄπαντες. Βουλόμενος τοίνυν αὐτοῦς εἶναι ἐν ἀδείᾳ καὶ τιμῇ, προσεῖπεν ἕκαστον, κατὰ τὸ ἐγκωμίου καλλωπίζων αὐτούς. Τὸν μὲν γὰρ ἀγαπήτων ἐκάλεσε, τὸν δὲ συγγενῆ, τὸν δὲ ἀφώτερον, τὸν δὲ συναρχαίωτον, τὸν δὲ συνηγόν, τὸν δὲ δίκαιον, τὸν δὲ ἐκλεκτὸν· καὶ τὴν μὲν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος· οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς τῆν διακονομένην φησί, ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἦν, καὶ τὰς περὶ Τρούφαιναν καὶ Περίσβην οὕτως ἂν ὀνόμασεν, ἀλλὰ τὴν μὲν, χειροτονίαν ἔχουσαν διακονίαν, τὴν δὲ συνεργὸν καὶ λειτουργὸν, τὴν δὲ μητέρα, τὴν δὲ ἀπὸ τῶν κόπων ὧν ἐκοπίασεν· καὶ τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς οἰκίας, τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν ὀνόματος, τοὺς δὲ ἀπὸ τῆς τῶν ἀγίων προσήγορας· καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν τῶν προσαγορευσαί τιμῇ, τοὺς δὲ καὶ τῶν ὀνομαστῶν προσαγορευσαί· καὶ τοὺς μὲν τῶν προσεῖπαι ἀπαρχὴν, τοὺς δὲ τοὺς τῶν χρόνων προσεβίους· πλείων δὲ ἀπάντων περὶ Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλλαν. Εἰ γὰρ καὶ πάντες ἦσαν πιστοί, ἀλλ' οὐ πάντες ὅμοιοι, ἀλλὰ διοστῆσαι τοὺς ἄλλους. Διὸ ὅτι καὶ εἰς μέγιστον ζῆλον ἄπαντας ἄγων, οὐδενὸς ἐκρυψε τὰ ἐγκώμια. Ὅταν γὰρ οὐ πλείονα ποιοῦντες, οὐ πλείονα τῶν μισθῶν λαμβάνοντες, πολλοὶ γίνονται ἀβηθημένοι.

δ'. Διὰ τούτου οὐδὲ ἐν τῇ βασιλείᾳ ἰσὴ ἡ τιμὴ, οὐδὲ ἐν τοῖς μαθηταῖς πάντες ἴσοι, ἀλλ' οἱ τρεῖς τῶν ἄλλων προεῖχον, καὶ ἐν τούτοις αὐτοῖς τοῖς τρεῖσι πολλὴ πάλιν διαφορά· πολλὴ γὰρ ἀκριθεία παρὰ τῶν Θεῶν καὶ μίση τῶν ἐχθράτων. Καὶ γὰρ ἀσπῆρ ἀσπῆρ διαστρέφει ἐν δόξῃ, φησί. Καίτοι γε πάντες ἦσαν ἀπόστολοι, καὶ πάντες ἐπὶ δώδεκα θρόνους ἐμέλλουσιν καθῆσθαι, καὶ πάντες ἀφῆκαν τὰ ἑαυτῶν, καὶ πάντες αὐτῶν συνῆσαν· ἀλλ' ὅμως τοῖς τρεῖσι ἐλάμβανον. Καὶ πάλιν καὶ τούτων αὐτῶν ἐφησὶ τινες ἐγγυραῖν καὶ ὑπερέξιν· Τὸ γὰρ καθῆσθαι, φησί, ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἐπισημῶν, οὐκ ἔστιν ἑμὲν δοῦνα, ἀλλ' οἷς ἡτέροις. Καὶ τὸν Πέτρον δὲ αὐτῶν προεῖπαι λέγων, Φιλιππῆς με πλείον τούτων· καὶ ὁ Ἰωάννης δὲ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἡγαπάτο. Καὶ γὰρ πάντων ἐξέτασται ἔστα ἀκριθείς· κἂν μικρὸν ὑπερέχῃ τοῦ πληρώου, κἂν ἀκαρίωτον, κἂν ὀλιγόν, οὐδὲ τούτο παρόφεται ὁ Θεός. Καὶ τούτο καὶ ἀποδεδειγμένον εἶναι ἀνεδιόλετο. Καὶ γὰρ ὁ Λῦτ' εὐχάσθη ἦν, ἀλλ' οὐδὲν ὡς ὁ Ἀβραάμ· καὶ ὁ Ἰεζεκιὰς πάλιν, ἀλλ' οὐχ οὕτως ὡς ὁ αὐτοῦ· καὶ οἱ προσφῆται πάντες, ἀλλ' οὐχ οὕτως ὡς ὁ Ἰωάννης. Ποῦ τοίνυν εἶλον οἱ μετὰ τῆν τοσούτην ἀκριθείαν οὐ βουλόμενοι εἶναι γέννηαν; Εἰ γὰρ οἱ εὐχάσθη πάντες οὐ τῶν αὐτῶν [751] ἀπολαύουσιν, κἂν μικρῶν ὡς.

* Vox μικροφροσύνας, sere occurrit sensu similitatis, non pusillanimitatis. b Unus Cod. ταῦτ' πολλῶς, εἰ μὴ ἐκεί-
ον ἂν εἰπομεν διὰ τὸ νυκτεῖον.

τῶν ἑτέρων ὑπερέχοντες (Ἀστὴρ γὰρ ἰστέρος δια-
φάει, φησὶν, ἐν ὁδῷ) πῶς οἱ ἁμαρτωλοὶ ἐν τοῖς
αὐτοῖς ἔσονται τοῖς δικαίοις; Ταῦτην γὰρ οὐδ' ἂν
ἀνθρώπος ἐργάσαστο τὴν σύγχυσιν, μήτι γε ὁ Θεός.
Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμαρτηκῶτων, καὶ ἐπὶ
τῶν ἡγχι γεγεννημένων ταύτην ὁμὴν δεῖξτε τὴν διαφορὰν
καὶ τὴν ἀκριβῆ δικαιοκρασίαν. Σκόπει δὲ ἡμαρτεν
ὁ Ἄδὰμ, ἡμαρτε καὶ ἡ Ἐβὰ· καὶ ἀμφοτέροι μὲν
παρήσαν, οὐκ ἐξ ἰσῆς δὲ ἡμαρτον· οὐκ οὐδὲ ἐξ
ἰσῆς ἐκολάσθησαν. Τοσοῦτον γὰρ τὸ μέσον ἦν, ὡς
Παῦλον εἰπεῖν, ὅτι Ἄδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ
ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε. Καίτοι ἡ ἀπάτη
μία ἦν ἄλλ' ὅμως ἡ τοῦ Θεοῦ μέτρον ἀκριβείας ἐξέτασις
τοσοῦτον ἐδειξε τὸ μέσον, ὡς Παῦλον εἰπεῖν τοῦτο.
Πάλιν ὁ μὲν Κάιν ἐκολάζεται ὁ δὲ Ἄδὰμ μετ' ἐκείνου
φρονήσας, οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθε· καίτοι καὶ τοῦτο
φόνος, κάκεινο φόνος, καὶ πολλῶν χαλεπώτερος, ὅτι
μῆτε τῶ παραδείγματι γέγονε βελτίων ὅπως· ἀλλ'
ὅμως ἀπειθὴ ὁ μὲν οὐκ ἀδελφῶν ἐσφαξέ μετὰ γινώσκον-
των, οὐτε ἰδεῖσθαι τοῦ κατηγορησάντος, οὐτε Θεοῦ
κρωπνόντος ἠναίσχοντος, ἀλλὰ καὶ μῆδὲς ἐλέγ-
χοντος καὶ κατεῖπεν αὐτοῦ καὶ κατεδίκασε, συγγνώ-
μης ἂ ἐτυχεν· ὁ δὲ, ἐπειθὲ τιμωρία ἐποίησεν, ἐτι-
μωρεῖτο. Ἦε μεθ' ὄσης ἀκριβείας ἐξετάσις τὰ γινώσκον-
τα ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐν τῷ κατακλινομῶ ἑτέρας,
καὶ τοὺς ἐν Σοδόμοις ἄλλως ἐτιμωρήσαστο· καὶ τοὺς
Ἰσραηλίτας δὲ πάλιν διαφάρως, καὶ τοὺς ἐν Βαβυ-
λώνι, καὶ τοὺς ἐπ' Ἀντιόχῳ θεικύν, ὅτι πολλὴν ἔχει
τῶν ἡμετέρων λόγον. Καὶ οἱ μὲν ἐδοξομήκοντα ἐδοῦλε-
σαν ἑτῆ, οἱ δὲ τετρακλῆσσι· οἱ δὲ τέκνα Ἰσραὴλ, καὶ μυριάς
ἑτέρας χαλεπωτέρας ὑπέμεινον συμφορᾶς, καὶ οὐδὲ
ταύτη ἀπῆλλάγησαν οὐτε οὐτοῖς οὐτε οἱ ζῶντες καίντες
ἐν Σοδόμοις. Ἀνεκρέτερον γὰρ, φησὶν, ἔσται γῆ Σο-
δόμων καὶ Γομόρρων, ἢ τῆ πλῆλει ἐκείνη. Εἰ μὲν
γὰρ μῆδὲν αὐτῶ μῆτις ἁμαρτανόντων ἡμῶν μίλει,
μήτις κατορθούντων, ἴσως ἔξει τινὰ λόγον τὸ λέγειν
μὴ εἶναι κώλασιν· εἰ δὲ τοσαύτην ποιεῖται σπουδῆν,
ὅστε μὴ ἁμαρτάνειν ἡμᾶς, καὶ τοσαύτα πραγμα-
τεύεται, ὥστε κατορθῶν, εὐθρόων καὶ καὶ ἁμαρτάνον-
τας κολάξει, καὶ κατορθώνοντας στεφανώσ. Ἐνταῦθα μὲν
ἐσχόπει τῶν πολλῶν τὴν ἀνωμαλίαν. Ἐνταῦθα μὲν
γὰρ ἐγκαλοῦσι τῷ Θεῷ, ὅτι μακροθυμεῖ πολλὰκις,
καὶ περισσῶ πολλοὺς μαρτύει, ἀσλγέι, βίαιους, μὴ
διδόντας δίκην· ἐκεῖ πάλιν ἂν ἀπειλήσῃ κολάζειν αὐ-
τοὺς, σφοδροὶ καὶ βαρεῖς εἰσὶν αἰτιώμενοι· καίτοι γε
εἰ τοῦτο λυτεῖ, ἐκείνο ἀποδέχσασθαι ἔδει καὶ θου-
μάζειν. Ἄλλ' ὡ τῆς ἀνοίας, ὡ τῆς ἀλόγου καὶ ὀνό-
μου γνῶμης· ὡ φιλαμαρτηκῶνος καὶ φιληθῆνον καὶ
πρὸς κακίαν βλεποῦστος ψυχῆς· καὶ γὰρ [752] ἀπὸ
τῆς φιληθῆνας τὰ δόγματα ἅπαντα ταῦτα τίκεται·
ὡς εἰ βουλήθειεν οἱ ταῦτα λέγοντες ἀρετῆς ἐπιλα-
θείσασ, ταχέως καὶ περὶ τῆς γέννησης πιστωθήσονται,
καὶ οὐκ ἀμφιβαλοῦσι.

Καὶ ποῦ, φησὶ, καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ αὕτη ἔσται ἡ
γέννη; Τί γὰρ σοὶ τοῦτοῦ μέλει; τὸ γὰρ ζητούμενον,
δεικναι ὅτι ἔστιν, οὐχ ὅπου τεταμέναι καὶ ἐν ποίῳ
χωρίῳ. Τινὲς μὲν γὰρ μυθολογούντες φασιν, ὅτι ἐν
τῇ κοιλίᾳ τοῦ Ἰωσαφάτ, ὁ περὶ πολέμου τινὸς ἐλ-
ρηται παρελθόντας, καὶ μὴν τοῦτο εἰς τὴν γέννησαν
Ἐκοντες· ἡ δὲ Γραφὴ οὗ τοῦτο φησιν. Ἄλλ' ἐν ποίῳ
τόπῳ, φησὶν, ἔσται; Ἐξῆς ποῦ, ὡς ἔγρωγε οἶμα, τοῦ
κόσμου τοῦτου παντός. Καθάπερ γὰρ τῶν βασιλείων b

τὰ δεσποτήρια καὶ τὰ μέτολα πόρρω ἐδίστηκεν,
οὕτω δὴ καὶ τῆς οὐκ ἐμῆς ταύτης ἔξω ποῦ ἔσται
ἡ γέννηνα.

δ. Μὴ τόνυν ζητῶμεν ποῦ ἔστιν, ἀλλὰ πῶς ἐν αὐτῇ
φύγομεν· μῆδὲ ἀπίσει πάντας ἐνταῦθα οὐ κολάζει
Θεός, διὰ τοῦτο ἀπίσει τοὺς μέλλουσιν· φιληθῆρας
γὰρ ἔστι, καὶ μακροθυμεῖ. Διὰ τοῦτο ἀπειλεῖ, καὶ
οὐκ εὐθέως ἐμβάλλει. Οὐ γὰρ θέλω, φησὶ, τὸν θάνα-
τον τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Εἰ δὲ μὴ εἴτις θάνατος ἁμαρ-
τωλοῦ, περιττὸν τὸν εἰρημένον. Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι ὁ-
δὲν ἀρθεῖτερον τοῦτων ὁμῶν τῶν λόγων· ἀλλ' ἐμὴ
τοῦτων οὐδὲν ἤδισον. Καὶ εἶθε ἦν καὶ ἀριστοπολιτω-
νους καὶ δειπνόντας καὶ λουομένους καὶ πανταγῶ
περὶ γέννην διαλέγεσθαι· οὐδὲ γὰρ ἂν ἠλήθησαν
τοὺς ἐνταῦθα θεολογῶν, οὐκ ἂν ἠσῆσαν τοὺς χριστι-
αί. Τί γὰρ μοι καὶ εἰπεῖν ἔχεις θεόν; πέναν, νόσον,
αἰμαλωσίαν, πῆρυσιν αὐμάτων; Ἄλλὰ ταῦτα πάντα
ἐκείνα πρὸς τὴν ἐκεῖ κώλασιν· κἂν τοὺς δ' ἴδιον βα-
σανιζομένους λιμῶν λέγῃς, κἂν τοὺς ἐκ πρώτης ἡλικίας
πετηρομένους· καὶ προσαιτούντας, τρυφῆ καὶ ταῦτα
πρὸς ἐκείνα τὰ κακὰ. Συνεγῶς τόνυν σφριμῶν
τοὺς περὶ τούτων λόγους· οὐ γὰρ ἀφίσησιν ἡμαρτι-
νὴν εἰς γέννηαν τὸ μνημονίαι γέννην. Οὐκ ἀκούεις Παῦ-
λου λέγοντος· Οἵτινες δίκην τίσεισιν ἀπίστον διὰ
προσώπου Κυρίου; οὐκ ἀκούεις ὁσος ὁ Νέρων ἐγι-
νετο, ὅν καὶ μωστήριον καλεῖ τὸ ἀντιχριστῶν τὸ Πέ-
λος; Τὸ γὰρ μωστήριον ἦδη, φησὶν, ἐνεργεῖται ἐπὶ
ἀνομίας. Τί οὖν; οὐδὲν πείζεται ὁ Νέρων; οὐδὲν
πείζεται ὁ ἀντιχριστος, οὐδὲν ὁ διάβολος; Οὐκ οὐκ
ὁ ἀντιχριστος ἔσται, καὶ ὁ διάβολος· οὐδὲ γὰρ ἀπο-
στήσονται τῆς κακίας μὴ κολαζόμενοι. Ναί, φησὶν
ἀλλ' ὅτι μὲν ἔστι κώλασις καὶ γέννηνα, παντί ποῦ θέ-
λω· οἱ δὲ ἀπίστοι ἐμπεσοῦνται μόνον. Τίνος ἐκείναι,
εἰπέ μοι; Ὅτι οἱ πιστοὶ, φησὶ, τὸν δεσποτῆν ἐπέγρω-
σαν τὸν ἐκείνους. Καὶ τί τοῦτο; Ὅταν γὰρ ὁ βίος
ἀκάθαρτος ἦ, καὶ μείζονα κατὰ τοῦτο δώσωσι αἰτίαν
τῶν ἀπίστον· Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἡμαρτον, ἀνόμως
καὶ ἀπολούνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἡμαρτον, διὰ
νόμον κριθέσονται· καὶ, Ὁ κολέτης ὁ εἰδὸς τὸ
θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιήσας, θα-
ρήσεται πολλὰκις. Εἰ δὲ οὐκ ἔστι βίου δοῦναι λόγον,
ἀλλ' ἀπλῶς ταῦτα εἰρηται, οὐδὲ ὁ διάβολος τιμωρη-
θήσεται· καὶ γὰρ τὸν Θεὸν οἶδε, καὶ ἀνθρώπων μέ-
λλον πολλῶν καὶ οἰαίμονες δὲ πάντας καὶ ἴσασιν αὐ-
τὸν, καὶ φρήττουσι, καὶ κριτὴν ὁμολογοῦσιν. Εἰ τόν-
ν βίου οὐκ ἔστι δοῦναι λόγον, οὐδὲ [753] ποιητῶν
κράτεων, διαφεύγονται καὶ οὕτω. Ὅσοι ἔστι ταῦτα,
οὐκ ἔστι· μὴ ἐκείνους ἀπατάται, ἀγαπητοί. Εἰ γὰρ
μὴ ἔστι γέννηνα, πῶς κρινοῦσι τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ
Ἰσραὴλ οἱ ἀπόστολοι; πῶς φησὶν ὁ Παῦλος· Οὐκ
οἴσασθε, ὅτι ἀγγέλου κρινοῦμεν; μήτι γε βιωτικῶς;
πῶς ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Ἄνδρες Νιστεύετε ἀναστή-
σονται ἐν τῇ κρίσει, καὶ κατακρινοῦσι τὴν γενῆν
ταύτην; καὶ, Ἀνεκρέτερον ἔσται γῆ Σοδόμων ἐν
ἡμέρᾳ κρίσεως; Τί τόνυν παίζεις ἐν οὐ παικτικῶς;
τί ἀπατῆς αὐτῶν καὶ παραλογίζῃ τὴν ψυχὴν σου,
ἀνθρώπε; τί τῇ τοῦ Θεοῦ φιανθρωπιᾷ μάχη; καὶ
γὰρ τοῦτο καὶ ἠτοίμασεν αὕτη καὶ ἠπειλήσεν, ἵνα
μὴ ἐμπεσοῦμεν, τῶ ὀφῶν γενόμενον βελτίους. Ὅστε ὁ
τὸν περὶ τούτων ἀναγῶν λόγον, οὐδὲν ἕτερον λαν-
θάνει ποῦν, ἢ εἰς αὕτη αὐτὸν ὁ ὄθει καὶ ἐμβά-
λει διὰ τῆς ἀπάτης ταύτης. Μὴ τόνυν ἐκλύσῃς τὰς

* Alius, κατεδίκασε χαλεπώτερας, συγγνώμην. b Sic mss. Morel. vero et Anon., τὸν βασιλεῖον.

* Sic recte unus Cod. Legebatur κρινόμενος, et post προσαιτούντας τροπῶν. d Sic ex Anonymo receptum est. In Editione autem abest.

de atque Joannes. Ubinam ergo sunt illi, qui, cum tanta adhibita sit diligentia, gehennam esse nolunt? Si enim iusti omnes non iisdem fruuntur bonis, si vel parum alios antecellant (*Stella enim, inquit, a stella differt in gloria* [1. Cor. 15. 41]); quomodo peccatores iisdem fruuntur bonis, quis iusti? Hanc enim confusionem ne homo quidem faceret, nedum Deus faciat. Si autem vultis, et in iis qui peccaverunt, et in his quæ jam facta sunt, hoc vobis discrimen ostendam, nec nou accuratum iudicium. Perpende autem: peccavit Adam, peccavit et Eva; et ambo transgressi sunt, sed non æqualiter: igitur nec pari sunt poena plexi. Tantum enim erat discrimen, ut Paulus diceret: *Adam non deceptus est, mulier vero seducta in transgressione fuit* (1. Tim. 2. 14). Atqui seductio una fuit; atamen Dei examen accurate factum tantum ostendit discrimen, ut Paulus hoc diceret. Rursum Cain punitus fuit; Lamech vero qui post illum occidit, nihil tale passus est; etiamsi et hoc et illud cædes esset, et hæc Lamechi multo gravior, quia ille exemplo dato non melior effectus est. Atamen qui ille neque fratrem post admonitionem occidit, neque accusatore opus habuit, neque interrogante Deo impudenter respondit, sed nemine redargente, seipsum reprehendit et damnavit, veniam consequutus est: ille vero, quia contraria fecerat, supplicio est affectus. Vide cum quanta diligentia et accurate Dens gesta examinat. Ideo illos qui tempore diluvii erant alio, Sodomitas alio supplicio affecti: rursus Israelitis diverso modo, eos qui in Babylone, necnon eos qui sub Antiocho; ostendens se magnas habere nostrorum operum rationem. Et illi quidem septuaginta annis servierunt, hi vero quadringentis: illi filios suos comederunt, et innumeris aliis calamitatibus plexi sunt; neque sic tamen sunt liberati, neque isti, neque li qui in Sodomis vivi combusti sunt. Nam ait, *Tolerabilis erit terra Sodomorum et Gomorrhæorum, quam civitati illi* (Matth. 10. 15). Etenim si ille nos peccantes nihil curaret, nec probe agentes, fortassis rationi consonum esse posset dicere, nullum fore supplicium: si vero tantam adhibet curam, ni nos non peccemus, et si tanta molitur ut probe agamus, psalm est illum peccantes punire, et bene agentes coronare. Tu vero mihi consideres velim multorum inæqualem iudicandi formam. Hic enim Deum accusant, qui sæpe patienter moratur multosque negligit, scelestos, lascivos, violentos, qui non dant poenas; ac postea cum comminatur, acerbis et molestis sunt atque incensant. Atqui si hoc molestum est, illud etiam approbandum erat et laudandum. Sed, o stultitiam! o stultam et asinariam mentem! o animam peccati ac voluptatis amentem atque ad nequitiam respicientem! Etenim a voluptatibus amore hæc dogmata omnia nascuntur: ita ut si ii, qui talia dicunt, virtutem amplecti vellent, cito de gehenna persuasi essent, nec dubitarent.

Gehenna, quo in loco sit. — Et ubinam, inquires, quove in loco hæc gehenna erit? Cur hoc tibi curæ est? Quod enim queritur est, ut ostendatur an sit, non ubi reposita sit et quo in loco. Quidam enim fa-

bulantes dicunt, in Valle Josaphat, id quod de præterito quodam bello dictum est, ad gehennam trahentes; Scriptura vero non hoc dicit. Sed quoniam in loco, inquires, erit? Extra mundum hunc totum, ut ego puto. Quemadmodum enim regum carceres et metacula procul posita sunt, ita extra mundum hunc erit gehenna.

5. Ne ergo queramus ubinam sit, sed quomodo illam fugiamus: neque quia Deus non omnes hic punit, ideo futuris fidem neges: nam benignus est et patienter moratur. Ideo comminatur, nec statim in gehennam conjicit: nam ait, *Nolo mortem peccatoris* (Ezech. 18. 32). Si vero non est mors peccatoris, hoc frustra dicit. Et scio quidem his sermonibus nihil ingratus vobis esse; sed his mihi nihil jucundius. Atque utinam et præsentes et cœnantes et in balneo et ubique de gehenna loqueremur; neque enim hic ærumnas ægre ferremus, neque in bonis deliciaremur. Quid enim mihi grave dicere possis? pauperitatem, morbum, captivitatem, mutilationem corporis? Verum illa omnia risu sunt digna, si cum supplicio illo comparentur. Etiamsi eos qui semper fame torquentur dixeris, etiamsi eos qui a prima ætate carci sunt, et cibum emendicant; hæc mala cum illis comparata nihil sunt. Hæc itaque frequenter videremus; nam gehennæ memoria non sinit incidere in gehennam. Non audis Paulum dicentem: *Qui supplicium luent æternam a facie Domini* (2. Thes. 1. 9)? non audis qualis Nero fuerit, quem antichristi mysterium vocat Paulus? nam *Mysterium, inquit, iniquitatis jam operatur* (Ibid. 2. 7). Quid ergo? nihilne patietur Nero? nihil antichristus, nihil diabolus? Ergo semper antichristus erit, et diabolus: neque enim nisi plexi fuerint, a malitia sua desistent. Etiam, inquires; sed quod punitio quidem et gehenna sit, cuius manifestum est; verum soli infideles in illam incident. Cur, quæso te? Quia fideles, inquires, Dominum suum agnoverunt. Et quid hoc est? Nam si vita illorum impura fuerit, propterea graviore dabunt poenas, quam infideles: *Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt: et quicumque in lege peccaverunt, per legem iudicabuntur* (Rom. 2. 12); et, *Servus qui scit voluntatem Domini sui, et non facit, vapulabit multis* (Luc. 12. 47). Si vero nulla vitæ danda sit ratio, sed hæc frustra dicta fuere, neque diabolus punitur: nam et Deum novit, magis quam multi hominum; dæmonesque omnes illum cognoscunt, et horrent, atque iudicem confitentur. Si igitur nulla sit vitæ neque operum ratio danda, hi quoque effugient. At non ita se res habent, non ita; ne vo: ipsos decipiatis, dilecti. Si enim non sit gehenna, quomodo apostoli iudicabunt duodecim tribus Israel? Cur dicit Paulus: *Nescitis quia angelos iudicabimus? quanto magis secularia* (1. Cor. 6. 3)? quomodo Christus dicebat: *Viri Ninivitarum surgent in iudicio, et condemnabunt generationem istam* (Matth. 12. 41)? et, *Tolerabilis erit terra Sodomorum in die iudicii* (Id. 11. 24)? Quid ergo Indis in non iudicaria? quid teipsum decipis, et animæ tuæ imponis, o homo? cur contra Dei leui-

gaudentem pugnas? Ideo enim gehennam apparavit et comminatus est, ut ne incidamus, timore illius meliores faciat. Itaque qui sermonem de gehenna de medio tollit, nihil aliud facit ignarus, quam quod hæc fallacia in illam impellit et conjicit. Ne itaque manus dissolvat eorum, qui pro virtute laborant, neque dormientium socordiam augeas. Nam si multis persuasum fuerit non esse gehennam, quandonam a malitia discedent? ubinam justitia apparebit? Non dico de peccatoribus et justis, sed de peccatoribus et peccatoribus. Cur ille talis hic punitus fuit, ille qui eadem, imo qui graviora perpetraverat, punitus non fuit? Si enim non sit gehenna, nihil poteris ista redarguentibus respondere. Ideo obsecro ut ab his ridiculis dictis desistentes, os obstruamus iis, qui his in rebus nobis contradicunt. Nam vel minimarum rerum tum in peccatis tum in bonis operibus accuratam fiet examinem. Etenim rationem daturi sumus impudici aspectus, verbi otiosi ac ridiculi, convicii, iracundiæ et ebrietatis: ac rursus in bonis operibus mercedem acci-

piemus pro calice aquæ frigidae, pro verbo bono et pro solo gemitu. Nam ait: *Pone signum in facie gementium et lugentium* (Ezech. 9. 4). Quomodo igitur dicere andes, eum qui cum tanta accusatione nostra examinat, frustra et in casum gehennam comminatus est? Ne, obsecro, ne te tam vana spe perdas, eosque qui tibi fidem habent. Nam si nostris sermonibus non credis, examina Judæos, gentiles, hæreticos omnes: qui tibi quasi uno ore respondebunt, iudicium fore ac retributionem. Annon sufficienti homines? Interroga ipsos dæmonas, et audies clamantes: *Quid venisti hæc ante tempus torquere nos* (Matth. 8. 29)? hisque omnibus collectis, menti tuæ persuade ne frustra nugetur, ut ne per experientiam gehennam esse discat; sed hinc respiciens, et tormenta illa effugere poteris, et futura assequi bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri unaque Spiritui sancto gloria, imperium, honor, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

HOMILIA XXXII.

CAP. 16. v. 17. *Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offendicula præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt; et declinate ab illis.* 18. *Nam qui tales sunt, Domino nostro Jesu Christo non serviunt, sed suo ventri; et per dulces sermones ac benedictiones seducunt corda innocentium.*

1. *Quam placide adhortetur Paulus. Dissensio in dogmatibus.* — Rursus adhortatio, et precatio post adhortationem. Cum dixisset enim observandos esse eos, qui dissidia facerent, neque illis esse obtemperandum, subiungit: 20. *Deus autem pacis conseret satanam sub pedibus vestris;* et, *Gratia Domini vobiscum.* Vide autem quam placide adhortetur, non quasi consilium dans, sed quasi supplicans, multique cum honoris significatione: etenim fratres illos vocat, et supplicat eis. *Rogo vos, fratres,* inquit. Deinde illos sollicitos reddit, mala inferentium dolum indicans. Quasi enim non per se manifesti sint, ait: *Rogo autem vos ut observetis;* id est, ut accurate scrutemini, et discatis ac perquiratis. Quosnam? quæso. *Eos qui dissensiones et offendicula præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt.* Hæc quippe potissimum Ecclesiæ eversio, cum nempe divisa est: hæc diaboli sunt arma, illud omnia sus doque verit. Donec enim corpus unitum fuerit, non potest introitum habere, sed ex dissensione offendiculum oriur. Dissensio autem unde? A dogmatibus, quæ præter doctrinam apostolorum inferuntur. Hæc vero talia dogmata unde? Quod ventri aliisque affectibus serviatur: *Nam qui tales sunt,* inquit, *Domino non serviunt, sed ventri suo.* Itaque non offendicula, non dissidia evenient, nisi dogma quodpiam præter apostolicam doctrinam excogitatum fuerit: quod hic declarans dicebat, *Præter doctrinam.* Nec dixit, *Quam docuimus,* sed, *Quam vos didicistis,* prævertens illos et ostendens persuasos fuisse, audivisse et suscepisse. Et quid faciemus illis,

qui mala isthæc operantur? Non dixit, *Simul aggredimini et impugnate, sed, Declinate ab illis.* Nam si vel ex ignorantia vel ex errore id agebant, corrigere oportebat: quia vero scientes peccant, resilit. Atibi quoque hoc ait: *Subducite vos,* inquit, *ab omni fratre qui inordinate ambulat* (2. Thess. 5. 6). Et Timotheo de falso serario loquens, talia hortando dicebat: *Quem et tu observa* (2. Tim. 4. 15). Deinde eos qui talia auderent traducens, causam dicit, oh quam tale dissidium excogitarunt: *Qui tales sunt,* inquit, *Domino Jesu Christo non serviunt, sed ventri suo.* Hoc Philippensis etiam scribens dicebat: *Quorum deus venter est* (Philipp. 3. 19). Illic vero mihi eos qui ex Judæis erant subindicare videtur, quia ut gulosos maxime semper exagitare solet. Etenim Tito scribens de illis dicebat: *Mala bestia, ventres pigri* (Tit. 1. 12). Et Christus illos hac de causa carpens ait: *Devoratis domos viduarum* (Matth. 23. 14). Et propheta de illis ipsis accusant: *Impinguatus est, inquit, et incrassatus est, et recalcitravit dilectus* (Deut. 32. 15). Ideoque Moyses hortabatur dicens, *Cum comederis et biberis, repletusque fueris, recordare Domini Dei tui* (Deut. 6. 12. 13). Et in Evangeliiis, cum Christo dicerent: *Quod signum ostendis nobis* (Joan. 2. 18)? et alia omnia prætercurrerent, manna commemorant: sic ubique huic subditi vitio apparent. Quomodo ergo non pudeat Christi fratrem, si ventris servos, doctores habeat? Et erroris quidem occasio hæc est, iudicium vero modus, alius rursus morbus eat, nempe adulatio: nam *Per dulces sermones,* inquit, *seducunt corda innocentium.* Et bene dixit, *Dulces sermones:* verborum enim tenuis est obsequium; mens autem non talis est, sed dolo plena. Nec dixit, *Vos seducunt, sed, Corda innocentium.* Neque hoc contentus fuit; sed, ne quod dicit gravius reddatur, subiungit: 19. *Vestra enim obedientia ad omnes pervenit.* Hoc vero facit, non

χειρας τῶν ὑπὲρ ἀρετῆς ποιοῦντων, μηδὲ ἐπιτείνης τὴν βαθυμίαν τῶν καθευδόντων. Εἰ γὰρ πεισθελεν οἱ πολλοὶ, ὅτι γένηνα οὐκ ἔστι, πότε ἀποστήσονται τῆς κακίας; ποῦ δὲ καὶ τὸ δίκαιον φαίνεται; Οὐ λέγω ἐπὶ ἀμαρτωλῶν καὶ δικαίων, ἀλλ' ἐπὶ ἀμαρτωλῶν καὶ ἀμαρτωλῶν. Διὰ τί ὁ μὲν ἐκολάσθη ἐπιταυθία, ὁ δὲ οὐκ ἐκολάσθη τὰ αὐτὰ ἀμαρτῶν, ἢ καὶ πολλῶν χαλεπώτερα; Εἰ γὰρ οὐκ ἔστι γένηνα, οἷδεν ὑπὲρ τούτων ἀνύψωσι ἀπολογησάσθαι τοὺς ἔγκωλοισι. Διὰ παρακαλῶ παυσάμενους τοῦ γέλωτος τούτου, ἐπιστοιμίζω τοὺς ὑπὲρ τούτων ἡμῖν ἀντιλέγοντας. Καὶ γὰρ καὶ τῶν μικροτάτων καὶ ἐν τοῖς ἀμαρτήμασι καὶ ἐν τοῖς κατορθώμασιν ἀκριβῆς ἔσται ἡ ἐξέτασις. Καὶ γὰρ καὶ ὀφθαλμῶν ἀκόλαστον δώσομεν δίκην, καὶ ῥήματος ἄργου, καὶ γέλωτος καὶ λοιδορίας ἀπώλης, καὶ ἐνθυμήσεως, καὶ μίθης εὐθιῶν ὀρέξεσιν ὡς πάλιν καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ποτηρίου ψυχροῦ ληψόμεθα μισθὸν καὶ λόγου ἀγαθοῦ καὶ στεναγμοῦ μόνοι. Ἄδς γὰρ, φησὶ, τὸ σημείον ἐστὶ τὸ πρόσωπον τῶν στεναζόντων καὶ κατοδυρῶντων πῶς οὖν τολμᾷ

εἰπεῖν, ὅτι ὁ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας ἐξετάζω τὰ ἡμέτερα, ἀπώλης καὶ εἰσὴ τὴν γένναν ἠπειλήσω; Μὴ, παρακαλῶ, μὴ ταῖς κεναῖς ταύταις ἐλπίσι σεαυτὸν ἀπόλλυ, καὶ τοὺς πειθόμενους. Εἰ γὰρ τοὺς ἡμέτερος ἀπιστεῖς λόγους, ἐξέτασον Ἰουδαίους, Ἑλληνας, αἰρετικούς ἄπαντας, καὶ πάντας ὡς ἐξ ἑνὸς στόματος ἀποκρινόμεναι, ὅτι κρείσσ ἐστὶ καὶ ἀντίθεος αἰ. Ἄλλ' οὐκ ἀρκοῦνται τὴν ψυχὴν ἡμῶν; Ἐρώτησον καὶ τοὺς δαιμονίας αὐτοῖς, καὶ ἀκούση βιώντων. *Τι ἤλθες ὡδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς;* καὶ ταῦτα πάντα συναγαγῶν πείσων τὴν ψυχὴν ἡμῶν μάρτην ληρπεῖν, ἵνα μὴ διὰ τῆς πείρας μάθῃ τὴν γένναν, ἀλλ' ἐντεῦθεν σωφρονισθεῖσαι καὶ τὰ βασάνους ἐκείνας δυνατῆ ἢ διαφυγεῖν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλοφρονεῖσθαι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

■ Unus Codex, ἀντιπόδοις, non male. ἢ Perperam. Editi omnes duntax. Emr.

[754] ΟΜΙΑΙΑ ΑΒ.

Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδασχῆν, ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε, ποιούντας, καὶ ἐκκλίνατε ἀπ' αὐτῶν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἐκτανῶν κοιλίᾳ· καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀδικῶν.

α'. Πάλιν παραίνεσις, καὶ εὐχὴ μετὰ τὴν παραίνεσιν. Εἰπὼν γὰρ σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας ποιούντας, καὶ μὴ ὑπακούειν αὐτοῖς, ἐπήγαγεν. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εὐρήνης συντήρησι τῶν Σατανῶν ἐπὶ τοὺς πόδας ὑμῶν καὶ, ἢ χάρις τοῦ Κυρίου μεθ' ὑμῶν. Σκόπει δὲ πῶς καὶ προσήτως παραινεῖ, οὐκ ἐν τάξει συμβούλου, ἀλλ' ἐν τάξει λέκτορος τούτου ποιῶν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς. Καὶ γὰρ καὶ ἀδελφοὺς ἐκάλεσε, καὶ ἱκετεύει. *Παρακαλῶ γὰρ ὑμᾶς, φησὶν, ἀδελφοί.* Εἶτα καὶ ἐναγωνίως ποιεῖ, δεικνύς τὸ δειλὸν τῶν ἐπιπραξόντων. Ὡς γὰρ οὐκ αὐτῶθεν δὴλων δυνται φησὶ. *Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς σκοπεῖν*· τοῦτέστι, περιεργάζεσθαι μετὰ ἀκριβείας, καὶ καταμανθάνειν καὶ διερευνᾶσθαι. Τίνας, εἰπέ μοι; Τούτ' τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδασχῆν. ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε, ποιούντας. Αὕτη γὰρ μάλιστα Ἐκκλησίας ἀνατροπῆ, τὸ διερῆσθαι· τοῦτο ὅλον τοῦ διαβόλου, τοῦτο πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιεῖ. Ἔως γὰρ ἂν ἦ τὸ σῶμα ἡνωμένον, οὐκ ἰσχυεῖ ἐσεῖδον εἶναι, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διχοστασίας τὸ σκάνδαλον. Ἡ δὲ διχοστασία πάθειν; Ἀπὸ τῶν δογματῶν τῶν παρὰ τὴν διδασχῆν τῶν ἀποστόλων. Τὰ δὲ δόγματα τὰ τοιαῦτα πάθειν; Ἀπὸ τοῦ γαστρὶ δουλεύειν καὶ τοῖς ἄλλοις πάθειν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι, φησὶ, τῷ Κυρίῳ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ αὐτῶν κοιλίᾳ. Ὡστε οὐκ ἂν γένοιτο σκάνδαλα, οὐκ ἂν γένοιτο διχοστασία, εἰ μὴ τι παρὰ τὴν ἀποστολικὴν διδασχῆν ἐπινοηθεῖ ἰδὸγμα· ὃ καὶ ἐνταῦθα δὴλων εἶλε, *Παρὰ τὴν διδασχῆν*. ■ Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἦν ἐδιδάξαμεν, ἀλλ', Ἦν ὑμεῖς ἐμάθετε, προκαταλαμβάνων αὐτοὺς, καὶ δεικνύς πεπειμαμένους δὴ καὶ ἀποούσαντας καὶ καταβεβημένους. Καὶ τί ποιήσομεν τὰ τοιαῦτα κακούργοισιν; Οὐκ εἶπεν, Ὑμῶς χωρεῖτε καὶ πικτεῦετε, ἀλλ', Ἐκκλίνατε ἀπ' αὐτῶν. Εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἀγνοίας ἢ πλάνης τοῦτο ἐποίουν, ἔδει διορθῶν· ἐπειδὴ δὲ εἰδότες ἢ ἀμαρτάν

νοισιν, ἀποπηδάτε. Καὶ ἀλλαχθὲ δὲ τοῦτο λέγει· *Εὐσετέλλεσθε γὰρ, φησὶν, ἀπὸ παντὸς ἀδελφοῦ ἀτάκτως περιπατοῦντος.* Καὶ Τιμοθέῳ περὶ τοῦ χαλκίως διαλεγόμενου, τοιαῦτα παρήγει λέγων· Ὅν καὶ σὺ φυλάσσω. Εἶτα καὶ κοιμῶν τοὺς τὰ τοιαῦτα τολμῶντας, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, ἀφ' ἧς τούτην ἐπένοησαν τὴν διχοστασίαν· *Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Χριστῷ, φησὶν, οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἐκτανῶν κοιλίᾳ.* [755] Τοῦτο καὶ Φιλίππου ἐπιστέλλον εἶλε· Ὅν θεὸς ἡ κοιλία. Ἐνταῦθα δὲ μοι τοὺς ἐξ Ἰουδαίας ἀντιπτεσθαι δοκεῖ, οὐς μάλιστα δὲ διαβάλλειν εἰσθεν ὡς γαστρομάργους. Καὶ γὰρ Τίτῳ ἐπιστέλλον εἶλε περὶ αὐτῶν· *Κατὰ θρησκείαν, γαστέρες ἄργα.* Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τοῦτο διαβάλλων, *Κατεσθελετε, φησὶ, τὰς οικίας τῶν χριστῶν.* Καὶ οἱ προφήται τοιαῦτα αὐτῶν κατηγοροῦσιν· Ἐλαπάθη γὰρ, φησὶ, καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ἀπελάττισεν ὁ ἠρασημένος. Διὰ καὶ Μωυσῆς παρήγει λέγων· *Φαθῶν καὶ πῶν καὶ ἐμπλησθε, μὴ θηθητι Κυρίῳ τοῦ Θεοῦ σου.* Καὶ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις δὲ τῷ Χριστῷ λέγοντας, *Τι σημείον δεικνύεις ἡμῖν;* καὶ τὰ ἄλλα πάντα παραβερμόντας, τοῦ μάννα μέρμηγται· οὕτω πανταχοῦ τῷ πάθει τούτῳ κρατούμενοι φαίνονται. Πῶς οὖν οὐκ αἰσχύνει δούλους κοιλίας διδασκάλους ἔχον ὁ τοῦ Χριστοῦ ἀδελφός; Καὶ ἢ μὲν ὑπέθεσις τῆς πλάνης αὐτῆ, ὁ δὲ τρόπος τῆς ἐπιβολῆς ἕτερον πάλιν νόημα, ἢ κολακεία· Διὰ γὰρ τῆς χρηστολογίας, φησὶν, ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀδικῶν. Καὶ καλῶς εἶπε, *Χρηστολογία*· μέχρι γὰρ τῶν ῥημάτων ἡ θεραπεία· ἢ δὲ διάνοια οὗ τοιαῦτη, ἀλλὰ ὅλου γέμισμα. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ὑμᾶς ἐξαπατῶσιν, ἀλλὰ, *Τὰς καρδίας τῶν ἀδικῶν.* Καὶ οὐδὲ τοῦτ' ἠρέκθη, ἀλλ' ὥστε ποιῆσαι μὴ ἐπαχθέστερον· ἐπὶ εἰρημένον, φησὶν· Ἡ γὰρ ὑμῶν ἕνακοχὴ εἰς πάντας ἀφίκετο. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, οὐκ ἀφίει αὐτοὺς ἀναχωρηθῆσαι, ἀλλὰ τοὺς ἐγκωμιος προκαταλαμβάνων, καὶ τῶν πλάνης τῶν μαρτύρων προκατέχων αὐτοὺς. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ μαρτυρῶ μόνος, ἀλλ' ἡ οὐκωμένη πᾶσα. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἡ γὰρ ὑμῶν σύνεσις, ἀλλ' Ἡ ὑμῶν ἕνακοχὴ· τουτέστιν ἢ πειθῶ· ὅπερ πολλὴν αὐτοῖς ἦν μαρτυροῦντος πράξις. *Χαίρω οὖν τὸ ἐπ' ὑμῖν.* Οὐ μικρὸν καὶ

■ Morel. male, περὶ τὴν διδασχῆν. ἢ Unus Cod. et marg. Satil. ἐκόντες.

* Idem. ποιῶσαι ἀνεποχθέστερον.

τοῦτο ἐγκώμιον. Εἶτα μετὰ τὸν ἔπαινον νοθεύσας. Ἵνα γὰρ μὴ τῶν ἐγκλημάτων ἀπαλλάξας αὐτοῦς, ὡς λαθόντων βραθυμότερος ἐργάσῃται, ἀνίτηται πάλιν αὐτοὺς λέγων· *Θέλω δὲ ὑμᾶς σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκαρτεῖας δὲ εἰς τὸ κακόν.* Ὁρᾷ πῶς πάλιν αὐτῶν καθάπτεται, καὶ ἀνυπόπτως· τοῦτο γὰρ αἰνετούμενον ἐστίν, διὰ τὴν ἐξ αὐτῶν καὶ παρήγγον. *Ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης συντερίψαι τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει.* Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τοὺς τὰς διγοστοσίας καὶ τὰ σκάνδαλα ποιούντας, εἶπεν εἰρήνης θεὸν, ἵνα θαρσύνῃσιν περὶ τῆς τούτων ἀπαλλαγῆς. Ὁ γὰρ ταύτη χαίρων, τὰ λυμαινόμενα αὐτῇ καταλύσει. Καὶ οὕτως εἶπεν, Ἵποτάξαι, ἀλλ', ὁ μελλὼν ἐστί, *Συντερίψαι*· καὶ οὐκ ἐκείνους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν στρατηγόντα αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα Σατανᾶν. Καὶ οὐχ ἀπλῶς συντερίψει, ἀλλ' Ἵπο τὸς πόδας ὑμῶν ὡςτα αὐτοὺς τὴν νίκην ἀρᾶσθαι, καὶ τῷ τροπαίῳ γενέσθαι λαμπρούς. Καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ ἡ παραμυθία πάλιν ἐπήγαγε γὰρ, Ἐν τάχει. Τοῦτο δὲ ὅμοι καὶ εὐχὴ καὶ προφητεία ἦν. *Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν.* Τὸ μέγιστον ὅλον, τὸ ταίχος τὸ ἄρρηκτον, ὁ πύργος ὁ ἀσειστος· ἀνεμῶνες γὰρ αὐτοῦς τῆς χάριτος, ἵνα προθυμότερος ἐργάσῃται. Εἰ γὰρ τὸν πολλὸν χαλεπωτέρων ἀπηλλάγητε, καὶ ἀπηλλάγητε χάριτι μόνον πολλῶ μᾶλλον τῶν ἐλαττόνων ἀπαλλαγῆσεσθε, εἰ καὶ φίλοι γειγῶσθε, καὶ τὰ παρ' αὐτῶν συνσεδάγετε.

β. Ὅρα πῶς οὕτως εὐχὴν χωρὶς ἐργῶν, οὕτως ἐργα [756] χωρὶς εὐχῆς τίθησι. Μαρτυρήσας γὰρ αὐτοῖς τὴν ὑπακοήν, τότε ἐπηύρατο, δεικνύς διὰ ἀμφοτέρων δεόμεθα, καὶ τῶν παρ' ἡμῶν, καὶ τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ, εἰ μέλλομεν μετὰ ἀκριβείας ζῶσεσθαι. Καὶ γὰρ οὐκ ἐμπροσθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ νῦν, καὶ μέγαλοι ὤμειν καὶ χάρημοι, τῆς παρ' αὐτοῦ δεόμεθα τούτου καὶ· *Ἀσπάζεται ὑμᾶς Τιμόθεος ὁ συνεργός μου.* Εἶδες πάλιν τὰ συνήθη ἐγκώμια· *Καὶ Λούκιος καὶ Ἰάσων καὶ Σωσιπᾶτρος ὁ συνεργός μου.* Τοῦτου τοῦ Ἰάσονος καὶ Λουκᾶς μὲνηται, καὶ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ παρίστησιν ἡμῖν λέγων, διὰ τὴν αὐτῶν ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας βούντας. Καὶ τοὺς ἄλλους δὲ εἰκόθι εἶναι τῶν ἐπιστῆμων· οὐ γὰρ ἀπλῶς συγγενῶν μένηται, εἰ μὴ κατὰ τὴν εὐσέβειαν εἰεν εἰκόθι· αὐτῶν. *Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐν Τέρτιος ὁ γράψας τὴν ἐπιστολήν.* Οὐ μικρὸν καὶ τοῦτο ἐγκώμιον ὑπογραφέα εἶναι Παύλου· πλὴν οὐχ ἵνα ἐαυτὸν ἐγκωμιάσῃ, τοῦτο λέγει, ἀλλ' ἵνα θερμῆν ἐπισπάσῃται παρ' αὐτῶν τὴν ἀγάπην ἀπὸ τῆς διακονίας. *Ἀσπάζεται ὑμᾶς Γάιος ὁ ξένος μου καὶ τῆς Ἐκκλησίας διηξ.* Εἶδες οἷον αὐτῷ στεφανῶν ἐπέλεξε, τοσαύτην φιλοφροσύνην μαρτυρήσας, καὶ διόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν οἰκίαν συναγαγῶν· τὴν ἐκεῖνου· τὸν γὰρ ξένον ἐνταῦθα τὸν ξενοδοχόν φησίν. Ὅταν δὲ ἀκούσῃ, διὰ Παύλου ξενόδοχος ἦν, μὴ τῆς φιλοτιμίας αὐτῶν θαύμαζε μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον ἀκριβείας· εἰ μὴ γὰρ ἦν ἄξιος τῆς ἀρετῆς τῆς ἐκεῖνου, οὐδ' ἐν ἐκεῖνος· ἐκεῖ κατήχθη. Ὁ γὰρ πολλὰ τῶν ἐπιταγμάτων τοῦ Χριστοῦ σπουδάζων ὑπερβαίνειν, οὐκ ἀντοῦτον παρέθῃ τὸν νόμον τὸν κελεινότεν περιεργάσεσθαι τοὺς ὑποδεχομένους, καὶ παρὰ ἀξίους καταδέσθαι. *Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἐραστος ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως, καὶ Κουάρτος ὁ ἀδελφός.* Οὐχ ἀπλῶς προσέθηκεν, *Οἰκονόμος τῆς πόλεως*· ἀλλ' ὡσπερ

Φιλιππησίους ἔγραπεν, *Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ὁ ἐκ τῆς Καισαρίας οἰκίας,* ἵνα δείξῃ, διὰ καὶ τῶν μεγάλων τὸ κήρυγμα ἦφατο· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ἐξώματος μὲνηται, τὸ αὐτὸ τοῦτο κατασκευάσθαι, καὶ δεικνύς διὰ τῆ προσχόντι οὕτε πλούτους κώλυμα γίνεται, οὕτε ἀρχῆς φροντίσει, οὕτε ἄλλο τῶν τούτων ὀδίν. *Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν. Ἀμήν.* Εἶδες πόθεν ἀρξασθαι δεῖ, καὶ ποῦ τελευτᾶν πάντα· Καὶ γὰρ καὶ τὸν θεμιλὸν ἐνταῦθεν κατέβαλε τῆς ἐπιστολῆς, καὶ τὸν ὄρον ἐνταῦθεν ἐπέθηκεν, ὅμοι καὶ ἐπευχόμενος τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων αὐτοῦς, καὶ πάσης ἀνεμνησκων τῆς εὐεργεσίας. Τοῦτο γὰρ μάλιστα διδοσκῶλον γενναίου, τὸ μὴ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐχῇ ὤφελιν τοὺς μαθητευομένους· διὰ καὶ ἔλεγεν, Ἵμεις δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν. Τίς οὖν ἄρα καὶ ἡμῖν ἐπέδειξε, ἱεσι· Παῦλος ἀπλήθην· Οἱ Παύλου ζῆλωται οὕτω, μόνον ἀξίους παράσχωμεν ἐαυτοῦς τῆς τοιαύτης συνηγορίας, ἵνα μὴ ἐνταῦθα μόνον ἀκούσομεν τῆς Παύλου φωνῆς. ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπειθόμενος ἴδεν κατακυμώμενον τὸν [757] ἀθλητὴν τοῦ Χριστοῦ· μᾶλλον δὲ ἀνταῦθα ἀκούσομεν, κακεῖ πάντως αὐτὸν ὀφόμεθα, εἰ καὶ μὴ πλησὸν ἐστώμεθ, ἀλλ' ὀφόμεθα πάντως ἐγγὺς τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικῷ λάμποντα, ἐνθα τὰ κερωθῆμ. δοξάζει, ἐνθα τὰ Σεραφίμ πέταται. Ἐκεῖ Παῦλον ὀφόμεθα μετὰ Πέτρον, καὶ τοῦ τῶν ἁγίων χοροῦ κορυφαῖον ἐντα καὶ πρωτοστάτην, καὶ τῆς ἀγάπης ἀπολαύσομεν ὅ τῆς γνησίας. Εἰ γὰρ ἐνταῦθα ὅν οὕτως ἡγάπα τοὺς ἀνθρώπους, ὡς ἀφρέστος οὐδὲν ἀλύσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, ἐλθεῖσαι ἐνταῦθα εἶναι· πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖ θερμότερον ἐπιδείξεται τὸ φίλτρον. Ἐγὼ καὶ τὴν Ῥώμην διὰ τοῦτο φίλω, καίτοι γε αὐτὴ καὶ ἐτέρωθεν ἔχων ἐπαινεῖν, καὶ ἀπὸ τοῦ μεγέθους, καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπὸ τοῦ κάλους, καὶ ἀπὸ τοῦ πλῆθους, καὶ ἀπὸ τῆς δυναστείας, καὶ ἀπὸ τοῦ πλοῦτου, καὶ ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων τῶν ἐν πολέμῳ· ἀλλὰ πάντα τὰ ἄλλα· ὅμοι, διὰ τοῦτο αὐτὴν μακαρίζω, διὰ καὶ ζῶν αὐτοῖς ἔγραφε, καὶ οὕτως αὐτοὺς ἐφίλει, καὶ παρὼν αὐτοῖς διελθῆναι, καὶ τὸν βίον ἐκεῖ καταλύσει. διὰ καὶ ἐπίσημος ἡ πόλις ἐνταῦθεν μᾶλλον, ἢ ἀπὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων· καὶ καθάπερ σῶμα μέγα καὶ ἰσχυρὸν, ὀφθαλμοῦς ἔχει εἰς λάμποντα, τῶν ἁγίων τούτων τὰ σώματα. Οὐχ οὕτως ἐστὶν ὁ οὐρανὸς λαμπρός, ὅταν ἀφῆ τὰς ἀκτῖνας ὁ ἥλιος, ὡς ἡ Ῥωμαίων πόλις τὰς δύο ταύτας λαμπάδας πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀρείσει. Ἐκείθεν ἀρκαχίτης Παῦλος, ἐκεῖθεν Πέτρος. Ἐνοήσατε καὶ φρίξτε, οἷον βέβαια θέαμα Ῥώμην, τὸν Παῦλον ἐξαίφνης ἀνίστασθαι ἀπὸ τῆς ὄψεως ἐκείνης μετὰ Πέτρον, καὶ ἀφόμενον εἰς ἀπάντην τοῦ Κυρίου· οἷον ἀποστέλλει τῷ Χριστῷ Ῥόμον ἡ Ῥώμη, οὗως στεφανῶν ἡ πόλις περικείται οὖν, οἷα χρυσὸς ἀλύσει διέξωσαι, οἷα εἰ περὶ πηγᾶς. διὰ ταῦτα θαυμάζω τὴν πόλιν, οὐ διὰ τὸν χρυσὸν τὸν πόλιν, οὐ διὰ τοὺς κίονας, οὐ διὰ τὴν ἄλλην φαντασίαν, ἀλλὰ διὰ τοὺς στύλους τῆς Ἐκκλησίας τούτους.

γ. Τίς μοι νῦν ἔδωκε περιχυθῆναι τῷ σώματι Παύλου, καὶ προσληθῆναι τῷ τάφῳ, καὶ τὴν κόνιν ἰεῖν τοῦ σώματος ἐκεῖνου τοῦ τὰ ὑπερρήματα ἀναπλήρωσαντος τοῦ Χριστοῦ, τοῦ τὰ στήματα βαστάσαντος,

ἢ ἰdem, ἀπολεινομένου. ἢ Sic unus Cod. Vulg. τῶν Μοι post κῆλυτον addunt ἰdem Cod., et marg. Savil., καὶ τὸ ἄγιον σῶμα κατέχον. infra, ubi oñon... τῷ Χριστῷ ἴδον, ibidem legitur ὕδρον. Edit.

* ἰdem codex εἰσαγαγῶν.

sinens eos impudenter agere, sed enormis prævertens illos, et testium multitudine retinens. Neque enim ego solus testiflor, sed orbis universus. Nec dicit, Prudentia vestra, sed *Obedientia vestra*; id est, persuasio obsequens, quod illorum mansuetudinis testimonium est. *Gaudeo igitur de vobis*. Non modica hæc laus est. Post laudem sequitur admnitio. Ne enim a culpa illos liberans ut ignorautes, ignaviores reddat, rursus illis iusinat illi verbis: *Sed volo vos sapientes esse ad bonum, sinceros autem ad malum*. Viden' quomodo rursus illos perstringat, licet sine ulla suspicione? hoc enim est subinductum, quod ex illis quidam seducti sint. 20. *Deus autem pacis conteret satanam eub pedibus vestris velociter*. Quia enim memoraverat illos, qui dissidia et offendicula parabant: Deum pacis jam dicit, ut confidat se ab illis esse liberandos. Nam qui de pace gaudet, ea quæ illam labefactare possunt dissolvat. Neque dixit, *Subjiciet*; sed, quod majus est, *Conteret*: neque solum illos, sed et duces eorum hæc in re satanam. Neque solum conteret, sed *Sub pedibus vestris*: ita ut ipsi victoriam reportarent, et erecto tropæo illustres essent. A tempore quoque consolatio illa datur: subjungit enim, *Velociter*. Hoc autem simul precatio et prophetia erat. *Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum*. Arma fortissima, murus infractus, turris inconcussa: illis quippe gratiam memoravit, ut alacrioris redderet. Si enim ex gravioribus liberati fueritis, et per gratiam tantum, multo magis a minoribus eripiemi, quia et amici facti estis, et quæ penes vos erant intulistis.

2. *Prececa cum operibus, opera cum precibus*.—Vide quomodo neque precationem sine operibus, neque opera sine precatione ponat. Cum enim obedientiam illorum testificatus esset, tunc pro illa precatus est, ostendens utrisque nobis opus esse, et iis quæ a nobis sunt, et iis quæ a Deo, si quidem per diligentiam servandi simus. Non enim solum antea, sed et nunc, etiamsi magni animus et probati, ejus gratia opus habemus. 21. *Salutat vos Timotheus adjutor meus*. Viden' rursus solita encomia? *Et Lucius et Jason et Sosipater cognati mei* (Act. 17). Jasonis hujus Lucas quoque meminit, fortitudinemque ejus nobis commendat dicens, quod duxerit eum ad magistratus urbis clamantes. Et alios quoque verisimile est ex insignibus fuisse: neque enim simpliciter cognatos memoraret, nisi pietate sibi similes essent. 22. *Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam*. Non modica hæc quoque laus est, scribam esse Pauli: verum hoc non ipse dixit, ut sese laudaret, sed ut ferventem apud illos dilectionem ex hoc ministerio conciliaret. 23. *Salutat vos Gaius hospes meus et universæ Ecclesiæ*. Viden' quantam illi coronam nexuit, tantam hospitalitatem testificans, et universam Ecclesiam in ejus dono congregans? hospitem enim hic vocat eum, qui hospites excipit. Cum autem audis illum Pauli hospitem fuisse, non illum hospitalitatis tantum causa lauda, sed etiam vitæ probitatis: non enim apud illum diversatus esset, nisi ille virtute sua dignus fuisset. Qui enim multa Christi præcepta etiam transcen-

dere curabat; non hanc prætergressus esset legem, qua jubebatur hospites explorari, et apud dignos diversari. *Salutat vos Erastus arcarius civitatis, et Quartus frater*. Non sine causa posuit, *Arcarius civitatis*; sed ut Philippensis scribebat, *Salutant vos, qui ex domo Cæsaris sunt* (Philipp. 4. 22), ut indicaret prædicationem ad optimates etiam pervenisse: ita et hic quoque dignitatem memorat, idipsum hic probare volens et ostendere, eum qui attendat, nec divitias nec principatus curas neque aliud simile quodpiam impediturum esse. 24. *Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum vobis. Amen*. Viden' unde incipienda et terminanda sint omnia? Nam hinc et epistolæ fundamentum jecit, et tectum imposuit, simul illis et matrem bonorum omnium invocans, et beneficentiam nunquam commemorans. Hoc est enim maxime generosi doctoris, non verbo tantum, sed etiam oratione discipulos juvare: ideo dicebat: *Nos autem orationi et ministerio verbi assidue incumbemus* (Act. 6. 4). Quis ergo et nobis bene precabitur, postquam Paulus hinc accessit? Hi Pauli æmulatores; tantummodo nos tali patrocinio dignos exhibeamus, ut ne hie tantum Pauli vocem audiamus, sed etiam postquam illo migraverimus, Christi athletam videre mereamur. Imo si hic audierimus, illic quoque ipsum videbimus, licet non prope stantes; videbimus tamen fulgentem prope solum regium, ubi Cherubini glorificant, ubi Seraphini volant. Illic Paulum cum Petro videbimus, in sanctorum choro coryphæum et principem, veraque illic dilectione fruemur. Nam si hic usque adeo homines diligebat, ut cum penes illum esset dissolvi et esse cum Christo, maluerit hic esse: longo magis ardentem illic ostendit amorem. Propterea ego Romam diligo, quamquam aliunde illam laudare possim, a magnitudine, ab antiquitate, a pulchritudine, a populi frequentia, a potentia, a divitiis, a rebus in bello fortiter gestis. Sed missis cæteris omnibus, ideo illam beatam prædico, quia Paulus et dum viveret illis scripsit, atque ipso ita dilexit, ac præsens ipso alloquutus est, vitamque ibidem clausit. Ideoque hinc clarior est civitas, quam ex aliis omnibus: ac quemadmodum corpus magnum et robustum duns illa urbs habet oculos splendentes, horum videlicet sanctorum corpora. Non ita splendet cælum, cum radios sol emittit, ut Romanorum urbs duas illas lucernas habens per totum orbem lucem emittentes. Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus. Cogitate et exhorrescite, quod spectaculum visura sit Roma, Paulum videlicet repente ex illa theca cum Petro resurgentem, et sublatum in occursum Domini: qualem rosam Christo mittit Roma, quibus coronis urbs illa circumdatur, quibus aureis catenis cingitur, quos habet fontes! Propterea urbem admiror, non propter auri copiam, vel propter columnas aliumque fastum, sed propter hæc Ecclesiæ columnas.

3. Quis mihi nunc dederit, ut corpus Pauli circumplectar, ut sepulcro hæream, ut pulverem videam corporis illius quæ Christo deerrant adimplematis, sti-

gnata illius gestantis, prædicationem ubique disseminantis? pulverem, inquam, illius corporis, per quod ubique discurrebat: pulverem corporis per quod Christus loquebatur, et lux splendebat omni fulgure clarior, et vox exsilliebat quovis tonitru dæmonibus terribilior; per quod beatum illud dictum emittebat: *Cupio anathema esse pro fratribus meis* (Rom. 9. 3) ? per quod loquebatur coram regibus, nec erubescibat: per quod Paulum didicimus, et Pauli hominum? Non ita tonitru nobis formidabile est, ut vox illa dæmonibus. Nam si vestimenta ejus horrebant, multo magis vocem. Hæc victos illos duxit, hæc orbem expurgavit, hæc morbos solvit, nequitiæ expulit, veritatem rediit, Christum insidentem habuit, et cum illo quoquoersum prodibat: et quod ipsi Cherubini erant, hoc erat et Pauli vox. Ut enim in virtutibus illis, ita et in Pauli voce insidebat. Nam digna fuit quæ Christum exciperet, illa tantum loquens, quæ Christus diligeret, et ad ineffabilem volans altitudinem, ut Seraphini. Quid enim sublimius illa voce dicente: *Certus sum, quod neque angeli, neque principatus, neque potestates, neque instantia, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu* (Rom. 8. 38) ? quot alas tibi videtur habere vox isthæc? quot oculos? Ideo dicebat: *Non enim cogitationes illius ignoramus* (2. Cor. 2. 11): ideo fugiebant dæmones, non modo loquentem audientes, sed etiam procul positi vestimentum videntes. Oris lujus pulverem videre vellem, quo magna et arcana Christus loquutus est, et majora quam per se ipsum: ut enim majora per discipulos suos operatus est, ita et majora loquutus est: per quod Spiritus mirabilia illa oracula orbi contulit. Quid enim non operatum est os illud eximium? Dæmones expulit, peccata solvit, tyrannos ad tacendum compulit, philosophorum linguas obstruxit, orbem Deo obtulit, barbaris ut philosopharentur suasit, omnia quæ in terra erant composuit: etiam quæ in cælo, ut voluit coaptavit, ligans quos volebat et solvens illic, secundum datam sibi potentiam. Nec oris tantum, sed etiam cordis illius pulverem videre vellem, quod si quis cor orbis fuisse dixerit non erraverit, nec si innumerorum fontem honorum, ac principium et elementum vitæ nostræ dixerit. Nam spiritus vitæ inde in omnia effundebatur, ac membris Christi dabatur, non per arterias emissus, sed per honorem propositum. Adeo latum cor illud erat, ut civitates integras, populos, et gentes caperet: nam ait: *Cor meum dilatatum est* (2. Cor. 6. 11). Attamen tam latum cor aliquando colubuit et strinxit amor, qui ipsum dilatabat: *Ex multa enim tribulatione et angustia cordis, inquit, hanc vobis scripsi* (Ibid. 2. 4). Et dissolutum videre cupeream, quod ardeat erga singulos pereuntes, quod iterum parturiat abortivos filios, quod Deum videat (Nam qui mundo corde sunt, inquit, Deum videbunt [Matth. 5. 8]): cor hostiam factum (Sacrificium enim Deo est spiritus contritus [Psal. 50. 15]): cor cæcis sublimius, orbe latius, radio splendidius, igne ardentius, adamante fortius,

fluvius emittens (nam ait: *Flumina de ventre ejus fluent aqua vivæ* [Joan. 7. 38]): ubi erat fons salicis, et irrigans non faciem terræ, sed hominum animas: unde non flumina tantum, sed etiam fontes lacrymarum emanabat et nocte et die: cor, inquam, quod novam ducebat vitam, non hanc nostram (nam ait, *Vivo autem, jam non ego, vivit vera in me Christus* [Gal. 2. 20]. Cor itaque Christi erat cor Pauli, et Spiritus sancti tabula, et gratiæ liber): cor quod propter aliorum quidem peccata tremebat (Timeo enim, inquit, *ne frustra laboraverim vobis* [Gal. 4. 11], *Ne sicut serpens Equalem seduxit* [2. Cor. 11. 3], *Ne forte veniens, non eosque vola inveniam vos* [2. Cor. 12. 20]): pro seipso autem et timebat et confidebat (Timeo, inquit, *Ne aliis prædicans, ipse reprobus efficiar* [1. Cor. 9. 27]: et, *Certus sum, quod neque angeli neque principatus poterunt nos separare* [Rom. 8. 38]): cor quod Christum ita diligere meruit, ut nullus alius dilexit, quod mortem et gehennam sprevit, et fraternis lacrymis conterebatur (Quid enim facitis, inquit, et conterentes cor meum [Act. 21. 13])? cor patientissimum, et non sustinens tempus, quo metuebat, ne Thessalonicenses decerent (1. Thess. 3. 5).

4. Vellem pulverem videre manuum catenis onstrictarum, per quarum impositionem Spiritus dabatur, per quas hæc literæ scriptæ sunt: *Videte, inquit, qualibus literis scripsi vobis manu mea* (Gal. 6. 11); ac rursum, *Salutatio mea Pauli manu* (1. Cor. 16. 21): manuum, inquam, illarum, quas videns vipera in rogum cecidit. Vellem pulverem videre oculorum probe excæcatorum, et postea rursus videntium ad salutem orbis, qui et Christum iu corpore videre dignati sunt, qui terrena videbant et non videbant, qui illa quæ non videbant videbant, qui somnum non noverant, qui mediis in noctibus vigilabant, qui uon eadem quæ invidi patiebantur. Vellem quoque pulverem videre pedum illorum, qui orbem peragrantes non laborabant, qui in ligno victi erant, quodam carcere concessit; qui terram habitatum et inhabitatum circuierunt, ac sæpe vias emitebantur. Et quid opus est singula recensere? Vellem sepulcrum videre, ubi jacent arna justitiæ, arma lucis, membra nunc viventia, et mortua dum ille viveret, in quibus omnibus vivebat Christus, quæ crucifixæ erant mundo: membra Christi, quæ Christum inducebant, templum Spiritus, ædificium sanctum, quæ Spiritu ligata erant, quæ confixa erant timore Dei, quæ signata Christi habebant. Hoc corpus urbem illam quasi mœnis cingit, quod omni turri et vallis innumeris totus est: et cum hoc etiam Petri corpus: nam illum viventem honoravit: *Ascendi, inquit, videre Petram* (Gal. 1. 18). Ideoque hinc demigrantem illum contubernalem facere gratia dignata est. Vellem videre leonem spirituales. Quemadmodum enim leo ignem emittens in vulpium greges, sic in dæmonum et philosophorum turmam incidit, ac velut fulminis jectus, in dæmonis phalanges illatus est. Neque enim in acie contra illum stabat; sed ita timebat tremebatque, ut si vel umbram ejus videret, aut vocem

τοῦ πανταχοῦ τὸ κήρυγμα κατασπερσάντος; τὴν κόνιν ἐκείνου τοῦ σώματος, δι' οὗ πανταχοῦ διέδραμε τὴν κόνιν τοῦ στόματος, δι' οὗ Χριστὸς ἐφθέγγετο, καὶ τὸ ψῶς ἐξέλαμψε ἐν πάσης ἀσπραγῆς λαμπρότερου, καὶ φωνῆς ἐξεπλήθησε πᾶσης βροντῆς φοβερώτερου τοῦ δαίμονος, δι' οὗ τὸ μακάριον ἐκεῖνο ἐφθέγγετο ῥῆμα λέγων· *Ἡύχμηρον ἀνάσθησι εἶναι ὕπερ τῶν ἀδελφῶν μου*; δι' οὗ ἐλάλει ἐναντίον βασιλείου, καὶ οὐκ ἠσχύνετο; δι' οὗ Παῦλον ἐμάθομεν, δι' οὗ τὸν Παῦλον δευπέτην; Οὐχ οὕτως ἡμῖν ἡ βροντὴ φοβερῆ, ὡς ἐκείνῃ τοῖς δαίμονι ἐν τῇ φωνῇ. Εἰ γὰρ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ φορεῖτον, πολλῶ μᾶλλον τὴν φωνὴν. Αὐτὴ δεδομένους αὐτοῦς ἤγαγεν, αὐτὴ τὴν οἰκουμένην ἐξεκάθηρεν, αὐτὴ τὰ νοσήματα ἔλυσε, κακίαν ἐξέβαλεν, ἀλθίθειαν ἐπανήγαγε, τὸν Χριστὸν εἶχεν ἐγκαθήμενον, καὶ μετ' αὐτοῦ πανταχοῦ προΐει, καὶ [758] ἔπερ ἦν τὰ Χερουθίμ, τοῦτο ἡ Παύλου φωνή. Καθάρπερ γὰρ ἐπὶ τῶν δυνάμεων ἐκείνων ἐκάθητο, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Παύλου γλώττης. Καὶ γὰρ ἀξία τοῦ δεῖξασθαι τὸν Χριστὸν ἐγένετο, ἐκεῖνα φεγγυμένη μόνον, ἀ τῷ Χριστῷ φίλα ἦν, καὶ πρὸς ὕψος ἀφαιτον ἱταμένη καθάρπερ τὰ Σεραφίμ. Τί γὰρ ὑψηλότερον τῆς φωνῆς ἐκείνης τῆς λεγομένης, οἱ *Πέπεισμαι*, οἱ οὐτε ἀγγελοὶ, οἱ οὐτε ἀρχαί, οἱ οὐτε δυνάμεις, οἱ οὐτε ἐσσητώτα, οἱ οὐτε μέλλοντα, οἱ οὐτε ὕψωμα, οἱ οὐτε βάθος, οἱ οὐτε τις κλίσις ἐπέρα δυνησεται ἡμᾶς χωρισταὶ ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ ἡσού, πόσας δοκεῖ σοι πέτρους εἶχεν αὐτὴ τῆ φωνῆ; πόσους σφραλισμοὺς; Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· *Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοσήματα ἀγνοοῦμεν*· διὰ τοῦτο ἔφρευγον δαίμονες, οὐχὶ φθειρομένου μόνον ἀκούοντες, ἀλλὰ καὶ πέρβρωτον στόμα ἱμάτιον ὄροντες. Τοῦτου τοῦ στόματος ἐβουλόμην τὴν κόνιν ἰδεῖν, δι' οὗ τὰ μεγάλα καὶ ἀπόρρητα ὁ Χριστὸς ἐλάλησε, καὶ μεζονα ἡ δι' αὐτοῦ· ὡσπερ γὰρ εἰργάσαστο μεζονα διὰ τῶν μαθητῶν, οὕτω καὶ ἐφθέγγετο· δι' οὗ τὸ Πνεῦμα τῆ οἰκουμένης τοῦς θαυμασιούς ἐκείνους χρηροῦσας ἔδωκε. Τί γὰρ οὐκ εἰργάσαστο ἐκεῖνο τὸ στόμα ἀγαθόν; Δαίμονας ἤλασον, ἀμαρτήματα ἔλυσε, ευφάντους ἐπιστόμιμησε, φιλοσόφων γλώττας ἐνέφραξε, τὴν οἰκουμένην τῷ Θεῷ προσήγαγε, βαρβάρους φιλοσοφεῖν ἔπεισε, πάντα μετεβλήθησε τὰ ἐν τῇ γῆ· καὶ τὰ ἐν οὐρανούς ἐξ, ἐν ἐβουλόμην, δευτίβει τρέπον, δεσμῶν ἰδεῖν ἐβούλετο, καὶ λῶν ἐκεῖ κατὰ τὴν δεδομένην ἔχουσιαν αὐτῷ. Οὐ τὸ στόματος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς καρδίας ἐκείνης ἐβουλόμην τὴν κόνιν ἰδεῖν, ἦν οὐκ ἂν τις ἀμαρτοὶ καρδία τῆς οἰκουμένης; εἰπὼν, καὶ τῶν μυριῶν ἀγαθῶν πηγὴν, καὶ ἀρχὴν καὶ στοιχεῖον τῆς ἡμετέρας ζωῆς. Τὸ γὰρ πνεῦμα τῆς ζωῆς ἐκείθεν εἰς ἀπαντα ἐχορηγεῖτο, καὶ τοῖς μέλει τοῦ Χριστοῦ διεδοῖτο, οὐ δὲ ἀρτερίας ἐκπεμπόμενον, ἀλλὰ διὰ προαιρέσεως ἀγαθόν. Αὐτὴ οὕτω πλάσεται ἡ καρδία ἦν, ὡς καὶ πόλις διοκληρούς ἐλέγεσθαι καὶ δῆμος καὶ ἔθνη· *Ἡ καρδία γὰρ μου*, φησί, *πεπλάτυσται*. *Ἄλλ'* ὅμως τὴν οὕτω πλάσεται συνέσχευε πολλοῖσι καὶ ἔβλεψεν ἡ εὐρύνοῦσα αὐτὴν ἀγάπη· *Ἐκ γὰρ πολλῆς ἀλύφης*, φησί, καὶ *συροχῆς καρδίας* ἐργασίμ ὅμιν αὐτήν· καὶ διαλεκυμένη ἐπεθύμουν ἰδεῖν τὴν παρουμένην καὶ ἕκαστον τῶν ἀπολλυμένων, τὴν ὠδῶσαν εἰς δευτέρου τὰ ἐξαρβόλιμα τῶν παιδῶν, τὴν τὸν θεὸν ὄρωσαν (*Οἱ γὰρ καρδοὶ τῆ καρδία*, φησί, *τὸν θεὸν ὄρωσται*) τὴν θυσίαν γεγεννημένην (*θυσίαι γὰρ τῷ Θεῷ, πνεῦμα συντετριμμένων*) τὴν ὠφλοῦσαν τῶν οὐρανῶν, εὐρύτεραν τῆς οἰκουμένης,

τὴν τῆς ἀκείνου φαιδρότεραν, τὴν τοῦ πυρὸς θερμότεραν, τὴν τοῦ ἀδάμωνος στερβρότεραν, τὴν τοῦς ποταμούς ἀφείσαν· *Ποταμοὶ γὰρ*, φησί, *ἐκ τῆς κοιλάδας αὐτοῦ βέουσαν ὕδατος ζωῆτος*· ἔνθα ἦν ἡ πηγὴ ἡ ἀλλομένη, καὶ ποτίουσα οὐ τὸ πρόσμωον τῆς γῆς, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων· ἔθεν οὐ ποταμὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ πηγάδι δακρύων ἐξήσαν καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὴν καινὴν ἔχρασαν ζωῆν, οὐ ταύτην τὴν ἡμετέραν (*Ζῶ γὰρ οὐκέτι ἐστίν, ζῆ δὲ ἐν ἔμοι*, φησί, *ὁ Χριστὸς*. *Ἄρα ἐκείνου καρδίαι ἡ Παύλου καρδία*, καὶ αὐτοῦ [759] Πνευματικῶ τοῦ ἀγίου πλάξ, καὶ βιβλίον τῆς χάριτος) τὴν τρέμουσαν μὲν ὑπὲρ τῶν ἀλλοτριῶν ἀμαρτημάτων (*Φοβοῦμαι γὰρ*, φησί, *μή πως εκεῖ ἐκοκλίαι εἰς ὕμᾶς, Μὴ πως ὁ ἔξως ἔδω ἀπάτησε, Μὴ πως ἐλθὼν οὐχ εἰς τοὺς ὄλους εἶρω ὕμᾶς*)· ὑπὲρ δὲ αὐτῆς καὶ δεδουκίαν καὶ θαρρόουσαν (*Φοβοῦμαι γὰρ*, φησί, *Μὴ πως ἄλλοις κηρῶσις, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι*· καὶ, *Πέπεισμαι γὰρ*, οἱ οὐτε ἀγγελοὶ οὐτε ἀρχαὶ δυνησονται ἡμᾶς χωρισταὶ), τὴν καταξυβείσαν φιλήσας Χριστὸν, οἱ οὐδεὶς ἄλλος ἐφίλησε, τὴν θανάτου καὶ γέννησης καταφρονήσασαν, καὶ οὐδὲ δακρύων ἀδελφικῶν συντεριβομένην (*Τί γὰρ ποιεῖτε*, φησί, *καλῶντες καὶ συντεριβοτῆς μου τὴν καρδίαν*), τὴν καρτερικωτάτην, καὶ οὐ στέγουσαν καρὸν ὕρας; ἀποτίμηται Θεσσαλονικεῶν.

δ. Ἐβουλόμην τὴν κόνιν ἰδεῖν τῶν χειρῶν τῶν ἐν ἄλωσι, δι' ὧν τῆς ἐπιθέσεως τὸ Πνεῦμα ἐχορηγεῖτο, δι' ὧν ταῦτα τὰ γράμματα ἐγράφετο· *Τότες γὰρ πηλικὸς γράμματις ὕμῖν ἐγγράψα τῆ ἐμῆ χειρὶ*· καὶ πάλιν, *Ὁ ἀσπισμὸς τῆ ἐμῆ χειρὶ Παύλου*, τῶν χειρῶν ἐκείνων, ἃς ἰδοῦσα ἡ ἐχρὶς ἐξέπασεν εἰς τὴν πυρᾶν. Ἐβουλόμην τὴν κόνιν ἰδεῖν τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πηρωθέντων καλῶς, τῶν ἀναβλήθέντων ἐπὶ σωτηρία τῆς οἰκουμένης, τῶν καὶ ἐν σώματι Χριστοῦ ἰδεῖν καταξυβείτων, τῶν ὀρώντων τὰ γῆνα καὶ οὐχ ὀρώντων, τῶν βλεπόντων τὰ μὴ βλεπόμενα, τῶν μὴ εἰδόντων ὕπνον, τῶν ἐν μέσῃσι ταῖς νυξὶν ἀγρυπνοῦντων, τῶν οὐ πασχόντων τὰ τῶν ὀφθαλμῶντων. Ἐβουλόμην καὶ τῶν ποδῶν ἰδεῖν ἐκείνων τὴν κόνιν τῶν περιεραμμένων τὴν οἰκουμένην, καὶ μὴ καμνῶντων, τῶν ἐν ζύλλῳ δεδωμένων, ἦνκα τὸ δεσμοκλήτηρον ἔπεισε, τῶν τῆς οἰκουμένην καὶ ἀοικῆτων περιεβίντων, τῶν ὀδοιποροῦντων πολλῶσις. Καὶ τί δεῖ κατὰ μέρος λέγειν; Ἐβουλόμην τὸν πόρον ἰδεῖν, ἔνθα τὰ ὅπλα τῆς δικαιοσύνης ἀπόκειται, τὰ ὅπλα τοῦ φωτὸς, τὰ μέλη τὰ νῦν ζῶντα, νεκροκώματα δὲ δεῖ ἐξ, ἐν ὅσις πᾶσι ὁ Χριστὸς ἐξῆν, τὰ ἐσταυρωμένα τῷ κῶσμῳ, τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη, τὰ ἐνθεδυμένα τὸν Χριστόν, τὸν ναβὸν τοῦ Πνεύματος, τὴν οἰκοδομὴν τὴν ἀγίαν, τὰ δεδεμένα τῷ Πνεύματι, τὰ καθηλυμμένα τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ, τὰ ἔχοντα τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο τὸ σῶμα τευχέται τὴν πόλιν ἐκείνην, δ' παντὸς πύργου καὶ μυριῶν ἐστὶ περιβολῶν ἀσφαλτέων, καὶ μετὰ τοῦτο τοῦ Πέτρον· καὶ γὰρ ζῶντα ἔειμα· *Ἀνέστην γὰρ ἱστορήσαι Πέτρον*. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπεθάνοντα κατηέτισεν ἡμῶσιν αὐτῷ ποιήσαι ἡ χάρις αὐτόν. Ἐβουλόμην ἰδεῖν τὸν λόντα τὸν πνευματικόν. ὡσπερ γὰρ λέων πυρ ἀρείε εἰς ἀλωπέκων ἀγέλας, οὕτως εἰς τὴν τῶν δαίμωνων καὶ φιλοσόφων ἐνέπεισε φαρσίαν, καὶ καθάρπερ σκηπτῷ τις ἐμβολῆ εἰς τὰς τοῦ ἐιαβόλου κληγέθη φάλαγγας. Οὐδὲ γὰρ εἰ παρατάσεις ἴστατο πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὕτω ἐβεδοκεῖ καὶ ἔτρεμεν, ὡς εἰ σκίαν ἴδοι, καὶ φωνῆς ἀκούσειε, πόρβρωθεν δραπεπεύειν. Οὕτω γοῦν καὶ τὸν πεπορευκότα παρέδωκεν αὐτῷ πόρβρωθεν ὧν, καὶ πάλιν ἐξήρασε τῶν ἐκείνων χειρῶν οὕτω

καὶ ἐτέροις, ἵνα [760] παυθεύσῃσιν μὴ βλασφημεῖν. Ἐκόπῃ δὲ πῶς καὶ τοὺς ὄν' αὐτῷ τεταγμένους ἀντιειξάγει, ἐκγεῖρον καὶ ἀλείφον· καὶ νῦν μὲν Ἐφεσίοις φησὶν· *Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πόλις πρὸς αἴμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀρχάκον καὶ τὰς ἐξουσίας*· εἶτα καὶ τὸ ἐπαθλον τίθησιν ἐν τοῖς ἑπουρανίοις, λέγων· *Οὐ γὰρ περὶ γῆραυτοῦ πραγμάτων ἡμῖν ὁ ἀγὼν, φησὶν, ἀλλὰ περὶ τῶν οὐρανῶν καὶ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς*· νῦν δὲ ἐτέροις φησὶν, *Οὐκ οὐδαμῶς, δεῖ ἀγγέλλουσι κρυπτοῦμαι, μὴ τι βιωτικῶς*; Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐνοοῦντες, σῶμεν γενναίως. Καὶ γὰρ καὶ Παῦλος ἄνθρωπος ἦν, τῆς αὐτῆς φύσεως ἡμῖν μετέχων, καὶ τὰ ἅλλα πάντα ἔχων κοινά· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὴν τὴν περὶ τὸν Χριστὸν ἀγάπην ἐπι-

αδείξατο, τοὺς οὐρανοὺς ὑπερέβη, καὶ μετὰ τῶν ἀγγέλων ἔστη. Ὅστε ἐὰν βουλευθῶμεν καὶ ἡμεῖς διανοηθῆναι μακρὸν, καὶ τὸ πῦρ ἐκείνου ἀνάσαι ἐν ἡμῖν, δινησομεθα ὀλίγως τὸν ἄγιον ἐκεῖνον. Οὐδὲ γὰρ ἐν, εἴπαρ ἀδύνατον τοῦτο, ἔδοξα λέγων· *Μημεταί μου γίνεσθε, καθὼς κατὰ Χριστοῦ*. Μὴ τοίνυν θαυμάζωμεν αὐτὸν μόνον, μὴ ἐκπλητώμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ μιμώμεθα, ἵνα καταβῶμεν καὶ ἐντεῦθεν ἀπειθῶντες αὐτὸν ἰδεῖν, καὶ τὴν ἀπορήτου δόξης μετασχέιν· ἥς γένοντο πάντα· ἡμῖς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῆτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ ἕμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

SPURIA.

MONITUM

Hoc opus non Chrysostomi, sed inepti Græculi esse, quisvis statim et in primo conspectu pronuntiabit. Hic quippe, quod ad stylum spectat, nihil vitii non offendas, repetitiones innumeras, epitheta plerumque insulsa et ad nauseam usque multiplicata. Grammaticæ leges passim violatas deprehendes in nominibus, in verbis, in delectu vocum. Ita hic quisquis scriptor longissimum omnium orationem contexit. Hac tercia

[761] Λόγος παρανοητικὸς περὶ μετανοίας, ἐν ᾧ ἐμνημόνευσε καὶ ἐσημάτευσεν πάντα ἐὰ πόλις τῶν ἀνθρώπων. Λόγος Δ'.

α'. Αὐτὸ μὲν μνημονεύει Θεοῦ καλὸν, καὶ πᾶν καλὸν· καὶ εἰ δὲ γένοιτ' ἐν τούτῳ κἀλλιον; Ἡ γὰρ τῶν κρημάτων αὐτοῦ μνήμη παράκλησιν παρέχει, καθὼς φησὶν ὁ Προφήτης· *Ἐμνησθήσιν τῶν κρημάτων σου τῶν ἀπ' αἰῶνος, Κύριε, καὶ παρεκλήσῃν*. Πόση λοιπὸν παράκλησιν καὶ παραμύθια ἐπιβά καὶ εὐφροσύνην ὑποδέχεται ἐν αὐτῷ Θεοῦ μνημονεύοντα; καθὼς πάλιν ὁ αὐτὸς Προφήτης λέγει· *Ἐμνησθήσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠδυσσεύσονται*. Καὶ γενόμενος ἐν ἀπολαύσει τῆς ἐκ τῆς μνήμης ταύτης εὐφροσύνης, οὐκ ἔτι φησὶν ἐστὶν ἄλλο ἐπὶ μνήμης φέρειν, εἰ μὴ μόνον τοῦ Θεοῦ, λέγων· *Κύριε, μνησθήσομαι τῆς δικαιοσύνης σου μόνον*· καὶ πάλιν, *Μνησθήσομαι τοῦ ὀνόματός σου ἐν πάσῃ γενεῇ καὶ γενεῇ*. Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν καθολικώτερον λέγει· *Μνησθήσονται καὶ ἐπιστραφήσονται πρὸς Κύριον πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς*. Ὁρᾷς ὅσην ὠφέλειαν παρέχει ἡ τοῦ Θεοῦ μνήμη; ὀρᾷς ὅσην ἰσχυρὴν παρέχει, ὡς καὶ τὰ πέρατα τῆς οὐκουμένης ἐκλύουσι πρὸς αὐτήν; Καὶ οὐ μόνον εἰδικολογησάμενοι, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς μνήμης αὐτῶν λήθην ἐνεπίστους. Ἐλευθερίαν γὰρ ὑπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ μνήμης καὶ φωτισθέντα καὶ γυμνοῦντα Θεὸν ἀληθινόν, λέγουσι περὶ τῶν ματαίων εἰδωλῶν· *Οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου*. Εἰδες μνήμη Θεοῦ ἰσχυρὴν; εἶδες ἀλλοίωσιν ἀγαθῆν; εἶδες μετακλίσιν ἐπινοουμένην; Ἀληθῶς ἂδη τῆ ἀλλοιωτικῆς τῆς θεσιῶς τοῦ Ἰησοῦ, ἦγον τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας, δεῖ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, δεῖ οὐ τὰ πάντα ἔγνετο. Λοιπὸν καλῶς ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου εἶπον, ὅτι πάντων τῶν καλῶν κἀλλίων τὸ μνημονεῖν Θεοῦ. Ταύτης τῆς μνήμης ἐν καιρῷ γενόμενος ὁ Προφήτης, καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ὠφέλειαν ἐπιλαβόμενος, πάντων ἦδονεν τὴ καὶ τῶν τερπνῶν ὡστερ ἐπιλαβόμενος, ἕως καὶ τοῦ φαγεῖν τὸν ἄρτον, εἶπε· *Κύριε, μνησθήσομαι τῆς δικαιοσύνης σου μόνον*· καὶ, *Οὐ μὴ ἐκλιθάωμαι τῶν δικαιωμάτων σου*. Τῆς τοιαύτης μνήμης τὴν ὠφέλειαν καὶ ὁ Ἀπόστολος εὐόρων καὶ γευσάμενος ἔλεγεν, οὐ πρὸς Τιμῶν μόνον, ἀλλὰ πρὸς πάντα ἀνθρώπων, Τιμώβω λέγων· *Μνημόνευε Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπισημασμένον ἐκ*

νεκρῶν. Καὶ ὡστερ ὁ ἔχων θεσαυρὸν ἐν τινὶ τόπῳ κρυμμένον, πᾶσαν ὥραν, ἠμέραν τὴ καὶ νύκτα εἰς ἑσέως αὐτοῦ ἐκεῖ ἐστὶ, καὶ ὡστερ εἰς σπηροδόμενος παραμένει, [762] καὶ οὕτε κἀν βραχί τοῦ τόπου ἀφίσταται, καθὼς καὶ ὁ Κύριος εἶπεν, *Ὅπου ὁ θεσαυρὸς, ἐκεῖ ἐστὶ καὶ ἡ καρδία ὁμοῦ*· οὕτω καὶ ὁ ἐπιθυμῶν ἐκεῖ τῆς ὠραίουτῆτος καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐπουρανίου νεφέου, αὐτὸν ἐκεῖνον μόνον μνημονεῖν, ἐλευθερῶναι τὸν Θεοῦ ἔρωτος καὶ τῆς ἀκοριότητος ἐπιθυμῶν, ψάλλων αὐτὸ μετὰ τοῦ ἱεροφάντου Δαυὶδ τῷ· *Ἐμνησθήσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠδυσσεύσονται*. Τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἐνετίστα ἡμῖν λέγων· *Τοῦτο κοίτετε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν*. Ὁρᾷς πῶς μνημονεῦσθαι θέλει παρ' ἡμῶν αὐτῶν ὁ Κύριος; Μνημονεῦσμεν οὖν φιλοχριστοῦ τοῦ Θεοῦ πάντοτε, καὶ μὴ ἐπιλαθώμεθα, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς ὀνειδίθῃ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἁγίου, ὅτι Θεὸν εὐδὴν γεννησάμεν ὁ ἔγραψεν· *ἔλεες, καὶ ἐκαλλῶν Θεοῦ τοῦ ἐπρόκοτος σε*. Αὐτὸ τοῦ μὲν μνημονεῖν Θεοῦ μὴ παυσομεθα, καὶ ὅπῃ τὸ μνημονεῖν αὐτῶν ἡμῶν, αὐτῶν κρᾷξιν μὴ ὀνειδίθῃ· *Μνησθήσιν ἡμῶν, Κύριε, δευρ ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου*. Ὅστερ δὲ καλὸν μνημονεῖν Θεοῦ διὰ τὴν ἐπίσταν ἐκείνην εὐφροσύνην, οὕτω πάλιν μέγα κέρως καὶ ὠφέλειαν ἔχει ἐν ἡ μνήμη, οὐ μόνον τῶν τερπνῶν καὶ λοιπῶν χαροποιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν σκυθρωπῶν καὶ ἐσπῆρων. Καὶ γὰρ τῶν τοιούτων ἐνοεῖται βελτιώτερον ἐπιγυγᾷται ἐν μνήμῃ, καὶ σπουδαιότερον γενίσσει παρασκευάσει. Καὶ πάλιν, φησὶ, σκυθρωπῶν; Οὐκ ἄρα τῶν ὡς οἶμαι, ἦδη καὶ διδαχθῆναι ἔχεται; Ἀκούων ἐκ τῶν πολλῶν ἄλλα, τοῦ βασιανισμένου πλουτοῦ οὐκ ἐπὶ φωνῆς πρὸς τὸν φιλόθεον πατριάρχην Ἀβραὰμ γενόμενος, ὅστις διὰ τὴν αὐτοῦ ἀσπλαγχνίαν οὐκ ἴσταν ἐκείνου καὶ φοβερόν ἐπιλαβόμενος, ὅστερ ὠρᾷν αὐτῶν ἡ ἀσπλαγχνία ὁμοίως; δὲ καὶ τῶν πάντων μαρτῶν κερῶν, ὅστερ τὸ ἀνεῖλον ὁμοίως ἔξω τοῦ μακαρίου νεφέωνος ἀποκλεισθῆναι κατεδέχασθαι· εἶτα νῦν ἐκ τῶν πολλῶν πάλιν τὸν ὀνειδίσθην, τὴν ἀλασγνίαν, τὴν ἐπίσταν, καὶ τέλος καὶ ἐπιπῶνον ἀπόρασιν, τὸ, *Προσεῖσθε ἐς ἐμοῦ ὁ κτηνομαρῶν*. Ἐνταῦθα δὲ κἀκείνων καὶ μέλλων

audiret, procul fugeret. Sic igitur illum qui fornicatus erat, tradidit illi cum procul esset, et rursus ex illius manibus abripuit: sic et alios, ut discerent non blasphemare. Perpende autem quomodo eos qui sub illo ordinati sunt ad pugnam, educat stimulans et acuens: ac nunc quidem Ephesius dicat: *Non est nobis colluctatio adversus sanguinem et carnem, sed adversus principatus et potestates* (Ephes. 6. 12); deinde primum ponit in celestibus, dicens: *Non enim circa terrena nobis certamen est, sed circa caelos et ea, quae in caelis sunt*; nunc vero aliis dicit: *Nescitis quia angelos judicabimus, quanto magis saecularia* (1. Cor. 6. 3)? Haec itaque omnia cogitantes, stemus generose. Nam et Paulus homo erat, ejusdem nobiscum

naturae, et alia omnia habens communia: sed quia multum erga Christum amorem exhibuit, eosque transcendit, et cum angelis constitutus est. Itaque si voluerimus et nos paululum excitari, et ignem illum in nobis accendere, poterimus sanctum illum æmulari. Neque enim, si id fieri non posset, exclamasset ille dicens: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi* (1. Cor. 4. 16). Ne ergo solummodo admiremur ipsum, nec obstupescamus tantum, sed et imitemur, ut mereamur hinc migrantes illum videre, et ineffabilis gloriae consortes esse. Quam utinam omnes assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patri ungue Spiritui sancto gloria, honor, imperium, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

SPURIA.

IN TRES ORATIONES DE POENITENTIA.

hui parte mutilam edidit Savilius, nos integram proferimus ex Codice Colbertino cum interpretatione nostra Latina.

Duae sequentes orationes longe breviores ejusdem farinae sunt, ejusdemque scriptoris esse videntur.

DE POENITENTIA: UBI OMNIA HOMINUM VITIA MEMORANTUR ET NOTANTUR. SERMO I.

1. Dei quidem semper meminisse bonum optimumque est. Ecquid hoc melius fuerit? Nam iudiciorum ejus memoria consolationem affert, ut ait propheta: *Memor sui iudiciorum tuorum a saeculo, Domine, et consolatus sum* (Psal. 118. 52). Quanta pars est cum consolatione et lætitia frui, qui semper Dei meminit? ut idem ipse rursus propheta dicit: *Memor sui Dei, et delectatus sum* (Psal. 76. 4). Illiusque memorie lætitia fruens, nullam aliam in mente admittit memoriam, nisi solius Dei, et ait: *Domine, memorabor justitiae tuae solius* (Psal. 70. 10); et rursus: *Recordabor nominis tui in omni generatione et generatione* (Psal. 44. 18); et alibi iterum generatim loquens: *Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terrae* (Psal. 21. 28). Vident quantum utilitatem patriat Dei recordatio? vident quantum robor habeat, ut etiam fines terrae ad se trahat? Neque solum ab idololatria liberavit, sed etiam illius memoriam prorsus delevit. Dei namque memoria allecti, illuminati, et veri Dei notitia pleni, de inanibus ideis dicunt: *Nec memor ero nominum eorum per labia mea* (Psal. 45. 4). Vidistin' memorie Dei vim? vidistin' bonam mutationem? vidistin' laudatam transmigrationem? *Vere haec mutata dextera Excelsti* (Psal. 76. 11), nimirum adventus Christi, qui est in dextera Patris, per quem omnia facta sunt. Recte igitur in exordio dixit, omnium bonorum optimum esse Dei recordationem. Hanc expertus memoriam propheta, ejusque utilitatem, omnium oblitus voluptuatum ac delectationum, ut etiam de comedendo pane non cogitaret, dicebat: *Domine, memorabor justitiae tuae solius*; et, *Non obliviscar justificationem tuam* (Psal. 70. 16. et 118. 93). Illius memorie utilitate deprehensa et

degustata dicebat etiam Apostolus Timotheo; nec illi tantum, sed etiam cuivis homini: *Memor esto Dominum Jesum Christum resurrexisse a mortuis* (2. Tim. 2. 8). Ac quemadmodum is, qui thesaurum habet absconditum in quodam loco, in omni hora, die ac nocte mentem habet illic repositam, et quasi ferrum vinculus ibi manet, nec vel minimum a loco abscedit, ut Dominus ait: *Ubi thesaurus, ibi est et cor vestrum* (Luc. 12. 34); sic qui desiderat illam speciem et adventum celestis sponsi, semper illum tantum recordatur, divino amore et insatiabili desiderio allectus, psallens semper cum sacro psalmista Davide, *Memor sui Dei et delectatus sum* (Psal. 70. 4). Hoc et Dominus præcepit nobis dicens: *Hoc facite in meam commemorationem* (Luc. 22. 19). Vides quomodo vult Dominus, ut semper sui memoriam habeamus. Memores ergo semper sumus Dei, quotquot Christi amantes sumus, nec ejus obliviscamur; ne nobis Spiritus sanctus inappropriet, *Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Dei qui te nutritus* (Deut. 32. 18). Sed Dei recordari non cessemus, et assidue clamemus precantes ut ipse memor nostri sit: *Memento nostri, Domine, cum veneris in regnum tuum* (Luc. 25. 42). Ut autem pulchra res est semper meminisse Dei ob insatiabilem illam lætitiā: sic etiam magnum luctum et utilitas accedit ex hujusmodi memoria, non tanto rerum lætarum, sed etiam tristium et adversarum: harum quippe recordatio memorem efficit meliorem et diligentem. Quarum rerum tristium, inquires? Non ignoras, ut puto, et edoceri cupis? Audi ex multis pauca, divitis torti miserabiles voces ad hospitalem Abrahamum emissas, qui dives ob dicitur suam non potuit horrendum illum hiatum per-

transire, quem ipsi foderat animi durities: similiterque quique fatuarum virginum exemplum, quas quod misericordia careret, sponsus ex thalamo exclusit: deinde coram qui a sinistris erant opprobrium, turpitudinem, infamiam; denique illam probrosam sententiam. *Diademedum, maledicti (Matth. 25. 41)*. Illum maxime cogita, qui manibus pedibusque ligatis ex regis gloriosissime nuptiis cum magna turpitudine eiectus est, et in horrendum tremendumque illud locum detrusus, *Ubi erit fetus et stridor dentium (Id. 8. 12)*, cujus vel auditus solus cruciatum parit. Nam talium meminisse, ut supra diximus, non parvum animæ lucrum est: etenim Dei meminisse, ut dicitur, lætitiæ memori affert; illumque ad excelsa trahit; tristitiam vero memoria metum affert et compunctionem, hominumque studiosum ac diligentem efficit. Quis in memoria ferens inconsolabilem illam regni amissionem, non compungitur, non lamentatur, nec conterit cor suum? quis non lacrymis rigat lectum, pectus et totum corpus suum, dum tantum damnum cogitat, quod nullam amittat consolationem? Nam quodvis infortunium vel naufragium ante mortem quoddam habet remedium et solatium. Dum enim quis in humano versatur cœtu, alia reperit eorum vice que perdidit, quibus ærumnam suam leniat; perniciem autem illa post mortem inconsolabilem habet lectum: illud enim quod amisit revocare non potest. Quantumvis turbetur, quantumvis ingenuisat, legeat, lacrymas effundat, alta voce clamet, nihil acceptum habebit. Ideo omnis Scriptura clamat, ideo cum tanta cura lex data est, ideo certamina, ideo rationes et obsecrationes, fœtus, vigiliæ, humi cubationes, maceratio corporis, cibis aridus, abrenuntiatio, virginitas, paupertas spiritus, ministeria, eleemosynæ, secessus a mundo: ideo patientia in adversis, tolerantia ignominie, odii, persecutionum, sputorum, alaparum omniumque tentationum, ad imitationem Domini, Stephani et cæterorum sanctorum; ut ne in die illa a scopo infellicissime aberremus, cum maxime habeamus Domini nostri præcepta, que plus quam omnis civitas, plus quam omne præsidium nos tueantur. Que præcepta? *Ego vobiscum sum (Matth. 28. 20)*; *Non relinquit vos orphanos (Joan. 14. 18)*; *Nolite timere ab eis qui occidunt corpus (Matth. 10. 28)*; *Servate caput (Cal. 2. 19)*; *Omnis enim viri caput ego sum (1. Cor. 11. 3)*; *Servate caput; Ne obliviscimini Dominum Deum (Deut. 8. 11)*; *Habentes redemptionem animarum vestrarum in corpore et sanguine meo (Ephes. 1. 7)*; *Hoc facite in meam commemorationem (Luc. 22. 19)*, et salutem vestram. Viden? quomodo præcipiat, ne ipsius obliviscamur et semper ipsius recordemur, ut iam dictum est? Ideo omnibus hominibus dico, quod Paulus Timotheo scribit: Fili Timothee, semper recordare, et nunquam obliviscaris Dei te nutientis, neque obliviscaris omnium retributionum ejus (*Psal. 102. 2*). Maxime vero frequenter memor esto tremendarum Judicis vocum, quas tibi qui a sinistris stant sine misericordia protulit, similiterque virginibus quinque fatuis; itemque immiseridici diviti per patriarcham Abrahamam dixit; ad hæc quoque illi etiam diviti avaro, qui horrea sine modo amplificasset. Num scis quam sententiam circa utrumque protulerit? num recordaris tristitiam illarum vocum? num in corde lætes vel modicum verbum ex divina lectione? Si hæc ignoras, cur, queso, ad ecclesias venis? an non accedis, ut audias et hinc utilitatem percipias? Si ideo in ecclesiis cœtum ea de causa te ronsers, laudabile est studium tuum, et in te impletur Domini sermo: *Oves meæ vocem meam quæ audiunt (Joan. 10. 27)*. Scio enim multos hoc convehire, non propter Deum, nec ut sancta ejus verba audiant. Alios quippe video dormitantes, alios hoc illuc se vertentes, alios cum amicis loquentes: et Dominus quidem nos amabili voce alloquitur, *Vos amici mei estis (Id. 15. 14)*; nos autem illi relicto, amicos ipsi anteponimus. Alios video turbas dantes, et hoc audientes, dum adhuc vos Deus alloquitur. O Ingentem stultitiam! o

insanabilem impudentiam! o gravem insaniam! Rex passionibus nobis similis sæpe populum alloquitur, et omnes eum innotatæ columenæ stant sine voce, donec ille finem loquendi fecerit. Neque illi tantum, sed etiam, si ejus literæ legantur, in loco magnum silentium auditoribus imperatur, ita ut videatur nemo ibi esse, nisi is qui recias legit literas; hic vero propheta, apostoli, patriarchæ, regibus omnibus sublimiores, loquuntur quid velit Deus, et quomodo colatur, et quomodo possimus grave illud tunc pelagus trajicere: nos autem hæc verba nugæ esse existimamus, imo dum otiosis verbis uti perseveramus, id quietem arbitramur. Num scis colitur Dominus, qui dixit sanctis nobiscum conversantibus, *Vos estis lux mundi (Matth. 5. 14)*? Ecquid loquor de ministris et servis, cum ipse omnium Dominus et Rex gloriæ, quem formidat omnis creatura, quoniam laudat omnis spiritus, per immaculatam Evangelia vos alloquitur, moneat, minis terreat, hortetur, adveat, regnum suum illud immensum et non fluxum offert; nos tamen ita ipsi animam adhibemus, ut cum quis infirmus et inops homo nos nugaciter alloquitur, nec cum illo ut cum amico tractare dignemur. Vere *Fani filii hominum (Psal. 61. 10)*; opportune videlicet illis dicatur: *Stultii, quando sapientis (Psal. 95. 8. et 77. 35)*? Illis competit alius propheta versus, *Defecerunt in vanitate dies eorum*: angelicum enim lymnum et divina verba quasi nugæ abijcientes, otioso sermone et somno se dederunt. Somnus autem hujusmodi non est vulgaris somnus, sed est ægrotia, gravis animæ somnus, molliorum detrimentum, cordis cæcitas, que thesaurus Spiritus diripi: qua de re Deum precalatur propheta dicens: *Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in motu (Psal. 12. 4)*; qua de re Salomon quoque veneratibus scribit: *Quandoque a somno excitaberis (Prov. 6. 9)*? Qui et audient illud, *Quid statis tota die, imo per totam vitam, otiosi (Matth. 20. 6)*? Hujusmodi homines in collectis minime collecti, in festis sine festo, in precibus non benedicti, in memoria sanctorum immemores, cum pax datur reprobi, in ecclesia imparati, in communione indigni, in dormitione et exitu turbati, formidolosi, mæsti, tenebrosi et desperati sunt: de quibus propheta prædixit, *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum (Psal. 145. 4)*.

2. Vidisti quantum damnum segnitias afferat? Anarus est somnus, animarum lacus, molliorum confabulatrix, contubernalis, magistra. Ideo Paulus quosdam ob nimiam segnitium molliumque mulieres vocat: neque solum mulieres, sed etiam mulierulas contratas peccatas (*2. Tim. 3. 6*): solent enim hujusmodi mulieres custodias simul agere, simul scdere, nugacia et indecentia loqui, quas non pascit Deus: *Non enim proposuerunt Deum ante conspectum suum (Psal. 53. 5)*; *Semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes (2. Tim. 3. 7)*. Qui vero dominum toto corde diligit, ejusque semper memoriam servat; ubi audit præconem, ad tremendam illam et vivificam Dei immolationem advocatam, confestim surgit, et primo cogitat num quid contra alium aut alius contra se habeat, atque hoc sublato saluti obice, postquam se ab hoc gravi vinculo solvit, currit ad divina verba audienda: quemadmodum cervus ad fontes aquarum (*Psal. 41. 2*), ita cum fide ac desiderio curras, ad spirituale Dei portum appellit: atque præcinctus, collecto animo, subjecta omni seculari cura, præparat aures suas ad audiendum angelicam melodiam. Deinde sacro psalmista Davide canente, *Venite, et videte opera Dei. Venite, filii, audite me: timorem Domini docebo vos (Psal. 65. 5. et 33. 12)*, et exsultationem, sacrificium iustitiae et oblationem: venite, videte supra altare vitulum signatum, et agnum Dei immolatum, nec tamen motu turbatum; *Magnificate Dominum, et exaltate nomen ejus in idipsum. Gustate, et videte, quoniam suavis est Dominus (Psal. 35. 4. 9)*. Postea Iaias, birundo Ecclesiæ, magna voce clamat: *Quasi ovis ad occisionem*

τὴν τὰς χειρᾶς καὶ πόδας δεσμευμένα, καὶ τοῦ βασιλικοῦ καὶ ἐνδόξου γάμου μετὰ μεγάλης αἰσχύνῃς ἐκκληθέντα, καὶ εἰς τὸν ἔκθαρον καὶ φρικτὸν ἐκείνον τόπον ἐξορισθέντα. Ὅπου ὁ κλαυθὸς καὶ ὁ θρῆνος τῶν ὀδόντων· οὐ καὶ μόνον ἡ ἀκοή θάσανον ἔμποει. Καὶ γὰρ καὶ τῶν τούτων μνημονεύει, καθὼς προειρηκαμέν, οὐ μόνον κέρδος ψυχῆς· τὸ μὲν γὰρ θεοῦ μνημονεύει, ὡς ὁ λόγος, εὐφραίνει τὸν νῦντα, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλά ἐλκεῖ· ἢ δὲ τὸν σκυθρωπὸν μνημὴ φθόνος ἐπάγει καὶ κατακύνει, καὶ ἐναγώνιον καὶ σπουδαῖον καθιστὰ τὸν ἀνθρώπον. Τίς γὰρ ἐπὶ μνήμης φέρων τὴν ἀπαρμυθιστὸν ἐκείνην ἀποτυχίαν, οὐ καταλύεται καὶ ὀδύρεται καὶ συντριβεί τὴν ἐκείτου καρδίαν· τίς οὐ βρέχει δάκρυα καὶ τὴν κλίνην καὶ τὸ στήθος καὶ ἔλον τὸ σῆμα, ἐννοῶν τὴν τοσαύτην ζημίαν, καὶ μάλιστα μὴ ἔχουσιν παντελῶς παρηγορίαν· ἢ παράκλησιν; Πῶσα γὰρ ἀσπορία ἢ ναυδίον πρὸς τελευτῆς ἔχει δειρόντων καὶ παραμυθίαν. Εὐρίσκει γὰρ ἕκαστος ἀντὶ τὸν ἀπέλευσιν ἕτερα τῆς πανηγύριος τῆς ἱστιαμένης, καὶ παραμυθίζεται τὴν αὐτοῦ θλίψιν. Ἡ δὲ μὲν τὴν ἔξοδον ἀποτυχία ἀπαρμυθιστὸν ἔχει πένθος· ἀνακαλέσασθαι γὰρ ὁ ἀπέλευσιν οὐ δύναται. Κἂν γὰρ τὴν ἀσπορίαν, κἂν στενάζῃ, κἂν ὀδύρεται, ἢ καὶ δάκρυα ἔκρηξι, κἂν φωνᾷς ὑψηλάς ἐπαίρη· πάντα ἀπερδεκτα. Διὰ τοῦτο πᾶσα Γραφὴ βδο, διὰ τοῦτο πᾶσα σπουδὴ ἐνομοθετήθη, διὰ τοῦτο ἀγόντες, διὰ τοῦτο προσευχὴ καὶ δεήσεις, διὰ τοῦτο κλαυθμὸς καὶ ἀγρυπνία, διὰ τοῦτο γυμνασία, τῆς αἰματός, εὐρηγορία, ἀποταγῆ, παρηθία, πτωχία πνεύματος, διακονία, ἐλεημοσύνη, ἀναχωρησις κόσμου· διὰ τοῦτο ὑπομονὴ τὸν ἐπερχομένων, καὶ ἀνοχὴ ἀταμίαις καὶ μίσους καὶ ὀργῶν καὶ ἔμπροσθεν καὶ βασιμαῖων καὶ πάντων τῶν πειρασμῶν, κατὰ μίμησιν τοῦ Κυρίου καὶ Στεφάνου καὶ λοιπῶν ἁγίων, ἵνα μὴ ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ ἀστοχασθῶμεν τὴν ἐσθίην ἀστυρίαν, καὶ μάλιστα ἄγοντες· ἵνα πάντας πόλιν καὶ πᾶν ὄργανον τὰς τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐντολάς. Ποίας; Τῶ. Ἐγὼ μὲν ὄμιον εἰμι· τὸ. Οὐκ ἀρέσθη ὄμιον ἄρσενος· καὶ, Μὴ φοβείσθε ἀπὸ τῶν ἀποκεκρυμένων τῶ σῆμα· Τηρεῖτε τὴν κεφαλὴν· Παύρος γὰρ ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ἐγὼ εἰμι· Τηρεῖτε τὴν κεφαλὴν. [765] Μὴ ἐπιλάθησθε Κύριον τὸ θεοῦ· Ἐχόντες τὴν ἀπολιτρωσίαν τῶν ψυχῶν ὄμιον ἐν τῷ σώματι καὶ ὕμνῳ σωτηρίας· Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἑμὴν ἀνάμνησιν καὶ ὕμνον σωτηρίας. Ὅρθε πῶς· ἐνταῦθα μὴ ἐπιλανθάνεσθαι αὐτοῦ, καὶ πῶς προτρέπεται διὰ μνημονεύειν αὐτοῦ, καθὼς καὶ προείρηται; Διὰ τοῦτο λέγει πρὸς πάντα ἀνθρώπον, καθὼς καὶ Παῦλος Τιμοθῆν γράφων· Τέκνον Τιμοθεε, ἀεὶ μνημόνευε καὶ μηδέποτε ἐπιλάθῃ θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε, μὲν ἐπιλανθάνοις πάσης τὰς ἀναπείσεις αὐτοῦ. Μνημόνευε δὲ συνεχῶς μάλιστα τὰς φοβερὰς· ἐκίνας τοῦ δικαίου φωνᾶς, ἢς πρὸς τοῦ· εἰς ἐσθίονων ἀσπιδίου· ἐμβέλετο, εἰ δὲ καὶ πρὸς τὰς μωρὰς πέντες παρθένους· ὀμοίως καὶ πρὸς τὸν ἀνηλεὲς ἐκείνον πλοῦσιον διὰ τοῦ πατρὸς ἄρου· Ἀβραὰμ διελθὼν· πρὸς τοῦτος δὲ καὶ πρὸς τὸν ἄλλον πλοῦσιον καὶ πλεονεκτῆν τὸν τὰς ἀποθήκας πιατόντα εἰς ἄμετρον ἕκτασιον. Ἀρα ἐπιστάσαι ὅποια πρὸς ἄμφοτέρους αὐτῶν ἀφοράσι; δέδοται; οὐ μὲν μνημονεύει τὰς τούτας· σκυθρωπὴς φωνᾷ; ἀρα κατέγεις κἂν βραγὺ τὴν ῥῆμα ἐν τῇ καρδίᾳ σου ἐκ τῶν ἀναγνωσθέντων θελῶν ῥημάτων; Καὶ εἰ ταῦτα οὐ γίνουσαι, τί λοιπὸν συνάγῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰπέ μοι; οὐκί ἵνα ἀκούσῃ τὰς φωνὰς, σπεῦδεις συναχθῆσαι καὶ ἀφελθῆναι; Εἰ μὲν οὐν διὰ τοῦτο συνάγῃ ἐπὶ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἢ σπουδῇ σου ἐπαίνεθαι, καὶ πληροῦσαι ἐπὶ εὐτὸ τὸ τοῦ Κυρίου λόγον· Τὰ ἐμὰ πρόβατα τῆς σωτῆρας μου ἀκούει. Οὕτω γὰρ πολλοὺς συγχωρομένης, οὐ δὲ θεῶν, οὐδὲ εἰ· ἀκράσιον τῶν ἁγίων αὐτοῦ ῥημάτων. Τοῦ μὲν γὰρ ὀρώ μωροτάνας, τοῦ δὲ ὕδα κάκειος μετεωριζόμενος, ἄλλος πρὸς φίλους διαλεγόμενος· καὶ ὁ μὲν Κύριος ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς διαλέγει ἐπισηλάγγη φωνῇ λέγων, Ἥμεῖς φίλοι μου ἔστε· ἡμεῖς δὲ ἐκείνων καταλιπόντες λαλοῦνται, τοῦ φίλος ἀντιπρότερον; ἐπισηλάγγη. Ἐτέροις; ὄρω ἀτάκτους θορυβώδους, καὶ ταῦτα τομωσίν ἐπὶ τοῦ θεοῦ λαλοῦντες πρὸς ἡμᾶς· Ὡ τῆς βαβίαις ἀφροσύνης, ὡ τῆς ἀνάτου ἀναστρέφοντος, ὡ τῆς χαλεπῆς παραφρονήσεως· Βασιλεῖς ὁμοσπαθῆς ἡμῶν πάλαιαις διαλέγονται πρὸς τὸν λαόν, καὶ παντες ὡς πρὸς ἄλλους στήλαι ἀφροσύνη μένουσι, ἄχρῃ ἀν καταστῆσθαι ὁ λαός. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ γράμματα αὐτοῦ πολλαῖς;

ἀναγνωσκόμενα, ἐν τῷ πολλῇ ἡσυχίᾳ ποιέουσι τοὺς περισσοῦς ἀκροαταίς, ὡς δοκεῖ μὴ εἶναι ἐκεῖσε τίνα, ἀλλ' ἢ μόνον τὸν ἀναγνώσκοντα τὰ τοῦ βασιλεῦς γράμματα. Ἐνταῦθα δὲ προφηταὶ καὶ ἀποστολοὶ καὶ πατέρες· οἱ πάντων βασιλέων ὑψηλότεροι, διαλέγονται, τὴ βούληται θεὸς καὶ πῶς θεραπεύεται, καὶ πῶς τρέφει· οὐνοσόμεθα διαπρασσαί τὴν χαλεπὴν θέλασαν τοῦ βίου· ἡμεῖς δὲ ἴδρον τὰ ῥήματα ἀπομύμια, καὶ μάλλον ἀργότερ, ῥήματα προκαταεργόντες, ἀνάπτουσι λογίζόμεθα. Ἀρα θεραπεύεται ἐπὶ τοῦτος ὁ Κύριος, ὁ εἰπὼν πρὸς τοὺς ὀμιλοῦντας πρὸς ἡμᾶς ἁγίους, Ἥμεῖς ἔστε τὸ σῶς τοῦ κόσμου; Καὶ τὶ λέγει περὶ λειτουργῶν καὶ δούλων; Αὐτοῦ τοῦ πάντων ἀποστότου καὶ βασιλεῖος τῆς δόξης, ἐν φρίκῃ πᾶσα ἢ κτίσις, καὶ ὁμνεῖ πᾶσα πνοή, διὰ τὸν ἀχράντων Ἐθαγγαλίων διαλεγόμενος πρὸς ἡμᾶς, νομθετοῦτος, ἀπειλούμενος, παρακαλούμενος, προκαλούμενος, τὴν ἀπλήρωτον αὐτοῦ καὶ ἀχράτων βασιλείαν διουροῦμένου, οὕτως αὐτῷ προσέγγονε· ὡς δε ἀσθενῆς ἢ πτωχὸς ἀνθρώπος πρὸς ἡμᾶς ἀλόεσχεῖ διαλεγόμενος; καὶ οὐδὲ κἂν ὡς φίλου τινος προσέγγονε. Ὅντως Μάττιου νιοὶ τῶν ἀνθρώπων· ὄντως· εἰκαίρον πρὸς τοὺς τοῦτους αἰτέον, Μωρῶ, ποτε ἐπερήσατε; Ἀρμῖοι δὲ πρὸς αὐτοῦ, καὶ ἕτεροι τοῦ προσφῶν στίχῳ ὁ λέγων, Ἐξέλειπον ἐν ματιώσῃ ὁ ἡμέρη αὐτῶν· τὴν γὰρ ἀγγελικὸν ὕμνον τὰ δὲ θέλα ῥήματα ἀποβιλάτων, καὶ ἴδρον ἔγγραφοῦν· ἡγάπησαν ἀργολογίαν, καὶ προσελθόντων ὀμιον. Ὅντως δὲ τὸν τοῦτων τὸν ὁ ὕμνος οὕτος, ἀλλ' ἢ ῥαθυμία ὁ χαλεπὸς ὕμνος τῆς ψυχῆς, ὁ ζημωτής τῶν γυναιτέρων, ἢ ευρίθιος τῆς καρδίας, ἢ σαυτήρια τῶν ὑπασαυριον τοῦ πνεύματος· περὶ οὗ ὁ Προφήτης ἔδεδεν τὸ θεοῦ λέγων· Φύλασσε τὴν ἰσχυρὰ μου, μὴ ποτε ὀπώσῃς ἐν δόκονε· περὶ οὗ καὶ Σολομών ἐντριπυκώτερον ἔγραψε λέγων, Πῶς ἐξέλιπον ἐν ματιώσῃ; [766] οἱ καὶ ἀκούσονται τὸ, Τὶ ἐστίκατε ἄληθιν ἐν ἡμέρη, ἦγον διον τὸν βιον ἀργῶν; Οἱ τοῦτοι καὶ ἐν ταῖς συνάξεις ἀσυνάκτοι, καὶ ἐν ἰσθιαῖς ἀνόρτοι, καὶ ἐν ταῖς ἐλαῖς ἀνευλόγητοι, ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἁγίων ἀμνημονεῖται, ἐν τῇ τῆν εἰρήνην διδοῦσαι ἀδόκιμοι, ἐν τῇ ἔκκαθιστῇ ἀνετόμοι, ἐν τῇ μεταθήσει ἀνάσει, ἐν τῇ κομῆσει τῆς ἐξόδου τετραγόμενοι καὶ ἐμφοβοὶ καὶ κατηρέσι καὶ ὀκεινοὶ καὶ ἀπεγνωσμένοι· περὶ ὧν ὁ Προφήτης προκήρυξε, ὅτι Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολυντήσι πάντες ὁ διαλογισμὸν αὐτῶν.

β. Εἶδες πόσην ζημίαν παρέχει ἡ ῥαθυμία; Ὁ πικρὸς ὕμνος, καὶ τῶν ψυχῶν λάκος, καὶ τῶν γυναιτέρων συνόμιος καὶ οὐσπικρὸς καὶ διδασκαλός. Διὰ καὶ ὁ Παῦλος διὰ τὴν πολλὴν γυναικίαν καὶ μαλακίαν γυναικῶν, οὐ μᾶται, καὶ οὐδὲ γυναικῶν ἀπίλους, ἀλλὰ γυναικῶν αὐτοσπερμιμῶν· θεὸς γὰρ ταῖς τούταις γυναικῖ συγκαλοῦσαι διδάξῃν καὶ συνεδριάζειν καὶ φιλῶρεῖν τὰ μὴ ὄντα αὐταῖς, ἢς οὐ πομαίνοι ὁ θεός· Οὐ γὰρ πρόβλετο τὸν θεὸν ἐνώπιον αὐτῶν· Πάντως μανθάνοντα, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίληψιν ἀληθῆς ἔδεικνεν ἐν δυνάμει. Ὁ δὲ ἀγαπίων τὸν Κύριον ἐν ὅλῃ καρδίᾳ, καὶ ἔχον τὴν αὐτοῦ μνήμην ἀλήθῃτον, ἴμα ἀκούσει τοῦ κηρυκὸς ἐπὶ τὴν φοβερὴν ἐκείνην προκαλούμενον ζωσπένων θεοσπαθίαν, σπουδαίως ἀνίσταται· καὶ πρῶτον μὲν ἵννοσι μὴ ποῦ κατὰ τινος γεγῆ, ἢ ἄλλος κατ' αὐτοῦ· καὶ τοῦτο κατορθώσῃ τὸ ἐμπόδιον τῆς σωτηρίας, καὶ ἐαυτὸν ἐλυθωρῶσαι, καὶ ἴσως ἀπὸ τῶν τοῦτους χαλεπῶν ἰσχυμῶν, ἀρχεῖ πρὸς τὴν τῶν ἁγίων λογίων ἀκράσιον· ἐν τρέπῃ κλαφὸς ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὀδετων, οὕτως ἐν πίστει καὶ πόθῳ τρέφῃν καταλαβάνει τὸν πνευματικὸν τοῦ θεοῦ ἴμνημα. Καὶ σπουδίζεις ἐαυτὸν καὶ συναγαγῶν αὐτοῦ τὴν ἐνάσιον, καὶ πᾶσαν βιωτικὴν τῶς ἀποβιλάτων μέριμαν, ετοιμάζει τὰς ἀνάσις πρὸς ἀκράσιον τῆς ἀγγελικῆς μαρτυρίας· εἴτα τὸν ἱεροφάντῳ λαυλῶ βουνοτος, αὐτὸν καὶ ἴδτε τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ. αὐτὸς, ἔκατα, ἀκούσατέ μου, φθὸν Κύριον διδάξῃ ὕμνος, καὶ ἀγαλλασιν, θυσίαν δικαιοσύνης, καὶ ἀνασπαρον· αὐτεῖς ἴδτε ἐπὶ τὸ θυσιασθῆριον τὸν σκευτὸν μέλιον, καὶ τὸν ἁμύν τοῦ θεοῦ θυσιον, καὶ μὴ βανατοῦνον· Μεγιστοῦ τὸν Κύριον, καὶ ὕψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτό. Ἐύσασθε καὶ ἴδτε, δεῖ χρηστὸς ὁ Κύριος. εἴτα Ἡσαίας, ἢ γελῶν τῆς Ἐκκλησίας, μεγαλῆς τῆς φωνῆ κράζει· εἰς ἀκρόασιον εἰς ἑσμεγίρη ἡσυχῆ, εὐεργειασθε ὁ ὀυραρον, καὶ ἀγαλλιάσθητε ἡ γῆ, δεῖ ἡλέσθη ὁ θεὸς τὸν λαόν αὐτοῦ. Βαβῶς, λαὸς μου, εἰς τὸ ἀκροατήριον, ἀκούσατέ τὸ Κύριος; διὰ τοῦ στόματός μου κροσάσθαι· Ἐξέτα, ἀλλοῖσι, τοῖς μισούσιν

■ Sic codex Colbert. Savil. autem male, περιφρονήσεως.

an us est. *Lataninicali, et, exsultet terra, quia miseratus est Dominus populum suum (Isai. 55. 7. et 44. 23).* Vult, popule mi, ad audiendum: audite quid Dominus per os meum precipiat: dicite, fratres, odientibus vos et abominantibus, ut nomen Domini glorificetur. Deinde successor Isaiae Paulus, lyra Spiritus sancti, cicada Ecclesiae, Christi habitaculum, supra ambonem erectus, clara voce et cum fiducia clamat: *Pascha nostrum immolatus est Christus (1. Cor. 5. 7) Qui factus est nobis sapientia a Deo, justitia, sanctificatio et redemptio (1. Cor. 1. 30). Per sanguinem ejus remissionem peccatorum accipimus. Probet autem seipsum homo, et sic de pane illo edat et de calice bibat (1. Cor. 11. 28). Quid sibi vult illud, Probet seipsum? Id est, cogitet ea quae scripta sunt, et examinet seipsum, ne forte imparatus sit ad accipiendum corpus et sanguinem Domini: et num se preparaverit sicut Symeon et sicut Anna prophetissa, et sicut Joseph in synagoga munda. Si te ita preparaveris, cum fiducia, fide et timore, accede clamans et dicens: Tu es Christus Filius Dei vivi (Matth. 16. 16); et non contemneris, utpote qui studeris te dignum reddere. Nam qui manducet et bibat indigne, judicium sibi manducet et bibat (1. Cor. 11. 29). Videte, fratres, ne quis malum pro malo reddat (Rom. 12. 17). Sol non occidat super iracundiam vestram (Ephes. 4. 26). Videte quomodo ambuletis (Ephes. 5. 15). Videntur quanta bona et quale gaudium accipiat, qui diligit Deum, et propter illum ad collectam venit. Audi rursus Joannem clamantem: *Filii, novissima hora est, et anti-christus venit; et nunc antichristi multi facti sunt (1. Jo. 2. 18). Sed Non omni spiritui credite, quia multi seductores exierunt in mundum (1. Jo. 4. 1).* Deinde frater Dei Jacobus in medium prodeus dicit: *Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in tentatione versus incideritis. Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitae, quam promissit Dominus diligentibus se (Jacob. 1. 12).* Post hos Petrus ille sublimis accurres clamat: *Carissimi, omnium finis appropinquavit: vigilate et estote prudentes in orationibus (1. Pet. 4. 7). Deprocentes igitur omnem multatiam et omnem dolorem et simulationes et invidias et omnes detractiones, sicut modo geniti infantes, rationabile, sine dolo luc concupiscite (1. Pet. 2. 1. 2).* Postea lectiones illas excipit, caelestis angelorum sermo, Dei laus, spernarum virtutum tragodia, quemadmodum beatus Joannes vidit et scripsit dicens: *Audici spernarum virtutum vocem, quasi turbas magne, et quasi vocem tonitruum magnorum dicentium, Alleticia (Apoc. 19. 6). Demum postquam omnia praenuntiata fuerint, cessabant praecursores et ministri praedicare et significare ascensum Domini supra tribunal, sacerdotibus interim sedentibus ministrisque silentibus, advente hora, ut in excelsio loco apparat insatiabilis ille dominator et Dominus gloria, et populus aures parat ad audienda divina illa et vivifica verba, seseque impellat ut ad tribunal accedat, factoque silentio, cum non licet ultra sedere summum sacerdotem, nec sacerdotem alium, nec regem, ob immensam ejus qui apparet gloriam, tunc cum potestate clamant ut qui angelorum ordinem tenent, dicentes omnibus et parvis et magnis: Stantes omnes audiamus quid loquatur Dominus Deus: stantes audiamus quid jubeat, et quid velit Rex regum; stantes audiamus verba et praeccepta vitae aeternae: praeciptum enim ejus vita aeterna est. Illud vero, stantes, quid sibi vult? Scio enim multos intelligere consurrectionem tantum ex thronis: ego vero quid amplius suspicor et profundius: neque modo solam ex thronis consurrectionem, sed etiam quid magis mysticum significari; id est, erecti fide, erecti corde, erecti cogitationibus, caritate, confessione, erecti ad omne praeciptum Domini, erecti superne ad caelum. Ut rationabiles quae sursum sunt sapite, et ne sicut jumenta, quae deorsum sunt proni respicite. Deinde surgentibus omnibus et cum timore stantibus, audi quid nobis Dominus loquatur ex Scriptura, ut nobis propheta David presi-**

gnificavit, quid jubeat, quid praecipiat, quid velit terribilis in consiliis (Psal. 63. 5). Deinde exaltatur celebrata illa margarita, expectatio gentium, illuminatio mundi, gratia ex labiis Servatoris nostri Dei diffusa, quae est solatium afflictorum, solutio victorum, redemptio peccatorum, lapsorum erectio, medicina infirmorum, spes desperantium, auxilium laborantium, gaudium poenitentium, persecutionem patientium refugium, lex libertatis iis qui alieno imperio subditi erant, sagena quae non interficit, sed vivificat eos qui in sabugino mundi pelago demergunt, fontes aquarum, fundamenta orbis, quatuor fluvii qui ex paradiso, ex sacro scilicet Christi ore, egrediuntur. Et apertis divinis, venerandis et interneratis evangelicis, clamant iterum cum timore terreni angeli, nempe sacerdotes, ad populum, Attendantus: id est, Ille mens ejusque, hic corda omnium, nemo avolet, nemo circumspiciat, nemo susurret. Attendantus, Deus est qui loquitur: attendamus: nam Rex caeli et terrae omnique creaturae: nos alloquitur: attendamus: Pastor magnus alimentum vitae animabus distribuit: attendamus: qui mortem intererit et mundum vitat, gaudium immensum et regnum finem non habens nobis indignis pollicetur. O incomprehensibile, o incurrabilem benignitatem! Quod ipse invisibilis, immensus, omnium Creator et Dominus, quem horret caelum, terra, mare, qui flecitur omne genu caelestium, terrestrium et infernorum (Philipp. 2. 10): non per angelum, non per Seraphim, vel per alium quempiam ministrum, sed per semetipsum nos indignos alloquitur, impleus prophetiam Isaiae prophetae dicentis: *Non legatus, non angelus, sed ipse Dominus venit, et salvabit nos (Isai. 35. 4).* Similiter et David haec de re praenuntiavit, dicens: *Ipse Dominus enarrabit in scriptura populorum (Psal. 86. 6).* Quomobrem ipse sanctus apostolus nos acriter corripuit, dicens: *Propterea abundantius oportet observare nos (Hebr. 2. 1), propter Dominum loquentem. Nam si sermo quem loquitur est angelus firmus fuit, et omnis transgressio et inobedientia ultioni subjacta fuit: quomodo nos effluimus, qui tantam salutem negleximus, quae cum ab ipso Domino annuntiata fuerit ab initio, ab ipsis qui audierant, nobis confirmata fuit? Propterea oportet nos abundantius observare. Cur, quateso, Paule? Quis non per angelum, nec per alias potestates loquitur nobis, ut praeis illis loquebatur; sed ipse angelorum et omnis spiritus Dominus loquitur, enarrat et annuntiat praeciptum Patris, eum pauper quidam. Quis non extorrescit? quis non miratur? quis non compungitur de tanta bonitate et clementia Domini?*

3. Num haec dicentes vobis persuadebimus, ut scilicet quidam ex multitudine studiosius attendant Deo loquenti? Credo multos ex vobis esse, qui diligenter attendunt, nec alio avocantur: qui audient Dominum Patri dicentem: *Hi crediderunt quia tu me misisti: Pater, serva eos in nomine tuo (Jo. 17. 8. 11).* Qui vero non crediderunt, audient, Vos non estis ex ovibus meis: nam oves meae vocem meam audiant. Num horruistis haec audientes? usquequo gravi corde? usquequo mentibus infantes? usquequo loquenti non attenditis, nec statis ut Christianos deceret, sursum corda tenentes; sed ecclesiam boum stabulum, praetorium et cauponam fecistis? Cavete ne in vobis impleatur tremendum illud Apostoli dictum: *Et sicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit eos in inmunditiam (Rom. 1. 28).* Nos vero relicti iis, qui cor suum perdididerunt, de quibus Salomon ex persona Domini dicebat, *Lequebar, et non audistis: extendebam sermones, et non attendistis (Prov. 1. 24), ad propositum revertamur, atque ad ambonem progressi, audiamus quid loquatur in nobis Dominus Deus, magnus ille evangelista, qui caeleste Patris praeciptum annuntiat nobis in terra. Certum autem est illum loquenturum esse pacem in plebem suam, utpote Deum pacis. Ad se afflictus advocat utpote bonus, ipsos suscipit et rex justus: eos qui legunt ad poenitentiam, beatos praeparat, ois-*

qui in hypoeris vivunt, miseros dicit, vigiles beatos, regnes miseros prædicant, misericordes utpote misericors gloria afficit et beat: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur* (Math. 5. 7). Ut autem alienis a duritie et immanitate, atque omnis nequitia: expers, inhumanitatem omnem abjicit et eliminat, atque immanes, immiseriordes et tenaces aversatur: ac cum illis rationem ducet, aliquando per se, aliquando per patriarcham Abraham vel per alios sanctos. Illos qui a sinistris locandi sunt, accusat illisque reprobat, utpote qui misericordiam exercere potuerint, et non exercuerint. Neque enim ab inopibus iudex hujusmodi debitum exigit, quippe qui aliorum ope egeant; sed ab iis, qui Dei munera ubertim acceperunt, et largitoris obliiti, ac si non accepissent sese jactant: illos vituperat, illos incusat dicens: O stulti et immiseriordes! annon ego vobis omnia dedi? quid enim inutilis in mundum? annon nudi nati estis et rursum nudi mirrabitis? Non audistis Apostolum clamantem quod *Nihil intulimus in mundum, ac nihil utique inde possumus auferre* (1. Tim. 6. 7)? Cogita, stulte, te nihil proprium habere, nisi voluntatem sive bonam, ut Deus sive, immanem, ut tu voluisti. *Argentum et aurum meum est* (Agg. 2. 9). *Cælum thronus meus est, terra scabellum pedum meorum* (Isai. 66. 1); orbis fines in manu mea: omnia mihi serviunt, exilium et omnes exercitus angelorum, terra, mare, omnis creatura, omnisque spiritus meus est, mihi obsequitur, ministrat, servit: in solus immisericors a benignitate mea alienus repertus es. Dic mihi, stulte, quis terram tibi expandit? quis plantas ita multiplicavit? quis seminibus dat incrementum? quis dat terræ pluviam in tempore trituræ, et ventos proprios ventilatori? quis tante molis boves subiecit et subdidit, ut terram sulcarent, in area tritarent, plaustra traherent? nonne hæc omnia large præbuit, et iis qui digni sunt et vobis pariter; quod vos vellem administratores esse, meorumque donorum œconomus, ut in tempore malo et in diebus famis mihi subministraretis? *At esurivi, et non dedistis mihi manducare* (Math. 25. 42). Ego dedi et ego esurivi, de meis exquisivi, et non dedistis mihi quod manducarem. Non expectivi superflus impensus, non lautitas, non vistica, sed quod manducarem in præsentia necessitate; et non dedistis mihi cibum. Sæpe vero cum de meis donis laute et cum tumultu viveretis ac letaremini mollibus induti vestibus, stabam ego ad ostium pannis lacris indutus, frigore confectus, fame tabescens, ut ex vi famis ne clamare quidem possem; nec dedistis mihi quod ederem. Non petivi vinum, nec carnes, non siceram, sed panem tantum; et non dedistis mihi. O crudelitas, immanitas gravis, et profundæ tenebræ! Quomodo non recordati estis ejus, qui hæc vobis largitus erat? quomodo non revocastis in mentem justum Jobum clamantem: *Nudus egressus sum de utero matris meæ, et nudus revertar illuc* (Job. 1. 21)? Nunquam audistis sacerdotem in mystica mensa ad me clamantem, mihi que gratias agentem ac dicentem: *Tua ex tuis tibi offerimus*? Vos autem gloriamini quasi non accepistis: volletis in illa rerum copia inconcussi in æternum manere. Apposite propheta hujusmodi hominum assumpta persona, illorum morbum traduxit, dicens: *Ego dixi in abundantia mea, Non movebor in æternum* (Psal. 29. 7). Etiam, panem non dedisti, quod Deum qui tibi dederat non cognosceres; cur non saltem sub tecto illum exceperis? nam vel hoc magnam mercedem meretur: vel infirmum non visitasti? neque enim gressus tuos parvipendens: vel me in carcere posuitum non adisti, ut me verbis consolatoris juvares? certe mercede tua non caruisses: vel me nudum non induisti, aut sicuti mihi potum aquæ non dedisti? quantum a me mercedem accepisses? Vos autem cum hæc omnia facere possetis, non fecistis, sed nunquistis in cogitationibus vestris, et obcuratum est impiiens cor vestrum (Rom. 1. 21), visque vita æterna privastis, ac naufragium passi estis, qui remedium

nullum possit afferri. Quid ergo tandem dicam vobis? num illud, *Venite?* Sed inhumanitati vestre hæc non competit: illud enim, *Venite, benedicti*, aliis datum est. Omnes igitur, qui a dextris meis stabant, hæc voce dignati sunt, hanc gloriam acceperunt, hoc gaudium sunt lucrati; hæc regnum rapere misericordes et clementes. In æternis quippe mansuolus, inhumani hereditatem non habent, in palatium nempe immiseriocos non ingreditur, cælesti thalamo inmensa non dignus habetur, in supernis mansionibus qui non largitur non habitat; sed soli misericordiae, soli mites, hospitales, pupillorum auctores, viduarum et inopum curatores, afflictorum protectores, arumorum patroni, fluctuantium confirmatores, indignorum promi, desperatorum consolatores, infirmorum ministri, mala patientium assidui sustentatores. Ingentium et pusillanimum consolatores, eorum qui in dura servitute sunt pares, eorum qui in calumnie versantur auxiliatores, cum victis colligiti, errantium duces, nodorum lectores, debentium leve jussor: et ut compendio dicam, egestorum et pauperum œconomus: tales sunt palatii mei habitatores, æternoque honorum heredes: talium habitaculum est superna civitas, pro talibus rogavi Patrem meum: Volo, Pater, ut ubi ego sum, ibi sint illi, ut videant gloriam meam (Joan. 17. 24): talibus hominibus dixi, ac semper dico: *Vos amici mei estis* (Id. 15. 14). Vobis vero quid dicam? an vestrum miserere? Sed in vobis misericordie fructum non video. Num misericos ero? Sed non video in vobis viscera misericordie. Num veniam concedam? Sed majus est scelus, quam ut remitti possit. Non modo enim viscera mihi clausistis, cum panem peterem, sed etiam panes quibus indutus eram mihi rapistis, et me nudastis, et panem, quem alius vobis misericos mihi dederat, ex ore meo abrupistis. Quoties veni ad ostium tuum, et vidi lautam mensam, ciborum unctem, cænes multos perparto, et in lectis jacentes; mihi que fores occultastis, neque indigno remisistis, neque frustum panis mihi ut mihi ex calcibus obtulistis? quoties me ex tugurio abiecit stis, insistente frigore, et equos vestros induxistis, nec cogitatis me non propter canes et equos crucifixum fuisse et sanguinem fudisse? Jumenta curatis, canes et equos, et membra mea, pauperes et inopes, fame, siti et frigore percutentes videntes, ridetis et execramini, faciem avertitis, maximeque ab iis, qui sacro nobis detenti jactant; quorum membra ante mortem terræ traduntur, quorum corpora multo tenebrosa et abominanda putantur; sed anima splendebit sicut sol. Vos autem epulis deliciisque deditis, accipistis bona in vita vestra. Nunc autem quid vobis dicam? annon audistis, iudicium futurum paratum esse iis, qui misericordiam non exercuerint? Etiam, non miseri estis, imo etiam immanitati servistis. Cur autem etiam id, quod pauper habebat, abrupistis? Certe is qui non miseretur, punitur, quia non largitur est; qui vero aterit et aliena rapit, quid patietur? Quid ergo dicam de inhumano proposito vestro? Video enim majus esse peccatum vestrum quam ut remittatur: vultus omnium superat medellam, infortium vestrum consolationem non habet; naufragium vestrum est sine remedio, plaga incurabilis, mors insanabilis, scelera vestra veniam non merentur. Non ultra poenitentia, non ultra consolatio valebit, non opus jam est lacrymis. Mei non meministis, apostolus non audistis, sacras Scripturas meas abominati estis: esurientem me non miserati estis: adde deum acerbum vobis congruentem vocem, quam immiseriordia vobis conciliavit: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum* (Math. 25. 41).

4. Vilistis duram amaragum sententiam? vilis calamitatem, quæ nullam consolationem admittit? vidistis damnatum, quod omnia damna exuperat? vidistis horrendam immiseriordium migrationem? vidistis quod sit eorum habitaculum, qui misericordie non fuerunt? nostis que mittantur inmundi illi? audi-

σονται Ὡς δὲ ἀλλήλους τῆς ἀσπλαγχνίας· καὶ ζῖνος τῆς ἀπηνείας, καὶ ἀμύτοχος πόθος κηκίας, τὴν ἀσπλαγγίαν ἀπαθῆναι καὶ ἐφορῆσαι, καὶ ἀποστρέφεται τούς ἀπηνεῖς· καὶ ἀνελεήμονας καὶ βμεταδότους· καὶ συνερεῖ λόγῳ μετ' αὐτῶν, ποτὲ μὲν δι' εὐατοῦ, ποτὲ δὲ διὰ τοῦ πατρίδου Ἀβραάμ· ἢ καὶ δι' ἑτέρων ἁγίων. Τοὺς μέλλοντας τότε εἶναι ἐνόημον εὐρίσκεισθαι αὐτοῦ· ἐγκαλεῖ καὶ οὐνεβῆσει, ὡς δυναμένους ἐλεήσει, καὶ μὴ ἐλεήσοντας. Οὐ γὰρ παρὰ ἀδυνάτων ἀπαιτεῖ ὁ κριτὴς τὸ χρέος τοῦ ἐλλοῦς· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ἄλλω ἐνδεεῖ τυχουσίντων· ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀφθόνωτά· τοῦ Θεοῦ δωρεὰς· ἐλεήτρων, καὶ τοῦ δεδωκότος· ἐπιλαθομένων, καὶ καυχουμένων ὡς μὴ λαβόντων, πρὸς τούτους οὐνεβῆσει καὶ ἐγκαλεῖ λίγων· Ὡ ἀνόητοι καὶ ἀσπλαγχοι. [767] οὐκ ἐγὼ ὁμῖν δέδωκα τὰ ὁμῖν πάντα· τί γὰρ εἰσηγάχατε εἰς τὸν κόσμον· οὐ γυμνὸν ἐγενήθητε, καὶ πάλιν γυμνὸν ἐξέρχασθε· οὐκ ἤκτισατε τὸ Ἀποστόμου κράτος, οὐδὲ Ὀδὲν εἰσηγάχαμεν εἰς τὸν κόσμον, ἔβλην ὅτι οὐδὲ ἐγενεσκῆν τὴ διναμεία· Ἐνόησον, ἄρρον, εἰς οὐδὲν ἴθων κέκτησαι, εἰ μὴ τὴν προαίρεσιν, εἰτε ἀγαθὴν, ὡς ὁ Θεὸς εἶπεν, εἰτε ἀπὴν, ὡς οὐ θέλησας. *Τὸ ἀργίριον καὶ τὸ χρυσὸν ἐμὸν ἔσται.* Ὁ σφραγὶς ὄρους ἐμός, ἡ γῆ ὀλοπόδου τῶν ποδῶν μου· τὰ περὰ ἐν τῇ χειρὶ μου, τὰ σύμπασι ἐμοὶ δουλεύει· ὁ οὐρανὸς καὶ πᾶσαι τῶν ἀγγέλων στρατιαί, ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα, καὶ πᾶσα κτίσις καὶ πᾶσα πνοὴ ἐμὴ ἔστι, καὶ ἐμοὶ πεθεταί καὶ ὀλοκαῖοι καὶ δουλεύει. *Μὴ μόνος ὁ σπλαγγίζων· ἄλλοτριος εὐρέθης τῆς ἐμῆς φιλοφροσύνης.* Εἰπέ μοι, ἄρρον, τίς τὴν γῆν σου ἐφῆλιωσε· τίς τὰ σφραγισμένους· τίς τοὺς σπέρμασι παρέχει τὴν ἀφῆρσιν, τίς δέδοται τῇ γῆ ὁσὲν ἐν κερῶν τοῦ ἀροῦτος, καὶ ἀνέμους ἐπιτηθείους τῶν λιμνητῶν· τίς τὰ τοιαῦτα μεγέθη τῶν βουῶν ὕψιζε, καὶ ἔπεισεν ἀβλάκας ἔκλισαι, καὶ ἀλινα συνθῆσαι, καὶ ἀμάρας περιερίσαι· οὐ ταῦτα πάντα ἀφθόνως παρέσχον, καθὼς τοῦ ἀξίως, καὶ ὁμῖν, βουλόμενος ἔχειν ὁμᾶς χορηγούς μου καὶ οἰκονόμους ἐκ τῶν ἐμῶν δωρεῶν, ἵνα ἐν κερῶν ποταμῶν καὶ ἐν ἡμέραις λιμῶς οἰκονομησῆτέ με· καὶ ἐπεινάσα, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. Ἐγὼ δέδωκα, καὶ ἐγὼ ἐπεινάσα· ἐκ τῶν ἐμῶν ἐξήρτησα, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. Καὶ οὐκ ἤγισσα περισσοτέρας δαπάνας· οὐδὲ τρυφήν οὐδὲ ἐφόδα, ἀλλὰ φαγεῖν διὰ τὴν εὐερίστητον ἀνάγκην· καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις· δωρεαὶς πολλὰς τρυφῶντων ὁμῶν, καὶ θουρῶντων καὶ εὐφραννομένων ἐν μαλακῶς ἐνδομίαισι, ἐπίστην τῇ θύρᾳ ῥάχη περιεβλημένος, παγετὸν συνηγμένος, λιμὴν τρυφόμενος, ὅτε κράξεν ἰσχυρῶν ἐκ τῆς βίας τοῦ λιμοῦ· καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. Καὶ οὐκ ἤγισσα οἶνον, οὐ κρέα, οὐ σικερα, εἰ μὴ ἄρρον ψῆλον· καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν. Ὡ ἀπῆνηται καὶ ὠμότης γαλεπὴ καὶ σκότος βαβυ· πῶς οὐκ ἐμνημονεῖσάτε τὸν δεδωκότα τὰ ὑπεράρχοντα· πῶς οὐκ ἐνεθυμήθητε τοῦ δικαιοῦ Ἰὼβ κράτοντος· Γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιτίας ἡμερῶς μου, γυμνὸς καὶ ἀπελευθέρωσι· Οὐδέποτε ἤκουσα τοῦ λερέως ἐπὶ τῆς μουσικῆς τραπέζης βούνοτος· πρὸς με, καὶ ἐυχαριστοῦντο· με καὶ λέγοντος, *Τί σὰ ἐκ τῶν σῶν σοι προσεβρήσαν;* Ὡς καυχῶσθε, ὡς μὴ λαβόντες· ἐβούλεσθε ἐν τῇ εὐθύνᾳ ἐκείνῃ ἀσπλουτεῖ διαμεινῶν εἰς τὸν αἰῶνα. Καίως ὁ πρῆξῆς· τῶν τοιοῦτων πρόσωπων ἀναβάντες ἐθριάμβευσαν αὐτὴν τὴν νόσον λέγων· Ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ εὐθύνῃ μου, Οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα. Να, ἄρρον οὐκ ἐδώκας διὰ τὸ μὴ γνωρίζαι σε τὸν δεδωκότα Θεόν· καὶ ὅπῃ στήγην διὰ τὴ μὴ ὀπαδέου· καὶ τοῦτο γὰρ μισθὸς μέγας ἐστίν· ἢ ἀσθενήσαν μὴ ἐπισπείζου· οὐ γὰρ μὴ παρεῖθον τὰ βήματα σου· ἢ ἐν φυλακῇ με ὄντα, οὐ παρεγένου, καὶ ἐχαρίσω λόγον τῶν παρακληθῶν· καὶ οὐ μὴ ἀπόλασεν τὸν μισθόν σου· ἢ καὶ περιβάλας· με γυμνησθέντα· ἢ δεφύνατο ἐπίστασις ποτρίνον ὄδατος· πόσῃ ἀναπαύσει ἀνελεῖψα παρ' ἐμοῦ· Ὡς καὶ ταῦτα πάντα δυναμένην ποίησαι, οὐκ ἐποίησας, Ἄλλ' ἔματαιώθη ἐν διλογισμοῖς, καὶ ἐσοκίσθη ἐπὶ τῆ ἀσύνοτες ὁμῶν κυρία, καὶ ἐστειρήσατε ἐκ τούτους τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, καὶ ἐναυαγήσατε ναυάγων τὴν μὴ ἐχόν δαίμωνιν. Ἰὼ λοιπὸν εἰπω πρὸς ὁμᾶς· ἄρα τὸ δευτε; Ἄλλ' τῇ ἀπηνείᾳ οὐ προσεβλήθητε τοιαύτη φωνή· τὸ γὰρ δευτε οἱ εὐλόγητον, ἄλλως ἐδόθη. Πάντες οὖν οἱ ἐκ δεξιῶν μου παριστάμενοι ταύτης· τῆς φωνῆς ἠέβησαν, ταύτην τὴν ὁδὸν ἐκλαρονόμεσαν,

ταύτην τὴν εὐφροσύνην ἐκέρθησαν, ταύτην τὴν βασιλείαν ἤρπασαν ὁ ἐλεήμονες, ὁ ἐσπλαγγῖων. Εἰς τὰς αἰωνίους γὰρ μόνος ἀπηνεῖς κληρονομήσων οὐκ ἔχουσι, εἰς τὸ ἐμὸν παλάτιον ἀσπλαγγίζων οὐκ εἰσέρχεται, εἰς τὸν ὀράωντων πατῶν ἀνελεῖψων οὐκ ἀξιώσει, εἰς τὰς ἀνω νόμους ἀμετάδοτος· οὐ κατοικεῖ· ἀλλὰ [768] μόνος ὁ ἐλεήμων, μόνος ὁ ἐσπλαγγῖων, ὁ ἐνοδοῖα, ὁ ὀφρανοσφροῖς, χυρῶν καὶ ἀδυνάτων οἱ ἐπισκεπηταί, οἱ τῶν καταπονομένων ἀντιλήπτορες, οἱ τῶν θλιβομένων προστάται, οἱ τῶν χεϊμαζομένων πάρετρος, τῶν ἐνδομίοντων ὁ εὐφροῖς, τῶν ἀπληστῶντων ὁ παρηγοροῖς, τῶν νοσοῦντων ὁ διάκοκοι, τῶν κακοπαθούτων ὁ παραμονάροιο, τῶν πενθοῦντων ὁ παραμυθῆτορες, τῶν εὐλογοῦντων ὁ παρακλητορες, οἱ τῶν ἐν πικραῖς δουλείαις πατέρες, οἱ τῶν ἐν περιστάσει βοθητοῖ, οἱ τῶν ἐν ἀνάγκαις πρόθυμοι, οἱ τῶν δεδωμένων συνουθεμένου, οἱ τῶν πλανωμένων ὀδηγοί, οἱ τῶν γυμνῶν σκεπασταί, οἱ τῶν χρωστοῦντων πληρωταί· καὶ ἵνα συντόμος εἴπω, οἱ πάντων τῶν ἐνδομιῶντων καὶ αἰτούντων οἰκονόμοι, οἱ τοιοῦτοι τοῦ ἐμοῦ παλατιου οὐκ ἔχουσιν, καὶ τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν κληρονομοῖ. Τῶν τοιοῦτων ἐστὶν οὐκ ἐκ τῆρον ἢ ἀνω πόλις· περὶ τῶν τοιοῦτων παρεκλίσατε τὸν Πατέρα μου, εἰ Θεῶν, Πάτερ, ἵνα, ὅπου ἐμὸ ἐγὼ, καὶ αὐτοὶ εἰσιν, ἵνα θεωρήσῃ τὴν ὁδὸν μου· πρὸς τοὺς τοιοῦτους εἰπω, καὶ ἀεὶ λέγω· Ὡς εἶποι μοι ἔστε. Πρὸς ὁμᾶς δὲ ἄρα τὴ εἶπω· ἄρα ἐλεῖστω; Ἄλλ' οὐ ὅπως ἐν ὁμῖν καρπὸν ἐλλοῦς. Ἄρα οὐκ εἰσέρχου; Ἄλλ' οὐ βέλων ἐν ὁμῖν ἐσπλαγγῖων οὐκ εἰσέρχου. Ἄρα συγχωροῦ; Ἄλλ' ἀμῖνον τῆς ἀφῆσται τὸ σφάμα. Οὐ γὰρ μόνος τὰ σπλαγγῖων ἐκλείσται αἰτινοῦς μου ἄρρον, ἀλλὰ καὶ ἂ περιβαλομένη ῥάχη ἤρπάζατε καὶ ἐγυμνωσάτε με· ἀ τὸν ἄρρον, ἐν με ἄλλως ἐλεήμων ὤκων, ἐκ τοῦ στόματός μου ἤρπάζατε. Ποσάκις ἦλθον εἰς τὴν θύραν σου, καὶ εἶδον τράπεζαν πεπληθυμένην, καὶ ἔθων βρωμάτων, καὶ κῆνας πολλούς· τρυφόμενος, καὶ ἐπὶ κλινῶν ἀνακειμένος· καὶ ἐπὶ ἐμοῦ τὰς θύρας ἀπεκλείσθαι καὶ ἀπεπέμψατε ἐτιμον, καὶ οὐδὲ κἀν ὄψ' ἐνα τὸν κυναρίον, κλάσματος ἄρρον ἤξω· ποσάκις τὸν κῆναβλιον με ἐξήλασάτε παγετὸν ἐπικειμένον, καὶ τοὺς ἴππους ὁμῶν ἐνέκλισατε, καὶ οὐκ ἐνεθυμήθητε, εἰτε οὐ διὰ κόνας καὶ ἴππους ἐγὼ ἐσταυροῦσθην, καὶ τὸ αἶμα μου ἐξῆγα· Τῶν κτηνῶν ἀναγέροντες, τῶν κυνῶν φρονιέστε, τῶν ἴππων ἐπιμελείσθε, καὶ τὰ ἐμὰ μέλη, τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀδυνάτους φειρομένους· λιμὴν καὶ ὄθειε καὶ παγετὸν ὄρωτες, γελᾶτε καὶ βδελύσασθε, καὶ τὰς ὄψ' ἀποστρέψατε, καὶ μάλιστα τοὺς ὑπὸ τῆς ἱερᾶς νόσου κατακειμένους· ὦν τὰ μέλη πρὸ τοῦ θανάτου τῇ γῆ παραδίδοται, ὦν τὰ σώματα τὰς πολλοὺς σκοτεινὰ καὶ βδελύσσονται νομίζονται· ἀλλ' ἡ φυχὴ ἐκλάμψει ἐκ ὁ ἧλος. Ὡς ἐπεὶ δὲ ἐτυφώσατε, ἐσπαλίησατε, ἐπὶ τῆς ἡλίας ἐπιβάλετε τὰ ἀγαθὰ ἐν τῇ ζωῇ ὁμῶν. Νῦν δὲ τὴ εἶπω πρὸς ὁμᾶς· ἄρα οὐκ ἤκουσατε, εἰτε κρῖσις ἠτομάσας ἡ μέλλουσα τοὺς μὴ ποίησαντες εἰλεος; Να, οὐκ ἠέλισατε, ἀλλὰ τῇ ἀσπλαγγῖᾳ ἐδουλεύσατε. διὰ τὸ καὶ ἔπερ εἰλεν ὁ πτωχὸς ἀρηπάσαστε· Ἄρα ὁ μὴ ἐλεῶν κολάζεται διότι οὐ μετέδωκεν· ὁ δὲ καταπονοῦν καὶ ἀρπάων τὰ ἄλλων, τὴ παθεῖται· Ἄρα τὸ εἶπω πρὸς τὴν ἀπάνθρωπον ὁμῶν προαίρεσιν· Ὡρὼ γὰρ μείων τῆς ἀφῆσται τὸ σφάμα ὕπὲρ πᾶσαν ἰατρείαν τὸ τραῦμα κατεκούσασται· ἢ ἀποτύγχε ὁμῶν παραμβλιαν οὐκ εχει, τὸ ναύαγον ὁμῶν ἀδέρβητον, ἢ πλῆγῃ ἀδέρβητου, ἢ νόσου· ἀνίστα, τὰ παραπομπάτω ὁμῶν ἀπάρι ἀσυγχώρητα. Οὐκ εἴτι γὰρ μετάνεια, οὐκ εἴτι παρακλίσις ἰσχυροῖ, οὐκ εἴτι ἀκρυῖον βελός· Ἐγγαλημάτων ἀπὸ τῶν νῦν ἐμοῦ οὐκ ἐμνημονεῖσάτε· τῶν ἀποστόλων οὐκ ἤκουσατε, τὰς ἀγίας μου Γραφᾶς· ἐβδελύξασθε, παινῶντά με οὐκ ἠέλισατε· ἀκούσατε λοιπὸν τὴν ὁδοῦντῶν καὶ ἀρμόζωντων φωνήν, ἢν ὁμῶν ἡ ἀσπλαγγῖα προεξήνησε· *Προεξήνησε ἀπ' ἐμοῦ, ὁ κληρονομῶν, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.*

δ. Ἐδοῦτο ἀπόφασιν γαλεπῆν καὶ ὀδοῦντῶν· εἰδότε ἀποτυχίαν μὴ ἔχουσαν παντελῶς παραμβλιαν· εἰδότε ζημίαν τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ζημίαν, ἤκουσατε τὴν φωνήν τῶν ἀσπλαγγῖων ἀποθημῶν· ἤκουσατε τὰ κατοικητήριον τῶν μὴ ἐλεῶντων· ἔγνωτε ποῦ ἐκπέμπονται οἱ ἀπηνεῖς· ἐμάθετε εἰς ποῖαν γῶνα μακρὰν ἀποθημοῖσι οἱ καταπονοῦντες καὶ ἰλιβόντες τοὺς ἀδυνάτους· βούληστε πάλιν ἀκούσαι· εἰ ποῖαν ἀνάστασιν καὶ τρυφήν ἀπέργωνται· Εἰς τὸ πῦρ τὸ ἠτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς

[169] ἄγγελοι αὐτοῦ. Ἄσπλαγχοι, φρίζετε καὶ ἐνδύσασθε σπλάγχνα οὐκ ἐπιρῶν ἀνελεημένους, τρώματάς τε καὶ μάστιγας ἔλασιν. τῶναινοι λαίμαργαταεὶ καὶ παύσασι ἀπὸ τῶν πυγνῶν ὁμῶν· ἄρπαξτε, κτήσατε καὶ ἐπὶ ἄρπαγμα μὴ ἐκποθήσῃτε. Πάντες ἐννοίουν τὴν φοβερὰν ὄραν τοῦ λογεθῆτος, καὶ ἕκαστος ἀποστερήσῃ μὴ ἀπὸ τῆς ἰδοῦ ἡμῶν τῆς πονηρᾶς· μημησώμεθα τῶν Νινευίταις, καὶ γινώμεθα ἔτοιμοι, ὡς ὁ Κύριος ἐνετείλατο. Ἐρχοῦν ἀν εἰσεῖν καὶ φανερωσαὶ καὶ περὶ τοῦ· ἐν ἑσπέρῃ τοῦ χεῖνῶνς μολύναντας, καὶ μετ' αἰσχύνῃ τοῦ βασιλικῆς γάμου καὶ τῆς χαρᾶς ἐκείνης καὶ δόξης ἐκαθλομένων εἰς τὸ σκότος τῶν ἐξοστῶν, ὅπου ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ θρηγμὸς τῶν ὀδόντων. Ἄλλ' ἀποδύσασθε νῆματα τὰ περὶ τὸν ἀσπλάγχων τὰ ἀκούουθα· ἔτι γὰρ ὑπολείπεται ἡ περὶ αὐτῶν τραγῶδια. Καὶ γὰρ καὶ αὶ πέντε μωραὶ παρθένοι παρὰ τῆς αὐτῆς ἀσπλαγχίας ἀπεκλείσθησαν, οὐκ εἶδ' ἐπὶ τὴν παρθενίαν· παρθένοι γὰρ ἐπύχονον· οὐ εἶδ' ἠνσταίαν, οὐ εἶδ' ἄγγυρ-πλάναν οὐδὲ διὰ ψαλμωδίας ὑστέρησιν, οὐ διὰ σκληραγωγίας ἢ κτήσεως σώματος· ἔλειψιν· πάντα γὰρ ταῦτα κατορθώσαν ἐν πολλῷ ἀγῶνι, καὶ κόπους πολλοὺς ἐπέδειξαν, τὸν δὲ βάρος τῆς ἡμέρας καὶ τὸν καύσαν ἐβάστασαν· ἀλλὰ εἶδ' ἀσπλάγχων. Αὐτῆ γὰρ ἡ μήτηρ πάντων τῶν κακῶν, ἡ γεννητρία τοῦ μίσους, ἡ τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα παροφύουσα, ἡ τὸν Ἰησοῦν τὸ θγιον ἀποδώκουσα. Ἄσπλαγχνία, ἡ τὸν Χριστὸν, τὸν πῶρον καὶ γαλιθὸν καὶ τῆς εἰρήνης χορηγὸν καὶ ἀόρητον ὡς ὀρῶμενον ἀποδοκῶσα κατὰ τὸ γεγραμμένον· Τότε ἠελίσις πρὸς αὐτοὺς ἐν ὄρητι αὐτοῦ. Τότε, τότε; ἠλῶσιν ὅταν μετὰ πολλῆς βλάβης καὶ λύτης λαλήσῃ πρὸς αὐτοὺς, Πορεύσθε ἀπ' ἐμοῦ, ὁ κατηγορούμενος. Ἐκεῖ οὖν ἀγαθὸν πρόξενος ἡ ἀσπλαγχνία γίνεται; Ταῦτης γὰρ καρπὸς μασαδελία, ταῦτης γεωργία φιλαργυρία, ταῦτης ἡ θεραπεία τῶ ἀμετάδοτον, ταῦτης ἡ πανηγυρία Θεοῦ ὅταν πεπληρωκῆ, ταῦτης ἡ ἀποθήκη ἀσπηνίας μεστῆ, ἐν τῇ ταῦτης ἀγορᾷ πάντα εὐθνήα, ἀσπηνία δὲ καὶ λιμὸς ἐλέους Θεοῦ καὶ εὐσπλαγχνίας καὶ φιλανθρωπίας· ταῦτης οὐκίτηρος ὁ εἶς ἐυνύμων, ταῦτης μαθητῆς ὁ ἀσπλαγχνῶς πλούσιος, ὁ τὸν πτε-πτεῶν Λάαρον πρὸς τὸν πάλαιον αὐτοῦ παρακείμενον βέλυσσόμενος· ταῦτης φίλιαι καὶ μαθητρία αὶ πέντε μωραὶ παρθένοι, ταῦτης ὁ πολιταὶ πρὸν εἶδος πλούσιος καὶ ἀγοράσιμος χωρὶς ἐλέους καὶ ἀγάπης· ὅθεν καὶ κρούσονται τὸ, *Οὐκ εἶδα ὅμως*. Ταῦτης ὁ κληρονομὸς ἀκούσονται τὸ, *Πορεύσθε ἀπ' ἐμοῦ*· ταῦτης ὁ ἔμπορος πάντα κέκτηνται χωρὶς τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας· ὡσπερ καὶ αὶ προειρημένα μωραὶ παρθένοι πάντα κατορθώσαν, παρθενίαν, νηστείαν, ψαλμωδίαν, ἀγγυρπλάναν, ἐγκράτειαν, χαμαικοιτίαν, ἐντροφίαν, προσευχὴν, ἀλοσίαν, κόπους καὶ ἰδρωτάς πολλοὺς, σιωπὴν· ἐπὶ πάσι δὲ τοῖσις προσελθόντο δεινὸν κτήμα καὶ ἄλλοθρον, τὴν μισθὸν ἀσπλαγχνίου, ἦτις πάσας αὐτῶν τὰς προειρημένας ἀρετὰς καὶ ἰδρωτάς ἀνοήτως ἀπέδειξαν. Ἡ ἀσπλαγχνία μισαδέλεα καὶ μισοῦσα· ὡ ἀσπλαγχνία ὄρητις Θεοῦ ἀποθήκη· ὡ ἀσπλαγχνία κατοικητήριον ἔχον τὸ πῦρ τῶ ἐξοστῶν, ὅπου ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ θρηγμὸς τῶν ὀδόντων. Ἐξέσται κτήμα μικρὸν μὴ φανερόμενον καὶ ἀφανὲς πολλὰς καὶ μεγάλας ἀρετὰς καὶ κατορθώματα; Πιστεύσατέ μοι, ἀδελφῶν, ἐμφοβὸς εἰμι καὶ ἐντρομός, ἐννοῶν πῶς τὸ ἐν ἐκείνῳ πάθῳ; πάντα κείνῃ τὰ κατορθώματα ἀνόητα καὶ ἀπρόσοδετα ἀπέδειξαν, καὶ τὴς ἀγνωστὰς ἀγνωστῶς· ἐπιόρουν· ἤκουσαν γὰρ τὸ, *Ἄμην λέγω ὅμιν, οὐκ εἶδα ὅμως*. Ἰς δὲ ἡ δύναμις τοῦ ῥητοῦ; *Οὐκ εἶδ' ἡγὼ*· οὐ εἶδους τὰ πάντα πρὸν γενέσθαι; αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι οὐ εἶδ' αὐτῶν ἦσαν οὐ ἀγνοεῖς καὶ ὁ κόπος αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς ἐπιδείξιν ἀνθρώπων, καὶ οὐ κατὰ ἀγάπην Θεοῦ. Ὅθεν καὶ τὴν ἀσπλαγχνίαν σύμβουλον παραλαβούσαι, ἰσπερήσαν οὐ μόνον τὸ ἐπουρανίου νομίου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀοκρόστον ὕψος τοῦ ὠρασιότατου παραδείσου. Ἐνθα γὰρ χωρὶς ἀγάπης τὸ ἐπιτέλειται, ἐκεῖ ὁ Χριστὸς οὐκ ἔχει πῶς τὴν [170] κεφαλὴν κίβιναν. Καὶ λογὴν ἡ ἀσπλαγχνία ἀδειαν εἰρούσα καὶ τῶπον ἀφύλακτον σπουδαίως ἐμπροθέσσα, κατακατῆρ καὶ κυριεύει τὸν τόπον, ἐπιδικεῖ τὴν ἀγάπην, συταθεῖ τὴν συμπαθείαν, ἐξορῆει τὸ ἔλεος, τῆς εἰρήνης τὸν ἀγγελον αναγκάζει ὑποχωρήσας καὶ λοιπὴν σπερήθει ὁ τόπος; τῆς ἐκ Θεοῦ ἀγάπης καὶ τὸ ἔλεος, γίνεται ὁ οἶκος ἔρημος καὶ κατοικητήριον παντῶν· πῆδῳ καὶ πνεύματος ἀκαθάρου, καὶ γίνεται γῆ

ἀλλοτρία καὶ γῆ ἐπιλελησμένη, ἐνθα θεὸς οὐ γινώσκειται. Διὸ ἀκούσι το, *Οὐκ εἶδα ὅμως*. Ἡ τοῦ δεινοῦ θηρίου τούτου· πῶρον καρπὸν τῆς ἀμπέλου διέτρησε καὶ οὐκ ἀνελάσθη; Αὐτῆ γὰρ ὄλον τὸ πλῆθος; τῶν εἰς ἐυνύμων κατέσις, πρόξενος γενομένη τοῦ πυρὸς τοῦ αἰωνοῦ; αὐτὴ τὸν τόπον ἐρούσα ταῖς διανοίαις τῶν πέντε μωρῶν παρθένων, καὶ ἰδίας μαθητρίας ποιήσασι, καὶ εἰς θύρας τοῦ νομίου κλείσασα, ἀγνωρίστοις αὐτῆς τοῦ νομίου παρεσκέουσιν. Ἡ κάσιτων καὶ ἀόρηστον θηρίον· πῶσας κατέσις, πῶσας ἤρπασε, πῶσας ἐκένυσε, πῶσας κατέκασεν ἐκίνην τῆς πυρὶ; Ἄλλ' ὡρῆ τοῖς εὐσπλαγχνοῖς καὶ ἐλεημοσίῳ, μὴ γένοιτο· καυχήσῃ γὰρ ὁ ἐλεημων, κρίσις μὴ πτούμενος. Ἡ γὰρ τελεία ἀγάπη ἐξω βάλλει τὸν ἑσθερ· ἀλλὰ τῆς διαβόλου ἠτοῦμασται κατὰ τὴν ἀθανάτων φωνὴν τοῦ Κυρίου, καὶ τῆς ἀγγελίας αὐτοῦ. Ἐγὼ εἶδ' λέγει, καὶ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, περὶ ὧν πρὸ μικροῦ διηγησάμεθα τὼν τε εἰς ἐυνύμων καὶ τῶν μωρῶν παρθένων. Οὗτοι πάντες καὶ ἐως τέλους οὐ εἶδ' ὅσα πράτοντες, μαθητὰ αὐτοῦ τυγχάνοντι. Αὐτῆ καὶ τὸν πλούσιον ἐκείνον μαθητὴν λαβούσα, κρεῖσθεν αὐτῶν τὸν τόπον ἐκίνην τῆς βασιάνου, ἐκασταλεγόμενος, ὡρῆλῆς ἦτις φωνὰς λέγει, Ὅθεν ἡμῶν ἐν τῇ ψολῷ ταῦτη· τοιαῦτας γὰρ δωρεὰς χαρίζεται ἡ ἀσπλαγχνία τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτήν. Αὐτῆ γὰρ τὸ γῆμα ἐκίνη τὸ ἐξάσιν ὄρωρς πρὸ προσώπου αὐτοῦ, ἵνα μὴ λόγος ποτὲ περάσῃ εἰς τὸν τόπον ἀνάστασι, καὶ εὐρήσῃ ἀνάπαυσιν· αὐτῆ γὰρ ὀρυκτῆς τῶν λάσκων καὶ θρημοσύνης τυγχάνει· ἄλλῃ γὰρ τέγγη τὸ θηρίον τῶν οὐκ ἐπιστάται. Οὐαὶ σοὶ, ἀσπλαγχνία, καὶ τοῖς μαθηταῖς σου· οὐαὶ σοὶ, ἀπηνία, καὶ τοῖς κτήροισι σου· τί σοὶ τὸ δρολὸς τοσοῦτον πλῆθος ἀνθρώπων ἀποκρισάται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ; Ἄκουε ὅθεν καὶ τῆς ἀσπλαγχνίας ἀποκρυμμένη· Ἐμὴν ἔρχον ἔστιν ὄρωσιον ῥόρωσις, θύρας κλείων, σπῆλον γινώσκων, κλείειν σπλάγχων τοῦ μὴ ἔλασιν ἐμὴν κέρδος, κτήσασθαι πολλοὺς φίλους καὶ ἀπόλιται· ἐπὶ χαρᾶ, περισσοτέρως ποιήσαι μωρατῆς, καὶ τῶρδῃ παρακίμαται· ὅτε οὐ εἶς ἐυνύμων κατηγορούμενος παρσιτικῶν ἀνευθιόμενος καὶ ἐγκαλοῦμενος, τότε ἔτι ἰδῶν ἔρχον· καὶ ὅτε ἐξεπρόνοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, ὅπῃ ἐγὼ αὐτοὺς προεβίβην, ἐγὼ ἐκέρχον· τῆς δὲ ὀρωσιον ἀποκρυμνοῦσθαι ὄδοντες τρέποντες καὶ ὑπὸ ἐκρυμνοῦσθαι, ἐγὼ ἤμῃ συνουθῶσαι καὶ συγχαίρειν· καὶ ὅτε αὶ δεκα παρθένοι ἠτοῦμασθον ἀπαντήσῃ τοῦ νομίου, ἐγὼ ἐκλύκων αὐτάς, καὶ τὰς μὲν πάντες οὐκ ἔχρας ἀποσπῶσι· πολλοὺς γὰρ πέντας καὶ πτωχοὺς καὶ ἀδυνατοὺς ἐγὼν κύκλω αὐτῶν καὶ τρηνοῦσας αὐτάς; καὶ μετὰ ἄγγελοῦ· Ἐθεύρων δὲ καὶ δεξιάν Κυρίου σκίπτων αὐτάς, καὶ ἐρριπτον· τὰς δὲ λοιπὰς πέντε εὐρούσα γυναικῶν; ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης, ἐτοιμία αὐτάς; μωρῆς μου, καὶ ἐπισσα αὐτάς μὴ ἀγοράσαι ἔλαιον, καὶ ἐθεσα τὰς λαμπάδας αὐτῶν τῆ ἀσπλαγχνίᾳ, καὶ ἐσπῶται τὰς καρδίας αὐτῶν, καὶ λατῶν μὴ ἔχουσαι ἑαί; ἐστρεψθησαν τῆς ἐσθῆδος. Αἱ δὲ ἄλλαι πάντες ἔτοιμα οὐσαι συνεσιθῆλον τῶ νομίου· καὶ ἐγὼ ἐκλεισα τὰς θύρας, καὶ τὰς ἑμάς πέντε οὐ συνεχώρησα εἰσελθεῖν. Ἐμὴν γὰρ ἔρχον ἐστὶ κλείειν θύρας ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων καὶ μὴ εἶν ἐσελθεῖν εἰς ἐκίνην τὴν αἰώνιον ζωῆν. Ὅσως πῶρον γενέσθαι μὴ μαθητῆς, καὶ δίδασκῆ μὴ ἀγοράσαι ἔλαιον, ἐκεῖ οὐ δύνανται εἰσελθεῖν, οὐδὲ χωρισθῆναι εἰς εἶδος.

ε'. Ἡ τοῦ δεινοῦ τούτου καὶ γαλεποῦ θηρίου, ἵνα καὶ πάλιν εἴπω, πῶσον πλῆθος ἤπασσε μὴ ἔλασιν, πῶσας αὐτοὺς υλοῖς γενέσθῃ. Ἀκούσις ἀνελεημονος ὁ τὰ σπλάγχνα κλείοντες ἀπὸ τῶν χρεῖαν ἔχόντων ἀκούσις, ὁ ἀμετάδοτος καὶ κακοποιοῦ ὡσπερ γὰρ ὁ μὴ ἔλασιν τῆς ἀσπλαγχνίας τυγχάνουσα μαθητῆ, ὅταν καὶ οὐ βίβοντες καὶ κακοποῦντες, οἱ ζημιούντες, οἱ [171] ὑπὸ τῶν, οἱ φυλακίζοντες, καὶ μάλιστα ἀναίτιοι, οἱ ἐκδύοντες, οἱ ἀρπαζόντες, οἱ καταδουλοῦντες ἀεισφύτους ἐλευθέρους, οἱ λημοκτονοῦντες τοὺς ἁπυτῶν δούλους, καὶ γμυνοὺς καταλιμπάνοντας καὶ ἀρεσίους τῶν πύτων, οἱ ἐκ γμῶν καὶ ὄρωσιν ἀδικῶς ἀρπαζόντες καὶ πλουτοῦσθαι πάντες οὗτοι τῆς ἀσπλαγχνίας τέκνα καὶ μαθητῆ τυγχάνουσιν. Ὁ Θεός γὰρ ὁ εὐσπλαγχνῶν καὶ ἐλεημων πῶρον ὀπιδοῦν καὶ ἀναίτιον τιμωρίας ἐκλείουσιν ἀρεσίαι. Οἱ ἀναίτιοι καταπονοῦντες, τὶ πῶσιον; Ἀκούσις, ὁ ἀμετάδοτος, τίνας φίλοι τυγχάνοντες οὐ γινώσκαι; ἀκούσις, ἀσπλαγχνῶν, τίνας μαθητῆς γνῶμῃ γεγασθαι

ada in quam regionem longinquam demigrant qui pauperes opprimunt? Vultis nunc audire, in quam requies, in qua delicias abeant? in ignem paratum diabolo et angelis ejus. Inhumani, exhorrescite, et indote viscera misericordiae: immisericordes, contremiscite, et discite misericordiam: tyranni, vertigine correpti estote, et finem imponite nequiti vestrae: raptores, formidate, et rapinam nolite concupiscere (Psal. 61. 11). Cogitemus omnes tremendam reddendam rationis horam, et singuli coevortamur a via nostra mala: imitemur Ninivitas, et parati simus, ut Dominus praecepit. Dicere possem et disserere de iis, qui in lascivia tunicas suas inquinant, et qui cum infamia a regniis nuptiis et a laetitia illa et gloria ejiciuntur in tenebras exteriores, ubi erit fletus et stridor dentium. Sed reddamus interim ea quae sequuntur circa immisericordes illos; stat enim adhuc tragodia de illis representanda. Nam quippe virgines factae, quod misericordiae expertes essent, exclusae sunt, non ob violatam virginitatem; virgines quippe erant; non quod carereat jejunio, vigiliis, psalmorum cantu; non quod macerationem corporis negligerent: haec quippe omnia cum studio magno et laboribus plurimis peregerant, ac diei poudus aeternumque toleraverant; sed quod immisericordiam non exercebant. Ipsa quippe inclementia mater est omnium malorum, odii parens, quae Deum et Patrem ad iracundiam provocat, ac Spiritum sanctum expellit: inclementia, quae Christum mitem, mansuetum, pacis conciliatorem, ab ira remotum, quasi iracundum exhibet, ut scriptum est, *Tunc loquetur ad eos in ira sua* (Psal. 2. 5). *Tunc*, quando nam? Quando cum angore multo atque maerore loquetur ad eos, *Discedite a me, maledicti*. Videtur quod bona conciliet immisericordia? Hujus namque fructus est odium fratrum; hujus agricultura, avar pecunia; hujus ministerium, tenacitas; hujus celebritas Dei maerorem cumulavit, hujus horreum immanitate plenum; in hujus foro omnis abundantia, sed penuria et fames misericordiae Dei, commiserationis et humanitatis: hujus incolae a sinistris sunt: hujus discipulus dives immisericors, qui olim mendicum Lazarum ad ostium suum jacentem fastidiebat; hujus amicae et discipulae quinque factae virgines; hujus cives omnes vendunt et emunt species sine misericordia et caritate: quamolrem audient illud, *Nescio vos* (Math. 25. 12). Hujus heredes audient illud, *Discedite a me*; hujus mercatores omnia possident praeter Dei benignitatem, ut et praedictae virgines factae omnia recte peregerant, virginitatem, jejunium, psalmodiam, vigiliis, temperantiam, lumen cubationem, aridi tenuis: quae cibi comestione, orationem, balnei privationem, labores sudoresque multos, silentium: super haec autem gravem perniciosaque possessionem adeptae sunt, nempe immisericordiam Deo perosam, quae memoratas omnes virtutes atque sudores inutilis reddidit. O immisericordia, et fratrum et Dei inimica! o immisericordia ira Dei receptaculum! o immisericordia, quae habitaculum habet ignem exteriorum, ubi fletus et stridor dentium. Vidisti possessionem quae parva quidem videtur, sed multas magnasque virtutes et bona opera pessumdat? Credite mihi, fratres, formidate et tremore percussus sum, dum cogito quomodo hoc unum vitium omnia illa recte facta inutilia et reproba exhibeat, et certatores ignotos efficiat: audierunt enim illud: *Amen dico vobis, nescio vos*. Quid sibi vult illud? Non quod ignoret is qui omnia novit antequam fiat, sed quod haec certamina non propter ipsum suscepta sint, sed ad humanam ostentationem, non ex amore Dei. Quamobrem, quae inhumanitatem ad consilium adhibuerant, non a celestis sponso tantum private sunt, sed etiam a speciosissimi paradisi spectaculo insatiabili. Ubi enim sine caritate quidvis perficitur, ibi Christus non habet ubi caput suum reclinet. Jamque inhumanitas libertatem nacta, locum sine custodia repositum confessioni insulsi occupat et cum imperio tenet, caritatem expellit, commiserationem fugat, immisericordiam eli-

minat, angrem pacis recedere cogit: ac demum ubi locus Dei amore et misericordia vacuus est, domus deserta fit habitaculum omnis vitii et impuri spiritus, terra aliena et terra oblivionis, ubi Deus non cognoscitur. Quapropter audiunt illud, *Nescio vos* (Math. 25. 12). O immanem feram! qualem vineae fructum corrupti, nec satiata est! Huc enim totam quae a sinistris erat multitudine devoravit, ipsique ignem aeternum conciliavit: haec invento in quinque fatuorum virginum animis loco, cum ipsas discipulas sibi fecisset, et nuptialis thalami portas clausisset, ignotas illas sponso reddidit. O pessimam et insatiabilem feram! quam multos devoravit, quam multos delevit, quam multos occidit, quam multos in illo igne combussit! At non clementes et misericordes invasit, abisit: gloriarum enim miseriors, nec judicium timet: *Perfecta enim caritas foras mittit timorem* (1. Joan. 4. 18). Sed, secundum immortalem Domini vocem, diabolo paratus est ignis et angelis ejus (Math. 25. 41). Ego autem addo, et discipulis ejus, de quibus modo loquuti sumus, de iis nempe qui a sinistris sunt et de virginibus factis. Ili omnes tandem qui similia agunt, discipuli ejus sunt. Haec et divitem illum sibi discipulum factum, in locum illum tormentorum destruxit, ubi combustus alta voce clamat: *Crucior in hac flamma* (Luc. 16. 24): hujusmodi namque munera largitur inhumanitas diligentibus illam. Haec namque hiatus illum immanem ante conspectum ejus fodit, ne unquam ad requiem locum transiret ac quietem inveniret: haec quippe lacus effodit et parat: nullam enim aliam haec fera callet artem. Vae tibi, inhumanitas, et discipulis tuis: vae tibi, crudelitas, et possessoriis tuis! quae tibi utilitas, si tantum hominum multitudinem a Deo separes? Audi illam respondentem: Opus meum est foveas fodere, portas claudere, contaminare tunicas, occludere viscera misericordiae: necniam lucrum est, amicos multos acquirere, ipsosque perdere: gaudium meum est, innumeris attrahere discipulos, quos in infernum mittam. Quando it, qui a sinistris erant, pudore suffusi aedraut probris et acustationibus impetiti, tunc ergo choreas agebant: quando mittebantur in ignem aeternum, id quod ego ipsis conciliavi, ego exultabam: quando lugentes abibant, dentibus stridentes et a demonibus impulsis, ego una impellebam illos gaudens: quando decem virgines se apparabant ut sponsum adirent, ego circumstebam illas; ex iis quinque non potui abducere: nam multos in circuito habebant pauperes, mendicos et inopes, qui cum angelis ipsi custodiebant: videbam quoque dexteram Domini ipsas tegentem, et exhorru: caeteras vero quinque Dei amore nudatas, meas effecti discipulas, ipsisque suasi ne oleum emerent, exstixi lampadas earum per immisericordiam, et obtenebravi corda earum, ac demum cum luce careret, ingressu prohibite sunt. Aliae vero quinque eum paratae essent, cum sponso ingressae sunt; et ego clausi januas, nec permisit ut quinque nec intrarent. Opus enim meum est ut ante homines claudam ostia, nec sinam eos intrare in aeternam illam vitam. Illi, quibus persuasi ut discipuli mei essent, et quos docui ne emant oleum, illic intrare non posunt, nec a me separari.

5. O diram et immanem feram, iterum dicam, quantum multitudinem hominum abduxit a misericordia, quos filios gehennae fecit! Audite, immisericordes, qui viscera clauditis ab indigentibus: audite, tenaces et malefici. Sicut enim ii qui non misereantur, immisericordiae sunt discipuli: sic qui alios atterunt, ledunt, mulctant, verberant, in carcere emittunt etiam insones, qui expoliunt, rapiunt, qui fratres liberos in servitute redigunt, qui servos suos fame enecant, et nodos eius simunt immaniterque verberant, qui viduarum et pupillarum bona injuste rapuerunt, et sic dicescunt; hi omnes immisericordiae filii sunt et discipuli. Deus enim miserors et misericors noxiis etiam atque indignis poenas passus romittere. Qui ergo innoxios opprimunt quod patienter

Audite, tenaces, quorumnam amici estis ignorantes: audite, inhumani, cujus discipuli esse vultis: audite, tyranni, qui fratres vestros opprimitis, cujus miostri estis; et cum didiceritis, quam requiem, quod munus vobis illic preparaverit, quos lacus, quos hiatus, tenebras exteriores, stridorem dentium et his similia, exhorrescite, contremiscite, caliginie afflicimini, et relicta hæc impudente Dei et fratrum inimica inhumanitate, simul discipuli misericordis et miseratoris Dei, qui omnium miseretur et omnia dimittit. Quotquot inhumanitatis discipuli et auctori estis, induite viscera misericordie: dum tempus habemus, discamus misericordiam et miserationem, discamus veniam concedere. Qui olim tyrannice agebatis, cessate, neminemque exagitetis; sat vobis sint obsonia vestra: qui mollibus studetis, et immisericordes estis, induite viscera misericordie, ut jubet Christus per os Pauli: qui maximas domos construitis et illic omnia que bona putantur esse congeritis per manus et sudores pauperum, qui sine cibo, sine mercede laborant, recordamini quid audierit ille olim insatiabilis dives male consultus, qui instar pauperis spe destituti lugubat dicebatque, Quid faciam, quia non habeo latiora horrea. In memoriam revocantes sententiam illi a Deo prolatam, Aperite thesaurus vestros et date elemosynam; facite vobis thesaurum indeficientem in celo (Luc. 12. 33), ut præcipit Dominus. Qui iniquas divitias ex usura et iniuria possidetis, facite vobis amicos de mamona, ut præcipit Dominus, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula (Id. 16. 9): qui iniustitiam exercetis, cogitate illum qui facit iudicium injuriarum patientibus, et exhorrescite: qui mercenarius mercede fraudatis, recordamini ejus qui dicit: *Qui fraudat mercedem mercenarii, quasi qui effudit sanguinem* (Ecclesi. 5. 27): et qui fraudatur a vobis clamat; *Et clamores nentium in agris vestris, ad aures Domini anathoth ingressi sunt. Qui fratres verberatis, desistite; imo facies vestras verberare incipite, memores intolerabilis damnationis eorum, qui inpeccabilem Dominum alapis ceciderunt; necnon ejus qui flagellavit eum, et ingemiscite, quia sæpe in fratre quem verberas, occullatur Christus, qui rursus a te flagellis cæditur. Nam qui a nobis alapis cæduntur, Christum inducunt, ut ait Apostolus: Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis (Gal. 5. 27): propter quem ille mortuus est, quibuscumque alapis cæditur. Annon hæc audiens exhorrescis, et contremiscis? non cessas verberare consuevos? annon his auditis, manus tua obtorpuit? Ego hæc solum loquutus tremo: tu vero qui hæc facis, cujus feræ animus habes, qui sine pudore perseveres? annon qua mensura mensus fueris, remetietur tibi (Matth. 7. 2)? Tandem vel pulchrum desine a vanitate, ne *Thesaurizes tibi iram in die iræ et revelationis et justi iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua* (Rom. 2. 5 G). At rursus resumens singulos, ut decet, admonetio summatim. Inhumani divites, qui quotidie betamini, memores estote immisericordis illius divitis, quem sua non sinit inhumanitas pertransire habitum illum, quem ipsi fudit immisericordia, et exhorrescite: qui de sola virginitate gloriamini et inhumanitate pleni estis, ne obliviscamini virginum futurum: qui viscera clausistis cægis, semper cogitate eos, qui a sinistris stant, et cum pudore mult: caput inclinant, illamque amarum vocem audiunt: *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum* (Matth. 25. 41), et exhorrescite. Qui aliena rapitis, audite eum, qui per os sanctorum loquitur: *Qui manus in manum injicit injuste, non impunitus erit* (Prov. 11. 21); ac rursus, *Ego Dominus odio habens rapinam ex iniquitate* (Isai. 61. 8): et alibi: *Rapinam nolite concupiscere* (Psal. 61. 11). Qui pupillos et viduas opprimitis, cogitate quis sit eorum protector et ultor. Deus enim, ut ait David, est pater orphanorum et pater viduarum (Psal. 67. 6): qui contra conjugatos vos extollitis, memores estote Christi dicentis*

per os Pauli: *Honorabiles nuptie, et torus immaculatus* (Hebr. 13. 4). Qui vero templum Dei per fornicationem corrumpitis, eundem audite dicentem: *Scortatores et adulteros iudicabit Deus* (Ibid.). Qui cum dolo osculamini, audite et ne obliviscamini dolosi osculi Jude, qui Jesum prodidit: audite, fures, quid de vobis Dominus ad prophetam Zachariam loquutus sit: *Quid tu vides, Zacharia? Et dixi: Falcerem volentem ego video: longitudo ejus cubitorum viginti, et latitudo cubitorum decem. Et dixit Dominus: Hæc est maledictio, quæ egreditur neper socium terræ; quia omnis fur ex hoc usque ad mortem punietur: et ingreditur in domum furis et in domum juratis nomen Dei in mendacio, et diversabitur in medio domus ejus, et consummabit eum, et ligna ejus et lapides ejus* (Zach. 5. 20. 4). Num hæc satis sunt, o fures, ut vos 36 improbo cursu retrahant? an alia divina verba proferam, quæ vos advertant et daudent, et deterreat ad conversionem? Audite ergo etiam Apostolum dicentem: *Qui furabatur, jam non furetur, sed labore operando manibus quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitates patienti* (Ephes. 4. 28); et rursus, *Fures regnum Dei non possidebunt* (1. Cor. 6. 10). Hæc de furibus dicta satis sint, si voluerit. Qui injuriarum recordamini, audite apostolum Petrum clamantem: *Non reddentes malum pro malo, et maledictum pro maledicto, sed deponentes omnem malitiam et omnem detractionem, quasi modo geniti infantes vivite* (1. Pet. 3. 9. et 2. 1. 2). Si quando superatis, coactus alium cedere, oderis ipsum, ne dicere audeas, Diligo Deum: magnam enim tibi omnia, magna damnatio odium fratris, omniumque onerum gravissimum: nec tibi mendacium adsciscas; nam *Qui fratrem suum odit, et dicit, Diligo Deum, mendax est* (1. Joan. 4. 20), sicut scriptum. Acari, cogitate quid diligatis, clamante Apostolo: *sin autem id vos fugit, venite, audite, et narabo vobis quod malum diligatis: Radix omnium malorum est avaritia* (1. Tim. 6. 10). Ignoratis quam perniciosa sit avaritia hæc feræ, quam diligitis? Nemo unquam auri cupidus fuit humanus: qui autem humanus non est, nec Christum amat.

6. Considerate quam sit impudens avaritia, quam inverecunda: non reverita est venerandum illum et beatum apostolorum choram, quem horrent demones, quorum umbræ morbos fugabant, quorum corpora ægritudines sanabant, quos quorum pedibus omnes gentes, reges, dynastæ, et sapientes subjeti erant. Attamen impudens illa insulavit quasi latro et quasi leo rugiens, et rapuit Apostolum, adeo ex duodecim illis electis, præcipuis, qui nec Christi benedictione vel donis vacuus erat perinde acque alii duodecim. Cum enim largus et beneficus esset Magister, illum ut reliquos honoravit, deditque illi gratiam curationum, et potestatem contra adversarium. Ivo etiam pedes ejus, qui contra Magistrum curriebant, ut et ceterorum discipulorum, propriis manibus lrit bonus ille nec memoret injurie Dominus. Quam potestatem accepisse eum a Deo et Domino universo contra demones et omne genus noborum? Ego dicam: omnes reges et dynastæ superabat, et omni potestate formidabilior erat. Considerate, o avari, si talem ac tantum militem, quasi numidum et ope destitutum malo affecti et cepit ut captivum, quid de nobis fiet, qui nullum præclarum virtutis opus habemus? Sed quid de apostolis et discipulis loquor? Ipsum Dominum universorum non reveritus est; sed in illum etiam manus extendit, et eum qui vincti non poterat, vendidit, et eum qui omni gloria et honore dignus erat, imhoravit, atque eum cui flectitur omne genu, colaphis cecidit, eum quem tremantes celestes exercitus adorant, apitis in-persit; atque, ut quod majus est dicam, vite principum, qui omnes vivificat, occidit. Memoro nemo gloriatur in hominibus, nemo se in propria vanitate confirmat, nemo confidit vel dicat, Me vitium nunquam superat. In multis enim te vincit; et te victorem esse potes!

ἀκούσατε. οἱ τυραννοῦντες καὶ καταπινοῦντες ἀδελφοὺς, τίνας ὑπερέταί καὶ ὑποურγὸν τυραννάντες, καὶ μαθόντες ποσὶαν ἀνάπαυσιν καὶ δωρεάν ἠτοίμασαν ὄμιν ἐκείθεν, ποταμοὺς, λίανους, καὶ γάρματα, καὶ σκότος ἐξώτερον, καὶ βρυγνὸν ὀδόντων, καὶ ἕτερα ὄμοια, φρίζετε, τρομάζετε, λιγιζύσατε· καὶ καταλίποντες ταύτην τὴν ἀνείργουσαν καὶ μισθὸν καὶ μεσάβλον ἀσπλαγγίαν γενομίθε μαθηταὶ τοῦ εὐσπλαγγίου καὶ ἐλεήμον· Θεοῦ τοῦ πάντων ἑλεούτων καὶ πάντα συγχωροῦντος. Ὅσοι μαθηταὶ καὶ φίλοι ἐστέ τῆς ἀσπλαγγίας, ἐνδοσασθε σπλάγγνα οὐκτριμῶν ὡς καιρὸν ἔλαβον, μάθωνεν εἰσεῖσι καὶ συμπασθῆν, μάθωνεν συγχωρεῖν· οἱ ποτὲ τυραννῆσαντες, πύσασθε, καὶ μηδένα διασεύσασθε, καὶ ἀρχήσθε τοῦ ἐθνομίαιος ὄμιν· οἱ τὰ μαλακὰ φρονούσας καὶ τὴν ἀσπλαγγίαν, ἐνδοσασθε σπλάγγνα οὐκτριμῶν, καθὼς κελεύει ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ στόματος Παύλου· οἱ τὰς μεγίστας· οὐκίας οὐκωροῦντες, καὶ συνάγοντες ἐκεῖ ἅπαντα τὰ νομιζόμενα ἀγαθὰ διὰ γενητῶν καὶ ἰδούτων τὸν πενήτων ἀπειταί καὶ ἀμειβῆθαι, μνημονεύσατε τὴν χροσιν ἐπὶ τῶν ἄρθρατων· πλοῦσι οἱ κακοσυμβούλοι, ἀποδουρῶντες δίχην πέντητος ἀπεγνωσμένοι, καὶ λέγοντες, *Τι ποῖσθα, ἐπὶ οὐκ ἐγὼ πλατυτέρα;* ἀποθήκα; Τούτου ἐπὶ ἐκ Θεοῦ ἔλλουσιν ἀπόστασις εἰς μνήμην ἔλθόντες, ἀνοήσασθε τοὺς θησαυροὺς ὄμιν, καὶ δοτὲ ἐλεημοσύνην ποισάσατε ἐαυτοῖς θησαυρὸν ἀνάκλητον ἐν τῷ οὐρανῷ, καθὼς προστάσει ὁ Κύριος. Οἱ τὸν ἐμπαικτὴν πλοῦτον ἐκ τόκου καὶ ἐξ ἀδικίας συλλέξαντες, ποισάσατε ἐαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνῆ, καθὼς παρακελεύεται ὁ ἀεσπότης, ἵνα θῶν ἐκλήπητε, δίδωνται ὄμιας εἰς τὰς αἰωνίας σκηνάς· οἱ ἀδικούντες, ἐνοήσατε πάντες, τοὺ ποιοῦντος κρίμα τοῖ; ἀδικουμένοις καὶ φρίζετε· οἱ μισθὸς μισθωτῶν ἀποστερομένης, μνήσθητε τοῦ λέγοντος, Ὁ ἀποστερωτὸν μισθὸν μισθώτω, ὡς ὁ ἐκχερὼν ἄμην· καὶ ἐπὶ δὲ ἀπειταρμένους ἀπ' ὄμιν κράτει, *καὶ αἱ βῶσι τῶν ἀμωσάντων τὰς χώρας ὄμιν εἰς τὰ ὄτα Κυρίου Σαδοῦ ἐσελελίθυθ.* Οἱ τυπύντες ἀδελφοὺς, παύσαθε, μάλλον δὲ ἀρξασθε τύπτειν τὰ ἐαυτῶν πρόσωπα, μνημονεύοντες τὸ ἀφώρητον κρίμα τῶν βασιλευμένων τῶν ἀμαμάτητον Κύριον, ἐπὶ δὲ καὶ τοῦ φυλαγιλλώσαντος τούτων, καὶ στενάδατε, ἐπὶ πολλάκις ἐν τῷ τυπυμένῳ ἀδελφῷ ἐγκυρώσατο ὁ Χριστὸς βασιλευμένοις· πάλιν καὶ ἐπὶ οὐτοῦ. Καὶ γὰρ οἱ παπ' ἡμῶν βασιλευμένοι τῶν Χριστῶν ἐνδεδιδονται, καθὼς φησὶ ὁ Ἀπόστολος, ἐπὶ Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνδοσασθε, δι' ὅν καὶ ἀπέθανε, μεθ' ὅν καὶ βασιλεύεται. Ἀρα ταῦτα ἀκούον οὐ φρίζετε, οὐ τρέμει, οὐ παύη τυπύειν τοῦ συνουσίους; ἀρα ταῦτα ἀκούον, οὐκ ἐνάραχθι σου τὴ χειρ; Ἐγὼ καὶ μόνον λαλοῦν ἐντρομῆς εἰμι· οὐ δὲ οἱ τοῖων ταῦτα, ἀρα ποίου θηριῷ γνημι κείστας, ἐπὶ ἀδυσώπητος ἐμεινας; ἀρα οὐκ ἐν ψ̄ μετρεῖς, οὐκ ἀντιμετροῦσθῆσαι σοι; Ἀκούον καὶ μὴ κρινὸν πύσασ ἀπὸ τῆς μεταίστερας, ἵνα μὴ θησαυρίσθης ἐαυτῷ ὄρητη ἐν ἡμέρᾳ ὄρητης καὶ ἀποκαλύψῃσας καὶ δικαιοκρίστας Θεοῦ· ἐξ ἀποδοῖσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἀλλὰ πάλιν μικρὸν ἀναλαθὼν ὀμωμοσὴ ἐκαστων ὡς ἐν κεφαλαίῳ τὰ δόοντα. Οἱ ἀπνηγῆ πλοῦσι οἱ εὐφρανόμενοι καθ' ἡμέραν; μνήσθητε τοῦ ἀνελεήμονος ἐκείνου πλοῦτου, ἐν οὐκ ἀφίσει τῆ ἀσπλαγγία διαβήσας καὶ ἰδὲν ἐκείνου τὸ χάσμα, ὅπου ὤρεψεν αὐτῷ τῆ ἀσπλαγγία, καὶ φρίζετε· οἱ ἐπὶ μῶν παρηνεῖς ἐγκυρωμένοι καὶ τῆ ἀπηνεῖς πιπῆρωμένοι, καὶ ἐπιλάδοσθε τὸν μωρὸν παρῆνον ὡς τὸ σπλάγγνα [72] κλειόντες ἀπὸ τῶν χρησθόντων, ἀεὶ ἐνοήσατε τὸν παρισταμῆνον ἐξ ἐωνῶμων, καὶ μετ' αἰσχύνῃ πολλῆς κἀτω νεύοντων, καὶ ἀκούοντων τῆς δόοντης ἐκείνης φωνῆς, τὸ *Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κληραμένοι, εἰς τὸ σπυρ τοῦ αἰώνιου,* καὶ φρίζετε· οἱ ἀρπαζόντες τὰ ἀλλότρια, ἀκούσατε τοῦ λαλοῦντος διὰ στόματος τῶν ἀγιῶν, *Χεῖρ χεῖρας ἐμυλῶν ὀδίκων, οὐκ ἀτιμωροῦσας ἔσται· καὶ πάλιν, Ἐγὼ Κύριος μισῶν ἄρπαγμα εἰς ἀδικίας* καὶ ἀλλαγῶν, *Ἐπὶ ἄρπαγμα μὴ ἐπιποθεῖται.* Οἱ ὀρπανῶς καὶ χηρας ὀδίκωντες, ἐνθυμηθῆτε τίς ἐ τούτων προστάτης καὶ ἐλάκος· Θεῷ γὰρ, εἶπας ὁ Δαυὶδ, ὁ πατήρ τῶν ὀρπανῶν καὶ κρητῆς τῶν χηρῶν οἱ κατεπαροῦσῶν παρῆνον τῶν μη· ἰδών, μνήσθητε τοῦ εἰπόντος Χριστοῦ διὰ στόματος Παύλου, *Τίμιος ἐ τῆμος,* καὶ ἡ *κοιτη ἀμάρτας,* ἐπὶ δὲ τὸν πάλιν τοῦ Θεοῦ ἐν πορνείᾳ φθίζοντες, ἀκούσατε τοῦ αἰ· τοῦ πάλιν λέγοντος· *Ἡμεῖς οὐ καὶ μοιχεύει*

κρηεῖ ὁ Θεός. Οἱ ἐν ὄμιν φιλούντες, ἀκούσατε καὶ μὴ ἐπιλάδοσθε τοῦ ὄλου φιλῆματος τοῦ παραδωσαντος Ἰουδα τὸν Ἰησοῦν· οἱ κλέπται, ἀκούσατε τὴν περὶ ὄμιν ὁ Κύριος πρὸς τὸν προφήτην Ζαχαρῆαν ἐλάλον· λέγει ὄν *Τὶ εἰ ὄρη.* Ζαχαρῆα; *καὶ εἶπας Ἀρπάγων παρῆμον· μικρὸς αὐτῷ πηχῶν ἐκίσαι, καὶ πλάτος αὐτοῦ πηχῶν ὄεκα.* Καὶ εἶπας Κύριος· Ἀυτῆ ἡ ἀρὰ ἢ ἐκπερευμένη ἐπὶ πρόσκωπ τῆς γῆς· ἴδοτε πᾶς κλέπτης ἐκ τοῖτων ἐδεικνύθησται ἐως θανάτου καὶ εὐσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ κλέπτου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμωροῦντος τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐν ψεύδει, καὶ καταλίσει ἐν τῷ μῶσφ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτόν, καὶ τὰ ἔγλα αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἀλθους αὐτοῦ. Ἄρα ἀρκεῖ ταῦτα, ὁ κλέπται, τοῦ παύσασθαι τοῦ γαλεσσοῦ δρόμου; ἢ προσηγάτω καὶ ἕτερα βεῖα βήματα ἀποτρέποντα καὶ κατακρινόντα ὄμια; καὶ ἀποδοῦντα πρὸς ἐπιστροφήν; Ἀκούσατε οὐκ ὃν καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· *Ὁ κλέπτης ημεῖται κλεπτεύει, ἀλλ' ὄλοπιτὰ ἔργαδόντων τὸ ἀγαθὸν τὰς ἰδίαις χερσίν, ἵνα ἐγγὺ μεταδιδῶνται καὶ τῷ χρωλῶν ἔσται· καὶ πάλιν, τὸ κλέπται βασιλεύων Θεοῦ οὐ κληρονομοῦσιν.* Καὶ ἀρκεῖ λοιπὸν τὰ ἐρημίαν περὶ τῶν κλεπτῶν, εἰ βούλωντο. Οἱ μνηστικαὶ, ἀκούσατε τοῦ ἀποστόλου Πέτρου κράτοντος· *Μὴ ἀποδοῦσθαι κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἡ λοιδορίαν ἀντὶ λοιδορίας· ἀλλ' ἀποθέμενοι πάσαν κἀλιαν, καὶ πάσαν κἀταλιαν, ὡς ἀρετιγῆνητα βροθή βιώσατε.* Εἰ ποτὲ νικηθῆτε καὶ χανουθεῖς μῆσθης ἀνθρωπων, μὴ τοῖμθης εἶπαι, ἐπὶ Ἄγαπῶ τῶν Θεῶν ἀρετῶν γὰρ οὐ τὸ βῶρος, καὶ τὸ κατάρκωμα τῆς μισεδελίας, ἢ βαρύτερα ἀπαῶν τῶν βαρμύτων· καὶ μὴ ἐπάρη ἐαυτῷ ψεύδο· Ὁ γὰρ τὸν ἀδελφῶν αὐτοῦ μισῶν, καὶ λέγων, ἐπὶ Ἄγαπῶ τῶν Θεῶν, ψεύσθησ ἐστί, καθὼς γέγραπται. Οἱ φιλάργυροι, ἐνοήσατε τί φιλεῖτε, τοῦ Ἀποστόλου βῶντος· εἰ δὲ καὶ τοῦτο οὐ κατέχετε, δεῦτε ἀκούσατε, καὶ ἀνησθησῆται ὄμιν, ὅπου κακὸν φιλεῖτε· *Ἦλα πάντων τῶν κακῶν ἡ φιλάργυρια.* Ἀγνοεῖτε τὸ ποθόμενον παρ' ὄμιν θηριῶν καὶ ψυχωθῶν; Οὐδεὶς φιλόχρους· γέγονε ποτὲ φιλόανθρωπος, ὁ δὲ μὴ φιλόανθρωπος οὐδὲ φιλόχρους.

ς'. Ἐνοήσατε ὅποια ἐστὶν ἀναίθεα καὶ ἀναίσχυντος. Οὐκ ἐνετρήθη εἰς τὸν ἑμὸν ἐκείνον καὶ μακάριον χορδὸν τῶν ἀποστόλων, ἐν καὶ οἱ ἐλεμονῶς φρίζουσι, ὡν καὶ αἱ αἰαὶ παθῶν φυγαδεύθησται, ὡν τὰ χρώτα νοσήματα ἴωντο, ὡν ὑπὸ τὸς πόδας πάντα τὰ ἔθνη καὶ βασιλεῖς καὶ δυνατὰ καὶ σοφοὶ ὑπετάσσων. Ἄλλ' ὅμως ἡ ἀναίθεα ἐπετήθησεν ὡσπερ λησθησὶ καὶ ὡς ἔλεον ὤρωμοις, καὶ ἀφῆρπασε τὸν ἀπόστολον, ἀλλ' ἐκ τῶν δίδεκα τῶν ἐκλεκτῶν, τῶν λογθῶν καὶ κορυφαίων, οὐκ ἄμωρον τῆς Χριστοῦ εὐλογίας· καὶ δωρεὰς παρὰ τοὺς ἑνδεκα, οὐδὲ τῶν γαιοματῶν ἀρθῶν γὰρ ἐν ὁ δίδεκαλοῖς, ὡσπερ τοῦ; λοιποῖς κἀκείνων ἐτίμησεν, καὶ παρέσχετο γὰρσισμα τῶν ἰαμάτων καὶ τὴν κατὰ τοῦ ἀλλοστρίου ἐξουσίαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ; πόδα; αὐτοῦ τοῦ; κατὰ τὸν δίδακάλου τρέχοντα; οικεῖταις χερσίν, ὡσπερ καὶ τῶν λοιπῶν μαθητῶν, ἐνίμεν ὁ ἀγαθὸς καὶ ἀνεξίκακος Κύριος. Ὅσοιαν λοιπὸν δοκίε δύναμιν ἔχεν λαβόντα τὴν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀεσπότην τῶν ὄλων κατὰ δαιμονίων καὶ παντοίων παθῶν; [73] Ἐγὼ λέγω· πάντων τῶν βασιλέων καὶ δυναστῶν ὑπερταγισμένους τούτο, καὶ πάσης ἐξουσίας φοβερώτερος εἶναι. Καὶ λοιπὸν ἐνθυμηθῆτε, ὡ φιλάργυροι, εἰ τὸν τοῖστων καὶ τηλοκῶτον στρατιώτην ὡς γυμνὸν καὶ ἀδοθῶτον κατεπνεύσατε καὶ ἐλαθεν ὡς αἰχμάλωτον, εἰ λοιπὸν παθῶμεν ἡμεῖς οἱ μῶδιν κατ' ὀρθωμα ἀρετῆς κικτῶμενοι; Καὶ τὶ λέγω περὶ ἀποστόλων καὶ μαθητῶν; Αὐτὸν τὸν Κύριον καὶ ἀεσπότην τῶν ὄλων οὐκ ἠδέσθη, ἀλλὰ καὶ ἐπ' αὐτῶν τὰς ψεῖρας; ἐπέβαλε, καὶ τὸν ἀπορῶτον ἔπρασε, καὶ τὸν πλάτης ὄδη; καὶ τιμῆς ὑπάργοντα ἄσων ἔτιμασε, καὶ ψ̄ κἀμπεῖται πᾶν γῶνα, ἐρήσασται, καὶ ψ̄ φρίνη προσκυνουῖν ὀρῶνται στρατιὰ, ἐνέπασσε, καὶ ἵνα τὸ μῆζον εἶποι, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, τὸν τὰ πάντα ζωοποιόντα ἀπέπεισε. Ἀκούον μῆδεις καυαθῶσιν ἐν ἀνθρώποις, μηδέεις ἐνδυναμοῦσθαι ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ μεταίστερα· μη εἰς βαρῆσται, ἐπὶ Ἰαθῶς οὐ νικᾷ με ποτὲ· εἰς πολλά γὰρ νικᾷ σὺ, καὶ νικητῆς εἶναι δοκῆ; τὸν ἀπόστολον τοῦ Χριστοῦ ἐνίκησας, καὶ οὐ καταφρονεῖς; τὸν κορυφαῖον ἑχμάλωτους, καὶ οὐ ἀμεριμνῆς καὶ μεγαλαυχεῖς; Ὅρα ὄν ὁ δοκῶ;

ἐτάναυ, μὴ πάσης. Βούλει δὲλθαι σοι ἐν πόσει πρᾶγμασι νικᾶσαι καὶ οὐ συνεῖς; Βούλει ἀπογυμνωθεῖσαι οὐ καὶ τοῦ πονηροῦ φοβεῖς, καὶ εἰς ἀνάστις διδάξεις; Ἄκουε ὡμοσας τὸ φοβεῖν ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅπερ οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τολμῶσι· τοῦτο εἰς τὸ πονηρὸν ἔστιν, ὡς ὁ Κύριος ἐδήλωσεν ἱεραῖσιν, ἤτημα ἐστίν· ἐλαδὸς ἤσπας, ἤττιθς· χρήματα ἀπέθηκες τὸ ἀδελφού σου, ἐλλήθης δὲ τῶν Χριστοῦ λιμῶντος καὶ γυμνωθέντος· ἀντιθέτως νικᾶσαι πᾶσι καὶ ἀναπολόγητον, τὴν πρῆξιν τοῦ ἐλάτου ἐκείνου καὶ φοβεροῦ ἐγκλήματος. Ἐστὶνασθαι, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι ζωαίης, καὶ τὰ ἀκλόουθα· καὶ τὸ χαλιώτερον, ἔτι καὶ τὸν ἀδελφόν τῶν Χριστοῦ βούνται οὐκ ἠλέησας· καὶ μετὰ μικρὸν πάντα ὄνομα καταλίπειν, πορεύσῃσθε οὐκ ἀναλύσεις, ἀλλ' ἐναρβίμως ἐση μετὰ τῶν ἱκανούτων Πορεύσεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οὐ καταπραῖνοι, καὶ τὰ ἐξῆς. Εἶδες ἐν ποίσι νικᾶσαι, καὶ οὐ συνεῖς; εἶδες πόσων παραπονομένων ὑβριδῶν εἶ, καὶ εἰς νικητῆς; καὶ ἀνάστις ἐν ἀμείλις διδάξεις, ἤτημένους καὶ νικηκίμως καὶ δέλαιως; Οὐκ ἤκουσας τὸ γεγραμμένον, ὅτι Ὁ νικῶν κληρονομᾷ τὴν αἰώνια ἄγαθά, ἀπὸρ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει Ἰωάννης ἐδήλωσας καὶ διηγῆσας, ὅπερ εἶδεν πρᾶγματα, χαρὰν ἀπλήρωτον, εὐφροσύνην ἀκρίφατον, διαγωγὴν μετὰ τοῦ ἀσπότην τῶν ὀλων καὶ πάντων τῶν ἀγιῶν ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων· καὶ ἔσπερα πᾶσαν καὶ θαυμαστὰ διηγησάμενος τέλος ἐπήγγασεν λέγων Ὁ νικῶν κληρονομήσει ταῦτα. Τὴν νικῆν προσεπαίμεν, εἰ κατέχη· δὲ δὲ τοῦς βριθωτέρους καὶ πάλιν ἐπιπαίνομι ποίαν λέγει νικῆν. Νικῆν, ἣν ὁ Κύριος ἡμῶν ἐνίκησεν καὶ ἐδίδας λέγων *Θεραπεῖτε, ἔγω νενίκηκα πᾶσα κῶσμον*. Ἦκουσας ὅποια λέγει νικῆν· Ὁ νικῶν κληρονομήσει χαρὰν. Ἦ μαχαρίας κληρονομία, ὡς κληρὸς πάσης χαρᾶς πεπληρωμένος. Πολλὴν ἀγῶνιν, ἀδελφού, γρηαί, πολλὴν ἰδρωτῶν, πολλὴν ἐκρούων καὶ κοιλίης δεισιμας· καὶ ἐγκαρούων ταπεινώσεως. Ποίῳ τρόπῳ χρῶσμεθα; ποίαν τέχνην ἐπινοήσωμεν; ποίαν ἐρωσώμεθα μύθοον, ἵνα μὴ ἐκπίσωμεν ἐκείνα τὰ σημαινόμενα ἄγαθά, ἀπὸρ ἀπεκαλιθῶν τῷ μακαρίῳ Ἰωάννῃ; τίνα ἐρωτήσωμεν καὶ διδάξαι ἡμᾶς τὸν τρόπον, πῶς ὀνομαζόμεν κληρονομίαν γενέσθαι τὸν ἀνεκφωητῶν ἐκείνων ἀγαθῶν. *Ἄν ἡτοιμασῶν εὐθεῖ τὸς ἰσχυροῦς αὐτόν*· Ὁ διδάσκων ἄνθρωπον γινώσκιν Κύριος, αὐτὸς διδάξει ἡμᾶς τὸν τρόπον, πῶς δὲ νικᾶν τὸν κῶσμον. Προσελθόμεν αὐτῷ ἀναίδως, καὶ ἐρωτήσωμεν εὐδικρινῶς μμῶσώμεθα τὸν τίμον χορὸν ἐκείνου τὸν ἀποστόλων, καὶ καλῶς ἐκείνου προσελθόντες ἐπηρώτησαν αὐτὸν περὶ συντελείας καὶ περὶ πάντων, καὶ ἔμαθον παρὰ τῆς ἀλήθειας τῆν ἀληθειαν προσέλομεν αὐτῷ καὶ νῦν, εἰ καὶ ἀνάσθαι καὶ εὐτελεῖ; τυγχάνομεν, καὶ πῆρως τῆς τῶν ἀποστόλων ἀξίας. Οὐ γὰρ ἐστὶ μακρὰν, οὐδὲ διδίστησι τῶν ἐν ἀληθείᾳ ζῶντων αὐτῶν, καθὼς ὁ προφήτης λέγει· *Ἐγγὺς Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπιταλουμένοις σίντὸν ἐν ἀληθείᾳ*. Εἰπέ ἡμῖν, Κύριε, εἰπέ [774] ἡμῖν, πῶς δὲ νικᾶται τὸν κῶσμον Κύριε, διδάξον ἡμᾶς κοίσις τὸ δέλημα σου. Κύριε, δέησον ἡμᾶς ἐν τῷ ὄδο σου, μῆποτε καταπέτω ἡμᾶς ὁ βυθὸς τοῦ πονηροῦ τοῦτου αἰῶνος· Κύριε, Κύριε, μὴ ἐγκαταλίθῃς ἡμᾶς Κύριε, ἐκτός σου ὄλων οὐκ ὀλοῦμαι· ἐλέησον ἡμᾶς, ὅτι ἀσθενεῖ; ἔσμεν Κύριε, μὴ ἀφήσῃς ἡμᾶς ὀρανοῦς· Δεδοκῆκασθε ἀγαθὲ, εἰ ποιεῖσθε τὸς ἰσχυροῦς κληρονομάσθησθε; Πῆρως ταῦτα ἀκούομεν εἰ ἀποκριθῆσθαι καὶ λαλήσαι· Δεῦτε ὅτιον σου, τοῖς ἰσχυροῖς οὐ ἀκούωθεσται, μμηταί μοι γίνεσθε, πτωχέσται ἐκούσιως, ἵνα κλουήσθητε τὸν τρόπον τῆς ἐμῆς νικῆς. Ἀκούσατε τοῦ ἀποστόλου διηγουμένου καὶ λέγοντος· *Δὲ ἡμᾶς ἐπιδώσεσθε πλοῦσις ὄν*. Ἐταπεινώσανταυτὸν γερόμενος πηήκοος μῆχρι θανάτου. Ὅτω καὶ πᾶς ὁ βουλομένος νικᾶσαι, ταπεινωσθεῖσθε ὀρεαί μοι καὶ ὄπρτ ἐμὲ εἰς οὐλοῦ· εἰ δὲ μὴ, κᾶν εἰς ἔγω Δεσπότης ὑπομένετω διαγωγῆς, ὄρεας, ἀτιμίας, βαπίσματα, ἐμπύσματα. Ὅτωσ· ὁ βίωσ μετὰ ὀρθῆς ἐμολογίας νικᾶ τὸν κῶσμον, καὶ κληρονομᾷ ἐκείνα τὰ ὑπὸ Ἰωάννου μμῶνθέντα, ὅπερ ἄγγελοι ἐπιθυμοῦσι θέσασθαι. Ὅτωσ· ὀδὸν ἰσχυρότερον τοῦ πτωχέουσις διὰ τὸν Κύριον ὀδεῖ; ὄτωσ· φοβερός τοῖς δαίμοσιν, ὡς ὁ ταπεινῶσων ὁ βουλομένος νικᾶται τὸν κῶσμον καὶ τὰ ἐν κῶσμῳ τὸν ὑψηλόφωνα καὶ ὑπερήφανον, τὰς ἐντολάς· καὶ μωφαιέ, καθὼς ἔγω τοῦ Πατρός μου τετήρηκα, γενομένος ὑπήκοος μῆχρι θανάτου, καταβεβήμενος ὑβρείς καὶ ἀτιμίας, βαπίσματα

καὶ ἐμπύσματα· καὶ ὄτω νικᾶ τὸν κῶσμον. Ὅτωσ· ὁ τρόπος ἐρόθης καὶ ἐξενομήσων τὸν δαδῶλον, καὶ κατέκλασε αὐτοῦ τοῦς ὀδόντας, καὶ συνετρέφον αὐτοῦ τὴν ἰσχύν καὶ τὸ μάτιον αὐτοῦ κράτος· ἐν τοῦτω καυγάθῳ ὁ καυχόμενος καθὼς γέγραπται· *Καυχάσθησθε ἀδελφοὶ ἐ ταπεινῶν ἐν τῷ ὄφρῳ αὐτοῦ*· ὄτωσ γὰρ ὁ νικῶν τὸν κῶσμον. Ὅρῳ τῆς ταπεινωροσύνης τὸ ὄφρῳ, βῆπις τῆς πτωχίας τὸ νίκος; εἶδες ἀήτητον παρᾶταιν τοῦ ταπεινοῦ τῆν καρδίᾳ; Ἦ πτωχεία πλουσίωτερα πάντων τῶν βασιλέων· ὡς ταπεινωροσύνη δυνατώτερα γιγάντων ἢ ραπεινῶσι καὶ ὄπακοί, ὄπλων καὶ βέλους κατὰ τὸ πονηροῦ. Ὅτωσ· μάτην παρᾶσσαι πᾶς ἄνθρωπος, χωρὶς τοῦ τρόπου τοῦ νικᾶσαι βουλομένως. Μὴ πλανᾶ, ἀθρωπε, οὐδὲς Χριστοῦ ἰσχυρότερος· ἀλλ' αὐτὸς ὄτωσ παρᾶτάξου καὶ ἐνίκησε, διδάξας ἡμᾶς τρόπον νικᾶσαι ἀήτητον· τὸν τρόπον τοῦτω κατέβαλε τὸν ὑπερήφανον, τῆ τέχνη ταῦτη κατέβαλε τὸν εἰπόντα, *Ἐσομαι ὄμοιος τῷ ἴσχυρῳ* ταῦτη τῆ μεθοδεί ἐνίκησε τὸν κῶσμον καὶ τὸν κοσμικὸκράτορος κατέλασε τοῖς ὀδόντας, ἐκωκίμως, ἐπιβουλομένως, ὀβριζόμενος, ἐμπύτωσμοσ. Ὅρῳ τῆ ἀήτητον ὄπλων; ὀρῳ τῆ νικῆν καὶ τὴν τέχνην; διλείπει τὸ ἀνικητον κράτος τῆς κατὰ Θεὸν πτωχίας; εἶδες πῶς φοβερός ὑπάγει τοῖς δαίμοσιν ὁ τῆς ταπεινωροσύνης ἐνδοξόμενος; Τοῦ μὲν Κυρίου, καθὼς προείρηται, μμητῆς ἐστὶ τῶν ἀγγέλων ποθητός, τοῖς ἀποστόλις τίμιος, τοῖς μάρτυσι συναρβίμως, τοῖς δαίμοσι φοβερός, τὸ κῶσμον νικητῆς, τὸν αἰώνιον καὶ ἀσφάτην θωθεν κληρονομῶσ. Τοῦτου οὐδέποτε φόβος ἀπεται, τοῦτω πᾶς λεγέων δαμόνων ὄπακορὲ καὶ πτήσι, βῆπις ἐν αὐτῷ τὸν τὸν κῶσμον νικητῆν Χριστὸν καταπατήσθαι αὐτοῖς, καὶ κατέβαλε αὐτὸν τὸ μάτιον κράτος.

Ἐ. Ἀσπίδων, τεκνία, τὸν τρόπον μωθόνες καὶ τῆν τέχνην διδάχόντες, μὴ ἀμελήσωμεν. ἀλλὰ μμηροσῶμεν τὸν Κύριον ἡμῶν, καὶ διὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ τὸν ἁγῶνιν ὀρωσώμεθα αὐτῷ, καὶ νικησώμεθα τοῦ Κυρίου συνεργόντες· καὶ μάλιστα ἐπιθυμοῦμαι τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, περὶ ὧν πολλὰς ἠκούσατε, μὴ δακνησόμεν, μὴ ὄμων ὄπλων τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, μὴ νικηθώμεν ὄπῳ τοῦ βενο κοσμικῶκράτορος, μηποτε εἰσῆ, ὅτι Ἰσχυρος πᾶς ἐστόν. Ὅρα οὖν, ἀγαπήται, μὴ ἐπισπορεύσῃσ τοῖς βῆπις· ὄρα οὖν μὴ νωστέθῃ ὁ φυλάσοσ οὐ· κωκίσι ἀπεβελίς περᾶπατος· *Ὁ ἀντιδικὸς ὄμων διδάξου ἐς ἄνω ὀρνεύμενος ἰσχυεῖ τίνα καταλίθῃ*. [775] Ταῦτα εἶδτες, τεκνία, διηγήρωμεν ταῦτοσ, ἐτομασώμεν ἐρὸς πολέμου, καὶ πάλιν μετὰ μικρὸν ἐτοιμοί γενομέθα πῆρς ἀπολίτων. Ἐως πῶσ οὐ προσεχομεν τοῖς ἰσχυροῖς τοῦ Κυρίου λέγοντος, *Γίνεσθε ἐτοιμοί*, δηλονότι πῆρς τῆν ἐντέλεθον ἀποδύσθαι; Εἰτα τοῦ κρητοῦ τὸς ἀνοήτοσ τοῖς βῆπις, οὐκ ἄλλας ἐνίας, ἄ; οὐκ ἐγνωμεν, ἀλλὰ ταῦτα, ἄ; περιφέρωμεν καὶ καλ' ἐκάστην ἐπινοήσωμεν καὶ ἀκούομεν, βετινωσας ἡμῖν κατὰ πάντα αἰτίαν τῆν ἀσφαλῆ καὶ πάσης ἐντολῆς ἐργασίαν· εἰ δὲ ἀποκριθώμεν; πῶς δὲ λάδομεν τοῖς παρ' ἡμῶν ὀνογῶντες, καὶ Ἐτέρους περιφρονηθέντας· καὶ πολλὰ δὲ ἀνὰ παθόντας, μάλιστα δὲ παθῶν τοῦ κρητοῦ κρητοῦ τα; καὶ βούντας, ἐκείσρων, Κύριε, ἡμᾶς ἰσχυρὸν ὄδο; γὰρ ἐκείστων ὄπακορὲ, Δεσπότη. Ἴδωσθαι ἔθῃ; ποήσαι; εἰπατε, εἰ οἰσται; εἰ γὰρ ὁ λόγος ἀπέβησεν, ἀβόνατον τῆς χείρας τοῦ κρητοῦ διαργῆν· καὶ εἰ οὐδὲν αὐτὸν λαθόντες ἐγνωμεν· εἰ καὶ ὁ λόγος γυμνῆς φαίνεσται, καὶ πάντα γυμνὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ὀδᾶμεν, καὶ εἰ πᾶσι ἔργων καὶ πάσα πρᾶξι, κᾶν τε ἀγαθῆ κᾶν τε φαυλή, εἰτε μικρὰ εἰτε μμητῆ, εἰ μέτων τὸ θεάτρον ἐκείνου εἰς ἀγγέλων καὶ πασιων ὄνομαζων καὶ πάσης ποῆσῃς ἀναγινοσκαται ἀνθρωπότη; Καὶ τοῦτο ἐδιδάχθημεν, εἰ *Τῶς γρησῆσται ὁ ἔστωρ ἐκδοσθῃ ἀπὸ Θεοῦ*, καὶ εἰ ἐκαστος τὸ ἴσων φορῶν βαστάσει μμηαῖήκομος, καὶ εἰ οἱ ἐτοιμοί εἰσέρχονται μετ' αὐτοῖς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνὰς ἐπιστάθημεν, καὶ εἰ τοῖς βῆπις ἐῖς θῆρα ἀποκλείεσται οὐκ ἐλαβῖν· ἵνα τὸ φοβερότερον εἰπω, εἰ τίλος αἰ κωκίσι; οὐκ ἔγνωσιν, ἀλλ' εἰ ἀκίρως αἰώνως παρᾶσθησων, ἐθ; λώθῃ ἡμῖν καὶ εἰ πάντες γυμνοὶ παραστήσῃμεν τῷ βῆματι τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσθαι ἐκαστος εἰ εἰ ἐπαρῶν, καὶ τοῦτω ἠκούσομεν καὶ εἰ ἡ κρησι; ἀνάσθῃ; οὐκ ἠμῆσθησόμεν καὶ εἰ ἐρχεται κρηναί ὄνομα; καὶ κρησι; καὶ ἀποθῶναι ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καλ' ἐκάστην ἐπὶ τῷ κῶσμῳ φέρομεν· καὶ εἰ πᾶς ἀμαρῆσας

apostolum Christi vicit, et tu contemnis? coryphaeum captivum duxit, et tu non curas et altum sapias? Vide ne qui te putas stare cadas. Vis ostendat tibi quot in rebus vincaris nescius? vis patefaciam tibi quam multa ex malo facias, et quasi insonus vitam agis? Audi: jurasti tremendum Dei nomen, quod nec angeli ausint; hoc ex malo est, ut Dominus declaravit: mentitus es; id delictum est: conviciatus es; ergo victus fuisit: pecunias recoudidisti, cum frater tuus, imo cum Christus esuriret, et nudus esset; victus, clade maxima et inexcusabili es affectus, quo tibi hanc ultimam et terribilem accusationem conciliet, *Esurivi, et non dedistis mihi manducare* (Matth. 25. 41), et cætera: et quod gravius est, fratris Christi clamantis non miseratus es. Brevi relicti omnibus eo abiturus es, unde non reddis; sed ex eorum numero eris qui audient, *Discedite a me, maledicti*, etc. Viden' in quantis superatus es, et non intelligis? viden' quot delictis obnoxius sis, et quasi victor et insonus in negligentia vivis superatus et miser? Non audisti quod scriptum est: Qui vicerit, heres erit æternorum bonorum, quæ in Apocalypsi Joannes declaravit, et ea narravit quæ ipse vidit: inexcipibile gaudium, lætitiæ immortalem, vitam cum Domino universorum actam, et cum omnibus sanctis, angelis et archangelis: atque alia multa et mirabilia loquutus, tandem intulit: *Qui vicerit, hæc possidebit* (Apoc. 21. 7). Victoriæ præfati sumus, si mente retinetis; sed propter segiores rursus dicimus quam dicit victoriæ. Eam victoriæ, quæ Dominus noster vicit, ut ipse docet: *Confidite, ego vici mundum* (Joan. 16. 33). Audistis' quam dicat victoriæ? Qui vicerit, gaudium possidebit. O beatam hereditatem! o sortem omni gaudio plenam! Multis certaminibus, fratres, opus est, multis sudoribus, multis lacrymis, nulla præcatione, et humilitate cordis. Quo utenur modo? quam artem excogitabimus? quam inveniemus methodum, ut ne excidamus a præsignificatis illis bonis, quæ revelata sunt beato Joanni? quem interrogabimus, qui doceat nos, quomodo heredes esse possimus ineffabilium hujusmodi bonorum. *Quæ præparavit Deus diligentiibus se* (1. Cor. 2. 9)? Qui docet hominem scientiam, ipse modum nos docebit, quomodo vincere mundum oporteat. Accedamus confidenter ad eum, et sincere interrogemus: imitemur venerandum illum apostolorum chorum; ac quemadmodum illi accedentes interrogabant eum de consummatione et de omnibus, et ab ipsa veritate veritatem ediscebant; accedamus nunc ad illum, etiamsi indigni et viles simus, multumque ab apostolorum dignitate remoti. Neque enim procul est, neque distat ab iis, qui in veritate quaerunt illum, ut ait propheta: *Prope est Dominus omnibus invocantibus eum in veritate* (Psal. 144. 18). Dic nobis, Domine, dic nobis, quomodo oporteat vincere mundum: Domine, doce nos facere voluntatem tuam: Domine, deduc nos in via tua, ne quando absorbent nos profundum maligni hujus sæculi (Psal. 142. 10. et 68. 16): Domine, Domine, ne derelinquas nos: Domine, præter te alium non novimus; miserere nostri, quia infirmi sumus: Domine, ne relinquas nos orphanos: *Magister bone, quid facientes vitam æternam possidebimus* (Luc. 10. 25)? Ad hæc quid respondeat audiamus: Venite post me, vestigia mea sequimini, imitatores mei estote, sponte pauperes sitis, ut ex victoriæ mee modo divites evadatis. Audite Apostolum enarrantem et dicentem: *Propter nos pauper factus est, cum dives asset* (2. Cor. 8. 9). *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem* (Philipp. 2. 8). Sic quisquis voluerit vincere, humiliet se: id certe debet præstare, plus quam ego, upote qui servus sit: alioquin saltem ut ego qui Dominus sum: persecutiones sustineat, contumelias, ignominias, alapas, sputa. Qui ita vivit cum recta confessione, vincit mundum, et hereditate accipit ea, quæ a Joanne recensita sunt, quæ angeli videre desiderant. Certe nihil fortius illo, qui propter Christum pauper est; neuo ita formidabilis demoni-

bus, ut humilis: qui vult vincere mundum et ea quæ in mundo sunt, et altum sapientem et superbum, mandata mea custodiet, ut ego mandata Patris mei custodivi, factus obediens usque ad mortem, permissus contumelias, ignominias, alapas, sputa: et sic ille vicit mundum. Hic modus terruit et enervavit diabolum, ejusque dentes confregit, contrivique ejus fortitudinem vanumque robur ejus: in hoc gloriatur is qui gloriatur, ut scriptum est: *Glorietur frater humilis in exaltatione sua* (Jacob. 1. 9): hic enim est qui vincit mundum. Viden' humilitatis sublimitatem? viden' paupertatis victoriæ? viden' invictam aciem ejus qui est humilis corde? O paupertas regibus omnibus opulentiis! o humilitas gigantibus potentior, et obedientia telum contra malignum! Vere frustra conturbatur omnis homo, qui alio modo vult vincere mundum. Noli errare, o homo, nemo Christo fortior; sed ipse sic aciem instruxit et vicit, cum nos docuisset modum reportande victorie insuperabilem: hoc modo superbum illum prostravit, hæc arte dejecit cum qui dicebat, *Ero similis Altissimo*; hæc methodo vicit mundum et principis mundi dentes confregit, persecutionibus afflictus, insidiis, contumeliis, sputis. Viden' invictam armaturam? viden' et victoriæ artem? viden' invictum robur ejus, quod secundum Deum est, paupertatis? viden' quam formidabilis sit dæmonibus is qui humilitate est indutus? Domini, ut diximus, est imitator, angelis desiderabilis, apostolis honorabilis, martyribus connumeratus, dæmonibus formidabilis, mundi victor. æternorum incorruptibiliumque bonorum heres. Hinc nunquam timor invadit, hinc toto legio dæmonum fugit et formidat, videns in illo Christum mundi victorem, se concalcantem, ipsorumque vanum robur dejicientem?

7. Denum, filii, tunc edocti modum et artem, ne simus negligentes, sed imitemur Dominum nostrum, et per humilitatem virtutesque ipsi similes effecti, ipso cooperante vincamus; cum maxime desideremus bona illa, de quibus sæpe audistis, ne segnes simus, ne demus somnum oculis nostris, ne vincamus a nefario illo mundi principe, ne quando dicat, *Prævaluit adversus eum*. Cave ergo, carissime, ne des palpebris tuis dormitatioem: cave ne dormiet qui custodit te. In circuitu impij ambulans, *Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deporet* (1. Petr. 5. 8). Hæc cum sciamus, filii, ipsi nos excitemus, simus parati ad bellum, atque iterum paulo postea simus prompti ad defensionem. Quousque non attendemus verbis Domini dicentis, *Estote parati*, nimirum ad profectioem ex hac vita? Deinde Judice tunc aperiente libros, non alios extraneos quos non novimus, sed hos quos circumferimus ac quotidie legimus et audimus, qui nobis in causis quilibet ostendunt cujusque præcepti observationem, quæ respondemus? quomodo eos latebimus, quos persequi sumus, vel alios quos contempsimus, vel multis affectus malis, maxime vero eos, qui prope Judicem adstantes clamabunt: *Vindica nos nunc, Domine: Deus enim ultionum es*. Jam quid facto opus sit, dicite si notis: nam, ut jam demonstratum fuit, impossibile est manus Judicis effugere, et scimus nihil eum latere. Nam et infernus nudus erit, atque omnia oculis ejus nulla esse scimus: omneque opus sive bonum sive malum, sive parvum sive magnum, in medio illo theatro, præsentibus angelis cunctisque potestatibus, omnique humano spiritu legetur. Didicimus porro quod *Tunc laus erit unicuique a Deo* (1. Cor. 4. 5), et quod unusquisque onus suum portabit, et ii qui parati sunt intrabunt cum eo in æterna tabernacula, et negligentibus porta claudetur; utque quod terribilius est dicam, supplicia fieri non habent, sed in sæcula infinita extenduntur, ut nobis declaratum est; et quod omnes nudi ante tribunal Christi adducendi simus, ut unusquisque referat secundum opera sua; quodque judicium sine misericordia futurum sit, ipseque venturus sit judicare vivos et mortuos, et reddere unicuique secundum

opera sua, quotidie in ore ierimus; omnesque scimus peccatorem omnem, qui de penitentia agenda non curaverit, in supplicium aeternum immitti. Haec omnia cum certo scimus, cur non contremiscimus? cur non legimus? cur non nos mutuo excitamus salutari consilio, quod Deo placeat? Venite igitur, omnes fideles et religiosi: venite, unanimi consensu conveniamus, et cum fieri non possit, ut omnes termini simul conveniant, singula tamen regiones congregentur: quod si illud etiam difficile sit, saltem urbs cum vicinis locis conveniat; multisque congregatis, nos mutuo examinemus circa tremenda illa iudicia; incipiamus explorareque utrum parati simus; videamus circa singula delicta; quod iudicium Domini scripto tradiderit. Ita singuli agnoscentes delictum suum et damnationem illius, sese emendabunt priusquam cœtus dissolvatur, nisi emendabilis maneat. Nam si rex quæ sibi debentur non dimittit, sed accurate illa expetit, princepsque omnis debita exigit: quanto magis iustus Iudex omnia debita nostra repetet? Propterea rogo vestram in Christo caritatem, homo hinc abeat cum debito. Ille datur excusandi locus, multi sunt modi, multæ viæ ad vitam agendam. Etiam si enim peccata multa sint, al multo maior est Dei misericordia, ut sæpe vobis narravimus: etiam si res inenarrabilis sit, tamen iterum ea de re alloquar vestram in Christo caritatem; sed attente audiamus cum Dei timore multisque lacrymis. Qui segnes sumus, vigilemus; qui dormitantes, expergiscamus; qui in tentationibus, omnem sollicitudinem mittamus ad Dominum, sicut scriptum est, Quis ipse curam nostrum gerit. Ille mentem colligamus, bonos audiamus mores, mores salutare, artes animæ utiles, conversionis et penitentia methodum, divinum verbum breviter expositum sinceramque doctrinam. Tantum, ut dixi, mentem adhibeatis, nemo segniter ac negligenter audiat. Modus enim ille, de quo loquutus sum, omne delictorum genus in mentem revocat adstantibus, ut unusquisque nostrum suum agnoscat peccatum, fœat, ingemiscat, peccatum emendat, sese ad defensionem parat. In memoriam rursum revocare vobis volo tristia illa et horrenda supplicia, ut etiam initio sermonis feci: nam cum hæc dicitur, nihil damni, imo multam utilitatem vobis afferimus: stilla namque sæpe cadendo cavat lapidem, ut scriptum est. Undenam ergo incipimus? quod delictum, quem morbum proferam, ut aptem segritudini medelam inducam? Primum malum hæc dubie est superbia, quæ luciferum de caelo in terram detrusit. Audi primo tu, superbe, recordare illius quod scriptum est, *Deus superbis resistit, et proci a te hunc gravem morbum abijce, ut ne Deum tibi resistente offendas: recordare ejus, qui desursum in terram decidit; et qui cum Deo et reliquis ministris angelis degelat, jam in infernis, in tenebrosis locis ac perniciosis habitat: cogita semper Dominum gloriæ, quomodo cum dives esset, pauper effectus sit: in mentem revoca insidias ipsi structas, calumnias, alapas, et horrore plenus te ipsum deprime, ut salutem nanciscaris, et exalteris in die visitationis: nam prope est Dominus tuis, qui contrito sunt corde; et qui se humiliat, exaltabitur. Qui vero in fornicationibus oberrabant, abscedant, neque ultra unquam oberrant; sed recordentur Apostoli clamantis, *Fornicatores et adulteros iudicabit Deus* (Hebr. 13. 4); et, *Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat* (1. Cor. 6. 18); et, *Fornicatores regnum Dei non possidebunt* (Ibid. v. 9). Ne obliviscamini autem ejus, qui per fornicationem nuptialem vestem inquinavit, et cum dedecore ex regnis nuptiarum eiectus est: et, *Penitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum* (Matth. 3. 2). Adulteri, formidate divinam vocem dicentem, *Non adulterabis, et* Apostolum clamantem, *Fornicatores et adulteros iudicabit Deus*. Recordamini etiam Salomonis dicentis: *Adulter vero ob inopiam mentis interitum animæ suæ parat* (Prov. 6.*

32. 32). Audite quoque Dominum, adultere dicentem, *Vnde et nolite amplius peccare* (Joan. 8. 11). Ut brevis dicam. Penitentiam agite. Audite etiam Apostolum prædicantem, *Revelatur ira Dei de caelo super omnem impietatem et injustitiam hominum* (Rom. 1. 18). Mares qui in maribus turpitudinem operantur, contremiscite antequam Iudex adveniat, cum maxime contra naturam audacter agatis, cogitantes quanta supplicia tales facinorosos exceptura sint, nisi cum labore multo et pro ratione delicti penitentiam agant. Mementote Apostoli clamantis, *Iniqui regnum Dei non possidebunt, neque adulteri, neque molles, neque inocularum concubitu* (1. Cor. 6. 9. 10) regnum Dei possidebunt. Et quæ de causa in tam gravem lapsum protulerunt? dic, Paulè. Quia *Non probaverunt habere Deum in notitia* (Ibid. v. 28), tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum in immunditiam, ut inhonorarentur corpora eorum in ipsis. Vidistis causam gravi lapsum? ideoque admonet idem apostolus, ne simul mala concupiscentes, nec servi vitiorum (Ibid. 10. 6): *A quo enim quis superatur, hujus et servus est* (2. Petr. 2. 19). Ideo semper precari oportet, semper lacrymas funderè et lugere, ut nos eruat Dominus ex malo sensu corporis mortis hujus; et ea tandem desideremus, quæ vere desiderabilia sunt, quæ ipsi angeli respicere desiderant.

8. Hæc nos quoque desideremus, et penitentia studeamus ut per penitentiam ita puri efficiamus, ut eramus ante lapsum. Tale namque genus, talis virtus est penitentia, quæ pretiosa est possessio: in primum quippe honorem, quem habuit ante lapsum, penitentiam restituit. Dicere vero ausim quosdam sublimiores fuisse. Postquam multum laboraverant, multasque lacrymas fuderant, factorem peccatorum abluerunt, ut dicit ille: *Lavabis me, et super nivem dealbabor* (Psal. 50. 9). Multa vero cura opus est, quia qua hora necisimus exactor rapiet, et nemo est qui eruat. Quocirca divina vox indesinenter clamat: *Estote parati*. Qui iudicandi munus habes, iudicium proferro devota, dicente Domino, *Nolite iudicare* (Luc. 6. 37): neque exigas ab eo, qui laborem conficitur; sed Domini recordare dicentis, *Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate* (Joan. 7. 24): et iterum, *Nolite condemnare, ut non condemnemini* (Luc. 1. c.). Quod si alterum condemnans tu eadem ipsa facis, non effugies iudicium Dei. Audi Apostolum hujusmodi homines increpantem ac dicentem: *Propter quod inexcusabilis est, o homo, qui iudicas* (Rom. 2. 1) eos qui talia faciunt, et tu ipse facis: *in quo enim iudicas alterum, te ipsum condemnas. Qui ergo doces alterum, te ipsum non doces? qui prædicas non furandum esse, furaris? qui dicit non mechandum esse, macharis* (Ibid. v. 21. 22)? *Ejice primum trabem de oculo tuo* (Matth. 7. 4), ut dixit Dominus: *In quo enim iudico, inquit, iudicabis, iudicabimini*. Vide ergo, qui iudicas, ne accipias dona contra innocentes: scriptum est enim: *Væ qui iustificatis impium propter dona, et quod iustum est a justo auferitis* (Isai. 5. 23). Si quis ergo iudex se iis obnoxium repererit, studeat se per penitentiam irreprehensibilem reddere: ecce enim Iudex iudicium stat ad fores. Ne ultra igitur alter alterum iudicet, sed nos mutuo diligamus, mutuo juvenus, pro aliis mutuo precemur, ut hinc per gratiam Domini nostri Jesu Christi sanemur. Si quis ira et furori subditus sit, audiat Apostolum dicentem: *Omnis amaritudo et ira et indignatio tollatur a vobis* (Ephes. 4. 31); et rursum, *Ira viri iustitiam Dei non operatur* (c. 4. 30); et iterum, *Deponite iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro* (Col. 3. 8). Audi præcipue prophetam sic te hortantem, *Desine ab ira, et derelinque furor* (Psal. 56. 8). Insuperque ait Salomon, *Cum viro iracundo ne simul habites* (Prov. 22. 24). Nam qui talis est, non est servus Dei, sed vitii se possidentis, ut scriptum est: *A quo enim quis superatur, hujus et servus est* (2. Petr. 2. 19). Et cito abjecta ira, penitentiam cum labore agite, ut ne rapti deportemini in

καὶ ἀμείλιχας τῆς μετανοίας, εἰς κλίματιν αἰώνιον ἐκπέ-
 νεται, πάντες ὁδομαί. Ταῦτα πάντα φοβεράς ἐπιτά-
 νειοι, καὶ οὐ τρέμοναι; πῶς οὐκ ἰδοῦμεθα; πῶς οὐ
 διεγείρομαι ἀλλήλους, καὶ συμβουλευόμεθα βουλήν σώ-
 ζουσαν καὶ ἀβάσοσαν θεῷ; Ἄυτε οὖν ἄνθρωποι, πάντες
 οἱ πιστοὶ καὶ φιλοθεοὶ. δεῦτε, συμφωνήσῃ συναγόμεν
 εἰ καὶ τὰ πέρατα εἰς συναγωγήν ἐπι το αὐτὸ ἄδύνατον,
 ἀλλὰ χωρῶν πρὸς χωρῶν· εἰ δὲ καὶ τοῦτο δύσκολον, κἀν
 πῆλιν καὶ τὰ περὶ ἑαυτῶν αὐτῶν καὶ συνεγορευόμενον πο-
 λύν, ἀνακρίνωμεν ἀλλήλους περὶ τῶν ὁφειλῶν ἐκείνων
 κριτηρίων ἀρρώμεθα καὶ ἴδωμεν εἰ ἐτοιμὸν ἔσμεν, ἴδω-
 μεν περὶ ἐκαστοῦ σφάλματος, ὅπου κέρμα ἔγγραπτον
 ὁ Κύριος ἐποίησεν. Ὅπως ἕκαστος γνωρίσας τὸ ἴδιον
 σφάλμα, καὶ τὸ αὐτοῦ κατακρίμα, διορθώσεται πρὶν
 λυθῆναι τὴν πανήγυριν καὶ εὐαστῇ ἀδρόβωτος. Εἰ γὰρ
 βασιλεῖς τὰ χρεωστόμενα οὐ παραχωρεῖ, ἀλλὰ κατὰ
 ἀκρίβειαν ἀναιεῖ, καὶ πᾶς ἄρχων τὰ ὁφειλόμενα ἀπατεῖ,
 πόρῃ μᾶλλον ὁ δικαῖος κριτὴς πάντα ἀπατηθεὶ τὰ
 ὀφειλόμενα ἡμῶν; διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν τὴν ἐν Χριστῷ
 ἀγάπῃ ἡμῶν, μηδεὶ ἀπέλιθη ἐντεῦθεν χρόνος ἐπιτερε-
 ῶμεν. Ὅδε ἐν τρέπον ἀπολογία· ἔχεις πολλοὺς τρέπον·
 πολλὰ γὰρ ὁδοὶ βίου. Εἰ γὰρ τὰ σφάλματα πολλὰ, πολλὴ
 μᾶλλον ἔσται τοῦ Θεοῦ ὕπερ καὶ πολλὰκίς ἡμῶν διηγῆ-
 σαμεν, εἰ καὶ ἀνεκδιήγητόν ἐστι, καὶ πάλιν ὑπομνήσω
 τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπῃ ἡμῶν· ἀλλὰ νεογενεῖς ἀκούσαμεν
 μετὰ φόβου Κυρίου καὶ πολλῶν δακρύων. Οἱ ῥῆθμοι
 ἠρώμεν, οἱ νοστῶντες, ἐξυμνήσωμεν, οἱ ἐν περασμοῖς
 πᾶσαν τὴν ἕμειναν ἐπεβλήσωμεν ἐπὶ τὸν Κύριον, καθὼς
 γέγραπται, ὅτι αὐτῷ μέλει περὶ ἡμῶν. Συναγόμενοι
 ὄψε τὸν νοῦν, καὶ ἀκούσαμεν τρέπον χριστοῦς, τρέ-
 πους σωτηρίας, τέχνας ψυχολογίας, μέθοδον ἐπιστροφῆς
 καὶ μετανοίας, καὶ σύντομον βίου λόγον καὶ διδασκαλίαν
 ἀνῶθεντος· μόνον, καθὼς προείπον, συντίνατέ μοι τὴν
 δίκαιαν, καὶ μηδεὶς υἰορῶν, καὶ βεβύχως ἀκούσῃ· τὸν
 γὰρ τρέπον τὸν μέλλω λέγειν, πᾶν εἶδος σφάλματος· ἀνα-
 μνησκίσει πάντας τοὺς παρατυγνόντας, ὅπως ἕκαστος
 ἡμῶν τὸ ἴδιον [776] γνωρίσας σφάλμα, δακρύσῃ, στενάξῃ,
 ὁ σφάλμα διορθώσασθαι, ἐτοιμάσῃ ἑαυτὸν πρὸς ἀπο-
 λογίαν. Εἰς ἀνάμνησιν πάλιν βουλομαι ὕμεις ἀγαγεῖν
 τὸν σκευθιστῶν καὶ φρικτῶν κολλήσαντες, καθὼς καὶ ἐν
 ἀρχῇ τοῦ λόγου πεποιθῆκα· ταῦτα γὰρ εἰπόντες, ἐβί-
 ασαμεν οὐδὲν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ μεγαλύτερος ὠφελήσαμεν
 βασις γὰρ ἐνδελουσία καλοῖται πένταν, καθὼς γέ-
 γραπται. Πόθεν οὖν ἀρρώμα; ποῖον δὲ σφάλμα, ἢ ποῖον
 νόσημα προσάγατο, ἴνα καὶ τὴν ἀρρώμοσαν τῆ νόση
 ἰασίαι ἐπαγαγῆ; Πάντως τὸ πρῶτον κακόν. Καὶ ποῖον
 ἄρα ἐστὶ τούτο; Ἀπλόντι ἐπιηράνηται, ἔχει ἐπὶ γῆς
 ἄνωθεν κατέστας τὸν ἑσώφωρον. Αἰσὶν ἄκουε ἐν πρῶ-
 τος, ὑπερίβησε· οὐ μνήσθη τὸ γερμασμένον. Ὁ
 θεὸς ἐπιηράνηται ἀνταίσταται, καὶ μακρὰν ἀπὸ σοῦ
 τὴν δεξιὴν ταύτην ἀρρώμοσιαν ποιήσων, ἵνα μὴ ἀνταί-
 στωμεν εὐρήσης τὸν θεόν· μνήσθητε τοῦ πέντος ἐπὶ
 τῆς ἀνωθεν, καὶ ἀντὶ τῆς μετὰ θεοῦ διαγωγῆς καὶ τῶν
 λοιπῶν συλλετοργῶν ἀγγέλων, τοῖς καταβηθῶσις κατο-
 κούοντες ἐν σκοτεινῶς καὶ ἐν τῇ ἀπωλείᾳ· ἐνοῶν ἀπὸ
 τὸν Κύριον τῆς ὄψεως πλοῦσιν ἄντα, πῶς ἐπαυοῦσαν.
 Μνήσθητε τὰς κατ' αὐτοῦ ἐπιβουλὰς καὶ σκευθιστῶν· τὰ
 τὰ βασιλῆματα, καὶ φρίκας κατεπιδόθητε, ἵνα σωθῆς καὶ
 ὑβώθη ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς ἑγγύς γὰρ Κύριος τοῖς
 συντεταμένους τῇ καρδίᾳ· καὶ οὐ τὸ ταπεινὸν ἑαυτὸν
 ὑβώθησεται. Οἱ δὲ ἐν πορείαις πλανήθοντες, ἀπο-
 στῆσαν, καὶ μηδεὶποτε πλανηθῶσαντες, ἀλλὰ νη-
 μουσέντων τοῦ Ἀποστόλου κράοντες, εἰς Πόρ-
 ρους καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ θεός· καί, ὅτι Παν
 ἀμάρτημα, δὲ ἐάν ποιῆσθαι ἀνθρώπος, ἐκτός τοῦ σώ-
 ματος ἔσται· ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα
 ἀμάρτηται· καὶ, ὅτι Πόρροι βασιλεῖαι θεοῦ οὐ κλη-
 ροποιήσουσιν. Μὴ ἐπιλέθεσθε δὲ καὶ τοῦ μολύνοντες
 ἐν πορείᾳ τὴν νομικὴν στολήν καὶ μετ' ἀσχύνης τοῦ
 βασιλικῷ γάμου ἐκδηθῶντες, καὶ Μετανοεῖτε· ἔγχετε
 γὰρ ἡ βασιλείαι τῶν οὐρανῶν. Οἱ μοιχοὶ, φρίξτε τὴν
 θέσαν φωνῆν τὴν λέγονσαν, Μὴ μοιχεύσεσθε· καὶ τοῦ
 Ἀποστόλου βουνοτος, Πόρρους καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ
 θεός. Μνήσθητε δὲ καὶ τοῦ Σολομωνος λέγοντος, Ὁ
 δὲ μοιχὸς δὲ ἐνδελουσις φρενῶν ἀπάλαται τῆς ἑαυτοῦ
 νυχιῇ περιεσπίαται. Ἀκούσατε δὲ τοῦ Κυρίου πρὸς τὴν
 μοιχεύουσα βουνοτος. Ἄκωλυος, καὶ μηδεὶ ἀμάρτην
 κα· συντόμως, Μετανοεῖσθε· ἀκούσατε τοῦ Ἀποστόλου

χρησσοτος, ὅτι Ἄποκλύπεται γὰρ ὄρη τοῦ θεοῦ
 ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ κείων ἀσέβαιαν καὶ ἄδίκων ἀ-
 θρώπων. Οἱ ἐν ἀρσιν ἀρσινεῖς τὴν ἀχρηστοσύνην κα-
 εργαζόμενοι, τρώματε καὶ πρὶν τὸν Κριτὴν παραγ-
 νέσθαι, καὶ μάλιστα παρὰ φύσιν τοῖς ἀσέβαιος, λογίζο-
 μενοι πῶς αἱ κολάσεις τοῖς τοιούτοῖς διεξέχονται, ἐὰν μὴ
 ἐμπῶντες κατὰ ἀναλογία τὸ πᾶσιματος μετανοήσουσι.
 Μνημονεύετε τοῦ Ἀποστόλου βουνοτος, ὅτι Ἄδικοι βα-
 σιλεῖαι θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν, ὄντες ἀρσιν
 ὄντες μοιχοὶ ὄντες μαλικοὶ ὄντες ἀρσινουοῦντες βασι-
 λείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. Καὶ ἰσὺς αἰτίας εἶπε,
 τὸ χαλεπὸν τοῦτο πτώμα καταβήθησιν; εἰπὶ, Πάυλας.
 Διοῖτι, φρην. Οὐκ ἐδοκίμασαν ἔχειν τὸν θεόν ἐν
 ἐπιγνωσίᾳ, παρέδωκαν αὐτοῖς ὁ θεός· ἐν ταῖς ἐπιθυμιαῖς
 τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ
 σῶματα αὐτῶν ἐν αὐτοῖς. Εἶδες τὴν αἰτίαν τοῦ διενῶ
 πτώματος; διὰ τοῦτο παρανεῖ ὁ αὐτὸς ἀπόστολος μὴ
 εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰ κακῶν, μηδὲ δούλους πᾶθῶν·
 Ὡ γὰρ εἰς ἔπειτα, τοῦτ' αὖ ἐπεδὸλωκατε. διὰ τοῦτο
 δεῖ πάντως προσεγχεσθαι, πάντως ἄκρυναι καὶ ὀργνην,
 ὅπως ῥῆσται ἡμᾶς ὁ Κύριος εἰς τὸν κακῶν φρονήσαντες
 τοῦ σῶματος τοῦ θανάτου τοῦτου· καὶ ἐπιθυμησῶμεν
 κῆν ποτε τὰ ἄνωγα ἐπιθυμητὰ ἐκεῖνα, εἰς ἀ κα ἀγγεῖαι
 ἐπιθυμοῦσι παρακούσαι.

ἦ. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς ποθήσωμεν, καὶ σπουδᾶσωμεν
 μετανοήσαι, καὶ διὰ τῆς μετανοίας πάλιν δούλους γε-
 νέσθαι, καθὼς καὶ πρὸ τοῦ καταπεῖναι. Τοιοῦτον γὰρ
 ἐστὶ τὸ εἶδος καὶ ἡ δύναμις τοῦ τιμῶν κημάτων τῆς
 μετανοίας· εἰς τὴν πρῶτην τιμῆν, ἢ εἰς γὰρ πρὸ τοῦ
 σφάλματος, ἀποκαθίσταί πάλιν τὸν μετανοοῦντα. Τοῦμῶ
 εἰπεῖν, ὅτι καὶ ψήλοστοι τινες γενῶσαι. [777] Πολλὰ
 κοπίσαντες, καὶ περισσοτέρως δακρύσαντες, ἀπίπλυ-
 ναὶ τὴν δυσολίαν τῆς ἀμαρτίας κατὰ τὸν λέγοντα·
 Πλυθεῖς με, καὶ ὑπερὺ χάριος λευκανθήσομαι. Σπουδῆς
 δὲ πολλῆς χρειαί, ὅτι ἢ ὅπως οὐκ ὁδομαί, ὁ ἀπαύτων
 ἀρπάσει, καὶ ὁδοὺς ὁ ρυθόμενος. Ὅθεν ἢ θεία φωνὴ
 ἀπαύτως βοᾷ, Γίνεσθε ἐτοιμοί. Ὁ κρινεῖν λαῶν,
 φεύγει τοῦ κρινεῖν, τοῦ Κυρίου λέγοντος, Μὴ κρινεῖτε·
 καὶ μὴ παραιτοῦ πάλιν διακαταπονοῦμεν, ἀλλὰ τοῦ
 Κυρίου μνημόνευε τοῦ λέγοντος· Μὴ κρινεῖτε κατ' ὄψιν,
 ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρινεῖν κρινεῖτε· καὶ πάλιν· Μὴ
 καταδικάζετε, καὶ οὐ μὴ καταδικασθῆτε. Εἰ δὲ τὸν
 ἔτερον κρινῶν οὐ τὰ αὐτὰ πράσσει, οὐκ ἐκκευξίει τὸ
 κριμα τοῦ θεοῦ. Ἄκουε τοῦ Ἀποστόλου ἐπιλήθοντος
 τοῖς τοιούτοῖς καὶ λέγοντος· διὰ ἀνακλητοῦσθε εἰ,
 ἀνθρώποι, ὁ κρινῶν τοὺς τοιούτους πρᾶσσοις, καὶ
 κρινῶν αὐτὰ· ἐπὶ ᾧ γὰρ κρινεῖν τὸν ἔτερον, ἑαυτὸν
 κατακρινεῖ. Ὁ οὖν διδάσκων ἔτερον, σκεπτόν οὐ
 διδάσκει; ὁ κρινῶν οὐκ μὴ κλέπειν, κλέπειν; ὁ
 λέγων μὴ μοιχεύειν, μοιχεύει; Ἐκεῖνα πρῶτον ὁ κύριος
 δοκεῖ ἐκ τοῦ σφάλματος σου, καθὼς εἶπὸ ὁ κύριος·
 Ἐν ᾧ γὰρ, φρην, κρινεῖται κρινεῖται, κριθήσεται. Ὅρα
 οὐκ ὁ κρινῶν, μὴ λάθῃς ὁδοῦ ἐπὶ ὁδοῖς· γέγραπται
 ἄρ· Οὐαὶ οἱ δικαιοῦντες τὸν δόσθη ἔνεκεν ὁδοῦν,
 καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικαίου ἀρσινεῖ. Εἰ τις οὖν τῶν
 δικαστῶν καὶ κρινῶν ἐφοῖ ἑαυτὸν ἔνοχον ἐν τοῖστοις,
 σπουδᾶσθαι δὲ μετανοίας ἑαυτοῦ ἀνέγκλητον ποιήσῃ·
 ἴδου γὰρ ὁ κριτὴς τῶν κρινῶν πρὸ τῶν θυρῶν ἔσται.
 Μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρινῶμεν, ἀλλ' ἀλλήλους ἀγαπή-
 σωμεν, ἀλλήλους βοηθήσωμεν, ὑπερ ἀλλήλων ἐξώμεθα,
 ὅπως ἰσθῶμεν ἀπενεῦθεν χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰ τις τῶν θυμῶ καὶ τῆ ὄρη δεδούλωται,
 ἄκουε τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Πᾶσα κηρία καὶ θυμῶς
 καὶ ὄρη ἀρθῆτω ἐπὶ ὕμῶν· καὶ πάλιν Ὅρη ἀνδρῶς
 δικαιοσύνην θεοῦ οὐ κατεργάσεται· καὶ πάλιν, Ἀπό-
 θεσθε ὄρην, θυμῶν, κακίαν, βλασφημίαν, ἀχρη-
 λογίαν καὶ τὸν στόματος ὕμῶν. Προηγούμενος δὲ
 ἄκουε καὶ τοῦ προφήτου παραινόντος αἰ· Πνεῦμα διὰ
 ὄρης, καὶ ἐκταδέλασε θυμῶν. Εἴτα καὶ ὁ Σολομων
 φρην· Ἀντὶ τῶ θυμῶσι μὴ συνουαίλου. Ὁ γὰρ τοῦ-
 τοῖς οὐκ εἰσι δούλους θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ κατηχῶντος αὐτῶν
 πάθος, καθὼς γέγραπται· Ὡ γὰρ ἔπειτα, τοῦτ' αὖ
 δεδούλωκατε. Καὶ διὰ τούτων τῶν ὄρη ἀναβλήσαντες,
 ἐμπῶντες μετανοήσαντες, ἵνα μὴ ἀρκαίνετε ἀπνεύθηται
 ἐκ τῶν τόπων ἐκείνων. ἐνθα συνάγονται τὰ τῆς ὄρης
 τέκνα, εἰς ὃ δευθεῖται χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 Χριστοῦ. Οἱ γαστριμαγοὶ καὶ κατασπαλιόντες,

ἀκούσατε τοῦ Κυρίου κρᾶζοντας μετὰ ἀπειλῆς· *Ὁμοί* *οὐ* *ἐμπελημένοι*, *οὐ* *πεινώσαντες*, καὶ τοῦ προφήτου λέγοντος· *Ἐξαίρει Ἰακώβ καὶ ἐνεπέλησθη, καὶ ἐγκατέλιπε θεὸν τὸν ποιήσαντα αὐτόν.* Ὁρᾷς ὡς καὶ τοῦ θεοῦ χωρίζονται· ἐφωρῶντες, πηρὶ ὡς καὶ ἡ Ἀπόστολος ἀλλοῦ ἀποκρινόμενος λέγει· *Ὁρᾷς ὡς ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ ἀσκήσει αὐτοῦ, οὐ τὰ ἐπιγῆα φρονεῖσθε.* Ἄκουε πάλιν τοῦ θεοῦ πῶς προσοφθαλίζεται πᾶσι διὰ Μωδοῶς, καὶ λέγει· *Πρόσθεε σεαυτῷ, μή ποτε σαίνῃ καὶ ἐμπληθεῖς ἐπιπάθη κυρίου τοῦ θεοῦ σου* καὶ σπουδαίως καταπίνῃ τὴν τρυφήν τὴν ἡμέτερα πάντων τῶν παθῶν καὶ πάσης δυσωδίας, ἐπιπάθῃ τῆς εὐωδίας, ἧδιον τῆς ἔγκρατειας, τὸν καρπὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καθὼς ἡ Ἀπόστολος ἐβίβασε· καὶ πρόσθεε σεαυτῷ, ἵνα μὴ ἀκούσῃ· καὶ σὺ, καθὼς ὁ σταλαστήτης ἐκείνος πλοῦσιος, ὁ καὶ μετέπειτος, οὗ Ἀπέλαδες τὰ ἀγαθὰ σου ἐν τῇ ζωῇ σου· καὶ ἀντήγου τῆς μετανοίας, τὸ κεφαλαίου τῆς σωτηρίας ἡμῶν, οὗ οὐκ ὀλιαν τὴν ἡμέραν οὕδε τὴν ὥραν, ἐν ἧ ὁ Κύριος ἡμῶν ἔρχεται. Οἱ ἐν μέθαις ἠνωμένοι, καὶ τῆς ἀκράτου βασιλείας τῶν οὐρανῶν ταυτοῖς ἀποσπονδίζοντες ἰδέα γενόμενοι, ἀκούσατε τοῦ προφήτου κηρύσσοντος· *Ὁμοί οὐ* *μνηστήτες*· καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος, οὗ *Μέθυστοι βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν* καὶ πάλιν παραγγέλλοντος, *Μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ ἐν ᾧ ἐστὶν ὄρασις*, καὶ καταπίνοντες τὸν οἶνον, μᾶλλον δὲ τὴν μέθην τὴν ἐξ αὐτοῦ ἀποκλείουσιν τῆς βασιλείας, ἐπιποθέσθαι ἐκείνον τὸν οἶνον, ἐν ᾧ θεὸς ἐκ τῶν [778] ἁγίων Ἰσραὴλ ἔκρασαν ἡμῶν κατὰ τὸν προφήτην, οἶνον κατανύξεως· ἐν οἱ πάντες, ἐν κατανύξει μετανοήσαντες δακρυόντες· γίλκα γὰρ τὰ ῥήματα τοῦ Κυρίου. Οἱ ἐν σαρκὶ πεποιθότες· καὶ ἐπὶ ἰδέα μεταπίπτει, ἀκούσατε τοῦ θεοῦ διὰ στόματος τῶν ἁγίων ῥημάτων· *Πᾶσα σάρξ ἕρξος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου*· καὶ πάλιν, *Ἐσπρίων σάρκα βρυχίονος αὐτοῦ, οὗ ματαλα σωτηρία ἀνθρώπου.* Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Ἀπόστολος γράφει· *Ἴνα μὴ πεκοθῆτε ὡς ἐν ἑαυτοῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῷ θεῷ, καθὼς ὁ προφήτης τὰ ῥήματα λέγει· Ἄγαθὸν πεκοθῆναι ἐπὶ Κυρίῳ, ἢ πεκοθῆναι ἐπ' ἀνθρώπῳ.* Καὶ μετανοήσατε· ἔρχεται γὰρ ὁ κριτής ὁ προσωπίκωντος καταρχήσας πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν· οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ ἰσχυρότερον. Οἱ ἐὰν περίεργα ἐπιτηδύοντες λαθροφρονεῖται, οἱ τοῦ τόπου τῶν φρονέων κληρόντες, οἱ κρυφῶν λύκοι, οἱ σαρκικὰ δαιμόνια, οἱ τῶν καταχθονίων οὐκίτορες, οἱ τοῦ αἰωνίου σκότους υἱοὶ καὶ τοῦ ἀσπίτου πυρὸς τέκνα, ἀκούσατε τί διεργάται ὁ ἅγιος εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς περὶ τῶν τοιοῦτων ἐν ταῖς πράξεσι τῶν ἀποστόλων λέγων· *Πολλοὶ ἐκ τῶν τῶν περίεργα πράξαντων, συντεργῆσαντες τὸς βίβλους, κατέκαυον ἐνώπιον πάντων, καὶ συνεγγύησαν τῆς τιμῆς αὐτῶν, καὶ εὖρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε.* Εἶδες ἄποκλον ἐξείαν καὶ σωτηρίαν συντομον· εἶδες πῶς ἐπαληθύνθησαν αἱ ἀσπίται αὐτῶν· Ἄλλὰ τὸ τάχος τῆς ὑπακοῆς πᾶσι κατέφωσεν. Καὶ ὡφεῖ· οἱ τὲ ῥήματα πλανώμενοι, καὶ γνώμη ἀπατωμένοι, καταπίσαντες τὴν τοιαύτην χαλιπὴν καὶ ἀπάνθρωπον ἀπάτην, καὶ ὡς ἀπὸ ὄρεως ἀποφυγόντες, σπουδαίως ἀξίαν μετόπιαν ἐπιβέβησθαι, πρὶν φέση ἡμῶν ἢ ἀνομιώσασθαι κατὰ τῶν τοιοῦτων ἀπειλῆ καὶ ὁμιγῆ· ὁ γὰρ καιρὸς ἔγγος, καὶ μὴ ἀμείλητε. Οἱ τὸ δουσιαν νοσοῦντες πάθος, τὸν φθόνον λέγει καὶ βασκανίαν, μνήσθητε τῶν φθονερῶν ἐκείνων τῶν ἀκούσαντων· *Ἐταίρε, οὐκ ἀδικῶ σε, ἄρον τὸ σὸν, καὶ ἴλασε.* Πῶ ἄρα· ἀληθῶν ἐῖς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Καὶ ἀποβρίθοντες τὴν τοιαύτην ἀρρώστιαν, μετανοήσατε· *Φοβερὸν γὰρ τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας θεοῦ ζώοντος.* Οἱ τὰς θέλας Γραφᾶς ἐφροβουνόντες, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐνωβρίζοντες τὸ λαλοῦσαν διὰ στόματος τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ Καινῇ διαθήκῃ, τὴν ποίησθε ἐν τῇ φωνῇ τῆς ἐκείνης ὥρα, ὅταν τὸ κριτήριον καθίστῃ, καὶ ἀνομιώσῃαι βίβλοι, ἃ· νῦν βελούσασθε καὶ ἀποστρέψασθε· πῶς φώγητε· πῶς κρηθῆσθε ἀπὸ προσώπου τοῦ λαλοῦσαντος πᾶσαν θέλαν Γραφῆν, καὶ πᾶσαν ἐπερὶ βίβλων συντάξαντος· Οὐαὶ καὶ ἀπίθλια καταλέγεται ὡμὰς, εἰ μὴ ταγῆως ἀναλόγησθε ὅλην καὶ ὁδύρην, καὶ δυσωπήσθητε ἐν παρωδίοντα, παράκλιτον θεοῦ. Οὐκ ἀκούετε τοῦ Κυρίου λέγοντος, *Ἐρευνάτε τὰς Γραφὰς*· Οὐκ ἀκούετε πῶς κεπλατημένους ἐκάλεισε τοῖς μὴ εἰδῶτας τὰς Γραφὰς· *Ἀκούσατε τοῦ Ἀποστόλου διδασκόντος αὐτὴν καλοῦντος καὶ ὡφελίμων, καὶ λόγον ὕψαινοντὰ τε*

καὶ λατρύνοντα, καὶ ἐπερὶ Γράμματα καλοῦντος, καὶ ὡμὸν ἰλυθερίας. Ἀκούσατε πάλιν πῶς διὰ τοῦ Σολομῶνος τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀπέβη ὡμὰς· ἐκάλεισε, λέγων· *Σοφίαι δὲ καὶ ἀπειλῶν ἀσπίται ἐξέφωθησαν.*

Οἱ ταῦτα ἀκούοντες, μετανοήσατε καὶ ἐτοιμάσθητε πρὸς ἀπολογία, πρὶν εἰλεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου. Καὶ ἴνα συνελθῶν τὰ πάντα εἴπω, πᾶς ἄνθρωπος, ὅστις εἰάν μὴ σπουδαίως ἀπεντέθεν διορθώσασθαι, ἀλλ' ἐπὶ χρείῳν διὰ Ἀποκαλίπεται ὀργῇ θεοῦ ἅκ' οὐρανῶν, ὡρε διορθώσας, ἀποδομήσῃ, ὁ τοιοῦτος καὶ προσοκῶται. ἐπὶ τῆς ἀμαρτίας τῆς τῆς, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσαν ἀσπίται ἐκάλεισε καὶ ἀδικῶν ἀνθρώπων, ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Οὐ γὰρ ἐστὶ διαστολή· πάντες γὰρ ἡμάρτομεν. Διὰ τοῦτο ὁ ἐπερὶ Ἀπόστολος κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθείσαν αὐτῷ καὶ περὶ γυναικῶν ἔγραψε λέγων· *Γυναικᾶς σεμνάς, διακονῶσας ὡς τὸν κύριον.* Διδάσκων δὲ γυναικὰ οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ ἐπιθετεῖν τοῦ ἀνδρός, [779] ἀλλ' εἶναι ἐν ἰουγίᾳ, οὐκουρός, καλοθιπαλάμους· *Ἴνα σωφρονίζωσι τὰς νέας ἐκλήθρονος εἶναι, μὴ οἴσῃ πολλὰ δουδουλομένας.* Καὶ περὶ γυναικῶν ἔγραψεν οὕτω· *Χεῖρας τιμῆ, ὅδε ὄντος χείρας.* Ἦτις προσημῶν τὰς δεξιᾶσι καὶ ταῖς προχειαῖς, Ἐτεκετορῶσασθε, εἰ ἐξενδοχῆσασθε, εἰ ἄγιον πᾶσας ἐνίψαν, εἰ ὀλιβομένους ἐπέκασσαν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηλοκόνησα. Καὶ περὶ πρεσβυτέρων τε καὶ πρεσβυτέρων ἐκάλεισε τὸ ἅγιον Πνεῦμα διὰ στόματος τῶν ἁγίων, καὶ περὶ δούλων τε καὶ δεσποτῶν διετάξατο, καὶ περὶ βασιλέων εἶπε, καὶ περὶ στρατιωτῶν ἐκάλεισε, καὶ περὶ ἐπακόπων ἐτύπισσε, καὶ ὀδόν τῶν συμφερόντων παρέδραμεν· ἐπειθεῖ, καθὼς ἔφη, *Ἐπὶ πᾶσαν ἀσπίται καὶ ἀδικῶν μικρῶν τε καὶ μεγάλων ἀποκαλίπεται ὀργῇ δὲ οὐρανοῦ.* Πάντα ὑπέμνησα τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ, ἵνα εἴδητε πάντα τὰ προτάγματα, καὶ πᾶσα ἀρχὴ καὶ ἐξουσία καὶ πᾶσα ἡλικία μὴ τὴν βουλήν τοῦ θεοῦ καὶ τὸ βίλημα, καὶ τὴν φοβεράν αὐτοῦ ἀπ' οὐρανοῦ παρουσίαν, καὶ τὰς φοβεράς κολάσεις, καὶ τὸν ὀδύνην ἐκείνον χωροῦσθαι, καὶ σπουδαίως ἐκαστος τὸν ἐαυτοῦ βίον διορθώσασθαι, καὶ ἐαυτὸν ἐτοιμάσας πρὸς ἀπολογία, καὶ μὴ τῇ βεβηταίᾳ ἐαυτοῦ παραδοῖ, καὶ ἀποτήχῃ τῶν ἀνεκφυγόντων καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν. Ὁρα οὐκ, ἐν ῥέβησι σου, μὴ ἐμμελῆς τῆς ῥαββουμῆ, μὴ νικῶ ὑπὸ τῆς ἀπάτης καὶ ἡδονῆς. Βλέπε μὴ διὰ τὸ πλοῦτος τῆς χρηστότητος τοῦ θεοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονῆς, καὶ θησαυρίσῃς σεαυτῷ ὄργην, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος, ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς. Ἐπιστρέφον λοιπὸν, νήφον, γνήσῃ γόρησον· ἀρκεῖς γὰρ ὁ παρελθὼν καιρὸς· ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ φιληθῆσθαι σου μὴ ἐμμελῆς, μὴ μεμβουλίῃς ἐν τῇ ἀδικίᾳ σου. Οὐκ ὄρεξ τὸν ἔγγelon ἀκούουθῆναι καὶ γράφοντα σου τὰς πράξεις· οὐκ ὀδαι· ἐπὶ κατὰ τὴν κληρονομήσῃ σου καὶ ἐπιμνηθῆναι τὸ ἔλεος μείζονος γίνεσθαι, καὶ βαρπτερον γράφεται, καὶ ὀργῇ πλέον ἐξάπτεται· οὐκ ὀδαι, οὗ τὸ κατεργάσθησθαι τὸ κακὸν, δουσιδάλλον καθίσταται, ὡσπερ ἐν πᾶσι γρηκίτηρες οἱ μὴ κουφότερος ἐναποκείμενος εὐχέρως καταλείπονται, οἱ δὲ διὰ βᾶθους δουσιδάλλετοι εὐρισκονται· Ὁρα οὐκ ἵμὴ περιπρονήσῃς τοῦ μελλόντος σε κρινεῖν· ὅρα οὐκ ἵμὴ ἐπιμνηθῶν, μείζων τῆς ἀφέσεως· κατακευθῆσθαι σου τὴν ἀνομίαν. Διὰ τοῦτο περὶ πᾶσα προσηλοκόνησα πρὸς τὸ παράκλιτον καὶ ἁγῶν Πνεῦμα, καὶ πάντα ἐπιμνησθε, καὶ πῶς ὁ φόνος οἱ τοῦ βασιλικῶ γάμου μετ' αἰγῆνης ἐκβάλλεται, πῶς δὲ καὶ αἰπῆτες μωραὶ παρθεῖνον διὰ ἀπηνείαν ἐξω ἀπικελίσθησαν τῆς οὐρανόου χαρᾶς, πῶς ὁ πλοῦσιος ἐκείνος διὰ τρυφήν καὶ τὴν ἡνέλιον αὐτοῦ γνώμην ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ τῆς βασάνου ἔλασαν. Ὁμοίως καὶ ἔταρος· πλοῦσιος, ὁ τὰς ἀποθήκας ἐκείνων καὶ συνάγων πολλὰ καὶ κρηβῆλων ὀδόν, ἔργων δικαίως κηροῦσι. Οὐκ ἀνομιώσῃτε εἰ τι καὶ οἱ ἐξ εὐνοῦμην διὰ ἀμετάδοτον κηροῦσι. Τὸν δὲ κλέπτην ὁ Κύριος φωνᾷ ἐκάλεισε λέγων, *Ὁ κλέπτης οὐκ ἐργεῖται, εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ καὶ ὀσση καὶ ἀπολέση.* Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα διὰ στόματος τῶν ἁγίων τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκάλεισε, κατὰ τὸ ὑπέμνησα, καὶ ἐπὶ πᾶσι τοιοῦτος ὁ Ἀπόστολος κρηῖς λέγων· *Βλέπετε μὴ παραινήσῃτε ἐν Ἰαλοῦντα.* Καὶ ἀρκεῖσι τέως ὅμην τὰ εἰρημῆν, καὶ μάλιστα τοῖς σπουδαίτεροις, χεῖρτι καὶ φιλοκρημνικῆ τοῦ Κυρίου καμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ πάντα κατὰ τὸν προσηρχῆτα ἡμῶν ἀνομιώσαντος εἰς τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, καὶ προσκαλομένου εἰς τὴν ἀκῶν αὐτοῦ βασι-

locum illum, ubi congregantur filii Iræ, ex quo emanant gratia Domini nostri Jesu Christi. Qui gulæ delitit estis et deliciis, audite Dominum cum minis clamantem: *Væ qui saturati estis, quia esuriitis (Luc. 6. 25)*; et prophetam dicentem: *Comedit Jacob et saturatus est, et dereliquit Deum qui fecit eum (Deut. 32. 15)*. Videtis quomodo ii, qui deliciis dant operam, a Deo segregantur, quos Apostolus atheos appellans dicebat: *Quorum Deus ventus est, et gloria in confusione isorunt, qui terrena sapiunt (Philipp. 3. 19)*. Audi rursus quomodo Deus præsumit omnes per Moysen dicens: *Attende tibi, ne cum conuerderis et saturatus fueris, oblitiscaris Domini Dei tui (Deut. 6. 12. 15)*; et relicta diligenter voluptate omnium vitiorum et omnis factoris matre, suscipe bonum odorem, nempe temperantiam, fructum Spiritus sancti, ut Apostolus docuit; et attende tibi, ne audias et tu ut ille dives in deliciis vivas, pauperum osor, *Recepti bona tua in vita tua (Luc. 16. 25)*. In poenitentia persiste, quæ est caput salutis nostræ, quia nescimus diem neque horam, qua Dominus noster venturus est. Qui ebrietas subditi ad immortalitatem regno cælorum sponte vos segregatis, audite prophetam prædicantem, *Væ ebrii (Isai. 28. 1)*; et Apostolum dicentem, *Ebrii regnum Dei non hereditant accipient (1. Cor. 6. 10)*; et rursus præcipientem, *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (Ephes. 5. 18)*; ac relicto vino, imo potius ebrietate, quo excludit a regno, concupiscite vinum illud, quod Deus ex sacris Scripturis miscuit nobis secundum prophetam, vinum compunctionis, quod qui bibitis, in compunctione poenitentiam agite lacrymantes: dulcia enim verba Domini. Qui in carne et in propria vanitate fiduciam habetis, audite Deum per sanctorum ora clamantem: *Unnis cor fecimus, et omnis gloria hominis quasi flos feni (Isai. 40. 6)*; et rursus, *Firmans carnes brachii sui, quia vana salus hominis (Jerem. 17. 5; Psal. 59. 13)*. Ideo Apostolus scribit: *Ut non confidentes simus in nobis ipsis, sed in Deo (1. Cor. 4. 9)*; ut et propheta similiter dicit: *Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine (Psal. 117. 8)*. Et poenitentiam agite: venit enim Iudex qui personam non accipit, ut destruat omnem principatum et potestatem et virtutem (1. Cor. 15. 24): nihil enim illo fortius. Qui curiosa sectamini oculi homicidæ, qui locum homicidarum hereditate accipitis, occulti lupi, et carnales dæmones, inferorum habitatores, æternarum tenebrarum illi, et inextinguibilis ignis proles, audite quid loquatur sanctus evangelista Lucas, de hujusmodi hominibus verba faciens in Actibus apostolorum: *Multi autem eorum, qui erant curiosa sectati, contulerunt libros, et combusserunt coram omnibus: et computatis pretiis illorum, inveniuntur pecuniarum denariorum quinquaginta milium (Act. 19. 19)*. Vidistis promptam obedientiam, vidistis brevi partem salutem? vidistis quomodo multiplicatae sunt infirmitates eorum? Sed obedientie celeritas omnia emendavit. Et vos qui in similibus erratis et animo decepti estis, hanc respuentes gravem et inhumanam fraudem, et quasi a serpente fugientes, condignam poenitentiam exhibere studeatis, priusquam ad vos veniat intolerabilis illa comminatio et ejulatus: tempus enim prope est, et nolite negligere. Qui curatu difficili morbo laboratis, invidia nempe et livore, recordamini invidiorum illorum, qui audierunt: *Amice, non facio tibi injuriam: tolle quod tuum est, et vade (Matth. 20. 13. 14)*. Quomam? Sine dubio in tenebras exteriores. Et hoc abjecto morbo, poenitentiam agite: *Horrendum enim est incidere in manus Dei viventis (Hebr. 10. 31)*. Qui divinas Scripturas contemnitis et contumeliam inferitis Spiritui sancto, qui loquutus est per os eorum, qui in Veteri et Novo Testamento fuerunt: quid faciatis in tremenda illa hora, cum iudicium sedebit, et aperientur libri, quos nunc execrati et aversamini? quo fugietis? ubi vos abscondetis a facie ejus, qui ex omni divina Scriptura loquetur, et omnes sacros libros profert? Et vae et pernicies vos apprehendet, nisi jam celeriter assumpto fl. tu ac

genitu exoraveritis eum, quem ad iracundiam provocastis, consolatore Deum. Non auditis Dominum dicentem: *Scrutamini Scripturas (Joan. 5. 39)*? non auditis quomodo errantes vocet eos qui Scripturas ignorant? Audite Apostolum qui a Deo inspiratum, utilem, verbum sumum et sanitate afferens, sacras literas et legem libertatis istam appellat. Audite rursus quomodo per Salomonem Spiritus sanctus vos impios vocet his verbis: *Sapientiam et disciplinam impii despiciunt (Prover. 1. 7)*.

9. Illic audientes poenitentiam agite, vosque præparate ad excusationem, antequam veniat dies Domini. Utque compendio omnia dicam, omnis homo, qui jam sese emendare non festinaverit, sed sine emendatione hinc migraverit, in expectet illum, *Revelatur ira Dei de cælo, non super hoc vel hoc peccatum, sed super omnem impietatem et injustitiam hominis (Rom. 1. 18)*, tam virorum, quam mulierum: non enim est distinctio quia omnes peccavimus. Ideo sanctus Apostolus secundum gratiam sibi datam etiam de mulieribus, scripsit dicens: *Mulieres modestas, ministras fideles in annibus. Docere autem mulieri non permitto, nec auctoritatem habere in virum (1. Tim. 3. 11, et 2. 12)*; sed in quiete degere, domus curam habere, bene docere, *Ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos amet, non multo vino servientes (Tit. 2. 4)*. De viduis quoque sic scripsit: *Viduas honora, quæ vere viduæ sunt (1. Tim. 5. 3, et 10)*. Si perseveret in obsecrationibus et orationibus, *Si filios educant, hospites suscepti vel sanctorum pedes lavit, si afflictis subministravit, si omne opus bonum prosequuta est. De senioribus item viris et mulieribus loquens est Spiritus sanctus per os sanctorum; de servis quoque et dominis præcepta dedit, de regibus, de militibus, de episcopis; nihil utilium prætermisit: quoniam ut dixit, Super omnem impietatem et injustitiam et minorum et majorum revelatur ira de cælo (Rom. 1. 18)*. Omnia vestræ caritati commemoravi, ut sciatis omnia præcepta, et omnis principatus et potestas omnisque ætas discat consilium et voluntatem Dei, tremendumque ejus de cælo adventum, horrenda supplicia et tristem illam separationem; ac singuli curent emendare vitam suam, seque præparent ad defensionem, neque negligentia sua sese prodant, ut excident ab ineffabilibus illis æternisque bonis. Vide ergo tu, o segnis, ne perseveres in segnitie tua, ne a fallacia et voluptate supereris: vide ne per divitias bonitatis, tolerantiam et patientiam Dei contemnas, et thesaurizes tibi iram in die iræ, ut ait Apostolus. Convertere demum, vigila, attende; satis tibi est præteritum tempus: in deceptione et amore voluptatis ne permanas, nec in iniquitate radices ponas. Non vides angelum sequentem et scribentem gesta tua? an nescis per duritiam et perseverantiam tuam gravissimus ulcus effici, gravius describi, et iram magis incendi? nescis ex frequenti mala operatione effici, ut malum difficilius deleatur; ut in tabella characteres levius impressi, facilius delentur; si profundius vero, difficiliter complanantur? Cave contemnas eum, qui te judicaturus est: cave ne perseverans majorem iniquitatem efficias, quam quæ remitti possit. Ideo in omnibus omnes præmunivit paracletus bonusque Spiritus, et de omnibus commonefecit, quomodo fornicator ex regis nuptiis cum ignominia ejiciatur, quomodo quinque fatuæ virgines ob inhumanitatem ex cælesti gaudio exclusæ sint, quomodo dives ille ob voluptatem et inmittem omnium locum tormentorum sortitus sit; similiterque alius dives, qui horrea sua extendebat, multaque recondebat sine lucro, jure stultus audivit. Nec ignoratis quid audierit ii, qui a sinistris positi erant, quod de bonis suis non erogassent. Furum vero Dominus homicidam appellavit, dicens: *Fur non venit, nisi ut furetur et mactet et perdat (Joan. 10. 10)*. Illic et similia Spiritus sanctus per os sanctorum loquutus est. Ego vos communi, in-sperque circa hæc omnia id Apostolus clamat: *Videte ne recusetis loquentem (Hebr. 12. 25)*. Interius

vobis hæc dicta sufficient, maximeque diligentioribus, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, qui omnia in prædicto tempore dispensavit in salutem nostram, nosque advocat ad æternum regnum

sum, precibus sanctorum quos commemoravimus, cui gloria et imperium una cum Patre et Spiritu sancto, ut erat a principio, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DOMINICA TYROPHAGI DE POENITENTIA ET ELEEMOSYNA. SERMO II.

1. Terreni regis milites ad aciem instruunt tube clangentes; cælestis vero Regis Jesu Christi milites ad gloriam Deo referendam et ad ejus timorem excitant divinarum Scripturarum lectio; sed illos ad pugnam adversus hostes sensibiles et ad bella sub sensum cadentia, nos autem adversus invisibiles inimicos et dæmonios, ut ait Paulus: *Non est nobis collectatio adversus sanguinem et carnem, sed adversus principatus et potestates et mundi rectores tenebrarum hujus sæculi, adversus spiritualia nequitiæ in cælestibus* (Eph. 6. 12). Videte, fratres, quales inimicos habemus: videte cum quibus hostibus pugnemus. Maligni enim sunt, ut conspiciatis, et impudentes, qui ad omne peccatum nos vi pertrahant. Si in hoc a scopo aberrant, ad aliud accedunt; si in alio similiter, in aliud transiunt: et ut summam dicam, non cessant ab alio in aliud invadere, donec optatum assequantur. Hunc incitant ad fornicationem, illum ad adulterium, alium ad rapinam alienorum, alium ad furtum, alium ad avaritiam insatiabilem, hunc ad invidiam et livorem, illum ad eadem vel injuriam inferendam, alium ad detractionem et fratrum eadem, alium ad gulam et puerorum corruptionem, alium ad templorum exspoliationem et impudentiam, hunc ad hominum captandam gratiam et ad vanam gloriam, illum ad inmiscricordiam et inhumanitatem, alium ad abnegationem et juramentum, alium ad contumeliam et infamiam, alium ad iram et furorem, alium ad usuram, ad amulationem et contentionem; alium ad blasphemiam et immunditiam: et aliis quidem sudent ut ne pauperum misereantur, alii ut vicinorum terminos moveant, alii ut mercenarios sua mercede privent: quo quid miserabilis fuerit? aliis sudent ut pupillos exuant, aliis ut viduas opprimant, aliis ut ne in ecclesiam intrent: alios in mille vita præcipitant, quorum non est numerus, quæ si enarrarem, vitæ tempus me deficeret. Videte, fratres, in quot mala quotidie incidamus, neque attendimus. Sed, vix mihi, quid de me fiet, si hæc narravero? Credite mihi, fratres, dum hæc scribo solum, timore et tremore tenor, horror incidit in me, obstupesco, et lacrymari sinit, dum cogito, quot pravis et diabolicis vitis incensemur. Cur ergo negligimus, cur procrastinamus? quod tempus expectamus? cur salutem nostram despiciamus? cur non curamus exitum nostrum? cur negligimus, cur refugimus? quousque animo deficient? quousque delicatæ, quousque ebrietatis, quousque voluptates, quousque illecebraz, quousque insatiabilitatis, quousque rapinæ, quousque injustitiæ? quousque incursum in pauperes? quousque præda ex inopibus parva? quousque divitiarum, quousque pecuniarum, quousque aurum? quousque avaritiæ, animarum laqueus? quousque invidia, quousque mendacium, quousque detractio, quousque concivium, quousque turpes et lascivæ concupiscentiæ? Cur erramus? cur expectamus? cur inopportune laboramus? cur nos ipsos irridemus? cur nos frustra maceramus? cur aliena invadimus? cur turbamur? cur defatigamur? cur temporanea colligimus? Poenitentiam demum agamus, expergiscamur, vigilemus, queso, fratres: excutiamus gravem peccati somnum, *Venite, audite, et narrabo vobis, omnes qui timetis Deum* (Psal. 65. 16). Venite, audite, et res et verba spiritualia et salutaria: venite, discite consilium salutare et Deo placitum: venite, scitote quomodo conturbemur Deo salutari nostro: venite antequam vitæ societas solvatur: venite priusquam ostia vitæ claudantur,

priusquam mors veniat, et vos imparatos reperiat: venite antequam sol occidat et lux obscuratur. *Venite, audite, omnes gentes, auribus percipite, omnes qui habitatis orbem: vocite, Terrigenæ. filii hominum, similes in unum dives et pauper* (Psal. 48. 1. sqq.): venite, nobiles et gloriosi, servi et liberi: venite, omne genus, ætas omnis, viri similes et mulieres, parvi et magni, juvenes et senes: venite, sacerdotes Domini, et omnis plenitudo Ecclesiæ: a terminis usque ad terminos orbis terrarum. Venite, *Juvenes et virgines, reges cum junioribus* (Psal. 148. 12): venite, reges terræ sive sapientes, sive idiotæ: *venite, Procidamus ante Dominum qui fecit nos, quia ipse est Dominus Deus noster, nos autem populus pabuli ejus et oves manus ejus* (Psal. 94. 6. 7). Venite, fratres, et sciamus nihil nobis profuturos esse terminos terræ: venite, videte nos nudos ingressos, nudos deressuros esse: venite, confitemur Domino in lacrymis, genitibus, elemosynis et miserationibus pauperum; et ipse docebit nos quomodo salutem consequamur. Dicamus et nos illi: Domine, peccavimus in calum et coram te: suscipe conversionem et poenitentiam nostram, suscipe gemitum et lacrymas, suscipe nostrorum peccatorum poenitentiam, gemitum et fletum usque ad mortem: suscipe nos miseros, qui turpiter viximus: suscipe nos, o benigne, qui multum te ad iram provocavimus: suscipe nos, Domine, qui in luxuria et omni iniquitate et immunditia vitam totam transegitimus: suscipe, Domine Deus, eos qui præcepta tua transgressi sunt: suscipe nos, Domine, indignos servos tuos, et ne reddas nobis secundum opera inanimi nostrorum. Confitemur, Domine, nos ne vita quidem dignos esse ob peccata nostra: confitemur, Domine, nos dignos quidem esse qui solem respiciamus, quia nullum peccatum est, nullum mali genus, quod non miser fecerimus. Sed suscipe nos, Domine, ut filium prodigum, ut latronem, ut meretricem et publicanum. Domine, converte nos; Domine, prudentiam nobis largire, et ne irascaris, sed propitius esto peccatis nostris. Tu es Deus noster, et præter te alium non novimus. Domine, erue nos de iniuriis nostris, et ne intres in iudicium cum servis tuis: Domine, tu es Deus, et nos populus tuus. Peccavimus enim, inique egimus, iniquitatem et malum fecimus, peccavimus in omnibus, et mandatis tuis non obediimus: ideo longe a te aberravimus. Sed miserere, Domine, opera manuum tuarum: miserere, Domine, eorum, qui fallacia serpentis ex paradiso ejecti sunt: miserere nostri, et iudice nos tunicam lætitiæ, salutarem vestimentum: miserere nostri, quos diabolo auxilio tuo nudavit. Misericors, miserere eorum, qui te reliquerunt, et illi servierunt: miserere errantium, miserere eorum qui præcepta tua non observant, et dæmonum malignitatis ministrant: miserere eorum qui peccatis contaminati sunt: miserere eorum qui sub diaboli tyrannide fuerunt: miserere eorum qui luxuria sordidati sunt: miserere misericors, miserere benigne, miserere longanimis, quia omne malum, omnem immunditiam, avaritiam, iniquitatem manus nostræ exercuerunt. Polluimus enim animam, quam ad imaginem tuam fecisti, polluimus corpus et sensum. Lingua nostra gladius acutus fuit contra proximum: oculi nostri ignem respiciunt, manus nostræ sanguine plenz sunt: pedes nostri veloces ad malum inferendum: os nostrum conviciis fodatum est, et, ut summam dicam, contaminavimus terram et aerem. Iniquitates enim nostræ ad

λαίαν, εὐλαίαν δὲ τῶν μνημονευθέντων ἁγίων, ἧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι

ὡς ἦν ἐν ἀρχῇ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[780] Κυριακῇ τῆς Τροφάγου περὶ μετανοίας καὶ ἐλεημοσύνης. Λόγος β΄.

α'. Βασιλεὺς μὲν τοῦ ἐπιγείου στρατιώτας παρασκευάζουσι πρὸς παράταξιν βίους ἀλλήλους· βασιλεὺς δὲ τοῦ ἰουδαίου Ἰησοῦ Χριστοῦ στρατιώτας εὐαγγελίᾳ πρὸς δοξολογίαν καὶ φόβου Θεοῦ ἢ τῶν θείων Γραφῶν ἀνάγκησιν· ἀλλ' ἐκείνους μὲν πρὸς αἰσθητῶν ἔθρων καὶ πολεμίων ἀντιπαράταξιν· ἡμᾶς δὲ πρὸς ὁρατοῦς ἔθρους· τὴν καὶ δαίμονας· καθὼς φησὶν ὁ Παῦλος, οὗτις *ὄχι ἐστὶν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἀρχάρι, πρὸς τὴν ἐξουσίαν, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς ποτηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις*. Ἰδετε, ἀδελφοί, πόσους ἐχθρούς ἔχομεν· ἰδετε μετὰ ποίων πολεμίων μαχόμεθα. Ποιητοὶ γὰρ εἰσιν, ὡς ὁρατε, καὶ ἀναίτιοι καὶ πρὸς πάντας ἁμαρτιᾶν ἐκδικάζονται ἡμᾶς. Κἀν ἀποτύχωσι ἐκ τούτου, ἐπὶ ἄλλο ἔρχονται· κἀν ἀπὸ ἐκείνου ἀποφασίσουν, ἐπὶ ἕτερον μεταβαίνουνσι· καὶ, ἀπλοῦς εἴπειν, ἀπ' ἄλλου εἰς ἄλλο μεταρχόμενοι οὐκ ἀφίστανται, ἔως ἂν τὸ θέλημα αὐτῶν γένηται. Καὶ τὸν μὲν κινεῖται πρὸς πορείαν, τὸν δὲ πρὸς μοχέλιαν· καὶ ἄλλο ἐπὶ τὸ ἀρκάσαι τὰ ἀλλότρια, καὶ ἄλλο ἐπὶ τὸ κλέψαι τὰ τοῦ πλησίον· καὶ τὸν μὲν πρὸς πλονεξίαν καὶ ἀπλησίαν, τὸν δὲ πρὸς βασανίαν καὶ φόβον· ἄλλο πρὸς φόβον καὶ λοδορίαν, καὶ ἄλλο πρὸς καταλαλιᾶν καὶ ἀδελφοκτονίαν· ἄλλο πρὸς γαστριμαργίαν καὶ παιδοφθορίαν, καὶ ἕτερον πρὸς ἱεροσυλίαν καὶ ἀνεπιφροσύνην· καὶ τὸν μὲν πρὸς ἀνθρωπαρέσκειαν καὶ φιλοδοξίαν, τὸν δὲ πρὸς ἀσπλαγχνίαν καὶ ἀνανθρωπίαν· ἄλλο πρὸς ἄρνησιν καὶ ὄρκον, καὶ ἄλλο πρὸς ὕβριν καὶ ἀτιμίαν· καὶ τὸν μὲν πρὸς ὀργὴν καὶ θυμὸν, καὶ ἄλλο ἐπὶ τὸν κόλον καὶ πρὸς ζῆλον καὶ ἔριν, καὶ ἕτερον πρὸς βλασφημίαν καὶ ἀκαθαρσίαν· καὶ τοὺς μὲν θέλουσι μὴ ἐλεεῖν πτωχοὺς, τοὺς δὲ τοῦ γείτονος τοὺς ὄρους παρασταλείν· ἄλλους ἀποστρατεῖν ποιοῦσι τῶν μηδίων μηδιστοῦς, οὗ τί γένοντ' ἄν ἐλεεινότερον· ἄλλους ποιοῦσι ὄρφανους ἀποδίδειν, ἄλλους γήρας καταποιεῖν, ἄλλους μὲδ εἰς ἐκκλησίαν εἰσιναί, ἄλλους εἰς μωρία πᾶση κατακρῆννίζουσιν. ἢν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς· ἀ καὶ διηγούμενοι ἐπιλείπει μὲ ὁ χρόνος τῆς ζωῆς μου. Ἰδετε, ἀδελφοί, εἰς πόσα κακὰ ἐμπέτουμεν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καλοῦ προσέχομεν. Ἄλλ', ὅμοι, τίς γένομαι ταῦτα διηγόμενος; Πιστευσάτε μοί, ἀδελφοί, οὗτι ἐν ᾧ καὶ μόνον ταῦτα γέγραφε, ἐκφοβὸς εἰμι καὶ ἐντονος· καὶ φόβη καὶ ἐπέμπε καὶ ἐξίσταμαι, καὶ δακρύειν μου ἐπέρχεται, ὅταν ἐνθυμῶμαι τὸν ἐπίσκοπον· πᾶσιςι ποτηροῖς καὶ δαιμονικοῖς δειλαζόμεθα. Τὶ τὸν ἀμειλοῦμεν, τὶ περιμάνομεν; πόσον καρὸν ἐδεχόμεθα; τὶ τῆς ταύτης σωτηρίας καταφρονοῦμεν; τὶ οὐ φροντίζομεν τὰ τῆς ἐξόδου ἡμῶν; τὶ ἀμειλοῦμεν; τὶ ἀνευθύνομεν; ἔως πότε ἀθύμας, ἔως πότε τρυφή, ἔως πότε μέθη, ἔως πότε θόνα, ἔως πότε ἠδοναία, ἔως πότε ἀπλησία, ἔως πότε ἀρπαγὴ, ἔως πότε ἀδικία; ἔως πότε ἡ καταδρομὴ τῶν πτωγῶν; ἔως πότε αἰληλασίαι τῶν πενήτων; ἔως πότε πλοῦτος, ἔως πότε χρηματίας, ἔως πότε χρυσός; ἔως πότε φραγγορία, τῶν ψυχῶν ἢ ἀγρόνη; ἔως πότε φθόνος, ἔως πότε ψεῦδος; ἔως πότε καταλαλιᾶ, ἔως πότε λοδορία, ἔως πότε ἐπιθυμία αἰσχροῦ καὶ ἀκόλαστοι; τὶ πλανώμεθα; τὶ ἀναμείνομεν; τὶ ἀκαθάρτοι κοπιώμεν; τὶ ταυτοῦς γλευρόμεν; τὶ ταυτοῦς κατακόπομεν μάστιγι; τὶ τὰ ἀλλότρια ἐπιτρέχομεν; τὶ παρουσάμεθα; τὶ κοπιώμεν; τὶ θησαυρίζομεν πρόσκαιρα; Μετανοήσωμεν τοῦ λοιποῦ, ἐξουσιώσωμεν, γρηγορήσωμεν, παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἀποτινάξωμεν τὸν βαθὺν ὕπνον τῆς [781] ἀμαρτίας. *δεῦτε, ἀκούσατε, καὶ διηγῶμαι ὑμῖν, πάντες ὁι ρωβοῦμενοι ἐν θεῶν*· δεῦτε, ἀκούσατε πράγματα καὶ ἴδηματα πνευματικὰ καὶ σωτήρια· δεῦτε, μάθετε βουλήν σώζουσαν καὶ ὁράσαν· δεῦτε, γινώτε πῶς ἐφομοιοῦσθε τὰ θεῶ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν· δεῦτε πρὶν λυθῆ τοῦ βίου ἢ πανηγυροῦ· δεῦτε πρὶν ἀποκλεισθῆσαι ἀ θύραι τῆς ζωῆς, πρὶν ὁ θάνατος εἶναι καὶ εὐρη ὑμᾶς ἀνεπίσιμους· δεῦτε πρὶν ὁ

ἦλιος δύνῃ, πρὶν σκοτάσῃ τὸ φῶς· *δεῦτε, ἀκούσατε, πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐνωπίσαστε, πάντες ὁι κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην*· δεῦτε, *Γηγενεῖς καὶ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τὸ αἰεὶ πλοῦτος καὶ πᾶσης*· δεῦτε, εὐγενεῖς καὶ ἐνδοχοί, δοῦλοι καὶ ἐλευθεροί· δεῦτε πάν γένους, καὶ ἡλικία πᾶσα, ἄνδρες ὄμοι καὶ γυναῖκες, μικροί τε καὶ μεγάλοι, νέοι τε καὶ γέροντες· δεῦτε, ἱερεῖς, Κύριοι, καὶ πᾶν τὸ πλῆρωμα τῆς Ἐκκλησίας; τῆς ἀπὸ περῶτων ἔως περῶτων τῆς οἰκουμένης· δεῦτε, *Νεανίσκοι καὶ παρθέναι, ἀρσένετοι μετὰ νεωτέρων*· δεῦτε, βασιλεῖς τῆς γῆς, οἱ τε σοφοὶ καὶ ἰδιῶται· δεῦτε, *Προσέσωμεν ἐναντίον Κυρίου τοῦ ποιησαντος ἡμᾶς*· *οὗτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ἰδοὺς τομῆς αἰῶνος, καὶ ἀρπάται χειρὸς αὐτοῦ*. δεῦτε, ἀδελφοί, καὶ γινώμεν, οὗτι οὐδὲν ὑπερήσανθη ἡμᾶς τὰ πέρατα τῆς γῆς. δεῦτε, ἴδετε οἱ τρυφοὶ εἰσθλόμεν, καὶ πάλιν τρυφοὶ μέλλομεν ἀπέρχεσθαι ἐκεῖ. δεῦτε, ἐφομοιοῦσθε τῷ Κυρίῳ ἐν δάκρυσι καὶ στεναγμοῖς, ἐν ἐλεημοσύναις, ἐν οἰκτιρμοῖς πενήτων· καὶ αὐτὸς δι δάξει ἡμᾶς πᾶσιν ἐνομιον. Εἰπωμεν καὶ ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν· Κύριε, ἡμάρτομεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐνωπίων τῶν· δέξαι ἡμῶν τὴν ἐπιστροφήν καὶ τὴν μετάνοιαν, δέξαι ἡμῶν τὸν στεναγμὸν καὶ τὰ δάκρυα, δέξαι ἡμῶν τῶν ἁμαρτιῶν τὴν μετάνοιαν, τὸν ὄδυμὸν καὶ κλαυθμὸν τὸν ἐπὶ θάνατον· δέξαι ἡμᾶς τοὺς ἀθλίους, καὶ αἰσχροῦς βιώσαντας· δέξαι ἡμᾶς, φυλάξασθε, τοὺς πάλαι σε παροργισάντας· δέξαι ἡμᾶς, ἀέστοτα, τοὺς ἐν ἀσωτίᾳ καὶ πᾶσι ποτηρίᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ τὸν βίον ὄλον ἐκαπνήσαντας· δέξαι, Κύριε ὁ Θεὸς, τοὺς τῶν σῶν ἐντολῶν παρακούσαντας· δέξαι ἡμᾶς, ἀέστοτα, τοὺς ἀναξίτους δούλους σου, καὶ μὴ ἀποφύγει ἡμῶν κατὰ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν ἡμῶν. Ὑμολογούμεν, δεῦτε, οὗτι οὐδὲ τοῦ ζῆν ἀεὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὀμολογούμεν, Κύριε, οὐδὲ τὸν ἦλλον τῶν θεωρητῶν ὑπάρχομεν δεῖν, οὗτι οὐκ ἔστιν ἁμάρτημα, οὐκ εἶδος παντοῦ κακοῦ, ὁ οὐκ ἐπράξαμεν ὁ ἀθλοῦ· ἀλλὰ δέξαι ἡμᾶς, ἀέστοτα, ὡςπερ τὸν ἄσωτον ὄλον, δέξαι ὡς τὸν ἄσπλην, δέξαι ὡς τὴν πόρνην καὶ τὸν τελώνην. Κύριε, ἐπιστρέφω ἐν ἡμᾶς· Κύριε, συνέτισον ἡμᾶς, καὶ μὴ ὀργισθῆς, ἀλλὰ ἰδοσθῆτι ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν. Σὺ εἰ ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἐκτός σου ὄλον οὐκ ὀδομεν. Κύριε, ἐξέλου ἡμᾶς; ἔκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν, καὶ μὴ ἐξέλοθῆς; εἰς κρίσιν μετὰ τῶν δούλων σου, Κύριε, σὺ εἰ Θεὸς, καὶ ἡμεῖς σὺς λαός. Ἥμάρτομεν γὰρ, ἠνομήσαμεν, ἠδικήσαμεν, καὶ τὸ ποτηρὸν ἐποτήσαμεν, καὶ ἐξημάρτομεν ἐν πᾶσι, καὶ τὸν ἐντολῶν σου οὐκ ἠκούσαμεν, καὶ διὰ τούτου μακρὸν σου ἀπεπληθήσαμεν. Ἄλλ' ἐλέησον, Κύριε, τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου· ἐλέησον, ἀέστοτα, τοὺς τῆ ἀπάτη τοῦ ὄρους ἐκκληθέντας; τοῦ παραδείσου· ἐλέησον ἡμᾶς, καὶ ἐνδύσθον χιτῶνας εὐφροσύνης; καὶ σωτήρην ἱματίων· ἐλέησον ἡμᾶς, οὗ; ἐγυμνωσεὶ ὁ διαβολὸς τῆς σὲς βοήθειας. Εὐστολαγγε, ἐλέησον τοὺς οὐ καταλιπόντας; καὶ ἐκείνην δουλεύσαντας· ἐλέησον τοὺς πεπληνημένους, ἐλέησον τοὺς τὰς σὰς παρηγορίας μὴ φυλάξαντας, καὶ ταῖς δαιμονίων κακοουργίας; καθυποοργισάντας; ἐλέησον τοὺς ἐν ἀμαρτίας μολυνθέντας, ἐλέησον τοὺς τυραννομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἐλέησον τοὺς βρωπομένους ἐν ἀσωτίᾳ; ἐλέησον ἐλεητόν, ἐλέησον ἀγαθὸν, ἐλέησον μακρόθυμον, οὗτι πᾶν κακὸν καὶ πᾶσαν ἀκαθαρσίαν καὶ πλονεξίαν καὶ ἀδικίαν αὐτὸν χεῖρες ἡμῶν ἐποίησαν. Ἡμᾶς μὲν γὰρ τὴν ψυχὴν, ἔν καὶ εἰκόνα σου ἐποίησας; ἐμίμνημεν τὸ σῶμα, ἐμίμνημεν αἰσθησίν. Ἡ γλώσσα ἡμῶν μάλαρα ὅμοια ἐγένετο κατὰ τὸν πλησίον, ὁ ὀρθαλίμῃ ἡμῶν πύρ βίβωπισται, αὐτὸν χεῖρες ἡμῶν [782] αἵματος πᾶσης, οὗ πᾶσι; ἡμῶν ὄξαι; εἰς τὸ κακὸν τὸν ποιητὴ ἡ τῶν. Τὸ στόμα ἡμῶν μεμίμηται ταῖς λοδορίας; καὶ ἀπλοῦς εἰπέμεν, ἐμίμνημεν τὴν γῆν καὶ τὸν ἀέρα; αὐτὸ γὰρ ἀδικία; ἡμῶν εἰς τοὺς οὐρανὸν ἤγγισαν, αὐτὸν ἀργαίαι ἡμῶν ὤπρ τὰ ὄρη ὕψιθον, αὐτὸν ἀπλονεξίαι ὑπάρτα; νεφέλαις ἐπερῶθησαν, αὐτὸν ἀκαθάρσι ἡμῶν εἰς τὸ οὐκῶν ἐτίθησαν, ἀ

* Savil. putat legendum εως ποτε βαβημια.

• Savil. conij. ὅτεως τρέχουσιν εἰς τὸ κακὸν ποτεσαι.

ἀμαρτία ἡμῶν ἀσυγγώρητα, τὰ σφάλματα ἡμῶν παραμυθία οὐκ ἔχει, ἡ ἀπογυία ἡμῶν ἀπαρηγόρητος, καὶ ἰσοῦ ἡ γῆ τὰ κακὰ ἡμῶν βασιτάειν οὐ δύναται· καὶ διὰ τοῦτο, Δέσποτα, τοῦ σοῦ ἔλεους χροῖσμεν. Γνωσκίαις τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως ἡμῶν ἔλεσον, Κύριε, τῶν χειρῶν σου τὸ ποιήμα. Τὴν σὴν γὰρ ἐσπλαγγίαν ἐπικαλοῦμεθα· τῆς σῆς βοήθειας μὴ ὑστερήσῃς ἡμᾶς· τὸ σὸν ἔλεος ἐξασπασίτων ἡμῶν τοὺς ἀνάσους· τὴν σὴν ἀντίφωνον δύνασαι ἡμῶν τοὺς ἀμαρτωλοὺς, καὶ ἐπιφανὸν τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθῆσθε με. Ταῦτα, ἀδελφοί μου, λέγοντες καὶ ποιῶντες, φύγωμεν πᾶσαν κακίαν καὶ πᾶσαν ἀκαθαρσίαν, φύγωμεν πᾶσαν ἀδικίαν καὶ πλεονεξίαν, φύγωμεν κενδοφίαν, μῆδην καὶ πᾶσαν ἀπληστίαν, φύγωμεν γαστριμαργίαν τὴν ἐστὴν τῆριαν πάντων τῶν κακῶν, φύγωμεν φιλαργυρίαν τὴν ἀρχὴν καὶ βίβαν πάσης ἀμαρτίας, φύγωμεν μισαδελφίαν καὶ ἀσπλαγγίαν, φύγωμεν καταλαλιὰν καὶ λοιδόριαν· φύγωμεν πορνείαν, μοιχείαν, καὶ πᾶσαν βλασφημίαν· φύγωμεν κίβειαν, ἀρπαγὴν· φύγωμεν φιλοδοσίαν καὶ προσωποπλήθειαν καὶ ἔριν καὶ ζῆλον καὶ τὴν λοιπὴν ἀπάτην τοῦ ματαίου βίου τούτου· ἵνα μὴ εἴθῃ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, καὶ εὐρήσῃ ἡμᾶς βαθυθύνας, καὶ ἀγοστορήσῃ ἡμᾶς, καὶ ἀπορήσῃται καθ' ἡμῶν λέγων· Ἄριστος ἀστὸν χεῖρας καὶ πόδας, ἀγαπᾷ ἀνθρώπους, καὶ ἐββάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἔξωτερον· ἐκεῖ ἐστὶ ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βενυθμὸς τῶν ὀδόντων. Ὡ πόσα μέλομεν τότε κλαίειν, ἀδελφοί, καὶ ὀδύρεσθαι καὶ θρηνηεῖν καὶ ταυτοὺς κατακόπτειν, μὴδὲν ὠφελούμενοι λοιπόν; Οὐαὶ ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ, ἐάν οὕτως· εὐφροδῶμεν ἀμαρτανότητον· κἀν τῇ ἡμῶν μὴ γεννηθῆσιν, ἐάν οὕτως μὴ ὠμῶμεν εὐλοκίαισιν. Κλαυθμῶμεν πικρὸν λοιπόν, ὦ ἀδελφοί, ἵνα μὴ ἐκεῖ ἀνάτα τιμωρθῶμεν· ἐλεήσωμεν, ἵνα ἐλεθῶμεν, ἵνα σωθῶμεν, ἵνα σκορηθῶμεν ἡμεῖς· αὐτοὶ γὰρ, μάτα, ἵνα μὴ ἄλλοι μετὰ τὴν τελευταίην ἡμῶν τὸν κόπον ἐσθίοντες καὶ πίνοντες καὶ σπαταλοῦντες, φάλλοι λέγοντες· Περσασαίτες ὁ πλοῦσιος, καὶ οὐ γινώσκεις τίςιν συνάξει αὐτὰ· καὶ πάλιν, Ἰδοὺ ἀνθρώπος, ὃς οὐκ ἔθετο τὸν Θεὸν βοηθὸν αὐτοῦ. Τί γὰρ ὄφελος, ἀδελφοί, ὅταν ἕμεῖς κοπιώμεν, καὶ ἄλλοι τὸν κόπον ἡμῶν ἀπολαύωσι; Ἡροφίωμεν ἐκεῖ, ἵνα εὐφωμεν. Ὁ γὰρ σπείρει ἀνθρώπος, τούτο καὶ θερίσει. Μὴδέ τις προσαίξεται, ὅτι Γνωσκίαις ἔχω καὶ τέκνα, καὶ οὐ δύναμαι δι' αὐτὰ σκορηταί τὰ χρήματα, ἵνα μὴ ἀποθήσκων πτωχῶς αὐτοὺς καταλιπὼν.

β. Μθ, ἀδελφοί, μὴ, παρακαλῶ πάντας ὑμᾶς, μὴ τοῦτο μεμνημένον· Ἔστι γὰρ Θεὸς ἐν οὐρανῷ ὁ οἰκτιρῶν, ὁ μεμνημένον καὶ διοικῶν τὴν γυναικίαν καὶ τὰ τέκνα, ὁ καὶ ποιήσας αὐτοὺς· μόνον ἡμεῖς αὐτοὺς μεμνηθῶμεν, αὐτοὺς κλαυθμῶμεν, αὐτοὺς εὐερίστησωμεν, αὐτοὺς πρὸς τὰ ἐκεῖ κρητρίαι καὶ δικαστήρια προσαπολαύωμεθα. Ἴν γὰρ τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ οὗτε τέκνα οὗτε γυνή, οὐ πατήρ, οὐ μήτηρ, οὐκ ἀδελφός, οὐ συγγενής, ἀλλ' οὐδὲ αὐτός, ὁ Ἀβραάμ, ὁ Νῶε, ὁ Δαυὴλ, ὁ Πέτρος, ὁ Παῦλος· θνητοὶσιν λυτρώσασθαι ἡμᾶς ἐκ τῶν ἀκατάληπτων ἐκείνων βασάνων, εἰ μὴ τὰ ἔργα ἡμῶν. Ἐξ οὐρανῷ ἔρχεται κρίσις ζώντας καὶ νεκρῶς, ἔρχεται ὁ ἐτάδων καρδίαι καὶ νεφρῶς· ἔρχεται, καὶ τίς λοιπὸν ἐκφυγί τὰς χεῖρας αὐτοῦ; ἔρχεται καθήμενος ἐπὶ θρόνου Χερουβίμ, καὶ ἐπιθέλων ἀβύσσους· ἔρχεται ὁ Θεὸς τῶν θεῶν, καὶ Κύριος τῶν κυριεύοντων· ἔρχεται ὁ Ἄρχων τῶν ἀρχόντων, καὶ Κριτὴς τῶν κριτῶν· ἔρχεται ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ Δικαστὴς τῶν δικαστῶν· ἔρχεται ὁ θημοσιεύων καὶ ἐλέγχων πᾶν ψαῦλον καὶ ἀποκακρωμένον μυστήριον· ἔρχεται ὁ φανερός· ποῖον καὶ ἀποκαλύπτων τὰ ἐσφαλμένα τῶν κρυφῶν· ἔρχεται ὁ τὰ ἐνθυμήματα καὶ τὰς πράξεις καὶ τὰ ῥήματα καὶ πᾶν [783] ἐνωήμα ἐπὶ πάντων θρημαθῶντων· ἔρχεται ὁ ἀληθὴς καὶ ἀκοίμητος ὀφθαλμῶς, ὁ ἀπροσωπληπτος; δικαστὴς, ὁ ἀδωροδόκτος ἐξεσταθῆς, ὁ πᾶσαν ἑσπαρὴν πρῆξιν καὶ αἰσχροὺν ἔθνην κατατρέγων, καὶ εἰς γέενναν παραπέμπων· ἔρχεται ὁ ἀγαπῶν εὐρήνην, καὶ μισῶν πᾶν ποιήρην ῥήμα, καὶ πᾶν ὄργανον, καὶ ἀμαρτίαν πᾶσαν, καὶ τοὺς ποιῶντας τὰ σκάνδαλα ἀνομίας τιμωροῦμενος· ἔρχεται, οὐ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ ἡ γῆ φεγγεῖ, ἡ θάλασσα ἐρηπίνεται· ὁ οὐρανὸς ἐκίλισται· οὗς βίβλων, τὰ ἄστρα πίπτουσιν, ὁ ἀθρὸν λικνείται, ὁ ἥλιος σκοτεινίεται, ἡ σελήνη οὐ δύσκει τὸ φεγγὺς αὐτῆς, αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθῆσονται, τὰ Χερουβίμ τρέμει, τὰ Σεραφίμ ἐξίστανται, ἀγγελοὶ φρίττουσιν, ἀργάγγελοι τρέμονται, τὰ ἄνω, τὰ κάτω δουεῖται, τὰ πάντα σείεται·

ἔρχεται ὁ μὴ λαμβάνων πρόσωπον ἀνθρώπου, καὶ μὴ ἐλιών πτωχῶν ἐν κρίσει· ἔρχεται ὁ ἀποκρίθων ἐκάστη κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὁ ἐλέγχων καὶ πικρῶν τῶν πάσης πνοῆς; τὰ βουλεύματα καὶ τὰ κινήματα· ἔρχεται ὁ ἐλιών τῶν ἐλεηθῶντων, καὶ κατακρίνων τούς ἀσπλαγγίους. Ὁ φοβερός ἐν βουλαῖς ὁπὲρ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων· ἔρχεται ὁ κἀμπεῖ πᾶν γόνυ ἰσπανοῦν καὶ ἐκίγειν καὶ καταχθίνων· ἔρχεται οὐ ὁ θρόνος φλέξ πυρός, καὶ ὁ τροχὸς αὐτοῦ πῦρ φλέγων· ἔρχεται τοὺς μὴ δικαιοὺς σώσει καὶ δοξάσει, τοὺς δὲ ἀμαρτωλοὺς τιμωρήσασθαι· ἔρχεται μακαρίαι τοὺς δίκαιους, τοὺς δὲ ἐμπεληθῆμένους ταλανοῖσι· ἔρχεται τιμῆσι τοὺς ἀγωνιζομένους καὶ ἀγρυπνοῦντας ἐν προσευχῇ καὶ ψαλμοῖσι, ἐν εὐχαριστίαι καὶ δεῖσει καὶ ὁμολογίᾳ· τοὺς δὲ βεβήλους καὶ ἀμελείς εἰς βασάνους καὶ τιμωρίας παραπέμψει· ἔρχεται πρὸς μὲν τοὺς ἀμαρτωλοὺς φοβερός καὶ σκληρός, καὶ μετὰ πολλῆς ἀπειλῆς κολάσει· πρὸς δὲ τοὺς δικαιοὺς πρὸς καὶ ἰλαρὸς καὶ ἡμερός; καὶ τὶ φησι πρὸς αὐτούς; Δεῖτε, ὁ εὐλογοῦμενος τῶν Πατρῶν μου, κληρονομήσας τὴν ἠτοιμαμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· οὐχ εἰ τιλοῦντον πολὺν ἐκτίσασθε ἐπὶ τῆς γῆς, οὐδ' εἰ πολλοὺς δούλους καὶ δοῦλίας ἐσχηκάτε, οὐδ' εἰ ἐγενεῖται καὶ ἔνδοξος ἐγένεσθε· οὐχ εἰ πολλοὺς ἀγρούς καὶ ἀμπελοῦντας ἐκκληρονομήσατε, οὐχ εἰ ἀποθήκας καὶ λαμπράς οικίας ἐκδοκῶμεθα, οὐχ εἰ πολλὰ ζεύγη βῶων καὶ ἀγέλας κροκότων ἐπορθησασθε, οὐδ' εἰ τραπέζης πλοῦσιος καὶ ἀφθόνου ἀτραπέσασθε, οὐδ' εἰ ἱμάτια λαμπρὰ ἐνεδύσασθε, οὐδ' εἰ μύρον καὶ ἀρώματα ἡλερώσατε, οὐδ' εἰ πολλὰ παρά πάντων ἐτιμῆσθε· οὐχ εἰ ἐδοξάσθητε καὶ ὑψώθητε καὶ ἐμεγαλύνθητε, οὐδ' εἰ ἐνγορεύσατε ἢ ἠγρυπνήσατε· οὐδ' εἰ παρθένοι ἐφυλάκατε, ἢ εἰ ἐκακοπαθήσατε· ἀλλ' ὅτι ἐπέπνευσα, καὶ ἐδώκατε μοι φαρῆν· ἐδίδησα, καὶ ἐποιήσατε μὲ ἐλεῖτε μὲ ἔξουν, καὶ εἰς τοὺς οἴκους ὑμῶν συνηγαγέτε μὲ, καὶ μεγάλως παρεμυθήσασθε· ἐωρακάτε μὲ γυμνὸν, καὶ ἐνεδύσασθε· ἐθεάσασθέ μὲ ἐν ἀσθενείᾳ κατακείμενον, καὶ ἐπεσκέψασθέ με, καὶ πολλῆς θερπείας ἤξιώσατε· ἐλεῖτε μὲ ἐν φυλακῇ, καὶ μετὰ πολλῆς προθυμίας ἤβητε πρὸς με. Καὶ λέγουσιν αὐτοῖ ὁ δίκαιος Κύριος, πότε σε εἰδομέν πεινῶντα, καὶ ἐθρῆξάμεν; ἢ δίκύντα, καὶ ἐποίησαμεν; ἢ ἔξουν, καὶ συνηγαγομεν; ἢ γυμνὸν, καὶ περιεβόλωμεν; ἢ ἀσθενῆ ἐν φυλακῇ, καὶ διηκοησάμενοι σε; Ὁ δὲ Κριτὴς πρὸς αὐτοὺς φησὶ· Ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν, ἐφ' ὅσον ἐποίησατε ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, τῶν πτωχῶν, τῶν ἀπερρημμένων, τῶν ἔξουν, τῶν ταπεινῶν, τῶν ἐξουθενημένων, τῶν λελοθμένων, τῶν ἐν περιστάσει, τῶν ἐν ἀνάγῃ, τῶν ἐν θλίψει, τῶν ἐν λιμῇ, τῶν ἐν ἐθελῇ, τῶν τετραυματιζομένων, τῶν καταπονομένων, τῶν ἀσθενούντων, τῶν κακοχουμένων· ἐφ' ὅσον ἐποίησατε εἰς πάντων τούτων ἐνὶ ἐμοὶ ἐποίησατε, τὰ ἐμὰ μέλη ἐθερμάνετε, ἐμοὶ διηκονήσατε, τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἀνεπαύσατε· διὰ τοῦτο, Δεῖτε, ὁ εὐλογοῦμενος τῶν Πατρῶν μου, κληρονομήσατε τὴν ἠτοιμαμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Δεῖτε ἐν πρώτοις, οἱ τὴν πίστιν ἀπολλοῦν καὶ ἀμύλοντων φυλάξαντες· Δεῖτε, οἱ δι' ἐμὰ πτωχεύσαντες τὴν πνευματικὴν πτωχῶν Δεῖτε, οἱ ἐν ἐρημίαι καὶ ὄρεισι καὶ σπηλαῖσι καὶ τὰς ὁπίας τῆς γῆς μετὰ τῶν ἠερῶν διὰ τὸ νομᾶ μὴ οἰκίσαντες· Δεῖτε, οἱ πνευθόντες καὶ τεθλιμμένοι· Δεῖτε, οἱ δι' ἐμὰ [784] πεινῶσασθε; καὶ ἠθρῆσαντες· Δεῖτε, οἱ δεδιωγμένοι ἔνεκεν δικαιοσύνης· Δεῖτε, οἱ ἐνεδιεσθέντες καὶ μετηθέντες διὰ τὸ νομᾶ μου· Δεῖτε, οἱ καθαρὸί τῇ καρδίᾳ· Δεῖτε, οἱ ἐλεηθῶντες· Δεῖτε, οἱ ἐμετάδοτοι· Δεῖτε, οἱ εὐσπλαγγεῖς· Δεῖτε, οἱ ὄργανοφόροι· Δεῖτε, οἱ ἐνοχλοὶ· Δεῖτε, οἱ τῶν γνηρίων προστάται· Δεῖτε, οἱ τῶν ἀδυνάτων ἀντιλήπτορες· Δεῖτε, οἱ τῶν ἀσθενούντων παραμυθητορες· Δεῖτε, οἱ τοὺς ἐν φυλακῇ ἐπιτακτούμενοι· Δεῖτε, οἱ τῶν χρωστῶν τῶν πληρωταί· Δεῖτε, οἱ τὰς ψυχὰς τῶν πεινῶντων καὶ δίκύντων διὰ τὸ νομᾶ μὴ ἐπιπλήσαντες· Δεῖτε, οἱ τῶν ἀδίκων καταδουλοῦμένων καὶ κινδυνεύοντων προστάταις θεριώτατοι· Δεῖτε, οἱ τῶν ἐν ἐξορίᾳ καὶ πικραῖς δουλείαις ἀσπλαγγῶν ἐλευθερωταί· Δεῖτε, οἱ τῶν ἡερῶν καὶ ἔξουν πῶν δι' ἐμὰ πολιτευσάμενοι· Δεῖτε, οἱ παρθένοι καὶ ἀσκήσει καὶ σσημῇ πολιτείᾳ ἕως θανάτου ἀγωνισάμενοι, οἱ ἐν σωφροσύνῃ καὶ ἀγνεῖα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολλοῦν καὶ ἄμωτον διατηρήσαντες· Δεῖτε, οἱ ἐν νηστειαῖσι καὶ ἀγρυπνίαισι καὶ ψαλμοῖσι ὄλον ἑαυτῶν ἐν βίῳν τελώσαντες· Δεῖτε, οἱ καθ' ἐκάστην νόκτα καὶ

caelum usque accesserunt, rapinae nostrae plus quam montes exaltate sunt, avaritia nostra vultus praetergrata est, nequitiae nostrae ad caelum pertigerunt, peccata nostra irremissibilia sunt, lapsus nostri consolationem nullam habent, erratum nostrum inconsolabile est, et ecce terra mala nostra ferre non potest. Ideo, Domine, misericordia tua egenus. Agnoscis infirmitatem naturae nostrae: miserere, Domine, operis manuum tuarum: tuam enim miserationem imploramus, ne tua nos prives opae: nobis indignis misericordiam tuam mitte, patrocinio tuo nos peccatores fove, ostende faciem tuam et salvi erimus. Haec, fratres mei, dicentes et facientes, fugiamus omnem nequiam et omnem immunditiam; fugiamus omnem iniquitatem et avaritiam; fugiamus vanam gloriam, ebrietatem, insatiabilitatem; fugiamus crapulam malorum omnium matrem; fugiamus pecuniae amorum, principium et radicem omnis peccati; fugiamus odium fratrum et inhumanitatem; fugiamus detractionem et convicium; fugiamus fornicationem, adulterium et omnem blasphemiam; fugiamus furtum et rapinam; fugiamus vanam gloriam, personarum acceptionem, contentionem, emulationem, et reliquam fallaciam hujus inanis vitae: imo veniens Dominus noster Jesus Christus invenit nos negligentes, et dissecet nos, ac sententiam contra nos ferat, dicens: *Ligatis manibus et pedibus auferite eos, et injicite in tenebras exteriores: ibi erit fletus et stridor dentium* (Math. 22. 13). O quantum tunc flebimus, fratres, quantum lamentabimur et lugebimus, nosque macerabimus sine ulla utilitate! Vae nobis, si in illa tremenda hora sine poenitentia reperiamur. Melius vobis fuisse non nasci, quam illo in statu inveniri. Acerbe luceamus, fratres, ne illic immortalis supplicio tradamur: miseremur, ut misericordiam consequamur et veniam: pecunias dispergamus, ne post mortem nostram alii ex nostro labore conviventes, bibentes et delicias, ita psallant: *Thesaurizat dives, et ignorat cui congregabit ea* (Psal. 58. 7); ac rursum, *Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum* (Psal. 51. 9). Quae enim utilitas, fratres, ex laboribus nostris, si illi illis fruantur? Praemitamus illoc, ut veniamus. *Quod enim seminavit homo, hoc et metet* (Gal. 6. 8). Nemo excusans se dicat, Uxorum habeo et filios, nec possum pecunias dispergere, ne moriens mendicos illos relinquam.

2. Ne, fratres, ne, quae vos omnes, haec curemus: est enim Deus in caelo misericors, qui cures et foveat et uxorem et filios quoque ille creavit. Nos tantum curemus, nos luceamus, nos preparamus, nos praeviuimus circa illa tunc judicia et tribunalia. In illa quippe hora nec illi, nec uxor, nec pater, nec mater, neque frater, neque cognatus; imo nec Abraham, vel Noe, vel Daniel, vel Petrus, vel Paulus, poterunt nos redimere ab incomprehensibilibus illis tormentis; sed sola opera nostra. De caelo venit qui judicaturus est vivos et mortuos, venit qui scrutatur corda et renes; venit, et cuius riflogere poterit manus ejus? venit qui sedet super thronum Cherubinorum, et intuetur abyssos; venit Deus deorum et Dominus dominantium; venit Princeps principum, et Judex judicum; venit Rex regum et Censor censorum: venit qui publicat et redarguit omne pravum et absconditum mysterium; venit qui manifestat et revelat delicta abscondita; venit is qui cogitationes, opera, verba et sensum quemlibet coram omnibus tradocit; venit verus et insomnis oculus, iudex qui personam non accipit, scrutator qui dona non admittit, qui omnem fudam actionem et turpem voluptatem comburit et in gehennam mittit; venit qui pacem amat, et omne verbum malum odit, omnem rapinam, omne peccatum, omnesque qui offendicula parant, aeternum excruciat; venit is a cuius conspectu terra fugit, mare siccatur, caelum volvitur ut liber, stelle cadunt, aer agitur, sol obscuratur, luna non dabit lucem suam, virtutes caelorum commovebuntur, Cherubini tremunt, Scraphini stupent, angeli ex-

horrescunt, archangeli contremiscunt, superna et inferna moventur et omnia concutuntur; venit is qui non accipit personam hominis, qui non miseratur pauperem in iudicio; venit qui reddit unicuique secundum opera sua, qui redarguit et confutat omnis spiritus consilia et proposita; venit qui miseratur misericordes, damnat inhumanos, *Terribilis in consiliis super filios hominum* (Psal. 65. 5); venit is, qui flebitur omne genu caelestium, terrestrium et infernorum; venit is cuius thronus flamma ignis, et rotae ejus ignis accensus; venit, ut iustos salvos faciat et glorificet, peccatores vero puniat; venit, ut sitientes beatos, satiatos autem miseros praedicet; venit, ut honoret eos, qui decertant et vigilent in orationibus et psalmodiis, in gratiarum actione, obsecratione, patientia; sequens vero ac negligentes in tormenta suppliciaque mittat; venit ad peccatores quidem tremendus et durus, quos minus adhibitis puniet; ad justos vero mitis, hilaris, mansuetus: et quid nit illis? *Venite, benedicti Patris mei, hereditate accipite paratum vobis regnum a constitutione mundi* (Math. 25. 34); non quia divitias multas in terra habuistis, nec quia multos servos et ancillas, nec quia ingenui et nobiles fuisistis, nec quia multos agros et vineas possedistis, nec quia horrea et amplas aedes construxistis, nec quia multa iuga boum et greges ovium habuistis, nec quia lautam et copiosam mensam, nec quia splendidi vestibus induti fuisistis, nec quia unguentis et aromatis vos unxistis, nec quia ab omnibus honorati fuisistis, non quia gloria et magnitudine sublimes fuisistis, non quia jejuniastis, aut viglastis, non quia virginitatem servastis vel aeternas subistis; sed *Quia esurivi et dedistis mihi manducare, sitiivi et dedistis mihi bibere* (Ibid. v. 35); vidistis me hospitem, et me in domos vestras collegistis, magnamque mihi consolationem attulistis; vidistis me nudum, et texistis; infrumum iacentem, et visitastis, magnoque ministerio dignati estis; vidistis me in carcere, et cum magno studio ad me venistis. Respondent iusti: Domine, quando te vidimus e-urientem, et nutritimus; sitientem, et potum tibi dedimus; hospitem, et collegimus; nudum, et teximus; infrumum aut in carcere, et ministravimus? Judex autem ait illis: Amen, amen dico vobis, in quantum fecistis mihi horum meorum minorum, pauperum, afflictorum, hospitem, humilium, despectorum, multorum, eorum qui in calamitate versabantur, in necessitate, in fame et siti, eorum qui vulnerati sunt, qui affliguntur, infirmantur, mala habent; io quantum feceritis mihi ex his omnibus, mihi fecistis; membra mea fovistis, mihi ministrastis, animae meae quietem dedistis: ideo *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi*. Venite in primis ii, qui silem immaculatam et intermeratam servastis; venite qui propter me pauperes fuisistis spirituali paupertate; venite qui in desertis, in montibus, in speluncis et in foraminibus terrae cum feris propter nomen meum habitastis; venite qui laetis et afflicti estis; venite qui propter me esuristis et sitiivistis; venite qui persecutionem passi estis propter iustitiam; venite qui probra et odia tulistis propter nomen meum: venite mundi corde, venite misericordes, venite largitores, venite miserantes, venite pupillorum nutritii, venite hospitem exceptores, venite viduarum patroni, venite inopum susceptores, venite infirmorum consolatores, venite qui incarceratos visitastis, venite debitorum sponsores, venite qui animas esurientium et sitientium propter nomen meum implevistis, venite eorum, qui iniuste in captivitatem redacti sunt et periclitati sunt, patroni ardentes, venite exulum et acerbe servitium misericordes liberatores, venite qui mitem et quietam vitam propter me dixistis, venite qui in virginitate, exercitatione et honesta vita usque ad mortem decertastis, venite qui in continentia et castitate corpus et animam immaculatam servastis; venite qui in jejuniis, vigiliis, psalmodiis, totam vitam vestram

peregis is; venite qui quotidie in ecclesia diem ac tuentem transigitis, venite qui aras meas ornatis et curatis, venite qui terrana despexistis, caelestia apprehendite; venite qui propter me reliquistis patres, matres, filios et filias, domos, agros et cognatos, ac bona caelestis Jerusalem accipite: venite et videte gloriam meam, gaudeat et exsultate, quia merces vestra multa est in caelis; venite et videte qualis Domini serviti sitis, gaudeat et exsultate, quia vestrum est regnum caelorum. Intrate in gaudium Domini vestri, accipite bona illa, quae oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt: intrate in penuria Patris mei, quo angeli respicere concupiscunt: accipite praemia et coronas mercedemque certaminum vestrorum. Portastis pondus et aestum diei; accipite regnum caelorum: tolerastis famem et sitim, humilationem et cibos aridos; fruimini ergo gloria ineffabili et laetitia inenarrabili, quam vobis amicis preparavi; requiescite denum in atriis paradisi, in mansionibus splendidis, in deliciis et gaudio sine fine, in tabernaculis conspicuis et gloriosis: intrate in loca lucida, et requiescite a laboribus vestris, quos propter me sustinistis; requiescite cum sanctis angelis meis, cum apostolis, cum prophetis et sanctis qui mihi a saeculo placuerunt; intrate in meum palatium, ubi nec labor nec tristitia nec gemitus, nec fletus, sed aeterna vita et immortalis. Talia largior dona iis, qui sermonem meum servaverunt; sic ego honoro eos, qui me honorant, sic glorifico eos, qui me glorificaverunt: hanc requiem do iis, qui membra mea, pauperes et inopes fovenerunt, sic ego hono eos, qui ecclesias meas curaverunt; sic ego reddo largior et contempulum, vitam aeternam. Dedistis mihi frumentum panis, accipite regnum caeleste: dedistis mihi argentum, accipite paradisi voluptatis: dedistis mihi vestimentum vetus, vos induo luce quae nunquam exurit: dedistis mihi calicem aquae, accipite aquam viventem illius requiei: introduxistis me sub tectum, ecce do vobis ut cum angelis sitis: dedistis mihi corruptibilia, accipite incorruptibilia: dedistis mihi temporanea, accipite aeterna: mensa vestra me dignati estis, accipite delicias aeternas: eruitis me de carcere, me infirmum visitastis, famem et sitim mihi abstulistis, pedes meos lavistis, rigenicum calcavistis; ecce vobis largior sinum Abraham. Accipi lutum, do margaritas; accipi fenum, do aurum; vestra enim omnia quaecumque sint, donis meis collata, fenum sunt et lutum; vestra enim terrena, mea caelestia sunt; vestra omnia marcescunt, mea sunt lux, vita, gaudium, requies. Scio ego quae mihi feceritis, novi quantum ex ore vestro detraxeritis, ut animam meam impleteris: scio, nec oblitus sum quoties me hospitem exceperitis, et propter haec omnia, quae in caelo et quae in terra sunt bona vobis amicis meis largior in saeculum saeculi.

5. Vidistis, fratres, elemosynae lucrum: ejus vim nostis, ejus virtutem didicistis et utilitatem intellexistis. Deinde dicit Dominus iis, qui a sinistris sunt, immisericordibus illis, qui turpiter vitam egerunt: *Esurivi enim, et non dedistis mihi manducare; sitiivi, et non dedistis mihi bibere, etc.* (Math. 25. 42). Quoties veni ad janam vestram quaerens preceptum, et me re infecta repulistis? quoties veni in domos vestras, et vidi mensam omnibus bonis repletam, quae scorta, saltatores et adulatores alebat; et me ne quidem frusto panis dignum judicastis? Num vestra quaerebam? Vel ex meis non dedisti mihi manducare. Quoties veni in domos vestras gravi instante hyeme, nudus, sine calcis, ne loqui quidem valens: ubi vim frigus; vos autem cum contemptu me foris reliquistis, nec quasi nunc ex caetis reputastis? Ideo discite a me, maledicti, in ignem externum, ubi vermis nunquam dormiens et stridor dentium: quia non solum mihi miseri non estis, sed etiam eos qui mei misereri vellet colubiositas dicentes: Pauperes fures sunt, cur eorum miseremini? Canes alibis, captus curatis, jumenta, asinos, porcos, oves:

horum, inquam, curam geritis; membra autem mea, pauperes et inopes nunquam miserati estis: sic neque vos misericordiam consequimini. Nescitis, o miseri, quomodo hominem per pauperes saltem consequi? non legistis me ipsos fratres meos appellasse? non audistis Scripturam dicentem, *Qui miseretur pauperis, foverat Deo* (Prov. 19. 17)? Non didicistis illud, *Judicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam* (Jacob. 2. 13)? O quantum clamaverunt pauperes, fratres mei, lamentantes, lugentes, fletentes! quomodo clamorem non adhibuerunt, ut cor vestrum dum clacterent. Miseremini, auxiliamini dicentes, date benefici, date misericordes, date, amici Dei, date, o mansueti, et sexcenta alia verba modosque adhiberunt, quae potuissent vel lapides emollire, et feras in mansuetudinam vertere: vos autem vi-cera obdurastis, nec modo non miseri estis nec consolati illos estis, sed etiam persecuti estis a loco in locum; ita ut multi ex fame et frigore interirent. O quot pupillos injuste lrasistis! quot viduas oppressistis! quot inopes attrivistis! quot afflictos, nudos et captivos locistis! quot meretriciorum mercedes rotinistis, quorum causa in aeternum cruciabimini! Non didicistis ex quinque virginibus fatnis omnem virtutem sine elemosyna nihil prodosse? Sive virginitatem dixeris, sive jejunium, sive orationem, sive vigiliam, sive aridum cibum, famem, sitim, quilibet sine elemosyna proferis, nihil est. Quid denum dicam contra inhumanam vestram morem? Ideo *Discite a me, maledicti, in ignem aeternum* (Math. 25. 41). In meum enim palatium immisericors non ingreditur, caelestibus mansionibus inhumanis non dignatur, in paradisi meam improbus, blasphemus et versipellis non intrat: thalamo meo fornicator, adulter et masculorum concubitor non dignatur: ad mensam meam inhumanus et illiberalis non recumbit: in supernis mansionibus rapax et avarus non ambulabit: ad regiam meam fur et conviciator non accedit: ad superum altare mendax, maledictus et ebrius non intrabit: in domo mea avarus et raptor non requiescet: sub caelesti velo impurus, lascivus et profanus non transit: in aeternam requiem segnus, somnolentus et homicida non transit: ad cenam meam iracundus, murmurator, et qui injuriarum recordatur, non accedit: in calculeum meum nuptiale vaniloquus, fabulator et scurra non habitabit: in aeterna tabernacula impudens vel invidus horreditatem non habebit. Meo decipiatur, nullus injustus aut ipsi affinis in regnum caelorum admittitur; sed hi soli intrabunt, largitores, pauperes spiritu, qui lugent, mites, qui esuriunt et sitiunt iustitiam, qui mundo sunt corde, pacifici: hi intrabunt in regnum caelorum, et gaudelunt et exsultabunt, quia merces eorum multa est in caelo. Vos autem, inhumani et immisericordes, ite in ignem externum, paratum diabolo et angelis ejus: sicut enim miseri non estis, sic nec misericordiam consequimini. Denum discite a me, operarii iniquitatis, ite in tenebras sempiternas, maledicti et perosi, ubi vermis insonnis, et ignis qui non extinguitur: ibi erit fletus et stridor dentium. *Et ibunt hi in supplicium sempiternum, justi vero in vitam aeternam* (Math. 25. 46). Hic cum didicerimus, fratres, venite et convertamur a via nostra mala: poenitentiam agamus, ingenuiscamus, pectus tundamus, vigilemus qui dormitabamus, expurgemur, peccata nostra legemus: ac si quem calumnia impetivimus, si respicimus, restituamus, nos condemnemur. Miseremur, ut misericordiam inveniamus: et si quid contra quempiam vel panem vel divitiam habeamus, omnia ex toto corde nostro condonemus, ut quasi Christus, ne condemnemur et nos in die judicii, ut et illi immisericordes et hominum os res. Simus alii erga alium humani, placidi, mites, amici, modesti, patientes, alia opera ferentes, alios tolerantis, aliis condonantes, nos mutuo emendantes, admonentes, alter alterum opera portantes: ut et memorati supplicii experientium fu-

ἡμέραν τῆς ἐκκλησίας μὴ ἀφιστάμενον· δευτε, οἱ τὰ θυσιαστήρια μου κοσμοῦντες καὶ ἐπιμελοῦμενοι· δευτε, οἱ καταφρονῶντες τὸν ἐργαζόμενον, ἀπολάβετε τὰ ὀνόματα δευτε, οἱ καταλείψαντες δι' ἐμὴ πατέρας καὶ μητέρας, υἱοὺς καὶ θυγατέρας, οἰκίας καὶ γένους καὶ συγγενεῖς, ἀπολάβετε τὰ ἀγαθὰ Ἱερουσαλήμ τῆς ἐπουράνιας· δευτε καὶ θεοσέβους τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν, καὶ χαίρειτε καὶ ἀγαλλιάσθε· ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· δευτε, καὶ θετε οὐκ ἀεπάστον ὑπερήφαι τυγχάνετε, καὶ χαίρειτε καὶ σκιρτᾶσθε, ὅτι ὑμετέρα ἰσθὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Εἰσέλθετε εἰς τὴν γαράν του Κυρίου ὑμῶν, ἀπολάβετε τὰ ἀγαθὰ ἑκεῖνα, ὁ σφραλισμοὺς οὐκ εἶδε καὶ οὐκ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη· εἰσέλιθε εἰς τὰ ταμιατὰ του Πατρὸς μου, ὅπου ἐπιθυμοῦσιν ἀγγελιοὶ παρακλῆσαι· δεύσατε τὰ βράδια, καὶ τοὺς σπέρνας καὶ τὰ ἐπιπλοῦ τῶν ἀγίων ὑμῶν. Ἐθεσάστε τοὺς βάρους καὶ τὸν καιῶνα τῆς ἡμέρας· ἀπολάβετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ὑπερμείνατε πάντα καὶ δόξαν, χαρμικοῦσιν καὶ ἐξοφραῶσιν ἀπολαύσατε οὐ δόξης ἀνεκείστω, καὶ χάριος ἀνεκλήθητου, ἢν προσηγοῦσθε ὑμῶν τοῖς φίλοις· ἀναπαύσατε λοιπὸν εἰς τὰς ἀλλὰς του παραδείσου, εἰς τὰς μονὰς τὰς φρωτοειδεῖς, εἰς τρυφήν καὶ χαρμὴν τέλος οὐκ ἔγνωσαν, εἰς σκηνοῦσια λαμπρὰ καὶ δεδοξασμένα. Εἰσέλθετε εἰς τῆς φρωτοειδεῖς, καὶ ἀναπαύσατε ἐκ τῶν κόπων ὑμῶν, ἂν δι' ἐμὴ ὑπερμείνατε. Ἀναπαύσατε μετὰ τῶν ἁγίων μου ἀγγέλων, μετὰ ἀποστόλων, μετὰ προφητῶν καὶ τῶν ἀπ' αἰώνος μου εὐαγγελιστῶντων ἁγίων· εἰσέλθετε εἰς τὸ ἐμὸν παλάτιον, ὅπου οὐκ ἐστὶ πόνος, λύπη, καὶ στεναγμοὶ οὐδὲ δάκρυον, ἀλλὰ αἰώνιος ζῆ καὶ ἀτελειότητος. Τοιαῦτα δωρεὰς χαρίζομαι ἐγὼ τοῖς τῶν ἐμῶν λόγων ἐπὶ τῶσιν· οὕτως ἐγὼ τιμῶ τοὺς ἐμὴ τιμῆσαντας, οὕτως ἐγὼ δοξάζω τοὺς ἐμὴ δοξάζοντας, οὕτως ἐγὼ ἀναπαύω τοὺς τὰ ἐμὴ μέγα, τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀδυνατούς, ἀναπαύοντας· οὕτως ἐγὼ μακαρίζω τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν μου ἐπιμελούστας, οὕτως ἐγὼ ἀποδοῶμι πλοῦσι καὶ ἀφθόνους καὶ ἐκατονταπλασίους, τὴν αἰώνιον ζῆν. Ἐδοῦκατὲ μοι κλάμα ἄρου, λάβετε βασιλείαν οὐράνιον· ἐδοῦκατὲ μοι ἀργύριον, λάβετε τὸν παράδεισον τῆς τρυφῆς· ἐδοῦκατὲ μοι ἱμάτιον παλαιόν, ἔδωκός μοι τὸ ἄδυτον φῶς· ἐδοῦκατὲ μοι ποτήριον ὕδατος, ἀπολάβετε τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν τῆς ἀναπαύσεως· εἰσὶν γὰρ ἐγὼ ἐν τῇ σκέπῃ ὑμῶν χαρίζομαι ὑμῶν ἐν εἶναι μετὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων· ἐδοῦκατὲ μοι φερατὰ, λάβετε ἀφάρτα· ἐδοῦκατὲ μοι πρόβατα, λάβετε αἰώνια· ἡζῶσα με τῆς τρυφῆς ὑμῶν, λάβετε τρυφήν αἰώνιον· ἡρδύσασθε μὲ ἀπὸ θεομωτηρίου, ἐπεσκέψασθε μὲ ἀσθενήματα, εἰλούσατὲ μοι τὸν λιμὸν καὶ τὴν δίψαν, ἔψαξατὲ μοι τοὺς πόδας, ἔθερματὲ μοι τὰ ἄγρια· ἰδοὺ χαρίζομαι ὑμῶν τὸν κλάνον του Ἀβραάμ, ἔλαβον πλῆθον, ἔδωκός μοι μαργαρίτας· ἔλαβον ἄροτον, ἔδωκός μοι χρυσόν. Πάντα γὰρ τὰ ὑμέτερα, ὁλὰ εἰσὶν, πρὸς τὰς ἐμὰς δωρεὰς χάριτος εἰσὶ καὶ πλῆρως, τὰ γὰρ ὑμέτερα ἐπέγεια, τὰ δὲ ἐμὰ ἐπουράνια· τὰ ὑμέτερα πάντα μαρτυροῦντα, τὰ δὲ ἐμὰ φῶς, ζῆ καὶ χάρις καὶ ἀνάπασις. Ἴδοὺ ἐγὼ ὅσα μου ἐποίησατε, γινώσκω ἐγὼ ὅσα ἐκ τοῦ στόματός [785] ὑμῶν ἀπέκυψατε, καὶ τὴν ἐμὴν ψυχὴν ἐνεπλήσατε· ἐπίσταμαι, καὶ οὐκ ἐτελλόμην ὅσα με ἔξενοῦσασθε· καὶ διὰ ταῦτα πάντα, ὅσα ἐν οὐρανῷ καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς ὑπάγει ἀγαθὰ, ὑμῖν χαρίζομαι τοῖς φίλοις μου εἰς αἰὼνα αἰώνων.

γ. Εἶπετε, ἀδελφοὶ, τῆς ἐλεημοσύνης τὸ κέρδος, ἔγνωτε αὐτῆς τὴν ἰσθὶν, ἐμάθετε αὐτῆς τὴν δοξαμίαν, κατενοήσατε αὐτῆς τὴν ὠφέλειαν. Εἴτα, φησὶν, ὁ Κύριος πρὸς τοὺς εὐχομένους λέγει, πρὸς τοὺς ἀνέλπει, πρὸς τοὺς αἰσχροῦς τὸν βίαν βαπτάνοντας· Ἐπιείρατα γὰρ, φησὶ, καὶ οὐκ ἐδοῦκατὲ μοι γαγῆν· ἀδελφοὶ, καὶ οὐκ ἐποτίσατέ με, καὶ τὰ ἐξῆς. Ποσα ἦλθον εἰς τὴν θύραν ὑμῶν ζῆτον ἐνθλῶν, καὶ ἀπαρῶν μὲ ἀπεστέφανται· ποσα ἦλθον εἰς τοὺς οἶκους ὑμῶν, καὶ εἶδον τράπεζαν παντοίων ἀγαθῶν μεσθῆν, καὶ πόρους τρέφουσιν καὶ ὀρχηστὰς καὶ κωλάκας, καὶ ἐμὴ κῆν κλάσματος ἄρου οὐκ ἤζωσατε· Μὴ γὰρ τὰ ὑμέτερα ἐξήτουν; Καὶ ἐκ τῶν ἐμῶν οὐκ ἐδοῦκατὲ μοι γαγῆν. Ποσα ἦλθον εἰς τοὺς οἶκους ὑμῶν χερμίνους σφοδρὸ ἐπιεικόμενοι, γυνῆς καὶ ἀνευθετόες, μὴδὲ λαλοῦσι δυνάμεις ἀπὸ τῆς βίας καὶ τῆς ἀνάγκης· ὅμοιοι δὲ ἐπέταίνοντες, ἐξουθενήσαντες, ἔξωθεν μὲ ἐγκατελείψατε, καὶ οὐδὲ κῆν ὡς ἐνα τῶν κυναριῶν ἐλογίσασθε; Καὶ διὰ τοῦτο κωρυεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καταφραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξῆυτερον, ὅπου ὁ σκότος ἡ δόξα μου,

καὶ βρωμύες ἔδόντων· ὅτι οὐ μόνον ὅμοιοι μὲ οὐκ ἤλεστατε, ἀλλὰ καὶ τοὺς θελοντας μὲ πολλὰς ἐλεῖν ἐκωλύσατε, καὶ ἐπέθετε λέγοντες, ὅτι Κλέταται εἶσιν οἱ πτωχοὶ· εἰ ἐλεῖτε αὐτοὺς; Τοὺς κύνας ἐτρέψατε, τοὺς ἴππους ἐθεραπέυσατε, τῶν κτηνῶν ἐπεμείσατε καὶ ἐπεβλάπτετε θύνας, καὶ χοίρους, καὶ πρόβατα ἐμεριμνάσατε· τὰ δὲ ἐμὰ μέλη, τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀδυνατούς, οὐδέποτε ἤλεστατε· οὕτως οὐδὲ ὅμοιοι ἐλεθθήσατε. Οὐκ εἶπατε, ἀλλοιοὶ, ὅτι διὰ τῶν πτωχῶν ἐγει πᾶς ἄνθρωπος τὴν σωτηρίαν; οὐκ ἀγνώκατε, ὅτι ἀδελφοὶ μου αὐτοὺς ἐπαύλασα; οὐκ ἤκουσατε τῆς Γραφῆς λέγοντος, ὅτι Ὁ ἔλεων πτωχῶν, δειλεῖσθε θεῷ; οὐκ ἐμάθετε, ὅτι Κρίστιε ἀδελφεῖς ἐστέ τοῖς μὴ πράξαντι ἔλεος; Ὁ πόσα ἐβλῶν οἱ πέντες, οἱ ἀδελφοὶ μου, δούρωμαι, κλαίοντες καὶ θρηνοῦντες; πόσον ὄμμα οὐκ ἐπιδοῦμενοι εἰς τὸ ἐπικαθῆσθαι ὑμῶν τὴν ἀμελιῶσαν καρδίαν, Ἐλεῖτε, βοηθεῖτε, λέγοντες, ὅτε οἱ ἀγαθοποιοὶ, ὅτε οἱ ἐλεῖτες, ὅτε οἱ φίλοι του Θεοῦ, ὅτε οἱ ἐσπλαγχνῶν, καὶ ἀλλὰ μὴδὲ ὄμμα ὄμμα καὶ σχήματα ἐπιτηθεῖμενοι τὰ δυνάμεις καὶ λίθους μαλᾶσαι, καὶ ἀγρίων θηρίων τὴν ἡμετέραν ποιήσατε· ὅμοιοι δὲ ἐσκήλησατε τὰ σπλάγγνα ὑμῶν, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐλεῖσατε καὶ παραμείβεσθε, ἀλλὰ καὶ μάλλον κατεβείνατε ἀπὸ τύπου εἰς τόπον, ὅτε πολλοὺς ἀποθνήσκον ἀπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ τοῦ ψύχους; Ὁ πόσους ὄρφανους ἤδικήσατε, πόσους χήρας ἐπαινεκθήσατε, πόσους ἀδυνατούς ἐβλάψατε, πόσους καταπονομήτους γυνῶς καὶ αἰμαλλῶν κατεστῆσατε; ὁ πόσους μισθοὺς ἐκρατήσατε, ὅπερ ὦν καὶ αἰώνιος τιμωρηθήσατε; Οὐκ ἐμάθετε ἐκ τῶν πέντε μωρῶν παρθένων, ὅτι πόσα ὄρεθῃ χωρὶς ἐλεημοσύνης οὐδὲν ὠφέλη; Καὶν παρβελὸν εἰστή, κῆν νηστειῖαν, κῆν προσευχὴν, κῆν ἀγρυπνίαν, ἐξοφραῶσιν τὰ πεινάει καὶ εἶψαν, κῆν ὅστιον εἰστή χωρὶς ἐλεημοσύνης, οὐδὲν ἐστί. Ἰσθὶν τὸ εἶψαι πρὸς τὴν ἀπάνθρωπον ὑμῶν προέρισον; Διὰ τοῦτο Παρῆσαθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ καταφραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τοῦ αἰώνιον. Εἰς γὰρ τὸ ἐμὸν παλάτιον ἀνελεθῶν οὐκ εἰσέρχεται, εἰς τὰς οὐρανοὺς μονὰς ἀσπλαγχνῶς οὐκ εἰσίνουσι· εἰς τὸν ἐμὸν παράδεισον πονηρὰς ἢ πλάστρους; ἢ πονηροὺς οὐκ ἐργεταῖς; εἰς τὴν ἐμὴν καταβάτα πόρος; ἢ μονῆς ἢ ἀρεσκονότης ὁ καταξῆσθησθε; εἰς τὴν ἐμὴν τράπεζαν σκήρατῃς ἢ ἀμεταβόλους; οὐκ ἀνακλήθησθε; εἰς τὰς ἀνο μονὰς ἄρτας ἢ πᾶσιονκτης οὐ μὴ περιπαιτίσι; εἰς τὰ ἐμὰ βασιλεία κλέπτῃς ἢ λείδοσι; οὐ μὴ προσεγγίσατε; εἰς τὸ ἀνο θυσιαστήριον ψεύσῃς ἢ κατάλαλος ἢ μέθυσις οὐκ εἰσελευσεται; εἰς τὸν ἐμὸν οἶκον φιλαργυρος ἢ ἀποστερητῆς; οὐκ ἀναπαύεται; εἰς τὸ οὐράνιον καταπίσταμα ἀνάστατος; ἢ ἀσέλγῃ; ἢ βέλβρος οὐ ἐμείραται; εἰς αἰώνιον ἀνάπασιον βδύμων ἢ ὑπὸνυκτῆς ἢ ἀνδροφόνους οὐ [786] διελευσεται; εἰς τὸ ἐμὸν δειπνον ὄρθας; ἢ γογγυστῆς ἢ μησιόκακος οὐ μὴ προσφάσεται; εἰς τὸν ἐμὸν μωρῶνα εἰσάροσι; ἢ μυθολόγους ἢ γελωτοποιούς οὐδὲ ὄμοιοι αὐλοσθήσεται; εἰς αἰώνια σκηνοῦσια ἀναλεθῶντες; ἢ φρονηρὸς κληρονομίαν οὐκ ἐγει. Ἡθελῆς πᾶσιοντι οὐδὲς ἄδικος ἢ τῆς ἐν τῶν τοιοῦτων τῶν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν οὐ κατεξῆσθησθε; ἀλλ' ἑκεῖνοι μόνον εἰσελεύσονται, οἱ εὐμεταβόλοι, οἱ πτωχοὶ τῶν πνεύματι, οἱ πενηθῶντες, οἱ πραεῖς, οἱ πενιθῶντες καὶ ὀφειλοῦντες δικαιοσύνην, οἱ καθαροὶ τῆ καρδίᾳ, καὶ οἱ ἐπινοητοῖσι· οἱ τοιοῦτοι εἰσελεύσονται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ χαρῶσινται καὶ ἀγαλλιάσονται, ὅτι ὁ μισθὸς αὐτῶν πολὺς ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἦμεῖς δὲ, οἱ ἀπάνθρωποι καὶ ἀνελεθῶντες, πορευόμενοι εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξῆυτερον, τὸ ἠτοκασμένον τῆς διαβόλης καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ὅσοι γὰρ οὐκ ἤλεστατε, οὕτως δὴ ὅμοιοι οὐκ ἐλεθθήσατε. Ἰσθὶν ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας· ὑπάγετε εἰς τὸ σκότος τοῦ αἰώνιον, οἱ καταφραμένοι καὶ μεμισθόμενοι, ὅπου ὁ σκότος ἡ δόξα μου, καὶ τὸ πῦρ τοῦ σθένους; ἐκεῖ ἐσθλατὸς καὶ κλαυθρὸς καὶ ὁ βρωμύες τῶν ὀδόντων. Καὶ ἐπεισπύσσεται ὄμοιοι εἰς κλάμα τῶν αἰώνιον, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζῆν τῶν αἰώνιον. Ταῦτα εἶπον μωρῶντες, ἀδελφοὶ, δευτε, καὶ ἐπιστερέψαμεν ἐκ τῆς ὀδοῦ ἡμῶν τῆς πονηρῆς μετανοήσωμεν, στενάξομεν, τῶσμον τὸ στήθος, γογγυρήσωμεν οὐ σταδῶντες, ἐξουθενήσωμεν, ἐκαρπώσωμεν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν· καὶ εἰ τίνες εἰ ἐουκαρῶνθησαν ἢ ἠποσάσωμεν, ἀποδοῦμεν, ἢνα μὴ καταφραθῶμεν· ἐλεθσωμεν, ἢνα εὐρωμεν εἰσιος. Καὶ εἰς τὸ ἐγόμεν ἀπὸ τίνος ἢ πέντες ἢ πᾶσιοντι, πάντα συγχρηθήσωμεν κατ' αὐτῆς τῆς καρδίας ἡμῶν, ὡς ὁ Χριστὸς ἐκέλευσε, μὴ πῶς καταφραθῶμεν καὶ καταδικασθῶμεν καὶ ἤμεῖς ἐν τῇ κληρῆ τῆς κληρῆς, καλῶς ἑκεῖνοι οἱ ἐλεθθῶντες καὶ μω-

ἀνθρώποι . Γενόμεθα εἰς ἀλλήλους εὐσπλαγγοί, φιλόφρωνοι, ἡμεροί, φιλάγαθοι, ἐπιεικεῖς, μακροθύμοι, ἀλλήλους βοηθοῦντες, ἀλλήλους ὑπεκρίνομενοι, ἀλλήλους συγχωροῦντες, ἀλλήλους ἐπιδοσόμενοι, ἀλλήλους νοουετούμενοι, ἀλλήλων τὰ βήθη βαστάζοντες ἵνα καὶ τῶν προσηρημένων κολάσεων τὴν πείραν διαφυγῶμεν, καὶ τὸν παρόντα

βίον ἐν ἀφέσει ἀμαρτιῶν διανύσαντες, τῶν αἰώνων ἀγαθῶν ἐπιτιμώμενοι, χάριτι καὶ φιλιανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἅμα τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων . Ἀμήν .

Ἐπερ μεταβολάς. Ἀότος γ'.

Διαγράφωμεν, ἀγαπητοί, τὰ τῆς μεταβολῆς φάρμακα, ἵνα τῷ τῆς σωτηρίας ἡμῶν προσδράμωμεν. Ἐπρόβημεν τῆ ἀμαρτίᾳ ἰαθόμεν τῆ μεταβολῆ· διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ διάβολος ἔφρασε· διὰ τῆς μεταβολῆς ὁ Χριστὸς ἐθεράπευσεν ἑκείνους διὰ τῆς ἀμαρτίας τὰς ὅλας καταεβάλετο ὁ Κύριος πρόφρονος τῆν ἀμαρτίαν τῆ ἀξίῃ τῆς μεταβολῆς ἐξέτεμεν. Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, ἡ ἀξίῃ ἐπὶ καὶ δένδρον καίτοι. Πάν οὖν δένδρον μὴ ποιῶν καρπὸν καλὸν, ἐκκοπήσεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. Ὁ διάβολος τὴν ἀμαρτίαν οὗς ζῆζάνοντες ἔσπειρε· ὁ Χριστὸς τῆ δρεπάνῃ τῆς μεταβολῆς τὴν ζῆζάνωδὴ ἀμαρτίαν ἀπέκτειρε. Κακὸν πάθος ἡ ἀμαρτία, ἀλλὰ καλὸν πρῶμα ἡ μεταβολή. Φύγωμεν τοίνυν τὴν φοβερὰν, καὶ στέρωμεν τὴν ποθεινὴν. Δι' ἀμαρτίας ὁ διάβολος εἰς τὴν γέννησιν ὀδηγεῖ· διὰ μεταβολῆς ὁ Χριστὸς εἰς τὴν βασιλείαν χειραγωγεῖ. Ἥμαρτια; Ἠούγατος· οὐ γὰρ τὸ ἀμαρτίαν ποσοῦτον δεῖναι, ἀλλὰ τὸ ἐμμεῖναι τῆ ἀμαρτίᾳ κακὸν τὸ μὴ γὰρ ἀπολείπειν ἕχετα, τὸ δὲ ἀσυγγνωστον τιμωρῶν ἀποφέρειται. Ἐπεὶ καὶ ὁ Πέτρος ἀρνησάμενος ἡμαρτία, καὶ Παῦλος δώκων τὸν Χριστὸν παρηγοῆσαι, καὶ Δαυὶδ μοιχεύειν καὶ φόνον ἐργασάμενος, ἔβια θανάτου ἔφραξεν. Ἄλλ' εἰ καὶ ὡς ἀνθρώποι ἡμαρτοῦ, ἀλλ' ὡς ἅγιοι μετενοήσαν. [787] καὶ εἰ ἀπρόσιτοι τοῖς δικτύοις τῆς ἀμαρτίας περιέπεσαν, ἀλλὰ τὴν λύμην τῆς ἀπίστιας ἐκ τῶν τῆς θιαυίας ὀφθαλμῶν ἀπελθόμενοι, προσδράμων τῆ μεταβολῆ, ἵνα δι' αὐτῆς τὴν ἀρετὴν τὸν πλημμελήτων ἀπεκρίνωται. Δεῖτε οὖν, καὶ ἡμεῖς προσδράμωμεν τῆ μεταβολῆ. Εἰ γὰρ καὶ ἐφόρτισεν ἡμεῖς ὁ διάβολος τῆ ἀμαρτίᾳ, ἀλλὰ κουφίσει ἡμεῖς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας, τῆ μεταβολῆ τὸ φορτίον τῆς ἀμαρτίας εἰς ἑαυτὸν ἀναδεχόμενος. Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, ὁ ἀμῶνς τοῦ Θεοῦ ὁ ἀμῶνς τῆν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ὁ διάβολος γὰρ τὴν ἀμαρτίαν τοῖς ἀνθρώποις ἐπέθηκεν· ὁ Κύριος τὴν ἀμαρτίαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀνέλαθεν. Ἐκείνος ἔδωκε τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα τῆς ἀμαρτίας ἐνεκεν ἀπολέσῃ τὸν ἄνθρωπον· ὁ Κύριος ἔλαβε τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἑλευθερώσῃ τὸ ἀτόμημα. Πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας φοβερὸς ἦν ὁ διάβολος, πρὸ τοῦ σταυροῦ ἀφόρητος ἦν ἡ ἀμαρτία ὁ δὲ σταυρὸς νῦν ἔλαβε τῆς ἀμαρτίας τὰ κέντρα· φανείας ἐπὶ γῆς ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ὡς ἀσπρατὴν ἐπὶ τὸ τῆς γῆς χωρὶν τὸν διάβολον καταπέταυεν· Ἐίδον γὰρ, φησὶ, τὸν Σουκατὰν ὡς ἀσπρατὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα. Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἐλυμῆματο τοῦ θανάτου τὴν βασιλείαν. Εἰ γὰρ καὶ Ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωδῶσεως, καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ ἀμαρτήσαντας ἐν τῷ ὀνομαζομένῃ τῆς παραδόσεως Ἀδάμ, ὅς ἐστι τῆς τοῦ μῆλλοντος· ἀλλ' ὅμως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου παύειν καὶ νηπιῶς· γέγονεν ὁ θάνατος. Διὰ πάντας μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν ἐπιεκοιμούντες τοῦ θανάτου τὸν τύπον, λέγομεν· Ποῦ σου, θάνατος, τὸ κέντρον; ποῦ σου, ἄθνη, τὸ ρίζον; Πρὸ τοῦ σταυροῦ καὶ ἡ τοῦ θραυς συμβολῆ θάνατος ἔπνευ· μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν, μετὰ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἰδοὺ καὶ προσεῖται καὶ γυναῖκες, μερακίς τε καὶ ἐρηθῆς, ὡς περ ληνοβάται βροχῶν, οὕτω καὶ αὐτοὶ παύονται ἐπάνω θραυν καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσιν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Ταῦτα ἐφη, ἵνα δεῖξῃ τῆς ἀμαρτίας τὴν πῖσιν, καὶ τῆς μεταβολῆς τὴν δύναμιν. Μὴ δόνησιν οὐ καὶ ἑαυτοῦ τῆς ἀμαρτίας τὸ κέντρον, μὴ ἡ τοῦ βῆθμια ἀκὼν γέννηται τῆς ἀμαρτίας. Οὐ κατακρινθῆσθι ἡμαρτίας, ἀλλὰ ἱκανοὶ ὅτι ἀμαρτήσατε οὐ μετενοήσατε. Ὅσοι γὰρ τὴν ἀσθένειαν τοῦ σώματος; οὐ γινώσκουσιν ὁ Κύριος, τὴν λατρικὴν ἐπιτιμὴν τοῖς ἀθρώποις ἐπέφερε, καὶ πᾶς πρὸς τὴν λατρείαν ἀρροχούσας τὴν γῆν ἐβάστασαν ἐποτήσαν· οὕτω καὶ τῆς φύξης εἶδος τὸ ἐκλάσθη, καὶ τῆς ἀμαρτίας τὰ τραύματα, ὡς ἀλεξήτρηρον ὕψων, τὴν μετάνοιαν ἔδωκε, καὶ ταῖς θεαῖς καὶ

πνευματικαῖς βίβλιοις τὰς τῆς μεταβολῆς ἀφορὰς ὡς περ βοτάνας ἐνέθηκεν, ἵνα ἕκαστος ἡμῶν ἐντίμω ἔχων τῆς λατρίας τὸ ἐμπλαστον, φύγῃ τὸ πάθος, ἐπιθέσῃ ἑαυτῷ διὰ τῆς πίστεως. Ἀλλὰ μὴ μῆτρο ἡμῶν τὸν στή ἡμῶν ἡ μετάνοια ἀποτοπὸν γὰρ διὰ ἡμῶν μὴ ὕφαίνεσθαι τὴν μετάνοιαν, εἰς πραγμάτων δὲ μὴ ἀποδομῆσαι τὴν Ἐκκλησίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ὁμολογῶσιν οὖν τὰ πλημμελήματα, ἀνθρώποι, ἐξαγορεύουσιν οὖν τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα λάθῃ οὐ τὴν ἀρετὴν τῆς ἀμαρτίας. Ἐξαγορεύουσιν, τῆς ἀρετῆς τὸν πλημμελήματων ἔξῃ τὴν δωρεάν. Μάρτυς ἰαθῶντος ἀπὸ δὲ λέγων· Ἐλα, Ἐξαγορεύουσιν κατ' ἑμοῦ τὴν ἀμαρτίαν μου τῷ Κυρίῳ, καὶ σὺ ἀφήσεις τὴν ἀσθένειαν τῆς καρδίας μου. Νῦν ἐὰν ἐπίειν οὐ τὸ πλημμελήμα, εὐρίσκεις οὖν τὴν συγχώρησιν· φιλιανθρωπίας καὶ γὰρ ἡ καρὸν καίρει· ἐν εἰ τῷ μέλλοντι αἰῶνι καὶ ἅγιος ἀνώγητα θρηνησεῖς, καὶ μεταμελόμενος οὐκ ἀπολείπεις τῆς συγχώρησεως. Ἐν γὰρ τῷ ὄσῃ τῆς ἐξομολογήσεσθαι σοι; Εἰ δὲ καὶ ἐξομολογήσῃ τὸ πλημμελήμα τίς ἀφελήσῃς σαυτὸν οὐδὲν. Καὶ γὰρ ὁ πλοῦσιος ὄντων τῶν Λαζάρῶν τὴν ἐνδειαν εἰς εὐθηνίαν μεταβλήθη, καὶ τὴν ἑαυτοῦ περιουσίαν εἰς ἀπειρον πτωλίαν καταπέσασαν, ἴστανε μὴν, οὐκ ἤθελετο δὲ ἔθρηνη καὶ ὠύρετο, ἀλλ' οὐκ ἀπήλασε παρακλήσεως· ἔχεται ἔλεος, ἀλλ' οὐκ ἔλαθεν, ἐπιπέθῃ καὶ αὐτῆς αἰτουμένης, μετῶναι οὐκ ἤθελεν. Ἐπλοῦτῃς οὐδε, ἀλλ' ἐπιτιμῶν ἐκεῖ· ὡς μεγάλα ἐφόσα ἐπὶ πλοῦτον, ἐκεῖ ἐπὶ αὐτὸν ἐφθέγγετο ἐπὶ πενία· ὡς οὐκ ἔπεισε εἰς γεμῆμας καὶ μύρον πηγῆς, ἐκεῖ καὶ σταγόνια ὄδατος ζῆτιν οὐκ ἐλάμβανεν, ἀλλ' ὡς κακίστη περιέβη, ὅπῃ τοῦ οἴλου πυρὸς κατατρίχόμενος. [788] Προσδράμωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς τῆ μεταβολῆς μεταβολῆς γὰρ καίρει· ὄστανος τῆς ἀμαρτίας τὴν φύλαξ τῆς δόξης τῆς μεταβολῆς; ἡμεῖς τῆ μακροθυμίας τοῦ Θεοῦ προσοῦν, ἀμεταμέλητος κτήνη καρδίαν· μὴ οὐ σκληρὴν τὴν γνώμην ἢ τοῦ μὴ πρὸς στήσας. Τὸ γὰρ χρῆσθαι τοῦ Θεοῦ εἰ; μετῶναι σὺ ἀγείρει καὶ ἀγεῖ. Ὁσὸν μὴ κατὰ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμεταμέλητον καρδίαν θρηνησῶντες σταγὼν ἔρρηγῃ ἐν ἡμέρᾳ ὄρητης καὶ ἀκοκλήσεως καὶ ρικαιοκροσίας τοῦ Θεοῦ, ὅς ἀποδοῖσιν ἐκάστῳ ἐπὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἥμαρτια; Μετενοήσων μὴ διὰ τῆς βῆθμιας ἀνίστανται οὐαυτῶ τὸ πάθος ποιήσῃ. Σκῆτος αἰλουίται, φωνῆς φανέντος· καὶ ἀμαρτία ἀφανέται, μεταβολῆς ὀφθαίσις. Γεωργὸς ἑαυτοῦ γένου· ὡς ζῆζάνη ἔκλιον τὴν ἀμαρτίαν, ὡς ἐκτανθὸν βροχῶν τὴν παρανομίαν, ὡς ἀργιλατοὺς κλάδων, ὡς ἀνίμερον καὶ ἀεὶρ πον φυτὸν Ἐκκοχῶν τὴν ἀμαρτίαν. Καίρεισι δαίμονι ἀμαρτίαν ὄντοτες, ἀγῶλλοιται ἀγγελοῖς μετῶναι καὶ ὀρῶντες. Ἐφωραίνονται γὰρ, φησὶν, οἱ ἀγγελοὶ τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν κυριακήν φωνὴν, ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλοῦ μετανοήσαντι. Μὴ γυμνῶσθαι σαυτὸν, ἀνθρώποι, μὴ δίπτη; τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὴν παντιχυλῶν, ἵνα μὴ εὐλόγησῃ γένῃ τῆς πολεμίας· τῆ τῆς μεταβολῆς θραυς δέου καὶ πῖσας τῆς ἐπιθυμίας τὰ βῆλη. Ἠδέια ἡ πορνεία, ἀλλ' ἐπιπέσῃς τῆς τροχίας ἢ σωφροσύνης, ἀλλ' ἠπορπέθῃ. Ἡ σωφροσύνη σωφροσύνησιν ἔχει τὸ σώματος τὴν φύσιν ἢ σωφροσύνη συνεργουσαν ἔχει τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν. Ὅπου τὸν ἡμῶν πορνεία, ἐκεῖ ὁ διάβολος κατασῆσθαι ἐπὶ ἡ σωφροσύνη, ἐκεῖ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκτανεῖται. Διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος λέγει· Ἐἴτε ἐν ἡμῶν τὸ Θεοῦ φθέρει, φθέρει τοῦτο ὁ Θεός· καὶ πάλιν φησὶν· Ἀρας οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ κενῶν κίρησῃς μέλα; Μὴ γένοιτο. Στήσωμεν οὖν τῆς ἀμαρτίας τὴν βῆμην τῆ ἀγκυρῆ τῆς μεταβολῆς, ἵνα μὴ ἡ ἐπάλληλός τὸν ἐταθῶμον ἀντιπῶντα ναυτῶν ἡμῶν ὑποκρίσιν παρασκευάσῃ. Ἄλλ' οἱ μὴ πιστεύουσιν νοῦν· ὡν ἐν ὕδατι ὑπομένουσιν, οἱ εἰ ἀμαρτωλοὶ εἰς τὸν ποταμὸν τοῦ πυρὸς τὸν βροῦτα ἔμπροσθεν τοῦ βῆματος τοῦ Χριστοῦ, ὡς μὴ μολύβδος καταποντίζονται, ὡς οὐ

giamus, et presentem vitam cum remissione peccatorum transigentes, aeterna consequamur bona, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria

et imperium cum Patre et Spiritu sancto, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

DE POENITENTIA. SERMO III.

Describamus, dilecti, poenitentiae pharmaca, ut ad salutis portum appellamus. Peccato vulnerati sumus; poenitentia sanemur: per peccatum nos diabolus vulneravit; per poenitentiam nos Christus sanavit: ille per peccatum radices posuit; Dominus per secum poenitentiam peccatum radicibus abscedit. *Ecce enim, inquit, securis ad omnem arborem posita est. Omnis ergo arbor, quae non facit fructum bonum excidetur, et in ignem mittetur (Math. 3, 10).* Diabolus peccatum ut zizanium scminavit; Christus falce poenitentiae zizanium sive peccatum abscedit. Malum vitium est peccatum, sed bona res est poenitentia. Fugiamus ergo illud tremendum, et amplectamur illam desiderabilem. Per peccatum diabolus ad gehennam; per poenitentiam Christus ad caelum ducit. Peccasti? Quiesce: non enim peccare tam grave est, sed in peccato perseverare malum est: illud enim excusationem habet, hoc vero irremissibile supplicium infert. Quandoquidem Petrus negando peccavit, et Paulus Christum persecutus deliquit, Davidque adulterium et eadem exsequutus, dignam morte rem paravit. Verum etsi ut homines peccaverint; at ut sancti poenitentiam egerint: etsi incaute in retia peccati inciderunt, sed incredulitatis pernicie ex oculis mentis amota, ad poenitentiam accurrerunt, ut per illam, remissionem delictorum referrent. Venite ergo, et nos accurramus ad poenitentiam. Etsi enim nos diabolus peccato oneravit; at exonerat nos Dominus Jesus Christus, qui in utro est a sancta Virgine Maria ob poenitentiam onus peccati in se suscipiens: nam ait, *Ecce Agnus Dei qui tollis peccatum mundi (Joan. 1. 29)*. Diabolus enim peccatum hominibus imposuit; Dominus vero peccatum ex hominibus abstulit: ille dedit peccatum, ut per illud hominem perderet; Dominus abstulit peccatum, ut humanam naturam a delicto liberaret. Ante Christi adventum formidabilis erat diabolus; ante crucem intolerabile erat peccatum: nunc vero crux peccati stimulum confrigit. In terra Christus apprensus diabolum quasi fulgur compressit: nam *Videbam, inquit, Satannam quasi fulgur de caelo cadentem (Luc. 10. 18)*. Mors Christi mortis regnum destruxit: etenim etsi *Mors regnavit ab Adamo usque ad Moysen, etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem praevocationis Adae, qui est forma futuri (Rom. 5. 14)*; attamen post mortem Domini vel pueri mors res ludera facta est. Quapropter post Christi resurrectionem mortis fastui illudentes dicimus, *Ubi est, mors, stimulus tuus? ubi est, inferne, victoria tua (1. Cor. 15. 55)?* Ante crucem serpentis consilium mortem insufflavit: post crucem vero, post Christi passiones, ecce senes et mulieres, adolescentes et ephebi, quasi varum calcatores, sic et illi calcant supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutum inimici. Haec dixi, ut ostendam peccati lapsum, et poenitentiae vim. Ne actus ergo contra te peccati stimulum, ne segnitias tua eos peccati efficiatur. Non condemneris quia peccasti, sed puniris quia post peccatum poenitentiam non egisti. Sicut enim cum infirmitatem corporis nosset Dominus, medicinae scientiam hominibus indidit, et effecit ut terra herbas ad medelam aptas emitteret: ita cum animam sciret ad lapsum prostrari, et peccati vulnera nosset, quasi animarum pharmacum poenitentiam dedit, et in divinis spiritualibusque libris poenitentiae modos quasi herbas inseruit, ut hinc singulis nostrum medicinae emplastrum habentes, a vicio effugerent, ipsam sibi per fidem imponentes. Mortu non in verbis solum sed

nobis poenitentia: absurdum enim esset in verbis solum poenitentiam sistere, nec rebus ipsis Ecclesiam Jesu Christi Domini nos condificare. Confitere delicta tua, o homo, declara peccatum tuum, ut peccati veniam accipias. Si confitearis, remissionem peccatorum dominum consequeris. Testis accedit David qui dicit: *Dixi, Confitebor adhaerum in iniquitatem meam Domino, et in tenuitati impietatem cordis mei (Psal. 51. 5)*. Si nunc delictum tuum declaraveris, veniam invenis; nam praesens tempus clementiae est: in futuro autem saeculo inutiles stetus emittes, et etiam si poeniteat; remissionem non consequeris: nam *In inferno quis confitebitur tibi (Psal. 6. 6)*? Etiamsi vero tunc peccatum confitearis, nihil hoc tibi proderit. Nam dives ille cum vidit Lazari egestatem in prosperitatem mutatam fuisse, suamque opulentiam in pecuniam ingentem, ingenitum, sed non consequitum est misericordiam; invenit, sed non consolationem non impetravit; querebat misericordiam, sed non accepit, quia cum ab ipso peteretur, concedere noluit. Hic dives, illic pauper fuit; hic de divitiis admodum inflatus erat, illic in paupertate miserabilis loquebatur; hic vini torrentes et unguentorum fontes habebat, illic stillam aquae quaerens non accipiebat, sed huc illic se vernebat, igne subtili combustus. Accurramus ergo nos ad poenitentiam: nam tempus est poenitentiae: peccati flammam rore poenitentiae extinguamus. Cave ne Dei longanimitati attendens, cur impoens serves. Ne ergo animum tuum induret benignitas Dei: nam benignitas Dei ad poenitentiam te excitat et adducit. Vide ergo ne *Secundum duritiam tuam et impoenitentem cor thesaurizes tibi iram in die irae revelationis et justitiae judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera ejus (Rom. 2. 5. 6)*. Peccasti? Poenitentiam age, ne per segnitiam insanabilem morbum roddas. Tenebrae mutantur adventu luce; peccatum deletur apparente poenitentia. Agricola tuus esto; peccatum ut zizanium avelle, ut spinam exercepe iniquitatem, ut oleastri rannum, ut infrugiferam plantam, sic peccatum succide. Gaudent daemones peccatum videntes, exsultant angeli poenitentiam concipientes: latitant enim angeli Dei, secundum dominicum vocem, sapere unum peccatore poenitentiam agente (Luc. 15. 7). Ne te exus, o homo, ne proicias illam sancti Spiritus armaturam, ut ne capta facilis sis iniuriis tuis: poenitentiae scutum arripe, et concupiscentiae tela excute. Dulcis est fornicatio, sed noxia; dura est continentia, sed utilis. Fornicatio cooperentem habet corporis naturam; continentia adjuvantiem obtinet Spiritus gratiam. Ubi ergo fornicatio est, ibi diabolus habitat; ubi continentia, ibi Dominus noster Jesus Christus requiescit. Ideo beatus Paulus dicit: *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus; et rursum, Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Abst (1. Cor. 3. 17. et 6. 15)*. Peccati igitur impetum per ancoram poenitentiae retineamus, ne frequentior concupiscentiarum flatus naufragium pati cogat. Sed nante naufragium in aquis patimur; peccatores vero in fluvio igneo, qui fluit ante tribunal Christi quasi plumbum demerguntur, non cum curribus et equis, sed cum cogitationibus et sententiis. Reveremur ergo Christi benignitatem ejusque passiones, ne vanas reddamus ejus plagas: ne turpem voluptatem ejus praeterea voluptati et praerecepto anteponamus; ne mala benelico reputemus, ne accipiamus ejus membra, ut faciamus membra meretricis: nos amius quippe heri dominique

nostris: pretio redempti sumus (1. Cor. 6. 20). Quis nos vendidit, quis nos emit? Diabolus nos vendidit per peccatum; Christus nos emit per iustitiam. Quomodo nos emit? an auro argenteove? Nequaquam; sed proprio sanguine, qui est super aurum et lapidum pretiosum multum; omnia enim peccata nostra emit: quae multa certe sunt; et varie diversisque modis salutis nostrae obsistunt. Quae peccata? Legis: at lex non est peccatum, absit; sed quia sine lege peccatum non nossem. Quia ergo lex me ut transgressorem maledicti obnoxium faciebat; ideo veniens Christus Jesus redemit me de maledicto legis, factus pro

nobis maledictum (Gal. 3. 13). Ne ergo populum diaboli providentiam preferamus oeconomiae Christi: ne peccati causa praetermittamus poenitentiae deorem. Si minus times, confuge ad praecipitum: si futuram damnationem vis effugere, Declina a malo, et fac bonum (Psal. 35. 15); id est, depone peccatum, et poenitentiam operare; ut qui non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, aumae tuae studium amplectens, remissionem tibi peccatorum largiatur. Nos autem pro supra dictis laudem et gloriam referamus Patri et Filio et Spiritui sancto, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

MONITUM

IN ORATIONEM SEQUEMTEM.

Hanc Chrysostomi esse non posse, vel primo conspectu quibus emunctae naribus homo statim pronuntiabit, sed alicujus Graeculi, qui opusculum suum tanto doctori adscribere ausus est; cujusmodi fuere

Graeci multi, qui tantam adulteratorum ferraginem nobis induxerant. Hanc emendavimus ex Codice Romano, qui illam breviorē exhibet.

DE ELEMOSYNA.

Prata variis ornantur floribus, quorum alii ad oculorum, alii ad narium delectationem, alii ad curam hominum exercendam apti, singulique sunt hominibus idonei: sic et Ecclesiae divinarum Scripturarum lectionem habet evangelicam, apostolicam et propheticam, ceterosque divinos libros: singula autem ad Christum referantur. Verum in vulgaribus pratis exortus soli flores exsiccat, illorumque decorus aspectus auferitur: in hoc autem prato sol iustitiae exoritur, qui alium temperantem reddit, alium iustificat, alium miseratur. Exortus porro nobis est hodie per evangelium dicens: *In quantum uni ex his fratribus meis fecistis, mihi fecistis* (Math. 25. 40). Rursus pauperum commemoratio, rursus divitum opprobrium. Non dignitati exprahro, absit, sed intemperanti animo; non divitiis vituperato, sed eos qui ipsis male utuntur: bonae namque sunt divitiae iis, qui illas recte administrant: bona quoque est paupertas iis, qui illam patienter tolerant. Quoniam et Abraham dives erat, et adversus neminem superbiebat; et Lazarus pauper erat, et nunquam id impatenter tulit, etsi in tanta necessitate constitutus. Cur autem dicitur hic testes attuli? Age, accedat hic beatus Job, qui nrisque experientiam habuit; qui cum dives esset, inquit, *Omni homini operiebatur domus mea*; qui cum pauper esset, ait, *Domus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, via factum est* (Job. 31. 32. et 1. 21). Quantum impugnavit illum diabolus, nec iustum decussit! Pileatrum telis evacuavit, et militem non vulneravit; machinas admovit, et turrim non concussit; arborem excussit, et fructum non decerpit; ramos fregit, et radicem non avulsit; nurum perforavit, et thesaurum non diripuit. The-saurum dico, non auri et argenti, sed inconcussam ejus fidem: hunc enim ejus thesaurum volebat diabolus diripere. Vidisti fructum multiplicatum? vidisti fidem firmam quasi petram? vidisti turrim inconcussam? vidisti militem in acie stantem? diabolum eliminatum? vidisti Deum praemia largientem? vidisti diabolum pudore suffusum? Quo nomine iustum illum vocem ignoro. Athletam appellabo? Sed multa ille subit certamina. Militemne dicam? Sed corde firmior et validior est quam miles. Turrimne dicam? Sed sensu sublimior est. Petram? Sed fir-mior est petra. Arborem? Sed speciosior est. The-saurum? Sed opulenter est. Quo nomine iustum illum appellem nescio. Audiant divites, audiant pau-peres, quomodo dives hic rebus prosperis divitias

suas dispensaverit, et quantum in paupertate tenta-tionem sustinuerit; neque spes, quam in Deum ha-bebat, dejecta fuit. Viden' quam bonae sint divitiae recte dispensantibus? Ne mihi dicas, Paupertatem times. Paupertatem times, et Deum non times? Ne times inopiam times, et peccatum non times? Ne times paupertatem, sed praevaricationem matrem supplicii. Si regem amicum habes, te ditabit: et si Christum et pauperes diligas, te ille ditabit. Ipse dives et pau-peres facit, humiliter et exultat: suscitavit de terra inopem, et de stercore erigit pauperem. Dominus petit praecipitum, et tu non das? Cum enim audis eum dicentem, *In quantum uni ex his minimis meis fecistis, mihi fecistis*, vides te, si pauperi dederis, Deo dare. Si non dederis ei, quomodo ab illo petas in die illa, ut tui miseretur? annon te sic accusabit: *Esurientem me vidisti, et non pavisti; sitientem, et non potum dedisti; nudum, et non induisti? Quid ergo respondebis illi? quam veniam consequeris? Tu sericis, leporinis et caprinis vestibus indutus es; et pauper pannum non habet: tu phasianos, gal-linas et anseres similiaque comedis; et pauper non potest pauc et oleibus ventrem suum implere: tu parietes habes auratas, marmora Laconica varia, columnas et capitella columnarum aurea; et pauper non habet turgurum. Interdum vero domum ex rapina habes, et postea moreris, ac nihil habens demigras, nunnetque domus tua perpetua accusatrix, quae opera tua redarguat. Quisque enim transiens dicitur est: Ille domus illius est raptoris, avari: quot viduus oppressit! quot pupillus lesit! quot bona rapuit! quot pauperes spoliavit! Ne mihi dicas, Praefectus sum: dignitatem nec novi, nec incuso; sed tantum improbus, qui bonis male utuntur. Bonum est esse divitem: quae Deus fecit, omnia valde bona sunt. Vides pauperem, et superbis, nec cogitas et te et pauperem hominem esse; hominem, animal quod Deus admodum curat; hominem, propter quem caelum extensum fuit; hominem, propter quem sol cursus suos perficit; hominem, propter quem luna oceanum nescit; hominem, propter quem stellae dant splendorem suum, propter quem mare effusum est, terra fundata est super aquas; propter quem montes, altus, colles; propter quem memoria, sylvae, rivales, planities; propter quem fontes, fluvii, lacus; propter quem terra germinavit herbas fenum, et aquae emittunt animas viventes; propter quem juvenia,*

δραμαί και ἴπποις, ἀλλὰ σὺν λογισμοῖς καὶ γνώμαϊς. Αἰδεσθόμεν σὺν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀγαθότητι, ἐντραπέμμεν αὐτοῦ τὰ πάθη, μὴ μεταίωμεν αὐτοῦ τοὺς μύλωνας, μὴ τὴν αἰσχρὰν ἔξοδον τῆς καλῆς αὐτοῦ προκοφῆς ἔδωκεν καὶ ἐντολῆς, μὴ κακοῖς τὸν εὐεργέτην ἀμαφιόμεθα, μὴ λάθωμεν αὐτοῦ τὰ μέλη, καὶ ποιήσωμεν πόρνης μέλη· οὐκ ἐσμὲν γὰρ ἑαυτὸν κύριοι· τίμης ἠγορεύομεν. Τίς δὲ ἡμᾶς ἀπέδοτο, ἢ τίς ἡμᾶς ὤνησατο; Ὁ διάβολος ἡμᾶς ἀπέδοτο διὰ τῆς ἁμαρτίας, ὁ Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασε διὰ τῆς δικαιοσύνης. Πῶς δὲ ἡμᾶς ἠγόρασε; χρυσὸν, ἢ ἄργυρον δοῦς; Ὀχι, ἀλλὰ τὸ αἰκελὸν αἶμα τοῦ ὑπὲρ χρυσὸν καὶ λίθον τίμιον πολὺ· πάσας γὰρ ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας ἠγόρασε· πολλὰ δὲ εἰσι, καὶ ποικίλαι καὶ διαφόρως ἐνοχλοῦσαι ἡμῶν τὴν σωτηρίαν. Ποίας ἁμαρτίας; Τὰς τοῦ νόμου· ἀλλ' οὐχ οἷοι δὲ νόμος ἁμαρτία, μὴ γένοιτο· ἀλλ' οἷοι ἐκτὸς νόμου ἁμαρτία

οὐκ ἦβεν. Ἐπαι σὺν ὁ νόμος ὡς παραβάτην μὲν ἐνοχον καταράσ ἐποίησε, διὰ τοῦτο εἶδον ὁ Χριστὸς ἡμῶν ἐξηγόρασε μὲν ἐκ τῆς κατάρου τοῦ νόμου, γινόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρου. Μὴ τὴν πάνδημον σὺν πρόνοιαν τοῦ διαβόλου προκρίνωμεν τῆς οἰκονομίας τοῦ Χριστοῦ· μὴ πρὸς γὰρ τὴν ἁμαρτίαν παραδιδόμενοι τῆς μετανοίας τὸ κάλλος. Εἰ φοβῆ τὴν ἀπειλήν, κατάρου ἐπὶ τὴν ἐντολήν· εἰ μὲν μέλλουσιν κρίσιν ἀποδοῦσαι ὀφείλει, ἐκκλίνον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίσαν ἀγαθόν· τούτῳτιν, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ἐργάτης γένου τῆς μετανοίας, ἵνα ὁ μὴ βουλομένος τὸν θάνατον τῶν ἁμαρτιῶν ὡς τὸ ἐπιτρέφει καὶ τῆν αὐτοῦ, ἀποδείξαιμεις σου τῆς ψυχῆς τὴν προθυμίαν, χαρισθῆται σοὶ τὴν ἀφέναι τῆς ἁμαρτίας· ἡμεῖς δὲ ὑπὲρ τῶν εἰρημένων αἰώνων καὶ δόξαν ἀναπέμψωμεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νύκτα καὶ ἡμέρας, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[789] Περὶ ἐλεημοσύνης.

Οἱ λεημῶνες ἔχουσιν ποικίλα καὶ διάφορα ἄθη, καὶ τὰ μὲν εἰς τέρψιν ὀφθαλμῶν, τὰ δὲ εἰς εὐδοκίαν, τὰ δὲ εἰς ἐπιλαλίαν, ἕκαστα δὲ αὐτῶν ἀρμόττει τῷ ἀνθρώπῳ· οὕτω καὶ ἡ Ἐκκλησία ἔχει τὸν θεῖον Γραφῶν τὴν ἀνάγκωιν, εὐαγγελικὰ τε καὶ ἀποστολικὰ καὶ προφητικὰ, καὶ τὰς λοιπὰς ἱερὰς βίβλους· ἕκαστα δὲ αὐτῶν ἀρμόττει τῷ Χριστῷ. Ἀλλὰ μὴν ἐπὶ τῶν ἔξω λεημῶνων ἀνατίλλει ὁ ἥλιος, καὶ μαρμαίνει τὰ ἄθη, καὶ ἡ εὐπρέπεια τῶν προσώπων αὐτῶν ἀφανίζεται· ἐν δὲ τῷ λεημῶνι τοῦτω ἀνατίλλει ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, καὶ τὸν μὲν σωτηροῖσι, τὸν δὲ δικαιοῖ, τὸν δὲ ἐλευθεῖ. Ἀνετίθει γὰρ ἡμῖν διὰ τοῦ εὐαγγελίου σημεῖον λέγων· Ἐγὼ ὅσων ἐπὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου ἐποίησατε, ἐμοὶ ἐποίησατε. Πάλιν πενήτων ὑπόμνησις, πάλιν πλουσίων θυσιάζουσι. Οὐκ ἀξίωμα διαβάλλω, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἀκόλαστον γνώμην· οὐ πλοῦτον διαβάλλω, διὰ τοὺς κακοῦς· πλοῦτους αὐτῶν· καλὸν γὰρ ὁ πλοῦτος τοῖς καλοῖς διοικῶσιν αὐτῶν· καλὴ ἡ πενία τοῖς καλοῖς ὑπομῶνουσιν αὐτῶν. Ἐπει καὶ Ἀβραάμ ἦν πλοῦτος, καὶ οὐδένα υπερβάνησε, καὶ Λαζάρου πένθος ἦν, καὶ οὐδέποτε ἐδυπέτασε, καὶ μάλιστα ἐν τοσαύτῃ ἀνάγκῃ. Ἴνα τί ἐξ δύο πρόσωπα μαρτύρων ἤνεγκα; Φέρε μοι ἐνταῦθα τὸν μακάριον Ἰωβ ἐκατέρω τὴν πείραν εὐχρησά. Καὶ οἷοι πενήτων ἦν, ἔλεγε, Πάντι ἀνθρώπῳ ἠρέμικτό μου ὁ σῶκος· οὐκ ἐπένοτο, ἔλεγον· Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξε, οὕτω καὶ ἐγένετο. Πῶσα ἐπάλασεν ὁ διάβολος, καὶ τὸν δίκαιον οὐκ ἔβριζε; Τὴν φάρεραν τὸν βελῶν ἐπένοτο, καὶ τὸν στρατιωτῶν οὐκ ἔτριψε· τὰ μηχανάματα προσήνεγκε, καὶ τὸν πύργον οὐκ ἐσάλευσε· τὸ δένδρον ἐτίνασε, καὶ τὸν καρπὸν οὐκ ἐτήρησε· τοὺς κλάδους ἐκλάσε, καὶ τὴν βίβαν οὐκ ἀνέσπασε· τὸν τοχὸν διώρυξε, καὶ τὸν θησαυρὸν οὐκ ἐρύτασε. Θησαυρὸν δὲ λέγω οὐ χρυσὸν καὶ ἀργύρον, ἀλλὰ τὴν ἀπάλητον αὐτοῦ πίστιν· τούτων γὰρ τὸν αὐτοῦ θησαυρὸν ἐβούλετο σὺλῆσαι ὁ διάβολος. Εἶδες τὸν καρπὸν πατήσων ἡμῶν; εἶδες τὴν πίστιν ὡς πέτραν ἐστειρημένην; εἶδες τὸν πύργον ἀρρηκτον ὄντοτα; εἶδες τὸν στρατιωτῶν παραστειμένον· εἶδες τὸν διάβολον ἀφανισμένον; εἶδες τὸν θεῖον βραβεῖον, εἶδες τὸν διάβολον αἰχμυρμένον; Ποῖον ὄνομα καλεῖται τὸν δίκαιον οὐκ οἶα. Ἀληθῆν αὐτὸν εἶπον; Ἀλλὰ πολυάριθμοι τοῖς πλάσματι. Στρατιωτῶν αὐτὸν εἶπον; Ἀλλὰ δυνατωτέρως τῆς καρδίας. Πύργον αὐτὸν εἶπον; Ἀλλ' ὑψηλότερος τοῦ φρονήματι. Πέτραν αὐτὸν εἶπον; Ἀλλὰ τετραπλοῦτος. Ἐξήνουν αὐτὸν εἶπον; Ἀλλ' ὑψίστους. Θησαυρὸν αὐτὸν εἶπον; Ἀλλὰ πολυτελέστερος. Ποῖον ὄνομα ἔχω ἐπιτείναι; τῷ δίκαιῳ οὐκ οἶα. Ἀκούεσθε αὐτῶν πλοῦτος, ακουώσων καὶ οἱ πένητες, πῶς ὁ μακάριος οὗτος· ἐν

μὲν τῇ εὐημερίᾳ αὐτοῦ διώκεσε τὸν ἑαυτοῦ πλοῦτον, ἐν δὲ πενίᾳ πῶσον πειρασμὸν ὑπομείνας, οὐκ ἐλύθη ἢ ἐλίπς αὐτοῦ ἀπὸ Θεοῦ. Ὅρα οἷοι καλὸν τὸ πλουτεῖν τοῖς καλοῖς· δικαιοῖσι, καὶ καλὴ ἡ πενία τοῖς καλοῖς ὑπομῶνουσιν; Μὴ μοι λέγεις; εἰ Πενίαν φοβοῦμαι. Πενίαν φοβῆ, καὶ τὸν θεὸν οὐ φοβῆ; Πενίαν φοβῆ, καὶ ἁμαρτίαν οὐ φοβῆ; Μὴ φοβῆθης πενίαν, ἀλλ' ἁμαρτίαν τὴν μητέρα τῆς κολάσεως. Ἐν ἔχεις φίλον τὸν βασιλεῖα, πλουτεῖσι σε· καὶ ἐν ἀγαπᾷ τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς πτωχοῦς, πλουτεῖσι σε. Αὐτὸς πλουτεῖσι καὶ πτωχεῖσι, ταπεινοῖ καὶ ἀνωφελῶ, ὄντινὰ ἀπὸ γῆς πάντα, καὶ ἀπὸ κορυφῆς ἀνωφελῶ πτωχόν. Ὁ Ἀσέπτης αἰτεῖ ἐντολήν, καὶ οὐ δίδωσ αὐτῷ; Ὅταν γὰρ ἀκούσης αὐτοῦ λέγοντος, οἷοι Ἐγὼ ὅσων ἐπὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου ἐποίησατε, ἐμοὶ ἐποίησατε, ὄρα οἷοι ἐν δὲ δίδωσ τῷ πένητι, τῷ θεῷ δίδωσ. Ἐν μὴ δώσης σὺν αὐτῷ, πῶς καὶ οὐ αἰτήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἵνα σε ἐλεήσει; ἄρα οὐκ ἐγκαλεῖσι σοὶ, οἱ Πενιῶντὰ μὲν εἶδες, καὶ οὐκ ἐχθρῶσας· οὐδένα μὲν εἶδες, καὶ οὐκ ἐπίστασι· γυμνὸν εἶδες, καὶ οὐκ ἐνδύσασ; τί ἄρα εἶπες αὐτῷ; ποίαν ἔξεις συγγνώμην; Ἴδὲ σπικὰ καὶ λαγῶα καὶ ἀγεία περιβέβηται, καὶ ὁ πένης ῥάκος οὐκ ἔχει· καὶ οὐ μὲν τρώγειν φασιανούς ἢ θρνεῖς καὶ χίνας καὶ ὅσα ἐστὶν ἐν ἐδόσασ· καὶ ὁ πένης οὐκ ἰσχύει τὸν ἑαυτοῦ κοιλίαν χρῆσάσιν ἄρτον καὶ λαγῶνας· οὐ ἔχει τοίγους· χρυσοφόρος καὶ μάρμαρα λακεδαιμόνια ποικίλα, καὶ κίονα; καὶ περιεκαταλάσ κίονων χρυσοῦ; καὶ ὁ πένης οὐκ ἔχει καλὸν. Καὶ ἐνίοτε ἔχεις τὸν οἶκον ἀπὸ ἀρπαγῆς, ἀπὸ πλεονεξίας· καὶ οὐ τελευτᾷ; καὶ ὑπάγει μηδὲν ἔχειν, καὶ μένει σου ὁ οἶκος διενεχῆς καθηγῶτος· ἐλέγχων τὰς οὐκ πράξει. Ἐκαστος γὰρ παρεργόμενος μέλλει λέγειν· Ὅτις ὁ οἶκος ἐστὶν ἐκείνου τὸ ἄρπαγον, τοῦ πλεονεξίου· πῶσας χήρας ἐκώκεσε; πῶσους ὀρφανούς κατεπόνησε; πῶσα ὑπάρχοντα ἐτήρησε; πῶσους πένητας ἐπένοτε; Μὴ μοι λέγεις, οἷοι Ἰπαρχοῖ εἰμὲν. Οὐκ οἶδα ἀξιῶμα ἐγὼ, οὐδὲ διαβάλλω, ἀλλὰ τοῖς κακοῖς τῷ καλῷ κακοῖς χρωμένους. Καλὸν τὸ πλουτεῖν ἐφ' τε γὰρ ὁ Θεὸς ἐποίησε, πάντα καλὰ λίαν. Βίβλας πένητα, καὶ ὑπερηγῆσι, καὶ οὐκ ἐνοεῖσι, οἷοι ἀνθρώποι; εἰ, καὶ ὁ πένης ἀνθρώποι; ἔστιν ἀνθρώπος, τὸ παρουσιάζωσιν ζῶον τοῦ Θεοῦ· ἀνθρώπος, εἰ ἐν οὐρανῷ ἐταυθῆ· ἀνθρώπος, εἰ ἐν ὁ ἥλιος ὀρμῶσους τρέχει· ἀνθρώπος, εἰ ἐν ἡ σελήνῃ ἐπιγινώσκεσι θυσιάζει· ἀνθρώπος, εἰ ἐν ἄστρα δίδωσι τὸ φάγος αὐτοῦ, εἰ ἐν θάλασσα ἠλιώσῃ, εἰ ἐν ἡ γῆ ἐπιμελώσῃ ἐπὶ τὸν οὐρανόν· εἰ ἐν ὄρη καὶ νάπαι καὶ βουνοῖ, εἰ ἐν ἄλσι καὶ δομοῖ καὶ φάραγας καὶ πεδιάδας, εἰ ἐν πηγάι καὶ ποταμοῖ καὶ λίμναι, εἰ ἐν ἡ γῆ ἀνέταλλε βοτάνην γέροντι, καὶ τὰ ὄντα ἐκβάλλουσι· φυχὰς ζῶσας, εἰ ἐν κτήνι, τς-

τρόποα καὶ ἔρωτι καὶ κενῶν, δι' ἃ χρόνοι καὶ ἐπι-
 αὐτοὶ καὶ μῆνες καὶ ἡμέραι καὶ ὥραι καὶ νύκτες, δι' ἃν
 ἀγγελοὶ καὶ ἀρχάγγελοι, ἀρχαὶ καὶ ἔξουσιαί, θρόνοι, κυ-
 ριότητες, τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφίμ. Τί δὲ πολλὰ
 λέγω; δι' ἃν ὁ δεσπότης τὸ αἶμα αὐτὸν ἐξέχευεν. Ἄν-
 θρωποις τιμῆν αἵματι ἀγοράσθητε, καὶ τούτων παραβλέ-
 πτες; οὐκ ἀνθρώποις ἔσται, ὡς καὶ σὺ, εἰς πένθη ἐστὶ;
 διὰ τοῦτο ὑπερηφανεύσθε αὐτῶν; οὐκ πένθητες ἐξέλθητε
 ὁ Θεός; μὴ γὰρ πλουσίους; Πέτρος, ὁ κορυφαῖος τῶν
 ἀποστόλων, ἡ κρητὶς τῆ; Ἐκκλησία, ὁ ὄντως ἰσχυρὸς
 καὶ τῶν ὀνόματι καὶ τῶν πράγματι, οὐκ πένθη ἦν; οὐκ
 οἰκτρὸς καὶ ἀπερήμιμνος; οὐκ εὐτελής καὶ εὐκαταφρό-
 νητος; οὐκ ἀλιεύς ἦν; Ὁμοίως καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰω-
 ἄνης οὐ πένθητε; ἦσαν καὶ ἀλιεῖς; Καὶ περιῶν ὁ Ἰη-
 σους εἶδεν αὐτοὺς καὶ τὸν πατέρα αὐτῶν Ζεβεδαῖον βί-
 στωτας δίκτυα διεβήθη; πᾶν Ἄ πένιας ὑπερβολῆ-
 τοῦτον πένθητες ἦσαν, ὡς οὐκ ἴσχυον δίκτυα ἀγοράσαι
 πρὸς τὴν θῆραν τὴν ἀλιευτικήν, ἀλλὰ τὰ παλαιὰ ἔβρα-
 πτον καὶ τίχη τέχνην συνεκρούον, τῆ βραβυτικῆ τὴν ἀλι-
 ευτικήν. Ὁμοίως δὲ καὶ Ματθαῖος οὐ τελώνης ἦν; καὶ
 παρῶν ὁ Ἰησοῦς εἶδεν αὐτὸν καθήμενον ἐπὶ τῷ
 [79] πικελῶνι, καὶ λέγει αὐτῷ Ἐγὼρ, καὶ ἀκολουθεῖ-
 μοι. Καὶ ἀναστὰς ἠκολούθησεν αὐτῷ. Καὶ οὐκ ἐνόη-
 σεν, οἱ βασιλικῶν λόγον κατεγγεν, ἀλλ' ἐνόησεν δι-
 βασιλεύς τῶν βασιλευμένων καλεῖ· καὶ ὁ ποτὶ τὰ ἀλλή-
 τρια ὁράτων, νῦν ἔχον αὐτὸν πακοῖται τῶν ἰσίων
 πραγμάτων· καὶ ὁ ποτὶ λόκοι, νῦν πρῶτον. Ἐρρί-
 ψε Πέτρος τὰ δίκτυα, καὶ ἔλαβε τὰς κλαῖς τῶν οὐρά-
 νων. Ἀρχὴ Ματθαῖος τελώνιος, καὶ ἔλαβε τὸ εὐαγγέ-
 λιον. Ὁμοίως καὶ ὁ Παῦλος ἔσχε ἡν χειροτέχνης; οὐ
 οὐκ ἦν κατεγγ, καὶ ἔβραμια ἔσχε; οὐκ ἔλαβε ἐπι-
 στολάς παρὰ τῶν ἀρχισυναγωγῶν, ἵνα ἔλθῃν τοὺς ἀγίους
 ἀγκυλωτῆσι; καὶ ἔβη αὐτῶ ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ ὁδῷ,
 Καὶ φωνὴ αὐτῶν περιήστραψε, καὶ λέγει Ἐπιούλ,
 Σαούλ, τί με διώκει; Ὁ δὲ στραφείς λέγει Ἦς εἰ,
 Κύριε; Καὶ λέγει, Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ἐν
 σὺ διώκει. Καὶ πρῶτον ἐπὶ πρόσωπον ἐκτύθη, διὰ τὸ
 προσέβηκεν, Ναζωραῖος; Ἰνα μή νομίσι, διὰ ἄλλοι
 μὲν ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἄλλοι δὲ καλεῖ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ
 οὐράνου. Τοῦτο γὰρ ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ οὐκ ἀναγ-
 νῶν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' οἱ ἐκείων αὐτῶν ὁ μαθητῆ αὐτοῦ.
 διὰ τοῦτο εἶπεν, Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ἔνα γινῶ, οἱ αὐ-
 τῶς ἐστὶν ὁ τότε καὶ νῦν. Εἰσῆλθεν οὖν χειραγωγούμενος
 ὁ Παῦλος εἰς δαμασκόν, καὶ ἀπῆλθε πρὸς Ἀνανίαν, καὶ
 ἐπέθηκε τὰς χεῖρας εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Παύλου, καὶ
 ἴδωτο αὐτὸν. Πολλὰ μὲν ἡ ἱστορία, ἀλλὰ διὰ βραχέων
 ἴστωμαι διηγήσασθαι μὴν. Ἀναβλέψας δὲ αὐτῶ εὐθὺς
 εἰδέσθαι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ. Ἀνοήσαστε; δὲ οἱ
 Ἰουδαῖοι δὲ ὁ Παῦλος εἰδέσκει ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔχτην αὐτὸν πιάσαι. Οἱ δὲ
 μαθητῆ τοῦ Παύλου ἰδόντες ἐνέβησαν αὐτῶν εἰς στυ-
 ρίδα, καὶ ἐχάλασαν διὰ τοῦ τεύχους κάτω, καὶ οὕτως
 ἔφυγε καὶ ἀνήλθεν εἰς Ἱερουσόλυμα. Ὁ μακαρίας ἐκεί-
 νης στυρῆς, ἦτις τοῦτον ὀφώνιον τῆ οἰκουμένην ἐπε-
 φεν. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ μακαρίας Ἰωάννης; οὐ τὴν ἔρη-
 μων οἰκίῃ, καὶ μετὰ ταῦτα οὐρανοπολίτης γέγενετο; οὐκ
 ἀκριβῆς ἦσθη καὶ μὴ ἀγριον; οὐ πάντες; πένθητες ἦσαν
 καὶ προφήται καὶ ἀπόστολοι; καὶ διὰ τῶν πνεύτων
 τούτων κατεκούσασε τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν;
 πόσοι βασιλεῖς, πόσοι τύραννοι, ἡ πόσοι ὄντα, πόσοι
 ἄρχοντες, πόσοι προσηγορευμένοι ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ἐτελευ-
 τήσαν, καὶ πάντες ἰθὺν παρεβόθησαν; καὶ οὕτοι οἱ
 οἰκτρῶ, οἱ ἀπερήμιμοι, οἱ εὐτελεῖς, καὶ εὐκαταφρό-
 νητοι λέθη ὁ παρεβόθησαν. Ἄλλ' οὕτος ὁ βασιλεῦς, ὁ
 τὴν πορφυρίδα περιβαλλόμενος; καὶ τὸ διάδημα ἔχων, δοῦ-
 καὶ περιεκραλαῖα χρυσεῖ; καὶ στρατιώται; ὑπερασπισ-
 τὰς, ἀπέρχεται εἰς τὸν τάφον τοῦ ἀλιεύου, τὸ πένθητος,
 τοῦ οἰκτροῦ, τοῦ εὐκαταφρόντητος, καὶ περιπτύσσεται
 καὶ κλαίει καὶ εὐχεται εἰς τὸν δοξάζαντα αὐτὸν Τίς
 πειθεῖ τὸν βασιλεῖα ταῦτα ποιεῖν; εἰς; Ἐγὼ λέγω. Συν-
 τενεῖ μοι αὐτοῦς, παρακλῆσι, προσέχεται τοῖς λεγο-
 μένοις. Ὁ εἰπὼν αὐτοῦ, Περσευθέντες μαθηθεσάτε
 πάντα τὰ ἔθνη, βασιλευτέες αὐτοῖς εἰς τὸ ἔσχατο
 καὶ Πατρὸς καὶ τοῦ Που καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος
 κηρὸ ἔσχατο μὲθ' ἡμῶν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς
 ζωῆς ἡμῶν, καὶ ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος
 οὗτος ἔστιν ὁ τοῦαὐτὸν αὐτοῖς χαρισάμενος τέχνην.
 Ὁρᾷ; πόσον ἰσχυροῦσιν οἱ πένθητες; Ὁ μόνον αὐτοῦ,

ἀλλὰ καὶ δαιμονιώντες ἀπέρχονται εἰς τοὺς τάφους ἐπι-
 τῶν, καὶ ἀνακρίνοντο εἰς; Ὁρᾷ, οἱ οἱ νεκρῶ τῶν ὄν-
 των δυνατοῦσιν εἰσι; Μῆ εἰ ἀποβήσεται τοὺς πέν-
 θητες, Εἰσέρχεται ὁ πένθη εἰς τὴν αὐλήν σου γυῶν ἐλε-
 ροσύνην, καὶ ἀναλίσκει δύο ὥρας; μὴδὲν λαμβάνει, ὅτι
 ἐνόησε ἐπιπέτατες τῷ δούλω σου βάλαιεν αὐτὸν ἔσω. Ὁ
 οὐδας, εἰ ἐν βέλῃ τῶν πνεύων ἔσω, τὸν Χριστὸν ἰδὼ-
 νας; Αὐτῶς γὰρ εἶπεν, εἰς Ἐμοὶ ἔσται ἐπὶ τούτων εἰς
 ἐλεγχιστῶν ἐπινοήσεται, ἐμοὶ ἐπινοήσεται. Ὁρᾷ ἐν
 ἐν ὑβρίτης τὸν πένθη, τὸν Χριστὸν ἀτιμᾶζει; Ὁς
 γὰρ τῷ πένθη ποιεῖται; εἰς Χριστὸν ἀνακρίνει, καὶ
 αὐτοῖς εἶπε. Ταῦτα λέγω, καὶ λέγων οὐ πάσους·
 Ἐμοὶ μὲν τὸ λέγειν οὐκ ὀκνηρὸν, ὅμην δὲ ἀσφαλῆ.
 Ὁ πάσους ὅμας πειδύων, εἰς ἃν δύο ὀδῶν γέννηται
 γέγραπται γὰρ, Μακάριος ὁ λιπὼν εἰς ἕνα ἀκόντι-
 σων. Παρακοῆ ὀνάτων κατεγγίεται. Πένθη; πέν-
 θητα, καὶ οὐκ ἐλαεῖς; πὸς ἄπῃρξ ἢ τῆ ἐκκλησίᾳ, καὶ
 εὐχῆ; πὸς τὸ σῆμα σου ἀνοήτως, [79] καὶ ἐκκαθί-
 τὸν Θεόν; οὐκ ἐρῶμαι; οὐ τρέμεις; οὐ φρίττει;
 Εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ εἰσάσσει; Δι-
 ἄνον ἐλεμυστήν, ἵνα ἔγγραψ ἡμεῖς ἡ ἐλεμυστήν, καὶ ἡ
 δέσους. Ἐνόησε τινες ἐκβάλλουσι δέσους παρὰ τοῦ βα-
 σιλεύου τοῦ ἰσχυροῦ, καὶ ἀναλοκοῦσαι δικαιοσύνης γρη-
 σίνους, καὶ πολλὰκις οὐδὲν αὐτοῖς προσηρῶν, ἀλλὰ
 σχεδόν κατεγγοῦσιν αὐτῶ. καὶ οὐ δύο ὀδῶν οὐ θέας
 ὀγογραφῶνται οὐ τὴν δέσους; Ἐνταῦθα ὁ βασιλεῖς ὁ
 ἐπίτης; ἐπιγράφει, καὶ πολλὰκις ἀναντία ἐστὶν ἡ ὀ-
 γραφῆ; ὁ δὲ βασιλεῖς τῶν βασιλευμένων ἐν ὀγογραφῆ
 κεκυρωται καὶ βασιβεβαίωται. Εἰδες δέσους δύο ὀδῶν
 ὀγογραφῶμένην; διὰ τοῦτο δύο νηπῆρες εἰσι πρὸ τῶν
 πυλῶν τῆς ἐκκλησίας· μία τοῦ ὄσους, ἐν ἡ ἡπίται; τὰς
 χεῖρας, καὶ μία ἡ χεῖρ τοῦ πένθητος, ἐν ἡ ἀπομυκ-
 τῆ τῆ ψυχῆ σου. Εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ νη-
 τὰς χεῖρας σου· ἔπιος εἰς τὴν χεῖρα τοῦ πένθητος ὀ-
 δῶν, καὶ ἀπομυκτῆ τῆ ψυχῆ σου. Ἐάν δὲ ἐλαθῆ; καὶ
 νῆρας καὶ εὐχῆ, τῷ δὲ πένθη; μὴδὲν ἐπίσους, εἰ
 βραῖος; Πάουτος ἔσται, καὶ κρύπτεις αὐτὸν ἐπὶ τῆς
 γῆς, ἐν ἡ ἔργοναται νηπῆς ἰσραὴλ, καὶ ἰσραῖος αὐτῶ
 κλέπτου τὸν θησαυρὸν σου, καὶ ἀναστὰς πρὸς βωμῆς
 αὐτῶν σεσουλῆμενος. Θέλει; μὴ συληθῆται; Ὁ λέγω σου,
 τοῦτο ποιήσω, καὶ οὐδέποτε συληθῆσι εἰς τὸν αἰῶνα.
 Ἐθσαυρὸν ἔχεις; Ἰώσω αὐτῶν εἰς τὴν οὐκίαν τῶν πνε-
 νῆτων, καὶ ἐνδύωμαι· οὐδέποτε γὰρ δύναται συληθῆ-
 ναι. Ἐάν δὲ γῶνης εἰς τὴν γῆν, ἀπολῆσται αὐτῶν καὶ
 ἐν δὲ μὴ ἀπολῆσται, φυλαχῆθαι δὲ, μετὰ τὴν τελευτήν
 σου καὶ ἄλλοι πλοῦτουσιν ἐκ τῶν σου. Τί σοι τὸ βραῖος,
 οἱ κάρναι; καὶ μοχθῆς, καὶ ἄλλοι εἰσέρχονται εἰς τὴν
 ὑπέρχοντά σου, ἀπ' ὧν οὐ λῆψῃ μισθόν, καὶ κατατρω-
 φῶσιν; Οὐκ ἡκουσας; τοῦ προφήτου λέγοντος, θησαυ-
 ρίζεις ὁ πλοῦτος, καὶ οὐ τρωφῶσται τίνι συνάξει αὐ-
 τῶ; Καὶ πᾶν ἀλλαχθὲ ὁ αὐτοῖς λέγει, Ἄρρω καὶ
 ἄνους ἀπολοῦνται, καὶ καταλειφθῶσιν ἄλιος τῶν
 πλοῦτων αὐτῶν· καὶ Μῆ ρεβού, θεῶν πλο-
 τῆσιν ἀνθρώπων, ἡ δεῶν πλοῦτων ἡ ὀδῶν τοῦ αἰῶ-
 νος αὐτοῦ. Ὅτι ἐν τῷ ἀποθῆσκει αὐτῶν οὐ λῆψεται
 τὰ πάντα, οὐδὲ συγκρατήσεται αὐτῷ ἡ δόξα αὐ-
 τῶ. Καὶ ἐν τοῖς Ἐυαγγέλιος ὁ Κύριος τῶν ἔσρων
 πλοῦσι λέγει Ἄρρω, ταῦτα εἰς τὴν γῆν τῆς γῆς
 σου ἀμαρτωσίαν ἀπὸ σου· ἀ δὲ ἡτοῖμας, τίς
 ἐσται; Ὁρᾷ ὅσα πάσους οἱ θησαυροῖσιν ἐσται;
 ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλὰ θησαυρίζεται ἐν οὐρανῷ, ἐσται
 οὐκ ὅτις οὐκ ὅτις βρώσις ἀρατίζει, καὶ μὴν δούλω.
 Ὁ ὄθλω καὶ ταλαίπωρος, οὐ τῆ γῆ πιστεύεις, καὶ τῷ
 Θεῷ οὐ πιστεύεις, τῷ λέγοντι, Ὁ ἐπὶ τούτων τῶν ἐλε-
 χιστῶν κλοῦσεται, ἐμοὶ κλοῦσεται; Οὐκ οὐδας, εἰ
 εἰσι τινες τῶν γηπῶν πένθητες, οἰκτρῶ, τὸν ἡμερῶν
 ἄρτων ἐκ τῶν οὐκίλων περιβόητοι πένθη, καὶ ἐν τῷ
 καιρῷ τοῦ σπέρου οὐκ ἔσται πῶθεν σπείρει; καὶ λα-
 βῶναι τὸν γηπῶν αὐτοῦ ἡ τῆς γῆπῶν αὐτοῦ, καὶ
 πολλὰκις αὐτῶ τὸ σκάφον, ἐν ἡ κρύβεται τὴν γῆν, καὶ
 τίθησιν αὐτῶ ἐλεγχῶν, καὶ δανείζειται ἵνα μόνον ἡ εἰς
 ἡ τρεῖς, ἡ δόσους δύναται αὐτοῦ τῆ ἄρουρα ὑπέδραβε,
 καὶ δανεισάμενος σκορπίζει αὐτῶ εἰς τὴν γῆν, καὶ π-
 στεύει τῆ γῆ, καὶ ἐκδίδεται καιρὸν φανερῶν, εἰς ἃν ὁ
 κλοῦσται; γένεται ἐν τῆ γῆ; καὶ κλοῦσται; μὴ δανεισάμενος
 ἐπίσους τῆ γῆ, οὐδὲ τῷ Θεῷ οὐ πιστεύει; Ἐκίως
 τῆ συνδούλω ἐπίσους, καὶ οὐ τῷ δεσπότη οὐ π-
 στεύει; Ἡεῶν, εἰσί μοι, συγγνώμην ἔχεις; Ταῦτα
 λέγω οὐ πολλῆς ἀπανθρώπιας ὄμων καταγιγνώσκων, μὴ
 γένουτο. ἀλλὰ ἀλιεῖων ὅμας ἐπινοήσους εἶναι πρὸς τὸν τί;

Nonnus Codex, ἀποκρίνεται: forte neutra lectio vera.

quadrupedes, reptilia, aves; propter quem tempora, anni, menses, dies, hora et noctes; propter quem angeli, archangeli, principatus, potestates, throni, dominationes, Cherubim et Seraphim. Quid plura dicam? Propter quem Dominus sanguinem suum fudit. Homo pretiosus sanguine redemptus est, et illum despicias? nonne homo est tu, licet pauper sis? ideone in illum superbis? nonne pauperes elegit Deus? non divites elegit? Petrus apostolorum coryphaeus, fundamentum Ecclesiae, qui vere et re et nomine Petrus, nonne pauper erat? nonne miserabilis et abjectus? nonne vilis et despectus? nonne piscator erat? Similiter Jacobus et Joannes, nonne pauperes erant et piscatores? Et praeteritus Jesus vidit eos et postrem eorum Zebedaeum reficiens retia sua dirupta (Marc. 1. 19). O paupertatem summam! usque adeo pauperes erant, ut non possent retia emere ad piscationem, sed vetera relincebant; et arte artem tulciebant, sutoria piscatorum. Similiterque Matthaeus nonne publicanus erat? Et pertransiens Jesus vidit illum sedentem in telonio, et dicit illi: Surge, et sequere me. Et surgens sequens est cum (Math. 9. 9). Non cogitavit se regium officium habere, sed eam reputavit, se a Rege regum vocari: et qui olim aliena rapiobat, nunc se a rebus suis renovit; olim laicus, nunc ovis. Abiecit Petrus retia, et accepit claves caelorum; dimisit Matthaeus telonium, et accepit evangelium. Similiter et Paulus, nonne artifex erat? nonne cultum sutorium tenebat, ac pelles secebat? nonne accepit epistolas a principibus synagogarum, ut veniens sanctos captivos duceret? Et apparuit illi Jesus in via, Et lux circumfulsit eum, et ait, Saule, Saule, quid me persequeris? Ille vero conversus dixit: Quis es, Domine? Et dixit: Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris (Act. 9. 4. 5). Et lapsus in faciem, excaecatus est. Cur addidit, Nazarenus? Ne putaret alium esse Jesum illum, et alium qui se de caelo vocaret. Dicebant enim Judaei Jesum non assumptum fuisse, sed discipulos ejus furatos illum esse. Ideo dixit, Jesus Nazarenus, ut sciret hunc ipsum et tunc et nunc esse. Ingressus est ergo Paulus manu ductus Damascus, et abiit ad Ananiam, qui imposuit manus in oculos Pauli, et sanavit eum. Longa est historia, sed paucis volo eam velle enarrare. Recepto visu ille statim docebat in nomine Jesu. Audientes autem Judaei Paulum docere in nomine Domini nostri Jesu Christi, quaerebant eum comprehendere. Ille videntes Pauli discipuli, injecerunt illum in sportam, et demiserunt eum per murum, et sic effugit et abiit Jerusalem. O bestiam illum sportam, quae tale obsequium orbi misit! Similiter et beatus Joannes, nonne desertum incoluit, et postea calvi cavis effectus est? nonne locustas et mel sylvestre comedit? nonne omnes prophetae et apostoli pauperes erant? et per hos pauperes hominibus salutem paravit? Quot reges, quot tyranni, quot consules, quot principes, quot praefecti a saeculo mortui, jam omnes oblivioni traditi sunt? et hi miseri, abjecti, viles, despicibiles, non in oblivione veniunt. Sed hic rex; purpura indutus, diademate redimitus et gloria, galeam auream gestans, militibus stipatus, migrat in sepulcrum piscatoris, pauperis, miseri, despecti, ipsum amplectitur, fiet et precatur eum, qui ipsi gloriam indidit. Quis regi suadet ut talia faciat? quis? Ego dicam. Attendite mihi, quae dico, dictis animam adhibete. Qui dixit illis: *Ementes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Et ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi* (Math. 28. 19. 20). Ille est, qui ipsis talem artem indidit. Viden quantum valeant pauperes? Neque solum hoc, sed etiam demoniaci ad eorum sepulcra abeant, et curantur. Viden mortuos esse vivos potentiores? Non ultra pauperes rejicias. Iurat pauper in atrium tuum quaerens eleemosynam, et duas insumit horas nihil accipiens, et interdum servo mandas ut foras illum ejiciat. Nescis,

si illum furas ejicias, te Christum persequi? Ipse itaque dixit: *In quantum fecistis uni ex istis minimis, mihi fecistis*. Viden? te si contumeliam pauperi inferas, Christum dehonesteris? Quaeque enim pauperi facis, in Christum referuntur, ut ipse dixit. Haec dico, nec dicendi finem faciam: *Mihi enim dicere noc pigrum est, vobis autem tutum* (Philipp. 3. 4). Non cessabo vos docere, donec meliores evadatis: scriptum est enim: *Beatus qui loquitur in aures audientium* (Eccli. 25. 12). *Inobedientia mortem operatur*. Viues pauperem, nec misereris ejus? quomodo pergis in ecclesiam, et precaris? quomodo os tuum aperis, et Deum invocas? non erubescis? non tremis? non exhorrescis? Intras in ecclesiam Dei ad precandum? Da eleemosynam, ut inscribatur simul eleemosyna et precatio tua. Interdum quidam precationem emittunt ad terrenum regem, ad ducentes aureos impendant, et plerumque nihil proficiunt, verum illud ceu schedulam retinent, et tu non vis duos obolos adscribi supplicationi tuae? Ille rex terrenus inscribit, et saepe contraria subscriptio est: at Rex regum si subscribat, res firma et stabilis est. Vidistin supplicationem duobus subscriptam obolis? Ideo duo lavacra sunt ante portas ecclesiae; alterum aqua, quo manus lavas; alterum manus pauperis, quo animam tuam abstergis. Intra in ecclesiam, et ablu manus tuas: depone obolum in manum pauperis, et ablu animam tuam. Sin ingressus te Inveris et oraveris, nihilque pauperi dederis, quae tibi hinc utilitas? Divitiae sunt tibi, et illas in terra ocultas, quo saepe filites noctu veniunt et effodiunt et furantur thesaurum tuum; et exsurgens mane vides abreptum illum. Vis non abripi? Id fac, quod tibi dico, et nunquam tibi abriperit in aeternum. Thesaurum habes? Depone illum in ventrem pauperum, et esto securus: nunquam enim potest abripi. Si effodias in terram, perdes illum: quod si non perdidisset, sed servaret, post nonne tuum alii de bonis tuis divites erunt. Quae tibi hinc utilitas, quod labores et defatigeris, ut alii bona tua invadant, a quibus mercedem non recipies, dum ipsi illi deliciis gaudeant. Non audisti prophetam dicentem, *Theaurizat dives, et ignorat cui congregavit ea* (Psal. 58. 7)? Idem rursum alibi dicit: *Insuperius et stultus peribunt, et relinquent alienis divitias suas; et, Ne timearis cum dives factus fuerit homo, vel cum multiplicata fuerit gloria domus ejus. Quoniam cum interierit, non attinet omnia, neque descendunt cum eo gloria ejus* (Psal. 48. 11. et 17. 18). Et in Evangelio Dominus inspicienti diviti dicit: *Stulte, hinc nocte repetent animam tuam; quae vero parasti, cujus erunt* (Luc. 12. 20)? Vides quantam patientiam tibi, qui thesaurus sibi colligunt in terra. *Sed theaurizat in caelo, ubi neque erugo neque tineae demolitur* (Math. 6. 20), et thesaurus manet tuus. O miser et infelix! tu terra fidem habes, et Deo non credis dicens: *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*? Nescis quosdam agricolas esse pauperes, miserabiles, qui quotidianum panem ex propriis laboribus habent, et stationis tempore non habent unde serant: tunc accepta sua vel uxoris tunica, imo saepe ipso instrumento quo ad agriculturam utuntur, illa dant in pignus pro uno modio vel duobus vel tribus, vel quot potest ejus arum capere: acceptumque pro pignore granum spargit in terram, et terra committit, ex-pecta: quae tempus, donec fructus ex terra emerget? Ille pignori acceptum tunc con-reddidit, tu autem Deo non credis? ille con-ervo suo credidit, et tu Domino non credis? Quam, quae? veniam impetrabis? Haec dico, non ut vos de tanta inhumanitate dammem, absit; sed ut vos concientem et paratos reddam ad eleemosynam serendam. Aurum avarus sanguinarium, ab omnibus optatum, omnibus invidum, ab omnibus dilectum, omnibus insidans, fugitivum, ingratum. An re-cidis, quod sit ejus contubernium? Ut meretrici inflata hunc alioquitur, illi ammit; alium admittit hodie, cras ad alium transibit; hodie princeps es, cras subditus; hodie dives.

eris pauper; hodie Jus dicis, cras condemnaberis. Vides vitæ mutationem, quomodo sicut umbra prætercurrat, et fumu subtilior dissolvatur? annon at aranea dissipatur? Non finem faciam vos monendi: sive agatis, sive non agatis, ego tamen dicam, neque cessabo: scriptum est enim, *Beatus qui loquitur ad aures audientium: inobedientia mortem operatur.* Invidiam saltem vidiam illam inopem, quæ duos obolos iniecit: quomodo ex præclaro proposito justificata fuit. Non duos habes obolos? Unum dato. Nec unum habes? Da panem. Si neque panem habeas, saltem inغمisco, cum vides pauperem, et oratio tua accepta erit. Nam qui novit occulta cujusque mentis, qui omnia scit antequam fiant, bene novit te, si habuisses, daturum fuisse. Propositum animi

vult; cor scrutatur et novit: homo enim in facie, Deus autem in cor respicit. Rogo igitur, servem præceptum, quod vobis trado: *In hoc enim discipuli mei eritis, si diligatis invicem.* Hæc ipsius Domini vox est, quam dixit discipulis; et rursus, *Dilige Dominum Deum tuum ex totis viribus tuis, et proximum tuum sicut teipsum.* In his duobus mandatis tota lex et prophetæ (Mar. 12. 50. 31; Matth. 22. 37. 39. 40). Rogo igitur, ut sitis mutuo humani, hospitalis, pauperum amantes: præcipue vero Dei dilectionem perpetuo habeamus, ut possimus digni haberi æternæ vitæ: quam omnino nos omnes assequamur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium cum Patre et Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN SEPTEM SERMONES DE JEJUNIO.

Non est quod lectorem moneamus, hosce de Jejunio sermones brevissimos non esse Chrysostomi, sed eisdem importi Græculi et plerumque nugacis, qui hæc ab se consarcinata Chrysostomo adscri-

psit. Hæc Latine convertimus, nec sine fastidio et labore; nam scriptor hic res interdum sic comitia, vix ut intelligatur, quod est in oratione vitam vel maximum, inquit Tullius.

IN PRÆDICATIONEM JEJUNII. SERMO I.

Ad medelam hodie Deus genus nostrum advocat. Per prophetam enim jejunium medicinam esse designavit: *Sanctificate jejunium,* inquit, *predicate medelam* (Joel 1. 14). Quia enim vidit Deus Adamum multis vulneribus confectum ex paradiso ejectum fuisse; huic medelam jejunium assignavit, et quidem recte. Quid enim non sanat jejunium? quod animæ vitium non delet? Intemperantiæ satietate eliminata, cor renovat; vitæ humore evacuato, iræ ardorem comprimit, invidiæ duritiam emollit, concupiscentiarum tumoribus medetur, voluptatum febrem fugat, vanæ gloriæ fastum pellit, sollicitudinis vigiliis ejicit, oculorum lipitudines purgat, corporis et animæ sensus emundat: artifex enim illa desuper medendi vin accepit a Creatore. Qui ergo sanitatem amat, jejunio sese prompte dedat: non enim exigit adhibita medicinæ pretium; imo etiam mercedem addit. Quam mercedem? hoc enim operæ pretium fuerit ediscere. Dat mercedem, non obolos, sed temperatas cogitationes; non aurum, sed bonos mores; non argentum, sed membrorum puritatem; non lapides preciosos, sed pios cogitatus; non splendidas vestes, sed integros carnis sensus. Dat meretricibus mercedem, castitatem; ebriosis abstinentiam, avaris liberalitatem, auri amatoribus amorem pauperum, fratrum osoribus fratrum dilectionem et hospitalitatem, pusillanimitatis longanimitatem: quodque majus est, dum vivificat, Deo conjungit. Non possunt enim, non possunt cum Deo versari, qui non prius jejunium medelam adhibuerint. Ita enim a seculo alii inimici, alii amici Dei comprobati sunt, intemperantia vel temperantia utrumlibet efficiente. Adam concedendo a Deo fugit ut inimicus: Cain, qui primus fructus Deo non dederat, ingenuescebat et tremebat ut Dei inimicus: delicias se cedentes Noë coætanei, Judicem contra se excitantur: voluptatibus incumbentes Sodomitar, ut inimici Dei sperera exceper tonitrua: comestio impediit Esau, quominus dilectus et primogenitus vocaretur: citus et potus Israellem constituit inimicum ejus, qui ipsum cum signis et prodigiis duxerat: per vinum et ebriam propheta populum accusavit: vinum et ciceras Herodem Joannis et Christi amicitia privavit. Nostin' eos, qui per intemperantiam inimici Dei facti sunt? Disce

eos, qui per jejunium in Dei amicitiam sunt admissi. Non enim quod gustasset Abel, sed quod Deo obtulisset, se Dei amantem ostendit: Moyses quia jejunaverat, amicus celebris et fidelis vocatus est: postquam jejunasset Elias, quasi amicus assumptus est: cum jejunasset prophete, ut amici Dei mystéria noverunt: postquam jejunaverat Isaias, Seraphim sex alarum vidit et descripsit: jejunus Ezechiel multis oculis instructus Cherubinos mente percepit: eos in Babylone qui jejunaverant visitavit Deus, mittens angelum iis, qui in fornace erant, et prophetam Habacuc ei, qui inerat in lacu: ex inimici Niniæ per jejunium amici facti sunt: similiterque David ex inimico amicus est effectus. Nam cum Urize uxorem amavit, inimicus erat Deo; cum autem in jejunio humiliavit animam suam, audivit illud: *Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum* (Act. 13. 22). Joannes filius Zachariæ sponsi amicus fuit. Quare? Quia in deserto manebat locustas colligans, et mel sylvestre. Anna cur Deo accepta? Quia jejunius et orationibus incumbens, nocte et die ministrabat Deo. Petrus et Joannes amici quare? Quia jejunii ascenderunt in templum ad horam orationis nonam. Paulus amicus erat quare? Quia carnem castigans in servitute redigebat. Amicus Timotheus cur? Quia per potum aquæ voluptatum extinxit rogam. Amicus Cornelius quare? Quia jejunus per ministerium Petri saltem accepit. Amici erant Christi martyres quare? Quia carnem et temporaneam vitam contempserunt. Vides quomodo non solum ad medelam obtinendam, sed et ad divini amicitiam Deus per jejunium genus nostrum advocet, curans ut Adam sanctus et sanus efficiatur, continens, amicus, temperans, mansuetus, modestus et congener? Quid enim est amicus esse Dei, quam ejus congener effici? Esto igitur per jejunium amicus Dei, esto per jejunium Dei congener. Ne maneat intemperans, ne maneat inimicus, ne maneat infirmus, ne manes vulneratus, ne manes paralyticus. Ecce enim jam tibi hodie adstat Christus in hæc pulchra ecclesia, nova Jerusalem: ecce adest quadragesima, spiritualem tibi piscinam ostendens, non quæ per annum circumloquitur infirmum unum sancti, sed totum populum: ecce Jerusalem, ecce Christus, ecce quadragesima, piscina spiritualis. Ingredere gaudens,

ἀλεημοσύνης σπόρον. Χρυσὸν φιλεῖς τὸν αἰμοδόρον, τὸν πᾶσι ποθεῖνόν, καὶ πᾶσι πολέμιον, τὸν φιλούμενον ὑπὸ πάντων καὶ τοῖς πᾶσι ἐπιβουλεύοντα, τὸν δραπετήν, τὸν ἀγνώμονα; ἢ οὐκ οἴδατε, τίς ἐστὶν ἡ τοῦτο συνουσία; Καθάρτη πύρην ἀσυείδητος τοῦτω ὀμλεῖ, καὶ κείνη νεύει· ἄλλω συντάσσεται σήμερον, καὶ αἴριον πρὸς ἄλλον μεταβαίνει, σήμερον ἄριον, καὶ αἴριον ἄρχόμενος· σήμερον πλοῖστος, καὶ αἴριον πένης· σήμερον δικάσις, καὶ αἴριον καταδικάζη. Ὅρας τὴν τοῦ βίου μεταβολήν, πῶς ὡς οὐκ ἀπαρτίζει, καὶ καπνοῦ εὐτελεστερον διαλύεται; οὐχ ὡς ἀράχνη διασπάται; Ὁ παύσομαι ἐγὼ παιδεύων ὑμᾶς· κἂν τί ποιῆτε, κἂν δὲ τί ποιῆτε, ἐγὼ λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι γέγραπται γάρ· [795] Μικύριος ὁ λαλῶν εἰς ὡς ἀκούοντων. Παρακοῆ θάνατον καταργεῖται. Μιμήσαθε κἂν τὴν χήραν ἐκείνην τὴν πενήναν τὴν τοῖς δύο ὀλοῖστος καταβαλοῦσαν, πῶς ἐδικαιώθη διὰ καλῶν πράξεων. Οὐκ ἔχεις δύο ὀλοῖστος δούνας; Ἄδς ἔνα. Οὐκ ἔχεις ἕνα; Ἄδς ἄρτον. Οὐδὲ ἄρτον ἔχεις; Κἂν στένασον θεασάμενος

τὸν πένητα, καὶ εἰδέκατι σου ἢ δέσεις. Ὁ γὰρ ἐπιστάμενος τὰ ἀπέρρητα τῆς διανοίας ἐκείνου, ὁ τὰ πάντα εἶδος πρὶν γενέσθαι αὐτὰ, οἶδεν ὅτι, εἰ εἴγας, εἰδῶς. Τὴν προαίρεσιν θέλει, τὴν καρδίαν διερευνῆσαι καὶ οἶδεν ἄνθρωπος γὰρ εἰς πρόσωπον, καὶ θεὸς εἰς καρδίαν. Παρακαλῶ οὖν, φιλόστα τὴν παραγγελίαν, ἣν παραγγέλλω ὑμῖν· Ἐν γὰρ τούτῳ ἐμοὶ μυστηριᾶ ἔσται, ἐὰν ἀρπάζετε ἀλλήλους. Αὐτοῦ τοῦ δεσποτικῶν ἐστὶν, αὐτὸς εἶπε τοῖς μαθηταῖς; καὶ πάλιν Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν· ἐν ταύταις δυνάμιν ἐντολαῖς ὁλος ὁ νόμος καὶ ὁ προφήτης. Παρακαλῶ τοῦτον ἔσοσθαι εἰς ἀλλήλους φιλόδουλοι, φιλόξενος, φιλόπαιχος· ἐκείρωτες τὴν εἰς θεὸν διπνετικῶς κρατούμεν, ἕνα δυνθόμεν ἀξιώθηναι τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἣς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Εἰς κήρυγμα νηστείας. Λόγος α'.

Ἐπὶ θεραπείαν τῆμερον ὁ θεὸς τὸ γένος καλεῖ. Ἰατροὶν γὰρ διὰ τὸ προφῆτον τὴν νηστείαν ὠρίαστο, Ἀγιάσατε, λέγουν, νηστεΐαν, κηρύξατε θεραπείαν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὁ θεὸς ἐκ παραδείσου πολυτραυμάτιστον τὸν Ἄδᾶμ βλαθέντα, θεραπείαν τοῦτω τὴν νηστείαν ἀπένειμε· καλῶς. Τί γὰρ οὐκ ἰατρεῖαι νηστεία; Ποῖον δὲ πάθος οὐκ ἀφανίζει τοῦ νοῦ; Τὸν τῆς ἀκρασίας χρόνον ἀποδιώξασα, ἀνακαινίζει καρδίαν τοῦ βίου τοῦ ὕγρον ἐκκενώσασα, τοῦ θυμοῦ εἰς φλεγμονῆς καταστέλλει, τὸν φθόνον τὴν σκληρότητα καταπλάττει, τὸν ἐπιθυμῶν τοὺς θηκούς χειρομυεῖ, τὸν ἔθρονον τοὺς περτωτοὺς ἀφανίζει, τῆς κενδοφίας τὰς φαντασίας ἐλαύνει, τῆς μερμηρίας τὰς ἀγρυπνίας ἀποδιώκει, ὀφθαλμῶν εἰς λήμια καθάρει, σῶματος καὶ ψυχῆς τὰς αἰσθήσεις ἐκκαθαίρει· τεχνίτης γὰρ αὐτὴ ἄνωθεν τὸ ἰατρεῖον δεξαμένη παρὰ τοῦ κτίσαντος. Ὁ τοῖνον ὑγιεινὰ ἐραστῆς ἐτοιμῶς τῆ νηστείας αὐτὸν ἐπόδω· οὐ γὰρ ἀπαρτεῖ ἰατρειώσασα ἱατρικά, ἀλλὰ καὶ προσθίδουσι μισθόν. Ὅποιον οὖν προσθίδουσι τὸν μισθόν, καλῶν γὰρ καὶ τοῦτο μαθεῖν. Δίδουσι μισθόν, οὐκ ὀλοῖστος, ἀλλὰ σὺμφερους λογισμοῖς· οὐ χρυσόν, ἀλλ' ἦθος χρηστόν· οὐκ ἄργυρον, ἀλλὰ καθαρότητα [794] μελῶν· οὐ λίθους τιμίους, ἀλλ' εὐλαβεῖς λογισμοῖς· οὐκ ἐσθῆτας λαμπράς, ἀλλ' ἀπειλοῦσας· τῆς σαρκὸς τὰς αἰσθήσεις. Δίδουσι πόρνας μισθὸν τὴν σεμνότητα, μετῴσις τὸ νηφάλιον, μικρολόγος τὸ φιλόμιον, φιλοπρόσιτος τὸ φιλόπαιχον, μισαλόγος τὸ φιλάδελφον καὶ φιλόξενον, μικροφύχος τὸ μακροθύμων· τὸ δὲ μελόν, ζωώσασα συνάπτει θεῶν. Οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἐστὶν ἄλλως ὀμιλῆσαι θεῶν, μὴ πρότερον τῷ τῆς νηστείας φαρμάκῳ προσομιλήσαντας. Οὕτω γὰρ ἐξ αἰῶνος οἱ μὲν ἔχθροί, οἱ δὲ φίλοι ἐδεχθήσαν θεοῦ, ἀκρασίας καὶ ἐγκαταλείψας ἀργασίαις ἐκάτερον. Φαγῶν γὰρ Ἄδᾶμ ἔφυγε θεὸν ὡς ἐχθρὸς· τὸν πρῶτερον κἂν οὐ παραχωρήσας; θεῶν, ἔστινε καὶ ἔτραμε, ὡς ἄφλος θεῶν· σπασαλήσαντες οἱ ἐπὶ Νῶε ἤγειραν κατ' αὐτῶν τῆς κρίσεως τὸν κρῖν· θρέφαντες τὰς ἦδονας οἱ ἐν Σόδομοις, ὡστερ ἔχθροί τοῦ θεοῦ, τὸς ἄνωθεν ἐδέξαντο κεραινοῦς βρωσίς οὐ συνεχώρησε τὸν Ἰωῶν λέγουσας ἀγαπητὸν καὶ πρωτότοκον βρωσίς καὶ πόσις κατέστησεν ἐχθρὸν τὸν Ἰσραὴλ τὸν ἐν σημείῳ καὶ τέρασιν ὀδηγήσαντα· δι' ὄλον καὶ σκερα ὁ προφήτης κατηγόρησε τοῦ λαοῦ· οἶνος καὶ μέθη τῆς Ἰωῶνου καὶ τῆς Χριστοῦ φίλας τὸν Ἰερουζὴν ἐπέστη· Sic est ex conj. correctum, pro eo quod legebatur, ἀλλὰ πείσομαι, ἔστι.

σεν. Ἐγὼσι τοὺς δι' ἀκρασίας ἐχθροὺς γενομένους τοῦ θεοῦ· μόνον καὶ τοὺς διὰ νηστείας φίλους κατασταθέντας τὸ θεοῦ. Οὐ γὰρ γενομένους, ἀλλὰ προσεγγίνας· Ἄδελ θεοῦ, φιλοφρονήσας ἐφάνη θεὸν νηστεύσας Μωϋσῆς φίλος ὀνομαστός καὶ πιστὸς ἐκλήθη νηστεύσας Ἥλιος, ὡς φίλος ἀνεψιφῆθι νηστεύσαντες προσήται ἔγνωσαν τὰ τοῦ θεοῦ, ὡς φίλοι, μυστήρια νηστεύσας Ἰωάνας Ἰστόρηος τὰ ἐξαπτεράγα Σαραμί· ἄστος γενομένους Ἰεζικὴλ κατενόησε τὰ πολυδύματα Κερουβίμ· νηστεύσαντας τοὺς ἐν Βαβυλωνί ὡς φίλους ἐπέλοκεπεν ὁ θεός, τοῖς μὲν ἐν τῇ καμίνῳ τὸν ἀγγελόν, τῷ δὲ ἐν τῷ λακκῷ ἀποστείλας τὸν Ἀμαδοῦ· φίλοι ἐξ ἐχθρῶν Νινευίται διὰ νηστείας ἐγένοντο φίλοι ἐξ ἐχθρῶν ὀμοῖως καὶ Δαυὶδ. Ὅτε μὲν γὰρ τῆς τοῦ Ὀυρίου ἡρα γυναικὸς, ἤχθρανε θεῶν· ὅτε δὲ ἐπαύσαντο ἐν νηστείᾳ τὴν ψυχήν, ἤθρον, ἤκουσε, Δαυὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου. Ὁ Ζαχαρίας Ἰωάννης τὸν νομρίου φίλος, διὰ τί; Ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἔμεινε ἀκρίβας σὺλλέγων, καὶ μελὶ ἄρτων τρυγῶν. Ἄνα διὰ τί; Ἐπειδὴ ἐν νηστείᾳ καὶ δεήσει λατρεύσασα, νόκτα καὶ ἡμέραν ἐλειτούργει θεῶν. Πέτρος καὶ Ἰωάννης φίλοι διὰ τί; Ἐπειδὴ ἄστος ἀνέβαινον ἐπὶ τὴν ὄραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐναντίον πρὸς τὸ ἱερὸν. Παῦλος φίλος διὰ τί; Ἐπειδὴ υποπίεζεν ἰδουλαγῶν τὴν σάρκα. Φίλος Τιμόθεος διὰ τί; Ἐπειδὴ ὑποπόσις τὴν ἠδῶν ἐσέβασε τὴν πέτραν. Φίλος Κορνήλιος διὰ τί; Ἐπειδὴ ἄστος τὴν διὰ τὸν Πέτρον αὐστηρίαν ἐξεδέγτο. Φίλος ὁ Χριστοῦ μάρτυρες διὰ τί; Ἐπειδὴ σαρκὸς καὶ προσοκρῶν καταεφρήσανον ζωῆς. Ὅρας ὡς οὐ μόνον ἐπὶ θεραπείαν, ἀλλὰ καὶ θέαν φίλιαν θεὸς διὰ νηστείας καλεῖ τὸ γένος, ἄστος καὶ ὕγι σπεῦδον ἐργασασθαι τὸν Ἄδᾶμ, σὺμφερους, φίλον, ἔγκρατη καὶ κοινωνικῶν, σεμνῶν καὶ συγγενῶν; Τί γὰρ ἐστὶ τὸ φίλον εἶναι θεοῦ, ἢ θεοῦ γενέσθαι συγγενῶν; Γίνου τοῖνον διὰ νηστείας φίλος θεοῦ, γίνου διὰ νηστείας θεοῦ συγγενῆς. Νῆς μείνης ἀκρατῆς, μὴ μείνης ἐχθρῶς, μὴ μείνης ἀρρώστου, μὴ μείνης τραυματίου, μὴ μείνης παράλυτου. Ἰδοὺ γὰρ οὐ καὶ τῆμερον ἐπέστη Χριστὸς ἐν τῇ καλῇ ταύτῃ ἐκκλησίᾳ, τῇ νεῖ Ἰερουσαλήμ· Ἰδοὺ, ἐπέστη τεσσαρακοστή πνευματικῆς οὐ κοίμωθῆσαν δεκνύσασα, οὐχ ἕνα ἔστροψο κύκλῳ ἀρρωστῶν ἰατρειώσασα, ἀλλ' ὀλόκρον λαόν. Ἰδοὺ Ἰερουσαλήμ, Ἰδοὺ ὁ Χριστὸς, ἰδοὺ ἕνα τεσσαρακοστή, κοίμωθῆσαν πνευματικῆ. Ἐπιβῆθι χαίρων, τὸν αὐτῆς νημάτων ἀπόλαυσε γεννήδου, κλῖνον σάρκα, ἀπόλαυσον καρδίαν, σημεῖον ψυχῆς, καθάρων νοῦν [795] ἐσθων καὶ ἐξῶθεν τοῦ τῆς ἀμαρτίας

ῥόπου· ἀπόπλυνον τὸν Ἀδάμ, ἀκούσας λέγοντος· τοῦ Χριστοῦ. Ἐγὼ εἶπε, ἄρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπαίτη. Μὴ δὲ πίπτω οὐκ ἀνίσταται; Στήθι, πόδας ἔχων αὐταγελικούς, λογιμοὺς φιλοθύους, χείρας φιλοτίμους, γόνατα ἀκίνητα, μηρούς ἀμοιροῦς ῥήσων, νεφροὺς ἀλευθέρους ἐπιθυμιῶν, ὀφθαλμοὺς καλοὺς ἀσφαλτοθείας, μελέτην νόμου θεοῦ, στήθος, καρδίαν καθάραν, τράχηλον, τρόπον εὐπειθῆ, ψυχὴν, γινόμενη εὐλαβῆ, στόμα σπένδον, κάρην οὐκ ἐκκλίνουσαν, ἀκοήν εὐσταθοῦσαν, χεῖλῃ προφέροντα τὰ φίλα Χριστοῦ. Τοιούτους γίνου τῆς τεσσαρακοστῆς, ὡς κολυμβήθρας πνευματικῆς· πατρὸν λαβών. Διὰ ταύτης γὰρ σε θέλει εἶπὶ πλεῖστον πλῆμα ἀπὸ τῆς· ἀνομίας σου Ἰησοῦς· διὰ ταύτης ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καθάραι δὲ αἶρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου· διὰ ταύτης ἱεραρεύσαι, διὰ ταύτης ἀνακαινίσαι, διὰ ταύτης ἀκαθάραι, διὰ ταύτης πάλιν εἰς μέτρον ἡλικίας ἀγαγεῖν. Καὶ ἴνα σοι καὶ τὸ εἶπω κρῖσιον (ἀλλὰ καὶ τὸ ποτὸ σε κατεγέτω, διὰ τὸ τοῦ κριτοῦ φιλότιμον, ἐν νυσταγμῷ)· εἶπω τὸ κρῖσιον; Διὰ νηστείας σε θέλει Χριστὸς τὸν ἅπασι ἀναγενηθέντα ὕδατι καὶ Πνεύματι καὶ θεῷ πυρὶ καὶ τῆν ἀρχαίαν εὐγένειαν ἀναγαγεῖν. Τοῦ σοι τοῦ ἱατροῦ καὶ κριτοῦ τὸ μυστήριον ἀπεκαλύψαι. Διὸ σε λιτανεύω καὶ δέομαι, μὴ ὡς ἔτοίμως ἔχων τὸ φάρμακον, μείνη;

κίπται ευχρά· μὴ ὡς ἔτοίμη ἔχων τὴν μεσθὴν μετάνοιαν, μίσης πράττων τὰ οὐ φίλα θεοῦ, κόσμῳ ἐγκλωβισμένος, καὶ τὴν πρὸς θεὸν φίλαν ἀναβαλλόμενος· μὴ ὡς ἔχων τὸ καθάρσον, ἰναβάλλον. Ἄσθιον γὰρ τὸ μέλλον, ἀθῆλος ἡ ἀβριον, ἀθῆλος ἡ σήμερον, ἀθῆλος τὸ παρὸν· ὀδοπόροι ἐσμεν ἐν κόσμῳ· οὐ δεσποῖται, ἀλλὰ ἔσται, καὶ παρεπιθήμοι ἡμεῖς λαοκροῦμεν. Ἐκαλεῖσθαι τὸν κριτὴν οὐκ ἐχούμενος, περιετρεμένοι τὴν ψυχὴν· ἀπατοῦμενος, χρόνον καὶ καιροῦ ῥητὴν λαλεῖσθασι οὐκ εὐρίσκομαι. Μὴ τοῖνον, ἐν τρόπον εὐθυμοῦμενος δὲ πλοῦσιος*, εὐρωσὴν ἡμεῖς οἱ τὴν ψυχὴν ἀπατοῦμενος παρ' ἡμῶν, ἐν ἀκρασίας νυκτι, ἐν κακίας ὄσση, ἐν πλεονεξίας σκότῳ· οὐκ ἐν ἡμέρῃ νηστείας, ἐν ἡμέρῃ σεμνότητος, ἐν ἡμέρῃ φιλαδελφίας, ἐν φωτὶ θεοσεβίας, ἐν ἔθρῳ πίστεως, ἐλεημοσύνης τε καὶ εὐχῆς; ἴνα ἡμεῖς εὐρόντες υἱοὺς ἡμέρας, προσάγαγῃ τῷ τῆς δικαιοσύνης ἡλίῳ, οὐ καταλύσασθαι β' τῆς κακίας τὰς ἀποθήκας, ἀλλ' ἐκνεύσαντας καὶ καταλύσαντας, ἑαυτοὺς δεῖ διὰ μετένοιας καὶ νηστείας ἀνακαινίσαντας, χάριτι τοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμην.

* Navil. conjicit εὐθυμοῦμενος τὸ πλοῦσιον. ἡ ἴδὸν conjicit οὐκ οικοδομίσαντας.

Περὶ νηστείας. Λόγος β'.

Πάλιν ἡμεῖς ἡ ἀγία νηστεία πρὸς ἀπόλυσιν ἀγαθῶν καλεῖ, πάλιν ἀγωνιστὰς κατασκευάζει, πάλιν ἀνθρώπους βουλεύεται εἶναι, ὅπως νικητὰς τῶν παθῶν ἀναδύξῃ, καὶ τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς λαμπρότερον ἀποδείξῃ, καὶ διὰ τῶν πόνων στεφανῶσις ἡμῶν πλέθῃ ταῖς κορυφαῖς. Τί γὰρ ἐστὶ νηστεία, ἡ ἀγώνων στεφανῶσις, καὶ μισθῶν πρόξενος, καὶ σωτηρίας ὁδός; Νηστεία γὰρ ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν μετέσθην, ἀπὸ αἱματωσίας εἰς τὴν πατρίδα ἐπαναγῆ· νηστεία τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς ἴλαται, νηστεία σαθροῦσαν ψυχὴν ταῖς ἀμαρτίαις ἀνακαινίζει, νυσοῖ τὴν ψυχὴν, ἀνοετοῖ τὸ φρόνημα, τὸν φόβον τοῦ θεοῦ εἰσάγει, ἐκπορεύει τὰ πάθη, γαληνῶ τοὺς λογισμοῦς. Ἐν ἡμέραις νηστείων ἴδιον ἀσθένειαν, καὶ ἀρετὰν ἀνοετοῖ, καὶ σωφροσύνης τὸ κάλλος καθαρώτατον δεικνύται. καὶ σῶμα εἰς ψυχὴν μεταδίδεται, πνευματικῶν γενόμενον ὑπὲρ φύσιν. Καρὸς ἐν νηστείᾳ, καὶ μὴ στυγνάζει, ὡς· οἱ ὑποκριταὶ ἀφανίζουσι τὰ πρόσωπα πρὸς θεὸν ἀνθρωπίνην, ἀπολλύουσι τὸν μισθὸν τῆς νηστείας. Τοῦ γὰρ σωτηρῆς ἐστὶν ὁ λόγος· Ἐν νηστείᾳ βλεπῶν σου τὴν κεφαλὴν, νῆσον τὸ πρόσωπον τῆς εὐσυνείας. [790] Λάμψον ταῖς ἀρεταῖς, ὅπως ἔροι μόνῳ φαίνῃ νηστεῖων, τῶν τὰ κρυπτὰ καθορώντων. Μὴ δυσχεράνης ἀγαπητῆ, πρὸς τὴν νηστείαν, τὴν τῶν ἀρετῶν μητέρα, τὴν βίβαν τῶν ἀγαθῶν, τὴν πηγὴν τῆς σωφροσύνης, τὴν φύλακα τῆς εὐσεβείας, τὴν τῶν ἀγίων συντροφον, τὴν τῶν ἀγγέλων ὑπόσκητον, τὴν διαδόχου ἔχραν, τὴν τοῦ Πνεύματος φλάν· δι' ἧς αἱ ἴδιαι ἡμεῖς φενοῦσι καὶ δαιμόνες ὀπαναγοροῦσι, καὶ θυμὸς ἀνοετοῖ, καὶ ἐπιθυμία νεκρούται, καὶ ἀρετὰ ζωαὶ καὶ λάμπουσι ἐν ἡμῖν· δι' ἧς τὰ πάθη ἱερεῖται, καὶ καταστρέβεται τῶν ἡθῶν ὁ τόραχος, καὶ ὡς ἐν γαλήνῃ πλεῖ ὁ νοῦς, τῶν τρικυμιῶν αὐτοῦ γεμιστῶν τῆς πονερίας· διὰ τῆς ἐγκρατείας ταύτης καλοῦς διανύεται, καὶ τῷ λυμένῃ τῆς ἀρετῆς τὴν οὐκὰδα προσομιλάς. Ἐχεις λοιπὸν τὸ κέρας ἀσπλητον, τὸν φόρον ἀναυγῆστον, ὅταν ταῖς ἐντολαῖς τοῦ Πνεύματος ἐμπορεύσῃ, ὅταν τὸν λογισμὸν τῷ φόβῳ τοῦ θεοῦ στήρῃς καὶ τὰ παρόντα διακρούσῃ, ἀκούσῃ τῆς βίας Ἐραφῆς λεγούσης· Μὴ ἀγαπάτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Μὴ ἀγαπήσωμεν τὸν κόσμον τούτου τὴν τρυφήν, ἧτις ὡς φόρος βαρῦς τῷ σκάφει τῆς ψυχῆς γινόμενῃ ὑποβρύχιον αὐτὸ ἀπεργάζεται. Ἦ οὐκ οἶσθε, ὅτι μέχρι φάρυγγος ἵσταται, καὶ ἀρετῆς λοιπὸν μετὰ τὸν φάρυγγα πᾶσα τρυφή· ἡ δὲ εἴς αὐτῆς τιμωμένη τιμωρία ἀτελεύτητον ἐχει τὴν βόσανον; Τοῦς μὴ νηροῦσας σκοτοὶ ἡ τρυφή, τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς ἀμαυροῖ, νεκρὸν ἐπιπονον περιγράφεται· ὅσα οὐ θέμις, ἐκείνη πράττειν παρασκευάζει· δεγχεῖται τῆς ῥηθῆς τὰ ὄργανα, τὸν πόλεμον ἀβεί.

* Forte, inquit Sallivus, τὰ τρομακίς. Sed hic non cum lauto scrupulo quaerenda syllabis.

διωπνίξει τὰς ἐπιθυμίας· ἀνεργήτος εἰ λοιπὸν πρὸς ἀρετὴν. Τῶν γὰρ μελῶν λυθέντων, καὶ τῆς πολυνοῖα τῆν φρένα κλαπείας οὐκ ἰσχύει εἶς ἀνταγωνισθῆσαι, καὶ ἐπιχειρήσῃ τοὺς ἐχθροὺς γίνῃ, ὥστερ ναῦς οὐδὲ πνεύματος ἐλαυνομένη, μὴ ἔχουσα κυβερνήτην ὀδύμονον ταῖς προσβολαῖς τῶν κυμάτων ἀντιμαχηθῆσθαι, ἧτις ὄδε κάκιστος βάλλεται, καὶ οὐδὲν ἔτερον αὐτῇ ὑπάρχει, εἰ μὴ ναυαγίαν προσδοκῆν. Μὴ τοῖνον, παρακαλῶ, καὶ μετὰ τὴν νηστείαν τρυφῇ σχολάζουμεν, μηδὲ τοῦ πολλοῦ σπάντος ἀμελεῖα κατασθόμεν· ἀλλὰ πόνους ὕπνου συνάπτοντες, οὕτω προσδοκῆσωμεν τὴν ἀντίσθην. Ὅταν γὰρ εἰς μισθὸν μισθῷ συνάγῃ, ἔχει πολὺ κέρδος τεθσαυρισμοῦνον. Μὴ σθέσωμεν τῆς νηστείας τὸ ἀνοῦς, μηδὲ τρυφῇ ναυαγίας τὴν φρένα πρὸς ῥηθῆς παραχυρῶμεν, ἴνα μὴ ἀνάτονος κακοῖς τῆς ψυχῆν ταμύσωμεν. Κἀν μετὰ τὴν νηστείαν βούληθ θεραπεύσαι τὸ σῶμα ὡς ἀσθενῆ· τυγνῶνον, τῆς συμμετρίας ὑπερπύουσι· ἴνα, ὥστερ ὀλαξ ἐλαφρὸν φορτὸν ἄγρουσα, ὀφηλοτέρα ἢ τῶν κωμῶν τῆς πονερίας ἡ ψυχὴ· κἀν οἱ περαιοῦσι νεκρωθῶσι τῶν ἐπιθυμιῶν, νησιὰς δυνηθῆ πρὸς ἀνταγωνισμῶν, πρὸς κυβερνήτην λογισμῶν, ἴνα τὸ σκάφος ἀναυγῆστον διαφυλάξωμεν. Ἐχομεν γὰρ ἀδελφὴν τῆς νηστείας σύμμοχον πρὸς βοήθειαν, εὐχὴν λέγω· κἀν θάνατος ἦ, κἀν περαιοῦς, ἡ ἱερόν τι τῶν κακῶν, εὐχὴ καὶ νηστεία διαλύεται. Καὶ τί λέγω; Νηστεία δαιμόνης φυγαδεύει, καὶ τὴν τοῦ ἐξοδίου τυραννίδα καταλείπει, μάλιστα εἰ τὴν εὐχὴν ἔχεις σωφροσύνας· νηστεία καὶ εὐχὴ τὸν Ἠλίαν εἰς οὐρανὸς ἀνήγαγε. Ν. νησιῶται εἰ θανάτου ἐρῶσθετο, νηστεία τὸν Δαναῆν ἐκ τῶν λόντων ἀδελφῆ διαφυλάξει, νηστεία τοῦ; τρεῖς παῖδας ἀπαρῶσι; ἐν μῶσῃ τῆς καμίνου διετήρησε, νηστεία Μωϋσῆς τῆς ἀθεάτου ὄδῆς ἔβησε, νηστεία Ἐλισσαῖον ἀρχοντα τῶν προφητῶν ἀπέτελεσε. Καὶ τί ἐτι λέγω; Εἰ μὴ ἡν φάρμακον σωτηρίας καὶ πρόξενον ζωῆς, οὐκ ἂν εἴς ἀρχὴς ὁ θεός νηστείας ἐνετείλατο. Εἰ γὰρ ἠδύνητοσιν λέγει, οὐκ ἂν αὐτῷ θάνατος ἤγγιζεν, οὐκ ἂν ἐξέπαιτε τῆς ἀξίας τῆς δόσεως αὐτῷ παρὰ θεοῦ, καὶ τὸ παραδοῦναι τῆς τρυφῆς ἐξεβάλετο, καὶ τὴν ἐπιμολχὸν ταῦτην ζωὴν κατεδικάκετο· ἀλλ' ἐπέθῃ νόμῳ γαστροδὸ ἴπκτους, καὶ τοῦτο εἰ; θάνατον κατήνευσε. Νηστεία ἀγγέλου ὑπάρχει δίαται· καὶ τὸ δὴ μελλόν, ὁ ζωητὴ ἐνήστευσε, ἴνα αὐτὸς δέουμος· τὸ φάρμακον τῆς νηστείας, ἴνα ἡ ὑπογραμμῶν ἡμῶν νηστείας ἐγκαταστήσῃ πρὸς σωτηρίαν. Ἀδοῦ τοῖνον τῆς νηστείας ὅλου τοῦ βίου συνιμύουσι ἴνα σε διαφυλάξῃ, ἴνα σε ἐκ θανάτου ῥύσῃται, ἴνα σε ἐκ περαιοῦσων διασωσῇ. [797] καὶ εἰσάγει σε εἰς τὴν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν λέμῶν, χάριτι τοῦ Κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τὸ Πατρί ἡ δόξα σὶν ἀγῶν Πνύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ut ejus fluentis lactus fruaris; lava carnem, cor abluere, animam absterge, mentem exterius et interius a peccati corde purga. Ablue Adamum, cum audieris Christum dicentem, *Surge, tolle grabatum tuum, et ambula* (*Mar. 2. 9*). *Nam qui cadit, non resurgit* (*Jer. 8. 4*)? Sto, pedes habens evangelicos, cogitationes Deo amicas, manus liberales, genua non flexa, femora voluptatis expertia, renes concupiscentiis liberis, lumbos et ventrem tutos, meditationem legis Dei, pectus et cor purum, collum et mores obsequentes, animam et mentem piam, os modestum, pupillam non declinantem, auditum recte compositum, labia quæ Christo amica verba proferant. Talis esto, ut quadragesimæ quasi piscinæ spiritualis experientiam sumas: hæc enim te vult Jesus iniquitates tuas plurimum abluere: hæc te a peccato purgari optat qui tollit peccatum mundi, hæc te medicina sanat, hæc renovari et purificari, hæc rursus in mensuram ætatis adduci: et ut tibi quidpiam arcaum dicam (sed ne hoc ob Judicia liberalitatem et bonitatem in dominicatione detineat): dicamne quidpiam arcaum? Per jejunium te vult Christus semel renatum aqua et Spiritu divino et igni ad priscam nobilitatem reducere.

Ecce tibi medici et judicis mysterium revelavi. Ideo te rogo et obsecro, ne, ut promptum habens renedum, sæpe labi pergas; ne, ut paratam habens penitentiam mediatricem, perseverare illa agere quæ Deo non placet, in mundo volutus, ac Dei amicitiam in aliud tempus remittens; ne differas, ut præsto habens purgationem. Incertum enim est futurum, incertus dies crastinus, incertus hodiernus, incertum præsens tempus; viatores sursum in mundo; non domini, sed peregrini et advenæ vocamur. Advocare judicem non possumus, cum adstantem et rationes exspectantur; nec tempus nec momentum impetrare valemus. Ne igitur, ut divitem illum opulentum, nos inveniant ii, qui animam a nobis repetent, in nocte intemperantiæ, in nequitia caligine, in tenebris avaritiæ; sed in die jejunii, in die honestatis, in die amoris fraterni, in luce pietatis, in matutino fidei, eleemosynæ et precatonis, ut nos diei filios invenientes, Soli justitiæ offerant, non post exsufficata horrea malitiæ, sed postquam illa evacuaverimus, nosque per penitentiam et jejunium renovaverimus, gratia Christi, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

DE JEJUNIO. SERMO II.

Rursus nos sacrum jejunium ad bonorum fructum vocat, rursus certiores apparat, rursus nos strenuus vult esse, ut vitiorum victores declaret, et pulchritudinem animæ splendidiorem ostendat, ac per labores coronas nostris nectat capitibus. Quid enim est jejunium, quam corona certaminum, præmiorum causa et salutis via? Jejunium enim a servitute in libertatem transfert, a captivitate in patriam reducit: jejunium vulnera animæ sanat: jejunium corruptam peccatis animam renovat, roborat animam, sensum virilem reddit, Dei timorem inducit, vitia destruit, cogitationes sedat. In diebus jejunii voluptates extinguuntur, virtutes florent, et temperantiæ pulchritudo purior apparet, ac corpus in animam mutat, quod præter naturam spirituale efficitur. Gaudet in jejunio, nec mœstus sis ut sunt hypocritæ, qui exterminant facies suas ad spectaculum humanum, perduntque jejunii mercedem. Servatoris hic sermo est: In jejunio unge caput tuum, faciem tuam lava bonis operibus, virtutibus respicende, ut jejunans appareas tantum in illi, qui occulta video (*Matth. 6. 17 et 18*). Ne ægre feras, dilecte, jejunium et abstinentiam matrem virtutum, bonorum radicem, continentia fontem, pietatis custodem, sanctorum collectaneam, angelorum contubernalem, diaboli inimicam, Spiritus amicum, per quam voluptates nos fugiunt, demones recedunt, ira sedatur, concupiscentia extinguitur, virtutes vivunt et in nobis splendent; per quam passiones quiescunt, et voluptatum tumultus comprimitur, mensque quasi in tranquillo navigat, tempestatis nequitia fluctus per hanc temperantiam pulchre trahit, et ad portum virtutis navigatum ducens. Habes deinceps lucrum quod diripi nequeat, sarcinam naufragio superiorem, cum in præceptis Spiritus negotiaberis, cum cogitationem timore Dei firmans, præsentia depuleris, audieris divinam Scripturam dicentem: Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Ne diligamus hujus mundi delicias, quæ aicut nos grave animæ scapham demergunt. An nescis ciborum voluptatem in gutture stare, neque ultra guttur procedere; supplicium autem illa partum, in perpetuum torquere? Illa voluptas eos, qui non jejunant, obtenebrat, animæ pulchritudinem obscurat, spirantem mortuum reddit, inducit ad ea faciendâ, quæ non licet, organa voluptatis excitat, bellum auget,

concupiscentias suscitât. Ad virtutem demum ineptus es: solutis enim membris et mente vino subducta, non potes ultra resistere, et superato facilis es hostibus; sicut navis a vento agitata, non habens gubernatorem qui possit fluctum impetui obistere, quæ huc illic pellitur, et nihil ipsi expectandum superest, nisi naufragium. Ne igitur, quæso, non post jejunium guttæ delicias operari demus, neque multos labores incuria extinguamus; sed labores laboribus addentes, sic præmium expectemus. Cum enim quis mercedem mercedi adjicit, multum habet depositum lucrum. Ne extinguamus jejunii florem, neque ciborum delicias mentem in naufragium pelli sinamus, ne incurabilibus malis animam reservemus. Si post jejunium corpus infirmum vis curare, moderatione cura, ut quasi oneraria levem forens sarcinam, sic anima sit fluctibus nequitia superior. Si concupiscentia tentationes excitentur, vigilare poterit ad resistendum, ad cogitationes gubernandas, ut scapham sine naufragio servemus. Habemus enim sororem jejunii auxiliatricem, precatorem dico: etsi mors sit, etsi tentatio, vel malum aliud quidpiam, oratione et jejunio solvitur. Et quid dico? Jejunium demones fugat, diaboli tyrannidem solvit, maxime si precatorem habeat adjutricem: jejunium et oratio Eliam in celos induxerunt, Nivivitis ex morte ererunt: jejunium Daniele a leonibus illis custodivit, jejunium tres pueros in medio fornacis intactos servavit, jejunium Moysen invisibilis gloriæ dignum reddidit, jejunium Eliseum principem prophetarum constituit. Et quid ultra dicam? Nisi jejunium esset pharmacum salutis, non a principio Deos ipsum præcepisset. Si enim jejunasset Adam, mors non ipsum adrisset, non excidisset ille a dignitate sibi a Deo data, nec ejectus fuisset a paradiso voluptatis, neque ad hanc laboriosam vitam damnatus fuisset: verum quia ventris legi paruit, ideo ad mortem pervenit. Jejunium est angelorum victus; quodque majus est, Servator jejunavit, non quod ipse egeret jejunii pharmacum, sed ut nobis exempla jejunii inereret ad salutem. Accipe igitur jejunium per totam vitam socium, ut te custodiat, teque a morte eruat, teque in tentationibus servet, et inducat te in portum regni cælorum, gratia Domini et Dei nostri Jesu Christi, quicum Patri et Spiritui sancto gloria, in sæcula sæculorum. Amen.

DE JEJUNIO. SERMO III.

Nuper ex auditis didicistis, fratres, quam sit sublime et nobile jejunii proemium. Jejunii namque mundi elementis ceu obscuris excepti convivio fuimus; nec parvo, imo vehementi conatu Deum mentis oculo contemplati sumus, caelum extendentem, firmamentum ornatum, mare frenantem, ex terra alimenta parantem. Et mihi rure miram considera: mulieres parvum infantes, et tunc escam proferunt; ita ut nisi infans prodidisset, sine lacte mamma fuisset: terra vero, priusquam Adam esset, cibum protulit, et ante partum mensa puero parata erat, ante partum primo parenti mensa prostabat: dixit enim Deus, *Germinet herbarum*; et tunc hominem formavit de limo (*Gen. 1. 11. et 2. 7*); nec sine causa, sed ut ex terra prodiret, et in terra ambulans, hanc matrem appellans, hanc respiciens, non altum saperet, sed Abrahamicum illum Deo proferret vocem: *Ego sum terram et cinis* (*Ibid. 18. 27*). Hanc enim confessionem Deo supplicans protulit hospitalis ille: hanc quoque nos proferro optimum fuerit. Hæc quippe vox est nature frenum tutissimum: hæc non permittit ut inordinate incedat si quis terram amet, cum sit ipse terra. Nam si terram amat, corpus suum in possessionem habet, frigidum ipsum exhibeat, virtutes in proventum reddat Agricole orbis; *Pater meus agricola est* (*Joan. 15. 1*), inquit. Quandoam enim aurum concupiscit, qui novit se terram esse? quando vestem splendidam auavit, qui se pulverem vocat? quando in dignitate amorem studio ferretur, qui se terram esse constituit? Quod is qui hanc vocem meditatur, non diuturus sit proximo malum, linguam aut dexteram contra vicinum non noturus sit, nemini non notum est. Sic sapiens et divina eral hospitalis viri vox: nam dicit, *Ego sum*; non ait: *Figmentum tuum*, quod tamen verum erat: non, *Imago tua*, quod tamen certum; non, *Insufflatio divina*, quod accurate dictum; non, *Rationabilis status*, quod tuto dici possit: sed his omnibus missis et silentio traditis, pie se coram Iudice terram et cinerem vocat. Hanc vocem quis secum reputans, modestiam exerceat, humilitatem sectetur, proximo primas concedat, in dignitate non altum sapiat, in potentia ne inflammetur, in balneo ne supercilia auallat, in divitiis ne speret, in bona valetudine ne calcet, in eloquentia ne arrogans sit. Nam qui hodie in honore est, cras in terra erit; qui hodie in gloria, cras in loculo; qui hodie in solio, cras in lectu; qui hodie in fastu, cras in sepulcro; qui hodie in tribunali, cras in monumento; qui hodie dux est, cras cinis erit; qui hodie conspicuus, cras lutum; hodie insignis, cras execrationi habitus; hodie illustris, cras dejectus; hodie terrorem incutiens, cras pannis sepulcralibus et ligamimbus involutus: hodie eloquens, cras sine loquela; hodie adulatibus stipatus, cras a veribus corrosus; hodie formosus, cras deformis; hodie onerosus, cras horridus. Pulchre dixit Sapiens, *Quid superbit terra et cinis* (*Ecclesi. 10. 9*)? Hæc cum sciret Anna Samuelis propheta mater, precans dicebat filium Deo offerens: *Ne gloriatur fortis in fortitudine sua, et ne gloriatur dives in divitiis suis* (*1. Reg. 2. 10. in Græco*); sed in hoc gloriatur is qui gloriatur, in cognitione Domini. *Ne gloriatur*, inquit, *sapiens*: nam pulvis effectus, insipiens est qui sapiens erat. *Ne gloriatur fortis*: nam eum in sepulcro lutum appareat, quem admodum fenam, corporis florem auulit. *Ne gloriatur dives*: nam advena et peregrinus divitiis est, ut psallit David. Cum autem dicit, sapiens, fortis, di-

ves, omnium supercilia deprimit eorum, qui in præseuti fluctus incertum statum spem reponunt. Etenim præsentia fluctus vere sunt et mare, ac cuiusque fluis incertus est, ut experientia docet: fluctus sunt præsentia et mare, frequentisque procellas et tempestates animæ quotidie excipiunt. Hinc enim ex honore, illum ex balneo indat; hinc ex potentia opprimit, alium ex divitiis vel ex forma in præcipitium agit: omnes vero, ut ita dicam, ex spiritu concupiscentiis in vitiorum profundum demerit. Sed tu, fidelis, secundum Apostolum, homo Dei, fuge concupiscentiæ fluctus, declina a vitæ tempestatibus: superior autem vitis, ut procellis, effectus, navi trahice vitæ mare, salutari ligno committens animæ scapham. Malus tibi cruz sit, ancora fides, rudens spes, remus oratio, gubernacula recte cogitationes, velum Christus, secundus ventus Spiritus sanctus, gubernator universorum Pater. Si ita naviga, non est tibi incertus vitæ terminus: sic enim navigans Noe sine damno universale pelagus illud trajecit: sic navigans Abraham primas Lotu cessit, et se terram appellavit; et hujus rei gratia Isaac que optabat consequutus est: sic navigans Jacob, simplex mansit, nec exagitatus, panem solum et vestem, non divitiis a Deo petens: nam qui divites esse student, incidunt in tentationem. Sic navigans Joseph, insidiarum et voluptatis procellam effugit: sic navigans Moyses, Josue et reliquis prophetaurum et iustorum chorus, quasi in portum fluctibus vacuum, in Domini dexteram, ceu scapha, se receperunt. *Iustorum enim animæ*, inquit, *in manu Dei sunt*: quæ postquam recte navigaverint, portum habent divinarum dexteram: qui conversantur cum Deo, et se terram et cinerem vocant. Sed, o stuporem, o mentis excessum! cum Deo Abraham conversabatur, pater gentium constitutus erat, promissionis hæres erat advena, primogenium suum tamquam ovem offerebat, et se terram et cinerem vocabat: qui vero nunc brevissimi terræ spatii non domini sunt, sed dispensatores, temporanea et diurna dignitate ornati (vera enim dignitas est pietas), balneo ad tempus accincti, temporaneam potestatem habentes; qui cum rege vel cum principe, non cum Deo conversati sunt, cum ex rapina dona Ecclesie obtulerunt, vel tantillum pecunie: pauperibus largiti sunt, statim supercilia attolunt, et quasi nos de celo respiciunt, nos alloquuntur, qui vere sunt pulvis et cinis; imo potius terra intrugifera. Spinarum enim locua, fratres, est avari animus, infructuosus ager est pecunie amantis animula, infructuosa possessio alieni boni usus fructus, deserta agricultura fornicatoris corpus; præcipitium plenus locus est superborum cogitatio; accusatorum verba sunt negotiatio sine lucro; vanum negotium est, diabolique consors, proximi sui insidiator. Hæc cum in ecclesia didicerimus, odiu habeamus raptores, virtutes exerceamus, nequitiam fugiamus, caritatem sectemur, declinemus a voluptate, castitatem amplectemur, aversemur dolum, simplicitatem nutuo soveamus: nam sit ille, *Destrahentem secreto proximo suo, hunc persequetur* (*Psalm. 100. 5*). Nos ipsos terram frugiferam exhibeamus, justitie plantam emittentes, humanitatis, continentie et æquitatis fructum proferentes, confessionis naturam unam offerentes Deo. *Cum enim*, inquit, *hæc omnia feceritis, dicit, Servi inutilis sumus* (*Luc. 17. 10*). Hæc vox Christi Domini est: ipsi gloria et imperium cum Patre et Spiritu sancto in sæcula. Amen.

DE JEJUNIO. SERMO IV.

Fontes hausti puriorem aquam emittunt, atque omnium utiturque explentes ex scaturigine

semper flunt. Possunt ergo singuli pro necessitate sitim sedare, dives, pauper, sapiens, idiotæ: omni-

Περὶ νηστείας Λόγος γ'.

Πρώην, ἐξ ὧν ἀκηκόατε, μαθηθήκατε ὅπως φιλότιμος ἐστὶς νηστείας προσιμῶν, ἀδελφοί. Ἀστυνείατες γὰρ, τοῖς τῷ κόσμῳ στοιχείοις ὡς θύοις ἐπιτάθηναι, οὐ μικροῦ, μάλλον δὲ φοβερῶς θεασάμενοι θεὸν ψυχῆς φεθλῶν ἐκτείνοντα τὸν οὐρανόν, καλλυπίζοντα τὸ στερέωμα, χαλκύνοντα θάλασσαν, τροφοφόροντα ἐκ γῆς. Καὶ σκέπει μοι τὸ παράδοξον· τὰ μὲν γὰρ γύναια τίχτις βρέφος, καὶ τότε προσφέρει τροφήν· ὡς ἐὰν μὴ βρέφος προλήθῃ, ἀκαρπὸς ἢ θήλη· γῆ δὲ, πρὶν ἢ γενέσθαι τὸν Ἄδᾶμ, προήγαγε τροφήν, καὶ πρὸ τούτου τράπεζα προέκειτο τῷ παιδί, πρὸ τούτου τὸ πρωτοπλάστην προέκειτο τράπεζα. Βλαστῆσάτω γὰρ, φησὶν ὁ Θεός, Βλαστῆτηρ, καὶ τότε ἐπέλασε τὸν ἀνθρώπον, γόνυ· οὐκ ἄργως, ἀλλ' ἴνα ἐκ τῆς γῆς· προελθῶν, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς περιπατῶν, καὶ ταύτην τὴν μητέρα καλῶν, καὶ εἰς ταύτην ὄρον, μὴ ἐπαίρηται, ἀλλὰ τὴν Ἀβρααμίαν ἐκείνην θεῷ προσφέρει φωνὴν λέγων· Ἐγὼ δὲ εἰμι γῆ καὶ σποδός. Ταύτην γὰρ τὴν ὁμολογίαν θεῷ ποτε προσέδωκεν προσήγγειον ὁ πλιζένος· ταύτην καὶ ἡμεῖς προσφέρειν καλῶν. Αὕτη γὰρ ἡ φωνὴ τῆς φύσεως ἀσφαλτέστατος χαλκός· αὕτη ἀτακτα βαίνειν οὐ συγχωρεῖ, ἐν τῆς ἀνάστατο ἐρασήναι γῆς, τυγχάνων γῆς αὐτῆς. Ἢ γὰρ γῆς ἐρᾷ, κτήμα κεκτῆσθαι τὸ ἴδιον σῶμα, καρποφόρον δεικνύτω ἐαυτὸν, τότε ἀρετάς ὡς εἰσφορὰς ἀποδοίκοι τῷ τῆς κτίσεως γεωργῷ. Ὁ πατήρ μου, φησὶν, ὁ γεωργός. Πότα δὲ τις ἐπιθυμῆσαι χρυσοῦ, ὁ γῆν ἐπιστάμενος ἐαυτὸν; ποτε δὲ ἐρασθεὶς ἐσθῆτος λαμπρὰς ὁ κόνιν καλῶν ἐαυτοῦ; ποτε εἰς πόδον ἀξίας εἰλεῖν υποδέξαι, γῆν ὁμολογήσας ἐαυτὸν, ὅτι γὰρ ὁ ταύτην μελιστάων τὴν φωνὴν οὐκ ἐρεῖ τῷ πλησίον κακῶς, οὐ κινήσει κατὰ τοῦ πέλας γλιτώσει ἡ δεξιὰ, παντὶ πῶν ἤβλων ὀτι. Οὐκ ὀσφῆ τις καὶ θεῖα ἡ τοῦ πλιζένου φωνή· Ἐγὼ γὰρ, ἔλεγε, φησὶν, εἰμι, οὐ πλάσμα ὄν, ὅπερ ἦν ἀληθές, οὐκ εἰκόνη σῆ, ὅπερ ἀψευδής, οὐκ ἐμψύμασι θεῶν, ὅπερ ἀκριβές, οὐ λογικὸς ἀνδρῶν, ὅπερ ἀσφαλές· ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἰς ἐυλόθειαν συγῆσας καὶ λέθῃ παραδοῦς, γῆν ἐπὶ τοῦ κριτοῦ καὶ σποδὸν καλεῖ ἐαυτὸν. Ταύτην τὴν φωνὴν λογιζομένους τις ἐπιεικῶς ἀσκεῖται, ταπεινοφροσύνην ζηλοῦν, τῷ πλησίον τῶν πρῶτελων παραχωρεῖται, ἐν ἀξίᾳ μὴ ἐπαίρησθαι, ἐν δυναστείᾳ μὴ φιλαυχεῖσθαι, ἐν ζῳῆν μὴ ἄρρησθῆναι, ἐν πλούτῳ μὴ ἰλιπυεῖσθαι, ἐν ὑψείᾳ μὴ λακεῖσθαι, ἐν εὐγλωττίᾳ μὴ ἀλόγουσθῆναι. Ὁ γὰρ ἄχμερον ἐν τιμῇ, ἄριον ἐν γῆ· ὁ ἄχμερον ἐν δόξῃ, ἄριον ἐν θῆρῃ· ὁ ἄχμερον ἐν ὄρνῳ, ἄριον ἐν ὄρνῳ· ὁ ἄχμερον ἐν τῶσφ, ἄριον ἐν τῶσφ· ὁ ἄχμερον ἐπὶ βήματος, ἄριον ἐπὶ μνήματος· ὁ ἄχμερον στρατηγός, ἄριον σποδός· ὁ ἄχμερον λαμπρός, ἄριον πηλός· ὁ ἄχμερον ἐπιβλητικός, ἄριον βδελυκτός· ὁ ἄχμερον ἐμρανθής, ἄριον ἀφανής· ὁ ἄχμερον σθεῖν, ἄριον σπάρτανα περιεικόμενος· ἐπιταφίαι καὶ σεσμία· ὁ ἄχμερον ἐγγύλιτος, ἄριον ἀφρονός· ὁ ἄχμερον ὑπὸ κολάκων δορυφορούμενος, ἄριον ὑπὸ σκαυλῶν ἐσπανόμενος· ὁ ἄχμερον εὐειδής, ἄριον δυσειδής· ὁ ἄχμερον ἐπαχθής, ἄριον εἰδοχθής. Καλῶς ἔλεγον ὁ σοφός, Ἦ ὑπερμαντεύεται γῆ καὶ σποδός; Ταῦτα εἶδῃ· Ἄνα ἡ τὸν προσητὸν μητῆρ Ζαμουῆλ εὐχομένη ἔλεγε, ἐν πῶδα προφροσῶσα θεῷ· Μὴ καυχᾶσθῶ ὁ ἰσχυρός ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, καὶ μὴ καυχᾶσθῶ ὁ πλούσιος ἐν τῷ πλούτῳ αὐτοῦ· ἀλλ' ἐν τούτῳ καυχᾶσθῶ ὁ καυχώμενος, ἐν τῷ συνειν καὶ γινώσκῃ τὸν Κύριον. Μὴ καυχᾶσθῶ, φησὶν, ὁ σοφός· σποδός γάρ [798] γινώμενος, ἀσορός ὁ σοφός. Μὴ καυχᾶσθῶ ὁ ἰσχυρός· πηλός γάρ ἐν τῶσφ φανεῖς, ἐν τρώπον χόρτος, ἀποβάλλει τὸ σῶματός τὸ ἄνθος. Μὴ καυχᾶσθῶ ὁ πλούσιος· πάροικος γὰρ οὗτος τοῦ πλούτου καὶ παρεπίδημος, καθὼς ὁ ψάλλον ἔλεγε λαοῦ. Ὅταν δὲ εἴπῃ, ὁ σοφός, ὁ ἰσχυρός, ὁ πλούσιος, πάντων

τὴν ὄρον ἐγάλασε τῶν ἠλικιότων ἐπὶ τὴν τοῦ παρόντος κλυδώνος ἀδηλόγητα. Κλυδῶν γὰρ ὡς ἀληθῶς τὰ παρόντα καὶ θάλαττα, καὶ τὸ ἐκάστον πέρας ἀόλην, ὡς ἡ πέτρα διδάσκατος· κλυδῶν δὲ παρόντα καὶ θάλαττα· καὶ ἀλεπαλλήλα κῶματα καθ' ἐκάστην τῆς φύξης τὴν ζῆλην ἐγείροντα. Τὸν μὲν γὰρ ἐπὶ τιμῇ, τὸν δὲ ἐπὶ ζῳῆν φροσῆ, ἄλιον ἐπὶ δυναστείᾳ ἐκτραχηλίζει, ἔπειρον πλοῦτον ἢ κάλλιε ἀγει κατὰ κρημνῶν· πάντας δὲ, ὡς εἶπεν, ἐν ἐπιθυμίαις πνεύματος εἰς τὸν τῶν παθῶν ὄρωσε βυθόν. Ἀλλὰ οὐ, πιστε, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ἀνθρώπου τοῦ θεοῦ, φύξις τῆς ἐπιθυμίας τὰ κῶματα, ἐκκλίει τῶν τῶν βίου κλυδῶν· ἀνώτερος δὲ τῶν παθῶν, ὡς κυμάτων γενόμενος, πλέε τοῦ βίου τὴν θάλασσαν, σωτηρίῳ ἔσωλ ἐμπιστεύσας τῆς φύξης τὸ ἐφάλκιν. Ἰσθός οὐ γινώσθαι σταυρῆς, ἀγκυρα πέστις, σπυδός ἐλιπς, κῶτη εἰχῆ, οἰακς ὀρθοῖ λογισμοῖ, ὀδόνη Χριστοῦ, οὐροδρόμιον Πνεύματος τὸ ἄγιον, κυβερνήτης ὁ τῶν ἔλων Πατήρ. Ἄν οὕτω πλέξῃ, οὐκ ἀδῶλον οὐκ τὸ τοῦ βίου συμπέρασμα. Οὕτω γὰρ πλείσας Νῶε ἀδελβῶς τὸ οἰκουμένικόν ἐκίνο διέπλευσε πείλατος· οὕτω πλείσας Ἀβραὰμ τῶν πρῶτελων παρεγύρει τὸν Αἰὼν, καὶ τὴν ὠνόμασε ἐαυτὸν, καὶ τούτου χάριν ἄμα Ἰσαὰκ ἔτυχεν ἐν ἐπόθειον· οὕτω πλείσας Ἰακώβ ἀπλοῦτος μεμύνηκε καὶ ἀχειμάστος, ἄρτον μόνον καὶ ἱμάτιον παρὰ θεοῦ, οὐ πλοῦτον αἰτῶν· οἱ γὰρ στεῖνόμενος πλοῦτεῖν ἐμπότισιν εἰς πειρασμόν. Οὕτω πλείσας Ἰωσήφ, τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς ἡδονῆς τὴν ζῆλην διέφυγεν· οὕτω πλείσας Μωϋσῆς, Ἰησοῦς τε καὶ ὁ ἱσθός τῶν προσητῶν χορῆς καὶ δικαιοῦς, ὡς εἰς ὄρον ἀνύμων, ἐν τῇ τῷ ἁγιωμοῦ δεξιᾷ, καθάπερ σκάφος παρθέτον ταυτοῦ· Δικαίω, γὰρ, φησὶ, ψυχὰ ἐν χερσὶ θεοῦ, μετὰ τὸν πλείον καλῶς τὸν ὄρον ἐγόντων τὴν βελαν δεικνῶν, τὸν ἀμολούτων θεῷ, καὶ τῆν καὶ σποδὸν καλυπύων ταυτοῦς. Ἀλλὰ γὰρ, ὁ τῆς παρακλήσεως, ὡς τῆς τῶν φρονῶν ἐκστάσεως· θεῷ γὰρ ἡμῖν! Ἐβραὰμ, πατήρ χειροτόνητος ἔθνῶν, τῆς ἐπαγγελίας κληρονόμος ὁ πάροικος, ὡς πρῶτον προσητῆρ ἐν πρῶτοκότῳ, καὶ τῆν καὶ σποδὸν ἐκάλε ἐαυτὸν· οἱ δὲ νῦν βραχυτάτης γῆς ὁ δεσπότης, ἀλλ' οἰκονόμος γινόμενος, προσητῆρ ἢ ἐφημέριος ἀξίας ἡξωμένοιο (κυρίως γὰρ ἀξίωμα θεοειδέιο), ζῶντων προσητῶν περιεικόμενος, ἐπίκαιρον δυναστείας κτησόμενος, βασιλεὺς ἀνὰ γῆ ὑπάρχω ὀμιλήσαντες, οὐ θεῷ, ἐκκλησίᾳ προσητῶν τῆς πλειονείας ἄμα, ἢ ἄγιον πτωχῶς καταβάλλοντες κρημῶν, εὐδῶ ἀνασπῶσι τὰς ὄρως, καὶ ὡς ἐξ οὐρανοῦ προκίψαντες, ἡμῖν διαλόγηται, οἱ κυρίως τῆς τυγχάνοντες καὶ σποδός· μάλλον δὲ οἱ γῆ ὑπάρχοντες ἀκαρπῶς. Ἀκωνθῶν γὰρ ῥυθόν, ἀδελφοί, ἢ τοῦ πλεονεκτοῦ ψυχῆ, ἀκαρπῶς ἀγρός τὸ τοῦ φιλαργυροῦ ψυχῆρον, ἀπροσδέουτος κτήσεως ἢ τῶν ἀλλοτρίων ἀπλάουσις, ἔρημον γεώργιον τὸ τοῦ πόρον σῶματι, πολυκρημνῶς ῥυθῶν τῶν ὑπερφάνων λογισμῶν, ἀκερῆς ἐμπορίας τῶν κατηγρόντων τὰ ὄρηματα, κενὴ πραγματεία, διαβόλιον κοινωνῶν ὁ τοῦ πλησίον ἐπιβόλιον. Ταῦτα ἐπ' ἐκκλησίας μεμυνηκότες, μισθῶμεν ἀργίας, ἀσκησῶμεν ἀρετάς, φύγωμεν κακίαν, ἀγάπην ζηλώσωμεν, ἐκκλιώμεν ἡδονῆν, ἀγνείαν ἀγαλιώμεθα, ἀποστραφώμεν ὄλον, ἀπίστετα κοινωνήσωμεν. Τὸν γὰρ καταλαλοῦντα, φησὶ, λάθρα τὸν πῆλστον αὐτοῦ, τυτοῦ ἐξέσθλωρον. Καρποφόρον γῆν ἐαυτοῦ ἀποδείξωμεν, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἐκπύρετον βλαστῶν, τὸν τῆς φιλανθρωπίας καὶ σωφροσύνης ἄμα τε καὶ ἐπιεικῶς προσφέροντες καρπῶν, τὸν τῆς ἐξομολογησῶς πείρατον βόταν προσφέροντες θεῷ. Ὅταν γὰρ, φησὶ, καὶ τα πάντα ποιήσητε, [799] εἰπατε ὅτι δούλοιο ἀρετοῖ ἐσμεν. Αὕτη ἡ φωνὴ τοῦ δεσποτῶν Χριστοῦ Ἰσὺν αὐτῷ ἢ ὄδα καὶ ὁ κράτος ἄμα τῷ Πατρὶ σὺν ἀγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν

Περὶ νηστείας. Λόγος δ'.

Αἱ τῶν ὀδῶν πηγαὶ ἀντιόυμεναι καθαρῶτερον ἐὸν ὕδωρ βλαστάνουσι, καὶ πάντων τὴν χρεῖαν καὶ τὴν βίβαν πληροῦσαι ἀπαυστῶν ἐκ λαγόνων τὸ νῆμα πη-

γάσουσιν. Ἐξῆστι οὖν πᾶσι κατὰ τὴν οἰκίαν χρεῖαν τὸ νῆμα τῆς βίβης ἐκείθεν ἀρῶσθαι, κίλισσι τε καὶ πέντη, σοφῶ τε καὶ ἰσῶτῃ· καὶ πάντιν αἱ πηγαὶ τῶν

πάντων πλουσίαις παρέχουσιν, ἀνεξάντητον ἔχουσι τὸν θησαυρὸν. Καθάρσιν οὖν μία πηγή τῶν πολλῶν στόματι ποτίζει· ὅπως καὶ μία Γραφή τῶν πολλῶν νοήματα φωτίζει. Δεῦτε τοίνυν καὶ ὑμεῖς, ἀγαπητοί, ἐπὶ τὴν τοῦ προλαβόντων πηγῆν ὀρθρωσάμεν. καὶ τῆς διδακτικῆς τῶν νησιῶν κοινωνήσωμεν. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ὡς πλοῦσιαις ἐπήρκασι, καὶ ἡμῖν ὡς πνήθην οὐκ ἐξέλειπε. Νησιεύσας Ἑλλάς ὁ ἀρματηλάτης, ημεῖσι καὶ ῥάβδῳ τὸν ποταμὸν ἐβόησεν. Ὁ αὐτὸς νησιεύσας οὐρανὸς ἠνίασις χαλκινῶσας, φλογίην ἄρισται εἰς οὐρανὸς ἠνιάχθησι. Νησιεύσας Μωῦσῆς ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων φοδερὸν πέλαγος ἔρρηξεν, καὶ τὴν ἑυθοσφῶρον εἰς ἄρουραν μετέστρεψε, καὶ τοὺς Ἑβραίους ἄρας ἔσωσε, καὶ τοὺς Αἰγυπτίους κατεπόνησε. Νησιεύει Μωῦσῆς δεξιῶν ῥάβδῳ ἀγίας χαριτώσασα, καὶ δι' αὐτῆς τὴν πέτραν πατάσασα, ὕδωρ πότιμον καρποφοροῦσαι παρεκείσασα. Νησιεύει τὸν Δαυὶδ ἰσοφάσασα, τὸν ἀψήλητον ἐνωπύτων μυσταγωγῶν ἀπεικόνισεν. Ὁ αὐτὸς νησιεύσας τοὺς ἐν λακκῇ θήρας ἐπρώσας, καὶ τῶν λέοντων ποιῆτην γενόμενος, εἰς οὐρανὸς ἀνοδὸν τοὺς ἐκπαίδωγῆσθε. Νησιεύει τὸν τριῶν παίδων τὰ σώματα ἀδιάφθορα τηρήσασα, τὴν παμφάγον φλόγα τῆς Βαβυλωνίας καμίνου εἰς ἄβυσσον μετέβαλε· νησιεύει Ἰωάννης ὁ προφήτης τὸ κηρὸς χαλκινῶσας, καθάπερ ὑποκύνειν χρῆσάμενος, εἰς τὴν Νινευὶ ἐπαύετο. Οὐ γὰρ ὅπου ἦθελε τὸ ζῶον, ἀπῆρξατο, ἀλλ' ὅπου ὁ ἐνδὸν ἠνιογῶν ἐβόησεν, ἐκεῖ τὸ κηρὸς ἐπαυετο. Νησιεύσαστος Νινευίται τὴν πόλιν δέσασαν, καὶ τὸ φυτόν τοῦ προσήτου ἐμάραν. Νησιεύει Θεοῦ χάρισμα, νησιεύει ἀγγέλων τροφή· νησιεύει τὸν Μωῦσῆν ἐμυσταγωγῆσθε, νησιεύει τὸν Ἀβραὰμ ἐπιστάσαστα, νησιεύει τὸν Ἰσαὰκ ἐδικαιώσας, νησιεύει σὺν τῷ Ἰακώβ ἐξιζήσαστος, νησιεύει τὸν Ἰωσήφ ἐσώσαστος, νησιεύει τὸν Μιχαὴλ ἐψῶσθε, νησιεύει τὸν Λῶτ ἐκ Σοδόμων ἔρπασθε, νησιεύει σὺν τῷ Ἰωβ ἠύλησθε, νησιεύει προφήτας ἐσ-

φως, νησιεύει βασιλεῖς ἐδυνάμωσας, νησιεύει ἐπερὶ ἐταλείσας, νησιεύει Μωῦσῆν λαμπαδοῦσθε, νησιεύει σὺν τῷ Ἀαρὼν ἱεράτους, νησιεύει Ἰησοῦ Ναυῆ συνστρατήγος, νησιεύει τὸν Γεδεὼν ὄπισται, νησιεύει τὸν Σαρμὸν ἠνιάσαστος, νησιεύει τὸν Σαρουὴλ ἔκτισας, νησιεύει σὺν τῷ Σαούλ ἐπὸλεμάσας, νησιεύει τὸν Ἠοάσαν εὐλόγησας, νησιεύει τὸν Ἰερεμίαν ἐστόμασας, νησιεύει τὸν Ζαχαρίαν ἠγίασας, νησιεύει τὸν Ἰωάννην ἐσθίασας, νησιεύει Πέτρον ἐπήρκασι, νησιεύει Παύλον ἐβράδυσας, νησιεύει τὴν οἰκουμένην ἐπαράσας, νησιεύει δύναμιον πυρὸς κτεπέτης, νησιεύει ἔθνος λέοντων ἐμάραν, νησιεύει γαυρία βαρβαρῶντων κατέσθας, νησιεύει ποταμὸς ἐξήραν· νησιεύει τοῦ παραδείσου ἀποκατάστασις, νησιεύει ἐπὶ τοῖς εἰρημνῶσι κεφάλαιον, τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ὀχυρώσαστα, τὰς προσβολὰς τοῦ διαβόλου σφοδρῶς ὑπέβησαστα. Νησιεύει παρθένου συνόμοις, νησιεύει οὐκων ἀβύσσης, νησιεύει μετανοούντων συνήγορος, νησιεύει πρὸς τὴν ὀμολογίαν ἐμύσας, νησιεύει πλοῦτον ἀρχῆ, νησιεύει πνήθην παράκλησις, νησιεύει καταπονημένων βοηθός, νησιεύει ὕπνον ἐλάυνουσαι, καὶ ὕπνον ἐπάγουσαι, νησιεύει ὕδωρ ἡμᾶς ποτίσαστα, καὶ ἀθανάσιαις πηγῆν ἡμῖν καταρτίσαστα. Ἡ νησιεύει, [800] ἡ ἄρτη τὰς ψυχὰς ἡμῶν πρὸς εὐθείαν εὐτρεπίζουσαι, καὶ ἅπαι τὴν βουσίαν τῶν ἀμαρτημάτων ἡμῶν ἀπομύχουσαι· ἡ νησιεύει τεσσαράκοντα ἡμέρας τὸν ἀέρα βαθμώσαστα, καὶ ἡμᾶς εἰς οὐρανὸς δι' ἐκείνων ἄγουσαι· ἡ νησιεύει διὰ στόματι νησιεύοντων ἔσον καὶ κρίνειν τὸ θεῶν κελιδουσαι, ὡς ἔνν ἠρωσασται τὸν εἰρημνῶν. Αὐτοῦ γὰρ, ὁ τῶν ἀγίων προσηύχων ὁ χορδῆς, δικαιοκρατοῖαν ἔλεν μεμνημένην, τὴν μελλουσῶν κρίνει ἄρτιαι ἡμῶν ὑπογράφων, ἔλεγε πρὸς τὸν θεόν· "Ελεος καὶ κρίνειν θεομαί σοι, Κύριε. Νησιεύει τῶν Χερουβὶμ ἐμωδιστας, νησιεύει τὸν Σαραφὶμ σὺκωνας, νησιεύει τὸν Ἐνώχ εἰς παράδεισον ἔκτισεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν

Περὶ νησιεύει. Λόγος ε'.
—

Σήμερον, ἀγαπητοί, τὸν λατρὸν προσηκῶσασμεν. Ἰδοὺ γὰρ ἐπίσταται ἡ νησιεύει, ἡ ψυχὴν καὶ σωμάτων σωτηρίαν χαριζομένη, ὡς ἀνάστασιν παρεχομένη παράδοτον, ὡς πρὸς πνευματικῶσι ἡμᾶς ἄγωνα· ἔλαιον ἀλιεῖσθαι. Εὐχὴ καὶ νησιεύει τὸν τῶν ἀγγέλων ἔρπον, νησιεύει παραλείπει πύλην, νησιεύει ἀμαρτωλῶν καθάρσιον, νησιεύει παρρησία πρὸς θεόν, νησιεύει καθαρῆς καρδίας, νησιεύει πάντων τῶν παρὰ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν ἀγαθῶν τὸ κερφάλαιον, νησιεύει ἀγιασμὸς ψυχῆς, νησιεύει ὕδατος σώματος, νησιεύει οἴκου ἀσφάλεια, νέων παιδαγωγός, νηπιῶν φύλαξ, γερώντων σωφρονισμὸς, γυναικῶν εὐκοσμία καὶ κατεστάσις. Ἄλλ' ὅτε τῆ προσευχῆ καὶ τῆ νησιεύει καὶ ἐλεημοσύνη συμπαρτίσι, τότε πλοῦσιαις κατὰ θεόν ὁ τῆς εὐσεβείας ἐργατῆς εὐροικασται. Θεῶ γὰρ δυνάει ὁ παρῆλθων τῷ πνήθην. Εἶδος θεῶν ἐγγυητὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων γενόμενος· διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς μὴ ταλοῦσι τὴν νησιεύειν ἐξ ὅλης δυνάμεως, οὐκίβουλον ἔλεγεν· Οὐ ταύτην τὴν νησιεύειν ἐπὶ ἐξελθῆσθην, λέγει Κύριος, τὸ κατενοῦν τὸν ἀνθρώπον τῆν ψυχὴν αὐτοῦ. Τὶ γὰρ ὄρελος, νησιεύει στόματι, καὶ φωνήν τοῖς ἔργοις· τὶ τὸ ὄρελος, βρωμιάτων ἀπῆχασθαι, καὶ τῆ πορείαις μετανοῦσαι· Κρίαι· οὐκ ἐσθλῆς, ἀλλὰ κατατρώγεις σάρκα τοῦ ἀδελφοῦ σου. Ποῖον κέρδος, ὅπως μὴ ὀφραίνεσθαι, καὶ μεθύσεσθαι χηρῶσι· τὶ τὸ ὄρελος, ἄρπον μὴ ἐσθλῆν, καὶ μεθύειν θυμῷ· ποῖον κέρδος, νησιεύει μαραινῶσθαι, καὶ λυδορεῖν τὸν πλησίον· τὶς ἡ ὄφραεια, ἐγκρατεῖσθαι βρωμιάτων, καὶ ἀρπάζειν τὰ ἀλλοτρίαι· τὶς ἡ ἀνάγκη, τὸ σῶμα ἐπρῆσθαι, καὶ πεινώστας μὴ τρέψαι· τὶς ἡ ὄφραεια, τὰ μέλη συντρέθειν, καὶ χηρᾶς μὴ ἔλαειν καὶ ὀρφανῶν· τὶς ὄνσις, ἐν φροντίσι καὶ μεριμναῖς διαγῆν, καὶ ὀρφανῶσι γεμωσάμενος μὴ βίσισαι· Ὅκιδεν ὄρελος τοῖς ἀνθρώποις, ὄνομα μόνον Χριστιανῶν ἐπιφέρεισθαι, ἔργα δὲ ἀγαθὰ μὴ νεκτημένους· οὐ γὰρ ἀξιώματα παρὰ τῷ θεῷ τιμωμένα, ἀλλ' ἔργα ζητούνται. Ἐταὶ καὶ Ἰουδαί· ἐν τοῖς ἀποστόλοις ὄπρηγε, καὶ τῆς ἰσῆς τιμῆς ἀπῆλυσεν μετὰ τῶν ἄλλων· ἀλλὰ φιλαργυρίαν ἀγαπήσας ἀγγέλον ἐβόησαστα· ὡς καὶ ἀπὸ κολλοῦ φρονῶσι προβάτων ἐνδύματα, ἀλλ' ἰσωδὸν ἄλογοι στίαι ἄρπαγας. Ἐάν βούλη νησιεύειν, μίσθων

φιλαργύριον· τὸ μέγα κακὸν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία. Νησιεύει· Φύγε μοιγεῖαν, φύγε πορνεῖαν, φύγε καταλαλιὰν, φεύδος, λυδορίαν, ἔχθραν, βλασφημίαν καὶ πᾶσαν περιεργίαν. Νησιεύει· Φύγε πλεονεξίαν, ἀρπαγήν, ἔριν καὶ τὸν ψυχῆθρον φθόνον. Νησιεύει· Φύγε ὄργην, πορνεῖαν, ἔθλον, ἐπισκορίαν καὶ πᾶσαν ἀδικίαν. Νησιεύει· Φύγε γαστριμαργίαν τὴν γεννητήριαν πάθος κακίας, τὴν χωρίζουσαν ἡμᾶς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· γαστριμαργίαν τὴν κατόχουσαν ἡμᾶς ἐως τῶν ἀβύσσων τῆς ἀπωλείας. Ἐάν νησιεύης διὰ [801] τὸν θεόν, φύγε πᾶν πρῆγμα ὁ μοισὶ ὁ Θεοῦ, καὶ δέχεταί σου τὴν μετάνοιαν. Μετάνοια· γὰρ ὁ παρὼν καιρὸς, οὐχὶ δι' ἀνεύσιος· μετάνοια τὴν πεπτωκυῶν ψυχὴν ἀνίστη, τὴν ἀλλοτριωθεῖσαν φλην τῷ θεῷ καθίσταται· μετάνοια τὴν κατεββαγμένην ψυχὴν διεγείρει, τὴν χυλωσῶσαν ἀνορθοῖ, τὴν συντετριμμένην ἰσταί, τὴν τετραυματισμένην ὑγιαίνει. Ἀρρωσῶμεν τοίνυν πρὸς τὴν μετάνοιαν, ἀδελφοί, δροῦμεν. Καιρὸς γὰρ τοῦ μετανοῆσαι, οὐχὶ δι' τοῦ σπαταλεῖν καὶ ἑναπεῖσθαι· καιρὸς ὀρηγεῖν καὶ διακρίνειν, οὐχὶ δι' τὸ κινεῖν· καὶ μετανοῆσει· καιρὸς ἐξομολογήσαστα καὶ πένθους καὶ στενωπῶν, οὐχὶ δι' ἀμελείας καὶ βουθυμίας. Μετάνοια γὰρ ἐστὶ βασιλείας οὐρανῶν πρῶτος, καὶ εἰσοδος παραδείσου, καὶ τρυφῆς αἰωνίου ἀπώλειαι· μετάνοια τῶν ἀμαρτημάτων λυτήριον, τῶν σπυλωμάτων καθαρτήριον· μετάνοια, σωτηρίας μήτηρ, διαβόλου σκλαίσιμος· πᾶθῶν ἀναισιμὸς· ἡ μετάνοια τὰ θεσμὰ τῶν ἀμαρτημάτων διαλύει, τὰς ἀπεισιμῶνας ψυχὰς διασώζει, τοὺς ἐσκοτισμένους φωταγωγῆει, τοὺς μακροχρόνιους πρὸς θεόν ἐπιστρέψει, τοὺς πεπλανημένους ἀνακαλεῖται· μετάνοια πάντων τῶν ἀπεγνωσμένων ψυχῶν γαλιγία καὶ παρανομία· μετάνοια πάθος ψυχικῆς καὶ σωματικῆς ἀσθενείας λατρεῖον καὶ σωτηριῶν φάρμακον. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπαναβῶμεν. Νησιεύει· Πένθη μὴ παρῆθι. Νησιεύει· Βλέπε τῆς χηρᾶς τὰ δάκρυα. Νησιεύει· Ἰυμνὸν περὶ βαλῆ. Νησιεύει· Βλέπε ὀρφανῶν στενάζοντας. Νησιεύει· Ἐάν ἔχης, ἐλέησον· εἰ

* Forte το καίτιον, ut conjicit Savil. † Savil. coajicet ὑποσείλιμαρ.

busque fontes potum affatim subministrantes, inexhaustum habent thesaurum. Sicut ergo fons unus multis potum præbet: sic una Scriptura multorum mentes illustrat. Venite igitur et vos, dilecti, ad prius memoratam fontem pergamus, et doctrinæ de jejuniis consortes simus. Nam ut id vixit satis fuit: sic et nobis utpote pauperibus non deficiet. Jejunans Elias auriga ille, melote et virga fluvium secuit; idemque jejunans celos clausit: verbo namque nubes imbrui clausit. Cum jejunasset, etiam igneus equos frenavit, curruque flammeo in celum vectus est: cum jejunasset Moyses Dei servus, horrendum pelagus discidit, et piscosum mare in aridum mutavit, assumptosque Hebræos servavit, atque Ægyptios in mare demersit. Jejunium Moysis virgini sanctam in dextera ejus posuit, ac per eam ille petram percussit, aquam potabilem subministravit. Jejunium Danieli sapientiam indeas, somnium interpretem arcanorum exhibuit illi. Idem ipse jejunans in lacu feras frenavit: leonum pastor effectus, ipsos in celum respicere docuit. Jejunium trium puerorum corpora incorrumpita servavit, voracemque Babilonicam fornacis flammam in rorem commutavit. Per jejunium Jonas propheta cetum refrenavit, ipsoque velut subjugali usus, Niniven concessit. Non enim animal illud quo libuit perrexit, sed quo voluit insitus auriga, illic cete pervenit. Jejuantes Ninivite urbem servaverunt, et prophete plantam marcidam reddiderunt. Jejunium Dei domum est, angelorum esca; jejunium Moysen mysteriis initiavit, Abraham fidelem reddidit; jejunium Isaacum justificavit, jejunium cum Jacobo peregrinatum est, jejunium Josephum clarum effecit, jejunium Melchisedecum exaltavit, Lotum ex Sodomis eripuit; jejunium cum Jobo certavit, jejunium prophetas sapientia replevit, jejunium reges potentes effecit, jejunium sacerdotes

initiavit; jejunium Moysi faciem prætulit, jejunium cum Aarone sacerdotio functum est, jejunium cum Jesu Nave exercitum duxit, jejunium Gedeonem armavit, jejunium Samsonem roboravit, jejunium Samsalem parturivit, jejunium cum Sathie bellum gessit, jejunium Isaiam benedixit, jejunium Jeremie loquelam indidit, jejunium Zachariam sanctificavit, jejunium Joanni sapientiam attulit, jejunium Petro vim indidit, jejunium Paulo bravia conciliavit, jejunium orbi obsignavit, jejunium vim ignis calcavit, jejunium leonum genus debile reddidit, jejunium draconum ferocitatem restinxit, jejunium fluvios exsiccavit; jejunium paradisi restituit, jejunium supra dictorum caput, corpus Christi custodivit, diaboli impetus strenue exceptit; jejunium virginum consors, jejunium domorum augmentum, jejunium penitentium advocatus, jejunium orationi conjugatum est, jejunium principum divitiarum, jejunium pauperum consolatio, jejunium laborantium auxilium, jejunium sanum depellens, et hunc mundum indicens, jejunium aqua est, quam potamus, que immortalitatis fontem nobis subministrat. O jejunium, quod solo pane animas nostras ad pietatem disponit, et sale peccatorum nostrorum fetorem abstergit! o jejunium quod per quadraginta dies aerem nobis per gradus quod per, quibus nos ad celum deducit! o jejunium per os jejunantium misericordiam et judicium Dei attemptans, ut modo audivimus. David enim, qui sancto prophetarum chorus est, justum judicium cum misericordia mixtum, futurum nempe judicium nobis describens Deo dicebat, *Misericordiam et judicium cantabo tibi, Domine (Psal. 100. 1)*. Jejunium cum Cherubinibus versans, jejunium cum Seraphinis habitans, jejunium Enochum in paradisi domo constituens, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in sæcula. Amen.

DE JEJUNIO. SERMO V.

Hodie, dilecti, medicum adoremus. Ecce enim instat jejunium quod animarum et corporum salutem largitur, quasi resurrectionem præbens stupendam; ita ut illo ceu oleo ad spiritualia certamina ungatur. Oratio et jejunium angelorum opus, jejunium paradisi porta, jejunium peccatorum purgatio, jejunium fiducia erga Deum, jejunium puritas cordis, jejunium omnium, quæ nobis a Deo collata sunt, bonorum caput; jejunium sanctificatio animæ, jejunium sanitas corporis, jejunium domus securitas, juvenum pædagogus, infantium custos, senum temperantia, mulierum ornatus et modestia. Sed cum orationi et jejunio elemosyna additur, tunc pietatis operarius secundum Deum dives invenitur. Deo enim fœderatur qui pauperi largitur (*Prov. 19. 17*). Vidistin? Deum pro hominibus sponsorem factum? Ideo propheta Judeos, quod non totis viribus jejunium exercebant, vituperans, dicebat: *Non hoc jejunium ego elegi, dicit Dominus, ut humiliet homo animam suam (Isai. 58. 5)*. Quæ enim utilitas ore jejunare, et re occidere? quæ utilitas a cibis abstinere, et fornicatione fœdari? Carnes non comedis, sed fratris tui carnes devoras. Quod lucrum vino non indulgere, et opibus inebriari? quæ utilitas panem non edere, et ira temulentum esse? quod lucrum jejunio macerari, et proximo conviciari? quæ utilitas a cibis temperare, et aliena rapere? quæ necessitas corpus exsiccare, et esurientes non alere? quæ utilitas membra atterere, et viduas pupillosque non miserari? quis fructus in sollicitudinibus et curis degere, et pupillos exagitatos non eruere? Nulla est utilitas hominibus nomen tantum Christianorum ferre, et operibus bonis non incumbere: non enim dignitates apud Deum in pretio habentur, sed opera exquiruntur. Nam Judas inter apostolos erat, eodem quo alii fruens honore; sed ex pecunie amore laqueum sortitus est;

ut et multi nunc etiam vestimenta ovium gestant, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Si jejunare velis, avaritiam odio habe: magnum est malum avaritia. Jejunas? Fuge fornicationem, fuge detractionem, mendaciam, convicium, inimicitiam, blasphemiam, omnemque curiositatem. Jejunas? Fuge avaritiam, rapinam, contentiones et animæ perniciosam invidiam. Jejunas? Fuge iram, fornicationem, emulationem, perjurium, et omnem iniquitatem. Jejunas? Fuge crapulam omnem nequitiam matrem, quæ ab ipso Deo nos separat; crapulam quæ deducit nos usque in abyssum perniciæ. Si propter Deum jejunas, fuge omne opus Deo exosum, et tuam ille penitentiam acceptam habet. Penitentia enim est præsens tempus, non requiæ: penitentia lapsam animam erigit, alienatam Deo amicum reddit, fractam excitat, claudicantem reformat, contritum sanat, vulneratam ad valetudinem restituit. Curramus itaque ad penitentiam, fratres, curramus. Nam tempus est penitentis, non deliciandi et relabendi; tempus fletus et lugendi, non vellicandi et superbiendi; tempus confessionis, luctus, gemituum, non incuriæ et negligentia. Penitentia enim est regni celorum conciliatrix, ingressus in paradysum, æternarum deliciarum fructus: penitentia peccatorum remissio, macularum emundatio: penitentia salutis mater, diaboli supplantatio, vitiorum excidium: penitentia vincula peccatorum dissolvit, deperatas animas servat, obnebratos illuminat, proci abductos ad Deum convertit, errantes revocat: penitentia omnium desperatorum refrigerium et consolatio: penitentia omnis infirmitatis animæ et corporis medicina et salutare pharmacum. Sed ad propositum revertamur. Jejunas? Pauperem ne despicias. Jejunas? Respice viduæ lacrymas. Jejunas? Nudum tege. Jejunas? Respice orphanos ge-

mentes Jejunas? Si potes, da eleemosynam; si non potes, saltem ne rapias aliena Jejunas? *Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum (Psal. 35. 14), et tibi ad salutem sufficit. Jejunas? Noli exterrinare faciem tuam sicut hypocrita (Math. 6. 16): ne tristis appareas, sed unge caput tuum, et faciem tuam lava, ne appareas hominibus jejuans, sed illi qui scrutatur corda et renes. Si jejunaveris, sic jejunat ut Christus præcepit; ut ne et labore et dolere et mercedem perdas. Si jejunas, cave pecuniam tuam des ad usuram. Jejunas? rumpe chirographum violentarum pactioinum: veniam conde, ut tibi concedatur: remitte fratri injuriam, ut tibi remittatur: misere, ut misericordiam consequaris: dimitte proximo delictum. Jejunas? Misere ejus quem lassisti: ne invidas unquam fratri, nec quempiam oderis. Jejunas? Ne vanam gloriam secteris. Jejunas? Fuge fornicationem, quæ et animam et corpus inquinat; fornicationem, quæ nos separat a Deo et a sanctis; fornicationem, quæ nobis æternum et inextinguibilem ignem accersit. Jejunas? ne calumnieris pauperem, ut ne irrites illum qui fecit eum. Jejunas?*

Da cibum esurienti, potum sitienti, nudos indue, peregrinos consolare, infirmos visita, eorum qui in carcere sunt ne obliviscaris, afflictos miserere, ærumosos et dolentes cura: sis misericors, mitis, bonus, mansuetus, pacificus: sis pater, miserator, injuriarum immemor, non litigator: pius, ut Deus jejunium tuum acceptum habeat, et positivæ lucrum cum magna accessione tibi præbeat. Fratres enim non potest nos jurare in tremenda illa judicii die; sed potentia et eleemosyna jurabunt. Hæc, quæso, fratres, accurate servemus, ut mercedem referamus a Deo, et audiamus beatam illam vocem dicentem: *Venite, benedicti Patris mei, hereditate accipite paratum vobis regnum a constitutione mundi: esurivi enim, et dedistis mihi manducare: sitiivi, et dedistis mihi bibere: hospes eram et infirmus, et nudus, et in carcere, et ministrastis mihi (Math. 25 34-36)*. Quam vocem utinam omnes consensu dignemur, gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quem decet gloria, honor, adoratio, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE JEJUNIO. SERMO VI.

Rursus jejunii tempus, rursus deliciarum occasio, rursus certaminum spectaculum, rursus tuba Christi pulcrum certamen prædicat, et certatores ad arenam congregat: rursus annus Christi adventus prædicatur. Nos omnes paros reddamus, ut illum excipiamus. Si enim regis mortalis adventus prænuentius, illum excepturos cogit cum timore et tremore domos apparare, ut dignas eo, qui illic habitaturus est, aedes instruat: quanto magis nos, qui verum regem expecturi sumus, nos dignos reddere oportet eo, qui in nobis habitaturus est? Accedat hodie Jeremias propheta, qui missus a Domino audit: *Ecce posui te hodie prophetam in gentes, ut eradicet et plantas, destruat et ædificet (Jer. 1. 10)*. Hunc audiamus: hic est, qui præparat templa magni regis. Eradicemus volupitates, et plantemus continentiam; evellamus nequitiam, ædificemus virtutes, persequamur mendaciam, et lucrum veritatem; ejiciamus superbiam, resumanus penitentiam, excindamus iram, et sumamus mansuetudinem. Alit enim Christus: *Super quem requisecam? Super mansuetum et quietum, et trementem verba mea (Isai. 66. 2)*. Ne pares domum ex lapidibus: Non enim Altissimus in manufactis habitat (Act. 7. 48). Præpara templum rationale, orna ipsum virtutibus: commodum tibi est præsens tempus. De hoc Paulus dicit: *Ecce tempus breve est, ut et qui habent vires, tamquam non habentes sint; et qui emunt, tamquam non possidentes; et qui utuntur hoc mundo, tamquam non stantur: præterit enim figura hujus mundi (1. Cor. 7. 29-31)*. Non opus est auro neque argento, non opus est lapidibus pretiosis nec amplis adibus; sed opus est anima hilaris, penitentia sincera. Terreni regis præcursores, qui ejus adventum annuntiant, nihil celeste gerant, sed omnia terrena; alius clypeum, alius thoracem, alius aureos draco-es, alius aurea vestimenta; ipse vero rex potestatem in omnia fert in seipso, purpuram et diademata: præcursores vero celestis Regis nihil terrenum gerant, sed omnia Rege digna: Moyses regiam legem profert, balaam jejunium, Jeremias orationem, Joannes baptismum penitentiae: ipse vero Rex fert purpuram et diademata, per quæ omnes libertate donat: habet enim purpuram: corpus est purpura, verbum diadema. Hunc videmus Joannes elatum et dicit, *Nos omnes ex parte. Moyses Israeli legem dat, Isaias Israeli prophetam, Jeremias similiter; ego autem baptismum penitentiae mundo, sed nullus libertate donat. Venit is, qui omnium habet potestatem: ipse est, qui a nobis prædicatur, ipse est Rex glorie, ipse non uni genti gratiam confert, sed universo mundo salus efficitur.*

Agnum lex habuit; sed pro una gente mactabatur, neque peccata remittebat; figura namque erat. Post hunc agnum Isaias prædicat: *Quasi ovis ad occisionem ductus est, et inquam agnus sine voce coram tendente se, sic non aperit os suum. Generationem ejus quis enarrabit? judicium ejus ab ipso sublatum est (Isai. 53. 7. 8)*. Hic est verus agnus, qui verbis prædicatus est, et nunc re ipsa apparet: hic est, qui pro toto mundo seipsum tradidit: hic est agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Prophetæ scripto futura vaticini sunt, non res ipsas exhibuerunt: si res eveniant, illæ comprobant vera scripta fuisse. Prophetavit David de illis, quæ in Jesu eventura erant; sed cum nondum res advenissent, umbra adhuc erant quæ scripta ferebantur, Deo ita dispensante. Nam si novissent Judæi scripta rebus ipsis comprobari, scripta delecturi erant, metuentes ne a rebus ipsis redarguerentur. Dicitur enim David in secundo psalmo: *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania (Psal. 2. 1-5)*? Herodis et Caiphæ arrogantium dicit: *Adiuterni reges terræ, et principes coneruerunt in unum, ad insidias Domino parandas, adversus Dominum et advertebat Christum ejus. Dirumpimus vincula eorum et projecimus a nobis jugum ipsorum. De cruce vero loquendo in vigesimo primo dicebat: Circumderant me cauri multi, tauri pingues obederunt me. Foderant manus meas, et pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt et insuperant me: disiderant sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem (Psal. 22. 15, et 17-19)*. Umbra erant hæc scripta; ubi autem res evenerunt, tunc umbra recessit. Et vident Judæi manus et pedes clavatis se confixos, libris suis ipsi redarguerentibus: neque ultra possunt scripta delere. Utraque enim palam facta sunt, dum scripta rebus consonant. Dicebat Isaias: *Quasi ovis ad occisionem ductus est, et quasi agnus sine voce coram tendente se, sic non aperit os suum. Judicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit? Judæi legebant, et res non intelligebant: Umbra enim habuit lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem (Hebr. 10. 1)*. Cum autem venit tempus, et res usufeste fierent, et verus agnus ad eandem duceretur, et ovis vera pro universis mundo mactaretur, veraque purgatio hominum fieret, verusque sanguis pro salute totius mundi effunderetur, et Judæi illa perficerent; impleta Isaiæ propheta, Judæi confusi sunt. Nam si velint Judæi negare, lego ipsis Davidem, lego Isaiam; ex suis illos scriptis confirmum. Venit et Moyses mihi patruncianus circa Crucifixum: qui volens ipsis prædicare eum, qui crucifixus erat, id scripto prædi-

δὲ οὐκ ἔχετε, κἀν μὴ ἀρπάξῃς τὰ ἀλλότρια. Νηστεύεις; Πάουσον τὴν γλῶσσαν σου ἀπὸ κακοῦ, καὶ χαλῆ σου τοῦ μὴ λαλεῖσαι δόλιον, καὶ ἀρᾶς σοι εἰς σωτηρίαν. Νηστεύεις; Μὴ ἀφανίσῃς τὸ πρόσωπόν σου, ὡς παρ οὐ ὑπεκρίται, μὴ κερδοσκοπῇς, ἀλλ' ἀλειφθῶν σου τὴν καρφαλὴν, καὶ τὸ πρόσωπόν σου νήψαι, ὅπως μὴ φανῇς τοῖς ἀνθρώποις νηστεύων, ἀλλὰ τῷ ἐτάζοντι καρδίαν καὶ νεφρούς. Ἐάν νηστεύῃς, οὕτω νήστευε ὡς ὁ Χριστὸς ἐκάλεισεν, ἵνα μὴ αἰὶν τὸν κόπον ὑπομεινῇς, καὶ τὸν μισθὸν ἀπολλῇς. Ἐάν γὰρ νηστεύῃς, βλέπε μὴ δαεσθῆς τὸ ἀργύριόν σου ἐπὶ τόκῳ. Νηστεύεις; Διάρρηξον βίαιων συναλλαγμάτων χειρῶν σου· συγχώρησον, ἵνα συγχωρῇ σοι· τῷ ἀδελφῷ σου τὴν λύπην ἄφες, ἵνα ἀφῆθῃς· ἐλέησον, ἵνα ἐλεηθῇς· ἄφες τῷ πλησίον τὸ σφάλμα. Νηστεύεις; Ἐλέησον δὴ ἡδίκασας, μὴ φρονήσῃς ποτὲ ἀδελφῷ, μήτε πάλιν μίσσης τινά. Νηστεύεις; Μὴ κενδοθήσῃς. Νηστεύεις; Φύγε πορνείαν, τὴν μαζύωσαν ἡμῶν τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα· πορνείαν, τὴν χωρίζουσαν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τῶν ἀγίων· πορνείαν, τὴν πρὸς τὸν αἰῶνα καὶ ἀδόξαστον πυρῶς. Νηστεύεις; Μὴ συκοφαντήσῃς πένθη, ἵνα μὴ παροργίσῃς τὸν ποιῆσαν αὐτόν. Νηστεύεις; Θρήφον πεινώντας, πότισον δι-

ψύνας, γυμνούς ἐνδυσον. ἔξενος παραμύθησαι, ἀσθενούντας ἐπίσκοπαί, τὸν ἐν φυλακῇ μὴ ἐπιλόθῃς, καταπονούντας ἐλέησον, θλιβομένους καὶ ὀδυρομένους ἐπιμειλίθῃσαι, γενεὴ εὐσεβησάντων, πρὸς, ἀγαθὸς, ἤμερος, εἰρηνοποιὸς· γενεὴ μακροβίου, ἐλεημιών, ἀμνηστικῶς, ἀμαχος, εὐλαβὴς, ἵνα ὁ Θεὸς τὴν νηστείαν σου ἀποδείξῃται, καὶ τῆς μετανοίας· τὸ κέρδος μετὰ πολλῆς τῆς προσθήκης παράσχῃ σου. Οὐδὲν γὰρ ἀδελφός δύναται βοηθήσαι ἡμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ φοβερῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὡς ἡ μετάνοια καὶ ἡ ἐλεημοσύνη. Ταῦτα παρακαλῶ, ἀδελφοί, ἵνα ἀσφαλῶς ἐπὶ τῷ Θεῷ, καὶ μισθὸν κομισώμεθα παρὰ τοῦ Θεοῦ· ἐν ἀκούσωμεν τῆς μακαρίας φωνῆς ἐκείνης τῆς λεγούσης; Δεῖτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην οὐαὶν Βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπίσταται γὰρ, καὶ ἰδοὺ κατὰ μοι φαίνεται· ἐδίψησα, καὶ ἐπέσιτάτε με· ἔξενος ἤμην, καὶ ἀσθενῆς καὶ γυμνός καὶ ἐν φυλακῇ, καὶ δικαιοκλήσατέ μοι. Ἡς τῆς φωνῆς; ἀμειλίβων πάντες ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ οὐρανίω ἰσχύϊ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ πρέπει δόξα, τιμῇ καὶ προσκύνησι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

[802] Περὶ νηστείας. Λόγος ζ'.

Ἦλθον νηστείας καιρὸς, πάλιν τρυφῆς ἀφορμὴ, πάλιν ἀγώνων ἔβας, πάλιν ἡ τοῦ Χριστοῦ οὐλήσις τὸν ἀκόμω τὸν καλὸν κηρύσσουσα. Τὸν ἀγωνιστὰς ἐπὶ τῷ σκήματι συνεκρήσθη· πάλιν ἡ ἐνιαυστὸς τοῦ Χριστοῦ παρουσία κηρύττειται. Πάντες ἑαυτοὺς καθάρωμεν, ἵνα αὐτὸν ὑποδείξωμεθα. Εἰ γὰρ παρουσία βασιλέως θνητοῦ κηρυττομένη, τοὺς μέλλοντας ὑποδέχεσθαι ἀναγκάζει μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὰς οἰκίας εὐτεριεῖται, ὅπως εἴηα κατασκευάσωσι τὰ οἰκήματα τοῦ μέλλοντος; ἐνοικεῖν πόσω μᾶλλον οἱ τὸν ἀληθινὸν βασιλέα ὑποδέχεσθαι μέλλοντας; ὀφείλουσιν ἑαυτοὺς εἴδους παρασκευάσειν τοῦ μέλλοντος; ἐν ἡμῖν οἰκεῖν; Παρῆτος σημεῖον ἡμῖν Ἱερεμίας ὁ προφήτης, ὃς ἐπέσθηκε παρὰ τοῦ Κυρίου, ἀκούσας· Ἰδοὺ ἐθέλω σε σημεῖον προφήτην εἰς τὰ ἔθνη, ἐκρίσῃ καὶ καταργήσῃ, κατασκευάσει καὶ ἀνοικοδομήσῃ. Ὑπακούσωμεν τοῦτον· αὐτὸς ἔστιν ὁ παρασκευάζων τοὺς ναοὺς τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἐκρίσωμεν ἡθόνος, καὶ καταρτίσωμεν ἐγκράτειαν· κατασκευάσωμεν καρδίαν, καὶ ἀνοικοδομήσωμεν ἀρετὰς· ἀποδείξωμεν ψεύδος, καὶ καρπονώμεθα ἀληθείαν· βίψωμεν ὑπερηφανίαν, ἀναλυθώμεν μετάνοιαν· ἐκχωρήσωμεν ὀργήν, καὶ δεξώμεθα πραΰτητα. Φησὶ γὰρ ὁ Χριστός· Ἐπὶ τίνα ἀναπαύσομαι; Ἐπὶ τὸν πόνον καὶ τὴν ἄσυχον καὶ ἐρήμον μου τοὺς λόγους. Μὴ εὐτεριεῖσθε ἐκ λίθων οἰκίαν· οὐ γὰρ ὁ Ὑψίστος ἐν χειροποιήτοις κατοικεῖ. Εὐτεριεῖσθαι ναὸν λογικὸν· κόμησηον αὐτὸν ἀρεταί; συμβάλλεται σοι ὁ παρών καιρὸς. Περὶ τοῦτου Παύλος λέγει· Ἰδοὺ ὁ καιρὸς συνεσταλέμενος ἔστιν· ἵνα καὶ ἔχοντες θρησκείαν, ὡς μὴ ἔχοντες ὤσοι· καὶ οἱ ἀγροδίτες, ὡς μὴ κατέχοντες, καὶ οἱ χρόμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρόμενοι; παρὰ τὴν γὰρ τὸ σκήμα τοῦ κόσμου τούτου. Οὐ χρεῖται χρυσὸν οὐτε ἀργύρον, οὐ χρῆζει λίθων πολυτελείων οὐτε οἰκοδομῶν μεγάλων, ἀλλὰ χρῆζει ψυχῆς φαιδρωμένης, μετανόιας ἀνοδοστοῦ. Οἱ τοῦ ἐπιπέτου βασιλέως πέρδρομοι οἱ ἀπαγγέλλοντες τὴν τοῦτου παρουσίαν, οὐδὲν ὀρθάνον βασιτάζουσι, ἀλλὰ πάντα ἐπιτέγαι· ἔς· μὲν ὀρθάνα, ἄλλος θωρακα, ἄλλος χρυσοὺς δράκοντας, ἄλλος ἱμάτια διάχρυσα· αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς φέρε τὴν τὸν πάντων ἐξουσίαν ἐν ἑαυτῷ, τὴν πορφύραν καὶ τὸ διάδημα. Οἱ δὲ πέρδρομοι τοῦ ἐπουρανίου βασιλέως οὐδὲν γίνονται φέρονται, ἀλλὰ πάντα εἴηα τοῦ βασιλέως· Μιωδοῖς; νόμον τὸν βασιλικὸν ἀπαγγέλλων, Ἡσάια; νηστείας, Ἱερεμίας προσευχῆ, Ἰωάννης βάπτισμα μετανόιας· αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς φέρε τὴν πορφύριδα καὶ τὸ διάδημα, δι' ὧν τοὺς πάντας ἐλευθεροῖ· Ἔστι γὰρ αὐτῷ πορφυρὰ· ὁ πορφυρὸς τὸ σῶμα, καὶ τὸ διάδημα ὁ λόγος. Τούτων ἰδοὺ Ἰωάννης βοᾷ καὶ λέγει· Ἡμεῖς πάντες ἐκ μέρου. Μιωδοῖς τῷ Ἰσραὴλ νομοθετεῖ, Ἡσάιας τῷ Ἰσραὴλ προφητεῖται, Ἱερεμίας; ὡσαύ-

τως, ἐγὼ δὲ βάπτισμα μετανόιας τῷ κόσμῳ· ἄλλ' οὐδὲς ἐλευθεροῖ. Ἠλθεν ὁ τὸν πάντων ἔχων τὴν ἐξουσίαν· αὐτὸς ἔστιν ὁ παρ' ἡμῶν κηρυττομένος, αὐτὸς ἔστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· αὐτὸς οὐκ ἔθηκε ἐνὶ χρεῖται, ἀλλὰ ὅλη τῷ κόσμῳ σωτηρία γίνεται. Ἀμὲν εἶπεν ὁ νόμος· ἀλλ' ὑπὲρ ἐνός ἔθνους ἱστέατος, ἀλλ' οὐκ ἀπὸν ἁμαρτίας· πῶτος γὰρ ἦν. Μετὰ τούτων τὸν ἄμην Ἡσάιας κηρύττει· Ὡς ἀρᾶστον ἐπὶ σαργὴν ἤχησ, καὶ ὡς ἀμῶς ἀμῶνος ἀνατολὸν τοῦ κελροτος αὐτοῦ, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στήμα αὐτοῦ. Τὴν γὰρ αὐτὸν εἰς διηγήσεται; ἡ κρίσις αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ ἠρόη. Οὕτως ἔστιν ὁ ἀληθινὸς ἄμῶς, ὁ διὰ λόγων κηρυττομένος, καὶ νῦν ἐν ἔργῳ φαινόμενος· οὕτως ἔστιν ὑπὲρ ἑλοῦ τοῦ κόσμου ἑαυτὸν ἐκδούς· οὕτως ἔστιν ὁ ἀμῶς τοῦ Θεοῦ ὁ ἀμῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ὁ προφῆται διὰ γράμμάτων τὰ μέλλοντα προφητεύσας, οὐ τὰ πράγματα εἰδείξαν· ἔάν γένοιται τὰ πράγματα, ἀληθιὰ ποιῆ τὰ γράμματα. Προφητεύσας δαυτὸ μετὰ τὸν μελλόντων εἰς τὸν Ἰησοῦν γίνεσθαι· ἀλλὰ μῆδέποτε παρόντων τῶν [803] πραγμάτων, τὰ γράμματα σκάν ἔσθον, τοῦτο ὁκομῆσαντος τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ ἰγνώσκισαν οἱ Ἰουδαῖοι τὸ διὰ γράμμάτων πρᾶγμα φαίνόμενον, τὰ γράμματα ἦσαν ἀπαλειφάντες, δεδουκόσθ τὸν ἐκ πραγμάτων ἔλεγον. Ἐλεγε γὰρ ὁ δαυτὸ ἐν τῷ δευτέρῳ ψαλμῷ· Ἴνα εἰ ἐφροσάθῃ ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; τοῦ Ἡρώδου καὶ τοῦ Καίσαρος ἔθνη ἀπίστον· Συντήθησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἀρχοντες ἐπὶ τὸ αὐτό· τὴν ἐπιβουλήν τὴν κατὰ τοῦ δαυτῶν λέγει· Κατὰ τὸν Κύριον, καὶ κατὰ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Διαβρῆξιμεν τοὺς θεομῶτες αὐτῶν, καὶ ἀποβρῆξιμεν ἄμ' ἡμῶν τὸν Κύριον αὐτῶν. Τὰ τοῦ σταυροῦ δὲ λέγων, ἐν εἰκοστῷ πρώτῳ ἔλεγε· Περιεκύκλωσαν με κίνας ποικίλοι, ταῦτοι κίνας κερύθρου με. Ἀρῶσαν χεῖρὸς μου καὶ πόδας μου, ἐξήρῆθιμον κέντα τὰ ὄστα μου. Αὐτοὶ δὲ κατενόησαν καὶ ἐπίδρον με· διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια μου ἡναιος, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔδωλον κληρον. Καὶ ἔθρον σκάν τὰ τρίμματα· ἔτε δὲ ἦθε τὰ πρᾶγματα, τότε ἡ σκία ἀνεχώρη· καὶ ὄρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας ἡλωθέντες οἰκθον, αὐτῶν ἴ τὸν ἔλεγον ἐν τοῖς ταυτῶν βιβλίοις ταῦτα περιέγοντα· καὶ οὐκ εἶν ἕθονται ἐφαλεῖται τὰ γράμματα. Πρὸβλη γὰρ γενόσασ τὰ ἀμῶστερα· τὸ γράμματα τοῖς πρᾶγμασι συνεφώνησεν. Ἐλεγεν Ἡσάιας· Ὡς ἀρᾶστον ἐπὶ σαργὴν ἤχησ, καὶ ὡς ἀμῶς ἀμῶνος ἀνατολὸν τοῦ κελροτος αὐτοῦ, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στήμα αὐτοῦ. Ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤσθη. Τὴν γὰρ αὐτοῦ εἰς διηγήσεται; Ἰουδαῖοι ἀνεγνωσκον τὰ γράμματα, καὶ οὐκ ἐνενοῦν τὰ πρᾶγματα· Σμῆν γὰρ εἶπεν ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἁθῶν, οὐκ αὐτήν

* Idem cony. κηρύττω τῷ κόσμῳ. † Idem addi vult ὁ δὲ ἄν.

* Basil. conijcit τούτῳ. † Idem addi vult καὶ διάδημα.

την αιδόνα. ¹⁶ Ὅτι δὲ ἦλθεν ὁ καιρὸς τοῦ τὰ πράγματα φανερὰ γενέσθαι, καὶ ὁ ἀληθινὸς ἄμυνός ἐστι σραγήν ἔχειτο, καὶ τὸ ἀληθινὸν πρόβατον ὑπὲρ ὄλου τοῦ κόσμου ἔβητο, καὶ τὴ ἀληθινὴ κἀνάστασις τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο, καὶ τὸ ἀληθινὸν σῆμα ὑπὲρ σωτηρίας ὄλου τοῦ κόσμου ἐξεγένετο, καὶ τὸ ὄπλον Ἰουδαίων ἐδραματούργετο· καὶ τῆς προφητείας τοῦ Ἰσαίου πληρομένης καθρηγύνθησαν οἱ Ἰουδαῖοι. Ἐὰν γὰρ βέλθοσαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀρνησάσθαι, ἀναγινώσκω αὐτοὺς τὸν Δαυὶδ, ἀναγινώσκω τὸν Ἰσάϊαν, ὁκῶθεν αὐτῶν τὸν Ἐλεγον προφέρομαι. Ἐργεταὶ καὶ Μωυσεῖς συνηγοροῦν μοι περὶ τοῦ σταυροῦθέντος· ὃς βουλόμενος αὐτοὺς κηρύξαι τὸν μέλλοντα σταυροῦσθαι. Δὶὰ γραμμάτων ἐκλήρωσεν. Διὰ τοῦτο ἐστὶν· Κἀν ἐγὼ σωτήρως, τὰ ἔργα κρᾶσσοι. Ποία ἔργα; Ἀγνοοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι· ἢ γὰρ οὐκ οὐ νόμος ἁ ἐπίκειται. Ἐργεταὶ οἱ δὲ καιρὸς, ὅτε τὰ πράγματα φανερὰ γίνεσθαι, καὶ ἡ οὐκ ὀμοιοῦσιν, καὶ τὰ πράγματα γράμματα συνιστάσιν. Ἐξῆλθόν ποτε βρεις ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἔβανον τῶν· ἀνθρώπων· καὶ ἐποίησε Μωυσεῖς, χαλκὸν ὄφιν καὶ ἐσταύρωσεν, καὶ προσέταξε πάντα τὸν θακνόμενον προσέρχασθαι, καὶ ἰάσσωμαι τυγχάνει· τοῦτο τοῦ Θεοῦ προκεινομήθησιν ἐν τύπῳ, ἢ, ὅταν ἔλθῃ ἡ ἀλήθεια, ἢ οὐκ ἀναχώρησι καὶ τύπος· οἷον τῆ ἀλήθεια. Ὅτι δὲ τύπος ἦν τῆ ἀληθείας τὸ γινόμενον, οὕτως εἰσαγε Μωυσεῖς· Οὐκ ἔστιν τοῦτο ἀλήθεια· τύπος ἐστὶ· μέλλει ἢ ἀλήθεια. Ὅθεν τὸν τῆν Ἰωην ὁμῶν κρημαμένην ἐμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν ὁμῶν νικητὸς καὶ ἡμέρας, καὶ οὐ κιστεῦσται ἐπὶ τῆν Ἰωην ὁμῶν· Χριστὸν λέγων τῆν Ἰωην κρημαμένην ἐμπροσθεν τῶν Ἰουδαίων, καὶ μὴ

πιστεύοντας Ἰουδαίους· οὗτοι δὲ αὐτὸς ἐστὶν ἡ ζωὴ, καὶ ὃς ἔστιν ἐκράμασε Μωυσεῖς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ; Εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ, ἐπειθὲ δὲ βρεως καὶ ἔβλου ἁμαρτία ἐγένετο· ἔβει δὲ τὸν Χριστὸν διὰ τοῦ ἔβλου τῆν διὰ τοῦ ἔβλου ἁμαρτίαν λύσαι, καὶ τῆν κἀτάρην τῆν διὰ τοῦ βρεως εἰς ἐαυτὸν ἀνασπάσαντα ἀφανίσαι· ἔως γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κἀτάρη, Θεοῦ δικαιοσύνην ἡμῶν γένηται. Καὶ γὰρ οὐκ ἔβλου ἁμαρτία, καὶ ὅτι ἡμῶν ἐπιταύρωθη, ἔως ἡμέρας γενόμενα Θεοῦ δικαιοσύνη. Ὅ ἐστι ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρημαμένως οὐκ ἦν ἀλήθεια· τύπος ἦ· ἢ δὲ οὐκ τῆν ἀλήθειαν ἐκρυβεν. Ἦλθεν ἢ ἀλήθεια, Χριστός· ἀνέβη ἐπὶ τὸ ἔβλου. Τότε Ἰουδαῖοι ἀναγινώσκον τὰ Μωυσεῖς, καὶ ἀποφράσσω αὐτῶν τὰ στήματα· Καὶ ὄθεν τῆν Ἰωην ὁμῶν κρημαμένην ἐμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν ὁμῶν νικητὸς καὶ ἡμέρας, καὶ οὐ κιστεῦσται ἐπὶ τῆν Ἰωην ὁμῶν. Ὅ ἐστι μακάριος ἀλλὴ πῶς οὐκ ἔβλου περὶ αὐτοῦ; Ἀνέβη εἰς ὄψας, ἡμερῶν· κἀτάρησεν ἀλμαλῶσιαν, ἔβωκε δὲ ὄψας ἐν ἀνάστασι. [804] Ἀνέβη εἰς ὄψας ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· ἡμερῶν τε τῶν ἀδύλων, ἔβωκε τὸν θάνατον, προσήλωσε τῆν ἁμαρτίαν, ἔβωκε τῆν κἀτάρην καὶ τὸν ὄψας ἐπὶ τὸν ἔβλου. Τῆ ἀληθείας ἐβλώσθη, οἱ τύπος ἔβωσκον· αὐτὸς τῶν ἁμαρτιῶν ἰσθᾶ κατά τὸν διαβόλου, καὶ δίδωσι καὶ τοῖς ὄψας ἐπὶ τὸν ὄψας τῆν κατὰ τοῦ διαβόλου ἐβλώσθη, λέγων πρὸς αὐτούς· Δι' ὄψας ὑπὸ κἀτάρην, δι' ὄψας ὑπὸ νόμου, δι' ὄψας ὑπὸ μαρτυρίαν· δι' ὄψας πῶλεως, δι' ὄψας νίκης. Ἰδοὺ, δὲ ὄψας ὄψας ἐβλώσθησιν τὸν αὐτὸν ἐβλώσθησιν ὄψας καὶ σκροπλίωσιν, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τῆν ὄψας τῶν ἔβωσκον. Αὐτὸν ἢ ὄψας καὶ τὸ κράτος εἰς τοῖς αἰώνων τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

¹⁶ Savil. conj. τῆ νόμος.

¹⁶ Savil. putat legendum ὑπὸ κρημαμένην ἔγενετο

Περὶ ἠστοίας, Λόγος Γ.

Ἦκε καὶ σήμερον Ἰερεμίας ὁ προφήτης, ὁ τοὺς ναοὺς παρασκευάσων τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ διαλέγεται ἡμῶν λέγων· Νεώσατε ἐαυτοὺς νεώματα, καὶ μὴ σκεπτεσθε ἐν ἀκάνθασι. Νῦν ἀδιαφόροι· τοὺς πᾶσι διαλέγεται, παιδευθεὶς παρὰ τοῦ Δεσπότου. Πάλαι γὰρ πρὸς ἀπειθὴ λαὸν φθέγγεσθαι μὴ βουλόμενος, ἔπαθεν ἑκείνου, ἅπερ αὐτὸς ἐπιτήρησεν. Ὅρων γὰρ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἐν ἁμαρτίαις ἐμπροσθόμενον, οὐκ ἠθούλοτο λαλεῖν, λέγων· Ἄρα φόνος καὶ κλοπὴ καὶ μοιχεία λέγεται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἐπέχου τὸν λόγον, ἕως αὐτοὺς ἐκκαθαρώσιν. ἅπερ βούλος πιστὸς ἐμπιστεύσασθαι τὸ πολυμίμον μύρον, οὐ καταβάλλεται τοῦτο ἐν ἀγέλιῳ βεβοδωρωμένῳ, ἵνα μὴ τὸ μύρον τῆν εὐδωίαν ἀπολείπῃ· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ προφήτης· ἔχων τὴν λόγον τοῦ μύρου τιμιώτερον, ὁρῶν τοὺς ἀνθρώπους βεβοδωρωμένους, ἐπέχει κατασπίραι τὸν λόγον. Ὅ δὲ τοῦτο γίνεται ὅς τῶν καίμενον ἐν τοῖς ἀγκάτοις αὐτοῦ, καὶ παρῆτο πάντοθεν, καὶ οὐκ ἠδύνατο φέρειν. Ἐλεγε γὰρ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός· Ἀπιστάλης κηρύσσεται· διὰ τὴ οὐσιότης; ἀπιστάλης σπειραὶ· διὰ τὴ ἐνὸς σπόρον ἐπέχεις; Σπειρὸν ἀδιαφόρος ὁ σοι ἐνεπίστευσα, σπειραὶ καὶ ἐπὶ τῆς ἀκάνθας, σπειραὶ καὶ ἐπὶ τῆ πετρώδη, σπειραὶ καὶ ἐπὶ τῆν καλὴν γῆν. Τοῦ σπειραὶ οὐ χεωσῶτες, καὶ ἢ γῆ τοῦ καρποφορήσας. Ἐὰν ἀναβῶσιν ἀκάνθαι, καὶ πνέσωσι τὸν σπόρον, οὐ οὐκ ἐστὶν ἀγιος· ἔνθ ἢ καλὴ γῆ καρποφορήσῃ, ἀποδίδωσι καὶ τῆς καλῆς γῆς τὸν σπόρον. Ὅλλος εἶ· ἐνεπίστευσά σοι τὸ ἀργύριον· ἀπὸ τοῦ τραπεζίτου, καὶ γὰρ ἐβλῶν ἀπατητὸν αὐτὸν παρὰ τὸν τραπεζίτην. Ἐὰν μοι προσνεύχουσι, ὀπίσω δὲ ἐνεπίστευσα αὐτοῖς, καταστήσω αὐτοῖς; ἀπὸ μικρῶν ἐπὶ τὰ μεγάλα, ἀπὸ τῶν ἡλιθίων ἐπὶ τὰ πνευματικὰ. Ἐὰν δὲ ὑποδεδώμενον τὸν σπόρον, μὴ ἀγιος ἐαυτοῦ παρασκευάσασθαι τοῦ καρποφορήσας, ἀλλὰ παραβιβάζονται τὰς μερσίμων τοῦ κόσμου, ὁ ἐστὶν ἀκάνθα, πυρὸς ἄξιον γενήσονται. Ἐὰν δὲ καὶ εἰς τὰ πετρώδη μὴ εὐρεθῇ βάθος γῆς· τοῦσιν, ἐὰν εὐρεθῇ σκληροκαρδίας, καὶ μὴ ἔχη πίστιν, ἀλλ' ἀποστρέψαν τὸν σπόρον· ἕκαστος οἷον ἀπατηθήσεται τῆς σκληροκαρδίας αὐτοῦ. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ ἐμπιστευόμενοι τὸ ἀργύριον, ὅσοι ἐπιλοῦν προφῶσται, τὰ μέζονα ἐμπιστευθήσονται· ὃς δὲ προσνεύχῃ τὸ τάλαντον μόνον, ὁ ἐπίστανται, τιμωρὶα καταδικασθήσεται. Σὺ δὲ κηρύττει ἀδιαφόρος· τοὺς γὰρ ἀσθελεῖν λατρεῖ ἀπιστάλης. Καὶ γὰρ ὁ γεωργὸς τῆν ἀγεωργῆσιν τῆν γεωργεῖ, καὶ τῆν ἀσπορον σπείρει. Οὐ γὰρ ἢ

γεωργηθεῖσθαι καὶ ἐσπαρμένην χρεῖαν εἶχει τοῦ γεωργηθῆσαι, ἢ σπείρεσθαι ἐν δευτέρῳ, οὐδὲ ὄψας χρεῖαν εἶχει τοῦ ἰατροῦ· οὕτως οὐδὲ ὁ δίκαιος τῆς διδασκαλίας. Οὐ γὰρ ὁ βλάτων βούλεται ἀναβλέψαι, ἀλλὰ ὁ κηρὶς. Οὕτω γὰρ ψησὶ ὁ Δεσπότης ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· οὗ ἦλλον καλέσας δίκαιους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς πῆσον. Ἀκούσθησθε καὶ Παύλος· ἔλεγε· Χριστὸς ἦσθαι ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοῦς σώσαι, ὃν κηρὸς εἰμὲν ἐγώ. Οὕτως· ἔλεγε καὶ Πέτρος ἐν ταῖς Πράξιν· Ἀνδρες ἀδελφοὶ, καθάρσιμω ἐαυτοῦς ἀπὸ τοῦ πατρὸς μολυμῶν σαρκός· καὶ ἐπὶ [805] κηρῶσιν. Καὶ μὴ λέγετε· Πατέρα ἔχοντες τὸν Ἄβραάμ. Ἄνθρωποι γὰρ ὄντες, εἰς διευταρὸς ἐστὶν ὁ Θεός· εἰ τῶν λίθων τούτων τέκνα ἔγεγαίρει τῷ Ἀβραάμ. Διὰ τοῦτο παιδευθεὶς ὁ προφήτης ἀδιαφόρος κηρῶσται, ἕβως Νεώσατε ἐαυτοὺς νεώματα, καὶ μὴ σκεπτεσθε ἐν ἀκάνθαις. Ὅπερ γὰρ ἢ ἀγεωργῶν; γῆ νεώματα ἐν ἔβλου καὶ οὐκ ἐβλώσκον τῶν ὄψας, καὶ οὕτως ὁ γεωργὸς τὸν σπείρει ἐγκυκατάβλητος· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων λῶσιν καὶ ἡμεῖς· τὸ ἔβλου καὶ τὸν σπείρον καὶ τὰ· βῶς ἐκείνους. Ἦτω ἡμῶν τὸ ἔβλου, ὁ σταυρός· ὁ σπείρον, οἱ ἔβως· ὁ βῶς, ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται. ἔκαστος ἡμεῖς τὴν διδασκαλίαν ἐπὶ τὸν κρημασθέντα ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· ἵνα ἰδῶν μὴ ἡμεῖς· παρεσκευασμένοι, καταπέμψῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον εἰς ἡμῶσιν τὸν ὄψας, καὶ εἰς ἀναγέννησιν τὸν νειμασμένων διὰ τῆς διδασκαλίας, κατὰ τὸν μαζαροῦ Δαυὶδ λέγοντα· Ἐκαστὸς κηρὸς τὸ Πνεῦμα σου, καὶ κηρῶσθησεται, καὶ ἀνακαινίσῃ τὸ πρῶτον σου τῆ γῆς. Κυρίου δὲ ἀνθρώπου προσγηροῦσται, ὅτι ἔβωσθησεν εἰς τὸ πρῶτον σου αὐτοῦ, καὶ ἔγενετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Λέγει δὲ καὶ Δαυὶδ· Προσέβατε πρὸς αὐτὸν καὶ ζωηθήσεται, καὶ τὰ πρῶτον σου τῶν μὴ κατασχηθῆναι. Καὶ πάλιν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· Χριστὸς προσκαλοῦσθαι τοὺς μαθητὰς, ἐκαστὸν εἰς τὸ πρῶτον αὐτῶν· Ἀλέθετε Πνεῦμα ἐκδιδώσωμεν ἐαυτοῖς· νεώματα, ἀπῶθεν τῆν κακῶσιν· κηρὶν, ἐκρήψωσιν τὰς ἀκάνθας τῆς· παρακοῆς· γνῶσιν γῆν παρηκόσων Ἄδῳ, ἔβωσθησθαι τὸν παραδύσσιν. Ἦτο ἔβωσται παρὰ τοῦ Δεσπότου· Ἐκαστὸς ἀράτος ἢ γῆ τῆν εἰς ἔβως σου ἀκάνθας καὶ ἐβλώσκον ἀπαιθῆσθαι σοι. Τοῦτο συνείδως ὁ προφήτης· ἐκρήσεται Νεώσατε ἐαυτοὺς νεώματα, καὶ μὴ σκεπτεσθε ἐν ἀκάνθαις ἐμφανῶν διὰ τοῦ λόγου, ὥστε ἡμεῖς· ἀνακτώσας τῶν

¹⁶ Basil., εἰς τὰ πετρώδη σπείρει, καὶ μὴ

¹⁶ Supple λέγων.

cavit. Ideo ait, Etiam si ego taceam, ipsa opera clamant. Quæ opera? Id ignorant Judæi: umbra enim legis insidet. Venit autem tempus, cum opera manifesta sunt, et umbra recedit, ac res scriptis confirmantur. Exierunt aliquando serpentes in deserto, qui homines mordebant, et fecit Moyses anem serpentem, quem cruci affixit; ac jussit quemcumque mordidisset serpens accedere, et medellam consequi; id Deo prius dispensante in figura, ut adveniente virtute, umbra recederet, et figura veritatem ostenderet. Quod autem id figura esset veritatis, sic declaravit Moyses: Non est hæc veritas, figura est, ventura est ipsa veritas. *Videbitis enim vitam vestram pendentem coram oculis vestris nocte et die; et non creditis vitam vestram (Deut. 28. 66).* Christum dicens vitam pendentem coram Judæis non credentibus ipsam esse vitam. Cur vero serpentem Moyses in cruce suspendit? In figuram Christi; quia per serpentem et lignum peccatum factum est: oportebat autem Christum per lignum peccatum per lignum factum solvere, et maledictum per serpentem allatum, in seipsum attractum delere; ut factus pro nobis maledictum, Dei justitiam nobis

largiretur. Non novaverat enim peccatum, et pro nobis crucifixus est, ut nos Dei justitia efficiamur. Serpens autem in ligno suspensus non erat ipsa veritas: figura erat; umbra autem veritatem tenebat. Venit veritas Christus; ascendit in lignum. Tunc Judæis lego dictum Moyses, et eorum ora obstrui: *Et videbitis vitam vestram pendentem coram oculis vestris nocte et die; et non creditis vitam vestram.* Beatus vero David quomodo de ipso vobis loquutus est? *Ascendit in altum, captivum duxit captivitatem, dedit dona in hominibus (Psal. 67. 19).* Ascendit in altum, in crucem: captivum duxit diabolum, solvit mortem, clavis affixit peccatum, projecit maledictum et serpentem de ligno. Veritatem veniente, figura abjicitur: ipse tropæum erigit contra diabolum, et dat sibi obsequentibus potestatem contra diabolum, dicens illis: Propter vos sub maledicto, propter vos sub lege, propter vos sub testimonio; propter vos bella, propter vos victoria. *Eccce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra omnem potestatem inimici (Luc. 10. 19).* Ipsi gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

DE JEJUNIO. SERMO VII.

Venit etiam hodie Jeremias propheta, qui templa magni Regis præparat, et nos alloquitur dicens: *Novate vobis novolia, et ne seminetis in spinis (Jer. 4. 3).* Nunc omnes indiscriminatim alloquitur, a Domino eruditus. Olim namque cum nollet populo inultu sequenti loqui, illa passus est quæ ipse narravit. Videns enim genus hominum peccatis sordidatum, loqui volebat dicens: Nunc cædes, furium et adulterium effusa sunt super terram; et ideo sermonem retineo, donec sese purgaverit. Quemadmodum servus fidelis, cui concreditum est pretiosum unguentum, non illud infundit in vas luto fedatum, ne unguentum fragrantiam amittat: sic et propheta verbum habens unguento pretiosius, videns homines luto conspersos, verbum serere renuit. Hoc autem [verbum] erat quasi ignis comburens in visceribus ejus; undique dissolvabatur, nec ferre poterat (Jer. 20. 9). Dicebat autem illi Deus: Missus es ad prædicandum, cur taces? missus es ad serendum, qui semen reines? Sere indiscriminatim id quod tibi conceditur: sere supra spinas, sere supra petras, sere in bona terram. Tu seminare debes, et terra fructum ferre. Si ascendant spinæ, et semen suffocent, tu non in causa eris. Si bona terra fructum ferat, reddidit semen ut bona terra. Servus es: credidi tibi pecuniam: da illam nummulariis, et ego veniens illam a nummulariis repetam. Si quod illis concreddidi, mihi duplum reddant, ex parvis illos super magna constituam, ex terrenis super spiritualia. Quod si accepto semine, non se digne præparant ad fructum ferendum, sed sollicitudines mundi admittant, quæ sunt spinæ, igne digni erunt. Si vero in petrosis non inventiatur terræ profunditas; id est, si quis inveniatur corde durus, neque habeat fidem, et si semen exsiccaverit, illo duritie suæ penas dabit. Similiter il, quibus pecunia credita fuit, si duplam retulerint, ipsis majora credentur; qui vero talentum solum sibi credidum retulerit, supplicio condemnabitur. Tu vero prædica indiscriminatim; nam agris medicus missus es. Etenim agricola incoltatum terram colit, et eam quæ seminata non fuit seminat. Non enim culta et sata terra opus habet cultura, nec secundo seritur; neque sanus opus habet medico: sic neque justus doctrina. Neque enim qui videt vult visum recipere, sed cæcus. Ita enim dicit Dominus in Evangelis: *Non veni vocare justos, sed peccatores (Matth. 9. 13)* ad penitentiam. His consonat Paulus dicens: *Christus Jesus venit in mundum peccatores salvare, quorum primus ego sum (1. Tim. 4. 15).* Sic etiam dicit Petrus in Actibus: *Viri fratres, emundemus nosmetipsos ab omni inquinamento carnis et spiritus (2. Cor. 7. 1).* Et nolite

dicere, *Patrem habemus Abraham (Matth. 3. 9).* Dico enim vobis, quod potest Deus ex lapidibus istis struere filios Abraham. Ideo edoctus propheta indiscriminatim prædicare, clamabat, *Novate vobis novolia, et ne seminetis in spinis (Jer. 4. 3).* Sicut enim inculca terra novatur ligno et ferro trahentibus bolus, et sic agricola semen jacit: ita et nos homines accipiamus lignum et ferrum, hovesque trahentes. Sit nobis lignum crux, ferrum clavi, hoves lex et prophete, trahentes nos doctrina sua ad eum qui pendet in cruce: ut videns nos paratos, mittat Spiritum sanctum ad sanctificationem aquarum, et ad regenerationem renovatorum per doctrinam, secundum beatum Davidem dicentem: *Emittes Spiritum tuum et creabuntur, et renovabis faciem terræ (Psal. 103. 30).* Proprie homo vocatur, quia *Insufflavit in faciem ejus, et factus est homo in animam viventem (Gen. 2. 7).* Dicit vero David: *Accedite ad eum, et illuminamini, et facies vestras non confundentur (Psal. 53. 6).* Et rursus in Evangelis Christus advocatis discipulis, insufflavit in faciem eorum: *Accipite Spiritum sanctum (Joan. 20. 22).* Novemus nobis novolia, depone veterem militiam, evelle spinas inobedientia: quando enim non obedivit Adam, ejetus est ex paradiso, hocque accepit a Domino: *Maledicta terra in operibus tuis: spinas et tribulos germinabit tibi (Gen. 3. 17. 18).* Hoc cum sciret propheta, prædicabat, *Novate vobis novolia, et ne seminetis in spinis; his monas nos, ut nos innovemus per penitentiam, et eradiceamus inobedientiam ultionem, nempe spinas. Sunt enim in homine spinæ, contentio, amulatio, ira, dissensiones, immundities, avaritia, adulteria, cædes. Statim concipiens Eva Cainum parit, qui emulatiois princeps fuit, eardum inventor, hypocritas pater, mendacii creator. Interrogatus enim a Domino: *Ubi est Abel frater tuus? statim mendacium generat dicens, Numquid custos fratris mei sum ego? Deus autem volens ipsi ex rebus ipsis persuadere se omnia scire, dixit: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Non verbis clamat sanguis, qui verbi non est particeps; sed res ipsa ob crudelitatem fratricidam traducit. Ideo clamat propheta, *Novate vobis novolia, et ne seminetis in spinis.* Audistis in Actibus apostolorum (c. 8. v. 19) de Simone mago, quomodo cum non novasset neque spinas evulsisset, accessit ad apostolos ut baptisma acciperet. Et qualis descendit, talis et ascendit, non ex baptismi inobedientia, sed quod ipse crucifixo et clavis affixo non obtemperaret. Non credidit prophetis, qui quasi hoves crucis symbola trahunt, ferrum et lignum, et doctrina sua hominum genus renovant. Ideo non absolvitur a maledicto Adami, sed etiam secundum**

accipit maledictum, et additur iniquitas iniquitati ejus, ut non intret in Justitiam Dei: nihil enim ipsi profuit baptismus. Accessit ad apostolos dicens: *Accipite aurum, et date mihi hanc potestatem, ut cuicumque manus imponero, accipiat Spiritum sanctum* (Act. 8. v. 19). Petrus autem dixit ei: *Non est tibi pars neque sors hac in re, quia donum Dei voluitis pecunia comparare* (Ibid. v. 21. 20). Hic non obedivit prophetis, non novavit rationabilem agrum suum: hic neque accepit Spiritum sanctum, qui a prophetis predicatus fuerat. Timete tale exemplum, et novate vobis novalia, neque seminatis in spinis. Si spinas excinditis, excipitis semen, fructum feretes, et eris consors Spiritus sancti. Sic propheta obediens Cornelius, seipsum novavit, excidit spinas, et Deo fructum tulit (Act. 10). Visus est enim ipsi angelus dicens: *Corneli, elemosynas tuas ascenderunt ante Dominum. Hic probus agricola spinas evulsit, novavit se hominem, ascendit fructus ejus in conspectum Dei. Viden' fructum ponentiae? E terra in caelum ascendit, et ante Deum cum fiducia stetit. Quemadmodum enim bona opera cum fiducia supplicat, sic secus sunt studiose accusant. Audisti bona opera pro Cornelio precantia: audi eadem a Caino factam studiose accusantem: sic enim dicit Deus Caino: *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Audi et ultionem definitam,**

Genens et trenens eris super terram (Gen. 4. 10. 12): audi etiam mercedem elemosynae et orationis, qui ait angelus: *Mitte in Joppen, et accerse Petrum, et ipse te docebit quid te oporteat facere* (Act. 10. 5. 6). Venit Petrus, et cum loqui inciperet, incidit in eum Spiritus sanctus, ut in apostolos. Viden' mercedem jejunii, orationis et elemosynae. Spiritum sanctum datum? Hoc tempus jejunii et elemosynae: hoc tempus praevidens Elias, jejunavit quadraginta diebus: ideo in igneo curru assumitur, et usque ad hanc diem in corpore est. Hoc tempus prophetavit Moyses cum jejunavit quadraginta diebus: ideo legem accepit ad enudationem contribulium. Hoc tempus nos docuit Christus, qui jejunavit quadraginta diebus; et nos doceret hanc alacriter amplectendam esse rationem, qua novatur rationalis ager, qua evelluntur spinas, qua exstinguuntur concupiscentiae, qua dissolvuntur opera diaboli, qua sanctificantur aquae Jordanis, qua regeneratur homo, qua descendit Spiritus sanctus, qua vita et resurrectio datur. Hanc prophetae vaticinati sunt, hanc Christus docuit, hanc diligamus, hanc accipiamus: addamus elemosynam et orationem, et consequamur Spiritum sanctum, sicut Cornelius; et glorificemus Patrem et Filium et Spiritum sanctum. Ipsi gloria in saecula. Amen.

ADMONITIO

IN DUAS DE PATIENTIA ORATIONES.

Ejusdem farinae sunt haec duae orationes, atque praecedentes de Jejunio: infacundi scilicet Graeculi, qui eloquentiam affectat, et epithetis innumeris ac plerumque ineptis omnia conpergit. Ac si quando bona quaedam profert, ex narrandi modo illa pes-

sumdat. Verbis nitur insuetis, atque ex loquendi modo inusitato saepe interpreti Latino negotium facessit. Hoc experti dicimus: etenim non sine difficultate quaedam Latine convertimus.

DE PATIENTIA, ET QUOD MORTUI NON AMARE LUGENDI SINT.

Age, hodie diligentius quam praeteritis diebus ad doctrinae acrimonem accedamus: solet enim saepe sermo laboris solatium afferre: potest doctrina moderata mororem solvere. Etenim video multos eorum, qui heri vobiscum erant, hodie non vobiscum adesse; sed vel ad Dominum evocatos esse, vel in lectis decumbere, hosque omnes mortem expectare. Ideo vos in luctu video, multum in urbe tumultum, plurimum in Ecclesia perturbationem, immoderatas lugentium lacrymas, absurdos multorum mores et acutus. Certe vos hac de re saepe consolatus sum et commoni, nempe de patientia et gratiarum actione, in ferendo filiorum et cognatorum exitu; atque non ita inhoneste agendum esse dixi, neque putandum esse eos, qui ad Deum migrarunt, perisse: maxime vero si infantes incorrupti vitam reliquerint. Quamobrem non illos, sed potius nos, qui in peccatis vitam ducimus, lugemus. Si enim hodie non vigilemus, quandonam demum convertentur? Si mors fratris tui te sapere non suadet, quis te convertet? nisi mortuum iacentem videns vitam emendaveris, quando tandem Deum exorabis? Ecce videmus, ecce experientia discimus. Ideo nobis parcaus, quaeso, ne frustra et incassum turberim, neque nos immortales esse imaginemur. Una est enim mortis via, et non alia: commune poculum est, et omnibus datur: una hora, et mala hora: pons unus qui exitum non habet: omnium debitum, una primitiae, et omnium fluvis. Dei gladius est, qui personam non accipit. Non enim regem nos horret, non sacerdotem summum honorat, non senium miseratur, non formam, non juventuti parcit, non unigeniti miseretur, non la-

crymum flectitur, non principem tremis, non tyrannos formidat, non pecunias vitatur, non faciem cuiuspiam accipit, non occupat; sed omnes aequae mors invadit. Qui hodie nobiscum sunt, eras illic ante nos erunt: qui hodie amice nos amplectuntur, eras a nobis miserabiliter effrentur: qui hodie in vita, eras in sepulcro: qui hodie conspicui sunt, eras a vermibus rodentur: qui hodie unguentis sunt delibuti, eras foetentes erunt: qui hodie hic deliciantur, eras ibi lugebunt: et non verbo, qui hodie parasitos habent, eras illic damnabuntur. Quos querentes saepe et illorum obitum ignorantes, alii alios percontamur. Ubi est ille princeps? et audimus. Praeterit demum; et, Ubi est ille dynastes, interrogamus, ac discimus mortuum esse; et, Ubi est rex ille superbus? Illic, inquam, profectus est; et, Ubi ille amicus? Illic concessit. Illic, quo? Ubi Judex iudicium: illic, ubi formidabilis ille formidabilibus fortior: illic, ubi Rex aeternus, et Judex incorruptus. Illic? Ubi, et quomodo, quem in locum, vel qua ratione, si qui nos praecesserunt se habent, nemo dicere possit: illud solum novimus, ibi esse, ubi solus aeternus et solus immortalis est; ubi solus bonus et solus benignus, factor animarum et corporum. In illud magnum et formidandum tribunal profectus est, ubi non est risus, sed luctus; ubi non est pulchritudinis studium, sed tenebrae; ubi non est complexus, sed examen; ubi non est conviviunt, sed excusatio; ubi non sunt divitiae, sed horror; ubi non est acceptio personarum, sed iustitia iudicium: ubi omnes nudi adstant, servi et liberi, vobiles et privati, peccatores et iusti, divites et pauperes; alii confusi, alii coronati. Ubi est illic regum fastus? ubi

τῆ μεταλή, καὶ ἐκκρίνωσι τῆς παρακοῆς τὸ ἐπιτήριον, τὰς ἀκάνθας. Εἰσι δὲ ἀκανθὰς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔρις, ζῆλος, θυμὸς, διγαστασία, ἀκαθαρσία, κλονεῖαι, μοιχεύει, ἀνδροφονία. Εὐθύς ἡ εὐα συλλαβοῦσα γεννᾷ Κάν, ὅστις ζῆλου ἀρχηγὸς γέγονε, φόνου εὐρέτης, ὑποκρίσεις πατρὸς, ἡμιουργὸς ψεύδους. Ἐρωτημένος γὰρ παρὰ τοῦ ἀσπίτου· Πού Ἄβελ δ' ἀπέκρινε σοι; ἔτοιμος ψεύδους γεννᾷ λέγων· Μὴ εὐλόησθε ἐμὶ τὸν ἀδελφεὸν μου; Ὁ δὲ θεὸς βουλόμενος αὐτὸν ἀπὸ τῶν πραγμάτων πείσαι, ὡς τὰ πάντα ἐπίσταται, ἐφη· Φωνή αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με. Οὐ τὸ ἄνω λόγῳ βοᾷ· λόγῳ γὰρ οὐ μετρεῖ· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα τοῦ τῆς ὠμότητος τὸν ἀδελφοκότον θριαμβεύει. Διὰ τοῦτο βοᾷ ὁ προφήτης· Νέωσας ἐαυτοῖς νεώματα, καὶ μὴ σπειρεῖτε ἐπ' ἀκάνθας. Ἦκούσατε ἐν ταῖς Πράξεσι τὸν ἀποστόλων Σίμων τὸν Μάγον, ὅπως μὴ νεώσας τῶν ἐκκρίνωσας τὰς ἀκάνθας, προσήλθε τοῖς ἀποστόλοις λαβεῖν τὸ βάπτισμα. Καὶ οὗτος κατήλθε, τοσοῦτος καὶ ἀνήλθε, οὐκ ἀστονύουσι τὸ βάπτισμα, ἀλλὰ τοῦτο ἀπειθήσαντος τὸ σταυρωθέντι, τῷ προσυλωθέντι. Οὐκ ἔπιστευσε τοῖς προφήταις, οἵτινες; ὡς βόας ἔκκουσι τοῦ σταυροῦ τὰ σύμβολα, τὸν στήνον καὶ τὸ ξύλον, καὶ ἀνανεοῖσι τῆ διδασκαλίᾳ τὸν ἀνθρώπων γένος. Διὰ τοῦτο οὐ λύεται ἀπὸ τῆς κατάρας τῆς τοῦ Ἀδάμ, ἀλλὰ πάλιν λαμβάνει δευτέραν κατάραν, καὶ προστίθειται ἄνομια ἐπὶ τὴν ἄνομιαν αὐτοῦ, ἵνα μὴ εἰσελθῇ ἐν δικαιοσύνῃ θεοῦ· ὡς οὐδὲν γὰρ αὐτὸν ὠφέλησε τὸ βάπτισμα. Πόσῃ μὲν τῆς ἀποστολῆς, λέγων· Ἄβετε χριστοῦ, καὶ δεστέ μοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα ψέιμι δ' ἂν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνω Πνεῦμα ἁγίου. Ὁ δὲ Πέτρος αὐτὸν εἶπεν· Οὐκ ἔστι σοι μέρος, οὐδὲ κληρὸς ἐν τῷ μέτρῳ· τοῦ· φη, διττὴν ὄρασην τοῦ θεοῦ ἠκούσθησθαι διὰ χρημάτων κτήσασθαι. Οὗτος οὐχ ὑπέκρινε τοῖς προφήταις, οὐκ ἔνωσε τὴν λογικὴν αὐτοῦ χυρᾶν· οὕτως οὐδὲ ἔτυχε τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῦ ὀπί τῶν προφητῶν κληρυθέντος. Φοβήθητε τὸ ὑπόδειγμα, καὶ νεώσας ἐαυτοῖς νεώματα, καὶ μὴ σπειρεῖτε ἐπ' ἀκάνθας. Ἐάν ἐκκόψῃ τὰς ἀκάνθας, καταδέξῃ τὸν σπέρρον, καρποφορεῖ, καὶ μέτοχος γένη ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅπως ὑπακούσας τῷ

* Savil. conj. ἐν τῷ λόγῳ, quod habent Bibl. ὁ Mellins scriberetur καρποφορούσας... γένους.

προφήτῃ ὁ Κορνήλιος ἐνώσεν ἑαυτὸν, ἐξέκοψε τὰς ἀκάνθας, καὶ ἐκαρποφόρησεν τῷ θεῷ. Ἄρθῃ γὰρ αὐτῷ ἀγγελὸς λέγων· Κορνήλιε, αἱ ἐλεημοσύνη σου ἀνήλθον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. [806] Οὗτος ὁ καλὸς γεωργὸς ἐξεβρίχισε τὰς ἀκάνθας, ἐνώσεν τὸν λαοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀνέστη αὐτοῦ ὁ καρπὸς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. Ὅρα καρπὸν μεταβολῆς; Ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ἀνῆλθε, καὶ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ μετὰ πόρθου ἐστήκεν. Ὅσαρ γὰρ τὰ κατὰ ἔργα μετὰ πόρθου πρὸςέειπε, οὕτω καὶ τὰ ἄλλως ἔγοντα μετὰ ἀποῦθης κατηγορεῖται. Ἦκούσατε τὰ κατὰ ἔργα ὑπὲρ τοῦ Κορνηλίου πρεσβυτέρου· ἄκουσατε καὶ τὸν φόνον τοῦ Κάν μετὰ σπουδῆς κατηγοροῦντα· οὕτω γὰρ φησὶ ὁ θεὸς πρὸς τὸν Κάν· Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με· καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ὀρίζομεν, διττὴν ἄνω καὶ τρέμων ἔση ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄκουσον καὶ τὸν μισθὸν τῆς ἐλεημοσύνης καὶ τῆς προσευχῆς, τί φησὶ ὁ ἀγγελὸς· Ἀπόστειλον εἰς Ἰσραὴλ, καὶ μετὰ πέμφει τὸν Πέτρον, καὶ οὕτως σε διδάξει τί σε δεῖ ποιεῖν. Ἦλθε Πέτρος, καὶ ἐν τῷ ἀρξασθαι αὐτὸν λαλεῖν, ἐπέσειε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτὸν, ὡστερ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀποστόλοις. Ὅρα, ὁ μισθὸς τῆς νηστείας καὶ τῆς προσευχῆς καὶ τῆς ἐλεημοσύνης τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διδομένον; οὕτως ὁ καιρὸς τῆς νηστείας καὶ τῆς ἐλεημοσύνης· τούτων τὸν καιρὸν προῖδεν Ἠλίας, ἐντίστιμα τεσσαράκοντα ἡμέρας· διὰ τοῦτο ἄριστοι πυρὶν ἀναλαμβάνοντα, καὶ μέχρι θανάτου ἐν σωμῆτι ἐσι. Τούτων τὸν καιρὸν προσέφησεν Μωϋσῆς, νηστεύσας τεσσαράκοντα ἡμέρας· διὰ τοῦτο ἦν ἔλαβε πρὸς εὐφροσύνην τὸν ὀμοφύλων. Τούτων τὸν καιρὸν εἰδὼς ἡμεῖς ὁ Χριστός, νηστεύσας τεσσαράκοντα ἡμέρας· ἵν' ἡμεῖς παιδεύσῃ προθύμως καταδέχασθαι τὴν αἰτίαν ταύτην, δι' ἣς νεύεται ἡ λογικὴ χυρᾶ, δι' ἣς ἐκτελεῖται ἀκάνθαι, δι' ἣς σθένονται ἐπιθυμίαι, δι' ἣς καταλείπεται τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, δι' ἣς ἡγασταί τὰ ὕδατα τοῦ Ἰορδάνου, δι' ἣς ἀναγεννᾷται ἄνθρωπος, δι' ἣς κατέρχεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δι' ἣς ζωὴ καὶ ἀνάστασις. Ταύτην ὁ προφήτης προσέφησεν, ταύτην ὁ Χριστὸς εἰδὼς· ταύτην ἀγαπήσωμεν, ταύτην καταδέξομεθα· προσθίμεν ἐλεημοσύνην καὶ προσευχὴν, ἵνα τῶκαμεν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, ὡστερ καὶ ὁ Κορνήλιος, καὶ δοξάσωμεν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Περὶ ὑπομονῆς, καὶ τοῦ μὴ μικρῶς κλαῖναι τοὺς τελευτώντας.

Φέρεσθε ἅμαρον μάλιστα τῶν προτέρων ἡμερῶν σπουδαίωτερον καὶ τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας εἰσελθόμενον· ὡδε γὰρ πολλὰκις ὁ λόγος παραμυθησάσθαι τὸν πόνον· [807] δύναται καὶ διδασκαλίᾳ συμμετρος διαλύσει τὴν ἀθυμίαν. Καὶ γὰρ πολλοὺς τῶν γὰρ ἔδωκεν μετ' ὧμων νῦν ὡχ ὀρὸ ὄντας μετ' ὧμων, ἀλλ' εἶτε πρὸς τὸν ἀεσπότην μετακλήθηντας, ἢ καὶ ἐν κλίνας κατακειμένους, καὶ τοῦτους πάντας ἐκεκομμένους τὸν θάνατον. Διδ καὶ παρ' ὧμων τὸν θρήνον ὀρὸν, πολὺν ἐν τῇ πόλει τὸν θέρουθον, πολλὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν ταραχὴν, ἀμετρα τὸν πεινθούτων τὰ δάκρυα, ἀστα τὸν πόνον τὰ ἦθη καὶ τὰ πράγματα. Καὶ γὰρ πολλὰκις ὤμας περὶ τοῦτο παρεκάλεσθε καὶ ὑπέμνησα τοῦ πράγματος· λέγων ἔη τοῦ μὴ ὑπομονῆς καὶ εὐχαριστίας ὑποφέρειν τῶν τέκνων καὶ τῶν ἰδίων καὶ συγγενῶν τὴν κοίτην, καὶ μὴ οὕτως ἀσχημονεῖν, μηδὲ ὡς ἀπολύτως τοῦ πρὸς θεὸν ἀπόντας· λογίζεσθαι καὶ μάλιστα, ἔπου δ' ἐν νῆπιόι τινες καὶ ἀσφοροὶ τὸν βίον κατελιπον. Διδ μὴ ἐκείνους στενάδωμεν, ἀλλὰ μάλλον ἑαυτοῦς τοῖς ἐν ἀμαρτίαις ζῶντας; ὀρηθήσωμεν. Εἰ γὰρ ὁ θάνατος μὴ νῆψωμεν, πότε λοιπὸν ἐπιστρέψομεν; εἰ μὴ ὁ θάνατος τοῦ ἀδελφοῦ σου σωφρονίσει σε, τίς λοιπὸν ἐπιστρέψει σε; εἰ μὴ νεκρὸν κείμενον βλέπων διεσπάρθη τὸν βίον, πότε λοιπὸν ἐσοπιήσῃς τὸν θεόν; Ἰδοὺ τὸν ὄραμεν, ἰδοὺ αὐτῆ τῆ πείρᾳ μανθάνομεν. Διδ φοιτήσομεθα, παρακαλοῦ, μηδὲ ἐπι καὶ μάτην ταρτάτωμεθα, μηδὲ ὡς ἀθάνατον φανταζόμεθα. Ἰδοὺ γὰρ ἡ ὄδὸς τοῦ θανάτου, καὶ οὐκ ἄλλη ὄδὸς· κοινὸν δὲ ποτήριον, καὶ πᾶσι διδόμενον· ἡ μὴ ἴση ὦρα, καὶ ποτῆρᾳ ὦρα· ἡ μὴ ἴση γέγραφα, καὶ πάρουν οὐκ

* Legendum est ὡς ὡρίν.

ἔγνοσα· τὸ πάντων χρός, ἡ μὴ ἴση ἀγαθή, καὶ πάντων τέλει; ἡ βία μάχαρα, καὶ βίαν μὴ λαμβάνουσα. Οὐ γὰρ βασιλεὺς φρίττει ὁ θάνατος, οὐκ ἀρχιερεὶς τιμᾶ, οὐ πολὺν οὐκ εὐκταίρι, οὐ κάλλος ἐλαί, οὐ νεότητος φρεσῆται, οὐ μονογενὴ ὀπλαγχνίζεται, οὐ δάκρυον ἐπιπέμπτειται, οὐκ ἄργοντα τρέμει, οὐ τυραννὸς δέδοικεν, οὐ χρεῖσται ἐξαγοράζεται, οὐ λαμβάνει τιμὴν πρόσωπον, οὐδὲ πάλιν ἀντιπρόσωπον, ἀλλὰ πάλιν ὀρὸν ἐπέρχεται ὁ θάνατος. Οἱ ὁ θάνατος μὴ ἦμιον, ἀβριον ἐκεῖ πρὸ ἡμῶν ὁ ὁ θάνατος φιλικὸς ἡμεῖς ἀσπάζομεν, ἀβριον ἐκείνους ὡρ' ἡμῶν προτεπιπέμνομεν· ὁ ὁ θάνατος ἐν τῷ βίῳ, ἀβριον ἐν τῷ μνημείῳ· ὁ ὁ θάνατος ἐμφανὲς ὄντας, ἀβριον ἀσκληκτικῶντες· ὁ ὁ θάνατος μωρὸς ὄντας, ἀβριον ὄρνομεν· ὁ ὁ θάνατος ὡδε τρυφῶντες, ἀβριον ἐκεῖ πεινθούτων· καὶ ἀπλῶς εἰπαίν, ὁ ὁ θάνατος παροστούμενον, ἀβριον ἐκεῖ καταβαζόμενον. Ὅς; καὶ πολλὰκις ἐκλήθηντοῦτες, καὶ τὴν ἐκείνων κοίτην ἀγνοῦντες πρὸς ἀλλήλους λέγομεν· Πού ὁ δεῖνα ὁ ἄργον; καὶ ἀκοίμενον Παρήθε λατῶν καὶ, Πού ὁ δυσσότης ἐκείνους; ἀλλήλους ἐρωτῶμεν, καὶ μανθάνομεν· Ἀπέθανε; καὶ, Πού ὁ ὑπερήφανος βασιλεὺς; Ἐκεῖ, φησὶ, προλάβε; καὶ, Πού ὁ ἔταρος ὁ δεῖνα; Ἐκεῖ ἐπέρχεται. Ἐκεῖ, πού; Ὅπου ὁ δικαιοσύνης τῶν δικαιοῦτων· ἐκεῖ, ἔπου ὁ φοβερός τῶν φοβερῶν ἰσχυρότερος· ἐκεῖ, ἔπου βασιλεὺς ἀβριον καὶ Κρετῆς ἀπαρτήτος. Ἐκεῖ; Πού ἀρα, ἢ πῶς, ἢ ἐν ποίῳ τόμῳ, ἢ ἐν ποίῳ τρώμῳ ὁ παραλαβόντης τυγχάνομεν; Ὁ δέλε; εἰπεῖν ἐδυνάθη; ἀλλ' ἡ μόνον τοῦτο ὀμαμεν, διττὴ ἐκεῖ, ἔπου ὁ μόνος ἀβριον; καὶ μόνος ἀθάνατος, ἔπου ὁ μόνος ἀγαθός; καὶ μόνος φιλόθροπος, ὁ ποιητῆς τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων. Εἰς ἐκείνο τὸ μέγα καὶ φοβερὸν δικαιοσύ-

ρον, όπου οὐκ ἐν γλῶσῃ, ἀλλὰ θῆνος· όπου οὐκ ἐν καλλωπισμῷ, ἀλλὰ σκοτισμῷ· όπου οὐκ ἐν περισπωσῇ, ἀλλ' ἐξετασῇ· όπου οὐκ ἐν λιοδρία, ἀλλὰ ἀπολογία· όπου οὐκ ἐν πλουτήσῃ, ἀλλὰ φρίξῃ· όπου οὐκ ἐν προσωπλήφῃ, ἀλλὰ δικαιοκρασίᾳ· όπου πάντες γυμνοὶ παριστάμεθα, δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, εὐγενεῖς καὶ ἀδόξοι, ἀμαρτωλοὶ καὶ δίκαιοι, πλούσιοι καὶ πένητες· οἳ μὴ αἰχμαζῶμεν, οἳ δὲ στεφανώσομεν. Πῶς ἐκεῖ τὸν βασιλέην ἡ γαντασία; Πῶς τὸν ἀρχόντων ἡ ὑπερηφάνια; Πῶς τὸν πλουτιούτων ἡ ἀσπλαγχνία; πῶς τὸν δικαζόντων ἡ προσωπλήφια; πῶς τὸν κάλλος τῆς νεότητος τὸ πολυφάταστον; νεότης, ἡ ἀναίσθητος, ἡ μακρῆς ἐλπίδας ζωῆς ἔχουσα· νεότης, ἡ στασιώδης καρδία, ἡ πολυμέριμος ἡθὼς· νεότης, ἡ πολλὰ καὶ ποικίλα συμπίπτουσα, ἡ κακίως τὴν σάρκα κολακεύουσα· νεότης, ἡ πρὸς ἀπάτην κολακευομένη, ἡ πηλὴ, ἡ ταλαίπωρος, ὁ χορὸς ὁ εὐμάρητος. [808] ὁ σταγὺς ὁ ἐτοιμόθυμος· νεότης, τὸ ἐνύπνιον τὸ εὐληθάρητον, ἡ σκιά ἡ ἀνυπόστατος· νεότης, ἡ ἀθεῖς· κείρα, ἡ ἀπονος καρδία, ὁ ἀνατεταμένος ὀφθαλμὸς, ὁ λόγος ὁ ἐτοιμόθεστος· νεότης, ὁ βραχυὸς τὸν αἵματων καὶ σνηθῆς τὸν ὀφθαλμῶν νεότης, ὁ δυστήνος ἴσπος καὶ πρὸς πᾶσαν ἐπιβλῆσιν ἐπιτήθειος. Ὅμως ὁ ἐνταῦθα σοφὰρς, ἐκεῖ ἐλεινός· ὁ ἐνταῦθα μεθυσώμενος, ἐκεῖ σταγύων ὕδατος δέμενος· ὁ ὡς πρὸς λιοδρίαν ἔτοιμος, ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν πλεγόμενος· ὁ ὡς στραχὺς ἱματίος ἀμυρίζμενος, ἐκεῖ γυμνὰς παριστάμενος. Μὴ μοι λέγε· Δὸς μοι τὴν ἡμέραν, καὶ λάβε τὴν ἄβριον· οὐ γὰρ ὡδὲ σε σκοπιεῖς, τίς εἶ, ἀλλ' ἐκεῖ σε προσδοκῶ, πού εἰ. Μὴ μοι λέγε· Φιλάθρωπος ὁ θεός, κἄν ἀμαρτήσῃ, συμπαρεῖ μοι· ἀλλὰ κακεῖνον βλέπε, οὐ ὡδὲ ἐλεεῖ, ἐκεῖ ἐστέ· ὡς παρορρῶ, ἐκεῖ ἐρπύνη· ὡδὲ ἐκδεδεῖται τὴν ἐπιστροφήν, ἐκεῖ παραδίδοται τῷ πυρὶ. Πῶς σοφὸς ἐκεῖ, ἀδελφοί; πῶς δυνατός; πῶς ἡ ταραχὴ; πῶς τὰ φρίστα τὰ πολυτελή; πῶς τὰ δειπνα; πῶς οἱ μετὰ τυμπάνου καὶ χορῶν τὸν οἶνον πίνοντας; πῶς ἡ παρρησία καὶ τὰ θέατρα, καὶ ταῦτα τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν πεινούτων καὶ διεψύωντων, δυστυχούτων καὶ κακοπαθόντων, γυμνητεύοντων, δακρυόωντων, τὸν θάνατον ἐπιποθόντων, καὶ τούτων ἐξ ἀθυμίας ἐπιτρέποντων; Βαβαί! τὸ ποτήριον τὸ πῶς φρικτὸν γίνεται τοῖς ἐν ἀνάγκῃ ἐπιποθῶντων, καὶ ὁ βίος ὁ παρά πᾶσι ποθούμενος γέγονε παρ' ἐκείνους μισούμενος, καὶ τὸ φῶς τοῦτο τὸ παρ' ἡμῖν ποθητὸν γέγονε παρ' ἐκείνους βδελυκτόν· Ἐυλόγητος ὁ θεὸς ὁ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον ἐργαζόμενος. Οὐκ πονηρὸς, ὅ ἀδελφοί, ἀλλὰ καὶ ὑπερήφανος ὁ θάνατος. Οὐχ ἔραβ' ὁ λόγος; Θάνατος ἀνθρώπῳ ἀδικακείσῃ, ὁ θεὸς· ἴδὲ διηγήρευσεν· ἐπὶ δάποθανῶν ἐδικαιώσεν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, καὶ πᾶνταίς τῆς τοῦ βίου πλεονεξίας, καὶ ἔπασσε τοὺς προσεβῆαι κακῶν τὸν κακῶν, καὶ ἐνδοξίαν τοῦ ἐπαινεῖν τὸ φοβεῖον αὐτοῦ, καὶ ἡρέμισε τοῖς [μῆ] παροργίζουσιν τὸν θεὸν αὐτοῦ. Ἄκουε συνεισεῖς· θάνατος· νηπιός· παράκλησις, θάνατος· δοῦλος ἀνεῖσις, κοπιώντων ἀνάψυξις, χρευστούτων πληρώσις· θάνατος· μαρτυρίας λύσις, καταπονομένων ἐπίσκεψις· θάνατος· ἀμαρτίας ἐμπόδιον. Εἰ μὴ ὁ θάνατος προέκειτο, ἕαυτοὺς ἀν κατποθίμεν· εἰ μὴ κριτὴν ἐρχόμενον εἴχομεν, ζωὴς ἕλιπδα οὐκ ἂν εἴχομεν· εἰ μὴ κλίσειν ἐδεχομεθα, οὐδαμῶς τὸν κακῶν ἐπαυόμεθα, οὐδὲ τὴν ἐκ παραβάσεως φοβᾶν ἀπιτιθέμεθα. Εἶδος ἀεσπτότου φιλοφροσύνην; Τὸ ἐκ παραβάσεως; ἐπιτιμῶν γέγονε σωτηρία. Εἰ μὴ γὰρ δίκαιος ὁ θεῶν, χαίρει, διότι θερῶδον πρὸς τὸν ἀεσπότην ἐν ἀνεῖσι πορευεταί· εἰ δὲ καὶ ἀμαρτωλός, μὴ λυποῦ· κείρηδες γὰρ ἐπιτιμῶν, ἀ προσβῆται ἔμμελα κακά. Εἰ μὲν οὖν ἡμεῖς ἐνταῦθα ἐμύνομαι, δικίους ἂν τοὺς τιμνωτάς ἐκλαίωμεν· εἰ δὲ πάντες πάντως ἐκεῖ πορευόμεθα, μὴ οὕτω τοὺς μικρὸν παρελθόντας; ὀδύρομεθα μὴ δὲ, ἀπερ καλῶς ἐπὶ τοὺς τιμνωτάς ἐπιτελοῦμεν, ταῦτα εἰ ὅν κακίως ἐπιτιθέμεθα, καταργούμεν. Οὐχ ὄρθς εἰ ἐπὶ τοῖς πορευομένοις πρᾶττομεν; Ψαλμοὶ καὶ ὕμνοι αὐτοῦ· προπέμψομεν, [ἴδὲ τοῦτο] τὴν πρὸς τὸν Δεσπότην ἐγαίεταν σημάζοντες; καὶ καινὸς ἱματίος αὐτοῦ; ἀμυρίζομεν, τὸ καινὸν ἐνδυμα τῆς ἀφάρσεως; ἡμῶν προμηνύοντες. Μύρον καὶ βασιον ἐπιχέομεν, καὶ χρίσμα τὸν βαπτίσματος συμπορευόμενον αὐτοῖς εἰς ἄβυσσον πιστεύουσας· θυμιαμοὶ καὶ κηρίαι αὐτοῖς συνουόμενοι, δεκνύντες· ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ βίου λυβέντες, πρὸς τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἐπορεύθησαν· πρὸς ἀνατολὰς τὴν σφοδρὴν κημίην σχηματίζομεν, τὴν ἀνάστασιν αὐτῶν διὰ τοῦ σχήματος προσημαίνοντες. Μὴ τόνον οἱ τὴν ἀνάστασιν πιστεύουσας, οὕτω λυποῦμεθα, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἳ μὴ

ἐχόντες; Ἐπίδα. Ὁ γὰρ τὴν ἀνάστασιν ἢ ἐληψῶν, δικαίως οὐκ ἀποκλιθεὶ τὸν τελευτῶτα λογίζεται. Ἄλλι ταῦτα μὲν παίζειτωσαν Ἕλληνας παῖδες, ταῦτα πορευομένων Σαρματιῶν ὄχημα· ἡμεῖς δὲ Χριστοῦ ἀκούομεν, καὶ πιστεύομεν. Ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ τὴν ἔσται, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ἔγερσονται, καὶ ἀναστήσονται· ἐν τῷ μνημείῳ, καὶ ἀνακαινισθήσεται ἡ γῆ. [809] Οὐκ οὖν εἰ ἀναστήσονται οἱ νεκροί, ὡς περ ταῦτα καὶ ἀναστήσονται, μὴ οὕτως ἀρχιζόμενοι ἐπὶ τοῖς κεκοιμημένοις, παρακαλοῦ· μὴ οἱ πιστοὶ τοῖς ἀπίστοις ζηλώσωμεν· μὴ τοὺς γίνοντας ἡμῶν ἐαυθέρησαν, ἀλλὰ ἄλλοι τὴν ψυχὴν κτανύζομεν, καὶ καὶ ἡμᾶς ἐν αὐτῷ ἀναμίει ποτήριον. Μὴ τοὺς βραχυότας εὐφρομεν, ἢ καὶ τοὺς Ἕλληνας ζηλώσωμεν· μὴ τὰς θρησκείας στυγαλέσωμεν, ἢ καὶ πλῆθον τὸν θυμὸν τοῦ Θεοῦ κινύσομεν· μὴ τὰς τρήχας ἐκεφαλὰς γυμνώσωμεν, ἢ μὴ τὴν κεφαλήν ἡμῶν Χριστῶν κατασχίσωμεν· μὴ μαρὰ; ἡμάρτας θρηνησώμεν, ἢ καὶ τὴν ἀνάστασιν ἀποτιμώμεν· μὴ τὴν γλιώτην βλασφημίαν τι βλάψωμεν, ἢ καὶ καὶ τὸν κομηθέντα καὶ ταυτοῖς βλάψωμεν. Δέδοικα παῖδα; Ἐχαρίστησον, ὕμνησον, προσκύνησον τὸν λαόν· ὁ σοὶ πατέρον· δόξασον τὸν ἐκλεξιμένον δι' ἐλπίας, καὶ προσεβέβημενον τὸν καρπὸν τῆς κοιλίας σου ἀπ' ἄβυσσον· δόξασον τὸν σώζοντα τῶν σὺν σπλάγγνοις τοῖς ἔγγιστον· προσκύνησον κατὰ τὸν τοῦδ' ἡμεγαλύθη· εὐχαρίστησον, οὐτὶ ἐλας προσήγαγες τῶν Δεσπότην ἁμῶν θυσιῶν, ἀγῶν θύμα, καθάρων προσφορῶν, ἂν ἴπαξ, ὡς ποτε Ἀβραάμ. Χριστὸς ἐλαβε, προσκύνησον ὁ πλάσας ἀνέπλασε, μὴ γογγύζομεν ὁ κτίστης τὸ κτίμα ἐξήχησε, μὴ μαχησώμεθα· οὐδὲ γὰρ δύναται. Δέδοικα ἀδελφοί; Προσκύνησον τὸν λαόντα Χριστῶν, οἳ εἰς αὐθιγὰς γέγονε ποτε. Νήπιον παρέλαξες; Ἐχαρίστησον αὐτῷ, οὐτὶ ποτὶ εἰς ὁ νήπιος γέγονεν ἐν φῶτι. Δοῦλος ἀπὸ σοῦ ἐλαβεν; Ὑμνησον αὐτὸν, οὐτὶ διὰ ὁ δούλου δούλου ἀνέλαβεν ὁ ποιητῆς τῶν ἀπάντων. Μονογενὴν υἱὸν ἐθαλας; Δόξασον, πρόσεσον, αἰδέσθητι, μνησθητι, οὐτὶ διὰ τὸ ὁ θεὸς τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν παρέλαξεν [σαρπ] εἰς θάνατον. Θαλαμομένην κόρην δέδοικα; Ἐχαρίστησον, μὴ πως ἀγανακτήσῃ καὶ ἐπί παρ' ὄψεος. Ἰακὴν προπέμψατος παῖδων μητέρα; Ὑμνησον, ἀσπλαγξῶν, καὶ τῷ Δεσπότην προσκορησῆ, μὴ πως καὶ οὐ ἀπέληξες. Τί ποιεῖς, ἀνθρώπε; πᾶσαν γὰρ τὸ αὐτὸ ἀναλαμβάνομεν. Νεκρὸν κείμενον ὄρθς, καὶ βλασφημίας τοῖς μῆ; μιστρίων τοῦτοῦ παρτάσεται, καὶ τὴν χυλιανὴν τὴν ψυχὴν μάγεισι; Ἀνάπαυσον, τῷ θεῷ λέγει, καὶ οὐ τὸν θεὸν ὑβρίζεις; Τί δικάζῃ τῷ δικαστῇ; τί προσκομῆς τῷ ἀκλήτῳ; τί ταράτῃ τῷ θυμῷ; τί μεθέσει τὴν λύπην; οὐχ ὄρθς οἶον τοῦτο τὸ μέγα μυστήριον; οὐχ ὄρθς οἶον καὶ ἡμᾶς ἀναμίει πέτραμα γαλεπὸν; Κἄν εἰ χαισῶν, εἰ αὐτοῦ παρεργόμεθα. Οὐχ ὄρθς εἶν βαρῆ εἰ ὄρθς; Ἄλλὰ πάντες εἰ αὐτῆς βαδίζομεν. Ἀνάνησον, ὁ ἀθῶρος. Ὁ κείμενος τρέμει, καὶ οὐ παίζει; κείνος ἐξῆτάςεται, καὶ οὐ φαντάζει; κείνος θροσεταί, καὶ οὐ οὐ ἐυτρέπει; κείνος ἐκθαμβεῖται, ὅτε θροσεταί, ὅρον ἀπερ οὐδέποτε εἶδος, καὶ ἀκούων ἀπερ οὐδέποτε ἦκουσι. Διὰ καὶ ἰδοὺ, ὡς οἱ ἐν ἀγρῷ θερίζοντες, καὶ πᾶσαν ἡμῶν συνάσσεταί, καὶ πάντας ἀσπάζεται, ἔως οὗ ἡ γλιπτα φθέγγεσθαι δύνεται. Ἐβρωσῶτε, φρονί, ἐβρωσῶτε, ἀδελφοί, καὶ ὑπερ' ἐμοῦ ἐβρωσῶτε. Εἰς ὅσον γὰρ ὑπάγω, ἦν οὐδέποτε δέδοισα, καὶ εἰς κλισίαν ψυχῶν, ὅθεν οὐδεὶς ἐπαύειον, καὶ εἰς μονὰς φοβεράς, όπου οὐδεὶς ὁ συνουθίνω με, καὶ εἰς κρητήριον φοβερὸν, ὅθεν οὐκ οἶδα τί συμβαίνει μοι, καὶ εἰς πράγματα ἔνια, περὶ ὅν οὐδεὶς ἐρηγήσεται· Ἴδοὺ ζητῶ βοήθην, καὶ οὐδεὶς ὁ βοήθῃς· Ἴδοὺ ζητῶ τὸν λυτρούμενον, καὶ οὐδεὶς ὁ ἐλυτροῦμαι μοι. Ἴδοὺ ζητῶ τὸν συνουθίνοντα, καὶ οὐδεὶς ὁ συμπάσχων μοι. Πῶς πατὴρ γεννήσας; πῶς μήτηρ ἡ υἱούσσα; πῶς ἀδελφοί; Ὅσο ἀδελφῶδες ἀδελφῶν οὐ λυτρούμαι, πῶς λυτρούσεται ἀδελφῶς ἄνθρωπον; Ταῦτα πρὸς ἡμᾶς φθέγγονται οἱ ἀφῆτες; ἡμᾶς, καὶ λοιπὸν πορευοῦνται τὴν αἰώνιον οὐδὲν οὐτων. Τίς γὰρ ἔσται ἀνθρώπος, δεξίεται, καὶ οὐ δέχεται θάνατον; ἢ Τίς δύναται τὴν γῆν αὐτοῦ εἰς χεῖρας ἄδου; Ἐυλόγητος ὁ θεός, εἰς ἀνθρώπος, ἀδελφοί! Ἰδοὺ κείται, καὶ οὐδεὶς ἰσοῦν τὸν τοῦ βίου προδίκαιον· [810] Ἴδοὺ ἤσυχασεν, ἰσοῦ τῶν μεταίων ἐπασσας. Μικρὸς πυρτιδός, καὶ πάντα ἤρρησαν· μία ὥρα, καὶ ὁ φανεὶς οἳ μὴ φανεὶς γίνεται· μία ὥρα, καὶ ἐξέλειπεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἐπιτρέπεται εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ, εἰς τὴν ἐσθήτην. Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀποκατα-

principio: superbia? ubi divitum inhumanitas? ubi iudicum personarum acreptio? ubi juvenentis pnhribido, tam imaginarij decoris? juvenus insensibilis, longam vite apem habens; juvenus corde seditioso, admodum sollicita voluptas; juvenus que in multis aspe labitur, que male carni adalatur; juvenus, cui adulario fallaciam parit, que lutum est, misera, lucnam facile marcescens; spica que facile corrumpitur; juvenus, somnium oblivioni datum, umbra sine re; juvenus impia etas, cor non laboriosum, oculus inintus, lucerna que facile extinguatur; juvenus, fervor sanguinis, consuetudo macularum; juvenus, infrenis equus, et ad omnem perniciem illoqueus. At tamen qui hic ferox est, illic est miserabilis; qui hic temulentus, illic stilla aque indiget; qui hic est ad coevicium paratus, illic linguam adstanti habet; qui hic aericis induebat vestibus, illic nudus aderit. Ne mihi dicas, Da mihi hodiernum diem, et accipe crastinum: neque enim hic te considero quis sis, sed illic te expecto, nbinam futurus sis. Nec mihi dicas, Clemens est Deus, etiamsi peccavero, miserabitur mei; sed illud considera, quod Deus hic miseretur, illic examinet; hic toleret, illic scrutetur; hic conversionem expectet, illic igni tradat. Ubiam sapiens illic erit, fratres, ubi potens? ubi tumultus, ubi lauta prandia, ubi cœne, ubi illi qui cum tympanis et choris vinum potant? ubi parasiti, theatra? maxime dum fratres nostri esuriunt, sitiunt, infeliciter et male habent, nudi sunt, lacrymantur, mortem ex mœre optant et querunt? Pape! calix ille omnibus horribilis, is qui in necessitate sunt desiderabilis est, et vita, quam omnes amant, apud illos odio habetur, atque lux hæc nobis optabilis, illis est odiosa. Benedictus Deus, qui omnia facit ad utilitatem. Non mala, fratres, sed utilis est mors. Non meus est hic sermo: *Mors viro requies* (Job. 3. 25. in Græco), dixit divinus Job: quoniam qui moritur, jam non ultra peccat, avaritiam deponit, cessat addere malo malum, et augere onus et sarcinam, sicutque facit Irritandi Deum suum. Prudenter audi: mors est infantibus consolatio, mors servorum requies, laborantium refrigerium, debitorum absolutio, mors sollicitorum liberatio, defaigaturum recreatio, mors peccandi impedimentum. Nisi mors instaret, nos mutuo devoremus; nisi iudicem venturum expectaremus, vite spem non haberemus; nisi ultionem præstolaremur, male agendi nullum finem faceremus, neque prævaricandi corruptionem deponeremus. Viden? Domini benignitatem? Prævaricantium ultio salutaris evasit. Si iustus est is qui moritur, gaude, quia cum fiducia ad Dominum requiem habiturus pergit: si peccator, ne lugeas, quia illa que additurus erat mala libera lustratus est. Si nos hic nansuri essemus, iure mortuos lugeremus: si vero omnes uniuo illic proficiscimur, ne illos qui tantillum nos præcedunt plangamus: ne illa que circa mortuos recte persolvimus, per ea, que male agimus, labefactemus. Annon vides que circa mortuos facimus? Cui psalmis et hymnis illos efferimus: ideoque in signum gratiarum actionis nostris nos vestimentis indumus, novum incorruptionis nostre vestimentum præsignificantes. Unguentum et oleum infundimus, existimantes christa baptismatis ad viaticum cum illis pergere: cum thymiamate et cerebis illos comitatur, quia re indicamus illos huc tenebrosa vita solutos, ad lucem veram se conferre: ad orientem arcam vertimus, resurrectionem ipsi hoc modo præsignificantes. Ne itaque nos, qui resurrectionem credimus, sic dolamus, sicut et ceteri qui apem non habent. Nam qui resurrectionem non sperat, periisse mortuum iure putat. Verum ita ludant gentiles, hæc faciant Samaritani: nos vero Christum audiamus, et credamus *Quia venit hora et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei; et qui audient, vivent* (Joan. 5. 25), et resurgent ii qui in sepulcris sunt, et renovabitur terra.

Itaque si resurrexerit sunt mortui, ut vere sunt resurrexerunt, ut tam immoderate, queso, vos gera-

mus circa mortuos: ne nos fideles imitator incredulos, ne tunicas nostras scindamus, sed potius animam compungamus, quia idem nos quoque calix expectat. Ne brachia feriamus, ut ne gentiles imitemur; ne præficas advoceamus, ut ne magis iram Dei accendamus; ne capillis caput nudemus, ut ne caput nostrum Christum dehonoremus; ne multis diebus ploremus, ut ne resurrectionis fidem vinemus; ne lingua blasphemum quidpiam profcramus, ut ne et defunctum et nos lædamus. Dedisti filium? Gratas age, hymnis celebra, adora eum, qui accepit id quod tibi dederat: glorifica eum, qui elegit illum quem formaverat, et accepit fructum ventris tui incorruptum: glorifica eum, qui prolem viscerum tuorum servavit: adora, sicut Job, magnificum illum: gratias age, quia Domino obtulisti immaculatum sacrificium, eamam vitam, oblationem mundam, novum Isaacum, ut olim Abraham. Christus accepit, adoremus; qui formaverat reformavit, ne murmuramus; Creator creaturam requisivit, ne obstinamus; neque enim possumus. Dedisti fratrem? Adora Christum qui accepit eum, quia ille propter te olim mortalis factus est. Infantem dedisti? Gratas illi age, quia ille propter te olim infans fuit in præsepio. Servum tuum accepit? Illum lauda, quia propter te formam servi accepit omnium Opifex. Unicum filium sepelisti? Glorifica, procumbe, revere, recordeare quomodo propter te Deus unigenitum Filium suum incarnatum ad mortem tradiderit. Puellam in thalamo degenrem dedisti? Gratas age, ut ne indignatus aliam dare eugaris. Nuptam filiorum matrem præmissisti? Hymnis celebra et constans est, ut ne Dominum offendas, ut ne et tu quoque obeas. Quid facis, homo? nam hoc ipsum ressumimus. Mortuum vides jacentem, et blasphemare audes? mysterio tanto ades, et adversus illum, qui animam abstulit pugnas? Deo dicis, Quiesce, et tu Deum contumelia afflicis? Cur Iudicem in iudicium trahis? Cur invitum aggredieris? cur animo turbaris? cur dolore ebrius es? non vides quantum sit hoc mysterium? non vides quam gravis nos ipsos finis expectet? Quantumvis gravis sit, per eum transimus. Non vides merosam esse viam? At per eam omnes incedimus. Evigila, o homo. Qui jacet, tenet, et tu ludis? ille examinatur, et tu alia inauguraris? ille tremat, et in non te præparas? ille obstupescit, turbatur totus, ea videntis que nunquam viderat, et audientia que nunquam audiverat. Quapropter sudat, ut qui in agro metunt, et omnes nos salutat, omnibus valedicit quamdum lingua loqui potest. Valet, inquit, valet, fratres, et pro me orate. In via incedo, in qua nunquam gressus fueram, et in mundum animatum eo, unde nemo unquam reversus est, inque mansiones illas tremendas, ubi nullus mihi via socius, et ad tribunal horrendum, ubi nescio quid mihi evenitum sit, et ad res peregrinas, de quibus nihil narratu accepi. Ecce quero auxiliatorem, et nullus adest: ecce quero redemptorem, et nemo est qui eruat: ecce quero via socium, et nemo compatitur mihi. Ubi pater qui me genuit? ubi mater que me parturit? ubi frater? Ubi frater fratrem non redimit, quomodo redimet homo hominem? His nos alloquuntur qui nos deserunt, ac deinceps eunt per a ternam viam suam. Nam *Quis est homo, qui vivet et non videbit mortem?* aut *Quis redimet animam suam de manu inferi* (Psal. 88. 49)? Benedictus Deus, quia homo, fratres, ecce jacet, et nulli deinceps rerum hujus vite incumbit: ecce quievit, ecce a vanis cessavit. Parva febris fuit, et omnia deserunt: una fuit hora, et qui apparuit, non ultra apparuit: unum momentum, et *Exiit spiritus ejus, et revertetur in terram suam*, ex qua assumptus est. In illa die peribunt omnes cogitationes nostre: in illa hora relinquet homo patrem et matrem, amicos et cognatos, filios et filias, et abiit solus et relictus in æterna via sua. Eamus cum his, qui nos præcedunt; antequam abscedamus; sedete, et jacenti ne turbas moveatis; quiescite, et tumultum solvite, vos ipsos sedate; respicite, et magnum mysterium

videte; exhorrescite, et hoc ipsum recipite; reges intuemini, et ne ultra altum sapiatis; principes respicite, et ne magna sentiat. Videte jacentem, et ne ultra te regem vel principem putet. Qualis enim rex est, qui ne seipsum quidem redimit? Sed ecce ille quoque calicem trinit; ecce quasi unus e vulgo concertat; ecce omnino miserabilis est; qui modo formidabilis erat, mortuus est; ecce adducitur ut noxius, quem heri tremebant noxii; ecce turbatus est, ecce totus commotus est, ecce omnis sapientia et potestas absorpta est, ecce stupefactus est. Vidit enim potestates angelicas, et suæ potestatis oblitus est; vidit exercitus angelorum formidabilis, et potentiam suam quasi araneam existimavit; vidit formas dominicas, et formam suam mutavit; audivit sententiam in animam, et totus in carne contremuit, ac quasi in seipso recogitat, obstupefactus et secum perpendens, quo migravit regum fastus, quo principum potestas. Pape! ecce verus ordo, ecce potestas valida, ecce potentia non ficta, ecce formæ terribiles, ecce immortalis exercitus. Hæc et similia ac magis arcana cogitantes, que ii soli, qui nos præcesserunt, experti norunt, alii in lecto jacentes resiliunt, fugere volentes, sed irritò conatu; alii dentibus strident, alii genas percutiunt, alii oculos miserabiliter versant, ut vident corporis vires paulatim deficere, linguam loquentem et depositum suum firmiter retinentem; contrarias potestates adstantes, rationes repentes, accusantes, rapere conantes: deinde forem intrantem, declarantem, et animam a corpore vi abstrahentem. Tunc nobis nullus nupus est orationibus, multis bonis actibus, multo angelorum patrocinio, multo ductu in aeris ascensu. Nam si cum in peregrinam regionem et urbem nigramus, egenus ductore, quot patronis et ductorisque opus habemus, qui nos servent transeuntes per principatus et potestates et mundi rectores invisibiles hujus aeris, quo persequutores, publicanos et exactores vocat divina Scriptura? Tunc optima nobis via socia est elemosyna et commiseratio, que nos possint sine damno ad portam cælorum perducere et servare: ibi nobis optimi patroni sunt pauperes, quorum hic ante mortem miseri sumus. Ideo præveniamus antequam præveniamur; curramus antequam comprehendamur: vita brevis est, ars longa, finis proximus, timor magnus, et nemo qui solvat. Egrediamur ad sepulcrum, donec sumus in corpore; videamus vanum sensum nostrum, quam habeat domum; videamus quid paulo post erimus, et ne erremus; videamus quomodo dissolvamur, et nos emendemus; videamus in quid desinamus, et de fine nostro solliciti simus. Quotquot formas conspiciatis, in sepulchro eas curiose intueamini: quotquot de principatu et potestate vos extollitis, in loculis respicite, et Deum timeo: quotquot injuriarum et rixarum memoriam mutuo servatis nec eam dissolvitis, venite, videte quomodo illas dissolvitis. Attente respice in feretrum: vide jacentes ibi eos, qui olim reges erant, vide principes in loculis, vide hurrendum reliquiarum spectaculum, et dic: Quis illic rex, quis princeps, quis miles, quis dux exercitus, quis dives, quis pauper, quis juvenis, quis senex, quis formosus, quis Æthiops? Num potes dicere, hæc omnia non esse cinerem, non pulverem, non fetorem? annon omnia que olim amabilia, nunc horrenda videntur? O stultitiam! Quid hoc magnum circa me mysterium? Qui heri mihi amabilis erat, nunc jacet horrendus: quod heri mihi cœu membrum erat, nunc alienum video: quem paulo ante in ulnis complectebam, nunc ne tangere quidem velim: illum lacrymis rigo ut necem, et sanie ejus quasi alicui fugio: ad katenam accedere affectus cogit; sed a corruptione et a veribus impediatur: jacens imaginem qualis paulo ante erat cogito; sed in ipso illam nullo modo conspicio. Ubi furia vultus? Ecce jani atrium video. Ubi annuantes et formosi oculi? Ecce abstracti sunt. Ubi omnia decor? Ecce decidit. Ubi extensum collum?

Ecce contritum est. Ubi lingua illa vivida? Erre quiescit. Ubi pulchritudo manuum? Ecce soluta est. Ubi statura proceritas? Ecce debuit. Ubi vestium sumptuositas? Ecce putrefacta est. Ubi unguenta et aromata? Ecce computruerunt. Ubi juvenitium licentia. Ecce transit. Et in summa ubi fastus plenus homo? Ecce pulvis rursum, pulvis factus est. Attamen ne sepulcrum dumtaxat cogites; sed inde transi ad resurrectionem; ac tecum reputa et crede, hunc qui jacet resurrecturum esse, et linguam que nunc læcet, tunc rursus loquuturam esse, quando Deo flectetur omne genu caelestium, terrestrium et infernorum, et omnis lingua confitebitur; et ut ait Daniel: *Videbam donec throni positi sunt, et antiqua dierum sedit. Thronus ejus flamma ignis, rotae ejus ignis accensus; fluxus igneus trahebat in conspectu ejus: milia millium assidebant ei, et decies milies dena milia ministrabant ei. Judicium sedit, et libri aperti sunt (Dan. 7. 9. 10).* Multis haud dubie illic timor, nullus tremor, inenarrabilis necessitas, indesinentis lacrymæ, non lædendi gemitus. Quando repente venit super solium excelsum et elevatum, tunc cælum convolvitur ut liber, stellæ dispergentur, virtutes angelorum præcurrunt, sepulchra aperientur, corpora resurgent, fontes siccabuntur, abyssi commovebuntur, omnis terra agitantur. Quales nos tunc erimus? quales utique, cum rationem dabimus operum, cogitationum, verbi otiosi, eorum que in nocte, eorum que in die, eorum que sponte, eorum que invitati fecimus? Hoc curare oportet, hoc nocte ac die pendere opus est. Quid rationi consonum tunc dicere poterimus? quam excusationem, quæso, o homo, afferemus? Ecce deliciis incumbis quinquaginta vel centum annis, dives es, liberos proceras, filios et filias connubio jungis, gentibus et populis rex imperas: et post hæc mors venit, et post mortem judicium, cujus nullus finis erit, nulla post illud sententia. Nam ait ille: *Non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi (Psal. 6. 5)?* Certe nemo. Etsi enim mille turbas demas, et multum supplicem, nullus erit qui eruat. Ideo maxime beatos prædicamus infantes, qui moriuntur: ideo omnes dicimus, Utinam infantes mortui essemus! No itaque, id quod nobis optamus, in filiis videntes, dolore afficiamur. Nobis enim meritis cæxi periculosus est, infantibus vero salutarius; et quod omnibus horrendum est, illis est optabile, et quod nobis est initium supplicii illis subeundi, illis est initium salutis. Qua enim de re rationes redderet, qui neque peccatum experti sunt? qua de re punirentur, qui nec boni nec mali notitiam habent? O beatorum infantium beata mors! o mors incorruptorum vere initium vite æternæ! o finis initium immortalis gaudi! Sed quid dicunt pusillanimes? Filii, aiunt, mihi erit unigenitus, formosus et nobilis; hic erat generis mei successio, hic erat facultatum hæres, hic in morte consolatio, hic senectutis mea: baculus, hic patris gloria, hic radicis mee ramus, totus forma jucundus, totus mihi, dexter, affabilis, et aus pariter reges extraneis amabilis tum videntibus, tum audientibus. Hic talis cum esset, repente ex manibus mihi raptus est: is quem ante videbam, non ultra comparet, sed genitorem relinquens, migravit ad Conditorum: a matris visceribus separatus, descendit in monumentum terræ omnium matris. Annon, quæso, talem filium lugeam? annon ut pupillam oculi requirem? Non possum, inquit, non possum: etiamsi enim millia non documenta opponas, etiamsi sexcentis mœnibus non lugendum parentibus esse filios suos, non suscipi, quia Deus sic definivit, naturæque vinculum tenuerunt, et ignem in visceribus parentum erga filios posuit. Non hoc dico, o homo, neque lege decerno non lugendum esse filios: si hoc dicerem, id proferam, quod fieri neguit. Etenim ego quoque legibus naturæ obsequor, et afflictionis temporis non obisto: non et ego mortalis sum, ex matre genitus et ejusdem

πάντες οἱ διαλογισμοὶ ἡμῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὄρᾳ καταλείψαι
 ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, φίλους, ἀδελφούς
 καὶ συγγενεὶς, υἱὸς καὶ θυγατέρας· καὶ πορεύσεται
 μόνος, μεμονωμένος, τὴν αὐτὴν ὁδὸν αὐτοῦ. Συνάθω-
 μεν τοί: πρὸς ἡμῶν δέξασθε, πρὶν καὶ ἡμεῖς ἀπέλθω-
 μεν· καθίστατε, καὶ τὸ κείμενόν μη ἐνοχλήσῃτε· ἤσυ-
 χασαί, καὶ τὸν θόρον ἴδωσα· ἤρεσησαν αὐτοῦ, ἐμ-
 βλήσαστε, καὶ τὸ μέγα μυστήριον ἴδωτε· φέριστε, καὶ
 τὸ αὐτὸ ἐδέξασθε· βασιλεῖς, θεάσασθε, καὶ μήκει· μέγα
 φρονήστε· ἄρχοντες, ἐμβλήσαστε, καὶ μήκει μέγα
 φανείηθε· βλέπετε τὸν κείμενον τοῦ βίου χωρὶς ἰσχυ-
 ρίων, καὶ λοιπὸν ἡ βασιλεῖα ἢ ἄρχοντα αὐτοῦ γνωρίσης.
 Ποίος γάρ βασιλεὺς, ὅπου αὐτοῦ οὐ λυροῦσται; Ἄλλ'
 ἴδου καὶ αὐτὸς τὸ πῆρσιον τρέμει· ἴδου ὡς εἰς τὸν
 πόντον ἄνωσεν· ἴδου ἴδου γέγονεν ἐλευθερία, ὁ πρὸς
 μικρὸν φοβερὸς γέγονε νεκρὸς· ἴδου ἀπάγεται ὡς κατὰ
 πλῆθος, ἄνθρωποι οὗτοι κατὰ πόλιν, ἴδου ἑταράθην, ἴδου
 ἔλασεν ἑταρῆς, ἴδου πᾶσα ἡ σοφία καὶ ἡ δυναστεία
 κατεπόθη· ἴδου ἴδου ἐκδόσεις γέγονεν. Εἶδος γὰρ ἐξου-
 σίας ἀγγλικίας, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐξουσίας ἐπελάθετο· εἶδος
 στρατιᾶς ἀγγλικῶν φοβερὸς, καὶ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ὡς
 ἀρχὴν ἐλόγιζαντο· εἶδος μορφᾶς θεσποτικῆς, καὶ τῆς
 μορφῆς ἡλιωκόσμου· ἤκουσαν ἀπὸ κείνου ψυχῆς, καὶ ὁμοί
 ἐτρόμαξε τῆ ὄρακι, καὶ οἱ αἰετὶς αὐτοῦ δυνάσταί, θαυ-
 δομαίως καὶ ἐνοουμένοις τοῦ τῶν βασιλικῶν ἢ φαντασία,
 πῶς τὸν ἀρχόντων ἢ ἐξουσία. Βαβα! ἴδου τάς; ἀληθῆ,
 ἴδου δυνάμεις κραταιὰ, ἴδου ἐξουσία ἀφειδή, ἴδου μορφαί
 φεραταί, ἴδου ἀθανάτος στρατιᾶ. Ταῦτα καὶ τὰ τοῦτοις
 ὄμοια καὶ ἀποβήσασθε ἐνοουμένοι, ἀπερ μόνος οἱ
 προλαβόντες καὶ παραβάντες ἐπίσταται, οἱ μὲν ἐν τῇ
 κλήνῃ κείμενοι ἀναπνεύσει, ψυχῆν μὲν βουλομένοι, οὐ
 διαγόμενοι ὀπίσω· οἱ δὲ τοὺς ὀνόμας βουλομένοι, ἅλλος τὰς
 αἰωνίας κέποισιν. Ἐπειρο τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐλευθερίας
 περιστρέφουσιν, ὡς ὄρωσι τὰς δυνάμεις κατ' ἄλγιον τοῦ
 σώματος ληγούσας, τὴν γλῶτταν φεγγουμένην, καὶ τὴν
 παρακαταθήκην βεβαίως ἀνοουμένην. τὰς δυνάμεις τὰς
 ἐναντίας παρασταμένας λογουδοσίαν, κατηγορούσας,
 ἀρπάσας ἐπιχειροῦσας, εἶτα καὶ τὸν κλέπτῃν ἐισελθόντα
 καὶ μνησκόντα καὶ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν διαβήσαστα.
 Πολλὴν ἡμῖν δεῖ τότε τὸν ἐσχόν, πολλὴν τὸν πράξοντα
 τὸν ἀγαθόν, πολλὴν ἡμῖν τότε τῆς τῶν ἀγγλικῶν προστα-
 σίας, πολλὴν ἡμῖν τῆς ἐν τῇ τοῦ ἀέρος ἀναστάσεως χειρ-
 αγωγίας. Εἰ γάρ εἰς χώραν καὶ ἔξωθεν πλῆθιν ἐνταῦθα
 πορεύομενοι δέωμεθα τοῦ χειραγωγούτου, πόσον ἡμῖν
 δεῖ τὸν βοηθόν καὶ χειραγωγόν τοῦ διασώσει καὶ δια-
 κηράσει τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας καὶ τοὺς κοσμο-
 κράτορας τοῦ ἀφανεῖ τοῦ ἀέρος τοῦτου, οὗς δυνάστες
 καὶ τελώνας καὶ φορολόγους ὀνομάζει ἡ θεία Γραφή·
 Καλὴ τότε συνοδοπόρος ἡμῖν ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ συμ-
 πᾶθεια, δυνάμει ἀπάντων ἡμῶς εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν
 πύλην ὀδηγήσει καὶ διασώσει· καλοὶ ἡμῖν ἐκεῖ συνηγο-
 ροὶ οἱ πέντες, οὗς ἐνταῦθα πρὸ θανάτου ἤλθασμεν.
 Δεῖ προφθασιμὸν πρὸ τοῦ προσφθασιμῶν, δραμῶν
 πρὸ τοῦ καταλήθωμεν. Ὁ βίος βραχὺς, ἡ δὲ τέχνη
 μακρὰ, τὸ τέλος ἄγχι, καὶ ὁ φόβος πολλός, καὶ ὁ λύπης
 ὀδός. Ἐξέλιθωμεν ἐν τῷ μνηματι, ἕως ἐσμέν ἐν τῷ
 σώματι ἰδωμεν τὸ μάταιον ἡμῶν φρόνημα, πῶς ἔχει
 τὸ ὀκνηρὰ ἰδωμεν εἰ μετ' ἄλλων γίνωμεθα, καὶ μὴ
 πλανώμεθα ἰδωμεν πῶς διαλυώμεθα, καὶ αὐτοῦ
 διοριστούμεθα ἰδωμεν εἰς τὴν καταλήθωμεν, καὶ τοῦ
 τέλους φροντισώμεν. Ὅσοι τὰ κάλλη κατασκοπεῖτε, ἐν
 τῷ τάφῳ ταῦτα πολυπραγμονεῖτε· ὅσοι εἰς ἀρχὰς καὶ
 ἐξουσίας ἐπείρασθε, ἐν ταῖς σοφίαις ἐμβλήσαστε, καὶ τὸν
 Θεὸν φοβήσαστε· ὅσοι λύπας καὶ μνησκονίαν πρὸς ἀλ-
 λήλους συνάγαστε, καὶ οὐ διαλύσεσθε, δεῖτε, ἴδωτε πῶς
 διαλύσεσθε. Ἐργασθὲν ἐπιμύλιος τῆ σοφίᾳ ἴδωτε κειμήλιον
 ἐκεῖ τοῦ ποτε βασιλεῖ, ἴδωτε ποτε ἀρχοντα ἐν τοῖς
 λαΐφωσιν, ἴδωτε τὴν φοβερὰν θεωρίαν τῶν λαΐφων, κ.α.
 ἐπέ· Πόλις [81] ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς, καὶ πόλις ὁ ἀρχὼν·
 πόλις ὁ στρατιώτης, καὶ πόλις ὁ στρατιάρχης; πόλις ὁ
 πλοῦσιος, καὶ πόλις ὁ πέννης; πόλις ὁ νεώτερος, καὶ
 πόλις ὁ γέρον; πόλις ὁ εὐσεβής, καὶ πόλις ὁ Αἰθίω; Μὴ
 ἔχετε εἰπεῖν, οἷοι οὐ πάντα κόνις; οὐ πάντα τέσσαρα; οὐ
 πάντα δυσοδοσία; οὐ πάντα τὰ ποτε φιλήτα, νῦν ὀρώντας
 βδελυκτά; Ὁ τῆς ἀφροσύνης! Τῷ τοῦτο τὸ μέγα παρ-
 ἀμὰ μυστήριον; Ὁ ἴδες μὴ ποθήσῃ, νῦν προκίσειται
 μὲν βδελυκτὰ· τὸ χέλις μὲν μέλιος, νῦν ὡς ἀλλότριον
 βλάπτει· ὃν πρὸ μικροῦ ἐνηκολοῦσθε, νῦν οὐδὲ προσ-
 φασίσαι βουλομαι· τοῖς δάκρυσι βρεγῶ ὡς ἐμὸν, καὶ τὸν
 ἔχρωρα φεύγω ὡς οὐκ ἐμὸν. Προστίθειν τῷ ὀδωδῶτι ὕπῳ

τῶν σπλάγγων βιάζομαι, ἀλλ' ὕπῳ τῆς φοβερᾶς καὶ τῶν
 σκυλικῶν τοῦτο ἐμποδίζομαι. Τὴν πρὸ μικροῦ εὐκείνα
 τοῦ κειμήλιον ἐνοῦ, ἀλλ' ὀδοδοῦ ταῦτην ἐν αὐτῷ
 καθερῷ Που τοῦ κάλλος τοῦ προσιμίου; ἴδου μεμελό-
 νηται. Που οἱ διανεύοντες ὀφθαλμοὶ καὶ εὐσεβίς; ἴδου
 ἐκίχησαν. Που τὸν τρυχόν τὴ ἐμπρέπεια; ἴδου ἀπέπασα,
 ἴδου ἀναταραμένους τραχίλους; ἴδου συντρέπεται. Που
 ἡ γλώσσα ἢ γοργή; ἴδου ἠύσχατος. Που τὸν χειρὸν ὁ
 καλλωπιστὸς; ἴδου λήλυται. Που τὸ μέγεθος τῆς
 ἡλικίας; ἴδου ἐξέβριση. Που τὸν ἱματιὸν ἢ πολυ-
 τίλεια; ἴδου ὀσσηται. Που τὰ μόρα καὶ τὰ ἀρώματα; ἴδου
 ἐξέσσαν. Που ἡ τῆς νεότητος ἀφροσύνη; ἴδου
 παρήλας. Καὶ ἀπῶδες τοῦ ὀπολυάνταστος ἀνθρώπου;
 ἴδου πάλιν ὁ γούς, γούς γέγονεν. Ὅμοι; μὴ μέχρι τοῦ
 μνησκτος τὸν λογιζομὴν στήσης, ἀλλ' ἐκείθεν μετὰθεθι
 ἐπὶ τὴν ἀνάστασιν· καὶ ἐνόησον ἅμα καὶ πείσαστε, οἷοι
 ὁ παρὶν κείμενος, πάλιν ἔσται ἀνάσταστος, καὶ ἡ
 γλώσσα ἢ νῦν ἀγῶσα, πάλιν λαλήσει τότε, ὅταν κερ-
 φθῇ τῷ θεῷ πλὴν γούν ἐμπυρριανὸν καὶ ἐπιγεινὸν καὶ
 καταθῶντων, καὶ πᾶσα γλώσσα ἐξομολογήσεται. Καὶ
 καθὰ φωνὴν ὁ Δαυὴδ, Ἐθέλωσον ἕως οὐ θρόνον ἐθέθη-
 σαι, καὶ Παλαὸς ἡμερῶν ἐκείσθη. Ὁ θρόνος αὐτοῦ τοῦ
 γλόδης αἰετός, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῶν φέλλων· ποταμοί
 πῦρδς ἐλλαν ἐμπροσθεν αὐτοῦ· χίλιαι χιλιάδες
 κερσιστήκεισαν αὐτῷ, καὶ μύρια μυριάδες ἐλεγκού-
 ρων αὐτῷ. Κρητὴρον ἐκείσθη, καὶ βίβλιος ἠνεώθηθη-
 σαι. Ποῶς ὡς ἀληθῶς ὁ φόβος ἐκεῖ, ποῶς ὁ τρόμος,
 ἀδύγητος; ἡ ἀνάγκη, ἀκατάπαστος δάκρυον, ἀπύγητος
 στεναγμός. Ὅτε ἤξει ἐξείρησθιν ἐπὶ θρόνον ὕψιλον καὶ
 ἀφῆρμένον, τότε ὁ ὀρασῶν εἰσίσταται εἰς βιβλίον, τὰ
 ἄσπρα σκορπύσεται, αἱ δυνάμεις τῶν ἀγγλικῶν προερ-
 γουσι, τὰ μνημῆα ἀνοίγονται, τὰ σῶματα ἀνίσταται,
 αἱ πηγὰί ἐφῆρνονται, αἱ ἀδυσσοὶ σαλευονται, ἡ γῆ πᾶσα
 κλονίζεται. Ποταμοὺς δεῖ εἶναι ἡμᾶς τότε; ποταμοὺς
 ἄρα, δίδόντας λόγον ὕπερ πράξεων, ὕπερ ἐνοουον, ὕπερ
 λόγου ἀργοῦ, ὕπερ τὸν ἐν νυκτι. ὕπερ τὸν ἐν ἡμέρᾳ,
 ὕπερ τὸν ἐκουσίον καὶ ἀκουσίον; Τοῦτο μερῶν
 ἀναγκαῖον, τοῦτο νυκτὸς καὶ ἡμέρας σκοπεῖν καλόν.
 Τί τοῦ εὐλογον εἰφῶνιν τότε; τί ἀπολογία,οιμεθα, εἰπέ
 μοι, ὦ ἄνθρωπε; ἴδου τρυφὰς πενήτικον ἐπὶ ἡ ἐκάντων,
 καὶ πλουτεῖ, καὶ τυκοποιεῖ, καὶ προκίσει, καὶ ἐγγα-
 μίσει υἱὸς καὶ θυγατέρα; καὶ ἀρχεῖ καὶ βασιλεύσει
 ἐθνῶν καὶ λαῶν· καὶ μετὰ ταῦτα θάνατος, καὶ μετὰ
 θάνατον κρίσις τέλος οὐκ ἔχουσα οὐδὲ μετανόαν. Ὅτι
 ἐστὶ γάρ, φωνῆ, ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνησκουώων σου· ἐν
 δὲ τῷ ὄθῳ τῆς ἐξομολογήσεται σου; Ὅντως, ὀδεῖς. Καν
 γάρ μύρια ταρταριόμεθα, καὶ πολλὰ δέωμεθα, ἀλλ' οὐδέ τις
 ὁ ἐξομολογούμενος. Διὰ τοῦτο μάλιστα μακαρίζομεν τοῦς
 νηπιούς ἀπονηκόντας· διὰ τοῦτο πάντες λέγομεν· Εἰθε
 νηπιὸς ὄντας ἀπεθάνοιμι! Μὴ ὄντων, ὅπερ ἡμῖς ἐπιθυ-
 μῶμεν. ὀρώντες ἐν τοῖς ἴδιοις τέκνοις, ἀθυροῦμεν. Τὸ γάρ
 ἡμῖν τοῦ θανάτου πῆρσιον ἐκινδύνων ἐστὶ, παρὰ δὲ
 τοῖς νηπιείοις σωτηρίον· καὶ τὸ παρὰ πᾶσι φερνικόν, ἐστὶν
 ἐκείνοις ἀπεινητόν· καὶ ὅπερ ἡμῖς ἔχομεν εἰς ἀρχὴν
 τῆς ἐκεῖ τιμωρίας, ἐστὶ παρ' ἐκείνοις ἀρχὴ σωτηρίας.
 Ἐπὶ τίνος γάρ λογουδοσίαν οἱ μὲν ἴδως ἀμνηστίας
 δεξάμενοι πέλαι; ὕπερ τίνος τιμωρηθῶσιν οἱ καλοὶ ἢ
 κακοὶ γνῶσιν μὴ φθάνοντες; Ὁ μακαρίων νηπιῶν μα-
 χαρία καὶ ἡ κοίμησις ἢ ὁ θάνατος ἀπόθουον, ἀρχὴ τῆς
 ἐντος ζωῆς αἰωνίου παρακοῦσθι! [812] ὁ τέλος ἀρχὴ
 ἀτελευτήτου χαρᾶς! Ἄλλὰ τί φασιν οἱ ἐλύγῳχοι; Παι-
 μοι, φωνῆ, ὕπερθε μονογνήσις ἅμα καὶ εὐσεβής καὶ εὐ-
 γενής· οὗτος ἡν τοῦ ἐμοῦ γένους ἡ διαδοχὴ, οὗτος τῆς
 εὐσεβείας ὁ κληρονόμος, οὗτος τῆς ἐμῆς ἀθμιείας ἡ
 παρανομία, οὗτος μὴ ἦν τοῦ γένους ἡ βακτηρία, ο.ο.ο;
 τῆ; παρῶδός τοῦ καύημα, οὗτος τῆς ἐμῆς βίης ὁ κλά-
 δος, ὁλος τῷ εἶδει φαιδρὸς ὕπερβου, ὁμος προσγῆσις καὶ
 ἐπιδεδίος, εὐπροσηγορος, ἐπιθυμῶν τὸς ἴδιος καὶ
 τοῖς ἐθνοῖς, τοῖς ὄρωσι καὶ τοῖς ἀκούσιουσι· οὗτος ὁ
 ποσούτος· ἐξείρησθιν ἀνάστατος· τῶν ἡμῶν χειρῶν ἀπῆρθη,
 καὶ ὁ πρὸ μικροῦ ὄρωμενος, οὐ παρῶσι θεωρούμενος,
 ἀλλὰ καταπλῆκτον τὸν γεννησάστα, ἀπῆλθε πρὸς τὸν πλά-
 σαντα· ἔσασ; με τὸν βράγαντα, ἐπεσῆθη πρὸς τὸν
 καλέσαντα· χωρισθείς σπλάγγων μητρὸς, κατῆλθεν εἰς
 μνήμα τῆς τῆς; πάντων μητρὸς. Οὐ μὴ κιάσῳ τοῦτου,
 εἰπά μοι; μὴ θρηνησῶ, μὲτὸς ὡς κῆρον ὀφθαλμοῦ ζῆ-
 τῆσῳ; Ὁ δυνάμει, φωνῆ, οὐ δύναμει· κᾶν γάρ μῆρ-
 α εἰσινάγησι; μοὶ δόγματα, κᾶν μιμῆσις παραινεῖν δοκί-
 μάσης τοῦ μὴ θρηνην γενεῖς τὰ ἐαυτῶν τέκνα, οὐ πῆ-
 * Savil. cou. εὐπροσῶν.

αις, διὰ τὸν Θεὸν τὸν ὄρασαντα φῶτα, καὶ τὸν ἑσπόμεν τῆς φύσεως συνδῆσαντα, καὶ τὸ πῦρ πρὸς τὰ τέκνα περι τὸν σπλάγχχνον τὸν γονεὺν ἐνθῆσαντα. Οὗ τούτου λέγου, ἄνθρωπα, οὐδὲ τούτο νομοθετοῦ, μηδὲ διὰ; βακρύνει ἐπὶ τοῖς τέκνοις· κἀν γὰρ ἐπιτο, ἀδύνατον λέγου. Καὶ γὰρ κἀγὼ νόμος φύσεως· πεποιθὸς, καὶ τῷ καιρῷ τῆς συμπαθείας οὐκ ἀντιτάσσομαι· ἐπεὶ κἀγὼ βροτός, ἐπεὶ κἀγὼ εἰς μητρὸς γατένμηαι. καὶ τῆς αὐτῆς ὄψαρχῳ φύσεως. Οὐβα πατέρων τὸν ὄδουρην, ὄδω μύθων τὸν στεναγμὸν, οὐδα αὐτὸν τὴν θάλασσαν τῆς ἀβύσσου, οὐδα αὐτὸν τῆς παραγῆς τὴν ἀδημιαν· ἀπισταίμαι τὴν ἔνδον αὐτοῦ ἐπὶ τέκνοις φαντασιαν, πὼς οὐκ παρόντα τὸν οὐκ παρόντα παῖδα ἐν ἑξουσί; ἀναγῶραρουσί, τὴν ἐκείνων εἰκόνα συνδακρυσὶν ἐννοούμενοι, τὰ ἐκείνων ἤθη καὶ ῥήματα καὶ πράγματα πάντα κατ' ὀφθαλμοῦσι τινθέντες. Ἄλλ' ὁ Ἰωὸς ὁ θαυμάσιος οὐχ οὕτως· ἐκείνου γὰρ τὸν τέκνων καὶ παίδων καὶ βουὸν καὶ χαριζόμεν καὶ πάντων τῶν προσώπων αὐτῷ πρὸς ἄλλους γενόμενος, οὐκ ἐθορυβῆθη, οὐκ ἐτασφῆμηνεν, ὡς οἱ πολλοί, ἀλλ' ἀνίστατο, καὶ εἰς τὴν γῆν παῖων, εἰς τὴν ἀλφειὴν, τὸν ἀσπότην προσκύνων ἔλεγεν· Αὐτὸς γυμνός ἐξῆλθεν ἐκ κοιλίας μητρὸς μου, γυμνός καὶ ἀκαλυψόμεαι ἐκεῖ. Ὁ Κύριος ὄδωκεν, ὁ Κύριος ἀπελλερο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξε, οὕτως καὶ ἐγένετο. Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας. Δουλό; εἰμι, καὶ ὑπόκειμαι, καὶ τὸ ποιῆσαι οὐκ ἀντιτάσσομαι· οὐ γὰρ ἔξουσι τὸν πράγμα· τέθηγκαν οἱ παῖδες; ἀλλ' οὐκ ἀπώλυαν. Ποιὸς γὰρ ποιῆτη οὐκ ἐξουσίαι ἐν τῷ ποιεῖν αὐτοῦ; Ὁ ποιητὴ ὁ καλὸς ἐξελέξατο τὰ πρόβητα αὐτοῦ. Μικρὸν, καὶ ἡμεῖς ἀπαρνηόμεθα. Τούτων καὶ ἡμεῖς μισσησόμεθα, καὶ μὴ οὕτως ἀμέτρως ἐδωρῶμεθα. Ὡς πιστοὶ κλαύσομεν, καὶ μὴ ὡς ἀπιστοὶ ἀσπονησόμεν ὡς ὁ Χριστός τὸν Ἀδάμῳ ἐκλαυσεν, οὕτως κλαύσομεν· οἱ γὰρ ἔμετρα καὶ ὄρου; δεικνύων, ἐδάκρυσεν. Πῶς γὰρ βακρύνει ἔχουσιν, ὄν μετ' ὀλίγων ἔλεγεν Ἐμμαν; Ἄλλ' ἴνα σὺ μάθης μέχρι πῶσου βακρύνει, ἴνα καὶ τὸ τῆς φύσεως συμπαθῆς· ἐνδειξώμεθα, καὶ τὴν τῶν ἀπίστων μίσησιν ἀποκρυψώμεθα· λοιστὸν δὲ κἀκεῖνη ἐδωρῶμεθα, τῆς αὐτῆς μερίδος τῶν ἐν ἀρετῇ τῆς ηλικίας χρόνον τὸν βίον χωρισθέντων ἐσεσθαι· καὶ μὴ ἐκεῖ ἀπειθήσονται; ἡμεῖς δὲ ἐν ἀπορητῷ κολάσει ἐσεσθαι. Ὅσοι γὰρ πρὸ βίου καὶ φθορῆς τῆς δυσχεροῦς ταύτης καὶ πωλοσταντάτου σαρκὸς ἐμαρτήσαν νῆπιον, φωνὰς ἀπορβέλλονταί τοιαυτάς, πρὸς τὸν τεκνόντας, εἰ καὶ μὴ τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι· Μὴ οὖν ἐπ' ἡμῖν ἐδακρύνει, πατέρες, μηδὲν ἐφελπιστεύετε; ἡμεῖς γὰρ ἐδουλεύσαμε σὺν ὅλῳ ἔγενεν ἡμεῖς ἐν τῷ ματαίῳ βίῳ, ἐνθα πάντα ἀπερητὴ καὶ ἐπιούνη, ἐνθα πάντα ἀπιστα καὶ ἀπίστατα, ἐνθα οὐδὲν μένουσιν οὐδὲ βέλονται· ἀλλ' ὁ ἀσπότης ἡμῶν καὶ Θεὸς ἀγαπήσας ἡμᾶς, ὡς ἐκ σώματος· λέντος, οὕτως ἐκ τοῦ ματαίου βίου ἤρασεν ἡμᾶς· ὡς ἐξ ἀκανθῶν ῥόδα, οὕτω τὸν ἀμαρτῶν τῶ

αἰῶνος τούτου χωρῆσας ἡμᾶς· ὡς ἀρνία φιλῆται, οὕτως ὁ ποιητὴ ὁ καλὸς ἀφώτισεν ἡμᾶς ἐξ ὕμων, ὡς ἐκ σκότους εἰς φῶς. Καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῶν ἁγίων διαγόμεν, ἐνθα πάντα ἥμερα καὶ ἀστασίαστα, ἐνθα πάντα φωνεῖν καὶ θεάραστα, ὅπου οὐδεὶς ἀδίκου οὐδὲ [813] τυραννοῦμενος, ὅπου οὐκ ἐν ἀμαρτίαι οὐδὲ μάλωνσι, ἐνθα φῶς τὸ ἀπρόσβου καὶ γὰρ ἀνεκδιόγητον, ἐνθα οὐκ ἐν πόνου οὐδὲ δάκρυα, ἐνθα οὐκ ἐν φροντίδι οὐδὲ μέρμηρι, οὐκ στεναγμοῖς οὐδὲ ἄουρησι, ἀλλ' ἡ μένος Θεὸς αἰνούμενος καὶ δοξασόμενος. Ἥμεῖς ὁ ἀγίος ἄγγελος ἐρηνητικὸς διεχώρισαν ἀπὸ τοῦ σώματος· ἡμεῖς ἀσύντως τὰ ἀρχαῖς καὶ τὰς ἐξουσίαις τοῦ βέρος· παρήλθομεν· ἀγαθὸς γὰρ ὄδηγοῦς ἔσομεν. Οὐ γὰρ εὖρον ἐν ἡμῖν ἀπερ ἐξήτουν, οὐδὲν εἶδον ἐν ἡμῖν ὥσπερ ἤκλιον. Εἶδον τὸ σῶμα ἄσπιλον, καὶ ἤτηνθησαν· εἶδον τὴν ψυχὴν ἄκακον καὶ καθαρὰν, καὶ ἐνέτραπισσαν· εἶδον τὴν γλῶτταν ἄσπιλον καὶ καθαρὰν καὶ ἄμιμον, καὶ ἐμυθώθησαν· παρήλθομεν, καὶ εὐτέλεισμον αὐτοῦ· δέδημεν δὲ αὐτὸν, καὶ κατεψάλλομεν αὐτὸν· Ἡ παρὶς συνετηρήθη, καὶ ἡμεῖς ἐβρόσθημεν. Εὐλογητός ὁ Θεός, ὅς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς οὐρανὸν τοῖς ὀδόντων αὐτῶν. Ὅθεν καὶ οἱ ὑπαινωμένους ἡμᾶς ἔχαιρον ἄγγελοι, δίκαιοι ἠσπάζοντο, ἔσται ἐτέροντοι λένοντας· Καλὸς ἦδον τὰ ἀρνία τοῦ Χριστοῦ. Ἡνοήθη ἡμῖν τοῦ παραδείσου ἡ τρυφή, ἐβέληθη ἡμῖν ὁ κόλπος τοῦ Ἀβραάμ· θεσιῶς γὰρ ἡμᾶς ὁ ἀσπότης ἐδέξατο· Διαρὰ φωνῆν πρὸς ἡμᾶς ἀπεφθέγατο· ἰλαρῷ ἔμμετι ἡμᾶς ἐδέξατο· οὐδ καὶ ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς ἡμᾶς ἀπεγράφατο. Πρὸς γὰρ Κριτὴν φιλόδουλον ἐπομεν· Δικαιοκρίτα Κύριε, ἐπορήσας ἡμᾶς τὸν ἀπέλυτον, μὴ στερήσῃς ἡμᾶς τὸν ἐπορῶντων· ἐγχοῦσας ἡμᾶς γονεῖν, μὴ χωρήσῃς ἡμᾶς τὸν ἁγίων· ὡσαν σου τὴν σφραγίδα ἔχομεν τὸν βαπτίσματος, ἄσπιλον τὸ σῶμα σου προσνηγόμεν διὰ πολλὴν νῆπιότητα. Μὴ οὐκ ἐβόνησθε ἡμῖν ὡς πρὸ καιροῦ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἄμιμον, μηδὲ δακρύνετε, ὅτι ἐκ τοῦ χειρῶν εἰς τὸ κρείττον μετηνῆθημεν, ἔπερ ἀντὶ φθορῶν ἐλάδομεν τὰ δ-φθορῶν. Ἥμεῖς μετὰ ἀβύσσων ὡνομεν, μετὰ τὸν ἁγίων χορευσομεν· ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὕμων τὸν ἐν ἀμαρτίας ὄντων προσεβόησον ἡμεῖς μετὰ τὸν ὄπδ' Ἡραῖδου διὰ Χριστὸν ἀναειρέθεντων νῆπιον συνηρηθησήμεν· ἡμεῖς μετὰ τὸν Ἰωὸν οὐκ ἀγαλλώμεθα, ὄδω ὑπὲρ ἡμῶν μὴ μεριμνάτε, ἀλλὰ ἴδον ἐαυτοῖς θρηνητε· καὶ γὰρ τῆς ἐαυτῶν τελευτῆς τὴν ἀπολίαν σκοπετε· καὶ ὡς γινώσκοντες καὶ βεβαίως πιστεύοντες, ἐπὶ πρὸς τὸ συμπεριὸν ἡμῖν ὁ ἀσπότης ἡμῶν ἐξέλιετο, καὶ ἐν τῇ μερίδι τῶν σωζομένων κατατάξεν ἡμᾶς, ὄντην καὶ ἐν νεοί παῖδας καὶ ἄσπιλους ἐξ ὕμων ἐνταῦθα παραγίνωνται πρὸς ἡμᾶς, γαίρετε καὶ ἐσφραῖνεσθε, καὶ μετὰ τοῦ δικαίου Ἰωὸς ἄλλετε· Ὁ Κύριος ὄδωκεν, ὁ Κύριος ἀπελλερο· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξε, οὕτως καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Περὶ ὁμοιωθῆς.

Οἱ διψῶντες ὀδοίποροι ἀποῦσαν τὴν πηγὴν κατὰ διάνοιαν φαντάζονται, καὶ τὴν ἐκείνης πόθῳ ἐξέρπαι κινήματι σπεύδουσιν, ὥστε τὸ ἰαμα τῆς βίης οὐραῖν, καὶ τὴν ἔνδον ἐκακοίμην φλόγα διὰ τὸν ναμῆτων ὄρασιαι. Τὸν αὐτὸν ἔρπον καὶ ἡμεῖς, ἀγαπητοί, διψῶντες τὴν τῆς ἀληθείας λόγον, μετὰ προθυμίας ἐρχομε πρὸς τὴν ἀληθινὴν πηγὴν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ λέγων· Εἰ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πίνετε· καὶ πάλιν αὐτὸς φησι· Μικροίτοι οἱ κενώστερες καὶ διψῶντες τὴν ἐκακοίμην. Ταύτης τῆς πηγῆς ἐπιποθὸν ὁ μακάριος Δαυὶδ ἐκλάλει λέγων· Ὁρ πρόσω ἐκακοίθι ἡ ἔλαρος ἐπὶ τῷ σπλάγχχνῳ τῶν ὀδῶτων, οὕτως ἐκακοίθι ἡ ψυχὴ μου πρὸς σὲ, ὁ Θεός. Ἄλλ' ἴνα μὴ δώξωμεν ἔσω τὸν Γραμμὸν μένειν διὰ τὸν προσηυτὸν τούτων, φέρε δὴ ἀρῶμεθα τὸν λέγων· οὕτω γὰρ ἡμῖν λαμπρότερος ὁ λόγος ἀποδειχθήσεται, καὶ φασὰ ἡμῖν ἡ Ἐκκλησία δεικνύται. Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκειμένον ἐπανεβλώμεν. Πῖ οὖν ἡν τὸ ἀρετὴ ἀρκυόμεν· τὸ μακαριον [814] Δαυὶδ λέγοντος· Ἰαμοῦν ὠξέμετρα τὸν Κύριον, καὶ πρόσχεθαι μοι, καὶ ἀπολῆσομαι τὸν δεηθέντός μου; Μέγα ἡμῖν ἀνεπηρὴν τρέπον ἡ ὁμοιωθῆ· καὶ γὰρ πάντας τοὺς ἁγίους εὖρον ἰσπεριμενέων τῇ ὁμοιωθῆ; καὶ ταύτην διδάσκαλον

ἔγοντες ἔνδον εἶδεναι τὸν μακαριον Ἀβραάμ, τὴν ἐκατονταετῆ γενόμενον καὶ μήπω τεκνογονῶσαντα, ἀλλὰ τῇ ὁμοιωθῆ τούτου ὁ καρπὸς πρὸ ὀφθαλμοῦ τετραγυμνός ἦν. Τὸ δέησον ἀπέβηαι τὰ φύλλα, καὶ ἡ ῥίζα ἐβρίθετο· ἐπαλιώθη ἡ σαρξ, καὶ τὸ φρόνημα αὐτοῦ ἤμαξεν· ἀλλ' ὅμως τῇ ὁμοιωθῆ ἐκαρπούτο τὸν Ἰσαάκ. Ἴδε μοι τὸν μακαριον Ἰωὸν τὸν τῆς οἰκουμένης; ἀγνωστον, τὸν παλαιόντα καὶ διασπῆσαν τὴν δύναμιν τοῦ διαβόλου· πῶσα ἐπάλασσεν ὁ διαβόλος, καὶ τὸν ἀθλήτην οὐκ ἔβρηξεν; Τῆν φασάσαν τῶν βελῶν ἐκένωσε, τὰ μηχανήματα προσήγαγε, καὶ τὸν πύργον οὗ ἐπέδωκεν· τὰ κῆματα ἤγειρε, καὶ τὸ σκάφος οὗ κατεπότισεν· τοὺς κλάδους κατέκασσε, καὶ τὴν ῥίζαν οὐκ ἀνέσπασε· τὰς τρικυμίας ἤγειρε, καὶ τὴν πέτραν οὗ ἐκόλυσε. Εἶδες ὁμοιωθῆ δικαίου; εἶδες ἀθλήσαν ἀγνωστον; εἶδες κέτραν ἐκατηρημένον; εἶδες τὸν στρατιώτην παρατατάζομενον; εἶδες τὸν πύργον ἐστῶτα; εἶδες τὸν δικαίον δοκῶζομενον καὶ διαβόλον μετ' ἀλοσύνης δραπέτευοντα; Ἰδε μοι, εἰ δοκεῖ, καὶ τὴν κορυφὴν τῆς ὁμοιωθῆ αὐτοῦ. Μετὰ γὰρ τὴν τὸν βουὸν οὐκ ἀμαρτωλῶν, καὶ τὸν πρόβουτον τὸν ἀφανισμένον, καὶ τὴς οἰκίας τὴν πύσιν, καὶ τὴν τὸν παῖδων συμφορᾶν (εἶδε γὰρ αὐτοῖς διαπέρωσ μὴν τεγνῶν); κατὰ τὸν χρόνον, κοινή δὲ ὑπελάδοις ἀπαντας; τοῦ

* Savil. couj. ἀρετὴ ἀναγνωσθῆ; ἔα.

ἢ Savil. couj. ὁμοιωθῆ, κ. τ. ε. ἔγοντες ἔνδον. Ἰδε μοι τὸν.

naturæ. Novi patrum luctum, novi matrum gemitum, novi mœroris pelagus ipsos inundans, novi perturbationem doloris; scio illorum internum affectum et erga filios phantasia, quomodo non præsentem quem præsentem huius sibi depingant illiusque imaginem cum lacrymis sibi repræsentent, illorum mores, verba, opera omnia præ oculis ponentes. Sed non ita mirabilis ille Job: nam cum et filii ejus et servi et boves et camelus et omnes facultates in exitum essent, non turbatus est, non blasphemavit, ut multi faciunt; sed surrexit, et in terram calens, ex quo assumptus fuerat, Dominum adoravit dicens: *Nudus egressus sum de utero matris mee, et nudus revertar illuc. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum in sæcula (Job 1. 21)*. Servus sum, et factori meo subditus non obisto: non enim res est stupenda: mortui sunt filii, sed non perierunt. Quis enim pastor non habeat potestatem in gregem suum? Bonus pastor elegit oves suas. Post pusillum etiam nos migrabimus. Hunc et nos imitemur, nec tam immoderate lugeamus. Ut fideles fleamus, non ut infideles turpiter nos geramus: ut Christus Lazarum flevit, sic fleamus: ideo enim flevit, ut tibi mensuram et modum statueret. Quomodo enim flere debuit eum, quem nunx ansiciaturus erat? Sed ut discas quantum flere debeas, ut et naturæ commiserationem ostendamus, et infidelium exemplum fugiamus. demumque procedat ut eadem vobis portio eveniat, quæ illi, qui in virtute retatis cursum emensus est: ne illo inigrantes, filios nostros in requie videamus, nosque intolerabili supplicio deputemur. Quotquot enim ante sordes et corruptionem hac infelici et genuiti digna carne separati sunt infantes, hæc voces parentibus emittunt, etsi non verbis, re tamen ipsa: Ne nos lugeatis, patres, nullo fructu. Vos enim velletis nos vobiscum esse in ista iohani vita, ubi omnia ingrata et dolore plena, ubi omnia fallacia sunt et incomposita, ubi nihil stabile et firmum: sed cum Dominus noster et Deus nos diligit, ceu ex ore leonibus, sic ex hac inani vita nos eripuit; quasi rosas ex spinis, sic nos a peccatis hujus sæculi segregavit; quasi agnos dilectissimos, sic bonus ille pastor sejunxit nos a vobis, quasi ex tenebris in lucem. Et in regione viventium degimus, ubi omnia quieta et tranquilla, ubi omnia luminosa et Deo pleniata, ubi nullus iniquus, nullus tyrannus; ubi non

est peccatum neque nigror, ubi lux inaccessa et gaudium ineffabile, ubi non est labor nec lacryma; ubi non est sollicitudo, non cura, non gemitus nec fletus, sed ubi Deus tantum laudatur et glorificatur. Nos sancti angeli pacifice separarunt a corpore; nos sine damno principatus et potestates aeris pertransivimus; bonos enim habitum duces. Neque enim illi invenerunt in nobis ea que inquirebant, nihil eorum quæ sperabant in nobis esse viderunt. Viderunt corpus immaculatum, et pudore affecti sunt: viderunt animam probam et mundam, et confusi sunt: viderunt linguam puram et immaculatam, et coerciti sunt. Præterivimus et despectimus illos: prætergressi sumus illos, et contra ipsos cantavimus: *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Benedictus Deus, qui non dedit nos in captivum dentibus eorum (Psal. 125. 7. 6)*. Hinc angeli nobis occurrentes gaudebant, iusti nos amplectebantur, sancti gratulabantur dicentes: Bene venerunt agnelli Christi. Aperte nobis sunt paradisi deliciae, ostensus nobis fuit sinus Abraham: nos enim Dominus benigne excepit: hilarem nobis vocem emisit, bilari nos oculo respexit: quapropter nos in libro vitæ descripsit. Tunc clementi Judici diximus: *Iuste iudex, Domine, terrenis non privati, a celestibus ne excludas; nos a parentibus segregasti, ne nos segreges a sanctis: saluum habemus tuum baptisatis signaculum, immaculatum tibi corpus offerimus ob magnam infantiam. Ne nobis ergo invidetis salutem, quam ante tempus sine labe nacti sumus; nec fletis quod ex pejore in melius transiisti sinus, si pro corruptis incorrupta accepimus. Nos cum angelis hymnos canimus, cum sanctis choreas agimus; sed etiam pro vobis, qui in peccatis estis, intercedimus: nos cum infantibus ab Herode propter Christum interfectis communeramus; nos cum Jobi filii exultamus. Quapropter ne solliciti sitis de nobis; imo potius vos ipsos lugeat: nam mortis nostræ cogitentiam jam rationem intelligitis: et ut cognoscetes ac firmiter credentes, Dominum nos ad utilitatem nostram elegisse, et in sanctorum sorte constituisse, cum pueris juvenes et incorrupti a vobis abstracti lue ad nos transferantur, gaudete et letamini, ac cum justo Jobo psallite: *Dominus dedit, Dominus abstulit: Sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum (Job 1. 21)*, ex hoc nunc et usque in sæculum sæculorum. Amen.*

DE PATIENTIA.

Vitiores sitibundi procul positum fontem inaginantur, et illius desiderio moti celeriter festinant, ut sui medellam reperiant, et flammam intus excitatam ejus fluentis refrigerent. Eodem modo vos, dilecti, verbum veritatis sitientes, studiose acceditis ad verum fontem Dominum nostrum Jesum Christum. Ipse enim est, qui dixit: *Si quis sitit, veniat ad me et bibat (Joan. 7. 37)*; et rursus, *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam (Matth. 5. 6)*. Hunc fontem desiderans h-ustus David sic modulabatur: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus (Psal. 42. 2)*. Sed ne videamur extra modo lectas Scripturas mœnere, his adhibitis præmissis, age jam sermonem aggrediamur: sic enim nobis splendidior oratio videbitur, ac læta nobis erit ecclesia. Sed ad propositum revertamur. Quid igitur est id, quod jam audivimus dicentem beatum Davidem: *Expectans expectavi Dominum, et intendit mihi, et exaudivit preces meas (Psal. 39. 2. 5)*? Magnum nobis tropæum apparuit patientia: omnes enim sanctos patientia coronatusprehendimus, hujusque doctorem habemus Abrahamum, qui centuarius nondum filios habebat, sed per patientiam jaci fructus ut oculos decerp-ebatur. Arbut folia amiserat, radix aggravabatur; caro senescerat, et sensus ejus

vigebat: sed tandem per patientiam hanc fructum percepit. Vide mihi beatum Jobum, orbis athletam, qui decertavit, et diaboli vim dissipavit: quot pugnas commisit diabolo, et athletam non fregit? Sagittis pharetram evacuavit, machinas adhibuit, et turrim non concessit; fluctus excitavit, et scapham non demerxit; ramos confregit, et radicem non evulsit, tempestates suscitavit, et petram non commovit. Vides patientiam just? Vides certamen athleta? Vides petram firmam? Vides militem instructum ad aciem? Vides turrim stantem? Vides justum gloriosum, et diabolum cum dedecore fugatum? Vide mihi, si placeat, et patientiæ ejus comidens. Post captos boves, post perditas oves, post domum eversam et filiorum interitum (vidit quippe illos diversis temporibus natos, sed uno et communi vitæ exitu sublato): post tantam igitur eladem invadit illum uxori suis verbis: *Usquequo tolerabis dicens, Ecce sustineo salutem temporis, expectans sperem salutis mee? ecce enim deleta est memoria tua de terra: deleti filii tui et filia: tuæ, quos cum labore peperisti, atque in vanum laboravi: tu vero ipso in fastore vermium jaces, noctemque sub dio transigis; et ergo errans et supplex locum ex loco, et domum ex domo circumeo, expectans quando sol occidat, ut a laboribus quiescam, et*

a doloribus me ambientibus, qui me nunc deinent. Sed dice verbum quoddam in Dominum, et morere (Job. 2. 9). Ille vero respiciens eam, vocem protulit ab omnibus celebratam: Si bona suscepimus de manu Domini, mala non sustinebimus (Ibid. v. 10)? Viden? patientie pelagus? viden? doctrinam inconcessam? Non emollivit ejus patientiam intolerabilis casus; sed tot irruentibus malis, quasi decumanis fluctibus, scapha non submersa fuit. Vidisti patientiam just? vidisti coronam justo ex patientia texam? Vide mihi etiam Lazarum medicum, uno divitibus opulentiorum, quomodo et ipse per patientiam in sinu Abrahamæ requiescat. Ille enim Lazarus ad ostium divitis sedebat fame tabescens; et ille quidem dives variis lautisque cibis quotidie ventrem implebat; Lazarus vero ne pane quidem poterat ventrem implere: ille parasitos creabat; hic a canibus lingebatur: ille vino coronatus crateras habuit; hic plagas suas leniebat: ille aedes habuit auro tectas, marmora Laconica, diademata aurea; Lazarus vero ne tugurium quidem habuit: ille vestiebatur sericis et leporinis; Lazarus ne panum quidem habuit. Sed vide mihi patientia fluxum. Mortuus ergo est dives; mors enim divitis, mors est: nam mora peccatorum pessima: mortuus est etiam Lazarus; imo potius transitus est. Ille ab angelis assumebatur, hic in caelo versabatur; ille autem in gehenna comburebatur: hic aquis abunde fructuratus; ille in gehenna urebatur, et stillam desiderabat: hic in sinu Abrahamæ requiescebat; ille a vermi immortalis rodebatur. Et vide, si placet, patientiam beati Lazari. Non dixit in semetipso: Ego cum virtute vitam ducens pauperitate premor; et ille iniquam ducens vitam dives est: huic servi adsunt indiscriminenter ministrantes: hic beatus, ille miser praedicabatur ab hominibus: coqui illi magna cum arte ministrabant, pistores, archipistores: balnea in urbe, balnea in agris, horti et pomaria. Ille quotidie honore summo fruebatur: terra ubertim illi proferebat, et nihil largiebatur egenis: arbores fructibus onustae in terram vertebantur: ille vero malorum pondere oppressus, in caelum non respiciebat. At Lazarus solus sedebat, tempestatem pauperitatis in patientia reponens. Vidistin? patientiam just? vidistin? crudelitatem divitis? vidistin? tolerantiam pauperis? vidistin? inhumanitatem divitis? vidistis quod obsonium patientia protulerit? Vide mihi etiam tres pueros in fornace versantes, et per patientiam in fornace quasi in tenui aere ambulantes: quomodo hi juvenes tantum adire tormentum ausi sunt, nec secum reputarunt illam comminantem flammam, nec quam acerbos cruciatus experturi erant? Verum ita erant patientiae animo elati, ut dicerent: *Sin minus, notum tibi sit, rex, quod deos tuos non colimus, nec statuum auream, quam exerxisti, adoramus* (Dan. 3. 18. 18). Avamen ejus tormenta adire sunt ausi; et ambulabant in fornace, Deum hymnis celebrantes, quasi in prato vel pomario vel viridario: et sic ambulabant, ac si qui in deliciis ageret, dicebantque: *Benedictus es, Domine, Deus patrum nostrorum, et laudabile et gloriosum nomen tuum in saecula* (Ibid. v. 26). Ac vide patientiam, quae humilitatem deinceps ingenerat: *Quia justus es in omnibus quae fecisti nobis* (Ibid. v. 27). Quamvis si peccata admiserant, omnia illa vis flammæ absterserat: veruntamen illi cum patientia dicebant, *Justus es in omnibus quae fecisti nobis*. Vidistin? patientiam justorum? Non secum reputabant corpora sua in igne versatura esse, sed adamante firmiores inventi sunt, et tam strenui erant, ut non in uno starent fornacis loco. *Et ambulantes benedicebant Deum et glorificabant* (Ibid. v. 24). Nec modo ipsi soli, sed etiam omnes creaturas secum invocabant, solem et lunam et stellas caeli, mare et flumina, fontes, stagna et terram, montes, colles, saltus, campos, noctes et dies. Et vide mihi rem mirabilem: ordine celebrabant et glorificabant Deum. Lege mundi creationem, ibi invenies: *In principio fecit Deus caelum et terram* (Gen. 1. 1). Deinde in

sequenti creaturam inducit. Sic et pauci, qui legem sciebant, et Deum noverant, dicebant, *Benedicite, caeli, Domino, stellae caeli Domino, aequae omnes quae super caros sunt Domino, sol et luna Domino* (Dan. 3. 59. seqq.). Et vide postremo omnium rem miram, *Benedicite, Anania, Azaria et Misael, Domino*. Vidisti patientiam justorum? vidisti coronam nexam? vidisti strenuorum juvenum fortitudinem? vidisti zelum igne ardentiorum? vidisti os cum angelis versam? vidisti linguam angelorum comministrant? vidisti patientiam athletarum? Non timentur mortem, non mutatus est vultus eorum ob futurum cruciatum, sed laeti et florentes dicebant: *Sin minus, notum tibi sit, rex, quod deos tuos non colimus, nec statuum auream, quam exerxisti, adoramus*. Vidistin? quomodo ubique patientia regnum caelorum conciliat? Vide mihi, si placet, beatum Danielen in lacum leonum coniectum et leones jrjuare doctentem. Non enim audelant ferre propheticas gustare carnes, quia ille in patientia educatus fuerat. Hic ergo beatus Daniel in lacum leonum ingressus, non timuit, sed precatus est Deum, ipseque per patientiam feritatem in mansuetudinem mutavit, et naturae ferocitas in mansuetudinem ovis convertebatur; eraque stans Daniel ut pastor cum agnis (Dan. 14). Vidisti naturam mutatam? Et tyrannus confundebatur, videreque erat rem stupendam et mirabilem: leones ipso rege mansuetiores facti sunt. Illi namque cibum accipientes, cum tanta premeretur fame, non ausi sunt propheticas gustare carnes, nec mensam et obsonium appositum: suam negaverunt naturam ob prophetae patientiam; neque ille incursum ferarum kesus est, quia sperabat in Domino: novis enim natura ferarum Dei imaginem revereri. Ideo cum probe sciret David, et qui timet Dominum nihil esse aspectu formidabile, ait, *Et concubiscat leonem et draconem* (Psal. 90. 13); et rursum Dominus: *Ecce dedi vobis potentatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et supra omnem virtutem inimici* (Luc. 10. 19); et rursum David: *Nam et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam in mecum es* (Psal. 22. 4). Vide mihi, si placet, et beatum Eliam, qui per tres annos et sex menses caelum verbo clausit, quomodo et hic in patientia manserit, non comedens panem, neque aquam sorbens; sed in montibus spatibatur, saltusque circuibat ob metum Jezabelis: et vir tantus per patientiam nutriebatur a corvo (5. Reg. 17. 6). Juxta fluvium Chorasin sedebat in patientia perserrans, et a corvo nutritus, etsi corvo secundum legem immundus sit. Adit Judæus: cur propheta tuus ab immunda ave alebatur? cur? dice mihi. Moyses dixit corvum esse immundum (Levit. 11. 15): propheta vero tuus ab immunda ave cibum accipiebat. Annon alia avis erat? non erat in regione illa turtur sub columba, ut a corvo nutrirerit? Expone mihi, o Judæe, questionem illam de ave. Annon Moyses legem dedit de corvo, quem inter immundas aves posuit? quomodo igitur propheta, quem tu venturum expectas, qui descendit in curram igneam, qui clausit caelum tribus annis et sex mensibus, quomodo hic qui oratione mortuos suscitavit, a corvo nutriebatur? annon poterat is, qui caelum clauserat, panes sibi deducere? Sed ut ostenderet tibi veterem legem et quae leges erant evterere. Et hic per perseverantiam et patientiam decertans vitam exegit, omnesque sanctos comperimus per patientiam concessisse. Contemplare mihi, si vis, et beatum Davidem, ultimum hominum, ultimum fratrum, denique regnantem in frates suos, qui tantum hostem lapide prostravit, et phalangem ejus profligavit, virtutemque ejus ut araneam dissipavit; qui tamen cum ita pugnasset, a

βλου τὸ τέλος)· μετὰ τοσαύτην οὖν ἀνάλωσιν ἑπερβαίνει καὶ ἡ γυνὴ λέγουσα· Μέχρι τίνος καρτήρησε; λέγων· Ἰδοὺ ἀνάλωμα χρόνον μικρὸν, προσδεχόμενος τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου; Ἰδοὺ γὰρ ἤρᾶσάν σου τὸ μνημόσυον ἀπὸ τῆς γῆς, οἱ υἱοί σου καὶ αἱ θυγατέρες σου, ἐμὴς κοιλίας ὀνίας καὶ πόνοσ, οὗς εἰς τὸ κενὸν ἐκοπέλασα μετὰ μύθων· οὐ δὲ αὐτὸς εἶπεν ἅσπρῃ σαυλῆκων κἀθῆσαι διασκευαζέων αἰθῆρος, γάγυ πλανήτης καὶ λάτρως τῆσιν ἐν τόποις περιεργουμένη καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας, προσδεγομένη τὸν ἦλον ποτε δύσεται, ἵνα ἀναπαύομαι τὸν μόχθον, καὶ τῶν περιεχουσῶν με ἰδύων, αἱ μὲν συντόσων· Ἄλλ' εἶπόν τε ῥῆμα εἰς Κύριον, καὶ τέλος· Ὅ δὲ ἐμβλέψας αὐτὴ εἶπε τὴν δόξαν μου καὶ παρὰ πᾶσιν ἀπομένη φωνῆν· Ἐὶ τὰ ἀγαθὰ ἐδέξῃσθε ἐκ χειρὸς Κυρίου, τὰ κακὰ οὐκ ὀλοσομεν; Εἶδες ὁπομοῆσ γῆσ; εἶδες διδασκαλίαν ἀπιστων; Οὐκ ἴχαίωσων αὐτὸν τῆν ὁπομοῆσ ἢ τῶν ἐπιθῶντων ἀφορίας, ἀλλὰ τοσούτων ἐπιθῶντων ὡσπερ κημάτων ἀλλεπαίληλων, τὸ σκάφος ὀδορῶχρον οὐκ ἄγνετο. Εἶδες ὁπομοῆσ δικαιοσ; εἶδες στέφανον πλεκόμενον τῷ δικαίῳ δι' ὁπομοῆσ; Ἴδε μοι καὶ τὸν πτωχὸν Ἀδάραον, μᾶλλον δὲ πλοσίτων εὐπορώτερον, πῶσ καὶ οὗτος δι' ὁπομοῆσ; ἐν τοῖς κλοῖποις τοῖ Ἀβραὰμ ἐπαναπαύεται. Οὗτος γὰρ ὁ Ἀδάραος παρὰ τὸν πλοσίτων τὸ πλοσίτων καθέστω τῷ λυμῷ ἐρημόσῃσ· κἀκείνος μὲν ὁ πλοσίτων διαφόροι; ἰδέσθαισ καὶ ἑκάστην ἡμέραν ἐμπυλῶν· τῆν κοιλίαν· οὐ δὲ Ἀδάραος οὗτε ἄρα τὴν κοιλίαν αὐτοῦ χορτάσαι εἶχεν· οὗτος παρασίτων ἔστρεψε, καὶ οὗτος ὀπὸ κινύων ἐλάσχετο· οὗτος ἐστεμμένους εἶχε κρατήρας ὀνων, κἀκείνος τὰ τραύματα ἰδοῦσεν· οὗτος εἶχεν οἰκίαν χρυσοσ, καὶ μάρμαρα Λακεδαίμονια καὶ περιεφάλασ χρυσοσ, καὶ Ἀδάραος καλῶσ οὐκ εἶχεν· οὗτος περιεβάλλετο σπυρακὶ καὶ γαγία, καὶ Ἀδάραος οὐκ εἶχε ῥάκος. Ἄλλ' ὄρα μοι τὸ τέλος τῆσ ὁπομοῆσ; Ἀπῆθαν ὀνὸν ὁ πλοσίτων (παρὰ πᾶσιν τοῖ δ θάνατοσ, θάνατοσ· θάνατοσ; γὰρ ἀμαρτωλίων ποινὴσ)· ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ Ἀδάραος, μᾶλλον δὲ μετεβίῃ. Οὗτος ὀπ' ἀγγέλων εἴκετο, οὗτος ἐν ὀράνω ἐπολιτεύετο, κἀκείνος ἐν τῇ γῆσιν κατεφλέγετο· οὗτος ὕπεραπῆλασ τῶν ὀδάτων, κἀκείνος ἐν τῇ γῆσιν κατεφλέγετο, βανθὸσ ἐπέμυε· οὗτος ἐν τοῖς κλοῖποισ; τοῖ Ἀβραὰμ ἐπαναπαύετο, κἀκείνος ὀπὸ τοῦ σαυλῆκου τὸ ἀκομήτου ὄσων. Καὶ ὄρα, εἰ δοκεῖ, τῆν ὁπομοῆσ τοῦ μακαρίτου Ἀδάραου. Οὐκ εἶπεν ἐν ἐσπῶ, δὲ· Ἐγὼ ζῶν ἐν ἀρετῇ πνέμοι, καὶ οὗτος ἐν ἀδικίῳ ζῶν πλοῖτε· πᾶσες τούτῳ περιστήσασαν ἀπαρτίτων λειτουργίαν προσφέροντες· οὗτος μακαρίζεται ὀπὸ ἀνθρώπων, [815] καὶ οὗτος ἰταλιώστωσ μάγειροι τούτῳ ποικίλη τέχνη ὕπερτερον, σιτοποιοί, ἀργυροποιοί· λουτρὰ ἐν πόλει, καὶ λουτρὰ κατὰ χώρασ, καὶ κηποι καὶ παράδεισοσ. Οὗτος καὶ ἑκάστην ἡμέραν ὕπεραπῆλασ εἰμῆσ· ἢ γῆ ἀπαρτίτων αὐτοῦ προσέφερε, καὶ οὗτος οὐ μετεβίῃ τοῖσ κῆδοσ· τὰ δένδρα τὸν καρπὸν βαρύνεμα εἰς τῆν γῆν ἔβαλεπον, κἀκείνοσ τῶν βῆρεσ τὸν κῆπον εἰσ ὀρανὸν οὐκ ἀνέβαλεπον· ὁ δὲ Ἀδάραος κατὰ μόνασ ἐκάθιστο, τῆ ὁπομοῆσ ἀπωθῶμενος, τῆσ ζῆλῳν τῆσ πνίασ. Εἶδες ὁπομοῆσ δικαιοσ; εἶδες ὠμότητα πλοσίτων; εἶδες καρτερίαν πύργοσ; εἶδες ἀπανθῶσπιαν τὸ πλοσίτων; εἶδετε ὀλον δῆμόνων ἠνθῶσεν· ἢ ὁπομοῆσ; Ἴδε μοι καὶ τοὺσ τρεῖσ παῖδοσ ἐν καρπῶν διατρέφοντασ, καὶ τῆν κἀμόνωσ λέπτον ἀέρη καταπατόσασ τῆ ὁπομοῆσ, πῶσ ὄστοι οἱ νεοὶ κατετόλμοσαν τῆσ τοσαύτησ βασάνου, καὶ οὐκ ἰλοῖσσαν τῆν ἀκαίη τῆν φλογῆ, ὄσα τούτοισ πικρὰ βασανιστῆσ ἔμελλον ἐργεσθαι; ἀλλὰ τοσούτων ἦσαν ὠήλοὶ τῶ φρονήματῆσ ὁπομοῆσ, ὡσεὶ λέγονται αὐτοῖσ· Καὶ δὲν μῆ, ἠρωστῶσ ἔστω σοῖ, βασιλεῦ, εἰ τοῖσ θεοῖσ σου οὐ προσκυνῶμεν. Ἄλλ' ὄρα κατετόλμοσαν αὐτοῦ τῶν βασάνων, καὶ περιπέτων ἐν τῇ καρπῶν καὶ ὀρων τὸν θεόν, ὡσπερ ἐν λέμῶν καὶ παράδεισῳ ἢ τῆν γλοφῶρῶσ· καὶ ὡσπερ εἶν ἐν τρυφῇ διάγῳ, ὄστω περιεπατόσ, καὶ ἐλεγῶ· Ἐλόλογῆσ εἰ, Κύριε ὁ θεοσ τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ αἰνετῶσ καὶ δόδοξασμῶσν τὸ δρομῶ σου εἰσ τοὺσ αἰῶνασ. Καὶ ὄρα βασανῶσασ ὁπομοῆσ ταπεινοφροσύνῆν ἐπάγουσαν ἐλεῖ· Ὅτι δικαιοσ εἰ ἐπὶ πᾶσιν, ὀσ ἐπὶ ὀλοσῆσ ἡμῶν. Καίτοι εἰ καὶ ἀμαρτίασ ἦσαν πεποιητόσ, πᾶσασ ἀπέστῆξεν ἢ τῆσ

φλογῆσ δύναμισ· ἀλλ' ὄμοσ τῆ ὁπομοῆσ ἔλεγον· Ὅτι δικαιοσ εἰ ἐπὶ πᾶσιν, ὀσ ἐπὶ ὀλοσῆσ ἡμῶν. Εἶδες ὁπομοῆσ δικαιοσ; Οὐκ ἰλοῖσσαν, δὲι παρὰ ἕλλων προσομιλεῖν τὰ τούτων σῶματα, ἀλλὰ καὶ ἀδάτων στερωτέρωσ γῆρῆσσαν, καὶ τοσούτων ἀνθρώποσ, ὡσεὶ μῆ ἐν ἐνὶ τόποισ ἀνάταν αὐτοῖσ ἐν τῇ καρπῶν. Καὶ περιεπατόσ τῆσ γῆσ τὸν θεόν καὶ ἐδέξῃσ τοῖ. Καὶ ὄρα μοι τὸ μόνον αὐτοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τῆν κτίσιν πᾶσαν μεθ' αὐτοῦ ἐκάλων, τὸν ἦλον καὶ τῆν αἰθήρη, τὰ ὄσπρα τοῦ ὀρανου, θάλασσαν καὶ ποταμοῖσ, πηγὰσ καὶ λίμνασ καὶ τῆν γῆν, τὰ βῆρῆ, τοὺσ βουνοὺσ, τὰσ νάπασ, τὰσ πεδιάδασ, τὰσ νύκτασ, τὰσ ἡμέρασ. Καὶ ὄρα μοι τὸ θαυμαστοῦν· τῆ τάξει ὀρωνου καὶ ἐδέξῃσ τὸν θεόν. Ἀνάγνωθι μοι τῆν κοσμοπολίαν, εὐρῆσαι ἐν αὐτῇ· Ἐν ὀρχῇ ἐπαίσησ ὁ θεοσ τὸν οἶρανῶν καὶ τῆν γῆν. Εἰτα τῆ ἔλεῖσ ἐπάγει τῆν κτίσιν. Οὗτω καὶ οἱ παῖδοσ νεοὶ ἐπιστάμενοι καὶ θεόν γινώσκοντασ οὗτω ἔλεγον· Ἐλόλογετε, ὀρανῶ, τὸν Κύριον, ὄσπρα τοῦ ὀρανου, τὸν Κύριον, ὄσπρα πάντα τὰ ἐπάνω τοῦ ὀρανου, τὸν Κύριον, ἦλασ καὶ σελήνη, τὸν Κύριον. Καὶ ὄρα μοι τὸ θαυμαστοῦν ὕπερον πᾶσων· Ελόλογετε, Ἀναρία, Ἀζαρία, Μισαῆλ, τὸν Κύριον. Ὅσπερ γὰρ ἐν τῇ κοσμοπολίῳ ὁ νομοθέτησ ἱστορογραφοῦν ἔλεγε μετὰ τὸν κτίσιν τελεσιουργῆσθαι, Ποίησομεν ἄνθρωπον καὶ ἴλασ εἰκόνα καὶ καθ' ὀμοιότητα ἡμετέρων· ὀσω καὶ οὗτοι τελευταίων πάντων ποιησῶμενοι τῆσ ὀμοιολογίασ τῆ ἀναπλήρωσιν, λέγουσιν ἐλεῖσ, Ελόλογετε Ἀναρία, Ἀζαρία, Μισαῆλ, τὸν Κύριον. Εἶδες ὁπομοῆσ δικαιοσ; εἶδες στέφανον πλεκόμενον; εἶδες ἀνθρώπων ἰσχύν τὸν νέων; εἶδες ζῆλον πρὸσ σφοδρότερον; εἶδες στόμα ὀμοσῶστων τῶν ἀγγέλων; εἶδες γλῶσσαν συλλετοσργῶν τῶν ἀγγέλων; εἶδες ὁπομοῆσ ἀληθύνων; Οὐκ ἔδειλασαν πρὸσ θάνατον, οὐκ ἠλλοθῆσ αὐτῶν τὸ πρόσωπον διὰ τῆσ μιλούσασ ἔσασθαι αὐτοῖσ τιμωρίασ, ἀλλὰ φασὶν καὶ γεγαμῶμενοι τῶ ἀνθεῖ ἔλεγον· Ἐὰν μῆ, ἠρωστῶσ ἔστω σοῖ, βασιλεῦ, εἰ τοῖσ θεοῖσ σου οὐ προσκυνῶμεν, καὶ τῆ εἰκόνη τῆ χροσῆσ, ἢ ἔστωσασ, οὐ προσκυνῶμεν. Εἶδες πῶσ παντοῦ ἢ ὁπομοῆσ πρῆξονσ γίνεται τῆσ βασιλείασ τῶν ὀρανων; Ἴδε μοι, εἰ δοκεῖ, καὶ τὸν μακαρίον Δανιὴλ τὸν εἰς λακκὸν λόντων βλεθῆντα, καὶ τοὺσ λόντασ; εἰδῶσθαισ ἠρωσῆσιν. Ὅσ γὰρ ἔλαβῳν οἱ θῆρασ, τῶν προφητῶντων ἀπογεῦσθαισ κρεῶν, εἰὰ τὸ ὁπομοῆσ αὐτὸν ἐκτραφήναι. Οὗτος οὐ δ μακαρίοσ Δανιὴλ εἰς τὸν λακκὸν τῶν λόντων ἐσελθῶν οὐκ ἔδειλασεν, ἀ·λλὰ προστάξατο τῷ θεῷ· τῆ ὁπομοῆσ καὶ αὐτῆσ [816] τῆν θρησκείαν εἰσ ἡμῶσῆτα μετέβαλε, καὶ ἢ φασίσ τῆσ ἀρετῆσ, εἰσ ἡμῶσῆτα προσδάτω μετεβάλλετο, καὶ ἢν ἔστωσ Δανιὴλ ὡσ ποιῆν μετὰ ἀρῶν. Εἶδες ὡσιν μεταβαλλόμενῶν; Καὶ ὁ τυράνωσ κατηργῶντενο, καὶ ἢν ἰδοῖσ ἔνον καὶ παράδοξον πρῆγμα· οἱ λόντασ ἡμῶσῆτοσ τοῦ βασιλέωσ ἐγένοντο. Ἐκείνω μὲν γὰρ παραδεδῆμένοσ τῆν τροφήν, καὶ τοσούτῳ λυμῷ περιεπέσασ, οὐκ ἔτόλμοσαν προσηκῶν κρεῶν ἀπογεῦσθαισ, καὶ τῆσ τροφῆσ αὐτοῖσ παρακείμεσ, καὶ τὸ δῆμόνωσ, ἤρῆσαντο αὐτῶν τῆν φασίν διὰ τῆν ὁπομοῆσ τῶ προσηκῶ, καὶ οὐδέν αὐτῶν ἠδέκασεν ἢ τῶν θρηλιων ἔστωσ, διὰ τὸ ἐπιλεῖεν αὐτὸν ἐπὶ Κύριον· οὐδὲ γὰρ καὶ ἢ φασίσ τῶν ἀγρίων ἀλδεῖσθαι τῆν εἰκόνα τοῦ θεοῦ. Διὰ τούτο σασῶσ ἐπιστάμενοσ Δανιῶ, δὲ τὸ ἐπιλεῖν ἐπὶ Κύριον, οὐδέν αὐτῷ φηκῆν ἐπ' ὀθεῖσ, λέγει· Καὶ καταπατήσασ λόντα καὶ ὀρῶκτοσ· καὶ πάλιν ὁ Κύριοσ· Ἰδοὺ, δέδοκασ ὀμῆσ τῆν ἔξουσίαν τοῦ κατεῖν ἐπάνω ἔσρων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ λάρασ τῆν δύναμιν τοῦ Ἐχθροῦ, καὶ πάλιν ὁ Δανιῶ, Ἐὰν γὰρ καὶ κροσῆσ ἐν ἰμῶσ σκῆσ θανάτοσ, οὐ φοβῆθήσασ κακά, ἐσὶ σοῦ μετ' ἐμοῦ εἰ. Ἴδε μοι, εἰ δοκεῖ, καὶ τὸν μακαρίον Ἥλαν, τὸν λόγῳ τῶν ὀρανων κλέσαστα ἐπὶ ἔτη τρεῖσ καὶ μῆνασ ἔξ, πῶσ καὶ οὗτοσ τῆ ὁπομοῆσ ἔμεινε, ἄρτων μῆ φαγῶν, μετὰ ὕδατοσ ἐμφορῆσῆσ· ἀλλὰ περιεπατῆσ τῆν ἔρημον καὶ τῆσ νάπασ περιεργόμενοσ; διὰ τὸν ὀφθῶσ τῆσ Ἰεῖῶελ, καὶ ὁ τοσούτοσ ἀνήρ τῆ ὁπομοῆσ διὰ κόρακοσ ἔτρεφετο. Παρὰ τὸν ποταμῶν τὸν Χορὰ, εἰν ἐκάθιστο τῆ ὁπομοῆσ προσκωπετόσ, καὶ ὀπὸ κόρακοσ τρεφόμενοσ· καίτοι ὁ κόρασ πομικῶσ ἀκάθαρτον. Παρῶσ τὸ Ἰουδαίωσ· πῶσ τούτο, εἰπῶ μοι· Ὅ μὲν Μωσῆσ ἀκάθαρτον ἔλεγεσ εἶναι τὸν κόρακα· ὁ δὲ προφήτησ σου ὀπὸ ἀκαθάρτου ἔτρεφετο; πῶσ τούτο, εἰπῶ μοι· Ὅ μὲν Μωσῆσ ἀκάθαρτον ἔλεγεσ εἶναι τὸν κόρακα· ὁ δὲ προφήτησ σου ὀπὸ ἀκαθάρτου τῆν τροφήν ἐλάσχετο. Οὐκ ὕπερθε γὰρ ἔτερον πετεινῶν; οὐκ ἦν ἐν τῇ χώρα ὀπ τρυγῶν, οὐ περιετῆρῶ, διότι ὀπὸ κόρακοσ ἔτρεφετο;

* Savil. conj. διετέλει ἐμπυλῶν. β ἰdem conj. καταφλέγομενοσ. γ ἰdem conj ἴδουσ. δ ἰdem conj. ἢ κτεῖν τῶ ζλ.

Ἐπινοήσων μοι, ὦ Ἰουδαίε, τὴν τοῦ πτείνου ζήτησιν. Ὁ Μωϋσῆς ἐνομήσατο περὶ τοῦ κράτους, καὶ ἐν τοῖς ἀκαθάροις αὐτῶν τέθεικε· πῶς οὖν ὁ προφήτης, ὃν προσδοκᾷς ἐρχεσθαι, ὁ ἐπιδοθεὶς; ἐπὶ ἄριστος πτείνου, καὶ τὸν οὐρανὸν κλείσας ἐπὶ ἑπτὰ καὶ μίσης ἔξ, πῶς οὗτος ὁ δὲ εὐχῆς ἑγείρας νεκροῦ, ὅτι κράτος ἐτήρησε; οὐκ ἤθουλό γε ὁ τὸν οὐρανὸν κλείσας; ἄριστος ἐκείνου κατενεγκεῖν; Ἄλλ' ἵνα σοὶ βέλτε, ὅτι ἡ Παλαιὰ τὰ τοῦ νόμου ἀνέγραψε. Καὶ οὗτος διὰ μακροβουλίας καὶ ὑπομονῆς ἀλλήλους διήγαγε, καὶ ἔφανασε τοὺς ἁγίους εὐρομένῃ δι' ὑπομονῆς ἀλλήλους. Θέσασα δέ μοι, εἰ δοκεῖ, καὶ τὸν μακάρων Δαυὶδ τὸν ἱσχυῶτον τῶν ἀνθρώπων νομίζομενον καὶ τὸν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ὑπερονεῖ βασιλεύσαντα τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ· καὶ τὸν τρικλινοῦτον πολέμιον λῆψυ κατέβαλε, καὶ τὴν φάλαγγα αὐτοῦ καταστρέψας, καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ εὐσάργην διασπάσας· καὶ τούτου τοιοῦτος ἀλλήσαντος, οὗτος ἐπολιεμένοσ υπό τῶν Σαουλ. Καίτοι εὐερίτητον ἦν αὐτῶν Δαυὶδ, καὶ φάλλομενος αὐτοῦ τὸ δαυμόνιον ἄραπαυε, καὶ πολλὰς ἐρόντους αὐτῶν τοῦ Δαυὶδ εἰς σφραγὴν ἔκοιμον, ἀλλ' ὄμως πάλιν τῇ ἀνεγκηκλίᾳ ὑπεροπῆσ· καὶ πολλὰς αὐτῷ ἐπιδοθέντος τοῦ Σαουλ ὥστε αὐτῶν θανατώσασαι, πάλιν Δαυὶδ πρὸς τὴν θεὸν τὸ πᾶν ἰδίδου.

Ἦρα δέ μοι καὶ τὸν μακάρων Ἰωσήφ, τὸν τῆς σφροδονότης ἀγωνιστὴν, πῶς καὶ οὗτος τῆς ὑπομονῆς ἐπιδοσήσας· πρῶτον μὲν γὰρ ἐπιδοθεύμενος υπό τῶν ἀδελφῶν διὰ τὰ ὀνειδέματα. Καὶ δρὰ βασιλευσαντῶν ἀδελφῶν. Εἰ μὲν ἀβρήθ τὰ ἐνόησας, τίς μηχανῆς πῶς οὐχὶ πάντως ἐκείνην τὰ προσηρόσας; εἰ δὲ φηδεῖς τὰ τῶν ονειδέσαντων φησε, τί βασιλευσατε τὸ σφαλλομένη; Καὶ δρὰ τὸ θανατώσαντ, ἀγαπήσθ· Ἐίδον αὐτῶν τὸ πᾶν καὶ πέλγησιν καὶ ἐνέσκα ἀστέρας προσκονομένημον. Ἦκουσαν οὗτο οἰ τοῦτο ἀδελφοί, μάλλον δέ οἱ τοῦ θαβόλου μαθηταί, οἰ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τοῦ διαβόλου εἰδαχθέντες φθόνου καὶ φόνου, τὰς ἀδελφὰς αὐτῶν ἀνομήσας, ὡς καὶ Παύλος συνέλεγε, εἰπὼν· Μεσοστὸς φόνου, φόνου. Ἦκουσαν τὴν μάλλουσαν διαδεδεχθῆσαι αὐτῶν βασιλευσαντ, καὶ ἐνοτήσαντο τὸ θανατώσαντ αὐτῶν. Ὁ δὲ μακάριος Ἰωσήφ τὴν ἀβλήσαν ὑπέμεινε, καὶ ἀπαλιθόντων βόσκων τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ πρόβασα εἰς Συχμή, εἶπεν [817] ὁ πατήρ αὐτοῦ· Οὐκ ἰδοῦ οἱ ἀδελφοί σου βόσκουσιν εἰς Συχμή; Δεῦρο ἀποστεύου σα, καὶ βέλεις εἰ ὄναιουσαι οἱ ἀδελφοί σου καὶ τὰ πρόβασα, καὶ ἀντήρασον μοι. Πορευόμενος δὲ αὐτοῦ, εἶδον αὐτῶν μακάρων ἐρόμενον, καὶ εἶπον παρὲς ἀλλήλους· Ἴδε ὁ ἐνεγκηκλίης ἐκείνος ἐρχεται· οὗτος ἀποκαίνωμεν αὐτόν, καὶ ἰδωμεν τί ἔσται τὰ ἐν ἐπιπία αὐτοῦ. Εἶδες συμβούλων ἀδελφοκτονίαν βουλομένων ἐργάσασθαι; Πάλιν δὲ διδάσκου· τοῖστας σύμβουλος ἐγένετο, κἀκείνου τὰ μαθητᾶσα ὀξύτρον ἐμάνοντων. Ἦθῆεν ὁ ἀδελφὸς πρὸς αὐτοῦ, καὶ ἀπέκτενας· αὐτοῦ τὸν γίτων· ἀλλ' οὐκ ἐγένετο γυμνὸς τῆς ὑπομονῆς. Εἰ γὰρ καὶ τὸ κλίμματα τῆς σαρκὸς ἀπέθετο, ἀλλᾷ τὴν σφροδονίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐλαχίαν τῆν εἰς τὸν θεὸν οὐκ ἀπέθετο, ἧ καὶ ἀνέγερων αὐτοῦ τὴν ἐκίαν. Ἐσφαρᾶν ἐκρινον, ἐπίλασαν τῶν τοῦτοῦ γίτων αἵματος, καὶ προσηγῆσαν τὴν παρὲρ λέγοντες· Ἐπίγνωθι τίνος ὁ γίτων ὄλτος Ἐπίγνω εἰ πατήρ τὴν τοῦ υἱοῦ πικλιον γίτων, ἧρησάο πνεθῆν καὶ ὀδύρεσθαι, καὶ θρηγῶν ἔλαγε· θρηγῶν πονήρον κατέγρατε τὸν Ἰωσήφ. θρηγε γὰρ ἀληθῶς καὶ πονήρο οἰ τοῦτο ποταίνετε, μάλλον δὲ καὶ τῶν θρηγῶν ἀγριώτερος, ἀτε τὸν ἱόντων ἀδελφῶν θανατώσαντ συμβουλοουσαμένημον καὶ ἀδελφοκτονίαν βουλομένημον ἐργάσασθαι. Ἄλλ' ὄμως ὁ μακάριος Ἰωσήφ ἠγωνίζετο τῆς ὑπομονῆς· ἐβλήθη ἐν τῷ λάκκῳ, καὶ τοῦτο ὑπέμεινε. Ἐκείσε δέ μοι, ὦ μισαροί, διὰ τί τοσαῦτη ἀπαθήρωσαν ἐβλήσασε εἰς· ὃ τὸν ἰδῶν ἀδελφῶν; οὐκ ἧρησαν ὄνιη τὸ τοῦ γίτωνος ἀπόδοσις, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐρήσασθαι ἐν τῷ λάκκῳ; οὐκ ἴσασ; ἴσασθῆ, ὅτι ὁ θεὸς ἐν οὐρανῷ ὀρᾷ τὰ πάντα; οὐκ ἐτήριεν ὄνιη τὸ σῶμα; οὐκ ἐθελίασεν ὄνιη ἡ καρδιά τοῦτο πράξαι τοῖς μῆσασ; οὐκ οἰδατε, ὅτι ἡ πρώτῃ ἐνολή τοῦ νόμου, ὄφρ ὠφελέσασε, καὶ τοῦτο ἐν πρώτῳ ἐποπούσασε ποιησῆαι μάλιστα εἰ ἀδελφῶν; Εἶτα συμβούλων ποταίνεμον ἐπαιρόντο τοῦτον εἰς δουλίαν πωλήσας. Κατήλθον οἱ Ἰσραηλιταί εἰς Αἴγυπτον· εἶδον αὐτοῦ, καὶ ἀγρυπκων αὐτῶν ἐκ τοῦ λάκκου, καὶ πωλώσαν τῶν λατῶν βασιλεία, ὡς μῆσποτε δούλου βασιλεύσαντος. Κατήλθον εἰς Αἴγυπτον. Καὶ δρὰ πῶς περασμῶν, περασμῶν δι-

ετέλεστο. Προσηγῆσθ αὐτῷ Αἴγυπτία· βλαβερῶ τῷ λόγῳ τὸν δικαῖον ἐπειράτο σωθῆν λέγουσα. Κοιμήσασθαι μετ' ἐμοῦ, καὶ τίμας καὶ ὄδρα σου παράγομαι· οἰ δὲ ἐμοὶ οἰκίται ὑπὸ τὰς αἶψαι χεῖρας ἔστωσαν· χρῆμασας τοικίλους ἐμπαίλας, ὄνῶν δέ μοι τὸν οἶκον ὑπὸ τὰς αἶψαι χεῖρας παραθήσομαι, καθῶς δέ σου θεράπαινα γένομαι· μόνον πείσῃθαι μοι, Ἰωσήφ, συγκατάθεθι τῷ τραυματῆ τῷ ἡμέτερῳ, ὁσέον τὴν ἐνόον ἐκακομένην φύλαγα, ἐρόσισον μοι τὴν καρδίαν τὴν ἀθυμοσύνην τῶν πάσι, συγκατάθεθι τῇ ἐμῇ δυστήνῃ ψυχῇ. Ὁ δὲ ἀποκρίθεῖς εἶπεν· Ὁ γῶναι, δούλος μὲν γέγονα ὀσέσποτες· διὰ δὲ φθόνου καὶ βασιλευσαντ εἰς δουλίαν κατήλθον ἐνθάδε. Ὁ μίσης μοι τὴν σφροδονίαν, οἰ συλλᾶς μοι τὴν εὐγένειαν· οὐ προήδῳ μοι ὃν φρόνησα, οὐ ῥίπτω ἐμαυτῶν ἐν τὸ στόμα τοῦ θανάτου, οὐκ ἀπόλλυμαι τὴν τῶν συγγενῶν μοι εἶδαν. Ἐγγονὸς εἰμι τοῦ Ἀβραάμ τοῦ τῷ θεῷ διαλεγόμενος μετὰ παρρησίας, ὡ διαλεγόμενος θεός εἶπεν· Ἢ μὴ εὐλόγησ ἐνλόγησας σε, καὶ πλῆθύνω πλῆθύνω τὸ σπέρμα σου, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς τὴν ἄμμον τὴν παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης. Πάπτος μοι συγγάνει Ἰσαὰκ, ἐκείνος ὁ ἐπὶ θυλίαν αὐτῶν ἀνεγκῶν προθύμως πατήρ μοι ἔστιν Ἰακώβ ὁ μετὰ ἀγγέλου παλαίσας, ἐκείνος ὁ θεασάμενος τὴν οὐράνιον κλίμακα καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἐστηρημένην ἐως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας. Τοῦτο εἰμὶ υἱός· οὐκ εἰμὶ ἐραπείης οὐδὲ ἀμειλίχης· οὐ κατὰθεσθίς ἐνθάδε ἐπαρθήν, ἀλλὰ διὰ φθόνου καὶ βασιλευσαντ ἐνθάδε εἰμὶ. Ὡς δὲ τοῖς τοιοῦτος λόγους οὐκ ἠδυνήθη σκελιὰς τούτων πρὸς μοιῆσαν, οὐδὲ χαινώσας αὐτοῦ τὴν σφροδονίαν τῆς πολυλογίας, κατέγραν αὐτοῦ τοῦ μισαίου· ὁ δὲ ἀποδυσάσμενος τὰ ἡμῖα αὐτοῦ ἐξέστη γυμνός. Εἶδες ὑπομονῆ; Ἐβῆθεν ὁ σφρῶν ἀβλήτης λέγων, ὅτι διὰ τὸν ὄνιη ἐνεδυσάμεθα, διὰ σφροδονίαν ἀποδομένη· διὰ παρακοῆν ἐδεξάμεθα τὸ κλίμματα, διὰ ἐνολήν θεοῦ τὴν λέγουσαν, ὄφρ μοιχούσεῖς, τοῦτο ἀποσιβήμα. Καὶ ἐξῆς γυμνός, μάλλον δὲ ἐνεδυσάμενος τὸν Χριστόν [818]. Ἦρησε λοιπὸν ἡ θάλασσα, ἡμυνοτο τὰς τρακμάσας ἐγείρας βουλομένη, τὸ σκάφος ἀνέσθρον καταποντίζασαι, καὶ οὐκ ἴσασθαι, ἀλλὰ ἐν τοσαῦτῃ ζῆλῳ ὡς ἐν γαλήνῃ ἔπλεε. Πῶσα ἐκίνησας, καὶ τοῦτον οὐκ ἐβλάσε! Τὸ σκάφος ἔτρεσε, καὶ τὸν φόνου οὐκ ἐβλάσε. Πῶσα ἐνολήσασαι, καὶ τὸν θησαυρὸν οὐκ οὐλήσασ! Λοιπὸν περιεβλάσμενη, καὶ μῆδμοθεν εὐρούσα τὴν ἐαυτῆς ἐπιδομένη, ἀρκεταῖς λοιπὸν σφοκαθενεῖν, καὶ τῷ αὐτῆς ἀνδρὶ λέγει· Εἰσῆγρησκάς μοι ὡδὲ παιδῶ Ἐρῆσαν ἐμπαίλας μοι. Ἦκουσαν ἐκείνος, καὶ ἐκτακῶθι πρὸς ὀρῆσας, καὶ ἔθετο αὐτῶν εἰς φυλακήν. Ἐπρεσε γὰρ τοῖς ἐν σκῆτι ὁ λύγος, καὶ τοῖς ἐν λιμῷ τρακμάσας πτοδῆσας. Λοκπὸν καὶ ἔτερον σκάμματα βῆσασα μοι ἐνθάδῳ. Οὐκ ἧρηκε γὰρ αὐτῷ ἡ τοῦ πατρὸς στέφισας, καὶ ἡ τῶν ἀδελφῶν ἐπιβουλή, καὶ ἡ τῆς γῆς ἀδελφισίωσις, ἀλλὰ καὶ γυναικὸς ἐπιναδασασι, καὶ ἡ τοῦ διασωμητρίου καταλίεσι. Λοκπὸν, ἀγαπητοῦ ἐν δεσμοτήτῳ κατέκατο. Ἐβλήθη εἰς τὸν ὄνιη αὐτοῦ ὁ ἀρχεινοκόπος καὶ ὁ ἀρχειστοπέσιος. Εἶδον ἀμόνηρον ἐνόησας, καὶ σκεθρωπᾶ ἦν τὰ τοῦτον πρόσασα. Εἶδον αὐτοῦς ὁ Ἰωσήφ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτοῦ· Διὰ τί τὰ πρόσωπα ὡμῶν σκεθρωπᾶ; Ὁ δὲ εἶπεν· Ἐκνύπτιον εἰδομαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ κρινῶν. Ἄγειε πρὸς αὐτοῦς ἀπηγησασθῆ μοι ἔσαστος ὄνιη εἰ εἶδες. Τί λέγεις, Ἰωσήφ; ἀρα εἶδες ἐνόησισ; Ὑμῶν ὁ ἀπίη αὐτῶν τὸ τέλος. Εἶδες σαυτῶν ὑπὸ ἅλλου καὶ πέλγησ προσκονομένημον, καὶ ἰδοῦ δούλος ἐπαρῆς· εἶδες τὰ δρῆμματα τῶν ὄνιη ἀδελφῶν περιστραφῆσας, καὶ προσκονομένημον ἐν τῶν δρῆμματα, καὶ ἰδοῦ ἐν τῷ διασωμητρίῳ κατακλίεσασαι. Τί οὖν ἐπερωτᾶ; καὶ τὴν τῶν ἀδελφῶν συμφωνᾶσ; τί τοσοῦτον μαινῆ; Ὁ μὲν λοιπαί, φησῖν· οὗτα τῆς ὑπομονῆς μοι τὸν στέφανον, οἶσα τὸ κῆρὸς τοῦτον τῶν συμφρῶν, οἶσα ἐόν ἀναπαρήσασθαι ἀθῶσ· Ὀυδέλις γὰρ στεφανοῦνται, ἐάν μοι γοήμια ἀβλήσασ· καὶ πάλιν ὁ μακάριος Δαυὶδ, Ἰακώβον ὑπέμεινε τὸν Κύριον, καὶ προσέθεσε μοι. Εἶδες ὑπομονῆν ἀβλήσαν, εἶδες καρτερίαν, εἶδες φρόνημα ἀδούλοισιν, εἶδες ἀπαιτων ἀγωνιστήν, εἶδες στεφανοῦν σφροδονίαν, εἶδες τὸ πλοῖον τῆς ἀγνείας, εἶδες τὸ πῆδλιον τῶν νέων, εἶδες τὸν γαλήνιον τὸν ἀκαμήλοισιν, εἶδες τὸν κωδερῆτην τῶν ἧρώων, εἶδες αὐτοῦ τὸν ἀγῶνα. εἶδες αὐτοῦ τὴν ἀβλήσαν;

* Sall. conj. ἀτετίδουσαν. ὁ Idem. conj. ἀπικῶν. ἐπιβήσας ἐβλάσασε εἰς.

* Addendum ἐκπερῶσας conj Sall. ὁ Idem. conj. ἐνόησας, καὶ οὐκ. ὁ Id. conj. τὴν παρὰ τ. ἀδ. ε. ὑπομῶνον.

Sædè impugnabatur, etiamsi illi David beneficia contulisset, psallenteque illo dæmonium ingaritur: et cura sæpe illum invenisset David, ita ut facile occidere posset, illum tamen injuriæ immemor illazum reliquit: et cum sæpe Saul ipsum invasisset occisurus, David rursus totum Deo committebat.

Vide autem mihi et beatum Josephum, castitatis athletam, quomodo et ipse patientiæ philosophiam sectatus sit. Primo quidem insidii appetitus a fratribus propter somnia. Et vide fratrum livorem. Si vera somnia, qua machina fieri poterat, ut quæ prævisa fuerant non acciderent? si vero mendaces somniorum visiones, quid invidetis ei qui deceptus est? Et vide rem miram, dilecte: seipsum vidit a sole et luna et undecim stellis adoratum. Hoc audierunt ejus fratres; imo potius didicimus diabolus, qui a patre suo diabolo edocti erant invidiam et crudem, sorores iniquitatis ipsorum, quas Paulus conjunxit dicens, *Plenus invidia et corde (Rom. 1. 29)*. Audierunt rogam in seipsum quod ipse erat accepturus, et ad illum occidentulum concitati sunt. Beatus vero Joseph agonem illum sustinuit; et cum fratres ejus abissent, ut pascerent oves in Sychem, dixit pater ejus: *Nonne ecce fratres tui pascunt in Sychem? Veni, mitam te, et vide si valeant fratres tui et pecora, et annuntia mihi (Gen. 37. 13)*. Illo tunc, viderunt eum procul venientem, et mutuo dixerunt: *Eccce somnator ille venit. Venite, occidamus eum, et videamus si prosit illi somnia sua (Ibid. v. 19. 20)*. Videm consilium ad fratris eadem peragendum? Rursus diabolus ipsis consiliarius fuit, et ipsi has disciplinas accuratus didicerunt. Venit frater ad illos, et exuerunt eum tunica; sed non fuit patientia nudatus. Etiamsi enim velamen corporis deposuerit, ad castitatem suam et spem in Deum non deposuit, sed ad Deum ille causam suam retulit. Hoclum maclatur, tunicam ejus sanguine repleverunt, et patri atulere dicentes: *Agnosce cujus sit hæc tunica. Agnovit pater filii tunicam polymitam. Lugere cepit et lamentari, fleusque dicebat: Fera pessima devoravit Joseph. Vere enim fera pessima: erant qui hæc fecerant; imo ipsi feris ferociores, qui consilio invito fratrem occiderunt, et fratricidium perpetrare voluerunt. Attamen beatus Joseph concertans cum patientia ferebat: injectus est in lacum; id quodque toleravit. Dicite mihi, o execrandi, cur tantam inhumanitatem in fratrem aduhsistis? non satis fuit vobis, quod illum tunica exueritis: ipsum etiam injectistis in lacum? non cogitastis Deum in celo omnia videre? non exhorruit corpus vestrum? non formidavit cor vestrum, cum hoc facere ausi estis? nescitis primum legis præceptum esse, *Non occides*: et hoc in primis facere curastis, maximeque in fratrem? Deinde habito consilio, decreverunt illum vendere in servitutem. Desce debant Ismaelita in Ægyptum: viderunt eos, et extraxerunt illum de lacu, et venderunt regem suum, quasi is qui servus erat, nunquam regnaturus esset. Descenderunt in Ægyptum. Et vide quomodo tentatio tentationem exsuperit. Ipsum convenit Ægyptia: pernicioso verbo justum allicere tentavit dicens, *Dormi mecum (Ibid. 39. 7)*, et præmia donaque tibi præbebo: servi mei sub manibus tuis sint, opibus te variis et multis ditabo, totam domum meam tibi committam, et ego ancilla tua ero: solum obtempera mihi, Joseph, vulnere meo te accomoda, extinguere flammam intus ardentem, cor meum affectu ardens refrigera, infelicis anime meæ te attempera. Ille vero respondens dixit: *O mulier, servus nunquam fueram, sed per invidiam et livorem servus huc descendi. Ne fedes meam castitatem, ne abripiam meam nobilitatem: non prodo sensum meum, non me projicio in os mortis, non perdo generis mei dignitatem. Abrahami sum abnepos, qui cum Deo loquutus est cum fiducia, cui Deus dixit: *Certe benedicentes benedicam tibi, et multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, et sicut arenam quæ est in littore maris (Ibid. 43. 17)*. Avus meus est Isaac ille,**

qui in sacrificium se abierit obtulit: pater meus est Jacob, qui cum angelo luctatus est, ille qui vidit caelestem scalam, quæ a terra in cælum firmata erat, et angelos Dei ascendentes et descendentes. Ilujus filius sum: non sum fugitivus, non acervus; non damnatus hic venditus sum, sed per invidiam et livorem. Ut vero suis sermonibus non potuit illum ad adultrium dducere, neque castitatem ejus blandis eloquiis labefactare, detinuit eum vestimento. Ille vero exutus vestimentis suis abscessit nudus. Vidisti patientiam? Exiit castus athleta dicens, *Propter scriptentem indimur, per castitatem exiimur: propter inobedientiam tegumentum accepimus, propter mandatum Dei dicemus: Non adulterabis, illud deponimus. Et exiit nudus; imo potius Christum indutus. Spumam tunc emisit mare, et furebat procellas excitare volens, et navium cum viris demergere, neque potuit, sed in tanta tempestate quasi in tranquillo mari sic navigabat ille. Quanta movit, et hunc non læsit? Scapham perforavit, et sarcinam non abstulit. Quot turbas movit et thesaurum non abripuit? Demum illa circumspectans, et optatum non inveniens, incipit deum calumniam, et viro suo dicit: *Induxisti mihi huc puerum Hebraeum, qui illuderet mihi (Gen. 39. 17)*. Audivit ille et ira incensus est, ipsumque in carcere trusit. Nam qui in tenebris erant, opus habebant lucerna, et qui fame tabescebant, frumenti largi tori. Ille mihi demum alium agonem contemplare. Non satis erat ei, quod patre privatus esset, quod a fratribus insidii appetitus, quod a terra sua sublevis; sed additus est mulieris insultus, addita in carcere conjunctio. Demum, dilecti, in carcere jacelati. Injuncti sunt in locum eundem princeps pincernarum et princeps coquorum (*Ibid. 40. 3*). Ambo somnia viderunt, et monstra erant facies eorum. Vidit illos Joseph et dixit eis: *Cor vultus vestri moesti sunt? Responderunt illi: Somnium vidimus, et non est qui interpretetur. Reponit ille: Referite mihi uterque quid videritis. Quid ais, Joseph? an non vidisti somnium? Horum finis nondum adventit. Vidisti te a sole et luna adorari; et ecco servus venditus es: vidisti manipulus fratrum tuorum conversos et adorantes manipulum tuum; et ecce in carcere inclusus es. Quid ergo interrogas, dum fratrum opera tantam feres calamitatem? cur tantum insanis? Non insanio, inquit; novi patientiæ meæ coronam, novi harunc calamitatum lucrum, novi qualis illos exorturus sit: *Nemo enim coronatur, nisi qui legitime certaverit (2. Tim. 2. 5)*; ac rursus beatus David: *Espectans expectasti Dominum, et intendit mihi (Psal. 39. 2)*. Vidisti patientiam athlete, vidisti perseverantiam, vidisti sensum non servilem, vidisti certatorem non lapsum, vidisti ex castitate coronatum, vidisti navicularum castitatis, vidisti gubernaculum juvenum, vidisti frenum viracium, vidisti gubernatorem voluptatum, vidisti ejus certamen, vidisti ejus agonem? Quotquot ergo juvenes estis, hoc ratiocinium accipite: nihil enim patientia fortius. Radix enim omnium bonorum est patientia, mater pietatis, ramus lætitiæ, fructus qui non marcescit, turris inexpugnabilis, portus non agitatus fluctibus. Vidistis quam bonum obsonium sit patientia? Transeamus, si placet, ad beatam Susannam; hæc quoque in patientia certavit (*Dan. 13*): et vilemque in muliebri corpore virilem animam, et mulieris castitatem cujus memoria manet immortalis cum victoria conjuncta. Nam et ipsa beata Susanna decertavit in publico theatro, ubi Deus et angelus et principatus et potestates ejus certamina videbant. Nam ejus quoque patientiam hic celebrare volo. Hæc igitur Susanna pro more ingressa est in pomarium ad spatulandum: duo autem seclerati seniores absconditi erant in pomario. Erat porro illa cæu agna solitaria edambulans in pomario; duo autem seniores lupi tecti mediantes quomodo illam caperent. Invenerunt autem illam solam, et ad illam accurerunt: illa vero non formidavit, neque terruit eam illorum incursum, sed stabat castitate firma. Illi**

vero dixerunt ei, in concupiscentia tui sumus, nobis obtempera : nos sumus sensuorum populi. Qui populum gubernare videbantur, ipsi sese demergunt. Nobis subjecta est lex (imo potius vox lex damnat dicens : *Non concupiscis uxorem proximi tui* [Exod. 20. 17]) : si autem nobis non obtemperes, te accusabimus cum iuvene fueris. Illa autem hoc audito sermone ingenuit dicens, *Angustiae mihi sunt undique*. Eligenda potius mors est pro castitate, quam auptiae illicitae. Illi autem amissa praeda, accusabant ipsam ante populum : haec vero tacebat patientiae lucrum cernens. Condemnarunt illam ob violatam castitatem,

imposuerunt illi manus, ipsa pergebat ad mortem. Vidit populus condemnationem : universorum vero cognitor Deus excitavit Spiritum sanctum super Daniëlem, qui occulta consilia aperuit, seniorum impudicitiam, Susanna castitatem. Ipsi pudore suffusi sunt, et illa glorificata est : hi in miseria, illa in gloria. Nostis quod obsonium sit patientia. Quotquot igitur imaginem patientiae habetis, hoc desiderium amulamini : *Qui enim perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. 24. 13) in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium in saecula saeculorum. Amen.

ADMONITIO

IN ORATIONEM SEQUEMTEM.

Haec oratio Chrysostomi nomine habetur in Codice Vaticano 572, fol. 18. Habetur etiam in duobus Regiis, in Anglicano Baroc., et in Taurinensi quodam. Vide etiam Lambec. L. IV, p. 94. Editaque

fuit a Savil. T. 6, p. 968. Utiq; fertur nomine Chrysostomi; sed nihil habet Chrysostomum dignum, ut quisque vel mediocriter peritus statim animadvertet.

DE SALUTE ANIMAE.

Carissimi, quotquot res hujus vitae vanas et fluxas reliquistis, concertate nos rursus in illas antiquum vestrum convertiatis. Divitiæ namque transeunt, et gloria perit, pulchritudo marcescit, omniaque mutantur et sicut fumus dissipantur, atque ut umbra praeterirent, et ut somnium dissipantur. Ideo dicebat Salomon, *Vanitas vanitatum, omnia vanitas* (Eccli. 1. 2) : Davidque ait : *In imagine pertransit homo* (Psal. 38. 7). Sed frustra conturbantur oñones, qui pro rebus hujus vitae concertant : vere frustra conturbantur, frustra tumultuantur, frustra agitantur, concertantes et colligentes ea, quæ paulo post relicti sunt : quæ nobiscum assumere non possumus; sed omnibus relicta, nudi ut nati sumus, ad tremendum Judicem migrabimus. Etiam omnes thesaurus corraerimus, nudi, tenebrosi, miserabiles, tristes, demissi, humiliati, contriti, timidi, trementes, mortui, dolentes, prono ad terram vultu, ipsamque præ pudore obtegentes : sic migrabimus, sic resurgemus, sic adstantibus ante tribunal illud horrendum, acerbum, ubi nulla personarum acceptio, ubi angeli tremunt, ubi throni terribiles ponuntur, ubi libri actorum aperiantur, ubi fluvius ignis inextinguibilis, ubi immanis ille vermis, ubi tenebrae sine luce, ubi frigidus ille tartarus, ubi stridor dentium, ubi lacrymæ interminabiles, ubi gemitus qui comprimari nequit, ubi luctus inconsolabilis : ubi non est risus, sed planetus; ubi non est gaudium, sed gemitus; ubi non est voluptas, sed iudicium; ubi non est vox, sed tremor. Horribile est audire, dilecti, horribilius est videre omnem creaturam stantem, et rationem reddentem, de verbo, de opere, de cogitationibus, quæ in nocte et in die peccavimus. Magnus tunc timor, fratres, magna necessitas, qualis nunquam fuit, neque erit usque ad diem illam. Tunc angeli circumcursant, tubæ clangunt, stellæ cadunt, sed obtenebratur, cæli convolvuntur, terra concutitur, potestates præcurrunt, Seraphim clamant, superna, infima, terrestria, inferna turbantur, sepulcra aperiantur, corpora resurgunt et congregantur, iudicium apparatur. Multus timor, incommensabilis tremor, incomprehensibilis necessitas quæ tunc erit : magna hiems illa, magnus dolor, gravis calamitas, incessabilis tumultus, magnus ululatus. Audi igitur Daniëlem dicentem : *Aspiciebam in visione noctis, donec throni positi sunt, et antiquus dierum sedet. Vestimentum ejus candidum sicut nix, capillus capitis ejus purus ut lana, thronus ejus flamma, rotæ ejus ignis accensus. Fluvius igneus trahebat in conspectu ejus : milia millium assi-*

stebant ei, et decies milies dena milia ministrabant ei : iudicium sedet, et libri aperti sunt. Inhorruit tunc spiritus meus. Ego Daniël vidi, et visio capitis mei conturbavit me (Dan. 7. 9. 10. 15). Papæ ! propheta ad visionem futuri iudicii inhorruit. Ecquid nos passuri sumus, cum ad res ipsas pervenerimus ? cum ab oriente sole usque ad occidentem congregati adierimus nudi, et cum onus peccatorum in collo positum omnibus ostendemus ? Tunc blasphemorum lingua flamma ardebut, et nemo erit qui refrigeret ; tunc obretatorum dentes conterentur a trucidibus angelis ; tunc avarorum manus pendentes tremant, et excarnificatae dolorem afferent ; tunc nugatorum ora igne obstruentur ; tunc annuentium oculi effodientur sine misericordia. Ubi tunc parentes, ubi fratres, ubi pater, ubi mater, ubi cognati, ubi amici ? ubi regum fastus, ubi principum potestas, ubi tyrannorum arrogantia, ubi iudicum superbia ? ubi servi, ubi ancille ? ubi tatus vestimentorum, ubi colores gemmarum, ubi fastus auri, ubi sonus argenti ? ubi ornatus annulorum, ubi calceus pedem circumstringens, ubi serica vestimenta, ubi byssina ? ubi carnes, ubi unguenta et vana fumigationes ? ubi reconditi thesauri, ubi ornati lecti ? ubi illi qui despiciebant pauperes ? ubi illi qui negligeabant illos qui in necessitate erant ? ubi illi qui se sapientes putabant ? ubi qui cum tympanis et choris vinum bibebant ? ubi illi qui semper ridebant, et piis illudebant ? ubi illi qui servos male afficiebant, et timorem Dei nihil pendebant ? ubi illi qui ultionem divinam non credebant, et quasi immortales versabantur ? ubi sunt qui dicebant : Comedamus et bibamus, cras enim moriemur ? ubi sunt illi qui dicebant : Da mihi hodiernum diem, et auge tibi crastinum ? ubi sunt qui dicebant : Fruamur presentibus, et de illis videamus ? ubi sunt qui dicebant : Clemens est Deus, peccatores non punit ? O quantum possitebit eos qui talia dicunt ! quantum lugebunt, et nemo miserebitur illorum ! quantum ingemiscunt, et nemo redimet ! quanta sese macerantes dicent : Væ ! quia nobis illisimus ; væ ! quia nos perdidimus. Decebamur, et non attendimus : monebamur, et despicebamur : hæc testificabantur nobis, et non credebamus : dum Scripturas audiremus, nos ipsos in errorem induimus. Justum iudicium Dei : digna enim quæ fecimus, recipimus. Væ nobis, quia propter temporaneam voluptatem, æternam cruciamur ! pro modici temporis incuria in æternum ignem demergimur ; propter vanam gloriam a gloria Dei excidimus

Ἄσος τούτων τοίνυν νόσι, τῶν λεγισμῶν ἀναδέχασθε ὁποιομένης γὰρ οὐδὲν ἰσχυρότερον. Ἐἶσα γὰρ πάντων τῶν ἀγαθῶν ἴστιν ἡ ὑπομονή, μήτηρ εὐσεβείας, κλάδος εὐφροσύνης, καρπὸς ἀμάρτανος, πύργος ἀκαταμάχητος, λιμὴν ἀγαλμασίων. Ἐβόαι οὖν ὀφείλουσι ἀγαθῶν ἴστιν ἡ ὁποιομένη; Μεταβῶμεν δὲ, εἰ βούλει, καὶ ἐπὶ τῇ μακαρίαν Ἐωσάνναν· καὶ αὐτὴ ἠγωνίασθε τῇ ὁποιομένῃ· καὶ ἴσως ἂν εἰς αὐτὴν ἐν γυναικίῳ σώματι ἀνδρείαν ψυχῆς, καὶ γυναικῆς σωφροσύνης, ἥς μνήμη μένει θάνατος μετὰ νίκης. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ μακαρία Ἐωσάννα ἠγωνίσθη ἐν τῷ πανόσμῳ θεάτρῳ, ὅπου καὶ θεὸς καὶ ἀγγελοὶ καὶ ἀρχαὶ καὶ ἑξουσίαι θεωομένων αὐτῆς τὴν ἀδύλον. Καὶ γὰρ αὐτῆς τὴν ὑπομονὴν βούλομαι παραστήσαι τῷ λόγῳ. Αὐτὴ τοίνυν ἡ μακαρία Ἐωσάννα εἰσῆλθεν ἐν τῷ παραδείσῳ κατὰ τὸ ἔθος περιπατήσας· οἱ δὲ δύο παράνομοι πρεσβύτεροι ἦσαν κεκρυμμένοι ἐν τῷ παραδείσῳ. Ἦν δὲ αὐτῆς ἡ ἀμύδος ἀπολειμμένη καὶ περιπατοῦσα ἐν τῷ παραδείσῳ· καὶ οἱ δύο πρεσβύτεροι ὡς λύκοι περιεβλήμενοι πῶς ταύτην ποιήσασθαι θεηράτωσαν. Ἐύρον δὲ αὐτὴν καταμίνας, καὶ ἐπιδρών αὐτῇ, ἡ δὲ οὐκ ἐδέξατο, οὐδὲ ἐπέστηεν αὐτῇ ἡ τούτων κέρος, ἀλλ' εἰσῆλθε ἀτρεπτοῦς τῆς σωφροσύνης· οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτήν· Ἐν ἐπιθυμίᾳ σου ἔσμεν, παίσθητι ἡμῖν· ἡμεῖς ἔσμεν οἱ πρεσβύτεροι τοῦ

λαοῦ (οἱ δοκούντες κυβερνῆν τὸν λαόν, αὐτοὶ ταυτοῦ ὑποδρούμενοι ποιούντες)· ἡμῶν ἔσμεν καὶ ἐπίμοι (μῆλλον δὲ ὅμας κατεδικάσεν ὁ νόμος λέγων, Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου)· ἔάν τις μὴ τοιοῦθῆς ἡμῖν, κατηγοροῦσέ μου, ἔτι ἦν μετὰ σου νεανίας. Ἡ δὲ ἀποκρίσασα τὸν λόγον ἐστῆνας λέγουσα· Ἐστὸ μοι πάντοθεν. Αἰρετὸς μοι θάνατος ὑπὲρ σωφροσύνης, ἡ [819] γάμος ἀτακτος. Οἱ δὲ ἐκπρόστησαν τὸ θηράματος, κατηγοροῦσάς τὴν ὑπόμνησιν ὅτι * τοῦ λαοῦ· αὐτὴ δὲ εὐστασία ἰδοῦσα τῆς ὑπομονῆς τὸ κέρδος. Κατεδικάσασα ταύτην ὑπὲρ σωφροσύνης, ἐπέβηκα αὐτῇ τὰς χεῖρας, ἔπορεύετο οὐκ ἀποβάντι. Εἶδεν ὁ λαὸς τὴν καταδικην· ὁ δὲ προγνώστης τῶν ὅλων θεὸς ἐξήγαγε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ Δαυὶδ, καὶ ἤλεγξε κεκρυμμένας γνώμας, τῶν μὲν πρεσβυτέρων τὴν ἀκολασίαν, τῆς δὲ Ἐωσάννης τὴν σωφροσύνην. Οὗτοι κατηγοροῦντο, καὶ αὐτὴ ἰδοῦσα τὸν ἄντιμῶν, καὶ αὐτὴ ἂν ἐβή. Οἶσται οὖν ὀφείλουσι ἴστιν ἡ ὑπομονή. Ἄσος τοίνυν τὴν εἰκόνα τῆς ὁποιομένης ἔχετε, τούτων τὸν πόθον ζηλώσατε· Ὁ γὰρ ὑπομινας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ὃ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Leg. ἐπι.

Ἐπι σωτηρίας ψυχῆς.

Ἄγαπητοί, ὅσοι τὰ τοῦ βίου μάταια καὶ ἀπολλύμενα πράγματα καταλίπετε, ἀγωνισασθε, ἵνα μὴ πάλιν ἐπ' αὐτὰ τὸν ὅμιονον νοῦν ἐπιστρέψετε. Ὁ γὰρ πλοῦτος κηρύσσεται, καὶ ἡ δόξα ἀπολλύεται, καὶ τὸ κάλλος μαρτυρεῖται, καὶ πάντα ἀλλιάσσονται, καὶ ὡς κητὸς ἀπολλύεται, καὶ ὡς σκιά παράγουσι, καὶ ὡς ἔνυκτον ἐξερπύσσονται. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὁ Σολομὸν· Ματαιότης ματαιότητων, τὰ πάντα ματαιότης· καὶ ὁ λαὸς λίγος· Ἐν εἰκότι διακροῦνται ἄνθρωποι. Πλὴν μάτην ταρασσάσαι πάντας οἱ τὰ τοῦ παρόντος βίου πράγματα ἀγωνισάσθαι· ὄντως μάτην ταρασσάσαι, μάτην θεωροῦνται, μάτην χειμάζονται, ἐπισπυγόνται καὶ θησαυρίζονται τὰ μετ' ὀλίγων καταλείποντα· ἀπερ λαθεῖν μετ' ἑαυτῶν οὐ δύναμα, ἀλλὰ πάντα καταλιπόντες, γυμνοὶ ὡς ἐγεννήθημεν πορευόμεθα πρὸς τὸν φοβερὸν δικαστήν. Κἀν πάντας τοὺς θησαυροὺς συνάξωμεν, γυμνοὶ, σκεπτικοὶ, ἐλεεινοὶ, σκευροστοί, τετραχηλισμένοι, τεταπεινωμένοι, συντετριμμένοι, ἐμφοδοὶ, ἐντρομοὶ, κατηρέτῃ, ὀδυνηροί, εἰς τῆν τὸ πρόσωπον ἔχοντας, καὶ τοῦτο μετ' αἰσχύνῃς συγκαλύπτοντες· οὕτω πορευόμεθα, οὕτως ἀναστρέψομεθα, οὕτω παραστρέψομεθα εἰς ἐκεῖνο τὸ φοβερὸν καὶ μικρὸν ἀπροσπώλητον δικαστήριον, ὅπου ἀγγελοὶ τρέμουνσι, ὅπου θρόνοι φοβεροὶ τίθενται, ὅπου αἱ βίβλοι τῶν πράξεων ἀνοίγονται, ὅπου ὁ ποταμὸς τοῦ πυρὸς τοῦ ἀσέβου, ὅπου ὁ ἀνήμερος σκῆληρ, ὅπου τὸ ἀνώτατον σκότος, ὅπου ὁ ἀβύρρατος τάρταρος, ὅπου ὁ βροντῆς τῶν ὀδόντων, ὅπου τὸ ἀκατάπειστον δάκρυον, ὅπου ὁ ἀσπίτης στεναγμὸς, ὅπου τὸ ἀκαρπύθητον πένθος, ὅπου οὐκ ἔστι γέλαος, ἀλλὰ θρήνος· ὅπου οὐκ ἔστι χαρμωσύνῃ, ἀλλὰ στεναγμῶν· [820] ὅπου οὐκ ἔστι τρυφή, ἀλλὰ κρίσις· ὅπου οὐκ ἔστι φόβος, ἀλλὰ τρόμος. Φοβερὸν ὄντως ἀκούσαι, ἀγαπήτοι, φοβερότερον δὲ τὸ ἰδέσθαι πᾶσαν τὴν κτίσιν ἰσταμένην, καὶ ἀπολογουμένην ὑπὲρ λόγου, ὑπὲρ ἔργου, ὑπὲρ ἔννοιαν, οὐκ ἐν νυκτὶ, τῶν ἐν ἡμέρᾳ, ὅν ἡμάρτανος. Μέγας ὁ φόβος, ἀδελφοί, τότε, μεγάλη ἡ ἀνάγκη, οὐα οὐδέποτε ἀγνόητο οὐδὲ γενήσεται ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Τότε ἀγγελοὶ περιτρέχουσιν, αἰ σάπκιγγες βῶσι, τὰ ἄστρα πέττονται, ὁ ἥλιος σκοτίζεται, οἱ οὐρανοὶ εἰλισσοῦνται, ἡ γῆ σαλεύεται, αἱ θυνάμεις προτρέχουσιν, τὰ Ἐσραφὶμ βῶσι, τὰ ἄνω, τὰ κάτω, τὰ ἐπίγεια, τὰ κατὰχθονα παρασσάσαι, τὰ μνημεῖα ἀνοίγονται, τὰ σώματα ἀνεστασιάναι καὶ ἀνοίγονται, τὸ κριτήριον εὐερεπίζεται. Πόλις ὁ φόβος, ἀδελφῆτος ὁ τρόμος, ἀκατάληπτος ἡ ἀνάγκη ἡ τότε γινόμενη· μέγας ὁ χειμὼν ἐκείνος, μεγάλη ἡ ὄδυς, γαλήνη ἡ περιστασις, ἀκατάπαυστος ὁ θρόνος, μέγας ὁ δόλιγγος. Ἄκουε σὺν τῷ Δαυὶδ λέγοντος·

Ἐθεώρουν ἐν ὄραματι τῆς νυκτὸς, ἕως οὐ θρόνον ἐπέθεσαν, καὶ Παλαιὸς ἡμέρων ἐκάθισε. Τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιών, ἡ θρῆξ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καθαρὸς ὡς κρυσ· ὁ θρόνος αὐτοῦ ὠδὲ, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ γέλυον. Ποταμὸς πυρὸς ἐλκεν ἑμπερσθεν αὐτοῦ· ἴλιμοι χιλιᾶδες παρεστῆσαν αὐτῷ, καὶ μύρια μυριάδες ἐκείτοῦρον αὐτῷ· τὸ κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεφώθησαν. Ἐγρήξτε τότε τὸ πνεῦμά μου. Ἐγὼ Δαυὶδ εἶδον, καὶ ἡ ἔρασις τῆς κεφαλῆς μου συντεράξῃ με. Babel! ὁ προφήτης τὸ δράμα τῆς μελλούσης κτίσεως ἰδὼν ἔφησεν! Καὶ τί ἄρα ἡμεῖς μελλομεν ὑπομένειν, ὅταν εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα ἔλθωμεν; ὅταν ἀπὸ ἀνατολῶν ἦλιμοι μέχρι δυσμῶν ἐπισυναγόμενοι παριστώμεθα γυμνοὶ, καὶ τὸ φοβερὸν τῶν ἀμαρτιῶν ἐπὶ τοῦ τρυφήλου πᾶσιν ἐπιεικύνοντες; Τότε τὸν βραδύσημον αἱ γλώσσαι φλογίζονται, καὶ οὐκ ἔστι ὁ βροσίζων· τότε τὸν κατακαλύπτοντι οἱ ὀδόντες συνερρίβονται ὑπὸ ἀποτόμων ἀγγέλων· τότε τῶν φιλαργῶν αἱ χεῖρες κρημαίνονται τρέμοντι, καὶ ἔσμεναι ὀδυνοῦνται· τότε τῶν φλαυρῶν τὰ στόματα ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἐμφορτῶνται· τότε τῶν διανενομένων οἱ ὀφθαλμοὶ ἐφωροῦνται ἀνελκυσ. Ποῦ τότε γονεῖς, ποῦ ἀδελφοί, ποῦ πατὴρ, ποῦ μήτηρ, ποῦ ὁ συγγενεὶς, ποῦ ὁ φίλος; ποῦ τὸν βασιλέων φαντασία, ποῦ τῶν ἀρχόντων ἡ ἐξουσία, ποῦ ἡ τῶν τυραννῶν ἀπόνοια, ποῦ ἡ τῶν δικαστῶν ὑπερηφάνεια; ποῦ οἱ βούλοι, ποῦ οἱ βούλοι; ποῦ ὁ κωλύσιμος τῶν ἱματιῶν, ποῦ αἱ χροαὶ τῶν μαργάρων, ποῦ ἡ φαντασία τοῦ χρυσοῦ, ποῦ ὁ κτύπος τοῦ ἀργυρίου; ποῦ ἡ ἀμοχία τῶν βακτυλῶν, ποῦ τῶν ποδῶν τὸ περισφιγγὸν ὑπόδημα, ποῦ τὰ σπρικὰ ἱμάτια, ποῦ τὰ βύσινα; ποῦ τὰ κρῖα, ποῦ τὰ μύρα καὶ τὰ μάτια κωνίσσια; ποῦ οἱ φυλασσομένοι θησαυροὶ; ποῦ αἱ κεκοσμημένα κλίνας; ποῦ οἱ παρορνεύοντες τοῦς πένιτας; ποῦ οἱ παραβλήποντες τοὺς ἐν ἀνάγκῃ; ποῦ οἱ νομιζόντες εἶναι σοφοί; ποῦ ὁ μετὰ τρυμάνων καὶ χορῶν τὸν ὄνον πίνοντας; ποῦ οἱ διαπανθῶς γελῶντες, καὶ τοὺς εὐλαβεῖς ἐμκνηρίζοντες; ποῦ οἱ τοὺς βούλους καταπονεύοντες, καὶ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ καταφρονοῦντες; ποῦ εἰσιν ἀπιστοῦντες τὴν κλῆσιν, καὶ ὡς ἀθάνατοι διακείμενοι; ποῦ εἰσιν ὀλέγοντες, φθῆνμεν καὶ πῶμεν· αἰῶρον γὰρ ἀποθηροκομοί; ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες, δός μοι τὴν σήμερον, καὶ λάβε τὴν αὔριον; ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες, Ἀπολαύσομεν τῶν ὠδῶν, καὶ περὶ τῶν ἐκεί βλεψόμεν; ποῦ εἰσιν οἱ λέγοντες, Φιλάνθρωπος ἔστιν ὁ Θεός, καὶ οὐ κολάζει τὸν ἀμαρτυλοῦ; Ὁ πόσις μετανοήσων ἐν τῷ τοιαύτῳ λέγοντι! πόσις κήλονται, καὶ οὐκ ἔστιν οἱ ἐλευθὸν αὐτοῦ; πόσις στεναγῶν, καὶ ὀδῶν; ὁ λυτρούμενος! πόσις ἐκυ-

τοὺς κατακρίτοντες εἰπωσιν. Οὐαί, οὐαί, ὅτι ἐαυτοὺς ἐχλεύασμεν! οὐαί, ὅτι ἐαυτοὺς ἀπολόασμεν! Ἐδίδα-
σκάμεθα, καὶ οὐ προσεχόμεν· ἐνουθετοῦμεθα, καὶ κατη-
φρονούμεν· διεμαρτύρατο δὲ ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐπιστεῦσα-
μεν· τὸν Γραφῶν ἀκούοντες ἐαυτοὺς ἐπλανώμεν. Δι-
καία ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ· ἄξια γὰρ ὢν ἐπείραμεν ἀπο-
λαμβάνομεν. Οὐαί ἡμῖν, ὅτι διὰ πρόσκαιρον ἠθόνην αἰ-
ωνίως κολάζομεθα, διὰ μικροῦ χρόνου ἠμέλειαν τῶ αἰωνίῳ
πυρὶ καταποτιζόμεθα, διὰ ὄψαν ματαίαν τῆς δόξης τοῦ
Θεοῦ ἔξετασομεν, διὰ μικρὰν τρυφήν τῆς τοῦ παρελθού-
σης τρυφῆς ἑστερήθημεν, διὰ [831] πλοῦτον ἀπολλόμενον
τὸν πλοῦτον τῆς βασιλείας ἀπολοῦσμεν! Ἐν τῷ ματαίῳ
αἰῶνι ἡμεῖς ἀπληρώσαμεν, ἀλλ' ἐν αὐτῷ οὐ μὴ ἀπολαύσαν-
τες εὐφραίνονται. Νῦν οἱ νηστιαῖοι τρυφῶσιν, οἱ ἀγωνι-
σάμενοι ἐκ τῶν οὐράνιων νυμφῶνα γερούσιον, οἱ σκορπί-
σαντες τὸν πλοῦτον ἐν ἀγαλλίαισι θερίζουσι, οἱ κλαυσάρι-
τοις ἀγάλλονται, οἱ καταφρονῶντες τὸν ἐπιγεῖναι ἀ-
πλάσθαι τὸ οὐράνιον· μόνοι δὲ ἡμεῖς οἱ ἄδικοι τῆ κο-
λάσι ἀξίως παρεδόθημεν καὶ νῦν κρίζομεν, καὶ οὐκ
ἐστιν ὁ ἐλεῶν· στενάδωμεν, καὶ οὐκ ἐστιν ὁ σώζων. Ἰνα
οὐν μὴ καὶ ἡμεῖς μετ' ἐκείνων τὸν ἀφρῶνον τὰ το-
αῦτα ὄρημα ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι ἐπιπῶμεν, διὺτε
προεβλάψαμεν τὸν κλέπτην τῶν ψυχῶν ἡμῶν· δράμω-
μεν, ἕως καιρῶν ἔχομεν· στενάδωμεν, μετανοήσωμεν,
ἐξυμνήσωμεν, παρακαλῶ, ἐκ τοῦ ἵππου τῆς βῆρυμιας
ἡμῶν, ἐκ τοῦ βάρου τῶν ἀμαρτιῶν καὶ τῆς ἀμελείας
ἡμῶν· ὑψώσωμεν χεῖρας πρὸς τὸν θυμῶνον σώσας
ἡμᾶς, καὶ εἰπωμεν· Κύριε, σώσον ἡμᾶς, ἀπολύτωμα-
τα. Σπεύσωμεν μόνον πρὶν ἢ ἡλιος δύσῃ, πρὶν ἢ θύρα
φθοκλεισθῇ, πρὶν ἢ νιξὴ καταλῆθῃ. Ἐπάν γὰρ ἡ παν-
ηγυρὶς λυθῇ, οὐδεὶς πραγματεύεται· ἵπνυ τὸ θέατρον
λυθῇ, οὐδεὶς στεφανοῦται, οὐδεὶς ἀγωνίζεται. Διὸ δρᾶ-
σωμεν· ὄρθου γὰρ χρεῖα, ἀδελφοί, καὶ ὄρθου σφο-
δρῶ, ἴνα μὴ ἐκεῖ κλαυσομένη πικρῶς· παυσώμεθα τοὺς ἀδελ-
φοὺς ἀκούσωμεν· Ὅχι οἶδα θρᾶς· ἐξυμνοήσωμεν, μικρὸν
αἰσχυρόν. Πόσα τὸν Δεσπότην ἀτίμαζομεν; πόσα
τὸν εὐεργέτην παραριζοῦμεν. Αὐτοὺς εὐεργετῆ, καὶ
ἡμεῖς καθ' ἐκαστὴν ἀγωνοῦμεν· αὐτοὺς οἰκτερεῖται, καὶ
ἡμεῖς ἀθετοῦμεν, αὐτοὺς τράρει, σκέπτον προνοεῖται, καὶ
ἡμεῖς τὰς αὐτοῦ ἀνοήτως καθ' ἐκαστὴν παραβιάζομεν,
καὶ οὐκ αἰσχυρόμεθα. Αἰσχυρόμεν λοιπὸν ὁ γὰρ κτη-
ρὶς ἤγγικε, καὶ ἡ ἡμέρα ἔφθασε, καὶ δεῖ ἡμᾶς λόγον
ἀποδοῦναι ὑπὲρ οἵου τοῦ βίου ἡμῶν. Παυσώμεθα οὖν
λοιπὸν τῆς ἀμέτρου τρυφῆς, καὶ τοῦ αλαστοῦ γέλωτος,
ἴνα μὴ ἐκεῖ κλαυσομένη πικρῶς· παυσώμεθα τοὺς ἀδελ-
φοὺς λαοδροῦντες καὶ μισοῦντες καὶ ἀδικούντες· παυσώ-
μεθα θεσμοκρίτοντες, σπαταλοῦντες καὶ πορνείωντες·
σκολάζομεν ταῖς εὐχαῖς, ταῖς δεήσεσι, ταῖς ἀναγνώ-
σεσι, ταῖς νηστειαῖς, ταῖς μετανοαῖς· ἐπιδεικνόμεθα
βίον νίον, ἐξομολογητόμεθα, ἐπιστρέφωμεν· ἐπι-
στρεφῆς γὰρ ὁ καιρὸς. Μετανοήσωμεν, δακρύσωμεν,
ἐπιδεικνόμεθα τῷ Θεῷ μετάνοιαν ἐμμέριον, καὶ
ἀμαρτίαν μισήσωμεν· πονήσωμεν ὡς, παρακαλῶ, μι-
κρῶ, ἴνα μὴ κολαθῶμεν ἐκεῖ πολὺ· ἀγωνισώμεθα
πρὸς καιροῦ, ἀδελφοί, ἴνα μὴ βασιανώσωμεν αἰωνίως.
Ὁ χρόνος μικρὸς, ἡ δὲ κρίσις μακρὰ, καὶ τὸ τέλος ἐγγύς,
καὶ ὁ φόβος πολλός, καὶ ὁ ἐλεῶν οὐδεὶς. Ζητήσεις
γὰρ τὸν καιρὸν, ὃν κακῶς ἐπαπάνησεν ἕκαστος, καὶ
οὐ μὴ εὐρῆ. Οὐαί τῷ καταλαλοῦντι, ὅτι ζητήσεις σταγόν-
ης ὄδατος φλεγόμενος, καὶ οὐχ εὐρίσκει! οὐαί τῷ
ἀπειθῶντι, ὅτι αἰωνίως κολαθῆσεται! οὐαί τῷ ἀμε-
λοῦντι, ὅτι πρὸς αὐστηρὴν κριτὴν πορεύεται! οὐαί τῷ
μὴ ἀγωνιζόμενῳ, ὅτι ἀποκόμει ἀγγέλους παραδιδότας,
Χρυσὸν ὁ ἀπολλύων εὐρίσκει ἄλλο· χρόνον δὲ μετα-
νοίας ἄλλον εὐρεῖν οὐ δύναται. Μὴ γερωμεθα, ἀδελφοί,
τὸν αἰώνιον αἰμάτων, ἀλλὰ ταῦτα καταρτίσωμεν,
ἐπειδὴ Μακρίοι οἱ πενωῦντες καὶ θεγνῶντες, μακρίοι
οἱ πενωῖντες. Τὸ γὰρ οἴμα πηλὸς ἐστὶ· καὶ ἐλευθε-
ρεῖ ὥρα καὶ ἡμέρα φοδερὰ καὶ πονηρὰ καὶ ἀπαραίτητος,

καὶ εἰς γῆν ἢ γῆ πορεύεται, καὶ ἡ κόνις πάλιν κόνις
γίνεται. Νηφώμεν, ἀγαπῶτο, θυσιῶν, ὀδοποροῦσμεν,
ἀνανεύσωμεν· ἐλευθεῖται γὰρ ἡ ὥρα, καὶ ὄντως ἐλευθε-
ρεῖται, τῆς εἰδῶτος ἡμῶν· καὶ μὴ ἐαυτοὺς ἀπατήσωμεν.
Ἔστω, ἀγαπῶτο, καταφρονώμεν, ἔστω καὶ πλοῦτος·
ἐμὴ κενθόνοτα ἢ καὶ ἐκαθὸν ἐστὶ· καὶ μετὰ ταῦτα νό-
σος καὶ γέρας, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν· Ἄδυναμια καὶ θά-
νατος, καὶ ἡ φρικτὴ ὥρα ἐκείνη ἢ προσδοκώμενη καὶ
φριττομένη καὶ ἀμελῶμενη. Μίγας φόβος τότε γίνε-
ται, ἀδελφοί· μέγα δὲ θέλαται ψυχὴν χωρίζομένην τοῦ
σώματος· μεγάλη ἀνάγκη τῆς ὥρας ἐκείνης, ἔσαν ἡ
γλώσσα καθάρως τὸν λόγον εἰπεῖν οὐ δύναται. [832] Ἔσαν
στερήσωμεν τοὺς ὀρθάλομθα, ὡς καὶ ὡς συνεχῶς, καὶ
τοὺς παρσῖτας ἦνυ φίλους καὶ ἀδελφούς γνωρίζω-
μεν, καὶ πρὸς αὐτοὺς φθέγγασθαι οὐ δύναμεθα. Τὸν
θρονοῦντων ἡμᾶς ἀκούσωμεν, καὶ τούτους παραμυθίσα-
σθαι οὐ δύναμεθα· τὰ τέκνα ὑδροῦμενα καὶ δακρυόχρη-
στοίμεν, καὶ τὸν πόνον αὐτῶν ἔχοντες πορεύεμεθα.
Καὶ τὸ λέγει τέκνα· Ἐν γὰρ τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ οὐκ ἐστὶ
μεριμνήσας τέκνον, οὐκ ἀδελφῶν, οὐδὲ ἀλλῆ φροντις
συνεγὲ ἡμᾶς, ἢ μὴ τὸν ἡμετέρον παρατυμῶσαν ἔνο-
ν, καὶ τὸ παῖς ἀπανθρώπων πρὸς κριτὴν, καὶ τοῖαν
ἀπόφασιν ἰδόμεν, καὶ ποῖος ἀρα τόπος δέξεται ἡμᾶς.
Εἶτα ὡς ταῦτα ἐνθυμώμεθα, ἐξαιρῆς ἐρίστοιμαί ἡμῖν
ἀγγέλοι ἀπόστολοι. Τότε ἡμεῖς τούτους θεωροῦντες, ἔαν
ἀνευτρέπτοι εὐφροῦμεν, πὼς μέλλομεν παρῆρτασθαι,
καὶ τῆς κλίνης φεύγειν δοκιμάζομεν μὲν, μὴ θυμῶμεν·
δὲ, προσέγοντες πρὸς αὐτοὺς ἐξαιρῆς ἐρῶλομοί, καὶ
στρυγὴν τῶ προσημῶ παρακαλοῦμεν, θυσιποῦντες, ἐκ-
τείνοντες καὶ λῆγοντες· Ἐξαρτήτε με, ἀγγέλοι καὶ φοδερ-
ροι παραστάται τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ με ἀκαρ-
ποι καὶ ἀκαίριον πρὸς τὸν Κριτὴν ἀπενήκτε· μὴ με
ἀμαρτωλὸν τοῦ σώματος χωρίσθη· μὴ δίωμα, παρα-
καλῶ, παρακλήθητι, θυσιποήθητι, καὶ ἐσάσει με ὀλίγον
χρόνον μετανοήσας, στενάξας, πνεύθησι, ἐλεημοσίνας
ποιήσας, ἐπειδὴ κακῶς τὸν ἑαυτοῦ βίον ἐκάπαυσα καὶ
ἀνήλωσα. Ταῦτα ἀκούσαντες ὁ ἀγγέλοι λέγονται πρὸς
ἡμᾶς· Ὁ ψυχὴ ταλαιπώρη, πάσις τῆς ἡμέρας σου ἐν
ἀμελείᾳ ἔζησας, καὶ ἄρτι μετανοήσας θέλεις· ὁ ἀθλία
ψυχὴ, ὁ ἡμῶς σου ἔβην, ὁ χρόνος σου τετέλεσται· ὁ
Θεὸς ἐκπέμψεν ἐκ τοῦ σώματος σου χωριστὸν σε. Δεῦρ
καὶ καταδικάζου ἐν πυρὶ αἰωνίῳ κατὰ τὰς πράξεις σου· οὐ
γὰρ ἐστὶ σοὶ λοιπὸν ἐλπίς σωτηρίας, ἀλλὰ αἰωνίως
τιμωρία. Ταῦτα ἀκούσαντες, ἀγαπῶτο, καὶ πιστεύσαν-
τες, ὅτι ἀληθῆ εἶσι καὶ οὐ μῦθοι, ἀγωνισώμεθα πρὸ
τῆς ὥρας ἐκείνης· κἂν ἐπυνηθῶσμεν· ἀμαρτίαν,
ἀλλ' ἐκφύωμεν ταῦτα διὰ τῆς μετανοίας. Μὴ κτανυ-
θώμεν, ἀδελφοί, κρίσις ἐστὶ καὶ κώλασις αἰώνιος, πυρ
δοσῶσαν καὶ σκόλης ἀτελείτητος, σκότος ἔξωτερον καὶ
τάρταρος, βρυγμὸς ὄδωντων καὶ κλαυθὸς μέγας, ὡς ὁ
Κύριος ἐν τῷ· Ἐξαγγέλλεις ἐμνημόνευσεν ἀκούθη· γὰρ
ἐστιν ὁ εἰπὼν, Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελθεῖσεται,
οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι. Διὸ φοβηθώμεν
καὶ φρέσωμεν, πάντες οἱ ἐν ἀμαρτίαις ἔχοντες, καὶ
σπουδῶσμεν μετὰ τὸν ἄγιον εὐεργετῆν διὰ τῆς με-
τανοίας. Μὴ εἰπῆς, Ἐσχέφα, ἐπόνουσα, ἐπόρευσα,
καὶ οὐ δέχεται ὁ Θεὸς· μέτῶν τούτων εἰπῆς· δέχεται
γὰρ πάντας, ὡς τὸν ληστήν, ὡς τὸν τελώνην καὶ ὡς
τὴν πόρνην· μόνον μὴ ἀποτιμῶμεν, παρακαλῶ, μὴ βρ-
θυμώσωμεν. Κρούσωμεν διὰ μετανοίας καὶ εἰπωσιν·
Ἄνοιξις ἡμῶν, Κύριε, τοῖς ἀναίσθητοι ἀμαρτωλοῖς·
διὰ τὸ θυμῶ σου τὸ ἄγιον μὴ ἀποστραφῆς ἡμᾶς, ἀλλὰ
δυσωπήθητι, καὶ μὴ στερήσης ἡμᾶς τῆς βασιλείας σου.
Σὺ γὰρ εἶ Θεὸς τῶν ἀπρηπίσμων, καὶ σωτηρία πάν-
των τῶν καταρευόμενων εἰς σε· καὶ τὸν ἐστιν ἡ βασι-
λεῖα καὶ ὁ θυμῶς καὶ ἡ δόξα σὺν τῷ ἀνάγκῳ Πατρὶ
καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωσιπῶν Πνεύματι,
νῦν καὶ πάντοτε, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

* Legendum putat Savinius συναισθησασθαι.

ob parvas delicias a paradisi deliciis privamur; propter divitiarum perituras regni divitiarum amissimus. In 3° vano seculo nos fruebamur; sed qui in illo nulla re fruebantur, jam letantur. Nunc qui in-jinnaverunt, deliciis fruuntur: qui decertarunt, in caelesti thalamo choreas agunt: qui divitiis disperserunt et seminaverunt, in exultatione metunt: qui severunt, æternum exsultant; qui terrena desperaverunt, caelestia acceperunt: nos soli miseri supplicii iure traditi sumus. Et nunc clamamus, nec est qui misereatur; ingenuis sumus, nec est qui nos servet. Ut ne igitur nos cum illis insanus hujusmodi verba in futuro seculo proferamus, vultu, præventionis furem animam nostrarum, curramus dum tempus habemus, ingenuis sumus, poenitentiam agamus, expurgemur, quæro, ex somno negligentia nostra, ex onere peccatorum et segnitie vestre; exteudamus manus nostras ad eum qui nos servare potest, et dicamus: *Domine, salva nos, perimus (Math. 8. 25)*. Fratines solum, antequam sol occidat, antequam janua claudatur, antequam nox adveniat. Cum enim cæcus solutus fuerit, nemo negotiabitur; cum theatrum solutum fuerit, nemo coronabitur, nemo certabit. Quapropter curramus: cursu enim opus est, fratres, ac concitato cursu, ut præveniamus, ut ne nos etiam pulsantes audiamus, *Nescio nos*: celeriter curramus, etiam cum tantillo pudore. In quantis Dominum in-honoravimus, in quantis benefactorem ad iram concitavimus? ille nobis beneficia confert, et nos id quotidie ignoramus; ille miseratur, et nos contemnimus; ille alit nobiscum prospicit, et nos ejus præcepta quotidie transgredimur, nec nos pudet. Nos denique pudeat: nam tempus appropinquat et dies advenit, et nos oportet de tota vita nostra rationem reddere. Finem denique imponamus immoderatis deliciis turpique risu, ne illic amare liceamus: fratribus nostris conviciari cœsemus, nec illos odio habeamus vel ledamus. Finem faciamus thesaurizandi, deliciandi, fornicandi: incumbamus orationibus, obsecrationibus, lectionibus, jejniis, poenitentia: novam vitam exhibeamus, cuilibetamur, convertamur: nam conversionis tempus est. Poenitentiam agamus, ploramus, Deo exhibeamus sollicitam poenitentiam, et peccatum odio habeamus. Hic paulum, quæso, laboremus, ut ne illic multum cruciemur. Decertemus ante tempus, fratres, ut ne cruciemur in æternum. Tempus breve est, iudicium longum, finis prope, timor magnus, et nemo crit qui misereatur. Requirit enim tempus, quod quisque male insumpsit, et utinam non inveniat! Væ oblectatori, quia ardens aqua stillas quæret, nec inveniet! Væ incredulo, quia æternum cruciabitur! Væ negligenti, quia ad severum Iudicem pergit! Væ illi qui non certaverit, quia immanibus angelis tradendus est! Qui aurum perdit, aliud aurum invenit; aliud vero poenitentia: tempus inveniri non potest. Ne parcamus, fratres, nostris corporibus, sed illa atteramus: quia *Beati qui esuriunt et sitiunt, beati qui lugent (Math. 5. 6)*. Corpus enim lutum est: venietque hora et dies tremenda, mala et inevitabilis, et terra in terram ibit, pulvisque in pulverem redigetur. Vigilemus, fratres, obsecro, iter agamus, respiciamus: veniet enim hora, et vere veniet, exitus nostri: ne nos ipsos decipiamus. Estio,

dilecti, delictimur; esto, divites sumus quinqueaginta, hinc centum ansis: et post hæc morbi et senectus advenit, et post hæc quid? Infirmis et mors et horrenda illa hora, quæ expectatur et timetur, et tamen negligitur. Magna formido tunc instat, fratres; magnum quippe est, videre animam separatam a corpore: magna necessitas horæ illius, quando lingua non potest verba pure proferre, quando oculos frequenter hinc et inde vertimus, et adstantes amicos fratresque vestros alloqui non possumus. Nos lugentes audimus, et consolari non possumus: filios plorantes et lacrymantibus videmus, et cum hoc labore inigramus. Equidem filios memoro? In illa quippe hora non filios curare valemus, non fratres, nec alia sollicitudo nos tenet, nisi peccatorum nostrorum cogitatio, et quomodo ad Iudicem accessuri sumus, quam excusationem allaturi, quisve locus nos excepturus sit. Deinde dum hæc cogitamus, repente adsunt nobis angeli immanes: tunc nos illos conspicientes, si imparati sumus, in quanta perturbatione futuri sumus, ex lecto fugere conantes, sed irrito conatu; miseris oculis et moesto vultu rogamus illos, supplicantes, deprecantes ac dicentes, Miseremini mei, angeli tremendi, qui adstantis ante thronum Dei, et ne me infructuosum et impurum Iudici sistatis; ne me peccatorem a corpore separatis; ne, quæso et obsecro: propitii estote et flecissimi; sinite me per modicum tempus ad poenitentium, ingemisendum, lugendum, elemosinas faciendas, quia male vitam meam insumpsit trans-segi. Hæc audientes angeli dicunt nobis: O misera anima, dies omnes tuos in negligentia transgessi, et nunc vis poenitentiam agere? o infelicitata anima, sol tuus occidit, tempus tuum præterit: Jussit Deus te a corpore separari. Veni ut condemnemur et detrudaris in ignem æternum secundum opera tua: non enim est tibi ulterius spes salutis, sed æternum supplicium. Hæc audientes, dilecti, et vera credentes, non fabulas, ante illam horam decertemus; et si adsit consuetudo peccandi, excipiamus illam per poenitentiam. Ne erremus, fratres; iudicium futurum est, æternamque supplicium, ignis qui non extinguitur, vermis qui non moritur, tenebræ exteriores, tartarus, stridor dentium, luctus magnus, ut Dominus in Evangelio commemoravit: non mendax enim est, qui dixit: *Cæcum et terra transibunt; verba autem mea non præteribunt (Math. 24. 35)*. Quamobrem timeamus et exhorrescamus omnes, qui in peccatis vivimus, et solliciti sumus, ut cum sanctis per poenitentiam inveniamur. Ne dixeris, Furatus sum, occidi, fornicatus sum, et non accipiet me Deus: nihil horum dixeris: omnes enim accipit, ut latronem, ut publicanum, ut meretricem. Tantum ne desperemus, quæso, ne seques simus. Pulsemus per poenitentiam et diamus: *Aperi nobis, Domine, iudicium, et peccatoribus: propter nomen sanctum tuum ne avertaris a nobis, sed placeat, et ne privas non regno tuo. Tu es enim Deus eorum, qui spem non habituri videntur, et salus omnium, qui ad te confugiunt: ac tuum est regnum et potestas et gloria cum Patre qui sine principio est, et cum sanctissimo, bono et vivifico Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.*

MONITUM

IN ORATIONEM SEQUEMTEM.

Hanc orationem, etsi minus ineptam quam præcedentes, non licet Chrysostomo adscribere. Recla-

mat enim styli diversitas, quæ maxime in ethicis, apud Chrysostomum suis se notis iudicisque prodit.

IN CATECHUMENOS.

—→→→←←←—

In externorum stadiis multi cursus laborem subeunt, unus vero coronam victoriæ reportat; certaminisque labores sudoresque multorum sunt, præmii gaudium unus: in hoc autem spirituali ecclesie loco unus omnium est pietatis cursus, sed par est coronarum et currentium numerus. Et nihil est de re stupendum est: neque enim inops est præmiorum largitor, sed dives stat medius inter certantes Christus, qui singulorum bonum affectum quasi cursum accipit, et æqua lance præmia distribuit. Non enim dynasten præfert, et mendicem negligit; non gloria cælestrem admittit, et infirmum repudiat; non coronam senectutem, et juventutem contemnit; non aridum iustum, et peccatorem accurrentem torve respicit; sed omnibus æqualiter sagacem misericordiam expandit: omnes similiter ad pietatis retia pertrahit. Nam id commune omnibus proposuit, atque, ut modo audivimus, benignitatis præceptum illud omnibus clamat: *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* (Matth. 11. 28). Venite omnes, qui saluum hoc vitæ mare navigantes trajecistis, mihi salutis gubernacula concedite: artem habeo diabolicis scopolis contrariam; negotiationem vobis fluctibus superiorem afferam. Venite omnes; multa instat peccati tempestas: est mihi piscinæ portus hominibus salutaris, diabolum suffocans. O vocationem, quæ peccatum demittit! o vocem, quæ totam demonis substantiam abripit! o pharacum, quod ægros singulos pervadit! o duntum in eos, qui volunt, sine obice influens! o fontem, qui omnibus vitam sitientibus festinanter dat potum! Nam ait: *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat* (Joan. 7. 37): si quis sitit salutis fluentia, si quis aquam vivam concupiscit, si quis secundum veram cognitionem loquitur, si quis sitit pietatem. Nam Judas sitivit proditorem, Herodes sitivit puerorum exitium, sitivit synagoga cædes prophetarum, sitivit Jezabel Nabuthæ vineam, sitivit Dalida Samsonis infirmitatem, sitivit Herodias sanguinem Prætoris, sitierunt Servatores Judæi; sed sitierunt siti perniciem afferente, sitierunt siti lebrim conciliante, sitierunt siti ultionis causa. Sed si quis sitit, ut Zachæus inspectum mens sitivit, ut hæmorrhœissa curationem sitivit, ut sitivit meretrix abolitionem peccati, ut sitivit Matthæus evangelistæ dignitatem, ut sitivit latro paradisum, ut sitivit Thomas vivificorum vulnerum tactum, ut sitivit eunuchus Æthiopiæ baptismum, circa quod ardens Apostolo clamabat: *Ecce equum, quid prohibet me baptisari* (Act. 8. 36)? Audi, catechumene: fons vitæ non modo vocat, sed etiam rogat: *Venite, inquit, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*. Ad totius generis mei beneficium paratus sum; imbre volo charismatum fontem emittere. Venite omnes; etiamsi multa sint millia infirmorum, accedant. Nemo medicum me putet desistere, dum toto orbi medelam offero: non defatigor in curando, si quidem non seguis fui in creando; copiam meam non ninuit mundus, dum mea dona partitur: non pauper evado cum largior: cum diripio gaudeo, cum auferor delector: dum effundor non minor: furto subductus, mili placeo, cuius rei testis est hæmorrhœissa quæ furata est; ideo et anima et corpore coronata. *Venite omnes, qui laboratis*. Vides, o Christi amans, quanta sit Creatoris erga genus nostrum liberalitas? Cur ergo negligis, o catechumene? cur differa? Accede ad Dominum te vocantem. Non audis sapientem te hortantem ad dicentem: *Ne tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem. repente enim venit ira Domini* (Eccli. 5. 8. 9)? Tempus enim præscindit, dum videt hominum naturam facile ac brevi tempore verti. Multi enim qui ad brevissimum tempus distulerunt spei suæ tulandæ putabant se utrinque sapienter providisse, neque se ab

spe lapsuros expectabant, et se interim vitæ usum lucrari arbitranter, antequam necessariis fruerentur rapti sunt, atque æternis suppliciis et cruciatibus traditi: et cum putarent se breve tempus suffurari, totam sibi salutem subripi non cogitarunt, subito rapti ante senium. Ideo Dominus Christus mortem hominibus furem vocavit: *Sicut fur, inquit, in nocte, sic veniet* (1. Thes. 5. 2); ut nos de indefinitis illis insidiis turbati, diuturnius nobis statutum tempus non speraremus. Non enim penes nos est illa diuturnior dilatio, non possumus tantum vivere quantum vellemus. Ideo horæ translationis nostræ notitia nobis credita non fuit, ut immoderatam peccandi licentiam minuamus, timore mortis ad temperantiam induciti. Numeremus eos, qui quotidie ad sepulcra effruntur, observemus quomodo inter senes magnos juvenum numerus inmixtus sit. Cur ergo, o catechumene, anime tuæ securitatem negligis, et misso moris metu, tempus mihi proferas ut fortem certetorem? quot homines vitæ voluptatibus frenentes, et de carnis bonæ valetudine quasi de immutabili potentia gloriantes, quasi pulvis a turbine, repente in sepulcrum rapti sunt? Itaque cum nobis vitæ tempus definire non valeamus, mortis timorem non excutiamus. Quot negligentes, qui diuturnum vitam expectabant, repente incendum in pulverem redigunt? quot terræ motu absorpti sunt? quot navigantes mare obruit? quot terræ hiatus repente absorbit? quot viatores lumina exultantia abripere? quot in feras aut latrones incidentes perire? quot hostium gladius mesuit? quot a repentinis morbis sunt sublati? quot ex patria educti, mortem subire, neque communi sepultura dignati sunt? Non audis frequenter Dominum clamantem, et finis vicinitatem nuntiantem: *Securis ad radicem arborum posita est* (Matth. 5. 10)? *Quæ securis? Mors. Quæ radix? Vita hominis. Quis excindit? Domini sententia, quæ excindendo clamat, Pulvis es, et in pulverem revertetur* (Gen. 3. 19). Ergo ab illa recedentes, accedamus ad Christum vocantem; curramus a tenebris ad lucem translati, curramus ad Dominum qui nobis quietem confert, subigentes carnem spiritui; curramus, festinemus celerius quam mors; præveniamus angelos, qui ad patrocinandum nobis veniunt. Hæc vita ceu verbum est; vitæ spatium ni umbra prætercurrit. Tempus absunitur, mores non in meliora mutantur; opera præcurrunt, iudex expectat, præceptum urget, adsunt angeli, conscientia accusat. Ecquid faciemus ad iudicium vocati? Iustitiam ergo vitæ bonum diligamus, odio habeamus consuetudinem peccandi, futuram curesum defensionem, puritatem vitæ obtineamus: nam qui mundi sunt corde, Deum videbunt (Matth. 5. 8): dominicæ coronas diligamus, cum alacritate magna vitæ stadium decurrant, ipsam habentes in agone cooperantem agnoscant Christum: *Diligentibus enim Deum, inquit, omnia cooperantur in bonum* (Rom. 8. 28). Quod autem mirabilis est audi: certaminis tempore Dominus cum certantibus pugnat, et in hora victoriæ præmii dator sedet: ad pugnam ungit, et paulo post ipse coronas imponit: una certat, certanti vim induit, victorie ansas præbet, et paulo post victori mercedem retribuit. Undenam id liquet? Audi Davidem clamantem: *Cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum et glorificabo eum* (Psal. 90. 15). O benignitatem ineffabilem! o bonitatem sermonem omnium superantem! Vide nanque quid Dominus dicat: In tempore tribulationis, inquit, cum ipso sum: in partem laboris cum ipso venio, eripio ex periculo. Hæc omnia facio una concertans. Deinde ut præmii dator et Dominus, liberalitatem prompo dicens: *Gloria vobis sum. Longitudine dierum admirabo eum*. Hoc vult Dominus facere in eo qui libenter erogat: manum

[823] Εἰς τοὺς κατηχομένους.

Ἐν τοῖς ἔξωθεν σταδίοις πολλοὶ μὲν τοῦ δρόμου ὀπιομένοις κόπτον, εἰς δὲ κοίτας τῆς νίκης τὸν στέφανον· καὶ οἱ μὲν πόνοι τοῦ ἀγώνος καὶ οἱ ἄριστες πολλῶν, τῆς δὲ γὰρ τὸ βραβεῖον ἔχουσιν. Ἐν δὲ τῷ πνευματικῷ τούτῳ τῆς ἐκκλησίας χωρὶς εἰς μὴν παρὰ πάντων τῆς εὐσεβείας ὁ δρόμος, ἰσαριθμοὶ δὲ τὸν τρέχοντων οἱ στέφανον. Καὶ ἔξωθεν οὐδὲν ἀνεύρηται γὰρ τῆς βραβευτῆς καὶ πλοῦτος ἵσταται μέσος τῶν ἀγωνιστῶν Χριστοῦ, ἕκαστος μὲν τὴν προθυμίαν ἑῶν δρόμον δεχόμενος, ἐπίσης δὲ τὰς τιμὰς ἀντιπρῆξιν. Οὐ γὰρ προτιμηματὰ τὸν δυνάστην, καὶ παρὰ τὸν πτωχολόγον· οὐ δέχεται τὸν ἐνδοξόν, καὶ τὸν ἀσθενῆ παραπέμπεται· οὐ στεφανοῖ πολλόν, ἔξουθενοῖ δὲ νεώτερον· οὐ προμειλατὶ τὸ δικαίον, προστρέχοντα δὲ τὸν ἀμαρτωλὸν ὑποβιβάζει· ἀλλὰ πάντων ἰσὺς κρατοῖ τὸν οὐκ ἐπιβῆναι τὴν σαγήνην, πάντας δρομὸς ἐφέλκεται τῷ τῆς εὐσεβείας δόκτῳ. Κοῖτον γὰρ πᾶσι προστίθει· καὶ ὡς ἀρίστως ἠκούσαμεν, φιλανθρωπίας διδάσκει μεγαλοχρόνου βοῆ· Δεῖτε πρὸς με, πάντες οἱ κοκκιῶτες καὶ κεροριεῖς μοῖ, καὶ ὡς ἀνασταθῶν ὄμας. Δεῖτε πάντες οἱ τῶν ἄμωρῶν ταυτῶν τῶ βλου διακλοντὸς θάλασσαν, ἐμοὶ τῆς σωτηρίας τοὺς ὁλακς ἐμπιστάσθε· ἔγω δὲ τῶν διαβολικῶν ἀντιπλοῦσσαν ἐπιείαν· ἐμπορῶν ὅμως ἀκλυδώνιστον προχέον σωτηρίας. Δεῖτε πάντες· πολλὸς ἐπίκειται τῆς ἀμαρτίας χεῖμα· ἔστι μοι κολυμβήθρας· ἰμῆν ἄνθρωπος σωζών, τὸν δὲ διάβολος ἀποπέμπων. Ἡ κλήσις τῶν ἀμαρτῶν γυμνοσθῆι ὡς φωνῆς πᾶσαν τὴν τοῦ θαύματος ἀρπαζούσης οὐσίαν· ἢ φαρμάκον πρὸς ἕκαστον τῶν νοσοῦντων βυδίνων· ἢ ὠρεῖα· ρεούσης τοῖς βουλομένοις ἀκύνωλα· ἢ πηγῆς πάντας τοὺς διψῶντας ἰσὺς ἐπιγομύσσει ποτίει· Ἢ εἰς γὰρ, φησί, διψῶ, ἔρχεσθω πρὸς με, καὶ πίνετέ· Ἢ εἰς διψῆ τῆς σωτηρίας τὰ νύματα, εἰ τις τοῦ ὕδατος τοῦ ζῶντος ἐπιβῆναι, εἰ τις πρὸς τὴν ἀληθῆ λαβήταί γινώσκων, εἰ τις διψῆ τῆς εὐσεβείας τὸ δίψον· Ἐδίψησε γὰρ καὶ Ἰούδας· τῆς προδοσίας τὸ δίψον· ἐδίψησε γὰρ καὶ Ἡρώδης τὸν νηπίον τὸν ἐλεθρον, ἐδίψησε εἰ συναγαγῆ τοὺς φρόνας τὸν προχέοντα, ἐδίψησε Ἰεζαβὴλ τὸν ἀμπελίον τοῦ Ναβουθαί, ἐδίψησε εἰς δαλιὰ τὸν Σαμῶν τὴν ἀστέφανον, ἐδίψησε Ἡρώδης τὸν Προδρόμου τὸ αἶμα, ἐδίψησαν τὸν Λυττῆρα Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ἐδίψησαν δίψον πρόχον ἀπουλαίε·, ἐδίψησαν δίψον παρεκτινὸν πυρετοῦ, ἐδίψησαν δίψον κολάσεως αἰτῶν. Ἀλλ' εἰ τις διψῆ, ὡς· ἐδίψησε Ζαχαρίας τὴν ἰμῆν θεωρίαν, ὡς ἐδίψησε τὴν θεραπείαν αἰμωρόντων, ὡς ἐδίψησε πόρην πλοῦθῆναι τὰς ἀμαρτίας, ὡς ἐδίψησε Ματθαῖος τοῦ εὐαγγελιστοῦ τὸ ἀέριον, ὡς ἐδίψησε ὁ ληστής τὸν παράδεισον, ὡς· ἐδίψησε Θωμᾶς τὴν ζωοπῶν τραυματίων φηλάσθησιν, ὡς ἐδίψησε ὁ τῆς Αἰθιοπίας εὐνοῦχος τὸ βάπτισμα, ἐπ' [821] ὁ παρακτούμενος ἑδῶ πρὸς τὸν Ἀπόστολον· Ἰδοὺ ὄδωρ, εἰ κωλύει μὴ βαπτισθῆναι· Ἄκουε, κατηχομένω· πηγῆ ζῆς οὐ μόνον καλεῖ, ἀλλὰ καὶ παρακαλεῖ· Δεῖτε γὰρ, φησί, πάντες οἱ κοκκιῶτες καὶ κεροριεῖς μοῖ, καὶ ὡς ἀνασταθῶν ὄμας. Πρὸς ἄλλω μὲν τοῦ γένους· τὴν εὐεργεσίαν ἠγέρθησιν· ὁμοῦ θέλω χάρισμάτων ἀφαιναί πηγῆν. Δεῖτε πάντες· κἂν μυριάδες ἀσθενῶν, προσφάτων. Μήδεὶς ἀσθενῶν μὲν τὸν λατῶν νομῆται τὴν οἰκονομῆν ἰμῶνον· οὐ κἂν μὴν θεραπείων, εἰ κτίων οὐκ ὄκνησας· οὐκ ἐλέγχει μὴν τὴν ἐπορῶν ὁ κόσμος τὰ ἐμὲ μεριζόμενος· πένης πρόχον οὐ γίνωμαι, ἀρπαζόμενος χάριω, ἐκποροῦμενος τέρον· οὐκ ἐλαττωμαι κενούμενος, καὶ κλητόμενος ψόμα· καὶ μάρτυς οἱ αἰμωρόντων κλέψαμα, καὶ διὰ τοῦτο ψυγῆν ὄμα καὶ οἶμα στεφθεῖσθα. Δεῖτε, κίστες οἱ κοκκιῶτες, Ἐλεε, φιλήχρηται, πῶσθ ἢ τοῦ κτίσαντος περὶ τὸ γένος φρονηταί· Τί οὐν ἀμείλει, ὁ κατηχομένω· εἰ βραβύει·; Πρόσειλε τῷ Δεσπότη καλοῦντι σε. Οὐκ ἀκούεις τοῦ σοφοῦ παρανοῦντος καὶ λέγοντος· Μὴ ἀνάμεινε ἐκαστῶν πρὸς Κύριον, καὶ μὴ ὑπερτίθω ἡμέραν ἐξ ἡμέρας· ἐξελπίτης γὰρ ἐλεύσεται ἡ ὀργὴ Κυρίου· Συνέμεινε δὲ τὸν χρόνον, ἰδὼν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν βλάβει καὶ ἐν βραχεῖ τρεπομένην. Πολλοὶ γὰρ ὄντες ἐαυτοὺς μικροτέρας ὑπερβίβουσι, τὴν ἐξ ἀμορτίων ἐκπίδα πορῶς ἰκόμεσαν ταμευσάμενοι, μῆτε τὸν προσδοκώμενον ἀμείριον ἐλπίζοντες, καὶ τὸ καταχρησάσθαι τῶς τῷ βίω κέρδος ἡγούμενοι, οἱ πρὸ τῆς ἀπουλαίας τῶν ἀναγκαίων ἠρπάγησαν, ταῖς αἰω-

νίας ὑποδοθέντες βασάνους καὶ κολάσεις· καὶ ὡς ἐνόμισαν χρόνον κλέπειν βραχύν, ἄλλο οὐκ ἔνοιησαν τὴν πορῶν κλητῶν, ἐξελπίτης ἀνάστατος καὶ πρὸ τοῦ γήραος γενόμενοι. Διὰ τοῦτο ὁ Δεσπότης Χριστοῦ κλέπτῃ νόμῳ τὸν ἀνθρώπου τὸν θάνατον· Ὡς κλέπτῃ γὰρ, φησί, ἐν φυλακῇ, οὕτως ἔρχεται ἐν ἡμέτῃ πρὸς τὸ ἀόριστον τῆς ἐπιβουλῆς ταρτατόμενον, τὴν προεδρίαν τοῦ πλοῦτος χρόνον μὴ ἐκπλήττωμεν. Οὐ γὰρ ἐξουσιάζομεν τῆς χρονικῆς ὑπερβίβουσι, οὐ κυριεύομεν τοῦ ζῆσαι καθῆρ ὅσον ἐθέλομεν. Τούτου γὰρ χάριν τὴν γινώσκων οὐκ ἐπιστεύθημεν τῆς ἐαυτῶν μεταστασεως, ἵνα τὴν ἀμείριαν τῶν ἀμαρτιῶν ἐλαττωσόμεν, τῆ δειλίᾳ τοῦ θανάτου σωφρονεῖν παιδεύομενοι. Ἀριθμησόμενοι τοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν προπεπονημένους ἐπὶ τὰ μνήματα, σκοπήσομεν ὡς τοὺς γεγρακῶσιν πολλὸ τὸ πλῆθος τῶν νεκρότων ἐνεμεικτοῦ. Διὰ τὸ τοῦτον, ὁ κατηχομένω, παρὸς τῆς ἐαυτοῦ ψυχῆς τὴν ἀσφάλειαν, καὶ τὸν φόβον τοῦ θανάτου παραπεφύμενος, τὸν χρόνον ὡς ἰσχυρὸν ἀγωνιστῆν ἐπαγγέλλῃ μοι· πόσοι τὸν ἀνθρώπων ἐπιπερτόμενοι ταῖς τοῦ βλου ἡδοναῖς, καὶ ἐπὶ τῆς σαρκῆς γενναϊότητι, ὡς ἀμειβόμενοι δυναστεία, καυχόμενοι, καθάπερ χροὺς ὑπὸ λαλιῶν, ἀθρόν ἐπὶ τῆν ταφῆν ἀνρπαζοσθῆναι· Οὐκ οὐκ ἐπιείθῃ τὸν χρόνον ἐαυτοῖς ὄραται τῆς ζωῆς οὐκ ἰσχυόμεν, τὸν φόβον τῆς τελευτῆς μὴ ἐκινώσασθαι. Πόσους βραθυμίσαντας, καὶ μακροχρόνους ζῶντων προσδοκῆσαντας, ἐξελπίτης ἐμπερτοῦ κατεπέφρωσε· πόσοι σισίωμ κατηχοσθῆσαν· πόσους πλοῦτους ἐκάλυψε θάλασσα· πόσους ἀποσθῆσαν τῆς γῆς ὑπέδατο χάσμα· πόσους ὀδοποροῦντας ἀθρόν παρέρσαν ποταμῶν πλημμυρίσαντες· πόσοι θηρία καὶ λησταὶ περιπεσόντες ἀπώλοντο· πόσους· εἰ τῶν πολεμῶν ἐθέριε μάχηται· πόσους ἐλατῶσαν ἐφοδοῖ νοσημάτων αἰνιῶν· πόσοι τῆς ἐαυτῶν χωρισθέντες πατρίδος τὸ τοῦ θανάτου ἐδέξαντο σὸνθημα, καὶ οὐδὲ τῆς κοινῆς ταφῆς ἠξιώθησαν· Οὐκ ἀκούεις συνεχῶς τοῦ Δεσπότης βρῶντος, καὶ τὴν ἐγγύτητα τοῦ τέλους ἠγνούοντος· Ἢ ἀλίση πρὸς τὴν βίαν τῶν δένδρων κείται· Τίς ἢ ἀλίη; Ὁ θάνατος. Τίς ἢ βίβη; Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Τίς ὁ κόπτεον; Ἡ τοῦ Δεσπότη ἀπόφασις, ἥτις ἐν τῷ κόπτεον ποτῆ· Γῆ εἰ, καὶ εἰ γῆν ἀπελεύσθ. Οὐκ οὐκ ταῖς ἀριστῶν προσέδομεν τῶν καλοῦντι Χριστῷ δράμωμεν ἐκ τοῦ σκότους πρὸς τὸ φῶς μεταγομῶμεν, δράμωμεν πρὸς τὸν ἀναπαύοντα Κύριον, ὑποτάξαντες τὴν σάρκα τῷ πνεύματι· δράμωμεν, ἐπιειθόμενοι τὸν θάνατον ταχύτερον, προλάβωμεν ἀγγέλιος ἐπὶ τὴν ἡμετέραν ἐρχόμενος παράστασι. Ὡς λόγος ἐστὶν ὁ παρῶν βίος, καὶ ὡς σὴν παρατρέχει [823] τῆς ζωῆς τὸ διάστημα. Ὁ χρόνος θανατῶναι, ὁ τρόπος οὐ βελτίωται· αἱ πράξεις προτρέχουσιν, ὁ κριτῆς περιμεινε, κατεπίγει τὸ πρόσταγμα, παριστάων οἱ ἀγγέλοι, κατηγορεῖ ἢ συνείδηται, καὶ εἰ δράσων πρὸς κρίσιν καλοῦμενοι· Οὐκ οὐκ πολιταίς ἀγαθῆς ἐραδῶμεν, μισθώσομεν τὴν τοῦ ἀμαρτῶντων συνθήκην, τῆς μελιότατης ἀπολογίας φροντισόμενοι, κτηρομῆμα καθαρότητα βίου· οἱ γὰρ καθαροὶ τῆ καρδίας, αὐτοὶ τ' ἐν θεοῦ ἐκόνται. Τῶν Δεσποτικῶν ἐραδῶμεν στεφάνων· σὺν προθυμίᾳ πολλῇ τοῦ βίου τὸ στάδιον δράμωμεν, αὐτὸν ἔχοντες συνεργουμένην πρὸς τὸν ἄγωνα τὸν ἀγωνιστῆν Χριστόν. Τοῖς γὰρ ἀγαπῶσι, φησί, τὸν θεόν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν. Καὶ τὸ βαυμαστότερον ἀκούσων· Ἐν τῷ καιρῷ τοῦ ἀγώνος ὁ Δεσπότης συναλεῖ τοῖς παλαιούς, καὶ ἐν τῷ ὄρα τῆς νίκης βραβευτῆς· προχαβήταί, πρὸς πᾶν ἀλείφει, καὶ μετ' ὄλλων τοὺς στεφάνους αὐτῆς ἐπιτίθει· συμπάλας, τῶ κἂνοντι χαρίεσται δυνάμει, παρέχει τῆς νίκης τὴν ἀφορμῆν, καὶ μετ' ὄλλων ὡς νικητῆς τοὺς μισθοὺς ἀποδίδωσι. Πόθεν τοῦτο ὄλλον; Ἄκουσον τοῦ αὐτοῦ κλητῶντος· Μετ' αὐτοῦ εἰμι ἐν βλίβῃ, ἐξελεύμαι ὑπὸν τὸν δοξῶσα αὐτόν. Ἡ φιλανθρωπίας ἀφάρστω! ἢ τῆς ὑπερ πάντα λόγον χρηστότητος· Ἢ βίβη γὰρ ὅπῃ λέγει ὁ Δεσπότης· Ἐν τῷ καιρῷ, φησί, τῆς ὀλέθους μετ' αὐτοῦ εἰμι, τὴν ἀνάγκην συμμερζόμεναι, ἐξαρπάξω τὸν κινδύνον. Ταῦτα πάντα ποῦ συναντιγόμενος. Ἐρετα λοιπὸν ὡς βραβευτῆς ὁ Δεσπότης τὴν φιλοτιμίαν προτίθει μὴ λέγων· Δοξῶσα αὐτόν, μακρότητα ἡμερῶν ἐμπλήσω αὐτόν. Τοῦτο ποτεῖν ἐκδωδὸν ὁ Δεσπότης καὶ ἐπὶ τὸν ἐμεικτότων κοί-

λαίνας την χείρα τῶ πένθη διχομήνω την εικόαν. *Όταν ακούσῃς Χριστοῦ χείρα, νόει την παλάμην την βαστάζουσαν τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα. Ἐκταίνας τοίνυν την δεξιάν ἀπορήτης, λάβρα τοῦ ὀβολοῦ ὑποπέγεται, σημεῖοιται τοῦ διδόντος τὸ πρόσωπον, ἐπὶ γῆς την εὐεργεσίαν λαμβάνει, καὶ ἐν ὀραμῶν τὰς ἀμοιβὰς εὐεργετίας. Καὶ πῶς, καὶ πότε ποιεῖται την ἀντίθεσιν; *Όταν Ἐλθῶ, φησὶν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ πάντες ὁ ἅγιος ἄγγελος μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνον δόξης αὐτοῦ· καὶ συναρχησονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἄστροι αὐτοῦ ἀπ' ἀλλήλων, καθὼς ἄστροι οὐρανοῦ ἐκείνου ἐπὶ τὸν ἄστρον· καὶ εἰσὶσι τὰ μὲν πρόβατα ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ ἄρδια ἐξ ἐπιτροπῆς· καὶ ἔρει τοὺς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ· δεῖτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου· ἔγραψε γὰρ τὸν δικαστὴν ὀφειλέτην· μὴ φοβείσθε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ὡς εὐεργετησῆναι τῷ καθήμενῳ προσβάσει· ὅπερ ἐξεδίμην ὑμῖν πρόσφωρον χεῖρῶν μου· ὃ κρῖται τὴν εὐεργεσίαν, ἵνα μὴ ζημιωθῆτε την φιλοφροσίαν· οὐκ ἀνοουμὰι την ὄσων· πρὸς γὰρ την ἀναπόθεσιν σπαύδου. δεῖτε ὑμῖς, τὸν σπῆρον τὸν οὐκτιμῶν ἐπιεδίξασθε, ἐγὼ δὲ θέρος τῆς χαρᾶς ὑμῖν προσηλοῦμαι. Εἰπέ, Δέσποτα, την εἰλίαν. Ἐπίστασα, καὶ ἐδούκατέ μοι φραγεῖν. Μηδεὶς οὖν ὡς ἄπορον παραπειστέ τον πένθη· παίνωντα γὰρ παρορᾷ τὸν Δικαστὴν τὸν μελλόντων

αἰῶνων. Κτησώμεθα τοίνυν χρεώσθη τὸν μελλόντα κρίνειν ἐκεῖ. *Ὁ ἐλεῶν γὰρ, φησὶ, πτωχόν, δαναεῖς Θεῶ. Τῆς ἐκ δεξιῶν μερὸς ἄστροι γενεσάσμεν, μισθούμεν την βελυράν τὸν ἐρίων συγγένειαν, τὸν ἄρῶν την κοινωνίαν μεταδιώξμεν· ἔχομεν γὰρ ἔξωσαν την ἐπιλογὴν· τὸ βελόντιον. Διὰ τοῦτο γὰρ ἡμῖν ὁ κριτὴς προφύροσε Δεσποτικὸν ἐκείνο καὶ ὄρθον Δικαστήριον, καὶ ἀστροίαν τῆς ἀποράσεως, ἵνα τὸ κακὸν παθεῖν ἐκ τοῦ μαθεῖν την ἀπειλήν ὑπεκκλίνωμεν. Μὴ παραδράμωμεν τὸ τοῦ Παύλου παράγγελμα τὸ φάσκον· *Πορισμὸς μέγας ἡ εὐσέβεια*. Οὐχ ὑπόκειται λογοθεσίῳ (ἐν καιρῷ δὲ νοεὶ Δικαστοῦ ἀστροίαν)· οὐ δίδουσι κατήγορον ἐπὶ τοῦ θρόνου κρατήριον· οὐκ ἐκδέχεται κατήγορον, ἀλλ' ἀναμῖνεν παρακλήριον· ἔστι γὰρ ἀνευθεῖς ἀπλάουσι ἀγαθῶν, ἀναφαίρετος πλοῦτος, τιμὴ ἀδίδωχος, κέρδος ἀταμῖενον, προσβαλίζον βοήθημα, συνιδόστος χάρις, θεραπεία καρδίας, ψυχῆς ἀγαλλίασις, συνιδόστος γαυρία, ἀπολογία εὐπρόσβουτος ἀστροφῆς ἀστροίαν. *Ἡ εὐσέβεια πρὸς [826] πάντα ὑπερβλήμια ἐστὶν ἐπαγγέλιος ἔχουσα ζωτῆς τῶν καὶ τῆς μελλούσης, ἧς καὶ ἡμεῖς ἐπιτυχομεν καταξιώθεσθαι, χάριτι καὶ φιλοφροσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κρῶτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τὸν αἰῶνων. Ἀμήν.

* Savil. conj. εἰς τὴν ἐκλ.

Ταλαντισμὸς πρὸς τοὺς φθιρότας εἰς τοῦ Χριστοῦ παρθένους.

Τὶ δὲ ἡμῖν, ἄθλια καὶ ταλαίφραγον, κακῶν ἔθων ἐπίοχοι; πῶς βούλεσθε ἐκφυγεῖν χείρας Θεοῦ ζῶντος; τί ποιήσατε, ὅταν Ἐλθῶ ὁ ταυτην κητισσεσάμενος κρῖνας ζῶντας καὶ νεκρούς; τί δὲ ἀπολήσθητε, τοιαῦτα παράνομα εἰς τὰς τοῦ Χριστοῦ νύμφας πράξαντες; οὕτω τοιοῦτον καταπερησάσατε; οὐκ ἐπιρομιάσατε; οὐ δειδοκίκατε; οὐκ ἐπύρξαστε; οὐκ ἐπέλασθητε τὸν ἑαυτῶν ψυχῶν; οὐκ ὀβησατε, ὅτι τοιαῦτη παρανομία ἔταρος οὐκ ἐστὶν ὡς αὐτῆ; οὐκ ὀβησατε, ὅτι ναδὸς Θεοῦ εἰσὶν αἱ παρθένου; οὐκ ὀβησατε, ὅτι Πνεῦμα Θεοῦ ἦν οὐκὼν ἐν αὐταῖς; τὰς καὶ ἡμῖραν μετὰ Χριστοῦ περὶ τὸν ἀνεκλήθητον καὶ μενόντων εἰς αἰῶνας προκίον διαλεγόμενας, καὶ ἃς Παῦλος παρθένους ἀγάπῃ; παραστήσει τὸν Χριστῷ προσήγορον, ὑμῖς βορδῶν καὶ θυσαβία συνεπύρατε; *Ἦ πῶς ἐτολμήσατε Χριστοῦ νύμφας φθεῖραι, κακῆς ἐπιθυμίας πρόξενου; Κατὰ παιδικῆς συνδουλοῦ ἐάν τομολογῆ τις τοιαῦτα διαπραξασθαί, οὐκ ἀτιμωρῆτος διέδερξεται· κατὰ δὲ τῆς τοῦ ἀμωρῶτερον αὐτῶν τε καὶ ὀμῶν τὰς τοῦ Χριστοῦ νύμφας· οὕτως ὀπλίζασθαί, ἐκπευξασθαί ἀρα τῆς δικῆς προσδοκῆσαι; οὐκ ἠκούσατε τὸ Ἀποστόλου λέγοντος, Ἄν' ἄλλου ἢ κρῖσις τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος; Καὶ τί ἀρα τοῦτο ἀνελευθέρωτον; μὴ γὰρ μαχαίρα τὸς φόνους ἐργάζεσθε, καὶ ἑαυτοὺς καὶ αὐτὰς ἀποκτείνωντες; θάνατος γὰρ τοῦτο παρὰ τοὺς εὐφρονοῦσιν. *Ἦ τις οὐκ ἂν στενάσκει; τίς οὐκ ἂν πενήθει; τίς οὐκ ἂν κόψηται καὶ θρηνησίει τὸν ἄωρον φόνον; τίς οὐκ ἐκαρπύσει τὸν ἀφρόσπον θάνατον, τίς οὐκ ἀλγῆσαιεν ἐπὶ τῇ ἀδίκῃ πληγῇ; Πρὸς καὶ γραμματεία παρὰ τὸν νομίμω ἐν ἀφροδίᾳ συναπτομένω ἀνδρὶ τῷ ἐπουρανίω νυμφῶν Χριστοῦ φυλάττονται; καὶ ἡ παρβενία προδίδου τὸν μοιχῶ; Ἄλλ' ἔρει τις; Ἀνάγκη τῷ Χριστῷ συνεξέσθαι, οὐκ ἡμῖν προβέσκει αὐτῷ συζευχθῆναι, ἀλλὰ συνβούλω. Ὅμως ἐτολμήσατε, ἄθλια, καὶ ἑαυτην δημογορῆσαι, ὅτι καὶ μὴ ἐλογῆσθον οὐκ προέβαιν εἰς αὐτὴν ἡ ἀγάπην, ὁ Δεσπότης ἐπέσθη σε; Ἄκουσον, ὡ τάλαινα, καὶ ἔρω σοι, καὶ κἂν ἐκ τῶν τῶν κόσμου πραγμάτων πληροφωροθῆσθαι. Λέγω δὲ τοῖς βιωτικῶς. [827] Ἐάν κέρην ἔταρος ἀδῶν ἔταρος ἀρπάξῃ, τῆς ἰσοτιμίας δοκιμαζομένης, κυρία μὲν ἡ ἀρπαγὴ τῷ ποιήσαντι, καὶ νόμος καὶ βασιλεία παραχωρεῖ τῇ ἀρπαγῇ. Οὐ γὰρ ἤρπασε καὶ ἔλαβεν, ἵνα ἑνυθρίσῃ, ἀλλ' ἵνα τιμήσῃ, καὶ προκίρια καὶ ὄσρα ἔχουσι. Εἰ οὖν ἀνθρώποισι οὐδεμία μεταβολή, ἐπεὶ τῷ προλαβόντι σκοπῷ ἀκολούθει· τί ἀπολογῆσθ, οὐ καὶ παρ'

* Savil. conj. καὶ ὁμῶν Κυρίου τῆς; τοῦ Χριστοῦ νύμφας.

ἔλπειν ὅπὸ τοῦ Δεσπότη ἀρπαγῆσαι; Ὅτε γὰρ ἀνάγκη ἐκείνου λέγω, δὲ ἦν τοῦ Δεσπότη συζευχθῆναι ἡξιώθη, ἀλλ' ὁκονομίαν καὶ φιλοφροσίαν Δεσπότην ἵνα τῷ τῆς ἀνάγκης σχήματι οὐ ἢ ἀναξία τὸν ὄπλο ἀσφαροτῶν γάμον κερδάσῃ. Μὴ οὖν λέγε, ὅτι Ἀνάγκη παρβενίον ἐλθῶν· μὴ ἀρχίστασι τὸν ὀραμῶν νυμφῶν, ὅτι σε ἀσπροικον καὶ ἀγενή καὶ δουλίαν λαβεῖν κατηξίωσα; δουλίαν γὰρ αὐτοῦ εἰ, κἂν μὴ θέλῃς. Ὅσατε παρακαλῶ, ὡ παρβένε, ὑπήκοον σε γενέσθαι χωρὶς πάσης ἀντιλογίας καὶ διαλογισμῶν αἰσχύνων. Αἰ μὲν οὐκ θέτῆσας; ἐστὶ τὸν πτωματικῶν γάμον, φύλαξον ἀσφαλῶς τὰς συνθήκας; εἰ δὲ παρβένε καὶ ἔπεισε, ἔγειραι, ἔγειραι, παρακαλῶ. Παρστήσῃ γὰρ σε ἡ ἀγάθος καὶ φιλοφροσύνη Δεσπότης; ὁ ἀτιμασθεῖς ὅπὸ σου· οὐκ ἀποβάλλει σου τὸν σκωπικόν· ἐπίδο; αὐτῷ τὴν χείρα. Ἐπειθὲ γὰρ τὴν πρώτων δεξιῶν ἐνυθρίσας, κἂν ταυτην μὴ ἀσθεσίης. Οὐχ ὑπεργρανεῖ σου τὰ κρῶματα· ἴσται γὰρ ἔτην τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος πληγῆν ἱατρὸς γὰρ ἐστὶν εὐσπλαγγῆνος. Ἀποκάλυφον αὐτῷ τῆς ἐξομολογήσεως τὸ πάθος, ἵνα ἐπιθῇ τῇ ἀσράτῃ τὸ σωτήριον φάρμακον· οὐκ ἔλπε γὰρ καλῶσι δικαίους, ἀλλ' ἀμαρτωλοὺς εἰς μετάνωιν. Πρὸς σὲ ἔλπε την κειμένην ἔγειραι οὖν, ἄρον τὸν κρῶδῶτον σου, καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου, τοῦτέστιν, εἰς τὸν τῆς μετανόιας μίμνα. Μηρεπὶ πρόχρησις μῆτε τοῖς σαρκικῶς ὀφθαλμοῖς, μῆτε τοῖς τῆς θανολαῖς ἐπὶ τὸν μοιχῶν ἐκείνων τὸν πρόξενον τῆς γενένης καὶ τοῦ ἀκούητον σκώλακος. Ἄρον, φησὶν, ἐνευθῆεν ἄρον· οὐ γὰρ βουλομῖαι σε κείσθαι. Διὰ τῆς τῆς ἀμαρτίας συμβόλων· ἴουσαι τοῖς δάκρυσι, οὐκ εἰς τὴν κομιλῆθῆναι, ἀλλ' εἰς τὴν ἐκκλησίαν δυνατὸς γὰρ ἐστὶν ὁ Θεὸς χρεῖσασθαί σοι τὸ πρῶτον ἀξίωμα. Μὴ δίδασθῇ τὸν κρῶμα, πῶς τὸ ἴσον διορθώσται πλάσμα. Ἡμαρτες; Ἡγούσασον· μὴ εἰπῆς; Καὶ πῶς οἶόν τε ἐπὶ τὸ πρῶτον μὲν ἔδωκεν ἀξίωμα; μὴ λέγε τοῦτο, καὶ παρβένε· Θεὸς γὰρ ὁ δεικνύων, καὶ εἰς ὁ κατακρίνων; Ἄκουε τοῦ Δεσπότη πῶς οὐκ εἰδὶται τῆ ἀπόγνωσιν ἐπὶ ἱερουμῶν τοῦ προφήτου λέγων· *Μὴ ῥητεῖρη οὐκ ἐστὶν ἐν Γαλαθῶν, ἡ ἱατρὸς οὐκ ἐστὶν ἐκεῖ; ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀνέθῃ ἱατρὸς τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου;* ἢ τοῦ συμπαθοῦς ἱατροῦ ἢ οὐκ ἐγκρατεῖ ἐπὶ πταίματι, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀμαρτίᾳ οὐκ εἶπε, Διὰ τὴ ἐπλήγη; ἀλλὰ, Διὰ τὴ οὐκ ἐπαρτεπυθῆναι; οὐκ εἶπε, Διὰ τὴ ἔπεισε; ἀλλὰ, Διὰ τὴ οὐκ ἀνώστη; Ὅτι δὲ σαμπεροτέρων ὁ Κύριος διὰ τῆς μετανόιας παραστήσει βουλαίαν, ἄκουσ αὐτοῦ διὰ Ἡζαίου τοῦ προφήτου λέγοντος· *Ἐδρ ὡς τιν αἱ ὀμψ-*

pauperit elemosynam recipientis exarvat. Cum audis Christi manum, intellige palmam, quæ orbis terminus gestat. Extendit igitur manum arcano modo, etiam obolos accipit, observat dantis vultum; in terra beneficium accipit, et in cælo mercedem præparat. Quomodo et quando dat retributionem? *Cum venerit, inquit, Filius hominis in gloria Patris sui, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super thronum glorie sue: et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis: et statuet oves quidem a dextris suis, hædos autem a sinistris: et dicit eis, qui a dextris sunt: Venite, benedicti Patris mei (Math. 25. 31. 34).* Invenistis enim iudicem delictorum: ne timeatis thronum, sed ad sedentem ut beneficio affectum accurrat: chirographum quod exposui vobis profero: non occulto beneficium, ne ex benignitate mea aliquid amittatis: non nego donum vestrum; nam ad retributionem festino. Venite, vos semen miserationum exhibuistis; ego nescem gaudii vobis præparavi. Dic qua de causa, Domine. Esurivi, et delistis mihi manducare. Nemo igitur pauperem quasi inopem rejiciat: nam Iudicem futurorum sæculorum essentem rejiceret. Debitorem ergo nobis constitutum cum, qui illic iudicaturus est. Nam *Qui*

miseretur pauperis, inquit, servatur Deo (Prov. 19. 17). Studeamus dignos effecti qui a dextris constituantur, alio habemus ex-secrandum hædorum cognitionem, agnorum societatem assequamur: nam in potestate nostra est meliorem sortem eligere. Ideo namque nobis Iudex præsignificavit Dominicum illud et terribile tribunal, necnon sententiae severitatem, ut edocti, a malo et a comminatione declinemus. Ne prætergrediamur Pauli præceptum: *Quæritis magnus est pietas (1. Tim. 6. 6).* Non subjicitur rationi reddenda: (in tempore autem cogita Judici severitatem): non timet claustrum accusantis ante thronum: non expectat damnationem, sed consolationem. Non est enim indigus. Frueris bonis. Divitia afferri nequeunt, honor successorem non habet, lucrum non reconditur, auxilium præcedit, gratia comitatur, cordis est curatio, animæ exultatio, conscientie gaudium, *desensio facilis, occasio fiducia. Pietas ad omnia utilis est (1. Tim. 4. 8);* promissiones habens vitæ et præsentis et futuræ: quam et nos consequi dignemur gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, cui gloria et imperium, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN ORATIONEM SEQUEM.

Hæc orationcula fragmentum videtur esse: nec est quod curemus de restaurandis iis que intercididerant. Nam dignum tenebris opus publicum facere ne cogi-

tassemus quidem, nisi prior Savilius edidisset. Seriem plerumque obscuram vel vitiatam divinaudo vertimus.

MISERI PRÆDICANTUR QUI VIRGINES CHRISTI CORRUMPUNT.

Quid vobis dicendum, miseri et infelices, pessimorum voluptatum duces? quo pacto effugere vultis manus Dei viveitis? quid facietis quando is, qui illam desponsavit, veniet iudicatum vivos et mortuos? quam defensionem afferetis, qui tam scelerata in sponsas Christi admistis? usque adeone desperastis? non contremuistis, non formidastis, non exhorruistis? non pepercistis animabus vestris? nescitis nullam esse iniquitatem huic parem? nescitis virginem esse templum Dei? ignoratisne Spiritum Dei in ipsis habitare? quæ quotidie cum Christo de inefficientibus et manentibus in sæcula nuptialibus pignoribus loquuntur, et quas Paulus virginem castas exhibere se Christo declaravit, vos in luto et fætere voluistis? Heu, quomodo ausi estis virginem Christi corrumpere, pessimæ concupiscentiæ auctores? Si quis cum concussa poëlla misceri ausit, non impune est: eum autem Christi sponsas contra suam vestramque Dominum armatis, num vos ulionem effugere posse speratis? non audistis Apostolum dicentem, *Judicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam (Jac. 2. 13)?* Equid hæc re misericordia indignius? una quippe gladio cædes duas perpetratis, dum et vos ipsos et illas interficitis: illud quippe mors est apud eos qui recte sentiunt. O, quis non ingemiscat? quis non lugeat? quis non plangat et lamentetur inmaturationem eadem? quis non flet inexpectatam mortem? quis non doleat de iniqua plaga? Nuptiale pignus et scriptum apud legitimum qui illum incorruptam duxit virum, caelestem sponsam Christum servatur, et virginitas proditur mœchu? Sed dicite quæpiam: Ex necessitate Christo conjuncta sum; non erat in proposito meo ipsi nubere, sed conservo. Ausa es, misera, contra te ipsam sermoninari? cum enim non voluntatis proposito ergo Dominum affecta es, ille te amavit. Audi, o infelix, et interrogabo te, et saltem

ex rebus hujus sæculi certiorum te faciam. De sæcularibus loquor: si alius loco alterius pillam rapiat, dum par sit utriusque conditio, raptus hujusmodi raptus habetur, et leges, et rex rapti favent. Non enim rapti ut contumeliam inferret, sed ut honoraret, et nuptialia pignora et dona afferre potuit. Si ergo apud homines nulla mutatio, quia præventum illa sequitur: quid respondebis tu, quæ præter spem a Domino rapta fuisti? Neque enim necessitatem illam dico, propter quam cum Domino jungi dignata es, sed œconomiam et benignitatem Domini; ut ex necessitatis specie tu indigna concubium incorruptum te exsuperans lucrareris. Ne ergo dicas, te ex necessitate virginitatem elegisse: ne sis ingrata caelesti sponso, qui te sine dote, vili genere natam, servam ducere dignatus est: serva enim ejus es, velis nolis. Itaque rogo te, o virgo, ut obsequens sis sine controversis et turpissimis ratiociniis. Et si nondum spiritalibus nuptias repudiasti, pacta firmiter serves; si vero jam prævaricata et lapsa es, surge, surge, obsecro. Adest enim jam tibi bonus ille et clemens Dominus, abs te inhonoratus: non rejicit contubernium tuum, porrigit illi manum. Quia enim primam dexteram contumelia affectisti, ne hanc quoque repudies. Non vulnera tua contemnit: sanat enim ille plagam et corporis et animæ, est quippe medicus indulgens. Revela illi morbum tuum per confessionem, ut ille invisibiliter imponat salutare pharmacum: non venit enim vocare justos, sed peccatores ad penitentiam. Ad te venit facientem: surge igitur, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam; id est, ad penitentiam portum. Ne ultra attendas vel carnis vel mentis oculis adultero illi, qui te in gehennam ducit et ad vermemnumquam morientem. Tolle, inquit, tolle hinc: nolo enim te jacere. Scinde peccati symbolum: abluere lacrymis, non in piscina, sed in ecclesia: posce

enim Deus restituere tibi pristinam dignitatem. Ne doceas figulum quomodo figmentum suum restauret. Peccasti? Quiesce: ne dicas, Quomodo fieri potest, ut in pristinam dignitatem restituar? ne hoc dicas, o virgo: nam Deus est qui justificat, et quis est qui condemnet (Rom. 8. 35. 34)? Audi Dominum quomodo per Jeremiam prophetam desperationem redarguit dicens: *Nunquid resina non est in Galaad, aut medicus non est tibi? cur non ascendit medela filiae populi mei (Jer. 8. 22)?* O commisererent medicum! non accusat de lap-u, sed de incuria: non dixit, Cur plagam accepisti? sed, Cur non curata fuisti? non dixit, Cur cecidisti? sed, Cur non surrexisti? Quod vero te Dominus per penitentiam splendidiorem reddere velit, audi illum per Isaiam prophetam dicentem: *Si fuerint peccata vestra sicut puniceum, quasi niveo dealbabo; si fuerint sicut coccinum, quasi lanam dealbabo (Isai. 1. 18).* Neque unquam Apostolus importunum subisset laborem, nisi prius benignitatis Domini pacta accepisset; neque dixisset: *Filii mei, quos iterum parviro, donec formetur Christus in vobis (Gal. 4. 19).* Quia enim, inquit, animam ad imaginem Dei factam corruptiori demoni tradidisti, facies membra Christi membra meretricis; non finem faciam lugendi ac mœrendi, donec rursum videam formatum in te Chri tum, teque castitatis pulchritudine indutum. Ne abjicias brachium penitentiae, queso, rogo et obsecro: viriliter age, te purifica, et spiritualiter unge: adhortationem Apostolorum multiplicet: *Propter Christum legatione fungor, reconciliamini Deo (2. Cor. 3. 20).* Obsecrat Apostolus, ut Christo deponatur, quae pacta solvit, revocet iterum. Benignus Dominus ait: Non injuria illata recordor: cubile meum continentia est affectum, conjugium meum deonestatum est, sed jam de re gesta te non accuso. Cur adversario bellum inferenti non resististi? cur venenata tela rjus per signum crucis necem repulisti? Nonne idem ego in virginea vulva habitavi, ut natura olim inhonorata, per virginitatem honoraretur? Virginem namque Evam inimicus captivam fecit: et per virginitatem rursus illam in paradysum induxi. Non audisti me dicentem, nullum esse qui reliquat patrem aut matrem aut domum, et abneget omnia quae ad vitam pertinent, qui non contemptum recipiat, et vitam aeternam possideat (Math. 19. 29)? non audisti me per Isaiam prophetam dicentem, *Qui serviant mihi, laetabuntur (Isai. 65. 14)?* annon per eundem servum meum Isaiam pollicitus sum, eos qui in castitate corpus servant possessoros esse bona multa, et fructus meliores quam sint filii et filiae? annon per virginitatem caput meum tenuit? annon Joannes filius Zebedaei per virginitatem filius tonitruus vocatus est, et filius matris mœx? quomodo non audisti Paulum apostolum dicentem: *Carnis curam non feceritis (Rom. 13. 14.)*? Etiam, inquit, Domine; sed indigna ancilla tua miserere, et ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripis me. Non princeps mali et homicida inimicus venenatum telum jaculatus est in me, et invasit cor meum, renes et reliquos sensus; oblitus sum timoris tui et justae tuae retributionis. Obscuravit enim mentis meae oculos ignis intus invadens. Verum inexcusabilis sum, Domine, quod non te tunc in auxilium meum advocaverim; sed peccavi, Domine, peccavi, quod te dereliquerim, ut turpi atque ignominioso affectui servirem. Tunc et ipse reponit tibi: Bonum fuisset tecum reputare et timere, ne cito mitterentur qui abs te animam repeterent: et ubi tunc fuisset confessio

et poenitentia? Ideo enim dico, *Vigilate, quia nescitis diem neque horam (Math. 24. 42).* Cæterum abhinc jam noli peccare, neque me relicto, adultera voceris. Et nos itaque obsecramus, Recoeciamini Deo, et tu, o virgo, ita dicit: *Laetabo inter innocentes mortuæ meas, et circumdabo altare tuum, Domine (Psal. 25. 6):* quia jaecentem exexisti, mortuum vivificasti, sordidatam splendidam fecisti, in peccato demeritam homo pietatis extraxisti, errantem reduxisti, captivam redemisti, contumeliam inferentem non ulius esse, fugitivam revocasti, sanguine respersam abluisti, a voluptate quasi venatu captam recuperasti, dignum tartaro celi civem fecisti, a gehenna liberasti, a gladio redemisti, a vinculis solvisti, æterna vita dignatus es, a periculo eripuisti, diabolum pudore suffudisti, chirographum discepisti. O bonarum lacrymarum agricolâ quod his miraculis splendidus? Convenite igitur quotquot in talis naufragii periculum incidistis; scitote, discite, docemini, peccati fructum esse mortem, fructum vero Spiritus esse vitam, pacem, sanctificationem. Quotquot igitur nunc et semper hanc mortem effugere vultis, dicta omnia in argumentum salus accipite, et hoc semper meditamini omnes, præcipue autem monachi et virgines, quæ corpora vestra Domino consecravistis: *Spiritu ambulate, et desiderium carnis ne perficiatis (Gal. 5. 16).* Nam concupiscentia carnis fructum peccati mortem protulit; fructus vero Spiritus vitam æternam, incorruptionem, sanctificationem et pacem anime et corporis. Quapropter hoc notum omnibus vobis sit, nullam virtutem pretiosioram virginitate esse ad omne genus pietatis; sed et nullam hinc similem reperiri, si monachus ille aut virgo mente non formetur: nam cogitationum consensus totam rem perficit. Non enim mendax est, qui dicit: *Omnia qui respicit mulierem ad concupiscendum eam, jam maculata est eam in corde suo (Math. 5. 28).* Non enim fit distinctio inter marem et feminarum; omnes enim eae eadem massa sumus, ut ait Evangelium, dum voluntatem viri et voluntatem carnis idipsum esse dicit (Joon. 1. 13). Ideo oportet Christi virginem se totam cum corde immaculatam et incorruptam servare sponso suo et creatori Christo, et oculis mentis suæ respicere eum, qui est speciosus forma præ filiis hominum: omne verbum otiosum, quod non sit ad edificationem, aversari oportet: cum viris non libere versari, maxime vero, si sint immodesti. Si vero sit agendum de anime utilitate, non repellendi sunt viri modesti et temperantes. Non cum nimia fiducia agendum nec immorandum est; cum mulieribus immodestis non confabulandum; juramentum nullum ex ore egrediar: Dominicum enim præceptum est, nec per caput tuum jurare licitum esse: Omne, inquit, quod abundantius est, quam, Est et Non, ex malo est (Math. 5. 37). Sordida et inhonestæ cogitationes et omnes carnis tentationes timore et amore Christi et signo crucis ejus sunt abigendæ. Ecce patres et matres, fratres et sorores et filios, omniaque milia, commendavi vobis, nempe monachis et virginibus. Hæc custodite, et non cadetis; sed digni eritis et vos, qui hæredes Christi declaramini, quorum omnium honorum, quæ preparata sunt, non dignos efficiat Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, gratia, miserationis Patri et benignitate Domini nostri Jesu Christi, quicum Patris gloria, honor, adoratio cum sanctissimo Spiritu, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN SERMONEM SEQUENTEM.

Quæ sæpe Chrysostomus in scriptis suis clare, argute et dilucide suo more contra Arianos et Anomæos prosequitur, hic quisquis sit scriptor perplexæ tractat; Arium et Arianos carpit; in multis ita obscure, ut nonnunquam divinando ea Latine convertere coacti simus.

τίαι ὁμῶν ὡς ροικιστῶν, ὡς χιῶνα Λευκανῶ· ἔδν δὲ ὡς τιν ἀγκινῶν, ὡς ἔριον Λευκανῶ. Ὅτε δὲ ἂν ὁ Ἀπόστολος ἀκαίρως ἤλγησεν πόνον, εἰ μὴ πρότερον τῆς τοῦ Δεσπότη ἀγαθότητος τὰς συνήθικας εἰδέετο· οὐκ ἂν ἤλεγε, Τακτία μου, οὐδὲ πάλιν ὠδίνω ἄχαρι, οὐκ ἂν μορφοῦσθαι Χριστὸς ἐν ὕμῳ. Ἐπειδὴ γὰρ, φησί, τὴν κατ' εἰκόνα τοῦ γενομένην ψυχῆν τῶ ψυχροτόρῳ προβάουσι δαίμονι, πόρνη μέλι τὰ τοῦ Χριστοῦ μέλι ποιήσαντα· ἕως τοσούτου οὐ παύομαι πανθῶν καὶ θλιζόμεν, ἕως ἂν πάλιν ἴδω μερομφομένην ἐν σοὶ τὸν Χριστὸν, τὸ τῆς σπουδῆς καλλίως ἐνδεδυμένον. Μὴ ἀπορρήξῃς τὸ βρέθος τῆς μετανόιας, παρακαλῶ, ἔδομαι καὶ ἀντιβόλῳ ἄνδρσιαι, ἄγνισαι, ἀεικταί πνευματικῶς· πολυπλασιάζει ὁ Ἀπόστολος τὴν παράκλησιν· Διὰ τὸν Χριστὸν προσεύξω, καταλλάγηται τῷ θεῷ. Δέεται ὁ Ἀπόστολος, ἵνα τὴν μεμνησθεμένην τῷ Χριστῷ καὶ τὰς συνήθικας λύσασαν πάλιν ἀνακαλέσεται. Ὁ φιλόανθρωπος Δεσπότης λέγει· Οὐ μνηστικῶς ἐπὶ τῇ ἕβρῃ τῇ γενομένη· ἢ ἐμὴ ἐνδύθησαι κοφτε, ἢ ἐμὴ ἡλιμαστὰς συζυγία· ἀλλ' εἰς οὐδὲν τῶν γενομένων ἔγκλω, ἕως ἐποήσας. Διὰ τὸ δὲ πολεμιόντος τοῦ ὀνειδιστοῦ μὴ ἀντίστας; πῶς οὐκ ἐτροπάζω [828] τὰ λοβία αὐτοῦ βίβη τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ μου; Οὐχὶ ἐγὼ διὰ τοῦτο εἰς παρθενικὴν γαστέρα ἐνέφρασα, ἵνα ἡ ἔκταλι δὲ τῆς ἀπάτης ἀτιμασθείη φύσις τιμηθῇ διὰ τῆς παρθενίας; Παρθένοι γὰρ τὴν ἔσαν ὁσαν ὁ ἐχθρὸς ἡμαλώσευσε, καὶ διὰ παρθενίας πάλιν ταύτην ἐν παραδείσῳ εἰσῆγαγον. Οὐκ ἤκουσάς μου λέγοντος, ὅτι οὐδεὶς ἐστίν, ὃς ἄφηκε πατέρα ἢ μητέρα ἢ οἰκίαν, καὶ ἀπαρνήσεται πάντα τὰ τοῦ βίου, ὃς οὐ μὴ ἔκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ἑσὼν αἰώνιον κληρονομῆσθαι; οὐκ ἤκουσάς μου διὰ ἧσαυτον τοῦ προσφῶτος λέγοντος· Οἱ δούλου ἑσὺ μοι ἐσθραγγισθῆσεται; οὐχὶ δὲ αὐτοῦ τοῦ δούλου μου Ἠσαίου ἐπηγγελίμην τὸς ἐν ἀγγελίᾳ τρωοῦσι τὸ σῶμα κληρονομεῖν ἀγαθὰ πολλὰ, καὶ καρποὺς κρεσσόνας υἰῶν καὶ θυγατέρων; οὐχὶ διὰ παρθενίας τὴν κορυφὴν μου ἐκράτησας; οὐχὶ Ἰωάννης ὁ υἱὸς Ζεβεδαιοῦ διὰ παρθενίας παρ' ἐμοῦ υἱὸς βροτῆς ἐκλήθη, καὶ υἱὸς τῆς μητρός μου; πῶς οὐκ ἤκουσας τοῦ ἀποστόλου μου Παύλου λέγοντος· Τῆς σαρκὸς πρόνοια μὴ ποιεῖτε; Ναί, φησί, Κύριε· ἀλλὰ τὴν δούλην σου τὴν ἀναξίαν οἰκτιρήσων, καὶ μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ ἐν ὄργῃ σου παιδεύσῃς με. Ὁ γὰρ ἀρχαϊκῶς καὶ ἀνθρωποκεντῶν ἐχθρὸς βίβος ἠκόντισε πρὸς με λοβίον, καὶ περιεβράβω μὴ τὴν καρδίαν καὶ τοὺς νεφροὺς καὶ τὰ λοιπὰ αἰσθητήρια, καὶ ἐπελαθόμεν τοῦ φόβου σου, καὶ τῆς δικαιοσύνης σου ἀναποδόσεως· ἡμαρῶνας γὰρ μου τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς τὸ ἔνδον ἐπιγιγνόμενον πῦρ. Πλὴν ἀναπολόγητός εἰμι, Δέσποτα, μὴ ἐπικαλέσασθαι σε τότε εἰς τὴν ἐμὴν βοήθειαν· ἀλλ' ἡμάρτηκα, Κύριε, ἡμάρτηκα, οὐ ἔγκαταλείψασα, καὶ δουλεύσασα πάθει αἰσχύνῃ καὶ ἀτιμῇ. Τότε καὶ αὐτὸς ἐρεῖ σοι· Καλὸν σε ἦν ἐνδυμῆθαι, μὴ τὸ τάχος ἀποσταλάσων αἰ τὴν ψυχὴν σου ἀπαιτούμενος ἀπὸ σου· καὶ ποῦ τότε ἡ ἐξομολόγησις καὶ ἡ μετάνοια; Διὰ τοῦτο γὰρ λέγω, ὅτι Γρηγορίῳ, ὅτι οὐκ ὄλασε τὴν ἡμέραν οὐδὲ τὴν ὥραν. Πλὴν ἀπάρτι μνηστὶ ἀμαρτήρας, μηδὲ ἐμὲ καταλιπούσα, μοιχαλὶς χρηματιστῆς. Καὶ ἤμεῖς οὐν ἐδομέθα, Καταλλάγητε τῷ θεῷ, καὶ εἰπὲ ὡτως, ὡ παρθένη· Νιψομαι ἐν δάσῳ τὰς χεῖρας μου, καὶ κυκλώσω τὸ θυσιάζητόν σου, Κύριε, ὅτι τὴν κειμένην ἡγερας, τὴν θεσπιωμένην ἐξουσίαν, τὴν ἐβρυσμένην ἐλάμπρυναν, τὴν βεβουλωμένην τῇ ἀμαρτίᾳ τῶ ἀγκίστρῳ τῆς εὐσεβείας ἀν-

ίστασας, τὴν πλανηθεῖσαν φικεῖωται, τὴν αἰχμάλωτον ἠγόρασας, τὴν ὀρθόσαν οὐκ ἡμῶν, τὴν δραπέτευσασαν ἀνεκαλέω, τὴν αἰμαχθεῖσαν ἀπέπληνας, τὴν ὀπὸ τῆς ἠθῆνης ὀρθουμένη ἀπόστασας, τὴν ταρταρῶν ἀξίαν οὐρανοποίησασα ἀπειργάσω, τῆς γενένης ἡλυθόμενης, τῆς ῥομφαίας, ἐλυτρώσω, τὴν δεσμῶν ἐλευσας, τῆς αἰθῆρος ζωῆς, ἤξωσας, τοῦ κινδύνου ἀφῆρπασας, τὸν διαβολὸν ἠσχανῶ, τὸ χειρῶν ἠσχανῶ. Ἡ δακρυῶν ἀγαθῶν γεωργία, τὸ τούτων λαμπρότερον τῶν θαυμάτων; Συνέλιθες οὖν, σοαί τῷ τοσούτῳ κινδύνῳ τοῦ ναυαγίου περιπέσεις, γνῶστε, διδάχθητε, παιδεύθητε, ὅτι ὁ μὲν τῆς ἀμαρτίας καρπὸς ἐστὶ θάνατος, ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐστὶ ζωὴ καὶ εἰρήνη καὶ ἀγαπασμός. Ὅσοι οὖν τε καὶ πάντοτε βούλεσθε ἐκφυγεῖν τὸν θάνατον τοῦτον, τὰ λεγόμενα ἅπαντα ὀφείδων σωτηρίας λάβετε· καὶ τοῦτο αἰ μελετᾶτε πάντες, ἐξαιρέτως δὲ οἱ μονάζοντες, καὶ παρθένοι αἱ τὰ σῶματα ὡμῶν ἀπειρώσασαι τῷ Κυρίῳ· Πνεύματι περιπατεῖτε, καὶ ἐπιπορευομεν σαρκὸς οὐ μὴ τελήσῃτε. Ἡ γὰρ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς τὸν καρπὸν τῆς ἀμαρτίας θάνατον ἐβλάσθησεν· ὁ δὲ καρπὸς ἑ πνευματικῶς ζωῆν αἰώνιον καὶ ἀθάρατον καὶ ἀγαπασμὸν καὶ εἰρήνην ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς. Διὰ πάντων ὧν τοῦτο γωσθῶν ἐστω, ὡς οὐδέμια ἀρετὴ τιμιώτερα παρθενίας πέφυκεν εἰς πᾶν φυτὸν ἀρετῆς, ἀλλ' οὐδὲ ὅμοια ταύτης εὐρίσκειται, ἐάν ὁ μονάζων ἐκείνος, ἢ ἡ παρθένη, κατὰ δίδωσιν μὴ ἐκπερνεῖσθαι· ἢ γὰρ συγκατάθεσις τῶν λογισμῶν πᾶσαν τὴν πρᾶξιν ἀπέτελεσεν. Ἀφουδῆς γὰρ ὁ εἰπὼν· Πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἔμοχλευσεν αὐτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Οὐδὲν δὲ κωχωρισμένον ἐκ τοῦ ἄρῃου καὶ τῆς θηλείας· πάντες γὰρ [829] αὐτοῦ φωράματος τυγχάνομεν, καθὼς τὸ εὐαγγέλιον φησὶ· τὸ μὲν θέλημα ἀνδρὸς λέγει, τὸ δὲ θέλημα σαρκὸς, ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶν εἰρηκῶς. Διὰ δὲ καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρθένοι ἐλην ἐαυτὴν ἁμωμῶν τρησὶν καὶ ἀσθαρτων, καὶ τὴν καρδίαν πρὸς τὸν αὐτῆς νυμφίον καὶ θεμουργὴν Χριστὸν, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὡς βλεπούσαν τὸν ὥρατον κάλλι, παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, πάντα λόγον ἀργῶν καὶ μὴ ὄντα πρὸς οἰκοδομὴν ἀποστρέφασθαι, παντὶ ἀξίῳ ἀδωκε μὴ συνδιαίειν*, καὶ μάλιστα τῶν ἀτάκτως περιπατούντων. Εἰ δὲ πληροφωρία ἐστὶ περὶ ὠφελείας ψυχῆς, οὐ δεῖ παρατελοῖσθαι ἀδὲρος εὐσχημῶν περιπατοῦντας. Μὴ παρρησιάζεσθαι δεῖ, μηδὲ χρονίζειν, γυναῖξιν ἀάμμοις μὴ συγγελαζέειν ὄραος, ἐὰν ὄραος ἐκ στόματος μὴ ἐξερχέσθω. Αἰσθητὸν γὰρ τὸ παράγγελμα, ὅτι οὐδὲ κατὰ τῆς ἰδίας σου κεφαλῆς ἀνεγείσαι σε ὁμόσαί λέγων, ὅτι Πλὴν τὸ πλεῖον τοῦ Ναί καὶ τοῦ Οὐ, ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστὶ· τοὺς δὲ βυπαρξίους καὶ ἀάμμοις, λογιμοὺς, καὶ πάντα τὰ δῆσος πειρατήρια τῷ φόβῳ καὶ τῷ πόθῳ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ ἀπειλοῦνεν. Ἰδοὺ, πατέρες καὶ μητέρες καὶ ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαί, καὶ τέκνα πάντα, τὰ συμμέροντα παρθένοι ὡμῶν, λέγω ἐπὶ τοῦτο μονάζουσι καὶ ταῖς παρθένοις. Ταῖτα φυλάξατε, καὶ οὐ μὴ πτασῃτε, ἀλλὰ ἀτιμωθῆσετε καὶ ὡμῆς κληρονομοῦν Χριστοῦ ἀναεῖσθαι, ἐν πάντων τῶν ητοιμασμένων ἀγαθῶν ἀξίως καὶ κληρονομῶν ἀναεῖσθαι ὡμῶν; ὁ Πατὴρ τῶν οὐκτιρῶν, καὶ θεὸς πάσης παρακλήσεως, χάριτι καὶ οἰκτιρῶν καὶ φιλοδουλοῦν καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' οὗ τῷ Πατρὶ πρότερον ὄβσα, τὴμὴ καὶ προσκυνῶν, σὺν τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ δεῖ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

* Savil. conq. συνδιαίειν.

Κατὰ αἰρετικῶν.

Χορευτὲς τῆς εὐσεβείας ὑμᾶς καὶ στρατιῶτας εὐδότες, νῦν μὲν τὴν τῶν ἥθικων εὐς χορευταὶ γλυκυφωνίαν προσέβηται, νῦν δὲ τὴν δογματικὴν ταῖς ἀκαταύστητον, καθάπερ αἰπύγιος φωνὴν, ὑπηκούον ὁπλαῖσι. Ἐξ ἀφροσύνης γὰρ ἡ τῆς εὐσεβείας συντέθειται μόρφωσις, τῶν μὲν ἥθικων τῆν τοῦ σώματος εἴδει ἀναπληροῦντων, τῆς δὲ τῶν δογμάτων παρασκευῆς ἐν τῇ τῆς ψυχῆς τεταγμένη ἀξίᾳ. Καθάπερ γὰρ σώματος ὁποσούτωνος ψυχῆς, ἡ τῶν μελιῶν ἀγροτὸς ἢ κἂν ἐπανήται συνθήκη ὅπου καὶ τῆς τῶν ἥθικων ἀρετῆς τὸ κάλλος, κερδόν, τῆ τῶν δογμάτων δυνάμει μὴ ψυχρούμενον. Τί γὰρ ὄφελος ἦδων σωφροσύνῃ παιδεύθεντων, ὅταν τὴν τῆς σωφροσύνης κριτὴν ὁ σωφρονῶν ἀγνοῖ; τί τῆς ἡλιμοσύνης; τὸ κέρδος, ὅταν ὁ τῆς ἡλιμοσύνης ἀθετούμενος ἀνανακτὴ δικαστῆς; τίς ὄνησις στρατιῶταις ὑπάρξει, πολλὴν μὲν ἰδευκινόμενος ἀγαθῶν ἐργασίαν, ἐχθρῶν δὲ τῶ βασιλεῖ; Μὴ κεχηρμένους ἔπαι ἔσθλας ἀρετῆς ἀνωρελὴς πλεονεκτικῆς, τῆς τῶν δογμάτων μὴ προσεβήζωμένης * [830] ὀρθότητος. Αἶψα γὰρ ἐξ ἠρώτος τὸς καρποὺς προΐεται, καὶ τὰ νεῦρα τῶν ἀρετῶν ἐκ κεφαλῆς ἀπορραῖσθαι. Ταύτης ἡμῶς ἐκκεράμμενα, καὶ τὰ τῶν πράξεων αὐτῇ συναυθαίνοντες μέλη, τὸ τῆς εὐσεβείας ὀδύνηρον ἀπαρτίζοντες ὅμμα, τὴν τοῦ σώματος κεφαλὴν Χριστὸν περισφίγγοντες. Αὐτοὺς γὰρ, φησὶ, ἐστὶν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὃν ἔχειν αἰρετικὸν κεφαλὴν ἀπέθλησεν. Εὐγῆς μὲν οὖν εἶδη μὴ τοιαῦτα Χριστιανούς κληρομένους κατὰ Χριστὸν μνημονεύει. Νῦν δὲ καὶ γὰρ κληροῖται; τῆς μανίας ἰστέον, ὅτι ποιοῦσιν ἡμᾶς ἐγγηγοῦνται λυσσοῦντες, οὐ πρὸς μάχην ποθεῖν ἐρεθίζουσι. Φίλῳ γὰρ μάχην εἰρήνης βέλτοισιν, φίλῳ πολεμὸν ἀγάτης μακαριώτερον, φίλῳ γινώσκον πομπτικῶν πρὸς μὲν Ἐλληνας σεμνοτυχεῖν ἀπὸ Χριστοῦ, πρὸς δὲ καὶ ἡμᾶς στασιασοῦσαν, ἐπὶ Χριστὸν ἀνυψοῦσαν. Τοιοῦτος γὰρ ἦν Ἄρειος; ὅταν μὲν Ἐλλῆσι λαλή, σεμνολογεῖ τὸν Χριστὸν ὅταν δὲ ἡμῶν διαλέγεται, καταλαλεῖ τὸν Χριστὸν. Τοιοῦτο; Ἐνόμενος ὅταν Ἐλλησιν μὴ φέρῃ, στιλιεῖ θεοποιῶν ὅταν δὲ φηγγηται πρὸς ἡμᾶς, θεοποιῶν ἰσθῆ θεοποιῶν; γὰρ εἶδος, τὸ λέγειν τὸν Θεὸν Λόγον διδομυροφρημῶν Θεὸν καὶ κακισμένον εἶς τὸ λατρεύσθαι κτίσμα. Τί ποιεῖ, τυρωτόμων αἰρετικῆς; Ἄ κατῆλθεν εἰσαγείας οἰκοδομοῦντα τὸν Χριστὸν, καὶ ἄ νοῖς ἀνάστασι, τῶν κτισμάτων θεοποιῶν, κτισματολατρίαν, φτεῦσιν τὰ μέγιστα. Μὴ βέλπτε τὸν Χριστιανισμὸν τὴν εὐγένειαν ἢ ποῖος τῶν Ἐλλησιν μὴ συγγενῆ λατρεία γὰρ κτίσματος, καὶ μείζον κἂν ἔλαττον τὸ λατρεύμενον ἢ κτίσμα, λατρεία; Ἐλληνικὴς ἀδελφόν. Οὐκ ἔγκαιρὸν γοῦν τοῖς Ἐλλῆσιν ὁ Παῦλος, οὐ μικρῶς ἐλάτρευσαν, ἀλλ' ὅπως ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. Τὸ γὰρ κτίσματος λατρεύειν καὶ ἐν μικρῷ ἢ ἐν μεγάλῳ ἰσοδυναμοῦν ἐστὶ μᾶλλον δὲ καὶ Ἐλλῆσιν αἰρετικῶν; τῇ εἰς χαλεποῦσιν φρεσὶ. Οὐ γὰρ οὕτως ὀρθιστὴς εἰς τὸ Θεὸν ὃ τῆς κτίσειν προσαγορευόμενον, ὡς ὁ κτίσμα τὸν Θεὸν ὀνομάζω. Ὅ μὴ γὰρ τὴν κτίσειν θεοποιῶν, δοῦλον ἐνδύειν δοκεῖ βασιλικὴν πορφύρα; ὁ δὲ κτίσμα τὸν Θεὸν περιεσφίγγον, ἰδιωτικῶν ἀναγκάσει τὸ Θεῖον. Ἐλλῆν μὲν, δὲ ὑποπέσει τὸ Θεῖον, θεματικῆς δὲ παντοῦς; Ἄρειος δὲ οὐ σέβει, Θεοῦ τὴν εὐφημίαν οὐ φέρει. Σίβειν μὲν τὸν Χριστὸν καὶ προσκυνεῖν οὐκ ἀρεταί, τιμωμένοι δὲ τιμαῖς ὤρητοῦταις ἀλαί. Ἄν εἰπῆ τῆς ἀκιστοῦ, εὐθέως ὀργισθεῖσιν; ἂν ἀδόστονον, ἰδοῦσαν ἢ τῆς ἀξίας κοινωνῶν τὴν πατρῶς, ὡς ἐπὶ μέζονι πλῆθι παρωζύονσαν; ἂν ὀδοτῆρα δωρεῶν αὐτεθροῦσιν, καὶ πρὸς τοῦτο βρῆγονται κλήσι; μὴ Χριστιανῶν, μισοχριστῶν δὲ γινώσκον. Σκέπτουσι, Ἄρειο, ποῖαν ἔθετικὴν αὐθεντίαν ἀκούσαν αὐτοῦ ἄλλος ἄλλως θεοποιῶντες διατάττοντες; Σοὶ δόξουσι, τῶς καίσι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; καὶ, Σὺ σήμιον μετ' ἐμοῦ ἐστὶ ἐν τῷ παραδείσῳ. Σὺ τὸ πλεόνον ἀφῆς, ἀκούουσί μοι Σὺ μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει, ὅστις ἐγὼ εἰμι μετὰ σοῦ; Σοὶ λέγω, λεπρῶ, καθαρίσθητι; Σὺ θραμῶν νίφαι εἰς τὸν Σιλωὰμ, καὶ ἀνάβλε-

ψον Σὺ, παρλίπτε, ἀφῶνται σοὶ αὐ ἀμαρτίαι σου; Σὺ, θάλαττα, σῶσά, πειρῶσο; Ἦμῶς, δεῖτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμῖς ἀλιεῖς ἀνθρώπων; Ἦμῶς, λύσατε τὸν γυθὸν τούτων, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἔσθωσιν αὐτὸν; Ἦμῶς, Μαθητεύσατε πάντα τὰ ὄρη. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μετ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ὡς τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Κύριος τούτων ἔρη; Σοὶ δώσει τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ὁ Πατὴρ, ὃς εἰς παρὰ τοῖς ὄρεσι ὁ Πατὴρ; οὐ, λεπρῶ, τῷ βαλματι τοῦ Πατρὸς καθαρίσθητι; οὐ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐπίσταται τῇ βαλῆτῃ Σῶσά, πειρῶσο; ὅπως δεῖται ὅπως μοι, καὶ ποιήσω ὑμᾶς; ὁ Πατὴρ ἀλιεῖς ἀνθρώπων; ἀλλ' ἐξ ἀθεντοῦσῆς ἐξουσίας εἰσὶν αὐ ῥησει. Εἰ δὲ ποῖ τῆς αὐθεντίας αὐ φωνῶν μετρώτεραι εἰσιν, [831] ὡς τὸ, Ἐὐχαριστῶ σοι, Πάτερ, ὅτι ἦκουσάς μοι, τὸ τῆς κατὰ φύσιν προσέβησιν αἰτίων διὰ τὸν δόλορ, φησὶ, ἐν περιεστοῦτα εἰσιν, ἴνα πιστεῦσιν ὅτι οὐ με ἀστέλει; τὸν δὲ πρὸς αὐτὸν κηρύττων; πᾶσαν φωνὴν ὄρησιν πρὸς αὐτὸν ἐστιμῶντες. Προσβῆτι περὶ παιδὸς ἐκτονοταρος, ὅταν εἶχε δυνάμεις, ἐν εὐφημίαις ἐπαίρων; Κύριος γὰρ, φησὶ, οὐκ εἰμὶ ἰκανός ἴνα ὕψὸ τῆς στετήρ μου εἰσέλθῃ, ἀλλ' ἐπεὶ λόγῳ μόνον, καὶ λαθίσταται ὁ παῖς μου; καὶ χροτοῦμενος τὸ ὄρον ἐλάθωσκον. Ἄρη γὰρ, φησὶ, λέγω ὑμῖν, οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαῦτην κλίτην εἶδον. Ἄλλ' ἔφαται, καὶ ὡς ἐξέστασας, γενηθήσῃ σοι. Πάλιν γυνὴ τίς εἰμῶδῶν; τῷ τοῦ ἀετοῦσιν κηῖν ὀφθαλμῶν προσηγορία τιμῆν, μῆτι γὲ δῆ τῆ θεότητι, σὺν εὐφημίαις τὸ ὄρον ἐλάθωσκον. Ἐτετιμῶ δὲ καὶ ὁ ληστῆς ἐν παραδείσῳ, οὐ δὲ βασιλεῖ κέκλημε σταυρούμενος. Τούτων μεζῶν μὴν παρ' ἡμῶν τῷ ἀετοῦσιν Χριστῷ κηρυζοῦσται πιστεύει, ὅσα καὶ μεζῶνος μετασχόμενος γινώσκουσι. Ἔστω δὲ ὅμως, Ἄρειο, τί κἂν γινώσκον τότε παραλάθω; Οὐ βούλει μὲ τί φρονεῖν τῶν προφήτῶν εἰς Χριστὸν ὠφελύτῃρον; Πονηρὰ μὲν ἡ ἀγνοία, μῆτι δὲ τούτω ἐπίσταται. Τί καὶ ταπεινωτέρας ὑπαγορεύει; τοῖς αὐτὸν ἰσκαλομένους φωνῆς; ἔχω τῶν τότε τοῖς λόγουσι εἰς εὐχήν χαρακτηριστῆς. Οὐ λέγω τὸν Χριστῷ, Κύριε, μνησθητὶ μοι ἐν τῇ ὑποουργίᾳ σου, ἀλλὰ λέγω φωνῆν, ὃ ἡ ὁ ληστῆς εἰσπυροῦσθῃ; Κύριος, μνησθητὶ μοι ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Οὐ λέγω τῷ Θεῷ Λόγῳ, Κύριε, τὸν τὸν Πατὸρ δωρεῶν ὑπῆρτα; ὁ γὰρ ἐκαστόνοταρος; οὐ συγχάρι μκ. ῥῶν, οὐ, Ὅ Κύριος, ἐπεὶ λόγῳ μόνον, καὶ λαθίσταται ὁ παῖς μου. Οὐ λέγω πρὸς αὐτὸν, Κύριε, ἐὰν ἀίτῃσθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς; σωθῆσθαι, γυναικίσι γὰρ εἰσπυροῦσθαι; πιστεύω; σμηροῦσαν οὐ προσφῶν βεβαιῆ, Ἄρειο. Ὅπως κἀλὸν τὸν Ἰβὸν, ὡς χηρῆσι καλοῦμενος; πρῶτιμος μετὰ τοιούτων φωνῶν, μετ' ὃν αὐτῶν προσαιδόντες, ἐπανήλθον τυχεῖν. Εἰ δὲ ὁ ληστῆς καὶ γυνὴ καὶ στρατιώτης πιστὸς εἰς διδασκαλίαν ἀπαρᾶκτικὴν πιστεύω, αἰδίσθητι κἂν τὸν ἀποστόλων χορὸν, ἴνα δωρεῶν τῶν ὑπὲρ φύσιν ἐχθρῶν ἐπιδοσόμενον Χριστῶν. Τί φηγγόμενος Πάτερ; ἀνάστασι παρὰ τῶν; Αἰρέτα, φησὶν, ἰσραῖ εἰς Ἰησοῦς Χριστὸς; καὶ πάλιν ἔτεραν ἐργαζόμενος ἰσιν, Ὅπως ἐστὶ, φησὶν, ἐν ἀλλῷ ὀδοῦσιν ὀδοῦμαι ἢ σωθῆσθαι. Τί λέγω; Ἀναγὰς ἐβραεῦσται Παῦλον; Σαοῖλ, ἀδελφῶ, ὁ Κύριος ἀπέσταλῆ με Ἰησοῦς, ὃ ὄρησει σοὶ ἐν τῇ ὁδοῦ, ὅπως ἀναβλήσῃ, καὶ ἀλησθῆσθαι Πνεῦματος ἁγίου. Τὴν τινοσ λατῶν Παῦλος; ἐπιγγύσθαι δυνάμει; ἤμισα, φησὶ, κηρυχθῆσθαι ἐν ταῖς ἀσθεῖαις μου, ἴνα ἐκισπυροῦσθ ἐκ' ἐμῆ ἢ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ. Τινα κατὰ τῆς Σαμαριτῶν τιμωρίας; ἰαχούσθ; καὶ ἰωάννης ἰαίτωσ; Κύριε, φησὶ, θέλεισ εἰσπυρὸν καταβῆσθαι πῦρ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀναλώσει αὐτούς; Ὅ ἐπὶ τῶν ἀγγέλων χορῶν τί τοῖς ἀνθρώποις περὶ αὐτῶν παρεῖδον; Αἰδέσθ, φησὶ, σῶσαι τὸν λαόν σουὸν ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτῶν. Καὶ ταῦτα δὲ τῆς ἀξίας ἐλάτω. Οὐ γὰρ ἐστὶν ὕμνος, οὐκ ὑπῆρτον τὸν Ἰβὸν, οὐκ ἰσοῦμενος; ἀλλ' ὅσον ἐν εὐφημίαις ἀναβάτης, ὄδῃ ἐν λόγων μεγαλήτη ὄδῃ, μετὰ τοῦ αὐτοῦ βοήθειας ἡτήμενος; Τί ἀρτακοῦσθαι τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων, ὡς ἀρταπέδωκί μοι; Εἰ γὲ ἐν τῷ ἀκιστοῦ, Ἄρειο, φωνῆ τῆς τιμῆ; τὸν Ἰβὸν ὑπαρτακοῦσθαι, ἔσται

* Savil. conj. προεβήζωμένης.

CONTRA HÆRETICOS.

Cum vos et choreas pietatis agentes et milites videam, modo moralium rerum cantum suavam ut choreas agentibus propono, modo dogmaticam auri- bus persono severitatem, et tunc clangorem, ut militibus. Ex utroque enim pietatis forma constituitur, moralibus corpora ordinem implentibus, dogmaticisque adjunctis ad animæ dignitatem conferentibus. Sicut enim corpore ab anima separato, membrorum compositio inutilis fuerit, et si ea laudeatur: sic et moralium rerum decor, nisi dogmatum vi fulciatur, emortuus est. Quæ enim utilitas est moralium quæ temperantiam doceant, si temperantiam Iudicem temperans ignoret? quod elemosynæ lucrum est, si elemosynæ Iudex contemptus indignetur? quid juvat milites, si strenuissime rem agant, dum inimici regis sunt? Virtutis calmen inutile ponis iis qui non utuntur, si quidem recta dogmata radicem non possuerint. Oportet enim fructus ex radice proficisci, et virtutum nervos ex capite prodire. Ex hoc nos pendentes, et huic membra bonorum operum cupulantes, pietatis totum corpus pericinus, corporis caput Christum complectentes. *Ipsæ enim est, inquit, caput corporis Ecclesie* (Col. 1. 18). Quod caput hæretici non dignati sunt habere. Precibus igitur opus habent, ut ne Christiani appellati, contra Christum insaniant. Nunc autem gratiæ illis de insanis sua habendæ sunt, quia dum rabidi instant, ut vigilemus efficiant: ad pugnam enim amo pacem meliorem, bellum diligo caritate beatius. Sententiam libenter effero, quæ apud gentiles in bonore habetur ob Christum; apud nos autem dissidiorum causa est, quia nos Christum exaltamus. Talis enim erit Arius: quando cum gentilibus loquebatur, cum honore Christum memorabat: quando nobiscum dissercbat, contra Christum loquebatur. Talis Eunomius: quando gentilismum deprimebat, fictitious deum traducebat: cum vero nobiscum loquebatur, Deum factum inducibat: Deum factum enim inducit, Deum Verbum dicens creatum esse Deum, ita ut creatura colatur. Quid facis, hæretice crucians? Christum inducis ea stabilitatem quæ ipse destruxit: et quæ tu cogitas ille evulsit, neque creaturas in deos mutatas, creaturarumque cultum, ut majora insereret. Ne lardas christianismi nobilitatem, ne illi affinem gentilismum efficias: cultus enim creaturæ, sive major sive minor sit creatura quæ colitur, gentilium cultui affinis est. Non enim accusat Paulus gentiles, quod parvum cultum exhiberent; sed quod omnino exhiberent creaturæ, potius quam Creatori (Rom. 1. 25). Nam creaturam colere vel in parvo vel in magno, idipsum reputatur; imo hæreticus magis quam gentiles divinam naturam impellit. Non enim tantam contumeliam munim inferri qui creaturam vocat Deum, quam si qui Deum vocat creaturam. Nam qui creaturam Deum efficit, videtur servum regni purpura indere: qui vero Deum creaturam facit, nomen in personam privatam redigit. Gentilis quidem nomen, quod Deum aspiciatur esse, omnino colit: Arius vero non colit, quia Dei appellationem non fert. Colendum et adorandum esse Christum non negat; si vero celsissimis honoribus colatur, dolet. Si quis dixerit increatum, statim irascuntur illi; si sub nullius esse dominio, argere ferunt; si paternæ dignitatis consortem, quasi majori accepto vulnere exasperant; si suo arbitrio dantem munera, hæc de re fremunt; nomine Christiani, sententia Christi osoros. Perpende, Ari, quam auctoritatem violes: audi illum aliis alio

modo Domini more præcipientem: *Tibi dabo, inquit, claves regni celorum* (Matth. 16. 10); et, *Tu hodie necem eris in paradiso* (Luc. 25. 43); Tu, misso telonio, me sequere: Tu ne times, sed loquere, quia ego tecum sum: Tibi dico, leprose, mundare (Matth. 9. 9. et 8. 3): Tu curre lavare te in Siloe (Joan. 9. 7), et visum recipe: Tibi, paralytico, remittuntur peccata: Tu, maro, tace, obmutesce: Vos, venite post me, et faciam vos piscatores hominum (Matth. 9. 2. et 4. 19); Vos, solcite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud (Joan. 2. 19): Vos, Docete omnes gentes. Et ecce ego vobiscum: sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (Matth. 28. 19. 20). Nihil horum ita dixit: Tibi dabit Pater claves regni celorum; et in paradiso ducet Pater: tu, leprose, ex voluntate Patris mundare; tu ex jussu Patris impera mari, tace, obmutesce: vos, venite post me, et faciet vos Pater piscatores hominum: sed ex auctoritate loquitur. Quod si aliquando voces moderatioris auctoritatis sunt, ut illud, *Gratias tibi ago, Pater, quia exaudisti me*; talis demissionis causam addit, *Propter circumstantem turbam dixi, ut credam quia tu me misisti* (Joan. 11. 41. 42); ex iis vero qui ipsam admirabantur, quidam illum excelsis vocibus coronabant. Accessit pro vero rogans centurio, qui illum pro virili laudibus extollebat: nam ait: *Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, et sanabitur puer meus*; et cum applausu donum accepit. *Amen dico vobis, inquit, nec in Israel tantam fidem inveni. Sed vade, et tu credidisti fiat tibi* (Matth. 8. 8. 10. 13). Rursus mulier quædam sanguinis fluxum patiens, Christi tunc gloriæ et laudem referens, quanto magis divinitati, cum laudo donum accepit. Illoaortus filio latro in paradiso, quia crucifixum Regem vocavit. Tanto major a nobis, quam ab illis, requiritur fides erga Dominum Christum, quanto majorem accepimus cognitionem. Esto tamen, Ari, saltem his similia dicere liceat. Non vis me de Christo alius sentire, quam in prædictis exprimitur? Prava certe est voluntas, sed his saltem stemus. Cur humiliores iis qui ipsum invocant voces suggeris? In exemplum habeo sermones, quos tuuc illi proferebant. Non dico Christo: Domine, memento mei in ministerio tuo; sed vocem pronuntio, per quam latro exauditus est, *Domine, memento mei in regno tuo* (Luc. 23. 42). Non dico Deo Verbo: Domine, donorum Patris minister: centenarius enim id non concedit, qui clamat, *Domine, dic tantum verbo, et sanabitur puer meus*. Non dico ei, Domine, si petieris a Patre, salvus ero: mulieris enim fide minorem non proferam divinitati vocem, o Ari. Sic voco Filium, ut vocatus ille gaudet. Accedo cum humjmodi vocibus, quævis illi, rem consequuntur revertebantur. Quod si latro, mulier et miles fidelis, ad fidei doctrinam non recipiendi sint; reverere saltem apostolorum chorum, quando opus erat donis supernaturalibus, quæ Christum celebrarent. Quid loquutus Petrus paralytico erigit? *Ænea, inquit, sanat te Christus* (Act. 9. 34); ac rursus cum alium sanat, *Non est, inquit, in alio nomine salus* (Act. 4. 15). Quid dicens Ananias Paulum sanavit? *Sansle frater, Dominus misit me Jesus, qui visus est tibi in via, ut visum recipias, et repleberis Spiritu sancto* (Act. 9. 17). Cujus sibi virtutem præcabatur Paulus? *Libenter, inquit, gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitem in me virtus Christi* (2. Cor. 12. 9) Cui ad ultionem Samaritanorum supplicabant Jacobus et Joannes? *Domine, inquit, vis dicamus ut descendat ignis de celo, et consumat eos* (Luc. 9. 54)? Angelorum vero chorus

quid de illo hominibus tradebat? *Ipsæ*, inquit, *salutem faciet populum suum a peccatis eorum* (Matth. 1. 21). Et hæc minora erant dignitate ipsius. Non est enim hymnus exaltans Filium, neque æqualem dicens; sed quantumcumque laudibus procedas, quantumcumque sermone gloriam referas, cum Davide victus clamabis, *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi* (Psal. 115. 12)? Quod si, o Ari, vix illa, incretus, plus quam par est Filium extollet, licebit tibi, mutatione facta, Davidis voce clamare: Domine, si te incretum dixero, quid retribuere mihi, qui te majorem, quam tibi debeatur, officio honore? Sed contra illos vociferabitur Joannes: Stulti

et cæci, non sumus digni solvere corrigiam cæcæmenti ejus. Undique igitur ad divinam naturam verbis exaltandam exitemur: nusquam in hymnis de Deo sententias meditemur: totis viribus exaltemus eum, quem honoramus: inopem sensum in tempore quo de Deo loquimur, depellamus: honoremus Patrem cum sublimibus Filii laudibus, glorificamus Genitorem et Geniti similitudinem naturæ cum ipso pari honore: generationis veritatem confiteamur: possidemus Patris dilectionem per cultum ejus, qui ex ipso est: nam *Si quis diligit me*, inquit, *diligit eum Pater meus* (Joan. 14. 21): cui gloria et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM

IN SERMONEM DE ELEEMOSYNA.

Ineptissimi opusculi a Savilio Grace T. 6, p. 811, dati hic interpretationem Latinam publicamus. Hanc orationem Savilius poterat sine dispendio præternittere, ut indignum luce, qui non paucas similes

in tenebris reliquit. Sed ne quid ex Savilii editis prætermisisset videtur, hanc cum aliis ejusdem farinae Savilianis edidimus.

CHRYSOSTOMI HOMILIA DE ELEEMOSYNA.

1. Rursum nobis a Domino Deo et Salvatore nostro Jesu Christo tempus datum est, quo in auribus vestris eleemosynæ semina faciamus: rursum nobis Christus modum concessit, quo illam satorem initemur, qui cum semen suum in bonam terram jecisset, centuplum recipit. Ecce nuncque tuba cœcinit ut maximum opera prædicaret: ecce theatrum eleemosynæ exercitum est. In medium ergo vocentur religiosi, heretices et pauperum amantes: vocentur coronarum amatores. Adest enim Deus qui præmia largiatur, qui præcepta modica i cœmia regum cælorum confert largientibus. Nemo vestrum, quæso, illa mulctetur gratia: nemo hoc magnum superumque donum propter modicam pecuniam despiciat, non pauper, non dives, non servus, non liber, non sapiens, non ignota, non vir, non mulier: sed omnes, rogo, alacriter regnum cælorum emant. Ne quis pauperum dicit mihi, Pauper sum: illos namque primos aggredi necesse est, quia putant excusationem suam probabilem apud Deum videre. Quid enim sæpe dicit pauper? Preonium non habeo, quotidianum ego cibo, tota die labore et sudore præmor, ut vitam servare vix possim: onera humeris gesto, opere fabrilis et malleo laboro, et corporis vires absumo: et tu sedens me ad id damnas, ut labores tuos alienis impertiam? Num, quæso, tuos prorsus esse labores dicis, tuasque putas esse corporis vires? non credis te, si modicum quid ex laboribus, quos tuos dicis, imperias, eleemosynam illi erogare, qui tibi robur et vires ad operandum indidit? Imo potius parum da corpori, et animam grandem thesaurum tribuas. Num si decem obolos habens, novem corpori, et unum animæ dederis, hinc tibi omnes vite facultates subvertentur? Si quinquaginta obolos habens, quinque Deo per inopes erogaveris, et quadraginta quinque tibi, animam et de roborasti, corpus validius per aliorum preces reddidisti, gratiamque accepti ad ulteriorem laborum et ad majus lucrum, factusque es opulentis opulenti et ad eleemosynam. At dicis utique mihi, Quid tunc lucrabor? Non ultra pauper vocaberis, sed Dei heres. Et unde, iniques, hoc mihi eveniet? Crede scripturæ dicenti: *Qui miseretur pauperis, fœneratur Deo* (Prov. 19. 17); et ab illo audies, *In quantum vixeris tui ex his minimis, mihi feceris* (Matth. 25. 45). Annos sæpe in foro sedens vidisti divitem transcentem, et beatum illum predicatam dicens: Felix est hic dives, quia non eget aliorum ope, imo potius

fœneratur? Verum ille hominibus fœneratur, tu Deo: ille de singulorum laboribus accipit, et peccat, nec sine lite et jurgio; tu vero sine labore et cura a Deo cum lætitia centuplum accipis: ille ad hanc brevem vitam accipit, tu perennem et æternam vitam possidebis. Si mihi non credis, crede Deo, cum juramento affirmanti ac dicenti, *Amen dico vobis, centuplum accipietis, et vitam æternam possidebitis* (Matth. 19. 28. 29). Ne putes ergo tibi facultates minui, cum pauperibus erogas; non pauper evadis pauperibus largiendo. Si pauper pauperis miseretur, non fit pauperior, sed laudandus est, et in paupertate tutius agit. Audisti prophetam dicentem, *Junior fui, etenim senui: et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panes* (Psal. 36. 25); et rursum: *Tota die miseretur et commodat justus, et semen ejus in benedictionem erit* (Ibid. v. 26)? In benedictionem, quare? Quia qui seminat in benedictione, de benedictione metit: nam qui curam habet testamentorum tuorum, animam quoque tuam curabit. Nihil enim ita animam tegit, ut videtur, pupilli, et pauperis tegumentum. Neque enim cinis animam nudam a Deo videri in die illa terribili et tremenda; sed amictu lucis circumdata per eleemosynam, cum omni gloria apparatus Deo: dicit enim Deus per prophetam: *Fringe esurienti panem tuum, et egros vogasque indue in domum tuam; et tunc erit matutinum lumen tuum, et medietate vite cito orientur, et antebis coram te justitia tua* (Isai. 58. 7. 8).

2. Vidistis quanta merces ob modicum panem aut obolum annui tibi sit reposita? nostis quantum tibi lucem adducat eleemosyna fructus? Vis scire quantum nobis thesaurum conciliet modica i copibus facta largitio? vis videre qui pauperis minima offerentes, magnos obtinere thesauros? Audi. Neque enim et Novo Testamento tantum hæc de re te certiore faciemus, sed etiam ex Veteri, ut tu ex pauperum amore cælestem thesaurum lucraris. Fames aliquando per universam terram homines absquebat; tantaque fames, ut quotidie quasi fluxus hominum et animalium in mortem rueret, non modico tempore, sed per tres et dimidium annos; ita ut omnis terra in perniciem licet. Mali causa erant Israelitarum idololatria, necnon Achabi et Jezabelis iniquitas; propter quam Elias, homo cum esset, potuit claustra cælis imponere, dicens: *Vivit Dominus, si erit pluvia nisi per os meum* (3. Reg. 17. 4). Neque pluit super terram pro spatium trium annorum et sex mensium. Sentiens demum rex

σοι τα τοῦ Δαυὶδ πρὸς αὐτὸν ὑπεπληγμένους βοῶν, Κύριε, ἢν ἀκρίστον εἶπω σε, εἰ ἀναποδώσεις μοι μείζον σου ἀντιμρόχοι· σὲ τιμῆ; Ἄλλ' ἔρει πρὸς αὐτοὺς Ἰωάννης ἀντιφωγγόμενος· Ἄστροι καὶ τυφλοὶ, οὐκ ἔσταν ἱκανοὶ λύσαι τὸν ἱμάτιον τοῦ ὑποδύματος αὐτοῦ. Πανταχῶθεν αὐτὸν πρὸς τὴν τῆς θεῆς φύσεως ὑψηλοτάτην διεγειρώμεθα, μεγάλας ἐν ὕμνοις Θεοῦ μελετώμεν ἑνώσιας, ἀρωμαίν ἰσχυρὴ πάσῃ πρὸς ὕψος τὸν προσκυνοῦμενον, ψρόνημα πτωχῶν ἐν καιρῷ θεολογίας σώσωμεν, τιμῆ-

σωμεν τὸν Πατέρα ὑψηλάς εἰς τὸν Υἱὸν εὐφρανῶν, δοξάσωμεν τὴν τοῦ γεννητορὸς θέξαν, τὴν τοῦ γεννηθέντος πρὸς αὐτὸν ὁμοίωτην φύσεως ἰση ὁμοιότημ· τὴν τῆς γεννήσεως ὁμοιωμένην ἀθήθειαν, [833] κτησιώμεθα τοῦ Πατρὸς τὴν ἀγαπῆν τῆ περὶ τὸν εἶς αὐτοῦ θεραπεία· Ἐάν γὰρ εἰς ἀγαπῆ με, φρονί, ἀγαπήσεις αὐτὸν ὁ Πατήρ μου· ὦ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Χρυσοστόμου περὶ ἐλεημοσύνης.

Πάλιν ἡμῖν παρὰ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἰδὼθι καιρὸς τοῦ καταβαλεῖν ταῖς ὁμιετέρας ἀκοαῖς τὰ τῆς ἐλεημοσύνης σπέρματα· πάλιν ἡμῖν ὁ Χριστὸς δέδωκε τὸν σπορία μνησθῆσαι ἐν ἐπὶ τὴν καλὴν γῆν σπεύροντα τὸν σπόρον αὐτοῦ, καὶ ἑκατονταπλασιαστίαν κομισάμενον. Ἰδοὺ γὰρ τὸ τῶν χειρῶν ἐσάλπισσε κτήρυμα ἰδοὺ τὸ τῆς ἐλεημοσύνης ὕψιστον συνεκροτήθη. Καλεῖσθωσαν οὖν εἰς μέσον οἱ φιλόθεοι καὶ φιλόστομοι καὶ φιλοπένητες· καλεῖσθωσαν οἱ τῶν στερῶν ἑρασταί. Πάρεστι γὰρ ὁ Θεὸς ὁ τῶν βραβεῶν χορηγός, ὀλίγα χρήματα παρὰ τῶν φιλοπενήτων ὑποδεχόμενος, καὶ βασιλείαν οὐράνιον αὐτοῖς χαρίζόμενος. Μηδὲς τῶν τῶν ὕμνων, παρακαλῶ, ζημιώθῃ τῆς τοιαύτης χάριτος· μηδὲς τὸ μέγα τοῦτο καὶ ὑπερκόσμιον δῶρον δι' ὀλίγα χρήματα παρῶν, μὴ πένης, μὴ πλοῦσιος, μὴ δούλου, μὴ ἐλεύθερος, μὴ σοφός, μὴ ἰδιώτης, μὴ ἀνήρ, μὴ γυνή· ἀλλὰ πάντες, παρακαλῶ, μετὰ προθυμίας ἀγορεύουσαν τὴν τῶν οὐράνιων βασιλείαν. Καὶ μὴ μοι εἰς τὸν πέντην λεγώτω· Πτωχὸς εἰμι· αὐτὸν γὰρ πρῶτον ἀναγκαῖον εὐαγγελοῦμαι καὶ τὸν πέντην φωνάσθω. Τὴ γὰρ φωνὴ πολλὰκις ὁ πέντης· Οὐκ ἔγω χρήματα, τῆς καθημερινῆς οὐκ εὐπορῶ τροφῆς, ὅλην τὴν ἡμέραν κάρηνα καὶ ταλαιπωρῶ, ἵνα μάλιστα τῆς ζωῆς δύνηθω παρῆνεσθαι· ὄμορον, τεκτονεῖα, σφυροκοπῶ, καὶ τὴν τοῦ σώματος κατμαραίνου δύναμιν· καὶ σὺ καθέξῃ κατακρίνω με τῶν ἑμῶν καρμάτων τοῖς ἀλλοτριῶς χαρισάσθαι· Ὅμως γὰρ, εἰπέ μοι, τὸν σὺν καρμάτων λέγεις, καὶ σὺν κτημῶν ὁμιετέρας τὸν σωματικὸν σου; καὶ οὐ πιστεύεις, διὰ εἰς μικρὸν τι τῶν, ὡς λέγεις, καρμάτων σου δούσεις, ἐλεημοσύνην ἐλαῖον παρῆνεσι τῶν χαρισάμεν σοι τὴν ἰσχύν καὶ δύναμιν τῆς ἐργασίας; Μάλλον παρὰ μικρὸν δὲ τῶν σωματικῶν σου, ἵνα τῆ ψυχῆ χάριτος τὸν πολὺν ἠσπασθῶν. Μὴ γὰρ, ἔάν ἔγω δέκα ὀδοῦς δούσης ἔνετα τῶν σωματικῶν καὶ ἐν τῆ ψυχῆ, παρὰ τοῦτο σοι πάντα τὰ κατὰ τὸν βίον ἀνατρέπεται; Ἐάν εἰσπορήσῃς ὀδοῦς πνευματικῶν, καὶ δούσης τῶν σῶν πέντε διὰ τῶν ἀδυνάτων, καὶ τὰ τεσσαράκοντα πέντε ἑαυτῶ, ἐνίσχυμας τὴν ψυχὴν τῆ πίστις, ἐνεδυνάμωσαι καὶ τὸ σωμα διὰ τὴν ἑτέρον προσευχῆν, καὶ ἑλαβες χάριν πρὸς τὸ πάλιν ἐργάζεσθαι, καὶ πάλιν κερδᾶναι πλουσιότητα, [833] καὶ γέγονας πλοῦσιον πλουσιώτερος εἰς ἐλεημοσύνην. Ἄλλὰ πάντως ἔρεῖς μοι· Καὶ τί, φησί, κερδῶν ἐκ τούτου; Ὅτι οὐκ εἶς ὀνομαζῆ πέντης, ἀλλὰ δανεῖσθαι Θεοῦ. Καὶ πῶθεν μοι, φησί, τοῦτο γενήσεται; Πιστεύου ἐπὶ τῆ Γραφῆ τῆ λεγούσῃ· Ὁ ἑλεων πτωχῶν δανεῖσθαι Θεοῦ· καὶ ἔχεις ἀκούσαι παρ' αὐτοῦ· Ἐπ' ὅσον ἐκοπήσατε ἐνὶ τῶν τῶν ἐλαγίστων, ἐμοὶ ἐκοπήσατε. Ἄρα οὐ πολλάκις καθήμενος ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς εἰδὼς πλοῦσιον παρεγγόμενον, καὶ ἐμακάριζον αὐτὸν λέγων, Μακάριός ἐστις οὗτος ὁ πλοῦσιος, διὰ τῆς τῶν ἐτέρων οὐ χρεῖαν ἔχει χορηγῆν; ἀλλὰ μάλλον καὶ δανεῖσθαι; Καὶ ἐκείνος μὲν ἀνδρώπως δανεῖσθαι, σὺ δὲ τῶ Θ. ὦ· ἐκείνος· ἐκίστου τὰ ἀπὸ καρμάτων λαμ-

δᾶνει μετὰ κόπου καὶ μετὰ μάχης ἐν ἀμαρτίᾳ· σὺ δὲ ἐκ τοῦ Θεοῦ λαμβάνεις ἀκόπως, ἀμερίμως, μετὰ χαρᾶς ἑκατονταπλασιαστίαν· ἐκείνος εἰς τὸν βραχὺν τοῦτον βίον λαμβάνει, σὺ δὲ εἰς τὸν ἀτελεύτητον βίον ζωὴν αἰώνιον κληρονομεῖς. Εἰ δὲ οὐ πιστεύεις μοι, πίστευσον τῶ θεῷ τῶ μετ' ὅρου σε πηροπορήσονται, καὶ λέγοντι· Ἀμήν λέγω ἡμῖν, ἑκατονταπλασιαστίαν λήψεσθε, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσετε. Μὴ οὖν νόμις ἐλαττωσθαι τῆ τῶν πενήτων δόσει· οὐ γὰρ γίνῃ πένης ἐκ τῆς τῶν πενήτων μεταδόσεως. Ἐάν ὁ πέντης ἐλαττῶ πέντην, πενέστερος οὐ γίνεταί, ἀλλ' ἐπαινετός, καὶ τὴν πένταν μάλλον ἀσφαλίσται. Ἐκούσαι τοῦ Προφήτου τοῦ λέγοντος· Νεώτερος γενήσῃται καὶ γὰρ ἐργάσασθαι· καὶ οὐκ εἰδὸν δικαιοσύνην ἐγκαταλείμενον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἵσθησιν ἄρτους; καὶ πάλιν, Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐλεεῖ καὶ δανεῖσθαι ὁ δικαίος, καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς εὐλογίαν ἔσται· Εἰ· εὐλογίαν, διὰ τί; Ὅτι ὁ σπεύρων ἐπ' εὐλογίας, ἐπ' εὐλογίας καὶ θερίζει· ὅ· γὰρ ἐπιμνήσθαι τῶν ἀμεισιμάτων σου, ἐπιμνήσθαι καὶ τῆς ψυχῆς σου. Οὐδὲν γὰρ οὐτως ἀμεινύσσει τὴν ψυχὴν, ὡς τὸ τῆς χήρας καὶ ὄρφανου καὶ πέντητος σπλάσασθαι. Οὐκ ἀφίει γὰρ τὴν ψυχὴν γυμνὴν δεθῆναι τῶ θεῷ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὴν φοβεράν καὶ φοβητήν· ἀλλὰ στολὴν φωτὸς περιβεβλημένην διὰ τῆς ἐλεημοσύνης· μετὰ πάσης δόξης γίνεταί τῶ θεῷ. Λέγει γὰρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου· Διδούρηται πεινάτωι εἰς τὸν ἄρτον σου, καὶ πτωχὸς ἀστέγους εἰσάγει εἰς τὸν οἶκόν σου· καὶ τότε ἔσται πρῶτον τὸ φῶς σου, καὶ τὰ ἰδμάτια σου ταχθ' ἀνατελεῖ, καὶ προσηροῦσεται ἐμπροσθεν σου ἡ δικαιοσύνη σου.

Εἶδες πόσος μισθὸς διὰ μικρὸν ἄρτον ἢ ἕνα ὀδὸν ἀποκτεῖται σοι; ἔγνω πόσον σοι προσάγει φῶς ὁ τῆς ἐλεημοσύνης καρπός; ἔβλεψ μισθὸν πῶσον ἠσπασθῶν προσέξηνεν ἡμῖν ἡ μικρὰ τῶν πτωχῶν δόσει; βούλει ἰδεῖν τίνας πτωχοὶ πτωχὰ προσάγοντες μεγάλων ἠσπασθῶν χώραν ἀληθρονομώσασθαι; Ἄκουσον. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς Καινῆς ἀδελφῆς πληροποροῦσθαι με μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς, ἵνα σὺ διὰ τῆς φιλοπνητίας κερδᾶνῃς τὸν οὐράνιον ἠσπασθῶν. Ἄμψ; ποτε κατὰ πᾶσαν τὴν γῆν τοὺς ἀνθρώπους ἐπεδόκετο, καὶ τοσοῦτος μισθός, ὡστε καθ' ἑκάστην ἡμέραν ποταμὸν ἀνθρώπων καὶ ζῶων παραβίβουσαι εἰς θάλασσαν, οὐκ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, ἀλλ' ἐν τρισὶν ἡμέταιν· ὅλοι· ἑναυτοῖς, ὡς καὶ τὴν γῆν ἅπασαν καταβροδίζουσαι. Αἰτία δὲ γέγονε τοῦ κακοῦ τῶν Ἰερσηλιτῶν εἰδωλοκατερία, καὶ τοῦ Ἀγαθῶ καὶ τῆς Ἰεζαβὴλ ἡ παρανομία, δι' ἣν ὁ Ἥλιος, ἀνθρώπος ὢν, ἐδυνήθη κλειθρὰ τοῖς οὐρανοῖς, ἐπιβλήσας, εἰπὼν· Ζῆ Κύριος, εἰ ἔσται ὁδεός, εἰ μὴ διὰ στήματός μου. Καὶ οὐκ ἔβρισεν ἐπὶ τὴν γῆν ἐπὶ ἑτῆ τρία καὶ μῆνας· ἔξ. Εἶτα λοιπὸν ἀποβόσκον ὁ παράνομος βασιλεὺς, διὰ ὁ προφήτης Ἥλιος γέγονε διάκονος τῆς ἀποπάσεως ταύτης, περιήρητο ζῆτων ἀποκτείνων αὐτόν. Ὅστε διὰ τοῦτο ἀποφύγει εἰς τὴν γῆν τὸν ἀλλοτρίων ὁ προφήτης εὐρε γυναικῶν χίθραν, αἰψόφωρον τοῦ λειμῶ, ὀλίγον ἄλευρον ἔχουσαν καὶ ὀλίγον

Ελαιον, ἐν οἷς πᾶσαν τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπιτελῆς ζωῆς καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς εἶχε κραυγαμένην. Καὶ λέγει αὐτῇ ὁ προφήτης Ἡλίας· **Ἐνεγκὲ μὴ μικρὸν ἔσται ἐν τῇ χειρὶ σου.** Καὶ εἶπεν ἡ γυνὴ πρὸς αὐτὸν· **Ζῆ Κύριος ὁ θεὸς σου, εἴ σοι μὴ ἐγκραυσίας, ἀλλ' ἡ ὄσος ὁρᾷ ἀλειούρου ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἄλλοιον ἔλαιον ἐν τῷ κρημνίσῳ·** καὶ ἰδοὺ σου λέγω δύο ἔλαια, καὶ ἐσθέρησαι τοὺς πόσιμα αὐτῶ ἐμοὶ καὶ τοῖς τέκνοις μου, καὶ φορητῶσα καὶ ἀποδοθήσομαι. Μὴ τίς ἡμῶν σήμερον εἰς τοσαύτην πᾶσαν λαύαναι; Μὴ γένοιτο. Ἄλλ' ἐκ τοῦ λευκοῦ τούτου τοῦ θανάτου ἐποίησαν ἡ χεῖρα τῷ [831] προφῆτῃ πρώτῳ ἔγκραυσίαν, καὶ ἐξήγαγεν αὐτὸν, καταφρονήσασα ἐαυτῆς καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς. Καὶ ποῖαν ἔδωκε ἀντιμύδιαν τῆς πενήχεις ταύτης; ἐλεημοσύνη; Ἄκου φανερώς τί φησὶ ὁ προφῆτης· **Τάδε λέγει Κύριος· Ἦ ὄβρια οὗτο ἀλεύρου οὐκ ἐκλείψῃ, καὶ ὁ κρημνίσκος τοῦ ἐλαίου οὐκ ἐλαττορήσει.** Ἔως ποῦς, προφήτῃ; Ἔως τοῦ δοῦναι Κύριον ὄσον καὶ ὄσος ἐπὶ τῇ γῆρ. Αἰά τοῦτο λέγει ὁ προφῆτης· **Ἐύλογημένος ὁ ἀνθρώπος, δὲ κέποιος ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· καὶ ὅσα ἐλάλει αὐτοῦ ἐν καρπῷ ἀερόχαλις, καὶ οὐκ ἐλαττωθήσεται οὐδὲ διαλελυέται.** Καὶ ἐγένετο τὸ ῥήμα τοῦ προφήτου ἔργον, καὶ οὕτως ἡ ὄβρια ἐξείπεν, ὅτε ὁ κρημνίσκος ἠκατένευσε. Μὴ ταύτης παντότερος εἴ, ὡς ἀνθρώπος; μὴ τοσοῦτος λιμὸς ἐπιταίναται σοι, τοῦ μὴ ποιῆσαι ἐλεημοσύνην; Οὐκ ἔστιν οὕτω, μὴ γένοιτο· ἀλλὰ καὶ ἔχεις καὶ θύνασαι, ὅστις ἐὰν εἴ, καὶ μάστιχα πέντες. Καὶ πρὸς μὲν τὸ σῶμα φιλότιμος; ὑπάρχεις, περὶ δὲ τὴν ψυχὴν περιήφους. Ἦ ἐλεημοσύνη τροφὴ τῆς ψυχῆς ἐστὶ· καὶ ὡσεὶ ἄρτος καὶ οἶνος τοῦ σωματικῶς ἐστὶ τροφὴ καὶ ἐύφρασια, οὕτω καὶ ἡ ἐλεημοσύνη καὶ προσευχὴ τῆς ψυχῆς· ὑπάργει ὑπερταμία καὶ χαρὰ. Καὶ εἴ δίδωμι ἀνθρώπος; ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἢ μόνον ἐλεημοσύνην; Εἴ δὲ ἀγορεύς, μάθανε καὶ παρὰ τῆς χεῖρας; τῆς ἐν τῇ Κανθῇ διαθήκῃ, οἱ διὰ δύο ὄβολους ὅλην τὴν τῶν ὀφραῶν βασιλείαν ἐκέρθανεν, αὐτὸν ὄλον τὸν· Ἔθεν ἐπαίτην λαοσύνη τῆς πτωχείας ταύτης, καὶ μέχρι τῶν ὀφραῶν ἀνελθοῦσι; τῆς καρποφορίας; αὐτῆς. Οὐκ εἶδος; τὸν Σωτήρα ἐν τοῖς ἀγίοις; Ἐυαγγελιστὰς ἀποειρομένον τὴν χροῖαν τῆ βαλλοῦσαν ἐν τῷ γαστροφακίῳ καὶ δύο λεπτά, καὶ χαρισάμενον αὐτῇ τὸν στέφανον τὸν ἰσπουράνιον; Εἶδος γὰρ τῆς ψυχῆς τὴν εὐωδίαν, εἶδος τὴν πτωχὴν φιλοπόνην, εἶδος τὴν ἐνδοξὴν χρημάτων τοῖς; μὴ ἐνδοξίαν συναεφρόσαν. Πολλοὶ μὲν ἦσαν οἱ βόλοντες πολλὰ εἰς τὸ γαστροφακίον· καὶ παρῶν τοῖς γενομένοις; ὁ θεὸς ἅμα καὶ ἀνθρώπων; ὁ αὐτὸς οὐ δικαίωσεν κατὰ πρόσωπον, καὶ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων διεσκεῖνον. Καὶ ποῖαν ἀπόφασιν ἐκφέρει περὶ τούτων, ἀκούσωμεν Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ἡμῖν, ὅτι ἡ χεῖρα αὐτῆ πλείον πάντων ἐβάλετο. Οὐ γὰρ τὰ βαλλόμενα πάντα ἀποδοίμα, φησὶν, ἀλλὰ καὶ τὴν προαίρεσιν τὴν συναεφρόσαντων δοκιμάω. Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ἡμῖν, ὅτι ἡ χεῖρα αὐτῆ πλείον πάντων ἐβάλετο. Διὰ τί; Ὅτι οὐκ ἐκ τοῦ παρουσιάζοντος αὐτοῖς ἤνεγκαν, αὐτῇ δὲ ὄλον τὸν βλον αὐτῆς εἰληνεγκαν. Οὐκ οὐκ ἐπιδοξὴ δικαιοσύνη ἐκρινεν, ἐπιβωμὴν καὶ ἡμεῖς; ἀπαντες τῷ Θεῷ, ὡς ὁ Προφῆτης; εἶπε· **Δίκαιος εἴ, Κύριε, καὶ σθεδαίαι αἱ κρίσεις σου·** ὅτι τὴν προαίρεσιν τῶν ἀνθρώπων δοκιμάσεις, καὶ οὐ τῷ πλείβει τὸν προσφερομένου τὴν βασιλείαν περιγρῆψεις. Οὐ γὰρ προείπεις τοῖς προσφερομένοις, ἀλλὰ τῇ διαθεσί τῶν προσφερομένων. Μὴ τοῖνυν ἀκούσῃ τις ἡμῶν, παρακαλοῦ, κἂν δύο λεπτά, καὶ δέκα ὄβολους εἰς τὸ γαστροφακίον τῶν χηρῶν καὶ ὀφραῶν καταβαλέτω· οὕτω γὰρ καὶ ἡ ἀγία Γραφή διδάσκει, ὅτι καθὼς ἐν ἔργῃ τῆς προαίρεσιν, εὐπροδοτικὸς ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ. Μὴ οὖν γένηται ἡ πράξις ἐκείνη ἀλλοτρία τῆς σῆς καρποφορίας; ἀλλ' ἔγω μερῖβα μετ' αὐτῆς; ἵνα λάβῃς μερῖβα μετὰ τὸν κομιζόμενον, ἔλαιον παρὰ τοῦ ἐλεημοσύνη Θεοῦ τοῦ ἐπιπόντος· Ἐλεῖται, ἵνα ἐλεηθῆται. Ἄντιπαρ γὰρ πιστεύεται, ὅτι ἐστιν ἄγγελος; ἐξ οὐρανοῦ ὁ τὰς προσευχὰς δεχόμενος τοῦ λαοῦ, καὶ προσφέρει τῷ Θεῷ ταύτας, καὶ σπουδαῖας; μετὰ πάντων ἀποδοῦσαι τῷ Θεῷ τὰς εὐχὰς. ἵνα σου τὸ ὄφρον τῆς προσευχῆς μετὰ πάντων ἀποδοθῆ· οὕτως πίστευε, ὅτι καὶ ἐν τούτοις ἔστιν ἄγγελος ὁ δεχόμενος τὰ παρὰ σου δίδόμενα τοῖς πτωχοῖς, καὶ ταῦτα προσφέρει τῷ Θεῷ. Καὶ ποῖος ἐστὶν οὗτος; ὁ ἄγγελος, ἀλλ' ἢ ὁ τὰς προσευχὰς καὶ τὰς ἐλεημοσύνας; Κορηθὸν τῷ Θεῷ προσνεύχας, καὶ εἰπὼν οὕτως· **Κορηθίαις, αἱ ἐλεημοσύνη σου καὶ αἱ προ-**

ευχαί σου ἀνέβησαν εἰς κομηθόμενον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ; Καὶ ἦν τὸ πρῶτον Ἐγγὴν μετὰ τοῦτο δὲ, ἀπ' οὗ ἐλάλησαν αὐτῷ ὁ ἄγγελος, ἐγένετο πιστὸς, καὶ οὕτως προσεβίβησαν. Πῶσω μᾶλλον σου τοῦ φιλαργυρίστου;

Ὁρῶμεν δὲ λοιπὸν καὶ τοὺς πλουσίους παρακαλεῖσαι. Μάλιστα μὲν οἱ πολλοὶ φιλόπρωτοι εἴσι, καὶ ἀπ' αὐτῶν τούτων πράττοντες (καλοὺς γὰρ ἐμμελέτους ἀρεθούθῃν) ἢ παρὰ τῶν τοιούτων ἀνδρῶν, ἐκείνων τὸν πρὶ [835] ἡμῶν διδάσκοντων, καρποφορεῖν) ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ καὶ τῶν παρ' ἡμῖν πτωχῶν λόγον ἀπαίτουσι, οὐκ ἀποκρίσας παρακαλοῦσας αὐτοῖς, καὶ πρὸς ἐλεημοσύνην χειραγωγῶσαι, δύο ταῦτα παραφασιασθέντες, τῷ εἰ μὴ αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ ἐγκληθῆναι. μὴτε ἐμὲ παρὰ τῶν ἀγγέλων διαβηθῆναι; καὶ θεῷ, ἵγω λέω. Ἐάν γὰρ μὴ καταβάτω δὲ τῆς θέας Γραφῆς; λόγια εἰς τὴν ὑμετέραν ἀγαθὴν πράξιν, ὡσεὶ ἀργύριον ἐπὶ τῶν τραπέζῃν, ὑθέεις; ἐξακολουθεῖ παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ὡς παρ' αὐτοῦ· Ἐχρὶν ὅς το ἀργύριον μου καταβαλεῖν εἰς τραπεζαίαν; καὶ ἐγὼ ἐλάτῳ ἀπῆθησά το ἐμὸν σὺν τόκῳ. Εἰς τοῦτο γὰρ καὶ ἐνεκαίεσθαι ἐν τοῖς ἀγίοις, εὐαγγελίως τὸν πιστευθέντι τὸ δημόσιον, καὶ κατακρίψαντα. Καὶ πῶς ἀργύριον ὁ προφῆτης λέγει, ἀκούοντες; **Τὰ λόγια Κυρίου λόγια ἀγίου ἀργύριον πεποιημένον δοκίμων ἐπὶ τῇ κεκαύρωμένον ἐκταλασίου.** Οὕτω καὶ τὸ προφῆτῃ λέγει ὁ θεός· **Τὴ ἀνθρώπων, διαμερῶν τῶν λαῶν οὕτως καὶ πάλιν ἄλλοις. Παρακαλεῖτε, οἱ ἱερεῖς, τὸν λαόν μου· καίετες εἰς τὰ ὕδα Ἱερουσαλὴμ.** Τοιαῦτα οὐκ παραγγέλλας δεξιόμενος παρακαλοῦ πάντας ὁμᾶς; πρὸς ἐλεημοσύνην ἐλθεῖν, ἵνα μὴ καὶ παρ' ὡμῶν κατ' ἐκείνην τὴν ὄραν διαβῆθαι, ἐάν, ὅπερ μὴ γένοιτο, ἀκούσῃ τις; παρὰ τοῦ Κυρίου κατ' ἐκείνην τὴν φθορῶν ἡμέραν· **Πουηρὶ δοῦλα, διὰ τί οὐκ ἔλατῳ τῶν συνδοῦλον σου; καὶ ἄν σὺ πῶς θέλεις ἐλεθῆναι;** Καὶ πάλιν Μετανοεῖται νῦν, ἐπὶ ἐκεῖ οὐκ ἐστὶ καιρὸς μετανοεῖν; μάλιστα ἐγκαλοῦσας τις κατ' ἐκείνην τὴν φρικτὴν ὄραν ἐπιθῇ, οἱ οὐκ ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ ποιημένου, οὐκ ἔμαθον εἴ θύσαι ἀνθρώπος; ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς; αὐτοῦ, οὐδὲ εἶπεν ἡμῖν, οἱ ἐλεημοσύνην ἐξελάσκαται ἀμαρτίας, οὐχ ἠμῆνευσαν ἡμῖν τὴν παρὰ σου δοῦλασιν ἐν τῷ Γραφῇ τὴν λέγουσαν, **Μακρότος ὁ στυγερὸν ἐλπίτω καὶ πένθησά ἐν ἡμέρᾳ πορηθῆσεται αὐτόν ὁ Κύριος;** ἀλλὰ μόνον τῆς ἰουδαϊκῆς ἀπιστίας ἀπεχωρεῖσθαι ἡμεῖς, καὶ πάλιν Ἐλλήνων τὴν βεσβαιζομένην ἀπεχρηθρασεῖν ὡν καὶ τῆς παρανομίας; δεδαθῆναι ἀπίστην. Ἐἰ γὰρ καὶ πρὸς ἐλεημοσύνην ἐπαθεῖσθαι ἡμεῖς, εἰχομεν καὶ ταῦτος τοῖς καρποῖς δεξιόμενοι. Διὰ τοῦτο καὶ μετὰ πρῶτης παρακαλοῦν οὐ παύομαι, ἀλλὰ νοθεῖται καὶ διαμαρτυρομαι πλουσίους ἅμα καὶ πένθησά, ἀφραθ ὁμῶν καὶ γυναικίας, ἐφασθε τῶν ὑμετέρων ψυχῶν, καὶ λυρωσθε ταύτας διὰ τῶν χρημάτων ἀπὸ τῆς μιλλοῦσης ὀργῆς; κομψατε τὸ φορτίον τῶν ἀμαρτιῶν τῶν διὰ τῆς ἐλεημοσύνης ἐλάσασα, ἵνα ἐλεθῆται. Ἦ γὰρ ἐλεημοσύνην παρτιμάτος ἀγίου δυναμῖν ἔχει; καὶ ὡσεὶ τὸ ἀγον λουτρον ἀποκαθαίρει τῶν ἀνθρώπων τὰ ἀμαρτήματα, οὕτω καὶ ἡ ἐλεημοσύνη καθαίρει τὸν ἐκείνην τὰ τῆς ψυχῆς πλημμελήματα. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ἡ θεία Γραφή διδάσκει λέγουσα· **ἐλεημοσύνη καὶ πάλιν εἰσιν ἐκκαθαίρονται ἀμαρτίας. Τὰ χρεῖματα, κἂν μὴ βουλώμεθα, ἐνταῦθα μένει· ἡ δὲ ψυχὴ, κἂν μὴ θέλωμεν, ἐκείθεν μεθοδεύεται, τὰς εἰσόδους ὑπέγκωσεν τῶν ἀμαρτιῶν.** Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν εὐαγγελίῳ εἶπεν· **Τὶ ὠφελήθησεν ἀνθρώπος, ἐάν τὸν κόσμον κερδῆνῃ, τὴν δὲ γνῆν αὐτοῦ ἠζηώσῃ;** ἢ εἴ διοσε ἀνθρώπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; Ἄκου γὰρ ἡμῶν, παρακαλοῦ, τὸ ῥήμα τοῦτο, εἰ ἐν μὴν εἰρήνῃ καταπρονοεῖται, ἐν δὲ παῖς ἀνάγκας δεικνύου τοῦ νύμου τοῦ Θεοῦ τὴν δυναμῖν. Ἄκουε γὰρ πολλὰς; ὁ ἀκρατῆς; **Τὶ ὠφελήθησεν ἀνθρώπος, ἐάν τὸν κόσμον ἔλω κερδῆνῃ, τὴν δὲ γνῆν αὐτοῦ ἠζηώσῃ;** καὶ παρατρεχί το ῥήματος τούτου τὴν δυναμῖν. Καὶ ἐὰν καταφρόνησῃ ἐν εἰρήνῃ το ῥήματος, μανθάνει ἐν ταῖς ἀνάγκαις τοῖς εἰρηκῶς τὴν δυναμῖν. Τὶ γὰρ ποιεῖ ὁ θεός, ὅταν τινὰ ἴδῃ χηρῶν μὴ ἀντεμύχοντων, ἐλεημοσύνη δὲ ἀποσφραγίσαντων. καὶ πάντα αἰροῦμενον κατεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ προδοῦναι τὰ χρεῖματα; Ἐν ταῖς ἀνάγκαις αὐτοῖς διδάσκει γνωρίζειν τὸν Θεοῦ νύμον καὶ πῶς, ἀκούε· Ἐννοσῶμεν με τὴν ἐμπροσθεν θαλαττύσσαν, καὶ πρὶ χρεῖματα μόνον τῶ

indiquis Eliam prophetam esse hujus sententiae ministrum, circuebat quarens interficere illum. Ideoque propheta in alienigenarum terram fugiens invenit mulierem viduam, quae ex famis reliquis tantillum farinae habebat, et tantillum olei, in quois et suae et filiorum vitae solum residuum habebat: dicitque illi Elias propheta: *Affer mihi paululum panis in monu tua* (3. Reg. 17. 11. 12). Et dixit illi mulier: *Viri Dominus Deus tuus, si est mihi subcineritius, nisi quantum pugillus capere potest in domo, et paululum olei in lecytho: et ecce colligo duo ligna, et ingredior ad parandum ipsum mihi et filiis meis, et comedemus, et moriemur*. Num quis hodie nostrum ad talem penuriam reducitur? Absit. Attamen ex his reliquiis, quas mora subsequutura erat, vidua prophetae primo subcineritium paravit ipsique obtulit, parvi ducens suam et filiorum mortem. Equum accepit mercedem tam exiguae elemosynae? Audi quid illa dicat propheta: *Haec dicit Dominus, Hydris farinae non deficiet, et lecythus olei non minuetur*. Usquequo, propheta? *Donec det Dominus pluviam et rorem super terram*. Ideo dicit propheta: *Benedictus homo qui confidit in Domino: et erit spes ejus in tempore siccitatis, et non minuetur, neque deficiet* (Jer. 17. 7). Ac verbum prophetae in opus deductum est; neque hydris defecit, neque lecythus esse imminuit. Num haec pauperior es, o homo? num tanta fames instat tibi, ut non facere possis elemosynam? Non ita res est, absit; sed et habes et potes, quisquis tandem sis, ai maximo sis infidelis. Ac circa corpus quidem liberalis es, circa animum vero tenax. Elemosyna alimentum est animae: ac sicut panis et vinum corporis sunt alimentum et letitia, sic elemosyna et precatio animae sunt medela et gaudium. Equum dat homo commutationem pro anima sua, nisi elemosynam? Si id ignoras, disce et a vidua illa Novi Testamenti, quae per duos obolos regnum caelorum lucrata est, quaeque universorum Deum habuit hujusce paupertatis laudatorem, cujus operis fructus ad caelum usque ascendit. Non vidisti Servatorem in sacris Evangelis viduam illam celebrare, quae duo minuta in gazophylacium conjecit (Luc. 21. 2), ipsaque coronam caelestem clargi? Vidit enim animae fragrantiam, vidit pauperem panemum amantem, vidit egentem pecunia iis qui egeni non erant erogantem. Multi erant qui multa inferebant in gazophylacium: et gestis aderat Deus simul et homo, qui non judicat secundum faciem, et corda hominum scrutatur. Audiamus quam de his ferat sententiam: *Amen, amen dico vobis, quia vidua haec plus quam omnes injecit*. Non enim ea quae jaciuntur omnia accepta habeo, inquit, sed propositum afferentium exploro. *Amen dico vobis, quia vidua haec plus quam omnes injecit*. Quare? Quia illi ex superfluo suo intulerunt; haec vero totum victum suum intulit. Igitur quia recte judicavit, Deo dicamus nos omnes, ut propheta dixit: *Juvas es, Domine, et recta judicium tua* (Psal. 118. 137); quia propositum hominum exploras, neque ex oblationum mole regnum circumscribis: neque enim oblatas attendi, sed affectus offerentium. No regis ergo sit quampiam vestrum, quae, sive duo minuta, sive decem obolos in gazophylacium viduarum et orphanorum conjicere: hoc enim docet sacra Scriptura, secundum propositi rationem tantum quampiam acceptum esse Deo. Ne sit ergo illa nequa aliena a provento, sed partem habe cum illa, ut partem accipias cum afferentibus, misericordiam nempe a clemente Deo qui dicit: *Miseremini, ut misericordiam impetretis*. Quemadmodum enim creditur angelum de caelo preces populi recipere, illasque Deo offerre, et tu stodes preces Deo emittere cum omnibus, ut orationis munus tuum cum omnibus acceptum sit: ita crede angelum esse, qui ea quae pauperibus erogas recipiat, et illa Deo offerat. Ea quis est ille angelus, nisi is qui Cornelii orationes et elemosynas Deo offerebat, et dicebat illi: *Corneli, elemosynae tuae ascenderunt in memoriam in conspectu Dei* (Act. 10. 4)? Et erat ille nuper gentilis: postea vero, ex quo loquuntur

est ei angelus, fidelis effectus est; et sic acceptae fuerunt elemosynae. Quanto magis tuae acceptae erunt, cum Christum ames?

3. Demum operae pretium est, ut divites hortemur. eos maxime qui pauperes diligunt, et suo motu id periclitantur (siquidem probe curarunt ut a talibus viris et magistris, qui nos precesserunt, irrigarentur ad fructum ferendum): attamen quoniam illi expetunt ut de pauperibus sermo a nobis habeatur, non pigrebit illis admonere, et ad elemosynam hortari, haecque duo cavebo, ut neque illi a Deo incensatur, neque ego ab angelis reprehendar; et qua ratione, ergo dicam. Nisi enim divinae Scripturae eloquia in bonam mensam vestram injecero, sicut argentum in trapezitam, statim accusor a Deo et ab ille audio: *Oportuit te pecuniam meam committere nummulariis, et ego veniens quod meum erant exegissim cum saura* (Matth. 25. 27). Haec enim de re incusavit in sacris Evangelis enim cui concedit fuerat dearius, qui eum absconderat. Quomodo autem de argento propheta loquatur, audi: *Eloquia Domini, eloquia casta; argentum igne examinatum, probatum terrae, purgatum septuplum* (Psal. 11. 7). Ita Deus loquitur propheta: *Fili hominis, testificae populo huic; et rursus alibi: Ad vocate, sacerdotes, populum meum: loquimini ad curia Jerusalem* (Isai. 40. 1). Cum haec praecpta acceperim, vos omnes rogo ut ad elemosynam vos conferati, ut ne a vobis in illa hora accuser, si quis, quod absit, in illa tremenda die a Judice audiat: *Scrve nequam, cur non miseris es con-ervi tui? et quomodo nunc tu vis misericordiam consequi? ac rursus: Penitentiam agite nunc, quia illic non est tempus poenitentiae: ne forte quis in illa formidanda hora accusatus, dicat: Non edoctus sum a pastore, non didici, quam dabit homo commutationem pro anima sua; neque dixit ille nobis elemosynam peccata albuere, non interpretatus est nobis Scripturam a te datam, quae ait: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem: in die mala liberabit eum Dominus* (Psal. 40. 1); sed tantum a Judaica incredulitate nos separavit, et gentium superstitione abduxit, a quorum impietate edocti abstinuiimus. Nam si ad elemosynam nos instituitis, ejus fructus certe tollentur. Ideo sidenter hortandi finem non facio; sed moneo et contestor divites simul et pauperes. Viri et mulieres, vestris parcite animabus, et pecuniis illas a futura ira r-dimite: omnes peccatorum pro elemosynam leve reddite: miseremini, ut misericordiam consequamini. Nam elemosyna sacri baptismatis vim habet; et sicut sanctum laverum hominum peccata abstergit, sic et elemosyna misericordium animarum delicta purgat. Non meus est sermo, sed id divina docet Scriptura: *elemosynae fideles sunt, expurgant peccata*. Pecunie vel invidis nobis hic manent; anima velle nolis tunc migrat, rationes peccatorum datur, Ideo Dominus noster Jesus Christus in Evangelis dicebat: *Quid proderit homini, si mundum lucraverit, anima vero sua detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua* (Matth. 16. 26)? Audi igitur, rogo, hoc verbum, quod cum in pace versamur, despiciatur, cum autem in angustiis sumus, legis Dei virtutem ostendit. Saepae namque audis, *Quid proderit homini, si mundum universum lucraverit, anima vero sua detrimentum patiatur*? et vult hujus verbi praetorcuris: et si in pace versans illud despexeris, in necessitatibus virtutem loquentis edices. Quid enim facit Deus, cum videt quampiam opes servantem, elemosynam vero averasentem, qui omnia perpeti mali, quam pecunias erogare? In angustiis ipsum docet legem Dei: quomodo autem, audi. Cogita mihi quampiam negotiatorem maria peragrantiem, solis intentum pecuniis, ad omnia toleranda paratum, ne obolum perdat: nulle juramentis ille utitur contra animam suam, ne sua bona prodat. Velle ille crudelis et tenax, angustiae tempore, quando tempestate jactatur et periclitatur in mari; cum urgent fluctus, procelis agitur mare, fluctus ad ca-*

lum procedunt : tunc avaritia labescit, et qui omnem subitit laborem, ut opes colligeret. propriis ipse manibus omnia quæ habet abjicit, et divitias suas mari elargitur. Sed statim illum interroga : Quid facis, mi homo? cur insanis? cur pecunias in cassum abjicis? deposita tua mare non custodit : non sicut terra semina recipit, et multo plura reddit : non recipit semina, ut reddat manipulos. Cur ergo ingrato elemento inutiliter fœneraris? cur infidelibus fluctibus creditum deponis? cur mari, quod nihil reddit, depositum tribuis? Deo fœnerari noluisti, et in pelagus immane opes conjicis? Quid ergo statim ille respondet? Malo animam servare, quam totum mundum lucrari. Nunc nosti illud, *Quam dubit homo commutationem pro anima sua? nunc didicisti dictum Christi sic admonentis : Quid proderit homini, si universum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patitur (Matth. 16. 26)?* At non te eruditivæ tex? Erudit saltem te timor. Non eruditivæ te Dei doctrina? Erudit te mare furcens. O actionem non consequentem! o necessitatem omnes erudiantem! Mare vi omnia accipit; Deus ad regnum cælorum hortans, vix partem minimum obtinet? mari credis, nihil tibi bonum promittenti, et Deo non obsequeris centuplum tibi promittenti et largienti? Vis alteram tibi talis necessitatis imaginem apponam? oportet enim et per terribilia, et per bona, undique animæ tuæ prodesse. Cogita igitur et eos, qui in terra negotiantur, qui nihil non agunt et movent ut aliquid lucrentur, qui jurare audent et omni perjurio uti, ut obolum tibi addant : hi

certe Dei leges adulterant. Prophætæ prædicant, et illi aures claudunt : magistri clamant, et illi monita subsannant. Quid vero illis demum accidit? non omnibus enim, sed illis tantum. Talis quippe negotiator sæpe incidit in latrones : et is qui ad divitias inhiabat, et pecuniarum inexplebili amore tenebatur, statim huic morbum depouit, et largus efficitur : videt enim gladium, quo invaditur a latrone, et affectum eliminat : irruit latro, et ille demum liberalis invenitur, et sua adhibitis præcibus tradit. Quid ergo tunc latroni dicit? Omnia accipe, et animam solum vitamque largire. Illic etiam audiatur : Et jam nosti quam dabit homo commutationem pro anima sua. Latroni quæcumque vult das cum præcibus, licet in omnibus te lædat; Deo autem modicum quid commodato accipere volenti non fœneraris, qui tamen tibi largiter omnia confert et terrena et cælestia; sed neque tam times Deum, quam latronem? Ensem nudum times, gehennæ vero ignem quem Deus comminatur contemnis. Ne, quæso, ne tales sint quidam ex vobis; non enim tales vos estis, utpote Christi amantes : nostis enim omnia quæ boni vobisventura sunt. Animas vestras in tuto ponite ante excessum ex hac vita, et agnoscite eum, qui in sacris Evangelis dixit : *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur (Matth. 5. 7)*. Ipsi ergo misericanti, nutriendi, nec exprobrasti Deo gloriam referamus, simulque Patri et sanctissimo vivificoque Spiritui, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ADMONITIO

[857] Hic magnam cernis spuriorum seriem, quam libenter in tenebris reliquissimus, nisi illa edidisset vir diligentissimus et sagacissimus Henricus Savilius. Qui si ea antequam ederet examinasset, procul deo ea, vel saltem magnam illorum partem cum hiatu et tinea certare sivistet; non pauca enim ille similiter rejecit ut videas T. 8, in notis p. 857. Sed cum plurima ipsi confertim ex bibliothecis Europæ et Orientis accederent, ea ille, non tanto adhibito examine, urgentibus typographis, publici juris faciebat.

Tanta porro erat ubique S. Joannis Chrysostomi existimatio, ut innumeri pene scriptores, cum non ex

EPISTOLA AD MONACHOS UTILITATIS ET VIGILANTIÆ PLENA.

Ait divinus Apostolus, *Sine intermissione orate, sine ira et diceptionibus (1 Thess. 5. 17. et 1 Tim. 2. 8)*. Et recte dixit sanctus ille, *Sine diceptionibus* : omnis enim disceptatio mentem separat a Deo, etsi videtur esse bona; sed tota diabolus est, ne dicam diaboli esse. Totum enim hoc certamen diaboli est, ut separet et segreget mentem a Deo, et ad mundanas trahat curas et voluptates; atque intus in corde præcepta et bona opera dicat, et alias quasdam rationabiles, imo potius irrationabiles cogitationes, quibus nullo modo attendendum est. Totus enim animæ agon est ut non separetur mens a Deo, nec consentiat impuris cogitationibus, neque attendat illis, quæ in corde depingit versatus ille et antiquus pictor diabolus. Aliquando figuras, interdum habitus et colores, et post hæc omnia vultus etiam efformat diabolus : et deceptus miser homo ut in loco stans, putat se alibi esse, sibi que videtur aliquos respicere et personas aliqui, negotia ordinare, quæ sunt diabolice falla-

cie. Cavendum igitur : mens gubernanda et frenanda est, omnisque cogitatio ac maligni operatio castiganda per invocationem nominis Domini nostri Jesu Christi : et ubi corpus est, ibi mens esto; ut inter Deum et cor nihil intermedium nec murus quispiam repariatur, aut sepes, quæ cor obscuret et separet a Deo. Si quando autem mentem abripiat, non oportet in cogitationibus illis immorari : ne consensus in actum reputetur coram Domino In die iudicii, cum iudicabit Dominus abscondita hominum. Vacate igitur semper, et perseverate apud Dominum Deum nostrum, donec miseretur nostri : et alibi nihil querite, quam misericordiam a Domino gloriæ. Dum vero misericordiam queritis, in humili et compuncto corde querite, et clamate a mane usque ad vesperam, si fieri potest, et in nocte tota : Domine Jesu Christe, Fili Dei, miserere nostri : et mentem vestram ad hoc vi compellite usque ad mortem : multa enim violentia eget hoc opus, quia *Angusta est porta et arcta via, quæ ducit ad vitam (Matth. 7. 14)*, et violenti ingrediuntur in eam :

νοὺν ἔχοντα, πάντα αἰρούμενον παθεῖν, ἢ ἕνα ὀβλόην ἀπολλάσσει, ὄρκου μυρίους ἐπάγοντα κατὰ τῆς ψυχῆς, ὥστε μὴ προδοῦναι τι τῶν ἰδίων. Ἄλλ' οὐ τοῖστος ἀπ' ἧς καὶ περιήγητος ἐν ὧρ ἀνάγκῃ, θεῶν σφοδρῶς χερμαίζονται καὶ κινδυνεύει ἐν τῇ θαλάσσῃ ἐφ' ἑστίαται γὰρ ὁ κλυδων, ἔγχευει τρικωμίας ἡ θάλασσα, ὠφύονται μέχρι τοῦ οὐρανοῦ τὰ κύματα. [856] εὐθείας· τότε ἡ φιλαρτυρία μαρτυρεῖται, καὶ ὁ πάντα κάματον ὑπομένει, ἵνα συνάξῃ τὰ χρέματα, ἐκβολὰς ποιεῖται ταῖς ἰδίαις χερσὶ πάντων ὡν ἔχει, καὶ χαρίζεται τὸν κλυδων τῇ θαλάσσῃ. Ἄλλ' ἐρώτησον αὐτὸν εὐθείας, τί ποιεῖ, ὡ ἀνθρώπε; ἢ μύθῃ; τί ῥίπτει τὰ χρέματα ἀγρήθως; καὶ παραφαύδαις σου τὰς παρακαταθήκας ἡ θάλασσα· οὐκ ἔστιν ὧς ἡ γῆ ἐξετασμένη τὰ σπέρματα, καὶ δίδωσι σοι πολυπλασιασὰ· οὐ γὰρ λαμβάνει σπέρματα, καὶ δίδωσι δράγματα. Τί οὖν δανείεις ἀγρήθως ἀγρίων σποχέειν; τί πιστεύεις ἀπίστους κύμασι; τί δίδως τὴν ἐνθήκην σου εἰς παρακαταθήκην τῇ μὴ ἀποδοῦσῃ θαλάσσῃ; Θεῷ οὐκ ἠθέλησας; δανείσας, καὶ τῇ ἀγρίᾳ θαλάσσῃ ῥίπτεις τὰ χρέματα; Τί οὖν εὐθείας ἔχεις ἀποκρίσας; Ἔλω τὴν ψυχὴν μου σώσας, ἢ ἔδωκ τὸν κόσμον κερδοῦσα. Νῦν ἔγωγος, τί θώσας ἀνθρώπου ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; νῦν ἔμαθες τὸ ἔρημα τοῦ Χριστοῦ, ὅπου παρακαλῶν ἔλαγε, Τί ὤφελησεν ἀνθρώπου, ἐπὶ ἔδωκ τὸν κόσμον κερδοῦσα, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ἠνωθή; Ἄλλ' οὐκ ἐπαίδευσέ σε ὁ νόμος; Παίδευσίς σε κἂν ὁ φόβος. Οὐκ ἐπαίδευσέ σε ἡ τοῦ Θεοῦ διδασκαλία; Παίδευσάσε σε τῆς θαλάσσης ἡ μανία. Τί τῆς ἀνακολούθου προῶμεν; ὡς τῆς πάντα παιδεύουσης ἀνάγκῃ; ἢ θάλασσα βιασθέντα λαμβάνει εἶα, ὁ Θεὸς δὲ προετρεπόμενος εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, οὐδὲ μέρος τι λαμβάνει; τί θαλάσσῃ πιστεύεις μηδὲν σοι χερσὶν ἐπαγγελιομένη, καὶ τῷ Θεῷ οὐ πείθεις ἑκατονταπλασιασὰ εἰς ἐπαγγελιομένη καὶ χαρίζομένη; Βούλει καὶ ἕτεραν εἰκόνα τῆς τοιαυτῆς ἀνάγκῃ ὑπόθωμαι σοι; χρῆ γὰρ καὶ διὰ τὸν φόβου

καὶ διὰ τὸν ἀγαθὸν πανταχόθεν ὠφελεῖσθαι τὴν σὴν ψυχὴν. Ἐνόησον οὖν καὶ τοῦ ἐν τῇ γῆ πραγματωροῦντος, τοὺς πάντα ποιοῦντας καὶ πράττοντας ὡπὲρ τοὺς κερδῶναι τι, τοὺς ὄρκου τολμώντας, καὶ πάσης ἐπιπορίας γέμοντας ὡπὲρ τὸ ἕνα ὀβλόην λαβεῖν πλεόν, ὅτι οὐ τοῖστος τοὺς τοῦ Θεοῦ νόμους παραγράφονται. Προσηγοῖται κηρύττουσι, κάθειναι τὰ ὡτα ἀποκλείουσα· διδασκαλίαν βροσσι, κάθειναι τὴν νοθεσίαν μυκτρίζουσι. Καὶ τί λαλοῦν ἐπὶ τοῖστων γίνεσθαι; οὐ γὰρ ἐπὶ πάντων, ἀλλ' ἐπὶ τοῖστων. Περιπίπτει γὰρ πολλῶς οὐ τοῖστος ἔμπορος ἡσταισί· καὶ ὁ πρὸς τὸν κλυδων κερήνης, καὶ ἀπληθῶς τὸ τῆς φιλοχρηματίας πάθος ἐνδοκίμως, αὐθὺς ἀποδύεται τῆς τοιαυτῆν νόσῃ, καὶ γίνεσθαι βασιλεὺς εἰς τὸ χάρισθαι βλάπτει γὰρ τὸ εἶφος, ὃ ἐπιφέρειται ὁ ληστής, καὶ εὐρίσκειται λιπὴν ἐκείνος, ὡπὲρ τις; φιλοτίμος, τὰ ταυτοῦ παρέχων μετὰ ἱκεσίας. Τί οὖν λέγει τῷ ληστῇ τότε; Πάντα λάβε, καὶ μόνον τὴν ψυχὴν μου χάρισαι. Ἀκούετω καὶ οὗτος; Νῦν ἔγωγος τί δώσει ἀνθρώπου ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Ἠσται πάντα βουλομένη λαβεῖν εἶδος; μετὰ πάσης παρακλήσεως, τῆ βλάπτουσι σε εἰς πάντα; Θεῷ δὲ μέρος; τί βουλομένη λαβεῖν οὐ δανείεις, τῆ πάντα πιστεύου παρεχόντι σοι ἀγαθὰ, ἐπιγεία τε καὶ οὐράνια· ἀλλ' οὐδὲ τοσοῦτον φοβῆ τὸν Θεόν, ὅσον τὸν ληστήν; Καὶ εἶρος μὴ γυμνοῦμενον φοβῆ, γέννησι δὲ πῦρ ἀπειλούμενον καταφρονεῖ. Μη, παρακαλῶ, μὴ τοιοῦτὸ τινε; ὦν καὶ φύγει· ὡς γὰρ ἔστε, μάλιστα φιλόχρηστοι ἄνθρωποι· οἱ αὐτῶν γὰρ πάντα τὰ ἀποδοῦναι μετὰ ἀνδρείας. Τὰς φυλάξαι ὡς ἀσφαλίσασθε πρὸ τῆς ἐντεύθου ἀποδείξις; καὶ ἐπιγνώσκετε τὸν ἐν τοῖς ἀγίοις Εὐαγγελίοις εἰρηκότῃ Μιχαρίου ὁ ἐλεητήριος, ὅτι αὐτοῦ ἐλεηθῆσονται. Ἀπὸ τῶν οὖν τῶ ἐλευσίντων καὶ τρέφουσιν καὶ μὴ θηταίζουσιν Θεῷ, ὄξαν ἀναπέμφωμεν, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ παγαθῷ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ. καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

IN SEQUENTES SPIRITOS SERMONES.

se suapte opera nomen sibi parere possident, inscripto Chrysostomi nomine aliquid sperarent scriptis suis adlici dignitate: hinc accidit, ut tanta vis opusculorum nomen Chrysostomi ementiarit: quorum pleraque, imo fere omnia, ab insulis Graeculis consarcinata sunt. Qualis est epistola sequens ad monachos, omnino inutilis et inepta, quae tamen a Petro Possino in Thesauru suo Tulose edito prior locata fuit: quales sunt etiam sequentes sermones, inepti pleurumque et ridiculi, quod semel dixisse satis sit; neque enim digni sunt, qui praevium ad singulos monitum obtineant, nisi fortassis in decursu quidpiam notatum dignum occurrat.

[857] Ἐπιστολὴ πρὸς μοναχοὺς ὡσεὶς πάσης καὶ νήψεως μετῆ.

Θεῶν ὁ θεὸς ἀπόστολος, Ἄδελφίπτερος προσεῖχεσθε, χωρὶς ἔρηνης καὶ δικαιοσύνης. Καὶ καλῶς εἶπεν ὁ ἅγιος, Χωρὶς δικαιοσύνης· πᾶς γὰρ ἀδικολογίας χωρίζων τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ δοκεῖ ἀγαθὸς εἶναι, ἀλλ' ἔλος διάβολός ἐστιν, ἵνα μὴ εἰσπύ τὸν διάβολόν ἐστίν. Ὅλος γὰρ ὁ ἅγιος τὸν διάβολόν τοῦτό ἐστιν. Ἴνα ἀπαυρίσθῃ καὶ ἀποβουκόλησθ τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὰς κοσμικὰς περιστάσεις φρονεῖται καὶ ἰδούσας καὶ ἐντολὰς; καὶ ἐπιποίας ὑπαγορεύσει εὐθεῖαν ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ ἄλλας τινὰς εὐλόγους, ἢ μᾶλλον ἀλόγους· ἐνιασίς, αἷς ὁ προσέγειν ὡς προσέχει. Ὅλος γὰρ ὁ ἅγιος τῆς ψυχῆς ἐστὶ, τοῦ μὴ χωρίζειν τὸν νοῦν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, μηδὲ συνδύζειν καὶ συμφοροῦναι τοὺς ἀκαθάρτους λογισμοὺς, μηδὲ προσέγειν οἷς εἰκονομαρεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ ὁ παννομώματος; καὶ παλιὰς ζωγράφος διάβολος. Ποτὲ μὲν τύπος, ποτὲ δὲ σχήματα καὶ χρώματα καὶ πρόσωπα μετὰ ταῦτα πάντα ὁ διάβολος απομορφούται; καὶ ὁ ἄλλιος ἀνθρώπος ἐν ἐν τῷ ἐσώσῃ, νομίζει ἀλλαγὸν ποῦ ποτε εἶναι, ἀπατωμένος, καὶ δοκεῖ βλεπεῖν τινὰς, καὶ προσώπων λαλεῖν, καὶ διατάσσεται πράγματα, ἀπὸρ πλάνης ἐστὶ βιαστικῆς. Χρῆ οὖν ἀσφαλίσθαι καὶ ἠτοιχεῖν τὸν νοῦν, καὶ χαλιναγωγεῖν αὐτὸν, καὶ πάντα λογισμῶν καὶ πᾶσαν τὴν πορνικὴν ἐνέργειαν κολᾶειν διὰ τῆς ἐπιπέσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ὅπου τὸ σῶμα ἵσταται, ἐκεῖ καὶ ὁ νοῦς ἐστὶν, ἵνα μέσον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς καρδίας μηδὲν ἕτερον εὐρίσκειται ὡς μεσοσίχον, ἢ ὡς

φραγμὸς ἐπιστοχῶν τὴν καρδίαν, καὶ χωρίζων ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐάν δὲ καὶ ποτε ἀρπάξῃ τὸν νοῦν, οὐ χρῆ τοῦ λογισμοῦ ἔγχευε· ἵνα μὴ ἢ [858] συγκαταθέσει τὸν λογισμὸν εἰς πρᾶξιν αὐτῶν λογιστῆ ἔνωτον Κυρίου ἐν ἡμέρῃ κρίσεως, εἴτε κρινεῖ ὁ Θεὸς τὰ χερσὶν τὸν ἀνθρώπου. Σχολάσατε τοῖστων διαπαντός καὶ παραμυνησθε τὴν Κυρίῳ Θεῷ ἡμῶν, ἕως ὁ κτελεσθῆσθ ἡμᾶς; καὶ μηδὲν ἕτερον ζητήσατε, ἢ μόνον ἔλεος παρὰ Κυρίου τῆς ἐότητος. Ζητοῦσατε δὲ ἔλεος, ἐν τοσπυτῇ καὶ ἐλευσίῃ καρδίᾳ ζητεῖτε, καὶ βοᾶτε ἀπὸ προῦ ἕως ἐσπέραις, εἰ δυνατόν, καὶ ἔλην τὴν νίκταν, τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, γιὲ τοῦ Θεοῦ, ἔλεσον ἡμᾶς· καὶ βιάσασθε τὸν νοῦν ἡμῶν εἰς τοῦτο τὸ ἔργον ἕως θανάτου. Πολλῆ γὰρ βίας χρῆται τὸ ἔργον τοῦτο, ὅτι Στενὴ ἐστὶν ἡ πόλις καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπαύτου εἰς τὴν ζωὴν, καὶ οἱ βιαζόμενοι ἐπὶ ἔρχονται ἐν αὐτῇ· βιαστώ γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Παρακαλῶ σὺν ὡμῶς, μὴ χωρίζετε τὰς καρδίας ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ προσμένετε καὶ φυλάττετε αὐτὴν μετὰ τῆς μνήμης τοῦ Κυρίου ἡμοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πάντοτε, ἕως ὁ ἐμφορευθῆ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἔσω ἐν τῇ καρδίᾳ· καὶ μηδὲν ἕτερον ἐνόησε, ἢ ἵνα μεγαλυθῆ ὁ Χριστὸς ἐν ὡμῖν. Παρακαλῶ σὺν ὡμῶς, τὸν κλονία ταυτῆς τῆς προσευχῆς μηδέποτε καταπαύσατε, ἀλλ' ἐφε ὀθείατε, ἐφε πένετε· ἐφε ὀθείατε, ἐφε τι ἄλλο ποιεῖτε, ὡσεὶς ἐπιπέσεως κράτετε· Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, γιὲ τοῦ Θεοῦ, ἔλεσον ἡμᾶς· ἵνα αὐτὴ ἡ μνήμη τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμοῦ Ἰησοῦ

Χριστὸν ἐρεθίσθη πρὸς πόλεμον τῶν ἐχθρῶν. Πάντα γὰρ
 ἔχει τῆς μνήμης ἔχει εὐρεῖν ἢ βιαζομένην ψυχὴν, εἴτε
 ἀγαθὰ, εἴτε πονηρὰ. Πρῶτον δὲ τὰ κακά ἔχει ἔβριθεν ἔσω
 ἐν τῇ καρδίᾳ, καὶ τότε τὰ καλά. Ἡ γὰρ μνήμη ἔχει
 αὐτὸν ἐκατενώπιον, ἡ μνήμη ἔχει ἐλέγχει αὐτὸν ἐν ἡμῶν
 οὐκιστὰν ἀμαρτίαν, καὶ ἡ μνήμη ἔχει αὐτὴν δαπανῆσαι·
 ἡ μνήμη ἔχει κινήσει πᾶσαν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ ἐν τῇ
 καρδίᾳ, καὶ ἡ μνήμη ἔχει αὐτὴν νικήσει καὶ ἐκέρχεται
 κατὰ μέρος. Κατεργόμενον γὰρ τὸ μέρος τοῦ ὀνόματος
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν θυτὸν τῆς
 καρδίας, τὸν μὲν ἐρακίζοντα τὸ κρατούμενα τῆς νομῆς
 ταπεινῶν, τὴν δὲ ψυχὴν σώζει καὶ ζωοποιεῖ. Ἀδαισθητοῦ
 τοίνυν παραμεινᾶτε ἐν τῇ καρδίᾳ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου
 Ἰησοῦ κρᾶζοντες, ἵνα κατατηγῆ ἡ καρδία τὸν Κύριον,
 καὶ ὁ Κύριος τὴν καρδίαν, καὶ γέννηται τὰ δύο εἰς ἓν.
 Τὸ δὲ ἔργον τοῦτο οὐκ ἔστι μίᾳ ἡμέρᾳ ἢ δύο, ἀλλὰ
 γρόνον πολλοῦ καὶ καιροῦ, καὶ ἀγῶνος καὶ πάσης χρεῖα,
 ἔως οὗ ἐκκληθῆ ὁ ἐχθρὸς, καὶ ἐνοικήσῃ ὁ Χριστός.
 Οὐκ ἔστι γὰρ ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἴμα καὶ σαρκί,
 ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς δυνάμεις, πρὸς τὰ
 πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ὧς φησὶν ὁ Ἀπόστολος.
 Οὗτω δὲ τὸν εὐχόμενον ἐγχεσθαι, ὧς ἄλλο αὐτὸ συν-
 αγαγῆται καὶ συνεντινάσῃ τὴν διάνοιαν, καλεῖν τὸν θεὸν
 μετὰ δυνουμένης ψυχῆς· καὶ μὴδὲ μακροῦς ἀποτεινόμενα
 λόγους, μὴδὲ εἰς μῆκος τὴν ἐκτετριαν ἐκτείνειν, ἀλλὰ
 ὀλίγα καὶ ψιλά λέγειν ῥήματα· οὗ γὰρ ἐν τῇ πύξῃ
 τῶν ῥημάτων, ἀλλ' ἐν τῇ νήξῃ τῆς διανοίας κείταται
 τὸ ἀποδοῦναι. Καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν τοῦ Σαρμυθλ
 μίτρας τὴν ἄνωαν ἐστὶν ἰδεῖν. Δεῖ τοίνυν τὸν εὐχόμε-
 νον μὴ μακροῦς ἀποτεινόμενον λόγους, καὶ συνεχῆς εὐ-
 χεσθαι εὐχὰς· ὁ Χριστὸς ἂ διὰ Παύλου ἐκείλευσεν, ἐξ
 ὀλίγων διαλεγόμενον. Ἄν γὰρ εἰς μῆκος ἐκτείνῃ τὸν
 λόγον, διαγερθεὶς πολλὰκις, πολλὰν ἔδωκα τὸν δια-
 βόλον τὴν δόξαν προσεθεῖεν καὶ ὑποσκαλεῖται σε, καὶ
 τὴν διάνοιαν ἀπαγαγίῃ τὸν λεγόμενον· ἀν δὲ συνεχῆς
 καὶ πυκνὰ ποιῆσῃ τὰς εὐχὰς, τὸν τε καιρὸν ἅπαντα τῇ
 πυκνότητι διαλαμβάνει, δυνήσῃ τὰς εὐχὰς μετὰ πολλῆς
 ποιῆν τῆς νήξως. Βούλει μαθεῖν ἀρχαίαν, προσευ-
 χὴν καὶ νήξιν καὶ προσεδρίαν. Ἐπιπὶ πρὸς τὴν ἄνωαν
 μαθεῖ τὴ ἐποίησεν ἐκείνη. Ἀνεστῶσαν, φησὶ, πάντας ἀπὸ
 τῆς τραπέζης· καὶ εὐλόγως ἐκείνη ὁ πρὸς ὕπνον ἐτρέ-
 πτετο, οὗ πρὸς ἀνάπαυσιν. Ὅθεν μοι δοκεῖ καὶ ἐπὶ τῆς
 τραπέζης καθήμενῃ, κοῦρη τις οὖσα, καὶ μὴ βαρεῖσθαι
 οἰσίως τισὶν οὗ γὰρ ἀν τσασταὶ ἦριε δάκρυα. Καὶ οὐκ
 ἐπιεθὶ λαμπρὰν καὶ μεγάλην ἀφῆκε φωνὴν διὰ τοῦτο·
 ἀλλ' ἐπειθὶ μεγάλη ἔβριθεν κατὰ τὴν καρδίαν ἰδοῦσα· Ἦ
 σμῶν γὰρ αὐτῆς οὐκ ἠκούετο, φησὶ, καὶ εἰσήκουσεν
 αὐτὴ ὁ θεός. Ὁ δὲ γὰρ οὗτος φωνῆς, ἦς, ὡς διακρίσει,
 ὡσπερ οὐδὲ ἐκτάσσει χειρῶν, ὧς συνταταμένης ψυχῆς·
 οὐδὲ σχήματος, ἀλλὰ φρονήματος. Κἂν γὰρ ἔξω ἐκκα-
 ρίας ἦς, κράς καὶ λέγει, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέγξον
 με, εἰ καὶ μὴ κινῶν τὰ χεῖρα, [859] ἀλλὰ τῆ διανοίας
 ῥοῦν καὶ οὐσιωμάτων γὰρ ἀκούει ὁ θεός. Οὗ ζῆταιται
 τόπος, ἀλλὰ ῥόπος· κἂν γὰρ ὄπισθεν ἂν ἦς, εὐχόμε-
 νος εἰ, μὴ ζῆται τόπον. Θαλάσσα τὴν ἐμπροσθεν, ἐπι-
 στέων ἀλυγίστα, καὶ μέσον ὁ Μιούσης μὴδὲν λαλοῦν καὶ
 λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ θεός, *Τὴ βοῆς πρὸς με*; Καὶ οὗ
 τοίνυν ὅταν περασμένης ἐπιτεθῆς σοι, ἐπὶ τὸν θεὸν κατὰ-
 φρονε, τὸν ἀεσοπῆν Ἰησοῦν κἀκεῖνον. Μὴ γὰρ ἀνδρωπὸς
 ἐπιτε, ἵνα ἀπλήθῃ εἰς τόπον; Ὁ θεός δὲ ἄνδρός ἐστιν.
Ἐπι τοῦ λαλοῦτος ἐρεῖ, Ἰδοὺ παρήμεν. Ὁσέπω
 τελεῖ τὴν εὐχὴν, καὶ αὐτὸς τὴν εὐχὴν ἀδιδῶνι. Ἐν γὰρ
 τὴν διάνοιαν ἔχρη καθαρεῦσαι τὸν ἀπέστη παθῶ-
 νων, κἂν ἐν ἀγορῇ ἦ, κἂν ἐν ὄβῳ, κἂν ἐν θαλάσῃ, κἂν
 ἐν παντοφίῳ, κἂν ὄπισθεν ἂν ἦς, δυνήσῃ τὸν θεὸν
 καλεῖσας ἐπιτεύειν τῆς αἰτήσεως. Πολλὰκις, φησὶν,
 ἤχησα, καὶ οὐκ ἔλαβον. Πάντως, ὅτι κακῶς ἤχησα; ἢ
 ἀπίστως; ἢ μεταῦρος; ἢ τὰ μὴ συμφέροντά σοι· εἰ δὲ
 καὶ συμφέροντα πολλάκι; ἤχησα, ἀλλ' οὐ παρέμεινας.
 Ἐγράφεται γάρ· Ἐν τῇ ὀνομαίᾳ ἡμῶν κησῶσθε
 τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ, Ὁ ὀνομαίας εἰς τέλος, ὁσὸς
 σωθήσεται. Ἐάν γὰρ οὐκ αἰτήσῃ μετὰ καρμάτων καὶ
 παρανομῶν πολλῆς, οὐ λαμβάνει. Δεῖ γὰρ πρότερον
 ποθέσαι, ποιήσαντα δὲ ζητήσει ἐξ ἀληθείας ἐν πίστει·
 καὶ ὀνομαίᾳ τὰ ἐκδοτῶν συμφέροντα, ἐν μηδὲν κινώ-
 μενος ὁπὸ τοῦ συνεισότητος, ὡς ἀμαλίας ἢ ῥαθύμους αἰ-
 τῶν καὶ τότε λαμβάνει, ὅτε θέλει ὁ θεός. Κρίστων
 γὰρ σου οὐδὲ τὰ συμφέροντά σου, καὶ ἴσως διὰ τοῦτο

ἀναβάλλεται, τὴν πρὸς αὐτὴν προσεδρίαν σου σοσιζόμε-
 νος, ἵνα γνῶς τί ἐστὶ δωρὸν θεοῦ, καὶ φυλάξῃς τὸ δοθεὶς
 μετὰ φόβου. Πῖν γὰρ ὁ μετὰ καρμάτων πολλοῦ κτήσε-
 τις, σπουδαίει τοῦτο φυλάσσειν, ἵνα μὴ ἀπολείπει αὐτὸν,
 ἀπολείπει καὶ τὸν πάλιν αὐτοῦ κἀμάτων, καὶ τὴν χάριν
 τοῦ Κυρίου ἀθετήσας ἀνάστει γέννηται τῆς αἰωνίου ζωῆς.
 Τὶ γὰρ ὠφέλησεν τὸν Σολωμόνα ταχῆς λαμβάνοντα τῆς
 σοφίας τὴν χάριν, καὶ ἀπολείποντα αὐτήν; Μὴ οὐν δι-
 γοφύσει, ἐάν μὴ ταχῆος λάθῃ, τὸ αἰτηθῆ σου. Εἰ γὰρ
 ἦξει ὁ ἀγαθὸς Δεσπότης, ὅτι ταχῆος λαμβάνων τὴν χάριν
 οὐκ ἀπλήρ; αὐτῆ, εἰσόμενος ἦν καὶ πρὸ τῆς αἰτήσεως
 παραστῆσει σου· νυνὶ δὲ κηδόμενος σου, τοῦτο ποιεῖ. Εἰ
 γὰρ ὁ λαβὼν δοῦλος τὸ τάλαντον, καὶ σπών αὐτὸ φυλά-
 ξας, δοῖς μὴ προσερίστησεν, κατακερίθη· πολλὴ μᾶλλον
 ὁ ἀπολείπει αὐτὸ κατακερίθησεται. Πρόσγει σιαυτοῦ, καὶ
 πανταχῶθεν σιαυτὸν περιστάσει· ἀκούμητον ἔχε πρὸς
 τὴν σιαυτοῦ φυλακὴν καὶ τοῦ νοδὸς ὄμμα· ἐν μέσῳ
 ταχῆος διαλείπει· κεκομμένοι βροχοὶ παρά τοῦ
 ἐχθροῦ πανταχῶθεν καταπέπλησαι. Πάντα οὖν περιστά-
 σει, ἵνα οὐκ ἦ ὡσπερ βορᾶς ἐκ βροχῶν. Ἐκείνη γὰρ
 ἀνάληψος ἐστὶ τοῦ βροχῆς, διὰ τὴν τῆς ἔρασεως ὄψι-
 ρετα· ὅθεν καὶ ἐπινομῶς ἐστὶ τῆς ἐξουσίᾳς. Ἐκεῖνο
 μέτρος γέ γινώσκων χρεῖ, ὅτι οὐκ ἀλλης τῶν ἐνταῖς
 ἤχησεν, ὅτε αὐτῆ τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπην, ὅτε
 τὴν πρὸς τὸν πάτριον δυναμειά κατορθώσεται· ἄλλοτε
 περὶ ἄλλα τῆς διανοίας· ὁ ἀπολαμπόμενος· ἀλλὰ καὶ ἡ
 ἀσκησις τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ πρὸς θεὸν
 εὐκτασῆσεως ἐν τῇ ἀναχωρήσει τῶν μεριμνῶν τὸν
 κόσμον, καὶ τῇ παντελεῖ ἀλλοτριώσει τῶν ἀνομιῶν·
 ἐκτριπαστῶν κατορθώσεται. Οὕτω καὶ τοῖς μαθηταῖς ὁ
 Χριστὸς, μετὰ τὴν εἰλικρινῆ καὶ ἀμεταῖριστον διάθεσιν,
 ἐμαρτύρει λέγων· Ἰμεῖς οὐκ ἐστέ ἐκ τοῦ κόσμου
 τούτου. Καὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου τῶν τοῦ θεοῦ ἐπιτεύων
 τὸν κόσμον ἀδύνατον εἶναι δεξασθαι, μὴδὲ τὸ ἅγιον χω-
 ρῆσαι Ἰησοῦ διαμαρτυρούμενο. *Πότερ γὰρ, φησὶ, εἰκαίς,
 καὶ ὁ κόσμος σε οὐκ ἔγνω καὶ, Τὸ ἰνεῖμα δὲ τῆς
 ἀληθείας ὁ δὲ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν*. Λαθῶναι
 οὐν δεῖ τὸν δεσμὸν τῆς προσπαθείας τοῦ βίου τὸν γε
 ἀληθινῶ τῶ θεῷ ἀκολουθεῖσαι μέλλοντα· τοῦτο δὲ διὰ
 παντελῶς ἀναχωρήσει καὶ λήθῃ τῶν παλαιῶν ἔθων
 κατορθώσεται. Τοῦτο δὲ ποιήσαντα πίστη φυλακὴ κτρεῖν
 προηέκη τὴν ἐκείνην καρδίαν, μῆποτε τὴν πρὸς θεὸν
 ἐνοιαν ἐκβαλεῖν, ἢ τὴν μνήμην τὸν θαυμασίων αὐτοῦ
 φαντασίας τῶν ματαλίων καρρῶνταῖν· ἀλλὰ διὰ τῆς
 ἀνηκεῖσας καὶ καθαρῆς μνήμης ἐντεπιστῶντων ἔχειν
 τὰς ψυχὰς ἡμῶν, ὡσπερ σπαργίλια ἀνεξείλεμνον, τὴν
 ἰσῆαν τοῦ θεοῦ ἐνοιαν. Οὕτω γὰρ περιγίνεται [840] ἡμῖν
 ἡ πρὸς θεὸν ἀγάπη, ἅμα τε διεγερόμενα πρὸς τὴν ἐ-
 ργασίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, καὶ ἕτ' αὐτὸν πάλιν
 αὐτῆ συντηρημένη πρὸς τὸ διαρκῆ καὶ ἀδιάπτωτον.
 Καὶ τοῦτο δεῖκνυμεν ὁ Κύριος, ποτὶ μὲν λέγων, Ἐάν
 ἀρπαξῆτε με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσατε· ποτὶ δὲ
*ἰδοὺ τὰς ἐντολάς τῶν ἐμῶν τηρήσατε, μετεῖτε ἐγὼ τῆς
 ἀγάπης μου*· καὶ εἰ δουσιωπησόμενοι, *καλοῦς ἐγὼ τὰς
 ἐντολάς τοῦ πατρὸς μου τηρήθηκα, καὶ μετὼ αὐτοῦ
 ἐν τῇ ἀγάπῃ*. Ὁ δὲ παραβέβηεν ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς
 ἀρελίας τῆς ἐντολῆς, ὅθως ἐστὶ περὶ τὴν μνήμην τοῦ
 θεοῦ ἀσθενῶν. Συντελεῖ δὲ καὶ τὸ ἀμεταῖριστον τῆ
 ψυχῆς, καὶ τὸ ἰδιδῆεν κατὰ τὸν ὄψιστον· τὸ γὰρ ἀναμ-
 μιγήμεν ἔχειν τὴν ζωὴν, βλαβερόν. Οὐκίνοι ἵνα μὴ δὲ
 ὡσὶν ἢ δι' ὀφθαλμοῦν ἐρεθισμῶς δεχόμεθα, καὶ ἵνα
 δυνηθῶμεν ἐπιτεμεῖν τῆ προσευχῇ, ἀπείδημα μῆ-
 τῶν κατὰ τὴν ὀφείαν· ὡσὶ γὰρ καὶ τοῦ προλοφῶτος·
 ἔθους περιγενόμεθα, ἐν ἢ ἄλλοσφιως ἐξήχημεν τὸν ἐν-
 τολῶν τοῦ θεοῦ. Καὶ δὲ, Ἐπι εὐχεταί πρὸς με, ἀπαρ-
 ῶσάσθω ἐαυτοῦ, πότε ἀν τις ἐν τούτῳ πάτριον
 δυνηθείη; Χρῆ γὰρ ἡμᾶς ἀπαρταραμένους ἐαυτοῦ,
 καὶ ἄρνας· τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, οὕτως ἀκολου-
 θεῖν αὐτῷ. Ἀρησις δὲ ἐστὶν ἐαυτοῦ, ἢ παντελῆ των
 παρελθόντων λήθη, καὶ τῶν μελλόντων αὐτὸ ἀναχω-
 ρήσις. Ἐάν δὲ τὸ ὑποκλήμειν ἐαυτοῦ· μνήμης γέννησι
 ἐν οὐσί τινι φρατρῇ, ἐναντία τοῦ οὖον ἐν τινι βορ-
 ῶρῳ κατορμημένη, ἀνάγκη τὴν ψυχὴν ἀλάτῶν εἶναι
 θεῷ, καὶ πρὸς ἐπιθυμίαν τὸν οὐρανίον καλῶν, καὶ τῶν
 ἀποκατεμένων ἡμῶν ἀγαθῶν ἐν ἐπαγγελίᾳ, ἀκίνητον.
 Ὅθως δὲ, μὴδὲ περὶ τῶν ἀναγκαίων αὐτῶν μεριμνῶν
 συγκεχώρηται, ὅσον, τροφῆς καὶ ἐνδύματος, ὥστε, ὅσον

* Savil. conj. αὐτῆν, nempe, τὴν καρδίαν. ἢ Savil. conj.
 εὐχὰς; ἀλλ' ὡς ὁ Χρ. ὅ Supple ἤκουστο.

* Savil. conj. τῆ διανοίας. ὅ Savil. conj. τὸν ἀνομιῶν.
 ὁ Savil. conj. ὡστε μὴ, ὅσον.

violentorum enim est regnum caelorum. Ne separetis, queso, cor vestrum a Deo, sed perseverate et custodite illud, cum memoria semper Domini nostri Jesu Christi, donec inseratur nomen Domini intus in corde: nihilque aliud cogitatis, quam ut magnificetur Christus in vobis. Rogo igitur vos, hanc orationis regulam nunquam interruptatis; sed sive manducatis, sive bibitis, sive vino carpitis, sive aliud quid facitis, sine intermissione clamate: Domine Jesu Christe, Fili Dei, miserere nostri; ut ipsa memoria nominis Domini Jesu Christi nos incitet ad bellum contra inimicos. Omnia enim per memoriam vi impulsiva animi invenit, sive bona sive mala. Primo enim mala in corde videre potest, et postea bona. Memoria enim potest hominem humiliter; memoria potest redarguere peccatum in nobis habitans; memoria potest ipsum consumere; memoria potest in corde excitare omnium potentiam inimici; memoria potest ipsam movere et in corde eradicare per partes. Pars enim illa nominis Domini nostri Jesu Christi in profundum cordis descendens, draconem pascua tenentem depimit; animam vero servat et vivificat. Indesinenter igitur perseverate nomen Domini Jesu in corde clamantes; et et cor Dominum et Dominus cor absorbeat; ut illa duo nunquam fiant. Hoc autem opus non est unius diei, nec duorum, sed multo tempore, certamine et labore opus est, donec ejiciatur inimicus, et inhabitet Christus. *Quoniam non est nobis coluctatio aduersus sanguinem et carnem, sed aduersus principatus et potestates, aduersus spiritualia nequitia (Ephes. 6. 12),* ut ait Apostolus. Sic oportet orationem precari, ut mentem omnem colligat et intendat ad invocandum Deum cum animo dolente, nec longos texere sermones, neque longam supplicationem, sed pauca et simplicia proferre verba: non enim ex multiplici sermone, sed ex vigili mente exaudietur. Quod ex Anna Samuelis matre videre est. Non opus est ergo multis sermonibus, sed frequentu oratione, ut per Paulum Christus iussit, cum modica intermissione. Si enim sermonem protrahas, ut saepe in segnitium cadis, multum offers diabolo licentiam te invadendi et supplantandi, atque mentem tuam a verbis abducendi: si vero frequentes emittas preces, frequentia illa totum tempus occupante, cum multa vigilantia poteris preces fundere. Vis scire vigilandi, precandi et perseverandi modum? Audi Annam, disce quid illa fecerit (1 Reg. 1. 9. 15). Surrexerunt, inquit, omnes a mensa: et statim illa non ad somnum vel ad quietem versa est. Quare videtur illa ad mensam sedens frugaliter egisse, neque cibis sese onerasse: neque enim tantis emissit lacrymas. Neque quia clarum et magnum emisit vocem, sed quia intus in corde magnopere clamabat: nam *Vox eius, inquit, non audiebatur*: ideo exaudivit illam Deus. Non enim tam voce opus est, quam animo, ut neque tam extensione manuum, quam intenta anima: non habitu, sed animo opus. Licet enim extra ecclesiam sis, clama et dic: Domine Jesu Christe, miserere mei; non labia movens, sed mente clamans: nam tacentes etiam exaudit Deus. Non queritur locus, sed queruntur mores: ubicunque sis, precare: templum es, nec quaere locum. Mare ante positum erat, post tergum Aegyptii, in medio Moyses nihil loquens: et dicit illi Deus: *Quid clamas ad me?* Et tu igitur, cum tentatio ingruit, ad Deum confuge, Dominum Jesum vera. Num homo est, ut locum quendam petas? Deus semper prope est. *Adhuc te loquente dicit, Ecce adsum (Isai. 58. 9).* Nondum finita oratione ipse dat id quod petitur. Si enim mentem habeas puram ab absurdis passionibus, licet in foro, licet in via, licet in mari, licet in diversorio, vel ubicunque fueris, si Deum invoces, rem petitam consequi poteris. Saepe, inquit, petii, nec accipi. Certe quia male petisti, aut infideliter, aut sperbe, aut quae tibi non utilia erant: etiam si vero saepe tibi utilia petieris; et non perseverasti. Scriptum est enim: *In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. 21. 19):* et, *Qui perseveraverit usque in*

finem, hic salvus erit (Matth. 10. 22). Nam nisi cum labore et perseverantia magna petieris, non accipies. Primo enim oportet desiderare, et cum desiderio ex veritate et in fide ac patientia querere ea, quae singularia conducunt, non te accusato conscientia, quod perfurto et negligenter petas: tunc accipies, cum Deus volet. Nam ille melius quam tu videt ea, quae tibi utilia sunt: et ideo fortasse differt, ut te hinc ad perseverandum sapienter alliciat, ut cognoscas quid sit donum Dei, et cum timore custodias id quod tibi datum est. Quaecunque enim quis cum labore multo acquirat, cum magna cura custodit, non perdat illud atque una laborem illum magnum, et ne, cum gratiam Domini spreverit, indignus efficiatur aeterna vita. Quid profuit Salomoni, quod cito acceperit sapientiae gratiam, qui illam postea perdidit? Ne ergo pusillus sis animo, si non statim petitionem accipias. Si enim sciret Dominus te cito acceptam gratiam non perditurum esse, paratus esset vel ante petitionem tibi illam conferre: nunc autem ita facit curam tui generis. Nam si servus qui talentum accepit, et integrum servavit, quia non negotiatus erat, condemnatus est: multo magis qui perdidit illud, condemnabitur. Attende tibi, et te undique circumspecte: ad tui custodiam insomnem mentis oculum habeto: in medio laqueorum transis, occulti inimici laquei undique defixi sunt. Omnia ergo circumspecte, ut a laqueis quasi *ἀπορῆς* (caprea) evadas. Illa enim laqueis capi nequit ob visus acumen: ideoque ab *ἀπορῆς* (visus acumen) nomen habet. Hoc porro scimus cum est, nos neque aliud praecipit, neque amorem Dei vel proximi servare posse, si ab alio ad aliud mente vagemur. Sed et exercitium illud placendi Deo secundum Christi evangelium, in secessa a curis saeculi, et in omnimoda repulsa inutilium occupationum perficitur. Sic et discipulis Dominus, sincerum nec clatum affectum adeptis, testificabitur dicens: *Vos non estis ex hoc mundo (Joan. 15. 19):* et a contrario non posse mundum cognitionem Dei acquirere, nec Spiritum sanctum capere declaravit. Nam ait: *Pater iuste, mundus te non norit; et, Spiritus veritatis, quem mundus non potest accipere (Joan. 17. 25. et 14. 17).* Illud ergo qui vere Deum vult sequi, solum esse oportet a vinculis affectus erga vitam: hoc vero per omnimodum secessum et oblivionem veterum morum perficitur. Quo facto omni custodia cor servandum est, neque cogitatio Dei removenda, neque memoria mirabilium ejus vanis cogitationibus fcedenda est, sed per assiduum et puram memoriam sanctam Dei cogitationem animabus nostris eae sigillum indelebile impressam oportet habere. Sic enim vincit in nobis caritas erga Deum, quae simul nos excitat ad observationem mandatorum Domini; et hinc illa ipsa servatur in perpetuum illaesa. Et hoc declarat Dominus aliquando dicens: *Si diligitis me, mandata mea servate; aliquando vero, Si mandata mea servaveritis, manebitis in dilectione mea; et ut validus inflectat, Sicut ego mandata Patris mei servavi, et maneo in ejus dilectione (Joan. 14. 15. et 15. 10).* Qui vero mandati accuratorem in operando corruptum, sine Julio circa Dei memoriam infirmatur. Conferri autem non clatum animo esse, et separam domi habitare: nam cum aliis in vita se commiserit, noxium est. Itaque ut ne per auras nec per oculos haureretur, et ut in oratione perseverare possimus, primo domi seorsum vivamus: ita enim priscam consuetudinem superamus, quae vitam a Dei praecipit alienam ducebamus. Et illud, *Si quis venit ad me, abneget semetipsum (Matth. 16. 24),* quandoque quis eorum vel unum servare possit? Oportet enim nos abneqant nosmetipsos, et tollentes crucem nostram, sic illum sequi. Abnegatio autem sui est, praeteritum omnium oblivio, et voluntati propria abrenunciatio. Si vero quidpiam terrenum in memoria retineamus in substantia corrupta, jam mente quasi in quodam caeno demersa, atque a Deo non respicitur, atque ad concupiscentiam caelestem et ad repositurum bonorum promissionem immobilis est.

In somma ne res quidem necessarias curare ipsi conceditur, verbi gratia alimenta, vestem: ne cen spinis desineatur malis, mundi cogitationibus, quæ semen animarum nostrarum agricola jactum a fructu ferendo prohibent; Domino nostro Jesu Christo dicente: Hi sunt qui in spinas inciderunt, qui a sollicitudinibus et divitiis et a voluptatibus vitæ suffocantur, nec fructum ferunt (Math. 13. 22). Neque enim peccatis tempus dabimus, neque inimico locum in cordibus nostris relinqueamus, si per frequentem memoriam Deum inhabitantem habeamus. Attentione autem mentis et consuetudo scire non extollendi pueris per rectam educationem facile aderunt, si a gubernatoribus frequentem observentur, quo scilicet mentem vertant, et quid versent in cogitationibus. Nam ætatis simplicitas sine dolo et mendacio facie mentis arcana revelat. Ne autem puer frequenter vitæ facere deprehendatur, cogitationem avertit ab illicitis rebus, reprehensionum pudorem metuens

Et dicit Deus: *Faciamus hominem ad similitudinem nostram* (Gen. 1. 26), de interiori homine loquens. Ad dices: Non loquitur de cogitationibus: hominem dicit ad imaginem Dei; cogitatio autem quomodo homo fuerit? Audi Apostolum dicentem: *Licet is qui foris est homo corruptatur, intus is qui intus est homo renovatur de die in diem* (2 Cor. 4. 16). Duos homines agnosce, unum apparentem, et unum qui in apparente occultatur. Interiore ergo habemus hominem, et quasi duples sumus: et tunc recte dicimus, Nos intus homines esse, foris vero minime: eo quod in rationabili anima id quod perfectum est habeamus. Itaque corpus est instrumentum animæ hominis: proprie autem homo est id quod ad animam pertinet. Illud, *impudent*, corpore dicit, an rationis? in animam, an in corpore est imperium? Sed in quo est imperium, nisi in rationis potestate? Quantum enim deficit homo virtute corporis, tantum excellit rationis facultate. Non dixit, *Faciamus ad imaginem nostram et irascitur*: neque enim passionibus ad Dei imaginem assumptæ sunt: sed ratio est passionum domina. Datum est tibi imperium in bruta, ut bruta passio impetus: si ergo feris imperas, cur non imperes interioribus feris? si exterioribus imperas, cur interiores sine imperio relinquis? Principes igitur creatus es: ne ergo cætas habes cogitationes, neque levis et incostans mente sis. Si ea quæ exterioris volant dejicias, teipsum qui ita leviter te extollis dejicere debes. Ne itaque inflatus supra id quod est te extollas, ne majora, quam natura humana

ferat, sapias, neque laudatus in floribus, neque gloria queris, neque magnum te quidpiam esse putes: quia eris sicut avis non firma, hinc et inde jactata. Impera cogitationibus tuis, ut sis omnium dominus: nam imperium nobis in animalibus datum nos ita concinnare debet, ut nobis ipsis imperemus. Quomodo enim nihil prosumus domus, urbs, ostia, nisi admi qui illa custodiant, et sciant, quando claudere, quando aperire oporteat: sic neque monacho prosum alia bona opera, nisi voluntatem ejus ostiaria sit ratio, cui commissum est ut cur vel claudat vel aperiat, cum accuratioe et multa prudentia, ut sciat, quando ejicere, quando intrudere oporteat. Et si qua cogitatio vehementer insurgat, oportet illam intus suffocare, nec permittere ut in verba erumpat; sed hanc radicem exsiccare, et tutum ostium habere cum diligenti custodia, neque voluntas ne usque quidem sinere, natus vero præfocare. Ideo Deus malas cogitationes intus comprimi jubet dicens: *Qui respicit mulierem ad concupiscendum eam* (Math. 5. 28), etc. Viden, quomodo illas ne germinare quidem vel intumescere sinat, nec concupiscentiam scilicet, nec iram? dicit enim: *Qui irascitur fratri suo, reus erit gehennæ ignis* (Ibid. v. 22). Sint fures clauæ, inquit, et malæ cogitationes cito profligabuntur. Ex ira enim et concupiscentia nunc peccatum animæ oritur. Ideo l'avid Deum præcatur dicens, *Ne declines cor meum* (Psal. 140. 4); non quod Deus cor declinet, absit; sed significat: Ne sinus declinare aut perverti in malas cogitationes. Inde enim scaturit fons malitiæ et nequitia. Sicut enim si oculus frequenter circumflectatur et nunc in transversa feratur, nunc in superna vel inferna, clare subjactam rem videre nequit; sed opus est ut mens visam rem firmiter apprehendat, et verus aspectus fiat: ita et mentem hominis mille sollicitudinibus involuta impossibile est clare veritatem intueri, et paratam esse oportet ad suscipiendas in corde impressiones ex doctrina divina inductas, et hæc disciplina malum consuetudinem reprimat. Alio enim modo non possunt divina in corde inscribi, nisi prævias consuetudines, labes sustulerit. Mens enim non dissipata in exterioribus, neque a sensibus in mundum effusa, ad seipsam revertitur, et hinc ad Dei cogitationem evahitur: atque illa fulgens pulchritudine, ipsam naturam obliviscitur, neque cura cibi vel vestimenti pertrahitur; sed a terrenis cura vacans, totum studium vertit ad æternorum bonorum possessionem; quæ nos assequi contingat in Christo Jesu Domino.

IN ANNUNTIATIONEM SANCTISSIMÆ DEIPARÆ.

Regiorum misteriorum festum celeberrimum hodie: omnis creatura congregata exultat. Cælum stellarum ministerio ducebatur eos, qui ad celebritatem festinant; terra per pastores ad adorationem curriebat: Isaias vivido prophetia gressu incedebat, in cœtui virginem ostenderet; Jeremias reuens, altarem gradiatur, ipsum cœtus Dominum ostendens, ac dicens: *Hic Deus noster* (Baruch 3. 36). Zacharias gaudium cœtui afferens accurrebat, Dominici adventus mandatum revelans ac dicens: *Gaudete, filia Sion; ecce Rex tuus venit tibi manus, insidens super subjugalem et pulvum juvenem* (Zach. 9. 9). Maria et Joseph in præsepio pretiosissimam margaritam posnere: ac magi videntes ac stupentes ob naturæ pulchritudinem, hunc Herodi ad dignum regem indicaverunt. Hoc ille auditio, per doium obtendens moriferam adorationem, margaritam videre festinabat: sed quia indignus erat, optatum non assequutus est; et quasi illud, quid acutus esset meditabatur. Angeli vero incorporeæ naturæ: in celebritate illa choros agentes ducebant: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax* (Luc. 2. 14). O novum et stupendum miraculum! Omnem

linguam superat festivitatis argumentum, ut vix Mariæ laudes enarrare possit; ad quam missus angelus clamabat: *Ave, gratia plena, Dominus tecum* (Luc. 1. 28). Illa vero concitata, torvo oculo dicentem aspexit; et de visione obstupescit, verba illa mento ponderabat, qualis nempe esset ista saluti, dicens: *O peregrine, peregrina me voce alloquens obstupescas. An ignoras salutantum consuetudinem? Num me tentas an captus facilis sim? Illic qui-lem, Ave, salutantum omnibus commune est; illud vero, Gratia plena, extraneum, iis maxime quæ cum pietate castitate proflicunt. Quamobrem auctero vultu et irato obtutu, cum mihi, loquentem repudavit: Discede, discede, o homo, ex liminibus meis: sicine veniens orsus es? non places mihi, etsi scire existimes. Me decipere vis, ut Evam generis nostræ: non vires vultus mei pulchritudinem, neque internum affectum, quem erga sponsam meam pauperem habeo. Antequam senex veniat, aufuge a domo mea: hinc abscede, ne te senex illic carpat: zelotypus enim est. Expedi tibi ut abscedas: nam si te loquentum, ubique talia quæ naturam humanam superat polli-*

ἀκάνθαις, συνέχεσθαι πονηραῖς ταῖς ἐνοσίαις τοῦ κόσμου, τῆς παρὰ τοῦ γεωργοῦ τῶν ψυχῶν ἡμῶν ἐγκαταβαλλομένης σπορᾶς τῆς καρπορορίας ἐμποδισούσαις· τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· Ὅσους δὲ εἴσιν οἱ εἰς τὰς ἀκάνθας πλούτους, ὁ ὑπὸ μερμυρίων καὶ πλούτων καὶ θρόνων τοῦ βίου σωματίζονται, καὶ οὐ τελεπφοροῦσιν. Ὅσται γὰρ ἁμαρτίας καρπὸν τῶν δόλων, ὅσται τῷ ἔχθρῳ τόπον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν καταλαμβάνουσι, διὰ τῆς συνεχῆς μνήμης ἑνοικον ἔχοντες τὸ θεῖον. Καὶ ἡ προσοχὴ διὰ τῆς διανοίας, καὶ ὁ τὸ μὴ μεταπέριθεσθαι ἄπιστος, εὐκόλου ἐν διὰ τῆς ὁδοῦ ἀγωγῆς τοῦ τοιοῦτου παιδίου· ἐγγήρωσαι, εἰ παρὰ τὸν ἐπιστατούμενον συνεχῶς ἀνακρίνοντο, ποῦ ἔχουσι τὴν ἔνοιαν, καὶ τί στρέφουσιν ἐν τοῖς λογισμοῖς. Τὸ γὰρ ἄπλουτ τῆς ἡλικίας καὶ ἄδολον καὶ πρὸς τὸ ψεύδος ἀνεπιτέθειτον ἐξαγοραῖαι μὴ εὐκόλους τὰ ἀπόρητα τῆς ψυχῆς· ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ συνεχῶς ἐγκαταλαμβάνεσθαι τὰς ἀπηγορευμένους ὁ τοιοῦτος· φαίνοι ἐν τῆς τῶν ἀτόπων ἔνοιας, τὴν ἐν τῶν ἐλέγχων ἀσχύνην φοβούμενος·

Καὶ ἔπειτα ὁ Θεὸς, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, τὸν ἕως ἀνθρώπων λέγων. Ἄλλ' ἐρεῖς σὺ Ὁ λέγει ἡμῖν περὶ λογισμῶν τὸν ἀνθρώπον εἴπα κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ὁ δὲ λογισμὸς πὸς ἀνθρώπον· Ἄκουε τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Εἰ καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἄνθρωπος διατρέφεται, δι.λ. ὁ Θεὸς δρακονταίμνη ἡμετέρα καὶ ἡμετέρα. Δύο λοιπὸν γνωρίζω ἀνθρώπους, ἕνα τὸν φαινόμενον, καὶ ἕνα τὸν ὑποκαρπυμμένον ἐν τῷ φρονιμῶν. Ἐσὺ τοίνυν ἔχουμ ἀνθρώπον, καὶ δι.πλοῦ τινά· ἔσμεν καὶ τότε ἀληθὺς λέγοντες, ὅτι ἔνθον ἔτρεψ ἀνθρώπον, τὸ δὲ ἔβω οὐ, τὸ τέλειον ἐν τῷ λογισμῶ τῆς ψυχῆς ἔχοντες. Ὅσται τὸ μὲν σῶμα ὄργανον ἐστὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆς· ἀνθρώπος δὲ κυρίως, ὁ κατ' αὐτὴν τὴν ψυχὴν. Καὶ τὸ, Ἄρχετωσαν, τοίνυν ἄρχει ὁ σῶματι, ἢ λογισμῶ· ἐν ψυχῇ τὸ ἀρχινοῦν, ἢ ἐν σαρκί· Ἄλλ' ἐν τῶν τὸ ἀρχινοῦν, ἢ ἐν τῇ τοῦ λογισμοῦ περιούσι· Ὅσται γὰρ λέγεται τῆ ἐννάμει τοῦ σώματος ὁ ἀνθρώπος, ποσοῦν περιεστὶ τῇ τοῦ λογισμοῦ κατασκευῇ. Οὐχί, Ποιήσωμεν κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, εἶπα, καὶ θυμοσώσωσαν· ὃ γὰρ τὰ πάθρ πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα παρελήθη, ἀλλ' ὁ λογισμὸς τῶν παθῶν δεσποτῆς. Ἐδοξὴ σοι ἄρχειν τῶν ἀλλῶν, ὡσται τὸ ἀδούγω παθῶν· κρατεῖν [141] ἐν τῶν θερίων ἄρχεις, διὰ τὸ τὸν ἔνθον θερίων οὐκ ἄρχεις, ἐν τῶν ἔβω ἄρχεις, διὰ τὸ τὰ ἔνθον ἀδαοδαιετα καταλαμβάνεις· Ἄρχου τοίνυν ἐκείσθης· μὴ μόνον λογισμῶς ἢ γὰρ μεταφόρος, μὲθὲ κοῦφο· ἔσο καὶ δαστατος τῆς διανοίης. Ἄποπον γὰρ, εἰ τὰ παθῶμενα μὴ ἔβω καταβάλλεις, σαυτὸν δὲ κοῦφος ὡσται καὶ μεταφόρος ὑπεραίρουμενον μὴ καταβάλλεσθαι. Μὴ οὖν τυφλοῦς ὑπεραρθεῖς ὑπὲρ ὁ εἰ, καὶ μείζω φρονήσῃς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· μὲθὲ ἐπανομιμῶνος φουσιωθῆς, μὲθὲ ὀδῶσαν ἐπιτίχει μὲθὲ μίγχα ἐν σαυτὸν εἰναί νομίζεις· ἐπεὶ ἔση ὡς πτηνὸν ἀσθηκίμου, ὡδὲ κάκει·

a Savil. εἶπα.

σε περιπερήμενον. Ἄρχε τῶν ἐν σοὶ λογισμῶν, ἵνα γένη πάντων κύριος· ἢ γὰρ δευδομένη ἡμῖν ἀρχὴ τῶν ζώων βυθιζέται ἡμῶς οφθαῖλι πρὸς τὸ ἐκαστοῦς ἡμῶς ἄρχειν. Ὅσται οὐδὲν ὄρηαις οφθαῖλι, οὐ πάσιμα, οὐ θυροῖν, ἰάν μὴ ὡσιν οἱ φουλοσώμενοι, καὶ εἰδότες πῶτα μὴ κλείειν, πῶτα δὲ ἀνοῖγειν· ὡσται οὐδὲ μοναχῶ τῶν ἄλλων κατορθωμάτων ὄρηαις, ἀν μὴ λογισμῶς ἢ θυροῖς τῶν αὐτῶ βουλευμάτων, τὴν κλείειν καὶ τὴν ἀνοῖγειν τῆς καρδίας μετὰ ἀκρείεας καὶ πολλὰς ἐπιστήμης ἐπιετραμμένο, καὶ εἰδῶς τίνα μὲν ἐκτρέπει δει, τίνα δὲ εἰσάγειν. Κἂν τις λογισμῶς ἐκδιδάσκηται, ἀποπίνωνται αὐτὴν ἔνθον γρη, καὶ μὴ ἔβω εἰς λόγους ἐκτρέφεται, ἀλλὰ ταύτην ἀναζητεῖται τὴν ὄρηαι, καὶ ἀσφαλῆ τὴν θύραν ἔχειν καὶ ἀκρείθ τὴν φυλακὴν, καὶ τὰ πονηρὰ βουλευματα μὴ ἔβω τίεσθαι, καὶ τιετόμενα ἀποπίνωνται. Διὰ καὶ Θεὸς ἔνθον αὐτοῦς τοῦς πονηροῦς λογισμοῦς ἀνακρεῖ λέγων· Ὁ ἀμβλόθηας γυναικαί κρὸς τὸ ἐπιθῶμεσαι, καὶ τὰ ἔβω. Ὅρηαι πῶς οὐκ ἀφῆταν αὐτοῦς βλαστοῦσαι, οὐδὲ λαθεῖν ἀρχὴν, οὐκ ἐπιθυμῶν, οὐκ ὄρηαι· λέγει γὰρ· Ὁ ὄρηαιμῶνος τῶ ἀδελφῶν αὐτοῦ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέσταν τὸν τυροῦ. Ἐτῶσαν αἱ θύραι κλειδοσμένοι, φρα, καὶ οἱ πονηροὶ λογισμοὶ ταχέως γερωθῶνται. Ἐκ θυμοῦ γὰρ καὶ ἐπιθυμίας πᾶν ἁμάρτημα γίνεται τῇ ψυχῇ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαυὶδ εἰχεταί πρὸς τὸν Θεὸν λέγων· Μὴ ἐκκλίθει τῆρ καρδία μου· ὅχι εἰ ὁ Θεὸς ἐκκλίθει αὐτὴν, μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὁ λέγει, τοιοῦτον ἐστὶ· Μὴ ἀρῆς ἐκκλιθῆναι, ἢ περαιοτῆται εἰς πονηρὰς ἐνοσίαις. Ἐκεῖθεν γὰρ ἢ πηγὴ τῆς κακίας καὶ τῆς πονηρίας. Ὅσται γὰρ ὀρθάλμω περιεργωμένο συνεχῶς, καὶ νῦν μὲν πρὸς τὰ πάγια περιεργωμένο, νῦν δὲ πρὸς τὰ ἀνω καὶ κάτω τυκακ στερεομένο, ἰδοῖν ἐναργῶς τὸ ὑποκαίμενον ὄχι ὄλον τε, ἀλλὰ λῆθρ προσηρτοσθαι ἢ τὴν γνώμην τῶ ὄρηαι ἄμῆλι ἀλλοθῆ ποιησῶται τὴν θέαν· ὡσται καὶ τὸν ἀνθρώπου τὸ μὲρτῶν φρονιμῶν περιεργωμένο, ἀμῆλῶνον ἐναργῶς ἐπιτενισαί τῇ ἀληθείαι, καὶ ἐστωμῶν εἶναι ὑποδῆξασθαι τῇ καρδίαι τοῦς εἰς τῆς θελας ἐπισκαλίαις ἐγγνωμένομας διατηρούμας, ἐκ πονηροῦς συνθηλας προκατασῶνον αὐτῇ ἑδωγαῦματων. Ἄλλως γὰρ ἐγγραπῆται ἐν τῇ ψυχῇ τὰ θεῖα οὐκ ἐστὶ, μὴ τὰ εἰ ἔβωσ προλήφεις ἀρῆς ἐξελθῶνα. Νοῦς γὰρ μὴ σκαδανόμενος ἐπὶ τὰ ἔβω, μὲθὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητήριων ἐπὶ τὸν κόσμῶν διαγεωμένο, ἐπᾶνισαί μὲν πρὸς ἑαυτὸν, δὲ ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν περὶ Θεοῦ ἔνοιαν ἀναθεῖται· κάκειον τῷ κάλλει περιλαμβάνοντα εἰ καὶ ἐλαμπόμενος, καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθρ λαμβάνει, μῆτε πρὸς φροηῆς φρονεῖται μῆτε περιβολαῶν μέρταμον τὴν ψυχὴν κατελοκόμενος· ἀλλὰ σγαλῆν ἀπὸ τῶν γρη.ων φρονιμῶν ἀγών, τὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ σπουδὴν ἐπὶ τὴν κτησιὸν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτίουη· ὡν γένοιτο ἡμῶς ἐκσωχῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ.

a Savil conj. προσηρτοσθαι. Et mox pro ἀμῆλι id. conj. ἀ μολη. c Savil. conj. αὐτῆ.

Εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπερμαρίας Θεοτόκου.

Βασιλικῶν μυστηρίων ἑορτὴν ἑορτάσωμεν σήμερον ἢ σὺμπασα κτίσῃ ἀγγέλαις συναχθεῖσα. Ὀδρανὶς δὲ ἀστέριον ἡεραγοῖται τοῦς εἰς τὴν πανηγύριν σπεύσαντας· γῆ διὰ τῶν ποιημένων ἐν τῇ συναντήσῃν ἑστραγῶν ἡεταῖς γοργῶ προσητάς· τῶ ρημάτι ἐδόδῆεν, ἵνα ὑποδῆξῃ τῇ πανηγύρει τὴν παρθένον Ἰερεμία· παρατιτούμενος, ἀλλ' αὐτὴν τὸν Δισποτὴν ὑποδοκίμου αὐτῆς τῆς πανηγύρεως λέγων [142] Ὁδοῦς ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ζαχαρίας γαρὸν φέρων τὴς πανηγυριστάς· κατέρχεα, Δισποτικῆς· παρουσίαις ἑμφανίον τὸ πρῶταγμα· Καίρει, λέγων, Ὀσταιπερ ἔστω· ἰδοῦ γὰρ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται σοι κρῖος, ἐκτεβηκόμας ἐπὶ ὑλοσῶνον καὶ πωλον ῥεόν. Μαρία καὶ Ἰωσήφ, ἐν τῇ φάτην προλήκη ἢ πολυτήμον μαργαρίτην προλήξαν· ὁ μάγον ἰόντες καὶ θαυθεθέντες ἐπὶ τῷ κάλλει τῆς φύσεως, τοῦτον τῷ Ἠρώδῃ ὡς ἄξιον βασιλέα δὲ ἔμνησαν. Ὁ δὲ ἀκούσας, καὶ ὀδῶμ κρυφᾶς θαυθεθρόνον προσκήνονον, τοῦ ἰδοῖν τὴν μαργαρίτην ἐσποῦσασαν· ἀλλ' ἐπειθεῖ ἀνεῖξον, ἔσ· τοῦ ποδουμένου ἀπέτυχε· κάκεινος ὡς ἐπιπαγθεῖς, ἔσ·

κίεπτο εἰ τράξεις. Ἄγγελος δὲ ἀσποράμενον φῶσνον ἐν τῇ πανηγύρει χορεύοντες ἔλαγον· ἀδῶα ἐν φύσεισιν θεῷ, καὶ ἐπὶ τῆς εἰρηθῆν. Ὁ τὸ ἔβω καὶ παραδοῖς αὐαῦματος· πᾶσαν γλαῖταν νυκτὴ τῆς ὀρητῆς· ἢ ὑπόθεσις τοῦ εἰσῖν· τὰ τῆς· Μαρίας ἐγκόμου, πρὸς ἢ ἀποσταλῆς ὁ ἄγγελος εἶθα· Καίρει κεραιώμενος, ὁ κῆρως μετὰ σου. Ἦ δὲ διαναστασῶσα, πλავῆν τῶ ὀρθάλμω τὸν λέγοντα· ἐπεκοπέου· καὶ ἐπὶ μὲν τῇ θέα τῆς ὄρηαις ἐξενίζετα, καὶ ὁ λόγους ἐν τῇ ταυτῆς διανοίᾳ ἐστάθμει, ποταῖς εἰθ ὁ ἀσπασμῶς οἴτος, λέγουσασ· Ὁ ἔβω, εἰθ φωῆ ἐξενίζεις φρηγῶμένομας. Ἦ ἀγνοεῖς τὴν τῶν προκαγορευόντων συνθήκαι, ἢ δοκίμαζεις με, εἰ εὐλόγως τυγῶμας· Τὸ μὲν, Καίρει, πάντων τῶν προκαγορευόντων κοῦνον· τὸ δὲ κεραιώμενῆν, ἔβω, μέλαστα· ἐπαγγελομένης θεοδόξαι ἐν σεμῶντι βίω. Ὅταν αὐστηρεῖ τῶ προσηταί καὶ ὄρηαι τῶ βῆματι ἀπακαλιζαμένην, εἰδῶμας τῶν εἰπόντα· Ἀπιθ, ἀπιθ, ἀνθρωπια, ἐκ προβούρων ἔμῶν· ἐκ προμοῖων ἐλπίθαιδ· οὐκ ἀρῆκαίς μοι νομίζουμα· Σωλαγγησῶμα μὲ θελας, ὡς ἔβω τὴν εἰ γένους μετῆρα· ὡ νικῆσις κάλλιος μῆθς ὄρηαι, ὡ συννίεθρα, ἢν ἔβω πρὸς πάντα μῆστηρα

a Savil. Maria καὶ Ἰωσήφ, ἐν τῇ φάτην προλήκη, et in marg. ὡς φροηθῆσαν, pro quibus legendum conjicit ὡς ἐν ἀποδῆξ. b Savil. conj. φροηθῆσαι.

c Savil. conj. τοῦ εἰσῖν. d Savil c. n] εἰθ. ὄρηαι οὐκ ἀρῆσαι μοι κομίζουμα.

ἐμὴν. Πρὸ τοῦ λάβειν ὁ γέροντος, τοῦ οἴκου μου ἀπόδο-
 τής· κατέλιπε τὰ ἐνταῦθα, μή αἰτιάσῃται σε ὁ προσβύ-
 τής· ζήλοστος γὰρ ἔστιν. Ἀναχωρεῖτε σήμερες σοί·
 ἐν γὰρ ἴσθ' σε λαλοῦντα, καὶ ἐπαγγελιομένον μοι τὰ
 τοιαῦτα, καὶ τῆ ἀνθρωπίνῃ φρεσὶ ἀχώρητα, καὶ σαυτὸν
 προσέχοντος ὄλιγον, καὶ ἐμοὶ πένθος, καὶ δάκρυα. Ὁ δὲ
 τὸ, *Χαίρε, κεχωρισμένῃ*, ἀπαρτήτως· ἐφθέγγετο.
 Θεωρήσασα δὲ ἡ παρθένος τὴν ἐπιμονὴν τοῦ παρόντος,
 παρεφθάλπει τὴν ἀκοήν, ἀνρθεότερον βουλευμένη μα-
 θεῖν τοῦ εἰπόντος τὴν σπουδὴν, καὶ τὸ, *Χαίρε, κεχωρι-
 σμένῃ*, ἀκούσασα, μετὰ ταῦτα ἐξεβόγητο. Ὁ δὲ ἐπάγει,
 Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, Μόνον δὲ ἤκουσαν ἡ παρθένος τὸν,
 Ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, καὶ ἀσπεύοντες ἐκάλει τὸ τάχος τὸν
 εἰπόντα. Τὸν Κύριον, φησὶν, ἐλήνομα· μετὰ σαυτοῦ,
 ἐσώτερον ἐσελθε, καὶ ἐπὶ ὁ παραγίγναι, τὸ τάχος δι-
 ἤγησας. Καὶ ἐάγγελος· Ἰδοὺ συλλήβηθ' ἐν γαστρὶ, καὶ
 τοῦτέστιν ἰδὼν, καὶ καλέσεις τὸ ἔθνος αὐτοῦ Ἐμμα-
 νουήλ· οὗτος ἔσται μέγας, φθὰς ἰσχυροῦ, ἀρχὸν εὐ-
 ρίνης, ἔξουσιαστής. Πᾶσι τὸν μέλλοντος αἰώνος. Καὶ ἡ
 παρθένος· Ὀψω οὐ γάμου, ὀψω οὐ νυμφῶν· καὶ ἡδὲ
 ὁ τοκοτὸς· Οὐκ ἔχεις, τί πράξεις. Εἰ χρήσεις τινὸς ὡς
 ξίνος, λαθὼν πορεύου, καὶ μή ἀκραιῶς ὁ οὐκ ὀκνᾷς προ-
 σφύσαι. Ὅμως εἰ καὶ συλλήβηθαι ἴδων, πάντως ἐκ τοῦ
 ἴσθου. Καὶ ὁ ἀγγελος, *Μὴ ἀπαύει· Ὀδὸς ἔσται μέγας.*
 καὶ ἡ παρθένος· Ποῖος μέγας· ὁ μνήτωρ μου πένθος
 ἀπάγει, κἀγὼ κλῆν πτωχῇ· κτήματα οὐκ ὑπάρχει μοι,
 χρημάτων ὑπερκομῆθα, τὴν γὰρ οὐκ εὐχρημοί, καὶ μετὰ
 ταῦτα εἰς ἀπογραφὴν ἐλόμμεθα. Πάντως ὁ συντελεστής
 συντελεῖ τὰ διδραχμῶν· καὶ λέγεις, Ἔσται μέγας·
 Παιδαί, παιδαί τοιαῦτα ὑποσχόμενος. Καὶ ὁ ἀγγελος·
 Ὁὐ πιστεύεις τὸν ἤστων· τὸ μείζον, κἀν μή θελῶς, κα-
 τάξει· Ἰδοὺ Ἰψίστου κληθήσεται. Καὶ ἡ παρθένος·
 Ἄρει τοῦ οἴκου μου ἐξελεῖ, μὴ ἀκούσῃ· Ὀδὸς ἔσται μέγας,
 καὶ ἀναγγελῆ τοῖς ἱερῶσι, καὶ ὁ στεροσκόμενος συζυ-
 γίος σκεπάσθω ἀποτίμῃ τὸν τραχὺλόν σου, ἐπιπέθ' ἕγγυς
 μοι λαλεῖς καὶ ἐν προθύροις κείλης ἐμῆς. Ἐξ οὐρανοῦ
 νυμφὸν ἐπαγγέλλῃ μοι φέρειν· καὶ πόλι φῶσις ἐν οὐ-
 ρανῷ ἐπιθυμῶ· κτῆ γάμου ἐστὶ· Πάντα τὰ ἐπουράνια
 πνεύματα, ἀσώματα ὑπάρχει· πῶς οὖν τὰ ἀσώματα
 μεγέσται σώματα· Καὶ ὁ ἀγγελος· Ἐκ σώματος καὶ
 ἀσώματος Ἰδοὺ Ἰψίστου κληθήσεται. Καὶ ἡ παρθένος·
 Ἰδὼν [845] οὖν ἔξει πικρὰ, ὡς λέγεις· ὁ ἐξ ἐμοῦ
 μέλλον τικτέσθαι· Καὶ ὁ ἀγγελος· Τοῦτο γὰρ ἔστι,
 παρθένε, τὸ κλῆν παραβόλον, ὅτι ἀνδρὰ οὐ γνώσῃ, καὶ
 τέξῃ ἐν λέγω σοί, καὶ ὄρσανός ὁ πᾶς οὐχ εὐρεθήσεται·
 καὶ ἐκ μήτρος σὴς ἐξελευσεται, καὶ τὸν πῶλον οὐ πα-
 ραβλήθῃ, καὶ τὸ εἶναι παρθένος οὐκ ἀποκείσῃ, καὶ ὄρ-
 λάσσει τὸ ἐκ σου γεννημένο, καὶ ἐν ἀρχαῖσι βαστάσει·
 τὸ βρέφος, καὶ ἐπὶ τῶν Κερουθῶν αὐτὸν καθεζόμενον
 βιάσῃ. Τοῦτο ἐκ σοῦ γεννημένῳ ὄψει Κύριος ὁ Θεὸς
 τὸν ὄροντα αὐτοῦ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ
 τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆ βα-
 σιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ ἡ παρθένος·
 Ὡς οὐ θέλεις, λαλῶν πίπτωκας. Τὸ ὄνν στόμα σου κα-
 τηγορεῖ, καὶ τὰ χεῖλι σου γεννήσει σοι ἐλεγγος· πρὸ
 βραχέως γὰρ ἔλαγες. Ἰδοὺ Ἰψίστου κληθήσεται ὁ
 γεννηόμενος· καὶ ἀρει λέγεις, Ἰδοὺ Δαυὶδ· τίς ὁ λόγος
 οὗτος· Ὅταν θέλῃς, τὴν ἐμὴν διάνοιαν εἰς οὐρανὸς
 ἀνάγει· ὅταν δὲ βούλῃ πάλιν εἰς· τὴν γῆν κατάρξει.
 Πῶς πιστεύου εἴρηται· τὸν πρῶτον, εἰ τὸν δεύτερον·
 λέγεις γὰρ, ὄψει Κύριος αὐτὸν τὸν ὄροντα αὐτοῦ
 τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ
 ἔσται τέλος. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὑπέθρειν ἀθάνατος, οὐδαί·
 τὸ κῆρὸν τέλος ἐξέφραγε· πάντα μαβήτωρὶ θάνατος, ὡς
 δεσποτῆς· πάντα λογιθεύσονται οὐ σικληκας· οὐδαί·
 βασιλευν τὸν τὸν ὄβου πῶλον ἐδύραγε· πάντας κρατεῖ,
 πάντα· ἐν τάροις φρουρεῖ· οὐδαί· ἐκείνου ὑπερῆλκτο
 δικταυ, οὐδαί· τίς ἐκείνου πατὴρας ἐξέφραγε· οὐ Σαουλ
 ὁ πρῶτος ἐγκανισίαι· τὸ τῆς βασιλείας· ἀδίδωμ· οὐ
 Δαυὶδ ὁ ὑπὸ ἀετῶν φρανευθεῖς· οὐ Σαμουὴλ ὁ τὸν
 βασιλευν πατῆρ, ὁ δὲ ἐλαίου γνωστοῦ τὸν ἄξιον, καὶ
 ἀπωθούμενο· τὸν ἀνάγειν· οὐχ ὁ Σολομῶν ὁ σωφιστάς,
 ὁ δὲ μακαρίας ἐλέγξας τῆς πόνης τὰ ψεύσματα· οὐκ
 Ἐξεκίας, ὁ δάκρυον ἀνατρέφει θανάτου ἀπόκρυσιν.
 Καὶ πῶς ὁ ἐμὸς ἰδὼς βασιλεύσει εἰς τοὺς αἰῶνας· Καὶ ὁ
 ἀγγελος· Τοῦτο γὰρ ἔστι, Μαρία, τὸ ξένον μυστήριον,
 οὐκ πίστες· ἀπέθανον, καὶ ὁ οὐκ σὴ· νικήσει τὸν θάνα-
 τον, νεκρὸς ἔγειρε, καὶ θανάτους ἀναστήσει, μυημεῖα

ἀνοίξει, ταρτάρου κλειθρὰ συντρέψει, καὶ πολλὰ σώματα
 τὸν κεκοιμημένων ἀναστήσει· ἐκ γὰρ ἀθανάτου ὁ ἀθά-
 νατος γεννηθεῖς, θανάτους τὸν θάνατον διὰ τοῦ οἴκου
 θανάτου. Διὰ μὲντι ἐπίστηθε, ἐν ἡμῶν ὑπὸ ἔγκλημα
 γῆν. Περὶ τοῦ γὰρ λέγω σοί, φῶς εἰς τὴν σὴν κούλιαν ἐκ
 τῆς· σὴς ἀοὺς εἰσπετήθηκε, τῆς σὴς γαστρὸς ἐπιτέλει
 τὰ ἐγκανισα. Καὶ ἡ παρθένος· Ἰνα τοῖτους συνδύμαι,
 τὸ πρῶτον με πληροφοροῦσιν, πῶς καὶ Ἰδοὺ Ἰψίστου,
 καὶ ἰδὼς Δαυὶδ ὁ ἐξ ἐμοῦ μέλλων, ὡς λέγεις, τικτέσθαι
 καὶ ὑπάγειν ἀπάτορα· καὶ πῶς τοῦς ὅπως πατέρας ἐκ-
 τρυφᾷ· Καὶ ὁ ἀγγελος· Πρῶτον μάνθανε, καὶ οὕτως ἀν-
 τίλας· ὅταν σοῦ εἰπω, Ἰδοὺ Ἰψίστου, τὸν πρὸ αἰῶ-
 νος ἀπαθὸς γεννηθέντα ἐκ τῆς γαστρὸς ἐμῆς· καὶ
 ὅταν σοῦ εἰπω, Ἰδοὺ Δαυὶδ, διὰ τὸ σε εἶναι ἐκ πατρὸς
 Δαυὶδ εἴρηκα. Λαθεύσαι οὖν τὴν πληροφορίαν, τοὺς λό-
 γους μου φράσσετε· καὶ γὰρ ἐμοῦ δούλός εἰμι ἐκείνου, ὃν
 μέλλεις τικτεῖν. Ταῦτα εἰπὼν ὁ ἀγγελος τῆ παρθένου,
 κατέλειπεν αὐτήν. Καὶ παρ ταυτῆς διελογίσθη λόγους·
 Ἀναγγελῆ τῷ Ἰωσήφ, ἢ κρῶς μάλλον τὸ μυστήριον·
 Εἰ ἐπέλατο ὁ ἐλάων τέλει, καὶ ἐαυτῆς ἐρεθίσῃ τὴν
 γλῶτταν τοῦ γέροντος. Καὶ ὡς ταῦτα ἐκείπητε ἡ παρ-
 θένος, ἡ κοιλία οὐκωμένη πρόκειται, καὶ τὸ βρέφος
 ἔνδοσ ἔχοντος. Μαρία δὲ παρ τούτου ἐκείπητε, καὶ
 μυρία παραστήματα τῆ γαστρὸς ἐπιβόλους, τὸν Ἰω-
 σὴφ λαλῶντες ἔψαλλον· ἀλλ' οὐκ ἴδοντα κρῶς πῶ-
 λιν ἐπᾶν ὄρους κειμένην. Τὸν Ἰωσήφ εὐσεῖς ἡ δεῖξις
 τῆς· κούλιαι· καὶ λοῦθ' τὴν ὀφθαλμῶν τῆς παρθένου τὴν
 κούλιαν ἐστάθμει. Καὶ ὄρσανος ἦθελε, καὶ σιωπᾷ
 ἠγακῆσθ'· ὀρσανος ἦθελε, ὡς πεπεραυῖν τὰ τῆς
 παρθεναίας κειμήλια· καὶ ὁ πρῶτος βῆς δεκτικῶσι. Αἰο-
 πῶν τὴν ἰδῶν ψυχῆ ταῖς ὀλίγαις ἐδαυῖσιν· Ὁμοί,
 λέγων, τί τοῖτους ἐγὼ· ἡ ὄλις παρθένο, ἡ κατὰστασις
 παρθένο, οὐ ὀρσανος παρθένο, ὁ γέλως παρθένο· καὶ ἡ
 κούλιαι οὐκ παρθένο, ἀλλὰ μητρὸς· ὁ λόγος παρθένο·
 ὄμοι, ὄμοι· οὐ φέρω λοπῶν ὄρον. Δημιόγισον λοπῶν
 τὸ πρῶτον, ἐλέγξω τὴν Μαρίαν· Ἢ γὰρ αἰτισμον κοινῆ·
 ἠὲσῃ μετὰ κραυγῆς, μήπως τὸ ἀσπῶρος παθεῖς κλῆθῃ
 πατῆρ· Ὁδαί· τῆς κῶρος κατηγορεῖς, ἐπειθὸ οὐκ ἔχεις ὁ
 [844] πληροφορομένους τὸν παιδοσκόπον. Ταῦτα μοι
 καὶ τὸ σιωπᾷ καὶ τὸ λαλεῖν ἔστιν ἐπικινούντων. Τί οὖν
 τοῖτους· καλέσας ἐρωτήσω, ἢ πρὸ ἐρωτήσεως δεῖξις·
 Ἀλλ' ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ· ἐλέγξω μέλλον. Μὴ οὐκ
 ἐποίησε· Καλέσας οὖν αὐτὴν ἀσπῶρος τὸν πρῶτον,
 κρῆσις τῶν ἐν κούλιαι κρῆσις ἐκαβήσθη. λέγει μοι, φησὶ,
 μετὰ ἀκριβείας τὸ γέγονός σοι· μή κρῶς με τὸ συμ-
 εἶν σοι· οὐδαί· ὁ παρων τῶν λόγων ἀκροατῆς· ὀδαί·
 ὀλκῆται μυστήρια· οὐδαί· μάνθανε τὸ πρῶτον, μόνον
 με πληροφοροῦσιν. Πῶθεν τοῦτο ὑπάγει τὸ ὄρσανος ἐν
 σοί· τὸν τούτον πατέρα ὑπέδειξεν μοι, καὶ ἐλευθεροῖ
 τὸν παιδοσκόπ· συγγνώμη γὰρ ἀεισηθή, ὡς ἐν ἀπι-
 θυμῆ νικήσεται γυνή. Καὶ ἡ παρθένος πρὸς αὐτὸν ἀπε-
 κρινάτο· Εἰ πατέρα τούτου ζῆσις, εὐρήσεις οὐδαί·
 εἰ δὲ καὶ ὄρσανος νομῆσαι, καὶ τούτου ἀπέτυες. Καὶ ὁ
 Ἰωσήφ· Ὑδὲν ψεύσασθαι, Μαρία, δεδῶνησαι· πῶς γὰρ
 δύναται ὄρσανος ἢ εἶναι καὶ πατέρα μὴ ἔχειν· Καὶ ἡ
 παρθένος· Εἰ δὲ ζῆσις τίς, Ἰωσήφ (ἀγνοεῖς γὰρ), ἰδὼν
 εἶπω σοὶ τὸ ἀληθές, οὐ πιστεύωμαι. Κούλιαι βλέπει, καὶ
 τὸν κρῶσόμενον Κύριον οὐκ ὄρει· γαστῆρα κατανοεῖ,
 καὶ ὁ λογιστῆ τὸ ἐκ γαστρὸς πρὸ ἐσωσῶρος ἐκ Πατρὸς
 γεννηθέντα, καὶ ἐν ἐμοὶ αὐλιόμενον. Εἰ εἰπω σοί, ὁ εἶπε
 μοι ὁ ἀγγελος, ἔρεις, ὅτι Ἐαυτῆ μαρτυρεῖ, καὶ ἡ μαρ-
 τυρία σου οὐκ ἐστιν ἀληθῆς, Καὶ ὁ Ἰωσήφ· Φέρε τοὺς
 ἀκρηκότας, ὁδὸς τοὺς παρῆστας, ἀγαγὲ ἀλβεύοντας
 μάρτυρας. Καὶ ἡ παρθένος· Ἐσθ· Εἰ ταῦτα ζῆσις, εὐ-
 ρήσεις οὐδαί· εἰς γὰρ δι' ἐνός πρὸς μίαν ἀπισταλ-
 μένος διὰ μόνου κατανοῦσας ἐλάτουν· οὐδαί· παρῆν·
 εἰ καὶ οὐδαί· ἐμελεῖν εἶναι τὸν τικόμενον πατῆρ. Ὡς δὲ
 ἡ πιστεύει ἡ παρθένος, ὑποφασίαι λοπῶν εἰς ἕτερον λο-
 γισμὸν ἦθε Μαρία, λέγουσα· Ἢ γαστῆρ με προδίδωσι,
 ὁ παῖς μου κατηγορεῖ ἐν κούλιαι ἀγαλούμενος· τί οὖν
 καὶ ἐαυτῆς ἐπὶ πλείον ἐρεθίσῃ τὸν Ἰωσήφ· Πῶς οὐκ
 ἠσπῆ τὰ χεῖλι μου, καὶ πρὸς τὸν ἀγγελον ἀοράτως
 δικάτομαι· Πῶς τὸ νῦν ὑπάρχει, ὁ τὸ, *Χαίρε, κεχωρι-
 σμένῃ*, φεγγόμενο· ἐν ποιοῖς τόποις αὐλήεις· εἰπέ, ἐν
 ἐκεί· παραγίνετο, καὶ κρημασθῶ τὸν τραχὺλόν σου,
 μέχρις ἐλάθω πληροφοροῦσῃς τὸν Ἰωσήφ, τίνος ἰδὼς ὁ
 ἐμῆς κούλιαι· κοιντα ἐκρησθῶται. Ὁὐ φέρω τὸν πρῶ-
 στον ὑπέδωτα, γογγύζω· καὶ οὐ ποῖς τόποι κρη-
 σεις ἀγνῶν· ἔλαθ, καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ δικαιοῦσθαι. Ταῦτα
 σῆς· Μαρία· λεγούσας, τὸ τάχος ὁ ἀγγελος πρὸς τὸν Ἰω-
 σὴφ.

^a Savil. conj. τὸ γέροντα. ^b Savil. conj. ὡς οὐκ ἀληθῆς
 λαλῶν.

centem deprehendat, et tibi malum et mihi lectum lacrymasque conciliabit. Ille vero bis non obtemperans, illud, *Ave, gratia plena*, proferebat. Consperta Virgo ejus perseverantia, aurem præbuit, ut accuratius dicens scopum edisceret: atque illud, *Ave, gratia plena*, postea accepit admittique. Ille vero pergit, *Dominus tecum*. Ut autem audivit Virgo illud, *Dominus tecum*, loquentem statim intus advocavit. Dominum, inquit, tecum affers, intus ingredi, et cur veneris eis narra. Tum angelus: *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Emmanuel: hic erit magnus, Deus fortis, princeps pacis, potens, pater futuri sæculi. Ad hæc Virgo, Nondum nuptiæ sunt, nondum nuptialis thalamus, et jam partus? Quid facias non habes. Si utpote peregrinus aliquo indigeas, accipe et vade, et ne intempesive quæ necis vaticineris. Attamen si contempnimus, ex Josepho mihi. Tum angelus: Non te decipio: *Hic erit magnus*. Reponit Virgo: Quomodo magnus? sponsus meus pauper est, et ego admodum inops: possessio non sunt mihi, pecunia carum, genere conspicui non sumus, et postea ad censusum trahimur. Hidraclina solvet, et dices, *Erit magnus?* Desiste, desiste a talibus promissis. At angelus: Id quod minus est non credis? id quod majus est velis noles accipe: *Filius Altissimi vocabitur*. Tum Virgo: Jam hinc abscede, ne audiat Joseph et sacerdotibus nuntiet, et qui conjugio privator, securi tibi collum abscondat, quia prope me alloquaris et in foribus cellæ meæ: Ex caelo mihi sponsum polliceris? equa natura in caelo conjugium expeti? Cælestes omnes spiritus incorporei sunt: quomodo igitur incorporea corporeis miscbuntur? Tum angelus: Ex corpore et incorporeo Filius Altissimi vocabitur. At Virgo: Unde patrem habebit in quem dices ex me nasciturum? Respondet angelus: Hoc enim est, o Virgo, admodum mirabile, quia virum non cognoscens, et illum quem dico tibi paries, ac puer ille pupillus non reperietur. Ex utero tuo egredietur, et ostium non hebet, nec virginitate amittes, et natum lactabis, infantem in ulnis ferens, ipsamque supra Cherubim sedentem videbis. Hæc ex te nato *Dabit Dominus Deus sedem David patri sui, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis* (Luc. 1. 32). Tum Virgo: Vel invitus loquendo lapsus es. Os tuum te accusat, labia tua te redargunt; paulo ante dicebas, *Filius Altissimi vocabitur*; et nunc dices filium Davidis; quis hic sermo est? Pro lubito tuo mentem meam ad caelum extollis, et postea rursum in terram dejicis. Cui verbo credam, primone an secundo? Dices enim, *Dabit illi Dominus thronum David patris ejus; et regni ejus non erit finis*. Nullus rex immortalis fuit, nullus commanens linem effugit: omnes invadit mors ut domina, omnes a verbibus roduntur: nullus rex inferni portam effugit: omnibus mors imperat, omnes in sepulchris custodit: nemo ejus retia transiit, nemo ejus laqueos effugit. Nomen Saul mortuus est, qui primus regni didanda accepit? nomen David qui unctus ex cornu olei manifestatus est? nomen Samuel regum pater, qui per oleum cum qui dignus erat indicabat et indignum pellibat? nomen Salomon sapientissimus, qui per gladium meretricis mendacia redarguit? nomen Ezechias, qui lacrymis mortis sententiam avertit? et quomodo filius meus regnabit in æternum? Respondet angelus: Hoc enim est, Maria, stupendum mysterium, quod omnes mortui sint, et filius tuus mortem sit victurus, mortuus suscitaturus, sepulchra aperiturus, tartari claustra confracturus, et multa corpora dormientium resuscitaturus: nam ex immortalis immortalis natus per mortem suam occidet mortem. Quocirca ne ultra credere differas, ut ne culpe sis obnoxia. Es enim de quo loquor jam per auditum tuum in uterum tuum insiit, uteri tui encaniam facieris. Tu u Virgo: Ut his assentiar, primo me celestiorum, quomodo sit Filius Altissimi et filius David, is qui ex me, ut dices, siue patre nasceretur; et quomodo duos patres prædi-*

caveris. Reponit angelus: Primum dicer, et postea contradicito. Cum tibi dixi, *Filius Altissimi*, cum qui ante sæcula impassibiliter ex Patre natus est indicavi; et cum dixi, *Filius David*, sic loquutus sum, quia tu ex patre Davide prodidisti. Accepta ergo certa notitia, sermones meos custodi: nam ego servus ejus sum, quem tu paritura es. His dicitis, angelus Virginem reliquit. Illa vero hæc secum reputabat: *Josephone annuntio*, an potius tacebo mysterium? si nentius est is qui venit, sensis linguam contra me excitabo. Et dum hæc cogitabat Virgo, uterus intumescbat, et infans intus choreas agebat. Maria vero hæc de re sollicita erat, et mille velamenta ventri imponens, ile curabat ut Joseph rem ignoraret: sed non potuit occultare urbem supra montem positam. Josephum pupigit tumor uteri, et torvo ille oculo Virginis ventrem considerabat. Consumeliam dicere volebat, et tacere cogebatur: contumeliam ei dicere volebat, ut quæ virginitate cinelia vendidisset; sed vita ejus id impediendo. Demum animam suam arumnis cruciabat, Ilei mihi, dicens, quid faciam? facies virginis est, status virginis, oculi virginis, risus virginis; at venter non virginis, sed matris; verba virginis sunt: heu mihi, heu mihi, illud videns ferre nequeo. Remne traducam, Mariam redarguam? Communis erit turpido, Lamabonè magna voce, ne ejus qui sine semine nascitur pueri pater appeller? Nullus vulgus accusator est, quia is qui utero gestatur, nullum habuit seminantem. Forte non sine periculo mihi est vel tacere vel loqui. Quid ergo faciam? num interrogabo, an id declarabo ante interrogacionem? Hoc scriptura testificat: illum potius redarguam. An non fecit? Ipsa igitur vocata austero vultu, iudex in utero gestati iudicis sedebat. Dicit mihi, inquit, vere, quid tibi acciderit, ne abscondas mihi: nemo adest qui hæc audiat; arcana servare novi: nemo rem sciet, me tantum certiorum facito. Unde acridit illud quod in te videtur? hujus patrem mihi Indica, et te culpa liberam habeo: veniam quippe obtinebis, ut mulier concupiscentia perita. Respondit ei Virgo: Si patrem hujus quæris, nunquam invenies: si vero pupillum putes, perinde laboris. Tum Joseph: Non potes, Maria, mutiri: quomodo enim potest pupillum non esse, et patrem non habere? Reponit Virgo: Si quæras quis sit, o Joseph (illud enim ignoras), si veritatem dixeris tibi, non credes. Uterum vides, et oculum in eo Dominum non vides: ventrem consideras, nec cogitas enim qui ex utero ante luciferum ex Patre natus est, et in me habitat. Si dicam tibi id, quod mihi dixit angelus, dices, Tibi ipsi testimonium reddis, et testimonium tuum non est verum. Tum Joseph: Produc eos qui audierunt, qui præsentis fuerunt, profer veraces testes. Dicit Virgo: Si hæc quæris, nunquam invenies: us enim ad usum missus, solus soli loquutus est: nullus aderat, quia nullus futurus erat nati pater. Cum autem non crederetur Virgo, secum reputans rursum, in aliam cogitationem incidit: Uterus me prodit, puer in utero exultans me accusat: cur ergo contra me Josephum magis irritabo? Comprimit silentio labia mea, et cum angelo invisibiliter disceptabo: Uti nunc es, qui mihi, *Ave gratia plena*, dixisti? quibus in locis versaris? dic, ut illo me conferam, et a collo tuo pendeam, donec veniens certiorum facias Josephum, cuius filius sit is qui in uteri mei cubiculo exsultat. Non fore senem torve respicientem, murmurantem. Tu quo loco tempus agas nescio: veni et causam meam tere, hæc dicente Maria, statim angelus Josephum adit, et cum rei certiorum fecisset, profiliuit ne Virginem dimitteret. *Noli timere*, inquit, *Joseph, accipere Mariam conjugem tuam*. Non nuptiarum consortium, sed divinarum mysteriorum œconomiam tibi annuntio. Sed pater non es? In terra patrem ne quæras, neque in caelis matrem. A pupilli statu natura liberatur: solus enim ex solo unice ante sæcula est; nunc vero solus ex sola, ut novit ipso solus. Ne pusillus aulivo esto circa Mariam, ne affli-

gas id quod ex Maria oritur : ne quæras quomodo, ne te ledat infans : ne curioso inquiras arcam, ut no depotium amittas. Immaculatum est vas, sine labe circumlium est, non sordidatum alabastrum, sine semine partus, sine marito puella, sine thalamo virgo, non inusa pira, hortus conclusus, sinus signatus, non seminatus ager, non plantatus palmus, non excogitatus partus. Si nihî non credis dicenti, tempus parvas exspecta. Quod si flevit et ingemuerit Maria,

ut reliquæ mulieres ; homo est, et non Deus, qui ex Maria nascitur. Respondet Joseph : Si hæc ita se habent, ut dixisti, o archangele, *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania ?* Cui angelus : Si quæris discere, cito accipe : quia Dominus nascenti dixit : *Filius meus es tu, ego hodie genui te* (Psal. 2. 1. 7). Quia ipsum decet gloria in sæcula sæculorum. Amen.

IN ILLUD : QUÆCUMQUE LIGAVERITIS SUPER TERRAM, ERUNT LIGATA ET IN CÆLO (Matth. 18. 18); ET DE PARABOLA CENTUM OVIUM, ET IN DICTUM EVANGELISTÆ : SI DUO CONSENSE- RINT, etc.; ET IN ILLUD : QUOTIES, SI PECCAVERIT IN ME PRATER MEUS, DIMITTAM EI (Ibid. v. 12. 19. 21) ?

— K 21 —

Unam habens fons aque naturam, multis variisque animalibus medelam sibi subministrat. Nam et boum armenta et ovium greges illic ad potendam accurrunt, quadrupedumque turmæ, ac ferarum vicina genera diversa illo proferant et bibunt, atque avium multitudinem eodem convolat et aquam haurit, ut sitis ardorem sedet. Neque modo brutis usus est; sed etiam rationalibus hominibus potum ubertim suppeditat: omnis denique natura reptilium, volatilium, quadrupedum et rationalium hominum ex uno fonte aquam hauriunt. Talis est, carissimi, divinarum Scripturarum natura, una cum sit. Quia enim ex una Dei sapientia scaturit, multa ac diversa hominum corda sapientia imbuit. Illic doctrinæ sapientiam hauriunt, discipuli erudiuntur, Ecclesiarum bonus odor manat, sitientes potum sumunt, obtenebrati illuminantur. Quod hæc ita se habeant, ex evangelio jam lecto facile discitur. Quid enim ait Dominus? *Amen dico vobis, quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo.* Una vox est, que ad usum cujusque varie divisa, aptatur senibus, junioribus, mulieribus, virginibus, viris, discipulis, et magistris. *Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in cælo.* Tibi dedit potestatem ligandi atque solvendi: te ipsum ligasti avaritie causa, te ipsum solve per præceptum misericordie erga pauperes: te ipsum ligasti Castro volupatum, te ipsum solve tempore antiæ: te ipsum ligasti prava Eunuismi fide, te ipsum solve per orthodoxam sententiam. Doctores ligatæ Eunuismi, Arii et Marthoniæ disciplinas, et solvite nobis Patris, Filii et Spiritus sancti evangelicæ sententiæ: ligatæ dæmones, qui contra fideles pugnant per preces ad Deum emissas, et solvite gentiles qui convertuntur in baptismo, peccatorum ipsorum catenas dirumpentes: ligatæ per separatim mem eos qui post baptismum peccarunt, illosque penitentiam agentes rursus solvite, et ut fratres recipite: verus est enim ille sermo: *Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cælo.* Illud enim etiam apostoli faciebant. Ligavit aliquando Paulus eum qui Corinthi fornicatus erat, et postea solvit eum ex corde penitentem: ligavit Petrus eum, qui post baptismum pecunia voluit donum Dei emere, et postea ex corde probentem solvit. Denique multos peccantes nec penitentiam ligavit, alios vero penitentiam solverunt. Ligavit Petrus Ananiam et Sapphiram, qui tentabant Spiritum Domini, et solvit Tabitham ex morte, cum illum a mortuis suscitavit; solvit Cornelium centurionem credentem, et ligavit Romæ Simonem magum, qui magicis artibus ludebat: ligavit Paulus Elymam magum, quando illum verbo excecavit, et solvit puellam a Pythonio dæmone: ligavit seipsum Judas fove præditionis, et solvit Petrus negationem suam per penitentiam: ligavit Paulus seipsum dum persequeretur Ecclesiam, sed seipsum postea solvit in viâ, quando viam veritatis agnovit. Multa propheta quoque ligavit et solverunt. Ligavit Elias Thebites nubes imbrium, ne impiis pluviam præberent, et solvit eas rur-

sum rege Achabo anto ipsum procumbente: solvit ejus discipulus Elisæus Necem Syrum a lepra, et ligavit Giezim, qui propter perniciam mentitus fuerat, ac maledicto lepram ipsi intulit: solvit Daniel Nabuchodonosoris somnium, et ligavit armatis contra ipsum Chaldæorum manus: solvit templum idolorum, eversa Belo et occiso dracone, et ligavit ora Leonum sanguine vorantium. Ligaverunt quoque tres pueri vim ignis, non combusti ab eo, et solverunt regis mandatum, ejus imaginem non adorantes. Plus quam illos omnes Dominus noster Jesus Christus ligavit et solvit. Solvit enim inimicitiam inter nos et Deum ortam, et ligavit principem malorum serpentem, per quem inimicitia orta fuerat: ligavit omnes dæmones, qui contra hominem pugnant, et solvit omnes homines ab ipis exagitatos: ligavit flammam gladium contra nos vibratum, et solvit latronem in cruce ligatum, quem in paradisi deliciis induxit: ligavit fratricidam Cainum, tremoribus addicens ipsam, et solvit paralytici tremores, membrorum usum restituit: solvit Isaacum ab Abrahamo victum, et ligavit pro eo arietem in planta Sabæe detentum: ligavit Judam argenteus amantem, et solvit principem publicanorum Zachariam, qui pecunias suas pauperibus distribuit: ligavit Judaicos porcos, quos dæmonibus tradidit, et solvit ligatum asinum et pollum, missis discipulis: ligavit infructuosam ficem arctatis radicibus, et solvit inclinatum mulierem, dicens, *si Confide, filia* (Matth. 9. 22), soluta es ab infirmitate tua. Solvit Petrum catenis vincitum, et ligavit homicidam Herodem, membra ejus vernibus rodenda tradens: firmavit fundatam supra firmam petram orthodoxam Ecclesiam, et solvit tabernaculum heterodoxorum, super arenam mobilis constructum: ligaverunt etiam Judæi Christum, sed solvit Christus illum templum, Jerusalem evertit, dissolvit legalia ipsorum, abrogavit circumcisionem, destruxit synagogas, abripuit eis legem et prophetas, ipsosque palæc instar per omnes civitates et regiones ventilavit. Ligavit quoque diabolus Dominum in cruce actum, sed diripit Christus ejus insatiabilem ventrem, voraces ejus dentes, per firmam petram suam nervos ipsius fractos dissolvit, ejus amicum contrivit, comam densit, luctum et plangentem aëterum et tenebrosam inject in eum, quia ille in gaudio versantum hominem, in peccatorum luctum deduxit. Extinxit ejus impudentes oculos, pulvere suffudit ejus ignominiosum vultum, acutis spiculis illum cæcavit, triplici gladio perforavit, spem dissipavit, scrutatus est ab oculis illius nihil, et in omni vento thecas ejus dispersit; prostravit immanes dæmonium ejus filios et nepotes, igni combusit inextinguibili manufacta ejus idola, in barathrum conjecit lectum ejus, pecnaria ejus tenebrosa dirupit, omnes inferni portas aperuit, et solutus vincit omnibus, æcumque assumptis, in cælo ad Patrem ut gigas ascendit, ut ait propheta: *Exsultabit ut gigas ad currendum viam suam: a summo cælo egressio ejus, et occursum ejus usque ad summum*

σὴν παραγίνεται, καὶ πληροφορούσας τὸ ἐκβαλεῖν τὴν παρθένον ἑκείνη. *Μὴ φοβηθῆς, λέγει τῷ Ἰωσήφ, παρλιθεὶν Μαρίαν τὴν γυναικά σου · οὐ γὰρ οὐκ κοινώσω, ἀλλὰ ὅταν ὀνόματι μου γεννηθῇ, ἑσὶν ἡμεῖς ἀπ' αὐτῆς.* Ἐν γὰρ πατρὶ μὴ ζήτησης, μήτε ἐν οὐρανοῖς μητέρα. Πάσης ὁρμηγίας ἡ φύσις ἀπὸπλακεται · μόνος γὰρ εἰ μόνου κατακλύσας πρὸ αἰῶνος ὑπάρχει. Νῦν μόνος ἐκ μόνου, ὡς οἶδ' ἴδιος. Μὴ ἐλιγοφύγησθε τὴν Μαρίαν, μὴ λυπήσθε τὸ ἐκ Μαρίας · μὴ ζητήσητε τὸ πῶς, μήποτε οὐ ἀδίκησθε τὸ βρέφος · μὴ περιερίψατε τὴν θήκην, μήποτε ζημιωθῆτε τὴν ἐνθήκην. Ἀρμόδιόν τὸ σκευῶν, ἀπολοῦν τὸ κεκρίμενον, ἀθλόουσι δὲ ἀλάβαστρος, ἀσπορος δὲ τόκος, ἀνώμειυτος ἡ κέρη,

ἀθλόαμευτος ἡ παρθένος, ἀλάτμητος ἡ πέτρα, κελεισμένος ὁ κήπος, ἡ πηγὴ ἐσθραγιμένη, ἀσπορος ἡ χώρα, ἀφύτευτος τὸ κλήμα, ἀνεπιπύκτων δὲ τόκος. *Εἰ δὲ ἀπιστεῖς μοι τὸν λέγοντι, τὸν καιρὸν τῆς κηρυκτικῆς ἐκδέξασθε.* Καὶ ἐάν διακρίση ἢ στανάσῃ ἡ Μαρία, ὡς αἰ λοιπαὶ γυναῖκες, ἀνθρωπὸς ἐστὶ, καὶ ὡς θεός, ὁ ἐκ Μαρίας γεννωμένος. Καὶ ὡς φῶς ἐπλεν · Ἐ τ' αὐτὰ οὕτως ἔχει, καὶὼς πρόσθε, ὡ ἀρχαγγέλιον, *Ἴνυ εἰ ἐσθραφάεν θῆνη, καὶ λαοὶ ἐμειλίστερα κενά;* Καὶ ὁ ἀγγελος ἐπλεν · *Εἰ θελεις μαθεῖν, τὸ τάχος διδάσθητι · ἐπειθεὶ Κύριος εἶπε πρὸς τὸν γεννώμενον, Ἰδὲ μου εἰ σὺ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε · ὅτι αὐτὸς πρέπει δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.* Ἀμήν.

[845] *Εἰς τὸ, · Ὅσα ἐὰν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ · καὶ περὶ τῆς παραβολῆς τῶν ἑκατὸν πρῶτων · καὶ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ ἐξῆς · καὶ εἰς τὸ, Ἰουδαῖοι ἐὰν ἀμαρτήσῃ εἰς ἐμὲ*

δεδεμένα καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ · καὶ περὶ τῆς παραβολῆς τοῦ ἐκείνου, · Εἰς δύο συμφωνήσωσι, · καὶ τὸ ὁ ἀδελφός μου, ἀρήσω αὐτῶν ·

Μίαν ἔχουσα ἡ πηγὴ τοῦ ὕδατος τὴν φύσιν, πολλοὺς καὶ διαφόρους ἐμύλους τὸ ἵματι τοῦ βίβης χαρίζεται. Καὶ γὰρ βουκλία καὶ πομῖνον ἀγέλει πρὸς αὐτὴν κατατρέφουσαι, ποτὴν λαμβάνουσι, καὶ τετραπόδων σύνδος καὶ κυκλοφόρων θηρίων περικλιόμενα γένη πρὸς αὐτὴν ἐπιγόμενα, ἐκίθειν ὀδροντοῦσι καὶ πετεινὸν πολυάριθμον πλήθη πρὸς αὐτὴν καθιπτάμενα καὶ τὸ ὕδωρ ἀνέλκυστα, τοῦ βίβης τὴν καύσανα ἐκίθειν ἐκλύουσι. Καὶ οὐ μόνον ἡ πηγὴ τὴν τὸν ἀλόγων χρεῖαν πληροῖ, ἀλλὰ γὰρ καὶ λογικὸν ἀνθρώπων τὴν τοῦ τόπου πλοῦσαν χάριν ἐκ λαγώνων βλαστάνει· καὶ πᾶσα φύσις ἐρπύτων καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ λογικῶν ἀνθρώπων ἐκ μιᾶς πηγῆς ἀντινοῦται τὸ ὕδωρ χορσαίεται. Τοιαυτὴ ἐστὶν ἡ τῶν θεῶν Γραφῶν διδασκαλία, ἀγαπητοῦ, μία τυγχάνουσα. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἐκ μιᾶς τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τὴν ἀπόρροιαν ἔχει, πολλὰς ἔη καὶ διαφόρους τὸν ἀνθρώπων καρδίας σοφίαις. Καὶ ἐκίθειν οἱ διδασκαλικοὶ σοφίζονται, οἱ μαθητὰὶ βυμβίζονται, αἱ Ἐκκλησίαι μυσθίζονται, οἱ δεικνύμενοι ποτίζονται, οἱ ἰσοκτισμένοι φωτίζονται. Οἱ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, ἔκ τοῦ ἀρτίως ἡμῖν ἀναγνωσθέντος Εὐαγγελίου βιβλίῳ ἔτσι τὸ πρῶτον μαθεῖν. *Ἦ γὰρ ἔλεγεν ὁ Κύριος; Ἀμήν λέγει οὐμῖν, ὅσα ἐὰν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ.* Μία ἐστὶν ἡ φύσις, καὶ πολυκερδῆς πρὸς τὴν ἐκαστὸν χρεῖαν καὶ ὠφέλιμα μερικομένη μία ἐστὶν ἡ φύσις, καὶ ἀρτίως γέροσι καὶ νεώτεροις, καὶ γυναικί καὶ παρθένοις καὶ ἀνδράσι, καὶ μαθηταῖς καὶ διδασκαλίας. *Ὅσα ἐὰν δῆσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ.* Ἰὸν ἴδωκε τὴν ἰερουσαλίμ τὸν διασπέν καὶ λύνει· σαυτὸν ἔδησεν γὰρ σιερὴ τῆς φιλαργωγίας, σαυτὴν λύσεν τῆ ἐντολή τῆς φιλοποτικίας· σαυτὸν ἔδησεν τὸ ὄσφωρ τῶν ἰβάνων, σαυτὸν λύσεν τῆ σωφροσύνη· σαυτὸν ἔδησεν τῆ ἐνομιμοῦ κακοπιστία, σαυτὸν λύσεν τῆ τῆ ὀρθοδοξίας εὐσεβεία. Οἱ διδασκαλικοὶ, δῆσασθε καὶ λύουσι καὶ Ἀρείου καὶ Μιχαελίου · μαθητὰτα, καὶ λύνουσι ἡμῖν τὸ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐν Εὐαγγελίοις νοήματα · δῆσασθε τοὺς κατὰ τὴν πιστὴν στρατευόμενοις δαίμονας τάς πρὸς θεὸν ὁμῶν ἐκείνας, καὶ λύουσι τοὺς ἐξ ἰβάνων ἐπιτρέφοντας ἐν τῷ βαπτισματι, τὰς σιερὰς τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῶν διαβρόθησαντες, δῆσασθε ἀφορισμῶ τοὺς κατὰ τὸ βαπτισμα ἀμαρτησαντας, καὶ λύουσι αὐτοὺς μάλιν μετανοήσαντας · ὡς ἀδελφοὺς αὐτοὺς προσδοχόμενοι· ἀληθῆς γὰρ ἐστὶν ὁ λόγος· *Ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται, λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ.* Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ ἀπόστολος ἐπινοῦν. Ἐθεὸς ποτὸ Παύλος τὸν ἐν Κορινθῶν πορευόμενα, καὶ πάλιν ἔλυσεν αὐτὸν ἐκ καρδίας μετανοήσαντα · ἔδησεν καὶ Πέτρος τὸν μετὰ τὸ βαπτισμα βουληθέντα διὰ χρημάτων κηρῶσθαι τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, καὶ πάλιν ἔλυσεν αὐτὸν ἐκ καρδίας αὐτῶν προσποσέντα. Λοιπὸν δὲ πολλοὺς καὶ ἀμειψάντητα ἀμαρτησαντας ἔδσαν, ἄλλους δὲ μετανοήσαντας ἔλυσεν. Ἐθεὸς Πέτρος Ἀνανίαν σὺν Σαπφείρῃ πατρύζοντα τὸ Πνεῦμα Κυρίου, καὶ ἔλυσεν τῆς Ταβιθά τὰς ὀφείλας τοῦ θανάτου, ἐκ νεκρῶν αὐτὴν ἀναστήσας· ἔλυσεν Κορνήλιον τὸν ἐκαστόταρον ποσειυόμενον, καὶ ἔδσης Σίμωνα τὸν ἐμῶν ἐν Ῥώμῃ ταῖς μαγειρίας ἐμπαιζόντα · ἔδσης καὶ Παύλος Ἐλύμαν τὸν μάχον διὰ λόγου αὐτῶν τυφλῶσας, καὶ ἔλυσεν τὴν παιδικὴν τοῦ πυθνίου δαίμονος αὐτὴν διαζεύξας · ἔδσης

ἐαυτὸν Ἰουδαῖοι τῷ σπονδίῳ τῆς προσδοκίας, καὶ ἔλυσεν τὴν ἑαυτοῦ ἀρτησίαν Πέτρος διὰ τῆς μετανοίας· ἔδσης καὶ Παύλος ἑαυτὸν δυνάμενον τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πάλιν ἔλυσεν ἑαυτὸν ἐπιγυκτικῶς ἐν τῇ ὄβρι τὴν ὄβρι τῆς ἀλθειας. Πολλὰ [846] ἐὶ καὶ οἱ προσητῆται ἔδσαν, καὶ ἔλυσαν. Ἐδσαν Ἰλλίας ὁ Θεοβίτης τὰς ὀμυροῦτικὰς νεφέλας, μὴ διδοῦς τὸν ὕδωρ τὰς ἀστέρας, καὶ ἔλυσεν αὐτάς πάλιν, τὸν βασιλεὺς αὐτῶ Ἀγαθὸς προσποσέντας· ἔλυσεν καὶ οὗτος μαθητῆς Ἐλισσαῖος Νεσεῖον τὸν Σύρον τῆς λέπρας αὐτὸν διαζεύξας, καὶ ἔδσης τὸν Γισθῆν διὰ χρεῖματα ψευδομένου, τὴν λέπραν αὐτῶ ἀρασάμενον· ἔλυσεν ἀνατὴλ τὸν Ναβουχοδονῶσὸρ τὸν ἐντυπνοῦν, καὶ ἔδσης χειρὰς ἐπιήρησις Καλαδίαν κατ' αὐτὴν ὀπισμασέντα· καὶ ἔλυσεν τὸν ναβὺ τὸν ἐββύλων, τὸν Ἰηλ καταστρέφας καὶ τὸν ἐράκωνα κτείνας, καὶ ἔδσης στόματα λόντων αἰμοδόρων. Ἐδσαν καὶ οἱ τρεῖς παῖδες τοῦ πυρὸς τὴν δύναμιν μὴ καίνεσι ὁπ' αὐτοῦ, καὶ ἔλυσαν τὸ βασιλεὺς τὸ ὄμμα τὴν εἰκόνα αὐτοῦ μὴ προσκυνήσαντας. Ἐπὶρ δὲ τοῦτοις πάντα ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔδσης καὶ ἔλυσεν. Ἐλυσεν τὴν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ Θεοῦ γεγονουίαν Ἐθθραν, καὶ ἔδσης τὸν ἀρχαῖκων ἔριν, δι' ἐν ἔθθρα γεγέννηται ἔδσης πάντα· τοὺς κατὰ τὸν ἀνθρώπων στρατευόμενοις δαίμονας, καὶ ἔλυσεν πάντα τοὺς ὁπ' αὐτῶν ἔλογισμένους ἀνθρώπους· ἔδσης τὴν καλ' ἡμῶν στρατευομένην φλογίνην βουρασίαν, καὶ ἔλυσεν τὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δεδεμένον Ἰουδην, εἰς τρυφὴν παραδελου αὐτὸν ἐπισκοπίας· ἔδσης τὸν ἀδελφολόκων Κάνην τρέμοις αὐτὸν συνελπίσας, καὶ ἔλυσεν τὸν παραλυτικὸν τοῦ τρέμοις τὰ μέλη αὐτοῦ ἰορῶσθαι· ἔλυσεν τὸν Ἰσαακ ὑπὸ τοῦ Ἀβραάμ συμπυθιζόμενον, καὶ ἔδσης ἀντ' αὐτοῦ κρῆν ἐν φωτὶ Σαβίχ καταζέμενον · ἔδσης τὸν Ἰουδαῖον ἀργύρια φιλίσσαντα, καὶ ἔλυσεν τὸν ἀρχαῖκὸν Ζαχαρίαν τὰ χρεῖματα αὐτοῦ τοὺς πέντη διαβουσαντας ἴδους τοὺς Ἰουδαίους γελουῖς τοὺς δαίμονας ἐπιτρέφας, καὶ ἔλυσεν τὴν δεδεμένην θνον καὶ τὸν πολιοῦ, τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ πέμψας· ἔδσης τὴν πικροφόρον σκηνί, τὰς βίβας αὐτῆς ἔθραντας, καὶ ἔλυσεν τὴν συγκυπτοσων γυναικία, εἰρηκίως αὐτῇ, Θρόνος, θυγάτηρ, ἄλλυτας ἀπὸ τῆς ἀσθενείας σου. Ἐλυσεν Πέτρος δεδεμένον ἀλύουσι, καὶ ἔδσης τὸν ρουνοκτὸν Ἠρώδην τὰ μέλη αὐτοῦ τοὺς σκώληκην ἐνελίθσας· ἐπερῶσι τὴν ἐπὶ τῆς στερεῆς πέτρης θεμελιωθεσαν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, καὶ συνέλυσεν τὴν ἐπὶ τῆς ἀσπίτου φάμιου οὐλοδομηθεσαν ἐπερῶσων σκηνήν ἔδσαν καὶ Ἰουδαῖοι Χριστῶν, ἀλλ' ἔλυσεν αὐτοῦν παρελόντων αὐτῶν τὰ νόμιμα, ἱκνῶμενος αὐτῶν τὰς περτομάς, διέδυσεν αὐτῶν τὰς συνταγὰς, ἀρήσαντων αὐτῶν τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, καὶ οὕτως ἄξιον δίκην ἀνὰ πᾶσαν πάλιν καὶ ἔγρων ἐκίχημεν. Ἐδσης καὶ ὁ διάβολος τὸν Κύριον, ἐπὶ τὸν σταυρὸν αὐτὸν ἀνακομίμας, ἀλλ' ἐνέβρῆεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀόριστον κοιλίαν, συνέλυσεν αὐτοῦ τοὺς σαρκωσάτους ὀδίντας, τῆ στεριμανῶ αὐτοῦ πέτρῃ συγκατάσας, παρελόντων αὐτοῦ τὰ νεύρα, συνέτρεψεν αὐτοῦ τὴν στολήν, κατέστειλεν αὐτὸν τὴν κόμην, θῆρον καὶ πένθος σκοτεινὸν ἐπιτρέψων αὐτῷ αἰῶνιον, ἀνθ' ὅν τὸν ἐν χαρῇ ἐσπέντα ἀνθρώπων εἰς πένθος ἀμαρτημάτων καθηγμενον. Ἐξέσθεν αὐτοῦ τοὺς ἀναίθεις ὀφθαλμούς, καθηγμενον αὐτοῦ τὸ ἄπιον πρόσωπον, ζιβόντας ἐξέσιν ἰλογροβῆθαι αὐτὸν, τριστόμῳ βουραίῳ κατεκίχτημεν αὐτὸν, διεσκόρπισε τὰς

* Savil. conj. Μαιεδονίου.

ἔλιθάς αὐτοῦ, ἐξέπρηνσε τὰς κεκορημένας δεξιὰς αὐτοῦ νοστής, καὶ ἐλάκμας παντὶ ἀνέμῳ τὰς ἐνδοχὰς αὐτοῦ ἡθάξας τὸ ἀνελεθὲν τοῦ διαμνόνου αὐτοῦ τίκνα καὶ ἕκκωνα, κατέκασσε πορπὶ ἀστέωτα τὰ χειροποίητα αὐτοῦ ἕξανα, ἑδάρθρωσε τὴν στρωμνὴν αὐτοῦ, ἀνέβηξες τὰ σκευὴτα αὐτοῦ ταμειὰ, ἀνεπέτασε τὰς πύλας τοῦ ἔθου, καὶ πάντα τοὺς ἴθι αὐτοῦ θετένας λύσας καὶ μεθ' ἑαυτοῦ λαβῶν, εἰς οὐράνωσ προῆς τὸν Πατέρα ὡς γίγας ἀνέδραμεν, καθά ῥησιον ὁ προφήτης: Ἄγρα-λίασται ὡς γίγας θραμείν τὴν ὄδον αὐτοῦ ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἢ ἔθεός αὐτοῦ καὶ τὸ κιναντήριμα αὐτοῦ εὖος ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν δε ἀποκρυβήσεται τὴν θέρημν αὐτοῦ Ἄγρα-λίασται ὡς γίγας θραμείν ὄδον αὐτοῦ. ἧγγλιάσται, ὡς ἄρτιος ἦχοιστο ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, διὰ τὴν εὐρεσιν τοῦ ἀποκαλιώτος ἐνὸς πρόβου. Εἶπασε γάρ τῃ ἐνενηκονταεπεία πρόβασα μὴ πεπλάνη- μίναν. του-ἔστι, τὰς ἀγγλικὰς ἐνομήσιας ἐπὶ τὰ ῥημ, τοῦτέστι, ἐπὶ τοὺς οὐρανούς, καὶ ἤλθεν ἐπὶ τὸ πεπλάνη- μίνον [817] πρόβασον τὸ βούιν καὶ λέγον Ἐπι-νηθήμν ὡς πρόβασον ἀποκαλιώ- ζήτησεν ἐπὶ σου-ἴλιν σου, ὅτι τὰς ἐντολάς σου οὐκ ἐπέλαθόνμν. Τὴς γὰρ τοιαύτης ῥωμῆς ἀκούσας τοῦ πεπλάνημένου πρόβου ἐκινεν οὐ- ρανούς καὶ κατέβη καὶ ἤλθε ζήτησαι τὸ πεπλάνημένον πρόβασον, καὶ εὐρῶν ἧγαλλιάσται. Ἄγρα-λίασται ὡς γίγας θραμείν ὄδον. Ἐδραμε τὴν ἀπ' οὐράνωσ ἐπὶ τὴν ὄδον ἀγαλλίων εἶτα ἀπὸ γίγας ἐπὶ τὰ ὄσχοθίονα ἔθραμην εἶτα ἐκεῖ πάσας τὰς ὑπὸ τοῦ διαβόλου κατεκορημένας ψυχὰς λύσας, εἰς γῆν κατέδραμε, καὶ πάλιν ἀπὸ γῆς εἰς οὐράνωσ προῆς τὸν Πατέρα, ὡς γίγας ἐνήλατο. Καὶ οὐκ ἔστιν, δε ἀποκρυβήσεται τὴν θέρημν αὐτοῦ. Θέρην ἀκόντων Χριστοῦ, νθεί αὐτὴν ἕλιν δικαιοσύνης. Καὶ οὐκ ἔστιν δε ἀποκρυβήσεται τὴν θέρημν αὐτοῦ. Τίς γάρ τῷ ψυχοστῆρι θανάτῳ νεκρωθεὶς, ἀποκρυβήσεται τὴν θέρη- μν αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος, καὶ οὐκί πάντες ἐκ νεκρῶν ἀναστήσονται θρόσασαι; Σαλπιάσι γάρ, καὶ ὁ νεκρὸς ἐγεθρίσεται θρόσασαι. Εἶπα τὸ ἐξῆς τί, ἀγαπήσας; Εἰ καὶ ὄλγα ἀπὸ πολλῶν ἐλρήσεται, εἰς δε, Ὅσα ἐάν ὄησῃες ἐπὶ τῆς γῆς, ἐστὶν δεδερμένα ἐν τῷ οὐρανό, καὶ δεα ἐάν ὄησῃες ἐπὶ τῆς γῆς, ἐστὶν δελυμένα ἐν τῷ οὐρανό, ἐπὶ τὸν ἐξῆς στήθον τὸν νουὸν ἡμῶν ἐπεθρήσασιν Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐάν ἄνο συμνηρωσῆσαι ἐπὶ τὸ αὐτὸ περὶ πιστοῦς πρήξιμους, ὃ ἐάν αἰτισησεται, δεθῆσεται αὐτοῖς. Ἀβραὰμ συμφροήσας μετὰ Σάρρα τῆς ρωμικής αὐτοῦ, ὃ μὲν ἐπὶ τῆς βίας θραμῶν, ἢ δὲ τοῦ ἀρτίους ἐπιστάσασα, πρήξιμα παραβόλον ἐπὶ γίγας ἐξέλασαν, τὸκον λαγῶνον καρποσάσασα παῖδα. Ἰακὼβ ὁ πατριάρχης ἠμονήσας μετὰ τῆς μητρῆς αὐτοῦ εἰλο- γίας ἀκινῶν δεδέσεται καρπῶν. Μωσῆς καὶ Ἀβρὰν συμφροήσαντες, δῆλν Ἀβρὰντον ἐξεπρόβασαν, τὸ τῶν Ἰουδαίων ἐλευθερωσάντας γένος. Ἰησοῦς καὶ Καλλεὶ ἠμονήσασιν μόνι τὴν τῆς ἐπαγγελίας ἐκληρονόμωσαν γῆν. Δεδέρρα μετὰ Βαρθὰ συμφροήσασιν τὸν ὠμώσασον ἐκδικασον τυραννον. Ἰουδιθ μετὰ τῆς Ἰβίας θεραπαινίδος ὠμορῆσασα τὸν ἀλλοθῶνον ἐκδικασον Ἰοσρὲρνον. Τωβίας μετὰ τοῦ ἀγγέλου ὠμορῆσας, τὸν ἀνδροκρόνον δαίμονα τῆ; ἰδίας γηματῆς συνόθεσι, καὶ τὸν πατὴρ ἀατοῦ ἐφρῶνῶσας κελιασμένους ἡθελείν. Ἐξῆσας καὶ Ἠλιας ὠμορῆσας εὐξάμενος, ἐκπῶν ὀδοθόκτανα πέντε χιλιάδας ἀλοθῶλων καπῆσασων. Παῦλος καὶ Σίλας ὠμορῆσας ἐν τῷ δεσποτηρίῳ εὐξάμενος, τὰ θεμέλια τῆς ρωμικής οεσπῆσιν ἐποίησαν. Ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλως νοήσι τὸ γράμμα. Ἐάν δύο συμφροήσασιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ περὶ πιστοῦς πρήξιμους, ὃ ἐάν αἰτισησεται, δεθῆσεται αὐτοῖς. Ἐάν τὸ δύο ταῦτα πολὺ διαστασῶντα καὶ ρωμῆσικόντα συμφροήσασιν τοῦτέστι, ἀσφρακὰ πνεῦμα, καὶ ὁτὶ ἐπὶ ἄσφρ ἐπιθῶσιν κατὰ πνεῦμα, τὸ δε πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκῆς ἰάν συμφροήσαι τὰ δύο ταῦτα, ἴνα τὸ μὴ κωρῆψῃ, τὸ δε δεουλήτῃ, τὸ δε μὴ ἀνελεήτῃ; τότε ὁ Κύριος ἔσται ἀνά μίσον ψυχῆς καὶ σαρκῆς, καὶ περὶ παντῶς πρήξιμους, οὐ ἐάν αἰτῆ- σονται, δεθῆσεται αὐτοῖς. Πολλοὶ γάρ τοῦτο ἀσφρῆσαντες ἐλοθῶσασιν, ὡς Ἠλίας ἐν τῷ ῥηε, καὶ Δαναὶ ἐν τῷ ἰάκωχ, καὶ Ἰωνὰς ἐν τῷ κίτη, καὶ Ἐξέκας ἐν τῇ κλίνη τῆς ἀρῆσῆσας αὐτοῦ, καὶ Πήτρος ἐν Ἰόππη, καὶ Κορνήλιος ἐν Καπασαργε. Πολλοὶ δε καὶ μόνια γυ- ναίκες εὐξάμεναι ἐλοθῶσασιν ὡς Σάρρα τοῦ Παυροῦ ἐλ ἐκαβάσασιν, καὶ Ἰουδιθ ἐν τῷ ὤπερῳ, καὶ Σατάνα ἐν τῷ κρῖσι τῶν παραβῶνων. Τότε ἀρκαλλῶν, ῥησιον, ὁ Πέτρος εἶπας τῷ Κυρίῳ Πεντακὶ ἄρῆσῳ τῷ ἀδελφῷ μου εἰς ῥὴ ἀμρησῆσται; ἔως ἐπτάκις; Ὅ δε Κύριος

τί ῥησι πρὸς αὐτόν; Ὁδ μόνον λέγω σοι. Ἐως ἐπτά- κισ, ἀλλ' ἔως δεθερηκοτῆσῃς ἐπεί. Ἐπειθὶ γὰρ ἤκουσας τοῦ Κυρίου ἐλρήσον, Ὅσα ἐάν ὄησῃες ἐπὶ τῆς γῆς, ἐστὶν δεδερμένα ἐν τῷ οὐρανό, καὶ δεα ἐάν ὄησῃες ἐπὶ τῆς γῆς, ἐστὶν δελυμένα ἐν τῷ οὐρανό; ἐπεραγάσεται ἡ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Κυρίου, βουλόμενος ἅμα μεθεῖν, καὶ πότῃ ἐστὶν ἡ τοιαύτη τοῦ Κυρίου φιλανθρώπιος χάρις. Εἰπας ἦλν, Ὅσα ἐάν ὄησῃες ἐπὶ τῆς γῆς, ἐστὶν δεδερμένα καὶ ἐν τῷ οὐρανό, καὶ δεα ἐάν ὄησῃες ἐπὶ τῆς γῆς, ἐστὶν δελυμένα καὶ ἐν τῷ οὐρανό. Ποσάκις οὐν ἐάν ἀμρησῆσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, ἀρῆσῳ αὐτῷ; ἔως ἐπτάκις; Ὅ δε Κύριος αποκρῆσας τὸ πωθῶν αὐτοῦ τῆς περὶ τὸν πάστον φιλανθρώ- πιας, εἶπας [818] πρὸς αὐτόν. Ὁδ μόνον λέγω σοι, Ἐως ἐπτάκις, ἀλλ' ἔως δεδομηκοτῆσῃς ἐπεί. Σὺ μὲν γάρ ὡς ἀνθρώπος πέντες πεντὰν ἥσῃσας; ἰγὼ δὲ ὡς Θεός μεγαλλῶσως πέντοσισ τὴν γάρνιν δεδωρόμην. Ὁ μόνον ἔως ἐπτάκις, ἀλλ' ἔως δεδομηκοτῆσῃς ἐπεί. Ἄλλὰ μυστήριον ἔχει ὁ λόγος ἀπόκωσων. Ἐάν μὴ ὁ γεωργῆς τὴν δεκάλαν εἰς τὴν γῆν βαθῶν, τότε καρποῖς ἐν τῷ μέλλοντι καιρῷ οὐκ εὐρήσκει ἐπιθροήσασ; ὅσῃ κ' ἦμεις, ἰάν μὴ τὸν νουὸν ἡμῶν βαθῶσμεν εἰς τὸ γράμμα τοῦ κεκορημένου τοῦ Πνεύματος ἠσραμῶν οὐκ εὐρήσ- κησῳ αὐτῷ; ἔως ἐπτάκις; Καὶ τί γάρ οὐκ εἶπεν, Ἐως ὀκτάκις, ἢ ἐξάκις, ἢ δεκάκις, ἀλλ' Ἐως ἐπτάκις; Ἐπειθὶ ὁ Θεὸς ἐπῆρῆσας τὰ σύμπαντα ἐν ἐξ ἡμέρας, καὶ τῆ ἡμέρα τῆ ἑδῶν κατέπασσον ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Μυστήριον ἐπερωσῆ ὁ Πέτρος τὸν Κύριον, βου- λόμενος μεθεῖν ἐκκλησιαστικῶσι κανόνας ὄσων. Ἐάν ἀμρησῆσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου ἐν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἐν δε τῆ τελευταία ἡμέρῃ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, οὐ ἐν τῆ ἑδῶν μετανῆσῃ ἀρῆσῳ αὐτῷ; Ὅ δε Κύριος ἐπέρωσας λέγων Ὁ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀρῆσῃ; αὐτῷ τὰ ἀμρησῆσῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι συγρωήσῃ; αὐτῷ, μακροτέρῳ ὄπερ- γωνται παρὰ τούτων τὸν αἰῶνα δεδομηκοτῆσῃς ἐπεί. Ἀληθῆς γάρ ἐστιν ὁ εἶπῶν οὐ, ὅτι Ὅσα ἐάν ὄησῃες ἐπὶ τῆς γῆς, ἐστὶν δελυμένα ἐν τῷ οὐρανό. Ἄλλ' ἐπὶ βαθῶστων ἐπερωσάσμεθα τὸ νόημα. Ποσάκις, ἐάν ἀμρησῆσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, οὐκ εἰς σὲ τὸν Θεόν, ἐπὶ εἰς ἐμὲ, ἀρῆσῳ αὐτῷ; Ὅ δε Κύριος πρὸς αὐτόν, Ὁ μόνον τὰ εἰς ἐμὲ ἔως ἐπτάκις ἀμρησῆσῃ συγρωήσῃ, ἀλλὰ γάρ καὶ δεδομηκοτῆσῃς ἐπεί. Ἀληθῆς γάρ ἐστιν ὁ εἶπῶν, ὅτι Πιστὶ ἀμρησῃ καὶ βλασφημίᾳ ἀρῆσῆσ- ται τοῖς ἀνθρώποις. ἢ δε κατὰ τὸν αἰῶνα Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀμρησῆσται οὐδὲ ἐν τῷ πῆρ αἰῶνι τούτῳ, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι. Χάρης δε τῷ Θεῷ, ἐπὶ ἡμῖς, ταῦτην τὴν ἀμρησῃαν οὐ φοβῶσμεθα; οὐ γάρ βλασφημῶμεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ προσκυνοῦμεν καὶ δοξολογοῦμεν. Ἄλλ' ἐπὶ ἐξώμεν τὴν λόγον. Καὶ γάρ χρυδὸς κωνεῶμενος στυλδῶστος γίνεται; ὅσῃ καὶ Ἰωαῆ ἑσσημῆ τρανοτέρη εὐρήσικται. Ποσάκις, ἐάν ἀμρησῆσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, ἀρῆσῳ αὐτῷ; ἔως ἐπτάκις; Ἐπειθὶ ῥῆσι, ὅτι ὁ νόμος συγρωητὸς ἀν- θρωποις τὰ παραπτώματα ἐν τῆ ἑδομασίᾳ τῶ αἰῶνος τούτου; οὐ γὰρ εἶπῃ τὴν ὀδὸν ἡμῶν τῆς ἀναστάσῃς; ὅσῃ γὰρ ἴν παρανεμῶσῃς ὁ Χριστός; ὁ ἔγων τὴν ἀναστάσῃ; μου ἡμῶν; ὅτεν καὶ λαυῖδ, ἐπειθὶ ὀδὸν νόμον ἀναστάσῃ; μου ἡμῶν ἐπὶ τὸν Θεόν ἐν τῷ ἡμῶρ; λέγει ὀπῆρ, Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἥσασῳ σοι οὐκ ὀκτάκις γάρ, Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας ἥσασῳ μου, ἀρῆσῳ αὐτῷ; ὅσῃ γὰρ ἤλθα ἡμῶν, ἢ ἔγῃς τῆς ἀναστάσῃς μου; ἡμέρα; ἐπὶ ἐμῆ ὑπὸ νόμον, ὑπὸ νόμον δουλεύω σοι; ἔστι τῆς πιστοθῆσῃς ἐμῆ ὑπὸ τῆς συναγωγῆς; ὅσῃ γὰρ εἰς τῆς ἐλευθερίας γενεθῆμῃν; διδ λέγει, Ἐγὼ δουλέυ- σός, καὶ υἷος τῆς αἰουδῆσῃς μου. Τῶν γὰρ ἐν τῇ χάριτι ἀναγεννηθέντων Χριστιανῶν ἢ μητρὸς ἐλευθερία ἐστὶ, καθά λέγει ὁ Ἀπόστολος; Ἢ δε ἂν ἴσῳ Ἰερουσαλημ ἐλευθερα ἐστὶν ἡεἰς ἐστὶ μῆτερ ἀπάντων ἡμῶν. Πο- σάκις οὐν ἀμρησῆσῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀρῆσῳ αὐτῷ; ἔως ἐπτάκις; Οἰκοῖς εἶπες, Κεκεύσῃς συγρωη- σῃ τὰ πλημῆματα τὰς ἀδελφῶς μου; ἢ πλείον τῷ; Ὅ δε Κύριος ὑποκλιονάσῃ τὴν γάρνιν λέγων Ὁ μόνον ἔως ἐπτάκις, ἀλλ' ἔως δεδομηκοτῆσῃς ἐπεί. Ὅσων γὰρ ὁ Λόγος τοῦ νόμου ὄπερῆσῃ, τοσούτων εἰ καὶ χάρης τοῦ νόμου; οὐ γὰρ ὁ Λόγος Θεός ἐκ τοῦ νόμου, ἀλλ' ὁ νόμος ἐκ τοῦ Λόγου. Καὶ ἐστὶ μεθεῖν, ἀγατήσι- * Savil conj. ἐπερῆσῃται. Et p. 818, B. Med. ἐπερῆσ- σῃ, τα.

caelum, nec est qui se abscondat a calore ejus. Exsultabit ut gigas ad currendam viam suam (Psal. 18. 6. 7). Exsultavit, ut modo audiebat in Evangelio, ob inventam unam perditam ovem. Reliquit enim nonaginta novem oves non errantes, id est, angelicas virtutes, in montibus, nempe in caelis; et venit ad errantem ovem clamantem et dicentem: *Erravi sicut ovis quem perivi: quaere servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus (Psal. 118. 176).* Hac audita ille errantis ovis voce, inclinauit caelos et descendit, et venit quaerentem ovem errantem; qua reperta exsultavit. *Exsultabit ut gigas ad currendam viam.* Cucurrit per viam a caelis in terram exsultans; deinde a terra in inferos cucurrit. Illic solutus animabus omnibus a diabolo detentis, in terram cucurrit; et rursus a terra in caelos ad Patrem ut gigas insilit. *Nec est, qui se abscondat a calore ejus (Psal. 18. 7).* Cum ratione Christi audis, cogita illum esse solem justitiae. *Nec est, qui se abscondat a calore ejus.* Quis enim frigidissima morte enectus, se abscondat a calore ipsius Spiritus, et nonne omnes a mortuis resurgunt? *Tuba canet enim, et mortui resurgent incorrupti.* Deinde quid est illud quod sequitur, *dilecti? Etsi pauca ex multis dixerimus in illud: Quaecumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in caelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelo, in sequentem verum mentem transferamus: Amen dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint in nomine domini de omni re quaecumque petierint, dabitur illis (Matth. 18. 19).* Abraham consentiens cum Sara uxore sua, ille ad boves currentis, illa panes apparare festinans, rem stupendam in senectute impetravit, nempe filium. Jacob patriarcha cum matre consentiens, benedictionis aeternae fructum accepit. Moyses et Aaron consentientes totam Aegyptum expulserunt, Hebraeorumque genus liberarunt. Jesus et Chaleb consentientes, soli terram promissionis in haereditatem acceperunt. Debora cum Baraco consentiens crudelissimum tyrannum vici. Judith cum ancilla sua consentiens, alienigenam Holophernem prostravit. Tobias cum angelo consentiens, homicidam demonem, qui uxorem suam observabat, colligavit, et oculos patris oculos aperuit. Ezechias et Isaias simul orantes, centum octoginta quinque milia alienigenarum prostraverunt. Paulus et Silas simul in carcere orantes effecerunt fundamenta carceris motu commoverentur. Alio etiam modo potest hic locus intelligi: *Si duo consenserint in nomine domini, quaecumque petierint, dabitur eis.* Si haec duo, quae nulum dissidere et contendere solent, consenserint, id est, caro et spiritus: nam caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem; si haec duo consenserint, ita ut hic dominetur, illa serviat; hic sapiat, illa non contradicat: tunc Dominus erit in medio sanctorum et carnis, et omnis res, quaecumque petierint, dabitur eis. Multi enim id observantes, exauditi sunt, ut Elias in monte, Daniel in laeu, Jonas in celo, Ezechias in lecto infirmitatis suae. Petrus in Joppe, et Cornelius Caesarea. Multae mulieres cum sola precarentur, ut Sara Raguelis in Ecbatana, Judith in cubiculo, Susanna in judicio iniquorum. *Tunc accedens, inquit, Petrus dixit Domino: Quoties dimittam fratri meo in me peccanti? usque septies (Matth. 18. 21)?* Quid ad illum Dominus? *Non solum dico tibi. Usque septies, sed usque septuagies septies.* Quia enim audierat Dominum dicentem: *Quaecumque ligaveritis super terram, erunt ligata in caelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta in caelo; in caelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelo.* Quoties ergo, si peccaverit in me frater meus, dimittam ei? usque septies? Dominus autem considerans inopem illum circa proximum humanitatem, dixit ei: *Non solum dico tibi, usque septies, sed usque septuagies septies.*

Tu enim ut homo pauper rem pauperem petisti, ego vero ut Deus magnificus, ubertim gratiam largior. *Non solum usque septies, sed usque septuagies septies.* Sed in hoc verbo mysterium est occultum. Nisi enim agricola ligonem in terram profunde impresserit, non fructus in futuro tempore uberis inveniet: sic et nos, nisi mentem profunde in literam applicemus, occultum Spiritus thesaurum non inveniemus. *Quoties, si peccaverit in me frater meus, dimittam ei? usque septies?* Cur non dixit, *Usque octies, vel sexies, vel decies;* sed, *Usque septies?* Quia Deus sex diebus omnia fecit, et die septimo requievit ab operibus suis. De re arcana interrogat Petrus Dominum, ecclesiasticos canones edicere volens: nempe, *Si peccaverit in me frater meus usque in finem vitae suae, et ultimo vitae suae die, scilicet in septimo, poenitentiam egerit, utrum dimittam ei?* Respondit Dominus: *Non modo in praesenti saeculo peccata dimittis ei, sed etiam in futuro porces illi, quod saeculum praesenti majus est septuagies septies.* Verax enim est qui dixit tibi, *Quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelo.* Sed adhuc profundiore sensum exploramus: *Si peccaverit in me frater meus, non in te Deum, sed in me, quoties dimittam ei?* Respondit Dominus: *Peccata in me non modo usque septies dimittis, sed usque septuagies septies.* Verum enim est quod dixit: *Omne peccatum et blasphemiam remittet hominibus; blasphemiam autem in Spiritum sanctum non remittet, neque in hoc saeculo neque in futuro (Matth. 12. 31).* Gratia autem Deo, quod nos hoc peccatum non timeamus: non enim blasphemamus in Spiritum sanctum, sed ipsum adoramus et glorificamus. Sed adhuc dictum examinemus. Nam aurum conflatum fulgidius est: sic et Scriptura examinata clarior evadit. *Si peccaverit in me frater meus, quoties dimittam ei? usque septies?* Quia sciebat legem hominibus peccata dimittere in septenario hujus saeculi: neque enim habebat octavam resurrectionis diem; quia nondum advenerat Christus qui resurrectionis diem habet: ideoque David, quia sub lege erat, septies in die laudat Deum; dicit enim, *Septies in die laudem dixi tibi (Psal. 118. 164),* non octies: nondum enim venerat Christus; neque octava dies resurrectionis: adhuc sum sub lege, sub lege serviam tibi; adhuc ancilla filius sum, nempe synagoga: nondum enim ex libera natus sum: ideo ait, *Ego servus tuus et filius ancillae tuae (Psal. 115. 16).* Non corum, qui in gratia regenerati sunt Christianorum mater libera est, ut dicit Apostolus: *Ille vero, quae sursum est Jerusalem, libera est, quae est mater omnium nostrum (Gal. 4. 26).* Quoties ergo peccabit in me frater meus et dimittam ei? usque septies? Ac si diceret: Praecipisne ut dimittam peccata fratris mei, ut lex praecipit (id enim significat, *Usque septies*), an amplius? Dominus vero gratiam amplificat dicens: *Non modo usque septies, sed usque septuagies septies.* Quantum enim legem superat Verbum, tantum gratia legem: non enim Verbum Deus ex lege, sed lex ex Verbo. Et sciendum est, carissimi, quanta sit verbi utilitas, ut discas, quanto majus est verbum, quam lex. Lex decem verba dat Judaeis, et nihil profuit: nobis vero Deus unum Verbum dedit, et omnes servavit. Sed adhuc literam Spiritu sarrimus. Nam qui thesaurum aperuit, non modo aurum et argentum accipit et abit, sed etiam lapidos pretiosos ipsoque varios quaerit. *Si peccaverit in me frater meus, quoties dimittam ei? usque septies?* Mysterium est, dilecti, absconditum in litera, et multos latuit. Tu vero mihi sensum diligenter considera: acutus enim est, volucere levior, qui facile possit oculum mentis praetergredi, etiam is, qui acutissime vident: *Si peccaverit in me frater meus, quoties dimittam ei? usque septies?* Nam quae sit dignum est, cur dixerit Petrus, *Usque septies, et cur Dominus responderit, Usque septuagies septies.* Sed Petrus in scopo habebat homicidii scelus, quod gravissimum est, et in mysterio scire volebat ecclesiasticos

canones, num jubeat Dominus in baptismo dimittere homicidii scelus. Advertens enim Cainum dolo occidisse fratrem suum, et in septem crimina incidisse (primus enim inter homines occidit, primus simulavit, primus mentis est, primus terram sanguine polluit, primus portas mortis aperuit: nondum enim mors degustaverat hominem, nisi Cain per invidiam hunc partum edidisset) : attendens ergo Petrus eadem a Caino peractam septem culpis esse obnoxiam, accedit ad Do-

minum, arcano modo interrogans : *Si peccaverit in me frater meus, quoties dimittam ei? usque septies?* Id est, Jubes in baptismo fratricida Caini scelera dimittam ei? Dominus autem quid ait ad ipsum? Non modo scelus Caini septies in baptismo dimittis, sed etiam illud Lamechi septuagies septies : in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

IN ILLUD JUDEORUM DICTUM, DEMONIUM HABES; ET IN ILLUD, NOLITE JUDICARE SECUNDUM FACIEM (Joan. 7. 20. et 24).

Quemadmodum luna lucida obscuritatem noctis albo colore tingens, iis qui in terra et in mari iter agunt nautis et viatoribus facem pulcre praefertens, sine obice procedendi dat facultatem : sic et Ecclesiae doctor, instar lunae, divinae cognitionis fulgorem verbis illustrans, cum eos qui in hujus vitae pelago voluptatum salisignem transcurrunt, tum eos qui in Christiana vita incendunt, ad veritatem Christum transmittit. Solet vero divina Scriptura Ecclesiae doctores, qui honeste vitam ducunt, secundum imaginem lunae et stellas vocare, ut ait David propheta : *Lunam et stellas, quae tu fundasti* (Psal. 8. 4). Clarius autem videre est ex Apostoli verbis sanctorum discrimen, quod ordine quodam solis, lunae et stellarum nomine significatur : *Alia, inquit, est claritas solis, alia claritas lunae, et alia claritas stellarum : stella differt a stella in claritate* (1. Cor. 15. 41). Et nos itaque instar minimae stellae lucentes, evangelicarum sententiarum fulgura vobis ostendamus. Dicebant ergo, inquit, Judaei Domino : *Daemonium habes; ille vero, Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.* O Judaei, me dicitis daemonium habere : opera mea cum vestris conferte, et vestrae conscientiae examini subjicientes, dicite, Quis habet daemonium, egone, an vos? *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.* Vos per mare Rubrum, ut per herbosum campum transeuntes et in deserto ineffabili modo dulcem aquam ex petra manantem accepistis, et ex medio aere cornucopiae decidentem : et post tot tantaque saepe plura alia accepta bona, Moysae in montem ascendente, conflato vitulo legionem daemonium adorastis; ego autem veniens, legionem illam daemonium ab hominibus abegi. Quis ergo daemonium habet? ego, an vos? dicite. *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.* Vos filios et filias vestras daemoniis immolatis; ego vero filium viduae et filium principis synagogae mortuos suscitavi : illum in arca jacentem tactu manus, vim currationis ad intus positum immitteus, sanum reddidi; illum verbo ex morte seu ex somno excitavi. Quis ergo daemonium habet? ego, an vos? *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.* Vos ex conflictis Jezabelis verbis occiso Nabute, lactitiae geuitricem vineam in arum olerum mutastis, infirmorum cibum secundum Apostolum, *Qui autem infirmus est, olus manducat* (Rom. 14. 2) : ego vero elai, qui instar humilitum olerum, in infirmitatem delapsi erant, in ictu oculi ad sanitatem restituti, panis caelestis alimentum dedi, ac rursus in eundem ordinem restitui dicens : *Ego sum vitis, vos palmites* (Joan. 15. 5). Quis ergo daemonium habet? ego, an vos? *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.* Vos Isaiam lignea serra scissistis et dissolvistis : ego vero dissolutam morte humanam naturam per participationem ligni crucis cooptans suscitavi. Quis ergo daemonium habet? ego, an vos? dicite. *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.* Vos Jeremiam prophetam in lacum caeni conjicientes suffocastis : ego vero propheticum verbum in caeno voluptatum vestrarum emortuum extraxi, et in animabus obsequentium stabilivi. Quis

ergo daemonium habet? ego, an vos? dicite. *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.* Vos magnum illum Zachariam inter templum et altare occidistis : Zacharias autem significat memoriale Dei : ego autem veniens, hunc Zachariam, memoriale Dei, a vobis inter templum et altare occidit; id est, inter corpus et animam (nam templum animae est corpus, et altare Dei anima, in qua oblatio rationalis cultus et thymiamata orationum emittuntur) ; hoc memoriale Dei vivificans, in cordibus hominum locavi, ut omnes qui reciperent sacrificia offerrent Deo. Quis ergo habet daemonium? ego, an vos? dicite. *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.* Recordati sunt autem discipuli Domini hujus dicti. Cum enim a Scribis et Phariseis prohiberentur, ne docerent in nomine Christi : *Nonne praecipiendo praecipimus vobis, ne doceretis in nomine Jesu? et ecce replestis Jerusalem doctrina vestra* (Act. 5. 28) : tunc respondent illi, monentes simul ne judicarent injuste, ac dicentes : *Si justum est vos potius audire, quam Deum, judicate* (Act. 4. 19). Vide quoque prophetam, dilecte, in Psalmo qui modo nobis cantatus fuit, clarissime de Domini in carne adventu loquentem, ac monentem, non judicandum esse injuste : *Deus, inquit, stetit in synagoga deorum, in medio autem deos didjudicabit* (Psal. 81. 1). Quis autem fuerit Deus qui stetit in synagoga deorum, nisi omnino Christus, qui stetit in synagoga Judaeorum, qui olim dii fuerant? ad quos responsum fuit : *Ego dixi, Divinitus.* Quantum enim ad Dei benignitatem pertinebat, deos illos vocavit : quantum vero spectabat ad ipsorum nequitiam, sicut homines moriebatur, et quasi unus de principibus cadebant; principibus vero, non terrenis hominibus, sed ex iis qui ex caelestibus fornicibus deciderant, de quibus ait Paulus : *Non est nobis collectio adversus sanguinem et carnem, sed adversus principatus et potestates et mundi rectores tenebrarum harum, adversus spiritalia nequitiae in caelestibus* (Ephes. 6. 12). Igitur, *Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem deos didjudicabit.* Deos ex iis, qui olim dii erant, Judaeis, didjudicavit. Atque illis Spiritus sanctus : *Uaqueque judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis* (Psal. 81. 2) : et Dominus dicit : *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.* Deinde rursus Spiritus sanctus : *Judicate pupillo et egeno.* Vide mihi quomodo circa Christum omnia inducat, omnia doceat, volens illorum iniquitatem tollere : nam ait : *Judicate pupillo et egeno, humilem et pauperem justificante* (Isai. 4. 17). Sed fortasse dicit quispiam auditorium, videri nos in dubio versari, quod Dominus pupillus audiat. Nam quod egenus sit, facile disci potest ex verbis Apostoli : *Qui propter nos egenus factus est, cum dives esset* (2. Cor. 8. 9) : sed quis pupillus sit, nisi is, qui nec patrem nec matrem habeat? Audi vero Apostolum de Christo dicentem : *Sine patre, sine matre, sine genealogia* (Hebr. 7. 3). Sine patre in terra est Dominus secundum humanitatem; sine matre in caelis secundum divinitatem. Judicate pupillo et egeno, qui propter nos egenus factus est. Omnibus enim omnia factus est plus quam apostolus, ut omnes lucrum emula-

τὴν ὠφέλειαν ἐκ τοῦ λόγου· ἕνα μᾶλλον πόσω μείζων ὁ λόγος τοῦ νόμου. Ὁ νόμος δέκα λόγους δίδωσι τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ οὐδὲν ὠφέλησεν· ἦμῶν δὲ ὁ Θεὸς ἕνα λόγον δέδωκεν, τοὺς πάντας δ' αὐτοῦ ἀνώσωσεν. Ἄλλ' ἔτι σκᾶλλους τὸ γράμμα τῶν Πνευμάτων. Ὁ γὰρ θεοσαυρὸν ἀνοίξας οὐ μόνον χρυσοὺς καὶ ἀργυροὺς λαβὼν ἀπέργεται, ἀλλὰ γὰρ καὶ λίθους τιμίους καὶ τὸν τοῦ διαφόρου ἐπιζητεῖ. Ποσάκις, ἐὰν ἀμαρτήσῃ, εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, ἀφίσω αὐτῶ; ἕως ἐπαύσεως; Μυστηρίον ἐστίν, ἀγαπητοί, ἀποκρυφένον ἐν τῷ γράμματι, καὶ πολλοὺς λήθησε. Σὺ δὲ μοι ἀκριβῶς πρόσχε τῶ νοήματι· λεπτὸν γὰρ ἐστὶ σφόδρα, πετεινοῦ δούτερον, ῥάβδῳ δυνάμενον [849] τὸ ἔμμη τῆς διανοίας παραδραμεῖν, καὶ τοὺς σφόδρα ἐξουδαιωνεῖ. Ποσάκις ἐὰν εἰς ἐμὲ ἀμαρτήσῃ ὁ ἀδελφός μου, ἀφίσω αὐτῶ; ἐπαύσεως; Ζητήσεως γὰρ ἔξιν, διὰ τί εἶπεν Ἐως ἐπαύσεως ὁ Πέτρος, καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἀπεκρίνατο, Ἐως ἐξουδαιωνεῖται ἐπειρ. Ἄλλ' ὁ Πέτρος πρόσχε τοῦ φόνου ἐγκλημα, οἱ βαρύτερον καὶ θεινὸν ἐστὶ, καὶ βού-

λται μαθεῖν ἐν μυστηρίῳ κανόνας ἐκκλησιαστικῶς, εἰ ἄρα κελύσει αὐτῶ ὁ Κύριος συγγυρεῖν ἐν τῷ βαπτίσματι τοῦ φόνου ἐγκλημα. Προσεσχηγῆς γὰρ, οἷοι ὁ Κάιν, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ δόλω ἐφόνευσεν, καὶ ἐπὶ ἐγκληματινὸν ὑπέπεσε· πρῶτος γὰρ ἐφόνευσεν ἐν ἀνθρώποις, πρῶτος ἵπεκρίνατο· πρῶτος ἐφένευσεν, πρῶτος αἵματι τὴν γῆν ἰμάειν, πρῶτος πύλας θανάτου ἤνευξεν ὅπου γὰρ ἦν θάνατος γενοσάμενος ἀνθρώπου, εἰ μὴ Κάιν διὰ φόνου ἐκίχσε· προσεσχηγῆς οὐν Πέτρος, οἷοι τὸν Κάιν ἐφόνος ἐπὶ ἐγκληματινὸν ὑπέκτειτο, προσεσχηγῆς τῷ Κυρίῳ μυστηριωδῶς ἱερωτῶν, Ποσάκις, ἐὰν ἀμαρτήσῃ ὁ ἀδελφός μου, ἀφίσω αὐτῶ; ἕως ἐπαύσεως; Τούτῳ, Κελεύεις ἐν τῷ βαπτίσματι τὰ τοῦ ἀδελφοκτονίου Κάιν ἐγκλήματα ἀφίσω αὐτῶ; Ὁ δὲ Κύριος εἶπεν· οἷοι πρὸς αὐτόν; Οὐ μόνον τοῦ Κάιν ἐπαύσεως ἐν τῷ βαπτίσματι ἀφίσει, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ Ἀδάμ τὸ ἐως ἐξουδαιωνεῖται ἐπὶ· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, φ' ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας· τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Εἰς τὸ λέγειν τοῖς Ἰουδαίοις, Ἐαυμῶν ἔχεις, καὶ εἰς τὸ, Ἐμὴ κρίνετε κατ' ἑσῶν.

Ὅσπερ ἡ φασαφόρος σιλήνη τὰ τῆς νυκτὸς ἀμαυρὰ λευκαίνουσα, τοῖς τε κατὰ γῆν καὶ θάλατταν πλωτήροισι τε καὶ δούτερον τὸ κάλλος δαδουχούσα, ἀνεμπίδουτον ἐκώσθη τὴν πορείαν καταγράφεται· ὡσαύτως καὶ ὁ τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλὸς δικτὴν σιλήνης τὰς τῆς θεογνωσίας λαμπρινὰς διὰ λόγου αὐγάων, τοῖς τε ἐν τῷ πελάγει τοῦ βίου τοῦτου τὴν ἀλυμπίδα τῶν ἠθῶν παρατρέχοντες, καὶ τοὺς τὴν χριστοφύρον ὄδον βαίνοντας, ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν Χριστὸν παραπέμπει. Οὐδὲ δὲ καὶ ἡ θεία Γραφή τοὺς τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλούς καὶ ἐν σημνῇ ποιεῖται βιούτας, ἐν εἰκόνι σιλήνης καὶ ἀστέρων ὀνομαζέται, ὡς φησὶ ἐν προφητῆσι Δαυὶδ· Σιλήνην καὶ ἀστέρας, ὃ σὺ ἐθεμελίωσας. Σαφέστερον δὲ ἐστὶν ἐκ τῶν τοῦ Ἀποστόλου βημάτων ἰδεῖν τὴν διαφορὰν τῶν ἁγίων ἐπὶ τῆσει ἡλίῳ καὶ σιλήνης καὶ ἀστέρων ὀνομαζομένην· Ἄλλη δόξα, φησὶν, ἡ Ἰησοῦ καὶ ἄλλη δόξα σιλήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων καὶ ἀστέρα ἀστέρας ἀφῆρες ἐν δόξῃ. Δεῦρο τοίνυν καὶ ἡμεῖς εἰκὴν ἀστέρος βρεχθέντος ὑπαλάμψαντες, τὰς ἀστράπας τῶν ἐπιγλήγιων νοημάτων σαφῶς ὀμνῶ ὑποδείκνυμεν. Ἐλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, φησὶ τῷ Κυρίῳ· Δαυμῶν ἔχεις· ὁ δὲ, Ἐμὴ κρίνετε κατ' ἑσῶν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίνιν κρίνετε. Ὁ Ἰουδαῖος, ἐμὲ λέγετε δαυμῶν ἔχειν· συγγυρεῖτε τὰ ἔργα τὰ ἐμὰ τοῖς ὑμετέροις, καὶ ἐν τῷ γνώμῳ τῆς συνειδήσεως ὀμνῶ διερευνησάντες, εἶπατε, τίς ἄρα ἐγὼ δαυμῶν, ἐγὼ, ἡ ὑμεῖς; Ἐμὴ κρίνετε κατ' ἑσῶν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίνιν κρίνετε. Ἐμὲ τὸς υἱοὺς ὕμῶν καὶ τὰς θυγατέρας τοῖς δαυμῶν ὄντες, ἐγὼ δὲ τὸν υἱὸν τῆς χάριτος καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγῶγος ταπεινῶς ἀνέστησα· τὸν μὲν λάρνακα κατακεκλιμένον ἀπὸ χειρὸς, τὴν λαμπτήρη [850] δυνάμην πρὸς τὸν ἐνδοθεν κείμενον ἐκπέμψας, ὕψιστα τὴν δὲ βήματι εἰς θανάτου, ὡς ἐξ ὕπνου, ἤγειρα. Τίς οὖν ἐγὼ δαυμῶν; ἐγὼ, ἡ ὑμεῖς; Ἐμὴ κρίνετε κατ' ἑσῶν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίνιν κρίνετε. Ἐμὲ πλάστὸς ῥήματος τῆς Ἰαζάβελ τὸν Ναβὸθ ἐποικεινάντες, τὴν τῆς εὐφροσύνης γεννήτορα τὸν ἀμπελῆνα ἀνοσκήσαντες, λαχνηφῶρον ἀρουραν ἐπίστατες, ἀθενοῦσαν βρώματα, ὡς φησὶ ὁ Ἀπόστολος, Ὁ γὰρ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει· ἐγὼ δὲ τοὺς εἰκὴν λαχάνων χημαλῶν, τοὺς ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας καταπεσόντας, ἐν βοῇ φθολμῶ ὑψίστης καὶ ὑποτοπίσας, ἀρτῶ ὀφθαλμῶν βρωτῶν μετέδωκα, καὶ πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν ἐγώργησα λέγων· Ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἀμπελος, καὶ ὑμεῖς τὰ κλήματα. Τίς οὖν ἐγὼ δαυμῶν, ἐγὼ, ἡ ὑμεῖς; εἶπατε· Ἐμὴ κρίνετε κατ' ἑσῶν.

ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίνιν κρίνετε. Ἐμὲ τὸν Ἰησοῦν ἐξελθῶν πρὶον πρῶσαντες, διελύσατε· ἐγὼ δὲ τὴν διαλυθεῖσαν τῶ θανάτῳ ἀνθρωπότητα, τῆ μεταστοιχίῳ τῶ ἐξελθῶν τοῦ σταυροῦ συναρμώσας ἀνίστατο. Τίς οὖν ἐγὼ δαυμῶν, ἐγὼ, ἡ ὑμεῖς; εἶπατε. Ἐμὴ κρίνετε κατ' ἑσῶν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίνιν κρίνετε. Ἐμὲ Ἰερουσαλίμ τὸν προφήτην εἰς λάχων ῥοβῆρον βαλόντες ἀπεπέψατε· ἐγὼ τὸν ἐν τῷ ῥοβῆρον τῶν ἡθῶν ὕμῶν ἀποκωνόντα προσηκῶν ὄμῳ ἀπέσπασα, καὶ ἐν τὰς θυγατέρας τῶν ὑπερβῶν ἡμῶν ἐλόρησα. Τίς οὖν ἐγὼ δαυμῶν, ἐγὼ, ἡ ὑμεῖς; εἶπατε. Ἐμὴ κρίνετε κατ' ἑσῶν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίνιν κρίνετε. Ἐμὲ Ζαχαρίας τὸν μέγαν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου ἀπεκτείνετε· Ζαχαρίας δὲ ἐρημνύεται, μνήμη Θεοῦ· ἐγὼ δὲ ἐλθὼν, τούτων τὸν Ζαχαρίαν, τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ, τὸν μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου ὄμῳ ἀποκτανθέντα, τούτῳ, μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς (καθὸς γὰρ ψυχῆ; σῶμα, ὡς καὶ θυσιαστήριον Θεοῦ ψυχῆ, ἐν ἡ προσφορά τῆς λογικῆς λατρείας καὶ θυμῶματα τῶν προσευχῶν ἀναπέμπεται)· ταύτην τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ ζωοποίησας, ἐν τὰς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων ἐνώκησα, πρὸς τὸ πάντας τοὺς δεξιμῶν ἐρατεῖν Θεῷ. Τίς οὖν ἐγὼ δαυμῶν, ἐγὼ, ἡ ὑμεῖς; εἶπατε. Ἐμὴ κρίνετε κατ' ἑσῶν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίνιν κρίνετε. Μήνησται δὲ καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Κυρίου τοῦ ῥήματος τούτου. Ὅσα γὰρ ὑπὸ τῶν γραμμάτων καὶ φηρισμῶν ἐνεκαλεῖσθαι μὴ διδάσκων ἐν τῷ ἐνὸματι τοῦ Χριστοῦ Ὁ παραγγέλλω παραγγέλλω ὄμῳ μὴ διδάσκων ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἰδοὺ ἐπιληρώσατε τὴν Ἰερουσαλίμ τῆς διδαχῆς ἰδίων τότε ἀποκρίνονται, ὑπομνησκόντες ἅμα τὸ κρίνειν ἀδικίαν, καὶ λέγοντες· Ἐδικαῖον ἐστὶν ὄμῳ ἀκούειν μάλλον, ἢ τὸ θεοῦ κρίνετε. Ὅσα καὶ ἐν τῷ προφήτῃ, ἀγαπητοί, ἐν τῷ ἀρτίῳ ἡμῶν ὑποφάσκειν φάλμῳ φανερωτάτα λέγοντα παρὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνοάρκου παρουσίας καὶ τοῦ μὴ κρίνειν ἀδικίαν· Ὁ θεὸς ἐστὶν, φησὶν, ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μῶν δὲ θεοῦ διακρινεῖ. Καὶ τίς ἐν εἰῆ ὁ Θεὸς ὁ σταθερὸς ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἢ πάντες; ὁ Χριστὸς, ὁ σταθερὸς ἐν τῇ συναγωγῇ τῶν Ἰουδαίων, τῶν ποτε ὄντων θεῶν, πρὸς τοὺς ἀπεκρίθη, Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ εἴπατε; Ὅσον γὰρ ἐπὶ τῆ τοῦ Θεοῦ φιλοφροσύνη, θεοὺς αὐτοὺς; ἀνώσαντες ὅσον δὲ ἐν τῇ ταύτην κακία, ὡς ἀνθρώποις ἀπέθνησκον, καὶ ὡς εἰς τὸν ἀρχόντων ἑπιστορ ἀρχόντων δὲ, οὐ τὸν ἐπελγῶν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἀψίλων καταπεσόντων, περὶ ὅν λέγει καὶ Παῦλος· Ὁκὸ ἐστὶν ἡμῶν ἡ κἀτὴ πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς κομπρίας ἐν τοῖς αἰουρνοῖς. Ὁ θεὸς οὖν ἐστὶν ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μῶν δὲ θεοῦ διακρινεῖ. Θεοὺς ἀπὸ τῶν ποτε θεῶν διακρινεῖ Ἰουδαίων. Καὶ φησὶ πρὸς αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἐως πότε κρίνετε ἀδικίαν, καὶ πρὸς αὐτὰ ἀμαρτανῶν λαμβάνετε; καὶ ὁ Κύριος φησὶ· Ἐμὴ κρίνετε κατ' ἑσῶν, ἀλλὰ τὴν δικαίαν κρίνιν κρίνετε. Εἶτα πάλιν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Κρίνετε ὀμῳ-

τῶ καὶ πτωχῷ. Ὅρα μὲν πῶς περὶ Χριστοῦ πάντα εἰσηγείσται, πάντα διδάσκει, βουλόμενος ἀνάγει τὴν παρ' αὐτὸν γινόμενὴν ἀδικίαν. *Κρίνατε γὰρ, φησίν, [851] ἄρραφω καὶ πτωχῷ, ταπεινῶν καὶ πένητα δικαιώσατε.* Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις τῶν ἀκρατῶν καὶ ἀπειρῶν ἡμᾶς δεικνύονταί, ὅτι ὁρανοὶ ἀκήρυον ἃ Κύριος. Τὸ μὴ γὰρ πτωχὸν, ἐξήκον ἔστι καταμαθεῖν ἐκ τῶν τῶν Ἀποστόλων ῥημάτων. Ὅς δὲ ἡμᾶς ἐπιχρῶσιν πλούσιος ὢν· ἀλλὰ τίς ἐν εἰρήρῳανθ, ἢ πάντως, ὃ μήτε πάλαι ἔχων μήτε μητέρα; Ἀκούσθαι δὲ τῶν Ἀποστόλων λόγων; περὶ τοῦ Χριστοῦ; Ἄπειρω, ἀμείρω, ἀγνευσαλίτης. Ἀπίτωρ ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὁ Κύριος, καὶ ἀμείρω ἐν οὐρανοῖς κατὰ τὴν θεότητα. *Κρίνατε ἄρραφω καὶ πτωχῷ, τῶ δὲ ἡμᾶς πτωχίσανται.* Τοῖς πῶσι γὰρ τὰ πάντα γέγονε πλεόν τοῦ Ἀποστόλου, ἵνα τοὺς πάντα; κερδήσῃ. *Ταπεινῶν καὶ πένητα δικαιώσατε. Μάθετε εἰ ἐμοῦ, οὐ πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινός ἐγὼ καρδίᾳ.* Ἄλλ' εἰ φησίν; Οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνήκων. Ἐρ σκεῖται διαπορεύονται. Οὐκ ἔγνωσαν τὸν θεὸν λόγος σάρκα γεγονότα ἃ ἡμᾶς; ὁ λόγος γὰρ σὰρξ ἐγένετο, οὐ τραπίς, ἀλλὰ καθὼ ἐκλήθησαν ἐν ἡμῖν. Οὐκ ἔγνωσαν τὴν αἰδίον τῆς θεότητος μορφήν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ εἰκόνι· οὐκ ἔγνωσαν· εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Ἄλλ' οὐδὲ συνήκων οὐ συνήκων γὰρ τὸν θαυματουργημάτων αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ὅσων εἶχε συμβόλων εἰκόνας; οὐ συνήκων τὸν ἐν τῷ ἀπῶρ κερκρυμένον θεσάυτην, τοῦτέστι, τὴν ἐν σαρκὶ ἀποκεκρυμμένην θεότητα, καὶ ἐν οὐρανῷ; οὐκ Πατρὶ αἰχμαζόμενον· οὐ συνήκων τὰ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου γεγονότα· οὐ συνήκων τὸν λθόν τὸν ἀποκαλιθθέντα τὸν μνήματος, οὐ τὴν ἡλιθίον καρδίαν τῶν ἀνθρώπων ἀποκινῶνται ἐλεγεν; οὐ συνήκων αὐτὸ τὸ μνήμα, καὶ τὸν ἐνδοθεν ἀποκινῶντον Λαζάρου τετραήμερον, τίνος ἦν τύπος, οὐ ἐν εἰκόνι σώματος ὁ τάφος; ἦν περιέγων ἐνδοθεν τὸν νῦν ἐναποτανατῶνα καὶ νεκρωθέντα. Ὅπως γὰρ τάφος ἦν τὸ σῶμα ἡμῶν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, καθὼς φησίν ἐν

τῷ Εὐαγγελίῳ· *Τάφος κεκονιαμένοι.* Ὅπως ἦμεν τάφοι μεμεστομένοι νεκρῶν ἀμαρτημάτων, ἔχοντες ἐνδοθεν τὸν νῦν τελευτατούμενον τὰς ἡδονάς, τὸν τετραήμερον καὶ ἡδὲ ζῶντα, τὸν ἐκ τεσσάρων γενικῶν ἀρετῶν συνεστῶτα νῦν, φρονήσεως, δικαιοσύνης, ἀνδρείας, σωφροσύνης. Ὅμοιος καὶ τὸ σῶμα ἐκ τεσσάρων στοιχείων συνεστῆκεν, θερμῷ, ψυχρῷ, ὑγρῷ τε καὶ ξηρῷ. Οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνήκων Χριστὸν γὰρ μὴ δεξιόμενον τὸ σώμα, ἐν σκεῖται διαπορεύονται. *Καὶ τὸ σώμα γὰρ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε.* Σαλευθήσονται πάντα τὰ θεμέλια τῆς γῆς· οὐ τῆς πατομένης, ἀλλὰ περὶ ἧς λέγει, *ὅτι Ἐγὼ εἶ, καὶ εἰς τὴν ἀπελευσῆθαι.* Θεμέλιος γὰρ σώματος ἡ ψυχὴ· ἧς ἐξελθούσης, καθάπερ θεμέλιος ὑποχωρησάντος, ὁ οἶκος τοῦ σκήτους ἡμῶν καταπίπτει. Σαλευθήσονται πάντα τὰ θεμέλια τῆς γῆς, τοῦτέστι, μετακινήθησονται καὶ μεταστήθονται αἱ ψυχαὶ ἀπὸ τῆς εἰδωλοκρατίας εἰς τὴν θεωρησίαν. *Εἶτα, Ἀνάστα, ὁ θεός, φησὶ, κρινῶν τὴν γῆν.* Ἀνάστα, ὁ σταυρωθείς, ἀνάστα, ὁ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐκόντι ἀκάνθων ἐπὶ τῆς αὐτοῦ κεφαλῆς ἀναθρόσας, Ἀνάστα, ὁ θεός, κρινῶν τὴν γῆν. Τῆ γῆν εἶπεν, οὐ τὸν οὐρανόν. Μὴ φοβήθῃς, ἀγαπήν. Εἰ ἀναγεγένησται ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐρανῶς· εἰ· Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνδοξασαθε. Ὅλος ὁ κόσμος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐκονῶνται. Ὅλος ὁ ἐκονῶνται, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐκονῶνται. Ἀνάστα ὁ θεός, κρινῶν τὴν γῆν, οὐκ οὐ κατακληρονομήσει ἐν πατρὶ τοῦ ἐθνῶν. Σὺ ὁ Χριστὸς, ὃς εἶδωκεν ὁ Πατήρ ἔξουσιαν πάντων, ἔξουσιαν πάντα; κρινεῖν. Καὶ γὰρ ὁ Πατήρ κρινεῖ οὐδέν· πάσα γὰρ τῆν κρινῶν δέδικται τῷ Υἱῷ, ἴνα τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. Σὺ κατακληρονομήσει ἐν πατρὶ τοῦ ἐθνῶν. Ἰὸς γὰρ εἶπεν ὁ Πατήρ· *Ἄπειρα παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κἀτάχρισιν σου τὰ πάντα τῆς γῆς.* Τῷ θεῷ οὐ δώμεν δόξαν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ἢ ἃ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

[852] Περὶ μετανοίας.

Στεφᾶν χριστοκόμος ἀνεθεὶς πεπληγμένῳ τὰς τῶν φιλητῶν κεφαλὰς δοξάζει βουλόμενος, ἐκ τῶν ἀκηρότων λεημάτων Χριστοῦ ἐκτελέσει θύβια περικαλλῆ προσηγνῆσθαι ἐρωτῶμεν. Ἄξιός γὰρ εἶ ὁ τοῦ θεοῦ λαός, ἄλλοι δὲ ναός, τοιοῦτον στεφᾶνον δοξάζοντα, ὅσοι μάλιστα ἀπίστον καὶ ἀμύλων τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ ἐφύλαξε, πορφυροῖς στόμασι καὶ τῷ ἐμπεργεῖ μαργαρίτῃ ἐν τῷ σκεῖται ψυχῆς περιδραμεύσας, τοιοῦτος τὸ φέγγος τῆς εὐσεβείας ἀσφράξεται. Χαλάσατε αὐτοὺς χεῖρας ἀγάπης, καὶ καθάπερ ἐκ βίβους τῆς ἀγνῶστίας ἐπὶ τὸ θαυμαστὸν ρῶς τῆς ἐπιπέδου αὐτοῦ ἀνάξια. Ὅσοι εἰς ἐξ ἀπρηξίας τὰς ἡβουπείας τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ διεφθείρατε, μὴ εἰς λαὸς εὐνοῦσας ἀπέλιπσατε, ἀλλὰ διὰ τῆς μετανοίας τούτων πάλιν ἀνακαινίσσατε. Ὅσπερ γὰρ ἄνηρ φρόνιμος τὸν ἐξ ἀμελείας αὐτοῦ οἶκον σαφρῶνθεντα καὶ διασπαρῆντα σπουδαίως ἐπανορθώσασθαι ἀνακίσει, ὡς οὐδὲν αὐτὸν ἀπομνησθεῖσθαι τὸν ἐξ ἀργῆς ἀνοικοδομηθέντα οἶκον· ὡσαύτως καὶ ὁ ἐνοικῶν τῆς ψυχῆς ἡμῶν νοῦς τὴν τὰς ἀμαρτίας διασπαρῆσαν καὶ πεπικυλιαν ψυχῆν τῆς μετανοίας πάλιν ἀνακαινίσει. Μετάνοια γὰρ τῆν πεπικυλιαν ψυχῆν ἀνοισθῆ, τὴν ἀπαιλοτρωθείσαν θεοῦ πάλιν φιλην καθίστασθαι· μετάνοια θνήσκουσα ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀποκοινωνίαν ἀποσοεῖ, καὶ τὴν νεκρῶν ἀπέλαυνει· μετάνοια τὴν καταρῆν ψυχῆν ἀνεγειρεῖ, τὴν χυλιούσαν ἀνορθοεῖ, τὴν συντεριμμένην ἰδοῖται, τὴν τετραματισμένην ὑγιάζει. Ἀρμῶμεν πρὸς τὴν μετάνοιαν, τὴν τῆς βασιλείας πρόξενον, τὴν τὸν ἀμαρτιῶν ἐξελκυστήρητον, τὴν ἐπὶ σωτηρίας μητέρα. Μετάνοια, διαδόκω διωγμός, βασιμῶν σκελισμός. Ἡ μετάνοια, εἰ ἦν ἰσυνᾶς ὁ προφήτης ἐφηνεν ἐν προσώπῳ τοῦ θεοῦ, ὡραμμένην φῆρον θεοῦ ζῆνατικὴν ἀνατρέφασα, καὶ τὸν κήρυκα τοῦ θανάτου φανερῶν ἀναδείξασα· οὐ γὰρ ὑπανάθησεν ἡ τὸ θεοῦ βουλὴ κατὰ τὸν Νινευίταιν ἀποφάσει, ἀπὸ τῆν μὴ ἐνεπείδωσας, τοῖς δὲ Νινευίταις πηγάς; ζωῆς ἀρόθων ἐξώμπερσας. Μετάνοια μετὰ δακρύων προσπεσοῦσα θεῷ, Ἐξελκυσθῆ τῷ βασιλεῖ ἀντὶ θανάτου ζωῆν ἐγαρίασα. Ἡ

μετάνοια ἀπὸ τῆς εἰς οὐρανοῦς ἀνατρέφασα, καὶ ἀγγελικὰς ἐνομήσας ὑπερβαίνουσα, καὶ τῷ θεῷ Πνεύματι Κυρίῳ προσεγγίζουσα θρόνῳ, καὶ θεῷ σύμφυλος γινόμενη, καὶ καθάπερ ἐξ οἰκίας ἠθασαυρῶν τῶν τοῦ θεοῦ ἠθασαυρῶν τὸ ζῆν λαμβάνουσα, καὶ τοῖς ἔχουσι οὐ μετὰ παρήρησις δωρομένη. Ἡ μετάνοια τὸν παθῶντα ἰατρῶ, ἢ τὰς ἀπειλὰς παρῶντος, καὶ τὸ πῦρ κατασθενούσας τοῦ θυμοῦ, καὶ τὰς ὀργὰς κοιμίζουσα, καὶ φιλάς λαμπάδας ἀσέβους προτανεύουσα. Ἡ μετάνοια ἐν καρδίᾳ ἀνθρώπου τικτομένη, καὶ παρακρήμα εἰς οὐρανοῦς αὐλισμένη· ὃ ἐσθρῆκῶς ὁ μακάριος Δαυὶδ, τὴν ἐπὶ τοῖς θυνοῖς ἀμαρτημάτων, ρῶν λέγων καὶ μοικελαί, αἰωνίαν τιμωρίαν ἐξέφυγε ἔκταν. Ἡ μετάνοια, τὸ δευτὸν τῶν ἀμαρτημάτων διαλύουσα, καὶ ἠσφαλισμένη; ψυχὰς διακούουσα. Μετάνοια εἰς μέσης καρδίας στεναγῶν ἀναπέμψουσα θεῷ δυσωπεί· μετάνοια δάκρυον θερμὸν ἀπὸ ὀφθαλμῶν δροσκύουσα, τὰς ἐπιπολέσας ψυχὰς τῷ βαπτισματι ἐκλυμῶν. Ἡ μετάνοια, ἐκ θυνοῦ ἀνθρώπου γινόμενη φάρμακον ἀθανάσιον; παρεκτικόν· ὃ ἔχουσα ψυχὴ λέγει· *Μέλιον εἰμι, καλῆ δὲ· μέλιον δὲ τὸ τῆς ἀμαρτίας πίνθος σκυθρωπὸν, καλὴ δὲ τὸ ἐκ τῆς μετανοίας φέγγος αγαθόν.* Ἡ μετάνοια Πέτρος συνήγορος, καὶ Παύλου ὑπέρμαχος καὶ συνέδικος· ἐπὶ ἴαν εὐρῆ ὁ χριστοκτῶνος Φαρισαίος; χριστοφόρος Γαλιλαῖος γίνεται. Μετάνοια τὴν καταρῆν ψυχῆν μεταλλούουσα, τὴν ἀκαხოφόρον καρδίαν εὐθὺς μεταβάλλει. Φασί τις τὸν ἀετὸν γηράσαντα, εἰς βῆος μετάρσιον ἐπαρῆθεν, εἰς διεσπερῆσται πηγήν αὐτοῦν χαλάσαντα ἀνακαινίξασθαι. Τοιοῦτῆ ἐστὶν ἡ μετάνοια· τὴν γὰρ ἔχουσαν αὐτὴν καρδίαν εἰς βῆος μετάρσιον [853] ἐπάρασα, εἰ πηγῆ τὸν δακρύων τὴν μὴ παλαιότερα τῶν ἀμαρτημάτων ἀποσπῆσαι, τὴν δὲ καινότητα τοῦ Πνεύματος ἐπαυθῆ. Δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα πρὸς τὴν ἐν μετανοίᾳ οὐσαν ψυχῆν λέγει τὸν, *Ἀνακαινίσθησθαί ὡς ἀετὸν ἢ νεκτῆρ σου.* Ταῦτῃ ἐλθῶς; ὃ μέγας τὸν ψυχῶν ἡμῶν ἰατρὸν πασῶν τῶν ἀρετῶν εἶναι ἐνεργεστῆραν, συμβουλεύει λέγων *Μετανοεῖτε· ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.* Πρω-

Humilem et pauperem iustificat. Discite a me, quia mitis sum et humilis corde (Math. 11. 29.). Sed quid dicit? *Nescierunt neque intellexerunt: in tenebris ambulat (Psal. 81. 5).* Nescierunt Deum Verbum carnem factum esse propter nos: nam Verbum caro factum est, non mutatum, sed quatenus habitavit in nobis. Nescierunt aeternam divinitatis formam in servi imagine: non cognoverunt: nam si cognovissent, nunquam Dominum glorie crucifixissent. Sed neque intellexerunt: non intellexerunt miraculorum ejus virtutem, quot nempè symbololorum imagines haberent: non intellexerunt thesaurum in agro absconditum, id est, divinitatem in carne absconditam, et in caelis cum Patre manentem: non intellexerunt ea, quae circa Lazarum facta fuerant: non intellexerunt lapidem revolutum a monumento, quod stulta hominum corda amoverunt, significare: non intellexerunt cuius rei figura essent monumentum et intus jacens quatrigenus Lazarus: quod scilicet in imagine corporis sepulcrum intus contineret mentem mortuam et occisam. Nam revera corpus nostrum sepulcrum erat ante Christi adventum, ut ait in evangelio, Sepulcrum dealbata (Math. 23. 27). Vere sepulcrum eramus plena peccatis fetidus, intus habentes mentem voluptatibus enectam, quatrigenam jam fetentem, mentem scilicet ex quatuor generalibus virtutibus constantem, prudentia, justitia, fortitudine, temperantia. Similiterque corpus ex quatuor elementis constat, ex calido et frigido, humido et sicco. Nescierunt neque

intellexerunt: cum enim Christum lucem non susceperint, in tenebris ambulat. *Et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt (Joan. 1. 5).* *Movetur omnia fundamenta terrae (Psal. 81. 5):* non ejus quam calcamus, sed ejus de qua dicitur: *Terra es, et in terram reverteris (Gen. 3. 19).* Fundamentum enim corporis anima est: qua egressa, velut fundamentum recedente, domus tabernaculi nostri decidit. Moveantur omnia fundamenta terrae: id est, transmoveantur et transferantur animae ad idololatriam ad Dei cognitionem. Deinde: *Surge Deus, iudica terram (Psal. 81. 8).* Surge qui crucifixus es, surge qui peccata nostra sub spinarum imagine in capite tuo redimivisti. *Surge, Deus, iudica terram.* Terram dixit, non caelum. Ne timeas, dilecte. Si regeneratus es ex aqua et Spiritu, caelum es. *Quotquot enim in Christum baptizati estis, Christum induistis (Gal. 3. 27).* *Qualis terrenus, tales terreni: qualis caelestis, tales caelestes (1. Cor. 15. 48).* *Surge, Deus, iudica terram, quoniam tu haereditas in omnibus gentibus.* Tu Christus, cui dedit Pater potestatem omnium, potestatem omnem iudicandi. Nam Pater non iudicat quoniam: omne quippe iudicium dedit Filio, ut honoraret Filium, sicut honorat Patrem (Joan. 5. 22). *Tu haereditas in omnibus gentibus.* Tibi enim dixit Pater: *Postula a me, et dabo tibi gentes haereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae (Psal. 2. 8).* Deo igitur gloriae deus in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

DE POENITENTIA.

Corona aureis floribus nexa auditorum capita ornare volentes, ex immortalibus pratis, Christi digitis pulcherrimos flores decerpentes, rogemus angelos, ad id a divino Spiritu deputatos, ut nobis opem ferant. Niguis enim es, Dei popule, imo Dei templum, ut tali corona decueris: si vero maxime qui Dei templum immaculatum sine sordibus custodistis, ore purpureo et lucida margarita animas in tenebris positas, pietatis fulgore illuminat. Demittite illis cum caritate manus, et quasi ex profundo ignorantiae, ad mirabilem speculacem ipsos educite. Quotquot autem inconsiderate templum Dei per voluptates violastis, ne usque in finem desperetis, sed per poenitentiam ipsam renovate. Sicut enim vir prudens domum ex negligentia sua pessumdaram diligenter reparat renovatque, ut nihil deficiat in domo, quam ab initio excitaverat: ita mens in anima nostra habitans, illam peccatis labefactam et lapsam per poenitentiam renovat. Poenitentia namque lapsam animam erigit, a Deo alienatam ei rursus amicum reddit: poenitentia caliginem animae offusam fugat, mortemque abigit: poenitentia maledictam animam suscitavit, claudicantem erigit, contritam et vulneratam sanat. Curramus ad poenitentiam, quae regnum nobis confert, quae peccata delet, quae salutis mater est. Poenitentia diaboli persequitio, demonum supplantatio. O poenitentia! propter quam Jonas propheta fugiebat a facie Dei, quae decretam mortiferam Dei sententiam evertit, et mortis praeconeum mendacem ostendit: tu enim occurrentis Dei sententiae contra Ninivitas latae, ipsam quidem impedivisti, Ninivitis vero fontes vite ubertim immissisti. Poenitentia cum lacrymis ante Deum prostrans, Ezechiae regi pro morte vitam largita est. O poenitentia a terra in caelos recurrentes, et angelicas potestates exsuperans, ac per divinum Spiritum ad Domini thronum admoventis: quae cum Deo colloquitur, atque ex thesauris Dei quasi ex suis vitam accipit, et se tenentibus fidenter confert. O poenitentia, vitiolorum medica, quae animas mitigat, et ignem furoris extinguunt, iram sedat, et amicitiae lucernas inextinguibiles conciliat! O poenitentia in corde hominis nata, et statim in caelis habitans:

te inventa beatus David, aeterni supplicii ultionem de duobus sceleribus, exde videlicet et adulterio, effugit. O poenitentia, quae vincula peccatorum solvit, et tutam animam servat. Poenitentia ex medio corde genitum emittens, Deum exorat poenitentia ferventes lacrymas ex oculis emittens, sordidatas animas baptismato illestrat. O poenitentia, ex mortali homine profectum pharmacum, quod immortalitatem praebet Animae, quae te possidet. dicit: *Nigra sum, sed formosa (Cant. 1. 4):* nigra propter peccati tristem lactum; formosa propter bonum fulgorem ex poenitentia ortum. O poenitentia, Petri advocata, et Pauli auxiliatrix et ultrix! Te si invenerit Christidica Pharisaeus, Christifer Galileus efficitur. Poenitentia contrafactam animam in metallum transformat, spinosum eor statim mutat. Dicunt quidam aquilam, cum senecti et in altum sublimis volat, si se in limpidissimum fontem demittat, juvenescere. Talis est poenitentia: cor enim illam possidens in altum extollit, et fonte lacrymarum vetustate peccatorum abstersa, Spiritus novitate ipsum induit. Ideoque Spiritus animae poenitenti dicit: *Renovabitur ut aquila juvenus tua (Psal. 102. 5).* Illic videns magnus ille animarum nostrarum medicus omnibus esse virtutibus efficaciorum, dicit: *Poenitentiam agite: appropinquavit enim regnum caelorum (Math. 3. 2).* Accedite ad poenitentiam cum fiducia, *Respice in antiquas generationes, et videle, quis credidit Domino, ad confusum est? aut quis perseveravit in timore eius, et derelictus est? aut quis invocavit illum, et despectus est? Quia miserator et misericors Dominus, et dimittit peccata, et servat in tempore tribulationis (Eccli. 2. 11-13).* Et ne te pudeat, fili, coniteri peccata tua: est enim pudor qui inducit peccatum, et est pudor gloria et gratia. Anima, quae hic poenitentiam agit, accipit remissionem peccatorum: nam in inferno quis confitebitur Domino (Psal. 6. 6)? Ingenisce de peccatis tuis, ut salutem consequaris: *Quando enim, ait, coneris ingenueris, tunc salaberis. Dic tu, inquit, peccata tua, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum iudicaris (Isai. 39. 15. et 43. 26).* Dic peccata tua. *Delicta juventutis meae, et ignorantias meas ne memineris. Secun-*

dum misericordiam tuam memento mei in propter bonitatem tuam, Domine (Psal. 24. 7). Perpende hanc vitam ut unbram prætercurrentem esse. Ubi sunt perceptæ voluptates præteritorum temporum? ubi vana sollicitudo? ubi ærumna? ubi laudes? nonne ut nubecula: a turbine correptæ hæc depulsa sunt? Ne solum respiciamus ad præsentem vitam, sed et ad futuram. *Memorare, inquit, nostrisima tua, et in æternum non peccabis (Eccli. 7. 40).* Respice diem et horam exitus, qualis esse velis in lecto jacens et infirmus, cum nemo te iuvare poterit: considera circum te adstantes amicos, vicinos, cognatos, fratres, domesticos; omnes unanimiter flentes, lacrymantes sine ulla consolatione, lugentes propter te: similiterque filios hinc inde stantes, ac patris vocem pro more requirentes, lamentantes, nec te audientes: uxor queque mœrens, mortemque propter te et ante te optans aderit: angelos terribiles videbis, qui pignus anime tue repecent. Si quidem opera digna honore anima fecerit, ab angelis stipabitur; si vero erga congeneres pauperes immisericos fuerit, sine misericordia condemnabitur: *Judicium enim sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam (Jacob. 2. 13).* Intra in penituarium anime tue; spectator esto operum tuorum; confer mala cum bonis, et si videris mala prævalere, bonis operibus illa obrue, utpote qui peccata visurus sis tibi adversaria. Respice mihi vermem illum insomnem, chaos illud tenebrosam,

ignem inextinguibilem, tremendum, qui aqua non exstinguitur, et a penitentia superatur. O penitentia, que ignem inextinguibilem et æternum exstinguit: que vermem insomnem destruit, chaos tenebrosam obruit et illuminat! o penitentia mors anime: firmissimus, urbs turris, in qua Pater et Filius et Spiritus sanctus regnat! o penitentia, que stimulum mortis solvit, diabolum sub pedes conjicit, draconem interficit, Christum celebrat, virtutem florentem reddit! o penitentia que in luctu gaudium parit, in lacrymis exsultat, ac per lacrymas, æternas auferit lacrymas! o penitentia, que seminat in lacrymis, et in exultatione metet! o penitentia, que in sacco fulgentem Christi vestem nuptialem apparat! o penitentia, que mores Caini ex corde eliminat, atque amorem gaudiumque castitatis inducit! o penitentia, que fetorem peccatorum abstergit, atque bonum odorem operum piorum inducit! o penitentia pacis et amicitia: contubernalis, caritatis socia, flos spei fragrantiam emittens! te illi argentei agni pascentes, purpurea sceptris Trinitatis eructant. Sed ne sermonem prothalentes, videamur nugæ venditare, hic sermonum nostrorum crumenam obsignantes, ad pratum a Deo creatum vos mittamus; ubi sunt arbores suave spirantes, dogmatum plantæ, quas Deus per Patres in Ecclesie lectum vobis plantavit, per Jesum Christum Dominum nostrum, cui gloria et imperium cum Spiritu sancto in sæcula sæculorum. Amen.

DE FIDE.

—

Medico similis est Ecclesie doctor, qui cum Ecclesia sit multis et variis morbis detenta, singulis agris secundum morbi naturam remedium applicat. Exempli causa: venerunt quidam in officina medicinali Ecclesie, tumenti superbie morbo capti: accepto humilitatis emplastro, inflatum superbie morbum curarunt. Alii accurrerunt ira ferventes: hi vero animæ freno sedati morbum exstinxerunt. Alii carnis affectibus ad lasciviam periti accurrerunt; et hi quoque, emplastro castitatis accepto, castitate se accinxerunt. Venite ergo, dilecti, quia is qui præcessit doctor infirmorum animas triplici fide curavit: nos quoque ejus vestigia sequamur. Puto autem multos ex adstantibus velle de fide audire, non quod illi egeant; sani quippe sunt; sed quod velint infirmantes sanare. Multi enim sunt quasi quidem, sed qui non possint eos, qui male habent, per se curare. Quomobrem, dilecti, etsi in argumentum habes id quod in Evangelio jam lectum est explanare, et ex Spiritu sancto hunc vobis potum dare; supersedeo tamen, ut id quod pollicitus sum exsequar. Oportet enim nos Apostoli discipulos omnibus omnia fieri, ut omnes lucrificemus. Rogo autem, si in dictionibus labamur, veniam mihi dets: nam qui ex tempore orant, sæpe labuntur, cum mens non possit simul et Scripturam speculari et orationem ornare. Vos autem internum vestrum hominem et cor hic exhibete purissimum, ut quisque vestrum non modo dicta audiat, sed et videat et cusque rei vim ediscat. Prima ergo res est fides in Deum, res incomprehensibilis, que tangi nequit, invisibilis, que reprehendi nequit, que silentio honoratur et adoratur. Fides a Patre incipit, per Filium venit, in Spiritu sancto impletur: fides sedes animæ, fundamentum vite, radix immortalis: fidei radix vivens est Pater, ramus immarcescibilis Filius, fructus immortalis Spiritus sanctus: Trinitas simplex, incomposita, ineffabilis, inenarrabilis, indivisibilis secundum consensum, secundum virtutem, secundum operandi vim, secundum divinitatem, secundum magnitudinem, in hypostasis et nominibus distincta, in rebus et potestatibus unita: Trinitas ante sæcula existens, non a principio cepit esse, sed sine principio, sine tempore, sine senio: immortalis, internuma-

bilis: non aucta, nec cessans, nec senescens, sed indissoluta: similiter Trinitas existens, non nunc inventa et adorata, sed a sæculis in celo a angelis adorata, a patribus in terra glorificata, a prophetis habita in honore, ab apostolis prædicata, ab Ecclesia ad hoc usque tempus celebrata. Incipiamus, dilecti, a cælis: incipiamus ostendere Trinitatis unam dominationem, adorationem, magnitudinem. Ter superius angeli, potestates, Cherubim et Seraphim illud, Sanctus, Sanctus, Sanctus, incessabilis ore modulantes, in unam dominationem extollunt gloriam. Tres angelos Abraham patriarcha sub quercu Mambre in tabernaculo cœrens, unam dominationem et æqualitatem angelorum Trinitati attribuit. Tres vero sunt angeli; et quercus et tabernaculum et Abraham: et crux et Ecclesia et semen hominum. Ipse Abraham via trium dierum vivit, ut filium suum Isaac in holocaustum Deo offerret. Trium dierum iter est ut Isaac offeratur; trium dierum est passio Christi per crucem. Quod autem Christi mysterium Abraham in Isaac speculariter, testificatur Christus dicens: *Abraham poter vestris exsultavit ut videret diem meum: et vidit et gavisus est (Joan. 8. 56)*. Tribus diebus Moyses iter agit, ut immolet Deo; dicit enim Pharaoni: *Viam trium dierum ibimus ad sacrificandum Domino Deo nostro (Exod. 5. 48)*. Tres mensuras similit: Sara accipiens, subcineritios panes fecit: tres mensura: similit et Sara et subcineritii panes sunt triplex fides, et Ecclesia in abscondito cordis hominum servata. Tres virgas Jacob in aquam injecti, ovibus Labai potum dedit: tres virga, aqua et oves bibentes, sunt Trinitas, baptisma et populus illuminatus. Tribus diebus et tribus noctibus Jonas in cæcis fuit: tres dies et noctes, Jonas et cete, significant Unigenitum in inferis. Et quod hæc ita sint, jam dicator: *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus: sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus (Matth. 12. 40)*. Tribus diebus Ninivite jejunarunt: tres dies et jejunium et Ninivite viveutes sunt Trinitas lucem afferens, abstinentia a malis et mundi vita. Ter Elias propheta super assuas et membra hominum aquam infundens, ignem de celo super illa demisit: triplex vero aqua assuæ,

ἔλαβετε τῆ μετανοῆ βασιλείας, Ἐμβλέψατε εἰς ἀρχαίως γενητάς, καὶ ἴδωτε, τίς ἐπίστευεν ἐν Κυρίῳ, καὶ κατήσπυρσθη; ἢ τίς ἐνέμενον ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ, καὶ ἐρεσκελεΐσθη; ἢ τίς ἐπεκαλεῖσθαι αὐτόν, καὶ ὑπερέβηεν αὐτόν; Δίδει οὐκ ἐπιθυμῶν καὶ ἐλεήμων ὁ Κύριος, καὶ ἀζητήσιν ἁμαρτίας, καὶ σάξει ἐν κυρῷ αἰσέως. Καὶ μὴ αἰσυνθῆναι, τέκνον, δοιοῦσθαι τὰς ἁμαρτίας σου· ἐστὶ γὰρ αἰσχύνῃ ἡ ἐπάνομα ἁμαρτιῶν, καὶ ἐστὶν αἰσχύνῃ ἡ δοῦκα καὶ χάρις. Ἦνταῦθα μετανοῶσα ψυχὴ λαμβάνει τὴν ἀπεινὴν τὴν ἁμαρτημάτων· Ἐν γὰρ τῷ βῆθι τίς ἐξομολογῆσθαι τῷ Κυρίῳ; Στένατον ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίας σου, ἵνα σωθῆς; Ὅταν γὰρ, φησί, ἀποστραφῆς στενάξῃς, τότε σωθήσῃ. Λέγει σὺ, φησί, τὰς ἁμαρτίας σου, ὅπως ἂν δικαιωθῆς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε. Λέγει τὰς ἁμαρτίας σου. Ἅμαρτίας ρεστήεις μου, καὶ ἀγνοῖαι μου μὴ μνησθῆς. Κατὰ τὸ ἔλεός σου μνησθήσει μου σὺ ἐνεκεν τῆς χρηστότητός σου, Κύριε. Πρῶτος, ὅτι ὁ βίος οὗτός ἐστιν ὡς; σὴν παρατρέχουσα. Πῶς εἶναι αἱ ἀπολαύσεις τὴν παρελθόντων χρόνων; πῶς ἡ μέριμνα ἡ κενή; πῶς αἱ θλίψεις; πῶς αἱ ἀνέσεις; οὐχ οὐς ἐμὴλῃ ὑπὸ διαλατῶς εἶναι ἐλαυνόμεναι; Τὰ πάντα παρατρέχουσα*. Μὴ νόησον βέλτεμον ἐξ τῶν ἐπιτάσεων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μέλλουσα. Μιμηθῆσθαι, φησί, τὰ ἐσχατὰ σου, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα οὐχ ἁμαρτήσῃς. Ἐνδὲ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς ἐξόδου, οἷος εὐέλεις εἶναι ἐπὶ κλίνας βελθίμενος, καὶ ἀδύνατος, μὴ ἔχων ἐαυτῷ τὴν βοήθειαν· ὅρα τοὺς κύκλους σου περιστοιχάτας φαῖτες, γίφωτας, συγγεῖς, ἀδελφοὺς, οὐκίας· πάντες ὁρμημαῖον ὁμορρῶμενοι, δακρυόντες, ἀπαρηγόρητοι, ὁμορρῶμενοι διὰ σέ· ὁμοῖος δὲ τὰ τέκνα ἐκατέρωθεν ἐσχηκότα, καὶ τὴν τοῦ πατρὸς φωνὴν συνθίβας; ἐπιζητούσας, κλαυθμυρίζουσας καὶ μὴ ἀκούοντάς σου· ἢ γυνὴ πάλιν κατέκλυτον, τὸν θάνατον γαίγυρμένη πρὸ σου διὰ σέ· ἀγγέλου φοβεροῦ· τὸ ἐάειν τῆς ψυχῆς σου ἀπεινούσας. Ἐάν μὲν ἢ τιμῆς ἄξια πεινυθήσῃ ἡ ψυχὴ, ἢ τὸν αἰῶνα ὁμορρῶρηθήσῃ· ἐάν δὲ ἢ ἀνείλες

* Fort. οὐχ ὡς ἐμὴλῃ ὑπὸ λ. ἐλαυνόμενα τὰ π. η ;

πρὸς τοὺς ὁμοφύλους πάντας ἀνατρέχειται, ἀνίλεως κατακρήσεται· Ἡ γὰρ κρίσις, φησί, ἀνίλεως ἐν μὴ ποιήσῃται ἔλεος. Εἰσέλθε εἰς τὸ ταμίον τῆς φυγῆς σου· γενεὴ θεατῆς τῶν ὑπὸ σου πεπραγμένων· ἀντίβαλε τὰ καλά σου τοῖς φαῖταις, καὶ ἐάν ἴδῃς, ὅτι ὑπερέβηλῃ καὶ ταύλα, γασον αὐτὰ ταῖς εὐνοίαις, ὡς μέλλον ἀντιπρόσωπα θεωρεῖν σου τὰ ἁμαρτήματα. Ὅρα μὴ σκυλῆκα τὸν ἀκούιστον, καὶ τὸ χάος τὸ ἀρεγγῆς, τὸ πῦρ τὸ ἀθεστον, τὸ ὑπὸ ὕδατος μὴ ὀσυνυμένον, ὑπὸ δὲ μετανοῆς; νικῶμενον. Ἡ μετανοῆς, τὸ πῦρ τὸ ἀθεστον καὶ αἰώνιον κατασθενεύουσα, καὶ τὸν σκυλῆκα τὸν ἀκούιστον ἐδαφίσουσα, καὶ τὸ χάος τὸ ἀρεγγῆς ἐξομολογῶσα καὶ φωνίζουσα· ὡς μετανοῆς, ταίγος φυγῆς ἀρραγῆς, πόλις πετυρωμένη, ἐν ἧ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα βασίλειαι· ὡς μετανοῆς, ἢ τὸ κέντρον τοῦ θανάτου ἕλυσσα, καὶ τὴν διάβολον ὑπὸ πύδας φέρουσα, καὶ τὸν ὀρῆκατον ἀνατροῦσα, καὶ τὸν Χριστὸν ἀνωμοῦσα, καὶ ζωὴν ἐξαναθῶσα· ὡς μετανοῆς, ἢ ἐν τῷ πύθει γαρὰν ἀναθάλουσα, καὶ τὸ πῦρ; δακρυῖον ἀγαλλομένη, καὶ διὰ δακρυῖον καὶ αἰώνια δάκρυα ἀραιουσα· ὡς μετανοῆς, ἢ ἐν δακρυῖοι ἀπειρώσα, καὶ ἐν ἀγαλλιάσει θερλῶσα· ὡς μετανοῆς, ἢ ἐν τῷ σάκκῳ τὴν ἐξαστρέπτουσαν στοίχην Χριστοῦ μνηστευομένη· ὡς μετανοῆς, ἢ τὸν τρόπον τοῦ Κάν ἐκ τῆς καρπῆς ἐλαίνουσα, καὶ τὸν πύθειν καὶ γαρὰν τῆς ἀγνείας ἐμβάλλουσα· ὡς μετανοῆς, ἢ τὴν ὀσυνῶσαν τὸν ἁμαρτημάτων ἀποσμηχῶσα, καὶ τὴν εὐωδῶσαν τὸν καπορῶματιον στολίξουσα· ὡς μετανοῆς ἐλθήσῃς; σύνκοις, φίλας; [854] ὁμοσχημ, ἀγάτης ὀμοζυγας, ἐπιπόθῃον ἄνθος· ὁ αἰ ὡς νωμμενο ἀργυροχρῶτος ἄρης πορρῶρη σκίτηρ τῆς Τριᾶδος ἐρευνοῦται. Ἀλλ' ἵνα μὴ μηκινάτες τὴν λόγον ὀδοῦμεν ἐρεσκελεῖν, ἐνταῦθα τὸ βαλάντιον τῶν λόγων ἡμῶν σφραγίσαντες ἐπὶ τὸν θεστικτον λεμῖονα ὡμῶς παραπόμενοι, ἐν ᾧ εἰσὶ τὰ καλλίπῃτα δένδρα τῶν δογμάτων στελεχῆ, ὁ ὀθεδς διὰ τῶν πατέρων εἰς ὀρθότης τῆς Ἐκκλησίας ὡμῖν κατεφῆρυνσε διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ᾧ ἢ δοῦκα καὶ τὸ κράτος; σὺν ἁγίῳ Πνεύματι; εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Περὶ πίστεως.

Ἰατρῷ ἔσκειν ὁ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος, πολλῶν καὶ ποικίλων παθῶν αὐτῆν κεκτημένον, καὶ ἐκάστῳ τῶν ἀρρώστῶντων κατὰ τὴν τοῦ πάθος χρεῖαν δίδοντι τὸ φάρμακον. Οἷον, ἤλθον νικες ἐν τῷ ἱατρῷ τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ οἰδάνουτος πάθους τῆς ὑπερηφανίας ἀλασκόμενοι· λαβόντες τὸ ἐπιπλάστρον τῆς ταπεινοφροσύνης, τὸ οἰδάνον πάθος τῆς ὑπερηφανίας, ἴασαντο. Ἄλλοι προσέδωκον ὑπὸ ὀρθῆς ἐκπαρῶμενοι· χαλσθέντες; καὶ οὗτοι ὑπὸ τῶν τῆς ψυχῆς· τὴν ἀρρώστιαν κατέσθεσαν. Ἐτεροι δὲ ὑπὸ τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν πρὸς λαγνείαν ὀπισθηλατομῆνοι προσέδωκαν· καὶ οὗτοι λαβόντες τὸ ἐπιπλάστρον τῆς σφροσύνης, τῆς ἀγνείας ἐαυτοὺς περιεργήσαν. Δεῖτε τοῖσιν, ἀγαπητοί, ἐπιεικέρι ὁ προλαβὼν διδάσκαλος τὰς τῶν ἀρρώστῶντων ψυχὰς τῆς τριπλῆς πίστεως ἱεράτατος, καὶ ἡμεῖς τοῖς ἐκείνου ἴγνεσι ἀκολουθοῦμεν. Οἵμαι δὲ καὶ πολλοὺς τῶν ἐνθάδε ἐστῶτων βουλήσθαι ἀκούειν περὶ πίστεως; οὐχ οἳ αὐτοὶ χρῆσκουσι, ὕγιανοι γὰρ, ἀλλὰ βουλόμενοι δὲ αὐτῆς τοῖς ἀρρώστοις θεραπεύσασθαι. Πολλοὶ γὰρ εἶναι ὕγιανοι τας μὲν αὐτοῖ, οὐκ ἐνάμεινε δὲ τοῖς; κακῶς ἔχοντας θεραπεύσαι δὲ ἐάσαντο. Δὴ, ἀγαπητοί, κατὰ πρόθεσιν ἔχον τὸ ἀρτίως; ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὑπαναγομένη ὡμῖν γραμμάνα συντήρησαι, κὰν αὐτὸ τὸ Πνεῦμα*· τῶς παρόντος ποιήσαι· τούτο μὲν ὑπερέβηται, πῶς δὲ ἐκείνο ὅσαρ ἐπιγηγελάμην. Δεῖ γὰρ μαθητὰς ὄντας, ἡ μᾶς τοῦ Ἀποστόλου, τοῖς πᾶσι τὰ πάντα γενέσθαι, τοῖς ἑαυτοὺς πάντας κερθῆσθαι. Παρακλῆθι δὲ, κὰν σφραλλῶμεθα ἐν ταῖς λέξεσι, συγγνωμῶν ἡμῖν ἀπονομισθῆσαι. Οἵ γὰρ εἰς αὐτοσχεδίον λέγοντες, πολλαὶς σφάλλονται, τὸ νόμῳ μὴ ἐπαρομῆσαι καὶ τὴν Γραφὴν θεωροῦσαι, καὶ τὸν λόγον κομῆσαι. Καὶ αὐτοὶ εἰ ὡμῖς, τὸν ἐνόηον ὡμῶν ἀνθρώπων τῆς καρδίας παρατρέψαστε ἐνθάδε καθαρισάμενοι, ἵνα ἐκαστοὺς ὡμῶν μὴ μόνον τῶν λεγομένων ἀκούη, ἀλλὰ καὶ βλέπη, καὶ ἐκαστὸν πρῶματος μανθῶν τὴν δύναμιν. Πρῶτον οὖν ἐστὶ πῆστι; ἢ πρὸς ἑθῆν πρᾶγμα ἀκατάληπτον, ἀφῆλῆπτον, ἀσέληπτον, ἀκατήρητον, οὐατῆρ τιμωμενον καὶ προσκυ-

* Savius putat legendum κὰν αὐτῷ τῷ νόμῳ.

νοῦμενον· πῆστις ἀπὸ Πατρὸς μὲν ἀργεται, ἐπὶ Υἱὸν δὲ ἔρχεται, εἰς δὲ τὸ Πνεῦμα πληροῦται· πῆστις ἔδρα φυγῆς, θεμλίος ζωῆς, ἀθάνατος· πῆστις δὲ βίσα ζωῶς ὁ Πατὴρ, κλάδος ἀμάρτανος ὁ Υἱὸς, καρπὸς ἀθάνατος τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τριὰς ἀπῆλ, ἀσύνθετος, ἀνεκσρατος, ἀδητήγτος, ἀδιαιρέτος κατὰ συμμετρίαν, κατὰ δύναμιν, κατὰ ἐνέργειαν, κατὰ θεότητα, κατὰ μέγεθος, ἐν ὕποστάσει καὶ ὀνόματι δεποιημένη, ἐν πρᾶγμασι καὶ ὕνομασι ἡνωμένη· Τριὰς πρὸ αἰώνων ὑπάρχουσα, οὐκ ἀπ' ἀρχῆς ἀρβῆμένη τοῦ εἶναι, ἀλλὰ ἀνυρῶς, ἄχρονος, ἀγήρατος, ἀθάνατος, ἀσεικώμενος, οὐκ αἰζουσα, ἡ λήγουσα, οὐ γηράσκουσα, ἀλλὰ ἀκατάτῃον ὄσος· ὡσαύτως συγγῆουσα Τριὰς, οὐ νῦν εὐρέβηται τὸ προσκυνεῖσθαι, ἀλλ' ἀπὸ αἰώνων τῶν ἀγγέλων ἐν ὀράνοισι προσκυνομένη, ὑπὸ πατέρων ἐπὶ γῆς δοσζυομένη, ὑπὸ πρῶτην τιμωμένη, ὑπὸ ἀποστόλων κρητισομένη, ὑπὸ Ἐκκλησίας; μέγχι νῦν μεγαλυνομένη. Καὶ ἀρβῆματα, ἀγαπητοί, ἀπὸ τῶν ὀρανῶν ἀρβῆματα δεικνύουσι τῆς Τριᾶδος μίαν κυριότητα, καὶ προσκύνειν καὶ μεγαλότητα. Τριτόν οἱ ὕπερτατος ἀγγελοῖ, καὶ δυνάμις, Χερουδὲμ καὶ [855] Σαραφὲμ τὸ Ἅγιος, Ἅγιος· Ἅγιος, ἀκαταπαύστῳ στήματι μελωδῶντα εἰς μίαν κυριότητα κοροφῶσι τὴν δόξαν. Τριεῖς ἀγγέλου Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης συγγῆον ὑπὸ τὴν ὄρον τὴν Μαβυρὴν ἐπὶ τῆ σκηνῆ θεωρησας, μίαν κυριότητα, ἴσῃτα Τριᾶδι τῶν ἀγγέλων ἀπένειμα. Τριεῖ, δὲ ἀγγελοῖ, καὶ ὄρυς; καὶ σκηνῆ καὶ Ἀβραὰμ, καὶ σταυροῦ, καὶ Ἐκκλησίας καὶ σπέρμα ἀνθρώπων. Αὐτῶς Ἀβραὰμ ὀδῶν τριῶν ἡμερῶν ἐπορεύθη ἐπὶ τὸν ὄρον αὐτοῦ Ἰσαὰκ εἰς ὠσακρῶσιον τῷ θεῷ ἀνεγκῆας. Τριῆμερος δὲ ὀδὸς καὶ Ἰσαὰκ ὠσακρῶσιμον, τριῆμερος δὲ σταυροῦ τὸ πάθος τοῦ Μονογῆουτος. Ὅτι δὲ τοῦ Χριστοῦ μιστήριον Ἀβραὰμ ἐν τῷ Ἰσαὰκ ἔθευρει, ὁ Κύριος μαρτυρεῖ λέγων· Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὡμῶν ἡγαλλῆιστοσ, ἵνα ἴσῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμῆν; καὶ εἶδῃ, καὶ ἔχαρη. Τριῶν ἡμερῶν καὶ Μωσῆς πορεύεται ἐπὶ τὸ ὄρυς τῷ θεῷ. Λέγει οὖν τῷ Φαράῳ, Ὅδῶν τριῶν ἡμερῶν περυσώμεθα εἰς τὸ ὄρυς Κυριῷ τῷ θεῷ ἡμῶν. Τρια

μέτρα σημειώσαι καὶ Σάρρα λαβούσα, τοῖς ἐγκρυφίας ἐποίησεν· τριμετροὶ δὲ σημειώσαι καὶ Σάρρα καὶ ἐγκρυφίας, τριτάτους· πέντας καὶ Ἑκκοχρία ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων φυλακτομένην. Τρεῖς βόθρους Ἰακώβ λατῶν ἐν τῷ ὕδατι Ἐβαλοῦν τὰ πρόβατα τοῦ Λάβαν ἐπίπαιε· τρεῖς βόθροι καὶ ὕδωρ καὶ πρόβατα ποιούμενα. Τρία καὶ βάπτισμα καὶ λῆξ φωτισόμενος. Τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· Ἰωάνης ἐν τῷ κρῖτι ἀποτίχη· τρεῖς δὲ ἡμέρας καὶ νύκτας, Ἰωάνης καὶ τὸ κρῖτος, τοῖς Μονογενῆς ἐν τῷ ὄρει. Καὶ διὰ ταῦτα οὕτως ἔχει, λέγει τῷ· Ὁρ ἔρασεν Ἰωάνης ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κρῖτος· πεποίηκε τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· οὕτω δὴ καὶ τὸν Ἰωάνη τὸν ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς τῆς ποιήσαι τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Τρεῖς ἡμέρας καὶ νηστεία νηστεύσασαν Ἐξησαν· τρεῖς ἡμέρας καὶ νηστεία καὶ Νινευίται ζώντες, Τρεῖς φωτοφόροι καὶ ἀποχὴ κακῶν καὶ κόσμου ζωῆ. Τρίτον Ἥλιος ὁ προφήτης ἐπὶ τοῖς οὐρανοῦ καὶ τὰ μέλη τοῦ βουδ τοῦ ὕδωρ ἐπιπέων, πῶρ ὀρανοῦ ἐπὶ αὐτὰ κατήγαγε· τριούσι δὲ ὕδωρ καὶ οὐρανοῦ καὶ μέλη βουδ καὶ πῶρ ὀρανοῦν, τριούσι βουδ βάπτισμα καὶ σταυροῦ καὶ μέλη Χριστοῦ τὸ ὀρανοῦν φέρων. Τρίτον τῆς ἡμέρας καὶ ἀνατῆς τῆς θυρίδας τοῦ οἴκου αὐτοῦ ἀνοίγων κατὰ ἀνατολὰς προσευχόμενος τοῦ αἰτήματος, ἔτιχε, διδάσκοντος τοῦ μυστηρίου· διὰ δὲ ἡμᾶς τοῖς ὀφθαλμοῦ τῆς ψυχῆς ἀνοίγοντας, Πατὴρ καὶ Ἰωὴ καὶ ἅγιον Πνεῦμα κατὰ ἀνατολὰς ἐντυγνάνειν. Τρεῖς παῖδες ἄφθοροι ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ πυρὸς ἐβιβήθησαν, αὐτοὶ μὴ οὐδὲν ἔπαθον, τοῖς δὲ Χαλδαίοις ἐνεπύριον· τρεῖς παῖδες ἄφθοροι καὶ χάρμονος καὶ Χαλδαῖοι, Τρεῖς ἄφθοροι καὶ χρεῖται καὶ δαιμόνων ἀπολλύμενοι. Τρεῖς ἀρεταὶ ὁ μακάριος Παῦλος· τῆ Ἐκκλησίᾳ παραδόσκει λέγων· Πίστις, Ἐλπίς, ἀγάπη· πέντας εἰς τὸν Πατέρα, ἑπτὰ εἰς τὸν Ἰωάνη, καὶ τὸ πλῆρωμα τοῦ νόμου ἀγάπη· Ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐστὶν ἡ ἀγάπη. Τρεῖς καὶ ἅγιος Παῦλος παρεκάλει τὸν Κύριον λέγων· Ὑπερ τοῦτου τρεῖς τὸν Κύριον παρεκάλει. Καὶ πρότερον ὁμοιωθεὶς ἐν εὐσεβειῶσιν ἔβηται συνελθήμενῳ. Οὐκ εἶπε, Τρίτον τὸν Κύριον παρεκάλει, ἀλλὰ, Τρεῖς Πατὴρ, Ἰωὴ, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τρεῖς ὑποστάσεις, μίξ δὲ καρδίας. Καὶ Τρεῖς, φησὶν, ἐβραβεῖσθην· τούτοις, Τρεῖς μὲν ὑποστάσεις ὁμοιωθεὶς, εἰσάφει δὲ τὴν πίστιν τῆς Τριάδος τῶν ἰσθῶ τῆς ὁμοιωθεὶς πρὸς μίαν συμφωνίαν τὴν ψυχῆν μου ἐστῆλωσα. Καὶ Τρεῖς, φησὶν, ἀνεάντησα· τούτοις, Τὸν φέρων τὸν Ἰουδαϊκῶν ἀμαρτημάτων ἐν ὀνόματι Πατρὸς καὶ Ἰωὴ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ πηγῇ τοῦ βαπτίσματος κατεπόντισα. Τρία σάτα ἀλευροῦ, καὶ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁμοιωθεὶς, γυνὴ λαβούσα, καὶ μικρὰν ἄνοιαν ἐγκρύψασα, ὄνον τὸ φεραμα ἔξωμα· τρία δὲ σάτα ἀλευροῦ καὶ μικρὰ ζῦμη καὶ γυνὴ ζυμοῦσα ἡ σοφία ἐστὶ δὴ τὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν τῆς Τριάδος· πέντας μεταστρέφουσα. Τούτοις πᾶσι τοῖς μυστηρίοις οἰονεὶ σφραγίζεαι τὴν εὐχὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἐν τριῶν καταβύσει τοῦ σώματος ἐν βάπτισμα τοῦ ἁγίου μαθηταῖς παραδόσκει, λέγων, Πορευθέντες μωθεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἰωὴ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Μίαν ἐνέργειαν ἐπίνομα· ἀποβέβαιον μίξ δὲ ἐνεργεῖαι· [856] Πατὴρ καὶ Ἰωὴ καὶ ἅγιον Πνεῦμα· ἀποβέβαιον μίξ, ἀνάγκη πᾶσα καὶ μίαν οὐσίαν τασεῦσθαι· ὃν γὰρ ἡ ἐνέργεια μίξ καὶ οὐσία μίξ. Ἀρξώμεθα τοῖνυν λέγειν περὶ κοσμοποιίας, περὶ υἰοθεσίας, περὶ ἐλευθερίας, περὶ ὀρανοῦ καὶ γῆς σπασίσεως, καὶ ἀπελαπίδος περὶ πανθῶ ἔργου καὶ τῶν ἄλλων τῆς ζωῆς ἡμῶν χρεῖται, ἀφορμὰς ὑπὸ Πατρὸς καὶ Ἰωὴ καὶ ἁγίου Πνεύματος ἐπιτελούμενας. Ἀρξώμεν ἀπὸ τῶν πρώτων, καὶ ἔδωκεν ἐπὶ τὰ δεύτερα, εἰθ' οὕτω καθεξῆς ἐν λόγῳ ἡμῶν περιωσώμεν. Τὸν ὀρανοῦ ἐποίησεν ὁ Πατὴρ οὐκ ἄνευ λόγου καὶ Πνεύματος· τῷ γὰρ λόγῳ Κυρίου οἱ ὀρανοὶ ἐστερωώθησαν, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ. Πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσεν ὁ Πατὴρ, ὡς γέγραπται· Τὸν ὀρανοῦ καὶ τῆν γῆν ἐπλήρωσεν, λέγει Κύριος. Ἐπλήρωσεν καὶ ὁ Ἰωὴ· Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ἄνευ αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν. Ἄκουε τῆς σοφίας λεγομένης περὶ τοῦ Πνεύματος· Πνεῦμα Κυρίου ἐπλήρωσεν τὴν οἰκουμένην. Τί δὲ; Τὸ μέγιστον τῶν κτισμάτων, δὲ ἀνθρώπων, οὐχ ὑπὸ Πατρὸς μόνου γεγέννηται, ἀλλὰ συνεργούντος τοῦ Ἰωὴ, συμπληρούντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος· Ποιήσωμεν γὰρ, φησὶν, ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα

ἡμετέραν καὶ κατ' ὀμοίωσιν. Ποιήσωμεν. ὁ Ποιῶμεν μὲν Ἰωὴ, οὐ ποιῶν δὲ οὐ, οὐ ποιῶν ἑαίνων, ἀλλὰ, Ποιήσωμεν. Εἰ γὰρ εἶπει, Ποιῶντων οὐ, ἔδεικνεν τὸν ὀρανοῦν· τὸ δὲ ὀμνῶντων διδάσκει λέγει. Ποιήσωμεν ἄνθρωπον. Κοινὴ ἡ γνῶμη, κοινὴ ἡ πρόβη, κοινὴ καὶ τὸ πλάσμα. Ὅτι δὲ Πατὴρ καὶ Ἰωὴ καὶ ἅγιον Πνεῦμα παροῦνται τῶν ἀνθρώπων, αὐτοὶ μὴ μαρτυρεῖν λέγων πρὸς τὸν Θεόν· Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἐκλάσαν με. Ὁ δὲ οὐ μὴ μόνος παροῦνται· οὐ γὰρ χεῖρ σου ἐποίησέν με. Ὅτι οὐ μὴ μόνος παροῦνται, ἔτις ἐστὶν ὁ Μονογενῆς σου. Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με, τούτοις, ὁ Λόγος καὶ τὸ Πνεῦμα. Ὁσὲν ἔλεγεν· Ἡ μὲν τοῦ Λόγου σοφία ἐκλάσει με, ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος οὐσία· ἐποίησέν με, τὸ συμπληρούντων. Ὁσὲν καὶ Ἰωὴ λέγει πρὸς τὸν Θεόν· Αἱ χεῖρές σου ἐκλάσαν με, καὶ ἐποίησάν με. Καὶ γὰρ οἱ ὀρανοὶ καὶ ἡ γῆ· ὁσὲν τῶν ὀρανοῦν δὲ αὐτοῦ γεγέννηται. αὐτοὶ μὲν λέγοντες· τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ ὀρανοὶ ἐστερωώθησαν, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτοῦ· ἐν δὲ τῷ προσῆτῳ Ἰωάνη. Ὁ δὲ χεῖρες ἐκτίσαν τὴν σφραγίδα τοῦ ὀρανοῦ. Καὶ γὰρ ἐναυθα δὲ Πνεύματος καὶ Λόγου σημαίνει τὴν τῶν ὀρανοῦν σφραγίδα ἐκτίσθαι. Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν· ὁ Κατ' εἰκόνας ἡμετέρας, ἀλλὰ, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν· τὸ μὲν, Ποιήσωμεν, πληθυντικῶς, τὸ δὲ, Κατ' εἰκόνα ἡμετέρας, ἐνικός. Καὶ ἴνα μὴ τις ὑπολάβῃ, ὅτι κατὰ τὴν τοῦ Πατρὸς εἰκόνα μόνον γεγέννηται ὁ ἄνθρωπος, ἐπήνεγκε τὸ ἡμετέραν. Καὶ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἐκτὴν ἡ εἰκόνα ἡ πρωτογενῆς τοῦ Ἄβημ· τῆ παραδόσκει ἐβραβεῖσθαι ἐδέσθαι ἀνακαινισμού καὶ καθάρσεως, οὐκ ἐν ὀνόματι Πατρὸς μόνου ἐν τῷ βαπτίσματι ἀνακαινίζεται, ἀλλὰ καὶ Ἰωὴ καὶ ἁγίου Πνεύματος, ἐπειδὴ καὶ ἐξ ἀρχῆς οὕτως ἐγένετο. Ἄμην· τοῦ σφραγίζεαι ὁ Πατὴρ ἐν τῷ βαπτίσματι, καθὼς Παῦλος λέγει· Ὁ δὲ καταστρέφόμενος ἡμᾶς εἰς τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ, καὶ χριστοῦ ἡμᾶς καὶ σφραγισίμενος ἡμῶς. Σφραγίζεαι δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Μὴ λυπεῖται γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν ᾧ σφραγισίμενος εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. Σφραγίζόμενοι τὸν Πατὴρ καὶ Πνεῦματος τὰς καρδίας ἡμῶν, οὐκ εἰς δύο εἰκόνας μεταμορφώμεθα, ἀλλ' εἰς μίαν τὴν τοῦ Ἰωὴ αὐτοῦ. Ἐκ δὲ τούτων συνάγεται, τὸ, Εἰς μίαν, εἶναι Πατὴρ καὶ Ἰωὴ καὶ ἅγιον Πνεύματος. Σφραγίζόμενοι τὰς καρδίας ἡμῶν, σύμφωνα τοῦ Ἰωὴ γινόμεθα, καὶ εἰκὼν Θεοῦ, ὡς βοᾷ Πέτρος λέγων· Ἄντη μὲν γὰρ οὐκ ἐβραβεῖσθαι κατακαλιώτεσθαι, εἰκὼν καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ ὑπάγωμεν. Πολὺ μᾶλλον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. Μέγας ἐστὶ καὶ Ἰωὴ, ἀπέραντος ἐστὶ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ μεγάλῃ λογῆς αὐτοῦ (Χριστοῦ γὰρ Θεοῦ δυναμῆς), καὶ τῆς συνθέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμῆς. Τούτοις, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, Πνεῦμα ἐστὶ σοφίας καὶ συνέσεως, καὶ εἰρήνης ὁ Πατὴρ· Ἰδοὺ ἐκκλήτω πρὸς αὐτοὺς, ὡς παραμύθιον εἰρήνης. [857] Εἰρήνη καὶ ὁ Ἰωὴ, ὡς Παῦλος λέγει· Αὐτοὶ ἐστὶν εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιητὴς τῶ ἀμείνων· Ἐ. Εἰρήνη καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος, φησὶν, ἀγάπη, εἰρήνη, Πηγὴ ὁ Πατὴρ· Ὅτι παρά σου πηγὴ ζωῆς καὶ ὁ Ἰωὴ· Ἐμὲ γὰρ ἐγκατέλειπον πηγὴν ὕδατος ζωῆς. Εἰ μὴ ἦν δὲ πηγὴ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἄνευ ἔλεγεν ὁ Παῦλος· Καὶ πάντες ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἐβαπτισθήμεν. Ἐντελέστερον δὲ ἔστιν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶντων καταρθεῖν, ὅτιπερ πηγὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρεκάλει. Ἐοὐὸν γὰρ ὁ Ἰησοῦς ἐκραεῖ λέγων· Εἰ τις ἐπιθύσθαι, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω ὕδωρ καὶ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, καταμῆ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ βιβώσων ὕδατος ζωῆς. Τοῦτο δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ Πνεύματος, οὐ ἐμῶντων λαβόντων οὐ πιστεῖοντες εἰς αὐτόν. Φῶς ὁ Πατὴρ, Ὅτι ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ· φῶς καὶ ὁ Ἰωὴ, Ἐγὼ γὰρ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· φῶς καὶ τὸ Πνεῦμα· οὐκ ἄνευ ἔλεγε γὰρ ὁ Παῦλος, τὸ Πνεῦμα μὴ σβέννυται. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὡς βεβαιώσασαν τοῦτο παρὰ τῶν τυγγάνων, ὁ ἀπὸ ἰδικῶν λέγει τῷ· Ἐν τῷ φωτὶ σου ἐφύθησά με, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐλευθεροῦ ὁ Πατὴρ τὸν δεδουλωμένον τῇ ἀμαρτίᾳ· Ἐλευθεροῦ ὁ Ἰωὴ· ἔλεγε γὰρ πρὸς τοῦ Ἰουδαίου, Ἐάν εὐν ὁ Ἰωὴς ἔμας ἐλευθερώσῃ, ὅπως ἔλεθεροῦ ἐστὶ· Ἐλευθεροῦ καὶ τὸ Πνεῦμα· Ὁ γὰρ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία· ὁ νόμος τοῦ Πνεύματος ἐλευθεροῦ· Ὁ δὲ νόμος τοῦ Πνεύματος ἐλευθερώσει ἐκ τοῦ νόμου τοῦ νόμου τῆς

membrâ bovâ et ignis cœlestis, sunt triplex baptisma et crux et membra Christi et cœlestis splendor. Ter in die Daniel, apertis domus suæ fenestris, ad orientem precans, rem petitam assequutus est; docente nos mysterio, oportere nos mentis oculis apertis, Patri et Filio et Spiritui sancto ad orientem supplicare. Tres pueri incorrupti, in furnacem conjecti, ipsi quidem nihil passi sunt, sed Chaldæos combusciverunt: tres pueri incorrupti, fornax et Chaldæi sunt Trinitas incorrupta, iudicium et dæmones. Tres virtutes beatus Paulus Ecclēsiæ tradidit dicens: *Fides, spes, caritas* (1. Cor. 13. 13); fides in Patrem, spes in Filium, et plenitudo legi caritas (Rom. 13. 10); nam *Fructus Spiritus est caritas*. Ter et ipse Paulus rogabat Dominum dicens, *Propter quod ter Dominum rogi* (2. Cor. 12. 8). Et animalverte viri sapientium, in simplicissimo verbo comprehensam. Non dixit, Tertio Dominum rogavi, sed, *Ter*. Pater, Filius et Spiritus sanctus, tres hypostasēs, una autem dominatio. Et *Ter*, inquit, *virgine cœsus sum* (Ibid. v. 25); id est, tres quidem hypostasēs confessus sum, senel autem fidem Trinitatis lapide confessionis ad unum animæ concentum firmavi. Et *Ter*, inquit, *non fragrum pertuli*; id est, Iudiciorum omni peccatorum in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti in fonte baptismatis demersi. Tria sata farinae, et regni cœlorum similitudo allata, mulier que accepit, et modicum fermentum abscondit ac totam massam fermentavit: tria vero sata farinae, modicum fermentum et mulier fermentans, sapientia Dei est, que per corpus Christi totam humanam naturam in Trinitatis fidem convertit. Iis omnibus mysteriis quasi sigillum apponens Dominus noster, in tribus immensissimis corporis unum baptisma discipulis suis tradidit, dicens: *Enites docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* (Math. 28. 19). Unam esse operationem facile demonstrabimus: cum autem unam esse operationem Patris et Filii et Spiritus sancti demonstrat, necesse est omnino unam credi substantiam: quorum enim operatio una, non quoque est substantia. Incipiamus ergo dicere de mundi creatione, de adoptione, de libertate, de cœlo, de terræ constitutione, atque uno verbo de omni opere, deque aliis omnibus ad vitæ nostræ usum pertinentibus: ac quibus occasionibus ex: a Patre et Filio et Spiritu sancto perfectæ sint. A primis incipiamus, et ad secunda veniamus; et sic deinceps orationem nostram persequamur. Caelum fecit Pater non sine Verbo et Spiritu: nam *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritus oris eius omnia virtus eorum* (Psal. 52. 6). Totum orbem replevit Pater, ut scriptum est: *Cœlum et terram ego impleo, dicit Dominus* (Jer. 23. 24). Replevit et Filius: nam *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil* (Joan. 1. 3). Audi Sapientiam dicentem de Spiritu: *Spiritus Domini replevit orbem* (Sap. 1. 7). Quid vero? Creaturam maximam homo, non a Patre solo factus est, sed cooperante Filio, complectente Spiritu sancto: nam ait, *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* (Gen. 1. 26). Faciamus, non, *Faciam* ego, non, *Facias* tu, non, *Faciat* ille; sed, *Faciamus*. Si enim dixisset, *Fac* tu, subministrum declarasset: æqualitatem vero demonstrans, ait, *Faciamus hominem*. Communis sententia, commune opus, commune ligneturum. Quod autem Pater et Filius et Spiritus sanctus fecerit hominem, David ubi testatur Deo dicens: *Mans tuæ fecerunt me et planxerunt me* (Psal. 118. 75). Non tu me solus fecisti: non manus tua sola fecit me, quæ est Unigenitus tuus. *Mans tuæ fecerunt me*; id est, Verbum et Spiritus. Ac si diceret, Verbi quidem sapientia formavit me, Spiritus vero intelligentia fecit me, te complectente. Similiter et Job Deo dicit: *Mans tuæ formaverunt me, et fecerunt me* (Job. 10. 8). Nam et cœlum et virtus cœlorum pro ipsius facta sunt, Davide dicente: *Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritus oris eius omnia virtus eorum* (Psal. 52. 6); in propheta autem Osea:

Cujus manus creaverunt exercitum cœli. Nam hic significat per Spiritum et Verbum exercitum cœlorum creatum fuisse. *Faciamus hominem ad imaginem nostram*; non, *Ad imagines nostras*; sed, *Faciamus hominem ad imaginem nostram*: illud, *faciamus*, pluraliter; illud, *ad imaginem nostram*, singulariter. Et ne quis suspicaretur hominem ad imaginem Patris solum factum fuisse, addidit illud, *nostram*. Id ideo, quia illa imago primigenia Adami, per transgressionem inimica facta, opus habebat renovatione et purificatione, non in nomine Patris solum in baptismo regeneratur, sed et Filii et Spiritus sancti: quia ab initio sic factus est. Vere igitur obsequat Pater in baptismo, ut Paulus ait: *Qui autem fecit nos ad hoc ipsum Deus, et unxit nos et signavit nos* (2. Cor. 1. 21. 22). Signat autem et Spiritus sanctus: *Nolite enim contristare Spiritum sanctum, in quo signati estis in diem redemptionis* (Ephes. 4. 30). Signati autem a Patre et Spiritu sancto in cordibus nostris, non in duas imagines transformamur, sed in unam Filii ejus. Ex his autem colligitur illud, in unam, esse Patrem et Filium et Spiritum sancti. Signati in cordibus nostris, conformes Filio efformur, et imago Dei, ut clamat Paulus dicens: *Vir quidem non debet relinqui, cum sit imago et gloria Dei* (1. Cor. 11. 7). Multo magis Spiritus sanctus est imago Dei. Magnus etiam est Filius, interminabilis est Spiritus sanctus: *Magnus Dominus noster, et magna virtus ejus* (nam Christus Dei virtus), *et sapientia ejus non est numerata* (Psal. 146. 5). Id est, Spiritus sanctus Dei, Spiritus est sapientia et intellectus. Pax quoque est Pater: *Ecce declinabo super eam quasi fluvius pacis* (Isai. 66. 12). Pax quoque est Filius, ut Paulus ait: *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum* (Ephes. 2. 14). Pax quoque est Spiritus sanctus: *Fructus autem Spiritus, inquit, caritas, pax* (Ephes. 5. 9). Fons est Pater: *Quantum apud te est fons vitæ* (Psal. 55. 10): fons est Filius: *Me enim dereliquerunt, fontem aquæ vivæ* (Jer. 2. 15). Nisi esset fons Spiritus sanctus, non dixisset Paulus, *Et omnes in eodem Spiritu baptizati sumus* (1. Cor. 12. 13). Liquidius autem ex Domini verbis ediscitur, Spiritum fonti fuisse comparatum. Veniens quippe Jesus clamabat: *Si quis sitit, veniat ad me, et bibat aquam, et, Sicut dixit Scriptura, fluvium de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum* (Joan. 7. 37-39). Lux est Pater, *Quia Deus lux est* (1. Joan. 1. 5): lux Filius; nam, *Ego sum lux mundi* (Joan. 8. 12); lux et Spiritus: non enim dixisset Paulus, *Spiritum nolite extinguere* (1. Thes. 5. 19). Sed quia hoc et vi eductum quiddam habent, David proprie dicit: *In lumine tuo videbimus lumen* (Psal. 35. 10), nempe Spiritum sanctum. Liberat Pater redactum in servitute peccati: liberat Filius; dicebat enim Judæis, *Si ergo non Filius liberaverit, vere liberi eritis* (Joan. 8. 36): liberat Spiritus: *Ubi enim Spiritus Domini, ibi libertas* (2. Cor. 3. 17): lex Spiritus liberat: *Lex vero Spiritus liberavit te a servitute corruptionis* (Rom. 8. 2). Bonus est Pater: bonus Filius: *An oculus tuus, inquit, nequam est, quia ego bonus sum* (Math. 20. 15)? bonus etiam est Spiritus sanctus: *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam* (Psal. 142. 10). Ubi vult est Pater; nemini enim subjectus est: ubi vult est Filius; liber quippe est: ubi vult est Spiritus sanctus; nam Spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis; sed *nescis unde venit, aut quo vadat* (Joan. 5. 8). Omnia continet Pater, omnia continet Filius, omnia continet Spiritus sanctus; David enim dicit: *Quo ibo a spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam* (Psal. 138. 7)? Omnipotens est Pater, ut dicit Job: *Novi, Domine, quod omnia possis, nihilque tibi sit impossibile* (Job. 42. 2). Omnipotens est Filius, ut ait illi qui vix crederet in Evangelio: *Credenti omnia possibilia sunt* (Marc. 9. 22). Omnipotens et Spiritus sanctus: est enim, inquit, Dei virtus Spiritus sanctus, Spiritus intelligentia, sanctus, multiformis, tenuis, facie mobilis, clarus, perspicuus, illesus, acutus, non impedi-

tus, beneficus, hominum amans, firmus, tutus, non sollicitus, omnipotens, omnia perspicies. Neque modo omnia perspicies est Spiritus sanctus, sed etiam homines perspicies, sive perspicentes facit, ut testificator mihi Paulus in Actibus dicens: *Attendite vobis et universo gregei, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos* (Act. 20. 28). Misit prophetas Pater, misit prophetas Filii, misit et Spiritus sanctus, ut unus ex prophetis dicit Isaias: *Et nunc Dominus, Dominus misit me, et Spiritus ejus*. A Filio missi sunt apostoli: *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum* (Matth. 10. 16): missi quoque sunt a Spiritu sancto, sicut in Actibus: *Qui ergo missi erant a Spiritu sancto, descenderunt Selenciam* (Act. 15. 4). Advocavit Pater apostolos, advocavit Filius apostolos, similiterque Spiritus sanctus advocavit apostolos: *Ministrantibus illis Domino*. Quibusnam? Apostolis. *Dicit Spiritus sanctus: Segregate mihi Barnabam et Paulum in opus ad quod vocavi eos* (Ibid. v. 2). Segregate vos, segregate mihi Barnabam et Paulum. Loquor ut dominus; obedite ut servi. *Jejunantibus autem illis et ministrantibus Domino*. Attende: *Et ministrantibus*. Ubi sunt qui dicunt Spiritum sanctum esse ministrum? Si minister est Spiritus sanctus, unus est angelorum vel sanctorum apostolorum: qui facit enim angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis (Psal. 103. 4). At non minister est Spiritus sanctus, sed ministratur illi: *Ministrantibus autem illis*, inquit, *dixit Spiritus sanctus: Segregate mihi*. Sed est Domini vox, *Segregate mihi Barnabam et Paulum in opus ad quod vocavi eos*. Nunc vos segregate mihi Paulum et Barnabam: ego enim segregavi eos ab utero matris eorum. Et quia a Spiritu sancto vocatus erat Paulus, ab apostolis segregatus est in evangelium, ut ille in prima Epistola dicit: *Servus, vocatus apostolus, segregatus in evangelium Dei* (Rom. 1. 1). Sed id nunc, dilecti, excogitarunt illi, qui blasphemiam dant operam: cum oportuisset operam dare divinæ Scripturæ, et agnoscere Dominum et dictum illud: *Vocate et videte, quoniam ego sum Deus* (Psal. 45. 11). Nunc aliam blasphemiam questionem invenerunt, et interrogant nos: *Thronumne habet Pater? Respon-*

demus, Etiam: *Dominus super thronum sanctus sumus*. Habetne thronum Filius? Respondemus, Etiam: scriptum est enim de Filio: *Thronus tuus, Deus, in sæculum sæculi*. Sed cum audis thronum Dei, id ut Deum decet cogitandum est; thronum, nempe potestatem, regnum, dominationem: nobis enim Scriptura ut hominibus loquitur. Ubi enim scriptum est, etiam Spiritum sanctum habere thronum, ut ex throno aequalitatem honoris intelligentes, dominationem concedamus? Certe tali questioni par esset non respondere. Si enim servi ex terra nati, apostoli, inquam, digni habiti sunt qui in thronis sederent: *Ecce vos duodecim sedebitis super thronos, judicantes duodecim tribus Israel* (Matth. 19. 28); multo magis Spiritus sanctus. Ad hæc interrogant: *Ubinam Spiritus sancti gloria? et thronum et gloriam vide. Et dixit Dominus ad me, Quem mittam, et quis ibi ad populum hæc Judæorum? Et dicit illis, Auditus audietis et non intelligetis: incrementum enim est cor populi hujus, et auribus suis graviter audient, etc.* (Ibid. v. 8-10). Venit Paulus post multas annorum periodos a data prophetia: Romam venit, cum Judæi disseris, ut illos inducat in Unigeniti fidem: illi vero avertēbantur, et non credebant. Tunc memorat hanc prophetiam, quæ jam implebatur. Et quid dicit illis: *Bene dixit de vobis Spiritus sanctus per Isaiam prophetam: Auditus audietis, et non intelligetis*, etc. (Act. 28. 25. 26). Ecce quem Isaias dicit Domium Sabaoth super thronum excelsum sedere, et ab angelis glorificari, Paulus dicit Spiritum sanctum esse. Quis postea ita stultus erit ut dubitet, et Domium et Deum et Spiritum esse colendum? cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.

DE SPE.

Omnes homines natura industrii sunt, quod ex natura sua judicio et mente pulciant. Singuli enim ad agriculturam, vitiariam vel artem aliquam quadam spe fulti se dedunt. Cuncti enim labores, sudores, pericula et ærumnas alacriter subeunt ob futurorum honorum expectationem. Agricola nervorum tensione, membrorum et dorsi incurvatione, ambabus manibus conto et aratro armatis, hiemis frigus, glebe et spicarum injurias libenter suffert, fructuum expectatione labores allevans. Viator in arduis et præruptis itineribus, duro solo plantas lædente, sudore vertice ad unguis usque ubertim manante, æstium, sitim, famem strenue tolerat, lucri ex itinere futuri spe fultus. Medici quoque in tumentium vulnerum sectione fetorem suscinunt, ventris evacuationes humorumque effusionem manu excipientes, non refugunt, propter infirmorum curationem, et spem auxilii mercedis ab his qui curati fuerint sibi oblata. Nauta quoque relicta terra, salinum mare et cærulea dorsa sulcantes, adversi venti vim atque tumultum sustinent, rudentium multiples extensiones, velorum et antennarum stridulos horrendosque sonos, immanisque fluctuum terrores ipsis oculis excipientes, spe lucri cum salute pariter tolerant. Hi omnes alique plures labores et pericula ferunt, ob spem boni paulo post obtenturi. Multo magis religiosum Christianorum genus, virorum dico ac mulierum (non enim mas tantum apud Deum militat, sed etiam femina), non robore corporis, sed animi fortitudinis persequen-

tiones, famem, jejunium, vigiliam, humi cubationem, aliasque inenarrabiles ærumnas ambo sexes alacriter ferunt, ob immortalis æternamque vitam in cælis spem. Unusquisque ergo stet in proprio opere, et in spe firmetur: agricola, in spiritualem agrum injice doctrinæ aratrum, in eum mentis locum ubi excipit possit. Deinde cum injectis hæreticorum seminibus, germen etiam eveille Judaicorum et gentiliorum sophismatum, ut expurgata anima, sacra fidei semina injicias, necnon spei exultationem et caritatis suavitatem. Non modo enim Jeremia dedit potestatem evellendi peiora et plantandi meliora, sed etiam tibi, cum dixit: *Ecce dedi verba mea in ore tuo: ecce constitui te hodie super gentes et regna, ut evellas et destruas et perdas, et reedifices et plantes* (Jer. 1. 10). Eveille igitur agrestes lascivie motus, et planta sanctas castitatis imitationes, destrue maligni plantationem, et planta Christi institutum vitæ: perde fugiendas disciplinas, et erige probas sententias. Qui ædificas dirue ea, quæ nale per diaboli machinas in animis hominum structa fuerant spectacula, et ædifica templum Dei, poneque fundamentum Filium Christum lapidem angularem, supra quem construuntur pulchra justitiæ opera. Hæc faciens, etiam si affligaris, persevera: etiam si persecutionem patiaris, ne fatiscas; etiam si esurias, ne refugas, sed omnia fortiter feras, ob eam quam speras paradisi voluptatem. Viator es secundum illum qui dicit: *Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non movearur*

φθοράς. Ἀγαθὸς ὁ Πατὴρ, ἀγαθὸς καὶ ὁ Υἱός· Εἰ, φρο-
 σί, ὁ θεὸς ἡμεῖς σου ποτὴρ ὄντας, δεῖ ἐγὼ ἀγαθὸς
 εἶμι; ἀγαθὸν καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Τὸ Πνεῦμα σου
 τὸ ἀγαθὸν δὴγήρησε με ἐν τῇ θύβει. Ὅπου θέλει
 ἐπιπλῆσθαι τὸ Πατὴρ, οὐκ ἔχει γὰρ ὃ ὑποτάσσεται ὅπου θέλει
 ἐστὶ καὶ ὁ Υἱός· ἐλευθέρως γὰρ ἔστιν· ὅπου θέλει ἐστὶ
 καὶ τὸ Πνεῦμα· Τὸ δὲ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ, καὶ
 εἴη τῶν ἄλλων αὐτοῦ ἀκούσις· ἀλλ' οὐκ οὐδὲς πᾶσαν
 ἔργασται, καὶ οὐ ὕπαγει. Πάντα περιέχει ὁ Πατὴρ,
 πάντα περιέχει καὶ ὁ Υἱός, πάντα περιέχει καὶ τὸ Πνεῦ-
 μα τὸ ἅγιον· Δουλὲ γὰρ λέγει, Που περισυῶ ἀπὸ τοῦ
 Πνευματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου οὐ
 στήνῃ; Παντοδύναμος ὁ Πατὴρ, καθὼς λέγει Ἰωάν-
 ὸς· Κύριε, ἐπι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δὲ σε
 οὐδὲν· παντοδύναμος ὁ Υἱός, ὡς λέγει τὸ δωδεκάστοι-
 σταν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Τῷ πιστεύοντι, φησί, πάντα
 ἐνταῦθα παντοδύναμον καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἔστι
 γὰρ φροσί, αὐτῇ τῷ θεοῦ δυνάμει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 Πνεῦμα νοερῶν, ἁγίων, πολυμερῶν, λεπτῶν, εὐκίνητον,
 τριάντων, σαφές, ἀπήμενον, ἔξω, ἀκόλυτον, εὐεργετικόν,
 φιλόφρων, βέλτιον, θαλάσιον, ἀμέριστον, παντοδύνα-
 μον καὶ παντοκράτορον. Οὐ μόνον δὲ παντοκράτορον τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀνθρώπων· ποιεῖ, ὡς
 μαρτυρεῖ μοι Παῦλος ἐν ταῖς Πρόξεναις λέγων· Προσεχε-
 τε ἑαυτοὺς καὶ παντὶ τῷ ποιῶνί, ἐν ᾧ ἔθετο ὕμεις
 ἐπισκόπους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἀπίστευται προφη-
 τείας ὁ Πατὴρ, ἀπίστευται προφήτας ὁ Υἱός, ἀπίστευται
 καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡς εἰς τὴν προφητίαν Ἡσαΐας
 ἀναφθίγγεται λέγων· Καὶ νῦν Κύριος, Κύριος ἀπ-
 ὄσταλέ με, καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ. Ἰσὺ τὸν Υἱὸν
 ἐξέπεμψεν ἀπόστολον Ἰσοῦ γὰρ ὕμεις ἀποστείλω,
 ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· ἐξεπέμψθησαν καὶ ἔμπ
 Πνευματός ἁγίου, ὡς φροσί ἐν ταῖς Πρόξεναις· Οἱ μὲν
 οὖν ἐκαπεμψθέντες ἀπὸ τοῦ Πνευματός τοῦ ἁγίου
 κατ' ἄλθρον ἐς Σαλαδοῦν. Προσεκάλιστο ὁ Πατὴρ
 τοὺς ἀποστόλους, προσεκάλιστο καὶ ὁ Υἱός τοὺς ἀπο-
 στόλους, ὁμοίως καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον προσεκάλιστο
 αὐτούς· Λειτουργοῦντων αὐτῶν τῷ Κυρίῳ. Τίνων;
 Τῶν ἀποστόλων· Ἐπεκ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἀφορί-
 σται δὲ μοι τὸν Βηνράδων καὶ τὸν Παῦλον εἰς τὸ ἔργον
 τὸ προκείμενον αὐτοῦ. Ἀφορίσται ὕμεις, ἀφορίσται
 μοι τὸν Βηνράδων καὶ τὸν Παῦλον. Λέγω ὡς
 δεσπότης, ὑπακούσατε ἐς βούλον. Νηστεύοντων δὲ αὐ-
 τῶν καὶ δεικνυόντων τῷ Κυρίῳ. Πρόσχε, καὶ
 λειτουργοῦντων. Που εἰσὶν οἱ λέγοντες λειτουργικὸν τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Εἰ λειτουργικὸν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον, ἐν ἐστὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων
 ὁ ποιῶν γὰρ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς
 λειτουργοῦν αὐτοῦ πνεῶς φάσκει. Ἄλλ' οὐ λειτουργικὸν
 τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ λειτουργοῦμενον· Λειτουργοῦν-
 των δὲ αὐτῶν, φροσί, εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 Ἀφορίσται δὲ μοι. Ἄλλ' ἀδεποῦσι φωνή· [858] Ἀφορί-
 σται μοι τὸν Βηνράδων καὶ τὸν Παῦλον εἰς τὸ ἔργον
 τὸ προσκείμενον αὐτοῦ. Νῦν ὕμεις ἀφορίσται μοι τὸν

* Savil. conj. ἐπισκόπου.

Παῦλον καὶ τὸν Βηνράδων· ἐγὼ γὰρ ἦδη ἀφώρισα αὐ-
 τοὺς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῶν. Καὶ ἐπειδὴ ὁπὸ Πνεῦμα-
 τος ἁγίου ἐκλήθη Παῦλος, ὁπὸ δὲ τῶν ἀποστόλων ἀφορί-
 σθη εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, καθὼς ἐν πρώτῃ Ἐπιστολῇ λέ-
 γει· Δουλοῦς κληρῶν, ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς
 τὸ Εὐαγγέλιον Θεοῦ. Ἄλλ' ὅν ἐξέρου, ἀγαπῶν, οἱ τῆ
 εὐαγγελίῳ σχολάζοντες, ἀνθ' ὧν ἔδει σχολάζειν τῇ θεῷ
 Γραφῇ, καὶ γινώσκον τὸν Κύριον καὶ τὸ λεγόμενον, δεῖ
 Σχολάζετε καὶ γνῶτε, δεῖ ἐγὼ εἶμι ὁ Θεός. Νῦν ἄλλο
 ἐπερωτήματα θλασθησάμενον εἶρον, καὶ ἐπερωτῶσιν ἡμᾶς
 λέγοντες, τί θρόνον ἔχει ὁ Πατὴρ; καὶ λέγοντες, καὶ
 ὅτι ὁ Θεός ἐπι θρόνον ἁγίου αὐτοῦ. Ἐχει θρόνον καὶ ὁ
 Υἱός; Ἄγιος, Ναί· γέγραπται γὰρ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ. Ὁ
 θρόνος σου, ὁ Θεός, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ἄλλὰ
 θρόνον διὰν ἀκούσις Θεοῦ, θεοκρατῶν νοητῶν θρόνον.
 τοῦτέστιν, ἐξουσίαν, βασιλείαν, κυριότητα. Ἡμῖν γὰρ ἡ
 Γραφὴ ὡς ἀνθρώπος λαλεῖ. Που γέγραπται γὰρ, καὶ τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔχει θρόνον. Ἦνα ἐπὶ τοῦ θρόνου νοη-
 σάντες τὸ ὁμοίωτον, τὴν κυριότητα ἀποδοῦμεν; Μάλιστα
 μὲν πρὸς τοιαύτην ἐπερωτήσιν οὐκ ἔδει ἡμᾶς ἀποκρίνε-
 σθαι τοῖς τοιοῦτοις. Εἰ γὰρ οἱ βούλοι οἱ ἐκ τῆς γενομένης,
 ἀπόστολοι λέγου δὴ, ἐπὶ θρόνον ἡξιώθησαν καθίσαι·
 Ἰσοῦ ὕμεις οἱ βούδεκα καθίστατε ἐπὶ θρόνον, κρι-
 νοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ· πολλοὶ μάλιστα
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πρὸς ἐπὶ τοῖσδε ἐπερωτάσι, Που
 τὸ Πνευματός ἁγίου ἔδρα; δοξάζεται ὁ Πατὴρ, δοξάζεται ὁ
 Υἱός· πού τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, γνησίον οἱ ἀπίστοι. Ἀγ-
 γέωσαν οἱ πιστοὶ καὶ Ἡσαΐας μαρτυρεῖται· Ἐίδον τὸν
 Κύριον ἐπὶ θρόνον ὑψηλῶν· περὶ τοῦ Πνευματός λέ-
 γων, ὡς μετ' οὐ πολὺ ἀποκρίθησεται καὶ ἐπηρῶμεν
 καὶ πλῆρη τὸ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ. Καὶ Σαραμῆν
 εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ· ἔξ πτέρυγος τῷ ἐπὶ, καὶ ἔξ
 πτέρυγος τῷ ἐπὶ· καὶ ἐκέρχον· Ἄγιος, ἁγιος,
 ἁγιος Κύριος Σαλαῶν, πλῆρης ὑψάνος καὶ ἡ γῆ
 τῆς δόξης σου· ὁ Πατὴρ ἐνταῦθα, καὶ τὸν θρόνον
 θεωρεῖ καὶ τὴν ὄψαν· Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με, Πῶς
 ἀποσταλῶ, καὶ τίς παρέσταται πρὸς τὸν ἄνω τῶν
 τούτων τῶν Ἰουδαίων; Καὶ εἶπε αὐτοῖς· Ἀκοῖ ἀκούσε-
 τε, καὶ μὴ συνησέτε· ἐκλήθη γὰρ ἡ καρδίη τοῦ
 λαοῦ τούτου, καὶ τοὺς ὡτρῶν αὐτῶν βαρῶς ἤκουσαν,
 καὶ τὰ ἔξῃ. Ἐρχεται Παῦλος μετὰ πολλὰς ἐπιση-
 μέτους τῆς προφητείας· γίγεται ἐν Ῥώμῃ, διαλέγεται
 πρὸς Ἰουδαίους, συμβιβάζων αὐτοὺς εἰς τὴν τοῦ Μονο-
 θεοῦ πίστιν· οὐ δὲ ἀπεστρέφοντο καὶ ἤπιστον. Τότε
 μέρηται ταῦτες τῆς προφητείας, ὅτι περ ἐπιπλήρωτον.
 Καὶ τὸ πρὸς αὐτοὺς; Καλῶς εἶπε ἀπὸ ὕψους τὸ Πνεῦ-
 μα τὸ ἅγιον διὰ Ἡσαΐου τὸν προφήτην, Ἀκοῖ ἀκούσε-
 τε, καὶ μὴ συνησέτε, καὶ τὰ ἔξῃ. Ἰσοῦ δὲ
 τὸν Κύριον Σαλαῶν ὁ Ἡσαΐας λέγει ἐπὶ θρόνον ὕψηλῳ
 καθήμενον, καὶ ὡτ' ἀγγέλλων δοξαζόμενον, ὁ Παῦλος λέ-
 γει· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι. Τίς ἐστὶ μέρηται ἀμυ-
 βάλλειν, ὅτι περ καὶ Κύριος καὶ Θεός καὶ Πνεῦμα λα-
 τρούμεν ἔστιν; ᾧ ἡ βῆσα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.
 Ἀμήν.

b Bibl. αὐτοῦ.

Περὶ ἑλπίδος.

Ἄπαντες μὲν ἄνθρωποι φύσει εὐμήχανοι, διὰ τὸ φύ-
 σι τοῦ λογισμοῦ διακρινόμενοι τε καὶ νοουεῖς. Ἐκαστος
 γὰρ τούτων πρὸς γεωργίαν καὶ ὀδοποιίαν καὶ τέχνην
 τὴν ἐπιπέδῃ τινὶ αὐτῶν παραδίδουσι. Ἄπαντες γὰρ κα-
 μᾶτος καὶ ἰβρώτας, κινδύνους τε καὶ θλίψεις προθυμῶς
 ὑποφέρουσι διὰ τὴν τῶν μελλόντων ἁγίων προσδοκίαν.
 Καὶ ὁ μὲν γεωργὸς ἐν τῇ συνολῇ τῶν νεύρων καὶ με-
 λῶν κυριώτατος τὰ νοῦτα, ἄμυξ ἐπὶ τὰς χεῖρας ὀπίσθας ὀ-
 ρατὶ καὶ ἀρόρω, τοὺς ἐκ τοῦ [859] χειμῶνος κρυμούς, καὶ
 τοὺς ἐκ τῆς βύβλου καὶ τῶν ἐγκριμμένων ἀκανθῶν
 αἰκισμοῦς προθυμῶς ὑποφέρει, τῆς μελλούσης τῶν καρ-
 πῶν προσδοκίᾳ τῶν πόνων παραμιθούμενος. Ὁ δὲ γὰρ
 ὀδοποιός ἐν ταῖς δυσβάταις καὶ προσάντων ὀδοῖς ἐπι-
 βάς, ἀντιπονοῦντος τοῦ στεροῦ ἐδάφους, τοὺς ταρσοῦς
 μαστιχόμενος, ἰβρώτων πολυχύτους σταγῶνας· εἰ κορυ-
 φῆς μέγας δυνάμην κοιλίδων· ἀναξέω, καυσάνος τε καὶ
 ὑδάτων [λιμῶν]· καὶ τροφῶν ἔνδειαν γενναίως ὑπομένει,
 διὰ τὸ ἐκ τῆς ὀδοποιίας αὐτῷ ἐπιζόμενον κέρδος. Ἰσρα-
 ελὸν δὲ ἐν τῇ ἐκποῇ τῶν διδανόντων τραπέζων τῆν
 δουλείαν ἐπιφέρειται, γαστέρον δὲ κενώσις καὶ χεῖνων

χυμῶν ἐκχύσις ἐκ χειρὸς δεχόμενοι οὐκ ἀνάσταντες διὰ
 τὴν τῶν ἀθετηνῶν ὕψισταν, καὶ διὰ τὴν οὐκ εἶναι εὐπο-
 ρίαν τὴν ἐκ τῶν θεραπευμένων αὐτοῦ ἐπιζόμενῃ. Οἱ
 δὲ πελάγιον πλωτήρας γῆν λέποντες, καὶ τὰς θαλάσ-
 σης ἀλμυρὰ καὶ κύνεα νῦτα τέμνοντες, πάλιν τρώπων
 πνευματικῶν βίας καὶ ταραχῆς ἀνηκέστους ὑπομένουσι,
 σγιασίτων δὲ πολυπλοκῶν διατάξεων, ἰστιῶν καὶ τῶν αὐγῶ-
 νων τριακῶν φοβερώς, κυμάτων δὲ ἁγίων δρυματώ-
 δεις· ἀκαθόσις δεχόμενοι φοβερώς διὰ τὴν ἐκ τοῦ πλοῦς
 αὐτοῦ ἐπιζόμενῃν σωτηρίαν καὶ εὐπορίαν. Ἄπαντες δὲ
 οὗτοι καὶ οἱ τούτων πλείονος καμῶτος τε καὶ κινδύνους
 ὑπομένουσι διὰ τὴν πρὸς ὄλιγον φανομένῃν ἐλπίδα·
 πολλῶν μάλιστα τὸ φιλοθεῶν γένος τῶν Χριστιανῶν, ἄν-
 δρών δὴ λέγω καὶ γυναικῶν (οὐ γὰρ μόνον τὸ ἄρρεν
 ἐστράται· παρὰ τὸ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ θεῶν), οὐ τῆ
 τοῦ σωματικῶς βίωσι, ἀλλὰ τῆ τῆς φρονήσεως ἀνδρεία δι-
 ωγμῶς τε καὶ λιμοῦ, νηστείας τε καὶ ἀγρυπνίας καὶ
 χαμευνίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀνεκδιήγητων θλίψεων ἄμυξ

* Savil conj. ὀρηγῶς.

προθύμως υποφέροντες ἕξά τὴν ἀκράτητον καὶ μακαρίαν ἐν οὐρανῷ ἐλπίδα. Ἐκαστος ἐν στήθεϊ τῷ ἰδίῳ ἔργῳ, καὶ ἐλπίδι τοιοῦθῳ ὁ γεννῆς τὴν πνευματικὴν ἀρούρα εὐβαλε τῆς διδασκαλίας τῶ ἀφρονι εἰς τὸ δεκτικὸν τῆς διανοίας χωρὶν αἶμα μετὰ τὸν προκαταβληθέντων τῶν αἰρετικῶν σπερμάτων, τὸ βλάστημα ἔξελε τῶν Ἰουδαϊκῶν καὶ Ἑλληνικῶν σπερμάτων, ἵνα ἐκκαθάρας τὴν ψυχὴν, ἐπιστρέψῃ τὰ τῆς πίστεως ἁγία σπέρμα, τὰ τῆς ἐλπίδος ἀγαλλιάματα, τὰ τῆς ἀγάπης γλυκάσματα. Οὐ γὰρ μόνον τῷ Ἱερεμῶϊ ἐδωκεν ἐξουσίαν τοῦ κατασκοπεῖν τὰ χεῖρα, καὶ καταρτίζων τὰ κρεῖττονα, ἀλλὰ καὶ σοὶ ἐν τῷ λέγειν· Ἰδοὺ δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου· ἰδοὺ κατέστησά σε σήμερον ἐπὶ ἔθνη καὶ βασίλειαι, ἐκρίθῃ καὶ κατασκευάσει καὶ ἀπολλύσει, καὶ ἀνοικοδομήσῃ καὶ κατασκευάσει. Ἐκρίθῃ τὸν τὸν τὰ ἄγρια τῆς λογικῆς κινήματα, καὶ καταρτίζει τὰ ἁγία τῆς ἀγνείας μνήματα· κατάρταται τοῦ πονηροῦ φρενέαι, καὶ καταρτίζει τὴν τοῦ Χριστοῦ πολιτείαν ἀπόλυτα τὰ φρενὰ τὸν διδασκόμενον, στρέφει δὲ τὰ σπουδαία τὸν νοημάτων. Ὁ οἰκοδόμος, κατάρταται καὶ κακῶς οἰκοδομηθέντα ὑπὸ τῆς τοῦ διαβόλου μηχανῆς ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς ἰδύλλια, καὶ οἰκοδομῇ ναὸν τοῦ Θεοῦ, τίθει βεβηλωτὸν Ἰῶν Χριστὸν τὸν ἀκρογωνιαίον, ἐπὶ τὸν οἰκοδομεῖται τὰ τῆς ἐκαιοσύνης καλλιεργήματα. Ταῦτα πράττονται, κἂν ἕλθῃ, ὑπόμνη· κἂν δικη, μὴ ἀπόκαμν· κἂν λιμώτης, μὴ ἀπόφυγε· ἀλλὰ πάντα ὑπόμνη προθύμως διὰ τὴν ἐλπίζομεν ἐν τρυφῇ τοῦ παραβόλου ἀνάκτησιν. Ὁδοῦρος εἰ κατὰ τὸν λέγοντα, Κατάρταται τὰ διαβημὰ μου ἐν ταῖς τριβύσσιν σου, ἵνα μὴ σαλευθῶσι τὰ διαβημὰτά μου· εὐφρῆ τὴν πλατείαν καὶ εὐρύχωρον ἔδην τὴν ἀπάγουσαν εἰς τὴν ἀπόικειαν· ἄλυθον τὴν ῥεκτικριαν τοῦ Πνεύματος οὗο πράξις ἐπιτελούσαν, τὸν τε ἐγκαθάρθον ἐν τῇ ὄψι σχολῶν δράσκοντα ἀποκατείνουσαν, καὶ εἰ ποτε ἐν τοῖς πειρασμοῖς ἐκλυόμενον καὶ καταπίπτοντα διδοσθῆσάουσαν. Φέρε τὸν πειρασμὸν προκαρζόμενον κἂν διὰ τῆς, ἐπὶ τὴν ἀθάνατον πηγὴν τὸν Χριστὸν ἀντρέχε· κἂν πειρῆς, τὸν ἄφρον τὸν ζῶντα ἐπιζήτει, ἵνα μὴ ἀποκάμνῃ, μηδὲ ἐνόψῃ γυνομένουσας ταῖς ἔθνοσι, ἀλλὰ ἐνδομῶν ἀπεθλέπων τὸ τέλος τῆς ὁδοῦ, ἐπιζήτων ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἰσάγγελον ζῶντι. Ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν ἔκτεμα τῆς μαχίρας τοῦ Πνεύματος τὰ οἰδαίνοντα καὶ ἠλωμένα πάθη τῆς υπερηφανίας, ἀπόπλην τὸν βέρβρον τῶν ἔθνων τῷ ὕδατι τῆς διδασκαλίας· ἱεράπειν τὰς ἐκ τῆς [860] ἁμαρτίας ἐπιτετίστας· πληγῆς ταῖς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, ὄντω καὶ ἐλαίω χρώμενος κατὰ τὸν Κύριον· ὄντω στήρε πρὸς τὸ μαρτυεῖ γυνομένουσων ἐνδοκίαν ταῖς ἐπιθυμίαις, ἐλαίω δὲ λύσον τοὺς πόνοὺς τῆς ψυχῆς, καὶ τὸν προσημαρτημένων πταισμάτων τὴν συγχώρησιν ταχεῖαν αὐτοῖς ὑποχωρήσεις. Μὴ πρὸς τὰ χρηματικὰ κέρδη ἀποβλέπων παρήρη τὸν πένθη, μηδὲ πάλιν διὰ τὸν κατὰπύτων πλοῦτον παρήρη τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ πένθη καὶ πλοῦτον ὀμοῦ παρακαλεῖ σφωρνεῖν. Μηδὲν ἀπλήτεις, μηδὲ τὸν ἀγαν ἀμαρτωλὸν, ἵνα μὴ τέλειον εἰς τὸν βουθὸν τῆς ἁμαρτίας· αὐτοὺς βίβωμεν, ἀλλὰ ὁ δὸν χεῖρα τῶ πτωτῷ·

Savil. conij. φορτία προθύμως ὑποφέρειν διαί.

κῶτι λέγον· Οὐκ ἔβλεν ὁ Κύριος σῶσαι δικαίους, ἰ. ἁμαρτωλοῦς· ἵνα προθύμως γενόμενοι, ἐκκαθάρταται· τὸ κακὸν ποιήσαντο τὸ ἀγαθὸν καὶ σωθῶσι. Πι πράττει διὰ τὴν τὸν ἀθενούντων ὕψισιν, τρεφόμενοι· ἐλπίδι τῶν σωζομένων, καὶ τῇ παρὰ Θεοῦ ἐλπίδι· ἀγαλλίσει. Ὡς ἀλλήτης, νομίμως ἀλλήσον· Οὐδεὶς τὸ στεφανοῦται, ἢν μὴ νομίμως ἀλλήσον. Οὐκ ἐστὶ ἡ πᾶσι πρὸς αἶμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἐχθρὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτας· τὸν σκότον τοῦτον, πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς ζωηρίας ἐν τοῖς ἐκουρανίοις. Τοὺς ἀσκητικούς πῶσι στήρε, τοὺς διαβολικῶς βρόχους γένη. Ἰδὲ Παῖσι καὶ τρέχοντα καὶ πυκνέοντα καὶ παλαιόντα. Οἶτι τρέφω, σφῆν, ἵνα καταλάβῃ ὄντω πυκνέων, στήρε ἀέρα δέρον· ἀλλ' ὑπακίω μου τὸ σώμα, μηδὲ ἐγὼ ὁ πρῶτος, αὐτὲς ἀδύκμος ἐσομαι. Τρέφω τὸν ἵνα καταλάβῃ, πύκτειν καὶ πάσει, ἵνα νικήσῃ, τὸν ἐχθρὸν ἀλείφω τῷ τῆς εὐσεβείας ἐλαίῳ· ἔχεις παλαίσματα καταλεβέντα σοὶ ὑπὸ τῶν ἀγίων πατέρων λάβειν τὴν ἀνεκκακίαν τοῦ Μωϋσεῖος, τοῦ Ἰωσήφ τῆ σφωρνήσῃ, τοῦ Δαυὶδ τὴν πράξινα, τοῦ Ἰλῆια τὴν παρθενίαν, τοῦ Ἐλισσαίου τὴν νοσησίαν, τοῦ Ἡσθαίου τὴν ἀκτρημοσύνην, Παύλου καὶ Πέτροῦ τὴν πίστιν, Χριστοῦ τὴν ἀγάπην, ἵνα ἐν πᾶσι καλῶς ἀγωνισάμενος, τῆ νίκης τὰ βραβεῖα εἰ χεῖρας Θεοῦ ὑποδίσῃ. Ποιήθῃ εἰ τῶν λογικῶν προβάτων τοῦ Χριστοῦ· Τὰ πρόβατα μάνδρα, τὰ πεπληνμένα ἐπίστρεψε, τὰ συντετριμμένα ἐπέσειν, τὰ λυκοθήρα ἰῶ, τοὺς λύκους ἀπώστρεψε, τοὺς κύναι· τοὺς ὑπὲρ τοῦ ποιμήνου· οὐ γὰρ ὕπνουται, ἀλλ' ὡλοκρῶνται καὶ λαβροπορῶνται εἰς τοὺς ἀεσπῶν τοῦ ὡλοκρῶν τοῦτους ἀπέλαυν. Τὴν ἐκ τῆς Μαρίας ἀειθαλῆ βλαστήσασαν γλῶττῃ ὑποδελήσαν, τὴν ἀθάνατον πηγὴν τῆς βαπτίσματος σφηναι, τὸ ἐπιλυμένον πρόβατον τῷ ὕδατι τὸν διακρίων ἀπέμαρχε· πάντα πόνον καὶ κῶματον ὑπόμνη, ἵνα, φανερωθέντος τοῦ ἀρχιπομπῶς Χριστοῦ, δίσῃ τὸν ἁμαρτανῶν τῆς δόξης στέφανον. Πρόβατον εἰ· Ἰεθῶν τοῦ ποιμήνου σοῦ, τὴν μάνδραν μὴ φρεῖτε, τὴν πίστιν δὲ στήρε, τὴν ῥάβδον τοῦ ποιμήνου μὴ ἐκκλήθῃ· οὐ γὰρ πατάσει σο, ἵνα ἀποκτείνῃ, ἀλλ' ἵνα ἀπὸ τῆς πλάνης· σο ἐπιστρέψῃ. Τὸ ἐκ τῆς Ἰσραὴλ ῥάβδου βλαστήσαν ἄνθος νέμου ἀδικαίρτους, τὴν ἐκ τῆς ἀκροσῶν πύκτων· κοχλαδὸν βλαστήσανσαν πηγὴν ἀθάνατον ποιήσω, ἵν' ἐντείνω εἰς τὴν μάνδραν τῆς τρυφῆς· μὴ σῶνται πλοῦτοι, μᾶλλον δὲ τὸν πλοῦτον μὴ ἀγάπα· χρησίων φρονεῖται φρεῖτε, τὰ δῖγματα· μὴ σῶνται τὰ χρεῖματα τῆς σῶνται, δι' ὃν φρεῖται τὰ ἐργακλήματα, ἀλλὰ σπείρει πλοῦσι τὴν τρυφὴν τοῖς πένθησι, ἐπιζήτων λαβρὸν καὶ πέπειρον τὸ δρᾶμα νεύοντα τῆς ψυχῆς. Ὁ πίνης, μὴ ὀλιγοψύχη, μὴ ἀπολείπῃ τὴν ζῶν, μὴ βλασφημῆσῃ, ἀλλ' εὐχαρίστησι, ὑπόμνητον τὸ ὀλιγοχρόνον τῆς πενίας Ἰσραῖν, ἐπίβειται εἰς τὸν γυνομῶν σου Ἀδάσρον, καὶ ἐλπίδι ἐνδομῶν· τεύξῃ γὰρ καὶ αὐτὸς τὸν Ἀδραμλιων τῆς ἀναπαύσεως κλίμων· ἔσθα καὶ αὐτοῖς ἡμεῖς· δὲ πάντων ἀεσπῆς, Θεὸς ἀξιόσιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος τῶν αἰῶν Ἰνευαίου, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

[861] Περὶ ἀγάπης.

Λόγος μὲν οὐδεὶς περὶ ἀγάπης κατ' ἀξίαν εἰπεῖν ἰκανῶς, διὰ τὸ μὴ εἶναι αὐτὴν ἐπίγνωσι, ἀλλ' ἐμπροσθέν. Οἶμαι δὲ καὶ τὴν τὸν ἀγγέλιον γλώτταν ἀπορεῖ πρὸς τὴν ταύτης ἀκριβοστάτην ζήτησιν, ἐπιθεῖται ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοπείας· ἀπαύστος· προέρχεται. Ἄρα οὐ ἐπιθεῖται οὐτὲ ἀνθρώπων γλώτταν ἰκανῶς πρὸς τὴν ταύτης ἀκριβοστάτην ἐξήγησιν, ἀποκνήσκειν καὶ ἡμεῖς· Ἄλλὰ μὴρομῶς· ἐπειθεῖ παρα Θεῷ καὶ τὸν πολυκαργύρων μαμαμβῆσις· προσφορὰ εὐπρόσδεκτοι· ἀλλὰ καὶ τὸν ἀνοικτοῦσων μετὰ γνώμης ἰατρῶν, κἂν σφῆρα βραχυστά ταχυάντων, ὡς καὶ τῆς χεῖρας ἐκίνους τῆς βαλόντες τὰ δύο λεπτὰ εἰς τὸ γαζοφυλάκιον προεκρήθῃ ἡ προσφορὰ τῶν τῶν πλοῦν χροῦν ἰεμένων. Καὶ ἡμεῖς τὴν ἐλπίδα ἐπὶ τὸν Κύριον ὕμνοιο ἀρωγῶν καὶ διορθῶν τὸν λεγομένον, προθύμως χαρῆς τὰ δύο θηνάρια τῆς ἀγάπης· εἰς τὸ γαζοφυλάκιον τῆς ἀνοσίας ὕμνοιο βαλόμεθα. Ταῦτα γὰρ οἶμαι ἐκίνα τὰ δύο θηνάρια τὰς δύο ἐντολάς, ἐν αἷς ὁ νόμος ἔλω; κρέματα καὶ οἱ προ-

φῆται. Εἰσρηται γὰρ παρὰ Κυρίου ἐν Εὐαγγελίοις, Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ καρδίᾳ σου, καὶ τὸν πληροῦ σου ὡς ἐαυτὸν. Ἐν ταύταις ταῖς δύοσιν ἐντολαῖς ὁ νόμος καὶ οἱ προφήται. Ἀγαπᾷ πρὸς Θεόν, καὶ ἀγάπῃ πρὸς τὸν πλησίον, τὸν ἐντολαῖ ἀλλήλων ἔχοντα· ὁ ἔγωμ μῶν ταῦτων, τὴν δὲ ἄλλοι ἔλω ἔχων, οὐτος οὐδὲ ἦν δοκεῖ ἔχειν κηρῆται. Ὡς γὰρ ψυχὴ ἀνευ σώματος οὐ καλεῖται ἀνθρώπου, οὐδ' αὖ ψυχὴ ἀνευ σώματος ἀνευ ψυχῆς· οὕτως οὐδὲ ἀγάπῃ πρὸς Θεόν, ἐὰν μὴ ἔχη ἀκόλουθον καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην, οὐ τυχάνει ἀγάπῃ· οὐδ' αὖ πάλιν ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπῃ, ἐὰν μὴ ἔχη τὴν πρὸς τὸν Θεόν, οὐ καλεῖται ἀγάπῃ. Διὸ σπάνιον ἔστιν εὐραῖν τελείαν ἀγάπην. Ἑλλήνης ταῖτων ἄφρονοι, κἂν δοκῶσι εἶναι ἀλλήλους ἔχειν ἀγάπην τὸν Θεόν δὲ ἀγνωστούν, ταύτης· ἔξωι τυγχάνουσι. Ἰουδαῖοι, κἂν πρὸς ἀλλήλους ἔγωιν ἀγάπην, μμηθῶσιν τὸν Κύριον τοῦ νόμου λέγοντος, Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης καρδίας σου, αὐτὸ ἀντὶ τῆς

vestigia mea (Paul. 16. 5). Fuge latam et spatiosam viam, quæ ducit ad perditionem: accipe baculum Spiritus, qui duas res efficit, in via insidentem tortuosum draconem interimat, et te in tentationibus solum et cadentem sustentat. Fer oblata tentationem; si premaris siti, ad immortalem fontem Christum curre; si esurias, panem vivum quære; ne fessus labare, neve cædas voluptatibus emollitus, sed vires assume viæ terminum videns, ac speraos in regno celorum vitam angelorum vitæ parem. Medice animarum, seca gladio Spiritus tumentia et fetida superbia vitia, abluce latum voluptatum aqua doctrinæ, cura plagas per peccata in animas hominum importatas, vinum et oleo utens, ut ait Dominus; vino comprime, ne mollius homo concupiscentias sequatur; oleo autem dissolve animæ labores, et peccatorum peccatorum promptam remissionem promitte. Ne pecuniaria lucra respiciens pauperem contemnas, neque ob respondens divitias divitem despicias, sed pauperem et divitem simul ad temperantiam revoca. Nequamen desperare sinas, ne eum quidem qui gravissime peccavit, ne ipsos in abyssum peccatorum conficiamus; sed porrige manum lapsu, dicens: non venit Dominus salvare justos, sed peccatores; ut alacres, declinantes a malo, faciant bonum et salutem consequantur. Omnia fuge propter infirmitatum valedudinem, spe imutritus eorum qui salvi fiunt, necnon exultatione, quæ a Deo speratur. Ut athleta, secundum legem decreta: nam *Nemo coronatur, nisi qui legitime certaverit (2. Tim. 2. 5).* *Nou est nobis colluctatio adversus sanguinem et carnem, sed adversus principatus et potestates, mundi rectores tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitia in caelestibus (Ephes. 6. 12).* Ascetrios labores amplectere, diabolicos laqueos fuge. Vide Paulum currentem, pugnantem, certantem, *Sic curro, inquit, ut comprehendam; sic pugno, non quasi aeremerberans; sed castigo corpus meum, ne ego qui prædicavi, ipse reprobus efficiar*

(1. Cor. 9. 26. 27). Curre igitur, ut comprehendas: pugna et certa, ut inimicum vincas: te oleo pietatis unge: habes certamina a patribus tibi relicta: assenne Moy-sis oblivione injuriarum, Josephi castitate, Davidis mansuetudine, Elise virginitatem, Elisi jejunium, Isaac paupertatem, Pauli et Petri fidem. Christi caritatem: ut cum in omnibus pulchre certaveris, victorie bravia ex maou Dei accipias. Pastor es rationabilius Christi ovium? Ovis in caula congrega, errantes redue, contritas alliga, a lupo tantitas sanato, lupos abige, canes pro ovilis defensionis voca: non enim somnolentos, sed latrantes in Domini ovili esse par est: illos vero expelle. Herbum virentem ex Maria germinantem ostende: immortalem foetem baptismatis indica, et sordidatam ovem aqua lacrymarum abluce: laborem omnem et defatigationem sustine, ut cum apparuerit princeps pastorum Christus, accipias immarcescibilem gloria coronam. Ovis es? Pastori obtempera, ab ovi i ne fugias, fidem complectere, a virga pastoris ne declines: non enim te percuciet, ut occidat, sed ut ab errore deducat. Florem ex virga Jessæ germinantem indiscriminatim cole: ex fonte de prærupta petra scaturiente immortalit hibe, ut inde in cautam voluptatis reducaris. Ne divitias colligas, imo ne diligas, pecuniarum curam fuge, pecunias ne colligas, nude oriuntur crimina; sed largiter semina pauperibus escam, sperans te manipulum animæ plenum et amplum esse mesurum. Si pauper es, ne animo deficias, ne vitæ maledicas, ne blasphemias; sed gratias age, sustine onus paupertatis quod est brevissimi temporis, respice in exemplar tuum Lazarum, et te spe confirma: nam tu quoque in Abrahami sinu recipieris: ubi nos omnes cunctorum Dominus Deus recipere dignetur in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria et imperium cum Spiritu sancto, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

DE CARITATE.

Nullus potest sermo digne caritatem exprimere, quod illa non sit terrena, sed caelestis. Puto autem vel ipsam angelorum linguam vix posse illam accurate explorare, quoniam ex ipsa magna Dei mente incessanter illa procedit. Ergone, quia nec angelorum nec hominum lingua potest illam accurate enarrare, nos ideo non audebimus? Nequaquam: quoniam dona quidem maxima divitum apud Deum semper accepta sunt; sed tamen alia sine simulatione et cum hilaritate oblata, licet perquam minima sint, grata habentur, ut viduae illius, quæ duo minuta in gazophylacium misit, oblatio anteposita fuit donis eorum qui intulim auri intulerunt. Et nos quoque spem in Deo habentes auxiliatore et dictorum emendatore, corde abici duos caritatis denarios in gazophylacium mentis vestrae projiciamus. Illos enim puto duos denarios esse duo præcepta; in quibus lex pendet et prophetæ. Dictum est enim a Domino in Evangelis: *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et proximum tuum sicut teipsum. In his duobus mandatis tota lex pendet et prophetæ (Math. 22. 39. 40).* Amor Dei et amor proximi, duo præcepta quæ sibi mutuo coherent: qui unum illorum habet et alterum minime, hic nec illud quod videtur habere possidet. Ut enim anima sine corpore non vocatur homo; neque rursus corpus sine anima: sic nec amor Dei, nisi adjunctum habeat amorem proximi, non est amor; neque rursus amor proximi, nisi sit cum amore Dei, vocatur amor. Ideo raro invenitur perfecta caritas. Gentiles hanc ignorant, licet videantur amorem mutuo habere: cum autem Deum ignorant, ab hac alieni sunt Judæi, licet dilectionem mutuo habeant, cum Dominum legis oderint qui dicit, *Diliges Dominum*

Deum tuum ex toto corde tuo. ipsi pro dilectione odium intus habentes, Dominum glorie crucifixerunt, ut in propheta ait ipse: *Et posuerunt odium pro dilectione mea (Paul. 408. 5).* Hanc dilectionem neque ii habent, qui dicunt Filium Dei rem factam aut creatam esse, etiamsi se mutuo diligant. Quomodo enim is, qui Deum amat, dixerit hunc esse creatorem aut factorem Christi, et non progenitorem? et quomodo dicet se Filium diligere qui dicit illum esse rem creatam aut factam? Etiamsi dixerit se Patrem diligere, si Filium non diligat, Patris dilectione privatur, ut ait apostolus: *Qui non habet Filium, neque Patrem habet (1. Joan. 2. 23).* Hanc dilectionem non habent item qui Spiritum rem factam aut creatam esse dicunt, etiamsi videantur Patrem confiteri et diligere. Si quis enim Spiritum Christi non habet, hic non est ipsius. Quotquot igitur catholice credunt circa Patrem et Filium et Spiritum sanctum, et caritatem mutuam inter se servant, hi perfectam caritatem possident. Caritas Patrem confitetur, Filium adorat, Spiritum sanctum glorificat: caritas Trinitatis concentum non dividit. O caritas angelorum consors, patrum socia, prophetarum contubernalis, martyrum consors certaminum, apostolorum choro juncta, Ecclesiæ vinculum! Caritas bellum non movit, inimicum non habet, pacem conciliat: caritas sanguinarium furorem mitigat, rationabiles populos honorabiles reddit: caritas, quæ in mundo non capitur, et in humili corde habitat: caritas, melle et lacte dulcior, non modo in ore sanvatur habetur, sed etiam in intimo corde diffunditur: caritas omnibus competit, per quam terrena constant, caelestia angentur: caritas, propter quam Deus Filium suum misit in mundum: nam *Sic Deus*

dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret (Joan. 3. 16) in mundum pro nobis: caritas pericula in terra et in mari ferre docuit: caritas martyres perficit, beatificat, coronat: caritas proximum ut seipsam respicit, et quæ propria sunt, omnibus communia existimat: caritas proximi egestatem ut sibi propriam statuit: caritas mensam omnibus communem parat, pauperi et diviti, sapienti et idiote: caritas amaritudinē plenam animam suavitate replet, afflictam curat, humiliatam recreat: caritas inextinguibilem virginitatis lucernam circumfert, et suos curiose inquirit, caritas regni portas aperit, et virginitatem coronatam inducit, nec prohibet quin il, qui in honorabili conjugio vixerunt, introeant: caritas eleemosynam amat, et is qui illam colunt coronas auro splendentes parat: caritas superbiam non novit, humiles autem gloria afficit: caritas maledicta fugit, et benedictiones amplectitur: caritas viros et mulieres matrimonio conjunctos concordēs esse suadet, separari vero ab

invicem numquam concedit: caritas præcipit ut patres filios ament, et filii patribus serviant ut dominus suis: caritas heros hortatur ut misericordēs sint erga servos, et servos ut siue dolo serviant heris: caritas foras nihil timorem, et fiduciam erga Deum in corde constituit: nam *Perfecta caritas*, inquit, *foras manus timorem* (1. Joan. 4. 18): caritas hanc nobis patrum coronam nexuit, et stirpem spei suavem et fructuosam firmavit in nobis: caritas gregem in caulam Ecclesie inducit, viridemque illam paradisi voluptatem tribuit: caritas omnium nostrum auditum unum et benevolentie plenum reddidit, et concinnavit, linguam nostram dilatavit: caritas corpus educat, spiritum fovet, animam candidam reddit: caritas ascetorum labores honorabiles reddit, et Filii simus his gratiosos aperit: in quos nos quoque ut recipiamus dignetur omnium Dominus in sæcula sæculorum. Amen.

ἀγαπήσεως μίσος ἐγκλωπώμενοι, τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν, καθά φησιν ἐν τῷ προφήτῃ· *Καὶ ἔθεντο μίσος ἀντὶ τῆς ἀγαπήσεώς μου.* Ταύτην τὴν ἀγάπην οὕτως οἱ λέγοντες τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κτίσμα ἢ ποίημα κέκτηνται, κἂν ἔγωσι εἰς ἀλλήλους ἀγάπην. Πῶς γὰρ ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεόν, τοῦτον λέξει κτίστην ἢ ποιητὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐχὶ προγεννῆτορα; ἢ πῶς τὸν Υἱὸν λέξει ἀγαπῶν, ὁ φάσκων εἶναι τοῦτον κτίσμα ἢ ποίημα; Κἂν τὸν Πατέρα λέξῃ ἀγαπῶν, τὸν Υἱὸν μὴ ἀγαπῶν, ἰστέρηται τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ἀγάπης, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος· *Ὁ μὴ ἔχων τὸν Υἱὸν οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει.* Ταύτην τὴν ἀγάπην οἱ τὸ Πνεῦμα κτίσμα ἢ ποίημα λέγοντες οὐκ ἔχουσι, κἂν δοκῶσι· Πατέρα ὁμολογεῖν καὶ ἀγαπῶν. Εἰ τις γὰρ Πνεῦμα οὐκ ἔχει Χριστοῦ, οὗτος οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Ὅσοι τοίνυν ὀρθοδόξως φρονοῦσι περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τὴν εἰς ἀλλήλους φυλάττουσιν ἀγάπην, οὗτοι κέκτηνται τὸ τέλειον τῆς ἀγάπης. Ἀγάπη Πατέρα ὁμολογεῖ, Υἱὸν προσκυνεῖ, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον δοξολογεῖ· ἀγάπη τὴν συμφωνίαν τῆς Τριάδος οὐ διαρεῖ. Ἡ ἀγάπη, ἀγγέλιον σύμβουλος, πατέρων σύντροφος, προφητῶν συσχητός, μαρτύρων σύναυλος, ἀποστόλων σύττορος, Ἐκκλησίας σύνδεσμος. Ἀγάπη πόλεμον οὐκ οἶδεν, ἐχθρὸν οὐκ ἔχει, εἰρήνην βραβεύει· ἀγάπη φονεοῦς θυμοῦς πραίνει, λογικοῦς λαοὺς σεμνύνει· ἀγάπη, ἢ ἐν τῷ κόσμῳ μὴ γερούσα, καὶ ἐν ταπεινῇ καρδίᾳ κατοικοῦσα· ἀγάπη μέλιτος καὶ γάλακτος γλυκυτέρα, οὐ μόνον ἐν τῷ στόματι τὸ γλυκὺ ἔγωσα, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ [862] βάθει τῆς καρδίας, κεκτεῖσθαι· ἀγάπη πάντων ἀρμόζει, δι' ἧς συνέστηκε μὲν τὰ ἐπιγία, ἀδεῖ δὲ τὰ ἑπουράνια· ἀγάπη, δι' ἣν ὁ Θεὸς τὸν αὐτοῦ Υἱὸν ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον· *Ὅθεν γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν* εἰς τὸν κόσμον ὅπως ἡμῶν ἀγάπη τὰ ἐκ κινδύνων καὶ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ὑπομάειν εἰδίδωξεν· ἀγάπη μάρτυρας τελειοί, μακαριοί, στε-

φανοί· ἀγάπη τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν ὀφείλει, καὶ τὰ ἴδια πᾶσι κοινὰ ἡγείται· ἀγάπη τὴν ἐνδειαν τοῦ πλησίον ἰδὼν τίθεται· ἀγάπη κοινὴν τράπεζαν πῖτον ἰσθῆ, πλουσίῳ τε καὶ πένητι, σοφῷ τε καὶ ἰδιώτῃ· ἀγάπη τὴν πεπικρασμένην ψυχὴν γλυκαίνει, τὴν τεθλιμμένην θεραπεύει, τὴν τεταπεινωμένην ἀναθάλλει· ἀγάπη ἀσθεστον λαμπάδα τῆς παρθενίας περιεφέρει, καὶ τοὺς ἰδίους περιμεγάζεται ζητοῦσα· ἀγάπη τὰς τῆς βασιλείας θύρας ἀνοίγει, καὶ τὴν παρθενίαν σταφυληφόρον εἰσάγει, καὶ τοὺς ἐν σεμνῷ γάμῳ βιούοντας εἰσλαμβάνει οὐ καλύει· ἀγάπη τὴν ἐλεημοσύνην φιλεῖ, καὶ τῷ αὐτῆς γεωργῷ στεφάνου χρυσουγείας ἐτοιμάζει· ἀγάπη ὑπερηφανίαν οὐκ οἶδε, ταπεινοὺς δὲ δοξάζει· ἀγάπη κακολογίαν φεύγει, καὶ εὐλογίαν δὲ στέργει· ἀγάπη ἄνδρας καὶ γυναίκας γάμῳ συναφθέντας ὁμοῖον συμβουλεύει, χωρίζεσθαι δὲ ἀπ' ἀλλήλων οὐ ποτε θέλει· ἀγάπη τοὺς πατέρας ὡς Θεοπάτας τοὺς γονεῦσιν· ἀγάπη τοὺς δεσπῆτας ἐλεημονας εἶναι παρακαλεῖ πρὸς τοὺς οἰκέτας, καὶ τοὺς οἰκέτας ὑποურγεῖν τοῖς δεσπῆταις ἀδούλως παραίνει· ἀγάπη τὸν φόβον ἐξω τίθει, καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν παρρησίαν ἐνιστερνίζει· Ἡ γὰρ *ἐλεῖται ἀγάπη, φησὶν, ἐξω βάλλει τὸν φόβον*· ἀγάπη τὸν στέφανον τοῦτον τῶν πατέρων ἐπέλεξεν ἡμῖν, καὶ τὸ στέλεχος τῆς ἐλπίδος γλυκὺ καὶ καρποφόρον ἴδρυσεν ἡμῖν, ἀγάπη τὸ ποιμνιον εἰς τὴν μάνδραν τῆς Ἐκκλησίας εἰσάγει, καὶ τὴν χλοηφόρον τοῦ παραδείσου νέμηται τρυφήν· ἀγάπη τὴν πάντων ἡμῶν ἀκοήν εἰς μίαν φιληκόαν δεξαμένη ἐρρύθμισε, καὶ τὴν ὑμετέραν γλώσσαν ἐπιλάττειν· ἀγάπη τὸ σῶμα παιδεύει, τὸ πνεῦμα θερμαίνει, τὴν ψυχὴν λευκαίνει· ἀγάπη τοὺς τῶν ἀσχητῶν πόνους σεμνύνει, καὶ τοὺς τοῦ Υἱοῦ κόλπους τοῦτους γελώντας ἀνοίγει· εἰς οὗς καὶ ἡμεῖς ὁ πάντων Δεσπότης ἀξιώσαμε, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO NONO CONTINENTUR.

- PRÆPATIO ad homillas in Acta Apostolorum. 5-10
 JUDICIUM Savilli in Chrysostomum in Acta Apostolorum. 9-13
- INDEX operum S. Joannis Chrysostomi quæ in nono tomo continentur. 15-14
 Commentarius S. Joannis Chrysostomi in Acta Apostolorum. *Ibid.*
- HOMILIA I in Acta Apostolorum ex cap. I. — Libri Actuum Apostolorum dignitas. Cur Christi divinitas in Actis non ita aperte enuntietur. Cur baptisimus tempore Chrysostomi in Pentecoste non daretur. Contra eam qui baptismum differrebat. Baptisma non differendum. 15-26
- HOM. II ex eodem capite. — Contra Manichæos hic pluribus agit. 25-34
- HOM. III ex eodem capite. — Episcopi officium. Unus episcopatus non ambitur, sed dignitas. 35-43
- HOM. IV ex cap. II. — Cur in Pentecoste advenit Spiritus sanctus. Spiritus sanctus in orantes descendit. Petrus quam mutatus. Comparatio Apostolorum cum philosophis. 41-50
- HOM. V ex eodem capite. — Adulatio vitanda. Quid est, lunam mutari in sanguinem. Episcopus sæpe non prodest per ea que placent, sed per ea que pungunt. Christus novas possit leges. 49-58
- HOM. VI ex eodem capite. — Petri dignitas. Quid sit amare Christum: in spiritualia segnitias redarguitur. Anima justi quam differat ab anima peccatoris. Iracundo nihil ingratus. 50-62
- HOM. VII ex eodem capite. — Mansuetudo quantum bonum. Improbus sui ipsis inimicus est. 63-70
- HOM. VIII ex cap. III. — Petrus quam alienus a fastu. Virtus semper proficit, nunquam gradum sinit; peccata sicut spinæ. Chrysostomi firmitas animi. Multitudo que voluntatem Dei non tacit, nihil est. 69-78
- HOM. IX ex eodem capite. — Oratoris modestia multum prodest auditori. Quo ritu Petrus concionetur. Deus aliorum malignitate utitur ad bonum. Adversus jurandi consuetudinem. 75-86
- HOM. X ex cap. IV. — Petri in concionando vis. Apostolorum virtus. Petri constantia. Theatorum vanitas. Contra juramenta. 85-94
- HOM. XI ex eodem capite. — Signa resurrectionem probabant. Constantinopoli quot opes, quantus populi numerus. Contra juramenta. 95-100
- HOM. XII ex cap. IV et V. — Sacrorum expilatores tempore Chrysostomi. Quam mira primorum Christianorum vita. Qui frequenter peccant, timeant oportet. 99-108
- HOM. XIII ex cap. V. — Gaudium eorum qui propter Christum patiuntur. Paupertas præsidium munitum. Contra juramenta. 103-112
- HOM. XIV ex cap. V et VI. — Ministerium quotidianum quid. Presbyteri et Diaconi nomen quando admissum. Caritas erga laicos et misericordia commendantur. Nemo seditur nisi a seipso. 111-120
- HOM. XV ex cap. VI et VII. — In ordinatione Spiritus sanctus accedit. Ira quomodo sedanda. Ira rearguitur. 119-128
- HOM. XVI ex cap. VII. — Resurrectio in veteri lege figurata. Dei providentia. Afflictionis bonum. Gaudium quodnam sit bonum. Delicite ovis sunt anime. 127-154
- HOM. XVII ex eodem capite. — Judæorum insipientia. 155-142
- HOM. XVIII ex cap. VII et VIII. — Cur a Philippo baptizati non acceperunt Spiritum sanctum; historia Simonis continuatur; nullum peccatum non remittitur penitentis. Quot bona mors Stephani attulerit. Ecclesie in villis. 141-150
- HOM. XIX ex cap. VIII et IX. — Eunuchi modestia et studium. Cur Paulus post Christi resurrectionem conversus sit. 149-158
- HOM. XX ex cap. IX. — Christianus aliorum salutem curare debet. 157-164
- HOM. XXI ex eodem capite. — Pauli dicta conciliantur. Petrus quasi dux circuibat ordines. Petri mansuetudo et modestia. Eleemosynæ prosumt defunctis. Oblationes profundius. 163-172
- HOM. XXII ex cap. X. — Eleemosynæ virtus prædicatur. 171-178
- HOM. XXIII ex eodem capite. — Deus non est causa malorum. Baptisma non differendum. 177-184
- HOM. XXIV ex cap. X et XI. — Penitentia placent magna sunt. Non putat Chrysostomus ex multis millibus centum salvos fore de populo suo. Contra theatri spectacula. 183-92
- HOM. XXV ex cap. XI. — Cur fames venerit. Ovis peccatum est eleemosyna inferius. Eleemosynæ modi viri. 191-198
- HOM. XXVI ex cap. XII. — Magnam bonum afflictio. Oratio purgat rubiginem peccatorum. 197-204
- HOM. XXVII ex cap. XII et XIII. — Magna res jejuniæ; muliere delicia dedita nihil turpis. Gula mala. 203-210
- HOM. XXVIII ex cap. XIII. — Vitium aliquando alio vitium superat. Gloria humana fugienda; quænam gloria quaerenda sit. 209-214
- HOM. XXIX ex eodem capite. — Pietas sola ecclesiam commendat. Remedia contra vitia ex Scripturis sursum. 213-221
- HOM. XXX ex cap. XIII et XIV. — Humilitas commendatur. Opere magis quam verbo insinuat disciplina. Plausus quomodo excipiebatur Chrysostomus. 221-229
- HOM. XXXI ex cap. XIV. — Pauli fervor. Continetur quomodo ferendæ. Iracundi iugum. 227-234
- HOM. XXXII ex cap. XIV et XV. — Ira frenanda. Arrigantia quomodo curanda sit, et unde oritur. 233-256
- HOM. XXXIII ex cap. XV. — In Ecclesia nullus fastus. Non potest hic bonum esse sine malo. 239-248
- HOM. XXXIV ex cap. XV et XVI. — De Pauli cum Iu-

naa dissensione. Pauli prudentia; omnia prosant sanctis. Adhuc de separatione Pauli et Barnabæ. Visionum et somniorum distinctio. Brutorum philosophia quæ. Anima ornanda plus quam alia omnia. 245-252

HOM. XXXV ex cap. XVI. — Paulus iudicat; Lyliæ philosophia et humilitas. Nilii inutilibus otioso. Lauti mensa vituperatur. 251-258

HOM. XXXVI ex eodem capite. — Orandum noctu. Invenire in veritate quid. 257-262

HOM. XXXVII ex cap. XVII. — Cur Paulus in synagogas intraret. In majoribus civitatibus peiores homines. 261-268

HOM. XXXVIII ex eodem capite. — Paulus quantas a Judæis tentationes habuerit, et quantum fuerit a fastu alienus. Illud, *ignoto Deo*, quomodo sit intelligendum. Historia pœri cœcudam ægri. Historia alia ad ipsum Chrysostorum pertinens. 267-276

HOM. XXXIX ex cap. XVII et XVIII. — Paulus cur victus Romam ducitur. Mansuetudo commendatur; contumelia efficiens magis contemnitur, quam contumelia affectus. 275-282

HOM. XL ex cap. XVIII et XIX. — Quantum baptisma Christi præstet baptismal Joannis. Caritas amicitie vinculum, et discipulorum Christi tessera. Amicitie ratio. 281-288

HOM. XLI ex cap. XIX. — Synagogas frequenter adit Paulus, quare. Judæorum cœcitas. Terræ motus Constanti-nopol. Habere peccatum quam habere dæmonem gravius est. Historia reperti thesauri. 287-296

HOM. XLII ex eodem capite. — *Erumna* amicos devocit; comparatio domus nuptiarum cum domo luctus. Homo quid sit; theatrorum turpitud. 295-302

HOM. XLIII ex cap. XX. — Omnia propter fratres su-heunda; dum retributio differret, augeret domum. 305-308

HOM. XLIV ex eodem capite. — Pauli modestia. Contra theatrales ludos et contra juramenta. Quam curet Chryso-stomus gregis salutem. 307-314

HOM. XLV ex cap. XX et XXI. — Per gratiam salutem hospitem. Peregrinationum Pauli recensio. Hospitalitas commendatur. Domesticorum cura habenda. 313-320

HOM. XLVI ex cap. XXI. — Majorum præstigia apostolo-rum miraculosi majorem vin cootuler; sectæ Judæorum. Historia virginis cojudam. 319-326

HOM. XLVII ex cap. XXI et XXII. — Paulus vincit concionatur. Contra avaros et rapaces. Vita improba fidem corrumpit. 325-332

HOM. XLVIII ex cap. XXII et XXIII. — Mansuetudo commendatur. Quis sit vere magnanimus. Eleemosyna commendatur. 331-338

HOM. XLIX ex cap. XXIII. — Pauli firmitas. Uxor quan-tum ducenda. 337-344

HOM. L ex cap. XXIII et XXIV. — Contumelie quomodo ferende. Reconciatio quomodo querenda. 345-352

HOM. LI ex cap. XXIV. — Pauli loquendi fiducia. Nemo leditur nisi a seipso; rapinam insectatur. 351-358

HOM. LII ex cap. XXV et XXVI. — Fidelium bona quæ. Non ab hominibus timeri optandum; quantum bonum sit virtus. 357-366

HOM. LIII ex cap. XXVI, XXVII et XXVIII. — Fides tutus portus. 367-374

HOM. LIV ex cap. XXVIII. — Tentationes magna pa-ruent Iona. Calamitatum utilitas. 375-380

HOM. LV ex eodem capite. 379-384

PRÆFATIO ad Homilias in epistolam ad Romanos. 385-390

SAVILLI in tomum tertium. 390-390

COMMENTARIUS S. Joannis Chrysostomi in Epistolam ad Romanos. 391-392

ARGUMENTUM epistolæ ad Romanos. — Scripturam ignorantia quanta pariat mala; ordo temporis in singulis Epistolis Pauli 391-394

HOM. I in Epistolam ad Romanos ex capite I. — San-ctificatio a caritate; dignitas quæ pecunia venditur non proprie dignitas. 395-400

HOM. II ex eodem capite. — Gratia Deo quando agenda. Gratia non excludit mercedem ex proposito voluntatis partem. Pauli modestia. Mandatorum Dei ratio non que-renda. 401-410

HOM. III ex eodem capite. — Natura ipsa predicat Crea-torem. Contra philosophos gentiles. Injurie utiles patien-ter ferendi. 411-416

HOM. IV ex eodem capite. — Libido contra naturam hor-renda. Divitiarum usus nalis quam miseriam inferat. 415-422

HOM. V ex cap. I et II. — Resurrectio corporum. Judi-cium futurum quam tremendum; offensio Dei gravior quam ultio. 421-432

HOM. VI ex cap. II et III. — Vera circumcisio, quæ. Avarus est idololatra. 431-432

HOM. VII ex cap. III. — Providentia communis omnibus.

Caritas mater bonorum omnium; contra Invidiam. Invidia bello perniciosior. Non domi magnitudo, sed animus spie-ctatur. Quis hereditas filiis relinquenda; divitiarum quis usus bonus. 441-454

HOM. VIII ex cap. IV. — Fidei necessitas. Abraham quomo-odo contra spem in spem credidit. Fidelis vita magna. Car-itas signis omnibus præferenda. 455-468

HOM. IX ex cap. IV et V. — Resurrectio Christi probat-ur. Certamina pro Christo voluptatem afferunt. Donum Spiritus sancti maximum omnium. Supplicium non malum, quomodo; ærumnae cum laude Dei ferende. 467-474

HOM. X ex cap. V et VI. — Justitia vite radix. Lex mor-bum auxit. Peccatum senectutem afferit. Christus quantum a nobis amorem exigit; pro ipso pati lacrum parit. 475-484

HOM. XI ex cap. VI. — Mortis genera diversa. Pecunia-rum cupiditas quantum malum. 485-494

HOM. XII ex cap. VI et VII. — Christiane vite perfectio. Quæ naturæ coherent, non mutari possunt; voluptas desinit in mortem, virtus in vitam. Concupiscentie malum. Vita quomodo corrigenda. Penes nos est, ut ne mala pa-tiamur. 495-508

HOM. XIII ex cap. VII et VIII. — Gratia Spiritus quomo-odo omnia renovaverit. Spiritu præsentem semper adest Christus. Mortificatio commendatur; non vivit qui vitius subjectus est. Contra ebrietatem et avaritiam. 507-524

HOM. XIV ex cap. VIII. — Præcationis catechumenorum initium. Eleemosyna commendatur. Imperatoris pompæ. 525-540

HOM. XV ex eodem capite. — Electio virtutis signum est; tentationes timende. Amor Pauli erga Christum. Amo-rem terrestrium redarguit; eleemosyna commendatur. 539-548

HOM. XVI ex cap. IX. — Paulus quomodo optaret ana-theana esse. Quorundam opinio circa Paulum. Quodam verum sit Abrahæ semen. Solvitur obiectio; omnes sunt vocati, non omnes accesserunt. A Deo ratione non repe-tenda sunt. Deus non liberum arbitrium tollit. Quænam maxima Dei gloria. 547-564

HOM. XVII ex cap. X. — Quænam sit vera justitia. Vana gloria redarguitur. 565-572

HOM. XVIII ex cap. X et XI. — Quæ in testamentis dan-tur utilia sunt animæ. 571-584

HOM. XIX ex cap. XI. — Judæi cur reprobat. Veræ divitiæ quænam. Ex parentum virtute vel nequitia nihil vel boni vel mali filii accidunt, si velint. Eleemosyna com-mendatur. 585-590

HOM. XX ex cap. XII. — Quomodo corpus nostrum sa-crificium fiat. Nequitia nihil infirmus. Humilitas mater bo-norum. Contra arrogantiam. 593-602

HOM. XXI ex eodem capite. — Eleemosyna libenter ero-ganda; ipsius meritum ex animo penditur. Hospitalitas quomodo exercenda. 601-610

HOM. XXII ex eodem capite. — Arrogantia dissidii causa. Injurie patienter ferende. 609-614

HOM. XXIII ex cap. XIII. — Deus quomodo diligendus. 615-622

HOM. XXIV ex eodem capite. — Vinum concupiscentiam et iram incendit. Convivia quomodo celebranda. 621-628

HOM. XXV ex cap. XIV. — Cur Deus in hoc mundo alios puniat, alios minime. 627-638

HOM. XXVI ex eodem capite. — Ignorantia nemo culpa vacat. Exempli boni vel mali vis. 637-644

HOM. XXVII ex cap. XIV et XV. — Fides obedientia opus habet, non perquisitione. Dilectio commendatur etiam erga inimicos. 645-650

HOM. XXVIII ex cap. XV. 649-634

HOM. XXIX ex eodem capite. — Pauli modestia. 635-662

HOM. XXX ex cap. XV et XVI. — Priscille laudes. Priscilla nobis exemplar; Pauli Epistolæ, et alii Scripturæ libri legendi. 661-668

HOM. XXXI ex cap. XVI. — Pauli labores. Gebenna, quo in loco sit. 667-670

HOM. XXXII ex cap. XVI. — Quam placide abortietum Paulus; dissensio in dogmatibus. Preces cum operibus, opera cum precibus. 675-682

SERMO. 681-682

MONTIUM in tres sequentes sermones de penitentia. Ibid. 681-700

SERMO I de penitentia: ubi omnia hominum vitia me-moratur et notatur. 681-700

SERMO II, dominica tyrophagi de penitentia et eleemosyna. 690-706

SERMO III de penitentia. 705-708

MONTIUM in orationem sequentem de eleemosyna. 707-708

ORATIO de eleemosyna. 707-712

MONTIUM in septem sermones de jejunio. 711-712

SERMO I in prædicationem jejunii. 711-714

SERMO II de jejunio. 713-714

SERMO III de jejunio. 715-716

SERMO IV de jejunio. 715-716

SERMO V de jejunijs.	717-720	MORTUUM in sermonem de elemosyna.	747-749
SERMO VI de jejunijs.	719-722	SERMO seu Homilia de elemosyna.	747-753
SERMO VII de jejunijs.	721-724	MORTUUM in sequentes spurios sermones.	751-753
MORTUUM in duas sequentes orationes de patientia.	723-724	EPISTOLA ad monachos utilitatis et vigilantie plena.	751-759
ORATIO I de patientia, et quod mortui non amare legendi snt.	723-750	In annotationem sanctissimæ Deiparæ.	755-769
ORATIO II de patientia.	723-756	In illud: <i>Quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in celo</i> (Math. 18. 18); et de parabola centum ovium, et in dictum Evangelistæ: <i>Si duo concuserint, etc.</i> ; et in i lud, <i>Quoties, si peccaverit in me frater meus, dimittam ei</i> (ibid. v. 12. 19. 21) ?	759-764
MORTUUM in orationem de salute animæ.	733-738	In illud Judæorum dictum, <i>Demonium habes</i> ; et in illud, <i>Nolite judicare secundam faciem</i> (Joan. 7. 20 et 24).	763-766
ORATIO de salute animæ.	733-738	SERMO de penitentia.	765-769
MORTUUM in orationem de catechumenis.	737-738	SERMO de fide.	767-772
ORATIO in catechumenos.	739-742	SERMO de spe.	771-774
MORTUUM in orationem sequentem.	741-742	SERMO de caritate.	773-776
ORATIO. Miseri prædicantur qui virgines Christi corumpant.	741-744		
MORTUUM in sermonem sequentem contra hæreticos.	745-746		
SERMO contra hæreticos.	745-748		

FINIS TOMI SEXAGESIMI.

3 2044 073 501 942

✓ THIS VOLUME
DOES NOT CIRCULATE
OUTSIDE THE LIBRARY